S. PATRIS NOSTRI GREGORII EPISCOPI NYSSENI, ... OPERA OMNIA...

Gregorius : Nyssenus santo, ...

Digitized by Google

37
15 C
3

Digitized by Google

ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

S. PATRIS NOSTRI

GREGORII

EPISCOPI NYSSENI,

FRATRIS BASILII MAGNI,

OPERA OMNIA QVAE REPERIRI POTVERVNT;
Græcè & Latinè nunc primùm ex Mnſſ. codd. in lucem edita, & in duos tomos diuiſa.

Additæ ſunt variæ doctiſſ. virorum Notæ, quibus cùm interpretatio vetus quorumdam librorum emendatur, tum noua reliquorum illuſtratur.

Cum indicibus locorum ſacræ Scripturæ & rerum memorabilium.

TOMVS PRIMVS.

PARISIIS,
EX OFFICINA NIVELLIANA.
Apud SEBASTIANVM CRAMOISY, via Iacobæa, ſub Ciconiis.

CIↃ. IↃC. XV.

EX REGIS PRIVILEGIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISS. ET REVERENDISS. FEDERICO BORROMAEO S. R. E. CARDINALI MEDIOLANENSIVM ARCHIEPISCOPO

FEDERICVS MORELLVS PROFESSORVM & Interpretum Regg. Decanus, Χαίρειν καὶ εὐοδοῦσθαι.

QVOD Baſilius Magnus, (Cardinalis Ampliſſime) ad Beatum Ambroſium Mediolanen. Antiſtitem ſcribens, poſt luculentam maximorum Domini Deíque noſtri beneficiorum in genus humanum enumerationem, ait ſe ſummã Dei Opt. Max. gloriam prædicando extollere, qui per ſingula quæque ſecula Numini ſuo placentes deligit: ἐκλεγόμενος τοὺς αὐτῷ εὐαρεστοῦντας. cùm præſertim æuo ſuo è ciuitate regali, virum ſpectatum, cuius fidei totius gentis præfectura commiſſa fuerat, generoſa mente, illuſtri ortum proſapia, vitæ ſplendore, dicendi virtute clarum, negotiis ciuilibus tractandis conſpicuum, ad ſedulam ouilis Chriſti curam traxiſſet, atque à iudicibus terræ ad præſidentiã Apoſtolicam tranſtuliſſet. ἄνδρα ἐκ βασιλευούσης πόλεως ἀρχὴν ὅλου ἔθνους πεπιστευμένον, ὑψηλὸν τῷ φρονήματι, γένους λαμπρότητι, περιφανείᾳ βίου, λόγων δυνάμει, πράγμασι τοῖς κατὰ τὸν βίον περίβλεπτον, εἵλκυσεν εἰς τὴν τῶν ποιμνίων τοῦ Χριστοῦ ἐπιμέλειαν. καὶ ἀπὸ τῶν κριτῶν τῆς γῆς, ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῶν ἀποστόλων μετέθηκεν. Quæ ab omni aſſentatione remo-

Digitized by Google

tiſſima elogia à tanto Archiepiſcopo Cæſarienſi, ſanctiſſimo Præſuli Mediolanenſi iure tributa, nonne meritiſſimo ad beatiſſimũ CAROLVM Cardinalem BORROMÆVM, Patruelem tuum, patria Regnóque cœleſti iam perfruentem; & ad Te pari purpura, animi candore, doctrinæ præſtantia, vitæ morumque modeſtia ac ſanctimonia exornatum, videntur transferenda? Iam vero cùm S. Gregorij Nyſſeni Epiſcopi, Baſilij illius germani fratris, Operum fœtuúmque auguſti ingenij legitimorum editioni διγλώττῳ καὶ συμφερτῇ, Patronum optimum & προστάτην πανάριστον, quæreremus ad virulenta Zoïlorum κακοδόξων tela retundenda; in quem potius oculos conijcere debuimus, quàm in eum cuius Reſpublica Chriſtiana, ſanctáque Eccleſia Romana nomine ipſo recreatur? quippe in quo Ῥώμης omen fauſtiſſimum cõtinetur? ἐπώνυμον τοῖς καλοῖς ὄνομα. ſiquidem -*Igneus eſt vigor & cœleſtis origo* BORROMÆIS. quod olim me de ſancto CAROLO, quem tu ſequeris propè paſſibus æquis, deprædicaſſe nunquam pœnitebit. Quocirca Nyſſenum peruigilem Antiſtitem, γρηγορήσει φερώνυμον, ad te ἐῤῥωμενέστατον καὶ ὀξυδερκέστατον ἀρχιερέα, vltro cum cariſſimis mentis pignoribus perdiu abditis, accedentem, ea φιλοφροσύνῃ, benignitate, humanitate & alacritate, qua veterum ſanctorum potiſsimum Patrum Græcorum & Latinorum monumenta proſequi ſoles, accipito; ac pietate grauem & meritis in locupletiſsimæ Bibliothecæ tuæ, qua φιλομούσους omnes exhilaras, potiori quæſo parte collocato. Sic vtique, magne FEDERICE, fœdus Muſarum caſtarum inuiolabile ſeruans, φιλοθέους *Tui memores feciſſe merendo*, χάρις χάριν γάρ ἐστιν ἡ τίκτουσ' ἀεί, in omne æuum dicêris, & τὸ τοῦ θεοῦ δῶρον ἐυμενὲς tibi cum nominis immortalitate cõparabis. Benè diúque, BORROMÆORVM θάλος ῥωμαλέον, valeas. Lutetiæ, Pariſior. A.S. CIↃIↃCXV.

Qvod aliquando contigit ijs quibus aurea mediocritas etiam in votis placuerat (Lector æquanime) vt quod exoptabant auctius atque melius faceret Deus: quo modo voti pluſquam compos Flaccus ait ---- bene eſt, nihil amplius oro, *εὐχῆς δίκην ἀμέτρου cum Gregorio Nazianz. metuētibus vſuuenit. Enimuero primum votum & conſilium noſtrum fuerat initio libros tantùm S. Gregorij contra Eunomium à doctiſs. viro Nic. Gulonio Profeſſore quondam Regio, latinitate donatos in lucem edere, quos πατὴρ ἀμείνων R. P. Ioannes à S. Franciſco Fulienſium monachorum prior recognouit. Sed cum ille in morbum incidiſſet, neque prælo poſſet properanti penſum ſufficere, viſum eſt alios S. Gregorij libros iam Græcè excuſos ad alterum tomum conficiendum colligere: Iam enim olim apud Raphelengium lib. de vita Moſis, apud Plantinum, lib. de Virginitate, apud Sartorium contra Apollinarem, & alia eius alibi opuſcula fuerant publici iuris facta. Quod cum audijſſet ampliſſimus Præſes Dominus Thuanus, Regij Conſiſtorij Conſiliarius, codices ſuos manuſcriptos nobis benignè conceſſit, è quibus eruta eſt diſſertatio de Anima hactenus non edita.*

Miſit etiam ad nos ingentē codicem Antuerpia R. P. Andreas Schottus qui libros ſiue homilias Nyſſeni amplius triginta complectitur, ſumptibus Clar. viri Theodori Canteri Vltraiectenſis Senatoris olim exſcriptas, quibus additi ſunt alij ex bibliotheca nobiliſſ. viri Franciſci Oliuarij, Feder. Morelli, Profeſſ. Regg. Decani, & aliorū amicorum noſtrorum deprompti, quorum beneficiū in notis ad ſingulos libros prædicabitur.

Licet enim editione operum S. Ioannis Chryſoſtomi adhuc diſtineretur vir doctiſſimus, θεοφιλέστατος Fronto Ducæus S. I. Theologus, ſuo tamen ſubſidio nos iuuare non deſtitit, cum & delectus habendus eſſet codd. mſſ. & variantes lectiones cum iudicio aliæ præ aliis amplectendæ: & notæ in varios libros olim ab ipſo emendatos recognoſcendæ, atque huic editioni adaptandæ eſſent.

Verumtamen hac adhibita diligentia nō potuimus quarūdam homiliarum Græcum textum nanciſci, quas ſub finem ſecundi tomi Latinè tantum edidimus: ſed neque totos cōtra Eunomiū xij. libros ſuppeditamus, cum vt ex Synodo vj. œcumenica cōſtat ſecundus numero ſit is, qui primi locū in editione noſtra obtinet, expreſſos ex apographo V. C. Franc. Pithæi, quo & interpres dum viueret eoſq; Latinè cōuerteret, vſus fuerat. Nam vt ex Catalogo librorum Bibliothecæ Vaticanæ conſtat, à Librario in duas partes diuiſus fuit liber xij. cuius prior pars vndecimum conficit librum huius editionis, hoc initio inchoatum, ἀλλ' εἰδῶμεν καὶ τὸ ἐκ τῆς ἀκολούθου, quod initium ille catalogus libro xij. tribuit. itemque Synodus ſexta actione 10. pag. 127. editionis Vaticanæ.

Exhibentur itaq; nunc tibi S. Gregorij Nyſſeni contra Eunomiū, quos S. Hieronymus in catalogo ſcriptorū Eccleſiaſticorū ſibi & Greg. Nazianzeno lectos ab auctore affirmat: & ne dubites num hi ſint illi ipſi quos à ſe ſcriptos euulgauit Theodoretus, qui ſynodo Epheſinæ anno Chriſti cccccxxx. interfuit, in Polymorpho Dialogo 1. vbi de incarnatione Domini loquitur, hæc deſumpſit teſtimonia fol. 124. editionis Tigurinæ, τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατ' Εὐνομίου λόγου. Φαμὲν τοίνυν, ὅτι ἐν μὲν τοῖς πρὸ τούτου λόγοις εἰπὼν τὴν σοφίαν ᾠκοδομηκέναι ἑαυτῇ οἶκον τὴν τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου κατασκευὴν τῷ λόγῳ αἰνίσσεται. Dicimus ergo, cum in iis quæ prius dicta ſunt, dixit Sapientiam ædificaſſe ſibi domum, carnis Domini verbo conſtructionem myſticè intelligit. *Hoc teſtimonium reperies pag. 77. c. huius editionis tom. 2.* Ergo dicimus, quod in his, quę hunc locum præcedunt verbis, cum dixiſſet Sapientiam ſibi domum ædificaſſe.

In eodem Dialogo & folio 124. τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας. ὁ λόγος παρ'

τὴν αἰώνων ἦν, ἡ σὰρξ δὲ ἐπ' ἐσχάτων ἐγένετο τῶν χρόνων, καὶ οὐκ ἂν τις ἀναστρέψας εἴποι ὡς ταύτην προαιώνιον εἶναι, ἢ ἐν τοῖς ἐσχάτοις γεγενῆσθαι τὸν λόγον. Verbum erat ante ſæcula, caro autem extremis temporibus,facta eſt,nec conuertens contra quiſpiam dixerit vel eam eſſe ante ſæcula, vel in vltimis temporibus factum eſſe verbū. *Hoc teſtimoniū habes pag.161.B.huius edit.Citatur idem locus & in Synodo vj.Oecumenica actione 10.pag.126.editionis Romanæ.* ἐκ τοῦ κατὰ Εὐνομίου τόμου πέμπτου, οὗ ἡ ἀρχή, Περὶ δὲ τῆς Πέτρου τοῦ ἀποστόλου φωνῆς. Ex quinto tomo contra Eunomiū, cuius initiū, De voce itaq; ſancti Petri Apoſtoli. *vnde colligimus deeſſe huic noſtræ editioni librum primū & orationem quartā eius in Synodo dici & verè eſſe quintam. In catalogo etiam librorum Bibliothecæ Vaticanæ numero 424. initium aßignatur iſtud lib.1.contra Eunomium.* οὐκ ἦν ὡς ἔοικε τοῖς πᾶσι τὸ καλῶς εὐεργετεῖν. *Secundi autē iſtud,* ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις εἰς πάντα ἔθνη. *quod eſt orationis primæ huius editionis initiū. Tertium teſtimonium profert Theodoretus in eodem Dialogo 1.fol.125.* οὐκ ἐκ τοῦ θείου τε καὶ ἀκηράτου ἐστὶν ἡ τὸ ἔκτισέ με φωνή, ἀλλὰ καθὼς εἴρηται ἐκ τοῦ ἀναληφθέντος κατ' οἰκονομίαν. Non de diuino,& ab omni corruptione & interitu alieno eſt hæc vox, Creauit me:ſed ſicut dictum eſt, de eo quod per diuinam diſpenſationem aſſumptum eſt.*Idem exhibetur iiſdem planè verbis p.79. A. huius editionis,niſi quod pro* ἀναληφθέντος *legitur illic* ἀνακραθέντος. *Quartum profert idem Theodoretus Dialogo 2.vbi de paßione Chriſti diſputat ex eodem opere contra Eunomium fol.147.* εἰ δὲ ὁ μὲν ἐκ τῆς Μαρίας ἀδελφοῖς διαλέγεται, ὁ δὲ μονογενὴς ἀδελφοὺς οὐκ ἔχει. πῶς γὰρ ἐν ἀδελφοῖς τὸ μονογενὲς διεσώζετο; καὶ ὁ εἰπὼν πνεῦμα ὁ Θεός, φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ αὐτὸς ψηλαφήσατέ με. Si autem qui ex Maria natus eſt,cum fratribus diſſerit:vnigenitus autem fratres non habet:quomodo enim inter fratres conſeruaretur eſſe vnigenitum? Et qui dixit, Spiritus Deus eſt, idem dicit diſcipulis, Palpate me. *Hæc autem excuſa reperies pag. 281. huius editionis A. Quintum in Dialogo 3.reperitur fol.129.* οὔτε ζωοποιεῖ τὸν Λάζαρον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, οὔτε δακρύει τὸν κείμενον ἡ ἀπαθὴς ἐξουσία, ἀλλ' ἴδιον τοῦ μὲν ἀνθρώπου τὸ δάκρυον, τῆς δὲ ζωῆς τὰ τῆς ὄντως ζωῆς. Neque humana natura Lazarum viuificat, nec deflet iacentem impatibilis potentia:ſed lacryma eſt hominis propria,vitæ autem ea quæ vere vitæ ſunt. *Sed emendandus eſt hic locus ex actione x. Synodi ſextæ Oecumenicæ,vbi citatur ex lib.5.contra Eunomium pag.127. editionis Vaticanæ,* ἡ δὲ ζωὴ τῆς ὄντως ζωῆς, vita vero eius qui verè vita eſt: *nam & ita totum exhibet locum hæc editio orat.4.p.161.C. Sextum citatum habes à Synodo vj. Oecumenica Actione 4.pag.39. edit.Vatic.* ἐκ τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ κατὰ Εὐνομίου. Πῶς ὁ κύριος τὸν κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων ἐπιμερίζει τῇ ψυχῇ τε καὶ τῷ σώματι τὴν παρ' αὐτοῦ γινομένην τοῖς ἀνθρώποις εὐεργεσίαν, θέλων μὲν διὰ τῆς ψυχῆς, ἁπτόμενος δὲ διὰ τοῦ σώματος. *Ea vero tibi repræſentat primus liber huius editionis,quem etiam hinc conſtat ſecundum eſſe numerandum pa.56.*B. Quomodo Dominus per Chriſti humanitatem mundum ſibi ipſi reconcilians animæ & corpori beneficium ex ſe profectum hominibus diſpertiendo tribuit, volens quidem per animam, attingens vero per corpus. *Septimum denique Synodus eadem vı. in eadem actione 10.pag.127. Vaticanæ edit.* πῶς δὲ μαθεῖν ἄξιον παρὰ τῶν προφερόντων ἡμῖν τὰς τοιαύτας φωνάς, ὅτι τὸ ἀναβαῖνον: *quæ verba ſic interpretatur Gulonius pag.280.* Interea autem ab iis qui tales voces nobis proferūt, operæpretiū eſt diſcere, an id quod aſcendit,*&c.*

Quod ad lacunarum lacrymas attinet, facile à te condonabuntur, vt & σφάλματα *nimis crebra operarum properantium,quæ vix Argus* πολυόμματος *cuncta animaduerteret.* παρὰ δύναμιν δ' οὐκ ἔστι καὶ ἐσσύμενον μαχέσασθαι. *Bene vale,&* κοινωφελείας *ſtudioſis tui ſimilibus faue.*

Digitized by Google

DE GREGORIO, EPISCOPO NYSSENO, ET EIVS OPERIBVS, PRÆFATIO.

DIVVS GREGORIVS, Nyſſenſis Epiſcopus, frater germanus D. Baſilij, ac natu quidem maior, vt ex eius ſcriptis conijcere eſt (potiſſimum ex Hexaë-mero, vbi de Baſilio loquens præceptorem ſemper appellat) fuit eloquentiſſimus, vt Suidas & plerique veteres tradunt: quod & illius ſcripta declarant, abundéque ſacræ teſtantur hiſtoriæ. Primùm artes dicendi exercuit, tantúmque in his profecit, vt tandem rhetor illuſtris euaſerit, laudatiſque oratoribus antiquis non inferior extiterit. Sed iſtis eloquentiæ ſtudiis relictis monaſticam diſciplinam ſecutus, vt ſcribit Theodoretus lib. 4. cap. 28. ad Theologiam ſe contulit, diligentémque ſtudio ſacrarum literarum operam nauauit. Poſtea tamen cùm iam ad epiſcopatũ Nyſſæ ciuitatis, à qua Nyſſeni nomen accepit, deſignatus eſt, ſanctis Bibliorum libris, quos in eccleſia lectitare & interpretari ſolebat, neglectis, ad rhetoricam iterum profitendam animum conuertit. Quam leuitatem mutabilitatémque conſilij D. Gregorius Naziázenus epiſtola 43. ad illum pluribus ſcripta reprehendit. Quo verò anno ad eum epiſcopatum peruenerit, incertum eſt: ſed eam præfecturam tempore Valentis imperatoris iam tum gerebat, cùm à D. Baſilio epiſcopatus Saſimorum Nazianzeno decretus eſt. Is enim poſtridie illius diei, quo epiſcopus fuit creatus, ad Nyſſenum habita oratione, antiſtitem appellat tantiſque laudibus tollit, vt ipſius commendatio, & ſi taceant cæteri, Græcorum omnium inſtar eſſe poſſit. Cum autem anno 384. Synodum epiſcoporum contra Macedonianos Conſtantinopolim conuocaſſet Theodoſius imperator, decretúmque eſſet vt nullus epiſcopus relicta ſua diœceſi ad alienas demigraret, tunc diſpertitis per prouincias eccleſiis, Cæſarea poſt defunctum Baſilium, obuenit fratri Gregorio, Nyſſæ prius epiſcopo, vt ſcribit Socrates lib. 5. cap. 8. Hic habuit vxorem, vt hiſtoriæ mandauit Nicephorus lib. 11. cap. 19. Quod tamen vix probari poſſit, vt aliqui cenſent, ex Nazianzeni oratione de laudibus Baſilij. nam cùm parentes tam egregiæ ſobolis procreatione nobiles fuiſſe oſtendit, Id, inquit, demonſtrat beatus Sacerdotum & Virginum numerus, & eorum qui in vita coniugata vixerunt, &c. Sacerdotes proculdubio fuerunt Baſilius, Gregorius, & Petrus Sebaſtæ epiſcopus, quem Baſilius ipſe

Hæc præfatio Latinis editionibus Nyſſeni hactenus eſt præfixa.

ſacris initiauit, & ad preſbyterij dignitatem prouexit: ſoror autem Macrina & Naucratius frater vitam ſolitariam & inopem ſunt complexi, vt de vita Macrinæ continet epiſtola, quæ Nyſſeno adſcripta inter Sanctorum hiſtorias per Surium congeſtas ad diem 19. Iulij legitur excuſa, ex interpretatione Petri Franciſci Zini: ſed inter illos qui virgines & exortes coniugij remanſerint, aut ex cæteris (decem quippe liberi, ſi fides illi tribuatur epiſtolæ, iiſdem parentibus nati ſunt) qui matrimonium coluerint, non ſatis hinc liquidò conſtat. Ipſe verò Gregorius in libro quem de Virginitate ſcriptum reliquit, videtur apertius innuere ſe coniugem non cælibem fuiſſe, cùm ait cap. 3. Nunc mihi virginalium laudum cognitio quodammodo inanis eſt ac minimè fructuoſa &c. Sed eſto connubialem vitam ſit amplexus, ipſi tamen ea viuendi ratio nihil impedimenti attulit, quo minus ſtrenuè pro catholica fide decertans, ad parem virtutis gloriam aſpirarit. Nam vt per eccleſias hæreticæ prauitatis tenebras ſuis concionibus diſcuteret, lumenque veritatis hominibus quaſi prælucerct, crebras peregrinationes ſuſcepit, viáſque difficiles confecit. Quas cùm ægrè ferret, & ſuam velut inconſtantiam quereretur, Nazianzenus epiſtola 34. conſolatus eſt, & ad bene de multis merendum, atque gratiā à Deo ſperandam erexit. Quo deniq; anno deceſſerit è viuis & poſterior Baſilio (vt teſtatur Socrates lib. 3. cap. 8. idque manifeſtū reddit Nazianzeni ad Nyſſenum 37. epiſtola conſolatoria de morte fratris) non cōſtat ex hiſtoriis: ſed ipſe multis in locis meminit ſe iam grandem natu & ſenem ſcribere, maximè in epiſtola de profeſſione Chriſtiana, in lib. de virginitate cap. vltimo: & in oratione quam de infantibus, qui ex vtero præmaturè abripiuntur edidit, aliaſque ſæpe ſenectutem ſuam excuſat. Hoc ſolummodo de eius interitu ſic notatur in Vſuardi martyrologio ad diem 9. Martij: Apud Nicenam ciuitatem depoſitio S. Gregorij epiſcopi, fratris beati Baſilij Cęſarienſis, tam vita quàm eloquentia clariſſimi. Atque hæc quidem breui dicta ſufficiant de Gregorio Nyſſeno, de cuius laudibus elogia veterum poſtea fuſius ſubijciemus.

Iam verò quoniam naturalem & legitimum ordinem quo quiſque librorum ſcriptus eſt, non potuimus in hac editione ſequi, artificialem inſtituimus: nempe vt priorem locum ſortirentur ea quæ ad vetus teſtamentum referri poſſe videbantur: deinde quæ ad religionis Chriſtianæ inſtitutionem, formam, & profeſſionem ſpectant, & in quibus aliquot Euangelicæ doctrinæ teſtimonia tractantur, ſecundum locum obtinerent. poſtea concionibus nonnullis ad Eccleſiæ conſuetudinem pro ratione & ſerie feſtorum diſpoſitis orationes funebres de laudibus quorundam Sanctorum adiecimus. Et hoc de vniuerſis eius doctoris operibus præmiſſum ſit. De ſingulis autem pluribus tractare non conuenit, ſed quicquid de aliquibus monendum nobis occurret, paucis hic addemus.

Igitur rogante fratre ſuo Petro Sebaſtæ Epiſcopo confecit librum in Hexaëmeron, quem affirmat Socrates lib. 4. cap. 21. à Baſilio morte præuento imperfectum eſſe relictum. Eum nos primo loco ex tranſlatione Zini præcedere voluimus: quòd eo libro de opere ſex dierum in ordinem ac concordiam quæ de mundi procreatione primo quidem aſpectu diſſita & inter ſe contraria videntur, accommodatè diſponat, ipſúmque Moyſem ſibiipſi

conſentientem & conſtantem eleganter oſtendat. Verùm quia in eo commentariolo mundi fabricam ita contéplatur, vt naturalem tantummodo & hiſtoriæ congruentem in rebus creatis ordinem explicet: huic continuò duas ſubiunximus orationes in hominis procreationem admodum pias & elegãtes, Quæ, inquit Zinus qui latinas fecit, licet ab eiuſdem auctoris, & multo etiam magis à Baſilij magni, cui à quibuſdam falsò attributas audio (intelligit fortaſſe Godefridum Tilmannum, qui eas inter eiuſdem Baſilij opera tranſtulit, & pro loco paraphraſi diffudit) ſcribendi conſuetudine abeſſe videantur, antiquiſſimæ tamen ſunt, aut ab ipſo Gregorio adhuc iuuene fortè compoſitæ, antequam abſolutiſſimum librum de hominis opificio præſcripſiſſet: aut ab aliquo eiuſdem ætatis viro tum pio tum minimè indocto. Nos tamen coniicimus ex primæ orationis initio, vbi ſcriptum legitur: Iniquum eſſet cùm ea quæ ad feras tum natantes, tum gradientes, tum volantes, quæque ad cœlum ad eaque quæ in cœlo ſunt, quæque ad terram & ad ea quæ ſunt in terra pertinent, didicerimus &c. eaſdem non eſſe Gregorij noſtri: neque enim de hiſce tractauit, ſed Baſilius in Hexaemero. Ambæ autem ſi non habitæ ad populum, tamen ſcriptæ domi & coram recitatæ videntur. Sed de his aliorum eſto iudicium. Liber ille de hominis opificio, quem latinis auribus dedit Ioannes Leuuenclaus, admirandum opus à Suida vocatur. Hic ſi ordinis ratio, quo ſcriptus eſt, ſequatur, debet pręcedere. Nam, inquit Nyſſenus in Hexaemero: Librum de hominis opificio ante hunc miſimus. Hic primum damus ex tranſlatione Gentiani Herueti Conciones octo in Eccleſiaſtem, in quarum priore ſtatim in limine teſtatur ſe etiam in Prouerbia ſcripſiſſe, dum ſic ait: Cùm ſenſa Prouerbiorum iam mentem prius exercuerint, quorum obſcuræ ſunt rationes, ad hanc ſcripturam, quæ verè eſt excelſa, exiſtit aſcenſus. Sed hæc commentatio nondum venit in publicum. Homilias autem quindecim in Cantica canticorum meris ænigmatibus plenas, partim ex eadem Herueti tranſlatione, quæ viris doctis purior & facilior viſa eſt, appreſſimus: alias nempe quatuor poſtremas quouſque Herueti procedebat exemplar, ex interpretatione Leuuenclaij compleuimus. In fine præfationis quam iiſdem Homiliis ipſe Gregorius præfecit, reddit rationem inſtitutæ commentationis, vbi ita loquitur: Non eſt hic liber à me ſcriptus ad oſtentationem, ſed quoniam multa ex iis quæ in Eccleſiis dicta ſunt, quidam ex iis qui nobiſcum verſantur, adnotarunt, ea in formam Homiliarum enarraui in diebus ieiuniorum. in his enim hic liber ad aures populi à nobis fuit elaboratus. Singulis autem diebus ſingulas orationes recitauit: nam tertiam dicit eſſe diei tertij, & ſic de reliquis. Sequitur elegantiſſima oratio, Qua Chriſtiani hominis formula traditur, idipſum quoque profertur in libro de vita Moſis, quem latinitate donauit Trapezuntius. Illam verò ex ſeorſum vulgatis à Franciſco Zino hic appoſuimus: ſicut & Catecheticam orationem, maximam appellatam, ex tranſlatione Herueti. nam cùm iam legeretur reddita latinè per Petrum Morellum, placuit & hic verſionem nondum hactenus impreſſam proponere. Ibi autem, maximè cap. 37. multa de tranſmutatione ſiue tranſubſtantiatione Dominici corporis & ſanguinis adducuntur: & cap. 38. ſe aliis in locis plura de Euchariſtia expoſuiſſe narrat, quod tamen non ita frequens eſt in exem-

pluribus quæ vulgo feruntur. Huic item Catechetico libro (ſic enim Gregorius ipſe appellat ſæpiſſime) ſicut & illi de anima & reſurrectione diſputationi cum ſorore Macrina, quidam hæretici, vt in pleriſque veterum lucubrationibus, dogmata nonnulla, præcipuè verò Origenis iniecerunt, Nicephoro teſte lib. 11. cap. 19. Sed & immixtas huiuſmodi falſas opiniones demonſtrare poſſis ex eo quod in Catechetico cap. 35. circa finem ex ſententia Origenis reperitur, Longis pòſt ſeculis Deo puram conſeruãdam naturam: & quòd huic errori contrarium habetur in oratione de die Natiuitatis Domini, cùm ſcribitur, Quod per reſurrectionem qui iuſti erunt, ad cœleſtem quietem accedent: qui autem peccatis obnoxij, in gehennæ ignem detrudentur &c. Nec enim pugnantia tantus vir aut ſenſit aut docuit. Et vt cætera paucis complectamur, alia quædam opuſcula in hac editione acceſſerunt, nimirum Orationes, De fugienda fornicatione: In eos qui differunt baptiſma, & qui ægrè ferunt reprehenſiones, ab Herueto primùm conuerſæ. De Aſcenſione verò, & in Pentecoſten Sermones iam editi circunferebantur: prior quidem ex Sifani verſione, ſicut & pleraque Nyſſeni ſcripta: ſed quia feria 4. poſt Aſcenſionem de eodem Sermone ex tranſlatione Zini legitur in breuiario Romano nuper ex decreto Concilij Tridentini reſtituto: propterea & hunc & quoſcunque nanciſci potuimus ex eodem interprete, qui ab Eccleſia probatus eſſe videretur, ſelectos excudimus: vt De pauperibus amandis. In mulierem peccatricem, De dormientibus, & De Chriſti Natiuitate, eiuſdemque reſurrectione. Nonnulla præterea ex aliorum verſione ſeorſum vulgata inſeruimus, vt librum de Virginitate à Petro Galeſinio conuerſum, & Romæ typis excuſum, in quo de virginali virtute qua vna reliquæ omnes continentur, ita diſputat Euangelicæ doctrinæ maieſtatem complectens, vt non ſolum cum Stoicis de honeſto, verùm etiam cum reliquis honeſtis philoſophorum diſciplinis differat, patrociniúmque earum actionum, in quibus virtutis ſplendor elucet, ſuſcipiat. Et, ne quid ſilentio prætermittere aut diſſimulare videamur, quod hic habetur impreſſum nomine Gregorij Nyſſeni ad Petrum fratrem ſuum, De differentia ſubſtantiæ & hypoſtaſeos, idem legitur apud D. Baſilium epiſtola 43. ad Gregorium fratrem, Nyſſenum epiſcopum. Viderint doctiores cuinam illorum hanc diſputationem aſſignent.

Cæterum inter Sanctorum vitas ab Aloyſio latinè non ita pridem ex diuerſis auctoribus editas, & modò per ſingulos dies cuiuſque menſis à Surio digeſtas, Oratio quædam, pia ſanè iuxta & elegans, De occurſu Domini & de Dei parente, atque de iuſto Simeone, Gregorij Nyſſeni titulum præ ſe fert: ſed quoniam Simeon Metaphraſtes, qui primùm diſperſas Græcè collegerat, videtur in hac nonnihil aut immutaſſe, aut etiam aliquid addidiſſe, dum pro ſuo more copioſius explicauit, ac amplioribus verbis enarrauit: ideo quaſi fœtus eſſet illegitimus, hanc cum verè natiuis ſtare noluimus. Veruntamen ſi quis fortè ſecus iudicet, habet interim, vt ne hic repetatur, inibi typis impreſſam: ſicut & epiſtolam illam ad Olympium Monachum, de vita Macrinæ. Quod verò pertinet ad diuerſas quorundam librorum inſcriptiones, nos vt plurimum in margine notauimus, aut in operum catalogo, quem ſubijciemus, indicabimus.

Deſiderantur autem præter hæc alia eius viri monimenta temporum, vel hominum iniuria deperdita, aut hactenus in lucem nondum euulgata: neque enim reperitur liber, quem ſcripſiſſe memoratur contra Ablauium de Patris, Filij, & Spiritus ſancti diuinitate, niſi quis illum eſſe forte ſuſpicetur ex affinitate argumenti, quem ad Ablabium miſit, Quod tres dicere Deos non oporteat, pag. 447. tomi. 2. ſed locus tamen ab Euthymio prolatus parte I. tit. 2. Panopl. in eo minimè reperitur.

Nec dum prodierunt in lucem commentarij in epiſtolam D. Pauli ad Philippenſes, quos, vt docuit Sixtus Senenſis, auctor Bibliothecæ ſanctæ, Cyrillus citat in libro ad Euoptium fratrem contra Theodoretum. In cuius libri fine ſic legitur: *D. Gregorij epiſcopi in epiſtolam ad Philippenſes*: Cuius, fragmentum: *Hoc*, inquit, *ſapiatur quod eſt in Chriſto Ieſu, qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui ſuſcipiens. Quid pauperius in Deo, quàm forma ſerui? Quid humilius in rege cunctorum, quàm ad communionem pauperis noſtræ naturæ ſponte venire? Rex regum & dominus dominantium induitur forma ſerui: iudex omnium fit ſubditus poteſtatibus creaturæ. Dominus in ſpelunca ponitur: Qui omnia continet, in diuerſorio non inuenit locum, ſed in præſepe proijcitur iumentorum: mundus & immaculatus ſordes ſuſcepit humanæ naturæ, & per omnia paupertatem noſtram tranſiens, vſque ad mortis venit experimentum. Conſiderate paupertatis ſpontaneæ menſuram: vita mortem guſtat: iudex deducitur ad iudicium: vitæ omnium exiſtentium Dominus ſubditur ſententiæ iudicantis: Rex omnium virtutum, quæ vltra mundum ſunt, ſpiculatorum non reſpuit manus.* Hactenus Gregorius epiſcopus: qui quidem videtur eſſe Nyſſenus noſter, cùm Nazianzenus nec in hanc epiſtolam, nec in aliquem veteris aut noui Teſtamenti librum ex profeſſo ſcripſiſſe memoretur. In principio Orationis primæ de pauperibus amandis, vbi ſcribitur: Quoniam duobus ſuperioribus diebus cupiditatem illam quæ gulæ ventriſque voluptatem ſectatur caſtigauimus, de ipſiſque multa diximus. &c. clarum eſt ipſum Gregorium de hac re Orationes habuiſſe ad populum, quæ iam non reperiuntur, ſicut nec alia plura, quæ ſcripſit maximè aduerſus Eunomianos, Arianos & reliquos illius tempeſtatis hæreticos, cum quibus animo infracto pro veritate Catholica propugnauit, vt indicat Theodoretus lib. 4. cap. 28. & à quibus propter fidem patria pulſus in exilium, vbique multa ſuſtinuit, vt ipſemet in vita Macrinæ refert. Sed hæc quæ hic breui repetita ſunt, licuit ex ipſius ſcriptis patrúmq. hiſtori s collecta in medium proponere: vt ſi quis perueſtigandæ antiquitatis ſtudioſus huiuſmodi librorum theſauros reperiat, eos tandem extrahat, & ad publicam vtilitatem in apertam lucem emittat.

QVÆ AD VITAM LAVDEMQVE S. GREGORII NYSSENI PERTINENT ex aliorum ſcriptis, Elogia.

D. HIERONYMVS IN CATALOGO SCRIPT.

GREGORIVS, Nyſſenus Epiſcopus, frater Baſilij Cæſarienſis, ante paucos annos mihi & Gregorio Nazianzeno ſuos contra Eunomium legit libros, qui & multa alia & ſcripſiſſe & ſcribere dicitur.

SOPHRONIVS GRÆCVS INTERPRES.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Νύσσης ἐπίσκοπος, ἀδελφὸς Βασιλείου τοῦ Καισαρείας, πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἐμοὶ καὶ Γρηγορίῳ τῷ Ναζιανζηνῷ κατὰ Ευνομίου ἀνέγνω λόγους, ὅστις καὶ ἄλλα πολλὰ γεγραφέναι καὶ γράφειν λέγεται.

NICEPHORVS CALLISTVS ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIB. XI. CAP. 29.

HABVIT Baſilius fratres, quorum vnus Gregorius fuit, eccleſiæ Nyſſenæ lux & ornamentum: vir ſecundum fratrem doctrina, moribus, & vitæ ſanctitate ſpectatus. Et quamuis coniugem habuerit, rebus tamen aliis fratri minimè ceſſit. Qui Baſilio mortuo, Hexaëmeron ſiue ſex dierum opus illius adimpleuit: & aduerſus Eunomium & Apollinarem confutationes ſcripſit. Conſtantinopoli quoque in diuum Meletium orationem funebrem compoſuit, aliáque inſuper plurima opuſcula doctrinis & inſtitutionibus plena Eccleſiæ Dei reliquit. Oſtendunt autem virum talem cùm alia, tum præcipuè in Gregorium illum miraculis celebrem oratio ab eo edita.

ΕΚ ΤΟΥ ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΙΣΤ. ΕΚΚΛΗΣ. ΒΙΒΛ. Δ. ΚΕΦ. ΚΕ.

ΕΓΕΝΟΝΤΟ δὲ ἀδελφοὶ Βασιλείου, Πέτρος καὶ Γρηγόριος. ἀλλὰ Πέτρος μὲν τὸν μονήρη βίον Βασιλείου ἐζήλωσε· Γρηγόριος δὲ τὸ διδασκαλικὸν τοῦ λόγου, ὃς καὶ τὴν πονηθεῖσαν Βασιλείῳ ἑξαήμερον, ἅτε δὴ καταλειφθεῖσαν, προσανεπλήρωσε μετὰ θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἐπιτάφιον εἰς Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει διεξῆλθε. φέρονται δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλοι λόγοι διάφοροι.

LIB. IV. CAP. XXI.

Basilius duos habet fratres Petrum & Gregorium: Petrus ſolitarium vitæ genus Baſilij ſecutus eſt. Gregorius autem, docendi rationem: qui librum à Baſilio in Hexaëmeron editum, vt pote imperfectum, poſt mortem fratris cumulate expleuit. Idem funebrem orationem in Meletium Epiſcopum Antiochiæ, Conſtantinopoli recitauit. Extant quoque aliæ diuerſæ orationes ab eo conſcriptæ.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ΒΙΒΛ. δʹ. ΚΕΦ. κηʹ.

ΕΝ ἐπισκόποις, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων νοήματα, ἐν μὲν οὖν ἀσκηταῖς καὶ τῆς ἀρετῆς φροντισταῖς οὗτοι κατ' ἐκεῖνον διέλαμπον τὸν καιρόν. Γρηγόριος ἑκάτερος ὅ, τε Ναζιανζοῦ, καὶ ὁ Νύσσης· ὁ μὲν ἀδελφὸς, ὁ δὲ σύσκηνός τε καὶ συνεργὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου τυγχάνων. οὗτοι μὲν οὖν ἐν Καππαδοκίᾳ τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχοῦντες ἠρίστευον· συνηρίστευε δὲ αὐτοῖς καὶ Πέτρος, γνυνήτορας μὲν Βασιλείῳ καὶ Γρηγορείῳ τὸν αὐτὸν ἐσχηκὼς, τῆς δὲ θύραθεν παιδείας οὐ μετειληχὼς σὺν ἐκείνοις, τὰς δὲ τοῦ βίου μαρμαρυγὰς ἀφιείς.

THEODORETVS LIB. IV. CAP. XXVIII.

Ex eorum numero qui vitæ monaſticæ & ſeueræ viuendi diſciplinæ, ſtudióque virtutis operam nauarunt, Gregorius vterque, Nazianzenus & Nyſſenus tulere principatum: quorum hic frater Baſilij magni fuit, ille ſocius ſtudiorum eius, & adiutor fuit. Iſti in Cappadocia pro pietate dimicantes facile primas obtinuerunt. In eiuſdem cum illis laudis ſocietatem venit Petrus, qui Baſilij & Gregorij frater germanus fuit: quique tametſi humaniore literatura non perinde, vt illi, inſtructus erat, pio tamen viuendi genere admodum excelluit.

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΦΩΤΙΟΥ.

ΑΝεγνώσθη Γρηγορίου Νύσσης ὁμοίως ὑπὲρ Βασιλείου κατ' Εὐνομίου. τὴν μὲν φράσιν, εἴ τις ἄλλος ῥητόρων, λαμπρὸς, καὶ ἡδονῆς ὠσὶν ἀποστάζων. οὐ μέντοι καθεξῆς, οὐδ' αὐτὸς τὴν Εὐνομίου γραφὴν ἐπελέγχει. διὸ καὶ συντομώτερός ἐστι Θεοδώρου, Σωφρονίου δὲ πλατύτερος. πλεονάζει δὲ γὰρ τοῖς ἐνθυμήμασι καὶ τοῖς παραδείγμασιν. ἔστι δὲ, ἀδεκάστως εἰπεῖν, ὡς ὅσον ὑπερβάλλει κάλλει τε καὶ λαμπρότητι καὶ τῷ ἡδυτάτῳ Θεόδωρον· τοσοῦτον τὸ πλῆθος τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τὸ γόνιμον εἰς τὸ περιέχειν ἐκβιάζεται.

ΑΝεγνώσθη ἑτέρα πραγματεία τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου Νύσσης, περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. ἐν ᾗ λογικώτερος Εὐνομίῳ συμπλακεὶς, κατὰ κρά-

τος αἱρεῖ, πάντα σαθρώσας τῆς δυσσεβείας αὐτοῦ τὰ ὀχυρώματα. τὸ δὲ κάλλος τοῦ λόγου, καὶ ἡ σύγκρατος λαμπρότης, γλυκύτητι κἀνταῦθα διαπρεπῶς ἐπιδείκνυται.

EX PHOTIO.

LECTVS eſt Gregorij Nyſſæ Epiſcopi *ſimiliter* pro Baſilio aduerſus Eunomium liber. *Stylus illi, ſi cui Rhetorum, illuſtris, & iucunditatem auribus inſtillans. Sed nec ipſe quidem ordine Eunomij ſcriptum reprehendit. Quamobrem & Theodoro conciſior eſt, & Sophronio latior, abundat enim enthymematis, atque exemplis. Illud autem verè pronunciauerim, quantum Gregorius venuſtate, ſplendore, & mirifica iucunditate antecellit Theodoro, tantum etiam argumentorum copia & vbertate eundem vincere connititur.*

LECTVM *eſt alterum eiuſdem* GREGORII Nyſſeni opus, *de eadem ipſa re: in quo rationibus validioribus cum Eunomio manus conſerens, eum vi expugnat, omnia impietatis firmamenta labefactans. Venuſtas verò orationis, & ſplendor iucunditate mixtus, etiam in hoc opere decenter ſe oſtendit.*

ΕΚ ΤΩΝ ΣΟΥΙΔΑ.

ΓΡηγόριος Νύσσης ἐπίσκοπος, ἀδελφὸς Βασιλείου τοῦ Καισαρέως· ἀνὴρ καὶ αὐτὸς ἐλλογιμώτατος καὶ πάσης ὑπάρχων παιδείας ἀνάπλεως· προσκείμενος δὲ μᾶλλον τοῖς τῇ ῥητορικῇ χαίρουσι. καὶ γοῦν εὐδόκιμον ἐν ταύτῃ γεγένηται, καὶ λαμπρὸς, εἴ τις ἄλλος τῶν πάλαι ταύτῃ γεγενημένων· οὗτος συνέταξε κατ' Εὐνομίου λόγον ἐξαίρετον, καὶ τεῦχος θαυμάσιον εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευήν· ἄλλως τε πυκνὰς καὶ συνεχεῖς ὁμιλίας, εἴς τε τὰ ᾆσματα τῶν ᾀσμάτων, καὶ εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν· καὶ πρὸς τὴν ἀδελφὴν Μακρίνιαν, μακρόν τινα καὶ περικαλλῆ περὶ ψυχῆς συνέθηκε λόγον· ἄλλα τε πολλὰ γεγραφήκει· καὶ πολυθαύμαστον ἔπαινον τοῦ πρώτου τῶν μαρτύρων Στεφάνου, καὶ βίον δὲ συνέταξε Γρηγορίου τοῦ ἐν θαύμασι διαλάμψαντος.

EX SVIDA.

GREGORIVS *Nyſſenus epiſcopus, Baſilij Cæſarienſis frater, vir & ipſe inſignis, omnique doctrina exuberans, addictior tamen Rhetorices ſtudiis, tam celeber præclarúſque in ea euaſit, quàm quiſquam veterum. Is conſcripſit egregium librum aduerſus Eunomium: tum opus admirandum de creatione hominis: complures præterea conciones: tum in Cantica canticorum, atque in Eccleſiaſtem: tum ad ſororem Macriniam magnum & perpulchrum Sermonem de anima compoſuit. multáque alia commentus eſt: Ex quibus celebre illud Stephani protomartyris encomium, & Gregorij miraculorum opificis vita habentur.*

(

CATALOGVS OPERVM
S. GREGORII EPISCOPI NYSSENI
QVÆ HOC PRIMO TOMO continentur.

HExaemeron, ſiue hiſtoria de opere ſex dierum, Franciſco Zino interprete, pag. 1.
De hominis opificio, liber Ioa. Leuuenklaio, int. 44.
In ea ſcripturæ verba: Faciamus hominem ad imaginem &c. Oratio I. eodem interp. 139.
In hominis procreationem, Oratio ij. eod. interp. 153.
De vita Moſis, ſiue de vita perfecta liber, Georg. Trapezuntio interp. recognita & aucta à Frontone Ducæo Soc. Ieſu Theologo, 167.
Tractatus prior in Pſalmorum inſcriptiones, Iacobo Gretſero, Soc. Ieſu Theologo, interprete, 257.
Tractatus poſterior, eod. int. qui eſt de inſcriptionibus Pſalmorum. 291.
In ſextum pſalmum, de octaua, Laurentio Sifano int. 367.
In Eccleſiaſtem, Conciones octo, Gentiano Herueto int. 373.
In Cantica canticorum, Explanatio, eod. int. 468.
De oratione dominica, homiliæ quinque, Laurent. Sifano int. 712.
De vita beata comparanda, ſiue de Beatitudinibus, Orationes viij. eod. int. 762.
In illud Apoſtoli 1. Cor. 15. Quando ſibi ſubiecerit omnia, Tunc etiam ipſe filius ſubiicietur ei qui ſubiecit omnia, Oratio, eod. int. 838.
Ex quæſtionibus de eo, quid ſit, ad imaginem & ſimilitudinem Dei, Frontone Ducæo interp. 854.
Epiſtola de Ventriloqua ſeu Pythoniſſa, eod. int. 867.
Oratio in ſuam ordinationem, Front. Duc. S. I. Theo. int. 872.
Contra Apollinarem, eod. int. 879.
Contra fatum, incerto interprete. 894.
Tractatus aduerſus Græcos ex communis notionibus, Fed. Morello interp. 914.
De anima, eodem interprete. 922.
Epiſtola canonica ad ſanctum Letoyum Mytilenes Epiſcopum Gentiano Herueto int. 946.
In eos qui differunt baptiſma, Oratio, Gent. Heru. int. 956.
De fugienda fornicatione, in dictum Apoſtoli. 1. Cor. 6. Omne peccatum quodcunque fecerit homo, Oratio, Gent. Heru. int. 961.
In mulierem peccatricem, vel In eos qui durius & acerbius alios iudicant atque condemnant, quique conuerſione indigent & pœnitentia, Fr. Zino int. 964.
De pauperibus amandis & benignitate complectendis, Oratio I. eod. interp. 970.
In Pentecoſtem, Oratio, Fr. Zino inter. 976.
Contra Vſurarios, Iac. Gretſero S. I. Theol. interprete 978.
De Trinitate aduerſus Iudæos, ex veteri teſtamento delecta teſtimonia cum explicatione, Laurentio Sifano interprete. 993.

Summa Priuilegij.

CAutum eſt autoritate Regis ne quis in regno Franciæ Sancti Gregorij Epiſcopi Nyſſeni opera, ſtudio doctiſſimorum virorum nunc primùm Græcè & Latinè collecta, edita & verſa, abſque Michaëlis Sonnij, Claudij Morelli, & Sebaſtiani Cramoiſy, permiſſu, intra decennium imprimat aut diuendat: publicationis exemplarium, ſi quis ſecus fecerit, multa indicta, prout amplius in ipſo diplomate continetur. Lutetiæ Pariſiorum XVIII. Martij CIↃ. IↃC. XV. Sic ſignatum, Le Liepure.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ,

ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣ Πέτρον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, περὶ τῆς Ἑξαημέρου.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII EPISCOPI NYSSENI, EXPLICATIO

APOLOGETICA IN HEXAEMERON, ad Petrum Fratrem.

PETRO FRANCISCO ZINO, Interprete.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A

ΤΑΥΤΑ ποιεῖς, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ; καταβάλλειν ἡμᾶς τῶν ἀτολμήτων ἐγκελευόμενος, καὶ πράγμασιν ἐγχειρεῖν ποιοῦντες, ὧν οὐ τὸ τυχεῖν μόνον ἐστὶν ἀμήχανον, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ ἐγχειρῆσαι, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἀνέγκλητον; τὴν γὰρ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐπίπνοιαν ἐν τῇ κοσμογονίᾳ φιλοσοφηθέντων τῷ μεγάλῳ Μωσῇ τὰ δοκοῦντα κατὰ τὴν πρόχειρον τῶν γεγραμμένων σημασίαν, ὑπεναντίως ἔχειν, ἐπιτάξας ἡμῖν διά τινος ἀκολούθου διανοίας εἰς εἱρμὸν ἀγαγεῖν, καὶ συμφωνοῦσαν πρὸς ἑαυτὴν ἀποδεῖξαι τὴν ἁγίαν γραφήν· καὶ ταῦτα μετὰ τὴν θεόπνευστον ἐκείνην τοῦ πατρὸς B

PROOEMIVM.

QVID agis, homo Dei? cur ea nos, quę vires humanas ſuperant, aggredi, & onus, quod non modo ſuſtineri, ſed ne ſuſcipi quidem, vt ego ſentio, ſine reprehenſione poteſt, ſubire iubes? Vis enim, vt quæ cœleſti numine afflatus de mundi procreatione magnus Moſes prodidit monumentis literarum, quæ primo quidem aſpectu inter ſe contraria videntur, ordine quodam diſponam, ſanctámque ſcripturam ſibi ipſi conſentientem ac conſtantem eſſe demonſtrem; idque poſt diuinam illam Patris noſtri

Baſilij elogi. in idem argumentum commentationem, quam qui legerunt, non minus quàm ea, quæ ab ipſo Moſe perſcripta ſunt, omnes admirantur: & merito mea quidem ſententia. *Simile.* Nam quam rationem habet cum grano ſpica, quæ & ex illo prouenit, & illud non eſt: vel potius quæ cum illud ipſum eſſe poſſit, magnitudine tamen ab eo, & pulchritudine, & formæ differt varietate; eandem rationem habere dicas cum oratione magni Moſis, ea quæ à magno *Matt.13.d.* Baſilio accuratiore ſtudio ſunt elaborata: etenim quæ paucis ille verbis complexus eſt, & explicauit, ea doctor noſter ſublimi philoſophia ſic adauxit & cumulauit, vt non ſpicam, ſed arborem effecerit, ad ſimilitudinem grani ſinapis, quod regno cœlorum comparatum eſt: in accipientis enim animo excultum arbor fit, cogitationúmque magnitudine vndique dilatatur, & ramorum loco præceptis & inſtitutis expanditur, propoſitóque pietatis fine ſic effertur in ſublime, vt excelſæ etiam altæque mentes, quæ volucres cœli vocantur in Euangelio, ſub talium ramorum magnitudine queant nidos conſtruere. Quæſtionum enim explanatio eſt animi quidam veluti nidus, in quo mens inſtabili ſollicitudine ſciendique ſtudio, tanquam multiplici volatus errore, feſſa conquieſcit. Quonam igitur pacto tali tantæque ſermonum arbori liceat exiguam noſtræ cogitationis plantulam comparare? An vero neque tu imperas, neque nos vnquam conaremur, patris magiſtrique *Simile ab agricolarũ inſitione.* noſtri ſtudio laborem noſtrum opponere? Itaque agricolas potius imitabimur, qui mirabili quadam ratione ex vna eadémque planta varios fructus percipiunt: id autem aſſequuntur inſerendi artificio, quod eiuſmodi eſt. Puſillum aliquod ex arbore quapiam germen, vnà cum cortice baſi illius ſubiecto decerptum, in alterius arboris maioris aliqua parte ſic inciſa, vt ei cortex quadret, includunt, vt naturali maioris arboris humore germen illud enutritum coaleſcat ramúſque fiat. Meam itidem ego cogitationem, quaſi germen aut ſurculum exiguum, magnæ arbori, nempe præceptoris noſtri ſapientiæ inſeram, occaſionéque mihi inde ſuppeditata, tanquam humore quodam irrigatus, pro viribus ramus

A ἡμῖν εἰς τὸ προκείμενον θεωρίαν, ἣν οἱ ἐγνωκότες πάντες, οὐδὲν ἔλαττον τῶν αὐτῷ Μωϋσῇ πεφιλοσοφημένων θαυμάζουσιν· καὶ τοῦτο εἰκότως, οἶμαι, τοῦτο ποιοῦντες. ὃν γὰρ ἔχει λόγον πρὸς τὸν κόκκον ὁ ἄσταχυς, καὶ ἐξ ἐκείνου ὤν, κἀκεῖνο μὴ ὤν, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνο μὲν ὢν τῇ δυνάμει· παρηλλαγμένος δὲ μεγέθει, καὶ κάλλει καὶ ποικιλίᾳ τε σχήματος. τὸν αὐτὸν εἴποι τις ἂν, ἐπέχειν λόγον, πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου Μωϋσέως φωνὴν, τὰ παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου διὰ φιλοπονωτέρας θεωρίας ἐξεργασθέντα νοήματα. ἃ γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν ἐν ὀλίγοις τε καὶ εὐπεριγράπτοις
B τοῖς ῥήμασι, ταῦτα διὰ τῆς ὑψηλῆς φιλοσοφίας, ὁ διδάσκαλος ἡμῶν αὐξήσας, οὐχὶ ἄσταχυν, ἀλλὰ δένδρον ἐποίησε κατὰ τὸν ὁμοιωθέντα τῇ βασιλείᾳ τοῦ σινάπεως κόκκον, τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ γεωργήσαντος ἀποδενδρούμενον, ὥστε γενέσθαι πανταχόθεν αὐτὸν ἀμφιλαφῆ τοῖς νοήμασι, καὶ διηπλωμένον ἀντὶ κλάδων τοῖς δόγμασι, καὶ πρὸς σκοπὸν τῆς εὐσεβείας εἰς ὕψος ἀνατεινόμενον, ὥς τε τὰς ὑψηλάς τε καὶ μετεωροπόρους ψυχὰς, ἃς πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τὸ εὐαγγέλιον ὀνομάζει, δύνασθαι πρὸς μεγέθει τῶν
C τοιούτων κλάδων ἐννοσσεύειν. καλιὰ γάρ τις οὖν ἐστὶ ψυχῆς, ἡ περὶ τὸ ζητούμενον συγκατάθεσις, τὴν ἄστατον τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύνην, καθάπερ τινὰ πολυπλανῆ πτῆσιν, ἐφ' ἑαυτῆς ἀναπαύουσα. πῶς οὖν ἐστὶ πρὸς τοιούτῳ καὶ τηλικούτῳ δένδρῳ τῶν λόγων, ἀντιφυτεῦσαι τὸ βραχὺ τῆς διανοίας ἡμῶν ὑποσπάδα; ἢ τοῦτο μὲν οὔτε σὺ κελεύεις, οὔτ' ἂν ἐγὼ δεξαίμην ποτὲ, τὸ ἐξ ἐναντίου τῇ τοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ διδασκάλου φιλοπονίᾳ τὸν ἡμέτερον ἀντιτεθῆναι πόνον; ἀλλ' ὥσπερ οἱ γεωργοὶ θαυματοποιοῦσιν,
D καρπῶν διαφορὰν ἐν ἑνὶ φυτῷ σοφιζόμενοι, ὁ δὲ τρόπος τῆς φυτοκομίας τοιοῦτός ἐστιν· βραχύ τι φύλλον ἐξ ἑτέρου δένδρου μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τῇ βάσει φλοιοῦ ἀποσύραντες, ἄλλῳ φυτῷ μείζονι, κατά τι μέρος ἐν τομῇ τὸν φλοιὸν ἐναρμόζουσιν ἐν τῇ φυσικῇ τοῦ μείζονος ἰκμάδι, τὸ ἐντεθὲν ἐκεῖνο πιαινόμενον, εἰς κλάδον ἀναφύεται· οὕτω καὶ αὐτὸς τὴν ἐμὴν διάνοιαν, οἷόν τινα βραχὺν μόσχον τῇ ἰκμάδι τοῦ μεγάλου δένδρου τῇ τοῦ διδασκάλου ἡμῶν σοφίᾳ ἐνείρας, κλάδος ἐκείνου γενέσθαι πειράσομαι, ἐμφυόμενος ὡς ἔστι μοι δυνατὸν τοῖς νοήμασι, καὶ τῇ χορηγίᾳ τῆς

ἐκθέσθαι ἐνδιδομένης ἡμῖν ἀφορμῆς ἐπιτρεπόμενος. οἶμαι γὰρ ἐγὼ μὴ καλῶς τινὰς τὸν σκοπὸν τῶν εἰς τὴν Ἑξαήμερον αὐτῷ πεποιημένων ἐπεγνωκέναι, οὗ χάριν αἰτιῶνται τὸ μήτε περὶ τοῦ ἡλίου σαφῆ παραδεδόσθαι τὴν γνῶσιν αὐτοῖς, πῶς μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὁ φωστὴρ, οὔτ' αὖ μετὰ τῶν ἄλλων ἀστέρων κατασκευάζεται, ὡς ἀδυνάτου ὄντος ὄρθρον καὶ ἑσπέραν διορίζεσθαι τὸ ἡμερήσιον μέτρον, εἰ μὴ πάντως ὁ ἥλιος ἑσπέραν μὲν δυόμενος, ὄρθρον δὲ ἀνατέλλων ποιήσειεν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν τῶν δύο οὐρανῶν δημιουργίαν οὐ παραδέχονται λέγοντες, εἰ καὶ τρίτου μέμνηται οὐρανοῦ ὁ ἀπόστολος, οὐδὲν ἧττον μένειν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τὸ ἄπορον· διότι ἐν ἀρχῇ γεγονότος ἑνὸς οὐρανοῦ, μετὰ ταῦτα δὲ τοῦ στερεώματος, ἄλλου δὲ οὐρανοῦ, τοῦτ' ἔστι δευτέρας δημιουργίας μὴ παραγεγραφείσης τῷ Μωϋσῇ, ἀναπόδεικτόν ἐστι τὸ καὶ τρίτον οὐρανὸν, ἐπὶ τοῖς δύο τούτοις νοεῖν, τῷ μήτε μετὰ τὸ στερέωμα γεγενῆσθαι ἄλλον, μήτε τὸν τῆς ἀρχῆς λόγον συγχωρεῖν παρεπινοεῖν τι πρεσβύτερον. εἰ γὰρ ἐν ἀρχῇ γέγονεν οὐρανὸς, δῆλον ὅτι ἀπὸ τότε ἡ κτίσις ἤρξατο. οὐ γὰρ ἂν ἀρχὴ κατωνομάσθη ὑπὸ τοῦ λόγου, εἰ ἄλλην εἶχεν ἀρχὴν ἑαυτῆς ὑπερκειμένην· τὸ γὰρ δευτερεῦον κατὰ τὴν τάξιν, οὔτ' ἔστιν ἀρχὴ, οὔτε λέγεται. ἀλλὰ μὴν καὶ τρίτου οὐρανοῦ μνήμην πεποίηται ὁ Παῦλος, ὃν ἡ δημιουργία οὐκ ἔχει. ἄρα καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ δευτέρου μνήμη τῶν ζητουμένων ἐστί. οἱ ταῦτα εἰπόντες καὶ τὰ τοιαῦτα προφέροντες, οὔ μοι δοκοῦσιν ἐπισκέψασθαι τὸν σκοπὸν τῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν διδασκαλίας, ὃς δήμῳ τοσούτῳ διαλεγόμενος ἐν ἐκκλησίᾳ * πολυανδρούσῃ, κατάλληλον ἐξ ἀνάγκης ἐποιεῖτο τοῖς δεχομένοις τὸν λόγον· ἐν γὰρ τοσούτοις τοῖς ἀκούουσι, πολλοὶ μὲν ἦσαν καὶ οἱ τῶν ὑψηλοτέρων ἐπαΐοντες λόγων· πολλαπλασίους δὲ οἱ τῆς λεπτοτέρας ἐξετάσεως τῶν νοημάτων οὐκ ἐφικνούμενοι, ἄνδρες ἰδιῶται καὶ βάναυσοι ταῖς ἐπιδιφρίοις ἐργασίαις προσασχολούμενοι, καὶ ὁ ἐν γυναιξὶ λαὸς τῶν τοιούτων μαθημάτων ἀγύμναστος, καὶ ἡ νεολαία τῶν παίδων, καὶ οἱ προηλικέστεροι κατὰ τὸν χρόνον, πάντες οὗτοι τῶν τοιούτων ἐδέοντο λόγων. τῶν μετά τινος εὐλήπτου ψυχαγωγίας διὰ τῆς φαινομένης κτίσεως, καὶ τῶν ἐν ταύτῃ καλῶν πρὸς τὴν τοῦ πεποιηκότος τὰ πάντα γνῶσιν χειραγωγούντων.

A eius efficiat. Arbitror enim quoſdam haud rectè percepiſſe, quid ille ſibi in iis, quæ in ſex dierum opificium conſcripſit, propoſuerit: ideoque calumniari, quod dilucide non explicarit ea quæ ad ſolem pertinent, quomodo poſt tres dies, non cum reliquis ſtellis conditus fuerit; quaſi fieri nequeat, vt mane & veſpera diurnum ſpatium conſtituatur, niſi omnino ſol & occidens veſperam, & oriens mane conficiat. Duorum quoque cœlorum procreationem non capientes, cum de tertio cœlo mentionem faciat Apo- B ſtolus, dubitationem in hac parte manere contendunt. Etenim, cum in principio factum ſit vnum cœlum, poſtea vero firmamentum: nec illi numero cœlum aliud adſcriptum ſit tertium cœlum præter hos duos, negant poſſe demonſtrari: cum neque poſt firmamentum aliud effectum ſit cœlum, nec principij ratio patiatur, vt quidquam antiquius cogitemus: nam ſi in principio factum eſt cœlum, inde nimirum res procreatæ ſumpſerunt initium, alioquin rectè principium non fuiſſet appellatum; ſi principium ip- C ſius alterum extitiſſet: quod enim ordine ſecundum eſt, principium nec eſt, nec dicitur. Attamen Paulus tertium cœlum commemorat, quod mundi fabrica non habet, quemadmodum & hic ſecundi mentio quæritur. Qui hæc & alia eiuſmodi loquuntur, hi mihi non videntur propoſitum Patris noſtri doctrinæ finem intueri, qui in ampliſſima Eccleſia populum frequentiſſimum alloquens, pro audientium intelligentia ſermonem moderabatur. In tanta enim multitudine, licet eſſent nonnulli qui altiores etiam D diſputationes intelligerent, plurimi tamen doctrinæ ſubtilitatem non capiebant, vtpote homines imperiti, atque opifices, & negotiis vilibus occupati, & mulieres in eiuſmodi diſciplinis minimè exercitatæ: & puerorum turba, ætateque prouecti ſenes, qui omnes oratione facili inſtituendi, recreandique erant, & per res procreatas quæ cernuntur, earumque pulchritudinem, ad rerum omnium auctorem procreatoremque perducendi.

Quare ſi quis ex præceptoris conſilio A dicta ipſius expenderit, nihil dubitationis relinquetur. Neque enim verborum contentiones aucupabatur, nec facilè ſeſe quæſtionibus implicabat, ſed ſimplici verborum expoſitione audientium ſimplicitati ſic orationem ſuam accommodabat, vt variam tamen externæ philoſophiæ doctrinam redolens, peritioribus etiam ſatisfaceret. Quamobrem eam & imperiti intelligebant, & eruditi admirabantur. Tu verò, ſi, vt in monte Sinai, relicto infra populo ſimul cum magno B Moſe quæris in rerum arcanarum contemplationis nebulam introire, vbi ille cùm eſſet, vidit ea quæ verbis explicari non poſſunt, neceſſariúmque cupis rerum conditarum ordinem cognoſcere, quomodo cœlo terráque confectis, lux quidem vt eſſet, diuinum mandatum expectarit, tenebræ autem extiterint etiam ſine mandato. Præterea, ſi ad ſubiectum aërem illuſtrandum, & tempus nocte diéque diſtinguendum, nulla re lux indiguit, quid ei fuerit opus, vt ſol conderetur? Ad hæc, ſi initio ſimul C cum cælo terra fuit procreata, quo pacto fuerit incompoſita. Nam ſi facere & componere nihil inter ſe videntur differre: quomodo, quod factum eſt, incompoſitum fuit? Tum, quæ ad aquam pertinent quæſtiones, quaſi fieri non poſſit, vt ſuper apſide cœleſti figuráque globoſa & rotunda conſiſtant quæ fluxa ſunt. Quomodo enim natura humida in curuo conſideat, quæ de ſphæræ faſtigio in pronas figuræ partes neceſſario defluit: aut quomodo, cum id quo ſuſtinetur inſtabile ſit, cumque à ſua baſi ſemper D delabatur, in ſe ipſa habebit firmitatem? aut quomodo non diſſipabitur, cum incitatiſſima poli conuerſio nihil prorſus inſidens inhærenſque ſibi non abiiciat, ac repellat? Quin etiam iſtis contradicentibus non videtur eſſe veriſimile, vt quæ humida ſunt conſummantur, cum & fontium, & fluminum, & maris, & lacuum aquas in eadem ſemper menſura conſiſtere videant,

Exod. 19.

Facere & componere.

A ὥστε εἰ μὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ μεγάλου διδασκάλου κρίνοι τις τὰ λεγόμενα, λείπει τοῖς εἰρημένοις οὐδέν. οὐ γὰρ ἀγωνιστικώτερον ἐνεστήσατο λόγον πρὸς τὰς ζητήσεις, οὐδὲ ταῖς ἐνθυμίαις διαπλεκόμενος, ἀλλὰ τῆς ἁπλουστέρας τῶν ῥημάτων ἐξηγήσεως ὅλος ἦν, ὥστε προσφέρειν τῇ ἁπλότητι τῶν ἀκουόντων παραδίδοσθαι τὸν λόγον, μετὰ τοῦ καὶ τοῖς τῶν μειζόνων ἀκροαταῖς συναναβαίνειν πρὸς αὐτοῦ τὴν ἐξήγησιν, τὰ ποικίλα μαθήματα τῆς ἔξω φιλοσοφίας παραδεικνύουσαν. ὥστε παρὰ μὲν τῶν B πολλῶν νοεῖσθαι, παρὰ δὲ τῶν ὑπερεχόντων θαυμάζεσθαι. εἰ δὲ σύ, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Σιναίου ὄρους καταλιπὼν κάτω τὸν πολὺν λαόν, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἐπαρθεὶς τὴν διάνοιαν, συνεισελθεῖν φιλονεικεῖς τῷ μεγάλῳ Μωϋσῇ εἰς τὸν γνόφον τῆς τῶν ἀπορρήτων θεωρίας, ἐν ᾧ ἐκεῖνος γενόμενος, εἶδέ τε τὰ ἀθέατα καὶ τῶν ἀλαλήτων ἐπηκροάσατο, καὶ ζητεῖς γνῶναι τὴν ἀναγκαίαν τῆς κτίσεως τάξιν, πῶς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς γεγενότων, τὸ μὲν φῶς ἀναμένει τὸ θεῖον πρόσταγμα, πρὸς τὸ γενέσθαι φῶς· τὸ C δὲ σκότος καὶ ἄνευ προστάγματος ἦν. καὶ εἰ μηδὲν ἔδει τῷ φωτὶ πρὸς τὸ καταλαμπρύνειν τὸν ὑποκείμενον ἀέρα, καὶ νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ διορίζειν τὸν χρόνον, τίς ἦν χρεία τῆς τοῦ ἡλίου κατασκευῆς, καὶ εἰ κατ' ἀρχὰς μετὰ τοῦ οὐρανοῦ γέγονεν ἡ γῆ, πῶς ἀκατασκεύαστον τὸ γεγενημένον ἐστί; τὸ γὰρ κατασκευάσαι, καὶ τὸ ποιῆσαι, οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν κατὰ τὴν ἔννοιαν. εἰ οὖν ταὐτόν ἐστι τὸ ποιῆσαι τὸ κατασκευάσαι, πῶς τὸ πεποιημένον ἐστὶν ἀκατασκεύαστον; καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ἐπαπορούμενα, ὡς οὐ δυνατὸν ὂν ἄνω τῆς οὐρανίου ἁψῖδος ἐν τῷ D σφαιροειδεῖ σχήματι τὸ ῥευστὸν ἐφιζῆσαι. πῶς γὰρ ἐφιδρυνθείη τῷ κυρτῷ ἡ ὑγρότης, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἀπὸ τοῦ ἀεὶ κορυφουμένου τῆς σφαίρας, πρὸς τὰ ἐπικλινῆ τοῦ σχήματος τοῦ ὑγροῦ μεταρρέοντος· πῶς δὲ τοῦ ὑποκειμένου ἀστατοῦντος, ἐν ἑαυτῇ ἕξει τὸ στάσιμον, ἀεὶ τῆς ἰδίας ἀπολισθαίνουσα βάσεως; πῶς δὲ οὐ σκεδασθήσεται τῆς ὀξυτάτης τοῦ πόλου περιφορᾶς τὸ ἐφιζάνον πάντως ἀποπλυνούσης. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ δαπανᾶσθαι τὴν ὑγρὰν φύσιν ἀπίθανον τοῖς ἀντιλέγουσι φαίνεται. διὰ τὸ πάντοτε ἐν ἴσῳ τῷ μέτρῳ τὰ τῶν ὑδάτων ὁρᾶσθαι συστήματα, ἐν πηγαῖς τε καὶ ποταμοῖς, καὶ θαλάσσῃ, καὶ λίμναις, πλὴν εἴ τινες τῶν πηγῶν ἐπιπόλαιαν ἔχουσι τὴν τοῦ ὕδατος χο-

ρυγίας. ἐκ διαπηδήσεως ὄμβρων ἢ χιόνων πηγάζουσιν· αἳ χειμάρρου τρόπον τῇ ἄνωθεν ἐπιρροῇ συναπολήγουσί τε καὶ συναύξονται. ἐφ᾽ ὧν δὲ ἀέναον προχεῖται τὸ ῥεῖθρον, μηδεμιᾶς ἐλαττώσεως ἢ αὐξήσεως γινομένης, ἀναγκαίως τὸ μηδὲν ἀναλίσκεσθαι τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ὁμολογεῖται. οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὸ δαπανώμενον ἐν τῷ ἴσῳ μέτρῳ, πρὸς τὸ διηνεκὲς διαμένειν, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ πῦρ, εἴπερ τῷ ὄντι δαπανητικὸν τοῦ ὕδατος ἦν, ἔμενεν ἂν ἐπὶ τοῦ ἰδίου μέτρου ἀναυξές τε καὶ ἄτροφον· οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν τῇ δαπανωμένῃ ὕλῃ τοῦ πυρὸς μὴ συναύξεσθαι φύσιν. εἰ οὖν ταῦτα σὺ καὶ τὰ τοιαῦτα πολυπραγμονῶν, ὁ πᾶσι τοῖς ὑψηλοῖς ἐπεκτεινόμενος, καὶ τὰ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς τοῦ Μωϋσέως ὀπτασίας κείμενα, αὐτός τε ἰδεῖν τῇ φρονήσει σου, μὴ πρὸς ἄλλον βλέπειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐν σοὶ χάριν, καὶ τῷ πνεύματι τῆς ἀποκαλύψεως τῷ διὰ τῆς προσευχῆς σοι φανερουμένῳ, τὰ θεῖα βάθη διερευνᾶσθαι· ἐπεὶ δὲ χρὴ κατὰ τὸν ἀποστολικὸν νόμον, εἴκειν ἀλλήλοις δι᾽ ἀγάπης ἡμᾶς· ἴδιον δὲ τῆς ἐπαινετῆς δουλείας ἐστὶ, τὸ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ ἐπιτάγματα, διὰ βραχέων ὡς ἐστὶ δυνατὸν, τὴν περὶ τούτων ὑπόληψιν ἐκκαλύψαι πειράσομαι· τῇ σῇ προσευχῇ συμμάχῳ, πρὸς τὸν λόγον χρώμενος. τοῦτο δέ μοι πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως διαμεμαρτυρήσθω, τὸ μηδὲν ἡμᾶς ἀντιδογματίζειν τῷ ἁγίῳ Βασιλείῳ, περὶ τῶν κατὰ τὴν κοσμογονίαν αὐτῷ φιλοσοφηθέντων, μηδ᾽ ἂν πρὸς ἑτέραν ἐξήγησιν ἔκ τινος ἀκολουθίας ὁ λόγος ἔλθῃ· ἀλλ᾽ ἐκεῖνα μὲν κεκρατήσθω, καὶ μόνης τῆς θεοπνεύστου διαθήκης τὰ δευτερεῖα φερέσθω· τὰ δὲ ἡμέτερα ὡς ἐν γυμνασίῳ λογικῷ σχολαστικῶς ἐπιχειρούμενα τοῖς ἐντυγχάνουσι προκείσθω, μηδεμιᾶς μηδενὶ διὰ τούτων βλάβης προσγινομένης, εἴ τι παρὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν ἐν τοῖς λεγομένοις εὑρίσκοιτο. οὐ γὰρ δόγμα τὸν λόγον ποιούμεθα, ὥστε ἀφορμὴν δοῦναι τοῖς διαβάλλουσιν· ἀλλ᾽ ὁμολογοῦμεν ἐγγυμνάζειν μόνον ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν, τοῖς προκειμένοις νοήμασιν, οὐ διδασκαλίαν ἐξηγητικὴν τοῖς ἐφεξῆς ἀποτίθεσθαι. τὸ μὲν οὖν συμπλέκεσθαι πρὸς τὰς ἐνστάσεις τὰς ἀπὸ τῆς ἁγίας γραφῆς ἡμῖν προτεινομένας,

A exceptis quibuſdam fontibus, qui ex imbrium niuiumque vi copiam aquarum in ſuperficie ſitam colligentes, torrentium inſtar pro facultate quæ ſurſum prouenit, vel augentur vel deficiunt. Nam ex quibus perrennia fluenta manant, nec vllum decrementum fit, aut incrementum, in iis nihil humoris conſumi, manifeſto conſtat. Quod enim conſumitur, eandem perpetuò menſuram obtinere non poteſt. Ac ne ignis quidem, ſi modo eam verè naturam habet, vt aquam conſumat, menſuram B propriam tueretur, aut nullum augmentum nutrimentumve ſuſciperet. Neque enim fieri poteſt vt eius natura ex materia conſumpta non augeatur. Hæc, & ſimilia ſi tu diligenter indagans & rebus ſublimibus incumbens, ea quæ à Moſe in caliginis obſcuritate conſpecta ſunt, & ipſe perſpicere cupis, & multitudini patefacere, prudentiæ tuæ conſuluerim, ne alium ſpectares, ſed ad eam gratiam confugeres, quæ in te eſt, & ad Spiritum reuelationis, qui precibus exoratus rerum diuinarum & altiſſima- C rum arcana reſerabit. Verum quoniam ex Apoſtolica lege debemus mutuò nobis ipſi ſeruire, laudabiliſque ſeruitutis proprium eſt, factis ea quæ mandata ſunt exequi: precationibus tuis adiuuantibus operam dabo, vt quantum fieri poterit, quæſtiones has breuiter explicem. Sed antequam exordiar illud teſtatum volo, mihi certum eſſe nulla in re contradicere iis quæ à Baſilio in mundi procreationem conſcripta ſunt, etiamſi me dicendi ordo ad aliam expoſitionem adduxerit. Rata igitur D ſint illius ſcripta, præſtentque, nec vlli, niſi Teſtamenti diuino Spiritu dictante exarati, monumentis cedant. Noſtra verò quicunque legerint, & aliquid præter communem opinionem inuenerint, ſic accipiant, vt ſine vllius iniuria in dicendi exercitatione probabiliter diſputata. Neque enim propoſitum defendere, aut dogma conſtituere profitemur, vt calumniantibus occaſionem præbeamus, nec hiſce ſcriptis interpretationis doctrinã tradere, ſed animum & cogitationem noſtram in hoc argumento duntaxat exercere. Nemo igitur expectet à nobis, vt quæſtionibus, quæ vel ex ſancta ſcriptura,

Baſilij ſcripta nullis niſi diuinis cedunt.

vel ex iis, quæ à præceptore noſtro ſtatim declarata ſunt, quæque in communem opinionem cadere videntur, implicemur. Nobis enim eſt propoſitum, vt ea conciliemus, quæ protinus apparent inter ſe contraria. Quamobrem liceat nobis ex inſtituto noſtro verborum ſenſum explorare, & in eam curam incumbere, vt vocibus in ſignificatione propria permanentibus certum rerum procreationis ordinem, ac ſeriem contemplemur. In principio (inquit) fecit Deus cœlum & terram, & reliqua, quæ deinceps mundi fabricam, & ea quæ ſex dierum ſpatio facta ſunt, complectuntur. Cæterum, priuſquam eorum, quæ ſcripta ſunt, expoſitionem aggrediamur, illud nobis poſitum conſtitutúmque ſit, in natura diuina cum voluntate ita concurrere poteſtatem, vt Dei poteſtatis menſura

Voluntas Dei. ſit ipſa voluntas: voluntas autem eſt ſapientia. Sapientiæ verò proprium eſt, non ignorare quomodo vnumquodque fiat. Porrò cognitionem poteſtas ſequitur. Quapropter ſimul & facienda cognouit, & nulla interpoſita mora concurrit rerum effectrix vis, quæ cognita perficeret, & ſine vllo interuallo cum voluntate coniunctum opus continenter oſtenſum eſt: quandoquidem potentia voluntas eſt, eodémque momento proſpicit quomodo res fiant, & occaſiones præbet, vt cogitata ſint facta. Quamobrem omnia quæ in Deo ſunt, ad rerum procreationem pertinentia ſimul cogitantur, voluntas, ſapientia, poteſtas, & rerum ipſarum natura. Quæ cum ita ſint, nemo amplius, quomodo aut vnde, perſcrutando inquirendóque torqueatur: ſolent enim quidam ad hunc modum percontari: ſi materia, inquiunt, Deus vacat, vnde materia? quomodo aut quantum ex eo, qui caret quantitate, aut aſpectabile ex illo, qui cerni non poteſt? aut ex eo, qui nulla mole circumſcriptus eſt, id quod aliqua omnino magnitudine amplitudinéque concluditur? Hæc & alia omnia eiuſdem generis, quæ in ipſa materia videntur, quonam pacto, aut vnde produxit ille, qui in natura ſua nihil habet eiuſmodi? Ad ſingulas enim, quæ de materia proferuntur, quæſtiones, vna illa nobis ſolutio eſt: Nec Dei ſapientiam, impotentem: nec poten-

A καὶ ἐκ τῶν περὶ πόδα παρὰ τοῦ διδασκάλου ἡ-
μῶν ἑρμηνευθέντων, ὅσα δοκεῖ μὴ συμβαίνειν
ταῖς κοιναῖς ὑπολήψεσι, μηδεὶς ἀπαιτείτω τὸν
ἐμὸν λόγον. οὐ γὰρ τοῦτό μοι πρόκειται, τὸ, συνη-
γορίαν τινὰ τοῖς ἐκ τοῦ προχείρου φαινομένοις
ἐναντιώμασιν ἐπινοῆσαι. ἀλλά μοι συγχωρηθή-
τω κατ' ἐξουσίαν πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν τὴν
τῶν ῥητῶν ἐξετάσαι διάνοιαν. εἴπως ἡμῖν γέ-
νοιτο δυνατὸν, συμμαχίᾳ Θεοῦ, μενούσης τῆς
λέξεως ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐμφάσεως, συνηρτημένην
τινὰ καὶ ἀκόλουθον ἐν τῇ κτίσει τῶν γεγονότων ἐ-
πινοῆσαι τὴν θεωρίαν. ἐν ἀρχῇ ἐποίησε, φησὶν, ὁ
Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐφεξῆς ὅσα
B περιέχει τῆς κοσμογονίας ὁ λόγος, τὰ μέχρι δὲ γε-
γενημένα κατὰ τὴν Ἑξαήμερον ταῦτα· χρὴ δὲ
εἰπεῖν περὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν γεγραμμένων,
ἐκεῖνο διομολογηθῆναι τῷ λόγῳ, ὅτι ἐπὶ τῆς θείας
φύσεως σύνδρομός ἐστι τῇ βουλήσει ἡ δύναμις,
καὶ μέτρον τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα
γίνεται· τὸ δὲ θέλημα σοφία ἐστίν. σοφίας δὲ ἴδιον,
τὸ μηδὲν ἀγνοεῖν ὅπως ἂν τὰ καθ' ἕκαστον γένοι-
το. τῇ δὲ γνώσει συμπέφυκε καὶ ἡ δύναμις. ὥστε
ὁμοῦ ἔγνω τὸ δέον γενέσθαι, συνέδραμεν ἡ
ἐξεργαστικὴ τῶν ὄντων ἰσχὺς τὸ νοηθὲν εἰς ἐνέργειαν
ἄγουσα, καὶ οὐδὲν μετὰ τὴν γνῶσιν ὑφεστείζου-
C σα, ἀλλὰ συνημμένως καὶ ἀδιαστάτως συνα-
ναδείκνυται τῇ βουλῇ καὶ τὸ ἔργον. δύναμις γὰρ
ἐστὶν ἡ βουλὴ κατὰ ταὐτόν· καὶ ὅπως ἂν τὰ ὄντα
γένοιτο προβουλεύουσα, καὶ τὰς ἀφορμὰς πρὸς
τὴν τῶν νοηθέντων ὕπαρξιν ἐκπορίζουσα, ὡς
ὁμοῦ τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ περὶ τὴν κτίσιν νοεῖ-
σθαι, τὸ θέλημα, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν,
τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων. τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος,
οὐκέτ' ἄν τις στενοχωροῖτο περὶ τῆς ὕλης διερευ-
νώμενος, τὸ πῶς καὶ τὸ πόθεν ἐπιζητῶν· οἷα δὲ
D λεγόντων ἐστὶν ἀκούειν, εἰ ἄϋλός ἐστιν ὁ Θεὸς, πόθεν
ἡ ὕλη, πῶς τὸ ποσὸν ἐκ τοῦ ἀπόσου, καὶ ἐκ τοῦ
ἀοράτου τὸ ὁρατὸν, καὶ ἐκ τοῦ ἀμεγέθους τε καὶ
ἀορίστου, τὸ πάντως ὄγκῳ τινὶ καὶ πηλικότητι
ὁριζόμενον. καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα περὶ τὴν
ὕλην ὁρᾶται, πῶς ἢ πόθεν παρήγαγεν, ὁ μη-
δὲν ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει τοιοῦτον ἔχων; μία γὰρ
ἑκάστου τῶν περὶ τῆς ὕλης προφερομένων
ἡμῖν ἡ λύσις, τὸ μήτε ἀδύνατον τὴν σο-
φίαν τοῦ Θεοῦ ὑποτίθεσθαι, μήτε τὴν δύ-

ναμιν ἄσοφον· ἀλλὰ μετ' ἀλλήλων εἶναι ταῦτα, καὶ ἓν ἀμφότερα δείκνυσθαι, ὡς ἅμα καὶ κατὰ ταὐτὸν τῷ ἑτέρῳ συγκαθορᾶσθαι τὸ ἕτερον. τό, τε γὰρ σοφὸν αὐτοῦ θέλημα τῇ δυνάμει τῶν ἐνεργουμένων ἐφανερώθη, καὶ ἡ ἐνεργητικὴ αὐτοῦ δύναμις, ἐν τῷ σοφῷ θελήματι ἐτελειώθη. εἰ οὖν ἐν ἑνὶ αὐτῷ καὶ κατὰ ταὐτόν ἐστιν ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις, οὔτε ἀγνοεῖ ὅπως ἂν ὕλη πρὸς τὴν κατασκευὴν εὑρεθείη τῶν ὄντων οὔτ' ἀδυνατεῖ τὸ νοηθὲν προαγαγεῖν εἰς ἐνέργειαν. πάντα δὲ δυνάμενος, ὁμοῦ τὰ πάντα δι' ὧν ἡ ὕλη συνίσταται τῷ σοφῷ τε καὶ δυνατῷ θελήματι κατεβάλετο, πρὸς τὴν ἀπεργασίαν τῶν ὄντων, τὸ κοῦφον, τὸ βαρύ, τὸ ναστόν, τὸ ἀραιόν, τὸ μαλακόν, τὸ ἀντίτυπον, τὸ ὑγρόν, τὸ ξηρόν, τὸ ψυχρόν, τὸ θερμόν, τὸ χρῶμα, τὸ σχῆμα, τὴν περιγραφήν, τὸ διάστημα· ἃ πάντα μὲν καθ' ἑαυτὰ ἔννοιαι εἰσὶ καὶ ψιλὰ νοήματα· οὐ γάρ τι τούτων ἐφ' ἑαυτοῦ ὕλη ἐστίν, ἀλλὰ συνδραμόντα πρὸς ἄλληλα, ὕλη γίνεται. εἰ οὖν τῷ ὑπερέχοντι τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ πάντα οἶδε καὶ πάντα δύναται, τάχα πως προσεγγίζομεν τῇ ὑψηλῇ τοῦ Μωϋσέως φωνῇ, ὅς φησιν· ἐν κεφαλαίῳ. τοῦτο γὰρ ἀντὶ τῆς ἀρχῆς Ἀκύλας ἐκδέδωκε. πεποιῆσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἐπεὶ γὰρ εἰσαγωγικὸν πρὸς θεογνωσίαν τὸ τῆς γενέσεως βιβλίον ὁ προφήτης πεποίηται, καὶ σκοπός ἐστι τῷ Μωϋσῇ, τοὺς τῇ αἰσθήσει δεδουλωμένους χειραγωγῆσαι διὰ τῶν φαινομένων πρὸς τὰ ὑπερκείμενα τῆς αἰσθητικῆς καταλήψεως· οὐρανῷ δὲ, καὶ τῇ γῇ ὁρίζεται ἡμῖν ἡ διὰ τῆς ὄψεως γνῶσις· διὰ τοῦτο ὡς περιεκτικὰ τῶν ὄντων τὰ ἔσχατα τῶν διὰ τῆς αἰσθήσεως ἡμῖν γινωσκομένων ὁ λόγος ὀνομάσαι, ἵνα διὰ τοῦ τὰ περιέχοντα εἰπεῖν, παρὰ Θεοῦ γεγενῆσθαι, συμπεριλάβῃ πᾶν τὸ ἐντὸς τῶν ἄκρων περιεχόμενον, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ὅτι ἀθρόως πάντα τὰ ὄντα ὁ Θεὸς ἐποίησεν, εἶπεν ἐν κεφαλαίῳ, ἤτοι ἐν ἀρχῇ πεποιηκέναι τὸν Θεὸν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. μία δὲ τῶν δύο φωνῶν ἡ σημασία· τῆς τε ἀρχῆς καὶ τοῦ κεφαλαίου. δηλοῦται γὰρ ἐπίσης δι' ἑκατέρων τὸ ἀθρόον· ἐν μὲν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ, τὸ συλλήβδην τὰ πάντα γεγενῆσθαι παρίστησι· διὰ δὲ τῆς ἀρχῆς δηλοῦται τὸ ἀκαρές τε καὶ ἀδιάστατον. ἡ γὰρ ἀρχὴ παντὸς διαστηματικοῦ νοήματος ἀλλοτρίως ἔχει.

A tiam, inſipientem proponi: ſed inter ſe mutuo coniuncta eſſe, & vtraque vnum oſtendi, vt ſimul pariterque in vtroque alterum cernatur. Siquidem & ſapiens ipſius voluntas poteſtate factorum eſt declarata, & effectrix eius poteſtas in ipſius ſapiente voluntate perfecta eſt. Proinde, ſi & in eodem & ſimul ſapientia eſt, atque potentia: nec ignorat, quomodo ad rerum compoſitionem inueniatur materia, nec inualidus eſt ad illud efficiendum, quod nouit. Itaque cum omnia poſſit, ad rerum procreationem ſapienti potentique voluntate ſimul omnia contulit, B leuitatem, grauitatem, denſitatem, raritatem, mollitudinem, duritiam, humiditatem, ſiccitatem, frigiditatem, caliditatem, colorem, figuram, circumſcriptionem, interuallum: quæ quidem ſingula ſunt tenues quædam nudæque notiones: nihil enim horum vnum per ſe materia eſt, ſed cunctis inter ſe concurrentibus materia fit. Si igitur ſapientiæ potentiæque præſtantia & omnia nouit, & poteſt omnia, aliquo modo fortaſſe ad excelſam Moſis vocem accedimus, qui, in ſumma, in-C quit (ſic enim Aquilas pro, in principio, vertit) fecit Deus cœlum, & terram. Quoniam enim procreationis librum compoſuit propheta, vt ad Dei cognitionem dux eſſet, idque Moſi propoſitum fuit, vt eos qui ſenſibus obnoxij deuinctique ſunt, per ea quæ cernuntur, ad illa perduceret quæ ſenſibus comprehendi nõ poſſunt; cœlo autem, & terra noſtra per oculos cognitio terminatur: iccirco extrema eorum quæ ſenſu à nobis percipiuntur, tanquam res omnes complectentia nominauit, vt ea quæ complectuntur, à Deo facta eſ-D ſe commemorans, comprehenderet quidquid ab illis continetur, & pro eo, vt diceret, ſimul omnia Deum feciſſe, in ſumma ſiue in principio, dixit, Deũ feciſſe cœlum & terram. Vtriuſque autem vocis vna ſignificatio eſt: principium enim, & ſumma æquè declarant ſimul. Quare per ſummam oſtendit omnia ſimul fuiſſe procreata: & per principium cuncta, momento, & ſine vllo temporis ſpatio facta fuiſſe ſignificat. Principium enim non patitur, vt vllum interuallum cogitemus. Nam

vt punctum eſt principium lineæ, & indiuiduum corporis, ſic momentum ipſius temporis. Rerum igitur ſimul omnium conſtructio ab incredibili potentia Dei profecta, principium à Moſe, ſeu ſumma in qua conſiſtit vniuerſitas, nominatur. Ille, dum rerum extrema proſequitur, tacitè etiam indicat quæ ipſis comprehenduntur extremis. Extrema dico, habita ratione ſenſus humani, qui nec ſub terram penetrat, nec cœlum tranſcendit. In principio igitur mundum eſſe conditum dicens, ſignificat rerum omnium occaſiones & cauſas, & poteſtates à Deo fuiſſe confectas, & ad primum voluntatis illius motum res ſingulas extitiſſe, cœlum, æthera, ſtellas, ignem, aëra, mare, terram, animalia, plantas: quæ quidem omnia Dei oculo cernebantur, poteſtatis ratione conſpicua, vt inquit propheta: Qui videt omnia prius, quàm fiant. *Daniel. 13.* Sed poteſtate, ſapientiáque ad ſingularum mundi partium perfectionem collata, neceſſaria quædam ſeries ordine quodam conſecuta eſt, vt vnum aliquod ex tota rerum vniuerſitate primum extiterit, & apparuerit. Deinde poſt illud neceſſariò alterum ſecutum. Tum, vt artifex natura cogebat, tertium & quartum, & quintum, & reliqua deinceps, non caſu & fortuna, inordinato, & celeri quodam motu, ſed vt neceſſarius naturæ ordo in rebus diſponendis requirebat, ita ſingula facta fuiſſe narrat, & de naturalibus inſtitutis philoſophatur. Quaſdam etiam voces imperantis Dei, ſingulis rebus quæ generantur, aſſignat, idque rectè, & conuenienter facit. Quidquid enim ordine ſapientérque factum eſt, quandam veluti vocem Dei viciſſim refert. Itaque cum Dei naturã ignoremus, ipſam potentiam ipſamque ſapientiam animo cõcipientes, Deum mente nos credimus comprehendiſſe. Iccirco quando conditus eſt orbis vniuerſus, antequam ſingulæ partes ipſius apparerent, tenebris totus obtegebatur, quia ſplendor ignis, quæ ſub materiæ particulis latitabat, nondum effulſerat. *Simile à ſilicibus.* Etenim, quemadmodum ſilices in tenebris obſcuræ iacent, licet vim lucidam atque

A ὡς τὸ σημεῖον ἀρχὴ τῆς γραμμῆς, καὶ τοῦ ὄγκου τὸ ἄτομον, οὕτως καὶ τὸ ἀκαρὲς τοῦ χρονικοῦ διαστήματος. ἡ οὖν ἀθρόα τῶν ὄντων παρὰ τῆς ἀφράστου δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καταβολὴ, ἀρχὴ παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἤτοι κεφάλαιον κατωνομάσθη, ἐν ᾗ τὸ πᾶν συστῆναι λέγεται. τὰ μὲν ἄκρα τῶν ὄντων εἰπών· τὰ δὲ μέσα κατὰ τὸ σιωπώμενον τοῖς ἄκροις συνενδειξάμενος. ἄκρα δὲ φημι, διὰ τὴν ἀνθρωπίνην αἴσθησιν, ἣ οὔτε εἰς τὰ ὑπὸ γῆν διαδύεται, οὔτε τὸν οὐρανὸν διαβαίνει. ἐν κοινῷ τοίνυν νοεῖν, ἡ ἀρχὴ τῆς κοσμογονίας ὑποτίθεται, ὅτι πάντων τῶν ὄντων B τὰς ἀφορμὰς καὶ τὰς αἰτίας, καὶ τὰς δυνάμεις, συλλήβδην ὁ Θεὸς ἐν ἀκαρεῖ κατεβάλλετο, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ θελήματος ὁρμῇ, ἡ ἑκάστου τῶν ὄντων οὐσία συνέδραμεν, οὐρανὸς, αἰθὴρ, ἀστέρες, πῦρ, ἀὴρ, θάλασσα, γῆ, ζῶον, φυτά· ἃ τῷ μὲν θείῳ ὀφθαλμῷ πάντα καθεωρᾶτο, τῷ τῆς δυνάμεως λόγῳ δεικνύμενα, τῷ καθώς φησιν ἡ προφητεία, εἰδότι πάντα πρὸ τῆς γενέσεως αὐτῶν. τῇ δὲ συγκαταβληθείσῃ δυνάμει τε καὶ σοφίᾳ πρὸς τὴν τελείωσιν ἑκάστου τῶν μερῶν τοῦ κόσμου, εἱρμός τις ἀναγκαῖος κατά τινα τάξιν ἐ- C πηκολούθησεν, ὥστε τὸ πῦρ προλαβεῖν μὲν καὶ προεκφανῆναι τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῷ παντὶ θεωρουμένων, καὶ οὕτω μετ' ἐκεῖνο, τὸ ἀναγκαίως τῷ προλαβόντι ἑπόμενον, εἶτα ἐπὶ τούτῳ τρίτον, ὡς ἡ τεχνικὴ συνηνάγκαζε φύσις· τέταρτόν τε καὶ πέμπτον, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἀκολουθίας, οὐκ αὐτομάτῳ τινὶ συντυχίᾳ, κατά τινα ἄτακτον καὶ τυχαίαν φορὰν, οὕτως ἀναφαινόμενα. ἀλλ' ὡς ἡ ἀναγκαία τῆς φύσεως τάξις ἐπιζητεῖ τὸ ἐν τοῖς γινομένοις ἀκόλουθον, οὕτως ἕκαστα γεγενῆσθαι φησὶν ἐν διηγήσεως εἴδει περὶ D τῶν φυσικῶν δογμάτων φιλοσοφήσας. καὶ φωνάς τινας τοῦ Θεοῦ προστακτικὰς ἑκάστου τῶν γινομένων προσγράφει. καλῶς καὶ θεοπρεπῶς καὶ τοῦτο ποιῶν. πᾶν γὰρ τὸ καθ' εἱρμόν τινα καὶ σοφίαν γινόμενον τοῦ Θεοῦ, τί; ἄντικρύς ἐστι φωνή. διότι Θεοῦ μὲν οὐσίαν ἥτις ἐστὶν, οὐ γινώσκομεν· τὴν δὲ αὐτοσοφίαν καὶ τὴν αὐτοδύναμιν ἐν νῷ λαβόντες, τὸν Θεὸν ἀνειληφέναι τῇ διανοίᾳ πιστεύομεν. τούτου χάριν ὅτε τὸ ὅλον ἐγίνετο, πρὶν ἕκαστον τῶν συμπληρούντων τὸ ὅλον ἐφ' ἑαυτοῦ δειχθῆναι, ζόφος ἦν παντὶ ἐπικέχυτο. οὔπω γὰρ ἐξέφαινε τοῦ πυρὸς ἡ αὐγὴ ὑποκεκρυμμένη τοῖς μορίοις τῆς ὕλης, καθάπερ καὶ αἱ ψηφῖδες ἀφανεῖς ἐν τῷ σκότει μένουσιν,

εἰ καὶ φυσικῶς ἐν ἑαυταῖς τὴν φωτιστικὴν ἔχουσι δύναμιν, διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλας συμπλήξεως τὸ πῦρ ἀποτίκτουσαι, τοῦ δὲ σπινθῆρος ἐξ αὐτῶν ἀναφανέντος, κἀκεῖναι τῇ λαμπηδόνι τούτου συναναφαίνονται· οὕτως ἀόρατά τε καὶ ἀφανῆ τὰ πάντα ἦν, πρὶν τὴν φωτιστικὴν οὐσίαν εἰς τὸ ἐμφανὲς παρελθεῖν. ἄρτι γὰρ ἀθρόως ἐν τῇ μιᾷ ῥοπῇ τοῦ θείου θελήματος ἀδιακρίτως τοῦ παντὸς ὑποστάντος, καὶ τῶν στοιχείων πάντων ἐν ἀλλήλοις πεφυρμένων, τὸ πανταχοῦ κατεσπαρμένον πῦρ ἐπεσκοτεῖτο ὑπὸ πλεονάζοντι τῆς ὕλης ἐπιπαραθλιβόμενον. ἐπεὶ δὲ ὀξεῖα τίς ἐστιν ἡ δύναμις αὐτοῦ καὶ εὐκίνητος, ὁμοῦ τὸ δοθῆναι τῇ φύσει τῶν ὄντων πρὸς τὴν τοῦ κόσμου γένεσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ ἐνδόσιμον, πάσης τῆς βαρυτέρας φύσεως, παρεξέθορε, καὶ εὐθὺς τῷ φωτὶ τὰ πάντα περιηυγάζετο. ὁ δὲ κατὰ τὸν τῆς σοφίας λόγον, τῇ δυνάμει τοῦ πεποιηκότος ἐγένετο, ὡς λόγος Θεοῦ προστακτικὸς, παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐμνημονεύθη, τὸ εἶπεν ὁ Θεὸς γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. ἐπὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ, κατά γε τὴν ἡμετέραν ὑπόληψιν, τὸ ἔργον λόγος ἐστί. διότι πᾶν τὸ γινόμενον, λόγῳ γίνεται· καὶ ἄλογόν τι καὶ συντυχικὸν καὶ αὐτόματον, ἐν τοῖς θεόθεν ὑφεστῶσι νοεῖται οὐδέν. ἀλλὰ χρὴ ἑκάστῳ τῶν ὄντων καὶ λόγον τινὰ σοφόν τε καὶ τεχνικὸν ἐγκεῖσθαι πιστεύειν, κἂν κρείττων ἢ τῆς ἡμετέρας ὄψεως. τὸ οὖν εἶπεν ὁ Θεὸς, ἐπειδὴ λόγου προστακτικὴ ἐστὶν ἡ τοιαύτη φωνή· θεοπρεπῶς, ὡς οἶμαι, νοήσομεν εἰς τὸν ἐγκείμενον τῆς κτίσεως λόγον τὸ ῥητὸν ἀναφέροντες. οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ τὰς τοιαύτας φωνὰς ἡμῖν ἐξηγήσατο εἰπών, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. τὰ γὰρ προστακτικὰ τῆς τῶν ὄντων κτίσεως ῥήματα, ἃ παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐκ τῆς θείας φωνῆς ἀναγέγραπται· ταῦτα ὁ Δαβὶδ τὴν ἐνθεωρουμένην τοῖς γεγονόσι σοφίαν ὠνόμασεν· ὅθεν καὶ διηγεῖσθαι λέγει τοὺς οὐρανοὺς δόξαν Θεοῦ, δηλαδὴ τῆς ἐμφαινομένης αὐτοῖς τεχνικῆς θεωρίας διὰ τῆς ἐναρμονίου περιφορᾶς, ἀντὶ λόγου γινομένης τοῖς ἐπιστήμοσιν. εἰπὼν γὰρ διηγεῖσθαι τοὺς οὐρανούς, καὶ ἀναγγέλλειν τὸ στερέωμα, διορθοῦται τοὺς παχύτερον τῶν λεγομένων ἀκούοντας· καὶ ἴσως καὶ φωνῆς ἦχον καὶ λόγον ἔναρθρον ἐκ τῆς τῶν οὐρανῶν διηγήσεως προσδεχομένους, ἐν οἷς φησίν, ὅτι οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι,

A illuſtrantem naturaliter in ſe contineant, quippe quæ pareant ignem, ſi inter ſe collidantur, ſcintilla verò ab ipſis prolata, ſplendore illius ipſæ quoque cernuntur: ſic obſcura cæcaque erant omnia prius quàm perlucida atque illuſtrans natura in apertum proferretur. Nam cùm vno diuinæ voluntatis motu nuper indiſtincta rerum vniuerſitas ſimul extitiſſet, omniáque elementa inter ſe concreta permixtaque eſſent, ignis qui vbique diſſeminatus erat, obſcurus iacebat, materiæque impotentia ſupprimebatur: B verum quoniam vis eius velox atque agilis eſt, ſimulatque rerum naturæ ad mundi conſtitutionem à Deo motus principium atque incitatio adhibita eſt, ante illa omnia quæ grauiora ſunt, exiliens, lumine cuncta ſtatim illuſtrauit. Hoc autem ſapientiæ ratione fecit potentia conditoris, qui, vt eius iubentis oratio à Moſe deſcribitur, fiat, inquit, lux, & facta eſt lux: oratio enim & ratio in Deo, vt ego ſentio, eſt opus & factum, quidquid enim ab eo fit, ratione fit. Et in iis quæ à Deo proficiſcuntur, ni- C hil à ratione alienum, nihil inordinatum aut fortuitum animaduertitur. Quare credendum eſt, in rebus ſingulis ſapientem quandam ac ſolertem ineſſe rationem, longè tamen præſtantiorem, quàm vt aſpectu noſtro comprehendatur. Quod igitur dixit Deus, quando rationis imperantis ea vox eſt, non indignam opinor Deo cognitionem ſuſcipiemus, ſi ad rationem rei procreatæ inſitam dictum retulerimus. Sic enim has voces magnus etiam Dauid nobis expoſuit: omnia, inquiens, in ſapientia feciſti. Nam imperantia rerum conditarum verba, quæ à Moſe D ex diuina voce deſcripta ſunt, Dauid ipſe conſpectam in rebus generatis ſapientiam appellauit. Quocirca cœlos etiam ait narrare gloriam Dei; artificioſum nimirum, quod in ipſis ex conuerſionis concentu ſpectaculum viſitur, apud peritos munere fungitur orationis. Cœlos autem enarrare, & firmamentum annunciare dicens, erudit eos, qui eiuſmodi verba craſſius intelligerent, & fortaſſe vocis etiam ſonum, diſtinctúmque ſermonem ex narratione cœlorum expectarent, dum inquit, non eſſe loquelas neque ſermones,

Lux quare primò facta.

Oratio & ratio in Deo quid.

Pſal. 103.

Pſal. 18.

Pſal. 18.

Pſal. 18. quibus non audiantur voces eorum, vt ſapientiam, quæ in rebus procreatis perſpicitur, orationem eſſe declaret, licet haud articulatè diſtinctéque non pronuncietur. Rurſus, cum magnificis quibuſdam vocibus Deum ſibi locutum eſſe dixiſſet Moſes, dum admiranda illa ſigna ederet in Ægypto, id ipſe Dauid ſublimius multò quam vt quilibet ſuſpicetur, explicauit: poſuit, inquiens, in eis verba ſignorum eius, & *Pſal. 104.* prodigiorum ipſius in terra Chan. Hac enim voce propheta, vim earum rerum admirabilium effectricem, ratione quadam eas executam, planiſſimè demonſtrauit, cùm non rationem in verbis conſiſtentem, ſed ſignorum efficiendorum poteſtatem ita nominaret. Sic igitur etiam tunc anteuertit, & celeritate mobilitateque ſua, vis illuminandi à rerum vniuerſitate ſeceſſit, ſeque ipſam ab aliis naturis ſeiunxit, atque ita ſplendida illius potentia illuſtratus eſt orbis. Qua autem ratione hæc effecerit ignis natura, ſolius Dei eſt explicare, qui naturæ vim inſeruit illuminandi atque illuſtrandi, quod ſcriptura ſua magnus etiam Moſes teſtatur, cùm ait: Dixit Deus, fiat lux, eiuſmodi verbis, vt arbitror ſignificans, diuinam orationem eſſe lucis opus omnem humanam cogitationem ſuperantem. Nos enim quod factum eſt, tantummodo aſpicimus, ſenſuque percipimus, & admiramur. Vbi autem ignis latitans repente generetur, ſiue ex lapidum colliſione, ſiue ex aliarum rerum attritu proſiliat, & quænam vis id, quod ab ipſo comprehenditur, exedat, atque conſumat, quæque aërem flamma colluſtret, neque cernere poſſumus, neque vlla cogitatione complecti: ſed in ſolo Deo tam mirificæ rei rationem reconditam eſſe dicimus, qui arcana poteſtatis ratione in igne lucem ingenerat. Quemadmodum ſermone ſuo Moſes atteſtatur. Dixit, inquiens, Deus, fiat lux, & facta eſt lux. Et vidit Deus lucem eſſe bonam. Verè enim Dei ſolius eſt intueri quomodo ſit ita bona: imbecillitas autem naturæ noſtræ, quod fit, perſpicit illa quidem; qua ratione autem fiat, nec perſpicere poteſt, nec laudare: laudantur enim quæ cognoſcuntur, non autem quæ ignorantur. Vidit

A ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένη σοφία, λόγος ἐστὶ, κἂν μὴ ἔναρθρος ᾖ. καὶ πάλιν τοῦ Μωϋσέως διεξοδικάς τινας τοῦ Θεοῦ φωνὰς πρὸς αὐτὸν γεγενῆσθαι, εἰπόντος ἐν τῇ θαυματοποιΐᾳ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ σημείων, ὑψηλότερον ἢ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν, ὁ ψαλμῳδὸς ἐξηγήσατο εἰπών, ἔθετο ἐν αὐτοῖς τοὺς λόγους τῶν σημείων αὐτοῦ, καὶ τῶν τεράτων αὐτοῦ ἐν γῇ Χάμ. τῷ γὰρ λόγῳ τούτῳ τὴν ἀπεργαστικὴν ἑκάστου τῶν γενομένων δύναμιν εἰς ἐνέργειαν ἄγοντα, σαφῶς διὰ τῆς φωνῆς ταύτης ὁ ψαλμῳδὸς ὑπεσημήξατο, ὡς οὐκ ἐν ῥήμασιν ὄντος τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς εἰς τὰ σημεῖα δυνάμεως, οὕτως ὀνομασμένης. B Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα περιέδραμε μὲν καὶ ἀπεκρίθη τῶν ὄντων ἐν τῷ τάχει τε καὶ εὐκινήτῳ τῆς φύσεως ἡ φωτιστικὴ δύναμις, ἑαυτὴν τῶν ἑτεροφυῶν ἀποκρίνουσα, καὶ τὸ περιλαμφθὲν ἅπαν διὰ τῆς ἀπαυγαστικῆς αὐτοῦ δυνάμεως κατεφωτίσθη. ᾧ δὲ λόγῳ ταῦτα ἐνεργεῖ τοῦ πυρὸς ἡ οὐσία, μόνου Θεοῦ ἐστιν εἰπεῖν, τοῦ ἐναποθεμένου τὸν φωτιστικὸν λόγον τῇ φύσει· καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἰδίας γραφῆς καὶ ὁ μέγας μαρτύρεται Μωϋσῆς, ἐν οἷς φησιν, ὅτι καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς, τοῦτο διὰ τῶν εἰρημένων ὡς οἶμαι C διδούς, ὅτι θεῖος λόγος ἐστὶ τὸ τοῦ φωτὸς ἔργον πᾶσαν ἔννοιαν περιιὼν ἀνθρωπίνην. ἡμεῖς μὲν γὰρ πρὸς μόνον τὸ γινόμενον βλέπομεν, καὶ τῇ αἰσθήσει τὸ θαῦμα δεχόμεθα. πῶς δὲ τὸ πῦρ διαρπώμενον ἀθρόως ἀπογεννᾶται· εἰ ἐκ τῆς συμπλώσεως τῶν ψηφίδων ἀναπαλλόμενον. ἐκ τίνων; ἢ ἐκ τίνος ἄλλης πρὸς ἑαυτὴν τεθείσης. καὶ τίς ἡ δύναμις, ἡ τὸ μὲν περιδραχθὲν ὑπ' αὐτοῦ διεσθίουσα, τὸν δὲ ἀέρα τῇ φλογὶ καταυγάζουσα, οὔτε ἰδεῖν δυνάμεθα, οὔτε ἔννοιάν τινα D περὶ τούτου λαβεῖν· ἀλλ' ἐν μόνῳ τῷ Θεῷ τὸν λόγον τῆς παραδόξου ταύτης θαυματοποιΐας ἀποκεῖσθαι φαμὲν, τῷ ποιήσαντι κατὰ τὸν ἄρρητον τῆς δυνάμεως λόγον, γεννηθῆναι ἐν πυρὶ τὸ φῶς. καθὼς ὁ Μωϋσῆς ἐν τῷ ἰδίῳ λόγῳ μαρτύρεται. ὅτι καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν. μόνου γὰρ ὡς ἀληθῶς Θεοῦ τὸ ἰδεῖν, ὅπως ἂν γένοιτο τὸ οὕτω καλόν· ἡ δὲ τῆς ἡμετέρας φύσεως πτωχεία, τὸ μὲν γινόμενον βλέπει, τὸν δὲ καθ' ὃν γέγονε λόγον, οὔτε ἰδεῖν, οὔτε ἐπαινέσαι δυνατῶς ἔχει. τῶν γὰρ γνωριζομένων, οὐχὶ τῶν ἀγνοουμένων ἐστὶν ὁ ἔπαινος. εἶδεν

εἶδεν, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλὸν, καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς, ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. πάλιν τὸ ἀναγκαίως κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς φύσεως ἐν τάξει τινὶ καὶ ἁρμονίᾳ γινόμενον, εἰς θείαν ἐνέργειαν ὁ Μωϋσῆς ἀνάγει. διδάσκων οἶμαι, διὰ τῶν εἰρημένων, τὸ πάντα προκατανενοῆσθαι τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ, τὰ διά τινος ἀναγκαίας τάξεως κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐκβησόμενα. τῆς γὰρ φωτιστικῆς οὐσίας τῆς τῷ παντὶ κατεσπαρμένης, πρὸς τὸ συγγενὲς συνδραμούσης, καὶ πάσης περὶ ἑαυτὴν ἀθροισθείσης, ἀναγκαίως τὰ ἐπιπροσθούμενα τῇ λοιπῇ τῶν στοιχείων ὕλῃ κατεσκιάζετο, καὶ τὸ ἀποσκίασμα, σκότος ἦν. τοῦτο τοίνυν τὸ ἀκολούθως γινόμενον, ὡς ἂν μή τις ἀνάγοι πρὸς αὐτόματόν τινα συντυχίαν, Θεοῦ φησὶν ἔργον ὁ Μωϋσῆς, τοῦ τὴν δύναμιν ταύτην ἐναποθεμένου τοῖς γινομένοις. ἀλλὰ μὴν τὸ ὀξεῖάν τε καὶ ἀνωφερῆ καὶ ἀεικίνητον τοῦ πυρὸς εἶναι τὴν φύσιν, παντὶ δῆλον ἐκ τῶν φαινομένων ἐστίν. ἃ δὲ διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐκ τοῦ ἀκολούθου νοεῖν ὑποτίθεται ὁ λόγος, ἱστορικῶς παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐν διηγήματος εἴδει συγκαταγέγραπται, τὸ καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι διχῇ τῆς κτίσεως νοουμένης, εἴς τε τὸ νοητὸν καὶ αἰσθητὸν, ἡ πᾶσα σπουδὴ τῷ νομοθέτῃ νῦν ἐστὶν, οὐ τὰ νοητὰ ἐξηγήσασθαι, ἀλλὰ ὑποδεῖξαι διὰ τῶν φαινομένων ἡμῖν τὴν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς διακόσμησιν. ἐπεὶ οὖν τὸ πῦρ ὁμοῦ τὸ συστῆναι τὸ πᾶν, τῶν ἑτεροφυῶν στοιχείων ἐκτοξευθὲν, καθάπερ τι βέλος, ἐν τῷ ἀνωφερεῖ καὶ κούφῳ τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως τοῦ παντὸς προεξήλατο· καὶ ἴσῳ νοήματι τὴν αἰσθητὴν οὐσίαν διαπεράσαν, οὐκ εἶχε προσαγαγεῖν ἐπ' εὐθείας τὴν κίνησιν τῆς νοητῆς κτίσεως, ἀκοινωνήτως πρὸς τὴν τῶν αἰσθητῶν ἐπιμιξίαν ἐχούσης. αἰσθητὸν δὲ τὸ πῦρ· τούτου χάριν ἐν τοῖς ἄκροις τῆς κτίσεως ὅροις τὸ πῦρ γινόμενον, ἀναγκαίως κυκλοειδῆ ποιεῖται τὴν κίνησιν, πρὸς μὲν τὸ πόρρω φέρεσθαι ὑπὸ τῆς ἐγκειμένης τῇ φύσει δυνάμεως συνελαυνόμενον. τῆς δὲ κατ' εὐθείας φορᾶς χώραν οὐκ ἐχούσης· πᾶσα γὰρ ἡ αἰσθητὴ κτίσις, ἰδίοις ὅροις περιέχεται, τῷ ἄκρῳ πέρατι τῆς αἰσθητῆς φύσεως ἐνδιαζευγνύει, ἐν οἷς ἀποδέδοται κινούμενον τῆς νοητῆς φύσεως καθὼς φθάσαντες εἴπομεν, οὐ

A igitur, inquit, Deus lucem eſſe bonam, & diuiſit Deus inter lucem & tenebras. Rurſum Moſes, quod naturali quodam ordine atque concentu fit, neceſſario ad Deum auctorem refert, ex iis quæ dicta ſunt, vt ego ſentio, docens, omnia quæ neceſſario ordine ſe conſequentia proditura erant, Deo primum fuiſſe cognita. Etenim cum natura illa lucida atque illuſtrandi vim habens, quæ in rerum vniuerſitate diſſeminata, diſperſaque erat, ad id quod ſibi cognatum ac ſimile erat, accurreret, ſeque tota colligeret, neceſſa- B rio ea quæ à reliqua elementorum materia contecta remanebant, obſcurabantur: & hæc obſcuratio tenebræ erant. Quod igitur conſecutum eſt, ne quis in fortuitum aliquem caſum reiiceret, Moſes eſſe Dei opus aſſeruit, qui rebus conditis eam tribuiſſet facultatem. Ignis autem naturam & celerem eſſe, & ad ſuperiora tendentem, ſemperque mobilem, ex iis quæ videntur, cuilibet patet. Et hæc quidem per hoc principium intelligenda proponuntur. Illud autem in genere narrationis hi- C ſtoricè à Moſe conſcriptum eſt: Et factum eſt veſpere, & factum eſt mane. Quis enim ignorat, cùm res procreatæ ita diuiſæ ſint, vt aliæ mente, aliæ ſenſibus comprehendantur, omne legiſlatoris ſtudium nunc eò dirigi, non vt eas quæ mente atque animo percipiuntur, exponat, ſed vt iis quæ cernuntur rerum ſenſibus obnoxiarum ornatum & diſpoſitionem oſtendat? Cum igitur ignis, qui natura ſua celerrimè ſurſum tendit, tanquam ſagitta ab arcu emiſſa ab aliis elementis progrediens ex vniuerſitate rerum ante exiliuiſſet, D & quàm cogitari poſſit celerrimè, cæteras ſenſui affines res pertranſiſſet, nec motum rectum longius valeret producere, quòd res illæ quæ mente ſolum percipiuntur, nullo pacto cum iſtis, quæ ſenſibus ſunt expoſitæ, qualis eſt etiam ignis, commiſceri queant: ſummam mundi regionem obtinens in orbem neceſſario motum egit. Ab inſita enim vi naturali cum vniuerſo mundo ferri compellitur; locum autem per quem recta motione feratur, non habet, quòd & res ſenſibus expoſitæ ſuis quæque finibus continentur, & quæ animo tantum comprehenduntur; ignis curſum, vt ante diximus, non

ſuſcipiunt, iccirco in ſuprema orbis A regione proſperè degens circumuertitur. Itaque Moſes ignis motum conſiderans, non ait lucem procreatam in eiſdem partibus permanſiſſe, ſed vehementi motu craſſiorē rerumq́; molem obeuntem, & obſcuris attuliſſe ſplendorem, & illuſtratis tenebras reliquiſſe. Hac autem lucis tenebrarumque ſucceſſione æquis temporis interuallis in regione inferiori peracta, Moſes, vt nihil eorum, quæ ordine conſecuta ſunt, aut fortuitò aut ab alia cauſa principium habuiſſe declararet, diei noctiſque denominationem Deo tri- B buens, appellauit, inquit, lucem diem, & tenebras noctem. Nam cum illuſtrandi vis naturaliter non poſſet quieſcere, vbi lux per ſummam circuli partem tranſiens ad ſuperiora peruenit, neceſſe fuit, vt inferiora obſcurarentur, craſſiore natura vt par eſt, ſplendorem non admittente. Ignis igitur abſceſſum veſperam nominauit. Rurſus autem cùm ignis ſupremum circulum percurreret, & ſuperioribus lumen afferret, illud ipſum factum vocauit mane, crepuſculum ſic appellans. Sed paulo altius ſermonem repetamus, vt expoſi- C tionis allatæ à nobis ordo ex iis quæ ſparſim in ſancta ſcriptura poſita ſunt, comprobetur. Verba, quæ mundi continent opificium, ſic habent. In principio fecit Deus cœlum & terram. Hæc nos ita ſumus interpretati, vt rerum omnium procreationem ſimul fuiſſe conſtitutam, ex iis ſignificari dixerimus. Ex eo enim quod continet, illud etiam oſtendi quod continetur. Nam extremis media comprehenduntur. Extrema verò, quantum quidem ad ſenſum pertinet humanum, ſunt D cœlum & terra. His enim aſpectus hominum vtrimque circumſcribitur. Quemadmodum enim qui dixit, in manu eius eſſe fines terræ, media etiam quæ finibus concluduntur, intellexit: ſic Moſes per extremitates vniuerſam orbis materiam complexus eſt, quæ quidem opinio ex verbis quæ ſunt interiecta, confirmatur. Scriptū eſt enim: Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita: vt planum fieret, omnia qui-

A παραδεχομένης ἐν ἑαυτῇ τοῦ πυρὸς τὸν δρόμον. διὰ τοῦτο ὁ Μωϋσῆς ἐπακολουθήσας διὰ τῆς διανοίας τῇ τοῦ πυρὸς κινήσει, μὴ τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν ἐπιμεμενηκέναι φησὶ τὸ γινόμενον φῶς, ἀλλ' ἐκπεριερχόμενον τὴν παχυτέραν τῶν ὄντων ὑπόστασιν, ἐν τῷ σφοδρῷ τῆς κινήσεως αὐτὸ μετάγειν διὰ τῆς περιόδου, τοῖς τε ἀφωτίστοις τὸ φέγγος, καὶ τοῖς πεφωτισμένοις τὸν ζόφον. ἴσως δὲ κατὰ τὰ χρονικὰ διαστήματα τῆς τοιαύτης διαδοχῆς περὶ τὴν κάτω χώραν γινομένης, τοῦ φωτὸς φημὶ καὶ τοῦ σκότους· πάλιν τῷ Θεῷ τὴν ὀνοματοποιίαν ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς B ὁ Μωϋσῆς ἀνατίθησιν, οὐδὲν τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον γεγενημένων αὐτομάτως, ἢ ἀφ' ἑτέρου τινὸς ἐσχηκέναι τὴν ἀρχὴν ἐννοεῖν ἐπιτρέπων. διὰ τοῦτο, φησίν, ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. τῆς γὰρ φωτιστικῆς δυνάμεως ἀτρεμεῖν ἐκ φύσεως ἀδυνατούσης, ὅτε τῷ ἄνω μέρει τοῦ κύκλου διεξῆλθε τὸ φέγγος, καὶ πρὸς τὸ ὑποκείμενον ἦν ἡ φορά, ἐξ ἀνάγκης τῇ ὑποδρομῇ τοῦ πυρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἀπεσκιάσθη, τῆς παχυτέρας ὡς εἰκὸς φύσεως τὴν αὐγὴν ἐπιπροσθούσης. C τὴν οὖν τοῦ φωτὸς ὑποχώρησιν, ἑσπέραν ὠνόμασεν. καὶ πάλιν ἐκπεριδραμόντος τοῦ πυρὸς τὸν ὑποκείμενον κύκλον, καὶ τοῖς ἄνω τὴν αὐγὴν ἐπαναγαγόντος, πρωΐαν τὸ γινόμενον προσηγόρευσεν, οὕτως ὀνομάσας τὸν ὄρθρον. μικρὸν δὲ τὸν λόγον ἐπαναλάβωμεν, ὡς ἂν καὶ τὰ παρεντεθέντα τῆς θείας γραφῆς, πρὸς τὸν εἱρμὸν τῆς ἀποδοθείσης θεωρίας ἡμῖν συνεργήσειεν. εἶπε γὰρ ἐν προοιμίοις ὁ τῆς κοσμογενείας λόγος, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. τοῦτο δὲ ἡμεῖς ὑπελάβομεν, ὅτι ἀθρόον τῆς τῶν ὄντων συ- D στάσεως ὁ λόγος παρίστησιν ἐκ τοῦ περιέχοντος καὶ τὸ ἐντὸς ἐνδεικνύμενος. τοῖς γὰρ ἄκροις καὶ τὰ μέσα πάντως ἐμπεριέχεται. ἄκρα δὲ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην αἴσθησιν, οὐρανός ἐστι καὶ γῆ. διότι τούτοις ἑκατέρωθεν ἡ τῶν ἀνθρώπων ὄψις ὁρίζεται. ὥσπερ τοίνυν ὁ εἰπὼν ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ τὰ μέσα τῇ περιοχῇ τῶν περάτων συμπεριέλαβεν, οὕτω καὶ ὁ Μωϋσῆς τῆς ὑλικῆς τοῦ παντὸς κόσμου καταβολῆς τὴν ἔνδειξιν διὰ τῶν περάτων πεποίηται, συνεργεῖν δὲ φαμὲν πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν, τὰ διὰ μέσου ῥήματα. γέγραπται γάρ· ὅτι ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος· ὡς ἐκ τούτου δῆλον εἶναι,

ἔτι τῇ

A ὅτι τῇ μὲν δυνάμει τὰ πάντα ἦν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Θεοῦ περὶ τὴν κτίσιν ὁρμῇ, οἱονεὶ σπερματικῆς τινὸς δυνάμεως πρὸς τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν καταβληθείσης, ἐνεργείᾳ δὲ τὰ καθ' ἕκαστον οὔπω ἦν. ἡ γὰρ γῆ, φησίν, ἦν ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος. ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν, ὅτι ἦν, καὶ οὐκ ἦν. οὐ γάρ που συνδεδραμήκεισαν περὶ αὐτὴν αἱ ποιότητες· ἀπόδειξις δὲ τῆς διανοίας ταύτης, ὅτι ἀόρατον αὐτὴν ὁ λόγος εἶναι φησίν. τὸ γὰρ ἀόρατον, χρῶμα οὐκ ἔστι· τὸ δὲ χρῶμα, οἷόν τις ἀπόρρητος κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σχήματος γίνεται, τὸ δὲ σχῆμα οὐκ ἄνευ σώματος. B εἰ οὖν ἀόρατος ἦν, καὶ ἀχρωμάτιστος πάντως. τούτῳ δὲ συνθεωρεῖται τὸ ἀσχημάτιστον· ἐκείνῳ δὲ τὸ ἀσώματον· οὐκοῦν ἐν τῷ ἀθρόῳ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, ἦν μὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἡ γῆ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα. ἀνέμενε δὲ τὸ διὰ τῆς τῶν ποιοτήτων κατασκευῆς, ὅπερ ἐστὶ γενέσθαι. διὰ γὰρ τοῦ ἀόρατον αὐτὴν εἰπεῖν εἶναι, τὸ μηδὲ ἄλλην τινὰ ποιότητα θεωρεῖσθαι περὶ αὐτὴν ὁ λόγος ἐνδείκνυται. καὶ διὰ τοῦ ἀκατασκεύαστον ὀνομάσαι, νοεῖν δίδωσι τὸ μήπω αὐτὴν πεπυκνῶσθαι ταῖς σωματικαῖς ἰδιότησι· φανερώτερον δὲ διὰ C τῆς Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος, καὶ Ἀκύλα γραφῆς, ἡ τοιαύτη διάνοια σαφηνίζεται· τοῦ μὲν εἰπόντος· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀργὸν καὶ ἀδιάκριτον· τοῦ δὲ ἑτέρου, κένωμα καὶ οὐθέν. τοῦ δὲ ἄλλου οὐθὲν καὶ οὐθέν. δηλοῦται γὰρ διὰ τούτων κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον, διὰ μὲν τοῦ ἀργοῦ, ὅτι ἐνεργείᾳ μὲν οὔπω ἦν· ἐν μόνῃ δὲ τῇ δυνάμει τὸ εἶναι εἶχε. διὰ δὲ τοῦ ἀδιακρίτου, τὸ μηδέπω ἀποστῆναι ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἰδιαζόντως ἑκάστην τῶν ποιοτήτων γνωρίζεσθαι, ἀλλ' ἐν συγκεχυμένῃ τινὶ καὶ ἀδιακρίτῳ ποιότητι D τὸ πᾶν καθορᾶσθαι. μὴ χρώματος, μὴ σχήματος, μὴ ὄγκου, μὴ βάρους, μὴ πηλικότητος, μὴ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων ἐφ' ἑαυτοῦ κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐν τῷ ὑποκειμένῳ θεωρουμένου. τὴν δὲ αὐτὴν διάνοιαν ἐνδείκνυται ἡμῖν, καὶ τὸ κένωμα καὶ οὐθέν. τὴν γὰρ χωριστικὴν τῶν ποιοτήτων δύναμιν, τῇ τοῦ κενώματος φωνῇ παραδέδωκεν· ὥστε διὰ τούτου μαθεῖν, ὅτι δεκτικὴν δύναμιν τῶν ποιοτήτων ὁ τοῦ παντὸς κτίστης προκατεβάλλετο. κενὴ δέ τις ἦν αὐτὴ καὶ ἐν ἑαυτῇ εἶχεν οὐθέν, πρὶν συμπληρωθῆναι αὐτὴν τῶν ποιοτήτων. τὸν δὲ τρίτον λόγον, ὡς ἐκ τῆς Ἐπικούρου φιλοσοφίας παρευρεθέντα, καταλιπεῖν οἶμαι ἀθεώρητον.

A dem fuiſſe poteſtate in primo Dei ad procreandum appulſu, tanquam vi quadam ſeminis ad mundi procreationem coniecta, actu verò res ſingulas minimè fuiſſe. Terra enim, inquit, erat inuiſibilis. Quod perinde eſt ac diceretur, erat, & non erat; ſiquidem ad eam nondum concurrerant qualitates. Cuius quidem ſententiæ indicium eſt, quod inuiſibilis fuiſſe dicitur. Quod enim nō videtur, color nō eſt: color autem eſt quidā veluti fluxus ex ſuperficie figuræ: figura verò non eſt ſine corpore. Quamobrem ſi inuiſibilis erat, & B colore carebat omnino: quod autem coloris eſt expers, figuram non habet; & quod eiuſmodi eſt, corpore vacat. Quare in ſubita illa mundi molitione ſimul cum reliquis rebus omnibus inerat terra: reſtabat autem, vt (id quod eſt generari,) qualitates adhiberentur. Etenim ex eo, quod inuiſibilem eam fuiſſe dicit ſcriptura, nec aliam vllam in ipſa qualitatem fuiſſe demonſtrat. Quòd autem incompoſitam vocat, indicat eam nondum corporeis proprietatibus fuiſſe concretam & condenſatam. C Hoc autem ex Symmachi, & Theodotionis, & Aquilæ interpretatione clarius fit: cùm primus eorum dicat; Terra autem erat iners, & indiſtincta: alter autem, Erat inanis, & nulla: tertius verò, erat nihil, & nihilum. Ex his enim, vt ego quidem ſentio, intelligitur terra ex eo quòd iners eſſet, nondum actu fuiſſe, ſed ſola poteſtate. Quòd autem indiſtincta, nondum ſingulas qualitates inter ſe propriè fuiſſe ſeparatas, ſed orbem vniuerſum in confuſa quadam & indiſtincta qualitate, cum nec color, nec figura, nec D moles, nec amplitudo, nec vlla alia eiuſmodi qualitas propria ratione diſtincta in ſubiecto cerneretur. Idō ſignificat nobis, inanis, & nulla. Nam voce illa, inanis, vis qualitates ſeparans indicatur, vt intelligamus, mundi conditorem poteſtatem qualitatum ſuſceptricem produxiſſe, quæ quidèm inanis erat, & in ſe nihil continebat, antequam qualitatibus compleretur. Tertiam interpretationem, vt ex Epicuri deprompτam philoſophia, ſine conſideratione relinquendam exiſtimo.

Simile enim quiddam illa quoque declarat de primo rerum principio, voces inanes effingens, per eaſque nullam fuiſſe rerum non ſubſiſtentem naturam oſtendens, cui ſimile eſt nihil & nihilum. Verum ad inſtitutum noſtrum reuertamur, videamuſque quomodo ſupremo naturæ ſenſilis termino ab igne ſemel occupato, firmamentum deinceps factum ſit, quod ſuperiorum & inferiorum aquarum confinium eſſe dicit. Ego enim exiſtimo firmamentum, ſiue ſit vnum ex quatuor, ſiue aliud illa complectens, vt externi philoſophi tradiderunt, non eſſe corpus ſolidum ac durum, ſed comparatione ſempiternæ & incorporeæ, & quæ tactu non percipitur, proprietatis, extremum illud naturæ ſenſilis, quod ignis vi ſua perpetuò mobili ambit, firmamentum à ſcriptura dici. Quis enim neſcit, quod ſolum eſt, reſiſtenti quadam duritie condenſari? quod autem eſt denſum, & durum, ac reſiſtens, qualitate graui nõ vacat: quod vero natura graue eſt, ſurſum ferri non poteſt. At rebus cunctis ſenſilibus ſuperius eſt firmamentum, ex quo fit, vt nihil in eo craſſum aut corpulentum cogitari poſſit, ſed vt dictum eſt, rerum quæ corpore vacant, & animo tantum comprehenduntur, comparatione, quidquid ſenſibus eſt obnoxium, ſolidum firmumque dicitur, licet naturam quam maximè cogitari poſſit, ſubtilem obtineat. Meritò igitur, quod ignis ambitu comprehenditur (comprehenditur autem quidquid ex craſſa materia conſtat) id propriis ſemel terminis circumſcriptum, ob naturalem materiæ craſſitudinem ad ſuperiorum differentiam vocatum eſt firmamentum. Quemadmodum autem & lucem, diem; & tenebras noctem: ſic illud, cœlum appellauit. Atque ab hac quidem expoſitione diuiſio aquarum interpoſitu interiectúque firmamenti conſtituta non abhorret, & ſcripturæ conuenit: ſic enim poſt illa, quæ de terra ſcripta ſunt ſequitur: Tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquam. Arbitramur igitur tantum abeſſe, vt ſpiritus tenebrarum, ſpiritus Dei ſit, quantum abeſt ab omni malo: quod innumerabilibus ſanctæ ſcripturæ teſtimoniis poſſumus comprobare, quæ
Io. 1. Deum & lucem eſſe veram, & ha-
1. Tim. 6. bitare lucem inacceſſam affirmant.

A ὅμοιον γὰρ ἦν κἀκεῖνος φησὶ περὶ τῆς πρώτης τῶν ὄντων ἀρχῆς, κενόφωνον δὲ καὶ μηδὲν τῶν ἀνυποστάτων τῶν ἀτόμων φύσιν διὰ τῶν τοιούτων φωνῶν ἐνδεικνύμενος, ὅπερ ὅμοιόν ἐστι τῷ οὐδὲν, καὶ οὐθέν. ἀλλ' ἐπὶ τὰ συνεχῆ τῆς θεωρίας πάλιν ἐπανίωμεν, πῶς εἰσάπαξ τοῦ πυρὸς τὴν ἀκροτάτην τῆς αἰσθητῆς φύσεως ὅρον περιοδεύσαντος, ἀκολούθως τὸ στερέωμα γέγονεν· ὅπερ μεθόριον φησὶν εἶναι, τῶν τε ὑπερκειμένων καὶ τῶν ὑποκειμένων ὑδάτων. ἐγὼ γὰρ οἶμαι σῶμα μέν τοι στερρὸν καὶ ἀντίτυπον, εἴτε τι τῶν τεσσάρων, εἴτε τι καὶ παρὰ ταῦτα ἕτερον, καθὼς ἡ ἔξωθεν ἐφαντάσθη φιλοσοφία, μηδὲν περὶ τὸ στερέωμα θεωρεῖσθαι. ἀλλὰ τὸ ἄκρον τῆς
B αἰσθητῆς οὐσίας ὅπερ ἡ τοῦ πυρὸς φύσις κατὰ τὴν ἀεικίνητον δύναμιν περιέλαβε· τοῦτο στερέωμα παρὰ τῆς γραφῆς ῥηθῆναι, συγκρίσει τῆς ἀϊδίου τε καὶ ἀσωμάτου καὶ ἀναφοῦς ἰδιότητος. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι τὸ μὲν στερρὸν διά τινος πάντως ἀντιτυπίας τετύχηκε; τὸ δὲ πυκνὸν καὶ ἀντίτυπον; οὐ καθαρεύει τῆς κατὰ τὸ βάρος ποιότητος· τὸ δὲ βαρὺ κατὰ τὴν φύσιν, ἀνωφερὲς εἶναι οὐ δύναται. ἀλλὰ μὴν πάσης ὑπέρκειται τῆς αἰσθητῆς κτίσεως τὸ στερέωμα. οὐκ ἄρα παχύ τι καὶ σωματῶδες περὶ αὐτὸ νοεῖν ἡ ἀκολουθία τοῦ λόγου δίδωσιν, ἀλλὰ καθὼς εἴρηται, τῇ πρὸς τὸ νοητόν τε καὶ ἀσώματον πα-
C ραθέσει, πᾶν ὅσον τῆς αἰσθητῆς φύσεώς ἐστι στερρὸν λέγεται, κἂν τῇ φυσικῇ λεπτότητι διαφεύγῃ τὴν κατανόησιν. οὐκοῦν ἀκολούθως ὅσον τῇ περιόδῳ τοῦ πυρὸς διελήφθη· διελήφθη δὲ τὸ πέρας τῆς ὑλικῆς οὐσίας τῷ ἅπαξ ἰδίῳ τινὶ ὅρῳ περιγραφέν, στερέωμα μὲν διὰ τὴν ὑλικὴν φύσιν τῇ συγκρίσει τῶν ὑποκειμένων προσηγορεύθη· οὐρανὸς δὲ ἔσχε τὸ ὄνομα, ὥσπερ καὶ τῷ φωτὶ ὄνομα τὴν ἡμέραν ἔθετο, καὶ τῷ σκότει τὴν νύκτα· ἡ δὲ τῶν ὑδάτων διάκρισις ἡ κε-
D χωρισμένη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ στερεώματος, ἀπὸ τῆς ὑπολήψεως ἀλλοτριοῦται ταύτης, καὶ πρὸς τὴν γραφὴν ἀκολούθως ἔχει. γέγραπται γὰρ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν εἰρημένων μετὰ τὸ περὶ τῆς γῆς εἰπεῖν· ὅτι σκότος ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. στοχαζόμεθα τοίνυν ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ σκότους εἶναι, ὅσον καὶ παντὸς κακοῦ διαλλοτρίως ἔχει. καὶ μυρίας ἐστὶ περὶ τούτου τῆς ἁγίας γραφῆς παραθέσθαι φωνάς, ὅτι καὶ φῶς ἐστιν ἀληθινὸν ὁ Θεός, καὶ οἰκεῖ ἀπρόσιτον φῶς.

τὸ δὲ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ταὐτὸν τῇ φύσει ἐστὶν αὐτῷ τῷ Θεῷ· εἰ δὲ μία φύσις τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πνεύματος· φῶς δὲ ὁ Θεὸς, φῶς ἂν εἴη πάντως καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα. τὸ δὲ φῶς ἐν φωτὶ πάντως ποιεῖ ἐκεῖνα, οἷς ἐπιφέρεται. τὸ δὲ ὕδωρ ᾧ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπεφέρετο, ἄλλο τι παρὰ τὴν κατωφερῆ ταύτην τῶν ῥευστῶν ὑδάτων φύσιν ἐστὶν, ὃ τῷ στερεώματι πρὸς τὸ βαρύ τε καὶ κατωφερὲς ὕδωρ διατειχίζεται. εἰ δὲ ὕδωρ κἀκεῖνο παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται, ᾧ διὰ τῆς ὑψηλοτέρας θεωρίας τὸ τῶν νοητῶν δυνάμεων πλήρωμα σημαίνεσθαι στοχαζόμεθα, ξενιζέσθω διὰ τῆς ὁμωνυμίας μηδείς. καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον ἐστὶν, ἀλλὰ καθαρεύει τῆς ὑλικῆς σημασίας τοῦ πυρὸς ὁ λόγος. ὥσπερ οὖν τὸν Θεὸν πῦρ μαθὼν εἶναι, ἄλλο τι αὐτὸν παρὰ τὸ πῦρ τοῦτο ἐνόησας· οὕτω καὶ ὕδωρ θείῳ πνεύματι ἐπιφερόμενον διδαχθεὶς, μὴ τὴν κατωφερῆ φύσιν νοήσῃς τὴν εἰς γῆν καταρρέουσαν. τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τοῖς χθαμαλοῖς τε καὶ ἀστάτοις οὐκ ἐπιφέρεται. οὐκοῦν ὡς ἂν φανερώτερον ἡμῖν ἐκκαλυφθείη τὸ νόημα, διὰ συντομίας τὸν νοῦν τῶν εἰρημένων ἀναληψώμεθα· ὅτι τὸ στερέωμα ὃ ἐπεκλήθη οὐρανὸς, μεθόριον τῆς αἰσθητῆς ἐστὶ κτίσεως· τὸ δὲ ἀπ' ἐκείνου, νοητή τις διαδέχεται κτίσις, ἐν ᾗ οὐκ εἶδος, οὐ μέγεθος, οὐχ ἡ ἐπὶ τόπου θέσις, οὐ τῷ ἐκ διαστημάτων μέτρον, οὐ χρῶμα, οὐ σχῆμα, οὐ πηλικότης, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν θεωρουμένων οὐδέν. καί μοι μηδεὶς ὑπονοείτω διὰ τῆς τροπολογίας σύγχυσιν ἐπάγειν τῇ θεωρίᾳ τῆς λέξεως, ὡς ταῖς ὑπονοίαις τῶν πρὸ ἡμῶν τὰ τοιαῦτα τεθεωρηκότων συμφέρεσθαι, καὶ λέγειν τὰς μὲν ἀποστατικὰς δυνάμεις, ἄβυσσον λέγεσθαι· τὸν δὲ κοσμοκράτορα τοῦ σκότους, τὸ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου νοεῖσθαι σκότος, μήποτε οὕτω παρανομήσαιμι, ὡς ποίημα Θεοῦ τὴν κακίαν νοῆσαι· σαφῶς εἰπόντος ἐπὶ κεφαλαίου τοῦ θείου λόγου, ὅτι καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν, καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα καλὰ λίαν. εἰ δὲ πάντα καλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, ἡ δὲ ἄβυσσος καὶ τὰ περὶ αὐτὴν οὐκ ἔξω τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγονότων ἐστίν· ἄρα καλὰ καὶ ταῦτα τῷ ἰδίῳ λόγῳ, κἂν ἄβυσσος ᾖ, κἂν μήπω περὶ αὐτὴν λάμπῃ τὸ τοῖς οὖσιν ἐγκείμενον φῶς.

A Spiritus autem Dei ea ſuper quæ fertur, ſimilia facit iis quæ in luce ſunt. Quamobrem aqua ſuper quam Dei ſpiritus ferebatur, in luce erat omnino, & à tenebris ſeparata, & ideo illi non erat opus, cùm in tenebris non eſſet, vt illuſtraretur. Quæ ſi rectè conſiderata ſunt, aqua profectò, ſuper qua ferebatur ſpiritus Dei, diuerſa eſt ab iſtarum aquarum natura, quæ deorſum fluunt, & firmamento ab aqua graui & ad inferiora tendente ſeiungitur. Quòd autem in ſcriptura vocetur aqua etiam illa, qua ſublimiori
B contemplatione diuinarum mentium plenitudo ſignificatur, ne quis id alienum, aut nouum putet. Nam & Deus ignis conſumens eſt, attamen ab ignis materia purus intelligitur. Quemadmodum igitur, cùm audis Deum eſſe ignem, aliud quiddam ab iſto igne diuerſum eſſe illum cogitas: ſic etiam cùm diuino ſpiritui aquam ſubiectam diſcis, ne putes illam eſſe iſtam quæ inferiora petens in terram fluit. Nam ſpiritus Dei ſuper terrenis iſtis atque inſtabilibus non fertur. Verum, vt clarior nobis hic ſenſus pateat, breuiter
C repetamus ea quæ dicta ſunt. Firmamentum, quod vocatum eſt cœlum, terminus eſt rerum quæ ſenſibus comprehenduntur: quod vltra illum terminum eſt, id res illæ quæ mente percipiuntur, excipiunt, in quibus nec ſpecies eſt, nec magnitudo, nec ſitus in loco, nec interualli menſura, nec color, nec figura, nec quantitas, nec quidquam aliud eorum quæ ſub cœlo cernuntur. Nec quiſquam arbitretur, nos verborum interpretationi ex hac morali expoſitione confuſionem affer-
D re, vt opinionibus eorum qui ante nos interpretati ſunt, faueamus, dicamuſque poteſtates illas quæ defecerunt, abyſſum dici: principem verò tenebrarum intelligi tenebras illas, quæ ſuper abyſſum erant. Nunquam enim ita delirarem, vt res à Deo factas malas eſſe ducerem, cùm perſpicuè ſummam colligens diuina ſcriptura dicat: Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Quòd ſi quæcunque Deus fecit, ſunt bona, abyſſus autem, quæque ad illam pertinent, à numero eorum quæ facta ſunt à Deo, non excluduntur:

Deut. 4.

Gen. 1.

& hæc igitur in ordine ſuo bona, etiam abyſſus ipſa, licet lux rebus inſita nondum circa illam ſplenderet. Proinde cùm in ſcriptura abyſſum audio, multitudinem aquarum ſignificari dico. Sic enim in pſalmis quoque deſcribitur: conturbatæ ſunt abyſſi, multitudo ſonitus aquarum. Tenebras autem circa illam audiens, vim illuſtrandi in rerum vniuerſitate ſitam nondum eluxiſſe intelligo. Aquarum verò ſeparationem per firmamentum conſecutam dicens, à ſcriptura nihil abſurdum, aut à nominis ſignificatione alienum mihi facere videor, ſi diſcrimen inter earum naturas intelligam, atque vnum genus illarum ſurſum tendere, nihil grauitatis habere, & ignem leuitate ſuperare mihi perſuadeam, adeo vt ſupra naturam calidam manens, illius ſubiecti nec motu conuellatur, nec ardore in diuerſum ordinem commutetur, ſed igni ſubtercurrenti nullum ad ſe acceſſum præbens, integrum maneat. Quomodo enim, quod materia caret, ei ſe locum accommodet, quod ex materia conſtat? Alterum autem illud eſſe cuius naturam & oculis, & guſtu, & tactu cognoſcimus. Quæ enim hic, & deorſum fertur aqua, & perlucida cernitur, & guſtu dignoſcitur, eam natura eius perſpecta & cognita, ad aliam notionem transferre non cogimur. At quæ illic aqua dicitur, cùm nec videatur, nec fluat, nec vllis prorſus eiuſmodi terminis coërceatur, quibus natura humida continentur, ſed extra locum ſit & expers omnium qualitatum, quæ ſub ſenſum cadunt, ſuper ipſa feratur ſpiritus Dei, & ſupra cœlos eſſe credatur, & omnibus quæ ſenſu cognoſcuntur, ſuperior ſit? qui non à communi aqua diuerſam putet, naturámque ſenſibus non obnoxiam, ſed animo ac mente ſolum comprehenſam exiſtimet, inter eos, qui iudicare poſſunt, arbitror eſſe neminem. Nam vt ex ſuperiore diſputatione concluſimus, quidquid mouetur, à natura, quæ mẽte ſola percipitur, excluſum eſt, & circa ſeipſum conuerſionem habet. Natura vero locorum ſpatiis terminata, rebus quæ mouentur fines conſtituit, vltrà quos natura, ſola intelligentia comprehẽſa, nulliſque locorum aut interuallorum proprietatibus obnoxia reperitur.

Pſal. 76.

A οὐκοῦν ἄβυσσον μὲν παρὰ τῆς γραφῆς ἀκούσας, τὸ πλῆθος τῶν ὑδάτων σημαίνεσθαι λέγω. οὕτω γὰρ αὐτὴν καὶ ἡ ψαλμῳδία ὀνομάζεται λέγουσα· ἐπεράχθησαν αἱ ἄβυσσοι πλῆθος ἤχους ὑδάτων· τὸ δὲ περὶ αὐτὴν σκότος ἀκούσας, τὸ μήπω πεφηνέναι τὴν φωτιστικὴν δύναμιν τὴν ἐγκειμένην τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐνόησα. χωρισμὸν δὲ ὑδάτων, διὰ τοῦ στερεώματος γεγενότα παρὰ τῆς γραφῆς διδασκόμενος, οὐκ ἔξω μοι δοκῶ τοῦ εἰκότος ποιεῖν, καὶ τῆς κατ' ὄνομα σημασίας ἐπὶ τοῦ ὕδατος χωρισμὸν ἐννοῶν, ὥστε διάφορον ἑκατέρου τὴν φύσιν οἴεσθαι καὶ πεπεῖσθαι·

B τὸ μὲν αἰωφερές τι καὶ κοῦφον εἶναι, καὶ τῆς κουφότητος τοῦ πυρὸς ἐλαφρότερον· ὥστε ὑπεράνω τῆς θερμῆς οὐσίας μένειν· μήτε τῇ κινήσει τοῦ ὑποκειμένου συμμεταπίπτεσθαι, μήτε τῇ θερμότητι πρὸς ἀντίπαλον τάξιν ἀποκαθίστασθαι, ἀλλ' αὐτό τι μένειν ἀμείωτον, τῷ τε ὑποτρέχοντι πυρὶ μηδεμίαν δι' ἑαυτοῦ πάροδον ἐᾶν. πῶς γὰρ ἂν τόπος τῷ ὑλικῷ τὸ ἄϋλον γένοιτο; τὸ δὲ ἕτερον ὕδωρ τοῦτο εἶναι, οὗ τὴν φύσιν καὶ ὀφθαλμῷ καὶ ἁφῇ καὶ γεύσει γνωρίζομεν. ὃ γὰρ καὶ κάτω φέρεται, καὶ διειδὲς καθορᾶται,

C καὶ τῇ γεύσει γινώσκεται, διὰ τῆς ἐγκειμένης ποιότητος, τοῦτο πρὸς ἄλλην τινὰ μεταφέρειν ἔννοιαν, ἡ τοῦ γνωριζομένου φύσις οὐκ ἀναγκάζει. ἐκεῖνο μέντοι τὸ λεγόμενον ὕδωρ, ὃ μήτε ὁρᾶται μήτε ῥεῖ, μήτε τισὶ περιείργεται ὅλως, οἷς ἡ ὑγρὰ πέφυκε διακρατεῖσθαι φύσις, ἀλλ' ἔξω μὲν τόπου ἐστὶν, ἀμιγὲς δὲ πάσης τῆς κατ' αἴσθησιν γνωριζομένης ποιότητος, οὐκ ἂν τινὰ οἶμαι τῶν κρίνειν ἐπεσκεμμένων διά τε τὸ ὑποφέρεσθαι τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐ-

D ρανῶν εἶναι πιστεύειν, καὶ διὰ τὸ πάντων τῶν δι' αἰσθήσεως γινωσκομένων μένειν ἐξώτερον· μὴ ἄλλο τι παρὰ τὸ κοινὸν εἶναι ὕδωρ πρὸς τὴν νοητὴν οὐσίαν, ταῖς ὑπονοίαις φερόμενον. τοῦτο γὰρ ἐκ τῶν ἐξητασμένων ὑπενοήσαμεν, ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ἐντὸς τῆς νοητῆς φύσεως περιείργεται, καὶ περὶ ἑαυτὸ τὴν ἀναστροφὴν ἔχει. ὅρος δὲ τοῖς κινουμένοις τὸ πέρας τῆς διαστηματικῆς ἐστὶ φύσεως, μεθ' ὃ καθαρὰ τῶν τοπικῶν τε καὶ διαστηματικῶν ἰδιωμάτων εὑρίσκεται ἡ νοητή τε καὶ ἀδιάστατος φύσις.

τὸ οὖν ἀκρότατον πέρας τῆς αἰσθητῆς οὐσίας, οὗ τὸ ἐπέκεινα οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον ἐν τοῖς φαινομένοις γινώσκεται, τοῦτο φαμὲν τῷ ὀνόματι παραδεδηλῶσθαι τοῦ στερεώματος, βεβαιούσης ἡμῖν τῆς γραφῆς τὴν ὑπόνοιαν, ἥ φησι· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καὶ τοῦ ὕδατος ὃ ἦν ἐπάνω τοῦ στερεώματος. δείκνυται γὰρ διὰ τούτων, ὅτι οὐδὲ τὴν ἀρχὴν κατεκέχυτο τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ὀνομάτων κοινωνίᾳ, ἄμικτος ἦν ἡ φύσις, ἐν τῷ εἰπεῖν, οὐχ ὅτι ἐγένετο ὑποκάτω, ἢ ἦν ὑπεράνω τοῦ στερεώματος· καὶ ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, ἄλλο τι ἐπάνω ἦν. εἰ δὲ τὸ μὲν εὐθὺς ἐν ζόφῳ περὶ τὴν κάτω θέσιν ἀπωρισμένον ἐστί· τὸ δὲ οὐκ ἐν ζόφῳ· ἐν φωτὶ γὰρ πάντως ἐστὶ τὸ ἐν πνεύματι Θεοῦ, ὃ τοῦ ζόφου κεχώρισται, ἅμα δὲ καὶ ὑπεράνω ἦν τοῦ ἀναδειχθέντος μεταξὺ στερεώματος, κρινάτω ὁ συνετὸς ἀκροατής, εἴ τι τῆς πρεπούσης ὑπολήψεως ὁ λόγος ἡμῶν ἐν τοῖς εἰρημένοις παρεστοχάσατο. τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς πρώτης τῶν ὄντων συστάσεως ἡμῖν ὑπονοηθέντα, καὶ πῶς ἐν τῇ δυνάμει τῆς οὐσίας οὐ δευτερεύει τὸ φῶς τῶν ὄντων, κἂν ἡ γραφὴ πρὸ τοῦ φωτὸς ἱστορῆσαι τὸ σκότος λέγῃ, καὶ ὅσα περὶ τοῦ στερεώματος στοχαστικῶς ἐνενοήσαμεν, καὶ περὶ τῆς τῶν ὑδάτων διαφορᾶς, ὧν ἡ φύσις πρὸς τὸ κατωφερές τι καὶ κοῦφον μεμερισμένη, κατὰ τὰς καταλλήλους ἡμῖν περὶ ἑκατέρου τῶν ὁμωνύμως λεγομένων ὑπονοίας ἐνετέθησαν, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστιν. ἐπεὶ δὲ διεκρίθη μὲν ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὕδατα, τά τε ὁρώμενα καὶ τὰ νοούμενα, καὶ μέσος ὅρος ἀπεδείχθη τῆς διπλῆς τῶν ὑδάτων φύσεως ὁ οὐρανός, ὁ ἐν ἀρχῇ μὲν γεγενῆσθαι μετὰ τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ κόσμου καταβληθέντων λεγόμενος, νυνὶ δὲ τελειωθείς τε καὶ ὀνομασθεὶς ἐν τῇ ἀναδείξει τοῦ στερεώματος τοῦ διὰ τῆς περιδρομῆς τοῦ πυρὸς ὁρισθέντος, καὶ ἡ δευτέρα τοῦ φωτὸς κυκλοφορία, πάλιν τὸ ὑποκείμενον ἀνὰ μέρος ἐπεσκότισέ τε καὶ ἐφώτισεν, ὅπερ καὶ ὀνομάσθη κατὰ τὴν προλαβοῦσαν ἀκολουθίαν, καὶ οὕτω ἡμέρα. ἀναγκαίως δὲ καὶ ἀκολούθως καὶ ἡ τοῦ ἀριθμοῦ φύσις συνεισῆλθε τῇ κτίσει. οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ἀριθμός, εἰ μὴ μονάδων σύνθεσις· πᾶν δὲ τὸ διωρισμένον τινὶ περιγραφῇ θεωρούμενον, μονὰς ὀνομάζεται. ἐπεὶ οὖν πανταχόθεν ὁ κύκλος ἀνελλιπής ἐστιν ἐν ἑαυτῷ ὁριζόμενος· καλῶς

A ſupremum igitur naturæ ſenſilis terminum, extra quem nihil tale eſt, qualia ſunt ea quæ cernimus, firmamenti nomine declarari dicimus, ſententiam noſtram ſcriptura verbis illis approbāte. Diuiſit Deus inter aquam, quæ erat ſub firmamento, & aquam quæ erat ſuper firmamentum. Ex his etiam patet, ne initio quidem hanc cum illa fuiſſe confuſam: ſed cùm eſſet nomine coniuncta, nullam tamen habuiſſe naturæ permixtionem. Neque enim dicitur. Erat ſubter aut ſupra firmamentum: ſed hæc erat ſub B firmamento, illa erat ſupra firmamentum. Quòd ſi vna ſtatim in tenebris, altera prorſus in luce & à tenebris ſeiuncta, nimirum illa ſuper qua ſpiritus: quæ ſimul etiam fuit ſupra firmamentum, quod interiectum eſt: quæ de rerum vniuerſitatis conſtitutione excogitauimus, & quomodo in naturæ potentia reliquis rebus lux non ſit poſterior, licet ſcriptura tenebras prius, quam lucem commemoret, quæque de firmamento probabiliter attulimus, & de aquarum differentia, quæ illas C nominis communione coniunctas in grauem leuemque diuidens, diuerſas de vtraque ipſarum opiniones affert, hæc & his ſimilia ſunt: quæ vtrum recta & conuenientia ſint, iudicet prudens auditor. Poſteaquam igitur, quæ cernuntur aquæ, ab illis quæ intelliguntur, ſecretæ ſunt: mediumque inter duplicem aquarum naturam confinium interiectum eſt cœlum, quod ſimul cum terra atque omnibus iis, quæ ad mundi conſtitutionem collata ſunt, in principio factum eſſe dicitur, nunc autem perfectum & nominatum in demonſtratione firmamenti, D ignis ambitu diffiniti, oſtenditur; alter lucis circuitus rurſum & obſcurauit id quod erat ſubiectim viciſſim, & illuſtrauit idque eadem: quæ ante dicta eſt, ratione vocatum eſt dies. Neceſſario autem atque ordine natura numeri rerum vniuerſitatem ingreſſa eſt. Neque enim aliud eſt numerus, niſi vnitatum compoſitio. Quidquid autem præfinita aliqua circumſcriptione conſideratur, vnum appellamus. Quare cùm circulus vndique perfectus in ſe cognoſcatur, rectè

ſcriptura in nomine vnum circuli ambitum conſtituit, dicens: Factum eſt veſpere, & factum eſt mane dies vnus: & rurſum alterum ambitum itidem vnum. Vtriuſque verò compoſitio duo reddidit. Atque ita ſcriptura numeri naturam mundi partibus adiunxit, ordinis conſequentiam nominibus numeri ſignificans. Factum eſt enim, inquit, veſpere, & factum eſt mane dies vnus. Cum igitur hæc facta eſſent, rerum natura rurſus ordine progrediens antecedentibus conſequens addidit neceſſariò. Atque huic item operi diuinum mandatum anteit, animos vbique noſtros Moſe confirmante, ne quid ſine Dei nutu conſiſtere cogitemus, ſed quæ ſingulis in rebus admiranda perſpicimus, ad Deum eorum opificem auctorémque referamus: omni ergo tum lucida, tum ignea natura propriis qualitatibus à cæteris ſeiuncta, atque diſtincta, aëris conſtitutio ſilentio prætermittitur, cùm tamen ordinis ratio poſtularet, vt igne conſtituto, de ipſo aëre diſputaretur: qui, cùm leuis ſit, cum ignis leuitate quandam habet cognationem: deinde de natura graui verba fierent. Moſes autem omiſſo aëre de hac ipſa diſſerit. Quod quidem ille non ideo facit, quòd nihil ad mundi conſtitutionem aër conducat, aut quod ſecluſus ſit ab elementorum poteſtate, ſed quia fortaſſe natura molli ac facilè cedenti præditus res omnes in ſeſe ſuſcipit, eaſdémque præ ſe fert, cùm nec colorem proprium, nec figuram, nec ſpeciem habeat, ſed alienis & coloribus, & figuris informetur. Nam & lucis fulgore ſplendidus fit, & tenebrarum interuentu niger & obſcurus. Per ſe enim nec ſplēdidus nec obſcurus eſt, ſed omni figura omnique colorum ſpecie imbuitur, & ad omnium rerum quas ſuſcipit, motum ſe accommodat. Etenim nullo labore illis vtrinque cedit, & hinc atque illinc, vtcunque moueantur, ad earum magnitudinem circumciſus ponè ſuccedit. Quin etiam ſi humidum ex amphora quodcumque in ea fuerit, effundatur, aër & effuſum amplectitur, & vltro in interiores vaſis partes ingrediens vacuum occupat. His & aliis innumerabilibus argumentis aëris natura mollis, & facilè cedens

A ὁ λόγος ἕν τι ὀνόμασι τὴν μίαν τοῦ κύκλου περίοδον, εἰπών· ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία, καὶ πάλιν τὴν ἄλλην ὡσαύτως ἕν. συντεθεὶς δὲ ἀμφότερα, δύο ἐποίησε. καὶ οὕτως ὁ λόγος τὴν τοῦ ἀριθμοῦ φύσιν τοῖς μορίοις συναγάγει τῆς κτίσεως, τὴν ἀκολουθίαν τῆς τάξεως τοῖς ὀνόμασι τοῦ ἀριθμοῦ σημειούμενος. ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα δευτέρα. ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἐγένετο, πάλιν ἡ φύσις τῶν ὄντων δι' ἀκολούθου βαδίζουσα τὸ ἀναγκαίως τοῖς προγεγονόσιν ἑπόμενον ἐξεργάζεται·
B προηγεῖται δὲ καὶ τούτου τοῦ ἔργου θεῖον ἐπίταγμα, πανταχοῦ τοῦ Μωϋσέως ἀσφαλιζομένου ἡμῶν τὴν διάνοιαν τοῦ μηδὲν ἀθεεὶ τι τῶν ὄντων συστῆναι, ὡς ἂν τὸ περὶ ἑκάστου τῶν γεγονότων θαῦμα, εἰς τὸν πεποιηκότα τὴν ἀναφορὰν ἔχοι. πάσης γὰρ τῆς φωτιστικῆς τε καὶ πυρώδους οὐσίας, ταῖς ἰδίαις ποιότησι τῶν ἄλλων ἀποκριθείσης, ἡ μὲν τοῦ ἀέρος κατασκευὴ σιωπᾶται, καί τοι καὶ τοῦτο ἐν δευτέροις εἰκὸς ἦν μετὰ τὴν τοῦ πυρὸς ἀναδρομὴν φυσιολογῆσαι. διότι συγγένειά τις ἐστὶν αὐτῷ κατὰ τὸ κοῦφον, πρὸς τὴν
C τῷ πυρὶ ἐνθεωρουμένην κουφότητα· εἶθ' οὕτως περὶ τῆς βαρείας διηγήσασθαι φύσεως· ὁ δὲ Μωϋσῆς τὰ μὲν περὶ ταύτης λέγει· τὸν δὲ ἀέρα τῷ λόγῳ παρίησιν, οὐχ ὡς μηδὲν συνεισφέροντα πρὸς τὴν τοῦ κόσμου παντὸς συμπλήρωσιν, οὐδὲ ὡς ἀποκεκριμένον τῆς τῶν στοιχείων δυνάμεως, ἀλλὰ τάχα ὅτι τῷ μαλακῷ τε καὶ εὐείκτῳ τῆς φύσεως ἑκάστου τῶν ὄντων δεκτικός ἐστιν ὁ ἀήρ, ἐν ἑαυτῷ δεικνύων τὰ ὄντα, οὐ χρῶμα ἴδιον ἔχων, οὐ σχῆμα, οὐκ ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ τοῖς ἀλλοτρίοις χρώμασί τε καὶ σχήμασι περιμορφοῦται· λαμπρός τε γὰρ γίνεται τῇ τοῦ φωτὸς ἐλ-
D λάμψει, καὶ πάλιν μελαίνεται σκιαζόμενος· αὐτὸς δὲ καθ' ἑαυτὸν, οὔτε λαμπρὸς, οὔτε μέλας ἐστί. παντὶ δὲ σχήματι περιφύεται, καὶ ἀπὸ πάσης χρωμάτων ἰδέας καταχρώννυται, καὶ πρὸς πᾶσαν κίνησιν τῶν ἐν αὐτῷ φερομένων ἐπιτηδείως ἔχει. ἀπόνως τε γὰρ ὑποχωρεῖ πρὸς τὸ φερόμενον ἑκατέρωθεν, καὶ αὐτομάτως τῷ ὄγκῳ τοῦ κινουμένου περισχιζόμενος ἔνθεν καὶ ἔνθεν, εἰς τὸ κατόπιν αὖθις καθίσταται. ἀλλὰ καὶ τὸ ὑγρὸν τοῦ ἀμφορέως προχέοντες, ὅτι περ ἂν ἐν ἑαυτῷ τύχῃ τότε προχεομένου δέχεται, καὶ ἀντεισέρχεται αὐτομάτως ἐπὶ τὰ ἐντὸς τοῦ ἀγγείου πρὸς τὸ κενούμενον· καὶ μυρία τοιαῦτα τὸ μαλακόν τε καὶ εὔεικτον

τῆς τοῦ ἀέρος δείκνυσι φύσεως. ἐπεὶ οὖν ἐν τούτῳ A ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων ζωή, καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ τῶν ζώων δύναμις, καὶ ἡ τῶν αἰσθητηρίων ἐνέργεια, ἐν τῷ ἀέρι τὴν ἰσχὺν ἔχει· βλέπομέν τε γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ ἀκούομεν, καὶ τὴν ὀσφρητικὴν ἀντίληψιν ὡσαύτως δι' αὐτοῦ ποιούμεθα, τῇ τοῦ πνεύματος ὁλκῇ τὸ κυριώτατον τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ἐνεργουμένων ἐστίν· ὁ γὰρ τοῦ ἀνα * πεπαυμένος, καὶ τοῦ ζῆν πάντως ἐπαύσατο· τούτου χάριν ὁ σοφὸς Μωϋσῆς ἀφιλολόγητον εἴασε, τὸ σύντροφόν τε καὶ ὁμόφυλον ἡμῖν στοιχεῖον, ᾧ ἀπὸ γεννήσεως εὐθὺς ἐντρεφόμεθα· ἀρκοῦσαν ἡγούμενος B τῆς μερίδος τούτου διδασκαλίαν, τὴν ἔμφυτόν τε καὶ συγγενῆ τῆς φύσεως ἡμῶν πρὸς τὸν ἀέρα σχέσιν. τὰ δὲ ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν κτίσιν φαινόμενα, ὅπως τὰ καθ' ἕκαστον ἔχει, τῷ λόγῳ διέξεισι. παρελθούσης γὰρ τῆς δευτέρας ἡμέρας, πάλιν ἡ σοφή τε καὶ παναρμόνιος τῶν γινομένων τάξις ἡ τὸ ὕδωρ τῆς γῆς ἀποκρίνουσα, Θεοῦ φωνή, καὶ πρόσταγμα λέγεται. ἀληθῶς γὰρ πᾶν τὸ ἐν σοφίᾳ γινόμενον, Θεοῦ λόγος ἐστίν, οὐκ ὀργάνοις τισὶ φωνητικοῖς διαρθρούμενος, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἐκφαινόμενος τῶν ἐν τοῖς φαινομένοις θαυμάτων. ἐπεὶ γὰρ C συμπεφυρμένης πρὸς τὴν ὑγρὰν φύσιν τῆς γεώδους ποιότητος, τίνος ἦν ἑτέρου, τὴν μὲν γῆν ταῖς ἰδίαις καταπυκνῶσαι ποιότησιν, ὥστε πάντων αὐτῆς τῶν μορίων πρὸς τὰ ὁμοφυῆ συμπιεσθέντων, ἐν τῷ ναστῷ τε καὶ πεπιλημένῳ ἀποθλῖψαι ἀπ' αὐτῆς τὴν ἐγκειμένην ὑγρότητα· τὸ δὲ ὕδωρ διακρίνεσθαι τῆς πρὸς τὴν γῆν ἐπιμιξίας, καὶ περὶ ἑαυτὸ συναγείρεσθαι ταῖς κοιλότησι τῆς γῆς ἐγκρατούμενον; ἐπεὶ οὖν θείας ὡς ἀληθῶς δυνάμεώς τε καὶ σοφίας τὸ τοιοῦτον ἐστίν· τούτου χάριν ὁ Μωυσῆς, λόγον Θεοῦ φησὶ τοῦ θαύματος καθηγήσασθαι, προστακτικήν τινα ῥῆσιν διεξοδεύοντα. ὡς δὲ ἐγὼ περὶ τούτου κρίνω τὸν ἐγκείμενον τῇ φύσει D τῆς κτίσεως λόγον, διὰ τῆς ἐξωδικῆς ταύτης ἐνδείκνυται ῥήσεως. εἶπε γάρ, φησίν, ὁ Θεός, συναχθήτω τὰ ὕδατα εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. ὁρᾷς τὴν ἀναγκαίαν τάξιν τῆς φύσεως, πῶς τῆς γῆς ἀφικμασθέντος τοῦ ὕδατος ξηραίνεται τὸ ἀποκριθὲν τῆς ὑγρότητος, καὶ πῶς μηκέτι πηλοειδῶς ἀνακεκραμμένης πρὸς τὴν γῆν τῆς ὑγρότητος, ἀναγκαίως δοχείοις τισὶ τὸ ὕδωρ περιστοιχίζεται. ὡς ἂν μὴ τῷ ῥευστῷ τῆς φύσεως εἰς ἀφανισμὸν ἔλθοι, μηδενὸς τὴν διάχυσιν αὐτοῦ περισφίγγοντος. ἀλλά μοι δοκεῖ μὴ ἄκαιρον

A oſtenditur. Quare cum in eo verſetur hominum vita, cumque omnis propè viuendi facultas, & ſenſuum actio in aëre vim ſuam obtineat: ſiquidem per ipſum videmus, audimus, odoramur, & animã ducimus, quod vitæ munus maximè proprium ac neceſſarium eſt: qui enim reſpirandi, idem ſimul fecit etiam viuendi finem: idcirco ſapientiſſimus Moſes illum vt cognatum coniunctúmque nobis elementum, in quo ab ipſo ſtatim ortu enutrimur, tacitè præteriit: ad huius partis declarationem ſatis eſſe putans, innatam illam atque B inſitam naturæ noſtræ cum aëre coniunctionem atque habitum. Quæ verò in ipſo conſpiciuntur, ea quomodo ſe habeant, ſigillatim perſequitur. Etenim cùm dies ſecundus tranſiſſet, ſapiens & numeris omnibus abſolutus rerum conditarum ordo, quo aqua à terra ſeparata eſt, Dei vox mandatúmque dicitur. Verè enim, quidquid ſapienter fit, Dei verbum eſt, non inſtrumentis vllis vocalibus enunciatum, ſed iis, quæ in ipſis rebus conditis admirabilia videntur, expreſſum. Nam cùm adhuc terrena qualitas cum natu- C ra humida commixta eſſet, cuius niſi verè diuinæ poteſtatis ac ſapientiæ fuit, vel terram propriis qualitatibus ita denſare, vt omnibus eius ſimilibus particulis in ſolidum redactis, ac conſtipatis, humiditatem inſitam ab ipſa ſecluderet, vel aquam terræ cauernis cohibitam & incluſam ab eius permixtione ſecernere, atque in vnum congregare? Iccirco Moſes huic rei admirandæ ſermonem Dei præfuiſſe dicit, mandatum ipſius explicantem, quo quidem ego rationem rerum conditarum naturæ inſitam ſignificari iudico. Dixit, inquit, Deus, cogantur D aquæ in congregationes ſuas, & appareat arida. Neceſſarium naturæ ordinem cernis: quomodo, expreſſa aqua ab ipſa terra, quod ab humiditate ſecretum eſt, exareſcat, & quomodo cùm id quod humidum eſt, non amplius in cœni morem cum terra permixtum ſit, receptaculis quibuſdam cingatur aqua, ne propter naturam fluxam diſpereat, ſi effuſio ipſius nulla re coërceatur. Mihi non videtur alienum,

de aquis, quæ ſuper cœlos ſunt, iterum mentionem facere. Nam ſi neceſſe eſt, vt hic apte ad aquas ſuſcipiendas terra formetur, quæ quibuſdam finibus earum fluenta cohibeat, naturæque inſtabili firmam ſtabilitatem ſuam opponat: quî fieri poteſt, vt aqua illa ſuperior, ſi verè eſt aqua, ſuper re mobili conſiſtat, nec ſuper curua re iacens diſpergatur. Etenim ſi vnam & eandem vtriuſque naturam eſſe ſtatuimus, neceſſarium eſt, vt quæ in his aquis conſpicimus, eadem omnia de illis cogitemus. Ergo cœli terga diſſecta ſunt, atque excauata in valles, earum ſimiles, quæ propter interualla montium in terra ſunt, vt illis aqua coërceatur. At quid dicent, quando poli conuerſione id quod ſuperius nunc eſt, inferius fiet, pocula ne aliqua in orbibus excogitabunt, ne aqua ſuſpenſa ex cauis effluat? Vorax eſt, inquiunt, ignis, materiáque indiget flammam perpetuò nutriente, ne ſuccedentis extinguatur inopia, & à ſemetipſo conſumatur. Ego verò, licet magna præceptoris noſtri vox huic ſententiæ fauere videatur, rogabo tamen eos, in quorum manus hæc inciderint, ne grauiter ferant, ſed patiantur, me inſtitutum ordinem ſequi. Neque enim opiniones noſtras, vt leges, auditoribus proponimus, ſed ex doctrina ipſius occaſionem arripientes, conſentaneum ordinem intuemur. Quamobrem & hæc oratio noſtra, ſi quidem à decoro non abhorruerit, ad eius ſapientiam referetur. Quid igitur ad ea, quæ contra dicebantur, reſpondebimus? Non ſolum in igne & aqua contrarias qualitates perſpicimus, ſed in ſingulis elementis videre licet quandam proprietatum cum oppoſitis pugnam. Quemadmodum enim in elementis quæ commemorauimus, contraria eſt frigiditati caliditas, ſiccitas humiditati, ſic in altera elementorum oppoſitione contrariæ ſunt inter ſe qualitates, ſoliditas, & raritas, duritia, & mollitia, grauitas, & leuitas: & ſi quid aliud in horum vtroque proprium, alteri contrarium cognoſcitur.

Aquæ quæ ſuper cœlos ſunt.

A εἶναι πάλιν τῶν ὑπερουρανίων ὑδάτων μνήμην ποιήσασθαι. εἰ γὰρ ἀναγκαίως ἐνταῦθα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὑδάτων ἡ γῆ σχηματίζεται, οἷόν τισι κόλποις τὸ ῥευστὸν αὐτῶν περιείργουσα, καὶ τῇ ἀστάτῳ τῶν ὑδάτων φύσει, τὴν ἰδίαν στερρὰν παρεχομένη τὸ στάσιμον· πῶς τὸ ἄνω ὕδωρ, εἴπερ τῷ ὄντι ὕδωρ ἐστὶν, ἵσταται μὲν ἐπὶ τοῦ ἀστάτου, ἀδιάχυτον δὲ ἐπὶ τοῦ κυρτοῦ διαμένει. εἰ γὰρ μίαν τε καὶ τὴν αὐτὴν τῶν δύο ὑδάτων τὴν φύσιν ὑποτιθέμεθα, ἀνάγκη πᾶσα, ἅπερ ἐπὶ τούτων βλέπομεν, ταῦτα καὶ ἐπ' ἐκείνων οἴεσθαι. οὐκοῦν τὰ κατὰ τὸν οὐρανὸν νῶτα σχίζεται εἰς αὐλῶνας, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς γινομένων πρὸς τὰς
B τῶν κρημνῶν διαστάσεις ἐκφαραγγούμενα, ἵνα τὸ ὕδωρ ἐγκρατηθῇ ταῖς κοιλότησι. τί οὖν ἐροῦσιν, ὅταν ἡ ἐγκύκλιος τοῦ πόλου περιφορὰ πρὸς τὰ κάτω κλίνῃ τὸ νῦν ὑπερκείμενον, ἆρα μὴ πώματα διὰ τοῖς κύκλοις ἐπινοήσωσιν, ὡς ἂν μὴ ἐκκρεμὲς τὸ ὕδωρ γινόμενον, τῶν κοιλωμάτων ἐκρέοι; ἀλλὰ φησὶ, δαπανητικὸν μέν ἐστι τὸ πῦρ, χρείαν δὲ ἔχει ὕλης τινὸς τῆς ὑποστρεφούσης εἰσαεὶ τὴν φλόγα, ὡς ἂν μὴ καταμαρανθείη· τῇ ἀπορίᾳ τοῦ ὑπεκκαίοντος αὐτὸ περὶ ἑαυτὸ δαπανώμενον. ἐγὼ δὲ κἂν ἡ μεγάλη τοῦ διδασκάλου ἡμῶν φωνὴ τῇ τοιαύτῃ ὑπολήψει συμ-
C φέρηται, παραιτήσομαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, μὴ χαλεπῶς ἔχειν, εἰ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπων, πάντη δουλεύω τοῖς παρεγκαθημένοις ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων. καὶ γὰρ καὶ τῷ διδασκάλῳ σκοπὸς ἦν, οὐ πάντως τὰς ἰδίας ὑπολήψεις τοῖς ἀκροωμένοις νομοθετεῖν· ἀλλὰ ἔφοδόν τινα διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐν τοῖς μαθητευομένοις γενέσθαι. καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἐγγυμνασθέντες τοῖς παρ' ἐκείνου καταληφθεῖσι μαθήμασι, πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπομεν. εἴη δ' ἂν τοῦτο,
D εἴπερ ἐπιτύχοι τοῦ εἰκότος ὁ λόγος, εἰς τὴν τοῦ διδασκάλου σοφίαν ἀναφερόμενος. τί τοίνυν πρὸς τὴν ὑπενεχθεῖσαν ἀντίθεσιν ἡμεῖς λογιζόμεθα; οὐ γὰρ μόνον ἐν τῷ πυρὶ καὶ ὕδατι θεωροῦμεν τὰς ἀντιστοιχούσας ποιότητας, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν στοιχείων ἐστὶν εὑρεῖν τινὰ πάντως ἐν τοῖς ἰδιώμασι πρὸς τὰ ἀντικείμενα μάχην. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν μνημονευθέντων στοιχείων ἀντιβαίνει, τῷ μὲν ψυχρῷ ἡ θερμότης, τῷ δὲ ὑγρῷ ἡ ξηρότης, οὕτω πάλιν κατὰ τὴν ἑτέραν διαίρεσιν ἐπὶ τῆς γῆς τε καὶ τοῦ ἀέρος ἐξ ἐναντίου εἰσὶν αἱ ἐν ἑκατέρῳ ποιότητες ἀλλήλαις ἀντικαθήμεναι· στερρότης τε καὶ μανότης, ἀντιτυπία, καὶ ἀραιότης, βαρύτης τε καὶ κουφότης· καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὸ ἰδιάζον ἐν ἑκατέρῳ τούτων, ἐκ τοῦ

ἐναντίων γνωρίζεται. ὥσπερ τοίνυν ἐν τούτοις οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τρέφεσθαι τῷ ἐναντίῳ τὸ ἕτερον· οὔτε γὰρ τῇ δαπάνῃ τοῦ ἐμβριθοῦς ἡ ἐν τῷ ἀέρι κουφότης αὔξεται, οὔτε τὸ ναστὸν τῆς γῆς ἐνεργεῖ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος τὴν ἀραιότητα, οὔτε τὰ λοιπὰ περὶ τὴν γῆν ἰδιώματα, διὰ τῆς ἑαυτῶν δαπάνης τρέφει τὰς ἀερίους ποιότητας· οὕτως εἴποι τις ἂν ἐξ ἐναντίου μὲν εἶναι τὸ ὑγρόν τε καὶ τὸ ψυχρὸν, τῷ θερμῷ καὶ ξηρῷ, μὴ μέντοι τρέφεσθαι ταῦτα τῇ ἀλλήλων φθορᾷ, μηδὲ τὴν τοῦ εἶναι τούτων ἑκάτερον δύναμιν, ἐν τῷ μὴ εἶναι τὸ ἕτερον ἔχειν. οὕτω γὰρ ἂν οὐδ' ἕτερον εἴη, εἴπερ ἡ διαμονὴ ἀμφοτέρου ἐν τῇ τῶν δύο φθορᾷ τὴν δύναμιν ἔχοι. ἴση γὰρ ἐν ἑκάστῳ ἡ τοῦ φθείρειν τὸ ἕτερον δύναμις, καὶ ἀεὶ κατὰ πλεονάζων τοῦ ἐπικρατοῦντος, ὁ ἀφανισμὸς τοῦ λειπομένου γίνεται· καὶ ὅτι ἀληθὴς ὁ λόγος, ἐξ αὐτῆς ἐστὶ τῆς πείρας οὕτω μαθεῖν. ὅταν γάρ τινος ὕλης τὸ πῦρ περιδράξηται, εἶτα ἐπαχθῇ τὸ ὕδωρ, σαφῶς ἐστὶν ἰδεῖν τὴν δύο τούτων τὴν ἐν ἀλλήλοις φθοράν. τὸ γὰρ ἐπικρατοῦν ἐν τούτοις, ἀφανίζει τὸ ἕτερον· ἴσως εἴκοντος ἑκατέρου τῇ δυναστείᾳ τοῦ πλησιάζοντος· ἕως δ' ἂν ἰσόρροπος ἐν ἀμφοτέροις ἡ δύναμις, ἡ ὁμοίως παρ' ἀμφοτέρων ἀλλήλοις ὁ ἀφανισμὸς ἐνεργεῖται, καὶ οὐθ' ἕτερον τῷ ἑτέρῳ τρέφεται, ἀλλὰ τὰ δύο ἀλλήλοις ἐναφανίζεται. ὡς τοίνυν ἐπὶ τῶν ἀλληλοφαγούντων θηρίων οὐκ ἔχει φύσιν, ἀμφότερα δι' ἀλλήλων ζῆν, τὰ ὑπ' ἀλλήλων φθειρόμενα· οὕτω καὶ ἡ τοῦ ὑγροῦ πρὸς τὸ ξηρὸν ἐναντίωσις, οὐθ' ἕτερον ἂν ἐν τῷ εἶναι φυλάσσοι, εἴπερ ἡ τοῦ ἑτέρου ἀπώλεια τρέφοι τὸ ἕτερον· ἀλλά μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν οὕτως ἂν μᾶλλον ἡμῖν κατὰ τὸ ἀκόλουθον διαληφθῆναι τὸν λόγον· ἐπειδὴ πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καλὰ λίαν ἐστὶν, ἑκάστῳ φημὶ δεῖν τῶν ὄντων ἐνθεωρεῖσθαι τὴν τοῦ καλοῦ τελειότητα. ἡ γὰρ τοῦ λίαν προσθήκη, διὰ τῆς ἐπιτατικῆς σημασίας σαφῶς ἐνδείκνυται τὸ ἀνελλειπὲς εἰς τελείωσιν· ὡς γὰρ ἐν τῇ γενέσει τῶν ζώων μυρίας μέν ἐστι διαφορὰς ἰδεῖν τῶν ἐν τούτοις γενῶν, τῷ δὲ καθολικῷ λόγῳ τῆς τῶν ὄντων ἀποδοχῆς ἁρμόζειν ἐφ' ἑκάστου φαμέν, κατὰ τὸ ἴσον τὸ καλὸν εἶναι λίαν· οὐ μὴν πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς ἀποδοχῆς εἶναι. ἢ ἂν καὶ ἡ σκολόπενδρα, καὶ ὁ χερσαῖος βάτραχος, καὶ τὰ ἐκ τῆς σήψεως τῶν βορβόρων ζωογονούμενα, ἔχοι τὸ λίαν καλά. ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν ὥραν τῶν γεγονότων ὁ θεῖος ὀφθαλμὸς βλέπων, ἐν εὐχροίᾳ μὴν καὶ εὐ-

A Vt igitur in his dicere non poſſumus, contrarium vnum altero contrario nutriri, nec grauitatis conſumptione aëris leuitatem augeri, neque terræ denſitatem oppoſiti elementi raritatem efficere, aut reliquas eius proprietates alere aëreas qualitates: ſic inquiet aliquis, frigidum quidem & humidum, calido & ſicco eſſe contraria, non tamen ſequi, vt mutuo inter ſe interitu nutriantur, neque ex eo quòd alterum non ſit, alterum eſſe. Hoc enim pacto neutrum conſiſteret, ſi vtriuſque vis in alterius interitu ſita foret: B par enim in vtroque corrumpendi alterum poteſtas eſt, & ſemper exſuperantis potentia victi pernicies naſcitur, idque experimento confirmatur. Si materiam aliquam ignis apprehenderit, deinde aqua coniiciatur, mutuum vtriuſque videbimus exitium. Quod enim in vtroque dominatur, alterum perdit, cum vtrumque alterius potentiæ ſuperāti pariter cedat. Quandiu enim æqualis eſt vtriuſque vis mutua, vtrinque tentatur internecio: & neutrum altero alitur aut nutritur, ſed vtrumque ſimul viciſſim deletur. C Vt eas feras non dicemus mutuam ſibi viuendi facultatem præbere, quæ ſeſe viciſſim deuorant: ſic humidum & ſiccum ita contraria ſunt, vt neutrum ab altero conſeruetur, ſi vnum alterius interitu nutriatur. Quamobrem mihi magis conſentaneum videtur, vt ita ſtatuamus, quoniam omnia quæ Deus fecit, valde bona pulchráque ſunt, in ſingulis inſpici pulchritudinis perfectionem oportere. Additio enim illius particulæ Valde, ſignificationem intendit, eámque perfectionem cui nihil deſit, planè declarat. D Nam vt in animalium genere, quamuis innumerabiles differentias cernamus, generali tamen rerum commendatione conuenire dicimus, vt vnumquodque pulchrum eſſe dicatur. Quæ tamen laus & commendatio non refertur ad eam ſpeciem & formam, quæ conſpicitur. Alioqui nec ſcolopendra, nec terreſtris rana, nec quæ ex putri materia generantur, animalia eſſent valde pulchra. Non enim rerum ſpeciem diuinus oculus intuetur: nec quadam co-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

loris, formæque præſtantia, pulchritudo definitur: ſed eo, quòd ſingula, quatenus ſunt, naturam perfectam habent. Non enim in eo ſitum eſt, vt equus ſit, quòd bos non ſit, aut contra: ſed quòd in vtroque eorum ſe ipſam natura conſeruat, propriáſque ad ſtabilitatem ſuam obtinet facultates, nec corrumpendi, ſed conſeruandi vim habet. Sic etiam elementa, licet aliter inter ſe habeãt, ſingula tamen in ſe valde ſunt pulchra. Propria enim vnumquodque ratione completum eſt pulchritudine. Pulchra eſt terra, quippe quæ non eget aëris interitu, vt terra ſit, ſed naturali ſibi à Deo inſita poteſtate ſeſe cõſeruans, in propriis qualitatibus manet. Pulcher eſt aër, non ex eo quod terra non ſit, ſed quòd ipſe eſt, ſeque naturæ ſuæ viribus ſuſtentat. Sic etiam aqua eſt valde pulchra, & ignis pulcher eſt valde, & propriis vterque qualitatibus abſolutus, in ea menſura qua primũ generatus eſt, diuinæ voluntatis virtute perpetuo conſeruatur. Terra, inquit, in æternum ſtat: nõ imminuitur, non augetur: aër in propriis ſeruatur terminis: ignis non minuitur. Quonam igitur pacto aqua ſola ex eorum genere eſt, quæ conſumuntur? Præterea in rebus ipſis inter ſe comparandis videmus eam quæ naturam ac vim igneam obtinet, magnitudine longè præſtare. Nam illi qui de rebus ſublimibus philoſophantur, ſolem ipſum multis partibus terra maiorem eſſe facile demonſtrant. Neque enim vmbram terræ longius in aërem protendi, quòd ſuperante ſolis magnitudine, radiorum acceſſu in turbinis morem contrahatur & coarctetur. Quòd ſi totum hoc, quod ex terra & aqua conficitur, cum ipſo tantum ſole comparatum, tam exiguum eſt, vt multis partibus excellat ſolis magnitudo, quandiu tantulum iſtud humidi tanto igni nutrimentum ſubminiſtraſſet? Attamen omnibus ſeculis videmus mare pariter exundans, & fluminum curſus eiſdem finibus & modis contineri. Quo quidem experimento nihil humidi conſumi probatur: & quemadmodum initio non ex humiditatis interitu ignis ortum habuit, ſed ab eadem conſtitutus eſt poteſtate, ſic vt nihil humida

Elementorum pulchritudo.

A μορφίᾳ τὸ καλὸν ὁρίζεται, ἀλλ' ἐν τῷ ἕκαστον καθὸ ἐστι τελείαν ἐν ἑαυτῷ ἔχειν τὴν φύσιν. οὐ γὰρ ἐν τῷ βοῦν μὴ εἶναι, τὸν ἵππον ἐστὶν εἶναι· ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ τούτων συντηρεῖ ἑαυτὴν ἡ φύσις, ἰδίας ἀφορμὰς πρὸς τὴν ἰδίαν διαμονὴν κεκτημένη, οὐκ ἐν φθορᾷ τῆς φύσεως, ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ εἶναι δύναμιν ἔχουσα. οὕτω κἂν ἑτέρως ἔχοι τὰ στοιχεῖα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' οὖν ἐφ' ἑαυτοῦ ἕκαστον καλόν ἐστι λίαν. ἐφ' ἑαυτοῦ γὰρ κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐν τῷ καλῷ συμπεπλήρωται. καλόν ἐστιν ἡ γῆ, οὐ γὰρ τῆς ἀπωλείας τοῦ ἀέρος χρήζει πρὸς τὸ B εἶναι γῆ· ἀλλὰ μένει ἐν ταῖς ἰδίαις ποιότησι, διὰ τῆς φυσικῆς αὐτῇ θεόθεν ἐγκειμένης δυνάμεως ἑαυτὴν συντηροῦσα· καλὸν ὁ ἀήρ· οὐκ ἐν τῷ μὴ εἶναι τὴν γῆν, ἀλλ' ἐν ᾧ αὐτός ἐστι τὴν κατὰ φύσιν ἐνυπαρχούσαις αὐτῷ δυνάμεσι πρὸς τὴν διαμονὴν ἐξαρκῶν. οὕτω καὶ τὸ ὕδωρ λίαν καλόν, καὶ τὸ πῦρ καλόν ἐστι λίαν, ταῖς ἰδίαις ἑκάτερον συμπεπληρωμένον ποιότησι, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ θείου θελήματος κατὰ τὰ ἴδια μέτρα τῆς πρώτης γενέσεως, εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένον. ἡ γῆ, φησίν, εἰς τὸν αἰῶνα ἕστηκεν· οὐκ ἐλαττουμένη, οὐ C πλεονάζουσα. ὁ ἀὴρ ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις φυλάσσεται, τὸ πῦρ οὐ μειοῦται. πῶς μόνον ἐκ πάντων τὸ ὕδωρ τῶν δαπανωμένων ἐστί; καὶ εἴ τι πρὸς τούτοις πολλὴν ὁρῶμεν ἐν συγκρίσει τῶν ὄντων τὴν πυρώδη οὐσίαν καὶ δύναμιν· καὶ τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν τὰ μετέωρα πεφιλοσοφηκότων εἰς ἀπόδειξιν ἄγεται, τὸ πολλαπλασίονα τῆς γῆς εἶναι τὸν ἥλιον· ὡς μηδὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος τὴν ἀπ' αὐτῆς σκιὰν ἐξικνεῖσθαι, τῷ ὑπερβάλλοντι τοῦ ἡλιακοῦ μεγέθους κωνοειδῶς ἐν τῇ προσβολῇ τῶν ἀκτίνων συστελλομένην. Εἰ οὖν οὕτως ὀλίγον τοῦτο ὡς πρὸς ἐκεῖνο κρινόμενον, ὥστε D πολλοστὸν εἶναι τοῦ ἡλιακοῦ μεγέθους μετὰ πάσης τῆς γῆς τὸ ὕδωρ ἀντιμετρούμενον· εἰς πόσον ἂν χρόνον τὸ βραχὺ τοῦτο τῷ τοσούτῳ πυρὶ πρὸς τὴν δαπάνην διήρκεσεν; ἀλλὰ μὴν διὰ παντὸς ὁρῶμεν τὴν θάλασσαν ἐν τῷ ἴσῳ πλημμυροῦσαν, καὶ τῶν ποταμῶν τὴν φορὰν ἐν τοῖς ἰδίοις μένουσαν μέτροις. ἄρα τὸ μὴ δαπανᾶσθαί τι τοῦ ὑγροῦ, διὰ τῆς τοιαύτης μαρτυρεῖται πείρας. ἀλλ' ὥσπερ παρὰ τὴν πρώτην οὐκ ἐν τῇ φθορᾷ τῆς ὑγρότητος τὸ πῦρ ἔσχε τὴν γένεσιν, ἀλλὰ παρὰ τῆς αὐτῆς ὑπέστη δυνάμεως. καὶ τοῦτο οὕτως κατὰ τὴν πρώτην τῶν στοιχείων σύστασιν, καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἡ διαμονὴ φυλαχθήσεται, οὐδὲν τοῦ ὑγροῦ

φύσεως πρὸς τὸ διαμεῖναι τὸ πῦρ διοχλουμένης. ἀλλ' ὁρῶμεν, φησί, πολλάκις ὑγρανθεῖσαν ἐξ ἐπομβρείας τὴν γῆν· εἶτα σφοδρότερον τοῦ ἡλίου τὸ ὑποκείμενον θάλψαντος, ξηρὰν γινομένην τὴν πρὸ ὀλίγου διάβροχον. ποῦ τοίνυν, φησίν, ἡ ἐν ταύτῃ ὑγρότης, εἴπερ μὴ καθόλου τὸ θερμὸν τῆς ἀκτῖνος ἐπαναλίσκοντος; ἆρ' οὖν καὶ τὸ ἐν τῷ κεράμῳ ὕδωρ εἰ μεταβληθείη πρὸς ἕτερον, καὶ κενὸν ἀθρόως τὸ πλῆρες γένοιτο· ἐπεὶ δὲ ἐν τούτῳ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ εἶναι ὅλως τὸ ἐν ἑτέρῳ γενόμενον λέγοιεν; ὃ γὰρ ἐνταῦθα γέγονε, τοῦτο καὶ ἐπ' ἐκείνων τις ὑπολαβὼν, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσεται. ἴσον γάρ ἐστι τήν τε ἀπὸ τοῦ κοίλου τούτου ἐπὶ τὸ ἕτερον κοῖλον τοῦ ὑγροῦ μετάῤῥοιαν γενέσθαι, καὶ τὴν νοτίδα τῆς γῆς ἐξικμασθεῖσαν, ἀναχθῆναι πρὸς τὸν ἀέρα, φυσικῶς τοῦ ὑγροῦ, ὅταν ἡ τοῦ ὑπερκειμένου θερμότης πρὸς ἑαυτὴν ἐφέλκηται λεπτομερῶς ἐκ τῆς γῆς, πρὸς τὰ ἄνω διωθουμένου· τεκμήριον δὲ τῶν γινομένων, ὅτι παχυτέρων πολλάκις τῶν ἀτμῶν ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς γῆς ἀναδιδομένων, νεφώδης τις σύστασις ἀναῤῥεῖν δοκεῖ· καὶ τοσαύτη τῶν ἀτμῶν ἡ παχύτης γίνεται, ὡς καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὴν ἐφικτὴν εἶναι. γένοιτο δ' ἄν ποτε καὶ λεπτομερεστέρα τις ἡ τῆς νοτίδος ἀναθυμίασις, ὡς ἐξισοῦσθαι πρὸς τὸν ἀέρα τρόπον τινὰ τῇ λεπτότητι, καὶ μὴ πρότερον φανεροῦσθαι τῇ ὄψει, πρὶν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὴν συμπεσεῖν, τῇ τῶν τοιούτων ὑγρῶν ἀναθυμιάσει, καὶ οὕτω γενέσθαι νέφος διὰ τῆς συμπιλήσεως, ὥστε ταῖς λεπταῖς τε καὶ ἀτμοειδέσιν ἰκμάσι, τέως μὲν ἐπιπολάζειν τῷ ἀέρι διὰ κουφότητα, καὶ ἐποχεῖσθαι τοῖς πνεύμασιν. εἰ δὲ πλείων ἡ τοῦ ὑγροῦ συνέλευσις πρὸς αὐτὴν συῤῥυεῖσα βαρεῖα γένοιτο, τότε ἐκπίπτουσαν τοῦ ἀέρος ἐπὶ τὴν γῆν σταγόνα γίνεσθαι. οὐκοῦν οὐκ ἀνάλωσεν ἡ θερμότης ὅσον ἐκ τῆς γῆς ἀνεμάξατο· ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ μὲν συνέστη τὸ νέφος, τὸ δὲ νέφος συνθλιβὲν, ὕδωρ ἐγένετο. τοῦτο δὲ πάλιν τῇ γῇ καταμιχθὲν, εἰς ἀτμὸν ἀνήχθη· καὶ ὁ ἀτμὸς νεφωθεὶς, ὄμβρος ἐγένετο. ἐκ δὲ τούτου πάλιν ἡ γῆ τοὺς ἀτμοὺς ἀποκύησι. κἀκεῖνοι παχυνθέντες ἐν τῇ συστάσει τῶν νεφῶν κατεῤῥύησαν· καὶ τὸ ἀποῤῥυὲν πάλιν δι' ἀτμῶν ἀνήχθη, καὶ οὕτω κύκλος τις γέγονε πρὸς ἑαυτὸν ἀναστρέφων, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀεὶ περιχωρῶν τε καὶ ἑλισσόμενος. κἂν τὰ φυτὰ εἴπῃς, κἂν τὰ βλαστήματα, πάντα ἐν τῷ αὐτῷ κύκλῳ συμπεριέρχεται.

A natura, quo ipſe maneat, perturbetur, in primo ſuo ſtatu perpetuo conſeruatum iri. At enim, inquit, ſæpenumero terram imbre madefactam videmus, deinde ſole vehementius calefaciente, eandam exareſcere; quæ paulo antè erat irrigua. Quonam igitur, inquit, abiit humiditas illa, ſi radiorum ardore non eſt conſumpta? An quæ in dolio eſt aqua, ſi in alterum dolium transfundatur, ſtatimque exinaniatur, quod plenum erat, quia in vno aqua non eſt, ne in altero quidem erit? Hoc ſi quis ad elementa B retulerit, nihil errabit. Idem enim eſt, ex vno vaſe in alterum aquam transfundi, & humiditatem è terra exugi, in aerémque transportari. Naturaliter enim, quando ſuperiorum caliditas ad ſe attrahit, humidum ſubtilitate partium à terra ſurſum tollitur. Huiuſce rei illud indicium ſit, quòd craſſioribus è profundo terræ plerunque ſublatis vaporibus, caliginoſum quoddam corpus defluit, tantáque fit vaporum coagmentatio, vt oculis perſpicuè cernatur. Alias autem tenuior quædam vaporis fit exhalatio, quæ C aëris tenuitatem proximè accedit, nec prius oculis percipi poteſt, quam inter ſe coacta atque concreta coagmentatione ſua nubem efficiat. Tenues igitur atque humidi vapores illi leuitate ſua in aëre fluitant. Quòd ſi maior humidi copia in vnum confluens grauitatem acquirat, tunc ex aëre guttatim cadit. Itaque quod ex terra caliditas attrahit & extollit, id ab ea non conſumitur, ſed nubes euadit: qua quidem compreſſa, imber efficitur. Hoc autem rurſum terræ commixto, vapor conſurgit: qui redactus in nubem, pluuiam & imbrem pa- D rit. Vnde vapores iterum concipit terra; qui in nubes coagmentati defluunt: quod autem defluxit, rurſum per vapores cogitur. Atque ita orbis quidam fit, qui in ſe ipſum redit, & iiſdem veſtigiis aſſiduè vertitur ac circumuoluitur. Quòd ſi plantas ac germina obieceris: reſpondebo, omnia in orbem itidem commeare.

Humor enim per plantas aut ſemina in germina confluit: cum quod terrenum eſt, conſequitur: quibus admiſſis res enutrita creſcit, & augetur. At vbi exaruerit, ita diſſoluitur, vt ſingulæ partes ad elementum ſui ſimile reuertantur. Etenim cum in particulis ſuis aër ſit rarus, tenuibúſque vaporum partibus longè tenuior, quidquid in ipſo eſt, ad cognatum ſibi elementum per ipſum tranſit. Sic enim & puluis, licet diu in aëre diffuſa iactetur, tandem redditur terræ: & humor non perit, ſed aliquid omnino ſibi coniunctum ac ſimile inuenit, cui admixtus, auctúſque partium ſimilium acceſſione, rurſum in nubem concreſcit, atque ita per pluuiæ guttas in naturam ſuam reſtituitur. Ex quo fit, vt mundi partes, quæ ordine conſtitutæ in vniuerſitate rerum videntur, eundem modum & menſuram, quam opificis ſapientia cuique ad mundi pulchritudinem initio præſcripſit, tueantur atque conſeruent. Illud obiici poſſe non ignoro, ſæpenumero in maximis caloribus nubes per aërem diſiectas ferri, in quas ſi diutius aliquis aciem oculorum intenderit, redarguet quodammodo rationem eorum, qui aſſerunt naturæ humidæ nihil conſumi. Nam turbulentæ nubis ſectiones, quæ multum aëris ſpatium occupant, primum quidem nimia ardoris vi accenſæ magnitudinem contrahunt; deinde incendio exſiccatæ penitus abolentur, adeo vt humore ab æſtu conſumpto, nihil omnino relinquatur. Quo quidem argumento vaporum ratio refellitur. Nubes enim in ſuperiore turbulenti ventoſique huius aëris parte conſtitutæ nihil grauiorum vaporum in naturæ ſuæ tenuitatem admittunt, cum omnes vapores & exhalationes craſſiorem illam aëris partem, quæ terram propius ambit, natura præfinitam habeant, nec vlterius progredi poſſint. Nam tenuis atque ætheria illa regio nihil craſſum admittit. Quidam ſe montium altiſſimorum vertices vidiſſe memoriæ prodiderunt, in quos nec nubes aſcendere, nec venti aſpirare, nec volucres magis aduolare poſſint, quàm animalia quæ humi demerſa ſunt, in aëre vitam agere.

A ἡ γὰρ ἰκμὰς διὰ φυτῶν ἢ σπερμάτων τοῖς βλαστοῖς συναναδραμοῦσα. εἶθ' ὅσον ἐστὶ γεῶδες αὐτῇ συνεπόμενον, ἀναφέρουσα τῷ ὄγκῳ τοῦ τρεφομένου, ὅταν ξηρανθῇ τὸ ὑποκείμενον τῷ περιέχοντι, πάλιν πρὸς τὸ ὁμόφυλον ἐξατμίζεται. ἀραιὸς δὲ ὢν ὁ ἀὴρ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μορίοις, καὶ τῆς λεπτομερείας τῶν ἀτμῶν λεπτομερέστερος, ἅπαν τὸ ἐν αὐτῷ γινόμενον, πρὸς τὸ συγγενὲς διαφίησιν. οὕτω γὰρ ἥτε κόνις κἂν ἐπιπολὺ τοῦ ἀέρος διαχυθῇ, πάλιν τῇ γῇ ἀποδίδοται· καὶ ἡ ἰκμὰς οὐκ ἀπόλλυται, ἀλλ' εὑρίσκει τὸ πάντως ἑαυτῇ συγγενές τι καὶ σύμφυλον κατὰ τὸν ἀέρα B πλανώμενον, ᾧ προσπλασθεῖσα καὶ διὰ τῆς τῶν ὁμοίων προσχωρήσεως αὐξηθεῖσα, πάλιν διαγχοῦται πρὸς νέφους σύστασιν· καὶ οὕτω διὰ σταγόνων τῇ ἰδίᾳ φύσει ἀποκαθίσταται· ὥστε πανταχοῦ τὰ τοῦ κόσμου τὰ στοιχειωδῶς ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέτρου φυλάσσεσθαι, ὃ παρὰ τὴν πρώτην ἐφ' ἑκάστου τῶν ὄντων ἡ σοφία τοῦ δημιουργοῦ πρὸς τὴν εὐαρμοστίαν τοῦ παντὸς διετάξατο. ἀλλ' οἶδα τὸν ἀντιπίπτοντα λόγον· πολλάκις γάρ ἐστιν ἰδεῖν, ἐν σφοδροτέρῳ καύσωνι νέφη τινὰ διὰ τοῦ ἀέ- C ρος κατεσπαρμένα, οἷς εἴ τις ἐπὶ πλεῖον ἐνατενίσειεν, ἐλέγξει πως τὸν λόγον τοῦτον, ὡς μηδὲν τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἐξαναλίσκεσθαι λέγει. τὰ γὰρ θρομβοειδῆ τοῦ νέφους τμήματα, πολλαχῆ τοῦ ἀέρος ἐσκεδασμένα, πρῶτον μὲν ὀλεπτοῦται κατὰ τὸν ὄγκον τῷ ὑπερβάλλοντι τοῦ φλογμοῦ ἐξοπτώμενα· εἶτα καὶ εἰς τὸ παντελὲς ἀφανίζεται καταφρυγόντα τῷ καύσωνι, ὡς μηδὲ βραχύ τι λείψανον ὑπολειφθῆναι τοῦ φλογμοῦ τὴν ἰκμάδα καταξηράναντος· τοῦτο δὲ οὐκέτι ἐστὶ τῷ τῶν ἀτμῶν λόγῳ παραμυ- D θήσασθαι. ἡ γὰρ ἄνω τῶν νεφῶν κατάστασις ἡ τοῦ θολεροῦ τούτου καὶ πνευματώδους ἀέρος ὑπερκειμένη, οὐδὲν τῶν βαρυτέρων ἐν τῇ λεπτότητι τῆς ἰδίας φύσεως καταδέχεται. ἀλλὰ πάντες ἀτμοί, καὶ πᾶσαι ἀναθυμιάσεις, ὅρον ἔχουσι τῆς ἐπὶ τὸ ἄνω φορᾶς τὴν τοῦ περιγείου ἀέρος κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο παχύτητα· ἧς διαδῦναι ἐπὶ τὴν ἄνω φύσιν οὐκ ἔχει. οὐ γὰρ ἂν ὑποληφθείη ἐν τῷ λεπτῷ τε καὶ αἰθερώδει τῶν παχυμερεστέρων οὐδέν. οὕτως οὖν καὶ ὀρῶν τινῶν ὑπερμεγεθῶν τὰς ἀκρωρείας οἱ ἱστορήσαντες λέγουσιν ὑπερκύψασα μὲν εἶναι ἀεὶ καὶ ἀνεφίκτους τοῖς πνεύμασι, καὶ τοῖς πτηνοῖς ἀμηχάνους τὴν ἐπ' ἐκείνων γενέσθαι πτῆσιν, οὐχ ἧττον ἢ τοῖς ὑποβρυχίοις τὴν ἐν

ἀέρι

ἀέρα ζάλην. ὡς διὰ πάντων σαφῶς ἀποδεί- A κνυσθαι, εἶναί τι κατὰ τὸν ἀέρα ὅρον τὸν ὑπερ- καίμενον χωρεῖν μὴ ἐνδόσιμον, ὃ πᾶσι τοῖς παχυμε- ρεστέροις τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀναθυμιωμένων ἀεὶ ζει τὴν στάσιν· οὗ χάριν καὶ μέχρι τῆς ὥρας τοῦ θέρους, ἄτηκτος ἡ ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν διαμέ- νουσα χιών, τῇ τῶν ἀτμῶν συστάσει, κατ' ἐκεῖ- νο τὸ μέρος διηνεκῶς τὸν ἀέρα καταψυχούσης. ἀλλὰ καὶ τοὺς πυροειδεῖς ὁλκοὺς, οὓς τινὲς διάττ- οντας καλοῦσιν ἀστέρας, ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας γίνεσθαι φυσιολογοῦσιν οἱ τὰ τοιαῦτα σοφοί, ἐπὰν ἐκ τινων πνευμάτων βίας ὑπερχεθῇ τι τοῦ παχυ- B τέρου καὶ ὁλωδεστέρου ἀέρος ἐπὶ τὸν αἰθέριον τό- πον, εὐθὺς ἐκφλογοῦσθαι ἄνω γενόμενον· καὶ κατὰ τὴν ἐνδοθεῖσαν ἐκ τοῦ πνεύματος ὁρμὴν, τὴν φλόγα ῥέουσαν φέρεσθαι· σβεσθέντος δὲ τοῦ πνεύματος, συναπομαραίνεσθαι καὶ τὴν φλόγα. τῷ πνεύματι τοίνυν οὐκ ἔστι δυνατὸν εἰπεῖν πάλιν ἀτμοὺς ἐν τῷ ἀφανισμῷ τοῦ νέ- φους συνίστασθαι· ὡς δι' ἐκείνων ἐλπίσαι καθ' ὁμοιότητα τῶν κάτωθεν ῥηθέντων, τοῦ ἀναληφθέν- τος ὑγροῦ τὴν ἐπάνοδον· ἀνάγκη συνθέσθαι τοῖς ἐκκεῖσθαι τὸ ὑγρὸν δογματίζουσι, καὶ εἰς τὸ C μὴ ὂν περιΐστασθαι. ἀλλ' ἐγὼ τὸ μὲν ἀφανίζε- σθαι τῷ ὑπερβάλλοντι φλογμῷ, τὴν ἐν τοῖς ἀτμοῖς ὑγρότητα πείθομαι, μάταιον καὶ ἐριστικὸν εἶναι κρίνων, τὸ τοῖς φανεροῖς ἀντιμάχεσθαι· ἐπεὶ δὲ προσήκει μὴ κάμνειν πανταχόθεν ἀνιχνεύον- τας τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲν ἧττον τούτων γινομένων, φημὶ τὸ μέτρον τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἀμείωτον διασώζεσθαι· καὶ ἀεὶ τὸ δαπανώμενον, ἀντισά- γεσθαι πάντως τῷ λείποντι. ὃ δέ μοι τὴν τοι- αύτην ὑπόληψιν βεβαίαν ποιεῖ, τοῦτ' ἐστιν· ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ πυρὸς ἐνεργείᾳ, τοῦτο διὰ τῆς πείρας μανθάνομεν, ὅτι οὐ πάσας τὰς ποιότη- D τας τῆς ὕλης τὸ πῦρ ἐπιβόσκεται, ἀλλ' ἧς ἂν περιδράξηται, οἷον φέρε εἰπεῖν ἐπὶ τῆς τοῦ ἐλαίου ὕλης, ἐπειδὰν κεχωρίσθαι τῆς ψυχρᾶς ποιότητος, ἐν τῇ ὕλῃ ταύτῃ τὸ ὑγρὸν εὐκόλως ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ πυρὸς ἐξειλκύσθη, καὶ φλὸξ ἐγέ- νετο. ἀλλ' οὐ μόνον εἰς φλόγα τὸ ἔλαιον διὰ τοῦ πυρὸς ἠλλοιώθη, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πυρὸς τοῦ γινομέ- νου ἀπὸ τοῦ ἐλαίου φησὶν, ὑγρὸν μετὰ τὸ πῦρ, ξηρὰ γὰρ κόνις. ὅπερ σαφῶς δείκνυσιν ἡ ἐκ τοῦ λύχνου λιγνὺς καταμελαίνουσα τὸ τῆς φλογὸς ὑπερκείμενον. ὅπερ εἰ ἐπὶ πλεῖον γένοιτο, καὶ ὄγκος τις ὑποστρέφεται, τῷ διὰ τῆς λιγνύος μελαινομένῳ τόπῳ.

Vt perſpicuum ſit, eſſe quendam in aëre terminum conſtitutum, quem craſſioribus terræ exhalationibus tranſilire, vt ad ſuperiora conſcendant, non liceat. Quamobrem in montium cacuminibus ad æſtatem vſque permanent niues, nec liqueſiunt, quod humorum in ea parte concretio aſſiduè refrigerat aërem. Quinetiam igneos tractus, quos proſilientes ſtellas quidam vocant, ex eadem cauſa fieri docent ſapientes, qui res eiuſmodi profitentur. Ventorum enim vi craſſiores quaſdam ac denſiores aëris partes in regionem ætheriam compelli, quo ſimul atque peruenerint, incendi, flammamque ob inſitum venti impetum fluentem ferri: quo quidem deficiente flammam quoque cum vento ſimul extingui. quamobrem cùm dici non poſſint vapores extincta nube rurſum conſiſtere, vt ex illis, quemadmodum in inferioribus fieri videmus, relicti humi reditus ſperari queat, neceſſe eſt eorum ſententiam approbare, qui humidum exuri, & in nihilum redigi tradunt. Ego verò, vt vaporis humorem ab exuperante incendio conſumi concedam, (ſtulti enim ac pertinacis hominis iudico, rebus perſpicuis aduerſari) tamen, quoniam vndique veritatem indagantes fatigari non decet, aſſero naturæ humidæ menſuram nihil imminutam conſeruari, & quod conſumptum eſt, rependi prorſus atque reſtitui. Quod autem in hac me ſententia confirmat, hoc eſt: ignis, vt ex actione ipſius hic apud nos experimur, non omnes materiæ, quam corripit, qualitates depaſcitur. Exempli gratia in olei materia, humiditas poſteaquam à qualitate frigida ſeiuncta eſt, facile ab ignis caliditate attrahitur, & inflammatur. Sed non ſolum in flammam oleum conuertitur, verum etiam poſt ignem ex olei humiditate ortum aridus cinis efficitur, id quod aperte perſpicitur ex lucernæ fuligine, qua ea quæ ſupra flammam ſita ſunt, nigreſcunt. Quod ſi diutius fiat, ipſi loco ex lucernæ fuligine infecto moles quædam accreſcit atque adhæret.

Ex quo planum fit, oleum per ignem exſiccatum in minutiſſimas & aſpectum noſtrum effugientes particulas commutari, atque ita aërem petere, indéque deſiliens in terram, conſidere. Minutiſſimarum autem fuliginis particularum in aëre fieri effuſionem, ex eo poteſt intelligi, quòd nares hunc ipſum aërem attrahentium nigræ fiunt. Quinetiam id quod ex pectore reſpirantes emittunt, nigrum eſſe conſpicitur, propterea quòd fuliginis colore per aëris attractionem accedente ſit infectum. Ex his conſtat humiditatem olei ſic in ſiccitatem commutari, vt materiæ magnitudo per tenuiſſimas particulas, & quæ aciem oculorum effugiunt, in aëre diſiecta non deleatur. Si quis igitur, vt hoc olei humidum duntaxat in ſiccum conuertitur, non autem tota materia penitus aboletur, ſic de vniuerſo humido cogitauerit, non errabit: Manifeſtum enim eſt, totum ex partibus conſtare. Quod autem de parte diſcimus, idem de toto edocemur. Vnam autem genere humiditatem eſſe nemo ne pertinaciſſimus quidem negabit. Atque humiditas ab igne combuſta tenuis puluis efficitur: & omne humidum, dum eſt in igne, particularum qualitatem ex humiditate in ſiccitatem conuertit, non autem penitus deletur atque conſumitur. Quoniam igitur nebula ſeu nubes nihil aliud eſt, niſi vaporum coactio atque concretio: vapor autem eſt tenuiſſima humidi exhalatio: neceſſe eſt, cum ardore nubes exaruerit, minutiſſimum illud & indiuiduum vaporis corpuſculum, quamuis humidam qualitatem non ſeruet, non tamen omnino diſperdi & aboleri. Quatuor enim in vapore conſiderantur, humiditas, frigiditas, grauitas, & quantitas. Ex his quæ naturæ ignis aduerſantur, ea vi ipſius exuperantis abolentur: quamobrem nec humidum nec frigidum in igne ſita manent eiuſmodi. Quantitas verò ab ignis natura non diſcrepat, quandoquidem & ignis in quanto conſideratur, & cum quanto quantitas non pugnat. Itaque vaporis quantitas ab humidi & frigidi qualitate ſeiuncta ſeruatur.

A ὅθεν δῆλόν ἐστιν, ὅτι εἰς λεπτά τε καὶ ἀφανῆ μόρια, τὸ ἔλαιον διὰ τοῦ πυρὸς ἀποξηρανθὲν ἀλλοιοῦται, καὶ οὕτως ἐν τῷ ἀέρι γίνεται· κἀκεῖθεν ἐπὶ τὴν γῆν συνιζάνει. δείκνυσι δὲ τὸ ἐν τῷ ἀέρι, τὴν λεπτομερῆ τῆς λιγνύος εἶναι διάχυσιν, ἐκ τοῦ τοὺς μυκτῆρας τῶν τὸν ἀέρα τοῦτον ἀναπνεόντων ἀπομελαίνεσθαι· πολλάκις δὲ καὶ τὸ ἔνδοθεν ἐκ τοῦ θώρακος ἀναπτυόμενον, μέλαν ὁρᾶσθαι, διὰ τὸ τῷ χρώματι τῆς λιγνύος καὶ αὐτὸ καταχρώννυσθαι τῷ διὰ τῆς τοῦ ἀέρος ἀναπνοῆς συναφαπτομένῳ. οὐκοῦν δῆλόν ἐστιν ἐκ τούτων, ὅτι τοῦ ἐλαίου τὸ μὲν ὑγρὸν εἰς ξηρότητα μετεποιήθη· ὁ δὲ κατὰ τὴν ὕλην ὄγκος, οὐκ εἰς ἀνυπαρξίαν
B ἠφανίσθη διὰ τῶν λεπτῶν τε καὶ ἀφανῶν μορίων ἐνσκεδασθεὶς τῷ ἀέρι. ὥσπερ τοίνυν ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ τούτου διὰ τῆς τῶν γινομένων ἐνεργείας ἐμάθομεν, ὅτι ἀλλοιοῦται μόνον τὸ ὑγρὸν εἰς ξηρότητα, οὐκ εἰς τὸ παντελὲς τὸ ὑλικὸν ἀφανίζεται· τοῦτο τις καὶ περὶ τοῦ παντὸς ἐννοῶν, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσεται· δῆλον γὰρ ὅτι ἐκ μερῶν τὸ ὅλον συνέστηκεν. ὅπερ δ᾽ ἂν ἐν τῷ μέρει ἐμάθομεν, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ παντὸς ἐδιδάχθημεν. μίαν δὲ τῷ γένει τὴν ὑγρότητα εἶναι, οὐδ᾽ ἂν τῶν ἐριστικῶν τις ἀντείποι. ἀλλὰ μὴν λεπτὴ κόνις ἐκκαυθεῖσα, διὰ τοῦ πυρὸς ἡ ὑγρότης
C ἐγένετο. ἄρα καὶ πᾶν ὑγρὸν ἐν τῷ πυρὶ γινόμενον, μεταβάλλει τὴν ἐν τοῖς μορίοις ποιότητα, πρὸς τὸ ξηρὸν ἐκ τοῦ ὑγροῦ μεθιστάμενον, οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀφανίζεται. ἐπεὶ οὖν ἀτμοῦ σύστασις τὸ νέφος ἐστίν, ὁ δὲ ἀτμὸς ἡ λεπτομερὴς τοῦ ὑγροῦ ἐστὶν ἀναθυμίασις, ἀνάγκη πᾶσα, ὅταν καταφρυγῇ τῷ φλογμῷ τὸ νέφος, τὸν λεπτὸν ἐκεῖνον καὶ ἀμερῆ τοῦ ἀτμοῦ ὄγκον, κἂν τὴν ὑγρὰν μὴ διασώζῃ ποιότητα, μὴ μέντοι κατὰ τὸ ὑποκείμενον εἰς ἀφανισμὸν μεταβαίνειν εἰς τὸ μηδὲν
D ἀναλυόμενον. τέσσαρα γὰρ περὶ τὸν ἀτμὸν θεωρεῖται, τὸ ὑγρὸν, τὸ ψυχρὸν, τὸ βαρὺ, ἡ πηλικότης. ἐκ τούτων ὅσα μὲν ἐναντίως πρὸς τὸ πῦρ ἔχει, τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐξαφανίζεται. οὔτε γὰρ τὸ ὑγρὸν, οὔτε τὸ ψυχρὸν ἐν τῷ πυρὶ γινόμενον διαμένει τοιοῦτον. ἡ μέντοι πηλικότης, συγγενῶς καὶ πρὸς τὴν τοῦ πυρὸς οὐσίαν ἔχει. καὶ γὰρ τὸ πῦρ ἐν ποσῷ καθορᾶται. ποσῷ δὲ ποσότης οὐ μάχεται. Εἰ οὖν ἡ πηλικότης τοῦ ἀτμοῦ διασώζεται τῆς κατὰ τὸ ὑγρόν τε καὶ ψυχρὸν ποιότητος διαζευχθεῖσα.

A ἡ δὲ κατὰ τὸ βάρος ποιότης οὐσιωδῶς ἐγκειμένη τῇ τοῦ ἀτμοῦ φύσει, συνδιεσώθη τῇ πηλικότητι. ἐπίσης γὰρ ἡ βαρύτης καὶ ὑγροῖς καὶ ξηροῖς ἐνυπάρχειν πέφυκεν, οὐκέτ' ἂν ὁ νοῦς ἡμῶν κάμνῃ τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν γινομένων ἑπόμενος, ὥστε ἐπιγνῶναι ὅπως τὸ ὕδωρ γῆ γινόμενον, διὰ τὸ μεταβάλλειν τοὺς ἀτμοὺς τὴν ποιότητα, τὴν ὁμοίαν φύσιν καταλαμβάνει. τὸ γὰρ ξηρὸν καὶ βαρὺ, ἴδιον ἂν εἴη τῆς περὶ τὴν γῆν θεωρουμένης ποιότητος, εἰς ὅπερ ἐκκαυθεὶς ὁ ἀτμὸς μεταποιήθη. καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν τῆς ἀρχῆς ταύτης λαβομένους, μὴ διαφθεῖραι τὴν ἀκολουθίαν B τῆς ἐξετάσεως, εἰς ἣν προάγει διὰ τῶν εἰκότων ἡ θεωρία, χειραγωγοῦσα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἔοικε γὰρ καὶ ἡ θάλασσα διὰ τοῦτο ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις διαπαντὸς μένειν. ὅτι κατ' ὀλίγον τῆς ἀεὶ γινομένης αὐτῇ διὰ τῶν ὑδάτων προσθήκης, ἡ διὰ τῶν ἀτμῶν ἐξάντλησις ἐπὶ τὸ ὑπερκείμενον γίνεται τῆς ἐπιθαλπούσης θερμότητος, σικύας δίκην τὸ λεπτομερὲς τῆς τῶν ὑγρῶν φύσεως ἀνιμωμένης. ἐν δὲ τοῖς μεσογαίοις τε καὶ βορειοτέροις τῶν τόπων ἡ τοῦ περιέχοντος ψυχρότης, ἐναντιοῦσθαι δοκεῖ τῷ λόγῳ, ὡς διὰ τὸ μὴ θάλπεσθαι σφο- C δρῶς, τὴν ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις θάλασσαν ἀργούσης τῆς τῶν ἀτμῶν ἀναδόσεως, διπλοῖς ἐστι λογισμοῖς τὴν ἀντίθεσιν ταύτην παραμυθήσασθαι. πρῶτον μὲν ὅτι μία ἐστὶ καὶ συνεχὴς πρὸς ἑαυτὴν διόλου ἡ θάλασσα, κἂν εἰς μυρία διῄρηται πελάγη, οὐδαμοῦ τῆς πρὸς ἑαυτὴν συναφείας διασπωμένη, ὥστε εἰ τὸ νότιον τῇ διηνεκεῖ παρουσίᾳ τοῦ θερμοῦ ὑπερκαίοιτο, ἐν τοῖς κατεψυγμένοις μέρεσι τῆς ἐκεῖ γινομένης ἐλαττώσεως τὴν αἴσθησιν γίνεσθαι, αὐτομάτως τῆς τῶν ὑδάτων φορᾶς ἐν τῷ κατωφερεῖ τῆς φύσεως πρὸς τὸ ἀεὶ κενούμενον μεταρρεούσης. ἔπειτα δὲ D καὶ τὸ πᾶσαν ἅλμην εἶναι τὴν θάλασσαν, ἐκ παντὸς τοῦ ὕδατος γινομένην, διὰ τὴν τῶν ἀτμῶν ἀνάδοσιν κατὰ τὸ ἴσον μαρτύρεται. ἴδιον γὰρ τῆς τῶν ἁλῶν φύσεως ἡ ξηρότης ἐστίν. Εἰ δὲ κατὰ τὸ ἴσον, ἡ ποιότης αὕτη πρὸς πᾶσαν θάλασσαν ἀνακέχυται. ἄρα ὁμοίως ἐν παντὶ μέρει τὸ ἑαυτῆς ἐνεργήσει ἡ ἅλμη. πᾶσα γὰρ φύσις τὸ κατάλληλον τῇ ἰδίᾳ δυνάμει πάντως ἐργάζεται. ὡς γὰρ καίει τὸ πῦρ, καὶ ἡ χιὼν ψύχει, καὶ γλυκαίνει τὸ μέλι,

Quæ autem ex grauitate qualitas vapori naturaliter ineſt, vnà cum magnitudine conſeruatur: pariter enim & humida, & frigida grauem naturam habent. Ex hac rerum ſerie mens nullo labore cognoſcet, quomodo aqua fiat terra, commutatáque vaporis qualitate naturam ſimilem aſſequatur. Siccum enim, & graue qualitatis, quæ terræ ineſt, propria ſunt, in eaque vapor exuſtus conuertitur. Ac mihi quidem non faciendum videtur, vt principium hoc aſſecuti, conſequentem ordinem, ad quem conſideratio ipſa nos per veriſimilia ad veritatem ducens progreditur, omittamus. Videtur enim ob hanc cauſam & mare ſemper in propriis terminis permanere. Quoniam acceſſio illa, quam ex confluentibus aquis aſſiduè paulatim acquirit, exhauritur & conſumitur à caliditate, quæ cucurbitulæ inſtar tenues humidæ naturæ vapores attrahit. Verum quia mediterranea loca, & quæ magis ad Aquilonem vergunt, huic rationi videntur aduerſari, propterea quòd, cùm in his partibus ob aëris ambientis frigiditatem mare non admodum calefiat, vaporum confectio torpeat, eam dupliciter confirmabimus. Primum igitur dicimus, licet innumerabilia maria videantur, vnum tamen & continuum eſſe mare, in ſeſe per orbem vniuerſum commeans, nec vllo pacto à coniunctione ſua diuulſum atque ſeiunctum: quamobrem, ſi perpetua caliditatis præſentia, quod auſtrale eſt, ſuccendatur, in illis item partibus diminutionem ſentiri, aquis ſponte ſua deorſum naturaliter confluentibus ad explendum id, quod exhauſtum & exinanitum eſt. Deinde, cùm totum mare ex quauis aqua confectum, ſit ſalſum, parem fieri vaporum digeſtionem comprobari. Salſorum enim naturalis eſt ſiccitas. Quare ſi qualitas hæc per totum mare pariter diffuſa eſt, pariter etiam agit in omnibus illius partibus. Id enim cuiuſque naturæ proprium eſt, vt ex vi ſua agat. Nam vt ignis accendit, & nix refrigerat, & mel dulcia reddit, ita ſal exſiccat. Quocirca cùm paſſim per omnia maria ſalis exſiccatio natura ſit diſtributa,

ſic ad facilem vaporum digeſtionem proſpiciente diuina ſapientia: omnes enim partes aquæ tenues ſal quodammodo excludit, atque expellit è mari, quippe quod dominetur humido propter inſitam naturæ ſiccitatem: non abſurdum eſt exiſtimare, æquabiliter vndique humiditatem conſumi, mare per vapores exhauriente aëre. Quòd autem omnis aëreus humor in nubibus fiat, atque inde pluuiæ in terram decidant, & nos ſuperius oſtendimus, & prophetia opus eiuſmodi Deo tribui docet his verbis, dicens: Qui vocat aquam maris, & fundit eam ſuper faciem terræ. Et cùm alia multa, tum nubes à ſuperiore caliditate accendi, & penitus exſiccari re ipſa didicimus. Quare non eſt prætereunda quæſtio, quæ nobis ex iis, quæ dicta ſunt, ordine occurrit. Sic enim aliquis obiiciat: ex commemorato olei exemplo intelleximus, materiam ſubiectam etiam poſt combuſtionem non aboleri, ſed in aërem ſecedere, atque ignis vi in terram redigi, eo conſumpto, quod eius qualitati contrarium erat. Quamobrem quî poteſt humida natura ſemper imminuta, atque integra permanere, cùm vaporum humorem, vt declaratum eſt, vbique caliditas arefaciat, & in ſiccam qualitatem conuertat? Cur, cùm humidum exhaletur, & calido tam ſit obnoxium, vt in tenuia, atque indiuidua corpuſcula per vapores diſſectum in aridam qualitatem ab eo neceſſe ſit commutari, non ea verior exiſtimetur opinio, quæ aſſerit eſſe quandam aquarum copiam, qua ſemper inſtauretur, & ſufficiatur id quod ab igne conſumptum, ac deperditum eſt? præſertim cùm ſcripturæ teſtimonio confirmari poſſit, quæ tradit apertas fuiſſe cataractas cœli, cum aquis altiſſimis omnes montium vertices ſuperantibus ſubmergi terram oporteret. Hoc ego ſcripturæ teſtimonium dicam alio eiuſdem ſcripturæ teſtimonio refelli poſſe. Solet enim

Amos 5. *Gen. 7.*

A οὕτω καὶ οἱ ἅλες ξηραίνουσιν ὑγρῷ· ἐπεὶ πανταχοῦ τοῖς πελάγεσιν ἡ ξηραντικὴ τῶν ἁλῶν συγκαταμέμικται φύσις· τοῦτο πρὸς εὐκολίαν τῆς τῶν ἀτμῶν ἀναδόσεως τῆς θείας σοφίας προειδομένης. ἐκθλίβεται γάρ πως καὶ ἐξωθεῖται τῆς θαλάσσης πᾶν τὸ λεπτομερὲς τοῦ ὕδατος, ἡ δύναμις διὰ τῆς ἐγκειμένης τῇ φύσει ξηρότητος κατὰ τοῦ ὑγροῦ δυναστεύουσα, οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστὶν ἐπίσης οἴεσθαι πανταχόθεν γίνεσθαι τοῦ ὑγροῦ τὴν δαπάνην τοῦ ἀέρος διὰ τῶν ἀτμῶν ἀρυομένου τὴν θάλασσαν. ἀλλὰ μὴν τὸ πᾶσαν τὴν ἐναέριον ἰκμάδα, νέφος γίνεσθαι, κἀκεῖθεν B ἐπιρρεῖν τοὺς ὄμβρους τῇ γῇ· ὅ τε προλαβὼν ἀπέδειξε λόγος, καὶ ἡ προφητεία διδάσκει τῷ Θεῷ τὸ τοιοῦτον ἔργον ἀναθεῖσα, ἐν οἷς φησίν· ὅτι ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ κατὰ πρόσωπον τῆς γῆς, καὶ ἄλλα πολλά. καὶ τὸ ἐξοπτᾶσθαι πάντα τὰ νέφη ἐκ τῆς ὑπερκειμένης θερμότητος, καὶ εἰς τὸ παντελὲς καταφρύγεσθαι, καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἐνεργείας ἐμάθομεν. λείπεται τοίνυν μὴ παραδραμεῖν τὴν ἀκολούθως ἀνακύπτουσαν ἡμῖν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀντίθεσιν. ἐρεῖ γάρ τις τοῖς προεξη- C τασμένοις ἑπόμενος, ὅτι κατὰ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐλαίου ὑπόδειγμα μεμαθήκαμεν· τὸ μὲν ὑλικὸν τοῦ ὑποκειμένου, καὶ μετὰ τὴν ἐξόπτησιν μὴ ἀπόλλυσθαι, ἀλλ' εἰς τὸν ἀέρα μεταχωρεῖν διὰ τῆς τοῦ πυρὸς ἐνεργείας ἀπογεούμενον. τοῦ δ' ὑγροῦ ἐναφανισθέντος, τῇ ἐναντίᾳ ποιότητι, πῶς ἐστὶν ἀμείωτον τὴν ὑγρὰν φύσιν εἰσαεὶ διαμένειν; πάντοτε τῆς θερμῆς οὐσίας τὸ ἐν τοῖς ἀτμοῖς ὑγρὸν καταφρυγούσης, καὶ εἰς ξηρὰν μεταβαλλούσης ποιότητα, καθὼς ἡ θεωρία κατὰ τὸ ἀκόλουθον διὰ τῶν ἐξητασμένων ἀπέδειξεν. εἰ οὖν D ἐξατμίζεται μὲν τὸ ὑγρόν· εὐάλωτος δὲ γέγονε τῷ θερμῷ ἡ ὑγρότης, εἰς τὰ λεπτά τε καὶ ἀμερῆ τμήματα διὰ τῶν ἀτμῶν μερισθεῖσα, ἀνάγκη πᾶσα πρὸς τὴν ξηρὰν ποιότητα τοῦ ὑγροῦ μεταβαίνοντος, ἀληθέστερον ἐκεῖνον τὸν λόγον οἴεσθαι, ὅτι ἐστί τις ὑδάτων περιουσία, ἡ ἀεὶ ἀναπληροῦσα τὸ ἐκ τοῦ πυρὸς δαπανώμενον; ἴσως δ' ἄν τινα καὶ μαρτυρίαν πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἀπὸ τῆς γραφῆς παραλάβοι· τὸ ἀνοιγῆναι τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ, ὅτε ὑποβρύχιον ἔδει γενέσθαι τὴν γῆν, πάσης ὀρῶν κορυφῆς, ἐπὶ πλεῖστον βάθους ὑπερέχοντος τοῦ ὕδατος. ἀλλ' ἐγὼ τὴν μὲν γραφικὴν ἀντίθεσιν φημὶ δυνατὸν εἶναι διὰ γραφῆς ἑτέρας παραμυθήσασθαι. οἶδα γὰρ

τὴν κατάληψιν τῶν θείων ῥημάτων ὅτι τῆς γραφικῆς συνηθείας. τί σημαίνει διὰ τοῦ ἀνοῖξαι, καὶ τί διὰ τοῦ κλεῖσαι ἐνδείκνυται. δῆλον γὰρ ὅτι τὸ κλειόμενον ἀνοίγεται, καὶ τὸ ἀνοιγόμενον κλείεται. ἐπεὶ οὖν αὐχμοῦ ποτε κατὰ τοὺς χρόνους Ἡλιοὺ ἐπικρατοῦντος, οὕτω φησὶν ἡ γραφή. ὅτι ἐκλείσθη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἔτη τρία καὶ μῆνας ἕξ. τοῦτο οἶμαι τοῦ οὐρανοῦ τοὺς καταῤῥάκτας ἠνεῷχθαι τὸν τῆς γραφῆς λόγον λέγειν, ὡς ἐκλείσθη ἐν τῷ τῆς ἀνομβρίας καιρῷ. ἀλλὰ μὴν τότε διὰ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἡλιοῦ, νέφος ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναφανὲν, τὸν οὐρανὸν αὖθις διὰ τῆς ἐπομβρίας ἤνοιξεν. ἆρα σαφῶς ἀποδείκνυται διὰ τούτων, τὸ μηδὲ τότε τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ διαῤῥαγὲν, ἐκ τῶν ὑπερκειμένων λεγομένων ὑδάτων καταῤῥῆξαι τὸν ὄμβρον, ἀλλ' οὐρανὸν λέγει, τὸν περίγειον ἀέρα, τὸν ὁρίζοντα τοῖς ἀτμοῖς τὴν στάσιν, ὅσπερ ἐστὶ τῆς λεπτομερεστάτης τῆς ὑπερκειμένης ὅρος φύσεως· μεθ' ὃν οὐδεμίαν δύναμιν πρὸς τὴν ἄνοδον ἔχει τῶν ἐμβριθεστέρων οὐδὲν, οὐ νέφος, οὐ πνεῦμα, οὐκ ἀτμὸς, οὐκ ἀναθυμίασις, οὐχ ἡ τῶν πτηνῶν φύσις. τὸ οὖν ὑπὲρ κεφαλῆς συνήθως ἡ γραφὴ οὐρανὸν λέγει. οὐρανοῦ πετεινὰ λέγουσα, τὸν ἀέρα τοῦτον διαπετώμενα. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὔπω τὸ ἕτερον ὁ λόγος ἡμῖν ὑπελύσατο, πῶς δὲ εἰς τὸ ξηρὸν τῶν ἀτμῶν μεταποίησις, οὐκ ἐλαττοῖ τὸ ὑγρὸν, τὸ ἐπικρατοῦν τῆς θερμῆς οὐσίας ἐκδαπανώμενον. πρὸς δὲ ταῦτα καλῶς ἂν ἔχοι ἑτέραν ἀκολουθίαν ἐξευρεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ λόγου συμβαίνουσαν. ἴσως γὰρ ἂν γένοιτο ἡμῖν διὰ τῆς φιλοπονωτέρας προσεδρίας, μὴ διαμαρτεῖν τῆς προσηκούσης περὶ τοῦ σκέμματος ὑπολήψεως. ἤκουσας τῆς προφητείας τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει θαυμάτων διεξιούσης, ἐν οἷς φησί· τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; τίς ἔστησε τὰ ὄρη σταθμῷ, καὶ τὰς νάπας ζυγῷ. δι' ὧν οἶμαι σαφῶς ἰδίοις μέτροις τῶν στοιχείων ἕκαστον περιγεγράφθαι τὸν προφήτην διδάσκειν, τῆς περιεκτικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, ἣν χεῖρα καὶ δράκα, καὶ σπιθαμὴν ὀνομάζει, ἰδικῶς ἕκαστον τῶν ὄντων ἐν τῷ καθήκοντι μέτρῳ περισφιγγούσης. εἰ οὖν μεμέτρηται οὐρανὸς τῇ θείᾳ δυνάμει, καὶ τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τῇ δρακὶ πᾶσα δὲ γῆ,

A diuina ſcriptura à propria verborum ſignificatione recedere. Quid igitur per Aperire, & Claudere, velit intelligi, conſideremus. Ea nimirum aperiuntur, quæ clauſa ſunt, & quæ ſunt aperta, clauduntur. Temporibus igitur Heliæ cùm olim magna ſiccitas eſſet, ea res in ſcriptura hiſce verbis eſt explicata. Clauſum eſt cœlum annis tribus, & menſibus ſex. Quare ea ſcripturæ oratione, qua dicuntur apertæ cataractæ cœli, ſignificari arbitror ipſum cœlum fuiſſe clauſum tempore ſiccitatis. Quo quidem tem-
B pore cum precibus Heliæ nubes è mari ſublata, pluuia demiſſa cœlum *Luc. 4. 3. Reg.* aperuerit, cònſtat, ne tunc quidem firmamento cœli diſrupto, ex aquis quæ ſuper illo dicuntur eſſe, imbrem deſluxiſſe, ſed cœlum appellari aërem, qui terram ambiens vaporibus terminum conſtituit, quo à ſubtiliore natura illa ſuperiore ſeiungantur, vltra quem nihil eorum quæ grauiora ſunt, poteſt aſpirare, non nubes, non ventus, non vapor, non exhalatio, non ipſæ volucres. Quod autem aër hic capitibus
C noſtris impendens cœlum in ſcriptura vocetur, facilè intelligimus, dum in ea legimus, volatilia cœli. Aërem enim per ea quæ in ipſo volant, cœlum dici cognoſcimus. Cæterum licet hæc ita ſe habeant, nondum explicata eſt illa quæſtio, quomodo vaporum in ſiccum commutatio humidum vi naturæ calidæ conſumptum non imminuat. Aliud præterea ordine ſequitur inquirendum, quod accuratiore ſtudio indagantes fortè conſequemur. Audiſti prophetiam diuinæ poteſtatis magnitudinem ex iis, quæ in rebus
D procreatis admiranda cernuntur, enarrantem hoc modo. Quis manu dimenſus eſt aquã, & cœlum palmo, & pugillo terram vniuerſam? Quis in ſtatera montes, & valles in lance collocauit? His verbis, vt arbitror, aperte docet propheta, propriam ſingulis elementis præſcriptã eſſe menſurã, à Dei omnia complectentis poteſtate, quam ille manum, & palmũ, & pugillum vocat, ſuis vnumquodque terminis & menſuris coërcentem. Neceſſe eſt igitur, ſi Dei poteſtas cœlum dimenſa eſt, ſi manus eius aquam, ſi pugillus vniuerſam terram,

ſi valles in ſtatera conſtituit, ſi montibus pondus præfiniuit, omnia menſuram ac modum tueri ſuum, nihil eorum augeri, nihil imminui, quæ menſus eſt Deus, quæque ipſius poteſtate continentur: ſi nulla autem rebus accidit accretio, nulla diminutio, vt prophetia teſtatur, in ſua prorſus vnumquodque menſura perpetuò manet, cùm natura ipſa rerum commutabilis cuncta viciſſim conuertat, & vnum in aliud mutet, idemque rurſum conuerſione mutationéque priſtinum in ſtatum reducat. Sed quia vaporem hunc humidum in flamma poſitum, ſiccitate per combuſtionem acquiſita, in qualitatem terreſtrem tranſire ex ſuperiore olei exemplo ſatis oſtendimus, deinceps conſiderandum eſt, vtrum vaporis materia in contrariam conuerſa, reliquiæ ipſius combuſtione ſubtiliores ac tenuiores effectæ ſuprà manere poſſint. Hoc autem exemplis item nobis manifeſtis poterimus inueſtigare. Neque enim fuligo illa ſubtiliſſima perpetuò hic in aëre permanet ſublimis, ſed per aëris raritatem ad cognatum ſibi elementum tranſiens, terræ & parietibus, tectorumque laquearibus adhæreſcit. Quòd de vaporibus illis quoque cogitandum eſt, vt ad ſuperiorem igneámque regionem à ventis compellantur, & in humidæ qualitatis commutatione materiam ſeruent, areſactiſque ad id, quod eis cognatum eſt, ac ſimile, detrahantur, humique conſideant. Naturalis enim rebus omnibus attrahendi vis inſita eſt: vt minimè abſurdum videatur, ſi vapores quidam ſicci ac terreſtres effecti, terræ ſiccitati & qualitati commiſceantur. Quòd ſi ex olei materia cuncta conſtarent, in craſſitudinis qualitate vapores eiuſmodi in colorem nigrum exuſtione conuerterentur, & ex ſpecia illa conſpecta, quid fieret, cuiuis eſſet perſpicuum. Verum quia ſubtiliſſima liquidiſſimáque natura in vaporibus eſt, hi verò eo quem ſupra diximus modo, in igne poſiti qualitatem humidam in ſiccam conuertunt, neceſſe eſt, vt quidquid il-

A καὶ ζυγοστατοῦνται αἱ νάπαι, καὶ φανερὸς τοῖς ὄρεσιν ἀφορίζεται σταθμός, ἀνάγκη πᾶσα μένειν ἕκαστον ἐπὶ τοῦ ἰδίου μέτρου καὶ σταθμοῦ, μήτε αὐξήσεως, μήτε κολοβώσεως ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μεμετρημένοις, καὶ ὑπ' αὐτοῦ περιεχομένοις δυναμένοις γίνεσθαι· εἰ οὖν μήτε προσθήκην, μήτε ἐλάττωσιν περὶ τὰ ὄντα συμβαίνειν ἡ προφητεία μαρτυρεῖται, πάντως ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἕκαστον μέτρου εἰσαεὶ διαμένειν, τῆς τρεπτῆς φύσεως τῆς ἐν τοῖς οὖσι περιπορευομένης, πάντα εἰς ἄλληλα μεταβαλλούσης, καὶ ἕκαστον εἰς τὸ ἕτερον ἀλλοιούσης, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου διὰ μεταβολῆς τινὸς καὶ ἀλλοιώσεως εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς αὖθις ἐπαναγούσης. B ἀλλ' ὅτι μὲν ὁ ὑγρὸς οὗτος ἀτμὸς ἐν τῷ φλογμῷ διαγινόμενος, εἰς τὴν γεώδη μεταβαίνει ποιότητα, πρὸς τὸ ξηρὸν μεταβληθεὶς διὰ τῆς ἐξοπτήσεως, τοῦτο ἐν τοῖς προλαβοῦσι λόγοις ἐν τῷ κατὰ τὸ ἔλαιον ὑποδείγματι μετρίως νενόηται· σκοπεῖν δὲ τὸ μετὰ τοῦτο προσήκει, εἰ τῆς ὕλης τοῦ ἀτμοῦ πρὸς τὴν ἐναντίαν ἀλλοιωθείσης ποιότητα, δυνατόν ἐστιν ἄνω μένειν ἐκεῖνο τοῦ ἀτμοῦ τὸ λειπόμενον, ὅτι ποτὲ καταλιπὼν ὁ λόγος τὸ διὰ τῆς ἐξοπτήσεως μεταποιηθέν, πρὸς τὸ λεπτότερόν τε καὶ ἀφανέστερον, C ἀλλὰ μὴν οἶμαι δυνατὸν εἶναι καὶ περὶ ἐκείνου διὰ τῶν γνωρίμων ἡμῖν ὑποδειγμάτων στοχάσασθαι. οὐδὲ γὰρ ἐν τούτῳ τὸ λεπτομερὲς τῆς λιγνύος εἰσαεὶ διαμένει κατὰ τὸν ἀέρα μετέωρον· ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀραιότητος τοῦ ἀέρος πρὸς τὸ συγγενὲς διαφύεται, γῇ καὶ τοίχοις καὶ τοῖς τῶν ὀρόφων ξύλοις περιχρωννύμενον. οὐκοῦν ἀκόλουθον καὶ περὶ ἐκείνου τὸ ἴσον ὑπολαβεῖν, ὅτι ὑπὸ τῶν πνευμάτων ἀρθεὶς ὁ ἀτμὸς εἰς τὸν ὑπερκείμενον καὶ φλογώδη χῶρον, καὶ ἐν τῇ μεταβολῇ τῆς ὑγρᾶς ποιότητος, τὸ ὑλικὸν διεσώσατο, ξηρὸς δὲ γενόμενος D πρὸς τὸ συγγενὲς καθελκύσθη καὶ ἀποκατέστη γῇ. ἑλκτικὴ γὰρ τῶν οἰκείων δυνάμεις ἑκάστῳ τῶν ὄντων ἐκ φύσεως ἔγκειται, ὡς μηδὲν ἔξω τοῦ ἀκολούθου τὴν τοιαύτην εἶναι ὑπόληψιν. ὅτι ξηρός τις καὶ γεώδης ὁ ἀτμὸς γινόμενος τὴν ποιότητα, τῇ ξηρότητι τῆς γῆς κατεμίχθη. εἰ μὲν οὖν ἦν ἐλαιώδης πᾶσα τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ἡ φύσις, πάντως ἂν ἐν τῷ παχυμερεῖ τῆς ποιότητος πρὸς τὸ μέλαν ἔτρεψε τῶν τοιούτων ἀτμῶν τὴν χρόαν ἡ ἐξόπτησις· καὶ ἐπίδηλον ἂν πᾶσι τὸ γινόμενον ἦν, διὰ τῆς θέας τὸ εἶδος δεικνύμενον. ἐπεὶ δὲ τὸ λεπτότατόν τε καὶ διειδέστατον τῆς τῶν ὑδάτων φύσεως ἐν τοῖς ἀτμοῖς γίνεται· οὗτοι δὲ κατὰ τὸν προαποδοθέντα λόγον ἐναποτιθέμενοι τῷ πυρὶ τὴν

ὑγρὰν ποιότητα, πρὸς τὸ ξηρὸν ἠλλοιώθησαν, ἀνάγκη πᾶσα, καθαρὸν τοῦτο καὶ ἀερῶδές τι εἶναι, ἐπεί ποτε καὶ εἶναι αὐτὸ καταλαμβάνει ἡ ἔννοια τὸ τῇ λεπτότητι διαφεύγον τὴν κατανόησιν. εἰ δέ τις τὴν λόγου καταλήψεως ἀξιοπιστοτέραν οἴεταί τις τὴν αἴσθησιν, καὶ ζητεῖ τῷ ὀφθαλμῷ τοὺς ἀμερεῖς τε καὶ ἀφανεῖς ἐκείνους ὄγκους θεάσασθαι· ἔξεστι τῷ βουλομένῳ ναστὸν τῶν τοιούτων μορίων τὸν ἀέρα ἰδεῖν, ὅταν εἰσχυθεῖσα διὰ θυρίδος αὐτὸς, ἐκδηλότερον ποιήσῃ τοῦ ἀέρος ἐκεῖνο, ὅσον ἂν διὰ τῆς αὐγῆς καταλάμψῃ. ὃ γὰρ ἐν τῷ λοιπῷ ἀέρι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐστὶν ἀνέφικτον, τοῦτο διὰ τῆς ἀκτῖνος ὁρᾶται ἐν πλήθει ἀπείρῳ κατὰ τὸν ἀέρα στρεφόμενον. ὁ οὖν ἐπισχὼν τούτοις τὸν ὀφθαλμὸν, εὑρήσει ἀεὶ πρὸς τὸ κάτω τὴν τῶν λεπτῶν ἐκείνων φορὰν καταῤῥέουσαν· τὸ δὲ ἐν τῷ μέρει τοῦ ἀέρος δεικνύμενον ἀπόδειξίς ἐστι τοῦ καὶ ἐν τῷ παντὶ τὸ τοιοῦτον εἶναι. ἐπειδὴ συνεχὴς ἐστὶ τὸ πᾶν ἑαυτῷ, καὶ ἐκ μερῶν συμπληροῦται τὸ ὅλον, εἰ δὲ πάντοτε ἡ τῶν λεπτῶν τούτων καὶ ἀτόμων φορὰ διὰ τοῦ ἀέρος ἐπὶ τὴν γῆν καταῤῥεῖ· φανερὸν δὲ ὅτι οὐ τὸ αἰθέριον εἶδος εἰς ταῦτα θρυπτόμενον διασκίδναται· τὴν γὰρ εἰς τὰ λεπτὰ θρύψιν τε καὶ διάχυσιν ἡ τοῦ πυρὸς φύσις οὐ πάσχει· ἀνάγκη πᾶσα ἐκείνων τὴν ὕλην καταπίεναι πιστεύειν, ὧν τὴν ἄνοδον ὁ λόγος διὰ τῶν ἀτμῶν ἐθεώρησεν. ὥσπερ ὑγρὰ μὲν ὄντα ὑπὸ τῆς θερμῆς ἀνελκεσθῆναι φύσεως· ἐκκαυθέντα δὲ καὶ γεώδη γενόμενα, μηκέτι ἐν τῷ πυρὶ κρατεῖσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν γῆν πάλιν ἀποκαθίστασθαι. καθάπερ δὲ τῆς ἐν ἡμῖν τροφῆς εἰς λεπτήν τινα ποιότητα διὰ τῆς πέψεως ἀλλοιωθείσης, ᾧ ἂν ἐμπελάσῃ διὰ τῆς ἀναδόσεως μέρει τοῦ σώματος, ἐκείνου προσθήκη τὸ ἀναδιδόμενον γίνεται· καὶ ποικίλης οὔσης ἐν τῇ συστάσει τοῦ σώματος τῆς τῶν μελῶν διαφορᾶς ἔν τε τῷ ξηρῷ τε καὶ ὑγρῷ, καὶ τῷ καίοντι καὶ τῷ ψύχοντι. παρ' ὧν ἂν γένηται τὸ τῆς τροφῆς μέρος ἐκεῖνο γίνεται, ὃ τὸ ὑποκείμενον κατὰ φύσιν ἐστίν· τὸ γὰρ ἐπικρατοῦν εὐκαίρως τὴν λεπτότητα τῆς ἀναδόσεως ἑαυτῷ προσοικειοῦσι· τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνεπαισθήτως γίνεται διὰ τῶν ἀμερῶν ἐκείνων ὄγκων ἡ ἀεὶ γινομένη τῇ γῇ προσθήκη, διότι παντὶ τῷ ὑποκειμένῳ συμφυέντα, ὅπερ ἂν κατ' οὐσίαν ᾖ τὸ δεχόμενον, πρὸς ἐκεῖνο ἠλλοιώθη τὴν φύσιν, καὶ ἐγένετο βόλος ἐν

A lud fuerit, quod ex illis redactum animo comprehenderimus, purum & aëreum aliquid, quod ſubtilitate ſua cognitionem effugiat, cogitemus. Sin quiſpiam ſenſui magis quàm rationi credendum putat, quæritque oculis indiuidua ac cæca illa corpuſcula contueri, is poterit aërem talibus particulis refertum aſpicere, quando radij ſolis per feneſtram excepti, eam aëris partem clariorem reddiderint, quæ ſplendore fuerit illuſtrata. Hic enim infinita corpuſculorum in aëre volitantium multitudo, quæ in reliquo aëris B ſpatio oculis cerni non poteſt, radiorum beneficio perſpicitur. Si quis igitur aciem oculorum intenderit, corpuſcula illa ſubtilia aſſiduè defluentia deorſum ferri conſpiciet. Quod autem in vna parte aëris oſtenditur, indicio eſt, idem in vniuerſo mundo fieri, ſiquidem inter ſe continuus eſt, & ex partibus compactus. Porrò ſi tenuia hæc indiuiduáque corpuſcula, quæ in aëre iactantur, in terram defluunt: certumque eſt, ætheriam ſpeciem non diſcerpi in ea nec diſſipari, quando confractionem atque effuſionem eiuſ- C modi non patitur ignis natura: neceſſe eſt vt credamus, materiam eſſe illorum vaporum, quorum digeſtionem ante conſiderauimus: qui cum humidi ſint, à calida attrahuntur natura, exuſtique ac terreſtres effecti, non amplius in aëre continentur, ſed rurſum in terram reuertuntur. Quemadmodum autem cibus in nobis per concoctionem in tenuem quandam qualitatem immutatur, & cuicunque corporis parti per digeſtionem acceſſerit, eam auget, cumque in corporis conſti- D tutione varia ſit membrorum in ſicco & humido, & calido & frigido differentia, quocunque cibus concoctus digeſtúſque peruenerit, talis euadit, qualis eſt ea corporis pars, à qua ſuſcipitur, quæ quidem opportunè tenuitatem digeſtionis comprehendit, eamque ſibi accommodat, & ſimilem ac propriam reddit: eodem pacto licet non ſentiatur, aſſidua terræ fit acceſſio per indiuidua illa corpuſcula. Quamobrem quidquid alicubi cohæſerit, & coaluerit, illius partis à qua ſuſceptum eſt, naturam ſubit, fitque gleba

in gleba, arena in arena, lapis in lapide, & in vniuerſo vniuerſum, & quodcunque fuerit ſolidum, illud à quo ſuſcipitur, in eiuſdem naturam commutatur. Quod ſi quis in lapide propter duritiam putet eſſe difficile, licet id ipſum ratio perſuadeat, ego tamen cum illo non decertabo. Nihilominus enim conficietur, quod propoſitum eſt, cum terreſtris materia deorſum fluens, à partibus eam non ſuſcipientibus ad ſuſcipientes à ventis transferatur. At aliquis dicet fortaſſe, orationem noſtram non eò tendere, quò propoſuimus: nobis enim fuiſſe propoſitum, vt oſtenderemus aquam ſemper in ea menſura, quam initio obtinuit, permanere, imprudenter autem illuc eſſe progreſſos, vt contrarium confirmaremus: ſiue enim digeſti vapores in igne conſideant, ſiue reuertantur in terram: vtraque re diminutionem aquæ pariter ſequi, eóque ipſo copiam aquarum oſtendi, quòd omnino ſemper abſumantur. Neceſſarium igitur erit, vt rerum naturam iterum conſideremus, quo diſputatio noſtra rectius per ipſam ad finem propoſitum perducatur. Quænam igitur eſt rerum natura? Nihil eorum, quæ cernuntur ordine terram ambire, conſtans, firmum, & immutabile conſtitutum eſt à rerum omnium opifice Deo: ſed omnia inter ſe viciſſim commutantur. Ineſt enim quædam vis, cuius perpetuo quodam in orbem motu cuncta hæc inferiora circumaguntur, & permutantur, rurſumque in ſemetipſa reducuntur. Quæ quidem commutatio cùm fieri nunquam ceſſet, neceſſe eſt, in alia viciſſim omnia tranſire, & per eadem iterum veſtigia remeare. Nihil enim horum à ſe ipſo conſeruaretur, niſi cum altero genere commixtum naturam ſuam obtineret. Quomodo, inquies, illa commutandi vis per quatuor elementa in orbem commeat? Neque enim quælibet ex quibuſlibet viciſſim fiunt, neque commutationis circulus per res ſingulas æqualiter vagatur: ſed aqua quidem per vapores in aërem refunditur, vapores autem pabulo flammæ ſubminiſtrato terreſtres fiunt, in cinerem quodammodo redacti, poſteaquam cum igne verſati ſunt. His verò

A βώλῳ, καὶ ψάμμος ἐν ψάμμῳ, καὶ λίθος ἐν λίθῳ, καὶ ἐν παντὶ πᾶν, ὅπερ ἂν τύχῃ τῶν στερροτέρων δεξάμενον, πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν μετετέθη. εἰ δὲ δυσπαράδεκτον οἴεταί τις τοῦ λίθου τὴν ἀντιτυπίαν τῆς τοιαύτης παραθήκης, κἂν ὁ λόγος τὸ ἀκόλουθον ἔχῃ, ὅμως ἐγὼ πρὸς τοὺς ταῦτα φρονοῦντας, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀντιμάχεσθαι. οὐδὲν γὰρ ἔξω τοῦ εἰκότος ἡ θεωρία διὰ πάντων μετ᾽ ἀπὸ τῶν μὴ παραδεχομένων, πρὸς τὸ συμφυόμενον τῆς ἄνωθεν τῆς γεώδους ἐπιρροῆς μεταπιπτούσης. ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις ἴσως μὴ πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν βλέπειν τὸν λόγον ἡμῶν, ἀλλὰ προτεθεῖσθαι μὲν ἀποδεῖξαι τὴν ὑγρὰν φύσιν ἐπὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς μέτρου B μέχρι παντὸς διαμένουσαν· λαθεῖν δὲ τὸ ἐναντίον κατασκευάζοντα· εἴτε γὰρ ἐν τῷ πυρὶ τὸ ἀναδιδόμενον μένοι, εἴτε καὶ ξηρανθὲν πάλιν ἐπὶ τὴν γῆν ἐπανέρχοιτο, ἴση καθ᾽ ἑκάτερον ἡ τοῦ ὕδατος ἐλάττωσις ἔσται· καὶ οὐδὲν ἧττον διὰ τῆς κατασκευῆς ταύτης ἀναλογία δείκνυται ἡ τοῦ ὑγροῦ περιουσία, διὰ τὸ πάντως εἰσαεὶ δαπανᾶσθαι. ἐγκοπῶ ἀναγκαῖον ἂν εἴη πρὸς τὸν λόγον τοῦτον, πάλιν τὴν φύσιν τῶν ὄντων καταμαθῆσαι, ὡς ἂν δι᾽ αὐτῆς ἡμῖν εὐοδωθείη πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν τὸ θεώρημα. τίς οὖν ἡ φύσις; οὐδὲν τῶν στοιχειωδῶς ἐν τῇ συστάσει τοῦ περιγείου κόσμου θεω- C ρουμένων, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀμετάθετον παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων πεποίηται· ἀλλὰ πάντα ἐν ἀλλήλοις ἐστί, καὶ δι᾽ ἀλλήλων διακρατεῖται, τῆς τρεπτῆς δυνάμεως διά τινος ἐγκυκλίου περιφορᾶς πάντα εἰς ἄλληλα τὰ γεώδη μεταβαλλούσης, καὶ ἀπ᾽ ἀλλήλων εἰς ἑαυτὰ πάλιν ἐπαναγούσης· αὐτῆς δὲ τῆς ἀλλοιώσεως ἀπαύστως ἐν τοῖς στοιχείοις ἐνεργουμένης, ἀνάγκη πάντα εἰς ἄλληλα μεταβαίνειν, ἐξιστάμενά τι ἀπ᾽ ἀλλήλων· καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἴσον ἀλλήλοις ἐπεμβαί- D νοντα. οὐ γὰρ ἄν τι τούτων φυλαχθείη ἐφ᾽ ἑαυτοῦ, εἰ μὴ τῇ πρὸς τὸ ἑτερογενὲς ἐπιμιξίᾳ διακρατοίη τὴν φύσιν. πῶς οὖν εἴποι τις ἄν, διὰ τῶν τεσσάρων τὴν μεταβλητικήν τε καὶ ἀλλοιωτικὴν δύναμιν, περιοδεύειν κυκλεύουσαν; οὐ γὰρ πάντα δι᾽ ἀλλήλων γίνεται, οὐδὲ δι᾽ ὁμαλοῦ ὁ τῆς ἀλλοιώσεως κύκλος, δι᾽ ἑκάστου τῶν ὄντων περιχωρεῖ. ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ πρὸς τὸν ἀέρα διὰ τῶν ἀτμῶν ἀναχεῖται, οἱ δὲ ἀτμοὶ τὴν φλόγα θρέψαντες, πάλιν ἀπογεώθησαν, οἷόν τις ἀποσποδιὰ μετὰ τὸ τῷ πυρὶ καθομιλῆσαι γινόμενοι. ἡ δὲ

γῇ ταῦτα διαδεξαμένη, ἔστησεν ἐν ἑαυτῇ τὸν τῆς ἀλλοιώσεως δρόμον. οὔπω γὰρ ἐξήτασται, εἰ ἡ τοῦ ὕδατος φύσις ἐκ γῆς ἔχει τὴν γένεσιν. οὐκοῦν τούτῳ τῷ σκέμματι λείπεται· εἰ δυνατόν ἐστι τὴν γῆν εἰς ὕδατος μεταστῆναι φύσιν, πάντως δὲ οὐδεὶς ἡμῖν ἀδολεσχίαν ἐπικαλέσει· δι' ὧν αὖ τὸ δυνατὸν ἀναζητοῦσι τὸ ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθον. ὁρῶμεν τοίνυν πολλὰ τῶν ξηρῶν, αὐτομάτως ἔκ τινος φυσικῆς ἰδιότητος ὑγραινόμενα, οἷον ἐπὶ τῶν ἁλῶν ἔστιν ἰδεῖν· τῶν τε μεταλλευομένων, καὶ τῶν ἔκ τινος ὑγροῦ καταψυχθέντος συνεσταμένων, ὧν ξηρότης μέν ἐστι τὸ ἰδίωμα. εἰ δέ τις αὐτῶν νοτία καθίκοιτο, ἰκμαλέοι γίνονται, καὶ πρὸς τὴν ὑγρὰν ποιότητα τὸ ἐν σφίσι ξηρὸν μεταβάλλουσιν. οὕτως ἔγνων καὶ τὴν τοῦ μέλιτος φύσιν ξηρὰν τρόπον τινὰ διὰ τῆς ὀπτήσεως γινομένην καὶ πάλιν ἐκ περιστάσεως τινὸς εἰς τὸ ὑγρὸν ἀναλύουσαν. ἀλλὰ παρείσθω ταῦτα· κρεῖττον γὰρ ἐξ ἀρχῆς τινὸς ἀναγκαίας δοῦναι τὴν ἀκολουθίαν τῷ θεωρήματι. οὐ μίαν γινώσκομεν ἐφ' ἑκάστου τῶν στοιχείων ποιότητα, δι' ἧς συμπληροῦται τὸ ὑποκείμενον, καὶ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος ἀποχωρίζεται, ἀλλ' ἐν διαφόροις ἕκαστον καταλαμβάνεται ταῖς ποιότησιν, ὧν αἱ μὲν ἀκοινωνήτως ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας· αἱ δὲ κατὰ τὸ ἴσον ἐνθεωροῦνται, οἰκείως τε καὶ ἁρμοδίως ἔχουσαι πρὸς τὰς μαχομένας ἀλλήλαις ποιότητας· οἷον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος, ἀμίκτως μὲν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, ἡ ξηρότης τε καὶ ὑγρότης. ἐπίσης δὲ ἑκατέρᾳ τούτων σύνεστιν ἡ ψυχρότης, ἑνοῦσα τρόπον τινὰ δι' ἑαυτῆς τὰ μαχόμενα. πάλιν χωρίζεται τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ ἀέρος, τῇ τοῦ ἐμβριθοῦς πρὸς τὸ κοῦφον ἐναντιότητι· ἀλλὰ καὶ ταύτης μεσιτεύει κατὰ τὸ ἴσον, ἐν τῇ ἑκατέρου φύσει τὸ ὑγρὸν θεωρούμενον· πάλιν διΐσταται τοῦ πυρὸς ὁ ἀήρ, τῇ τοῦ θερμοῦ πρὸς τὸ ψυχρὸν μάχῃ ἐναντιούμενος· ἀλλὰ κοινωνεῖ τῇ κατὰ τὸ κοῦφον ποιότητι καὶ τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἐναντιότητος· οἷον τις καταλλάκτης ἡ κοινωνία τῆς ποιότητος γίνεται. εἶτα τὸ πῦρ ἀπὸ τῆς γῆς τῷ βαρεῖ καὶ τῷ κούφῳ κεχώρισται, ἀλλ' ἡ ξηρότης ἀμφοτέρων ἐστὶ κοινή, καὶ διὰ ταύτης ἔνσπονδά πως ἀλλήλοις τὰ διεστῶτα γίνεται. τί δὲ βουλόμενος ἐντεῦθεν τῆς ἐξετάσεως ἄρχομαι, ὅτι ἡ ψυχρότης ὁμοίως μὲν ἐνθεωρεῖται τῇ τε γῇ καὶ τῷ ὕδατι καὶ τῷ ἀέρι, πλείονι δὲ μοίρᾳ τῷ ὑγρῷ προσοικείωται, συντηροῦσά πως ἐν ἑαυτῇ τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν διὰ τῆς πρὸς τὸ θερμὸν ἀντιπαθείας, τὴν ἐκ τοῦ ξηροῦ βλάβην ἀπαμβλύνουσα. ὡς τί-

A ſuſceptis terra mutationis in ſe circulum ſiſtit. Neque enim aquæ natura rurſus ortum habet è terra. Qua quidem ratione relinquitur conſiderandum, vtrum terra in aquæ naturam mutari poſſit. Quod dum inueſtigamus, nemo orationem noſtram vt longiorem accuſet. Videmus ea quæ natura ſunt ſicca, ſponte ſua naturali quadam proprietate madeſieri. Vt in ſale licet intueri, & in metallis, & in iis quæ ex humore aliquo conglaciante conſiſtunt. Horum cùm ſiccitas propria ſit; tamen ſi quidam ex B ipſis liquor deſcendat, humida fiunt, ſiccitatemque ſuam in humidam qualitatem conuertunt. Talis etiam cernitur mellis natura; quod calore exſiccatum, rurſum caſu aliquo in humorem reſoluitur. Sed hæc omittantur: Præſtat enim vt ex principio aliquo neceſſario diſputationis ordinem perſequamur. Animaduertimus non vna qualitate elementa ſingula conſtitui, & ab aliis elementis ſeparari, ſed variis qualitatibus comprehendi, quarum aliæ inter ſe pugnant, aliæ ſimul inſpiciuntur, & pugnantibus inter ſe C pariter cohærent & quadrant. Vt in terra & aqua ſiccitas & humiditas coniungi nequeunt. Horum tamen vtrique ex æquo frigiditas ineſt, qua pugnantes quodam modo deuinciuntur. Aqua item & aër grauitate leuitatéque ſeparantur; ſed in his quoque frigiditas vtrique conueniens, vt medium quoddam vinculum ſpectatur. Diſcrepat aër ab igne ea quæ eſt inter frigidum & calidum differentia; ſed leuitate inter ſe conciliantur atque conueniunt. Ignis denique à terra leuitate ſeiungitur, ſed ſiccitatis neceſſitudine copulantur, & fœ- D dus ineunt. Quæ ſi volumus declarare, ſic exordiamur. Frigiditas quidem in terra ſimul, & aqua; & aëre perſpicitur, maiori tamen ex parte congruit aquæ, & eius in ſe quodammodo naturam conſeruat; iniuriámque à ſiccitate prouenientem propellit, ea repugnantia, quam habet cum calido. Quemadmodum igitur adeſt

τὰς ὑπὸ τὸν πυθμένα τοῦ λίθου· ἔνθα μᾶλλον εἰκός ἐστι μηκέτι τὴν ἡλιακὴν θερμότητα διαδύεσθαι τῇ πυκνότητι τοῦ λίθου κωλυομένην· τότε λεπταί τινες τοῦ ὕδατος φλέβες, διὰ τῆς ἐργασίας ἀνεστομώθησαν, ἀφ' ὧν ἐν κύκλῳ περὶ τὸ βάθος τῆς συνωθήσεως γινομένης, ἀνοίγνυται τὸ φρέαρ τῷ ὕδατι. ὅπερ τοίνυν ἐστὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν χειροποίητον κοιλότητα, συνωθείσης τῆς πανταχόθεν περὶ τὸ φρέαρ συνθλιβομένης ἰκμάδος· τοῦτο εἰκὸς ἐν παντὶ γίνεσθαι τόπῳ, καὶ τὸ διὰ τῆς λεπτῆς ἰκμάδος ἀεὶ συνωθούμενον διὰ φλεβῶν τινῶν ἐπὶ τοὺς εὐρυτέρους ὀχετεύεσθαι πόρους, ἤδη τῆς λεπτῆς συρροίας πρὸς ἑαυτὴν ἑνωθείσης. οὕτως οὖν ἀποτελεῖται τὸ ὕδωρ, τοῦ μὲν ψυχροῦ τὴν γῆν καθυγραίνοντος· τῆς δὲ ὑγρότητος τῆς ἐκ τοῦ ψυχροῦ συνισταμένης, καὶ ὅλην τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν ἐν ἑαυτῇ πληρούσης. ὅθεν ἀθροισθὲν ἤδη, καὶ ῥεῖθρον γινόμενον, ὅπερ ἂν εὕρῃ διέξοδον, κατ' ἐκεῖνο τὴν γῆν ἀνεστόμωσεν. τοῦτο δὲ πηγὴ ὀνομάζεται· τεκμήριον δὲ τοῦ καθηγεῖσθαι τὴν ψυχρότητα τῆς τῶν ὑδάτων γενέσεως, τὸ τοὺς πρὸς ἀρκτώους τῶν τόπων καὶ μᾶλλον κατεψυγμένους εὐθηνεῖσθαι τοῖς ὕδασιν. οὐ γὰρ ἂν ἐπίσης τὰ ἡλιούμενά τε καὶ νότια, διάβροχα τοῖς ὕδασιν ἦν, εἰ μηδὲν ἡ ἀπουσία τῆς ψύξεως τῇ γενέσει τοῦ ὑγροῦ ἐνεπόδιζεν. ὥσπερ δὲ τὸ ἐξ ὀμβρίας ὕδωρ ἀθροισθὲν μὲν ἐκ τῆς τῶν σταγόνων συρροίας, χείμαρρους γίνεται· εἰ δὲ αὐτὰς τὰς σταγόνας ἐφ' ἑαυτῶν τις βλέποι, βραχύ τι καὶ ἀντ' οὐδενὸς τὸ ἐν ἑκάστῃ φανήσεται· οὕτω καὶ ἡ τῆς κατὰ λεπτὸν κάτωθεν ἀεὶ τοῦ ὑγροῦ συνισταμένης ποσότητος· ὅταν ἓν ἐκ πολλῶν ῥεῖθρον τὸ τῶν λεπτῶν ἄθροισμα γένηται, τὸ τοιοῦτον εἰς ποταμοῦ φύσιν ἐκδίδοται. ὁ δὲ ταύτας τὰς ὑπολήψεις παραγραφόμενος, πόθεν ἂν εἴποι τὰς ἀενάους τῶν ποταμῶν ἀναδίδοσθαι. ἆρα μὴ τινὰς λίμνας ἐντὸς τῶν τῆς γῆς κόλπων ὑπονοήσειεν; ἀλλὰ καὶ αὗται πάντως εἰ μὴ τὸ ἐπίρρεον ἔχοιεν, ἐν βραχεῖ κενωθήσονται, ὥστε κατ' ἀνάγκην καὶ ἄλλας τούτων ὑπαρχούσας νομίσει· ἡ δὲ ἀκολουθία τοῦ λόγου, καὶ τὸ τὰς ἄλλας ἀναπληροῦν ἀναζητήσει, κἂν ἄλλας ὑπαρχούσας λίμνας ἐκείνων ὑποτίθηται), εἰς τὸ τῶν ἄλλων πλήρωμα ποίας ἔχει τὰς ἀφορμὰς ἀναγκαίως διερευνήσεται. καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον προϊὼν ὁ λόγος, οὐδαμοῦ στήσεται λίμναις λίμνας ὑποτιθείς· ἵνα αἱ πρὸς ταῖς πηγαῖς λίμναι μὴ ἐπιλείπωσιν, ἕως ἂν τῶν ἐσχάτων τὰς ἀφορμὰς καταλάβῃ, δι' ὧν ἡ τοῦ ὕδατος γένεσις τὴν ἀρχὴν

A quem incideris: licet ipſius lapidis denſitas obſiſtere videatur, tamen venæ quædam aperiuntur, ex quibus vndique defoſſus puteus aquis affluentibus completur. Quòd igitur in loco manu atque opera facto excauatoque contingit, vt humor vndique in puteum confluat, id in omni loco par eſt euenire: cùm ea aqua, quæ per tenues colligitur humores, per venas quaſdam ad latiores meatus perducatur, & humor ſe naturaliter in vnum cogat, atque conſeruet. Sic ergo aqua conficitur, frigidum madefacit, & humor ex frigi-
B ditate totam aquæ naturam perficiente conſtituitur. Ex aqua verò coacta congregataque fluentum generatum, quacunque detur aditus, terram aperit, & fons appellatur. Quòd autem aquarum ortus auctor & cauſa ſit ipſa frigiditas, illud indicium ſit, quòd loca ſeptentrionibus propinquiora frigidioraque, magis abundant aquarum copia. Aprica enim profectò & opaca depreſſaque, eſſent æqualiter aquis irrigua, ſi frigiditatis abſentia nihil aquarum ortum impediret. Quemadmodum autem ex imbrium guttis col-
C lecta aqua torrentes naſcuntur, licet guttas ipſas ſeparatim aſpiciens, ſingulas per ſe puſillum quiddam & pro nihilo habendum exiſtimes: ſic ex humoris ſenſim è terra manantis copia multis fluentis coactis oriuntur flumina: quorum ſi quis magnitudinem, perenneſque curſus conſideret, vndenam ſuppeditari tantam aquarum abundantiam exiſtimabit? Num aliquos ſibi in terræ finibus lacus confinget? Quinam obſecro tanti lacus eſſe queant, qui niſi noua aſſiduè accedant
D auxilia, non breui tempore exhauriantur? At alios, inquis, lacus excogitabimus. Ego verò requiram, quidnam alios illos rurſum exhauſtos explebit. Quòd ſi alios, atque alios lacus inueneris, ego viciſſim interrogabo, vnde omnes tandem exinaniti complebuntur. Cogeris igitur progredi in infinitum, atque ita oratio tua lacus lacubus accumulans, ne fontibus deſint lacus, vnde poſtremò aqua ortus principium habeat, nunquam conſiſtet.

Quamobrem, cùm reperienda ſit A
cauſa qua primæ aquæ natura conſtituitur, magis conſentaneum eſt; eam in ipſos fontes conferre, quàm ſub terra lacus confingere; quorum ratio commentitia ſtatim ab aquæ natura deorſum tendente labefactetur, & conuellatur. Quomodo enim furſum fluet, quod deorſum vt fluat naturam habet? Præterea, quàm ingentes lacuum moles erunt excogitandæ, quæ, cùm perennes tot aquarum copiæ ſeculis omnibus effluant, & nihil vnquam reponatur, non exinaniantur tamen nec exhauriantur? Conſtat igitur ex iis quæ dicta ſunt, ideò flumi- B
nibus aquam non deficere, quòd terra in illam tranſmutatur. Terræ verò magnitudo, licet tantum ex ea cōpia aquarum erumpat, non imminuitur, quoniam aſſiduè ab exſiccatis vaporibus inſtauratur. His ita conſtitutis, non amplius mutua nobis elementorum inter ſe commutatio claudicabit. Apparet enim ordo, quo vnius in alterum commutatio eſt ortus illius cauſa. Exempli gratia: aqua per vapores ſublata fit aër. Aër madefactus in ſuperiore flamma exſiccatur. Quod terrenum C
eſt per ignis naturam ab humido ſecernitur, terræque redditum per qualitatem frigidam in aquam commutatur. Ex quo fit, vt ſine vllo impedimento ſemper elementa viciſſim inter ſe commeent, & circumferantur, nullumque ex illis aut conſumatur aut redundet atque exuberet, ſed omnia in qua primum conſtituta ſunt menſura perpetuo maneant. Ex iis, quæ diſputata ſunt ſequitur, vt aquæ ſupra firmamentum ſitæ ab hac humida natura diſcrepent. Patet enim humidi D
paſtu naturam ignis non ali: demonſtratumque eſt, calidum frigido non enutriri, ſed extingui: & humido ſiccum deleri, non adiuuari. Quamobrem tempus eſt, vt orationem noſtram aliò conuertamus, quæramuſque quo modo tertio die factæ ſunt omnes quæ in cœlo ſunt, ſtellæ. Quòd igitur omnibus rebus admirandis quæ procreatæ ſunt, diuinum quoddam mandatum imperiumque ſigillatim præceſſerit, ex Moſis hiſtoria ſic excelſa hæc decreta complectente in ſuperioribus

A ἀμείβεται. ὅταν τοίνυν εἰκός ἐστι τῆς πρώτης τοῦ ὕδατος φύσεως αἰτίαν ἐξευρεθῆναι· πολὺ δὲ εὐλογώτερον εἴη τοῦτο περὶ τὴν τῶν πηγῶν σύστασιν ἐννοεῖν, καὶ μὴ ταῖς ὑποχθονίαις λίμναις φαντάζεσθαι, ἀφ' ὧν εὐθὺς καὶ τὸ καταφερὲς τῆς τοῦ ὕδατος φύσεως ἐξ ἐναντίας πρὸς τὸν λόγον ἵσταται· πῶς γὰρ ἐπὶ τὸ ἄνω ῥυήσεται οὗ ἡ φύσις ἰδίαν ἔχει τὴν ἐπὶ τὸ κάτω φοράν; ἔπειτα δὲ καὶ ὅσον τὸ μέγεθος τῶν λιμνῶν ἐκείνων ἡ διηνεκὴς τῶν τοσούτων ὑδάτων ἀπορροὴ στοχάζεσθαι δίδωσιν, ὥστε τοσοῦτον προχεῦσθαι ἐν τοσούτοις χρόνοις ἀκένωτον μένειν, μηδενὸς ἔνδοθεν τὸ ἐξιὸν ἀντεισά-
B γοντος; ἀλλὰ δῆλον ἂν εἴη, διὰ τῶν ἐξητασμένων, ὅτι τοῖς ποταμοῖς μὲν οὐ λείπει ἡ χορηγία τοῦ ὕδατος, τῆς γῆς πρὸς τοῦτο μεθισταμένης. ὁ δὲ ὄγκος τῆς γῆς οὐκ ἐλαττοῦται διὰ τοῦ ὑπεξιόντος τῆς πολύτροπε γινομένης τῶν ξηρῶν ἀτμῶν μεταβολῆς, τὸ ἀεὶ μειούμενον ἐκ τοῦ ὄγκου ἀναπληρούσης. ὧν γινομένων, οὐκέτ' ἂν ἡμῖν ἡ εἰς ἄλληλα τῶν στοιχείων ἀλλοίωσις σκάζειν δοκοίη· δῆλα δὲ ἀκολούθου διασώζεται ὁ λόγος τὴν ἑκάστου πρὸς τὸ ἕτερον τροπὴν, γένεσιν ἐκείνου τοῦ εἰς ὃ μετεβλήθη βλέπων· καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου πρὸς
C τὸ ἐξ ἀρχῆς πάλιν ἀποκατάστασιν. οἷον τὸ ὕδωρ πρὸς τὸν ἀέρα διὰ τῶν ἀτμῶν ἀναχθὲν, ἀὴρ ἐγένετο. ὁ ἀὴρ ὑγρανθεὶς ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ φλογμῷ, κατεξηράνθη. τὸ γεῶδες τοῦ ὑγροῦ διὰ τῆς τοῦ πυρὸς φύσεως, ἀπεκρίθη. τοῦτο ἐν τῇ γῇ γενόμενον διὰ τῆς ψυχρᾶς ποιότητος, εἰς ὕδωρ μετεποιήθη· καὶ οὕτως ἀδιάλειπτος, * καὶ ἀναλισκομένου καὶ οὐδενὸς πλεονάζοντος· ἀλλ' ἐν τοῖς ἐξ ἀρχῆς μέτροις, εἰς τὸ διηνεκὲς διαμένοντος. οὐκοῦν ἄλλο τι παρὰ τὴν ὑγρὰν φύσιν τὰ ὑπερκείμενα τοῦ στερεώματος ὕδατα νοεῖν, ἡ τῶν ἐξητασθέντων
D ἀκολουθία δίδωσιν. εἴπερ τῷ μὴ τρέφεσθαι τῇ τοῦ ὑγροῦ δαπάνῃ, τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν ἐκ τῶν εἰρημένων κατεσκευάσαμεν. δέδεικται γὰρ ἐν τοῖς ἐξητασμένοις, ὅτι τὸ θερμὸν τῷ ψυχρῷ οὐχὶ τρέφεται, ἀλλὰ σβέννυται· καὶ τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ ἀφανίζεται, οὐ πλεονάζει. ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἕτερον τῶν ζητουμένων καιρὸς ἂν εἴη τρέψαι τὴν θεωρίαν, πῶς μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν πάντες οἱ κατ' οὐρανὸν φωστῆρες πεποίηνται. ὅτι μὲν οὖν ἑκάστου τῶν γενομένων θαυμάτων, λόγος τις θεῖος καθηγεῖται προστακτικὸς, οὕτω τῆς Μωϋσέως ἱστορικῶς ἡμᾶς τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων διδασκούσης ἐν τοῖς φθά-

σασιν

σασιν ἐξητάσαμεν λόγοις, ἐν οἷς τοῦτο κατενοήσαμεν, ὅτι μὴ πρόσταγμα ἐστὶ διὰ ῥήματος γινόμενον τῆς θείας φωνῆς, ἀλλὰ τὴν τεχνικήν τε καὶ σοφὴν δύναμιν ἑκάστου τῶν γινομένων, καθ᾽ ἣν ἐνεργεῖται τὰ ἐν τοῖς οὖσι θαύματα, τοῦτο λόγον Θεοῦ καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι, καὶ ὅτι πάντως ἀθρόως τοῦ κατὰ τὴν κτίσιν πληρώματος ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ Θεοῦ θελήματι συστάντος, ἡ ἀναγκαίως κατὰ τὴν ἐγκειμένην τοῖς οὖσι σοφίαν ἑπομένη τάξις, πρὸς τὴν ἑκάστου τῶν στοιχείων ἀνάδειξιν τῶν θείων προσταγμάτων τὴν ἀκολουθίαν ἔχει. συνελὼν γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ τῆς αἰσθητικῆς κτίσεως ὑποστάσει, περιληπτικῇ φωνῇ, τὸ πᾶν ὁ Μωϋσῆς ἐνεδείξατο εἰπών. ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. τὸ οὖν πλήρωμα τῶν ὄντων, εἰπὼν ὅτι ἐποίησεν, καθεξῆς ἐντάττει τῇ φυσικῇ τὴν γινομένην ἑκάστου τῶν ὄντων διάδειξιν ἐπισημειοῦται τῷ λόγῳ. γέγονε τοίνυν μετὰ πάντων τὸ φῶς, ἀλλ᾽ οὐκ εὐθὺς προεφάνη τῶν πάντων, ἕως τὰ ἀφεγγῆ τῆς κτίσεως μέρη τῆς φωτιστικῆς ἐπιπροσθοῦντα δυνάμεως ἔμενεν· ὁμοῦ δὲ τῷ δοθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ τῇ κτίσει, πρὸς τὴν διακόσμησιν αὐτῆς τὸ ἐνδόσιμον, ἡ πυρώδης τε καὶ φωτιστικὴ δύναμις, τῆς κτίσεως προεφάνη ἐν τῷ κούφῳ καὶ εὐκινήτῳ τῆς φύσεως, προεξαγομένη τῶν ἄλλων. καὶ τέως μὲν ἦν πᾶσα περὶ ἑαυτὴν ἠθροισμένη καὶ περιπολοῦσα τὸ πᾶν· μετὰ τοῦτο δὲ πάλιν, τοῖς ἰδίοις μορίοις πρὸς τὰ συγγενῆ τε καὶ κατάλληλα διακρίνεται. δῆλον γὰρ ἐκ τῶν ὁρωμένων, ὅτι οὐ μία τῆς φωτιστικῆς φύσεως ἐστὶν ἡ δύναμις. ἀλλὰ τῷ μὲν γενικῷ λόγῳ ἕν τις ὀνομάζων φῶς τὸ ἐκ πάντων ἀθροιζόμενον, οὐκ ἂν ἁμάρτοι· ἐπεὶ καὶ ὁ θεῖος λόγος τῇ ἑνικῇ φωνῇ κατ᾽ ἀρχὰς τὸ πᾶν διασημαίνει φῶς, οὐχὶ φῶτα γενηθῆναι προστάξας. εἰ δὲ πρὸς τὰ φαινόμενα βλέποι τις, πολλὴν τὴν τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως διαφορὰν ἐν τοῖς οὖσι κατόψεται. ὅθεν καὶ ὁ ψαλμῳδός φησι· τῷ ποιήσαντι φῶτα μεγάλα μόνῳ. καὶ ἄλλη δόξα ἡλίου, φησὶν ὁ ἀπόστολος, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. ὡς πολλῆς πάντως τῆς κατὰ τὸ φῶς οὔσης διαφορᾶς. εἰ γὰρ καὶ πάντα φωτίζειν πέφυκεν ὅσα ὁ Παῦλος ἀπηριθμήσατο, καὶ ἕκαστον ἐν ἰδιαζούσῃ τινὶ δυνάμει καὶ δόξῃ καταλαμβάνεται· καλῶς ἂν ἔχοι, ἓν φῶς τὰ πάντα κατὰ τὸν γενικὸν ὀνομάζεσθαι λόγον, ἀσύγχυτον δὲ καὶ διῃρημένην, τὴν ἐν τούτοις διαφορὰν θεωρεῖν· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει τὸ εἰπεῖν.

A animaduertimus, didicimuſque, diuinam vocem non eſſe mandatum verbis expreſſum, & explicatum, ſed artificem ac ſapientem in rebus ſingulis poteſtatem, qua ea, quæ in ipſis cernuntur admirabilia, perfecta ſunt, primaque Dei voluntate ſtatim omnino rerum vniuerſitatem extitiſſe, ordinémque ſapientiæ in ipſis inſitæ neceſſario permanentem diuinorum mandatorum vim & ſeriem obtinere. Breuiter enim rerum, quæ ſenſu percipiuntur, procreationem complectens, mundum vniuerſum oſtendit in prin- B cipio, inquiens, fecit, Deus cœlum & terram. Quibus verbis rerum vniuerſitate comprehenſa deinceps naturalem quendam ſingulorum ordinem perſequitur. Simul igitur cum reliquis rebus omnibus generata eſt lux, ſed non extemplo rebus omnibus præluxit, quandiu partes rerum obſcuræ vim eius illuſtrantem impediuerunt. at ſimul atque ratio conceſſa eſt à Deo, ignea vis illuſtrandi præfulſit omnibus, ſibique naturæ leuitate, ac mobilitate, patefacta via, proſiliuit. Ac tunc C quidem vniuerſa in ſe coacta mundum obibat: mox autem propriis partibus in ea, quæ ſibi cognata coniunctaque erant, diuiſa eſt. Quòd autem eius vna natura non ſit ex iis, quæ videntur, perſpicuum eſt. Si quis tamen lucem ex omnibus coactam vnam eſſe genere dicat, non errabit, quando diuinus etiam ſermo ſingulari voce vniuerſam ſignificat, præcipiens, vt lux, non autem, vt plures fiant. Verum ſi quis ea, quæ videntur, aſpexerit, multiplicem illuſtrantis potentiæ differentiam in rebus animaduertet. Quapro- D pter etiam propheta dicit: Qui facit luminaria magna ſolus. Et Apoſtolus. *Pſal. 135.* Alia, inquit, eſt claritas ſolis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum, ſtella enim differt à ſtella in claritate. itaque multa lucis omnino ſunt diſcrimina. Et quanquam omnia, quæ Paulus enumerauit, illuſtrandi vim habent, & ſua vnum quodque poteſtate claritatéque comprehenditur, vt cuncta communi nomine lux vna rectè poſſint appellari, certæ tamen in his diſtinctæque differentiæ ſpectantur. *1. Cor. 15.*

Quæ cùm ita ſe habeant, nos à verò minimè receſſuros exiſtimo, ſi dixerimus, ita Moſem intellexiſſe: initio quidem totam vim illuſtrandi in vnum congregatam fuiſſe: verum, cùm multæ eſſent in ſubtilitate mobilitatéque, quantum ad maiorem minoremque præſtantiam pertinet, in vniuerſitatis natura differentiæ, trium dierum ſpatium fuiſſe ſatis ad eam vera certaque ratione diſtinguendam, vt, quod in natura ignea maximè erat ſubtile, ac leue, & purè, à materia remotum, ſummũ rerum, quæ ſub ſenſum cadunt, faſtigiũ obtineret: hoc verò intelligibilis & incorporea natura admittit: quod autẽ inertius, ac ſegnius, intra ſubtilioris leuiorisq. cõplexum conſiſteret: & hoc rurſum ex inſitæ proprietatis differentia in ſeptem lucis partes diuideretur, omnes inter ſe ſimiles, atque cognatas, ſeiunctas autẽ à rebus, quæ diuerſi generis forent. omnibus ergo particulis, quç in ſolis illuſtrãtem naturam coniectæ ſunt, concurrentibus, vnum quiddam magnũ effectum eſt. Quod itidem euenit in luna, cæteriſq. tum errantibus tum non errãtibus ſtellis, vt ſimilium cuiuſque particularum concurſus vnam aliquam earum efficeret: atque ita omnes confectç ſunt. Contentus autem Moſes, ex ijs luminare tantum maius & luminare minus nominaſſe, cæteras omnes communi nomine ſtellas appellauit. Quod autem fatigetur mens noſtra, & pondere ſuo preſſa non poſſit diuinæ ſapientiæ ſubtilitatem aſſequi, nemo admiretur, ſed naturæ noſtræ tenuitatem excuſet: cum qua præclarè agitur, non ſi nulla in re aberrauerit, ſed ſi vel vnam conſequi potuerit. Hæc autem dico, illuc reſpiciens, quæ ſit ratio huius trium dierum ſpatij, quod ſatis fuerit ad ea diſtinguenda, quæ luce prædita ſunt. Eſt enim aliqua nimirum ratio, licet præſtantior ſit, quàm vt eam nos intelligere valeamus, qua temporis huius menſura rebus lucidis diſponendis præſcripta eſt, adhibito temporis modo & quantitati actionis ignis in motu, factáque lucis diuiſione pro earum natura, adeò, vt, cum ſint in eis innumerabiles differentiæ,

A οὐκ ἂν οἶμαι διαμαρτεῖν τῆς ἀκολουθίας τὴν ἡμετέραν ὑπόληψιν, εἰ τοῦτο ὑπολάβοιμεν νενοηκέναι τὸν Μωϋσέα· ὅτι καταρχὰς μὲν πᾶσα ἡ φωτιστικὴ δύναμις πρὸς ἑαυτὴν ἀθροισθεῖσα, ἓν ἐγένετο φῶς· ἐπεὶ δὲ πολλή τις ἦν ἐν τῷ λεπτῷ τε καὶ εὐκινήτῳ παρὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἡ διαφορά, ἐν τῇ τῶν ὅλων φύσει θεωρουμένη, ἤρκεσε τὸ τριήμερον χρόνου διάστημα, τὴν ἑκάστου τούτων διάκρισιν τρανῶς τε καὶ ἀσυγχύτως ἀπ' ἀλλήλων ποιήσασθαι, ὥστε τὸ μὲν ἄκρως λεπτόν τε καὶ κοῦφον τῆς πυρώ-
B δους οὐσίας καὶ καθαρῶς ἀΰλου, ἐν τῷ ἀκροτάτῳ γενέσθαι τῆς αἰσθητῆς κτίσεως· ἐφ' ἣν ἡ νοητή τε ἀσώματος διαδέχεται φύσις· τὸ δὲ ἀργότερόν τε καὶ σαρκωδέστερον ἄπελθ, ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ λεπτοῦ τε καὶ κούφου περὶ ἑαυτὸ * συστῆναι· τοῦτο δὲ πάλιν κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἐγκειμένης αὐτῷ ἰδιότητος ἑπταχῆ μερισθῆναι· πάντων τῶν καταλλήλων τε καὶ ὁμοφύλων τοῦ φωτὸς μορίων, ἀλλήλοις κατὰ τὸ συγγενὲς συμφυέντων· καὶ ἀπὸ τῶν ἑτερογενῶς ἐχόντων διακριθέντων. οὕτως οὖν ὅσον ἐν τῇ φωτιστικῇ οὐσίᾳ τῆς ἡλιακῆς φύσεως ἐνεσπαρμένων πάν-
C των τῶν μορίων τούτων πρὸς ἄλληλα συνδραμόντων, ἓν μέγα ἐγένετο· ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῆς σελήνης καὶ ἐφ' ἑκάστου τῶν ἄλλων τῶν πεπλανημένων, καὶ τῶν κατεστηριγμένων ἀστέρων ἡ πρὸς τὰ ὁμογενῆ τῶν ἑκάστου μορίων συνδρομή, ἕν τι τῶν φαινομένων ἐποίησεν· καὶ οὕτω τὰ πάντα ἐγένετο. ἠρκέσθη δὲ ὁ μέγας Μωϋσῆς τὰ γνωριμώτερα μόνον ἐκ τούτων κατονομάσας, τὸν μέγαν φωστῆρα καὶ τὸν ἐλάσσω. τὰ ἄλλα πάντα γενικῶς περιέσφιγξε τῷ τῶν ἀστέρων ὀνόματι. εἰ δὲ κάμνει ἡμῶν ἡ τοῦ νοῦ παχύτης, μὴ δυναμένη τῇ λεπτότητι συνεξαχθῆναι τῆς θείας σοφίας, ξενι-
D ζέσθω μοι μηδεὶς πρὸς τὴν πτωχείαν τῆς φύσεως ἡμῶν ἀποβλέπων*. ἢ ἀγαπητὸν ἐστιν οὐ τὸ μηδενὸς διαμαρτεῖν, ἀλλὰ τὸ ἑνὸς γοῦν ἐπιτυχεῖν δυνηθῆναι. ταῦτα δὲ φημὶ πρὸς ἐκεῖνο βλέπων, τίς ὁ λόγος τοῦ τριημέρου τούτου διαστήματος, ὥστε τὸν τοσοῦτον χρόνον ἀρκέσαι πρὸς τὴν ἑκάστου τῶν ἐν τῷ φωτὶ θεωρουμένων διάκρισιν. δῆλον γὰρ ὅτι πάντως ἔστι τις λόγος, κἂν κρείττων ᾖ τῆς ἡμετέρας ἐπόψεως, καθ' ὃν συμβαίνει τὸ μέτριον τοῦ χρόνου τούτου πρὸς τὴν διάκρισιν τῆς φωτιστικῆς οὐσίας, τῇ μεμετρημένῃ παρατάσει τοῦ χρόνου, καὶ τῷ ποσῷ τῷ κατὰ τὴν κίνησιν τῆς πυρὸς ἐνεργείας, τῆς τῶν φώτων διαστολῆς ἐν τῇ τῶν φωστήρων ἰδιότητι διαιρεθείσης, ὥστε τὰς ἀπείρους ταύτας τῶν φώτων διαφοράς,

πρὸς τὴν οἰκείαν θέσιν ἑκάστην ἀποκριθῆναι, ὑπὸ τῆς φυσικῆς ἰδιότητος, ἐκεῖ καταστάσας, ὅπου ἡ ἐγκειμένη φυσικὴ δύναμις, ἑκάστην ἤγαγεν, μηδεμιᾶς ἐν τούτοις ἀταξίας, ἢ συγχύσεως γινομένης, διὰ τὸ κεκρίσθαι ἐν αὐτοῖς ἐκ θείας σοφίας, κατὰ τὴν ἐντεθεῖσαν ἑκάστῳ φυσικὴν ἰδιότητα τὴν ἀπαράβατον τάξιν, ὥστε τὴν μὲν ἀνωτάτω χώραν ἐπισχεῖν ἐκεῖνα τὰ πάσης ἀνωφερεῖς οὐσίας ἀνωφερέστερα· καὶ ἐν ἐκείνοις πάλιν ἢ ἐν τῷ μέσῳ καταστῆναι, ἢ νότια γενέσθαι τινά, ἢ πρὸς ἄρκτια, ἢ τὴν μεταξὺ χώραν καταλαβεῖν, ἢ τὸν γαλαξίαν, ἢ τὸν ζῳδιακὸν κύκλον ἀναπληρῶσαι, καὶ πάλιν ἐν τούτῳ, ἢ ταύτην ἢ τὴν ἑτέραν τῶν ἄστρων περιγραφὴν ἀπεργάσασθαι, καὶ ἐν τοῖς ἄστροις πάλιν, μὴ κατὰ τὸ αὐτόματον ἕκαστον τῶν ἐν τῷ σχήματι κειμένων ἄστρων, ἢ ὧδε ἢ ὧδε, τὴν θέσιν ἔχειν, ἀλλὰ ἰσομερῶς ἐγκειμένη αὐτοῖς ἰδιότης ἀπήγαγεν, ἐκεῖ μένειν ἐν ἀμεταθέτῳ τῇ παγιότητι, τῇ τῆς ἰδίας φύσεως δυνάμει, κατὰ τὴν τοῦ πεποιηκότος σοφίαν περικρατούμενον. Ταῦτα ἐστὶ καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς ἃ βλέπων ὁ νοῦς ἰλιγγιᾷ, καὶ τῆς ἰδίας νωθρίας καταψηφίζεται, μὴ δυνάμενος ἐξευρεῖν τὸν λόγον, πῶς ἡ τριήμερος τοῦ χρόνου παράτασις πρὸς τὴν τοσούτων ἀστέρων διάκρισιν ἤρκεσεν. ἢ πῶς διὰ τὴν ἀπειρίαν τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας τῶν περιγείων ὑπόστασιν ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς διαστήματος, τὴν ἡλιακὴν φύσιν, ἡ μεγάλη τοῦ Θεοῦ σοφία κατέταξεν, ὡς ἂν μὴ τελείως ἐν τῷ σκότῳ διαβιῶμεν, τῆς ἐκ τῶν ἄστρων ἀπαυγαζομένης λαμπηδόνος πρὶν ἢ εἰς ἡμᾶς ἐλθεῖν ἐνδαπανωμένης τῷ μεταξὺ διαστήματι· οὗ χάριν τὴν ἐκλαμπτικὴν τῆς ἡλιακῆς φύσεως δύναμιν, τοσοῦτον ἡμῶν ὑπερέθηκεν, ὥστε μήτε ἀμαυροῦσθαι τὴν ἀκτῖνα τῷ πολλῷ διαστήματι, μήτε τῷ ἄγαν προσεγγισμῷ λυπηρὰν εἶναι, ἢ πῶς τὸ ὑλικώτερόν τε καὶ παχύτερον ἐκ τῶν ὑποκειμένων, τὸ σεληναῖον σῶμα φημὶ πρὸς τὸ κατώτερον κατεσπάσθη. καὶ τὸν περίγειον χῶρον περιπολεῖ· οὗ μέση πως θεωρεῖται ἡ φύσις, τῆς τε ἀλαμποῦς, καὶ τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως, κατὰ τὸ ἴσον μετέχουσα. τὴν μὲν γὰρ οἴκοθεν λαμπηδόνα, ἡ τῆς οὐσίας παχύτης ἀπήμβλυνε· τῷ δὲ ἀντιφωτισμῷ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος, οὐ πάντη τῆς φωτιστικῆς ἠλλοτρίωται φύσεως. ἀλλὰ τὸν μὲν λόγον τῆς ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων φαινομένης σοφίας ἰδεῖν, ἡ πτωχεία τῆς φύσεως ἡμῶν ἀδυνατεῖ, τὸ μέντοι κατὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν παρὰ τοῦ νομοθέτου τάξιν ἐπὶ τῆς τῶν ὄντων κτίσεως, ἀκολουθίαν τινὰ τοῖς γεγονόσιν ἐνθεωρῆσαι, τούτοις οἶμαι δυνατὸν εἶναι, τὸ μετρίως πρὸς τὸ ἀκόλουθον ἐπισταμένοις βλέπειν.

A in ſuo tamen ſingulæ ſitu à naturali proprietate collocatæ ſint, quò nimirum naturæ vis inſita ſingulas duxit. Nec vlla conſecuta confuſio eſt, aut perturbatio, propter ordinem à diuina ſapientia pro naturali cuiuſque proprietate ſingulis adhibitum, immutabilem, vt ſuperiorem regionē circulus obliquus, ſeu ſignifer occuparet, in hoc autem certam vnumquodque ſignum ſedem obtineret, in ſignis verò ſingulis ſtellæ non fortuitò, ſed ordine ſuis quæque locis collocarentur, æquabilique ac naturali vi ſua ductæ, immobiles ac firmæ B permanerent, tibi procreatoris ſapientia pręſcribebat. Hæc & his ſimilia ſunt ea, quæ mens aſpiciens hæſitat, & imbecillitatem ac ſegnitiem ſuam accuſat, quòd rationem excogitare non poſſit, quia præfinitum trium dierum ſpatium ad tot ſtellarum diſtinctionem ſatis fuerit: aut quo modo, cum infinita eſſet inerrantis ſphæræ ab iis quæ ſunt circa terram diſtantia, in medio mundi ſpatio magna Dei ſapientia ſolem conſtituerit, ne cùm ſtellarum ſplendor propter immenſum interuallum antè deficiat, quam ad nos peruenire poſſit, in C perpetuis tenebris viueremus. Splendentem igitur ſolis vim ita ſupra nos collocauit, ne propinquitate nimia moleſtiam afferret, aut quomodo materiæ magis immerſum magiſque craſſum lunæ corpus inferius conſtitutum ſit, oberretque terræ proximam regionem: aut qualis ſit ſplendor eius, quæ cum obſcura ſit, illuſtrandi tamen habet facultatem. Naturæ enim ipſius craſſitudo proprium nitorem obtundit, ſed oppoſito ſolis radiorum lumine ab illuſtrandi vi non eſt prorſus aliena. Cæterum ſapientiæ ſingulis in D rebus conſpicuæ rationem naturæ noſtræ infirmitas intueri non poteſt, quendam tamen mundi totius ordinem in iis quæ facta ſunt, ex deſcriptione legiſlatoris, ab iis qui mediocriter norunt diſpicere, quę ex quibus conſequantur,

per quaſdam coniecturas, vtcumque A cognoſci poſſe arbitror. Quamobrem repetamus ordinem eorum, quæ facta ſunt: ſic autem habet. Lucem vniuerſam mobilitate ſua ante alia prodeuntem firmamenti abſolutio ab ignis circulo definita conſequitur. Leui autem natura à grauioribus ſeparata, graues inter ſe qualitates diſtingũtur, in terra & aqua conſtitutæ: inferiore verò natura exornata, ſubtilis, & leuis, excelſaque, quoniam non omnis erat inter ſe ſimilis, interiecti temporis ſpatio ex illa communitate in cognatas diuiditur proprietates: in qua innumerabilis ſtellarum multitudo expolita pro inſita B cuique propria vi, mundi faſtigium occupat, atque ita in ſua quæque ſede hæret, vt cum ſemper circumferatur, nunquam tamen locum relinquat ſuum. Horum enim vt ordo immutabilis eſt, ſic natura ſemper mobilis. Poſt velociſſimum motum ſequitur ſecundo loco, quæ velocitate proxima eſt, ſubeuntemque circulum obtinet, tertio deinceps alia, & quarto, ad ſeptimum vſque pro ratione velocitatis. Tantò enim vnaquæque longius abeſt à ſuperiore, quantò illa ad mouendum natura tar- C dior eſt. Hæc igitur quarto die facta ſunt, non quod tunc fuerit lux procreata, ſed quod illuſtrandi vi pro natura ſua ſimul coacta, apparuerint cum reliquæ ſtellæ, tum illæ quæ magnitudine cæteris præſtant, ſol & luna, quorum ortus quidem occaſio extitit in lucis procreatione, vtriuſque autem conſtitutio (quando mouetur in tempore quidquid mouetur, & mutuus particularum concurſus eget aliquo temporis interuallo) tribus diebus perfecta eſt. Quare non abſurde conditus orbis à magno Moſe ita deſcribitur, vt quan- D tum ad materiam pertinet, ſimul omnia dicantur virtute opificis conſtituta: ſingularis autem eorum, quæ in mundo videntur, diſtinctio ordine quodam ac ſerie naturali, eo ſpatio quod dictũ eſt, abſoluta. Tunc ſimul vniuerſa lux extitit, tunc omnis rerum illuſtrantium natura propriis diſtincta differentiis apparuit, quarum è numero ſol eſt, & luna.

A διά τινων στοχασμῶν ὁπωσοῦν κατανοῆσαι. οὐκοῦν ἀναλάβωμεν τὴν τῶν γεγονότων ἀκολουθίαν. ἔστι δὲ αὕτη· τοῦ καθολικοῦ τε καὶ γενικοῦ φωτὸς διὰ τὸ εὐκίνητον προεκφανέντος τῶν ἄλλων· ἐπηκολούθησε τοῦ στερεώματος περιγραφὴ, τῇ κυκλοτερεῖ περιόδῳ τοῦ πυρὸς ὁρισθεῖσα. τῆς δὲ κούφης φύσεως τῶν βαρυτέρων ἀποκριθείσης, ἀκολούθως διαστέλλονται ἀπ᾽ ἀλλήλων αἱ βαρεῖαι ποιότητες, ἐν γῇ τε καὶ ὕδατι διακριθεῖσαι. τῆς δὲ κάτω φύσεως διακοσμηθείσης, ἡ λεπτή τε καὶ κούφη καὶ μετέωρος οὐσία· διὰ τὸ μὴ πᾶσαν αὐτὴν ὁμοφυῶς πρὸς ἑαυτὴν ἔχειν. ἐν B μεταξὺ διαστήματι τοῦ παρῳχηκότος χρόνου, πρὸς τὰς ὁμογενεῖς ἰδιότητας ἐκ τοῦ κοινοῦ διακρίνεται, ἐν ᾗ τὸ ἄπειρον τῶν ἄστρων πλῆθος ἐξαπλωθὲν, κατὰ τὴν ἐγκειμένην ἑκάστῳ μέρει φυσικὴν ἰδιότητα, ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τῆς κτίσεως ἀνατρέχει· καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ ἕκαστον γίνεται τόπῳ, οὔτε παυόμενον τῆς ἀεικινήτου φορᾶς, οὔτε μετακινούμενον ἀπὸ τῆς ἐν ᾧ ἐστι θέσεως· ἀλλ᾽ ἡ μὲν τάξις ἐν τούτοις τὸ ἀκίνητον ἔχει, ἡ δὲ φύσις τὸ ἀεικίνητον. ἐφεξῆς δὲ ἡ δευτερεύουσα μετὰ τὴν ὀξυτάτην κίνησιν ἐν τῇ ἰδίᾳ φορᾷ, τὸν ὑποβεβηκότα C κύκλον διαλαμβάνει· καὶ πάλιν ἐκ τρίτου καὶ τετάρτου καὶ ἕως ἑβδόμου πρὸς λόγον τῆς κατὰ τὸ τάχος φύσεως, τοσοῦτον ὑποκαταβαίνει τοῦ ἀνωτέρω ἕκαστον, ὅσον αὐτῷ σχολαιοτέρα τῶν ὑπερκειμένων ἡ φύσις ἐστὶ πρὸς τὴν κίνησιν. ταῦτα οὖν γέγονε κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν, οὐ τότε τοῦ φωτὸς δημιουργηθέντος, ἀλλὰ τῆς φωτιστικῆς ἰδιότητος περὶ τὸ κατὰ φύσιν ἑαυτῇ καὶ κατάλληλον ἀθροισθείσης· τότε ἀνεξεφάνη τῶν ἄστρων, καὶ οἱ ἐν μείζονι ὄγκῳ παρὰ τὰ λοιπὰ καθορώμενοι, ὅ ἥλιός τε καὶ ἡ σελήνη, ὧν ἡ D μὲν γένεσις ἐν τῇ πρώτῃ καταβολῇ, τοῦ φωτὸς τὰς ἀφορμὰς ἔχει, ἡ δὲ σύστασις ἑκάστου· ἐπειδὴ πάντως ἐν χρόνῳ κινεῖται πᾶν τὸ κινούμενον, καὶ δεῖ τῆς τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα συνδρομῆς, καὶ χρονικοῦ τινὸς διαστήματος, ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἐτελειώθη. ὡς μηδὲν ἔξω τῆς ἀκολουθίας παρὰ τοῦ μεγάλου Μωϋσέως ἐν τῇ τῶν ὄντων διασκευῇ γεγράφθαι, εἰ πάντων κατὰ τὸ ἀθρόον παρὰ τῆς τοῦ δημιουργοῦ δυνάμεως ὑλικῶς προκαταβεβλημένων, πρὸς τὴν τῶν ὄντων σύστασιν, ἡ μερικὴ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τεθεωρημένων ἀνάδειξις, τάξει τινὶ φυσικῇ καὶ ἀκολουθίᾳ ἐν ῥητοῖς διαστήμασιν ἐπελειώθη. τότε μὲν ἀθρόως τοῦ φωτὸς ἐκφανέντος· νῦν δὲ πάσης τῆς φωτιστικῆς φύσεως ἰδικῶς διαφανείσης, ὧν ἐστι καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη.

καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ῥευστὴν τινὰ δύναμιν ἐχόντων, κἂν πάντα ῥέῃ, οὐ πάντως ὁμογενῶς ἔχει πρὸς ἄλληλα. ἀλλά τίς ἐστιν ἑκάστου διαφορὰ πρὸς τὸ ἕτερον, οἷον ἐν ἐλαίῳ καὶ ὑδραργύρῳ καὶ ὕδατι, ἅπερ εἴ τις ἀναχέας πάντα πρὸς ἄλληλα ἑνὶ περιβάλλοι ἀγγείῳ, βραχέος ἐγγινομένου χρόνου, πρῶτον ὄψεται τὴν ὑδράργυρον διὰ τὸ βαρυτέραν τε καὶ κατωφερεστέραν εἶναι τῶν ἄλλων, τοῖς ἰδίοις συμφυομένην μορίοις· κἂν πανταχῇ ταῦτα διεσκεδασμένα τύχῃ· ἔπειτα τὸ ὕδωρ πρὸς ἑαυτὸ συναγόμενον· εἶτα τοῦ ἐλαίου τὰ μόρια πᾶσι τοῖς ὑποκειμένοις ἐπιπολάζοντα, καὶ περὶ ἑαυτὰ συνιστάμενα, οὕτως οἶμαι δεῖν καὶ περὶ τῆς προκειμένης θεωρίας στοχάζεσθαι, τοσοῦτον ὑπαλλάξαντας μόνον τοῦ ὑποδείγματος· ὥστε τὸ ἐν τοῖς ῥευστοῖς ὧδε διὰ τοῦ βάρους γινόμενον, ἐπὶ τῆς ἀνωφεροῦς φύσεως κατὰ τὸ ἔμπαλιν θεωρῆσαι. πάντων γὰρ ἀναφερομένων ὑπὸ κουφότητος ἅμα τῇ πρώτῃ τῶν ὄντων καταβολῇ, ὡς εἶχε τάχους ἕκαστον κατὰ τὴν ἐγκειμένην τοῖς πᾶσιν ἐκ φύσεως δύναμιν, ἀκόλουθον ἦν τὰ ἰσοδρομοῦντα ἀλλήλοις πάντα συνδραμεῖν· καὶ οὕτω διακριθῆναι κατὰ τὴν τοῦ τάχους διαφορὰν ἀπ' ἀλλήλων, τῶν ὡσαύτως πεφυκότων τε καὶ δυναμένων. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ ὑποδείγματος ἡ τῶν ῥευστῶν τούτων διάκρισις οὐκ ἐποίησε διὰ τῆς διαστολῆς τὰς ὕλας, ἀλλὰ τὰς γεγενημένας τε ἐν ἀλλήλαις κεχυμένας καθαρῶς ἑκάστην ἀπὸ τῆς ἄλλης διακριθεῖσαν ἀνέδειξεν· οὕτω καὶ μετὰ τὸ τριήμερον τοῦ χρόνου διάστημα, οὐχὶ ἐγένετο ἡ φωτιστικὴ τοῦ ἡλίου φύσις καὶ δύναμις· ἀλλὰ διακεχυμένη πρὸς τὸ πᾶν, πρὸς ἑαυτὴν διεκρίθη. εἰ δέ τις ἡμᾶς ἐπαιτοίη καὶ περὶ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ λόγον, ὃν ὁ Μωϋσῆς μὲν οὐκ ἔγραψε, Παῦλος δὲ εἶδεν, καὶ ἐν αὐτῷ καθάπερ ἐν ἀδύτοις τισὶ τῆς σοφίας γενόμενος, τῶν ἀῤῥήτων ἐπηκροάσατο, τοῦτο φαμὲν, ὅτι οὐκ ἔξω τῶν ἐξητασμένων ὁ τρίτος ἐκεῖνος οὐρανός ἐστι. δοκεῖ γάρ μοι ὁ μέγας ἀπόστολος ὁ πᾶσι τοῖς ἔμπροσθεν ἑαυτὸν ἐπεκτείνων, διαβὰς πάσης τῆς αἰσθητῆς φύσεως τοὺς ὅρους, εἰς τὴν νοητὴν κατάστασιν προσδῦναι, οὐ σωματικῆς ἀκριβῶς γενομένης αὐτῷ τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ λόγῳ παρασημαίνεται εἰπὼν, ὅτι εἴτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα. ὁ Θεὸς οἶδεν ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ. τὸ οὖν ἀκρότατον τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, τρίτον οἶμαι οὐρανὸν προσειρηκέναι τὸν Παῦλον· τριχῇ

A Ac quemadmodum ea quæ fluentem vim habent, non ſunt vnius generis omnia, ſed differentia quadam inter ſe viciſſim diſcrepant, vt videre licet in oleo, & aqua, & argento viuo, quæ ſi quis omnia ſimul in vno vaſe confundat, parua interiecta mora primum aſpiciet argentum viuum ob grauiorem deorſumque tendentem naturam in fundo totũ conſidere, licet omnia commixta ſint: deinde aquam ſimul coactam omnem ſuccedere: poſtremo olei congregatas particulas ſupernatare & ſuper vtroque cõſiſtere: eodem pacto
B de re nobis ad diſputandum propoſita poſſumus conijcere, illud vnum in exemplo tantum commutantes, vt, quod illic propter grauitatem, hîc contra propter leuitatem eueniat. In prima enim rerum conſtitutione, quæ leuitate ſurſum tendebant, quandiu ob naturalem vim inſitam celeritate valebant, pariter omnia concurrerunt, tum ex velocitatis præſtantia ipſa quoque inter ſe diſtincta ſunt. Vt igitur in exemplo propoſito rerum fluentium ſecretio & ſeparatio materiam ſingularum non conſtituit, ſed iam factam diſtinxit, diſtin-
C ctámque demonſtrauit, ſic in trium dierum ſpatio illuſtrans ſolis natura, poteſtaſque facta non eſt, ſed cum in vniuerſitate rerum diffuſa eſſet, ſimul coacta eſt & coniuncta. Si quis autem à nobis & tertij cœli rationem petat, quod Moſes non ſcripſit, ſed Paulus vidit, & in ipſo tanquam in aditis ſapientiæ conſiſtens arcana audiuit, ab illis quæ expoſita ſunt, tertium illud cœlum non abeſſe reſpondebimus. Videtur enim mihi magnus etiam Apoſtolus vincens omnes ſuperiores totius naturæ, quæ ſenſu percipitur, terminos tranſcendiſſe, ad eamq. ingreſſum eſſe, quæ *2. Cor. 12.*
D animo mentéque comprehẽditur, cùm ſpectaculum illud minimè corporeum fuerit, vt ipſemet ſignificat, ſiue in corpore, inquiens, neſcio: ſiue extra corpus, neſcio. Deus ſcit raptum eiuſmodi hominem vſque ad tertium cœlum. Summum igitur illud culmen huiuſce mundi, qũem dicimus, arbitror à Paulo tertium cœlum appellari: Tripliciter

enim diuidit omne quod cernitur, & ex ſcripturæ conſuetudine ſingulas partes cœlum vocat. Abutens enim quodam modo ſignificatione verborum, ſpatium illud craſſioris aëris quò & nubes, & venti, & excelſi volucrum volatus perueniunt, cœlum vnumno minat, cùm & cœli nubes dicit, & volucres cœli. Nec ſimpliciter cœlum hoc vocat, ſed adiungit etiam illas voces ſub firmamēto. Dicit enim, Producant aquæ rēptilia animarum viuentium, & volatilia volantia ſuper terram, ſub firmamento cœli. Deinde alterum cœlum & firmamentum appellat ſpatium illud, quod inerranti ſphæræ incluſum conſideratur, in quo ſtellæ, quas errantes nominant, peruagantur. Sic ait: Fecit Deus luminaria magna, & poſuit ea in firmamento cœli, vt lucerent ſuper terram. Cuius diſtinctū orbis ornatum vtcumque conſideranti perſpicuum eſt, hæc infra ſupremum illud faſtigium contigiſſe, quod omnia ſenſibus obnoxia cōplectens, eaque ſeiungens à rebus illis procreatis, quæ mente ſolum, & intelligentia comprehenduntur, firmamentum, & cœlum appellat. Ea igitur, quæ verbis explicari non poſſunt, cupiens Apoſtolus, & quēadmodum nos item hortatur, nihil eorum ſpectans quæ cerni queunt, cùm ea quæ videntur, temporaria ſint, quæ autem non videntur, ęterna: diuina virtute ſublatus peruenit eò, quò deſiderio ferebatur, cumque ſacras literas à pueritia didiciſſet, verbis ſcripturæ vſitatis rem ipſam expreſſit, tertium cœlum appellans harum trium ſectionum quæ in mundo videntur, extremam. Relicto enim aëre, ſuperatoque medio illo ſpatio, in quo errantium ſtellarum orbes verſantur, ſummum ætheriorum finium ambitum tranſcendit, & ad firmam illam, quæ ſola mente percipitur, naturam perueniens, paradiſi vidit pulchritudinem, & audiuit ea quæ humana natura non loquitur. Hæc tibi, vir Dei, ad propoſitas nobis à prudentia tua quæſtiones reſpondimus, nullis orationis pigmentis morales allegorias conquirentes: nec inexploratum prætereuntes quidquā eorum quæ nobis opponebantur, ſed propria verborum ſignificatione ſeruata, naturæ

A μὲν τεμόντα πᾶν τὸ φαινόμενον· κατὰ δὲ τὴν συνήθειαν τῆς γραφῆς, ἕκαστον τῶν τμημάτων τούτων οὐρανὸν ὀνομάσαντα. ὁ γὰρ τῆς γραφῆς λόγος ἐν καταχρήσει τινὶ ῥημάτων, ἕνα μὲν οὐρανὸν ὀνομάζει, τὸν ὅρον τοῦ παχυμερεστέρου ἀέρος, μέχρις οὗ τὰ νέφη καὶ ἄνεμοι καὶ ἡ τῶν ὑψιπετῶν ὀρνέων φέρεται φύσις. καὶ γὰρ τὰς νεφέλας οὐρανοῦ λέγει, καὶ πετεινὰ οὐρανοῦ, καὶ οὐχ ἁπλῶς οὐρανὸν λέγει τοῦτον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ στερεώματος. λέγει γὰρ ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ πετεινὰ πετώμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. εἶτα τὸ ἕτερον, οὐρανόν τε καὶ στερέωμα κατονομάζει, τὸ μετὰ τὴν ἀπλανῆ
B σφαῖραν περὶ τὸ ἐντὸς θεωρούμενον, ἐν ᾧ οἱ πλανῆται τῶν ἀστέρων διαπορεύονται. λέγει γὰρ ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους, καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, παντὶ δὲ πρόδηλον τῷ ὁπωσοῦν ἐπισκεμμένῳ τὴν τοῦ παντὸς διακόσμησιν, ὅσον ὑποβέβληκε ταῦτα περὶ τὴν ἄνω φορὰν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀκρότατον τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὃ μεθόριον τῆς νοητῆς κτίσεως, στερέωμά τε καὶ οὐρανὸν ὀνομάζει. ὁ οὖν ἐπιθυμητὴς τῶν ἀπορρήτων λόγων, καὶ σκοπὸν καθὼς καὶ ἡμῖν ἐγκελεύεται μηδὲν τῶν βλεπομένων. ὅτι τὰ μὲν βλεπόμενα πρόσ-
C καιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. ὅπου αὐτὸν ἡ ἐπιθυμία ἀπῆρεν, ἐκεῖ ἐγένετο ὑψωθεὶς τῇ δυνάμει. τοῦτο ἐπιθυμητὸν αὐτῷ προσδήκοντος, τὰ αὐτὶ εἰπεῖν, οἷα ἂν θεράπον πᾶσαν τὴν αἰσθητὴν διαβαίνει κτίσιν, καὶ ἐν τοῖς ἀδύτοις τῆς νοητῆς γενόμενος φύσεως· ἐπειδὴ ἐκ παιδὸς τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδεν, ταῖς γραφικαῖς φωναῖς διασημαίνει τὸ ὄνομα, τρίτον οὐρανὸν ὀνομάσας τὴν τῶν τελῶν τούτων τῶν ἐν τῷ παντὶ θεωρουμένων τμημάτων διέξοδον· κα-
D τέλιπε γὰρ τὸν ἀέρα· παρέδραμε καὶ τὴν διὰ μέσου τῶν ἀστέρων κυκλοφορίαν· ἐπέρασε δὲ καὶ τὴν ἄκραν τῶν αἰθερίων ὅρων περιβολὴν, καὶ ἐν τῇ στασίμῳ καὶ νοητῇ φύσει γενόμενος, οἶδε τὰ τοῦ παραδείσου κάλλη, καὶ ἤκουσεν ἃ ἀνθρωπίνη φύσις οὐ φθέγγεται. ταῦτά σοι, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, περὶ τῶν προβληθέντων ἡμῖν παρὰ τῆς συνέσεώς σου ἀπεκρινάμεθα, μήτε τι τῆς γραφικῆς λέξεως εἰς τροπικὴν ἀλληγορίαν μεταποιήσαντες, μήτε παριδόντες τι τῶν ἀντιτεθέντων ἡμῖν ἀνεξέταστον· ἀλλ' ὡς ἦν δυνατὸν μενούσης τῆς λέξεως ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐμφάσεως,

τῷ τῆς φύσεως εἱρμῷ διὰ τῆς θεωρίας τῶν ὀνομάτων ἠκολουθήσαμεν, δι᾽ ὧν τὸ μηδὲν ὑπεναντίως ἔχειν τῶν δοκούντων κατὰ τὴν ἐπιπολαιοτέραν ἀνάγνωσιν, ἃ συμφωνεῖν ἀλλήλοις καθὼς ἦν δυνατὸν ἀπεδείξαμεν· τοῖς δὲ λοιποῖς ἐπεξιέναι τῶν κατὰ τὴν Ἑξαήμερον κοσμογονίαν πεποιημένων, μάταιον ἐνομίσαμεν τῆς ὑψηλῆς τοῦ διδασκάλου φωνῆς, μηδὲν τῶν ζητουμένων εἰς θεωρίαν παραλειπούσης· πλὴν τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς, ἣν ἡμεῖς ἐν ἰδιάζοντι βιβλίῳ περὶ τούτων ποιήσαντες, ἀπεστείλαμέν σου τῇ τελειότητι· τοῦτο καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ καὶ ἐν τῷ παρόντι, σέ τε καὶ πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας παραιτούμενοι, τὸ μὴ οἴεσθαι ἡμᾶς ἀντιχειρεῖν ἑαυτοὺς ταῖς τοῦ διδασκάλου σπουδαῖς· ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν ἀναπληροῦντας ὡς ἦν δυνατὸν τὰ ἐλλείμματα, προσθεῖναι τὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον θεωρίαν τοῖς κατὰ τὴν Ἑξαήμερον πονηθεῖσιν αὐτῷ· ἐνταῦθα δὲ διὰ τοὺς ἐπιζητοῦντας ἐν τοῖς γραφικοῖς νοήμασι τὸ ἀκόλουθον, ταῦτα γράψαι προθυμηθῆναι, ὡς ὁμοῦ τε τὴν λέξιν ἐπὶ τῶν γεγραμμένων φυλάττεσθαι, καὶ τὴν φυσικὴν θεωρίαν συναγορεύειν τῷ γράμματι. εἰ δὲ ἐλλειπῶς ἔχει τὰ εἰρημένα, φθόνος οὐδεὶς παρά τε τῆς σῆς συνέσεως, καὶ παρὰ ἑκάστου τῶν ἐντυγχανόντων ἐξεργασθῆναι τὰ λείποντα. οὐδὲ γὰρ τῶν πλουσίων τὴν δωροφορίαν ἐκώλυσεν, ἡ τῶν δυοῖν ὀβολοῖν γεγυμνωμένη παρὰ τῆς χήρας ἐπίδοσις· οὐθ᾽ ὅσοι τὰ δέρματα, καὶ τὰ ξύλα, καὶ τὰς τρίχας τῷ Μωϋσῇ πρὸς τὴν σκηνοποιΐαν εἰσήνεγκαν, ἐμπόδιον τοῖς τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, καὶ τοὺς τιμίους τῶν λίθων ἀνατιθεῖσιν ἐγένοντο. καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἀγαπήσωμεν, εἰ ἐν τριχῶν τάξει τὰ παρ᾽ ἡμῶν κριθείη, μόνον γένοιτο διὰ τῆς ὑμετέρας πορφύρας, τῆς τῷ χρυσίῳ συμπλεκομένης, ἐπιτεθῆναι τῷ λόγῳ τὸν ἐπενδύτην, ᾧ ὄνομά ἐστι, λόγιόν τε καὶ δήλωσις καὶ ἀλήθεια, καθὼς φησὶ καὶ ὁ Μωϋσῆς ὁ τὰ τοιαῦτα κατασκευάζων τῷ ἱερεῖ περιβόλαια, κατὰ τὴν ὑφήγησιν τοῦ Θεοῦ, ᾧ πρέπει ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ μονογενεῖ υἱῷ, καὶ τῷ παναγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A ordinem diſputando perſecuti ſumus, & nihil eorum, quæ primo aſpectu contraria videbantur, ab aliis diſcrepare pro viribus demonſtrauimus. In reliquis autem ad mundi procreationem pertinentibus, quæ ſex dierum ſpatio facta ſunt, immorari ſuperuacaneũ duximus, cum ſublimis illa præceptoris vox nihil omiſerit quod ad eam diſputationem pertineret, excepto hominis opificio, quod proprio libro, quem tibi, vir optime, ante hunc miſimus, nos explicauimus. Te autem, & omnes ad quorum manus hi libri peruenerint, rogatos volumus,
B vt in neutro illorum me ſtudio præceptoris putetis aduerſari: ſed in priore quidem relictum argumentum ſuſcipientem, addidiſſe diſputationem de homine, iis quæ in Hexaemeron ab eo fuerãt elaborata: in hoc autem propter eos qui in ſcripturæ monumentis ordinem requirunt, ad hæc ſcribenda ſic animum appuliſſe, vt verborum vis in iis quæ ſcripta ſunt, ſeruaretur, & naturalis commentatio à verbis non diſſentiret. Si quid autem omiſſum fuerit, ne graue ſit, vel tibi pro ſapientia tua, vel quicun-
C que hæc legerit, ea perficere quæ deeſſe iudicabit. Neque enim illa viduæ duorum obolorum oblatio diuitibus obſtitit, quo minus ampla ipſi ſua munera offerrent: nec qui pelles & ligna, & pilos Moſi ad tabernaculum exædificandum obtulerunt, aurum, & argentum, & lapides pretioſos offerẽtibus fuerunt impedimento. Nobiſcum igitur exiſtimabimus actum eſſe, ſi noſtra hæc munuſcula in pilorum numero habeantur, modo per veſtram auro contextam purpuram orationi imponatur ſuperindumentum, cui nomen eſt, Rationale, &
D Declaratio, & Veritas, ſicut appellat Moſes, qui tales amictus ſacerdoti confecit mandato Dei, cui cum vnigenito filio & Spiritu ſancto gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

Marc. 12.

A

DE S. GREGORIO EPIGRAMMA NICETÆ.

Gregorius frater magni illius Baſilij
Hunc librum eximiæ condidit artis opus.
Nam cùm doctrinæ currum, poſt funera fratris,
Qui moderaretur, nullus in orbe foret:
Gregorius magno ſuccedens pectoris auſu
Perfecit propria fratris ab arte librum,
Suauiter enumerans iſto ſermone diſerto
Admirandū hominis fabrica quidquid habet.
Nempe olei largus tanquam de fonte perenni
Riuus facundi ſtillat ab ore viri.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ, ΝΙΚΗΤΑ.

Βίβλος ἐγὼ μεγάλοιο ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλείου
Γρηγορείου τελέθω τέρματος εὐφυέος.
ΑΥτίκα γὰρ μετόπισθε πολυκλεγέος θανάτοιο,
Οἷά τις ἡνίοχος ἅρμασι τῆς σοφίης
ΑΥτὸς ἐπεμβεβαὼς ὠχήσατο ἰσόθεος φώς,
B ΟΥ καὶ ἀνεπλήρωσε τέρματα εὐφραδίας.
Ἔπρεπε γὰρ πλάσιν ἀνθρώποιο, κατασκευήν τε
Ἡ πολυφραδμοσύνῃ ἐξερέειν κοσμίως.
Τοῦ δὲ ἀπὸ στόματος καταλείβεται ὑγρὸν ἔλαιον
Ἦκα μάλα προχέον, ἄφθονον, ἡδύπνεον.

GREGORII EPISCOPI NYSSENI OPVS admirandum de hominis opificio Io. LEVVENCLAIO Interprete.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΑΥμαστὴ βίβλος περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου.

C

Ex editione Basil. apud Oporinū 1567.

GREGORIVS EPISCOPVS NYSSAE S.D. PETRO fratri Dei ſeruo.

SI eſſet, Petre frater, in more poſitum atque hominum inſtituto, vt excellenti virtute præditos viros opum quaſi quibuſdam præmijs ornandos putaremus: haud dubiè ne mundus quidem diuitiarum virtutem tuam æquauerit. Liceat enim mihi Salomonis hoc loco verbis vti: quando debita tibi ſanctiſſimo viro gratia maior eſt: quàm quæ vllo opum pretio æſtimanda veniat. Sed cùm ſacroſanctum Paſcha poſtulet, vt ex more tibi muneris aliquid, de quo amorem erga te meum perſpicias, tribuam: adfero quiddam ad te hominem præclarum, Deoque acceptum, non illud quidem te dignum, mea tamen facultate prope maius. Eſt autem munus hoc noſtrum Oratio, quaſi vila

ΤΩι ΑΔΕΛΦΩι ΔΟΥΛΩι Θεοῦ Πέτρῳ Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νύσσης.

D

ΕΙ ταῖς διὰ τῶν χρημάτων τιμαῖς ἔδει γεραίρειν τοὺς κατ' ἀρετὴν διαφέροντας, μικρὸς ἄν, καθώς φησιν ὁ Σολομῶν, ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων ἐφάνη πρὸς τὸ γενέσθαι τῆς σῆς ἀρετῆς ἰσοστάσιος· ἐπεὶ κρεῖττον ἢ κατὰ πλούτου τιμὴν ἡ χρεωστουμένη τῇ σεμνότητί σου χάρις ἐστίν. ἀπαιτεῖ δὲ τὸ ἅγιον πάσχα τὴν συνήθη τῆς ἀγάπης δωροφορίαν, ἣν προσάγομέν σου τῇ μεγαλοφροσύνῃ, δῶρον ὦ ἄνθρωπε Θεοῦ μικρότερον μὲν, ἢ ὡς ἄξιον εἶναί σοι προσκομίζεσθαι· τῆς γε μὴν δυνάμεως ἡμῶν οὐκ ἐνδεέστερον. τὸ δὲ δῶρον λόγος ἐστὶν, οἷον ἱμά-

τινὸν τι πενιχρὸν ἐκ τῆς πτωχῆς ἡμῶν διανοίας οὐκ ἀπόνως ἐξυφασμένον. ἡ δὲ τοῦ λόγου ὑπόθεσις τολμηρὰ μὲν ἴσως τοῖς πολλοῖς εἶναι δόξει, πλὴν οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος ἐνομίσθη. μόνος γὰρ ἀξίως τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ κατενόησεν, ὁ κατὰ Θεὸν κτισθεὶς ὄντως, καὶ ἐν εἰκόνι τοῦ κτίσαντος τὴν ψυχὴν μεμορφωμένος Βασίλειος, ὁ κοινὸς ἡμῶν πατὴρ καὶ διδάσκαλος, ὃς τὴν ὑψηλὴν τοῦ παντὸς διακόσμησιν εὔληπτον τοῖς πολλοῖς διὰ τῆς ἰδίας θεωρίας ἐποίησε, καὶ τὸν ἐν τῇ ἀληθινῇ σοφίᾳ παρὰ τοῦ Θεοῦ συστάντα κόσμον γνώριμον τοῖς διὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ τῇ θεωρίᾳ προσαγομένοις ποιήσας. ἡμεῖς δὲ καὶ τοῦ θαυμάζειν αὐτὸν κατ' ἀξίαν ἐνδεῶς ἔχοντες, ὅμως τὸ λεῖπον τοῖς τεθεωρημένοις παρὰ τοῦ μεγάλου προσθεῖναι διενοήθημεν. οὐχ ὡς νοθεύοντες δι' ὑποβολῆς τὸν ἐκείνου πόνον, οὐδὲ γὰρ θέμις τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο καθυβρισθῆναι στόμα τοῖς ἡμετέροις ἐπιφημιζόμενον λόγοις, ἀλλ' ὡς μὴ δοκεῖν ἐλλιπῆ τοῦ διδασκάλου τὴν δόξαν ἐν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἶναι. εἰ γὰρ λειπούσης τῆς Ἑξαημέρου, τῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον θεωρίας, μηδεὶς τῶν μαθητευσαμένων αὐτῷ σπουδήν τινα πρὸς τὴν τοῦ λείποντος ἀναπλήρωσιν εἰσενέγκατο, εἶχεν ἂν εἰκότως κατὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δόξης ὁ μῶμος λαβὴν, ὡς μὴ βουληθέντος ἕξιν τινὰ καθηγητικὴν τοῖς ἀκροαταῖς ἐνεργάσασθαι. νυνὶ δὲ κατὰ δύναμιν ἡμῶν ἐπιτολμησάντων τῇ ἐξηγήσει τοῦ λείποντος, εἰ μέν τι τοιοῦτον ἐν τοῖς ἡμετέροις εὑρεθείη, οἷον τῆς ἐκείνου διδασκαλίας μὴ ἀνάξιον εἶναι, εἰς τὸν διδάσκαλον πάντως τὴν ἀναφορὰν ἕξει· εἰ δὲ μὴ καθίκοιτο τῆς μεγαλοφυοῦς θεωρίας ὁ ἡμέτερος λόγος, ὁ μὲν ἔξω τῆς τοιαύτης ἔσται κατηγορίας, τοῦ μὴ βούλεσθαι δοκεῖν τοῖς μαθηταῖς ἐγγενέσθαι τι δεξιὸν, ἐκφυγὼν τὴν μέμψιν, ἡμεῖς δ' ἂν εἰκότως ὑπεύθυνοι δόξωμεν τοῖς μωμοσκοποῦσιν, ὡς οὐ χωρήσαντες ἐν τῷ μικροφυεῖ τῆς καρδίας ἡμῶν τοῦ καθηγητοῦ τὴν σοφίαν. ἔστι δ' οὐ μικρὸς ὁ προκείμενος ἡμῖν εἰς θεωρίαν σκοπὸς, οὐδέ τινος τῶν ἐν κόσμῳ θαυμάτων τὰ δεύτερα φερόμενος, τάχα δὲ καὶ μείζων ἑκάστου τῶν γνωριζομένων,

A vile quoddam veſtimentum in paupere ingenij noſtri officina, non tamen nullo labore contextum. Et quanquam futuros arbitror, qui audaciam in elaborando tali opere ſint repræhenſuri: nos tamen nihil in hoc committi aduerſus decori rationem perſuaſi ſumus. Baſilius enim, quo vterque vt patre magiſtróque vſi ſumus, factus haud dubiè Deo ſimillimus, & animo ad expreſſam creatoris imaginem conformatus, ſolus profectò creata Dei pro ipſorum præſtantia conſiderauit, & arduum hoc vniuerſitatis rerum elegantiſſimúmque B opificium conſideratione ſua ſic illuſtrauit, vt illud iam comprehendi ratione cuiuſuis poſſit: atque adeò mundi huius, vera Dei ſapientia conditi, cognitionem hominum animis indidit, quos doctrina ſua rerum ad contemplationem adduxit. Hunc nos quum admirari ſatis nullo modo poſſemus: viſum eſt quædam ad ea quæ magnus ille vir indagando perueſtigaſſet, adijcere: non quòd ipſius laborem partu ſuppoſititio contaminare ſit animus, quando nefas fuerit præclariſſimum C illud os affici iniuria, celebratum oratione noſtra: ſed vt magiſtri gloriam in diſcipulis nequaquam defeciſſe oſtendatur. Nam quum in enarratione operum quæ Deus ſex diebus abſoluit, hominis conſideratio deſit: ſi diſcipulorum nemo hac in parte perficienda operam impendiſſet ſuam, habuiſſet cauſſæ nonnihil aduerſus eximiam viri gloriam repræhenſorum libido, quaſi qui ad res animo indagandas auditores ſuos conſuefacere noluiſſet. Nunc quum ea nos, quæ deſunt, explananda ſuſcipere auſi ſumus, quantum qui- D dem in nobis erit: ſi hac noſtra in commentatione reperietur, quod ipſius doctrina non ſit indignum, id omne ſcilicet magiſtro acceptum ferendum erit: ſin autem oratio noſtra præſtantiſſimam ipſius in conſiderando vim non aſſequetur: accuſari ille nequaquam debebit, quaſi eruditionem diſcipulis inuiderit, à qua culpa alieniſſimus cenſendus erit, atque adeò nos merito noſtro ab curioſis iſtis repræhenſoribus rei peragemur, qui anguſto pectore magiſtri ſapientiam capere non potuerimus. Res quidem, in conſiderationem quæ venit, non exigua eſt, neque vlli earũ cedens quas hic mundus admirandas continet: atque haud ſcio an non omniũ, quarum cognitioné expetimus, maxima.

Non enim quidquam eorum omnium, quæ rerum in natura exiſtunt, Dei ad imaginem factum eſt, præter vnum hoc creatum, quod hominem dicimus. Idcirco benignos auditores perlubenter nobis veniam daturos confidimus, etiamſi longè infra dignitatem hæc à nobis exponantur. Nam in hac, opinor, inquiſitione noſtra nihil omnium eorum quæ homini initio accidiſſe credimus, & euentura deinceps expectamus, atque etiam nunc perſpicimus, omittendum erit. Profectò enim meritò ſtudium noſtrũ reprehenſionẽ incurreret, tanquam pollicitatione ſua longè inferius, ſi hominis propoſita conſideratione relinqueretur aliquid, quod ad inſtitutum hoc noſtrum faceret. Enimuero & illa quæ in hominis natura nunc à primo eiuſdem ſtatu conditionéque diuerſa eſſe, rebus ita ſeſe ferentibus, videmus: quum ex ſacrarum litterarum auctoritate, tum ratiocinationum acumine adijcienda erunt: vt congruat vniuerſa tractatio ad ſeriem atque ordinem rerum, quæ videntur eſſe illæ quidem inter ſe diuerſæ, eandem tamen ad metam tendunt: diuina nimirum poteſtate ſpem rebus extra omnem ſpem poſitis, & exitum perplexis inueniente. Cæterùm lucis ac perſpicuitatis gratia viſum eſt paucis capitibus rem omnem tibi ſubijcere, quo ſingulorum argumentorum totius commentationis vim, breuibus verbis comprehenſam, perſpicere liquidò poſſis.

A διότι οὐδὲν ἕτερον Θεῷ ἐκ τῶν ὄντων ὡμοίωται, πλὴν τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον κτίσεως. ὥστε παρὰ τοῖς εὐγνώμοσι τὴν ἀκρόασιν παρέχειν ἡμῖν τὴν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις συγγνώμην εἰκὸς, κἂν πολὺ κατόπιν τῆς ἀξίας ὁ λόγος ἔλθοι· δεῖ γὰρ οἶμαι τῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον ἁπάντων, τῶν τε προγεγενῆσθαι πεπιστευμένων, καὶ τῶν εἰσύστερον ἐκβήσεσθαι προσδοκωμένων, καὶ τῶν νῦν θεωρουμένων μηδὲν παραλειπεῖν ἀνεξέταστον. ἦ γὰρ ἂν ἐλλιπεστέρα τοῦ

B ἐπαγγέλματος ἡ σπουδὴ διελέγχοιτο, εἰ τοῦ ἀνθρώπου προκειμένου τῇ θεωρίᾳ, παρεθείη τι τῶν συντεινόντων πρὸς τὴν ὑπόθεσιν. ἀλλὰ καὶ τὰ δοκοῦντα περὶ αὐτὸν ἐναντίως ἔχειν, διὰ τὸ μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς ἐξ ἀρχῆς γεγενημένοις, καὶ νῦν περὶ τὴν φύσιν ὁρᾶσθαι διά τινος ἀναγκαίας ἀκολουθίας· ἔκ τε τῆς γραφικῆς ὑφηγήσεως καὶ ἐκ τῆς παρὰ τῶν λογισμῶν εὑρισκομένης ἐπινοίας συναρτῆσαι προσήκει, ὡς ἂν συμβαίνοι πᾶσα ἡ ὑπόθεσις εἱρμῷ

C καὶ τάξει τῶν ἐναντίως ἔχειν δοκούντων πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πέρας συμφερομένων, οὕτω καὶ τῆς θείας δυνάμεως ἐλπίδα τοῖς παρ' ἐλπίδα, καὶ πόρον τοῖς ἀμηχάνοις ἐφευρισκούσης. Σαφηνείας δὲ χάριν καλῶς ἔχειν ᾠήθην, ἐπὶ κεφαλαίων σοι προθεῖναι τὸν λόγον, ὡς ἂν ἔχοις πάσης τῆς πραγματείας ἐν ὀλίγῳ τῶν καθέκαστον ἐπιχειρημάτων εἰδέναι τὴν ὑπόθεσιν.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΕΝ ᾯ ΤΙΣ ΕΣΤΙ ΜΕΡΙΚΗ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ φυσιολογία, καί τις ἁβροτέρα διήγησις περὶ τῶν προγεγονότων τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως.

B

ΑΥΤΗ ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, φησὶν ἡ γραφή. ὅτι συνετελέσθη πᾶν τὸ φαινόμενον, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν θέσιν ἕκαστον τῶν ὄντων ἀποκριθὲν ἀνεχώρησεν. ὅτε περιέσχεν ἐν κύκλῳ τὰ πάντα τὸ οὐράνιον σῶμα, τὴν δὲ μέσην τοῦ παντὸς ἀπέλαβε χώραν τὰ βαρέα καὶ κατωφερῆ τῶν σωμάτων, γῆ τε καὶ ὕδωρ, ἐν ἀλλήλοις διακρατούμενα. σύνδεσμος δέ τις καὶ βεβαιότης τῶν γενομένων ἡ θεία τέχνη καὶ δύναμις τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐναπετέθη, διπλαῖς ἐνεργείαις ἡνιοχοῦσα τὰ πάντα· στάσει γὰρ καὶ κινήσει τὴν γένεσιν τοῖς μὴ οὖσι, καὶ τὴν διαμονὴν τοῖς οὖσιν ἐμηχανήσατο, περὶ τὸ βαρὺ καὶ ἀμετάθετον τῆς ἀκινήτου φύσεως, οἷον περί τινα πάγιον ἄξονα, τὴν ὀξυτάτην τοῦ πόλου κίνησιν, τροχοῦ δίκην ἐν κύκλῳ περιελαύνουσα, καὶ δι' ἀλλήλων ἀμφοτέροις συντηροῦσα τὸ ἀδιάλυτον τῆς τε κυκλοφορουμένης οὐσίας διὰ τῆς ὀξείας κινήσεως τὸ ναστὸν τῆς γῆς ἐν κύκλῳ περισφιγγούσης, τοῦ τε στερροῦ καὶ ἀνενδότου διὰ τῆς ἀμεταθέτου παγιότητος ἀδιαλείπτως ἐπιτείνοντος τὴν περὶ αὐτὴν κυκλουμένων τὴν δίνησιν. ἴση δὲ καθ' ἑκάτερον τῶν ταῖς ἐνεργείαις διεστηκότων ἡ ὑπερβολὴ ἐναπειργάσθη, τῇ τε στασίμῳ φύσει καὶ τῇ ἀστάτῳ περιφορᾷ. οὔτε γὰρ ἡ γῆ τῆς ἰδίας βάσεως μετατίθεται, οὔτε ὁ οὐρανός ποτε τὸ σφοδρὸν ἐνδίδωσι καὶ ὑποχαλᾷ τῆς κινήσεως. ταῦτα δὲ καὶ πρῶτα κατὰ τὴν τοῦ πεποιηκότος σοφίαν, οἷον τις ἀρχὴ τοῦ παντὸς

CAPVT I.

IN QVO DE MVNDO PARTICVLATIM DISSERITVR, iucundéque ea quæ hominis ortum præceſſere, commemorantur.

HIC eſt, inquiunt litteræ ſacræ, liber de ortu cœli ac terræ. Eo nimirum tẽpore, quidquid cernitur, perfectum fuit: atque creata ſingula ſecreta inter ſe, ſuum quælibet in locum commigrarunt, cœleſtéque corpus orbe ſuo vniuerſa complectebatur: grauibus ac deorſum vergẽtibus corporibus,

C terra & aqua, medium in rerum vniuerſitate locum occupantibus, amplexúque mutuò ſe continentibus. Indita tum eſt naturæ rerum diuina quædam ars ac facultas, quæ res conditas quaſi nexu quodã ſtabilitas perpetuaret, duplicique vi cuncta moderaretur. Nam quiete ac motu effectum eſt, vt res necdum exiſtentes orirentur, & ortæ conſeruarentur, quum circa res grauitate firmas, ac motus omnis expertes, veluti circa ſolidum quemdam axem, celerrimus poli motus inſtar rotæ ferretur, &

D & mutua quaſi ope ſemet hęc perpetuò continerent: natura quæ in orbem agitur, veloci motu ſuo terræ denſitatem vndique complexa, ac viciſſim rebus firmis nulláque ex parte cedentibus, immobili ſoliditate ſua conuerſionem volubilium augentibus. Atque his rebus diuerſa vi & efficacitate præditis, naturæ videlicet immobili, & alteri quietis experti, par quidem ineſt vtramque in partem exceſſus. Nam neque terra vnquam à ſtabilitate ſua dimoueri poteſt: neque cœlum de vehemente motus impetu quidquam remittit. Hæc prima omnium exſtitêre in ortu rerum, volente creatoris ſapientia

eſſe ea quoddam initium opificij ſui. Itaque magnum illum Moſen, quum ait initio cœlum ac terram Deum condidiſſe, hoc indicare voluiſſe exiſtimo: res vniuerſas, quæ inter creata cernuntur, déque voluntate ac ſententia Dei exortæ ſunt, à motu & quiete profectas eſſe. Atque hoc pacto cœlo & terra ex diametro inter ſe contraria effectione diſſidentibus: creata cetera, quæ his interiecta ſunt, quum nonnihil cum rebus ſibi contiguis commune habeant, inter extrema illa ſemet quaſi interponunt, vt facilè appareat quo pacto per ea quæ media inter hæc conſiſtunt, res ceteroqui diſſidentes mutuò connectantur. Nam aër modo quodam mobilitatem perpetuam, ſubtilitatémque igneæ naturæ imitatur. Eſt enim & leuitate naturali prædirus, & ad motum aptiſſimè comparatus. Neque tamē icciro planè eſt ab omni ſolidorum cognatione alienus. Nam vt ſemper motus expers non eſt, ita ſemper etiam non fluit aut ſpargitur: ſed fit quadam ad vtrumque cognatione, vt inter res effectionibus diuerſis aduerſantes ſibi quidam quaſi limes ſit: atque adeò natura inter ſe diſſidentia cùm conſociet, tum ſecernat. Eodem modo & humor duplici qualitate ad vtrumque horum aduerſantium perpetuò ſibi ſemet accommodat. Nam non exigua cum terra cognatione tenetur, quà grauis eſt, & quà deorſum fertur. Cæterùm qua etiam fluidum quiddam ei ineſt, viſque permeabilis: non prorſus à rebus iis, quæ res perpetuò mouentur, ſeiungi poteſt. Itaque & in humore hæc contraria inter ſe conſociantur, & quaſi coëunt, quum quod graue eſt motum recipiat, & contra motus à pondere nō impediatur. Hoc adeò pacto natura partibus extremis diſſidentia, per ea quę medium inter ipſa locum obtinent, coniunguntur. Et verò ſi accuratè rem exiſtimemus, ipſa aduerſantium ſibi natura, etiam propria quod ſingulorum attributa attinet, quiddam inter ſe commune habet: eam nimirum ob cauſſam, vt arbitror, quo res hoc in mundo vniuerſæ ad mutuam quandam concordiam natura ducantur: & quæ attributis propriis repugnare ſibi creata ſentimus, eadem viciſſim inter ſe conſpirent. Nam quum non vna hæc motus ſit ſpecies, quum quid de loco ad locum transfertur: verumetiam quum quid vel mutatur, vel conuertitur: natura

A μηχανήματος προκατεσκευάσθη τῶν ὄντων,
δεικνῦντος οἶμαι τοῦ μεγάλου Μωϋσέως διὰ
τοῦ, ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρὰ
τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι εἰπεῖν, ὅτι κινήσεώς τε καὶ
στάσεως ἔκγονα τὰ ἐν τῇ κτίσει φαινόμενα πάντα,
τὰ κατὰ τὸ θεῖον βούλημα παραχθέντα εἰς
γένεσιν. τοῦ τοίνυν οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἐκ διαμέτρου
πρὸς ἄλληλα κατὰ τὸ ἐναντίον τῆς ἐνεργείας
διεστηκότων, ἡ μεταξὺ τῶν ἐναντίων κτίσις
ἐν μέρει τῶν παρακειμένων μετέχουσα, δι'
ἑαυτῆς μεσιτεύει τοῖς ἄκροις, ὡς ἂν ἐπίδηλον
γενέσθαι τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν ἐναντίων διὰ
B τοῦ μέσου συνάφειαν. τὸ γὰρ ἀεικίνητον καὶ λεπτὸν
τῆς πυρώδους οὐσίας μιμεῖται μέν πως ὁ ἀήρ,
ἔν τε τῷ κούφῳ τῆς φύσεως, καὶ τῷ πρὸς τὴν
κίνησιν ἐπιτηδείως ἔχειν. οὐ μὴν τοιοῦτός ἐστιν,
οἷος τῆς πρὸς τὰ πάγια συγγενείας ἀλλοτριοῦσθαι,
οὔτε ἀεὶ μένων ἀκίνητος, οὔτε διηνεκῶς
ῥέων καὶ σκεδαννύμενος· ἀλλὰ τῇ πρὸς ἑκάτερον
οἰκειότητι οἷόν τι μεθόριον τῆς τῶν ἐνεργειῶν
ἐναντιότητος γίνεται, μιγνὺς ἅμα καὶ διαιρῶν
ἐν αὐτῷ τὰ διεστῶτα τῇ φύσει. κατὰ τὸν αὐτὸν
λόγον, καὶ ἡ ὑγρὰ οὐσία διπλαῖς ποιότησι
C πρὸς ἑκάτερον τῶν ἐναντίων ἁρμόζεται. τῷ
μὲν γὰρ βαρεῖά τε καὶ κατωφερὴς εἶναι, πολλὴν
πρὸς τὸ γεῶδες τὴν συγγένειαν ἔχει· τῷ
δὲ μετέχειν ῥοώδους τινὸς καὶ πορευτικῆς ἐνεργείας,
οὐ πάντη τῆς κινουμένης ἠλλοτρίωται
φύσεως, ἀλλά τις ἐστὶ καὶ διὰ τούτου μίξις
τῶν ἐναντίων καὶ σύνοδος, τῆς τε βαρύτητος εἰς
κίνησιν μεταπεθείσης, καὶ τῆς κινήσεως ἐν τῷ
βάρει μὴ πεδηθείσης. ὥστε συμβαίνειν πρὸς
ἄλληλα τὰ κατὰ τὸ ἀκρότατον τῇ φύσει διεστηκότα
διὰ τῶν μεσιτευόντων ἀλλήλοις ἑνούμενα.
D να. μᾶλλον δὲ κατὰ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐδὲ αὐτὴ
τῶν ἀντικειμένων ἡ φύσις ἀμίκτως πάντη
πρὸς τὴν ἑτέραν τοῖς ἰδιώμασιν ἔχει, ὡς ἂν
οἶμαι πάντα πρὸς ἄλληλα νεύοι τὰ κατὰ τὸν
κόσμον φαινόμενα, καὶ ξυμπνέοι πρὸς ἑαυτὴν
ἡ κτίσις ἐν τοῖς τῶν ἀντικειμένων ἰδιώμασι
διεισκομένη. τῆς γὰρ κινήσεως οὐ μόνον
κατὰ τὴν τοπικὴν μετάστασιν νοουμένης, ἀλλὰ καὶ
ἐν τροπῇ καὶ ἀλλοιώσει θεωρουμένης· πάλιν δ'
αὖ, τῆς

τοῦ, τῆς ἀμεταθέτου φύσεως τὴν κατὰ τὸ ἀλλοιοῦσθαι κίνησιν οὐ προσιεμένης, ἐναλλάξασα τὰς ἰδιότητας ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, τῷ μὲν ἀεικινήτῳ τὸ ἄτρεπτον, τῷ δὲ ἀκινήτῳ τὴν τροπὴν ἐνεποίησε, προμηθείᾳ τινὶ τάχα τὸ τοιοῦτον οἰκονομήσασα, ὡς ἂν μὴ τὸ τῆς φύσεως ἴδιον, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἄτρεπτόν τε καὶ ἀμετάθετον, ἐπί τινος τῶν κατὰ τὴν κτίσιν βλεπομένων, Θεὸν νομίζεσθαι τὸ κτίσμα ποιήσειε. οὐ γὰρ ἔτι θεότητος ὑπόληψιν σχοίη, ὅπερ ἂν κινούμενον ἢ ἀλλοιούμενον τύχῃ. διὰ τοῦτο ἡ μὲν γῆ στάσιμός ἐστι, καὶ οὐκ ἄτρεπτος, ὁ δὲ οὐρανὸς τοῦ ἐναντίου τὸ τρεπτὸν οὐκ ἔχων, οὐδὲ στάσιμον ἔχει. ἵνα τῇ μὲν ἑστώσῃ φύσει τὴν τροπὴν, τῇ δὲ μὴ τρεπομένῃ τὴν κίνησιν ἡ θεία συμπλέξασα δύναμις, καὶ ἀλλήλοις ἀμφοτέρας τῇ ἐναλλάξει τῶν ἰδιωμάτων προσοικειώσῃ, καὶ τῆς περὶ τὸ θεῖον ὑπολήψεως ἀλλοτριώσῃ. οὐδέτερον γὰρ ἂν τούτων, καθὼς εἴρηται, τῆς θειοτέρας φύσεως νομισθείη. οὔτε τὸ ἄστατον, οὔτε τὸ ἀλλοιούμενον. ἤδη τοίνυν τὰ πάντα πρὸς τὸ ἴδιον ἔφθασε τέλος. συνετελέσθη γὰρ, καθώς φησι Μωϋσῆς, ὅ, τε οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ διὰ μέσου πάντα, καὶ τῷ καταλλήλῳ κάλλει τὰ καθέκαστον διεκοσμήθη. ὁ οὐρανὸς μὲν ταῖς τῶν φωστήρων αὐγαῖς, θάλαττα δὲ καὶ ἀὴρ τοῖς νηκτοῖς τε καὶ ἐναερίοις τῶν ζώων, γῆ δὲ ταῖς παντοίαις τῶν φυτῶν τε καὶ βοσκημάτων διαφοραῖς, ἅπερ ἀθρόως ἅπαντα θείῳ βουλήματι δυναμωθεῖσα κατὰ ταὐτὸν ἀπεκύησε· καὶ πλήρης μὲν ἦν τῶν ὡραίων ἡ γῆ, ὁμοῦ τοῖς ἄνθεσι τοὺς καρποὺς ἐκβλαστήσασα. πλήρεις δὲ οἱ λειμῶνες τῶν, ὅσα τοὺς λειμῶνας ἐπέρχεται. πᾶσαί τε ῥαχίαι καὶ ἀκρώρειαι, καὶ πᾶν ὅσον πλάγιόν τε καὶ ὕπτιον, καὶ ὅσον ἐν κοίλοις, τῇ νεοθαλεῖ πόᾳ καὶ τῇ ποικίλῃ τῶν δένδρων ὥρᾳ κατεστεφανοῦτο, ἄρτι μὲν τῆς γῆς ἀνισχόντων, εὐθὺς δὲ πρὸς τὸ τέλειον κάλλος ἀναδραμόντων. ἐγεγήθει δὲ πάντα κατὰ τὸ εἰκὸς, καὶ διεσκίρτα τὰ τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ ζωογονηθέντα βοτὰ, κατ᾽ ἀγέλας τε καὶ κατὰ γένη ταῖς λόχμαις ἐνδιαθέοντα,

A porrò incommutabilis eam motûs ſpeciem, qua quid mutatur, non admittat: iccirco diuina ſapientia permutatis vtrinque proprietatibus, naturam rerum ſemper mobilium nulli mutationi ſubiectam, alteram verò motus expertium mutabilẽ eſſe voluit. Atque hoc haud dubiè prudentia ſingulari inſtituit, ne homines in rebus creatis, quas cernimus, eſſe aliquid perpetuò immutabile animaduertẽtes, natura hoc ei tribuente: idem pro Deo colerent. Non enim vero conſentaneum videri poteſt ei rei diuinitatẽ ineſſe, quæ res vel motui vel B immutationi obnoxia ſit. Iccirco terrã quidem firmam eſſe videmus, at mutationibus obnoxiã. Cœlum cõtrà, quum ſit omnis expers mutationis, numquam quieſcit. Voluit nimirum Deus, quum immobili naturæ mutabilitatẽ, contráque mutabilitatis experti motũ adiungeret, vtramque inter ſe per hanc proprietatũ permutationem, quadã quaſi cognatione deuincire, atque etiam impedire quo minus ineſſe numen hiſce rebus exiſtimaretur. Nam, vti modò expoſitum à nobis eſt, neque res quietis C omnis expers, neque item ea quę mutationi obnoxia eſt, habere diuinitatis aliquid cenſeri poteſt. Atque hoc quidem modo res vniuerſæ perfectionem ſuam adeptæ ſunt. Sic enim Moſes loquitur: Perfectáq. ſunt cœlum, terra, res eorum in medio compræhenſæ omnes, ac pulchritudine ſingulis conueniente cuncta ſunt exornata: cœlum quidem lucidorum ſiderum fulgore, mare verò & aër animalibus natando volandóq. vtrumque permeãtibus, terra denique omnis generis plantarum ac paſtus varietate, omnia iſthæc abundè eodem quaſi momento pariens, benigna Dei voluntate D vires eius confirmante. Itaque rerum ei pulcherrimarũ copia non deerat, quum & flores & fructus vnà produceret. Erat & in pratis earum rerum copia, quæ res in eis proueniunt. Præterea rupes editas, montiúmque vertices, & loca in his vel latera verſus decliuia, vel ſupina: ipſas deniq. valles erat cernere venuſtiſſimè redimitas herbis tum primũ natis, arborúmque varia elegantia: quæ tametſi recens è terra eſſent exortæ, continuò tamen ad pulchritudinem eximiam excreuerant. Atque haud dubiè vniuerſa tum armenta, quibus nutu ſuo vitam Deus largitus erat, ſingulari voluptate affecta exſultabant, gregatímque cum aliis ſui generis per ſiluas obuagabantur.

E

Accedebat auium muſicarum concen-
tus, quo loca paſſim tecta & opaca per-
ſonabant. Fuiſſe & maris aſpectum con-
ſentaneum eſt huiuſmodi quemdam,
vt illud ad quietem trãquillitatémque
compoſitum eſſet, iis præcipuè in locis,
in quibus concaui quidã ſinus frequen-
tes erant: portúſque & ſtationes mari-
næ ſponte ſua ex Dei nutu littoribus
impreſſæ, mare quaſi manſuefactum
continenti terræ iungebãt. Ipſi fluctuũ
motus perquàm ſedati, pratorum venu-
ſtati reſpondebant, teneris & innoxiis
auris eos extrema in ſuperficie leuiter
erigentibus. Denique vniuerſus creato-
rum theſaurus iam terra maríque para-
tus erat, quum is ſolum deſideraretur
qui eo frui poſſet.

A ταῖς δὲ τῶν μουσικῶν ὀρνίθων ᾠδαῖς ἀπανταχῆ περιηχεῖτο πᾶν, ὅσον κατηρεφές τε καὶ σύ-
σκιον. ἥ τε κατὰ θάλατταν ὄψις, ὡς εἰκὸς, ἄλ-
λη τοιαύτη τις ἦν, ἄρτι περὶ ἡσυχίαν τε
καὶ γαλήνην ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν κοί-
λων καθισταμένη, καθ' ἣν ὅρμοι καὶ λιμένες
θείᾳ βουλήσει ταῖς ἀκταῖς αὐτομάτως ἐγκοι-
λανθέντες, προσημέρουν τῇ ἠπείρῳ τὴν θά-
λατταν. αἵ τε ἠρεμαῖαι τῶν κυμάτων κινήσεις
τῷ κάλλει τῶν λειμώνων ἀνθωραΐζοντο, ὑ-
πὸ λεπταῖς καὶ ἀπήμοσιν αὔραις κατ' ἄκραν
B τὴν ἐπιφάνειαν γλαφυρῶς ἐπιφρισσούσαις. καὶ
ἅπας ὁ κατὰ τὴν κτίσιν πλοῦτος, κατὰ γῆν
τε καὶ θάλατταν ἕτοιμος ἦν, ἀλλ' ὁ μετέ-
χων οὐκ ἦν.

CAPVT II.

Quamobrem creatis rebus cæteris, vltimus omnium homo conditus ſit.

NONDVM eximium illud & ma-
ximi pretij creatum, quod homi-
nem dicimus, in hoc vniuerſitatis orna-
tiſſimo domicilio verſabatur. Quippe
conſentaneum non erat, imperatorem
exiſtere prius, quàm eos, quibus eſſet
cum poteſtate præfuturus. Præparato
nimirum ante omnia imperio, tum de-
inde proximum erat regem deſignari.
Iccirco vniuerſitatis huius creator, ei
qui imperaturus erat, quamdam ſedem
regiam præſtruxit. Ea verò terra erat,
& inſulæ, & mare, & ipſum cœlum,
quo hæc omnia tanquam tecto conca-
merantur. Atque his in palatiis omnis
generis opes conditæ ſunt. Opum verò
nomine creata vniuerſa intelligo, cùm
plantas & germina, tùm cætera ſenſu,
vita & animo prædita. Quòd ſi etiam
res aliæ inter has opes recenſeri meren-
tur, quas ob elegantiam quamdam
magni pretij eſſe hominum oculi iudi-
cant: verbi gratia, aurum, argentum,
lapilli, quos homines vſqueadeò ex-
petunt: horum etiam in terræ ſinus
intimos copiam, velut in theſauros re-
gios abdidit. Ita deinde hominem de-
ſignauit horum mundi miraculorum
partim ſpectatorem, partim dominum,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Διὰ τί μετὰ τὴν κτίσιν τελευταῖος ὁ ἄνθρωπος.

C ΟΥΠΩ γὰρ τὸ μέγα τοῦτο καὶ τίμιον
χρῆμα ὁ ἄνθρωπος τῷ κόσμῳ τῶν ὄν-
των ἐπεχωρίαζεν. οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκὸς τὸν ἄρ-
χοντα πρὸ τῶν ἀρχομένων ἀναφανῆναι, ἀλλὰ
τῆς ἀρχῆς προετοιμασθείσης, ἀκόλου-
θον ἦν ἀναδειχθῆναι τὸν βασιλεύοντα. ἐπειδὴ
τοίνυν οἷόν τινα βασίλειον καταγωγὴν τῷ μέλ-
λοντι βασιλεύειν ὁ τοῦ παντὸς ποιητὴς προευ-
τρέπισεν, αὕτη δὲ ἦν γῆ τε καὶ νῆσοι, καὶ θά-
λαττα, καὶ οὐρανὸς ὑπὲρ τούτων ὀρόφου δί-
κην ἐπικυρτούμενος· πλοῦτος δὲ παντοδα-
πὸς τοῖς βασιλείοις τούτοις ἐναπετέθη, πλοῦ-
D τον δὲ λέγω πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὅσον ἐν φυ-
τοῖς καὶ βλαστήμασι, καὶ ὅσον αἰσθητικόν τε καὶ
ἔμπνουν καὶ ἔμψυχον, εἰ δὲ χρὴ καὶ τὰς ὕλας
εἰς πλοῦτον καταριθμήσασθαι, ὅσαι διά τι-
νος εὐχροίας τίμιαι τοῖς ἀνθρωπίνοις ὀφθαλ-
μοῖς ἐνομίσθησαν, οἷον χρυσίον τε καὶ ἀργύ-
ριον, καὶ τῶν λίθων δὲ τούτων οὓς ἀγαπῶσιν οἱ ἄν-
θρωποι, καὶ τούτων πάντων τὴν ἀφθονίαν κα-
θάπερ τισὶ βασιλικοῖς θησαυροῖς τοῖς τῆς γῆς
κόλποις ἐγκατακρύψας· οὕτως ἀναδείκνυσιν ἐν
τῷ κόσμῳ τὸν ἄνθρωπον, τῶν ἐν τούτῳ θαυμά-
των, τῶν μὲν θεατὴν ἐσόμενον, τῶν δὲ κύριον.

ὡς διὰ μὲν τῆς ἀπολαύσεως τὴν σύνεσιν τοῦ χορηγοῦντος ἔχειν, διὰ δὲ τοῦ κάλλους τε καὶ μεγέθους τῶν ὁρωμένων τὴν ἄῤῥητόν τε καὶ ὑπὲρ λόγον τοῦ πεποιηκότος δύναμιν ἀνιχνεύειν. Διὰ ταῦτα τελευταῖος μετὰ τὴν κτίσιν εἰσήχθη ὁ ἄνθρωπος, οὐχ ὡς ἀπόβλητος ἐν ἐσχάτοις ἀποῤῥιφείς, ἀλλ' ὡς ἅμα τῇ γενέσει βασιλεὺς εἶναι τῶν ὑποχειρίων προσήκων. καὶ ὥσπερ τις ἀγαθὸς ἑστιάτωρ οὐ πρὸ τῆς παρασκευῆς τῶν ἐδωδίμων τὸν ἑστιώμενον εἰσοικίζεται, ἀλλ' εὐπρεπῆ τὰ πάντα παρασκευάσας, καὶ φαιδρύνας τοῖς καθήκουσι κόσμοις τὸν οἶκον, τὴν κλισίαν, τὴν τράπεζαν, ἐφ' ἑτοίμοις ἤδη τοῖς πρὸς τὴν τροφὴν ἐπιτηδείοις, ἐφέστιον ποιεῖται τὸν δαιτυμόνα· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ πλούσιός τε καὶ πολυτελὴς τῆς φύσεως ἡμῶν ἑστιάτωρ παντοίοις κάλλεσι κατακοσμήσας τὴν οἴκησιν, καὶ τὴν μεγάλην ταύτην καὶ παντοδαπὴν πανδαισίαν ἑτοιμασάμενος, οὕτως εἰσάγει τὸν ἄνθρωπον, ἔργον αὐτῷ δοὺς οὐ τὴν κτῆσιν τῶν μὴ προσόντων, ἀλλὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν παρόντων. καὶ διὰ τοῦτο διπλᾶς αὐτῷ τῆς κατασκευῆς τὰς ἀφορμὰς καταβάλλεται, τῷ γηΐνῳ τὸ θεῖον ἐγκαταμίξας· ἵνα δι' ἀμφοτέρων συγγενῶς τε καὶ οἰκείως πρὸς ἑκατέραν ἀπόλαυσιν ἔχῃ, τοῦ Θεοῦ μὲν διὰ τῆς θειοτέρας φύσεως, τῶν δὲ κατὰ τὴν γῆν ἀγαθῶν διὰ τῆς ὁμογενοῦς αἰσθήσεως ἀπολαύων.

A qui de horum fruitione ſapiētiam eius, qui hæc ſubminiſtraſſet, agnoſceret: de pulchritudine verò magnitudineq́. eorumdem, creatoris poteſtatem inueſtigaret illam, quæ neque comprænhendi ratione, neque exponi enarrādo poteſt. Hæ igitur cauſſę ſunt, quamobrem poſt creata cætera conditus homo ſit. Non enim putandum eſt, iccirco ad extrema reiectū fuiſſe, quòd vilis eſſet, ſed quòd eum ſtatim ab ortu ſuo reliquorum omnium tanquā ſubditorum, regem eſſe oportebat. Atque vt egregius conuiuator, antequā cibi parati ſint, conuiuam domum ſuam non deducit: ſed omnibus primùm eleganter inſtructis, ædi-

B bus, cenaculo, menſa ſplendidè exornatis, rebus denique ad victum neceſſariis omnibus comparatis, tum deinde conuiuam excipit: ita opulentus ille, ſumptuoſúſque conuiuator noſter, domo prius variis rebus eleganter ornata, epulóque magno inſtructo, quod omnis generis delicias haberet, tum demum hominem introducit: cuius eſſet opus, nō ea quæ abeſſent parare, ſed oblatis frui. Propterea duabus vt rebus hominis opificium conſtaret fecit, commiſtis nimirum diuinis ac terrenis, vt eſſe tam Dei quàm terreſtriū rerum fruitionem naturæ ſuæ conſentaneam ac propriam

C ſtatueret: Deóque per naturam diuiniorem, bonis autē terrenis per ſenſum, qui eiuſdem eſſet generis, frueretur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὅτι τιμιωτέρα πάσης τῆς φαινομένης κτίσεως ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις.

ΑΞΙΟΝ δὲ μηδὲ τοῦτο παρελθεῖν ἀθεώρητον, ὅτι τοῦ τηλικούτου κόσμου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν μερῶν στοιχειωδῶς πρὸς τὴν τοῦ παντὸς σύστασιν ὑποβληθέντων, ἀποσχεδιάζεταί πως ἡ κτίσις ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως ὁμοῦ τῷ προστάγματι ὑφισταμένη. τῆς δὲ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς βουλὴ προηγεῖται, καὶ προτυποῦται παρὰ τοῦ τεχνιτεύοντος, διὰ τῆς τοῦ λόγου γραφῆς τὸ ἐσόμενον, καὶ οἷον εἶναι προσήκει, καὶ πρὸς ποῖον ἀρχέτυπον τὴν ὁμοιότητα φέρειν, καὶ ἐπὶ τίνι γίνεται, καὶ τί ἐνεργήσει γενόμενον, καὶ τίνων ἡγεμονεύσει,

CAPVT III.

Hominis naturam omni creato quod cernimus præſtantiorem eſſe.

D ILLVD etiam conſideratione noſtra dignum eſt, quòd quum mundus hic talis ac tantus, omnéſque eius partes ad machinam vniuerſitatis rerum conſtituendam ordine congeſtæ eſſent: nullo, vt ita dicam, negocio natura rerum à Deo creata ſit, & continuò ad eiuſdem nutum exſtiterit. At hominis fabricationem deliberatio præcedit, & futuri operis ab artifice forma orationis pictura delineatur. Qualem videlicet hominem eſſe oporteat, qualíſque exemplaris imaginem referre, quamobrem creādus, & creati quæ futuræ ſint actiones, quibus cum imperio ſit pręfuturus:

de his igitur omnibus diſpicitur, vt præſtantiam homo dignitatémque ſuam obtineret, & prius etiam rerum vniuerſarum principatũ conſequeretur, quàm ortus eſſet. Iccirco Moſes ait, Deum hoc quodam modo loquutum eſſe: Faciamus hominem ad imaginem noſtri, ac ſimilitudinem, eſtóque hominibus imperium quum in maris piſces, tum terræ belluas, aëriſque volucres, in iumenta, in terram denique vniuerſam. O rem admirandam. Sol creatur nulla deliberatione præcedente, eodémque pacto cœlum: quibus duobus nihil eſſe par creatis in rebus poteſt. Vno verbo huiuſmodi in rerum natura miraculum exſtitit: neque vnde, vel quomodo ea facta ſint, expoſitum eſt. Idem cæteris in rebus ſingulis vſuuenit. Æther, ſidera, interiectus inter hæc & nos aër, mare, terra, animalia, plantæ, omnia vno Dei verbo in ortum producta ſunt. Solius ad hominis fabricationem creator ille vniuerſitatis rerum quadam cum conſideratione accedit: præparatáque primum opificij materie, illiúſque forma ad eximiæ pulchritudinis exemplar exprimendum deſignata, ſine etiam propoſito, ad quem creandus eſſet: tum deinde naturam ſibi conſimilem & actionibus affinem fabricat, quæ operi, cui deſtinaretur, eſſet aptiſſima.

Geneſ.1.

A πάντα προδιασκοπεῖται ὁ λόγος, ὡς πρεσβυτέραν αὐτὸν τῆς γενέσεως τὴν ἀξίαν λαχεῖν, πρὶν παρελθεῖν εἰς τὸ εἶναι τὴν τῶν ὄντων ἡγεμονίαν κτησάμενον. εἶπε γάρ, φησιν, ὁ Θεός, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς. ὢ τοῦ θαύματος. ἥλιος κατασκευάζεται, καὶ οὐδεμία προηγεῖται βουλή. οὐρανὸς ὡσαύτως, ὧν οὐδέν τι τῶν κατὰ τὴν κτίσιν ἴσον ἐστί, ῥήματι μόνῳ τὸ τοιοῦτον θαῦμα συνίσταται, οὔτε ὅθεν, οὔτε ὅπως, B οὔτε ἄλλό τι τοιοῦτον παρασημηναμένου τοῦ λόγου. οὕτω καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα, αἰθήρ, ἀστέρες, ὁ διὰ μέσου ἀήρ, θάλασσα, γῆ, ζῶα, φυτά, πάντα λόγῳ πρὸς γένεσιν ἄγεται. μόνῃ δὲ τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ περιεσκεμμένως πρόσεισιν ὁ τοῦ παντὸς ποιητής, ὡς καὶ ὕλην αὐτῷ τῆς συστάσεως προετοιμάσαι, καὶ ἀρχετύπῳ τινὶ κάλλει τὴν μορφὴν ὁμοιῶσαι, καὶ προθέντα τὸν σκοπόν, οὗ χάριν γενήσεται, κατάλληλον αὐτῷ καὶ οἰκείαν ταῖς ἐνεργείαις δημιουργῆσαι τὴν φύσιν, ἐπιτηδείως πρὸς τὸ προκείμενον C ἔχουσαν.

CAPVT IIII.

Hominis opificium in omnibus imperatoriam quandam auctoritatem oſtentare.

NAM quemadmodũ in rebus humanis artifices iis inſtrumẽtis quæ fabricantur, formã talem tribuunt, qualis eſſe ad vſum, cui deſtinantur, aptiſſima videri poteſt: ſic præſtantiſſimus ille rerum artifex naturã noſtram cõdidit velut inſtrumentũ quoddã regno adminiſtrando idoneũ. vtque eſſet ad hoc homo quàm aptiſſimus, quum præſtantiſſimis animi dotibus, tum ea quam cernimus, corporis eum forma exornauit. Et animus quidem regiam excelſámq. dignitatẽ ſuam longè ab humilitate priuata ſeiunctã, in eo declarat: quòd dominum neminem agnoſcit, & ſuo ex arbitrio agit omnia: meróq. & ſummo imperio, vt ipſi libet, ſemet gubernat. Nam cui tandem hoc conuenit, ſi non regi?

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὅτι διὰ πάντων ἐπισημαίνει τὴν ἀρχικὴν ἐξουσίαν ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευή.

ΚΑΘΑΠΕΡ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ D καταλλήλως τῇ χρείᾳ σχηματίζεται παρὰ τῶν τεχνιτευόντων τὸ ὄργανον· οὕτως οἷόν τι σκεῦος εἰς βασιλείας ἐνέργειαν ἐπιτήδειον τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ ἀριστοτέχνης ἐδημιούργησε, τοῖς τε κατὰ τὴν ψυχὴν προτερήμασι καὶ αὐτῷ τῷ τοῦ σώματος σχήματι τοιοῦτον εἶναι παρασκευάσας, οἷον ἐπιτηδείως πρὸς βασιλείαν ἔχειν. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τὸ βασιλικόν τε καὶ ἐπηρμένον αὐτόθεν δείκνυσι πόρρω τῆς ἰδιωτικῆς ταπεινότητος κεχωρισμένον, ἐκ τοῦ ἀδέσποτον αὐτὴν εἶναι καὶ αὐτεξούσιον, ἰδίοις θελήμασιν αὐτοκρατορικῶς διοικουμένην· τίνος γὰρ ἄλλου τοῦτο, καὶ οὐχὶ βασιλέως ἐστί;

καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τὸ τῆς δυναστευούσης τῶν πάντων φύσεως εἰκόνα γενέσθαι, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ εὐθὺς βασιλίδα δημιουργηθῆναι τὴν φύσιν. ὥσπερ γὰρ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν οἱ τὰς εἰκόνας τῶν κρατούντων κατασκευάζοντες, τόν τε χαρακτῆρα τῆς μορφῆς ἀναμάσσονται, καὶ τῇ περιβολῇ τῆς πορφυρίδος τὴν βασιλικὴν ἀξίαν συμπαραγράφουσι, καὶ λέγεται κατὰ συνήθειαν καὶ ἡ εἰκὼν, βασιλεύς· οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐπειδὴ πρὸς ἀρχὴν τῶν ἄλλων κατεσκευάζετο, διὰ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ παντὸς ὁμοιότητος, οἷόν τις ἔμψυχος εἰκὼν ἀνεστάθη, κοινωνοῦσα τῷ ἀρχετύπῳ καὶ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ὀνόματος· οὐ πορφυρίδα περικειμένη, οὐδὲ σκήπτρῳ καὶ διαδήματι τὴν ἀξίαν ἐπισημαίνουσα, οὐδὲ γὰρ τὸ ἀρχέτυπον ἐν τούτοις ἐστίν· ἀλλ' ἀντὶ μὲν τῆς ἁλουργίδος τὴν ἀρετὴν ἠμφιεσμένη, ὃ δὴ πάντων βασιλικώτατον ἐσθημάτων ἐστίν. ἀντὶ δὲ τοῦ σκήπτρου, τῇ μακαριότητι τῆς ἀθανασίας ἐρειδομένη, ἀντὶ δὲ τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος, τῷ τῆς δικαιοσύνης στεφάνῳ κεκοσμημένη. ὥστε διὰ πάντων ἐν τῷ τῆς βασιλείας ἀξιώματι δείκνυσθαι δι' ἀκριβείας πρὸς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος ὁμοιωθεῖσαν.

A Præterea hominem naturæ diuinæ, cuius omnia parent imperio, imaginem eſſe: nihil eſſe putandum eſt aliud, quàm regium ei decus ipſa in creatione tributum eſſe. Quemadmodum enim more humano, qui principum imagines faciunt, natiua formæ indicia effingunt, atque etiam purpuræ amictu regiam dignitatem exprimunt: eáque deinde ſuis imago numeris abſoluta, ex conſuetudine Rex appellatur: Ita & hominis natura, ſic condita vt reliquorum creatorum domina eſſet; propter eam, qua Regem B vniuerſitatis huius refert, ſimilitudinem, imago quaſi viua erecta eſt, cum qua & dignitas & nomen archetypi communicaretur. Atque hæc imago non purpura eſt exornata, neque ſceptro & regia faſcia præſtantiſſimam dignitatem ſuam vt oſtentaret neceſſe habebat: quando ne ipſum quidem exemplum, ad quod eſt conformata, rebus in huiuſmodi conſiſtit: ſed pro purpura virtute amicta eſt, quo cultu nihil magis eſſe regium poteſt: pro ſceptro, immortali beatitate ſuffulta: pro C regia faſcia, iuſtitiæ corona exornata. Denique de omnibus quæ maieſtati regiæ conueniunt, apparet, vnam hanc imaginem, pulchritudinem principis exemplaris accuratè referre.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ὅτι ὁμοίωμα τῆς θείας βασιλείας ὁ ἄνθρωπος.

ΤΟ δὲ θεῖον κάλλος οὐ σχήματί τινι, καὶ μορφῆς εὐμορφίᾳ, διά τινος εὐχροίας ἀγλαΐζεται· ἀλλ' ἐν ἀφράστῳ μακαριότητι κατ' ἀρετὴν θεωρεῖται. ὥσπερ τοίνυν τὰς ἀνθρωπίνας μορφὰς διὰ χρωμάτων τινῶν ἐπὶ τοὺς πίνακας οἱ γραφεῖς μεταφέρουσι, τὰς οἰκείας τε καὶ καταλλήλους βαφὰς ἀπαλείφοντες τῷ μιμήματι, ὡς ἂν δι' ἀκριβείας τὸ ἀρχέτυπον κάλλος μετενεχθείη πρὸς τὸ ὁμοίωμα· οὕτω μοι νόει καὶ τὸν ἡμέτερον πλάστην, οἷόν τισι βαφαῖς τῇ τῶν ἀρετῶν ἐπιβολῇ πρὸς τὸ ἴδιον κάλλος τὴν εἰκόνα περιανθίσαντα, ἐν ἡμῖν δεῖξαι τὴν ἰδίαν ἀρχήν. πο-

CAPVT V.

Hominem diuini imperij imaginem exhibere.

CÆTERVM pulcritudo illa diuina, non vlla in forma vel eximia venu- D ſtate externa reſplendet, ſed in beatitate ſecundum virtutem ineffabili conſiſtit. Iccirco quemadmodum pictores coloribus quibuſdam figuras humanas in tabulis exprimunt, omníque ſtudio colores proprios & conuenientes addere picturæ ſuæ conantur, vt pulcritudinem eius, quod exprimunt, exemplaris accuratè in imaginem ipſam transferant: ſic noſtrum etiam conditorem exiſtimabis, indentem virtutes animis noſtris, iiſdem veluti coloribus imaginem ſuam ad ſimilitudinem propriæ pulcritudinis ornaſſe, vt principatus ſui imago in nobis perſpiceretur. Sunt autem

multiplices ac varij huius imaginis colores, quibus natiua Dei forma ad viuum exprimitur: non illi quidem vel rubor, vel ſplendor, vel facta ſecundum qualitatum proportionem horum inter ſe commiſtio, vel atramenti ad fucum vſurpatio, qua ſupercilia oculíve ſublinantur, ac quodam temperamento partes depreſſæ ſubluſtres reddantur, vel ſi quid eſt huiuſmodi quod artificum induſtria reperit: ſed puritas, immunitas à perturbationibus, beatitudo, condicio mali omnis expers, & his alia conſimilia, quæ hominem Deo parem efficiunt. Eiuſmodi floribus hominum naturam artifex ille propriæ imaginis ornauit. Quod ſi & alia libet perquirere, quibus diuina pulcritudo exprimitur: intelliges etiam illa quod attinet, ſimilitudinem in imagine noſtra accuratè ſeruatam eſſe. In natura diuina eſt mens &

Ioan. 1. ſermo. Eſt enim ſacris in litteris proditum, initio rerum Sermonē iam fuiſſe. Paulus etiam vates Chriſti mentem habuiſſe tradit, per eos loquentem. Conſentaneum his quiddam eſt in homine. Nam in teipſo animaduertis & ſermonem eſſe, & vim intelligētem, quæ ſunt veræ illius mentis & ſermonis imago. Deus itē charitas eſt, & fons ipſe amoris mutui. Sic enim magnus ille Ioānes lo-

Ioan. 2. quitur, quū ait: Ex Deo eſt charitas, &

Ioan. 13. Deus ipſe nihil eſt aliud quàm charitas. Etiā hanc faciei noſtræ notā rerū creator impreſſit: itaq. inquit: Ex eo intelligent omnes, vos meos eſſe diſcipulos, ſi mutuo vos amore complectemini. Iccirco ſi mutuus hic amor in nobis deſideretur, totius imaginis notæ mutatæ ſcilicet erunt. Omnia intuetur diuinum numen, omnia exaudit, omnia perſcrutatur. Etiam tu viſu auditúque res percipis, & mentis intelligentia vniuerſa inquiris & perſcrutaris.

A λυειδῆ δὲ καὶ ποικίλα τὰ οἱονεὶ χρώματα τῆς εἰκόνος, δι' ὧν ἡ ἀληθινὴ ἀναζωγραφεῖται μορφή, οὐκ ἐρύθημα καὶ λαμπρότης, καὶ ἡ ποιὰ τούτων πρὸς ἄλληλα μῖξις, οὐδέ τινος μέλανος ὑπογραφὴ ὀφρύν τε καὶ ὀφθαλμοὺς ὑπαλείφουσα, καὶ κατά τινα κρᾶσιν τὰ κοῖλα τοῦ χαρακτῆρος ὑποσκιάζουσα, καὶ ὅσα τοιαῦτα ζωγράφων χεῖρες ἐπιτεχνήσαντο· ἀλλ' ἀντὶ τούτων καθαρότης, ἀπάθεια, μακαριότης, κακοῦ παντὸς ἀλλοτρίωσις, καὶ ὅσα τοῦ τοιούτου γένους ἐστί, δι' ὧν μορφοῦται τοῖς

B ἀνθρώποις ἡ πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσις. τοιούτοις ἄνθεσιν ὁ δημιουργὸς τῆς ἰδίας εἰκόνος τὴν ἡμετέραν διεχάραξε φύσιν. Εἰ δὲ καὶ τὰ ἄλλα συνεξετάζοις, δι' ὧν τὸ θεῖον κάλλος χαρακτηρίζεται· εὑρήσεις καὶ πρὸς ἐκεῖνα δι' ἀκριβείας σωζομένην ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς εἰκόνι τὴν ὁμοιότητα. νοῦς καὶ λόγος ἡ θειότης ἐστίν. ἐν ἀρχῇ τε γὰρ ἦν ὁ λόγος. καὶ οἱ προφῆται κατὰ Παῦλον νοῦν Χριστοῦ ἔχουσι, τὸν ἐν αὐτοῖς λαλοῦντα. οὐ πόρρω τούτων καὶ τὸ ἀνθρώπινον. ὁρᾷς ἐν σεαυτῷ καὶ τὸν λόγον, καὶ τὴν διά-

C νοιαν, μίμημα τοῦ ὄντως νοῦ τε καὶ λόγου. ἀγάπη πάλιν ὁ Θεός, καὶ ἀγάπης πηγή. τοῦτο γάρ φησιν Ἰωάννης ὁ μέγας, ὅτι ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί. τοῦτο καὶ ἡμέτερον πεποίηται πρόσωπον ὁ τῆς φύσεως πλάστης· ἐν τούτῳ γάρ, φησι, γνώσονται πάντες, ὅτι μαθηταί μου ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. οὐκοῦν μὴ παρούσης ταύτης, ἅπας ὁ χαρακτὴρ τῆς εἰκόνος μεταπεποίηται. πάντα ἐπιβλέπει, καὶ πάντα ἐπακούει τὸ θεῖον, καὶ πάντα διερευνᾶται. ἔχεις καὶ σὺ τὴν δι' ὄψεως καὶ ἀκοῆς τῶν ὄντων ἀντίληψιν, καὶ τὴν ζητη-

D τικήν τε καὶ διερευνητικὴν τῶν ὄντων διάνοιαν.

CAPVT VI.

Cognationis quæ menti cum natura eſt, indagatio: vbi obiter & hæreticorum qui Anomæi dicuntur, doctrina refutatur.

NEMO autem exiſtimet ita me loqui, quaſi Deum ſtatuam ſic agere, vt hominem videmus diuerſis facultatibus in agendo vti. Non enim fas

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

Ἐξέτασις τῆς τοῦ νοῦ πρὸς τὴν φύσιν συγγενείας, ἐν ᾧ καὶ ἐκ παρόδου τὸ τῶν ἀνομοίων διελέγχεται δόγμα.

ΚΑΙ με μηδεὶς οἰέσθω καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἐν διαφόροις δυνάμεσι τὸ θεῖον λέγειν τῶν ὄντων ἐφάπτεσθαι. οὐ γὰρ

ἐστι δυνατὸν ἐν τῇ ἁπλότητι τῆς θεότητος τὸ ποικίλον τι καὶ πολυειδὲς τῆς ἀντιληπτικῆς ἐνεργείας κατανοῆσαι. ἐπεὶ γὰρ ἐφ᾽ ἡμῶν πολλαί τινες εἰσὶν αἱ ἀντιληπτικαὶ τῶν πραγμάτων δυνάμεις, εἰ καὶ πολυτρόπως διὰ τῶν αἰσθήσεων τῶν κατὰ ζωὴν ἐφαπτόμεθα. μία γάρ τις ἐστὶ δύναμις, αὐτὸς ὁ ἐγκείμενος νοῦς, ὁ δι᾽ ἑκάστου τῶν αἰσθητηρίων διεξιὼν, καὶ τῶν ὄντων ἐπιδρασσόμενος. οὗτος θεωρεῖ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ φαινόμενον. οὗτος συνίησι διὰ τῆς ἀκοῆς τὸ λεγόμενον, ἀγαπᾷ τι τὸ κατευθύμιον, καὶ τὸ μὴ καθ᾽ ἡδονὴν ἀποστρέφεται, καὶ τῇ χειρὶ κέχρηται πρὸς τὸ, ὅ,τι βούλεται, κρατῶν δι᾽ αὐτῆς καὶ ἀπωθούμενος ἅπερ ἂν λυσιτελεῖν κρίνῃ, τῇ τοῦ ὀργάνου συνεργίᾳ εἰς τοῦτο συγχρώμενος. εἰ τοίνυν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κἂν διάφορα τύχῃ τὰ πρὸς αἴσθησιν κατεσκευασμένα παρὰ τῆς φύσεως ὄργανα, ὁ διὰ πάντων ἐνεργῶν καὶ κινούμενος, καὶ καταλλήλως ἑκάστῳ πρὸς τὸ προκείμενον κεχρημένος, εἷς ἐστι καὶ ὁ αὐτός, ταῖς διαφοραῖς τῶν ἐνεργειῶν οὐ συνεξαλλάσσων τὴν φύσιν· πῶς ἄν τις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ποικίλων δυνάμεων τὸ πολυμερὲς τῆς οὐσίας καταψηφίσαιτο; ὁ γὰρ πλάσας τὸν ὀφθαλμόν, καθώς φησιν ὁ προφήτης, καὶ ὁ φυτεύσας τὸ οὖς, πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ παραδείγματα τὰς ἐνεργείας ταύτας οἷόν τινας γνωριστικοὺς χαρακτῆρας τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐνεσημήνατο. ποιήσωμεν γάρ, φησιν, ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν. ἀλλὰ ποῦ μοι τῶν Ἀνομοίων ἡ αἵρεσις; τί πρὸς τὴν τοιαύτην ἐροῦσι φωνήν; πῶς διασώσουσιν ἐν τοῖς εἰρημένοις τοῦ δόγματος αὐτῶν τὴν κενότητα; ἆρα δυνατὸν εἶναι φήσουσι, μίαν εἰκόνα διαφόροις ὁμοιωθῆναι μορφαῖς; εἰ ἀνόμοιος κατὰ τὴν φύσιν τῷ πατρὶ ὁ υἱός, πῶς μίαν κατασκευάζει τῶν διαφόρων φύσεων τὴν εἰκόνα; ὁ γὰρ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν, εἰπών, καὶ διὰ τῆς πληθυντικῆς σημασίας τὴν ἁγίαν τριάδα δηλώσας, οὐκ ἂν τῆς εἰκόνος μοναδικῶς ἐπεμνήσθη, εἴπερ ἀνομοίως ἔχοι πρὸς ἄλληλα τὰ ἀρχέτυπα. οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν τῶν ἀλλήλοις μὴ συμβαινόντων εἰς ἓν ἀναδειχθῆναι ὁμοίωμα· ἀλλ᾽ εἰ διάφοροι ἦσαν αἱ φύσεις, διαφόρους πάντως καὶ τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἐνεστήσατο, τὴν κατάλληλον ἑκάστῃ δημιουργήσας. ἀλλ᾽ ἐπεὶ μία μὲν ἡ εἰκών, οὐχ εἷς δὲ ὁ τῆς εἰκόνος ἀρχέτυπος·

A eſt ita de Deo, cuius eſt natura ſimplex, cogitare: quaſi varia multiplicique facultate præditus agendi ſit. Nam nec in nobis quidem multæ ſunt facultates per quas agimus, etiamſi diuerſis modis per ſenſus omnia ſuſcipimus. Eſt enim in nobis vna quædam vis ac facultas, nimirum mens, quæ ſingulas ſenſuum ſedes permeando vniuerſa efficit. Hæc oculis quidquid offertur, videt: hæc quidquid dicitur, aurium ope percipit. hæc quæ grata ſunt amplectitur, ingrata verò auerſatur: hæc manu miniſtra quamcumque ad rem viſum fuerit, vtitur, eiuſdem vt inſtrumenti ope res vel continet, vel reijcit, prout ex vſu fore
B ſtatuit. Quod ſi igitur in homine vnum quiddam eſt & idem, quod per omnia vi facultatéque ſua agit ac mouetur, & viciſſim nunc hoc nũc illo ſenſu vtitur, quodque ob agendi varietatẽ naturam ſuam non mutat, vtcumque ſenſuum inſtrumenta diuerſa ſint à natura condita: quo pacto quis adeò demens eſſe poſſit, vt Dei naturam per facultates varias quaſi multimembrem (vt ita dixerim) imaginetur? Nam qui oculum finxit, vti vates loquitur, & aurem plantauit, facultates haſce tanquam notas quaſdã, de quibus facti ad ipſius exemplum agnoſceremur, hominum natu-
C ræ impreſſit. Idcirco inquit: Faciamus hominem ad imaginem noſtram. Sed vbi nobis Anomæi? quid ad hæc tandem dicturi ſunt? quo pacto aduerſus ea quæ tradita à nobis ſunt, doctrinam ſuam abſurdã tuebuntur? hoccine ſcilicet reſpondebunt, fieri poſſe vt vna eadémq. imago formis diuerſis reſpondeat? At verò ſi natura patri diſſimilis eſt filius, quomodo naturarum diuerſarum eadẽ effecta imago eſt? Nam quum dicatur, Faciamus hominem ad noſtri
D imaginem: numeróque multitudinis ſacroſancta Trinitas indicetur: nõ erat numero ſingulari imaginis facienda mentio, ſi quidem diſſimiles erant, ad quorum exemplar ea conformabatur. Fieri enim haudquaquã poterat, vt diſſimiles ac diuerſi inter ſe vna eadémq. imagine repræſentarentur. adeóque ſi erant naturæ diuerſæ, etiã imagines eos ſui diuerſas condere neceſſe fuit, quarum quælibet exẽplari ſuo reſponderet. Sed quum vna tantum imago ſit, non vnũ tamen vnius imaginis archetypum:

Pſal. 93.

quis adeò mẽtis inops fuerit, vt ignoret, A quæ vni eidémq. rei ſimilia ſunt, eadem inter ſe quoque ſimilia eſſe? Iccirco ſic loquitur, fortaſſis vt in ipſa hominis creatione prauam horum hæreſim præcideret: Faciamus hominem ad imaginem ſimilitudinémque noſtram.

τίς οὕτως ἔξω διανοίας ἐστὶν, ὡς ἀγνοεῖν, ὅτι τὰ τῷ ἑνὶ ὁμοιούμενα, καὶ πρὸς ἄλληλα πάντως ὁμοίως ἔχει; διὰ τοῦτό φησι, τάχα τὴν κακίαν ταύτην ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὁ λόγος ὑποτεμνόμενος· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν.

CAPVT VII.

Quamobrem nullis à natura ſit armis homo, nulliſque tegumentis instructus. B

QVID verò ſibi vult erecta in homine figura? aut cur non corpori quaſi congenitæ ſunt quædam ad tuendam vitam neceſſariæ vires? imparatus adeò ab omnibus naturæ præſidiis, inermis, pauper, omnium ad vſum vitæ neceſſariorum egens creatur, dignior commiſeratione, vti quidem apparebat, quàm qui beatus prædicaretur. Non cornuum munitione armatus, non vnguium acumine, non dentibus, non vngulis, non aculeo venenato, cuiuſmodi rebus instructa C pleraque animalia vim lædentium ſe propulſare videmus. ne pilis quidem corpus tegitur. At verò eum, cui in res cæteras imperium deſtinabatur, armis à natura propriis munitum eſſe oportebat, ne ad tuendum ſeſe ope aliena egeret. Iam leo, aper, tigris, pardalis, cætera neceſſariis à natura viribus ad tuendum ſalutem ſuam egregiè instructa ſunt. Tauro cornua, lepori celeritas, capreæ vis ſaliendi, oculorúmque præstantia: alij animali magnitudo, alij proboſcis: volucribus alæ, api aculeus; atque adeò omnibus aliquid, quo ſe conſeruent, D natura largita eſt. Solus homo pernicibus tardior, corpulentis minor, eis quæ armis à natura datis tuta ſunt, imbecillior eſt. Quî igitur, dixerit aliquis, conſentaneum eſt, tali rerum ſummam obtigiſſe? Ego verò haud difficulter oſtendero, id quod à natura nobis deeſſe videtur, vnam eſſe cauſſam ob quam cætera noſtra ſint in poteſtate. Nam ſi eæ hominis vires forent, vt equos celeritate præcurreret,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Διὰ τί γυμνὸς τῶν ἐκ φύσεως ὅπλων τε καὶ προκαλυμμάτων ὁ ἄνθρωπος.

ΑΛΛΑ τί βούλεται τὸ τοῦ σχήματος ὄρθιον; τί δὲ οὐχὶ συμφυεῖς εἰσιν αἱ πρὸς τὸν βίον δυνάμεις τῷ σώματι; ἀλλὰ γυμνὸς μὲν τῶν φυσικῶν σκεπασμάτων, ἄοπλος δέ τις καὶ πένης ὁ ἄνθρωπος, καὶ τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἐνδεὴς ἁπάντων ἐπὶ τὸν βίον παράγεται, ἐλεεῖσθαι μᾶλλον ἢ μακαρίζεσθαι κατὰ τὸ φαινόμενον ἄξιος. οὐ προβολαῖς κεράτων καθωπλισμένος, οὐκ ὀνύχων ἀκμαῖς, οὐχ ὁπλαῖς, ἢ ὀδοῦσιν, ἤ τινι κέντρῳ θανατηφόρον ἰὸν ἐκ φύσεως ἔχοντι, οἷα δὴ τὰ πολλὰ τῶν ζώων ἐν ἑαυτοῖς πρὸς τὴν τῶν λυπούντων ἄμυναν κέκτηται. οὐ τῇ τῶν τριχῶν περιβολῇ τὸ σῶμα καλύπτεται, καίτοι γε ἴσως τὸν εἰς ἀρχὴν τῶν ἄλλων προτεταγμένον, οἰκείοις ὅπλοις ἔδει περιπεφράχθαι παρὰ τῆς φύσεως, ὡς ἂν μὴ τῆς παρ' ἑτέρων ἐπικουρίας πρὸς τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν δέοιτο. νυνὶ δὲ λέων μὲν, καὶ σῦς, καὶ τίγρις, καὶ πάρδαλις, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἀρκοῦσαν ἔχει πρὸς σωτηρίαν τὴν ἐκ φύσεως δύναμιν, καὶ τῷ ταύρῳ μὲν τὸ κέρας, καὶ τῷ λαγωῷ τὸ τάχος, καὶ τῇ δορκάδι τὸ πήδημα καὶ τὸ κατ' ὀφθαλμὸν ἀσφαλὲς, καὶ ἄλλῳ τινὶ ζώῳ τὸ μέγεθος, καὶ ἑτέροις ἡ προνομαία, καὶ τοῖς πετεινοῖς τὸ πτερὸν, καὶ τῇ μελίσσῃ τὸ κέντρον, καὶ πᾶσι πάντως ἔν τι εἰς σωτηρίαν παρὰ τῆς φύσεως ἐμπέφυκε. μόνος δὲ πάντων ὁ ἄνθρωπος τῶν μὲν ταχυδρομούντων ἀργότερος, τῶν δὲ πολυσαρκούντων βραχύτερος, τῶν δὲ τοῖς συμφύτοις ὅπλοις ἠσφαλισμένων εὐαλωτότερος. καὶ πῶς, ἐρεῖ τις, ὁ τοιοῦτος τὴν ἀρχὴν τὴν κατὰ πάντων κεκλήρωται; ἀλλ' οὐδὲν οἶμαι χαλεπὸν δεῖξαι, ὅτι τὸ δοκοῦν ἐπιδεὲς τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀφορμὴ πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ὑποχειρίων ἐστίν. εἰ γὰρ οὕτω δυνάμεως εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, ὡς τῇ μὲν ὠκύτητι παρατρέχειν τὸν ἵππον,

ἀτείρεστον δὲ ὑπὸ στερρότητος ἔχειν τὸν πόδα, ὁπλαῖς ποσὶν ἢ χηλαῖς ἐρειδόμενον, κέρατα δὲ καὶ κέντρα καὶ ὄνυχας ἐν ἑαυτῷ φέρειν· πρῶτον μὲν θηριώδης τις ἂν ἦν, καὶ δυσέντευκτος, τοιούτων αὐτῷ τῷ σώματι συμπεφυκότων. ἔπειτα δὲ παρέδραμεν ἂν τὴν κατὰ τῶν ἄλλων ἀρχὴν, οὐδὲν τῆς συνεργίας τῶν ὑποχειρίων δεόμενος. νυνὶ δὲ τούτου χάριν ἐφ' ἕκαστον τῶν ὑπεζευγμένων ἡμῖν αἱ τοῦ βίου χρεῖαι καταμεμερίσθησαν, ὡς ἀναγκαίαν ποιεῖν τὴν κατ' ἐκείνων ἀρχήν. τὸ μὲν βραδὺ τοῦ σώματος δυσκίνητον, τὸν ἵππον τῇ χρείᾳ προσήγαγέ τε καὶ ἐδαμάσατο. ἡ δὲ τῆς σαρκὸς γυμνότης, ἀναγκαίαν τὴν τῶν προβάτων ἐπιστασίαν ἐποίησεν, ἐκ τῆς ἐτησίου τῶν ἐρίων φορᾶς τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀναπληρουμένης τὸ λεῖπον. τὸ δὲ καὶ τὰς ἀφορμὰς ἡμῖν τὰς πρὸς τὸν βίον καὶ ἐξ ἑτέρων εἰσάγεσθαι, τὰ ἀχθοφόρα τῶν ζώων ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις ὑπέζευξεν. ἀλλὰ μὴν τὸ μὴ δύνασθαι καθ' ὁμοιότητα τῶν βοσκημάτων ποηφαγεῖν, ὑποχείριον τῷ βίῳ τὸν βοῦν ἀπειργάσατο, τοῖς ἰδίοις πόνοις τὴν ζωὴν ἡμῖν ἐξευμαρίζοντα. ἐπεὶ δὲ καὶ ὀδόντων καὶ δήγματος ἦν χρεία πρὸς τὸ καταγωνίζεσθαί τινα τῶν ἄλλων ζώων, διὰ τῆς τῶν ὀδόντων βλάβης παρέσχεν ὁ κύων μετὰ τοῦ τάχους τὴν ἰδίαν γένυν τῇ ἡμετέρᾳ χρείᾳ, οἷόν τις ἔμψυχος μάχαιρα τῷ ἀνθρώπῳ γινόμενος. κεράτων δὲ προβολῆς καὶ ὀνύχων ἀκμῆς ἰσχυρότερός τε καὶ τομώτερος ἐπινενόηται τοῖς ἀνθρώποις ὁ σίδηρος, οὐκ ἀεὶ συμπεφυκὼς ἡμῖν, ὥσπερ τοῖς θηρίοις ἐκεῖνα, ἀλλ' ἐπὶ καιροῦ συμμαχήσας τὸ λοιπὸν ἐφ' ἑαυτοῦ μένει. καὶ ἀντὶ τῆς τοῦ κροκοδείλου φολίδος, ἔστι μὲν καὶ αὐτὴν ἐκείνην ὅπλον ποιήσασθαι, κατὰ καιρὸν τὴν δορὰν περιθέμενον. εἰ δὲ μὴ, σχηματίζεται καὶ πρὸς τοῦτο παρὰ τῆς τέχνης ὁ σίδηρος, ὃς ἐπὶ καιροῦ πρὸς τὸν πόλεμον ὑπηρετήσας, πάλιν ἐλεύθερον τοῦ ἄχθους ἐπ' εἰρήνης τὸν ὁπλίτην κατέλιπεν. ὑπηρετεῖ δὲ τῷ βίῳ καὶ τὸ πτερὸν τῶν ὀρνέων, ὡς μηδὲ τοῦ πτηνοῦ τάχους δι' ἐπινοίας ἡμᾶς ἀπολείπεσθαι. τὰ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν τιθασσὰ γίνεται, καὶ συνεργεῖ τοῖς θηρεύουσι· τὰ δὲ δι' ἐκείνων ταῖς χρείαις ἡμῶν δι' ἐπινοίας ὑπάγεται· ἀλλὰ καὶ πτερώσασα ἡμῖν τοὺς οἰστοὺς ἡ τέχνη δι' ἐπινοίας ποιησαμένη,

A ac pedes haberet ea duritie, vt lædi non poſſent, vngulis nimirũ ſolidis vel chelis munitos, præterea ipſi nec cornua nec aculei nec vngues deeſſent: primùm quidem immanitate ferus ac crudelis eſſet, rebus ad exercendam ſæuitiam comparatis à natura inſtructus. Deinde imperiũ in res ceteras non occupaſſet, quando eis etiam imperio ſuo ſubiectis nullam ad rem eguiſſet. Nunc hac ipſa de cauſſa ſingula quaſi mancipia noſtra diuerſos ad vſus vitæ deſtinauimus, vt omnino nobis neceſſe ſit ipſis cum imperio præeſſe. Itaque quum ob B corporis exiguitatem loco non ſatis agiliter moueamur: equum ſcilicet domitum ad vſum noſtrum acciuimus. Corporis nuditas, vt in oues imperium neceſſario vſurparemus, effecit: quò ex annuis earum lanis, quod naturæ noſtrę deerat, ſumeremus. Quod aliis ex regionibus quædam ad vitam ſuſtinẽdam petenda eſſent, fecit, vt animalia quæ ferendis oneribus eſſent, in hunc vſum ſub iugum mitteremus. quia porrò fieri non poterat vt inſtar reliquorum pecorum herbis graminéque veſceremur: C icc irco bouem nobis ſubiecimus, quo pro nobis laborante conficeret, vt nos iucundè facilliméque agitaremus. Dentibus ac morſu nobis opus erat ad expugnãda cetera animalia: prębuit ad hunc vſum nobis maxillã canis, atque etiam velocitatem ſuam, vt non abſurdè viuus hominis gladius dici poſſit. Cornuum & vnguium loco ferro vtendum eſſe potius homines animaduerterunt, quod illa cùm duricie, tum acumine longè vincit. Quamquam ferrum homines non ſemper vſurpãt, ſicut illa feris nunquam non adſunt: ſed vtimur eo interdum, quum ita res poſtulat, ac deinde D viciſſim deponitur. Pro crocodili ſquamea cute, licet ab eodem petere quod nos muniat, ſi videlicet aut tergora, aut ferrum ad eundem vſum conformatum induamus. Hoc belli tẽpore poſtquam miles vſurpauit, pace conſtituta eiuſdem onere ſe leuat. Etiam auium pennæ hominum commodis ſeruiunt, efficiente hominum induſtria, quò ne volucris quidem illa pernicitas à nobis deſideretur. Auium enim quædam factæ cicures, venatoribus vſui ſunt. earum namque opera ceteras capimus. Quin & alatas ſagittas ars machinata, volu-

crem illam pernicitatem ad vſus noſtros in arcu imitata eſt. Quòd autem plantæ noſtræ ad itinera perficienda comparatæ non ſunt, quippe quæ facillimè lædantur: idipſum facit, vt hac etiam in parte remedium quæramus, pedibúſque noſtris calceos aptemus.

A τὸ πτηνὸν τάχος ταῖς ἡμετέραις χρείαις διὰ τοῦ τόξου χαρίζεται. τὸ δὲ εὐπαθεῖς καὶ ἀπείπλοις ἡμῖν πρὸς τὴν πορείαν εἶναι τὰς βάσεις, ἀναγκαίαν ποιεῖ τὴν ἐκ τῶν ὑποζυγίων συνεργίαν. ἐκεῖθεν γάρ ἐστι τοῖς ποσὶ περιαρμόσαι τὰ πέδιλα.

CAPVT VIII.

Quamobrem recta ſit hominis figura. tum etiam manus ſermonis cauſſa factas eſſe. denique, & de animorum diſcrimine diſſeritur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Διὰ τί ὄρθιον τοῦ ἀνθρώπου τὸ σχῆμα, καὶ ὅτι διὰ τὸν λόγον αἱ χεῖρες, ἐν ᾧ τις καὶ περὶ B διαφορᾶς ψυχῶν φιλοσοφία.

CONVENIVNT & illa Imperatori, regiæque dignitatis indicia ſunt, quòd recta homini figura tributa ſit, qua ad cœlum tendit, ac ſurſum ſpectat. Nam quòd ſolus homo inter alias res creatas huiuſmodi ſit, reliquis omnibus corpore deorſum vergentibus: clariſſimè demonſtrat, quantò poteſtas naturæ ſupra cætera eminentis præſtantior illis ſit, quæ ſe huius imperio ſummittunt. Horum anteriora corporis membra pedes ſunt, quòd ea quę deorſum ſpectant, omnino quodam quaſi fulcro indigebant. In hominis autem opificio manus horum loco ſunt factæ. Nam in figura erecta vnum quaſi fundamentum ſufficiebat, quod vtroque pede ſtantem firmiter fulciret. Erat & cæteroqui manuum opera ad eloquendi vim adiuuandam neceſſaria. Itaque ſi quis dicat naturæ loquenti manus ſermonis cauſſa eſſe datas, non is quidem planè à vero aberrauerit. In quo non ad hoc tantum animo reſpiciendum eſt, quod venire cuiuis in mentem poteſt, nimirum quòd litteris exprimi ſermo à nobis manuum ſollertia ſolet: quamquam hoc ipſum non à nulla rationis præſtantia profectũ eſt, homines per litteras loqui, ac propè modo quodam manibus inter ſe diſſerere, litterarum notis voces ipſas comprehendentibus. Ego verò quũ manus in exprimẽdo ſermone aliquid afferre adiumenti aio: aliud habeo quò reſpiciã. In quod antequàm inquiramus, libet quiddã cõſiderare, quod omiſſum à nobis eſt. Parum enim abfuit, quin eius obliti eſſemus, quod in ordine rerum, vt eæ conditæ ſunt, præcedit: Quamobrem prius res

ΟΡΘΙΟΝ δὲ τοῦ ἀνθρώπου τὸ σχῆμα, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνεται, καὶ ἄνω βλέπει. ἀρχικὰ καὶ ταῦτα, καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ἐπισημαίνοντα. τὸ γὰρ μόνον ἐν τοῖς οὖσι τοιοῦτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασι πρὸς τὸ κάτω νενευκέναι τὰ σώματα, σαφῶς δείκνυσι τὴν τῆς ἀξίας διαφορὰν, τῶν τε ὑποκυπτόντων τῇ δυναστείᾳ, καὶ τῆς ὑπεραιρούσης αὐτῶν ἐξουσίας. τοῖς μὲν C γὰρ ἄλλοις ἅπασι τὰ ἔμπροσθεν κῶλα τοῦ σώματος πόδες εἰσὶ, διότι τὸ κεκυφὸς ἐδεῖτο πάντως τοῦ ὑπερείδοντος. ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς χεῖρες τὰ κῶλα ἐγένοντο. τοῦ γὰρ ὀρθίου σχήματος αὐτάρκης ἦν πρὸς τὴν χρείαν μία βάσις, διπλοῖς ποσὶν ἐν ἀσφαλείᾳ τὴν στάσιν ἐρείδουσα. ἄλλως δὲ καὶ τῇ τοῦ λόγου χρείᾳ συνεργός ἐστιν ἡ τῶν χειρῶν ὑπουργία. καί τις ἴδιον τῆς λογικῆς φύσεως τὴν τῶν χειρῶν ὑπηρεσίαν εἰπὼν, οὐ τοῦ παντὸς ἁμαρτήσεται. οὐ μόνον πρὸς τὸ κοινὸν D τοῦτο καὶ πρόχειρον ἀποτρέχων τῇ διανοίᾳ, ὅτι γράμμασι τὸν λόγον διὰ τῆς τῶν χειρῶν εὐφυΐας ἐνσημαινόμεθα· ἔστι μὲν γὰρ οὐδὲ τοῦτο λογικῆς χάριτος ἄμοιρον, τὸ φθέγγεσθαι διὰ γραμμάτων ἡμᾶς, καὶ τρόπον τινὰ διὰ χειρὸς διαλέγεσθαι, τοῖς τῶν στοιχείων χαρακτῆρσι τὰς φωνὰς διασώζοντας· ἀλλ' ἐγὼ πρὸς ἕτερον βλέπων, συνεργεῖν φημι τὰς χεῖρας τῇ ἐκφωνήσει τοῦ λόγου. μᾶλλον δὲ πρὶν περὶ τούτων διεξετάσαι, τὸν παρεθέντα λόγον κατανοήσωμεν. μικροῦ γὰρ ἡμᾶς τὸ κατὰ τὴν τάξιν τῶν γεγονότων διέλαθεν. τίνος χάριν προηγεῖται

A μὲν ἡ βλάστη τῶν ἐκ τῆς γῆς φυομένων, ἐπιγίνεται δὲ τὰ ἄλογα τῶν ζώων, καὶ οὕτω μετὰ τὴν κατασκευὴν τούτων ὁ ἄνθρωπος. τάχα γὰρ οὐ μόνον τὸ ἐκ τοῦ προχείρου νοούμενον διὰ τούτου μανθάνομεν, ὅτι τῶν ζώων ἕνεκεν ἡ πόα χρήσιμος ἐφάνη τῷ κτίσαντι. διὰ δὲ τὸν ἄνθρωπον τὰ βοτά. οὗ χάριν πρὸ μὲν τῶν βοσκημάτων, ἐκείνων ἡ τροφή. πρὸ δὲ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὑπηρετικὸν μέλλον τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ δόγμα τι τῶν κεκρυμμένων παραδηλοῦν διὰ τούτων ὁ Μωϋσῆς, καὶ τὴν περὶ ψυχῆς φιλοσοφίαν δι' ἀπορρήτων παραδιδόναι, ἣν ἐφαντάσθη μὲν καὶ ἡ B ἔξωθεν παίδευσις, οὐ μὴν τηλαυγῶς κατενόησε. διδάσκει γὰρ ἡμᾶς διὰ τούτων ὁ λόγος, ἐν τρισὶ διαφοραῖς τὴν ζωτικὴν καὶ ψυχικὴν δύναμιν θεωρεῖσθαι. ἡ μὲν γάρ τίς ἐστιν αὐξητική τε μόνον καὶ θρεπτική, τὸ κατάλληλον εἰς προσθήκην τῶν τρεφομένων προσάγουσα, ἣ φυσικὴ λέγεται, καὶ περὶ τὰ φυτὰ θεωρεῖται. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τοῖς φυομένοις ζωτικήν τινα δύναμιν αἰσθήσεως ἄμοιρον κατανοῆσαι. ἕτερον δὲ παρὰ τοῦτο ζωῆς εἶδός ἐστιν, C ὃ καὶ τοῦτο ἔχει, καὶ τὸ κατ' αἴσθησιν οἰκονομεῖσθαι προσείληφεν, ὅπερ ἐν τῇ φύσει τῶν ἀλόγων ἐστίν. οὐ γὰρ μόνον τρέφεται καὶ αὔξεται, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἐνέργειάν τε καὶ ἀντίληψιν ἔχει. ἡ δὲ τελεία ἐν σώματι ζωὴ ἐν τῇ λογικῇ, τῇ ἀνθρωπίνῃ λέγω, καθορᾶται φύσει, τρεφομένη τε καὶ αἰσθανομένη, καὶ λόγου μετέχουσα, καὶ νῷ διοικουμένη. γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν τοιαύτη τις ἡ τοῦ λόγου διαίρεσις. τῶν ὄντων τὸ μέν τι νοητόν, τὸ δὲ σωματικὸν πάντως ἐστίν. ἀλλὰ τοῦ μὲν νοητοῦ παρείσθω νῦν ἡ πρὸς τὰ οἰκεῖα τομή. οὐ γὰρ τούτων ὁ D λόγος. τοῦ δὲ σωματικοῦ τὸ μὲν ἄμοιρον καθόλου ζωῆς, τὸ δὲ μετέχει ζωτικῆς ἐνεργείας. πάλιν τοῦ ζωτικοῦ σώματος τὸ μὲν αἰσθήσει συζῇ, τὸ δὲ ἀμοιρεῖ τῆς αἰσθήσεως. εἶτα τὸ αἰσθητικὸν τέμνεται πάλιν εἰς λογικόν τε καὶ ἄλογον. διὰ τοῦτο πρῶτον μετὰ τὴν ἄψυχον ὕλην οἷον ὑποβάθραν τινὰ τῆς τῶν ἐμψύχων ἰδέας, τὴν φυσικὴν ταύτην ζωὴν συστῆναι λέγει ὁ νομοθέτης, ἐν τῇ τῶν φυτῶν βλάστῃ προϋποστᾶσαν.

A è terra naſcentes pullulaſſe dicantur, deinde orta eſſe animalia rationis expertia: locóque demum tertio, creatis his, hominem primùm exſtitiſſe. Fortaſſe de hoc non id ſolum intelligi poteſt, quod cuiuis colligere licet, viſum eſſe Creatori vtile, vt ad animalium paſtum herbas ac gramina cōderet, animalia verò ad hominis vſum: icciro ante animalium greges, eorumdem alimentum: & quæ hominis vitæ ſeruitura erant, ante hominem exſtitiſſe. Ego ſic ſtatuo, Moſen in his quiddam tradidiſſe arduum: & verbis arcanis phi- B loſophiam, quæ eſt de Animo, pertractaſſe: informatam illam quidem etiam ab iis, qui in electo Dei in terris cœtu comprehenſi non fuerunt, magiſtris: ſed per profectò obſcurè. De his enim verbis intelligere eſt, viuendi vim animique facultatem triplicem ſtatuendam eſſe, harum primam eſſe illam, qua res tantum alantur & accreſcant, attrahentem nutrimentum naturæ earum rerum quæ aluntur, idoneum: ex quo illæ ſemper aliquid incrementi ſumant. Appellatur hæc naturalis, atque in plantis perſpicitur. Nam ani- C maduertere eſt etiam in ſtirpibus facultatem quamdam viuendi ineſſe, ſenſus tamen omnis expertem. Præter hanc altera vitæ ſpecies eſt, quæ primam hanc complexa, vi etiam ſentiendi eſt prædita. Eſt autem hæc animalium rationis expertium, quæ non modò aluntur & accreſcunt: ſed etiam facultatem quamdam ſentientem habent. Perfecta denique in corpore vita in natura ratione vtente, quam humanam dicimus, quærenda eſt. Ea nimirum & nutritur, & ſentit, & ratione ornata eſt, & à mente regitur. Atque D hoc loco placet in explicandis oratione rebus hiſce, huiuſmodi quadam partitione vti. Vniuerſæ res omnino aut ſunt tales, vt mente atque intelligentia compræhendantur: aut ſunt corporeæ. Eas quę mente percipiuntur, ſuas in ſpecies quaſi partiri hoc quidem in loco non eſt animus, quando hæ ad inſtitutam orationem nihil attinent. Rerum porrò corporearum aliæ vita prorſus deſtituuntur, aliæ viuendi facultate præditæ ſunt. Rurſum corpus vita præditum, aut ſenſum habet, aut eo caret. Corpus autem ſentiens vel rationis vi ornatum, vel eius expers eſſe neceſſe eſt. Icciro Moſes inanimas res primùm, quæ animatorum tamquam imus quidam gradus eſſent,

deinde naturali vita prædiτas, ortas eſſe tradit, quæ nimirum plantarum germina erant: poſt hæc, eorum quæ ſenſu agitantur, originem commemorat. Quum autem conſentaneum ſit, rerum corporeatum vita præditarum, eas quidem quæ ſentiendi vim habent, etiam citra naturam intelligentem exiſtere poſſe: vim verò ratiocinantem in corpore non eſſe, niſi facultati ſentienti quodammodo commiſceatur: icicirco poſt plantes & pecora homo demum conditus eſt, natura ordine ad creatum planè perfectum progrediente. Nam animal hoc rationis particeps, quem hominem dicimus, ex omni eſt animæ forma quaſi temperatum. Perinde enim atque ſtirpium anima, quam naturalem diximus, nutritur: deinde facultati accretionis etiã ſentiẽs adhæret, cuius eſt natura quaſi media quædã inter animã illam primam rudiorẽ, & tertiam intelligẽtem: tanto nimirũ intelligente craſſior, quanto illa purior. Denique cum ſubtili & lucida natura ſentiente, etiam intelligens aptiſſimo temperamento coniungitur, vt iam tribus hiſce rebus hominis opificium conſtet. Licet hoc de Apoſtoli verbis, quæ in epiſtola ad Epheſios exſtant, intelligere. Optat enim, vt integra corporis & animæ, & ſpiritus gratia in aduentum Domini conſeruentur. quibus in verbis corporis appellatio partem in homine nutrientem, anima ſentientem, ſpiritus intelligentem notat. Eodem modo ſcribam illum Dominus in Euangelio docet, amorem in Deum ex toto corde, & anima, & mente profectum, cæteris Dei ſcitis longè anteferendum eſſe. Nam & hæc oratio mihi diſcrimen idem exponere videtur, vt cordis appellatione craſſius illud corporis in homine temperamentum veniat: animæ verò, medium: mentis denique vox excellentiorem illam facultatem ſignificet, qua omnia & intelligimus & efficimus. Iccirco & Apoſtolus, triplex eſſe hominum in eligendo ſtudium tradit. Ac primum quidem carnis ſtudium vocat, quod ventri ſcilicet deditum, in quærendis iis quæ huic afferre voluptatem poſſint, occupatur. Alteri ab anima nomen indidit, quod modo quodam quaſi medium inter virtutem & vitium exiſtit, vitio quidem ſuperius, virtuti verò non ſincerè ac prorſus addictum.

1. Theſſ. 5.

Marc. 12.

A εἶθ' οὕτως ἐπάγει τὴν κατ' αἴσθησιν διοικουμένων τὴν γένεσιν. καὶ ἐπεὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν τῶν διὰ σαρκὸς τὴν ζωὴν εἰληχότων τὰ μὲν αἰσθητικὰ, καὶ δίχα τῆς νοερᾶς φύσεως ἐφ' ἑαυτῶν εἶναι δύναται, τὸ δὲ λογικὸν οὐκ ἂν ἑτέρως γένοιτο ἐν σώματι, εἰ μὴ τῷ αἰσθητικῷ συγκραθείη· διὰ τοῦτο τελευταῖος μετὰ τὰ βλαστήματα καὶ τὰ βοτὰ κατεσκευάσθη ὁ ἄνθρωπος, ὁδῷ τινι πρὸς τὸ τέλειον ἀκολούθως προϊούσης τῆς φύσεως. διὰ πάσης γὰρ ἰδέας τῶν ψυχῶν κατακιρνᾶται τὸ λογικὸν τοῦτο ζῶον ὁ ἄνθρωπος. B τρέφεται μὲν γὰρ κατὰ τὸ φυτικὸν τῆς ψυχῆς εἶδος. τῇ δὲ αὐξητικῇ δυνάμει ἡ αἰσθητικὴ προσεφύη, μέσως ἔχουσα κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν τῆς τε νοερᾶς καὶ τῆς ὑλωδεστέρας οὐσίας· τοσοῦτον παχυμερεστέρα ταύτης, ὅσῳ καθαρωτέρα ἐκείνης. εἶτά τις γίνεται πρὸς τὸ λεπτὸν καὶ φωτοειδὲς τῆς αἰσθητικῆς φύσεως ἡ τῆς νοερᾶς οὐσίας οἰκείωσίς τε καὶ ἀνάκρασις, ὡς ἐν τρισὶ τούτοις τὸν ἄνθρωπον τὴν σύστασιν ἔχειν. καθὼς καὶ παρὰ τοῦ ἀποστόλου τὸ τοιοῦτον ἐμάθομεν, ἐν οἷς πρὸς τοὺς Ἐφεσίους ἔφη, προσευχόμενος αὐτοῖς τὴν C ὁλοτελῆ χάριν τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ πνεύματος ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου φυλαχθῆναι. ἀντὶ τοῦ θρεπτικοῦ μέρους τὸ σῶμα λέγων, τὸ δὲ αἰσθητικὸν τῇ ψυχῇ διασημαίνων, τὸ νοερὸν δὲ τῷ πνεύματι. ὡσαύτως καὶ τὸν γραμματέα διὰ τοῦ εὐαγγελίου παιδεύει ὁ κύριος, πάσης ἐντολῆς προτιθέναι τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, τὴν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ψυχῆς καὶ διανοίας ἐνεργουμένην. καὶ γὰρ ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν δοκεῖ μοι διαφορὰν ἑρμηνεύειν ὁ λόγος, τὴν μὲν σωματικωτέραν κατάστασιν καρδίαν εἰπὼν, ψυχὴν δὲ τὴν D μέσην, διάνοιαν δὲ τὴν ὑψηλοτέραν φύσιν, τὴν νοεράν τε καὶ ποιητικὴν δύναμιν. ὅθεν καὶ τρεῖς διαφορὰς προαιρέσεως ὁ ἀπόστολος οἶδε, τὴν μὲν σαρκικὴν κατονομάζων, ἣ περὶ γαστέρα καὶ τὰς περὶ ταύτην ἡδυπαθείας ἠσχόληται· τὴν δὲ ψυχικὴν, ἣ μέσως πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν ἔχει, τῆς μὲν ὑπερανεστῶσα, τῆς δὲ καθαρῶς οὐ μετέχουσα· τὴν

τὴν δὲ πνευματικήν, ἣ τὸ τέλειον ἐνθεωρεῖ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας. διό φησι πρὸς Κορινθίους, τὸ ἀπολαυστικὸν αὐτῶν καὶ ἐμπαθὲς ὀνειδίζων, ὅτι σάρκινοί ἐστε, καὶ τῶν τελειοτέρων δογμάτων ἀχώρητοι· ἑτέρωθι δὲ σύγκρισίν τινα τοῦ μέσου πρὸς τὸ τέλειον ποιούμενος λέγει· ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν. ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. ὡς οὖν ὑπερβέβηκεν ὁ ψυχικὸς τὸ σαρκικόν, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν καὶ ὁ πνευματικὸς τοῦτον ὑπερανέστηκεν. Εἰ οὖν τελευταῖον μετὰ πᾶν τὸ ἔμψυχον ἡ γραφὴ γεγενῆσθαι λέγει τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲν ἕτερον ἢ φιλοσοφεῖ τὰ περὶ ψυχῆς ἡμῖν ὁ νομοθέτης, ἐπ' ἀναγκαίᾳ τινὶ τῇ τάξεως ἀκολουθίᾳ τὸ τέλειον ἐν τελευταίοις βλέπων. ἐν μὲν γὰρ τῷ λογικῷ καὶ τὰ λοιπὰ περιείληπται. ἐν δὲ τῷ αἰσθητικῷ καὶ τὸ φυσικὸν εἶδος πάντως ἐστίν. ἐκεῖνο δὲ περὶ τὸ ὑλικὸν θεωρεῖται μόνον. ἑπομένως εἰκότως, καθάπερ διὰ βαθμῶν ἡ φύσις, τῶν τῆς ζωῆς λέγω ἰδιωμάτων, ἀπὸ τῶν μικροτέρων ἐπὶ τὸ τέλειον ποιεῖται τὴν ἄνοδον. ἐπειδὴ τοίνυν λογικόν τι ζῶόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, κατάλληλον ἔδει τῇ χρείᾳ τοῦ λόγου κατασκευασθῆναι τὸ τοῦ σώματος ὄργανον. καθάπερ τοὺς μουσικοὺς ἔστιν ἰδεῖν πρὸς τὸ τῶν ὀργάνων εἶδος τὴν μουσικὴν ἐκπονοῦντας, καὶ οὔτε διὰ βαρβίτων αὐλοῦντας, οὔτε ἐν αὐλοῖς κιθαρίζοντας. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἔδει τοῖς λόγοις κατάλληλον εἶναι τὴν τῶν ὀργάνων κατασκευήν, ὡς ἂν προσφυῶς ἐνηχοίη πρὸς τὴν τῶν ῥημάτων χρείαν ὑπὸ τῶν φωνητικῶν μορίων τυπούμενος. διὰ τοῦτο συνηρτήθησαν αἱ χεῖρες τῷ σώματι. εἰ γὰρ καὶ μυρίας ἐστὶν ἀπαριθμήσασθαι τὰς κατὰ τὸν βίον χρείας, πρὸς ἃς τὰ εὐμήχανα ταῦτα καὶ πολυαρκῆ τῶν χειρῶν ὄργανα χρησίμως ἔχει, πρὸς πᾶσαν τέχνην καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν. τὸ κατὰ πόλεμόν τε καὶ εἰρήνην εὐαφῶς μετιόντα· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων διαφερόντως τοῦ λόγου χάριν προσέθηκεν αὐτὰς ἡ φύσις τῷ σώματι. εἰ γὰρ ἄμοιρος τῶν χειρῶν ὁ ἄνθρωπος ἦν, πάντως ἂν αὐτῷ καθ' ὁμοιότητα τῶν τετραπόδων καταλλήλως τῇ τῆς τροφῆς χρείᾳ διεσκεύαστο τοῦ προσώπου τὰ

A Tertium ſpiritus eſt, quod ad perfectam viuendi rationem ſecundum Dei præſcriptum ſeſe dirigit. Itaque ad Corinthios ſcribēs, illiſq. voluptariam vitam, cui eſſent impotēter dediti, exprobrans: carneos ait eſſe, neque doctrinæ perfectioris præceptiones capere. Alio item loco mediæ, quā diximus, facultatis ad perfectam comparationem inſtituens, inquit: Homo autem animi ſui deditus affectionibus, ea quæ ſpiritus ſunt non capit. ſunt enim ei mera ſtultitia. Cæterum ſpiritualis omnia dijudicat, quū ipſe à nemine dijudicetur. Quemadmodum igitur animalis carneo, ita & animali ſpiritualis præſtātior eſt. Quum B ergo litteræ ſacrę poſt omnes res anima præditas hominē demum eſſe factū tradunt: ſciamus in hoc Moſen de animo diſſerere, neceſſaria quadam ordinis ratione, quod erat omnibus, vt dicitur, numeris perfectum, loco poſtremo conſiderantē. Nam natura, cui rationis vſus eſt conceſſus, etiā cætera complectitur. ſicut in ſentiente naturalis etiam anima ineſt, quam deinde ſolam in rebus, quas ſuprà indicauimus, craſſioribus conſtituimus. Iccirco natura conuenienter quoſdā quaſi per gradus, qui ſunt diuerſæ illæ à nobis expoſitæ viuēdi proprietates, à rebus minoribus ad id quod per- C fectum eſſet, progreſſa eſt. Homo igitur quū animal ſit ſermonis facultate præditum, neceſſe erat corporis inſtrumentum parari, quod ad ſermonis vſū eſſet aptiſſimū. Perinde atque Muſicos videmus diuerſis in inſtrumētis diuerſas artis effectiones oſtēdere, neq. ex barbito tibiarum ſonum edere, neque tibiis citharæ cantum exprimere. Eodem pacto & ſermoni accommodata fabricāda erant inſtrumēta, vt ille ſcilicet à partib. corporis orationi formandæ deſtinatis D expreſſus, elegantē ſonum ederet. Hac igitur de cauſſa manus corpori additæ ſunt. Quāquam enim infinitas alias cōmoditates & vſus, quos in vita nobis manus (inſtrumēta perprofectò expedita, multáſq. ad res efficiundas idonea) in omni artis & operis genere præſtant, recēſere facillimè poſſit, qui rebus pace bellóque gerendis exercitatus eſt: præcipuè tamen ſermonis eas cauſſa corpori natura annexuit. Nam ſi his carēdum homini eſſet: hauddubiè animalium inſtar quadrupedum, ſic humanæ faciei partes formatas eſſe neceſſe foret, vt eæ ad hominem nutriendum eſſent accōmodatę.

1.Cor.3.

1.Cor.2.

F

A Adeóque formã huius oblongam eſſe, attenuatam ac preſſam, qua nares ſitæ ſunt: labra verò eminentia, obducta callo, dura craſſaque eſſe oportebat, vt nimirum ad carpẽdas herbas aptè comparata eſſent. Præterea linguam inter dentes non illam quidem talem, quali nũc vtimur: ſed vel carne amplam, ſolidam, aſperam, quæ quidquid dentibus infectum eſſet, vnà cum illis cõminueret: vel contrà, mollem verſus latera, fluidámque, cuiuſmodi canum reliquorúmq. animalium crudiuorum lingua eſt, quæ inter dentiũ quaſi ſerratorum rimas diffunditur. B Quãobrem ſi manus humano corpori additæ non fuiſſent, quo pacto tandem exprimi articulata quaſi vox potuiſſet, partibus oris ad ſonum adiuuandum non ſatis aptè conformatis? Profectò enim aut balãdum, aut capriſſandũ, aut latrãdum, aut hinniendum, aut boandum, aut rudendum homini fuiſſet, aut mugitus quidã belluarum more edendus. Nunc quum manus homini datę ſint, tantum ſermoni os exprimendo deſeruit atque occupatur. Iccirco rectè ſtatuitur, manus eſſe proprium quoddam naturæ loquendi facultate præditæ inſtrumentum, C hunc potiſſimùm ad finem factas, vt earum opera expeditior in nobis ſermonis vſus eſſet.

CAPVT IX.

Hominem ſic conditum eſſe, vt inſtrumenta ad ſermonem neceſſaria habeat.

D DONAVIT igitur homini condito rerum auctor diuinam quandam gratiam, inditis imagini bonis iis, quæ propriis ipſius bonis ſunt conſimilia. Ac bona quidem cætera naturæ hominis ex mera magnificentia tribuit: mentem verò prudentiámque non propriè datam dicemus, ſed cum homine communicatam: volente nimirum Deo debitum naturæ ſuæ ſoli ornatum imagini circumdare. Mens porrò quum animi tantum intelligentia compræhendatur, corporeæ ſcilicet expers materiei: habitura profectò præſtantiæ ſuæ dona ſic erat, vt ea nulla cum re communicarentur, niſi inuenta ratio quædam eſſet, qua motus ipſius quaſi pateſieret.

μορεία. ὥστε προμήκη τε τὴν μορφὴν εἶναι, καὶ ἐπὶ μυκτῆρας ἀπολεπτύνεσθαι, καὶ προβεβλῆσθαι τὰ χείλη τοῦ στόματος τυλώδη καὶ στερεὰ, καὶ παχέα, πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τῆς πόας ἐπιτηδείως ἔχοντα. ἐγκεῖσθαι δὲ τοῖς ὀδοῦσι τὴν γλῶσσαν ἄλλην τινὰ τοιαύτην, πολύσαρκον, καὶ ἀντίτυπον καὶ τραχεῖαν, καὶ συγκατεργαζομένην τοῖς ὀδοῦσι τὸ ὑπὸ τὸν ὀδόντα μιόμενον, ἢ ὑγρά τε καὶ διακεχυμένην κατὰ τὰ πλάγια, οἵα ἡ τῶν κυνῶν τε καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ὠμοβόρων ἐστὶ, τῶν καρχαρόδων τῶν ὀδόντων μεταξὺ τῶν διαστημάτων ἐνδιαρρέουσα. B Εἰ οὖν μὴ προσῆσαν αἱ χεῖρες τῷ σώματι, πῶς ἂν ἔναρθρος τούτῳ ἐνετυπώθη φωνὴ, τῆς κατασκευῆς τῶν κατὰ τὸ στόμα μορίων οὐ συνδιασχηματιζομένης πρὸς τὴν χρείαν τοῦ φθόγγου; ὡς ἐπάναγκες εἶναι ἢ βληχᾶσθαι πάντως, ἢ μηκάζειν, ἢ ὑλακτεῖν, ἢ χρεμετίζειν τὸν ἄνθρωπον, ἢ βοᾶν, ἢ ὄνοις βοᾷ παραπλήσιον, ἢ τινα θηριώδη μυκηθμὸν ἀφιέναι. νυνὶ δὲ τῆς χειρὸς ἐντεθείσης τῷ σώματι, εὔσχολόν ἐστι τὸ στόμα τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ λόγου. Οὐκοῦν ἴδιον τῆς λογικῆς φύσεως αἱ χεῖρες ἀ-C ναπεφήνασιν, οὕτω τοῦ πλάστου διὰ τούτων ἐπινοήσαντος τῷ λόγῳ τὴν εὐκολίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὅτι ὀργανικὸν κατεσκευάσθη τοῦ ἀνθρώπου τὸ σχῆμα πρὸς τὴν τοῦ λόγου χρείαν.

D ΕΠΕΙΔΗ τοίνυν θεοειδῆ τινα χάριν τῷ πλάσματι ἡμῶν ὁ ποιήσας δεδώρηται, τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ἐνθεὶς τῇ εἰκόνι τὰς ὁμοιότητας, διὰ τοῦτο τὰ μὲν λοιπὰ τῶν ἀγαθῶν ἔδωκεν ἐκ φιλοτιμίας τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. νοῦ δὲ καὶ φρονήσεως οὐκ ἔστι κυρίως εἰπεῖν ὅτι δέδωκεν, ἀλλ' ὅτι μετέδωκε, τὸν ἴδιον αὐτοῦ τῆς φύσεως κόσμον ἐπιβαλὼν τῇ εἰκόνι. ἐπεὶ οὖν νοερόν τι χρῆμα καὶ ἀσώματόν ἐστιν ὁ νοῦς, ἀκοινώνητον ἂν εἶχε τὴν χάριν, καὶ ἄμικτον, μὴ διά τινος ἐπινοίας φανερουμένης αὐτοῦ τῆς κινήσεως.

τούτου χάριν τῆς ὀργανικῆς ταύτης προσεδεήθη κατασκευῆς, ἵνα πλήκτρου δίκην τῶν φωνητικῶν μορίων ἁπτόμενος, διὰ τῆς ποιᾶς τῶν φθόγγων τυπώσεως ἑρμηνεύσῃ τὴν ἔνδοθεν κίνησιν. καὶ ὥσπερ τις μουσικῆς ἔμπειρος ὤν, εἰ ἰδίαν ἐκ πάθους μὴ ἔχοι φωνὴν, βουλόμενος δὲ φανερὰν ποιῆσαι τὴν ἐπιστήμην, ἀλλοτρίαις ἐμμελῳδοίη φωναῖς, δι᾽ αὐλῶν ἢ λύρας δημοσιεύων τὴν τέχνην· οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, παντοδαπῶν νοημάτων εὑρετὴς ὤν, τῷ μὴ δύνασθαι διὰ σωματικῶν αἰσθήσεων ἐπαϊούσῃ τῇ ψυχῇ διακρούειν τὰς τῆς διανοίας ὁρμὰς, καθάπερ τις ἁρμοστὴς ἔντεχνος, τῶν ἐμψύχων τούτων ὀργάνων ἁπτόμενος, διὰ τῆς ἐν τούτοις ἠχῆς φανερὰ ποιεῖ τὰ κεκρυμμένα νοήματα. σύμμικτος δέ τις ἡ μουσικὴ περὶ τὸ ἀνθρώπινον ὄργανον αὐλοῦ καὶ λύρας, ὥσπερ ἐν συνῳδίᾳ τινὶ κατὰ ταὐτὸν ἀλλήλοις συμφθεγγομένων. τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα διὰ τῆς ἀρτηρίας, ἀπὸ τῶν πνευματοδόχων ἀγγείων ἀνωθούμενον, ὅταν ἡ ὁρμὴ τοῦ φθεγγομένου πρὸς φωνὴν τονώσῃ τὸ μέρος, ταῖς ἔνδοθεν προσαρασσόμενον προσβολαῖς, αἳ κυκλοτερῶς τὸν αὐλοειδῆ τοῦτον διειλήφασι πόρον, μιμεῖταί πως τὴν διὰ τοῦ αὐλοῦ γινομένην φωνὴν, ταῖς ὑμενώδεσιν ἐξοχαῖς ἐν κύκλῳ περιδονούμενον. ὑπερῴα δὲ τὸν κάτωθεν φθόγγον ἐκδέχεται τῷ κατ᾽ αὐτὴν κενώματι, διδύμοις αὐλοῖς τοῖς ἐπὶ τοὺς μυκτῆρας διήκουσι, καὶ οἷον λεπίσι τισὶν ἐξοχαῖς τοῖς περὶ τὸν ἠθμὸν χόνδροις τὴν φωνὴν περισχίζουσα, γεγωνοτέραν τὴν ἠχὴν ἀπεργάζεται. παρειὰ δὲ, καὶ γλῶσσα, καὶ ἡ περὶ τὸν φάρυγγα διασκευὴ, καθ᾽ ἣν ὁ ἀνθερεὼν ὑποχαλᾶται κοιλαινόμενος, καὶ ὀξυτονῶν ἐπιτείνεται· ταῦτα πάντα τὴν ἐν ταῖς νευραῖς τοῦ πλήκτρου κίνησιν ὑποκρίνεται ποικίλως καὶ πολυτρόπως, ἐπὶ καιροῦ σὺν πολλῷ τῷ τάχει μεθαρμόζοντα πρὸς τὴν χρείαν τοὺς τόνους. χειλέων δὲ διαστολὴ καὶ ἐπίμυσις ταὐτὸν ποιεῖ τοῖς διὰ τῶν δακτύλων ἐπιλαμβάνουσι τοῦ αὐλοῦ τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ μέλους.

A Iccirco erat opus artificioſa inſtrumentorum ſtructura, quo mens partes voci formandæ deſtinatas tamquã plectrum feriens, ſonis certo modo expreſſis motum ſuum interiorem exponeret. Ac quemadmodum ſi quis Muſicę peritus, ſua quidem voce vitio quodam deſtituatur, artem verò nihilominus oſtentare velit: vt ergo hic aſcititiis vocibus eleganter vtitur, vel lyra vel tibia, quantum arte valeat, demonſtrans: ſic mens humana variarũ rationum indagatrix, quum cogitationum ſuarum conſilia non poſſit animo aperire, qui per exter- B nos ſenſus res percipit: velut induſtrius artifex animata organa pulſat, pérque editum ab his ſonum abditas cogitationes ſuas patefacit. Eſt autem in hoc hominis inſtrumento commiſta quædam tibiæ lyræque Muſica, non aliter atque ſi hæc duo mutuo concentu conſonarent. Nam ſpiritus per arteriam ex vaſis, quibus ipſe continetur, ſurſum impulſus, homine loquuturo membrum ipſum, vt vocem edat, cupidè quaſi intendente: tum igitur ſpiritus ad interiorès arteriæ commiſſuras illi- C ſus, quæ meatum illum tibiæ ſimilem omni ex parte continent, tibiæ ſonum modo quodam imitatur, vndique per quaſdam veluti ſtrias membraneas agitatus. Deinde palatum capedine ſua vacua ſonum ab imo tendentem excipiens, geminis eundem fiſtulis ad nares pertinentibus, atque etiam illa cartilagine, quæ id quod colum vocant complectitur, tamquam per ſquamas nonnihil exſtantes ita diſrumpit, vt vox longè clarior reddatur. Genæ porrò, & lingua, & faucium ſtructura circa quam mentum in formam concauam D explicatum tandem in acumen deſinit: hæc ergo vniuerſa plectri in fidibus motum variè multiplicitérque repræſentant: & magna celeritate, prout res poſtulat, vocum tonos mutant. Labiorum denique diductione, eorumdémque viciſſim compreſſione ſic vtimur, vt muſici digitorum opera ſpiritum in fiſtulis, & cantus adeò harmoniam moderantur.

A

CAPVT X.

Mentem per ſenſus agere.

Hoc igitur pacto mente per opificium organicum ſermonem in nobis quaſi modulante, loquendi facultatem adepti ſumus : quo inſigni dono cariturí eramus, ſi graue moleſtúmque comparandi humano corpori paſtus negotium labris datum fuiſſet. Nunc quum id officij manibus obtigerit: nulla ex alia re os occupari neceſſe eſt, niſi vt ſermonem quàm aptiſſimè effingat. Atque eſt huius organi duplex quidem vſus, alter in efficiendo ſono, alter in recipiendis iis rebus quas res extra nos poſitas conſideramus. Harum autem facultatum neutra cum altera miſcetur: ſed quælibet id agit, ad quod à natura eſt deſtinata. Iccirco neque auditus loquitur, neque vox audit, neque altera harum perturbat alteram. Nam vox quidē ſemper aliquid emittit: contráque auditus quamquam perpetuò recipiat, numquam tamen repletur, quemadmodum Solomo alicubi loquitur. Quæ res mihi maximè in nobis admiratione digna videtur, quæ nimirum illa ſit interioris noſtræ capacitatis amplitudo, in quam omnia per auditum infuſa confluunt. qui ſint quaſi à commentariis, quorum opera conſignentur ea quæ in aures penetrant. quę receptacula ſint rerum auditu perceptarū. quo pacto fieri poſſit, vt quū adeò multa & varia immittantur, non in collocatione rerum aliarū ſuper alias confuſio ac perturbatio quædā cōtingat. Idem & in facultate vidente in admirationem venit. nam & per hanc modo quodā conſimili mens extraria præhēdit, receptiſq. rerū apparentium ſimulacris, formas eorum quæ cerni poſſunt apud ſeſe depingit. Atque vt in ampla quadam vrbe, quæ per diuerſos aditus homines aduenientes recipit, non vnum quemdam ad locum omnes concurrunt : ſed alios videre eſt ad forum, alios in ædes, alios ad comitia, plateas, angiporta, theatra, quémque ſui ex animi ſententia, tendentes: ita & mentis oppidum, quod eſt intra nos exſtructum, diuerſi quidem ſenſuum aditus quaſi complent:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Ὅτι διὰ τῶν αἰσθήσεων ὁ νοῦς ἐνεργεῖ.

ΟΥΤΩ τοίνυν τοῦ νοῦ διὰ τῆς ὀργανικῆς ταύτης κατασκευῆς ἐν ἡμῖν μουσουργοῦντος τὸν λόγον, λογικοὶ γεγόναμεν, οὐκ ἂν (ὡς οἶμαι) ἔχοντες τὴν τοῦ λόγου χάριν, εἰ τὸ βαρύ τε καὶ ἐπίπονον τῆς κατὰ τὴν βρῶσιν λειτουργίας τοῖς B χείλεσι πρὸς τὴν χρείαν τοῦ σώματος ἐπορίζομεν. νυνὶ δὲ τὴν τοιαύτην λειτουργίαν αἱ χεῖρες εἰς ἑαυτὰς μετενέγκασαι, εὔθετον τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ λόγου τὸ στόμα κατέλιπον. διπλῆ δὲ περὶ τὸ ὄργανον ἡ ἐνέργεια. ἡ μὲν πρὸς ἐργασίαν ἤχους, ἡ δὲ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἔξωθεν νοημάτων. καὶ οὐκ ἐπιμίγνυται πρὸς τὴν ἑτέραν ἡ ἄλλη, ἀλλὰ παραμένει τῇ ἐνεργείᾳ, ἐφ' ἣν ἐτάχθη παρὰ τῆς φύσεως, οὐκ ἐνοχλοῦσα τῇ γείτονι, οὔτε τῆς ἀκοῆς λαλούσης, οὔτε τῆς φωνῆς ἀκουούσης. ἡ μὲν γὰρ ἀεί τι πάντως προΐεται, ἡ δὲ ἀκοὴ δεχομένη διηνεκῶς C οὐκ ἐμπίμπλαται, καθώς φησί που Σολομών, ὅ μοι δοκεῖ καὶ μάλιστα τῶν ἐν ἡμῖν ἄξιον εἶναι καὶ θαυμάζεσθαι, τί τὸ πλάτος ἐκείνου τοῦ ἔνδοθεν χωρήματος, εἰς ὃ πάντα συρρεῖ τὰ διὰ τῆς ἀκοῆς εἰσχεόμενα; τίνες οἱ ὑπομνηματογράφοι τῶν εἰσαγομένων ἐν αὐτῷ λόγων; καὶ ποῖα δοχεῖα τῶν ἐντιθεμένων τῇ ἀκοῇ νοημάτων; καὶ πῶς, πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἀλλήλοις ἐπεμβαλλομένων, σύγχυσις καὶ πλάνη κατὰ τὴν ἐπάλληλον θέσιν τῶν ἐγκειμένων οὐ γίνεται; τὸ ἴσον δ' ἄν τις καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ὄψεων ἐνεργείας θαυμάσειε. ὁμοίως γὰρ καὶ διὰ τούτων ὁ νοῦς τῶν ἔξω τοῦ σώματος ἐπιδράσσεται, καὶ πρὸς ἑαυ- D τὸν ἕλκει τῶν φαινομένων τὰ εἴδωλα, τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὁρατῶν ἐν ἑαυτῷ καταγράφων. καὶ ὥσπερ εἴ τις πολύχωρος εἴη πόλις ἐκ διαφόρων εἰσόδων τοὺς πρὸς αὐτὴν συμφοιτῶντας εἰσδεχομένη, οὐκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατά τι τῶν ἐν τῇ πόλει συνδραμόντες οἱ πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν κατὰ τὴν ἀγοράν, οἱ δὲ κατὰ τὰς οἰκήσεις, ἄλλοι κατὰ τὰς ἐκκλησίας, ἢ τὰς πλατείας, ἢ τοὺς στενωπούς, ἢ τὰ θέατρα, κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος γνώμην μεταχωροῦσι. τοιαύτην τινὰ βλέπω καὶ τὴν τοῦ νοῦ πόλιν τὴν ἔνδοθεν ἐν ἡμῖν συνῳκισμένην, ἣν διάφοροι μὲν αἱ διὰ τῶν αἰσθήσεων εἴσοδοι καταπληροῦσιν,

ἑκάστου δὲ τῶν εἰσιόντων φιλοκρινῶς τε καὶ διεξετάζων ὁ νοῦς, τοῖς καταλλήλοις τῆς γνώσεως τόποις ἐναποτίθεται. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὑποδείγματος ἔστι πολλάκις ὁμοφύλους τινὰς ὄντας καὶ συγγενεῖς μηδὲ τῆς αὐτῆς πύλης ἐντὸς γίνεσθαι, ἄλλου κατ' ἄλλην εἴσοδον κατὰ τὸ συμβὰν εἰσδραμόντος, ἔνδον δὲ ἤτοι ἐντὸς τῆς περιβολῆς τοῦ τείχους γινόμενοι, πάλιν μετ' ἀλλήλων εἰσί, πρὸς ἀλλήλους οἰκείως ἔχοντες. καὶ τὸ ἔμπαλιν ἔστιν εὑρεῖν γινόμενον. οἱ γὰρ ἀπεξενωμένοι τε καὶ ἄγνωστοι ἀλλήλων μιᾷ χρῶνται πρὸς τὴν πόλιν εἰσόδῳ πολλάκις, ἀλλ' οὐ συνάπτει τούτους ἀλλήλοις ἡ κατὰ τὴν εἴσοδον κοινωνία. δύνανται γὰρ καὶ ἐντὸς γενόμενοι διακριθῆναι πρὸς τὸ ὁμόφυλον. τοιοῦτόν τι βλέπω καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν νοῦν εὐρυχωρίας. πολλάκις γὰρ καὶ ἐκ διαφόρων αἰσθητηρίων μία γνῶσις ἡμῖν συναγείρεται, τοῦ αὐτοῦ πράγματος πολυμερῶς πρὸς τὰς αἰσθήσεις μεριζομένου. πάλιν δ' αὖ τὸ ἐναντίον ἐστίν, ἐκ μιᾶς τινος τῶν αἰσθήσεων πολλά τε καὶ ποικίλα μαθεῖν, οὐδὲν ἀλλήλοις κατὰ τὴν φύσιν συμβαίνοντα. οἷον, κρεῖττον γὰρ ἐν ὑποδείγματι διασαφηνίσαι τὸν λόγον, προκείσθω ζητεῖσθαί τι περὶ χυμῶν ἰδιότητος, τί μὲν ἡδὺ πρὸς τὴν αἴσθησιν, τί δὲ φευκτὸν τοῖς γευομένοις ἐστίν. οὐκοῦν εὑρέθη διὰ τῆς πείρας ἥ τε τῆς χολῆς πικρότης, καὶ τὸ προσηνὲς κατὰ τὸ μέλι ποιότητος. διαφόρων δὲ ὄντων τούτων, μίαν εἰσάγει γνῶσιν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, πολυμερῶς τῇ διανοίᾳ εἰσοικιζόμενον, ἡ γεύσει, ἡ ὀσφρήσει, ἡ ἀκοῇ, πολλάκις δὲ καὶ τῇ ἀφῇ καὶ τῇ ὄψει. καὶ γὰρ ἰδών τις τὸ μέλι, καὶ τοῦ ὀνόματος ἀκούσας, καὶ τῇ γεύσει λαβών, καὶ τὴν ἀτμὴν διὰ τῆς ὀσφρήσεως ἐπιγνούς, καὶ τῇ ἀφῇ δοκιμάσας, τὸ αὐτὸ πρᾶγμα δι' ἑκάστου τῶν αἰσθητηρίων ἐγνώρισε. ποικίλα δὲ πάλιν καὶ πολυειδῆ διὰ μιᾶς τινος αἰσθήσεως διδασκόμεθα· τῆς τε ἀκοῆς παντοίας δεχομένης φωνάς, τῆς τε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀντιλήψεως ἀδιάκριτον ἐχούσης τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς τῶν ἑτερογενῶν θεωρίας. ὁμοίως γὰρ λευκῷ τε προσπίπτει καὶ μέλανι, καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ τὸ ἐναντίον διεστῶσι τῷ χρώματι. οὕτως ἡ γεῦσις, οὕτως ἡ ὄσφρησις, οὕτως ἡ διὰ τῆς ἀφῆς κατανόησις, παντοδαπῶν πραγμάτων ἑκάστη διὰ τῆς οἰκείας ἀντιλήψεως τὴν γνῶσιν ἐντίθησιν.

A mens tamen de ſingulis quæ ingrediuntur, iudicium faciens, & in quælibet inquirens, ſic deinde proprias ea velut in ſedes notitiæ collocat. Ac quemadmodum vſuuenire poteſt (libet enim vti eadem, qua cepimus, ab oppido ſumpta comparatione) vt tribules, vel etiam cognati, eadem vrbem porta non ingrediantur, alio fortè fortuna per alium aditum ad vrbem itante, qui nihilominus poſtquam intra mœniorum ambitum venerunt, conueniunt, & neceſſitudine mutua ſibi deuincti ſunt: contráque fieri poteſt, vt homines peregrè venientes, intérque ſeſe ignoti, eodem ad vrbem aditu contēdant: quos tamen B communis in vrbem ingreſſus nullo modo coniungit, quando vrbem ingreſſi pro libitu quiſque ſe ab aliis ſeparat, ſingulis ſuos quærentibus: non diſſimilem intelligere videor etiam mentis amplitudinem eſſe. Nam ſæpenumero ex diuerſis ſenſuum organis vnius rei cognitionem paramus, ipſa re diuerſis modis ſenſibus ſe inſinuante. contrà videre eſt, vno codémque ſenſu multa variáq. percipi, quæ cæteroqui natura inter ſe non conueniunt. Verbi gratia, (nam rectius hæc exemplis illuſtrantur) propoſitum nobis eſto quiddā de ſaporum proprietate perquirere, quid dulcis, C quid guſtatui cōtrà ingratus humor ſit. itaque docemur experientia bilem quidem eſſe amaram: gratam verò melli qualitatem quamdā ineſſe. Hæc quum diuerſa inter ſe exiſtant, vna tamen rei noticia comparatur, modis variis menti inſinuata, nimirum guſtatu, odoratu, auditu, etiam contactu nonnunquam, & aſpectu. Nam quum quis mel intuetur, nomen audit, guſtum percipit, halitum olfacit, contactu deniquè ipſum explorat: eandem rem ſingulis ſenſibus D percipit. contrà verò varia & ſpecie diuerſa vno viciſſim ſenſu eſt cognoſcere. Quemadmodum auditu omnis generis voces percipiuntur: & oculorum ea facultas eſt, vt promiſcuè res etiam genere diuerſas videat. conſimili enim modo videndi vis in album, nigrum, res item colore inter ſe diuerſas cæteras incidit. ſic ſenſus reliqui, guſtatus, odoratus, contactus, variarum ſinguli rerum ſua perceptione noticiam nobis pariunt.

A

CAPVT XI.

Naturam hominis totam conſideratione noſtra perſpici non poſſe.

QVID igitur, inquies, natura ſua mens hominis eſt, quæ per ſenſuum diuerſas ſe facultates didit, & per has ſibi rerum noticiam comparat? Diuerſum ſanè quiddam eſſe mentem ab ipſis ſenſibus, qui ambigat, fore neminem, qui quidem ſapiat, arbitror. Nam ſi idem eſſet quod ſenſus, omnino vni ex ſenſibus eſſet affinis: quando mens ipſa naturæ ſimplicis eſt, in qua nihil ſtatui varium poteſt. At verò compoſitis omnibus, quum aliud ſit contactus, aliud odoratus, cæteriſque itidem ſic inter ſe diuerſis, vt nihil quidem inter ipſos commune ſit, mens tamen ſingulis pariter ratione quadam conueniente adſit: omnino cenſendum eſt mentem aliud quiddam eſſe, quàm ſit natura ſenſilis: ne ſimplici rei, & quæ intelligentia compræhenditur, ineſſe diuerſa quædam ſtatuamus. Præclarè Apoſtolus exclamat: Quis mentem Domini cognouit? Mihi verò libet hoc etiam adijcere: Quis mentem propriam perſpectam habet? Reſpondeant nobis, qui Dei naturã animi cogitationibus comprænhendi poſſe exiſtimãt, ſeipſóſne planè contemplati ſunt? mentiſve propriæ naturã exploratam & cognitã habent? Dices hanc fortè multis ex rebus diuerſis conſtare. At quo pacto fieri poteſt, vt quod animo intelligitur, cõpoſitum ſit? aut quæ tandẽ in hoc eſſe poſſit miſtionis rerum genere diuerſarum ratio? Sin contrà ſtatues ſimplicẽ quamdã mentis eſſe naturam, miniméque compoſitam: qua fieri dices ratione, vt in varios eadẽ ſenſus ſpargatur? quomodo in vno varia? quomodo in varijs eſſe vnũ poteſt? Enimuero quo in re obſcura nos pacto explicemus, animaduerto. Faciamus hominem, inquit Deus, ad imaginẽ ſimilitudinémque noſtram. Imago ſi nulla in parte deſideret ea quæ ſunt in archetypo, rectè ſcilicet imago appellabitur: ſin aliqua ex parte ſimilitudinẽ exẽplaris, ad quod eſt cõformata, nõ refert, ſecundum eandẽ partem imago non eſt. Quando igitur vnum hoc eſt de iis quæ eſſe in Deo conſtat, Dei nimirum naturam comprehendi nulla rationis vi poſſe: neceſſarium erit

Rom. 11. | Geneſ. 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ὅτι ἀθεώρητος ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις.

ΤΙ τοίνυν ἐστὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ νοῦς, ὁ ἐν αἰσθητικαῖς δυνάμεσιν ἑαυτὸν ἐπιμερίζων, καὶ δι' ἑκάστης καταλλήλως τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν ἀναλαμβάνων; ὅτι γὰρ ἄλλο τι παρὰ τὰς αἰσθήσεις ἐστὶν, οὐκ ἂν οἶμαί τινα τῶν ἐμφρόνων ἀμφιβάλλειν. εἰ γὰρ ταὐτὸν ἦν B τῇ αἰσθήσει, πρὸς ἓν πάντως εἶχε τῶν κατ' αἴσθησιν ἐνεργουμένων τὴν οἰκειότητα, διὰ τὸ ἁπλοῦν μὲν αὐτὸν εἶναι, μηδὲν δὲ ποικίλον ἐν τῷ ἁπλῷ θεωρεῖσθαι. νυνὶ δὲ πάντων συνωμολογημένων, ἄλλο μέν τι τὴν ἁφὴν εἶναι, ἄλλο δὲ τὴν ὄσφρησιν, καὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως ἀκοινωνήτως τε καὶ ἀμίκτως πρὸς ἄλληλα διακειμένων, ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἴσον ἑκάστῃ καταλλήλως πάρεστιν, ἕτερόν τινα πάντως αὐτὸν χρὴ παρὰ τὴν αἰσθητὴν ὑποτίθεσθαι φύσιν, ὡς ἂν μή τις ποικιλία τῷ νοητῷ συμμιχθείη. τίς ἔ- C γνω νοῦν κυρίου; φησὶν ὁ ἀπόστολος. ἐγὼ δὲ παρὰ τοῦτο φημὶ, τίς τὸν ἴδιον νοῦν κατενόησεν; εἰπάτωσαν οἱ τῆς Θεοῦ τὴν φύσιν ἐντὸς ποιούμενοι τῆς ἑαυτῶν καταλήψεως, εἰ ἑαυτοὺς κατενόησαν; εἰ τοῦ ἰδίου νοῦ τὴν φύσιν ἐπέγνωσαν; πολυμερής τίς ἐστι, καὶ πολυσύνθετος. καὶ πῶς τὸ νοητὸν ἐν συνθέσει; ἢ τίς ὁ τῆς τῶν ἑτερογενῶν ἀνακράσεως τρόπος; ἀλλ' ἁπλοῦς καὶ ἀσύνθετος. καὶ πῶς εἰς τὴν πολυμέρειαν τὴν αἰσθητικὴν διασπείρεται; πῶς ἐν μονότητι τὸ ποικίλον; πῶς ἐν ποικιλίᾳ τὸ ἕν; ἀλλ' D ἔγνων τῶν ἠπορημένων τὴν λύσιν, ἐπ' αὐτὴν ἀναδραμὼν τοῦ Θεοῦ τὴν φωνήν. ποιήσωμεν γάρ φησιν, ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν. ἡ γὰρ εἰκὼν ἕως ἂν ἐν μηδενὶ λείπηται τῶν κατὰ τὸ ἀρχέτυπον νοουμένων, κυρίως ἐστὶν εἰκών. καθ' ὃ δ' ἂν διαπέσῃ τῆς πρὸς τὸ πρωτότυπον ὁμοιότητος, κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος εἰκὼν οὐκ ἔστι. οὐκοῦν ἐπειδὴ ἓν τῶν περὶ τὴν θείαν φύσιν θεωρουμένων ἐστὶ τὸ ἀκατάληπτον τῆς οὐσίας· ἀνάγκη

πᾶσα καὶ ἐν τούτῳ τὴν εἰκόνα πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἔχει τὴν μίμησιν. εἰ γὰρ ἡ μὲν τῆς εἰκόνος φύσις κατελαμβάνετο, τὸ δὲ πρωτότυπον ὑπὲρ κατάληψιν ἦν, ἡ ἐναντιότης τῶν ἐπιθεωρουμένων τὸ διημαρτημένον τῆς εἰκόνος διήλεγχεν. ἐπειδὴ δὲ διαφεύγει τὴν γνῶσιν ἡ κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον φύσις, ὅς ἐστι κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, ἀκριβῆ πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἔχει τὴν ὁμοιότητα, τῷ καθ' ἑαυτὸν ἀγνώστῳ χαρακτηρίζων τὴν ἀκατάληπτον φύσιν.

A omnino, hac etiam in parte imaginem Dei in homine archetypo ſuo reſpõdere. Nam ſi natura imaginis qualis ſit, intelligi poſſet: exẽplar verò princeps ſupra intelligentiæ noſtræ vires poſitum eſſet: hæc ipſa diuerſitas indicio foret, quantũ ab archetypo imago ipſa receſſiſſet. Nunc quũ naturã mentis noſtræ, ad creatoris imaginẽ factæ, intelligentię vis aſſequi non poſſit: accuratam ea naturæ ſupra nos exiſtentis ſimilitudinem refert, inque eo quòd & ipſa indagari non poteſt, expreſſas naturæ incompręhenſilis notas oſtendit.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ἐξέτασις, ἐν τίνι τὸ ἡγεμονικὸν νομιστέον, ἐν ᾧ καὶ περὶ δακρύων καὶ περὶ γέλωτος φυσιολογία, καὶ θεώρημά τι φυσικὸν περὶ τῆς κατὰ τὴν ὕλην, καὶ τὴν φύσιν, καὶ τὸν νοῦν κοινωνίας.

ΣΙΓΑΤΩ τοίνυν πᾶσα στοχαστικὴ ματαιολογία τῶν μερικοῖς τισὶ σωματικοῖς τὴν νοητὴν ἐναποκλειόντων ἐνέργειαν. ὧν οἱ μὲν ἐν καρδίᾳ τὸ ἡγεμονικὸν εἶναι τίθενται· οἱ δὲ τῷ ἐγκεφάλῳ τὸν νοῦν ἐνδιαιτᾶσθαι φασὶν, ἐπιπολαίοις τισὶ πιθανότησι τὰς τοιαύτας ἐπινοίας κρατοῦντες. ὁ μὲν γὰρ τῇ καρδίᾳ προστιθεὶς τὴν ἡγεμονίαν τὴν κατὰ τόπον αὐτῆς θέσιν ποιεῖται τοῦ λόγου τεκμήριον, διὰ τὸ δοκεῖν πως τὴν μέσην τοῦ παντὸς σώματος ἐπέχειν χώραν αὐτὴν, ὡς τῆς προαιρετικῆς κινήσεως εὐκόλως ἐκ τοῦ μέσου πρὸς ἅπαν μεριζομένης τὸ σῶμα, καὶ οὕτως εἰς ἐνέργειαν προϊούσης. καὶ μαρτύριον ποιεῖται τοῦ λόγου τὴν λυπηράν τε καὶ θυμώδη τοῦ ἀνθρώπου διάθεσιν, ὅτι δοκεῖ πως τὰ τοιαῦτα πάθη συγκινεῖν τὸ μέρος τοῦτο πρὸς τὴν συμπάθειαν. οἱ δὲ τὸν ἐγκέφαλον ἀφιερώσαντες τῷ λογισμῷ, ὥσπερ ἀκρόπολίν τινα τοῦ παντὸς σώματος τὴν κεφαλὴν δεδομῆσθαι παρὰ τῆς φύσεως λέγουσιν. ἐνοικεῖν δὲ ταύτῃ καθάπερ τινὰ βασιλέα τὸν νοῦν, οἷον ἀγγελιαφόροις ἢ ὑπασπισταῖς, τοῖς αἰσθητηρίοις ἐν κύκλῳ δορυφορούμενον. σημεῖον δὲ καὶ οὗτοι τῆς τοιαύτης ὑπονοίας ποι-

CAPVT XII.

Qua parte contineri princeps animi facultas (quod ἡγεμονικὸν *Græci dicunt) putanda ſit. Quæ lacrymarum ac riſus cauſſæ, explicatum. Theorema denique phyſicum, de materiei, naturæ, ac mentis inter ſe mutuo nexu.*

C IDCIRCO tamdem curioſa vanitas hominum coniecturis viſorum faceſſat, quos mentis facultatem quæ intelligentia compræhenditur, membris nonnullis corporis includere non eſt veritum. Nam horum aliis in corde principem animi vim collocare viſum eſt, aliis in cerebro: quum opiniones haſce ſuas leuibus quidem illis, ſed tamen à veri ſpecie non abhorrentibus planè rationibus confirment. Qui enim cordi principatum deferunt, ipſius loci ſitum pro ratione vſurpant. Etenim cor locum in humano corpore toto medium propè obtinere videtur, vt motus à conſilio profectus facilè in corpus vniuerſum ex hoc medio ſe diffunderet, atque ita ad agendum progrederetur. Huic ſententiæ illud etiam patrocinari putant, quòd homine vel mœſto vel irato, perturbationes huiuſmodi cor maximè permouere videntur, vt iiſdem afficiatur. Cerebro qui ratiocinandi vim conſecrant, caput à natura tamquam arcem quamdam totius corporis exſtructum eſſe affirmant. Hac in arce mentis veluti regis domicilium eſſe, quæ vndique ſenſuum organis, tamquam apparitorum ſtipatorúmque ſatellitio muniatur. Vtuntur etiam ad ſtabiliendam ſententiam ſuam hoc ar-

D

gumento, quòd ratiocinandi facultas in eis, quorum meninges, hoc eſt membranæ cerebri læſæ ſunt, de ſuo quaſi ſtatu proturbetur: & quòd homines obruti ebrietate, omnem decori rationem ignorent. Vtrique præterea magis etiam doctrinæ de rerum natura conſentaneas rationes adducunt, ad ſententiam de principis animi facultatis ſede ſuam confirmãdam. Nam alter quidem ait motum mẽtis igneæ naturæ affinem eſſe, quando & ignis & mens numquam non moueantur. Quúmque in corde caloris fontem eſſe ſit in confeſſo: iccirco mentis motum cum caloris mobilitate quaſi temperatum eſſe, córque adeò naturæ intelligentis receptaculum ſtatuit, quòd calor eo cõtineatur. Alter verò meningem (ſic enim appellant membranam cerebrum amplectentem) omnium organorum ſentiẽtium veluti baſem ac radicem quamdam eſſe affirmat. Huic ergo propriam rationẽ quaſi credere non dubitat, neque vllo alio in loco facultatem intelligentem ſitam exiſtimat, extra quàm ea in hominis parte, ad quã aures aptiſſimè adiunctæ, voces ſibi incidentes quaſi nonnihil pulſando deferunt. Cui aſpectus in ima oculorum ſede à natura adhæreſcens, per incidentia in pupulas ſimulacra, rerum formas interius exprimit. halitum etiam qualitates per odoratus attractionem hac in parte diſcernuntur. Eodem modo quæ à ſenſu guſtatus percipiuntur, eiuſdem meningis vicinæ iudicio ſubijci neceſſe eſt, quãdo ea ſurculos quoſdam nerueos, quibus ex ipſa vis ineſt ſentiendi, per ceruicis vertebras ad meatum quem ab iſthmi, hoc eſt, anguſtæ inter duo maria terræ ſimilitudine appellant ἰσθμοειδῆ, deriuatos: muſculis ibidem ſitis inſerit. Ego verò non diffiteor facultatem animi intelligentem ſæpe à morborum violentia victam perturbari, & ex cauſſa externa partem ratiocinatricem in efficacitate ſua naturali quaſi hebetem reddi. Etiam quod eſt igneum in corpore, proficiſci ex corde tamquam ex fonte, idémque cor ad vehementes animi commotiones vnà moueri non nego: denique ne hoc quidem infitior, membranam cerebrum amplexam ſenſuum organis inſtar baſis cuiuſdam eſſe, vt quodã de rebus hiſce diſſerere ſcimus, quæ cerebrum ſibi inuolutum contineat, & halitibus ab organis

A οῦνται, τὸ παρεγκλίνεσθαι τοῦ καθεστῶτος τὸν λογισμὸν τῶν κεκακωμένων τὰς μήνιγγας. καὶ τὸ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέποντος γίνεσθαι τοὺς ἐν μέθῃ καρηβαρήσαντας. προστιθέασι δὲ καί τινας φυσικωτέρας αἰτίας τῆς τοιαύτης περὶ τὸ ἡγεμονικὸν ὑπονοίας ἑκάτεροι τῶν ταύταις ταῖς δόξαις παρισταμένων. ὁ μὲν γὰρ πρὸς τὸ πυρῶδες συγγενῶς ἔχειν τὴν ἐκ τῆς διανοίας κίνησιν λέγει, διὰ τὸ ἀεικίνητον εἶναι καὶ τὸ πῦρ καὶ τὴν διάνοιαν. καὶ ἐπειδὴ πηγάζειν ἐν τῷ μορίῳ τῆς καρδίας ἡ θερμότης ὁμολογεῖται· διὰ τοῦτο τῷ εὐκινήτῳ τῆς θερμότητος τὴν
B τοῦ νοῦ κίνησιν ἀνακεκρᾶσθαι λέγων, δοχεῖον τῆς νοερᾶς φύσεως τὴν καρδίαν εἶναί φησιν, ἐν ᾗ τὸ θερμὸν περιείληπται. ὁ δὲ ἕτερος πᾶσι τοῖς αἰσθητηρίοις οἷόν τινα ὑποβάθραν τινὰ καὶ ῥίζαν εἶναι λέγει τὴν μήνιγγα· οὕτω γὰρ ὀνομάζουσι τὸν περιεκτικὸν τοῦ ἐγκεφάλου ὑμένα, καὶ τούτῳ πιστοῦται τὸν ἴδιον λόγον, ὡς οὐχ ἑτέρωθι τῆς νοητικῆς ἐνεργείας καθιδρυμένης, εἰ μὴ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, ᾧ καὶ τὸ οὖς ἐφηρμοσμένον τὰς ἐμπιπτούσας αὐτῷ φωνὰς προσαράσσει. καὶ ἡ ὄψις κατὰ τὸν πυθμένα
C τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἕδρας συμπεφυκυῖα, διὰ τῶν ἐμπιπτόντων ταῖς κόραις εἰδώλων πρὸς τὸ ἔσω ποιεῖται τὴν τύπωσιν. καὶ τῶν ἀτμῶν αἱ ποιότητες διὰ τῆς τῶν ὀσφρήσεων ὁλκῆς ἐν αὐτῷ διακρίνονται. καὶ ἡ κατὰ τὴν γεῦσιν αἴσθησις τῇ ἐπικρίσει τῆς μήνιγγος δοκιμάζεται, ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐκφύσεις τινὰς νευρώδεις ἀφ' ἑαυτῆς αἰσθητικὰς διὰ τῶν αὐχενίων σπονδύλων ἐπὶ τὸν ἠθμοειδῆ πόρον κατὰ τοὺς αὐτόθι μύας ἐγκαταμιξάσης. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν ἐπιταράσσεσθαι πολλάκις πρὸς τῶν πα-
D θημάτων ἐπικρατήσεως τὸ διανοητικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ ἀμβλυώσσεσθαι τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας τὸν λογισμὸν ἔκ τινος σωματικῆς περιστάσεως, ἀληθὲς εἶναί φημι. καὶ πηγήν τινα τοῦ κατὰ τὸ σῶμα πυρώδους τὴν καρδίαν εἶναι, πρὸς τὰς θυμώδεις ὁρμὰς συγκινουμένην. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τὸ ὑποβεβλῆσθαι τοῖς αἰσθητηρίοις τὴν μήνιγγα, κατὰ τὸν λόγον τῶν τὰ τοιαῦτα φυσιολογούντων, περιπτυσσομένην ἐν ἑαυτῇ τὸν ἐγκέφαλον, καὶ τοῖς ἐκεῖθεν

ἀτμοῖς ὑποθολουμένην, τῶν ταῖς ἀνατομικαῖς θεωρίαις ἐσχολακότων τὸ τοιοῦτον ἀκούων, οὐκ ἀθετῶ τὸ λεγόμενον. οὐ μὴν ἀπόδειξιν ποιοῦμαι ταύτην τοῦ τοπικαῖς τισι περιγραφαῖς ἐμπεριειλῆφθαι τὴν ἀσώματον φύσιν. τάς τε γὰρ παραφορὰς οὐκ ἐκ μόνης καρηβαρείας γίνεσθαι μεμαθήκαμεν, ἀλλὰ καὶ τῶν τὰς πλευρὰς ὑπεζωκότων ὑμένων ἐμπαθῶς διατεθέντων, ὁμοίως ἀῤῥωστεῖν τὸ διανοητικὸν διορίζονται, οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμονες, φρενῖτιν τὸ πάθος καλοῦντες, ἐπειδὴ φρένες τοῖς ὑμέσι τούτοις ἐστὶ τὸ ὄνομα. καὶ ἡ ἀπὸ τῆς λύπης ἐπὶ τὴν καρδίαν γινομένη συναίσθησις ἐσφαλμένως ὑπονοεῖται. οὐ γὰρ τῆς καρδίας, ἀλλὰ τοῦ στόματος τῆς κοιλίας δριμυσσομένου· εἰς τὴν καρδίαν τὸ πάθος ὑπ' ἀπειρίας ἀνάγουσι. τοιοῦτον δέ τι φασὶν οἱ ἐπεσκεμμένοι δι' ἀκριβείας τὰ πάθη, ὅτι συμπτώσεως τῶν πόρων καὶ μύσεως ἐν ταῖς λυπηραῖς διαθέσεσι φυσικῶς περὶ ἅπαν γινομένης τὸ σῶμα, πρὸς τὰς ἐν τῷ βάθει κοιλότητας συνωθεῖται πᾶν τὸ πρὸς τὴν διαπνοὴν κωλυόμενον. ὅθεν καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν σπλάγχνων στενοχωρουμένων τοῖς περιέχουσι, βιαιοτέρα πολλάκις ἡ ὁλκὴ τοῦ πνεύματος ὑπὸ τῆς φύσεως γίνεται, πρὸς τὴν τῶν συμπεπτωκότων διαστολὴν τὸ συναχθὲν εὐρυνούσης. τὸ δὲ τοιοῦτον ἆσθμα σύμπτωμα λύπης ποιούμεθα, στεναγμὸν αὐτὸ καὶ ἀναφυσιασμὸν ὀνομάζοντες. ἀλλὰ καὶ τὸ δοκοῦν ὑποθλίβειν τὸ περικάρδιον μέρος, οὐ τῆς καρδίας, ἀλλὰ τοῦ στόματός ἐστι τῆς γαστρὸς ἀηδία, διὰ τῆς αὐτῆς αἰτίας λέγω δὴ, τῆς κατὰ τὴν σύμπτωσιν τῶν πόρων, τοῦ χοληδόχου ἀγγείου τὸν δριμὺν ἐκεῖνον καὶ δακνώδη χυμὸν ὑπὸ στενοχωρίας ἐπὶ τὸ στόμα τῆς γαστρὸς παρεγχέοντος. ἀπόδειξις δὲ τούτου τὸ ὕπωχρον γίνεσθαι, καὶ ἰκτερώδη τοῖς λυπουμένοις τὴν ἐπιφάνειαν, ἀπὸ τῆς ἄγαν στενοχῆς ἐπὶ τὰς φλέβας τὸν ἴδιον χυμὸν τῆς χολῆς ἐπιρρεούσης. ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξ ἐναντίου γινόμενον πάθος, τὸ κατὰ τὴν εὐφροσύνην φημὶ, καὶ τὸν γέλωτα, μᾶλλον τὸν λόγον συνίστησι. διαχέονται γάρ πως καὶ διαλύονται δι' ἡδονῆς οἱ τοῦ σώματος πό-

A ſenſuum profectis quaſi rigetur: quando me huiuſmodi quædam ab iis, qui hæc per corporum ſectiones comperta habebant, audiſſe commemini. Verùm nequaquam exiſtimo demonſtrari per hæc poſſe, naturam expertem corporis loco ſpació ve deſcripto contineri. Nam mentis deliria nõ ex ebrietate ſola oriri conſtat: ſed & in illis, quibus membranæ coſtis ſubteſæ morbo aliquo affectæ ſunt, eodem modo intelligentem facultatem debilitari, periti artis Medicinæ tradunt. Appellant autem id morbi genus phrenetidẽ, à phrenibus, quo membranæ iſtæ nomine notantur. B Doloris verò ſenſus, qui ex mœſticia redundare ad cor dicitur, hominum errore non caret. Quũ enim non cor, ſed oſculum ſtomachi acri dolore tentetur: nos tamen ad cor morbum hunc ex imperitia quadam referimus. Tradunt autem huiuſmodi quiddam ij, quibus accuratè morborũ rationes perſpectæ ſunt, quòd quum à natura ſic comparatum ſit, vt in mœſticia meatuũ toto corpore contractio quędam & compreſſio fiat: quidquid exire impedita reſpiratione nequeat, ad imam corporis capacitatem C detrudatur. Inde vſuuenire, vt quum ad reſpirationem facta viſcera ab iis, à quibus vndique continentur, in anguſtum arctantur: plerumque violentior ſpiritus attractio naturæ vi fiat, quæ quod eſt arctatum dilatare nititur, vt ea quæ compreſſæ ſunt, viciſſim diducantur. Atque huiuſmodi in reſpirando difficultatẽ mœſticiæ indicium quoddam eſſe ſtatuimus, quod & ſuſpirium & gemitũ appellamus. Sic quod partes cordi contiguas premere putatur, non cordis, ſed oris in ventriculo moleſta eſt affectio, iiſdẽ ex cauſis orta, de quibus mea- D tuum cõpreſſionem fieri diximus. Nam vas bili excipiendæ deſtinatum, acrem illum ac mordacem humorem propter coarctationem ſui in oſculum ſtomachi deriuat. Eius rei certiſſimum eſt argumentum, quòd quibus hæc ægritudo accidit, eiuſdẽ ſuppallidos & aurugine laborantibus cõſimiles extremis in partibus fieri videmus, bile humorẽ ſuum ob compreſſionem nimiã in venas ſpargente. Quin & contraria huic affectio, nimirum lætitia & riſus, magis etiam rationes noſtras confirmant. Nam quum auditu nonnihil iucundum percepimus, explicantur ac reſoluuntur quodam

modo propter voluptatem meatus corporis. In dolore, propter triſtitiam ſubtiles meatuum trāſpirationes, quæ propter exiguitatem deprӕhendi vix poſſunt, compreſſæ viſcera interiora conſtringunt, & ad caput ac cerebri membranas vdum illum halitum agunt, vt multus intra cerebri cauitates collectus, per meatus qui ad imam ſunt eiuſdem partem, in oculos deijciatur, ſuperciliorum contractione guttatim humorem exprimente, quæ deinde guttæ Lacrymæ appellantur. Eodem modo tecum putato, affectione contraria meatibus more conſueto magis aliquanto dilatatis, ſpiritum quemdā ab ipſis attractum in imo ſubſidere, atque inde viciſſim à natura per meatum oris expelli: viſceribus vniuerſis, maximéque iecinore (vt aiunt) quadam ſuccuſſione & feruente motu ſpiritum huiuſmodi extrudentibus. Iccirco natura, vt huic ſpiritui exitum facilē ſtruat, meatum oris dilatat: genis, per quas anhelitum exire neceſſe eſt, vtrimque diductis. Inditum huic eſt rei nomen riſus. At verò non propterea vis animi princeps iecinori tribuenda, neque propter ſanguinis circa cor ebullitionem, quæ affecto vehementius animo exiſtit, in corde mentis ſedem eſſe putandū eſt: ſed ſunt horum cauſſæ in ſtructura corporis conſtituendæ. Mentem quidem exiſtimare debemus cuilibet membro æquabiliter, ea miſtionis ratione quæ explicari dicēdo nequeat, adeſſe. Quod ſi erunt qui litteras etiam Sacras hac in parte nobis opponāt, quæ in corde vim illā principem eſſe teſtentur: ne horum quidem orationi ſic aſſentiemur, vt non prius in eam inquiramus. Nam quum in quodam ex ſacris libro cordis mentio fiat, ibidem & renes adiecti ſunt. ſunt enim huiuſmodi quędam verba: Deus corda & renes explorat. Pſal. 7. Iccirco vel in horum vtrumque, vel neutrum adeò vt intelligentem animi vim includant neceſſe eſt. Cæterum etiamſi edoceat facultates intelligentiæ quibuſdam in affectionibus corporis quaſi hebetari, vel etiam prorſus iacere: non tamen ſatis idoneum argumentum hoc eſſe ſtatuo, quo probetur, loco certo vim mentis ita circumſcribi, vt tumoribus membra illa occupantibus, de ſuo ipſa quaſi ſpatio excedat. Eſt enim huiuſmodi quædam cogitatio corporeis rebus accommodata, vaſe rebus iniectis re-

A ρων, τῶν ἔκ τινος ἀκοῆς ἡδείας διαχεθέντων. ὡς γὰρ ἐκεῖ διὰ τῆς λύπης μύουσιν αἱ λεπταί τε καὶ ἄδηλοι τῶν πόρων διαπνοαί, καὶ διασφίγξασαι τὴν ἔνδοθεν τῶν σπλάγχνων διάθεσιν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς μήνιγγας τὸν νοτερὸν ἀτμὸν ἀναθλίβουσιν, ὃς πολὺς ἐναποληφθεὶς ταῖς τοῦ ἐγκεφάλου κοιλότησι, διὰ τῶν κατὰ τὴν βάσιν πόρων ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξωθεῖται, τῆς τῶν ὀφρύων συμπτώσεως ἐξελκομένης διὰ σταγόνων τὴν ὑγρασίαν. ἡ δὲ σταγὼν δάκρυον λέγεται. οὕτω μοι νόησον, ἐκ τῆς ἐναντίας δια- B θέσεως πλέον τοῦ συνήθους εὐρυνομένων τῶν πόρων, εἰσέλκεσθαί τι πνεῦμα δι᾽ αὐτῶν ἐπὶ τὸ βάθος, κἀκεῖθεν πάλιν ἐξωθεῖσθαι παρὰ τῆς φύσεως διὰ τοῦ κατὰ τὸ στόμα πόρου, πάντων τῶν σπλάγχνων, καὶ μάλιστά γε τοῦ ἥπατος, ὥς φασι, διά τινος κλόνου καὶ βρασματώδους κινήσεως τὸ τοιοῦτον πνεῦμα συνεξωθούντων. ὅθεν εὐκολίαν τινὰ τῇ διεξόδῳ τοῦ πνεύματος μηχανωμένη ἡ φύσις, ἀνευρύνει τὸν περὶ τὸ στόμα πόρον, ἑκατέρωθεν περὶ τὸ ἆσθμα τὰς παρειὰς διαστέλλουσα. ὄνομα δὲ τῷ γινομένῳ γέλως ἐστίν. οὔτε οὖν διὰ τοῦτο τῷ ἥπατι C τὸ ἡγεμονικὸν λογιστέον, οὔτε διὰ τὴν περικάρδιον ζέσιν τοῦ αἵματος ἐν ταῖς θυμικαῖς διαθέσεσιν, ἐν καρδίᾳ νομιστέον εἶναι τοῦ νοῦ τὴν καθίδρυσιν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τὰς ποιὰς τῶν σωμάτων κατασκευὰς ἀνακτέον. τὸν δὲ νοῦν ὁμοτίμως ἑκάστῳ τῶν μορίων, κατὰ τὸν ἄφραστον τῆς ἀνακράσεως λόγον ἐφάπτεσθαι νομιστέον. κἂν τὴν γραφήν τινες ἡμῖν πρὸς τοῦτο προτείνωνται, τῇ καρδίᾳ τὸ ἡγεμονικὸν μαρτυροῦσαν, οὐκ ἀνεξετάστως τὸν λόγον δεξόμεθα. ὁ γὰρ καρδίας μνησθεὶς, καὶ νεφρῶν ἐμνημόνευσεν, εἰπὼν ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ Θεός. ὥστε ἢ ἀμ- D φοτέροις, ἢ οὐδετέρῳ τὸ νοερὸν κατακλείουσιν. ἀμβλύνεσθαι δὲ τὰς νοητικὰς ἐνεργείας, ἢ καὶ παντάπασιν ἀπρακτεῖν ἐν τῇ ποιᾷ διαθέσει τοῦ σώματος διδαχθεὶς, οὐχ ἱκανὸν ποιοῦμαι τοῦτο τεκμήριον, τοῦ τόπῳ τινὶ τὴν δύναμιν τοῦ νοῦ περιείργεσθαι, ὡς ταῖς ἐπιγινομέναις τοῖς μέρεσι φλεγμοναῖς τῆς οἰκείας εὐρυχωρίας ἐξειργομένης. σωματικὴ γὰρ ἡ τοιαύτη δόξα, τὸ μὴ δύνασθαι προκατειλημμένου τοῦ ἀγγείου διά

τινος τῶν ἐμβεβλημένων, ἑτέρῳ τινὶ ἐν αὐτῷ χώραν εὑρεῖν. ἡ γὰρ νοητὴ φύσις οὔτε τοῖς κενώμασιν ἐμφιλοχωρεῖ τῶν σωμάτων, οὔτε τῷ πλεονάζοντι τῆς σαρκὸς ἐξωθεῖται· ἀλλ' ἐπειδὴ καθάπερ τι μουσικὸν ὄργανον ἅπαν τὸ σῶμα δεδημιούργηται, ὥσπερ συμβαίνει πολλάκις ἐπὶ τῶν μελῳδεῖν μὲν ἐπισταμένων, ἀδυνατούντων δὲ δεῖξαι τὴν ἐπιστήμην, τῆς τῶν ὀργάνων ἀχρηστίας οὐ παραδεχομένης τὴν τέχνην. (τὸ γὰρ ἢ χρόνῳ φθαρὲν, ἢ περιερρηγμένον ἐκ καταπτώσεως, ἢ ὑπό τινος ἰοῦ καὶ εὐρῶτος ἠχρειωμένον, ἄφθογγον μένει καὶ ἀνενέργητον, κἂν ὑπὸ τοῦ προέχειν δοκοῦντος κατὰ τὴν αὐλητικὴν τέχνην ἐμπνέηται·) οὕτω καὶ ὁ νοῦς δι' ὅλου τοῦ ὀργάνου διήκων, καὶ καταλλήλως ταῖς νοητικαῖς ἐνεργείαις, καθὸ πέφυκεν, ἑκάστῳ τῶν μερῶν προσαπτόμενος, ἐπὶ μὲν τῶν κατὰ φύσιν διακειμένων τὸ οἰκεῖον ἐνήργησεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀσθενούντων δέξασθαι τὴν τεχνικὴν αὐτοῦ κίνησιν, ἄπρακτός τε καὶ ἀνενέργητος ἔμεινε. πέφυκε γάρ πως ὁ νοῦς πρὸς μὲν τὸ κατὰ φύσιν διακείμενον οἰκείως ἔχειν· πρὸς δὲ τὸ παρενεχθὲν ἀπὸ ταύτης, ἀλλοτριοῦσθαι. καί μοι δοκεῖ φυσικώτερον εἶναί τι κατὰ τὸ μέρος τοῦτο θεώρημα, δι' οὗ μαθεῖν ἐστι τῶν ἀστειοτέρων δογμάτων. ἐπειδὴ γὰρ τὸ κάλλιστον πάντων καὶ ἐξοχώτατον ἀγαθὸν αὐτὸ τὸ θεῖόν ἐστι, πρὸς ὃ πάντα νένευκεν, ὅσα τοῦ καλοῦ τὴν ἔφεσιν ἔχει, διὰ τοῦτό φαμεν καὶ τὸν νοῦν, ἅτε κατ' εἰκόνα τοῦ καλλίστου γενόμενον, ἕως ἂν μετέχῃ τῆς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιότητος καθόσον ἐνδέχεται, καὶ αὐτὸν ἐν τῷ καλῷ διαμένειν. εἰ δέ πως ἔξω γένοιτο τούτου, γυμνοῦσθαι τοῦ κάλλους ἐν ᾧ ἦν. ὥσπερ δὲ ἔφαμεν τῇ ὁμοιώσει τοῦ πρωτοτύπου κάλλους κατακοσμεῖσθαι τὸν νοῦν, οἷόν τι κάτοπτρον τῷ χαρακτῆρι τοῦ ἐμφαινομένου μορφούμενον· κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, καὶ τὴν οἰκονομουμένην ὑπ' αὐτοῦ φύσιν ἔχεσθαι τοῦ νοῦ λογιζόμεθα, καὶ τῷ παρακειμένῳ κάλλει καὶ αὐτὴν κοσμεῖσθαι, οἷόν τι κατόπτρου κάτοπτρον γινομένην. κρατεῖσθαι δὲ ὑπὸ ταύτης καὶ συνέχεσθαι τὸ ὑλικὸν τῆς ὑποστάσεως, περὶ ἣν θεωρεῖται ἡ φύσις. ἕως ἂν οὖν ἔχηται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, διὰ πάντων ἀναλόγως ἡ τοῦ ὄντως κάλλους κοινωνία διέξεισι, διὰ τοῦ ὑπερκειμένου

A pleto non poſſe in eodem aliis locum eſſe. Quippe natura ſolo animo compræhenſilis, vt in partes corporis vacuas nō immigrat, ſic & à carne quaſi redundante nō expellitur. Eſt omnino totum corpus humanum inſtar muſici inſtrumenti fabricatum. Solet autem nonnunquam vſuuenire, vt canēdi quidem aliquis peritus ſit, verùm artis ſuæ inſtrumentis vitiatis documentum idoneum edere nequeat. Ea enim fortè vel à tempore vitiata, vel contracta per ruinam, vel à rubigine ac ſitu inepta reddita, ſono carent, nullúmque ad vſum

B idonea ſunt, etiamſi vel ab eximio tibicine inflentur. Sic ſe mens per vniuerſum organum ſuum didēs, & applicans ſe ratione conſentanea membris ſingulis per facultates naturæ ſuæ cōuenientes, in iis quæ rectè habent ſecundum naturam, vim ſuam exercet: in cæteris quæ artificioſum ipſius motum per imbecillitatem capere nequeunt, iacet atque otioſa eſt. Eſt enim hoc menti peculiare, vt in membris natura bene affectis efficacitatem ſuā obtineat: ea verò quę deprauatæ ſunt, auerſetur. Ac mihi

C quidē videtur poſſe hac in parte quiddam cōſiderari à nobis ex media rerum naturalium tractatione deſumptum, de quo percipi doctrina elegans poſſit. Nam quum omnium pulcherrimum ac præſtantiſſimum bonum ſit Deus ipſe, ad quem omnia reſpiciunt, quæcumq. boni deſiderio tanguntur: iccirco & & mentem dicimus, factā ad boni pulcherrimi imaginem, quamdiu ſimilitudinis archetypo reſpondentis particeps eſt, quoad eius fieri poteſt: haud dubiè boni præſtantiam tueri ac conſeruare. Eandem contrà, ſi aliquo pacto à prin-

D cipe bono exorbitet, tota illa pulchritudine, qua erat ornata, ſpoliari. Porrò quemadmodum indicatum eſt ſimilitudine principis pulchritudinis ornatā eſſe mentem, perinde ac ſpeculum figura faciei ex ipſo relucentis inſignitur: eadem ratione & naturā, quæ à mente adminiſtratur, erga eandem affectam eſſe ſtatuimus, vt ſcilicet & ipſam ornari propinqua pulchritudine dicamus, & quaſi ſpeculi ſpeculum eſſe. Naturæ porrò craſſiorem quaſi materiem noſtri cohærere, cui ipſa natura ineſt. Igitur quamdiu hæc inter ſe aptè connexa ſunt etiam veriſſima pulchritudo conueniente quadam ratione cum omnibus communicatur: ſemper eo, quod loco eſt

ſuperiore; proximum ſibi exornante. Vbi verò præclaræ huius coniunctionis eſt facta diuulſio: vel contrà, quod eſt præſtantius ordine inuerſo ſequitur inferius: tum ſcilicet rudioris in homine materiei à natura deſertæ turpitudo inſignis apparet. Nam ipſa per ſe materies quiddam eſt deforme & imperfectum. Deformitatem verò materiei, pulchritudinis etiam eius quæ in natura eſt, à mente profectæ, interitus conſequitur. Sic adeò materiei turpitudo per naturã ad mentem ipſam redundat, vt non iam amplius in creati figura imago Dei appareat. Mens enim bonorũ ideam tanquam ſpeculum poſt tergum collocans, eximios boni reſplendentis radios reijcit, ac materiei deformitatem in ſeſe transfert. Hoc videlicet modo prauitas bono prius quaſi interuerſo ac ſublato, oritur & exiſtit. Pulchrum verò cenſeri debet, quodcumq. ad princeps bonum congruit. Quódque conſentaneum eidem non eſt, omnis eſt pulchritudinis expers. Quamobrem ſi de ſententia rationum expoſitarum, vnum quiddam eſt verè bonum: mens autẽ ideo, quòd ad imaginem pulchri eſt conformata, & ipſa pulchritudine quadam ornata eſt: denique natura, quam mens continet, ſi eſt imaginis huius alia quædam imago: erit oſtenſum haud dubiè rudiorem illam noſtri materiem tum demum rectè quaſi ſtabilitam eſſe, quãdo à natura gubernatur. Cæterùm eandem ſolutam collabi, quando ab eo, quo firmiter continetur, dijungitur, & à pulchri ſocietate auellitur. Fieri hoc conſueuit, quum naturæ ordo inuertitur, animi libidine non ad pulchritudinis decus inclinante: ſed ad id, quod ipſum magnopere vt exornetur indiget. Non enim fieri aliter poteſt, quin quod materiei propria forma deſtitutæ cõſimile efficitur: etiam deformitatis fœditatíſque eiuſdem imaginem induat. Sed hæc quidem ab aliis ad alia delapſi, obiter ſcilicet explicando indicauimus, immiſcentibus ſeſe his ei conſiderationi, qua id de quo agitur, complecti erat animus. Hoc enim quærebamus, ecqua in parte noſtri facultas intelligentiæ ſedem quamdam certam obtineret: an verò per omnia æquabili ſe ratione didat. Itaque aduerſus eos qui certis partium locis mentem includunt, & ad confirmãdam hanc coniecturam ſuam

A τὸ προσεχὲς καλλωπίζουσα. ἐπειδὰν δέ τις γένηται τῆς ἀγαθῆς ταύτης συμφυΐας διασπασμὸς, ἢ καὶ πρὸς τὸ ἔμπαλιν, ἀντακολουθηθῇ τῷ ὑποβεβηκότι τὸ ὑπερέχον· τότε αὐτῆς τε τῆς ὕλης, ὅταν μονωθῇ τῆς φύσεως, διελέγχθη τὸ ἄσχημον (ἄμορφον γάρ τι καθ' ἑαυτὴν ἡ ὕλη, καὶ ἀκατάσκευον) καὶ τῇ ἀμορφίᾳ ταύτης συνδιεφθάρη τὸ κάλλος τῆς φύσεως, ἣ διὰ τοῦ νοῦ καλλωπίζεται. καὶ οὕτως ἐπ' αὐτὸν τὸν νοῦν τοῦ κατὰ τὴν ὕλην αἴσχους διὰ τῆς φύσεως ἡ διάδοσις γίνεται, ὡς μηκέτι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα ἐν τῷ χαρακτῆρι καθορᾶσθαι τοῦ B πλάσματος. οἷον γάρ τι κάτοπτρον κατὰ νώτου τὴν τῶν ἀγαθῶν ἰδέαν ὁ νοῦς ποιησάμενος, ἐκβάλλει μὲν τῆς ἐκλάμψεως τοῦ ἀγαθοῦ τὰς ἐμφάσεις, τῆς δὲ ὕλης τὴν ἀμορφίαν εἰς ἑαυτὸν ἀναμάσσεται. καὶ τούτῳ γίνεται τῷ τρόπῳ τοῦ κακοῦ ἡ γένεσις, διὰ τῆς ὑπεξαιρέσεως τοῦ καλοῦ παρυφισταμένη. καλὸν δὲ πᾶν, ὅσονπερ ἂν τύχῃ πρὸς τὸ πρῶτον ἀγαθὸν οἰκείως ἔχον. ὅτι δ' ἂν ἔξω γένηται τῆς πρὸς τοῦτο σχέσεώς τε καὶ ὁμοιώσεως, ἄμοιρον τοῦ καλοῦ πάντως ἐστίν. Εἰ οὖν ἓν μὲν κατὰ τὸν θεωρηθέντα C λόγον τὸ ὄντως ἀγαθόν· ὁ δὲ νοῦς τῷ κατ' εἰκόνα τοῦ καλοῦ γεγενῆσθαι, καὶ αὐτὸς ἔχει τὸ καλὸς εἶναι· ἡ δὲ φύσις ἡ ὑπὸ τοῦ νοῦ συνεχομένη, καθάπερ τις εἰκὼν εἰκόνος ἐστί· δείκνυται διὰ τούτων, ὅτι τὸ ὑλικὸν ἡμῶν συνέστηκε μὲν καὶ περικρατεῖται, ὅταν οἰκονομῆται ὑπὸ τῆς φύσεως. λύεται δὲ, καὶ διαπίπτει πάλιν, ὅταν χωρισθῇ τοῦ περικρατοῦντός τε καὶ συνέχοντος, καὶ διασπασθῇ τῆς πρὸς τὸ καλὸν συμφυΐας. τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἄλλως γίνεται, ἢ ὅταν τῆς φύσεως πρὸς τὸ ἔμπαλιν γένηται ἡ D ἐπιστροφὴ, μὴ πρὸς τὸ καλὸν τῆς ἐπιθυμίας ῥεούσης· ἀλλὰ πρὸς τὸ χρῇζον τοῦ καλλωπίζοντος. ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τῇ πτωχευούσῃ τῆς ἰδίας μορφῆς ὕλῃ κατὰ τὸ ἄσχημόν τι καὶ ἀκαλλὲς συμμεταμορφοῦσθαι τὸ ὁμοιούμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐξ ἀκολουθίας τινὸς παρεξητάσθη, διὰ τὸ εἰς τὸ προκείμενον θεωρίας ἐπεισελθόντα. τὸ γὰρ ζητούμενον ἦν, εἰ ἐν μέρει τινὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἡ νοερὰ καθίδρυται δύναμις, ἢ διὰ πάντων κατὰ τὸ ἴσον διήκει. τῶν γὰρ τοπικοῖς μέρεσι περιειργόντων τὸν νοῦν, καὶ εἰς σύστασιν τῆς τοιαύτης αὐτῶν ὑπολήψεως προφερόντων,

τὸ μὲν

A τὸ μὴ εὐοδοῦσθαι τὴν διάνοιαν ἐπὶ τῶν παρὰ φύσιν διακειμένων τὰς μήνιγγας· ἀπόδειξιν ὁ λόγος, ὅτι κατὰ πᾶν μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος, καθ' ὃ πέφυκεν ἕκαστος ἐνεργεῖν, ἴσως ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις ἀνενέργητος μένει, μὴ διαμένοντος ἐν τῇ φύσει τοῦ μέρους. καὶ διὰ τοῦτο ἐξ ἀκολουθίας τὸ παρεμπεσὸν περιενέπεσε τῷ λόγῳ θεώρημα, δι' οὗ μανθάνομεν, ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι ὑπὸ Θεοῦ μὲν διοικεῖσθαι τὸν νοῦν, ὑπ' ἐκείνου δὲ τὴν ὑλικὴν ἡμῶν ζωήν, ὅταν ἐν τῇ φύσει μένῃ. εἰ δὲ παρατραπείη τῆς φύσεως, καὶ τῆς κατὰ τὸν νοῦν B ἐνεργείας ἀλλοτριοῦσθαι. ἀλλ' ἐπανέλθωμεν πάλιν ὅθεν ἐξέβημεν, ὅτι ἐπὶ τῶν μὴ παρατραπέντων ἐκ πάθους τινὸς τῆς φυσικῆς καταστάσεως τὴν οἰκείαν δύναμιν ὁ νοῦς ἐνεργεῖ, καὶ ἔρρωται μὲν ἐπὶ τῶν συνεστώτων, ἀδυνατεῖ δὲ πάλιν ἐπὶ τῶν μὴ χωρούντων αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. ἔστι γὰρ καὶ δι' ἑτέρων τὸ περὶ τούτων δόγμα πιστώσασθαι, καὶ εἰ μὴ βαρὺ τῇ ἀκοῇ τῶν παρακεκμηκότων ἤδη τῷ λόγῳ, καὶ περὶ τούτων, ὡς ἂν οἷοί τε ὦμεν, δι' ὀλίγων διαληψόμεθα. C

afferunt, eſſe in iis intelligētiæ vim languidam, quorum malè cerebri affectæ ſint membranæ, oſtenſum eſt: in omni corporis membro, quod quidem agēdi facultate præditum eſt, nō mirum eſſe, ſi nihil animus efficiat, quū membrum ipſum ita vt eſſe comparatum à natura debebat, non exiſtit. Atque hoc loco non incōuenienter, opinor intexuimus illud theorema, de quo intelligere eſt; in tota hominis compage mentem quidem diuinitùs gubernari, à mente verò vitam rudioris in nobis materiei, ſi ea extra naturam non exorbitet. Nam ſi à natura recedat: agendi facultate, quam habeat à mēte, prorſus amittere. Enimuero reuertatur eò tandem oratio, vnde deflexit: mentem videlicet in iis partibus, quarum conditio naturalis morbo aliquo vitiata non ſit, efficacitatē ſuam obtinere, in valentibus membris valentem, in iis autem quæ actionum ipſius capacia non ſunt, languidā. Atque huic quidem ſententiæ non eſt difficile rationibus etiam aliis fidem facere. Quod ſi moleſtum non erit iis, qui oratione ſuperiore tantum non defatigati ſunt: placet & illa, quoad eius fieri poterit, quàm breuiſſimè perſtringere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ ὕπνου, καὶ χάσμης, καὶ ὀνείρων αἰτιολογία.

Ἡ ὑλικὴ καὶ ῥοώδης αὕτη τῶν σωμάτων ζωή, πάντοτε διὰ κινήσεως προϊοῦσα, ἐν τούτῳ ἔχει τοῦ εἶναι τὴν δύναμιν, ἐν τῷ μὴ στῆναί ποτε τῆς κινήσεως. καθάπερ δέ τις ποταμὸς κατὰ τὴν ἰδίαν ῥέων ὁρμήν, πλήρη μὲν δείκνυσι τὴν D κοιλότητα, δι' ἧς ἂν τύχῃ φερόμενος, οὐ μὴν ἐν τῷ αὐτῷ ὕδατι περὶ τὸν αὐτὸν ἀεὶ τόπον ὁρᾶται· ἀλλὰ τὸ μὲν ὑπεξέδραμεν αὐτοῦ, τὸ δὲ ὑπεῤῥέει· οὕτω καὶ τὸ ὑλικὸν τῆς τῆδε ζωῆς διά τινος κινήσεως καὶ ῥοῆς τῇ συνεχείᾳ τῆς τῶν ἐναντίων διαδοχῆς ἀμείβεται, ὡς ἂν μηδέποτε στῆναι δύνασθαι τῆς μεταβολῆς, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ ἀτρεμεῖν ἄπαυστον ἔχειν διὰ τῶν ὁμοίων ἐναμειβομένην τὴν κίνησιν. εἰ δέ ποτε κινούμενον παύσοιτο, καὶ τοῦ εἶναι πάντως τὴν παῦσιν ἕξει. οἷον διεδέξατο τὸ πλῆρες ἡ κένωσις, καὶ πάλιν ἀντεισῆλθεν ἡ πλήρωσις τῇ κενότητι.

CAPVT XIII.

Somni, oſcitationis, inſomniorum cauſſæ indicatæ.

Crassior illa fluxáque corporum noſtrorum vita, quæ ſemper mouetur, ex eo ipſo vim exiſtendi habet, quòd motu prædita ſit quietis experte. Ac veluti fluuius impetu ſuo volutatus, alueum quidem ſuum ſemper implet, per quem labitur, non tamen eadem aqua eodem in loco perpetuò hæret: ſed alia decurrente, affluit alia: ſic craſſior illa vita in terris noſtra motu quodam ac fluxione continua diuerſis rebus ſuccedentibus ſibi, in perpetua viciſſitudine numquam interquieſcit, ſed vnà cum quieſcendi facultate perennem etiam motum ſimilia viciſſim alternantem habet. Quòd ſi hic eius motus aliquando quieſcat: ipſam quoque exſtingui neceſſe eſt. Euacuatio, verbi gratia, repletionem excipit: contráque repletio, vacuitati ſuccedit.

Somnus continuas vigilias remittit: vigiliæ, quod laxatum eſt, viciſſim tendunt. Neutrum horum continuò durat, ſed alterum alteri mutuis vicibus ſuccedit, natura ſeipſum huiuſmodi viciſſitudinibus inſtaurante: vt modò hoc, modò illo viſa, perpetuò ab vno ad alterum tranſeat. Nam ſi ſemper vires animalis contentæ ſint, frangi ac dirumpi tamdem membra ſupra modum tenta neceſſe eſt. contráque continua corporis relaxatio, rei quaſi corruenti ac diſſolutæ interitum affert. Vſus autem vtriuſque tempeſtiuus naturam conſeruat, quæ in perpetua rerum ſibimet aduerſantium permutatione nunc hac, nunc illa ſe recreat. Igitur quum per vigilias contentio virium corpus nonnihil debilitauit, ſomno laxatum reficitur. Et vt equi poſt certamina quadrigis eximuntur: ſic facultates ſentientes agendo laſſatæ aliquandiu à natura viciſſim recreantur. Per enim eſt neceſſaria res ad conſeruationem corporis, tempeſtiua remiſſio, vt toto in corpore per ſuos meatus ſine omni impedimento cibi didantur, nulla partium intenſione hoc quaſi iter obſtruente. Quemadmodum enim ex terra irrigua vapores caliginoſi ab imo attrahuntur, maximéque quum ſol radios calidiores ſpargit: itidem noſtri in opificij ſolo vſuuenit, cibis intra nos per calorem naturalem ebullientibus. Quúmque vapores à natura ſurſum tendant, & aërei ſint: fit vt in locis capitis conſidant, & perinde atque fumus per ipſas etiam quaſi parietis commiſſuras penetrent. Inde ad meatus organorum ſenſus paulatim euaporando delati, paſſim ſeſe permiſcent: vt ſenſum omnem otioſum reddi neceſſe ſit, cedentem halitibus illis organa ea occupãtibus. Oculi à palpebris teguntur, huiuſmodi vaporum pondere tanquam plumbea machina quadam palpebras oculis obducente. Auditus ab iiſdem obſtructus halitibus, quaſdam quaſi fores partibus auditui deſtinatis obdit, & ab actione ſua naturali ceſſat. Atque huiuſmodi quidem affectio corporis Somnus dicitur, ſenſu in corpore quieſcẽte, & ab omni motu abſtinente,

A ὕπνος τὸ συντόνως τῆς ἐγρηγόρσεως ὑπεχάλασεν, εἶτα ἐγρήγορσις τὸ ἀνειμένον ἐτόνωσε. καὶ οὐδέτερον τούτων ἐν τῷ διηνεκεῖ συμμένει, ἀλλ' ὑποχωρεῖ ταῖς παρουσίαις ἀλλήλων ἀμφότερα, οὕτω τῆς φύσεως ἑαυτὴν ταῖς ὑπαλλαγαῖς ἀνακαινιζούσης· ὡς ἑκατέρων ἐν τῷ μέρει μεταλαγχάνουσαν ἀδιαπτώτως ἀπὸ τοῦ ἑτέρου μεταβαίνειν ἐπὶ τὸ ἕτερον. τό, τε γὰρ διαπαντὸς συντετάσθαι ταῖς ἐνεργείαις τὸ ζῷον, ῥῆξίν τινα καὶ διασπασμὸν τῶν ὑπερτεινομένων ποιεῖται μερῶν, ἥ τε διηνεκὴς τοῦ σώματος ἄνεσις διάπτωσίν τινα τοῦ συνεστῶτος καὶ λύσιν ἐργάζεται. B τὸ δὲ κατὰ καιρὸν μετρίως ἑκατέρων ἐπιτυγχάνειν, δύναμις πρὸς διαμονήν ἐστι τῆς φύσεως, διὰ τῆς διηνεκοῦς πρὸς τὰ ἀντικείμενα μεταβάσεως ἐν ἑκατέροις ἑαυτὴν ἀπὸ τῶν ἑτέρων ἀναπαυούσης. οὕτω τοίνυν τετονωμένον διὰ τῆς ἐγρηγόρσεως τὸ σῶμα λαβοῦσα, λύσιν ἐμποιεῖ διὰ τοῦ ὕπνου τῷ τόνῳ, τὰς αἰσθητικὰς δυνάμεις πρὸς καιρὸν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν διαναπαύσασα, οἷόν τινας ἵππους μετὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἁρμάτων ἐκλύσασα. ἀναγκαία δὲ τῇ συστάσει τοῦ σώματος ἡ εὔκαιρος ἄνεσις, C ὡς δὴ ἀκωλύτως ἐφ' ἅπαν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἐν αὐτῷ πόρων ἡ τροφὴ διαχέοιτο, μηδενὸς τόνου τῇ διόδῳ παρεμποδίζοντος. καθάπερ γὰρ ἐκ τῆς διαβρόχου γῆς, ἐπειδὰν ἐπιλάμψῃ θερμοτέραις ἀκτῖσιν ὁ ἥλιος, ἀτμοί τινες ὁμιχλώδεις ἀπὸ τοῦ βάθους ἀνέλκονται· ὅμοιόν τι γίνεται καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γῇ, τῆς τροφῆς ἔσωθεν ὑπὸ τῆς φυσικῆς θερμότητος ἀναζεούσης. ἀνωφερεῖς δὲ ὄντες οἱ ἀτμοὶ κατὰ φύσιν, καὶ ἀερώδεις, καὶ πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἀναπνέοντες, ἐν τοῖς κατὰ τὴν κεφαλὴν γίνονται χωρίοις, οἷόν τις καπνὸς εἰς ἁρμονίας τοίχου διαδυόμενος. D εἶτα ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς τῶν αἰσθητηρίων πόρους ἐξατμιζόμενοι διαφοροῦνται, δι' ὧν ἀργεῖ κατ' ἀνάγκην ἡ αἴσθησις, τῇ παρόδῳ τῶν ἀτμῶν ἐκείνων ὑπεξιοῦσα. αἱ μὲν γὰρ ὄψεις τοῖς βλεφάροις ἐπιλαμβάνονται, οἷόν τινος μηχανῆς μολυβδίνης, τοῦ τοιούτου λέγω βάρους, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπιχαλώσης τὸ βλέφαρον. παχυνθεῖσα δέ τις αὐτοῖς τοῖς ἀτμοῖς ἡ ἀκοὴ, καθάπερ θύρας τινὸς τοῖς ἀκουστικοῖς μορίοις ἐπιτεθείσης, ἡσυχίαν ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας ἄγει. καὶ τὸ τοιοῦτον πάθος ὕπνος ἐστὶν, ἀτρεμούσης ἐν τῷ σώματι τῆς αἰσθήσεως, καὶ παντάπασιν ἐκ τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως ἀπεσχοινισμένης,

ὡς ἂν εὐπόρευτοι γίνωνται τῆς τροφῆς αἱ ἀναδόσεις, δι' ἑκάστου τῶν πόρων ταῖς ἀτμοῖς συνδιεξιούσης. καὶ τούτου χάριν εἰ στενοχωροῖτο μὲν ὑπὸ τῆς ἔνδοθεν ἀναθυμιάσεως ἡ περὶ τὰ αἰσθητήρια διασκευὴ, κωλύοιτο δὲ κατὰ τὸ εἰκὸς χρείαν ὁ ὕπνος· πλῆρες γινόμενον τῶν ἀτμῶν τὸ νευρῶδες, αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ φυσικῶς διατείνεται, ὡς διὰ τῆς ἐκτάσεως τὸ παχυνθὲν ὑπὸ τῶν ἀτμῶν μέρος ἐκλεπτυνθῆναι. οἷόν τι ποιοῦσιν οἱ διὰ τῆς σφοδροτέρας στρεβλώσεως τὸ ὕδωρ τῶν ἱματίων ἐκθλίβοντες. καὶ ἐπειδὴ κυκλοτερῆ τὰ περὶ τὸν φάρυγγα μέρη, πλεονάζει δὲ τὸ νευρῶδες ἐν τούτοις· ὅταν καὶ ἀπὸ τούτων ἐξωθηθῆναι δέοι τὴν τῶν ἀτμῶν παχυμέρειαν, ἐπειδὴ ἀμήχανόν ἐστι δι' εὐθείας ἀποτεῖναι τὸ κυκλοειδὲς μέρος, εἰ μὴ κατὰ τὸ περιφερὲς σχῆμα διαταθείη· τούτου χάριν ἀποληφθέντος ἐν τῷ χάσματι τοῦ πνεύματος, ὅτε ὁ ἀνθερεὼν ἐπὶ τὸ κάτω τοῖς γαργαρεῶσιν ὑποκοιλαίνεται, καὶ τῶν ἐντὸς πάντων εἰς κύκλου σχῆμα διαταθέντων, ἡ λιγνυώδης ἐκείνη παχύτης ἡ ἐναπειλημμένη τοῖς μέρεσι συνδιαπνεῖται τῇ διεξόδῳ τοῦ πνεύματος. πολλάκις δὲ, καὶ μετὰ τὸν ὕπνον οἶδε τὸ τοιοῦτον συμβαίνειν, ὅταν τι τῶν ἀτμῶν ἐκείνων περιλειφθείη τοῖς τόποις ἄπεπτόν τε καὶ ἀδιάπνευστον. ἐκ τούτων τρίνω ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δείκνυσιν ἐναργῶς, ὅτι τῆς φύσεως ἔχεται, συνεστώσης μὲν καὶ ἐγρηγορυίας, καὶ αὐτὸς συνεργῶν καὶ κινούμενος, παρεθείσης δὲ τῷ ὕπνῳ μένων ἀκίνητος. Εἰ μή τις ἄρα τὴν ὀνειρώδη φαντασίαν νοῦ κίνησιν ὑπολάβοι κατὰ τὸν ὕπνον ἐνεργουμένην. ἡμεῖς δὲ φαμὲν μόνην δεῖν τὴν ἔμφρονά τε καὶ συνεστῶσαν τῆς διανοίας ἐνέργειαν ἐπὶ τὸν νοῦν ἀναφέρειν. τὰς δὲ κατὰ τὸν ὕπνον φαντασιώδεις φλυαρίας ἰνδάλματά τινα τῆς κατὰ τὸν νοῦν ἐνεργείας, οἰόμεθα τῷ ἀλογωτέρῳ τῆς ψυχῆς εἴδει κατὰ τὸ συμβὰν διαπλάττεσθαι. τῶν γὰρ αἰσθήσεων τὴν ψυχὴν ἀπολυθεισῶν διὰ τοῦ ὕπνου, καὶ τῶν κατὰ νοῦν ἐνεργειῶν ἐκτὸς εἶναι κατ' ἀνάγκην συμβαίνει. διὰ γὰρ τούτων πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἡ τοῦ νοῦ συνανάκρασις γίνεται. τῶν οὖν αἰσθήσεων παυσαμένων, ἀργεῖν ἀνάγκη καὶ τὴν διάνοιαν. τεκμήριον δὲ τὸ καὶ ἐν ἀτόποις καὶ ἐν ἀμηχάνοις πολλάκις

A vt facili ratione cibus didatur, & vnà cum vaporibus illis per meatus ſingulos penetret. Eam ob rem quum loca paſſim circa ſenſuum organa per exhalationes interiores obſtruuntur, ſomnum autem rebus ita poſcentibus impediri eſt neceſſe: tum ergo partes nerueæ à vaporibus occupatæ, natura ſua ſeipſas contendunt, vt hac extenſione id quod per exhalationes craſſius erat redditū, rurſus attenuetur. Non aliter atque fieri videmus, vt vehementer contorquendo, veſtibus vdis humor exprimatur. Eidem halitus ſi quando illis ex partibus expellendi ſunt, quæ partes ad fauces ſitæ, & orbis figuram, & ma- B gnam neruorum copiam habent: quum fieri non poſſit, vt membrum quod rotundum eſt, in rectum extendatur: omninóque illud dilatari neceſſe ſit in circularis figuræ formam: iccirco ſpiritu in oſcitatione recepto, mentóque vuulam infra ſic depreſſo, vt cauitatem efficiat, omnibus etiam interioribus in circuli figuram conformatis: fumea iſthæc craſſities, quæ in membris reſederat, vnà cum ſpiritu propellitur. Vſuuenire autem huiuſmodi quiddam nobis frequenter, & à ſomno plerumque ſolet, quum eorum halituum aliquid locis quibuſdam ſu- C perat, nondum ſatis concoctum, neque diſſipatum. Ex his perſpicuè patet, mentem humanam perpetuò, ſi & integra natura ſit, & vigilet, efficacem eſſe, ac moueri. Sin ea ſomno ſit laxata, motu & ipſam ſuo carere. Niſi quis fortè ſit ea in ſententia, vt imaginationem in ſomniis mentis eſſe motum, qui homine etiam dormiente non quieſcat, opinetur. Equidem ſic ſtatuo, tantum prudentem & integram cogitandi facultatem menti eſſe tribuendam. Quæ D autem per ſomnum ſe offerunt imaginariæ nugæ, ceu ſimulachra quædam actionum mentis: has ab animi ea ſpecie quæ ratione non vtitur, temerè fingi exiſtimamus. Nam in animo, qui ſomno præpeditus per ſenſus non agit, etiam mentis actiones ceſſare neceſſe eſt. Per ſenſus enim mens humano corpori temperatura quadam iungitur: iccirco quieſcentibus in agendo ſenſibus, etiam mentem otioſam eſſe, vero conſentaneū maximè fuerit. Licet hoc illo quoque argumento depræhendere, quòd abſurdis in rebus, atque etiam aliquando in iis quæ fieri nequeunt, dormientes

imaginando ſibi verſari videntur. Nullo enim fieri hoc pacto poſſet, ſi animus eo tempore à ratione & mente gubernaretur. Itaque mihi videtur, animo ſecundum facultates præſtantiſſimas quieſcente, ſecundum mentem & ſenſum: ſola pars ea quæ nutriendi vim habet, nobis dormientibus officium facere. In hac nimirũ imaginis quædam eorum quæ nobis vigilantibus occurrunt, & quaſi ex longo interuallo obſcuriuſculè delati rerum per ſenſus & cogitationes actarum ſoni, per vim animi reminiſcentem impreſſi, temerè formantur: hac velut extrema reſonantia ex memoria profecta, nutrienti animi parti quodam modo inhæreſcente. Huiuſmodi ergo in imaginationibus homo dormiens verſatur, neque recta progreſſionis ſerie ad res quæ apparent, deducitur: ſed confuſis & non conſentaneis erroribus obuagatur.

Quemadmodum autem in corporis effectionibus fit, vt quamquam membra ſingula quiddam peculiariter pro indita ipſis à natura facultate agant: tamen aliqua exiſtat partis quieſcentis, ad eam quæ mouetur, affectio: eadẽ ratione in animo etiam vſuuenit, vt licet pars eius hęc quieſcat, altera moueatur: totius tamen ad partẽ affectio quædam maneat. Nequaquam enim fieri poteſt, vt naturalis vnitio prorſus diſſoluatur, etiamſi quædam in nobis facultas aliquando cæteris agendi vi & efficacitate præſtet. Enimuero vt nobis vigilãtibus & agendo occupatis præcipua mentis eſt poteſtas, miniſter autem mentis eſt ſenſus: neque facultas quæ corpus nutrit, excluditur. Mens enim rationẽ apiſcendi neceſſarij alimenti oſtendit, ſenſus quod eſt comparatum recipit, facultas denique nutriens ſuum in vſum vertit. Sic per ſomnũ principatus facultatum in nobis quodam modo permutatur. Nam quum penes partem ratione non vtentẽ poteſtas ſit: facultatem ſcilicet animi reliquarum actiones ceſſant quidẽ, at non prorſus exſtinguuntur. Et quamuis eo tempore facultas nutriens concoctioni ciborum intenta ſit, adiumento ſomni perficiendæ, adeóque in hac vniuerſa natura occupetur: tamen vt planè ab hac ſentiens facultas tum nõ auellitur (quãdo quæ natura coaluerunt, dijungi non poſſunt) ita neque tota ipſius vis elucet, ab organis ſenſuum

A δοκεῖν εἶναι, τὸ φανταζόμενον, ὅπερ οὐκ ἂν
ἐγένετο, λογισμῷ καὶ διανοίᾳ τῆς ψυχῆς τη-
νικαῦτα διοικουμένης. ἀλλά μοι δοκεῖ ταῖς προ-
τιμοτέραις τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς ἠρεμού-
σης, φημὶ δὲ ταῖς κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν αἴσθη-
σιν ἐνεργείαις, μόνον τὸ θρεπτικὸν αὐτῆς μέρος
ἐνεργὸν κατὰ τὸν ὕπνον εἶναι. ἐν δὲ τούτῳ τῶν καθ'
ὕπαρ γινομένων εἴδωλά τινα, καὶ ἀπηχήματα
τῶν τε κατ' αἴσθησιν, καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν
ἐνεργουμένων, ἅπερ αὐτῷ διὰ τοῦ μνημονευ-
τικοῦ τῆς ψυχῆς εἴδους ἐνετυπώθη, ταῦτα κα-
B θὼς ἔτυχεν ἀναζωγραφεῖσθαι, ἀπηχήματός
τινος μνημονικοῦ τῷ τοιούτῳ εἴδει τῆς ψυχῆς
παραμείναντος. ἐν τούτοις οὖν φαντασιοῦται ὁ
ἄνθρωπος, οὐχ εἱρμῷ τινι πρὸς τὴν τῶν φαι-
νομένων ὁμιλίαν ἀγόμενος· ἀλλὰ πεφυρμέναις
τισὶ καὶ ἀνακολούθοις ἀπάταις περιπλανώμε-
νος. καθάπερ δὲ κατὰ τὰς σωματικὰς ἐνεργείας
ἑκάστου τῶν μερῶν ἰδιάζοντως τι κατὰ τὴν ἐγκει-
μένην αὐτῷ φυσικῶς δύναμιν ἐνεργοῦντος,
γίνεταί τις καὶ τοῦ ἠρεμοῦντος μέρους πρὸς τὸ
κινούμενον συνδιάθεσις· ἀναλόγως καὶ ἐπὶ τῆς
ψυχῆς, κἂν τὸ μὲν αὐτῆς ἠρεμοῦν, τὸ δὲ κι-
C νούμενον τύχῃ, τὸ ὅλον τῷ μέρει συνδιατίθε-
ται. οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται συνδιασπασθῆναι
πάντη τὴν κατὰ φύσιν ἑνότητα, κρατούσης ἐν
μέρει τινὸς τῶν κατ' αὐτὴν δυνάμεων διὰ
τῆς ἐνεργείας. ἀλλ' ὥσπερ ἐγρηγορότων τε καὶ
σπουδαζόντων ἐπικρατεῖ μὲν ὁ νοῦς, ὑπηρε-
τεῖ δὲ ἡ αἴσθησις, οὐκ ἀπολείπεται δὲ τούτων
ἡ διοικητικὴ τοῦ σώματος δύναμις. ὁ μὲν γὰρ
νοῦς πορίζει τὴν τροφὴν τῇ χρείᾳ, ἡ δὲ αἴσθη-
σις τὸ πορισθὲν ὑπεδέξατο, ἡ δὲ θρεπτικὴ
D τοῦ σώματος δύναμις ἑαυτῇ τὸ δοθὲν προσῳ-
κείωσεν· οὕτω καὶ κατὰ τὸν ὕπνον ἀντιμεθίσταταί
πως ἐν ἡμῖν ἡ τῶν δυνάμεων τούτων ἡγεμο-
νία, καὶ κρατοῦντος τοῦ ἀλογωτέρου, παύεται
μὲν ἡ τῶν ἑτέρων ἐνέργεια, οὐ μὴν παντε-
λῶς ἀποσβέννυται. ἐπειγομένης δὲ τηνικαῦτα
διὰ τοῦ ὕπνου πρὸς τὴν πέψιν τῆς θρε-
πτικῆς δυνάμεως, καὶ πᾶσαν τὴν φύσιν πρὸς
ἑαυτὴν ἀσχολούσης, οὔτε παντελῶς δια-
σπᾶται ταύτης ἡ κατ' αἴσθησιν δύναμις (οὐ
γὰρ ἐνδέχεται τὸ ἅπαξ συμπεφυκὸς δια-
τέμνεσθαι) οὔτε ἀναλάμπειν ἡ αὐτῆς ἐνέρ-
γεια δύναται, τῇ τῶν αἰσθητηρίων ἀργίᾳ

κατὰ τὸν ὕπνον ἐμπεδηθεῖσα. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ τοῦ νοῦ πρὸς τὸ αἰσθητικὸν εἶδος τῆς ψυχῆς οἰκειουμένου, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ κινουμένου τούτου, συγκινεῖσθαι λέγειν αὐτόν, καὶ ἠρεμοῦντος συγκαταπαύεσθαι, οἷον δέ τι περὶ τὸ πῦρ γίνεσθαι πέφυκεν, ὅταν μὲν ὑποκρυφθῇ τοῖς ἀχύροις ἀπανταχόθεν, μηδεμιᾶς ἀναπνοῆς ἀναρριπιζούσης τὴν φλόγα, οὔτε τὰ παρακείμενα νέμεται, οὔτε παντελῶς κατασβέννυται· ἀλλ' ἀντὶ φλογὸς ἀτμός τις διὰ τῶν ἀχύρων ἐπὶ τὸν ἀέρα διέξεισιν. εἰ δὲ τινος λάβοιτο διαπνοῆς, φλόγα τὸν καπνὸν ἀπεργάζεται. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ νοῦς τῇ ἀπραξίᾳ τῶν αἰσθήσεων κατὰ τὸν ὕπνον συγκαλυφθείς, οὔτε ἐκλάμπειν δι' αὐτῶν δυνατῶς ἔχει, οὔτε μὴν παντελῶς κατασβέννυται· ἀλλ' οἷον καπνοειδῶς κινεῖται, τὸ μέν τι ἐνεργῶν, τὸ δὲ οὐ δυνάμενος. καὶ ὥσπερ τις μουσικὸς κεχαλασμέναις ταῖς χορδαῖς τῆς λύρας ἐμβαλὼν τὸ πλῆκτρον, οὐ κατὰ ῥυθμὸν περαίνει τὸ μέλος, οὐ γὰρ ἂν τὸ μὴ συντεταμένον ἠχήσειεν· ἀλλ' ἡ μὲν χεὶρ τεχνικῶς πολλάκις κινεῖται, πρὸς τὴν τοπικὴν θέσιν τῶν τόνων τὸ πλῆκτρον ἄγουσα· τὸ δὲ ἠχοῦν οὐκ ἔστιν, εἰ μὴ ὅσον ἄσημόν τινα καὶ ἀσυντακτον ἐν τῇ κινήσει τῶν χορδῶν ὑπηχεῖ τὸν βόμβον. οὕτω διὰ τοῦ ὕπνου τῆς ὀργανικῆς τῶν αἰσθητηρίων κατασκευῆς χαλασθείσης, ἢ καθόλου ἠρεμεῖ ὁ τεχνίτης, εἴπερ τελείαν λύσιν ἐκ πληθώρας τινὸς καὶ βάρους πάθοι τὸ ὄργανον, ἢ ἀτόνως τε καὶ ἀμυδρῶς ἐνεργήσει, οὐχ ὑποδεχομένου τοῦ αἰσθητικοῦ ὀργάνου δι' ἀκριβείας τὴν τέχνην. διὰ τοῦτο ἥ τε μνήμη συγκεχυμένη, καὶ ἡ πρόγνωσις παρακαλύμμασί τισιν ἀμφιβόλοις ἐπινυστάζουσα, ἐν εἰδώλοις τῶν καθ' ὕπαρ σπουδαζομένων φαντασιοῦται, καί τι τῶν ἐκβαινόντων πολλάκις ἐμήνυσε. τῷ γὰρ λεπτῷ τῆς φύσεως, ἔχει τι πλέον παρὰ τὴν σωματικὴν παχυμέρειαν εἰς τὸ καθορᾶν τι τῶν ὄντων δύνασθαι. οὐ μὴν δι' εὐθείας τινὸς δύναται διασαφεῖν τὸ λεγόμενον, ὡς τηλαυγῆ τε καὶ πρόδηλον εἶναι τὴν τῶν προκειμένων διδασκαλίαν· ἀλλὰ λοξὴ καὶ ἀμφίβολος τοῦ μέλλοντος ἡ δήλωσις γίνεται, ὅπερ αἴνιγμα λέγουσιν οἱ τὰ τοιαῦτα ὑποκρινόμενοι. οὕτως ὁ οἰνοχόος ἐκθλίβει τὸν βότρυν τῇ κύλικι τοῦ Φαραώ, οὕτω κανηφορεῖν ὁ σιτοποιὸς ἐφαντάσθη, ἐν οἷς καθ' ὕπαρ ἑκάτερος

A per ſomnum quaſi feriantibus impedita. Eadem ratione & illud conſequetur, quod quum mentis & partis animi ſentientis mutua quædam ſit coniunctio: mota hac, ſimul mentem moueri, & contrà quieſcente, quieſcere: Ignem videmus paleis ex omni parte coopertum: ſi nullo flatu flamma excitetur, neque proxima quæque abſumendo depaſcere, & prorſus etiam non exſtingui, pro flamma vapore quodam per ipſas paleas in aërem penetrante: Quod ſi autem flatus aliquis accedat, pro fumo flamma accenditur. Sic mens B ſenſibus in ſomno quieſcentibus quaſi contecta, neque per eos elucere poteſt, & omnino etiam non exſtinguitur: ſed vt ignis fumũ, ſic ipſa motum aliquem retinet, partim agens, partim in agendo deficiens. Atque vti muſicus plectro chordas lyræ remiſſas tangens, non eleganter & numeroſè quidquam canit, quando quod tenſum non eſt, edere ſonum nequit: manum ille quidem artificioſè mouet, plectro quibus conuenit locis applicato: ſonus tamen vel nullus, vel ignotus & incõpoſitus de tali fidium C pulſu exprimitur. Ita & organica ſenſuum ſtructura, quoties per ſomnum laxata eſt, vel prorſus quieſcit artifex, veluti quum ex nimia repletione ac pondere integra inſtrumenti eſt facta totius relaxatio: vel languidè & obſcurè agit, inſtrumento ſenſus artem mentis accuratam non capiente. Idcirco memoria confuſa, & vis præſagiendi ambiguis in quibuſdam velamentis quaſi dormitando nutans, ſimulachra rerum, quibus vigilans occupatur, imaginando ſibi informare videtur: neque non aliquando ea quæ deinde comprobaret euentus, D indicauit. Nam præter eam quæ in corporis eſt temperamento craſſitiem, habet quiddam per naturæ ſubtilitatem, quo res perſpicere poſſit. Neque tamen illa eſt vis, vt directo futura declaret, déque iis dilucidè atque apertè nos doceat: ſed eſt tantum quædam obliqua & ambigua futuri euentus ſignificatio, quam ænigma vocant, qui in his interpretandis verſantur. Sic qui à poculis erat Pharaoni, per ſomnum in regis calicem botrum exprimit: ſic piſtor eiuſdem, caniſtrũ ſibi geſtare videtur. Quia enim vterq. vigilans his rebus occupari

Geneſ. 40.

magnopere cuperet, etiam per ſomnum ea fieri putabat. Simulachra namque ſtudiorum ac vitæ, cui aſſueuerat, parti animi de futuris diſpicienti impreſſa, faciebant vt per hanc mentis præſagitionem quiddam, cui reſponderet euentus, ſibi vaticinarentur. Illud quidem, quòd Daniel & Ioſephus & his alij conſimiles, facultate quadam diuina, ſenſibus minimè perturbatis, rerum futurarum cognitione inſtructi fuerunt? nihil ad id, quo de agitur, attinet. Non enim quiſquam hæc rectè ad ſomniorum effecta retulerit, niſi fortè ratione eadem diuinas apparitiones, quæ nonnullis vigilantibus ſe offerunt, non peculiaria viſa: ſed conſentaneum opus naturæ, ſuapte vi quadam id efficientis, eſſe ſtatuat. Quemadmodum ergo, quum homines vniuerſi à mente propria regantur, pauci tamen quidam exiſtunt, quibus cum Deus manifeſto pœnè familiarem in modum verſatur: ſic quum vis imaginandi per ſomnum omnibus æquè ac ſine diſcrimine à natura ſit indita, pauci ex vniuerſorum cœtu ſunt, quibus diuiniora ſe ſomniorum viſa offerunt. Cæteri ſi quid de ſomniorum coniecturis rei futuræ cognoſcunt: id totum fieri eo, quo indicatum eſt, modo putãdum erit. Quod autem & Ægyptius & Aſſyrius tyrannus Dei nutu ad futurorum ſcientiam deducti ſunt: hoc quoque aliò reſpiciente Deo vſuuenit. Nam eo pacto ſanctorum quorumdam hominum ſapientiam omnibus innoteſcere oportuit, vt ea vitæ hominum vtilis eſſet. Quî enim fieri potuiſſet, vt in Daniele facultas eſſe vaticinandi depræhenderetur, niſi excantatores & magi ſomnium Regis & inuenire & interpretari nequiſſent? quomodo Ægyptiorum conſeruari natio potuiſſet, Ioſepho in carceres abdito & concluſo, ſi non ſomnij explanatio præbuiſſet occaſionem, qua in cœtum totius gentis accerſeretur? Iccirco ſtatuendum eſt, diuerſam horum rationem eſſe, quæ ad communes viſiones non congruat. Vſitata verò ſomniorum viſa, omnibus obuia, perquàm variis modis informantur. Aut enim, quemadmodum eſt expoſitum, extremi quaſi ſoni diurnarum affectionum in parte animi reminiſcente reliqui tinniunt: aut pro eo atque corpus affectum eſt, ſomnia quoque finguntur.

A τὴν σπουδὴν εἶχεν, ἐν τούτοις εἶναι καὶ διὰ τῶν ὀνείρων οἰόμενος. τῶν γὰρ συνήθων αὖθις ἐπιτηδευμάτων τὰ εἴδωλα τῷ προγνωστικῷ τῆς ψυχῆς ἐντυπωθέντα, παρέχει ἐπὶ καιροῦ τῶν ἐκβησομένων διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ νοῦ προφητείας καταμαντεύσασθαι. εἰ δὲ Δανιὴλ καὶ Ἰωσὴφ, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους θείᾳ δυνάμει, μηδεμιᾶς αὐτοῖς ἐπιθολούσης αἰσθήσεως, τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν προεπαιδεύοντο, οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν προκείμενον λόγον. οὐδὲ γὰρ ἄν τις ταῦτα τῇ δυνάμει τῶν ἐνυπνίων λογίσαι-

B το, ἐπεὶ πάντως ἐκ τοῦ ἀκολούθου καὶ τὰς καθ' ὕπαρ γινομένας θεοφανείας οὐκ ὀπτασίαν, ἀλλὰ φύσεως ἀκολουθίαν κατὰ τὸ αὐτόματον ἐνεργουμένην οἰήσεται. ὥσπερ τοίνυν πάντων ἀνθρώπων κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν διοικουμένων, ὀλίγοι τινές εἰσιν, οἱ τῆς θείας ὁμιλίας ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἀξιούμενοι· οὕτω κοινῶς πᾶσι καὶ ὁμοτίμως τῆς ἐν ὕπνοις φαντασίας κατὰ φύσιν ἐγγινομένης, μετέχουσι τινὲς, οὐχὶ πάντες, θειοτέρας τινὸς διὰ τῶν ὀνείρων τῆς ἐμφανείας. τοῖς δ' ἄλλοις πᾶσι κἂν γένηταί τις ἐξ ἐνυ-

C πνίων περί τι πρόγνωσις, κατὰ τὸν εἰρημένον γίνεται τρόπον. εἰ δὲ καὶ ὁ Αἰγύπτιος καὶ ὁ Ασσύριος τύραννος θεόθεν πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ὡδηγοῦντο γνῶσιν, ἕτερόν ἐστι τὸ διὰ τούτων οἰκονομούμενον. φανερωθῆναι γὰρ ἔδει κεκρυμμένην τὴν τῶν ἁγίων σοφίαν, ὡς ἂν μὴ ἄχρηστος τῷ κοινῷ παραδράμῃ τὸν βίον. πῶς γὰρ ἐγνώσθη τοιοῦτος ὢν Δανιὴλ, μὴ τῶν ἐπαοιδῶν καὶ μάγων πρὸς τὴν εὕρεσιν τῆς φαντασίας ἀτονησάντων; πῶς δ' ἂν περιεσώθη τὸ Αἰγύπτιον, ἐν δεσμωτηρίῳ καθειργμένου τοῦ Ἰωσὴφ, εἰ μὴ παρήγαγεν εἰς μέσους

D αὐτὸν ἡ τοῦ ἐνυπνίου κρίσις; οὐκοῦν ἄλλο τι ταῦτα, καὶ οὐχὶ κατὰ τὰς κοινὰς φαντασίας λογίζεσθαι χρή. ἡ δὲ συνήθης αὕτη τῶν ὀνείρων ὄψις κοινὴ πάντων ἐστὶ, πολυτρόπως καὶ πολυειδῶς ταῖς φαντασίαις ἐγγινομένη. ἢ γὰρ παραμένει, καθὼς εἴρηται, τῷ μνημονικῷ τῆς ψυχῆς τῶν μεθημερινῶν ἐπιτηδευμάτων τὰ ἀπηχήματα· ἢ πολλάκις καὶ πρὸς τὰς ποιὰς τοῦ σώματος διαθέσεις ἡ τῶν ἐνυπνίων κατάστασις ἀνατυποῦται.

οὕτω γὰρ ὁ διψώδης ἐν πηγαῖς εἶναι δοκεῖ, καὶ ἐν εὐωχίαις ὁ τροφῆς προσδεόμενος, καὶ ὁ νέος σφριγώσης αὐτῷ τῆς ἡλικίας, κατάλληλα τῷ πάθει φαντασιοῦται. ἔγνων δὲ καὶ ἄλλην ἐγὼ τῶν καθ' ὕπνον συμπτωμάτων αἰτίαν, θεραπεύων ἕνα τῶν ἐπιτηδείων ἑαλωκότα φρενίτιδι, ὃς βαρούμενος τῇ τροφῇ πλείονι τῆς δυνάμεως αὐτῷ προσενεχθείσῃ ἐβόα, τοὺς περιεστῶτας μεμφόμενος, ὅτι ἔντερα χόρτου πληρώσαντες εἶεν ἐπιτεθεικότες αὐτῷ. καὶ ἤδη τοῦ σώματος αὐτῷ πρὸς ἱδρῶτα ἀναλύοντος, ᾐτιᾶτο τοὺς παρόντας ὕδωρ ἔχειν ἡτοιμασμένον, ἐφ' ᾧ τε καταβρέξαι κείμενον, καὶ οὐκ ἐνεδίδου βοῶν, ἕως ἡ ἔκβασις τῶν τοιούτων μέμψεων τὰς αἰτίας ἡρμήνευσεν. ἀθρόως γὰρ ἱδρώς τε πολὺς ἐπερρύη τῷ σώματι, καὶ ἡ γαστὴρ ὑποφθαρεῖσα τὴν ἐν τοῖς ἐντέροις βαρύτητα διεσήμανεν. ὅπερ τοίνυν ἀμβλυωθείσης ὑπὸ τῆς νόσου τῆς νήψεως ἔπαθεν ἡ φύσις συνδιατιθεμένη τοῖς πάθεσι τοῦ σώματος, τοῦ μὲν ὀχλοῦντος οὐκ ἀναισθήτως ἔχουσα, διασαφῆσαι δὲ τὸ λυποῦν ἐναργῶς, διὰ τὴν ἐκ τῆς νόσου παραφορὰν οὐκ ἰσχύουσα· τοῦτο κατὰ τὸ εἰκὸς, εἰ μὴ ἐξ ἀρρωστίας, ἀλλὰ τῷ κατὰ φύσιν ὕπνῳ τὸ διανοητικὸν τῆς ψυχῆς κατηυνάσθη, ἐνύπνιον ἂν τῷ οὕτως διακειμένῳ ἐγίνετο, ὕδατι μὲν τῆς τοῦ ἱδρῶτος ἐπιρροῆς, ἐντέρων δὲ βάρει τῆς κατὰ τὴν τροφὴν ἀχθηδόνος σημαινομένης. τοῦτο καὶ πολλοῖς τῶν τὴν ἰατρικὴν πεπαιδευμένων δοκεῖ, παρὰ τὰς τῶν παθημάτων διαφορὰς, καὶ τὰς τῶν ἐνυπνίων ὄψεις τοῖς κάμνουσι γίνεσθαι. ἄλλας μὲν τῶν στομαχούντων, ἑτέρας δὲ τῶν κεκακωμένων τὰς μήνιγγας, καὶ τῶν ἐν πυρετοῖς πάλιν ἑτέρας. τῶν τε κατὰ χολὴν, καὶ τῶν ἐν φλέγματι κακουμένων οὐ τὰς αὐτάς. καὶ τῶν πληθωρικῶν, καὶ τῶν ἐκτετηκότων πάλιν ἄλλας. ἐξ ὧν ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι ἡ θρεπτική τε καὶ αὐξητικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς ἔχει τι καὶ τοῦ νοεροῦ συγκαταμεμιγμένον αὐτῇ διὰ τῆς ἀνακράσεως, ὃ τῇ ποιᾷ διαθέσει τοῦ σώματος τρόπον τινὰ ἐξομοιοῦται, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν πάθος ταῖς φαντασίαις μεθαρμοζόμενον. ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὰς τῶν ἠθῶν καταστάσεις τυποῦται πολλοῖς τὰ ἐνύπνια. ἄλλα τοῦ ἀνδρείου, καὶ ἄλλα τοῦ δειλοῦ τὰ φαντάσμα-

A Patet hoc ex eo, quòd qui ſitiunt, eſſe ad fontes ſeſe exiſtimant: qui eſuriunt, in conuiuiis: adoleſcens per ætatem laſciuiens, conſentanea libidini ſuæ imaginatur. Equidem & aliam quamdam præter has ſomniorum cauſſam didici, quum neceſſarium quemdam laborantem ex phrenitide curarem. Cibo enim largiore, quàm ipſius viribus conueniret, grauatus clamabat, & aſtantes obiurgabat, quamobrem inteſtina cœno repleta ſibi impoſuiſſent. Qúmque iam corpus quodam cum impetu ſudorem expreſſurum erat, ac-
B cuſabat eos qui adeſſent, quaſi aquam ad manus haberent, qua ipſum iacentem reſpergerent. Huiuſmodi clamores non intermittebat, donec euentus ipſe quæ harum increpationum cauſſæ eſſent, declararet. Continuò enim ſudor copioſus è corpore manabat, & venter ſolutus quod isthuc eſſet in inteſtinis pondus ſignificabat. Quod igitur accidit hebetatæ per vim morbi naturæ, quæ morbo corporis afficiebatur, vt quid graue moleſtúmque ſibi eſſet, non omnino ignoraret; indicare tamen per ortam ex morbo delirationem vnde læ-
C deretur, perſpicuè non valeret: id conſentaneum eſt, ſi fortè nō ex inualitudine, ſed naturali ſomno intelligens animi facultas ſopita fuiſſet, in homine ſic affecto ſomnium quoddam futurum fuiſſe, in quo per aquam ſudoris fluxio, per inteſtinorum pondus cibi eſſet grauitas ſignificata. Idem plerique medici ſtatuunt, qui ſecundum morborum diſcrimina ſomniorū etiam ſpecies diuerſas ægris accidere affirmant: alias nimirum iis qui ſtomachi vitio laborent, alias iis quibus cerebri membranæ ſint læſæ, alias febri correptis, alias iis quibus
D nimius bilis humor, alias quibus pituita ſit moleſta: denique alia ſomniorū viſa ſucci plenis corporibus, alia marceſcentibus obijci. De quibus omnibus videre eſt, nutrientem accreſcentémque facultatem animi nonnihil etiam de vi intelligente ſibi inſperſum ex temperatura mutua continere, quod corporis affectioni quodam modo conſimile reddatur, & diuerſas imaginationes nocturnas pro morbi diuerſitate efficiat. Eſt & aliud ſomniorum quoddam genus, quod pro morum cuiúſque varietate formatur. Sunt enim aliæ hominis fortis, aliæ timidi imaginationes nocturnę:

alia temperantis, aliáque intemperantis ſomnia: alia homini auaritia inexplebili; alia liberali per ſomnum obijciuntur. Atque viſa hæc nequaquam mens, ſed expers illa rationis in animo affectio informat. Nam quibus quis adſueuit diurno ſtudio eorum in ſomniis etiam ſimulacha fingit.

A ῥα. ἄλλοι τοῦ ἀκολάστου ὄνειροι, καὶ ἄλλοι τοῦ σώφρονος· ἐν ἑτέροις ὁ μεταδοτικός, καὶ ἐν ἑτέροις φαντασιοῦται ὁ ἄπληστος. οὐδαμοῦ τῆς διανοίας, ἀλλὰ τῆς ἀλογωτέρας διαθέσεως ἐν τῇ ψυχῇ τὰς τοιαύτας φαντασίας ἀνατυπούσης, οἷς προσειθίσθη διὰ τῆς καθ' ὕπαρ μελέτης, τούτων τὰς εἰκόνας καὶ ἐν τοῖς ἐνυπνίοις ἀναπλαττούσης.

CAPVT XIIII.

B *Mentem certa quadam in corporis parte non exiſtere, declaratum: præterea corporis & animi motuum diſcrimen expoſitum.*

VERVM enimuero longè ab eo, quo de agi ceptū erat, digreſſi ſumus. Inſtitueramus enim demonſtrare, mentem parti corporis alicui alligatam non eſſe: ſed cum toto pari ratione cōiungi, efficientem motum in membris partis cuiuſlibet naturæ conſentaneū. Fit autem interdum etiam, vt mens tamquam miniſter, naturæ libidinibus obtēperet. Sæpe enim corporis natura ducis officium vſurpat, ita vt & nocentis rei ſenſum, & iucundæ ac gratæ deſideriū excitet. C Adeóque fit vt expetendis rebus occaſionem corpus præbeat, ac vel cibi vel voluptatis alicuius libidinem nobis indat: mens autē huiuſmodi cupiditates excipiens, omnes rationes & conſilia corpori accommodet, vt induſtria ſua quod expetitur inueniat. Non hoc apud omnes homines locum habet: ſed illorum eſt, qui à natura mancipiis quàm ſimillimi exiſtūt. Illi enim, quum naturæ libidinibus rationem tamquam rem mancipi addictam ſubijciant: mentis ſcilicet opera in adulando ſenſuum D voluptatibus ſeruilem in modum abutuntur. Ab iis autem qui perfectiores ſunt, hoc nequaquam admittitur. Mens enim in his ducis officio fungitur: quódque ex vſu eſt, de rationis iudicio, non libidine vllius affectionis eligit. Atque huius ducis veſtigiis natura inſiſtens, præcedentem ſequitur. Cæterùm etſi ſuperiore oratione declaratum eſt, triplex eſſe in viuendi facultate diſcrimen, vt alia ſit vita quæ quidem nutriatur, expers tamen ſit ſenſus: alia & nutriatur, & ſentiat, careat autem facultate rationis: alia denique & ratione vtatur,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ὅτι οὐκ ἐν μέρει τοῦ σώματος ὁ νοῦς· ἐν ᾧ καὶ διάκρισις τῶν τε σωματικῶν καὶ ψυχικῶν κινημάτων.

ΑΛΛΑ πολὺ τῶν προκειμένων ἀπεπλανήθημεν. δεῖξαι γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος προέθετο τὸ, μὴ μέρει τινὶ τοῦ σώματος ἐνδεδέσθαι τὸν νοῦν· ἀλλὰ παντὸς κατὰ τὸ ἴσον ἐφάπτεσθαι, καταλλήλως τῇ φύσει τοῦ ὑποκειμένου μέρους ἐνεργοῦντα τὴν κίνησιν. ἔστι δὲ ὅπου καὶ ἐπακολουθεῖ ταῖς φυσικαῖς ὁρμαῖς ὁ νοῦς, οἷον ὑπηρέτης γινόμενος. καθηγεῖται γὰρ πολλάκις ἡ τοῦ σώματος φύσις, καὶ τοῦ λυποῦντος αἴσθησιν ἐνδιδοῦσα, καὶ τοῦ εὐφραίνοντος ἐπιθυμίαν. ὥστε ταύτην μὲν τὰς πρώτας παρέχειν ἀρχάς, ἢ βρώσεως ὄρεξιν, ἢ τινος ὅλως τῶν καθ' ἡδονὴν τὴν ὁρμὴν ἐμποιοῦσαν. τὸν δὲ νοῦν ἐκδεχόμενον τὰς τοιαύτας ὁρμάς, ταῖς οἰκείαις περινοίαις τὰς πρὸς τὸ ποθούμενον ἀφορμὰς συνεκπορίζειν τῷ σώματι. τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἐπὶ πάντων ἐστίν, ἀλλὰ μόνον τῶν ἀνδραποδωδέστερον διακειμένων, οἱ δουλώσαντες τὸν λόγον ταῖς ὁρμαῖς τῆς φύσεως, διὰ τῆς τοῦ νοῦ συμμαχίας τὸ κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἡδὺ δουλοπρεπῶς κολακεύουσιν. ἐπὶ δὲ τῶν τελειοτέρων οὐχ οὕτως γίνεται. καθηγεῖται γὰρ ὁ νοῦς, λόγῳ καὶ οὐχὶ πάθει τὸ λυσιτελὲς προαιρούμενος. ἡ δὲ φύσις κατ' ἴχνος ἕπεται τῷ προκαθηγουμένῳ. ἐπειδὴ δὲ τρεῖς κατὰ τὴν ζωτικὴν δύναμιν διαφορὰς ὁ λόγος εὗρε, τὴν μὲν τρεφομένην χωρὶς αἰσθήσεως, τὴν δὲ τρεφομένην μὲν καὶ αὐξανομένην, ἀμοιροῦσαν δὲ τῆς λογικῆς ἐνεργείας, τὴν δὲ λογικὴν

καὶ τελείας δι' ἁπάσης διήκουσαν τῆς δυνάμεως, ὡς καὶ ἐν ἐκείναις εἶναι, καὶ τῆς νοερᾶς τὸ πλέον ἔχειν· μηδεὶς διὰ τοῦτον ὑπονοείτω τρεῖς συγκεκροτῆσθαι ψυχὰς ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι, ἐν ἰδίαις περιγραφαῖς θεωρουμένας, ὥστε συγκρότημά τι πολλῶν ψυχῶν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἶναι νομίζειν. ἀλλ' ἡ μὲν ἀληθής τε καὶ τελεία ψυχὴ, μία τῇ φύσει ἐστὶν, ἡ νοερά τε καὶ ἄϋλος, ἡ διὰ τῶν αἰσθήσεων τῇ ὑλικῇ καταμιγνυμένη φύσει. τὸ δὲ ὑλῶδες ἅπαν ἐν τροπῇ τε καὶ ἀλλοιώσει κείμενον, εἰ μὲν μετέχοι τῆς ψυχούσης δυνάμεως, κατὰ αὔξησιν κινηθήσεται. εἰ δὲ ἀποπέσοι τῆς ζωτικῆς ἐνεργείας εἰς φθορὰν ἀναλύσει τὴν κίνησιν. οὔτε οὖν αἴσθησις χωρὶς ὑλικῆς οὐσίας, οὔτε τῆς νοερᾶς δυνάμεως χωρὶς αἰσθήσεως ἐνέργεια γίνεται.

A & perfecta ſit, pérque facultates cęteras omnes diffuſa, vt & in iis exiſtat, & tanquam eximium quiddam intelligentiæ vim habeat: nemo tamen iccirco exiſtimet tres in humano opificio animas exiſtere, ſeorſum certis quaſi limitibus circumſcriptas, vt naturam hominis ex pluribus animis conflatam putare debeamus. Nam vera & perfecta anima reapſe vnica quædam eſt, intelligens, nulla ex materie craſſa conſtans, ſed per ſenſus naturæ illi craſſæ miſta. Quidquid autē exiſtit ex materie craſſa, mutationibus & alternis cōuerſionibus ob- B noxium, ſi quidem facultatis particeps erit eius quæ animam complectitur, accretionis motum habebit: ſin autem viuendi facultatem amittet, tum deinde ſcilicet motus eius ad extremum interitum verget. Iccirco neque ſenſus extra materiei naturā exiſtit: neq. facultas intelligēs ſine ſenſu actiones ſuas exercet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ὅτι κυρίως ψυχὴ, ἡ λογικὴ καὶ ἔστι καὶ λέγεται· αἱ δ' ἄλλαι ὁμωνύμως καὶ ὀνομάζονται. ἐν ᾧ καὶ τὸ, διὰ παντὸς τοῦ σώματος διήκειν τὴν τοῦ νοῦ δύναμιν, καταλλήλως ἑκάστου μέρους προσαπτομένην.

Εἰ δέ τινα τῆς κτίσεως τὴν θρεπτικὴν ἐνέργειαν ἔχει, ἢ πάλιν ἕτερα τῇ αἰσθητικῇ διοικεῖται δυνάμει, μήτε ἐκεῖνα αἰσθήσεως, μήτε ταῦτα τῆς νοερᾶς μετέχοντα φύσεως, καὶ διὰ τοῦτό τις ψυχῶν πλῆθος καθυποπτεύει· οὐ κατὰ τὸν διαιροῦντα λόγον ὁ τοιοῦτος τὴν τῶν ψυχῶν διαφορὰν δογματίσει. ἅπαν γὰρ τὸ ἐν τοῖς οὖσι νοούμενον, εἰ μὲν τελείως εἴη ὅπερ ἐστὶ, κυρίως καὶ ὀνομάζεται ὅπερ λέγεται. τὸ δὲ μὴ διὰ πάντων ὂν ἐκεῖνο, ὃ κατονομάζεται, ματαίαν καὶ τὴν προσηγορίαν ἔχει. οἷον εἴ τις τὸν ἀληθῆ δείξειεν ἄρτον, φαμὲν τὸν τοιοῦτον κυρίως ἐπιλέγειν τῷ ὑποκειμένῳ τὸ ὄνομα. εἰ δέ τις τὸν ἀπὸ λίθου τεχνηθέντα τῷ κατὰ φύσιν ἀντιπαραδείξειεν, ᾧ σχῆμα μὲν τὸ αὐτὸ, καὶ τὸ μέγεθος ἴσον, καὶ ἡ τοῦ χρώματος ὁμοιότης, ὥστε διὰ τῶν πλείστων τὸν αὐτὸν εἶναι τῷ πρωτοτύπῳ δοκεῖν, ἐπι-

CAPVT XV.

Animam propriè & eſſe eam & dici, quæ ratione vtitur: cæteris tantum appellationem cum hac eſſe communem. C *Præterea per vniuerſum corpus mentis ſe facultatē didere, cōueniente quadam ratione membris ſingulis coniunctam.*

SI quis autem iccirco plures eſſe animas opinatur, quòd creata nonnulla facultate nutriente ſunt prædita, nonnulla ſentiente: quum illa ſenſu, hæc intelligentia careant: is animarum diſcrimen non ſatis explicatè declarat. Quidquid enim in rerum natura exiſtit, ſi quidem perfectè eſt id quod D eſſe debet: rectè etiam ac propriè nomen ſuum obtinet, quo ſcilicet appellatur. ſin aliquid non prorſus & integrè eſt id, quod eſſe dicitur: huic impropriè nomen ipſum tribuitur. Si quis, verbi gratia, panem verum oſtendat: eum propriè rem indicatā ſuo nomine appellaſſe dicimus. Sin autem vnà cum hoc alium quemdam demonſtret, arte factum de materie lapidea, eiuſdem formæ, æqualem magnitudine, colore conſimilem, vt multis ex rebus idem eſſe cum eo, ad cuius exemplar factus eſt, appareat: vnum modò deſit,

quòd idoneus eſſe alendo homini non poſſit: tum verò de hoc ipſo non rectè lapidi panis appellationem inditam, ſed per vocis abuſum, affirmabimus. Eodē modo quidquid non omni ex parte id eſt quod dicitur: in eo appellando vocabulis abutimur. Quamobrem quum ea demum perfecta ſit anima, quæ & intelligentiæ & rationis eſt vi prædita: quidquid ſcilicet tale non eſt, ei cum anima quidem nomen eſſe commune poteſt: reapſe verò non anima, ſed viuendi facultas quædam erit, quæ more hominum animæ appellatione cenſeatur. Iccirco Deus homini animalium carnibus veſci, perinde atque oleribus, permittit: quòd eorum natura propè à vita illa rerum naturalium abſit. Eſt enim ita perſcriptum: Omnis generis carnibus tanquam oleribus gramineis veſcemini. Parum ſcilicet quiddam eſſe videtur in animalibus cæteris facultas ſentiens, qua vna rebus aliis, quæ abſq. hac & aluntur & accreſcunt, præſtant. De quo voluptarios homines hoc capere doctrinæ & admonitionis oportet, vt animi cogitationē ad res quæ ſenſui arrident, non conuertant: ſed omnem operam ſtudiúmque in excolendis animi verè principibus bonis collocent, circa quæ verè nimirum anima verſatur, quum ſentiendi facultate animalia rationis expertia non ſuperemus. Sed ab aliis ad alia progreſſa eſt oratio. Non enim inſtituimus oſtendere, mentem in homine natura craſſæ materiei præſtantiorem eſſe: ſed nulla certa parte corporis noſtri mentem contineri. Exiſtere ſcilicet eam ratione pari in omnibus, & per omnia, atq. vt exterius nihil complectatur: ſic interius eam nō concludi, quemadmodum cados aliáque corpora propriè ſe complecti dicimus, quum in aliis alia collocantur. Mentis autem corporiſque nexus & ſocietas, rationem quamdam coniunctionis habet, quæ explanari dicendo, & intelligi cogitando non poteſt. Neque enim mens intra corpus eſt, quando rem corporis expertem corpore contineri fas non eſt. Etiam exterius nos non complectitur, quando ab iis quæ corpore carent, nihil concludi poteſt. Enimuero mens modo quodam oratione inexplicabili, & qui ab intelligētia noſtra compræhendi non poteſt, naturæ adeſt, eidémq. copulatur, inque ea & circa eam exiſtit. Vt ei non inſidet, ita eam non circumplectitur, ſed adeſt ratione, quæ neque exponi, neque conſiderando exhauriri poteſt. Vnum

A λείπει δὲ αὐτῷ τὸ καὶ τροφὴν δύνασθαι εἶναι· διὰ τοῦτο οὐ κυρίως, ἀλλ' ἐκ καταχρήσεως τῆς ἐπωνυμίας τοῦ ἄρτου τετυχηκέναι τὸν λίθον λέγομεν. καὶ πάντα τὰ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἃ μὴ δι' ὅλων ἐστὶν ὅπερ λέγεται, ἐκ καταχρήσεως ἔχει τὴν κλῆσιν. οὕτω τοίνυν καὶ τῆς ψυχῆς ἐν τῷ νοερῷ τε καὶ λογικῷ τὸ τέλειον ἐχούσης, πᾶν ὃ μὴ τοῦτό ἐστιν, ὁμώνυμον μὲν εἶναι δύναται τῇ ψυχῇ, οὐ μὴν καὶ ὄντως ψυχή, ἀλλά τις ἐνέργεια ζωτική, τῇ τῆς ψυχῆς κλήσει συγκεκριμένη. διὸ καὶ τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν, ὡς οὐ πόρρω τῆς φυτικῆς ταύτης ζωῆς
B κειμένην, ὁμοίως ἔδωκε τῇ χρήσει τοῦ ἀνθρώπου, ὁ τὰ καθ' ἕκαστον νομοθετήσας, ὡς ἀντὶ λαχάνου τοῖς μετέχουσιν εἶναι. πάντα γάρ, φησι, τὰ κρέα φάγεσθε, ὡς λάχανα χόρτου. μικρὸν γάρ τι πλεονεκτεῖν δοκεῖ τῇ αἰσθητικῇ ἐνεργείᾳ τοῦ δίχα ταύτης τρεφομένου τε καὶ αὐξανομένου. παιδευσάτω τοῦτο τοὺς φιλοσάρκους, μὴ πολὺ τοῖς κατ' αἴσθησιν φαινομένοις προσδεσμεῖν τὴν διάνοιαν· ἀλλ' ἐν τοῖς ψυχικοῖς προτερήμασι προσασχολεῖσθαι, ὡς τῆς ἀληθοῦς ψυχῆς ἐν τούτοις θεωρουμένης, τῆς δὲ
C αἰσθήσεως καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις τὸ ἴσον ἐχούσης. ἀλλ' ἐφ' ἕτερον ἡ ἀκολουθία περιηνέχθη τοῦ λόγου. οὐ γὰρ τοῦτο τῇ θεωρίᾳ προὔκειτο, ὅτι προτιμότερον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ νοουμένων ἐστὶν ἡ κατὰ νοῦν ἐνέργεια ἢ τὸ ὑλικὸν τῆς ὑποστάσεως· ἀλλ' ὅτι οὐχὶ μέρει τινὶ τῶν ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς περιέχεται, ἀλλ' ἐπίσης ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἐστίν. οὔτε ἔξωθεν περιλαμβάνων, οὔτε ἔνδοθεν κρατούμενος. ταῦτα γὰρ ἐπὶ κάδων ἢ ἄλλων τινῶν σωμάτων ἀλλήλοις ἐντιθεμένων κυρίως λέγεται. ἡ δὲ τοῦ νοῦ πρὸς τὸ σωμα-
D τικὸν κοινωνία, ἄφραστόν τε καὶ ἀνεπινόητον τὴν συνάφειαν ἔχει, οὔτε ἐντὸς οὖσα, οὔτε γὰρ ἐγκρατεῖται σώματι τὸ ἀσώματον· οὔτε ἐκτὸς περιέχουσα. οὐ γὰρ περιλαμβάνεταί τι τὰ ἀσώματα· ἀλλὰ κατά τινα τρόπον ἀμήχανόν τε καὶ ἀκατανόητον ἐγγίζων ὁ νοῦς τῇ φύσει, καὶ προσαπτόμενος, καὶ ἐν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν θεωρεῖται, οὔτε ἐγκαθήμενος, οὔτε περιπτυσσόμενος· ἀλλ' ὡς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἢ νοῆσαι. πλὴν

ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῆς εἱρμὸν εὐοδουμένης τῆς φύσεως, καὶ ὁ νοῦς ἐνεργὸς γίνεται. εἰ δέ τι πλημμέλημα περὶ ταύτην συμπέσοι, σκάζει κατ' ἐκεῖνο καὶ τῆς διανοίας ἡ κίνησις.

A hoc intelligimus, natura ſalua & incolumi, mẽtem etiam efficacitatem ſuam obtinere. Sin aliquod ea detrimentum capiat, mentis quoque motum ſcilicet illa in parte claudicare.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ις'.

Θεωρία τοῦ θείου ῥητοῦ εἰπόντος, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. ἐν ᾧ ἐξετάζεται, τίς ὁ τῆς εἰκόνος λόγος, καὶ εἰ ὁμοιοῦται τῷ μακαρίῳ τε καὶ ἀπαθεῖ τὸ ἐμπαθὲς καὶ ἐπίκηρον. καὶ πῶς ἐν τῇ εἰκόνι τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τούτων οὐκ ὄντων.

CAPVT XVI.

Accurata dicti illius diuini conſideratio, Faciamus hominem ad imaginem ſimilitudinémque noſtri. cum écquæ ſit imaginis ratio, inueſtigatum. poßitne, quod morbis ac morti B *obnoxium eſt, ad naturæ beatæ morborúmque expertis ſimilitudinem factum dici. quo denique modo in imagine ſexus maſculi fœmineique diſcrimen ſit, quod in exemplo principe non exiſtit.*

Ἀλλ' ἐπαναλάβωμεν πάλιν τὴν θείαν φωνήν, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. ὡς μικρά τε καὶ ἀνάξια τῆς τοῦ ἀνθρώπου μεγαλοφυΐας τῶν ἔξωθέν τινες ἐφαντάσθησαν, τῇ πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον συγκρίσει μεγαλύνοντες, ὡς ᾤοντο, τὸ ἀνθρώπινον. φασὶ γὰρ μικρὸν εἶναι κόσμον τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τῶν αὐτῶν τῷ παντὶ στοιχείων συνεστηκότα. C οἱ γὰρ τῷ κόμπῳ τοῦ ὀνόματος τοιοῦτον ἔπαινον τῇ ἀνθρωπίνῃ χαριζόμενοι φύσει, λελήθασιν ἑαυτοὺς τοῖς περὶ τὸν κώνωπα καὶ τὸν μῦν ἰδιώμασι σεμνοποιοῦντες τὸν ἄνθρωπον. καὶ γὰρ κἀκείνοις ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων ἡ κρᾶσίς ἐστι, διότι πάντως ἑκάστου τῶν ὄντων ἢ πλείων ἢ ἐλάττων τις μοῖρα περὶ τὸ ἔμψυχον θεωρεῖται, ὧν ἄνευ συστῆναί τι τῶν αἰσθήσεως μετεχόντων, φύσιν οὐκ ἔχει. τί οὖν μέγα, κόσμου χαρακτῆρα καὶ ὁμοίωμα νομισθῆναι τὸν ἄνθρωπον; οὐρανοῦ D τοῦ περιερχομένου, γῆς τῆς ἀλλοιουμένης, πάντων τῶν ἐν τούτοις περικρατουμένων τῇ παρόδῳ τοῦ περιέχοντος συμπαρερχομένων; ἀλλ' ἐν τίνι κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον τὸ ἀνθρώπινον μέγεθος; οὐκ ἐν τῇ πρὸς τὸν κτιστὸν κόσμον ὁμοιότητι, ἀλλ' ἐν τῷ κατ' εἰκόνα γενέσθαι τῆς τοῦ κτίσαντος φύσεως. τίς οὖν ὁ τῆς εἰκόνος λόγος; ἴσως ἐρεῖς, πῶς ὁμοιοῦται

ENIMVERO redeamus tandem ad diuinam illam vocem: Creemus hominem ad imaginem ſimilitudinémque noſtri. (Geneſ. 1.) Fuêre nonnulli philoſophi exteri, qui ſe hominem ſua quidem opinione prædicaturos eximiè putabant, ſi cum ad mundi huius machinam conC ferrent: quum nimis exilia, præſtantiſſimáque hominis excellentia indigna imaginarẽtur. Aiebant enim hominem paruum quemdam mundum eſſe, qui ex elementis iiſdem, quibus rerum vniuerſitas, compoſitus eſſet. Splendido iſtoc nomine quum magnam naturæ hominis laudem tribuere vellent, ignorabant ſe illum non aliis quàm quæ ei & cum culice & cum mure communia eſſent, ornamentis condecorare. Nam & hæc ex quatuor elementorum temperamento conſtant: quum multæ an exiguæ ſint in re qualibet elemẽtorum partes, ex conſideratione animatorum D intelligatur. Conſtare enim non poteſt extra quàm ex elementis, quod ſenſu ſit præditum. Quid ergo eſt amplum in eo, ſi maximè hominem exiſtimemus expreſſam mundi & imaginem & ſimilitudinem eſſe? quum futurum ſit, vt pariter cœlum hoc volubile, terra mutationibus obnoxia, cuncta denique his compræhenſa, cum eo ipſo quod ambit vniuerſa, intereant. Quam autem, inquies, doctrina Eccleſiæ præſtantiam homini tribuit? Eam ſcilicet, quæ in ſimilitudine mundi huius creati non conſiſtit: ſed quòd tradit hominem ad imaginem naturæ creatoris eſſe factum. At dices fortè, ecquæ iſtæc eſt imaginis ratio? quo pacto referre naturæ

corpore carẽtis imaginem poteſt, quod corporeum eſt? quomodo ſimile eſt æterno temporarium? immutabili, quod commutatur? nullis obnoxio morbis & interitus experti, quod morbis ſubiectum eſt & interit? puro vitij, quod in vitiorum quaſi conturbernio eſt, & in eis educatur? Nam intereſt per multum inter id quod formæ principi reſpondere intelligimus, & quod ad imaginem factum eſt. Imago enim, ſi principis exempli ſimilitudinem refert, verè imago dicitur. ſin ab eo quod exprimendum erat, imitatio recedit, non iam eius eſſe imago putandum hoc erit, ſed diuerſum quiddam. Quo pacto igitur homo, qui & mortalis eſt, & morbis obnoxius, & vitæ breuis: hic ergo quo pacto naturæ incorruptæ, puræ, æternæ imago eſt? Enimuero quid hac in parte maximè veritati ſit conſentaneum, ſola haud dubiè veritas accuratè nouit. Nos coniecturis quibuſdam & cogitationibus animi veritatem inueſtigãtes quantum ingenij vis capere poteſt, huiuſmodi quiddam de hoc credimus. Nam & diuinum oraculum, quo proditum eſt, hominem ad Dei imaginem factum, falſum non eſſe ſtatuimus: & deplorandam hanc naturæ humanæ ærumnam beatitati vitæ doloris experti nequaquam reſpondere. Eſt enim neceſſe, ſi cum Deo naturam noſtram conferre velimus, alterum de his fateri: aut hominem nullis affectionibus morbíſve obnoxium eſſe, aut eadẽ in Deum quoque cadere. Cæteroqui nulla futura eſt imaginis ſimilitudo, ſi non hæc pariter vtrique naturæ conueniant. Quod ſi neque diuina natura vllis eſt affectionibus obnoxia, neque humana ab iiſdem immunis ac libera: reliquam eſſe aliam quamdam rationem oportet, ſecũdum quam vox illa diuina vera ſit, quæ creatum eſſe hominẽ ad imaginem Dei affirmat. Iccirco rurſus ipſas litteras ſacras adeamus, an ne illarum verba nos aliqua fortè ratione ad explicationem eius quod quærimus, deducere poſſint. Illæ igitur quum expoſuiſſent hæc Dei verba, Faciamus hominem ad imaginem noſtram: addita etiam ea indicatione, quem ſcilicet ad finem homo creandus eſſet: tum deinde huiuſmodi orationem ſubijciunt. Itaque Deus hominem condidit, & ad imaginem eum Dei condidit: Marem & feminam fecit eos. Illud quidem ſuprà eſt indicatum, verba hæc diuinitùs eſſe prolata, ad euertendam

A τῷ σώματι τὸ ἀσώματον; πῶς τῷ ἀϊδίῳ τὸ πρόσκαιρον; τῷ ἀναλλοιώτῳ τὸ διὰ τροπῆς ἀλλοιούμενον; τῷ ἀπαθεῖ τε καὶ ἀφθάρτῳ τὸ ἐμπαθὲς καὶ φθειρόμενον; τῷ ἀμιγεῖ πάσης κακίας τὸ πάντοτε συνοικοῦν ταύτῃ καὶ συντρεφόμενον; πολὺ γὰρ τὸ μέσον ἐστὶ, τοῦ τε κατὰ τὸ ἀρχέτυπον νοουμένου, καὶ τοῦ κατ' εἰκόνα γεγενημένου. ἡ γὰρ εἰκὼν εἰ μὲν ἔχει τὴν πρὸς τὸ πρωτότυπον ὁμοιότητα, κυρίως τοῦτο κατονομάζεται. εἰ δὲ παρενεχθείη τοῦ προκειμένου ἡ μίμησις, ἄλλο τι, καὶ οὐκ εἰκὼν
B ἐκείνου τὸ τοιοῦτόν ἐστι. πῶς οὖν ὁ ἄνθρωπος τὸ θνητὸν τοῦτο καὶ ἐμπαθὲς καὶ ὠκύμορον, τῆς ἀκηράτου καὶ καθαρᾶς καὶ ἀεὶ οὔσης φύσεώς ἐστιν εἰκών; ἀλλὰ τὸν μὲν ἀληθῆ περὶ τούτου λόγον μόνη ἂν εἰδείη σαφῶς ἡ ὄντως ἀλήθεια. ἡμεῖς δὲ καθ' ὅσον χωροῦμεν, στοχασμοῖς τισι καὶ ὑπονοίαις τὸ ἀληθὲς ἀνιχνεύοντες, ταῦτα περὶ τῶν ζητουμένων ὑπολαμβάνομεν. οὔτε ὁ θεῖος ψεύδεται λόγος, κατ' εἰκόνα Θεοῦ εἰπὼν γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον· οὔτε ἡ ἐλεεινὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ταλαιπωρία τῇ μακαριότητι τῆς ἀπαθοῦς ζωῆς καθωμοίω-
C ται. ἀνάγκη γὰρ τῶν δύο τὸ ἕτερον ὁμολογεῖσθαι, εἴ τις συγκρίνοι τῷ Θεῷ τὸ ἡμέτερον, ἢ παθητὸν εἶναι τὸ θεῖον, ἢ ἀπαθὲς τὸ ἀνθρώπινον. ὡς ἂν διὰ τῶν ἴσων ὁ τῆς ὁμοιότητος λόγος ἐπ' ἀμφοτέρων καταλαμβάνοιτο. εἰ δὲ οὔτε τὸ θεῖον ἐμπαθὲς, οὔτε τὸ καθ' ἡμᾶς ἔξω πάθους ἐστὶν, ἄρα τις ἕτερος ὑπολέλειπται λόγος, καθ' ὃν ἀληθεύειν φαμὲν τὴν θείαν φωνὴν, τὴν ἐν εἰκόνι Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον λέγουσαν. οὐκοῦν αὐτὴν ἐπαναληπτέον ἡμῖν τὴν θείαν γραφὴν, εἴ τις ἄρα γένοιτο διὰ τῶν γεγραμμένων
D πρὸς τὸ ζητούμενον χειραγωγία. μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, καὶ ἐπὶ τίσι ποιήσωμεν, ἐπάγει τοῦτον τὸν λόγον. ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Εἴρηται μὲν οὖν ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι πρὸς καθαίρεσιν

A διαίρεσιν τῆς ἀρειανικῆς ἀσεβείας ὁ πιστὸς προαναπεφώνηται λόγος, ἵνα διδαχθέντες ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ μονογενὴς Θεὸς κατ' εἰκόνα Θεοῦ, μηδενὶ λόγῳ τὴν θεότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ διαχωρίζωμεν, ἐπίσης τῆς ἁγίας γραφῆς Θεὸν ἑκάτερον ὀνομαζούσης, τόν τε πεποιηκότα τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὗ κατ' εἰκόνα ἐγένετο. ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτων λόγος ἀφείσθω. πρὸς δὲ τὸ προκείμενον ἐπιστρεπτέον τὴν ζήτησιν. πῶς καὶ τὸ θεῖον μακάριον, καὶ ἐλεεινὸν τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ὅμοιον ἐκείνῳ τοῦτο παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται. B οὐκοῦν ἐξεταστέον μετ' ἀκριβείας τὰ ῥήματα. εὑρίσκομεν γὰρ, ὅτι ἕτερον μέν τι τὸ κατ' εἰκόνα γενόμενον, ἕτερον δὲ τὸ νῦν ἐν ταλαιπωρίᾳ δεικνύμενον· ἐποίησεν ὁ Θεὸς, φησὶ, τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. τέλος ἔχει ἡ τοῦ κατ' εἰκόνα γεγενημένου κτίσις. εἶτα ἐπανάληψιν ποιεῖται τοῦ κατὰ τὴν κατασκευὴν λόγου, καὶ φησὶν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. παντὶ γὰρ οἶμαι γνώριμον εἶναι, ὅτι ἔξω τοῦτο τοῦ πρωτοτύπου νοεῖται. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, C οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ ἐστί. ἀλλὰ μὴν εἰς ταῦτα διῃρῆσθαι ὁ λόγος φησὶ τὸν ἄνθρωπον. οὐκοῦν διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευή, ἥ τε πρὸς τὸ θεῖον ὁμοιωμένη, ἥ τε πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην διῃρημένη. τοιοῦτον γάρ τι ὁ λόγος ἐκ τῆς συντάξεως τῶν γεγραμμένων αἰνίττεται, πρότερον μὲν εἰπὼν, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. πάλιν δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐπαγαγὼν, ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, ὅπερ ἀλλότριον τῶν περὶ Θεοῦ νοουμένων ἐστίν. οἶμαι γὰρ ἐγὼ δόγμα τι μέ- D γα καὶ ὑψηλὸν διὰ τῶν εἰρημένων ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς παραδίδοσθαι. τὸ δὲ δόγμα τοιοῦτον ἐστί. δύο τινῶν κατὰ τὸ ἀκρότατον πρὸς ἄλληλα διεστηκότων, μέσον ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς τε θείας καὶ ἀσωμάτου φύσεως, καὶ τῆς ἀλόγου καὶ κτηνώδους ζωῆς. ἔξεστι γὰρ ἑκατέρου τῶν εἰρημένων ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι θεωρῆσαι τὴν μοῖραν· τοῦ μὲν θείου τὸ λογικόν τε καὶ διανοητικὸν,

impietatem hæreticorum, quos Anomæos appellauimus: vt edocti, Deum illum vnigenam creaſſe hominem ad Dei imaginem, nullo modo patris filiique diuinitatem ſeparemus, quando litteræ ſacræ vtrumque æqualiter Deum appellant, & illum qui hominem creauit, & cuius ad imaginem factus eſt. Verùm prolixior de his oratio inſtituenda non eſt, potiúſque ad id quo de agere cœptum eſt reuertamur: quamobrem ſcilicet diuinæ naturæ ſimilem eſſe humanam ſacris ſit litteris proditum: quum hæc perprofectò ſit miſera, illa verò beata. itaque nobis accuratè ſingula in verba eſt inquirendum. Inuenimus enim aliud eſſe quod Dei imaginem referat, ab eo quod hac in ærumna conſpicimus. Fecit Deus, inquiunt litteræ ſacræ, hominem: & quidem eum ad imaginem Dei fecit. Ergo iam perfectum intelligitur illud creatum, quod ad diuinam imaginem conformari oportuit. Quod autem poſt hæc redit ad expoſitionem opificij diuini, quum ait, Fecit eos marem ac feminam: id opinor omnes homines perſpicere, ab exemplo principe remouẽdum eſſe. In Chriſto enim Ieſu, vt Apoſtolus inquit, neque mas neque femina eſt. At verò litteræ ſacræ diſertè affirmant, hominem in marem feminámque diuiſum eſſe. Itáque duplicem eſſe factam naturæ noſtræ ſtructuram neceſſe eſt, quarum altera ad diuinam imaginem exprimendum directa fuerit, altera ad efficiendum illud ſexus diſcrimen. Huiuſmodi enim quiddam indicari videtur, ſi verborum compoſitio & ſeries conſideretur. primum enim dicitur: Fecit hominem Deus, & quidem eum ad imaginem Dei fecit. deinde his illa ſubijciuntur, Marem ac feminam eos fecit: quæ profectò ad imaginem Dei non ſunt referenda. Equidem amplam ſtatuo & arduam doctrinam in his tradi, nimirum huiuſmodi quamdam. Inter duo extremè diſſidentia, naturam videlicet diuinam expertémque corporis, & alteram carentem ratione ac belluinam, medium hominem eſſe. Nam de vtroque in huius opificio exiſtere quiddam, prorſus eſt animaduertere. De natura diuina, vim rationis & intelligentiæ,

Galat.

quæ ſexus maſculi ac feminei diſcrimen nullum recipit: de natura rationis experte, ſtructuram hanc corporis & formam ſexu diſtinctam. Vtrumque horum in quolibet homine eſt. Sed priorem fuiſſe in eo facultatem intelligendi, deinde ſocietatem cognationémque cum natura ratione carente acceſſiſſe: ex auctore hiſtoriæ de ortu hominis, ordine ſingula narrante, diſcimus. Primùm enim tradit, Deum creaſſe hominem ad imaginem ſuam: in quo idem vult docere, quod & Apoſtolus ſcripſit, quatenus imago Dei ſit homo, ſexus in eo diſcrimen nullum eſſe. Deinde naturæ hominis attributa propria ſubijcit: Marem feminámque fecit eos. Quid ergo de hoc diſcendum nobis eſt? Equidem mihi neminem iraſci volo, altius rem quæ in conſiderationem venit, repetenti. Deus natura ſua tale ac tantum quoddam bonum eſt, quãtum vlla cogitatione comprehendi poteſt: vel potius etiam omne bonum quod intelligendo cogitandóve compræhenditur, exſuperat. Itaque naturam humanam non alia de cauſſa condidit, quàm quòd bonus eſſet. Quúmque talis eſſet, & vnam hanc ob cauſſam ad fabricationem humanæ naturæ acceſſiſſet: non ex ſemiſſe vim bonitatis ſuæ declarare voluit, ita vt nonnihil homini ſuorum bonorum largiretur, nonnihil cum eo ne communicaret, inuidia præpediretur. Perfectè nimirum ſe bonum oſtẽdit, quum hominem de nihilo conderet, omnique bonorum copia inſtrueret. Quæ quum adeò multa ſint numero, vt recenſeri ſingula commemorãdo difficulter poſſint: iccirco breuiter vniuerſa his verbis compræhenduntur, quibus homo ad imaginem Dei factus eſſe dicitur. Valent enim illa tantumdem, ac ſi diceretur, naturam humanam à Deo in omnium bonorum ſocietatem vocatam eſſe. Nam ſi Dei natura perfecta quædã copia eſt bonorum omnium, homo autem eius eſt imago: haud dubiè ſimulachrum hoc Dei princeps exemplum ita referet, vt & ipſũ bonis omnibus abundet. Itaque in nobis eſt expreſſa omnis honeſti ſpecies, omnis virtus, omnis ſapientia quidquid denique præſtantiſſimum compræhendi vi intelligentiæ poteſt. Atque inter cætera eſt in nobis libertas, quæ nulla neceſſitatis lege tenetur,

Galat. 3.

A ἣ τὴν κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορὰν οὐ προσίεται· τῆς δὲ ἀλόγου τὴν σωματικὴν κατασκευὴν καὶ διάπλασιν εἰς ἄρρεν τε καὶ θῆλυ μεμερισμένην. ἑκάτερον γὰρ τούτων ἐστὶ πάντως ἐν παντὶ τῷ μετέχοντι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀλλὰ προτερεύειν τὸ νοερὸν, καθὼς παρὰ τοῦ τὴν ἀνθρωπογονίαν ἐν τάξει διεξελθόντος ἐμάθομεν. ἐπιγεννηματικὴν δὲ εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ τὴν πρὸς τὸ ἄλογον κοινωνίαν τε καὶ συγγένειαν. πρότερον μὲν γάρ φησιν, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον, δεικνὺς B διὰ τῶν εἰρημένων, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι ἐν τῷ τοιούτῳ ἄρσεν καὶ θῆλυ οὐκ ἔστιν. εἶτα ἐπάγει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὰ ἰδιώματα, ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. τί οὖν διὰ τούτου μανθάνομεν; καί μοι μηδεὶς νεμεσάτω πόρρωθεν προσάγοντι τὸν λόγον τῷ προκειμένῳ νοήματι· Θεὸς τῇ ἑαυτοῦ φύσει πᾶν ὅτι περ ἐστὶ κατ' ἔννοιαν λαβεῖν ἀγαθὸν, ἐκεῖνό ἐστι. μᾶλλον δὲ παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ νοουμένου τε καὶ καταλαμβανομένου ἐπέκεινα ὢν, οὐ δι' ἄλλο τι κτίζει τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, ἢ διὰ τὸ ἀγαθὸς εἶναι. τοιοῦτος δὲ ὢν, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς C τὴν δημιουργίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁρμήσας, οὐκ ἂν ἡμιτελῆ τὴν τῆς ἀγαθότητος ἐνεδείξατο δύναμιν, τὸ μέν τι δοὺς ἐκ τῶν προσόντων αὐτῷ, τοῦ δὲ φθονήσας τῆς μετουσίας· ἀλλὰ τὸ τέλειον τῆς ἀγαθότητος εἶδος ἐν τούτῳ ἐστὶν, ἐκ τοῦ καὶ παραγαγεῖν τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς γένεσιν, καὶ ἀνενδεᾶ τῶν ἀγαθῶν ἀπεργάσασθαι. ἐπεὶ δὲ πολὺς τῶν καθ' ἕκαστον ἀγαθῶν ὁ κατάλογος, οὐ μὲν οὖν ἔστιν ἀριθμῷ ῥαδίως τοῦτον διαλαβεῖν. D διὰ τοῦτο περιληπτικῇ τῇ φωνῇ ἅπαντα συλλαβὼν ὁ λόγος ἐσήμανεν, ἐν τῷ εἰπεῖν, κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον. ἴσον γάρ ἐστι τοῦτο τῷ εἰπεῖν, ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ μέτοχον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐποίησεν. εἰ γὰρ πλήρωμα μὲν ἀγαθῶν τὸ θεῖον, ἐκείνου δὲ τοῦτο εἰκών· ἄρ' ἐν τῷ πλήρης εἶναι παντὸς ἀγαθοῦ, πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἡ εἰκὼν ἔχει τὴν ὁμοιότητα. οὐκοῦν ἔστιν ἐν ἡμῖν παντὸς μὲν καλοῦ ἰδέα, πᾶσα δὲ ἀρετὴ καὶ σοφία, καὶ πᾶν ὅ,τι περ ἐστὶ πρὸς τὸ κρεῖττον νοούμενον. ἓν δὲ τῶν πάντων καὶ τὸ ἐλεύθερον ἀνάγκης εἶναι,

καὶ μὴ ὑπεζεῦχθαι τινὶ φυσικῇ δυναστείᾳ· ἀλλ' αὐτεξούσιον πρὸς τὸ δοκοῦν ἔχειν τὴν γνώμην. ἀδέσποτον γάρ τι χρῆμα ἡ ἀρετὴ, καὶ ἑκούσιον, τὸ δὲ κατηναγκασμένον καὶ βεβιασμένον, ἀρετὴ εἶναι οὐ δύναται. ἐν πᾶσι τοίνυν τῆς εἰκόνος τοῦ πρωτοτύπου κάλλος τὸν χαρακτῆρα φερούσης, εἰ μὴ κατά τι τὴν διαφορὰν ἔχῃ, οὐκέτι ἂν εἴη πάντως ὁμοίωμα, ἀλλὰ ταὐτὸν ἐκεῖνο κατὰ πάντα ἀναδειχθήσεται, τὸ ἐν παντὶ ἀπαράλλακτον. τίνα τοίνυν αὐτοῦ τε τοῦ θείου, καὶ τοῦ πρὸς τὸ θεῖον ὡμοιωμένου τὴν διαφορὰν καθορῶμεν; ἐν τῷ, τὸ μὲν ἀκτίστως εἶναι, τὸ δὲ διὰ κτίσεως ὑποστῆναι. ἡ δὲ τῆς τοιαύτης ἰδιότητος διαφορὰ, πάλιν ἑτέρων ἰδιωμάτων ἀκολουθίαν ἐποίησε. συνωμολόγηται γὰρ πάντη τε καὶ πάντως, τὴν μὲν ἄκτιστον φύσιν καὶ ἄτρεπτον εἶναι, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχειν· τὴν δὲ κτιστὴν ἀδύνατον ἄνευ ἀλλοιώσεως συστῆναι. αὐτὴ γὰρ ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάροδος, κίνησίς τις ἐστὶ, καὶ ἀλλοίωσις τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, κατὰ τὸ θεῖον βούλημα μεθισταμένου. καὶ ὥσπερ τὴν ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ χαρακτῆρα Καίσαρος εἰκόνα λέγει τὸ εὐαγγέλιον, δι' οὗ μανθάνομεν κατὰ μὲν τὸ περίσχημα τὴν ὁμοίωσιν εἶναι τοῦ μεμορφωμένου πρὸς Καίσαρα, ἐν δὲ τῷ ὑποκειμένῳ τὴν διαφορὰν ἔχειν· οὕτω καὶ κατὰ τὸν παρόντα λόγον, ἀντὶ χαρακτήρων τὰ ἐπιθεωρούμενα τῇ τε θείᾳ φύσει καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ καταμαθόντες, ἐν οἷς ἡ ὁμοιότης ἐστὶν, ἐν τῷ ὑποκειμένῳ τὴν διαφορὰν ἐξευρίσκομεν, ἥ τις ἐν τῷ ἀκτίστῳ καὶ τῷ κτιστῷ καθορᾶται. ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν ὡσαύτως ἔχει, καὶ ἀεί· τὸ δὲ διὰ κτίσεως γεγενημένον ἀπ' ἀλλοιώσεως τοῦ εἶναι ἤρξατο, καὶ συγγενῶς πρὸς τὴν τοιαύτην ἔχει τροπήν· διὰ τοῦτο ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καθώς φησιν ἡ προφητεία, ἐπακολουθήσας, μᾶλλον δὲ προκατανοήσας τῇ προγνωστικῇ δυνάμει πρὸς ὅ, τι ῥέπει κατὰ τὸ αὐτοκρατές τε καὶ αὐτεξούσιον τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως ἡ κίνησις, ἐπειδὴ τὸ ἐσόμενον εἶδεν· ἐπιτεχνᾶται τῇ εἰκόνι τὴν περὶ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφοράν. ἥτις οὐκέτι πρὸς τὸ θεῖον ἀρχέτυπον βλέπει, ἀλλὰ καθὼς

A nullius in natura dominatus iugo ſubiecta: ſed quæ iudicio certo & libertimo quod vult eligit. Eſt enim virtus ſuæ ſpontis, nullius imperio mancipata. Quod autem à neceſſitate quadam violentiáve cogitur, virtuti conſentaneum eſſe nequit. Quod ſi porrò imago expreſſam pulchritudinis in exemplo principe figuram ita repræſentet, vt nihil ab ea prorſus differat: non iam illam imaginem fore, ſed ipſam eadémque rem, quæ nulla ſui parte diſcerni à ſeipſa poſſit. Quid igitur eſt, inquies, in quo naturæ diuinæ, & eius quæ ad diui- B nam eſt conformata, diſcrimen perſpici poſſit? illud verò in eo perſpicies, quod Dei natura exſtitit increata: hominum verò per creationem eſt orta. Hoc deinde diſcrimen alia quædã conſequuntur. Eſt enim planè apud omnes in confeſſo, naturam increatam immutabilem, eandémque ſemper eſſe: creatam, ſine perpetua viciſſitudine conſiſtere nullo modo poſſe. Nam ipſe tranſitus ex nihilo ad ortum, motus quidam eſt, & mutatio, qua id quod rerum in natura non erat, de ſententia voluntatis C diuinæ exiſtere incipit. Atque vt in Euangelio nota in ære expreſſa Cæſaris imago dicitur, de quo intelligitur ſecundum externam ſpeciem fuiſſe illam ſimilitudinem rei conformatæ ad effigiem Cæſaris, quum non dubium in materie ſubiecta diſcrimen eſſet: ſic etiam hac in diſputatione, ſi pro notis ea quæ in natura diuina & humana ſunt, in quibus ſimilitudo conſiſtit, conſiderabimus: eſſe magnam in rebus ſubiectis diuerſitatem depræhẽdemus, quam perſpicuè eſt in eo animaduertere, quòd creatum & increatum plurimum inter ſe differunt. Quamobrem quum D quod increatum eſt, ſemper idem exiſtat: creatum verò per viciſſitudinem quamdam eſſe cœperit, & mutationi prorſus affine ſit, iccirco is qui ſecundum vatem res omnes ante ipſarum ortum cognitas habet, quum rerum ordini inſiſteret, vel potius diuina ſua proſpiciendi futuros euentus facultate præcepiſſet, quam in partem motus electionis humanæ pro arbitrij voluntatiſque ſuæ libertate inclinaret: imaginem creatam in maſculum & feminã diuiſit. Hæc diuiſio non ad Dei princeps illud exemplum facta eſſe putari debet: ſed quemadmodum

Matt. 22.

eſt antehac indicatum, cognationem habet cum natura rationis experte. Cauſſam quidem huius diſcretionis ſexus ſoli haud dubiè intelligunt illi, qui veritatis oculati teſtes ſunt, & harum rerum nobis memoriam litteris proditam tradiderunt. Nos verò pro virili noſtra per coniecturas & ſimulachra quædam veritatem informantes, quod nobis ad animum accidit exponimus, non illud quidem vt verum aſſerentes: ſed ſubijcientes in gratiam auditorum, benignè hæc quaſi exercitij cauſſa in medium allata interpretantium. Quid igitur de his in mentem nobis venit? hoc nimirum. Quum dicitur, Deum creaſſe hominem, per indefinitam vocabuli hominis notationem, naturam humanam vniuerſam intelligi. Nam creatum hoc, quod ad Dei factum imaginẽ traditur, non hic Adami nomen adiectum habet, ſicut in hiſtoriæ narrationibus ſequentibus: ſed nomen hominis creati vniuerſi poſitum eſt, non vt de indiuiduo. Iccirco per hanc hominis appellationem, qua totum genus vniuersè compræhenditur, eius admonemur: quòd prouidentia poteſtáſque Dei totam hominum naturam in prima illa creatione complexa ſit. In rebus enim à Deo factis nihil eſſe putandum eſt, quod ſit ipſi infinitum: quum omnia quæ exiſtunt, finem quemdam & numerum habeant, conditoris ſapientia conſtitutum. Quemadmodum igitur homo (intelligo autem indiuiduum quoddam) corporis magnitudinem finitam habet, ſubſtantiámque ipſius quantitate metimur, quæ corporis ſuperficie continetur: ſic arbitror initio rerum vno corpore totam naturam humanam Deum poteſtate ſua, qua cuncta præuidet, complexum eſſe, idque adeò verbis hiſce tradi: Fecit Deus hominem, & ad Dei imaginem eum fecit. Non enim imago & gratia benigni Dei vel parti naturæ, vel vni alicui conceſſa eſt homini peculiariter: ſed facultas illa ad genus vniuerſum æqualiter pertinuit. Quod ita eſſe, hoc etiam argumento eſt, quòd mens pariter in omnibus habitat: omnes cogitandi, déque futuris conſultandi facultate, cæteríſque rebus omnibus, per quas res diuina natura in imagine ſua exprimitur, præditi ſunt. Nihil inter hominem creatum in prima rerum fabricatione,

A εἴρηται τῇ ἀλογωτέρᾳ προσῳκείωται φύσει. τὴν δὲ αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἐπιτεχνήσεως μόνοι μὲν ἂν εἰδεῖεν οἱ τῆς ἀληθείας αὐτόπται, καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου. ἡμεῖς δὲ, καθὼς ἐστὶ δυνατὸν, διά τινων στοχασμῶν καὶ εἰκόνων φανταζόμενοι τὴν ἀλήθειαν, τὸ ἐπὶ νοῦν ἐλθὸν οὐκ ἀποφαντικῶς ἐκτιθέμεθα· ἀλλ' ὡς ἐν γυμνασίας εἴδει τοῖς εὐγνώμοσι τῶν ἀκροωμένων προσθήσομεν. τί τοίνυν ἐστὶν, ὃ περὶ τούτων διενοήθημεν; εἰπὼν ὁ λόγος ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, τῷ ἀορίστῳ τῆς σημασίας ἅπαν ἐνδείκνυται τὸ ἀν- B θρώπινον. οὐ γὰρ συνωνομάσθη τῷ κτίσματι νῦν ὁ Ἀδάμ, καθὼς ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἡ ἱστορία φησίν· ἀλλ' ὄνομα τῷ κτισθέντι ἀνθρώπῳ οὐχ ὁ τὶς, ἀλλ' ὁ καθόλου ἐστίν. οὐκοῦν τῇ καθολικῇ τῆς φύσεως κλήσει τοιοῦτόν τι ὑπονοεῖν ἐναγόμεθα, ὅτι τῇ θείᾳ προγνώσει τε καὶ δυνάμει πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῇ πρώτῃ κατασκευῇ περιείληπται· χρὴ γὰρ Θεῷ μηδὲν ἀόριστον ἐν τοῖς γεγενημένοις παρ' αὐτοῦ νομίζειν· ἀλλ' ἑκάστου τῶν ὄντων εἶναί τι πέρας καὶ μέτρον, τῇ τοῦ πεποιηκότος σοφίᾳ περιμε- C τρούμενον. ὥσπερ τοίνυν ὁ τὶς ἄνθρωπος τῷ κατὰ τὸ σῶμα ποσῷ περείργεται, καὶ μέτρον αὐτῷ τῆς ὑποστάσεως ἡ πηλικότης ἐστὶν, ἡ συναπαρτιζομένη τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ σώματος· οὕτως οἶμαι καθάπερ ἐν ἑνὶ σώματι ὅλον τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πλήρωμα τῇ προγνωστικῇ δυνάμει παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων περισχεθῆναι. καὶ τοῦτο διδάσκειν τὸν λόγον τὸν εἰπόντα, ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. οὐ γὰρ ἐν μέρει τῆς φύσεως ἡ εἰκὼν, οὐ- D δὲ ἔν τινι τῶν καθ' αὐτὸν θεωρουμένων ἡ χάρις· ἀλλ' ἐφ' ἅπαν τὸ γένος ἐπίσης ἡ τοιαύτη διήκει δύναμις. σημεῖον δὲ, ὅτι πᾶσιν ὡσαύτως ὁ νοῦς ἐγκαθίδρυται. πάντες τοῦ διανοεῖσθαι καὶ προβουλεύειν τὴν δύναμιν ἔχουσι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, δι' ὧν ἡ θεία φύσις ἐν τῷ κατ' αὐτὴν γεγονότι ἀπεικονίζεται. ὁμοίως ἔχει ὅ, τε τῇ πρώτῃ τοῦ κόσμου κατασκευῇ συναναδειχθεὶς ἄνθρωπος,

καὶ ὁ μετὰ τὴν τοῦ παντὸς συντέλειαν γενησόμενος. ἐπίσης ἐφ' ἑαυτῶν φέρουσι τὴν θείαν εἰκόνα. διὰ τοῦτο εἷς ἄνθρωπος κατωνομάσθη τὸ πᾶν, ὅτι τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ οὔτε τι παρῴχηκεν, οὔτε μέλλει, ἀλλὰ καὶ τὸ προσδοκώμενον ἐπίσης τῷ παρόντι τῇ περιεκτικῇ τοῦ παντὸς ἐνεργείᾳ περικρατεῖται. πᾶσα τοίνυν ἡ φύσις ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων μέχρι τῶν ἐσχάτων διήκουσα, μία τις τοῦ ὄντος ἐστὶν εἰκών. ἡ δὲ πρὸς τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ τοῦ γένους διαφορὰ, προσκατεσκευάσθη τελευταῖον τῷ πλάσματι, διὰ τὴν αἰτίαν, ὡς οἶμαι, ταύτην.

A & eum qui in extremo naſcetur, cũ iam omnia conſummata erunt, intereſt. Aequali enim ratione imaginem Dei vterque geſtat. propterea vnius hominis nomine ipſa generis vniuerſitatis compræhenſa fuit, quando poteſtati diuinæ nihil eſt vel præteritum vel futurum. Quin & ea quæ exſpectantur, non aliter atque ſi iam præſentia forent, ſua in poteſtate, qua vniuerſa complectitur, habet. Eſt igitur tota natura hominum à primis ad extremos vſq;, vna eadémque veri Dei imago. Sexus autem maſculi femineique diſcrimen in homine B iam creato de cauſſa, vt ego quidem exiſtimo, huiuſmodi quadam adiectum fuit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Τί χρὴ λέγειν πρὸς τοὺς ἐπαποροῦντας, εἰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡ παιδοποιΐα, πῶς ἂν ἐγένοντο αἱ ψυχαὶ, εἰ ἀναμάρτητοι διέμειναν οἱ ἐξ ἀρχῆς ἄνθρωποι.

ΜΑΛΛΟΝ δὲ, πρὶν τὸ προκείμενον διερευνῆσαι, κρεῖττον ἴσως τοῦ προφερομένου παρὰ τῶν μαχομένων ἡμῖν ἐπιζητῆσαι τὴν λύσιν. λέγουσι γὰρ περὶ τῆς ἁμαρτίας μήτε τόκον ἱστορεῖσθαι, μήτε ὠδῖνα, μήτε τὴν πρὸς παιδοποιΐαν ὁρμήν. ἀποικισθέντων δὲ τοῦ παραδείσου μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τῆς γυναικὸς τῇ τιμωρίᾳ τῶν ὠδίνων κατακριθείσης· οὕτως ἐλθεῖν τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸ γνῶναι γαμικῶς τὴν ὁμόζυγον, καὶ τότε τῆς παιδοποιΐας τὴν ἀρχὴν γενέσθαι. εἰ οὖν γάμος ἐν τῷ παραδείσῳ οὐκ ἦν, οὔτε ὠδὶς, οὔτε τόκος, ἀνάγκην εἶναί φασιν ἐκ τοῦ ἀκολούθου λογίζεσθαι, μὴ ἂν ἐν πλήθει γενέσθαι τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, εἰ μὴ πρὸς τὸ θνητὸν ἡ τῆς ἀθανασίας χάρις μετέπεσε, καὶ ὁ γάμος διὰ τῶν ἐπιγινομένων συνετήρει τὴν φύσιν, ἀντὶ τῶν ὑπεξιόντων τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀντεισάγων. ὥστε λυσιτελῆσαι τρόπον τινὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπεισελθοῦσαν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. ἔμεινε γὰρ ἂν ἐν τῇ τῶν πρωτοπλάστων δυάδι τὸ ἀνθρώπινον γένος, μὴ τοῦ κατὰ τὸν θάνατον φόβου πρὸς διαδοχὴν τὴν φύσιν ἀνακινοῦντος.

CAPVT XVII.

Quid reſpondendum dubitantibus, quomodo animi orituri fuiſſent, ſi homines illi principes nulla ſe peccati labe polluiſſent: quando primum poſt hanc inquinationem operam procreationi ſobolis hominem dediſſe videmus.

C PRIVS verò quàm id perſcrutemur, fortè rectius fecerimus, ſi quiddam, quod ab aduerſariis obijcitur, explicemus. Aiunt enim, ante peccatum nullam neque procreationis, neque parturiginis, ac ne appetitus quidem in homine ad procreandum mentionem fieri. Poſtquam autem homines primi peccaſſent, déque paradiſo eiecti eſſent, ac feminæ pœna dolorum in partu eſſet impoſita: tum ſcilicet ad id progreſſum eſſe Adamum, vt conſuetudine coniugis ad procreationem vti inciperet. Si igi- D tur, inquiunt, neque ad nuptias, neque procreationem, neque partum in paradiſo peruentum eſt, neceſſarium eſt hoc quoque ſequatur, animorum multitudinem nullam fuiſſe futuram, niſi donum illud immortalitatis in mortalitatem commutatum eſſet, ac per coniugium excitata poſteritas pro migrantibus de hac vita ſubſtitueret alios, & hac ratione naturam conſeruaret. Adeóque peccatum quodam modo hominum vitæ etiam bono eſſe videri poſſe. Nam genus humanum ſupra duum numerum, qui primi exiſtêre, auctum non fuiſſet: niſi mortis metus naturam, vt de ſucceſſione perpetua cogitaret, permouiſſet.

Equidem hac etiam in parte ſtatuo veritatem, quæcumq. tandem ſit, iis ſolis notam & perſpectam eſſe, qui non aliter atque Paulus paradiſi myſteriis initiati ſunt, quæ enarrando fas non eſt exprimere. Noſtra ſanè hæc eſt reſponſio. Quum Sadducæi doctrinæ de mortuorum reſuſcitatione aduerſarentur, & nuptæ illius cum multis, adeóq. ſeptem fratribus mulieris mentionem ad cõciliandum fidem diſciplinæ ſuæ facerent, & ecquis horum eã à reſurrectione habiturus eſſet quærerent: ita reſpondet Dominus, vt & illos caſtiget, ac vitæ quam in reſurrectione apiſcemur, myſterium hominibus deinceps vniuerſis explanet. In reſurrectione, ait, neque nuptias contrahent, neque nuptum tradentur: quippe quum amplius mori nequeant. Sunt enim pares angelis, & Dei filij, vbi iam reſurrexint. At verò reſurrectionis donum nihil aliud nobis pollicetur, quàm lapſorum in integrum reſtitutionem. Nam ea gratia, quam exſpectamus, reditus erit ad vitam primam, qua homo de paradiſo eiectus in eũdem reducetur. Quamobrem ſi vita reſtitutorum ei ſimilis erit, qua fruuntur angeli: nimirũ & hominis ante lapſum vita angelorum fuit vitæ cõſentanea, eámq. haud dubiè ob cauſſam vitæ noſtræ in integrum reſtitutio cõparatione ad angelos facta declaratur. Enimuero quamquã inter angelos nulla ſit propagatio, quemadmodum eſt indicatum: tamen eorum copiæ numero quædam infinitæ ſunt. Sic enim ſuis illis in viſis Danielus commemorat. Iccirco ſi propter peccatum de ſtatu & conditione, qua pares angelis eramus, nõ excidiſſemus: ne nobiſ quidem coniugio ad generis noſtri amplificationem opus fuiſſet. Nam quæcumque tandem incrementi angelica in natura fuit ratio, quam dicendo exponere, vel cogitando intelligere per quaſdam coniecturas humanas non fas eſt, niſi quòd omnino aliquam fuiſſe neceſſario ſtatuendum eſt: eadem igitur ratio in humano etiam genere, quod propè ab angelis abeſt, propagando valuiſſet, donec ad numerum conſilio Creatoris definitum peruentum eſſet. Quòd ſi cuius hic in anguſtum redigitur intelligentia, vt ex nobis ſcire velit, ecquo tamdem modo homines orituri fuiſſent, ſi coniugij adiumento non eguiſſent: eum viciſſim rogabimus, quomodo angeli ſint

Matth. 22. Marc. 12. Luc. 20.

A ἀλλ' ἐν τούτοις πάλιν ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος, ὅστις ποτὲ ἂν τυγχάνῃ, μόνοις ἂν εἴη δῆλος τοῖς κατὰ Παῦλον τὰ τοῦ παραδείσου μυηθεῖσιν ἀπόῤῥητα. ὁ δὲ ἡμέτερος τοιοῦτός ἐστιν. ἀντιλεγόντων ποτὲ τῶν Σαδδουκαίων περὶ κατὰ τὴν ἀνάστασιν λόγῳ, καὶ τὴν πολύγαμον ἐκείνην γυναῖκα, τὴν τοῖς ἑπτὰ γενομένην ἀδελφοῖς, εἰς σύστασιν τοῦ καθ' ἑαυτοὺς δόγματος προσφερόντων, εἶτα τίνος μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσται πυνθανομένων· ἀποκρίνεται πρὸς τὸν λόγον ὁ κύριος, οὐ μόνον τοὺς Σαδδουκαίους παιδεύων, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα τῆς ἐν τῇ ἀναστάσει ζωῆς B φανερῶν τὸ μυστήριον. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, φησὶν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται· οὔτε γὰρ ἀποθανεῖν ἔτι δύνανται. ἰσάγγελοι γάρ εἰσι, καὶ υἱοὶ Θεοῦ εἰσι, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν ἐπαγγέλλεται, ἢ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν. ἐπάνοδος γάρ τίς ἐστιν ἐπὶ τὴν πρώτην ζωὴν ἡ προσδοκωμένη χάρις, τὸν ἀποβληθέντα τοῦ παραδείσου πάλιν εἰς αὐτὸν ἐπανάγουσα. εἰ τοίνυν ἡ τῶν ἀποκαθισταμένων ζωὴ πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων οἰ-C κείως ἔχει, δηλονότι ὁ πρὸ τῆς παραβάσεως βίος ἀγγελικός τις ἦν. διὸ καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπάνοδος τοῖς ἀγγέλοις ὡμοίωται. ἀλλὰ μὴν καθὼς εἴρηται, γάμου παρ' αὐτοῖς οὐκ ὄντος, ἐν μυριάσιν ἀπείροις αἱ στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων εἰσίν. οὕτω γὰρ ἐν ταῖς ὀπτασίαις ὁ Δανιὴλ διηγήσατο. οὐκοῦν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, εἴπερ μηδεμία παρατροπή τε καὶ ἔκστασις ἀπὸ τῆς ἀγγελικῆς ὁμοτιμίας ἐξ ἁμαρτίας ἡμῖν ἐγένετο, οὐκ ἂν οὐδὲ ἡμεῖς τοῦ D γάμου πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἐδεήθημεν. ἀλλ' ὅστις ἐστὶν ἐν τῇ φύσει τῶν ἀγγέλων τοῦ πλεονασμοῦ τρόπος, ἄῤῥητος μὲν καὶ ἀνεπινόητος στοχασμοῖς ἀνθρωπίνοις, πλὴν ἀλλὰ πάντως ἐστίν· οὗτος ἂν καὶ ἐπὶ τῶν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένων ἀνθρώπων ἐνήργησεν, εἰς τὸ ὡρισμένον ὑπὸ τῆς βουλῆς τοῦ πεποιηκότος μέτρον τὸ ἀνθρώπινον αὔξων. εἰ δέ τις ἀπορεῖ ταῖς ἐπιζητῶν τὸν τῆς γενέσεως τῶν ἀνθρώπων τρόπον, εἰ μὴ προσεδεήθη τῆς διὰ τοῦ γάμου συνεργίας ὁ ἄνθρωπος, ἀντιρωτήσομεν καὶ ἡμεῖς τὸν τῆς ἀγγελικῆς ὑποστάσεως τρό-

πῶς ἐν ἀπείροις μυριάσιν ἐκεῖνοι, καὶ μία οὐσία ὄντες, καὶ ἐν πολλοῖς ἀριθμούμενοι. τοῦτο γὰρ προσφόρως ἀποκρινούμεθα τῷ προφέροντι, πῶς ἂν ἦν δίχα τοῦ γάμου ὁ ἄνθρωπος; εἰπόντες, ὅτι καθὼς εἰσὶ γάμου χωρὶς οἱ ἄγγελοι. τὸ γὰρ ὅμοιον ἐκείνοις τὸν ἄνθρωπον εἶναι πρὸ τῆς παραβάσεως, δείκνυσιν ἡ εἰς ἐκεῖνο πάλιν ἀποκατάστασις. τούτων οὖν ἡμῖν οὕτω διακριθέντων, ἐπανιτέον ἐπὶ τὸν πρότερον λόγον· πῶς μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς εἰκόνος, τὴν κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορὰν ὁ θεὸς ἐπιτεχνᾶται τῷ πλάσματι. πρὸς τοῦτο γάρ φημι χρήσιμον εἶναι τὸ προδιηνυσμένον ἡμῖν θεώρημα. ὁ γὰρ τὰ πάντα παραγαγὼν εἰς τὸ εἶναι, καὶ ὅλον ἐν τῷ ἰδίῳ θελήματι τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν θείαν εἰκόνα διαμορφώσας, οὐ ταῖς κατ᾽ ὀλίγον προσθήκαις τῶν ἐπιγινομένων ἀνέμεινεν ἰδεῖν ἐπὶ τὸ ἴδιον πλήρωμα τὸν ἀριθμὸν τῶν ψυχῶν τελειούμενον· ἀλλ᾽ ἀθρόως αὐτῷ πληρώματι πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν διὰ τῆς προγνωστικῆς ἐνεργείας κατανοήσας, καὶ τῇ ὑψηλῇ τε καὶ ἰσαγγέλῳ λήξει τιμήσας, ἐπειδὴ προεῖδε τῇ ὁρατικῇ δυνάμει μὴ εὐθυποροῦσαν πρὸς τὸ καλὸν τὴν προαίρεσιν, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀγγελικῆς ζωῆς ἀποπίπτουσαν· ὡς ἂν μὴ κολοβωθείη τὸ τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρωπίνων πλῆθος, ἐκπεσὸν ἐκείνου τοῦ τρόπου, καθ᾽ ὃν οἱ ἄγγελοι πρὸς τὸ πλῆθος ηὐξήθησαν· διὰ τοῦτο τὴν κατάλληλον τοῖς εἰς ἁμαρτίαν κατολισθήσασι τῆς αὐξήσεως ἐπίνοιαν ἐγκατασκευάζει τῇ φύσει. ἀντὶ τῆς ἀγγελικῆς μεγαλοφυΐας τὸν κτηνώδη τε καὶ ἄλογον τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρόπον ἐμφυτεύσας τῇ ἀνθρωπότητι. ἐντεῦθέν μοι δοκεῖ καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ κατοικτιζόμενος τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἀθλιότητα, τοιούτοις λόγοις καταθρηνῆσαι τὴν φύσιν· ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε· τιμὴν λέγων, τὴν πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοτιμίαν. διὰ τοῦτο, φησὶ, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. Ὄντως γὰρ κτηνώδης ἐγένετο ὁ τὴν ῥοώδη ταύτην γένεσιν τῇ φύσει παραδεξάμενος, διὰ τὴν πρὸς τὸ ὑλῶδες ῥοπήν.

A orti, quóve pacto quum ad infinita propè millia ſint diffuſi, & vna natura & multi eſſe numero poſſint. Hoc enim aptiſſimè reſpondebimus roganti, quî eſſe homo ſine coniugio potuiſſet: ſi dicamus in nobis hoc fieri perinde potuiſſe, atque in angelis, qui & ipſi coniugio non vtantur. Angelis autem conſentaneam hominis naturam ante lapſum fuiſſe, de hoc patet, quòd & in integrum reſtituta, cõſimilis eiſdem erit. His ad hunc modum inueſtigatis, ad id vnde digreſſi ſumus, reuertamur: quamobrem videlicet Deus, quũ imaginem ſui condidiſſet, ſexus maſculi femineique diſcrimen addiderit. Equidem ad B explicationem huius quæſtionis vtile fore exiſtimo, quod paulo antè cõſiderando quaſi concluſimus; Deum, qui creat omnia, déque animi ſui ſententia hominem totum ad imaginẽ diuinam conformauit; noluiſſe animorum numerum ita compleri, vt nunc his nunc illis in lucem poſteris editis adaugeretur: ſed quum eodem momento, quo naturam humanam condidit, eam vniuerſam & integram facultate ſua futura proſpiciente intueretur, excelſóque in dignitatis gradu, & qui angelorum cõditioni par eſſet, collocaret: animaduertiſſe vi diuina, liberam hominis in e- C ligendo voluntatem non (vti debebat) virtutis viam ingredi. Itaque vbi de beato vitæ angelicæ ſtatu exorbitaſſet, ne humanorum animorum natio ſine incremento eſſet, amiſſo propagationis modo quo angelorum erant auctæ copiæ: rationem quandam inuenit, qua genus humanum amplificaretur, conſentaneam naturę noſtræ, qui in vitium prolapſi eramus. Nam pro præſtante illo angelicæ naturæ modo aliũ quemdam nobis conceſſit, vt brutorũ ratio- D niſq. expertiũ animalium more noſmet propagando perpetuaremus. Hanc ob cauſſam magnus ille Dauides, hominis miſeriã his mihi verbis deploraſſe videtur: Homo quum eſſet in dignitate, animum nõ aduertit. (Pſal. 48.) Nimirũ per dignitatis ſtatum intellexit, angelis hominem cõditione parem fuiſſe. ſubijcit autem: Iccirco brutis eſt animãtibus comparatus, & iiſdem effectus ſimilis. Profectò enim obbrutuit, poſtquam more brutorum propagari cepit, degenerante ipſius præſtantia, ſéque demittente ad naturæ craſſioris conditionem.

A

CAPVT XVIII.

Perturbationes in nobis animi, alienas à ratione, ex hac cum brutorum natura cognatione oriri.

NAm equidem exiſtimo, de hac ipſa origine perturbationes animi omnes & ſingulas, tamquam fonte ſcaturientes, in hominis naturam redundare. Atque hoc rectè ita ſtatui, argumento eſt: quòd perturbationes ipſæ, quæ pariter & in nobis & in brutis exiſtunt, cognatæ quodam modo ſunt. Non enim certè fas eſt dicere, originem perturbationum quibus afficimur, ad humanam naturam eſſe referēdam, quum ea ſit ad Dei ſimulacrum conformata: ſed quia prius hoc in mundo bruta exſtiterunt, cum quibus nonnihil eſt homini (quemadmodum expoſitum eſt) commune, modus videlicet ortus: iccirco & alia quędam brutorum naturæ ac hominum communia eſſe cœperunt. Neque enim homo Dei refert imaginem, quà iracundia præditus eſt: neque voluptas præſtantiſſimæ naturæ nota putari debet, ſicut & timiditas, & audacia, & maiorum cupiditas, & odium ſtatus deterioris, ceteráque his conſimilia longè à diuino illo charactere abſunt. Quapropter hæc accepta de brutis, hominis vſurpare natura cepit. Quibus enim rebus vita brutorum ad ſe conſeruandum munita eſt, eæ res ad hominis vitam tranſlatæ, ſunt hæ ipſæ de quibus loquimur, animi ſiue perturbationes, ſiue affectiones. Iracundia belluas crudiuoras tuetur ab interitu: fœcundas voluptatis appetitus, imbelles trepidatio: quæ à robuſtioribus ſe tueri nequeunt, metus: grandes ſuſtentat ingluuies. Contráque, ſi quo potiri quod volupe ſit nequeant, id dolorem in eis excitat. Hæc omnia & his alia conſimilia quædam vnà cum procreatione bruta hominis opificium occupauerunt. Liceat autem mihi hoc loco de ſculptorum præſtantiū more, hominis imaginem vi orationis exprimere. Quemadmodum enim videre eſt quaſdam effigies, in quibus duplex eſt expreſſa forma, fingentibus has artifi-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Ὅτι τὰ ἄλογα ἐν ἡμῖν πάθη ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἄλογον φύσιν συγγενείας τὰς ἀφορμὰς ἔχει.

ΟἸΜΑΙ γὰρ ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάθη, οἷον ἔκ τινος πηγῆς συνδοθέντα πλημμυρεῖν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. Τεκμήριον δὲ τοῦ λόγου, ἡ τῶν πα-
B θημάτων συγγένεια, κατὰ τὸ ἴσον ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐμφαινομένη. Οὐ γὰρ δὴ θέμις τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τῇ κατὰ τὸ θεῖον εἶδος μεμορφωμένῃ, τοῦ ἐμπαθοῦς διαθέσεως προσμαρτυρεῖν τὰς πρώτας ἀρχάς· ἀλλ' ἐπειδὴ προεισῆλθεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἡ τῶν ἀλόγων ζωή, ἔχει δέ τι διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν τῆς ἐκείνων φύσεως καὶ ὁ ἄνθρωπος, τὸ κατὰ τὴν γένεσιν λέγω, συμμετέσχε διὰ τούτου καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν ἐκείνῃ θεωρουμένων τῇ φύσει. Οὐ γὰρ κατὰ τὸν θυμόν ἐστι τοῦ ἀνθρώπου ἡ πρὸς
C τὸ θεῖον ὁμοίωσις, οὔτε διὰ τῆς ἡδονῆς ἡ ὑπερέχουσα χαρακτηρίζεται φύσις, δειλία τε καὶ θράσος, καὶ ἡ τοῦ πλείονος ἔφεσις, καὶ τὸ πρὸς τὸ ἐλαττοῦσθαι μῖσος, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα πόῤῥω τοῦ θεοπρεποῦς χαρακτῆρός ἐστι. Ταῦτα τοίνυν ἐκ τοῦ ἀλόγου μέρους ἡ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς ἑαυτὴν ἐφειλκύσατο. Οἷς γὰρ ἡ ἄλογος ζωὴ πρὸς συντήρησιν ἑαυτῆς ἠσφαλίσθη, ταῦτα πρὸς τὸν ἀνθρώπινον μετενεχθέντα βίον, πάθη ἐγένετο. Θυμῷ μὲν γὰρ συντηρεῖται τὰ ὠμοβόρα· φιληδονία δὲ τὰ πο-
D λυγονοῦντα τῶν ζώων σώζει· τὸ δὲ ἄναλκι ἡ δειλία, καὶ τὸ εὐάλωτον τοῖς ἰσχυροτέροις ὁ φόβος, τὸ δὲ πολύσαρκον ἡ λαιμαργία. Καὶ τὸ διαμαρτεῖν ὑποσοῦν τῆς καθ' ἡδονήν, λύπης ἀφορμὴ ἐν τοῖς ἀλόγοις ἐστί. Ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα διὰ τῆς κτηνώδους γενέσεως συνεισῆλθε τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ. Καί μοι συγκεχωρήσθω κατά τινα πλαστικὴν θαυματοποιΐαν διαγράψαι τῷ λόγῳ τὴν ἀνθρωπίνην εἰκόνα. Καθάπερ γάρ ἐστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς πλάσμασι τὰς διγλύφους μορφάς,

αἳ μηχανῶνται πρὸς ἔκπληξιν τῶν ἐντυγχανόντων οἱ τὰ τοιαῦτα φιλοτεχνοῦντες, μιᾷ κεφαλῇ δύο μορφὰς προσώπων ἐπιχαράσσοντες· οὕτω μοι δοκεῖ διπλῆν φέρειν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰ ἐναντία τὴν ὁμοιότητα. τῷ μὲν θεοειδεῖ τῆς διανοίας πρὸς τὸ θεῖον κάλλος μεμορφωμένος, ταῖς δὲ κατὰ πάθος ἐγγινομέναις ὁρμαῖς πρὸς τὸ κτηνῶδες φέρων τὴν οἰκειότητα. πολλάκις δὲ καὶ ὁ λόγος ἀποκτηνοῦται διὰ τῆς πρὸς τὸ ἄλογον ῥοπῆς τε καὶ διαθέσεως, συγκαλύπτων τὸ κρεῖττον τῷ χείρονι. ἐπειδὰν γάρ τις πρὸς ταῦτα τὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν καθελκύσῃ, καὶ ὑπηρέτιν γίνεσθαι τῶν παθῶν τὸν λογισμὸν ἐκβιάσηται, παρατροπή τις γίνεται τοῦ ἀγαθοῦ χαρακτῆρος πρὸς τὴν ἄλογον εἰκόνα, πάσης πρὸς τοῦτο μεταχαρασσομένης τῆς φύσεως, καθάπερ γεωργοῦντος τοῦ λογισμοῦ τὰς τῶν παθημάτων ἀρχὰς, καὶ δι' ὀλίγων εἰς πλῆθος ἐπαύξοντος. τὴν γὰρ παρ' ἑαυτοῦ συνεργίαν χρήσας τῷ πάθει, πολύχουν καὶ ἀμφιλαφῆ τὴν τῶν ἀτόπων γένεσιν ἀπειργάσατο. οὕτως ἡ φιληδονία τὴν μὲν ἀρχὴν ἔχει ἐκ τῆς πρὸς τὸ ἄλογον ὁμοιώσεως, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις πλημμελήμασι προσηυξήθη, τοσαύτας διαφορὰς τῶν κατὰ τὴν ἡδονὴν ἁμαρτανομένων γεννήσασα, ὅσας ἐν τοῖς ἀλόγοις οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. οὕτως ἡ πρὸς τὸν θυμὸν διανάστασις συγγενὴς μέν ἐστι τῇ τῶν ἀλόγων ὁρμῇ, αὔξεται δὲ τῇ τῶν λογισμῶν συμμαχίᾳ. ἐκεῖθεν γὰρ ἡ μῆνις, ὁ φθόνος, τὸ ψεῦδος, ἡ ἐπιβουλή, ἡ ὑπόκρισις. ταῦτα πάντα τῆς πονηρᾶς τοῦ νοῦ γεωργίας ἐστίν. εἰ γὰρ γυμνωθείη τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας τὸ πάθος, ὠκύμορός τις καὶ ἄτονος ὁ θυμὸς καταλείπεται, πομφόλυγος δίκην ὁμοῦ τε γινόμενος, καὶ εὐθὺς ἀπολλύμενος. οὕτως ἡ τῶν συῶν λαιμαργία τὴν πλεονεξίαν εἰσήνεγκε, καὶ τὸ τοῦ ἵππου γαῦρον γέγονε τῆς ὑπερηφανείας ἀρχή. καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα τῆς κτηνώδους ἀλογίας ἀφορμηθέντα, διὰ τῆς πονηρᾶς τοῦ νοῦ χρήσεως κακία ἐγένετο. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἔμπαλιν, εἴπερ ὁ λογισμὸς τῶν τοιούτων κινημάτων ἀντιμεταλάβοι τὸ κράτος, εἰς ἀρετῆς εἶδος ἕκαστον τούτων ἀντιμεθίσταται. ποιεῖ γὰρ ὁ μὲν θυμὸς τὴν ἀνδρείαν, τὸ δὲ δειλὸν τὴν ἀσφάλειαν, καὶ ὁ φόβος τὴν

A cibus magno ſtudio, atque vni capiti geminas vultuum formas inſculpentibus, vt eas ſpectatores quodam cum ſtupore intueantur: ſic mihi & in homine duplex eſſe ſimilitudo videtur, quarum altera longè ab altera diſſideat. Diuinū enim mentis donum quod attinet, pulchritudinem hæc eam, quæ in Deo eſt, refert. cæterum quà cupiditates ei quędam inſunt, ortæ ex animi morbis: etiam naturæ brutæ cognatione tenetur. Itaque nonnunquam & ipſa ratio ſic obbruteſcit, vt ab affectione erga brutam partem victa, quod eſt in homine

B præſtantiſſimum, vi deterioris obruat. Nam ſi quis eò mentis facultatem pertrahit, vt rationem ſeruire morbis animi cogat: næ tum vniuerſa natura in aliam quaſi figuram redacta, eximiæ formæ in imaginem brutam fit commutatio, ratione morbos illos ipſos excolente, ac breui de paucis magnā eorum copiam efficiente. Omnem enim operam ſuam eis quaſi locans, facit vt ampla quædam rerum abſurdarum ac denſa materies exoriatur. Sic quum voluptatis ſtudium ex ſimilitudine, qua bruta referimus, profectum in nobis ſit: adeò tamen ho-

C minum delictis creuit, vt in animalibus ratione carentibus tot voluptatum formæ nullo modo deprehendantur, quot voluptatiorum hominum ſceleſta libido excogitauit. Sic & animi ad iram commotio, habet illa quidem non nihil affine cupiditati brutorū: verùm multo maximè à rationis ope augetur. Ab hac enim proficiſcitur diuturna irati animi acerbitas, inuidia, mendacium, inſidiæ, ſimulatio. Hæc omnia prauæ mentis quaſi agricolationi accepta fereda ſunt. Nam ſi hæc animi perturbatio, quam iram dicimus, à rationis ope ſocietatéq.

D deſtitueretur, haud dubiè momentaneum quiddam & languidum foret, quod inſtar bullæ ſimul & oriretur, & interiret. Sic ad imitationem ingluuiei porcorum, homines auaritiæ ſtudio teneri ceperunt. ſic in equis elata ferocia ſuperbiæ occaſionem prębuit. Denique perturbationes animi vniuerſæ & ſingulæ à brutis ortæ, praua mentis vſurpatione vitiorum origo exſtiterunt. E cōtrario, ſi imperium in hos animi motus in ſe transferat ratio: ſinguli virtutis formam induunt. Nam fortitudo ex iracundia oritur: timiditas facit, vt certo præſidio noſmet muniamus: metus,

libenter pareamus: odium in auerſationem vitiorum commutatur: charitas veræ virtutis in nobis amorem excitat: elata ferocitas facit, vt ſupra perturbationes omnes nos efferamus, & animi magnitudinem conſeruat, quo minus is à vitiis ſeparatus ſeruitutem ſeruat. Huiuſmodi certè animi elationem magnus etiam Apoſtolus ille prædicat, qui frequenter nos cohortatur, vt eis quæ ſurſum ſunt, addicti ſimus. De quo iam & illud intelligi poteſt, omnem animi motum vnà cum excelſa mentis facultate ſe attollentem, ad diuinæ imaginis pulchritudinem conformari. Quum autem grauitate quadam ſua deorſum vitia vergant: icirco frequentius id quod contrarium huic eſt, accidit. Multo citius enim princeps animi facultas brutæ naturæ pondere impulſa deprimitur, quàm quod graue ac terreũ eſt, vnà cum mente in altum ſubleuetur. Iccirco ſæpe diuini muneris præſtantia præpediente, miſeria noſtra non ſatis in nobis perſpicitur: fitque vt pulchritudo diuinæ imagini reſpondens, morbis carnis tanquam turpiſſima quadã larua obducatur. ideóque veniam quodam modo merentur, ſi qui ad huiuſmodi quædam reſpicientes, eſſe in his imaginem Dei poſſe non facilè concedunt. Illuſtris illa profectò in eis conſpicitur, qui vitam ſuam ad virtutis normam accuratè exegerunt. Quod ſi quem animi morbis obnoxium, carníque deditum, diuina pulchritudine exornatum eſſe non credis: at in alium intuere, cuius in excelſo virtus ſit, & qui purus ſit à ſcelerum labe. is facilè te confirmabit, vt benignius de hominum natura ſentias. Exſtinxit naturæ pulchritudinem (rectius enim hæc exemplorum indicatione declarantur) per ſcelerum inquinationem quidã nobilitatus flagitiis, verbi gratia Iechonias, aliúſve malis ex facinoribus celebris. At Moſes contrà, Moſique conſimiles alij, formam diuinæ imaginis puram conſeruarunt. Ergo in quibus pulchritudo non eſt obſcurata, de iis perſpicuè verum eſſe intelligitur, hominem vt Dei ſimulachrum foret, factum eſſe. Fortè non nemo eſt, qui pudendum quiddã eſſe exiſtimet, quod hominis vitam ciborum vſu, perinde vt & brutorum, conſeruari neceſſe ſit: atque icirco indignum eſſe ſtatuat eum, qui ad imaginem Dei factus credatur.

Coloſſ. 3.

A ἀντιπείθειν, τὸ μῖσος δὲ τὴν τῆς κακίας ἀποστροφήν, ἡ δὲ ἀγαπητικὴ δύναμις τὴν πρὸς τὸ ἀληθῶς καλὸν ἐπιθυμίαν. τὸ δὲ γαῦρον τοῦ ἤθους ὑπεραίρει τῶν παθημάτων, καὶ ἀδούλωτον ὑπὸ τοῦ κακοῦ διαφυλάσσει τὸ φρόνημα. ἐπαινεῖ δὲ τὸ τοιοῦτον τῆς ἐπάρσεως εἶδος καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος, συνεχῶς ἐγκελευόμενος τὰ ἄνω φρονεῖν. καὶ οὕτως ἔστιν εὑρεῖν, ὅτι πᾶν τὸ τοιοῦτον κίνημα τῷ ὑψηλῷ τῆς διανοίας συνεπαιρόμενον, τῷ κατὰ τὴν θείαν εἰκόνα κάλλει συσχηματίζεται. ἀλλ' ἐπειδὴ βαρεῖα τίς ἐστι καὶ κατωφερὴς ἡ τῆς ἁμαρτίας ῥοπή, πλεῖον τὸ ἕτερον γίνεται. μᾶλλον γὰρ τῷ βάρει τῆς ἀλόγου φύσεως συγκατασπᾶται τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς, ἤπερ τῷ ὕψει τῆς διανοίας τὸ βαρύ τε καὶ χοϊκὸν ἀνυψοῦται. διὰ τοῦτο πολλάκις ἀγνοεῖσθαι ποιεῖ τὸ θεῖον δῶρον ἡ περὶ ἡμᾶς ἀθλιότης, οἷόν τι προσωπεῖον εἰδεχθὲς τῷ κατὰ τὴν εἰκόνα κάλλει τὰ πάθη τῆς σαρκὸς ἐπιπλάσσουσα. Συγγνωστοί πως εἰσὶν οἱ πρὸς τὰ τοιαῦτα βλέποντες, εἴπερ τὴν θείαν μορφὴν ἐν τούτοις εἶναι οὐκ εὐχερῶς συντίθενται. ἀλλὰ διὰ τῶν κατωρθωκότων τὸν βίον, ἔξεστι τὴν θείαν ἐν τοῖς ἀνθρώποις εἰκόνα βλέπειν. Εἰ γὰρ ἐμπαθής τις καὶ σάρκινος ὢν ἀπιστεῖσθαι ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς θείῳ κάλλει κεκοσμημένον· ὁ ὑψηλὸς πάντως τὴν ἀρετὴν καὶ καθαρεύων ἐκ μολυσμάτων βεβαιώσει σοι τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψιν. οἷον, κρεῖττον γὰρ ἐν ὑποδείγματι δεῖξαι τὸν λόγον, ἀπήλειψέ τις τῷ τῆς πονηρίας μολύσματι τὸ τῆς φύσεως κάλλος τῶν ἐπὶ κακίᾳ γνωρίμων, Ἰεχονίας τυχόν, ἢ εἴ τις ἕτερος ἐπὶ κακῷ μνημονεύεται· ἀλλ' ἐν Μωϋσῇ καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον καθαρὰ διεφυλάχθη ἡ τῆς εἰκόνος μορφή. ἐν οἷς τοίνυν οὐκ ἠμαυρώθη τὸ κάλλος, ἐν τούτοις ἐναργὴς ἡ τῶν λεγομένων πίστις ἐστίν, ὅτι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ μίμημα γέγονεν. Ἀλλ' ἐπαισχύνεταί τις τυχόν, τῷ διὰ βρώσεως ἡμῖν καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀλόγων τὴν ζωὴν συνεστάναι, καὶ διὰ τοῦτο ἀνάξιον ἡγεῖται τὸν ἄνθρωπον τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεπλάσθαι

δοκεῖν. ἀλλ' ἐλπιζέτω τῆς λειτουργίας ταύτης ἀτέλειαν δοθήσεσθαι τῇ φύσει ποτέ, κατὰ τὴν προσδοκωμένην ζωήν. οὐ γάρ ἐστι, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, οὐδ' ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεσθαι τὸν ἄνθρωπον ὁ κύριος προηγόρευσεν, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἰσάγγελον ἡμῖν ὑποδεικνυούσης τὸν βίον, βρώσεως δὲ παρὰ τοῖς ἀγγέλοις οὐκ οὔσης· ἱκανὴ πίστις τοῦ ἀπαλλαγήσεσθαι τῆς τοιαύτης λειτουργίας τὸν ἄνθρωπον, τὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγγέλων ζησόμενον.

A Verùm enimuerò is certa ſibi ſpe futurum polliceatur, vt naturæ humanæ in vita, quam alteram exſpectamus, ab hoc alendi corporis officio immunitas concedatur. Nam Dei regnum, queadmodum Apoſtolus ait, in cibo potúve non cõſiſtit. Et Dominus prodidit, non pane ſolo victurum eſſe hominem : ſed omni verbo, quod de ore Dei exeat. Præterea quum reſurrectio nobis vitam promittat angelicæ parem, atque angeli cibo nullo vtantur : planè ſtatuendum eſt, hominem haud dubiè aliquando hac etiam moleſtia liberatum iri, ſi quidem angelorum more victurus ſit. Rom.14. Matt.4.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘʹ.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, πάλιν ἐν βρώσει καὶ ἐν πόσει εἶναι τὴν τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν, διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ παραδείσῳ γεγράφθαι διὰ τούτων τὸν ἄνθρωπον ζῆν.

CAPVT XIX.

Aduerſus illos qui affirmant, eorum bonorũ, quæ bona altera in vita expectamus, fruitionem non niſi in cibo ac potu fore: idq; propterea, quòd ſacris ſit litteris proditum, initio mundi hominem rebus iiſdem in paradiſo vitam ſuam conſeruaſſe.

ΑΛΛ' ἴσως τις οὐκ εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν τῆς ζωῆς εἶδος ἐπανελεύσεσθαι λέγει τὸν ἄνθρωπον, εἴγε πρότερον μὲν ἐν τῷ ἐσθίειν ἦμεν, μετὰ ταῦτα δὲ τῆς τοιαύτης λειτουργίας ἀφεθησόμεθα. ἀλλ' ἐγὼ τῆς ἁγίας ἀκούων γραφῆς, οὐ μόνον σωματικὴν ἐπίσταμαι βρῶσιν, οὐδὲ τὴν διὰ σαρκὸς εὐφροσύνην· ἀλλά τινα καὶ ἑτέραν οἶδα τροφήν, ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἔχουσαν, ἧς ἡ ἀπόλαυσις ἐπὶ μόνην τὴν ψυχὴν διαβαίνει. Φάγετε τῶν ἐμῶν ἄρτων, ἡ σοφία τοῖς πεινῶσι διακελεύεται. καὶ μακαρίζει τοὺς τὴν τοιαύτην βρῶσιν πεινῶντας ὁ κύριος. καὶ εἴ τις διψᾷ, φησιν, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω. καὶ ὁ μέγας Ἡσαΐας, πίετε εὐφροσύνην, τοῖς δυναμένοις ἐπαΐειν τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ ἐγκελεύεται. ἔστι δέ τις καὶ ἀπειλὴ προφητικὴ κατὰ τῶν τιμωρίας ἀξίων, ὡς λιμῷ κολασθησομένων. ὁ δὲ λιμὸς οὐκ ἄρτου τις ἐστὶν ἀπορία καὶ ὕδατος, ἀλλὰ λόγου ἐπίλειψις. οὐ λιμὸν γὰρ ἄρτου φησίν, οὐ δίψαν ὕδατος·

OBIECERIT tamen hoc fortaſſe loco nobis aliquis, hominem ad vitæ priſtinæ ſtatum nõ eſſe rediturum, C quando vitam illam priorem ciborum vſu ali oportuerit: poſthac autem futurum ſit, vt eo labore ſemel defungamur. Ego verò quum quod Sacris traditum litteris eſt audio, non de corporis cibo tantum intelligo, neque de lætitia carnis: ſed etiam aliud quoddam nutrimentum agnoſco, quod modo quodam corporis illud quidem nutrimento reſpondet, verùm eius fruitio ſolum ad animum pertinet. Veſcimino panibus meis, inquit ad eos Sapientia, Ioan.7. D qui eſuriunt: & Dominus felices etiam prædicat, ſi qui huiuſmodi cibum expetant. etiam illud adijcit: Si quis ſitit, ad me veniat, & bibat. itidem ille magnus Eſaias præcipit omnibus qui poſſint præſtantem ipſius doctrinam capere, vt lætitiam bibendo hauriant. Exſtat & vatis comminatio in eos, qui merito ſuo pœnis ſint ſubijciendi, qua futurum prædicit vt fame intereant. Ea verò fames nequaquam panis & aquæ, ſed diuini ſermonis inopiam ſignificat. Amos 8. iccirco ſubijcitur: non eſſe illam famem ſitimve profectam ex panis & aquæ inopia,

ſed famē ortam ex cupiditate audiendi diuinos ſermones. Igitur horto diuinitùs in Edē (quæ vox delicias ſignificat) plantato, dignus eſt fructus tribuendus, quo hominem altum eſſe nō dubiū eſt: neque cibum huius momentaneum ac fluxum, eundem eſſe cum illo putemus, quo fruituri in paradiſo eramus. De omni ligno (inquit Deus) quod eſt in paradiſo, veſcêris. Quis homini rectè eſurienti fructum ligni illius de paradiſo tribuat, quo bonum omne compræhenditur, & quod oratio diuina omne nuncupat, cuius etiam fruendi poteſtatem homini largitur? nam latiſſima certè, & eximia illa voce cognata inter ſe bonorum ſpecies omnis continetur, inque vno boni adeò totius vniuerſitatem exiſtere ſignificatur. Quis contrà hominem arceat ab altero ligno, cuius fruitio miſtum quiddā habet, & eſt vtramque in partem efficax? Non enim obſcurum eſſe poteſt homini intelligēti, quid ſit illud omne, cuius eſt fructus vita: & quid alterum illud miſtum, cuius finis mors eſt. Nam qui illius omnis homini fruitionem perpetuam conceſſit, idem quoque ratione quadam & conſilio certo promiſcuorum vſu nobis interdixit. Ac mihi quidem libet magno illo Dauide, ſapientéque Solomone, tamquam magiſtris in harum rerum explicatione vti. Nam vterque delicias conceſſas interpretatur verū illud bonum, quod idem eſt cum bono omni. Dauides quidem inquit, In Domino temet oblecta. Solomo autem, ſapientiam, quæ eſt ipſe Dominus, lignum vitæ appellat. Igitur lignum illud omne idem eſt quod lignum vitæ, cuius fruitio homini ad Dei imaginem facto conceditur. Cæterùm ab hoc aliud quoddam lignum diſcernitur, cuius fructus eſt boni ac mali cognitio. Non quod alterum horum aduerſantium ſibi viciſſim produceret: ſed quod promiſcuum ac confuſum quemdam fructum proferret, cui qualitates illæ ſibi aduerſantes ineſſent. De hoc veſci hominem Dux vitæ vetat: ſerpens ſuadet, vt morti viam ad perimendum hominem ſtrueret. Vincit verò malus hic tamdem conſiliarius, pulchritudine ac voluptate quadam fructum exornans, vt & aſpectu iucundus eſſet, & appetitionem guſtandi ſui proritaret.

Geneſ. 2.

Pſal. 36.
Prou. 3.

A ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου. Οὐκοῦν τῆς τοῦ Θεοῦ φυτείας τῆς ἐν Ἐδὲμ (τρυφὴ δὲ ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται) ἄξιόν τινα τὸν καρπὸν ἐννοῆσαι προσήκει, καὶ τρέφεσθαι διὰ τούτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἄνθρωπον. καὶ μὴ πάντως τὴν παροδικὴν καὶ ἀπόρρυτον ταύτην τροφὴν ἐπὶ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς ἐννοεῖν. ἀπὸ παντὸς, φησὶ, ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ. τίς δώσει τῷ ὑγιεινῶς πεινῶντι τὸ ξύλον ἐκεῖνο, τὸ ἐν τῷ παραδείσῳ, τὸ παντὸς ἀγαθοῦ περιληπτικὸν, ᾧ ὄνομά ἐστι τὸ πᾶν, οὗ χαρίζεται τῷ ἀνθρώπῳ τὴν μετουσίαν ὁ λόγος;
B ἐν γὰρ γενικῷ τινι καὶ ὑπερκειμένῳ λόγῳ πᾶσα τῶν ἀγαθῶν ἰδέα πρὸς ἑαυτὴν συμφυῶς ἔχει, καὶ ἕν τι τὸ ὅλον ἐστί. τίς δέ με τῆς συμμιγοῦς τε καὶ ἐπαμφοτεριζούσης τοῦ ξύλου γεύσεως ἀποστήσει; πάντως γὰρ οὐκ ἄδηλον τοῖς διορατικωτέροις, τί τὸ πᾶν ἐκεῖνο, οὗ καρπὸς ἡ ζωή. καὶ πάλιν, τί τὸ ἐπίμικτον τοῦτο, οὗ πέρας ὁ θάνατος. ὁ γὰρ τοῦ παντὸς τὴν ἀπόλαυσιν ἀφθόνως προθεὶς, λόγῳ τινὶ πάντως καὶ προμηθείᾳ τῆς τῶν ἐπικοίνων μετουσίας ἀπείργει τὸν
C ἄνθρωπον. καί μοι δοκεῖ τὸν μέγαν Δαβὶδ, καὶ τὸν σοφὸν Σολομῶντα διδασκάλους τῆς τοῦ λόγου τούτου παραλαβεῖν ἐξηγήσεως. ἀμφότεροι γὰρ τῆς συγκεχωρημένης τρυφῆς μίαν ἡγοῦνται τὴν χάριν, αὐτὸ τὸ ὄντως ἀγαθὸν, ὃ δὴ καὶ πᾶν ἐστιν ἀγαθόν· Δαβὶδ μὲν λέγων, κατατρύφησον τοῦ κυρίου· Σολομῶν δὲ, τὴν σοφίαν αὐτὴν, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος, ξύλον ζωῆς ὀνομάζων. οὐκοῦν ταὐτόν ἐστι τῷ τῆς ζωῆς ξύλῳ τὸ πᾶν ξύλον, οὗ τὴν βρῶσιν τῷ κατὰ Θεὸν πλασθέντι ὁ λόγος δίδωσιν. ἀντιδιῄρηται δὲ τῷ ξύλῳ τούτῳ
D ἕτερον ξύλον, οὗ ἡ βρῶσις καλοῦ καὶ κακοῦ γνῶσίς ἐστιν, οὐκ ἰδιαζόντως ἑκάτερον τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον σημαινομένων ἐν μέρει καρποφοροῦντος· ἀλλά τινα συγκεχυμένον καὶ σύμμικτον καρπὸν ἐξανθοῦντος ταῖς ἐναντίαις συγκεκραμένον ποιότησιν. οὗ κωλύει μὲν τὴν βρῶσιν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, συμβουλεύει δὲ ὁ ὄφις, ἵνα τῷ θανάτῳ κατασκευάσῃ τὴν εἴσοδον. καὶ πιθανὸς γίνεται συμβουλεύσας, διὰ χροιᾶς τινὸς καὶ ἡδονῆς τὸν καρπὸν περιχρώσας, ὡς ἂν ὀφθείη τε ἡδέως, καὶ τὴν ὄρεξιν πρὸς τὴν γεῦσιν ὑπερεθίσειεν.

ΚΕΦΑ-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Τίς ἡ ἐν τῷ παραδείσῳ ζωή, καὶ τί τὸ ἀπηγορευμένον ξύλον.

Τι οὖν ἐκεῖνό ἐστιν, ὃ καλοῦ τε καὶ κακοῦ συγκεκραμένην ἔχει τὴν γνῶσιν, ταῖς δι' αἰσθήσεως ἡδοναῖς ἐπηνθισμένον; ἆρα μὴ πόρρω τῆς ἀληθείας παραστοχάσομαι τῇ τοῦ γνωστοῦ διανοίᾳ εἰς ἀφορμὴν τῆς θεωρίας συγχρώμενος. B οἶμαι γὰρ οὐκ ἐπιστήμην ἐνταῦθα παρὰ τῆς γραφῆς νοεῖσθαι τὴν γνῶσιν, ἀλλά τινα διαφορὰν ἐκ τῆς γραφικῆς συνηθείας εὑρίσκω, γνώσεώς τε καὶ διακρίσεως. τὸ μὲν γὰρ διακρίνειν ἐπιστημόνως τὸ καλὸν ἐκ τοῦ κακοῦ, τελειοτέρας ἕξεως εἶναί φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ γεγυμνασμένων αἰσθητηρίων. διὸ καὶ παράγγελμα ποιεῖται πάντα δοκιμάζειν, καὶ τοῦ πνευματικοῦ τὸ διακρίνειν ἴδιον εἶναί φησιν. ἡ δὲ γνῶσις οὐ πανταχοῦ τὴν ἐπιστήμην τε καὶ τὴν εἴδησιν ἐμφαίνεται κατὰ τὸ σημαινόμενον· ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ κεχαρισμένον διάθεσιν. C ὡς, ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. καὶ πρὸς τὸν Μωϋσέα φησὶν, ὅτι ἔγνων σε παρὰ πάντας. περὶ δὲ τῶν ἐν κακίᾳ κατεγνωσμένων λέγει ὁ τὰ πάντα εἰδὼς, ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. οὐκοῦν τὸ ξύλον, ἀφ' οὗ ἡ σύμμικτος γνῶσις καρποφορεῖται, τῶν ἀπηγορευμένων ἐστί. μέμικται δὲ διὰ τῶν ἐναντίων ὁ καρπὸς ἐκεῖνος, ὁ συνήγορον ἔχων ἑαυτοῦ τὸν ὄφιν. τάχα κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι οὐ γυμνὸν πρόκειται τὸ κακὸν αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν φαινόμενον. ἦ γὰρ ἂν ἄπρακτος ἦν ἡ κακία, μηδενὶ προσκεχρωσμένη καλῷ πρὸς ἐπιθυμίαν αὐτῆς ἐφελκομένη τὸν ἀπατώμενον. D νυνὶ δὲ σύμμικτός πως ἐστὶν ἡ τοῦ κακοῦ φύσις, ἐν μὲν τῷ βάθει τὸν ὄλεθρον, οἷόν τινα δόλον ἐγκεκρυμμένον ἔχουσα, ἐν δὲ τῇ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπάτῃ καλοῦ τινα φαντασίαν παραδεικνύουσα. καλὸν δοκεῖ τοῖς φιλαργύροις ἡ τῆς ὕλης εὔχροια. ἀλλὰ ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία γίνεται. τίς δ' ἂν ἐπὶ τὸν δυσώδη βόρβορον τῆς ἀκολασίας κατώλισθεν, εἰ μὴ τὴν ἡδονὴν καλόν τι καὶ αἱρετὸν ᾤετο, ὁ τῷ δελέατι τούτῳ πρὸς τὸ πάθος κατασυρόμενος;

CAPVT XX.

Quæ fuerit in paradiſo vita, quódve ſit lignum vetitum.

QVODNAM igitur illud eſt lignum, exornatum delitiis, quæ ſenſu percipiuntur, cui boni maliquе miſta quædam cognitio ineſt? Equidem non longè à veritate aberrauero, ſi mentis intelligentia, quatenus intelligi hæc poſſunt, hac ipſa in conſideratione vtar. B Sic enim exiſtimo, non hoc loco per cognitionem intelligi ſcientiam. ſacris in litteris inuenio diſcrimen quoddam inter cognitionem ac dijudicationem. Nam bonum ac malum accurata quadam ſcientia dijudicare, facultatis eſſe perfectioris cuiuſdam, & ſenſuum exercitatorum, Apoſtolus tradit. Iccirco præcipit quodam loco, eſſe omnia exploranda, & dijudicationem tantum in hominem ſpiritualem cadere affirmat. Cognitio verò non ſcientiã ac notitiam vbique ſignificat, vti vox ipſa notare videtur: ſed quamdam animi ad id quod gratum nobis eſt, affectionem. Vt quum ſcriptum eſt: Nouit Dominus ſuos. Et ad Moſen inquit: Noui te ſupra omnes. Etiam de damnatis ait, qui ceteroquin omnia nouit: Numquam noui vos. Lignum ergo de quo cognitionis promiſcuæ fructus capitur, eſt in rerum vetitarum numero. Dicitur autem fructus ille quem ſerpens prædicat, ex rebus aduerſantibus ſibi conſtare: fortaſſis eam ob cauſſam, quòd malum planè nudum, vt eſt natura ſua, numquam nobis appareat. Profectò enim in homine permouendo nulla vitiorum efficacitas foret, ſi non quidam eis boni color additus, homini cupiditate ſui in fraudem illecto fucum faceret. Nunc verò malum eſſe miſtum videmus, cuius in fundo pernicies eſt, veluti quædam fraus latens, quum exterior dolus imaginem boni oſtentet. Auaris præclarum quiddam eſſe videtur argenti ſplendor, quum eius cupiditas malorum omnium radix exiſtat. Quis hominum in fœdam intemperantiæ illuuiem prolaberetur, niſi eum in morbum hoc nomine velut ineſcatus pertraheretur, quòd voluptatem eſſe rem bonam & optabilem exiſtimat?

Hebr. 5.

Matth. 7.

Eodem modo vitia cætera, quum certum exitium occultent, prima tamen vice videntur expetenda, ſéque in animos imprudentum pro bono inſinuant. Quum igitur pleraque hominum pars id bonum eſſe iudicet, quod ſenſus delectat: quúmque adeò communis appellatio boni ſit, cùm ei quod verè bonum eſt, tum alteri quod bonum eſſe videtur: iccirco Sacræ litteræ appetitionem mali latentis ſub boni ſpecie, cognitionem boni & mali nominant, per quam affectio quædam & temperamentum intelligitur. Non enim fructum ligni vetiti abſolutè malum aliquod eſſe tradunt, quum boni quaſi floribus quibuſdam exornatus ſit: neq. contrà purè bonum, quum ſub eo malum lateat: ſed ex vtroque miſtum, quo qui vtantur, certiſſimum ad interitum ruant. Itaque tantum non apertè clamant, verum bonum ſimplex & vniuſmodi quiddam natura ſua exiſtere, alienum ab omni duplicitate, aduerſantiúmque ſibi rerum coniunctione. Malum contrà varium eſſe, ac quodam modo quaſi veſtitum: quódque aliud quiddam initio videatur, quàm eſſe deinde per experientiam depræhenditur. Nam ſi ad eius cognitionem perueniamus, hoc eſt, ſi ſemel facto periculo malum amplectamur, tum nimirum eſſe illud in nobis cauſam initiúmque mortis & interitus. Iccirco ſerpens vitioſum peccati fructum homini demonſtrat, non illum quidem apertè, qualis à natura erat (non enim per manifeſtum malum falli homo potuiſſet) ſed externa venuſtatis eum ſpecie exornat: adeóque guſtui eius voluptatis aliquid, quod ſenſu perciperetur, per quaſdam quaſi præſtigias indit, vt ita mulieri quod vellet perſuaderet. ſic enim litteræ ſacræ loquuntur: Vidit autem mulier lignum illud bonum eſſe ad veſcendum, & oculis gratum, mirificéque iucundum aſpectu. itaque fructum eius acceptum comedit. Cibus autem ille mortem homini peperit. Atque hic fuit is, de quo diſſerimus, promiſcuus fructus: declarantibus perſpicuè litteris Sacris, quo ſenſu lignum hoc ſcientiæ boni & mali appellârint. Perinde videlicet, atque venena melle condita, quà ſenſui ob dulcitudinem grata ſunt, bonum quiddam eſſe: quà verò vtentem interimunt, malorum omnium extrema cenſentur.

Geneſ. 2.

A οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἁμαρτημάτων ἐγκεκρυμμένην ἔχοντα τὴν διαφθορὰν, αἱρετὰ κατὰ τὴν πρώτην δοκεῖ, διά τινος ἀπάτης τοῖς ἀνεπισκέπτοις ἀντ' ἀγαθοῦ σπουδαζόμενα. ἐπεὶ τοίνυν οἱ πολλοὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ τὰς αἰσθήσεις εὐφραίνοντι κρίνουσι, καί τις ἐστὶν ὁμωνυμία τοῦ τε ὄντος καὶ τοῦ δοκοῦντος εἶναι καλοῦ, τούτου χάριν ἡ πρὸς τὸ κακὸν ὡς πρὸς τὸ ἀγαθὸν γινομένη ἐπιθυμία, καλοῦ καὶ κακοῦ γνῶσις ὑπὸ τῆς γραφῆς ὠνομάσθη, συνδιάθεσίν τινα καὶ ἀνάκρασιν ἑρμηνευούσης τῆς γνώσεως. οὔτε ἀ- B πολύτως κακὸν, διότι περιηνθίσται τῷ καλῷ, οὔτε καθαρῶς ἀγαθὸν, διότι ὑποκέκρυπται τὸ κακόν· ἀλλὰ σύμμικτον δι' ἑκατέρων τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου τὸν καρπὸν εἶναί φησιν, οὗ τὴν γεῦσιν εἰς θάνατον ἄγειν εἶπε τοὺς ἁψαμένους· μονονουχὶ φανερῶς τὸ δόγμα βοῶν, ὅτι τὸ ὄντως ἀγαθὸν ἁπλοῦν καὶ μονοειδές ἐστι τῇ φύσει, πάσης διπλόης καὶ τῆς πρὸς τὸ ἐναντίον συζυγίας ἀλλότριον. τὸ δὲ κακὸν ποικίλον τε, καὶ κατεσχηματισμένον ἐστὶν, ἄλλο τι νομιζόμενον, καὶ ἕτερον διὰ τῆς πείρας ἀναφαινόμενον. οὗ τὴν C γνῶσιν, τουτέστι, τὴν διὰ τῆς πείρας ἀνάληψιν, θανάτου καὶ διαφθορᾶς ἀρχήν τε καὶ ὑπόθεσιν γίνεσθαι. διὰ τοῦτο προδείκνυσιν ὁ ὄφις τὸν πονηρὸν τῆς ἁμαρτίας καρπὸν, οὐχ ὡς εἶχε φύσεως τὸ κακὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐπιδείξας, οὐ γὰρ ἂν ἠπατήθη ὁ ἄνθρωπος τῷ προδήλῳ κακῷ· ἀλλὰ διά τινος ὥρας τὸ φαινόμενον ἀγλαΐσας, καί τινα κατὰ τὴν αἴσθησιν ἡδονὴν ἐγγοητεύσας τῇ γεύσει, πιθανὸς ἐφάνη τῇ γυναικὶ, καθώς φησιν ἡ γραφή. καὶ εἶδε γὰρ ἡ γυνὴ, φησιν, ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρῶσιν, καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, καὶ ὡραῖον ἐστὶ τοῦ D κατανοῆσαι· καὶ λαβοῦσα, τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἔφαγεν. ἡ δὲ βρῶσις ἐκείνη θανάτου μήτηρ τοῖς ἀνθρώποις γέγονεν. αὕτη τοίνυν ἡ σύμμικτός ἐστι καρποφορία, σαφῶς τοῦ λόγου τὸν νοῦν ἑρμηνεύοντος, καθ' ὃν καλοῦ τε καὶ κακοῦ γνωστὸν ὠνομάσθη τὸ ξύλον ἐκεῖνο. ὅτι κατὰ τὴν τῶν δηλητηρίων κακίαν τῶν προαρτυθέντων τῷ μέλιτι, καθὸ μὲν καταγλυκαίνει τὴν αἴσθησιν, καλὸν εἶναι δοκεῖ· καθὸ δὲ φθείρει τὸν προσαπτόμενον, κακοῦ παντὸς ἔσχατον γίνεται.

ἐπεὶ δὲ ἐνήργησε κατὰ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς τὸ πονηρὸν δηλητήριον· τότε ὁ ἄνθρωπος, τὸ μέγα καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, τὸ τῆς θείας φύσεως ἀπεικόνισμα, τῇ ματαιότητι, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, ὡμοιώθη. Οὐκοῦν ἡ μὲν εἰκὼν πρὸς τὸ κρεῖττον τῶν ἐν ἡμῖν νοουμένων ᾠκείωται. τὰ δὲ, ὅσα περὶ τὸν βίον λυπηρά τε καὶ ἄθλια, πόρρω τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐστὶν ὁμοιώσεως.

Hoc igitur venenum quamprimùm hominis vitam tentando læſit, præclarum illud hominis opificium ac nomen, adeóque diuinæ naturæ ſimulachrum vanitatis, quemadmodum vates loquitur, ſimilitudinem induit. Itaque iam Pſal. 143.
imago ad partes in nobis præſtantiores referenda eſt. Quæcumque autem moleſta in vita, & triſtia accidunt, longè ſcilicet à ſimilitudine naturæ diuinæ ſeparari debent.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

Ὅτι ἡ ἀνάστασις οὐ τοσοῦτον ἐκ τοῦ κηρύγματος τοῦ γραφικοῦ, ὅσον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων ἀκολούθως ἐλπίζεται.

Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐστὶν ἰσχυρὸν ἡ κακία, ὡς τῆς ἀγαθῆς ὑπερισχῦσαι δυνάμεως. οὐδὲ κρείττων, καὶ μονιμωτέρα τῆς Θεοῦ σοφίας ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀβουλία. οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν τὸ τρεπόμενόν τε καὶ ἀλλοιούμενον, τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος, καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ πεπηγότος, ἐπικρατέστερόν τε καὶ μονιμώτερον εἶναι. ἀλλ' ἡ μὲν θεία βουλὴ πάντῃ τε καὶ πάντως τὸ ἀμετάθετον ἔχει· τὸ δὲ τρεπτὸν τῆς φύσεως ἡμῶν, οὐδὲ ἐν τῷ κακῷ πάγιον μένει. τὸ γὰρ ἀεὶ πάντως κινούμενον, εἰ μὲν πρὸς τὸ καλὸν ἔχοι τὴν πρόοδον, διὰ τὸ ἀόριστον τοῦ διεξοδευομένου πράγματος οὐδέποτε λήξει τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορᾶς. οὐδὲ γὰρ εὑρήσει τοῦ ζητουμένου πέρας οὐδὲν, οὗ δραξάμενον στήσεταί ποτε τῆς κινήσεως. εἰ δὲ πρὸς τὸ ἐναντίον τὴν ῥοπὴν σχοίη, ἐπειδὰν διανύσῃ τῆς κακίας τὸν δρόμον, καὶ ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τοῦ κακοῦ μέτρου ἀφίκηται· τότε τὸ τῆς ὁρμῆς ἀεικίνητον οὐδεμίαν ἐκ φύσεως στάσιν εὑρίσκον, ἐπειδὰν διαδράμῃ τὸ ἐν κακίᾳ διάστημα, κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τρέπει τὴν κίνησιν. μὴ γὰρ προϊούσης κακίας ἐπὶ τὸ ἀόριστον, ἀλλ' ἀναγκαίοις πέρασι κατειλημμένης, ἀκολούθως ἡ τοῦ ἀγαθοῦ διαδοχὴ τὸ πέρας τῆς κακίας ἐκδέχεται. καὶ οὕτω, καθὼς εἴρηται, τὸ ἀεικίνητον ἡμῶν τῆς φύσεως πάλιν ὕστατον ἐπὶ τὴν ἀγαθὴν ἀνατρέχει πορείαν,

CAPVT XXI.

Reſurrectionem ex mortuis non tam propter prædictionem litterarum Sacrarum, quàm neceſſarium rerum ordinem omnino exſpectandam eſſe.

VERVM enimuero non tantum mali robur eſt, vt vim boni poſſit exſuperare: neque naturæ imprudentia Dei eſt ſapientia vel potior, vel conſtantior. Fieri enim non poteſt, vt quod vicibus alternis commutatur, illo firmius ac durabilius exiſtat, quod ſemper eodem modo affectum, ínque bono fixum ac ſtabile eſt. Nam Dei conſilium in omnibus rebus perpetuo immutabilitatem ſuam retinet: noſtra verò natura mutationibus obnoxia, ne in malo quidem conſtanter perſiſtit. Quod enim ſemper mouetur, ſi quidem ad bonum progreditur, propter ipſius rei, quam veluti peragrare conatur, infinitatem numquam vlterius contendere deſinit. Neque enim boni metam vllam inueniet: quam vbi contigerit, à motu fiat inſtitio. Sin diuerſam in partem deflectendo perget, vbi curſum mali abſoluerit, & ad eius extremum peruenerit: tum ſcilicet impetus ipſe perpetui motus, quum natura ſua nullam requietem inueniat, percurſo mali ſtadio neceſſe eſt ad bonum viciſſim ſeſe conuertat. Malum enim quum nequaquam ſit infinitum, ſed certis quibuſdam finibus deſcriptum: conſequi neceſſe eſt, vt mali extremum boni ſucceſſione continuetur. Itaque, vt eſt indicatum, perpetua naturæ noſtræ motio tandem aliquando ad iter bonum reuertetur,

castigante nos memoria priorum ęrumnarum, vt omni ſtudio caueamus, ne in miſerias conſimiles recidamus. Verſabimur igitur rurſus aliquando boni in curriculo, quando certum eſt mali naturam neceſſariis quibuſdam terminis finitam eſſe. Quemadmodum enim homines rerum ſupra nos apparentium periti tradunt, mundum vniuerſum lucis plenum eſſe: tenebras verò fieri affirmant ex vmbra terreni corporis, obuertentis ſe ſoli, quum quidem ab illius radiis à tergo ſecundum formam rotundi corporis vmbra inſtar coni claudatur. Sol enim, quum multis partibus terra maior ſit, vndique radiis eam ſuis amplexus, in extremo cono lucem coëuntem rurſus quaſi connectit. Itaque ſi fieri poſſet (poſſe autem, docendi cauſſa ſcilicet, ſtatuamus) vt quis vmbram vniuerſam penetraret: is tamdem in lucem perueniret, neque vlla eum ex parte tenebræ contingerent. Sic & de nobis cogitandum eſt, fore vt poſtquam mali terminum prætergreſſi ſimus, adeóque ad extremam peccati vmbram peruenerimus: tum ergo fore, vt rurſus in luce viuamus, quando bonorum natura comparata ad mali magnitudinem, infinitis eam partibus ſuperat. Quapropter iterum in paradiſi poſſeſſionem mittemur: iterum ligno illo fruemur, quod eſt lignum vitæ. Reſtituetur nobis imaginis præſtantia, & imperij dignitas. Non de imperio in res illas loquor, quæ ad vſum huius vitæ hominibus à Deo ſubiectæ ſunt: ſed aliud quoddam regnum exſpectandum nobis eſſe ſtatuo, cuius tota ratio illorum in numero eſt, quæ enarrari dicendo nequeunt.

A τῇ μνήμῃ τῶν προαποδυστυχηθέντων πρὸς τὸ μὴ πάλιν ἐναλῶναι τοῖς ἴσοις σωφρονιζόμενοι. ἐγκύκλιος ἔσται πάλιν ἐν καλοῖς ὁ δρόμος ἡμῖν, διὰ τὸ πέρασιν ἀναγκαίοις περιωρίσθαι τῆς κακίας τὴν φύσιν. καθάπερ γὰρ οἱ δεινοὶ τὰ μετέωρα, τοῦ μὲν φωτὸς πάντα λέγουσι τὸν κόσμον εἶναι κατάπλεων, τὸ δὲ σκότος τῇ ἀντιφράξει τοῦ κατὰ τὴν γῆν σώματος ἀποσκιαζόμενον γίνεσθαι. ἀλλὰ τοῦτο μὲν κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ σφαιροειδοῦς σώματος, κατὰ νώτου τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος κωνοειδῶς κατακλείεσθαι. τὸν δὲ ἥ-
B λιον πολλαπλασίονι τῷ μεγέθει τὴν γῆν ὑπερβάλλοντα, πανταχόθεν αὐτὴν ταῖς ἀκτῖσιν ἐν κύκλῳ περιπτυσσόμενον, συνάπτειν κατὰ τὸ πέρας τοῦ κώνου τὰς τοῦ φωτὸς συμβολάς. ὥστε καθ' ὑπόθεσιν, εἰ γένοιτό τινι δύναμις διαβῆναι τὸ μέτρον, εἰς ὅσον ἐκτείνεται ἡ σκιά, πάντως ἂν ἐν φωτὶ γενέσθαι μὴ διακοπτομένῳ ὑπὸ τοῦ σκότους. οὕτως οἶμαι δεῖν καὶ περὶ ἡμῶν διανοεῖσθαι, ὅτι διεξελθόντες τὸν τῆς κακίας ὅρον, ἐπειδὰν ἐν τῷ ἄκρῳ γενώμεθα τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν σκιᾶς, πάλιν ἐν φωτὶ βιοτεύσομεν, ὡς κατὰ τὸ ἀπειροπλάσιον
C πρὸς τὸ τῆς κακίας μέτρον τῆς τῶν ἀγαθῶν φύσεως περιττευούσης. πάλιν οὖν ὁ παράδεισος, πάλιν τὸ ξύλον ἐκεῖνο, ὃ δὴ καὶ ζωῆς ἐστι ξύλον. πάλιν τῆς εἰκόνος ἡ χάρις, καὶ ἡ τῆς ἀρχῆς ἀξία. οὔ μοι δοκεῖ τούτων ἐκείνων, ὅσα νῦν πρὸς τὴν τοῦ βίου χρείαν παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὑπεζεῦχθαι· ἀλλ' ἑτέρας τινὸς βασιλείας ἐστὶν ἡ ἐλπίς, ἧς ὁ λόγος ἐν ἀπορρήτοις μένει.

D

CAPVT XXII.

Refutatio illorum, qui obijciunt: Cur non iam olim excitatum ex morte ſit hominum genus, quidve poſt quædam temporum interualla reſuſcitatio exſpectetur, ſi quidem res bona eſſe putanda ſit.

ENIMVERO continuæ ſeriei rerum, quæ explicantur, inhæreamus. Nam fortaſſe non nemo ad dulciſſimæ ſpei mentionem erectis alis animi graue

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, εἰ καλόν τι καὶ ἀγαθὸν ἡ ἀνάστασις, τί οὐχὶ ἤδη γέγονεν, ἀλλὰ χρόνων τισὶ περιόδοις ἐλπίζεται.

ΑΛΛΑ τῆς ἀκολουθίας τῶν ἐξητασμένων ἐχώμεθα. ἴσως γάρ τις πρὸς τὸ γλυκὺ τῆς ἐλπίδος πτερωθεὶς τὴν διάνοιαν, ἄχθος ἡγεῖται

καὶ ζημίαν τὸ μὴ θᾶττον ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐκείνοις γενέσθαι, ἃ ὑπὲρ αἴσθησίν τε καὶ γνῶσιν ἀνθρωπίνην ἐστί, καὶ δυσχερῆ ποιεῖται τὴν διὰ μέσου περὶ τὸ ποθούμενον τοῦ χρόνου παράτασιν. ἀλλὰ μὴ στενοχωρείσθω, καθάπερ τις τῶν νηπίων, τὴν πρὸς ὀλίγον ἀναβολὴν τῶν καθ' ἡδονὴν δυσχεραίνων. ἐπεὶ γὰρ ὑπὸ λόγου καὶ σοφίας τὰ πάντα οἰκονομεῖται, ἀνάγκη πᾶσα μηδὲν ἄμοιρον ἡγεῖσθαι τῶν γινομένων αὐτοῦ τε τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας. ἐρεῖς οὖν, τίς οὗτος ὁ λόγος ἐστί, καθ' ὃν οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τὸ ποθούμενον ἡ τοῦ λυπηροῦ βίου μετάστασις γίνεται· ἀλλ' εἰς χρόνους τινὰς ὡρισμένους ἡ βαρεῖα καὶ σωματώδης αὕτη παραταθεῖσα ζωή, ἀναμένει τὸ πέρας τῆς τοῦ παντὸς συμπληρώσεως, ἵνα τότε καθάπερ χαλινοῦ τινος ἐλευθερωθεῖσα ἡ ἀνθρωπίνη ζωή, πάλιν ἀνετή τε καὶ ἐλευθέρα πρὸς τὸν μακάριον καὶ ἀπαθῆ βίον ἐπαναδράμοι; ἀλλ' εἰ μὲν ἐγγίζει τῇ ἀληθείᾳ τῶν ζητουμένων ὁ λόγος, αὐτὴ ἂν εἰδείη σαφῶς ἡ ἀλήθεια. ὃ δ' οὖν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν ἦλθε διάνοιαν, τοιοῦτόν ἐστι. λέγω δὴ τὸν πρῶτον πάλιν ἐπαναλαβὼν λόγον. ποιήσωμεν, φησὶν ὁ Θεός, ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. ἡ μὲν οὖν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐν πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει θεωρουμένη, τὸ τέλος ἔσχεν. ὁ δὲ Ἀδὰμ οὔπω ἐγένετο. τὸ γὰρ γήϊνον πλάσμα κατά τινα ἐτυμολογικὴν ὀνομασίαν λέγεται Ἀδάμ. καθώς φασιν οἱ τῆς Ἑβραίων φωνῆς ἐπιστορές. διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος διαφερόντως τὴν πάτριον τῶν Ἰσραηλιτῶν πεπαιδευμένος φωνήν, τὸν ἐκ γῆς ἄνθρωπον χοϊκὸν ὀνομάζει. οἱονεὶ μεταβαλὼν τὴν τοῦ Ἀδὰμ κλῆσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνήν. γέγονεν οὖν κατ' εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος, ἡ καθόλου φύσις, τὸ θεοείκελον χρῆμα. γέγονε δὲ τῇ παντοδυνάμῳ σοφίᾳ οὐχὶ μέρος τοῦ ὅλου, ἀλλ' ἅπαν ἀθρόως τὸ τῆς φύσεως πλήρωμα. εἶδεν ὁ πάντων τῶν περάτων περιδεδραγμένος, καθώς φησιν ἡ γραφή, ἡ λέγουσα, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς· εἶδεν ὁ εἰδὼς τὰ

A moleſtúmque exiſtimabit eſſe, bona illa non continuò apiſci; quæ longè ſenſum & intelligentiam humanam exſuperant, & efficiunt vt vehementer ingrata nobis ſit intermedia temporis dilatio, qua ab vſu rei exoptatiſſimæ arcemur. Verùm nemo hac de cauſſa ſeſe affligat, puerilémve in modum exiguum ad interuallum fruitionem rerum iucundarum differri moleſtè ferat. Nam quum omnia certa ratione ac ſapientia gubernentur: omnino fateri neceſſe eſt, nihil eorum quæ accidunt, ſine ratione, & quæ in ipſa B ratione eſt, ſapientia fieri. At quæ iſtæc, inquies, ratio eſt, propter quam triſtis huius vitæ commutatio non fit in vitam optabilem: ſed ad definita quædam ſpacia temporis dilata, moleſta hæc in corpore vita finem perfectionis omnium exſpectat, vt deinde tamquam à freno quodam liberata, quaſique ſui iuris effecta, ad beatum omniúmque morborum expers æuum curſu contendat? In hac expoſitione ſitne veritati conſentanea futura oratio noſtra, nimirum ipſa veritas planè C intelligit. Mihi quidem ad animùm quod accidit, huiuſmodi quiddam eſt. Primùm igitur hoc repeto, quod indicatum eſt ſuprà: Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem ſimilitudinémque noſtram. itaque fecit hominem Deus, & ad Dei imaginem eum fecit. Hactenus imago Dei vniuerſa humana in natura eſſe abſoluta, numeriſque ſuis perfecta intelligi debet. Adamus verò necdum factus erat. *1. Cor 15.* nam Adamus ſecundum notationem nominis, terrenum figmentum ſignificat, quemadmodum Hebrææ linguæ D periti tradunt. Iccirco & Apoſtolus, excellenter vernacula in lingua eruditus, hominem è terra factum χοϊκὸν, quaſi dicas puluereum, appellat: voce Adam in græcam commutata. Homo igitur ad imaginem Dei factus eſt, natura ſcilicet hominum vniuersè intellecta, diuinum illud opus. Sic autem omnipotente Dei ſapientia factus eſt, non vt pars totius tantum, ſed eodem momento natura integra exiſteret. Proſpiciebat enim is *Pſal 94.* qui fines rerum omnium quaſi pugno compræhendit, (ſic enim ſacros libros loqui videmus: In manu eius omnes terræ fines ſunt) proſpiciebat ergo,

qui omnia etiam ante ortum ipſorum nouit, quem ad numerum genus humamanum in ſingulis amplificandũ foret. Quúmque & illud in nobis futurum animaduerteret, vt ad ſtatum deteriorem noſmet demitteremus, atq. deperdito ſponte noſtræ dignitatis gradu, quo pares angelis eramus, ad humilioris ſortis creata nos adiungeremus: etiam brutum aliquid imagini ſuæ admiſcuit. Non enim maſculi femineíque ſexus diſcrimen in illa diuina beatáque natura eſſe putari debet: ſed tranſlato Deus in hominem eo, quod opificio bruto proprium erat, modum generi noſtro propagationis adeò excellenti creato nequaquam conſentaneum tribuit. Nam facultatem augendi & amplificandi generis homini non tribuit id temporis, quo eum ad ſui imaginem condidit: ſed quum in eo ſexus maſculi femineíque diſcrimen feciſſet, inquit: Augeſcite, ac voſmet amplificate, & terram complete. (Geneſ. 1.) Id enim non iam diuinæ naturæ attributum eſt, ſed brutæ: quemadmodum ipſa rerum geſtarum ſeries oſtendit, Deum eadem etiam de brutis proloquutum eſſe. Vt omnino ſtatuendum ſit, nullo nobis pacto procreationis ſpecie, qua bruta propagantur, opus futurum fuiſſe: ſi quidem ea quam diximus voce homini facultatem augendi ſe conceſſiſſet prius, quàm in natura noſtra ſexus diſcrimen exiſteret. Quum igitur vniuersè genus noſtrum Deus (qui ordine certo cuncta adminiſtrat) proſpiceret more brutorum animantium oriturum, neque fieri aliter poſſe intelligeret, quàm vt hoc modo propagaretur, natura ſe noſtra humiliorem ad ſtatum demittente, ſicut ipſe multo antè fore præuiderat, qui futuros euentus tamquam res præſentes intuetur: etiam æuum quoddam conueniens opificio humano præſtituit, vt animorum numero temporis duratio reſponderet: atque tum demum fluxus ille temporis motus quieſceret, quum genus humanum propagari deſiiſſet. Huius denique procreatione abſoluta, temporis etiam continuatio exſpiraret: ſequente porrò rerum inſtauratione & mutatione vniuerſitatis huius, cum qua hominis coniuncta eſſet conuerſio, de natura interitui obnoxia terrenáque, in

A πάντα καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ἐμπεριλαβὼν τῇ γνώσει ὅσον κατ' ἀριθμὸν ἐν τοῖς ἕκαστον ἔσται τὸ ἀνθρώπινον. ἐπεὶ δὲ κατενόησεν ἐν τῷ πλάσματι ἡμῶν τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ῥοπὴν, καὶ ὅτι τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοτιμίας ἑκουσίως ἀποῤῥυὲν, τὴν πρὸς τὸ ταπεινὸν κοινωνίαν προσοικειώσεται· διὰ τοῦτο κατέμιξέ τι καὶ τοῦ ἀλόγου τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι. οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῇ θείᾳ τε καὶ μακαρίᾳ φύσει ἡ κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορά· ἀλλὰ τῆς ἀλόγου κατασκευῆς ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον μετενέγκων τὸ ἰδίωμα, οὐ κατὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς κτί-

B σεως ἡμῶν τὸν πλεονασμὸν τῷ γένει χαρίζεται. οὐ γὰρ ὅτε τὸ κατ' εἰκόνα ἐποίησε, τότε τὴν τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι δύναμιν τῷ ἀνθρώπῳ προσέθηκεν, ἀλλ' ὅτε διέκρινε τῇ κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορᾷ, τότε φησὶν, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. τὸ γὰρ τοιοῦτον οὐ τῆς θείας φύσεως ἴδιον, ἀλλὰ τῆς ἀλόγου ἐστὶ, καθὼς ἡ ἱστορία παρασημαίνεται προτέρων ἐπὶ τῶν ἀλόγων εἰρῆσθαι ταῦτα παρὰ τοῦ Θεοῦ διηγησαμένη. ὡς εἴ γε πρὸ τοῦ ἐπιβαλεῖν τῇ φύσει τὴν κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ δια-

C φορὰν, τὴν διὰ τῆς φωνῆς ταύτης δύναμιν εἰς τὸ αὐξάνεσθαι τῷ ἀνθρώπῳ προσέθηκεν, οὐκ ἂν τοῦ τοιούτου τῆς γεννήσεως εἴδους προσεδεήθημεν, δι' οὗ γεννᾶται τὰ ἄλογα. τούτου τοίνυν προκατανοηθέντος διὰ τῆς προγνωστικῆς ἐνεργείας πληρώματος τῶν ἀνθρώπων, διὰ τῆς ζωωδεστέρας γενέσεως ἐπὶ τὴν ζωὴν μέλλοντος παριέναι, ὁ τάξει τινὶ καὶ εἱρμῷ διακυβερνῶν τὰ πάντα Θεὸς, ἐπειδὴ ὅλως τὸ τοιοῦτον τῇ ἀνθρωπότητι τῆς γεννήσεως εἶδος ἀναγκαῖον ἐποίησεν ἡ πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς φύσεως ἡμῶν ἐπίκλισις, ἣν εἶδε πρὶν γενέσθαι ὁ ἐπίσης τῷ

D ἐνεστῶτι τὸ μέλλον βλέπων, διὰ τοῦτο καὶ τὸν σύμμετρον τῇ κατασκευῇ τῶν ἀνθρώπων χρόνον προκατενόησεν. ὥστε τῇ παρόδῳ τῶν περιορισθεισῶν ψυχῶν συναπαρτισθῆναι τὴν τοῦ χρόνου παράτασιν, καὶ τότε στῆναι τὴν ῥοώδη τοῦ χρόνου κίνησιν, ὅταν μηκέτι φύηται δι' αὐτοῦ τὸ ἀνθρώπινον. τελεσθείσης δὲ τῆς τῶν ἀνθρώπων γενέσεως, τῷ τέλει ταύτης συγκαταλῆξαι τὸν χρόνον, καὶ οὕτω τὴν τοῦ παντὸς ἀναστοιχείωσιν γενέσθαι, καὶ τῇ μεταβολῇ τοῦ ὅλου συναμειφθῆναι καὶ τὸ ἀνθρώπινον,

ἀπὸ τοῦ φθαρτοῦ καὶ γεώδους ἐπὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀΐδιον. ὅ μοι δοκεῖ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος κατανοήσας, προειπεῖν διὰ τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τὴν αἰφνίδιον τοῦ χρόνου στάσιν, καὶ τὴν εἰς τὸ ἔμπαλιν τῶν κινουμένων ἀνάλυσιν, ἐν οἷς φησίν· ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα. ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. τοῦ γὰρ πληρώματος, ὡς οἶμαι, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατὰ τὸ προγνωσθὲν μέτρον εἰς πέρας ἐλθόντος, διὰ τὸ μηκέτι λείπειν τῷ τῶν ψυχῶν ἀριθμῷ μηδὲν εἰς ἐπαύξησιν, ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου γενήσεσθαι τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ὄντων ἐδίδαξεν, ἄτομον ὀνομάσας καὶ ῥιπὴν ὀφθαλμοῦ τὸ ἀμερὲς ἐκεῖνο τοῦ χρόνου καὶ ἀδιάστατον πέρας. ὡς μηκέτι δυνατὸν εἶναι τὸ κατὰ τὸ ἔσχατόν τε καὶ ἀκρότατον τῆς ἀκμῆς ἐπιβαίνει τοῦ χρόνου, διὰ τὸ μηδὲν ὑπολείπεσθαι τῇ ἀκρότητι μέρος, τὴν περιοδικὴν ταύτην διὰ θανάτου μεταβολὴν κτήσασθαι, ἀλλ' ἐπεὶ μόνον ἠχήσειεν ἡ τῆς ἀναστάσεως σάλπιγξ, ἡ τὸ τεθνηκὸς ἀφυπνίζουσα, καὶ τοὺς ἐν τῇ ζωῇ καταλειφθέντας καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐξ ἀναστάσεως ἀλλοιουμένων πρὸς ἀφθαρσίαν ἀθρόως μεταβάλλουσα, ὡς μηκέτι τὸ βάρος τῆς σαρκὸς ἐπὶ τὸ κάτω βρίθειν, καὶ τῇ γῇ παρακατέχειν τὸν ὄγκον· ἀλλὰ μετάρσιον δι' ἀέρος φοιτᾶν. ἁρπαγησόμεθα γάρ φησιν ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα. Οὐκοῦν ἀναμενάτω τὸν χρόνον τὸν ἀναγκαίως τῇ ἀνθρωπίνῃ αὐξήσει συμπαρατείνοντα. καὶ γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ πατριάρχαι, τοῦ μὲν ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ τὴν ἐπιθυμίαν εἶχον, καὶ οὐκ ἀνῆκαν ἐπιζητοῦντες τὴν ἐπουράνιον πατρίδα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ ἐλπίζειν ἔτι τὴν χάριν εἰσί, τοῦ Θεοῦ κρεῖττόν τι περὶ ἡμῶν προβλεψαμένου κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν. ἵνα μή, φησι, χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. εἰ οὖν ἐκεῖνοι φέρουσι τὴν ἀναβολὴν οἱ πόρρωθεν, διὰ μόνης πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος ἰδόντες τὰ ἀγαθά, καὶ ἀσπασάμενοι, καθώς μαρτυρεῖ ὁ ἀπό-

A quamdam morborum expertem & immortalem. Eò mihi reſpexiſſe diuinus ille Apoſtolus videtur, quum in epiſtola quam ad Corinthios ſcripſit, ſubitum temporis deſinentis finem, rerúmque prius mobilium diuerſam in partem conuerſionem prædiceret. ſunt enim hæc ipſius verba: Ecce rem arcanam vobis patefacio. nos quidem omnes non dormiemus, omnes tamen commutabimur, idque in temporis puncto, & oculi momento, ad extremæ tubæ clangorem. Hoc mihi dicere videtur, hominum natione, illo modo B qui præfinitus à Deo eſt, amplificata, quum animorum numero nihil accedere porrò poterit: tum ergo res vniuerſas vno temporis momento commutatum iri. Punctum enim & oculi momentum appellat extremum temporis terminum, omnis expertem dimenſionis, quíque nullas in partes diuidi queat. Itaque fieri non poſſe docet, vt quis ad eam certo quaſi ambitu definitam mutationem, quæ per mortem fit, perueniat: & extremum ac ſummum temporis momentum attingat, poſt quod nulla pars eius reliqua eſt: C niſi prius tuba, quæ reſurrectionem ex mortuis præcedet, clangorem ſuum edat, quo pars humani generis mortua quaſi de ſomno excitetur: ea verò quæ adhuc in viuis erit, perinde vt cæteri per reſurrectionem, ita & ipſa ſubitò ad immortalitatem commutetur: vt eam deinceps carnis pondus deorſum onere ſuo non deprimat, humóve terrena moles affigat, ſed elata in ſublime ipſum aërem penetret. Hæc enim Apoſtolus ſubiecit: Rapiemur per nubes in aërem, vt Domino occurramus, atque ex eo tempore perpetuò cum Domino erimus. D Quamobrem vnuſquiſque temporis hominum incremento deſtinati moram patienter ferat. Nam & Abrahamus, aliíque patres illi principes, quamquam deſiderio videndi iſtæc bona tenerentur, neque vnquam cœleſtem patriam quærere deſinerent, vt Apoſtolus loquitur: tamẽ adhuc etiam neceſſe habent diuinum illud munus exſpectare, Deo commodis noſtris in hoc benignè proſpiciente, vt Paulus quidem ait, ne ſine nobis perfectionem apiſcerentur. Si igitur illi moram hanc libenter ferunt, qui multis etiam ſæculis nos præceſſerunt, atque illa bona ſola fide ac ſpe intuentur, ínq. eis acquieſcunt,

1.Cor.15.

Apoſtolo teſte: certò ſibi pollicentes fore, vt ſperatis bonis fruantur, quum fidum illum eſſe ſtatuant, qui ea promiſit: quid nos tamdem facere æquum eſt, quorum nonnulli ſic vixerunt, vt meliora ſibi ſpe polliceri vix habeant? Etiam Dauidæ vatis animus ex ingenti cupiditate defecit. Pſal. 83. Itaque hanc amoris & deſiderij affectionem ipſe ſuis in hymnis fatetur, quum inquit, magno ſe teneri deſiderio, atque etiam animum præ ſtudio deficere, quo eſſe in palatiis Domini cupiat: etiamſi futurum ſit vt in extremis abijciatur. Longè enim maius atque optabilius eſſe, iſtic in extremis cenſeri, quàm in vitioſis huius vitæ tentoriis vel principem locum obtinere. Nihilominus moram ferebat, quum vitam quidem illam vt beatam prædicaret, eiúſque vel breuiſſimum fructum tempori millies ampliori anteferret (ſic enim loquitur: Potior eſt dies vnus in palatiis tuis, quàm multa aliorum millia) minimè Ibidem. tamen ei moleſtum eſſet, res vniuerſas certo Dei conſilio adminiſtrari. Adeóque ſatis hoc eſſe ad beatitatem hominibus exiſtimat, ſi bonis iſtis vel animi ſpe ſaltem incubent. quapropter in extremo ait: Domine qui Deus es exercituum, quàm beatus eſt qui ſpem in te ſuam collocat? Ergo ne nos quidem noſmet affligamus ob exiguã moram, qua ſperatis illis bonis carendum eſt: potiúſque omni ſtudio demus operam, ne noſtra culpa eorum ſpe excidamus. Quemadmodum enim, ſi quis homini prædicat imperito, æſtatis tempore fructus colligendos eſſe, ac deinde quum horrea plena, tum cibis menſam vbere illo tempore refertam fore: fatuum eſſe neceſſe ſit, qui ſtatim id tempus exoptet, quum neceſſe ſit prius ſementem facere, magnáque induſtria fructus ipſos parare. Tempus quidem te vel volente, vel inuito, quum rerum ordo poſtulabit, aderit. Pari autem ratione aduentum eius non excipient, quum is qui vberrimam ſibi fructuum copiam ſtudio ſuo parauit: tum qui à rerum neceſſariarum apparatu inſtructus non eſt. Sic equidem ſtatuo, quum omnibus notum ſit ex diuinis oraculis, fore tempus quoddam, quo res omnes commutabuntur: non curioſè in momenta temporum eſſe inquirendum (quando cognitionem horum Dominus ipſe nobis ademit) neque ratiocinatio-

A στολος. τὸ ἀσφαλὲς τῆς τῶν ἐλπισθέντων ἀπολαύσεως ἐν τῷ πιστὸν ἡγήσασθαι τὸν ἐπαγγειλάμενον, κείμενοι· τί χρὴ περὶ τῶν πολλοὺς ἡμᾶς, οἷς τυχὸν οὐδ᾽ ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐλπὶς ἐκ τῶν βεβιωμένων ἐστίν; ἐξέλιπε δι᾽ ἐπιθυμίας καὶ ἡ τοῦ προφήτου ψυχή, ὃ ὁμολογεῖ διὰ τῆς ψαλμῳδίας τὸ ἐρωτικὸν τοῦτο πάθος, ἐπιποθεῖν λέγων καὶ ἐκλείπειν αὐτοῦ τὴν ψυχήν, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ κυρίου γενέσθαι, κἂν ἐν τοῖς ἐσχάτοις δέῃ παραρρίπτεισθαι. ὡς μεῖζον ὂν καὶ προτιμότερον τὸ ἐν ἐκείνοις ἔσχατον εἶναι, B τοῦ πρωτεύειν ἐν τοῖς ἁμαρτωλοῖς τοῦ βίου σκηνώμασιν. ἀλλ᾽ ὅμως ἠνείχετο τῆς ἀναβολῆς, μακαρίζων μὲν τὴν ἐκεῖ διαγωγήν, καὶ τὴν ἐν βραχεῖ μετουσίαν χιλιάδων χρόνου προτιμοτέραν ποιούμενος. κρείσσων (φησὶν) ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας. ἀλλ᾽ οὐκ ἐδυσχέραινε τῇ ἀναγκαίᾳ περὶ τῶν ὄντων οἰκονομίᾳ, ἱκανόν τε εἰς μακαρισμὸν ᾤετο τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὸ δι᾽ ἐλπίδος ἔχειν τὰ ἀγαθά. διό φησιν ἐπὶ τέλει τῆς ψαλμῳδίας· κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ· οὐ τοίνυν C οὐδ᾽ ἡμᾶς στενοχωρεῖσθαι χρὴ περὶ τῆς ἐν βραχεῖ τῶν ἐλπιζομένων ἀναβολῆς, ἀλλ᾽ ὅπως ἂν μὴ ἀπόβλητοι τῶν ἐλπιζομένων γενοίμεθα τὴν σπουδὴν ἔχειν. ὥσπερ γὰρ εἴ τις προείποι τινὶ τῶν ἀπειροτέρων, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θέρους ἡ τῶν καρπῶν γενήσεται συλλογή, καὶ πλήρεις μὲν αἱ ἀποθῆκαι, μεστὴ δὲ τῶν ἐδωδίμων ἡ τράπεζα τῷ τῆς εὐθηνίας ἔσται καιρῷ· μάταιος ἂν εἴη ὁ ἐπισπεύδων τοῦ καιροῦ τὴν παρουσίαν. δέον σπέρματα καταβάλλειν καὶ δι᾽ ἐπιμελείας ἑαυτῷ τοὺς καρποὺς ἑτοιμάζεσθαι. ὁ μὲν γὰρ καιρὸς καὶ βουλομένου, καὶ μή, πάν- D τως κατὰ τὸν τεταγμένον ἐπιστήσεται χρόνον. οὐχ ὁμοίως δὲ αὐτὸν ὄψονται ὅ, τε προετοιμάσας ἑαυτῷ τὴν τῶν καρπῶν ἀφθονίαν, καὶ ὁ πάσης παρασκευῆς ἔρημος καταλειφθεὶς ὑπὸ τῆς ὥρας. οὕτως οἶμαι δεῖν, προδήλου πᾶσι διὰ τοῦ θείου κηρύγματος ὄντος, ὅτι ἐνστήσεται τῆς ἐναλλαγῆς ὁ καιρός, μὴ χρόνους πολυπραγμονεῖν (οὐδὲ γὰρ ἡμῶν εἶπεν εἶναι τὸ καιροὺς γνῶναι καὶ χρόνους) μηδὲ λογισμούς τι-

νας ἀναζητεῖν, δι᾽ ὧν ἐνθεράσει τις τὴν ψυχὴν περὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως· ἀλλὰ τῇ πίστει τῶν προσδοκωμένων ἐπερειδόμενον, διὰ τῆς ἀγαθῆς πολιτείας τὴν μέλλουσαν χάριν προεμπορεύεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ὅτι ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ὁμολογῶν, ἀναγκαίως καὶ περὶ τοῦ τέλους συνθήσεται.

B

ΕΙ δέ τις τὴν νῦν τοῦ κόσμου φορὰν εἱρμῷ τινι διεξαγομένην βλέπων, δι᾽ ἧς τὸ χρονικὸν θεωρεῖται διάστημα, μὴ ἐνδέχεσθαι λέγοι τὴν προαγγελθεῖσαν τῶν κινουμένων στάσιν γενήσεσθαι· δῆλός ὁ τοιοῦτος ἐστι, μηδὲ ἐν ἀρχῇ γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πιστεύων. ὁ γὰρ ἀρχὴν τῇ κινήσει διδοὺς, οὐκ ἀμφιβάλλει πάντως καὶ περὶ τοῦ τέλους. καὶ ὁ τὸ τέλος μὴ προσδεχόμενος, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν παρεδέξατο. ἀλλ᾽ ὥσπερ κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας τῷ ῥήματι τοῦ Θεοῦ, πιστεύοντες (καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος) ἐκ τῶν μὴ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι· τῇ αὐτῇ πίστει χρησόμεθα περὶ τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὴν ἀναγκαίαν τῶν ὄντων στάσιν προαγορεύσαντος. τὸ δὲ πῶς ἐξαιρετέον τῆς πολυπραγμοσύνης· καὶ γὰρ κἀκεῖ πίστει κατηρτίσθαι τὸ βλεπόμενον ἐκ τῶν μηδέπω φαινομένων κατεδεξάμεθα, παραδραμόντες τὴν ἀνέφικτον τὴν ζήτησιν. καί τοι περὶ πολλῶν ἡμῖν ὁ λόγος ἀπορεῖν ὑπετίθετο, οὐ μικρὰς παρέχων ἀφορμὰς πρὸς τὴν τῶν πεπιστευμένων ἀμφιβολίαν. ἐξῆν γὰρ κἀκεῖ τοῖς ἐριστικοῖς ἐκ τῶν εὐλόγων κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἀνατρέπειν τὴν πίστιν, πρὸς τὸ μὴ νομίζειν ἀληθῆ τὸν περὶ τῆς ὑλικῆς κτίσεως εἶναι λόγον, ὃν ἡ ἁγία πρεσβεύει γραφή, πάντων τῶν ὄντων ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι διαβεβαιουμένην τὴν γένεσιν. οἱ γὰρ τῷ ἐναντίῳ παρισταμένοι λόγῳ, συναΐδιον εἶναι τῷ Θεῷ τὴν ὕλην κατασκευάζουσι, τοιούτοις ἐπιχειρήμασι πρὸς τὸ δόγμα χρώμενοι. εἰ ἁπλοῦς ὁ Θεός

A nibus operam eſſe dandam, per quas animus in ſpe reſurrectionis debilitetur: ſed debere vnumquemque firmiter innitentem fidei, qua res illas exſpectatas amplectitur, recta viuendi ratione diuinum illud donum quaſi antecapere.

CAPVT XXIII.

Qui mundi originem aliquam eſſe fateatur, cum & finem eius fore aliquando, non poſſe non concedere.

SI quis autem intuens in mundi motum ordine quodam progrediẽtem, quo temporum interualla notantur: fieri nequaquã poſſe dicat, vt aliquando res ſecundum oracula diuina moueri deſinant: is ne cœlum quidem ac terram initio condidiſſe Deum credit. Nam qui initium quoddam in motu ſtatuit, finem eius aliquem fore non dubitat: perinde atque initium nullum admittit, qui finem non ſtatuit. Nos autem, quemadmodum ſæcula Dei verbo condita eſſe intelligimus, atque de rebus nuſquam apparentibus, vt Apo- *Hebr. 11.*
C ſtolus ait, ea quæ cernuntur facta eſſe credimus: eadẽ perſuaſione hoc etiam Dei verbum amplectemur, quo res vniuerſas à motu ceſſaturas neceſſariò prędixit. Curioſitatem quidem noſtram, inquirentem quî hoc fieri poſſit, tolli oportet. Nam & iſtic omiſſa rerum, quas indagando compræhendere non poſſumus, inquiſitione: indubitata perſuaſione res nuſquam apparenteis conditas ſtatuimus, vt deinde cernerentur. Atqui non pauca ſunt quæ nobis occa-
D ſionem dubitandi præbere poſſint, déq. iis etiam quæ vera credimus ambigendi. Nam & in doctrina de ortu rerum contentioſis ingeniis nõnihil eſſet, quo eis ſubuertere de collectione veriſimilium perſuaſionem noſtram liceret, vt non planè verum eſſe crederemus id quod eſt de creatione rerum ex materie conſtantium diuini auctoritate verbi traditum, originem omnium ad Deum referentis. Huic enim doctrinæ qui aduerſantur, coæternam eſſe cum Deo rerum materiem probare conantur, ſententiámque ſuam vt confirment, argumentis huiuſmodi vtuntur: Si Deus eſt, in-

quiunt, natura ſimplex, expers omnis materiei, qualitatum, magnitudinis, nulla ex re compoſitus, nullius formæ terminis circumſcriptus: omnem verò materiem ſpatiis certis compræhendi neceſſe eſt, & à ſenſuum organis percipi, ſiue ex colore, ſiue forma, ſiue mole, ſiue magnitudine ac ſoliditate, attributis denique cæteris cognitam, quum nihil horum diuina in natura exiſtat: quî fieri potuit, vt à materiei omnis experte materies conderetur? & ab eo, in quo nullæ ſunt dimẽſiones, natura quæ has omnes habet? Nã ſi à Deo profecta eſſe omnia credẽdum eſt, nimirũ modo quodam inexplicabili orta ſunt, quũ in ipſo Deo eſſent: ſi porro quiddã in ipſo craſſum erat: quo pacto expers fuit materiei, quã ipſe cõplectabatur? Similiter dici de cæteris vniuerſis poteſt, quæ res (vt ita dixerim) materiatas conſtituũt. Si eſt in Deo magnitudo, quomodo idem magnitudinis eſt expers? ſi quid eſt in ipſo cõpoſitũ, quomodo ſimplex eſt, & nullis ex partibus conſtat? Deniq. cogit nos hæc ratio, vel vt ex materie Deum conſtare fateamur, ſi quidem ex ipſo rerum materies orta eſt: vel ſi hoc quis auerſetur, extra ſe Deum materiẽ condidiſſe, de qua vniuerſitatem hanc fabricaret, ſtatuamus neceſſe eſt. Ergo ſi materies extra Deum erat: haud dubiè quiddã exſtitit aliud à Deo, quod cum illo ortus experte coæternũ fuit. Adeóque duo conſtituuntur ſimul & principij & ortus expertia, quorum alterum inſtar artificis operetur, alterum illius effectiones recipiat. Ex hac porrò neceſſitate ſi quis ſtatuat creatori vniuerſitatis huius æternam adiunctam fuiſſe materiem: quantam decretorum ſuorum approbationem inuẽturi ſunt Manichæi, qui principium materiatum perinde æternum conſtituunt, atque eſt Deus, quem vocant naturã bonam? Enimuero nos quod Sacras litteras affirmantes audimus, eſſe nimirum vniuerſa ex Deo credimus, quomodo autem in Deo fuerint, quum rationis noſtræ intelligentiam excedat, inquirendum eſſe non putamus, perſuaſi Deum omnia poſſe, & condere aliquid de nihilo, & condito qualitates indere tales quales ſit ipſi viſum. De quo hoc etiam ſequi neceſſe eſt, perinde atque ſtatuamus ad rei non exiſtentis creationem ſolius diuinæ voluntatis poteſtatem

A τῇ φύσει, καὶ ἄϋλος, ἄποιός τε καὶ ἀμεγέθης, καὶ ἀσύνθετος, καὶ τὸ κατὰ τὸ σχῆμα περιγραφῆς ἀλλοτρίως ἔχων· πᾶσα δὲ ὕλη ἐν διαστηματικῇ παρατάσει καταλαμβάνεται, καὶ τὰς διὰ τῶν αἰσθητηρίων καταλήψεις οὐ διαπέφευγεν, ἐν χρώματι καὶ σχήματι, καὶ ὄγκῳ, καὶ πηλικότητι, καὶ ἀντιτυπίᾳ, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς περὶ αὐτὴν θεωρουμένοις γινωσκομένη, ὧν οὐδὲν ἐν τῇ θείᾳ φύσει δυνατὸν ἐστὶ κατανοῆσαι· τίς μηχανὴ ἐκ τοῦ ἀΰλου τὴν ὕλην ἀποτεχθῆναι; ἐκ τοῦ ἀδιαστάτου τὴν διαστηματικὴν φύσιν; εἰ γὰρ ἐκεῖθεν ὑποστῆναι ταῦτα πεπίστευται, B δηλονότι ἐν αὐτῷ ὄντα κατά τινα ἄρρητον λόγον οὕτω παρῆλθεν εἰς γένεσιν. Εἰ δὲ ἐν ἐκείνῳ τὸ ὑλῶδες ἦν, πῶς ἄϋλος ὁ ἐν αὐτῷ τὴν ὕλην ἔχων; ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα, δι᾽ ὧν ἡ ὑλικὴ φύσις χαρακτηρίζεται. Εἰ ἐν τῷ Θεῷ ἡ ποσότης, πῶς ἄποσος ὁ Θεός; εἰ ἐν ἐκείνῳ τὸ σύνθετον, πῶς ἁπλοῦς καὶ ἀμερὴς καὶ ἀσύνθετος; ὥστε ἢ ὑλικὸν εἶναι κατ᾽ ἀνάγκην αὐτὸν, διὰ τὸ ἐκεῖθεν ὑποστῆναι τὴν ὕλην, ὁ λόγος βιάζεται· ἢ εἰ τοῦτό τις φεύγοι, ἔξωθεν ἐπεισενεχθῆναι τὴν ὕλην C αὐτῷ πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ παντὸς ὑπολαμβάνειν ἐπάναγκες. εἰ οὖν ἔξω τοῦ Θεοῦ ἦν, ἄλλό τι παρὰ τὸν Θεὸν πάντως ἦν συνεπινοούμενον κατὰ τὸν τῆς ἀϊδιότητος λόγον τῷ ἀγεννήτως ὄντι. ὥστε δύο ἄναρχα καὶ ἀγέννητα κατὰ ταυτὸν ἀλλήλοις τῷ λόγῳ συγκαταλαμβάνεσθαι, τοῦ τεχνικῶς ἐνεργοῦντος, καὶ τοῦ δεχομένου τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην ἐνέργειαν. καὶ εἴ τις ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀΐδιον ὑποτίθοιτο τῷ δημιουργῷ τὴν ἁπάντων ὑποκεῖσθαι τὴν ὕλην, ὅσην ὁ Μανιχαῖος θη- D ρεύσει τῶν ἰδίων δογμάτων τὴν συνηγορίαν, ὃς τὴν ὑλικὴν αἰτίαν κατὰ τὸ ἀγέννητον ἀντιπαρεξάγει τῇ ἀγαθῇ φύσει; ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα, τῆς γραφῆς λεγούσης ἀκούοντες, πεπιστεύκαμεν· καὶ τὸ ὅπως ἦν ἐν τῷ Θεῷ, τὸ ὑπὲρ τὸν ὑμέτερον λόγον, οὐκ ἀξιοῦμεν περιεργάζεσθαι, πάντα τῇ θείᾳ δυνάμει χωρητὰ πεπιστευκότες. καὶ τὸ μὴ ὂν ὑποστήσασθαι, καὶ τῷ ὄντι πρὸς τὸ δοκοῦν ἐπιβαλεῖν τὰς ποιότητας. οὐκοῦν ἀκολούθως, ὡς ἀρκεῖν ἡγούμεθα τοῖς οὖσι πρὸς τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπόστασιν, τὴν τοῦ θείου θελήματος

δύναμιν· οὕτω καὶ τὴν ἀνασυστοιχείωσιν τῶν συνεστώτων εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγοντες δύναμιν, εἰς οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος τὴν πίστιν παραληψόμεθα. καί τοι γε δυνατὸν ἴσως ἦν, εὑρεσιλογίᾳ τινὶ τοὺς περὶ τῆς ὕλης ἐρεσχελοῦντας πεῖσαι, μὴ δοκεῖν ἐρήμην καταπρέχειν τοῦ λόγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Ἀντίρρησις πρὸς τοὺς λέγοντας, συναΐδιον εἶναι τῷ Θεῷ τὴν ὕλην.

ΟΥΔΕ γὰρ ἔξω τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον διεσκεμμένων ἡ περὶ τῆς ὕλης ὑπόληψις φαίνεται, ἡ ἐκ τοῦ νοητοῦ τε καὶ ἀύλου ταύτην ὑποστῆναι πρεσβεύουσα· πᾶσαν γὰρ εὑρήσομεν ἐκ ποιοτήτων τινῶν συνεστῶσαν τὴν ὕλην, ὧν εἰ γυμνωθείη καθ' ἑαυτὴν, οὐδαμοῦ τῷ λόγῳ καταληφθήσεται. ἀλλὰ μὴν ἕκαστον ποιότητος εἶδος λόγῳ τοῦ ὑποκειμένου χωρίζεται. ὁ δὲ λόγος νοητή τις ἐστὶ, καὶ οὐχὶ σωματικὴ θεωρία. οἷον, προκειμένου ζώου τινὸς ἢ ξύλου τῇ θεωρίᾳ, ἤ τινος ἄλλου τῶν ὑλικὴν ἐχόντων τὴν σύστασιν, πολλὰ περὶ τὸ ὑποκείμενον τῇ κατ' ἐπίνοιαν διαιρέσει κατενοήσαμεν, ὧν ἑκάστου πρὸς τὸ συνθεωρούμενον ἀμίκτως ὁ λόγος ἔχει. ἕτερος γὰρ ὁ τοῦ χρώματος, καὶ ἕτερος τοῦ βάρους ὁ λόγος, ὁ τῆς ποσότητος πάλιν, καὶ ὁ τῆς ποιᾶς κατὰ τὴν ἁφὴν ἰδιότητος. ἥτε γὰρ μαλακότης καὶ τὸ δίπηχυ, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εἰρημένων, οὔτε ἀλλήλοις, οὔτε τῷ σώματι κατὰ τὸν λόγον συμφέρεται. ἑκάστου γὰρ τούτων ἴδιος, καθ' ὅ ἐστιν, ὁ ἑρμηνευτικὸς ὅρος ἐπινοεῖται, οὐδὲν ἐπικοινωνῶν ἄλλῃ τινὶ τῶν περὶ τὸ ὑποκείμενον θεωρουμένων ποιότητι. εἰ τοίνυν νοητὸν μὲν τὸ χρῶμα, νοητὴ δὲ καὶ ἡ ἀντιτυπία, καὶ ἡ ποσότης, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν τοιούτων ἰδιωμάτων, ἕκαστον δὲ τούτων εἰ ὑφαιρεθείη τοῦ ὑποκειμένου, πᾶς ὁ τοῦ σώματος συνδιαλύεται λόγος· ἀκόλουθον ἂν εἴη, ὧν τὴν ἀπουσίαν τῆς τοῦ σώματος λύσεως αἰτίαν εὕρομεν, τούτων τὴν συνδρομὴν ἀποτίκτειν τὴν ὑλικὴν φύσιν ὑπολαμβάνειν. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι σῶμα, ᾧ τὸ χρῶμα, καὶ τὸ σχῆμα, καὶ ἡ ἀντιτυπία, καὶ ἡ διάστασις, καὶ τὸ

A ſufficere: ita ſi rerum iam conditarum inſtaurationem eiuſdem poteſtati relinquamus, nihil nos quod à vero abhorreat, credituros eſſe. Quamquam etiam fortaſſe præſtari à nobis poteſt, vt indagatione quarumdam rationum eis qui de materie hoc pacto contendunt, ſatisfaciamus: ne prorſus de illa nihil dicere voluiſſe videri poſſimus.

CAPVT XXIIII.

B *Refutatio illorum qui aiunt, materiem & Deum coæterna eſſe.*

NON enim ex earum rerum numero, quæ res ratione ſunt inueſtigatæ, tollenda eſt hæc de materie ſententia, quæ illam à naturæ ſecreta ab omni materie, & quæ ſola mentis intelligentia compræhenditur, ortam eſſe tradit. Omnis namque materies qualitatibus quibuſdam prædita eſt. eis ſi reipſa priuetur, non iam amplius ratione compræhendi poterit. Ratio quidem C ſpecies qualitatis quaſlibet ſeparare à materie ſubiecta poteſt: ratio autem mentis eſt propria quædam contemplatio, non corporis. Eſto, exempli gratia, propoſitum conſiderationi noſtræ vel animal quoddam, vel lignum, vel quid aliud quod ex materie conſtet. Multa in hoc cogitatione ſecreta conſideramus, quorum ſingulorum ratio nequaquam inter ſe cõfunditur. Alia enim coloris, alia ponderis, alia quantitatis, alia qualitatis in contactu eſt ratio. Nã mollitudo, duûm cubitorũ magnitudo, cætera quæ diximus, neq. inter ſe mutuò, neque cum corpore per rationem con- D feruntur. Singula enim, ita vt exiſtunt, propria quadam finitione conſiderata intelliguntur, cui nihil eſt cum qualitatibus in re ſubiecta cæteris commune. Ergo ſi compræhenditur à mente color, ſoliditas, quantitas, attributa huiuſmodi cætera, quæ ſingula ſi rei ſubiectæ adimantur, tota corporis ratio diſſoluitur: vero nimirum conſentaneum erit, earum rerum concurſum naturam ex materie conſtantem efficere: quæ res ſi abſint, corpus interire videamus. Nam vt corpus non eſt, quod colore, forma, ſoliditate, ſpatio, graui-

tate, attributis cæteris præditum non eſt, ſicut & hæc ſingula corpus non ſunt, quum à corpore ſeorſum conſiderata diſtingui poſſint: ſic è contrario, vbi ea quæ recenſuimus coëunt, corpus conſtitui neceſſe eſt. Horum autem corporis attributorum conſideratio ſi mentis facultate fit, ac Dei etiam natura mente tantum comprætenditur: non abhorrens à vero cenſendum eſt, ſi dicamus à natura corporis experte oriri principia menti çonſentanea poſſe, de quibus deinde corpora conſtituantur: natura quæ mente percipitur, facultates ſibi conſimiles excitante: quarum deinde concurſu mutuo res, quæ ex materie conſtat, oritur. Verùm hæc animi cauſſa extra inſtitutum à nobis inueſtigata putari debent. Iccirco iam reuocanda illam ad perſuaſionem eſt oratio, qua de nihilo factam eſſe rerum vniuerſitatem, & eam viciſſim in alium ſtatum commutandam eſſe, vt ex doctrina Sacrarum litterarum accepimus, ita omnem extra dubitationem ponimus.

A βάρος, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἰδιωμάτων οὐ πρόσεστιν, ἕκαστον δὲ τούτων σῶμα οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ τὸ σῶμα, κατὰ τὸ ἰδιάζον εὑρίσκεται· οὕτω κατὰ τὸ ἀντίστροφον, ὅπου δ' ἂν συνδράμῃ τὰ εἰρημένα, τὴν σωματικὴν ὑπόστασιν ἀπεργάζεται. ἀλλὰ μὴν εἰ νοητὴ τῶν ἰδιωμάτων τούτων ἡ κατανόησις, νοητὸν δὲ τῇ φύσει τὸ θεῖον· οὐδὲν ἀπεικὸς, ἐκ τῆς ἀσωμάτου φύσεως τὰς νοερὰς ταύτας ἀφορμὰς πρὸς τὴν τῶν σωμάτων γένεσιν ὑποστῆναι, τῆς μὲν νοητῆς φύσεως τὰς νοητὰς ὑφιστώσης δυνάμεις, τῆς δὲ τούτων πρὸς ἀλ-

B ληλα συνδρομῆς τὴν ὑλώδη φύσιν παραγούσης εἰς γένεσιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ πάρεργον ἡμῖν παρεξητάσθω. ἡμῖν δὲ πάλιν ἐπὶ τὴν πίστιν ἐπαναχτέον τὸν λόγον, δι' ἧς ἔκ τε τοῦ μὴ ὄντος ὑποστῆναι τὸ πᾶν ἐδεξάμεθα, καὶ πάλιν εἰς ἄλλην τινὰ μεταστοιχειοῦσθαι κατάστασιν παρὰ τῆς γραφῆς διδαχθέντες, οὐκ ἀμφιβάλλομεν.

CAPVT XXV.

Quo pacto quis etiam alienus à doctrina Eccleſiæ, poßit adduci, vt litteris ſacris, reſurrectionem ex mortuis fore affirmantibus, fidem habeat.

VERVM fuerit aliquis fortaſſe, qui corpora per interitum diſſipata conſiderans, & ſuæ poteſtatis modulo diuinam metiens, fieri non poſſe putet, vt ex mortuis reſurgamus, ac res quæ mouentur quieſcant, quæque nunc motu carent excitentur. Huic id primùm argumento ſit, omnino futuram reſurrectionem: quòd certiſſimis eſt oraculis ea prædicta, quæ vera eſſe de hoc ſtatui poteſt, quòd & cætera Dei vaticinia euentus ipſe comprobauit. Nam quum multa ſint ac varia Sacris litteris prodita, ſi ea vel falſa vel vera eſſe deprætenderimus: licebit & de reſurrectionis doctrina perinde atque de iis exiſtimare. Nam ſi cætera falſa ſunt, atque à veritate abhorrentia: etiam hæc mendacio non carebit. Sin omnia vera eſſe, ipſa experientia teſtimonium perhibente,

---

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Πῶς ἂν τις καὶ τῶν ἔξωθεν προσαχθείη πιστεῦσαι τῇ γραφῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως διδασκούσῃ.

ἈΛΛ' ἴσως τις πρὸς τὰ διαλυθέντα σώματα βλέπων, καὶ πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸ θεῖον κρίνων, τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον ἀδύνατον εἶναί φησι, καὶ στῆναι τὰ νῦν κινούμενα, καὶ ἀναστήσεσθαι τὰ νῦν μὴ κινούμενα μὴ ἐνδέχεσθαι λέγων. ἀλλ' ὁ τοιοῦτος πρῶτον μὲν καὶ μέγιστον ποιείσθω τεκμήριον τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν

D ἀληθείας, τὸ τοῦ κηρύγματος αὐτῆς ἀξιόπιστον. ἡ δὲ τῶν λεγομένων πίστις ἐκ τῆς τῶν λοιπῶν τῶν προειρηθέντων ἐκβάσεως τὸ ἀσφαλὲς ἔχει· ἐπειδὴ γὰρ πολλάς τε καὶ παντοδαπὰς παρέθετο λέξεις ἡ θεία γραφή, δυνατόν ἐστιν ὅπως αὖ ἔχει ψεύδους ἢ ἀληθείας τὰ λοιπὰ τῶν εἰρημένων θεασαμένους, δι' ἐκείνων καὶ τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγμα κατανοῆσαι. εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ψευδεῖς οἱ λόγοι, καὶ διεσφαλμένοι τῆς ἀληθείας ἐλέγχονται, οὐδὲ οὗτος πάντως ἐκτὸς ψεύδους ἐστίν. εἰ δὲ τὰ ἄλλα πάντα μαρτυρούμενα ἔχει τῇ ἀληθείᾳ τὴν πεῖραν,

ἀκόλουθον ἂν εἴη δι' ἐκείνων καὶ τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως προῤῥησιν ἀληθῆ νομίσαι. οὐκοῦν ἐπιμνησθῶμεν ἑνὸς ἢ δυοῖν τῶν προκατηγγελμένων, καὶ ἀντιπαραθῶμεν τοῖς προῤῥηθεῖσι τὴν ἔκβασιν, ὥστε γνῶναι δι' αὐτῶν, εἰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁ λόγος βλέπει. τίς οὐκ οἶδεν ὅπως ἤνθει κατὰ τὸ ἀρχαῖον ὁ Ἰσραηλίτης λαὸς, πάσαις ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην δυναστείαις ἀντεγηγερμένος; οἷα ἦν τὰ βασίλεια κατὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων πόλιν; οἷα τὰ τείχη, οἱ πύργοι; ἡ τοῦ ἱεροῦ μεγαλουργία; ἅπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦ κυρίου ἄξια θαύματος ἐνομίσθη, καὶ κατανοεῖν ἀξιοῦσι τὸν κύριον, θαυμαστικῶς περὶ τὰ φαινόμενα διατεθέντες, ὡς ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἱστορία δηλοῖ, λέγοντες πρὸς αὐτόν. ποταπὰ τὰ ἔργα καὶ ποταπαὶ αἱ οἰκοδομαί; ὁ δὲ τὴν ἐσομένην περὶ τὸν τόπον ἐρήμωσιν, καὶ τὸν ἀφανισμὸν τοῦ κάλλους ἐκείνου πρὸς τοὺς τὸ παρὸν θαυμάζοντας ὑποδείκνυσι, λέγων μηδὲν τῶν φαινομένων μετ' ὀλίγον ὑπολειφθήσεσθαι. ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν τοῦ πάθους καιρὸν, αἱ μὲν γυναῖκες ἐπηκολούθουν θρηνοῦσαι τὴν ἄδικον ἐπ' αὐτῷ ψῆφον. οὔπω γὰρ εἰς τὴν τῶν γινομένων οἰκονομίαν ἀπέβλεπον. ὁ δὲ συμβουλεύει τὰ μὲν περὶ αὐτὸν γινόμενα σιωπᾶν. μηδὲ γὰρ εἶναι δακρύων ἄξια. ὑπερτίθεσθαι δὲ τὸν ὀδυρμὸν καὶ τὸν θρῆνον εἰς τὸν ἀληθῆ τῶν δακρύων καιρὸν, ὅταν περισχεθῇ τοῖς πολιορκοῦσιν ἡ πόλις. καὶ εἰς τοσοῦτον συνοχῆς ἔλθῃ τὰ πάθη, ὡς μακαριστὸν ἡγεῖσθαι τὸν μὴ γεννώμενον. ἐν οἷς καὶ τὸ περὶ τὴν τεκνοφάγον προεμήνυσεν ἄγος, εἰπὼν μακαρισθήσεσθαι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τὴν γαστέρα τὴν ἄγονον. ποῦ τοίνυν ἐκεῖνα τὰ βασίλεια; ποῦ τὸ ἱερόν; ποῦ τὰ τείχη; ποῦ τῶν πύργων αἱ προβολαί; ποῦ δὲ ἡ τῶν Ἰσραηλιτῶν δυναστεία; οὐχ οἱ μὲν κατὰ πᾶσαν μικροῦ δεῖν τὴν οἰκουμένην ἄλλος ἀλλαχοῦ διεσπάρησαν; τῇ δὲ τούτων καταστροφῇ συνηρειπώθη καὶ τὰ βασίλεια; δοκεῖ γάρ μοι ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα προμηνῦσαι ὁ κύριος, οὐ τῶν πραγμάτων χάριν

A conſtat: conſentaneum veritati etiam hoc de reſurrectione vaticinium putandum erit. Reuocemus ergo nobis in memoriam vnum atque alterum ex iis, quæ antè ſunt diuinitùs denunciata, & euenta cum prædictionibus conferamus, vt ex illis cognoſcamus, verúſne hac etiam in parte diuinus ſermo ſit exiſtimandus. Quis eſt qui neſciat, quàm olim Iſraëlicorum natio rerum omnium copiis floruerit, quum etiam aduerſus orbis imperia cætera conſurgeret? quàm præclara Hieroſolymis erant palatia? mœnia? turres? quæ tem-
B pli magnificentia? ipſos Domini diſcipulos hæc admiratione digna cenſuiſſe conſtat. Nam quodam affecti ſtupore (*Marc. 13.*) de horum intuitu, Dominum etiam his verbis ad contemplationem inuitarunt, quemadmodũ eſt ſacro in Euangelio proditum: Quanta hæc opera ſunt, quantæ ſtructuræ? Dominus autem & fore illo in loco vaſtam ſolitudinem demonſtrat, & elegantiam ſtructuræ vniuerſam ſic interituram eſſe, vt non multo pòſt de iis quæ tum conſpicerentur, nihil reliquum fore præ-
C diceret. Idem ſupplicij ſui tempore, (*Luc. 23.*) quum mulieres nonnullæ ſequentes ipſum, eſſe latam iniuſtam aduerſus innocentem ſententiam lamentando quererentur: quippe quòd necdum diuini conſilij, quo iſtæc fiebant, cauſſas perſpicerent: ſuam quidem ſortem vt minimè deplorarent monet, quam deplorari fas non eſſet: querelas autem lamentáque differrent illud in tempus quod eſſet verè lacrymis deſtinatum, quo vrbem obſidione cincturi hoſtes, & oppugnaturi eſſent: eiuſmodi miſeriis nationem Iſraëlicorum ſerie con-
D tinua excipientibus, vt felices prædicaturi ſint eos qui ſobolem nullam procreaſſent. Ac verbis quidem illis, quibus fore vaticinatur, vt eo tempore ſterilem aluum felicem ſint exiſtimaturi: equidem indicari ſtatuo ingens illud mulieris piaculum, quæ filij ſui ſe carnibus exſaturaſſe traditur. Vbi ergo nunc illa præclara palatia? vbi templum? vbi mœnia? vbi turrium propugnacula? vbi Iſraëlicorum reſpublica? an non eſſe illos per orbem propè dixerim vniuerſum ſparſos videmus? an non vnà cum ipſis euerſa palatia ſunt? Ac mihi quidem hæc Dominus non ipſarum rerum cauſſa prædixiſſe videtur,

quando nihil habituri auditores emolumenti erant ex prædictione rerum, quas euenturas certò vel ipſa experientia cognituri aliquando eſſent, etiam non prædictas: ſed vt ex his porrò perſuaſionem quamdam animis eorum de rebus multo amplioribus inderet. Nam quod horum exitus prædictioni reſpondit, etiam reliqua certò fore demonſtrat. Quemadmodum enim, ſi agricolæ ſeminum facultatem explicanti, fortè ruſticæ rei quis imperitus fidem non habeat: ſatis ille ſibi putat ad veritatis indicationem, vno in grano vniuerſorum quæ modius continet, vim facultatémque oſtendere: ac quod de vno affirmet, idem etiam in cæteris verum eſſe polliceri. Nam qui de vno aliquo tritici, vel hordei, vel alterius frumenti pleno modio comprænhenſi grano, in glebam coniecto, ſpicam naſci viderit: hunc etiam de cæteris nequaquam dubitare neceſſe eſt. Ita mihi veritas reliquis diuinis oraculis reſpondens, etiam huic de reſurrectione arcanæ doctrinæ fidem conciliare videtur. Quamquam magis hoc fieri equidem credo per ipſam rerum experientiam. Non enim tam verbis quàm reipſa reſurrectionem fore didicimus. Ea verò quum res ſit ardua, & prope dixerim extra fidem poſita: iccirco Dominus à miraculis inferioribus exorſus, paulatim nos condocefacit, vt in rebus etiam maioribus fidem ipſi habeamus. Atque vti mater ratione quadam conſentanea ſic nutrit infantem, vt initio quidem tenero ipſius ori ac molli lac per mammillam inſtillet: deinde vbi iam dentibus præditus, ac maiuſculus eſſe cepit, panem ei porrigit, non illum quidem aſperum, & qui digeri ab infante nequeat, vt molles & inexercitatæ gingiuæ ab eius duricie non lædantur: ſed ſuis dentibus manſum, effectúmque talem vt viribus pueri conueniat: ad extremum autem confirmato iam eius robore, tenerioribus aſſuefactum antehac, ad ſolidiores quoſdam cibos deducit. Sic Dominus animo nos imbecillo præditos, quaſi quemdam infantem per miracula nutrit. atque initio quidē in curatione morbi, quem poſſe curari vix exiſtimaſſes, quaſi quoddam de reſurrectione procemium edit, quum rem quidem eximiam efficeret, quæ tamen humanam fidem mereretur.

A (τί γὰρ τοσοῦτον ἦν τοῖς ἀκούουσι κέρδος τῆς πάντως ἐκβησομένων ἡ προρρησις; ἔγνωσαν γὰρ ἂν τῇ πείρᾳ, καὶ μὴ προμαθόντες τὸ γενησόμενον) ἀλλ' ὥστε διὰ τούτων αὐτοῖς καὶ τὴν περὶ τῶν μειζόνων πίστιν εἰς ἀκολουθίαν ἐλθεῖν. ἡ γὰρ ἐν τούτοις διὰ τῶν ἔργων μαρτυρία, καὶ τῆς ἐν ἐκείνοις ἀληθείας ἐστὶν ἀπόδειξις. ὥσπερ γὰρ εἴ τινος γεωργοῦ τὴν τῶν σπερμάτων ὑφηγουμένου δύναμιν, ἀπιστεῖν συμβῇ τὸν τῆς γεωργίας ἀπείρατον, αὐτάρκης ἂν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἦν τῷ γεηπόνῳ ἐν ἑνὶ σπέρματι τῶν ἐν τῷ μεδίμνῳ κειμένων δείξαντι τὴν B δύναμιν, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐγγυᾶσθαι. ὁ γὰρ ἰδὼν τὸν ἕνα πυρὸν, ἢ τὴν μίαν κριθὴν, ἢ ὅ τι περ ἂν ἐν τῷ πληρώματι τοῦ μεδίμνου τύχῃ, μετὰ τὸ ἐγκαταβληθῆναι τῇ βώλῳ στάχυν γενόμενον, οὐκέτι ἂν διὰ τοῦ ἑνὸς, οὐδὲ περὶ τῶν λοιπῶν ἀπιστήσειεν. οὕτως ἱκανή μοι δοκεῖ πρὸς μαρτυρίαν εἶναι τοῦ κατὰ τὴν ἀνάστασιν μυστηρίου, ἡ τοῖς λοιποῖς τῶν εἰρημένων συνομολογουμένη ἀλήθεια. μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἡ πεῖρα. ἣν οὐ διὰ λόγων τοσοῦτον, ὅσον δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐδιδάχθημεν. C ἐπειδὴ γὰρ μέγα καὶ ὑπὲρ πίστιν ἦν τὸ κατὰ τὴν ἀνάστασιν θαῦμα, διὰ τῶν κατωτέρων τῆς θαυματοποιΐας ἀρξάμενος, ἠρέμα πως τὴν πίστιν ἡμῶν προσεθίζει τοῖς μείζοσι. καθάπερ γάρ τις μήτηρ καταλλήλως τιθηνουμένη τὸ νήπιον, τέως μὲν ἁπαλῷ τε καὶ ὑγρῷ τῷ στόματι τὸ γάλα διὰ τῆς θηλῆς ἐντίθησιν· ὀδοντοφυοῦντι δὲ ἤδη καὶ αὐξανομένῳ προσάγει τὸν ἄρτον, οὐ τραχύν τε καὶ ἀκατέργαστον, ὡς ἂν μὴ περιξανθείη τῷ σκληρῷ τῆς τροφῆς τὸ τῶν οὔλων ἁπαλόν τε καὶ ἀγύμναστον, ἀλλὰ D τοῖς ἰδίοις ὀδοῦσι καταλεάνασα, σύμμετρόν τε καὶ κατάλληλον τῇ δυνάμει τοῦ προσφερομένου ἐποίησεν. εἶτα κατὰ προσθήκην τῆς δυνάμεως ἐπιδιδούσης, προσεθισθὲν τοῖς ἁπαλωτέροις ἠρέμα τὸ νήπιον προσάγει τῇ στερροτέρᾳ τροφῇ. οὕτω τὴν ἀνθρωπίνην μικροψυχίαν ὁ κύριος, οἷόν τι νήπιον ἀτελὲς διὰ τῶν θαυμάτων τρέφων καὶ τιθηνούμενος, πρῶτον μὲν ἐν ἀπεγνωσμένῃ νόσῳ τὴν τῆς ἀναστάσεως προοιμιάζεται δύναμιν, ὃ μέγα μὲν ἦν τῷ κατορθώματι, οὐ μὴν τοιοῦτον, οἷον ἀπιστεῖσθαι λεγό-

μενον. ἐπιτιμήσας γὰρ τῷ πυρετῷ σφοδρῶς τὴν πενθερὰν τοῦ Σίμωνος καταφλέγοντι, τοσαύτην ἐποίησε τοῦ κακοῦ τὴν μετάστασιν, ὡς πρὸς τὸ διακονεῖν τοῖς παροῦσιν ἐνισχῦσαι τὴν ἤδη προσδοκωμένην τεθνήξεσθαι. εἶτα μικρόν τι τῇ δυνάμει προστίθησι, καὶ τοῦ βασιλικοῦ τὸν υἱὸν ἐν ὁμολογουμένῳ κινδύνῳ κείμενον (οὕτω γάρ φησιν ἡ ἱστορία, ὅτι ἔμελλε τελευτᾷν, τοῦ πατρὸς βοῶντος, κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον) ἐνεργεῖ πάλιν τοῦ τεθνήξεσθαι πεπιστευμένου τὴν ἀνάστασιν, ἐν μείζονι τῇ δυνάμει τὸ θαῦμα κατεργασάμενος, τῷ μηδὲ πλησιάσαι τῷ τόπῳ, ἀλλὰ πόρρωθεν τῇ τοῦ προστάγματος ἰσχύϊ τὴν ζωὴν ἀποστεῖλαι. πάλιν δι᾽ ἀκολουθίας τοῖς ὑψηλοτέροις ἐπαναβαίνει θαύμασι. πρὸς γὰρ τὴν παῖδα τοῦ ἀρχισυναγώγου ὁρμήσας, ἑκὼν ἔδωκε τῇ ὁδοιπορίᾳ σχολὴν τὴν ἴασιν τῆς αἱμοῤῥοίας δημοσιεύων λαθοῦσαν, ὡς ἂν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ κατακρατήσειε τῆς νοσούσης ὁ θάνατος. ἄρτι τοίνυν τῆς ψυχῆς χωρισθείσης τοῦ σώματος, καὶ θορυβουμένων ἐν τῇ γοερᾷ κραυγῇ τῶν ἐπικωκυόντων τῷ πάθει, καθάπερ ἐξ ὕπνου τῷ προστακτικῷ λόγῳ διανίστησι πάλιν πρὸς τὴν ζωὴν τὸ κοράσιον, ὁδῷ τινι καὶ ἀκολουθίᾳ πρὸς τὸ μεῖζον ἀναλαμβάνων τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. εἶτ᾽ ἐπὶ τούτοις ὑπερβαίνει τῷ θαύματι, καὶ δι᾽ ὑψηλοτέρας δυνάμεως ὁδοποιεῖ τοῖς ἀνθρώποις τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως πίστιν. Ναΐν τινα πόλιν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἱστορεῖ ἡ γραφή. παῖς ἦν ἐν ταύτῃ μονογενὴς χήρᾳ τινι, οὐκέτι τοιοῦτος παῖς, οἷος ἐν μειρακίοις εἶναι, ἀλλ᾽ ἤδη ἐκ παίδων εἰς ἄνδρας τελῶν. νεανίαν αὐτὸν ὀνομάζει ὁ λόγος. πολλὰ δι᾽ ὀλίγων διηγεῖται ἡ ἱστορία. θρῆνος αὐτικρύς ἐστι τὸ διήγημα. χήρα φησὶν, ἦν τοῦ τεθνηκότος ἡ μήτηρ. ὁρᾷς τὸ βάρος τῆς συμφορᾶς, πῶς ἐν ὀλίγῳ τὸ πάθος ὁ λόγος ἐξετραγῴδησε; τί γάρ ἐστι τὸ λεγόμενον; ὅτι οὐκ ἦν αὐτῇ παιδοποιίας ἐλπὶς, τὴν ἐπὶ τῷ ἐκλείποντι συμφορὰν θεραπεύουσα. χήρα γὰρ ἡ γυνή. οὐκ εἶχε πρὸς ἕτερον ἀντὶ τοῦ κα-

A Nam quum vehemente febre Simonis ſocrus vreretur, tantam mali mutationem vno ſermonis imperio effecit: vt continuò ad miniſtrandum Chriſto & diſcipulis eſſet ei ſatis virium, quæ paulo antè moritura putabatur. Deinde poteſtati priori nonnihil addit, quum regij cuiuſdam filium in præſentiſſimo vitæ diſcrimine decumbentem exſuſcitat. Narrant enim litteræ Sacræ iamiam fuiſſe moriturum, quum pater occlamaret, vt prius quàm filius ipſi extingueretur, Dominus deſcenderet. nam momentis ſingulis vitam cum B morte commutaturus eſſe credebatur. Quod iam miraculum eſſe factum poteſtate quadam maiore putandum eſt propterea, quòd ad locum in quo decumbebat, non acceſſit: ſed quaſi à longinquo vitam ei ſolius imperij vi miſit. Poſt hæc ad miracula quædam ardua magis accedit. Nam quum ad filiam viri publico in concilio principis pergeret, nonnihil itineri moræ volens iniecit, dum curatum ab ſe profluuium ſanguinis palàm faceret, ac morti tempus concederet, quo puellam ægram C occuparet. itaque quum ad eam veniſſet, à cuius corpore non multo antè diremptus erat animus, ac lugubri clamore homines tumultuarentur, lamentíſque dolorem ſuum teſtarentur: ſolo ſermonis imperio puellam quaſi excitatam de ſomno vitæ reſtituit, ratione quadam & via imbecillitatem hominum ad maiora deducens. Rurſus hoc etiam alio quodam miraculo ſuperat, & poteſtate excelſiore viam hominibus ſtruit, vt fore ex mortuis reſurrectionem crederent. Proditum eſt enim Sacris litteris, Nain oppidum D Iudææ quoddam fuiſſe. in eo viduæ mulieri filius erat vnicus, non iam amplius ætate puer: ſed qui ex ephebis exceſſiſſet, & virorum in numero cenſeretur. hiſtoria quidem ſacra iuuenem appellat: atque paucis ea profectò verbis multa complectitur. ipſa narratio tantum non lamentatio eſt. Erat, inquit, mater hominis vita functi, mulier vidua. Vides quàm grauis illa ærumna fuerit? quàm tragicè rem triſtiſſimam verba numero non multa declarent? nam quid dici aliud exiſtimas, quàm nullam ei ſpem liberûm procreandorum reliquam fuiſſe, qua ſolari triſtem hunc caſum potuiſſet? erat nimirum vidua: non erat ad quem reſpiceret præter illum, qui iam diem in terris ſupremum

Luc. 4.

Ioan. 4.

Marc. 9.

Luc. 7.

obiuerat, is verò etiam erat vnigena. A quantum in eo mali ſit, quilibet intelligit, qui non in natura tamquam ignotus hoſpes peregrinatur. ſolum hunc in lucem quum ederet, partus dolores erat experta: ſoli mammas præbuerat: ſolus matrem in menſa exhilarabat: ſolus omnis erat in ædibus lætitiæ quaſi materies. ſiue luderet, ſiue tractaret ſeria, ſiue corpus exerceret, ſiue hilaritati deditus eſſet, ſiue prodiret in publicum, ſiue cum aliquo lucta congrederetur, ſiue in iuuenum cœtu eſſet: nihil eſſe præter ipſum ſolum matris oculis iucundum vel eximium poterat. B Iam vxori ducendæ ætas erat idonea, cum eſſet cæteroqui totius familiæ ſtirps, ramus qui poſteritatem propagaret, ſenectæ fulcrum. Etiam ætatis indicatio luctum auget. Nam ipſe flos formæ emarcuiſſe ſignificatur, quum iuuenem exſtinctum dicimus, cui ad iuſtam craſſitiem barba necdum aucta fuerit, ſed prima tantum lanugo quaſi effloreſcere ceperit, genarum pulchritudine etiamnum nitorem ſuum oſtentante. Quid tum animi fuiſſe illi miſeræ putas, quæ filium talem amitteret? nimirum velut ab igne quodã viſcera ipſius C depaſta fuiſſe neceſſe eſt. itaque acerbè lamentando ſe afflixit, quum mortui cadauer amplexaretur, & quàm diutiſſimè in luctu perduraret, minimè illa quidem properans exſtincto iuſta facere, ſed ſatiari dolore cupiens. Deinde ſubijcitur: Ieſum, quum illam eſſet intuitus, intimo viſcerum motu erga ipſam vt commiſeratione tangeretur, adductum fuiſſe. quare quum acceſſiſſet, ſandapilam attigit: & continuò qui eam portabant, ſubſtiterunt. *Ibidem.* Ibi tum mortuo, Iuuenis (ait) tibi dico, expergiſcere. Atque hoc pacto vitæ D reſtitutum matri donat. Ergo huic non exiguo iam ab interuallo mortuo vitam reſtituit, quum tantum non ſepultus eſſet. Quod iam miraculum priore maius eſt, quamquam eodem ſermonis imperio ſit effectum. Enimuero Dominus ad excelſius etiam prodigium progreditur, vt propius per manifeſtas effectiones ad reſuſcitationis miraculum accederemus, quod ceteroqui difficile creditu eſt. *Ioan.11.* Afflicta quidam valetudine Domino familiaris & amicus erat, cui nomen Lazarus. Hunc quamquam ſibi carum, inuiſere tamen Dominus nolebat, quum procul ab ipſo abeſſet: vt

A τοιχομένου βλέπειν. μονογενὴς γὰρ ὁ παῖς. ὅσον δὲ τὸ ἐπὶ τούτῳ κακὸν, παντὶ ῥᾴδιον συνιδεῖν τῷ μὴ ἀπεξενωμένῳ τῆς φύσεως. μόνον ἐν ὠδῖσιν ἐκεῖνον ἐγνώρισε, μόνον ταῖς θηλαῖς ἐπεθηνήσατο. μόνος αὐτῇ φαιδρὰν ἐποίει τὴν τράπεζαν. μόνος ἦν τῆς κατὰ τὸν οἶκον φαιδρότητος ἡ ὑπόθεσις. παίζων, σπουδάζων, ἀσχολούμενος, φαιδρυνόμενος, ἐν προόδοις, ἐν παλαίστραις, ἐν συλλόγοις νεότητος· πᾶν ὅ,τι μητρὸς ὀφθαλμοῖς γλυκύ τε καὶ τίμιον, μόνος ἐκεῖνος ἦν. ἤδη τοῦ γάμου τὴν B ὥραν ἄγων, ὁ τοῦ γένους ὅρπηξ, ὁ τῆς διαδοχῆς κλάδος, ἡ βακτηρία τοῦ γήρως. ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς ἡλικίας προσθήκη, ἄλλος θρῆνος ἦν. ὁ γὰρ νεανίαν εἰπὼν, τὸ ἄνθος εἶπε τῆς μαρανθείσης ὥρας, ἄρτι τοῖς ἰούλοις ὑποχλοάζοντα, οὔπω τοῦ πώγωνος διὰ βάθους ὑποπιμπλάμενον. ἔτι τῷ κάλλει τῶν παρειῶν ὑποστίλβοντα. τί τοίνυν πάσχειν εἰκὸς ἦν ἐπ' αὐτῷ τὴν μητέρα; οἱονεὶ πυρὶ τοῖς σπλάγχνοις διακαταφλέγεσθαι, ὡς πικρῶς ἐπ' αὐτῷ παρατείνειν τὸν θρῆνον, περιπλεκο- C μένην προσκειμένῳ τῷ πτώματι, ὡς μὴ αἱ ἐπισπεύδεσθαι τῷ νεκρῷ τὴν κηδείαν, ἀλλ' ἐμφορεῖσθαι τοῦ πάθους, ἐπὶ πλεῖστον αὐτῷ τοὺς ὀδυρμοὺς παρατείνουσαν. οὐδὲ τοῦτο παρῆκεν ὁ λόγος· ἰδὼν γὰρ αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς, φησὶν, ἐσπλαγχνίσθη. καὶ προσελθὼν ἥψατο τῆς σοροῦ, οἱ δὲ βαστάζοντες ἔστησαν. καὶ λέγει τῷ νεκρῷ· νεανία, σοὶ λέγω, ἐγέρθητι. καὶ παρέδωκεν αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ ζῶντα. ἤδη τοίνυν οὐκ ἐν ὀλίγῳ διαστήματι τοῦ νεκροῦ γεγενημένου, καὶ ὅσον οὐδέπω ἐναποτεθέντος τῷ τάφῳ, γίνεται παρ' αὐτοῦ κυρίου τὸ μὲν D θαῦμα μεῖζον, τὸ δὲ πρόσταγμα ἴσον. ἔτι πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἡ θαυματοποιΐα προέρχεται, ὡς ἂν μᾶλλον προσεγγίσειε τὰ φαινόμενα τῷ ἀπιστουμένῳ περὶ τὴν ἀνάστασιν θαύματι. ἀσθενεῖ τις τῶν συνήθων τῷ κυρίῳ, καὶ φίλων, Λάζαρος ὄνομα τῷ ἀσθενοῦντι. καὶ παραιτεῖται ὁ κύριος τὴν τοῦ φίλου ἐπίσκεψιν, πόρρω τοῦ νοσοῦντος γενόμενος, ὡς

αὖ ὄντι χώραν καὶ δύναμιν ἐν τῇ τῆς ζωῆς ἀπουσίᾳ τὸ ἴδιον ἐργάζεσθαι διὰ τῆς νόσου ὁ θάνατος. μηνύει τοῖς μαθηταῖς ὁ κύριος κατὰ τὴν Γαλιλαίαν τὸ περὶ τὸν Λάζαρον πάθος. ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁρμὴν, ἐφ' ᾧ τὸ διαναστῆσαι τὸν κείμενον. περιδεεῖς δὲ ἦσαν ἐκεῖνοι διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ὠμότητα, χαλεπὸν καὶ κινδυνῶδες ποιούμενοι τὸ πάλιν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἐν μέσῳ τῶν φονώντων γενέσθαι. καὶ διὰ τοῦτο μέλλοντες καὶ ἀναβαλλόμενοι, χρονίαν ποιοῦνται τὴν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπάνοδον. κατεκράθη γὰρ ἡ ἐξουσία, καὶ ἤγοντο παρὰ τοῦ κυρίου οἱ μαθηταὶ, οἱονεὶ τὰ προτέλεια τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως ἐν Βηθανίᾳ μυηθησόμενοι. τέσσαρες ἦσαν ἤδη μετὰ τὸ πάθος αἱ ἡμέραι. πάντα πεπλήρωτο τῷ κατοιχομένῳ τὰ νομιζόμενα· τάφῳ κατεκρύβη τὸ σῶμα. ἐξῳδήκει κατὰ τὸ εἰκὸς ἤδη, καὶ πρὸς διαφθορὰν διελύετο, μυδῶντος ἐν τῷ εὐρῶτι τῆς γῆς, καὶ διαπίπτοντος ἐπ' ἀνάγκης τοῦ σώματος. φευκτὸν ἦν τὸ πρᾶγμα, βιαζομένης τῆς φύσεως τὸ διαλυθὲν εἰς δυσωδίαν ἀποδιδόναι πάλιν τῇ ζωῇ. τότε τὸ ἀπιστούμενον τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως ἔργον δι' ἐναργεστέρου τοῦ θαύματος εἰς ἀπόδειξιν ἄγεται. οὐδὲ γὰρ ἐκ νόσου τις ἀνίσταται χαλεπῆς, οὐδὲ πρὸς ταῖς τελευταίαις ὢν ἀναπνοαῖς εἰς τὴν ζωὴν ἐπανάγεται, οὐδὲ παιδίον ἀρτιθανὲς ζωοποιεῖται, οὐδὲ μέλλων τῷ τάφῳ προσάγεσθαι νεανίας πάλιν ἐκ τῆς σοροῦ ἀναλύεται· ἀλλ' ἀνὴρ τῶν ἐξώρων, νεκρὸς, ἕωλος, ἐξῳδηκὼς ἤδη, καὶ λελυμένος, ὡς μηδὲ τοῖς ἐπιτηδείοις ἀνεκτὸν εἶναι προσεγγίσαι τῷ τάφῳ τὸν κύριον, διὰ τὴν ἐγκειμένην ἀηδίαν τοῦ διαπεπτωκότος σώματος, μιᾷ κλήσει ζωοποιηθεὶς πιστοῦται τὸ κήρυγμα τῆς ἀναστάσεως, τουτέστι, τὸ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ προσδοκώμενον, ὃ ἐπὶ μέρους τῇ πείρᾳ ἐμάθομεν. καθάπερ γὰρ ἐν τῇ τοῦ παντὸς ἀναστοιχειώσει φησὶν ὁ ἀπόστολος, αὐτὸν καταβήσεσθαι τὸν κύριον ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ διὰ σάλπιγγος εἰς ἀφθαρσίαν τοὺς νεκροὺς διαναστήσειν· οὕτω καὶ νῦν οἷόν τινα ὕπνον τὸν θάνατον, τῇ φωνῇ τοῦ προστάγματος ὁ ἐν τῷ τάφῳ ἀποσεισάμενος, καὶ ἀποτινάξας ἑαυτοῦ τὴν ἐπιγινομένην διαφθορὰν τῇ νεκρότητι,

A ſatis & loci & facultatis morti eſſet in abſentia vitæ, ad efficiendum id morbi ope, quod ipſi eſt proprium. Lazaro quidem quid accidiſſet quum eſſent in Galilæa, diſcipulis indicat: atque etiam profectionem ad illum ſuam, vt iacentem excitaret. Sed illi rerum ſuarum trepidi, propter immanitatem Iudæorum, graue ac periculoſum ſibi fore ſtatuebant, ſi tali tempore in Iudæam redirent, ac ſemet homicidis mactandos præberent. Itaque moram ex mora nectentes, ſerò tamdem è Galilæa reuertuntur. Nam Domini poteſtas, ipſorum B erat voluntate ſuperior. itaque ducebantur ab ipſo diſcipuli, vt apud Bethaniam initia myſterij de reſurrectione, qua hominum aliquando genus excitabitur vniuerſè, perciperent. toti iam dies erant elapſi quatuor: iuſta mortuo iampridẽ facta: corpus ſepulchro conditum. id vero ſimile eſt iam tum intumuiſſe, comparatúmque ad interitum fuiſſe, cadauere ipſo in illuuie terræ neceſſariò diffluente. Res ipſa fœda, tantúmque non abominanda, cogi nimirum naturam id quod iam ita diſſoluiſ- C ſet, vt planè fœteret, vitæ reſtituere. Itaque tum haud dubiè prodigio quodam illuſtriori, genus humanum vniuerſè aliquando ex morte excitandum eſſe, demonſtratum eſt. Non enim graui quis morbo leuatur, neque is qui extremum ducebat ſpiritum, vitæ reſtituitur: neque puella recens mortua vitam recuperat, neque iuuenis iamiam ſepeliendus de ſandapila eximitur: ſed homo ætate prouectior, iampridẽ mortuus, marcidus, putreſcens ac diffluens, cuius ad tumulum, propter fœdum cadaueris halitum, vt Dominus accede- D ret, vix ipſi neceſſarij ferendum exiſtimabant. hic ergo vna voce vitam recuperans, fidem doctrinæ de reſurrectione conciliat: vt iam ſit exſpectandum vniuerſè, quod certis in partibus experientia verum eſſe docuit. Nam vt Apoſtolus memoriæ prodidit, eo tempore, (1. Theſſ. 4.) quo inſtaurabitur vniuerſitas rerum, Dominum ipſum quadam quaſi cum militari conclamatione, per vocem diuinorum nunciorum principis, ac tubæ clangorem mortuos ad cõditionem interitus expertem ſuſcitaturum: ſic nunc etiam Lazarus tumulo conditus, ad vocem imperiúmque Domini mortem inſtar ſomni excutiens: & putrefactione, quæ mortuum continuò occupauerat, abiecta:

integer & incolumis de ſepulchro proſilit, ne vinculis quidem ipſum, quibus cùm manus tùm pedes erant conſtricti, impedientibus. Ecquid hæc ad confirmandã de reſurrectione perſuaſionem leuia tibi videntur? etiámne quid de hac certius deſideras? Non temerè mihi Dominus hoc apud Capharnaumanos ciues, tamquam ex ipſorum perſona dixiſſe videtur: Omnino mihi tritum

Luc. 4.

illud hominum vſurpatione verbum obijcitis, Medice teipſum curato. Nam par erat, vt qui homines per edita in alienis corporibus miracula condocefaciebat, vt reſurrectionem fore crederent, idem etiam illo in corpore quod à nobis ſumpſerat, comprobaret. In aliis doctrinam hanc efficaciter declaratam confirmatámque vidiſti. Morti proximos, puellam recens mortuam, iuuenem delatum etiam ad tumulum, cadauer denique putreſcens: omnes hos ad vnius vocis imperium morte relicta, rurſus in vitam commigrantes vidiſti. Iámne & illos videre lubet excitatos, qui in vulneribus & ſanguine mortem obiuerunt: ne quis in his fortè poteſtatem diuinam, mortuos in vitam reuocantem, eſſe imbecillã putet? In illum intuere, cuius perforatæ clauis manus fuerunt: in illum inquam, cui latus alterum haſta perfoſſum fuit. age digitos tuos per clauorum veſtigia circumfer: inſere manum in vulnus inflictum ab haſta. exiſtimabis facillimè, quouſque cuſpidis acies penetrauerit, ſi de vulneris amplitudine, quàm vehemens haſtæ fuerit impreſſio, coniecturam facias. Quàm enim altè ferrum penetraſſe neceſſe eſt, quum vulnus ipſum hominis manum inſertam capere potuerit? Hic ergo quũ excitatus à morte ſit, nemine opinor contradicente, verbis illis Apoſtoli nobis vti licebit: Quo pacto dicere nonnulli audent, reſurre-

1. Cor. 15.

ctionem mortuorum non fore? Quando igitur Domini vaticinia de hoc vera eſſe patet, quod & cæteris eius oraculis euentus reſponderit: fore autem reſurrectionem non verbis modò, ſed ipſa etiam re declarauerit, nonnullis in vitam per reſurrectionem reductis: quid deinceps prætexent aduerſarij cauſſæ, quo minus nobis aſſentiantur? Cur non valere iuſſis omnibus, qui per philoſophiam inaneiſque fraudes capti, ſimplicem & inornatam veritatis perſuaſionem

A ἄρτιος καὶ ζῶος τοῦ τάφου ἐξάλλεται, μηδὲ τῷ δεσμῷ τῷ περὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειριῶν κωλυθεὶς πρὸς τὴν ἔξοδον. ἆρα μικρὰ ταῦτα πρὸς πίστιν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως; εἰ ζητεῖς καὶ δι' ἑτέρων βεβαιωθῆναί σοι τὴν περὶ τούτου κρίσιν; ἀλλά μοι δοκεῖ μὴ μάτην τοῖς κατὰ Καφαρναοὺμ εἰρηκέναι, ὡς ἐκ προσώπου τῶν ἀνθρώπων ὁ κύριος τοῦτο πρὸς ἑαυτὸν λέγων· πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην, ἰατρὲ θεράπευσον σεαυτόν. ἔδει γὰρ ἐν ἑτέροις σώμασι προσεθίσαντα τοὺς ἀν-

B θρώπους τῷ κατὰ τὴν ἀνάστασιν θαύματι, ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπῳ βεβαιῶσαι τὸν λόγον. εἶδες ἐν ἑτέροις ἐνεργὸν τὸ κήρυγμα. τοὺς τεθνήξεσθαι μέλλοντας, τὸ παιδίον τὸ τοῦ ζῆν ἄρτι παυσάμενον, τὸν πρὸς τῷ τάφῳ νεανίαν, τὸν διεφθορότα νεκρόν, πάντας κατὰ τὸ ἴσον ἑνὶ προστάγματι πρὸς τὴν ζωὴν ἀναλύοντας. ζητεῖς καὶ τοὺς διὰ τραυμάτων καὶ αἵματος ἐν τῷ θανάτῳ γεγονότας, μή τις ἐπὶ τούτων ἀτονία τῆς ζωοποιοῦ δυνάμεως λύῃ τὴν χάριν; εἶδε τὸν ἐν ἥλοις διαπαρέντα τὰς χεῖρας. εἶδε τὸν τὴν πλευρὰν λόγχῃ διαπαρεῖ-

C θαι. διένεγκε τοὺς δακτύλους σου διὰ τῶν τύπων τῶν ἥλων. ἔμβαλε τὴν χεῖρά σου τῷ ἐκ τῆς λόγχης τραύματι. στοχάζῃ πάντως ἐπὶ πόσον εἰκὸς ἦν εἰς τὸ ἐντὸς τὴν αἰχμὴν διαδῦναι, διὰ τοῦ πλάτους τῆς ὠτειλῆς, τὴν ἐπὶ τὸ ἔσω πάροδον λογιζόμενος. ἡ γὰρ εἴσοδον χειρὸς ἀνθρωπίνης χωρήσασα πληγή, πόσον ἐντὸς τοῦ βάθους γεγυμνῶσθαι τὸν σίδηρον ὑποδείκνυσιν; εἰ οὖν οὗτος ἐγήγερται, εὔκολον ἂν εἴη τὸ ἀποστολικὸν ἐπιφθέγξασθαι. πῶς λέ-

D γουσί τινες, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; ἐπεὶ τοίνυν πᾶσα μὲν προῤῥησις τοῦ κυρίου διὰ τῆς τῶν γεγονότων μαρτυρίας ἀληθὴς ἐπιδείκνυται, τοῦτο δὲ οὐ λόγῳ μεμαθήκαμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπὶ τὴν ζωὴν ἐξ ἀναστάσεως ἐπανελθόντων, ἔργῳ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐπαγγελίας ἐλάβομεν· τίς ὑπολείπεται τοῖς μὴ πιστεύουσιν ἀφορμή; οὐκ ἐῤῥῶσθαι φράσαντες τοῖς διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης παρακρουομένοις τὴν ἀκατά-

σκῦλον πίστιν, ψιλῆς ἐχόμεθα τῆς ὁμολογίας; μαθόντες ἐν ὀλίγῳ διὰ τοῦ προφήτου τὸν τρόπον τῆς χάριτος, δι᾽ ὧν φησίν· ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. ὅτε καὶ εὐφραίνεσθαι τὸν κύριον ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ λέγει, ἐκλειπόντων τῶν ἁμαρτωλῶν ἀπὸ τῆς γῆς. πῶς γάρ τις ἐξ ἁμαρτίας ὀνομασθήσεται, τῆς ἁμαρτίας οὐκ οὔσης;

A auerſantur, nudæ potius profeſſioni huius adhærebimus? præſertim quum de verbis vatis, numero paucis, quo pacto reuocaturus in vitam ſit Deus homines, intelligere liceat. Auferes, inquit, ab eis ſpiritum ipſorum, & amiſſa continuò vita in puluerem priſtinum redigentur. Emittes ſpiritum tuum, & de integro creabuntur, innouata ipſius etiam terræ facie. Illo quidem tempore vates addit, fore vt ſuis ex operibus Dominus voluptatem capiat, ſublatis de terra ſceleratis hominibus. Quo enim pacto quis eo nomine tum appellari poterit, ipſa re planè ſublata & abolita? Pſal. 103.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κϛʹ.

Ὅτι οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἡ ἀνάστασις.

ΑΛΛ᾽ εἰσί τινες, οἳ διὰ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἀτονίαν, πρὸς τὰ ἡμέτερα μέτρα τὴν θείαν δύναμιν κρίνοντες, τὸ ἡμῖν ἀχώρητον οὐδὲ Θεῷ δυνατὸν εἶναι κατασκευάζουσι. δεικνύουσι γὰρ τήν τε τῶν ἀρχαίων νεκρῶν τὸν ἀφανισμόν, τῶν τε διὰ πυρὸς ἀποτεφρωθέντων τὰ λείψανα, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τὰ σαρκοβόρα τῶν ζώων τῷ λόγῳ προφέρουσι, καὶ τὸν ἰχθὺν τῷ ἰδίῳ σώματι τὴν σάρκα τοῦ ναυαγήσαντος ἀναλαβόντα, καὶ τοῦτον πάλιν τροφὴν ἀνθρώπων γινόμενον, καὶ εἰς τὸν τοῦ βεβρωκότος ὄγκον μεταχωρήσαντα διὰ τῆς πέψεως. καὶ πολλὰ τοιαῦτα μικροπρεπῆ, καὶ τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας ἀνάξια, ἐπ᾽ ἀνατροπῇ τοῦ δόγματος διεξέρχονται. ὡς οὐ δυναμένου τοῦ Θεοῦ πάλιν διὰ τῶν αὐτῶν ὁδῶν, δι᾽ ἀναλύσεως ἀποκαταστῆσαι τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἴδιον. ἀλλ᾽ ἡμεῖς ἐν ὀλίγῳ τὰς μακρὰς αὐτῶν τῆς λογικῆς ματαιότητος περιδρομὰς ὑποτεμνόμεθα, ὁμολογοῦντες τὴν μὲν διάλυσιν τοῦ σώματος εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστηκε, γίνεσθαι, καὶ οὐ μόνον τὴν γῆν κατὰ τὸν θεῖον λόγον εἰς τὴν γῆν ἀναλύεσθαι· ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα, καὶ τὸ ὑγρὸν προσχωρεῖν τῷ ὁμοφύλῳ, καὶ ἑκάστου τῶν ἐν ἡμῖν πρὸς τὸ συγγενὲς τὴν μεταχώρησιν γίνεσθαι, κἂν τοῖς σαρκοβόροις ὀρνέοις, κἂν τοῖς ὠμοτάτοις θηρίοις ἀναμιχθῇ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα διὰ τῆς

B

CAPVT XXVI.

Reſurrectionem fore, abhorrens à vero non videri.

VERVM nonnulli ſunt, qui ob humanarum cogitationum imbecillitatem eò feruntur, vt Dei poteſtatem ad virium noſtrarũ modulum exigant: & quod ingenij noſtri facultas non capit, ne quidem à Deo præſtari poſſe affirment. Nam reſpicere nos ad eos iubent, qui olim mortui, ádque nihilum ſunt redacti: tum quorum corpora rogis impoſita & concremata ſunt. C Obijcit eorum nobis oratio carniuoras belluas, atque etiam piſces, qui hominum naufragiis eiectorum carnes deglutiuerint. Addunt, vſuuenire, vt iis viciſſim homines veſcantur, & concoctos ſuam in carnem cõuertant. Huiuſmodi multa recenſent, per profectò leuia, & eximia Dei poteſtate indigna, vt noſtram de reſurrectione doctrinam euertant. Quaſi verò nequeat Deus quod homini eſt cuique proprium reſtituere, D priſtinum ad ſtatum per eaſdem veluti vias redeunti. Sed nos prolixas ipſorum, ineptè ac temerè declamitantium, ambages præcidamus: fateamúrque reſolui corpus hominis illas in partes; quibus ex partibus conſtet: neque terram modò, quemadmodum ſermo diuinus loquitur, ad terram reduci: ſed & aërem & humorem ad ea quę generis eiuſdem ſunt, ſe conferre: omnibus in nobis partibus ad res ſibi cognatas tendentibus, ſiue adeò corpus humanũ à carniuoris

auibus, ſiue immanibus belluis, ſiue piſcibus deuoretur, ſiue denique rogo impoſitum in fumos ac cineres redigatur. Quocumque autem loco eſſe hominis corpus ſtatuamus, id quidem conſtabit opinor, hoc in mundo illud haud dubiè contineri. Mundum porrò Dei poſitum eſſe in manu, litteræ diuinitùs traditæ
Pſal. 94. docent. Quòd ſi tu ea non ignoras, quæ manu tua continentur: cur Deum minus eſſe perſpicacem, quàm tu ſis, exiſtimas: quaſi non accuratè omnia quæ palma ſua complectitur, nota perſpectáque habeat?

βρώσεως, κἂν ὑπὸ τὸν ὀδόντα τῶν ἰχθύων ἔλθῃ, κἂν εἰς ἀτμοὺς καὶ κόνιν μεταβληθῇ τῷ πυρί. ὅπου δ' ἄν τις καθ' ὑπόθεσιν περιενέγκῃ τῷ λόγῳ τὸν ἄνθρωπον, ἐντὸς τοῦ κόσμου πάντως ἐστί. τοῦτον δὲ τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ περικρατεῖσθαι, ἡ θεόπνευστος διδάσκει φωνή. εἰ οὖν σύ τι τῶν ἐν τῇ σῇ παλάμῃ οὐκ ἀγνοεῖς, ἆρ' οἴει τῆς σῆς δυνάμεως ἀτονωτέραν εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν; ὡς μὴ ἂν ἐξευρεῖν τῶν ἐμπεριεχομένων ὑπὸ τῆς θείας σπιθαμῆς τὴν ἀκρίβειαν;

CAPVT XXVII.

Fieri poſſe, vt ſparſo in elementa vniuerſitatis humano corpore, quod proprium tamen vnicuique eſt ex illa communitate reſtituatur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖʹ.

Ὅτι δυνατόν ἐστιν εἰς τὰ τοῦ παντὸς στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος διαλυθέντος, πάλιν ἐκ τοῦ κοινοῦ ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀποσωθῆναι.

AT enim, dum elementa vniuerſitatis intueris, fore per exiſtimas difficile, vt ex communitate id quod corporum ſingulorum proprium eſt, aliquando rurſus confluat, poſtquam ſemel & ſpiritus in nobis cognatum in elementum diſperſus eſt, & calor, & humor, & partes terreæ, rebus ſui ſcilicet generis ſingula permiſta ſunt. Cur obſecro de humanis etiam exemplis non colligis ratiocinando, diuinæ poteſtatis hoc terminos nō excedere? Non potes non aliquando iis in locis, quibus homines habitarent, communem animalium gregem vidiſſe, qui plurium eſſet. Hic ſi ſuos ad dominos deinde remitteretur, animaduertere potuiſti ſingulos animalia ſua recuperare, tum quòd ea dominorum ædibus aſſueuiſſent, tum quòd notis eſſent quibuſdam ſignata. Idem ſi de temetipſo cogitabis, haudquaquā à vero aberraueris. Nam quum animus affectione & amore à natura ſingulari corpus, in cuius quaſi contubernio fuit, proſequatur: iccirco ei de coniunctione priſtina quædam ineſt erga proprium corpus occulta ſiue affectio ſiue agnitio, natura quaſi notas ſingulis imprimente, ne illa quam diximus, in communitate omnia confunderentur, ſed quoddam ſingulorum diſcrimen remaneret. Quapropter quum animus ipſe

ΑΛΛΑ τυχὸν πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ παντὸς βλέπων, δύσκολον οἴει τοῦ ἐν ἡμῖν ἀέρος πρὸς τὸ συγγενὲς στοιχεῖον ἀναχυθέντος, καὶ τοῦ θερμοῦ τε καὶ ὑγροῦ, καὶ τοῦ γεώδους ὡσαύτως τοῖς ὁμοφύλοις ἐγκαταμιχθέντων, πάλιν ἐκ τοῦ κοινοῦ τὸ οἰκεῖον ἐπὶ τὸ ἴδιον ἀναδραμεῖν. εἶτα οὐ λογίζῃ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ὑποδειγμάτων, τὸ μηδὲ τοῦτο τῆς θείας δυνάμεως ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους. εἶδές που πάντως ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις οἰκήσεσι κοινὴν ἀγέλην ζώων τινῶν, ἐκ κοινοῦ συνισταμένην. ἀλλ' ὅταν πάλιν πρὸς τοὺς κεκτημένους αὐτὴ καταμερίζηται, ἥ τε πρὸς τοὺς οἴκους συνήθεια, καὶ τὰ ἐπικείμενα σημεῖα τὸ ἴδιον ἑκάστῳ ἀποκαθίστησι. τοιοῦτόν τι καὶ περὶ σεαυτὸν ἐννοῶν, οὐχ ἁμαρτήσεις τοῦ πρέποντος. φυσικῇ γάρ τινι σχέσει καὶ στοργῇ πρὸς τὸ συνοικῆσαν σῶμα τῆς ψυχῆς διακειμένης, ἔστι τις κατὰ τὸ λεληθὸς αὐτῇ διὰ τῆς συνανακράσεως τοῦ οἰκείου σχέσις τε καὶ ἐπίγνωσις, οἷον σημείων τινῶν παρὰ τῆς φύσεως ἐπικειμένων, δι' ὧν ἡ κοινότης ἀσύγχυτος μένει διακρινομένη τοῖς ἰδιάζουσι. τῆς τοίνυν ψυχῆς τὸ συγγενές τε

καὶ ἴδιον ἐφ' ἑαυτὴν πάλιν ἑλκούσης, τίς πόνος, εἰπέ μοι, τῇ θείᾳ δυνάμει κωλῦσαι τὴν οἰκείων τὴν συνδρομὴν, ἀῤῥήτῳ τινὶ τῇ τῆς φύσεως ὁλκῇ πρὸς τὸ ἴδιον ἐπειγομένων; τὸ γὰρ ἐπιδιαμένειν τινὰ τῇ ψυχῇ, καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν σημεῖα τοῦ ἡμετέρου συγκρίματος, δείκνυσιν ὁ κατὰ τὸν ᾅδην διάλογος, τῶν μὲν σωμάτων τοῖς τάφοις παραδοθέντων, γνωρίσματος δέ τινος σωματικοῦ ταῖς ψυχαῖς παραμείναντος, δι' οὗ καὶ ὁ Λάζαρος ἐγνωρίζετο, καὶ οὐκ ἠγνοεῖτο ὁ πλούσιος. οὐκοῦν οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστὶ, πάλιν πιστεύειν ἐκ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ ἴδιον τὴν ἀνάλυσιν γίνεσθαι τῶν ἀνισταμένων σωμάτων, καὶ μάλιστά γε τοῖς φιλοπονώτερον τὴν φύσιν ἡμῶν κατεξετάζουσι. οὔτε γὰρ δι' ὅλου ἐν ῥύσει καὶ μεταβολῇ τὸ ἡμέτερον. ἢ γὰρ ἂν ἄληπτον ἦν καθόλου τῷ μηδεμίαν στάσιν ἔχειν ἐκ φύσεως· ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀκριβέστερον λόγον, τὸ μέν τι ἕστηκε τῶν ἐν ἡμῖν, τὸ δὲ δι' ἀλλοιώσεως πρόεισιν. ἀλλοιοῦται μὲν γὰρ δι' αὐξήσεώς τε καὶ μειώσεως τὸ σῶμα, οἷόν τινα ἱμάτια, τὰς καθεξῆς ἡλικίας μετενδυόμενον. ἕστηκε δὲ διὰ πάσης τροπῆς ἀμετάβλητον ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ εἶδος, τῶν ἅπαξ ἐπιβληθέντων αὐτῷ παρὰ τῆς φύσεως σημείων οὐκ ἐξιστάμενον, ἀλλὰ πάσαις ταῖς κατὰ τὸ σῶμα τροπαῖς μετὰ τῶν ἰδίων ἐμφαινόμενον γνωρισμάτων. ὑφεξαιρείσθω δὲ τοῦ λόγου ἡ ἐκ πάθους ἀλλοίωσις, ἡ τῷ εἴδει ἐπισυμβαίνουσα. οἷον γάρ τι προσωπεῖον ἀλλότριον ἡ κατὰ τὴν νόσον ἀμορφία διαλαμβάνει τὸ εἶδος, ἧς τῷ λόγῳ περιαιρεθείσης, καθάπερ ἐπὶ Νεεμὰν τοῦ Σύρου, ἢ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἱστορηθέντων *, πάλιν τὸ κεκρυμμένον ὑπὸ τοῦ πάθους εἶδος, διὰ τῆς ὑγείας ἐν τοῖς ἰδίοις ἀνεφάνη γνωρίσμασι. τῷ δὴ θεοειδεῖ τῆς ψυχῆς οὐ τὸ ῥέον ἐν τῇ ἀλλοιώσει καὶ μεθιστάμενον, ἀλλὰ τὸ μόνιμόν τε καὶ ὡσαύτως ἔχον ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς συγκρίματι, τοῦτο προσφύεται. καὶ ἐπειδὴ τὰς κατὰ τὸ εἶδος διαφορὰς αἱ ποιαὶ τῆς κράσεως παραλλαγαὶ μεταμορφοῦσιν, ἡ δὲ κρᾶσις οὐκ ἄλλη τις παρὰ τὴν τῶν στοιχείων μῖξίν ἐστι, στοιχεῖα

A quidquid ſibi cognatum & proprium eſt, colligat: quis obſecro labor poteſtati diuinæ fuerit, impedire, vt ne cognata rurſus concurrant, quæ ductu naturæ quodam ineffabili ad ſe mutuò feruntur? In animo quidem, etiam poſt diremptum huius à corpore, ſigna quædã ſupereſſe, de quibus corpus noſtrum agnoſcat, declarat is, qui habitus eſt à diuite apud inferos ad Abrahamum ſermo. *Luc.16.* Nam quamuis eſſent tumulis mandata corpora, tamen nota quædam corporea inhærebat animo, de qua vti Lazarus agnoſcebatur, ita per eamdem ignotus eſſe diues ille non poterat.

B Nequaquam igitur abhorret à vero hæc perſuaſio, qua ex morte ſuſcitata corpora, communitate relicta, priſtinam ad proprietatem reuerſura ſtatuimus. Apparebit hoc in primis, ſi quis accuratiore ſtudio cognoſcẽdæ naturæ noſtræ ſe tradat. Nam exiſtimari non debet, eſſe nos vniuersè cùm fluxos, tùm mutationi obnoxios. Non enim vlla ratione compræhendi natura noſtra poſſet, ſi nulla ei tributa quies à motu foret. Itaque re diligentius indagata, reperiemus partim ſtabile quiddam in nobis eſſe,

C partim mutatione varium, quod numquam non fluxione ſua progrediatur. Nam corpus alterna viciſſitudine per accretionem ac diminutionem mutatur, & ętates vitæ ſuccedentes ſibi quaſi veſtes quaſdam induit. Idea verò eadem ſemper manet, extra omnem mutabilitatem poſita, neque notas inditas à natura ſibi amittit: ſed quæcumque corpori mutationes accidant, hæc nihilominus ſigna ſua, de quibus agnoſcatur, retinet. Excipienda tamen venit ea mutatio, quæ morbo aliquo ideæ contingit. Nam tum orta ex morbo defor-

D mitas ideam occupat, tamquam larua quædam: quam ſi ei cogitando adimamus, ſicut ab ea Syrus ille Neemanus, *4.Reg.5.* & decem infecti lepra, de quibus ſacro in Euangelio memoriæ proditum eſt, *Luc.17.* liberati fuerunt: ideam antehac morbi vi occultatam, recuperata ſanitate propriis notis conſpicuam rurſus elucere neceſſe eſt. Quamobrem diuinæ in nobis animi præſtantiſſimæque parti non illud fluxum ac mutabile: ſed quod in compage noſtra eſt perpetuum & ſemper idem, velut inſitum adhæret.

Quúmque diuerſa temperamenta diuerſas etiam ideas efficiant, ac temperamenta nihil ſint aliud quàm elementorum inter ſe commiſtio, de quibus quum alia

in rerũ vniuerſitate, tum hominis etiam corpus conſtat: neceſſe eſt, permanente in animo idea quaſi per expreſſionem ſigilli, non ignota ei eſſe quæ formam ipſam ſigillo impreſſerunt, omninóque illa tempore inſtaurationis omniũ rurſus veluti colliget ad ſeſe, quæcumque ad ideæ formam expreſſam congruent. congruent autẽ haud dubiè, quæcumque ab initio ideæ fuerint impreſſa. Igitur abſurdum non eſt, id quod eſt cuiuſque proprium, relicta communitate ad ſingulos rediturum. Viuum, quod vocant, argẽtum aiunt effuſum capſa loco ſupino puluereque oppleto, minutos in globulos conformatum paſſim ita per terrã diſpergi, vt nulla cum re, in quam incidit, commiſceatur. Quod ſi quis deinde multipliciter diſperſum viciſſim colligat, confluere ſua ſponte ſingula quæ generis eiuſdem ſunt, nullámque interijci rem poſſe quæ commiſtionem hanc impedire queat. Huiuſmodi quiddam & in humani corporis compage ſtatuendum exiſtimo. Quamprimùm diuinitùs ſigno quaſi dato conceſſa facultas ſit, partes ſibi conuenientes & cognatas miſceri ſponte ſua, neque quidquam ex hoc laboris moleſtiæve inſtauratori naturæ creari. Nam ne in iis quidem quæ terra proueniunt, magnopere naturam occupari videmus, vt vel triticum, vel milium, vel aliud quoduis ſemen, de quo frumentum aut legumina naſcuntur, in culmum, ariſtas, ſpicas conuertatur. Sua enim ſponte nutrimentum cuique ſemini conueniens, nullo naturæ negotio de communi ad ſingulorum vſum transfertur. Ergo ſi vniuerſis terra naſcentibus cõmuni quodam ſucco propoſito, quidquid eo nutriri neceſſe eſt, id attrahit alendi ſui cauſſa, quod ipſi conuenit: quid abſurdum, ſi hac etiam in doctrina de reſurrectione dicamus, perinde vt ſemina conuenientem ſuccum, ſic quoſlibet ex mortuis reſurgentes propria rurſus attrahere? De his omnibus adeò licet intelligere, nihil in reſurrectionis prædictione contineri, quod ſeparandum iis à rebus ſit, quas res per experientiã cognitas habemus. Quamquam profectò quod in nobis illuſtriſſimum eſt, ſilentio præterijmus: ipſum ſcilicet in nobis exiſtendi principium. Nam quis effectionem naturæ admirandam ignorat, quid nimirum aluus

A δὲ φαμὲν τὰ τῇ κατασκευῇ τοῦ παντὸς ὑποκείμενα, δι' ὧν καὶ τὸ ἀνθρώπινον συνέστηκε σῶμα, ἀναγκαίως τοῦ εἴδους οἷον ἐκμαγείου σφραγῖδος τῇ ψυχῇ παραμείναντος, οὐδὲ τὰ ἐναπομαξάμενα τῇ σφραγῖδι τὸν τύπον, ὑπ' αὐτῆς ἀγνοεῖται, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναστοιχειώσεως ἐκεῖνα δέχεται πάλιν πρὸς ἑαυτὴν, ἅπερ ἂν ἐναρμόσῃ τῷ τύπῳ τοῦ εἴδους. ἐναρμόσει δὲ πάντως ἐκεῖνα, ὅσα κατ' ἀρχὰς ἐνετυπώθη τῷ εἴδει. οὐκοῦν οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστὶ, πάλιν ἐκ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ

B καθέκαστον ἐπανελθεῖν τὸ ἴδιον. λέγεται δὲ καὶ τὴν ὑδράργυρον προχυθεῖσαν τοῦ περιέχοντος, καθ' ὑπτίου τινὸς καὶ κονιορτώδους χωρίου, εἰς λεπτὰ σφαιρωθεῖσαν, κατὰ τὴν γῆν διασκιδνᾶσθαι, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐπιτυχόντων ἐμμιγνυμένην. εἰ δέ τις πάλιν τὸ πολλαχῇ κατεσπαρμένον εἰς ἓν συναγείρειεν, αὐτομάτως ἀναχεῖσθαι πρὸς τὸ ὁμόφυλον, οὐδενὶ μέσῳ πρὸς τὴν οἰκείαν μίξιν διειργομένην. τοιοῦτόν τι χρὴ καὶ νομίζειν καὶ περὶ τὸ ἀνθρώπινον σύγκριμα γίνεσθαι. εἰ μόνον γένοιτο παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ ἐνδόσιμον, αὐτομάτως τὰ κατάλληλα μέρη τοῖς οἰ-

C κείοις ἐπανακίρνασθαι, μηδεμιᾶς ἐργασίας τῷ ἀναστοιχειοῦντι τὴν φύσιν διὰ τούτων ἐγγινομένης. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ γῇ φυομένων, οὐδένα πόνον ὁρῶμεν τῆς φύσεως ἐπὶ τὸν πυρὸν, ἢ τὸν κέγχρον, ἢ ἄλλο τι τῶν σιτηρῶν ἢ χεδροπῶν σπερμάτων, ἐν τῷ μεταβάλλειν εἰς καλάμην καὶ ἀθέρας καὶ ἀστάχυας. ἀπραγματεύτως γὰρ κατὰ τὸ αὐτόματον ἡ κατάλληλος τροφὴ ἐκ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὴν ἑκάστου τῶν σπερμάτων ἰδιότητα μεταβαίνει. εἰ οὖν κοινῆς πᾶσι τοῖς φυομένοις τῆς ἰκμάδος ὑποκειμένης, ἕκαστον τῶν δι' αὐτῆς τρεφομένων τὸ κατάλληλον ἔσπασεν εἰς τὴν τοῦ οἰκείου

D προσθήκην· τί καινὸν, εἰ καὶ ἐν τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ παρ' ἑκάστου τῶν ἀνισταμένων, καθὼς ἐπὶ τῶν σπερμάτων, συμβαίνει οὕτως γίνεσθαι τὴν τοῦ οἰκείου ὁλκήν; ὥστε ἐξ ἁπάντων δυνατὸν εἶναι μαθεῖν, μηδὲν ἔξω τῶν τῇ πείρᾳ γνωριζομένων τὸ κήρυγμα περιέχειν τῆς ἀναστάσεως. καίτοι γε τὸ γνωριμώτατον τῶν ἡμετέρων ἐσιωπήσαμεν, αὐτὴν λέγω τὴν πρώτην τῆς συστάσεως ἡμῶν ἀφορμήν. τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὴν θαυματοποιΐαν τῆς φύσεως, τί λαβοῦσα ἡ μη-

A πρῶα ποιεῖ, τί ἀπεργάζεται; ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅπως ἁπλοῦν ἐστί πού τινα, καὶ ὁμοιομερές ἐστι τὸ εἰς ἀφορμὴν τῆς συστάσεως τοῦ σώματος τοῖς σπλάγχνοις καταβαλλόμενον; τὴν δὲ ποικιλίαν τοῦ κατασκευαζομένου συγκρίματος τίς λόγος ἐκδιηγήσεται; τίς δ' ἂν μὴ τῇ κοινῇ φύσει τὸ τοιοῦτον μαθὼν, δυνατὸν ἡγήσαιτο τὸ γινόμενον, ὅτι τὸ βραχύ τι καὶ ἀντ' οὐδενὸς ἐκεῖνο τοῦ τοσούτου πράγματός ἐστιν ἀρχή; μέγα δέ φημι, οὐ μόνον εἰς τὴν κατὰ τὸ σῶμα βλέπων διάπλασιν, ἀλλ' ὃ περὶ τούτου θαυμάζειν ἄξιον, αὐτὴν λέγω τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ περὶ αὐτὴν θεωρούμενα.
B

materna capiat, & quid de eo efficiat? An non vides quàm ſit quodam modo ſimplex, & quàm minimè miſtū, quippe quod diſſimilibus natura partibus non conſtet, quod maternis in viſceribus deponitur, vt ex eo corpus hominis conſtituatur? At quæ tandem oratio explicando varietatem cōpagis ipſius, quæ paratur, enarret? Quis obſecro fieri poſſe putaret, ſi hæc communi naturæ ductu perſpecta non haberet, vt exiguum illud ac propè nullius momenti, tam eximij operis principium foret? eximij dico, non ad corporis ſolum conformationem reſpiciens: ſed ad ipſum etiam animum, & quæ animo continentur, quando hic multo magis admirationem meretur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας προϋφεστάναι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων, ἢ τὸ ἔμπαλιν πρὸ τῶν ψυχῶν διαπεπλάσθαι τὰ σώματα. ἐν ᾧ τις καὶ ἀνατροπὴ τῆς κατὰ τὰς μετεμψυχώσεις μυθοποιΐας.

Τάχα γὰρ οὐκ ἔξω τῆς προκειμένης ἡμῖν πραγματείας ἐστὶ, τὸ διεξετάσαι τὸ ἀμφιβαλλόμενον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις περὶ ψυχῆς τε καὶ σώματος. C τοῖς μὲν γὰρ τῶν πρὸ ἡμῶν δοκεῖ, οἷς ὁ περὶ τῶν ἀρχῶν ἐπραγματεύθη λόγος, καθάπερ τινὰ δῆμον ἐν ἰδιαζούσῃ πολιτείᾳ τὰς ψυχὰς προϋφεστάναι λέγειν. προκεῖσθαι δὲ κἀκεῖ πάντα τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα. καὶ παραμένουσαν μὲν ἐν τῷ καλῷ τὴν ψυχὴν, τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπλοκῆς μένειν ἀπείρατον. εἰ δὲ καὶ ἀπορρυῇ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας, D πρὸς τὸν τῇδε βίον καταλισθαίνειν, καὶ οὕτως ἐν σώματι γίνεσθαι. ἕτεροι δὲ τῇ κατὰ τὸν Μωϋσέα τάξει τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου προσέχοντες, δευτέραν εἶναι τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος κατὰ τὸν χρόνον φασίν. ἐπειδὴ πρῶτον λαβὼν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. εἶθ' οὕτως ἐψύχωσε διὰ τοῦ ἐμφυσήματος. καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ προτιμοτέραν ἀποδεικνύουσι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα, τῆς ἐπεισκρινομένης τὴν προδιαπε-

CAPVT XXVIII.

Aduerſus eos qui animos ante corpora tradunt exiſtere: vel contrà, corpora prius quàm animos, eſſe condita. Fabulis etiam conſentanea de animorum migrationibus doctrina euertitur.

Fortaſſis enim ab inſtituto ſermone alienum non fuerit, ſi in id quod de animo & corpore paſſim in eccleſiis controuertitur, inquiramus. quidam enim ſuperioris memoriæ Doctores, qui commentarios de Principiis ſcripſerunt, animos hominum quaſi quamdam nationem, ſeorſum quadam in republica exiſtere longè ante corpora tradunt. Ibidem eis quum vitiorum tum virtutis eſſe propoſita exempla. Et animos quidem conſtanter virtutis & honeſti ſtudio deditos, planè cum corporibus non copulari. Sin autem boni fructu & coniunctione excidant: tum ſcilicet eos in hanc vitam prolabi, & in corpora hoc pacto immitti. Alij contrà ſeriei creationis, qua formatus eſt homo, à Moſe deſcriptæ inhærendo, animum corpore ortu poſteriorem eſſe aiunt. Deum namque commemorat Moſes primùm de terra ſumpta puluere hominem finxiſſe, deinde per inſpirationem animum ei indidiſſe. Geneſ.1. Hac illi ratione prẹſtantiorē eſſe animo carnem probare conantur, qui carni iam antè

creatæ ſit inditus. Aiunt enim, animum corporis cauſſa factum eſſe, ne opus hoc Dei à reſpiratione ac motu deſtitueretur. Quidquid autem alterius cauſſa fiat, illo eſſe haud dubiè vilius, cuius cauſſa inſtituatur. nimirum & in Euangelio ratiocinationẽ huiuſmodi quamdam eſſe, quum animus cibo potior eſſe dicitur, corpus veſtimento: quando illa horum cauſſa facta ſint. Non enim animus alimenti, neque corpus veſtis eſt cauſſa conditum: ſed quum hæc iam exiſterent, ad vſum eorũ illa ſunt comparata. Vtraque opinio quum repræhenſionem mereatur, tam eorum qui animos proprio quodam in ſtatu ante corpora viuere nugantur, quàm qui eos poſt corpora primùm condi exiſtimant: operæpretium fuerit in omnia ſtudioſè inquirere, quæ in explicandis vtriuſque partis decretis in medium afferuntur. At enim accuratè aduerſus rationes vtrimque productas quaſi pugnando progredi, & omnia quæ in his opinionibus abſurda ſunt retegendo patefacere: id verò & orationem prolixam, & temporis non parum requireret. iccirco breuiter, quantum eius fieri poterit, conſideratis vtriuſque partis argumentis, ita deinde quod propriè inſtituimus, proſequemur. Qui partem priorem defendunt, & rempublicã animorum quamdam priorẽ vita in corpore noſtra conſtituunt: mihi quidem à Græcanicis illis diſciplinis hominum doctrinæ veritatis ignarorum immunes eſſe non videntur, qui fabulas quaſdam de animorum ex aliis in alia corpora migrationibus commenti ſunt. Nam ſi quis accuratè rem exiſtimet, omnino delabi ipſorum orationem ad id inueniet, quod proditum eſt memoriæ, quemdam de Græcis ſapientibus dixiſſe, Fuiſſe nimirum ſeſe aliquando & virum, & feminam, & inter aues volitaſſe, & factum eſſe deinde arbuſtum, atque etiã vitam in aquis egiſſe. Meo quidem iudicio propè aberat à veritate hæc ipſius oratio, qui huiuſmodi quiddam de ſe profiteretur. Profectò enim ranarum graculorúmque more garriebat, conſentaneámq. brutæ piſcium naturæ & quercuum ſenſus expertium doctrinã proferebat, qui vnum eundémq. animum in res adeò multas immigraſſe diceret. Eſt autẽ abſurdæ huius opinionis hęc cauſſa, quòd ante corpora exiſtere animos credebãt. Nam vbi ſemel hoc exiſtimari ceptum

Matth. 6.

A πλασμένην. λέγουσι γὰρ διὰ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν γενέσθαι, ὡς ἂν μὴ ἄπνουν τι καὶ ἀκίνητον εἴη τὸ πλάσμα. πᾶν δὲ τὸ διά τι γινόμενον, ἀτιμότερον πάντως ἐστὶ τοῦ δι' ὃ γίνεται. καθὼς τὸ εὐαγγέλιον λέγει, ὅτι πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος, διότι τούτων ἕνεκεν ἐκεῖνα. οὐ γὰρ διὰ τὴν τροφὴν ἡ ψυχὴ, οὐδὲ τοῦ ἐνδύματος χάριν κατεσκευάσθη τὰ σώματα, ἀλλὰ τούτων ὄντων, ἐκεῖνα διὰ τὴν χρείαν προσεξευρέθη. ἐπεὶ οὖν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ὑπολήψεσιν ὁ λόγος ὑπαίτιος, τῶν τε προ-

B βιοτεύειν τὰς ψυχὰς ἐν ἰδίᾳ τινὶ καταστάσει μυθολογούντων, καὶ τῶν ὑστέρας τῶν σωμάτων κατασκευάζεσθαι νομιζόντων· ἀναγκαῖον ἂν εἴη μηδὲν τῶν λεγομένων ἐν τοῖς δόγμασι περιϊδεῖν ἀνεξέταστον. ἀλλὰ τὸ μὲν δι' ἀκριβείας πρὸς ἑκατέρωθεν γυμνάζειν λόγους, καὶ πάσας ἐκκαλύπτειν τὰς ἐγκειμένας ἀτοπίας ταῖς ὑπολήψεσι, μακροῦ ἂν δέοιτο καὶ χρόνου καὶ λόγου. δι' ὀλίγων δὲ, καθὼς ἐστὶ δυνατὸν, ἑκάτερα τῶν εἰρημένων ἐπισκεψάμενοι, πάλιν τῶν προκειμένων ἀντιληψόμεθα. οἱ τῷ

C προτέρῳ παριστάμενοι λόγῳ, καὶ πρεσβυτέραν τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς τὴν πολιτείαν τῶν ψυχῶν δογματίζοντες, οὔ μοι δοκοῦσι τῶν Ἑλληνικῶν καθαρεύειν δογμάτων, τῶν περὶ τῆς μετενσωματώσεως αὐτοῖς μεμυθολογημένων. εἰ γάρ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, πρὸς τοῦτο κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην τὸν λόγον αὐτοῖς εὑρήσει κατασυρόμενον, ὅν φασι τινὰ τῶν παρ' ἐκείνοις σοφῶν εἰρηκέναι, ὅτι ἀνὴρ γενόμενος ὁ αὐτὸς, καὶ γυναικὸς σῶμα μετημφιάσατο, καὶ μετ' ὀρνέων ἀνέπτη, καὶ θάμνος ἔφυ, καὶ τὸν

D ἔνυδρον ἔλαχε βίον. οὐ πόρρω τῆς ἀληθείας κατά γε τὴν ἐμὴν κρίσιν φερόμενος, ὁ περὶ αὐτοῦ ταῦτα λέγων. ὄντως γὰρ βατράχων τινῶν ἢ κολοιῶν φλυαρίας, ἢ ἀλογίας ἰχθύων, ἢ δρυῶν ἀναισθησίας ἄξια τὰ τοιαῦτα δόγματα, τὸ μίαν ψυχὴν λέγειν διὰ τοσούτων ἐλθεῖν. τῆς δὲ τοιαύτης ἀτοπίας αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, τὸ προϋφεστάναι τὰς ψυχὰς οἴεσθαι. δι' ἀκολούθου γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ τοιούτου δόγματος

τος ἐπὶ τὸ προσεχές τε καὶ παρακείμενον τὸν λόγον προάγουσα, μέχρι τίνος περατουμένη διέξεισιν. εἰ γὰρ διά τινος κακίας ἀποσπασθεῖσα τῆς ὑψηλοτέρας ἡ ψυχὴ πολιτείας, μετὰ τὸ (καθώς φασιν) ἅπαξ γεύσασθαι τοῦ σωματικοῦ βίου, πάλιν ἄνθρωπος γίνεται, ἐμπαθέστερος δὲ πάντως ὁ ἐν σαρκὶ βίος ὁμολογεῖται παρὰ τὸν ἀΐδιον καὶ ἀσώματον· ἀνάγκη πᾶσα τὴν ἐν τῷ τοιούτῳ γενομένην βίῳ, ἐν ᾧ πλείους αἱ πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν εἰσὶν ἀφορμαὶ, ἐν πλείονί τε κακίᾳ γενέσθαι, καὶ ἐμπαθεστέραν ἢ πρότερον διατεθῆναι. ἀνθρωπίνης δὲ ψυχῆς πάθος, ἡ πρὸς τὸ ἄλογόν ἐστιν ὁμοίωσις. τούτῳ δὲ προσοικειωθεῖσαν αὐτὴν, εἰς κτηνώδη φύσιν μεταῤῥυῆναι. ἅπαξ δὲ διὰ κακίας ὁδεύουσαν, μηδὲ ἐν ἀλόγῳ γενομένην, τῆς ἐπὶ τὸ κακὸν προόδου λῆξαί ποτε. ἡ γὰρ τοῦ κακοῦ στάσις, ἀρχὴ τῆς κατ' ἀρετήν ἐστιν ὁρμῆς· ἀρετὴ δὲ ἐν ἀλόγοις οὐκ ἔστιν. οὐκοῦν ἀεὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐξ ἀνάγκης ἀλλοιωθήσεται, πάντοτε πρὸς τὸ ἀτιμότερον προϊοῦσα, καὶ ἀεὶ τὸ χεῖρον τῆς ἐν ᾗ ἐστι, φύσεως ἐξευρίσκουσα. ὥσπερ δὲ τοῦ λογικοῦ τὸ αἰσθητὸν ὑποβέβηκεν, οὕτω καὶ ἀπὸ τούτου ἐπὶ τὸ ἀναίσθητον ἡ μετάπτωσις γίνεται. ἀλλὰ μέχρι τούτου προϊὼν ὁ λόγος αὐτοῖς, εἰ καὶ ἔξω τῆς ἀληθείας φέρεται, ἀλλά γε διά τινος ἀκολουθίας τὸ ἄτοπον ἐξ ἀτόπου μεταλαμβάνει. τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἤδη διὰ τῶν ἀσυναρτήτων αὐτοῖς τὸ δόγμα μυθοποιεῖται. ἡ μὲν γὰρ ἀκολουθία παντελῆ διαφθορὰν τῆς ψυχῆς ὑποδείκνυσιν. ἡ γὰρ ἅπαξ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας ἀπολισθήσασα, ἐν οὐδενὶ μέτρῳ κακίας στῆναι δυνήσεται, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὰ πάθη σχέσεως, ἀπὸ μὲν τοῦ λογικοῦ πρὸς τὸ ἄλογον μεταβήσεται. ἀπ' ἐκείνου δὲ πρὸς τὴν τῶν φυτῶν ἀναισθησίαν μετατεθήσεται. τῷ δὲ ἀναισθήτῳ γειτνιᾷ πως τὸ ἄψυχον· τούτῳ δὲ τὸ ἀνύπαρκτον ἕπεται. ὥστε καθόλου διὰ τῆς ἀκολουθίας πρὸς τὸ μὴ ὂν αὐτοῖς ἡ ψυχὴ μεταχωρήσει.

A fuit; ſemper vlterius ad proxima quæque progrediendo, & prodigioſa quædam proferendo, tamdem huc delapſi ſunt. Si enim animus aliquo ſe vitio polluens, poſtquam ſemel vitæ corporeæ guſtum percepit, vt ipſi loquuntur, de conditione ac ſtatu excelſiore quodam deiectus, in hominem immigrat: cuius omnino vita comparata cum illa æterna & incorporea, pluribus eſt perturbationibus obnoxia: neceſſe eſt illum exiſtentem in vita, quæ plures ad peccandum occaſiones habeat, pluribus etiam vitiis ſe inquinare: multóque magis, quàm antè, morbis & affectionibus eſſe deditum: qui morbi humanis in animis eiuſmodi ſunt, vt ſecundum hos animantibus à ratione deſtitutis conſimiles ſimus. Eis porrò ſi cognatus eſſe animus incipit, nimirum ad brutam ſeſe naturam demittit. Quumque adeò ſemel vitiorum quaſi ſemitam ingredi cœpit, ne tum quidem ad malum progredi deſinet, quum ad naturam rationis expertem peruenerit. Nam is tamdem mali finis eſt, à quo virtutis cultus incipit. ea verò cadere in animalia rationis expertia nequit. Iccirco ſemper animus in peius ruet viciſſitudine perpetua, naturámque deteriorem ea, qua continetur, inquiret. Vt autem naturæ rationis ornatæ præſtantia proxima illa eſt, quæ ſentit: ſic à ſentiente prolapſio fit ad eam, quæ ſenſus etiam expers eſt. Huc vſque progreſſa ipſorum oratio, quamquam extra veritatis limites feratur: tamen continua quadam conſequutionis ſerie de abſurdis abſurda colligit. Deinceps verò doctrina de fabulis meris conſtituta, rebus nullo planè pacto ne ſibi quidem cohærentibus pertexitur. Conſequitur enim porrò, animum prorſus interire. Nam qui ſemel de ſtatu excellente velut excidit, numquam vitiorum in curſu metam ad aliquam vbi deinde quieſcat, peruenire ſcilicet poterit: ſed propter ipſius animi erga morbos & perturbationes affectionem, de natura compote rationis, ad aliam huius expertem tranſibit. de hac rurſus ad plantas, ſenſu etiam carentes, quibus ea natura eſt proxima, in qua prorſus anima nulla eſt: poſt quam nihil eſt aliud reliquum, niſi de inanimo in nihilum commigratio. De quo colligi poteſt, animum per ipſorum rationes vniuerſè tamdem extinctum iri:

ideóque fieri non poſſe vllo pacto, vt ad ſtatum præſtantiorem redeat. At enim hi animum ex arbuſto ad hominem reducunt. quamobrem oſtendunt ſe ſtatuere, vitam in arbuſto præſtantiorem illa eſſe, quàm extra corpus animus agit. Eſt enim demonſtratum, non poſſe ad ſtatum deteriorem animum progredi, extra quàm ſi ad inferiora prolabatur. Eſt autem proximè infra naturam ſenſus expertem prorſus inanima, in quam continua ſerie doctrinæ ipſorum principium tamdem animum deducit. Quod ſi hoc velle ſe negant, fateantur neceſſe eſt, vel ad extremum prorſus animum naturæ ſenſus experti manere incluſum: vel ſi de hac ad vitam humanam reuertatur, id eſſe verum quod antè diximus ex hoc ſequi, præſtantiorem ſcilicet ab eis eam vitam ſtatui, quæ in lignis exiſtit, vita & conditione principe: quando à principe conditione fit ad vitium prolapſio, à natura verò ſenſus experte, ad vitam reditus. Ergo tota ipſorum ratio & capite caret, & fine, qua probare conantur animos antè quàm in carne viuant, inter ſe degere: vitiiſque primùm contaminatos corporibus alligari. Eorum verò qui aiunt ortu poſteriorem eſſe animum corpore, præcepta iam quædam eſt mente refutatio, quæ deinceps in iis quæ ſequuntur, à nobis exponetur. Itaque ſic concludamus, vt eſſe partis vtriuſque doctrinam æquè abijciendam pronunciemus. Noſtra verò hac tota in re ſententia, media inter opinionem vtramque via incedendo, ipſam ad veritatem ſeſe diriget. eſt enim huiuſmodi. Animos neque ſecundum Grææ ſapientiæ errorem, vnà cum vniuerſitate in orbem agitatos, redditóſque per vitiorum contaminationem grauiores, quum pares eſſe curſu celerrimo poli motui nequeant, in terram delabi: neque corporis cauſſa tum primùm oriri, quum iam illud inſtar luteæ cuiuſdam ſtatuæ ſit conformatum. Nam ea ratione natura intelligentia prædita, luteo figmento deterior foret.

A οὐκοῦν ἀμήχανος αὐτῇ πάλιν ἐξ ἀνάγκης
ἔσται ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπάνοδος. ἀλλὰ μὴν
ἐκ θάμνου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον τὴν ψυχὴν
ἐπανάγουσιν. οὐκοῦν προτιμοτέραν τὴν ἐν
θάμνῳ ζωὴν τῆς ἀσωμάτου διαγωγῆς ἐκ
τούτων ἀποδεικνύουσιν. δέδεικται γὰρ, ὅτι ἡ
πρὸς τὸ χεῖρον γινομένη πρόοδος τῆς ψυχῆς,
πρὸς τὸ κατώτερον κατὰ τὸ εἰκὸς ὑποβήσε-
ται. ὑποβέβηκε δὲ τὴν ἀναίσθητον φύσιν τὸ
ἄψυχον, εἰς ὃ δι' ἀκολουθίας ἡ ἀρχὴ τοῦ δό-
γματος αὐτῶν τὴν ψυχὴν ἄγει. ἀλλ' ἐπειδὴ
B τοῦτο οὐ βούλονται· ἢ τῷ ἀναισθήτῳ τὴν ψυ-
χὴν ἐγκατακλείουσιν, ἢ εἴπερ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸν
ἀνθρώπινον αὐτὴν ἐπανάγοιεν βίον, προτι-
μότερον (καθὼς εἴρηται) τὸν ξυλώδη βίον τῆς
πρώτης ἀποδείξουσι καταστάσεως, εἴπερ ἐκεῖ-
θεν μὲν ἡ πρὸς κακίαν κατάπτωσις γέγονεν,
ἐντεῦθεν δὲ ἡ πρὸς ἀρετὴν ἐπάνοδος γίνε-
ται. οὐκοῦν ἀκέφαλός τις καὶ ἀτελὴς ὁ τοι-
οῦτος διελέγχεται λόγος, ὁ τὰς ψυχὰς ἐφ' ἑ-
αυτῶν πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς βιοτεύειν κα-
τασκευάζων, καὶ διὰ κακίας συνδεῖσθαι τοῖς
C σώμασι. τῶν δέ γε νεωτέραν τοῦ σώματος τὴν
ψυχὴν εἶναι λεγόντων, προκατεσκευάσθη
διὰ τῶν κατόπιν ἡ ἀτοπία. οὐκοῦν ἀπόβλη-
τος ἐπίσης ὁ παρ' ἀμφοτέρων λόγος. διὰ δὲ
τοῦ μέσου τῶν ὑπολήψεων εὐθύνειν οἶμαι δεῖν
ἐν ἀληθείᾳ τὸ ἡμέτερον δόγμα. ἔστι δὲ τοῦτο,
τὸ μήτε κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἀπάτην ἐν
κακίᾳ τινὶ βαρηθείσας τὰς τῷ παντὶ συμ-
περιπλούσας ψυχὰς, ἀδυναμίᾳ τοῦ συμ-
παραθέειν τῇ ὀξύτητι τῆς τοῦ πόλου κινήσεως,
D ἐπὶ τὴν γῆν καταπίπτειν οἴεσθαι· μηδ' αὖ
πάλιν οἱονεὶ πήλινον ἀνδριάντα προδιαπλα-
σθέντα τῷ λόγῳ τὸν ἄνθρωπον, τούτου ἕνεκα
τὴν ψυχὴν γίνεσθαι λέγειν. ἦ γὰρ ἂν ἀτι-
μοτέρα τοῦ πηλίνου πλάσματος ἡ νοερὰ φύ-
σις ἀπεδείχθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Κατασκευὴ τοῦ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ψυχῇ τε καὶ σώματι τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως εἶναι.

Ἀλλ' ἑνὸς ὄντος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ διὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος συνεστηκότος, μίαν αὐτοῦ καὶ κοινὴν τῆς συστάσεως τὴν ἀρχὴν ὑποτίθεσθαι, ὡς ἂν μὴ αὐτὸς ἑαυτοῦ πρεσβύτερός τε καὶ νεώτερος γένοιτο, τοῦ μὲν σωματικοῦ προτερεύοντος ἐν αὐτῷ, τοῦ δὲ ἑτέρου ἐφυστερίζοντος. ἀλλὰ τῇ μὲν προγνωστικῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, κατὰ τὸν μικρῷ πρόσθεν ἀποδοθέντα λόγον, ἅπαν προϋφεστάναι τὸ ἀνθρώπινον πλήρωμα λέγειν, συμμαρτυρούσης εἰς τοῦτο τῆς προφητείας, τῆς λεγούσης εἰδέναι τὰ πάντα τὸν Θεὸν πρὶν γενέσεως αὐτῶν. ἐν δὲ τῇ καθ' ἕκαστον δημιουργίᾳ μὴ προτεθῆναι τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, μήτε πρὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχήν, μήτε τὸ ἔμπαλιν. ὡς ἂν μὴ στασιάζοι πρὸς ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος τῇ κατὰ τὸν χρόνον διαφορᾷ μεριζόμενος. διπλῆς γὰρ τῆς φύσεως ἡμῶν νοουμένης, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, τοῦ τε φαινομένου ἀνθρώπου, καὶ τοῦ κεκρυμμένου· εἰ τὸ μὲν προϋπάρχοι, τὸ δὲ ἐπιγένοιτο, ἀτελής τις ἡ τοῦ δημιουργοῦντος ἀπελεγχθήσεται δύναμις, οὐ τῷ παντὶ κατὰ τὸ ἀθρόον ἐξαρκοῦσα, ἀλλὰ διαιρουμένη τὸ ἔργον, καὶ ἀνὰ μέρος περὶ ἑκάτερον τῶν ἡμισευμάτων ἀσχολουμένη. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ σίτῳ φαμὲν ἢ ἐν ἑτέρῳ τινὶ τῶν σπερμάτων, ἅπαν ἐμπεριειλῆφθαι τῇ δυνάμει τὸ κατὰ τὸν στάχυν εἶδος, τὸν χόρτον, τὴν καλάμην, τὰς διὰ μέσου ζώνας, τὸν καρπόν, τοὺς ἀνθέρικας, καὶ οὐδὲν τούτων ἐν τῷ τῆς φύσεως λόγῳ προϋπάρχειν, ἢ προγίνεσθαι φαμὲν τῇ φύσει τοῦ σπέρματος, ἀλλὰ τάξει μέν τινι φυσικῇ τὴν ἐγκειμένην τῷ σπέρματι δύναμιν φανεροῦσθαι, οὐ μὴν ἑτέραν ἐπεισκρίνεσθαι φύσιν. κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σπορὰν ὑπειλήφαμεν ἔχειν ἐν τῇ πρώτῃ τῆς συστάσεως ἀφορμῇ συνεσπαρμένην τὴν τῆς φύσεως δύναμιν.

CAPVT XXIX.

*Idem eſſe cùm animo, tum corpori, exi-
ſtendi principium, probatur.*

SED quum vnus & idem homo ſit,
qui corpore & animo conſtat: vnum
eſſe communéque tribuendum ei di-
cimus exiſtendi principium, ne parte
hac ſeipſo prior, altera iunior ſit & po-
ſterior. Dei ſcilicet vim cuncta proſpi-
B cientem, initio ſpeciem totam in crea-
tione complexam eſſe, vt ea iam tum
exiſteret, quemadmodum eſt antè de-
claratum, ipſo etiam vatis teſtimonio,
qui Deum noſſe omnia prius quàm o-
riantur, ait. Quocirca alterum alteri
præponi non debere, quaſi ſingularum
in partium creatione vel animus ſit ante
corpus conditus, vel è contrario corpus
ante animum. idque hanc potiſſimum
ob cauſſam, ne ſecum ipſe diſſidere vi-
deatur homo, tamquam diuerſas in
partes ob temporis in harum ortu di-
C ſcrimen diuiſus. Nam quum de Apo-
ſtoli ſententia, natura noſtra bifariam
intelligatur, vt alia ſit eius hominis na-
tura qui cerni à nobis poteſt, alia ho-
minis interius velut abditi & occultati:
ſi ſtatueremus alterum de his aliquan-
to prius ortum exſtitiſſe, quàm alterum
eſſe inciperet, planè hoc indicio foret,
conditoris poteſtatem non omnino
perfectam quamdam eſſe; propterea
quòd operi vniuerſo ſimul abſoluendo
non ſuffecerit, ideóque operas quaſi
interruperit, ac viciſſim in perficien-
dis ſingulis partibus ex ſemiſſe prius
D abſolutis occupata fuerit. Nimirum vt
in tritici grano vel quouis alio ſemine
totam ſpicæ vel frugum maturarũ ſpe-
ciem poteſtate, ſicuti loquimur, com-
prælienſam dicimus, & herbam, & cul-
mum, & internodia, & fructum, & ari-
ſtas: quum nihil horum altero in natura
prius reipſa exiſtat, vel oriatur citius,
ſed naturali ordine tamdem inſita ſe-
mini facultas ipſa appareat, nulla in ſe-
men alia ſe natura extrinſecus velut
inſinuante: ſic etiam exiſtimamus hu-
mano in ſemine, quum homo primùm
incipit oriri, facultatem naturalem
contineri, ſimul cum ipſo excretam.

Hanc porrò naturali quadam progreſſionis ſerie ad perfectionem ſui contendentem, paullatim ſe explicare ac patefacere. non quod extrinſecus aliquid recipiat, cuius ope ſui perfectionem adipiſcatur: ſed propria vi ad eam paullatim proficiendo peruenit. Animus adeò, quemadmodum ante corpus non exſtitit, ſic hominis initio ſine animo corpus eſſe dici verè nequit. Vnum eſt vtriuſque principium, quod ſecundum rationem quidem ſublimiorem prima in voluntate Dei, tamquam fundamento innititur: ratione autem altera, in ortus noſtri exordio ponendum eſt. Nam vt in eo quod materna in aluo ad conceptionem corporis deponitur, ante quàm formetur, perſpici articulata membrorum cohærentium diſtinctio nequit: ſic neque vis animi propria depræhendi in eodem poteſt antè, quàm ad effectiones ſuas illa progrediatur. Et quemadmodum nemini dubium eſt, idem illud in diuerſos artus diuerſáque viſcera conformari, nulla externa facultate, vt hoc perficiat, ingrediente: ſed facultate ipſi à natura inſita, opera & effectione ſua in hoc incumbente: eadem ratione de animo nobis cogitandum eſt, etiamſi per quaſdam effectiones in parte hominis externa & apparente, indicia de ſe nulla præbeat: nihilominus præſentem eſſe. Nam & futuri hominis forma poteſtate exiſtit in ſemine: atque iccirco latet, quòd velut in lucem producta conſpici prius nequeat, quàm neceſſarius rerum ordo permittat. ſic & animus eſt in eo, quamquam non appareat. Nam tum demum patebit eum adeſſe, quum aucto per accretionem corpore, ſua ſe propria & à natura inſita effectione oſtendet. Quum enim à mortuo corpore nulla ad conceptionem facultas excernatur, ſed ab animato & viuo: iccirco vero conſentaneum eſt, ne illud quidem mortuum & inanimum putandum, quod de corpore viuo ad procreandã rem viuam emittitur. Carnem certè quod attinet, omnino ea eſt & inanimum & mortuum per ſe quiddam. Mortalitas autem nonniſi animi eſt priuatio. At nemo dixerit, opinor, habitu priuationem priorem eſſe: quod ſequi neceſſe eſt, ſi quis carnem, quæ quiddam eſt inanimum, hoc eſt mortuum, aiat animo priorem eſſe. Quod ſi quis argumentum deſiderat illuſtrius, de qua colligatur.

A ἐξαπλοῦσθαι δὲ καὶ φανεροῦσθαι διά τινος φυσικῆς ἀκολουθίας πρὸς τὸ τέλειον προϊοῦσαν, οὐ προσλαμβάνουσάν τι τῶν ἔξωθεν εἰς ἀφορμὴν τελειώσεως· ἀλλ' ἑαυτὴν εἰς τὸ τέλειον δι' ἀκολουθίας προάγουσαν. ὡς μήτε ψυχὴν πρὸ τοῦ σώματος, μήτε χωρὶς ψυχῆς τὸ σῶμα ἀληθὲς εἶναι λέγειν, ἀλλὰ μίαν ἀμφοτέρων ἀρχήν, κατὰ μὲν τὸν ὑψηλότερον λόγον ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ Θεοῦ βουλήματι καταβληθεῖσαν, κατὰ δὲ τὸν ἕτερον, ἐν ταῖς τῆς γενέσεως ἀφορμαῖς συνισταμένην. ὡς γὰρ οὐκ B ἔστι τὴν κατὰ μέλη διάρθρωσιν ἰδεῖν τῷ πρὸς τὴν σύλληψιν τοῦ σώματος ἐντεθειμένῳ πρὸ τῆς διαπλάσεως· οὕτως οὐδὲ τὰς τῆς ψυχῆς ἰδιότητας ἐν τῷ αὐτῷ δυνατόν ἐστι κατανοῆσαι, πρὶν προελθεῖν εἰς ἐνέργειαν. καὶ ὥσπερ οὐκ ἄν τις ἀμφιβάλοι πρὸς τὰς τῶν ἄρθρων τε καὶ σπλάγχνων διαφορὰς ἐκεῖνο τὸ ἐντεθὲν σχηματίζεσθαι, οὐκ ἄλλης τινὸς δυνάμεως ἐπεισερχομένης, ἀλλὰ τῆς ἐγκειμένης φυσικῶς πρὸς τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς μεθισταμένης· οὕτω καὶ περὶ ψυχῆς ἀναλόγως ἐστὶ τὸ ἴσον ὑπονοῆσαι, ὅτι κἂν μὴ διά τινων ἐνερ- C γειῶν ἐν τῷ φαινομένῳ γνωρίζηται, οὐδὲν ἧττόν ἐστιν ἐν ἐκείνῳ. καὶ γὰρ καὶ τὸ εἶδος τοῦ μέλλοντος συνίστασθαι ἀνθρώπου ἐν ἐκείνῳ ἐστὶ τῇ δυνάμει, λανθάνει δὲ διὰ τὸ μὴ εἶναι δυνατὸν πρὸ τῆς ἀναγκαίας ἀκολουθίας ἀναφανῆναι. οὕτω καὶ ἡ ψυχή ἐστι μὲν ἐν ἐκείνῳ καὶ μὴ φαινομένη, φανήσεται δὲ διὰ τῆς οἰκείας ἑαυτῆς καὶ κατὰ φύσιν ἐνεργείας, τῇ σωματικῇ αὐξήσει συμπροϊοῦσα. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἀπὸ νεκροῦ σώματος ἡ πρὸς τὴν σύλληψιν D δύναμις ἀποκρίνεται, ἀλλ' ἐξ ἐμψύχου καὶ ζῶντος· διὰ τοῦτο φαμὲν εὔλογον εἶναι μὴ νεκρὸν καὶ ἄψυχον οἴεσθαι τὸ ἀπὸ ζῶντος εἰς ζωῆς ἀφορμὴν προϊέμενον. τὸ γὰρ ἐν σαρκὶ ἄψυχον, καὶ νεκρόν ἐστι πάντως. ἡ δὲ νεκρότης κατὰ στέρησιν ψυχῆς γίνεται. οὐκ ἂν δέ τις ἐπὶ τούτου πρεσβυτέραν τῆς ἕξεως εἴποι τὴν στέρησιν, εἴπερ τὸ ἄψυχον, ὅπερ νεκρότης ἐστί, τῆς ψυχῆς εἶναί τις κατασκευάζει πρεσβύτερον. εἰ δέ τις καὶ ἐναργέστερον ζητοίη τεκμήριον τοῦ ζῆν ἐκεῖνο τὸ μέρος,

A ὅπερ ἀρχὴ τοῦ κατασκευαζομένου γίνεται ζώου, δυνατόν ἐστι καὶ δι' ἄλλων σημείων, δι' ὧν τὸ ἔμψυχον ἐκ τοῦ νεκροῦ διακρίνεται, καὶ περὶ τούτου κατανοῆσαι. τεκμήριον γὰρ τοῦ ζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιούμεθα, τὸ θερμὸν εἶναί τινα καὶ ἐνεργὸν καὶ κινούμενον. τὸ δὲ κατεψυγμένον τε καὶ ἀκίνητον ἐπὶ τῶν σωμάτων, οὐδὲν ἕτερον εἰ μὴ νεκρότης ἐστί. ἐπεὶ τοίνυν ἔνθερμόν τε καὶ ἐνεργὸν θεωροῦμεν τοῦτο, περὶ οὗ τὸν λόγον ποιούμεθα, τὸ μηδὲ ἄψυχον εἶναι διὰ τούτων συντεκμαιρόμεθα· ἀλλ' ὥσπερ κατὰ τὸ σωματικὸν αὐτοῦ μέρος οὐ σάρκα φα- B μὲν αὐτὸ, καὶ ὀστέα, καὶ τρίχας, καὶ ὅσα περὶ τὸ ἀνθρώπινον καθορᾶται, ἀλλὰ τῇ δυνάμει μὲν τούτων ἕκαστον εἶναι, οὔπω δὲ κατὰ τὸ ὁρώμενον φαίνεσθαι· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ μέρους οὔπω μὲν τὸ λογικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδὲς, καὶ ὅσα περὶ ψυχὴν καθορᾶται, καὶ ἐν ἐκείνῳ χώραν ἔχειν φαμὲν, ἀναλόγως δὲ τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς τε καὶ τελειώσεως, καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας τῷ ὑποκειμένῳ συναύξεσθαι. ὥσπερ γὰρ τελειωθεὶς ὁ ἄνθρωπος ἐν τοῖς μείζοσιν, ἔχει C διαφαινομένην τῆς ψυχῆς τὴν ἐνέργειαν, οὕτως ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως τὴν κατάλληλόν τε καὶ σύμμετρον τῇ παρούσῃ χρείᾳ συνέργειαν τῆς ψυχῆς ἐφ' ἑαυτοῦ διαδείκνυσιν ἐν τῷ κατασκευάζειν αὐτὴν ἑαυτῇ διὰ τῆς ἐντεθείσης ὕλης τὸ πρόσφυες οἰκητήριον. οὐδὲ γὰρ εἶναι δυνατὸν λογιζόμεθα, ἀλλοτρίαις οἰκοδομαῖς τὴν ψυχὴν ἐναρμόζεσθαι, ὡς οὐκ ἔστι τὴν ἐν τῷ κηρῷ σφραγῖδα πρὸς ἀλλοτρίαν ἁρμοσθῆναι γλυφήν. καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐκ βραχυτάτου πρὸς τὸ τέλειον D πρόεισιν, οὕτω καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἐνέργεια καταλλήλως ἐμφυομένη τῷ ὑποκειμένῳ, συνεπιδίδωσι καὶ συναύξεται. προηγεῖται μὲν γὰρ αὐτῆς ἐν τῇ πρώτῃ κατασκευῇ οἷον ῥίζης τινὸς ἐν τῇ γῇ κατακρυφθείσης ἡ αὐξητική τε καὶ θρεπτικὴ δύναμις μόνη. οὐ γὰρ χωρεῖ τὸ περιττότερον ἡ τοῦ δεχομένου βραχύτης. εἶτα προελθόντος εἰς φῶς τοῦ φυτοῦ, καὶ ἡλίῳ τὴν βλάστην δείξαντος, ἡ αἰσθητικὴ χάρις ἐπήνθησεν.

A eſſe partem eam quæ principium eſt animalis quod gignitur, vita præditam: vti poterit ſignis etiam cæteris, de quibus inter res animatas & mortuas conſtitui diſcrimen ſolet. Nam in homine hoc eſſe argumentum vitæ dicimus, ſi & caleat, & occupetur agendo, & moueatur: ſicut è contrario frigus in corporibus, & motus amiſſio, nihil aliud ſignificant, quàm mortuum eſſe hominem. Quum igitur hoc quoque, de quo nunc diſſerimus, & calore præditum, & minimè ocioſum ſit: cõcludimus etiam inanimum non eſſe. Ac quemadmo- B dum eam ipſius partem, de qua corpus conſtituitur, non carnem eſſe dicimus, non oſſa, non comas, non aliud quidquam eorum quæ in homine exiſtunt: ſed ſtatuimus illam poteſtate quodlibet horum eſſe, tametſi necdum quidquam conſpici tale poſſit. Sic animæ partem quod attinet, quamquam in ea necdum facultas ratiocinatrix, quæ eſt τὸ λογικὸν: neque appetens, quam τὸ ἐπιθυμητικὸν vocant: neque τὸ θυμικὸν, quod animi affectiones continet, appareat: tamen ea ineſſe huic dicimus: & conſimili ratio- C ne, quatenus corpus formatur ac perficitur, etiam effectiones animi vnà cum corpore creſcere. nam vt in homine qui ætatem ad integram peruenit, & inter grandiores cenſetur, effectiones animi iam manifeſtò apparent: ſic ortus noſtri initio, prout tum res poſtulat, ita ſeſe conuenienter actiones animi declarant, in eo quòd ipſius ſibi de materie in aluo matris depoſita domicilium aptiſſimum naturæ ſuæ fabricat. Nam fieri non poſſe, de rationibus certis colligimus, vt aliena in ædificia commodè animus commigret: ſicut fieri non po- D teſt, vt ſignum impreſſum ceræ diuerſam ad ſculpturam aptetur. Nimirum vti corpus exorſum à magnitudine perexigua, ſuam ad perfectionem progreditur: ſic animi facultas etiam ratione conueniente vnà cum corpore proficit accreſcendo. Ac princeps quidem exiſtit in eo facultas accreſcens & nutriens ſola, quando ſcilicet in opificij principio tamquam radix quædam adhuc abdita ſub terra latet. nam tum capere quid amplius per imbecillitatem nequit. Deinde hac quaſi plantula in lucem prodeunte, germenque ſuum ſoli oſtentante, ſentiendi facultas efflorèſcens cum priore coniungitur.

Verùm vbi iam bene magna facta eſt, & proceritatem ſibi conuenientem adepta: tum demum inſtar ipſius fructus rationis particeps facultas eluceſcit, non illa quidem ſubitò tota ſplendorem ſuum oſtendens: ſed vna cum inſtrumenti ſui perfectione celeriter accreſcens, eóſque fructus proferens, qui corporis facultati reſpondeant. Quòd ſi corporis in conformatione quid animus efficiat quæris: ad te ipſum, ait Moſes, reſpice, in teipſo tamquam in libro quodam totam animi operum hiſtoriam pelleges. Ipſa enim natura lõgè omni oratione illuſtrius explicabit tibi effectionum animi in corpore varietatem, quum in vniuerſi, tum partium ſtructura. Sed enim noſtra commemorando percenſere, quaſi quædam externa miracula, precium operæ nõ fuerit. Quis enim alterius oratione naturam propriam cognoſcere deſideret, quum ipſi liceat ſeipſum contueri? Nam qui quo pacto viuamus intelligit, & quàm aptũ ſit corpus ad omnes vitæ proprias actiones didicit: is etiam æſtimare facillimè poteſt, in quo efficiendo animi occupata prima in hominis conformatione opera fuerit. Adeóq; de hoc ipſo patet homini non omnino hebeti, nequaquam mortuum & inanimum exiſtere in officina naturæ, quod ad plantationem quaſi quamdã animalis de viuo auulſum corpore in ea deponitur. Nam & fructum grana, radicúmque ſurculos terræ non mandamus, poſtquam inſita eis à natura facultas vitalis emortua fuerit: ſed quum adhuc eorum à quibus orta ſunt, vim propriam conſeruant, latentem quidem illam & abditam, ſed tamen viuam. Et vis quidem huiuſmodi non de terra extrinſecus hauritur (nam ceteroqui neceſſe foret etiã ligna emortua pullulando efflореſcere) ſed inſita rebus iam antè, per terram modò in apertum producitur, ſuppeditantem ſuccum ſuum: de quo planta radice, cortice, medulla, ramorúmque ſurculis aucta, planè tamdem omnibus ſui partibus abſoluitur. Idem enim fieri non poſſet, ſi nulla facultas ei naturalis indita foret, à qua cognato & conueniente alimento de vicinis partibus attracto, vel arbuſtum, vel arbor, vel ſpica, vel quoduis virgultum naſceretur.

A ἀδρυνθέντος δὲ ἤδη καὶ εἰς σύμμετρον μῆκος ἀναδραμόντος, καθάπερ τις καρπὸς διαλάμπειν ἡ λογικὴ δύναμις ἄρχεται, οὐ πᾶσα ἀθρόως ἐκφαινομένη· ἀλλὰ τῇ τοῦ ὀργάνου τελειώσει δι᾽ ἐπιμελείας συναύξουσα, τοσοῦτον ἀεὶ καρποφοροῦσα, ὅσον χωρεῖ τοῦ ὑποκειμένου ἡ δύναμις. εἰ δὲ ζητεῖς ἐν τῇ τοῦ σώματος πλάσει τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας, πρόσεχε σεαυτῷ, φησὶ Μωϋσῆς, καὶ ἀναγνώσῃ καθάπερ ἐν βίβλῳ τῶν τῆς ψυχῆς ἔργων τὴν ἱστορίαν. αὐτὴ γάρ σοι διηγεῖται ἡ φύσις, λόγου παντὸς ἐναργέστερον, τὰς
B ποικίλας ἐν τῷ σώματι τῆς ψυχῆς ἀσχολίας, ἔν τε ταῖς καθόλου καὶ ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους διασκευαῖς. ἀλλὰ περιττὸν οἶμαι λόγῳ τὰ καθ᾽ ἡμᾶς αὐτοὺς διεξιέναι, καθάπερ τι τῶν ὑπερορίων διηγουμένους θαυμάτων. τίς γὰρ ἑαυτὸν βλέπων, λόγῳ δεῖται τὴν οἰκείαν φύσιν διδάσκεσθαι; δυνατὸν γάρ ἐστι τὸν τῆς ζωῆς τρόπον κατανοήσαντα, καὶ ὡς πρὸς πᾶσαν ζωτικὴν ἐνέργειαν ἐπιτηδείως ἔχει τὸ σῶμα καταμαθόντα, γνῶναι περὶ τί κατησχολήθη τὸ φυσικὸν τῆς ψυχῆς παρὰ τὴν πρώτην τοῦ γινομένου διάπλασιν. ὥστε καὶ διὰ τούτου φανερὸν εἶναι τοῖς οὐκ
C ἀνεπισκέπτοις, τὸ μὴ νεκρόν τι καὶ ἄψυχον ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ γίνεσθαι τῆς φύσεως, ὃ πρὸς τὴν τοῦ ζώου φυτείαν ἐκ τοῦ ζῶντος σώματος ἀποσπασθὲν ἐνετέθη. καὶ γὰρ καὶ τῶν καρπῶν τὰς ἐντεριώνας, καὶ τὰς τῶν ῥιζῶν ἀποσπάδας οὐ νεκρωθείσας τῆς ἐγκειμένης τῇ φύσει ζωτικῆς δυνάμεως τῇ γῇ καταβάλλομεν, ἀλλὰ συντηρούσας ἐν ἑαυταῖς κεκρυμμένην μὲν, ζῶσαν δὲ πάντως τοῦ πρωτοτύπου τὴν ἰδιότητα. τὴν δὲ τοιαύτην δύναμιν οὐκ ἐντίθησιν ἡ περιέχουσα γῆ ἔξωθεν παρ᾽ ἑαυτῆς ἐπεισκρίνουσα· ἦν
D γὰρ ἂν καὶ τὰ νεκρὰ τῶν ξύλων εἰς βλάστην προάγειν, ἀλλὰ τὴν ἐγκειμένην ἔκδηλον ἀπεργάζεται, διὰ τῆς οἰκείας ἰκμάδος πιαινομένη εἰς ῥίζαν, καὶ φλοιὸν, καὶ ἐντεριώνην, καὶ τὰς τῶν κλάδων ἐκφύσεις τὸ φυτὸν τελειοῦσα. ὅπερ οὐχ οἷόν τε ἦν γίνεσθαι, μή τινος φυσικῆς δυνάμεως συνεντεθείσης, ἥτις τὴν συγγενῆ καὶ κατάλληλον ἐκ τῶν παρακειμένων τροφὴν εἰς ἑαυτὴν ἕλκουσα, θάμνος, ἢ δένδρον, ἢ στάχυς, ἤ τι τῶν φρυγανικῶν βλαστημάτων ἐγένετο.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'.

Θεωρία τις ἰατρικωτέρα περὶ τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευῆς δι' ὀλίγων.

ΑΛΛΑ τὴν μὲν ἀκριβῆ τοῦ σώματος ἡμῶν διασκευὴν διδάσκει μὲν ἕκαστος ἑαυτόν, ἐξ ὧν ὁρᾷ τε καὶ ζῇ καὶ αἰσθάνεται, τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ φύσιν διδάσκαλον ἔχων. B ἔξεστι δὲ καὶ τὴν ἐν βίβλοις φιλοπονηθεῖσαν τοῖς τὰ τοιαῦτα σοφοῖς περὶ τούτων ἱστορίαν ἀναλαβόντι, πάντα δι' ἀκριβείας μαθεῖν. ὧν οἱ μὲν ὅπως ἔχει θέσεως τὰ καθ' ἕκαστον τῶν ἐν ἡμῖν, διὰ τῆς ἀνατομῆς ἐδιδάχθησαν, οἱ δὲ καὶ πρὸς ὅ, τι γέγονε πάντα τὰ τοῦ σώματος μόρια κατενόησάν τε καὶ διηγήσαντο, ὡς ἀρκοῦσαν ἐντεῦθεν τῆς ἀνθρωπίνης κατασκευῆς τὴν γνῶσιν τοῖς φιλοπόνοις γενέσθαι. εἰ δέ τις ἐπιζητοίη πάντων αὐτῶν τὴν ἐκκλησίαν διδάσκαλον γενέσθαι, ὡς εἰς μηδὲν τῆς ἔξωθεν φωνῆς ἐπιδεῖσθαι C (οὐδὲ γὰρ τῶν πνευματικῶν προβάτων ὁ νόμος, καθώς φησιν ὁ κύριος, τὸ ἀλλοτρίας μὴ ἀκούειν φωνῆς) διὰ βραχέων καὶ τὸν περὶ τούτων λόγον διαληψόμεθα. τρία περὶ τὴν τοῦ σώματος ἐνοήσαμεν φύσιν, ὧν χάριν τὰ καθ' ἕκαστον τῶν ἐν ἡμῖν κατεσκευάσθαι. τὰ μὲν γὰρ διὰ τὸ ζῆν, τὰ δὲ διὰ τὸ καλῶς ζῆν, ἕτερα δὲ πρὸς τὴν διαδοχὴν τῶν ἐπιγινομένων ἐπιτηδείως ἔχει. ὅσα μὲν οὖν ἐν ἡμῖν τοιαῦτά ἐστιν, ὧν ἄνευ συστῆναι τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν οὐκ ἐνδέχεται, ἐν τρισὶ μορίοις κατενοήσαμεν· D ἐν ἐγκεφάλῳ, καὶ καρδίᾳ, καὶ ἥπατι. ὅσα δὲ προσθήκη τίς ἐστι τῶν ἀγαθῶν, καὶ φιλοτιμία τῆς φύσεως, τὸ εὖ ζῆν δι' ἐκείνων τῷ ἀνθρώπῳ χαριζομένης, τὰ περὶ τὴν αἴσθησίν ἐστιν ὄργανα. τὰ γὰρ τοιαῦτα τὴν ζωὴν μὲν οὐ συνίστησιν, ἐπεὶ καὶ λιπόντων τινῶν πολλάκις, οὐδὲν ἧττον ἐν τῷ ζῆν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ἀμήχανον δίχα τούτων τῶν ἐνεργειῶν, τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ἡδίαν τὴν μετουσίαν ἔχειν. ὁ δὲ τρίτος σκοπὸς πρὸς τὸ ἐφεξῆς τε καὶ τὴν διαδοχὴν βλέπει. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ παρὰ ταῦτα, ἃ πρὸς διαμονὴν κοινὰ τοῖς πᾶ-

CAPVT XXX.

Humani corporis ſtructura quædam altius ex ipſa medicina breuiter repetita contemplatio.

SED ENIM vnuſquiſque noſtrûm, natura propria magiſtra & duce, ſtructurã corporis accuratè ex eo quod & videt & viuit & ſentit, cognoſcere poterit. B Quin & à viris doctiſſimis hæc ſtudioſè explicata quum ſint, licet vniuerſam & integram eorum doctrinam de libris horum expromere. Alij, quæ collocatio ſit ſingularum in nobis partium ſcrutati ſunt. Alij, quem ad vſum omnia corporis membra facta ſint indagarunt, & nobis explicarunt: vt iam de horum commentariis capere ſtudioſi harum rerum cognitionem humani opificij locupletem, & nulla ſui parte deficientem poſſint. Quòd ſi quis etiam hæc vniuerſa, de doctrina propria vero in terris Dei cœtui diſcere malit, C ne vlla in re diſciplina extera egere videri poſſimus (quando lex hæc ouibus ſpiritualibus eſt propoſita, quemadmodum ait Dominus, Non eſſe voci alius, extrà quàm paſtoris, aures præbendas) *Ioan. 10.* age breuiter de his quoque diſſeramus. Sunt omnino corporis in natura, tria numero, quorum gratia ſingula in nobis membra ſunt facta. Nam alia, vt viueremus condita ſunt: alia, vt iucundè viueremus: alia, vt eſſet in humano genere perpetua poſteritatis ſucceſſio. Quæ porrò eius ſunt generis, vt abſque ipſis foret, homo non viueret: tribus D membris compræhenduntur, cerebro, corde, iecinore. Quæ bonorum ſunt velut additamentum, profecta de benigna largitate naturæ, efficientis per hæc vt iucundè homo viueret: ſunt ſenſuum inſtrumenta. Nam in his vita quidem noſtra non conſiſtit, quando viuere homini licet etiam pleriſque horum amiſſis: ſed fieri non poteſt vt abſque horum actionibus rerum in hominis vita iucundarum voluptate fruamur. Tertium in partitione propoſita membrûm generis ad perpetuitatem ſpectat. Præter hæc alia membra ſunt, quæ & ipſa pariter cum cæteris vitam

A hominis conſeruant, & conſentaneas naturæ ſuæ quaſdam quaſi acceſſiones præſtant, in quibus ſunt ſtomachus ac pulmo, quorum hic calorem cordis perflando excitat: ille viſceribus alimentum ſuum præbet. Hoc modo tota corporis noſtri ſtructura diuiſa, perſpicuè videre eſt, facultatem qua vita continetur, non vno à membro proficiſci: ſed naturam corporis conſeruationem in plura membra partientem, vnicuique hoc dediſſe negotij, vt ſingula nonnihil ad vſum vniuerſi conferrent. Eam ob rem complura ſunt, intérque ſe per profectò diuerſa, quæcumque natura vel ad ſe tuendum, vel ornatus & elegantiæ cauſſa ſollerter fabricata eſt. Sed enim principia prima eorum quæ vitam conſtituunt, nobis antè quàm ad alia progrediamur, breuiter diuidenda veniunt. Totius quidem corporis mēbris materies ſingulis communis, in hoc & tempore & loco prætereatur ſilentio. nam ad inſtitutum noſtrum nihil attinet, nimirum ad conderationem particularem vniuerſi pertractatio. Ergo quum apud omnes hoc quaſi pro confeſſo ſit, exiſtere quiddam in nobis de omnibus mundi elementis, de calore ac frigore, de humore & ſiccitate: de ſingulis agamus. Videmus autem tres inprimis facultates eſſe vitæ noſtræ tamquam adminiſtras: quarum quæ prima eſt, calore ſuo cuncta fouet: altera, quod concaluit ſucco ſuo humectat, vt per æquabilem qualitatis in rebus aduerſantibus ſibi temperiem, quadam in mediocritate ipſum animal conſeruetur, humore per calorem nimium numquam exſucto, neque contrà calore per vim nimij humoris oppreſſo. Tertia facultas, articulos non cohærentes & interſtinctos ligamentis ſuis per commiſſionem & harmoniam mutuam continet, aptiſſiméque copulat, & omnibus indit vim quamdam ſponte ſua ſe mouendi: quæ ſi amittatur, membrum etiam velut emortuum exiſtere neceſſe eſt, à ſponte ſua mouente ipſum ſpiritu dēſtitutum. Fuerit operæprecium hoc loco naturæ artificium in corporis creatione conſiderare. Nam quū ea quæ dura ſolidáque ſunt, ſenſus actiones nullas admittant, vt eſt videre in corporis noſtri oſſibus, & terrę plantis, in quibus eſſe vitæ quædam

σιν ὑπόκειται, τὰς κατ' ἀλλήλους προσθήκας δι' ἑαυτῶν ἐπεισάγοντα, ὡς κοιλία καὶ πνεύμων. ὁ μὲν τῷ πνεύματι τὸ ἐγκάρδιον πῦρ ἀναρριπίζων, ἡ δὲ τοῖς σπλάγχνοις τὴν τροφὴν εἰσοικίζουσα. οὕτω τοίνυν τῆς κατασκευῆς τῆς ἐν ἡμῖν διῃρημένης, ἔστιν ἀκριβῶς κατανοῆσαι, ὅτι οὐ μονοειδῶς ἡμῖν δι' ἑνός τινος ἡ πρὸς τὸ ζῆν δύναμις διεξάγεται· ἀλλὰ πλείοσι μορίοις ἡ φύσις τὰς πρὸς τὴν σύστασιν ἡμῶν ἀφορμὰς ἐπινείμασα, ἀναγκαίαν ποιεῖ πρὸς τὸ ὅλον τὴν παρ' ἑκάστου συνεισφοράν, ὥστε καὶ ὅσα πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς B καὶ κάλλος ἡ φύσις ἐπετεχνάσατο, πλείω τε ἐστὶ ταῦτα, καὶ πολλὴν πρὸς ἄλληλα τὴν διαφορὰν ἔχει. ἀλλ' οἶμαι διελέσθαι πρότερον ἐν ὀλίγῳ χρῆναι τὰς πρὸς τὴν σύστασιν τῆς ζωῆς συντελούντων ἡμῖν τὰς πρώτας ἀρχάς. ἡ μὲν οὖν τοῦ παντὸς σώματος ὕλη κοινὴ τοῖς καθ' ἕκαστον μέλεσιν ὑποκειμένη, σιγάσθω τανῦν· οὐδὲν γὰρ πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῖν συντελέσει ἡ καθόλου φυσιολογία πρὸς τὴν μερικὴν θεωρίαν. ὁμολογουμένου τοίνυν παρὰ πᾶσι τοῦ πάντων ἐν ἡμῖν εἶναι τῶν στοιχειωδῶς ἐν τῷ κόσμῳ θεωρουμένων τὴν μοῖραν, τοῦ τε θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ, C καὶ τῆς ἑτέρας συζυγίας τῆς κατὰ τὸ ὑγρόν τε καὶ ξηρὸν νοουμένης, τὰ καθ' ἕκαστον ἡμῖν διαληπτέον. οὐκοῦν ὁρῶμεν τρεῖς τὰς διοικητικὰς τῆς ζωῆς δυνάμεις, ὧν ἡ μὲν διαθάλπει τὸ πᾶν τῇ θερμότητι· ἡ δὲ ὑπονοτίζει τῇ ἰκμάδι τὸ θερμαινόμενον, ὡς αὖ τῇ ἰσοκρατείᾳ τῆς τῶν ἐναντίων ποιότητος, ἐπὶ τοῦ μέσου συντηροῖτο τὸ ζῷον, μήτε τοῦ ὑγροῦ καταφρυγομένου τῷ πλεονασμῷ τῆς θερμότητος, μήτε τοῦ θερμοῦ σβεννυμένου τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ καθυγραίνοντος. ἡ δὲ τρίτη δύναμις συνέχει δι' ἑαυτῆς κατά τινα συμβολήν τε καὶ ἁρμονίαν τὰ διακεκριμένα τῶν ἄρθρων D τοῖς παρ' ἑαυτῆς συνδέσμοις ἁρμόζουσα, καὶ πᾶσιν ἐπιπέμπουσα τὴν αὐτοκίνητόν τε καὶ προαιρετικὴν δύναμιν. ἧς ἐπιλειπούσης, παρειμένον γίνεται, καὶ νεκρῶδες τὸ μέρος, τοῦ προαιρετικοῦ πνεύματος ἀμοιρῆσαν. μᾶλλον δὲ περὶ τούτων ἄξιον κατανοῆσαι τὸ τεχνικὸν τῆς φύσεως ἡμῶν ἐν αὐτῇ τῇ δημιουργίᾳ τοῦ σώματος. ἐπειδὴ γὰρ τὸ σκληρόν τε καὶ ἀντίτυπον τὰς αἰσθητικὰς ἐνεργείας οὐ καταδέχεται, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐπί τε τῶν ἐν ἡμῖν ὀστέων, καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ φυτῶν, ἐν οἷς ζωῆς μέν τι κατανοοῦμεν

εἶδος ἐν τῷ αὔξειν καὶ τρέφεσθαι, οὐ μὴν παρεδέξατο ἐναντίως ἡ ἀντιτυπία τοῦ ὑποκειμένου τὴν αἴσθησιν. τούτου χάριν ἔδει καθάπερ κηροειδῆ τινα κατασκευὴν ὑποτεθῆναι ταῖς κατ' αἴσθησιν ἐνεργείαις, δυναμένην τοῖς ἀντιληπτικοῖς τύποις ἐσφραγισθῆναι, μήτε συγχεομένην δι' ὑπερβαλλούσης ὑγρότητος· οὐ γὰρ ἂν διαμένοι ἐν τῷ ὑγρῷ τὸ τυπούμενον, μήτε ἀντιτυποῦσαν ἐν τῇ ἀμετρίᾳ τῆς πήξεως· ἀσήμαντον γὰρ πρὸς τοὺς τύπους ἐστὶ τὸ ἀντίτυπον· ἀλλὰ μέσως ἔχουσαν μαλακότητός τε καὶ στερρότητος, ὡς ἂν μὴ τοῦ καλλίστου τῶν κατὰ τὴν φύσιν ἐνεργημάτων, τῆς αἰσθητικῆς λέγω κινήσεως, ἀμοιροίη τὸ ζῷον. ἐπεὶ τοίνυν τὸ μαλακόν τε καὶ εὐεικτὸν μηδεμίαν τὴν ἐκ τῶν στερρῶν ἔχον ἐνέργειαν, ἀκίνητον ἂν ἦν πάντως, καὶ ἀδιάρθρωτον, κατὰ τοὺς θαλασσίους πνεύμονας· διὰ τοῦτο καταμίγνυσιν ἡ φύσις τῷ σώματι τὴν τῶν ὀστέων στερρότητα, καὶ ταῦτα πρὸς ἄλληλα διὰ τῆς προσφυοῦς ἁρμονίας ἑνώσασα, τοῖς τε διὰ τῶν νεύρων συνδέσμοις τὰς συμβολὰς αὐτῶν ἐπισφίγξασα, οὕτως αὐτοῖς τὴν δεκτικὴν τῶν αἰσθήσεων περιέφυσε σάρκα, δυσπαθεστέρᾳ τε καὶ εὐτονωτέρᾳ τῇ ἐπιφανείᾳ διειλημμένην. ταύτῃ τοίνυν τῇ στερρᾷ τῶν ὀστέων φύσει, οἷον στύλοις τισὶν ἀχθοφόροις, ὅλον τοῦ σώματος ἐπιθεῖσα τὸ βάρος, οὐκ ἀδιαίρετον ἐνέφυσε τῷ παντὶ τὸ ὀστέον. ἦ γὰρ ἂν ἀκίνητός τε καὶ ἀνενέργητος ἔμεινεν, εἰ οὕτω κατασκευῆς εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, καθάπερ τι δένδρον ἐφ' ἑνὸς τόπου μένον, μήτε τῆς τῶν σκελῶν διαδοχῆς ἐπὶ τὸ πρόσω προαγούσης τὴν κίνησιν, μήτε τῆς τῶν χειρῶν ὑπουργίας χρησιμευούσης τῷ βίῳ. νυνὶ δὲ μεταβατικὸν εἶναι καὶ πρακτικὸν τὸ ὄργανον διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης ἐμηχανήσατο, τῷ προαιρετικῷ πνεύματι τῷ διὰ τῶν νεύρων διήκοντι, τὴν πρὸς τὰς κινήσεις ὁρμήν τε καὶ δύναμιν ἐνθεῖσα τῷ σώματι. ἐντεῦθεν ἡ τῶν χειρῶν ὑπουργία, ἡ ποικίλη τε καὶ πολύστροφος, καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπίνοιαν ἐπιτήδεια. ἐντεῦθεν αἱ τοῦ αὐχένος περιστροφαί, καὶ τῆς κεφαλῆς ἐπικλίσεις τε καὶ ἀνανεύσεις, καὶ ἡ κατὰ τὴν γένυν ἐνέργεια, καὶ ἡ τῶν βλεφάρων διαστολὴ ἅμα νοήματι γινομένη, καὶ τῶν λοιπῶν ἄρθρων αἱ κινήσεις ἐν νεύροις μέν τισιν ἀνασπωμένοις ἢ χαλωμέ-

A ſpecies ſatis intelligitur ex eo, quod & accreſcunt & nutriuntur, quum ſolida ipſorum duricies ſenſum non recipiat: iccirco neceſſe erat quoddam quaſi cereum opificium ſenſuum actionibus ſubjici, quod poſſet cedendo velut impreſſas notas recipere, ſic vt ob nimiam humoris copiam non confunderetur (quando humidæ rei quod imprimitur, nequit durare) & ob immodicam duriciem non reſiliret (quando quod cedere nequit, notas per impreſſionem nullas recipit) ſed mediocriter eſſet quum molle tum durum, ne animal hoc facultate inter cæteras pulcerrima careret, ſenſus nimirum motione.
B At enim quum omne quod propriæ mollitudinis cauſſa facilè cedit ac flectitur, ſi non etiam aliqua ex parte duriciei ſit particeps, prorſus eſſe motus expers ſolutúmque neceſſe ſit, inſtar marinorum pneumonum: ideò corpori natura ſolida quædam oſſa indidit, eáque mutuò aptiſſima harmonia copulauit, & neruorum vinculis commiſſuras horum conſtringens, ita demum ea carne vndique obduxit, quæ & ſenſuum capax foret, & ſuperficie quadam contineretur, vt minus eſſet obnoxia morbis, ac paullo tenſior. Solidis hiſce oſſibus, tamquam columnis, quibus
C onus ædificij totum incumbit, corporis molem impoſuit vniuerſam. Neque vnum in corpore tantum os eſſe voluit, propterea quòd neceſſe fuiſſet hominem omnis & motus & actionis expertem eſſe, ſi eo pacto ipſum conformaſſet natura, quo arbores, vno ſemper conſiſtentes in loco. Nam neque progredi potuiſſet, ſi crura non licuiſſet viciſſim ſublata vlterius collocare, neque manibus vti adminiſtris. Nunc verò ſingulari naturæ artificio corporis or-
D ganum & loco mouetur, & agendi eſt facultate præditum, poſtquam ei per ſpiritus vltronei motus auctores, qui per neruos diduntur, vis & impetus quidam ad varios motus acceſſit. Hinc eſt, quod manuum miniſterio & opera vtimur, varia illa profectò & multiplice, pérque omne ad inſtitutum animi nobis idonea. Hinc ceruicis eſt inflexio, hinc capitis inclinationes & erectiones. hinc maxillarum motus. hinc palpebrarum diductio, quæ cum nutu fit. hinc cæterorum articulorum motus profecti ſunt, qui neruorum vel tenſione vel re-

miſſione, quaſi quamdam per machinam fiunt. Vis quidem paſſim per neruos ipſos ſeſe didẽs ſic eſt à natura comparata, vt ex lubitu arbitrióque proprio moueatur, & ſingulis in membris per ſpiritum ſponte ſua ſe agitantem effectiones ſuas habeat. Indicatum antehac eſt, radicem principiúmque motuum in neruis, eſſe in membrana illa neruea cerebrum amplexa. Quamobrem curioſè de membris ſingulis, quæ facultate mouẽte prædita ſunt, perquirendum non putamus: quando, vnde mouendi facultas proficiſcatur, eſt demonſtratũ. Cæterùm maximas ad vitam commoditates oriri à cerebro, clariſſimè perſpicitur, cùm quid huic aduerſi accidit. Nã ſi membrana ipſum ambiens vulneretur aut rumpatur, cõtinuò mors hominem occupat, natura ne ad momentum quidem valente reſiſtere. perinde atque fundamento ſubruto, ædificium totum ad ſuccuſſionem partis vnà quaſſari neceſſe eſt. Quo igitur membro affecto animal totum interit, id membrum vitę cauſſam præcipuè continere fateamur. Quum verò in iis qui de vita migrarunt, & extingui calorẽ à natura inditum, & quod emortuum eſt, occupari à frigore videamus: iccirco etiam in calore cauſſam quamdam viuendi ponimus. Quo enim amiſſo mortalitas conſequitur, id quamdiu nobis integrum eſt, nihil accidere poſſe vitæ detrimenti, neceſſariò colligitur. Huius facultatis cor eſt quaſi quidam fons & principium, à quo meatus orti conſimiles tibiis, multipliciter aliis alios propagantibus, per corpus vniuerſum igneos calidóſque ſpiritus diffundunt. Qúumq. neceſſarium foret vt perpetuum calori alimẽtum adiungeretur à natura, quando ignis per ſe durare nequit, ſi à nutrimento ſibi conueniente deſtituatur: iccirco ſanguinis riui de iecinore quaſi fonte quodam profecti, toto corpore calido ſpiritui comites ſunt, ne ſi alterum ab altero deſereretur, morbo correpta natura interiret. De quo iniuſtos homines & inæqualitatem committentes hoc capere admonitionis oportet, vt à natura diſcant, auaritiam morbum eſſe, qui aliis interitũ afferat. Sed enim ſola Dei natura quum nulla re indigeat, hominum inopia res externas ad ſe ſuſtentandum neceſſariò deſiderante: iccirco tribus hiſce facultatibus locum in gubernando corpore principem obtinentibus,

A νοις, καθάπερ ἐκ μηχανῆς τινος, ἐνεργοῦνται. ἡ δὲ διὰ τούτων διεξιοῦσα δύναμις αὐτοκέλευστον ἔχει τινὰ τὴν ὁρμήν, προαιρετικῷ πνεύματι κατά τινα φύσεως οἰκονομίαν ἐν τοῖς καθέκαστον ἐνεργουμένη. ῥίζα δὲ πάντων ἀπεδείχθη καὶ ἀρχὴ τῶν κατὰ τὰ νεῦρα κινήσεων, ὁ τὸν ἐγκέφαλον περιέχων νευρώδης ὑμήν. οὐκέτι οὖν ἡγούμεθα δεῖν πολυπραγμονεῖν περί τι τῶν ζωτικῶν μορίων, ὃ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐν τούτῳ δειχθείσης τῆς κινητικῆς ἐνεργείας. ὅτι δὲ μέγιστόν τι συντελεῖ πρὸς τὴν ζωὴν ὁ ἐγκέφαλος, ἐναργῶς τὸ ἐξ ἐναντίου συμβαῖνον δηλοῖ. εἰ γάρ τινα τρῶσιν
B ἢ ῥῆξιν ὁ περὶ αὐτὸν ὑμὴν πάθοι, εὐθὺς ἐπηκολούθησε τῷ πάθει ὁ θάνατος, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀκαρὲς τῆς φύσεως ἀντισχούσης τῇ τρώσει, ὥσπερ θεμελίου τινὸς ὑποσπασθέντος ὅλον τὸ οἰκοδόμημα συγκατασείεσθαι τῷ μέρει. οὗ τοίνυν παθόντος πρόδηλός ἐστιν ἡ τοῦ παντὸς ζώου διαφθορά, τοῦτο κυρίως ἂν τῆς ζωῆς τὴν αἰτίαν ἔχειν ὁμολογοῖτο. ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν παυσαμένων τοῦ ζῆν κατασβεσθείσης τῆς ἐγκειμένης τῇ φύσει θερμότητος, τὸ νεκρωθὲν καταψύχεται, διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ θερμῷ τὴν ζωτικὴν αἰτίαν κατενοήσαμεν.
C οὗ γὰρ ἐπιλελοιπότος ἡ νεκρότης ἐπηκολούθησεν, ἀνάγκη πᾶσα τῇ παρουσίᾳ τούτου συνεστάναι τὸ ζῶον ὁμολογεῖσθαι. τῆς δὲ τοιαύτης δυνάμεως οἷον πηγήν τινα καὶ ἀρχὴν τὴν καρδίαν κατενοήσαμεν, ἀφ' ἧς αὐλοειδεῖς πόροι πολυειδῶς ἄλλος ἐξ ἄλλου διαφυόμενοι, παντὶ τῷ σώματι τὸ πυρῶδες καὶ θερμὸν διαχέουσι πνεῦμα. ἐπεὶ δὲ πάντως καὶ τροφήν ἔδει τινὰ τῷ θερμῷ συμπαρεῖναι παρὰ τῆς φύσεως, οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πῦρ ἐφ' ἑαυτοῦ μένειν, μὴ διὰ τοῦ καταλλήλου τρεφόμενον, διὰ τοῦτο οἱ τοῦ αἵματος ὀχετοί, κα-
D θάπερ ἐκ πηγῆς τινος τοῦ ἥπατος ἀφορμηθέντες τῷ θερμῷ πνεύματι πανταχῇ κατὰ τὸ σῶμα συμπαροδεύουσιν, ὡς ἂν μὴ μονωθὲν τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, διαφθείρῃ τὴν φύσιν, πάθος γενόμενον. παιδευέτω τοῦτο τοὺς ἀτακτοῦντας περὶ τὸ ἴσον, διδαχθέντας παρὰ τῆς φύσεως, ὅτι ἡ πλεονεξία φθοροποιόν τι πάθος ἐστίν. ἀλλ' ἐπεὶ μόνον ἀπροσδεές ἐστι τὸ θεῖον, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη πτωχεία τῶν ἔξωθεν πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν ἐπιδέεται, διὰ τοῦτο ταῖς τρισὶ ταύταις δυνάμεσι, δι' ὧν ἔφαμεν, ἅπαν οἰκονομεῖσθαι τὸ σῶμα,

ἐπιῤῥύτων ἔξωθεν ἐπισάγει τὴν ὕλην, διαφό-
ροις εἰσόδοις τὸ κατάλληλον αὐταῖς εἰσοικίζουσα.
τῷ μὲν γὰρ πηγῇ τοῦ αἵματος, ἥτις τὸ ἧπάρ ἐστι,
τὴν διὰ τῆς τροφῆς χορηγίαν ὑπέθηκε. τὸ
γὰρ ἐπεισαγόμενον ἀεὶ διὰ ταύτης, τὰς τοῦ αἵ-
ματος πηγὰς βρύειν διὰ τοῦ ἥπατος παρα-
σκευάζει, καθάπερ ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους χιὼν διὰ
τῆς οἰκείας ἰκμάδος τὰς κατὰ τὴν ὑπώρειαν αὔ-
ξει πηγὰς, διὰ τοῦ βάθους τὸ οἰκεῖον ὑγρὸν ἐπὶ
τὰς κάτω φλέβας συνθλίβουσα. τὸ δὲ ἐγκάρδιον
πνεῦμα διὰ τοῦ γείτονος ἐπεισάγεται σπλάγχνου,
ὃ καλεῖται μὲν πνεύμων, ἔστι δὲ τοῦ ἀέρος δο-
χεῖον, διὰ τῆς ἐγκειμένης ἀρτηρίας τῆς ἐπὶ τὸ
στόμα διηκούσης, τὸ ἔξωθεν πνεῦμα ταῖς ἀνα-
πνοαῖς ἐφελκόμενον. ᾧ κατὰ τὸ μέσον ἡ καρδία
ἐνειλημμένη κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ ἀεικινήτου πυ-
ρὸς ἐνεργείας, ἀδιαλείπτως καὶ αὐτὴ κινουμένη,
οἷόν τι ποιοῦσιν ἐν τοῖς χαλκείοις αἱ φῦσαι, ἕλκει
τε πρὸς ἑαυτὴν ἐκ τοῦ παρακειμένου πνεύ-
μονος πληροῦσα τῇ διαστολῇ τὰς κοιλότητας, καὶ
τὸ πυρῶδες ἑαυτῆς ἐκριπίζουσα, ταῖς ἐχομέναις
ἀρτηρίαις ἐμπνεῖ. καὶ τοῦτο ποιοῦσα οὐ διαλεί-
πει, τὸ μὲν ἔξωθεν διὰ τῆς διαστολῆς εἰς τὰς
ἰδίας κοιλότητας ἕλκουσα, τὸ δὲ παρ' ἑαυτῆς
διὰ τῆς συμπτώσεως ταῖς ἀρτηρίαις εἰσκρίνου-
σα. ὅ μοι δοκεῖ καὶ τῆς αὐτομάτου ταύτης ἀνα-
πνοῆς αἴτιον ἡμῖν γίνεσθαι. πολλάκις γὰρ ὁ μὲν
νοῦς ἄσχολός ἐστι πρὸς ἑτέροις, ἢ καὶ παντά-
πασιν ἠρεμεῖ, λυθέντος ἐν τῷ ὕπνῳ τοῦ σώ-
ματος, ἡ δὲ ἀναπνοὴ τοῦ ἀέρος οὐ διαλείπει,
μηδ' ὁπωσοῦν συνεργούσης εἰς τοῦτο τῆς προ-
αιρέσεως. οἶμαι γὰρ, ἐπειδὴ περιείληπται τῷ
πνεύμονι ἡ καρδία, καὶ προσπέφυκεν αὐτῷ κατὰ
τὸ ὀπίσθιον ἑαυτῆς μέρος, ταῖς ἰδίαις διαστο-
λαῖς καὶ συμπτώσεσι συγκινοῦσα τὸ σπλάγχνον,
τὴν τοῦ ἀέρος ὁλκήν τε καὶ ἐμπνοὴν ἐκμη-
χανᾶσθαι τῷ πνεύμονι. ἀραιὸς γάρ τις ὢν
καὶ πολύπορος, καὶ πάσας τὰς ἐν αὐτῷ κοιλό-
τητας πρὸς τὸν πυθμένα τῆς ἀρτηρίας ἀνε-
στομωμένας ἔχων, συστελλόμενος μὲν καὶ συμ-
πίπτων τὸ ἐναπολειφθὲν τοῖς κοίλοις πνεῦμα
κατ' ἀνάγκην ἐκπιέζων προΐεται. ὑποχω-
ρῶν δὲ καὶ ἀνοιγόμενος, ἐπισπᾶται τῇ διαστάσει
πρὸς τὸ κενούμενον διὰ τῆς ὁλκῆς τὸν ἀέρα. καὶ
αὕτη ἐστὶ τῆς ἀπροαιρέτου ταύτης ἀναπνοῆς
αἰτία, ἡ τοῦ ἀτρεμεῖν τὸ πυρῶδες ἀδυναμία.

A extrinſecus materies accommodata ſin-
gulis per diuerſos aditus arceſſitur.
Nam iecinori, quod ſanguinis eſſe fon-
tem diximus, alimenti eſt mandata ad-
miniſtratio. Quod enim nutriendi no-
ſtri cauſſa perpetuò ingeritur, iecinoris
adiumento facit, vt continuò ſangui-
nis riui fluant. quemadmodum niuem
montanam videmus humore ſuo ſub-
iectos fontes augere, penetrante illo
deorſum ad ipſas vſque fontium venas.
Deinde aër etiam cordi vicini viſceris
ope ſuggeritur. ei nomen eſt pulmo:
membrũ ipſum aëris eſt receptaculum,
B quod per inſertam ſibi arteriam, ad os
pertinentem, ſpiritum externum per
reſpirationes continuas haurit. Huius
in parte media cor continetur, quod
ipſum quoque ſine intermiſſione mo-
uetur, inque hoc ignis numquam non
mobilis naturam imitatur. Nam inſtar
follium, quibus in officinis ſuis vtuntur
fabri, ſemper aërem attrahit è vicino
pulmone, partéſque concauas didu-
ctione replet, ac quod igneum eſt in
ipſo efflat, inque adiunctas arterias ex-
cernit. Hoc adeò numquam non agit,
aliud extrinſecus per diductionem ſui
C proprias in capedines attrahendo, aliud
à ſe per compreſſionem in arterias ex-
cernendo. In quo mihi quidem reſpi-
rationis etiam continuæ in nobis eſſe
poſita cauſſa videtur. Nam mens ſæpe
dat aliis quaſi operam, vel prorſus etiam
quieſcit, ſomno corpus occupante,
quum minimè reſpiratio intermittitur,
etiamſi nos hanc nullo pacto efficere
decreuerimus. Ego ſic arbitror, cor
ipſum, quod pulmo complectitur an-
nexum ſibi poſteriore ſui parte, quo-
ties explicatur, vel viciſſim comprimi-
tur, vnà ſecum pulmonem mouere, at-
D que hoc pacto efficere, vt is aërem attra-
hat, continuóque ſpiritum ducat. Eſt
enim hoc viſcus rarum, & meatus mul-
tiplices habet, eiúſq. capedines omnes
quaſi quędam per oſcula in arteriæ fun-
dum exeunt. itaque cõpreſſum arctius,
ſpiritum, qui ſuperat in ipſius capedini-
bus, exprimendo quaſi emittit. è con-
trario ſi laxetur & aperiatur, fit, vti par-
tes ipſius vacuæ, à ſe inuicem diſtentæ,
attracto aëre compleantur. Hæc eſt re-
ſpirationis à nullo pendẽtis vel conſilio
vel volũtate noſtra, cauſſa: nimirũ quòd
igneam naturam fas non eſt quieſcere.

Quod quum ita ſit, caloriſque iam antè originem in corde exiſtere perſpexerimus: icirco perpetuus hoc in membro motus, perpetuam ſimul in pulmone reſpirationem efficit. Eam ob cauſſam hoc etiam vſuuenit, vt quum intenſus præter naturam calor accreuit (quod in iis qui febre laborant, videmus) anhelatio quoque crebrior ſit, corde quaſi feſtinante internum æſtum recenti aëre exſtinguere. Enimuero natura noſtra quum omnium egena ſit, & ab iis rebus quæ res vitam continent, planè non inſtructa, non aëra modò ſpiritúmque nullum proprium habet, qui calorem excitet, quando hunc extrinſecus ad conſeruationem noſtri ſemper hauriamus oportet: verùm etiam nutrimentum ſuſtinendæ corporis moli aliunde neceſſe habet arceſſere. propterea vacuum corpus viciſſim potu cibóque replet, cúmque ad vſum indita nobis eſt facultas attrahens id quod deſit, quódque ſuperat expellens, cordis calore hac etiam in parte naturam non parum adiuuante. Nam quum inter membra vitalia cor, vt eſt indicatum, præcipuum ſit & eximium, quippe quod mēbra ſingula ſpirituum calore fouet: icirco noſtri opificij auctor illud per omnia efficax eſſe facultate vegeta voluit, ne pars ipſius vlla foret otioſa, vel nihil ad corporis vniuerſi vtilitatem ſumminiſtraret. Eámque ob rem pulmonem poſteriore ſui parte contingens, perpetuo viſcus hoc motu attrahit, ac viciſſim meatus omnes huius vel hauſto aëre dilatat, vel remittendo quod antea receperat expellit. Parte autem anteriore ſtomacho, quà is aſſurgit maximè cohærens, & fouet hunc, & habilem ad effectiones ſuas reddit: non quò ſpiritum ille attrahat, ſed nutrimentum corporis recipiat. Nam vicinæ quaſi fores ſunt, per quas & ſpiritus & nutrimentum hominis corpus ingrediuntur. Vtrumque membrum ab imo coniunctum alteri, ſecundum longitudinem ſurſum tendit: partéque ſuprema ſui rurſus eodem loco ſic cōnectuntur, vt etiam ipſorum oſcula conueniant, deſinentibus in ore noſtro amborum veluti canalibus, quorum alter alimentum corporis, alter ſpiritum intromittit. Ima quidē in parte tamdem hæc meatuū coniunctio diſ-

A ἐπεὶ γὰρ ἴδιόν ἐστι τοῦ θερμοῦ ἡ κατὰ τὴν κίνησιν ἐνέργεια, τούτου δὲ τὰς ἀρχὰς ἐν τῇ καρδίᾳ κατενοήσαμεν, τὸ διηνεκὲς τῆς ἐν τῷ μέρει τούτῳ κινήσεως τὴν ἀδιάλειπτον τοῦ ἀέρος ὁρμήν τε καὶ ἐμπνοὴν διὰ τοῦ πνεύμονος ἀπεργάζεται. διὸ καὶ παρὰ φύσιν ἐπιταθέντος τοῦ πυρώδους, τὸ ἄσθμα τῶν διακαιομένων ὑπὸ πυρετοῦ συνεχέστερον γίνεται, ὥσπερ ἐπειγομένης τῆς καρδίας τὸν ἐγκείμενον ἐν αὐτῇ φλογμὸν ὑπὸ νεαρωτέρῳ πνεύματι κατασβεννύειν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πενιχρά τίς ἐστιν ἡμῶν ἡ φύσις, καὶ τῶν πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν διὰ πάντων ἐπιδεής, οὐκ ἀέρος μόνον ἰδίου πτωχεύει, B καὶ πνεύματος, τοῦ τὸ θερμὸν διεγείροντος, ὅπερ ἔξωθεν πρὸς τὴν τοῦ ζώου συντήρησιν διηνεκῶς ἐπεισάγεται· ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερείδουσαν τὸν τοῦ σώματος ὄγκον τροφὴν ἐπίκτητον ἔχει. διὰ τοῦτο σιτίοις τε καὶ πόμασιν ἀναπληροῖ τὸ ἐνδέον, ἑλκυστικήν τινα τοῦ λείποντος δύναμιν καὶ ἀπωστικὴν τοῦ περιττεύοντος ἐνθεῖσα τῷ σώματι, οὐδὲ πρὸς τοῦτο τοῦ ἐγκαρδίου πυρὸς μικρὰν παρεχομένου τῇ φύσει συνεργίαν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ κυριώτατον τῶν ζωτικῶν μορίων κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον ἡ καρδία ἐστὶν, ἡ τῷ θερμῷ πνεύματι ζωπυροῦσα τὰ C καθέκαστον μέρη, πανταχόθεν αὐτὴν ἐνεργὸν εἶναι τῆς δραστικῆς τῆς δυνάμεως, ὁ πλάστης ἡμῶν ἐποίησεν, ὡς ἂν μηδὲν αὐτῆς μέρος ἄπρακτόν τε καὶ ἀνόνητον πρὸς τὴν τοῦ παντὸς οἰκονομίαν καταλειφθείη. διὰ τοῦτο κατόπιν μὲν ὑποβᾶσα τὸν πνεύμονα, διὰ τῆς διηνεκοῦς κινήσεως, καθέλκουσά τε πρὸς ἑαυτὴν τὸ σπλάγχνον, ἀνευρύνει πρὸς τὴν ὁλκὴν τοῦ ἀέρος τοὺς πόρους, μοχλίζουσά τε πάλιν ἐκπνεῖσθαι τὸ ἐναπειλημμένον παρασκευάζει. ἐν δὲ τοῖς ἔμπροσθεν ἑαυτῆς προσφυεῖσα τῷ χωρήματι τῆς ἄνω γαστρὸς, ἐνθερ- D μαίνει αὐτὴν, καὶ πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας κινουμένην ποιεῖ. οὐκ εἰς πνεύματος ὁλκὴν ἀνεγείρουσα, ἀλλ᾽ εἰς ὑποδοχὴν τῆς καταλλήλου τροφῆς. πλησίον μὲν γὰρ πεφύκασιν ἀλλήλων αἱ εἴσοδοι τοῦ πνεύματός τε καὶ τῆς τροφῆς. ἀντιπαρεξιοῦσαι δὲ κατὰ τὸ παραμῆκες ἡ ἑτέρα πρὸς τὴν ἑτέραν, καὶ τῷ ἴσῳ μέτρῳ κατὰ τὸ ἄνω συναπαρτίζονται, ὥστε καὶ συνεστομῶσθαι πρὸς ἀλλήλας, καὶ ἐνὶ στόματι τοὺς πόρους ἐναπολήγειν, ὅθεν τῷ μὲν τῆς τροφῆς, τῷ δὲ τοῦ πνεύματος ἡ εἴσοδος γίνεται. ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ βάθος οὐκέτι διαπαντὸς τὸ προσφυὲς παραμένει τῆς συζυγίας τῶν πόρων.

μέση

μέση γὰρ τῆς ἑκατέρων ἕδρας ἡ καρδία παρεμπεσοῦσα, τῷ μὲν πρὸς ἀναπνοὴν, τῷ δὲ πρὸς τροφὴν, τὰς δυνάμεις ἐντίθησιν. πέφυκε γὰρ τὸ πυρῶδες ἐπιζητεῖν τὴν ὑπεκκαίουσαν ὕλην, ὃ δὴ καὶ περὶ τὸ δοχεῖον τῆς τροφῆς κατ᾽ ἀνάγκην συμβαίνει. ὅσῳ γὰρ ἔμπυρον διὰ τῆς γείτονος γίνεται θερμασίας, τοσούτῳ μᾶλλον ἐφέλκεται τὰ τὸ θερμὸν ὑποτρέφοντα. τὴν δὲ τοιαύτην ὁρμὴν, ὄρεξιν ὀνομάζομεν. εἰ δὲ περιδράξαιτο τῆς ἀρκούσης ὕλης τὸ περιεκτικὸν τῆς τροφῆς, οὐδὲ οὕτως ἠρεμεῖ τοῦ πυρὸς ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ καθάπερ ἐν χωνευτηρίῳ σύντηξίν τινα τῆς ὕλης ποιεῖ, καὶ διαλύσασα τὰ συνεστῶτα καὶ διαχέασα, καθάπερ ἐκ χοάνης τινὸς μεταχεῖ πρὸς τοὺς ἐφεξῆς πόρους· εἶτα τὸ παχυμερέστερον τοῦ εἰλικρινοῦς διακρίνασα, τὸ μὲν λεπτὸν δι᾽ ὀχετῶν τινων ἐπὶ τὰς τοῦ ἥπατος ἄγει πύλας· τὴν δὲ ἰλυώδη τῆς τροφῆς ὑποστάθμην, εἰς τοὺς εὐρυχωροτέρους τῶν ἐντέρων πόρους ἀπώσατο, καὶ τοῖς πολυτρόποις αὐτῶν ἑλιγμοῖς ἀναστρέφουσα χρόνῳ, παρακατέχει τὴν τροφὴν τοῖς σπλάγχνοις, ὡς ἂν μὴ δι᾽ εὐθύτητα τοῦ πόρου ῥᾳδίως ἀποβαλλόμενον, εὐθὺς ἀνακινοίη τὸ ζῷον πρὸς ὄρεξιν, καὶ μηδέποτε παύοιτο τῆς τοιαύτης ἀσχολίας κατὰ τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ὁ ἄνθρωπος. ἐπεὶ δὲ καὶ τῷ ἥπατι μάλιστα τῆς τοῦ θερμοῦ συνεργείας ἦν χρεία πρὸς τὴν τῶν ὑγρῶν ἐξαιμάτωσιν, ἀφέστηκε δὲ τοῦτο τῆς καρδίας κατὰ τὴν θέσιν (οὐ γὰρ ἦν οἶμαι δυνατὸν ἀρχήν τινα καὶ ῥίζαν ζωτικῆς οὖσαν δυνάμεως, περὶ τὴν ἑτέραν ἀρχὴν στενοχωρεῖσθαι) ὡς ἂν μή τι τῆς οἰκονομίας ἐν τῇ ἀποστάσει τῆς θερμαντικῆς οὐσίας παραβλαβείη· πόρος νευρώδης (ἀρτηρία δὲ τοῦτο παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα σοφῶν ὀνομάζεται) ἀναδεξάμενος τῆς καρδίας τὸ ἔμπυρον πνεῦμα, φέρει πρὸς τὸ ἧπαρ, αὐτοῦ που παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν ὑγρῶν συνεστομωμένος, καὶ ἀναζέσας διὰ τῆς θερμότητος τὴν ὑγρασίαν, ἐναποτίθεταί τι τῷ ὑγρῷ τῆς τοῦ πυρὸς συγγενείας, τῇ πυροειδεῖ χροᾷ τὸ τοῦ αἵματος εἶδος καταφοινίξας. εἶτα ἐκεῖθεν ἀφορμηθέντες δίδυμοί τινες ὀχετοὶ, τὸ οἰκεῖον ἑκάτερος σωληνοειδῶς περιέχοντες πνεῦμά τε καὶ αἷμα, ὡς ἂν εὔπορον εἴη,

A ſoluitur. cor enim loco inter ventriculum pulmonémq. medio incidens, huic quidem reſpirandi, illi verò nutrimenti conficiendi facultatem largitur. Nam igneum quod eſt, ſic à natura eſt comparatum, vt materiem quaſi fomentum quærat: id quod etiam cibi receptaculo vſuueniat neceſſe eſt. Quanto enim magis ob caloris vicinitatem igneſcit: tanto auidius ea quæ calori nutriendo ſunt, attrahit. éſtque huic naturæ cupiditati nomen inditum Appetitus. Quòd ſi membrum quo cibus continetur, materiei ſatis iam præhenderit: non tamen
B ignis vicini ceſſabit actio. Nam colliquefaciet materiem tamquam in vaſe liquandis rebus apto: quúmque cruda & cohærentia digeſſerit, intérque ſe commiſcuerit, proximos in meatus ea quaſi per quoddam infundibulum deijciet. Deinde ſecretis vtrimque partibus, quum iis quæ craſſiores, tum quæ puriores ſunt, tenues haſce per quoſdam quaſi canales ad iecinoris oſtia deducet. Subſidentes autem & craſſas in nutrimento fæces in capaciora inteſtina detrudet, ac per multiplicia horum volumina verſatas aliquamdiu retine-
C bit, partim vt de his ipſa etiam viſcera nonnihil nutrimenti hauriant: partim ne, ſi per meatus rectos deijciantur, continuò moleſta nobis appetitio nutrimenti ſit, & numquam non in eo acquirendo, animalium rationis expertium more, hominum occupetur opera. Quúmque iecinori etiam neceſſarius ad commutandum res humidas in ſanguinem, caloris vſus foret, abeſſet autem membrum hoc ſitu ſuo longius à corde, propterea quòd minimè conueniebat cor, quod principium & ra-
D dix facultatis vitalis eſſet, arctiore per vicinitatem loco alteri vitæ principio coniungi: ne quid ob caloris diſtantiam detrimenti nobis accideret, meatus nerueus (quem periti huius doctrinæ arteriam vocant) hauſtum de corde ſpiritum igneum ad hepar defert. atque hæc quidem arteria loco propè eodem, quo humida recipiuntur, hepati inſeritur. itaque calore ſuo facit vt humida ferueāt, quiddā cum eis igni cognatum communicans. quo fit vt ſanguis igneo colore reſperſus, purpureus exiſtat. Inde rurſus exorti gemini quidam riuuli tubulis cōſimiles, quorum alius ſpiritum, ſanguinē alius continet (cōiunguntur autem ideo, vt humor per caloris mobilitatem,

ſi is vnà vehatur, leuior exiſtat) per corpus vniuerſum multifariam ſparguntur, tantúmq. non infinita in canalium principia quaſique ramos ſe paſſim findunt. Atque duo quidem hæc facultatum vitalium principia inter ſe commiſta, quum id quod calorem, tum quod humorem vniuerſum in corpus didit, quoddam veluti debitum tributum facultati quæ in adminiſtratione vitæ ſummo cum imperio eſt & poteſtate, pendunt. Intelligimus autem facultatem, quæ cerebri membranis, ipſóque cerebro continetur: à qua profectus omnis neruorum motus, omnis muſculorum contractio, omnis ſpiritus, qui motus eſt ſingulis in membris ſpontanei cauſſa efficiunt, vti corporis humani fabricata de terra ſtatua ſuis actionibus & motu ſit prædita. In calore quidem quod eſt longè puriſſimum, & in humore tenuiſſimum, vtraque miſtione quadam ac temperatura vnita, velut exhalando cerebrum nutriunt & fouent. Ab hoc eadem longè puriſſimè attenuata redduntur, vt membranã ipſum ambientem irrigent. Hæc de parte hominis ſuperiore ad ima tendens, fiſtulæque in modum contiguas vertebras penetrans, cum medulla, quam continet, ad baſem vſque dorſi ſpinæ, quam vocant, delata deficit, ipſa etiam ſpina eo loco deſinente. Oſſium quidem & iuncturarum in corpore commiſſuris omnibus, itémque muſculorum principiis ab hac membrana, tamquam omnium moderatrice, ad quemlibet motum ac requietem facultas inditur. Eam ob cauſſam, de mei quidem animi iudicio, muniri hanc etiam magis aliquanto, quàm membra cætera conueniebat. Itaque in capite duplici oſſium ambitu omni ex parte compræhenditur, in vertebris quum exſtantium veluti ſpinarum propugnaculis, tum multiplice ipſarum vertebrarum inter ſeſe nexu: quo fit, vt ab illa omnem iniuriam hæc, qua lædi poſſet, arceant: adeóque tuta ſit, quodam quaſi præſidio ipſam vndique ſepiente. Idem de corde licet exiſtimare, eſſe nimirum hoc inſtar munitæ domus omni ex parte compræhenſum aptiſſimè, ac circumdatum ob oſſibus duriſſimis. Nam à tergo ſpina eſt dorſi, quã vtraque parte tutam ſcapulæ reddunt. Latus autem vtrumq. coſtæ complexæ,

A τὸ ὑγρόν τε τοῦ θερμοῦ κινοῦν συμπαραθέον καὶ κουφιζόμενον, ἐφ' ἅπαν τὸ σῶμα πολυσχιδῶς καταμερίζονται, εἰς μυρίας ὀχετῶν ἀρχάς τε καὶ διαφύσεις κατὰ πᾶν μέρος διασχιζόμεναι. μιχθεῖσαι δὲ πρὸς ἀλλήλας τῶν ζωτικῶν δυνάμεων αἱ δύο ἀρχαὶ, ἥτε τὸ θερμὸν πανταχοῦ κατὰ τὸ σῶμα, καὶ ἡ τὸ ὑγρὸν ἐπιπέμπουσα, καθάπερ τινὰ δασμὸν ἀναγκαῖον ἐκ τῶν οἰκείων τῇ ἀρχηγικωτέρᾳ τῆς ζωτικῆς οἰκονομίας δυνάμει δωροφοροῦσιν. ἔστι δὲ αὕτη ἡ κατὰ τὰς μήνιγγας καὶ τὸν ἐγκέφαλον θεωρουμένη, ἀφ' ἧς πᾶσα μὲν ἄρθρου κί-
B νησις, πᾶσα δὲ μυῶν συνολκὴ, πᾶν δὲ προαιρετικὸν πνεῦμα καὶ τοῖς καθέκαστον μορίοις ἐπιπεμπόμενον, ἐνεργόν τε καὶ κινούμενον τὸν γήϊνον ἡμῶν ἀνδριάντα, καθάπερ ἐκ μηχανῆς τινος ἀποδείκνυσι. τοῦ τε γὰρ θερμοῦ τὸ καθαρώτατον, καὶ τοῦ ὑγροῦ τὸ λεπτότατον παρ' ἑκατέρας δυνάμεως διά τινος μίξεώς τε καὶ ἀνακράσεως ἑνωθέντα, τρέφει τε καὶ συνίστησι διὰ τῶν ἀτμῶν τὸν ἐγκέφαλον· ἀφ' οὗ πάλιν ἐπὶ τὸ καθαρώτατον ἐκλεπτυνομένη ἡ ἀπ' ἐκείνου ἀνάδοσις, ὑπαλείφει τὸν περι-
C εκτικὸν τοῦ ἐγκεφάλου ὑμένα, ὃς ἄνωθεν ἐπὶ τὸ βάθος αὐλοειδῶς διήκων διὰ τῶν καθεξῆς σπονδύλων, ἑαυτόν τε καὶ τὸν ἐγκείμενον αὐτῷ μυελὸν διεξάγων, τῇ βάσει συναπολήγει τῆς ῥάχεως, πάσαις ὀστέων τε καὶ ἁρμονιῶν συμβολαῖς, καὶ μυῶν ἀρχαῖς οἷόν τις ἡνίοχος αὐτὸς ἐνδιδοὺς τῆς καθέκαστον κινήσεώς τε καὶ στάσεως τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν δύναμιν. διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ ἀσφαλεστέρας ἠξιῶσθαι φρουρᾶς, καὶ κατὰ μὲν τὴν κεφαλὴν διπλαῖς ὀστέων περιβολαῖς ἐν κύκλῳ διειλημμένος, ἐν δὲ τοῖς
D σπονδύλοις ταῖς τε τῶν ἀκανθῶν προβολαῖς καὶ ταῖς πολυτρόποις κατὰ τὸ σχῆμα διαπλοκαῖς, δι' ὧν ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ φυλάττεται, διὰ τῆς περιεχούσης αὐτὸν φρουρᾶς τὸ ἀσφαλὲς ἔχων. ὁμοίως δ' ἄν τις καὶ περὶ τῆς καρδίας στοχάσαιτο, ὅτι καθάπερ τις οἶκος ἀσφαλὴς αὐτὴ διὰ τῶν στερροτάτων περιηρμόσθη ταῖς τῶν ὀστέων ἐν κύκλῳ περιοχαῖς ὀχυρωθεῖσα. κατόπιν μὲν γάρ ἐστιν ἡ ῥάχις ταῖς ὠμοπλάταις ἑκατέρωθεν ἠσφαλισμένη. καθ' ἑκάτερον δὲ πλάγιον ἡ τῶν πλευρῶν θέσις περιπτύσσουσα,

τὸ μέσον δυσπαθὲς ἀπεργάζεται. ἐν δὲ τοῖς ἔμπροσθεν, τὸ στέρνον καὶ ἡ τῆς κλειδὸς συζυγία περιβέβληται, ὡς ἂν πανταχόθεν αὐτῇ τὸ ἀσφαλὲς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἐνοχλούντων φυλάσσοιτο. οἷον δὲ κατὰ τὴν γεωργίαν ἐστὶν ἰδεῖν τῆς ἐκ νεφῶν ἐπομβρίας, ἢ τῆς τῶν ὀχετῶν ἐπιρροῆς διάβροχον ποιούσης τὸ ὑποκείμενον. κῆπος δὲ τις ὑποκείσθω τῷ λόγῳ, μυρίας μὲν δένδρων διαφορὰς, παντοδαπὰς δὲ τῶν ἐκ γῆς φυομένων ἰδέας ἐν ἑαυτῷ τρέφων, ὧν καὶ τὸ σχῆμα, καὶ ἡ ποιότης, καὶ ἡ τῆς χρόας ἰδιότης ἐν πολλῇ διαφορᾷ τοῖς καθ' ἕκαστον ἐνθεωρεῖται. πολλῶν τοίνυν κατὰ τὸν ἕνα χῶρον τῷ ὑγρῷ τρεφομένων, ἡ μὲν ὑποποτίζουσα τὰ καθ' ἕκαστον δύναμις, μία τις κατὰ τὴν φύσιν ἐστίν· ἡ δὲ τῶν τρεφομένων ἰδιότης, εἰς διαφόρους τὸ ὑγρὸν μεταβάλλει ποιότητας. τὸ γὰρ αὐτὸ πικραίνεται μὲν ἐν τῇ ἀψίνθῳ· εἰς φθοροποιὸν δὲ χυμὸν ἐν τῷ κωνείῳ μεθίσταται· καὶ ἄλλο ἐν ἄλλῳ γίνεται, ἐν κρόκῳ, ἐν βαλσάμῳ, ἐν μήκωνι. τῷ μὲν γὰρ ἐκθερμαίνεται, τῷ δὲ καταψύχεται, τῷ δὲ μέσην ἔχει ποιότητα. καὶ ἐν δάφνῃ, καὶ ἐν σχοίνῳ, καὶ τοῖς τοιούτοις εὔπνουν ἐστίν· ἐν συκῇ δὲ καὶ ὄχνῃ καταγλυκαίνεται, καὶ διὰ τῆς ἀμπέλου βότρυς καὶ οἶνος ἐγένετο· καὶ ὁ τοῦ μήλου χυλὸς, καὶ τὸ τοῦ ῥόδου ἐρύθημα, καὶ τὸ τοῦ κρίνου λαμπρὸν, καὶ τὸ κυανίζον τοῦ ἴου, καὶ τὸ πορφυρίζον τῆς ὑακίνθου βαφῆς, καὶ πάνθ' ὅσα κατὰ τὴν γῆν ἐστιν ἰδεῖν, ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἰκμάδος ἀναβλαστάνοντα, εἰς τοσαύτας διαφορὰς κατά τε τὸ σχῆμα, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὰς ποιότητας διακρίνεται. τοιοῦτόν τι καὶ κατὰ τὴν ἔμψυχον ἡμῶν ἄρουραν θαυματοποιεῖται παρὰ τῆς φύσεως, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ δεσπότου τῆς φύσεως. ὀστᾶ καὶ χόνδροι, φλέβες, ἀρτηρίαι, νεῦρα, συνδεσμοί, σάρκες, δέρμα, πιμελαὶ, τρίχες, ἀδένες, ὄνυχες, ὀφθαλμοὶ, μυκτῆρες, ὦτα, πάντα τὰ τοιαῦτα, καὶ μυρία παρὰ ταῦτα ἄλλα διαφόροις ἰδιότησιν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα, μιᾷ τῇ τῆς τροφῆς ἰδέᾳ καταλλήλως τῇ ἑαυτῶν τρέφεται φύσει, ὡς ἑκάστῳ τῶν ὑποκειμένων τὴν τροφὴν προσεγγίσασαν, ᾧ περ ἂν ἐμπελάσῃ, κατ' ἐκεῖνο καὶ ἀλλοιοῦσθαι, οἰκείαν καὶ συμφυῆ τῇ τοῦ μέρους ἰδιότητι γινομένην. εἰ γὰρ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν γένοιτο, τῷ ὁρατικῷ μορίῳ συγκατεκράθη,

A quod inter has medio loco continetur, ne quid aduerſi patiatur, efficiunt. Parte denique antica pectus & binæ clauiculæ cor muniunt, vt hoc modo tutum vndique foret aduerſus res omnes, quæ res ipſi vel moleſtiam, vel malum etiam creare poſſent. Vt autem in agricultione videmus ab imbre vel riuulorum immiſſione terram irrigari: (nam eſto quidam nobis hortus propoſitus, in quo variæ ſint maximo numero arbores, itémque rerum omnis generis terra naſcentum ſpecies, quæ ſingulæ forma, qualitate, colore plurimum differant: B tot res quum eiuſdem loci nutriantur humore, vis tamen hæc ſucco ſuo ſingula rigans, natura ſua eadem eſt: quum res ipſæ quæ nutriuntur, ſuccum hauſtum diuerſas in qualitates commutent. Idem namque in abſinthio conuertitur in amarorem: in cicuta ſuccus efficitur, qui interitum affert: in aliis aliud, verbi gratia, in croco, balſamo, papauere. nam in his vim calidam acquirit, in illis frigidam, in aliis temperatam. In lauro, C in iunco odorato, in aliis huiuſmodi fragrantiam habet: in fico & pyro dulcitudinem. In vite conuertitur in botrum ac vinum. Etiam commutatur in ſuccum mali, in rubedinem roſæ, in ſplendidum lilij candorem, in cæruleum violæ, in purpureum hyacinthi colorem. Denique vniuerſa quæ terra profert, quamquam ab vno eodémque humore proueniant: diuerſiſſima tamen efficiuntur, ſiue figuram, ſiue ſpeciem, ſiue qualitates ſingulorum ſpectes.) Huiuſmodi quoddam noſtro etiam in agro, illo in- D quam animato, admirandum opus naturæ conſpicitur: naturæ dico? immo verò ipſius naturæ domini. Oſſa, cartilagines, venæ, arteriæ, nerui, ligamenta, carnes, cutis, pinguitudo, capilli, muſculi, vngues, oculi, nares, aures, huiuſmodi cætera numero propè infinita, diuerſis à ſe inuicem diſtincta proprietatibus, vna nihilominus eadémque alimenti ſpecie, prout ipſorum natura fert, nutriuntur: ita vt cibus quum à membris ſingulis propè abeſt, eius in naturam conuertatur, cui ſeſe adiunxerit. Si ad oculum deferatur, oculi ad naturam temperatur:

& prout ipſæ in oculo tunicæ diuerſæ ſunt inter ſe, ſic etiam nutrimentum ratione ſingulis conueniente diſtribuitur. Si ad partes auditui deſtinatas confluat, earumdem naturæ miſcetur: ſicut in labris, labrorum. In oſſibus dureſcit: in medulla tenerum efficitur: cum neruo tenditur, cum ſuperficie partibus cæteris circumdatur: ipſos in vngues penetrat, & in halitus adeò tenues conuertitur, vt de iis crines etiam oriantur. Ac ſi quidem per tortuoſos meatus feratur, criſpos & inflexos crines generat. ſin eidem halitus, de quibus oriri comas diximus, per rectos meatus exeant, etiam comæ tenſæ & rectæ erunt. Sed enim longè ab inſtituto digreſſa oratio eſt, dum altiùs naturæ operibus inhæret, & oculis quaſi ſubijcere conatur, quo pacto & vnde ſingula in nobis exiſtant, cùm quæ ad viuendum, tum quæ ad iucundè viuendum comparata ſunt: & ſi quid etiam præter hæc in nobis eſt, in partitione ſuperiore compræhenſum. Nos autem inſtitueramus demonſtrare cauſſam ſiue principium naturæ noſtræ, quod ſemine continetur, neque animum eſſe ſine corpore, neque corpus ſine animo: ſed ex corporibus animatis ac viuis, viuum & animatum ipſo ſui initio animal procreari, quod humana natura quaſi nutrix excipiens, ſuis ipſa facultatibus alat. itaque nutriri ſecundum vtramque partem, quum quidem accretio parti vtrique conſentanea manifeſtò depræhendatur. Nam ſtatim ab initio per artificioſam & ſingulari ab intelligentia profectam corporis formationem, ineſſe huic facultatem animi oſtenditur, apparentem illam quidem obſcuriuſculè ſub initium, ſed deinde corporis inſtrumento planè abſoluto clariſſimè reſplendentem. Licet ſimile quiddam ſtatuariorum in arte perſpicere. Nam eſto animalis cuiuſdam artifici propoſita idea, quam ille cupiat in ſaxo exprimere. poſtquam hoc apud animum ſtatuit, primùm de materie cognata lapidem abſcindit: deinde ſuperfluis quaſi amputatis, quodam modo rudem ei formam ad ideæ ſimulachrum animo conceptum inducit. de hac iam vel ignarus quiſpiam conſilij artificis, aſſequi coniectura poteſt, quid operis inſtituerit. Ille porrò prioribus aliquid addens, propiùs etiam ad rei, qua in exprimenda laborat, ſimilitudinem accedit.

A καὶ τὴν περὶ τὸν ὀφθαλμὸν χιτώνων τὰς διαφορὰς οἰκείως εἰς ἕκαστον καταμερισθῇ. Εἰ δὲ τοῖς κατὰ τὴν ἀκοὴν μέρεσιν ἐπιῤῥυῇ, τῇ ἀκουστικῇ καταμίγνυται φύσει· καὶ ἐν χείλει γινόμενον, χεῖλος ἐγένετο· καὶ ἐν ὀστέῳ πήγνυται, καὶ ἐν μυελῷ ἁπαλύνεται, καὶ τονοῦται μετὰ τοῦ νεύρου, καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ συμπεριτείνεται, καὶ εἰς ὄνυχας διαβαίνει, καὶ εἰς τριχῶν γένεσιν λεπτοποιεῖται τοῖς καταλλήλοις ἀτμοῖς. εἰ μὲν διὰ σκολιῶν περάγοιτο πόρων, οὐλοτέρας τε καὶ κατηγκυλωμένας τὰς τρίχας ἐκφύουσα, εἰ δὲ δι' εὐθείας ἡ τῶν τριχοποιῶν B ἀτμῶν γένοιτο πρόοδος, τεταμένας τε καὶ εὐθείας προάγουσα. ἀλλὰ πολὺ τῶν προκειμένων ὁ λόγος ἡμῖν ἀποπεπλάνηται, τοῖς ἔργοις ἐμβαθύνων τῆς φύσεως, καὶ ὑπογραφὴν ἐπιχειρῶν, ὅπως ἡμῖν καὶ ἐξ ὁποίων συνέστηκε τὰ καθ' ἕκαστον, τά τε πρὸς τὸ ζῆν, καὶ τὰ πρὸς τὸ εὖ ζῆν, καὶ εἴ τι μετὰ τούτων ἕτερον κατὰ τὴν προτέραν διαίρεσιν εἰλήφαμεν. τὸ γὰρ προκείμενον ἦν δεῖξαι τὴν σπερματικὴν τῆς συστάσεως ἡμῶν αἰτίαν, μήτε ἀσώματον εἶναι ψυχὴν, μήτε ἄψυχον σῶμα, ἀλλ' ἐξ ἐμψύχων τε C καὶ ζώντων σωμάτων ζῶν καὶ ἔμψυχον παρὰ τὴν πρώτην ἀπογεννᾶσθαι ζῶον, ἐκδεξαμένην δὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καθάπερ τινὰ τροφὸν ταῖς οἰκείαις δυνάμεσιν αὐτὴν τιθηνήσασθαι· τὴν δὲ τρέφεσθαι κατ' ἀμφότερα, καὶ καταλλήλως ἐν ἑκατέρῳ μέρει τὴν αὔξησιν ἐπίδηλον ἔχειν. εὐθὺς μὲν γὰρ διὰ τῆς τεχνικῆς ταύτης καὶ ἐπιστημονικῆς διαπλάσεως τὴν συμπεπλεγμένην αὐτῇ τῆς ψυχῆς ἐνδείκνυται δύναμιν, ἀμυδρότερον μὲν κατὰ τὴν πρώτην ἐκφαινομένην, καθεξῆς δὲ τῇ D τοῦ ὀργάνου τελειώσει συναναλάμπουσαν. οἷόν τι ἐπὶ τῶν λιθογλύφων ἔστιν ἰδεῖν. πρόκειται μὲν γὰρ τῷ τεχνίτῃ ζώου τινὸς εἶδος ἐν λίθῳ δεῖξαι. τοῦτο δὲ προθέμενος, πρῶτον μὲν τὸν λίθον τῆς συμφυοῦς ὕλης ἀπέῤῥηξεν. εἶτα περικόψας αὐτοῦ τὰ περιττὰ, προήγαγέ πως διὰ τοῦ πρώτου σχήματος τῇ μιμήσει τῇ κατὰ πρόθεσιν, ὥστε καὶ τὸν ἄπειρον διὰ τῶν φαινομένων τοῦ σκοποῦ τῆς τέχνης καταστοχάσασθαι. πάλιν ἐξεργασάμενος, προσήγγισε πλέον τῇ ὁμοιότητι τοῦ σπουδαζομένου.

Εἶτα τὸ τέλειον καὶ ἀκριβὲς εἶδος ἐγχειρουργήσας τῇ ὕλῃ, εἰς πέρας τὴν τέχνην προήγαγε· καὶ ἔστι λέων, ἢ ἄνθρωπος, ἢ ὅ,τι ἂν τύχῃ παρὰ τοῦ τεχνίτου γινόμενον, ὁ πρὸ βραχέος ἄσημος λίθος· οὐ τῆς ὕλης πρὸς τὸ εἶδος ὑπαμειφθείσης, ἀλλὰ τοῦ εἴδους ἐπιτεχνηθέντος τῇ ὕλῃ. τοιοῦτόν τι καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογισάμενοι, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσομεν. τὴν γὰρ πάντα τεχνιτεύουσαν φύσιν ἐκ τῆς ὁμογενοῦς ὕλης λαβοῦσαν ἐν ἑαυτῇ τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου μέρος, δημιουργεῖν ἀνδριάντα φαμέν. ὥσπερ δὲ τῇ κατ' ὀλίγον ἐργασίᾳ τοῦ λίθου τὸ εἶδος ἐπηκολούθησεν, ἀμυδρότερον μὲν παρὰ τὴν πρώτην, τελειότερον δὲ μετὰ τὴν τοῦ ἔργου συμπλήρωσιν· οὕτω καὶ ἐν τῇ τοῦ ὀργάνου γλυφῇ τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ὑποκειμένου προφαίνεται, ἀτελὲς ἐν τῷ ἀτελεῖ, καὶ ἐν τῷ τελείῳ τέλειον. ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἂν τέλειον ἦν, εἰ μὴ διὰ τῆς κακίας ἡ φύσις ἐκολοβώθη. διὰ τοῦτο ἡ πρὸς τὴν ἐμπαθῆ καὶ ζωώδη γένεσιν κοινωνία, οὐκ εὐθὺς ἐκλάμπειν τὴν θείαν εἰκόνα ἐν τῷ πλάσματι ἐποίησεν, ἀλλ' ὁδῷ τινι καὶ ἀκολουθίᾳ διὰ τῶν ὑλικῶν καὶ ζωωδεστέρων τῆς ψυχῆς ἰδιωμάτων ἐπὶ τὸ τέλειον ἄγει τὸν ἄνθρωπον. τὸ δὲ τοιοῦτον δόγμα καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους διδάσκει, λέγων· ὅτι ἤμην νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος, ἐλογιζόμην ὡς νήπιος. ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργησα τὰ τοῦ νηπίου. οὐκ ἄλλης ἐν τῷ ἀνδρὶ τῆς ψυχῆς ἐπεισελθούσης, παρὰ τὴν ἐν τῷ μειρακίῳ νοουμένην, ἡ νηπιωδεστέρα καταργεῖται διάνοια, καὶ ἡ ἀνδρώδης ἐγγίνεται· ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἐν ἐκείνῳ μὲν τὸ ἀτελές, ἐν τούτῳ δὲ διαδεικνυούσης τὸ τέλειον. ὥσπερ γὰρ τὰ φυόμενά τε καὶ αὐξάνοντα ζῆν λέγομεν, πάντα τε τὰ ἐν μετουσίᾳ ζωῆς καὶ φυσικῆς ὄντα κινήσεως, οὐκ ἄν τις ἄψυχα φήσειεν, οὐ μὴν οὐδὲ τελείας ψυχῆς μετέχειν τὴν τοιαύτην ζωὴν ἔστιν εἰπεῖν. γινομένη γὰρ ἐν τοῖς φυτοῖς ψυχική τις ἐνέργεια, μέχρι τῆς κατ' αἴσθησιν κινημάτων οὐκ ἔφθασε. πάλιν δὲ κατὰ προσθήκην δυνάμεώς τις ψυχικὴ τοῖς ἀλόγοις ἐγγινομένη, οὐδὲ αὐτὴ τοῦ τέλους ἐφίκεται,

A Denique materiei formam accuratè perfectam inſculpens, finem arti imponit. eſtque iam lapis ipſe vel leo, vel homo, vel quidquid tandem artifex de eo fecit, quum paulo antè informis eſſet: non quòd materies per formam ſit commutata, ſed quòd ei forma quædã eiuſmodi ſit artificioſè inducta. Tale quid ſi etiã de animo cogitabimus, à vero non prorſus aberrabimus. Quippe rerum opifex ſumpta generis eiuſdem materie, quæ pars eſt hominis, quamdam quaſi ſtatuam fabricat. Vt autem in comparatione propoſita, leui primùm opera B forma ſaxi exſculpitur, quæ obſcuriuſcula initio eſt, profectior autem opere iam abſoluto: ſic etiam noſtri huius in inſtrumenti ſculptura, ſecundum proportionem ſubiectæ rei, prout hæc ſcilicet perficitur, animus etiam magis ac magis eluceſcit. nimirum imperfectum ſe, dum illud adhuc imperfectũ eſt, deinde perfectum in perfecto declarat. Ac fuiſſet quidem ipſo in ortus noſtri initio perfectus, ſi per peccatum quaſi mutilata natura nõ eſſet. Nunc quũ particeps natura noſtra ſit eius ortus, qui & vitiis obnoxius, & animalium rationis expertium C ortui affinis eſt: fieri nequit vt hominis in figmento ſtatim diuina imago eluceat, ſed via quadam & ordine hominum quaſi penetrantem craſſas & à brutis profectas in animo proprietates, ad perfectionem peruenire neceſſe eſt. Huiuſmodi quiddã nos magnus etiam Apoſtolus ille in epiſtola ad Corinthios ſcripta docet: Cùm puer, inquit, eſſem, 1.Cor.13. puerorum more loquebar & ratiocinabar. Vir factus, puerilia iſtæc aboleui. Nimirum cogitationes pueris conſentaneæ non eo pacto abolentur aſcitis virilibus, vt alius animus ab eo, qui erat in D puero, in hominẽ iam virum immigret: ſed vno eodémq. animo facultatem in puero necdum perfectam, in viro perfectam demonſtrante. Quemadmodum enim res naſcentes, quæ incrementum ſumunt, viuere quidem illas dicimus: ſicut & quod vitæ naturaliſq. motus eſt particeps, inanimũ dici nequit, non tamen perfecta in eis ſic viuentibus anima ſtatui poteſt. Nã in plantis quamquam exiſtat animæ propria quędam effectio, non tamen ex ſenſuũ motũ habent. Deinde ſupra has, animalia bruta ſunt illa quidẽ animæ facultate prædita: finem verò vltimum & perfectionẽ non ſunt adepta.

quippe à rationis & intelligentiæ præſtantiſſimo dono non ſunt inſtructa. Sic veram adeò perfectamque animam ſolam eſſe humanam ſtatuimus, confirmantibus in hoc ſententiam noſtram effectionibus eius vniuerſis. Quòd ſi qua res alia particeps etiam vitæ eſt, ea verò animata dicitur hominum more, vocem hanc propria ſignificatione non vſurpantium. Non enim hoc ea fit ratione, quaſi perfecta ſit in eiuſmodi rebus anima: ſed quòd partes quaſdam in eis videamus effectionum animæ propriarum exiſtere, quas ipſas tum primum cœpiſſe hominis in natura accepimus, quum ad ſtatum perturbationibus & vitiis obnoxium nos demiſiſſemus: ſicut eſt ex arcana Moſæ de hominis ortu narratione declaratum. Icciro Paulus eo loco, quo conſulit omnibus qui parêre conſilio ipſius velint, vt perfectioni ſint addicti: modum etiam ſubijcit, quo fieri compotes voti ſui poſſint, quum ait: Exuendum eſſe hominem veterem, & induendum nouum, qui ſit ad imaginem Creatoris inſtauratus. Age igitur, reuertamur omnes ad diuinam illam gratiam, qua rerum initio Deus hominem creatum ornauit, quum diceret: Faciamus hominem ad imaginem ſimilitudinémque noſtram. Ei ſit gloria & poteſtas ſæculis infinitis, Amen.

Ephes.4.

A λόγου τε καὶ διανοίας χάριν ἐν ἑαυτῇ μὴ χωρήσασα. διὰ τοῦτο φαμὲν τὴν μὲν ἀληθῆ καὶ τελείαν ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίνην εἶναι, διὰ πάσης ἐνεργείας γνωριζομένην. Εἰ δέ τι ἄλλο μετέχει ζωῆς, ἐν καταχρήσει τινὶ συνηθείας ἔμψυχον λέγομεν, μὴ ὅτι τελεία ἐν τούτοις ἐστὶν ἡ ψυχή, ἀλλά τινα μέρη ψυχικῆς ἐνεργείας, ἃ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὴν μυστικὴν τοῦ Μωϋσέως ἀνθρωπογονίαν ἐπιγεγενῆσθαι, διὰ τὴν πρὸς τὸ
B ἐμπαθὲς οἰκειότητα μεμαθήκαμεν. διὰ τοῦτο συμβουλεύων ὁ Παῦλος τοῖς ἀκούειν αὐτοῦ βουλομένοις τῆς τελειότητος ἔχεσθαι, καὶ τὸν τρόπον ὅπως ἂν τοῦ σπουδαζομένου τύχοιεν ὑποτίθεται, λέγων, ἀπεκδύσασθαι δεῖν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος. ἀλλ' ἐπανέλθωμεν πάντες ἐπὶ τὴν θεοειδῆ χάριν ἐκείνην, ἐν ᾗ ἔκτισε τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, εἰπών· ὅτι ποιή-
C σωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΙΣ ΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ῥήματα· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν.

B

ΛΟΓΟΣ Α.

ΠΑΛΑΙΟΥ χρέους ἔκτισιν ἀποπληρώσων ἥκω. οὗ τὴν ἀπόδοσιν ἀνεβαλόμην, οὐκ ἀγνωμοσύνῃ προαιρέσεως, ἀλλ' ἀσθενείᾳ σώματος. χρέος δικαιότατον καὶ ὀφειλόμενον ὑμῶν τῇ ἀκροάσει. καὶ γὰρ ἂν εἴη ἄδικον τὰ περὶ θηρίων τε νηκτῶν καὶ κτηνῶν καὶ πετεινῶν, οὐρανοῦ τε τῶν κατ' οὐρανόν, περί τε γῆς καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ φυτῶν διδαχθέντας ἡμᾶς, μὴ καὶ τὰ περὶ τῆς ἡμετέρας γενέσεως ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς φωτισθῆναι. C ὥσπερ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν τὰ ἔξω βλέποντες, ἑαυτοὺς οὐχ ὁρῶσιν· ἐὰν μήπου τινὸς ἅψωνται στερεοῦ, κἀκεῖθεν ἀνακλασθεῖσα ἡ ὄψις ὥσπερ ἀπὸ παλιρροίας ὁρᾶν αὐτοὺς ποιήσῃ τὰ ἑαυτῶν κατόπιν. οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος, ἄλλα ὁρῶν ἑαυτὸν οὐ βλέπει, ἐὰν μὴ ταῖς γραφαῖς ἐγκύψῃ. τὸ γὰρ ἐνταῦθα φῶς ἀνακλώμενον, τοῦ καθορᾶσθαι ἕκαστον ἡμῶν αἴτιον γίνεται. ἐπεὶ ἀσυνετοί ἐσμεν καὶ ἀπερίσκεπτοι τῆς ἑαυτῶν κατασκευῆς. D ὅπερ ἐσμὲν καὶ τί ἐσμὲν ἀγνοοῦντες. ἀμελέστατα γὰρ ἑαυτῶν διακείμεθα, τῶν προχείρων τῆς γνώσεως καὶ τῶν μικροτάτων τῶν ἐν ἡμῖν γνῶσιν οὐκ ἔχοντες. πολλαὶ πραγματεῖαι περὶ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον τὸ ἀνθρώπινον τὴν πᾶσαν ἑαυτῶν σπουδὴν κατηνάλωσαν· κἂν ἰατρικὴν ἐπέλθῃς, εὑρήσεις πόσα περὶ τῆς χρείας τῶν ἡμετέρων ἡμῖν διηγεῖται, πόσας περὶ τὸ ἔνδοθεν ἡμῶν κατασκευῆς ἐν ταῖς ἀνατομικαῖς ἐγχειρήσεσιν, ἐξεῦρε κεκρυμμένας ὁδοὺς συνυπαρχούσας ἐν τῷ ἀφανεῖ, μίαν σύμπνοιαν ἀπὸ τοῦ σώματος,

Sancti Patris noſtri

GREGORII NYSSENI IN EA SCRIPTVRÆ VERBA, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.

Petro Franciſco Zino interprete.

ORATIO I.

DEBITAM auribus veſtris expoſitionem, cuius nomine tanquam ære alio vobis iampridem obſtrictus ſum neceſſario, cuiuſque ſolutionem adhuc non ingrati animi vitio, ſed infirma corporis valetudine impeditus diſtuli, perſoluturus aduenio. Iniquũ enim eſſet, cum ea, quæ ad feras, tum natantes, tum gradientes, tum volantes, quæque ad cœlũ & ea quæ in cœlo ſunt, quæque ad terram, & ad illa quæ ſunt in terra, pertinent, didicerimus; ea nobis, quę ad ortum procreationẽque noſtram ſpectant, à diuina ſcriptura non patefieri. Quemadmodum enim oculi noſtri, cùm ea quæ ſunt extra ſi videant, ſeipſos non cernunt, niſi leue quippiã, ac ſolidum inſpexerint, vnde refractus obtutus ac refluens efficiat vt ſe ipſi intueantur: ſic animus noſter alia cernens, ſe ipſum non videt, niſi ſcripturis inhæſerit, atque incubuerit. Quod enim in illis eſt lumen, reflectitur, facitque vt nos ipſi perſpiciamus & cognoſcamus. Verùm, quoniam eas negligimus, nec ſcire curamus, quo modo facti conſtructique ſimus, inde fit, vt quid qualéſve ſimus, ignoremus, & eorum quæ in nobis ſunt, licet minima, maximéque rerum omnium facilia atq. in promptu ſint, nullam notitiam habeamus. Ac tametſi multæ facultates in corpore humano dignoſcendo omne ſuum ſtudium collocarunt (ſi enim medicam artem conſideres, facilè animaduertes, quàm multa de vſu partium eius tradiderit, quã multa de interiori noſtra ſtructura in ſectionibus excogitarit, quã abditas occultáſq. vias patefecerit, vt vnũ totius corporis concẽtum, atque concordiam,

ſpiritus, ſanguinis ductus, attractionem animæ, ac domicilium, caloris ſedem in corde perpetuum ſpiritus in præcordiis motum, atque alia innumerabilia inueſtigauerit) tamen eorum nos omnium ignari ſumus, quippe qui in eiuſmodi ſtudium nihil incũbimus, nec eſt ferè quiſquam, qui ſcire curet, quid ipſe ſit. Facilius cœlum quàm noſmetipſos cognoſcere poſſumus. Quamobrem, quod in te admirãdum eſt, homo ne contempſeris. Paruus tu quidem es, vt epinaris, ſed pręſens oratio te magnum eſſe deprehẽdet.
Pſal. 38. Iccirco ſapiens Dauid, qui ſe ipſum diligenter explorare nouerat. Mirabilis, inquit, facta eſt ſcientia tua ex me. Vndenam cognitionem tui ratione mirifica licet inueniri? ex me, Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me. Artificium ſapientiæ tuæ, quo corpus meum conſtructus eſt, cognoſcens, ex parua fabrica magnum opificem animaduerto. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Paucis, ſed ſatis apertè tamen demonſtratũ eſt antè, quæ ſint, & ad quem referentur hæc verba. Et habet Eccleſia de his demonſtrationes, immo verò fidem habet omni demonſtratione firmiorem. Faciamus hominem. Hinc incipies te ipſum cognoſcere. Nondum in vlla molitione hæc vox ſcripta eſt. Facta fuit lux, ſed ſimplici Dei mandato dicentis, Fiat lux. Cœlum, ſed ſine conſultatione: ſtellæ, ſed nulla præceſſit deliberatio: pelagus, atque innumerabilia maria ad iubentis vocem extiterunt. Eodem modo omnia piſcium genera, beſtiæ, & cete, quæ natant, quæque volant animalia, Dei iubentis verbo facta ſunt. Hic nondum eſt homo, & de homine habetur conſilium. Non, vt aliis in rebus, dixit: fiat homo. Diſce pretium ac dignitatem tuam. Non proiecit mandato & iuſſu procreationem, ſed conſilium ac deliberatio fuit in Deo, quo modo tale animal produceretur in vitam. Faciamus, ſapiens conſulit, artifex meditatur. Ecquid deeſt arti eius? Quanam difficultate adductus conſulit, vt abſolutum & perfectum elaboratúmque faciat charum opus ſuum? an vt oſtendat, te perfectum eſſe apud Deum? Duas aduerte perſonas; vnam, quæ loquitur: alteram, ad quam dirigitur oratio. Cur autem non dixit, Facito, ſed faciamus hominem? vt impe-

A ἀρτηριῶν πνεύματος, ὑδραγωγίας αἵματος, ἀναπνοῆς ὁλκήν, οἴκησιν ἑστίας τοῦ θερμοῦ ἐπὶ τῆς καρδίας, κίνησιν διηνεκῆ τοῦ περικαρδίου πνεύματος. μυρία περὶ ἐκείνοις πεφιλοσόφηται, ὧν οὐδεὶς ἡμῶν ἐστὶν ἔμπειρος, τῷ μηδεμίαν σχολὴν ἀπονέμειν τῷ μέρει τούτῳ τῆς ἐξετάσεως, μηδὲ γνῶναι ἑαυτὸν ἕκαστος ὅς τίς ἐστιν. εὔκολοι γὰρ ἐσμὲν γνῶναι οὐρανὸν μᾶλλον ἢ ἑαυτούς. ὥστε μὴ καταφρονῇς τοῦ ἐν σοὶ θαύματος. μικρὸς γὰρ εἶ ὡς νομίζεις· μέγαν δὲ ἐπερχόμενος ὁ λόγος εὑρήσει. διὰ τοῦτο ὁ σοφὸς Δαβὶδ εἰδὼς ἀκριβῶς ἑαυτὸν ἐξετάσαι, ἐθαυμαστώθη, φησὶν, ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ. καὶ
B τὴν τέχνην τὴν ἐν ἐμοὶ, ὅσῃ σοφίᾳ κατεσκευάσθη μου τὸ σῶμα κατανοήσας, ἐκ τοῦ μικροῦ τούτου κατασκευάσματος, τὸν μέγαν δημιουργὸν ἐνόησα. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν. ἐδείχθη πρῴην ἐν παραδρομῇ, καὶ ἀρκούντως ἐδείχθη τίς ὁ λέγων καὶ πρὸς τίνα ὁ λόγος. καὶ ἔχει ἡ ἐκκλησία ἱκανὰς περὶ τούτων ἀποδείξεις. μᾶλλον δὲ ἔχει πίστιν, ἀποδείξεως βεβαιοτέραν. ποιήσωμεν ἄνθρωπον. κατάμαθε σεαυτὸν ἐντεῦθεν ἀρξάμενος, οὔπω περὶ ἄλλου τῶν κατασκευασμάτων αὕτη ἡ φωνὴ ἀναγέγραπται.
C φῶς ἐγένετο, καὶ ἁπλοῦν πρόσταγμα. εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς. οὐρανὸς, καὶ οὐδὲ βουλῆς ὁ οὐρανός. φωστῆρες, καὶ οὐδὲν προεβουλεύσατο περὶ τῶν φωστήρων. θάλασσα καὶ πελάγη ἄπειρα, καὶ προσταγῇ παρήχθη εἰς τὸ εἶναι. ἰχθύων γένη παντοδαπά, κελευσθέντα ἐγένετο. θηρία, καὶ κτήνη καὶ τὰ πτηνά, εἶπε καὶ ἐγένετο. ἐνταῦθα οὔπω ἄνθρωπος, καὶ βουλὴ περὶ ἀνθρώπου. οὐκ εἶπεν ὡς περὶ τῶν ἄλλων, γενηθήτω ἄνθρωπος. κατάμαθε σε-
D αυτοῦ τὸ τίμιον. οὐ προσέρριψέ σου τὴν γένεσιν προστάγματι. ἀλλὰ βουλευτήριον ἐν τῷ Θεῷ, πῶς μέλλει τὸ τίμιον ζῶον εἰς τὸν βίον παράγεσθαι. ποιήσωμεν, ὁ σοφὸς βουλεύεται, ὁ τεχνίτης ἐνθυμεῖται. ἆρα λείπει αὐτοῦ τῇ τέχνῃ καὶ ἐκ τῆς μερίμνης βούλεται ἀπηρτισμένον καὶ τέλειον καὶ ἠκριβωμένον αὐτοῦ ποιῆσαι τὸ φιλοτέχνημα, ἢ ἵνα σοι δείξῃ ὅτι τέλειος εἶ παρὰ Θεῷ. ἔμαθες ὅτι δύο πρόσωπα, ὁ λέγων καὶ πρὸς ὃν ὁ λόγος. διὰ τί οὐκ εἶπε ποίησον, ἀλλὰ ποιήσωμεν ἄνθρωπον; ἵνα νοή-

σης τὴν δεσποτείαν, ἵνα μὴ τὸν πατέρα ἐπιγινώσκων, τὸν υἱὸν ἀγνοῇς· ἵνα εἰδῇς ὅτι πατὴρ ἐποίησε διὰ υἱοῦ, καὶ υἱὸς ἐκτίσατο πατρῴῳ θελήματι, καὶ δοξάσῃς πατέρα ἐν υἱῷ, καὶ υἱὸν ἐν πνεύματι ἁγίῳ. οὕτω κοινὸν γέγονας ἔργον, ἵνα κοινὸς προσκυνητὴς ἀμφοτέρων ᾖς, μὴ σχίζων τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ ἑνῶν τὴν θεότητα. ὅρα ἱστορίαν μὲν σχήματι, θεολογίαν δὲ δυνάμει. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. ποιήσωμεν· καὶ οὐκ εἶπε, καὶ ἐποίησαν, ἵνα μὴ πολυθείας λάβῃς ἀφορμάς. εἰ γὰρ πληθυντικὸν παρεισήχθη τὸ πρόσωπον, ἀφειδεῖς ἂν ἐγένοντο οἱ (B) ἄνθρωποι, πολλὰ πλήθη Θεῶν ἑαυτοῖς ἐπισωρεύοντες. νῦν μέν τοι, ποιήσωμεν, ἵνα γνωρίσῃς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον. ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἑνώσῃς τὴν θεότητα. ἑνώσῃς δὲ οὐ ταῖς ὑποστάσεσι, ἀλλὰ τῇ δυνάμει, ἵνα μίαν δόξαν ἔχῃς μὴ μεριζόμενος περὶ τὴν προσκύνησιν, μὴ μεριζόμενος εἰς πολυθείαν. οὐκ εἶπεν ἐποίησαν οἱ θεοὶ τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἐποίησεν ὁ Θεός. ἰδία ὑπόστασις πατρὸς, καὶ ἰδία υἱοῦ, καὶ ἰδία πνεύματος ἁγίου. διὰ τί οὖν οὐ τρεῖς; ὅτι μία θεότης. ἣν γὰρ βλέπω (C) ἐν πατρὶ θεότητα, ταύτην καὶ ἐν υἱῷ, καὶ ἣν ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ταύτην καὶ ἐν υἱῷ, διότι μορφὴ ἐν ἑκατέρῳ μία. καὶ ἀρχὴ ἀπὸ πατρὸς ἐν υἱῷ ἡ αὐτή, καὶ διὰ τοῦτο καὶ παρ' ἡμῖν προσκύνησις καὶ δοξολογία μία. προοίμιον τῆς ἡμετέρας γενέσεως, θεολογία ἀληθινή. ποιήσωμεν ἄνθρωπον καὶ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν· πῶς οὖν κατ' εἰκόνα Θεοῦ; ἀποκαθάρωμεν καρδίαν ἰδιωτικὴν, πρόληψιν ἀπαίδευτον, ἀμαθεῖς (D) περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις. Εἰ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμέν φησι, σύμμορφος ἡμῖν ἐστὶν ὁ Θεός; ὀφθαλμοὶ περὶ Θεὸν καὶ ὦτα, κεφαλή, χεῖρες, ἰσχίον ἐφ' οὗ ἵδρυται; λέγεται γὰρ ἐν τῇ γραφῇ ὁ Θεὸς καθέζεσθαι. πόδες δι' ὧν περιπατεῖ; οὐκοῦν τοιοῦτος ὁ Θεός; ἀποσκεύασον τῆς καρδίας φαντάσματα ἀπρεπῆ. ἔκβαλε ἀπὸ σοῦ διανοίας ἀφαρμόζουσαν τῷ μεγέθει τοῦ Θεοῦ. ἀσχημάτιστος ὁ Θεὸς, ἁπλοῦς, ἀμεγέθης, ἄποσος, μὴ φαντασθῇς μορφὴν περὶ αὐτόν· μὴ κατασμικρύνῃς Ἰουδαϊκῶς τὸν μέγαν. μὴ περιλάβῃς τὸν Θεὸν σωματικαῖς ἐννοίαις, μὴ περιγράψῃς αὐτὸν τῷ σῷ νῷ. ἀπερίληπτός ἐστι τῷ μεγέθει,

A rium, ac dominatum intelligeres: ne patre cognito, filium ignorares. vt ſcires patrem feciſſe per filium, & filium paterna creaſſe voluntate, laudarėſque patrem in filio, & filium in Spiritu ſancto. Commune eorum opus exſtitiſti, vt ipſos pariter adores & colas, ne venerationem cultúmque diuidas, cùm vnicam eſſe diuinitatem intelligas. Vide hiſtoriam ex figura, & theologiam ex vi. Et fecit Deus hominem. Faciamus, inquit, & fecit: ne multiplicem Deorum numerum crederes. Si enim plures feciſſe dicerentur, adduci poſſent homines, vt plures ſibi Deos confingerent. B Nunc autem ſcriptum eſt: Faciamus, vt cognoſcas Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum: Et, Fecit Deus hominem: vt diuinitatem coniungas, atque vnam eſſe ſcias: vnam dico, non vnitate perſonarum, ſed poteſtate: vt, cum ad adorandum accedis, Deum vnum laudes & colas, nec in Deorum multitudinem diſtraharis. Non dixit: Fecerunt hominem Dei. Sed: Fecit Deus hominem. Propria eſt hypoſtaſis, ſeu perſona Patris, propria Filij, propria Spiritus ſancti. Cur igitur non tres Dei? quia vna C diuinitas. Quam enim in patre cernis diuinitatem, eandem cernis in filio. Et quàm in Filio, eandẽ in Spiritu ſancto. Quoniam vna in vtroq. forma, & principium à patre in filio idem eſt, iccirco vnus apud nos vtriuſque cultus, & eadem collaudatio. Noſtræ procreationis exordium veram continet theologiam. Faciamus hominem ad imaginem noſtram. Ad imaginem Dei facti ſumus. Quonam modo ad imaginem eius? Pſal. 46 D Animos à vulgaribus, & imperitis, ac ſtultis illis de Deo opinionibus expiemus, ad imaginem Dei, inquit ille, facti ſumus, formam Deus noſtræ ſimilem habet oculis, auribus, capite, manibus præditus eſt, coxarumque vertebris, quibus fulcitur & inſidet, quando quidem ſedere Deum ſcriptura tradit: pedibus item, quibus incedit. Talis ne igitur Deus? Recedant ab animo tuo abſurdæ opiniones. Abijce cogitationem, quæ Dei magnitudinem imminuit. Figura vacat Deus, ſimplex eſt. Noli, cum de illo cogitas, formam vllam confingere, & comminiſci: ne more Iudaico magnũ extenues. Noli corporeis illum cogitationibus amplecti, aut mente tua circumſcribere. Ea eſt magnitudine,

vt comprehendi circumſcribique nequeat. Magnum cogita,& huic magno plus etiam atque etiam adde quàm cogitaſti, atque ita exple cogitationem tuam. Neque enim, quæ infinita ſunt, vnquam capiet. Figuram ne finge. Potentia, ſimplicitate naturæ, rerum procreatarum tum magnitudine, tum pulchritudine cognoſcitur Deus. Vbique eſt, & omnia comprehendit, & tangi viderique non poteſt. Amplitudo eſt quantitate carens, quam non capit animus tuus. Nec magnitudine concluditur, nec figura coërcetur, nec potentia continetur, nec temporibus cōprehenditur, nec finibus cohibetur. Nihil eorum quæ ſunt circa nos, cum Deo ſimilitudinem habet. Quo modo igitur dicit ſcriptura, nos eſſe factos ad ſimilitudinē Dei? quæ ad Deū pertinent, recenſuimus: quæ ad nos ſpectant, conſideremus. Nihil profectò in forma corporis eſt, quod eius imagini congruat. Eſt etenim forma corporis caduci ac fragilis: in caduco autem & fragili non imprimitur quod corrūpi non poteſt, nec corruptū incorrupti eſt imago. Corpus augetur, imminuitur, conſeneſcit, immutatur, [aliud in ſenecta eſt,] aliud in iuuēta, aliud cùm proſpera vtitur valetudine, aliud cùm morbis iactatur, aliud cùm metuit, aliud cùm gaudet, aliud quando ſatiatum, atque expletum eſt, aliud quando ſiti, faméve torquetur, aliud in pace, aliud in bello, alius vigilantis, alius dormientis eſt color. Vigilans rubore magis perfunditur, quoniam calor extra progreditur. Dormiens autem calore intus compreſſo palleſcit. Quónam igitur pacto, quod tot immutatur modis, ſimile ſit ei quod eſt immutabile? ei, quod eodem ſemper eſt ſtatu, id quod numquam conſiſtit? Vndarum inſtar res noſtræ nos fugiūt, & antequam videantur, defluxerunt. Aliud ex alio videtur humanū corpus. Ad imaginem noſtram: naturæ immutabilis erit caduca ſimilitudo? forma carentis, quæ formam habet? Vbi ergo quæremus, quod imaginem referat? Nimirum in iis, quæ ipſe Dominus dixit. Si quid meum in medium attulero, id ne ſuſcipiatis. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. & præſit piſcibus [maris, & volatilibus cœli, & beſtiis, & quę ſequūtur,] corporene, an ratione? an animo ſitum eſt hoc imperium, an in carne? caro noſtra multorum animaliū carne longè eſt imbecillior. Quî enim hominis caro cum carne cameli, aut bouis, aliorumq. ferarum

A κατανόησον τὸν μέγαν, καὶ τῷ μεγάλῳ προσθεὶς πλέον τοῦ νενοημένου, καὶ τῷ πλείονι τὸ πλέον, καὶ τὸν σαυτοῦ λογισμὸν πεῖσον ὅτι τῶν ἀπεράντων οὐκ ἐφίξεται. σχῆμα μὴ νοήσῃς. ἀπὸ δυνάμεως Θεὸς νοεῖται, ἁπλότητα φύσεως. μέγεθος πόσον; πανταχοῦ ἐστὶ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν περιοδεύει, καὶ ἔστιν ἀφαὴς ἀόριστον. ὑπὲρ τὴν σὴν ἐκπίπτον κατάληψιν, οὔτε μεγέθει περιορίζεται, οὔτε σχήματι περιλαμβάνεται, οὔτε δυνάμει ἐκμετρεῖται, οὔτε χρόνοις περισφίγγεται, οὔτε πέρασιν ὁρίζεται. οὐδέν ἐστι περὶ Θεὸν οἷον

B περὶ ἡμᾶς. πῶς οὖν ἡ γραφὴ εἶπεν ἡμᾶς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενῆσθαι; τὰ περὶ Θεοῦ διδαχθῶμεν, τὰ περὶ ἡμῶν αὐτῶν νοήσωμεν, ὅτι οὐκ ἔχομεν τὸ κατ' εἰκόνα ἐν μορφῇ σώματος· φθειρομένου γὰρ τοῦ σώματος ἡ μορφὴ ἀπόλλυται. οὐκ ἐν φθαρτῷ δὲ τὸ ἄφθαρτον σχηματίζεται, οὐ φθαρτόν ἐστι τοῦ ἀφθάρτου εἰκών. τὸ σῶμα αὔξεται, μειοῦται, γηρᾷ, ἀλλοιοῦται. ἄλλο ἐστὶν ἐν νεότητι, ἄλλο ὅταν εὐεκτῇ, καὶ ἄλλο ὅταν ἐν πάθεσιν ᾖ· ἄλλο φοβουμένου, καὶ ἄλλο εὐφραινομένου· ἄλλο ἐν ἐνδείᾳ, ἄλλο ἐν πλησ-

C μονῇ, καὶ ἄλλο ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἄλλο ἐν μάχῃ· ἄλλο χρῶμα ἐγρηγορότος, καὶ ἄλλο καθεύδοντος. τοῦ μὲν ἐξανθεῖ τὸ ἐρυθρότερον, τοῦ θερμοῦ ἐπὶ τὸ ἔξω χωροῦντος. τοῦ δὲ κατέψυκται καὶ συνέσταλται ἐπὶ τὸ βάθος ἡ θερμότης, διὸ καὶ ὕπωχρα τῶν κοιμωμένων τὰ σώματα. πῶς οὖν δύναται τὸ ἀλλοιούμενον τῷ ἀναλλοιώτῳ ἐοικέναι; τῷ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχοντι, τὸ μηδέποτε ἑστηκός; ἐκφεύγει ἡμᾶς ὡς τὰ ῥεύματα πρὶν θεάσασθαι ὑπέδραμεν, ἄλλο ἐξ ἄλλου φαίνεται τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. πῶς σώζεσθαι δύναται τῆς ἀκινήτου φύσεως ἡ ῥευστὴ εἰκών; τῆς ἀ-

D μόρφου ἡ μεμορφωμένη; πῶς οὖν ζητήσωμεν τὸ κατ' εἰκόνα; ἐν οἷς αὐτὸς εἶπεν ὁ κύριος. ἐὰν ἐμόν τι εἴπω, μὴ προσδέξησθε· ἐὰν δεσποτικόν, καταδέξασθε. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. σώματι ἢ λογισμῷ; ἐν ψυχῇ τὸ ἄρχειν, ἢ ἐν σαρκί; ἡ σὰρξ, πολλῶν ζώων ἀσθενεστέρα. ποία σύγκρισις σαρκὸς ἀνθρώπου καὶ καμήλου, ἀνθρώπου καὶ βοός. ἀνθρώπου καὶ ἑκά-

ἔστιν ἂν αὖ θέλῃς θηρίου. εὐάλωτος ἡ σὰρξ ἡ ἀνθρωπίνη, σαρκὶ θηρίου παραβαλλομένη. ἀλλὰ ἐν τίνι τὸ ἀρχικόν; ἐν τῇ τοῦ λογισμοῦ περιουσίᾳ. ὅσον λείπει τῇ δυνάμει τοῦ σώματος, τοσοῦτον περίεστι τῇ τοῦ λογισμοῦ κατασκευῇ. πόθεν τὰ μεγάλα βάρη μετατίθησιν ἄνθρωπος, ἐπινοίᾳ ἢ τόνοις σωματικοῖς; ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. τὸν ἔσω ἄνθρωπον λέγει, ποιήσωμεν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἐρεῖς σύ, διὰ τί οὐ λέγει ἡμῖν περὶ λογισμοῦ; τὸν ἄνθρωπον εἶπε κατ' εἰκόνα Θεοῦ. ὁ δὲ λογισμὸς ἄνθρωπος; ἄκουε τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. πῶς δύο γνωρίζω ἀνθρώπους; ἕνα τὸν φαινόμενον, καὶ ἕνα τὸν ὑποκεκρυμμένον τῷ φαινομένῳ, ἀόρατον τὸν ἔσω ἄνθρωπον. ἔσω τοίνυν ἔχομεν ἄνθρωπον, καὶ διπλοῖ τινες ἐσμέν, καὶ τό γε ἀληθὲς λεγόμενον ὅτι ἔνδον ἐσμέν. ἐγὼ γὰρ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. τὰ ἔξω, οὐκ ἐγὼ ἀλλὰ ἐμά. οὐ γὰρ ἡ χεὶρ ἐγώ, ἀλλὰ ἐγὼ τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς. ἡ δὲ χεὶρ μέρος τοῦ ἀνθρώπου. ὥστε τὸ μὲν σῶμα, ὄργανον τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς ὄργανον. ἄνθρωπος δὲ κυρίως κατ' αὐτὴν τὴν ψυχήν. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. τουτέστι, δῶμεν αὐτῷ λόγου περιουσίαν. καὶ ἀρχέτωσαν. οὐχὶ ποιήσωμεν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ θυμούσθωσαν, καὶ ἐπιθυμείτωσαν, καὶ λυπείσθωσαν. οὐ γὰρ τὰ πάθη εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα παρελήφθη, ἀλλ' ὁ λογισμὸς τῶν παθῶν δεσπότης. καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. εὐθὺς ἐκτίσθης, καὶ ἄρχων ἐκτίσθης. καὶ ἀρχέτωσαν. εἰὸς ἔτους ἐξουσίαν παρὰ βασιλέως λαβὼν ἄνθρωπος παρὰ ἀνθρώπου· θνητὸς παρὰ θνητοῦ, λαβὼν παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος. ποίαν γὰρ ἐξουσίαν ψυχῆς λαμβάνει ἄνθρωπος. σὺ μέντοι παρὰ Θεοῦ ἔλαβες, οὐκ ἐν ξύλοις γεγραμμένην, οὐδὲ ἐν πτυξὶ φθαρταῖς σητῶν παραναλώμασιν, ἀλλ' ἀνάγραπτον ἡ φύσις ἔχει τὴν θείαν φωνήν. ἀρχέτωσαν. ταῦτα σύμβολα ἀρχῆς ἀνθρωπίνης. ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων, τῶν θηρίων τῆς γῆς, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, τῶν κτηνῶν, τῶν ἑρπετῶν, τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. οὐκ εἶπε ποιήσωμεν ἄνθρωπον καὶ εἰ-

A comparari poteſt, cui collata facilè ſuperatur, ac vincitur? In quo igitur conſiſtit hic principatus? in rationis præſtantia. Quanto enim corporis imbecillitate homo reliquis animátibus infirmior eſt, tanto eſt rationis excellentia ſuperior. Ingentes enim moles ac pondera, quæ pro arbitrio ſuo transferunt homines, quocumque volunt, ſolertia, non corporis viribus aguntur & permouentur. Faciamus hominem ad imaginem noſtram: de interiori homine loquitur. At enim, dices, tu de ratione diſſeris. Oſten-
B de nobis hominem ad imaginem Dei. Eſtne ratio homo? Audi Apoſtolum: Licet, inquit, is qui foris eſt noſter homo, corrumpatur, tamen is, qui intus eſt, renouatur de die in diem. Quónam pacto? Duplicem agnoſco hominem, vnum qui videtur, alterum abſconditum, quem 2.Cor.4.
ille ipſe qui videtur non cernit. Interiorem igitur habemus hominem, & duplices quodam modo ſumus. Ego enim ſum ille, qui intus eſt homo. Quæ verò ſunt extrinſecus, nō ego illa ſum, ſed illa ſunt mea. Neque enim ego ſum manus, ſed ratio, quæ in animo eſt. Manus au-
C tem exterioris eſt hominis pars. Quamobrem corpus, hominis inſtrumentum, eſt animi inſtrumentum: ſi quidem homo propriè animo cenſetur. Faciamus hominem ad imaginem noſtram: Hoc eſt, illi rationis præſtantiam tribuamus. Et præſit. Non inquit, faciamus hominem ad imaginem noſtram, & iraſcatur, concupiſcat, & mœreat. Perturbationes enim non cadunt in imaginem Dei, ſed ratio perturbationum moderatrix ac domina. Et præſit piſcibus. tibi, ſimul atque procreatus es, imperium eſt attributum. Qui magnum
D in multos annos à Rege principatum accipit, homo ab homine, à mortali mortalis, non tantam, quantam tu, obtinet poteſtatem. Ille enim à Rege princeps conſtituitur, vt vni tantum regioni præſit. Tu autem à Deo terræ totius imperium accepiſti. Diuinaque vox non in tabulis ligneis, aut voluminibus, quæ à tineis corrumpuntur, ſed in ipſa natura inſcripta eſt. Præſit. quibus autem præſit? His nimirum omnibus: Præſit piſcibus, beſtiis terræ, volatilibus cœli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram. Non dixit, faciamus hominem ad ima-

ginem & ſimilitudinẽ noſtram, & veſcatur ex omni ligno fructifero, quod fructum habet in ſemetipſo. Secundo loco ea, quę ad carnem pertinent, conſtituuntur. Primò autẽ, ac potiſſimum illa, quæ ad animum ſpectant. Prima nobis imperandi poteſtas decernitur. Ad imperandum natus es homo. Quid ergo perturbationibus ſeruis? cur dignitatem abijcis tuã? cur te peccato tradis in ſeruitutem? cur te conſtituis mancipium diaboli? Rerum conſtitutus es princeps: cur naturæ tuæ grauitatem proieciſti? At ſeruus diceris: cur mœres corporis ſeruitute, ac non potius principatu tibi à Deo tradito gaudes, & gloriaris? Cùm vides Dominũ tuum voluptati mancipatum, corpus autem tuum illi, nónne intelligis, te nomine dumtaxat eſſe ſeruum, illum contra nomine tantum potiri dominatu, te autem in grauiſſima ſeruitute detineri? illũ ſcorto deuinctum, & obſtrictum cernis, tu autẽ ſcorta deſpicis atque aſpernaris. itaque tu perturbationis dominus es, ille voluptatum, quæ abs te deuictæ ſunt, ſeruus. Faciamus ergo hominẽ, & præſit. Vbi eſt imperandi vis, illic & imago Dei. Præſit piſcibus. Primum nobis datum eſt imperium in ea, quæ habitatione à nobis ſeiuncta ſunt. Non dixit, præſit animantibus, quę ſimul cum ipſo ſunt educata, ſed piſcibus, qui vitam in aquis degunt. Primo igitur nobis in piſces traditum eſt imperium. Quomodo autem piſcibus imperamus? Si propter lacum aliquem conſpiceris, facile potes animaduertere, quo modo ad vmbram tuã omnes trepident ac contremiſcant. Quis herus familiam tumultuantem domi repente conſiſtens ita ſedat, præſentiáque ſua cuncta in ordinem redigit, vt vniuerſum natantium genus ad vnius hominis aſpectũ figuram mutat, vt non amplius liberè degere, nec per maris lacuſve ſummas vndas natare audeat? Delphinus ipſe, qui inter animalia, quæ in aquis degunt, plurimum poteſt, hominem veretur, & obſeruat. Sic homini in ea datus eſt principatus. quid, cũ ratione ad illa accedis, & omnia ſuperas, nónne illis dominaris? Animaduerti ego ſolertiam hominum, qui hamis ad cetos capiendos confectis, atque eſca pro ratione magnitudinis eorum deglutientium adiecta, ſummis

A εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, καὶ ἐσθιέτωσαν πᾶν ξύλον κάρπιμον ὃ ἔχει καρπὸν ἐν ἑαυτῷ. δεύτερα τὰ τῆς σαρκός. πρῶτα τὰ τῆς ψυχῆς τὰ προηγούμενα. πρῶτα ἡμῖν συνεχειροτονήθη ἡ τοῦ ἄρχειν δύναμις. ἀρχικὸν εἶ ζῶον ἄνθρωπε. καὶ τί δουλεύεις πάθεσι, τί σαυτοῦ ἀξίωμα καταβάλλεις καὶ δοῦλος γίνῃ τῆς ἁμαρτίας; διὰ τί σεαυτὸν ποιεῖς αἰχμάλωτον τοῦ διαβόλου; ἄρχων κτίσεως ἐχειροτονήθης, καὶ ἀπέρριψας σεμνότητα τῆς ἑαυτοῦ φύσεως; δοῦλος ἐκλήθης; τί σε λυπεῖ ἡ δουλεία τοῦ σώματος; διὰ τί οὐ μέγα φρονεῖς τῇ δεσποτείᾳ τῇ παρὰ Θεοῦ σοι δεδομένῃ, ὅτι λογισμὸν ἔχεις πα-

B θῶν δεσπότην. ὅταν ἴδῃς τὸν δεσπότην σου δοῦλον ὄντα τῆς ἡδονῆς, σεαυτὸν δὲ σώφρονα, γίνωσκε ὅτι σὺ μὲν εἶ δοῦλος ὀνόματι μόνον· ἐκεῖνος δὲ ὀνόματι μὲν ἔχει τὴν δεσποτείαν, ἔργῳ δὲ βεβαιουμένην ἔχει τὴν δουλείαν. ὁρᾷς ἐκεῖνον μετὰ τῆς πόρνης συρόμενον· σεαυτὸν δὲ τῆς πόρνης καταφρονοῦντα; πῶς οὐχὶ σὺ μὲν εἶ δεσπότης τοῦ πάθους· ἐκεῖνος δὲ δοῦλός ἐστι τῶν ὑπὸ σοῦ πατουμένων ἡδονῶν; ὥστε τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον καὶ ἀρχέτωσαν, δηλοῖ ὅτι ὅπου ἡ τοῦ ἄρχειν δύναμις, ἐκεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ εἰκών. ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. πρώτη ἡμῖν τῶν ἀπῳ-

C κισμένων ἡ ἀρχὴ ἐδόθη. οὐκ εἶπεν ἀρχέτωσαν τῶν συντρόφων ζώων, ἀλλὰ τῶν ἰχθύων. ἔνυδρος γὰρ αὐτοῖς ἡ δίαιτα. τῶν οὖν ἰχθύων ἐδόθη ἡμῖν ἡ ἀρχὴ πρώτη. καὶ πῶς τῶν ἰχθύων ἀρχόμεθα; εἴ που ἔγνως ἑαυτὸν ἐν λίμνῃ παραφανέντα, πῶς ἡ σκιά σου πάντα διεπτόησε. τίς οὕτως δεσπότης οἰκίας θορυβουμένου τοῦ οἴκου ἀθρόως ἐπιστὰς ἡσυχίαν ἐποίησε, καὶ πάντα μετέβαλεν εἰς εὐκοσμίαν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κρατοῦντος; πῶς πᾶσα ἡ ἔνυδρος κτίσις ἐπιφανέντος ἑνὸς

D ἀνθρώπου, μεταβάλλει τὸ σχῆμα; οὐκέτι τὴν ἐλευθέραν ἔχει διαγωγὴν, οὐ τολμᾷ ἐπινήχεσθαι τοῖς νώτοις τῆς θαλάσσης ἢ τῆς λίμνης. ὁ δελφὶς ὅταν που πλησίον ἀνθρώπους ὄντας θεάσηται, καίτοι δελφίς ἐστι τῶν νηκτῶν ὁ βασιλικώτατος, αἰδεῖται. οὕτως ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ ἡ κατὰ τῶν νηκτῶν ἀρχή. ὅταν δὲ ἴδῃς σαυτοῦ τὸν λογισμὸν πάντων ἀνήκοντα καὶ πάντων κρατοῦντα, πῶς οὐχὶ τὸν κητῶν ἀρχῆς; εἶδον ἐγὼ ἐπίνοιαν ἀνθρώπων, ὅτι ποιοῦσιν ἀγκίστρων τινῶν κατασκευὴν, καὶ τούτοις ἐπιβάλλοντες δελεάσματα σύμμετρα τῷ μεγέθει τῶν καταπι-

νήχονται κητῶν. εἶτα τῶν ἄκρων ἐκείνων τῶν σχοινίων ὧν ἀπήρτηνται αἱ ἄγκιστροι, κατὰ τὸ ἕτερον πέρας ἀσκοὺς πνεύμασι διατείναντες καὶ ἐκδήσαντες τῶν ἄκρων ἐκείνων, μετεώρους ἀφιᾶσιν ὑπὲρ, ἐπὶ τοῦ πελάγους. ἐνεχθέντα τοίνυν τὰ ἄγρια κήτη τοῖς δελεάσμασι, καὶ τὰ ἄγκιστρα ἀφ' ἑαυτῶν δεξάμενα, σύρει μὲν τοὺς ἀσκοὺς εἰς τὸ βάθος. ἡ δὲ τῶν ἀσκῶν φύσις ἀνωφερὴς οὖσα, πάλιν ἀνθέλκει εἰς τὴν ἐπιφανείαν, καὶ ἐμπεπαρμένα τῇ ἰδίᾳ τροφῇ ἄνω καὶ κάτω μαιμάσσοντα, καὶ ἐξαλλοιοῦντα τοὺς βυθοὺς διερευνᾶται. πλάνῃ πελαγῶν ἀναμετρεῖ, καὶ τὸν πολὺν πόνον ἀπεραχθὸν ἔχοι, τελευταῖον τῷ ἀγκίστρῳ ἐκείνῳ ἁλώσιμον γίνεται, τῷ πόνῳ δαμασθὲν, τῷ λιμῷ καταπονηθὲν, νεκρὸν μετὰ τῶν ἀσκῶν συρόμενον, θήραμα γὰρ τοῦ θηρευτοῦ τοῦ μικροῦ, τὸ μέγα· τοῦ ἀσθενοῦς, τὸ ἄπλετον. διὰ τί; ὅτι τῇ τοῦ λογισμοῦ περιουσίᾳ δύναμιν τοῦ ἄρχειν λαβὼν, ὡς κακοὺς δραπέτας πρὸς ἀκρίβειαν ἄγει τοὺς ἀπειθεστάτους· τοὺς μὴ δυναμένους δι' ἡμερότητος παραταχθῆναι, τούτους διὰ τῆς ἀνάγκης δουλοῦται. οὕτως πανταχοῦ ἡ τοῦ ἄρχειν δύναμις παρὰ τοῦ κτίσαντος ἐγγινομένη τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει. ἐντεῦθεν Ξιφίαι, καὶ Ζύγαιναι, καὶ Φάλαιναι, καὶ πρίονες, καὶ βόες, καὶ πάντα ἔνθηρα τὰ φοβερὰ τῶν κητῶν ὀνόματα, ὑποχείρια γέγονε τῷ ἀνθρώπῳ. ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς. οὐχ ὁρᾷς τὸν λέοντα τὸν βαρὺν, τὸν βρυχητικὸν, οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἀφόρητον, καὶ ὁ βρυχμὸς ὑποτρέμειν ποιεῖ τὴν γῆν; τῷ τίνι ἐστὶν οὕτως φορητὸν, ὥστε ὁρμὴν αὐτοῦ ὑπομεῖναι; οὐδὲν τῶν ζώων τοσαύτῃ πέποιθε δυνάμεως περιουσίᾳ, ὥστε ὑποστῆναι ὁρμὴν λέοντος. ἀλλ' ὅμως ἔνθηρον ὁρᾷς ἐν μικρῷ ζωγρείῳ καταχεκλεισμένον. τίς ὁ καθείρξας αὐτόν; ὁ τὸ μικρὸν δεσμωτήριον τῷ μεγάλῳ ζώῳ ἐπινοήσας; τίς ὁ τῇ ἀραιότητι τῶν σημείων ἐκείνων τῶν ξυλίνων τὴν ἀναπνοὴν τῷ θηρίῳ παρασκευάσας, ὡς μὴ ἀποπνῖξαι αὐτὸ τῷ ἰδίῳ ἄσθματι, ἀλλὰ καὶ ἀναπνοὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ δοὺς, καὶ τὴν ἀσφάλειαν διοικησάμενος. τίς; οὐχὶ ἄνθρωπος, παίγνια ποιεῖται τῶν θηρίων τὰ χαλεπώτατα; οὐκ ἀποπαίζει τῆς παρδάλεως, ὅταν ὑποτείνῃ χάρτην εἰς ἄνθρωπον ἐσχηματισμένον; καὶ ἡ μὲν, τὸν χάρτην ἐσπάραξεν· ὁ δὲ ἄνθρωπος κάτω κείμενος, τῆς ἀνοίας τοῦ θηρὸς καταγελᾷ. οὐ περιουσίᾳ πάντων κρατεῖ ὁ ἄνθρωπος; πῶς εἴπω καὶ περὶ τῶν πετομένων. ὅτι οὐκ ἀναβαίνει μὲν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ἀέρα·

A illis funibus, quibus hami ſuſpenſi ſunt, vtres ex altera parte vẽto plenos alligãt, eóſque penſiles demittunt ſuper mare. At immania cete hamos ſimul cum eſca deglutientia, vtres quidem in profundum trahunt, verum, cum ea ſit vtrium natura, vt ſurſum tendant, rurſum ad mari ſuperficiem retrahuntur, & cum ſuo confixa nutrimento ſurſum deorſum tumultuantur, iactatáque obſtupeſcunt, & modo hoc, modo illoc dimetiuntur mare, donec, multo fruſtra labore conſumpto, defeſſa faméque domita, atque hamis comprehenſa tam-
B dem occidunt, & cum vtribus trahuntur, & venatoris prẹda fiunt, ceduntque paruo grandia, imbecillo valentiã. quid ita? Quoniam is, qui rationis præſtantia dominatum eſſe aſſecutus, tanquam mancipia nequam, ac fugitiua per vim ad officium reuocat, quæ alio pacto adduci non potuiſſent, vt cum vltro parere noluerunt, neceſſario ſeruiant. Adeo vis imperandi à Deo homini inſita & ingenita vbique patet. Ex quo fit, vt ei & Xiphiæ, ſeu Gladij, & Zigænæ, & Balænæ, & Serræ, & vituli marini, &
C reliqua terribilia cetorum genera ſubiecta ſint. Pręſit piſcibus maris, & beſtiis terræ. Grauem ac frendentem leonem non aſpicis, cuius vel nomen ipſum ferri non poteſt, fremitúſque terram tremefacit? Ecquod tantum eſt robur, vt impetum eius queat ſuſtinere? Nullum animal tam viribus confidit ſuis, vt leonis vim perferre poſſit. Attamen illum in paruo viuario incluſum vides. Quis ipſum cohibuit, ac domuit? Quis exiguum ingenti animali carcerem excogitauit? Quis raros caueæ ligneæ cancellos extruxit feræ, quo reſpiraret, ne
D ſuo ipſa anhelitu ſuffocaretur, ſed liberè animam duceret, ſecuréque degeret? quis? nónne homo? Is ſæuiſſimas quaſque feras ſibi ludum facit. Nónne Pantheras illudit obiecta charta, depictam hominis ſpeciem præferente? Illæ correptam chartam diſcerpunt: homo verò infra poſitus ferarum ſtultitiã deridet. Nónne igitur omnibus antecellit? Quid de volucribus dicam? in aẽra non aſcendit homo, non enim habet alas: at auium volatum vi rationis aſſequitur.

Nihil enim rationem coërcere poteſt. Hæc, quæ in profundiſſimis pelagi partibus ſunt, ſcrutatur. Venatur ea, quæ terram incolunt: capit, quæ verſantur in aëre. Vidiſti aliquando in ſummo arboris ramo inſidentem volucrem ſecuram, atque homines aſpernantem. hanc tamen puer ludens comprehendit. Calamos enim calamis ſubijcit, eóſque ſummos illinit viſco. Tum per ramos, ac folia clam ita diſponit & locat, vt viſcum non appareat oculis volucris in ſublimi verſantis: atque in exiguo contactu ſuperat, obſtrictámque tenet eam, quæ aërem incolit, quæ in æthere vagatur. Infra manet homo, infra eſt illius manus, ſed eius aſcendit cogitatio. Atque ita nihil eſt, ad quod ille arte non perueniat. Alites retibus, ſagittiſque petit, & earum auidiores eſca allicit. Nónne aliquando vidiſti aquilam inhiantem prædæ, plagis irretiri? Sic quæ volatu ſublimia petebat, humanis illecebris deorſum trahitur. Omnia hominis manui ſubiecit Deus. Orbem vniuerſum compleuit, & hominem principatus expertem eſſe noluit. Ne dixeris, te ab iis, quæ in aëre verſantur, ſuperari. Ratione enim & illa tibi ſubiecta ſunt, ſicut eorum, quæ per terram gradiuntur & ſerpunt, ratione dominus es. Vides in quo conſiſtat te factum eſſe ad imaginẽ Dei? Et fecit Deus hominem. Quid igitur eſt homo? Ex iis quę de ipſo cognouimus, & audiuimus, eum definiamus. Neque enim iam opus eſt, vt alienas definitiones mutuemus, neque eas ab externa vanitate ſumptas in oratione veritatis inſeramus. Homo eſt opus Dei, ratione præditum, ad eius à quo creatum eſt, imaginem factum. Si quid amplius in hac definitione deſideratur, conſiderent ij, qui multum in caducæ ſapientiæ ſtudiis elaborarunt. Ad imaginem Dei factus eſt homo. Et benedixit Deus homini, & ait. Creſcite, & multiplicamini, & replete terram. Eodem modo benedixit etiam piſcibus. Et dixit Deus, Producant aquæ reptilia animarum viuẽtium, & factum eſt ita. Et ait Deus, creſcite, & multiplicamini, & replete aquas. Quid agitur, inquies, amplius eſt mihi? Neceſſariò hæc, quæ communicauit etiam tibi,

A οὐ γὰρ ἔχει πτερά. συμπαίζεται δὲ τοῖς πετεινοῖς τῇ τοῦ νοῦ δυνάμει. οὐδὲν κατέχει τὸν λογισμόν. τὰ ἐν βυθῷ διερευνᾶται, τὰ ὑπὲρ γῆς θηρεύεται, τὰ ἐν τῷ ἀέρι περικαταλαμβάνει. εἶδες ποτὲ ἐπ' ἄκρου κλάδου καθεζόμενον ὄρνεον καταγελῶν τῶν ἀνθρώπων; πέποιθε γὰρ τῇ κουφότητι τοῦ πτεροῦ. ἀλλ' ὅμως ἔστιν ἰδεῖν παῖδα ἀδολεσχεῖν, καλάμους καλάμοις ὑποβάλλοντα, καὶ κατὰ τὸν ἄκρον τῶν καλάμων ἰξὸν προσαρτήσαντα. εἶτα λανθανόντως διὰ τῶν κλάδων καὶ τῶν φύλλων κλέψαντα τοῦ ἰξοῦ τὴν περιουσίαν. B καὶ ἀπομετεωριζόμενον τὸ ὄμμα τοῦ ὀρνέου τηρήσας, μικρᾷ προσψαύσει ἐκράτησε τὸν ἀεροπόρον, τὸν διὰ τοῦ αἰθέρος φερόμενον πτηνόν, δέσμιον ἰξῷ ἤγαγε. κάτω κεῖται ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ κάτω, ἀλλ' ἡ διάνοια ἀναβαίνει. καὶ διὰ τῆς τέχνης, ἐφικτὰ γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ πάντα. δίκτυα ἵσταται πτερωτοῖς. τοξόται τῶν πετομένων καταστοχάζονται, δελεάσμασι θηρεύεται τὰ λαιμαργότερα. οὐκ εἶδες ποτὲ καὶ ἀετὸν λάβρως ἐμπεσόντα θηράμασι; εἶτα περιπεσόντα ταῖς κάτω πάγαις; οὕτως τὸ ὑψηλὸν κάτω γίνεται τοῖς ἀνθρωπίνοις δελεάσμασιν ἑλκυσθέν. C πάντα ὑπὸ τὴν χεῖρα ἤγαγε τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὴν κτίσιν ἐπλήρωσε, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἄμοιρον τῆς δεσποτείας οὐκ ἐποίησε. μὴ εἴπῃς τὰ ἐν τῷ ἀέρι φερόμενα πῶς ἐμοὶ διαφέρει. διὰ γὰρ τοῦ λογισμοῦ κἀκεῖνα σοι ὑποχείρια γίνεται. καὶ τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. ὁρᾷς ποῦ ἔχεις τὸ κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι Θεοῦ; καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. τί οὖν ἐστιν ἄνθρωπος; ἐξ ὧν ἀνέγνωμεν καὶ ἐξ ὧν ἠκούσαμεν, ὁριούμεθα. D οὐκέτι γὰρ ἡμῖν χρεία δανείζεσθαι ὅρους ἀλλοτρίους, οὐδὲ τὰ ἐκ τῆς ματαιότητος ἐπεισάγειν τῷ λογισμῷ τῆς ἀληθείας. ἄνθρωπός ἐστι ποίημα Θεοῦ λογικόν, κατ' εἰκόνα γενόμενον τοῦ κτίσαντος αὐτόν. εἰ δέ τι λείπει τῷ λόγῳ τούτῳ, οἱ πολλὰ προσαναλώσαντες τῇ ἀναλήψει τῆς φθειρομένης σοφίας ἐπισκεψάσθωσαν. κατ' εἰκόνα Θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος. καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ εἶπεν. αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. αὕτη δὲ ἰχθύων εὐλογία. καὶ εἶπεν ὁ Θεός. ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ ἐγένετο οὕτως. εἶτα καὶ εἶπεν ὁ Θεός. αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα. τί οὖν περισσόν; ἀναγκαίως ταῦτα καὶ τὰ κοινά σοι ἐχαρίσατο,

καὶ τὰ ἴδιά σοι ἀναμένει. αὐξάνῃ γὰρ ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, ἀπὸ μικροῦ τοῦ πρώτου ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις ἐπὶ τελείωσιν ἔρχῃ. οὕτω καὶ ἵπποι καὶ κύνες· οὕτω καὶ ἀετοὶ καὶ κύκνοι. καὶ πάντα ἅπερ ἂν εἴπῃς διὰ μικρᾶς τῆς πρώτης κινήσεως τῇ κατ' ὀλίγον προσθήκῃ τὸ τέλειον τῆς αὐξήσεως ἀπολαβόντα, πάλιν διὰ τῆς μειώσεως πρὸς τὸ ἔλαττον ὑποστρέφει. ἃ τοίνυν κοινὰ τῆς φύσεως ἦν, καὶ ἡμῖν ἐδωρήσατο. αὐξάνεσθε, τουτέστι τρέφεσθε, μικροὶ γινόμενοι, μεγάλοι γίνεσθε, καὶ ὅρος ἔστω τῆς αὐξήσεως. οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐν τῇ πρώτῃ ἑπταετίᾳ τρεφόμεθα, καὶ λαμβάνει ἡμᾶς μεθηλικίωσις ἐπὶ τῆς δευτέρας ἑβδομάδος τῶν ἐτῶν, ἤδη ὀφείλομεν ὁμοίως ἐν παντὶ μέρει τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας, κατ' ἑβδομάδας μεθηλικιοῦσθαι. ἡ πρώτη ἑβδομὰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἔχει. ὅροι τῆς παιδικῆς ἡλικίας φανεροί, ἡ τῶν ὀδόντων μεταβολή. οἱ μὲν, ἔπεσον· οἱ δὲ, ὑπεφύησαν. δευτέραν ἔλαβεν ἀρχὴν αὔξησις, εἰς τὰ τέλη τῆς τεσσαρεσκαιδεκαέτης, ἡ δευτέρα λοιπὸν ἡ τῶν παίδων. πρῶτον γὰρ παιδίον, εἶτα παῖς, εἶτα ἔφηβος, εἶτα ἀνὴρ ἀπὸ τεσσαρεσκαιδεκαέτους, ἐν ταύτῃ οἱ ὅροι τῆς τρίτης αὐξήσεως. αὐξάνεσθε οὖν. οὐκ ἐὰν γένῃ ἑκατὸν ἐτῶν, ἀπὸ πρώτου εἰς ἑκατοστὸν ἔτος αὔξησιν ἐπιδέχῃ, ἀλλὰ οὕτω τὸ αὐξάνεσθε ἓν ῥῆμα σοφῶς λεχθὲν προσηκόντως οἰκονομεῖται. αὐξάνεσθε μέχρι τινός· ἀλλ' οὐ μέτρα τῆς αὐξήσεως. κατὰ τὴν πρώτην σύστασιν τὴν καταβληθεῖσαν ἐν τῇ μήτρᾳ, κατεβλήθησαν καὶ οἱ λόγοι τῆς αὐξήσεως. οὐ γὰρ μετὰ ταῦτα νεώτερόν ἐστι τὸ χάρισμα τῆς ἡλικίας ἐπιγινόμενον, ἀλλ' αἱ μητρῷαι καταβολαὶ συγκαταβεβλημένας ἔχουσι τὰς πρὸς τὸ αὐξάνεσθαι ἐπιτηδειότητας. ἔπεσον οἱ ὀδόντες, ἔγνωμεν ὅτι ηὐξήθη πόσον μεῖζον. τελετὲς δὲ παιδίον ἐμέτρησεν ὁ πατήρ. οἶδεν ὅτι τὸ διπλάσιον τούτου μέγεθος ἀπολήψεται ἐν τῇ τελειώσει. ὅσον γὰρ ἐν τῇ τελετίᾳ, δὶς τοσοῦτος ἔσται, ἢ πάλιν τοσοῦτος ἔσται ἐν τῇ συμπληρώσει τῆς αὐξήσεως. τοῦτο δὲ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μέχρι πέρατος, μέχρι ὅρου, ἀπὸ τῆς ἑβδομάδος τῆς πρώτης ἐπὶ τῆς δευτέρας. ἐκεῖ λοιπὸν ἡ θερμότης πλείων, ἡ διάπλασις τοῦ σώματος ἡ ἀραιοτέρα, ἡ ὑγρότης ἐπιλείπει, κρατύνεται τὰ μέλη, ἐν ἀρχῇ τῶν ἰσχυροτέρων εἰσὶ τῶν ἐφηλίκων οἱ ἄνθρωποι. οὔπω μὲν τὸ τέλειον ἔχοντες. νεοπαγὴς γὰρ αὐτοῖς ἡ σὰρξ οὖσα, καὶ πρὸς πόνους καρτερικοὺς ἀνεπιτηδεία.

A & alia propria te manent munera. creſcis enim, quemadmodum & reliqua animalia, & paulatim per incrementa ex parua ad iuſtam perfectámque magnitudinem peruenis. Sic & equi, & canes, ſic & aquilæ, & cycni, & cętera animantia ·duntur paruula, paulatímque per aſſiduas acceſſiones ad abſolutum perueniunt augmentum, rurſúmque paulatim ad minorem molem reuertuntur. Quæ igitur naturæ communia ſunt, ea largitus eſt etiam nobis. Creſcite, id eſt, enutrimini, & cum parui geniti ſitis, magni euadite, & incrementi ſit ter-
B minus: Neque enim quoniam in primo ſeptennio ita vertimur, vt altero ſeptennio in aliam ætatem immutemur, ſic in omni vita debemus per ſeptennia de ætate in ætatem cõmutari. Primum ſeptennium puerilem ætatem continet, cuius ætatis terminum indicat dentium immutatio, cum in locum eorum qui ceciderunt, alij ſuccreſcunt. Alterum rurſus augmenti principium fit ad finem vſque anni quartidecimi: Atque hæc eſt ſecunda in pueris immutatio. Nam qui primum eſt infans, aut puerulus, tum fit puer,
C poſt autem puber, ac deinde vir, & hic incrementi termini præfiguntur. Creſcite igitur, non ita tamen, vt ſi quis centum annorum vitam aſſequatur, à primo anno ad centeſimum vſque ſemper augmentum ſuſcipiat. Ea vox, creſcite, ſapienter dicta prudenter adhibet modum. Creſcite ad certum terminum, non continua perpetuaq. auctionis menſura. * Pro ratione enim primæ illius in vtero conſtitutionis creſcendi termini pręſcripti ſunt. Ea namque conſtitutio conueniẽtem creſcendi oportunitatem coniunctam ha-
D bet. Dentes exciderunt: cognoſcimus incrementi quantum acceſſerit. Filiolum, cum tertium ætatis annum impleuit, metitur pater. * Duplo enim maior, quàm tunc ſit, futurus eſt ille, cum erit perfectus vir. Hunc habet humana natura terminum atque menſuram. In primo ſecundoque ſeptennio abundat humiditas, mox deficit, caliditas manet, membra corroborantur. in principio imbecilliores ſunt homines, cùm nondum perfecti ſint. Recens enim illorum caro compacta, eſt eáque minus eſt ad perferendos labores idonea.

Leuitatem dumtaxat, agilitatémque tunc animal acquiſiuit. Itaque, quoniã in tertio ſeptennio altitudinis augmentum perfectum eſt, lata deinceps corporis amplitudo comparatur. Etenim poſt ea quam natura à laboribus in altum augendi reſpirauit, in latum incipit progredi, & ædificij ſui faſtigium, tanquam fundamẽtis ſubſtratis adauctiſque, fulcit atque confirmat. Agit hæc quidem ipſa natura ordine ſuo. Cuius tamen ordinis vis pendet ab illo primo Dei mandato, quod ſemel editum per omnia quæ procreantur, ad finem vſque progreditur. Creſcite, inquit, ne in vno ſemper ſtatu res permanerent. Et multiplicamini, ne in vno tantum conſiſterent, ſed numero propagarentur. Et replete terram, Replete, inquam, non habitatione: nimis enim anguſtè degeremus, ſi tota à nobis ita terra cõpleretur: ſed imperio, & poteſtate, quam nobis in ipſa terra donauit Deus. Replete terram. Non vtique qua parte nimio ſolis ardore combuſta eſt, nec vbi glacie immenſóque frigore obriguit. Has enim regiones, non coëgit Deus homines, vt incolerent: ſed nos dominos conſtituit, vt terram omnem imperio repleremus. Nónne replemus eam, quando ratione dimetiendo cognoſcimus, quanta ſit eius pars calore exuſta atque inhabitabilis, quantáque ad boream expoſita, quæ propter frigorum vim inutilis eſt, & coli non poteſt. Nónne terram repleuimus? Nónne quod in ea vtile erat, elegimus, quod autem ad tranſigendam vitam inutile, abiecimus? Dicendo, replete terram, nos terræ dominos conſtituit Deus. Nec, quia vniuerſæ vſum non habemus, ideo non ſumus illius domini. Neque tu totius frumenti, quod emiſti, iccirco non es dominus, quoniam pars eius eſt ad comedendum vtilis, pars inutilis. Sordes, lapides, paleas, & ſi quid aliud, quo veſci commodè nequeas, immixtum eſt, excernis & abijcis, quod autem purum eſt ſeligis, & ad vſum & victum reſeruas tuum. Sic terra nobis donata eſt, partim ad habitandum commoda, partim ad arandum colendumque neceſſaria, partim ad paſcendas quadrupedes apta. Dic mihi, nónne poſſum arbitratu meo terram diſponere, quando munere illius, qui me procreauit, dominus eius ſũ cõſtitutus? Et præſit piſcibus maris, & beſtiis terræ.

A τὸ μὲν κοῦφον καὶ εὐκίνητον, ἀπέλαβε λοιπὸν τὸ ζῶον. ἐν δὲ τρίτῃ λοιπὸν ἑβδομάδι, τὸ τέλειον τῆς αὐξήσεως ἀπολαμβάνει. οὐκέτι δὲ εἰς μῆκος ἡ διαστάσις τοῦ σώματος, μετὰ τὴν τρίτην ἑβδομάδα. ἐπειδὰν δὲ ἀναπαύσηται ἡ φύσις τοῦ καμάτου τῆς ἐπὶ τὸ ἄνω αὐξήσεως, ἄρχεται λοιπὸν εἰς τὰ πλάτη διαβαίνειν, καὶ οἱονεὶ προθεμελιοῦν τὰ ὑψωθέντα, καὶ πάχη αὐτοῖς περιθεῖναι, καὶ καρτερὰ ποιεῖν τοῦ σώματος τὰ μέλη. ταῦτα ποιεῖ μὲν ἡ φύσις κατὰ τὴν ἑαυτῆς ἀκολουθίαν. ἐλύετο δὲ ἐξ ἀρχῆς προστάγματι δεσποτικῷ, καὶ τότε λαληθὲν
B διὰ πάσης κτίσεως μέχρι τέλους χωρεῖ. αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. αὐξάνεσθε, ἵνα μὴ ἐν ἑνὶ περιορισθῇ ἡ κτίσις. πληθύνεσθε, ἵνα μὴ εἰς ἕνα ἀλλὰ καὶ εἰς πολλούς. καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. πληρώσατε δὲ οὐ τῇ κατοικήσει. οὕτω γὰρ ἂν ἐστενοχωρήθημεν ζῶντες εἰ τοσαύτη ἦν ἡ γῆ ὅσην ἡμᾶς ἐκμετρεῖ. ἀλλὰ πληρώσατε τῇ ἐξουσίᾳ. ἡμῖν γὰρ τὸ κυρίευμα τῆς γῆς ἔδωκε. πληρώσατε τὴν γῆν. οὐ δήπου καὶ ταύτην οἱ ἄνθρωποι κατ' ἀνάγκην πληροῦσιν, ἀλλὰ κυρίους ἡμᾶς ἐποίησε πληροῦν, καὶ πληροῦμεν ἐκείνην
C τῷ λογισμῷ. ἐπὰν εἰδῶμεν πόσον μέρος τῆς διακεκαυμένης καὶ ἀοικήτου, ἐπὰν εἰδῶμεν πόσον τὸ κλίμα τὸ βόρειον, ὃ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ψύξιν ἀγεώργητόν ἐστι καὶ ἄχρηστον, οὐχὶ ἐπληρώσαμεν τὴν γῆν; οὐ τὸ χρήσιμον ἐκλεξάμενοι τὸ ὅσον ἄχρηστον εἰς διαγωγὴν ἀνθρώποις ἀπεπεμψάμεθα; ὥστε πληρώσατε τὴν γῆν, κυρίους ἡμᾶς ἐποίησεν. οὐκ ἐπειδὴ πάσης οὐκ ἔχομεν τὴν χρῆσιν, οὐκ ἔχομεν πάσης τὸ κυριεύειν. οὐδὲ γὰρ σὺ τὸν σῖτον ἀγοράσας, οὐκ εἶ τοῦ παντὸς κύριος, ἐπειδὴ ἐν τῷ σίτῳ τὸ μὲν ἐδώδι-
D μον, τὸ δὲ ἀπορριπτόμενον ἔχεις. ἢ τοὺς λίθους μὲν ὡς ἀχρήστους ἀπορρίπτεις, καὶ εἴ τι ἄλλο ἐπιμέμικται πρὸς βρῶσιν ἀνεπιτήδειον, καὶ τὸ ἄχυρον ἀποφυσήσας καὶ τὸ ζιζάνιον ἀποκρίνας, τὸ ὅσον καθαρὸν πρὸς τὴν τοῦ βίου σύστασιν τοῦτο ἐκλεξάμενος. οὕτως τοίνυν ἡ γῆ ἡ μὲν, ἐχαρίσθη πρὸς οἴκησιν ἐπιτηδείων, ἡ βελτίων. ἡ δὲ πρὸς γεωργίαν ἀναγκαία, ἄλλη πρὸς βόσκημα τῶν τετραπόδων ἀνεῖται. εἰπέ μοι, ἔστι διατάξασθαι ὃ βούλομαι; ἐπειδὴ γέγονα κύριος κατὰ τὴν τοῦ δεσπότου τοῦ κτίσαντός με δωρεάν. καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς.

A αὕτη λοιπὸν εὐλογία, αὕτη νομοθεσία, τοῦτο ἀξίωμα τὸ δεδομένον ἡμῖν παρὰ Θεοῦ. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. ἆρα οὐκ ἐπισημαίνω ὅτι ἐλλιπὴς ἦν ἡ ἀπόδειξις; ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ἡ βουλὴ δύο εἶχε, κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ἡ δημιουργία ἓν ἔχει. μὴ ἄλλως ἐβουλήθη καὶ ἄλλως μετεβουλεύσατο; μὴ μεταμέλεια τις ἐν τῇ κτίσει παρηκολούθησε; μὴ ἀτονία τοῦ κτίσαντος ἄλλα προαιρουμένου καὶ ἄλλα ποιήσαντος; ἢ ἀ-

B δολεσχία ἐν τοῖς λόγοις; τάχα γὰρ τοῦτο λέγει, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. εἰπὼν γὰρ κατ' εἰκόνα, οὐκ εἶπε καθ' ὁμοίωσιν. ὅταν ἂν ἐκλεξώμεθα, κατηγορήσομεν τοῦ γεγραμμένου. εἴτε γὰρ οὕτω λέγει, περιττόν ἐστι δὶς τὰ αὐτὰ λέγειν. ἀργὸν ῥῆμα ἐν τῇ γραφῇ λέγειν, βλασφημία δεινή. ἀλλὰ μὴν οὐκ ἀργολογεῖ. οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἐστὶ γενέσθαι ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. διατί οὐκ ἀποδίδοται ἃ ἠβουλήθη; διατί οὐκ εἴρηται καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ἠτόνησεν ὁ ποιῶν; ἀ-

C σεβὴς ὁ λόγος. μετεμελήθη ὁ προστάσσων; ἀσεβέστερον τὸ ἐνθύμημα. ἀλλ' εἶπε καὶ μετεβουλεύσατο; οὔ. οὔτε οὕτω ἡ γραφὴ τοῦτο λέγει, οὔτε ὁ δημιουργὸς ἀτονεῖ, οὔτε ἡ βουλὴ ἐματαιώθη. τίς ὁ λόγος τῆς σιωπῆς. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. τὸ μὲν, τῇ κτίσει ἔχομεν· τὸ δὲ, ἐκ προαιρέσεως κατορθοῦμεν. ἐν τῇ πρώτῃ κατασκευῇ συνυπάρχει ἡμῖν τὸ κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι Θεοῦ. ἐκ προαιρέσεως ἡμῖν κατορθοῦται, τὸ καθ' ὁμοίωσιν εἶναι Θεοῦ. τοῦτο δὲ τὸ κατὰ προαίρεσιν,

D δυνάμει ἡμῖν ἐνυπάρχει· ἐνεργείᾳ δὲ ἑαυτοῖς ἐπάγομεν. εἰ μὴ προλαβὼν εἶπεν ὁ κύριος ποιῶν ἡμᾶς, ποιήσωμεν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, εἰ μὴ τὴν τοῦ γενέσθαι καθ' ὁμοίωσιν δύναμιν ἡμῖν ἐχαρίσατο, οὐκ ἂν τῇ ἑαυτῶν ἐξουσίᾳ τὴν πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν ἐδεξάμεθα. νῦν μέν τοι δυνάμει ἡμᾶς ἐποίησεν ὁμοιωτικοὺς Θεοῦ. δύναμιν δὲ δοὺς πρὸς τὸ ὁμοιοῦσθαι Θεῷ, ἀφῆκεν ἡμᾶς ἐργάτας εἶναι τῆς πρὸς Θεὸν ὁμοιώσεως, ἵνα ἄγγελος ᾖ τῆς ἐργασίας μισθὸς, ἵνα μὴ ὥσπερ εἰκόνες ὦμεν παρὰ ζωγράφου γενόμεναι, εἰκῇ κείμεναι, ἵνα μὴ τὰ τῆς ἡμετέρας ὁμοιώσεως, ἄλλῳ ἔπαινον φέρῃ.

A Ita nobis benedixit Deus, hanc legem tulit, hanc largitus eſt dignitatem. Et fecit Deus hominē, ad imaginem ſuam fecit eum. Nónne demonſtrationem hanc eſſe mancam vobis declaraui? Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrā. Vnum habet procreatio, ad imaginē. numquid alterum deeſt, ad ſimilitudinem? An aliter decreuit, aliter fecit? Numquid eum in procreando pœnituit? An eſt infirmitas in procreatore, vt aliud conſuluerit, aliud effecerit? An eſt in ſermone nugatoriū

B aliquid, & ſuperuacaneum? vt idem fortaſſe ſit, faciamus hominem ad imaginem, & faciamus ad ſimilitudinem: & qui ad imaginē dixit, ad ſimilitudinem dixiſſe videatur. At ſi hoc modo intellexerimus, ſcriptorem accuſabimus. Etenim ſi ſic habet, vox vacat, & bis idem ponitur. Dicere autem verbum aliquod in ſcriptura redundare, eſt graue nefas. Quod ſi nihil redundat, nihil eſt inane, nihil ſuperuacuum: ergo neceſſe eſt hominem eſſe factum ad imaginem, & ſimilitudinem Dei. Cur igitur non dixit: Et fecit Deus hominem ad imaginem,

C & ſimilitudinem ſuam? Quid, non potuit fortaſſe? impium eſt id dicere. Decreti num pœnituit? nefariū iſtud vel cō gitare. Nunquid dixit, & conſilium mutauit? Minimè verò. Ergo neque ſcriptura hoc dicit, neque creator non poteſt, neque conſilium irritum fuit. Cur igitur ſilentio id prætermiſſum eſt? Faciamus hominē ad imaginem noſtram, & ſimilitudinem. Vnum in creatione, alterum in electione poſitum eſt. Nam, vt fieremus ad imaginē Dei, dum principio procrearemur, obtinuimus. Vt autem efficiamur ad eius ſimilitudinem,

D propoſito voluntateque conſequimur. Atque huius quidē, quod ad arbitrium pertinet ac voluntatem, poteſtas nobis ineſt, re autem & factis ipſi præſtamus. Niſi Deus anteuertiſſet dicens, cùm nos efficeret, faciamus, & ad ſimilitudinem, niſi nobis eam largitus eſſet poteſtatem, vt ad eius ſimilitudinem effingeremur, numquam eſſemus illum viribus noſtris aſſecuti. Nunc autē poteſtate nos fecit ſimiles Dei. Poteſtatem autem tribuēs, vt eius ſimiles redderemur, permiſit nobis, vt eſſemus illius ſimilitudinis effectores, quo merces operis noſtra foret, ne noſtræ ſimilitudinis laudē auferret.

A Quando enim effigiem aliquam cernis diligenter elaboratam, & exemplar optimè referentem, non ipſam laudas, ſed pictorem admiraris. Quapropter, vt mea, non alterius eſſet admiratio, reliquit mihi, vt ad eius ſimilitudinem fierem. Ex imagine habeo, vt ratione ſim præditus: ex ſimilitudine autem, vt bonus efficiar. Eſtote perfecti, ſicut pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Vides quo modo nobis Dominus illud ad ſimilitudinem reddat? Quoniam ſolem ſuum oriri facit ſuper malos, & bonos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Si B oderis ſcelera, ſi iniuriarum memoriam deleueris, ſi heſternas ſimultates, & inimicitias obliuione voluntaria depoſueris, ſi fratrem amore, beneuolentia, benignitate, miſericordia complexus fueris, Deo ſimilis euades. Habes igitur imaginem ex eo, quod rationis es compos: ſimilitudinẽ autem, quia virtutem, probitatem, & bonitatem amplecteris. Suſcipe igitur viſcera miſericordiæ, beneficentiã exerce, vt induas Chriſtum. Per quos enim miſericors, & benignus es, per eos Chriſtum induis, Chriſtique neceſſitudine & coniũctione cum Deo C coniungeris, ac deuinciris. Atque hoc modo hiſtoria eſt humanæ vitæ inſtitutio atque informatio. Faciamus hominem ad imaginem. Habeat homo in creatione ſua, vt ſit ad imaginem, fiat ad ſimilitudinem. Vbi tibi gratia? Quamobrẽ coronaris? ſi creator omnia dedit, quo modo tibi patet aſcẽſus in cœlum? Vnum igitur dedit, alterum inchoatum reliquit, vt te ipſe perficiens dignus fias, qui à Deo præmium & mercedem conſequaris. Quo modo igitur ad ſimilitudinem efficimur? Per Euãgelium. Quid enim aliud eſt, eſſe Chriſtianum, niſi ha- D bere cum Deo ſimilitudinem, quatenus capit humana natura? Proinde, quoniã accepiſti, vt eſſes Chriſtianus, operam da, vt ſis Deo ſimilis: indue Chriſtum: quo autem pacto illum indues, niſi eius ſigneris nota? niſi Baptiſmum ſuſcipias? niſi capias incorruptionis indumentum? Repudias ſimilitudinem Dei? ſi dixiſſem tibi, agedum, eſto ſimilis Regi, nónne amicum me ac beneficum exiſtimares? Nunc autem volo te Dei ſimilem eſſe, & orationem te Deum efficientem fugis & aſpernaris? & aures obſtruis, ne verba ſalutis exaudias?

ὅταν γὰρ τὴν εἰκόνα ἴδῃς ἀκριβῶς μεμορφωμένην πρὸς τὸ πρωτότυπον, οὐ τὴν εἰκόνα ἐπαινεῖς ἀλλὰ τὸν ζωγράφον θαυμάζεις. ἵνα τοίνυν τὸ θαῦμα ἐμὸν γένηται καὶ μὴ ἀλλότριον, ἐμοὶ κατέλιπε τὸ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γενέσθαι. κατ' εἰκόνα γὰρ ἔχω τὸ λογικὸς εἶναι, καθ' ὁμοίωσιν δὲ γίνομαι ἐν τῷ Χριστιανὸς γενέσθαι. γίνεσθε τέλειοι ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν. εἶδες πῶς ἀποδίδωσιν ἡμῖν ὁ κύριος, τὸ κατ' ὁμοίωσιν; ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ἐὰν γένῃ μισοπόνηρος, ἀμνησίκακος, μὴ μεμνημένος τῆς χθιζῆς ἔχθρας, ἐὰν γένῃ φιλάδελφος, συμπαθής, ὡμοιώθης Θεῷ. ἐὰν ἀφῇς τῷ ἐχθρῷ ἀπὸ καρδίας, ὡμοιώθης Θεῷ. ἐὰν οἷός ἐστιν ἐπὶ σὲ τὸν ἁμαρτωλὸν ὁ Θεός, τοιοῦτος γένῃ ἐπὶ τὸν εἰς σὲ πεπλημμεληκότα ἀδελφόν, τῇ πρὸς τὸν πλησίον εὐσπλαγχνίᾳ ὡμοιώθης Θεῷ. ὥστε τὸ κατ' εἰκόνα μὲν ἔχεις, ἐκ τοῦ λογικὸς εἶναι. καθ' ὁμοίωσιν δὲ γίνῃ ἐκ τοῦ χρηστότητα ἀναλαβεῖν. ἀνάλαβε σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα. ἵνα ἐνδύσῃ Χριστόν. δι' ὧν γὰρ ἀναλαμβάνεις τὴν συμπάθειαν, δι' αὐτῶν Χριστὸν ἐνδύῃ, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν οἰκειώσει οἰκειούμενος Θεῷ. οὕτως ἡ ἱστορία παίδευσίς ἐστι τοῦ βίου τοῦ ἀνθρωπίνου. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα. ἔχω οὖν ἐν τῇ κτίσει τὸ κατ' εἰκόνα. γίνομαι δὲ τῇ προθέσει, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ποῦ σοι ἡ χάρις. διὰ τί σὺ ἐστεφανοῦ. εἰ γὰρ ὁ δημιουργὸς τὸ ὅλον ἀπέδωκε, πῶς ἄν σοι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἠνοίγετο. νῦν δὲ τὸ μὲν ἐδόθη· τὸ δὲ, ἀτελὲς κατελείφθη· ἵνα σεαυτὸν τελειώσας, ἄξιος γένῃ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθαποδοσίας. πῶς οὖν γινόμεθα καθ' ὁμοίωσιν; διὰ τῶν εὐαγγελίων. τί ἐστι Χριστιανισμός; Θεοῦ ὁμοίωσις κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρώπου φύσει. εἰ ἀνεδέξω τὸ εἶναι Χριστιανός, ἐπείχθητι γενέσθαι ὅμοιος Θεῷ, ἔνδυσαι Χριστόν. πῶς δὲ ἐνδύσῃ ὁ τὸ βάπτισμα μὴ λαβών; ὁ τὸ ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας μὴ δεξάμενος; ἀποπέμπεις τὴν πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν; εἰ ἔλεγόν σοι, δεῦρο γενοῦ ὅμοιος βασιλεῖ, οὐκ ἂν εὐεργέτην με ἔκρινας; ἐπειδὴ βούλομαί σε ὅμοιον Θεῷ ποιῆσαι, φεύγεις τὸν λόγον τὸν θεοποιοῦντά σε, ἐπιφραξάμενος τὰ ὦτα, ἵνα μηδὲ ἀκούσῃς τῶν σωτηρίων λόγων; καὶ ἐποίη-

σεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα. τὸν ἄνθρωπον φησίν. ἡ γυνή, τί πρὸς ἐμέ, ὁ ἀνὴρ ἐγένετο. οὐ γὰρ εἶπε τὴν ἄνθρωπον φησίν. ἀλλὰ τῇ τοῦ ἄρθρου προσθήκῃ τὸ ἀρρενικὸν ἐνέφηνεν. ἀλλ' ἵνα μὴ ἀμαθῶς τις τῇ τοῦ ἀνθρώπου προσηγορίᾳ ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ἢ μόνου καταχρησάμενος, προσέθηκεν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. καὶ ἡ γυνὴ ἔχει τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενῆσθαι, ὡς καὶ ὁ ἀνήρ. ὁμοίως ὁμότιμοι αἱ φύσεις. ἴσαι αἱ ἀρεταί. ἆθλα ἴσα. ἡ καταδίκη ὁμοία. μὴ λεγέτω ἀσθενής εἰμι. ἡ ἀσθένεια σαρκός, ἐν ψυχῇ τὸ δυνατόν ἐστιν. ἐπειδὴ τοίνυν ὁμότιμος ἡ κατὰ Θεὸν εἰκών, ὁμότιμος ἔστω ἡ ἀρετή, ἡ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδειξις. οὐδεμία παραίτησίς ἐστι τῷ βουλομένῳ προφασίζεσθαι ἀσθενὲς τὸ σῶμα. οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς. ἀλλὰ ἁπαλὸν μὲν διὰ τὴν συμπάθειαν, εὔτονον δὲ ἐν καρτερίαις. σύντονον δὲ ἐν ἀγρυπνίαις. πότε δύναται ἀνθρώπου φύσις ἁμιλληθῆναι γυναικὸς φύσει καρτερικῶς διαγούσῃ τὸν ἑαυτῆς βίον. πότε δὲ ἐν νηστείαις εὔτονον γυναικῶν μιμήσασθαι δύναται ἄνθρωπος, τὸ ἐν προσευχαῖς φιλόπονον, τὸ ἐν δάκρυσι δαψιλές, τὸ περὶ εὐποιίας ἕτοιμον. εἶδον ἐγὼ γυναῖκα, λάθρα κλέπτουσαν καλὰ κλέμματα, ἄνευ τοῦ ἀνδρὸς τὰς εὐποιίας ποιοῦσαν ὑπὲρ ἀνδρός, ὑπὲρ αὐξήσεως οἴκου, ὑπὲρ τέκνων διαμονῆς, διδοῦσαν καὶ λανθάνουσαν τοῦ ἀνδρὸς τὴν γνῶσιν. ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκβάλλουσαν καὶ αὐτὸν ἀποκρύπτουσαν. ὃ γὰρ ἐποίει, ἐποίει τῷ βλέποντι ἐν τῷ κρυπτῷ, οὐ δημοσιεύουσα ἑαυτῆς τὴν εὐποιίαν. ἡ ἀγαθὴ γυνὴ ἔχει τὸ κατ' εἰκόνα. μὴ πρόσεχε τῷ ἔξω ἀνθρώπῳ. περίπλασμά ἐστι τοῦτο. ἡ ψυχὴ καθέζεται ἔνδον ὑπὸ παραπετάσματι καὶ ἁπαλῷ τῷ σώματι. ψυχὴ μέντοι καὶ ψυχή, ὁμότιμος. ἐν τοῖς παραπετάσμασιν ἡ διαφορά. Θεῷ οὖν ὅμοιος ἐγένου διὰ τῆς χρηστότητος, διὰ τῆς ἀνεξικακίας, διὰ τῆς κοινωνίας, διὰ τοῦ φιλάλληλος καὶ φιλάδελφος εἶναι, μισοπόνηρος, κατακρατῶν τῶν παθῶν τῆς ἁμαρτίας, ἵνα σοι ὑπάρχῃ τὸ ἄρχειν. καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. ἐδόθη σοι ἄρχειν τῶν ἰχθύων τῶν ἀλόγων, ὥστε τοῦ ἀλόγου πάθους ἐγένου ἄρχων. καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων παντὸς θηρίου ἄρχεις. τί οὖν ἐρεῖς, ἐγὼ θηρία ἔχω ἐν ἐμαυτῷ; καὶ μυρία, καὶ πολὺν ὄχλον ἐν σεαυτῷ θηρίων ἔχεις. καὶ μὴ ὕβριν νομίσῃς εἶναι τὸ λεγόμενον, μη-

A Et fecit Deus hominem ad imaginem ſuam. Hominem (inquit mulier) ita ſcriptum eſt, vt vir tantum intelligatur: Quid igitur ad me? At ne hominis appellatione virũ dumtaxat intelligeres, ſubiecit, maſculum & fœminam fecit eos. Et mulier perinde atque vir ad imaginem Dei facta eſt. Eundem honorem habent ambæ naturæ, pares virtutes, eadẽ certamina, idem iudicium. Ne dixeris, ſum imbecilla. Imbecillitas in carne eſt, in animo autem vis ac robur. Quoniam igitur æqualis eſt virtus, par etiam ſit bonorum operum demon-

B ſtratio. Non temere mulieri ea data eſt mollitudo, ſed vt ad humanitatem facilior ſit, ad miſericordiámque propenſior. In rebus autem, quæ fortitudinem poſtulant, robuſta eſt, in vigiliis & laboribus conſtans. Quando poteſt hominis natura cum fœminæ fortiter vitam agentis natura contendere? Quando poteſt homo firmam mulierum in ieiuniis continentiam imitari? Quando poteſt æquare ſedulum earum in precationibus ſtudium, piam ad lacrymandum propenſionem, & pronam ad be-

C nemerendum facilitatem? Vidi ego fœminam clam honeſtiſſimo vtentem furandi genere. Hæc inſcio marito de re familiari pauperibus largiebatur. Pro viri felicitate, pro familiæ proſperitate, pro incolumitate filiorum impertibat cælans virum, ſed pro ipſo viro. Pro ipſo donabat, qui factum neſciebat. Id enim præſtabat, in gratiam illius, qui videt in abſcondito, nec benefacta ſua diuulgabat. Et mulier igitur habet, vt ad imaginem ſit. Ne conſideres hominem, qui extrinſecus eſt. Ille enim eſt tamquam

D velum. Animus autem ſedet intus in velo etiam corporis imbecilli. Animi honore ſunt æquales, in velis eſt differentia. quamobrem, vt Deo ſimilis fias, liberalitatem amplectere, beneficentiam exerce, innocentiam ſectare, fraterno omnes amore, beneuolentiaque proſequere, ſcelera fuge, peccati perturbationibus dominare. Vt piſcibus præſis ratione carentibus, perturbationes & animi motus rationi contrarios ſupera. Et præſit beſtiis. Impera beſtiis omnibus, quę ſunt in te. Quid? inquies, ego-ne in me ipſo beſtias habeo? Tu verò beſtias habes, & eas quidem innumerabiles. plurima in te eſt beſtiarum multitudo. Ac ne me contumelioſum

exiſtimes, dic, amabo parua ne beſtia eſt iracundia, quando latrat in corde tuo? nónne ea eſt quouis cane crudelior? Quid? in callido animo tuo dolus latitans, nónne quouis vrſo fraudulento ſæuior eſt? Quid? nónne fera eſt hypocriſis vel immaniſſima? Qui autem impetu rapitur ad contumeliam, nónne ſcorpius eſt? Qui præceps ad vindictam vltionémque fertur, nónne eſt vipera grauiſſima? Quid auarus ipſe? nónne lupus eſt rapaciſſimus? Nulla in nobis fera non inuenitur. Qui fœminarum amoribus inſaniunt, nónne furioſi ſunt equi? Equi amatores, inquit, & emiſſarij facti ſunt, vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinnibat. *Hier. 5.* Sic in alicuius feræ naturam quiſque conuertitur, vt aliquo animi vitio perturbationeq. vincitur. Ex quo fit, vt innumerabiles in nobis ſint feræ. Credis igitur, te ferarum eſſe dominum, ac principem, ſi illis, quæ foris ſunt, imperes, eas autem quæ intus verſantur, non domes ac regas? Quorſum tibi ratio, qua leones vincis, eorumque fremitum non reformidas, cùm ipſe dentibus frendas vt leo, & præ iracundia vocem confuſam, & perturbatum clamorem emittas? Quid enim grauius, aut acerbius eſt, quàm cùm iracundiæ furor totus erumpere nititur, nec intus vllo modo contineri poteſt? Cùm ab aliqua perturbatione victus eſt homo, non iam ipſe imperat, ſed in eius animo perturbatio dominatur. Quamobrem, cùm ita creatus ſis, vt beſtiis imperes, & ſerpentibus, & volatilibus, perturbationibus impera. Ne permittas cogitationem tuam ſublimem vagari. Ne ſinas animum tuum leuitate inſtabilem ferri. Datum eſt tibi, vt auibus præſis: abſurdum erit, ſi viſco volitantes illas ita capias, vt ipſe leuis ſis, efferatiſque ſuperbia. Ne ſublimes ſpiritus tollas, ne intumeſcas, ne tibi nimium placeas, aut plus de te ſentias, quàm patiatur humana conditio. Ne laudibus inflatus extollaris, ne te ipſe iactites, aut magnum aliquid eſſe putes. Alioquin eris volucrum ſimilis, quæ natura leues & inſtabiles huc illuc aſſiduè feruntur, & volitant. Tuum igitur animum moderare, eique impera, ſi vis rebus omnibus imperare. Hac ratione nobis in animantia tributum imperium nos monet, ac diſponit, vt ipſi nobis imperemus. Turpe enim eſt, vt, qui domi ſuæ ſeruus eſt, gentibus dominetur, & is reip. tractet gubernacula, qui ſcorti nutus obſeruat, qui meretricis

A χρὸν θηρίων ἐστὶν ὁ θυμὸς ὅταν ὑλακτῇ τῇ καρδίᾳ; κυνὸς παντὸς οὐκ ἔστιν ἀγριώτερος; τῇ δὲ δολερᾷ ψυχῇ ὁ δόλος ἐμφωλεύων ἄρκου πάσης φωλάδος οὐκ ἔστι δυσημερώτερος; οὐκ ἔστι θηρίον ἡ ὑπόκρισις; ὁ δὲ ὀξὺς εἰς ὕβρεις σκορπίος οὐκ ἔστιν; ὁ δὲ λάθρα εἰς ἄμυναν ὁρμῶν ἐχίδνης οὐκ ἔστι χαλεπώτερος; ὁ δὲ πλεονέκτης, οὐκ ἔστι λύκος ἅρπαξ; ποῖον θηρίον ἐν ἡμῖν οὐκ ἔστιν; ὁ θηλυμανὴς οὐκ ἔστιν ἵππος ἐπιμαινόμενος; ἵπποι γάρ, φησι, θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν, ἕκαστος ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρεμέτιζε. μετέθηκεν αὐ-
B τὸν ἐπὶ τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν, διὰ τοῦ πάθους ᾧ προσῳκειώθη. πολλὰ οὖν θηρία ἐν ἡμῖν. ἐγένου τοίνυν ἄρχων θηρίων, εἰ τῶν ἔξω ἄρχεις, τὰ δὲ ἔνδον ἀβασίλευτα καταλείψεις; οἷος ἔσῃ τῷ λογισμῷ κατὰ τοῦ λέοντος μὲν φρονεῖν καὶ καταφρονεῖν αὐτοῦ τοῦ βρυχήματος, πρίειν δὲ τοὺς ὀδόντας καὶ τὴν φωνὴν ἀνάρθρον ἀφεὶς, τοῦ θυμοῦ ἔνδον ὅλου ὁμοῦ προσαποσείειν φιλονεικοῦντος. τί τούτου χαλεπώτερον, οὐδὲ καταμένειν ἔνδον συγχωροῦντος, ὅταν ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ πάθους κρατηθῇ. ὅταν ὁ θυμὸς
C τὸν λογισμὸν παρωσάμενος, αὐτὸς τὴν δυναστείαν τῆς ψυχῆς παραλάβῃ. ἄρχων τοίνυν ἐκτίσθης, ἄρχων παθῶν, ἄρχων θηρίων, ἄρχων ἑρπετῶν, ἄρχων πτηνῶν. μήτε λογισμοὺς ἔχε μετεωροπόρους, μηδὲ κοῦφος ἔσο καὶ ἄστατος τῇ διανοίᾳ. πτηνῶν ἄρχειν ἐκρίθης. ἄτοπος εἰ τὰ μὲν πετόμενα ἴξῳ καταβάλλων, αὐτὸς δὲ κοῦφος ὢν καὶ μετέωρος. μὴ τυφωθῇς, μὴ ὑπεραρθῇς, μὴ μείζω φρονήσῃς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. μὴ ὑπερφυσοῦ ἐπαινούμενος, μὴ δόξαζε σεαυτὸν, μηδὲ μέγα τι εἶναι
D νόμιζε σεαυτόν. ἔσῃ γὰρ οὕτως πτηνὸν ἄστατον, ἀστήρικτον τῇ φύσει ὧδε καὶ ὧδε περιφερόμενος. ἄρχε τῶν ἐν σοὶ λογισμῶν ἵνα γένῃ ἄρχων τῶν πάντων. οὕτως ἡ κατὰ τῶν ζώων δεδομένη ἀρχὴ ῥυθμίζει ἡμᾶς, πρὸς τὸ ἡμῶν αὐτῶν ἄρχειν. ἄτοπον γάρ ἐστι βασιλευόμενον οἴκοι, ἐθνῶν βασιλεύειν. ὑπὸ ἑταίρας κρατούμενον ἔσω, δημοσίᾳ πόλεως εἶναι

A προεστάτην. τὰ οἴκοι πράγματα χρὴ καλῶς διατιθέμενον, καὶ τὰ ἔνδον εὐταξίᾳ κατακοσμήσαντα, οὕτω τῶν ἄλλων λαμβάνειν τὴν ἐπιστασίαν. ἐπεὶ περιγραφήσεται παρὰ τῶν ἀρχομένων ὁ λόγος ἐὰν ἀκόσμητα οἴκοι καὶ ἀδιάτακτα ἔχῃ, ὅτι ἰατρὲ θεράπευσον σεαυτόν. ἑαυτοὺς οὖν πρῶτον θεραπεύσωμεν. οὐδεὶς μὴ θηρεύσας λέοντα κατεγνώσθη. μὴ κρατήσας δὲ θυμοῦ, καταγέλαστος πᾶσι. ὥστε ὁ μὲν τῶν ἰδίων παθῶν μὴ περιγενόμενος, εἰς κατάγνωσιν ἄγεται. ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς ἀγρίων θηρίων περιγενέσθαι, οὔπω μέμψεως ἄξιον πεποιηκώς τι B φαίνεται. ὁ δὲ οἰκονομήσας γραφῆναι κύριος, ὁ καὶ τὴν μικρὰν ἡμῶν καὶ ἀσθενῆ γλῶσσαν συγχωρήσας μέχρι τοσούτου ὑμῖν ὁμιλῆσαι, ὁ διὰ τῆς ἀσθενοῦς ἡμῶν διανοίας μεγάλους ὑμῖν θησαυροὺς ἐν τοῖς ὀλίγοις ἀποσκιάσμασι τῆς ἀληθείας παραδηλώσας, δώῃ ὑμῖν διὰ τῶν μικρῶν τὰ μεγάλα, διὰ τῶν ὀλίγων σπερμάτων, τὸ τέλειον τῆς γνώσεως, καὶ ἡμῖν τῆς προαιρέσεως τὸν μισθὸν ἐντελῆ, καὶ ὑμῖν τῆς ἀπολαύσεως τῶν θείων λόγων, καρπὸν πεπληρωμένον, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς C αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩπου κατασκευῆς.

ΛΟΓΟΣ Β'.

ΟΜΕΝ σοφὸς Σολομῶν οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδα- D κτοῖς πνεύματος ἁγίου σοφισθεὶς, ἐν τοῖς ἀρτίως ἡμῖν ἀνεγνωσμένοις ἀποσεμνύνων τὸν ἄνθρωπον, ἐβόα λέγων. μέγα ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων. ἐγὼ δὲ ματαίως κατ' ἐμαυτὸν ἐσκόπουν ἅτε εἶχον ἐν τῇ ἐμαυτοῦ διανοίᾳ, καὶ ἃ παρὰ τῆς γραφῆς δεδιδαγμένος ἤμην περὶ τοῦ ἀνθρώπου. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐλογιζόμην, ὅτι πῶς μέγα ἄνθρωπος, τὸ ἐπίκηρον ζῶον, τὸ μυρίοις πάθεσιν ὑποκείμενον, τὸ ἐκ γενετῆς εἰς γῆρας μυρίων κακῶν ἑσμὸν ἐξαντ-

arbitrio regitur. Familiam propriam oportet rectè gubernare, &, quæ intus ſunt ratione atque ordine diſponere ac moderari, nec in alios velle imperium exercere, cùm ratio iis, quibus imperare debet, ſeſe ſubiecerit. Si res tuæ domeſticæ confuſæ perturbatæque ſunt, vt bonus medicus te ipſum cura. Noſmetipſos primum curemus. Nemo, quòd leonem non vicerit, condemnatur. At, qui non ſuperauit iracundiam, paſſim irridetur. Qui perturbationibus non eſt ſuperior, meritò vituperatur: qui verò feras immanes ſuperare nõ poteſt, nulla reprehenſione videtur dignus. Et hæc quidem hactenus Dominus: cuius prouidentia factum eſt, vt hæc ſcriberẽtur, quique debilem atque hæſitantem linguam noſtram adiuuit, vt ea vobis vtcumque explicaremus ex noſtræ cogitationis imbecillitate, exiguaque veritatis abumbratione; quique magnos nobis theſauros præbeat, ex paruis magna, & minutis ſeminibus perfectos cognitionis fructus ſubminiſtret, & nobis omnibus tandem largiatur, vt abſolutum diuinorum ſermonum fructum percipiamus in cœlis, cui gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

IN HOMINIS PROCREATIONEM,

ORATIO II.

Eodem Zino interprete.

SAPIENS ille Salomon, non ſapientiæ verbis ad ſuadendum aptis, ſed doctrina ſancti Spiritus eruditus, in his quæ paulò antè à nobis lecta ſunt, hominẽ extollens exclamabat, Magna, inquiẽs, res eſt homo, & præclara, vir miſericors. Ego autem ſtultè mecum ipſe reputans, tum quæ mihi animus ſuggerebat, tum quæ ex ſcriptura didiceram, conſiderabam, quonam modo magna res eſſet homo, cùm mortale ſit animal, innumerabilibus obnoxiũ perturbationib⁹: quippe qui ex quo in lucẽ eſt editus, ad ſenectutẽ vſq. perpetuò innumerabilium moleſtiarum & incommodorum examine conflictetur,

de quo ſcriptum eſt, Domine, quid eſt homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quia reputas eum? Dauid vt animal vile deſpicit hominem, quem Salomon vt magnum & præclarũ quid effert & cõmendat. Hanc mihi dubitationem adimit hiſtoria, quæ de hominis ortu legitur. Nunc enim audiuimus, Deum accepiſſe de limo terræ, atque hominẽ formaſſe. Quibus ex verbis & nihil & magnum quiddã eſſe hominem intellexi. Si naturam tantum eius aſpicias, nihil eſt homo, & nullo pretio dignus: ſin honorem, quo affectus eſt conſideres, magna res eſt, ac præclara. Quo modo locutus eſt Deus? Fiat, inquit, lux, & facta eſt lux. Perpende hominis & lucis procreationem. Dixit, fiat firmamentum, & magnum ſupra nos cœlum extenſum eſt, verbo Dei confectum. Et ſtellæ, & ſol, & luna, & quaſcumque vel oculis cernimus, vel animo cõprehendimus magnitudines, verbo, vt eſſent, aſſecutæ ſunt. Mare, & terra, & ornatus eorum, tam varia tum animalium tum plantarum genera verbo facta ſunt omnia. Homo quonam factus eſt modo? Nõ dixit: Fiat homo, vt dixit, fiat firmamentum. Amplius aliquid cernis in homine quam in luce, quã in cœlo, quam in luminaribus. Omnibus antecellit hominis procreatio. Accepit Deus. Manu propria dignatur corpus noſtrum formare. Non iuſſit Angelo. Non, vt cicadas, ſponte ſua protulit hominem terra. Non miniſtris Poteſtatibus hoc aut illud faciendum mandauit, ſed manu ſua beneuolus artifex terram accepit. Si illud, quod ſumptum eſt, aſpicis, quid homine vilius? Sin artificem cõſideras, quid homine maius? Quemadmodum propter materiam eo nihil abiectius, ſic propter effectoris dignitatem præclarius nihil. Et accepit Deus. Cur autem, cum antè dictum ſit, & fecit Deus hominem, hîc in eius procreatione, tamquam id non intellexerimus, in hiſtoria dicitur: Et accepit Deus puluerem è terra & formauit hominem. Tradiderunt iam quidam verbum illud, Formauit, ad corpus referri: Fecit autem, ad animum. Quæ quidem ratio fortè non abhorret à vero. Vt cùm exponendum eſſet, hominẽ eſſe factum ad imaginem Dei, ſcriptum ſit, Fecit: cùm autem eſſet explicanda, quæ ad corporis

Pſal. 8.

A λοιπῶ· περὶ οὗ εἴρηται. κύριε τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι ἐγνώσθης αὐτῷ. καὶ ὁ μὲν ψαλμῳδὸς καταφρονεῖ ὡς εὐτελοῦς τοῦ ζώου. καὶ ἡ παροιμία ἀποσεμνύνει ὡς μέγα τι τὸν ἄνθρωπον. ἀλλά μοι τὴν τοιαύτην διαπόρησιν ἔλυσεν ἡ ἱστορία τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀναγνωσθεῖσα. ἠκούομεν γὰρ νῦν ὅτι Θεὸς ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. εὗρον δὲ ἐκ τῶν ῥημάτων τούτων ἀμφότερα, ὅτι οὐδὲν ἄνθρωπος, καὶ μέγα ἄνθρωπος. ἐὰν πρὸς τὴν φύσιν μόνον ἀποβλέψῃς, τὸ μηδὲν καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιος. ἐὰν δὲ πρὸς τὴν τιμὴν ἣν ἐτιμήθη, μέγα ἄνθρωπος. ποίαν; εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς καὶ B ἐγένετο φῶς. σύγκρινον ἀνθρώπου γένεσιν καὶ φωτὸς γένεσιν. ἐκεῖ εἶπε γενηθήτω στερέωμα. ὁ μέγας οὐρανὸς ἄνωθεν ἡμῖν ὑπερτέταται ῥήματι Θεοῦ γενόμενος, ἀστέρες, καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ πάντα ὅσα θεωροῦμεν ὀφθαλμῷ, καὶ ὅσα νῷ καταλαμβανόμενα μεγέθη, ῥήματι ἔσχε τὸ εἶναι. θάλασσα καὶ γῆ, καὶ ἐν αὐτοῖς διακοσμήσεις, ζώων γένη παντοδαπά· φυτῶν διάφοροι ποικιλίαι, πάντα ταῦτα τῷ ῥήματι γέγονεν. ἄνθρωπος δὲ, πῶς; οὐκ ἐλέχθη γενηθήτω ἄνθρωπος, ὡς γενηθήτω στερέωμα. ἀλλὰ πλέον τι ὁρᾷς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπὲρ φῶς, ὑπὲρ C οὐρανὸν, ὑπὲρ φωστῆρας· ὑπὲρ πάντα ἡ ἀνθρώπου γένεσις. ἔλαβε κύριος ὁ Θεός· καταξιοῖ ἰδίᾳ χειρὶ διαπλάσαι τὸ ἡμέτερον σῶμα. οὐ προσέταξεν ἀγγέλῳ. οὐχ ἡ γῆ αὐτομάτως ὥσπερ τοὺς τέττιγας ἡμᾶς ἐξέβρασε. οὐκ εἶπε ταῖς δὲ καὶ ταῖς δὲ ποιῆσαι λειτουργικαῖς δυνάμεσιν. ἀλλ' ἰδίᾳ χειρὶ φιλοτέχνῳ γῆν ἔλαβεν. ὅταν πρὸς τὸ ληφθὲν ἀπίδῃς, τί ἐστιν ἄνθρωπος; ὅταν πρὸς τὸν πλάσαντα κατανοήσῃς, μέγα ἄνθρωπος. ὥστε καὶ τὸ μηδὲν διὰ τὴν ὕλην, καὶ μέγα διὰ τὴν τιμήν. D καὶ ἔλαβεν ὁ Θεός. ἀλλὰ πῶς; ἐκεῖ ἐν τοῖς κατόπιν, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. ἐνταῦθα δὲ, ἄνωθεν ἀνθρώπου γένεσις, ὡς μηδὲν περὶ ἀνθρώπου δεδιδαγμένων ἡμῶν ἡ ἱστορία λέγει. καὶ ἔλαβεν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς. καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. ἤδη τινὲς ἔφασαν, τὸ μὲν ἔπλασεν ἐπὶ τοῦ σώματος εἰρῆσθαι. τὸ δὲ ἐποίησεν ἐπὶ τῆς ψυχῆς. ἴσως οὐκ ἔξω τῆς ἀληθείας ὁ λόγος. ὅπου μὲν γὰρ εἴρηται, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, τὸ ἐποίησεν εἴρηται. ὅπου δὲ λοιπὸν περὶ τῶν σωματι-

χῆς ὑποστάσεως ἡμῖν διηγεῖται, τὸ ἔπλασε λέγει. διαφορὰν δὲ ποιήσεως καὶ πλάσεως καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἐδίδαξεν εἰπών. αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με. ἐποίησε τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ἔπλασε τὸν ἔξω. καὶ γὰρ πρέπει ἡ μὲν πλάσις πηλῷ· ἡ δὲ ποίησις τῷ κατ' εἰκόνα. ὥστε ἐπλάσθη μὲν ἡ σάρξ, ἐποιήθη δὲ ἡ ψυχή· ἄνω τοίνυν εἰπὼν περὶ ψυχῆς ὑποστάσεως, νῦν περὶ τῆς κατὰ τὸ σῶμα διαπλάσεως ἡμῖν διαλέγεται. ἔχε καὶ τοῦτον τὸν λόγον. τίς δὲ ὁ ἕτερος; ὅτι τὰ μὲν ἐν κεφαλαίῳ λέγεται· τὰ δὲ καθ' ὃν τρόπον γέγονεν ἡμῖν παραδίδοται. ἄνωθεν οὖν ὅτι καὶ ἐποίησεν, ὧδε καὶ πῶς ἐποίησεν. εἰ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν ὅτι ἐποίησεν, ἐνόμισας ἂν ὅτι ἐποίησεν ὡς τὰ κτήνη, ὡς τὰ θηρία, ὡς τὰ φυτά, ὡς τὸν χόρτον. ἵνα οὖν φύγῃς τὴν πρὸς τὰ ἄλογα κοινωνίαν, τὴν ἰδιάζουσαν περί σε τοῦ Θεοῦ φιλοτεχνίαν ὁ λόγος παρέδωκεν. ἔλαβεν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς. ἐκεῖ εἶπεν ὅτι ἐποίησεν. ἐνταῦθα δὲ πῶς ἐποίησε. χοῦν ἔλαβεν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔπλασε ταῖς ἰδίαις χερσίν. ἐνθυμήθητι πῶς ἐπλάσθης. τὸ ἐργαστήριον τῆς φύσεως λόγισαι. χεὶρ ἐστὶ δεξαμένη σε Θεοῦ, τὸ παρὰ Θεοῦ πλασθέν, διὰ πονηρίας μὴ μιανθῇ, δι' ἁμαρτίας μὴ ἀλλοιωθῇ, μὴ ἐκπέσῃς τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ. σκεῦος εἶ θεόπλαστον παρὰ Θεοῦ γενόμενον, δόξαζε τὸν ποιήσαντα. οὐδὲ γὰρ ἄλλου τινὸς ἕνεκεν ἐγένου, ἢ ἵνα ὄργανον ᾖς ἐπιτήδειον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ ὁ κόσμος ἐστὶν ὅλος ὥσπερ τι βιβλίον ἔγγραφον ἐστιν, ὑπαγορευόμενον τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. τὴν ἀπόκρυφον, καὶ ἀόρατον τοῦ Θεοῦ μεγαλωσύνην δι' αὐτοῦ διαγγέλλων σοι τῷ νοῦν ἔχοντι, εἰς κατανόησιν ἀληθείας. πάντως οὖν μέμνησαι τῶν εἰρημένων. καὶ ηὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ εἶπεν. αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. διπλῆ αὔξησις. ἡ μὲν σώματος, ἡ δὲ ψυχῆς. ἀλλὰ ἡ ψυχῆς αὔξησις, ἡ διὰ τῶν μαθημάτων εἰς τελείωσιν προσθήκη. σώματος αὔξησις, ἡ ἀπὸ μικροῦ εἰς τὸ καθῆκον μέτρον ἀποκατάστασις. αὐξάνεσθε τοίνυν τοῖς μὲν ἀλόγοις ζώοις, κατὰ τὴν τοῦ σώματος τελείωσιν κατὰ τὸν ἀναπληρωσμὸν τῆς φύσεως εἴρηται. ἡμῖν δὲ αὐξάνεσθε κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατὰ τὴν προκοπὴν τὴν εἰς Θεὸν οὖσαν, οἷος ἦν

A conſtitutionē pertinerent, ea vox, Formauit, adhibita fuerit, præſertim cùm
Dauid ipſe diſcrimen horum verborum
docuiſſe videatur, dum diceret: Manus Pſal. 11
tuæ fecerunt me, & formauerunt me.
Fecit hominem interiorem, exteriorem
formauit. Formare enim congruit luto,
facere autē imagini Dei. Quamobrem
formata eſt caro, animus verò factus.
Expoſitis igitur antè, quæ ad conſtituendum animum ſpectant, nunc ea
narrat, quæ ad corpus conflandum pertinent. Hæc ſit vna ratio. Altera eſt,
quòd illic rem ſummatim perſtrinxit,
B hîc modum, quo facta eſt, explicat &
enarrat. Antè feciſſe Deum audiuiſti:
nunc quo modo fecerit, intelligis. Etenim ſi ſimpliciter ſcriptum eſſet: Fecit;
cogitares hominem fuiſſe factum, vt
feras, vt cete, vt plantas, vt herbas. quocirca vt tecum agreſtiorib. intelligeres
nihil habere cōmune, Moſes proprium
& ſingulare Dei in te creando artificium explicauit. Sumpſit Deus puluerem è terra. Tunc, quid Deus fecerit,
dixit: nunc, qua ratione fecerit, exponit. Puluerem ſumpſit è terra, hominémque propriis manibus formauit.
C Cogita quemadmodum formatus ſis,
homo: naturæ tuæ artificium conſidera. Dei manus eſt illa, quæ te formauit. Caue ne Dei opus flagitio coinquinetur, ne peccato peruertatur, & excidas è manu Dei. Tu es vas à Deo fictum,
atque conflatum, lauda effectorem
tuum: neque enim aliam ob cauſam factus es, niſi vt ad Dei gloriam celebrandam eſſes inſtrumentum accommodatum. Ac diuinæ quidē gloriæ celebrandę materiam tibi, tanquā liber ſcriptus,
ſuggerit orbis hic vniuerſus. Tibi enim
D mente prædito ad veritatis cognitionē
nuntiat ex ſe magnificentiam Dei. quapropter eorum quæ dicta ſunt, recordare. Et benedixit eis Deus, & ait: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram.
Duplex eſt incrementum, vnum corporis, alterum animi. Augetur animus,
cum diſciplinis excolitur atque perficitur. Corpus autē creſcit, dum ex paruo
ad iuſtum & congruentem magnitudinis modum accedit. Creſcite igitur dictum eſt ratione carentib. animalibus,
vt ad naturalem corporis perfectionem
peruenirent. Nobis autem, vt interioris hominis progreſſu aſcenderemus
ad Deum, quemadmodum faciebat

Philip. 3. Paulus, quæ quidem retrò ſunt, obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora, extendens ſeipſum. Augmentum ſit contemplatione, pietatis cultu, dum ad meliora progredimur, dum eorũ, quæ vera ſunt bona, cupiditate quotidie magis inflammamur; dum quod præceſſit, poſt nos relinquimus, & ad id pietatis quod reliquum eſt; pro viribus contendimus. Talis erat Iſaac, de quo teſtimonium illud ſcriptura prodit, quòd proficiens creſcebat, donec magnus effectus eſt. Neque enim conſiſtebat, neque paululum auctus decreſcebat, ſed magnis *Geneſ. 12.* ſemper ſpatiis progrediebatur. Creſcebat virtutum ſtudiis, & officiis: creſcebat magna modeſtiæ & temperantiæ progreſſione: creſcebat iuſtitia & æquitate. His gradibus ad virilem ætatem peruenit. Sic progrediens & creſcens vir iuſtus ad ſummum boni faſtigium extollitur. Creſcite igitur perfectione illa, quæ Deo placet, quæ fit in homine interiori. Multiplicamini Eccleſiæ fœcunditate. Ne in vno concludatur cognitio Dei, ſed in omnẽ terram promulgetur ſalutis Euangelium. Multiplicamini. Qui? Vos, qui in Euangelio geniti eſtis. Replete terram: carnem vobis ad miniſtrãdum datam bonis actionibus replete. Repleatur oculus earum rerum aſpectu, quæ rectæ ſunt. Repleatur manus operibus bonis. Repleantur itidem pedes ad viſendos pauperes, & ad ea quæ oportet, exequenda proficiſcentes. Omnia deniq; membra noſtra repleantur obſeruatione mandatorum Dei. Hoc ſignificat ea vox, Replete terram. Atque illa oratio, quæ communis eſt nobis cum reliquis animantibus, propriè refertur ad nos, cùm intelligitur ex ea ratione, qua honorati ſumus, & facti ad imaginem Dei. Creſcunt enim cætera animalia corporeis incrementis, nos autem incorporeis, & ad ſpiritum pertinentibus. Atque illa quidem terram replent multitudine, nos autem terrã corporis noſtri bonis coniunctam, bonis operibus replemus. Ecce dedi vobis omne lignum habens fructum in ſemetipſo, vt ſit vobis in eſcam. Ne prætereurrat Eccleſia. Omnia legitima ſunt. Non dixit, Dedi vobis piſces ad veſcendum. Dedi vobis cete, & reptilia, & quadrupeda. Non enim ob id ea creauit. Sed prima lex conceſſit,

A Παῦλος, τοῖς μὲν ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος. τῶν δὲ ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενος. αὕτη ἐστὶν ἡ αὔξησις τῶν θεωρημάτων, εὐσεβείας ἀνάληψις, ἡ τοῦ πλείονος ἔκτασις, τοῦ ἐπορέγεσθαι ἡμᾶς ἀεὶ τῶν ὄντων, τὸ προηνυσμένον μὲν ἀεὶ κατόπιν ἑαυτοῦ ἀφιέναι, τὸ δὲ λεῖπον τῆς εὐσεβείας τοῦτο ὅση δύναμις ἐπιζητεῖν. οἷος ἦν Ἰσαάκ; περὶ οὗ ἡ μαρτυρία ἐκείνη ἀναγέγραπται, ὅτι προβαίνων ὑψοῦτο, μέχρις οὗ μέγας ἐγένετο. οὐ γὰρ ἀπέστη, οὐδὲ μικρὸν αὐξηθεὶς ἀπέμεινεν· ἀλλὰ προέβαινεν ἀεὶ B διαβήμασι μεγάλοις. διέβαινεν ἐπὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς, διέβη μεγάλῳ βήματι τὴν σωφροσύνην. ἐπέβη τῇ δικαιοσύνῃ. ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν ἀνδρείαν ἀνέβη. οὕτω διαβαίνων, ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ὕψους τοῦ ἀγαθοῦ κορυφοῦται ὁ δίκαιος. αὐξάνεσθε ταύτην αὔξησιν, τὴν κατὰ Θεὸν τελείωσιν, τὴν κατὰ τὸν ἔνδον ἄνθρωπον. πληθύνεσθε ἐκκλησίας τῇ εὐλογίᾳ. μὴ ἐν ἑνὶ περιγραφέσθω ἡ θεολογία· ἀλλ᾽ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν κηρυχθήτω τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας. πληθύνεσθε. τίνες; οἱ κατὰ τὸ εὐ- C αγγέλιον γεννώμενοι. πληρώσατε τὴν γῆν. σάρκα τὴν δεδομένην ὑμῖν εἰς ὑπηρεσίαν, πληρώσατε ἀγαθῶν ἔργων. ὀφθαλμὸς πλήρης ἔστω τοῦ ὁρᾶν τὰ δέοντα. χεὶρ πλήρης ἔστω τῶν ἀγαθῶν ἔργων. πόδες ἔστωσαν εἰς ἐπίσκεψιν ἀσθενούντων, πορευτικοὶ ὄντες ἐφ᾽ ἃ προσήκει. πᾶσα ἡ τῶν μελῶν ἡμῶν κατάστασις πλήρης ἔστω τῶν κατὰ τὰς ἐντολὰς ἐργασιῶν. τοῦτό ἐστι, πληρώσατε τὴν γῆν. κοιναὶ μὲν αἱ φωναὶ καὶ τοῖς ἀλόγοις· διαφέρουσαι δὲ γίνονται, ὅταν τῷ κατ᾽ εἰκόνα καὶ ᾧ ἐτιμήθημεν τούτῳ χρησώμεθα. τὰ μὲν γάρ, D σωματικῶς αὔξει· ἡμεῖς δὲ πνευματικῶς. ἐκεῖνα μέν, πληροῖ τὴν γῆν τῷ πλήθει· ἡμεῖς δὲ πληροῦμεν ταῖς ἀγαθαῖς ἐργασίαις τὴν συνεζευγμένην ἡμῖν γῆν. τουτέστι τὴν σωματικὴν ὑπηρεσίαν. ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ξύλον ὃ ἔχει καρπὸν ἐν ἑαυτῷ. ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν. μηδὲν παρατρεχέτω ἡ ἐκκλησία· πάντα νόμιμά ἐστιν. οὐκ εἶπε δέδωκα ὑμῖν τοὺς ἰχθύας εἰς βρῶσιν. δέδωκα ὑμῖν τὰ κτήνη, τὰ ἑρπετά, τὰ τετράποδα. οὐ γὰρ τούτων ἕνεκεν ἔκτισε φησίν. ἀλλ᾽ ἡ πρώτη νομοθεσία,

καρπῶν

A καρπῶν ἀπόλαυσιν συνεχώρησεν. ἔτι γὰρ ἐνομιζόμεθα ἄξιοι εἶναι τοῦ παραδείσου. ἔστι δέ τι ἐν τῷ λανθάνοντι μυστήριον; ἡμῖν γὰρ καὶ τοῖς θηρίοις καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς οἱ καρποὶ ἐδόθησαν, καὶ ἡ χλόη. καὶ μὴν νῦν ὁρῶμεν πολλὰ τῶν θηρίων καρποῖς μὴ τρεφόμενα; ποῖον γὰρ καρπὸν καταδέχεται πάρδαλις τραφῆναι; τίς δὲ καρπὸς δύναται λέοντα θρέψαι; ἀλλ' ὅμως ταῦτα τῷ νόμῳ τῆς φύσεως ὑποτεταγμένα, καρποῖς διετρέφετο. ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐξεδιῃτήθη καὶ ἐξέβη τὸν ὅρον τὸν δεδομένον αὐτῷ, μετὰ τὸν κατα-
B κλυσμὸν εἰδὼς ὁ κύριος ἀφειδεῖς τοὺς ἀνθρώπους, ἐπὶ πάντων τὴν ἀπόλαυσιν συνεχώρησε· πάντα ταῦτα φάγεσθε ὡς λάχανα χόρτου. ταύτῃ τῇ συγχωρήσει καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα ἔλαβε τὴν τοῦ ἐσθίειν ἄδειαν. ἐξ ἐκείνου λοιπὸν ὠμοβόρος ὁ λέων, ἐξ ἐκείνου καὶ γῦπες ἀναμένουσι θνησιμαῖα. οὐ δήπου γὰρ καὶ γῦπες ὁμοῦ τῷ γενέσθαι ζῶα περιεσκόπουν τὴν γῆν. οὔπω γάρ τι ἀπέθανε τῶν παρὰ Θεοῦ δημιουργουμένων ἢ γεννωμένων, ἵνα γῦπες τραφῶσιν. οὔτε φύσιν διεχώρησεν· ἀκμαῖα γάρ. οὔτε θηρευταὶ
C ἀνῄρουν· οὔπω γὰρ ἐπετήδευσαν ἄνθρωποι. οὔτε θηρία διέσπα· οὔτε γὰρ ἦν ὠμοβόρα. γυψὶ δὲ ἀσυνήθες ἀπὸ νεκρῶν διατρέφεσθαι· ὥστε οὔπω ἦν νεκρά. οὔπω δυσωδία· οὔπω τοιαύτη τροφὴ γυπῶν· ἀλλὰ πάντες τὰ κύκνων διῃτῶντο, καὶ πάντα τοὺς λειμῶνας ἐπενέμετο. καὶ οἷα ὁρῶμεν κύνας θεραπείας ἕνεκεν πολλάκις ἀγρώστιν ἐπινεμομένους, οὐκ ἐπειδὴ συμφυὴς αὐτοῖς ἐστὶν ἡ τροφή, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδιδάκτῳ τινὶ φύσεως διδασκαλίᾳ ἐπὶ τὸ συμφέρον ἔρχεται τὰ ἄλογα, τοιαῦτα λόγισαι εἶναι καὶ τότε τὰ ὠμοβόρα
D τῶν ζώων, χόρτον ἑαυτοῖς τροφὴν ἐπινοεῖν, οὐκ ἀλλήλοις ἐπιβουλεύοντα· ἀλλ' οἷα μέλλει εἶναι μετὰ ταῦτα ἡ ἀποκατάστασις· τοιαύτη ἦν ἡ πρώτη γένεσις. ἐπανέρχεται δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τὴν πάλαι αὐτοῦ κατάστασιν, τὴν πονηρίαν ἀφέμενος· τὴν πολυμέριμνον ταύτην ζωήν, τὴν περὶ τὰ βιωτικὰ τῆς ψυχῆς δουλείαν· ταῦτα πάντα ἀποθέμενος, ἐπὶ τὸν ἐν παραδείσῳ ὑποστρέφει βίον ἐκεῖνον τὸν ἀδούλωτον τοῖς πάθεσι τῆς σαρκός, τὸν ἐλεύθερον, τὸν Θεῷ συνόμιλον, τὸν ἀγγέλοις ὁμοδίαιτον. ταῦτα τοίνυν εἴρηται ἡμῖν, οὐκ ἐπειδὴ ἀποκλείειν θέλομεν τῆς δεδομένης ἡμῖν παρὰ Θεοῦ χρήσεως τῶν βρωμάτων.

A vt fructibus veſceremur. Adhuc enim paradiſo digni putabamur. Ecquod hic latet myſterium? Nobis & beſtiis, & volucribus dati ſunt fructus, & herba, ad veſcendum, & volucribus cœli, & omnibus animantibus terræ. Atqui multa cernimus animalia fructibus non veſci. Quo enim fructu veſcitur pardus aut leo? Hi tamen legi naturæ ſubiecti fructibus alebãtur. Sed cùm homo receſſiſſet à mandato, & extra paradiſum vitam ageret, poſt diluuium videns Dominus homines contumaces, conceſſit eis, vt omnibus veſcerentur:
B omne quod mouetur, inquit, & viuit, erit vobis in cibum, quaſi olera virentia tradidi vobis omnia. Quo quidem conceſſo, reliqua item animalia comedendi licentiam nacta ſunt. Ex eo tempore & leo crudiuorus, & vultures cadauerum auidi. Neque enim ſimul ac geniti ſunt terram circumluſtrabant. Nondum quidquam interierat eorum, quæ vel à Deo facta, vel genita erant, quo vultures nutrirentur. Neque natura ſeparabat & diſſoluebat: vigebat enim. Neque venatores occidebant: nondum enim vacabant homines eiuſ-
C modi ſtudio. Neque feræ dilaniabant: neque enim erant crudiuoræ. Nec ipſi vultures veſci cadaueribus aſſueuerãt: quoniam nondum erãt cadauera, nondum fœtor, nondum talis vulturum cibus: ſed omnia more Cycnorum victitabant, omnia in pratis paſcebantur. Et quemadmodum videmus canes herbas curationis cauſa ſæpe comedere: non quòd ille cibus eis ſit naturalis, ſed naturæ quodam inſtinctu commoniti feruntur ad id quod ſalutiferum illis futurum eſt: ſic crudiuora tunc animalia erant, * nõ vt ſibi viciſſim inſidias ſtrue-
D rent, ſed vt mox ad priſtinam redirent conſuetudinem. Cæterùm homo reuertitur ad priſtinum ſtatum, improbam, ærumnoſam, ſeruilémq. in victu ſollicitudinem omittens. Sic enim ad vitam redit eius ſimilem, quã degebat in paradiſo, à carnis perturbationib. remotam, ſecuram, & liberam, & cùm Deo atque Angelis coniunctam. Hęc à nobis dicta ſunt, non quòd homines ab vſu ciborum à Deo cõceſſo velimus excludere:

Geneſ. 9.

ſed vt præteriti temporis fœlicitatem oſtendamus. Qualis ea vita fuerit, quàm tranquilla, quàm diues, quàm paucis in victu rebus homines indiguerint, quomodo cum variis generibus epularum peccandi cauſæ ſimul ingreſſæ fuerint. Poſtquam enim à veris illis paradiſi deliciis excidimus, nec amplius vitæ lignum intuemur, nec honeſtis illis, præclariſque voluptatibus frui gloriarive poſſumus, adulterinas nobis delicias excogitauimus: coquos & piſtores inuenimus, varia bellariorum ſuffimentorumque genera, vt lapſus illius ſolatia comparauimus. Vt ægrotis, qui graui aliquo morbo conflictantur, cùm ſolitis voluptatibus frui non poſſint, quaſdam odorum ſuauitates, & alia eiuſmodi congruentia oblectamenta medici ſubminiſtrant, & infirmis eorum ſenſibus blandiuntur. Verùm ſi nunc etiam volumus vitam illam, quæ in paradiſo agebatur, imitari, ad eam varia iſta ciborum genera fugientes, pro viribus accedamus, fructibus, & ſeminibus, & leguminibus vitam ſuſtentemus, reliqua autem, vt ſuperuacua, miniméque neceſſaria, abijciamus & aſpernemur. Quamuis enim deteſtanda non ſint, vtpote nobis ab ipſo procreatore conceſſa, ſumenda tamen non ſunt propter carnis oblectationem. Et requieuit Dominus ab omnibus operibus ſuis ſeptimo die. Dicant Arithmetici, & qui talibus incumbunt ſtudiis, quique ſapientiam eiuſmodi, faciunt plurimi ſenarium numerum cum mundo ſimul eſſe genitum, eſſe numerum fœcundum, multáque ex ſe numerorum genera parientem, & ſuis perfectum partibus, & quæcumque de ipſo in diſputationibus ſuis dicere conſueuerunt. Cúmque de ſenario abundè per otium dixerint, etiam de ſeptenario diſſerant. Sterilem eſſe demonſtrant, quippe qui nec alium ex ſe numerum generet, nec ab alio ipſe generetur. Ego, ne ſermonem cauſa veſtra iam inſtitutum omittã, ad ea, quæ ſunt cognitu faciliora me conuertam. Si quis autem peritus eſt iſtiuſmodi facultatis, is cognoſcat, talium etiam rerum theſaurum apud nos eſſe reconditum.

A ἀλλ' ἵνα τὸν παρελθόντα μακαρίσωμεν χρόνον. οἵα ἦν ἡ ζωή. ὅπως ἀπροσδεής· πῶς ὀλίγων ἐδέοντο πρὸς τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν οἱ ἄνθρωποι· πῶς δὲ ποικίλον τῆς διαίτης ἡμῶν ἡ τῆς ἁμαρτίας συνεισήνεγκεν αἰτία. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἀληθινῆς τρυφῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ἐξεπέσαμεν, νενοθευμένας τρυφὰς ἑαυτοῖς ἐπενοήσαμεν. καὶ ἐπειδὴ οὐκέτι βλέπομεν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, οὐδὲ τῷ κάλλει ἐκείνῳ ἐναβρυνόμεθα, ἐδεήθημεν ἡμῖν εἰς ἀπόλαυσιν μάγειροι λοιπὸν καὶ ἀρτοποιοί, καὶ πεμμάτων ποικιλίαι καὶ θυ-
B μιαμάτων, καὶ τοιαῦτά τινα παραμυθούμενα ἡμῶν τὴν ἐκεῖθεν ἔκπτωσιν. ὥσπερ οἱ ἄρρωστοι ὅταν καταβληθῶσιν ὑπὸ σφοδρᾶς ἀρρωστίας, οὐ δυνάμενοι μετέχειν τῆς συνήθους ἀπολαύσεως, ὀσφραντοῖς καὶ τοιούτοις τισὶν παρὰ τῶν ἰατρῶν λαμβάνουσι δεξιώσεις. ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἰσχυροτέραν εἰς ἀπόλαυσιν ἐκπεπτώκασι, τοῖς ἀσθενέσι σύμμετρα οἱ κολακεύοντες αὐτῶν τὰς αἰσθήσεις πειρῶνται. πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν κατὰ μίμησιν τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ζωῆς ἑαυτοὺς ἄγειν βουλόμενοι, φεύγοντες ταύτην τὴν πολύυλον τῶν βρω-
C μάτων ἀπόλαυσιν, ἐπ' ἐκεῖνον τὸν βίον καθὼς ἐστι δυνατὸν ἑαυτοὺς ἄγωμεν, καρποῖς καὶ σπέρμασι καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἀκροδρύων εἰς διαγωγὴν χρώμενοι. τὸ δὲ περισσὸν τούτων, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀποπεμπόμεθα. οὐ γὰρ βδελυκτὰ διὰ τὸν κτίσαντα· οὐ μὴν οὐδὲ αἱρετὰ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς εὐπάθειαν. καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. λεγέτωσαν οἱ ἀριθμητικοί, καὶ οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐσχολακότες, καὶ τὴν περὶ ταύτης σοφίαν αὐτοὶ μεγάλου προβεβλημένοι. ὡς μὲν συγγε-
D νὴς τῇ τοῦ κόσμου κτίσει ὁ τῶν ἓξ ἀριθμός. ὅτι πολύγονός ἐστι, πολλὰ σχήματα ἀριθμῶν ἀφ' ἑαυτοῦ γεννῶν, καὶ τέλειος τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσι, καὶ ὅσα περὶ τῆς ἑξάδος ἐν ταῖς σχολικαῖς διαλέξεσιν ἀριθμητικοὶ διηγοῦνται. εἴπως σχολὴ καθ' ἑαυτὸν λεγέσθω, λεγέτωσαν δὲ καὶ περὶ τῆς ἑβδομάδος, ὅτι στείρωσίς τίς ἐστιν ἐν τῷ ἑβδόμῳ. οὔτε μὲν γὰρ γεννᾷ ἀφ' ἑαυτοῦ, οὔτε παρ' ἑτέρου τίκτεται ὁ τῶν ἑπτὰ ἀριθμός. καὶ ἵνα μὴ εἰς πολύυλον καταγάγω τὸν λόγον, τὴν διάλεξιν τὴν πρὸς ὑμᾶς παραδραμὼν, ἐπὶ τὰ εὐγνωμονέστερα χωρήσω. εἰ δέ τις καὶ περὶ ταῦτα ἔχει τινὰ ἐμπειρίαν, γινωσκέτω ὅτι καὶ τούτων ὁ θησαυρὸς ἐναπόκειται παρ' ἡμῖν.

ὥστε εἰ μέγα ἀριθμητική, ἐνταῦθά ἐστι τῆς ἀριθμητικῆς τὰ σπέρματα. ἡμεῖς δὲ οὐ φροντίζομεν τούτοις τῶν ἐκ τῆς τοῦ κόσμου εἶναι σοφίας, ἢ διὰ τὴν ἐκ τοῦ κόσμου σοφίαν. οἱ γὰρ ταῦτα περιέποντες, μικρὰ ἐντεῦθεν κλέψαντες, ταῖς πραγματείαις αὐτοὶ ὡς μεγάλοις ἐπισημειοῦνται. ἵνα τοίνυν δείξωμεν αὐτοῖς ὅτι τὰ παρ' ἐκείνοις περισπούδαστα ἡμῖν ἐστιν εὐκαταφρόνητα, σιωπῇ παραδραμούμεθα τὸν περὶ τούτων λόγον. ὁμοῦ δὲ καὶ οὐκ εὔληπτος λαῷ παντὶ ἡ περὶ τούτων θεωρία. πρόσεστι δὲ ἐκκλησία οὐ παραδόξων λόγων ἀκρόασιν ἐκδεχομένη, ἀλλὰ τῶν ἐπ' οἰκοδομῇ θεωρημάτων ἐπιζητοῦσα τὰς λύσεις. τετίμηται τοίνυν ἡ ἑβδόμη ἡμέρα τοῦ σαββάτου. ὁ ἕβδομος παρὰ Ἰουδαίοις ἀριθμός, τίμιος. ἐν ᾧ αἱ σκηνοπηγίαι, αἱ σάλπιγγες, ἡ ἡμέρα τοῦ ἱλασμοῦ. ἕβδομος ἐνιαυτὸς παρ' ἐκείνοις τίμιος ὁ τῆς ἀφέσεως λεγόμενος. ἐξὸν μὲν γὰρ αὐτοῖς ἓξ ἔτη ἐργάσασθαι τὴν γῆν· τῷ δὲ ἑβδόμῳ ἔτει τοῖς αὐτομάτοις ἀρκεῖσθαι, ὅτε εἶχον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. ἓξ ἔτη ἐδούλευσεν ὁ Ἑβραῖος, καὶ τῷ ἑβδόμῳ ἀφίετο τῆς δουλείας. ἑβδομηκοστῷ ἔτει ἐλύθη παρ' αὐτοῖς ἡ αἰχμαλωσία. λοιπὸν δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα. ἑπτάκις φησὶ πεσεῖται ὁ δίκαιος καὶ ἀναστήσεται. οὕτως οἰκειούμεθα ἡμεῖς τὴν ἑβδομάδα. ἕβδομος ἀπὸ γενέσεως οὐκ εἶδε θάνατον Ἐνώχ, μυστήριον ἐκκλησίας. ἕβδομος ἀπὸ Ἀβραὰμ Μωϋσῆς, νόμον ἔλαβε. μεταβολὴ βίου. ἀνομίας ἀνάλυσις. δικαιοσύνης εἴσοδος. Θεοῦ ἐπιδημία. εὐταξία εἰς κόσμον. νομοθέτησις τῶν πρακτέων. ἑβδομηκοστῇ καὶ ἑβδόμῃ γενεᾷ ἀπὸ Ἀδὰμ ὁ Χριστὸς ἐφάνη. οἶδε τὸ μυστήριον τῆς ἑβδομάδος Πέτρος. ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου καὶ ἀφήσω αὐτῷ, ἕως ἑπτάκις; [ὁ δὲ κύριος ἔφη, οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά.] ὀλίγα οἶδε τὸ μυστήριον. οὔπω ἔμαθε. μαθητὴς γὰρ ἔτι ἐστίν. ἕως ἑπτάκις. οὐκ ἀπέστη τοῦ ἑπτὰ ὁ διδάσκων. εἶπεν ὡς ᾔδει ὁ μαθητής. ὑπερέβαλε τῷ πλούτῳ ὁ δεσπότης. ποσάκις ἁμαρτήσει καὶ ἀφήσω; διὰ τί οὐκ εἶπεν ἕως ἑξάκις, ἢ ἕως ὀκτάκις, ἀλλ' ἕως ἑπτάκις. διὰ τί ὁ κύριος οὐκ εἶπεν ἕως ἑκατοντάκις ἑκατόν, ἀλλὰ τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ἐπολυπλασίασεν; οὔτε ὁ Πέτρος ἄλλον ἠρώτησεν, οὔτε ὁ κύριος ἐξέβη τοῦ κανόνος τοῦ ἑβδοματικοῦ. παρετήρησεν ὁ Πέτρος ὅτι κανὼν παραδόσεως ἀρχαῖός ἐστι, τὴν ἑβδομάδα ἔμφασιν ἔχειν τινὸς ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, ἀναπαύσεως τελείας·

A Quare ſi magni facienda eſt Arithmetica, hic eius ſunt ſemina. Nobis autem non eſt curæ, vt parua, hæc ex mundi ſapientia ſurripientes quaſi magnum aliquid noſtris orationibus inſeramus. Vt igitur conſtet, nos contemnere, quæ ipſi admirantur, ſilentio ipſa tranſeamus, præſertim cùm eorum cognitio non ita facilè à quouis è populo percipi poſſit, & qui me audiunt, non tam res, quæ moueant admirationem, quàm quæ mores & vitam inſtruant poſtulant & expectent. Præclarus eſt dies ſeptimus. Nam & ſabbatū apud Iudæos
B ſeptimo cenſetur die. [in quo Tabernaculorū feſtum, Tubæ, dies propitiationis] Et ſeptimus annus ab eiſdem obſeruatur, ac remiſſionis annus dicitur. Licebat enim illis terram ſex annis colere, ſeptimo anno inaratam ac liberā relinquebant, cum in promiſſionis terra verſarentur. Sex annis ſeruiebat Hebræus, anno ſeptimo liberabatur à ſeruitute. Septimo apud ipſos anno captiuitas ſoluebatur. Sed noſtra quoque videamus. Septies, inquit, in die cadit iuſtus, & reſurget. Sic nos Hebdomadam con- *Prou.14.*
C ſtituimus. Septimus à mundi procreatione Enoch mortem non vidit: eccleſiæ myſterium. Septimus ab Abraham Moſes legem accepit, in qua vitæ mutatio, ſolutio iniquitatis, ingreſſus iuſtitiæ, Dei peregrinatio, conſtitutio mundi, rerum agendarum præſcriptio continebatur. Septima & ſeptuageſima ætate poſt Adam Chriſtus apparuit. Septenarij myſterium nouit Petrus. quoties, inquit, peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vſque ſepties? parum dixit, nondum myſterium didicit. Adhuc enim diſcipulus eſt. Vſque
D ſepties? à ſeptenario non receſſit diſcipulus. Dixit diſcipulus quod ſciebat. Diuitiis Dominus abundauit. Quoties peccabit, & dimittam? cur non dixit, ſexies, ſed ſepties? Cur non reſpondit Dominus, Centies centies, ſed ſeptenarij numerum multiplicauit? nec Petrus aliud interrogauit, nec Dominus diſceſſit à ſeptenarij regulâ. Obſeruauerat Petrus ex antiqua traditionis norma, ſeptenario numero contineri quandam vim remiſſionis peccatorum, quietis perfectæ; cuius

Hebr.11.

Matt.18.

indicium ſabbatum eſt, dies ſeptimus à mundi procreatione. Petrus ſepties. Dominus ſeptuagies ſepties. Cæterùm etiam peccata ſepties puniuntur. *Geneſ. 4.* Nónne ſic ait: Qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur? Neque illic octuplum dixit, ſed ſeptuplum. Quid ita? paulumper expecta, & myſterium inuenies. Primum peccatum Cain ſeptuplo vindicatur, ſecunda cædes Lamech ſeptuagecuplo ſeptuplo. Nam ſeptuplum, inquit, vltio dabitur de Cain, de Lamech verò ſeptuagies ſepties. Itaque ſi ſeptima Petri dimiſſio ad Cain vltionem referetur, ſeptuageſima-ſeptima Domini condemnatio ad Lamech vltionem refertur, vt, quantum delictum eſt, tanta ſit etiam gratia, & vbi paruum delictum, parua venia: cui enim parum dimiſit, parum etiam *Luc. 7.* *Rom. 5.* amat. Vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Ecquod ergo myſterium eſt? ſeptima dies dicitur tempus iudicij, in quo & peccator ſepties punitur, & eximiè peccator ſeptuagies ſepties: iuſtus ſepties, & eximiè iuſtus ſeptuagies ſepties remuneratur. Dei benignitas per ænigmata nunc quidẽ futura nobis oſtendit: tunc autẽ ipſo præſente perſpicua & manifeſta erit veritas. Tũc enim patebit, quibus quiſque præmiis ſit dignus. Septuplam igitur vltionem nobis peccatoribus debitam Dominus condonabit, ſi per confeſſionem & pœnitentiã hic eum placauerimus. Quamobrem, cùm formidandum illum diem non ignoremus, vltionémque peccatoribus reſeruatam ſceleribus eorum congruentem, anteuertamus, peccataque noſtra reſipiſcendo diluamus, vt pœnas illas grauiſſimas euitemus. Septimus hic igitur dies ſeptimi illius diei, quo æuum omne perfectum erit, eſt indicium & nota. Et requieuit Deus ab operibus. Nulla amplius mundi opera erunt in illo die, nullæ amplius nuptiæ, non contractus, non mercaturæ, non agri cultus: ſed omnis terra in formidine & metu, omnes res procreatæ in iudicio & certamine verſabuntur. Sudor, & labor incredibilis. Ipſi etiam iuſti cum timore ſententiam expectabunt. Nec ipſe Abraham à certamine aberit, non vt in gehennam abijciatur,

A οὗ σημεῖον τὸ σάββατόν ἐστιν ἡ ἑβδόμη ἡμέρα ἀπὸ γενέσεως. ὁ Πέτρος, ἑπτάκις, ὁ κύριος ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. αἱ ἁμαρτίαι ἐκδικοῦνται ἑπτάκις. οὐχ οὕτως, πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν, ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει; οὐδὲ ἐκεῖ ὀκτώ, ἀλλὰ ἑπτά. μικρὸν ἀνάμεινον καὶ εὑρήσεις τὸ μυστήριον. πρώτη ἁμαρτία ἑπτάκις ἐκδικεῖται· δεύτερος φόνος τοῦ Λάμεχ, ὅτι ἐκ Κάϊν ἐκδεδίκηται ἑπτάκις, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ἡ δὲ ἐκεῖ ἄφεσις παρὰ Πέτρῳ ἑβδόμη, ἀνάγουσα τῇ ἐκδικήσει τοῦ Κάϊν. B συγχώρησις παρὰ κυρίου ἑβδομηκοντάκις ἑπτά, ὡς κατάκρισις τοῦ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ὅσον τὸ παράπτωμα, τοσοῦτον καὶ τὸ χάρισμα. ὅπου ὀλίγη ἡ ἁμαρτία, ὀλίγη καὶ ἡ ἄφεσις. ᾧ γὰρ ἀφῆκεν ὀλίγον, ὀλίγον καὶ ἀγαπᾷ. ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. τί οὖν ἐστι τὸ μυστήριον; ὀγδόη λέγεται ἡμέρα ὁ αἰὼν ὁ τῆς κρίσεως. ἐν ᾧ ὁ ἁμαρτωλὸς ἑπτάκις, ὁ καθ' ὑπερβολὴν ἑβδομηκοντάκις ἑπτά, ἐκδικηθήσεται. ὁ δίκαιος ἑπτάκις τιμηθήσεται. ὁ καθ' ὑπερβολὴν δί- C καιος, ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία νῦν μὲν δι' αἰνιγμάτων ἡμῖν τὰ μέλλοντα ὑποφαίνει· τότε δὲ ἐπὶ τῆς παρουσίας ἐναργὴς καὶ τετρανωμένη ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. δείξει γὰρ τίς τίνων ἐστὶν ἄξιος. ἑπταπλάσιον τοίνυν ἡμῖν τὴν ἀντίδοσιν χρεωστουμένην τοῖς ἁμαρτωλοῖς συγχωρήσει ὁ κύριος, ἐνταῦθα διὰ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας ἐξιλεωθεὶς παρ' ἡμῶν. ὥστε εἰδότες τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν, τὴν ταμιευομένην ἀντίδοσιν τοῖς ἡμαρτηκόσι, τὴν πρὸς ἀξίαν τῶν πεπλημμελημένων ἀντιμέτρησιν, D προλαβόντες διὰ τῆς μετανοίας, ἀναλύσωμεν τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα ἐκεῖ τὸν πολυπλασιασμὸν τῆς ἀντιδόσεως τὸν ἐπίπονον ἐκφύγωμεν. ἑβδόμην τοίνυν αὐτὴν ἡμέραν ἐκείνης τῆς ὀγδόης, τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος εἴπωμεν. καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων. οὐκέτι ἔργα τοῦ κόσμου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὐκέτι γάμοι, οὐκέτι συναλλαγμάτων ἐμπορεῖαι, γεωργίαι οὐκέτι, ἀλλὰ πᾶσα ἡ γῆ ἐπτοημένη· πᾶσα ἡ κτίσις ἐναγώνιος. ἱδρὼς ἀπαραμύθητος. καὶ οἱ δίκαιοι ἐναγώνιοι, τίς ποτε ἄρα περὶ αὐτοὺς ἡ ψῆφος ἐξενεχθήσεται. καὶ Ἀβραὰμ ἀγωνιάσει τότε. οὐχ ἵνα καταδικασθῇ εἰς γέενναν,

ἀλλ' ἐν ποίᾳ τάξει τῶν δικαίων παραθήσεται. πρώτῃ ἢ δευτέρᾳ, ἢ τρίτῃ; κύριος ἐξ οὐρανῶν, καὶ οἱ οὐρανοὶ ῥήγνυνται. δυνάμεις ἀποκαλύπτεται. πᾶσα ἡ κτίσις ἔντρομος. τίς ἄφοβος; οὐδ' ἄγγελοι. παρίστανται καὶ αὐτοὶ οὐ λόγον τῷ Θεῷ δοῦναι· ἀλλ' ὅμως ἡ ἔνδοξος ἐπιφάνεια, πᾶσιν ἐμβάλλει τρόμον. οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος· ἐὰν ἀνοίξῃς τὸν οὐρανόν, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη; ἐν ᾗ θάλασσα πέπηγεν, ἐν ᾗ ἡ κτίσις χαλᾶται, ἡ φύσις νενέκρωται. τότε ἁρπάζονται οἱ δίκαιοι, τότε ὄχημα τῶν δικαίων νεφέλαι, τότε πομποὶ τῶν δικαίων ἄγγελοι, τότε δίκαιοι μὲν ὡς ἀστέρες ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀναλαμβανόμενοι. οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ δέσμιοι, τῷ ἰδίῳ βάρει τῶν ἁμαρτημάτων πεπεδημένοι, κάτω πεσοῦνται δυσωνείδιστοι. ἐκείνη ἡ ἑβδόμη τοίνυν ἀπὸ ταύτης τῆς ἑβδόμης διασχηματίζεται. καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων. οὐκέτι τὰ τοῦ βίου τούτου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. ἐκοιμήθησαν ἐπιθυμίαι νεωτερικαί. οὐκέτι περὶ γάμου προθέσεις. ἐπιθυμία παιδοποιίας οὐκέτι. περὶ χρυσοῦ φροντὶς οὐδεμία. ἐπιλάθου ὁ φιλάργυρος τοῦ βαλαντίου, ἐπιλάθου τῆς γῆς ὁ πολυκτήμων, ἐπιλάθου δόξης ὁ δοξομανής. πάντα ἐκεῖνα ἔξω τῆς διανοίας. ἡ δὲ ψυχὴ πρὸς τῷ φοβοῦντι ἐστί. πρὸς τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἐπηρτημένων δεινῶν. φόβος γὰρ ἐξωθεῖ πᾶσαν τὴν ἐμπολιτευομένην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐμπαθῆ διάνοιαν. ὅπου φόβος Θεοῦ, πάντα ἐξελήλαται τὰ τοῦ πάθους σπιλώματα ἐκ τῆς διανοίας ἡμῶν. αὕτη ἡ ἑβδόμη ἐκείνης τῆς ἑβδόμης τύπος. ἔλαβεν οὖν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐτελέσθη ἡ κοσμογένεια, οὐ διεκόπη ἡ ἀκολουθία, ἵνα τὸ ἡμέτερον παρεισαχθῇ διήγημα· ἀλλ' ἐλέχθη· ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων. καὶ ἐπειδὴ κεφαλαίῳ ἤγαγε, διδάσκει ἡμᾶς πῶς ἐποίησεν. ἔλαβεν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς. ὅταν ἀκούσῃς χοῦν, παιδεύου ἀτυφίαν. ἀνθρώπων μὴ λάβῃς πρόσωπον. τί φρονεῖς ἐπὶ σεαυτῷ μέγα; ὅταν ἔλθωσί σοι λογισμοὶ οἴδημα τῆς καρδίας φλεγμονὴν ἐμποιοῦντες· εἰσελθέτω σε ἡ ὑπόμνησις τῆς κτίσεως, πῶς ἐπλάσθης. ἐλα-

A ſed in quo iuſtorum ordine collocetur,
primóne, an ſecundo, an tertio. Dominus
è cœlis, diſrumpuntur cœli. Poteſtates
apparent. Vniuerſæ res procreatæ
perterrefactæ contremiſcunt. quis non
timeat? quis non formidet, cùm ne Angeli
quidem à metu ſint vacui, ſed ipſi
quoque ſtent quāuis rationem Deo nō
reddituri: glorioſa tamen iudicis præſentia
metum omnibus inijcit. Nónne
audis Eſaiam dicentem, ſi diſruperis
cœlos, à facie tua præ timore montes defluent.
Mare conglaciat, res omnes obſtupeſcunt,
natura eſt mortua, ad illum
B è cœlis aduentum omnis dicendi ratio
torpet & conticeſcit. Tunc iuſti quidem
vt ſtellæ in cœlū tollentur à terra.
Peccatores autem proprio peccatorum
pondere depreſſi circūuolutique deorſum
ferētur, turpiſſimi ac deſpectiſſimi.
Septimus igitur ille dies ab hoc ſeptimo
declaratur. Et requieuit Deus die
ſeptimo ab omnibus operibus ſuis. quæ
ad vitam hanc pertinent, eo die non erunt.
Quieſcent iuuenum ſtudia. Nulla
erit de nuptiis conſultatio. Nulla ſuſcipiendorum
liberorū ſollicitudo. Nulla
C parandi auri cura. Sacculi, & arcæ auarus
obliuiſcetur. Non prædiorum locuples,
non honoris & famæ ambitioſus,
& gloriæ cupidus recordabitur. Hæc
omnia procul aberunt à noſtris cogitationibus.
Animus in timore conſtitutus
ad rerum imminentium expectationem
excubabit. Timor enim omnem aliam
cogitationē ab animis noſtris expellet.
Nam vbi Dei timor adeſt, nullæ perturbationum
maculæ mentem noſtram
contaminant. Hic ſeptimus dies illius
eſt diei ſeptimi ſignum & nota. Sumpſit
Deus puluerem è terra, & formauit hominem.
Non eſt abſoluta mundi pro-
D creatio, nec rerum ſeries interrupta, vt
narratio de nobis introduceretur. Sed
dictum eſt; Fecit Deus hominem, & requieuit
ab omnibus operibus. atque his
explicatis cōmodè nos docet, quo modo
hominē fecerit. Sumpſit Deus puluerem,
inquit, è terra. Cùm puluerem
audis diſce tumorem humanum deponere.
Ne ſuſpicias hominum perſonas.
Cur ſpiritus tollis? Cur de te magnificè
ſentis? Quando tibi cogitationes
inciderint, quibus intumeſcas,
quibus inflammeris, illud tibi in memoriam
reuoca, quo modo creatus ſis.

Sumpſit Deus puluerem è terra, & hominem formauit. Si à terra diſcederes, fortè conditionis tuæ poſſes obliuiſci. Nunc autem ab ea numquam diſcedis, ſed cum illa naturaliter coniunctus es. Incedis in terra, in terra conquieſcis, in terra litigas, & negotiaris. Quamobrem quidquid agis in terra, ſiue magnum id ſit, ſiue paruum, abiectę conditionis tuę monumentum habes. Contumelioſus es, & iracũdus: vnde tibi ex tam humili ſtatu indignatio, & iracundia? Ferre non potes, quòd ignobilis, & obſcuro loco natus eſſe dicaris, contendiſque vt is, qui tibi male dixit, ex te peius audiat? Oculos demitte, ac terram intuere, & confeſtim ira tua ſedabitur. Terram aſpice, & tecum ipſe ſic cogita: Ignobilem hic me, & è ſeruo natum appellauit. Minus dixit, quàm id, quod res eſt. Neque enim me è terra genitum vocauit, ſed ex homine. Quanto autem terra, quæ conculcatur, nobilior eſt animo prẹditus, ac viuens, homo? Ego veteram matrem aſpicio agnoſcoque terram. Quare non eſt ignominioſum atque turpe, è ſeruo ortum eſſe, ſed prẹclarum & honorificum, hominem eſſe procreatum. Hic autem dum putat mihi contumeliam dicere, imprudens me potius honorauit. Ego enim naturæ meæ non ignarus, planè ſcio, qui ſim, & vnde ſim. Hæc igitur noſtri ortus è terra recordatio numquam excitari ſæuireque ſinat iracundiam. Rationi terra ſemper ſuppetias ferat, eamque ſemper commonefaciat. Quando cupiditate flagras, & ea concitatus curris, per terram curris. Cogita quónam ſis peruenturus, ſi te in terram diſſolutum iri conſideraueris: reprimetur cupiditatis furor. Terra es, & in terram reuerteris. Cogita membra iſta tua, quæ nunc ita vigent, paulò pòſt nulla fore. Membris autem corruptis, in pulueremque redactis, cupiditas iſta, qua nunc inflãmaris, non erit amplius. Naturæ tuæ reminiſcere, & omnis ad peccandum impetus perfrigetur. Hæc cogitatio ab omni peccato nos auocet, atque deterreat. Formauit Deus hominem de limo terræ. Honeſta ſubmiſſio, commonitio naturalis. ſi dixiſſet, Formauit Deus hominem, ex homine materiam ſumens, ecquando hominem illum vidiſſemus, vt naturæ conditioniſque noſtræ poſſemus admoneri?

A βεν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔπλασεν
ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. πότε δυνάσαι ἐπι-
λαθέσθαι σαυτοῦ. τότε ἐπιλάθου σαυτοῦ, ὅταν
ἀναχωρήσῃς τῆς γῆς. εἰ δὲ οὐδέποτε χωρί-
ζῃ τῆς γῆς, ἀλλὰ συμπεφυκὼς εἶ τῇ γῇ, βα-
δίζῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπαναπαύῃ ἐπὶ τῆς γῆς,
δικάζῃ ἐπὶ τῆς γῆς, πᾶν ὅπερ ἂν ποιῇς εἴτε
μέγα εἴτε μικρὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐγγὺς ἔχεις
τὸ ὑπόμνημα τῆς ἑαυτοῦ ταπεινώσεως. ὑβρι-
στὴς καὶ θυμώδης εἶ; πόθεν σοι ὁ θυμός, ἐκ
τῆς ἀδοξίας; οὐ καταδέξῃ ἀκοῦσαι δυσγε-
νής; εὐθὺς ἐπέζεσέ σοι ὁ θυμός; φιλονεικεῖς
εἰπεῖν χείρω ὧν ἤκουσας; κάτω τὸ βλέμμα,
B καὶ πέπαυταί σοι ὁ θυμός. ἴδε τὴν γῆν, καὶ
ἐνθυμήθητι. δυσγενῆ με εἶπε τὸν ἀπὸ γῆς
γενόμενον. ἔλαττον εἶπεν οὗ εἰμὶ ἐγώ. οὐ γὰρ
εἶπεν ἐκ τῆς γῆς, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνθρώπου. πό-
σῳ δὲ τιμιώτερος ἔμψυχος ἄνθρωπος γῆς
πατουμένης; ἐγὼ δὲ τὴν ἀρχαίαν βλέ-
πω μητέρα, τὴν γῆν. ὥστε οὐχ ὕβρις τὸ
ἀπὸ δούλου γενέσθαι, ἀλλὰ τιμή, τὸ ἔμ-
ψυχον γεννηθῆναι. ὁ δὲ νομίζων με ὑβρί-
ζειν μέγα, ἔλαθεν ᾧ ὕβρισε πλέον τιμήσας.
ἐγὼ γὰρ τῆς ἐμαυτοῦ φύσεως τὴν σύνεσιν
ἔχων, οἶδα τίς εἰμι, καὶ πόθεν εἰμί. οὕτω τὸ
C ἀπὸ γῆς μεμνῆσθαι ἡμᾶς γεγενῆσθαι, οὐ-
δέποτε συγχωρεῖ τὸν θυμὸν ἐπαγρυπνεῖν. σύμ-
μαχος ἔστω τῷ λογισμῷ ἡ γῆ ἀεὶ παροῦ-
σα καὶ ὑπομιμνήσκουσα. ὅταν πρὸς ἐπι-
θυμίαν τινὰ τρέχῃς, ἐνθυμήθητι πῶς ἀπο-
χῇ. ἐὰν ἐνθυμηθῇς ὅτι λυθήσῃ εἰς γῆν, πέ-
παυται ἡ ἐπιθυμία τῆς μανίας. γῆ εἶ καὶ
εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. μνήσθητι ὅτι μετ' ὀλί-
γον ταῦτα τὰ νῦν σφύζοντα μέλη· ἡ ἡ νῦν
τῆς σαρκὸς ἐπιθυμία, μετ' ὀλίγον οὐκ ἔσται
D τῶν μελῶν διαλυθέντων καὶ εἰς γῆν ἀνα-
λυθέντων. μνήσθητι τῆς φύσεως καὶ λέλυται
πᾶσα ὁρμὴ ἡ ἐπὶ τὸ πονηρόν. τοῦτο ἐπὶ πά-
σης ἁμαρτίας φυλακτήριον ἡμῖν ἔστω τὸ ὑ-
πόμνημα. ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον
χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς λαβών. καλὴ ἡ ταπείνωσις,
συμφυὲς τὸ ὑπόμνημα. εἰ εἶπεν, ἔπλασεν
ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀπ' οὐρανοῦ λαβών,
πότε ἐβλέπομεν ἐκεῖνον ἵνα ὑπομνησθῶ-
μεν τῆς φύσεως; ἐκ τῶν προχείρων πρ-

A ἐστὶν ἡμῖν τὸ ὑπόμνημα τῆς ἡμετέρας εὐτελείας, οὗ ἂν πατῶμεν. κατάβλεψον ἐπὶ τὴν γῆν, κατανόησον ὅτι ἐκ τῆς συγγενείας τῆς γῆς τῆς ἀποβλήτου σὺ ἀπεμορφώθης. τί ἡμῶν εὐκαταφρονητότερον; τί ἡμῶν μᾶλλον ἄξιον τοῦ ἐξουδενεῖν ἑαυτούς; εἶδές τινα μέγα φρονοῦντα; ἐσθῆτα ἀνθινὴν περιβεβλημένον; δακτυλίῳ τὴν χεῖρα περιλαμπόμενον; σφενδόνην τὴν πολυτίμητον φέροντα, καὶ ταύτῃ μέγα φρονοῦντα; σηρικοῖς νήμασιν ἠμφιεσμένον; οἰκέτας ἔχοντα; κόμας ἀνειμένας καὶ ταύτας ξανθάς, καὶ ἐπιτηδεύμασι σοβοῦντα; μανιάκας χρυ- B σοῦς περιφέροντα; ἐπ' ἀργυρᾶς καθέδρας καθεζόμενον; μέγα βαδίζοντα; μέγα φθεγγόμενον; μέγα φρονοῦντα ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκετῶν, τῶν κολάκων οὓς ἐπισύρει, ἐπὶ τῇ τραπέζῃ τῇ πολυτελεῖ, ἐπὶ τοῖς ἀσπασμοῖς οἷς πάντες αὐτῷ προσάγουσι περὶ τὴν ἀγοράν; οἱ ἐξανιστάμενοι τῶν βάθρων, οἱ προαπαντῶντες, οἱ παραπέμποντες, οἱ ῥαβδοῦχοι; ὅταν ἴδῃς τοὺς ἄρχοντας τούτους τοὺς ἐπὶ κήρυκι ὑψηλῇ τῇ φωνῇ προαγομένους. ὅταν ἴδῃς αὐτοὺς φοβοῦντας τὸν δεῖνα, καὶ τὸν δεῖνα ξέοντας· ἄλλον δημεύοντας, κἀκεῖνον θα- C νάτῳ παραδιδόντας· μὴ φοβηθῇς τὰ ὁρώμενα, μὴ πτοηθῇς ἐπὶ τοῖς γινομένοις, τὸν αὐτοῖς προστάσσοντα, μὴ ξενίσῃ σε ἡ φαντασία. ἐνθυμήθητι ὅτι ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς. εἰ μὲν ἄλλο τι ἐστί, φοβήθητι· εἰ δὲ χοῦς ἀπὸ τῆς γῆς, καταφρόνησον. καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. οὐκ εὐθὺς ἡ φωνὴ τοῦ, ἔπλασε, τεχνικήν τινα τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν ἄνθρωπον ἐνέργειαν ἡμῖν ὑποφαίνει. ἔπλασεν ὁ Θεός. ἆρα οὕτως ἔπλασεν ὡς οἱ τὰ πήλινα πλάσσοντες; ὡς οἱ τὸν χαλκὸν χωνεύοντες; ἀλ- D λὰ ἀνδριάντος μὲν πλάσις, καὶ γλύφου διάπλασις, μέχρι ἐπιφανείας τὴν μίμησιν ἔχει. εἶδες τὸν ἀνδριάντα πῶς ἕστηκε μετά τινος ἤθους. ἢ θυμὸν ἐμφαίνει ὁ τοῦ στρατιώτου ἀνδριάς, ἢ γυναικείαν διάθεσιν ὁ χαλκὸς ὅταν εἰς γυναῖκα σχηματισθῇ, εἴτ' ἄλλο ὅσον δύναται ἡ τέχνη, διὰ τῆς μιμήσεως συνεισάγει τὰ τοῦ ἤθους τῷ χαρακτῆρι. Θεοῦ δὲ πλάσις, οὐ τοιαύτη, ἀλλ' ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡ δημιουργικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια πάντα διωργάνωσεν ἐπὶ τὸ βάθος χωρήσασα ἔνδοθεν. εἰ ἐμοὶ τοσοῦτον περιῆν σχολῆς, ἵνα σοι δείξω τοῦ ἀνθρώπου τὴν κατασκευήν,

A Abiectæ ſortis noſtræ monumentum in promptu eſt ex iis quæ calcamus. Terram aſpice téque ex humili contemptáque illius materia genus duxiſſe recordare. Quid igitur nobis vilius? quid abiectius? Quid magis conuenit nobis, quàm vt nos ſummiſsè geramus, & pro nihilo putemus? Vidiſti ſuperbum aliquem, & arrogantem, variis indutum veſtimentis, & ſplendidum annulum cum pretioſa pala geſtantem in digito, atque oſtẽtantem, Sericumque filis amictum, ac ſeruis ſtipatum, coma demiſſa, flaua, ſtudioſéque compta, tor- B quibus aureis exornatũ, & ſellis argenteis inſidentem ſuperbéve incedentem, magnificè de ſe ſentiẽtem, magnificè ſe iactitantẽ ob ſeruorũ adulatorúmque, quos ſumptuoſis menſis allicit, ob ſalutationes, quas illi omnes in forum afferunt, dum ei cum lictoribus aduenienti aut è ſubſelliis aſſurgunt, aut obuiam procedunt, aut eum deducunt, reducúntve? Quando principes iſtos aſpexeris cum magna præconis voce prodeuntes, quando videris eos huic terrorem inijcientes, illũ cędẽtes indignatos, C alium proſcribentes, alium capite mulctantes, tu ea ne formidaueris, néve illos qui res eiuſmodi iubeant fueris admiratus. Ne te opinio fallat. Memento Deum conflaſſe hominem è limo terræ. Si quid aliud eſt, extimeſce, ſin terræ puluis, aſpernare. Et formauit Deus hominem. Ea vox, Formauit, non protinus in homine faciendo declarat artificium Dei. Nunquid formauit hominem quemadmodum è luto figuli aliquid effingunt, aut quemadmodum ex ære conflant aliquid ſtatuarij? Minimè verò. Nam ſtatua qui- D dem extrinſecus tantum ſpeciem ac ſimilitudinem præfert. Vidiſti, quo modo ſtatua mores aliquos exprimat, exempli gratia vel iram, indignationemque, ſi referat imperatorem, vel muliebrem leuitatem, ſi fœminam aliquam: vel aliud quippiam congruens ei, quod effingitur, quatenus arti conceſſum eſt. At opus formatum à Deo non eſt eiuſmodi. Sic enim hominem conflauit, vt omnes illius partes intus etiam informaret, atque diſtingueret. Si tantum ſuppeteret otiũ, vt poſſem tibi humani corporis fabricam explicare,

operam darem, vt ex te ipſo Dei ſapientiam in homine formando cognoſceres, téque verè paruum eſſe mundum intelligeres. Nec malè fecerunt, qui hoc nomine hominem commendauerunt. Multæ in hoc negotio totæ ferè verſantur artes, vt naturales medicorum facultates, vt gymnaſtarum obſeruationes, quæ de proportione, congruaque membrorum inter ſe dimenſione, aut æquali humorum copia, & corporis obeſitate diſputant: Hæ namque omnes corporis noſtri conſiderant artificium. Vnde autem mihi tanta dicendi vis & vbertas orationis, vt planè poſſim explicare, quàm multa vnico illo verbo, Formauit, comprehendantur? Nam quæ faciliora ſunt, & in promptu etiam me tacente cognoſcitis. Formauit Deus hominem rectum. Singularem hanc tibi, homo, formam conceſſit, quam alij dedit animalium nulli. Quamobrem? quia ſingularem etiam actionem erat traditurus. Reliqua animalia ſunt bruta, & illa ſpectant, ad quæ nata ſunt. Ad paſtum genita ſunt pecora. Itaque pronam deorſumque vergentem formam habet, vt ventrem, & quæ ventri ſubiecta ſunt videant. Si quidem eorum felicitas eſt expletio ventris, ac voluptas. Homo verò non ventrem deſpicit, ſed ſuperiora contuetur. Caput illi ſublime eſt, vt genus cœleſte ſuſpiciat. Oculi non tendunt in terrã. Quocirca ne vim inferas naturæ tuæ. Terrena ne ſpectes, ſed cœleſtia, vbi Chriſtus eſt. Si conſurrexiſtis, inquit, cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt, quęrite, vbi Chriſtus eſt. *Coloſſ. 3.* Sic igitur formatus es, & forma tua te monet, ad quem natus ſis finem. Genitus es, vt Deum videas & contempleris, non vt humi deiecta ſerpat vita tua, non vt pecudum voluptates conſecteris, ſed vt vitam cœleſtem agas. *Eccleſ. 2.* Iccirco ſapientis oculi (vt ſapiens inquit Eccleſiaſtes) in capite ſunt ipſius. Cur autem non ad caput ſed in capite? nempe vt quæ excelſa ac ſublimia ſunt, intueantur & ſpectent. Qui autem ea non aſpicit, ſed terrena, is oculos humi defixos ac ſepultos habet. Oculi ergo rotundi. Caput ſuper humeros poſitum, non compreſſum, ne ſit humile atque abiectum, ſed decoro ceruicis culmine fultum tollitur in ſublime. Geminæ oculorum pupulæ.

A καὶ ἔμαθες ἐξ ἑαυτοῦ τὴν περὶ σὲ σοφίαν τοῦ Θεοῦ. ὅτι κατ' ἀλήθειαν μικρὸς κόσμος ἄνθρωπος, καὶ καλῶς ἐποίησαν οἱ τοῦτο τῷ ὀνόματι αὐτὸν ἀποσεμνύνοντες. πόσαι περὶ δὲ πρᾶγμα τοῦτο πραγματεῖαι κατηναλώθησαν. αἱ φυσιολογίαι τῶν ἰατρῶν, τῶν γυμναστῶν αἱ παρατηρήσεις, ἡ περὶ ἀναλογίας ἢ περὶ τῶν μελῶν πρὸς ἄλληλα συμμετρίας, περὶ πλήθους πολυσαρκίας, ταῦτα πάντα εἰς τὴν περὶ ἀνθρώπου διάπλασιν εἰσέρχεται. καὶ πόθεν ἐμοὶ ὁ λόγος τοσοῦτος ὥστε δυνηθῆναί με εἰπεῖν B μετ' ἀκριβείας ὅσα ἐν μιᾷ φωνῇ τοῦ ἔπλασε περιέχεται; τὰ δὲ πρόχειρα κἂν ἐγὼ μὴ εἴπω, σὺ οἶδας. ἔπλασεν ὁ Θεὸς ὀρθόν, ἐξαίρετον ταύτην σοι τὴν διάπλασιν παρὰ τὰ λοιπὰ ζῷα ἔδωκε. διὰ τί; ἐπειδὴ ἐξαίρετόν σοι καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀποδιδόναι ἔμελλε. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, βοσκήματά ἐστι, καὶ πρὸς ἃ πέφυκε, πρὸς ταῦτα ἔχει τὴν κατασκευήν. ἐγενήθη δὲ πρόβατον νέμεσθαι, κάτω ἔχει τὴν κεφαλὴν συννεύουσαν, τῇ γαστρὶ ἐνορᾶν, καὶ τοῖς ὑπὸ γαστέρα. ἐπεὶ τέλος ἐκείνοις εὐδαιμονίας, ἡ γα- C στρὸς πλήρωσις καὶ ἀπόλαυσις. ἄνθρωπος δὲ οὐκέτι εἰς γαστέρα βλέπει. ἀλλ' εἰς τὰ ἄνω κεφαλὴ αὐτῷ ὑψηλή, ἵνα τὴν ἄνω βλέπῃ συγγένειαν. ὀφθαλμοὶ οὐκ εἰς τὴν γῆν νεύοντες. μὴ τοίνυν ποίει σεαυτὸν παρὰ φύσιν, μὴ τὰ γήινα περισκόπει. ἀλλὰ τὰ οὐράνια, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν. εἰ συνηγέρθητε γάρ φησι τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν. οὕτως ἐπλάσθης. αὐτὸ δὲ διάπλασμα, διδάσκαλόν ἐστι τοῦ τέλους πρὸς ὃ γέγονας. ἐγένου ἵνα Θεὸν βλέπῃς, οὐχ ἵνα ἐπὶ γῆν σύρηταί σου ἡ ζωή, οὐχ D ἵνα τὴν κτηνώδη ἔχῃς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' ἵνα τὴν οὐράνιον ἐπιτελῇς πολιτείαν. διὰ τοῦτο σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ, ὁ σοφός φησιν ἐκκλησιαστής. τίνος δὲ οὐκ ἐν κεφαλῇ οἱ ὀφθαλμοί; ἀλλ' ἐν κεφαλῇ, τουτέστιν, ἵνα τὰ ὑψηλὰ σκοπῶσιν. ὁ δὲ εἰς τὰ ὑψηλὰ μὴ βλέπων, ἀλλ' εἰς τὰ γήινα, ὀφθαλμοὺς ἔχει εἰς γῆν συρομένους. ὀφθαλμοὶ τοίνυν κάθηνται κυκλοτερεῖς, κεφαλῆς ἐπικειμένης τοῖς ὤμοις. οὐδὲ αὐτὴ ἐνδεδυκυῖα, ἵνα μὴ ταπεινὴ ᾖ. ἀλλ' ἐρείσματι ἀξιολόγῳ τῷ αὐχένι ἐπίκειται. ἄνω ἡ κεφαλή. καὶ ὀφθαλμοὶ δίδυμοι βολαί.

οὐκ ἤρκει εἰπέ μοι εἷς; ἀλλὰ δύο ὀφθαλμοὶ ἀλλήλων διάδοχοι, ἵνα ἡ τοῦ ἑνὸς διάλειψις, τὴν τοῦ ἑτέρου παραμυθίαν ἔχῃ. ἔπειτα καὶ ἀπὸ ἑνὸς προερχόμενον τὸ ὁρατικὸν, ἀσθενέστερον. ἐκ δὲ δύο πηγῶν συμβαλλόμενος ὁ ὁλκὸς, εὐτονώτερος γίνεται. προϊοῦσα γὰρ ἡ ὄψις, ὁμοῦ μὲν προσαναπαύεται τῷ διατειχίσματι τῆς ῥινός. ὁμοῦ δὲ προκύψασα ἑνοῦται. οἷον γάρ τις ὀχετὸς ἀφ' ἑκατέρας τῆς ὄψεως πρόεισιν, ἐντεῦθεν τοῦτο τὸ ὁρατικὸν, κἀκεῖθεν ἐκ δεξιῶν. πόρρωθεν δὲ τῇ συμβολῇ ἑνοῦται. ἑνούμενον δὲ ἰσχυρότερον γίνεται. τίς ἡ ἀπόδειξις ὅτι ἑνοῦται; οὐχ ὁρᾷς τοὺς γέροντας ὅτι πρὸς τὰ μὲν ἐγγὺς, οὐ βλέπουσιν; ὅτε γὰρ ἀσθενές ἐστι τὸ ὁρατικὸν χωριζόμενον, τὸ ἐγγὺς οὐχ ὁρᾷ. ὅπου δὲ ἡ συμβολὴ τῆς ὄψεως οἱονεὶ πλημμύρας τινὸς κατὰ τὴν ὄψιν γινομένης, εὐτονωτέρα γὰρ τῶν αἰσθητῶν ἡ ἀντίληψις. καὶ πόσαι περὶ τὸν ὀφθαλμὸν φυλακαί; χιτὼν ἔνδοθεν· καὶ οὐκ ἀρκεῖ εἷς. οὐ γὰρ ἠδύνατο εἷς παχὺς εἶναι. εἰ παχὺς ἦν, περικάλυμμα ἂν ἦν τῆς ὄψεως. ἔδει δὲ διαφανὲς εἶναι καὶ ἐλαφρόν. οὐκοῦν εἷς διαυγὴς, εἷς ἀραιός. ὁ μὲν κρυσταλλοειδής· ὁ δὲ κερατοειδής. ὁ περικεκαλυμμένος ἰσχυρότερος, ὁ ἔνδοθεν ἀραιότερος, ἵνα μὴ κωλύῃ τὴν πάροδον. ὁ τρίτος κρυσταλλοειδὴς, ἵνα ἐν ἑαυτῷ τὴν ἔμφασιν καὶ τὴν διαύγειαν ἑκατέρα ἔχῃ. προβολὴ τὸ βλέφαρον, περικάλυμμα τοῦτο σκέπασμα, καὶ οἱονεὶ οἰκητήριον καὶ φυλακτήριόν ἐστιν. ἐδύνατο σκεπάζειν ἡ χείρ. ἕως ἤρχετο ἡ χείρ, ἔφθανεν ὁ ὀφθαλμὸς ἀμαυρωθῆναι. νῦν δὲ ἐγγύθεν παράκειται. τὸ βλέφαρον ἄνωθεν ἐπίκειται. ὁμοῦ τι ᾔσθετο τῆς βλάβης καὶ προέβαλε τὸ προκάλυμμα. διὰ τοῦτο καὶ κόρη ὑπὸ παραπετάσματι καθεζομένη, οὐκ ἀεὶ εὐεπιχείρητος. ἀνέπαφον τοῦτο μόνον, τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν βούλεται εἶναι ὁ ὀφθαλμὸς ὑπὸ παραπετάσματι τῷ βλεφάρῳ καλυπτόμενος. ἀκίδες τῶν τριχῶν περιβεβλημέναι. διὰ τί; ἵνα ἀκριβεστέρα γένηται ἡ περιπλοκὴ τῶν βλεφάρων τῶν ἄνω πρὸς τὸ κάτω. οἷον γὰρ συνδεσμοί εἰσιν ἀλλήλαις περιπλεκόμεναι αἱ τρίχες. εἶτα καὶ τὰ λεπτὰ τῶν ζώων πόρρωθεν ἐκκωλύει, καὶ τὰ χνοώδη οὐκ ἐᾷ πλησιάσαι τῇ κόρῃ δυναμένῃ πανταχόθεν ἀμαυροῦσθαι. οἰκεία τίς ἐστι φυλακὴ περὶ ἡμᾶς περικειμένη διὰ τῶν τριχῶν. ὁμοῦ μὲν τῇ περιγραφῇ εὐπρέπειαν χαριζομένη. ὁμοῦ δὲ τὴν ὠφέλειαν παρεχομένη.

A Nónne ſatis vnus erat oculus? cur igitur duo dati ſunt? vt ſibi viciſſim eſſent auxilio; vt deficientem vnum alter conſolaretur. Præterea, quia videndi vis ſi ab vno tantum proflueret, eſſet imbecillior: à duobus autem fontibus emanens, firmior eſt. ſimul enim vtrinque progrediens, & concurrens, atque in vnum confluens coniungitur. Etenim ab vtroque oculo tanquam à duplici Euripo longe prodiens coit & copulatur. Nónne conſpicis ſenes, qui res in propinquo ſitas intueri non poſſunt? Vbi autem obtutus tanquam

B concurrentibus vndis in vnum confluxerit, res ipſæ firmius comprehenduntur. Iam oculorum cuſtodiæ quam multæ ſunt? Tunica intus vna: ſed hæc non erat ſatis. neque enim molem vna conficeret. Aut, ſi conficeret, craſſitudine ſua cernendi vim obtegeret, atque impediret. Quamobrem neceſſe fuit, vt eſſet etiam perſpicua, & leuis. Vna igitur perſpicua, altera tenuis: illa quidem cryſtallina, hæc autem cornea: & quæ protegit, firmior, quæ intus eſt, tenuior, ne aditum intercluderet: tertia cryſtallina, vt in ſe ſplendorem

C conſpicuum contineret. Accedunt palpebræ, quæ ſunt oculorum integumenta, & propugnacula & domicilia, atque cuſtodes. Neque enim manus eos tueri potuiſſent. Nam dum oculis ipſæ ferrent auxilium, interim læderentur. Quocirca præſto ſunt palpebræ, quæ ſupra excubant, & ſimul atque detrimentum præſenſerunt, ſtatim oculos obtegunt & defendunt. Quare & pupillæ ſub tali velo collocatæ non facile lædi poſſunt. Soli ex omnibus membris oculi palpebrarum

D tegumentis operti, contingi nolunt. Denſa adeſt pilorum ſeges. cur? vt ſuperioris atque inferioris palpebræ complexus acrior ſit. Pili enim illi inter ſe connexi atque impliciti ſunt quædam veluti vincula. Ad hæc minutas procul arcent beſtiolas, lanuginoſáſque ſordes pupillis appropinquare non ſinunt, ſéque illis imbecillis atque omni iniuriæ obnoxiis propugnatores præbent. atque ita eorum cuſtodia nobis cùm decora, tum etiam vtilis eſt.

A

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΠΕΡΙ τοῦ βίου Μωσέως τοῦ νομοθέτου· ἤ, περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος.

Οἷόν τι πάσχουσιν οἱ B τὴν ἱππικὴν ἀγώνων φιλοθεάμονες, οἱ τοῖς περ' αὐτῶν σπουδαζομένοις ἐν ταῖς ἁμίλλαις τοῦ δρόμου, κἂν μηδὲν προθυμίας εἰς τὸ τάχος ἐλλείπωσιν, ὅμως ὑπὸ τῆς περὶ τὴν νίκην σπουδῆς ἐπιβοῶσιν ἄνωθεν, τὸν ὀφθαλμὸν τῷ δρόμῳ συμπεριάγοντες, καὶ παρεκκινοῦσιν (ὥς γε νομίζουσιν) εἰς ὀξυτέραν ὁρμὴν τὸν ἡνίοχον, ἐπικλάζοντες ἅμα τοῖς ἵπποις, καὶ ἀντὶ μάστιγος τὴν χεῖρα κατ' αὐτῶν προτείνοντές τε καὶ C ἐπισείοντες· οὐχ, ὅτι τελεῖ τι κατόρθωμα πρὸς τὴν νίκην, ταῦτα ποιοῦντες, ἀλλ' εὐνοίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους, φωνῇ τε καὶ σχήματι τὴν σπουδὴν ὑπὸ προθυμίας ἐπισημαίνοντες· τοιοῦτον τί μοι δοκῶ καὶ αὐτὸς ποιεῖν ἐπὶ σοῦ, φίλων μοι καὶ ἀδελφῶν τιμιώτατε, ὅτι σου κατὰ τὸ τῆς ἀρετῆς στάδιον καλῶς ἐναγωνιζομένου τῷ θείῳ δρόμῳ, καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως πυκνοῖς τε καὶ κούφοις συντεινομένου τοῖς ἅλμασιν, ὑποφωνῶ τε καὶ ἐπισπουδάζω, καὶ D ἐπιτείνειν τῇ σπουδῇ τὸ τάχος διακελεύομαι· ποιῶ δὲ ταῦτα, οὐκ ἀλόγῳ τινὶ προθυμίᾳ πρὸς τοῦτο φερόμενος, ἀλλ' ὡς ἀγαπητῷ τέκνῳ τὰ καθ' ἡδονὴν χαριζόμενος. τῆς γὰρ ἐπιστολῆς, ἣν πρῴην διεπέμψω, ταύτην ἀπαγγελλούσης τὴν αἴτησιν, τὸ γενέσθαι σοί τινα παρ' ἡμῶν ὑποθήκην εἰς τὸν τέλειον βίον· πρέπειν ᾠήθην παραχεῖν· ἄλλο μέν σοι τι χρήσιμον ἐκ τῶν λεγομένων ἴσως οὐδέν, αὐτὸ δὲ τοῦτο πάντως οὐκ ἄχρηστον, τὸ γενέσθαι σοι τῆς εὐπειθείας ὑπόδειγμα. εἰ γὰρ ἡμεῖς, οἱ τοσούτων

S. GREGORII NYSSENI EPISCOPI, DE VITA MOSIS, ſiue de perfectione vitæ ex præſcripto virtutis inſtitutæ.

Ex interpretatione Georgij Trapezuntij, recognita & aucta à Frontone Ducæo Societatis Ieſu Theologo.

QVEMADMODVM qui certamen equorum non ſine magna delectatione animi ſpectant, etſi nihil ad curſũ diligentiæ illi prætermittant, quos vincere optant, oculis tamen curſum ipſorum ſolliciti proſpicientes, clamant deſuper atque hortatur, incitaréque ac efficere ſe putant, vt velociùs feratur auriga, cùm vnà cum equis clangorem edant, ac manum quaſi flagellum in ipſos extendant atque incutiant: non quia neſciant, hæc nihil ad victoriam conferre, ſed quia beneuolentiam ac ſtudium erga certantes voce corporiſque motibus, natura duce ſignificare impelluntur: ſic mihi ipſi de te facere videor, amice ac frater chariſſime. Nam cùm tu in virtutis ſtadio, propè diuino curſu ac certamine perſeueres, & ad ſupernæ vocationis præmia crebris leuiſſimiſque ſaltibus feſtines, acclamo atque impello, & diligentia ſtudióque intendere velocitatem iubeo. Quæ omnia non ideo facio, quia temerario quodam ſtudio tui detinear, ſed quia vt chariſſimo filio morem tibi gerere ſtudeam. Cùm enim litteris tuis petieris, vt tibi à nobis ad perfectam vitam admonitio quædam conſcribatur, æquum arbitrati ſumus, vt hoc libro noſtro etſi nihil aliud fortè vtilitatis, attamen illud profectò non contemnendum tibi, nos ipſos ſacræ obedientiæ proponamus exemplum. Nam ſi nos qui

tam multarum animarum curam vt patres gerimus, conuenire duximus huic ſenectuti, vt modeſtæ iuuentutis mandata ſuſciperet, maiores obedientia in te profecto vires habebit, cum ad parendum noſtro exemplo iuuentus fuerit erudita. Sed hæc hactenus. Nam nobis Deo duce & auſpice noſtri ſermonis propoſito incipiendum eſt. Petiiſti à me, chariſſime fili, vt tibi quænam ſit perfecta vita, diligenter deſcribam: quod te ideo velle non dubito, vt cùm inueneris quod quæris, ad vitam tuam quod inueniſti, accommodes. Ego verò duo in hac re, & ambo mihi pariter impoſſibilia, conſpicio. Vtrumque enim, & perfectionem videlicet vitæ ratione deſcribere, & quod ratione comprehendiſti, in vita ipſa monſtrare, ſupra vires meas eſſe facilè fateor, quippe qui putem multis etiam in virtute præſtantioribus & magnis omnino viris difficilia hæc eſſe dictu, imo verò impoſſibilia. Verùm ne videar ibi timere, vt Pſalmiſta ait, vbi timor non eſt, planum id ita faciam. (*Pſal. 13. 5.*) Perfectio in omnibus aliis quæ ſenſu percipiuntur, terminis quibuſdam comprehenditur, vt verbi cauſſa, in quanto tam continuo quàm diſcreto. Omnis enim menſura quantitatis, propriis quibuſdam terminis concluditur. Nam qui ad cubitum vel ſenarium reſpicit numerum, non eſt neſcius, vnde vtrumque iſtorum incepit, & quò exiuit, quibus illorum finis habeatur atque perfectio. In virtute verò hunc ab Apoſtolo perfectionis terminum eſſe didicimus, quod nullus in ipſa ſit terminus. Quippe cùm ille ipſe Paulus, vir diuinus & mente altiſſimus, ſemper ac iugiter per virtutem ſuum curſum intenderet, nec vnquam ad maiora conſcendere negligeret: (*Philip. 3.*) non enim tutum illi erat à curſu deſiſtere: cur ita? Quoniam omne bonum ipſa natura, qua bonum eſt, non habet terminum, ſed contrarij comparatione terminatur: Vt vita morte, lux tenebris, & omnino bonum omne in eo deſinit, quod ipſi contrarium eſſe intelligitur. Quare quemadmodum vitæ finis mortis initium eſt, ſic curſus ipſius finis qui ſecundum virtutem eſt, vitioſi curſus initium inuenitur. Non igitur falsò à nobis dictum eſt, impoſſibile eſſe per-

A ψυχῶν ἐν πατέρων τάξει προτεταγμένοι, πρέπειν οἰόμεθα τῇ πολιᾷ ταύτῃ, νεότητος σωφρονούσης ἐπίταγμα δέχεσθαι. πολλῷ μᾶλλον εἰκός ἐστιν ἐν σοὶ κατορθωθῆναι τὸ τῆς εὐπειθείας κατόρθωμα, πρὸς ὑπακοὴν ἑκούσιον δι᾽ ἡμῶν παιδοτριβηθείσης σοὶ τῆς νεότητος. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. ἐγχειρητέον δὲ ἤδη τῷ προκειμένῳ, Θεὸν καθηγεμόνα ποιησαμένοις τοῦ λόγου. ἐπεζήτησας, ὦ φίλη κεφαλή, ὑπογραφῆναί σοι παρ᾽ ἡμῶν, τίς ὁ τέλειός ἐστι βίος. δηλαδὴ πρὸς τοῦτο βλέπων, ὡς εἴπερ εὑρεθείη τῷ λόγῳ τὸ σπουδαζόμενον, μετενεγκεῖν εἰς τὸν ἴδιον βίον τὴν ὑπὸ τοῦ λόγου μηνυθεῖσαν χάριν. B ἐγὼ δὲ ἐν ἀμφοτέροις ἐπίσης ἀμηχανῶ. τό, τε γὰρ περιλαβεῖν λόγῳ τὴν τελειότητα, καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ βίου δεῖξαι ὅπερ ἂν ὁ λόγος κατανοήσῃ, ὑπὲρ τὴν ἐμὴν δύναμιν ἑκάτερον τούτων εἶναί φημι. τάχα δὲ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν μεγάλων τε καὶ κατ᾽ ἀρετὴν προεχόντων, ἀνέφικτον αὐτοῖς εἶναι τὸ τοιοῦτον ὁμολογήσουσιν. ὡς δ᾽ ἂν μὴ δοκοίην κατὰ τὸν ψαλμῳδὸν εἰπεῖν, ἐκεῖ φοβεῖσθαι φόβον, ὅπου οὐκ ἔστι φόβος· σαφέστερον, ὃ βούλομαι, παραστήσω σοι· ἡ τελειότης ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων, ὅσα τῇ αἰσθήσει μετρεῖται, πέρασί τισιν ὡρισμένοις διαλαμβάνεται, οἷον ἐπὶ τοῦ C ποσοῦ, τοῦ τε συνεχοῦς καὶ τοῦ διωρισμένου. πᾶν γὰρ τὸ ἐν ποσότητι μέτρον, ἰδίοις τισὶν ὅροις ἐμπεριέχεται. καὶ ὁ πρὸς τὸν πῆχυν, ἢ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ δεκάδα βλέπων, οἶδε τὸ ἀπό τινος ἀρξάμενον, καὶ εἴς τι καταλῆξαν, ἐν ᾧ ἐστι τὸ τέλειον ἔχειν. ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἕνα τελειότητος ὅρον ἐμάθομεν, τὸ μὴ ἔχειν αὐτὴν ὅρον. ὁ γὰρ πολὺς ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν, ὁ θεῖος ἀπόστολος, διὰ τῆς ἀρετῆς τρέχων, οὐδέποτε τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, ἔληξεν. οὐδὲ γὰρ D ἀσφαλὴς αὐτῷ ἦν ἡ τοῦ δρόμου στάσις. διὰ τί; ὅτι πᾶν ἀγαθὸν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ὅρον οὐκ ἔχει, τῇ δὲ τοῦ ἐναντίου παραθέσει ὁρίζεται· ὡς ἡ ζωὴ τῷ θανάτῳ καὶ τὸ φῶς τῷ σκότει· καὶ πᾶν ὅλως ἀγαθὸν εἰς πάντα τὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενα, λήγει. ὡς γὰρ τὸ τῆς ζωῆς τέλος, ἀρχὴ θανάτου ἐστίν· οὕτω καὶ τοῦ κατ᾽ ἀρετὴν δρόμου, ἡ στάσις, ἀρχὴ τοῦ κατὰ κακίαν γίνεται δρόμου. οὐκοῦν οὐ διεψεύσθη ὁ λόγος ἡμῶν, ἀμήχανον ἐπὶ τῆς ἀρετῆς εἶναι τὴν

τὴν τῆς τελειότητος περίληψιν λέγων. ἐδείχθη γὰρ νῦν ὅτι τὸ διαλαμβανόμενον πέρασιν, ἀρετὴ οὐκ ἔστιν. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς μετιοῦσι τὸν κατ' ἀρετὴν βίον, ἀδύνατον εἶναι εἶπον τὸ ἐπιβῆναι τῆς τελειότητος· οὕτως ὁ λόγος καὶ περὶ τούτου σαφηνισθήσεται. τὸ πρώτως καὶ κυρίως ἀγαθὸν, οὗ ἡ φύσις ἀγαθότης ἐστὶν, αὐτὸ τὸ θεῖον, ὅ, τί ποτε τῇ φύσει νοεῖται, τοῦτο καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται. ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἀρετῆς ὅρος, πλὴν κακίας, ἐδείχθη, ἀπαράδεκτον δὲ τοῦ ἐναντίου τὸ θεῖον· ἀόριστος ἄρα καὶ ἀπεράτωτος ἡ θεία φύσις καταλαμβάνεται. ὁ δὲ μὴν ὁ τὴν ἀληθῆ μετιὼν ἀρετὴν, οὐδὲν ἕτερον ἢ Θεοῦ μετέχει· διότι αὐτός ἐστιν ἡ παντελὴς ἀρετή. ἐπεὶ οὖν τὸ τῇ φύσει καλὸν, ἐπιθυμητὸν εἰς μετουσίαν πάντως ἐστὶ τοῖς γινώσκουσι· τοῦτο δὲ ὅρον οὐκ ἔχει· ἀναγκαίως καὶ ἡ τοῦ μετέχοντος ἐπιθυμία τῷ ἀορίστῳ συμπαρατείνουσα, στάσιν οὐκ ἔχει. οὐκοῦν ἄπορόν ἐστι παντάπασι τοῦ τελείου τυχεῖν· διότι ἡ τελειότης, καθὼς εἴρηται, ὅροις οὐ διαλαμβάνεται· τῆς δὲ ἀρετῆς εἷς ὅρος ἐστὶ, τὸ ἀόριστον. πῶς οὖν ἄν τις ἐπὶ τὸ ζητούμενον φθάσειε πέρας, οὐχ εὑρίσκων τὸ πέρας. οὐ μὴν ἐπειδὴ καθόλου τὸ ζητούμενον ἄληπτον ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ἀμελητέον ἂν εἴη τῆς ἐντολῆς τοῦ κυρίου, ἥ φησι· γίνεσθε τέλειοι, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν. ἐπὶ γὰρ τῶν φύσει καλῶν, κἂν μὴ τοῦ παντὸς τυχεῖν δυνατὸν ᾖ, τὸ καὶ μὴ τοῦ μέρους ἀποτυχεῖν, κέρδος ἂν εἴη μέγα τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. πᾶσαν τοίνυν ἐπιδεικτέον σπουδὴν, μὴ παντελῶς ἐκπεσεῖν τῆς ἐνδεχομένης τελειότητος· ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπ' αὐτῆς κτήσασθαι, ὅσον ἂν ἰδεῖν τοῦ ζητουμένου χωρήσωμεν. τάχα γὰρ τὸ οὕτως ἔχειν, ὡς ἀεὶ ἐθέλειν ἐν τῷ καλῷ τὸ πλέον ἔχειν· ἡ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τελειότης ἐστί. δοκεῖ δέ μοι καλῶς ἔχειν τῇ γραφῇ περὶ τούτου συμβούλῳ χρήσασθαι. φησὶ γάρ που διὰ τῆς Ἠσαΐου προφητείας ἡ θεία φωνή· ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ εἰς Σάῤῥαν τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς.

A fectionem ac finem virtutis comprehendere: demonſtratum enim iam eſt, quod nullis virtutis terminis contineatur. Nunc autem alterum etiam, quòd ſcilicet impoſſibile ſit eis, qui cum virtute viuunt, ad perfectionem finémque virtutis peruenire, nobis explanandum videtur. Primum igitur ac propriè bonum, cuius natura bonitas eſt, Deus dico ipſe, quodcúmque natura eſſe intelligitur, idipſum & eſt, & nuncupatur: quæ quidem diuina natura (quoniam nullus virtutis terminus præter vitium eſt, vt iam rationibus comprobauimus, diuinitas
B enim contrarium ſuſcipere non poteſt) interminata eſt ac infinita. At verò qui non ſimulatè, ſed verè virtutem ſequitur, Deo, qui perfecta virtus eſt, participatione coniungitur. Deus autem terminum non habet. Quare cum eius quod natura bonum eſt, omnino participes eſſe deſiderent, qui illud nouerunt: neceſſe eſt, participantis quoque deſiderium, cùm ad interminatum infinitúmque ſeipſum extendat, nullum habeat exitum, quo ceſſare poſſit. Quas ob res ſi nullis vitæ
C perfectio terminis continetur, ſi virtutis id ipſum terminus eſt, quòd interminata ſit, impoſſibile omnino eſt, ita perfectionem hanc aut re conſequi, aut verbis aſſequi, vt ad altiora vllus aſcenſus relinquatur. Quomodo igitur ad finem quæſitum quiſpiam perueturus eſt, cùm finis nullus inueniatur? Non tamen quoniam quod quæritur exitum non habet, idcirco præceptum illud Domini negligendum, quo dicitur: perfecti eſtote, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Nam etſi totum conſequi nequeas, tamen in *Matt.5.48*
D rebus omnibus, quæ natura bonæ ſunt, non paruum eſt lucrum (niſi deſipias) vel partem earum aliquam conſequi. Omne igitur ſtudium, omnem curam, diligentiam denique omnem adhibeamus, ne ab ea perfectione decidamus, ad quam peruenire poſſibile ſit: tantúmque ipſius poſſideamus, quantum capere poſſumus. Ita enim ſe habere, vt ad vlteriora ſemper in virtute ac bono velis aſcendere, id ipſum forſan humanæ naturæ perfectio eſt. Sed rectè (vt mihi videtur) faciemus, ſi hac noſtra in quæſtione ſacræ ſcripturæ vtemur conſilio. Per prophetam igitur Eſaiam diuina *Eſa.51.2.*
vox clamat: Reſpicite in Abraham patrem veſtrum, & in Saram quæ vos peperit.

Hæc enim diuinus ſermo, non iis qui A in virtute permanent, ſed iis qui à virtute aberrant, præcipit. Vt quemadmodum qui tempeſtate ac vi ventorum longè à recta nauigationis ſuæ via in pelagus exacti ſunt, ſi vel ignem, vel cacumen montis proſpexerint, facilè ſe ab errore in tutum reducunt: ſic quicumque huius vitæ fluctibus oppreſſi, à virtute aberrant, exemplo Abrahæ ac Saræ, quaſi quodam gubernaculo, ad diuinæ voluntatis portum reuocantur. Ac ideo quoniam in maſculum & fœminam natura humana diuiſa eſt, & vtrique pariter libera B tam ad virtutem, quàm ad vitium propoſita eſt electio: idcirco conueniens vtrique parti à diuina voce propoſitum eſt exemplum, ad Abraham & Saram reſpicere, vt viri à viro, & mulieres à muliere propria idoneáque naturæ ſuſcipientes exempla, faciliùs ſuos ad virtutem dirigant greſſus. Quare ſi nos quoque vnius probati vitam in exemplum ſumpſerimus, ſufficiet, vt ſit tamquam è ſpecula fax aſtulgens, & oſtendat quomodo fieri poſſit, vt hos vitæ fluctus abſque naufragio ſuperemus, a- C nimámque noſtram perturbationum vndis obſeſſam, in vitij demergi profundo minimè ſinamus, ſed in tutiſſimum virtutis portum deducamus. Idcirco enim credendum eſt præſtantiſſimorum virorum vitas exquiſitiſſimè perſcriptas, vt vita noſtra imitatione ad virtutem ac bonum rectiùs deducatur. Sed dicet quiſpiam, quomodo ſi nec Chaldæus ſum ego, vt de Abraham ſcribitur, nec alumnus regis Ægyptij fi-

Prou.1.2. liæ, vt de Moyſe ſcriptura teſtatur, nec denique cum priſcorum aliquo mihi quicquam commune ſit, alicuius D eorum potero vitam conſequi: cùm nihil habeam, quo poſſim adeò diuerſæ vitæ ac morum longéque aliorum ſeculorum hominem imitari? Nos verò reſpondebimus, neque ad vitium, neque ad virtutem pertinere, ſi Chaldæus quis ſit: nec ſi in Ægypto viuat, aut in Babylone verſetur, ideo à recta virtutis vita expellitur: nec enim in Iudæa ſolùm, vt quondam, Deus cognoſcitur:

Pſal.75.1. neque Sion, vt litera ſonare videtur,

A ταῦτα γὰρ πάντως ὁ λόγος τοῖς ἔξω τῆς ἀρετῆς πλανωμένοις διακελεύεται. ἵνα καθάπερ οἱ ἐν πελάγει τῆς εὐθείας τοῦ λιμένος παρενεχθέντες, κατὰ τὸ φανὲν σημεῖον τῆς πλάνης ἑαυτοὺς ἐπανάγουσιν, ἢ πυρσὸν ἰδόντες ἀπὸ ὕψους αἰρόμενον, ἢ κορυφήν τινος ἀκρωρείας ἀναφανεῖσαν· τὸν αὐτὸν τρόπον τοὺς ἀκυβερνήτῳ τῇ διανοίᾳ κατὰ τὴν τοῦ βίου θάλασσαν πλανωμένους, τῷ κατὰ τὴν Σάρραν καὶ Ἀβραὰμ ὑποδείγματι πάλιν κατευθύνῃ πρὸς τὸν λιμένα τοῦ θείου θελήματος. ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸ θῆλυ τε B καὶ ἄρρεν ἡ ἀνθρωπίνη μεμέρισται φύσις, καὶ ἀμφοτέροις ἐπίσης κατ' ἐξουσίαν ἡ πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν αἵρεσις πρόκειται· διὰ τοῦτο ἑκατέρῳ τμήματι τὸ κατάλληλον τῆς ἀρετῆς ὑπόδειγμα παρὰ τῆς θείας προεδείχθη φωνῆς, ἵνα πρὸς τὸ συγγενὲς ἑκάτεροι βλέποντες, πρὸς μὲν τὸν Ἀβραὰμ οἱ ἄνδρες, πρὸς δὲ τὴν Σάρραν τὸ ἕτερον μέρος· ἀμφότεροι διὰ τῶν οἰκείων ὑποδειγμάτων πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ἀπευθύνοιντο. ἴσως δὴ ἂν τοίνυν ἐξαρκέσειε καὶ ἡμῖν ἑνός τινος τῶν κατὰ τὸν βίον εὐ- C δοκιμησάντων ἡ μνήμη τὴν τοῦ πυρσοῦ χρείαν πληρῶσαι, καὶ ὑποδεῖξαι, πῶς ἐστὶ δυνατὸν τῷ ἀκλύστῳ τῆς ἀρετῆς λιμένι τὴν ψυχὴν καθορμίσαι, μηδαμοῦ ταῖς τοῦ βίου ζάλαις ἐγχειμάζεσθαι, μηδὲ κατὰ τὰς ἐπαλλήλους τῶν παθῶν τρικυμίας τῷ βυθῷ τῆς κακίας ἐνναυαγήσασθαι. τάχα γὰρ καὶ τούτου χάριν ἡ τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων πολιτεία δι' ἀκριβείας ἱστόρηται, ὡς ἂν διὰ τῆς τῶν προκατωρθωκότων μιμήσεως ὁ ἐφεξῆς βίος πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀπευθύνοιτο. τί οὖν, ἐρεῖ τις, εἰ μήτε Χαλδαῖος ἐγὼ, ὥσπερ ὁ Ἀβραὰμ μνημονεύεται, μήτε τῆς θυγατρὸς τοῦ D Αἰγυπτίου τρόφιμος, ὡς περὶ τοῦ Μωϋσέως ὁ λόγος κατέχει, μηδόλως ἐν τοῖς τοιούτοις πρός τινα τῶν ἀρχαίων ἔχω τι κατὰ τὸν βίον κατάλληλον· πῶς εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἑνὶ τούτων ἐμαυτὸν καταστήσω, μὴ ἔχων ὅπως τὸν τοσοῦτον ἀφεστῶτα διὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων μιμήσωμαι. πρὸς ὃν ἐροῦμεν, ὅτι οὔτε τὸ Χαλδαῖον εἶναι κακίαν ἢ ἀρετὴν κρίνομεν· οὔτε τῇ ἐν Αἰγύπτῳ ζωῇ, οὔτε τῇ ἐν Βαβυλῶνι διατριβῇ, τοῦ βίου τις τοῦ κατ' ἀρετὴν ἐξοικίζεται· οὐδ' αὖ πάλιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ [μόνον] γνωστὸς ὁ Θεὸς τοῖς ἀξίοις γίνεται· οὐδὲ Σιὼν, κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν, τὸ θεῖον

ἐστὶν οἰκητήριον· ἀλλὰ τινὸς λεπτοτέρας ἡμῖν χρεία τῆς διανοίας, καὶ ὀξυτέρας τῆς ὄψεως, ὡς διιδεῖν ἐκ τῆς ἱστορίας, ποίων Χαλδαίων ἢ Αἰγυπτίων πόρρω γενόμενοι, καὶ ποίας Βαβυλωνίων αἰχμαλωσίας ἀπολυθέντες, τοῦ μακαριστοῦ βίου ἐπιβησόμεθα. Μωϋσῆς τοίνυν ἡμῖν εἰς ὑπόδειγμα βίου προτεθήτω τῷ λόγῳ· οὗ τὸν βίον πρότερον ἐν ἐπιδρομῇ διελθόντες, καθὼς παρὰ τῆς θείας φωνῆς μεμαθήκαμεν, οὕτω τὴν πρόσφορον τῇ ἱστορίᾳ διάνοιαν εἰς ἀρετῆς ὑποθήκην ἀναζητήσομεν, δι' ἧς τὸν τέλειον ὡς ἐν ἀνθρώποις βίον ἐπιγνωσόμεθα. λέγεται τοίνυν ὁ Μωϋσῆς τεχθῆναι μέν, ὅτε ζωογονεῖσθαι τὸ ἄρρεν ἐν τοῖς Ἑβραίοις ὁ τοῦ τυράννου νόμος διεκώλυε. προλαβεῖν δὲ τῇ χάριτι πᾶσαν τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου γινομένην συνεισφοράν· καὶ εὐθὺς ἀπὸ σπαργάνων ἀστεῖος ὀφθείς, ὄκνον ἐμποιῆσαι τοῖς γεννησαμένοις, θανάτῳ τὸν τοιοῦτον ἐξαφανίσαι. εἶθ' ὡς ὑπερίσχυεν ἡ ἀπειλὴ τοῦ τυράννου, μὴ ἁπλῶς ἐρρίφθαι τῷ ῥεῖθρῳ τοῦ Νείλου, ἀλλ' ἐντεθέντα κιβωτῷ τινι, ἀσφάλτῳ τε καὶ πίσσῃ κατὰ τὰς ἁρμονίας διαχρισθείσῃ, οὕτω δοθῆναι τῷ ῥεύματι. τοῦτο γὰρ οἱ δι' ἐπιμελείας τὰ κατ' αὐτὸν ἱστορήσαντες, διηγήσαντο. θείας δέ τινος δυνάμεως τὴν κιβωτὸν κυβερνώσης, ἐπί τινα κατὰ τὸ πλάγιον ὄχθην ἐξορμισθῆναι, αὐτομάτως τῆς κιβωτοῦ καθ' ἑκάτερον τὸ μέρος ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν κυμάτων ἐκκυμανθείσης. τῆς δὲ θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἐπελθούσης κατὰ τὰς λιβάδας τῆς ὄχθης ἐκείνης, ᾗ ἔτυχεν ἡ κιβωτὸς ἐποκείλασα· εὕρεμα γενέσθαι τῇ βασιλίδι, βρεφικῶς ἐμβοήσαντα τῇ λάρνακι. ὀφθεὶς δὲ μετὰ τῆς ἐπιφαινομένης αὐτῷ χάριτος, εὐθὺς οἰκειώσασθαι δι' εὐνοίας τὴν βασιλίδα, καὶ εἰς υἱοῦ τάξιν ἀναληφθῆναι. ἀποστραφεὶς δὲ φυσικῶς τὴν ἀλλόφυλον θηλήν, ἐπινοίᾳ τινὸς τῶν πρὸς γένους οἰκείων, ἀνατραφῆναι τῷ μητρῴῳ μαζῷ· ἐκβὰς δὲ ἤδη τὴν ἡλικίαν τῶν παίδων ἐν βασιλικῇ τῇ τροφῇ, καὶ παιδευθεὶς τὴν ἔξωθεν παίδευσιν, ὃ δόξης ἐνομίζετο παρὰ τοῖς ἔξωθεν· οὐχ εἵλετο ἔτι καταδέξασθαι τὴν σεσοφισμένην ἐκείνην ὁμολογεῖν μητέρα, ἧς παρ' εἰς υἱοῦ τάξιν εἰσεποιήθη· ἀλλ' ἐπὶ τὴν κατὰ φύσιν ἐπανελθεῖν πάλιν, καὶ τοῖς ὁμοφύλοις ἐγκαταμιχθῆναι. μάχης δὲ συστάσης Ἑβραίῳ τινὶ πρὸς Αἰγύπτιον, συμμαχῆσαί τε τῷ οἰκείῳ, καὶ ἀνελεῖν τὸν ἀλλόφυλον. εἶτα συμπλακέντων ἀλλήλοις Ἑβραίων δύο τινῶν, καταστεῖλαι ἐν αὐτοῖς τὴν φιλονεικίαν πειρᾶσθαι, συμβουλεύσας καλῶς ἔχειν, ἀδελφοὺς ὄντας, μὴ θυμῷ διαιτητῇ ποιεῖσθαι τὴν ἀμφισβήτησιν, ἀλλὰ τῇ φύσει.

A eſt Dei domicilium: ſed ſubtilius atque acutius nobis inſpiciendum eſt, vt videamus quos Chaldæos, aut quos Ægyptios fugiendos ſcriptura per hiſtoriam admonet, & qua Babylonis captiuitate liberati ad beatitudinem tandem conſcendamus. Quas ob res Moyſes ille in exemplum nobis proponatur: cuius vitam ſi prius (ſicut à diuinis libris didicimus) breuiter percurramus, ſic demum conſentaneum hiſtoriæ ſenſum inueſtigabimus, quo perfectam hominum vitam facilius cognoſcemus. Scribitur igitur, Moyſen quando Ægy- *Exod. 2.*

B ptij lege tyranni, maſculi Hebræorum infantuli viuere vetabantur, tunc in lucem editum fuiſſe, quem gratia quadam ſtatim ab incunabilis ſcitum ac elegantem cùm vidiſſent parentes, maiori ſtudio fuiſſe vt vitam ei conſeruarent, conatos. Deinde cum tyranni minæ præualuiſſent, non temere in fluenta Nili proiectum, ſed in arcula quadam collocatum, cuius rimæ bitumine ac pice illitæ fuerant, ita flumini expoſitum, diuináque voluntate eam arculam regente ad eam ripam amnis vorticibus aquarum eiectam, qua regis

C tunc filia fortè ſpatiabatur. Ita cùm infantili vagitu ſe prodens repertus eſſet, ob gratiam quæ in eo apparebat, & ſpeciem à regis filia dilectus, in filium fuit adoptatus. Verùm natura quadam inſita mammillam alienigenæ faſtidiens, conſilio cuiuſdam ex propinquis, à propria enutritur parente. Cùm verò in regia educatione, doctrináque ſeculari ex ephebis iam eſſet egreſſus, inglorius degere apud ſuos maluiſſe, quàm fictam illam cuius adoptatus in filium erat, matrem profiteri. Ægyptio autem viro in Hebræorum quendam impetum faciente occi-

D ſo, duos Hebręorum contentione commotos in rixam, admonuit, non ita concitari, ſed natura, quæ propinquitate ipſos coniunxit conciliatrice, & quaſi iudice arbitróque fratres vti oportere. *Exod. 2. 11*

Sed ab eo qui proximo iniuriam afferebat, repulſus, ad contemplationem hac contumelia impellitur. Ciuitatum enim turbationibus omnino relictis, ſecum viuere maluit, filia cuiuſdam alienigenæ in vxorem ducta: qui tanta erat ad pernoſcenda ingenia hominum moréſque comprehendendos prudentia præditus, vt vnica re geſta, quàm Moyſes aduerſus paſtorum vim magno animo fecerat, adoleſcentis virtutem conſpexerit, quod non proprio lucro aut laude commotus, pro iuſtitia pugnauerit, ſed iuſtum ipſum per ſe, ac natura ſua honeſtum iudicans, paſtores qui nihil in ſeipſum peccarunt, caſtigauit, eorúmque iniuriam repulit. Quapropter virtutem iuuenis admiratus, præſtantiorem ipſam aliorum diuitiis exiſtimans, filiam ei tradidit in vxorem, facultatemque fecit, vt ipſe quamcumque viuendi rationem vellet, eligeret. At ille montanam ac ſolitariam elegit, vbi ab omni circumforanea turba remotus, in ouium cura ſibi in deſerto attendebat. Quo in genere vitæ non paruo

Exod. 3. tranſacto temporis ſpatio, mirabilem dicit hiſtoria ipſum vidiſſe viſionem. In medio enim claróque die alia præſtantior, quam ſolaris lux, circa oculos eius effulſit. Cuius rei inſolentia cùm reſpexiſſet ad montem, arbuſtum ardens ſcribitur aſpexiſſe: cuius rami cùm arderent, quaſi continua irrigatione vireſcebant, admiratumque ſecum dixiſſe: Vadam & videbo viſionem hanc magnam, ne videlicet oculos ſolùm, verumetiam (quod mirabilius eſt) auditum radiis eius lucis illuminaret. Natura enim illius lucis, veluti in duorum obiecta ſenſuum diuiſa, vt in oculos ſplendore radiorum fulgebat, ſic immortalibus auditum dogmatibus illuſtrabat. Vetuit igitur lucis illius vox ad montem mortuorum calceorum pondere preſſum accedere, ſolueréque iuſſit calceamenta, ac demum nudo pede terram illam attingere, quæ diuina luce reſplendebat. Deinde ne longior in hiſtoria ſim, & vt à propoſito non diſcedam, hac viſione corroboratus, ab Ægyptiorum ſeruitute ſuos liberare iubetur.

A ἀπωσθεὶς δὲ παρὰ τοῦ πρὸς ἀδικίαν βλέποντος, ἀφορμὴν τῆς μείζονος φιλοσοφίας τὴν ἀτιμίαν ταύτην ποιήσασθαι· καὶ τῆς μετὰ τῶν πολλῶν συνδιαγωγῆς πόῤῥω γενόμενος, ἰδιάσαι τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ κηδεύσας τινὶ τῶν ἀλλοφύλων, ἀνδρὶ διορατικῷ τοῦ βελτίονος, καὶ κρίνειν ἤθη τε καὶ βίον ἀνθρώπων ἐπεσκεμμένῳ, ὃς διὰ μιᾶς πράξεως, λέγω δὴ τῆς κατὰ τῶν ποιμένων ὁρμῆς, ἐνιδὼν τοῦ νέου τὴν ἀρετὴν, ὅπως οὐ πρὸς οἰκεῖον βλέπων κέρδος, τοῦ δικαίου ὑπερεμάχησεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ δίκαιον τίμιον τῇ
B ἰδίᾳ φύσει κρίνων, τὴν ἀδικίαν τῶν ποιμένων ἐκόλασε τῶν εἰς ἐκεῖνον πεπλημμεληκότων οὐδὲν, ἀγασθεὶς ἐπὶ τούτοις τὸν νέον, καὶ τοῦ πολυταλάντου πλούτου τιμιωτέραν αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ἐν τῇ φαινομένῃ πενίᾳ κρίνας, συνοικίζεται αὐτῷ τὴν θυγατέρα, καὶ κατ' ἐξουσίαν ἐφῆκε τὸν καταθύμιον μετιέναι βίον. τῷ δὲ ἦν ὄρειός τε καὶ ἰδιάζουσα ἡ ζωὴ, πάσης ἀγοραίου τύρβης ἀπηλλαγμένη, ἐν τῇ τῶν προβάτων ἐπιμελείᾳ κατὰ τὴν ἔρημον ἰδιάζοντι. χρόνου δὲ διαγεγονότος ἐν τῷ τοιούτῳ τῆς ζωῆς εἴδει, φησὶν ἡ
C ἱστορία, φοβερὰν γενέσθαι αὐτῷ θεοφάνειαν, ἐν σταθηρᾷ μεσημβρίᾳ, φωτὸς ἑτέρου ὑπὲρ τὸ ἡλιακὸν φῶς τὰς ὄψεις περιαστράψαντος. τὸν δὲ ξενωθέντα τῷ ἀήθει τῆς θέας, ἀναβλέψαι τε πρὸς τὸ ὄρος, καὶ ἰδεῖν θάμνον, ἀφ' οὗ πυρώδης τὸ φέγγος ἐξῆπτεν. τῶν δὲ κλάδων τοῦ θάμνου καθάπερ ἐν δρόσῳ τῇ φλογὶ συναναθαλλόντων, εἰπεῖν ταῦτα τὰ ῥήματα πρὸς ἑαυτὸν ἐκεῖνον, ὅτι διαβὰς ὄψομαι τὸ μέγα ὅραμα τοῦτο. εἰπόντα δὲ, μηκέτι μόνοις τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ θαῦμα τοῦ φωτὸς δέξασθαι· ἀλλ' ὃ πάντων ἐστὶ παραδο-
D ξότατον, τὸ καὶ τὴν ἀκοὴν ταῖς ἀκτῖσι τοῦ φέγγους ἐναυγασθῆναι. πρὸς γὰρ ἀμφοτέρας τὰς αἰσθήσεις ἡ τοῦ φωτὸς μερισθεῖσα χάρις, τὰς μὲν ὄψεις ταῖς τῶν ἀκτίνων μαρμαρυγαῖς περιηύγαζε, τὴν δὲ ἀκοὴν τοῖς ἀκηράτοις δόγμασιν ἐφωταγώγει. κωλύει γοῦν ἡ τοῦ φωτὸς ἐκείνου φωνὴ προσβῆναι τῷ ὄρει τὸν Μωϋσέα, τοῖς νεκροῖς ὑποδήμασι βεβαρημένον, ἀλλ' ἐκλύσαντα τῶν ποδῶν τὸ ὑπόδημα, οὕτω τῆς γῆς ψαύειν ἐκείνης, ἣ τῷ θείῳ φωτὶ κατελάμπετο. ἐπὶ τούτοις, χρὴ γὰρ οἶμαι μὴ λίαν ἐμβραδύνειν τῇ ψιλῇ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορίᾳ, τοῖς λόγοις, ὡς αὖ καὶ τῶν προκειμένων ἔχοιντο, δυναμωθεὶς τῇ ὀφθείσῃ θεοφανείᾳ, ῥύσασθαι τὸ ὁμόφυλον τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων προστάσσεται.

καὶ ὡς ἂν μάλιστα μάθοι τὴν ἐπηγγελμένην αὐτῷ θεόθεν ἰσχὺν, ἐκ τῶν ἐν χερσὶ ποιεῖται τὴν πεῖραν διὰ προστάγματος. ἡ δὲ πεῖρα ἦν αὕτη. ῥάβδος ἐκπεσοῦσα τῆς χειρὸς, ἐψυχώθη, καὶ ζῷον ἐγένετο· δράκων δὲ τὸ ζῷον ἦν· καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς χειρὸς ἀντιληφθεῖσα, ὅπερ ἦν πρὸ τῆς θηριώσεως, ἐκεῖνο ἐγένετο. καὶ ἡ τῆς χειρὸς ἐπιφάνεια, νῦν μὲν περιβληθεῖσα τοῦ κόλπου, εἰς χιόνος μετεποιήθη λευκότητα· πάλιν δὲ εἴσω τοῦ αὐτοῦ γενομένη, ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἐπανέρχεται φύσιν. κατιόντος δὲ τοῦ Μωσέως ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ συνεπαγομένου τὴν γαμετὴν τὴν ἀλλόφυλον, καὶ τοὺς ἀπ' ἐκείνης αὐτῷ γεγονότας παῖδας, ὅτι τις καὶ ἄγγελος αὐτῷ συναντήσας λέγεται, τὸν περὶ τοῦ θανάτου φόβον ἐπάγων, ὃν ἡ γυνὴ τῷ αἵματι τῆς περιτομῆς τοῦ παιδὸς ἱλεώσατο· τότε συντυχία γὰρ τοῦ Ἀαρὼν, καὶ αὐτοῦ θεόθεν προορμηθέντος πρὸς τὴν συνάντησιν. εἶτα παρ' ἀμφοτέρων ὁ ἐν Αἰγύπτῳ λαὸς εἰς ἐκκλησίαν κοινὴν συναγείρεται, καὶ ἡ τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴ τοῖς πεπονηκόσιν ἤδη τῇ κακοπαθείᾳ τῶν ἔργων προαγγέλλεται, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν τύραννον ὁ περὶ τούτου γὰρ λόγος· ἀγανάκτησις ἐπὶ τούτοις τοῦ τυράννου, κατά τε τῶν ἐπισταθμούντων τοῖς ἔργοις, καὶ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν αὐτῶν μείζων ἢ πρότερον· καὶ ὁ τῆς πλινθείας φόρος ἐπαύξεται, καὶ ἐπιπονώτερον τὸ ἐπίταγμα καταπέμπεται, οὐ τῷ πηλῷ μόνῳ κακοπαθούντων, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸ ἄχυρόν τε καὶ τὴν καλάμην ταλαιπωρουμένων. τοῦ δὲ Φαραὼ (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ τυράννῳ τῶν Αἰγυπτίων) τοῖς θεόθεν παρ' αὐτοῦ γενομένοις σημείοις ἀντισοφιστεύειν διὰ τῆς τῶν γοήτων μαγγανείας ἐπιχειροῦντος, ὅτι πάλιν τοῦ Μωϋσέως ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν Αἰγυπτίων τὴν ῥάβδον ἑαυτοῦ θηριωσαμένου, τὸ ἴσον ἐνομίσθη θαυματοποιεῖν ἡ γοητεία ἐν ταῖς τῶν μάγων ῥάβδοις. καὶ ἠλέγχθη διὰ τῆς ἐνεργείας τὸ σόφισμα· δείξαντος τοῦ δράκοντος τοῦ ἐκ τῆς Μωϋσέως ῥάβδου μεταβληθέντος ἐκ τοῦ διαφαγεῖν τὰ γοητικὰ ξύλα τοὺς ὄφεις δῆθεν, ὅτι οὐδεμίαν ἀμυντικὴν οὐδὲ ζωτικὴν ἴσα δύναμιν εἶχον αἱ τῶν γοήτων ῥάβδοι, πλὴν τοῦ σχήματος, ὃ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν εὐεξαπατήτων ἡ γοητεία σοφισαμένη παρέδειξε· τότε συμφρονοῦντας ἰδὼν ὁ Μωϋσῆς τῷ καθηγουμένῳ τῆς κακίας πρὸς τὸ ὑποχείριον, κοινὴν ἐπάγει παντὶ τῷ ἔθνει τῶν Αἰγυπτίων πληγὰς, οὐδένα τῶν τῆς κακῶν πείρας ὑπεξῃρημένος. συνεκαλεῖτο δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν τοιαύτην κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ὁρμὴν, οἷά τις στρατὸς ὑποχείριος, αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων, τὰ ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα,

A Sed vt diſceret, quanta diuinitùs virtus ſibi præſtaretur, ita Deo iubente, iſtis quæ erãt in manu periculum fecit: *Exod. 4.* Erat hoc autem eiuſmodi. Virga manu in terram proiecta vitam accipit, inque animal vertitur. Colubra id erat animal: rurſúſque manu recepta, vt virga prius erat ſubitò facta eſt. Manus quoque in ſinu recondita, in niuis candorem immutatur, & iterum in eumdem ſinum immiſſa, in priſtinam rediit naturam. Deſcendente autem ipſo in Ægyptum, adducentéque ſecum vxorem alienigenam, & liberos ſibi ab ea natos, angelus obuiam B factus timorem mortis intuliſſe fertur: quem mulier circumciſionis filij ſanguine facilè placauit. Tunc Aaron quoque frater eius diuinitùs monitus obuiam prodiit, & paulò poſt in cõcionem ab vtriſq. populus Ægyptius conuocatur, *Exod. 5.* libertas tam laborioſa ſeruitute oppreſſis proponitur. Cum ipſo quoque tyranno hac de re loquuntur. Irritatur ille magis quàm antè, cùm in eos qui præerant operibus: tũ in ipſos Iſraëlitas, auget in portãdis imbricibus penſum; imperat duriora, vt nõ ſolùm luto, C ſed paleis ſtipuliſque colligendis afflicti Iudæi cõtabeſcant. At verò Pharao (id enim nomen erat tyranno) diuinitùs factis miraculis ac ſignis reſiſtere conabatur, ad hoc magorũ vſus præſtigiis. Poſtquam autẽ in præſentiã Ægyptiorum virgam ſuam in ſerpentem animaſſet Moyſes, idem quoq. ſuis in virgis ſe facturos exiſtimabãt Magi. Sed fallaciam efficacitas redarguit, dũ ſerpens ex Moſis virga conuerſus, magica ligna ſerpentes ſcilicet comedẽdo, nullã in aliis eſſe vim ad propulſandã iniuriã, aut vitam dandam oſtendit, pręter ſpeciem quam D oculis eorum, qui facilè decipi poterãt, præſtigiæ Magorum exhibuerãt. Tunc conſentientes tyrãno Ægyptios omnes cùm vidiſſet Moyſes, in vniuerſam eorũ gentem, nemine omninò excepto, intolerabilia infert vulnera. Cõmouebãtur autẽ iuſſu eius ad hunc in Ægyptios impetũ, tanquã exercitus obediẽs, elementa ipſa, quæ in hoc vniuerſo cernuntur,

terra ſcilicet, ignis, aër, aqua: ad hominum propoſitum actiones ſuas commutabant. Eodem enim quoque tempore atque eodem in loco Iudæi ab officio non recedentes, nil mali ſentiebant. Ægyptij verò perperam & cogitantes & agentes acriter plectebantur.
Ibid. 7. Nam aqua per vniuerſam Ægyptum in ſanguinem iubente Moyſe conuerſa eſt, vt vel piſces ipſi ab aquarum craſſitudine carnea necarentur: Iudæis ſolis ſanguis aqua erat limpidior. Vnde habuit occaſionem ars magica ſanguinis
Exod. 8. ſpeciem in aqua, quę apud Hebræos inueniebatur, fallaciter adumbrandi. Similiter quoque ranarum irrepens multitudo, quarum generatio non naturali curſu elementorum, ſed coactis, vt ita dicam, elementis, iubente Moyſe facta eſt, & repletas domos infeſtans ſolis turpiſſima Ægyptiis inferebat faſtidia: Iudæorum verò vita nihil ex huiuſmodi beſtiolis incommodi patiebatur. Sic etiam aër nullam diei ac noctis faciebat differentiam, Ægyptiis in eadem continuè craſſitudine palpitantibus: at Iudæis nihil noui afferebat. Similiter cætera quoque omnia ſe habebant, grando ſcilicet, ignis, cinyphes, muſcæ caninæ, locuſtarum nubes: hæc aduerſus Ægyptios omnia vt natura ſua fert, pernicioſiſſima erant: Iudæi verò, rumoribus ſolùm, verbiſque cohabitantium hos morbos, nullo ſuo incommodo, cognoſcebant. Poſtremò primogenitorum omnium nece, cùm illi quidem ſuorum pernicie confuſi lugerent, hi verò ſanguinis ſignaculo, liminaribus atque poſtibus inunctis tuti quieſcerent, quanta inter Iudæum & Ægyptium eſſet differentia, cunctis apparuit. Itaque percuſſis clade primogenitorum Ægyptiis, ſuáque publicè ac priuatim lugentibus, educit Moyſes Iſraëlitas à ſe præmonitos, vt ſpecie commodationis Ægyptiorum diuitias ſecum auferrent. Verùm cùm iam tribus extra Ægyptum pertexiſſet diebus, videt irritatum hoſtem, quod ſe Iudæi in libertatē vindicaſſent, cum magno exercitu & inſtructiſſimo

γῆ τε καὶ πῦρ, καὶ ἀὴρ, καὶ ὕδωρ, τῇ προαιρέσει τῶν ἀνθρώπων τὰς ἐνεργείας συμμεταβάλλοντα. τῇ γὰρ αὐτῇ δυνάμει, κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ χρόνον καὶ τόπον, τό, τε ἀτακτοῦν ἐκολάζετο, καὶ ἀπαθὲς διέμενε τὸ κακίας ἐλεύθερον. πάσης γὰρ τότε τῆς τῶν ὑδάτων φύσεως κατὰ τὴν Αἴγυπτον τῷ προστάγματι Μωϋσέως εἰς αἷμα τραπείσης, ὡς καὶ τοὺς ἰχθύας, εἰς σαρκώδη παχύτητα τοῦ ὕδατος μεταπεσόντος, διαφθαρῆναι, τοῖς Ἑβραίοις ἀρυομένοις μόνοις ὕδωρ τὸ αἷμα ἦν. ὅθεν ἔσχε καὶ ἡ μαγγανεία καιρὸν ἐν τῷ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις εὑρισκομένῳ ὕδατι τὸ αἱματῶδες εἶδος παρασοφίσασθαι. ὡσαύτως καὶ τῶν βατράχων ἐφερπόντων τῇ Αἰγύπτῳ κατὰ τὸ ἄθροον (ὧν ἡ γένεσις οὐκ ἀκολουθίᾳ τινὶ φύσεως νενομισμένῃ πρὸς τοσοῦτον ἐχέθη πλῆθος· ἀλλ' αὐτὸ τὸ πρόσταγμα, τῆς τῶν βατράχων συστάσεως τὴν ἀναφανεῖσαν τότε τοῦ ζώου φύσιν ἐκαινοτόμησε) τὸ μὲν Αἰγύπτιον ἅπαν τοῖς θηρίοις τούτοις κατὰ τὰς οἰκήσεις στενοχωρούμενον κατεφθείρετο· τῶν δὲ Ἑβραίων τῆς ἀηδίας ταύτης ἐκαθάρευεν ἡ ζωή. οὕτως ὁ ἀὴρ τοῖς Αἰγυπτίοις μὲν οὐδεμίαν νυκτὸς καὶ ἡμέρας παρεῖχε διάκρισιν, ἐν ὁμοίῳ διαμενόντων τῷ ζόφῳ· τοῖς δὲ Ἑβραίοις οὐδὲν ἐν τούτοις ἐκαινοτομεῖτο παρὰ τὸ συνῆθες. καὶ τἆλλα πάντα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἡ χάλαζα, τὸ πῦρ, αἱ φλυκτίδες, οἱ σκνῖπες, αἱ κυνόμυιαι, τῶν ἀκρίδων τὸ νέφος, κατὰ μὲν τῶν Αἰγυπτίων ἕκαστον, καθὸ πέφυκεν, ἐνήργει· οἱ δὲ Ἑβραῖοι φήμαις καὶ διηγήμασι τὸ τῶν συνοικούντων πάθος ἐγίνωσκον, οὐδεμίαν ἐν ἑαυτοῖς προσβολὴν τῶν τοιούτων δεχόμενοι. εἶτα τῶν πρωτοτόκων ὁ ὄλεθρος ἀκριβεστέραν ἐποίει τῶν Ἑβραίων πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους τὴν διάκρισιν· τῶν μὲν ἐπὶ τῇ τῶν φιλτάτων ἀπωλείᾳ συγχεομένων τοῖς θρήνοις, τῶν δὲ ἐν ἡσυχίᾳ πάσῃ καὶ ἀσφαλείᾳ διαμενόντων· οἷς ἡ σωτηρία τῇ προχύσει τοῦ αἵματος κατησφαλίσθη κατὰ πᾶσαν εἴσοδον, ἑκατέρωθεν τῶν σταθμῶν μετὰ τῆς ἐπιζευγνυμένης αὐτοῖς φλιᾶς κατασημανθέντων διὰ τοῦ αἵματος. ἐπὶ τούτοις τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ τῇ τῶν πρωτοτόκων συμφορᾷ βεβλημένων, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἑκάστου, καὶ κοινῇ πάντων ὀλοφυρομένων τὰ πάθη· καθηγεῖται τῆς ἐξόδου τοῖς Ἰσραηλίταις ὁ Μωϋσῆς, προπαρασκευάσας αὐτοὺς, ἐπὶ σχήματι χρήσεως μεθ' ἑαυτῶν τὸν τῶν Αἰγυπτίων πλοῦτον ἀνακομίσασθαι. καὶ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἔξω τῆς Αἰγύπτου γεγενημένων, πάλιν φησὶν ἡ ἱστορία, χαλεπὸν ποιήσασθαι τὸν Αἰγύπτιον, τὸ μὴ παραμεῖναι τῇ δουλείᾳ τὸν Ἰσραήλ· καὶ πολεμικῶς ἅπαν συσκευάσασθαι τὸ

A ὑπήκοοι, διὰ τῆς ἱππικῆς δυνάμεως ἐπιδραμεῖν τῷ λαῷ. τοὺς δὲ θεασαμένους τὴν τῶν ἵππων τε καὶ τῶν ὅπλων παρασκευὴν, ἀπειροπολέμους ὄντας, καὶ τῶν τοιούτων θαυμάτων ἀγυμνάστους, εὐθὺς καταπλαγῆναι τῷ φόβῳ, καὶ κατὰ τοῦ Μωϋσέως συνίστασθαι. ὅτε καὶ τὸ παραδοξότατον περὶ τοῦ Μωϋσέως ἡ ἱστορία λέγει, διχῇ τῆς ἐνεργείαις διατεμνόμενον, τῇ μὲν φωνῇ καὶ τῷ λόγῳ παραθαρσύνειν τε τοὺς Ἰσραηλίτας, καὶ τὰς ἀγαθὰς ἔχειν ἐλπίδας παρακελεύεσθαι· ἔνδοθεν δὲ τῇ διανοίᾳ τῷ Θεῷ προσάγειν τὴν ὑπὲρ τῶν καταπεπληχότων ἱκετηρίαν. καὶ ὅπως ἂν διαφύγῃ τὸν κίνδυνον διὰ B τῆς ἄνωθεν συμβουλῆς ὁδηγεῖσθαι, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ (καθώς φησιν ἡ ἱστορία) τῆς ἀλαλήτου κραυγῆς ἐπαΐοντος. νεφέλης δὲ τὸν λαὸν θείᾳ δυνάμει καθηγουμένης, οὐ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν (οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀτμῶν τινῶν ἢ ἀναθυμιάσεων ἡ σύστασις αὐτῆς ἦν, παχυνομένων τοῖς ἀτμοῖς τοῦ ἀέρος, διὰ τῆς ὁμιχλώδους συστάσεως, καὶ πρὸς ἑαυτὸν συμπιλουμένων τοῖς πνεύμασιν) ἀλλὰ κρεῖττόν τι καὶ ὑψηλότερον τῆς ἀνθρωπίνης καταλήψεως ἐκείνῃ τῇ νεφέλῃ τῆς γραφῆς μαρτυρούσης, τοιοῦτον τὸ θαῦμα ἦν, ὡς καὶ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος θερμῶς ἐπιλαμπούσης, C διατείχισμα πρὸς τὸν λαὸν εἶναι, σκιάζουσάν τε τὸ ὑποκείμενον, καὶ λεπτῇ δρόσῳ τὸ φλογῶδες τοῦ ἀέρος ὑπονοτίζουσαν· καὶ διὰ τῆς νυκτὸς πῦρ γίνεσθαι, ἀφ' ἑσπέρας εἰς ὄρθρον τῷ ἰδίῳ φωτὶ τοῖς Ἰσραηλίταις δᾳδουχοῦσαν τὸ φέγγος. πρὸς ταύτην αὐτός τε βλέπων ὁ Μωϋσῆς, καὶ τὸν λαὸν ἀκολουθεῖν τῷ φαινομένῳ διδάξας· ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ ἐρυθραῖον ἐγένοντο πελάγους, ἐκεῖ τῆς νεφέλης πρὸς τὴν πορείαν καθηγουμένης, παρὰ στρατιᾷ τῶν Αἰγυπτίων τὸν λαὸν ἐκ τῶν κατόπιν D κυκλωσαμένων, οὐδεμιᾶς αὐτοῖς οὐδαμόθεν τῆς διανοίας φυγῆς περιούσης, πολεμίων καὶ ὕδατος κατὰ τὸ μέσον ἀπειλημμένης· τότε, τὸ πάντων ἀπιστότατον, θείᾳ δυνάμει προορμηθεὶς ὁ Μωϋσῆς κατειργάσατο. προσεγγίσας γὰρ κατὰ τὴν ἠϊόνα τῷ ὕδατι, πλήσσει τῇ ῥάβδῳ τὸ πέλαγος. τὸ δὲ πρὸς τὴν πληγὴν ὑπεσχίζετο· καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς ὑέλου πέφυκε γίνεσθαι, εἰ κατά τι μέρος αὐτῆς ἀρχὴν ἡ ῥῆξις λάβῃ, κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ ἕτερον διεξέρχεται πέρας· οὕτω πάντως τοῦ πελάγους ἐκείνου, κατὰ τὸ ἄκρον ὑπορραγέντος τῇ ῥάβδῳ, ἐπὶ τὴν ἀντικειμένην ὄχθην καὶ ἡ τῶν κυμάτων ῥῆξις ἐπέρασε. καὶ καταβὰς ἐπὶ τὸ βάθος ὁ Μωϋσῆς, καθ' ὃ

equitatu aduerſus ſe feſtinare. Quæ res non mediocriter imbellem populum, neque talibus prodigiis aſſuefactum, in Moyſen concitauit. At ille intrepidus, voce quidem populum, vt in Domino ſpem haberent, hortabatur, animo autem ad Deum penitus conuerſus, auxilium tacitus implorabat. Quo recondito clamore creator exoratus, præſtò miſeris ac mirabiliter affuit. Nubes enim quæ Dei iuſſu, non natura præcedebat, non preſſo aëre vaporibus aut ventorum impetu denſato conſtituta, ſed aliud quiddam diuinitùs, atque altius, quàm humana mens percipere valeat, ſiquidem, vt Scriptura teſtatur, tale miraculum apparebat, vt dum ardentes Solis radij fulgerent, populum quaſi ſepto interiecto protegeret, atque vmbra tenuíque rore diffuſo, aëris illi ardorem mitigaret: noctis vero tempore in ignem verſa iam inde à veſpera vſque ad ſolis ortum ſuo lumine Iſraëlitis facem præferret. Hæc inquam nubes, quam veluti ducem Moſis parentes monitis, ſequebantur, priore omiſſo itinere in rubeum mare ducebat. Deuenerunt igitur ſequuti ducem Hebræi vſque ad litus: quos Ægyptij perſequuti, vndique ita concludunt, vt nulla iam fuga humano conſilio poſſet excogitari. ante ipſos mare rubeum erat: poſt ipſos validiſſimus atque inſtructiſſimus Ægyptiorum exercitus. Tunc res accidit, quæ præ cæteris omnibus fidem excedit: ſummus ille vir diuinitùs monitus ad littus deſcendit, mareque rubrum virga percuſſit, & ſubitò vt in vitro facta ſciſſura facilè ex altera parte, in alteram peruenit: ſic ictu Moſaicæ virgæ in oppoſitam vſque ripam, hinc atque hinc cedentibus aquis ſciſſura peruenit. Itaque facto per medium pelagus itinere,

Exo.13.21.

Exod.14.

vnà cum vniuerſo populo ſiccis pedibus profundam maris abyſſum permenſus eſt, nec extimuit repentè ſtructa illa ex fluctibus mœnia, cùm vtraque ex parte vndæ aquarum quaſi muri conſiſterent. Pharao autem impetu animi concitatus, per nouam illam in aquis viam inſequitur? Tum verò vnda vndæ iterum iungitur, & redeunte in ſemet mari, priſtinúmque recuperante ſtatum, vna fit rurſus aquæ facies. Hebræi oppoſitum littus incolumes cùm perueniſſent, à longo per medium pelagus itinere quieſcentes, cantum Deo, qui incruentum aduerſus hoſtem ſibi trophæum præbuerat, grato animo cecinerunt, Ægyptiorum exercitu vniuerſo, equis, armis, ac curribus mari abſorptis. Mox pergit Moyſes, triúmque dierum itinere confecto, cùm aqua deficeret, in anguſtias redigitur, non inueniens quo ſitim exercitus ſolaretur. Erat namque, ad quem caſtra locarant, lacus quidam marinarum aquarum, atque adeò marinâ amarior. cui cùm adſediſſent, ſitique torquerentur, Moſes diuino monitus oraculo, lignum quod in eis locis inuenerat, in illas aquas marinis acerbiores immiſit: & ilicò, naturâ ligni, aquarum ablata amaritudine, dulces atque potabiles effectæ fuerunt. Nubis deinde ductu, quam præcedentem ſequebantur, & qua ſtante ipſi quoque caſtra metebantur, ad locum deueniunt aquis atque arboribus amœniſſimum: Duodecim enim fontibus continuè irrigabatur, & ſeptuaginta palmis conſitus erat, quæ paruo hoc numero, eò quòd pulchritudine & proceritate excellerent, miraculo videntibus erant. Hinc mota rurſus dux illa nubes, alium in locum deduxit exercitum. Erat hic autem deſertus, arenâ obtectus, ac ſterilis, nec vllo aquarum fluento irrigabatur: vbi rurſus populus

Exod. 16. & 17. 6.

A διετμήθη τὸ πέλαγος, σὺν παντὶ τῷ λαῷ βύθιος ἦν, ἐν ἀβρόχῳ τε καὶ ἡλιουμένῳ τῷ σώματι. καὶ πεζῇ τὰς ἀβύσσους ἐν ξηρῷ τοῖς πυθμέσι τῆς θαλάσσης διεξερχόμενος, οὐκ ἐδεδοίκει τὴν αὐτοσχέδιον ἐκείνην ἐκ κυμάτων τειχοποιΐαν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν, τείχους δίκην, περιπεπηγυίας αὐτοῖς ἐκ πλαγίων τῆς ῥύμης. τοῦ δὲ Φαραὼ μετὰ τῶν Αἰγυπτίων συνεμπεσόντος ἐπὶ τὸ πέλαγος, κατὰ τὴν καινοτομηθεῖσαν ἐκείνην ὁδὸν ἐν τοῖς ὕδασι· πάλιν συνάπτεται τὸ ὕδωρ τῷ ὕδατι. καὶ ἀνακλυσθείσης πρὸς ἑαυτὴν τῆς θαλάσσης κατὰ τὸ πρότερον
B σχῆμα, μία τοῦ ὕδατος ἐπιφάνειά τε καὶ ὄψις γίνεται. ἤδη τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐπὶ τῆς πέραν ἠϊόνος τὸ πολύ τε καὶ σύντονον τῆς διὰ τοῦ πελάγους πορείας ἀναπαυόντων. ὅτε καὶ τὴν ἐπινίκιον ᾖσαν ᾠδὴν τῷ Θεῷ, τῷ τότε ἀναίμακτον ὑπὲρ αὐτῶν ἐγείραντι τρόπαιον, πάντων πανστρατιᾷ τῶν Αἰγυπτίων, αὐτοῖς καὶ ἵπποις καὶ ὅπλοις καὶ ἅρμασιν, ἀφανισθέντων ὑπὸ τοῦ ὕδατος. εἶτα προϊὼν ἐπὶ τὰ πρόσω ὁ Μωϋσῆς, καὶ τριῶν ἡμερῶν ἄνυδρον διοδεύσας ὁδὸν, ἐν ἀμηχανίᾳ γίνεται, μὴ ἔχων ὅπως τοῦ στρατοῦ τὸ δίψος παραμυθήσηται.
C ἦν γάρ τις λίμνη, περὶ ἣν ἐστρατοπέδευσαν, θαλασσίου ὕδατος, μᾶλλον δὲ πικροτέρα ἢ κατὰ θάλασσαν. ἐπεὶ οὖν προσκαθήμενοι τῷ ὕδατι, τῇ δίψῃ τοῦ ὕδατος κατεφλέγοντο· θεόθεν αὐτῷ συμβουλῆς γενομένης, ξύλον τι περὶ τὸν τόπον εὑρὼν, ἐμβάλλει τῷ ὕδατι. τὸ δὲ, παραχρῆμα πότιμον ἦν· τοῦ ξύλου τῇ οἰκείᾳ δυνάμει τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν εἰς ἡδονὴν ἐκ πικρίας μεταχεράσαντος. τῆς δὲ νεφέλης μεταναστάσης ἐπὶ τὰ πρόσω· κἀκεῖνοι ἐπὶ τῇ κινήσει τοῦ ὁδηγοῦντος συμμετανίσταντο. ἀεὶ τοῦτο ποιοῦντες, παυόμενοί
D τε τῆς πορείας, ἐν ᾧπερ ἂν ἡ στάσις τῆς νεφέλης τὸ τῆς ἀναπαύσεως ἔδωκε σύνθημα, καὶ ἀπαίροντες πάλιν, ὅπερ ἂν ἡ νεφέλη τῆς πορείας αὐτοῖς ἀφηγήσατο. καταλαμβάνουσι δὲ τῷ ὁδηγῷ τούτῳ ἑπόμενοι, τόπον ὕδατι ποτίμῳ κατάρρυτον, δυοκαίδεκα πηγαῖς ἀφθόνως περικλυζόμενον. ἑβδομήκοντα δὲ ἦσαν οἱ φοίνικες, ἀρκοῦντες καὶ ἐν ὀλίγῳ τῷ ἀριθμῷ πολὺ ποιῆσαι τοῖς ὁρῶσι τὸ θαῦμα, τῷ ὑπεραίρειν κατὰ τὸ κάλλος τε καὶ μέγεθος. πάλιν κἀκεῖθεν ὁ ὁδηγὸς ἡ νεφέλη πρὸς ἕτερον ἄγει τόπον τὸν στρατὸν ἀναστήσασα. ἔρημος δέ τις οὗτος ἦν, ἐν αὐχμηρᾷ καὶ διακεκαλυμμένη τῇ ψάμμῳ, μηδεμιᾶς ὑδάτων ἰκμάδος ὑποποτιζούσης τὸν χῶρον. ἐν ᾧ πάλιν τὸν λαὸν

τοῦ δίψους καταπονήσαντος, πέτρα τις ἐπὶ γεωλόφου ῥάβδῳ πληγεῖσα παρὰ τοῦ Μωϋσέως, ὕδωρ ἐκδίδωσιν ἡδύ τε καὶ πότιμον, καὶ τῆς χρείας τοῦ τοσούτου λαοῦ δαψιλέστερον. εἶτα δὲ καὶ τῆς παρασκευῆς τῶν τροφῶν ἐπιλιπούσης, ἣν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν ἐπεσιτίσαντο, καὶ λιμῷ τοῦ λαοῦ πιεζομένου· γίνεται τὸ πάντων ἀπιστότατον θαῦμα, οὐκ ἐκ γῆς, κατὰ τὸ νενομισμένον, αὐτοῖς τῆς τροφῆς φαινομένης· ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δροσοειδῶς καταρρεούσης. δρόσος γὰρ αὐτοῖς ἐπεχεῖτο κατὰ τὸν ὄρθρον· τροφὴ δὲ τοῖς ὑποδεχομένοις ἡ δρόσος ἐγίνετο. τὸ γὰρ ἐπιχεόμενον, οὐ ῥανὶς ὑδατώδης ἦν, καθὼς συνήθης ἐστὶν ἐν δρόσῳ γίνεσθαι· ἀλλ' ἀντὶ σταγόνων θρόμβοι τινὲς κρυσταλλοειδεῖς τὸ εἶδος, κατὰ τὸ σχῆμα, ὃ ἀγροικικῶς λέγεται κολίανδρον τοῦ κορίου σπέρματος, σφαιρωθέντες κατέρρεον· ὧν ἡ γεῦσις τὴν τοῦ μέλιτος ἡδονὴν ὑπεκρίνετο. τούτῳ δὲ τῷ θαύματι συνεθεωρεῖτο καὶ τὸ ἕτερον· τὸ πάντας ἐπὶ τὴν συλλογὴν ἐξιόντας, ἐν διαφόροις (ὡς εἰκὸς) ἡλικίαις τε καὶ δυνάμεσι, μήτε ἔλαττον ἕτερον ἑτέρου, κατὰ τὴν τῆς δυνάμεως διαφορὰν, συγκομίζεσθαι· ἀλλὰ μετρεῖσθαι τῇ ἑκάστου χρείᾳ τὸ συναγόμενον ὡς μήτε τὸν δυνατώτερον τὸ πλέον ἔχειν, μήτε ἐλαττοῦσθαι τῆς ἰσομοιρίας τὸν ἀσθενέστερον. πάλιν ἐπὶ τούτῳ ἕτερον θαῦμα ἡ ἱστορία φησὶν, ὅτι τὸ πρὸς ἡμέραν ἕκαστος κομιζόμενος, οὐδὲν εἰς τὴν ἑξῆς ἀπετίθετο. τῷ δὲ φειδωλίᾳ τινὶ πρὸς τὴν ἐκ τῆς περιούσης τροφῆς ταμιευσαμένῳ, ἄχρηστον ἦν πρὸς τροφὴν τὸ ἀποτεθὲν, εἰς σκωλήκων φύσιν μεταποιούμενον. πρόσεστι δὲ καὶ ἄλλο τῇ παρὰ τῆς τροφῆς ταύτης ἱστορίᾳ παράδοξον. τὴν γὰρ τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν τῆς μιᾶς, κατά τινα λόγον μυστικὸν, ἀπραξίᾳ τετιμημένης, ἐν τῇ πρὸ αὐτῆς ἡμέρᾳ τῆς ἴσης, ὡς πρὸς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον γινομένης ἐπιρροῆς, καὶ τῆς τῶν συλλεγόντων προθυμίας τὸ ἴσον ἐχούσης· διπλάσιον εὑρίσκετο τοῦ συνήθους μέτρου τὸ συναγόμενον· ὡς ἂν μηδεμίαν ἔχοιεν ἀφορμὴν, τῇ τῆς τροφῆς ἀνάγκῃ παραλύειν τῆς ἀπραξίας τὸν νόμον. ἐν ᾧ δὴ καὶ πλέον ἡ θεία ἐδείκνυτο δύναμις, ὅτι ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἀχρειουμένου τοῦ περιττεύοντος· ἐν μόνῃ τῇ πρὸ τοῦ σαββάτου παρασκευῇ (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῇ ἀπράκτῳ ἡμέρᾳ) τὸ ταμιευθὲν, ἀδιάφθορον ἔμεινεν, ὡς κατ' οὐδὲν εἶναι τοῦ προσφάτου δοκεῖν ἑωλότερον. εἶτα πόλεμος αὐτοῖς συγκροτεῖται πρός τι ἔθνος ἀλ-

A ſiti affligebatur. At Moyſes ex lapide quodam virga percuſſo, iucundiſſima atque copioſiſſima aquarum fluenta exilire fecit. Hic commeatus etiam omnis, quem exeuntes ab Ægypto adduxerant, quum defeciſſet, & populus fame premeretur, miraculum fit, quòd præ cæteris eſt incredibile: non à terra ipſis, vt ſolet, quæ victum præſtabant, oriebantur, ſed à cœlo quotidie roris inſtar defluebant: etenim ſub crepuſculum ſparſim ros diffundebatur, qui in cibum ſe dedat legentibus: iſque non aquium erat vt in rore fieri adſolet ſtillicidium, ſed loco guttarum cryſtallini B grumuli in coriandri ſeminis formam conglobati, quod ruſticatim dicitur κολίανδρον, deſcendebant: qui ad cibum collecti guſtum mellis penè afferebant. Huic miraculo accedebat & aliud: multis enim nec pari ætate, nec viribus, vt conſentaneum eſt, æqualibus ad collectionem confluentibus, non minus alter altero, aut propter ætatem, aut propter infirmitatem ſibi aſſumpſit: nec qui validior, ſibi plus quàm eſſet opus, nec qui infirmior minus in eo die potuit arripere. Aliud inſuper miraculum C hiſtoria habet, quod ſcilicet vno die collectum fuerat, eius nihil omnino in craſtinū fuiſſe reſeruatum. Quòd ſi quis timore furtim quandam ſibi particulam ad craſtinum conſeruaſſet, totum quod repoſitum erat, per noctem corruptum in vermes transformabatur. Eſt in hac hiſtoria quiddam mirabile: nam cùm ex hebdomadæ diebus vna myſtica ratione quadam ceſſatione ab Hebræis honoraretur, ne quid in ea die præter conſuetudinem facere cogerentur, quamuis tanto in collegio vnuſquiſque ſtudium, quantum in cæ- D teris diebus, die ſexta adhiberet, duplum tamen collectum ſibi eſſe inueniebat: ne eſſet in cauſa victus neceſſitas quamobrem opere aliquo lex violaretur. In quo etiam diuina eluceſcebat potentia: Nam cum reliquis diebus, quod ſupererat corrumperetur, in ſola quæ ſabbatum præcedebat Paraſceue collectum (hoc enim otioſæ illi diei nomen fuit) incorruptum perdurabat, ita vt recentiori nihilo rancidius videretur. Bellum deinde aduerſum gentem alienigenam

Amalecitas nomine exarſit, & tunc primum Hebræi conſtructi in aciem ſunt, non omnes, ſed electi, quibus Ioſue, qui poſt Moyſen gubernacula populi ſuſceperat, præfuit. Nam Moyſes extra prælium, in colle quodam altiore vnà cum duobus neceſſariis conſtiterat, ad cœlos aſpiciens, quando (vt in hiſtoria traditum eſt) id quoque inter cætera mirabile dictu factum eſt. Nam cùm Moyſes manus in cœlum eleuaret, tunc ingenti animo irruebant in hoſtes Hebræi: cùm verò manus remiſiſſet, tunc contrà ferociores facti hoſtes, facillimè Iudæos pellebant. Quod aliquoties factum facilè intellexerunt, qui cum eo erant. Itaque Moyſi vlnas ſubeuntes occulta quadam de cauſa grauiores factas manus eius ſuſtentabant. Verùm quia imbecilliores erant, quàm vt poſſent rectum diutius Moyſen ſuſtinere, lapidem illi in ſedem ſuppoſito facilius adminiculo effecerunt, vt manus in cœlum leuatas diutiùs retineret. Quo facto fuſi omnino fugatique hoſtes ſunt. Cùm autem eodem in loco nubes maneret quæ populi viæ dux erat, nec ipſum populum aliò commigrare neceſſe planè fuit, cùm ducem migrationis non haberet. Sic ergo cùm ad victum illis abſque labore cuncta ſuppeterent, cùm aër ſurſum illis panem deplueret, deorſum vero rupes potum præberet, rurſúſque nubes omnem cœli moleſtiam mitigaret: ſic vt interdiu æſtum arceret, & noctu flammeo quodam fulgore tenebras diſſiparet, ſine moleſtia in illa deſerti regione montibus ſubiacenti verſabantur, in qua exercitus caſtra poſuerat. His ita factis maiora occultioraque myſteria Deus, & ipſum ductorem & populum inſtruere cum voluiſſet, Exod. 19. 4 præcepit populo per Moyſen, vt tam corpore quàm animo mundus fieret, adeò vt etiã ab ipſis vxoribus certo quodam dierum numero abſtineret, aſperſionibúſque quibuſdam maculas abſtergeret, vt omni labe animi corporiſ-

A λόφυλον. Ἀμαληκίτας δὲ τοὺς καὶ αὐτοὺς τότε συστάντας ὀνομάζει ὁ λόγος, καὶ τότε πρῶτον εἰς παράταξιν ὁ Ἰσραηλιτικὸς ἐξοπλίζεται· οὐ πανστρατιᾷ πάντων συγκινηθέντων ἐπὶ τὴν μάχην, ἀλλ᾽ ἀριστίνδην ἐξειλεγμένων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς λογάδων ἀναδεξαμένων τὸν πόλεμον. ἐν ᾧ πάλιν καινὸν ἔδειξε στρατηγίας τρόπον ὁ Μωϋσῆς. τοῦ γὰρ Ἰησοῦ, ὃς μετὰ τὸν Μωϋσέα τοῦ λαοῦ καθηγήσατο, τότε τοῖς Ἀμαληκίταις τὸν στρατὸν ἀντεξάγοντος· ἔξω τῶν ὅπλων ὁ Μωϋσῆς ἐπί τινος σκοπιᾶς γεωλόφου πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπει, συνεστώτων ἑκατέρωθεν αὐτῷ δύο τῶν ἐπιτηδείων. ὅτε τοιοῦτον ἐπὶ τοῖς γενομένοις θαῦμα παρὰ τῆς B ἱστορίας ἀκούομεν. εἰ μὲν ἐπῆρε πρὸς οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὁ Μωϋσῆς, ἐπερρώννυτο κατὰ τῶν ἐχθρῶν τὸ ὑπήκοον. εἰ δὲ καθῆκεν, ἐνεδίδου καὶ ὁ στρατὸς τῇ τῶν ἀλλοφύλων ὁρμῇ. ὃ δὴ συνέντες οἱ παρεστῶτες αὐτῷ, βαρείας τε καὶ δυσκινήτους, ἔκ τινος κεκρυμμένης αἰτίας, τοῦ Μωϋσέως τὰς χεῖρας γενομένας, ἑκατέρωθεν ὑποβαίνοντες ὑπήρειδον. ἐπεὶ δὲ ἀσθενέστεροι ἦσαν, ἢ ὥστε ἀνέχειν αὐτὸν ἐν ὀρθίῳ τῷ σχήματι· λίθῳ τὴν καθέδραν αὐτοῦ ὑπερείσαντες, οὕτω εἰς οὐρανὸν ἐπαίρειν τὸν Μωϋσέα δι᾽ ἑαυτῶν τὰς χεῖρας ἐποίησαν. οὗ γενομένου κατὰ κράτος ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὸ ἀλ- C λόφυλον. ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ τόπου τῆς νεφέλης μενούσης, ἣ καθηγεῖτο τοῦ λαοῦ τῆς πορείας· ἀνάγκη πᾶσα ἦν, μηδὲ τὸν λαὸν μετοικίσασθαι, μηδενὸς ὄντος τοῦ καθηγουμένου πρὸς τὴν μετανάστασιν. οὕτως δὲ αὐτοῖς ἀμογητὶ τῆς πρὸς τὸ ζῆν εὐπορίας παρούσης, ἄνωθεν μὲν τοῦ ἀέρος ἕτοιμον αὐτοῖς ὕοντος ἄρτον, κάτωθεν δὲ τῆς πέτρας τὸ ποτὸν προχεούσης· τῆς δὲ αὖ νεφέλης τὴν ὕπαιθρον ἀηδίαν θεραπευούσης, ὡς καὶ τοῦ θάλπους διατείχισμα γενέσθαι τῇ ἡμέρᾳ, καὶ τῇ νυκτὶ λύειν τὸν ζό- D φον, ἐν αὐγῇ τινὶ πυροειδεῖ καταλάμπουσαν· ἄλυπος αὐτοῖς ἦν ἡ κατὰ τὴν ἔρημον ἐκείνην ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ ὄρους διαγωγή, καθ᾽ ἣν ἵδρυτο τὸ στρατόπεδον. ἐν τούτῳ δὲ καί τινος αὐτοῖς ἀπορρητοτέρας μυήσεως ὁ Μωϋσῆς καθηγεῖτο· αὐτῆς τῆς θείας δυνάμεως, διὰ τῶν ὑπὲρ λόγον θαυμάτων, τόν τε λαὸν πάντα, καὶ αὐτὸν τὸν καθηγεμόνα μυσταγωγούσης. ἡ δὲ μυσταγωγία τοῦτον ἐπετελεῖτο τὸν τρόπον. παρείρητο τῷ λαῷ, τῶν τε ἄλλων μολυσμάτων ἐκτὸς εἶναι πάντων, ὅσα περὶ τὸ σῶμα καὶ ψυχὴν καθορᾶται, καὶ περιρραντηρίοις τισὶν ἀφαγνίσασθαι. καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ γάμου ἐν ῥητῷ τινὶ ἡμερῶν ἀριθμῷ καθαρεῦσαι· ὡς πάσης ἐμπαθοῦς τε καὶ σωματικῆς διαθέσεως ἐκ-

πλυθέντα, καθαρὸν πάθους προσβῆναι τῷ ὄρει μυηθησόμενον. Σινᾶ δὲ ἦν τῷ ὄρει τοὔνομα, ὃ μόνοις ἀνεῖτο, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, τοῖς λογικοῖς εἰς ἐπίβασιν, καὶ τούτων τοῖς ἀνδράσι μόνοις, καὶ τούτων πάλιν τοῖς πάντος ἀφαγνισθεῖσι μιάσματος. φυλακὴ δὲ πᾶσα ἦν καὶ προμήθεια, τοῦ μηδὲν τῶν ἀλόγων ἐπιβατεῦσαι τοῦ ὄρους. εἰ δέ που καὶ γένοιτο, καταλιθοῦσθαι παρὰ τοῦ λαοῦ πᾶν ὅ,τιπερ ἂν ἦν τῆς ἀλόγου φύσεως κατὰ τὸ ὄρος φαινόμενον. εἶτα τὸ ἐναέριον φῶς ἐκ καθαρᾶς αἰθρίας ζόφῳ κατεμελαίνετο, ὡς ἀόρατον γενέσθαι τὸ ὄρος, ἐν κύκλῳ τῷ γνόφῳ διειλημμένον. πῦρ τε ἐκ τοῦ γνόφου διαφαινόμενον, φοβερὰν ἐποίει τοῖς ὁρῶσι τὴν ὄψιν, πανταχόθεν τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρους ἐπιβοσκόμενον, ὡς καὶ καπνῷ διὰ τῆς τοῦ πυρὸς ὑποδρομῆς ἅπαν τὸ φαινόμενον ὑποτύφεσθαι. ἡγεῖτο δὲ τοῦ λαοῦ ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὴν ἄνοδον, οὐδὲ αὐτὸς θαρρῶν τὸ ὁρώμενον, ἀλλὰ καταπεπληγὼς τὴν ψυχὴν ὑπὸ δέους, καὶ τὸ σῶμα τῷ φόβῳ συγκραδαινόμενος· ὡς μηδὲ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας τὸ πάθος τῆς ψυχῆς ἐπικρύπτεσθαι· ὁμολογεῖν τε πρὸς αὐτοὺς τὸ καταπεπλῆχθαι τοῖς φαινομένοις, καὶ μὴ ἀτρεμεῖν ἐν τῷ σώματι. ἦν γὰρ τὸ φαινόμενον οὐ τοιοῦτον μόνον, οἷον ἔκπληξιν τῇ ψυχῇ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐμποιῆσαι· ἀλλὰ διὰ τῆς ἀκοῆς εἰσηχεῖτο τὰ φοβερά· φωνῆς ἄνωθεν καταπληκτικῶς ἐπιρρηγνυμένης ἐφ' ἅπαν τὸ ὑποκείμενον. ἧς χαλεπὴ μὲν καὶ ἡ πρώτη προσβολὴ καὶ ἀκοῇ πάσῃ δυσέντευκτος ἦν· ἐν ὁμοιότητι μὲν τῆς τῶν σαλπίγγων ἠχῆς γινομένη, παρελθοῦσα δὲ τῷ φοβερῷ καὶ καταπληκτικῷ τῆς φωνῆς ἅπαν τὸ τοιοῦτον ὑπόδειγμα· φοβερωτέρα δὲ προϊοῦσα ἐγίνετο, ἀεὶ πρὸς τὸ καταπληκτικώτερον διὰ προσθήκης τὸν ἦχον αὐτῆς ἐπιτείνουσα. ἡ δὲ φωνὴ αὕτη ἔναρθρος ἦν, θείᾳ δυνάμει, δίχα τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, τοῦ ἀέρος διαρθροῦντος τὸν λόγον. ἦν δὲ ὁ λόγος οὐκ εἰκῇ διαρθρούμενος, ἀλλ' ἐνομοθέτει τὰ θεῖα διδάγματα. καὶ ἡ μὲν φωνὴ προϊοῦσα, διὰ ἐπιδόσεως ηὔξετο, καὶ ὑπερήχει ἑαυτὴν ἡ σάλπιγξ, ταῖς προλαβούσαις φωναῖς ἀεὶ τὰς ἐφεξῆς ὑπερβάλλουσα· ὁ δὲ λαὸς ἅπας ἥττων ἦν, ἢ ὥστε ἀνέχεσθαι τὸ φαινόμενόν τε καὶ ἀκουόμενον· διὸ καὶ κοινὴ παρὰ πάντων αἴτησις προσάγεται τῷ Μωϋσῇ, δι' ἐκείνου μεσιτευθῆναι τὸν νόμον· ὡς οὐκ ἀπιστήσοντος τοῦ λαοῦ, θεῖον εἶναι παράγγελμα, πᾶν ὅ,τι περ ἂν ᾖ παρ' ἐκείνου κατὰ τὴν ἄνωθεν διδασκαλίαν παραγγελλόμενον. πάλιν οὖν πρὸς τὴν ὑπώρειαν πάντων καταδραμόντων· μόνος ὑπελείφθη ὁ

A que depoſita mundus ad montem Sinai poſſet accedere: qui quidem mons ratione vtentibus ſolum illo tempore aditum præſtabat: neque his omnibus, ſed viris ſolummodo: nec viris etiam omnibus, ſed illis tantùm, qui diligenter à ſe omnem maculam expuliſſent. Studium autem omnibus erat non paruum, ne quid brutorum monti appropinquare paterentur. Quòd ſi fortè aliter acciderit, lapidibus obrui à populo ſtatutum erat, quicquid brutum iuxta montem apparuiſſet. His ita diſpoſitis, in ſereno die ſubitò
B tenebris mons circundatus fuit, & ignis è medio tenebrarum exiliens, ac totum vt videbatur montis tractum depaſcens, terrebat proſpicientes, fumo atque caligine omnia repleta: adducebat tamen ad montem populum Moyſes, quamuis ipſe quoque huiuſcemodi viſu timore perculſus ita erat, vt Iſraëlitas celare id minimè poſſet: ſed vel ipſius corporis motibus commotum ſe patefecit: nec enim tantùm per oculos, verumetiam per auditum terror animas inuadebat: cùm cœlitùs
C terrifica vox quædam in cuncta ſubiecta locorum ſpatia erumperet, cuius primus quidem impetus cuiuſuis auribus intolerabilis buccinæ ſonitum referebat; ſed omnem eiuſmodi exemplorum terrorem excedebat, quantóque magis progrediebatur, tanto terribiliorem ſonum edebat: vox autem illa fuit articulata. Nam aër abſque vocalibus inſtrumentis non inanem orationem, ſed ſignificantem diuina formabat virtute, quæ populo leges
D atque inſtituta ponebat. Quæ omnia cùm ferre populus non poſſet, impetrauit à Moyſe, vt à Deo ipſo mediante, lex ſibi traderetur, nec ſe quicquam retractaturum, ſed omnia ſicuti ab ipſo Deo per Moyſen ſibi tradita, crediturum aſſeruit: ita populus quidem ad ſubiecta montis loca relabitur. Moyſes verò ſolus in monte relictus,

contrà quàm cæteri homines pati ſolent, affectus eſt. Nam cùm cæteri omnes deſolati magis, in ſocietate minus timeant, ipſe derelictus ſolus audacior factus eſt. Vnde patuit, non vt timidum quendam perterritum in principio fuiſſe, ſed charitate timentis populi fuiſſe commotum. Quare cùm quaſi onus quoddam timorem populi depoſuerit, ac in ſeipſo factus eſſet, tunc etiam in ipſam caliginem audacter ingreditur. Itaque inter inuiſibilia verſatur, nec iam intuentibus apparet. Nam diuinæ initiationis adytum ingreſſus cum inuiſibili non conſpectus ipſe verſabatur, vt nos (vt arbitror) his geſtis inſtrueret, quòd oporteat ſi quis velit eſſe cum Deo, omnia hæc quæ videntur, contemnere, ac mentem ſuam ad inuiſibile atque incomprehenſibile, quaſi ad ſummitatem montis dirigere: ibique credere Deum eſſe, quò peruenire cogitatio non poteſt. Hac igitur in ſummitate montis conſtitutus Moyſes, diuina ſuſcipit mandata, quæ via doctrináque ſunt ad virtutem. Cuius caput eſt pietas, vt ſcilicet condecentes de Deo opiniones habeamus, quod omnem cognoſcibilem ſpeciem, omnéque ſuper excedat exemplum, nulli rei quæ cognoſcitur ſimilis. Iubet enim ad nullam rem, quæ comprehendi poſſit, reſpicere: nec iis ſimilem putare naturam, quæ ſuper omnia eſt, quæ comprehenſione cognoſcuntur: ſed eſſe quidem ipſam credere oportere: quanta verò, aut qualis, aut vnde, aut quomodo ſit, non eſſe quærendum, cùm eò peruenire humana ingenia nequeant. Ad pietatem autem etiam adduntur illa, quæ morum ſunt caſtigationes, in genere vel in parte diſtributa. In genere quidem, totam ſimpliciter iniuſtitiam propellit lex illa, quòd oporteat proximum amare, quo ſtabiliter conſtituto, neceſſariò ſequitur, nihil aduerſus proximum cuiquam eſſe faciendum. In parte verò, parentes colere, & à criminibus quæ diligenter enumerantur, cauere præcipit. Quibus legibus quaſi inſtructus ad ſublimiora tranſit myſteria, tabernaculo diuina ſibi virtute propoſito. Tabernaculum autem erat templum inaudita quadam varietate pul-

Exo.24.18

Exod. 20.

A Μωϋσῆς, τὸ ἐναντίον, ἢ ὅπερ οἱ πολλοὶ πάσχουσιν, ἐφ' ἑαυτοῦ δείξας. τῶν γὰρ ἄλλων ἀπόλμως ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν συμμετεχόντων, μᾶλλον θαρρούντων τὰ φοβερὰ, ὁ δὲ μονωθεὶς τῶν συνεστώτων θαρραλεώτερος ἦν. ὡς ἐκ τούτου δῆλον γενέσθαι, τὸ μὴ ἴδιον αὐτοῦ πάθος τὸν φόβον εἶναι, ᾧ κατ' ἀρχὰς συνηνέχθη· ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τοὺς καταπεπληγότας συμπάθειαν ταῦτα παθεῖν. ἐπεὶ γοῦν, οἷόν τινος ἄχθους, τῆς δειλίας τοῦ λαοῦ γυμνωθεὶς, ἐφ' ἑαυτοῦ ἦν· τότε καὶ αὐτὸς κατατολμᾷ τοῦ γνόφου· καὶ ἐντὸς τῶν ἀοράτων γίνεται, μηκέτι τοῖς ὁρῶσι φαινόμενος. B [πρὸς γὰρ τὸ ἄρρητον τῆς θείας μυσταγωγίας παραδυεὶς, ἐκεῖ τῷ ἀοράτῳ συνῆν, μὴ ὁρώμενος.] διδάσκων, οἶμαι, δι' ὧν ἐποίησεν, ὅτι δεῖ τὸν μέλλοντα συνεῖναι Θεῷ, ἐξελθεῖν πᾶν τὸ φαινόμενον, καὶ ἐπὶ τὸ ἀόρατόν τε καὶ ἀκατάληπτον, τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, οἷόν τινα ὄρους κορυφὴν ἀνατείναντα, ἐκεῖ πιστεύειν εἶναι τὸ θεῖον, ἐν ᾧ οὐκ ἐφικνεῖται ἡ κατανόησις. γενόμενος δὲ ἐν ἐκείνῳ, δέχεται τὰ θεῖα προστάγματα. ταῦτα δὲ ἦν, ἀρετῆς διδασκαλία· ἧς τὸ κεφάλαιον ἄρα ἐστὶν ἡ εὐσέβεια, καὶ τὸ τὰς πρεπούσας ὑπολήψεις περὶ C τῆς θείας φύσεως ἔχειν· ὡς ὑπέρκειται παντὸς γνωστικοῦ νοήματός τε καὶ ὑποδείγματος, οὐδενὶ τῶν γινωσκομένων ὁμοιουμένη. κελεύει γὰρ πρὸς μηδὲν τῶν καταλαμβανομένων ἐν ταῖς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεσι βλέπειν, μηδέ τινι τῶν ἐκ καταλήψεως γινωσκομένων ὁμοιοῦν τὴν τῆς παντὸς ὑπερκειμένην φύσιν· ἀλλὰ τὸ εἶναι πιστεύοντας, τὸ ποῖον, ἢ ὅσον, ἢ ὅθεν, ἢ ὅπως ἐστὶν, ἀζήτητον ἐᾶν, ὡς ἀνέφικτον. προστίθησι δὲ ὁ λόγος, καὶ ὅσα τῶν ἠθικῶν ἐστι κατορθώματα, γενικοῖς καὶ ἰδιάζουσι νόμοις τὴν διδασκαλίαν ποιούμενος. γενικῶς μὲν D γὰρ πάσης ἀδικίας ἀναιρετικὸς νόμος ἐστὶ· τὸ δεῖν ἀγαπητικῶς πρὸς τὸ ὁμόφυλον ἔχειν. οὗ κυρωθέντος, πάντως κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἕπεται· τὸ μηδὲν κακὸν μηδένα κατὰ τοῦ πέλας ἐργάζεσθαι. ἐν δὲ τοῖς καθ' ἕκαστον, ἥ τε παρὰ τοὺς γεγεννηκότας τιμὴ διηγόρευται, καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἀπηγορευμένων πλημμελημάτων ὑ-είθμηται. τούτοις δὲ τοῖς νόμοις οἱονεὶ προκαθαρθεὶς τὴν διάνοιαν, ἐπὶ τὴν τελεωτέραν μυσταγωγίαν παράγεται· σκηνῆς αὐτῷ τινος ἀθρόως ἐκ θείας δυνάμεως προδειχθείσης. ἡ δὲ σκηνὴ, ναὸς ἦν· ἐν δυσερμηνεύτῳ τινὶ ποικιλίᾳ τὸ κάλλος ἔχων.

προ-

προπύλαια, καὶ στῦλοι, καὶ παραπετάσματα, τράπεζα καὶ λυχνία, καὶ θυμιατήριον, θυσιαστήριόν τε καὶ ἱλαστήριον, καὶ τὸ ἐντὸς τῶν ἁγίων ἄδυτόν τε καὶ ἀνεπίβατον. ὧν ἁπάντων τό, τε κάλλος καὶ τὴν διάθεσιν, ὡς ἂν μήτι διαφύγοι τὴν μνήμην, καὶ τοῖς κάτω παραδειχθείη τὸ θαῦμα, οὐ γραφῇ παραδοῦναι ψιλῇ συμβουλεύεται, ἀλλὰ μιμήσασθαι διὰ τῆς ὑλικῆς κατασκευῆς τὴν ἄϋλον ἐκείνην δημιουργίαν, τὰς λαμπροτέρας τε καὶ φαιωτέρας ὕλας τῶν κατὰ τὴν γῆν εὑρισκομένων παραλαβόντα. ἐν οἷς πλείων μὲν ἦν ὁ χρυσὸς ἐν κύκλῳ περικεχυμένος τοῖς στύλοις· συμπαρελήφθη δὲ μετὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ ὁ ἄργυρος, τὰς κορυφὰς καὶ τὰς βάσεις τῶν στύλων δι' ἑαυτοῦ καλλωπίζων. ὡς ἄν, οἶμαι, τῷ διαλλάσσοντι τῆς χρόας ἑκατέρωθεν ὁ χρύσιος ἐνθεωρούμενος, πλέον ἐκλάμποι. ἔστι δὲ ὅπου καὶ ἡ τοῦ χαλκοῦ ὕλη χρήσιμος ἐνομίσθη, κεφαλὴ γινομένη καὶ βάσις τοῖς ἀργυροῖς τῶν κιόνων. καταπετάσματα δὲ καὶ παραπετάσματα, καὶ ὁ τοῦ ναοῦ περίβολος, καὶ ὁ τῶν στύλων ὑπερτεινόμενος ὄροφος, καταλλήλως πάντα διὰ τῆς ὑφαντικῆς ἐπιστήμης, ἐκ τῆς προσφόρου ἑκάστοις ὕλης, ἐπετελεῖτο. τοῖς μὲν γὰρ ἦν τῶν ὑφασμάτων ὑάκινθος ἡ βαφή, καὶ πορφύρα, καὶ τὸ πυραυγὲς τοῦ κοκκοβάφους ἐρυθήματος· τό, τε λαμπρὸν τῆς βύσσου, ἡ αὐτοφυής τε καὶ ἀνεπιτήδευτος ἰδέα. ἑτέροις δὲ λῖνον, καὶ ἄλλοις τρίχες, πρὸς τὰς τῶν ὑφασμάτων χρείας, παρελαμβάνοντο. ἦν δὲ ὅπου καὶ τὰ ἐρυθρὰ τῶν δερμάτων πρὸς τὴν τοῦ κατασκευάσματος ὥραν εὔθετα ἦν. καὶ ταῦτα μὲν, μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ὄρους κάθοδον, κατὰ τὸ ἐκτεθὲν αὐτῷ τῆς δημιουργίας ὑπόδειγμα, ὁ Μωϋσῆς διὰ τῶν ὑπουργούντων κατεσκευάσατο. τότε δὲ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀχειροποιήτῳ ναῷ γινόμενος, καὶ οἵῳ χρὴ τὸν ἱερέα κόσμῳ λαμπρύνεσθαι, τῶν ἀδύτων ἐπιβατεύοντα, νομοθετεῖται· τῆς τε εἴσωθεν περιβολῆς, καὶ τῆς φαινομένης, τὰ καθ' ἕκαστον τοῦ λόγου νομοθετήσαντος. ἀρχὴ δὲ τῆς τῶν ἐσθημάτων περιβολῆς, οὐ τὸ κρύφιον, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον γάρ. ἐπωμίδες ἐκ διαφόρου πεποικιλμέναι βαφῆς, δι' ὧν τό, τε καταπέτασμα τὴν κατασκευὴν εἶχε, καὶ χρυσῷ νήματι τὸ πλέον ἔχουσαι. πόρπαι καθ' ἑκάτερον μέρος, αἱ τὰς ἐπωμίδας συνέχουσαι, σμαράγδους ἐν κύκλῳ διὰ χρυσοῦ περισφίγγουσαι. κόσμος δὲ τοῖς λίθοις ἐκ μὲν φύσεως ἦν ἡ αὐγή, χλοεράς τινας ἀκτῖνας ἐφ' ἑαυτῆς ἀποστίλβουσα· ἐκ δὲ τῆς τέχνης, τὸ ἐκ τῶν γλυφίδων θαῦμα.

cherrimum, propylæa, colũnę, cortinæ, menſa & candelabrũ, & thuribulum, altare ac propitiatoriũ, & quod intra ſanctum eſt adytum impenetrabile & inacceſſum. Quorũ omnium diſpoſitionem ac pulchritudinem, partim ne memoriam fugiat, partim etiam poſteris miraculum ſubaperiat, non picturæ tradere, ſed materiali ædificatione immateriale illud exemplar diuino conſilio ſplendidis acceptis materiis imitari compellitur. Fuit igitur plurimum aurum in columnis circumfuſum, & cum auro argentum cacumina & baſes eorum exornabat, vt varietate coloris, ſicuti arbitror, magis fulgerent. Sed æris quoque materia non inutilis viſa eſt: capita enim & baſes columnarum ex ære factæ ſunt. Cortinæ porrò atque tentoria, totiúſque templi ſeptum, & ſuper columnas extenſum tectum, omnia per textoriam artem conuenientẽ ſingulis attributa materia conficiebantur. Aliis ex hyacintho, & purpura erat tinctura, & igneus cocci rubor, ſplendor quoque byſſi natura ipſa perductus ac ſine arte confectus color. In aliis linum, in aliis pili, prout texturæ vſus petebat, aſſumebantur. Sed rubricatæ quoque pelles nonnunquam acceptæ ſunt. Verùm hæc poſteaquam de monte deſcendit, per miniſtros ſecundùm expoſitum ſibi exemplar opificij Moyſes conſtruxit. Tunc autem cùm in illo adhuc abſque manu conſtituto templo eſſet, quibus ſacerdos veſtibus, quando in templi penetralia intrandum erat, vteretur, de interiore ſimul atque exteriore amictu leges accipit, initium non ab interiore, ſed ab exteriore faciente ſermone: ſuperhumeralia variis coloribus, ex iis rebus ex quibus velum contextum erat, atque inſuper auro diſtincta fuerunt. Vncinos quoque quibus ſuperhumeralia connectũtur, fecit, & catenula ſmaragdos in circulum auro connectentes. Hi lapides tum natura virides atque fulgentes, tum ſculptura mirabiles videbãtur:

Exod. 36.

nec ad ſimulachrorum figuram aliquam ſculptura tendebat. Sed patriarcharum nomina ſex in ſingulis lapidibus erant impreſſa: ex his ad anteriorem partem vncini quidam dependebant, & complicatæ catenæ in ſe permutatim in quendam numerum connexæ atque rhythmum, in modum retis à fibulis ex vtraque parte deſuper ab vncinis extenſæ, vt magis connexio præfulgeret. In his erat ex auro fabricatus ille ornatus pectoris, in quo diuerſi patriarcharum numero lapides tres in ſingulis ordinibus, ordines quatuor fuerunt, tribuum nomina litteris exprimentes. In his erat tunica intra ſuper humeralia ad talos à ceruicibus delapſa, fimbriarum appendiculis concinnè ornata: in his erat inferior limbus, non texturæ varietate ſolùm, verumetiam aureis appendiculis pulcherrimus. Hæc autem erant aurea tintinnabula, pomáque punica viciſſim dictum limbum ambiunt: tum capitis vitta, quæ tota fuit hyacinthina, & lamina pontificis imminens fronti ex auro puriſſimo, ineffabilibus literis quibuſdam exarata, & cingulum quo circumfuſus amictus ſtringebatur, & ornatus occultior: ac cætera omnia quæ per ænigmata in amictus ſpecie ſacerdotalem oſtendunt virtutem. Hęc cùm inuiſibili iſtâ amictus caligine à Deo ipſo perdoctus, maiórque ſeipſo hac affectus eſſet arcana doctrina, deſcendit à monte ad ſuos, vt eos eandem diſciplinam doceret, & leges eis proponeret, & templum, ſacerdotium, & quod in monte fuerat illi ante monſtratum exemplar. Ferebat enim manibus tabulas ſacras, quæ diuinum inuentum ac donum erant, nec humano auxilio vt producerentur indiguerant: ſed ipſius Dei opus vtrumque fuit tam materia, quam litteræ in ipſa impreſſæ: verum populus qui ante quam legiſlator deſcēderet ad idololatriam defecerat, hoc munus impediuit.

A οὔτι γε πρὸς εἰδώλων τινῶν χαρακτῆρα τῆς τέχνης τὴν γλυφὴν ἐντεμούσης· ἀλλὰ τὰ ὀνόματα τῶν πατριαρχῶν ἓξ καθ' ἕκαστον τοῖς λίθοις ἐγκεχαραγμένα, κόσμος ἐγίνετο. τά, τε ἀπηρτημένα τούτων ἀσπίδια κατὰ τὸ ἔμπροσθεν μέρος, αἵ τε διαπλοκαὶ σειραὶ δι' ἀλλήλων ἐναλλὰξ, κατά τινα ῥυθμὸν, δικτυοειδῶς πεπλεγμέναι, καὶ ἀπὸ τῆς πόρπης καθ' ἑκάτερον μέρος ἄνωθεν καθειμέναι τῶν ἀσπιδίων· ὡς ἂν, οἶμαι, πλέον ἡ τῆς πλοκῆς ὥρα διαλάμποι, τῷ ὑποκειμένῳ λαμπρυνομένη. ὅ, τε χρυσότευκτος ἐκεῖνος κόσμος, ὁ τῷ στήθει περιβεβλημένος,

B ἐν ᾧ λίθοι τινὲς ἐκ διαφόρων γενῶν τοῖς πατριάρχαις ἰσάριθμοι· τετραχῇ τῶν στίχων διακεκριμένων, τρεῖς καθ' ἕκαστον στίχον ἐγκεκροτημένοι, τοὺς ἐπωνύμους τῶν φυλῶν ἐφ' ἑαυτῶν δεικνῶντες τοῖς γράμμασιν. ὅ, τε ὑποδύτης ἔνδον τῆς ἐπωμίδος, ἐξ αὐχένος εἰς ἄχρους πόδας διήκων, τοῖς τῶν κοσύμβων ἀπηρτήμασιν εὐπρεπῶς κατακοσμημένος. τό, τε κάτω κράσπεδον, οὐ μόνον ἐκ τῆς ὑφαντικῆς ποικιλίας εἰς κάλλος ἐξησκημένον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐκ χρυσοῦ ἀπηρτημάτων. ταῦτα

C δὲ ἦν, κώδωνες χρύσεοι καὶ ῥοΐσκοι, ἐκ παραλλήλου τὸ κάτω κράσπεδον ἀπειληφότες. ἥ, τε αὖ τῆς κεφαλῆς ταινία, ὑακινθίνη πᾶσα. καὶ τὸ προμετωπίδιον πέταλον, ἐξ ἀκηράτου χρυσοῦ, ἀπορρήτῳ τινὶ χαρακτῆρι κεχαραγμένον. καὶ ζώνη, ἡ τὸ κεχυμένον τῆς περιβολῆς περιστέλλουσα. καὶ ὁ τῶν κρυφίων κόσμος. καὶ πάντα ὅσα δι' αἰνιγμάτων, ἐν εἴδει περιβολῆς, περὶ ἱερατικῆς ἀρετῆς ἐκπαιδεύεται. ἐπεὶ δὲ τὰ τοιαῦτα, τῷ ἀοράτῳ ἐκείνῳ περισχεθεὶς γνόφῳ, ἐν τῇ ἀπορρήτῳ τοῦ Θεοῦ διδασκαλίᾳ ἐξεπαιδεύθη· μείζων ἑαυτοῦ

D κατασταθεὶς τῇ προσθήκῃ τῶν μυστικῶν μαθημάτων. οὕτως ἐκ τοῦ γνόφου πάλιν ἀναδὺς, πρὸς τὸ ὁμόφυλον κάτεισι, κοινωνήσων αὐτοῖς τῶν ἐν τῇ θεοφανείᾳ παραδειχθέντων αὐτῷ θαυμάτων, καὶ τοὺς νόμους παραθησόμενος, καὶ τὸν ναὸν, καὶ τὴν ἱερωσύνην, κατὰ τὸ προδειχθὲν αὐτῷ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπόδειγμα, τῷ λαῷ καταστήσων· ἔφερε δὲ καὶ τὰς ἱερὰς πλάκας διὰ χειρὸς, αἳ θεῖον εὕρημα καὶ δῶρον ἦσαν, οὐδεμιᾶς συνεργίας εἰς τὸ γενέσθαι προσδεηθεῖσαι· ἀλλ' ἔργον Θεοῦ ἐπίσης ἑκάτερα ἦν, ἥ, τε ὕλη, καὶ τὰ ἐπὶ ταύτῃ χαράγματα. ἀλλ' ἐκώλυσε τὴν χάριν ὁ λαὸς, πρὶν ἐπιστῆναι τὸν νομοθέτην, εἰς εἰδωλολατρείαν ἀφηνιάσας. ἐπειδὴ γὰρ χρόνος τῷ Μωϋσῇ τις οὐ βραχὺς διετρίβετο, τῇ πρὸς Θεὸν ὁμιλίᾳ διὰ τῆς θείας ἐκείνης μυσταγωγίας ἀπασχολάζοντι.

A καὶ ἦν ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις καὶ τοσαύταις νυξὶ τῆς ἀϊδίου ἐκείνης ζωῆς ὑπὸ τὸν γνόφον μετέχων, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως ἔξω γινόμενος· οὐ γὰρ ἐπιδεηθεὶς κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον εἰς τὸ σῶμα τροφῆς· τότε, ὥσπερ τι μειράκιον, ὁ λαὸς τοῦ τοῦ παιδαγωγοῦντος ὄψεων ἔξω γινόμενος, δυσηνίοις ὁρμαῖς εἰς ἀταξίαν ἐκφέρεται. καὶ συστὰς ἐπὶ τὸν Ἀαρών, ἀνάγκην ἐπάγει τῷ ἱερεῖ, τῆς εἰδωλολατρείας αὐτοῖς καθηγήσασθαι. καὶ γενομένου τοῦ εἰδώλου ἐκ χρυσίου τῆς ὕλης (μόσχος δὲ τὸ εἴδωλον ἦν·) οἱ μὲν ἐπηγάλλοντο τῷ ἀσεβήματι· ὁ δὲ Μωϋσῆς κατ' αὐτοὺς ἤδη γινόμενος, συντρίβει B τὰς πλάκας, ἃς θεόθεν ἐκόμιζεν· ὡς ἂν τοῦ πλημμελήματος ἀξίαν τὴν τιμωρίαν ὑπόσχοιεν, τῆς θεοδόχου χάριτος ἀμοιρήσαντες. εἶτα τῷ ἐμφυλίῳ αἵματι διὰ τῶν Λευιτῶν καθαρεύσας τὸ ἄγος, καὶ τῷ ἰδίῳ θυμῷ, τῷ κατὰ τῶν πεπλημμεληκότων, τὸ θεῖον ἱλεωσάμενος, τότε, εἴδωλον ἐξαφανίσας· οὕτω πάλιν ἐν τεσσαράκοντα ἡμερῶν προσεδρείᾳ τὰς πλάκας κομίζεται. ὧν ἡ γραφὴ μὲν, ἐκ θείας δυνάμεως ἦν· ἡ δὲ ὕλη, διὰ τῆς Μωϋσέως ἐξησκήθη χειρός. ταύτας κομίζεται πάλιν, ἐκβὰς τὴν φύσιν ἐν τῷ τοσούτῳ τῶν ἡμε- C ρῶν ἀριθμῷ, ἄλλον τινὰ τρόπον, καὶ οὐ κατὰ τὸν νενομισμένον ἡμῖν, βιοτεύων· οὐδὲν τῶν ὑποστηριζόντων διὰ τῆς τροφῆς τὸ τῆς φύσεως ἐνδεὲς τῷ ἰδίῳ σώματι προσδεξάμενος. καὶ οὕτως αὐτοῖς τήν τε σκηνὴν ἐπήξατο, καὶ τὰ νόμιμα παρέστησε), τὴν ἱερωσύνην, κατὰ τὴν γενομένην αὐτῷ θεόθεν διδασκαλίαν καταστησάμενος. καὶ ἐπεὶ πάντα, κατὰ τὴν θείαν ὑφήγησιν, διὰ τῆς ὑλικῆς δημιουργίας κατεσκευάσατο· τὴν σκηνὴν, τὰ περιπύλαια, τὰ ἐντὸς πάντα, τὰ θυμιατήρια. θυσιαστή- D ριον, λυχνίαν, παραπετάσματα τὸ τῶν ἀδύτων ἐντὸς ἱλαστήριον, τὸν τῆς ἱερωσύνης κόσμον. τὸ μύρον· τὰς διαφόρους ἱερουργίας, τὰ καθάρσια, τὰ χαριστήρια, τὰ τῶν κακῶν ἀποτρόπαια, τὰ ἐν τοῖς πλημμεληθεῖσιν ἱλεωτήρια, πάντα, κατὰ τὸν δέοντα τρόπον, ἐν αὐτοῖς διατάξας· ἐκίνησεν ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις τὸν φθόνον καθ' ἑαυτοῦ, τὸ συγγενὲς τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἀρρώστημα· ὡς καὶ τὸν Ἀαρὼν τῆς τιμῆς τῆς ἱερωσύνης τιμώμενον, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Μαριὰμ, ζηλοτυπίᾳ τινὶ γυναικωδεστέρᾳ πρὸς τὴν γενομένην αὐτῷ θεόθεν τιμὴν ὑποκινηθεῖσαν, φθέγξασθαί τι τοιοῦτον, ἐφ' ᾧ παρεκινήθη τὸ θεῖον εἰς τὴν τοῦ πλημμελήματος κόλασιν. ἔνθα δὴ καὶ πλέον τι θαυμάζειν ἄξιον τῆς ἀνεξικακίας τὸν Μωϋσέα, ὅτι τοῦ Θεοῦ τὴν ἄλογον βασκανίαν τοῦ γενναίου κολάζοντος, ἰσχυροτέραν τὴν φύσιν τῆς ὀργῆς ποιησάμενος,

Nam cùm quadraginta diebus ac noctibus nullius indigens rei, quibus hoc corpus ſuſtentatur, immortali vita ſub illa caligine Moyſes viueret, quaſi pueri, cùm pedagogi non adſunt, ſic populus aduerſus Aaron concitatus, impulit eum, vt ad ſimulachrum aureum adorandum dux eis fieret: ſimulachrum autem vitulus erat. Quare offenſus Moyſes perrupit tabulas, ne in homines indignos tanta res deueniret: deinde Leuitis adminiſtrantibus, tribulium ſanguine ſcelus expiauit, ſimulachrum contriuit, cúmque ſua iracundia, qua in eos qui peccarant, exarſerat, Deum propitium reddidiſſet, ita rurſus quadraginta dierum ſpatio tabulas à Deo impetrauit: quas ipſe quidem compoſuit, Deus autem perſcripſit. Has rurſus accipit cum naturam in tanto dierum numero exceſſiſſet, alia quadam ratione nobiſque inſolita vitam traducens, dum nihil eorum, quæ naturam deficientem cibo ſuſtentant, in ſuo corpore admiſit. Sic igitur illis tabernaculum ædificauit, & legis præcepta tradidit, conſtituto pro inſpirata ſibi diuinitùs doctrina ſacerdotio, & poſtquam omnia prout à Deo monitus erat, materiali opificio perfecit, tabernaculum, veſtibula, cuncta interiora, thuribula, altare, candelabrum, vela propitiatorium in adytis, ſacerdotij ornatum varium, ſacrificiorum modum, alium in purgationem, alium in agendis gratiis, alium ad auertenda mala imminentia, alium ad expianda peccata. Hæc omnia poſtquam optimè perfecit atque conſtituit, ſuorum perpeſſus inuidiam eſt, quod vitium humanæ naturæ innatum eſt: ſic vt & Aaron, qui ſacerdotali fuerat honore decoratus & ſoror eius Maria zelotypia quadam muliebri commota ob delatum illi honorem à Deo quippiam proloquuti fuerint, quo diuina ira commota velocem intulit punitionem. qua in re mirabilis clementia, inauditáque manſuetudo Moyſi viſa eſt. Non enim ſolùm iratus inuidenti non fuit,

Exod.32.

Exo.34. 25.et 26.

Num.12.

ſed Deum etiam orationibus ſorori
Exod.16. propitium reddidit. Cum verò multitudo voluptate victa carnes edere deſideraret, meliúſque ſe in Ægypto vixiſſe, vbi carnibus abundabat, quàm cœleſti cibo in deſerto prædicaret, tunc Deo Moyſes rem commiſit. Deus verò mira multitudine aues per ſtatiua Iudæorum circumuolantes gregatim ſic immiſit, vt aucupium eſſet facillimum. Quarum carnium nimium repleti, in morbos deciderunt, mortuíque non pauci fuerunt: quæ res reſiduis exemplo ad modeſtiam fuit.
Num. 13. 14. Exploratores deinde ad promiſſionis terram mittuntur, qui reuerſi non idem omnes, ſed multi penè impoſſibilem eſſe tranſitum nuntiauerunt. Vnde rurſus multitudo aduerſus Moyſen commota fuit, multíque deſperarunt ſe poſſe illuc peruenire: qui omnes diuino iudicio condemnati, ea pœna mulctati ſunt, vt promiſſam ſibi regionem non viderent. Proficiſcentes autem per deſertum, cùm rurſus aquæ penuria premerentur, nec vllam
Num.20. miraculorum Dei tenerent memoriam, tam aduerſus Deum, quàm aduerſus Moyſen impiè conclamabant: Sic vt Moyſes quoque viſus fuerit vna cum populi incredulitate impegiſſe. verumtamen ex acrotomo illo lapide rurſus fontes aquarum mirè produxit. Cùm autem rurſus illis ciborum voluptas gulæ cupiditatem excitaſſet, & nullis rebus ad vitam ſuſtentandam neceſſariis deſtituti, Ægyptiacas epulas expetiiſſent, more iuuenum petulanter ſe gerentium flagellis caſtigantur. Quamobrem ſerpentes venenoſis morſibus diuinitùs eis immiſſi: cúmque plures hoc modo indies perirent, diuino nixus conſilio Moyſes, æs in ſerpentis confudit figuram, quam in tumulo quodam impoſuit: iuſ-

A τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς ἱλεώσατο. τοῦ δὲ πλήθους πάλιν εἰς ἀταξίαν τραπέντος (ἦγεν δὲ τῆς πλημμελείας ἡ τῆς κατὰ γαστέρα ἡδονῆς ἀμετρία, οἷς οὐκ ἤρκει τὸ ζῆν ὑγιεινῶς τε καὶ ἀλύπως ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐπιρρεούσης τροφῆς· ἀλλ' ἡ τῶν σαρκῶν ἐπιθυμία, καὶ ὁ τῆς κρεωβορίας πόθος, προτιμοτέραν ἐποίει τῶν παρόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν τὴν παρ' Αἰγυπτίοις δουλείαν) ὁ μὲν κοινοῦται τῷ Θεῷ περὶ τοῦ κατασκήψαντος ἐν αὐτοῖς πάθους· ὁ δὲ παιδεύει, τὸ μὴ δεῖν οὕτως ἔχειν, διὰ τοῦ δοῦναι τυχεῖν ὧν ἐφίεντο, ὀρνέων τι πλῆθος, πρόσγειον ποιουμένων τὴν πτῆσιν, ἐφεὶς τῷ στρατοπέδῳ νεφηδόν, καὶ κατ' ἀγέλας ἐφίπτασθαι. ἐφ' ὧν ἡ εὐκο-
B λία τῆς ἄγρας, εἰς κόρον τὴν τῶν κρεῶν ἐπιθυμίαν προήγαγεν. ἡ δὲ ἀμετρία τῆς βρώσεως, ἀθρόως αὐτοῖς τὰς τῶν σωμάτων κράσεις εἰς φθοροποιοὺς χυμοὺς μετεσκεύασε, καὶ ἡ πλησμονὴ αὐτοῖς εἰς νόσον καὶ θάνατον ἔληξεν. ὧν τὸ ὑπόδειγμα αὐτοῖς τε ἐκείνοις, καὶ τοῖς πρὸς ἐκείνους ὁρῶσιν, ἱκανὸν πρὸς σωφροσύνην ἐγένετο. εἶτα κατάσκοποι παρ' αὐτοῦ πέμπονται τῆς χώρας ἐκείνης, ἣ κατὰ θείαν αὐτοῖς ἐπαγγελίαν ἐν ἐλπίσιν ἦν τῆς οἰκήσεως. τούτων δὲ μὴ πάντων τἀληθῆ καταγγειλάντων, ἀλλά τινων τὰ ψευδῆ καὶ σκυθρωπὰ μηνυσάντων· πάλιν ὁ λαὸς δι' ὀργῆς ἐποιεῖτο τὸν
C Μωϋσέα. ὁ δὲ Θεὸς τοὺς ἀπελπίσαντας τῆς θείας συμμαχίαν, τὸ μὴ ἰδεῖν τὴν ἐπηγγελμένην αὐτοῖς χώραν, καταδικάζει. προϊόντων δὲ διὰ τῆς ἐρήμου, πάλιν αὐτοῖς ἐπιλιπόντος τοῦ ὕδατος, καὶ ἡ μνήμη τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως συνεπέλειψεν. οὐ γὰρ τῷ προλαβόντι παρὰ τὴν πέτραν θαύματι, τὸ μηδὲ νῦν αὐτοῖς ἐνδεῆσαι τὴν χρείαν ἐπίστευσαν· ἀλλ' ἀποστάντες τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδων, κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Μωϋσέως ταῖς λοιδορίαις ἐχώρουν· ὡς καὶ τὸν Μωϋσέα δόξαι τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ λαοῦ
D συνοκλάσαι, πλὴν πάλιν αὐτοῖς θαυματοποιῆσαι τὴν ἀκρότομον ἐκείνην πέτραν εἰς ὑδάτων φύσιν μεταβαλόντα. ὡς δὲ πάλιν αὐτοῖς ἡ ἀνδραποδώδης τῶν ἐδωδίμων ἡδονὴ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γαστριμαργίας ἐπήγειρε, καὶ τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων οὐδενὸς ὑστερούμενοι, τὸν Αἰγύπτιον κόρον ὠνειροπόλουν· κατὰ τοὺς ἀνακτῶντας τῶν νέων, σφοδροτέραις παιδαγωγοῦνται ταῖς μάστιξιν· ὄφεων αὐτοῖς κατὰ τὴν παρεμβολὴν θανατηφόρον ἰὸν ἐμβαλόντων διὰ τοῦ δήγματος. ἐπαλλήλου δὲ γινομένης ἐκ τῶν θηρίων τῆς ἀπωλείας· θείᾳ συμβουλῇ παρορμηθεὶς ὁ νομοθέτης, χαλκὸν ἐν ὁμοιώματι ὄφεως χέας, ὑπερφαίνεσθαι τοῦ στρατοπέδου παντός, ἐπί τινος ὕψους, ἐποίησε. καὶ οὕτως ἔστησεν ἐν τῷ λαῷ τὴν ἐκ τῶν θηρίων φθοράν.

ὁ γὰρ πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ ὄφεως τὴν ἐν τῷ χαλκῷ βλέπων, οὐδὲν ἐδεδοίκει τοῦ ὄντως ὄφεως τὸ ἀληθινὸν δῆγμα· ὁ ἐξ ἀντιπαθείας τινὸς ἀπορρήτου τῆς ὄψεως τὸν ἰὸν ἀμβλυνούσης. πάλιν αὐτῷ περὶ τῆς ἡγεμονίας ἐπαναστάσεως ἐκ τοῦ λαοῦ γενομένης, καὶ πρὸς τὴν ἱερωσύνην εἰς ἑαυτοὺς μεταστῆσαι βιαζομένων· ὁ μὲν ἱκέτης τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν ἐξαμαρτανόντων ἐγίνετο· τὸ δὲ δίκαιον τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως, τῆς τοῦ Μωϋσέως πρὸς τὸ ὁμόφυλον συμπαθείας ἰσχυρότερον ἦν. χάσμα τε γὰρ ἡ γῆ διαχοῦσα, θείῳ θελήματι, πάλιν πρὸς ἑαυτὴν συμπίπτει, ἔνδον ἀπολαβοῦσα πανγενεὶ πάντας τοὺς τῇ ἀρχῇ τοῦ Μωϋσέως ἀντιπαρεξάγοντας. οἱ δὲ περὶ τῆς ἱερωσύνης λυσσήσαντες, πυρὶ καταφλεχθέντες περὶ διακοσίους τε καὶ πεντήκοντα, τῷ καθ' ἑαυτοὺς πάθει σωφρονίζουσι τὸ ὁμόφυλον. ὡς δ' ἂν μᾶλλον πεισθεῖεν οἱ ἄνθρωποι, θεόθεν παραγίνεσθαι τῆς ἱερωσύνης τὴν χάριν τοῖς ἀξιουμένοις, ῥάβδους ἐξ ἑκάστης φυλῆς παρὰ τῶν ἐξεχόντων κομίζει, γράμμασιν ἰδίοις ἑκάστου κατασημηνάμενος τὸν δεδωκότα, ἐν αἷς ἦν καὶ ἡ Ἀαρὼν τοῦ ἱερέως. ταύτας δὲ προθεὶς τῷ ναῷ, διὰ τούτων φανερὰν τῷ λαῷ τὴν περὶ τῆς ἱερωσύνης τοῦ Θεοῦ ψῆφον. μόνη γὰρ ἐκ πασῶν ἡ τοῦ Ἀαρὼν ῥάβδος ἐβλάστησε, καὶ τὸν ἐκ τοῦ ξύλου καρπὸν (κάρυον δὲ ἦν ὁ καρπὸς) ἐξέφυσέ τε καὶ ἐτελείωσεν. ὃ δὴ μέγιστον καὶ τοῖς ἀπίστοις ἔδοξε θαῦμα, πῶς τὸ ἄφλοιον καὶ περιεξεσμένον, καὶ ἄριζον ἀθρόως παιδευθὲν, τὰ τῶν ἐρριζωμένων ἐνήργησεν, ἀντὶ γῆς καὶ φλοιοῦ καὶ ἰκμάδος καὶ ῥίζης καὶ χλόης τῆς θείας δυνάμεως γενομένης τῷ ξύλῳ. ἐπὶ τούτοις δι' ἀλλοφύλων ἐθνῶν τὸν στρατὸν ἄγων, ἀπώμοτον ποιεῖται τὸ ἀρούραις αὐτῶν καὶ ταῖς ἀμπέλοις τὸν λαὸν συγχωρῆσαι τὴν δίοδον, ἀλλὰ φυλάξαι τὴν βασιλικὴν ὁδὸν, μήτε εἰς δεξιὰ, μήτε εἰς ἀριστερὰ ἀποκλίναντα. τῶν δὲ πολεμίων οὐδὲ ἐπὶ τούτοις εἰρηνευόντων, μάχῃ καταγωνισάμενος τὸ ἀντίπαλον, ἐκράτησε γὰρ τῆς προόδου. εἶτά τις Βαλὰκ μείζονος ἔθνους τὴν ἡγεμονίαν ἔχων (Μαδιανῖται δὲ τῷ ἔθνει τοὔνομα) πρὸς τὸ πάθος τῶν προαπωλεκότων καταπλαγεὶς, καὶ ὅσον οὔπω τὰ ἴσα παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν πείσεσθαι προσδοκήσας ἐπάγεται πρὸς συμμαχίαν ὅπλων μὲν καὶ σωμάτων βοήθειαν οὐδεμίαν, περίεργον δὲ μαγγανείαν, διά τινος Βαλαὰμ, ὃς ταῦτα δεινὸς ἐποιεῖτο εἶναι. καὶ παρὰ τῶν κεχρημένων αὐτῷ ἔχειν τινὰ πρὸς τὰς τοιαύτας σπουδὰς δύναμιν ἐπιστεύετο. ᾧ τέχνη μὲν ἦν οἰωνιστική,

A ſitque, vt quicumque ſerpentis morſu laborarent, in æreum ſerpentem aſpicerent, atque ita peſtiferum ex morſu ſerpentum morbum fugauit. Immittebantur enim ex viſu quaſi antidota quędam in corpus, quod ſerpentium venena imbecilliora reddebat, quàm vt poſſent homines occidere. Ruſus populo in eum ſeditione inſurgente, ac nonnullis in ſeipſos transferre ſacerdotalem dignitatem conantibus, Moyſes quidem pro peccantibus orabat: Deus verò non vt ille orabat, ſed vt iuſtum erat, hiatu terræ omnes ſeditioſos qui (Num. 16.)
B in Moyſen inſurrexerunt, abſorpſit. Qui autem ſacerdotij cupiditate exarſerunt, igne cremati circiter ducenti & quinquaginta, exemplo ſuo cæteros tribules ſuos ad ſanam mentem reduxerunt. Verùm vt crederent, non ab hominibus, ſed à Deo ſacerdotij gratiam concedi, virga litteris à quo eſſet ablata ſignificante, per vnamquamque tribum aſſumpta eſt, quas in templo Moyſes apposuit: ac poſtero die ſententiam de ſacerdotio Dei omnibus oſtendit: ſola enim Aaron virga floruit, fructumque edidit. Nux autem erat fructus. Quod (Num. 17.)
C quidem miraculũ etiam infidelibus maximum omnium viſum eſt, ſtupentibus ſcilicet quomodo ſiccum ac leuigatum lignum, tam paruo temporis ſpatio arboris naturam ſuſcepit atque perfecit. Nam pro vligine terræ, pro cortice, pro humore, pro radicibus & ramis diuina virtus ei ſuffecit. Procedebat deinde vlterius cum populo Moyſes, edixitque regiam (vt dicitur) viam eſſe cuſtodiendam, ne videlicet ad dexteram vel ſiniſtram declinarent, néve quicquam habitantium ea loca arriperent. (Num. 21. 22.)
D Coloni autem locorum parum his contenti à tranſitu prohibebant, ſed pugna victi conceſſerunt inuiti, quod ſponte dare noluerant. Poſthæc Balach Madiamitarum gentis magnæ princeps, eorum qui ante deleti fuerant exemplo perterritus, & iamiam ſe paribus damnis ab Iſraëlitis affectum iri expectans, non ab aliis armorum, vel copiarum: ſed à Balaam augure quodam, (Num. 22. 23. & 24.)

qui magicis artibus ac dæmonum inuocatione claruerat, famáque de ipſo erat, ſæpius ciuitatibus etiam ingentibus ſuis artibus nocuiſſe, auxilium petiit. Is cùm ad regem Balach iter faceret, aſinæ voce non proſperam eam ſibi viam fore inſtruitur, & viſione quadam quid faciundum eſſet, didicit, ac demum infirmiores ſenſit eſſe maleficias illas præſtigias, quàm vt poſſent illis, quibus auxilium ferebat Deus, aliquod damnum inferre; ſed pro dæmonum furore diuino afflatu impulſus tales emiſit voces, vt è contra imminentis proſperi ſucceſſus illius populi eſſent prophetiæ. Ex quo enim ſuis artibus ne noceret, impeditus eſt, diuinæ virtutis ſenſum accepit, & vaticinandi arte neglecta, diuinæ voluntatis ſe interpretem & internuntium exhibet. Ita natio vincitur alienigenarum: ſed populus in bello victor, non parua ex parte luxuria vincitur. Tunc Phinees zelo
Num. 25. virtutis vno ictu tam Iudæum, quàm alienigenam mulierem in ipſo impudico actu confodit: quo facto diuina in eos qui peccauerunt, ira ceſſauit.
Num. 27. His ita geſtis aſcendit in altum Moy-
Deut. 34. 7 ſes montem, & procul repromiſſam maioribus ſuis terram ſpeculatus humanam vitam exuit, ita vt nihil in terris huius migrationis ſuæ ſignum aut monumentum in ſepulchris relinqueret. Mirum autem eſt, quòd nec formæ, nec pulchritudinis ſuæ quicquam, nec ex facie ſua reſplendentem gratiam, nec oculorum aciem, vel temporum quibus cum hominibus erat, ſpatia vel labores comminuerant, ſed vno eodémque modo virtutes corporis atque ſenſuum in eo ſemper viguerunt. Hæc quidem ſunt, quæ de illo viro ab hiſtoria diuina percipimus, quæ curſim narrata iam tempus eſt propoſito noſtro accommodare, vt videamus veteris ſcripturę hiſtoriam ad perfectam vitam multum conducere.

A δαιμόνων δέ τινι συνεργείᾳ χαλεπὸς ἦν, ἐπάγων τοῖς ἀνθρώποις περιεργοτέρᾳ τινὶ δυνάμει τὰ ἀνήκεστα. ὃς τοῖς ἀπάγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν βασιλέα τοῦ ἔθνους ἑπόμενος, τῇ φωνῇ τῆς ὄνου τὸ μὴ αἴσιον αὐτῷ τὴν ὁδὸν εἶναι διδάσκεται. εἶτα διά τινος ἐμφανείας τὸ πρακτέον μαθὼν, ἀσθενεστέραν εὗρε τὴν κακοποιὸν μαγγανείαν τοῦ βλάβην τινὰ τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχουμένοις προστρίψασθαι. ἀντὶ δὲ τῆς τῶν δαιμόνων ἐνεργείας ἐκ θείας ἐπιπνοίας ἔνθους γενόμενος, ἐφθέγξατο φωνὰς τοιαύτας, ὡς προφητείαν ἄντικρυς εἶναι
B τῶν εἰς ὕστερον πρὸς τὸ κρεῖσσον ἐκβησομένων. δι' ὧν γὰρ ἐκωλύθη πρὸς τὸ κακὸν ἐνεργῆσαι τῇ τέχνῃ, διὰ τούτων τῆς θείας δυνάμεως ἐν αἰσθήσει γενόμενος, χαίρειν ἐάσας τὴν μαντικὴν, ὑποφητεύει τῷ θείῳ θελήματι. καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ μὲν ἔθνος τῶν ἀλλοφύλων ἐντρίβεται, ἐπικρατεστέρου τοῦ λαοῦ κατὰ τὸν πόλεμον γεγονότος. ἡττηθέντος δὲ μετὰ ταῦτα τοῦ τῆς ἀκολασίας πάθους ἐν ταῖς αἰχμαλώτοις, ὅτε τοῦ Φινεὲς τοὺς ἐν ἀτιμίᾳ συμπλακέντας μιᾷ πληγῇ διελάσαντος,
C παύσασθαι ἔσχε τοῦ Θεοῦ ἡ κατὰ τῶν λελυσσηκότων πρὸς τὰς ἀθέσμους μίξεις ὀργή· τότε ἀναβὰς ἐπί τι ὄρος ὑψηλὸν ὁ νομοθέτης, καὶ πόρρωθεν τὴν χώραν κατασκεψάμενος, ἣ διὰ τῆς θείας ἐπαγγελίας τῆς πρὸς τοὺς πατέρας γεγενημένης τῷ Ἰσραὴλ προεσπούδαστο· μεθίσταται τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, οὐδὲν ἐν τῇ γῇ σημεῖον, οὐδὲ μνημόσυνον, τῆς ἑαυτοῦ μεταστάσεως ἐν τάφοις ὑπολειπόμενος. οὗ τὸ κάλλος χρόνος οὐκ ἐλυμήνατο, οὔτε τῶν ὀφθαλμῶν τὴν λαμπηδόνα ἠμαύρωσεν, οὔτε τὴν
D ἀπολάμπουσαν τοῦ προσώπου χάριν ἀπήμβλυνεν· ἀλλ' ἦν ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων, καὶ κατὰ ταὐτὸν ἐν τῷ τρεπτῷ τῆς φύσεως διασώζων τὸ ἐν τῷ κάλλει ἀμετάπτωτον. ταῦτα μὲν οὖν, ὅσα ἐκ τῆς προχείρου τῆς ἀνδρὸς ἱστορίας ἐμάθομεν, ἐν ἐπιδρομῇ σοι διηγησάμεθα. εἰ καί πως ἦν ὑπόθεσις ἐστὶν ἐν οἷς τὸν λόγον ἀναγκαίως ἐπλάτυνε. καιρὸς δ' ἂν εἴη πρὸς τὸν προκείμενον ἡμῖν τοῦ λόγου σκοπὸν ἐφαρμόσαι τὸν μνημονευθέντα βίον· ὡς ἄν τις γένοιτο ἡμῖν ἐκ τῶν προειρημένων πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον συνεισφορά. ἀναλάβωμεν τοίνυν τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ αὐτοῦ διηγήματος.

A

ΘΕΩΡΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΟΥ Μωϋσέως βίον.

Ὅτε καταφθείρεσθαι τὸ ἄρρεν ὁ τυραννικὸς διεκελεύετο νόμος· τότε γεννᾶται ὁ Μωϋσῆς. πῶς οὖν τὴν συντυχικὴν τοῦ ἀνδρὸς γέννησιν ἐκ προαιρέσεως ἡμεῖς μιμησόμεθα; οὐ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο τῶν ἐφ' ἡμῖν εἶναι, πάντως ἐρεῖ τις, ὥστε μιμήσασθαί ἵνα τῇ καθ' ἑαυτὸν γεννήσει τὸν εὐδόκιμον τόκον. ἀλλ' οὐδὲν χαλεπὸν, ἐκ τοῦ δοκοῦντος δυσχερεστέρου τῆς μιμήσεως ἄρξασθαι· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι πᾶν τὸ ἐν ἀλλοιώσει κείμενον, οὐδέποτε αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ μένει· ἀλλ' ἕτερον ἐξ ἑτέρου πάντοτε γίνεται, πρὸς τὸ κρεῖττον, ἢ πρὸς τὸ χεῖρον ἀεὶ τῆς ἀλλοιώσεως ἐνεργουμένης. νοείσθω δὲ καθ' ὑπόθεσιν. ἡ μὲν γὰρ ὑλική τε καὶ ἐμπαθεστέρα διάθεσις, πρὸς ἣν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καταλισθαίνουσα φέρεται, τὸ θῆλυ τῆς ζωῆς, ὃ τῷ τυράννῳ φίλον ἐστὶ ζωογονούμενον· τὸ δὲ κατεσκληκός τε καὶ σύντονον τῆς ἀρετῆς, ὁ ἀνδρώδης τόκος, ὁ πολέμιος τῷ τυράννῳ, καὶ πρὸς ἐπανάστασιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὕποπτος. δεῖ οὖν τὸ ἀλλοιούμενόν που, ἀεὶ πάντως γεννᾶσθαι. οὐ γὰρ ἄν τι τῶν πάντοτε ὡσαύτως ἐχόντων, ἐν τῇ τρεπτῇ φύσει θεωρηθείη. τὸ δὲ οὕτω γεννᾶσθαι οὐκ ἐξ ἀλλοτρίας ἐστὶν ὁρμῆς, καθ' ὁμοιότητα τῶν σωματικῶς τὸ συμβαὶν ἀπογεννώντων· ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ὁ τοιοῦτος γίνεται τόκος. καὶ ἐσμὲν ἑαυτῶν τρόπον τινὰ πατέρες· ἑαυτοὺς οἵους ἂν ἐθέλωμεν, τίκτοντες· καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας προαιρέσεως εἰς ὅπερ ἂν ἐθέλωμεν εἶδος, ἢ ἄρρεν ἢ θῆλυ, τῷ τῆς ἀρετῆς ἢ κακίας λόγῳ διαπλασσόμενοι. καὶ ἔξεστι καὶ ἡμῖν πάντως, ἄκοντος τοῦ τυράννου καὶ λυπουμένου, ἐπὶ τῇ ἀστειοτέρᾳ γεννήσει προελθεῖν τι εἰς φῶς, καὶ τοῖς γονεῦσι τοῦ καλοῦ τούτου κυήματος (λογισμοὶ δ' ἂν εἶεν οὗτοι οἱ τῆς ἀρετῆς γινόμενοι πατέρες) ὀφθῆναι τὸ μεθ' ἡδονῆς, καὶ ζωογονηθῆναι· κἂν ὑπεναντίον ᾖ τὸ τοῦ τυράννου θέσπισμα. οὐκοῦν, ὡς ἄν τις ἐκ τῆς ἱστορίας τὰς ἀφορμὰς λαβὼν, ἐπὶ τὸ γυμνότερον διακαλύπτοι τὸ αἴνιγμα· τοῦτο διδάσκει ὁ λόγος, ἀρχὴν τοῦ κατ' ἀρετὴν ποιεῖσθαι βίου, τὸ ἐπὶ

MYSTICA INTERPRETATIO VITÆ MOYSIS.

Cvm maſculinam Iudæorum prolem tyranni lex occidẽdam ſtatuit, tunc Moyſes naſcitur. Quonam igitur pacto dicet quiſpiam, ſi tunc forte à tyranno lex aduerſus infantes lata eſt, cùm Moyſes in matris ventre ferebatur: huiuſmodi ego partum imitari potero? Nec enim in poteſtate hominis eſt,
B cum voluerit naſci. Sed hoc literalis ſenſus hiſtoriæ eſt, quæ vt ad mores accommodetur, altiùs intelligenda. Cuncta ergo quæ in mutatione ac fluxu poſita ſunt, numquam firma manent, ſed alterum ex altero gignitur, & aut ad melius, aut ad peius ſemper exitus fit. In hominibus autem carnalis hæc & perturbationum plena diſpoſitio, quæ tyranno ac hoſti humani generis placet, ac ideo eam fouet vitaque donat, per muliebrem ſexum oſtenditur. Virilis verò partus tyran-
C no infenſus & ſuſpectus, ne forte ſeditiones in regno moueat, rigidam & fortem virtutem ſignificat. Eſt autem vita humana mutationi ſemper ſuppoſita: quare oportet, cùm non ſit æterna & immutabilis, ſemper naſci. Sic autem naſci non aliena fit appetitione, nec extrinſecus, vt in corporali natiuitate, ſed electione propria vnuſquiſque naſcitur: vnde fit, vt nos ipſi patres quodammodo ſimus noſtri, qualeſcumque nos volumus electione gignentes, & aut marem aut fœminam, vitij ac virtutis ratione fingentes. Itaq;
D licet nobis profectò, cùm audiamus quanta hoſtis noſter afficitur mœſtitia maſculinæ prolis, id eſt, virtute præditi viri natiuitate: licet inquam, nobis mares nos ipſos gignere, ac parentibus noſtris, cogitationibus ſcilicet bonis, quæ virtutem pariunt, voluptatem afferre: iucunda enim eſt cogitatio virtutis. Quæ voluptas facilè facit, vt in virtute perſeueremus, vt contra tyrannicas etiam leges atque inſtituta viuamus. Id igitur ænigmate hiſtoriæ veritas nos docet, vt omni diligentia ſtudeamus in

hoc partu, qui in nobis eſt, ita naſci, vt hoſti noſtro partus noſter moleſtus ſit: nemo enim hoſti mœſtitiam affert, niſi ea ſigna oſtendat, quibus ille victum ſe poſſit cognoſcere. Eſt autem eiuſdem voluntatis maſculam edere prolem, ac eam conuenienter nutrire, & quo modo in aquis ſaluari poſſit, prouidere. Nam qui hoſti partus ſuos interficiendos condonant, hi nudos filios fluctibus exponunt. Fluctum autem aquarum hanc vitam dico, in qua perturbationibus alternis multi obruuntur. At verò cogitationes caſtæ ac prouidæ virilis partus parentes, ſi quando vitæ neceſſitate bona pignora cogantur fluctibus vitæ huius exponere, illa muniunt arcula, ne vndarum impetu ſubmergantur. Eſt autem arcula veluti diuerſis ex aſſeribus compacta doctrina, vt arbitror, ea quæ multis atque variis ex diſciplinis in vnum collecta, ſuper fluctus huius vitæ fertur, neque immergi patitur, ſed impetu exagitatata, tamdem ad ſtabilem ripam extra huius vitæ turbationes animum educit. Natura quidem ipſarum rerum ita fieri crediderim. Videmus enim reipſa, ſi quis turbini ac procellis humanæ vitæ reſiſtit, nec ſe obrui patitur, eum à corrupta hominum ſocietate ac vita, tanquam onus graue reijci atque repelli: quam qui effugit, vagitum imitetur Moyſis, nec lacrymis parcat, licet arculæ munimento ſit tectus. Lacryma enim fidelis quædam cuſtos eorum eſt, qui à virtute ſalui fiunt. Quòd ſi regis ſterilis filia, doctrina videlicet exterior, quæ ſemper parturit, & numquam viuum educit partum, quæ nullum vnquam tantis laboribus condignum fructum produxit, quæ vterum inflat, quaſi aliquod viuum prolatura, & tamdem imperfecta atque inutilia, priuſquam ad lucem cognitionis Dei perueniant, abortu edit, in filium adoptauerit, euſque ſe falſæ matris filium vir bonus profitebitur, quo vſque imperfectior atque tenerior ætas ſit. Qui verò ad maiorem iam ætatem peruenerit, vt de Moyſe intelleximus, cum pudebit eius ſe falsò filium appellari, quæ

A λύπη τοῦ ἐχθροῦ γενήσεται, ἐν τῷ τοιούτῳ φημὶ τῆς γεννήσεως εἴδει, ἧς ἡ προαίρεσις τὰς ὠδῖνας μαιεύεται. οὐ γὰρ ἄν τις λυπήσειε τὸν ἀντίπαλον, μὴ τοιαῦτα δεικνὺς ἐφ' ἑαυτοῦ γνωρίσματα, οἷα τῆς κατ' ἐκείνου νίκης τεκμήρια γίνεται. τῆς δὲ αὐτῆς προαιρέσεως πάντως ἐστὶ, γεννῆσαί τε τὸ ἄῤῥεν τοῦτο καὶ ἐνάρετον γέννημα· καὶ ταῖς καθηκούσαις τροφαῖς τιθηνήσασθαι· καὶ ὅπως ἂν ἐκ τοῦ ὕδατος διασωθείη ἀπαθῶς προνοήσασθαι. οἱ μὲν γὰρ τῷ τυράννῳ τοὺς τόκους αὐτῶν χαριζόμενοι, γυμνά τε καὶ ἀπρονόητα τῷ ῥεύματι τὰ τέκνα διαδι-
B δόασι. ῥεῦμα δὲ τοῦ βίου φημὶ, τὸν τοῖς ἐπαλλήλοις πάθεσι κυματούμενον· ὑφ' οὗ τὸ ἐν τῷ ῥεύματι γινόμενον, ὑποβρύχιον καταδύεταί τε καὶ καταπνίγεται. οἱ δὲ σώφρονές τε καὶ προνοητικοὶ λογισμοὶ, οἱ τῆς ἀνδρείας γονῆς πατέρες, ὅταν κατεπείγῃ πρὸς τὰ τῆς ζωῆς κύματα τὸ ἀγαθὸν ἔκγονον ἡ τοῦ βίου ἀνάγκη βιάσηται, κιβωτῷ πρὸς τὸ μὴ γενέσθαι βύθιον τοῦ ῥεύματος, δοθέντα κατασφαλίζονται. κιβωτὸς δ' ἂν εἴη ἐκ διαφόρων σανίδων συμπεπηγυῖα, ἡ ἐκ ποικίλων μαθημάτων συμπεπηγμένη παίδευσις, ἡ ἄνω τῶν κυ-
C μάτων τὸν δι' αὐτῆς ἐπιφερόμενον τοῦ βίου ἀνέχουσα· ἧς ὑπαρχούσης, οὐδ' ἐπὶ πολὺ τῷ σάλῳ τῶν ὑδάτων ἐμπλανηθήσεται, ταῖς τῶν κυμάτων ὁρμαῖς συμφερόμενος· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σταθεροῦ τῆς ὄχθης, τουτέστιν, ἔξω τοῦ βιωτικοῦ σάλου γινόμενος, αὐτομάτως ἀπὸ τῆς φορᾶς τῶν ὑδάτων πρὸς τὸ σταθερὸν ἀπωσθήσεται. ὃ δὴ καὶ τῇ πείρᾳ μανθάνομεν. ὅτι καὶ τοὺς μὴ συνδιαβαπτιζομένους ἔτι ταῖς ἀνθρωπίναις ἀπάταις, αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἄστατός τε καὶ πεφορημένη κίνησις ἀφ' ἑαυτῆς ἀπωθεῖται ὥσπερ τι βάρος μάταιον, τοὺς διὰ τῆς
D ἀρετῆς ἐνοχλοῦντας λογιζομένη. ὁ δὲ τῶν τοιούτων ἔξω γενόμενος, μιμείσθω τὸν Μωϋσέα, καὶ μὴ φειδέσθω τῶν δακρύων, κἂν ἐν κιβωτῷ κατησφαλισμένος τύχῃ. ἀκριβὴς γὰρ φύλαξ τῶν δι' ἀρετῆς σωζομένων, τὸ δάκρυον. εἰ δὲ ἡ ἄγονός τε καὶ στεῖρα βασιλέως οὖσα θυγάτηρ (ταύτην οἶμαι τὴν ἔξωθεν κυρίως νοεῖσθαι φιλοσοφίαν) ὑποβαλομένη τὸν νέον, μήτηρ τοῦ τοιούτου κληθῆναι καταξιώσειεν· ἕως τότε συγχωρεῖ ὁ λόγος μὴ ἀπαρνεῖσθαι τὴν τῆς ψευδωνύμου μητρὸς οἰκειότητα, ἕως ἄν τις τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας ἐν ἑαυτῷ βλέπῃ. ὁ δὲ πρὸς ὕψος ἤδη ἀναδραμὼν, ὡς περὶ τοῦ Μωϋσέως ἐμάθομεν, αἰσχύνην ἡγήσεται τὸ κατὰ φύσιν ἄγονον παῖς ὀνομάζε-

αὐτῆς. ἄγονος γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ ἔξωθεν παίδευσις, ἀεὶ ὠδίνουσα, καὶ μηδέποτε ζωογονοῦσα τῷ τόκῳ. τίνα γὰρ ἔδειξε καρπὸν τῶν μακρῶν ὠδίνων ἡ φιλοσοφία, τῶν τοσούτων τε καὶ τοιούτων ἄξιον πόνων; οὐ πάντες ὑπηνέμιοί τε καὶ ἀτελεσφόρητοι, πρὶν εἰς τὸ φῶς ἐλθεῖν τῆς θεογνωσίας, ἀμβλίσκονται, δυνάμενοι ἴσως γενέσθαι ἄνθρωποι, εἰ μὴ διόλου τοῖς κόλποις τῆς ἀγόνου σοφίας ἐνεκαλύπτοντο. συνοικοῦν τοσοῦτον τῇ τῶν Αἰγυπτίων βασιλίδι συζήσας, ὅσον μὴ δοκεῖν ἄμοιρος εἶναι τῶν παρ' ἐκείνοις σεμνῶν· ἀναδραμέτω πρὸς τὴν κατὰ φύσιν μητέρα, ἧς οὐδὲ παρὰ τῇ βασιλίδι τρεφόμενος ἀπεσχίσθη, τῷ μητρῴῳ γάλακτι, καθὼς ἡ ἱστορία φησί, τιθηνούμενος. ὅπερ μοι δοκεῖ διδάσκειν, ἵν' εἰ τοῖς ἔξωθεν λόγοις καθομιλοίημεν ἐν τῷ καιρῷ τῆς παιδεύσεως, μὴ χωρίζεσθαι τοῦ ὑποτρέφοντος ἡμᾶς τῆς ἐκκλησίας γάλακτος. τοῦτο δ' ἂν εἴη, τὰ νόμιμά τε καὶ τὰ ἔθη τῆς ἐκκλησίας, οἷς τρέφεται ἡ ψυχὴ καὶ ἁδρύνεται. ἐντεῦθεν τῆς εἰς ὕψος ἀναδρομῆς τὰς ἀφορμὰς δεχομένη. ἀληθὴς γὰρ ὁ λόγος, ὅτι δύο πολεμίων μέσος γίνεται, ὁ πρὸς τὰ ἔξωθεν δόγματα, καὶ μὴ τὰ πάτρια, βλέπων. ἀντίπαλος γὰρ ὁ κατὰ τὴν θρησκείαν ἀλλόφυλος τῷ Ἑβραίῳ λόγῳ, ἰσχυρότερος φαίνεσθαι τοῦ Ἰσραηλίτου φιλονεικεῖ. καὶ πολλοῖς γε τῶν ἐπιπολαιοτέρων τοιοῦτος ἔδοξεν, οἳ καταλιπόντες τὴν πατρῴαν πίστιν, τῷ ἐχθρῷ συμμαχοῦσιν, παραβάται τῆς πατρίου διδασκαλίας γινόμενοι. ὁ μέντοι κατὰ τὸν Μωσέα μέγας τε καὶ γενναῖος τὴν ψυχὴν, νεκρὸν ἀποδείκνυσι τῇ παρ' αὐτοῦ πληγῇ τὸν τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας ἀντιλεγόμενον. καὶ ἄλλως δ' ἄν τις εὕροι τὴν τοιαύτην ἐν ἡμῖν μάχην. μέσος γὰρ ὁ ἄνθρωπος οἷόν τι ἔπαθλον ἀγῶνος τοῖς ἐκ τοῦ ἐναντίου μεταποιουμένοις πρόκειται. καὶ ὅπερ ἂν προστεθῇ, τοῦτο νικητὴν τοῦ ἐναντίου ποιεῖ. οἷον εἰδωλολατρεία καὶ θεοσέβεια, ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, τῦφος καὶ μετριότης, καὶ πάντα τὰ ἐξ ἀντιθέτου νοούμενα. Αἰγυπτίου τινὸς ἀντικρύς ἐστι πρὸς Ἑβραῖον μάχη. παιδεύει τοίνυν ἡμᾶς ὁ Μωϋσῆς διὰ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματος, συνίστασθαι μὲν ὡς ὁμοφύλῳ τῇ ἀρετῇ, ἀναιρεῖν δὲ τὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου τῇ ἀρετῇ ἐπεμβαίνοντα. τῷ ὄντι γὰρ ἡ τῆς εὐσεβείας ἐπικράτησις, θάνατος καὶ διαφθορὰ τῆς εἰδωλολατρείας γίνεται. οὕτω καὶ διὰ

A naturaliter ſterilis atque inanis eſt, niſi tandem vera foueatur doctrina. Quare tum Ægyptiorum aſſidebit reginæ, quantum opus erit ad hanc interiorem doctrinam percipiendam, ne omnino expers humanorum præceptorum eſſe videatur: deinde ad propriam matrem totus recurret, quàm vel quando ſterilis reginæ filius putabatur, non omnino reliquerat. Id enim mihi videtur hiſtoria nobis ſignificare, cùm aſſerit matris propriæ lacte Moyſen apud Reginam fuiſſe nutritum, oportere nos cum profanorum B libros tempore inſtitutionis noſtræ verſamus, à lacte nutricis noſtræ Eccleſiæ minimè ſeparari, hoc eſt, inſtituta, mores & conſuetudines Eccleſiæ, quibus alitur animus & corroboratur, indéque altius aſcendendi captat occaſionem, perdiſcere atque obſeruare. Inimici autem duo inter ſe colluctantes, Hebræus atque Ægyptius, inter quos medius factus Moyſes, cùm eos conciliare non potuiſſet, Ægyptium interfecit: pietas ſunt atque impietas. Primam ſcripturæ ſacræ per Hebræum C ſignificatæ inſtituunt, alteram ſecularis ac exterior doctrina nugis ſuis inſinuat, quæ Iudaica robuſtior apparere contendit. Et vero multis leuioribus ominibus talis videtur, qui patrum fide neglecta hoſtium ſe copiis auxiliaribus adiunxerunt, atque à maiorum ſuorum doctrina defecerunt: ſed qui magno & generoſo eſt animo, atque Moyſen imitatur, illam vno ictu reluctantem occidit, nec aduerſus piiſſimam fidem inſurgere ipſam patitur, quamquam etiam latius id accipere pro omni virtute ac vitio poſſimus. Eſt enim quaſi D medius inter iuſtitiam ac iniuſtitiam, luxuriam atque modeſtiam, humilitatem atque ſuperbiam, cæteráque huiuſmodi, propoſitus homo. Docet igitur nos exemplo ſuo Moyſes, radicitus tollenda eſſe vitia, quæ virtuti aduerſãtur: virtutem autem tanquam naturæ noſtræ conſentaneam amplectendam eſſe atque fouendam. Reuera enim pietatis victoria mortem & interitum idololatriæ ſecum trahit. Sic & iniuſtitia per

iuſtitiam è medio tollitur, & per modeſtiam faſtus occiditur. Rixa verò quæ inter Iudæos facta ſedari à Moyſe non potuit, noſtrorum ſunt de dogmatibus Eccleſiæ colluctationes. Non enim prauis hæreſium dogmatibus locus eſſet, niſi inter eos qui veriorem religionem profitentur, opiniones inter ſe velut acie vtrinque ſtructa contenderent. Si igitur imbecilliores fuerimus, quàm vt iuſtiorem cauſſam victricem reddere poſſimus, quod deterior argumentis ſuperior ſit, & veritatis imperium detrectet, fugiendum protinus ad ſublimorem ſacramentalémque doctrinam, ac alienigenæ rurſus, ſi res ita cogit, id eſt, ſeculari doctrinæ, parumper cohabitandum, vt prauos paſtores à puteis expellamus, verſutos videlicet hos malignóſque doctrinæ profeſſores, qui rerum ſcientia ad ignorationem creatoris abutuntur: quibus repulſis ſic viuemus, vt pugnantibus non miſceamur, nec perturbemur reluctatione multorum: ſed motus animi omnes tamquam oues paſtori, ſic rationi obtemperantes gubernabimus, qua quidem in norma viuendi perſeuerantibus, mirabili ſuo veritas ſplendore nobis apparebit, animíque oculos ſubaperiet atque illuminabit. Deus autem eſt veritas, quæ tunc per ineſtabilem illuminationem illam Moyſi manifeſtata eſt. quod ſi ſpinoſum etiam rubum lumen incendit, quo prophetæ animus illuſtratur, ne hoc quidem ad quæſtionem ſoluendam eſt inutile. Nam ſi Deus quidem eſt veritas, lux autem veritas eſt: hæc ipſa porro ſublimia diuináque nomina Deo qui in carne nobis apparuit conuenire, voces Euangelicæ atteſtantur, conuenienter hæc ſecundum virtutem viuendi ratio ad lucis illius cognitionem nos prouehit, quæ ad humanam vſque naturam deſcendit; quæ quidem non de cœlo illuceſcit, ne à ſtellis defluxa lux videatur: ſed ab rubo, ipſóque ſpinoſo, ab humanitate videlicet ſaluatoris effulgens, ad cognitionem ſui per Euangelicam nos tubam reuocat. Hinc etiam myſterium illud virginis figuratum eſſe, quis non viderit? Ab ea namque deitatis lux aſſumpta carne illuxit hominibus, eámque omni mo-

Ioan. 14.

τῆς δικαιοσύνης ἀναιρεῖται ἀδικία· καὶ τῇ μετριότητι ὁ τῦφος καταφονεύεται. ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἐμφυλίων καὶ πρὸς ἀλλήλους στάσις, καὶ ἐν ἡμῖν γίνεται. οὐ γὰρ ἂν αἱ τῶν πονηρῶν αἱρέσεων δογματοποιΐαι χώραν εἶχον, μὴ εἰς ἀντίπαλον τάξιν τῶν λογισμῶν τοῖς ἀληθεστέροις ἀντιταξαμένων. ἐὰν οὖν ἀσθενέστεροι ὦμεν, ὥστε δι' ἑαυτῶν δοῦναι τῷ δικαίῳ τὸ κράτος, ὑπερισχύοντος διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ χείρονος, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀληθείας ἀπωθουμένου· φευκτέον ἐντεῦθεν ὡς τάχιστα, καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἱστορικοῦ ὑποδείγματος, πρὸς μείζονά τι καὶ ὑψηλοτέραν τῶν μυστηρίων διδασκαλίαν. κἂν ἀλλοφύλῳ πάλιν συγγενέσθαι δέῃ· τουτέστι, κἂν τῇ ἔξω συγγενέσθαι φιλοσοφίᾳ καταναγκάζῃ ἡ χρεία· καὶ τοῦτο ἑλώμεθα, τοὺς πονηροὺς ποιμένας τῆς ἀδίκου τῶν φρεάτων χρήσεως ἀποσκεδάσαντες· ὅπερ ἐστὶ τοὺς τῶν κακῶν διδασκάλους ἐπὶ τῇ πονηρᾷ χρήσει τῆς παιδεύσεως διελέγξαντες, οὕτως ἐφ' ἑαυτοὺς ἰδιάσομεν, οὐκέτι μαχομένοις τισὶ συμπλεκόμενοί τε καὶ μεσιτεύοντες, ἀλλ' ἐν ὁμοφρονοῦσί τε καὶ ὁμογνωμονοῦσι τοῖς παρ' ἡμῶν βουκολουμένοις συζήσομεν, πάντων τῶν ἐν ἡμῖν τῆς ψυχῆς κινημάτων, προβάτων δίκην, τῷ βουλήματι τοῦ ἐπιστατοῦντος λόγου ποιμαινομένων. καὶ οὕτω προσεδρεύουσιν ἡμῖν τῇ εἰρηνικῇ ταύτῃ καὶ ἀπολέμῳ διαγωγῇ, ἐπιλάμψει τότε ἡ ἀλήθεια, ταῖς ἰδίαις μαρμαρυγαῖς τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς περιαυγάζουσα. Θεὸς δὲ ἐστιν ἡ ἀλήθεια, ἡ ἐμφανισθεῖσα τότε διὰ τῆς ἀῤῥήτου ἐκείνης φωταγωγίας τῷ Μωϋσῇ. εἰ δὲ καὶ θάμνου τινὸς ἀκανθώδους τὸ φέγγος ἐξάπτεται, ᾧ ἡ ψυχὴ τοῦ προφήτου καταφωτίζεται· οὐδὲ τοῦτο ἀσυντελὲς ἡμῖν ἔσται πρὸς τὸ ζητούμενον. εἰ γὰρ Θεὸς μὲν ἡ ἀλήθεια, ἡ δὲ ἀλήθεια φῶς ἐστι. ταῦτα δὲ τὰ ὑψηλά τε καὶ θεῖα τῶν ὀνομάτων, καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελίου φωνὴ προσμαρτυρεῖ τῷ διὰ σαρκὸς ἡμῖν ὀφθέντι Θεῷ· ἀκολούθως ἡ τοιαύτη τῆς ἀρετῆς ἀγωγὴ προσάγει ἡμᾶς τῇ γνώσει τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὃ μέχρι τῆς ἀνθρωπίνης κάτεισι φύσεως· οὐκ ἀπό τινος τῶν περὶ τὰ ἄστρα φωστήρων λαμπόμενον, ὡς ἂν μὴ τῆς ὑποκειμένης ὕλης ἡ αὐγὴ νομισθείη, ἀλλ' ἀπὸ γηΐνης θάμνου τοὺς κατ' οὐρανὸν φωστῆρας ταῖς ἀκτῖσιν ὑπερβαλλόμενον. δι' οὗ διδασκόμεθα καὶ τὸ κατὰ τὴν παρθένον μυστήριον, ἀφ' ἧς τὸ τῆς θεότητος φῶς ἐπιλάμψαν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ διὰ γεννήσεως, ἀδιάφθορον ἐφύλαξε τὴν ἐξα-

ψασαν θεώμενοι, τοῦ βλαστοῦ τῆς παρθενίας μὴ καταμαρανθέντος τῷ τόκῳ. παρ' ἐκείνου τοῦ φωτὸς διδασκόμεθα, τί ποιήσαντες, ἐντὸς τῆς ἀκτῖνος τῆς ἀληθείας στησόμεθα· ὅτι οὐκ ἔστι δεδεμένοις ποσὶν ἀναδραμεῖν πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ὁρᾶται, εἰ μὴ περιλυθείη τῶν τῆς ψυχῆς βάσεων ἡ νεκρά τε καὶ γηΐνη τῶν δερμάτων περιβολή, ἡ περιτεθεῖσα κατ' ἀρχὰς τῇ φύσει, ὅτε διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ θείου θελήματος ἐγυμνώθημεν. καὶ οὕτως ἐπακολουθήσει τούτων ἡμῖν γινομένων ἡ τῆς ἀληθείας γνῶσις τῆς περὶ τὸ μὴ ὂν ὑπολήψεως καθάρσιον γινομένη. τοῦτο δέ ἐστι, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, ὁρισμὸς ἀληθείας, τὸ μὴ διαψευσθῆναι τῆς τοῦ ὄντος κατανοήσεως. (ψεῦδος γάρ ἐστι φαντασία τις περὶ τὸ μὴ ὂν ἐγγινομένη τῇ διανοίᾳ, ὡς ὑφεστῶτος τοῦ μὴ ὑπάρχοντος. ἀλήθεια δὲ, ἡ τοῦ ὄντος ἀσφαλὴς κατανόησις.) καὶ οὕτω πολλῷ τῷ ἐν μεταξὺ χρόνῳ τῶν ὑψηλῶν δι' ἡσυχίας ἐμφιλοσοφήσας μελέταις, μόλις κατανοήσει, τί μέν ἐστιν ὡς ἀληθῶς τὸ ὄν, ὃ τῇ αὐτοῦ φύσει τὸ εἶναι ἔχει· τί δὲ τὸ μὴ ὄν, ὃ ἐν τῷ δοκεῖν εἶναι μόνον ἐστίν, ἀνυπόστατον ἔχον ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν φύσιν. ὅ μοι δοκεῖ τότε ὁ μέγας Μωϋσῆς, ἐν τῇ θεοφανείᾳ παιδευθεὶς, γνῶναι· ὅτι οὐδὲν τῶν ἄλλων, ὅσα τε τῇ αἰσθήσει καταλαμβάνεται, καὶ ὅσα κατὰ διάνοιαν θεωρεῖται, τῷ ὄντι ὑφέστηκε, πλὴν τῆς ὑπεράνω ἑστώσης οὐσίας καὶ αἰτίας τοῦ παντός, ἀφ' ἧς ἐξῆπται τὸ πᾶν. εἰ γάρ τι καὶ ἄλλο ἐν τοῖς οὖσιν ἡ διάνοια βλέπει, ἀλλ' ἐν οὐδενὶ τῶν ὄντων τὸ ἀπροσδεὲς τοῦ ἑτέρου ἐνθεωρεῖ ὁ λόγος, ᾧ δυνατόν ἐστι δίχα τῆς μετουσίας τοῦ ὄντος εἶναι. τὸ δὲ ὡσαύτως ἔχον ἀεὶ, τὸ ἀναυξὲς τὸ ἀμείωτον, τὸ πρὸς πᾶσαν μεταβολὴν τήν τε πρὸς τὸ κρεῖττον καὶ τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ἐπίσης ἀκίνητον. (τοῦ μὲν γὰρ χείρονος ἠλλοτρίωται)· τὸ δὲ κρεῖττον οὐκ ἔχει· τὸ γὰρ παντὸς ἀνενδεὲς ἑτέρου, τὸ μόνον ὀρεκτὸν, καὶ παρὰ παντὸς μετεχόμενον, καὶ ἐν τῇ μετουσίᾳ τῶν μετεχόντων οὐκ ἐλαττούμενον· τοῦτό ἐστιν ὡς ἀληθῶς τὸ ὄντως ὄν, καὶ ἡ τούτου κατανόησις, ἡ τῆς ἀληθείας γνῶσίς ἐστιν. ἐν τούτῳ τοίνυν γενόμενος τότε μὲν ἐκεῖνος, νῦν δὲ πᾶς ὁ κατ' ἐκεῖνον τῆς γηΐνης αὐτὸν ἐκλύων περιβολῆς, καὶ τὸ ἐκ τῆς βάτου φῶς βλέπων· τουτέστι· πρὸς τὴν διὰ σαρκὸς τῆς ἀκανθώδους ταύτης ἐπιλάμψασαν ἡμῖν ἀκτῖνα, ἥτις ἐστὶ, καθὼς τὸ εὐαγγέλιον φησὶ,

A do incorruptam ſeruauit, virginitatis viriditate nullo pacto commutata. Quę quidem lux cùm nobis illuxerit, primò docebit quid faciūdum ſit, vt poſſimus ad veritatis radios accedere: nobis ſcilicet nō licere pedibus reuinctis ad culmen illud, in quo tenetur lux veritatis, aſcendere, niſi ſoluatur ex animæ plantis mortuus ac terreſtris pellium amictus, quo ab initio natura noſtra inuoluta eſt, quo tempore cum diuinæ voluntati non paruiſſemus, nudati ſumus, atque ita cogitationem eius qui eſt ſuſcipiemus, & opiniones de eo quod B non eſt falſas penitus repellit. Hæc enim eſt (vt ego ſentio) veritatis diffinitio, firma eius quod eſt intellectio: falſitas enim phantaſtica quædam circa id quod non eſt comprehenſio, quaſi ſubſiſtat quod non eſt. Veritas autem eſt eius, quod verè eſt, firma intellectio. Longis autem ſpatiis temporum altiori per quietem animo meditari oportet, vt firmiter intelligere poſſis, quid ſit quod verè eſt, quod natura ſua eſt: quid quod non eſt, quod ſolùm eſſe videtur, cùm per ſe atque naturam ſuam mini- C mè ſubſiſtat. Mihi enim videtur magnus ille Moyſes ea in viſione didiciſſe, nihil earum rerum, quæ aut ſenſu comprehenduntur, aut mente perſpiciuntur, præter ſupremam eſſentiam, quæ omnium cauſa eſt, & à qua omnia dependent, verè ſubſiſtere. In nullo enim cæterorum independentia perſpici poteſt, ita quod abſque participatione veri entis poſſit eſſe. Solùm id eodem modo ſemper ſe habet, nunquam augetur, nunquam minuitur, æqualiter ad omnem mutationem, tam ad peius, quàm ad melius immutabile: peius e- D nim ibi aut malum non eſt, melius inueniri non poteſt. Quare ſolum nulla re alia indiget, & ſolius cuncta indigent: ſolum cuncta appetunt, ſolo cuncta participant, & quæ participant, per participationem & ſunt, & benè ſunt. Quod autem participatur, nunquam imminuitur. Id igitur profectò eſt, quod verè eſt & huius veri entis intellectio, ad quam tunc acceſſerit Moyſes: & nunc quicumque, ſicuti ille à terreſtri ſe ac pelliceo abſoluit amictu, diuinam ex rubo lucem proſpiciens, quæ videlicet ex carne nos illuminauit, quę eſt lux vera, & ipſa veritas, vt Euangelium dicit,

tunc talis efficitur, vt alios quoque in libertatem vendicare, tyrannidis iniuſtum principatum deponere, ſeruientes denique ipſos in terram promiſſionis reducere, commutatæ dextræ, & virgæ in ſerpentem verſæ auxilio, id eſt, fide incarnationis verbi coadiutus. Nam ſi Moyſes his nixus miraculis à ſeruitute tyranni Hebræos liberauit, non iniuria incarnationis myſterium, quo & diabolus depoſitus, & humana natura liberata eſt, per hæc arbitramur ſignificari: præſertim cùm tam prophetica, quàm Euangelica auctoritas ad hanc nos inducant ſententiam. Propheta enim dicit: Hæc eſt mutatio dexteræ excelſi. (Pſ.76.11.) Nam & ſi natura diuina nullo pacto mutari queat, in eo tamen quòd ad aſſumendum hominem deſcendit, imbecillitatémque noſtram verè ſuſcepit, commutata dicitur: & ſicut Moyſi manus è ſinu educta viſa eſt commutata, rurſúmque in ſinum reducta, in naturam ſuam reducta eſt: ſimili quoque modo vnigenitus Dei filius, cùm in ſinu patris eſt, dextera excelſi eſt: cùm verò è ſinu patris ad nos viſitandos deſcendit, ſecundùm nos factus, quamuis immutabilis ſit ipſe natura, commutatus tamen dicitur. At verò poſtquam morbos noſtros ſanauit, naturámque noſtram in ſinum ſuum reduxit (ſinus autem filij pater eſt) tunc ipſe non mutatus: quippe qui impaſſibilis atque incommutabilis eſt, mortalem hanc & corruptibilem naturam in immortalem atque immutabilem conuertit. Virgæ autem in ſerpentem conuerſio, neminem Chriſtianorum conturbet, quoniam ad incarnationem verbi à nobis accommodatur. Nam & animal id, quamuis parum accommodari ſacris myſteriis poſſe videatur, ipſa tamen Euangelica veritas hanc imaginem non omnino contemnit, cum dicat: Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ſic filium hominis exaltari oportet. (Ioan. 3.) Cuius ratio patet: nam cùm diuinæ literæ peccati patrem ſerpentem nominent, perfectò quod à ſerpente natum eſt, ſerpens eſt. Quamobrem peccatum parentis ſui nomen meritò ſuſcepit, ſerpénſque iure appellatur. At verò Dominum propter nos peccatum eſſe factum, Apoſtolicus ſermo teſtatur: (2.Cor.4.)

A τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, καὶ ἡ ἀλήθεια· τότε τοιοῦτος γίνεται, οἷος καὶ ἑτέροις εἰς σωτηρίαν ἀρκέσαι, καὶ καθελεῖν μὲν τὴν ἐπικρατοῦσαν κακῶς τυραννίδα, ἐξελέσθαι δὲ πρὸς ἐλευθερίαν πᾶν τὸ τῇ πονηρᾷ δουλείᾳ καταχραζόμενον, τῆς ἀλλοιωθείσης δεξιᾶς, καὶ τῆς εἰς ὄφιν μεταβληθείσης βακτηρίας τὴν θαυματουργίαν καθηγουμένης. ὅ μοι δοκεῖ δι' αἰνίγματος τὸ διὰ σαρκὸς παραδηλοῦσθαι τοῦ κυρίου μυστήριον τῆς φανείσης τοῖς ἀνθρώποις θεότητος. δι' ἧς γὰρ ἦ, τε τοῦ τυράννου καθαίρεσις, καὶ ἡ τῶν ὑπ' αὐτὸν κρατουμένων ἐλευθερία. τὰ δέ με πρὸς τὴν διάνοιαν
B ἄγοντα ταύτην, ἐστὶ προφητική τε καὶ εὐαγγελικὴ μαρτυρία. ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησὶν, αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου. ὡς μὲν τῆς θείας φύσεως ἐν τῷ ἀναλλοιώτῳ θεωρουμένης· τῇ δὲ πρὸς τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως συγκαταβάσει, πρὸς τὸ ἡμέτερον σχῆμά τε καὶ εἶδος ἀλλοιωθείσης. καὶ γὰρ ἐκεῖ τοῦ νομοθέτου ἡ χεὶρ προβληθεῖσα τοῦ κόλπου, πρὸς τὸ παρὰ φύσιν ἠλλοιώθη χρῶμα. καὶ πάλιν ἐν κόλποις γενομένη, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῆς καὶ κατὰ
C φύσιν ἐπανῆλθε χάριν. καὶ ὁ μονογενὴς Θεὸς, ὁ ὢν ἐν κόλποις τοῦ πατρὸς, οὗτός ἐστιν ἡ δεξιὰ τοῦ ὑψίστου. ὅτε δὲ ἡμῖν ἐκ τῶν κόλπων ἐφάνη, καθ' ἡμᾶς ἠλλοιώθη. ἐπεὶ δὲ τὰς ἡμετέρας ἀσθενείας ἐκμάξας, πάλιν ἐπανήγαγε τὴν ἐν ἡμῖν γενομένην χεῖρα, καὶ καθ' ἡμᾶς χρωσθεῖσαν ἐπὶ τὸν ἴδιον κόλπον (κόλπος δὲ τῆς δεξιᾶς ὁ πατὴρ) τότε οὐ τὸ ἀπαθὲς τῆς φύσεως εἰς πάθος ἠλλοίωσεν, ἀλλὰ τὸ τρεπτόν τε καὶ ἐμπαθὲς διὰ τῆς πρὸς τὸ ἄτρεπτον κοινωνίας εἰς ἀπάθειαν μετεστοιχείωσεν. ἡ δὲ εἰς ὄφιν μεταβολὴ τῆς βακτηρίας, μὴ ταρασσέτω τοὺς φιλοχρίστους, ὡς ἀπεμφαίνοντι
D ζώῳ προσαρμοζόντων ἡμῶν τὸν τοῦ μυστηρίου λόγον. αὐτὴ γὰρ ἡ ἀλήθεια διὰ τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς οὐ παραιτεῖται τὴν τοιαύτην εἰκόνα, δι' ὧν φησίν· ὥσπερ γὰρ Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ· οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. καὶ σαφὴς ὁ λόγος. Εἰ γὰρ ὁ τῆς ἁμαρτίας πατὴρ, ὄφις ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς· καὶ τὸ ἐκ τοῦ ὄφεως γεννηθὲν, πάντως ὄφις ἐστίν. οὐκοῦν ἀκολούθως ἡ ἁμαρτία τοῦ γεγεννηκότος αὐτὴν ἐστὶ συνώνυμος. ἀλλὰ μὴν ἁμαρτίαν δι' ἡμᾶς γενέσθαι τὸν κύριον, ὁ ἀποστολικὸς διαμαρτύρεται λόγος,

τὸν τὴν

A τὴν ἁμαρτητικὴν ἡμῶν φύσιν περιβαλλόμενον. κατὰ λόγον ἄρα τῷ κυρίῳ προσαρμόζει τὸ αἴνιγμα. εἰ γὰρ ὄφις μὲν ἡ ἁμαρτία, ὁ δὲ κύριος ἁμαρτία ἐγένετο, ὃς οὐδὲν ἄλλο ἢ ἁμαρτία ἐστίν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς γίνεται ὄφις, ἐφ' ᾧ τε τοὺς Αἰγυπτίους ὄφεις τοὺς παρὰ τῶν γοήτων ζωογονουμένους διαφαγεῖν τε καὶ ἐκδαπανῆσαι. οὗ γενομένου, πάλιν εἰς τὴν βακτηρίαν μεθίσταται, δι' ἧς σωφρονίζονται μὲν οἱ ἁμαρτάνοντες, ἀναπαύονται δὲ οἱ τὴν ἀνάντη καὶ δυσπόρευτον τῆς ἀρετῆς πορείαν ἀνιόντες, διὰ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδων τῇ βακτηρίᾳ τῆς πίστεως ἐπερειδόμενοι. ἔστι B γὰρ πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστασις. ὁ τοίνυν ἐν περινοίᾳ τούτων γενόμενος, Θεὸς ἀντικρὺς γίνεται, τῶν ἀνθεστηκότων μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πρὸς δὲ τὴν ὑλώδη ταύτην καὶ ἀνυπόστατον ἀπάτην ἐπτοημένων, οἷς τὸ ἀκοῦσαι τοῦ ὄντος, ὥσπερ τι τῶν ματαίων καταπεφρόνηται. φησὶ γὰρ ὁ Φαραώ, τίς ἐστιν, οὗ εἰσακούσομαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ; οὐκ οἶδα τὸν κύριον. μόνον δὲ νομίζεται τίμιον, ὅσον ὑλῶδές τε καὶ σαρκικὸν τῶν περὶ τὰς ἀλογωτέρας αἰσθήσεις ἀναστρεφομένων. εἰ τοίνυν ἐπὶ τοσοῦτον C διὰ τῆς τοῦ φωτὸς ἐκλάμψεως δυναμωθείη, καὶ τοσαύτην ἰσχύν τε καὶ ἐξουσίαν κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων λάβῃ· τότε, καθάπερ τις ἀθλητής, ἱκανῶς ἐν παιδοτρίβου τῆς ἀθλητικῆς ἀνδρείας ἐκμελετήσας, θαρρῶν ἤδη καὶ πεποιθώς, πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν ἐχθρῶν ἀποδύεται, διὰ χειρὸς τῆς βακτηρίας ἔχων ἐκείνην, τουτέστι, τὸν λόγον τῆς πίστεως, ᾧ μέλλει τοὺς Αἰγυπτίους ὄφεις καταγωνίζεσθαι. ἀκολουθήσει δὲ αὐτῷ καὶ ἡ ἐξ ἀλλοφύλων ὁμόζυγος. ἔστι γάρ τι καὶ τῆς ἔξω παιδεύσεως πρὸς συζυγίαν ἡμῶν εἰς τεκνογονίαν ἀρετῆς οὐκ ἀπόβλητον. καὶ γὰρ ἡ ἠθική τε καὶ φυσικὴ φιλοσοφία D γένοιτο ἄν ποτε τῷ ὑψηλοτέρῳ βίῳ σύζυγός τε καὶ φίλη καὶ κοινωνὸς τῆς ζωῆς· μόνον εἰ τὰ ἐκ ταύτης κυήματα μηδὲν ἐπάγοιτο τοῦ ἀλλοφύλου μιάσματος. τούτου γὰρ μὴ περιτμηθέντος καὶ περιαιρεθέντος, ὥστε πᾶν ἐπιβλαβὲς καὶ ἀκάθαρτον ἀφαιρεθῆναι· ὁ συναντῶν ἄγγελος τὸν περὶ θανάτου φόβον ἐπάγει, ὃν ἱλεοῦται ἡ σύμβιος, ἡ καθαρὸν ἀποδεικνύουσα τὸ ἑαυτῆς ἔγγονον, τῇ περιαιρέσει τοῦ ἰδιώματος, ἐφ' ᾧ γνωρίζεται τὸ ἀλλόφυλον. οἶμαι δὲ τῷ μεμυημένῳ τῆς ἱστορικῆς ἀφηγήσεως πρόδηλον εἶναι διὰ τῶν εἰρημένων, τὴν ἀκολουθίαν τῆς κατ' ἀρετὴν ἐπιδόσεως, ἣν ὑποδείκνυσιν ὁ λόγος, τῷ εἱρμῷ τῶν ἱστορικῶν αἰνιγμάτων ἀκολούθως ἑπόμενος. ἔστι γάρ τι τῆς φιλοσόφου γονῆς ἐν μαθήμασι σαρκῶδές τι καὶ ἀκρόβυστον· οὗ περιαιρεθέντος,

A Suſcepit enim mortalitatem noſtram, qui peccando mortales facti ſumus. Si peccatum factus eſt, patet quod ſequitur: nam qui peccatum factus eſt, ſerpens factus eſt, & id propter nos, vt Ægyptios ſerpentes, qui per magos viuificari videntur, conſumat & deſtruat, quo facto rurſus in virgam vertitur, qua delinquentes caſtigantur, & conſolantur qui arduam ac difficilem virtutis pergunt viam, baculo fidei optima ſpe innixi. Eſt enim fides rerum quas ſperamus ſubſiſtentia, quas quicumque mente concepit, quaſi Deus *Hebr. 11.* B eorum fit: qui veritati reſiſtentes carni ac falſis rebus attendunt, quibus inane quoddam eſſe videtur, eum audire qui eſt. Ait enim Pharao: Quis eſt Dominus cuius vocem exaudiã? non cognoſco Dominum: *Exod. 5.* ſolum autem putatur honorabile ac iucundum, quod terreſtre atque carnale eſt, quodque corporis ſenſus nimia voluptate titillat. Qui verò lucis ſplendore corroboratus eſt, ingentéſque hinc vires & auctoritatem in aduerſarios cepit, is ſicuti athleta ſatis exercitatus confidenter ac magno a- C nimo in hoſtem deſcẽdit: virgam illam in manu retinens, hoc eſt verbum fidei, quo ſerpentes Ægyptiorum confodiet, atque vincet. Sequetur autem ipſum coniunx alienigena, humana videlicet hæc eruditio, cuius ſunt nonnulla ad liberorum procreationem vtilia. Moralis enim naturaliſque philoſophia coniungi poteſt profectò ſublimiori vitæ, chariſſimáque coniunx eius ac ſocia fieri debet, dum eius partus nihil alienigeni ſceleris ſecum adducat. Quòd niſi quis circumcidat atque auferat, mortis periculũ angelus obuiam D factus incutiet, quem vxor Moyſi tunc placauit, cùm ablatione præputij, quo alienigenæ cognoſcuntur atque contaminantur, mundum filium ſuum effecerit. Quod quidem ænigma hiſtoriæ facilè quis per ea quæ dicta ſunt ad Chriſtianæ virtutis pietatiſque incrementum adaptare poterit. Habet enim philoſophi ſeculi partus humanáque diſciplina carnale quoddam præputium, quo circũciſo quod relinquitur,

Iſraëliticæ inuenitur eſſe nobilitatis, vt exempli cauſa, immortalem eſſe animum philoſophi perhibent, id pium eſt. De corporibus in corpora tranſire volunt, & de rationali natura etiam in rationis expertem tranſilire nonnulli aſſerunt, hæc quaſi præputium circumcidenda ſunt, procúlque omnino abijcienda. Deum eſſe non negant, ſed & materialem eum arbitrantur: creatorem ipſum fatentur, ſed & materia ad creandum indiguiſſe ipſum volunt: bonum & potentem eum concedunt; ſed in multis fati neceſſitati cedere: multáque alia huiuſmodi ſunt veris excogitata rationibus, ſed abſurdis atque falſis oppoſitionibus maculata: quæ ſi tollemus, propitius nobis Dei angelus fit, vtpotè horum dogmatum partu legitimo exhilaratus. Sed ad inſtitutam explicationem redeamus, vt videamus quo pacto fraterna nobis ſuffragia ſubueniant. Primùm igitur in initio ipſius vitæ, cùm virtuosè viuere Moyſes maluit, quàm reginæ filius abſque virtute nuncupari, bellicoſus quidam caſus ac militaris ei occurrit, Ægyptio ad Hebræum, ac rurſus Hebræo ad alium ſui generis inſurgentibus. Deinde cùm iam omni numero virtutis, longáque præmeditatione exercitationéque, ac demùm diuinæ lucis viſione à terrenis in altiora fuit eleuatus, placabilis & optata fratris ſibi occurſatio facta eſt, diuinitùs vt ei obuiam veniret excitati. Nam profectò ſi tropologicè quod ſecundum hiſtoriam euenit accipimus, tunc manifeſtè diuinum ad virtutem nobis patrocinium concedi reperiemus, cùm ex præſcripto virtutis iam ac piè vixerimus: quod quidem patrociniū prima generatione & creatione noſtra antiquius eſt: prius enim creatum, ſed tunc apertiſſimè apparet, cùm nos ipſos attentione ac cura meliori vitæ tradiderimus, ac pro zelo fidei & virtutis certamina ſuſceperimus grauiora. Verùm ne ænigma hiſtoriæ per ænigmata exponi videatur, latius quod ſentio explanandum eſt: occultior quædam traditio, & vetus ſermo ad nos vſque deſcendit, quo creditur, poſteaquàm in peccatum natura noſtra lapſa eſt, non omnino à clementia diuina neglectam, neque abſque ſuo patrocinio dimiſſam,

A τῆς Ἰσραηλιτικῆς εὐγενείας ἐστὶ τὸ λειπόμενον. οἷον, ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, καὶ ἡ ἔξωθεν φιλοσοφία φησίν. ἔστι ὁ εὐσεβὴς οὗτος τόκος. ἀλλὰ μεταβαίνειν ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα, καὶ ἐκ λογικῆς φύσεως εἰς ἄλογον αὐτὴν μεταφύεσθαι· τοῦτο ὁ σαρκώδης τις καὶ ἀλλόφυλός ἐστιν ἀκροβυστία. καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. Θεὸν εἶναί φησιν· ἀλλὰ καὶ ὑλικὸν αὐτὸν οἴεται. δημιουργὸν αὐτὸν ὁμολογεῖ· ἀλλὰ ὕλης πρὸς τὴν δημιουργίαν δεόμενον· ἀγαθόν τε καὶ δυνατὸν εἶναι δίδωσιν· ἀλλὰ παραχωρεῖν ἐν τοῖς πολλοῖς τῇ ἀνάγκῃ τῆς εἱμαρμένης. καὶ τί δεῖ τὰ καθ' ἕκαστον διηγεῖσθαι, ὅπως τὰ καλὰ τῶν δογμάτων παρὰ τῇ ἔξω φιλοσοφίᾳ B ταῖς ἀτόποις προσθήκαις καταμολύνεται, ὧν περιαιρεθέντων ἵλεως ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄγγελος γίνεται, ὡς γνησίῳ τόκῳ τῶν τοιούτων δογμάτων ἐπαγαλλόμενος. ἀλλ' ἐπανιτέον πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου, ὡς ἂν καὶ ἡμῖν ἀπαντήσειέ ποτε, πλησίον γινομένοις τῶν Αἰγυπτίων ἀγώνων, ἡ ἀδελφικὴ συμμαχία· μεμνήμεθα γάρ, ὡς κατ' ἀρχὰς μὲν τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου, συντυχία γίνεται τῷ Μωσεῖ, πολεμική τις καὶ στρατιώδης, Ἑβραίου καταπονοῦντος τὸν Αἰγύπτιον· καὶ πάλιν Ἑβραίου πρὸς τὸν ὁμόφυλον στασιάζοντος. εἰ δὲ πρὸς τὸ μεῖζον τῶν τῆς ψυχῆς C κατορθωμάτων, διά τε τῆς μακρᾶς ἐπιμελείας, καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ ὕψει γενομένης φωταγωγίας ἐπαρθέντι, φίλιός τε καὶ εἰρηνικὴ γίνεται ἡ συντυχία, Θεόθεν τοῦ ἀδελφοῦ πρὸς τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ παρορμηθέντος. εἰ γὰρ πρὸς τὴν τροπικωτέραν μεταληφθείη θεωρίαν τὸ καθ' ἱστορίαν γεγενημένον· οὐδὲν ἡμῖν ἄχρηστον πρὸς τὸν ἡμέτερον εὑρεθείη σκοπόν. τῷ ὄντι γὰρ τοῖς ἐν ἀρετῇ κατορθοῦσιν ἐστὶν ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσα τῇ φύσει ἡμῶν συμμαχία συνίσταται, ἣ πρεσβυτέ- D ρα μέν ἐστι κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν, τότε δὲ φαίνεται καὶ γνωρίζεται, ὅταν ἱκανῶς τῷ ὑψηλοτέρῳ βίῳ διά τε προσοχῆς τε καὶ ἐπιμελείας αὐτοὺς οἰκειώσαντες, πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους τῶν ἄθλων ἀποδυώμεθα. ὡς δ' ἂν μὴ δι' αἰνίγματος ἡμῖν τὰ αἰνίγματα διαλύοιτο· γυμνότερον ἐκθήσομαι τὴν περὶ τούτου διάνοιαν. λόγος τίς ἐστιν ἐκ πατρικῆς παραδόσεως τὸ πιστὸν ἔχων, ὅς φησι· πεσούσης ἡμῶν εἰς ἁμαρτίαν τῆς φύσεως, μὴ παριδεῖν τὸν Θεὸν τὴν πτῶσιν ἡμῶν ἀπρονόητον·

A ἀλλ' ἄγγελόν τινα τῶν τὴν ἀσώματον εἰληχότων φύσιν, παρακαθιστᾶν εἰς συμμαχίαν τῇ ἑκάστου ζωῇ. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, τὸν φθορέα τῆς φύσεως ἀντιμηχανᾶσθαι τὸ ἴσον διὰ πονηροῦ τινὸς καὶ κακοποιοῦ δαίμονος, τῇ τοῦ ἀνθρώπου ζωῇ λυμαινόμενον. ἐν μέσῳ δὲ ὄντα τῶν δύο τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἑκατέρου τῶν παρεπομένων σκοπὸν ὑπεναντίως πρὸς τὸν ἕτερον ἔχοντα, δι' ἑαυτοῦ ποιεῖν κατὰ τοῦ ἄλλου ἐπικρατέστερον. προδεικνύοντος τοῖς λογισμοῖς τοῦ μὲν ἀγαθοῦ τὰ τῆς ἀρετῆς ἀγαθά, ὅσα δι' ἐλπίδος τοῖς κατορθοῦσιν ὁρᾶται· τοῦ δὲ ἑτέρου, τὰς
B ὑλώδεις ἡδονάς, ἀφ' ὧν ἐλπὶς μὲν ἀγαθῶν οὐδεμία, τὸ δὲ παρὸν, καὶ μετεχόμενον, καὶ ὁρώμενον, τὰς αἰσθήσεις τῶν ἀνοητοτέρων ἀνδραποδίζεται. εἰ γὰρ οὖν ἀλλοτριωθείη τῶν ἐπὶ κακῷ δελεαζόντων, πρὸς τὸ κρεῖττον τοῖς λογισμοῖς ἐπιστρέψας, καὶ οἱονεὶ κατὰ νώτου τὴν κακίαν ἐποίησεν· ἀντιπρόσωπον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οἷόν τι κάτοπτρον, πρὸς τὴν ἐλπίδα τῶν ἀγαθῶν στήσας, ὡς τῆς προδεικνυμένης αὐτῷ θεόθεν ἀρετῆς τὰς εἰκόνας τε καὶ τὰς ἐμφάσεις τῷ καθαρῷ τῆς ἰδίας ψυχῆς ἐντυπώσασθαι· τότε αὐτῷ ἡ τοῦ
C ἀδελφοῦ συμμαχία συναντᾷ καὶ συνίσταται. ἀδελφὸς γὰρ εἴπερ τινὰ κατὰ τὸ λογικόν τε καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἄγγελος, ὁ τότε (καθὼς εἴρηται) φαινόμενός τε καὶ παριστάμενος, ὅταν τῷ Φαραὼ προσεγγίζωμεν. μηδεὶς δὲ διόλου τὴν τῆς ἱστορίας ἔκθεσιν παρακολουθεῖν δεῖν τῷ εἱρμῷ τῆς τοιαύτης τοῦ νοῦ θεωρίας νομίζων, εἴπου τι τῶν γεγραμμένων ἔξω ταύτης τῆς διανοίας εὑρίσκοιτο, δι' ἐκεῖνο καὶ τὸ πᾶν ἀθετείτω· ἀλλ' ἀεὶ μεμνήσθω τοῦ σκοποῦ τῶν λόγων, πρὸς ὃν βλέποντες, ταῦτα διεξερχόμεθα, εὐ-
D θὺς ἐν προοιμίοις εἰπόντες, τῶν εὐδοκίμων ἀνδρῶν τοὺς βίους εἰς ἀρετῆς ὑπόδειγμα τοῖς ἐφεξῆς προκεῖσθαι. ἐπεὶ οὖν δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ὕλης ἐλθεῖν τοὺς ζηλοῦντας τὰ ἐκείνων, οὐχ οἷόν τε· πῶς γὰρ ἂν εὑρεθείη πάλιν ὁ ἐκ μετοικεσίας ἐν Αἰγύπτῳ λαὸς πληθυνόμενος; ἢ πάλιν καταδουλούμενος τύραννος, ὁ πρὸς τὴν ἄρρενα γονὴν δυσμενῶς ἔχων, τὸ δὲ μαλακώτερόν τε καὶ ἀσθενέστερον εἰς πλῆθος αὔξων, καὶ τἄλλα πάντα, ὅσα περιέχει ὁ λόγος. ἐπεὶ οὖν ἀδύνατον ἀπεδείχθη δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὰ τῶν μακαρίων μιμήσασθαι θαύματα·

A ſed angelorum qui natura incorporei ſunt, aliquem in adminiculum cuique conſtitutum fuiſſe, naturæque noſtræ corruptorem in omnibus contrà annitentem, prauum aliquem atque maleficum dæmona ad malè viuendum homines impellentem, ad ſingulos deſtinaſſe. Horum autem medium factum hominem, quorum alter bonus, virtutis bona cogitationibus offert, quæ ab illis qui rectè ſe geſſerint, per ſpem videntur, alter verò titillationes & voluptates carnis ſuggerit, ex quibus nulla bonorum ſpes ſurgit, ſed res præſentes,
B & quibus fruimur, & quas cernimus hominum inſipientium ſenſus in ſeruitutem redigunt. Si ergo ſeiunxerit ſe ab iis quibus ad malum pelliciebatur, cogitationibus ſuis in melius conuerſis, & velut reiecto in tergum vitio, tanquam ſpeculum quoddam animum ſuum ex aduerſo ſpei futurorum bonorum collocarit, ſic vt oſtenſæ diuinitùs ſibi virtutis ſpecies & imagines animæ ſuæ puritate poſſit exprimere, tunc ei manifeſtiùs fratris auxilia vndique apparent, ſecum aduerſus hoſtes armati:
C frater enim quodammodo hominis animo angelus eſt, rationali quippe ac intellectuali natura ſecum annectuntur, qui tunc maximè nobis aſſiſtere videtur, vt dictum eſt, cùm Pharaoni appropinquamus. Nemo autem hiſtoriæ veritatem per omnia nos cogat ad propoſitum accommodare: nec ſi quid non conſentaneum huic tropologiæ in hiſtoria veniat, idcirco vniuerſam hanc intelligendæ ſcripturæ viam aſpernetur atque contemnat: ſed recordetur, ab initio ſtatim nos dixiſſe, magnorum virorum vitas ad exemplum & imitatio-
D nem diuinitùs nobis eſſe propoſitas. Itaque cùm per earumdem rerum ſeriem, per eoſdem vitæ caſus, aut materiem minimè poſſimus eos imitari: quomodo enim rurſus ex tranſmigratione reperitur multiplicatus in Ægypto populus: aut quomodo rurſus in ſeruitutem redigat illum tyrannus erga maſculam prolem hoſtiliter affectus, quiq. fœmineam molliorẽ atque infirmiorem numero augeri patiatur, cæteraq. omnia, quæ hiſtoria complectitur, vbi quis inueniet? nullibi profectò. Quare quoniã eiſdem in rebus beatos viros imitari nos minimè poſſe fuerit demõſtratum,

A ad moralem vitam ab hiſtorica ſerie omnia traducamus, quæ benè viuendi rationibus congruunt. Potuit enim profectò Deus ad poſteriorum perfectionem priſcorum vitam in exemplum altiùs intellectam accommodare. Quare ſi quod hiſtoriæ dictum non omnino propoſito conuenit, id prætermittentes, ne ſeries expoſitionis intercidatur, quæ idonea ſunt coniungemus. Hæc dixi ne quis mihi obijciat, congruè quidem hîc, pro Aaron fratre Moyſi maiore, angelum cuſtodem nobis diuinitùs datum, nos ſubintellexiſſe: nam & prior natura
B angelica eſt, & intellectuali ac incorporali cum humano videretur animo conuenire, nec dubitare ſe auxilio nobis maximè tunc eſſe, cùm aduerſus incorporales hoſtes inſurgimus; non tamen rectè pro hoc, quaſi fratre nobis angelo ſemper Aaron capi poſſe. Nam cùm Aaron dux Hebræis ad idolatriam fuiſſe videtur, vt hiſtoria tradit, quomodo cum pro duce pietatis angelo poſitum ab hiſtoria credendum eſt? Hoc igitur prætermittendum forſan erit, ſi omnino accommo-
C dari non poſſit: quamuis angeli quoque nomen, vt & fratris ad vtrámque partem à ſcriptura poſitum inueniamus: non enim Dei ſolùm, verumetiam Satanæ angelum dicimus: nec bonum tantùm, ſed etiam prauum, fratrem nominamus. Fratres enim, inquit ſcriptura, ſint in neceſſitatibus vtiles, in meliorem hîc partem fratris nomen accipiens: in peiorem autem accipit, cum dicit: omnis frater calcaneo ſupplantabit: verùm exquiſitiùs hæc in loco ſuo conſiderabimus.
D Qui autem viſione diuinæ lucis ſeipſum corroborauit, ac talem fratrem adeptus ſit, qui ſibi adeſſe in periculis non timeat, is iam confidenter populum alloquatur, & in memoriam paternæ nobilitatis adducat, ſententiámque dicat, quomodo fimum ac lateres alióſque ſeruiles labores effugere poterit. Sed diligenter aduertendum oro, ne nos fugiat, quod apertiſſimè hiſtoria ipſa prædicat. Videmus enim Moyſen antea quàm perfectiore ſe virtute firmauerit, duos inter ſe contendentes homines conciliare nequiuiſſe: poſtea verò cùm ſibiipſi longo tempo-

Exod.32. — Prou.17. — Hiere.9.4. — Exod.2.13.

A μεταληπτέον ἂν εἴη, πρὸς τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν, ἐκ τῆς ὑλικῆς ἀκολουθίας τὰ ἐνδεχόμενα· δι᾽ ὧν ἄν τις γένοιτο τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἐσπουδακόσι πρὸς τοιοῦτον βίον συνεργία. εἰ δέ τι τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ γεγονότων, ἔξω τοῦ εἱρμοῦ τῆς εἰρημένης διανοίας, ἡ τῶν πραγμάτων ἀνάγκη πάντως ἐβιάσατο· ὑπερβαίνειν τοῦτο, ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν ἀνεπιτελὲς καὶ ἀνόνητον, μὴ διακόπτειν ἐν τοῖς ἑξῆς τῆς ἀρετῆς τὴν ὑφήγησιν. Ταῦτα δέ φημι περὶ τῶν κατὰ τὸν Ἀαρὼν νοηθέντων, ὃ ἀντιπίπτειν ἐκ τῆς ἀκολουθίας προσδοκῶν. ἐρεῖ γάρ
B τις, ὅτι μὲν συγγενῶς ἔχειν πρὸς τὴν ψυχὴν ἐν τῷ νοητῷ τε καὶ ἀσωμάτῳ τὸν ἄγγελον, καὶ ὅτι προγενέστερον τῆς ἡμετέρας κατασκευῆς ἐστὶ, καὶ ὅτι συνίσταται τοῖς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους συμπλεκομένοις, μὴ ἀμφιβάλλειν. μὴ μέντοι καλῶς ἔχειν, εἰς ἐκεῖνον τύπον, τὸν Ἀαρὼν νοεῖν, τὸν τῆς εἰδωλολατρείας τοῖς Ἰσραηλίταις καθηγησάμενον. πρὸς ὃν ἐροῦμεν, τὸν εἱρμὸν ὑπερβάντες, ταῦτά τε, ἃ εἰρήκαμεν· ὅτι τὸ ἔξω τοῦ σκοποῦ μὴ λόγοις ἀνατρεπέτω τὴν ἐν τοῖς λοιποῖς ἁρμονίαν. καὶ, ὅτι ὁμώνυμόν τι χρῆμα καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τὸ τοῦ ἀγγέλου ἐστὶν,
C ἴσως ἐφ᾽ ἑκατέρῳ τῶν ἀντικειμένων τῇ σημασίᾳ ἐφαρμοζόμενον. οὐ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ σατανᾶ ἄγγελος ὀνομάζεται· καὶ οὐ τὸν χρηστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πονηρὸν, ἀδελφὸν καλοῦμεν. οὕτω γάρ φησιν ἡ γραφὴ, ἐπὶ μὲν τῶν χρηστοτέρων, ἀδελφοὶ ἐν ἀνάγκαις χρήσιμοι ἔστωσαν· ἐπὶ δὲ τῶν ἐναντίων, ὅτι πᾶς ἀδελφὸς πτέρνῃ πτερνιεῖ. Ταῦτα δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ παραθέντες τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀκριβεστέραν περὶ αὐτῶν θεωρίαν εἰς τὸν ἴδιον ὑπερθέμενοι τόπον· νῦν τῶν προκειμένων ἀψώμεθα. ὁ τοίνυν ἑαυτὸν τῷ ἐπιφανέντι φωτὶ
D δυναμώσας, καὶ τὸν τοιοῦτον ἀδελφὸν σύμμαχόν τε καὶ παραστάτην κτησάμενος· θαρσῶν ἐν τῷ λαῷ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας προσάγει λόγους, καὶ τῆς πατρικῆς εὐγενείας ὑπομιμνήσκει, καὶ ὅπως ἂν ἔξω γένοιτο τῆς περὶ τὸν πηλὸν καὶ τὴν πλίνθον ταλαιπωρίας, δίδωσι γνώμην. τί οὖν ἡμᾶς διὰ τούτων παιδεύει ἡ ἱστορία; τὸ μηδὲν κατατολμᾶν τῆς ἐν τῷ λαῷ φωνῆς, τὸν μὴ διὰ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὁμιλίαν τὸν λόγον παρασκευάσαντα. ὁρᾷς γὰρ, ὡς νέος ὢν ἔτι, πρὶν εἰς τοσοῦτον αὐξηθῆναι τῇ ἀρετῇ, ἐπὶ δύο τινῶν ἀνθρώπων οὐκ ἀξιόπιστος ἐνομίσθη σύμβουλος εἰρήνης γενέσθαι τοῖς στασιάζουσι. νῦν δὲ τοσαύταις μυριάσι κατὰ ταὐτὸν διαλέγε-

ται. μονονουχὶ βοώσης ἐν τούτῳ τῆς ἱστορίας, μὴ ἐπιτολμᾶν ἐν διδασκαλίᾳ τῇ συμβουλῇ τῶν ἀκουόντων· εἰ μὴ διὰ τοιαύτης καὶ τοσαύτης ἐπιμελείας, ἡ περὶ τοῦτο κατορθωθείη σοι δύναμις. ἀλλὰ γενομένων τῶν χρηστοτέρων λόγων, καὶ τῆς ἐλευθερίας ὑποδειχθείσης, καὶ τῶν ἀκουόντων πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην ἐπιρρωσθέντων· παροξύνεται ὁ πολέμιος, καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀλγηδόνα τοῖς ὑπηκόοις τοῦ λόγου. οὐδὲ τοῦτο ἔξω τῶν νῦν γινομένων ἐστί. πολλοὶ γὰρ τῶν παραδεξαμένων τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς τυραννίδος λόγον, καὶ προστεθέντες τῷ κηρύγματι, μέχρι τοῦ νῦν ταῖς τῶν πειρασμῶν προσβολαῖς ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου ἐπηρεάζονται. ἐξ ὧν πολλοὶ μὲν δοκιμώτεροι καὶ βεβαιότεροι περὶ τὴν πίστιν καθίστανται, τῇ προσβολῇ τῶν λυπούντων στομούμενοι. τῶν δὲ ἀσθενεστέρων τινὲς, καὶ ἐποκλάζουσι τοῖς τοιούτοις συμπτώμασιν, ἄντικρυς ἐκεῖνα φθεγγόμενοι, ὅτι λυσιτελὲς ἦν αὐτοῖς μᾶλλον ἀνηκόοις μεῖναι τοῦ τῆς ἐλευθερίας κηρύγματος, ἢ τοῖς τοιούτοις, διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, συνενεχθῆναι. ὃ δὴ καὶ τότε συνέβαινεν, ὑπὸ μικροψυχίας τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐν αἰτίας ποιουμένων τοὺς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῖς τῆς δουλείας ἀπαγγείλαντας. ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον αἴτιος ὁ λόγος πρὸς τὸ καλὸν ἐφελκόμενος, κἂν παιδικῶς ἀποδειλιάσῃ πρὸς τὰς τῶν πειρασμῶν αἰτίας, ὁ νήπιος ἔτι καὶ ἀτελὴς τὴν διάνοιαν. τῷ μὲν γὰρ βλαπτικῷ καὶ φθοροποιῷ δαίμονι τοῦτο κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐσπούδασται, τὸ μὴ εἰς τὸν οὐρανὸν βλέπειν τὸ ὑποχείριον, ἀλλὰ τὸ εἰς γῆν κύπτειν, καὶ ἐν ἑαυτῷ τὸν πηλὸν πλινθεύειν. ὅ,τι γὰρ ἂν ᾖ τῆς ὑλικῆς ἀπολαύσεως, ἐκ γῆς ἐστι πάντως ἢ ὕδατος, παντί που δῆλον· εἴτε τι τῶν περὶ γαστέρα καὶ θοίνην σπουδαζομένων, εἴτε τι καὶ ὅσα περὶ τὸν πλοῦτον ὁρᾶται. ἡ δὲ τῶν στοιχείων τούτων μίξις, πηλὸς γὰρ καὶ ὀνομάζεται. οὐ πληροῦντες ἑαυτοὺς οἱ πρὸς τὰς πηλώδεις ἡδονὰς κεχηνότες, οὐδέποτε τὴν δεκτικὴν τῶν ἡδονῶν εὐρυχωρίαν πλήρη φυλάσσουσιν· ἀλλὰ τὸ ἀεὶ πληρούμενον, κενὸν γὰρ πάλιν τῷ ἐπιρρέοντι. οὕτω γὰρ ὁ πλινθουργῶν ἄλλοτε ἄλλην βλέπων διάθεσιν, εὐκόλως ἂν νοήσαι τὸ αἴνιγμα. ὁ γὰρ πληρώσας ἑαυτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν ἔν τισιν ὧν ἐσπούδασεν· εἰ πρὸς ἕτερόν τι τῇ ἐπιθυμίᾳ ῥέψειε, κενὸς πρὸς ἐκεῖνο πάλιν εὑρίσκεται. κἂν γένηται τούτῳ πλήρης, τῷ ἑτέρῳ πάλιν κενός τε καὶ εὐρύχωρος γίνεται.

rum ſpatio vacauerit, à multis hominum millibus facilè in protectorem recipi. Magna igitur voce ſcripturæ auctoritas clamare videtur, non inſiliendum eſſe ad docendam inſtituendámq; multitudinem, niſi prius magna diligentia magníſque laboribus eam fueris auctoritatem adeptus, vt auditores verbis tuis facilè acquieſcant. Cùm igitur ſententiam Moyſi populus comprobaſſet, libertatíſque deſiderio exarſiſſet, incitatur tunc hoſtis, & maiore labore ipſum comprimere conatur. Quod re ipſa hodie quoque fieri videmus. Nam multi, ne omnes dicam, eorum qui ſermonem de libertate receperunt, ac prędicationi Euangelicæ paruerunt, ad hunc vſque diem à tyranno ac hoſte humani generis multis ac grauibus tentationibus comprimuntur, quibus multi meliores firmioréſque in fide facti ſunt, moleſtiarum incurſione tanquam acie chalybea roborati, vel dolorum impetu obdurati. Nonnulli verò (piget dicere) franguntur aduerſis, malluiſſéque dicunt non audiſſe veritatis & libertatis ſermonem, quàm ea de cauſa tam multis laboribus incidiſſe. Idipſum tunc quoque fiebat Hebræis ex puſillanimitate, libertatis miniſtros accuſantibus: ſed non ceſſabit ideo prædicatio ad libertatem & veritatē nos reuocans, etiamſi multi, quaſi pueri atque infantes, tentationes pertimeſcant. Tyrãnus enim ac hoſtis noſter humanæ naturæ deprauator ſemper ſtudet, ne ad cœlum oculos eleuare poſſimus, ſed in terram continuò inclinati, lateres in ea ex luto faciamus. Nam quicquid in hac vita inuenitur, quo quis materialiter ac ſenſualiter fruatur, id aut ex terra eſt, aut ex aqua, ſiue ad ventrē, ſiue ad diuitias pertinens. Horum autem elementorum mixtura lutum fit, quo repleti, qui ad lutoſas has inhiant voluptates, nunquã ſe plenos retinere poſſunt, ſed quamuis ſemper ſe impleãt, ſemper tamen vacui ſunt. Nam quemadmodum laterum fictor aliud atque aliud lutum formę qua lateres figurat, imponit, adeò vt forma plena ſemper & vacua ſemper luti dici poſſit, quoniã cùm hoc receperit atq. firmauerit, nullus ampli⁹ vſus ipſius ad hoc eſt, ſed ad aliud ad quod vacua eſt: ſic appetēdi vis, ſi quis eã his terrenis cupiditatib. replere ſtudeat, & ſi quod indies cupit, aſſequatur, eoq. ſe repleat, vacua tamē ſemper eſt, cùm ea quæ habuit, reſpuat,

& in aliud atque aliud continuè feratur: nec finis miſerrimi ardoris cupiditatum eſſe poteſt, niſi quis carnalem Exod.5.7. vitam repellat. Paleæ verò quas lateribus immiſcere coguntur, iam à ſacratiſſimo Euangelio & diuina Apoſtoli tuba quid ſignificent, expoſitum eſt. Materiam enim ignis per culmos & paleas oſtendi confirmãt, [quam quidem materiam ignis is ſibi præparat, qui terrenis obruitur voluptatibus.] Verùm quando aliquis eorum, qui virtutis præſtantia excellunt, à ſeruitute ad libertatem ſubmerſos in vitiis homines vendicare conatur, tunc cauillatoris, qui Ephes.4.6. variis, vt Apoſtolus ait, aduerſus animas noſtras vtitur inſidiis, contra diuinam inſtitutionem cauillationes fraudulentas inducit. Hæc dico ad Ægyptios dracones reſpiciens, qui varias fraudes artis diabolicæ ad perniciem hominum excogitatas ſignificãt, quas virga Moyſi deſtruit atque conſumit, [incarnatio videlicet verbi,] ſicuti iam diximus. Qui autẽ hanc virtutis [ac fidei] virgam habet, quę [cùm virga veritatis ſit,] diaboli fraudulentas virgas conſumit: via recta conſequenter ad maiora procedit miracula: quæ quidem miracula, non vt terreant audientes, ſed vt proſint credentibus, fiunt. Nam eiſdem miraculis hoſtes expugnantur, [fideles muniuntur, deijciuntur alieni, eriguntur noſtri: illi communiuntur,] nos augemur. Sed primùm generaliter quid hæc miracula intendant, quomodóque fiant, perſtringamus, deinde facilè ſingula ſpeculabimur. Veritatis igitur hæc ſumma doctrina ad diſpoſitiones hominum qui iam audiunt, commutari videtur: nam cùm æqualiter omnibus quid appetendum & quid fugiendum ſit, benignè oſtendat, is in luce ambulat, mentémque illuminatam habet, qui auſcultat & paret: qui verò reſiſtit, & veritatis radios ad animam ſuam non intromittit, is in tenebris ignorantiæ permanet. Quòd ſi falſum non eſt quod ita generatim in talibus intelligimus, omnino haud aliter ſe habere cenſendum eſt quod ad ſingulos pertinet, cum ex ipſa narratione quod in partę inquirendum erat, ſimul innotuerit. Quapropter non eſt incredibile, nihil mali ſenſiſſe Iudæos, quamuis vnà cum Ægyptiis qui vexabantur, habitarent: nam id ipſum altius intellectum hodie

A καὶ τοῦτο οὐ παύεται διὰ παντὸς ἐν ἡμῖν ἐνεργούμενον, ἕως ἄν τις ὑπεξέλθοι τοῦ ὑλώδους βίου. ἡ δὲ καλάμη, καὶ τὸ ἐκ ταύτης ἄχυρον, ὃ καταμιγνύειν τῇ πλίνθῳ καταναγκάζεται ὁ τοῖς τυραννικοῖς ὑπακούων προστάγμασι· παρά τε τοῦ θείου εὐαγγελίου, καὶ παρὰ τῆς ὑψηλῆς τοῦ ἀποστόλου φωνῆς, ἀμφοτέρων ὁμοίως πυρὸς ὕλην, τό,τι ἄχυρον καὶ τὴν καλάμην ἑρμηνευσάντων. ὅταν τοίνυν τις τῶν ἐν ἀρετῇ προεχόντων, ἀποσπᾶν ἐθέλῃ τοὺς τῇ ἀπάτῃ δεδουλωμένους εἰς βίον ἐμφιλόσοφόν τε καὶ ἐ- B λεύθερον· οἶδεν ὁ ταῖς ποικίλαις, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, μεθοδείαις κατὰ τῶν ψυχῶν ἡμῶν σοφιστεύων, ἀντιπαρεισάγειν τῷ θείῳ νόμῳ τὰ τῆς ἀπάτης σοφίσματα. ταῦτα δὲ λέγω, πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους δράκοντας βλέπων τῷ λόγῳ· τουτέστι· πρὸς τὰς ποικίλας τῆς ἀπάτης κακίας, ὧν τὸν ἀφανισμὸν ἡ τοῦ Μωϋσέως ῥάβδος ἐργάζεται, περὶ ἧς μετρίως ἤδη τὰ εἰκότα προτεθεώρηται. ὁ τοίνυν, ὁ τὴν ἄμαχον ἐκείνην κεκτημένος τῆς ἀρετῆς ῥάβδον, ἣ τὰς σεσοφισμένας ἐξαφανίζουσαν ῥάβδους, ὁδῷ τινὶ C καὶ ἀκολουθίᾳ πρὸς τὰ μείζω πρόεισι τῶν θαυμάτων. ἡ δὲ θαυματοποιΐα οὐ πρὸς σκοπὸν τῆς ἐκπλήξεως τῶν ἐντυγχανόντων γίνεται, ἀλλὰ πρὸς τὸ χρήσιμον τῶν σωζομένων βλέπει. τοῖς γὰρ αὐτοῖς τῆς ἀρετῆς θαύμασι καθαιρεῖται μὲν τὸ πολέμιον, αὔξεται δὲ τὸ ὁμόφυλον. προσήκει δὲ γενικώτατον τῶν ἐπὶ μέρους θαυμάτων, τὸν κατὰ τὴν ἀγωγὴν καταμαθεῖν σκοπόν· εἶθ' οὕτως δυνατὸν ἂν γένοιτο ἡμῖν, καὶ τοῖς καθ' ἕκαστον ἐφαρμόσαι τὸ νόημα. ἡ γὰρ διδασκαλία τῆς ἀληθείας, πρὸς τὰς διαθέσεις τῶν δεχομένων τὸν D λόγον συμμεταβάλλεται. ἐπίσης γὰρ πᾶσι τοῦ λόγου τὸ κακὸν ἢ τὸ καλὸν προδεικνύντος· ὁ μὲν εὐπειθῶς πρὸς τὸ δεικνύμενον ἔχων, ἐν φωτὶ τὴν διαγωγὴν ἔχει· τῷ δὲ ἀντιτύπως διακειμένῳ, καὶ μὴ καταδεχομένῳ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῆς ἀληθείας τὴν ψυχὴν διαβλέψαι, παραμένει τῆς ἀγνοίας ὁ ζόφος. εἰ δὴ τὸ καθόλου νοηθὲν ἡμῖν ἐν τοῖς τοιούτοις, ψεῦδος οὐκ ἔστιν· οὐδ' ἂν τὰ καθ' ἕκαστον πάντως ἑτέρως ἔχοι, τῆς ἐπὶ μέρους ἐξετάσεως συναποδειχθείσης τῷ λόγῳ. οὐκοῦν οὐδὲν θαυμαστὸν, ἀπαθῆ τὸν Ἑβραῖον μένειν τῶν Αἰγυπτίων κακῶν, ἐν μέσοις τοῖς ἀλλοφύλοις ἀναστρεφόμενον. ἐπεὶ καὶ νῦν τὸ ἴσον

A ἔστι γινομένους ἰδεῖν. τὸ γὰρ ἐν ταῖς πολυανθρωπούσαις πόλεσι πρὸς τὰς ἐναντίας δόξας διεστηκότων, τοῖς μὲν πότιμόν τε καὶ διαυγές ἐστι τὸ νᾶμα τῆς πίστεως, ὃ διὰ τῆς θείας διδασκαλίας ἀρύονται. τοῖς δὲ διὰ τῆς πονηρᾶς ὑπολήψεως Αἰγυπτιάζουσι, διαφθορᾶς αἷμα τὸ ὕδωρ γίνεται. καὶ πολλάκις ἐπιχειρεῖ ὁ παραλογισμὸς τῆς ἀπάτης καὶ τὸ τῶν Ἑβραίων ποτὸν, τῷ μολυσμῷ τοῦ ψεύδους αἷμα ποιῆσαι· τουτέστι, τὸν ἡμέτερον λόγον, καὶ ἡμῖν δεῖξαι, μὴ τοιοῦτον ὄντα, οἷός ἐστιν. ἀλλ' οὐκ ἀχρειώσας καθόλου τὸ ποτὸν, κἂν ἐκ τοῦ παρέργου δι' ἀπάτης παρα-
B φοινίξῃ τὸ εἶδος. πίνει γὰρ ὁ Ἑβραῖος τὸ ἀληθινὸν ὕδωρ, κἂν παρὰ τῶν ἐναντίων πιθανῶς διαβάλληται, οὐδὲν πρὸς τὸ εἶδος τῆς ἀπάτης ἐπιστρεφόμενος. οὕτω καὶ τὸ τῶν βατράχων γένος τὸ εἰδεχθὲς καὶ πολύφωνον, οὗ ἀμφίβιος μὲν ἡ ζωὴ, ἑρπυστικὸν δὲ τὸ πήδημα· ἀηδὲς δὲ οὐ μόνον ἡ ὄψις, ἀλλὰ καὶ τῆς χρωτὸς ἡ δυσωδία· ὃ ταῖς οἰκίαις καὶ ταῖς κλίναις καὶ τοῖς ταμείοις τῶν Αἰγυπτίων εἰσέρπει· τῆς δὲ τῶν Ἑβραίων ζωῆς οὐχ ἅπτεται. ἀληθῶς γὰρ ἄντικρυς βατράχων γένη εἰσὶ, τὰ φθοροποιὰ τῆς κακίας γεννήματα, ἐκ τῆς ῥυπαρᾶς καρδίας τῶν ἀνθρώ-
C πων, οἷόν ἔκ τινος βορβόρου ζωογονούμενα. οὗτοι οἱ βάτραχοι οἰκοῦσι μὲν τὰς οἰκίας τῶν Αἰγυπτιαζόντων, κατὰ τὴν τοῦ βίου προαίρεσιν· δείκνυνται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τραπεζῶν, καὶ τῶν κλινῶν οὐκ ἀπέχονται, καὶ εἰς τὰ ταμεῖα τῶν ἀποθέτων εἰσδύουσιν. ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν ῥυπαρόν τε καὶ ἀκόλαστον βίον, ἀληθῶς ἐκ πηλοῦ τε καὶ βορβόρου τικτόμενον, καὶ τῇ πρὸς τὸ ἄλογον μιμήσει κατὰ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ἐν οὐδετέρᾳ φύσει ἀκριβῶς μένοντα· καὶ ἄνθρωπον μὲν κατὰ τὴν φύσιν ὄντα, κτῆνος δὲ διὰ πάθος γινόμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἀμφίβιον ἐκεῖνο καὶ ἐπαμφοτερίζον τὸ τῆς ζωῆς εἶδος ἐπιδεικνύοντα· εὑρήσεις καὶ ἐπὶ τούτου τὰ τῆς κτηνότης νόσου γνωρίσματα, οὐκ
D ἐπὶ τῆς κλίνης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἐν τοῖς ταμείοις, καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν οἴκησιν. ἐπισημαίνεται γὰρ διὰ πάντων ὁ τοιοῦτος τὴν ἀσωτίαν, ὥστε πάντας ῥᾳδίως ἐπιγνῶναι διὰ τῶν κατὰ τὸν οἶκον σπουδαζομένων τὸν βίον τοῦ τε ἀκολάστου καὶ τοῦ καθαρεύοντος. ὅταν ἐν τούτῳ μὲν ἐπὶ τῶν τοίχου κονιαμάτων δείκνυται παρὰ τῆς τέχνης διὰ εἰδώλων τινῶν τὰ τῆς ἐμπαθοῦς ἡδονῆς ὑπεκκαύματα· δι' ὧν ὑπο-

A quoque fieri videre licet. Non enim ignoramus, in magnis præſertim ciuitatibus in contrarias de veritate opiniones multitudine diuiſa, aliis limpidas aquas atque potabiles eſſe, quæ quotidianis prædicationibus, ſcripturæque vocibus in anima ſua ſcaturiunt: aliis (quoniam peruerſis opinionibus Ægyptiorum imitantur malitiam) in ſanguinem corruptum Euangelij atque prædicationis ſuauiſſimus potus conuertitur: & quod peius eſt, ſæpenumerò fraudulenta hæc Ægyptiorum, id eſt, non credentium perfidia falſita-
B tis, macula Hebræorum potum in ſanguinem conuertere nititur, doctrinam noſtram oſtendere talem non eſſe, qualis eſt: ſed nunquam inutilem potum tum noſtrum reddent, tametſi aquarum ſuperficiem quaſi rubeam apparere cauillationibus efficiant: bibet enim Iſraël, id eſt, Dei populus, aquam veram, nec vllo modo, licet veriſimiliter arguere aduerſarij videantur, ſpecie fallaciæ iſtius commouebitur. Sic pro ranarum quoque ſpecie deformi atque loquaci, cui dubia vita (nam & aquaticum & terreſtre id animal eſt) cuius
C ſaltus repens, cuius aſpectus turpiſſimus, cuius è corpore intolerabilis fœtor emittitur: quod domos lectulóſque ipſáque penetralia Ægyptiorum ſordidat, & Hebræorum vitam nõ maculat, varios malitiæ corruptioniſque fœtus, qui ex fœtido hominum corde, quaſi ex putrido limo naſcuntur, intelligimus. Hæc immunda ranarum multitudo, domos eorum qui Ægyptiacè, id eſt, vitioſè viuere malunt, habitat: in menſis eorum abundat, in lectulis aſſidet, in abditis eorum omnibus atque reconditis rebus inuenitur: verè namque ſordida luxurioſáque vita ex cor-
D rupto fœtidóque limo paſſionum profecta, dubium quoddam animal eſt, aquaticũ ſcilicet atque terreſtre. Homo natura eſt, qui ita viuit, electione verò pecus, pecudéque ſordidius: vnde fit, vt dubium quoddam animal hac vita efficiamur. Nam qui naturam reſpicit, homines: qui vitam conſiderat, non homines, ſed ex brutorum genere nos ipſe putabit: cuius quidem bruti ſigna tam in vniuerſa domo, quàm in ſingulis inuenias partibus. Nam & in muris & in aulis diuerſæ ad luxuriam animi picturæ, & in vaſis ſculpturæ impreſſæ ne-

quitiam prædicant, quibus cogitatio ad cupiditates ſuas reuocatur, vituperoſi ſpectaculi viſione, ad animam vſque paſſionum æſtu perueniente, ne ſcilicet cupiditatum ardor extinguatur, aut retundatur. Similiter ſi menſas, ſi lectos voluptuoſi corruptique hominis conſiderabis, id ipſum inuenies. Quòd ſi recondita abditaque hominis huiuſmodi non dico vaſcula & capſulas (multis enim ea patent, nec aliena ſunt à turpitudine vitæ) ſed occulta mentis & animi perſpicere poteris, iam verò accumulatarum ranarum putredinem reperies fœtidã. At modeſti hominis etiam oculus mundus eſt, & hæc quæ ad luxuriam incitant, ſpectacula reſpuit. Menſa quoque ſimiliter communis ac tenuis, nõ magna carnium aut piſcium onerata congerie. Quod autem iſta virtutis virgam feciſſe dicit hiſtoria, minimè perturbare nos debet: nam & obduratum à Deo fuiſſe tyrannum narrat. quo vero pacto damnandus fuiſſet, ſi Dei neceſſitate coactus obdurato animo reſtitiſſet? Simile namque id ei eſt, quod diuinus Apoſtolus de iis qui conuoluuntur in turpiſſimis nefandiſſimiſque luxuriæ vitiis, dicit. Quod ſicut non probauerunt impij Deum habere in notitiam, tradidit eos Deus in paſſiones ignominiæ. Nam & verba ſcripturæ, quaſi diuinitùs eos impulſos ad libidinem, ac ignominiæ paſſionibus traditos ſonare videntur. Nec tamen turpitudini Deus quemquam tradit, nec Pharao nolens ab ipſo Deo in duriciem impellitur, nec vita ranarum à virtute conformatur. Nam ſi Dei voluntate atque impulſu ita fieret, nec turpitudinis & vituperationis hæ paſſiones appellarentur, nec vlla eſſet inter virtutem & vitium differentia. Verùm cùm alius hanc, alius illam eligat vitam, & hic virtuoſè, ille vitioſè viuere malit, non iure altiori cuidam neceſſitati, ſed voluntati ſingulorum viuendi normam attribuimus. Quomodo igitur vituperationis quiſquam paſſionibus à Deo tradatur, ipſe Apoſtolus apertè nos docet, qui non probauit Deum habere in notitiam, is cùm à Deo non defendatur, ne gratia eius, vnde omne bonum eſt, ſuſtentetur (nec enim defendit Deus nolentem cognoſcere) is, inquam, ab eo turpitudini tradi dicitur.

Rom. 1.

A μιμνήσκεται τοῦ νόσου ἡ φύσις, διὰ τῆς ὄψεων ἐκ τῆς ἀτιμίας τῶν θεαμάτων ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐπεισχεομένου τοῦ πάθους· ἐπὶ δὲ τοῦ σωφρονοῦντος, φυλακὴν πᾶσαν καὶ προμήθειαν, τοῦ τε τὸν ὀφθαλμὸν καθαρεύειν τῶν ἐμπαθῶν θεαμάτων. καὶ ἡ τράπεζα δὲ ὡσαύτως καθαρὰ μέν ἐστι τοῦ σωφρονοῦντος, εὑρίσκεται δὲ βατραχώδης καὶ πολύσαρκος τοῦ πρὸς τὸν βορβορώδη βίον ἰλυσπωμένου. κἂν τὰ ταμεῖα διερευνήσῃς, τουτέστι, τὰ κρυπτὰ τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ ἀπόρρητα· πολὺ μᾶλλον ἐν ἐκείνοις σωρείαν βατράχων ἐν τοῖς ἀκολάστοις κατανοήσεις. εἰ δὲ ταῦτα ἡ τῆς ἀρετῆς ῥάβδος ποιεῖ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ὑπὸ B τῆς ἱστορίας λέγεται· μὴ ξενιαζώμεθα περὶ τὸν λόγον· καὶ γὰρ ἐσκληρῦνθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν τύραννον, ἡ ἱστορία φησί. πῶς οὖν ἂν εἴη κατάκριτος, τῇ ἄνωθεν ἀνάγκῃ σκληρός τε καὶ ἀντίτυπος διατεθειμένος; καί που τὸ ἴσον φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὅτι καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. περὶ τῶν ἀρρενοφθορούντων λέγων, καὶ περὶ τῶν ἐν τοῖς ἀτίμοις τε καὶ ἀρρήτοις τῆς ἀσωτίας τρόποις ἀσχημονούντων. ἀλλ' εἰ καὶ οὕτω λέγεται παρὰ τῆς θείας γραφῆς τὰ εἰρημένα· οὔτε τοῖς πάθεσι C τῆς ἀτιμίας ὁ Θεὸς ἔκδοτον δίδωσι τὸν πρὸς τοῦτο φερόμενον, οὔτε Φαραὼ θείᾳ βουλήσει σκληρύνεται, οὔτε ὁ βατραχώδης βίος ὑπὸ τῆς ἀρετῆς πλάττεται. εἰ γὰρ βουλητὸν ἦν τῇ θείᾳ φύσει· πάντως ἂν ἐπὶ πάντων κατὰ τὸ ἴσον ἡ τοιαύτη προαίρεσις ἴσχυσεν, ὡς μηδεμιᾶς ἀρετῆς καὶ κακίας περὶ τὸν βίον διαφορὰν θεωρεῖσθαι. ἄλλων δὲ ἄλλως μετεχόντων τοῦ βίου· καὶ τῶν μὲν δι' ἀρετῆς κατορθουμένων, τῶν δὲ εἰς κακίαν ἀπορρεόντων· οὐκ ἄν τις εὐλόγως D ὑπερκειμέναις τισὶν ἀνάγκαις, ταῖς κατὰ τὸ θεῖον βούλημα συνισταμέναις, τὰς διαφορὰς τῶν βίων λογίσαιτο, ὧν ἡ προαίρεσις ἐφ' ἑκάστου τὸ κράτος ἔχει. τίς οὖν παραδίδοται τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας, σαφῶς ἐστι παρὰ τοῦ ἀποστόλου μαθεῖν· ὁ μὴ δοκιμάσας τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, ὃν οὐκ ἀμυνόμενος ὁ Θεὸς διὰ τὸ μὴ ἐπιγνωσθῆναι Θεὸν εἶναι παρ' αὐτοῦ, παραδίδωσι τοῖς πάθεσι. ἀλλὰ δὴ τὸ μὴ ἐπιγνῶναι τὸν Θεόν, αἴτιον αὐτῷ γίνεται τοῦ εἰς τὸν ἐμπαθῆ καὶ ἄτιμον βίον κατασυρῆναι. ὥσπερ γὰρ

εἴ τινος εἰπόντος, ὅτι μὴ ὀφθεὶς ὁ ἥλιος τὸν δεῖνα τῷ βόθρῳ ἐνέρριψεν· οὐ τοῦτο λογιζόμεθα, ὅτι ὀργῇ χρώμενος ὁ φωστὴρ, τὸν μὴ βουληθέντα πρὸς αὐτὸν ἰδεῖν, ἐπὶ τὸν βόθρον ἀπώσατο· ἀλλ' οὕτως ἂν τὸ ῥηθὲν νοηθείη κατὰ τὸ εὔλογον, ὅτι τὸ μὴ μετέχειν τοῦ φωτὸς, αἴτιον τῷ μὴ βλέποντι τῆς εἰς τὸν βόθρον ἐστὶ καταπτώσεως. οὕτως ἐναργὴς ἂν εἴη, καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου νοεῖν, τὸ τοὺς μὴ ἐπιγνόντας τὸν Θεὸν τοῖς τῆς ἀτιμίας ἐκδίδοσθαι πάθεσι· καὶ τὸ ἐσκληρῶσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν Αἰγύπτιον τύραννον· οὐχ ὡς τὴν ἀντιτυπίαν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Φαραὼ τῆς θείας βουλήσεως ἐνθείσης· ἀλλ' ὡς τῆς προαιρέσεως διὰ τῆς πρὸς τὴν κακίαν προσκλίσεως τὸν ἐκμαλάσσοντα τὴν ἀντιτυπίαν λόγον οὐ δεχομένης. οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀρετῆς ῥάβδος ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις φανεῖσα, τὸν μὲν Ἑβραῖον καθαρὸν τῆς βατραχώδους ζωῆς ἀπεργάζεται· τὸν δὲ Αἰγύπτιον βίον πλήρη τῆς τοιαύτης δείκνυσι νόσου. ἀλλ' ἔσθ' ὅτε τοῦ Μωϋσέως καὶ ὑπὲρ τούτων τὰς χεῖρας ἐκτείναντος, ἀφανισμὸς τῶν βατράχων γέγονε. ὃ δὴ καὶ νῦν ἔστι γινώσκειν γινόμενον. οἱ γὰρ τὴν ἔκτασιν τῶν χειρῶν τοῦ νομοθέτου κατανοήσαντες (συνήσεις δὲ πάντως, ὅ, τι σοὶ λέγει τὸ αἴνιγμα· ὥστε νοῆσαι διὰ μὲν τοῦ νομοθέτου τὸν ἀληθινὸν νομοθέτην· διὰ δὲ τῆς τῶν χειρῶν ἐκτάσεως, τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰς χεῖρας ἐκτείναντα) οἱ τοίνυν πρὸς ὀλίγον τοῖς ῥυπαροῖς τούτοις καὶ βατραχώδεσι λογισμοῖς συζῶντες, εἰ πρὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὰς χεῖρας ἐκτείναντα ἴδοιεν· ἀπαλλάσσονται τῆς πονηρᾶς αὐτῶν συνοικήσεως, νεκρωθέντος τοῦ πάθους καὶ ἐποζέσαντος. ἀληθῶς γὰρ τοῖς ἀπηλλαγμένοις τῆς τοιαύτης νόσου, μετὰ τὴν νέκρωσιν τῶν ἑρπυστικῶν κινημάτων, ἄτοπός τις καὶ δυσώδης ἡ τῶν προβεβιωμένων γίνεται μνήμη, δι' αἰσχύνης τὴν ψυχὴν ἀηδίζουσα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος πρὸς τοὺς ἐκ τῆς τοῦ κακοῦ μεταβολῆς τὴν ἀρετὴν μετιόντας· ὅτι τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; κατὰ τὴν διάνοιαν ταύτην νόει μοι καὶ τὸν ἀέρα διὰ τῆς ῥάβδου, τοῖς μὲν τῶν Αἰγυπτίων ὀφθαλμοῖς μελαινόμενον· ἐπὶ δὲ τῶν Ἑβραίων τῷ ἡλίῳ καταλαμπόμενον. δι' οὗ μάλιστα βεβαιοῦται τῆς ἀποδοθείσης διανοίας ὁ λόγος· ὅτι οὐκ ἄνωθέν τις ἀναγκαστικὴ δύναμις τὸν μὲν ἐν ζόφῳ, τὸν δὲ ἐν φωτὶ γενέσθαι παρασκευάζει·

A Nam quemadmodū ſi quis de homine qui in foueā decidit, quoniā ſolem, non vidit, iccirco in foueam incidiſſe aſſeueraret, nullo nobis modo in mētem veniret, ab irato ſole in foueā ipſum depulſum, ſed ſtatim intelligeremus, ideo in foueam lapſum, quoniam cæcitate ſua ſolis lucem aſpicere non potuit: Sic oportet illud Apoſtoli dictum intelligere, eos nimirum qui Deum non cognouerant, ignominiæ paſſionibus traditos eſſe, & induratum à Deo fuiſſe tyrannum Ægyptium, non quia diuina voluntas duriciem in animum eius in-
B duxerit, ſed quia cùm ipſe vitioſè viuere maluerit, non ſuſcepit rationem qua induratum in vitio cor permollitur. Sic virga quoque Moyſi apparens in Ægypto, Hebræos à ranis mundat, Ægyptios ranis replet. Verùm cùm etiam pro Ægyptiis manus Moyſes extenderit, tunc & ipſi ab huiuſcemodi abominato ranarum morbo liberantur. Quod ita fieri videmus in hac vniuerſi generis hominum à diabolo liberatione; nam qui prauis cupiditatibus, quaſi ranis immundis tabeſcunt, ſi ad
C verum legiſlatorem Chriſtum aſpexerint, & eum manus in cruce extendiſſe verè crediderint, facilè à cohabitatione ranarum liberantur, mortificato morbo huiuſmodi ac putrefacto. Quippe cùm liberatus ab his prauis cupiditatibus homo ſit, atque hos ſerpentinos animi motus omnino eiecerit, tunc delictorum quæ peſtifera cupiditate victus commiſerat, acerba nimium ac fœtida fit recordatio, amaritudinem ex pudore ingentem inferens, vt ad eos Apoſtolus ait: qui repudiata malè viuendi conſuetudine virtutem comple-
D xi ſunt. Quem igitur fructum in his habebatis, quorum nunc vos pudet? Hoc pacto etiam intellige per virgam Moyſi Ægyptiis quidem atrum & tenebroſum aera eſſe confectum: Hebræis verò eundem eodem in tempore atque loco radiis refulſiſſe. Quare ſententia noſtra maximè comprobatur, quòd ſcilicet non cogens quædam diuinitùs vis alios hominum in tenebris ceſpitare facit, alios in clara luce verſari,

ſed in nobis ipſis atque intrinſecus, in noſtra poteſtate, voluntate, electione, tenebrarum ac lucis cauſas homines poſſidemus, vt nunc videntes, nunc cæci, prout volumus, certè fiamus. Nam etiam ſecundum hiſtoriam non muri, non montes, non alia huius Ægyptiis radios ſolis auferebant, ſed æqualiter quidem ſole omnia perluſtrante, Iudæi luce diei fruebantur, Ægyptij autem videre non poterant. Sic luculenta ſplendidáque via virtutis æqualiter omnibus propoſita, alij malè agendo vitiorum tenebris obcæcantur, alij virtutis lumine reſplendent. Quod ſi poſtquam triduo Ægyptij tenebris laborarunt, luminis fiunt participes, poterit etiam fortaſſe hiſtoriæ ſenſus ad eorum tranſitum referri, qui cum antea Ægyptiorum more viuerent, ad virtutem à vitio per agnitionem crucifixi, atque ad pœnitentiam ſunt traducti: præſertim cum palpabiles illæ tenebræ tam verbo, quam ſenſu peccati atque ignorantiæ tenebris conueniant. Soluitur autem vtrumque iſtorum, cùm Moyſes vt in præcedenti loco intelleximus, pro iis qui in tenebris verſabantur, manus extenderit. Puluerem autem de camino ſumptum, qui turgentia vlcera doloréſque intolerabiles Ægyptiis inferebat, ipſo nomine camini admoniti, gehennæ ac ignis illius cruciatum ſignificaſſe credimus, qui quidem ignis ſolos vexat Ægyptios, id eſt, vt ſæpius diximus, malè viuentes, & extenſionem manuum Chriſti non adorantes. Si quis verò verè Iſraëlita eſt, nepos Abrahæ, qui illius vitam fide ac opere imitetur, is ignem illum non ſentiet, extenſione manuum Moyſis, id eſt, Chriſti liberatus. Scynifes verò illos, qui occultis morſibus Ægyptios exagitarunt, canináſque muſcas, quæ corporibus moriendo figebantur, locuſtáſque agrorum omnium vaſtitatem inferentes, & fulmina ſimul cum grandinis lapidibus decidentia, non erit profectò difficile, ſi quis dictorum ſeriem ſequitur, conueniēter ad noſtrum propoſitum vt decet accommodare,

A ἀλλ' οἴκοθεν ἔχομεν ἐν τῇ ἑαυτῶν φύσει τε καὶ προαιρέσει τὰς τοῦ φωτός τε καὶ σκότους αἰτίας οἱ ἄνθρωποι, πρὸς ὅπερ ἂν ἐθέλωμεν τοῦτο γινόμενοι. καὶ γὰρ, κατὰ τὴν ἱστορίαν, οὐ διά τινος τείχους ἢ ὄρους ἐπιπροσθοῦντος τὰς ὄψεις, καὶ τὰς ἀκτῖνας ἀποσκιάζοντος, οἱ μὲν Ἑβραῖοι τοῦ φωτὸς κατετρύφων· οἱ δὲ ἀναισθήτως εἶχον τῆς χάριτος· οὕτω πᾶσι κατὰ τὸ ἴσον τοῦ φωτεινοῦ βίου κατ' ἐξουσίαν προκειμένου· οἱ μὲν ἐν σκότει διαπορεύονται, διὰ τῶν πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων πρὸς τὸν τῆς κακίας ζόφον συνελαυνόμενοι· οἱ δὲ τῷ φωτὶ τῆς ἀρετῆς ἐλλαμπρύνονται. εἰ δὲ μετὰ τὸ B τριήμερον ἐν σκότῳ κακοπαθῆσαι, γίνεται καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ἡ τοῦ φωτὸς μετουσία· τάχα τις ἀπὸ τούτων ὁρμώμενος, πρὸς τὴν ἀπὸ κακίας πρὸς ἀρετὴν δι' ἐπιγνώσεως τοῦ σταυρωθέντος καὶ μετανοίας μετάστασιν τῶν πρὶν κατὰ τὸν βίον Αἰγυπτιαζόντων ἀνάγοι τὸ νόημα. τὸ γὰρ ψηλαφητὸν ἐκεῖνο σκότος, καθώς φησιν ἡ ἱστορία, πρὸς τὸ τῆς ἀγνοίας καὶ ἁμαρτίας σκότος πολλὴν ἔν τε τῷ ῥήματι καὶ τῷ νοήματι τὴν συγγένειαν ἔχει. λύεται δὲ τούτων ἑκάτερον, τοῦ Μωϋσέως C (καθὼς ἐν τῷ περὶ τούτου νενόηται) ὑπὲρ τῶν ἐν σκότει τὰς χεῖρας ἐκτείναντος. ὡσαύτως καὶ ἡ καμιναία κόνις ἐκείνη, ἡ τὰς ὀδυνηρὰς φλυκταίνας τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπάγουσα, κατὰ λόγον ἂν νοηθείη· διὰ τοῦ κατὰ τὸ ὄνομα τῆς καμίνου αἰνίγματος, ἡ διὰ τοῦ πυρὸς κατὰ τὴν γέενναν ἀπειληθεῖσα κόλασις, ἣ μόνων ἅπτεται τῶν Αἰγυπτιαζόντων κατὰ τὸν βίον· τουτέστι, καθὼς πολλάκις εἴπομεν, τῶν κακῶς ζώντων καὶ τῶν ἔκτασιν τῶν χειρῶν τοῦ Χριστοῦ μὴ προσκυνούντων. εἰ δέ τις ἀληθῶς Ἰσραηλίτης ἐστὶ, καὶ τοῦ Ἀβραὰμ υἱὸς, καὶ πρὸς ἐκεῖνον τῷ βίῳ βλέπει, ὡς δεῖξαι τῇ προαιρέ- D σει τὴν πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγχιστείαν τοῦ γένους· (ἐκτὸς φυλάσσεται) ἀπὸ τῆς καμιναίας ἐκείνης ὀδύνης. γένοιτο δ' ἂν κἀκείνοις ποτὲ ἡ ἀποδοθεῖσα τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ Μωσέως ἑρμηνεία, θεραπεία τῆς ὀδύνης, καὶ ἀπαλλαγὴ τῆς κολάσεως. τοὺς δὲ λεπτοὺς σκνῖπας ἐκείνους, οἳ τοῖς ἀφανέσι δήγμασι τοὺς Αἰγυπτίους ἀλγύνουσι· τήν τε κυνόμυιαν ὀδυνηρῶς διὰ τοῦ δήγματος ἐμφυομένην τοῖς σώμασι· τήν τε ὑπὸ τῶν ἀκρίδων καταφθειρομένην γεωπονίαν· καὶ τοὺς ἄνωθεν πρηστῆρας τοῖς τῆς χαλάζης λίθοις συγκαταπίπτοντας· οὐκ ἄν τις τῷ εἱρμῷ τῶν προεξητασμένων ἑπόμενος κάμνοι, τὰ καθ' ἕκαστον προσαρμόζων τοῖς καταλλήλοις νοήμασι.

A ἃ ἀεὶ πάντα ποιεῖ μὲν, κατὰ τὸ παρηγγελμένον ἡ Αἰγυπτία προαίρεσις· ἐπάγει δὲ ἡ ἀδέκαστος τοῦ Θεοῦ δίκη. ἐπακολουθήσαντες νοήσωμεν ὅτι παρὰ Θεοῦ μὲν γὰρ τὰ λυπηρὰ τοῖς τῶν τοιούτων ἀξίοις· ἀλλ' ὅτι ἕκαστος ἑαυτῷ τῶν πληγῶν γίνεται δημιουργὸς, διὰ τῆς οἰκείας προαιρέσεως τὴν τῶν ἀλγεινῶν παρασκευὴν ἑτοιμάζων. καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος πρὸς τὸν τοιοῦτον λέγων· ὅτι κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ὥσπερ γὰρ διὰ τὴν B ἀτακτοτέραν δίαιταν φθοροποιός τις χυμὸς καὶ χολώδης ἐν τοῖς σπλάγχνοις συνίσταται· ὃν ὁ ἰατρὸς διὰ τῆς τέχνης εἰς ἔμετον ἐφελκυσάμενος, οὐκ ἂν ἐν αἰτίᾳ γένοιτο τοῦ αὐτὸς ἐμποιῆσαι τῷ σώματι τὸν νοσώδη χυμὸν, ἀλλ' ἐποίησε μὲν ἡ τῆς τροφῆς ἀταξία, εἰς δὲ τὸ ἐμφανὲς ἤγαγεν ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη· οὕτως κἂν παρὰ τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι λέγηται τοῖς μοχθηροῖς τὴν προαίρεσιν ἡ ἀλγεινὴ ἀνταπόδοσις· εὔλογον ἂν εἴη νοεῖν, ἐξ ἡμῶν αὐτῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας τὰ τοιαῦτα λαμβάνειν πάθη. τῷ γὰρ ἀναμαρτήτως βεβιωκότι, C οὐ σκότος ἐστὶν, οὐ σκώληξ, οὐ γέεννα, οὐ πῦρ, οὐκ ἄλλο τι τῶν φοβερῶν ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων. ὡς δὲ καὶ ἡ ἱστορία φησὶ, τοῖς Ἑβραίοις μὴ εἶναι τὰς Αἰγυπτίας πληγάς. εἰ οὖν ἐν τῷ αὐτῷ, τῷ μὲν εἶναι κακὸν, τῷ δὲ οὐκ ἔστι· τῆς τῶν προαιρέσεων διαφορᾶς ἐν τοῖς καταλλήλοις διακρινούσης ἑκάτερον· δῆλον ἂν εἴη τὸ μηδὲν τῶν κακῶν δίχα τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως δύνασθαι συστῆναι. ἀλλὰ πρὸς τὸ ἑξῆς τοῦ λόγου προΐωμεν, τοσοῦτον προσθέντες διὰ τῶν ἐξητασμένων, ὅτι Μωϋσῆς τε ἐκεῖνος, καὶ ὁ κατ' ἐκεῖνον διὰ τῆς ἀρετῆς ἑαυτὸν ἐπαίρων, ἐπειδὰν διά τε τῆς χρονίας προσοχῆς τοῦ ὀρθοῦ τε καὶ ὑψηλοῦ βίου, καὶ διὰ τῆς ἄνωθεν γινομένης D φωταγωγίας δυναμωθῇ τὴν ψυχὴν, ζημίαν ἡγεῖται τὸ μὴ καὶ τοῖς ὁμογενέσι πρὸς τὸν ἐλεύθερον καθηγήσασθαι βίον. καὶ πρὸς αὐτοὺς γενόμενος, τῇ παραθέσει τῶν χειρόνων παθῶν σφοδροτέραν αὐτοῖς τῆς ἐλευθερίας τὴν ἐπιθυμίαν ἐντίθησι. καὶ μέλλων ἐξαιρεῖσθαι τοῦ κακοῦ τὸ ὁμόφυλον, θάνατον ἐπάγει παντὶ πρωτοτόκῳ Αἰγυπτίῳ. τοῦτο, δι' ὧν ἐποίησεν ἡμῖν νομοθετῶν, τὸ δεῖν τὴν πρώτην τοῦ κακοῦ γένεσιν ἐξαφανίζειν· μὴ γὰρ ἄλλως εἶναι δυνατὸν διαφυγεῖν τὸν Αἰγύπτιον βίον. καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν, τὴν

A quæ quidem omnia Ægyptiaca vita quærit & eligit: Dei autem infinita iuſtitia ſecundum ſingulorum merita infert peccantibus. Non decet hiſtoriæ literam ita ſequi, vt Deum putemus cruciatus cauſam, ſed vnumquemque ſua electione ſibi dolores præparaſſe ac feciſſe credere debemus, vt etiam Apoſtolus ad huiuſmodi hominem dicit, quòd ſecundum duriciem tuam, quia cor tuum non pœnitet, iram tibi in die iræ ac reuelationis & iuſti iudicij Dei congregas, qui vnicuique tribuit iuxta ſuorum o- Rom. 2.
B perum merita. Nam quemadmodum ſi praui ac pernitioſi humores in præcordiis ac inteſtinis lateant, non accuſatur medicus, quod eos ipſe fecerit, ſi arte ipſos vomitu eijci curarit, ſed effecit quidem illos inordinata diæta, traxit autem in manifeſtius non imperitus medicus: ſic cùm dolores ac cruciatus hominibus à Deo factos audimus, intelligere decet à nobis ipſis initia & cauſas earum vexationum fuiſſe. Qui enim bene vixit, huic non tenebræ, non vermes, non gehenna, non ignis, non aliud vllum & nomi-
C ne & re terribile imminet, ſicut ipſa quoque teſtatur hiſtoria. Nam cùm in eodem ſimul Hebræi cum Ægyptiis eſſent loco, cruciabantur Ægyptij, Hebræis nihil ſentientibus. Quare manifeſtum eſt, nihil harum pœnarum abſque noſtra electione ac voluntate poſſe conſiſtere. Sed pergamus ad reliqua, ſi prius id prædictis addiderimus: quòd ſicut Moyſes, ſic quicumque illum zelo virtutis imitatur, cùm longis magniſque bene viuendi exercitationibus ſeipſum confirmauerit, & ſuperiore viſione animum ſuum vallauerit atque muniuerit: tunc ma-
D gnam iacturam putabit, ſi eiuſdem naturæ homines peccato ſeruiant, dabitque operam dux eis ad libertatem fieri: cúmque ad ipſos acceſſerit comparatione ac propoſitione peiorum, ingens libertatis deſiderium in animos ſuos immittet, ac demum iam è malis educturus primogenitis Ægyptiorum omnibus mortem inferet, neque enim alia ratione ac via Ægypti effugere vitam poſſibile eſt. Sed hic multis dubitatio accidit, quónam

pacto hiſtoria defenditur, ne iniuſta (vt dicunt) diuina ſententia videatur: iniuriantur enim, aiunt, Ægyptij, & pro illo modò nati pueri puniuntur: & quomodo imperfecta ætas aut boni aut mali differentiam nouit? nónne vita infantium extra malignam omnem perturbationem eſt? dexteræ vel ſiniſtræ diſcrimen ignorant, ad ſolam nutricem reſpiciunt, ſi quicquam dolorem infert, non ſe parant ad defenſionem, ſed ploratu ſolùm ac lacrymis dolorem ſignificant: ſi quicquam quod natura appetit, nanciſcuntur: ſubridendo voluptatem oſtendunt. Cur igitur paternæ prauitatis ſubeunt ſupplicia? vbi iuſtitia? vbi pietas? vbi Ezechiel clamans, Anima quæ peccauerit, Ezech. 18. ipſa morietur, nec patris delicta ſuſcipiet natus? Quomodo igitur hiſtoria rationi aduerſa eſt? Sed quid mali eis contigit, ſi vitam patrum iniquam pueri effugerunt, & patres dolore immaturæ mortis ſuæ admonuerunt? quamuis multa quoque priſcis illis temporibus, quæ non magis propter præſentes, ſub quibus fiebant, quam propter futuros, ad quorum vtilitatem altiùs reductam intelliguntur, facta fuiſſe, non dubitauerim. Quid ergo hac hiſtoriæ figura docemur? quòd oporteat primas cogitationes & prima peccandi initia, & vias primas radicitus tollere. Nam qui principia deſtruxit, is quod ex iis ſequitur, ſimul deleuit, ſicut Dominus per Euangelium nos docet, propemodum clara voce nos admonens, vt Ægyptiorum malorum primogenita interimamus, dum iubet, vt cupiditatem atque iram penitus extinguamus, nec deinceps adulterij pollutionem aut homicidij ſcelus reformidemus: numquam enim aliquid horum oriri poteſt, niſi alterum ex ira alterum ex cupiditate naſcatur. Qui primogenitum interimit, is partum quoque qui ex primogenito naſcitur, ſimul interimit. Sicut in occidendo ſerpente, qui caput oppreſſit atque percuſſit, is totum quod à capite trahitur corpus mortificauit, quod minimè vnquam fieri poterit, niſi ſanguis in oſtiis infundatur, qui percuſſorem facilè repellit. Id ergo vtrumque in vnum complectamur:

A διὰ γνοίας ταύτην μὴ περιδραμεῖν ἀθεώρητον. εἰ γάρ τις μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν βλέποι, πῶς ἡ θεοπρεπὴς ἔννοια τοῖς γεγενημένοις λεγομένοις διασωθήσεται; ἀδικεῖ ὁ Αἰγύπτιος, καὶ ἀντ' ἐκείνου κολάζεται τὸ ἀρτιγενὲς αὐτοῦ νήπιον, ᾧ διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀτελὲς οὐδεμία τίς ἐστι καλοῦ τε καὶ μὴ τοιούτου διάκρισις· ἔξω τοῦ κατὰ κακίαν πάθους ἡ ζωὴ αὐτοῦ. οὐ γὰρ χωρεῖ τὸ πάθος ἡ νηπιότης, δεξιᾶς ἢ ἀριστερᾶς διαφορὰν οὐκ ἐπίσταται. πρὸς μόνην ἀναβλέπει τὴν θηλὴν, μόνην τοῦ λυποῦντος σημαντικὴν αἴσθησιν ἔχει τὸ δάκρυον.
B καὶ εἰ τύχοι τινὸς, οὗ ἡ φύσις ἐφίεται· μειδιάματι τὴν ἡδονὴν ἐπισημαίνει. τοῦτο τῆς πατρικῆς κακίας ἐκτίνει τὴν δίκην. ποῦ τὸ δίκαιον; ποῦ τὸ εὐσεβές; ποῦ τὸ ὅσιον; ποῦ Ἰεζεκιὴλ βοῶν, ὅτι ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθανεῖται. καὶ, ὅτι οὐ λήψεται τὴν τοῦ πατρὸς ἁμαρτίαν ὁ ἐξ ἐκείνου γενόμενος. πῶς ἀντινομοθετεῖ ἡ ἱστορία τῷ λόγῳ; οὐκοῦν οὐκ εὐλογώτερον ἂν εἴη, πρὸς τὴν ἀναγωγὴν τοῦ νοήματος ὁρῶντας, εἰ καί τι γέγονε τυπικῶς, δόγμα διὰ τῶν γινομένων πιστεύειν τὸ νομοθέτην ἐκτίθεσθαι. τὸ δὲ δόγμα, τοιοῦτόν ἐστι· τὸ δεῖν πρὸς τὴν κακίαν τινὰ διὰ ἀρετῆς συμ-
C πλεκόμενον, τὰς πρώτας τῶν κακῶν ἀρχὰς εἰς ἀφανισμὸν ἄγειν. τῇ γὰρ ἀναιρέσει τῆς ἀρχῆς, τὸ δὲ μετ' ἐκείνην συναφανίζεται, καθὼς διδάσκει διὰ τοῦ εὐαγγελίου ὁ κύριος. μονονουχὶ διαρρήδην βοῶν ἀναιρεῖν τῶν Αἰγυπτίων κακῶν τὰ πρωτότοκα, δι' ὧν κελεύει τὴν ἐπιθυμίαν ἀνελόντας, καὶ τὴν ὀργὴν, μηκέτι δεδοικέναι, μήτε τῆς μοιχείας τὸ μίασμα, μήτε τοῦ φόνου τὸ ἄγος. οὐ γὰρ ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ συσταίη τούτων ἑκάτερον, εἰ μὴ φόνον μὲν ἡ ὀργὴ, μοιχείαν δὲ ἡ ἐπιθυμία τελεσφορήσειε. ἐπεὶ οὖν ὁ τῆς κακίας τεκνογονῶν, πρὸ τῆς μοι-
D χείας τίκτει τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὴν ὀργὴν πρὸ τοῦ φόνου· ὁ ἀνελὼν τὸ πρωτότοκον, συνανεῖλε πάντως καὶ τὴν ἀκολουθοῦσαν τῷ πρωτοτόκῳ γονήν. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ὄφεως ὁ τὴν κεφαλὴν πλήξας, ὅλον συναπενέκρωσε τὸν κατόπιν ὁλκὸν ὃν ἐφέλκεται. τοῦτο δὲ οὐκ ἂν γένοιτο, μὴ προσχυθέντος ἡμῖν ταῖς εἰσόδοις ἐκείνου τοῦ αἵματος, ὃ τὸν ὀλοθρευτὴν ἀποστρέφει. καὶ εἰ χρὴ τὴν ἀποδοθεῖσαν διάνοιαν ἀκριβέστερον ἐν τοῖς εἰρημένοις κατανοῆσαι· τοῦτο δὲ ἑκα-

A δι' ἑκατέρων δίδωσιν ἡ ἱστορία νοεῖν, ἔκ τε τοῦ ἀπολέσθαι τὰ πρωτότοκα, καὶ ἐκ τοῦ δι' αἵματος κατασφαλισθῆναι τὴν εἴσοδον. ἐκεῖ τε γὰρ ἡ πρώτη ὁρμὴ τοῦ κακοῦ ἀφανίζεται· καὶ ἐνταῦθα ἡ πρώτη τῆς κακίας εἴσοδος καθ' ἡμῶν διὰ τοῦ ἀληθινοῦ ἀμνοῦ ἐπιστρέφεται. οὐ γὰρ ἐντὸς γενόμενον τὸν ὀλοθρευτὴν δι' ἐπινοίας ἐκβάλλομεν· ἀλλ' ὅπως ἂν μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἡμῖν παρεισδύσῃ, φυλακὴν διὰ τοῦ νόμου ποιούμεθα. φυλακὴ δέ ἐστι καὶ ἀσφάλεια, τὸ τῷ αἵματι τοῦ ἀμνοῦ τήν τε φλιὰν καὶ τοὺς σταθμοὺς τῆς εἰσόδου κατασημήνασθαι· ταῦτα
B περὶ ψυχῆς ἡμῖν φυσιολογοῦντος δι' αἰνιγμάτων τοῦ λόγου, ὃ καὶ ἡ ἔξωθεν παίδευσις ἐφαντάσθη, διαιροῦσα τὴν ψυχὴν εἰς τὸ λογιστικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδές. τούτοις δὲ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὑποβεβηκέναι φασὶν, ἑκατέρωθεν τὸ διανοητικὸν τῆς ψυχῆς ὑπερείδουσαν· τὸν δὲ λογισμὸν ἀμφοτέροις ἐπεζευγμένον, συνέχειν τε αὐτοὺς, καὶ ὑπ' ἐκείνων ἀνέχεσθαι· πρὸς μὲν ἀνδρείαν τῷ θυμῷ στομούμενον, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν δι' ἐπιθυμίας ὑψούμενον. ἕως ἂν οὖν ἡ ψυχὴ τῷ σχήματι τού-
C τῳ κατησφαλισμένη τύχῃ, καθάπερ τισὶ γόμφοις τοῖς κατ' ἀρετὴν νοήμασι τὸ βέβαιον ἔχουσα· ἐν πάσῃ δι' ἀλλήλων γίνεται ἡ πρὸς τὸ καλὸν συνεργία· παρέχοντος ἤδη δι' ἑαυτοῦ τοῖς ὑποβεβηκόσι τοῦ λογισμοῦ τὴν ἀσφάλειαν, καὶ ἐν τῷ μέρει παρ' ἐκείνων τὴν ἴσην χάριν ἀντιλαμβάνοντος. Εἰ δὲ ἀναστραφείη τὸ σχῆμα, καὶ τὰ ἄνω γένοιτο κάτω, ὥστε κατὰ τὸ πατούμενον μέρος τὸν λογισμὸν πεσόντα ἄνω ἑαυτοῦ ποιῆσαι τὴν ἐπιθυμητικήν τε καὶ θυμώδη διά-
D θεσιν· τότε ὁ ὀλοθρεύων εἰς τὰ ἐντὸς παραδύεται, μηδεμιᾶς τῆς ἐκ τοῦ αἵματος ἀντιπαθείας ἀντιβαρούσης αὐτῷ πρὸς τὴν εἴσοδον, τουτέστι, τοῖς οὕτω διακειμένοις τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως συμμαχούσης. τῷ γὰρ αἵματι πρῶτον ἐπαλείφειν κελεύει τὴν ἄνω φλιὰν, εἶθ' οὕτως ἐπιθιγγάνειν τῶν σταθμῶν ἑκατέρωθεν. πῶς δ' ἂν οὖν τις ἐπαλείψειε τὸ ἄνω πρῶτον, τὸ μὴ ἀνευρισκόμενον ἄνω. εἰ δὲ καὶ μὴ τὰ δύο τοῖς Ἰσραηλίταις γεγένηται, ἥ τε τῶν πρωτοτόκων ἀναίρεσις καὶ ἡ τοῦ αἵματος πρόσχυσις· μὴ θαυμάσῃς μηδὲν, μήτε διὰ τοῦτο τὴν ἀποδοθεῖσαν περὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ κακοῦ θεωρίαν ἀποβάλῃς, ὡς ἔξω τῆς ἀληθείας παρευρημένην.

A ſic enim rectiùs ac exquiſitiùs exponetur. Primogenitorum nece & poſtium per ſanguinem cuſtodia diſcimus, & illinc primas vitiorum appetitiones tollendas, & hinc primum vitiorum aduerſus nos aditum per verum agnum repellendum eſſe intelligamus: non enim ingreſſum percuſſorem eijcere, ſed ne omnino ſubingrediatur, cauere lex iubet. Cautio autem & cuſtodia tuta eſt, vt agni ſanguine ſuperliminare ſimul & poſtes perungamus: ita per ænigmata nos ea
B lex inſtruit, ſeculi quoq. doctrina philoſophatur. Nam animam in rationale, concupiſcibile ac iraſcibile philoſophi partiuntur: quorum duo poſtrema, iraſcibile dico & concupiſcibile, ſubeſſe aiunt, ac vtrumque rationale ſuſtinere: rationale verò vtriſque innixum vtraq. continere, & ab vtriſque ſuſtineri, vt ad fortiter quidem agendum per iram excitetur ac roboretur, ad boni autem fruitionem concupiſcentia efferatur. Quouſque igitur anima hoc ordine ſeipſam tutatur, rectis cogitationibus quaſi quibuſdam clauis, hunc iſtorum
C trium ordinem conſeruans, alterum ab altero quo ad virtutis cultum coadiuuatur: ratio enim iraſcendi & cupiendi vim ad bonum dirigit, & ab illis, vt diximus, corroboratur. Si verò is ordo conuerſus fuerit, & quod ſupra eſſe debet, ſubijciatur, & cupiendi ac iraſcendi vis rationem de loco ſuo deiectam conculcet, tunc percuſſor ingreditur, tunc nulla ſanguinis vis ipſi reſiſtit: nihil enim fides in Chriſtum his prodeſt, qui peruerſione huius ordinis corrumpuntur. Primò
D enim ſuperliminare inungendum, deinde vtrumque poſtem tingendum ſanguine iubet. Quomodo igitur poteris rationem primùm Chriſti fide communire, cùm eum ſuprà quærere iubearis? ſi ſuprà eam in loco ſuo non inuenies, nullo certè modo. Nec te turbet, quòd primogenitorum cædem Ægyptiis illatam, & ſanguinis effuſionem atque inunctionem à Iudæis factam, in vnum contulimus,

vnus enim atque idem homo & Ægyptius & Iudæus varietate viuendi & varia voluntate ac electione intelligitur. Itaque ſi Iudæum hominem eſſe virtute præditum ſecundum ſpiritualem ſenſum ponimus, non ſanè congruè virtutis fœtuum principia perimi quiſquam requirat, ſed ea quorum interitus multo plus vtilitatis quam educatio attulerit. Conuenienter igitur Ægyptiæ prolis initia tollenda eſſe didicimus, vt deficiat malum iam inde à primordiis ſuis è medio ſublatum. Sed & quadrat hiſtoriæ ſenſus iſte, cum Iſraeliticorum pignorum conſeruatio ex affuſo poſtibus ſanguine pendeat, vt ad perfectam ætatem bonum perueniat. Quod verò poſtquam perfectam ætatem attigerit, ad Ægyptium populum pertinebat, hoc antequam in malo perficeretur, è medio ſublatum eſt. Sed ad hunc quoque ſpiritualem ſenſum, quæ ſequûtur, mirificè congruunt. Iubent enim nutrimentum aſſumendum eſſe, id eſt, corpus vnde ſanguis effuſus eſt, quo repellitur Ægyptiorum percuſſor, ſi aditus noſtros, id eſt, tres illas animæ vires illo ſignatas perſpexerit. Accedit, quòd edendi modum non remiſſum quendam tradit, vt in conuiuiis fieri ſolet, vbi conuiuæ ſedent, manibus liberis, & pedibus non ad iter calceatis, & ad hæc
Exod.12. 46. effuſis induti veſtibus. Sed contrà quaſi ad iter pedes iuſſit comedendo habere duris calceis calceatos, cingulo ſuſtineri ac comprimi veſtem ne effundatur, ac in manibus baculum teneri, quo canes arceantur. In hac itaque diſpoſitione feſtinanter agnum comedere iubentur, non operoſa coquorum arte præparatum, ſed igni vt contigit aſſum, & cum omni celeritate raptim illum abſumere, quouſque totum animalis corpus conſumptum fuerit, dúmq. ex iis quæ oſſibus adhærent, comedunt quicquid eſculentum eſt, & ab eo quod intus eſt abſtinent: prohibitum enim eſt ne oſſa comminuantur animalis huius, ſed quod ex illa manducatione reliquum fuerit, igni tradere iubentur. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt altius quoddam hoc comedendi modo voluiſſe legiſlatorem nobis oſtendere.

A νοεῖται γὰρ τῇ διαφορᾷ τῆς ὀνομασίας, τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ τε καὶ τοῦ Αἰγυπτίου, ὁ τῆς ἀρετῆς πρὸς τὴν κακίαν διάφορος ἐνοήσαμεν. εἰ οὖν Ἰσραηλιτικὸν τὸν ἐνάρετον ἡ ἀναγωγὴ νοεῖν ὑποτίθεται· οὐκ ἂν εὐλόγως τῶν τῆς ἀρετῆς γεννημάτων τὰς ἀρχὰς ἐπιζητοίη τις καταφονεύεσθαι, ἀλλ᾽ ἐκεῖνα, ὧν ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἀναστροφῆς ἐστὶ λυσιτελέστερος. οὐκοῦν ἀκολούθως τῆς Αἰγυπτίας γονῆς τὰς ἀρχὰς δεῖν ἀναιρεῖσθαι, παρὰ τοῦ Θεοῦ μεμαθήκαμεν, ὡς ἂν ἐπιλίποι τὸ κακὸν τῷ τῆς ἀρχῆς ὀλέθρῳ συνδαπανώμενον. καὶ συμ-
B βαίνει τῇ ἱστορίᾳ τὸ νόημα· τῶν μὲν Ἰσραηλιτικῶν γεννημάτων διὰ τῆς τοῦ αἵματος προχύσεως γίνεται ἡ φρουρά, ὅπως ἂν εἰς τελείωσιν τὸ ἀγαθὸν ἔλθῃ. ὅπερ δὲ τελειωθὲν εἰς Αἰγύπτιον συντελέσει δῆμον, τοῦτο πρὸ τῆς ἐν τῷ κακῷ τελειώσεως ἠφανίσθη. συνεργεῖ δὲ πρὸς τὴν προκειμένην ἡμῖν ἀναγωγὴν τοῦ νοήματος καὶ τὰ ἐφεξῆς συμπαραλαμβανόμενα τῇ θεωρίᾳ τοῦ λόγου. βούλεται γὰρ τροφὴν ἡμῖν γενέσθαι τὸ σῶμα, ὅθεν ἀπέρρυη τὸ αἷμα, ὃ χαρίζει τοῦ ὀλοθρευτοῦ τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ τὴν εἴσοδον δε-
C χύμενον. τό, τε σχῆμα τῶν τὴν τροφὴν ταύτην προσφερομένων, συντονόν τι καὶ κατεσπουδασμένον ἐστὶν, οὐχ οἷον ἐπὶ τῶν εὐπαθούντων ἐν συμποσίοις ὁρᾶται· ὧν ἄνετοι μὲν αἱ χεῖρες, ἐλαφραὶ δὲ ἱματίων ἐπιβολαὶ, καὶ τῆς ὁδοιπορικῆς παρασκευῆς οἱ πόδες ἐλεύθεροι· ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὰ πάντα. πόδες μὲν διειλημμένοι τοῖς ὑποδήμασι, ζώνη δὲ τὸ περιρρέον τοῦ χιτῶνος τῇ ἰξύϊ συσφίγγουσα, διὰ χειρὸς δὲ ἡ ἀμυντικὴ τῶν κυνῶν βακτηρία. καὶ ἐν τούτῳ τῷ σχήματι προστίθεται αὐτοῖς ἡ βρῶσις ἄνευ
D τινὸς ὀψαρτυτικῆς καρυκείας, ἐπὶ πυρὸς κατὰ τὸ συμβὰν ἐκ τοῦ παρατυχόντος σχεδιασθεῖσα, ἣν κατὰ πᾶσαν ἔπειξιν ἁρπαλέως οἱ δαιτυμόνες καταβροχθίζουσι, μέχρις ἂν ἅπαν δαπανηθῇ τοῦ ζώου τὸ σῶμα· καὶ τῶν ὀστέων περιεσθίοντες, ὅσον ἐδώδιμον, τῶν ἐντὸς οὐ προσάπτονται. τὸ γὰρ συντρίβειν τοῦ ζώου τούτου τὰ ὀστᾶ, τῶν ἀπειρημένων ἐστί· ὅ, τι δ᾽ ἂν ὑπολειφθείη τῆς βρώσεως, τῷ πυρὶ δεδαπάνηται. ἐξ ὧν ἁπάντων δῆλόν ἐστιν, ὅτι πρός τινα ὑψηλοτέραν διάνοιαν τὸ γράμμα βλέπει, οὐχὶ τὸν τρόπον τῆς βρώσεως ἡμῖν ὑφηγουμένου τοῦ νόμου (ἱκανὸς γὰρ τῶν τοιούτων νομοθέτης ἡ φύσις, ἡ τὴν ὄρεξιν ἡμῖν τῆς τροφῆς ἐνθεῖσα·) ἀλλὰ ἕτερόν τι διὰ τούτων σημαίνεται.

τί γὰρ ἂν παρὰ τοῦτο γένοιτο πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν, οὕτως ἢ οὕτως τὴν τροφὴν προσενέγκασθαι; λελυμένον ἢ περιειλημμένον τῇ ζώνῃ, γυμνὸν τοὺς πόδας, ἢ ἐνειλημμένον τοῖς ὑποδήμασι, διὰ χειρὸς ἔχοντα τὴν βακτηρίαν, ἢ ἀποθέμενον; ἀλλὰ δῆλον ὡς εἴη, ὅπερ ἡ τοῦ ὁδοιπορικοῦ σχήματος διασκευὴ δείκνυσι δι' αἰνίγματος. κελεύει γὰρ ἄντικρυς ἐπιγνῶναι τὸν ὧδε βίον, ὅτι παροδικῶς ἐπιφοιτῶμεν τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἅμα τῇ γενέσει πρὸς τὴν ἔξοδον ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνάγκης συνελαυνόμενοι, πρὸς ἣν παρεσκευάσθαι χρὴ χερσί τε καὶ ποσὶ, καὶ τῇ λοιπῇ τῇ πρὸς τὴν ὁδὸν ἀσφαλείᾳ. καὶ ὡς ἂν μὴ ταῖς ἀκάνθαις τοῦ βίου τούτου (ἄκανθαι δ' ἂν εἶεν αἱ ἁμαρτίαι) γυμνοῖς τε καὶ ἀφυλάκτοις τοῖς ποσὶ βλαβείημεν· τὴν τῶν ὑποδημάτων στερρότητα τῶν ποδῶν προβαλλώμεθα. ταῦτα δέ ἐστιν ὁ ἐγκρατής τε καὶ κατεσκληκὼς βίος, ὁ θραύων δι' ἑαυτοῦ καὶ περικλῶν τὰς τῆς ἀκάνθης ἀκμὰς, καὶ κωλύων ἐκ λεπτῆς τε καὶ ἀφανοῦς ἀρχῆς τὴν ἁμαρτίαν ἐπὶ τὸ ἐντὸς παραδύεσθαι. ὅ, τι τοῖς ποσὶ περικεχυμένος χιτὼν, καὶ μέχρι ποδῶν καθειμένος, ἐμπόδιον ἂν εἴη τῷ τὴν ὁδὸν ταύτην κατὰ σπουδὴν διαθέοντι. χιτὼν δ' ἂν εἴη μὲν, κατὰ τὸ ἀκόλουθον, νοηθεὶς, ἡ ἀπολαυστικὴ τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ σπουδαζομένων πλατύτης, ἣν εἰς ὀλίγον ὁ σώφρων λογισμὸς συστέλλει, ζώνη τοῦ ὁδοιπορεύοντος γενόμενος. τὸ δὲ σωφροσύνην εἶναι τὴν ζώνην, μαρτύρεται τῷ τόπῳ, περὶ ὃν ἐνεργεῖται ἡ ζώνη. ἡ τ' αὖ τῶν θηρίων ἀμυντικὴ βακτηρία, ὁ τῆς ἐλπίδος λόγος ἐστὶν, ᾧ καὶ τὸ κάμνον τῆς ψυχῆς ὑπερειδόμεθα, καὶ τὸ ὑλακτοῦν ἀμυνόμεθα. ἐκ πυρὸς δὲ προστεθεῖσαν ἡμῖν τὴν ἐδωδὴν, τὴν θερμὴν ταύτην λέγω καὶ ἔκπυρον πίστιν, ἣν ἀμελλητὶ προσδεχόμεθα. ἧς ἐμφαγόντες ὅσον ἐκ προχείρου γίνεται ληπτὸν τῷ ἐσθίοντι, καὶ τὸν κεκρυμμένον τοῖς στερροτέροις τε καὶ δυσλήπτοις νοήμασι, καὶ τῷ λόγῳ,

A Quid enim ſi rectus, an ſedens? ſi vt ad iter calceatus, an aliter? ſi feſtinanter, an maturè? ſi baculum manibus teneas, an non? Quid, inquam, ad virtutem colendam, aut fugienda vitia; quod maximè latores legum reſpiciunt, hæc afferunt? profectò nihil. Cur igitur ita iuſſit fieri? niſi ſpiritualem ſenſum ſequamur, nullam idoneam ſufficientémq. cauſam poterimus vnquam inuenire. Quare patet hoc viatoris habitu & apparatu ſignificari quaſi quibuſdam inuolucris, planè cognoſcendam eſſe vitam noſtram, quod nimi- B rum ad viſendum obiter hoc æuum accedimus, & ſimul atque nati ſumus ad exitum neceſſitate quadam compellimur, ad quem præparatos nos eſſe vult pedibus & manibus, reliquoque ad iter apparatu. Ne igitur ſpinis in hoc arduo viuendi itinere pedes lædantur, non nudis pedibus, ſed durioribus calceis communiti itinerare debemus. Spinæ autem, quæ pedibus infixæ non ſolùm retinent retardántque, verumetiam enecant, peccata ſunt, à quibus duricies calceorum defendit, C continentiſſima videlicet, tenuis, ac dura vita, quæ debilitat atque frangit ſpinarum acumina, quibus à paruo tenuíque principio ad interiora vſque peccata ſic ingrediuntur, vt penitus occidant. Ad hanc vitam faciendam, talaris veſtis & effuſa, id eſt, voluptuoſa, & vitioſa viuendi ratio quæ latiſſimè patet, nimiúmque effunditur, impedimento eſt: quare cingulo quodam ſurſum trahenda eſt & coarctanda, ne huc atque illuc circumfluat. Cingulum verò modeſtia eſt, & diligens viuendi ratio, quæ nos monet ad neceſ- D ſitatem, non ad voluptatem rebus vti. Quòd autem pro modeſtia cingulum capiatur, etiam membra corporis quæ cingulo connectuntur, teſtimonio ſunt: baculus verò, quo & feras repellimus, & nonnunquam ſuſtẽtamur, ſpes eſt. Hac enim ſola inducimur, vt labores ſimul & dolores ſuſteramus: hac feſſos animos recreemus, hac fit, vt ardentiùs plerúmque in latrantes canes, alienas videlicet à veritate beſtias, inſurgamus: hac armati longè illas ab ouibus noſtris arceamus. Ex igne autem ſolùm cibus nobis propoſitus eſt: quoniam fides quę per cibum illum ſignificatur, ardentiſſima eſſe debet, nihil humidum, aut labile ac fluens poſſidens, ſed firma ac ſtabilis, ex qua comedemus quantum nobis poſſibi-

le. Oſſeum autem ac durum nobis igni tradimus, quod quale ſit inſpiciatur. Illud teneamus, duo eſſe diuinorum præceptorum genera. Nam alia huiuſcemodi ſunt vt poſſibile nobis ſit ea planè intelligere, probabilémque de ipſis reddere rationem. Hæc non ignauiter, nec quaſi coacti pertractare debemus, ſed vt fameſcentes comedunt, cum deſiderio ſcilicet & libenter, vt ad bonam nobis hic cibus valetudinem animæ poſſit prodeſſe. Alia ſic latent, vt duriora ſint, quàm vt vel plenè intelligere, vel reddere rationẽ queamus: vt ſi quis quæreret, quænã ſit ſubſtãtia Dei, quid ante creationem fuerit, quæ ſit neceſſitas eorum quæ fiunt, aliáque quàm plurima, quæ curioſè multi quærunt: hęc omnia Spiritui ſancto relinquemus, qui Dei profunda inueſtigat & ſcit, vt
1. Cor. 2. Apoſtolus ait. Nam ignẽ pro ſpiritu capi plerumque in ſacris litteris, nemo lacte ipſarum nutritus negabit. Hoc eſt etiam quod Sapientia monet, Fortiora te ne
Eccli. 3. 22. ſcruteris, hoc eſt, verba Dei ne confringas: non enim eſt tibi opus abſconditis. Sic educit ab Ægypto Moyſes populum, & quicumque eius veſtigia ſequitur, hoc modo ad Ægyptiaci peccati tyrannide omnes liberat, qui ei parent. Oportet autem nos, qui talem ducem ſequimur, non omnino pauperes eſſe, nec diuitiarum Ægypti expertes: nec penuriam eorum pati, quæ alienigenis in pretio ſunt: ſed mutuò ab ipſis accipere, ac apud nos retinere. Quod præcepto Moyſis tunc in Ægypto populus facere iubetur. Verũ id nõ tã facilè percipiẽs quiſquã, mentẽ legiſlatoris ita intellexerit, ac ſi ille defraudare mandarit cõmodãtẽ, & ad iniuſtitiã dux extiterit. Quod tamen velle Moſen nemo rectè dicet, qui ſequentiũ legum reſpiciet indolẽ, quib. iniuria in proximum paſſim vetatur: licet conſentaneum rationi videatur quibuſdã, vt hac induſtria Iudæi precia ſua ab Ægyptiis exigerent. Non enim minus cõmittemus crimen, ſi tale præceptũ à mendacio & fraude non defendamus ac liberemus. Nam qui commodato quippiã accepit, neq. commodanti rurſus reddit, ſi quidẽ alienũ illud fuerit, vt ſpoliator iniuriam intulit: ſin id quod ſuũ erat retinuerit, vt qui eum fefellerit, qui ſpe recipiendi commodauit, omnino deceptor appellatur.

A ἀπεριέργαστόν τε καὶ ἀπολυπραγμόνητον καταλιμπανόμενον, τῷ πυρὶ παραδόντες τὸ τοιοῦτον τῆς γραφῆς· ὡς δή ἂν σαφηνισθείη τὰ περὶ τούτων αἰνίγματα, ταῦτα φαμὲν, ὅτι τῶν θείων παραγγελμάτων ὅσα μὲν παρέχει τὴν κατανόησιν ἔχει, οὐ νωθρῶς, οὐδὲ κατηναγκασμένως μετιέναι προσήκει· ἀλλ᾽ ὥσπερ πεινῶντας καὶ μετ᾽ ὀρέξεως ἐμφορεῖσθαι τῶν προκειμένων· ὥστε γενέσθαι τὴν τροφὴν ἡμῖν εὐεξίας ἐφόδιον. ὅσα δὲ κέκρυπται τῶν νοημάτων, οἷον τὸ ζητεῖν, τίς ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τί πρὸ τῆς κτίσεως ἦν; τί τὸ ἔξω τῶν φαινομένων; τίς ἡ ἀνάγκη τῶν γινομένων; καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπὸ τῶν περιέργων ἐρευνᾶται· ταῦτα τῷ ἁ-
B γίῳ πνεύματι συγχωρεῖν μόνῳ γινώσκειν, τῷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ διερευνῶντι, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. τὸ γὰρ ἀντὶ τοῦ πνεύματος ὑπὸ τῆς γραφῆς πολλαχοῦ τὸ πῦρ μνημονεύεσθαί τε καὶ ὀνομάζεσθαι, οὐκ ἄν τις τῶν πεπαιδευμένων τὴν γραφὴν ἀγνοήσειε. προσάγει δὲ τῇ τοιαύτῃ διανοίᾳ ἡμᾶς καὶ τὸ τῆς σοφίας παράγγελμα, ὅτι ἰσχυρότερά σου μὴ ἐρεύνα, τουτέστι, τὰ ἔσω τοῦ λόγου μὴ συντρίβε· οὐ γάρ ἐστί σοι χρεία τῶν κρυπτῶν. οὕτως ἐκβάλλει τῆς Αἰγύπτου ὁ Μωϋσῆς τὸν λαὸν καὶ πᾶς ὁ τῷ Μωϋσῇ κατ᾽ ἴχνος ἑπόμενος, τῷ τρόπῳ τούτῳ τῆς Αἰγυπτίας τυραννίδος ἐλευθεροῖ
C πάντας, ὧν ἂν ὁ λόγος καθηγῆται. δεῖ δὲ οἶμαι τοὺς ἑπομένους τῷ πρὸς ἀρετὴν ἡγουμένῳ, μὴ πένητας εἶναι τοῦ Αἰγυπτίου πλούτου, μηδὲ τῶν ἀλλοφύλων κειμηλίων ἀκτήμονας· ἀλλὰ τὰ προσόντα τοῖς ἐναντίοις πάντα λαβόντας, ἐν χρήσει παρ᾽ ἑαυτοῖς ἔχειν. ὅπερ τότε ποιῆσαι παρὰ τοῦ Μωϋσέως ὁ λαὸς παραγγέλλεται. τοῦτο δὲ οὐκ ἄν τις ἐκ τοῦ προχείρου νοήσας, ἀποδέξαιτο τοῦ νομοθέτου τὴν γνώμην, εἰ ἀποστερεῖν τοὺς χρήσαντας ἐγκελεύεται, καὶ ὑφηγητὴς ἀδι-
D κίας γίνεται. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἂν κατ᾽ ἀλήθειάν τις εἴποι ταῦτα διαπράττειν τὸν νομοθέτην, πρὸς τοὺς ἐφεξῆς βλέπων νόμους, τοὺς διὰ πάντων τὴν κατὰ τῶν πέλας ἀδικίαν κωλύοντας. κἂν ἴσως δοκῇ εὔλογον εἶναι τὸ ἔργον τὰ μισθώματα παρὰ τῶν Αἰγυπτίων τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης εἰσπράττεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἧττον ἔγκλημά τι ἐστὶ, μὴ καθαρεύειν ψεύδους τε καὶ ἀπάτης τὸ τοιοῦτον παράγγελμα. ὁ γὰρ ἐν χρήσει λαβών τι, καὶ μὴ ἀποδιδοὺς πάλιν τῷ χρήσαντι, εἰ μὲν ἀλλότριον εἴη, ὡς ἀποστερήσας ἠδίκησεν· εἰ δὲ τὸ ἑαυτοῦ κρατοίη, ὡς παραλογισάμενος τὸν ἐλπίδι τοῦ λαβεῖν χρήσαντα, πάντως ἀπατεὼν ὀνομάζεται.

Ἔοικεν ὁ ὑψηλότερος λόγος τῆς προχείρου διανοίας ἁρμοδιώτερος, ὁ κελεύων τοὺς τὸν ἐλεύθερον βίον μετιόντας δι᾽ ἀρετῆς, καὶ τὸν ἔξωθεν τῆς παιδεύσεως πλοῦτον παρασκευάζεσθαι, ᾧ οἱ κατὰ τὴν πίστιν ἀλλόφυλοι καλλωπίζονται. τήν τε γὰρ ἠθικὴν καὶ φυσικὴν φιλοσοφίαν, γεωμετρίαν τε καὶ ἀστρονομίαν, καὶ τὴν λογικὴν πραγματείαν, καὶ πάντα ὅσα παρὰ τοῖς ἔξω τῆς ἐκκλησίας σπουδάζεται, κελεύει ὁ τῆς ἀρετῆς καθηγούμενος παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα πλουτούντων ἐν Αἰγύπτῳ λαβόντα λόγῳ χρήσεως ὑποδέξασθαι, ὡς ἐν καιρῷ χρησιμευόντων, ὅταν δέῃ τὸν θεῖον τοῦ μυστηρίου ναὸν διὰ τοῦ λογικοῦ πλούτου καλλωπισθῆναι. οἱ γὰρ τὸν τοιοῦτον ἑαυτοῖς θησαυρίζοντες πλοῦτον, προσάγουσι τῷ Μωϋσῇ περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου πονοῦντι τὸ παρ᾽ ἑαυτοῦ ἕκαστος, πρὸς τὴν τῶν ἁγίων κατασκευὴν συνεισφέρων. ὃ δὴ καὶ νῦν ἔστιν ἰδεῖν γινόμενον. πολλοὶ τὴν ἔξω παίδευσιν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ καθάπερ τι δῶρον προσάγουσιν, οἷος ἦν ὁ μέγας Βασίλειος, ὁ καλῶς τὸν Αἰγύπτιον πλοῦτον ἐμπορευσάμενος, κατὰ τὸν τῆς νεότητος χρόνον, καὶ ἀναθεὶς τῷ Θεῷ, καὶ τῷ τοιούτῳ πλούτῳ κατακοσμήσας τὴν ἀληθῆ τῆς ἐκκλησίας σκηνήν. ἀλλ᾽ ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν. ὅτι τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἤδη βλέπουσι, καὶ τῷ νομοθέτῃ κατὰ τὴν ζωὴν ἑπομένοις, ὅταν καταλίπωσι τῆς τῶν Αἰγυπτίων δυναστείας τοὺς ὅρους· ἐπακολουθοῦσί πως αἱ τῶν πειρασμῶν προσβολαί, στενοχωρίας τε καὶ φόβους καὶ τοὺς περὶ τῶν ἐσχάτων κινδύνους ἐπάγουσαι· δι᾽ ὧν καταπληχθεῖσα τῶν κατὰ τὴν πίστιν νεοπαγῶν ἡ διάνοια, εἰς παντελῆ τῶν ἀγαθῶν ἀνελπιστίαν ἐκπίπτει. ἀλλ᾽ εἰ Μωϋσῆς, ἤ τις τῶν κατ᾽ αὐτὸν ἐπιστάτης τοῦ λαοῦ τύχοι· ἀντιστήσει τῷ φόβῳ τὴν συμβουλήν, τῇ τῆς θείας συμμαχίας ἐλπίδι τὸ καταπεπληχὸς τῆς διανοίας παραθαρσύνων. ὅπερ οὐκ ἂν γένοιτο, μὴ τῆς καρδίας τοῦ προεστηκότος τῷ Θεῷ λαλούσης. τοῖς γὰρ πολλοῖς τῶν ἐν προστασίᾳ τοιαύτῃ προτεταγμένων, τὸ φαινόμενον μόνον, ὅπως ἂν εὖ διατεθείη, σπουδάζεται. τῶν δὲ κεκρυμμένων, ἃ μόνῳ τῷ Θεῷ καθορᾶται, ὀλίγος τις λόγος. ἐπὶ δὲ τοῦ Μωϋσέως, οὐχ οὕτως ἦν.

A Conuenientior eſt ſublimior ſenſus eo qui ad litteram exponenti occurrit, quaſi nimirum ſcriptura iubeat, vt ij qui honeſtè ac liberaliter ex virtute vitam inſtituunt, eruditionis Gentilium diuitias ſibi comparent, quibus alieni à fide homines exornantur: Moralem, Naturalémque Philoſophiam, Aſtronomiam, Geometriam, Muſicam, Dialecticam, cæteráſque ſcientias, quibus alieni ab Eccleſia florent, accipere ab illis, ac illos abutentes priuare ſi poſſibile eſt, & in meliores vſus transferre iubemur, vt B quæ nobis vſui futuræ ſint, cùm opus fuerit diuini myſterij templum his ſpiritualibus opibus exornare. Qui enim tales opes ſibi collegerunt, Moyſi circa tabernaculum teſtimonij laboranti de rebus ſuis ad ſanctorum conſtructionem conferunt, quod etiamnum fieri videmus. Multi Gentilium eruditionem tamquam donum quoddam Eccleſiæ offerunt: cuiuſmodi magnus ille fuit Baſilius, qui cùm Ægyptias opes in iuuenili ætate ſibi egregiè comparaſſet, Deóque conſecraſſet, verum Eccleſiæ tabernaculum eC iuſmodi opibus exornauit. Sed redeamus illuc, vnde digreſſi ſumus; illi ergo, qui virtutem colunt, & Legiſlatorem in vita ſequuntur, cùm Ægyptiæ ditionis fines exceſſerint multis tentationum incurſibus infeſtantur, vnde multæ afflictiones, terrores & de vita periclitationes oriuntur, quibus territus eorum animus, qui nuper in fide fundati ſunt, in deſperationem omnium bonorum aguntur. Sed ſi Moyſes aut ſimilis quiſpiam populi rector fuerit, terrori conſilium opponet, corúmque animos timore correptos diuini auxilij ſpe confirmabit. Id verò D fieri nequit niſi cor eius, qui populo præeſt, Deo loquatur. Etenim pleriſque qui eiuſmodi magiſtratum gerunt, id tantum curæ eſt, vt quod extrinſecus apparet, bene ſe habeat: eorum verò quæ abſcondita ſunt, quæ à Deo ſolo cernuntur, perexiguam rationem habent. At Moyſes non ita: ſed dum Iſraëlitas bono animo eſſe iubet, tametſi nullam exterius vocem apud Deum proferat, diuinitùs ſibi dictum affirmat, Quid tu ad me clamas?

Quamobrem monet, vt ego arbitror, Exod. 14. ſonoram eſſe illam vocem, & vſque ad diuinas aures magnitudine ſua peruenire, quæ non contentione clamoris, ſed puritate cordis ſua meditatione concipitur. Ei autem qui ſic ad Dominum orat, paruum iam frater afferre auxilium poſſe videtur. Frater dico ille qui deſcendenti à monte Moyſi, Deo ita diſponente, obuiam fuerat progreſſus, quem diuinitùs datum homini angelum diximus. Sed ab ipſo Deo mirificè à tyrannis ac hoſtis humani generis inſidiis homines eruuntur. Tum verò diuinæ naturæ ſeſe prodit præſentia, ſic apparet, vt capere poteſt id quod eam recipit. hoc vtique tum accidiſſe ex hiſtoria audimus, & perpetuo fieri ex ſpirituali ſenſu diſcimus. Nam qui Ægyptum fugiens, Ægyptios iam fines fide tranſiuit, ſi tentationum æſtum extimuerit, ab ipſo Deo petendam eſſe ſibi ſalutem, à duce inſtruitur. Cùm enim vndique circumdatus inimici viribus ſit, tunc neceſſariò (non enim datur alius exitus) mare diuini-
Exod. 15. 14. tùs ita ſcinditur, vt per illud ambulare poſſit, ad quod nubes (id enim duci nomen) ductu ſuo deducit, qua quidem nube Spiritus ſancti gratiam multi etiam ante nos ſignificari rectè aſſeuerarunt: à ſpiritu enim ad bonum reducimur, ſpiritum qui ſequimur, aquam pertranſimus. Spiritus iter ad ſe per aquam præparat, ſpiritu libertas confirmatur, ſpiritus is, qui nos in ſeruitutem trahere conatur, aqua conteritur. Hæc qui audit, aquæ ſacramentum non ignorabit, in quam fidelis cum vniuerſo noſtri hoſtis deſcendens exercitu, ſolus emergit, inde hoſtibus detentis atque oppreſſis aqua: quis enim non videbit equos Ægyptiorum, ſagittarios, funditores, armatos, equites ac pedites, currus, vniuerſámque ipſorum potentiam, varias eſſe animi paſſiones, quibus ſeruituti homo ſubijcitur? Quid enim ab illo Ægyptiorum exercitu ita effuſa voluptas effrenata, dolor immoderatus, auaritia, fœditas differt? Lapis eſt haud dubiè miſſus funda contumelia, & haſta cuſpidem vibrans eſt impetus iracundiæ: libido autem & cupiditas voluptatum intelligantur equi effrænato quodam impetu per ſe cur-

A ἀλλ᾽ ἐν τῷ θαρσεῖν τοῖς Ἰσραηλίταις διακελεύεται, μηδεμίαν κατὰ τὸ φαινόμενον φωνὴν πρὸς τὸν Θεὸν ποιησάμενος, βοᾶν παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖται· διδάσκοντος, οἶμαι, τοῦ λόγου, ὅτι εὔηχός ἐστιν ἐκείνη ἡ φωνὴ, καὶ μέχρι τῶν θείων ἀναβαίνουσα ἀκοῶν, οὐχ ἡ μετά τινος διατάσεως γινομένη κραυγὴ, ἀλλ᾽ ἡ ἀπὸ καθαρᾶς συνειδήσεως ἀναπεμπομένη ἐνθύμησις. τῷ δὲ οὕτως ἔχοντι, μικρὸς ἤδη πρὸς συμμαχίαν τῶν νομιζομένων ἀγώνων ὁ ἀδελφὸς καταφαίνεται. ἐκεῖνος ὁ ἀδελφὸς, ὁ κατιόντι πρὸς Αἰ- B γυπτίους, κατὰ θεῖον βούλημα, τῷ Μωϋσεῖ συναντήσας, ὃν εἰς ἀγγέλου τάξιν ὁ λόγος ἐνόησεν. ἀλλὰ τότε γίνεται τῆς ὑπερκειμένης φύσεως ἡ ἐμφάνεια, οὕτως ἐμφαινομένη, καθὼς ἂν χωρῇ τὸ δεχόμενον. ὃ δὴ καὶ τότε γεγενῆσθαι παρὰ τῆς ἱστορίας ἀκούομεν, καὶ εἰσαεὶ γίνεσθαι, παρὰ τῆς τοῦ λόγου θεωρίας μανθάνομεν. ὅταν γὰρ φύγῃ τις τὸν Αἰγύπτιον, καὶ ἔξω τῶν ὅρων γενόμενος, πρὸς τὰς προσβολὰς τῶν πειρασμῶν δειλιάσῃ· ἄνωθεν τὴν ἐκ παραλόγου σωτηρίαν ὁ ὁδηγὸς ὑποδείκνυσιν, ὅταν περιστοιχισάμενος ὁ C ἐχθρὸς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τὸν διωκόμενον, βατὴν ὑπ᾽ ἀνάγκης αὐτῷ κατασκευάσῃ τὴν θάλασσαν, εἰς ἣν καθηγεῖται ὁ ὁδηγὸς ἡ νεφέλη. (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ ὁδηγοῦντι, ὅπερ καλῶς τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰς τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος μετελήφθη χάριν) παρ᾽ οὗ γίνεται τοῖς ἀξίοις ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁδηγία. ᾧ τις ἑπόμενος, τὸ ὕδωρ διέξεισι, ὁδοποιοῦντος τὴν δι᾽ αὐτοῦ πορείαν τοῦ ἡγουμένου· δι᾽ οὗ γίνεται τὸ ἀσφαλὲς τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἐπὶ δουλείᾳ καταδιώκοντος, ἐναφανιζομένου τῷ ὕδατι. τίς D γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι στρατὸς Αἰγύπτιός ἐστι τὰ ποικίλα τῆς ψυχῆς πάθη, οἷς καταδουλοῦται ὁ ἄνθρωπος; ἐκεῖνοι οἱ ἵπποι, ἐκεῖνα τὰ ἅρματα· καὶ οἱ ἐπ᾽ αὐτῶν ἀναβάται, τοξόται, καὶ σφενδονῆται, καὶ ὁπλομάχοι, καὶ ὁ λοιπὸς ὅμιλος τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως. τί γὰρ ἄν τις διαφέρειν εἴποι τὰς θυμώδεις τῶν λογισμῶν, ἢ τὰς πρὸς ἡδονήν τι καὶ λύπην καὶ πλεονεξίαν ὁρμὰς, τῆς μνημονευθείσης στρατιᾶς; λίθος ἄντικρυς ἀπὸ σφενδόνης ἐστὶν ἡ λοιδορία· καὶ λόγχην τὴν αἰχμὴν ἐπισείουσα, ἡ θυμώδης ὁρμή. τὸ δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς πάθος, οἱ ἵπποι νοείσθωσαν, ἀσχέτῳ τινὶ ὁρμῇ τὸ ἅρμα δι᾽ ἑαυτῶν ἐφελκό-

μένοι· ἐν ᾧ οἱ τρεῖς ἐπιβάται, οὓς τριστάτας ὀνομάζει ἡ ἱστορία. νοήσεις δὲ τοὺς τρεῖς τούτους πάντως, τοὺς φερομένους ὑπὸ τοῦ ἅρματος, προδιδαχθεὶς ἐν τῷ κατὰ τοὺς σταθμοὺς καὶ τὴν φλιὰν μυστηρίῳ, τὴν τριμερῆ τῆς ψυχῆς διαίρεσιν, εἰς τὸ λογικὸν, καὶ ἐπιθυμητικὸν, καὶ θυμοειδὲς ἀναπέμπων τὸ νόημα. Ταῦτα οὖν πάντα, καὶ ὅσα τούτοις ὁμόφυλα, τῷ καθηγουμένῳ τῆς πονηρᾶς ἐφόδου συνεισπίπτει τῷ Ἰσραηλίτῃ ἐπὶ τὸ ὕδωρ. ἐφ' ὧν ἡ τοῦ ὕδατος φύσις, ἡγουμένης τῆς κατὰ τὴν βακτηρίαν πίστεως, καὶ τῆς φωτιζούσης νεφέλης, ζωοποιὸς μὲν γίνεται τῶν εἰς αὐτὴν καταφυγόντων, ἀναιρετικὴ δὲ τῶν διωκόντων. πρὸς ἃ παιδεύει διὰ τούτων ἡ ἱστορία, οἵους προσήκει εἶναι τοὺς διιόντας τὸ ὕδωρ, μηδὲν τῆς ἐναντίας στρατιᾶς μετὰ τὸ ἀναδῦναι τοῦ ὕδατος ἐφελκομένους. εἰ γὰρ συναναβῇ αὐτῷ ὁ πολέμιος, μένει καὶ μετὰ τὸ ὕδωρ ἐν τῇ δουλείᾳ, συνεκβαλὼν ἑαυτῷ ζῶντα τὸν τύραννον, ὃν ἐν τῷ βυθῷ οὐ κατέδυσε. τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν, ὡς ἄν τις πρὸς τὸ γυμνότερον τὸ αἴνιγμα μεταβαλὼν σαφηνίσειε, τὸ δεῖν πάντας τοὺς διερχομένους τὸ μυστικὸν ὕδωρ ἐν τῷ βαπτίσματι, πᾶσαν τὴν τῆς κακίας παρεμβολὴν νεκρὰν ποιεῖν ἐν τῷ ὕδατι· οἷον τὴν πλεονεξίαν, τὴν ἀκόλαστον ἐπιθυμίαν, τὴν ἁρπακτικὴν διάνοιαν, τὸ κατὰ τὸν τῦφον καὶ ὑπερηφανίας πάθος, τὴν θυμώδη ὁρμὴν, τὴν ὀργὴν, τὴν μῆνιν, τὴν βασκανίαν, τὸν φθόνον. Ταῦτα πάντα, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδή πως πέφυκεν ἕπεσθαι τῇ φύσει τὰ πάθη νεκρὰ ποιεῖν ἐν τῷ ὕδατι· αὐτά τε τὰ πονηρὰ τῆς διανοίας κινήματα, καὶ τὰ ἐκ τούτων ἀποτελέσματα, καθάπερ ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ πάσχα, τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ ἱερείῳ, οὗ τὸ αἷμα κωλυτικὸν θανάτου τῷ χρησαμένῳ γίνεται. ὥσπερ τοίνυν ἐκεῖ τὸν ἄρτον ἄζυμον κελεύει ἐπεσθίειν τὸ πάσχα (ἄζυμος δὲ ἂν εἴη ὁ τῆς ἑωλοτέρας ἀνεπίμικτος ζύμης) νοεῖν τὸ δίδωσι διὰ τούτων ὁ νόμος, τὸ μηδὲν τῆς κακίας λείψανον τῷ ἐφεξῆς καταμιγνύειν βίῳ· ἀλλ' ἀπὸ ἰδίας ἀρχῆς τῆς μετὰ ταῦτα ζωῆς ἄρξασθαι, τὸν τὸ συνεχὲς τῆς κακίας ἀκολουθίας τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολῇ διακόψαντα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα βούλεται πᾶν Αἰγύπτιον πρόσωπον, τουτέστι, πᾶν ἁμαρτίας εἶδος, ὥσπερ τινὶ βυθῷ τῷ σωτηρίῳ βαπτίσματι καταπνίξαντας, μόνους ἀναδῦναι, μηδὲν κατὰ τὸν βίον ἐπισυρομένους ἀλλόφυλον. τοῦτο

A rum trahentes, in quo tres equites ac bellatores, quos triſtatas appellat hiſtoria, quibus tripartitam animi poteſtatem intelligi credimus, rationalem ſcilicet, concupiſcibilem, iraſcibilem, has tres potentias deprauatas. Quæ omnia eorúmque affinia cum duce ſuo vnà, ſcilicet cum fideli, in aquam baptiſmatis incidunt, natura verò aquæ, præcedente virga fidei & poteſtate, illuminantis ducentíſque nebulæ, ſpiritus videlicet ſancti, fidelibus quidem qui ad eam refugiunt, vitam præſtat, perſecutoribus autem mortem infert.

B Quare illud quoque ab hiſtoria diſcimus, quales nos poſt aquæ tranſitum eſſe debeamus: nihil enim ab exercitu hoſtis, qui nobiſcum in aquam incidit, nobiſcum attrahendum cùm emergimus, eſt. Nam qui cum hoſtis egreſſus ab aqua ſimul eſt, is quoniam in aqua hoſtem non ſubmerſit, ſed viuum inde ſecum eduxit, etiam poſt aquam in ſeruitute remanſit. Ita tale quid eſt, vt latiùs explicetur, quòd oporteat omnes qui ſacramentalem baptiſmatis aquam tranſeunt, vniuerſum vitiorum exerci- C tum in aqua occidere, vt auaritiam, rapacem mentem, luxuriam, libidinem, ſuperbiam, elationem animi, inuidiam, cuncta hæc & his ſimilia. Nec ſolùm affectus vitiorum, ſed animi motus atque perturbationes, quæ hominum naturam quodammodo conſequuntur, in quantum poſſibile eſt, in aqua ſubmerſas relinquere debemus. Nam ſicut etiam in paſcha dixit (id enim eſt nomen hoſtiæ, cuius ſanguis mortem ab vtente repellit) azymos panes edere iubet. Azymum autem eſt, quod fermentum, rem tempore rancidam, ſecum immixtum non ha-

D bet. Quo pacto docuit, ne vitiorum reliquias ſequenti poſt fidem vitæ immiſceamus, ſed quaſi ab alio initio viuere incipiamus, peccandi ſeriem ad fidem vſque continuatam dirumpentes: ita hoc in loco Ægyptum omnem, id eſt, omnem peccandi ſpeciem in aqua ſubmergendam re ipſa inſtruxit, vt inde ſoli abſque peccato emergamus.

Exod. 12. 37.

Quod hiſtoriæ factum tunc legimus, A enectos ſcilicet in aquis hoſtes, & Iudæos inde ſolos euaſiſſe. Sed multi vel ignorantia præceptorum longius, vel temeritate ac inconſtantia, ſordidum prioris vitæ fermentum in poſteriorem vitam traducunt, & feros Ægypti milites poſt baptiſmum ſecum adducunt. Nam qui rapina ditati ſunt, aut periurio prædam poſſident, aut adulterio vxores duxerunt, aut aliquid vetitum ante baptiſmi donum commiſerunt, ſi lauacri gratia ab his ſe peccatis liberatos putant, in iniuria permanentes, vehementer errant, nec B poſſunt intelligere, duris nimium ſe Dominis quaſi nexos inſeruire. Crudelis enim domina ac rabioſa luxuria eſt, libidine quaſi ſtimulis ſeruilem mentem exagitans. Alia non minus crudelis domina auaritia: quippe nullam vnquam requiem ſeruientibus ei præbere ſolet, ſed quantò plura diei ac noctis laboribus & cruciatibus imperio dominæ quæritant, cupiditatémque ſuam explere conantur, tantò magis anguntur, quaſi nihil fecerint, magiſque inanes ac fameſcentes repe- C riuntur. Eodémque modo cætera vitia dominantur: quibus qui ſeruit, quamuis in aquam deſcenderit, nondum tamen mea quidem ſententia ſacramentalem tetigit aquam, cuius proprium eſt pernicioſi tyranni ac exercitus ſui deſtructio. Sed proſequamur ordine cætera vt incepimus. Nam qui mare id, quod intelleximus, iam pertranſiuit, & Ægyptium vidit in aquis extinctum, non ſolùm ad Moyſen virtutis virgam gerentem reſpicit, ſed principaliter quidem Deo credit, vt hiſtoria tradit: Obtemperat etiam D Moyſi ſeruo eius: quod nunc quoque ab his fit, qui per aquam verè tranſierunt, qui ſeipſos Deo dediderunt, & ſacerdotibus ſuis obtemperant. Iter poſt hæc Iudæi tribus peregerunt diebus, caſtra metatique in quodam loco fuerunt, vbi aquam repererunt amaritudine nimia nequaquam potabilem:

A γὰρ ἐστὶν ὃ διὰ τῆς ἱστορίας ἀκούομεν, ἥ φησιν· ἐν τῷ αὐτῷ ὕδατι, θανάτῳ καὶ ζωῇ διακρίνεσθαι τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν φίλον· τοῦ μὲν ἐχθροῦ φθειρομένου, τοῦ δὲ φίλου ζωογονουμένου. ὡς οἵ γε πολλοὶ τῶν τὸ μυστικὸν βάπτισμα προσδεξαμένων, ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ νόμου παραγγελμάτων, τὴν παρελθοῦσαν τῆς κακίας ζύμην, τῇ ζωῇ τῇ μετὰ ταῦτα βίου καταμιγνύουσι, καὶ τὸν στρατὸν τὸν Αἰγύπτιον καὶ μετὰ τὸ περάσαι τὸ ὕδωρ, ζῶντα μεθ' ἑαυτῶν διὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπάγονται. ὁ γὰρ δι' ἁρπαγῆς ἢ ἀδικίας πλουτήσας, ἢ γῆν ἢ χώραν ἐξ ἐπιορκίας κτησάμενος, ἢ διὰ μοι- B χείας γυναικὶ συνοικήσας, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀπειρημένων πρὸ τῆς τοῦ βαπτίσματος δωρεᾶς παρὰ τὸν βίον τολμήσας· οἴεται τῇ ἀπολαύσει τῶν κακῶς αὐτῷ προσγινομένων, καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν παραμείνας, ἠλευθερῶσθαι τῆς τῶν ἁμαρτημάτων δουλείας, ὥσπερ οὐχ ὁρῶν ἑαυτὸν τοῖς πικροῖς ὑποκεκυφότα δεσπόταις. δεσπότης γάρ τις ἐστὶν ἄγριος καὶ λυσσώδης, τὸ ἀκόλαστον πάθος, τῷ ἀνδραποδώδει λογισμῷ, οἷόν τισι μάστιξι ταῖς ἡδοναῖς αἰκιζόμενος. ἄλλος τοιοῦτος δε- C σπότης ἡ πλεονεξία, μηδεμίαν ἄνεσιν τῷ δουλεύοντι παρεχόμενος. ἀλλὰ κἂν πολλὰ ἐργάσηται, τοῖς ἐπιτάγμασιν ὑπηρετῶν τοῦ δεσπότου, καὶ τῷ πρὸς ἐπιθυμίαν αὐτῷ κατακτώμενος, πρὸς τὸ πλέον ἀεὶ συνελαύνεται. καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα διὰ κακίας ἐνεργεῖται, τυράννων καὶ δεσποτῶν ἐστὶν ἀπαρίθμησις. οἷς δουλεύων τις, κἂν διεξεληλυθὼς τύχῃ τὸ ὕδωρ· οὔπω, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, τοῦ μυστικοῦ ὕδατος ἥψατο, οὗ ἔργον ἐστὶν ἡ τῶν πονηρῶν τυράννων ἀπώλεια. ἀλλὰ πρὸς τὰ ἐφεξῆς τοῦ λό- D γου προέλθωμεν πάλιν. ὁ γὰρ διελθὼν τὸ νοηθὲν ἡμῖν πέλαγος, καὶ ἰδὼν ἐν αὐτῷ νεκρὸν τὸν θεωρηθέντα τοῦτον Αἰγύπτιον· οὐκέτι πρὸς Μωϋσέα μόνον ὁρᾷ τὸν τῆς ἀρετῆς ῥαβδοῦχον· ἀλλὰ πιστεύει μὲν, κατὰ τὸ προηγούμενον τῷ Θεῷ, καθὼς ὁ τῆς ἱστορίας λόγος φησὶ, πείθεται δὲ τῷ θεράποντι αὐτοῦ Μωϋσῇ· ὃ καὶ νῦν βλέπομεν παρὰ τῶν ἀληθῶς τὸ ὕδωρ περαιουμένων γινόμενον. οἱ τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς ἀναθέντες, καὶ τοῖς θεραπεύουσι διὰ τῆς ἱερωσύνης τὸ θεῖον, πείθονται καὶ ὑπείκουσι, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. ὁδὸς μετὰ τοῦτο τὴν θάλασσαν τριῶν ἡμερῶν διαδέχεται, ἐν ᾗ κατά τινα τόπον στρατοπεδεύσασιν, ἄποτον παρὰ τὴν πρώτην τὸ εὑρεθὲν ὕδωρ ὑπὸ πικρίας ἐφάνη· ἀλλὰ

τὸ ξύλον ἐντεθὲν, προσηνὲς τοῖς διψῶσι τὸ ποτὸν ἀπειργάσατο. συμβαίνει τοῖς γινομένοις ἡ ἱστορία· τῷ γὰρ καταλελοιπότι τὰς Αἰγυπτίας ἡδονὰς, αἷς ἐδούλευε πρὶν διαβῆναι τὴν θάλασσαν, δύσληπτος καὶ ἀηδὴς ὁ βίος ὁ τῶν ἡδονῶν κεχωρισμένος παρὰ τὴν πρώτην δοκεῖ. ἀλλ' εἰ τὸ ξύλον ἐμβληθείη τῷ ὕδατι, τουτέστιν, εἰ τὸ τῆς ἀναστάσεώς τις παραλάβοι μυστήριον, ὃ διὰ τοῦ ξύλου τὴν ἀρχὴν ἔσχε (ξύλον δὲ ἀκούσας, τὸν σταυρὸν πάντως ἐνόησας) τότε παντὸς γλυκύσματος, τοῦ κατὰ τὴν αἴσθησιν δι' ἡδονῆς γαργαλίζοντος, γλυκύτερός τε καὶ ποτιμώτερος ὁ κατ' ἀρετὴν γίνεται βίος, τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων ἐφηδυνόμενος. ἡ δὲ ἐφεξῆς τῆς ὁδοιπορίας καταγωγὴ, φοίνιξι τε καὶ πηγαῖς ἀβρυνομένη, διαναπαύει τῶν ὁδοιπορούντων τὸν κόπον. εἰσὶ δὲ δυοκαίδεκα μὲν τῶν ὑδάτων αἱ πηγαὶ, καθαροῦ τε καὶ ἡδίστου νάματος· ἑβδομήκοντα δὲ οἱ φοίνικες, εὐμεγέθεις τε καὶ ὑψίκομοι, τοῦ χρόνου τὰ δένδρα πρὸς ὕψος ἄραντος. τί οὖν ἐν τούτοις εὑρίσκομεν, δι' ἀκολούθου προϊούσης τῆς ἱστορίας; ὅτι τὸ τοῦ ξύλου μυστήριον, δι' οὗ πότιμον τῆς ἀρετῆς τὸ ὕδωρ τοῖς διψῶσι γίνεται, προσάγει ἡμᾶς ταῖς δυοκαίδεκα πηγαῖς, καὶ τοῖς ἑβδομήκοντα φοίνιξι, τουτέστι, τῇ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ. ἐν ᾗ πηγαὶ μέν εἰσι δυοκαίδεκα οἱ ἀπόστολοι, τοσούτους τοῦ κυρίου πρὸς τὴν χρείαν ταύτην ἐκλεξαμένου, καὶ πηγάζειν δι' αὐτῶν τὸν λόγον ποιήσαντος· ὡς καί τινα τῶν προφητῶν προαναφωνῆσαι τὴν ἐκ τῶν ἀποστόλων βρύουσαν χάριν, ἐν οἷς φησὶν, ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν, κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ. ἑβδομήκοντα δ' ἂν εἶεν φοίνικες, οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔξω τῶν δώδεκα μαθητῶν ἐπιχειροτονηθέντες ἀπόστολοι, τοσοῦτοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, ὅσους εἶναί φησιν ἡ ἱστορία τοὺς φοίνικας. ἀλλ' ἐπισπεύδειν οἶμαι προσήκειν τὴν ὁδοιπορίαν διὰ τοῦ λόγου, δι' ὀλίγων, ὧν παρεθέμεθα, ῥᾳδίαν τοῖς φιλοπονωτέροις τὴν θεωρίαν ποιήσαντες τῶν λοιπῶν παρεμβολῶν. ἀρεταὶ δ' ἂν εἶεν αἱ παρεμβολαί· αἷς ὁ τῷ στύλῳ τῆς νεφέλης ἑπόμενος, καθεξῆς παριὼν ἐνστρατοπεδεύει καὶ ἀναπαύεται. τὰς οὖν ἐν τῷ μέσῳ καταγωγὰς ὑπερβὰς τῷ λόγῳ, τῆς κατὰ τὴν πέτραν θαυματοποιίας ἐπιμνησθήσομαι, ἧς ἡ φύσις ἡ ἀντίτυπος τε καὶ στερέμνιος, ποτὸν τοῖς διψῶσιν ἐγένετο, εἰς ὕδατος μαλακότητα τῆς ἀντιτυπίας ἀναλυθείσης. ἀλλ' οὐδεὶς πόνος προσαρμόσαι τῇ κατὰ ἀναγωγὴν θεωρίᾳ τὴν τῆς ἱστορίας ἀκολουθίαν.

A ſed lignum à Moyſe in aquam immiſſum in dulcedinem amaritudinem eius conuertit. Huic hiſtoriæ res ipſa, quam ſpiritualibus accidere Iudæis videmus, optimè congruit. Nam qui voluptatibus in baptiſmo renuntiauit, quibus in priore vita ſeruiebat, amarum atque arduum Chriſti iugum ei primò videtur, ſed lignum quoddam immiſſum; id eſt reſurrectionis myſterium, quod per lignum inchoatum eſt per crucem videlicet Chriſti, qui in cruce mortuus eſt, id, inquam, reſurrectionis myſterium toto corde admiſſum atque B creditum, ſuauiorem reddit vitam, quæ ſecundum Chriſtum eſt, omnibus quæ dulcedine ſenſum perfundunt, ſpe futurorum iucũdiſſimè cõditã. Deduxit eos poſtea illud iter ad loca palmis cõſita & fontibus amœna, quibus in locis feſſi requierunt. Erãt autẽ duodecim quidem fontes aquę limpidæ atq. dulcis. Palmę verò ſeptuaginta, magnitudine mirabiles, ſpecie pulcherrimę, fructu perutiles. Quid igitur hoc hiſtorię diſcimus ordine? quòd ſcilicet crucis myſterium quo potabilis virtutis aqua ſitientibus fit, ad C duodecim fõtes ac ſeptuaginta palmas, hoc eſt, ad Euangelicam nos adducit doctrinã, in qua fontes quidem duodecim ſunt ipſi Apoſtoli: duodecim enim ad prædicandum Euangeliũ Dominus elegit, per quos Euãgelij ſonitum emanare voluit. Nam quòd Apoſtolis conceſſam diuinitùs gloriã Pſalmiſta multo cecinit, vbi dicit in cantionibus: Benedicite Dominum Deum ex fontibus *Pſal. 68.* Iſrael. Septuaginta verò palmæ poſt duodecim diſcipulos ordinati Apoſtoli D ſunt, qui in vniuerſum terrarũ orbem emiſſi: tot numero fuerunt quot palmas fuiſſe narrat hiſtoria. Verũ quoniã quæ deinceps narrãtur mãſiones, per ea quæ diximus faciles ſunt intellectu: virtutes enim mihi ſignificare videntur, in quibus qui nubem ſequitur, caſtra metatur & requieſcit: eas breuitatis cauſa ſpõtè tranſgreſſus; miraculi non obliuiſcar illius, quo dura & ſolida lapidis natura in aquarum conuerſa molliciem, potus ſitientibus facta eſt. Quamuis non ſit difficile anagogicæ ſpeculationi ſeriem hiſtoriæ adaptare atque connectere.

Nam qui Ægyptium in aquis mortuum dereliquit, & amara ligno crucis dulcia ſibi confecit, & abundanter
1.Cor. 10. ex fontibus Apoſtolicis ac ſub vmbra palmarum requieuit is iam ad ſuſcipiendum ſit idoneus: Lapis enim, vt Apoſtolo placet, Chriſtus eſt, ſiccus & durus nimium infidelibus, cui ſi qui virgam fidei adducant, potus ſit ſitientibus intrò in ipſos fluens atque
Ioan. 14. manans. Ego enim & pater meus, inquit, veniemus, & manſionem in ipſo faciemus. Illud verò prætermittendum nullo pacto eſt, quòd poſteaquàm mare tranſierunt, poſtea quàm amaritudo aquarum ſitienti virtute ligni in dulcedinem conuerſa eſt, poſtea quàm delitioſè apud fontes & palmas fuerunt, poſtea denique quàm ex lapide biberunt, tunc quæ ab Ægypto viatica & cibos ſibi aſſumpſerunt, penitus eos defecerunt, tunc omni nutrimento quod ab Ægypto ferebant abſumpto, deſuper ſibi defluit cibus varius ſimul & ſimplex. Simplex viſu atque vnicus, qualiter varius? ad ſingulorum cupiditates ſe vertens: quid igitur hinc diſcimus? quòd oporteat videlicet fide, baptiſmate, labore, omni virtute, omni Euangelica doctrina, mundos puróſque animos noſtros facere, ita vt omnino alienigeni mores, & Ægyptiaca, vita vitiorum ſcilicet omnium turba, nos deficiat, & demum depurato defæcatóque animo, cœleſtem cibum eſſe ſuſcipiendum, quem nulla nobis ſatio agriculturæ artibus produxit. Sed panis eſt abſque ſemine, abſque aratione, abſque alio humano opere nobis paratus. Is deſuper defluens in terris, inuenitur: panis enim qui de cœlo deſcendit, qui verus cibus eſt, qui ænigmaticè hac hiſtoria ſignificatur, non incorporea quædam res eſt. Quo enim pacto res incorporea corpori cibus fiet? res verò quæ incorporea non eſt, corpus omnino eſt. Huius corporis panem non oratio, non ſatio, non agricolarum opus efficit, ſed terra intacta permanſit, & tamen pane plena fuit, quo fameſcentes myſterium virginis perdocti facilè ſaturantur. Is igitur mirabilis ſine agricultura panis & Verbum eſt: varietate qualitatis ad ſuſcipientium habitudinem, virtutem ſuam commutat.

A ὁ γὰρ ἐν τῷ ὕδατι καταλιπὼν νεκρὸν τὸν Αἰγύπτιον, καὶ τῷ ξύλῳ γλυκανθεὶς, καὶ ταῖς ἀποστολικαῖς ἐντρυφήσας πηγαῖς, ὑπό τε τῇ σκιᾷ τῶν φοινίκων ἀναπαυσάμενος· οὗτος ἤδη καὶ τοῦ Θεοῦ δεκτικὸς γίνεται. ἡ γὰρ πέτρα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὁ Χριστός ἐστιν, ἄικμος τις καὶ ἀντίτυπος τοῖς ἀπίστοις. εἰ δέ τις προσάγοι τὴν ῥάβδον τῆς πίστεως· ποτὸν τοῖς διψῶσι γινόμενος, καὶ ἐντὸς τῶν εἰσδεχομένων αὐτὸν εἰσρέων· ἐγὼ γάρ φησι καὶ ὁ πατήρ μου ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. ἄξιον δὲ μηδὲ τοῦτο παραδραμεῖν ἀθεώρητον, ὅτι μετὰ τὸ διαβῆναι
B τὴν θάλασσαν, καὶ γλυκανθῆναι τοῖς τῆς ἀρετῆς ὁδοιπόροις τὸ ὕδωρ, καὶ μετὰ τὴν ἁβρὰν ἐκείνην διαγωγὴν, τὴν κατὰ τὰς πηγὰς καὶ τοὺς φοίνικας, καὶ μετὰ τὸ πιεῖν τῆς πέτρας· τότε παντελῶς ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἐφοδίων ἐπίλειψις γίνεται. καὶ οὕτω μηδεμιᾶς αὐτοῖς ὑπολειφθείσης ἀλλοφύλου τροφῆς, ἣν ἐξ Αἰγύπτου ἐπεσιτίσαντο· ἄνωθεν ἐπιρρεῖ ἡ τροφὴ, ποικίλη τις ἅμα καὶ μονοειδὴς οὖσα. τὸ μὲν γὰρ φαινόμενον μονοειδὲς ἦν· ἡ δὲ ποιότης τὸ ποικίλον εἶχεν, ἑκάστῳ προσφόρως κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐπιθυμίας
C ἐγγινομένη. τί οὖν ἐστιν ὃ μανθάνομεν; δι' ὅσων προσήκει καθαρσίων ἑαυτὸν ἐκκαθᾶραι τινὰ τῆς Αἰγυπτίας τε καὶ ἀλλοφύλου ζωῆς, ὥστε κενῶσαι τὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ θύλακον πάσης τῆς κατὰ κακίαν τροφῆς, ἣν σιτοποιοῦσιν οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ οὕτως τὴν ἄνωθεν κατιοῦσαν τροφὴν ἐν ἑαυτῷ καθαρᾷ τῇ ψυχῇ δέξασθαι· ἣν οὐ σπορὰ ἡμῖν τις ἐκ γεωπονίας ἀνέφυσεν, ἀλλ' ἕτοιμος ἄρτος ἄσπορός τε καὶ ἀνήροτος, ἄνωθεν μὲν κατιὼν, ἐπὶ δὲ γῆς εὑρισκόμενος. νοεῖς δὲ πάντως τὴν ἀληθῆ ταύτην βρῶσιν διὰ τοῦ κατὰ
D τὴν ἱστορίας αἰνίγματος, ὅτι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, οὐκ ἀσώματόν τι χρῆμά ἐστι· πῶς γὰρ ἂν σώματι τροφὴ γένοιτο τὸ ἀσώματον; τὸ δὲ μὴ ἀσώματον, σῶμα πάντως ἐστί. τὸ δὲ σῶμα τούτου τοῦ ἄρτου οὔτε ἄροσις οὔτε σπορὰ ἐγεώργησεν· ἀλλ' ἡ γῆ οἵα ἐστὶ μένουσα, πλήρης εὑρίσκεται τῆς θείας ταύτης τροφῆς. ἧς οἱ πεινῶντες μετέχουσι, τὸ κατὰ τὴν παρθένον μυστήριον διὰ τῆς θαυματοποιίας ταύτης προπαιδευόμενοι. οὗτος τοίνυν ὁ ἀγεώργητος ἄρτος, καὶ λόγος ἐστί· τῷ πολυειδεῖ τῆς ποιότητος κατὰ τὰς τῶν ἐσθιόντων ἐπιτηδειότητας συνεξαλλάσσων τὴν δύ-

ναμιν. οἶδε γὰρ οὐ μόνον ἄρτος εἶναι, ἀλλὰ καὶ γάλα γίνεσθαι, καὶ κρέας, καὶ λάχανον, καὶ ὅ,τι περ ἂν ᾖ τῷ προσφερομένῳ κατάλληλόν τι καὶ καταθύμιον. ὡς διδάσκει ὁ τὴν τοιαύτην τοῖς αὐτοῦ παραθεὶς ἡμῖν τράπεζαν, Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὁ τοῖς τελειοτέροις στερροτέραν τε καὶ κρεώδη βρῶσιν τὸν λόγον ποιῶν, καὶ λάχανον τοῖς ἀσθενεστέροις, καὶ γάλα τοῖς νηπιάζουσι. τὰ δὲ ὅσα περὶ τὴν τροφὴν ἐκείνην ἡ ἱστορία διέξεισι θαύματα, δόγματα πρὸς τὸν κατ᾽ ἀρετὴν βίον ἐστί. φησὶ γὰρ, ἴσην πᾶσι προκεῖσθαι τὴν τῆς τροφῆς μετουσίαν, οὐδὲν κατὰ διαφορὰν τῆς τῶν συλλεγόντων δυνάμεως, οὔτε πλεοναζούσης κατὰ τὴν χρείαν, οὔτε ἐλλειπούσης. τοῦτο δέ ἐστι, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, συμβουλή τις ταῖς κοινῶς προκειμένη, μὴ παριέναι τοὺς ὅρους τῆς χρείας, τοὺς τὰς ἀφορμὰς τοῦ ζῆν ἐκ τῶν ὑλικῶν τούτων πορίζομένους· ἀλλ᾽ εὖ εἰδέναι, ὅτι ἓν μέτρον τῇ φύσει τῆς ἐδωδῆς ἐπὶ πάντων ἐστὶν ἡ πρὸς ἡμέραν ἀπόλαυσις. κἂν γὰρ πολλαπλάσια παρασκευασθῇ τῆς χρείας· ἡ γαστὴρ τὰ ἴδια μέτρα διαβῆναι φύσιν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τῇ ἀπληστίᾳ τῆς παρασκευῆς συνεκτείνεται. ἀλλὰ, καθώς φησιν ἡ ἱστορία, οὔτε ὁ τὸ πολὺ λαβὼν, ἐπλεόνασε. ποῦ γὰρ ἀπόθηται τὸ πλέον, οὐκ ἔχει· οὔτε ὁ τὸ ὀλίγον, ἠλαττόνησε. πρὸς γὰρ τὸ εὑρεθὲν συσταλεῖσα ἡ χρεία συνεμετρήθη. τὸ δὲ τοῖς τὸ περιττὸν ταμιεύουσιν, εἰς σκωλήκων γένεσιν μεταποιεῖσθαι τὴν ἀπληστίαν, βοᾷ τάχα τινὰ τοῖς πλεονέκταις διὰ τούτων ὁ λόγος, ὅτι πᾶν τὸ ἔξω τῆς χρείας, ὑπὸ τῆς πλεονεκτικῆς ταύτης ἐπιθυμίας περιεχόμενον, ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, τουτέστιν, ἐν τῷ προσδοκωμένῳ βίῳ, ὁ σκώληξ τῷ ταμιεύσαντι γίνεται. νοεῖ δὲ πάντως ὁ ἀκούων διὰ τοῦ σκώληκος τούτου τὸν ἀτελεύτητον σκώληκα, τὸν διὰ τῆς πλεονεξίας ζωογονούμενον. τὸ δὲ ἐν μόνῳ τῷ σαββάτῳ διαρκεῖν τὸ ἀποτεθὲν, μηδεμίαν διαφθορὰν ὑπομένον· τοιαύτην τινὰ συμβουλὴν περιέχει· ὅτι σοι τότε χρήσιμον ἐστὶ τῇ πλεονεκτικῇ προαιρέσει, ἐν οἷς τὸ συναγόμενον διαφθορὰν οὐ προσίεται· τότε χρήσιμον ἡμῖν γινόμενον, ὅταν παρελθόντες τὴν τοῦ βίου τούτου παρασκευὴν, ἐν τῇ μετὰ θάνατον ἀπραξίᾳ γενώμεθα. ἡ γὰρ πρὸ τοῦ σαββάτου ἡμέρα, παρασκευὴ πρὸς τὸ σάββατον καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται.

A Nouit enim non ſolùm panis eſſe, ve-
rùm & lac fieri & caro, & olus, quic-
quid denique aſſumenti conueniens &
expetitum ſit, vt Apoſtolus vult, qui
hanc nobis menſam præparauit, in id
commutatur. Sic enim diuinus ille vir
perfectioribus ſolidiorem, & in carnis
ſpeciem verbum cibum fieri docet,
infirmioribus holus, infantibus lac.
Quæcumque autem de cibo illo nar-
rat hiſtoria, præcepta, ſtatutáque ſunt
ad bene rectéque viuendum: æquali-
ter enim omnibus propoſitum fuiſſe
cibum aſſeuerat: nec plus aut minùs,
B quam indigentia exigebat, à validio-
ribus aut imbecillioribus colligebatur.
Quod meo iudicio præceptio quæ-
dam eſt, ómnes communiter inſtruens,
ne plura quàm naturæ ſufficiant, cau-
ſa viuendi ex his materialibus appeta-
mus: ſed propè teneamus vnam eſſe
communem in omnibus edendi men-
ſuram, diurnam ſufficientiam. Nam ſi
etiam plura quàm indigentia flagitat,
præparata fuerint, venter tamen vltra
naturam ſuam ſuſcipere non poteſt,
neque præparationis magnitudine cor-
C reſpondet. Sed ſicut hiſtoria tradit,
nec qui multum acceperit, ſuperabun-
dauerit, cùm habuerit vbi ſupera-
bundans locauerit: nec qui paucum
collegit, indiguerit: contracta enim
indigentia commenſuratáque ad acce-
ptum fuit. Quod verò ſi quis ſtulta
cupiditate deponendi quicquam ex
illo cibo in craſtinum depoſuerit, to-
tum in vermes commutatum fuiſſe di-
citur. Quaſi tuba quadam ea re hi-
ſtoria intonuit, omne quod vltra in-
digentiam mente auara conſeruatur,
in ſequenti die, in futuro videlicet ſe-
culo, in vermes aduerſus eos qui con-
D ſeruarunt, commutatur. Ita per hunc
vermem illum ego immortalem ver-
mem intelligo, qui plus habendi cu-
piditate viuificatur. Die autem ſab-
bati ſolùm illæſum, quod deponeba-
tur permanebat. Qua ex re tunc hac
deponendi ſuperfluitate prouida men-
te vtendum docemur, quando ipſum
depoſitum corruptionem pati non po-
teſt. Id enim poſt huius vitæ paraſce-
uen in quiete, quæ poſt mortem eſt,
vtiliſſimum erit: dies námque antę
ſabbatum, paraſceue, id eſt, præpara-
tio ad ſabbatum, & eſt & appellatur.

Hæc verò præparationis dies, hæc vita eſt, in qua præparamus quæ ad futuram vitam nobis præſtò erunt. Nam in illo non agricultura, non mercatura, non militia, non quicquam horum quæ hîc facimus, nobis concedetur: ſed in quiete omnium quæ hîc agimus, ac ceſſatione verſabimur, fructus dumtaxat operum quæ hîc ſeminauimus colligentes: fructus immortales quidem, ſi huius vitæ ſemina bona erant: lethales autem ac pernicioſos, ſi eiuſmodi ſemina vitæ huius agri protulerint. Nam qui in ſpiritu ſeminat, inquit, vitam æternam ex ſpiritu metet: qui in carne ſeminat, corruptionem metet ex carne. Præparatio igitur quæ ad melius eſt, ſola propriè paraſceue nominatur: & ita nomen eius à lege conſtituitur, cuius depoſitum incorruptio eſt. Si quis autem in peius deponit, nec eſt, nec dicitur præparatio: bonorum enim priuationem nullus iure præparationem, ſed præparationis iacturam nuncupabit. Iccirco ſolam ad melius præparationem hiſtoria nobis propoſuit, contrariũ eius inquirenti prudenter relinquens. Verùm quemadmodum cùm conſcriptus exercitus fuerit, primùm commeatum parat exercitus dux, ac deinde belli dat teſſeram: eodem modo quoque virtutis milites primùm myſticum commeatum accipiunt, & ſic aduerſus alienigenas exeunt, Ieſum qui Moyſi ſucceſſit ducem poſſidentes. Vides qua ſerie hiſtoria procedit? vides quomodo noſtro cuncta propoſito congruunt? Quouſque imbecillis homo in fide eſt pernicioſa tyranni ſeruitute oppreſſus, non ipſe ſe ab hoſte tuetur: nec enim poteſt: ſed qui ſemper infirmis adeſt, qui crebris hoſtem ac magnis vulneribus poteſt fundere, is pro ſuis pugnat, is hoſtem ſubmergit, is ſuos defendit. Cùm verò in libertatem iam vendicatus homo ſit, cùm ligno amara in dulcedinem aqua verſa refocillatus fuerit, cùm fontium & palmarum amœnitate requieuerit, cùm lapidis myſterio ſitim expulerit, cùm denique cœleſti cibo fuerit vſus, tunc non per alium fugat hoſtes: ſed quaſi qui iam puerorum ætatem exceſſerit, & in iuuenum robur peruenerit, ipſe pro ſeipſo manus cum aduerſario conſerit, duce vſus non

Galat. 6.

A αὕτη δ' ἂν εἴη ὁ βίος οὗτος, ἐν ᾧ τὰ τῆς ἐρχομένης ζωῆς ἑαυτοῖς εὐτρεπίζομεν· ἐν ᾗ ἔργον οὐδὲν τῶν νῦν ἡμῖν συγκεχωρημένων ἐπιτελεῖται, οὐ γεωργία, οὐκ ἐμπορεία, οὐ στρατεία, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὧδε σπουδαζομένων οὐδέν τι· ἀλλ' ἐν ἀπραξίᾳ πάσῃ τῶν τοιούτων ἔργων διάγοντες, τῶν νῦν ἡμῖν παρὰ τὸν βίον καταβεβλημένων σπερμάτων τοὺς καρποὺς κομιζόμεθα. ἀφθάρτους μὲν, εἴπερ ἀγαθὰ εἴη τοῦ βίου τὰ σπέρματα· φθαρτικοὺς δὲ καὶ ὀλεθρίους, εἰ τοιαῦτα ἡμῖν τὰ γεώργια τῆς ζωῆς ταύτης ἐκφύσειεν· ὁ γὰρ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, φησὶν, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν

B αἰώνιον· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἑτοιμασία μόνη κυρίως παρασκευὴ ὀνομάζεται· καὶ κυροῦται διὰ τοῦ νόμου, ἧς τὸ ἀπόθετον, ἀφθαρσία ἐστί. τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενον, οὐ παρασκευὴν, ἀλλ' ἔκπτωσιν παρασκευῆς ὀνομάσειε. διὸ μόνην τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον κατορθουμένην παρασκευὴν νομοθετεῖ τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἱστορία, τὸ ἐναντίον διὰ τῆς παραλείψεως νοεῖν τοῖς συνετοῖς καταλείπουσα. καθάπερ δὲ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις, πρότερον ποιεῖται τὸ σιτηρέσιον ὁ τῆς στρα-

C τείας ἡγούμενος, εἶθ' οὕτω δίδωσι τοῦ πολέμου τὸ σύνθημα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τῆς ἀρετῆς στρατιῶται τὸ μυστικὸν δεξάμενοι σιτηρέσιον, οὕτω κατὰ τῶν ἀλλοφύλων κινοῦσι τὸν πόλεμον, Ἰησοῦ τοῦ Μωϋσέως διαδόχου καθηγουμένου τῆς μάχης. ὁρᾷς δι' οἵας πρόεισιν ἀκολουθίας ὁ λόγος, ἕως ἀσθενέστερός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος τῇ πονηρᾷ τυραννίδι κεκακωμένος. δι' ἑαυτοῦ τὸν ἐχθρὸν οὐκ ἀμύνεται. οὐδὲ γὰρ δύναται. ἀλλ' ἕτερός ἐστιν ὁ τῶν ἀσθενούντων

D ὑπερμαχῶν, ὁ ταῖς ἐπαλλήλοις πληγαῖς τὸν πολέμιον τύπτων. ἐπειδὰν δὲ τῆς τῶν κρατούντων δουλείας ἐλευθερωθῇ, καὶ καταγλυκανθῇ τῷ ξύλῳ, καὶ ἐν τῇ φοινίκων καταγωγῇ τὸν κόπον ἀναπαύσῃ, καὶ τὸ τῆς πέτρας γνῷ μυστήριον, καὶ τῆς οὐρανίου μεταλάβῃ τροφῆς· τότε οὐκέτι δι' ἑτέρας χειρὸς ἀμύνεται τὸν πολέμιον· ἀλλ' ὡς ἐκβὰς ἤδη τὴν τοῦ παιδὸς ἡλικίαν, καὶ καταλαβὼν τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἐναντίοις συμπλέκεται, στρατηγῷ χρώμενος, οὐκέτι Μωϋ-

σῇ·

οὐ τῷ θεράποντι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Θεῷ, οὗ Μωϋσῆς θεράπων ἐγένετο. ὁ γὰρ ἐξ ἀρχῆς δοθεὶς ἐν τύπῳ καὶ σκιᾷ τῶν μελλόντων νόμος, ἐν τοῖς ἀληθινοῖς ἀγῶσιν ἀπρόμαχος μένει, στρατηγεῖ δὲ ὁ πληρωτὴς τοῦ νόμου, καὶ Μωϋσέως διάδοχος, ὁ διὰ τῆς ὁμωνυμίας τοῦ τότε στρατηγοῦντος προκηρυσσόμενος. ὁ δὲ λαὸς, εἰ μὲν ἐπηρμένας βλέποι τοῦ νομοθέτου τὰς χεῖρας, ὑπέρτερος τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὴν παράταξιν γίνεται· εἰ δὲ καθειμένας, ἐνδίδωσι. σημαίνει δὲ τὸ μὲν ἐν ὕψει τὰς χεῖρας τὸν Μωσέα, τὴν διὰ τῶν ὑψηλοτάτων νοημάτων θεωρίαν τοῦ νόμου· τὸ δὲ εἰς τὴν γῆν ἐπικλίνειν, τὴν ταπεινήν τε καὶ χαμαίζηλον κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου ἐξήγησίν τε καὶ παρατήρησιν. ἐπειδὴ δὲ βαρυνθείσας τοῦ Μωϋσέως τὰς χεῖρας ὁ ἱερεὺς συνεργῷ χρώμενος τῷ οἰκειουμένῳ κατὰ τὸ γένος· οὐδὲ τοῦτο τῶν θεωρηθέντων ἀκολουθίας ἐστὶν ἐκτός. ἡ γὰρ ἀληθὴς ἱερωσύνη διὰ τοῦ συνημμένου αὐτῇ λόγου θείου τὰς ἐν βαρύτητι τῆς Ἰουδαϊκῆς διανοίας εἰς γῆν ἐρριμμένας ἐνεργείας τοῦ νόμου πάλιν ἀνάγει εἰς τὸ ὕψος· καὶ πίπτοντα τὸν νόμον εἰς ἔδαφος ὑπερείδει τῷ λίθῳ, ὥστε αὐτὸν ἀνεστῶτα τῷ σχήματι τῆς τῶν χειρῶν ἐκτάσεως, τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν ὑποδεικνύειν τοῖς βλέπουσιν. ἀληθῶς γὰρ τοῖς καθορᾷν δυναμένοις ἐν τῷ νόμῳ μάλιστα τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν θεωρεῖται μυστήριον. διό φησί που τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι ἐκ τοῦ νόμου τὸ ἰῶτα καὶ ἡ κεραία οὐ παρέρχεται· σημαῖνον διὰ τῶν εἰρημένων, τήν τε ἐκ πλαγίου γραμμὴν καὶ τὴν κάθετον, δι' ὧν τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καταγράφεται). ὅπερ καὶ ἐν τῷ Μωϋσῇ τότε βλεπόμενον, ὃς ἀντὶ τοῦ νόμου νοεῖται, τροπαίου καὶ νίκης αἴτιον τοῖς ὁρῶσι καθίσταται. πάλιν ἡμῖν δι' ἀκολούθου τινὸς ἀναβάσεως, πρὸς τὰ ὑψηλότερα τῆς ἀρετῆς ὁ λόγος χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν. ὁ γὰρ καὶ διὰ τῆς τροφῆς δυναμωθεὶς, καὶ τῇ πρὸς τοὺς ἐναντίους συμπλοκῇ τὴν δύναμιν δείξας, καὶ νικητὴς τῶν ἀντιτεταγμένων γενόμενος, τότε προσάγεται τῇ ἀπορρήτῳ ἐκείνῃ θεογνωσίᾳ. διδάσκοντος ἡμᾶς διὰ τούτων τοῦ λόγου, οἷα καὶ ὅσα προσήκει προκατορθώσαντα κατὰ τὸν βίον, ἵνα τολμήσῃ ποτὲ τῇ διανοίᾳ προσβῆναι τῷ τῆς θεογνωσίας ὄρει, καὶ ὑποδέξασθαι τὴν τῶν σαλπίγγων φωνὴν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὸν γνόφον, οὗ ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ ἐγγράψαι ταῖς πλαξὶ τὰ θεῖα χαράγματα. κἂν συντριβῶσιν αὗται διά τινος πλημμελείας· πάλιν τὰς χειροποιήτους ὑποθεῖναι τῷ Θεῷ πλάκας, καὶ ἀναχαράξαι τῷ θείῳ δακτύλῳ τὰ ἐν ταῖς πρώταις ἀχειρότευκτα γράμματα.

Moyſe Dei cultore, ſed ipſo Deo. Lex quæ in figura futurorum & vmbra data eſt, inexpugnabilis in veris certaminibus eſt, in quibus dux eſt, qui Moyſi ſucceſſit, qui legem adimpleuit, qui vel nomine ipſo ducis Hebræorum multo antè prædicatus eſt. Populus autem ſiquidem eleuatas legiſlatoris manus reſpicit, vincit facilè hoſtes: ſin verò depreſſas, cedit hoſtibus. Significat autem manuum Moyſi in altum ſublatio, legis in altiſſimos ſenſus accommodationem; demiſſio, humilem, terrenam, literalémque legis cùm expoſitionem tum obſeruationem. Quod verò ſacerdos graues Moyſi manus ſuſtinet, auxilio vſus cognatione ſibi coniuncti, neque alienum eſt à ſenſu altiore quem ſequimur. Verùm enim ſacerdotium per coniunctum ſibi Dei Verbum, ſenſum legis duritie Iudaïci cordis in terram deiectum in altum rurſus reducit, & ne omnino cadat, lapide ſuſtentat, vt rectior per extenſionem manuum conſiſtens, ſenſum ſpiritalem ſuum reſpicientibus oſtendat. Nam verè iis, qui in legem reſpicere poſſunt, crucis myſterium vndique ferè patet, vt Euangelium quoque dicit, iota & apicem à lege non præterire, tranſuerſam lineam & perpendicularem ac rectam, quibus figura crucis deſcribitur, per iota & apicem oſtendens. Quæ res in Moyſe tunc conſpecta, qui pro lege ipſa ponitur, victoriam reſpicientibus præbuit. Sed iterum continuis progreſſionibus noſtra mens ad ſublimiora extollitur. Nam qui cibo refectus eſt, & in prælio fortiter ſe geſſit, hoſtéſque deiecit, is tunc ad ineffabilem Dei cognitionem adducitur. Docet igitur nos his omnibus hiſtoria, quot quantáque in vita geſſiſſe illum oporteat, vt ad cognitionis Dei montem aſcendere mente audeat, & tubarum vocem ſuſtinere, atque in caliginem ingredi, vbi Deus eſt, diuináque præcepta tabulis impreſſa ſuſcipere: & ſi alicuius peccato confringantur, alias manu confectas Deo afferre, ac Dei digito rurſus eas in ipſas litterarum figuras cælare, quæ in primis fuerant.

Matth. 5.

Sed melius eſt ad hiſtoriæ ordinem anagogicum ſenſum accommodare. Nam qui ad Moyſen nubémque reſpicit, quibus duobus ad virtutem homines deducuntur, vt ſit Moyſes quidem pro lege legiſque præceptis: nubes autem dux legis, cùm mundo corde in aquis tyrannum interfecerit, cùm aquas amaras biberit, alienam à voluptatibus vitam vixerit, quæ amara & difficilis primum, deinde facilis ac iucunda guſtantibus immiſſione ligni videtur. Cùm palmarum ac fontium amœnitate, Euangelicæ ſcilicet doctrinæ fluentis labores depulerit, ſi aqua viua quæ lapis eſt, videlicet Chriſtus, ſitim ſedauerit, ſi cœleſti cibo ſeipſum repleuerit, ſi conſertis manibus cum hoſte vicerit. Quam quidem victoriam extenſio manuum Moyſi, per quam myſterium crucis figuratur, præſtitit: quo myſterio vetus Iſraël quoque vincit. cùm hæc omnia peregerit, tunc demum ad ſpeculationem ſupremæ naturæ adducitur, ad quam non animi tantùm & corporis aſperſionibus quibuſdam depurgati, ſed veſtium quoque deducit mundicies, vt ſcilicet non occulta ſolùm, verumetiam manifeſta & apparentia decora ita fiant, vt interiori animi diſpoſitioni conueniant. Non enim veſtium macula, ne ad Deum aſcendamus, vnquam vetabit, ſed ſtudia, quæ in hac vita ſuſcipimus, quaſi veſtes ſunt, quibus homo induitur. Hæc igitur ſtudia, & hos amictus non turpes, ſed puriſſimos eſſe decet. Hac re diligenter facta, armentiſque brutorum longè à monte pulſis, ſic ad altiſſimas aſcendit ſpeculationes. Qua ex re, vt ego arbitror, illud nobis ſignificatur, quòd debeamus hanc ex ſenſu factam cognitionem, cum qua intelligibile contemplamur, omnino contemnere: proprium enim naturæ brutorum eſt, ex ſenſu ſolo abſque intellectus operatione aliqua gubernari: nam aut viſus, aut auditus, aut aliorum quiſpiam ſenſuum, non voluntas, neque ratio appetitiones brutorum mouet.

A βέλτιον δ' ἂν εἴη δι' ἀκολούθου, κατὰ τὴν τῆς ἱστορίας τάξιν τῇ ἀναγωγῇ προσαρμόσαι τὸ νόημα. ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρὸς τὸν Μωϋσέα καὶ τὴν νεφέλην βλέπων, δι' ὧν ἀμφοτέρων γίνεται τοῖς κατ' ἀρετὴν προϊοῦσιν ἡ ὁδηγία· εἴη δ' ἂν ἐν τῷ μέρει τούτῳ Μωϋσῆς μὲν, τὰ νομικὰ παραγγέλματα· νεφέλη δὲ προκαθηγουμένη τοῦ νόμου, ὃς διανοίᾳ κεκαθαρμένη ἐν τῇ διαβάσει τοῦ ὕδατος, νεκρώσας τε καὶ ἀποκρίνας ἑαυτοῦ τὸ ἀλλόφυλον, γεύσηταί τε τῆς Μερρᾶς, τουτέστι, τοῦ κεχωρισμένου τῶν ἡδονῶν βίου, ὃ πικρόν τε καὶ ἀηδὲς παρὰ τὴν πρώτην τοῖς γευσαμένοις φαινόμενον, γλυκεῖαν παρέχει τοῖς τὸ ξύλον παραδεξαμένοις τὴν αἴσθησιν. εἶτα τοῖς
B κάλλεσι τῶν φοινίκων τῶν εὐαγγελικῶν καὶ τῶν πηγῶν ἐντρυφήσας, καὶ τοῦ ζῶντος ὕδατος, ὅπερ ἐστὶν ἡ Πέτρα, πλήρης γενόμενος, τόν τε οὐράνιον ἄρτον ἐν ἑαυτῷ λαβὼν, καὶ κατὰ τῶν ἀλλοφύλων ἀνδρισάμενος, ᾧ τῆς νίκης αἰτία, ἡ ἔκτασις τῶν χειρῶν τοῦ νομοθέτου γίνεται, ἡ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ προμηνύουσα· τότε προσάγεται τῇ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως θεωρίᾳ. ὁδὸς δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν τοιαύτην γνῶσιν, καθαρότης γίνεται, οὐ τοῦ σώματος μόνον, περιρραντηρίοις τισὶν ἁγνισθέντος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνδυμάτων πάσης κηλῖδος ἀποκλυσθέντων τῷ ὕδατι. τοῦτο δέ ἐστι, τὸ διὰ πάντων καθαρεῦσαι δεῖν τὸν μέλ-
C λοντα προσβαίνειν τῇ τῶν ὄντων θεωρίᾳ, ὡς καὶ ψυχῇ καὶ σώματι καθαρὸν εἶναι καὶ ἀκηλίδωτον, τὸν ἐν ἑκατέρῳ ῥύπον καταλλήλως ἀποκλυσάμενον· ὡς ἂν καθαροὶ καὶ τῷ τὸ κρυπτὸν ὁρῶντι φανείημεν, καὶ ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον εὐσχημοσύνη τῇ ἔνδοθεν τῆς ψυχῆς διαθέσει συμβαίνοι. διὰ τοῦτο πρὸ τῆς ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνόδου, τῷ θείῳ προστάγματι τὰ ἱμάτια πλύνεται· τῆς εὐσχήμονος τοῦ βίου περιβολῆς παραδηλουμένης ἡμῖν, τῷ τῶν ἱματίων αἰνίγματι. οὐ γὰρ ἄν τις εἴποι, τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ῥύπον τῶν
D ἱματίων, ἐμπόδιον τῆς ἀνόδου τοῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνιοῦσι γίνεσθαι. ἀλλ' οἶμαι καλῶς τὸ ἱμάτιον τὴν τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἐπιτηδευμάτων περιβολὴν ὀνομάζεσθαι. τούτου δὲ κατορθωθέντος, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀγέλης πορρωτάτω τοῦ ὄρους ἀπελαθείσης, οὕτω προσβαίνειν τῇ ἀναβάσει τῶν ὑψηλῶν νοημάτων. τὸ δὲ μηδὲν τῶν ἀλόγων συγχωρῆσαι ἐπὶ τοῦ ὄρους φανῆναι· σημαίνει, κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόληψιν, τὸ ὑπερβῆναι τὴν ἐξ αἰσθήσεως γινομένην γνῶσιν ἐν τῇ τῶν νοητῶν θεωρίᾳ. ἴδιον γὰρ τῆς τῶν ἀλόγων φύσεως, τὸ κατ' αἴσθησιν μόνην δίχα διανοίας οἰκονομεῖσθαι. ἐκείνων καθηγεῖται ἡ ὅρασις, καὶ ἡ ἀκοὴ πολλάκις πρός τι τὴν ὁρμὴν παρεκίνησε.

καὶ τὰ ἄλλα πάντα, δι' ὧν ἐνεργὸς ἡ αἴσθησις γίνεται, πολλὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ἔχει τὴν χώραν. ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ θεωρία, οὔτε κατὰ τὸ φαινόμενον, οὔτε κατὰ τὸ ἀκουόμενον ἐνεργεῖται, οὔτε ἐπί τινι τῶν συνήθων νοημάτων καταλαμβάνεται. οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε τι τῶν ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου συνήθως ἀναβαινόντων ἐστίν. ἀλλὰ χρὴ τὸν μέλλοντα προσβαίνειν τῇ τῶν ὑψηλῶν κατανοήσει, πάσης αἰσθητικῆς τε καὶ ἀλόγου κινήσεως προκαθάρασθαι τὸν τρόπον, καὶ πᾶσαν δόξαν, τὴν ἐκ προλήψεώς τινος γεγενημένην, τῆς διανοίας ἐκπλυνάμενον, τῆς τε συνήθους ὁμιλίας χωρισθέντα τῆς πρὸς τὴν ἰδίαν σύνοικον, τουτέστι, τὴν αἴσθησιν, ἡ συζυγής πως ἐστὶ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει καὶ σύνοικος· καὶ τοιούτων καθαρὸν γενόμενον, οὕτω κατατολμῆσαι τοῦ ὄρους. ὄρος γάρ ἐστιν ἀπότομος ὡς ἀληθῶς καὶ δυσπρόσιτον ἡ θεολογία, ἧς μόλις ὁ πολὺς λαὸς τὴν ὑπώρειαν φθάνει (εἰ δέ τις Μωϋσῆς εἴη γένοιτο ἂν καὶ ἐπὶ τὴν ἄνοδον, χωρῶν τῇ ἀκοῇ τὰς τῶν σαλπίγγων φωνάς, ἃς φησιν ὁ τῆς ἱστορίας λόγος ἰσχυροτέρας ἐν τῷ προσβαίνειν γίνεσθαι) ἀληθῶς σάλπιγξι τὴν ἀκοὴν καταπλήττουσα, τὸ περὶ τῆς θείας φύσεως κήρυγμα, μέγα μὲν καὶ παρὰ τὴν πρώτην φαινόμενον, μεῖζον δὲ καὶ μᾶλλον τῆς ἀκοῆς καθικνούμενον ἐν τοῖς τελευταίοις· ἐσάλπισεν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται τὸ θεῖον τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας μυστήριον· ἀλλ' ἀσθενέστεραι ἦσαν αἱ πρῶται φωναί, ἢ ὥστε καθικέσθαι τῆς ἀπειθοῦς ἀκοῆς. διὸ ἡ βαρυηκοΐα τῶν Ἰουδαίων, τὴν φωνὴν τῶν σαλπίγγων οὐ παρεδέξατο. προβαίνουσαι δέ, καθώς φησιν ὁ λόγος, αἱ σάλπιγγες, ἐγίνοντο ἰσχυρότεραι. αἱ γὰρ τελευταῖαι φωναὶ αἱ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων γεγενημέναι, καθίκοντο τῆς ἀκοῆς. οὕτω τοῦ πνεύματος τοῦ διὰ τῶν ὀργάνων ἠχοῦντος γεγωνότερον ἐν τοῖς ἐφεξῆς, καὶ εὐτονώτερον ποιουμένου τὸν ἦχον. ὄργανα δ' ἂν εἶεν ἕνα πνευματικὸν φθόγγον ἠχοῦντα, προφῆται καὶ ἀπόστολοι ὧν, καθώς φησιν ἡ ψαλμῳδία, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. Εἰ δὲ οὐ χωρεῖ τὸ πλῆθος τὴν ἄνωθεν γινομένην φωνήν, ἀλλ' ἐπιτρέπει τῷ Μωϋσεῖ, γνῶναι μὲν δι' αὐτοῦ τὰ ἀπόρρητα, διδάξαι δὲ τὸν λαόν, ὅπερ ἂν διὰ τῆς ἄνωθεν διδασκαλίας τύχῃ μαθὼν δόγμα·

A Quare motus ſui omnes, & opera ſenſuum ſunt. Speculatio autẽ, qua Deum contemplamur, nec viſu, nec auditu, quantum in ſe eſt, indiget: neque conſueta quadam comprehenſione intellectionéque percipitur: oculus enim non vidit, nec auris audiuit: non eſt enim quicquam eorum, quæ in cor hominis aſcendere conſueuerunt. Quare oportet, ſi quis ad contemplationem eius accedere velit, ab omni ſenſuali & irrationali motu mentem ſuã permundare: ac ita cùm omnem opinionem quæ ex ſenſibus originem habeat, ex
B mente abſtruſerit, conſuetudineque coniugis ſuæ caruerit (coniunx verò hic ſenſus intelligitur, qui coniunctus naturæ noſtræ nobiſcum habitat.) Hac igitur cùm caruerit, ſic denique poterit ad montem accedere. Mons autem arduus verè ac acceſſu difficilis, Theologia eſt: cuius vix multitudo ad radices peruenire poteſt. Si quis verò Moſes fuerit, cùm altiùs aſcenderit, poterit ſonitus tubarũ auribus ſentire, quas narrat hiſtoria procedendo fieri fortiores. Eſt autem tuba, non paruum ſtuporem
C per auditum efficiens naturæ diuinæ prædicatio, magnum quidem ſtatim ab initio ſonans, magis autem atque magis in vltimis intonans. Inſonuit lex & prophetæ diuinum incarnationis myſterium: ſed imbecilliores erant illæ primæ voces, quàm vt poſſent duros commouere. Auditus idcirco Iudæorum ſurditas tubarum ſonum minimè ſuſcepit: ſed prophetarum tubæ paulatim procedentes, ſonantiùs cecinerunt. Nam vltimæ voces quæ Euangelica prædicatione factæ ſunt, auditum commouerunt, ſpiritu ſic
D per organa vehementiùs in poſterioribus intonante. Organa verò ac inſtrumenta vnum ſonum ſpiritualem edentia, prophetæ atque Apoſtoli ſunt: quorum ſonus, vt Pſalmiſta dicit, in omnem terram exiuit, & in fines orbis terræ verba eorum. Quòd verò multitudo vocem illam audire non potuit, ſed commiſit Moyſi, vt ipſe per ſeipſum ſecreta illa perciperet, populúmque poſtea doceret, quæcúmque diuina doctrina didicerit,

Eſa. 64.

1. Cor. 2.

Pſal. 18.

id quoque in eccleſia fieri totum videmus: non enim permittitur omnibus ad myſteriorum cognitionem ſeipſos intrudere, ſed eligitur vnus è multis diuinarum rerum capax, cui cæteri auditum cum obedientia præbeant, illud ſibi credendum faciendúmque putantes, quod ab eo qui initiatus eſt, audiuerint. Non omnes, inquit, Apoſtoli ſunt, nec prophetæ omnes: quod hodie in multis eccleſiis parum ſeruatur. Nam multi cùm adhuc prioris vitæ maculam non abſterſerint, ipſi illoti, ac amictu vitæ ſordido vtentes, irrationalem ſenſum in omnibus pluris facientes, diuinum hunc aſcenſum rapere audent, vnde ipſi ſuis cogitationibus lapidabuntur. Nam hæreticorum opiniones lapides quidem ſunt, quibus prauorum inuentores dogmatum obruuntur. Quid autem ſignificat, quòd in caliginem ſeipſum prius Moyſes intromiſit, deinde in ea Deum proſpexit? Contrarium enim id quodammodo videtur primæ viſioni: nam tunc in luce, nunc in caligine Deum videt. Sed id quoque à ſerie anagogici ſenſus abhorrere non putamus: per hanc enim diuerſitatem hiſtoriæ docemur, quòd religionis cognitio lux eſt ab initio illis, à quibus percepta eſt: quamobrem quod religioni oppoſitum intelligimus, tenebræ ſunt, quarum depulſio non niſi lucis participatione fit. Verùm mens hominis ad maiora ſemper & perfectiora procedens, quantò magis ad Dei ſpeculationem accedit, tantò magis perſpicit, quòd diuina natura inuiſibilis atque incomprehenſibilis eſt. Nam cùm reliquerit non ſolùm omnia quæ ſenſu percipiuntur, verumetiam cuncta quæ mente inſpiciuntur, ac ſemper ad interiora progrediatur, tunc caligine vndique circumſeptus inuiſibili incomprehenſibili, Deum videt. In hoc enim conſiſtit Dei vera cognitio, in hoc eſt eius viſio, vt videas quòd videri non poſſit, quòd omnem cognitionem cognitio eius excedit, quaſi caligine quadam ipſa incomprehenſibilitate vndique contenta. Quapropter diuinus etiam Ioannes, qui in ſplendidiſſimam hanc caliginem peruenerat, non dubitauit exclamare: Deum nunquam vllus vidit: non ſolùm hominibus,

1.Cor.12.

Ioan. 1.
1.Ioan.4.

A καὶ τοῦτο τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διαγινομένων ἐστί· τὸ μὴ πάντας ἑαυτοὺς εἰσωθεῖν πρὸς τὴν τῶν μυστηρίων κατάληψιν, ἀλλ' ἐπιλεξαμένους ἐξ ἑαυτῶν τὸν χωρῆσαι τὰ θεῖα δυνάμενον, ἐκείνῳ τὴν ἀκοὴν εὐγνωμόνως ὑπέχειν, πιστὸν ἡγουμένους ἅπερ ὅ,τι περ ἂν παρὰ τοῦ τὰ θεῖα μυηθέντος ἀκούσωσιν. οὐ πάντες γάρ φησιν ἀπόστολοι, οὐδὲ πάντες προφῆται. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι νῦν ἐν ταῖς πολλαῖς τῶν ἐκκλησιῶν φυλασσόμενον. πολλοὶ γὰρ καθαρσίων ἔτι ἐκ τῶν βεβιωμένων αὐτοῖς δεόμενοι, ἄπλυτοι τινὲς καὶ B κατεσπιλωμένοι τῇ τοῦ βίου περιβολῇ, τὴν ἄλογον αἴσθησιν αὐτῶν προβαλλόμενοι, τῆς θείας ἀνόδου κατατολμῶσιν. ὅθεν αὐτοὶ τοῖς ἰδίοις αὐτῶν λογισμοῖς καταλεύονται. αἱ γὰρ αἱρετικαὶ ὑπολήψεις, λίθοι τινὲς ἀτεχνῶς εἰσιν, αὐτὸν τὸν εὑρετὴν τῶν πονηρῶν δογμάτων καταχωννῦντες. τί δὲ δὴ βούλεται τὸ ἐντὸς τοῦ γνόφου γενέσθαι τὸν Μωϋσέα, καὶ οὕτως ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν ἰδεῖν; ἐναντίον γὰρ δοκεῖ πως εἶναι τῇ προτέρᾳ θεοφανείᾳ τὸ νῦν ἱστορούμενον. τότε μὲν γὰρ ἐν φωτί, νῦν δὲ ἐν γνόφῳ τὸ θεῖον. μηδὲ C τοῦτο τοῦ εἱρμοῦ τῶν κατὰ ἀναγωγὴν ἡμῖν θεωρηθέντων ἀπᾴδειν νομίσωμεν. διδάσκει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος, ὅτι ἡ γνῶσις τῆς εὐσεβείας φῶς γίνεται παρὰ τὴν πρώτην οἷς ἂν ἐγγένηται. διότι τὸ ἐξ ἐναντίας τῇ εὐσεβείᾳ νοούμενον, σκότος ἐστίν· ἡ δὲ ἀποστροφὴ τοῦ σκότους, τῇ μετουσίᾳ τοῦ φωτὸς γίνεται. προϊὼν δὲ ὁ νοῦς, καὶ διὰ μείζονος ἀεὶ καὶ τελειοτέρας προσοχῆς ἐν περινοίᾳ γινόμενος τῆς ὄντως κατανοήσεως· ὅσῳ προσεγγίζει μᾶλλον τῇ θεωρίᾳ, τοσούτῳ πλέον ὁρᾷ τὸ τῆς θείας φύσεως ἀθεώρητον. καταλιπὼν D γὰρ πᾶν τὸ φαινόμενον, οὐ μόνον ὅσα καταλαμβάνει ἡ αἴσθησις, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἡ διάνοια δοκεῖ βλέπειν· ἀεὶ πρὸς τὸ ἐνδότερον ἵεται, ἕως ἂν διαδυῇ τῇ πολυπραγμοσύνῃ τῆς διανοίας πρὸς τὸ ἀθέατόν τε καὶ ἀκατάληπτον, κἀκεῖ τὸν Θεὸν ἴδῃ. ἐν τούτῳ γὰρ ἡ ἀληθής ἐστιν εἴδησις τοῦ ζητουμένου· καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἰδεῖν, ἐν τῷ μὴ ἰδεῖν· ὅτι ὑπέρκειται πάσης εἰδήσεως τὸ ζητούμενον, οἷόν τινι γνόφῳ τῇ ἀκαταληψίᾳ πανταχόθεν διειλημμένον. διό φησι καὶ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὁ ἐν τῷ λαμπρῷ γνόφῳ τούτῳ γενόμενος, ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. οὐ μόνον τοῖς ἀνθρώποις,

ἀλλὰ καὶ πάσῃ νοητῇ φύσει τῆς θείας οὐσίας τὴν γνῶσιν ἀνέφικτον εἶ), τῇ ἀποφάσει ταύτῃ διοριζόμενος. ὅτε οὖν μείζων ἐγένετο κατὰ τὴν γνῶσιν ὁ Μωϋσῆς, τότε ὁμολογεῖ τὸν Θεὸν ἐν γνόφῳ ἰδεῖν, τουτέστι, τότε γνῶναι, ὅτι ἐκεῖνό ἐστι τῇ φύσει τὸ θεῖον, ὃ πάσης γνώσεώς τε καὶ καταλήψεώς ἐστιν ἀνώτερον. Εἰσῆλθε γάρ φησι Μωϋσῆς εἰς τὸν γνόφον, οὗ ἦν ὁ Θεός. τίς ὁ Θεός; ὃς ἔθετο τὸ σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, καθώς φησι Δαβίδ, ὁ ἐν τῷ αὐτῷ μυηθεὶς τὰ ἀπόρρητα. ὁ δὲ ἐκεῖ γεγονὼς, ἃ προεπαιδεύθη διὰ τοῦ γνόφου, πάλιν διὰ τοῦ γνόφου διδάσκεται· ὡς ἄν, οἶμαι, παγιώτερον ἡμῖν τὸ περὶ τούτου γένηται δόγμα, τῇ θείᾳ φωνῇ μαρτυρούμενον. ἀπαγορεύει γὰρ ἐν πρώτοις, ὁ θεῖος λόγος, πρὸς μηδὲν τῶν γινωσκομένων ὁμοιοῦσθαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων τὸ θεῖον· ὡς παντὸς νοήματος τοῦ κατά τινα περιληπτικὴν φαντασίαν ἐν περινοίᾳ τινὶ καὶ στοχασμῷ τῆς φύσεως γινομένου, εἴδωλον Θεοῦ πλάσσοντος καὶ οὐ Θεὸν καταγγέλλοντος. διχῇ δὲ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀρετῆς διῃρημένης, εἴς τε τὸ θεῖον, καὶ εἰς τὴν τοῦ ἤθους κατόρθωσιν. μέρος γὰρ εὐσεβείας, καὶ ἡ τοῦ ἤθους καθαρότης ἐστί. μαθὼν ἐν πρώτοις, ἃ χρὴ περὶ Θεοῦ γινώσκειν· τὸ δέ γε γινώσκειν ἦν, τὸ μηδὲν περὶ αὐτοῦ τῶν ἐξ ἀνθρωπίνης καταλήψεως γινωσκομένων εἰδέναι· οὕτως τὸ ἕτερον τῆς ἀρετῆς εἶδος διδάσκεται, μανθάνων ἐν οἵοις ἐπιτηδεύμασιν ὁ ἐνάρετος κατορθοῦται βίος. μετὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀχειροποιήτῳ σκηνῇ γίνεται. τίς ἀκολουθήσει τῷ διὰ τῶν τοιούτων ὁδεύοντι, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὑψουμένῳ τὸν νοῦν; ὃς καθάπερ τινὰ κορυφὴν ἐκ κορυφῆς μεταλαμβάνων, διὰ τῆς τῶν ὑψηλῶν ἀναβάσεως, ἀεὶ ἑαυτοῦ γίνεται ὑψηλότερος. πρῶτον κατέλιπε τὴν ὑπώρειαν, πάντων τῶν πρὸς τὴν ἄνοδον ἀτονησάντων ἀποκριθείς. εἶτα δέχεται τῇ ἀκοῇ τὰς τῶν σαλπίγγων φωνὰς, τῷ ὕψει τῆς ἀνόδου συνεπαιρόμενος. ἐπὶ τούτοις, εἰς τὸ ἀόρατον τῆς θεογνωσίας ἄδυτον παραδύεται. καὶ οὐδὲ ἐν τούτῳ μένει· ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀχειροποίητον μεταβαίνει σκηνήν. τῷ ὄντι γὰρ

A ſed intellectuali omni naturæ impoſſibilem diuinæ ſubſtantiæ cognitionem hac negatione determinans. Quare Moyſes etiam cùm cognitione maior factus fuit, tunc confitetur, in caligine Deum vidiſſe, id eſt, tunc demum cognouiſſe illam eſſe diuinam naturam quæ cognitionem & comprehenſionem omnem excedit. Intrauit enim Moyſes (hiſtoria inquit) in caliginem, vbi Deus erat. Quiſnam Deus? qui poſuit tenebras occultationem ſuam, vt cecinit Dauid ille, qui etiam in eadem caligine initiatus eſt quam qui in- *Exod.20. 21.* *Pſ.17.10.*

B trauit, qui verò illuc intrauit, ea de quibus ante per caliginem fuerat eruditus, rurſus per caliginem docetur vt fide, opinor, firmius hoc decretum diuina voce atque auctoritate comprobatum. Vetat enim in primis diuinum præceptum, ne alicuius rei quam cognoſcas, Deo ſimilem putes: omnis enim intellectus, qui phantaſtica quadam cogitatione, quaſi coniectura diuinam naturam apprehendit, ſimulachrum quidem Dei finxit in mente, Deum autem non intellexit. Verùm *Exo.20.4.*

C cùm virtus, quæ ſecundum veritatem eſt, bipartita ſit, partimque fide in Deum, partim recta viuendi ratione conſtituatur (pietatis enim profectò pars non parua eſt mundicies vitæ) primùm didicit, quid oporteat de Deo cognoſcere: quod quidem cognoſcere nihil aliud eſt, quàm nihil eorũ eſſe Deum cognoſcere, quæ humana mens poteſt cognoſcere. Deinde aliam virtutis partem diligẽter docet: docetur enim quibus operibus bene viuendi ratio perficiatur: ac demum in tabernaculũ quod manus nulla fuerat fabricata, ingredi-

D tur. Quis ſequetur hunc, qui per tot tantáque ſcandit, ac mentem ſemper in altiùs extollit: qui cùm in vnum cacumen aſcenderit, ad alterum illud, ſibi fit gradus, & illud iterum atque iterum ad aliud, ita vt de altiori in altius ſemper aſcendat, ſempérque ſeipſo fiat præſtantior? Primùm cùm cæteri omnes ad aſcenſum deficerent, radices montis ſolus ſupergreditur. Deinde tubarum ſonitus auribus percepit altitudine montis mirabili: ipſe quoque mirificè eleuatus, ad hæc inuiſibilia diuinæ cognitionis penetralia ingreditur. Nec ibi permanſit, ſed in tabernaculum nulla manu factum pertranſit: certè namque

ad hunc tandem ille finem peruenit, qui huiuſmodi aſcenſibus exaltatur. Sed illa quoque ſententia de cœleſti tuba ad diuinam perducente cognitionem, non eſt improbanda, cœlum enim & omnia quæ in cœlo ſunt, ſiue varij motus, ſiue diuerſæ magnitudines, ſiue ſplendores alius alium fulgore perſtringentes, mirabilis fabrica ſapientiam Dei voce magna exclamat, maximúmque ipſius majeſtatem ac poteſtatem per ea quæ videntur, enarrat. Vnde dictum eſt: Cœli enarrant gloriam Dei. *Pſal. 18.* Hæc igitur eſt illa tuba, quæ ſonora, clara, magnáque voce continuè veritatis doctrinam prædicat, vt propheta etiam quidam ait: Deus tuba deſuper ſonum dedit. Hunc ſonum ex inſpectione rerum omnium factum, ſi quis cordis auditum ac ductus ipſius non ſegnis rectè ſuſcipit, tandem eò mentis inquiſitione peruenit, vbi Deus eſt. Id verò caligo à Scriptura nuncupatur, quo incognoſcibile ac incomprehenſibile ipſius, vt diximus, ſignificatur. Illuc autem cùm peruenerit, tabernaculum nulla manu fabricatum perſpicit, & imitatione inferioribus materiale oſtendit. Quod autem qualéque eſt tabernaculum illud abſque manu fabricatum? *Exo. 25. 9.* quod quaſi exemplar in monte Moyſi proponitur, vt ad illud reſpiciens manu præparet, efficiátque hominibus tantum miraculum. Vide namque, inquit, vt omnia facias ſecundum ſimilitudinem, quæ tibi monſtrata eſt in monte. Columnæ aureæ baſibus argenteis inhærentes, argenteis pariter capitibus: aliæ rurſus columnæ, quarum capita & baſes ex ære: quod verò inter extrema erat, ex argento erat, quibus omnibus quaſi ſubiectum ex ligno erat incorruptibili, circum circa verò per ſuperficiem ſplendor prædictæ materiei circumfundebatur, & arca ſimiliter puriſſimo auro fulgens: quod autem aurum hoc ſuſtinebat, ipſum quoque lignum erat incorruptibile. Candelabrum deinceps baſi quidē vnicum, in ſeptem autem ramos in cacumine diuiſum, ſeptem lucernas per ramos ſuſtinebat. Huius candelabri materia puriſſimum erat aurum, non concauum, nec ligno ſuſtentatum, ſed ſolidum. Præter hæc propitiatorium erat, & altare, & quæ dicuntur Cherubin,

A ἐπὶ τοῦτο καταλύει τὸ πέρας, ὁ διὰ τῶν τοιούτων ἀνόδων ὑψούμενος. δοκεῖ γάρ μοι καὶ καθ' ἕτερον νοῦν διδάσκαλος ἡ οὐρανία σάλπιγξ τοῦ ἐπὶ τὴν ἀχειροποίητον πάροδον τῷ ἐπιβαίνοντι γίνεσθαι. ἡ γὰρ τῶν κατ' οὐρανὸν θαυμάτων διασκευή, τὴν ἐμφαινομένην τοῖς οὖσι σοφίαν διαβοῶσα, κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ δόξαν τῶν φαινομένων διηγουμένη, κατὰ τὸ εἰρημένον. ὅτι οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· αὕτη τοῦ τρανοῦ τε καὶ εὐήχου τῆς διδασκαλίας σάλπιγξ μεγαλόφωνος γίνεται. καθά φησί τις τῶν προφητῶν, ὅτι ἐσάλπισεν ὁ Θεὸς ἄνωθεν. ὁ δὲ κε- B καθαρμένος τε καὶ ὀξὺς τὴν ἀκοὴν τῆς καρδίας, τὴν ἠχὴν ταύτην δεξάμενος, λέγω δὲ τὴν ἐκ τῆς θεωρίας τῶν ὄντων γινομένην πρὸς τὴν τῆς θείας δυνάμεως γνῶσιν, ὁδηγεῖται δι' αὐτῆς πρὸς τὸ ἐκεῖ διαδῦναι τῇ διανοίᾳ, ὅπου ἐστὶν ὁ Θεός. τοῦτο δὲ γνόφος ὑπὸ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται. ὃ δὴ ἑρμηνεύεται, καθὼς εἴρηται, τὸ ἄγνωστόν τε καὶ ἀθεώρητον. ἐν ᾧ γινόμενος τὴν ἀχειροποίητον ἐκείνην σκηνὴν βλέπει, ἣν διὰ τῆς ὑλικῆς μιμήσεως τοῖς κάτω δείκνυσι. τίς οὖν ἡ ἀχειροποίητος ἐκείνη σκηνή; ἡ πα- C ραδεδειγμένη τῷ Μωϋσεῖ κατὰ τὸ ὄρος, πρὸς ἣν κελεύεται βλέπειν, ὡς εἰς ἀρχέτυπον, διὰ τῆς χειροτμήτου κατασκευῆς δεῖξαι τὸ ἀχειροποίητον θαῦμα. ὅρα γάρ, φησι, ποιήσεις πάντα, κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. στῦλοι χρύσεοι βάσεσιν ἀργυραῖς ἐρηρεισμένοι, καὶ κεφαλαῖς ὡσαύτως ἀργυραῖς· ἐπιπρέποντες πάλιν ἕτεροι στῦλοι, ὧν κεφαλαὶ μὲν καὶ βάσεις ἐκ χαλκοῦ τῆς ὕλης· τὸ δὲ διὰ μέσου τῶν ἄκρων, ἄργυρος. πᾶσι δὲ τούτοις ἔρεισμα μὲν ξύλινον ἦν, σηπεδόνα μὴ προσδεχόμενον. ἐν κύκλῳ D δέ, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἡ αὐγὴ τῶν τοιούτων ὑλῶν περιεκέχυτο. καὶ κιβωτός τις ὡσαύτως ἐν ἀκηράτῳ στίλβουσα τῷ χρυσῷ. τὸ δὲ διερεῖδον τὴν τοῦ χρυσίου περιβολήν, καὶ αὐτὸ ξύλον ἦν σῆψιν οὐ προσδεχόμενον. λυχνία τις ἐπὶ τούτοις, μία μὲν κατὰ τὸν πυθμένα τῆς βάσεως, ἑπτὰ δὲ κλάδοις κατὰ τὸ ἄκρον διῃρημένη, ἰσαρίθμους κύκλους ἐπὶ τῶν κλάδων ἀνέχουσα. χρυσὸς δὲ ἦν τῆς λυχνίας ἡ ὕλη, οὐδὲ τῆς κατασκευῆς κοῖλον ἔχων, οὐδὲ ξύλῳ διερειδόμενον. θυσιαστήριον δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἱλαστήριον· καὶ τὰ λεγόμενα Χερουβίμ,

ὧν ταῖς πτέρυξιν ἡ κιβωτὸς ἐσκιάζετο. πάντα ταῦτα χρυσὸς ἦν, οὐκ ἐπιπόλαιον περιέχων τῇ ἐπιφανείᾳ τὴν εὔχροιαν, ἀλλὰ δι' ὅλου ὁ αὐτὸς ἦν, μέχρι τοῦ βάθους διηκούσης τῆς ὕλης. ποικίλα τε πρὸς τούτοις ἐξ ὑφαντικῆς φιλοτεχνίας καταπετάσματα, διαφόρων ἀνθῶν ἐπαλλήλοις πρὸς τὴν τοῦ ὑφάσματος ὥραν συμπλεκομένων· οἷς διεκρίνετο τῆς σκηνῆς ὅσον ὁρατόν τε καὶ βάσιμόν τισι τῶν ἱερουργούντων ἦν· καὶ ὅσον ἄδυτόν τε καὶ ἀνεπίβατον· ὄνομα δὲ, τὸ μὲν προτεταγμένον, ἅγιον ἦν· τὸ δὲ ἀποκεκρυμμένον, ἅγιον ἁγίων. λουτῆρες ἐπὶ τούτοις, καὶ πυρεῖα, καὶ ἡ ἔξωθεν τῆς αὐλαίας περιβολὴ, καὶ δέρρεις ἐκ τριχῶν, καὶ δέρματα πεφοινιγμένα τῷ ἐρυθήματι. καὶ ὅσα ἄλλα διασκευάζει τῷ λόγῳ· τίς ἂν δι' ἀκριβείας λόγος κατανοήσειε; ποίων ἀχειροποιήτων ἐστὶ ταῦτα μιμήματα; καὶ τί φέρει τοῖς ὁρῶσι κέρδος, τῶν ἐκεῖ ὀφθέντων ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως, ἡ ἐπὶ τῆς ὕλης μίμησις; ἀλλά μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν, τὸν μὲν ἀκριβῆ περὶ τούτων λόγον, καταλιπεῖν ἐκείνοις, οἳ διὰ τοῦ πνεύματος τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ ἐρευνᾷν δύναμιν ἔχουσιν. εἰ δή τις τοιοῦτός ἐστιν, ὡς πνεύματι λαλεῖν μυστήρια, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. ὅσα δὲ παρ' ἡμῶν στοχαστικῶς ὑπονοούντων περὶ τοῦ προκειμένου νοήματος λέγεται· τοῦτο ἐπὶ τῇ κρίσει τῶν ἐντυγχανόντων ποιησόμεθα· ὡς ἢ ἀπόβλητον, ἢ ἀπόδεκτον νομισθῆναι, ὅπως ἂν ἡ διάνοια τοῦ κρίνειν ἐπεσκεμμένου λογίσηται. φαμὲν τοίνυν, ἐν μέρει τὸ ἐν τούτοις μυστήριον τοῦ Παύλου παραγυμνώσαντες, βραχεῖαν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀφορμὴν λαβόντες· ὅτι ἐν τύπῳ προεπαιδεύθη Μωϋσῆς τὸ περὶ τῆς σκηνῆς τῆς τὸ πᾶν περιεχούσης μυστήριον. αὕτη δ' ἂν εἴη Χριστὸς, ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, ἡ ἀχειροποίητος οὖσα κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, δέχεται δὲ κατασκευασθῆναι, ὅταν ἐν ἡμῖν δέῃ τὴν σκηνὴν ταύτην παγῆναι· ὥστε τὴν αὐτὴν, τρόπον τινὰ, καὶ ἀκατάσκευον καὶ κατεσκευασμένην εἶναι· τῷ μὲν προϋπάρχειν, ἄκτιστον· τῷ δὲ ὑλικὴν ταύτην δέξασθαι σύστασιν, κτιστὴν γενομένην. τάχα οὐκ ἀσαφὲς τὸ λεγόμενον τοῖς παραδεξαμένοις ἀκριβῶς τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν μυστήριον. εἷς γὰρ

A quorum alis arca adumbrabatur. Hæc omnia ex auro erant non ſuperficie tenus pulchrum colorem exhibente, ſed ita vt ſolidum eſſet, & ad fundum vſque materia permearet. Præterea cortinæ mira varietate diſtinctæ, ac inaudito contextæ artificio, diuerſis coloribus alio alium ſuſcipientibus, ad pulchritudinem cortinarum, quibus in duo diuidebatur tabernaculum; in partem ſcilicet viſibilem, in quam aditum ſacerdotes habebant, & in partem ſecretiorem atque abditam: nomen autem priori parti Sanctum erat: occultæ verò B parti atque reconditæ, Sanctum ſanctorum. Luteres præterea, & foculos, & externum cortinarum amictum, & vela ex pilis, coriáque purpureo colore rubricata, & quæcumque alia recenſet, quis exquiſita ratione poterit ſpiritualiter intelligere? quæ in illo tabernaculo fuerint diuinitùs fabricata? Quis hæc quorum ſunt imagines ac imitationes exponet? quíſnam quam vtilitatem videntes hinc conſequantur, quidve lucrentur ex materiali immaterialium figura explicabit? Rectiùs certè eſt, exquiſitiſſimam atque altiſſi- C mam horum rationem ab illis petere, qui gratia ſpiritus profunda Dei queāt perquirere: ſi quis nunc talis eſt, vt ſpiritu myſteria loquatur, ſicut ait Apoſtolus. Quòd autem à nobis coniectione quadam hæc ad propoſitum accommodantibus dicitur, id iudicio legentium totum relinquimus: nec reclamabimus ſi reiecerint, nec lætabimur ſi ſuſceperint. Dicimus ergo nonnihil ex Paulo, qui myſterium breuiter tetigit, adiuti, quod in figura prædoctus fuit Moyſes tabernaculum, quo vniuerſa continentur, id verò Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia: quæ qui- D dem ſapientia Dei non manu facta, ſed increata, cùm ſit ſecundum naturam ſuam, creaturam ſuſcepit, quando ſecundum nos carne oportuit tabernaculum hoc fabricari. Item idem alio modo factum & non factum eſt, natura in quantum ante ſecula fuit, increatum eſt: in quantum corporalem hanc concretionem ſuſcepit, creatum factúmque eſt. Nec obſcurum eſt quod dicimus, iis qui fidei noſtræ myſterium complectuntur: vnum enim eſt

1. Cor. 14.

ex omnibus tabernaculum quod & ante ſecula fuit, & nouiſſimis temporibus factum eſt. Id temporaliter ita fieri non indigebat: quomodo enim quod ante omnia erat tempora, factione indigebit temporali? Verùm propter nos qui per imprudentiam noſtram naturam corruperamus, ſimilis nobis dignatus eſt fieri, vt id quod extra naturam erat, rurſus ad naturam nos reduceret. Id verò eſt vnigenitus ipſe Deus, qui vniuerſa quidem continet in ſeipſo, ſed & in nobis tabernaculum ſuum fabricatus eſt. Nemo autem ex zelatoribus Chriſti conturbetur, ſi tantam rem, tabernaculum appellamus: quaſi quicquam detrahatur diuinæ naturæ propter vocabuli vilitatem: nec enim vnquam dignum illa natura verbum inuenietur. Nam quæ ab hominibus proferuntur, æqualiter à ſignificanda illa natura omnia diſtant. Sed cætera quæ de Deo dicuntur, piè ad oſtentandam diuinam quandam virtutem capiuntur: vt medicus, paſtor, protector, panis, virtus, via, ianua, manſio, aqua, lapis, fons, aliáque huiuſmodi: ſic conſentanea quadam ſignificatione tabernaculum quoque dicimus. Virtus enim, quæ omnia continet, in qua vniuerſa deitatis plenitudo inhabitat, cùm commune id omnium tectum ſit, cúmque vniuerſa in ipſo contineat, non iniuria tabernaculum nuncupatur. Oportet autem vt tabernaculi viſio myſtico tabernaculo ſic conueniat, vt ſingula ipſius ad aliquid non indignum myſterio nos deducant. Ac quoniam diuinus Apoſtolus viſionem ipſe quoque totius tabernaculi conſecutus, cùm in cœleſtibus adytis per ſpiritum ſibi myſteria paradiſi reuelata ſint, cortynam inferioris tabernaculi carnem Chriſti eſſe ait: propterea quod ex diuerſis, opinor, quatuor elementis compoſita eſt: non erit alienum ad hanc Apoſtolicam vnius patris expoſitionem reſpicientes, totam de tabernaculo noſtram ſententiam explicare. Fiet autem nobis per ipſius Apoſtoli verba in intelligentia ænigmatum tabernaculi facilior aditus: ait enim de vnigenito, quem nomine tabernaculi nuncupari diximus, quia

Hebr.10.20. *2.Cor.12.* *Coloſſ.1.*

A ἐστὶν ἐκ πάντων, ὃ καὶ πρὸ αἰώνων ἦν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων ἐγένετο· ὃ τῆς μὲν γενέσεως χρονικῶς οὐκ ἐδέετο· πῶς γὰρ τὸ πρὸ χρόνων καὶ αἰώνων δεηθείη χρονικῆς γενέσεως; δι' ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐξ ἀβουλίας τὸ εἶναι διαφθείραντας, ἀνεδέξατο τὸ καθ' ἡμᾶς γενέσθαι. ἵνα τὸ ἔξω τοῦ ὄντος γενόμενον, εἰς τὸ ὂν πάλιν ἐπαναγάγῃ. τοῦτο δέ ἐστιν ὁ μονογενὴς Θεὸς, ὁ ἐν αὐτῷ μὲν περιέχων τὸ πᾶν, πηξάμενος δὲ καὶ ἐν ἡμῖν τὴν ἰδίαν σκηνήν. εἰ δὲ σκηνὴ τοσοῦτον ἀγαθὸν ὀνομάζεται, παραιτείσθω μηδὲν ὁ φιλόχριστος, ὡς κα-

B ταςμικρυνούσης τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐγκειμένης τῇ λέξει ἐμφάσεως. οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τῶν ὀνομάτων ἄξιον τῆς φύσεως τοῦ σημαινομένου ἐστίν· ἀλλὰ πάντα ὁμοίως ἀποπέπτωκε τῆς ἀκριβοῦς σημασίας, τά, τε μικρὰ νομιζόμενα, καὶ οἷς τι μέγεθος νοημάτων ἐξ ὑπολήψεως ἐνορᾶται. ἀλλ' ὥσπερ τὰ ἄλλα πάντα, κατά τι σημαινόμενα, ἕκαστον εὐσεβῶς πρὸς ἔνδειξιν τῆς θείας δυνάμεως λέγεται· οἷον ὁ ἰατρὸς, ὁ ποιμὴν, ὁ ὑπερασπιστὴς, ὁ ἄρτος, ὁ ἄγγελος, ἡ ἄμπελος, ἡ ὁδὸς, ἡ θύρα, ἡ μονὴ, τὸ ὕδωρ, ἡ πέτρα, ἡ πηγὴ, καὶ ὅ-

C σα ἄλλα περὶ αὐτοῦ λέγεται· οὕτω, κατά τινα θεοπρεπῆ σημασίαν, καὶ τῷ τῆς σκηνῆς κατονομάζεται ῥήματι. ἡ γὰρ περιεκτικὴ τῶν ὄντων δύναμις, ἐν ᾗ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ἡ κοινὴ τοῦ παντὸς σκέπη, ὁ ἐν αὐτῷ τὸ πᾶν περιέχων, σκηνὴ κυρίως κατονομάζεται. ἀνάγκη δὲ πρόσφορον εἶναι τῷ ὀνόματι τὴν ὀπτασίαν, ἑκάστου τῶν ὀφθέντων πρός τινα θεοπρεποῦς ὑπολήψεως θεωρίαν χειραγωγοῦντος. ἐπεὶ οὖν ὁ μέγας ἀπόστολος καταπέτασμα τῆς κάτω σκηνῆς τὴν σάρκα φησὶν εἶναι· διὰ τὸ ἐκ ποικίλων, οἶμαι, τῶν τεσσάρων στοι-

D χείων ἔχειν τὴν σύστασιν· τάχα καὶ αὐτὸς ἐν ὀπτασίᾳ τῆς σκηνῆς γενόμενος, ἐν τοῖς ὑπερουρανίοις ἀδύτοις, ᾧ διὰ τοῦ πνεύματος ἀπεκαλύφθη τὰ τοῦ παραδείσου μυστήρια. καλῶς δ' ἂν ἔχοι τῇ μερικῇ προσέχοντας ἑρμηνείᾳ, πᾶσαν τὴν τῆς σκηνῆς θεωρίαν συναρμόζειν τῷ μέρει. γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν, δι' αὐτῶν τῶν τοῦ ἀποστόλου λόγων, ἡ τῶν τῆς σκηνῆς αἰνιγμάτων σαφήνεια. φησὶ γάρ που περὶ τοῦ μονογενοῦς, ὃν αὐτὴν τῆς σκηνῆς νενοήκαμεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάν-

A τα, τὰ ὁρατά τε καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε ἐξουσίαι, εἴτε ἀρχαί, εἴτε κυριότητες, εἴτε δυνάμεις. Ἐκ τούτου στῦλοι ἀργυρολαμπεῖς καὶ χρυσίλαμποι, καὶ ἀναφορεῖς, καὶ δακτύλιοι, καὶ τὰ Χερουβὶμ ἐκεῖνα, τὰ ταῖς πτέρυξι τὴν κιβωτὸν ἐπικρύπτοντα, καὶ τἆλλα πάντα, ὅσα ἡ τῆς σκηνοπηγίας ὑπογραφὴ περιέχει, εἰ μέν τις πρὸς τὰ ἄνω βλέποι, σκοπῶν· αἱ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις εἰσίν, αἱ ἐν τῇ σκηνῇ θεωρούμεναι, αἱ κατὰ θείαν βούλησιν τὸ πᾶν ὑπερείδουσαι. Ἐκεῖ οἱ ἀληθινοὶ ἀναφορεῖς ἡμῶν, οἱ εἰς B διακονίαν ἀποστελλόμενοι, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. οἱ καθάπερ δακτυλίοις τισὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνειρόμενοι τῶν σωζομένων, δι' ἑαυτῶν πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς τοὺς κειμένους ἐπὶ τῆς γῆς ἀναφέροντες. Χερουβὶμ δὲ εἰπὼν ὁ λόγος κατακαλύπτοντα ταῖς πτέρυξι τὰ ἐγκείμενα τῇ κιβωτῷ τῆς διαθήκης μυστήρια, βεβαιοῖ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τῆς σκηνῆς θεωρίαν. τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο τῶν περὶ τὴν θείαν φύσιν θεωρουμένων δυνάμεων μεμαθήκαμεν, ἃς ὁ Ἡσαΐας καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ κατενόησαν. ἡ δὲ κιβωτὸς τῆς διαθήκης, κε- C καλυμμένη ταῖς πτέρυξι, μὴ ξενιζέτω τὴν ἀκοήν. καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ τὸ ὅμοιον ἔστι μαθεῖν, ἐν αἰνίγματι παρὰ τοῦ προφήτου περὶ τῶν πτερύγων λεγόμενον. ὧδε μὲν ἡ κιβωτός· ἐκεῖ δέ, πρόσωπον, ὡς ἑνὸς ὄντος τοῦ ἐν ἀμφοτέροις νοουμένου. ὅπερ μοι δοκεῖ τὸ ἀκατάληπτον τῆς τῶν ἀπορρήτων θεωρίας αἰνίσσεσθαι. κἂν περὶ λύχνων ἀκούσῃς πολυσχιδῶς ἐκ μιᾶς λυχνίας ἀνεχομένων, ὥστε ἄφθονον εἶναι καὶ διαυγὲς τὸ φῶς πανταχόθεν λαμπόμενον· D οὐκ ἂν ἁμάρτοις, τὸ πολυειδὲς τοῦ πνεύματος μαρμαρυγαῖς διαπρέπειν ταύτῃ τῇ σκηνῇ λογιζόμενος, καθὼς Ἡσαΐας φησίν, ἑπταχῆ διαιρῶν τὰς λαμπηδόνας τοῦ πνεύματος. τὸ δὲ ἱλαστήριον οὐδὲν ἑρμηνείας οἶμαι προσδέεσθαι, τοῦ ἀποστόλου τὸ κεκρυμμένον γυμνώσαντος, ὅς φησιν· ὅτι ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον τῶν ψυχῶν ἡμῶν· θυσιαστήριον δὲ καὶ θυμιατήριον ἀκούων, νόει τὴν διηνεκῶς ἐπιτελουμένην τῇ σκηνῇ ταύτῃ τῶν ἐπουρανίων προσκύνησιν. οὐ γὰρ μόνον ἐπιγείων καὶ ὑποχθονίων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπουρανίων τὴν γλῶτταν φησὶν ἀναπέμπειν τὸν αἶνον τῇ τῶν πάντων ἀρχῇ. τοῦτο

A in eo creata ſunt omnia, viſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue poteſtates, ſiue principatus, ſiue dominationes, ſiue virtutes. Quas ob res columnæ argento atque auro refulgentes, & vectes, ac annuli, Cherubin quoque illa, quæ ſuis arcam contegunt alis, cæteráque omnia, quæ ad ſuſtinendum contegendúmque tabernaculum deſcribuntur; ſiquis ad ſuperiùs reſpicit, angelorum eſt multitudo in tabernaculo ipſo conſpecta, quo corporea hæc ſecundum Dei voluntatem ſuſtinentur atque reguntur. B In illo enim tabernaculo veri vectes noſtri & habitant & ſunt, qui ad miniſterium mittuntur propter futuros ſalutis hæredes, qui ſicuti quidam annuli in animos ſaluandorum immittuntur, ad ſublimitatem virtutis ad terram deiectos eleuantes. Hunc autem altiorem eſſe ſenſum Scripturæ in hoc loco, inde patet, quòd Cherubin illa materialia ſuis alis tegebant myſteria, quæ in arca erant, vt littera dicit. Nam id nomen iis angelis attribuitur, vt Eſaias & Ezechiel aiunt, C qui circa diuinam maieſtatem inſpiciuntur. Arca verò fœderis alis ipſorum Cherubin contecta, hic illud dicitur, quod apud Eſaiam facie ſignificatur. Nam vt arca hîc, ita ibi facies Cherubicis alis contegi affirmatur. Vnum igitur ab vtriſque ſignificari non dubitamus. Videtur autem mihi incomprehenſibile huius ſpeculationis quæ de ineffabilibus eſt, ænigmaticè ſignificari. Cùm verò de lychnis; id eſt, lucernis audis, quod ſe- D ptem partitò ex vna baſi ac radice candelabri ſuſtentabantur, vt lux abundanter vndique perluceret, iure multiformes ſpiritus fulgores in hoc tabernaculo perfulgere intelliges: ſeptempartitò enim ſpiritus radios etiam Eſaias partitus. *Eſa. 11. a.* Propitiatorium autem quid ſit, non opus expoſitione vlla vt intelligatur, cùm Apoſtolus id enodauerit, *Hebr. 9.* qui ait: quem animarum noſtrarum propitiatorium propoſuit. Altare verò & thuribulum cùm audio, adorationem intelligo, quam huic tabernaculo cœleſtes virtutes afferunt. Non enim ſolum inferorum atque terreſtrium, ſed cœleſtium quoque linguam ait laudem atque gloriam, vt rerum omnium principio reddere: id

enim gratum eſt ipſi ſacrificium, labiorum fructus, vt ait Apoſtolus, &
Hebr.13. odor orationis. Quòd ſi corium his etiam ineſt colore purpureo, & pili intexti, non tamen ſpeculationis huius ſeries perturbabitur. Nam oculus ille propheticus in altiſſimarum hac rerum viſione, ſalutarem quoque domini paſſionem tanquam è ſpecula proſpexit, quam ex vtroque dictorum ſignificatam fuiſſe non ambigo. Rubedo enim ſanguinem, pili autem mortem oſtendunt. Nam cùm in corpore pilus abſq; ſenſu ſit, non iniuria mortis ſymbolum dicitur. Hæc igitur in ſuperiore tabernaculo materialibus illis ſignificata putamus. In inferiore verò, quoniam ſæpius à Paulo Eccleſia Chriſtus appellatur, Chriſtus autem, vt diximus, ſuperiùs tabernaculum eſt, non eſt alienum, ſi quis Eccleſiam ſuam inferius eſſe tabernaculum arbitretur, in quo columnæ ſunt myſteriorum Eccleſiæ miniſtri, quos hoc ipſo nomine nonnumquã appellamus: miniſtros autem Apoſtolos, prophetas, doctores. Nec enim ſolum Petrus & Ioannes & Iacobus columnæ Eccleſiæ ſunt, nec Ioannes Baptiſta tantum ardens erat lychnus, ſed omnes quibus Eccleſia ſuſtentatur, qui ſuis operibus luminaria facti ſunt, hi columnæ & lychni nuncupantur.
Matth.5. Vos eſtis lux mundi veritas Apoſtoli ait:
1. Cor. 15. ac rurſum alios diuus Apoſtolus quaſi columnas hortatur, cùm dicit: Firmi
1.Tim.3. eſtote atque immobiles. At verò Timotheum columnam pulcherrimam fabricatus eſt, cùm ipſum firmitatem veritatis ſuæ vocis doctrina effecerit. Hoc in tabernaculo & ſacrificium laudis, & thus orationis in mane ac veſperum adhiberi ſemper videmus. Hoc
Pſal.14. ſic intelligere Dauid ille nos inducit, qui incenſum orationis in odorem ſuauitatis dirigit, & manuum extenſionem ſacrificium eſſe aſſerit veſpertinum. Vrnas verò, id eſt, vaſa ad lauandum, quis ambiget eos eſſe, qui per ſacramentalem aquam peccatorum ſordes auferunt. Luter erat Ioan-
Luc.3. nes, lauans in Iordane, in baptiſma-
Act.2. te pœnitentiæ. Talis erat Petrus, tria millia hominum ſimul ad baptiſmi lauacrum deducens. Philippus quoque vrna Candacis fuit. Quid multa?

A δι᾽ ἧς ἐστὶν ἡ κεχαρισμένη τῷ Θεῷ θυσία, τὸ κάρπωμα τῶν χειλέων· καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· καὶ τῶν προσευχῶν ἡ εὐωδία. εἰ δὲ καὶ δέρματα ἐν τούτοις ὁρᾶται πεφοινιγμένα βαφῇ, καὶ τρίχες ἐξυφανθεῖσαι· οὐδὲ οὕτως ὁ εἱρμὸς τῆς θεωρίας διακοπήσεται. ὁ γὰρ προφητικὸς ὀφθαλμὸς, ἐν τῇ τῶν θείων ὀπτασίᾳ γινόμενος, ἐκεῖ καθορᾶται προσσημειούμενος τὸ σωτήριον πάθος· ὅπερ ἐν ἑκατέρῳ τῶν εἰρημένων σημαίνεται. τοῦ μὲν ἐρυθήματος τὸ αἷμα· τῆς δὲ τριχὸς ἑρμηνευούσης τὴν νέκρωσιν. ἄμοιρος γὰρ αἰσθήσεως ἡ θρὶξ ἐν σώματι· διὸ κυρίως νεκρότητος γίνεται σύμβολον.
B ὅταν μὲν οὖν τὴν ἄνω σκηνὴν βλέπῃ, ταῦτα διὰ τούτων ὁ προφήτης ὁρᾷ. εἰ δέ τις τὴν κάτω σκηνὴν θεωροίη· ἐπειδὴ πολλαχῇ Χριστὸς ἡ ἐκκλησία παρὰ τοῦ Παύλου κατονομάζεται· καλῶς ἂν ἔχοι τοὺς ὑπηρέτας τοῦ θείου μυστηρίου, οὓς καὶ στύλους τῆς ἐκκλησίας κατονομάζει ὁ λόγος, ἀποστόλους τε καὶ διδασκάλους καὶ προφήτας, τὰ ὀνόματα ταῦτα ὀνομάζειν εἶναι. οὐ γὰρ μόνον Πέτρος καὶ Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος, στῦλοι τῆς ἐκκλησίας εἰσίν· οὐδὲ μόνος ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης ὁ λύχνος ἦν καιόμενος·
C ἀλλὰ πάντες οἱ δι᾽ ἑαυτῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐρείδοντες, καὶ οἱ διὰ τῶν ἰδίων ἔργων φωστῆρες γινόμενοι, καὶ στῦλοι καὶ λύχνοι λέγονται. ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, φησὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ὁ κύριος. καὶ πάλιν ἑτέρους ὁ θεῖος ἀπόστολος στύλους εἶναι διακελεύεται, λέγων· ἑδραῖοι γίνεσθε καὶ ἀμετακίνητοι. καὶ τὸν Τιμόθεον καλὸν στῦλον ἐτεκτήνατο, ποιήσας αὐτὸν (καθώς φησι τῇ ἰδίᾳ φωνῇ) στῦλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας ἀληθείας. ἐν ταύτῃ τῇ σκηνῇ καὶ θυσία τῆς αἰνέσεως, καὶ θυμίαμα τῆς προσευχῆς, ἥ τε ὄρθρου καὶ τῇ ἑσπέρᾳ ἐνεργουμένη διὰ
D παντὸς καθορᾶται· νοεῖν δὲ δίδωσι ταῦτα ὁ μέγας Δαυὶδ, κατευθύνων εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ τῆς προσευχῆς τὸ θυμίαμα· καὶ διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν, ἱερουργῶν τὴν θυσίαν. λουτῆρας δέ τις ἀκούων, νοήσει πάντως τοὺς διὰ τοῦ μυστικοῦ ὕδατος τὸν μολυσμὸν ἀποκλύζοντας τῶν ἁμαρτιῶν. λουτὴρ ἦν ὁ Ἰωάννης, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ λούων, ἐν τῷ τῆς μετανοίας βαπτίσματι. λουτὴρ ἦν ὁ Πέτρος, τρισχιλίους κατὰ ταὐτὸν καθάπαξ κατάγων ἐπὶ τὸ ὕδωρ. λουτὴρ τοῦ Κανδάκου ὁ Φίλιππος· καὶ πάντων πάντες

τῶν μετεχόντων τῆς δωρεᾶς, οἱ ἐνεργοῦντες τὴν
χάριν. Τὰς δὲ αὐλαίας, αἳ διὰ τῆς μετ' ἀλλήλων
συμβολῆς τὴν σκηνὴν ἐν κύκλῳ διαλαμβά-
νουσι, τὴν ἀγαπητικήν τε καὶ εἰρηνικὴν τῶν πι-
στευόντων ὁμόνοιαν εἶναί τις ὑπονοήσειεν, οὐκ ἂν ἁ-
μάρτοι τοῦ πρέποντος. οὕτω τοῦ Δαβὶδ ἑρμη-
νεύσαντος, ὅς φησιν· ὁ τιθεὶς τὰ ὅριά σου εἰρήνην.
δέρμα δὲ πεφοινιγμένον, καὶ δέρρεις ἀπὸ τριχῶν,
πρὸς κόσμον τῆς σκηνῆς συντελοῦσαι, κατάλ-
ληλος ἂν νοηθείη ἥ, τε νέκρωσις τῆς ἁμαρτητι-
κῆς σαρκὸς, ἧς αἴνιγμα τὸ πεφοινιγμένον δέρμα
ἐστὶ, καὶ ἡ τραχεῖα διαγωγὴ κατ' ἐγκράτειαν, οἷς
ὡραΐζεται μάλιστα ἡ τῆς ἐκκλησίας σκηνή. τὰ γὰρ
δέρματα ζωτικὴν ἐν ἑαυτοῖς οὐκ ἔχοντα δύνα-
μιν τὴν ἐκ φύσεως, τῇ βαφῇ τοῦ ἐρυθήματος ἀνα-
θεῖ γάρ. ὅπερ διδάσκει, τὴν διὰ τοῦ πνεύματος
ἐπανθοῦσαν χάριν μὴ ἐν ἑτέροις γίνεσθαι, εἰ
μή τινες ἑαυτοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρώσαιεν. εἰ δὲ
καὶ ἡ σώφρων αἰδὼς οὐ τῇ βαφῇ τοῦ ἐρυθήμα-
τος ὑπὸ τοῦ λόγου σημαίνεται, ἐπὶ τοῦ βουλο-
μένου ποιοῦμαι τὴν κρίσιν. ἡ δὲ τῶν τριχῶν συμ-
πλοκή, τραχύ τε καὶ δυσαφὲς ἀπεργαζομένη
ἐξύφασμα, τὴν τραχεῖαν ταύτην καὶ δαπανη-
τικὴν τῶν καθωμιληκότων παθῶν ἐγκράτειαν
ὑπαρίσεται. τὰ δὲ τοιαῦτα πάντα δείκνυσιν
ἐφ' ἑαυτῆς ἡ ἐν παρθενίᾳ ζωὴ, ἡ τὴν σάρκα
τῶν οὕτω βιούντων ὑποπιέζουσα. εἰ δὲ τὸ εἴ-
σω, ὅπερ ἅγιον ἁγίων λέγεται, τοῖς πολλοῖς ἐστιν
ἀνεπίβατον· μηδὲ τοῦτο ἀπᾷδον τῆς τῶν νοηθέν-
των ἀκολουθίας νομίσωμεν. ἀληθῶς γὰρ ἅγιόν
τι χρῆμά ἐστι, καὶ ἁγίων ἅγιον, καὶ τοῖς πολλοῖς
ἄληπτόν τε καὶ ἀπρόσιτον, ἡ τῶν ὄντων ἀλή-
θεια. ἧς ἐν τοῖς ἀδύτοις τε καὶ ἀπορρήτοις τῆς τοῦ
μυστηρίου σκηνῆς καθιδρυμένης, ἀπολυπρα-
γμόνητον εἶναι χρὴ τὴν ὑπὲρ κατάληψιν ὄντων
τὴν κατανόησιν. πιστεύοντας εἶναι μὲν τὸ ζητού-
μενον, οὐ μὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς πάντων προκεῖ-
σθαι· ἀλλ' ἐν τοῖς ἀδύτοις τῆς διανοίας μέ-
νειν ἀπόρρητον. ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα παιδευ-
θεὶς διὰ τῆς κατὰ τὴν σκηνὴν ὀπτασίας, ὁ κε-
καθαρμένος ἐκεῖνος ὀφθαλμὸς τῆς Μωϋσέως
ἐκείνης ψυχῆς, καὶ διὰ τῶν τοιούτων ὑψωθεὶς θεα-
μάτων· πάλιν πρὸς κορυφὴν ἄλλων νοημάτων
διαβιβάζεται, τὸν στολισμὸν τῆς ἱερωσύνης ἐκ-
παιδευόμενος. ἐν οἷς ἐστὶν ὅ, τε ὑποδύτης, καὶ
ὁ ἐπενδύτης, καὶ τὸ περιστήθιον ἐκ τῶν ποικίλαις τῶν λίθων αὐγαῖς περιλαμπόμενον, καὶ

A omnibus qui ad baptiſmi donum veniunt, ij ad lotoria ſunt, qui miniſterio ſuo gratiam præbent. Aulæa verò quæ inter ſe cõnexa tabernaculum in orbem complectuntur, amabilem pacificámque credentium eſſe concordiã non abſurdè quiſpiam dixerit. Sic enim Dauid hunc locum expoſuiſſe videtur, cùm dicat: Qui ponis terminos tuos pacem. Corium verò purpureum, & ſaga ex pilis, ad ornatum tabernaculi pertinentia, accommodatè intelligentur, ſi pro corio mortificatio pronæ ad peccandum carnis, pro ſagis ſtrictior
B uiuendi norma, & quaſi durior intelligitur: his enim maximè Eccleſiæ tabernaculum exornatur. Coria enim cùm nullam in ſe viuendi virtutem à natura retineant, colore rubedinis florere videntur: quod oſtendit floridam ſpiritus gratiam non habitare in homine, niſi primò peccati vim in ſeipſo mortificauerit. Si verò pudorem etiam modeſtum coloris rubedine ſignificari quiſpiam contendat, non certè reluctabor. Pilorum autem intricatio aſperam tactui texturam efficiens, aſperam & paſſionum nobis inſitarum domitri-
C cem continentiam ſubindicat. Quæ omnia ita ſe habere confirmat eorum vita, qui in perpetua degunt virginitate, quæ carnem ita viuentium caſtigat. Quæ verò intus erant, ſancta ſanctorum nominabantur, ad quæ multitudo peruenire non poterat, hæc rerum veritatem ſignificant. Veritatem hanc myſterij noſtri dico rem ſanctam, & ſanctam ſanctorum, & multis incomprehenſibilem. Hæc veritas in adytis tabernaculi conſtituta, abſque curioſitate aliqua intelligi ac recipi debet. Credendum enim eſt, ita eſſe vt Eccleſia prædicat, non tamen oculis o-
D mnium cerni poſſe, ſed id mentis ipſius penetralibus indubitabilem veritatem permanere. Hæc aliáque huius tabernaculi viſione ab omni ſorde mundatus oculus ille mentis Moyſaicę doctus, viſionibúſque his altius eleuatus, rurſus ad cacumen altetiùs ſcandit ſpeculationis, ſacerdotalem perdiſcens veſtitum, in quo eſt ſubucula & ſuperior tunica, & pectorale, quod variis ac diuerſis lapidum fulgoribus reſplendebat,

Act. 1.

Pſal. 147.

& vitta circum caput, cum lamina ſuper eã, fœminaliáque, & poma: & ſupra hæc
Exod. 28. 30. omnia rationale, ac eius iudiciũ, & quæ in vtriſque inſpicitur veritas, & horum vtrinq. connectiua ſuperhumeralia patriarcharum inſculpta nominibus, quorum omnium nomina multitudine ipſa oſtendunt, non ſenſualia quædam ſignificari: quibus enim corporis veſtibus hæc nomina, iudicium, rationale, veritas conueniunt? Quare patet non huius ſenſibilis amictus gratia hiſtoriã eſſe deſcriptam, ſed vt alius quidam ornatus animæ virtuoſis operibus oſtendatur. Nam quid ſibi aliud voluerunt hæc nomina tria illis à Moyſe impoſita, iudicium, rationale, veritas? aut cui vnquam corporali veſti hæc indita fuerunt? nulli profectò: nec enim conueniunt, ſed nomina ipſa quid præfigurauerint, aperiunt, & laborem expoſitionis diminuunt. Hyacintho eſt talaris veſtis tincta, qua qui hunc locum ante nos ſpeculati ſunt, aëra ſignificari affirmant. Ego autem vtrum habeat ad aëreum colorem flos hyacinthinus affinitatem, an non, nolo contendere. Rationem verò hanc non reijcio, non enim parum ad virtutem conducere videtur: hortatur enim hoc ænigmate omnem, qui Dei ſacerdotium aſſumere ſtudet, ſeipſũ ac corpus ſuum Deo offerre hoſtiam, non enecatum, aut cæſum. (Viuum enim hoc ſacrificium, rationaliſque cultus hic eſt) nec pingui quodam ac carnoſo huius vitæ amictu, ſed tenue, ſicut telam araneæ munda viuendi ratione confectum, vt viuendi tenuitate leue, atque aëreum factum, ſurſum poſſe ferri videatur. Hoc enim modò cum nouiſſimam tubam illam audiemus, omni onere liberati, leues ad iubentis vocem exiliemus: nec pondere vllo ad terram deprimemur, ſed cum Domino per aëra ſublimes feremur. Qui ergo, vt Pſalmiſta dicit, quaſi araneam animam ſuam tabeſcere fecit, is etiam illam veſtem ſeipſum induit, quæ à capite ad pedes vſque circumfunditur: nec enim mancam aut truncam eſſe virtutem, ſed integram atque per omnes numeros perfectam lex vult. Aurea verò tintinnabula, bonorũ operum ſplendor ſunt, malis punicis intercepta. Duo enim hæc ſunt ſtudia, quibus virtus tota conflatur, recta in Deum fides, & probata in hac vita conſcientia.

A ἡ περὶ τὴν κεφαλὴν ταινία, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς πέταλον, ἡ περισκελὶς, οἱ ῥοΐσκοι, οἱ κώδωνες. εἶτα ὑπὲρ ἅπαντα, τὸ λογεῖόν τε καὶ ἡ δήλωσις, καὶ ἡ ἐπ' ἀμφοῖν θεωρουμένη ἀλήθεια. αἵ τε συνδετικαὶ τούτων ἑκατέρωθεν ἐπωμίδες, ἐγκεκολαμμέναι τῶν πατριαρχῶν τὰ ὀνόματα· ὧν ὑποσημαίνεται τὸ πλῆθος τῆς καθ' ἕκαστον ἀκριβοῦς θεωρίας, αὐτὰ τῆς περιβολῆς τὰ ὀνόματα. ποῖον γὰρ σωματικῶν ἐσθημάτων ὄνομα, δήλωσις, ἢ λόγιον, ἢ ἀλήθεια· ἢ δηλονότι δείκνυται διὰ τούτων, τὸ μὴ ταύτην τὴν αἰσθητὴν περιβολὴν B διὰ τῆς ἱστορίας ἡμῖν ὑπογράφεσθαι· ἀλλά τινα κόσμον ψυχῆς, διὰ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐπιτηδευμάτων ἐξυφαινόμενον. Ὑάκινθός ἐστιν ἡ τοῦ ποδήρους βαφή· φασὶ δέ τινες τῶν πρὸ ἡμῶν τεθεωρηκότων τὸν λόγον, τὸν ἀέρα σημαίνεσθαι τῇ βαφῇ. ἐγὼ δὲ εἰ μέν τι τὸ τοιοῦτον τοῦ χρώματος ἄνθος πρὸς τὸ ἀέριον χρῶμα συγγενῶς ἔχει· ἀκριβῶς οὐκ ἔχω διισχυρίζεσθαι. τὸν μέντοι λόγον οὐκ ἀποβάλλω· συντείνει γὰρ πρὸς τὴν κατ' ἀρετὴν θεωρίαν τὸ νόημα. ὅτι βούλεται, τὸν μέλλοντα τῷ C Θεῷ ἱερᾶσθαι, καὶ τὸ ἑαυτοῦ προσάγειν σῶμα τῇ ἱερουργίᾳ, καὶ σφάγιον γίνεσθαι μὴ νεκρούμενον, ἐν τῇ ζώσῃ θυσίᾳ καὶ λογικῇ λατρείᾳ, μὴ παχείᾳ τινὶ καὶ πολυσάρκῳ τοῦ βίου περιβολῇ καταβλάπτειν τὴν ψυχήν· ἀλλ' ἀπολεπτύνειν οἷόν τι ἀράχνιον νῆμα τῇ καθαρότητι τῆς ζωῆς πάντα τὰ τοῦ βίου ἐπιτηδεύματα, καὶ ἐγγὺς εἶναι πρὸς τὸ ἀναφερές τε καὶ κοῦφον καὶ ἐναέριον, τὴν σωματώδη ταύτην φύσιν μεταπλάσαι. ἵνα ὅταν τῆς ἐσχάτης ἀκούσωμεν σάλπιγγος, ἀβαρεῖς τε καὶ D κοῦφοι πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ καλοῦντος ἀρθέντες, μετάρσιοι δι' ἀέρος ἅμα τῷ κυρίῳ φερώμεθα, ὑπὸ μηδενὸς βάρους ἐπὶ τὴν γῆν καθελκόμενοι. οὐκοῦν ὁ κατὰ τὴν τοῦ ψαλμῳδοῦ ὑποθήκην, ἐκτήξας ὡς ἀράχνην τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, τὸν ἀερώδη ἐκεῖνον χιτῶνα περιεβάλετο ἐκ κεφαλῆς εἰς ἄκρους πόδας διήκοντα. οὐ γὰρ βούλεται κολοβοῦσθαι τὴν ἀρετὴν ὁ νόμος. ἡ οὖν λαμπηδὼν τῶν καλῶν ἔργων, οἱ χρυσοῖ κώδωνές εἰσι, τοῖς ῥοΐσκοις περιδονούμενοι. δύο γάρ ἐστι ταῦτα ἐπιτηδεύματα, δι' ὧν ἡ ἀρετὴ συναγείρεται· ἥ, τε περὶ τὸν βίον συνείδησις.

τούτοις

ταύτας προστίθησι τῷ ἐνδύματι τοῦ Τιμοθέου τὰς ῥοΐσκους τε καὶ τοὺς κώδωνας ὁ μέγας Παῦλος, εἰπὼν αὐτὸν ἔχειν δεῖν πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν. ἠχείτω ἡ μὲν πίστις καθαρὸν ἠχείτω καὶ μεγαλόφωνον ἐν τῷ τῆς ἁγίας τριάδος κηρύγματι. ὁ δὲ βίος μιμείσθω τοῦ καρποῦ τῆς ῥοιᾶς τὴν φύσιν. ἐκείνης τε γὰρ ἄβρωτός ἐστιν ἡ ἐπιφάνεια, στρυφνῷ τε καὶ κατεσκληκότι τῷ ἐλύτρῳ διειλημμένη. τὸ δὲ ἐγκείμενον, ἡδὺ μὲν ὀφθῆναι τῷ ποικίλῳ τε καὶ εὐκόσμῳ τῆς τοῦ καρποῦ διαθέσεως, ἥδιον δὲ τῇ γεύσει γίνεται, καταγλυκαῖνον τὴν αἴσθησιν. ἥ, τε φιλόσοφος καὶ κατεσκληκυῖα διαγωγὴ δυσληπτός τις οὖσα καὶ ἀηδὴς τῇ αἰσθήσει, πλήρης ἀγαθῶν ἐλπίδων ἐστί, κατὰ τὸν ἴδιον καρπὸν πεπαινθεῖσα. ἐπειδὰν γὰρ ὁ γεωργὸς ἡμῶν ἀναπτύξῃ τοῦ βίου τὴν ῥοιὰν τῷ ἰδίῳ καιρῷ, καὶ δείξῃ τῶν ἀποθέτων τὸ κάλλος· τότε γλυκεῖα γίνεται τοῖς ἀπολαύουσιν ἡ μετουσία τῶν ἰδίων καρπῶν. φησὶ γάρ που καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὅτι πᾶσα παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· οὗτό ἐστι τῆς ῥοιᾶς τὸ προσεντυγχάνον τοῖς ἁπτομένοις. ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν ἀποδίδωσι. τοῦτο ἡ τῶν ἔνδοθεν ἐδωδίμων γλυκύτης. τὸν δὲ χιτῶνα οὖν καὶ κοσυμβωτὸν εἶναι ὁ λόγος διακελεύεται. κόσυμβοι δέ εἰσι, τὰ ἔξω τῆς χρείας, κόσμου χάριν, ἀπηρτημένα σφαιροειδῆ ἀπαρτήματα. μανθάνομεν δὲ διὰ τούτων· τὸ δεῖν μὴ τῇ ἐντολῇ μόνον τὴν ἀρετὴν μετρεῖσθαι, ἀλλά τι καὶ παρ' ἡμῶν ἐξευρίσκεσθαι διὰ τῶν ἔξωθεν προσεπινοουμένων. ὡς ἂν προσθήκη τις τοῦ κόσμου γένοιτο τῷ ἐνδύματι, οἷος ὁ Παῦλος ἦν, τοὺς καλοὺς παρ' ἑαυτοῦ κοσύμβους ταῖς ἐντολαῖς συμπλέκων. τοῦ γὰρ νόμου κελεύοντος τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζεσθαι· καὶ μὴ κωλύοντος ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, καὶ τοὺς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλοντας, ἐκ τούτου ζῆν· οὗτος ἀδάπανον ποιεῖται τὸ εὐαγγέλιον, πεινῶν καὶ διψῶν καὶ γυμνητεύων. οὗτοι εἰσὶν οἱ καλοὶ κόσυμβοι, οἱ τὸν χιτῶνα τῶν ἐντολῶν τῇ παρ' ἑαυτῶν προσθήκῃ κατακοσμοῦντες. εἶτα δύο πέπλοι ἄνωθεν ἐπιβάλλονται τῷ ποδήρει ἐκ τῶν ὤμων μέχρι τοῦ στήθους καὶ τῶν μεταφρένων καθήκοντες, δύο πόρπαις καθ' ἑκάτερον ὦμον ἀλλήλοις ἑνούμενοι. αἱ δὲ πόρπαι λίθοι εἰσὶ τὰ τῶν πατριαρχῶν ὀνόματα ἓξ καθ' ἑκάτερον ἐν τοῖς γράμμασι φέρουσαι. ποικίλη δὲ τῶν πέπλων ἡ ἱσουργία. ὑάκινθος μὲν πορφύρᾳ συμπλέκεται. τὸ δὲ τοῦ κόκκου ἐρύθημα τῇ βύσσῳ μίγνυται. πᾶσι δὲ τούτοις τὸ ἐκ χρυσίου νῆμα συγκαταμείρεται.

A Hæc mala punica ac tintinnabula indumēto Timothei Paulus ille innexuit, cùm dicat, oportere vt habeat fidem & probam conſcientiam. *1.Tim. 1.* Fides igitur ſacerdotis, veluti tintinnabulum clarè atque ſonorè in ſanctæ Trinitatis prædicatione exclamet. Vita verò naturam punicorum imitetur pomorū, quorum circumfuſa exteriùs quaſi teſta, incomeſtibilis duráque eſt, quod autem intus reconditum eſt, & viſu ex varietate coloris atque collocationis ordine iucundum eſt; & guſtu iucundius, non parua dulcedine ſenſum afficiens. Phi- B loſophica quoque Chriſtiana viuendi ratio dura exteriùs, atque aſpera ſenſui eſt, intus ſæpius optimarum pulcherrimarúmque rerum plena, tempore ſuo cùm matura fuerit; cúmque agricola noſter poma punica huius vitæ aperiet, dulciſſimam ſuorum fructuū præſtabit fragrantiam. Apoſtolus etiam dicit, *Hebr. 12.* nullam diſciplinam in præſenti vita videri lætitiam afferre, ſed triſtitiam: & id eſt, quod per exteriora pomi punici figuratur. Poſt hæc autem fructum pacificum reddit, & id eſt dulcedo interior, ac pulchritudo. Hanc veſtem coſſym- C botam etiam iubet eſſe, vt à nobis quoque ipſis aliquid vlterius ad virtutis incrementum adinuenire conemur, quo indumētum ornatius fiat, ſicuti Paulus faciebat, qui ornatiſſimos indies coſſymbos virtuti addebat. Nam cùm lex permittat altari miniſtrātes ex altari, & Euangelij nuncios ex Euangelio viuere: ille ſine hac ad vitæ neceſſitatē mercede Euangelium prædicauit, nudus, fameſcens, ſitiens. Hæ pulchrę ſunt fimbriæ, quę veſtem mādatorum acceſſione ſua reddūt ornatiorem. Duo deinde tegumenta ſuperimponūtur indumento illi talari, vſque pectus & renes ab D humeris deſcendenti, duabus vncinis in vtroque humero adinuicem coniuncta. vncini autem ſunt lapides, patriarcharum nomina ſex vnuſquiſque cælata ferentes. Horum tegminum magna varietate colorum textura erat confecta: hyacinthus purpura connectebatur, & cocci rubedó byſſo iungebatur: & his omnibus áurea fila erant inſperſa;

ita vt ex multicolore hac tinctura vnus quidem commixtus ſplendor ex tegu-minibus refulgeret. Ex quibus diſcere poſſumus quòd indumenta ſuperiora quæ cordis ſunt ornamenta, multis variiſque cōſtant virtutibus. Hyacinthus enim ex purpura complicatur: nam viuendi puritas atque munditics naturæ regno coniūgitur. Natura enim quodā modo ipſa duce, vnà cū pudoris rubore laudabilis viuēdi naſcitur ratio. Aurum autē his tincturæ floribus refulgens reſeruatum, huic vitæ theſaurū ſuboſtendit. Patriarcharum quoque nomina lapidibus inſculpta, non parum nobis ad virtutis ornatum conferunt. Præteritorum enim virorum, qui optimè vixerunt, exemplis vita noſtra corroboratur. Sed huic tegminum ornatui alius rurſum deſuper ornatus coniungitur: ſcuta enim aurea ex vtriſque tegminibus dependent: hæc ſuſtinent fabricatum quidem ex auro figura quadratum, duodecim lapidibus reſplendens ordine quodam diſpoſitis. Quatuor autem ordines erant, quorum vnuſquiſque trinitatem lapidum continebat. Lapides autem ita erant varij, vt nullius ad alterum eſſet ſimilitudo: proprio enim ſinguli ſplendore fulgebant. Sed figura quidem ornamenti hæc. Spiritalis verò ſenſus ſcutorum quidem, quæ ab humeris dependebāt, armatos nos eſſe adhortatur aduerſus tyrannum, & hoſtem noſtrum. Virtus enim, vt à Paulo dictum eſt, fide ac bona conſtat conſcientia: quibus ita eſſe aduerſus inimicorum tela munitos oportet, vt his iuſtitię armis dextris atque ſiniſtris, inuulnerabiles maneamus. Quadratus autem ille ornatus, qui vtrinque à ſcutis dependebat, in quo nomina patriarcharum, qui tribubus cognomina dederunt, impreſſa lapidibus fuerūt, cordis fiunt tegumenta. Quare diligenter nos docet omnibus patriarcharum virtutibus animum eius eſſe exornatum, qui duobus his ſcutis aduerſarij tela repulerit. Quadrata verò figura ſtabilitatem virtutis oſtendit. Nam hæc figura æqualiter vndique angulis & conuexis nixa lateribus, non facilè de loco mouetur.

A ὡς ἐκ τῆς πολυειδοῦς ταύτης τῆς βαφῆς, μίαν τινὰ συγκεκραμμένην ὥραν ἐκ τοῦ ὑφάσματος ἀπαυγάζεσθαι· ἃ δὲ διὰ τούτων μανθάνομεν, ταῦτά ἐστιν· ὅτι τὰ ἄνω τῆς περιβολῆς, ὅσα τῆς καρδίας ἴδιος γίνεται κόσμος, ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀρετῶν κατακίρναται. ἡ μὲν ὑάκινθος τῇ πορφύρᾳ συμπλέκεται· τῇ γὰρ καθαρότητι τῆς ζωῆς ἡ βασιλεία συνέζευκται. κόκκος δὲ τῇ βύσσῳ συμπλέκεται· ὅτι πέφυκέ πως τῷ τῆς αἰδοῦς ἐρυθήματι τὸ λαμπρόν τι καὶ καθαρὸν τοῦ βίου συμφύεσθαι· ὁ δὲ χρυσὸς τοῖς ἄνθεσι B τούτοις συμπαραλάμπων, τὸν ἀποκείμενον τῷ τοιούτῳ βίῳ θησαυρὸν ὑπαινίσσεται. πατριάρχαι δὲ ταῖς ἐπωμίσιν ἐγγεγραμμένοι, οὐ μικρὰ πρὸς τὸν τοιοῦτον καλλωπισμὸν ἡμῖν συνεισφέρουσι· τοῖς γὰρ προλαβοῦσι τῶν ἀγαθῶν ὑποδείγμασι κατακοσμεῖται μᾶλλον ἡ τῶν ἀνθρώπων ζωή. πάλιν δὲ τῷ κόσμῳ τῶν πέπλων ἕτερος ἄνωθεν ἐπιβάλλεται κόσμος· ἀσπίδες ἐκ χρυσοῦ καθ' ἑκατέρων τῶν ἐπωμίδων κατηρτημέναι, καὶ δι' ἑαυτῶν ἀνέχουσαι τὴν χρυσότευκτον ἐν τετραγώνῳ τῷ σχήματι δυοκαίδεκα λίθοις κατα-C λαμπόμενον, στιχηδὸν διακειμένοις· τέσσαρες δὲ οἱ λίθοι, τριάδα λίθων ἕκαστος περιέχοντες. ἐν αἷς οὐκ ἦν εὑρεῖν ταὐτὰ ὁμοειδῆ πρὸς τὴν ἑτέραν· ἀλλ' ἰδιαζούσαις αὐγαῖς ἑκάστη ἐκαλλωπίζετο. τὸ μὲν δὴ σχῆμα τοῦ κόσμου, τοῦτο. ἡ δὲ διάνοια, ἣ μὲν τῶν ἀσπίδων τῶν κατηρτημένων ἀπὸ τῶν ὤμων, τὸ περιδέξιον τὸ κατὰ τοῦ ἀντικειμένου ὁπλίσεως ὑπαινίσσεται, ὡς ἐδιδάχθη. καθὼς μικρῷ πρόσθεν εἴρηται, τῆς ἀρετῆς κατορθουμένης διά τε πίστεως, καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἀγαθῆς συνειδήσεως, πρὸς ἀμφότερα ἠσφαλίσθαι ταῖς τῶν ἀσπίδων προσ-D βολαῖς, ἄτρωτον τῶν τοιούτων βελῶν διαμένοντα, διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν· ὁ δὲ τετράγωνος ἐκεῖνος κόσμος, ὁ τῶν ἀσπίδων ἑκατέρωθεν ἐξηρτημένος, ἐν ᾧ εἰσὶν οἱ ἐπώνυμοι τῶν φυλῶν πατριάρχαι τοῖς λίθοις καταγεγραμμένοι· τοῦτο τῆς καρδίας προκάλυμμα γίνεται. παιδεύοντος ἡμᾶς τοῦ λόγου, ὅτι ὁ ταῖς δύο ταύταις ἀσπίσι τὸν πονηρὸν τοξότην ἀποκρουσάμενος, πάσαις ταῖς τῶν πατριαρχῶν ἀρεταῖς κατακοσμήσει τὴν ἰδίαν ψυχήν, ἄλλου ἄλλως ἐν τῷ πέπλῳ τῆς ἀρετῆς διαλάμποντος. τὸ δὲ σχῆμα τοῦ τετραγώνου, ἔνδειξίς ἐστιν ἴσως τῆς ἐν τῷ καλῷ παγιότητος. δυσμετάθετον γὰρ τὸ τοιοῦτον σχῆμα, δι' ἴσου ταῖς γωνίαις ἐπὶ τῆς εὐθείας τῶν πλευρῶν ἑδραζόμενον

οἱ δὲ τελαμῶνες, δι' ὧν τὰ περικοσμήματα ταῦτα συνδεσμεῖται πρὸς τοὺς βραχίονας, δόγμα μοι δοκοῦσι πρὸς τὸν ὑψηλὸν βίον παρέχεσθαι, τὸ δεῖν συνάπτειν τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν τῇ κατὰ θεωρίαν ἐνεργουμένῃ· ὥστε τὴν καρδίαν μὲν, τῆς θεωρίας· τοὺς δὲ βραχίονας τῶν ἔργων σύμβολα γίνεσθαι. κεφαλὴ δὲ κοσμουμένη τῷ διαδήματι, τὸν ἀποκείμενον τοῖς εὖ βεβιωκόσι στέφανον ἀποσημαίνει, ὃν κοσμεῖ ὁ ἐσφραγισμένος τῷ χρυσῷ πετάλῳ τοῖς ἀρρήτοις χαράγμασιν. ὑπόδημα δὲ οὐ περιτίθησι τῷ τὸν τοιοῦτον κόσμον ἐνδεδυκότι· ὡς ἂν μὴ βαρύνοιτο πρὸς τὸν δρόμον, καὶ δυσκίνητος εἴη τῇ τῶν νεκρῶν δερμάτων περιβολῇ, κατὰ τὴν γινομένην ἐπὶ τῆς τοῦ ὄρους θεωρίας διάνοιαν. πῶς οὖν ἔμελλεν αὐτὸ κόσμος τῷ ποδὶ τὸ ὑπόδημα γίνεσθαι, ὃ κατὰ τὴν πρώτην μυσταγωγίαν ὡς ἐμπόδιον τῆς ἀνόδου ἀποβαλλόμενον. ὁ δὲ τοσοῦτον διαβὰς διὰ τῆς καθεξῆς θεωρηθεισῶν ἡμῖν ἀναβάσεων, τὰς θεοτεύκτους πλάκας διὰ χειρὸς φέρει, αἳ θεῖον νόμον ἐν αὐταῖς περιέχουσιν. ἀλλὰ συντρίβονται αὗται, τῇ τραχύτητι τῆς τῶν ἡμαρτηκότων ἀντιτυπίας περιτελεσθεῖσαι. τὸ δὲ τῆς ἁμαρτίας εἶδος, εἰδωλοποιΐα ἦν, ἐν ὁμοιώματι μόσχου γλυφέντος τοῖς εἰδωλολάτραις τοῦ ἀφιδρύματος. ὃ παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐκλεανθὲν, ὅλον συνελύθη τῷ ὕδατι, καὶ ποτὸν τῶν ἐξημαρτηκότων ἐγένετο· ὥστε πάντη τρόπῳ εἰς ἀφανισμὸν χωρῆσαι τὴν ὕλην, τὴν τῇ ἀσεβείᾳ τῶν ἀνθρώπων ὑπηρετήσασαν. ταῦτα μάλιστα καὶ περὶ τῶν νῦν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς χρόνῳ γεγενημένων, τότε ἡ ἱστορία προφητικῶς ἀνεφώνησε. πᾶσα γὰρ ἡ περὶ τὰ εἴδωλα πλάνη, τέλεον ἐξηφανίσθη, καταποθεῖσα παρὰ τῶν εὐσεβῶν στομάτων, τῶν διὰ τῆς ἀγαθῆς ὁμολογίας τὸν ἀφανισμὸν τῆς ἀσεβοῦς ὕλης ἐν αὑτοῖς ποιησαμένων. καὶ ὕδωρ γέγονεν ἀτεχνῶς πρόσκαιρόν τε καὶ ἀνυπόστατα τὰ πάλαι πεπηγότα παρὰ τοῖς εἰδωλολάτραις μυστήρια, ὕδωρ ὑπ' αὐτῶν τῶν ποτὲ εἰδωλομανούντων στομάτων καταπινόμενον. ὅταν γὰρ ἴδῃς τοὺς πρότερον τῇ τοιαύτῃ ὑποπίπτοντας ματαιότητι, νῦν ἀναιροῦντας ἐκεῖνα καὶ ἀφανίζοντας, ἐν οἷς αὐτοῖς ἦν ἡ πεποίθησις· ἆρ' οὐχὶ βοᾶν σοι δοκεῖ φανερῶς ἡ ἱστορία, ὅτι καταποθήσεταί ποτε πᾶν εἴδωλον, τοῖς στόμασι τῶν πρὸς εὐσέβειαν ἀπὸ τῆς ἀπάτης μετατιθέντων; ὁπλίζει δὲ τοὺς Λευίτας ὁ Μωϋσῆς κατὰ τῶν ὁμοφύλων, καὶ διαδραμόντες τὴν παρεμβολὴν,

A At verò catenulæ, quibus ornamenta hæc ad brachia connectuntur, præcipere mihi videtur, oportere in altiori vita praxin ſpeculationi coniungere. Cor enim ſpeculationis loco poni videtur, brachia verò operationis. Caput autem diademate coronatum, reſeruatā virtute prędìtis coronā ſignificat, quā is exornat, qui aurea lamina ineffabilibus erat notis cælatus. Ita induto veſtitóque ſacerdoti nullum calceamentum imponitur, ne tardior ad currendum ſit, aut vix mobilis, pelles ſecum attrahens animalium mortuorum. Nam vt iam diximus, B impedimēto calcei fuerant Moyſi, cùm ad ardentem rubum accederet. Quòd ſi in primo ſtatim aditu reprobantur, multò magis à ſacerdotis pede reijciuntur. Qui autem per omnes gradus, quos iam expoſuimus, aſcēderit, is à Deo ſibi traditas tabulas ad populū defert, quibus diuina lex cōtinetur: ſed dura peccatorum colliſione diruptę cōteruntur. Peccatum verò ſimulachri cultus erat in vituli ſimilitudine conſtituti, quod à Moyſe cōtritum, aquaque diſſolutum, ipſis qui peccarunt factus eſt potus: ita C omnimodo ea materia, quæ hominum peccato ſubminiſtrauit, deleta eſt. Propheticè igitur hæc hiſtoria de iis, quæ noſtris temporibus facta ſunt exclamauit. Omnis enim circa ſimulachra error, funditus eſt ſublatus, atque ore piorum abſorptus, qui bona confeſſione materiam impietatis in ſeipſis deleuerunt. Videmus præterea quæ ſancta fuerunt apud impietatis myſteria, quaſi aquam inſtabilem delapſa defluxiſſe: aquam ab illorum ipſorum ore, qui cultu ſi- D mulachrorum inſaniebant, imbibitam. Nam cùm cernas oculis, qui huic vanitati erant penitus dediti, alia templorum ſuorum, in quibus ſperauerant, diruentes, alia in alios vſus transferentes, nonne magna voce clamare hiſtoria videtur: futurum eſſe tempus olim in quo ſimulachrum omne, ore ipſorum qui ab iniquitatis errore ad pietatem tranſponentur, delebitur & abſorbebitur? Armat deinde Leuitas non in alienigenas, ſed in ſuos ardenter Moyſes,

qui ab altera extremitate caſtrorum ad alteram confuſè, vt quiſque obuiam fieret, omnes interfecerunt. Ita cùm pariter quicumque mucroni incideret, occideretur, nemo interficientium quis amicus aut quis inimicus diſcernebat, quis domeſticus, quis affinis, quis cognatus, aut alienus, nemo proſpiciebat: ſed vnicus atque par aduerſus omnes, in quo inciderant, erat impetus. Vnde diſcimus, idcirco abſque diſpoſitione punitos fuiſſe, quoniam vnà omnes ad malum conſpirantes, ratione vitij quaſi vnus effecti ſunt, & veluti cùm quiſpiã vnum hominem peccatis commotus ſuis cædit vehementer, non hoc hoc aut illud ſuum affligit membrum, ſed quò flagellum cõmodè poteſt inferri, illud verberat. Bene enim nouit quãcúmque partem percuſſerit, ad totum corpus inde ſenſum doloris trãſiturum: ſic quæ ſine diſpoſitione tunc adhibebatur punitio, omnes qui conſpiratione vitij, quaſi erant in vnũ corpus conflati, mirum in modum caſtigabat. Quare ſi nonnunquam peccatis hominum iram Dei excitatam, non in omnes, ſed in aliquos ferri videamus, diuinæ clementiæ magnitudinem admirari debemus: qua fit, vt non omnes ſicuti merentur, percutianrur, omnes tamen flagellis caſtigentur. Verum id ex ipſa hiſtoria non altius intellecta diſcimus. Ad ſublimius autem reducere volẽtes, illus priùs conſiderabimus, quod communi præconio legiſlator exclamauit: Si quis eſt Domini, ad me veniat. Qua voce lex ipſa omnibus edicere videtur: ſi quis Deum amare vult, me legem amet: nam qui legis amicus eſt, certè Dei quoque amicus eſt. Iubet deinde eos, qui tali præconio congregati ſunt abſque diſquiſitione & in fratres, amicos, & proximos gladio ferociter vti. Superioris ſpeculationis ſeriem ſequentes, dicimus omnem hominem, qui ad legem ac Deum reſpicit, malorum domeſticorum cæde purgari. Nec enim ſemper frater, aut amicus, aut proximus in meliorem à Scriptura partem accipitur: ſed ſunt nonnulli fratres, amici, proximi, qui quaſi alieni ac inimici nobis aduerſantur, quos eas arbitramur eſſe cogitationes, quarum vita nobis mortem,

Exod. 32. 25.

A ἀπ' ἄκρου πέρατος ἐπὶ τὸ ἕτερον ἄκρον· ἀνεξέταστον ποιουμένων τῶν ἐντυγχανόντων τὸν φόνον, τῇ ἀκμῇ τοῦ ξίφους τὴν κατὰ τῶν ἀναιρουμένων ἐπιτρέψαντες ψῆφον. ἐπίσης δὲ κατὰ πάντας τοῦ παρατυχόντος ἐνεργουμένου τοῦ φόνου, ὁ διακρίνων ἐν τοῖς ἀναιρουμένοις τῶν ἀνθρώπων, οὐ συνιεὶς τὸν ἐχθρὸν ἢ τὸν φίλον, τὸν ξένον ἢ τὸν οἰκεῖον, τὸ συγγενὲς ἢ τὸ ἀλλότριον· ἀλλὰ μία τις χειρὸς ἦν ὁρμὴ, κατὰ πάντος τοῦ παρεμπίπτοντος ὁμοίως ἐπίσης ἐνεργουμένη. ὁ δὲ περὶ τούτου λόγος τοιαύτην αὖ ἡμῖν παρέχοιτο τὴν ὠφέλειαν, ἐπειδὴ πανδημεὶ πάντες πρὸς τὸ κακὸν συνεφρόνησαν, καὶ ὥσπερ εἷς ἐγένετο τῷ λόγῳ τῆς κακίας τὸ στρατό-
B πεδον ἅπαν· ἀδιάκριτος ἡ κατ' αὐτῶν γίνεται μάστιξ. ὡς γάρ τινα τῶν ἐπὶ κακίᾳ πεφωραμένων ὁ πληγαῖς αἰκιζόμενος, ὅ,τι περ ἂν τύχῃ τοῦ σώματος καταξαίνει διὰ τῆς μάστιγος, εἰδὼς ὅτι ἡ ἐπὶ μέρους ὀδύνη πρὸς τὸ πᾶν διέρχεται· οὕτως ὡς παντὸς ὁμοίως κολαζομένου, τοῦ εἰς τὴν κακίαν συμφυέντος σώματος, ἡ ἐπὶ μέρους ἐνεργουμένη μάστιξ τὸ πᾶν ἐσωφρόνιζεν. οὐκοῦν εἴ ποτε τῆς ἴσης κακίας ἐν πολλοῖς θεωρουμένης, μὴ κατὰ πάντων, ἀλλὰ κατά τινων ἐνεργηθῇ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγανάκτησις· καλῶς προσήκει τὴν διὰ φιλανθρωπίας τῶν ἐνεργουμένων
C διόρθωσιν· οὐ πάντων μὲν τυπτομένων, πάντων δὲ ταῖς μερικαῖς πληγαῖς πρὸς τὴν τῆς κακίας ἀποστροφὴν σωφρονιζομένων. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἔτι τῶν καθ' ἱστορίαν γεγραμμένων τὸ νόημα. ἡ δὲ ἀναγωγὴ τοῦτον αὖ ἡμᾶς τὸν τρόπον ὠφελήσειεν. ἐπειδή φησιν ἐν κοινῷ κηρύγματι πρὸς πάντας ὁ νομοθέτης, ὅτι εἴ τις πρὸς τὸν κύριον, ἴτω πρός με. ὥσπερ ἐστὶν ἡ τοῦ νόμου φωνὴ πᾶσιν ἐγκελευομένη τὸ, εἴ τις βούλεται τοῦ Θεοῦ φίλος εἶναι, ἐμοὶ τῷ νόμῳ φίλος γινέσθω. ὁ γὰρ τῷ
D νόμῳ φίλος, καὶ τῷ Θεῷ φίλος ἐστὶ πάντως· καὶ τοῖς πρὸς αὐτὸν διὰ τοιούτου κηρύγματος ἀθροισθεῖσιν ἐγκελεύεται χρήσασθαι τῷ ξίφει κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ φίλου καὶ τοῦ πλησίον. νοοῦμεν δὲ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέποντες τῆς θεωρίας, ὅτι πᾶς ὁ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν νόμον βλέπων, τῷ φόνῳ τῶν κακῶς οἰκειουμένων αὐτῷ καθαρίζεσθαι. οὐ γὰρ πᾶς ἀδελφὸς, οὐδὲ φίλος, οὐδὲ πλησίον, ἐπὶ τὸ κρεῖττον παρὰ τῆς γραφῆς νοεῖται· ἀλλ' ἔστι τις καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀλλότριος, καὶ φίλος καὶ ἐχθρὸς, καὶ πλησίον ἐξ ἐναντίας ἱστάμενος. τούτους νοοῦμεν τοὺς συμφυομένους ἡμῖν λογισμούς· ὧν ἡ ζωὴ μὲν, ἡμέτερος θάνατος·

ὁ δὲ θάνατος αὐτοῖς, ἡμετέραν ζωὴν κατεργάζε-
ται. συμφωνεῖ δὲ τὸ τοιοῦτο νόημα τοῖς ἤδη περὶ
τὸν Ἀαρὼν ἐξετασθεῖσιν, ὅτε διὰ τῆς συντυ-
χίας αὐτοῦ τὸν συμμαχόν τε καὶ παραστάτην ἄγ-
γελον ἐνοήσαμεν, τὸν τὰ σημεῖα κατὰ τῶν Αἰγυ-
πτίων ἐργαζόμενον, πρεσβύτερον εἰκότως νοού-
μενον· διὰ τὸ προκατεσκευάσθαι τῆς φύσεως
ἡμῶν τὴν ἀγγελικὴν καὶ ἀσώματον φύσιν· ἀδελ-
φὸν δὲ, διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ νοητοῦ ἐκείνου πρὸς
τὸ νοητὸν τὸ ἡμέτερον. τῆς οὖν ἀντιθέσεως οὔσης,
ὅτι πῶς πρὸς τὸ κρεῖττον λαβεῖν ἐστὶ τὴν τοῦ Ἀα-
ρὼν συντυχίαν, ὃς ὑπηρέτης τοῖς Ἰσραηλίταις
τῆς εἰδωλοποιίας ἐγένετο· κἀκεῖ μετρίως προ-
δήλου τὴν τῆς ἀδελφότητος ὁμωνυμίαν ὁ λό-
γος, ὡς οὐχὶ πάντοτε τοῦ αὐτοῦ σημαινομένου ἀ-
πὸ τῆς αὐτῆς φωνῆς, ὅταν ἐπὶ τῶν ἐναντίων
νοημάτων τὸ αὐτὸ λαμβάνηται ὄνομα. ἀλλ' ἕτερος
μὲν ἀδελφὸς ὁ καθαιρῶν τὸν Αἰγύπτιον τύραν-
νον. ἄλλος δὲ πάλιν ὁ ἀποτυπῶν τοῖς Ἰσραηλί-
ταις τὸ εἴδωλον, κἂν ἓν ᾖ ἐπ' ἀμφοτέρων τὸ ὄνο-
μα. κατὰ τῶν τοιούτων οὖν ἀδελφῶν ἀπογυμνοῖ
ὁ Μωϋσῆς τὸ ξίφος. περὶ ὧν γὰρ ἄλλοις διακε-
λεύεται, καὶ ἑαυτῷ δηλαδὴ νομοθετεῖ τὸ ἴσον. ἀ-
ναίρεσις δέ ἐστι τοῦ τοιούτου ἀδελφοῦ, ὁ τῆς ἁ-
μαρτίας ἀφανισμός. πᾶς γὰρ ὁ τὸ διὰ τῆς συμ-
βουλῆς τοῦ ἀντικειμένου ἐνιδρυθέν τινι κακὸν
ἀφανίσας, ἐκεῖνον ἀπέκτεινεν ἐν ἑαυτῷ, τόν πο-
τε διὰ τῆς ἁμαρτίας ζῶντα. μᾶλλον δὲ ἡμῖν τὸ
περὶ τούτου κρατυνθείη δόγμα, εἴ τινα καὶ ἄλλα
τῆς ἱστορίας πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην συμπα-
ραλάβοιμεν. εἴρηται γὰρ, ὅτι προστάγματι γὰρ
τοῦ Ἀαρὼν ἐκείνου, τὸ δεῖν αὐτοὺς περιελέσθαι ἀφ'
ἑαυτῶν τὰ ἐνώτια. καὶ ἡ τούτων περιαίρεσις, ὕλη
τῷ εἰδώλῳ ἐγένετο. τί οὖν φαμὲν, ὅτι Μωϋσῆς
μὲν ἐν τῷ ἐνωτίῳ κόσμῳ, ὅς ἐστιν ὁ νόμος, τὴν
τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀκοὴν ἐκόσμησεν· ὁ δὲ ψευδώ-
νυμος ἀδελφὸς διὰ τῆς παρακοῆς περιαιρεῖ τὸν
ἐντεθέντα τῇ ἀκοῇ κόσμον, καὶ ποιεῖ δι' αὐτοῦ εἴ-
δωλον. καὶ παρὰ τὴν πρώτην τῆς ἁμαρτίας εἴσο-
δον, ἐνωτίου τις ὑφαίρεσις ἦν, ἡ τοῦ παρακοῦσαι
τῆς ἐντολῆς συμβουλή. πῶς ἐνομίσθη φίλος καὶ
πλησίον τοῖς πρωτοπλάστοις ὁ ὄφις, ὡς τι χρήσι-
μον καὶ ἀγαθὸν, τὸ ἀποστῆναι τοῦ θείου προστάγμα-
τος συμβουλεύων; τοῦτό ἐστι τὸ περιελέσθαι τῆς ἀ-
κοῆς τὸ τῆς ἐντολῆς ἐνώτιον. ἐκεῖνον ὁ τῶν τοι-
ούτων ἀδελφῶν τε καὶ φίλων καὶ πλησίον φονεὺς,

A mors verò vitam ſolet inducere. Hæc expoſitio illis etiam conuenit, quæ de Aaron diximus. Ibi enim pro fratre ſocium atque protectorem diuinitùs nobis datum, angelum intelleximus, qui aduerſus Ægyptios ſigna operatur, qui etiam maior ætate iure dictus eſt: nam angelica natura homine prius creata eſt: Frater verò, quia eſt quædam profectò intellectualis, & angelicæ naturæ ad intellectum & animam humanam affinitas: quas ob res, etſi vtroque in loco frater dicitur, non habet tamen locum oppoſitio, quomo-
B do in meliorem partem accipi poſſit conſortium Aaronis, qui Iſraëlitis ad idolum conficiendum miniſtrum ſe præbuit, cùm æquiuocè fratris nomen, nunc vt diximus, accipiatur. Aduerſus igitur hos malos fratres gladiorum opponit aciem Moyſes. Quod enim alios quis iubet, ſibi quoque ipſi ſancit. Horum fratrum cædes, peccatorum interitus eſt. Nam qui aduerſarij conſiliis fixum atque ſtatutum in animo malum deleuit, aduerſarium in ſeipſo interfecit. Hæc autem ſententia ſpiritualis firmior eſſe atque verior vide-
C bitur, ſi quædam etiam alia in hiſtoria dicta huic conuenire oſtendemus. Imperatum enim fuiſſe ab Aaron dicitur, vt inaures ab auribus vxorum tollerent, hæ conflatæ ſimulachri materia fuerunt. Dicimus igitur quòd Moyſes Hebræorum virtutem inauribus exornare voluit, id eſt lex, quam pro Moyſe intelligimus obedientiam, quæ per inaures ſignificatur, Iudæorum virtutem confirmauit: quam tollit Aaron, vt inobedientia ipſorum oſtenderet ad cultum idolorum eſſe peruentum. Idcirco ſtatim ad primum peccandi aditum inaures aufe-
D rantur, vt iam præuaricationis & inobedientiæ conſilia cepiſſe viderentur, qui diuinum præceptum negligendum eſſe hortabantur. Quî tamdem factum eſt vt amicus & propinquus exiſtimaretur ſerpens, ab iis, qui primi creati fuerunt, quaſi rem honeſtam vtilémque conſuleret, vt à diuino mandato declinarent. Id ergo eſt quod dicimus auferre ab aure præceptorum inaurem. Quare qui hos fratres, hos amicos, hos proximos interimet,

Exod. 32. 24.

audiet illam vocem, quam à Moyſe illi perceperunt, qui tunc ſine diſquiſitione multos è cultoribus idoli occiderunt: Impleuiſtis, inquit, manus veſtras hodie Domino, in ſuo vnuſquiſque filiò vel fratre, vt detur ſuper vos benedictio. Sed opportunè modò primorum parentum fecimus mētionem, vt diſcamus quónam pacto diuinitùs confectas tabulas, in quibus lex erat impreſſa, in terram manibus Moyſi proiectas, à duritie ſubiectæ terræ contritas, à Moyſe rurſus fuiſſe ſuſceptas, non omnino eaſdem, ſed Scriptura ſolùm, quæ in illis erat impreſſa. Materiam enim earum ex inferiori hac ſuſcepit materia Moyſes, virtutíque ipſius ſubiecit, qui legem rurſus in his ſecundis tabulis cælauit: & ſic gratiam reuocauit, cùm in lapideis tabulis legem reportauerit, in quibus ipſe Deus legis voces cælauerat. Hinc enim induci poſſumus, vt diuinam de nobis clementiam intelligere queamus. Nam ſi verum dicit Apoſtolus, cum tabulas cordis nominat, hoc eſt, intellectum animi ducem ac principem, ſicut profectò verum dicit, qui per ſpiritum profunda Dei ſcrutatum eſt: inde diſcere licet, infractam atque immortalem diuinis fabricatam manibus naturam noſtram in principio fuiſſe, quam lex non ſcripta, ſed innata, non exteriùs acquiſita, ſed impreſſa exornabat. Naturaliter enim nobis voluntas legis inerat, quæ ad malorum abominationem, & bonorum expeditionē nos inſtitueret. Verum poſteaquam peccati ſonitum in auribus noſtris ſuſcepimus: quem quidē ſonitum prima illa Scriptura vocem ſerpentis, hæc verò de tabulis hiſtoria vocē vino cantantium nuncupauit, tunc naturæ integritas in terram decidit, & contrita eſt. Sed rurſum verus legiſlator, cuius figuram Moyſes gerebat, ex terra noſtra naturę noſtræ tabulas ſibi confecit: nec enim nuptiarum ſolennitas carnem dominicam produxit, ſed ipſe ſuæ carnis factus lapicida, digito Dei eam inſcripſit. Spiritus enim ſanctus peruenit in virginem, & excelſi eam
Luc. 1. 35. virtus obumbrauit. Quo facto, rurſus natura confracta, illius impreſſione digiti immortalitatem conſecuta: digitus enim ſæpius à Scriptura Spiritus ſanctus appellatur. Hoc igitur modo ad glorioſius Moyſes commutatus fuit,

A ἀκούσεται παρὰ τοῦ νόμου τῆς φωνῆς ἐκείνης, ἣν ἔφησεν ἡ ἱστορία παρὰ τοῦ Μωϋσέως γεγενῆσθαι τοῖς τοὺς τοιούτους φονοκτονήσασιν. ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν σήμερον τῷ κυρίῳ ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ υἱῷ ἢ τῷ ἀδελφῷ, δοθῆναι ἐφ' ὑμᾶς εὐλογίας. δοκεῖ δὲ κατὰ καιρὸν καὶ ἡ μνήμη τῶν τὴν ἁμαρτίαν παραδεξαμένων ἐπισυνεληλυθέναι τῷ λόγῳ· ὥστε μαθεῖν, πῶς τὰς θεοτεύκτους πλάκας, ἐν αἷς ὁ θεῖος νόμος ἐνεκεχάρακτο, εἰς τὴν γῆν ἐκ τῶν τοῦ Μωϋσέως χειρῶν πεσούσας, καὶ τῇ ἀντιτυπίᾳ τοῦ ὑποκειμένου
B συντριβείσας, πάλιν ὁ Μωϋσῆς ἀνακομίζεται, οὐκέτι ὅλας τὰς αὐτάς, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐπ' αὐταῖς γράμμα. ἐκ γὰρ τῆς κάτω ὕλης λαβὼν τὰς πλάκας, ὑποπίπτει τῇ δυνάμει τοῦ τὸν νόμον αὖθις ἐγχαράσσοντος. καὶ οὕτως ἀνακαλεῖται τὴν χάριν, φέρων ἐν ταῖς λιθίναις πλαξὶ τὸν νόμον, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῷ λίθῳ τὰς φωνὰς ἐντυπώσαντος. τάχα γάρ ἐστι διὰ τούτων ὁδηγηθέντας, τῆς θείας περὶ ἡμᾶς προμηθείας ἐν περινοίᾳ γενέσθαι. εἰ γὰρ ἀληθεύει ὁ θεῖος ἀπόστολος, καρδίας ὀνομάζων τὰς πλάκας, τουτέστι,
C τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς. ἀληθεύει δὲ πάντως, ὁ διὰ τοῦ πνεύματος τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ διερευνώμενος. ἔστιν ἐκ τούτου δι' ἀκολούθου μαθεῖν, ὅτι ἀσύντριπτος ἦν τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ἀθάνατος ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ταῖς θείαις χερσὶ κατεσκευασμένη, καὶ τοῖς ἀγράφοις τοῦ νόμου κεκαλλωπισμένη χαράγμασι· φυσικῶς ἡμῖν ἐγκειμένου τοῦ κατὰ νόμον βουλήματος ἐν τῇ ἀποστροφῇ τοῦ κακοῦ, καὶ ἐν τῇ τοῦ θείου τιμῇ. ἐπειδὴ δὲ προσέπεσε τῆς ἁμαρτίας ὁ ἦχος, ὃν ἡ πρώτη γραφὴ φωνὴν ὄφεως ὀνομάζει, ἡ δὲ κατὰ τὰς πλάκας ἱστορία, φωνὴν ἐξ οἴνου
D ᾀδόντων· τότε εἰς γῆν πεσοῦσα συντρίβεται. ἀλλὰ πάλιν ὁ ἀληθινὸς νομοθέτης, οὗ τύπος ἦν ὁ Μωϋσῆς, ἐκ τῆς γῆς ἡμῶν ἑαυτῷ τὰς τῆς φύσεως ἡμῶν πλάκας ἐλάξευσεν. οὐ γὰρ γάμος αὐτῷ τὴν θείαν ἐδημιούργησεν σάρκα, ἀλλ' αὐτὸς τῆς ἰδίας σαρκὸς γίνεται λατόμος τῷ θείῳ δακτύλῳ καταγραφείσης. πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἦλθεν ἐπὶ τὴν παρθένον, καὶ ἡ τοῦ ὑψίστου ἐπεσκίασε δύναμις. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐγένετο· πάλιν τὸ ἀσύντριπτον ἔσχεν ἡ φύσις, ἀθάνατος γενομένη τοῖς τοῦ δακτύλου χαράγμασι. δάκτυλος δὲ πολλαχοῦ παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ οὕτω γίνεται τοῦ Μωϋσέως ἡ ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον μεταποίησις, τοιαύτη καὶ τοσαύτη,

ὡς ἀχώρητον εἶναι τοῖς κάτω ὀφθαλμοῖς τὴν τῆς δόξης ἐκείνης ἔμφασιν. πάντως δὲ ὁ πεπαιδευμένος τὸ θεῖον τῆς πίστεως ἡμῶν μυστήριον, οὐκ ἀγνοεῖ, πῶς συμβαίνει τῇ ἱστορίᾳ ἡ κατὰ ἀναγωγὴν θεωρία. ὁ γὰρ διορθωτὴς τῆς συντετριμμένης ἡμῶν φύσεως πλακὸς (νόσους δὲ πάντως, διὰ τῶν λεγομένων, ἐκεῖνον, τὸν τὰ συντετριμμένα ἡμῶν θεραπεύσαντα) ἐπειδὴ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανήγαγε κάλλος τὴν συντετριμμένην τῆς φύσεως ἡμῶν πλάκα, τῷ θείῳ δακτύλῳ, καθὼς εἴρηται, κολαπτομένην, οὐκέτι χωρητὸς ταῖς ὄψεσι τῶν ἀναξίων γίνεται, τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς δόξης ἀπαστράψεως τοῖς πρὸς αὐτὸν ὁρῶσι γινόμενος. ἀληθῶς γάρ, ὅταν ἔλθῃ (καθώς φησι τὸ εὐαγγέλιον) ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, μόγις μὲν τοῖς δικαίοις χωρητὸς γίνεται καὶ καταφανής. ὁ δὲ ἀσεβὴς, καὶ Ἰουδαΐζων τὴν αἵρεσιν, καθὼς Ἡσαΐας λέγει, ἀμέτοχος ἐκείνου τοῦ θεάματος μένει. ἀρθήτω γὰρ ὁ ἀσεβής φησιν, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν κυρίου. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐξητασμένων ἑπόμενοι πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῆς περὶ τὸν τόπον τοῦτον θεωρίας ἐξήχθημεν. ἐπὶ δὲ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. πῶς ὁ τοσαύταις θεοφανείαις ἐναργῶς ὁρῶν τὸν Θεὸν παρὰ τῆς θείας φωνῆς μαρτυρούμενος (ἐν οἷς φησιν ὅτι ἐνώπιος ἐνωπίῳ, ὡς ἄν τις λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον) ἐν τούτοις γινόμενος, ὡς μήπω τυχὼν ὧν τετυχηκέναι διὰ τῆς γραφικῆς μαρτυρίας πιστεύεται, δεῖται τοῦ Θεοῦ, φανῆναι αὐτῷ· ὡς τοῦ ἀεὶ φαινομένου μηδέπω ὀφθέντος. καὶ ἡ ἄνωθεν φωνὴ, νῦν μὲν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ αἰτοῦντος συντίθεται, καὶ τὴν προσθήκην αὐτῷ τῆς χάριτος ταύτης οὐκ ἀπαναίνεται. πάλιν δὲ εἰς ἀπελπισμὸν ἄγει, δι' ὧν ἀποφαίνεται, ἀχώρητον εἶναι τῇ τῶν ἀνθρώπων ζωῇ τὸ παρ' ἐκείνου ζητούμενον. ἀλλὰ τινὰ τόπον εἶναι παρ' ἑαυτῷ φησὶν ὁ Θεὸς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ Πέτραν, καὶ ὀπὴν ἐν τῇ Πέτρᾳ, ἐν ᾗ κελεύει γίνεσθαι τὸν Μωϋσέα. εἶτα ἐπιβαλεῖν τὸν Θεὸν τὴν χεῖρα τῷ στομίῳ τῆς ὀπῆς ἔξω γινόμενον, τὰ ὄπισθεν ἰδεῖν τοῦ κελεύσαντος, καὶ οὕτως ἐκεῖνον τὸν ζητούμενον ἰδεῖν δόξαι, τὴν τῆς θείας φωνῆς ἀψευδῆ τὴν ἐπαγγελίαν γενέσθαι. ταῦτα γὰρ εἴ τις κατὰ τὸ γράμμα βλέποι, οὐ μόνον ἀσαφὴς τοῖς ζητοῦσιν ἔσται ἡ διάνοια· ἀλλ' οὐδὲ καθαρεύσει τῆς ἀπεμφαινούσης περὶ Θεοῦ ὑπολήψεως. μόνων γὰρ τῶν ἐν σχήματι θεωρουμένων, τὸ μὲν ἔμπροσθεν, τὸ δὲ, ὄπισθεν

A adeò vt inferioribus his oculis tanta taliſque gloria cerni nequiret: quam quidem immutationem qui noſtræ fidei myſteria nouit, non ignorabit quomodo allegoricus hic ſenſus hiſtoriæ conſentaneus eſt. Nam qui contritam naturam noſtram in integritatem traduxit, qui languores noſtros portauit, & ſanauit ægrotos, poſteaquam in priſtinam pulchritudinem dirutas naturæ noſtræ tabulas reſtituit, Dei, vt diximus, digito cælatas, non amplius indignorum oculis capi poteſt. Nam tanta eſt amplitudo gloriæ atque majeſtatis B eius, vt viſus eorum nequeat ad ipſum accedere. Profectò enim cùm in majeſtate ſua, vt dicit Euangelium, veniet, ac omnes angeli ſecum, vix iuſti gloriæ ipſius erunt capaces: impij autem & Iudaizantes tantæ viſionis expertes erunt, vt Eſaias ait: Tollatur impius, *Eſa.26.* ne videat gloriam Domini. Sed iam multa de hoc, quare ad reliqua tranſeamus. Ambigere profectò quiſpiam poterit, quomodo Moyſes, quem tot *Exod.33.* tantiſque viſionibus Deum vidiſſe Scriptura teſtatur, quo cum Deus ita lo- C quebatur, vt ſi quis amicum ſuum alloqueretur, orat nunc quaſi nunquam vidiſſet, vt videat. Et quomodo diuina vox modò annuit oranti quod petit, & hanc quoque gratiam ſibi velle conferre non negat: modò in deſperationem ducit, cùm aſſerat, non eſſe hanc vitam hominum eius rei, quam poſtulabat capacem, & ad hæc, quem locum eſſe apud ſe Deus dicit, & quem in loco lapidem, & quod in lapide foramen, in quod iubet peruenire Moyſen, deinde Deum manum ſuam ad os foraminis illius poſiturum, & cùm D tranſierit Moyſen inuocatum à foramine, poſteriora eius, qui vocauit inſpecturum: hæc enim Scriptura narrat, & ſic aſſerit Deum à Moyſe perſpectum, ſicut diuina voce ſibi fuerat promiſſum. Hæc omnia ſi quis ſecundum litteram ſolùm conſideret, non obſcurus duntaxat quærentibus ſenſus fiet, verumetiam non rectas de eo generabit opiniones: ſola enim figurata anterius atque poſterius habent,

omnis figura corporis terminus eſt. Quare qui figuram Deo attribuit, corpus ipſum conſequenter putabit: corpus autem omne compoſitum eſt: compoſitum porrò diuerſorum ac differentium concurſu conſtituitur. Quicquid verò ſic conſtitutum eſt indiſſolubile non eſt: quódque diſſoluitur, id corrumpitur: diſſolutio enim corruptio compoſiti eſt. Quas ob res ſi quis poſterius Dei ſecundum litteram capiet, in hoc inconueniens conſequenter deducetur. Nam antè ac retrò in figura in corpore, corpus natura diſſolubile, diſſolubile autem incorruptibile eſſe non poteſt. Sic qui omnino litteræ ſeruit, rerum ipſarum conſequentia corruptibilem eſſe Deum opinari compellitur. Eſt autem Deus incorruptibilis omnino atque immortalis. Sed quis tandem his quæ ſcripta ſunt poterit adaptari ſenſus præter eum qui prima fronte ad litteram exponenti occurrit? Quòd ſi hac in parte altiorem quem littera patitur, ſenſum quærere cogimur, quis alienum eſſe à Scriptura dicet, ſi ad ſpiritualem ſenſum totam reducimus? nam cùm neceſſe ſit partes aliquas ſpiritualiter intelligere, totum quoque neceſſe vt & poſſit & debeat ſicuti partes intelligi: eſt enim totum ex partibus: quare partium naturam ſapiat neceſſe eſt. Locus igitur apud Deum, & lapis in loco, & in lapide quædam capacitas, quam foramen appellauit: ingreſſúſque Moyſi ad illud, impoſitio quoque manus Dei in ore foraminis, & tranſgreſſio eius, & vocatio, ac denique poſteriorum partium aſpectatio ad altius, & conuenientius norma reguláque anagogica ſic reducetur. Quemadmodum igitur grauia & rotunda corpora, ſi è cacuminibus montium lapſa deorſum fuerint, & ſi nullus poſtea impellat, ipſa tamen per ſe vehementiore impetu, ſi nihil impedimento ſit, ſemper deferuntur, quouſque ad planiciem deſcenderint: ſic anima cuius natura ſurſum fertur, terrenis abſoluta cupiditatibus ardentior in dies ſit, velociúſque pertranſit, ad ſublimiora ſemper conſcendens. Nam cùm nihil ſibi ſit impedimento, per ſeipſam ad naturam boni fertur. Attrahit enim ad ſe natura ipſius boni, omnes

A πᾶν δὲ σχῆμα, σώματος πέρας ἐστίν. ὥστε ὁ σχῆμα περὶ τὸν Θεὸν ἐννοῶν, οὐδὲ τῆς σωματικῆς φύσεως καθαρεύειν αὐτὸν οἰηθήσεται. πᾶν δὲ σῶμα, συνθετόν ἐστι πάντως. τὸ δὲ συνθετὸν ἐκ τῆς τῶν ἑτερογενῶν συνδρομῆς ἔχει τὴν σύστασιν. τὸ δὲ συντεθειμένον, οὐκ ἄν τις ἀδιάλυτον εἶναι εἴποι. τὸ δὲ διαλυόμενον, ἄφθαρτον εἶναι οὐ δύναται. φθορὰ γὰρ ἡ διάλυσις τοῦ συνεστῶτος ἐστίν. εἰ οὖν τις τὸ ὀπίσθιον τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ γράμμα νοήσειεν· εἰς ταύτην τὴν ἀτοπίαν ἐκ τῆς ἀκολουθίας κατ' ἀνάγκην ἀπαχθήσεται. τὸ γὰρ
B ἔμπροσθιόν τε καὶ ὀπίσθιον, ἐν σχήματι πάντως· τὸ δὲ σχῆμα, ἐν σώματι. τοῦτο δὲ διαλυθὲν, διαλυτὸν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐστί. διαλυτὸν γὰρ ἅπαν τὸ συνθετόν· τὸ δὲ διαλυόμενον, ἄφθαρτον εἶναι οὐ δύναται. ἄρα ὁ τῷ γράμματι δουλεύων, φθορὰν διὰ τῆς ἀκολουθίας τὴν νοημάτων περὶ τὸν Θεὸν συννοήσειεν. ἀλλὰ μὴν ἄφθαρτος ὁ Θεὸς καὶ ἀσώματος. ἀλλὰ τίς ἄρα τοῖς γεγραμμένοις ἐφαρμόσει διάνοια παρὰ τὸ ἐκ προχείρου νοούμενον; εἰ δὲ τοῦτο τὸ μέρος τῶν ἐν τῇ συμφορήσει τοῦ λόγου γεγραμμένων, ἑτέραν ἡμᾶς ἐξευρεῖν ἀναγκάζει διάνοιαν· προσ-
C ήκει πάντως καὶ περὶ τοῦ ὅλου τὸ ἴσον διανοηθῆναι. ὅπερ γὰρ ἐν τῷ μέρει νοήσομεν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ ὅλον λαμβάνεσθαι. οὐκοῦν καὶ ὁ τόπος ὁ παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἡ ἐν τῷ τόπῳ Πέτρα, καὶ τὸ ἐν ταύτῃ χώρημα, ὅπερ ὀπὴ ὀνομάζεται, καὶ ἡ ἐκεῖ τοῦ Μωϋσέως εἴσοδος, καὶ ἡ τῆς θείας χειρὸς ἐπιβολὴ τοῦ στομίου, καὶ ἡ πάροδος, καὶ ἡ κλῆσις, καὶ μετὰ ἡ τῶν ὀπισθίων θεωρία· εὐλογώτερον τῷ τῆς ἀναγωγῆς νόμῳ θεωρηθήσεται. τί οὖν ἐστι τὸ εἰκαζόμενον; ὅτι καθάπερ τὰ κατωφερῆ τῶν σωμάτων, εἴ τινα κατὰ τοῦ πρανοῦς ὁρμὴν λάβοι, κἂν μηδεὶς ἐπωθῶν μετὰ τὴν πρώ-
D την κίνησιν τύχῃ, αὐτὰ δι' ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ κάταντες ἐν σφοδροτέρᾳ τῇ φορᾷ συνελαύνεται, ἕως ἂν ἐπικλινὲς ᾖ, καὶ ὑποκατίῃ τῷ σχήματι, τὸ τῇ φορᾷ ὑποκείμενον, μηδενὸς διειργομένου τοῦ ἐξ ἀντιβάσεως τὴν ὁρμὴν ἀνακόπτοντος· οὕτω κατὰ τὸ ἔμπαλιν ἡ ψυχὴ τῆς γηΐνης προσπαθείας ἀπολυθεῖσα, ἀνωφερής τε καὶ ὀξεῖα γίνεται πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω κίνησιν, ἀπὸ τῶν κάτω πρὸς τὸ ὕψος ἀνιπταμένη. μηδενὸς δὲ ὄντος ἄνωθεν τοῦ τὴν ὁρμὴν ἐπικόπτοντος, (ἑλκτικὴ γὰρ πρὸς ἑαυτὴν ἡ τοῦ καλοῦ φύσις ἐστὶ

τῶν πρὸς ἐκείνην ἀναβλεπόντων) ἀεὶ πάντως ὑψηλοτέρα ἑαυτῆς γίνεται, τῇ τῶν οὐρανίων ἐπιθυμίᾳ συνεπεκτεινομένη τοῖς ἔμπροσθεν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ πάντοτε πρὸς τὸ ὑψηλότερον τὴν πτῆσιν ποιήσεται. ποθοῦσα γὰρ διὰ τῶν ἤδη κατειλημμένων μὴ καταλιπεῖν τὸ ὕψος τὸ ὑπερκείμενον, ἄπαυστον ποιεῖται τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω φοράν, ἀεὶ διὰ τῶν προηνυσμένων τὸν πρὸς τὴν πτῆσιν τόνον ἀνανεάζουσα. μόνη γὰρ ἡ κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια καμάτῳ τρέφει τὴν δύναμιν, οὐκ ἐνδιδοῦσα διὰ τοῦ ἔργου τὸν τόνον, ἀλλ' ἐπαύξουσα. διὰ τοῦτό φαμεν, καὶ τὸν μέγαν Μωϋσέα ἀεὶ γινόμενον, μηδαμοῦ ἵστασθαι τῆς ἀνόδου, μηδὲ ὅρον ἑαυτῷ ποιεῖσθαι τῆς ἐπὶ τὸ ἄνω φορᾶς· ἀλλ' ἅπαξ ἐπιβάντα τῆς κλίμακος, ᾗ ἐπεστήρικτο ὁ Θεός, καθώς φησιν Ἰακώβ, εἰσαεὶ τῆς ὑπερκειμένης βαθμίδος ἐπιβαίνειν, καὶ μηδέποτε ὑψούμενον παύεσθαι, διὰ τὸ πάντοτε εὑρίσκειν τῆς κατειλημμένης ἐν τῷ ὕψει βαθμίδος τὸ ὑπερκείμενον. ἀρνεῖται τὴν πρὸς τὴν βασιλίδα τῶν Αἰγυπτίων κατεψευσμένην συγγένειαν· ἐκδικεῖ γὰρ τὸν Ἑβραῖον· μετοικίζεται πρὸς τὴν ἔρημον διαγωγήν, ἣν ὁ ἀνθρώπινος οὐκ ἐτάραξε βίος· ποιμαίνει ἐν ἑαυτῷ τὴν τῶν ἡμέρων ζώων ἀγέλην· ὁρᾷ τοῦ φωτὸς τὴν λαμπηδόνα· ἀβαρῆ ποιεῖται τὴν πρὸς τὸ φῶς ἄνοδον, τῇ περιαιρέσει τῶν ὑποδημάτων· ἐξαιρεῖται πρὸς ἐλευθερίαν τὸ συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον· ὑποβρύχιον βλέπει τὸν ἐχθρὸν κατὰ τῶν κυμάτων δυόμενον. ὑπὸ τῇ νεφέλῃ αὐλίζεται· τῇ πέτρᾳ θεραπεύει τὸ δίψος· τῷ οὐρανῷ γεωργεῖ τὸν ἄρτον. εἶτα τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν καταγωνίζεται τὸν ἀλλόφυλον· ἀκούει τῆς σάλπιγγος· τὸν γνόφον ὑπέρχεται· ἐπὶ τὰ ἄδυτα τῆς ἀχειροποιήτου σκηνῆς παραδύεται· μανθάνει τῆς θείας ἱερωσύνης τὰ ἀπόρρητα. ἐξαφανίζει τὸ εἴδωλον, ἱλεοῦται τὸ θεῖον, ἀνακαλεῖται τὸν ἐν τῇ κακίᾳ τῶν Ἰουδαίων συντριβέντα νόμον, λάμπει τῇ δόξῃ. καὶ διὰ τοσούτων ἐπαρθεὶς ὑψωμάτων, ἔτι σφριγᾷ τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ ἀκορέστως ἔχει τοῦ πλείονος, καὶ οὗ διὰ παντὸς κατ' ἐξουσίαν ἐνεφορεῖτο, ἔτι διψῇ· καὶ ὡς μήπω μετεσχηκώς, τυχεῖν δεῖται, ἐμφανισθῆναι αὐτῷ τὸν Θεὸν ἱκετεύων· οὐχ ὡς μετέχειν δύναται, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνός ἐστι. δοκεῖ δέ μοι τὸ τοιοῦτο παθεῖν ἐρωτικῇ τινι διαθέσει πρὸς τὸ φύσει καλὸν τῆς ψυχῆς διατεθείσης, ἣν ἀεὶ ἡ ἐλπὶς ἀπὸ τοῦ ὀφθέντος καλοῦ πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἐπεσπάσατο, διὰ τοῦ πάντοτε καταλαμβανομένου, πρὸς τὸ κεκρυμμένον ἀεὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκκαίουσα. ὅθεν ὁ σφοδρὸς ἐραστὴς τοῦ κάλλους, τὸ ἀεὶ φαινόμενον, ὡς εἰκόνα οὗ ποθουμένου

A qui ad pulchritudinis eius radios ſanis
poſſint oculis reſpicere: ita fit, vt cœ-
leſtium deſiderio ſemper ad maiora
(vt Apoſtolus ait) conſurgat, ac ſem-
per ad altiora peruolet. Nam cùm per
ea quæ iam percepit, ad maiora &
perſpicere & aſpicere poſſit, maiore
atque maiore deſiderio ſemper ardet,
ac ſic indeſinenter ſurſum fertur, his
quæ peracta ſunt robuſtior facta: ſo-
lùm enim virtutis actio nutrit laborem,
viréſque auget. Quapropter magnus
ille Moyſes, cùm ſemel per ſcalam in
qua Deus innixus erat, vt Iacob dicit,
B aſcendere cœpiſſet, numquam ſtetit,
numquam terminum motus nouit, ſed
ſemper de gradu in gradum aſcēdebat,
nec enim deficere vnquam poteſt altior
gradus. Negauit falſam Ægyptiorum
reginæ coniunctionem, qua filius eius
putabatur: Hebræum vltus eſt, ad
deſertam & ſolitariam ſe tranſtulit vi-
tam, quam humanæ perturbationes
non vexant, pauit cicurium anima-
lium gregem, vidit reſplendentem
lucem diuinam, abiecit calceos, vt
faciliùs ad lucem accederet, in liber-
C tatem vindicauit ſuos, hoſtem vndis
vidit ſubmerſum, lucida nube ductus
eſt, ſicco lapide ſedauit ſitim, à cœlo
deduxit panem. Præterea extenſione
manuum alienigenam fudit, ſonitum
tubæ audiuit, caliginem ſubiit, ad pe-
netralia diuini tabernaculi ingreſſus
eſt, ſacerdotij didicit myſteria, ſimula-
chrum deſtruxit, propitium Deum
reddidit, legem Iudæorum prauitate
dirutam reſtituit, gloria effulſit. Ad
tot tantiſque ſublimationibus elatus
adhuc ardet deſiderio, adhuc tamquam
fameſcens ac ſitiens, tamquam eo ca-
D rens quo ſemper fruebatur, orat vt
videat, non vt ipſe capere poteſt, ſed
vt ſe habet qui deſideratur. Vnde ar-
bitror immenſo deſiderio atque arden-
ti erga Deum ita fuiſſe affectum, quòd
viſionibus ſibi enituit, vt ferre non
poſſet, quin ab iis quæ comprehendit,
ad occultiora compelleret: quocirca
ſupremæ pulchritudinis amator, quod
iam viderat, tamquam imaginem eius

quod non viderat credens, ipſo frui primitiuo deſiderabat. Id ergo vult audax in monte illa petitio, ne per ſpecula & imagines, ſed per veram & propriam faciem frui pulchritudine poſſet. Diuina verò vox per ea quæ negat, concedit quod petitur, pauculis verbis immenſam ſententiarum profunditatem ſubaperiens. Annuit enim facturum ſe quod petebatur: finem autem atque ceſſationem huius deſiderij futurum non promiſit, nec enim ita quiſpiam Deum videre poteſt vt videndi deſinat deſiderium Nam in hoc profectò Deus videtur, vt numquam deſinas ad eum reſpicere. Quare, inquit, non poteris videre faciem meam, nec enim videbit homo faciem meam & viuet: non quia cauſa mortis videntibus ſit illa facies (nam quomodo vitæ facies cauſa appropinquantibus mortis eſſe poterit?) verum quoniam etſi viuificat quidem Deus natura, proprium tamen ſuum eſt, vt omnem cognitionem excedat: Idcirco qui eorum quæ cognoſcuntur, Deum eſſe opinatur, quaſi deuiaſſet ab eo qui eſt, ad id quod eſſe putatur, vitam non habet. Nam qui verè eſt, is vera vita eſt, & hic cognitione non comprehenditur. Quare ſi hæc viuificans natura cognitionem omnem excedit, non eſt profectò vita id quod cognoſcitur: quod verò vita non eſt, id vitam præbere non poteſt. Sic igitur deſiderium Moyſi adimpletur, vt inſatiabile permaneat: diſcit enim ex iſtis, quòd Deus natura interminabilis eſt, nullo termino comprehenſus. Nam ſi aliquo termino concludi intelligatur, neceſſe eſt termino illi aliquid connectatur: omnino enim quod terminatur, ad aliud deſinit, vt terreſtrium terminus aër eſt, & aqua rerum aquaticarum. Quemadmodum igitur piſces aqua, & aues aëre circumcluduntur, & cùm ſint in medio iſtorum elementorum, aquæ tamen quædam ſuperficies ad piſcem, & aëris ad volatile terminatur: ſic neceſſe eſt ſi Deus termino concluditur, heterogenea quadam natura contineri. Eſt enim quod continet contento maius.

Exod. 33. 20.

A ριζόμενος, αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀρχετύπου ἐμφορηθῆναι ποθεῖ, καὶ τοῦτο βούλεται ἡ τολμηρά τε καὶ παρεξιοῦσα τοὺς ὅρους τῆς ἐπιθυμίας ἡ αἴτησις, τὸ μὴ διά τινων κατόπτρων τε καὶ ἐμφάσεων, ἀλλὰ κατὰ πρόσωπον ἀπολαῦσαι τοῦ κάλλους. ἡ δὲ θεία φωνὴ δίδωσι τὸ αἰτηθὲν δι᾽ ὧν ἀπαναίνεται, ἐν ὀλίγοις τοῖς ῥήμασιν ἀμέτρητόν τινα βυθὸν νοημάτων παραδεικνῦσα. τὸ μὲν γὰρ πληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῷ ἡ τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεὰ κατένευσε. στάσιν δέ τινα τοῦ πόθου καὶ κόρον οὐκ ἐπηγγείλατο. οὐ γὰρ ἂν ἑαυτὸν ἔδειξε τῷ θεράποντι εἴπερ τοιοῦτον ἦν τὸ ὁρώμενον, ὥστε στῆσαι τὴν B ἐπιθυμίαν τοῦ βλέποντος· ὡς ἐν τούτῳ ὄντος τοῦ ἀληθῶς ἰδεῖν τὸν Θεὸν, ἐν τῷ μὴ λῆξαί ποτε τῆς ἐπιθυμίας τὸν πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντα. Φησὶ γὰρ, οὐ δυνήσῃ τὸ πρόσωπόν μου ἰδεῖν· οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. τοῦτο δὲ, οὐχ ὡς αἴτιον τοῦ θανάτου τοῖς ὁρῶσι γινόμενον ὁ λόγος ἐνδείκνυται· πῶς γὰρ τὸ τῆς ζωῆς πρόσωπον, αἴτιον θανάτου τοῖς ἐμπελάσασι γένοιτ᾽ ἄν ποτε; ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ζωοποιὸν μὲν τῇ φύσει τὸ θεῖον, ἴδιον δὲ γνώρισμα τῆς θείας φύσεώς ἐστι, C τὸ παντὸς ὑπερκεῖσθαι γνωρίσματος· ὁ τῶν γινωσκομένων τι τὸν Θεὸν εἶναι οἰόμενος, ὡς παρατραπεὶς ἀπὸ τοῦ ὄντως ὄντος, πρὸς τὸ τῇ καταληπτικῇ φαντασίᾳ νομισθὲν εἶναι, καὶ ζωὴν οὐκ ἔχει. τὸ γὰρ ὄντως ὂν, ἡ ἀληθής ἐστι ζωή· τοῦτο δὲ εἰς γνῶσιν ἀνέφικτον. εἰ οὖν ὑπερβαίνει τὴν γνῶσιν ἡ ζωοποιὸς φύσις, τὸ καταλαμβανόμενον πάντως ζωὴ οὐκ ἔστι· ὃ δὲ μή ἐστι ζωὴ, περιεκτικὸν γενέσθαι ζωῆς, φύσιν οὐκ ἔχει· οὕτως οὖν πληροῦται τῷ Μωϋσῇ τὸ ποθούμενον, δι᾽ ὧν ἀπλήρωτος ἡ ἐπιθυμία μένει. παιδεύεται γὰρ διὰ D τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ θεῖον, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἀόριστον, οὐδενὶ περιειργόμενον πέρατι. εἰ γὰρ ἔν τινι πέρατι νοηθείη τὸ θεῖον· ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸ μετ᾽ ἐκεῖνο συνθεωρηθῆναι τῷ πέρατι· πάντως γὰρ εἴς τι καταλήγει τὸ περατούμενον· ὥσπερ χερσαίων πέρας ὁ ἀήρ ἐστι καὶ τῶν ἐνύδρων τὸ ὕδωρ. ὥσπερ οὖν πᾶσι τοῖς ὁρίοις ἑαυτοῦ ὁ μὲν ἰχθὺς ἐμπεριέχεται τῷ ὕδατι, τὸ δὲ πτηνὸν τῷ ἀέρι, καὶ μέσον τοῦ ὕδατος πρὸς τὸ νηκτὸν, ἢ πρὸς τὸ πτηνὸν τοῦ ἀέρος, ἡ ἄκρα τοῦ πέρατος ἐστὶν ἐπιφάνεια, ἢ τὸ πτηνὸν, ἢ τὸν ἰχθὺν περιέχουσα, ἣν τὸ ὕδωρ ἢ ὁ ἀὴρ διαδέχεται· οὕτως ἀνάγκη, εἴπερ ἐν πέρατι νοοῖτο τὸ θεῖον, τῷ ἑτερογενεῖ κατὰ τὴν φύσιν ἐμπεριέχεσθαι· τὸ δὲ ἐμπεριέχον τοῦ ἐναπειλημμένου πολλαπλάσιον εἶναι, τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου μαρτυρεῖται.

ἀλλὰ μὴν καλὸν εἶναι τὸ θεῖον ὡμολόγηται τῇ φύσει· τὸ δὲ πρὸς τὸ καλὸν ἑτεροφυῶς ἔχον, ἄλλο τι παρὰ τὸ καλὸν πάντως ἐστί· τὸ δὲ ἔξω τοῦ καλοῦ, ἐν τῇ τοῦ κακοῦ φύσει καταλαμβάνεται. ἐδείχθη δὲ πολλαπλάσιον εἶναι τοῦ περιεχομένου τὸ περιέχον. ἀνάγκη οὖν πᾶσα, τοὺς ἐν πέρατι τὸ θεῖον οἰομένους εἶναι, καὶ ἐμπεριειλῆφθαι τοῦτο τῇ κακίᾳ συντίθεσθαι. ἐλαττουμένου δὲ πάντοτε τοῦ περιεχομένου τῆς τοῦ περιέχοντος φύσεως· ἀκόλουθον ἂν εἴη τὴν ἐπικράτησιν τοῦ πλεονάζοντος γίνεσθαι. οὐκοῦν δυναστεύεσθαι τὸ καλὸν ὑπὸ τοῦ ἐναντίου κατασκευάζει, ὁ πέρατί τινι περιείργων τὸ θεῖον. ἀλλὰ μὴν τοῦτο ἄτοπον. οὐκ ἄρα περίληψίς τις τῆς ἀορίστου φύσεως νομισθήσεται. τὸ δὲ ἀπερίληπτον, καταληφθῆναι φύσιν οὐκ ἔχει. ἀλλὰ πᾶσα πρὸς τὸ καλὸν ἡ ἐπιθυμία ἡ πρὸς τὴν ἄνοδον ἐκείνην ἐφελκομένη, ἀεὶ τῷ δρόμῳ τῷ πρὸς τὸ καλὸν ἱεμένῳ συνεπιτείνεται. καὶ τοῦτό ἐστιν ὄντως τὸ ἰδεῖν τὸν Θεόν, τὸ μηδέποτε τῆς ἐπιθυμίας κόρον εὑρεῖν. ἀλλὰ χρὴ πάντοτε βλέποντα δι' ὧν ἐστὶ δυνατὸν ὁρᾶν, πρὸς τὴν τοῦ πλέον ἰδεῖν ἐπιθυμίαν ἐκκαίεσθαι· καὶ οὕτως οὐδεὶς ὅρος ἂν ἐπικόπτοι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνόδου τὴν αὔξησιν, διὰ τὸ μήτε τοῦ καλοῦ τι πέρας εὑρίσκεσθαι, μήτε τινὶ κόρῳ τὴν πρόοδον τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἐπιθυμίας ἐκκόπτεσθαι. ἀλλὰ τίς ὁ τόπος ἐκεῖνος, ὁ παρὰ τῷ Θεῷ νοούμενος; τίς δὲ ἡ πέτρα; καὶ τί πάλιν ἐν τῇ πέτρᾳ τὸ χώρημα; τίς δὲ ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ, ἡ τὸ στόμιον τοῦ κοίλου τῆς πέτρας διαλαμβάνουσα; ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πάροδος τίς; τί δὲ αὐτοῦ τὸ ὀπίσθιον, ὅπερ αἰτήσαντι τῷ Μωϋσεῖ τὴν κατὰ πρόσωπον ὄψιν, δώσειν ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο; χρὴ γὰρ πάντως μέγα τι τούτων ἕκαστον εἶναι, καὶ τῆς τοῦ διδόντος μεγαλοδωρεᾶς ἐπάξιον· ὥστε πάσης τῆς γενομένης ἤδη τῷ μεγάλῳ θεράποντι θεοφανείας, τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην μεγαλοπρεπεστέραν τε καὶ ὑψηλοτέραν πιστεύεσθαι. πῶς οὖν ἄν τις τὸ ὕψος τὸ ἐκ τῶν εἰρημένων κατανοήσειεν, ἐφ' ὃ μετὰ τὰς τοσαύτας ἀναβάσεις ὁ Μωϋσῆς ἀναβῆναι ποθεῖ, καὶ ὁ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργῶν εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἐξομαλίζει διὰ τῆς ὁδηγίας τὴν ἄνοδον. ἰδοὺ τόπος, φησί, παρ' ἐμοί. συμβαίνει τάχα τοῖς προτεθεωρημένοις τὸ νόημα. τόπον γὰρ εἰπὼν, οὐ περιείργει τῷ ποσῷ τὸ δεικνύμενον. ἐπὶ γὰρ τοῦ ἀπόσου μέτρον οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῇ παραλήψει τῆς κατὰ τὸ μέτρον περιγραφῆς, ἐπὶ τὸ ἄπειρόν τε καὶ ἀόριστον χειραγωγεῖ τὸν ἀκούοντα.

A At verò Deus natura bonum eſſe conceditur: quod autem ad bonum comparatum heterogenum eſt, non bonum, ſed malum eſſe comprehenditur, & eſt, vt diximus, quod continet contento maius. Quare ſi termino Deus continetur, conſequens erit ſuperare vinciq. à malo, cum continentium vis ea quæ continentur, exuperet. Id autem adeò abſurdum eſt, vt nullus vnquam mentis compos ſic eſſe opinatus ſit. Eſt ergo interminabilis diuina natura, & interminabile comprehendi non poteſt. Quare qui diuinã pulchritudinem videre de-
B ſiderat, & ad id tendit, in hoc curſu ſemper conſiſtat. Et id eſt verè Deum videre, vt nunquam id deſiderium terminetur. Quare neceſſe eſt, vt cùm videamus, ſicut nobis poſſibile eſt, maiore videndi deſiderio exardeſcamus, & ſic nullus vnquam terminus abſcindet nobis iter huius: cùm neque ipſius boni terminus aliquis ſit, nec ſatietas deſiderij huius poſſit fieri. Sed quiſnam eſt ille locus, qui apud Deum eſſe intelligitur? Quid ille lapis? quæ eſt illa capacitas in lapide? quæ eſt illa manus Dei, quæ os
C lapidei foraminis retinet? tranſitus verò Dei quis eſt? aut poſterius eius, quod Moyſi faciem eius ſibi vt videre liceret poſtulanti, permiſſurum ſe Deus eſt pollicitus? oportet enim profectò magnum quid vnumquodque iſtorum eſſe, & Deo donante non indignum, ita vt omnium viſione, quam ad hunc vſque diem Moyſes viderat, maior hæc & ſublimior credi poſſit. Quomodo igitur illorum verborum profunditatem intelligemus? auxilio ſcilicet illius, qui & Moyſi, & omnibus qui eum amant, plenam ad omne bonum viam
D ſolet præſtare: Ecce, inquit, locus apud me. Quod ſic intelligendum eſt, quòd ab iis quæ mox diximus, non ſit alienũ. Locum igitur dicit, non ſuperficie circumfuſum, nec quantitate vlla deſcriptum (nec enim eſt in immenſo menſura) ſed ad infinitum atque interminabile loci nomine, qui circumſcripta menſura terminatur, auditorem deduxit,

hunc ergo ſenſum ſuboſtendere mihi videtur. Quoniam tibi, Moyſes, ad anteriora pergendi ſemper ingens deſiderium eſt, nec vllo huius curſus labore defatigaris, nec terminum huius aſſequendi boni conſtituis, ſed ſemper inhias ad maiora, ſcias tantum eſſe apud me locum vt numquam terminum eius curſu aut volatu aliquo queas inuenire: hic autem curſus atque volatus ſtatus quidem eſt alia ratione. Siſtam enim, inquit, te in lapide. Mirabile auditu, quomodo vnum ac idem ſtatus, & motus eſt: ſi quid aſcendit, non ſtat: ſi ſtat, non aſcendit: at hic aſcendit, quia ſtat. Nam qui caducus ac inſtabilis cogitationibus eſt, non fixus in bono nec permanens, ſed fluctũans & circumactus, vt ait Apoſtolus, variiſque de rerum natura opinionibus in vtramque partem impulſus & exagitatus, is numquam ad ſublimitatem virtutis aſcendit, ſicut qui colles conantur ſcandere ſabuloſos: nam etſi proiectis in longum pedibus magna tranſire ſpacia videantur, ſemper tamen ad inferiora delapſo ſabulo deferuntur. Motus igitur fit, progreſſus autem nullus fit. At ſi quis, vt Pſalmiſta dicit, à fæce profundi retractos pedes in hoc poſuerit lapide (lapis autem Chriſtus eſt, plenitudo virtutum omnium:) quanto firmior ac nobilior, vt Paulus conſulit, in bono fuerit, tantò velociùs volat, hac ſtabilitate quaſi pennis eleuatus. Cùm igitur locum apud ſe oſtendit, ad perpetuum curſum exhortatur: cùm ſtatum in lapide daturum ſe promittit, modum diuini curſus illius Moyſi ſubaperit. Capacitas verò aut foramen lapidis verbis Apoſtoli expoſitum eſt, cùm domum non manu factam cœleſtem ſpe iis reſeruari, qui terreſtre tabernaculum diſſoluerunt, aſſerat. Nam certè qui curſum perfecit, vt ipſe dicit, in lato illo & capaciſſimo ſtadio, quod diuina vox locum appellauit, qui videlicet fidem conſeruauit, ac in lapide, vti ænigmaticè dicitur, pedes ſuos firmauit, is corona iuſtitiæ à manu eius qui hæc certamina nobis poſuit, coronabitur.

A δοκεῖ τοίνυν τοιοῦτόν τινα νῦν ὑποσημαίνειν ὁ λόγος· ἐπειδή σοι πρὸς τὸ ἔμπροσθεν ἡ ἐπιθυμία συντέταται, καὶ σοὶ τοῦ δρόμου κόρος οὐδείς, οὐδέ τινα τοῦ ἀγαθοῦ ὅρον ἐπίστασαι, ἀλλ' ἀεὶ πρὸς τὸ πλέον ὁ πόθος βλέπει· τοσοῦτός ἐστιν ὁ παρ' ἐμοὶ τόπος, ὥστε τὸν ἐν αὐτῷ διαθέοντα, μηδέποτε δυνηθῆναι λῆξαι τοῦ δρόμου. ὁ δὲ δρόμος, ἑτέρῳ λόγῳ στάσις ἐστί. στήσω γάρ σε φησὶν ἐπὶ τῆς πέτρας. τοῦτο δὲ τὸ πάντων παραδοξότατον, πῶς τὸ αὐτὸ καὶ στάσις ἐστὶ καὶ κίνησις. ὁ γὰρ ἀνιών, πάντως οὐχ ἵσταται, καὶ ὁ ἑστὼς οὐκ ἀνέρχεται. ἐνταῦθα δὲ διὰ τοῦ ἑστάναι, τὸ ἀναβῆναι γίνεται. τοῦτο δέ ἐστιν, ὅτι ὅσον τις πάγιός τε καὶ ἀμετάθετος ἐν τῷ ἀ- B γαθῷ διαμένῃ· τοσούτῳ πλέον τὸν τῆς ἀρετῆς διανύει δρόμον. ὁ γὰρ περισφαλής τε καὶ ὀλισθηρὸς, κατὰ τὴν τῶν λογισμῶν βάσιν, ἀβέβαιον τὴν ἐν τῷ καλῷ στάσιν ἔχων, κλυδωνιζόμενός τε καὶ περιφερόμενος, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ ταῖς περὶ τῶν ὄντων ὑπολήψεσιν ἐπιδιστάζων καὶ κραδαινόμενος· οὐκ ἄν ποτε πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς ἀναδράμοι. ὥσπερ οἱ διὰ ψάμμου βαδίζοντες πρὸς τὸ ἄναντες, κἂν μεγάλα τύχωσι τοῖς ποσὶ διαβαίνοντες, ἀνόνητα μοχθοῦσιν, ἀεὶ πρὸς τὸ κάτω τῆς βάσεως συγκαταρρεούσης τῇ ψάμμῳ· ὡς τὴν μὲν κίνησιν ἐνεργεῖσθαι, πρόοδον δὲ μηδεμίαν τῆς κινή- C σεως γίνεσθαι. εἰ δέ τις, καθὼς ἡ ψαλμῳδία φησί, τῆς τοῦ βυθοῦ ὑποστάθμης ἀνασπάσας τοὺς πόδας, ἐπὶ τῆς πέτρας τούτους ἐρείσειεν· ἡ πέτρα δέ ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἡ παντελὴς ἀρετή· ὅσῳ μᾶλλον ἑδραῖος ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀμετακίνητος, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Παύλου γίνεται· τοσούτῳ θᾶττον διανύει τὸν δρόμον, οἷόν τινι πτερῷ τῇ στάσει χρώμενος, καὶ πρὸς τὴν ἄνω πορείαν, διὰ τῆς βεβαιότητος τοῦ ἀγαθοῦ, τὴν καρδίαν πτερούμενος. ὁ οὖν ὑποδείξας τῷ Μωϋσεῖ τὸν τόπον, προτρέπει πρὸς D τὸν δρόμον. τὴν δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐπαγγειλάμενος στάσιν, τὸν τρόπον τῆς θείας ἐκείνης σταδιοδρομίας αὐτῷ ὑποδείκνυσι. τὸ δὲ ἐν τῇ πέτρᾳ χώρημα, ὃ ὀπὴν ὀνομάζει ὁ λόγος, καλῶς ὁ θεῖος ἀπόστολος ἐν τοῖς ἰδίοις λόγοις διηρμήνευσεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον οὐρανίαν ἀποκεῖσθαι δι' ἐλπίδος τοῖς τὴν γηΐνην σκηνὴν διαλύσασι, λέγων. ἀληθῶς γὰρ ὁ τὸν δρόμον τελέσας, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐν ἐκείνῳ τῷ πλατεῖ καὶ εὐρυχώρῳ σταδίῳ, ὃν τόπον ὀνομάζει ἡ θεία φωνή, καὶ τὴν πίστιν τηρήσας, ἤτοι, καθώς φησι τὸ αἴνιγμα, ἐπὶ τῆς πέτρας τοὺς ἰδίους πόδας ἐρείσας· ἐν τῷ τῆς δικαιοσύνης στεφάνῳ παρὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἀγωνοθέτου καλλωπισθήσεται·

ἀποτεθήσεται· τὸ δὲ τοιοῦτον γέρας διαφόροις παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται. τὸ γὰρ αὐτὸ ἐν τούτῳ μὲν χώρημα πέτρας λέγεται· ἐν ἑτέροις δὲ, παραδείσου τρυφὴ, καὶ αἰωνία σκηνὴ, καὶ μονὴ παρὰ τῷ πατρὶ, καὶ πατριάρχου κόλπος, καὶ χώρα ζώντων, καὶ ὕδωρ ἀναπαύσεως, καὶ ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, καὶ βασιλεία οὐρανῶν, καὶ βραβεῖον κλήσεως, καὶ στέφανος χαρίτων, καὶ στέφανος κάλλους, καὶ πύργος ἰσχύος, καὶ ἐπιτραπέζιος εὐφροσύνη, καὶ Θεοῦ συνεδρία, καὶ θρόνος κρίσεως, καὶ τόπος ὀνομαστὸς, καὶ σκηνὴ ἀπόκρυφος. ἓν οὖν καὶ τοῦτο φαμὲν εἶναι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων τὸ νόημα, τὴν εἰς τὴν πέτραν τοῦ Μωϋσέως εἴσοδον. ἐπειδὴ γὰρ Χριστὸς ἡ πέτρα παρὰ τοῦ Παύλου νενόηται· πᾶσα δὲ ἀγαθῶν ἐλπὶς ἐν τῷ Χριστῷ εἶναι πιστεύεται, ἐν ᾧ πάντας εἶναι τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀγαθῶν μεμαθήκαμεν· ὁ ἐν ἀγαθῷ τινὶ γενόμενος, ἐν τῷ Χριστῷ πάντως ἐστὶ τῷ περιεκτικῷ παντὸς ἀγαθοῦ. ὁ δὲ μέχρι τούτου φθάσας, καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς σκεπασθεὶς, καθὼς ὁ λόγος ἐπηγγείλατο (χεὶρ δ᾽ ἂν εἴη τοῦ Θεοῦ ἡ δημιουργικὴ τῶν ὄντων δύναμις, ὁ μονογενὴς Θεὸς, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὃς καὶ τοῖς τρέχουσι τόπος ἐστὶν, ὁδὸς τοῦ δρόμου γινόμενος, κατὰ τὴν ἰδίαν φωνὴν, καὶ πέτρα τοῖς βεβαίοις, καὶ οἶκος τοῖς ἀναπαυομένοις) τότε ἀκούσεται τοῦ προσκαλουμένου, καὶ κατόπιν τοῦ καλοῦντος γίνεται, τουτέστιν, ὀπίσω κυρίου τοῦ Θεοῦ πορεύσεται, καθὼς ὁ νόμος παρεγγυᾷ. ὅπερ ἀκούσας ἐνόησε καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ, τῷ μὲν κατοικοῦντι ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου λέγων, ὅτι ἐν τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει σοι. ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ κατόπιν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι· ἐν γὰρ τοῖς ὀπισθίοις ἐστὶ τὸ μετάφρενον. περὶ ἑαυτοῦ δὲ τοῦτο βοᾷ, ὅτι ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου, ἐμοῦ δὲ ἀντελάβετο ἡ δεξιά σου. ὁρᾷς πῶς συμβαίνει τῇ ἱστορίᾳ ἡ ψαλμῳδία. ὡς γὰρ ἐκεῖ φησὶ, τῷ ὀπίσω τοῦ Θεοῦ κεκολλημένῳ τὴν τῆς δεξιᾶς εἶναι ἀντίληψιν· οὕτω κἀκεῖ ἡ χεὶρ ἅπτεται τοῦ ἐν τῇ πέτρᾳ τὴν θείαν φωνὴν ἀναμένοντος, καὶ κατόπιν ἀκολουθεῖν εὐχομένου. ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος, ὁ τότε τῷ Μωϋσῇ χρηματίσας, ὁ πληρωτὴς τοῦ ἰδίου νόμου γινόμενος, ὁμοίως πρὸς τοὺς μαθητὰς διεξέρχεται, ἀπογυμνῶν τῶν ἐν αἰνίγματι ῥηθέντων εἰς τὸ ἐμφανὲς τὴν διάνοιαν· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, λέγων· οὐκ, εἴ τις ἔμπροσθεν. καὶ τῷ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἱκετεύοντι, τὸ αὐτὸ τοῦτο ὑποτίθεται, δεῦρο γάρ φησι, ἀκολούθει μοι. ὁ δὲ ἀκολουθῶν, τὰ ὄπισθεν βλέπει. οὐκοῦν διδάσκεται νῦν ὁ Μωϋσῆς,

A Hæc autem gloria multis nuncupatur à Scriptura nominibus. vna enim & eadem res hic quidem lapidis capacitas appellatur, in aliis autē paradiſi delitiæ, tabernaculum æternum, manſio apud patrem, patriarchæ ſinus, regio viuentium, aqua requietis, Hieruſalem ſuperior, regnum cœlorum, Babylon vocationis, corona gratiarum, corona pulchritudinis, turris fortitudinis, ſupermenſale gaudium, Dei conſeſſus, ſedes iudicij, locus nominatiſſimus, occultum tabernaculum. Vna ergo illius gloriæ hæc quoque appellatio eſt Moyſi in

B lapidem ingreſſus. Nam quoniā Chriſtus lapis eſt, vt Paulo placet, omnem autem bonorum ſpem in Chriſto firmiter eſſe credimus: qui bonum aliquod adeptus eſt, is in Chriſto eſt, qui omne bonum cōtinet: qui verò ad Chriſtum peruenit, & à manu Dei tectus eſt (manus autem Dei quid aliud eſſe poteſt, quam creatrix rerum virtus, ipſe vnigenitus Deus, per quem omnia facta ſunt, qui & currentibus locus eſt, & via, curſus, vt ipſe dicit, & lapis confirmatorum, & domus quieſcentium:) qui ad hunc, inquam, peruenit, is

C audiet vocantem, & à tergo vocantis collocabitur, hoc eſt, poſt Dominum Deum ambulabit, ſicut lex præcipit: quod cùm audiiſſet Dauid, probè intellexit, habitanti enim in auxilio excelſi dicit, in ſcapulis ſuis obumbrabit tibi, quod eſt poſt Deum eſſe conſtitutum: nam ſcapulæ poſteriora ſunt. De ſe autē clamat: Adhæſit anima mea poſt te, & ſuſcepit me dextera tua. Vides quomodo Pſalmiſta cum hiſtoria conſentit. Nam vt hic dicitur eum à dextera ſuſcipi, qui poſt Deum adhæſit: ſic ibi eum manus tegit, qui Dei vocem expectat in lapide. Sed Dominus quoq; qui Moyſi

D oracula dedit, qui ad implēdum legem ſuam venit, ænigma id enodans apertiſſimè, ſimiliter ad diſcipulos ait: Si quis, inquit, vult poſt me venire, non dixit, ante me. Hoc quoque ipſum cuidā de vita æterna cogitanti præcipit dicens, Veni & ſequere me: qui autem ſequitur, non faciem, ſed tergum aſpicit. Docetur igitur Moyſes deſiderans

X

Matt. 10. Deum videre, quomodo poteſt Deus videri: ſequi enim Deum corde ac animo ſemper quocumque ducat, idipſum eſt Deum videre: etenim tranſitus ille Dei, ducem eſſe Deum ſequentis ſignificat, cùm non ſit poſſibile viam ignoranti rectè ac tutò iter peragere, niſi poſt ducem rectè ſequatur. Dux igitur præeundo ſequenti viam monſtrat: qui autem ſequitur, tunc à recta via non aberrat, cùm ſemper ducis tergum reſpiciat. Nam qui ad latera ſe transfert, aut ducentis faciem cernere ſtudet, non facit eam viam, quam dux oſtendit: ac ideo dicitur ei, Facies mea non videbitur tibi, hoc eſt, noli ad faciem ducentis Dei occurrere, ne oppoſitum curſus fiat. Nam ſi bonum bono contrarium non eſt, & qui ducentis faciem videt, ducenti oppoſitus eſt, cùm ducens bonus ſit, ipſe malus eſt, contrarium virtuti vitium: quare Moyſes non ex oppoſito cōſpicit Deum, ſed tergum eius reſpicit. Nam qui ex oppoſito Deū aſpicit, non viuet, vt vox diuina teſtatur. Non videbit, inquit, homo faciem meam, & viuet. Vides quantum eſt, vt aliquis diſcat Deum ſequi. Nam poſt
Exod. 33. illos aſcenſus mirabiles, poſt glorioſas viſiones, poſt inaudita miracula, vix iuxta finem vitæ hanc conſecutus eſt gratiam, vt diſceret Deum ſequi: nihil enim amplius mali officere illi poteſt, qui poſt Deum hoc modo conſtitutus eſt. Inuidia poſt hæc fraterna ipſum inuadit, inuidia malorum princeps, mortis mater, prima peccati ianua, vitiorum radix, doloris initium, calamitatis parens, inobedientiæ cauſa, ignominiæ principium. Inuidia enim nos longè exterminauit à paradiſo, verſa in ſerpentem aduerſus Euam: inuidia repulit à ligno vitæ, ſacriſque impaſſibilitatis veſtibus detractis, ficulneis ignominioſè foliis induit: inuidia eam aduerſus fratrem armauit, mortem quæ ſeptuplum punita eſt, induxit. Inuidia Ioſeph in ſeruitutem detruſit, inuidia dico, mortifer ſtimulus, mucro reconditus, naturæ morbus, bilis venenoſa, tabes ſpontè adhibita, telum amarum, figens animam clauus, flamma cordis, inteſtinorum ignis,

A ὁ ἰδεῖν τὸν Θεὸν σπεύδων, πῶς ἐστιν ἰδεῖν τὸν Θεόν· ὅτι τὸ ἀκολουθεῖν τῷ Θεῷ, καθ' ὅπερ ἂν καθηγεῖται, τοῦτο βλέπειν ἐστὶ τὸν Θεόν. ἡ γὰρ πάροδος αὐτοῦ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἑπομένου διασημαίνει. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως τὸν ἀγνοοῦντα τὴν ὁδὸν ἀσφαλῶς διοδεῦσαι, μὴ τῷ καθηγουμένῳ κατόπιν ἑπόμενον· ὁ οὖν ὁδηγῶν, τῇ προηγήσει τοῦ ἑπομένου τὴν ὁδὸν ὑποδείκνυσιν. ὁ δὲ ἑπόμενος, τότε τῆς εὐθείας οὐκ ἐκτραπήσεται, εἰ τὸ ὀπίσω ἀεὶ τοῦ ἡγουμένου βλέποι. ὁ γὰρ ἐπὶ τὰ πλάγια τῇ κινήσει παραφερόμενος, ἢ ἀντιπρόσωπον φέρων τῷ ὁδηγοῦντι τὸ βλέμμα· ἄλλην ἑαυτῷ καινοτομεῖ πορείαν, οὐχ ἣν ὁ ὁδηγὸς ὑποδείκνυσι. διό
B φησι πρὸς τὸν ὁδηγούμενον, ὅτι τὸ πρόσωπόν μου οὐκ ὀφθήσεταί σοι· τουτέστι, μὴ ἀντιπρόσωπος γίνου τῷ ὁδηγοῦντι. πρὸς γὰρ τὸ ἐναντίον πάντως ὁ δρόμος ἔσται· ἀγαθὸν γὰρ ἀγαθῷ οὐκ ἀντιβλέπει, ἀλλ' ἕπεται. τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενον, τῷ ἀγαθῷ ἀντιπρόσωπον γίνεται. ἡ γὰρ κακία ἐξ ἐναντίου τῇ ἀρετῇ βλέπει· ἀρετὴ δὲ οὐκ ἀντιθεωρεῖται τῇ ἀρετῇ ἀντιπρόσωπος. ὁ οὖν Μωϋσῆς οὐκ ἀντιβλέπει τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ βλέπει. ὁ γὰρ ἀντιβλέπων, οὐ ζήσεται· καθὼς μαρτυρεῖται ἡ θεία φωνή· ὅτι οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπον κυρίου, καὶ ζήσεται. ὁρᾷς ὅσον ἐστὶ τὸ μαθεῖν ἀκο-
C λουθῆσαι τῷ Θεῷ· ὅτι μετὰ τὰς ὑψηλὰς ἐκείνας ἀναβάσεις, καὶ τὰς φοβεράς τε καὶ ἐνδόξους θεοφανείας, πρὸς τῷ τέλει που τῆς ζωῆς, μόλις ταύτης ἀξιοῦται τῆς χάριτος, ὁ μαθὼν κατόπιν γίνεσθαι Θεοῦ. τῷ δὲ οὕτως ἑπομένῳ τῷ Θεῷ, οὐκέτι τῶν διὰ κακίας προσοχθισμάτων ἀντιβαίνει οὐδέν. μετὰ ταῦτα γὰρ φθόνος αὐτῷ παρὰ τῶν ἀδελφῶν ἐπιφύεται· φθόνος, τὸ ἀρχέκακον πάθος, ὁ τοῦ θανάτου πατήρ, ἡ πρώτη τῆς ἁμαρτίας εἴσοδος, ἡ τῆς κακίας ῥίζα, ἡ τῆς λύπης γένεσις,
D ἡ τῶν συμφορῶν μήτηρ, ἡ τῆς ἀπειθείας ὑπόθεσις, ἡ τῆς αἰσχύνης ἀρχή. φθόνος ἡμᾶς τοῦ παραδείσου ἐξῴκισεν, ὄφις κατὰ τῆς ΕΥας γενόμενος· φθόνος τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπετείχισε, καὶ τῶν ἱερῶν ἐνδυμάτων γυμνώσας, τοῖς τῆς συκῆς κλάδοις δι' αἰσχύνης ὑπήγαγε. φθόνος τὸν Κάϊν κατὰ τῆς φύσεως ὥπλισε, καὶ τὸν ἑπτάκις ἐκδικούμενον ἐκαινοτόμησε θάνατον. φθόνος τὸν Ἰωσὴφ δοῦλον ἐποίησε. φθόνος τὸ θανατηφόρον κέντρον, τὸ κεκρυμμένον ὅπλον, ἡ τῆς φύσεως νόσος, ὁ χολώδης ἰός, ἡ ἐκούσιος τηκεδών, τὸ πικρὸν βέλος, ὁ τῆς ψυχῆς ἧλος, τὸ ἐγκάρδιον πῦρ,

ἢ τοῖς σπλάγχνοις ἐγκειμένη φλόξ. ᾧ ἀτύχημα μέν ἐστιν, οὐ τὸ ἴδιον κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀλλότριον ἀγαθόν. κατόρθωμα δὲ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου, οὐ τὸ οἰκεῖον καλόν, ἀλλὰ τὸ τοῦ πέλας κακόν. φθόνος ὁ ταῖς εὐτυχίαις τῶν ἀνθρώπων ἐπιδυσωπούμενος, καὶ ταῖς συμφοραῖς ἐπεμβαίνων. φθείρεσθαι τοὺς νεκροβόρους γῦπας τῷ μύρῳ λέγουσι· πρὸς γὰρ τὸ δυσῶδες καὶ διεφθορὸς αὐτῶν ἡ φύσις ᾠκείωται· καὶ ὁ τῇ νόσῳ ταύτῃ κρατούμενος, τῇ μὲν εὐημερίᾳ τῶν φίλων, οἷόν τινος μύρου προσβολῇ καταφθείρεται. εἰ δέ τι πάθος ἐκ συμφορᾶς ἴδοι, πρὸς τοῦτο καθίπταται, καὶ τὸ ἀγκύλον ἐπάγει στόμα, τὰ κεκρυμμένα ἐξέλκων τοῦ δυστυχήματος. πολλοὺς ὁ φθόνος τῶν πρὸ Μωϋσέως κατηγωνίσατο. τῷ δὲ μεγάλῳ τούτῳ προσενεχθείς, οἷόν τι πλάσμα πήλινον πέτρᾳ προσαραχθέν, ἑαυτῷ περιετρίβετο. ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα διεδείχθη τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ πορείας τὸ κέρδος, ἣν ἐποιεῖτο Μωϋσῆς, ὁ ἐν τῷ θείῳ τόπῳ δραμών, καὶ ἐπὶ τῆς πέτρας ἑστώς, καὶ τῷ χωρήματι ταύτης περιεχόμενος, καὶ τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ σκεπαζόμενος, καὶ κατόπιν τῷ ἡγουμένῳ ἑπόμενος· ὁ μὴ ἀντιβλέπων, ἀλλὰ τὰ ὀπίσθια βλέπων. τὸν οὖν ἐφ' ἑαυτὸν γινόμενον μακαριστόν, τὸ ἕπεσθαι τῷ Θεῷ ἀποδείκνυσι· καὶ τὸ φανῆναι αὐτὸν τῆς τοῦ τόξου βολῆς ὑψηλότερον. πέμπει γὰρ καὶ κατ' ἐκείνου τὸ βέλος ὁ φθόνος· ἀλλ' οὐ καθικνεῖται ἡ βολὴ τοῦ ὕψους, ἐν ᾧ ἦν Μωϋσῆς. ἠτόνησε γὰρ ἡ νευρὰ τῆς πονηρίας τοσοῦτον ἀποτοξεῦσαι τὸ πάθος, ὡς ἀπὸ τῶν προενοσηκότων, εἰς αὐτὸν διαβιβάσαι. ἀλλ' ὁ μὲν Ἀαρὼν καὶ ἡ Μαρία τῷ πάθει τῆς βασκανίας ἐτρώθησαν, καὶ οἷόν τι τόξον τοῦ φθόνου γίνονται, ἀντὶ βέλους τὸν κατ' αὐτοῦ λόγον ἀποτοξεύσαντες. ὁ δὲ τοσοῦτον ἀπέσχεν ἐν κοινωνίᾳ γενέσθαι τοῦ ἀρρωστήματος, ὅτι καὶ θεραπεύει τῶν νενοσηκότων τὸ πάθος, οὐ μόνον αὐτὸς πρὸς τὴν ἄμυναν τῶν λελυπηκότων μένων ἀκίνητος, ἀλλὰ καὶ Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἱλεούμενος. δείκνυσιν, οἶμαι, δι' ὧν ἐποίησεν, ὅτι ὁ καλῶς τῷ θυρεῷ τῆς ἀρετῆς περιπεφραγμένος, τῆς ἀκίδος τῶν βελῶν οὐκ ἀμύσσεται. ἀμβλύνει γὰρ τὴν αἰχμήν, καὶ εἰς τὸ ἔμπαλιν ἀποστρέφει ἡ τοῦ ὅπλου στερρότης. ὅπλον δ' ἂν εἴη τῶν τοιούτων βελῶν φυλακτήριον, αὐτὸς ὁ Θεός, ὃν ἐνδύεται ὁ τῆς ἀρετῆς ὁπλίτης. ἐνδύσασθε γάρ φησι τὸν κύριον Ἰησοῦν. τοῦτό ἐστιν ἡ ἀρραγὴς πανοπλία, ᾗ ἦν πεφραγμένος ὁ Μωϋσῆς, ἄπρακτον τὸν πονηρὸν τοξότην ἐποίησεν.

A hanc qui habet, non ſuis malis, ſed alienis bonis infelix eſt, & contrà non ſuo bono, ſed malis proximi felix eſt: inuidus enim felicitate aliorum dolet, calamitatibus gaudet. Vultures enim qui cadaueribus paſcuntur, vnguento necari aiunt: videtur enim ipſorum natura ad putridum ac purulentum eſſe affinis: quando verò huic morbo ſubiectus eſt aliquis, amicorum commodis quaſi vnguento tabeſcit: etſi quid calamitoſum incidiſſe proximo intellexerit, ilico aduolat, roſtro inuadit adunco, quo ſi qua latent, di-
B ſtrahit atque diſſipat, & in medium proponit omnibus. Multos inuidiæ morbus ante Moyſi tempora deiecit. Moyſen verò aggreſſus, tamquam vas figuli in lapidem colliſum dirutus, ac in via contritus eſt, in quo maximè, quantum ſit cum Deo ambulare, quod Moyſes faciebat, facilè proſpicitur: quomodo enim inuidia illi obeſſe potuiſſet, qui diuino ſtudio atque loco cucurrit? qui in lapide ſtetit, & in capacitatem ipſius fuerat immiſſus? qui Deum poſt terga ſequebatur? qui non
C ducentis faciem aſpiciebat, ſed tergum obediens reſpiciebat? Secutus Deum eſt, idcirco beatus, idcirco altior fuit, quàm vt ad ipſum ſagitta inuidiæ poſſet peruenire. Sed Aaron quidem atque Maria inuidiæ morbo ſuperati, *Num. 12.* veluti arcus inuidiæ quidam fiunt, & pro ſpiculis aduerſus illũ verba iaculantur. At Moyſes tantùm aberat ab huiuſmodi ægritudine, vt cùm neque captus neque læſus ab ea ſit, non ſolùm nullã ipſe de inuidẽtibus pœnam ſumpſit, verumetiam Deum precibus placabilem ipſis reddidit. Docuit ergo nos per ea quæ
D fecit, nullis telorum ictibus eum tangi, qui virtutis ſcuto ſeipſum tutatur. Retundit enim ac hebetat huius ſcuti firma ſoliditas aciem cuſpidis; imò procul totum reijcit telum. Eſt autem apta ad eiuſmodi repellenda tela armatura Deus ipſe, quam virtutis miles induit. Induite namque vos, inquit, Dominum Ieſum. *Rom. 13.* Hac infrangibili armatura Moyſes armatus, maligni ſagittarij arcum fecit inanem.

Nam nec dolore aliquo, aut perturbatione aduerſus iniuriatos cõmotus eſt, poſteaquàm diuinitùs condemnatos vidit: nam ſe illis coniũctum non ignorauit, ſed Deo pro fratribus ſupplicauit, quod non feciſſet niſi Deum ſequeretur, qui ſibi præcedens tutam ſequenti viam demonſtrabat. Verum humanæ naturæ hoſtis à Moyſe repulſus, manus ad imbecilles tranſtulit, bellum & voracitatem ventris quaſi telum quoddã immiſit populo, cúmq. Ægyptiarum epularum auiditate incendit, atque ad præferendas cibo illi cœleſti Ægypti carnes incitauit. Moyſi autem ſupra omnium turbationũ iam cõſtituto magnę fuerat curæ futura hæreditas, quæ repromiſſa eſt Ægyptum fugientibus, ac ad eam proficiſcentibus terram, vnde lac & mel cõmixta ſimul ſcaturiunt. Hac de cauſa exploratores miſſos de bonis illius regionis interrogat: hi autem ſunt alij boni, alij mali: & boni quidem, vt ego ſentio, ſunt rectæ cogitationes de repromiſſa nobis beatitudine, Chriſti fide corroboratæ. Mali verò, incredulæ reſurrectionis atque beatitudinis mentes, quæ fidem de repromiſſis humano generi bonis retundere ac infirmare conantur: quos omnes Moyſes reprobauit, eiſque ſolum credidit, qui meliora de regione illa referebant. Ieſus autem horum omnium princeps erat, ad quem Moyſes reſpiciens firmam habebat ſpem de futuris racemis confirmatus: ſpecimen autem deliciarum regionis illius racemum oſtendit, quem in vectibus attulerat. Ieſum vero audiens illius terræ indicium facientem, & racemum ex ligno pendentem, dubitabis quin ſit illud ad quod ille quoque reſpiciens indubitabili ſpe cõſolabatur. Racemus enim ex ligno dependens, quis alius erit, quàm is qui in nouiſſimis diebus ex ligno pependit racemus, cuius ſanguis potus fit credentibus ſalutaris? Moyſe id ænigmaticè nobis prædicente. Sanguinem enim, inquit, vuæ bibebant vinum: qua ex re ſalutaris Chriſti paſſio prænunciatur. Verùm iter rurſus per deſerta fit, & laborat ſiti populus, qui repromiſſionis bona deſperauit.

A οὕτω γὰρ ἐνέπεσεν αὐτῷ ἡ ἀμβλυντικὴ κατὰ τῶν λελυπηκότων ὁρμή· ὥστε καταδικασθέντων αὐτῶν παρὰ τῆς ἀδεκάστου κρίσεως, τὸ πρὸς τὴν φύσιν ἠγνόησε δίκαιον· ἀλλ᾽ ἱκέτης ἐγένετο τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν. ὅπερ οὐκ ἂν ἐποίησεν, εἰ μὴ κατόπιν τοῦ Θεοῦ ἦν, τοῦ τὰ ὄπισθεν αὐτῷ πρὸς τὴν ἀσφαλῆ τῆς ἀρετῆς ὁδηγίαν προδείξαντος. καὶ τὰ ἄλλα δὲ ἐφεξῆς τοιαῦτα. ὅτε γὰρ οὐκ ἔσχε κατ᾽ αὐτοῦ χώραν εἰς βλάβην ὁ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων πολέμιος· τρέπει κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων τὸν πόλεμον. καὶ καθάπερ τι βέ-
B λος τὸ τῆς γαστριμαργίας πάθος ἐπαφεὶς τῷ λαῷ, Αἰγυπτιάζειν κατὰ τὴν ὄρεξιν αὐτοὺς παρεσκεύασε, προτιθέντας τῆς οὐρανίας ἐκείνης τροφῆς τὴν παρ᾽ Αἰγυπτίοις σαρκοβορίαν. ὁ δὲ ὑψηλὸς τὴν ψυχήν, ἄνω τοῦ τοιούτου πάθους ὑπερπετόμενος, ὅλος ἦν τῆς μελλούσης κληρονομίας τῆς ἐπηγγελμένης παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς μεθισταμένοις ἐκ τῆς νοητῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἐκείνην ὁδοιποροῦσιν, ἐν ᾗ βρύει τὸ γάλα συναναμεμιγμένον τῷ μέλιτι. τούτου χάριν κατασκόπους τινὰς διδασκάλους ἐποιεῖτο τῶν ἐν ἐκείνῃ καλῶν. οὗ-
C τοι δ᾽ ἂν εἶεν, κατά γε τὴν ἐμὴν γνώμην, οἱ μὲν τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας προτείνοντες, οἱ διὰ τῆς πίστεως ἑπόμενοι λογισμοί, βεβαιοῦντες τὴν τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα· οἱ δὲ ἀπόγνωσιν τῶν χρηστοτέρων ποιοῦντες ἐλπίδων, εἶεν ἂν οἱ παρὰ τοῦ ἐναντίου λογισμοί, οἱ τὴν πίστιν τῶν ἐπηγγελμένων ἀμβλύνοντες. ἀλλ᾽ οὐδένα τῶν ἐναντίων λόγον ποιούμενος, πιστὸν ἡγεῖται τὸν τὰ κρείττω περὶ τῆς γῆς ἐκείνης ἐπαγγελλόμενον. Ἰησοῦς δὲ ἦν, ὁ τῆς κρείττονος κατασκοπῆς καθηγούμενος, ὁ τῇ παρ᾽ ἑαυτοῦ βεβαιώσει τὸ πιστὸν τοῖς
D ἐπηγγελμένοις παρέχων. πρὸς ὃν βλέπων ὁ Μωϋσῆς, βεβαίας εἶχε τὰς ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐλπίδας, δεῖγμα τῆς ἐκεῖ τρυφῆς τὸν βότρυν ποιούμενος, τὸν ἐπ᾽ ἀναφορέων παρ᾽ αὐτοῦ κομιζόμενον. Ἰησοῦν δὲ πάντως ἀκούων περὶ τῆς γῆς ἐκείνης μηνύοντα, καὶ βότρυν ξύλου ἀπαιωρούμενον· νοεῖς πρὸς ὅ, τι κἀκεῖνος βλέπων, ἀσφαλὴς ταῖς ἐλπίσιν ἦν· βότρυς γὰρ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος, τίς ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὸν ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐπὶ τοῦ ξύλου κρεμασθέντα βότρυν, οὗ τὸ αἷμα, ποτὸν τοῖς πιστεύουσι γίνεται σωτήριον; τοῦτο τοῦ Μωϋσέως προειπόντος ἡμῖν δι᾽ αἰνίγματος, ὅτι αἷμα σταφυλῆς ἔπινον οἶνον, δι᾽ οὗ τὸ σωτήριον πάθος καταμηνύεται. πάλιν διὰ τῆς ἐρήμου ὁδός, καὶ καταπονεῖται τῷ δίψει ὁ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐπαγγελίας ἀπελπίσας λαός·

A ὁ δὲ Μωϋσῆς πάλιν αὖθις κατακλύζει διὰ τῆς πέτρας τὴν ἔρημον. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος, τοῦτο αὖ ἡμᾶς διὰ τῆς νοητῆς θεωρίας διδάξειεν, οἷόν ἐστι τὸ τῆς μετανοίας μυστήριον. οἱ γὰρ πρὸς γαστέρα καὶ σάρκα καὶ τὰς Αἰγυπτίας ἡδονὰς, μετὰ τὸ ἅπαξ γεύσασθαι τῆς πέτρας, παρατραπέντες τῷ λιμῷ καὶ τῷ λογισμῷ τῆς τῶν ἀγαθῶν μετουσίας καταδικάζονται. ἀλλ' ἔστιν αὖθις πάλιν ἐκ μεταμελείας τὴν πέτραν εὑρεῖν, ἣν κατέλιπον, καὶ πάλιν ἑαυτοῖς ἀναστομῶσαι τὴν φλέβα, πάλιν ἐμφορηθῆναι τοῦ νάματος, ὃ ἡ πέτρα ἐκδίδωσι τῷ τὴν κατασκοπὴν Ἰησοῦ ἀληθεστέραν τῆς τῶν ἐναντίων εἶναι πιστευσαμένῳ, καὶ πρὸς τὸν βότρυν ἀναβλέποντι, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν αἷμα στάξαντα, καὶ αἱμαχθέντα, τῷ πάλιν αὖθις διὰ τοῦ ξύλου βρύειν τὴν πέτραν κατασκευάσαντι. ἀλλ' οὔπω κατ' ἴχνος ἕπεσθαι τῇ μεγαλοφυΐᾳ Μωσέως ὁ λαὸς ἐπαιδεύθη· ἔτι δὲ πρὸς τὰς ἀνδραποδώδεις ἐπιθυμίας καθέλκεται· καὶ πρὸς τὰς Αἰγυπτίας ἡδονὰς ἐπικλίνεται. δείκνυσι δέ πως διὰ τούτων ἡ ἱστορία, ὅτι πρὸς τὸ τοιοῦτον πάθος πάντων μάλιστα κατωφερὴς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐστὶ, μυρίοις ὁδοῖς ὑπαγομένη τῇ νόσῳ. διὸ, καθάπερ C τις ἰατρὸς, πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν ἀεὶ πάθος διὰ τῆς τέχνης ἱστάμενος, οὐκ ἐᾷ κατ' αὐτῶν δυναστεύειν μέχρι θανάτου τὴν νόσον. τοῖς μὲν γὰρ ἡ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμία τοὺς ὄφεις ἔτικτε· τὸ δὲ παρ' αὐτῶν δῆγμα, θανατηφόρον ἐπῆγε τὸν ἰὸν τοῖς ἀμυχθεῖσι τῷ δήγματι· ὁ δὲ μέγας νομοθέτης ὄφεως εἴδει τὴν δύναμιν τῶν κατ' ἀλήθειαν θηρίων ἠχρείωσε. καιρὸς δ' ἂν εἴη, σαφέστερον ἐκκαλύψαι τὸ αἴνιγμα· ἓν γάρ τι τῶν πονηρῶν τούτων παθημάτων ἐστὶν ἀλεξητήριον, ἡ διὰ τοῦ μυστηρίου D τῆς εὐσεβείας γενομένης τῶν ψυχῶν ἡμῶν κάθαρσις. κεφάλαιον δὲ τῶν ἐν τῷ μυστηρίῳ πεπιστευμένων, ἡ εἰς τὸ πάθος ἐστὶν ἀπόβλεψις τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξαμένου τὸ πάθος. σταυρὸς δὲ τὸ πάθος ἐστίν. ὥστε τὸν πρὸς αὐτὸν βλέποντα, καθὼς ὑφηγεῖται ὁ λόγος, ὑπὸ τοῦ ἰοῦ τῆς ἐπιθυμίας μὴ βλάπτεσθαι. τὸ δὲ πρὸς τὸν σταυρὸν βλέπειν, τοῦτό ἐστι, τὸ πάντα τὸν ἑαυτοῦ βίον ὡς νεκρὸν τῷ κόσμῳ καὶ ἐσταυρωμένον ποιῆσαι, πρὸς πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀκίνητον ὄντα, καθώς φησιν ὁ προφήτης, καθηλοῦντα τῷ θείῳ φόβῳ τὰς ἰδίας σάρκας. ἧλος δ' ἂν εἴη σαρκῶν καθεκτικὸς, ἡ ἐγκράτεια. ἐπεὶ οὖν ἡ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμία τοὺς θανατηφόρους ὄφεις ἐκ τῆς γῆς ἐπισπᾶται,

Moyſes verò rurſus per lapidem inundare aquis eremum fecit: quę res quantum qualéque ſit pœnitentię ſacramentum, docet. Nam qui poſtquam ſemel petra biberant, ad ventrem & carnosque Ægyptias voluptates lapſi fame ac priuatione participationis bonorum damnantur. Veruntamen poſſunt rurſus quam dereliquerunt petram, pœnitentiæ beneficio reperire, ac fontes quos delinquendo obturarunt, ſibi reſeruare & fluentis expleri, quæ profundit illi petra, qui verſiorem Ieſu, quam aduerſariorum explorationem credidit: atque ad racemum reſpicit, qui pro nobis ſanguinem ſtillauit, & cruentatus eſt, quíque vt rurſus per lignum petra manaret effecit. Verum populus nondũ veſtigia Moyſi rectè ſequi didicit, ſed ad ſeruiles adhuc lapſus cupiditates, Ægyptias expetit voluptates. Qua ex re hiſtoria clamare videtur, labilem eſſe maximè ad huiuſmodi vitia naturã humanam, milléque modis ſeductam ad ea cadere: Quare perito medico nobis opus eſſe, qui, ſicut Moyſes, artificiosè aduerſus victricem voluptatem ſemper reſiſtens, non dimittat vt ad mortem vſque morbus homines detrudat. Nam his quidẽ illicitarum rerum cupiditas ſerpentes immittebat: morſus enim lethali vulnere feriebant eos, qui eiuſmodi morſu puniebantur. At verò legiſlator ſerpentis ſpecie verorum ſerpentum vim expulit, vt clarè id exponamus. Vnũ ergo contra hos peſtiferos cupiditatis morbos antidotum eſt, munditiès animi pietatis myſterio celebrata. Caput autem omnium quæ in hoc Chriſtianæ profeſſionis credimus, eſt firma rectáque fide in paſſionem illius reſpicere, qui pro nobis paſſus eſt: crux verò paſſio eius fuit; quare qui crucem reſpicit, vt hiſtoria hortatur, ei venenum cupiditatum obeſſe non poteſt. Crucem autem reſpicere, nihil aliud eſt, quàm vt huic mundo quaſi mortuos ac crucifixos nos prębeamus, fixos in virtute, immobiles in peccando, Dei, vt ait Pſalmiſta, timore quaſi clauo carnem noſtram infigentes. Clauus autem qui carnem hanc retinet, continentia eſt. Quoniam igitur praua cupiditas mortiferos è terra nobis ſerpentes immittit,

(quicquid enim ex praua cupiditate naſcitur, ſerpens eſt.) idcirco iam diu lex antidotum nobis in ligno monſtrauit. Id verò ſerpentis eſt ſimulachrum, non ſerpens, ſicut & Paulus dicit, in ſimilitudine carnis peccati : verus enim ſerpens peccatum eſt : & qui ad peccatum transfugit ſerpentinam induitur naturam : ab hoc igitur peccato & adhuc ſerpentina natura homo per illum liberatur, qui peccati ſpeciem ſubiit, qui factus eſt ſecundum nos, qui ad ſpeciem ſerpentis conuerſi ſumus : per quem mors prohibetur à morſibus inferenda, ſed ipſæ feræ deſtruuntur : feras autem dico cupiditates ipſas prauas. Nam ſi praua peccantium mors nullam habeat in illos vim qui crucem reſpiciunt, carnis tamen aduerſus ſpiritum innata cupiditas non omnino deſtructa eſt. Inſurgunt enim & fidelibus ſæpenumerò cupiditatis morſus, quos ad ſublatum ligno reſpicientes repellunt, timore præcepti quaſi antidoto vim veneni diſſipantes. Quòd autem myſterium crucis ſublatione ſerpentis in deſerto figurabatur, apertè nos docuit veritas, cum dicit : Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ſic filium hominis exaltari oportet. Sed iterum atque iterum peccati proteruitas, quaſi ſerie quadam, vſu ab aliis ad alia prorumpit, & legiſlator vt optimus quidam medicus ad morborum genera curam habet paratam. Nam cùm ſerpentum morſus nihil mali amplius afferebat in ſerpentis ſimulachrum reſpicientibus, quod ænigma iam ſatis dictis intelligitur : alia peccandi via hoſtia, qui aduerſus nos ſemper meditatur ac cogitat, inuenta eſt, quæ noſtris temporibus latiſſimè quoque patet : nam poſteaquam morbus iſte cupiditatis modeſtiore vita deferbuerit, ad ſacerdotium irrumpunt, humanis ſuffragiis, imperioſiſque ordinationibus diſpenſationem Dei vituperantes: ita homines ſi vno peccandi modo non vicerit, alio atque alio aduerſarius noſter conatur deiicere. Vexantur eſcarum Ægypti cupiditate, vnde ſerpentes immiſſi ſunt, ſimulachro pendentis ſerpentis ex ligno ſuperantur : ita crucifixi fides vel figurata liberauit.

Rom. 3.8.

Ioan. 3.

A πᾶν γὰρ τὸ πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἔκγονον, ὄφις ἐστί. τούτου χάριν προδείκνυσιν ὁ νόμος ἡμῖν τὸ ἐπὶ ξύλου φαινόμενον· τοῦτο δέ ἐστιν ὁμοίωμα ὄφεως, καὶ οὐχὶ ὄφις· καθὼς καὶ ὁ θεῖος Παῦλος φησὶν, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας. ὁ δὲ ἀληθὴς ὄφις, ἡ ἁμαρτία ἐστί· καὶ ὁ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν αὐτομολήσας, τὴν τοῦ ὄφεως ἐνδύεται φύσιν. ἐλευθεροῦται οὖν τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος, διὰ τοῦ ὑποδύντος τὸ τῆς ἁμαρτίας εἶδος, καὶ γενομένου καθ' ἡμᾶς τοὺς πρὸς τὸ εἶδος μεταστραφέντας τοῦ ὄφεως, δι' οὗ ὁ μὲν θάνατος ὁ ἐκ τῶν δηγμάτων κωλύεται, αὐτὰ δὲ τὰ θηρία οὐκ ἀφανίζεται.

B θηρία δὲ λέγω, τὰς ἐπιθυμίας. τῶν γὰρ εἰς τὸν σταυρὸν βλεπόντων, ὁ μὲν πονηρὸς τῆς ἁμαρτίας θάνατος οὐκ ἐνεργεῖται· ἡ δὲ ἐγκειμένη τῇ σαρκὶ κατὰ τοῦ πνεύματος ἐπιθυμία εἰς τὸ παντελὲς οὐκ ἀπόλωλε. καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πιστοῖς ἐνεργεῖται πολλάκις τῆς ἐπιθυμίας τὰ δήγματα. ἀλλ' ὁ πρὸς τὸν ἐπὶ ξύλου ὑψωθέντα βλέπων, ἀπωθεῖται τὸ πάθος, οἷόν τινι φαρμάκῳ τῷ τῆς ἐντολῆς φόβῳ τὸν ἰὸν διαχέας. τὸ δὲ σύμβολον εἶναι τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν μυστηρίου τὸν ὑψωθέντα ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, φανερῶς διδάσκει ἡ τοῦ Θεοῦ φωνὴ, ἐν οἷς

C φησίν· ὅτι καθὼς ὕψωσε τὸν ὄφιν Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. πάλιν τῇ οἰκείᾳ ὁδῷ, κατά τινα κακὴν ἀκολουθίαν, ἡ ἁμαρτία προέρχεται, οἷον εἱρμῷ τινὶ πονηρῷ κατὰ τὸ ἀκόλουθον προϊοῦσα· καὶ ὁ νομοθέτης, καθάπερ τις ἰατρὸς, τῇ τοῦ κακοῦ φορᾷ συμπαρεκτείνει τὴν θεραπείαν. ἐπειδὴ γὰρ ἄπρακτον ἐγένετο τὸ δῆγμα τῶν ὄφεων τοῖς εἰς τὸ ὁμοίωμα τοῦ ὄφεως βλέπουσι· νοεῖς δὲ πάντως διὰ τῶν εἰρημένων τὸ αἴνιγμα· ἄλλη μέθοδος ἁμαρτίας ἐπινοεῖται τῷ ποικίλως τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν σοφιστεύοντι. ὃ δὲ καὶ νῦν ἐν πολλοῖς ἰδεῖν

D ἐστὶ γινόμενον. ἐπειδὰν γάρ τινες διὰ σωφρονεστέρου βίου τὸ τῆς ἐπιθυμίας πάθος χαλινώσωσιν, ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην ἑαυτοὺς εἰσωθοῦσιν, ἀνθρωπίναις παραδρομαῖς καὶ αὐτοχειροτονήτοις ὁρμαῖς εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ ἐξυβρίζοντες, πρὸς τοῦτο ἄγει τὴν κακὴν τῆς ἁμαρτίας ἀκολουθίαν, ὁ διὰ τῆς ἱστορίας ἐνεργεῖν τὰ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις κατηγορούμενος. ἐπειδὴ γὰρ ἐπαύσατο ἡ γῆ τοὺς ὄφεις κατὰ τῶν ἐπιθυμούντων ὠδίνουσα, διὰ τῆς εἰς τὸν ὑψωθέντα ἐπὶ ξύλου πίστεως, καὶ κρείττους ἐπεισθησαν εἶναι τῶν ἰοβόλων δηγμάτων, τότε τὸν κατ'

A ἐπιθυμίας πάθους ἐπεξελθόντες, ἡ τῆς ὑπερηφανίας αὐτοῖς ἐπέρχεται νόσος. καὶ ταπεινοὶ εἶναι κρίνοντες τὸ φυλάττειν ἐφ' ἑαυτῶν τὴν τάξιν ἐφ' ἧς ἐτάχθησαν, εἰσωθοῦσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, ἀφαιρήσασθαι τοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν λειτουργίαν ταύτην λαχόντας φιλονεικήσαντες, οἳ χάσματι ὑποληφθέντες ἐξηφανίσθησαν. τὸ δ' ὅσον ὑπὲρ γῆς ἦν τοῦ τοιούτου συντάγματος, κεραυνοῖς κατεπρήσθη. διδάσκοντος, οἶμαι, τοῦ λόγου διὰ τῆς ἱστορίας, ὅτι πέρας ἐστὶ τῆς καθ' ὑπερηφανίαν ἐπάρσεως, ἡ εἰς τὸ ὑπόγειον κάθοδος. καὶ τάχα τις διὰ τούτων ὁρμώμενος, οὐκ ἀπεικότως κάθοδον ἐπὶ τὸ B κάτω τὴν ὑπερηφανίαν ὁρίσαιτο. εἰ δὲ πρὸς τὸ ἐναντίον τῇ τῶν πολλῶν ὑπολήψει φέρεται ἡ διάνοια· μηδὲν θαυμάσῃς. τοῖς γὰρ πολλοῖς δοκεῖ τὸ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους εἶναι, τῷ ὀνόματι τῆς ὑπερηφανίας σημαίνεσθαι. ἡ δὲ τῶν ἱστορηθέντων ἀλήθεια βεβαιοῖ τὸν ἡμέτερον ὅρον. εἰ γὰρ οἱ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἑαυτοὺς αἴροντες, κάτω που κατέδυσαν, χάσματι τῆς γῆς διαρραγείσης· οὐκ ἄν τις καταγνοίη τοῦ ὅρου, τοῦ τὴν ὑπερηφανίαν, τὴν κατωτάτω πτῶσιν εἶναι ὁριζομένου. πρὸς ταῦτα βλέποντας, μετριάζειν παιδεύει ὁ Μωϋσῆς, καὶ μὴ ἐπαίρεσθαι τοῖς κα- C τορθώμασιν, ἀλλ' ἀεὶ τὸ παρὸν εὖ διατίθεσθαι. οὐ γὰρ ἐπειδὴ τῶν ἡδονῶν γέγονας κρείττων, ἤδη σοι τὸ ἀμήχανον τῷ ἑτέρῳ εἴδει πάθους ἁλίσκεσθαι. πτῶμα γάρ ἐστι πᾶν πάθος, ἕως ἂν πάθος ᾖ. διαφορὰ δὲ πτωμάτων ἐν τῇ τῶν παθημάτων παραλλαγῇ οὐδεμία. ὁ περὶ λείῳ τῆς ἡδονῆς ὀλισθήσας, πέπτωκε· καὶ ὁ διὰ τῆς ὑπερηφανίας ὑποσκελισθείς, ἀνετράπη. οὐδὲν δὲ καταπτώματος εἶδος αἱρετὸν τῷ νοῦν ἔχοντι. ἀλλ' ἐπίσης πᾶν πτῶμα φευκτόν, ἕως ἂν πτῶμα ᾖ. ὡς εἴ τινα καὶ τῶν νῦν βλέποις ἐν μέρει τινὶ τοῦ κατὰ τὰς ἡδονὰς διερωτήματος κατορθοῦντα, σπουδῇ δὲ πάλιν τοῦ δοκεῖν ὑπὲρ D τοὺς ἄλλους εἶναι, πρὸς τὴν ἱερωσύνην ἑαυτὸν εἰσωθοῦντα· τοῦτον ἐκεῖνον οἴου βλέπειν τὸν ἐν τῷ ἐμφυσήματι τῆς ὑπερηφανίας ὑπόγειον πίπτοντα. διδάσκει γὰρ ἐν τοῖς ἐφεξῆς ὁ νόμος, ὅτι θεῖόν τι χρῆμά ἐστιν ἡ ἱερωσύνη, καὶ οὐκ ἀνθρώπινον. διδάσκει δὲ οὕτως· ῥάβδους παρ' ἑκάστης φυλῆς ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῶν δεδωκότων κατασημηναμένας, προτίθησι τῷ σκηνείῳ. ὥστε τὸ ἄνωθεν χειροτονίας μαρτυρίαν γενέσθαι τὴν ῥάβδον, θαύματί τινι θείῳ παρὰ τὰς ἄλλας γνωσθεῖσαν ἐπίσημον. καὶ γνωσθέντος τούτου· αἱ μὲν τῶν ἄλλων ῥάβδοι, ὅπερ ἦσαν, διέμει-

A Cupiditatis autem morbo depulſo, ſuperbia locum eius occupauit. Nam cùm humile atque abiectum eſſe crederent ordinem ſuum ſeruare, ad dignitatem ſacerdotij ſeipſos intrudere conantur, ac eos depellere non erubeſcunt, qui myſterium id fuerant diuinitùs conſecuti: ſed multi terræ hiatu abſorpti perierunt, reliqui fulminibus conflagrarunt. Docet igitur, meo iudicio, his hiſtoria, terminum elationis, quæ fit ex ſuperbia; deſcenſum eſſe ad ſubterranea: nec abs re fortaſſe quis inde abrepta occaſione ita ſuperbiam B definierit, Superbia eſt deſcenſus ad inferiora: quod ſi vis verbi, vt multis videtur, contrariū oſtendat (ſuperbus enim qui ſuper alios eſt, dici videtur) non admiraberis: veritatem enim diuinæ hiſtoriæ ſequi malo, quàm nominum impoſitionem: nam ſi qui ſe ſuper alios præferre volunt, hiatu terræ demerſi, ad infima decidunt: non eſt contemnenda definitio, cùm dicimus, caſum ad infima, ſuperbiam eſſe. His igitur moderatos nos Moyſes facit, docetque non extolli rebus bene geſtis, ſed C ſemper quod adeſt & inſtat animaduertere, rectéque id diſponere. Non enim quoniam voluptatem ſuperaſti, nullo idcirco amplius morbo deuinci potes; omnis animi morbus ac perturbatio, caſus quidam eſt: cúmque perturbationes inter ſe differant, caſus tamen non differunt. Quare ſicut per lubricam voluptatem quiſpiā lapſus decidit, ſic ſuperbia intricatus ac ſubmerſus decidit. Nullum autem expetet caſum vnquam qui mentis compos eſt, ſed æqualiter omnem ſemper euitabit ac fugiet: quapropter ſi quem videris D aliena voluptate ſuperiorem, vt alios excedens videatur ſacerdotio ſtudere, hunc puta illum eſſe, qui praua elatione animi ad inferiora deprimatur. Docet enim per ea quæ ſequuntur hiſtoria, non humanam rem quamdam ſed diuinam ſacerdotium eſſe, & docet hoc modo: Virgas ab vnaquáque tribu accipit Moyſes, eas illorum qui dederunt nominibus inſcripſit, ac tabernaculo appoſuit. Firmiter enim credebat, quod miraculo quodam per virgam quam vnuſquiſque attulit, deſuper ſacerdos manifeſtaretur, quo facto aliorum quidem virgæ ſicut erant, permanſerunt:

at deſtinati diuinitùs ſacerdotis virga non extrinſeca humiditate, ſed virtute Dei immiſſa radices propagauit, ramos emiſit, & floribus exornata demùm fructum produxit: fructus erat nux. Quare grauiter caſtigati quieuerunt. Sed vide, quomodo vndique peregrinata hiſtoriæ diuina prouidentia nos docet? hoc enim fructu, quem Aaronis virga ediderat, qualis debeat eſſe, ſacerdotis vita monemur: aſpera enim & continens duráque debet exteriùs eſſe, intus autem & in occulto ſuaue quoddam edulium continere; quod tunc manifeſtatur, cùm maturum fuerit, & corruptus fuerit ſtypticus ac circumfuſus cortex, & lignea nuclei teſta defracta. Quare ſi ſacerdotis examinaueris vitam, inueneríſque redolentem vnguentis ac roſis, byſſo & purpura florentem, ac menſis pinguibus inhærentem, in qua non adhibentur niſi defæcata & clariſſima vina, & vnguenta precioſiſſima, & quæcúmque alia ſuauia iis guſtatu videntur, quibus hoc ſæculo frui propoſuerunt: rectè in hunc Euangelicis vtens verbis, Fructum video, ſacerdotalem arborem non cognoſco. alius eſt enim ſacerdotij fructus ab iſto. Ille continentiam habet: ille delitias: ille terrena humiditate non pingueſcit, huic multi è terra voluptatum affluunt riui. Hunc igitur etiam morbum homines cùm effugerint, tunc tuti per alienigenas tranſeunt, lege ita per regiam plateam conducente, vt ad neutram poſſint partem declinare. Nam ſicut ſi præceps locus vtrinque eſſet, ingentem oſtendens hiatum, anguſtum iter per medium facienti periculoſiſſimum eſſet huc atque illuc declinare: ſic nullo pacto via, quæ nobis à lege datur, relinquenda eſt, quam Dominus anguſtam appellauit, cùm nec ad læuam, nec ad dextram excedere liceat. Hic autem ſermo in medio virtutes locatas eſſe oſtẽdit. Vitium enim omne ad virtutem collatum, aut deficit, aut excedit: vt verbi cauſa, ſi audaciam confers ad fortitudinem, eſt exceſſus quidam: ſi timorem, defe-

Matth. 12.

Matt. 7.14
Deut. 28. 14.

A καρύαν· ἡ δὲ τοῦ ἱερέως αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ ῥιζωθεῖσα, οὐ διά τινος ἀλλοτρίας ἰκμάδος, ἀλλὰ τῆς θεόθεν ἐν αὐτῇ ἐντεθείσης δυνάμεως, κλάδους τε καὶ καρπὸν ἀνεβλάστησε· καὶ παρῆλθεν ὁ καρπὸς εἰς τελείωσιν. κάρυον δὲ ἦν ὁ καρπός. οὗ γενομένου, πρὸς εὐταξίαν ἐπαιδεύθη πᾶν τὸ ὑπήκοον. νοεῖν δὲ προσήκει διὰ τοῦ καρποῦ, ὃν ἡ ῥάβδος ἐβλάστησε τοῦ ἱερέως, οἷον χρὴ εἶναι τὸν ἐν ἱερωσύνῃ βίον· ἐγκρατῆ τινα καὶ κατεστυμμένον, καὶ περιεσκληκότα τῇ φαινομένῃ ζωῇ· ἔνδοθεν δὲ τὸ ἐδώδιμον ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ ἀφανεῖ περιέχοντα· ὃ τότε ἀνακαλύπτεται, ὅταν πεπανθῇ τῷ χρόνῳ ἡ βρῶ-
B σις, καὶ περιρραγῇ τὸ στρυφὸν περιβόλαιον, καὶ περιαιρεθῇ τὸ ξυλῶδες ἐκεῖνο τοῦ ἐδωδίμου περικάλυμμα. εἰ δὲ τινὸς ἱερέως λεγομένου καταμάθοις τὸν βίον, μυρωδῆ τε καὶ εὔπνουν, καὶ ῥοδόχρουν, οἷοι τῶν πολλῶν εἰσι βύσσῳ τε καὶ πορφύρᾳ διανθιζόμενοι, καὶ ταῖς λιπαραῖς τραπέζαις ἐμπιαινόμενοι, οἱ τὸν διυλισμένον πίνοντες οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι, καὶ ὅσα ἄλλα γλυκέα δοκεῖ κατὰ τὴν παρέχειν γεῦσιν, τοῖς τὸν ἀπολαυστικὸν ὁρίζουσι βίον· καλῶς ἂν ἐπὶ τούτου τὸ εὐαγγελικὸν εἴποις ὅτι τὸν καρπὸν βλέπων, οὐκ ἐπιγινώσκω διὰ τοῦ
C καρποῦ τὸ ἱερατικὸν δένδρον. ἄλλος ὁ τῆς ἱερωσύνης καρπὸς, καὶ οὗτος ἄλλος. ἐκεῖνος ὁ καρπὸς, ἐγκράτεια, ἣν τρυφὴ δὲ οὗτος. ἐκεῖνος οὐκ ἀπὸ γηΐνης ἰκμάδος ὑπεπιαίνετο· τούτῳ δὲ πολλοὶ κάτωθεν ἐπιρρέουσιν οἱ τῶν ἡδονῶν ὀχετοὶ, δι' ὧν πρὸς τὴν τοιαύτην ὥραν ἡ τοῦ βίου ὀπώρα διερυθραίνεται. ὅτι δὲ καὶ τούτου τοῦ πάθους καθαρὸν ἐγένετο τὸ ὑπήκοον· τότε διέξεισι τὸν ἀλλόφυλον βίον, καθηγουμένου τοῦ νόμου τῆς βασιλικῆς λεωφόρου, καθ' ἑτέρου μέρους τῆς ἐκτροπῆς γενομένης. ἐπισφαλὴς γὰρ ἦν ἐπὶ τὰ πλάγια παρεκτροπὴ
D τῷ ὁδεύοντι, ὥσπερ γὰρ εἰ δύο κρημνοὶ μίαν ἐπὶ τῆς ἄκρας ῥαχίας ἀτραπὸν ἀποστενοῖεν, κίνδυνός ἐστι τῷ διὰ ταύτης βαίνοντι, ἔνθεν ἢ ἔνθεν παρατραπῆναι τοῦ μέσου· ἴσως γὰρ ἑκατέρωθεν τὸ ἐκ τοῦ κρημνοῦ βάραθρον τὸν ἐκτραπέντα διαδέχεται· οὕτως ὁ νόμος βούλεται τὸν αὐτῷ κατ' ἴχνος ἑπόμενον, μὴ καταλιπεῖν τὴν ὁδὸν, τὴν καθώς φησιν ὁ κύριος, στενήν τε καὶ τεθλιμμένην, μήτε ἐπὶ τὸ σκαιόν τι καὶ εὐώνυμον, μήτε ἐπὶ τὸ δεξιὸν νομιζόμενον. δόγμα δὲ ἐστιν οὗτος ὁ λόγος, ἐν μεσότητι θεωρεῖσθαι τὰς ἀρετὰς ὁριζόμενος· διότι πέφυκε πᾶσα κακία ἢ κατ' ἔλλειψιν, ἢ καθ' ὑπερπλεόνασιν ἀρετῆς ἐνεργεῖσθαι. οἷον ἐπὶ τῆς ἀνδρείας, ἔλλειψίς τίς ἐστιν ἀρετῆς ἡ δειλία, ὑπερ-

πτωσις δὲ τὸ θράσος· τὸ δὲ ἑκατέρου τούτων καθαρεῦον, ἐν μέσῳ τῶν παρακειμένων κακιῶν θεωρεῖται, καὶ ἀρετή ἐστι. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα πρὸς τὸ κρεῖττον σπουδάζεται, μεσολαβεῖταί πως τοῖς κακοῖς γειτονήμασιν. ἡ σοφία δεινότητός τε καὶ ἀκεραιότητος τὸ μέσον ἔχει· οὔτε τοῦ ὄφεως τὸ φρόνιμον ἐπαινετόν, οὔτε τῆς περιστερᾶς τὸ ἀκέραιον, εἰ ἐφ' ἑαυτοῦ μόνου δέοι λαμβάνειν τούτων ἑκάτερον· ἀλλ' ἡ διὰ μέσου τῶν δύο τούτων σύγκρατος ἕξις, ἀρετὴ γίνεται. ὁ ἐλλιπὴς κατὰ τὴν σωφροσύνην, ἀκόλαστος· ὁ πλεονάζων, κεκαυτηρίασται τὴν συνείδησιν, καθὼς ὁρίζεται ὁ ἀπόστολος· ὁ μὲν γὰρ ταῖς ἡδοναῖς ἀναιδῶς ἐκκέχυται· ὁ δὲ καὶ τὸν γάμον ἴσα τῇ μοιχείᾳ βδελύσσεται. ἡ δὲ διὰ μέσου τούτων θεωρουμένη ἕξις, σωφροσύνη ἐστίν. ἐπεὶ δέ, καθώς φησιν ὁ κύριος, ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται, ἀλλόφυλον δὲ τοῖς ἑπομένοις τῷ νόμῳ τὸ τῇ ἀρετῇ ἀντικείμενον, ὅπερ ἐστὶν ἡ πονηρία· ὁ διὰ τοῦ κόσμου τούτου κατὰ τὸν βίον ὁδοιπορῶν, ἀσφαλῶς τὴν ἀναγκαίαν ταύτην τῆς ἀρετῆς διανύσει ὁδοιπορίαν, εἰ τὴν λεωφόρον ὄντως, τὴν ὑπὸ τῆς ἀρετῆς τετριφθεῖσαν τε καὶ λευκοπολημένην ὁδὸν φυλάσσοι, μηδαμοῦ πρὸς τὰς παρακειμένας ἀνοδίας διὰ κακίαν παρατρεπόμενος. ἐπεὶ δέ, καθὼς εἴρηται, τῇ ἀνόδῳ τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ ἐπιβουλὴ τοῦ ἀντικειμένου συναναβαίνει, καταλλήλως ἑκάστου τῆς εἰς τὸ κακὸν παρατροπῆς τὰς ἀφορμὰς ἐξευρίσκουσα· τότε πρὸς μεῖζον τοῦ λαοῦ ἐν τῷ κατὰ Θεὸν βίῳ αὐξήσαντος, ἄλλης ἐπιβουλῆς ὁ ἀντικείμενος ἅπτεται, κατὰ τοὺς δεινοὺς τὰ πολεμικά· οἳ τὴν κατὰ στόμα παράταξιν τῶν πλεονεκτούντων κατὰ τὴν δύναμιν δυσκαταγώνιστον ὁρῶντες, λόχοις καὶ ἐνέδραις καταστρατηγοῦσι τὸν ἀντικείμενον. οὕτως ὁ τῆς κακίας στρατηγὸς ἐπὶ τῷ νόμῳ καὶ ἀρετῇ δυναμωθέντων, οὐκέτι κατὰ πρόσωπον ἀντεξάγει τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐνέδραις τισὶ κατὰ τὸ ἀφανὲς τὴν ἐπιβουλὴν ἐξεργάζεται. καλεῖ τινα εἰς συμμαχίαν κατὰ τῶν ἐπιβουλευομένων παρ' αὐτοῦ τὴν γοητείαν. ὃν ἡ μὲν ἱστορία φησὶ μάντιν εἶναί τινα καὶ οἰωνιστήν, ἔκ τινος ἐνεργείας δαιμόνων βλαπτικὴν δήπου δύναμιν ἔχοντα, ἐκ τῶν ὑπεναντίων, καὶ μισθωθέντα παρὰ τοῦ κρατοῦντος τῶν Μαδιανιτῶν, ἐφ' ᾧ τὸ βλάψαι διὰ κατάρας τοὺς τῷ Θεῷ ζῶντας, τοῦτον τρέψαι τὴν κατάραν εἰς εὐλογίαν.

A ctus à fortitudine inuenitur: quod verò inter hæc quaſi anguſto tramite verſatur, expers extremorum vtriuſque, id virtutis eſt: eodem modo cætera quoque omnia quæ virtutis nomine nuncupantur, vitiorum affinitate vtrinque circumdantur. Sapientia verſutiæ & ſimplicitatis media eſt: nec ſerpentum verſutia, nec columbæ ſimplicitas, ſi per ſeipſum vtrumque conſideres, laudanda eſt: ſed qui inter hæc habitus eſt, virtus eſt. Similiter qui à modeſtia deficit, luxu corrumpitur: qui excedit in ipſa nimiæ te-
B nuitatis nota, vti Apoſtolus ait, cauteriatam habet conſcientiam. 1.Tim.4. Ille ad voluptates pecudum more fertur, hic etiam matrimonium quaſi adulterium abominatur & eijcit: inter hos autem modeſtus ſe continet, neque ad omnem effuſus voluptatem, & matrimonium, vt decet, ſuſcipiens. Verùm quoniam, vt Dominus ait, Hic mundus in prauo iacet, éſtque alieni generis ab iis qui legem ſequuntur, quicquid virtuti opponitur, id verò eſt prauitas: quicúmque per hanc viam ambulat, tutò per virtutis iter tranſi-
C bit, ſi publicam, ſi virtuti tutam albámque continuè viam peraget, nuſquam ad finitima inuia diuertens. Sed quoniam, vt iam dictum eſt: cum aſcenſu virtutis inſidiæ aduerſarij conſcendunt, idoneas in ſingulorum viuendi rationem peccandi cauſas excogitantis, alia tunc vafredine inſidiari populo ſtatuit, quem videbat iam ad Deum conuerſum rectiùs viuere, ac veluti graues expertíque imperatores, cùm difficilè putauerint victoriam aperto poſſe conſequi marte, diſſimulationibus atque inſidiis hoſtem ſuperare conantur. Sic vitiorum omnium dux
D atque imperator diabolus, ſi quoſdam in virtute ſtabiliores videt, non apertè in faciem obijcit gladium, ſed clàm & per inſidias de loco pellere ſtudet. Idcirco augur quidem maleficus, occultis quibuſdam viribus dæmonum ad maleficiendum vel verbis ſolis paratus, à tyranno Madianitarum mercede conductus vocatur: qui cùm veniſſet, non vt volebat maledixit, ſed diuina virtute compulſus populo vel inuitus benedixit, qua ex re facilè

intelligitur, nullas artes magicas, nullas hoſtis humani generis inſidias aduerſus eos valere, qui virtutem colunt: ſed etiam prauitatis tutela reijciunt, qui Dei præſidio defenduntur. Habebat Balaam auguria, tenebat oracula, & adhæc ruditu aſinæ ignota nonnunquam perdiſcebat: cuius vocem (quoniam ipſe ſolebat brutorum animalium clamores, & garritus auium cooperante diabolo intelligere) quaſi articulatam ſignificantémque hiſtoria enarrauit: oſtendens ad hoc vanitatis ſeductos à dæmonibus deuenire, vt modum vocis brutorum obſeruent, ac inde ſignificantis doctrinam vocis accipere arbitrentur. Nam tunc attendens eis quibus ſeducebatur artibus, inexpugnabiles eſſe Iudæos, aduerſus quos ducebatur, perductus eſt. Sic & in euangelica hiſtoria legio dæmonum, quamuis aduerſus Dominum præparata eſſet, cùm tamen aduenientis vim ferre non poſſet, clamat inuita veritatem, quòd hic eſt ipſe Dei filius, qui conuenienti tempore ignem peccatoribus æternum retribuet. Dicebat enim legio illa, Scimus quis tu es, ſanctus Dei, & veniſti ante tempus vexare nos: quod & tunc factum eſt. Vis enim dæmonum, quæ augurem ſequebatur, inuictum eſſe populum Dei vatem ipſum edocuit. Ita nullam poteſt iniquitas edere vocem in virtuoſos, qua poſſit efficere peiores, ſed maledicere ſtudens, benedicit: nec enim macula vlla ſordeſcunt innocentes: quomodo enim auaritia, qui omnia contemnit, maculabitur? quomodo quaſi luxurioſus ac vagans, ſolitarius homo vituperatur? quomodo ira miti nocebit? quomodo elatæ ceruices humilem vexabunt? aut alia quæpiam macula immaculatum maculabit? His enim hæc intentio viuendi eſt, nullas hoſti anſas præſtare, vt ſicut Apoſtolus ait, nihil habeat confuſus aduerſarius dicere. Quocirca ad maledicendum vocatus Ba-

Num.22. 28. Balaam. — *Matth.5.* — *Tit.2.8.*

A ἡμεῖς δὲ νοοῦμεν διὰ τῆς ἀκολούθου τῶν προτεθεωρημένων, τὸ μηδὲ τὴν γοητείαν ἐνεργὸν κατὰ τῶν ἐν ἀρετῇ ζώντων εἶναι· ἀλλὰ πάσης ὑπερισχύειν ἐπιβουλῆς τοὺς διὰ τῆς θείας βοηθείας δυναμουμένους. ὁ γὰρ τῆς οἰωνοσκοπικῆς ἐπιτηδεύειν μαντείας τὸν μνημονευθέντα, μαρτυρεῖται παρὰ τῆς ἱστορίας, ἐν οἷς φησίν· τά, τε μαντεῖα διὰ χειρὸς ἔχειν αὐτὸν, καὶ παρὰ τῶν οἰωνῶν συμβουλεύεσθαι. καὶ πρό γε τούτων, ὅτι διὰ τοῦ μυκηθμοῦ τῆς ὄνου τὰ περὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ σπουδῆς ἐδιδάσκετο· ἧς τὸν φθόγγον (διὰ τὸ συνήθως αὐτὸν ταῖς τῶν ἀλόγων φωναῖς, κατά τινα B δαιμονίαν ἐνέργειαν, συμβουλεύεσθαι) ὡς ἔναρθρον ἡ γραφὴ διηγήσατο, ἐνδεικνυμένη, ὅτι τοὺς προειλημμένους τῇ τοιαύτῃ τῶν δαιμόνων ἀπάτῃ, μέχρι τούτων φθάνειν, ὡς ἀντὶ λόγου δέχεσθαι τὴν ἐκ τῆς ποιᾶς παρατηρήσεως γινομένην αὐτοῖς ἐκ τῆς φωνῆς τῶν ἀλόγων διδασκαλίαν· ἣ προσχὼν, δι' αὐτῶν ὧν ἠπατᾶτο, τὸ ἄμαχον τῆς καθ' ὧν ἐμισθώθη δυνάμεως ἐξεπαιδεύθη. καὶ γὰρ ἐν τῇ εὐαγγελικῇ ἱστορίᾳ παρεσκεύαστο εἰς ἀντίστασιν τῆς τοῦ κυρίου ἐξουσίας τὸ C σύγκρότημα τῶν δαιμόνων, ἡ λεγεών. πλησιάσαντος δὲ τοῦ ἔχοντος κατὰ πάντων τὸ κράτος· βοᾷ τὴν ὑπερέχουσαν δύναμιν, καὶ οὐκ ἐπικρύπτεται τὴν ἀλήθειαν. ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ θεία φύσις, ὁ ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις ἐπάξων τοῖς ἡμαρτηκόσι τὴν κόλασιν. λέγει γὰρ ἡ τῶν δαιμόνων φωνὴ, οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. ὃ δὴ καὶ τότε ἐγένετο, τῆς παρεπομένης τῷ μάντει δαιμονίας δυνάμεως, τὸ ἄμαχόν τε καὶ ἀνανταγώνιστον τοῦ λαοῦ τὸν Βαλαὰμ διδασκούσης. ἡμεῖς δὲ D φαμὲν, τοῖς προεξητασμένοις τὴν ἱστορίαν ἁρμόζοντες, τὸ κατὰ τῶν ἐν ἀρετῇ ζώντων τὸν καταρᾶσθαι βεβουλημένον μηδεμίαν δύνασθαι προΐεσθαι φωνὴν λυπηράν τι καὶ ἀπεμφαίνουσαν, ἀλλὰ τρέπειν τὴν κατάραν εἰς εὐλογίαν. τὸ δὲ νοούμενον, τοῦτό ἐστιν· ὅτι τῶν κατ' ἀρετὴν ζώντων ὁ τῆς λοιδορίας μῶμος οὐχ ἅπτεται. πῶς γὰρ ἐπὶ πλεονεξίᾳ ὁ ἀκτήμων λοιδορηθήσεται; πῶς δὲ ὡς ἐπιθρυλλούμενος τῆς ἀσωτίας τῷ ἀνακεχωρηκότι καὶ ἰδιάζοντι; ἢ τὸν θυμὸν τῷ πρᾴῳ; ἢ τὸν τῦφον τῷ μετριόφρονι; ἢ ἄλλο τι τῶν ἐπιμωμένων τοῖς ἐκ τοῦ ἐναντίου γινωσκομένοις; οἷς σκοπός ἐστιν, ἀνέπαφον παρέχειν τῷ μώμῳ τὸν βίον· ἵνα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων λέγειν. διὰ τοῦτο φησὶν ὁ

φωνὴ τοῦ εἰς κατάραν παρειλημμένου, πῶς ἀράσομαι, ὃν μὴ ἀρᾶται κύριος; τουτέστι, πῶς λοιδορήσομαι τὸν μὴ δεδωκότα τῆς λοιδορίας τὴν ὕλην, ᾧ διὰ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν βλέπειν, ἄτρωτός ἐστιν εἰς κακίαν ὁ βίος. οὐ μὴν, ἐπεὶ τούτου διήμαρτεν ὁ τῆς κακίας εὑρετὴς, καθόλου τῆς κατὰ τῶν ἐπιβουλευομένων ἐπινοίας ἐπαύσατο· ἀλλὰ πρὸς τὸ ἴδιον πάλαισμα τὴν ἐπίνοιαν τρέπει, πάλιν δι' ἡδονῆς πρὸς τὸ κακὸν δελεάζων τὴν φύσιν. οὕτως πάσης κακίας οἷόν τι δέλεαρ ἡ ἡδονὴ προβληθεῖσα, εὐκόλως τὰς λιχνοτέρας ψυχὰς ἐπὶ τὸ ἄγκιστρον τῆς ἀπωλείας ἐφέλκεται. μάλιστα δέ πως διὰ τῆς ἀκολάστου ἡδονῆς ἀφυλάκτως ἡ φύσις πρὸς τὸ κακὸν παρασύρεται. ὃ δὴ καὶ τότε ἐγένετο. οἱ γὰρ τῶν ὅπλων ὑπερισχύσαντες, καὶ πᾶσαν τὴν ἐκ σιδήρου προσβολὴν ἀσθενεστέραν τῆς ἰδίας δυνάμεως δείξαντες, καὶ κατὰ κράτος τὴν φάλαγγα τῶν ἀντικειμένων τρεψάμενοι· τοῖς γυναικείοις βέλεσι δι' ἡδονῆς κατετρώθησαν· καὶ τῶν μὲν ἀνδρῶν κρείττους, τῶν δὲ γυναικῶν ἥττους ἐγένοντο. ὁμοῦ τε γὰρ ὤφθησαν αὐτοῖς αἱ γυναῖκες, ἀντὶ ὅπλων τὰς μορφὰς προβαλλόμενοι· καὶ παραχρῆμα τῶν τῆς ἀνδρείας λήθην ἐλάμβανον, τὸν θυμὸν εἰς ἡδονὴν διαλύσαντες. καὶ οἱ μὲν ἦσαν ἐν τούτοις, ἐν οἷς εἰκὸς εἶναι τοὺς τῇ ἀθέσμῳ μίξει τῶν ἀλλοφύλων ἐπιλυσσήσαντας. ἡ δὲ πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότης, τῆς τοῦ ἀγαθοῦ συμμαχίας ἀλλοτρίωσις ἦν· εὐθὺς γὰρ αὐτοῖς ἐξεπολεμώθη τὸ θεῖον. ἀλλ' οὐκ ἀνέμεινεν ὁ ζηλωτὴς Φινεὲς τῇ δοθείσῃ ψήφῳ καθαρθῆναι τὴν ἁμαρτίαν· ἀλλ' αὐτὸς ἐγένετο δικαστὴς ἅμα καὶ δήμιος. κινηθεὶς γὰρ εἰς τὴν κατὰ τῶν λελυσσηκότων ὀργὴν, τὸ τοῦ ἱερέως ἔργον ἐπλήρωσεν, αἵματι καθαρίσας τὴν ἁμαρτίαν, αἵματι οὐκ ἀναιτίου τινὸς ζώου, τοῦ μηδὲν μετεσχηκότος τῶν τῆς ἀκολασίας μιασμάτων, ἀλλὰ τῶν ἐν κακίᾳ συνεζευγμένων ἀλλήλοις· ἐφ' ὧν ἡ αἰχμὴ καὶ αὐτῶν τῶν δύο σωμάτων διεξελθοῦσα κατεπράϋνε τὴν τῆς θείας δίκης τὴν κίνησιν, τῷ θανάτῳ τῶν ἡμαρτηκότων τὴν ἡδονὴν καταμίξασα. δοκεῖ δέ μοι συμβουλήν τινα ψυχωφελῆ κατατίθεσθαι τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἱστορία, δι' ἧς διδασκόμεθα, ὅτι πολλῶν ὄντων παθῶν, ἃ τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων καταγωνίζεται, οὐδεμίαν καὶ ἡμῶν ἰσχὺν ἕτερον πάθος ἔχει τοσαύτην, ὡς πρὸς τὴν νόσον τῆς ἡδονῆς ἐξισάζεσθαι. τὸ γὰρ ἀνδρείως τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκείνους, τοὺς καὶ τῆς Αἰγυπτίας ἵππου κρείττους ἐπιδειχθέντας, καὶ τῶν Ἀμαληκιτῶν ὑπερσχόντας, καὶ τῷ μετ' αὐτοὺς ἔθνει φοβεροὺς φανέντας, καὶ μετὰ ταῦτα τῶν τῶν Μαδιανιτῶν ὑπερισχύσαν-

A laam clamat: Quomodo maledicam, cui non maledicit Dominus? id eſt, quomodo maledicam, qui nullam maledicendi materiam præbuit? cuius inuulnerabilis vita eſt, quia Dei ſcuto protegitur. Verùm tametſi hac maledicendi via nihil in populum hoſtis efficit, tamen quia virtute diuina defendi Iudæos agnouit, non ceſſauit, ſed fœdiſſima voluptate à diuino remoueuere ſtudet auxilio. Nam cum omnis voluptas facilè ad vitium alliciat, tum verò fœdiſſimus Veneris actus, libidinoſos B præſertim iuniorum animos adunco detentos hamo attrahit. Id inde patet: nam armis præualebant, qui hoſtis enſem ſua virtute retuderunt: qui legiones armatas fuderunt atque fugarunt, mulieris forma percuſſi ceciderunt: ita qui viros vicerunt, mulieribus peruincuntur. Nam ſimul atque mulieres apparuerunt, formoſa pro telis corpora obijcientes, fortitudinis ſtatim obliti, ad voluptates deuoluti ſunt. Hic ad nefandas libidines lapſus hoſtibus Iudæos diuino priuatos patrocinio trucidandos prodidiſſet, niſi C zelator Phinees ardore ſuo diuinam ſententiam præueniſſet: nam & iudex & carnifex ipſe factus eſt, ſacerdotalique vſus officio, ſanguine peccatum purgauit: ſanguine, inquam animalis non innoxij, ſed eorum qui nefando crimine conuenerunt, quorum & corpora vno ictu transfixa, & voluptas morte confuſa diuinam iram mitigarunt. Hac ne re ſalutare quoddam conſilium hiſtoria præberet? nam cùm multi ſint morbi & ægritudines animi, D quibus homines capiuntur, nihil tantam in nos vim habere oſtendit, quantam ſpurciſſima hæc libido. Nam ſi viros illos, qui Ægyptiorum equitatum diuinitùs tecti non timuerunt, qui Amalechitas fuderunt, & nationi quæ poſt ipſos occurrit formidabiles apparuerunt, qui ipſorum Madianitarum legiones fugarunt, ſimul ac viſæ ſunt

Num. 24.

Num. 25. 7

mulieres, voluptatis mancipia factos aſſerit: quid aliud hinc nos inſtruit, quàm voluptatem hanc valde cauendam eſſe, quæ titillationibus ſuis viros armis inuictos ſuperauit, quódque impudentius eſt, palàm agi turpitudinem perſuaſit? ita beſtialis ad libidinem impetus in pecudes homines vertit. Nam humanæ conditionis obliti penitus, non modò ſua crimina non celabant, verumetiam porcorum more, alter in alterius oculis palàm ſordibus deuoluti turpitudine ſceleribus gloriabantur. Quare apertè nos monet hiſtoria, procul à tam terribili beſtia nobis eſſe habitandum, ne morbus more ignis propter vicinitatem flammam ad nos vſque tranſmittat: quod & Salomon in Sapien-

Prou. 8. tia docet. Non attingendum eſſe ardentem carbonem nudo pede, neque ignem in ſinu deponendum: quaſi in noſtra poteſtate ſitum ſit, vt expertes omnis mali ſimus, quamdiu ab ea re, quæ incendium excitat, remoti fuerimus: ſin ad illam acceſſerimus, ſic vt ardens ille calor nos attingat, tum ſinum noſtrum cupiditatis ignis inuadet, atque ita deinceps inueniet, vt & pes vratur, & ſinui noſtro certa pernicies afferatur. In Euangelio quoque Dominus, vt longè ab hac nos peſte adduceret, cupiditatem ipſam, quæ videndo irrepere ſolet, quaſi radicem voluptatis euulſit: oſtendens non eſſe ſuſcipiendam cupiditatem viſu, quæ ad actum ipſum planiſſima via eſt. Nam pernicioſus omnis morbus peſtilentiæ more, ſi ſemel principalia occupauerit membra, ſola morte ſedatur. Sed longiori oratione opus eſſe non arbitror, vt vitam Moyſi totam in exemplum virtutis lectoribus afferamus. Nam ſi quis ad ſublimiorem vitæ rationem aſpirarit, non exigua ex iam dictis ad veram philoſophiam viatica, & virtutis exempla poterit habere: qui autem molliori eſt animo, quàm vt ſudare pro virtute velit, nec etiamſi multo plura conſcriberemus, commouebitur. Verùm quoniam incipientes eam perfectam eſſe vitam deſcripſimus, cuius progreſ-

A τὰς φάλαγγας, τούτους ὁμοῦ τῇ θέᾳ τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν καταδουλωθῆναι τῇ νόσῳ· οὐδὲν ἕτερον, καθὼς εἴρηται, δείκνυσιν, ἢ τὸ δύσμαχόν τι εἶναι καὶ δυσανταγώνιστον πολέμιον ἡμῶν τὴν ἡδονήν. ἣ τῶν ἀηττήτων τοῖς ὅπλοις ὁμοῦ τῷ φανῆναι κατακρατήσασα, τὸ τῆς ἀτιμίας ἤγειρε κατ᾽ αὐτῶν τρόπαιον, ὑπὸ μάρτυσι τῷ φωτὶ τὴν αἰσχύνην αὐτῶν στηλιτεύσασα. βοσκήματα γὰρ δι᾽ ἑαυτῆς τοὺς ἀνθρώπους ἀπέδειξεν, οὓς ἡ κτηνώδης καὶ ἄλογος πρὸς τὴν ἀκολασίαν ὁρμὴ ἐκλαθέσθαι τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῖς φύσεως· μηδὲ ἐπικρυπτομένους τὸ ἄγος, ἀλλ᾽ ἐμπομπεύοντας τῇ ἀτιμίᾳ τοῦ πάθους, B καὶ ἐγκαλλωπιζομένους τῷ τῆς αἰσχύνης μιάσματι, συῶν δίκην ἀναφανδὸν ἐν τῇ ἀλλήλων ὄψεσι τῷ τῆς ἀκαθαρσίας βορβόρῳ ἐγκαλινδουμένους. τί οὖν τῷ διηγήματι παιδευόμεθα; τὸ μαθόντας ἡμᾶς ὅσην ἰσχὺν πρὸς τὸ κακὸν ἡ τῆς ἡδονῆς ἔχει νόσος, ὡς ὅτι μάλιστα πόῤῥω τῆς τοιαύτης γειτνιάματος τὸν ἑαυτῶν ἀποικίζειν βίον· ὡς ἂν μή τινα πάροδον καθ᾽ ἡμῶν λάβῃ ἡ νόσος, οἷόν τι πῦρ διὰ τοῦ προσεγγισμοῦ τὴν πονηρὰν φλόγα κατεργαζόμενοι. οὕτω γὰρ διδάσκει, λέγων ἐν τῇ σοφίᾳ Σολομών, μὴ C ἐπιψαύειν τῶν ἀνθράκων γυμνῷ τῷ ποδὶ, μήτε δὲ πῦρ τῷ κόλπῳ ἐναποτίθεσθαι. ὡς ἐν ἡμῖν ὂν ἐν ἀπαθείᾳ μένειν, ἕως ἂν πόῤῥωθεν ὦμεν τοῦ ὑποκαίοντος· εἰ δὲ καὶ αὐτῷ γενοίμεθα, ὡς ἐπιψαῦσαι τῆς διακαοῦς ταύτης θερμότητος, ἐγκόλπιον τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας γενήσεται, καὶ οὕτως ἐπακολουθήσει καὶ τῷ ποδὶ ἡ καῦσις, καὶ ἡ διαφθορὰ τῷ κόλπῳ. ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος τῇ ἰδίᾳ φωνῇ, ὡς ἂν πόῤῥωθεν φυλαχθείημεν τοῦ τοιούτου κακοῦ, καθάπερ τινὰ ῥίζαν τοῦ πάθους, τὴν διὰ τοῦ ἰδεῖν ἐπιθυμίαν ἐξέτεμε. διδάσκων, ὅτι D ὁ τῇ ὄψει τὸ πάθος παραδεξάμενος, ὁδὸν δίδωσι καθ᾽ ἑαυτοῦ τῇ νόσῳ. τὰ γὰρ πονηρὰ τῶν παθημάτων, λοιμοῦ δίκην, ἐπειδὰν ἅπαξ τῶν καιρίων κατακρατήσῃ, τῷ θανάτῳ παύεται μόνῳ. ἀλλ᾽ οὐδὲν οἶμαι χρῆναι μηκύνειν τὸν λόγον, πάντα τὸν Μωϋσέως τὸν βίον εἰς ἀρετῆς ὑπόδειγμα προτιθέντας τοῖς ἐντυγχάνουσι. τῷ γὰρ πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ζωὴν ἑαυτὸν ἀνατείναντι, οὐ μικρὰ γένοιτ᾽ ἂν πρὸς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἐφόδια τὰ εἰρημένα. τῷ δὲ μαλακιζομένῳ πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτας, κἂν πολλαπλάσια γραφῇ τῶν εἰρημένων, οὐδὲν ἂν ἐκ τοῦ πόνου γένοιτο ὄφελος. πλὴν ὡς ἂν μὴ τοῦτο, κατὰ τὸν προοιμίου διορισμὸν, λήθη γένοιτο, ἐν οἷς ἡμῖν ὁ λόγος διϊχνείζεται

A ζεται τοίνυν εἶναι τὸν τέλειον βίον, οὗ μηδεμία περιγραφὴ τελειότητος κωλύει τὴν πρόοδον· ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀεὶ γινομένη τοῦ βίου ἐπαύξησις, ὁδός ἐστι τῇ ψυχῇ πρὸς τελείωσιν· καλῶς ἂν ἔχοι πρὸς τὸ πέρας τοῦ βίου Μωϋσέως ἀναγαγόντας τὸν λόγον, ἀσφαλῆ δεῖξαι τὸν ἀποδοθέντα ἡμῖν ὅρον τῆς τελειότητος. ὁ γὰρ διὰ τοσούτων ἀναβάσεων παρὰ πάντα τὸν βίον ὑψούμενος, οὐκ ἠπόρησε γενέσθαι πάλιν ἑαυτοῦ ὑψηλότερος· ὡς ἄν, οἶμαι, διὰ πάντων, ἀετοῦ δίκην, ὑπερνεφὴς αὐτοῦ θεωροῖτο ἡ ζωὴ καὶ μετέωρος, περὶ τὸν αἰθέρα τῆς νοητῆς ἀναβάσεως ἑλισσομένη. ἐτέχθη, ὅτε τὸ τεχθῆναι Ἑβραῖον παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἀδίκημα ἔδοξε. τοῦ δὲ τυράννου τότε νόμῳ τὸν τεχθέντα κολάζοντος, κρείττων γὰρ τοῦ φθοροποιοῦ νόμου, περισωθεὶς τὰ μὲν πρῶτα παρὰ τῶν γεννησαμένων, μετὰ ταῦτα δὲ παρ' αὐτῶν τῶν τεθεικότων τὸν νόμον. καὶ οἷς ὁ θάνατος αὐτοῦ νόμῳ κατεσπουδάσθη, οὗτοι οὐ τῆς ζωῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐδοκίμου ζωῆς πᾶσαν εἰσηνέγκαντο πρόνοιαν, διὰ πάσης σοφίας ἀναγαγόντες τὸν νέον. κρείττων μετὰ ταῦτα γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης τιμῆς, καὶ τῆς βασιλικῆς ἀξίας ὑπέρτερος. ἰσχυρότερον καὶ βασιλικώτερον κρίνας, ἀντὶ τῶν δορυφόρων, καὶ τοῦ βασιλικοῦ κόσμου, τὴν τῆς ἀρετῆς φρουρὰν ἔχειν, καὶ τῷ ταύτης κόσμῳ ἐγκαλλωπίζεσθαι. μετὰ τοῦτο περισώζεται τὸν ὁμόφυλον, καὶ καταβάλλει τῇ πληγῇ τὸν Αἰγύπτιον· νοούντων ἡμῶν διὰ τῆς ἐξεταστικῆς θεωρίας τόν τε ἐχθρὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸν φίλον. εἶτα διδάσκαλον τῶν ὑψηλῶν μαθημάτων ποιεῖται τὴν ἡσυχίαν, καὶ οὕτω φωτίζεται τὴν διάνοιαν τῷ φωτὶ τῷ ἐκ τῆς βάτου ἐκλάμψαντι· καὶ τότε σπουδὴν ποιεῖται κοινωνῆσαι τοῖς ὁμοφύλοις τῶν θεόθεν αὐτῷ γεγενημένων καλῶν. ἐν τούτοις διπλῆν ἐποιήσατο τῆς δυνάμεως τὴν ἐπίδειξιν, τὴν μὲν ἀμυντικὴν κατὰ τῶν ἐναντίων, ἐν πολυτρόποις τε καὶ ἐπαλλήλοις πληγαῖς· τὴν δὲ εὐεργετικήν, ἐπὶ τῶν ὁμοφύλων. διάγει διὰ τοῦ πελάγους τὸν τοσοῦτον λαὸν ποσί, οὐ στόλον ἑαυτῷ νεῶν παρασκευάσας, ἀλλὰ τὴν πίστιν αὐτοῖς πρὸς τὸν διάπλουν ναυπηγησάμενος, χέρσον ποιεῖ τοῖς Ἑβραίοις τὸν βυθόν, θάλασσαν δὲ τοῖς Αἰγυπτίοις τὴν θάλασσαν. ᾖσε τὰ ἐπινίκια· ὡδηγήθη τῷ στύλῳ· ἐφωτίσθη τῷ οὐρανίῳ πυρί, τράπεζαν ἐκ τῆς ἄνωθεν τροφῆς ἑαυτῷ παρεστήσατο. τῆς πέτρας ἐνεφορήθη, τὰς χεῖρας ἀνέτεινεν ἐπὶ τῇ τῶν Ἀμαληκιτῶν ἀπωλείᾳ. προσβαίνει τῷ ὄρει, ἐν γνόφῳ γίνεται, σάλπιγγος ἤχους

A ſum nulla deſcriptio perfectionis vetat, ſed incrementum ipſum ad maiora & meliora via eſt ad perfectionem: Moſaïcæ vitæ orationem deduximus, veritatem illius deſcriptionis oſtendere. Videmus enim illum continuè per totam vitam ad altiora ſublimatum, multò ſublimiorem ſeipſo in finem vitæ factum fuiſſe vt quaſi aquila ſuper nubes, & ad ipſum æthera intellectualem circulari aſcenſu prouectus eſſe videatur: tamen natus eſt, cùm iniuriam partu maſculi Ægyptiis facere putabantur, cùm lege tyrannus mares paruulos inB ſequebatur: ſed à parentibus primùm, deinde ab ipſis legum pernitioſis latoribus ſublatus, ſuperauit legis minas, & vixit. Ita qui lege mortis eum damnarunt, non ſolùm viuere, ſed bene quoq. viuere ipſum curauerunt, ac per omnes Ægyptiorum doctrinas educauerunt. Magnitudine deinde animi omnem honorem humanum, omnem regiam dignitatem, omnémque gloriam aſpernatus eſt, magnificentiſſimum enim ac regium iudicauit, non ſatellitibus ornatúque regio, ſed virtute cuſtodiri, & virC tutis ornatu gloriari. Ægyptio deinde interfecto ciuem ſeruauit, pro quibus nos inimicum atque amicum animę intelleximus. Poſt hæc quietem ac ſolitudinem maioris ſibi diſciplinæ fecit magiſtram, & ſic luce ac rubo fulgente animum illuſtrauit. Studet communem facere ſuis fœlicitatem ſibi diuinitùs præſtitam. Qua in re dupliciter vim ſuæ virtutis manifeſtauit, cùm Ægyptios reſiſtentes multis modis atque crebris vulneribus vlciſcendo, tum ſuos ab omni ſemper imminenti calamitate conſeruando. Ducit per mare D ſiccis tantùm populum pedibus: non manibus, ſed fide pelagus tranſit. Fecit vt profunda maris terra ſicca Hebræis eſſet, Ægyptiis verò vt erant profunda atque aſpera maria. Cecinit parta victoria laudem, viæ ducem columnam habuit, igne cœleſti eſt illuminatus, ex cibo cœlitus miſſo menſam præparauit, manus ſurſum erexit, & Amalech debellauit. Acceſſit ad montem, in caliginem ſe intulit, tubam audiuit,

Deo propinquior factus eſt, in ſuperiore A tabernaculo habitauit, ſacerdotium exornauit, inferius tabernaculum condidit, legibus vitam hominum muniuit, bella plurima inuictus geſſit, ac in fine ſuarum rerum geſtarum perniciem luxuriæ per ſacerdotium puniuit, hoc enim illa deſignat ira, qua Phinees in perturbationem illam exarſit: & poſt hæc omnia in montem requietis aſcendit, non deſcendit ad inferiores terras, quò turba populi ex repromiſſione reſpiciebat: nec enim illicitur terrenis, qui cœleſtibus inuigilauit, ſed ſurſum ad ipſum montis verticem conſtitutus, B vt peritiſſimus ſtatuarius tota vitæ ſuæ diligenter conficta ſtatua non finem in extremo fictionis termino, ſed verticem impoſuit. Quid enim dicit hiſtoria de ipſo? Mortuus eſt Moyſes ſeruus Domini per verbum Dei, nec vllus nouit ſepulchrum eius, nec oculi eius caligauerunt, nec facies eius corrupta eſt. Hinc enim diſcere licet, quot quantiſq. virtutibus hoc ſacro nomine dignus homo efficitur, vt Dei ſeruus appelletur? Dei enim ſeruus verè ille eſt, qui cætera omnia ſuperauit. Nam Deo ſeruire quiſpiã non poteſt, niſi omnia quæ C in hoc mundo ſunt, propter Deum ſpreuerit. Hoc autem ipſi virtuoſæ quoque vitę huius ſeculi finem affert, verbo Dei conſummatum, finem dico viuum, cui non ſuccedat ſepultura, cui non addatur tumulus, qui nullam oculis caliginem, nullam faciei corruptionem inducat. Quid igitur hiſtoria nos hinc admonet? ad vnum eſſe finem nobis in hac vita reſpiciendum, vt ſerui Dei nomen aſſequamur. Nam cùm omnes inimicos deuiceris, Ægyptium, Amalecitam, Idumæum, Madianitam: cùm D aquas tranſieris, cùm nube illuminatus fueris, cùm ligni virtute dulciores biberis aquas, cùm lapidis fluenta potaueris, cùm cœleſtem panem comederis, cùm munditie atque caſtimonia iter tibi ad montem confeceris, cùm tubarum ſonitu diuina in monte ſacramẽta didiceris, cùm in caligine Deo ipſi appropinquaueris, ac ab eo tabernaculi myſteria, & ſacerdotij dignitatẽ perceperis, cùm tui cordis fueris lapicida, vt in ipſo diuina eloquia exarentur à Deo,

Deut. vlt.

A τῇ θείᾳ φύσει προσηγγίσεν, ὑπὸ τῆς ἄνωθεν σκηνῆς περιεσχέθη, τὴν ἱερωσύνην ἐκόσμησε, τὴν σκηνὴν ἐπήξατο, τοῖς νόμοις τὴν ζωὴν διωρθώσατο, τοὺς τελευταίους πολέμους κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον κατώρθωσεν· ἐπὶ τέλει τῶν κατορθωμάτων, τὴν ἀκολασίαν διὰ τῆς ἱερωσύνης ἐκόλασε. τοῦτο γὰρ ἡ διὰ τοῦ Φινεὲς γενομένη κατὰ τοῦ πάθους ὀργὴ ὑπηνίξατο. ἐπὶ πᾶσι τούτοις, προσέρχεται τῷ ὄρει τῆς ἀναπαύσεως, οὐκ ἐπιβαίνει τῆς κάτω γῆς, πρὸς ἣν ὁ κάτω λαὸς ἐξ ἐπαγγελίας ἑώρα· οὐ γὰρ ἔτι γηΐνης τροφῆς ἔτι, ὁ τῇ ἄνωθεν ἐπιρρεύσῃ μεθετίσας, ἀλλ' ἄνω γενόμενος κατ' B αὐτὴν τοῦ ὄρους τὴν ἀκρώρειαν, ὥσπερ τις ἀνδριαντοποιὸς ἐπιστήμων, ὅλον ἑαυτοῦ τὸν ἀνδριάντα τοῦ βίου ἐξεργασάμενος, ἀκριβῶς ἐπὶ τῷ ἄκρῳ τῆς κατασκευῆς, οὐχὶ τελευτὴν, ἀλλὰ κορυφὴν τῷ ἔργῳ ἐπέθηκε. τί γάρ φησι περὶ αὐτοῦ ἡ ἱστορία; ὅτι ἐτελεύτησε ὁ Μωϋσῆς, οἰκέτης κυρίου, διὰ ῥήματος Θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἔγνω τὴν ταφὴν αὐτοῦ. καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ οὐκ ἠμαυρώθησαν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ οὐκ ἐφθάρη. διδασκόμεθα γὰρ διὰ τούτων, ὅτι διὰ τοσούτων κατορθωμάτων γενόμενος, τότε ἀξιοῦται τοῦ C ὑψηλοῦ τούτου ὀνόματος, ὥστε οἰκέτης κληθῆναι Θεοῦ· ὅπερ ἐστὶν ἴσον εἰπεῖν, ὅτι πάντων κρείττων ἐγένετο. οὐ γὰρ ἄν τις Θεῷ δουλεύσειε, μὴ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πάντων κρείττων γενόμενος. τοῦτο δὲ αὐτῷ καὶ τέλος ἐστὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου, διὰ ῥήματος Θεοῦ κατορθούμενον. ὃ δὲ τελευτὴν ἡ ἱστορία λέγει, τελευτὴν ζῶσαν, ἣν οὐ διαδέχεται τάφος, ἢ οὐκ ἐπιχώννυται τύμβος, ἢ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀμαυρότητα καὶ τῷ προσώπῳ διαφθορὰν οὐκ ἐπάγουσα. τί οὖν παιδευόμεθα διὰ τῶν εἰρημένων; πρὸς D ἓν τέλος διὰ τοῦ βίου βλέπειν, τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκέτην διὰ τῶν βεβιωμένων κληθῆναι. ὅταν γὰρ πάντας τοὺς ἐχθροὺς καταγωνίσῃ, τὸν Αἰγύπτιον, τὸν Ἀμαληκίτην, τὸν Ἰδουμαῖον, τὸν Μαδιανίτην, καὶ περάσῃς τὸ ὕδωρ, καὶ φωτισθῇς τῇ νεφέλῃ, καὶ γλυκανθῇς διὰ τοῦ ξύλου, καὶ πίῃς τῆς πέτρας, καὶ τῆς ἄνωθεν γεύσῃ τροφῆς, καὶ διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ ἁγνείας ὁδοποιήσῃς σεαυτῷ τὴν ἐπὶ τὸ ὄρος ἄνοδον, κἀκεῖ γενόμενος κατηχηθῇς τὸ θεῖον μυστήριον τῇ τῶν σαλπίγγων ἠχῇ· καὶ ἐν τῷ δυσθεωρήτῳ γνόφῳ διὰ τῆς πίστεως τῷ Θεῷ προσεγγίσῃς, κἀκεῖ διδαχθῇς τὰ τῆς σκηνῆς μυστήρια, καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα· ὅταν γένῃ τῶν σῶν καρδιῶν λατόμος, ὥστε ἐν ταύταις τὰ θεῖα λόγια ἐγκεχαράχθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ

A ὅταν τὸ τοῦ χρυσοῦ εἴδωλον ἐξαφανίσῃς, τουτέστι, τὴν πλεονεκτικὴν ἐπιθυμίαν ἐξαλείψῃς τοῦ βίου· ὅταν τοσοῦτον ὑψωθῇς, ὥστε ἄμαχος φανῆναι τῇ γοητείᾳ τοῦ Βαλαάμ· γοητείαν δὲ ἀκούσας, νόησόν μοι τὴν ποικίλην τῆς ζωῆς ταύτης ἀπάτην, δι᾽ ἧς οἱ ἄνθρωποι, καθάπερ ἐπὶ Κιρκαίῳ κρατῆρι φαρμακευόμενοι, τῆς ἰδίας ἐκστάντες φύσεως, εἰς ἀλόγων μορφὰς μεταπλάττονται· ὅταν διὰ πάντων ἔλθῃς τούτων, καὶ βλαστήσῃ ἐν σοὶ τῆς ἱερωσύνης ἡ ῥάβδος, μηδεμίαν τινὰ γῆς ἰκμάδα πρὸς τὴν βλάστην ἐφελκομένη, ἀλλ᾽ οἴκοθεν τοῦ καρποῦ τὴν δύναμιν ἔχουσα, καὶ καρπὸν καρύινον· B οὗ ἡ μὲν πρώτη ἔντευξις, πικρά τε καὶ κατεστυμμένη· τὸ δὲ ἐγκείμενον τούτοις, ἡδύ τε καὶ ἐδώδιμον· ὅταν πᾶν τὸ ἐπανιστάμενον κατὰ τοῦ σοῦ ἀξιώματος, εἰς ἀφανισμὸν χωρήσῃ, κατὰ τὸν Δαθὰν ὑπόγειον γενόμενον· ἢ ἐκδαπανηθὲν τῷ πυρί, κατὰ τὸν Κορέ· τότε προσεγγίσῃς τῷ τέλει. τέλος δὲ λέγω, οὗ ἕνεκα πάντα γίνεται· οἷον, τέλος τῆς γεωργικῆς, ἡ ἀπόλαυσις· τέλος τῆς κατασκευῆς τοῦ οἴκου, ἡ οἴκησις· τέλος τῆς ἐμπορίας, ὁ πλοῦτος· καὶ τοῦ ἐν τοῖς ἀγῶσι πόνου, ὁ στέφανος. οὕτω καὶ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας τέλος, τὸ κληθῆναι οἰκέτην C Θεοῦ. ᾧ συνθεωρεῖται, τὸ μὴ ὑποχωσθῆναι τῷ τύμβῳ· τοῦτο δέ ἐστι, τὸ γυμνήν τε καὶ ἀπέριττον τῶν πονηρῶν ἐφολκίων τὴν ζωὴν γενέσθαι. τῆς δὲ δουλείας ταύτης καὶ ἕτερον γνώρισμα φησὶν ὁ λόγος, τὸ μήτε ὀφθαλμὸν ἀμβλυωθῆναι, μήτε πρόσωπον διαφθαρῆναι. ὁ γὰρ ἐν φωτὶ διὰ παντὸς ὢν ὀφθαλμός, πῶς ἂν ἀμαυρωθείη διὰ τοῦ σκότους, οὗ ἠλλοτρίωται; καὶ ὁ τὴν ἀφθαρσίαν ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ κατορθώσας, οὐδεμίαν πάντως φθορὰν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ παραδέχεται. ὁ γὰρ ἀληθῶς κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ γεγονώς, καὶ μηδαμοῦ παρατραπεὶς τοῦ θείου χαρακτῆρος· D ἐφ᾽ ἑαυτοῦ τὰ γνωρίσματα φέρει, καὶ συμβαίνει διὰ πάντων τῇ ὁμοιώσει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, τῷ ἀφθάρτῳ τε καὶ ἀναλλοιώτῳ, καὶ πάσης ἀμιγεῖ κακίας τὴν ἰδίαν ψυχὴν καλλωπίζων. Ταῦτά σοι, ὦ ἄνθρωπε Θεοῦ, περὶ τῆς τοῦ βίου τοῦ κατ᾽ ἀρετὴν τελειότητος, Καισάριε, ὁ βραχὺς ἡμῶν οὗτος ὑποτίθεται λόγος, οἷόν τι πρωτότυπον ἐν μορφῇ κάλλους, τὸν τοῦ μεγάλου Μωϋσέως ὑπογράψαντα βίον· ἐφ᾽ ᾧ τοὺς κατ᾽ ἕκαστον ἡμῶν διὰ τῆς τῶν ἐπιτηδευμάτων μιμήσεως ἐν ἑαυτοῖς μεταγράφειν τοῦ προδειχθέντος ἡμῖν κάλλους τὸν χαρακτῆρα. τοῦ γὰρ κατωρθωκέναι τὸν Μωϋσέα τὴν ἐνδεχομένην τελειότητα,

cum aureum idolum deleueris, id eſt, auaram cupiditatem è vita ſuſtuleris; cùm exaltatus adeò fueris, vt Balaamicis artibus capi nequeas (his autem magicis artibus varias huius vitæ fallacias intelligimus, quibus homines tamquam Circæi cuiuſdam poculi veneficio affecti, propria exuta natura, in beſtias commutantur) cùm tibi germinauerit ſacerdotij virga, non humiditate terrena, ſed à ſeipſa nucem producens: cuius cortices amari & auſteri, nucleus ad comedendum ſuauis & vtilis ſit: cùm omnes qui aduerſus tuam audent dignitatem inſurgere, aut terra obrueris ſecundum Datham, aut igne conſumpſeris ſecundũ Coreb: tunc demum accedes ad finem. Finem autem dico, cuius gratia cætera ſunt. Nam vt agriculturæ finis eſt, frugum perceptio; ædificationis, ædium eſt habitatio, & negotiationis diuitiæ, certaminis corona; ſic virtuoſæ vitæ finis eſt, vt ſeruus Dei & ſis, & vociteris: quam quidem ad rem & illud accedit, vt ſepultura obrui nequeas: quod fit, ſi vitiorum omnium denudatam vitam colueris. Verùm huius diuinæ ſeruitutis aliud quoque ſignum hiſtoria tradit: nec enim oculus caligabit, nec facies ſerui Dei corrumpetur. Nam oculus qui ſemper in luce eſt, quónam modo vi tenebrarum caligabit, quarum omnino expers eſt? & qui vitam integram ſemper ſecutus eſt, quomodo corrumpetur? Nam cùm ad imaginem Dei verè factus ſit, nec vnquam à diuina forma degenerauerit, in ſeipſo geſtat indicia atque in omnibus ſimilitudine cum exemplari conuenit, animúmque ſuum incorruptibilitate, immutabilitate, atque ab omnibus vitiis immunitate condecoret. Hæc habes de vitæ perfectione cum virtutis laude traductæ, homo Dei, Cæſarie, meum in hac breui oratione iudicium: nam tamquam exemplar quoddam perfectionis vitam Moyſi deſcripſimus, ex qua vnum hominum monſtratæ huius pulchritudinis charactera depingere licebit. Quò autem perfectionem homini poſſibilem Moyſes aſſecutus eſt,

Odyſſ.10.

diuinæ vocis teſtimonio perhibetur: A Cognoui te, inquit, præter omnes. Exod. 33. Accedit, quod amicus Dei ab ipſo Deo nuncupatus eſt. Præterea cùm peccatis populi Deus iratus delere voluerit omnes, cúmque Moyſes vnà cum populo perire maluerit, quàm abſque populo viuere; tunc Deus, vt amico morem gereret, placatus eſt: quæ omnia oſtendunt, ad humanæ perfectionis apicem illum perueniſſe. Quoniam ergo perfectionem humanæ vitæ quærebamus, eámque vt potuimus, adinuenimus: nihil iam reſtat, niſi vt ad exemplar iſtud viuamus, ac diligenter quæcumque altiùs intellecta hiſtoria nobis propoſuit, ad vitam transferentes à Deo cognoſcamur, & B amici Dei efficiamur. Id enim certè perfectio eſt, vt nõ timore pœnarum ſicuti mancipiũ, à vitiis declines, nec virtutem ſpe præmiorum, quaſi mercatoris affectu in negotiationibus & contractibus, amplectaris: ſed neglectis etiam iis quæ in promiſſionibus per ſpem ſunt recondita, vnum terribile arbitrari ab amicitia Dei repelli: vnum expetibile ſolum, amicitiam Dei; qua ſola, meo iudicio, vita hominis perficitur. Hoc ipſum vbi ſublatâ ad ſublimiora ac diuiniora mente conſecutus fueris, . . . commune id erit lucrum in Chriſto Ieſu Domino noſtro, cui honor & imperium in ſæcula, Amen.

τίς ἂν ἡμῖν ἀξιοπιστότερος εὑρεθείη μάρτυς τῆς θείας φωνῆς, ἥ φησι πρὸς αὐτόν· ὅτι ἔγνων σε παρὰ πάντας. ἀλλὰ καὶ τὸ φίλον αὐτὸν ὀνομασθῆναι Θεοῦ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸ συναπολέσθαι μᾶλλον ἑλόμενον μετὰ πάντων, ἢ μὴ κἀκείνοις, ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησαν ἱλεωθῆναι δι' εὐμενείας τὸ θεῖον· στῆσαι κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν ὀργὴν, τὴν ἰδίαν τοῦ Θεοῦ κρίσιν παρατρέψαντος, ἵνα μὴ λυπήσῃ τὸν φίλον. καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, μαρτυρία σαφής ἐστι καὶ ἀπόδειξις τοῦ πρὸς τὸν ἀκρότατον τῆς τελειότητος ὅρον ἀναβεβηκέναι τοῦ Μωϋσέως τὸν βίον. ἐπεὶ οὖν τοῦτο παρ' ἡμῶν τὸ ζητούμενον ἦν, τί τὸ τέλειον τῆς ἐναρέτου πολιτείας ἐστίν. εὑρέθη δὲ διὰ τῶν εἰρημένων τὸ τέλειον· ὥρα σοι, ὦ γενναῖε, πρὸς τὸ ὑπόδειγμα βλέπειν, καὶ τὰ διὰ ὑψηλοτέρας ἀναγωγῆς θεωρηθέντα περὶ τῶν ἱστορικῶς εἰρημένων, ἐπὶ τὸν ἴδιον μεταφέροντα βίον, γνωσθῆναί τε ὑπὸ Θεοῦ, καὶ φίλον γενέσθαι αὐτοῦ. τοῦτο γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς ἡ τελειότης, τὸ μὴ δουλοπρεπῶς φόβῳ κολάσεως τοῦ κατὰ κακίαν βίου χωρίζεσθαι· μηδὲ τῇ τοῦ μισθοῦ ἐλπίδι τὸ ἀγαθὸν ἐνεργεῖν, πραγματευτικῇ τινὶ καὶ συναλλαγματικῇ διαθέσει κατεμπορευομένους τῆς ἐναρέτου ζωῆς· ἀλλ' ὑπεριδόντας πάντων καὶ τῶν ἐν ἐπαγγελίαις δι' ἐλπίδος ἀποκειμένων, μόνον ἡγεῖσθαι φοβερὸν, τὸ τῆς φιλίας τοῦ Θεοῦ ἐκπεσεῖν· καὶ μόνον τίμιόν τε καὶ ἐράσμιον ἑαυτοῖς κρῖναι, τὸ φίλον γενέσθαι Θεῷ· ὅπερ ἐστὶ, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἡ τελειότης τοῦ βίου. ὅ, τι δ' ἂν παρὰ σοῦ πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερόν τε καὶ θειότερον ἐπαρθείσης σοι τῆς διανοίας, εὑρεθῇ· πολλὰ δὲ . . . . εὑρεθήσεται· κοινὸν ἔσται πάντως τὸ κέρδος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΝΥΣΣΗΣ, πρῶτον βιβλίον εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ψαλμῶν.

B Προοίμιον πρὸς φίλον.

ἘΔΕΞΑΜΗΝ σου τὸ ἐπίταγμα μετὰ προθυμίας, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἴσον ἐμοί τε καί σοι τὴν σπουδὴν χαριζόμενον, καὶ προσέσχον ταῖς τῶν ψαλμῶν ἐπιγραφαῖς. τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐπέταξας διερμηνεύσασθαι τὴν ἐνθεωρουμένην ταύταις διάνοιαν, ὡς πᾶσι γενέσθαι δῆλον τὸ διὰ τούτων C ἡμᾶς πρὸς ἀρετὴν ὁδηγῆσαι δυνάμενον. πάσῃ τοίνυν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν μετὰ πλείονος τῆς προσοχῆς καθομιλήσας, ἀναγκαῖον ᾠήθην μὴ ἀπὸ τῶν ἐπιγραφῶν ἄρξασθαι τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ περὶ πάσης ὁμοῦ τῆς ψαλμῳδίας ἔφοδόν τινα πρὸς τὴν τῶν νοημάτων κατανόησιν τεχνικὴν ὑπεκθέσθαι. δι' ἧς ἐκ τοῦ ἀκολούθου καὶ ὁ περὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῖν σαφηνισθήσεται λόγος· χρὴ τοίνυν πρῶτον μὲν τὸν σκοπὸν τῆς γραφῆς ταύτης πρὸς ὅ, τι βλέπει, κατανοῆσαι· εἶτα καὶ δι' ἀκολούθου πρὸς D τὸ προκείμενον τῶν νοημάτων κατασκευὰς συνιδεῖν, ἃς ὑποδείκνυσιν ἥτε τάξις τῶν ψαλμῶν πρὸς τὴν τοῦ σκοποῦ γνῶσιν εὖ διακεκριμένη. καὶ τὰ τμήματα παντὸς τοῦ βιβλίου ἰδίαις τισὶ περιγραφαῖς ὁριζόμενα, πενταχῆ πάσης τῆς ἐν τοῖς ψαλμοῖς προφητείας διαιρεθείσης, ὧν μετρίως προκατανοηθέντων, γνωριμωτέρα ἡμῖν ἡ ἐκ τῶν γραφῶν ὠφέλεια γενήσεται. διὰ τῆς τῶν προεξετασθέντων κατανοήσεως φανερουμένη. ἀρκτέον τοίνυν ἐντεῦθεν τῆς θεωρίας.

Sancti Patris noſtri

GREGORII NYSSENI EPISCOPI, TRACTATVS prior in Pſalmorum inſcriptiones.

In quo generatim oſtenditur, quis ſit Pſalmorum finis.

Præfatio ad amicum quendam.

ECCE quod iuſſiſti, ô homo Dei, promptè & alacriter; mihiq; ſimiliter ac tibi hac opera gratificari volui, animúmq; ad Pſalmorum inſcriptiones adieci. Hoc enim nobis imperaſti explicare quis illis ſubſit ſenſus, vt omnibus fiat perſpicuum id quod nos per illas ad virtutem adducere poteſt. Diligentiore igitur attentione toto pſalmorum volumine excuſſo, neceſſarium duxi, non ab ipſis inſcriptionibus diſputationem inchoare, ſed de tota Pſalmorum ſcriptione introductionem quandam præmittere, ad accuratiorem latentis ſententiæ intelligentiã; qua velut ordine quodam efficiemus, vt tractatio quoque de inſcriptionibus clarior reddatur. Ante omnia autem oportet ſcriptionis huius ſcopum, ad quem dirigitur, cõſiderare; Deinde ea artificia quæ ad propoſitum ſenſum eruendũ quaſi per conſequens faciunt, ſedulò perueſtigare, quæ quidem oſtendit tum ordo Pſalmorum, ad cuiúſque finem cognoſcendum accommodatè diſpoſitus; tum etiã totius libri diſtributio propriis quibuſdam terminis circumſcripta; nam quinque in partes tota Pſalmorum prophetia diuiditur. Quibus vtcúmque præcognitis, notior nobis euadet vtilitas, quæ ex inſcriptionibus percipitur, patefacta videlicet per ea quæ prius à nobis fuerint luculenter expoſita. Hinc igitur conſiderationis huius exordium ſumendum eſt.

& viuacior improbitatis reprehenſio, mentio facienda eſt eorum, qui virtutis pulchritudine excelluerunt, eorúmque qui vitiis & flagitiis innotuerunt. Exempla enim diuerſorum viuendi generum aptè propoſita, animi affectionem & diſpoſitionem intendunt & ſtabiliunt, ſpe mentem ad optima quæque ſectanda & colenda alliciente; & reprehenſione eorum qui vitam flagitioſam egerunt, ad fugam & deteſtationem ſimilium ſtudiorum erudiente & incitante. Præter hæc omnia neceſſarium erit, vtrobique totam docendi rationem minutiùs quaſi conciſam inſtituere, nam vel id quod rectum & honeſtum eſt demonſtrabit; vel à facinoribus dehortabitur; ita vt ad illud quidem documentis quibuſdam & monitis quaſi manu ducat auditorem; ab improbitate autem eundem per ſermones ad dehortationem appoſitos abducat. His hunc in modum dijudicatis & conſtitutis, cùm naturæ noſtræ omnino aduerſum ſit, omnem penitus voluptatem repudiare (voluptatem dico corpori iucundam; nam voluptas animi longo interuallo à rationis experte & ſeruili delectatione diſtat) propriam verò notam vtriuſque vitæ, eius ſcilicet quæ virtuti ſtudet, & eius, quæ improbitati addicta eſt, ſuprà conſtituerimus, quòd vita vitiis dedita ſenſus corúmque organa demulceat; vita autem virtutis ſtudioſa mentes rectè agentium oblectet; ij verò qui ad ſublimiorẽ vitam inſtituuntur, quibus ratio honeſti dignoſcendi videtur eſſe ſenſus, infirmioris ſint animi, quàm vt ſatis perſpicuè honeſtatem intueri valeant, cùm mentem adhuc rudem, & in huiuſcemodi rei contemplatione inexercitatam habeant; ad id porrò quod ignotum eſt, licet pulcherrimum ſit, immota maneat noſtra cupido; & nulla præeunte cupidine, nulla etiam delectatio rei deſideratæ & amabilis in nobis exſiſtat; (nam via ad delectationem eſt cupiditas) ob id neceſſario illis aliquid excogitandum eſt, qui necdum ſinceræ & diuinæ illius voluptatis ſunt capaces, quo tanquã medio virtutis documenta & inſtituta percipere queant, aliquid, inquam, ex illis quæ ſenſum delinire, & ſuauiter afficere conſueuerunt; quod & medicis in more poſitum eſt, cùm amarum potuque iniucundum medicamentum ſuaue &

A καὶ ἐμψυχότερος ὁ τοῦ χείρονος ψόγος, διὸ προσήκει τῶν ἐν ἀρετῇ θαυμασθέντων, καὶ τῶν ἐν κακίᾳ κατεγνωσμένων τὴν μνήμην ποιήσασθαι. ἐπίστασιν γάρ τινα τῆς ἐν τῇ ψυχῇ διαθέσεως ἐμποιεῖ καὶ βεβαιότητα προφαινόμενα τῶν βίων τὰ ὑποδείγματα, πρὸς τὴν τῶν ἀρίστων ὁμοτιμίαν, τῆς ἐλπίδος τὴν ψυχὴν ἐφελκομένης. καὶ τῆς ἐπὶ τῶν κατεγνωσμένων διαβολῆς πρὸς ἀποφυγήν τε καὶ ἀλλοτρίωσιν τῶν ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων παιδευούσης. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἀναγκαῖον
B ἂν εἴη πρὸς ἑκάτερον τούτων λεπτομερῆ τινα διδασκαλίαν ποιήσασθαι, ἢ καὶ τὸ κρεῖττον ὑποδείξει, καὶ ἀποτρέψει τοῦ χείρονος· πρὸς τοῦτο μὲν ὑποθήκαις τισὶ καὶ συμβουλαῖς ὁδηγοῦσα τὴν ἀκοήν· ἀπὸ δὲ τῶν χειρόνων διὰ τῶν ἀποτρεπτικῶν ἀπείργουσα λόγων. τούτων δὲ οὕτω διακριθέντων, ἐπεὶ δυσπαράδεκτόν ἐστι τῇ φύσει πᾶν τὸ πρὸς ἡδονὴν ἀλλοτρίως ἔχον, ἡδονὴν δὲ λέγω τὴν τοῦ σώματος φίλην. ἡ γὰρ τῆς ψυχῆς εὐφροσύνη πολλῷ τῷ μέσῳ τῆς ἀλόγου τε καὶ ἀνδραποδώδους ἡδυπαθείας ὑπόκειται. ἴδιον δὲ σημεῖον ἑκατέρου τῶν βίων,
C τοῦ ἐν ἀρετῇ τε καὶ κακίᾳ, τοῦτο προλαβόντες ἀπέγνωμεν, ὅτι διὰ μὲν τῆς κακίας, κολακεύεται ἡμῶν τὰ τῆς σαρκὸς αἰσθητήρια, ἡ δὲ ἀρετὴ ψυχῆς εὐφροσύνη τοῖς κατορθοῦσι γίνεται. τοῖς δὲ νεωστὶ εἰσαγομένοις πρὸς τὸν ὑψηλότερον βίον, οἷς τοῦ καλοῦ κριτήριον ἡ αἴσθησις εἶναι δοκεῖ, οὔπω ἱκανῶς ἔχει καθορᾶν τὸ ἀγαθὸν ἡ ψυχή, ἀγύμναστος ἔτι καὶ ἀήθης οὖσα τῆς τοιαύτης κατανοήσεως. πρὸς δὲ τὸ μὴ γνωριζόμενον αὐτοῖς, κἂν ὅτι μάλιστα καλὸν ᾖ, ἀκίνητος ἡμῶν ἡ ἐπιθυμία μένει. ἐπιθυμίας δὲ μὴ προϋπαρχούσης, οὐδ' ἂν ἡδονή τις ἐγγέ-
D νοιτο τοῦ μὴ ποθουμένου πράγματος, ὁδὸς γὰρ εἰς ἡδονὴν ὁ πόθος γίνεται. ἀναγκαίως ἐπινοῆσαί τι χρὴ τοιοῦτον τοῖς μήπω τῆς ἀκηράτου καὶ θείας ἡδονῆς γευσαμένοις. δι' οὗ συμπαραδεχθήσεται τῆς ἀρετῆς τὰ διδάγματα. διά τινος τῶν τὴν αἴσθησιν εὐφραινόντων ἐφηδυνόμενα· καθάπερ καὶ τοῖς ἰατροῖς ποιεῖν σύνηθες, ὅταν τι πικρόν τε καὶ δύσληπτον τῶν ἀλεξητηρίων φαρμάκων εὔληπτον ποιοῦσι,

A τοῖς ἀῤῥωστοῦσιν, τῇ τοῦ μέλιτος ἡδονῇ παραρτύοντες. εἰ δὲ τελείως ἡμῖν ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου διὰ τῶν εἰρημένων τετεχνολόγηται, ὡς δεῖν πρότερον μὲν ἀπ' ἀλλήλων χωρίσαι τὰ ἐναντία τῶν ἐπιτηδευμάτων, εἶτα ἑκάτερον αὐτῶν τοῖς ἰδίοις γνωρίσμασι σημειώσασθαι· καὶ μετὰ τοῦτο μὲν ἀποσεμνῦναι τῷ λόγῳ, ὃ δὲ φευκτὸν ἐκ διαβολῆς ἀπεργάσασθαι, τοῖς τε τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ὑποδείγμασιν ἐπιῤῥῶσαι πρὸς ἑκάτερον τὴν διάνοιαν, καὶ ταῖς μερικαῖς ὑποθήκαις τήν τε πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἄγουσαν ὁδὸν ὑποδεῖξαι, καὶ B ἀποτρέψαι τοῦ χείρονος· τό, τε κατεσκληκὸς καὶ ἀνδρῶδες τῆς ἀρετῆς, ἡδυποιῆσαι τοῖς νηπιάζουσιν, διά τινος τῶν εὐφραινόντων τὴν αἴσθησιν ἡμῶν γλυκαινόμενον, καιρὸς ἂν εἴη κατανοῆσαι, πῶς διὰ τῆς διαιρηθείσης ταύτης τεχνολογίας, πᾶσα συνῆκται ἡμῖν ἡ διὰ τῶν ψαλμῶν διδασκαλία, τῆς τε κακίας ἀπείργουσα, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐφελκομένη.

iucundum ægrotis efficiunt, dum illud mellis dulcedine condiunt. Si igitur perfectè à nobis tradita eſt vitæ ad virtutis præſcriptum conformatæ inſtitutio, videlicet, quòd neceſſariũ ſit, priùs ſeparare à ſe mutuò diuerſa vitæ genera, & ſi deinceps vtrúmque ſuis notis diſcreuimus & definiuimus, docuimúſque alterum oratione efferendum & cohoneſtandum; alterum, vt quod fugere deceat, vituperatione afficiendum eſſe; exemplis illuſtrium virorum confirmandas & concitandas mentes ad vtrúmque & ſpecialibus documentis viam, quæ ducit ad rectum, oſtendendam, & ab improbitate animũ abducencendum, virtutiſq. aſperitatẽ, & virilem quaſi ſeueritatem, velut infantibus temperandam, pérque aliquid quod ſenſui gratum ſit, mitigandã eſſe; tempus iam exigere videtur, vt explanemus, quomodo ſecundum artẽ & rationem explicatã, tradita nobis ſit per Pſalmos omnis doctrina, quæ à malitia nos auertat, & ad virtutis ſtudium inflammet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

C ΠΡΩΤΟΝ τοίνυν, ἐκ γὰρ τῶν τελευταίων ἀρχόμεθα; τῆς ἐξετάσεως σκοπήσωμεν τὴν ἐπίνοιαν, δι' ἧς οὕτως σκληράν τε καὶ στενωτέραν οὖσαν τὴν κατ' ἀρετὴν πολιτείαν, τήν τε τῶν μυστηρίων αἰνιγματώδη διδασκαλίαν, καὶ τὴν ἀπόρρητόν τε καὶ κεκρυμμένην δυσεφίκτοις θεωρήμασι θεολογίαν, οὕτως εὔληπτόν τε καὶ γλυκεῖαν ἐποίησεν, ὡς μὴ μόνον τελείοις ἀνδράσι τοῖς ἤδη κεκαθαρμένοις τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια τὴν διδασκαλίαν ταύτην σπουδάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῆς γυναικωνίτιδος ἴδιον γενέσθαι κτῆμα. καὶ νηπίοις ὥς τι τῶν ἀθυρμάτων ἡδονὴν D φέρειν. καὶ τοῖς παρηλικεστέροις ἀντὶ βακτηρίας τε καὶ ἀναπαύσεως γίνεσθαι, τόν τε φαιδρυνόμενον, ἑαυτοῦ νομίζειν εἶναι τῆς διδασκαλίας ταύτης τὸ δῶρον· καὶ τὸν σκυθρωπῶς ἐκ περιστάσεως διακείμενον, δι' αὐτὸν οἴεσθαι τὴν τοιαύτην τῆς γραφῆς χάριν δεδόσθαι. ὁδοιποροῦντές τε πρὸς τούτοις καὶ θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, ἢ τοῖς ἐπιδιφρίοις ἐργασίαις προσασχολούμενοι, καὶ πάντες οἱ ἁπαξαπλῶς ἐν πᾶσιν ἐπιτηδεύμασιν ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἐν ὑγείᾳ τε καὶ ἀρρωστίᾳ, ζημίαν ποιοῦνται, ὃ μὴ διὰ στόμα-

CAPVT III.

Cur Pſalmi omni hominum generi ſint tam grati.

PRINCIPIO igitur, à poſtremis enim ordiemur, cauſſam indagabimus, ob quam, cum adeò vita ex virtute acta difficilis ſit & ardua; myſteriorũ tamen & diuinorum ſecretorum ęnigmaticam & vmbratilem doctrinam, & inexplicabilibus inuolutam tegumentis Theologicam inſtitutionem, tam facilem captu & iucundam effecerit, vt non modò viri perfecti, & quibus iam animi ſenſa perpurgata ſunt, eruditionem hanc aſſequantur, ſed vt eandem & mulieres ſibi tamquam propriam vendicent; infantibúſque, crepundiorum inſtar, voluptatem pariat; & decrepitis baculi & quietis loco obtingat; illi verò quibus ætas viget, huius doctrinæ donum ſuum eſſe exiſtiment; is autem qui triſti eſt animo & malè affecto ob euentum quempiam, propter ſe Scripturæ huius gratiam diuinitùs miſſam eſſe credat; Adhæc, qui iter ſeu terra ſeu mari faciunt; quique ſedentarias artes exercent, & vt rem in pauca conferam, omnes tam viri quam mulieres, quodcumque vitæ genus ſectentur, ægri ſimul ac firmi, damnum ſe pati arbitrantur, ſi non ſemper in ore

mulieres, voluptatis mancipia factos aſſerit: quid aliud hinc nos inſtruit, quàm voluptatem hanc valde cauendam eſſe, quæ titillationibus ſuis viros armis inuictos ſuperauit, quódque impudentius eſt, palàm agi turpitudinem perſuaſit? ita beſtialis ad libidinem impetus in pecudes homines vertit. Nam humanæ conditionis obliti penitus, non modò ſua crimina non celabant, verumetiam porcorum more, alter in alterius oculis palàm ſordibus deuoluti turpitudine ſceleribus gloriabantur. Quare apertè nos monet hiſtoria, procul à tam terribili beſtia nobis eſſe habitandum, ne morbus more ignis propter vicinitatem flammam ad nos vſque tranſmittat: quod & Salomon in Sapientia docet. Non attingendum eſſe ardentem carbonem nudo pede, neque ignem in ſinu deponendum: quaſi in noſtra poteſtate ſitum ſit, vt expertes omnis mali ſimus, quamdiu ab ea re, quæ incendium excitat, remoti fuerimus: ſin ad illam acceſſerimus, ſic vt ardens ille calor nos attingat, tum ſinum noſtrum cupiditatis ignis inuadet, atque ita deinceps inueniet, vt & pes vratur, & ſinui noſtro certa pernicies afferatur. In Euangelio quoque Dominus, vt longè ab hac nos peſte adduceret, cupiditatem ipſam, quæ videndo irrepere ſolet, quaſi radicem voluptatis euulſit: oſtendens non eſſe ſuſcipiendam cupiditatem viſu, quæ ad actum ipſum planiſſima via eſt. Nam pernicioſus omnis morbus peſtilentiæ more, ſi ſemel principalia occupauerit membra, ſola morte ſedatur. Sed longiori oratione opus eſſe non arbitror, vt vitam Moyſi totam in exemplum virtutis lectoribus afferamus. Nam ſi quis ad ſubliniorem vitæ rationem aſpirarit, non exigua ex iam dictis ad veram philoſophiam viatica, & virtutis exempla poterit habere: qui autem molliori eſt animo, quàm vt ſudare pro virtute velit, nec etiamſi multo plura conſcriberemus, commouebitur. Verùm quoniam incipientes eam perfectam eſſe vitam deſcripſimus, cuius progreſ-

Prou. 8.

A τὰς φάλαγγας, τούτους ὁμοῦ τῇ θέᾳ τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν καταδουλωθῆναι τῇ νόσῳ· οὐδὲν ἕτερον, καθὼς εἴρηται, δείκνυσιν, ἢ τὸ δύσμαχόν τε εἶναι καὶ δυσανταγώνιστον πολέμιον ἡμῶν τὴν ἡδονήν. ἣ τῶν ἀηττήτων τοῖς ὅπλοις ὁμοῦ τῷ φανῆναι καταχρατήσασα, τὸ τῆς ἀτιμίας ἤγειρε κατ' αὐτῶν τρόπαιον, ὑπὸ μάρτυσι τῷ φωτὶ τὴν αἰσχύνην αὐτῶν στηλιτεύσασα. βοσκήματα γὰρ δι' ἑαυτῆς τοὺς ἀνθρώπους ἀπέδειξεν, οὓς ἡ κτηνώδης καὶ ἄλογος πρὸς τὴν ἀκολασίαν ὁρμὴ ἐκλαθέσθαι τῆς ἀνθρωπίνης ἀνέπεισε φύσεως· μηδὲ ἐπικρυπτομένους τὸ ἄγος, ἀλλ' ἐμπομπεύ-
B οντας τῇ ἀτιμίᾳ τοῦ πάθους, καὶ ἐγκαλλωπιζομένους τῷ τῆς αἰσχύνης μιάσματι, συῶν δίκην ἀναφανδὸν ἐν τῇ ἀλλήλων ὄψει τῷ τῆς ἀκαθαρσίας βορβόρῳ ἐγκαλινδουμένους. τί οὖν τῷ διηγήματι παιδευόμεθα; τὸ μαθόντας ἡμᾶς ὅσην ἰσχὺν πρὸς τὸ κακὸν ἡ τῆς ἡδονῆς ἔχει νόσος, ὡς ὅτι μάλιστα πόρρω τοῦ τοιούτου γειτνιάματος, τὸν ἑαυτῶν ἀποικίζειν βίον· ὡς ἂν μή τινα πάροδον καθ' ἡμῶν λάβῃ ἡ νόσος, οἷόν τι πῦρ διὰ τοῦ προσεγγισμοῦ, τὴν πονηρὰν φλόγα κατεργαζόμενον. τοῦτο γὰρ διδάσκει, λέγων ἐν τῇ σοφίᾳ Σολομών, μὴ
C ἐπιψαύειν τοῦ ἄνθρακος γυμνῷ τῷ ποδί, μήτε δὲ πῦρ τῷ κόλπῳ ἐναποτίθεσθαι. ὡς ἐν ἡμῖν ὂν ἐν ἀπαθείᾳ μένειν, ἕως ἂν πόρρωθεν ὦμεν τοῦ ὑπεκκαίοντος· εἰ δὲ κατ' αὐτὸ γενοίμεθα, ὡς ἐπιψαῦσαι τῆς διακαοῦς ταύτης θερμότητος· ἐγκόλπιον τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας γενήσεται, καὶ οὕτως ἐπακολουθήσει καὶ τῷ ποδὶ ἡ καῦσις, καὶ ἡ διαφθορὰ τῷ κόλπῳ. ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος τῇ ἰδίᾳ φωνῇ, ὡς ἂν πόρρωθεν φυλαχθείημεν τοῦ τοιούτου κακοῦ, καθάπερ τινὰ ῥίζαν τοῦ πάθους, τὴν διὰ τοῦ ἰδεῖν ἐπιθυμίαν ἐκτέμνει. διδάσκων, ὅτι
D ὁ τῇ ὄψει τὸ πάθος παραδεξάμενος, ὁδὸν δίδωσι καθ' ἑαυτοῦ τῇ νόσῳ. τὰ γὰρ πονηρὰ τῶν παθημάτων, λοιμοῦ δίκην, ἐπειδὰν ἅπαξ τῶν κυρίων καταχρατήσῃ, τῷ θανάτῳ παύεται μόνῳ. ἀλλ' οὐδὲν οἶμαι χρῆναι μηκύνειν τὸν λόγον, πάντα τὸν Μωϋσέως τὸν βίον εἰς ἀρετῆς ὑπόδειγμα προτιθέντας τοῖς ἐντυγχάνουσι. τῷ γὰρ πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ζωὴν ἑαυτὸν ἀνατείναντι, οὐ μικρὰ γένοιτ' ἂν πρὸς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἐφόδια τὰ εἰρημένα. τῷ δὲ μαλακιζομένῳ πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτας, κἂν πολλαπλάσια γραφῇ τῶν εἰρημένων, οὐδὲν ἂν ἐκ τῶν πόνων γένοιτο ὄφελος. πλὴν ὡς ἂν μὴ τοῦτο, κατὰ τὸν προοιμίων διορισμόν, λήθη γένοιτο, ἐν οἷς ἡμῖν ὁ λόγος διισχυρίζεται

(ζε) τοῦτο εἶναι τὸν τέλειον βίον, ὃν μηδεμία περιγραφὴ τελειότητος κωλύει τὴν πρόοδον· ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀεὶ γινομένη τοῦ βίου ἐπαύξησις, ὁδός ἐστι τῇ ψυχῇ πρὸς τελείωσιν· καλῶς ἂν ἔχοι πρὸς τὸ πέρας τοῦ βίου Μωϋσέως ἀγαγόντας τὸν λόγον, ἀσφαλῆ δεῖξαι τὸν ἀποδοθέντα ἡμῖν ὅρον τῆς τελειότητος. ὁ γὰρ διὰ τοσούτων ἀναβάσεων παρὰ πάντα τὸν βίον ὑψούμενος, οὐκ ἠπόρησε γενέσθαι πάλιν ἑαυτοῦ ὑψηλότερος· ὡς ἂν, οἶμαι, διὰ πάντων, ἀετοῦ δίκην, ὑπὲρ νεφῆς αὐτοῦ θεωρεῖτο ἡ ζωὴ καὶ μετέωρος, περὶ τὸν αἰθέρα τῆς νοητῆς ἀναβάσεως ἑλισσομένη. ἐτέχθη, ὅτε τὸ τεχθῆναι Ἑβραῖον παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἀδίκημα ἔδοξε. τοῦ δὲ τυράννου τότε νόμῳ τὸν τεχθέντα κολάζοντος, κρείττων γέγονε τοῦ φθοροποιοῦ νόμου, περισωθεὶς τὰ μὲν πρῶτα παρὰ τῶν γεννησαμένων, μετὰ ταῦτα δὲ παρ' αὐτῶν τῶν τεθεικότων τὸν νόμον. καὶ οἷς ὁ θάνατος αὐτοῦ νόμῳ κατεσπουδάσθη, οὗτοι οὐ τῆς ζωῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐδοκίμου ζωῆς πᾶσαν εἰσηνέγκαντο πρόνοιαν, διὰ πάσης σοφίας ἀγαγόντες τὸν νέον. κρείττων μετὰ ταῦτα γέγονε τῆς ἀνθρωπίνης τιμῆς, καὶ τῆς βασιλικῆς ἀξίας ὑπέρτερος. ἰσχυρότερον καὶ βασιλικώτερον κρίνας, ἀντὶ τῶν δορυφόρων, καὶ τοῦ βασιλικοῦ κόσμου, τὴν τῆς ἀρετῆς φρουρὰν ἔχειν, καὶ τῷ ταύτης κόσμῳ ἐγκαλλωπίζεσθαι. μετὰ τοῦτο περισώζει τὸν ὁμόφυλον, καὶ καταβάλλει τῇ πληγῇ τὸν Αἰγύπτιον· νοούντων ἡμῶν διὰ τῆς ἐξεταστικῆς θεωρίας τόν τε ἐχθρὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸν φίλον. εἶτα διδάσκαλον τῶν ὑψηλῶν μαθημάτων ποιεῖται τὴν ἡσυχίαν, καὶ οὕτω φωτίζεται τὴν διάνοιαν τῷ φωτὶ τῷ ἐκ τῆς βάτου ἐκλάμψαντι· καὶ τότε σπουδὴν ποιεῖται κοινωνῆσαι τοῖς ὁμοφύλοις τῶν θεόθεν αὐτῷ γεγενημένων καλῶν. ἐν τούτοις διπλῆν ἐποιήσατο τῆς δυνάμεως τὴν ἐπίδειξιν, τὴν μὲν ἀμυντικὴν κατὰ τῶν ἐναντίων, ἐν πολυτρόποις τε καὶ ἐπαλλήλοις πληγαῖς· τὴν δὲ εὐεργετικὴν, ἐπὶ τῶν ὁμοφύλων. διάγει διὰ τοῦ πελάγους τὸν τοσοῦτον λαὸν ποδὶ, οὐ στόλον ἑαυτῷ ναῶν παρασκευάσας, ἀλλὰ τὴν πίστιν αὐτοῖς πρὸς τὸν διάπλουν ναυπηγησάμενος. χέρσον ποιεῖ τοῖς Ἑβραίοις τὸν βυθὸν, θάλασσαν δὲ τοῖς Αἰγυπτίοις τὴν θάλασσαν. ᾖσε τὰ ἐπινίκια· ὡδηγήθη τῷ στύλῳ· ἐφωτίσθη τῷ οὐρανίῳ πυρὶ, τράπεζαν ἐκ τῆς ἄνωθεν τροφῆς ἑαυτῷ παρεστήσατο. τῆς πέτρας ἐνεφορήθη, τὰς χεῖρας ἀνέτεινεν ἐπὶ τῇ τῶν Ἀμαληκιτῶν ἀπωλείᾳ. προσβαίνει τῷ ὄρει, ἐν γνόφῳ γίνεται, σάλπιγγος ἤκουσε

A ſum nulla deſcriptio perfectionis vetat, ſed incrementum ipſum ad maiora & meliora via eſt ad perfectionem: Moſaïcæ vitæ orationem deduximus, veritatem illius deſcriptionis oſtendere. Videmus enim illum continuè per totam vitam ad altiora ſublimatum, multò ſublimiorem ſeipſo in finem vitæ factum fuiſſe vt quaſi aquila ſuper nubes, & ad ipſum æthera intellectualem circulari aſcenſu prouectus eſſe videatur: tamen natus eſt, cùm iniuriam partu maſculi Ægyptiis facere putabantur, cùm lege tyrannus mares paruulos in-
B ſequebatur: ſed à parentibus primùm, deinde ab ipſis legum pernitioſis latoribus ſublatus, ſuperauit legis minas, & vixit. Ita qui lege mortis eum damnarunt, non ſolùm viuere, ſed bene quoq. viuere ipſum curauerunt, ac per omnes Ægyptiorum doctrinas educauerunt. Magnitudine deinde animi omnem honorem humanum, omnem regiam dignitatem, omnémque gloriam aſpernatus eſt, magnificentiſſimum enim ac regium iudicauit, non ſatellitibus ornatúque regio, ſed virtute cuſtodiri, & vir-
C tutis ornatu gloriari. Ægyptio deinde interfecto ciuem ſeruauit, pro quibus nos inimicum atque amicum animę intelleximus. Poſt hæc quietem ac ſolitudinem maioris ſibi diſciplinæ fecit magiſtram, & ſic luce ac rubo fulgente animum illuſtrauit. Studet communem facere ſuis fœlicitatem ſibi diuinitùs præſtitam. Qua in re dupliciter vim ſuæ virtutis manifeſtauit, cùm Ægyptios reſiſtentes multis modis atque crebris vulneribus vlciſcendo, tum ſuos ab omni ſemper imminenti calamitate conſeruando. Ducit per mare
D ſiccis tantùm populum pedibus: non manibus, ſed fide pelagus tranſit. Fecit vt profunda maris terra ſicca Hebræis eſſet, Ægyptiis verò vt erant profunda atque aſpera maria. Cecinit parta victoria laudem, viæ ducem columnam habuit, igne cœleſti eſt illuminatus, ex cibo cœlitus miſſo menſam præparauit, manus ſurſum erexit, & Amalech debellauit. Acceſſit ad montem, in caliginem ſe intulit, tubam audiuit,

Deo propinquior factus eſt, in ſuperiore A tabernaculo habitauit, ſacerdotium exornauit, inferius tabernaculum condidit, legibus vitam hominum muniuit, bella plurima inuictus geſſit, ac in fine ſuarum rerum geſtarum perniciem luxuriæ per ſacerdotium puniuit, hoc enim illa deſignat ira, qua Phinees in perturbationem illam exarſit: & poſt hæc omnia in montem requietis aſcendit, non deſcendit ad inferiores terras, quò turba populi ex repromiſſione reſpiciebat: nec enim illicitur terrenis, qui cœleſtibus inuigilauit, ſed ſurſum ad ipſum montis verticem conſtitutus, B vt peritiſſimus ſtatuarius tota vitæ ſuæ diligenter confićta ſtatua non finem in extremo fictionis termino, ſed verticem impoſuit. Quid enim dicit hiſtoria de ipſo? Mortuus eſt Moyſes ſeruus Domini per verbum Dei, nec vllus nouit ſepulchrum eius, nec oculi eius caligauerunt, nec facies eius corrupta eſt. Hinc enim diſcere licet, quot quantiſq. virtutibus hoc ſacro nomine dignus homo efficitur, vt Dei ſeruus appelletur? Dei enim ſeruus verè ille eſt, qui cætera omnia ſuperauit. Nam Deo ſeruire quiſpiã non poteſt, niſi omnia quæ C in hoc mundo ſunt, propter Deum ſpreuerit. Hoc autem ipſi virtuoſæ quoque vitę huius ſeculi finem affert, verbo Dei conſummatum, finem dico viuum, cui non ſuccedat ſepultura, cui non addatur tumulus, qui nullam oculis caliginem, nullam faciei corruptionem inducat. Quid igitur hiſtoria nos hinc admonet? ad vnum eſſe finem nobis in hac vita reſpiciendum, vt ſerui Dei nomen aſſequamur. Nam cùm omnes inimicos deuiceris, Ægyptium, Amalecitam, Idumæum, Madianitam: cùm D aquas tranſieris, cùm nube illuminatus fueris, cùm ligni virtute dulciores biberis aquas, cùm lapidis fluenta potaueris, cùm cœleſtem panem comederis, cùm munditie atque caſtimonia iter tibi ad montem confeceris, cùm tubarum ſonitu diuina in monte ſacramẽta didiceris, cùm in caligine Deo ipſi appropinquaueris, ac ab eo tabernaculi myſteria, & ſacerdotij dignitatẽ perceperis, cùm tui cordis fueris lapicida, vt in ipſo diuina eloquia exarentur à Deo,

Deut. vlt.

A τῇ θείᾳ φύσει προσήγγισεν, ὑπὸ τῆς ἄνωθεν σκηνῆς περιελήφθη, τὴν ἱερωσύνην ἐκόσμησε, τὴν σκηνὴν ἐπήξατο, τοῖς νόμοις τὴν ζωὴν διωρθώσατο, τοὺς τελευταίους πολέμους κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον κατώρθωσεν· ἐπὶ τέλει τῶν κατορθωμάτων, τὴν ἀκολασίαν διὰ τῆς ἱερωσύνης ἐκόλασε. τοῦτο γὰρ ἡ διὰ τοῦ Φινεὲς γενομένη κατὰ τοῦ πάθους ὀργὴ ὑπηνίξατο. ἐπὶ πᾶσι τούτοις, πρόσεισι τῷ ὄρει τῆς ἀναπαύσεως, οὐκ ἐπιβαίνει τῆς κάτω γῆς, πρὸς ἣν ὁ κάτω λαὸς ἐξ ἐπαγγελίας ἑώρα· οὐ γὰρ ἔτι γηΐνης τροφῆς ἔτι, ὁ τῇ ἄνωθεν ἐπιρρεούσῃ μεσιτίσας, ἀλλ' ἄνω γενόμενος κατ' B αὐτὴν τοῦ ὄρους τὴν ἀκρώρειαν, ὥσπερ τις ἀνδριαντοποιὸς ἐπιστήμων, ὅλον ἑαυτοῦ τὸν ἀνδριάντα τοῦ βίου ἐξεργασάμενος, ἀκριβῶς ἐπὶ τῷ ἄκρῳ τῆς κατασκευῆς, οὐχὶ τελευτὴν, ἀλλὰ κορυφὴν τῷ ἔργῳ ἐπέθηκε. τί γάρ φησι περὶ αὐτοῦ ἡ ἱστορία; ὅτι ἐτελεύτησεν ὁ Μωϋσῆς, οἰκέτης κυρίου διὰ ῥήματος Θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἔγνω τὴν ταφὴν αὐτοῦ. καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ οὐκ ἠμαυρώθησαν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ οὐκ ἐφθάρη. διδασκόμεθα γὰρ διὰ τούτων, ὅτι διὰ τοσούτων κατορθωμάτων γενόμενος, τότε ἀξιοῦται τοῦ C ὑψηλοῦ τούτου ὀνόματος, ὥστε οἰκέτης κληθῆναι Θεοῦ· ὅπερ ἐστὶν ἴσον εἰπεῖν, ὅτι πάντων κρείττων ἐγένετο. οὐ γὰρ ἄν τις Θεῷ δουλεύσειε, μὴ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πάντων κρείττων γενόμενος. τοῦτο δὲ αὐτῷ καὶ τέλος ἐστὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου, διὰ ῥήματος Θεοῦ κατορθούμενον. ὃ δὲ τελευτὴν ἡ ἱστορία λέγει, τελευτὴν ζῶσαν, ᾗ οὐ διαδέχεται τάφος, ἢ οὐκ ἐπιχώννυται τύμβος, ἡ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀμαυρότητα καὶ τῷ προσώπῳ διαφθορὰν οὐκ ἐπάγουσα. τί οὖν παιδευόμεθα διὰ τῶν εἰρημένων; πρὸς D ἓν τέλος διὰ τοῦ βίου βλέπειν, τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκέτην διὰ τῶν βεβιωμένων κληθῆναι. ὅταν γὰρ πάντας τοὺς ἐχθροὺς καταγωνίσῃ, τὸν Αἰγύπτιον, τὸν Ἀμαληκίτην, τὸν Ἰδουμαῖον, τὸν Μαδιανίτην, καὶ περάσῃς τὸ ὕδωρ, καὶ φωτισθῇς τῇ νεφέλῃ, καὶ γλυκανθῇς διὰ τοῦ ξύλου, καὶ πίῃς τῆς πέτρας, καὶ τῆς ἄνωθεν γεύσῃ τροφῆς, καὶ διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ ἁγνείας ὁδοποιήσῃς σεαυτῷ τὴν ἐπὶ τὸ ὄρος ἄνοδον, κἀκεῖ γενόμενος κατηχηθῇς τὸ θεῖον μυστήριον τῇ τῶν σαλπίγγων ἠχῇ· καὶ ἐν τῷ δυσθεωρήτῳ γνόφῳ διὰ τῆς πίστεως τῷ Θεῷ προσεγγίσῃς, κἀκεῖ διδαχθῇς τὰ τῆς σκηνῆς μυστήρια, καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα· ὅταν γένῃ τῶν σῶν καρδιῶν λατόμος, ὥστε ἐν ταύταις τὰ θεῖα λόγια ἐγχαραχθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ

A ὅταν τὸ τοῦ χρυσοῦ εἴδωλον ἐξαφανίσῃς, τουτέστι, τὴν πλεονεκτικὴν ἐπιθυμίαν ἐξαλείψῃς τοῦ βίου· ὅταν τοσοῦτον ὑψωθῇς, ὥστε ἄμαχος φανῆναι τῇ γοητείᾳ τοῦ Βαλαάμ· γοητείαν δὲ ἀκούσας, νόησόν μοι τὴν ποικίλην τῆς ζωῆς ταύτης ἀπάτην, δι' ἧς οἱ ἄνθρωποι, καθάπερ τινὶ Κιρκαίῳ κρατῆρι φαρμακευόμενοι, τῆς ἰδίας ἐκστάντες φύσεως, εἰς ἀλόγους μορφὰς μεταπλάττονται· ὅταν διὰ πάντων ἔλθῃ τούτων, καὶ βλαστήσῃ ἐν σοὶ τῆς ἱερωσύνης ἡ ῥάβδος, ἣ μηδεμίαν τινὰ γῆς ἰκμάδα πρὸς τὸ βλαστῆσαι ἐφελκομένη, ἀλλ' οἴκοθεν τοῦ καρποῦ τὴν δύναμιν ἔχουσα, καὶ καρποῦ καρύου· οὗ ἡ μὲν πρώτη ἔντευξις, πικρά τε καὶ κατεστυμμένη· τὸ δὲ ἐγκείμενον τούτοις, ἡδύ τε καὶ ἐδώδιμον· ὅταν πᾶν τὸ ἐπανιστάμενον κατὰ τοῦ σοῦ ἀξιώματος, εἰς ἀφανισμὸν χωρήσῃ, κατὰ τὸν Δαθὰν ὑπόγειον γινόμενον· ἢ ἐκδαπανηθὲν τῷ πυρὶ, κατὰ τὸν Κορέ· τότε προσεγγίσεις τῷ τέλει. Τέλος δὲ λέγω, οὗ εἵνεκα πάντα γίνεται· οἷον, τέλος τῆς γεωργικῆς, ἡ ἀπόλαυσις· τέλος τῆς κατασκευῆς τοῦ οἴκου, ἡ οἴκησις· τέλος τῆς ἐμπορίας, ὁ πλοῦτος· καὶ τῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι πόνων, ὁ στέφανος. οὕτω καὶ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας τέλος, τὸ κληθῆναι οἰκέτην Θεοῦ. ᾧ συνδιώρισται, τὸ μὴ ὑποχωσθῆναι τῷ τύμβῳ· τοῦτο δέ ἐστι, τὸ γυμνήν τε καὶ ἀπέριττον τῶν πονηρῶν ἐφολκίων τὴν ζωὴν γενέσθαι. τῆς δὲ δουλείας ταύτης καὶ ἕτερα γνωρίσματα φησὶν ὁ λόγος, τὸ μήτε ὀφθαλμὸν ἀμβλυωθῆναι, μήτε πρόσωπον διαφθαρῆναι. ὁ γὰρ ἐν φωτὶ διὰ παντὸς ὢν ὀφθαλμὸς, πῶς ἂν ἀμαυρωθήσεται διὰ τοῦ σκότους, οὗ ἠλλοτρίωται; καὶ ὁ τὴν ἀφθαρσίαν ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ κατορθώσας, οὐδεμίαν πάντως φθορὰν ἐφ' ἑαυτοῦ παραδέχεται. ὁ γὰρ ἀληθῶς καθ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονὼς, καὶ μηδαμοῦ παρατραπεὶς τοῦ θείου χαρακτῆρος· ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ γνωρίσματα φέρει, καὶ συμβαίνει διὰ πάντων τῇ ὁμοιώσει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, τῷ ἀφθάρτῳ τε καὶ ἀναλλοιώτῳ, καὶ πάσης ἀμιγεῖ κακίας τὴν ἰδίαν ψυχὴν καλλωπίζων. Ταῦτά σοι, ὦ ἄνθρωπε Θεοῦ, περὶ τῆς τοῦ βίου τοῦ κατ' ἀρετὴν τελειότητος, Καισάριε, ὁ βραχὺς ἡμῶν σοι ὑποτίθεται λόγος, οἷόν τι πρωτότυπον ἐν μορφῇ κάλλους, τὸν τοῦ μεγάλου Μωϋσέως ὑπογράψαντα βίον· ἐφ' ᾧ τοὺς καθ' ἕκαστον ἡμῶν διὰ τῆς τῶν ἐπιτηδευμάτων μιμήσεως ἐν ἑαυτοῖς μεταγράφειν τοῦ προδειχθέντος ἡμῖν κάλλους τὸν χαρακτῆρα. τοῦ γὰρ κατωρθωκέναι τὸν Μωϋσέα τὴν ἐνδεχομένην τελειότητα,

A cum aureum idolum deleueris, id eſt, auaram cupiditatem è vita ſuſtuleris; cùm exaltatus adeò fueris, vt Balaamicis artibus capi nequeas (his autem magicis artibus varias huius vitæ fallacias intelligimus, quibus homines tamquam Circæi cuiuſdam poculi veneficio affecti, propria exuta natura, in beſtias commutantur) cùm tibi germinauerit ſacerdotij virga, non humiditate terrena, ſed à ſeipſa nucem producens: cuius cortices amari & auſteri, nucleus ad comedendum ſuauis & vtilis ſit: cùm omnes qui aduerſus
B tuam audent dignitatem inſurgere, aut terra obrueris ſecundum Datham, aut igne conſumpſeris ſecundũ Coreb: Odyſſ. 10.
tunc demum accedes ad finem. Finem autem dico, cuius gratia cætera ſunt. Nam vt agriculturæ finis eſt, frugum perceptio; ædificationis, ædium eſt habitatio, & negotiationis diuitiæ; certaminis corona; ſic virtuoſæ vitæ finis eſt, vt ſeruus Dei & ſis, & vociteris: quam quidem ad rem & illud accedit, vt ſepultura obrui nequeas: quod fit, ſi vitiorum omnium denudatam vitam
C colueris. Verùm huius diuinæ ſeruitutis aliud quoque ſignum hiſtoria tradit: nec enim oculus caligabit, nec facies ſerui Dei corrumpetur. Nam oculus qui ſemper in luce eſt, quónam modo vi tenebrarum caligabit, quarum omnino expers eſt? & qui vitam integram ſemper ſecutus eſt, quomodo corrumpetur? Nam cùm ad imaginem Dei verè factus ſit, nec vnquam à diuina forma degenerauerit, in ſeipſo geſtat indicia atque in omnibus ſimilitudine cum exemplari conuenit, animúmque ſuum incorruptibilitate, immutabilitate, atque ab omnibus vitiis
D immunitate condecoret. Hæc habes de vitæ perfectione cum virtutis laude traductæ, homo Dei, Cæſarie, meum in hac breui oratione iudicium: nam tamquam exemplar quoddam perfectionis vitam Moyſi deſcripſimus, ex qua vnum hominum monſtratæ huius pulchritudinis charactera depingere licebit. Quò autem perfectionem homini poſſibilem Moyſes aſſecutus eſt,

diuinæ vocis teſtimonio perhibetur: A Cognoui te, inquit, præter omnes. Exod. 33. Accedit, quod amicus Dei ab ipſo Deo nuncupatus eſt. Præterea cùm peccatis populi Deus iratus delere voluerit omnes, cúmque Moyſes vnà cum populo perire maluerit, quàm abſque populo viuere; tunc Deus, vt amico morem gereret, placatus eſt: quæ omnia oſtendunt, ad humanæ perfectionis apicem illum perueniſſe. Quoniam ergo perfectionem humanæ vitæ quærebamus, eámque vt potuimus, adinuenimus: nihil iam reſtat, niſi vt ad exemplar iſtud viuamus, ac diligenter quæcumque altiùs intellecta hiſtoria nobis propoſuit, ad vitam transferentes à Deo cognoſcamur, & B amici Dei efficiamur. Id enim certè perfectio eſt, vt nō timore pœnarum ſicuti mancipiū, à vitiis declines, nec virtutem ſpe præmiorum, quaſi mercatoris affectu in negotiationibus & contractibus, amplectaris: ſed neglectis etiam iis quæ in promiſſionibus per ſpem ſunt recondita, vnum terribile arbitrari ab amicitia Dei repelli: vnum expetibile ſolum, amicitiam Dei; qua ſola, meo iudicio, vita hominis perficitur. Hoc ipſum vbi ſublatâ ad ſublimiora ac diuiniora mente conſecutus fueris, . . . commune id erit lucrum in Chriſto Ieſu Domino noſtro, cui honor & imperium in ſæcula, Amen.

A τίς ἂν ἡμῖν ἀξιοπιστότερος εὑρεθείη μάρτυς τῆς θείας φωνῆς, ἥ φησι πρὸς αὐτόν· ὅτι ἔγνων σε παρὰ πάντας. ἀλλὰ καὶ τὸ φίλον αὐτὸν ὀνομασθῆναι Θεοῦ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸ συναπολέσθαι μᾶλλον ἑλόμενον μετὰ πάντων, ἢ μὴ κἀκείνοις, ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησαν ἱλεωθείη δι' εὐμενείας τὸ θεῖον· στῆσαι κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς ὀργῆς, τὴν ἰδίαν τοῦ Θεοῦ κρίσιν παρατρέψαντες, ἵνα μὴ λυπήσῃ τὸν φίλον. καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, μαρτυρία σαφής ἐστι καὶ ἀπόδειξις τοῦ πρὸς τὸν ἀκρότατον τῆς τελειότητος ὅρον ἀναβεβηκέναι τὸν Μωϋσέως τὸν βίον. ἐπεὶ οὖν τοῦτο παρ' ἡμῶν τὸ ζητούμενον ἦν, τί τὸ τέλειον τῆς ἐναρέτου πολιτείας ἐστίν. εὑρέθη δὲ διὰ τῶν εἰρημένων τὸ τέλειον· ὥρα B σοι, ὦ γενναῖε, πρὸς τὸ ὑπόδειγμα βλέπειν, καὶ τὰ δι' ὑψηλοτέρας ἀναγωγῆς θεωρηθέντα περὶ τῶν ἱστορικῶς εἰρημένων, ἐπὶ τὸν ἴδιον μεταφέροντα βίον, γνωσθῆναί τε ὑπὸ Θεοῦ, καὶ φίλον γενέσθαι αὐτοῦ. τοῦτο γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς ἡ τελειότης, τὸ μὴ δουλοπρεπῶς φόβῳ κολάσεως τὸν κατὰ κακίαν βίον χωρίζεσθαι· μηδὲ τῇ τῶν μισθῶν ἐλπίδι τὸ ἀγαθὸν ἐνεργεῖν, πραγματευτικῇ τινὶ καὶ συναλλαγματικῇ διαθέσει κατεμπορευομένους τῆς ἐναρέτου ζωῆς· ἀλλ' ὑπεριδόντας πάντων καὶ τῶν ἐν ἐπαγγελίαις δι' ἐλπίδος ἀποκειμένων, μόνον ἡγεῖσθαι φοβερὸν, τὸ τῆς φιλίας τοῦ Θεοῦ ἐκπεσεῖν· καὶ μόνον τίμιόν τε καὶ ἐράσμιον ἑαυτοῖς κρῖναι, τὸ φίλον γενέσθαι Θεῷ· ὅπερ ἐστὶ, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἡ τελειότης τοῦ βίου. ὅ, τι δ' ἂν παρά σου πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερόν τι καὶ θειότερον ἐπαρθείσης σοι τῆς διανοίας, εὑρεθῇ· πολλὰ δὲ . . . . εὑρεθήσεται· κοινὸν ἔσται πάντως τὸ κέρδος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΝΥΣΣΗΣ, πρῶτον βιβλίον εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ψαλμῶν.

B Προοίμιον πρὸς φίλον.

ΕΔΕΞΑΜΗΝ σου τὸ ἐπίταγμα μετὰ προθυμίας, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἴσον ἐμοί τε καί σοι τὴν σπουδὴν χαριζόμενος, καὶ προσέχων ταῖς τῶν ψαλμῶν ἐπιγραφαῖς. τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐπέταξας διερμηνεύσασθαι τὴν ἐνθεωρουμένην ταύταις διάνοιαν, ὡς πᾶσι γενέσθαι δῆλον τὸ διὰ τούτων
C ἡμᾶς πρὸς ἀρετὴν ὁδηγῆσαι δυνάμενον. πάσῃ τοίνυν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν μετὰ πλείονος τῆς προσοχῆς καθομιλήσας, ἀναγκαῖον ᾠήθην μὴ ἀπὸ τῶν ἐπιγραφῶν ἄρξασθαι τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ περὶ πάσης ὁμοῦ τῆς ψαλμῳδίας ἔφοδόν τινα πρὸς τὴν τῶν νοημάτων κατανόησιν τεχνικὴν ὑποτεχνάσασθαι. δι' ἧς ἐκ τοῦ ἀκολούθου καὶ ὁ περὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῖν σαφηνισθήσεται λόγος· χρὴ τοίνυν πρῶτον μὲν τὸν σκοπὸν τῆς γραφῆς ταύτης πρὸς ὅ, τι βλέπει, κατανοῆσαι· εἶτα καὶ δι' ἀκολούθου πρὸς
D τὸ προκείμενον τῶν νοημάτων κατασκευὰς συνιδεῖν, ἃς ὑποδείκνυσιν ἥτε τάξις τῶν ψαλμῶν πρὸς τὴν τοῦ σκοποῦ γνῶσιν εὖ διακεκριμένη. καὶ τὰ τμήματα πάντα τοῦ βιβλίου ἰδίαις τισὶ περιγραφαῖς ὁριζόμενα, πενταχῇ πάσης τῆς ἐν τοῖς ψαλμοῖς προφητείας διαιρεθείσης, ὧν μετρίως προκατανοηθέντων, γνωριμωτέρα ἡμῖν ἡ ἐκ τῶν γραφῶν ὠφέλεια γενήσεται. διὰ τῆς τῶν προεξετασθέντων κατανοήσεως φανερουμένη. ἀρκτέον τοίνυν ἐντεῦθεν τῆς θεωρίας.

Sancti Patris noſtri

GREGORII NYSSENI EPISCOPI, TRACTATVS prior in Pſalmorum inſcriptiones.

In quo generatim oſtenditur, quis ſit Pſalmorum finis.

B *Præfatio ad amicum quendam.*

FECI quod iuſſiſti, ô homo Dei, promptè & alacriter, mihíque ſimiliter ac tibi hac opera gratificari volui, animúmq; ad Pſalmorum inſcriptiones adieci. Hoc enim nobis imperaſti explicare quis illis ſubſit ſenſus, vt omnibus fiat perſpicuum id
C quod nos per illas ad virtutem adducere poteſt. Diligentiore igitur attentione toto pſalmorum volumine excuſſo, neceſſarium duxi, non ab ipſis inſcriptionibus diſputationem inchoare, ſed de tota Pſalmorum ſcriptione introductionem quandam præmittere, ad accuratiorem latentis ſententiæ intelligentiã; qua velut ordine quodam efficiemus, vt tractatio quoque de inſcriptionibus clarior reddatur. Ante omnia autem oportet ſcriptionis huius ſcopum, ad quem dirigitur, cõſiderare; Deinde ea artificia quæ ad propoſitum
D ſenſum eruendũ quaſi per conſequens faciunt, ſedulò perueſtigare, quæ quidem oſtendit tum ordo Pſalmorum, ad cuiúſque finem cognoſcendum accommodatè diſpoſitus; tum etiã totius libri diſtributio propriis quibuſdam terminis circumſcripta; nam quinque in partes tota Pſalmorum prophetia diuiditur. Quibus vtcúmque præcognitis, notior nobis euadet vtilitas, quæ ex inſcriptionibus percipitur, patefacta videlicet per ea quæ prius à nobis fuerint luculenter expoſita. Hinc igitur conſiderationis huius exordium ſumendum eſt.

A

CAPVT I.

Quis ſit humanæ vitæ finis.

FINIS vitæ ex virtutis præſcripto inſtitutæ eſt beatitudo. Quidquid enim ſeriò & deliberatè agitur, ad aliquid relationem habeat neceſſe eſt. Et quemadmodum medicina ſanitatem ſpectat, finiſq. agriculturæ eſt rerum ad victum neceſſariarum præparatio: ſic & virtutis poſſeſſio in id vnum intendit, vt beatum efficiat eum qui ſecundum virtutem vitam degit: hoc enim omnis boni, & quidquid in bono concipitur, caput eſt & terminus. Quod autem verè & propriè in hac tam ſublimi beatitudinis notione & ratione collocatum animo & cogitatione concipitur, id iure optimo dixerit quis ipſam diuinam naturam eſſe. ſic enim magnus ille Paulus Deum nominat, cum ex omnibus diuinis appellationibus, *Beati* nomen in quadã ex ſuis epiſtolis primo loco ponit, his verbis: *Beatus & ſolus potẽs,*
1. Tim. 6. *Rex Regum, & Dominus Dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, lucem habitans inacceſſibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt, cui honor & imperiũ ſempiternum.* Hæc enim omnia tam ſublimia de Deo cogitata & pronuntiata, meo quidem iudicio, definitionem beatitudinis continent. Nam ſi quis quærat quid ſit beatitudo, haud ſanè à recta & pia reſponſione aberrauerit, ſi vocẽ Pauli ſecutus, dicat: *Beatum*, quod propriè & primariò tale dicitur, eſſe naturam illam, quæ eſt ſuper omnia. Beatum verò quod inter homines reperitur, tale eſſe communione eius quod verè eſt; quod multiplicatur, & varia nomina ſortitur pro natura & conditione eorum quæ per participationem ab alio deriuantur. Ergo definitio humanæ beatitudinis eſt ſimilitudo cum diuina. Itaque cum verè bonũ, ſeu id quod ſupra omne bonũ eſt, ſolum ſit beatum, naturáq. appetendum, quo omne illud quod eius particeps eſt, beatum efficitur, rectè profectò diuina Pſalmorum ſcriptura artificioſo ſimul & naturali ordine, viam quæ ſola ad hoc ducit, demonſtrat, ſimplici, vt apparet, omniſque apparatus expertè doctrina; etſi variè multiſque modis appoſitè doceat, quo pacto beatitudo à creatura ſit comparanda. Cuius rei argumentum, ex ipſo, qui primus occurrit, Pſalmo,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΤΕΛΟΣ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου μακαριότης ἐστίν. πᾶν γὰρ τὸ κατὰ σπουδὴν κατορθούμενον πρός τι τὴν ἀναφορὰν πάντως ἔχει. καὶ ὥσπερ ἡ μὲν ἰατρικὴ πρὸς τὴν ὑγείαν ὁρᾷ, τῆς δὲ γεωργίας ὁ σκοπὸς πρὸς τὸ ζῆν ἐστι παρασκευή· οὕτως καὶ ἡ τῆς ἀρετῆς κτῆσις πρὸς τὸ μακάριον γενέσθαι τὸν κατ' αὐτὴν ζῶντα βλέπει, τοῦτο γὰρ παντὸς τοῦ κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένου κεφάλαιον καὶ πέρας ἐστίν. τὸ μὲν οὖν ἀληθῶς τε καὶ κυρίως ἐν τῷ
B ὑψηλῷ τούτῳ νοήματι θεωρούμενόν τε καὶ νοούμενον, ἡ θεία φύσις λέγοιτο ἂν εἰκότως. οὕτω γὰρ ὁ μέγας Παῦλος τὸν Θεὸν ὀνομάζει, πάντων τῶν θεολογικῶν ὀνομάτων προθεὶς τὸ μακάριον, ἔν τινι τῶν ἐπιστολῶν οὑτωσὶ γράψας τοῖς ῥήμασιν. ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων. ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον. ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. ᾧ τιμὴ, καὶ κράτος αἰώνιον. ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ὑψηλὰ περὶ τὸ θεῖον νοήματα, κατά γε τὸν ἐμὸν λό-
C γον, ὁρισμὸς ἂν εἴη μακαριότητος. εἰ γάρ τις ἐρωτηθείη, τί ἐστι τὸ μακάριον, οὐκ ἂν τῆς εὐσεβοῦς ἀποκρίσεως ἁμάρτοι ἐπακολουθήσας τῇ Παύλου φωνῇ, καὶ εἰπὼν, ὅτι μακάριόν ἐστιν, ὃ κυρίως λέγεται καὶ πρώτως, ἡ τοῦ πάντος ἐπέκεινα φύσις· τὸ δὲ ἐν ἀνθρώποις μακάριον, τῇ μεθέξει τοῦ ὄντως ὄντος, ἐκεῖνο ποσῶς γίνεταί τε καὶ ὀνομάζεται, ὅπερ ἡ τοῦ μετεχομένου φύσις ἐστίν. οὐκοῦν ὅρος ἐστὶν τῆς ἀνθρωπίνης μακαριότητος ἡ πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσις. ἐ-
D πεὶ οὖν τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν, ἤτοι τὸ ἐπέκεινα τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦτο μόνον ἐστὶ καὶ μακάριον καὶ ὀρεκτὸν τῇ φύσει, οὗ πᾶν τὸ μετέχον μακάριον γίνεται, καλῶς ἡ θεία τῆς ψαλμῳδίας γραφὴ διά τινος τεχνικῆς τε καὶ φυσικῆς ἀκολουθίας, τὴν πρὸς τοῦτο μόνον ὁδὸν ὑποδείκνυσιν, ἐν ἁπλῇ κατὰ τὸ φαινόμενον, καὶ ἀκατασκεύῳ τῇ διδασκαλίᾳ. ποικίλως τε καὶ πολυειδῶς τὴν μέθοδον τοῦ μακαρισμοῦ κτήσεως τεχνολογοῦσα. ἔξεστι μὲν οὖν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης ὑμνῳδίας, ἐν-

ἰνδαλμόν τινα περὶ τοῦ προκειμένου λάβοι, ὅπως τριχῆ τεμὼν τὴν ἀρετὴν ὁ λόγος, ἑκάστῳ τμήματι κατά τινα πρόσφορον ἀναλογίαν προσμαρτυρεῖ τὸ μακάριον. νῦν μὲν τὴν ἀλλοτρίωσιν τοῦ κακοῦ μακαρίζων, ὡς ἀρχὴν γινομένην τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ῥοπῆς. μετὰ δὲ τοῦτο, τὴν τῶν ὑψηλῶν τε καὶ θειοτέρων μελέτην, ὡς ἕξιν ἐμποιοῦσαν ἤδη τοῦ κρείττονος. εἶτα τὴν διὰ τούτων τοῖς τελειουμένοις κατορθουμένην πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσιν· ἧς χάριν λέγεται καὶ τὰ προλαβόντα μακάρια. ταύτην δὲ ἀειθαλεῖ ξύλῳ αἰνίσσεται, ᾧ τελειωθεῖσα δι' ἀρετῆς ὁμοιοῦται ζωή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΩΣ δ' ἂν ἀκριβέστερον ἐπισταίημεν τῇ περὶ τὴν ἀρετὴν διδασκαλίᾳ, ἣν ὑφηγεῖται διὰ πάσης τῆς ψαλμικῆς ὁδηγίας ὁ λόγος, καλῶς ἂν ἔχοι πρότερον ὑμᾶς ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν διελέσθαι, οἷόν τινα τεχνικὸν λόγον ἐν τάξει δι' ἀκολούθου προάγοντας, πῶς ἔστιν ἐν ἀρετῇ γενέσθαι τὸν ἐραστὴν τοῦ τοιούτου βίου. οὕτως γὰρ ἂν ἐπιγνοίημεν τῆς προδεδειγμένης διδασκαλίας ἡμῖν τὸ ἀκόλουθον. χρὴ τοίνυν τὸν μέλλοντα πρὸς ἀρετὴν βλέπειν, πρότερον μὲν διακρῖναι τὸν λόγον τόν τε ἀστεῖον καὶ τὸν ὑπεναντίον, ἰδίοις ἑκάτερον ἐπισημειωσάμενον γνωρίσμασιν, ὡς ἂν ἀσύγχυτος αὐτῶν ὁ λόγος εἴη μηδενὶ τῶν κοινωνούντων ἐπιθολούμενος. σημεῖα δὲ τῶν ἑκατέρων τούτων ἰδιότητός ἐστι μὲν ἴσως καὶ ἄλλα τινά, τὰ δὲ γενικώτερα τῶν ἄλλων, κατά γε τὴν ἐμὴν ὑπόληψιν, ἔστι ταῦτα. τὸ μεμερίσθαι πρὸς αἴσθησίν τε καὶ διάνοιαν τὴν ἐγγινομένην τοῖς ἀνθρώποις παρ' αὐτῶν εὐφροσύνην, τῆς μὲν κακίας ἡδυνούσης τὴν αἴσθησιν· τῆς δὲ ἀρετῆς, τὴν ψυχὴν εὐφραινούσης. ἐπὶ τούτοις ἂν εἴη ἀκόλουθον διὰ εὐφημίας τε καὶ διαβολῆς τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν ἀπάγειν τε τοῦ χείρονος, καὶ προσοικειοῦν τῷ βελτίονι. τῆς μὲν τοῦ πονηροῦ βίου διαβολῆς τὸ μῖσος πρὸς τὴν κακίαν φερούσης. τοῦ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπαίνου, πρὸς τὸ εὐφημότερον τὴν ἐπιθυμίαν ἐφελκομένου. μετὰ τοῦτο δὲ ὡς ἂν ἐνεργότερον τοῦ ἀγαθοῦ βίου τὸ ἐγκώμιον γένοιτο,

ad propoſitum noſtrum confirmandum deſumere licet, vbi tres in partes virtute diuiſa, cuius diuiſioni accommodata quadam ratione beatitudinem adſcribit: nunc quidem remotionem & abalienationem ab improbitate beatitudinis nomine afficiens, vtpote quę principium ſit omnis ad meliora progreſſus: poſtea rerum cœleſtium & diuinarum meditationem beatam prędicat, vt eam quæ rerum ſublimium habitum iam nobis ingeneret. Ad extremum eam quæ in perfectis exiſtit cum Deo ſimilitudinem, in beatitudine numerat, propter quam priora quoque appellantur beata, quamque ſemper virente ligno inſinuat, cui vita per virtutis exercitationem conſummata, ſimilis efficitur.

CAPVT II.

Quomodo virtutis amor in animo auditorum ſit excitandus.

CÆTERVM vt firmiùs doctrinæ virtutum inſiſtamus, quam in toto Pſalmorum decurſu nobis præmõſtrat oratio, nõ abs re fuerit, ſi prius apud nos conſtituamus, & velut artificioſa quadam ratione & via, nihil ab inſtituto opere recedentes definiamus, quomodo virtutis amator poſſit eiuſmodi vitæ compos fieri: ſic enim eius quam præmiſimus, doctrinæ ſeriem & conſequentiam melius perſpiciemus. Neceſſe igitur eſt, eum qui ad virtutem ſeſe conuertere cogitat, prius diſcernere rationem honeſtatis, & eius quæ honeſtati repugnat, malitiæ, notatis propriis vtriúſque differentiis, vt impermixta earum notio permaneat, nullóque communionis confuſa contagio. At notæ, quæ vtriſque propriè competunt, fuerint fortaſſis & aliæ, cæteris tamen, vt mihi perſuadeo, magis generales ſunt iſtæ: videlicet voluptatem & delectationem, quæ hominibus ab ipſis obtingit, partim ad ſenſum, partim ad animum pertinere, nam malitia ſenſum quidem oblectat; virtus animum exhilarat. Quibus conſequens eſt, vt commendatione & vituperatione audientium mentes à vitiis quidem abſterreantur, ad virtutem verò inducantur. Improbæ enim vitæ odium ingenerat eiuſdem reprehenſio. At honeſtatis laudatio deſiderium meliorum accendit. Poſtea vt vitæ honeſtæ commendatio efficacior efficiatur,

& viuacior improbitatis reprehenſio, A mentio facienda eſt eorum, qui virtutis pulchritudine excelluerunt, eorúmque qui vitiis & flagitiis innotuerunt. Exempla enim diuerſorum viuendi generum aptè propoſita, animi affectionem & diſpoſitionem intendunt & ſtabiliunt, ſpe mentem ad optima quæque ſectanda & colenda alliciente; & reprehenſione eorum qui vitam flagitioſam egerunt, ad fugam & deteſtationem ſimilium ſtudiorum erudiente & incitante. Præter hæc omnia neceſſarium erit, vtrobique totam docendi rationem minutiùs quaſi conciſam inſti- B tuere, nam vel id quod rectum & honeſtum eſt demonſtrabit; vel à facinoribus dehortabitur; ita vt ad illud quidem documentis quibuſdam & monitis quaſi manu ducat auditorem; ab improbitate autem eundem per ſermones ad dehortationem appoſitos abducat. His hunc in modum dijudicatis & conſtitutis, cùm naturæ noſtræ omnino aduerſum ſit, omnem penitus voluptatem repudiare (voluptatem dico corpori iucundam; nam voluptas animi longo interuallo à rationis experte & ſeruili delectatione diſtat) propriam verò notam C vtriuſque vitæ, eius ſcilicet quæ virtuti ſtudet, & eius, quæ improbitati addicta eſt, ſuprà conſtituerimus, quòd vita vitiis dedita ſenſus eorúmque organa demulceat; vita autem virtutis ſtudioſa mentes rectè agentium oblectet; ij verò qui ad ſublimiorē vitam inſtituuntur, quibus ratio honeſti dignoſcendi videtur eſſe ſenſus, infirmioris ſint animi, quàm vt ſatis perſpicuè honeſtatem intueri valeant, cùm mentem adhuc rudem, & in huiuſcemodi rei contemplatione inexercitatam habeant; ad id porrò quod ignotum eſt, licet pulcher- D rimum ſit, immota maneat noſtra cupido; & nulla præeunte cupidine, nulla etiam delectatio rei deſideratæ & amabilis in nobis exſiſtat; (nam via ad delectationem eſt cupiditas) ob id neceſſario illis aliquid excogitandum eſt, qui necdum ſinceræ & diuinæ illius voluptatis ſunt capaces, quo tanquā medio virtutis documenta & inſtituta percipere queant, aliquid, inquam, ex illis quæ ſenſum delinire, & ſuauiter afficere conſueuerunt; quod & medicis in more poſitum eſt, cùm amarum potuque iniucundum medicamentum ſuaue &

A καὶ ἐμψυχότερος ὁ τοῦ χείρονος ψόγος, αὐτῶν προσήκει τῶν ἐν ἀρετῇ θαυμασθέντων, καὶ τῶν ἐν κακίᾳ κατεγνωσμένων τὴν μνήμην ποιήσασθαι. ἐπίτασιν γάρ τινα τῆς ἐν τῇ ψυχῇ διαθέσεως ἐμποιεῖ καὶ βεβαιότητα προσφανέντα τῶν βίων τὰ ὑποδείγματα, πρὸς μὲν τὴν τῶν ἀρίστων ὁμοτιμίαν, τῆς ἐλπίδος τὴν ψυχὴν ἐφελκομένης. καὶ τῆς ἐπὶ τῶν κατεγνωσμένων διαβολῆς πρὸς ἀποφυγήν τε καὶ ἀλλοτρίωσιν τῶν ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων παιδοτριβούσης. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἀναγκαῖον B ἂν εἴη πρὸς ἑκάτερον τούτων λεπτομερῆ τινα διδασκαλίαν ποιήσασθαι, ἢ καὶ τὸ κρεῖττον ὑποδείξει, καὶ ἀποτρέψει τοῦ χείρονος· πρὸς τοῦτο μὲν ὑποθήκαις τισὶ καὶ συμβουλαῖς ὁδηγοῦσα τὴν ἀκοήν· ἀπὸ δὲ τῶν χειρόνων διὰ τῶν ἀποτρεπτικῶν ἀπείργουσα λόγων. τούτων δὲ οὕτω διακριθέντων, ἐπειδὴ δυσπαράδεκτόν ἐστι τῇ φύσει πᾶν τὸ πρὸς ἡδονὴν ἀλλοτρίως ἔχον, ἡδονὴν δὲ λέγω τὴν τοῦ σώματος φίλην. ἡ γὰρ τῆς ψυχῆς εὐφροσύνη πολλῷ τῷ μέσῳ τῆς ἀλόγου τε καὶ ἀνδραποδώδους ἡδυπαθείας ἀπόκειται. ἴδιον δὲ σημεῖον ἑκατέρου τῶν βίων, C τοῦ ἐν ἀρετῇ τε καὶ κακίᾳ, τοῦτο προλαβόντες ἀπέγνωμεν, ὅτι διὰ μὲν τῆς κακίας, κολακεύεται ἡμῶν τὰ τῆς σαρκὸς αἰσθητήρια, ἡ δὲ ἀρετὴ ψυχῆς εὐφροσύνη τοῖς κατορθοῦσι γίνεται. τοῖς δὲ νεωστὶ εἰσαγομένοις πρὸς τὸν ὑψηλότερον βίον, οἷς τοῦ καλοῦ κριτήριον ἡ αἴσθησις εἶναι δοκεῖ, οὔπω ἱκανῶς ἔχει καθορᾶν τὸ ἀγαθὸν ἡ ψυχὴ, ἀγύμναστος ἔτι καὶ ἀήθης οὖσα τῆς τοιαύτης κατανοήσεως. πρὸς δὲ τὸ μὴ γνωριζόμενον ἅπαν, κἂν ὅτι μάλιστα καλὸν ᾖ, ἀκίνητος ἡμῶν ἡ ἐπιθυμία μένει. ἐπιθυμίας δὲ μὴ προϋπαρχούσης, οὐδ᾽ ἂν ἡδονή τις ἐγγέ- D νοιτο τοῦ μὴ ποθουμένου πράγματος, ὁδὸς γὰρ εἰς ἡδονὴν ὁ πόθος γίνεται. ἀναγκαίως ἐπινοῆσαι τί χρὴ τοιοῦτον τοῖς μήπω τῆς ἀκηράτου καὶ θείας ἡδονῆς γευσαμένοις. δι᾽ οὗ συμπαραδεχθήσεται τῆς ἀρετῆς τὰ διδάγματα, διά τινος τῶν τὴν αἴσθησιν εὐφραινόντων ἐφηδυνόμενα· καθάπερ καὶ τοῖς ἰατροῖς ποιεῖν σύνηθες, ὅταν τι πικρότερον καὶ δύσληπτον τῶν ἀλεξητηρίων φαρμάκων εὔληπτον ποιοῦσι,

τοῖς ἀῤῥωστοῦσιν, τῇ τοῦ μέλιτος ἡδονῇ παραρτύοντες. εἰ δὲ τελείως ἡμῖν ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ κατ᾽ ἀρετὴν βίου διὰ τῶν εἰρημένων τετεχνολόγηται, ὡς δεῖν πρότερον μὲν ἀπ᾽ ἀλλήλων χωρίσαι τὰ ἐναντία τῶν ἐπιτηδευμάτων, εἶτα ἑκάτερον αὐτῶν τοῖς ἰδίοις γνωρίσμασι σημειώσασθαι· καὶ μετὰ τοῦτο μὲν ἀποσεμνῦναι τῷ λόγῳ, τὸ δὲ φευκτὸν ἐκ διαβολῆς ἀπεργάσασθαι, τοῖς τε τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ὑποδείγμασιν ἐπιῤῥῶσαι πρὸς ἑκάτερον τὴν διάνοιαν, καὶ ταῖς μερικαῖς ὑποθήκαις τήν τε πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἄγουσαν ὁδὸν ὑποδεῖξαι, καὶ ἀποτρέψαι τοῦ χείρονος· τό, τε κατεσκληκὸς καὶ ἀνδρῶδες τῆς ἀρετῆς, ἡδυποιῆσαι τοῖς νηπιάζουσιν, διά τινος τῶν εὐφραινόντων τὴν αἴσθησιν ἡμῶν γλυκαινόμενον, καιρὸς ἂν εἴη καταμηνῦσαι, πῶς διὰ τῆς θεωρηθείσης ταύτης τεχνολογίας, πᾶσα συνῆκται ἡμῖν ἡ διὰ τῶν ψαλμῶν διδασκαλία, τῆς τε κακίας ἀπείργουσα, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐφελκομένη.

A iucundum ægrotis efficiunt, dum illud mellis dulcedine condiunt. Si igitur perfectè à nobis tradita eſt vitæ ad virtutis præſcriptum conformatæ inſtitutio, videlicet, quòd neceſſariū ſit, priùs ſeparare à ſe mutuò diuerſa vitæ genera, & ſi deinceps vtrúmque ſuis notis diſcreuimus & definiuimus, docuimúſque alterum oratione efferendum & cohoneſtandum; alterum, vt quod fugere deceat, vituperatione afficiendum eſſe; exemplis illuſtrium virorum confirmandas & concitandas mentes ad vtrúmque & ſpecialibus documentis B viam, quæ ducit ad rectum, oſtendendam, & ab improbitate animū abducencendum, virtutiſq. aſperitatē, & virilem quaſi ſeueritatem, velut infantibus temperandam, pérque aliquid quod ſenſui gratum ſit, mitigandā eſſe; tempus iam exigere videtur, vt explanemus, quomodo ſecundum artē & rationem explicatā, tradita nobis ſit per Pſalmos omnis doctrina, quæ à malitia nos auertat, & ad virtutis ſtudium inflammet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΡΩΤΟΝ τοίνυν, ἐκ γὰρ τῶν τελευταίων ἀρχόμεθα· τῆς ἐξετάσεως σκοπήσωμεν τὴν ἐπίνοιαν, δι᾽ ἧς οὕτως σκληρὰν ὄντα καὶ σύντονον οὖσαν τὴν κατ᾽ ἀρετὴν πολιτείαν, τήν τε τῶν μυστηρίων αἰνιγματώδη διδασκαλίαν, καὶ τὴν ἀπόῤῥητόν τε καὶ κεκρυμμένην δυσεφίκτοις θεωρήμασι θεολογίαν, οὕτως εὔληπτόν τε καὶ γλυκεῖαν ἐποίησεν, ὡς μὴ μόνον τελείοις ἀνδράσι τοῖς ἤδη κεκαθαρμένοις τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια τὴν διδασκαλίαν ταύτην σπουδάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰς γυναικωνίτιδας ἴδιον ἡγεῖσθαι κτῆμα. καὶ νηπίοις ὥς τι τῶν ἀθυρμάτων ἡδονὴν D φέρειν. καὶ τοῖς προηλικεστέροις ἀντὶ βακτηρίας τε καὶ ἀναπαύσεως γίνεσθαι, τόν τε φαιδρυνόμενον, ἑαυτοῦ νομίζειν εἶναι τὸ τῆς διδασκαλίας ταύτης δῶρον· καὶ τὸν σκυθρωπῶς ἐκ περιστάσεως διακείμενον, δι᾽ αὐτὸν οἴεσθαι τὴν τοιαύτην τῆς γραφῆς χάριν δεδόσθαι. ὁδοιποροῦντές τε πρὸς τούτοις καὶ θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, ἢ τισὶν ἐπιδιφρίοις ἐργασίαις προσασχολούμενοι, καὶ πάντες οἱ ἁπαξαπλῶς ἐν πᾶσιν ἐπιτηδεύμασιν ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἐν ὑγείᾳ τε καὶ ἀῤῥωστίᾳ, ζημίαν ποιοῦνται, ὃ μὴ διὰ στόμα-

CAPVT III.

C PRINCIPIO igitur, à poſtremis enim ordiemur, cauſſam indagabimus, ob quam, cum adeò vita ex virtute acta difficilis ſit & ardua; myſteriorū tamen & diuinorum ſecretorum ęnigmaticam & vmbratilem doctrinam, & inexplicabilibus inuolutam tegumentis Theologicam inſtitutionem, tam facilem captu & iucundam effecerit, vt non modò viri perfecti, & quibus iam animi ſenſa perpurgata ſunt, eruditionem hanc aſſequantur, ſed vt eandem & mulieres ſibi tamquam propriam vendicent; infantibúſque, crepundiorum inſtar, vo- D luptatem pariat; & decrepitis baculi & quietis loco obtingat; illi verò quibus ætas viget, huius doctrinæ donum ſuum eſſe exiſtiment; is autem qui triſti eſt animo & malè affecto ob euentum quempiam, propter ſe Scripturæ huius gratiam diuinitùs miſſam eſſe credat; Adhæc, qui iter ſeu terra ſeu mari faciunt; quique ſedentarias artes exercent, & vt rem in pauca conferam, omnes tam viri quam mulieres, quodcumque vitæ genus ſectentur, ægri ſimul ac firmi, damnum ſe pati arbitrantur, ſi non ſemper in ore

Cur Pſalmi omni hominum generi ſint tam grati.

ſublimem hanc inſtitutionem circumferant. Iam verò & cõuiuia & nuptiales hilaritates philoſophiã hanc, vt partem lætitiæ, ſuis iucunditatibus adſciſcunt, vt taceamus diuinam illam in nocturnis peruigiliis per pſalmos inſtitui ſolitam hymnodiam; Eccleſiæque in his decantandis accuratam ſedulitatem. Quæ igitur cauſſa ineffabilis illius voluptatis, qua cantus ſuos magnus Dauid perfudit; ob quam adeò grata & accepta eſt mortalibus Pſalmorum diſciplina? Forſaſſe cuiuis promptum fuerit cauſſam dicere, propter quam adeò delectamur, cùm ad Pſalmos curam & cogitationem conuertimus. Verborum enim melodiam aptámque concinnitatem cauſſam eſſe, cur tanta mentis dulcedine de illis diſſeramus. Ego verò, etſi id verum eſſe lubens fateor, exiſtimo tamen hoc ipſum non prætereundum, ſed diligenter diſcutiendum eſſe. Videtur enim maius quiddam & prꝙſtantius inſinuari quàm multi iudicẽt, per Philoſophiam in melodia verborúmque modulatione ſitam. Quid igitur eſt, quod volo? Audiui quemdam ex ſapientum numero, cùm de natura noſtra diſſereret, affirmare hominem eſſe paruum mundum, omnia in ſe complectentem, quæ in magno mundo reperiuntur. At vniuerſi huius diſpoſitio muſica quædam harmonia & conuenientia eſt, multiformi quodam varióque ordine & concinnitate ſecum copulata, ſibíque ipſa conſentiens; à quo concentu nullo vnquam tempore auelli poteſt, licet multiplex ſit in ſingulis rerum generibus differentia & mutatio; Quod enim in plectro ſeu inſtrumento quo Muſicus vtitur, contingit, dum artificioſè chordas tangit, concentúmque varietate ſonorum concinnũ producit; ita vt ſi in omnibus idem ſonus eſſet, nequaquã variũ illud melos efficeretur; idem & in huius vniuerſi temperamento accidit; quod ex ſingulariũ rerum mutabilitate cõſtans, ordinata quadã & immutabili ſerie & conuenientia ſibi cõnectitur, partiúmque cum toto concordiã & conſpirationem efficiens, harmonicã iſtam, ſibíque ex omni parte concinentem melodiam & conſonantiam parit, cuius auditor eſt animus, ab auditu hoc corporeo ſegregatus, & ſupra carnis huius ſenſuúmque organa euectus, ſic enim cœleſtium concentuum fit capax; quos meo iudicio, magnus itidem Dauid percepit; quando per

A τὸς τὴν ὑψηλὴν ταύτην διδασκαλίαν φέρειν. ἤδη δὲ καὶ τὰ συμπόσια, καὶ αἱ γαμικαὶ φαιδρότητες, ὡς μέρος εὐφροσύνης τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἐν ταῖς θυμηδίαις παραλαμβάνουσι, ἵνα παρῶ λέγειν τὴν ἔνθεον ἐν ταῖς παννυχίσι διὰ τούτων ὑμνῳδίαν, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐσπουδασμένην ἐν τούτοις φιλοσοφίαν. τίς οὖν ἡ ἐπίνοια τῆς ἀφράστου ταύτης καὶ θείας ἡδονῆς, ἣν κατέχεεν τῶν διδαγμάτων ὁ μέγας Δαβίδ, δι᾽ ἧς οὕτω γέγονεν εὐπαράδεκτον τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὸ μάθημα.

B προχειρὸν μὲν ἴσως παντὶ εἰπεῖν τὴν αἰτίαν, καθ᾽ ἣν ἐν ἡδονῇ τὴν ἐν τούτοις μελέτην ποιούμεθα· τὸ γὰρ μελῳδεῖν τὰ ῥήματα, εἴποι τις ἄν, αἴτιον εἶναι τοῦ μεθ᾽ ἡδονῆς περὶ τούτων διεξιέναι. ἐγὼ δὲ κἂν ἀληθὲς ᾖ τοῦτο, φημὶ δεῖν μὴ παριδεῖν ἀθεώρητον. ἔοικε γὰρ μεῖζόν τι, οὐ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν ὑποσημαίνειν, ἡ διὰ τῆς μελῳδίας φιλοσοφία. τί οὖν ἐστιν ὅ φημι; ἤκουσά τινος τῶν σοφῶν τὸν περὶ τῆς φύσεως ἡμῶν διεξιόντος λόγον, ὅτι μικρός τις κόσμος ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, πάντα

C ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ μεγάλου κόσμου. ἡ δὲ τοῦ παντὸς διακόσμησις, ἁρμονία τίς ἐστι μουσικὴ πολυειδῶς καὶ ποικίλως κατά τινα τάξιν καὶ ῥυθμὸν πρὸς ἑαυτὴν ἡρμοσμένη, καὶ ἑαυτῇ συνᾴδουσα, καὶ μήποτε τῆς συμφωνίας ταύτης διασπωμένη, εἰ καὶ πολλή τις ἐν τοῖς καθ᾽ ἕκαστον ἡ τῶν ὄντων διαφορὰ θεωρεῖται. οἷον γὰρ ἐπὶ τοῦ πλήκτρου γίνεται τοῦ τεχνικῶς ἁπλουμένου τῶν τόνων, καὶ τὸ μέλος ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν φθόγγων παράγοντος, ὡς εἴγε μονοειδής τις ἐν πᾶσιν ὁ φθόγγος ἦν, οὐδ᾽ ἂν

D συνέστη πάντως τὸ μέλος, οὕτω καὶ ἡ τοῦ παντὸς κρᾶσις ἐν ποικίλοις τῶν καθ᾽ ἕκαστον ἐν τῷ κόσμῳ θεωρουμένων διά τινος τεταγμένου τε καὶ ἀπαραβάτου ῥυθμοῦ αὐτὴ ἑαυτῆς ἁπλουμένη, καὶ τὴν τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον εὐαρμοστίαν ἐργαζομένη, τὴν παναρμόνιον ταύτην ἐν τῷ παντὶ μουσουργεῖ μελῳδίαν, ἧς ἀκροατὴς ὁ νοῦς γίνεται, καὶ οὐδὲν τῇ ἀκοῇ ταύτῃ συγχρώμενος, ἀλλ᾽ ὑπερκύπτων τὰ τῆς σαρκὸς αἰσθητήρια καὶ ἄνω γινόμενος, οὕτως ἐπαΐει τῆς τῶν οὐρανῶν ὑμνῳδίας. ὥς μοι δοκεῖ, καὶ ὁ μέγας ἀκηκοέναι Δαβίδ, ὅτε διὰ τῆς

θεωρουμένης αὐτοῖς τεχνικῆς τε καὶ πανσόφου κινήσεως, τὴν δόξαν τοῦ ἐν αὐτοῖς ταῦτα ἐνεργοῦντος Θεοῦ διηγουμένων ἐπηκροάσατο. ἀληθῶς γὰρ τῆς ἀνεφίκτου τε καὶ ἀφράστου Θεοῦ δόξης, ὕμνος ἐστὶ τῷ τοιούτῳ ῥυθμῷ προαγόμενος, ἡ τῆς κτίσεως πάσης πρὸς ἑαυτὴν συνῳδία, διὰ τῶν ἐναντίων συγκεκραμένη. ἐναντίως γὰρ ἔχει πρὸς ἄλληλα στάσις καὶ κίνησις. ταῦτα δὲ κέκραται μετ᾽ ἀλλήλων ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων. καί τις ἀμήχανος ἐν αὐτοῖς καθορᾶται τῶν ἀντικειμένων μίξις, ὡς καὶ ἐν τῇ κινήσει τὸ στάσιμον δείκνυσθαι, καὶ ἐν τῷ μὴ κινουμένῳ τὸ ἀεικίνητον. κινεῖται μὲν γὰρ τὰ κατ᾽ οὐρανὸν ἀεὶ πάντα, ἢ τῷ ἀπλανεῖ συμπεριπολοῦντα κύκλῳ, ἢ κατὰ τὸ ἐναντίον διὰ τῶν πλανητῶν ἀνελισσόμενα. ἕστηκεν δὲ πάντοτε καὶ ἐπὶ τῆς ταυτότητος μένει ὁ ἐν τούτοις εἱρμὸς, οὐδέ ποτε ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν ἐφ᾽ ἕτερόν τι καινὸν μεθιστάμενος, ἀλλ᾽ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ διαμένων. ἡ τοίνυν τοῦ ἑστῶτος πρὸς τὸ κινούμενον συνοδος ἐν τεταγμένῃ τινὶ καὶ ἀπαραβάτῳ γινομένη διὰ παντὸς εὐαρμοστίᾳ, μουσική τίς ἐστιν ἁρμονία σύγκρατον καὶ θεσπεσίαν τῆς τὸ πᾶν διακρατούσης δυνάμεως ὑμνῳδίαν ἀποτελοῦσα. ἣν μοι δοκεῖ καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ ἐν ἀκροάσει γενόμενος εἰπεῖν ἔν τινι τῶν ψαλμῶν, ὅτι αἰνοῦσι τὸν Θεὸν αἵ τε ἄλλαι δυνάμεις, καὶ αἱ κατ᾽ οὐρανὸν πᾶσαι, καὶ τὸ ἄστρων φῶς, ὅ, τε ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. καὶ οἱ τῶν οὐρανῶν οὐρανοί. καὶ τὸ ὑπερουράνιον ὕδωρ. λέγει καὶ τὰ ἑξῆς πάντα ὅσα ἡ κτίσις ἔχει. ἡ γὰρ τῶν πάντων πρὸς ἄλληλα σύμπνοιά τε καὶ συμπάθεια, τάξει καὶ κόσμῳ καὶ ἀκολουθίᾳ διοικουμένη, ἡ πρώτη τε καὶ ἀρχέτυπος καὶ ἀληθής ἐστι μουσική. ἣν ὁ τῶν πάντων ἁρμοστὴς, τῷ ἀρρήτῳ τῆς σοφίας λόγῳ διὰ τῶν ἀεὶ γινομένων ἐν σοφίᾳ τεχνικῶς ἀνακρούεται. εἰ οὖν ὁ διάκοσμος ὅλος μουσική τις ἁρμονία ἐστὶν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεὸς, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· μικρὸς δὲ κόσμος ὁ ἄνθρωπος, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστὶ καὶ μίμημα τοῦ ἁρμοσαμένου τὸν κόσμον πεποίηται, ὅπερ ἐπὶ τοῦ μεγάλου κόσμου οἶδεν ὁ λόγος, τοῦτο κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ ἐν τῷ μικρῷ βλέπει. τὸ γὰρ μέρος τοῦ ὅλου, ὁμογενές ἐστι πάντως ὅλῳ. ὥσπερ γὰρ

A illam, quæ in cœlis apparet ſapientiſſimam & artificioſiſſimã motionem gloriam Dei, motum illum in cœleſtibus corporibus efficientis, cœlos enarrantes audiuit. Verè enim inacceſſæ & inexplicabilis gloriæ diuinæ hymnus ex iſta *Pſal. 18.* conueniẽtia enatus eſt, cuiuſlibet creaturæ ſecum & cum aliis concentus, ex contrariis attẽperatus. Contrária enim ſunt motus & quies. At hæc mutuò in rerum natura temperata ſunt, videreq. eſt in ipſis inenarrabilem quãdam contrariorum miſtionẽ, vt & in motu quies eluceſcat, & in eo quod non mouetur, B id quod ſemper mouetur. Mouentur enim perpetuò omnia quæ in cœlo, vel cum firmamento circumagitata, vel è contrariò motibus planetarum conuerſa. Manet verò ſemper eodémque perenni tenore durat eorũdem reuolutio, neque vnquam ab ea in qua eſt ſerie vel latum vnguem diſcedit: ſed perpetim eodem modo ſeſe habet, eodémq. fertur curſu. Itaque eius quod quieſcit, cum eo quod mouetur coniunctio, ordinata quadam & in omne æuum inuiolabili ſerie cõnexa, muſicus quidam C concentus eſt, efficiens commixtam illam & diuinam eius virtutis, quæ vniuerſum hoc cõtinet, hymnodiam; quam mihi itidem magnus Dauid eius auditor factus, ſignificare videtur in quodam Pſalmo, cùm ait; Deum laudari cùm ab aliis virtutibus, tum ab omnibus quæ in cœlo ſunt, *à lumine ſiderum,* *Pſal. 148.* *ſole & luna, & à cœlis cœlorum, & ab aquis ſupra cœlum poſitis*, vbi & alia quæ in rebus creatis reperiuntur, commemorat: nam omnium inter ſe conſpiratio & conſenſio, ordine, ornatu, & apta ſerie diſpo- D ſita, prima videlicet eſt & originalis & vera muſica: quam totius vniuerſi concinnator ineſtabili ſapientiæ ſuæ ratione, per ea quæ ſemper ſapienter fiunt, doctè & peritè efficit. Si igitur totus hic mundus Muſica quædam conſonantia eſt, cuius opifex & effector Deus, vt & Apoſtolus dicit: paruus verò mundus homo eſt, ſimúlque ſimilitudo & imitatio quædam eius, qui mundum concinnauit: neceſſe eſt, vt quod ratio in magno illo & ſpatioſo mundo reperit, hoc vt par eſt, in paruo itidem conſpicetur, pars enim totius cognata eſt toti, nam quem-

admodum in exigui vitri fragmento per partem pellucidam, totum ſolis orbem, ſicut in ſpeculo, cernere licet; quantum quidem capit lucentis vitri paruitas; ita & in paruo mundo, in humana inquam natura, totus ille magni Mundi concentus eluceſcit, proportione quadam toti per partem reſpondens, quantum quidem totum à parte capi & repræſentari poteſt. Idem oſtendit organica corporis noſtri ſtructura, quam natura ad Muſicas operationes ſcitè effinxit; Intueri enim licet arteriæ velut tibiam, palati quaſi laminam ſeu tabulam, qua nerui intendũtur, modulationémq. quæ fit per linguam & maxillas, & per os quaſi per chordas. Cùm igitur omne illud quod naturale eſt, naturæ ſit amicum; demonſtratúmque ſit, muſicam naturæ eſſe conſentaneam; ob id magnus Dauid Philoſophiæ de virtutibus melodiã & concentum immiſcuit, & ſublimia illa dogmata, mellis quaſi dulcedine aſperſit; per quã aliquo modo ſeipſam intuetur & curat natura. Curatio enim naturæ eſt vitæ concinnitas, quam mihi tacitè per ænigmatum vmbras ſuadere videtur melodia. Et fortè hoc totũ nihil aliud eſt, quam ad excelſiorem & ab his infimis remotiorem vitam capeſſendam cohortatio; monens videlicet, vt in moribus eorum qui virtutem colunt, nihil inſit inconcinnum & à recto abhorrens, aut diſſonum; fidibus neque ſupra modum contentis: rumpitur enim, ſi nimium intendatur chordarum apta conuenientia; neque etiam ſtudio in contrarium verſo, nimiùm per voluptates ad remiſſionem laxatis; muta enim & vocis expers redditur mens his affectionibus nimium obnoxia; aliáque id genus omnia docet, vt & tempeſtiuè intendamus & remittamus ſonum, id vnum ſpectantes, vt nobis perpetuò viuendi ratio benè compoſita & temperata conſtet, neque ſine modo reſoluta; neque ſupra modum contenta. Quamobrem diuinæ huius Muſicæ præclarè facta Dauidi quoque attribuit ſacra hiſtoria; nam cùm aliquando Saulem inſanire & poteſtate mentis exiſſe animaduerteret, ſic concentu affectionem illam tranquillauit, vt naturalem mentis facultatem reciperet: Ex his igitur manifeſtum eſt, quorſum

A ἐν τῷ ψήγματι βραχείας ὑάλου κατὰ τὸ στίλβον μέρος, ὅλον ἐστὶν ἰδεῖν, ὡς ἐν κατόπτρῳ, τὸν κύκλον τοῦ ἡλίου δεικνύμενον, καθὼς χωρεῖ ἡ βραχύτης τοῦ στίλβοντος, οὕτως καὶ ἐν τῷ μικρῷ κόσμῳ, τῇ ἀνθρωπίνῃ λέγω φύσει, πᾶσα ἡ ἐν τῷ παντὶ θεωρουμένη μουσικὴ καθορᾶται, ἀναλογοῦσα τῷ ὅλῳ διὰ τοῦ μέρους, ὡς χωρεῖται τὸ ὅλον ὑπὸ τοῦ μέρους. δείκνυσι δὲ τοῦτο καὶ ἡ ὀργανικὴ τοῦ σώματος ἡμῶν διασκευὴ πρὸς ἐργασίαν μουσικῆς φιλοτεχνηθεῖσα παρὰ τῆς φύσεως. ὁρᾷς τὸν τῆς ἀρτηρίας αὐλὸν τὴν τῆς ὑπερῴας μαγάδα, τὴν διὰ γλώττης καὶ παρειῶν καὶ στόματος,
B ὡς διὰ χορδῶν καὶ πλήκτρου κιθαρῳδίαν; ἐπεὶ οὖν πᾶν τὸ κατὰ φύσιν φίλον τῇ φύσει. ἀπεδείχθη δὲ κατὰ φύσιν ἡμῖν οὖσα ἡ μουσική, τούτου χάριν, ὁ μέγας Δαβὶδ τῇ περὶ τῶν ἀρετῶν φιλοσοφίᾳ τὴν μελῳδίαν κατέμιξεν. οἷόν τινα μέλιτος ἡδονὴν τῶν ὑψηλῶν καταχέας δογμάτων, δι' ἧς ἑαυτὴν ἀναθεωρεῖται τρόπον τινὰ καὶ θεραπεύει ἡ φύσις. θεραπεία γὰρ φύσεώς ἐστιν ἡ τῆς ζωῆς εὐρυθμία, ἥν μοι δοκεῖ συμβουλεύειν δι' αἰνιγμάτων ἡ μελῳδία. τάχα γὰρ αὐτὸ τοῦτο πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν τοῦ βίου κατάστασιν, παραίνεσις ἐστί. τὸ μὴ δεῖν ἄμουσόν τι καὶ ἔκτροπον
C καὶ παρηχημένον τῶν ἐν ἀρετῇ ζώντων εἶναι τὸ ἦθος, μήτε πέρα τοῦ μέτρου τῆς χορδῆς ὀξυτονούσης. ῥήγνυται γὰρ πάντως, ὑπερτεινομένης τῆς χορδῆς τὸ εὐάρμοστον. μήτ' αὖ πρὸς τὸ ἐναντίον ἐν ἀμετρίᾳ δι' ἡδονῆς ὑποχαλᾶν τὸν τόνον. κωφὴ γὰρ καὶ ἄναυδος γίνεται ἡ ψυχὴ τοῖς τοιούτοις πάθεσιν ἐγχαυνωθεῖσα. καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως ἐπιτείνειν τε κατὰ καιρὸν καὶ ὑφιέναι τοῦ τόνου. πρὸς τοῦτο βλέποντας, ὅπως ἂν ἡμῖν διὰ παντὸς εὐ-
D μελής τε καὶ εὔρυθμος ὁ ἐν τούτοις ἤθεσι διαμένοι τρόπος, μήτε ἀμέτρως λυόμενος, μήτε πέρα τοῦ μέτρου ὑπερτεινόμενος. ὅθεν καὶ τὰ κατορθώματα τῆς θείας ταύτης μουσικῆς προσμαρτυρεῖ τῷ Δαβὶδ ἡ ἱστορία. ὅτι παραφρονοῦντά ποτε καταλαβὼν τὸν Σαούλ, καὶ ἐξεστηκότα τῆς διανοίας, οὕτως ἐξιάσατο κατεπᾴδων τοῦ πάθους, ὥστε αὐτῷ πάλιν πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἐπανελθεῖν τὴν διάνοιαν. δῆλον οὖν ἐκ τούτων ἐστὶν πρὸς ὅ, τι βλέπει

τῆς με-

τῆς μελῳδίας τὸ αἴνιγμα· ὅτι τὴν παθημάτων καταστολὴν συμβουλεύει ποιεῖσθαι τῶν διαφόρως ἐγγινομένων ἐκ τῶν βιωτικῶν περιστάσεων. ἀλλὰ καὶ τοῦτο προσήκει μὴ παραδραμεῖν ἀθεώρητον, ὅτι οὐ κατὰ τοὺς ἔξω τῆς ἡμετέρας σοφίας μελοποιοὺς, καὶ ταῦτα τὰ μέλη πεποίηται. οὐ γὰρ ἐν τῷ τῶν λέξεων τόνῳ κεῖται τὸ μέλος, ὥσπερ ἐν ἐκείνοις ἐστὶν ἰδεῖν. παρ' οἷς ἐν τῇ ποιᾷ τῶν προσῳδιῶν συνθήκῃ, τοῦ ἐν τοῖς φθόγγοις τόνου βαρυνομένου τε καὶ ὀξυτονοῦντος, βραχυνομένου τε καὶ παρατείνοντος, ὁ ῥυθμὸς ἀποτίκτεται, ἀλλὰ ἀκατάσκευόν τι καὶ ἀνεπιτήδευτον τοῖς θείοις λόγοις ἐνείρας τὸ μέλος, ἑρμηνεύειν τῇ μελῳδίᾳ τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν βούλεται τῇ ποιᾷ συνδιαθέσει, τοῦ κατὰ τὴν φωνὴν τόνου τὸν ἐγκείμενον τοῖς ῥήμασι νοῦν, ὡς δυνατὸν, ἐγκαλύπτοντα. τὸ μὲν οὖν προσόψημα τῆς ἐδωδῆς τοιοῦτο, ᾧ καταγλυκαίνεται καθάπερ τισὶν ἡδύσμασι τῶν διδαγμάτων ἡ τροφή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΚΑΙΡΟΣ δ' αὖ εἴη καὶ αὐτὴν ἤδη τὴν τῶν ἀρετῶν πανδαισίαν κατανοῆσαι τῷ λόγῳ, κατὰ τὴν προεκτεθεῖσαν ἡμῖν τεχνικὴν θεωρίαν. πρῶτον μὲν γὰρ φανεροῖς σημείοις διακεκριμένην ἐστὶν εὑρεῖν τὴν ἀρετὴν ἐκ τῆς κακίας, ὡς ἀσύγχυτον εἶναι τὴν ἑκατέρου τούτων πρὸς τὸ ἐναντίον διαφοράν. ἐκ γὰρ τῆς ἐγγινομένης ἡμῖν ἀπ' αὐτῶν εὐφροσύνης, τὸ ἐξαίρετον τῆς τῶν ἐπιτηδευμάτων ἰδιότητος δείκνυται. τῆς μὲν κακίας τὴν περὶ τὸ σῶμα αἴσθησιν· τῆς δὲ ἀρετῆς τὴν ψυχὴν εὐφραινούσης. ὡς ἀπλανῆ τε καὶ ἀναμφίβολον εἶναι, τὴν ἐκ τῶν σημείων τούτων εὑρισκομένην τοῦ ὑποκειμένου φύσιν. καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἄλλων τινῶν, κατά τι τὸ πρόχειρον, καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ βάθει κειμένην θεωρίαν τῶν νοημάτων ἐν πολλοῖς τῆς ψαλμῳδίας ἐστὶν εὑρεῖν, καὶ μάλιστά γε κατὰ τὸν τέταρτον ψαλμὸν, ἐν ᾧ φησὶν, βαρυκαρδίους εἶναι τοὺς τὸ ψεῦδος καὶ τὸ μάταιον τῆς ἀληθείας διακρίνοντας, ἀλλ' ἀγαπῶντας μὲν τὸ ἀνύπαρκτον, περιορῶντας δὲ τὸ μόνιμον, καὶ τοῦ ἀγαπᾶσθαι ἄξιον. μόνην γὰρ εἶπεν θαυμαστὴν ἀληθῶς εἶναι τὴν ὁσιότητα, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν σπουδαζόμενα τοῖς ἀνθρώποις

A tendat melodiæ inuolutum ænigma. Docet videlicet, paſſiones & perturtiones animi edomandas & contrahendas eſſe; quæ variis euentibus variè in hac vita concitari ſolent. Verumenimuerò neque hoc leui brachio prætereundum eſt, nempe, has noſtras melodias non eſſe factas eo modo, quo externorum, & à noſtra diſciplina alienorum carmina condita ſunt; nam melos & modulus in dictionum ſonora ſerie & connexione non conſiſtit; quemadmodum apud illos
B videre licet, quibus rythmus conficitur ex accentuum apta compoſitione, tono in ſonis nunc depreſſo, nunc eleuato, nunc breuiato, nunc producto; ſed nullo ſtudio quæſitum comparatúmque diuinis verbis melos innectitur, quod ipſa vocis confirmatione ſecundum intenſionem, & compoſitione ſubiectum verbis ſenſum, quoad fieri poteſt, reuelat: Obſonium igitur huius edulij tale eſt, quo quaſi condimentis quibuſdam dulceſcit doctrinæ cibus.

CAPVT IV.

C TEMPVS porrò poſtulat, vt iam ſecundum ſuprà à nobis initam rationem ipſum virtutum, vt ſic dicam, lautiſſimum epulum inſpiciamus. Ac principio quidem animaduertere licet, virtutem perſpicuis & euidẽtibus notis à malitia ſecretam eſſe, ita vt inconfuſa ſit, & à contrario prorſus libera vtriuſq. horum differentia: Ex delectatione enim, quam illæ in nobis excitant, oſtenditur, quænam horũ ſtudiorum ſit pro-
D prietas, cum malitia ſenſus corporis, virtus animũ oblectet: adeò vt eius, quod ſubiectum eſt, natura, ſine omni errore & ambiguitate ex his indiciis inueniri queat. Et hoc non aliunde, quam ex iis, quæ vel in promptu ſunt poſita, vel in multis Pſalmis, quaſi profundo ſententiarum receſſu abdita latent, intelligere licet; maximè ex quarto Pſalmo, in quo pronunciat *corde graues*, qui mendacium & vanitatem à varietate quidem internoſcunt, ſed tamẽ diligunt id quod non ſubſiſtit, neglecto eo quod permanet, quódq. omni amore dignum eſt; ſolam enim ſanctitatem dixit verè eſſe admirandam; alia omnia, quæ magno ſtudio, bonorũ vice, quæruntur ab hominibus,

Virtutũ ſtudium in Pſalmis tradi, idque oſtenditur quarti Pſalmi.

in opinione ſita eſſe, & in ſeipſis non ſubſiſtere; ſed in vana hominum exiſtimatione videri, quaſi *eſſe* quoddam habeant: & vt doctrinam hac de re illuſtriorem redderet, progreſſu orationis ait: multos bonum definire iis quæ apparent; aſſerentes illud ſolum in bonis numerandum, quod ſub ſenſum cadit: *Multi*, inquit, *dicunt, quis oſtendet nobis bona?* At qui oculos ad virtutem conuertit, ille ſeruile hoc de bono iudicium aſpernatur, rectúmque ac honeſtum multo lumine colluſtratus intuetur. Quo denotat diuinam illam & ſublimem exultationem, & lumen illud, quod ex diuina facie reſplendet, quódque ſenſuum naturæ aſſequi non conceditur. *Signatum eſt* enim, inquit, *ſuper nos lumen vultus Domini*. Per Dei faciem characteribus quibuſdam & notis deſcriptam, non videtur mihi Propheta aliud indicare velle, quàm virtutes; Nam his ſpecies diuina deſignatur. His dictis, perfectam virtutis notam adduxit. *Dediſti lætitiam in corde meo*; animi & mentis loco cor ponens: non enim fieri poteſt, vt malitiæ blandimentis animus demulceatur. Seiungit verò à cordis lætitia corpoream hanc & vitæ huius oblectationem, cùm dicit, iis qui præſentia tantùm intuentur, ventrem recti diiudicandi regulam eſſe; frumentum enim & vinum his talibus multiplicari ait; ex parte omnes iucunditates, quæ ad ventrem & epulas ſpectant, complexus; quæ initia ſunt omnis occupationis circa materiam iſtam corporatam verſantis; in quibus ſtudium & operam ponere, nihil penitus emolumenti affert: non enim eſt fruitionis illius & voluptatis; quæ momento temporis fit, in hominum natura penu vt delectationem illam aſſeruare & recondere poſſint, quam omni ope comparare conantur; ſed inſtar fallacium phantaſmatum, cùm teneri à voluptatum amatoribus creditur, derepentè euaneſcit, & in nihilum recidit: Huius autem vani ſpectri vnicum veſtigium relinquitur poſt receſſionem, pudor; alta & indelebili eis impreſſa nota, per quæ tranſiit; poſſibile vt ſit, venatorum more & arte, ex ipſis veſtigiis feræ naturam cognoſcere. Etenim illi, quando fera manifeſta non eſt,

A ἐν ὑπολήψει κεῖσθαι, ἐφ' ἑαυτῶν οὐκ ὄντα. ἀλλ' ἐν τῇ ματαίᾳ τῶν ἀνθρώπων οἰήσει τὸ εἶναι ἔχειν δοκοῦντα. καὶ ὡς ἂν φανερώτερον ἐκκαλύψειεν τὸ περὶ τούτων δόγμα, προϊών φησιν. ὅτι οἱ πολλοὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν τοῖς φαινομένοις ὁρίζονται, λέγοντες ἐκεῖνο μόνον εἶναι ἀγαθόν, ὅπερ ἄν τις τῇ αἰσθήσει παραδείξει. πολλοὶ γάρ φησι λέγουσιν, τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; ὁ δὲ πρὸς τὴν ἀρετὴν βλέπων τὴν μὲν ἀνδραποδώδη ταύτην τοῦ καλοῦ κρίσιν περιορᾷ· ἐν δὲ τῷ φωτὶ τὸ καλὸν βλέπει. καὶ οὕτως ἐπισημειοῦται τὴν θεοειδῆ τε καὶ ὑψηλὴν εὐφροσύνην. φῶς δὲ ἐκεῖνο λέγει, τὸ ἐκ τοῦ
B θείου προσώπου ἀπαυγαζόμενον. οὗ ἐφικέσθαι ἡ αἴσθησις φύσιν οὐκ ἔχει. ἐσημειώθη γάρ, φησιν, ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου κύριε. Θεοῦ γὰρ πρόσωπον ἐν χαρακτῆρσιν θεωρούμενον, οὔ μοι δοκεῖ ἕτερον παρὰ τὰς ἀρετὰς νοεῖν ὁ προφήτης, ταύταις γὰρ τὸ θεῖον εἶδος χαρακτηρίζεται. καὶ τοῦτο εἰπὼν τὸ τέλειον γνώρισμα λέγει τῆς ἀρετῆς. ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου, ἀντὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ τὴν καρδίαν λέγων. οὐ γάρ ἐστιν τοῖς ἐκ κακίας δελεάσμασι τὸν νοῦν ἡσθῆναι. ἀντιδιαστέλλει δὲ τῇ τῆς καρδίας εὐφροσύνῃ τὴν ὑλώ-
C δη ταύτην καὶ βιωτικὴν εὐθυμίαν, λέγων τοῖς τὸ παρὸν ὁρῶσιν τὴν γαστέρα τοῦ καλοῦ κριτήριον γίνεσθαι. σῖτον γὰρ καὶ οἶνον εἰπὼν τοῖς τοιούτοις πληθύνεσθαι. ἀπὸ μέρους πάσας τὰς περὶ γαστέρα τε καὶ θοίνην ἡδονὰς τῷ λόγῳ συμπεριέλαβεν. αἳ πάσης ἄρχουσιν ὑλικῆς ἀσχολίας, περὶ ἃ ἡ σπουδὴ εἰς οὐδὲν εὐοδοῦται πέρας. οὐ γάρ ἐστιν τῆς ἐν ἀκαρεῖ γινομένης τοῖς ἀνθρώποις ἀπολαύσεως ἐν τῇ φύσει ταμιεῖον οὐδὲν, ὥστε ἀπόθετον ἑαυτοῖς ποιεῖσθαι τὴν ἡ-
D δονὴν, ἣν κατὰ πᾶσαν κτῶνται σπουδήν. ἀλλ' ὥσπερ τι τῶν ἀπατηλῶν φαντασμάτων κεκρατῆσθαι παρὰ τῶν φιληδόνων δόξαν, εὐθὺς ἠφανίσθη, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν μετεχώρησεν. τοῦ δὲ τοιούτου φάσματος, ἓν ἴχνος καταλείπεται μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἡ αἰσχύνη. βαθύν τε καὶ δυσεξάλειπτον ἐνσημαινομένη τούτοις τὸν τύπον τούτων, δι' ὧν ἂν παρέλθῃ, ὡς δυνατὸν εἶναι, κατὰ τὴν τέχνην τῶν θηρευόντων, τοῖς ἴχνεσι διαγινώσκειν τοῦ θηρίου τὴν φύσιν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὅτ' ἂν ἀφανὲς ᾖ τὸ θήραμα,

διὰ τῶν ἰχνῶν τὸ ζῶον γνωρίζουσιν. εἰ οὖν ὁ σῦς ἢ ὁ λέων τοῖς ἴχνεσιν τοῖς ἰδίοις καταμηνύονται, ἀκόλουθον πάντως καὶ τῆς ἡδονῆς τὴν φύσιν ἐν τῷ ὑπολειφθέντι αὐτῆς ἴχνει γνωρίζεσθαι. ἀλλὰ μὴν τὸ ἴχνος αὐτῆς αἰσχύνη ἐστίν. ἄρα καὶ ἡ ἐνσημαινομένη τῇ ψυχῇ τοιοῦτον τύπον, ἢ αὐτὴ πάντως αἰσχύνη ἐστίν, ἢ ποιητικὴ τῆς αἰσχύνης. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡμῖν ἐν παρεξοδίῳ παρεθεωρήθη τῷ τόπῳ. δεῖξαι γὰρ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔδει διὰ τῆς ψαλμῳδίας, οἷον ἑκατέρου τῶν κατ' ἀρετήν τε καὶ κακίαν ἐπιτηδευμάτων ἐστὶ τὸ πέρας. ἐν τοίνυν τῷ προηγουμένῳ ψαλμῷ τὸ τῆς ἀρετῆς εἰπὼν τέλος εἰρήνην εἶναι καὶ αἴνεσιν, καὶ τὴν μονοειδῆ τε καὶ ἀνεπίμικτον πρὸς τὰ πάθη κατοίκησιν, τὴν ἐπ' ἐλπίδα τῆς τοῦ Θεοῦ μετουσίας κατορθουμένην. τὸ ἀντικείμενον τούτων ἐνταῦθα μὲν διὰ τῆς σιωπῆς ἐνεδείξατο. πολλαχοῦ δὲ διὰ τῆς ψαλμῳδίας βοᾷ λέγων. οἱ δὲ παράνομοι ἐξολοθρευθήσονται, τὸ σπέρμα ἀσεβῶν ἐξολοθρευθήσεται. καὶ, ὁ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν· καὶ ἐπιβρέξει ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς παγίδας, καὶ ἄλλα μυρία τούτοις ὁμοιότροπα. γέμει δὲ πᾶσα τῆς ψαλμῳδίας ἡ βίβλος τῶν τε τῆς ἀρετῆς ἐπαίνων, καὶ τῆς κατηγορίας τῶν ἐν κακίᾳ ζώντων. ἥ τε τῶν ἱστοριῶν μνήμη πρὸς τοὺς δύο σκοποὺς μεριζομένη, ζηλωτὴν μὲν ποιεῖ τὴν ἀρετὴν τῶν εὐδοκίμων προσώπων· φευκτὴν δὲ διὰ τῶν κατεγνωσμένων τὴν πονηρίαν. ὅτε μὲν γάρ σε πρὸς ἀρετὴν ἐπεγείρῃ τῷ ὑποδείγματι, λέγει, Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν. ἐπεκαλοῦντο τὸν κύριον καὶ αὐτὸς εἰσήκουεν αὐτῶν. ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς. ὅτε δὲ τὸ πονηρὸν τῆς κακίας ὑποδεικνύει πέρας, τὰ πάθη τῶν ἐν πονηρίᾳ κατεγνωσμένων διέξεισιν. ἠνοίχθη ἡ γῆ καὶ κατέπιε Δαθάν, καὶ ἐκάλυψεν ἐπὶ τὴν συναγωγὴν Ἀβειρών. φλὸξ κατέφλεξεν ἁμαρτωλούς· καὶ, ποίησον αὐτοὺς ὡς τὴν Μαδιὰμ καὶ τὸν Σισάρα. καὶ θοῦ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν, ὡς τὸν Ὠρήβ, καὶ Ζήβ, καὶ Ζεβεέ, καὶ Σαλμανά, πάντας τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν. καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα· ταῖς τε μερικαῖς συμβουλαῖς πάσαις ἐμβοᾷ ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος ἡ ψαλμῳδία. ἐν οὐδενὶ μέρει τὴν πρὸς τὸ καλὸν προτροπὴν παραλείπουσα, καὶ δι' ὧν ἄν τις φύγοι τὴν κακίαν,

A veſtigio eam cognoſcunt; ſi igitur aper aut leo propriis veſtigiis agnoſcitur; conſequens eſt, vt & voluptatis natura in impreſſo à ſe veſtigio eluceſcat: Atqui veſtigium eius pudor eſt: ergo & ipſa, quæ imprimit animo huiuſmodi notam, vel ipſemet pudor fuerit; vel certè cauſſa effectrix pudoris. Verùm hæc obiter & aliud agēdo à nobis dicta ſunt: Nobis enim potiſſimùm propoſitum erat per ipſorum Pſalmorum exempla demonſtrare, qualis ſit exitus vitæ tam virtuti, quàm vitiis addictæ. Itaque in prædicto Pſalmo finem virtutis ſtatuit
B pacem & tranquillitatē; & vniformem illam, & impermixtam ad paſſiones animíque perturbationes affectionem & diſpoſitionem, quæ in ſpe diuinæ communionis conſtituitur. Contrarium verò huic ſtatum, ipſo ſilentio patefecit. Porrò ſæpius in Pſalmis clamat. *Iniuſti interibunt, ſemen impiorum peribit. Qui diligit iniquitatem odit animam ſuam, pluet ſuper peccatores laqueos*, & alia infinita his ſimilia. Pſal.36. Pſal.10. Eſt autem totus Pſalmorum liber refertus virtutis laudibus, & improborum reprehenſione, ſpectátque hiſtoriarum
C mētio duos præcipuè fines; efficit quippe vt & illuſtrium virorum virtutem æmuleris & ſuſpicias, fugiáſque eorum improbitatē, qui ſeſe flagitiis totos dederunt. Nam cùm te ad virtutem per exēpla excitat tùm ait: *Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. Inuocabant Dominū, & ipſe exaudiebat eos. In columna nubis loquebatur ad eos.* Pſal.98. At quando oculis miſerandum malitiæ exitum ſubijcere cogitat; tum recenſet, quidnam perpeſſi ſint, qui ſeſe nequitiæ penitus conſectarant. *Aperta eſt terra, & deglutiuit Dathan, & operuit ſuper* Pſal.105.
D *congregationem Abiron; flamma combuſſit peccatores.* Et: *Fac illos ſicut Madian & Siſara.* Pſal.82. Et: *Pone principes eorum ſicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana, omnes Principes eorum;* & id genus alia non pauca. Particulares verò cohortationes ab initio ad finem vſque pſalmodia tibi ſuggerit, nulla parte admonitionem ad honeſtatis laudem & decus prætermittens; vt & illud, quo pacto malitia euitari queat:

Omnia certè ſententiis ad honeſtatem inducentibus plena ſunt: nam acquiſitio boni, eſt vtique contrarij fuga & interemptio. Superuacaneum autem fuerit omnia hæc accuratiùs velle perſequi, cùm illis, qui Pſalmorum volumen euoluunt, per ſe notum ſit id quod hìc oratione accuratiore patefaciendum eſſet.

CAPVT V.

Quot partes Pſalmorum liber contineat, primúmq. quid prima & ſecunda ſectione doceamur.

AT enim tota Pſalmorum tractatio in quinque partes diſtributa eſt, continetúrque in his ſectionibus artificioſa quædam ſtructura & diuiſio, & quàm latè pateat quælibet ſectio, planum ſit ex diuinis quibuſdam laudis diuinæ prædicationibus, in quas eodem modo omnes deſinunt: quas reperire licet ſecundùm demonſtratam à nobis Pſalmorum diſtributionem. Quem verò Pſalmorum numerum quælibet ſectio complectatur, ſic accipe. Prima habet quadraginta. Secunda, vnum ſupra triginta. Tertia, ſeptemdecim. Quarta, totidem. Quinta, quadraginta. Finitur igitur prima pars Pſalmo quadrageſimo, cuius finis eſt, *Benedictus Dominus Deus Iſraël, a ſeculo & in ſeculum: fiat, fiat.* Altera pars terminatur Pſalmo ſeptuageſimo primo, cuius finis: *Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui facit mirabilia ſolus, & benedictum nomen maieſtatis eius in ſeculum, & in ſeculum ſeculi: & implebitur maieſtate eius omnis terra: fiat, fiat.* Tertia pars circumſcribitur Pſalmo octogeſimo octauo, & in ſimilem ſententiam exit: ſic enim habet: *Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat.* Quartæ ſectionis terminus eſt centeſimus & quintus Pſalmus, cuius finis reliquis eſt aſſimilis: *Benedictus Dominus Deus Iſraël a ſeculo, & vſque in ſeculum: & dicet omnis populus, fiat, fiat.* Quinta pars inde vſque ad vltimum Pſalmum protenditur, cuius finis: *Omnis ſpiritus laudet Dominum.* Quæ igitur ſubſit huic diſtributioni ars & ratio, tempus nunc exigit, vt paucis declaremus. In prima parte abducit eos qui improbè viuunt, ab inani abſurdáque fallacia, ſimúlque ad meliora ſectanda inuitat: vt nil amplius impiorum deceptionibus adijciant, neque aſperæ peccatorum viæ impreſſo veſtigio firmiter inſiſtant, neque immotam,

A πάντα τοῖς πρὸς τὸ καλὸν ὁδηγούσαις συμπεριέζευκται γνώμαις. ἡ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ κτῆσις φυγὴ τοῦ ἐναντίου καὶ ἀναίρεσις γίνεται. περιέλκον δ' ἂν εἴη πάντα ταῦτα δι' ἀκριβείας ἐκτίθεσθαι. φανερᾶς οὔσης τοῖς ἐντυγχάνουσι τῇ γραφῇ ταύτῃ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῆς τοῦ λόγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΤΕΤΜΗΤΑΙ δὲ πενταχῇ πᾶσα ἡ τῶν ψαλμῶν πραγματεία. καί τις ἔστιν ἐν τοῖς τμήμασι τούτοις τεχνικὴ διασκευὴ καὶ διαί- B ρεσις. ἡ δὲ περιγραφὴ τῶν τμημάτων φανερὰ γίνεται, θείαις τισὶν δοξολογίαις ὁμοιοτρόπως ἐναπολήγουσα, ἃς ἔξεστιν ἐπιγνῶναι κατὰ τὴν παρ' ἡμῶν ἀποδειχθησομένην ἐν ταῖς ψαλμῳδίαις διαίρεσιν. ἔστι δὲ ἑκάστου τμήματος ἀριθμὸς τῆς ψαλμῳδίας οὗτος. τοῦ πρώτου, τεσσαράκοντα. τοῦ δευτέρου, εἷς καὶ τριάκοντα. ἑπτὰ καὶ δέκα δὲ τοῦ τρίτου, καὶ τοῦ τετάρτου τοσοῦτοι. τοῦ δὲ πέμπτου καὶ τεσσαράκοντα. ἵσταται οὖν τὸ πρῶτον μέρος ἐπὶ τὸν τεσσαρακοστὸν ἐκ τοῦ πρώτου, οὗ πέρας ἐστίν· εὐλογητὸς κύριος C ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, γένοιτο, γένοιτο. τὸ δεύτερον, ἐπὶ τὸν ἑβδομηκοστόν τε καὶ πρῶτον, οὗ τὸ τέλος οὕτως ἔχει· εὐλογητὸς κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, καὶ εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ, γένοιτο, γένοιτο. τὸ τρίτον, ἐπὶ τὸν ὀγδοηκοστόν τε καὶ ὄγδοον, καταλήγει δὲ καὶ τοῦτο εἰς ὅμοιον πέρας. ἔχει γὰρ οὕτως. εὐλογητὸς κύριος εἰς τὸν αἰῶνα, γένοιτο, γένοιτο. τοῦ δὲ τε- D τάρτου τμήματος πέρας, ὁ ἑκατοστός τε καὶ πέμπτος, οὗ τὸ τέλος τοῖς λοιποῖς παραπλήσιον. εὐλογητὸς κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος, καὶ ἐρεῖ πᾶς ὁ λαός, γένοιτο, γένοιτο. πέμπτον δὲ μέρος ἐστὶν ἀπὸ τούτου εἰς τὸν ἔσχατον. οὗ τὸ πέρας, πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν κύριον. τίνα τοίνυν τὴν ἐν τούτοις τεχνικὴν τάξιν κατενοήσαμεν, καιρὸς ἂν εἴη δι' ὀλίγων εἰπεῖν. ἐν τῷ πρώτῳ τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας ἵστησιν μὲν τῆς ἀτόπου πλάνης. ἐφέλκεται δὲ καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ κρείττονος αἵρεσιν, ὡς μηκέτι ταῖς τῶν ἀσεβῶν ἀπάταις ἐπισωρεύεσθαι, μηδὲ τῇ πονηρᾷ τρίβῳ τῆς ἁμαρτίας διὰ βάθους ἐνίστασθαι, μηδὲ ἀκίνητόν τε

καὶ καθιδρυμένην ἑαυτοῖς τὴν κακίαν ἐπιτηδεύειν, ἀλλὰ τῷ θείῳ συναπτέσθαι νόμῳ. διὰ μελέτης τὴν ἀπλανῆ πορείαν ἑαυτοῖς κατορθώσαντες, ὡς ἂν ἐῤῥιζωθείη φυτοῦ δίκην αὐτοῖς ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἕξις, τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν εἰσόδῳ, ἡ τῶν ἐναντίων ἐστὶν ἀπόστασις, δι' ἧς γίνεται ἡ μετοχὴ τοῦ βελτίονος. ὁ δὲ γευσάμενος ἤδη τῆς ἀρετῆς, καὶ τῇ καθ' ἑαυτὸν πείρᾳ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν φύσιν κατανοήσας, οὐκέτι τοιοῦτός ἐστιν ὡς ἀνάγκῃ τινὶ καὶ νουθεσίᾳ τῆς πρὸς τὴν κακίαν προσπαθείας ἐφέλκεσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν βλέπειν, ἀλλ' ὑποδιψῇ τοῦ βελτίονος. τὸ γὰρ ἄσχετόν τι καὶ σφοδρὸν τῆς ἐπιθυμίας τῇ δίψῃ προσεικάζει ὁ λόγος. ἐπιζητήσας τὴν διψαλεωτάτην ἐν τοῖς ζώοις φύσιν, ὡς ἂν μάλιστα τὸ ἐπιτεταμένον τῆς ἐπιθυμίας διὰ τοῦ ὑπερβάλλοντος ἐν τῇ δίψῃ γινομένου ἐπιδείξειεν. τοῦτο δὲ τὸ ζῷον ἔλαφον λέγει, ᾧ φύσις ἐστὶ τῇ ἐδωδῇ τῶν ἰοβόλων θηρίων πιαίνεσθαι. θερμοὶ δὲ καὶ διακαεῖς οἱ χυμοὶ τῶν θηρίων, ὧν ἐμφαγοῦσα ἡ ἔλαφος, ξηροτέρα γίνεται κατ' ἀνάγκην φαρμακευθεῖσα τούτων θηρίων χυμῷ. καὶ διὰ τοῦτο σφοδρότερον ἐπιθυμεῖ τοῦ ὕδατος, ἵνα θεραπεύσῃ τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης βρώσεως ἐγγινομένην ξηρότητα. ὁ τοίνυν προτελεσθεὶς τὴν ἐν ἀρετῇ ζωὴν ἐν τῷ προτέρῳ μέρει τῆς ψαλμῳδίας, καὶ τὸ γλυκὺ τοῦ ποθουμένου τῇ γεύσει γνωρίσας, δαπανήσας δὲ πᾶν ἑρπυστικὸν ἐπιθυμίας εἶδος ἐν ἑαυτῷ, καὶ τοῖς τῆς σωφροσύνης ὀδοῦσι διαφαγὼν ἀντὶ θηρίων τὰ πάθη· διψῇ τῆς τοῦ Θεοῦ μετουσίας πλέον, ἢ καθ' ὅσον ποθεῖ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων ἡ ἔλαφος. ἕπεται δὲ τῷ τῆς πηγῆς ἐπιτυχόντι μετὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν δίψαν τοσοῦτον ἀρύσασθαι τοῦ ὕδατος, ὅσον ἡ ἐπιθυμία κατ' ἐξουσίαν ἐφέλκεται. ὁ δὲ λαβὼν ἐν ἑαυτῷ τὸ ποθούμενον, πλήρης ἐστὶν οὗ ἐπόθησεν. οὐ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τῆς ἐν σώματι πλησμονῆς κενοῦται πάλιν τὸ πλῆρες γενόμενον. οὐδὲ ἀργὸν ἐν ἑαυτῷ τὸ ποτὸν διαμένει. ἀλλ' ἡ θεία πηγή, ἐν ᾧπερ ἂν γένηται, πρὸς ἑαυτὴν μεταποιεῖ τὸν ἁψάμενον. καὶ συμμεταδίδωσι τῆς ἰδίας δυνάμεως.

A corroboratámque malitiam ſibi parere ſtudeant, ſed vt legem Dei apprehendant, diligentérque viam erroris expertem ſibi muniant, vt habitudo & propenſio ad bonum in ipſis plantæ inſtar radices agat; acceſſu & ingreſſu ad rectum, qui nihil eſt aliud, quam receſſus à contrario, per quem efficitur quis rerum præſtantiorum particeps. At qui iam virtutem deguſtauit, propriáque experientia boni naturam didicit, illc non eſt amplius ita comparatus, vt neceſſe ſit eum multis cohortationibus ab affectionibus malis abſtrahere, & ad virtutem incitare, B ſed ipſe ſiti quadam boni & honeſti quaſi æſtuat; cupiditatis enim vehementiam, & violentiam ſiti comparat Pſalmorum ſcriptor, adducta ſiticuloſiſſima quæ in animantibus eſt natura; vt maximè nobis ob oculos ponat, intenſionem cupiditatis per animal, quod ſupra modum ſiti cruciatur & ardet; hoc autem animal ceruus eſt: cui conſuetum, venenatarũ beſtiarum cibatu veſci & pingueſcere; calidi verò & igniti ſunt huiuſmodi animalium ſucci, quibus ingurgitatus ceruus, fit neceſſariò C aridior, talium animalium ſucco, quaſi toxico infectus; & ob id vehementiùs appetit aquam, vt curet exortam ex eiuſcemodi pabulo ariditatem. Qui igitur in prima Pſalmorum parte vitam virtutis ſtudioſam inchoauit, guſtúque dulcedinem eius, quod deſiderat cognouit; & omnem quaſi repentium cupiditatum ſpeciem in ſeipſo abſumpſit: temperantiæque velut dentibus, loco reptilium, immoderatas appetitiones ſuas deuorauit: is plus ſitit & expetit Dei præſentiam & communionem, quàm ceruus fontes aquarum concupiſcat. D Tantum porrò ille, qui in fontem incidit poſt ardentem ſitim, aquæ haurit, quantum cupiditas potis eſt attrahere. Qui verò intra ſe recipit illud quod concupiuit; is plenus eſt eius quod appetiit: non enim eo modo quo in corporum repletione, exinanitur denuò id quod ſemel repletum fuerat: neque otioſus in ſeipſo potus ille manet; ſed diuinus fons, in quocumque exſtiterit, ad ſeſe rapit eum qui acceſſerit, déque ſua vi & facultate aliquid elargitur.

Pſal. 41.

CAPVT VI.

De tertia Pſalmorũ ſectione, quid virtutis ſtudioſum deceat.

CÆTERVM propria eſt diuinitatis vis perſpiciendi & efficiendi cuncta rerum genera. Ergo qui intra ſe recipit hoc quod deſiderauit; ille etiã hac perſpiciendi facultate donatur, rerúmque naturã cõtemplatur; propterea tertiam Pſalmorum ſectionem ab hoc principio auſpicatus eſt, quia potiſſimùm inquirit, quomodo iuſtitia diuini iudicij in æqualitate huius vitæ ſeruetur, quandoquidem plerumq. non pro meritis ex dignitate ſingulorũ felicitas in hac vita hominibus obtingit; ſæpe enim in eodẽ duo extrema cernere licet; ita vt idem ſit & in malitia,& in perenni rerum proſperitate ſummus: quem cum quis aſpicit, turbatur animo, ne fortè magis ex re humanæ conditionis ſit improbitas; rurſúſq. malum & noxiũ eidem, quod nunc in numero boni reputatur. Nam ſi iuſtitia laudatur, is autẽ qui iuſtitiam amplectitur, miſerè & calamitosè viuit; & ſi altera ex parte malitia vituperatur, ſimúlque omnibus qui ſceleribus implicati ſunt, omnia delitiarum genera abundè ſuppetunt; quomodo fieri poteſt, vt quis putet potius in hac vita eligendam virtutem, quàm malitiam, potiúſque eam, quæ tot laudibus celebratur, quàm eam quæ tot vituperiis afficitur? Qui igitur mẽte excelſa eſt, & velut ab alta quadam ſpecula oculum in res diſſitas intendit, is probè videt, quo diſcrimine vitium à virtute diſtet; quia iudicium de his non ex præſentibus, ſed ex futuris facit; oculo enim mentis ad perſpiciendum & penetrãdum accommodato, tamquam præſens intuetur id quod per ſpem iuſtis eſt repoſitum, & cogitatione prætериens omne quod ſub ſenſum cadit, & intra cœleſtia adyta admiſſus, ſtultitiæ & veſaniæ illos condemnat, qui abiecto animo iudicium boni potentiis ad ſentiẽdum aptis committunt. quapropter cùm dicit Dauid: *Quid enim mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram?* Eodem orationis contextu illud quod cœleſte eſt, mirabiliter & magnificè extollit; & quod ab inſipientium oculis tanti penditur, quaſi per deſpectum & ludibrium extenuat, & in odium adducit: quemadmodum ſi quis in carcere natus, tenebras illas, quibus innutritus eſt & educatus, eximij boni loco reputaret;

Pſal. 71.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

ΑΛΛΑ μὲν ἴδιόν ἐστι τῆς θειότητος ἡ ἐποπτική τῶν ὄντων δύναμίς τε καὶ ἐνέργεια. ἐν κοινῷ ὁ ἐν ἑαυτῷ ἔχων, ὅπερ ἐπόθησεν, καὶ αὐτὸς ἐποπτικὸς γίνεται, καὶ τὴν τῶν ὄντων διασκοπεῖται φύσιν. διὰ τοῦτο τοῦ τρίτου τμήματος τῆς ψαλμῳδίας ταύτην πεποίηται τὴν ἀρχήν, ἐν ᾧ τοῦτο μάλιστα διεξετάζει ὁ λόγος, πῶς τὸ δίκαιον τῆς θείας κρίσεως ἐν τῇ ἀνωμαλίᾳ τοῦ βίου διασωθήσεται. οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν προαιρέσεων τῆς κατὰ τὸν βίον τοῦτον εὐκληρείας, ὡς τὰ πολλά, τοῖς
B
ἀνθρώποις ἐπινεμομένης. πολλάκις γὰρ περὶ τὸν αὐτὸν τὰς δύο κατιδεῖν ἐστιν ἀκρότητας, τὸν ἔσχατον ἐν κακίᾳ, καὶ τὸν κατὰ τὴν εὐημερίαν ἀκρότατον. πρὸς ὃν τις βλέπων, ὀχλεῖται πως τὴν διάνοιαν, μήποτε κρεῖττον ᾖ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὸ χεῖρον λεγόμενον. καὶ τὸ ἔμπαλιν κακὸν ἐκεῖνο, ὃ ἐν τῇ τοῦ κρείττονος ἀριθμεῖται μοίρᾳ. εἰ γὰρ ἐπαινεῖται μὲν ἡ δικαιοσύνη, περιάπτεται δὲ κακῶς ὁ περὶ ταύτην ἐσπουδακώς, διαβάλλεται δὲ ἡ κακία, καὶ πάρεστι τῶν σπουδαζομένων διαρκεῖς τὰς ἀπολαύσεις τοῖς περὶ αὐ-
C
τὴν ἐσπουδακόσι χορηγεῖται, πῶς ἐστι προτιμότερον πρὸς βίου αἵρεσιν εἶναι τῆς κακίας τῆς ἀρετῆς, τὴν κατηγορουμένην τῆς ἐγκωμιαζομένης; ὁ τοίνυν ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν, καὶ οἷον ἀπό τινος σκοπιᾶς ἐξεχούσης τοῖς ἀφεστηκόσι τὸν ὀφθαλμὸν ἐπεκτείνων, ἴδεν ἐν ᾧ ἐστι τῆς κακίας πρὸς τὴν ἀρετὴν ἡ διαφορά, ὅτι ἐκ τῶν ἐσχάτων, οὐκ ἐκ τῶν παρόντων ἡ τούτων γίνεται κρίσις. τῷ γὰρ ἐποπτικῷ τε καὶ διορατικῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ, ὡς παρὸν κατανοήσας, τὸ δι' ἐλπίδος τοῖς ἀγαθοῖς ἀποκείμενον, καὶ παρελθὼν τῇ ψυχῇ πᾶν τὸ φαινόμενον, ἐντός τε τῶν οὐρανίων ἀδύτων πα-
D
ρελθών, καθάπτεται τῆς ἀκρισίας τῶν μικροπρεπῶς τὴν τοῦ καλοῦ κρίσιν τοῖς αἰσθητικοῖς μορίοις ἐπιτρεπόντων. δι' ὧν φησιν, τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς; τῷ αὐτῷ μορίῳ τοῦ λόγου τὸ μὲν οὐράνιον θαυμαστικῶς μεγαλύνων τε καὶ ἐξαίρων τῷ λόγῳ, τὸ δὲ ἐπὶ γῆς τοῖς τῶν ἀνοήτων ὀφθαλμοῖς σπουδαζόμενον καταφρονητικῶς τε καὶ σκωπτικῶς ἐξευτελίζων τε καὶ μυσαττόμενος. ὡς εἴ τις τῶν ἐν φυλακῇ τεχθέντων μέγα τι κρίνων ἀγαθὸν εἶναι τὸν ζόφον,

ᾧ ἐνετράφη τε καὶ συνηύξησεν, εἶτα τῆς ὑπαιθρίου χάριτος μεταλαχὼν καταγινώσκει τῆς προτέρας αὐτοῦ κρίσεως, λέγων. οἵων θεαμάτων ἡλίου τε καὶ ἀστέρων, καὶ παντὸς τοῦ περὶ τὸν οὐρανὸν κάλλους προετίμησε τὸν συνήθη ζόφον δι' ἀπειρίαν τοῦ κρείττονος. οὗ χάριν προσκαταγινώσκει τῷ λόγῳ τῆς περὶ τὸ καλὸν ἀκρισίας, κτηνώδη λέγων ἑαυτὸν εἶναι, ἕως ἐν ἐκείνοις τὸ ἀγαθὸν ἑώρα. ἐπεὶ δὲ ἐγένετο μετὰ τοῦ Θεοῦ, Θεὸς δὲ ὁ λόγος, καὶ πρὸς τὸ δεξιὸν ὡδηγήθη, ὁδηγὸς δὲ γίνεται αὐτῷ δεξιὸς διὰ τῆς βουλῆς ὁ λόγος, καὶ ἴδεν τὴν ἐν ἀρετῇ B δόξαν, δι' ἧς γίνεται τοῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπουσιν ἡ ἀνάληψις, τότε χρῆται ταῖς φωναῖς ἐκείναις, ὧν ἡ μὲν ἐν θαύματι ποιεῖται τὸ ἐν ἀνθρώποις ἀγαθόν· ἡ δὲ τὸ οὐτιδανόν τε καὶ μάταιον τῆς ἠπατημένης περὶ τὸν βίον σπουδῆς διαπτύει. ἔχει δὲ πᾶσα ἡ λέξις οὕτως. κτηνώδης, φησὶν, ἐγενόμην παρὰ σοί. τὴν ἄλογον ἐν τοῖς προτέροις διεστραμμένων προσπάθειαν. εἶτα ἐπάγει· ἐγὼ δὲ διὰ παντὸς μετὰ σοῦ. τοῦτο δὲ εἰπὼν καὶ τὸν τρόπον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν συναφείας προστίθησιν. ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς μάθοιμεν πῶς C ὁ πρότερον κτηνώδης μετὰ ταῦτα τῷ Θεῷ συνάπτεται· ἐκράτησας γὰρ, φησὶ, τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου. Θεοῦ ἀντίληψιν λέγει, τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς διανοίας ὁρμήν. καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὡδήγησάς με· οὐ γὰρ ἄνευ θείας βουλῆς γίνεται ἡ ἐπὶ τὸ καλὸν ὁδηγία. καὶ μετὰ δόξης προσελάβου με. καλῶς ἀντιδιέστειλε τῇ αἰσχύνῃ τὴν δόξαν. ἥ τις καθάπερ ὄχημά τι καὶ πτερὸν γίνεται τῷ ὑπὸ τῆς θείας προσλαμβανομένῳ χειρὸς, ὅταν τις ἑαυτὸν τῆς κατ' αἰσχύνην ἔργων ἀλλοτριώσῃ. καὶ οὕτως τοῖς ῥηθεῖσιν ἐπήγαγεν. τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπὶ D τῆς γῆς; ὃ δὴ ποιοῦσι μέχρι τοῦ νῦν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοιούτων ἀγαθῶν κατ' ἐξουσίαν ὑπαρχόντων ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅμως ἐν εὐχῆς μέρει ποιοῦνται τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ γενέσθαι τὰς φαντασιώδεις ἀπάτας, δυναστείαν τινὰ, ἢ τιμὴν, ἢ πλοῦτον, ἢ τὸ δύστηνον τοῦτο δοξάριον, περὶ ὃ μέμηνεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. ὁ δὲ ἐν τούτοις γενόμενος, δι' ἀκολούθου ἐπάγει, τὸ ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθόν ἐστιν, τίθεσθαι ἐν τῷ κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μου. τοῦτο δηλοῖ, ὅτι συμφύεται τρόπον τινὰ τῷ Θεῷ, ὁ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς ἐλπίδος κολλώμενος, καὶ ἓν πρὸς ἐκεῖνον γενόμενος.

A qui deinceps luminis aërij particeps factus, condemnat prius illud ſuum iudicium, narrátque qualibus ſpectaculis ſolis & ſtellarum, omníſque pulchritudinis, quæ in cœlo conſpicitur, præpoſuerit caliginem cui aſſuetus erat; quod meliora ignoraret: idcirco improbat & repudiat ſuum de bono imperitum iudicium, ſéque beſtiæ inſtar vixiſſe profitetur, quamdiu in illis bonum ſibi videre videbatur. At cùm ad Deum adductus eſt, Deus verò erat Verbum; & ad dexteram peruenit; dux autem dextera ei fuit ratio per conſilium & deliberationem, viditque virtutis gloriam, B qua illi qui cœlum ſpectant, ſurſum euehuntur; tunc vocibus illis vtitur, quarum altera bonum, quod inter homines reperitur extollit, & vt admirandũ prædicat; altera vanitatem & futilitatem fallacis ſtudij in hac vita deteſtatur; ſic autem tota oratio ad verbum habet; *Vt iumentum factus ſum apud te.* His affectionem rationis expertem demonſtrat: *Pſal. 72.* Addit deinde: *Et ego ſemper tecum*, Hæc dicens etiam modum coniunctionis cum Deo adijcit, vt & nos diſcamus; C quomodo qui prius inſtar iumenti erat, poſtea cum Deo conſocietur. *Tenuiſti*, inquit, *dexteram meam*. Dei auxilium innuit per mentis ad dexteram tranſitionem. *Et in voluntate tua deduxiſti me.* Neque enim ſine diuina voluntate fit ad rectum & honeſtum traductio; *Et cum gloria ſuſcepiſti me.* Pulchrè opponit pudori gloriam; quæ quaſi vehiculum & ala quædam illi eſt, qui à diuina manu aſſumitur & ducitur: His hæc adiecit: *Quid enim mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram?* At quod multi mortalium hucuſque etiam factitant, D id videlicet eſt, cùm tantam bonorum copiam in cœlo repoſitam habeant, ad arbitrium ſuum; nihilominus precibus quoque contendunt, vt à Deo obtineant vmbratiles illas & imaginarias fallacias, dominationem, inquam, vel honorem, vel diuitias, vel miſeram illam gloriolam, cuius cupidine humanum genus inſanit. Qui verò in cœleſtibus verſatur, is & hoc ordine conueniente addit: *Mihi adhærere Deo bonum eſt, ponere in Domino ſpem meam*: hoc ſignificans, illum quodammodo Deo adnaſci, qui ipſi per ſpem adhæreſcit, vnum cum ipſo factus.

CAPVT VII.

Quid quarta ſectione Pſalmorũ nobis tradatur, docet exemplo.
Pſal. 89.

CVM igitur in tertia ſectione eiuſmodi ſit ad ſupera aſcenſus, is qui huc celſitudinis mentem ſuam prouexit, rurſus ſuperiore gradu apprehenſo, ſeipſo fit maior & ſublimior, in quarta nimirum parte, velut *tertium*, vt Paulus ait, *cœlum tranſiens*, ſpatiis iam prius peragratis excelſior efficitur; in quam, non iam quiuis de vulgo, ſed homo cum Deo coniunctus, firmóque nexu copulatus ſubit: Ita verò ſeſe habet oratio, quæ ſequentis partis principium eſt. *Oratio Moyſi hominis Dei:* Talis enim iam iſte eſt: vt non amplius opus habeat à lege, tamquam à pædagogo inſtrui; ſed vt ipſe aliis legis doctor & explanator fiat, cuiuſmodi erat Moyſes ille ſublimis, de quo iam audiuimus, qui regiam dignitatem, tamquam puluerem pedibus adhæreſcentem ſponte excuſſit; qui quadraginta annis ab hominum conſortio ſeſe ſegregauit, ſolus ſibi ſoli viuens, inque ſua quiete inaſpectabilium rerum contemplationi ſuſpẽſa mente vacans; qui poſt hæc ineffabili lumine perfuſus eſt, animæque pedes ex coriaceo & mortuo tegumento expediuit; qui Ægyptium exercitum & tyrannum ſibi mutuò ſuccedentibus plagis attriuit, erepto Iſraële ex tyrannide per lumen & aquam; excipiebat enim ſolis radios poſt diurnum iter, aliud lumen ex nube nouo more productum; vt ſol quidem præſtituto curſu confecto, ipſis occumberet, lumen verò lampadis ex columna refulgentis perpetuo & ſine vlla viciſſitudine permaneret, & abſque vlla dubitatione in locum ſolarium radiorum ſubiret. Qui amaram & ad potum ineptam aquam ligno dulcem reddidit, petrámque in fontem ſitientibus commutauit, qui terreſtrem cibum cœleſti permutauit, qui in diuina illa caligine acumine mentis vidit inuiſibilem, qui tabernaculum non manu factum deſcripſit, totúmque ſacerdotij ornatum & apparatum ritè animo concepit, qui acceptas à Deo factas tabulas, confractáſque de integro reſtituit, qui in vultu diuinæ virtutis, quæ ſibi apparuerat, argumenta ferens, fulgore ex facie, velut radiorum ſpiculis, emicante, vultus eorum qui hoc curſu indigni erant auertit: qui igne & hiatu inuaſo-

Ibidem. — Hebr. 11. — Act. 7. — Exod. 3. — Exod. 7. & ſeq. — Exod. 13. & 14. — Exod. 15. — Exod. 17. — Exod. 17. — Exod. 19. — Exod. 25. & ſeq. & Leuit. toto. — Exo. 31. 32. — Exod. 34. — Num. 16.

A ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΤΟΙΑΥΤΗΣ τοίνυν γινομένης ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι τῆς ἐπὶ τὸ ὕψος ἀνόδου, ὁ ἐπὶ τοσοῦτον ἀναληφθεὶς τὴν διάνοιαν, πάλιν τοῦ ὑπερκειμένου βαθμοῦ λαβόμενος, γίνεται αὐτὸς ἑαυτοῦ μείζων καὶ ὑψηλότερος. ἐν τῷ τετάρτῳ μέρει, οἷον εἰς τρίτον τινὰ κατὰ τὸν Παῦλον διαβὰς οὐρανὸν, καὶ τῶν διανυσμένων ὑψωμάτων γενόμενος ὑψηλότερος. διαδέχεται γὰρ ταῦτα οὐκέτι ὁ κοινὸς ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ὁ προσκολληθεὶς ἤδη καὶ συνημμένος Θεῷ. Φησὶν δὲ
B οὕτως ὁ λόγος τοῦ ἐφεξῆς μέρους ἀρχόμενος· προσευχὴ τῷ Μωϋσῇ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ. τοιοῦτος γὰρ ἤδη ἐστὶν, ὡς μηκέτι παιδαγωγεῖσθαι νόμῳ· ἀλλ᾽ εἰσηγητὴς ἑτέροις γίνεσθαι νόμου, οἷος ἦν Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ ὑψηλὸς, ὃν ἀκηκόαμεν· ὁ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν καθάπερ τινὰ κόνιν προσπαγεῖσαν τῇ βάσει τῶν ποδῶν, ἑκουσίως ἐκτιναξάμενος. ὁ τεσσαράκοντα ἔτεσιν τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπιμιξίας ἑαυτὸν ἀποικίσας, καὶ μόνος μόνῳ συζῶν ἑαυτῷ, καὶ διὰ ἡσυχίας ἀμετεωρίστως τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀοράτων ἐνατενίζων· ὁ τῷ φωτὶ τῷ ἀρρήτῳ μετὰ ταῦτα καταυγασθεὶς,
C καὶ τὸ δερματίνης τε καὶ νεκρᾶς περιβολῆς ἐκλύσας τῆς ψυχῆς τὴν βάσιν. ὁ τὸν Αἰγύπτιον στρατόν τε καὶ τύραννον ταῖς ἐπ᾽ ἀλλήλαις ἐκτρίψας πληγαῖς, τὸν δ᾽ Ἰσραὴλ ἐλευθερώσας τῆς τυραννίδος διὰ τοῦ φωτὸς, καὶ τοῦ ὕδατος. διεδέχετο γὰρ μετὰ τὸν ἡμερήσιον δρόμον, τὰς τῶν ἀκτίνων αὐγὰς, ἕτερον φῶς ἐκ νεφέλης καινοτομούμενον. ὥστε τὸν μὲν ἥλιον, κατὰ τὴν ἀναγκαίαν περίοδον αὐτοῖς ἐπιδύεσθαι. τὸ δὲ φῶς συνεχές τε μένειν καὶ ἀδιάδοχον τὸ ἐκ τοῦ στύλου λαμπηδόνος, ἀδιστάκτως τὰς αὐγὰς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐκδεχομένης. ὁ τὸ πικρόν τε καὶ ἄποτον ὕδωρ ἡδύνας τῷ ξύλῳ, καὶ τὴν πέ-
D τραν εἰς πηγὴν τοῖς διψῶσι μεταποιήσας. ὁ τῆς γηΐνης τροφῆς τὸν οὐράνιον διαμειψάμενος. ὁ ἐν τῷ θείῳ γνόφῳ ὀξυωπῶν, καὶ βλέπων ἐν αὐτῷ τὸν ἀόρατον. ὁ τὴν σκηνὴν τὴν ἀχειροποίητον ἱστορήσας, καὶ τὸν τῆς ἱερωσύνης κόσμον ἀξίως κατανοήσας. ὁ τὰς θεοτεύκτους πλάκας δεξάμενος, καὶ συντριβείσας πάλιν ἀναχαράξας· ὁ τῆς ἐμφανισθείσης αὐτῷ θείας δυνάμεως ἐπὶ τοῦ προσώπου φέρων τὰ σύμβολα, καὶ τῇ ἐξ αὐτοῦ λαμπηδόνι, οἷόν τισιν ἀκτίνων αὐγαῖς, τῶν ἀναξίως ἐντυγχανόντων ἀποστρέφων τὰς ὄψεις. ὁ πυρὶ καὶ χάσματι τοὺς ἐπα-

στασάντας τῇ ἱερωσύνῃ καταδικάσας. καὶ τοὺς εἰς τὴν θείαν χάριν ὑβρίσαντας ἐξαφανίσας· ὁ τὴν γοητείαν τοῦ Βαλαὰμ μεταβαλὼν εἰς εὐσέβειαν. οὗ ἡ τελευτὴ τῆς ζωῆς ἱστόρηται ὑψηλοτέρα. ὁ ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τοῦ ὄρους γενόμενος, καὶ μηδὲν ἴχνος, μηδὲ μνημόσυνον τῆς γηΐνης ἀχθηδόνος τῷ βίῳ καταλειπόμενος. ὁ μὴ παραλλάξας τὸν χαρακτῆρα τοῦ κάλλους ὑπὸ τοῦ χρόνου· ἀλλὰ διασώσας ἐν τῇ τρεπτῇ φύσει τὸ ἐν καλῷ ἀναλλοίωτον. οὗτ' ἐστιν ὁ τῆς τετάρτης κατάρχων ἡμῖν ἀναβάσεως. καὶ ὁ συνεπαίρων ἑαυτῷ τὸν διὰ τῶν τριῶν ἤδη τῶν προδιηνυσμένων ἀνόδων μέγαν γινόμενον. ὁ γὰρ ἐν τούτῳ τῷ ὕψει γινόμενος, μεθόριος ἔστι πως τῆς τρεπτῆς τε καὶ ἀτρέπτου φύσεως ἵσταται, καὶ μεσιτεύει καταλλήλως τοῖς ἄκροις, τῷ μὲν Θεῷ ἱκετηρίας ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθέντων ἐξ ἁμαρτίας προσάγων· τῆς δὲ ὑπερκειμένης ἐξουσίας τὸν ἔλεον ἐπὶ τοὺς δεομένους τοῦ ἐλέου διαπορθμεύων. ὡς ἂν καὶ διὰ τούτου μάθοιμεν, ὅτι ὅσῳ τις πλέον τῶν χαμαιλῶν τε καὶ γηΐνων ἀφίσταται, τοσούτῳ μᾶλλον προσοικειοῦται τῇ πάντα νοῦν ὑπερεχούσῃ φύσει· καὶ μιμεῖται δι' εὐποιΐας τὸ θεῖον. ἐκεῖνο ποιῶν ὃ τῆς θείας ἐστὶ φύσεως ἴδιον. λέγω δὲ τὸ εὐεργετεῖν, πᾶν τὸ εὐεργεσίας δεόμενον, ὅσον ἐπιδεὲς τῆς εὐποιΐας ἐστί. τοιαύτην δὴ κατελαβόμην τῆς ψαλμῳδίας ταύτης τὴν ἔννοιαν, ἧς ἡ ἐπιγραφή ἐστι, προσευχὴ τῷ Μωσῇ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ γὰρ κεκράτηται τῷ τῆς ἁμαρτίας κακῷ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἑνώσεως ἀπορραγὲν τοῖς ἐναντίοις συνεφύρετο πάθεσιν, καὶ τινος ἐδεῖτο πρεσβείας, πρὸς τὸν ἀνακαλέσασθαι τῆς ἀπωλείας δυνάμενον, αὐτῇ πρέσβεως ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος γίνεται, ὑπεραπολογούμενος μὲν τοῦ τῶν ὁμοφύλων πτώματος· εἰς δὲ τὸν τῶν ἀπολωλότων οἶκτον δυσωπῶν τὸ θεῖον. εὐθὺς γὰρ οἷα δικαιολογεῖται πρὸς τὸν ἀκούοντα, καί φησι, μόνῳ προσεῖναι τῷ Θεῷ τὸ ἐν παντὶ ἀγαθῷ πάγιόν τε καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον· ἐν τροπῇ δὲ καὶ ἀλλοιώσει τὸ ἀνθρώπινον κείμενον. μηδέποτε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ

A res ſacerdotij vindicauit, eóſque qui in diuinam gratiam iniurioſi erant, funditus deleuit: qui incantationes Balaam *Num.24.* in pietatem & benedictionem vertit, cuius obitus vel ipſam vitam magnitudine præſtantiæ ſuperaſſe narratur: quippe qui ad ſupremum montis cul- *Deut.34.* men progreſſus, neque veſtigium neque monumentum terreſtris triſtitiæ reliquerit, qui notam & inſigne pulchritudinis labentibus annis non deperdidit; ſed decoris immutabilitatem, perpetuúmque tenorem in ipſa etiam variabili natura conſeruauit. Tantus eſt, B qui in quarto aſcenſu dux nobis præit; quique ſecum ſimul attollit eum, qui iam in tribus præcedentibus aſcenſibus ſeſe ſupra vulgus extulit. Qui enim ad hoc faſtigium euaſit, is quodammodo confinis eſt naturæ mutabili & immutabili, mediúſque intercedit conuenienter extremis, Deo quidem preces & ſupplicationes offerens pro iis qui per peccatum abalienati ſunt, potentiæ verò illius miſericordiam quaſi demittens, & deriuans ad illos qui miſericordia indigent; vt & ex his diſcamus, C quòd quantò quis magis à terreſtribus humíque ſtratis rebus abſiſtit, tantò magis appropinquet ad naturam quæ omnem intelligentiam exſuperat, imitatúrque beneficiis largiendis cœleſte Numen, illúdque agit, quod diuinæ naturæ proprium eſt, dum beneficia confert in omnes illos qui benefactis indigent. Huiuſmodi quiddam animo & cogitatione de ſententia Pſalmi illius informaui, cuius inſcriptio eſt: *Oratio Moyſi homini Dei:* poſtquam enim genus humanum à malitia oppreſſum eſt, ſeiunctúmque & abſciſſum à coniunctio- D ne cum bono, in varias perturbationes incidit, opúſque habuit interceſſione quadam, & legatione ad illum à quo ab interitu reuocari poſſet: Legati munere fungitur quiuis homo Dei, ſuſcepto patrocinio pro caſu & lapſu eorum qui eiuſdem ſecum ſunt cõditionis & ſtatus, diuinóq. Numine ad miſericordiam in perditos flexo. Statim enim, quaſi in iudicio, cum Deo præſente & audiente agit, ipſiq. ſoli tamquã omniũ bonorum fonti, immutabilẽ illum & perpetuo ſibi conſtantem vitæ tenorem ineſſe dicit: Mortale autem hominũ genus conuerſionibus variis & viciſſitudinibus obnoxium viuere, neque vnquam in eodem ſtatu

perſiſtere, ne tum quidem, cùm iam ad id quod præſtantius eſt, euaſerit, neque tum cùm à communione præſtantioris illius boni exciderit. Quocirca optat eum, qui eſt immutabilis, ei qui hinc inde oberrat, in omni generatione fieri refugium, ſalutis tuendæ gratia. Pſal. 89. Sic verò Pſalmi verba ſeſe habent: *Deus refugium factus es nobis à generatione in generationem*: Et quare hoc affirmat? Quia, inquit, ante creaturam es, omne temporarium interuallum cõplexus, ex quo temporis natura cœpit, & in quemcumque terminum deſiturum ſit; nam interminati terminus eſt infinitas. *Priuſquam*, inquit, *montes fierent, aut formaretur terra & orbis, à ſeculo, & vſque in ſeculum tu es.* At enim genus humanum ob mutabilitatem naturę ex celſitudine omnis boni, ad abiectam & lubricam peccati conditionem deuolutum decidit: Igitur præbe, inquit, manum labe neſcius vacillanti. Quod natura es, hoc & nobis efficere; neque deturbes illum, ex illa, in qua tu verſaris, altitudine, in humilem abiectúmque peccati locum. Poſtea vocis Domini ſui quaſi adminiſter effectus, adfert plenam humanitate ſententiam: *Quoniam dixiſti; reuertimini filij hominum*; qua voce dogma quoddam continetur: nam ad naturam noſtram oratio reſpicit, malorúmque medicinam ſuggerit. Ait enim: Cùm vos homines mutationi expoſiti à bono decideritis, vt animi rurſus mutatione ad id, quod honeſtum eſt, & vnde excidiſtis, reciproco curſu reuertimini. Quo fit, vt in libera hominum facultate ſit, vt ad arbitrium in ipſis perſeuerent, quę volunt, ſiue bona ſint ſiue mala. Id quod ſequitur alterum dogma complectitur. *Quoniam mille anni in oculis tuis, Domine, tamquam dies heſterna, quæ præteriit; & quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.* Quid igitur dogmatis nobis hîc inſinuatur? Ei videlicet, qui mutata velificatione, ad rectam viuendi rationem reuertitur, licet vita infinitis ſcelerum maculis notata ſit, vt collectio illa peccatorum mille annorum eſſe videatur, pro nihilo totam illam congeriem reputatum iri, dummodo pedem referat: nam diuinus oculus præſentia ſemper intuetur, præteritum verò non æſtimat, ſed inſtar vnius diei vel noctis noſtræ, quæ iam præteriit, à Deo habetur: At id quod

A μένειν, μηδὲ εἰ πρὸς τὸ κρεῖττον αἴροιτο, μήτε εἰ ἐκπίπτοι τῆς μετουσίας τοῦ κρείττονος. οὗ χάριν καταφυγὴν εἰς σωτηρίαν ἀξιοῖ κατὰ πᾶσαν γενεὰν γίνεσθαι τοῦ πλανωμένου τὸ ἀμετάθετον. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως. κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. διὰ τί τοῦτο λέγων; ὅτι σύ φησι πρὸ τῆς κτίσεως εἶ, πᾶν τὸ αἰώνιον ἐμπεριέχων διάστημα. ἀφ' οὗ τε ἀρχὴν ἔσχεν ἡ τοῦ αἰῶνος φύσις, καὶ εἰς ὅ, τι περιελεύσεται πέρας. πέρας δὲ τοῦ ἀτελευτήτου ἡ ἀπειρία. πρὸ τοῦ ὄρη γάρ, φησί, γε- B ννηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην. καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ. τὸ δὲ ἀνθρώπινον τῷ τρεπτῷ τῆς φύσεως ἐκ τοῦ ὕψους τῶν ἀγαθῶν πρὸς τὸ ταπεινόν τε καὶ ὀλισθηρὸν τῆς ἁμαρτίας τὸ ἐναντίον κατεσύρη. ἐνδοῦ ὄρεξον, φησί, χεῖρα, ὁ ἄπτωτος τῷ ὀλισθήσαντι. ὅπερ εἶ τῇ φύσει, καὶ ἡμῖν τοῦτο γινόμενος, καὶ μὴ ἀποστρέψῃς αὐτὸν ἐκ τοῦ παρὰ σοὶ ὕψους, εἰς τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ταπείνωσιν. Εἶτα τῆς δεσποτικῆς φωνῆς διάκονος γίνεται, καὶ προσφέρει τὴν φιλάνθρωπον ῥῆσιν λέγων· ὅτι καὶ εἶπας ἐπι- C στρέψατε υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. ἡ δὲ τοιαύτη φωνὴ, δόγμα ἐστίν. βλέπει γὰρ πρὸς τὴν φύσιν ὁ λόγος, καὶ τὴν θεραπείαν τῶν κακῶν ὑποτίθεται. ἐπεὶ γάρ φησι τρεπτοὶ ὄντες τοῦ ἀγαθοῦ ἀπερρύητε, χρήσασθε πάλιν πρὸς τὸ καλὸν τῇ τροπῇ· καὶ ὅθεν ἐκπεπτώκατε, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἐπαναστρέψατε. ὡς ἐν τῇ προαιρέσει τῶν ἀνθρώπων εἶναι τὸ ἐν αὐτοῖς μένειν κατ' ἐξουσίαν ἃ βούλονται· εἴτε τὸ ἀγαθὸν, εἴτε τὸ φαῦλον. τὸ δὲ ἐφεξῆς, ἕτερον δόγμα ἐστίν. φησὶν γὰρ, ὅτι χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου, κύριε, ὡς ἡ ἡμέρα ἡ ἐχθὲς, ἥ τις διῆλ- D θεν. τὰ δὲ ἐξουδενώματα αὐτῶν ἔτη ἔσονται. τί οὖν ἐν τούτοις δογματικῶς παιδευόμεθα; ὅτι τῷ ἐξ ἐπιστροφῆς πάλιν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀναλύσαντι, κἂν μυρίοις ὁ βίος κατεστίχθη πλημμελήμασιν, ὡς χιλίων ἐτῶν δοκεῖν εἶναι τῶν κακῶν τὸ ἄθροισμα, ἀντ' οὐδενός ἐστιν τῷ Θεῷ ἐπὶ τοῦ ἐπιστραφέντος. ὁ γὰρ θεῖος ὀφθαλμὸς τὸ ἐνεστὼς ἀεὶ βλέπει, τὸ δὲ παρῳχηκὸς οὐ λογίζεται. ἀλλ' ἀντὶ μιᾶς ἡμετέρας ἡμέρας ἢ νυκτὸς παρὰ τῷ Θεῷ κρίνεται, ὅ τις παρῆλθέ τε καὶ παρέδραμεν. τὸ δὲ

ἐνεστὼς ἐν κακίᾳ, κἂν ὡς μηδὲν παρὰ τῶν ἁμαρτανόντων ἐξευτελίζεται, ὡς ἐτῶν πλῆθος τῷ Θεῷ καθορᾶται. φησὶν γάρ· τὰ ἐξουδενώματα αὐτῶν ἔτη ἔσονται. καλῶς δὲ καὶ περισοφῶς ἐξουδενώματα ὀνομάζει τὰ πλημμελήματα. ὅτι πέφυκέν πως ὁ τὸ κακὸν ἐνεργῶν ἀντ' οὐδενὸς ἡγεῖσθαι τὸ πλημμελούμενον, καὶ τινὰς ἑκάστου τῶν κατὰ κακίαν γινομένων ἐφευρίσκειν ἀπολογίας, ὥστε πρόχειρον εἶναι τῷ ἐφ' ἑκάστῳ λέγειν, οὐδὲν ἡ ἐπιθυμία, καὶ οὐδὲν ἡ ὀργή, καὶ οὐδὲν ἕκαστον τῶν τοιούτων ἐστίν. φύσεως γὰρ ταῦτα κινήματα. ἡ δὲ φύσις ἔργον Θεοῦ. οὐκ ἂν οὖν τις τούτων ἔν τινι νομισθείη κακῷ τῷ ἐφορῶντι τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν. διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι τὰ ἐξουδενώματα αὐτῶν, ὅτ' ἂν μένῃ τῇ προαιρέσει τοῦ ἐνεργοῦντος, καὶ μὴ παρέλθῃ, ὡς πλάτος ἐτῶν παρὰ τῷ θείῳ ὀφθαλμῷ τὰ καθ' ἕκαστον κρίνεται. πάλιν δὲ τὸ παροδικὸν τῆς φύσεως ἡμῶν ὑπογράφει τῷ λόγῳ. ὡς ἂν μᾶλλον εἰς ἔλεον τὸν Θεὸν δυσωπήσειε. λέγει γὰρ ἐναργῶς ὑπ' ὄψιν ἄγων τῷ ὑποδείγματι, τί χρὴ νομίζειν τὴν τῆς φύσεως ἡμῶν ἀθλιότητα, πρωΐαν καὶ ἑσπέραν. τουτέστι, νεότητα καὶ γῆρας. χλόην ἐν τῷ ὄρθρῳ, καὶ ἄνθος, καὶ πάροδον. καὶ μετὰ τοῦτο τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν νοτίδος ἀναλωθείσης, καὶ τοῦ φυτοῦ ἀπανθήσαντος. τῆς τε συμφυοῦς ὥρας διαπνευσθείσης, ξηρότης καὶ μαρασμὸς τὸ λειπόμενον. οὕτω γάρ φησιν ὁ λόγος. ὅτι τὸ πρωῒ ὡς ἡ χλόη παρέλθοι, τὸ ἑσπέρας ἀποπέσοι, σκληρυνθείη, καὶ ξηρανθείη. τοῦτο ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς πλέον κατοικτίζεται τὸ ἀνθρώπινον. λέγων δὲ δαπανῆσθαι τῇ ὀργῇ τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωήν, οἷόν τινι ἀνέμῳ τῇ τοῦ θυμοῦ προσβολῇ χειμαζομένην. δηλοῖ δὲ, ὅτι διὰ τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ θυμοῦ τὴν ἀποστατικὴν διασημαίνει ἐνέργειαν, δι' ἧς ἔκλειψις μὲν γίνεται τῆς ζωῆς τοῖς ἀνθρώποις· ταραχὴ δὲ τοῦ ἡσυχάζοντος. οὕτω δὲ ἡ λέξις ἔχει. ὅτι ἐξελίπομεν ἐν τῇ ὀργῇ σου, καὶ ἐν τῷ θυμῷ σου ἐταράχθημεν. καὶ τούτοις ἐπάγει δι' ἀκολούθου τὸ μὴ πρέπειν Θεῷ θέαμα ποιεῖσθαι τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν.

A in præſenti obſtrictum eſt malitia, etiamſi tamquam nihilum à peccatoribus extenuetur; Deus tamen velut longiſſimam quandam annorum multitudinem aſpicit: Dicit enim: *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.* Pulchrè autem & ingenioſè appellat peccata, *nihil*; nam qui peccat, ſolet quodammodo pro nihilo peccatum ducere: & pro quouis ſcelere perpetrato defenſionem inſtituere, vt cuiuis in quocumque malè commiſſo promptum ſit dicere: *Nihil eſt cupiditas, nihil ira*, & alia huius generis *nihil ſunt*, cùm ſint naturæ quædam motiones; natura verò opus Dei. B Igitur nemo horum malo aliquo obligatus cenſebitur ab eo qui humanam vitam intuetur: ob id inquit: *Quæ pro nihilo ab ipſis habentur*: ſi perſeuerent in voluntate & propoſito operantis, neque preterierint, tamquam annorum multitudinem à diuino oculo ſigillatim iudicari. Rurſus mutabilitatem naturæ noſtræ oratione deſcribit, vt Deum magis ad miſericordiam commoueat: Manifeſto enim exemplo docet, quidnam ſtatuere debeamus de naturæ noſtræ miſeria; eam nimirum C nihil aliud eſſe, quàm manè quoddam & veſperam, hoc eſt, iuuentutem & ſenectutem, viuentem ſimul & floreſcentem ſub diluculum, ſed tamen prætereuntem. Poſthæc conſumpto quaſi vegetioris & viridioris æui rore, plantáque defloreſcente, & hora illa vernante & formoſa exſpirante, id quod relinquitur nihil aliud eſt quàm areſactio & exſiccatio. Sic enim ait: *Quoniam manè tamquam herba tranſeat, veſpere decidat, induret & areſcat.* Hoc videlicet humana natura eſt. In iis verò quæ ſequuntur, magis adhuc mortaD lium conditionem miſeratur & deplorat, cùm ait, conſumptam eſſe in ira vitam hominum, & velut vento quodam furoris immiſſione turbatam & exagitatam. Perſpicuum autem arbitror eum iræ & furoris nominibus deſignare operationem, qua à Deo abſiſtimus & deficimus, quæ hominibus vitæ finem adfert; Turbatio verò eius eſt, quod quieſcit. Sic autem verba ſeſe habent. *Quoniam in ira tua defecimus; & in furore tuo turbati ſumus.* Hiſque ordine congruo addit, non dicere, vt Deus humanam malitiam ſibi velit eſſe ſpectaculo,

neque inuiolato illi vultui apparere debere æuum noſtrum peccatis & flagitiis inquinatum: ſic verò ad verbum in hanc ſententiam loquitur: *Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo.* Vt ſi quis adiecta vocula *Quare*, clariorem ſententiam reddere velit, hic huius loci ſenſus ſit futurus: Decet te pulchra ante oculos habere, iniquitas autem indigna eſt, quæ à te aſpiciatur. Tales igitur effice homines, vt ne tuo intuitu ſint indigni; Quibus enim iræ potentia & vis præualet, his vita quædam vmbratilis & minimè ſubſiſtens ducitur, ad ſimilitudinem telæ aranearum; vt enim illa apparet quidem quoad connexa fuerit; at ſi quis manum admouerit, derepentè contactu digitorum dilabens euaneſcit; ſic & humana vita ſuperuacaneis & non conſiſtentibus ſtudiis, tamquam aëriis quibuſdam filis, ſemper implicata, contexit ſibi non ſubſiſtentem telam; quam ſi quis firma cogitatione apprehendat, effugit contactum vana ſedulitas, inque nihilum recidit. Omnia enim quibus in hac vita mortalium curæ diſtinentur, inanis quædam opinio ſunt, nihilque ſubſiſtens; opinio eſt honor, dignitas, generis claritudo, ſuperbia, elatio, diuitiæ, & his ſimilia, quibus vitæ huius aranei inhiant: idcircò talia Dei medela egent; hanc enim ſubiici credo ſententiam illi verbo: *Quoniam dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni: ſi autem in potentatibus octoginta anni, & amplius, eorum labor & dolor;* non quia ſupra prædictum terminum viuenti vita ſit laborioſa; ſed quia adeò breuis vitæ potiſſima pars in labore & dolore conſumitur. Labor eſt infantia: labor, iuuentus: ætas, quæ inter hæc media, magis adhuc laboribus coſflictatur, ſenectus ipſa canitie & rugis copiam & abundantiam laboris egregiè teſtatur. Iterum alium excogitat modum, quo hominibus diuinum Numen propitiet, hoc verborum ſenſu; peccatorũ noſtrorum moles magnam nobis conciliat pœnam, & facultas naturæ noſtræ tam infirma eſt, vt minimè capere poſſit iram, quæ pro merito peccatorum infertur; quare licet mite & moderatum ſit, id quod ſupplicij loco nobis incutitur;

A μηδὲ δεῖν φαίνεσθαι τῷ ἀχηράντῳ προσώπῳ τὸν ἐμμολυνθέντα ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν αἰῶνα. λέγει δὲ οὕτως τῇ φωνῇ τὴν τοιαύτην ἑρμηνεύων διάνοιαν. ἔθου τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐναντίον σου. ὡς ἂν εἴ τις τὸ ἵνα τί προσθεὶς ἐπὶ τὸ σαφέστερον προαγάγοι τὸν λόγον, ὡς εἶναι τοιαύτην τοῦ ῥήματος τὴν διάνοιαν. ὅτι σοὶ πρέπει τὰ καλὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχειν. τὸ δὲ ἄνομον, τοῦ παρὰ σοῦ ὁρᾶσθαι ἀνάξιον. τοιοῦτον οὖν ποίησον τὸ ἀνθρώπινον, ὡς τῆς σῆς ἐπισκοπῆς μὴ ἀνάξιον εἶναι. ὧν γὰρ ἐπικρατεῖ ἡ τῆς
B ὀργῆς δυναστεία, ἀνυπόστατός τις καὶ σκιοειδής ἐστιν ἡ ζωή, καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἀραχνίου νήματος. ὡς γὰρ ἐκεῖνο φαίνεται μὲν, ἕως ἂν συνεστὼς τύχῃ· εἰ δέ τις ἐπαγάγοι τὴν χεῖρα, παραχρῆμα πρὸς τὴν ἐπαφὴν τῶν δακτύλων διαρρυὲν ἀφανίζεται· οὕτως καὶ ὁ ἀνθρώπινος βίος ἀνυποστάτοις σπουδαῖς, οἷόν τισιν ἐναερίοις νήμασιν ἀεὶ συμπλεκόμενος, μάτην ἐξυφαίνει αὐτῷ τὴν ἀνύπαρκτον ἱστουργίαν. οὗπερ εἴ τις καθάψαιτο στερρῷ λογισμῷ, διαδιδράσκει τὴν λαβὴν ματαία σπουδὴ, καὶ εἰς οὐδὲν
C ἀφανίζεται. πάντα γὰρ τὰ κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην σπουδαζόμενα, οἴησίς ἐστιν, καὶ οὐχ ὑπόστασις, οἴησις ἡ τιμὴ, τὸ ἀξίωμα, τὸ γένος, ὁ τῦφος, ὁ ὄγκος, ὁ πλοῦτος. πάντα τὰ τοιαῦτα, οἷς ἐμμελετῶσιν οἱ τοῦ βίου ἀράχναι. οὗ χάριν τὰ τοιαῦτα, Θεοῦ δεῖται τοῦ θεραπεύοντος. ταύτην γὰρ ἡγοῦμαι τοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν τοῦ λέγοντος. ὅτι αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη. ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος. οὐχ ὅτι τὸ ὑπὲρ τὸ μέτρον τοῦτο ζῶντι ὁ βίος ἐπίπονος, ἀλλ' ὅτι τῆς οὕ-
D τω βραχείας ζωῆς ἐν κόπῳ τὸ πλεῖόν ἐστι καὶ πόνῳ. πόνος, ἡ νηπιότης· κόπος, ἡ νεότης. ὁ ἐν τῷ μέσῳ βίος, πλέον τοῖς πόνοις ἐνδαψιλεύεται. τὸ δὲ γῆρας, διαφερόντως αὐτῇ τῇ πολιᾷ καὶ ταῖς ῥυτίσι, τὸν πλεονασμὸν τοῦ κόπου μαρτύρεται. πάλιν ἕτερον ἐπινοεῖ τρόπον, ὅπως ἂν τοῖς ἀνθρώποις ἱλεωθείη τὸ θεῖον. τοιαύτη δὲ τῶν λεγομένων ἐστὶν ἡ διάνοια. ὁ μὲν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ὄγκος μεγάλην ἐφέλκεται τὴν τιμωρίαν. οὐτιδανὴ δὲ τῆς φύσεως ἡ ὑπόστασις, ὡς μὴ χωρῆσαι τὴν κατ' ἀξίαν ἐπὶ τοῖς πλημμεληθεῖσιν ὀργήν. ἀλλὰ κἂν πρᾷον ᾖ τὸ ἐπαγόμενον εἰς τιμωρίαν ἡμῖν, ἱκανὸν

ἱκανὸν ἔσται πρὸς παιδείαν τοῖς ὑπομένουσιν. Εἰ οὖν τὸ πρᾶον τῆς ἀνταποδόσεως πρὸς παιδείαν τε καὶ τιμωρίαν ἐξήρκεσεν, τίς τὸ κράτος τῆς ὀργῆς ὑποστήσεται; ἢ τίς ἀριθμὸς τοῦ θυμοῦ τὸν φόβον ἐκμετρῆσαι δυνήσεται; εἰ οὖν ἀνυπόστατος μὲν ἡ ὀργή, χωρητὴ δὲ ἡ κατὰ φιλανθρωπίαν ἐνέργεια, οὕτως γνώρισον ἡμῖν τὴν δεξιάν σου, ὡς χωρῆσαι δυνάμεθα ἐν σοφίᾳ, οὐκ ἐν τῇ μωρίᾳ, παρὰ σοῦ τῆς παιδεύσεως ἡμῖν ἐνεργουμένης. προεκτεθείσης τοίνυν ἡμῖν τῆς διανοίας, ἀκόλουθον ἂν εἴη, καὶ αὐτὰ ἐπαγαγεῖν τὰ θεόπνευστα ῥήματα, τοῦτον ἔχοντα τὸν τρόπον. ὅτι ἐπῆλθεν πραότης ἐφ' ἡμᾶς, καὶ παιδευθησόμεθα. τίς γινώσκει τὸ κράτος τῆς ὀργῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου σου τὸν θυμόν σου ἐξαριθμήσασθαι; τὴν δεξιάν σου οὕτως γνώρισόν μοι, καὶ τοὺς πεπαιδευμένους τῇ καρδίᾳ ἐν σοφίᾳ. καλὴ δὲ ἡ λέξις ἡ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπαχθεῖσα τοῖς εἰρημένοις. λέγει γὰρ ὅτι οὐ χωροῦμεν διὰ ἀσθένειαν φύσεως, τὸ τῆς ὀργῆς μέγεθος, ὃ κινεῖ καθ' ἡμῶν ἡ ἁμαρτία, χρῄζομεν δὲ τοῦ παιδευθῆναι. παιδευσάτω ἡμᾶς ἡ δι' ἐπιστροφῆς σωτηρία μᾶλλον, ἤπερ ἡ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡμῶν τιμωρία. οὐκοῦν ἐπίστρεψον ἡμᾶς κύριε, μηδὲν πρὸς τὴν χάριν ἀναβαλλόμενος. τὸ γὰρ ἕως πότε σημαίνει τὸ ἐπισπεῦσαι τὴν χάριν, καὶ παρακλήθητι, φησίν, ἐπὶ τοῖς δούλοις σου. οὐ γὰρ ἀλλοτρίοις φησίν, ἀλλ' ἰδίοις καταλλαγήσῃ δούλοις. εἶτα ὡς τυχὼν ἤδη τῆς χάριτος, καὶ ἰδὼν ἐκεῖνο τὸ φῶς, δι' οὗ τὸ σκότος τῶν ἐν τῷ βίῳ πλανωμένων καταφωτίζεται, καὶ ὅθεν τε ἡ κατ' ἀρετὴν ἡμέρα ἄρχεται, ἐνεπλήσθημεν, φησί, τὸ πρωῒ τοῦ ἐλέους σου, καὶ ἠγαλλιασάμεθα καὶ ηὐφράνθημεν. διεδέξατο γὰρ ἡ ἐν σοὶ χαρὰ τὸν ἐν τῇ ταπεινώσει τῆς ἁμαρτίας χρόνον, καὶ παρῆλθεν τὰ τῆς κακίας ἔτη. οὕτω γὰρ νοοῦμεν τὸ ἀνθ' ὧν ἡμερῶν ἐταπείνωσας ἡμᾶς, ἐτῶν, ὧν ἴδομεν κακά. καὶ οὕτω θαρσεῖ τέκνα τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, τοὺς δι' ἐπιστροφῆς πεφωτισμένους κατονομάζων. ἴδε γάρ φησιν ἐπὶ τοὺς δούλους σου καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα σου, τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ πατριάρχας ἐνδείκνυται. οὗτοι γὰρ ὡς ἀληθῶς Θεοῦ ἔργα εἰσίν. καὶ ὁδήγησον τοὺς υἱοὺς αὐτῶν. οἱ γὰρ τὰ ἔργα ποιοῦντες τοῦ Ἀβραάμ, τέκνα γίνονται τῶν πατριαρχῶν, δι' ἀρετῆς πρὸς τὴν συγγένειαν αὐτῶν εἰσποιούμενοι.

A ſatis tamen eſt ad correptionem & inſtitutionem iis, qui id patienter tolerant. Si igitur manſueta retributio ſufficit ad correptionem & mulctam; quis potentiam iræ ſufferet? vel quis numerus timorem furoris emetiri poterit? Ergo ſi intoleranda eſt iræ magnitudo; toleranda autem actio cum humanitate & manſuetudine ſuſcepta; *ſic notam fac nobis dexteram tuam*, vt eius capaces ſimus; in ſapientia, non in inſipientia correptione noſtra à te nobis proueniente. Expoſita igitur hunc in modum ſententia, conſequens fuerit, ipſa diuinitùs inſpirata verba reddere, quæ ſic ſe
B habent. *Quoniam venit manſuetudo ſuper nos, & corripiemur. Quis nouit poteſtatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare? Dexteram tuam ſic notam fac, & eruditos corde in ſapientia.* Pulchrum verò eſt id quod ordine ſubiungitur, cùm ait: nos ob naturæ imbecillitatem non capere iræ magnitudinem, quam contra nos concitat peccatum, cùm tamen indigeamus correptione, ſed corripiat & erudiat nos magis ſalus, quam reuertendo acquirimus, quàm ſupplicium peccatis
C inflictum. Igitur conuerte nos Domine, nulla dilatione ad gratiam interpoſita. Illud verò *Vſquequò*, ſignificat accelerationem gratiæ: *Et deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos*, non enim alienis, inquit, ſed propriis ſeruis reconciliaberis. Deinde quaſi iam gratiam adeptus, conſpicatúſque illud lumen, per quod tenebræ in hac vita oberrantium illuminantur, & vnde virtutis dies illuceſcit: *Repleti ſumus*, inquit, *manè miſericordia tua, & exultauimus, & delectati ſumus*: ſucceſſit enim tua gratia tempori, quo peccatis immerſi tenebamur, & anni malitiæ præterierunt. Ita námq. intelligimus illud,
D *pro diebus quibus nos humiliaſti, annis, quibus vidimus mala*: ſicque ad fiduciam excitat cùm filios operum Dei, eos qui per conuerſionem illuſtrati ſunt, appellat. Dicit enim; *Reſpice ſuper filios tuos, & ſuper opera tua.* Quo Patriarchas Abrahami poſteros ſignificat: Nam iſti, quam maximè filij Abrahæ ſunt: *Et dirige filios eorum*: Qui enim opera Abrahæ faciunt, filij Patriarcharum fiunt, per virtutem in eorum cognationem adoptati.

Ad extremum puritate & munditia coniungit humanum genus cum Deo, obſecrans vt Dei claritas noſtris quoque actionibus per vitam puram illuceat. Ait enim: *Sit ſplendor Domini Dei noſtri ſuper nos*, vt omnia vitæ noſtræ incœpta fructum ſalutarem ferant, & omnia quæ facimus ad vnum finem tendant; qua de cauſſa numero quoque multitudinis vtitur: *Et opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos*, multa operum nomine complexus. *Et opus manuum noſtrarum dirige.* Varia enim multiformiſque induſtria virtutis ad operationem tendit, in qua rectè agentis ſalus conſiſtit. In hunc modum quarto hoc aſcenſionis per Pſalmos gradu eleuat Propheta ſecum aſcendentium mentem, euehitque ſupra omnem, quæ tanto ſtudio in hac vita à multis ambitur vanitatem, dum patefacit araneoſam, fugacem & fallacem caducæ huius vitæ deceptionem, quæ ad nullum honeſtati conſentaneum finem circumuentos, vanéque illuſos ducit.

CAPVT VIII.

De quinta & poſtrema Pſalmorum ſectione.

DEINCEPS velut ad ſupremum verticem, & celſiſſimum contemplationis gradum, quinta parte ducit eum qui ad tantam altitudinem eniti poteſt, tranſuolando firma quaſi ala, & pennis ſolui metuentibus omnes araneolorum huius vitæ contextus & implicationes; vani etenim & fatui remiſſo & languente volatu, (qui muſcarum inſtar res huius vitæ tenues & exiles circumlambunt,) implicantur & illigantur, quaſi retibus quibuſdam, huiuſmodi filorum circumiectu: deliciis, inquam, honoribus, gloria, variiſq. cupiditatibus velut quibuſdam araneorum texturis inuoluuntur, præda & eſca facti illi feræ, quæ per hæc talia venationem inſtituere ſolet. At ſi quis aquilæ natura præditus, acutiùs ad lucis radios irretortum mentis oculum conuertens, ſeq. ipſum in altum vibrans, in huiuſmodi aranearum telas inciderit: ſola aura & impulſu pernicis volatus, ſolóque alarum impetu, quidquid occurrit, diſſipat & diſſiicit. Talem igitur ſecum in altum euehens ſublimis Propheta, ſupra faſtigium quintæ huius aſcenſionis ſtatuit, in qua humanæ ſalutis complementum, & tota ſumma continetur.

εἶτα τοῖς τελευταίοις συνάπτει διὰ καθαρότητος τῷ Θεῷ τὸ ἀνθρώπινον. ἐπευχόμενος τοῦ Θεοῦ τὴν λαμπρότητα, καὶ τῷ ἡμετέρῳ βίῳ διὰ καθαρᾶς ζωῆς ἐπαστράπτειν. ἔστω γάρ φησιν ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς, ὡς πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς ζωῆς ἡμῶν καρπὸν φέρειν σωτήριον, καὶ πάντα ἃ πράττομεν πρὸς ἕνα σκοπὸν βλέπειν. διὰ τοῦτο πληθυντικῶς εἰπὼν ὅτι καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν κατεύθυνον ἐφ' ἡμᾶς. εἰς ἔργον τὰ πολλὰ συστείλας ἐπάγει. ὅτι καὶ τὸ ἔργον τῶν χειρῶν ἡμῶν κατεύθυνον. ἡ γὰρ ποικίλη τε καὶ πολυειδὴς τῶν ἀρετῶν ἐπιμέλεια ἐνεργὸς γίνεται. τοῦτο δέ ἐστιν ἡ τοῦ κατορθοῦντος σωτηρία. οὕτω δὲ τετάρτῳ βαθμῷ τῆς ψαλμικῆς ἀναβάσεως, ἐπάρας ὁ προφήτης τῶν συνανιόντων αὐτῷ τὴν διάνοιαν, καὶ ὑπερθεὶς πάσης τῆς κατὰ τὸν βίον τοῦτον σπουδαζομένης τοῖς πολλοῖς ματαιότητος, ἐν τῷ δεῖξαι τὴν ἀραχνώδη τε καὶ ἀνυπόστατον τοῦ ὑλικοῦ βίου ἀπάτην εἰς οὐδὲν πέρας ἀγαθὸν περιοδεύουσαν τοῖς ματαιάζουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΔΙ' ἀκολούθου καθάπερ ἐπὶ κορυφῇ τῷ ὑψηλοτάτῳ τῆς θεωρίας βαθμῷ διὰ τοῦ πέμπτου μέρους προσάγει τὸν ἀκολουθῆσαι πρὸς τὸ ὕψος δυνάμενον, διαπτάντα τὰς τοῦ βιωτικοῦ ἀραχνίου διαπλοκὰς στερρῷ τῷ πτερῷ. οἱ γὰρ χνοώδεις τε καὶ εὐτελεῖς ἐν ἀσθενεῖ καὶ ἀτόνῳ τῇ πτήσει μυιῶν δίκην, τὰ γλίσχρα τοῦ βίου περιλιχνεύοντες ἐμπλέκονται καὶ ἐνδεσμοῦνται, καθάπερ τισὶ δικτύοις, τῇ τῶν τοιούτων νημάτων περιβολῇ. λέγω δὴ τρυφαῖς καὶ τιμαῖς καὶ δόξαις, καὶ ταῖς ποικίλαις ἐπιθυμίαις, οἷόν τισιν ἀραχνίοις ὑφάσμασιν ἐνειλούμενοι, θήραμα, καὶ βρῶμα γινόμενοι τοῦ θηρίου ἐκείνου τοῦ διὰ τῶν τοιούτων θηρεύοντος. εἰ δέ τις ἀετώδης τὴν φύσιν ὤν, ὀξυτέρως πρὸς τὴν ἀκτῖνα τοῦ φωτὸς βλέπων, ἀστρέπτῳ τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ, καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἑαυτὸν συντείνων τοῖς τοιούτοις ἐμπελάσειεν ἀραχνίοις, μόνῃ τῇ αὔρᾳ τῶν ὠκυπτέρων ἐν τῷ ῥοίζῳ τῆς πτήσεως, πᾶν τὸ τοιοῦτο, ὅτιπερ ἂν πλησιάσῃ, τῇ τῶν πτερύγων ὁρμῇ ἐξαφανίζει. τὸν οὖν τοιοῦτον ἑαυτῷ συνεπάρας ὁ ὑψηλὸς προφήτης ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τῆς πέμπτης ἀναβάσεως ἄγει, ἐν ᾗ πᾶσα οἷόν τις συμπλήρωσίς τε καὶ ἀνακεφαλαίωσις τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας ἐστίν.

ἐν γὰρ τῷ πρὸ τούτων διὰ τῆς τοῦ Μωϋσέως φωνῆς πολλὰ περὶ τοῦ τρεπτοῦ τε, καὶ ἀτρέπτου φιλοσοφήσας. ὡς τοῦ μὲν ἀεὶ ὄντος, ὅπερ ἐστίν. τοῦ δὲ πάντοτε γινομένου, ὅπερ οὐκ ἔστιν. τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ τροπὴ ἡ ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν, εἰς τὸ ἐν ᾧ οὐκ ἔστι μετάβασις. καὶ δείξας ὅτι τῇ αὐτῇ δυνάμει κατ' ἐξουσίαν ἡ φύσις πρός τι τὸ κακὸν ἀπορρεῖ, καὶ πάλιν δι' ἐπιστροφῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπανάγεται, ὡς δυνατὸν εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ λαμπρότητα τῇ ἀνθρωπίνῃ πάλιν ἐπιλάμψαι ζωῇ, νῦν πᾶσαν τὴν ἐκ Θεοῦ γινομένην χάριν ἡμῖν ἀνακαλύπτει τῷ λόγῳ, πολυτρόπως αὐτὴν ὑπ' ὄψιν ἄγων τοῖς ἀπὸ τοῦ ὕψους καθορῶσι τὰ θεῖα θαύματα. οὐ γὰρ ἠρκέσθη δι' ἑνὸς τρόπου παραδηλῶσαι τὴν χάριν, ἀλλὰ ποικίλως μὲν διασκευάζει τὰς συμφορὰς, αἷς διὰ τῆς πρὸς τὸ κακὸν ῥοπῆς συνεπέσομεν. πολυτρόπως δὲ τὴν γινομένην ἡμῖν ἐκ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν συμμαχίαν ἡμῖν ἐκδιηγεῖται. ὡς ἂν τὰς εἰς τὸ εὐχαριστεῖν ἀφορμὰς πλεονάσας, πρὸς λόγον τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῆς εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν πλεοναζούσης. εὐθὺς γάρ φησι τοῦ λόγου ἀρχόμενος, ἐξομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ ὅτι ἀγαθὸν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· τὸ γὰρ ἐξομολογήσεως ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας νῦν, οὐκ ἐπὶ τῆς ἐξαγορεύσεως νοουμένης. ἐπὶ τῇ ἀγαθότητι τὸν Θεὸν δοξάζειν διακελεύεται μόνῃ. τοῦτο σημαίνων, ὅτι ὅσα γέγονεν ἐκ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἀγαθὰ καὶ σωτήρια, χάριτι πάντα καὶ ἀγαθότητι γέγονεν. οὐδεμίαν ἡμῶν αἰτίαν πρὸς τὸ ἀγαθὸν παρεχομένων. τοὐναντίον μὲν μὲν οὖν ἐν πάσῃ κακίᾳ γεγονότων ἡμῶν, ἐκεῖνος τῆς ἰδίας οὐκ ἐξίσταται φύσεως. ἀλλ' ὅπερ ἐστί, τοῦτο ποιεῖ. οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν τὸν ἀγαθὸν τῇ φύσει ἄλλο τι παρ' ὃ πέφυκεν, ἐνεργῆσαι. εἰπάτωσαν φησὶν οἱ λελυτρωμένοι ὑπὸ κυρίου, οὓς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς, ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ, καὶ θαλάσσης. τὴν παντελῆ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπάνοδον ὁ λόγος εὐαγγελίζεται. ἡ γὰρ λύτρωσις, τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνάκλησιν ἑρμηνεύει τῷ ῥήματι. ὁ δὲ Θεὸς λύτρον δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν κεκρατημένων ὑπὸ τοῦ θανάτου τῷ τὸ κράτος ἔχοντι τοῦ θανάτου, καὶ ἐπειδὴ πάντες ἦσαν ἐν τῇ τοῦ θανάτου φρουρᾷ,

A Nam in parte, quæ hanc antecedit, multa Moyſis ore de eo quod eſt mutabile, & eo quod eſt immutabile philoſophatus eſt; quod hoc ſemper maneat, id quod eſt; illud verò ſemper fiat, id quod non eſt; (nam mutatio eſt tranſitio ab eo in quo aliquid eſt, in id, in quo non eſt) cúmque oſtendiſſet, hominis naturam eadem facultate, & liberè in peccatum corruere, & rurſus per conuerſionem ad rectum & bonum redire, vt Dei ſplendor & Majeſtas denuò humanæ vitæ illuceſcat; B nunc omnem, quæ à Deo nobis venit, gratiam oratione pandit; variíſque modis eam illorum oculis ſubijcit, qui Dei mirabilia ex alto contemplantur: non enim ſatis habuit vno modo gratiam Dei manifeſtam reddere: ſed multifariam miſerias, quas per peccatum nobis creauimus exaggerat; variíſque itidem rationibus opem diuinam, vt ad bonum reuertamur exponit; vt pro magnitudine bonorum varias quoque habeamus gratiarum agendarum occaſiones, abundantiórque erga Deum fiat pro tantis donis gratiarum actio. C Statim enim ab exordio orationis ita canit: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.* Confeſſionis nomine gratiarum actionem, non nudam laudum diuinarum pronunciationem intelligens; nam ob ſolam bonitatem Deum glorificare iubet; hoc videlicet ſignificans, quod quidquid boni & ſalutis à Deo mortalibus venit; id vniuerſum venerit gratia & bonitate illius, cùm in nobis nulla eius accipiendi cauſa ineſſet. E contrario, D cùm nos omni improbitatis genere obruti fuimus, ipſe à natura ſua nequaquam deſciuit, ſed id quod eſt, egit: neque enim decet eum qui naturâ bonus eſt, aliud quàm quod ex natura ſua eſt, agere. *Dicant*, inquit, *qui redempti ſunt à Domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit eos. A ſolis ortu & occaſu, ab aquilone & mari*; perfectum conſummatúmque humani generis ad meliorem frugem reditum oratio pollicetur. Redemptio enim reductionem ex captiuitate ſignificat: Dedit verò Deus pretium redemptionis ſeipſum pro iis, qui à morte capti tenebantur, deditque illi, qui in mortem ius habebat; Et cùm omnes ſub mortis poteſtate fuerint,

Pſal. 106.

omnes pretio inde redemit, ita vt nullus ſub imperio mortis relinquatur poſt generalem omnium liberationem. Non enim fieri poteſt, vt quis morti ſubiaceat, morte iam abolita penitúſque ſublata. Ob id quadripartitò toto terrarum orbe ſecundùm ſitum diuiſo, nullam partem diuinæ redemptionis expertem manſiſſe docet. Dicit enim: *Ab ortu ſolis & occaſu, ab aquilone & mari:* Maris nomine auſtrali plaga deſignata. Summatim igitur expoſita Dei ſuper omnes homines effuſa beneficentia, poſtea artificiis quibuſdam hominum ad malitiam deerrationem, & vniuſcuiuſque ad rectiorem viam reductionem Dei ope factam, explanat his verbis; *Errauerunt in ſolitudine, in inaquoſo; relicta*, inquit, *via.* Via enim Dominus eſt; In ſolitudine, extra Dei curam & inſpectionem, quæ ſolitudo tota arida eſt, humoris expers, & ſeparata à ſpirituali rore. quapropter ciuitatem Dei, in qua iuſtorum habitaculum eſt, in inuio errantes reperire non potuerunt: Dicit enim: *Ciuitatem habitaculi non inuenerunt eſurientes & ſitientes.* nam deficientibus per inediam viribus eorum, malitia multum intendebatur & augeſcebat; Vnde enim nutrimentum in ardente & ſterili ſolo adepti eſſent? Vnde ſitim depuliſſent in loco inaquoſo? perſpicuum autem eſt Prophetam neque cibi nomine panem, neque potus nomine aquam indicare; ſed cibum quidem appellat veram illam eſcam, & potum ſpirituale illud poculum. Quæ duo indigentibus grata vice ipſe Dominus efficitur; ſeipſum præbens, cibus eſurientibus, & fons ſitientibus factus. Quæ igitur ratio hos exſoluit ex tantis difficultatibus & anguſtiis, ex errore, ex ſolitudine, ex illa in inaquoſo calamitate, ex defectione quam fames adferebat? ô rem admirandam. vnica vox ad Deum, imò ex pectore emiſſa, omnia in melius commutauit. Ait enim: *Clamauerunt ad Dominum cum tribularet illos, & ex neceſſitatibus eorum eripuit eos, & deduxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis.* viam vocat ipſum Dominum, à qua aberrauerant: teſtatur verò ipſa hæc via in Euangelio, neminem venire ad ſe, niſi Pater cœleſtis eum trahere velit.

Ioan. 14.

A πάντας δηλονότι ἐξωνήσατο τῷ λύτρῳ, ὡς μηδένα καταλειφθῆναι τῇ δυναστείᾳ τοῦ θανάτου μετὰ τὴν γενομένην τοῦ παντὸς ἀπολύτρωσιν. οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν ἐν θανάτῳ εἶναι, τοῦ θανάτου μὴ ὄντος. διὰ τετραχῆ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης κατὰ τὴν θέσιν διῃρημένης, οὐδὲν ὁ λόγος ὑπελείπετο μέρος τῆς θείας λυτρώσεως ἄμοιρον. φησὶ γάρ· ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ, καὶ θαλάσσης. θαλάσσῃ διασημαίνων τὸν νότον. ἐν κεφαλαίῳ τοίνυν τὴν τοῦ Θεοῦ προεκθέμενος εὐποιΐαν, ἧς ἐπὶ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης ἐνήργησε φύσεως, B μετὰ τοῦτο διασκευαῖς τισι τήν τε πρὸς τὸ κακὸν ἀπόρροιαν τῶν ἀνθρώπων ἐκδιηγεῖται, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ γεγενημένην παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ κρεῖττον χειραγωγίαν· λέγει δὲ οὕτως. ἐπλανήθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν ἀνύδρῳ. ἀφέντες γάρ φησι τὴν ὁδόν. ὁδὸς δέ ἐστιν ὁ κύριος. ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔξω τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπισκοπῆς ἐπλανῶντο. ἡ ξηρὰ οὖν πᾶσα καὶ ἄνικμος τῆς πνευματικῆς δρόσου κεχωρισμένη. διὰ τοῦτο τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ τὸ κατοικητήριον τῶν ἀξίων ἐστίν, ἐν τῇ ἀνοδίᾳ πλανώμενοι εὑρεῖν οὐκ C ἠδυνήθησαν. φησὶ γάρ, ὅτι πόλιν κατοικητηρίου οὐχ εὗρον πεινῶντες καὶ διψῶντες. τῇ γὰρ ἀτροφίᾳ τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐκλειπούσης, ἐν ἐπιτάσει τὸ κακὸν αὐτοῖς ἦν. πῶς γὰρ ἦν ἡ τροφὴ ἐν αὐχμώσῃ τε καὶ ἀγόνῳ τῇ γῇ; πόθεν δὲ θεραπεῦσαι τὸ δίψος ἐν τῇ ἀνύδρῳ; δῆλον δὲ ὅτι οὔτε τροφὴν τὸν ἄρτον, οὔτε πόσιν τὸ ὕδωρ ἡ προφητεία λέγει, ἀλλὰ τροφὴν μὲν τὴν ἀληθῆ βρῶσιν, πόσιν δέ, πνευματικὸν ἐκεῖνο πόμα. τὰ δὲ δύο ταῦτα ὁ κύριος γίνεται καταλλήλως τοῖς δεομένοις, ἑαυτὸν ἐμπαρέχων. τροφὴ μὲν τοῖς πεινῶσι, πηγὴ δὲ τοῖς διψῶσι γινόμενος. τίς οὖν εὑρέθη D τῆς τοιαύτης ἀμηχανίας ἡ λύσις, τῆς πλάνης, τῆς ἐρημίας, τῆς ἐν ἀνύδρῳ ταλαιπωρίας, τῆς ἐκ τοῦ λιμοῦ γενομένης λειποθυμίας; ὦ τοῦ θαύματος. μία φωνὴ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρεπτικῶς γενομένη. πάντα πρὸς τὸ καλὸν μετεποίησεν. ἐκέκραξαν γάρ φησι πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτούς, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἐξήγαγεν αὐτούς, καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν, τοῦ πορευθῆναι εἰς πόλιν κατοικητηρίου. ὁδὸν λέγει αὐτὸν τὸν κύριον, ἧς ἀπεσφάλησαν. λέγει δὲ ἡ ὁδὸς αὕτη ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· ὅτι οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ πατήρ μου βούληται ἑλκύσαι αὐτόν.

διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τοὺς πεπλανημένους ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἄγει. ὁ δὲ αὐτὸς ἐστί, καὶ πόλις τῶν κατοικητηρίων, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος. ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. καλῶς οὖν ἐπάγει τὴν προτρεπτικὴν τῆς εὐχαριστίας φωνὴν, ὅτι οἱ τούτων τετυχηκότες, ἐξομολογησάσθωσαν τῷ κυρίῳ τὰ ἐλέη αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. τουτέστι μὴ σιωπῇ τὴν εὐεργεσίαν ἐν ἀγνωμοσύνῃ κρυπτέτωσαν, ἀλλὰ διαβοάτωσαν ἐν εὐχαριστίᾳ τὴν χάριν. ὅτι κενὴν οὖσαν τῶν ἀγαθῶν τὴν ψυχὴν, πλήρη ἐποίησεν. ἐχόρτασε γάρ φησι ψυχὴν κενὴν, καὶ ψυχὴν πεινῶσαν ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. πάλιν ἑτέρῳ τρόπῳ τὰς συμφορὰς τῆς φύσεως ὑπ' ὄψιν ἄγει. καὶ τὴν θείαν ἐκδιηγεῖται φιλανθρωπίαν. δι' ἧς πρὸς τὸ κρεῖττον ἡ φύσις μετασκευάζεται. ἃ δὲ λέγει τοιαῦτά ἐστιν· ὅτι ἀπέστη τοῦ φωτὸς τὸ ἀνθρώπινον, καὶ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν συνέκλασεν, καὶ οὐκέτι ἦν ἐν τῷ ὀρθίῳ τοῦ σχήματος, καὶ τῆς ὄντως ἀπεξενώθη ζωῆς. καθημένους γάρ φησιν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, πεπεδημένους ἐν πτωχείᾳ, καὶ σιδήρῳ, ἀκίνητοι γὰρ ἦν ἀπὸ τοῦ κακοῦ τῇ βαρείᾳ κατεχόμενοι πέδῃ. πέδη δὲ ἡ τοῦ καλοῦ πτωχεία ἐστίν. οἷόν τι σίδηρος περιτυπωθεὶς ταῖς καρδίαις. πάντων δὲ τούτων ὑπόθεσις ἦν ἡ τοῦ θείου νόμου παρακοὴ, καὶ ἡ τῆς βουλῆς τοῦ ὑψίστου ἀθέτησις. ταῦτα γὰρ σημαίνει λέγων, ὅτι παρεπίκραναν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. καὶ τὴν βουλὴν τοῦ ὑψίστου παρώξυναν. ἐπὶ τούτοις κατὰ τὸ εἰκὸς, κόπος, καὶ ταπείνωσις τὴν ζωὴν τῶν τοιούτων ἐκδέχεται. κόπος μὲν, ὅτι τῆς τροφῆς ἐχωρίσθησαν. ταπείνωσις δὲ, ὅτι ἐν τῷ ὑψίστῳ διαμεῖναι οὐκ ἠβουλήθησαν. ἐταπεινώθη γάρ φησιν ἐν κόποις ἡ καρδία αὐτῶν. ὁ δὲ χωρισμὸς τῆς δυνάμεως εὑρεθῆν βοήθεια. διό φησιν. ἠσθένησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν. ἀλλὰ πάλιν μιᾷ φωνῇ πρὸς εὐφροσύνην τὰς συμφορὰς μετεσκεύασεν. ἐκέκραξαν γάρ φησι πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἔσωσεν αὐτούς. ἀφανίζει τὸ σκότος, διαλύει τὸν θάνατον, τὰ δεσμὰ διαρρήγνυσιν. ἐξήγαγεν γὰρ αὐτούς φησιν ἐκ σκότους, καὶ σκιᾶς θανάτου, καὶ τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν διέρρηξεν. οὐκοῦν ἀνακηρυττέσθω φησὶν δι' εὐφημίας ἡ χάρις, ὅτι ἡ ἄφυκτος τοῦ θανάτου φρουρὰ διελύθη, ἡ ταῖς χαλκαῖς πύλαις, καὶ τοῖς σιδηροῖς ἠσφαλισμένη μοχλοῖς, καθὼς φησιν ὁ προφήτης. τοιαύτη γάρ τις ἡ περὶ τὸν θάνατον ἰσχὺς ἐνομίζετο;

A Quocirca Deus errantes in viam reducit, Et ille idem fit ciuitas habitaculi; quia vt Apoſtolus ait, *in ipſo viuimus, mouemur & ſumus.* Act. 17. Rectè igitur ad gratiarum actionem deinceps cohortatur eos, qui hæc talia conſecuti ſunt: *Confiteantur Domino miſericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum*: hoc eſt, ne ſilentio beneficia accepta, mente fatua, abſcondant; ſed cum gratiarum actione acceptam gratiam diuulgent; quia animam bonorum inanem repleuit. Ait enim: *Satiauit animam inanem, & animam eſurientem repleuit bonis.*

B Rurſus alio modo naturæ calamitates ob oculos ponit, diuinámque humanitatem & beneuolentiam, qua ad meliora natura noſtra traducitur, dilaudat: ſunt autem eiuſmodi quæ adfert. Mortale genus à lumine abſceſſiſſe, & ad peccatum declinaſſe, neque in ſtatu recto perſtitiſſe; & ab illa quæ verè vita eſt, abalienatum eſſe. Ait enim: *Sedentes in tenebris & vmbra mortis, vinctos in mendicitate & ferro*; nam dimoueri non poterant à malo, grauitate compedum detenti. Catena eſt recti priuatio & deſtitutio, quæ ſe ha-

C bet ferri inſtar præcordiis circumiecti. Quorum omnium cauſſa erat diuinæ legis neglectus, conſiliique Altiſſimi contemptus. Hoc enim indicat, cùm ait: *Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & conſilium Altiſſimi irritauerunt.* His, vt par erat, labor & abiectio vitæ ſucceſſit. Labor quidem, cum omni nutrimento deſtituti ſunt. Abiectio autem, quando cum Altiſſimo permanere noluerunt. Ait enim: *Humiliatum eſt in laboribus cor eorum.* At ſeparatio ab omni ſubſidio ceſſit illis in auxilium: quapropter ſubiungit: *Infirmati ſunt, nec fuit qui adiuuaret.* Cæterùm rurſus vnica voce calamitates in

D proſperitatem cõmutatę ſunt: ait enim: *Clamauerunt ad Dominũ cùm tribularet eos, & de neceſſitatibus eorum liberauit eos*: Tenebras diſijcit, mortem diſſoluit, vincula diſrumpit. Addit enim: Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis, & vincula eorum diſrupit. Ergo lætis vocibus beneficiũ hoc prædicetur, quandoquidem ineuitabilis cuſtodia mortis, æreis portis & ferreis vectibus munita, confracta eſt, quẽadmodum Propheta canit: Talis námque habebatur mortis potentia;

quoaduſque vis tam violenta, aduentu & præſentia veræ vitæ euanuit; cùm prius omne illud quod intra eam continebatur, tamquam vectibus ferreis, portiſque frangi neſciis, ſine periculo fugæ aſſeruaretur. *Sed contriuit portas æreas*, inquit, *& vectes ferreos confregit.* Hoc nimirum eſt, viam iniquitatis ipſorum auferre, vitámque ad pietatis normam conformare: Abolitio illarum portarum, quid aliud eſt, quàm vita ex iuſtitiæ præſcripto inſtituta. Ait enim: *Suſcepit eos de via iniquitatis eorum*. Iterum alio modo humanæ vitæ miſeriam nobis repræſentat, & iniquitatem nihil aliud eſſe affirmat, quàm humiliationem & abiectionem: Et rectè quidem. Nam huic ſententiæ alterius etiam Prophetæ oraculum ſubſcribit; cùm ait: *Iniquitatem ſupra plumbi talentum conſidere*; oſtendens videlicet, malitiam eſſe pondus quoddam, natura ſua deorſum & in profundum vergens, aliáque ſecum rapiens, quæ propter ſimilitudinem & cognationem cum Deo in edito loco ſita ſunt. Ait enim: *Propter iniuſtitias ſuas humiliati ſunt*; Et hac de cauſa omnipotentem illam eſcam auerſari cœperunt: de qua ad primos parentes diuinus ſermo: *Ab omni ligno, quod eſt in Paradiſo, eſca comedes*, vt enim ibi omne lignum nominat plenitudinem omnis boni; ita hic verum illum & omnipotentem cibum appellat omnem eſcam, cuius fuga: eam quæ ad mortem ducit, imbecillitatem conciliat. Sic verò ait: *Omnem eſcam abominata eſt anima eorum, & appropinquauerunt vſque ad portas mortis*: Iterúmque vox ad Deum miſſa in laudes & præconia calamitates conuertit, quod his verbis indicat; *Clamauerunt ad Dominum, dum tribularentur, & ex omnibus neceſſitatibus eorum liberauit eos*. Narrat autem ſalutis allatæ modum; quæ narratio ipſiſſimum Euangelium eſt: *Miſit Verbum ſuum*, inquit, *& ſanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum*. Vides Verbum viuens & ſpirans, ad ſalutem perditorum miſſum, vt liberaret à corruptione eum qui in corruptione hærebat: Quis Euangeliſta tam diſertè hoc myſterium explanat? Igitur ab illis, inquit, qui tantis beneficiis cumulati ſunt, tanta gratia prædicetur, Et prædicatio beneficiorum in hymnum & laudem tranſeat.

Zach. 5.

Geneſ. 2.

A ἕως οὔπω τῇ παρουσίᾳ τῆς ὄντως ζωῆς ἐξηφανίσθη τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ὅτι πᾶν τὸ ἐντὸς ἐκείνου γινόμενον, ὥσπερ τισὶ μοχλοῖς σιδηροῖς, καὶ πύλαις ἀπείπτοις κρατούμενον ἀναπόδραστον ἔμενεν. ἀλλὰ συνέτριψε, φησὶ, πύλας χαλκᾶς, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασεν. τοῦτο δέ ἐστι τί, ὃ τὴν ὁδὸν τῆς ἀνομίας αὐτῶν ἀφανίσαι, καὶ μετασκευασθῆναι τὴν ζωὴν πρὸς εὐσέβειαν. ὥστε ὁ ἀφανισμὸς τῶν πυλῶν ἐκείνων ἐστὶν ὃ εἰς δικαιοσύνην μεταρρυθμῆσαι τὸν βίον. ἀντελάβετο γάρ φησιν ἐξ ὁδοῦ ἀνο-
B μίας αὐτῶν. πάλιν ἑτέρως τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα τῷ λόγῳ παρίστησιν. λέγει δὲ τὴν διάνοιαν ταύτην, ὅτι ταπείνωσίς ἐστιν ἡ ἀνομία. καὶ καλῶς φησίν. συμφέρεται γάρ τις καὶ ἄλλου προφήτου λόγος τῷ τοιούτῳ νοήματι, ὅς φησιν, ἐπὶ τάλαντον μολίβδου καθῆσθαι τὴν ἀνομίαν. ἐνδεικνύμενος, ὅτι βαρεῖα τίς ἐστιν καὶ κατωφερὴς ἡ κακία. τὰ ἐν ὑψηλοῖς, διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσιν ὄντα εἰς τὸν βόθυνον ἑαυτῆς συγκαθέλκουσα, φησὶν γάρ. ὅτι διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν ἐταπεινώθησαν. καὶ διὰ τοῦτο τὴν παντοδύναμιν
C ἐκείνην τροφὴν ἀπεστράφησαν. περὶ ἧς λέγει πρὸς τοὺς πρώτους ὁ λόγος, ὅτι ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃ. ὡς γὰρ ἐκεῖ πᾶν ξύλον ὀνομάζει πλήρωμα παντὸς ἀγαθοῦ, οὕτως ἐνταῦθα τὴν ἀληθῆ καὶ παντοδύναμον βρῶσιν, πᾶν βρῶμα ὀνομάζει ὁ λόγος. οὗ ἡ ἀποστροφὴ ποιεῖ τὴν ἀσθένειαν τὴν εἰς θάνατον λήγουσαν. λέγει δὲ οὕτως. ὅτι πᾶν βρῶμα ἐβδελύξατο ἡ ψυχὴ αὐτῶν, καὶ ἤγγισαν ἕως τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου. καὶ πάλιν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν φωνὴ εἰς πανήγυριν τὴν συμφορὰν ἀναστρέφει. ἐ-
D κέκραξαν γάρ φησι πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἔσωσεν αὐτούς. καὶ διηγεῖται τῆς σωτηρίας τὸν τρόπον. εὐαγγέλιον δὲ ἀντικρύς ἐστιν ἡ διήγησις. ἀπέστειλεν γάρ φησι τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτοὺς, καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. ὁρᾷς ζῶντα καὶ ἔμψυχον λόγον ἐν σωτηρίᾳ τῶν ἀπολλυμένων ἀποστελλόμενον, καὶ τῆς φθορᾶς τὸν ἐν αὐτῇ γεγονότα ῥυόμενον.. ποῖος εὐαγγελιστὴς οὕτως γυμνῶς ἐκβοᾷ τὸ μυστήριον; οὐκοῦν εὐφημεῖσθαι φησὶ παρὰ τῶν εὖ πεπονθότων ἡ χάρις, καὶ ὕμνος ἐπὶ ταῖς εὐεργεσίαις ἡ εὐφημία γινέσθω.

θυσάτωσαν γὰρ αὐτῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἐξαγγειλάτωσαν τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν ἀγαλλιάσει. μετὰ ταῦτα πάλιν διασκευάζει τὰ πάθη, καὶ πάλιν ἐπάγει μετὰ τὰ πάθη τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν. λέγει δὲ τὴν ἀβουλίαν τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καταλιπόντες τὴν σταθερὰν καὶ ἀκλυδώνιστον τῶν ἀνθρώπων ζωήν, πελάγιοι τῇ προαιρέσει ἐγένοντο. οἱ καταβαίνοντες γάρ φησιν εἰς τὴν θάλασσαν ἐν πλοίοις, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐργάζεσθαι τὸν παράδεισον, ἐν ᾧ πρότερον ἐστάθησαν, ὑποβρύχιον ποιούμενοι τὴν ἐργασίαν. θάλασσαν δὲ λέγει, τὴν ὑλώδη ταύτην ζωήν, τὴν πᾶσι τοῖς τῶν πειρασμῶν ἀνέμοις πειραζομένην, καὶ τοῖς ἐπαλλήλοις πάθεσι κυμαινομένην. ποιοῦντες γάρ, φησίν, ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς. καὶ αὐτοὶ εἶδον τὰ ἔργα κυρίου, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἐν τῷ βυθῷ. βύθιοι γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ βίου γενόμενοι, καὶ πολλάκις τὰ πονηρὰ τῆς ψυχῆς παθόντες ναυάγια, εἶδον ἐφ' ἑαυτῶν τὰ ἐκ τῆς φιλανθρωπίας ἔργα τοῦ ἐκ τῶν βυθῶν ἡμᾶς ἀνασώζοντος. εἶπε γάρ, φησί, καὶ ἔστη πνεῦμα καταιγίδος. τοῦτο δὲ οὐκ εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐχθρὸν ἀνακτέον τὸ νόημα. ἡ γὰρ τοῦ ἀντικειμένου φωνή, τὸ τῆς καταιγίδος πνεῦμα ἐργάζεται. καὶ καταιγὶς δὲ λέγεται βίαιος ἄνεμος οὐκ ἐπ' εὐθείας προϊὼν, ἀλλὰ περὶ ἑαυτὸν εἰλούμενος δι' ὀξείας στροφάλιγγος, ὃς ἐπειδὰν ἐμπέσοι ποτὲ βίαιος τῷ ὕδατι, καθάπερ τινὸς πέτρας ἐγκαταβληθείσης μεγάλης, ἀποκλυσθεῖσα τῷ βάρει ἡ θάλαττα, σχίζεται κατ' ἀνάγκην τῇ βίᾳ τοῦ πνεύματος, ὅπουπερ ἂν ἐνσκήψῃ βρίσας ὁ ἄνεμος, τῷ τοῦ βάρους ἐμπλώσεως ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπὶ τὸ ἄνω τὸ ὕδωρ ἀναπλυούσης. διὰ τοῦτο παρίστησιν ἐναργῶς ἀπογράφων τὰ φοβερά, ὅτι ὁμοῦ τῷ ἐνσκῆψαι τὸ πνεῦμα τῆς καταιγίδος, ὑψώθη τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ἀναβαίνοντα ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ καταβαίνοντα ἕως τῶν ἀβύσσων. τῷ ὄντι γὰρ ἡ εἰς τὸ ὕψος τῶν τοιούτων κυμάτων ἔπαρσις, λέγω δὲ τῶν παθῶν τὰ κύματα, τῆς εἰς τὴν ἄβυσσον καταβάσεως αἰτία γίνεται. ἄβυσσον δὲ πολλαχῇ τῆς γραφῆς, τὸ τῶν δαιμόνων ἐνδιαίτημα μεμαθήκαμεν. οἱ δὲ τῇ ταραχῇ ταύτῃ καὶ τῷ σάλῳ τῶν κυμάτων ἐγκυματωθέντες, ἔκφρονες ὑπὸ σκοτώσεως γίνονται. καθάπερ ὑπὸ μέθης τὸ κατὰ τὴν τοιαύτην πλοῦν ἀηδίας καρηβαρήσαντες. ἐταράχθησαν γάρ φησι καὶ ἐσαλεύθησαν, ὡς ὁ μεθύων. οἱ δὲ ἅπαξ τοῦ φρονεῖν ἔξω γενόμενοι, οὐδεμίας δι-

A *Sacrificent ei ſacrificium laudis, & annuncient opera eius in exultatione*. Poſthæc rurſus ærumnas & afflictiones commemorat, & poſt illas Dei gratiam. Deſcribit enim inconſultam hominum temeritatem, qui derelicta ſtabili & nullis tempeſtatibus expoſita vita, voluntate & propoſito quaſi marini effecti ſunt; Inquit enim: *Qui deſcendunt in mare nauibus*, & loco Paradiſi, quem colant, & in quo prius viuebant, artem factitant ſubmerſioni obnoxiam; Maris appellatione vitam hanc deſignat, quæ corpori & materiæ immerſa, omnibúſque B tentationum ventis expoſita eſt, & paſſionibus ſibi mutuò ſuccedentibus exagitatur. *Facientes*, inquit, *operationem in aquis multis. Ipſi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo*. Demerſi enim in profundum huius vitæ, ſæpiúſque pernicioſo animæ naufragio facto, viderunt in ſeipſis opera illa humanitatis, & benignitatis Dei eruentis illos ex profundo. Addit enim: *Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ*. Quod dictum, non ad Deum, ſed ad inimicum Dei referendum eſt: nam aduerſarij vox *ſpiritum* C *procellæ* efficit, procella verò dicitur violentus ventus, non rectâ viâ irruens, ſed ſibi ipſe inuolutus obliquo turbine, qui quando tanta violentia in aquas irrumpit, mare quaſi maxima rupe ſuperiniecta, ob grauitatem ſubagitatum, neceſſariò frangitur propter vehementiam ſpirantis venti, quocumque incumbat, & pondere ſuo inclinet impetus, mole aquam vndique in altum eiectante. Ea de cauſſa luculenter admodum deſcribit hæc tam terrifica, videlicet, ſimulatque ſpiritus procellæ irruit, eleuatos eſſe fluctus maris, aſcen- D dentes vſque ad cœlos, & deſcendentes vſque ad abyſſos. Reuera enim talium fluctuum in altum elatio, paſſionum inquam fluctus, cauſſa fiunt deſcenſus in abyſſum. Abyſſus autem ſæpè in ſcriptura Dæmonum habitaculum ſignificat. At qui tempeſtate hac & turbatione exagitantur, mentis impotes præ caligine efficiuntur, ob inſolentiam huiuſmodi nauigationis, quaſi ob ebrietatem capite laborantes. Inquit enim: *Turbati ſunt & moti ſunt ſicut ebrius*. Qui verò ſemel de poteſtate mentis deiecti ſunt, iis nullum amplius

ſuppetit ad ſalutem conſilium, ſed omnis illorum ſapiētia naufragium quaſi facit & interit. Quocirca ait: *Omnis ſapientia eorum deuorata eſt.* Denuò autem & his quoque, qui tantis malis conflictantur, & in inextricabili calamitate verſantur, vox vnica ad Deum miſſa ſalutem adfert: Inquit enim: *Clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur, & de neceſſitatibus eorum eduxit eos:* Et derepente turbo ille in auram ſecundam & nauigationi idoneam conuerſus eſt, móxque tranquillatur à ſæuis fluctibus mare, grata quiete ſtratum & pacatum. Statuit *procellam eius in auram*, inquit, *& ſiluerunt fluctus eius.* Fortaſſis ſilendi vocabulo innuit, fluctus nihil aliud eſſe, quàm appetitrices quaſdam facultates, quibus naturam deſertricem & deſciſcere conſuetam indicat, cui Dominus in Euangelio; *Tace, obmuteſce*, Auram appellat ſpiritus gratiam, quæ
Marc. 4. rectis cogitationibus, quaſi malo, animam diuino portui appellit, gubernacula ratione tenente, & ad nauigationem dirigente. Dicit enim: *Deduxit eos in portum voluntatis eorum.* His finitis rurſus gratiam à populo & Eccleſia celebrari iubet, tantum non præſentis Eccleſiæ ſtatum deſcribens: cùm ait, hæc Dei mirabilia in cathedra principum decantari, per quæ fides in audientium animis confirmatur. Addit enim: *Exaltent eum in Eccleſia plebis, & in cathedra ſeniorum laudent eum:* ſubiungítque gratiarum actionis cauſſas: quod ſcilicet à Deo flumina, alia quidem enaſcuntur, alia intereunt: nam flumina malitiæ exiccantur & abolentur, at virtutum fluenta & exitus, loca eouſque ardore exuſta irrigant: *Poſuit flumina in deſertum*, inquit, *& exitus aquarum in ſitim.* Flumina vocat paſſionum affluxus, & exitus aquarum, malorum continuam ſeriem; quando homines mala malis accumulantes, & connectentes fluminis inſtar, alueum improbitatis continuant & proferunt. Cæterùm terram quoque fructiferam in ſalſuginem conuerſam ait: nam anima malorum fœcunda, cum transmutata eſt, ſiticuloſa quoque efficitur, conſperſa diuino doctrinæ ſale, vt ne amplius improbitas inibi degentium creſcat: rigata & alita noxiis aquarum confluxionibus. Salſuginoſam verò & ſiticuloſam animam,

A προέδοσαν πρὸς σωτηρίαν βουλῆς. ἀλλὰ παραναυαγεῖ αὐτῶν ἡ σοφία καὶ περιαπόλλυται. διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι καὶ πᾶσα ἡ σοφία αὐτῶν κατεπόθη. καὶ πάλιν, καὶ τούτων ἐν τοσούτοις γεγονότων κακοῖς, λύσις γὰρ τῆς ἀμηχάνου ταύτης ταλαιπωρίας, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν φωνή. ἐκέκραξαν γάρ φησι πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτούς, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἐξήγαγεν αὐτούς. καὶ παραχρῆμα ἡ καταιγὶς εἰς πνεῦμα κατεβλήθη φορόν τε καὶ πλώϊμον, καὶ γαληνιάζει ἐκ τῶν κυμάτων, καταστορεσθεῖσα δι' ἡσυχίας ἡ θάλασσα.
B ἔστησεν γάρ φησι τὴν καταιγίδα εἰς αὔραν, καὶ ἐσίγησαν τὰ κύματα αὐτῆς. τάχα τῷ τῆς σιγῆς ὀνόματι προαιρετικάς τινας εἶναι δυνάμεις σημαίνει τὰ κύματα. δι' ὧν τὴν ἀποστατικὴν φύσιν ἐνδείκνυται. πρὸς ἣν εἶπεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος, σιώπα, πεφίμωσο. αὔραν δὲ λέγει τὴν τοῦ πνεύματος χάριν, ἣ διὰ τῶν νοημάτων ἱστίῳ, τῷ θείῳ λιμένι τὴν ψυχὴν ἐνορμίζει, κυβερνῶντος τοῦ λόγου, καὶ πρὸς τὸν πλοῦν κατευθύνοντος. ὡδήγησεν γάρ φησιν αὐτοὺς ἐπὶ λιμένα θελήματος αὐτοῦ. ἐπὶ τούτοις πάλιν αἰνουμένην τὴν
C χάριν διακελεύεται λαόν τε καὶ ἐκκλησίαν μόνον οὐχὶ τὴν παροῦσαν τῶν ἐκκλησιῶν ὑπογράφων τῷ λόγῳ κατάστασιν. ὅτι ἐν τῇ καθέδρᾳ τῶν προηγουμένων ταῦτα κηρύσσεται τοῦ Θεοῦ τὰ θαυμάσια, δι' ὧν ἡ πίστις βεβαία γίνεται τοῖς ἀκούουσιν. ὑψωσάτωσαν γάρ αὐτόν φησιν ἐν ἐκκλησίᾳ λαοῦ, καὶ ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων αἰνεσάτωσαν αὐτόν. καὶ προστίθησι τῆς εὐχαριστίας τὰς αἰτίας, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ποταμοί, οἱ μὲν γίνονται, οἱ δὲ ἀπόλλυνται. τὰ μὲν γὰρ ῥεύματα τῆς κακίας ἐξαναφανίζεται. αἱ δὲ τῆς ἀρετῆς διέξοδοι, τοὺς
D τέως αὐχμῶντας ἐπικλύζουσι τόπους. ἔθετο γάρ φησι ποταμοὺς εἰς ἔρημον, καὶ διεξόδους ὑδάτων εἰς δίψαν. ποταμοὺς λέγει, τὰς τῶν παθῶν ἐπιρροάς, καὶ διεξόδους ὑδάτων, τὰς τῶν κακῶν ἀκολουθίας. ὅταν ἀεὶ πονηρὰ πονηροῖς ἐπισυνάπτοντες οἱ ἄνθρωποι, καθάπερ τι ῥεῦμα τὸν ὁλκὸν τῆς κακίας ἀπομηκύνωσιν. ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν φησὶν καρποφόρον, εἰς ἅλμην ἐποίησεν· ἡ γὰρ τῶν κακῶν εὔφορος ψυχὴ μεταποιηθεῖσα, διψώδης ἐγένετο, τῷ θείῳ ἅλατι τῆς διδασκαλίας ἐπαρτυθεῖσα, ὡς μηκέτι τὴν κακίαν τῶν κατοικούντων αὔξεσθαι, ταῖς πονηραῖς τῶν ὑδάτων ἐπιρροαῖς τρεφομένην, ἁλμυρώδη δὲ καὶ διψώδη ψυχήν.

τὴν τὸ μακάριον δίψος ἀναλαβοῦσαν, λίμνην γενέσθαι τῇ συστροφῇ τῶν ἀρετῶν πελαγίζουσαν. ἔθετο γάρ φησιν ἔρημον εἰς λίμνας ὑδάτων. καὶ γῆν ἄνυδρον εἰς διεξόδους ὑδάτων. αὕτη δὲ πόλις ἐστὶν, ἣν οἱ πεινῶντες τὴν δικαιοσύνην οἰκοῦσιν. οὐδεὶς γὰρ ναυτιώδης τε καὶ ἀνόρεκτος τῆς τοιαύτης λίμνης, καὶ τῶν τοιούτων ὑδάτων πρόσοικος γίνεται, πλήσμιον ἐν κακίᾳ τὴν ψυχὴν ἐπαγόμενος. σπείρουσι δὲ τοὺς ἀγροὺς καὶ φυτεύουσι τοὺς ἀμπελῶνας. τὰς θείας ἐντολὰς καὶ τὴν ἐνάρετον πολιτείαν τοῖς τοιούτοις διασημαίνων αἰνίγμασι. σπέρμα γὰρ τῆς μελλούσης ἐπικαρπίας ἐστὶν ἡ ἐντολή. ἀρετὴ δὲ, ἡ ἄμπελος ἡ διὰ τῶν λογικῶν βοτρύων τῷ τῆς σοφίας κρατῆρι τὸν οἶνον ἐγχέουσα. ταῦτα δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ εὐλογίας πλῆθος. εὐλόγησεν γὰρ αὐτοὺς φησὶ καὶ ἐπληθύνθησαν σφόδρα, καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν οὐκ ἐσμίκρυνεν. κτήνη λέγει, τὸ ὑποχείριον τῶν τῆς ψυχῆς κινημάτων ὑπηρεσίαν, ὅταν πρὸς ἀρετὴν ἕκαστον τῶν ἐν ἡμῖν χρησιμεύῃ. ἀγαθὸν κτῆνός ἐστιν ὁ θυμὸς, ὅταν τῷ λογισμῷ ὑποζύγιον γένηται. ἕτερον τοιοῦτον κτῆνος ἡ ἐπιθυμία, νωτοφοροῦσα τρόπον τινὰ καὶ βαστάζουσα τὴν ψυχὴν, καὶ ἐπὶ τὸ ὕψος ἀνάγουσα, ὅταν ἐπὶ τὰ ἄνω τὰ ἡνία τῆς διανοίας εὐθύνηται. καὶ τὰ ἄλλα πάντα κτήνη ἐστὶν, αὐξανόμενα τῇ εὐλογίᾳ, ὅταν πρὸς τὰ μεγάλα γένηται ἡμῖν ἡ παρὰ τούτων ὑπηρεσία. εἶτα πάντων τῶν εἰρημένων ἀνακεφαλαίωσιν ἐν τῷ ἐφεξῆς ποιεῖται λόγῳ. πολυτρόπως γὰρ τά τε πάθη διεξελθὼν, καὶ τὰς θείας εὐεργεσίας ὑπ᾽ ὄψιν ποιήσας. νῦν δι᾽ ὀλίγου πάλιν ἐκπεριλαβὼν ἀνακεφαλαιοῦται τῷ λόγῳ. ἐν οἷς φησίν. ὅτι ὠλιγώθησαν, καὶ ἐκακώθησαν ἀπὸ θλίψεως κακῶν καὶ ὀδύνης. διὰ μὲν τοῦ ὀλίγου σημαίνων τὴν βραχύτητα, καὶ τὴν γενομένην ἀπὸ τοῦ ὕψους τε καὶ μεγέθους εἰς τὸ ταπεινὸν συστολήν. τὸ γὰρ ὀλίγον, τὸ βραχύτατον σημαίνει κατὰ τὴν ἔννοιαν. τῇ δὲ κακώσει τὴν πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότητα. θλίψιν δὲ καὶ ὀδύνην, πανταχοῦ τὸ πέρας λέγει τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀποπτώσεως, ὡς ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ τὸ τοιοῦτον διέξεισι λέγων. περιέσχον με ὠδῖνες θανάτου. κίνδυνοι ᾅδου εὕροσάν με. θλῖψιν καὶ ὀδύνην εὗρον. ὠδῖνας θανάτου

A quam beata illa ſitis occupat, conuerti docet exercitatione virtutum in ſtagnum aquarum, maris aſſimile; Ait enim: *Poſuit deſertum in ſtagna aquarum, & terram ſine aqua in exitus aquarum:* Hoc autem ſtagnum vrbs ſit quam incolunt, qui iuſtitiam eſuriunt; nullus enim nauſeabundus appetitúſque expers, ſtagni huius & harum aquarum accola ſit; cùm mentem ſceleribus refertam adferat. Serunt verò agros, & plantant vineas. Quibus verborum inuolucris diuina præcepta, & eam quæ ſecundùm virtutem eſt, viuendi rationem ſignificat. Semen enim futuræ

B meſſis eſt præceptum: virtus, vinea, quæ per rationales botros ſapientiæ poculo vinum affundit: quibus omnibus nihil aliud innuitur, quàm benedictionis abundantia. Ait enim: *Benedixit illis, & multiplicati ſunt valde, & iumenta eorum non minorauit.* Iumenta appellat ſubiectum animæ motionum miniſterium, cùm quoduis illorum ad virtutem nobis conducat. Bonum iumentum eſt ira, quando rationi obtemperat. Aliud eiuſdem generis iumentum eſt cupiditas, dorſo quodammodo

C ferens & baiulans animam, & in altum euehens, quando ad ſuperna habenæ mentis diriguntur. Reliqua item omnia iumenta, multiplicata ſunt à benedictione, quando horum auxilio ad magna & ardua enitimur. Deinde omnium prædictorum breuem quandam repetitionem inſtituit illis quæ ſubſequuntur verbis: Cùm enim multis modis perpeſſiones & afflictiones deſcripſiſſet, diuináque beneficia ante oculos poſuiſſet, nunc obiter cuncta reſumens iterat, cùm ait: *Et pauci facti ſunt, & vexati ſunt à tribulatione malorum*

D *& dolore;* verbo quidem ὠλιγώθησαν, (*pauci facti ſunt*) breuitatem ſignificat, & illam quæ eſt ab altitudine & magnitudine in imum, deiectionem. τὸ γὰρ ὀλίγον, pauci enim ſeu paulùm notione ſua breuiſſimam moram inſinuat. Verbò autem ἐκακώθησαν, *vexati ſunt, malis affecti ſunt*, ſignificat conſuetudinem cum malo, & acceſſum ad illud. per tribulationem & dolorem intelligit conſummatum finem, qui ſeceſſionem à bono comitatur; quod & in alio Pſalmo, ſimile quid adferens, affirmat his verbis: *Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me. Tribulationem & dolorem inueni*, cùm dolores mortis &

Pſal. 17. Pſal. 114.

pericula peccati nominat, finem indicat, in quem natura peccati deſinit, qui non eſt alius, quàm tribulatio & dolor; Illud ipſum in Euangelio per *fletum & ſtridorem dentium* innuitur. Addit deinde: *Effuſa eſt deſpectio*, & quaſi *annullatio ſuper principes eorum.* Quibus docet, quod eſſet in eo, quod eſt, verè ſit eſſe. Quod ſi quis ab eſſe excidit, is non eſt in eſſe. Eſſe enim in peccato, non eſt propriè eſſe; quia ipſamet in ſe, & ſecundùm ſe malitia non eſt, cùm malitia ſit priuatio, & non exiſtentia boni. Quemadmodum igitur ille, qui eſt in eo, qui eſt, in *eſſe* eſt; ſic qui in nihilo eſt, (tale verò eſt malitia) is itidem nihil fit, & annihilatur, vt in Pſalmo iſto dicitur. Eſt autem huius vocabuli notio, etiam communi loquentium conſuetudine, trita. Dicimus enim cibum in carne receptum, carnem fieri, & vinum aquæ infuſum, fieri aquam; ferrúmque in igne igneſcere; ſic & is, qui ab eo quod eſt, excidit & ad nihil deflectit, in nihilum quoque conuerti rectè dicitur. Ergo annullatio eſt non exiſtentia in bono, quæ ad primos auctores malitiæ, hoc eſt, ad primos homines cùm veniſſet, etiam ad poſterorum ſucceſſionem, inſtar pernicioſi cuiuſdam fluminis effuſa eſt. Poſtquam igitur natura huiuſmodi munere orba fuit, vita inquam, homóque à raptore, qui diuinam benedictionem ſurripuit, ad paupertatem redactus eſt; ſubiungit: *Adiuuit pauperem de inopia.* Ipſius enim egeſtate nos ditati ſumus, & poſuit illos bonus paſtor, loco brutorum, *oues familiæ.* Familiam nominat cœtum & collectionem rationum ad diuinum Numen obtinendum conducentium; quemadmodum & Paulus teſtatur: *Ex quo omnis familia & in cœlo, & in terra nominatur.* Addit poſtea: *Videbunt recti & timebunt*, quo ſignificat, iuſtum, dum oculos ad tantam Dei benignitatem conuertit, metuere: Nam cuſtodiendis bonis non modicum præſidium eſt timor, qui præteritorum recordatione ad euentus futuros, moderatum efficit eum quem praua aliqua affectio concitat; qui proinde dum dominatur, omnémque laxitate à nobis ad peccatum introductam facilitatem ex-

Matth. 11.

Ephes. 3.

A καὶ κινδύνους τῆς ἁμαρτίας εἰπών, ἐπάγει τὸ πέρας εἰς ὃ τελευτᾷ τῆς ἁμαρτίας ἡ φύσις. ὅπερ οὐδὲν ἄλλο, ἢ θλῖψίς τι καὶ ὀδύνη ἐστίν. οὕτω τοῦ εὐαγγελίου διὰ τοῦ κλαυθμοῦ, καὶ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων τὸ αὐτὸ τοῦτο διερμηνεύοντος. εἶτα προστίθησι δι' ἀκολούθου τὸ καὶ ἐξεχύθη ἐξουδένωσις ἐπ' ἄρχοντας αὐτῶν. διδάσκει δὲ διὰ τούτων, ὅτι τὸ μὲν ἐν τῷ ὄντι εἶναι, ἀληθῶς ἐστιν εἶναι. εἰ δέ τις τοῦ ὄντος ἐκπέπτωκεν, οὐδὲ ἐν τῷ εἶναί ἐστιν. τὸ γὰρ ἐν κακίᾳ εἶναι, οὐκ ἔστι κυρίως εἶναι. διότι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ κακία οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἡ τοῦ καλοῦ ἀνυπαρξία, κακία γίνεται. ὥσπερ οὖν B ὁ ἐν τῷ ὄντι ὤν, ἐν τῷ εἶναί ἐστιν, οὕτως ὁ ἐν τῷ οὐδενὶ γινόμενος, τοῦτο δέ ἐστιν ἡ κακία, ἐξουδένωται, καθὼς ὀνομάζει ὁ λόγος. ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ λόγου χρῆσις, τέτριπταί πως ἐν τῇ συνηθείᾳ τῶν κεχρημένων. ὡς τὴν τροφὴν ἐν σαρκὶ γινομένην, ἀποσαρκοῦσθαι λέγομεν, καὶ τὸν οἶνον ἐκχυθέντα τῷ ὕδατι ἐξυδαροῦσθαι· καὶ ἐν τῷ πυρὶ τὸν σίδηρον ἐκπυροῦσθαι φαμέν· οὕτως καὶ ἐκ τοῦ ὄντος ἐκπεσόντα, ἐν τῷ οὐδενὶ γινόμενον ἐξουδενοῦσθαι· οὐκοῦν ἡ ἐξουδένωσις ἡ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀνυπαρξία ἐστίν. αὕτη δὲ ἐπὶ τοὺς ἄρξαντας τῆς κακίας, τουτέστιν, ἐ- C πὶ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους ἐλθοῦσα, καθάπερ τι ῥεῦμα πονηρὸν, καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἐπιγινομένων διαδοχὴν ἐξεχύθη. ἐπεὶ οὖν ἐπτώχευσεν ἡ φύσις τοῦ τοιούτου κτήματος, τῆς ζωῆς λέγω, καὶ πένης ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ κλέπτου ἐγένετο, τὴν θείαν συλήσας εὐλογίαν, διὰ τοῦτό, φησιν, ὅτι ἐβοήθησε πένητι ἐκ πτωχείας. τῇ γὰρ ἐκείνου πτωχείᾳ ἡμεῖς ἐπλουτήσαμεν. καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ἀντὶ θηρίων, πρόβατα πατριάς. πατριὰν D δὲ ὀνομάζει, τὸ σύστημα τῶν εἰς τὸ θεῖον κατὰ λόγον συντελούντων. ὡς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. εἶτα ἐπάγει· ὅτι ὄψονται εὐθεῖς, καὶ φοβηθήσονται. διδάσκων διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν ταύτην βλέπων ὁ εὐθὺς φοβείσθω. οὐ γὰρ μικρὸν τῶν ἀγαθῶν φυλακτήριον ὁ φόβος γίνεται, τῇ μνήμῃ τῶν προγεγονότων πρὸς τὸ ἐφεξῆς σωφρονίζων τὸν ἐν πάθει γινόμενον. οὗ κατακρατοῦντος καὶ πᾶσαν τὴν διὰ χαυνότητος πρὸς τὸ κακὸν γινομένην εὐκολίαν ἡμῶν ἐξείργον-

τος, πᾶσά φησιν ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς. ὡς μακάριος ὁ βίος ἐκεῖνος, ἐν ᾧ τὸ τῆς ἀνομίας στόμα, καθάπερ τις βορβόρου πηγὴ, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐμφραγήσεται, οὐκέτι τῇ δυσωδίᾳ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον καταμολῦνον. αὕτη ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν κορυφὴ, τὸ τῶν ἐλπίδων κεφάλαιον. τὸ πέρας πάσης μακαριότητος, τὸ μηκέτι διοχλεῖσθαι ὑπὸ κακίας τὴν φύσιν· ἀλλὰ τὴν πᾶσαν ἀνομίαν ἐμφράξει· αὕτη δ' ἂν εἴη ὁ εὑρετὴς τῆς ἀνομίας. τοῦτο γὰρ ἡ περιληπτικὴ διασημαίνει φωνὴ, ἐμφράξαι τὸ στόμα ἐκείνου, οὗ ἡ φωνὴ τὸ κατ' ἀρχὰς θανάτου ὕλη τοῖς ἀνθρώποις ἐγένετο, ὅτ' ἂν οὖν ἐξαιρεθείη πᾶν τὸ καλῷ ἀντικείμενον, ἐκείνη ἐκδέξεται ἡμᾶς ἡ κατάστασις, ἣν οὐδεὶς λόγος μηνυτὴς εὑρεθήσεται, ἥ τις ὑπὲρ αἴσθησίν τε καὶ γνῶσιν εἶναι παρὰ τῆς θείας φωνῆς μεμαρτύρηται. τούτοις ἐπάγει καθάπερ τινὰ σφραγῖδα τὰς ἐπὶ τέλει φωνὰς λέγων. τίς σοφὸς, καὶ φυλάξει ταῦτα. καὶ συνήσουσι τὰ ἐλέη τοῦ κυρίου. ἐπειδὴ γὰρ διπλῆ ἡ τῆς σοφίας ἐνέργεια, καὶ ἡ μέν ἐστιν ἐρευνητική τε καὶ ζητητικὴ τῶν συμφερόντων· ἡ δὲ φυλακτικὴ τῶν εὑρεθέντων, τὸ ἓν τῆς σοφίας ἔργον τὸ ζητητικὸν λέγω, πεπαῦσθαι τηνικαῦτα βούλεται. εἰς τί γὰρ τῇ ζητήσει χρησόμεθα τοῦ ζητουμένου παρόντος; ἐνεργὸν δὲ μόνον κελεύει τὸ λειπόμενον γίνεσθαι, ὅπως ἂν φυλαχθείη τὸ πορισθὲν ἀγαθὸν, πρὸς τοῦτο τῆς σοφίας ἡμῖν συνεργούσης. τίς δὲ ἡ σοφία, καὶ τίς ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐστι φυλακή; τὸ μὴ ἀσυνέτως τῆς θείας φιλανθρωπίας ἔχειν. ὁ γὰρ συνεὶς ὧν τετύχηκεν, οὐκ ἂν προοῖτο τὸ ἀγαθὸν, οὗ ἠξίωται. ὁ δὲ ἀσυνέτως ἔχων τῆς χάριτος, ταὐτὸν πείσεται τοῖς τυφλοῖς, οἳ μαργαρίτην ἢ σμάραγδον, ἤ τινα τῶν τιμίων λίθων ἐν χερσὶ λαβόντες, ὡς ψηφῖδά τινα τῶν εἰκαίων ἀπορρίπτουσιν, ἀγνοίᾳ τοῦ κάλλους ἀκουσίως ζημιωθέντες τοῦ κτήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΤΑΥΤΑΣ δὲ τὰς πέντε τῶν ψαλμῶν διαιρέσεις, δι' ὧν καθάπερ τινὰς βαθμοὺς ἀλλήλων ὑπερανεστῶτας κατά τινα τάξεως ἀκολουθίαν κατανοήσαντες ἐκ τῶν εἰρημένων διεκρίναμεν σημείων, ὅτι ἑκάστου τμήματος ἡ

terminat; *mox omnis iniquitas*, inquit, *oppilabit os ſuum.* Quam beata illa vita, in qua iniquitatis os, quaſi aliquis cœni fons, in perpetuum obſtruetur, non amplius tetro hoc odore vitam humanam contaminans. Hic eſt bonorum omnium vertex, & omnis ſpei caput, finis totius beatitudinis, nimirum vt natura amplius non turbetur à malitia; ſed vt omnis iniquitas procul ablegetur; quæ haud alia fuerit, quàm ipſe iniquitatis repertor. Hoc enim collectiuum illud vocabulum, *omnis*, ſignificat: obſtruetur videlicet os illius, cuius vox initio hominibus materiam mortis præbuit. Quando igitur ſublatum fuerit omne illud quod bono aduerſatur, tum nos ſuſcipiet ille ſtatus quem nulla oratio explicare poteſt, qui & *ſenſum & intelligentiam* in ſacris literis ſuperare dicitur. His omnibus quaſi ſigillum has extremas voces adiungit. *Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc, & intelliget miſericordias Domini.* Cùm enim ſapientiæ actio duplex ſit; altera quæ indagat & quærit vtilia; altera quæ parta ſeruat; illam quidem ſapientiæ actionem, quæ in inueſtigatione conſiſtit, indicat tunc ceſſaturam: quid enim opus eſt inquiſitione, cùm id quod quæritur, adeſt, ſed alteram tantummodo durare & agere poſtulat; vt bonum adeptum cuſtodiatur; adiuuante nos ad hoc ipſum ſapientia. Quæ verò hæc eſt ſapientia, & bonorum cuſtodia? Ne quis diuinæ humanitatis & benignitatis ſit rudis & ignarus. Nam qui intelligit quæ aſſecutus eſt, is neutiquam abiecerit bonum illud, quo donatus eſt. At qui gratiam non intelligit, ei idem accidit quod cæcis, qui margaritam vel ſmaragdum, vel aliquem pretioſorum lapidum manu tenentes, vt calculum aliquem vulgarem & paſſim obuium abijciunt, qui ob ignorantiam pulchritudinis quæ in tanta re ineſt, ea præter ſuam voluntatem priuantur.

Philip. 4.

CAPVT IX.

Concluſio de quinque Pſalmorum ſectionibus, & quis ſingularum ſit finis.

ISTAE igitur ſunt quinque partitæ Pſalmorum diuiſiones, quas tamquam gradus quoſdam, alios aliis altiores, ſecundùm quandam ordinis ſeriem conſideratas, ex propriis ſignis & indiciis diſcreuimus, quia cuiúſque

ſectionis vox terminum ſermoni, & metam cogitationi ponit, circumſcriptis præcedentium finibus, huiuſmodi laudatione & gratiarum actione: *Benedictus Dominus in ſeculum, fiat, fiat*: Senſus enim his ſubſtratus continet gratiarum actionem in perpetuum durantem; quandoquidem ſemel vocem, *fiat*, poſuiſſe, ſicque laudationem terminaſſe non contentus, eam duplicat: qua eiuſdem vocis iteratione inſinuat & confirmat perpetuitatem gratiarum actionis. Porrò in qualibet parte prædictarum ſectionum proprium quoddam bonum animaduertere licet, per quod nobis beatitudo obuenit; ſecundùm ordinem quemdam, qui in ſingulis illis bonis ineſſe conſpicitur; ſemper ad altiora animo traducto, donec ad ſupremum omnium bonorum pertingat. Hoc verò quod omnibus commune erit, nil aliud eſt, quàm laudis diuinæ celebratio, quādo ſine vllo peccati periculo in omnibus ſanctis complebitur; prout in poſtremo Pſalmo habetur: *Laudate Dominum in ſanctis eius*: vbi etiam *firmamentum virtutis eius* immutabilem conſtantiam in bono ſignificat: Principatúſque ſeu virtutes Dei, oſtendunt naturam non amplius fore dominationi peccati obnoxiam; quando humana natura de cætero, ſecundùm multitudinem magnitudinis eius laudem inſtituet, non iam paruum quiddam & exile reſonans, ſed vocis magnitudine tubam exæquans. Ait enim: *Laudate in ſono tubæ*; quando etiam huius vniuerſi harmoniam & concentum imitabitur variis & multigenis virtutibus, quaſi organum Deo facta aptis concinníſque modulis & concentibus. Nominat verò hoc figuratâ quadam loquendi formâ *pſalterium* & *citharam*. Poſt cuius modulationem[1], ſepoſito omni illo quod terreſtre eſt, & mutum vocíſque expers, in tympanorum magnifico cantu conſociat cœleſtibus choris propriarum chordarum ſonum. Chordæ autem in organo extenſæ nihil aliud fuerint, quam ille in qualibet virtute inſitus rigor, quo ad malitiam inflecti & inclinari nequit. Quibus omnibus iucundus ille cymbali concentus chordis permixtus efficitur, quando ſonus cymbalorum, mentem excitat, vt diuinos illos cœtus obeat & frequentet; quod quidem mihi in-

Pſal. 150.

A τελευταία φωνὴ στάσιν τινὰ τοῦ λόγου καὶ βάσιν τῆς διανοίας ἔχει, περιγράφουσα ἐν ἑαυτῇ τῶν προειρημένων τὸ πέρας, διὰ τῆς δοξολογικῆς τε καὶ εὐχαρίστου φωνῆς τῆς λεγούσης, εὐλογητὸς κύριος εἰς τὸν αἰῶνα, γένοιτο, γένοιτο. τὸ γὰρ νόημα τούτων, εὐχαριστία ἐστὶν εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένουσα. ἐπεὶ οὐκ εἰς ἅπαξ εἰπὼν ὁ λόγος γένοιτο ἔστησεν τὴν εὐλογίαν, ἀλλὰ τῇ διπλῇ ἀναλήψει τῆς φωνῆς ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ νομοθετεῖ τὸ ἀΐδιον. ἐν ἑκάστῳ δὲ μέρει τῶν κατὰ τμήματα ταῦτα διαι-
B ρεθέντων, ἴδιόν τι ἀγαθὸν ὁ λόγος ἐνεθεώρησεν. δι' οὗ γίνεται ἡμῖν ἐκ Θεοῦ ἡ μακαριότης. κατά τινα τάξιν ἀκόλουθον τῶν ἑκάστῳ θεωρουμένων ἀγαθῶν, ἀεὶ πρὸς τὸ ὑψηλότερον τὴν ψυχὴν ὑπερτιθεὶς, ὡς ἂν ἐπὶ τὸ ἀκρότατον ἐφίκηται τῶν ἀγαθῶν. τοῦτο δέ ἐστιν ὁ αἶνος τοῦ Θεοῦ ὁ μηκέτι ὑπὸ κακίας ἐν πᾶσιν ἁγίοις ἀποπληρούμενος. καθὼς περιέχει ὁ τελευταῖος ψαλμὸς λέγων. αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. ὅπου δὲ τὸ στερέωμα τῆς δυνάμεως τὸ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἀμετάπτωτον διασημαίνει,
C καὶ αἱ δυναστεῖαι τοῦ Θεοῦ τὸ μηκέτι ὑπὸ κακίας δυναστεύεσθαι τὴν φύσιν παραδηλοῦσιν. ὅτε χωρεῖ λοιπὸν ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις κατὰ τὸ πλῆθος τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ ποιεῖσθαι τὸν αἶνον, οὐκέτι μικρὰ φθεγγομένη, ἀλλ' ἤδη παρισοῦσα τῇ μεγαλοφωνίᾳ τῆς σάλπιγγος. φησὶ γάρ. αἰνεῖτε τὸν κύριον ἐν ἤχῳ σάλπιγγος. ὅτε καὶ μιμεῖται τὴν τοῦ παντὸς ἁρμονίαν τῷ ποικίλῳ τε καὶ πολυειδεῖ τῶν ἀρετῶν, ὄργανον ἐν ῥυθμῷ μελῳδίας τῷ Θεῷ γενομένη. ὀνομάζει δὲ τοῦτο διά τινος τροπικῆς σημασίας ψαλτήριόν τε καὶ κιθάραν ὁ λό-
D γος. μεθ' ὃν πᾶν τὸ γεῶδές τε καὶ κωφὸν, καὶ τὸ ἄναυδον ἀποθεμένη, ἐν τῇ τῶν τυμπάνων μεγαλοφωνίᾳ ταῖς οὐρανίαις χορείαις συνάπτει τῶν ἰδίων χορδῶν τὸν ἦχον. χορδαὶ δ' ἂν εἶεν τῷ ὀργάνῳ ἐντεταμέναι, τὸ ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ πρὸς κακίαν ἀνένδοτόν τε καὶ ἀχάλαστον. δι' ὧν γίνεται ἡ καλὴ συνῳδία τοῦ κυμβάλου ταῖς χορδαῖς μιγνυμένου. ὅταν ὁ τῶν κυμβάλων ἦχος, εἰς τὴν θείαν χοροστασίαν ἐπεγείρῃ προθυμίαν. ὅπερ μοι δοκεῖ τὴν πρὸς

τοὺς

τοὺς ἀγγέλους τῆς φύσεως ἡμῶν διερμηνεύειν A
συνάφειαν. ἐν ᾧ φησιν, αἰνεῖτε τὸν κύριον ἐν
κυμβάλοις εὐήχοις. ἡ γὰρ τοιαύτη συνοδος τῆς
ἀγγελικοῦ λέγω πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, ὅταν
ἐπαναχθῇ πρὸς τὴν λῆξιν ἡ ἀνθρωπίνη φύ-
σις, τὸν γλυκὺν ἐκεῖνον διὰ τῆς πρὸς ἀλλή-
λους συμπτώσεως ἦχον τῆς εὐχαριστίας ἀποτε-
λέσει. καὶ δι' ἀλλήλων, καὶ μετ' ἀλλήλων τὴν
ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ γι-
νομένην διὰ πάντος ἀνυμνήσει. τοῦτο γὰρ ἡ
τοῦ κυμβάλου πρὸς τὸ κύμβαλον ἐνδείκνυται
συνοδος. ἓν κύμβαλον, ἡ ὑπερκόσμιος τῶν B
ἀγγέλων φύσις. ἕτερον κύμβαλον, ἡ λογικὴ
τῶν ἀνθρώπων κτίσις· ἀλλὰ διέστησεν ἡ ἁμαρ-
τία τοῦτο ἐκείνου, ὅταν οὖν πάλιν ἡ τοῦ Θεοῦ
φιλανθρωπία συνάψῃ ἀλλήλοις ἀμφότερα,
τότε ἠχήσει τὸν ὕμνον ἐκεῖνον τὰ δύο μετ' ἀλλή-
λων γινόμενα, ὥς φησιν ὁ μέγας ἀπόστολος. ὅτι
πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ἐπουρανίων,
καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, ὅτι κύριος Ἰη-
σοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. οὗ γινο-
μένου, ἐπινίκιον ἀλαλάξει ὁ τῶν κυμβάλων
τούτων ἦχος, διὰ τῆς κοινῆς συνῳδίας ἐπὶ τῷ
ἀφανισμῷ τοῦ πολέμου γινόμενος. τούτου δὲ C
παντελῶς ἀφανισθέντος καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι πε-
ριελθόντος, ἀδιάληπτος ἐν πάσῃ πνοῇ ὁμοτί-
μως πρὸς τὸν Θεὸν ὕμνος εἰς ἀεὶ πληρωθήσε-
ται. ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ὡραῖος ὁ αἶνος ἐν στόματι ἁ-
μαρτωλοῦ, ἁμαρτωλὸς δὲ τότε οὐκ ἔσται, τῆς ἁ-
μαρτίας οὐκ οὔσης, πᾶσα πνοὴ πάντως ἡ διὰ
τοῦ αἰῶνος αἰνέσει τὸν κύριον. ἡ μὲν οὖν ὁδὸς πρὸς
τὸ μακάριον, τοιαύτη παρὰ τῆς μεγάλης ταύτης
ἐν τοῖς ψαλμοῖς φιλοσοφίας ἡμῖν ὑπεδείχθη,
ἀεὶ πρὸς τὸ μεῖζόν τε καὶ ὑψηλότερον τῆς ἐπὶ
τὴν ἀρετὴν πολιτείας ἐπισπεύδουσα τοὺς διὰ
τούτων πρὸς τὸ ὕψος ὁδηγουμένους, ὡς ἄν τις D
ἐπ' ἐκεῖνο φθάσῃ τὸ μέτρον τῆς μακαριότη-
τος, οὗ τὸ ἐπέκεινα οὔτε διάνοια χωρεῖ στοχα-
σμοῖς τισι καὶ ὑπονοίαις ἀναλογίσασθαι. οὔτε
λόγος δι' ἀκολούθου τὸ ἐφεξῆς ἐξευρίσκει. ἀλ-
λὰ καὶ ἡ κατ' ἐλπίδα κίνησις ἡ πανταχοῦ τῆς
ἐπιθυμίας ἡμῶν προεξαγομένη τι καὶ προτρέ-
χουσα, ἐπειδὰν ἐμπελάσῃ τοῖς ἀφράστοις, ἀργὴ
μένει. τὸ δὲ ὑπὲρ τοῦτο, κρεῖττον ἡ κατ' ἐλπίδα
ἐστίν. ὡς καὶ αὐτὴ διὰ τῆς θεωρηθείσης τάξεως ἡ κατὰ τὴν ψαλμῳδίαν φιλοσοφία μαρτύρεται,

nuere videtur naturæ noſtræ cum Angelis ſocietatem; ait enim: *Laudate Dominum in cymbalis benè ſonantibus.* Conuentus enim ille Angelicæ naturæ cum humana, quando humana ad finem ſuum peruenerit, gratam illam gratiarum actionis modulationem, mutuo congreſſu efficit: ſimúlque iunctis vocibus benignitatem Dei ſuper omnes perpetuò effuſam decantat; hoc enim cymbali cum cymbalo coniunctio ſignificat. Cymbalum vnum eſt cœleſtis illa Angelorum natura; alterum cymbalum eſt rationalis hominum creatura; ſed peccatum hanc ab illa ſeparauit, quas cum denuò Dei benignitas copulauerit, tunc reſonabit vtraque in vnum iam conflata, hymnum illum, quia vt magnus ait Apoſtolus; *Omnis lingua confitebitur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, Chriſtum eſſe in gloria Patris*: Philip. 2. Quo facto decantabunt hæc cymbala epinicium, ſeu carmen victoriale, tamquam victoria parta, ob communem iam concordiam, abolito & profligato omni bello; quo depulſo, & in nihilum redacto, indeſinenter ab omni ſpiritu, pari ſtudio & conatu laus & hymnus Deo in omnem æternitatem perſoluetur; cùm enim laus non ſit *ſpecioſa in ore peccatoris*, tunc autem non ſit futurus peccator, ſublato omni peccato, omnino oportet, vt omnis ſpiritus, qui in ſeculo illo erit, Dominum laudet. Talis igitur via ad beatitudinem demonſtrata nobis eſt, à ſublimi hac quæ eſt in Pſalmis philoſophia, quæ ſemper ad maiora & altiora virtutis ſtudia eos traducit, qui ad perfectionis faſtigium eius auſpiciis eniti moliuntur; vt ad illum beatitudinis ſtatum & modum homo pertingat, vltra quem cogitationi noſtræ, ne coniecturis quidem aliquibus & ſuſpicionibus progredi licet: & in quo id quod vltra eſt, mens neque ratiocinando, alterúmq. ex altero colligendo reperit: ſed & ſpei noſtræ motio, quæ vbiq. deſiderij noſtri anteuenit & præcurrit curſũ, poſtquã in illa incidit, quæ nulla ſimilitudine exprimi queunt, fatigata ceſſat: Nã id quod ſupra illud eſt omni ſpe melius eſt, quod Pſalmorũ doctrina,

ipſa diſpoſitione, de qua hactenus diſſeruimus, teſtatum facit, quæ ſub initium receſſum à malo, quaſi aperto oſtio, & patefacto ad beatudinem aditu, conſtituit: (primis enim Pſalmorum verbis aſſeritur beatitudinis principium ſegregatio à malitia;) ſimúlque errantibus opem ex lege, quaſi manu extenſa demonſtrat; promiſſa per huiuſmodi vitam ſimilitudine cum ſemper virente ligno; corúmque qui contraria gradiuntur via, aduerſitatibus ob oculos poſitis, per gradus ſeſe mutuò conſequentes ad ſupremum beatitudinis culmen eum ducit, qui hanc manuductionem ſequi deſiderat. Hoc enim docet te vltimi Pſalmi ſententia; in quo peccatis penitus abolitis, laus Dei decantabitur; quæ laus æqualiter in firmamento virtutis, & immutabilitatem ad malum continet, & magnignificentiæ ſuæ noſtrum ſonum velut canoræ cuidam tubæ conſociat; quando in vnum chorum coaleſcet omnis creatura, inferior & ſuperior; cúmque cymbali inſtar, intellectualis natura, & quæ nunc per peccatum diſiuncta eſt, iucundum illum ſonum ex mutua ſymphonia reſultantem efficiet; quando noſtra natura cum Angelica conueniet, diuinúſque exercitus ex iſta confuſione reuocatus palam, & in conſpectu hoſtium epinicium Domino victori canet. Tunc omnis ſpiritus Dominum laudabit; quæ laus gratiam Dei perpetuò repræſentabit, & incremento perenni beatitudinem adaugebit, illam dico beatitudinem, quæ verè beatitudo eſt; quam ſi coniectura aſſequi velis languet ratio, languet & ipſa quæ in nobis eſt, ſpirandi facultas. Succedit verò ille ineffabilis & incomprehenſibilis, & omni cogitatione melior ſtatus, quem *neque oculus vidit, neque auris audiuit,* neque humana mens percepit. Sic enim definiuit diuinus Apoſtolus bona in ſanctiſſimo illo ſtatu repoſita.

1.Cor.2.

A οἷόν τινα θύραν καὶ εἴσοδον ἐν τοῖς πρώτοις τῶν λόγων ἐπὶ τὸν μακάριον βίον, τὴν τοῦ κακοῦ ἀναχώρησιν ἡμῖν ὑπανοίξασα. τοῦτο γὰρ αἱ πρῶται φωναὶ τῆς ψαλμῳδίας διδάσκουσιν, ἀρχὴν μακαριότητος λέγουσαι, τὴν τοῦ κακοῦ ἀλλοτρίωσιν. εἶτα τὴν ἐκ τοῦ νόμου χειραγωγίαν τοῖς πλανωμένοις προτείνασα. τήν τε πρὸς τὸ ἀειθαλὲς ξύλον ὁμοίωσιν διὰ τοῦ τοιούτου βίου ὑποσχομένη, καὶ τὰ σκυθρωπὰ τῶν τὴν ἐναντίαν πεπορευμένων ὁδὸν ὑποδείξασα. διὰ τῆς ἐφεξῆς ἀναβάσεως πρὸς τὸ B ἀκρότατον ἄγει τοῦ μακαρισμοῦ τὸν τῇ χειραγωγίᾳ ταύτῃ ἑπόμενον. τοῦτο γάρ σοι ἐνδείκνυται ἡ τοῦ τελευταίου ψαλμοῦ διάνοια. ἐν ᾧ μετὰ τὸν τῆς κακίας παντελῆ ἀφανισμὸν, αἶνος τοῦ Θεοῦ συμφωνεῖται. ἐπ' ἴσης ἐν τῷ στερρῷ τῆς δυνάμεως τὸ πρὸς τὴν κακίαν ἄτρεπτον προσλαβόντα, καὶ τῇ μεγαλωσύνῃ αὐτοῦ τὸν εὔφημον ἦχον οἷόν τινι μεγαλοφώνῳ σάλπιγγι συνεπαίροντα. ὅταν εἰς μίαν χοροστασίαν συναρμοσθῇ πᾶσα ἡ κτίσις τῶν τε ὑπερκειμένων, τῶν τε ὑποβεβηκότων ἁπάντων, καὶ κυμβάλου C δίκην ἡ νοητὴ κτίσις, καὶ ἡ νῦν δι' ἁμαρτίας μεμερισμένη, καὶ διεστῶσα τὸν ἀγαθὸν ἦχον ἐκ τῆς ἡμετέρας συμφωνίας ἀποτελέσει. ὅταν συνδράμῃ τῷ ἀγγελικῷ τὸ ἡμέτερον· καὶ καταλαβοῦσα ἑαυτὴν ἐκ τῆς συγχύσεως ἡ θεία παράταξις, ἐπὶ τῷ φανερῷ τῶν πολεμίων ἀλαλάξει τῷ τροπαιούχῳ τὸ ἐπινίκιον. τότε γίνεται πάσης πνοῆς ὁ αἶνος εἰς ἀεὶ παρατείνων τὴν χάριν, καὶ δι' αὐξήσεως πλεονάζων εἰς τὸ διηνεκὲς, τὸ μακάριον ἐκεῖνο λέγω, τὸ ὄντως μακάριον. ἐφ' οὗ ἀργεῖ μὲν ἡ στοχαστικὴ περὶ τὴν γνῶσιν διάνοια. ἀργεῖ δὲ καὶ ἡ ἐλπιστικὴ ἡμῶν D ἐνέργεια. διαδέχεται καὶ ἡ ἄρρητός τε καὶ ἀκατανόητος, καὶ πάσης κρείττων διανοίας κατάστασις, ἣν οὔτε ὀφθαλμὸς ἴδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἀνθρωπίνη καρδία ἐχώρησεν. οὕτω γὰρ ὡρίσατο τὰ ἐν τῷ ἁγιασμῷ ἀποκείμενα ὁ θεῖος ἀπόστολος.

A

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ τῶν ψαλμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΤΟΥΤΩΝ οὕτως ἡμῖν διευκρινηθέντων, καιρὸς ἂν εἴη καὶ τὸν περὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἐξετασθῆναι λόγον. οὐ μικρὰν γὰρ ἡμῖν πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁδὸν, καὶ αὗται συμβάλλονται, ὡς ἔξεστιν ἐξ αὐτῆς τῆς διανοίας τῶν ἐπιγεγραμμένων μαθεῖν. ἀναγκαῖον δ' ἂν εἴη πρότερον τεχνικήν τινα τῶν ἐπιγραφῶν ἔφοδον δι' ὀλίγων περὶ τῆς τῶν ψαλμῶν θεωρίας ποιήσασθαι· ὡς ἂν μάλιστα γένοιτο δῆλον, τὸ διὰ τούτων ἡμῖν, ὅτι πᾶς ὁ σκοπὸς τῆς θεοπνεύστου ταύτης διδασκαλίας ἐστὶν, ἐπὶ τὸ ὄντως μακάριον ἀγαγεῖν τὴν διάνοιαν. τῶν τοίνυν ψαλμῶν οἱ μέν εἰσιν ἀνεπίγραφοι οἱ καθόλου. οἱ δὲ παρ' ἡμῖν ἔχοντες τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ προφήτου, παρὰ τοῖς Ἑβραίοις οὐκ ἔχουσιν. τοῖς δὲ ἐπιγραφή ἐστιν, ψιλὸν τοῦ Δαβὶδ τὸ ὄνομα. ἄλλοις μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ ἄλλο τι συμπαραγράφεται, ἢ αἶνος, ἢ ᾠδὴ, ἢ αἴνεσις, ἢ ψαλμὸς, ἢ συνέσεως, ἢ προσευχὴ, ἢ ἐξοδίου σκηνῆς, ἢ ἐγκαινισμοῦ, ἢ ἐκστάσεως, ἢ εἰς ἐπανάμνησιν, ἢ εἰς ἐξομολόγησιν, ἢ τῷ δούλῳ κυρίου, ἢ τῷ Ἰδιθοὺμ, ἢ τῷ Ἐμὰν τῷ Ἰσραηλίτῃ. ἑτέροις δὲ μετὰ συζυγίας τινὸς τῶν ὀνομάτων τούτων ἢ τῶν ῥημάτων ἀλλήλοις συγγραφομένων ἡ ἐπιγραφὴ γέγονεν. ἢ γὰρ ᾠδὴ ψαλμοῦ, ἢ ψαλμὸς ᾠδῆς, ἢ ᾠδὴ, ἢ ψαλμὸς, ἢ ἐν ὕμνοις ψαλμὸς, ἢ ἐν ὕμνοις συνέσεως, ἢ προσευχῆς τῷ Δαβὶδ, ἢ πρὸς εὐχῆς τῷ πτωχῷ, ἢ αἶνος ᾠδῆς· ἤ τι τῶν τοιούτων διὰ συζυγίας συμπεπλεγμένων τῷ ὀνόματι τοῦ Δαβὶδ ἐπιγραφὴ γίνεται. πάλιν ἐφ' ἑτέρων, καὶ ἄλλα τινὰ τούτοις συνεπιγράφεται. προτεταγμένου μὲν, ὡς τὰ πολλὰ τοῦ Εἰς τὸ τέλος. συγγρα-

S. GREGORII NYSSENI TRACTATVS ALTER IN Pſalmos, qui eſt de inſcriptionibus Pſalmorum.

CAPVT I.

B

HIS hunc in modum explicatis, tempus poſtulare videtur, vt & de inſcriptionib. ſermonem inſtituamus, quæ non exiguum momentum ad virtutem adferunt, quod ex ſententia his inſcriptionibus ſubiecta colligere licet. Neceſſarium autem fuerit prius rationem quamdam arti conſentaneam ipſarum inſcriptionum inire, quàm ipſorum Pſalmorum conſiderationem aggrediamur, vt quàm maximè planum nobis fiat, huius diuinitùs inſpiratæ diſciplinæ finem alium non eſſe, quàm vt ad veram beatitudinem animum perducat. Pſalmorum igitur alij inſcriptione omnino carent: alij apud nos quidem inſcriptionem Prophetæ habent: apud Hebræos non habent. Aliis inſcriptionis loco eſt ſolum *Dauidis* nomen. Aliis ſimul cum nomine aliud adſcribitur, vel, *laus*, vel, *canticum*, vel, *laudatio*, vel, *Pſalmus*, vel, *intellectus*, vel, *oratio*, vel, *conſummationis tabernaculi*; vel, *dedicationis*; vel, *exſtaſis*; vel, *in rememorationem*, vel, *in confeſſionem*, vel, *ſermo Domini*, vel, *Idithum*, vel, *Eman Iſraelitæ*. In aliis concipitur inſcriptio cum quadam nominum huiuſmodi & verborum mutua connexione & coniugatione: vel enim, *canticum Pſalmi*, vel, *Pſalmus cantici*, vel, *canticum*, vel, *Pſalmus*, vel, *in hymnis Pſalmus*, vel, *in hymnis intellectus*, vel, *oratio Dauid*, vel, *oratio pauperi*, vel, *laus cantici*, vel ſimile quid nomini Dauidis coniunctione quadam copulatum inſcriptionis vicem ſubit. Rurſus in aliis alia quoque addita cernere licet: potiſſimùm illud: *In finem*. Huic itidem voci multis,

C

D

Quot ſint inſcriptionum genera.

Pſal. 87.

variiſque aliis adiectis: Aut enim adiungitur, *pro iis qui commutabuntur*; Aut, *pro arcanis*, aut, *pro octaua*, aut, *pro ea quæ hæreditatem conſequitur*, aut, *pro torcularibus*, aut, *pro ſuſceptione matutina*, aut, *pro Maheleth*, aut, *pro populo, qui à ſanctis longè factus eſt*, aut, *ne corrumpas*, aut, *in tituli inſcriptionem*, aut hæc vtraque ſimul; aut, *in Salomonem*, aut, *canticum pro dilecto*, aut, *pro occultis filij*, aut, *in confeſſionem*, aut, aliqua ex hiſtoria, rebúſque geſtis circumſtantia additur. Exempli cauſſa, illa, qui in ſpelunca: vel, *quando miſit Saul, vt occideretur*, vel, *quando in ſolitudine fuit*. vel, *pro verbis Chuſi*, vel, *quando immutauit faciem ſuam coram Achimelech*. vel, *cùm venirent Ziphæi*. vel, *cùm veniret Doeg Idumeus, vt annunciaret Sauli*. vel, *in diebus, quando liberauit eum Dominus de manibus omnium inimicorum ſuorum, & ex manu Saul*. vel, *quando reuerſus eſt Ioab, & percuſſit vallem ſalinarum, duodecim millia*. vel, *cùm veniret ad illum Nathan Propheta, quando intrauit ad Berſabee*. Quidam Pſalmi pro inſcriptione habent Hebraïcum, *Alleluia*, vel ſemel, vel bis poſitum. In aliis nomina quorũdam Prophetarum coniunctim aſcribuntur, vt *Alleluia Aggæi & Zachariæ. Alleluia Hieremiæ & Ezechielis*. Rurſus, alia inſcriptionis ſpecies eſt, vel, *Filius Core*. vel, *Idithum*. vel, *Aſaph*. Vni autem ſingulari excellentia ſuperſcribitur, *Oratio Moyſi hominis Dei*. Inter alios, qui ſecundùm Eccleſiæ conſuetudinem inſcriptionem habent, apud Hebræos inſcriptione carent, hoc inuenimus diſcrimen; quod nonnullis numerus dierum hebdomadis denotetur; vel, *prima Sabbati*, vel, *quarta Sabbati*; vel, *in diem Sabbati*; vel, *in die ante Sabbatum*. Aliis alia ratio inſcriptionum eſt, quæ apud Hebræos ſilentio penitus ſunt inuolutæ.

CAPVT II.

Quis ſit ſenſus inſcriptionis: In finem.

HAC inſcriptionum varietate & diſtributione explanata, vtile fuerit, prius generaliorem quandam explicationem omnium illarum tradere, quæ quandam inter ſe ſimilitudinem habent, & deinceps, vt ordo poſtulat, ad eas quæ videntur eſſe magis diuerſæ, diſputationem conuertere.

A φορμένων δὲ τῇ φωνῇ ταύτῃ ποικίλων τε καὶ διαφόρων. ἢ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων προγράφει· ἢ ὑπὲρ τῶν κρυφίων, ἢ ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης, ἢ ὑπὲρ τῆς ὀγδόης, ἢ ὑπὲρ τῶν ληνῶν, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἑωθινῆς, ἢ ὑπὲρ Μαελὲθ, ἢ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀπὸ τῶν ἁγίων μεμακρυμμένου, ἢ μὴ διαφθείρῃς, ἢ εἰς στηλογραφίαν, ἢ καὶ ἀμφότερα ταῦτα, ἢ εἰς Σολομῶντα, ἢ ᾠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, ἢ ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ, ἢ εἰς ἐξομολόγησιν, ἢ τις ἐξ ἱστορίας περίστασις. οἷον ὅτε ἦν ἐν τῷ σπη-B λαίῳ. ἢ ὅτε ἀπέστειλε Σαοὺλ τοῦ θανατῶσαι αὐτὸν, ἢ ὅτε ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἢ ὑπὲρ τῶν λόγων Χουσὶ, ἢ ὅτε ἠλλοίωσεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐναντίον Ἀβιμέλεχ. ἢ ἐν τῷ ἐλθεῖν τοὺς Ζηφαίους. ἢ ἐν τῷ ἐλθεῖν Δοὴκ τὸν Ἰδουμαῖον, καὶ ἀναγγεῖλαι τῷ Σαούλ. ἢ ἐν ἡμέραις, ὅτε ἐρρύσατο αὐτὸν ὁ κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς Σαούλ. ἢ ὅτε ἐπέστρεψεν Ἰωὰβ, καὶ ἐπάταξεν τὴν φάραγγα τῶν ἁλῶν δώδεκα χιλιάδας. ἢ ἐν τῷ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν Νάθαν τὸν προφήτην, ἡνίκα εἰσῆλθεν C πρὸς Βηρσαβεέ. τισὶν δὲ τῶν ψαλμῶν ἐστὶν ἐπιγραφὴ τὸ Ἑβραϊκὸν ἀλληλούϊα. ἢ δὶς τὸ αὐτὸ, ἢ ἅπαξ ἐπιγραφόμενον. ἐφ’ ἑτέρων δὲ καὶ ὀνόμασιν τινῶν προφητῶν αὐτῇ τῇ ἐπιγραφῇ κατὰ συζυγίαν συγγράφεται. οἷον ἀλληλούϊα Ἀγγαίου, καὶ Ζαχαρίου. καὶ ἀλληλούϊα Ἱερεμίου καὶ Ἐζεκιήλ. καὶ πάλιν ἕτερον ἐπιγραφῆς εἶδός ἐστιν. ἢ τοῖς υἱοῖς Κορὲ, ἢ τῷ Ἰδιθούμ. ἢ τῷ Ἀσάφ. ἑνὶ δὲ κατ’ ἐξαίρετον ἐπιγέγραπται, προσευχὴ τῷ Μωϋσῇ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ. τῶν δὲ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γραφὴν ἐχόντων ἐπιγραφὰς, ἃς περιέχουD σιν, παρ’ Ἑβραίοις δὲ ἀνεπιγράφων ὄντων, ταύτην εὕρομεν τὴν διαφοράν· τοῖς μὲν γὰρ ὁ τις ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὴν ἑβδομάδα ἡμερῶν συναπημαίνεται, ἢ μία σαββάτων, ἢ τετράδος σαββάτων, ἢ εἰς τὴν ἡμετέραν τοῦ σαββάτου. ἢ πρὸς τοῦ σαββάτου, ἄλλοι τε ἑτέραν τῶν ἐπιγραφῶν διάνοιαν ἔχουσιν, ἢ καθόλου παρὰ τοῖς Ἑβραίοις σεσίγηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΤΑΥΤΗΣ δὲ τῆς διαιρέσεως ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἡμῖν προσωδηθείσης, χρήσιμον ἂν εἴη πρότερον μὲν γενικωτέραν τινὰ τῶν ὁμοίως ἐχόντων τὴν ἑρμηνείαν ποιήσασθαι. εἶθ’ οὕτως δι’ ἀκολούθου πρὸς τὰς φαινομένας διαφορὰς προαγαγεῖν τὴν ἐξέτασιν.

καθόλου μὲν τῆς ἐπιγραφῆς ὁ λόγος διπλοῦν τὸν σκοπὸν ἔχει. ἢ γὰρ πρὸς ἔνδειξιν τοῦ ὑποκειμένου προγέγραπται, ὥστε τὸν σκοπὸν τῆς ψαλμῳδίας προδιδαχθέντας ἡμᾶς εὐμαθεστέρους γενέσθαι τῆς ἐν τοῖς ῥητοῖς διανοίας, ἢ πολλάκις, καὶ δι' ἑαυτῆς τι παιδεύει τὸν ἀκροατὴν ἡ ἐπιγραφή, τῇ ἐγκειμένῃ τοῖς ῥητοῖς διανοίᾳ τῶν κατ' ἀρετήν τι κατορθουμένων ἐπιδεικνύουσα· μᾶλλον δὲ καθ' ἑκάτερον εἶδος τῆς τῶν ἐπιγραφῶν θεωρίας εἷς ἐστιν ὁ σκοπός, τὸ πρός τι τῶν ἀγαθῶν καθηγήσασθαι. καὶ ἱστορικόν τι δηλοῦσθαι διὰ τῶν εἰρημένων δοκεῖ. κἂν ψιλόν τι ὄνομα προγεγραμμένον τύχῃ· οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ μόνῳ ἡ θεία γραφὴ ταῖς ἱστορίαις συγκέχρηται, ὥστε ἡμῖν παραδραμεῖν ἐγγενέσθαι γνῶσιν, δι' ὧν ἔργα τινὰ καὶ πάθη τῶν ἀρχαιοτέρων μανθάνομεν, ἀλλ' ὅπως ἂν διδασκαλίαν τινὰ πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν ἡμῖν ὑποθήξηται βίον, τῆς ἱστορικῆς θεωρίας μεταλαμβανομένης πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν διάνοιαν. τούτου τοίνυν ἡμῖν διωμολογημένου τοῦ δεῖν τοιαύτην περὶ τῆς γραφῆς ἔχειν τὴν ἔννοιαν, ἀκόλουθον ἂν εἴη, καθὼς φθάσαντες εἴπαμεν, τῶν μὲν ὁμοίως ἐχόντων, γενικωτέραν τινὰ προσεκθέσθαι διάνοιαν· τῶν δὲ κατά τινα διαφορὰν ἐξηλλαγμένων, ἰδικωτέραν ποιήσασθαι τὴν ἐξέτασιν. ἐπεὶ τοίνυν ἡ εἰς τὸ τέλος φωνὴ τοῖς πλείστοις τῶν ψαλμῶν ἐπιγέγραπται, τοῦτο οἶμαι δεῖν περὶ τούτου γινώσκειν, ὅπερ ἡ τῶν λοιπῶν σαφηνίζει διάνοια τῶν τὴν αὐτὴν μεθερμηνευσάντων γραφήν. ὁ μὲν γάρ τις ἀντὶ τοῦ εἰς τὸ τέλος, τῷ νικοποιῷ φησίν. ὁ δὲ ἐπινίκιον. ὁ δὲ εἰς τὸ νῖκος. ἐπεὶ οὖν τὸ τέλος παντὸς ἀγῶνος ἡ νίκη ἐστί, πρὸς ἣν βλέποντες οἱ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀποδυόμενοι, τῆς ἀθλήσεως ἅπτονται, δοκεῖ μοι διὰ τοῦ τέλους ὁ λόγος ἐκ βραχείας φωνῆς ἐπιχειρεῖν εἰς προθυμίαν τοὺς διὰ τῆς ἀρετῆς ἀθλοῦντας ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου. ὡς δὲ εἰς τὸ τέλος βλέποντες, ὅπερ ἐστὶν ἡ νίκη, τῇ τῶν στεφάνων ἐλπίδι τὸν ἐν τοῖς ἄθλοις πόνον ἐπικουφίζοιεν. ὅπερ δὴ καὶ νῦν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὁρῶμεν γινόμενον. προδεικνύμενος γὰρ τοῖς πρὸς ἀλλήλους ἐν τοῖς σταδίοις συμπλεκομένοις ὁ στέφανος, ἐπιρρώννυσιν μᾶλλον αὐτοὺς τὴν ὑπὲρ τῆς νίκης σπουδὴν τῶν γινομένων αὐτοῖς διὰ τῆς συμπλοκῆς πόνων, ὑπὸ τῆς ἐλπιζομένης εὐδοξίας ἐκλεπτομένων. πᾶσιν τοίνυν κεκηρυγμένου τοῦ

A Generatim igitur loquendo, ratio inſcriptionis duplicem finem ſpectat: aut enim præpoſita eſt, vt argumentum ſubiecti Pſalmi demonſtret, vt fine Pſalmi præcepto, magis dociles fiamus, & progrediamur ad ea quæ conſequuntur. Aut crebrò per ſe ipſam docet aliquid auditorem inſcriptio, oſtendens per ſubiectam verbis ſententiam, aliquid ex virtute preclarè factum: Aut potius vtriuſque modi & formæ inſcriptionum finis vnus & idem eſt; nempe vt ad bonum & honeſtum dirigant & deducant; quiddámque ex hiſtoria petitum indicari
B etiam tunc videtur, cùm ſolum & nudum nomen præſcriptum fuerit. Non enim ob id ſolùm Scriptura diuina hiſtoriarum narratione vtitur, vt rerum geſtarum cognitionem nobis comparemus, & quæ fecerunt vel pertulerunt veteres, cognoſcamus; ſed vt nobis diſciplinam, ad vitam ex virtutis præſcripto inſtituendam tradat: vt proinde hiſtoriæ cōmemoratio ad altiorem quandam conſiderationem referatur. Cùm igitur omnium conſenſu conſtet, huiuſmodi de ſcriptura exiſtimationem
C habendam eſſe; conſequens eſt, ſicut ſuprà diximus, vt inſcriptionum, quæ ſimilitudinem quādam inter ſe habent, generaliorem quandam explicationem tradamus; earum verò quæ magis inter ſe differunt, magis ſpecialem & particularem. Quare cùm vox illa: *In finem,* plurimis Pſalmis præfixa ſit, id videlicet illa nos docet, quod & alij qui ſcripturam interpretati ſunt, intellexerunt; quidam enim loco eius: *In finem,* vertit, *Victori.* Alius, *Epinicium.* Alius,
D *In victoriam.* Quocirca cùm omnis certaminis victoria ſit finis ad quam qui certamen ingrediuntur, omnia ſua referunt, eáq. freti pugnare incipiūt, mihi planè perſuadeo, *finis* nomine, velut breui quadā cōmonitione, excitari omnes illos, qui in huius vitæ ſtadio per virtutis exercitationem decertant, vt finem reſpicientes, ſpe coronæ obtinendæ, certaminum laborem leuēt & minuant. Quod nunc itidem in certaminibus euenire videmus. Corona enim prædemonſtrata iis qui in palæſtris congreſſuri, manúſque conſerturi ſunt, multum roboris addit; & diligentiam ad victoriam obtinendam acuit, moleſtiis illis, quæ in conflictu illo ſubeundæ ſunt, ſeparatâ gloriâ, multùm extenuatis. Ergo cùm omnibus ad certamen

Pſal. 4.5.6. 8.9.10.11. 12.13.17. 18.19.20. 21.24.25. 30.32.35. 38.39.40.

ſtadium apertum ſit, (ſtadium autem eſt communis hominum vita) vnaq. omnibus aduerſetur, & obluctetur improbitas & malitia, doloſis luctādi modis multifariam eos, qui ex aduerſo ſtant, proſternens; ob id optimus animorum noſtrorum magiſter & inſtructor, finem ſudoris & laboris prius nobis oſtendit: decúſque ex corona naſci conſuetum, & publicum illud præconiū, victoriæq. partæ prędicationem, vt oculis ad illum finem conuerſis, victoriæ auctori innitaris, epiniciúmq. & victoriale carmen tibi compares. Quæ autem alia his cōſentanea ad virtutis diſciplinam his ſubſint ſenſa & documenta, non fugit illos qui ab hoc initio ad conſequētia proſpicere valent. Liquet enim tot hoſtib⁹ noſtris contra nos pugnandi, imò & nos debellandi eſſe cauſſas & anſas: quot ſunt animæ perturbationes, quibus tamquam membrum quoddam, ratio animi noſtri ſæpè luxatur, loco mouetur, & plerumque etiā de ſtatu ſuo deijcitur, niſi quis exercitatione iam præcultus, & legitima pugnandi ratione, vt loquitur Apoſtolus, ſibi viam tutā, caſúſq. expertem in huiuſmodi certaminibus prępararit, victoriæ laudem adeptus, quæ omnis pugnæ finis eſt. Cęterùm ea quę voci, *In finem*, adſcribuntur; documenta quædā ſunt, & conſilia ad victoriā, quibus conatus noſter & ſtudiū proſperè cedat. Nam illud: *pro ijs qui cōmutabuntur*, & illud: pro Mahelet, quod alij reddunt, pro chorea & illud, *reſpicere ad arcana*: &, *pro dilecto canticum* inſtituere & canere, *pro ſuſceptione matutina*: & ante oculos *octauam* habere; & intueri illam, quæ *hæreditatem conſequitur*, & vt extra cognationem Core migremus, & magnificam illam Dauidis vocem: *Ne corrumpas*: quā ad armigerum ſuum ad cædem Saulis ruentē protulit, qua monemur ad patientiæ & longanimitatis exēplum; & huius generis complura alia, qui accuratiùs perpendere volet, is libenter fatebitur, nihil aliud eſſe, quàm athleticas quaſdam cohortationes, & pręceptiones ab inſtructore & doctore ad athletas profectas, vt ſperatum victoriæ finem conſequātur. Similiter ſi quid ex hiſtoria additum ſit vocabulo, *In finem*: eodem tendit. vt videlicet rerum quoque geſtarum exemplis & documentis ad certamina corroboremur. Et hæc quidem notio ſubiecta eſt illi dictioni: *In finem*.

Pſal. 44.
Pſal. 52.
Pſ. 45. 44.
Pſal. 21.
Pſ. 6. 11.
Pſal 5.
Pſ. 41. 43. 48.
Pſal. 74.

A σταδίου πρὸς ἄθλησιν, στάδιον δὲ ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων βίος ἐστὶν, εἷς ἀντίπαλός ἐστιν ἡ κακία, πολυτρόπως τοῖς δολεροῖς παλαίσμασι καταγωνιζομένη τοὺς προσπαλαίοντας, διὰ τοῦτο ὁ ἀγαθὸς τῶν ψυχῶν παιδοτρίβης προδείκνυσί σοι τῶν ἱδρώτων τὸ τέλος, καὶ τὸν ἐκ τῶν στεφάνων κόσμον. καὶ τὴν ἐπὶ τῇ νίκῃ ἀνάρρησιν. ἵνα πρὸς ἐκεῖνο βλέποντες τὸ τέλος, τῷ νικοποιῷ σεαυτὸν ἐπερείδῃς, καὶ τὸ ἐπινίκιον κήρυγμα σεαυτῷ παρασκευάζῃς. ὅσα δὲ τούτοις κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἕπεσι, τὰ εἰς ἀρετὴν διδασκαλίας νοήματα, φανερὰ πάντως ἂν εἴη τοῖς διὰ τῆς B ἀρχῆς ταύτης πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπουσιν. δῆλον γὰρ ὅτι ὅσα τῆς ψυχῆς πάθη ἐστὶν, τοσαῦτα κρατήματα τῶν ἐχθρῶν γίνεται καθ' ἡμῶν, καὶ παλαίσματα. δι' ὧν καθάπερ τι μέλος τῆς ψυχῆς, ὁ λογισμὸς ἐξαρθροῦται πολλάκις, καὶ ἐξορμίζεται, εἰ μή τις προεσκευασμένος διὰ μελέτης τὸ ἀσφαλές τε, καὶ ἀκατάπτωτον ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσιν ἑαυτῷ κατορθώσειεν, διὰ τῆς νομίμου ἀθλήσεως. καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, τὴν νίκην ἑαυτῷ κατακτώμενος, ἥτις ἐστὶ τῶν ἀγώνων τὸ τέλος. τὰ δὲ συμπαραγραφόμενα τῇ C εἰς τέλος φωνῇ, ὑποθῆκαί τινές εἰσι καὶ συμβουλαὶ πρὸς τὴν νίκην. δι' ὧν ἂν κατορθωθείη τὸ σπουδαζόμενον. ἥ τε γὰρ τῶν ἀλλοιωθησομένων λέξις αὕτη παρὰ τῶν λοιπῶν σεσαφήνισται, διὰ χορείας τὸ Μαελὲθ ἑρμηνεύουσα. τό, τε πρὸς τὰ κρύφια βλέπειν, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ τὴν ᾠδὴν ποιεῖσθαι, καὶ ὑπὲρ τῆς ἑωθινῆς ἀντιλήψεως ᾄδειν. καὶ τὴν ὀγδόην πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν, καὶ πρὸς τὴν κληρονομοῦσαν ὁρᾶν, καὶ ὅπως ἂν ἔξω τῆς πρὸς τὸν Κορὲ συγγενείας γενοίμεθα, τήν τε μεγάλην ἐκείνην τοῦ Δαβὶδ φωνὴν, τὴν μὴ διαφθείρῃς, ἣν πρὸς τὸν ὑπασπιστὴν ἐποιή- D σατο, πρὸς τὸν τοῦ Σαοὺλ φόνον ὁρμήσαντα, στηλογραφηθῆναι ἐν τῇ ἑκάστου ψυχῇ πρὸς ὑπόδειγμα μακροθυμίας, συμβουλεύει ὁ λόγος. καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα εὕροι τις ἂν δι' ἀκριβείας σκοπούμενος, ὅτι ἀθλητικαί τινές εἰσιν ὑποφωνήσεις παρὰ τοῦ παιδοτρίβου πρὸς τοὺς ἀθλητὰς γινόμεναι. ὅπως ἂν τις πρὸς τὸ τῆς νίκης φθάσειεν τέλος. ὡσαύτως δὲ καὶ εἴ τι τῆς ἱστορίας συμπαραγέγραπται τῇ εἰς τέλος φωνῇ, πρὸς αὐτὸ τοῦτο βλέπει, ὡς ἂν διὰ τῶν ἱστορικῶν ὑποδειγμάτων μᾶλλον πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἐπιρρωσθείημεν. αὕτη μὲν ἡ εἰς τέλος διάνοια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

A

Ψαλμὸς δὲ καὶ ᾠδή, καὶ αἴνεσις, καὶ ὕμνος, καὶ προσευχή, τοιαύτην πρὸς ἄλληλα τὴν διαφορὰν ἔχει. ψαλμὸς μὲν γάρ ἐστιν, ἡ διὰ τοῦ ὀργάνου τοῦ μουσικοῦ μελῳδία. ᾠδὴ δὲ ἡ διὰ στόματος γινομένη τοῦ μέλους μετὰ τῶν ῥημάτων ἐκφώνησις. ἡ δὲ προσευχή, ἱκετηρία ἐστί, περί τινος τῶν συμφερόντων προσαγομένη Θεῷ. ὕμνος δὲ ἡ ἐπὶ τοῖς ὑπάρχουσιν ἡμῖν ἀγαθοῖς ἀνατιθεμένη τῷ Θεῷ εὐφημία. αἶνος δέ, ἤτοι αἴνεσις, ταὐτὸν γὰρ ἐπ' ἀμφοτέρων τὸ σημαινόμενον, τῶν θείων θαυμάτων περιέχει τὸν ἔπαινον. οὐδὲν γὰρ ἄλλο τί ἐστιν ἔπαινος, εἰ μὴ τοῦ αἴνους ἐπίτασις. πολλάκις δὲ ταῦτα ἀλλήλοις ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς διά τινος συζυγίας συμπλέκεται, ὥστε ἓν τὰ δύο διὰ τῆς συμπλοκῆς γενέσθαι. ἢ γὰρ ψαλμὸς ᾠδῆς, ἢ ᾠδὴ ψαλμοῦ, ἢ ἐν ὕμνοις ψαλμός, ἢ καθὼς ἐν τῷ Ἀβακοὺμ μεμαθήκαμεν· καὶ προσευχὴ μετ' ᾠδῆς. ἡ δὲ διάνοια, καθ' ἣν πρὸς ἀρετὴν ὁδηγούμεθα ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, ἐστὶ τοιαύτη. τὸ ψαλτήριον, ὄργανόν ἐστι μουσικὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν μερῶν τῆς κατασκευῆς ἀποτελοῦν τὸν ἦχον. ἡ δὲ τοῦ τοιούτου ὀργάνου μουσουργία, ψαλμὸς λέγεται. οὐκοῦν ἐκ τοῦ σχήματος τῆς κατασκευῆς ὁ προτρεπτικὸς εἰς ἀρετὴν λόγος ἔμφασιν ἔχει. τὸν γὰρ σὸν βίον ψαλμὸν εἶναι διακελεύεται, μὴ τοῖς γηΐνοις φθόγγοις περιηχούμενον. φθόγγους δέ φημι τὰ νοήματα, ἀλλὰ καθαρόν τε καὶ ἐξάκουστον ἐκ τῶν ἄνωθέν τε καὶ οὐρανίων τὸν ἦχον ἀπεργαζόμενον. ᾠδὴν δὲ ἀκούσαντες, τὴν περὶ τὸ φαινόμενον εὐσχημοσύνην τοῦ βίου μανθάνομεν δι' αἰνίγματος. ὥσπερ γὰρ ἐκ τῶν μουσικῶν ὀργάνων μόνος ὁ ἦχος τῆς μελῳδίας προσπίπτει ταῖς ἀκοαῖς. αὐτὰ δὲ τὰ μελῳδούμενα ῥήματα οὐ διαρθροῦται τοῖς φθόγγοις, ἐν δὲ τῇ ᾠδῇ τὸ συναμφότερον γίνεται. καὶ ὁ τοῦ μέλους ῥυθμός, καὶ τῶν ῥημάτων ἡ δύναμις συνδιεξαγομένη μετὰ τοῦ μέλους, ἣν ἀγνοεῖσθαι πᾶσα ἀνάγκη, ὅταν διὰ μόνων τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἡ μελῳδία γίνηται. οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν τὴν ἀρετὴν μετιόντων σημαίνει. οἱ μὲν γὰρ τῇ θεωρητικῇ τε καὶ ἐποπτικῇ τῶν ὄντων φιλοσοφίᾳ τὸν νοῦν προσανέχοντες, ἄδηλον τοῖς πολλοῖς τὴν ἀρετὴν κατορθοῦσιν. ἐν δὲ τῷ ἰδίῳ συνειδότι τὸ ἀγαθὸν κατακλείοντες.

CAPVT III.

Quid ſit Pſalmus, Canticum, Laudatio, Hymnus, & Oratio.

At Pſalmus & canticum, & laudatio, & hymnus, & oratio tali quodam diſcrimine inter ſe diſſident. Pſalmus eſt modulatio per inſtrumentum muſicum. Canticum eſt prolatio cantus, cum verbis ore facta. Oratio eſt ſupplicatio ad Deum, pro re aliqua nobis conducibili. Hymnus eſt benedictio reddita Deo ob bona nobis præſtita. Laus vero ſiue laudatio, idem enim vtriuſque ſignificatum eſt, ſignificat diuinorum mirabilium prædicationem B & commendationem: Nam exaltatio in laudando, nihil aliud eſt quàm laudis intenſio. Cæterùm hæc ſæpe ſibi mutuo in inſcriptionibus varia coniunctione copulantur, vt duo connexione in idem coaleſcant. Vel enim dicitur, *Pſalmus cantici*, vel, *canticum Pſalmi*, vel, *in hymnis Pſalmus*, vel, vt ex Abacuc didicimus: *Oratio cum cantico*. Senſus verò, qui nos per iſtas inſcriptiones ad virtutem deducit, eiuſmodi eſt. Pſalterium eſt muſicum inſtrumentum, quod ex ſuperioribus ſtructuræ ſuæ partibus ſo- C num edit; huiúſque inſtrumenti concentus, appellatur *Pſalmus*. Ergo ex ipſa conſtructionis figura, commonitio nobis ad virtutem exſiſtit; cùm tuam vitam velit eſſe Pſalmum, non terreſtribus ſonis reſonantem; ſonos autem voco cogitationes; ſed qui purum exauditúque facilem, & ex rebus ſuperis cœleſtibúſque contextum ſonum efficiat. At cùm audimus *canticum*: docemur quaſi quodam inuolucro, vitæ honeſtatem in actionibus noſtris præſtandam eſſe; quemadmodum enim ex muſicis inſtrumentis ſolus concentus ad D aures allabitur; ipſa verò verba decantata per ſonos articulatim non diſtinguuntur; in cantico autem vtrumque eſt; concentuum ſcilicet modulatio, verborúmq. vis & poteſtas cum cantu ſimul articulatim prolata, quam ignorare neceſſe eſt, ſi ſolis inſtrumentis muſicis melodia inſtituatur. Simile quid illis, qui virtutis exercitationi ſeſe dedunt, indicatur vſuuenire: nonnulli enim, qui rerum conſiderationi & inueſtigationi animum adijciunt; vitam quidem cum virtute degunt; ſed ignoti pleriſque propriæ conſcientiæ terminis tantum bonum circumſcribunt;

Pſal. 91. *Pſal. 82.* *Pſal 66.* *Abac. 3.*

qui verò mores quoque ſuos pro viribus rectè componunt, illi honeſtate & decentia, in iis quæ apparent, agēdis, velut oratione quadam, vitæ conuenientiam rectéque conformatam rationem publicant. Quando igitur per hæc ambo officij ratio nobis conſtiterit, coniuncta philoſophia illa, quæ ad mores pertinet, cum illa quæ in contemplatione conſiſtit; tunc *canticum Pſalmi*; vel, *Pſalmus cantici* efficitur. Quando autem alterum horum laudationibus dumtaxat prænotatum fuerit, tunc vel bonum, quod in animo ſitum eſt, per *Pſalmum* deſignatur, vel morum honeſtas, & in actionibus

Pſal. 90. 92. 94. decētia per *canticum* inſinuatur. Hymnus autem vel laus ſi cum cantico iungatur, documento eſt, ne prius cogitationes de Deo ſuſcipere aggrediamur,

Eccleſ. 15. quàm animum noſtrum tanta libertate dignum reddamus: non enim, inquit,

Pſal. 49. ſpecioſa laus in ore peccatoris. Et peccatori dixit Dominus: *Quare tu enarras iuſtitias meas?* Idem nos docet *oratio cum cantico*, videlicet, vt vitę rationes prius rectè conformemus, ne quis inconcinnus & diſſonus ſuis in actionibus appareat, túncque per orationem ad Deum accedamus. Quod ſignificare, iudicio meo, Dominus voluiſſe videtur illis qui dicebant, *Domine doce nos orare* (quaſi oratio non in verbis, ſed in vita rectè inſtituta

Matth. 6. conſiſtat) cùm ait, *Si dimiſeritis hominibus*

Luc. 11. *peccata eorum, dimittet & Pater cœleſtis peccata veſtra.* At quando Pſalmo ſola vox,

Pſ. 144. *laudationis*, præfigitur, tum ſubiecta ſententia teſtimonium quoddam continet eius qui Deo laudationes offert: nam laudare Deum alterius non eſt, ſed *laudatio*, inquit, *Dauidis*: vt hinc diſcamus, nos tunc Dei laudandi ius & libertatem adepturos, ſi Dauidi ſimiles euadamus. *Pſalmus* verò *in hymnis* ad altiorem quemdam ſtatum euehit; quem nouit & diuinus Apoſtolus, vt teſtatur ad Corinthios, cùm ait; Seipſum modò

1. Cor. 14. *ſpiritu pſallere*, *modò mente.* Igitur pſalmodia commixta cum mente, illud ipſum quod prius tradidimus declarat, videri nimirum id quod in aperto eſt, omniúmque conſpectui expoſitum, dignius eſſe eo quod in occulto latet, vt proinde canticum per illam ſententiam ſignificetur. Pſalmodia autem quæ ſolo ſpiritu perficitur, excellentem Sanctorum ſtatum demonſtrat,

A οἷς δὲ καὶ τὸ ἦθος τοῦ βίου κατὰ σπουδὴν συγκατορθοῦται, ὅτι τῇ περὶ τὸ φαινόμενον εὐσχημοσύνῃ, καθάπερ τινὶ λόγῳ τῆς ζωῆς ἑαυτῶν εὐρυθμίαν δημοσιεύουσιν. ὅταν τοίνυν δι' ἀμφοτέρων ἢ τὸ ἀγαθὸν κατορθούμενον τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν θεωρητικὴν συνδραμούσης, ᾠδὴ ψαλμοῦ, ἢ ψαλμὸς ᾠδῆς γίνεται. ὅταν δὲ τὸ ἕτερον ἢ τούτων ἐφ' ἑαυτοῖς τοῖς ἐπαίνοις προεγκείμενον, ἢ τὸ κατὰ διάνοιαν ἀγαθὸν διὰ τοῦ ψαλμοῦ μόνου σημαίνεται· ἢ τὸ ἦθος καὶ ἡ περὶ τὸ φαινόμενον εὐσχημοσύνη, διὰ τῆς ᾠδῆς ἑρμηνεύεται. ὕμνος δὲ ἢ

B αἶνος τῇ ᾠδῇ συμμιγνύμενος, παράγγελμα γίνεται, μὴ πρότερον ἡμᾶς καταλμᾶν τῆς περὶ Θεοῦ νοημάτων, πρὶν ἀπὸ τὸν βίον ἡμῶν τῆς τοιαύτης παρρησίας ποιήσωμεν ἄξιον. οὐ γὰρ ὡραῖος, φησὶν, αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ. τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεὸς, ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ μετ' ᾠδῆς προσευχὴ τὸ ἴσον ἡμῖν ὑποτίθεται, πρότερον περὶ τὸν βίον σπουδάζειν, ὡς ἂν μή τις ἄρρυθμός τε καὶ παρηχημένος τοῖς ἐπιτηδεύμασιν τύχῃ. καὶ τότε προσιέναι διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ. καὶ

C μοι δοκεῖ τὴν τοιαύτην ὁ κύριος ἐποίησεν παραδιδόναι τοῖς εἰποῦσιν πρὸς αὐτὸν, ὅτι δίδαξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι. ὡς οὐκ ἐν ῥήμασιν τῆς προσευχῆς, ἀλλ' ἐν τῷ βίῳ κατορθουμένης. ἐν οἷς φησιν, ὅτι ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. ὅταν δὲ καθ' ἑαυτὴν ἡ αἴνεσις γράφηται, μαρτυρίαν τινὰ τοῦ ἀνατιθέντος τῷ Θεῷ τοὺς ἐπαίνους περιέχει τὸ νόημα. οὐ γὰρ ἄλλου τινός ἐστι τὸ αἰνεῖν τὸν Θεὸν, ἀλλ' αἴνεσίς φησι τοῦ Δαβίδ. ὡς ἂν διὰ τούτου μά-

D θοιμεν, ὅτι εἰ καὶ κατ' ἐκεῖνον γενοίμεθα, τότε καὶ ἡμεῖς τὴν τοῦ αἰνεῖν τὸν Θεὸν παρρησίαν ληψόμεθα· ὁ δὲ ἐν ὕμνοις ψαλμὸς, εἰς ὑψηλοτέραν ἡμᾶς ἀνάγει κατάστασιν, ἣν ἤδη καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος, καθὼς πρὸς Κορινθίους φησίν. ἑαυτὸν νῦν μὲν τῷ πνεύματι ψάλλειν, νῦν δὲ τῷ νοΐ. οὐκοῦν ἡ μὲν τῷ νῷ συμμιγνυμένη ψαλμῳδία τὸ προαποδοθέντα λόγον ἑρμηνεύει. τὸ δοκεῖν τὸ φαινόμενον ἄξιον εἶναι τοῦ κεκρυμμένου. ἵνα ἡ ᾠδὴ σημαίνηται τῷ τοιούτῳ νοήματι. ἡ δὲ πνεύματι μόνῳ κατορθουμένη ψαλμῳδία, τὴν ὑπερέχουσαν κατάστασιν τῶν ἁγίων ἐνδείκνυται,

A ὅτ' ἂν κρεῖττον ᾖ τῆς διὰ τῶν φαινομένων ἐνδείξεως τὸ τῷ Θεῷ προσαγόμενον. οὐ γὰρ ἐν ᾠδαῖς τισιν ὁ ψαλμὸς ταῖς διὰ ῥημάτων διαφραζούσαις τῶν νοουμένων τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐν ὕμνοις φησὶν ὁ ψαλμός· τοῦτο δέ ἐστιν κατά γε τὴν ἐμὴν κρίσιν, διδασκαλία, τί χρὴ ὑπὸ τοῦ ὕμνου γινώσκειν. μανθάνομεν γὰρ ὅτι ὁ ὑψηλὸς βίος, καὶ τὸ τὰ ἄνω φρονεῖν, καὶ ἐκ τῶν οὐρανίων τε καὶ ὑπερκειμένων νοημάτων ἔχειν τὸ ἡμέτερον ὄργανον, τοῦτο ὕμνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐν δυνάμει ῥημάτων, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπερέχοντι κατορθούμενος βίος. B ὅταν δὲ τὴν τῆς συνέσεως φωνὴν συγγράφοι τοῖς ὕμνοις, συμβουλήν τινά δοκεῖ μοι ποιεῖσθαι ὁ λόγος, μὴ ἀσυνέτως ἔχειν τῶν εἰς δοξολογίαν τῷ Θεῷ ἀναληφθέντων ῥημάτων. μήποτε λάθωμεν ἀνεξετάστῳ τινὶ ὁρμῇ τὰ μὴ πρέποντα τῇ θείᾳ μεγαλειότητι ἀναλαβόντες νοήματα. οἷόν ἐστι τὸ οἴεσθαι τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσιν ἐν τῇ τοῦ βίου τούτου εὐκληρίᾳ προκεῖσθαι τὰς ἀμοιβάς, καὶ τὸ νομίζειν ἐκεῖνο, καὶ παρὰ τῷ Θεῷ καλὸν κρίνεσθαι, ὅπερ ἂν τῇ αἰσθήσει τῶν ἀνθρώπων τοιοῦτο δόξῃ. καὶ πολλὰ τοιαῦτα δυνατόν ἐστιν εὑρεθῆναι νοήματα, τὰς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεσιν C παρὰ τῶν ἀσυνέτων ἀποδεχόμενα. σοὶ δὲ χρεία συνέσεως τοῦ ἐκεῖνα περὶ αὐτοῦ γινώσκειν, ὅσα μὴ μῶμον φέρῃ προσφερόμενα. τὸ μὲν γὰρ οὕτως αὐτῷ πρέπον εἰς ἔπαινον, κρεῖττόν ἐστιν ἢ ὥστε ὑπὸ ἀνθρωπίνης φύσεως εὑρεθῆναι. ἡμῖν δὲ τοσοῦτον ἀγαπητόν, οὐδὲ τὸ δέον περὶ αὐτοῦ γινώσκειν εὑρεῖν, ἀλλὰ τῷ μηδὲν τῶν ἀπεμφαινόντων συνενεχθῆναι. ὅπερ δὴ ἐπὶ τῆς αἰνέσεως τοῦ Δαβὶδ ἐνοήσαμεν, ὡς τῷ τοιούτῳ μόνῳ πρεπούσης τῆς θείας αἰνέσεως. D ταὐτόν μοι δοκεῖ καὶ περὶ τῆς προσευχῆς γινώσκειν, ὅταν ἀκούσωμεν, προσευχὴ τοῦ Δαβίδ, ὡς δέον, καὶ τὸν ἡμέτερον βίον κατὰ τὸν ἐκείνου σπουδάζειν εἶναι, ἵνα τοῦ προσεύχεσθαι τὴν παρρησίαν κτησώμεθα. οὕτως καὶ περὶ τοῦ, προσευχὴ τῷ πτωχῷ ὅτ' ἂν ἀκηδιάσῃ, καὶ ἐναντίον κυρίου ἐκχέῃ τὴν δέησιν αὐτοῦ. πολλῆς γὰρ ἡμῖν χρεία τῆς κατὰ Θεὸν ἀναβάσεως, ἵνα νοήσωμεν, τίνων πτωχεύομεν. οὐ γὰρ ἂν εἰς ἐπιθυμίαν ἔλθοιμεν τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν, εἰ μὴ τὴν ἐν τούτοις ἑαυτῶν πτωχείαν κατανοήσωμεν. ἀλλ' ἔμψυχός τις γίνηται, καὶ ἐνδιάθετος τῆς προσευχῆς ὁ τόνος,

quod ſcilicet id quod Deo offertur, melius ſit omni illo, quod nunc in rebus aſpectabilibus elucoſcit. Non enim in canticis quibuſdam eſt Pſalmus, quæ per verba rerum ſubiectarum vim explanent, ſed *in Hymnis*, inquit, *Pſalmus*. Hoc verò, vt ego quidem arbitror, docet nos, quid Hymni nomine intelligendum ſit. Diſcimus enim, ſublimem illam vitam, & quæ ſurſum ſunt ſapere, noſtrúmque organum ex cœleſtibus & ſupernis cogitationibus ſuſpenſum habere, Hymnum Dei eſſe; vitam videlicet, non verborum efficacia & ſplendore, ſed eo quod his longè præſtantius eſt, illuſtrem. Quando autem *intellectus* vox aſcribitur Hymnis, conſilium dari videtur, ne rudes & imperiti ſimus illorum verborum, quæ ad Dei gloriam decantandam faciunt; ne fortaſſis improuiſo impetu ea quę diuinam magnificentiam minimè decent, de illa concipiamus: cuiuſmodi eſt, exiſtimare, iis qui ſecundùm Deum viuunt, in huius vitæ felicitate repoſitas eſſe retributiones: vt & illud; arbitrari, Dei iudicio, bonum & rectum eſſe, quod humanis ſenſibus huiuſmodi eſſe apparet: multáſque huius generis reperire licet de Deo opiniones ab inſipiētibus receptas. Quapropter opus eſt & tibi intelligentia, vt de illo ea cognoſcas, quæ ſi ei attribuantur, nullam reprehenſionem adferant. Nam id quod verè ad laudem ipſius facit, maius eſt & abſtruſius, quam vt ab humana natura inueniri queat; At nobis id quod adeò amabile & deſiderabile eſt, ne cognoſcere quidem fas eſt, quantū oportet, quippe quos neceſſe ſit ſequi ea quæ nullo modo ſunt ſimilia. Quod per laudationem Dauid intelligendum diximus, ſcilicet huic ſoli competere, vt Dei laudes canat, idem per *orationem* intelligendum iudico, quando audimus: *Oratio Dauid*; quaſi neceſſe ſit, vitam noſtram ad illius vitę normam inſtituere, vt ius & libertatem orandi Deum acquiramus. Idem ſentiendum eſt de illa inſcriptione: *Oratio pauperis, cùm anxius fuerit, & coram Domino effuderit precem ſuam.* Opus enim nobis eſt magno ad Deum aſcenſu, vt videre poſſimus, quibus egeamus; non enim deſiderio verorum bonorum afficiemur, niſi noſtram in his penuriā probè perſpectam habeamus. Fit autem oratio viuida, valdéque intenditur & inflammatur,

Pſal. 53.54.

Pſal. 85.

cum cognoſcimus, quorum indigi ſumus, affligimúrque & angimur, cùm ea quæ petimus, differuntur: Et ſic effunditur deprecatio noſtra, adhibitis potius oculorum lachrymis, quàm verbis. Ita interpretaberis & illud: *Oratio Moyſi* Pſal. 89. *hominis Dei*, quaſi non liceat aliter per orationem ad Deum accedere, niſi quis ab hoc mundo ſeſe auocans, ſolius Dei homo efficiatur.

CAPVT IV.

De inſcriptione, pro ijs, qui commutabuntur.

AT inſcriptio, *Pro his qui commutabuntur*, hunc mihi videtur habere ſenſum; ſolam diuinam naturam omnis conuerſionis & mutationis expertem eſſe: non enim eſt ad quod mutatione vtatur, cùm in vniuerſum non ſit capax mali; ad id verò quod melius eſt, tranſmutari nequeat: nam nullum bonum eſt, propter quod in eam mutatio cadat: non enim reperitur vllum bonum, ad quod tráſeat, melius illo quod ipſa habet. Nos verò homines in mutatione & alteratione poſiti, ſecundùm vtrumque per facultatem & vim tranſmutatricem deteriores & meliores reddimur; deteriores, quando à communione bonorum excidimus; meliores rurſum, quando ad id quod melius eſt per conuerſionem redimus. Cùm igitur mutatione in malum inciderimus, opus habemus bona mutatione, vt eius beneficio ad id quod melius eſt transferamur, hócque manifeſtum fit ex verbis quæ ſubiunguntur illis, *Pro his qui commutabuntur*. Non enim ſolùm oratio nobis ſuadet, mutationem neceſſariò ſuſcipiendam eſſe, ſed & aliquo modo inſtruit, quomodo rectè fiat, exemplis quibuſdam mutationem illam in melius demonſtrans. Sic verò verba inſcriptionis habent: *In finem, pro ijs qui immutabuntur, in tituli* (ſeu columnæ) *inſcriptione, Dauidi in doctrinam, cùm ſuccendit Meſopotamiam Syriæ, & Syriam Sobæ, & conuertit Ioab, & percuſſit vallem ſalinarum duodecim millia.* Ex dictis enim manifeſtum eſt, oratione hac doctrinam & conſilium quoddam comprehendi, cùm dicitur, *In tituli inſcriptione, Dauidi in doctrinam.* Non enim doctrinæ vocabulum adiectum fuiſſet, ſi finis totius huius orationis non eſſet docere. Illud verò, *In tituli inſcriptione*, indicat ſermonem hunc memoriæ indelebiliter impreſſum & inſculptum circumferendum eſſe, vt memoria ani-

Deus immutabilis, & quare.

Pſal. 59. 2. Reg. 8. & 1. Paralip. 18. 1. Reg. 8.

A ὅταν γνῶμεν τίνων ἐπιδεόμεθα, καὶ πρὸς τὴν ἀναβολὴν τῶν ποθουμένων ἀκηδιάσωμεν. καὶ οὕτως ἐκχεῖται ἡ δέησις ἡμῶν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀντὶ ῥημάτων χρωμένη τοῖς δάκρυσιν. οὕτως νοήσεις, καὶ τὸ, προσευχὴ τοῦ Μωϋσῆ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ. ὡς οὐκ ἐνὸν ἄλλως διὰ προσευχῆς προσελθεῖν τῷ Θεῷ, εἰ μή τις τοῦ κόσμου τούτου ἀποστὰς, Θεοῦ μόνου γένοιτο ἄνθρωπος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἡ ΔΕ ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων ἐ-
B πιγραφὴ τοῦτόν μοι δοκεῖ τὸν νοῦν ἔχειν, ὅτι μόνη κρείττων ἐστὶ τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως ἡ θεία φύσις. οὐ γὰρ ἔχει πρὸς ὅ, τι χρήσηται τῇ τροπῇ, τοῦ μὲν κακοῦ ἀνεπίδεκτος οὖσα καθόλου· πρὸς δὲ τὸ κρεῖττον τραπῆναι μὴ δυναμένη. οὐκ ἔστι γὰρ πρὸς ὅτι δέξηται τὴν ἀλλοίωσιν. οὐ γὰρ ἔχει τὸ ἑαυτῆς κρεῖττον, πρὸς ὃ μεταβήσεται. ἡμεῖς δὲ οἱ ἄνθρωποι, ἐν τροπῇ τε καὶ ἀλλοιώσει κείμενοι, κατ' ἀμφότερα διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς ἐνεργείας, ἢ χείρους, ἢ βελτίους γινόμεθα. χείρους μὲν, ὅτε τῆς μετουσίας τῶν ἀγαθῶν ἀπορ-
C ρέομεν. βελτίους δὲ πάλιν, ὅτε πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιούμενοι τύχωμεν. ἐπεὶ οὖν τῷ κακῷ διὰ τῆς τροπῆς συνηνέχθημεν, χρεία τῆς ἀγαθῆς ἡμῖν ἀλλοιώσεως, ὡς ἂν διὰ ταύτης γένοιτο ἡμῖν ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολή. καὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν ἐκ τῆς συμφράσεως τῶν τοῖς ἀλλοιωθησομένοις συγγεγραμμένων. οὐ γὰρ μόνον τὸ δεῖν ἀλλοιωθῆναι συμβουλεύει ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ τρόπον τινὰ ὑποτίθεται, ὅπως ἂν τὸ τοιοῦτο κατορθωθείη, δι' ὑποδειγμάτων τινῶν τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολὴν προδεικνύων. ἔχει δὲ ἡ
D λέξις τῆς ἐπιγραφῆς οὕτως. εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων εἰς στηλογραφίαν τῷ Δαβὶδ εἰς διδαχὴν, ὁπότε ἐνεπύρισε τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας, καὶ τὴν Συρίαν Σωβὰ, καὶ ἐπέστρεψεν Ἰωὰβ, καὶ ἐπάταξε τὴν Φάραγγα τῶν ἁλῶν δώδεκα χιλιάδας. δῆλον γὰρ ἂν εἴη διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι διδασκαλίαν τινὰ καὶ συμβουλὴν περιέχει ὁ λόγος εἰπὼν, εἰς στηλογραφίαν, τῷ Δαβὶδ εἰς διδαχήν. οὐ γὰρ ἂν ἡ διδαχὴ προσέκειτο, μὴ πρὸς διδασκαλίαν τοῦ λόγου βλέποντος ἤδη. εἰς στηλογραφίαν δὲ τὸ δεῖν ἀνεξάλειπτόν τε καὶ ἐντετυπωμένον ἔχειν τῇ μνήμῃ τὸν λόγον, ἐνδείκνυται, ὡς εἶναι στήλην μὲν

τὸ μνημονικὸν τῆς ψυχῆς, τὰ δὲ ἐπὶ στήλης χαράγματα· τὰ τῶν ἀγαθῶν ὑποδείγματα. ταῦτα δὲ ἦν ἡ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς δυνάμεως τοῦ Δαβὶδ ἀριστεία, δι᾽ ὧν διπλοῦν γίνεται κατὰ τῶν πολεμίων τὸ πάθος, τῶν μὲν πυρὶ παραδοθέντων, τῶν δὲ διὰ πληγῆς ἐν ἀφανισμῷ γενομένων. ἡ μὲν γὰρ μέση τῶν ποταμῶν Συρία διὰ τοῦ πυρὸς ἀναλίσκεται, καὶ τὸ προσχωροῦν αὐτοῖς μέρος τῶν Σύρων, ὡσαύτως δὲ, καὶ ἡ φάραγξ τῶν ἁλῶν ἐν πολλαῖς χιλιάσι καταφονεύεται. ἀλλὰ τὸ μὲν δι᾽ ἀκριβείας τὴν ἱστορικὴν ἀκολουθίαν ἐκθέσθαι, μακρὸν ἂν εἴη, καὶ περιττὸν ἅμα. τί γὰρ ἡμῖν ἂν γένοιτο πλέον δι᾽ ἀκολούθου τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων μαθοῦσιν; ἀλλὰ πρός τι φέρει τὸ ἱστορικῆς μνήμης τὸ αἴνιγμα, κρεῖττον οἶμαι δι᾽ ὀλίγων προσθεῖναι τῷ λόγῳ, ὡς ἂν γένοιτο ἡμῖν ἡ τοιαύτη στηλογραφία εἰς διδαχὴν τοῦ ἡμετέρου βίου. τί οὖν ἐστιν ὃ φημί; ὅλον τὸ ἔθνος Συρίαν ὀνόμασιν. μερίζει δὲ τοῦτο εἰς δύο τμήματα. ἕκαστον αὐτῶν ἰδίοις γνωρίσμασιν. ἡ μὲν γὰρ αὐτῶν, Μεσοποταμία Συρίας λέγεται. ἡ δὲ ἑτέρα τοῦ Σωβᾶ Συρία κατονομάζεται· κατεμπίμπραται δὲ καὶ αὕτη, καὶ αὕτη. καὶ μετὰ τοῦτο ἐξ ἐπιστροφῆς τοῦ ἀρχιστρατήγου ἡ φάραγξ τῶν ἁλῶν, ἐν δύο καὶ δέκα χιλιάσι τῷ θανάτῳ καταδικάζεται. οὐκοῦν νοήσωμεν, ὅτι διπλοῦν ἐστι τῆς Συρίας τὸ εἶδος. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσι τοῖς ποταμίοις ῥεύμασιν ἐν κύκλῳ διειλημμένοι. αὐτοὶ δ᾽ ἂν εἶεν οἱ τοῖς παθήμασι πανταχόθεν περιῤῥεόμενοι· οἱ δὲ ἀνάκεινται τῷ Σωβᾶ, διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου τὴν τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως τυραννίδα τοῦ λόγου σημαίνοντος. οὐκοῦν αὕτη γένοιτο ἂν ἡμῖν τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιώσεως ἡ ὁδὸς, εἰ τῷ καθαρσίῳ πυρὶ τὸ διπλοῦν τοῦτο τῆς κακίας ἔθνος ἀφανισθείη. ὡς γὰρ ἡ ἀρετὴ βίῳ καὶ διανοίᾳ χαρακτηρίζεται, οὕτως καὶ ἡ κακία τοῖς δύο τούτοις ἐνθεωρεῖται. καὶ ἡ μὲν κατὰ τὸν βίον ἀταξία, ἣ τὰ τῶν παθῶν ῥεύματα κύκλῳ τὴν ψυχὴν διαλαμβάνει, ἡ τῶν ποταμῶν λέγεται μέση. ἡ δὲ διὰ τῶν πονηρῶν δογμάτων ἀνακειμένη τῷ ἄρχοντι τοῦ κόσμου, Σωβᾶ Συρίας κατονομάζεται. ὧν τῷ φωτιστικῷ τε καὶ καθαρσίῳ λόγῳ δαπανηθέντων, ἐπεῖναι τὸ τὴν ἄγονόν τε καὶ ἁλμώδη γῆν, ἣ τῆς στρατοπεδόν ἐστι τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, τῇ τοῦ

A noſtræ quaſi columna ſit; notæ huic inſcriptæ bonorum exempla. Hæc autem ſuppeditat nobis fortitudo & ſtrenuitas Imperatoris ſummi exercitus Dauidis, quibus duplex hoſtibus infertur clades; his quidem igne abſumptis, illis gladio ſublatis. Syria quæ inter duos fluuios ſita eſt, igne conſumitur, & huic finitima Syrorum natio, ſimiliter & vallis Salinarum vaſtatur, multis millibus trucidatis. Verùm accuratè hiſtoricam narrationem perſequi velle; longum fortaſſe & ſuperfluum fuerit: quæ enim vtilitas inde ad nos redeat, ſi totam re-
B rum geſtarum ſeriem diſcamus? Quapropter vtilius eſſe arbitror, breuiter explicare quid nobis hiſtoricæ narrationis inuolucro inſinuetur, vt hæc *Tituli inſcriptio* cedat in vitæ noſtræ inſtructionem. Quid igitur dicere propoſui? Totam hominum nationem Syriam appellauit, diuiſitque in duas partes: quamlibet propriis notis diſcriminans: altera enim Meſopotamia Syriæ appellatur, altera Syria Soba: ſuccenditur & hæc & illa: poſtea reuerſione ſummi imperatoris vallis Salinarum morte mulctatur, duodecim millibus
C interemptis. Intelligamus ergo duplicem eſſe Syriæ formam: nonnulli enim fluuiorum curſibus in orbem circumdati ſunt, & hi non ſunt alij, quàm quos paſſiones animique perturbationes vndique circumfluunt: alij ſubiecti ſunt Sobæ, quo nomine ſignificatur aduerſariæ poteſtatis tyrannis & violenta dominatio. Ergo nobis hæc prima via ad mutationem in melius fuerit, ſi igne expurgante & luſtrante duplicem hanc malitiæ nationem aboleamus: quemadmodum enim virtus vita & ratione ſignatur, ſic & malitia in his duabus in-
D eſſe cernitur; & vita quidem nullis legibus adſtricta, quæ paſſionum impetu, & quaſi fluctu vndique animum comprehendit, & quodammodo in circuitu includit, Syria media inter fluuios dicitur, illa verò peruerſis & perniciosis dogmatibus & perſuaſionibus principi huius mundi addicta, Syria Soba appellatur, quibus doctrina & ratione ad illuſtrationem & expurgationem apta conſumptis, reſtat vt ſterilis & ſalſuginoſa terra, quæ nihil eſt aliud, quàm aduerſariorum exercitus, virtute & gladio ſummi Im-

peratoris conficiatur: non enim victoriam ab hoſtibus reportabimus, niſi princeps exercitus manum extendat; internecionem autem hoſtium ſequitur certo ordine pax: & hæc eſt victoriæ ſeries, ad quam ſcriptura reſpiciens imprimit, quaſi in columna, in memoria noſtra commemorationem de mutatione, dum exemplis ex hiſtoria adductis oſtendit, quomodo à perturbationibus expediri & liberari poſſimus. Magis porrò innoteſcet nobis diſciplina de mutatione, ſi audiamus alios interpretes, quorum ille quidẽ *pro Floribus*, alius, *pro Lilys* vertit, loco eius quod eſt, *Pro his, qui commutabuntur*: tunc enim flos prodit, cùm hyems in ver mutatur, quod ſignificat tranſitionem à malitia ad vitam ex virtute actam. At lilij aſpectus monet, ad quid oporteat mutationem fieri: eum enim, qui mutatione ſplendidus effectus eſt, liquet ex atro & tenebricoſo ad niueam formam tranſmutatum eſſe. In omni igitur inſcriptione quæ habet, *Pro his, qui commutabuntur*, hoc quaſi documentum accipiendum arbitror, ſemper oportere per curam vitæ eniti ad mutationem in melius.

Pſal. 44.

CAPVT V.

De inſcriptionibus, pro arcanis, pro occultis filij, pro octaua, & aliis nonnullis.

Pſal. 45. 9.

INSCRIPTIO, *Pro occultis*, rectam nobis diligentiam & accurationem circa Deum cognoſcendum proponit. Cùm enim extremus animæ caſus ſit, falſa & aberrans de Deo perſuaſio (nam quid vtilitatis ex vllo bono capiat is qui ipſum bonum non habet?) idcirco tamquam lucernam quamdam proponit tibi inſcriptio rationem indagatricem arcanorum, quibus Dei cognitio inuoluta eſt, cuius caput & ſumma eſt fides in filium; dicit enim inſcriptio, *Pro occultis filij*. nam verè occultum eſt ens illud, & nec cogitationi nec aſpectui peruium, vtpote omnem cognoſcendi vim & facultatem longè excedens, cui, qui per fidem appropinquat, is verè ad victoriæ finem proceſſit. Ratio eius inſcriptionis, *Pro ea quæ hereditatem conſequitur*, manifeſta eſt. Propheta enim pro anima, quæ hæreditate propria excidit, quando præceptum Dei tranſgreſſæ ſol occubuit, hanc ad Deum precationem fundit, vt manè iterum tenebras deponat,

Pſal. 5.

A ἀρχιστρατήγου πληγῇ παραδοθῆναι. οὐ γὰρ ἂν γένοιτο ἡμῖν ἡ κατὰ τῶν ἐχθρῶν νίκη, μὴ τοῦ ἄρχοντος τῶν στρατιῶν ὑπερσχόντος τὴν χεῖρα. τῇ δὲ τῶν πολεμίων ἀπωλείᾳ εἰρήνη κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἕπεται. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀκόλουθον τῆς νίκης, πρὸς ὃ βλέπουσα ἡ γραφὴ, ἐνεστηλίτευσε ταῖς μνήμαις ἡμῶν τὴν πρὸς τὸ ἀλλοιωθῆναι ὑφήγησιν. διὰ τῶν ἱστορικῶν ὑποδειγμάτων τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν παθημάτων ὑποδεικνῦσα. μᾶλλον δ᾽ ἂν ἡμῖν φανερὸν γένοιτο τὸ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν μάθημα, εἰ τοῖς λοιποῖς τῶν ἑρμηνευτῶν ἀκολουθήσαιμεν. B ὧν ὁ μὲν τὸ ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν, ὁ δὲ ὑπὲρ τῶν κρίνων, ἀντὶ τῆς ἀλλοιώσεως τῷ λόγῳ προσέγραψεν. τό, τε γὰρ ἄνθος ἐνδείκνυται τοῦ χειμῶνος τὴν εἰς ἔαρ μεταβολήν. ὅπερ σημαίνει τὴν ἀπὸ κακίας εἰς τὸν κατ᾽ ἀρετὴν βίον μετάστασιν. ἥ τε τοῦ κρίνου ὄψις πρὸς ὅ,τι χρὴ γενέσθαι τὴν ἀλλοίωσιν, διερμηνεύει. ὁ γὰρ δι᾽ ἀλλοιώσεως λαμπρὸς γενόμενος, δηλοῖ ὅτι ἐκ μέλανός τε καὶ ἐσκοτισμένου λαμπρόν τε καὶ χιονῶδες εἶδος μεταλαμβάνει. κατὰ πᾶσαν τοίνυν ἐπιγραφὴν, ἣ τὸ ὑπὲρ τῶν C ἀλλοιωθησομένων προσγέγραπται, ταύτην οἶμαι δεῖν δέχεσθαι τὴν συμβουλὴν παρὰ τοῦ λόγου, κτήσασθαι τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ἡ ΔΕ ὑπὲρ τῶν κρυφίων ἐπιγραφὴ, τὸ περὶ τὴν θεογνωσίαν ἀκριβὲς κατορθοῦν ὑποτίθεται. ἐπεὶ γὰρ τὸ ἔσχατον πτῶμά ἐστι ψυχῆς, ἡ διημαρτημένη περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψις (τί γὰρ ἂν τις ἀπόναιτο τῶν ἀγαθῶν, αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν οὐκ ἔχων;) τούτου ἕνεκεν οἷόν τινα λύχνον σοι προτείνει ἡ ἐπιγραφὴ τὸν ἐρευνητικὸν τῶν D κρυφίων τῆς θεογνωσίας λόγον, ἧς κεφάλαιόν ἐστιν ἡ εἰς τὸν υἱὸν πίστις. οὕτως γάρ φησιν ἡ ἐπιγραφή, ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ. κρύφιον γὰρ ἀληθῶς ἐκεῖνό ἐστι, τὸ ἀκατανόητόν τε καὶ ἀόρατον, καὶ πάσης ὑπερκείμενον καταληπτικῆς ἐπινοίας, ὅπερ ὁ προσεγγίσας διὰ τῆς πίστεως, εἰς τὸ τῆς νίκης ἔφθασεν τέλος. ὁ δὲ ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης λόγος, δῆλός ἐστιν. ὑπὲρ γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς τοῦ ἰδίου κλήρου ἀποπιπτούσης, ὅτε ἐπέδυ τῷ τὴν ἐντολὴν παραβεβηκότι ὁ ἥλιος, τὴν ἔντευξιν ταύτην προσάγει τῷ Θεῷ ὁ προφήτης. ἵνα ἐν πρωΐᾳ γενομένη πάλιν ἀποθεμένη τὸ σκότος.

καὶ τῆς γλυκείας ἐκείνης φωνῆς ἀξία γένηται, ἥ φησι πρὸς τοὺς ἐκ δεξιῶν· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. τὸ αὐτὸ τοῦτο, καὶ ὑπὲρ τῆς ἑωθινῆς ἀντιλήψεώς τις νοήσας, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ δέοντος. ὄρθρον γὰρ τὴν ἑωθινὴν, ἡ τῆς γραφῆς ὀνομάζει συνήθεια. ὁ δὲ ὄρθρος, χρόνος ἐστὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μεθόριος, καθ' ὃν ἡ μὲν ἀφανίζεται, ἡ δὲ ἄρχεται. τῆς δὲ κακίας πολλαχοῦ τῆς γραφῆς διὰ τοῦ σκότους ἐν αἰνίγματι νοουμένης, ὅταν δὲ γένηται ἡμῖν, ἐκ θείας ἀντιλήψεως ἡ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου ἀνατολή. τότε πρὸς τὴν νίκην φθάσωμεν, ἀποθέμενοι τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατοῦντες, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. ἐγγὺς τῶν ἐξητασμένων, καὶ ὁ τῆς ὀγδόης λόγος ἐστίν. πᾶσα γὰρ ἐπιμέλεια τῆς ἐναρέτου ζωῆς πρὸς τὸν ἐφεξῆς αἰῶνα βλέπει. οὗ ἀρχὴ ὀγδόη λέγεται, τὸν αἰσθητὸν διαδεξαμένη χρόνον, τὸν ἐν ἑβδομάσιν ἀνακυκλούμενον. συμβουλεύει τοίνυν ὑπὲρ τῆς ὀγδόης ἐπιγραφὴ, μὴ πρὸς τὸν παρόντα βλέπειν χρόνον, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὀγδόην ὁρᾶν. ὅταν γὰρ ὁ ῥοώδης οὗτος, καὶ παροδικὸς παύσηται χρόνος, ἐν ᾧ τὸ μὲν γίνεται, τὸ δὲ λύεται· καὶ παρέλθῃ μὲν ἡ τοῦ γίνεσθαι χρεία, μηκέτι δὲ τὸ λυόμενον ᾖ, τῆς ἐλπιζομένης ἀναστάσεως, εἰς ἄλλην τινὰ ζωῆς κατάστασιν μεταστοιχειούσης τὴν φύσιν· καὶ ἡ παροδικὴ τοῦ χρόνου παύσηται φύσις, τῆς κατὰ γένεσιν, καὶ φθορὰν ἐνεργείας μηκέτι οὔσης· στήσεται πάντως, καὶ ἡ ἑβδομὰς ἡ ἐκμετροῦσα τὸν χρόνον, καὶ διαδέξεται ἡ ὀγδόη ἐκείνη, ἥ τις ἐστὶν ὁ ἐφεξῆς αἰὼν, ὅλος μία ἡμέρα γινόμενος, καθώς φησί τις τῶν προφητῶν. μεγάλην ἡμέραν τὴν ἐλπιζομένην ὀνομάσας ζωήν. ἐπειδὴ οὐχ ὁ αἰσθητὸς ἥλιος φωτίζει τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀλλὰ τὸ ἀληθινὸν φῶς, ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὃς ἀνατολὴ ὑπὸ τῆς προφητείας κατονομάζεται, διὰ τὸ μηδέποτε δυσμαῖς συγκαλύπτεσθαι. τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν ληνῶν ἐπιγραφαῖς ἐνοήσαμεν. ἡ γὰρ ληνὸς, οἴνου ἐστὶν ἐργαστήριον, ἐν ᾗ τῶν βοτρύων συνθλιβομένων, ὁ οἶνος γίνεται. ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ σεσηπότων ἢ ὀμφακιζόντων τῶν βοτρύων ἀποῤῥυῇ ὁ οἶνος, ἐξπίας εὐθὺς καὶ ἄποτος γίνεται, εἰς δυσωδίαν τινὰ,

A & dulcem illam vocem audire mereatur, *Venite benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.* Nec aberrauerit quis à veritate, ſi eundem ſenſum ſubiectum dicat illi, quæ eſt, *Pro ſuſceptione matutina.* In ſcriptura enim communi conſuetudine vocatur aurora, *Matutinum* : eſt autem aurora tempus nocti & diei conterminum, quo illa quidem deſinit, hæc incipit. Cùm verò ſcriptura ſæpè per tenebras, quaſi per tegumentum quoddam, malitiam ſignificet, fit, vt quando nobis diuina ope adiutis, vita ſecundùm virtutem

B inſtituta exoritur, tunc ad victoriam perueniamus, *deponentes opera tenebrarum, &c, vt in die, honeſte ambulantes*, vt loquitur Apoſtolus. Non longè à iam explicatis abit ratio *Octauæ*: Omnis enim cura quam vita virtutis cultrix ſuſcipit, ad futurum ſeculum reſpicit, cuius principium *Octaua* dicitur, ſuccedens ſenſibili huic tempori, quod ſeptenario numero abſoluitur. Monet igitur inſcriptio, *Pro octaua*, ne oculos ad præſentem temporis ſtatum conijciamus, ſed vt ad *Octauam* reſpiciamus. Nam quando aſpectabilis hic & mutabilis

C ſtatus temporis deſierit, in quo aliud naſcitur, aliud corrumpitur, neque amplius opus fuerit, vt quædam naſcantur, quædam diſſoluantur, ſperata reſurrectione corporúmque reparatione in aliam quandam vitæ conditionem naturam noſtram transmutante, ſublata penitus omni actione, quæ ad ortum vel interitum ſpectat; tunc omnino etiam ſeptimana iſta, tempus dimetiens & circumſcribens, finietur, ſuccederétque Octaua illa, quæ eſt ſæculum futurum, tota vnico die comprehenſa, vt & Prophetarum

D quiſpiam teſtatur, qui vitam, quam ſperamus, *magnum diem* nominauit, cùm non iſte Sol viſibilis diem illum illuſtraturus ſit, ſed vera illa lux, Sol iuſtitiæ, qui *Oriens* à Propheta appellatur; eò quod ab occaſu numquam occultetur. Idem ſenſus ſubiectus eſt illis inſcriptionibus, quæ habent: *Pro torcularibus.* Torcular enim officina eſt vini, in qua contritis vuis fit vinum: ſed ſi quidem ex putrefactis aut acerbis botris vinum exprimatur, euanidum & ad potum ineptum confeſtim efficitur, & graueolente quadam,

Matth. 25.
Pſal. 21.
Rom. 13.
Pſ. 6. 11.
Ioel. 2.
Zach. 6.
Pſ. 8. 83.

aceroſáque qualitate inficitur. Eſt cùm A & alio corruptionis modo in vermes commutatur. Quòd ſi torcularibus pulcher & maturus inferatur botrus, dulce & ſuaueolens vinum ex vuis deſtillabit: quódque ipſa temporis diuturnitate multum ad bonitatem gratúmque odorem proficiat. Quid igitur ænigma hoc & abditum botri arcanum nos quàm maximè curare monet? videlicet, vt penus humanæ mentis omni copiarum genere abundet, in qua omnis vitæ apparatus nobis reconditur. Sed tum demùm botrorum natura perſpicua nobis erit, ſi cognoſcamus quoque palmites, eámque quæ & botros & palmites continet, vitem. Quæ quidem plana fiunt ex ſermone Domini, cùm ait, *Ego ſum vitis, vos palmites.* Si enim verè in ipſo radicati fructum ferimus, creſcimúſque vt ait Apoſtolus, intelligemus ex prædictis, à nobis qui in ipſo creati ſumus, & qui ſine ipſo digni non cenſemur, quos alens ille ros contingat, botrum operum exigi, neque ira aceſcentem, & acerbè conſtringentem, neque voluptate quadam, velut putrefactione, corruptum & diſſolutum. In torculari enim cuiuſque vitæ (torcular verò eſt conſcientia) botrus operum vinum nobis in futuram vitam reponet: nam omninò neceſſarium eſt, quemlibet propriis laboribus repleri, qualeſcúmque demùm illi fuerint. Itaque beati ſunt illi coloni, quorum vinum, dum bibitur, cor lætificat: miſerandi è contrario, digníque lachrymis, quorum vinum iuxta Moſis dictum, *fel & ira draconum* efficitur, commutatum in venenum lethale, & ex Sodomitica vinea perditionem adferens. Cùm igitur oculos ad *Octauam* reflexeris, memento, inquit, torcularium, vt tibi per bonorum operum multitudinem vino optimo & odorato torcularia redundent, vt monet Salomon in Prouerbiis.

Ioan. 15. Ephes. 3. Coloſſ. 2. — Deut. 32. — Prou. 3.

ἢ καὶ εἰς ὀξώδη μεταβαλὼν ποιότητα, διά τινος ἑτέρας διαφθορᾶς, εἰς σκωλήκων φύσιν ἀλλοιούμενος. εἰ δὲ εὐφυής τε καὶ ὡραῖος ταῖς ληνοῖς ἐπαχθείη ὁ βότρυς, ἡδύς τε καὶ ἀνθοσμίας ὁ οἶνος τῶν βοτρύων ἀπορρυήσεται, τῷ μακρῷ χρόνῳ συνεπιδιδοὺς εἰς κάλλος καὶ εὐπνοίαν. τί οὖν τὸ αἴνιγμα βούλεται φροντίζειν τοῦ βότρυος ὡς ἔνι μάλιστα; ὅπως ἂν ἡμῖν πλουτοίη τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ ἡ ἀποθήκη, ἐν ᾗ πᾶσα ἡμῖν ἡ τοῦ βίου παρασκευὴ περιέχεται. οὕτω δ' ἂν γένοιτο ἡμῖν περίδηλος τῶν βοτρύων ἡ φύσις, εἰ B φανείη πρότερον τὰ κλήματα, καὶ ἡ περιεκτικὴ τῶν τε αὐτῶν βοτρύων καὶ κλημάτων ἄμπελος. ἀλλὰ τοῦτο ἐκ τῶν τοῦ κυρίου λόγων γενήσεται, εἰπόντος· ἐγὼ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. εἰ γὰρ ἀληθῶς ἐν αὐτῷ ἐσμεν, ἐρριζωμένοι καρποφοροῦντές τε καὶ αὐξανόμενοι, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, νοήσομεν διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι οἱ ἐν αὐτῷ κτισθέντες, καὶ δίχα αὐτοῦ μὴ ὄντες ἄξιοι τῆς ὑποτρεφούσης ἡμᾶς ἰκμάδος, τὸν ἐκ τῶν ἔργων βότρυν ἀπαιτούμεθα, μήτε δι' ὀργῆς ὀμφακίζοντά τε καὶ κατασύφοντα, μήτε δι' C ἡδονῆς τινος ἐν σηπεδόνι φθειρόμενόν τε καὶ λυόμενον. ἐν γὰρ τῇ ληνῷ τῆς ἑκάστου ψυχῆς (ληνὸς δέ ἐστιν ἡ συνείδησις) ὁ ἐκ τῶν ἔργων βότρυς τὸν οἶνον ἡμῖν εἰς τὸν ἐφεξῆς ἀποθήσεται βίον. καὶ πᾶσα ἀνάγκη τῶν ἰδίων ἕκαστον ἐμφορεῖσθαι πόνων, οἷοί περ ἂν τύχωσιν ὄντες. ὡς μακάριοί γε τῶν γεωργῶν ἐκεῖνοι, ὧν ὁ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἐν ἀπολαύσει γενόμενος. ἐλεεινοὶ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ θρήνων ἄξιοι, ὧν θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος γίνεται, κατὰ τὴν Μωϋσέως φωνὴν, εἰς δηλητηριώδη μεταβαλὼν ποιότητα, ἐκ τῆς Σοδομιτικῆς D κληματίδος καρπογονῶν τὴν ἀπώλειαν. εἰ τοίνυν πρὸς τὴν ὀγδόην βλέπεις, μέμνησο φησὶ τῶν ληνῶν, ὡς ἄν σοι διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τοῦ ἀνθοσμίου οἴνου, κατὰ τὴν παροιμιώδη λέξιν, αἱ ληνοὶ ὑπερεκβλύζωσιν.

CAPVT VI.

Quid nam inſcriptio pro Maeleth & alia quadã nos doceant.

INSCRIPTIO; *pro Maeleth*, clariùs reddita ab illis qui eam Græco vocabulo expreſſerunt, alacritatem quamdam addit illis, qui in ſtadio virtutum decertant, dum quis ſit certaminum finis oſtendit, choros &

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'.

ἩΔΕ ὑπὲρ Μαελὲθ ἐπιγραφὴ σαφέστερον ἐκδοθεῖσα παρὰ τῶν μεταβαλόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ταύτην τὴν λέξιν, προθυμίαν τινὰ τοῖς δι' ἀρετῆς ἀγωνιζομένοις ἐντίθησι, τὸ πέρας τῶν ἄθλων οἷόν ἐστιν ὑποδεικνύουσα· χορείας τε καὶ

εὐφροσύνας τοῖς κεκρατηκόσι τῶν ἀγώνων προκεῖσθαι λέγων, πρὸς ταύτην τὴν ἔμφασιν ἑρμηνευθείσης τῆς λέξεως. τὸ γὰρ Μαελὲθ ὄνομα διὰ χορείας τὴν ἑρμηνείαν ἔχει. οἴδαμεν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς νίκης τοῦ Δαβὶδ ἐγνωσμένην διὰ τῆς ἱστορίας, ὅτι πεσόντος τοῦ Γολιὰθ ἐν τῇ μονομαχίᾳ τοῦ νέου, θεραπεύουσι τὸν ἐναγώνιον αὐτοῦ πόνον ἐπαναπλωτῶσαι διὰ χορείας αἱ νεάνιδες. οὕτως πᾶσαν νίκην ἱδρῶτί τε, καὶ πόνῳ κατὰ τῶν ἀντιπάλων κατορθουμένην, ἡ περὶ τοῦ Μαελὲθ ἐπιγραφὴ, εὐφροσύνην λέγει, καὶ χοροστασίαν ἐκδέχεσθαι, πάσης τῆς νοητῆς κτίσεως, ἑαυτὴν, καθάπερ ἐν χοροῦ συμφωνίᾳ τοῖς νικηταῖς συναρμοζούσης. ἦν γάρ ὅτε μία τῆς λογικῆς φύσεως ἦν ἡ χοροστασία, πρὸς ἕνα βλέπουσα τὸν τοῦ χοροῦ κορυφαῖον, καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖθεν ἐνδιδομένην αὐτῇ τῇ κινήσει διὰ τῆς ἐντολῆς ἁρμονίαν τὴν χορείαν ἀνελίσσουσα. ἐπεὶ δὲ ἔνθεον ἐκείνην διέλυσεν τοῦ χοροῦ συνῳδίαν παρεμπεσοῦσα ἡ ἁμαρτία, καὶ τοῖς ποσὶ τῶν πρώτων ἀνθρώπων, τῶν ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσι συγχορευόντων, τὸν τῆς ἀπάτης ὄλισθον ὑποχέασα, πτῶμα ἐποίησεν· ὅθεν διεσπάσθη τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους συναφείας ὁ ἄνθρωπος, τοῦ πτώματος τὴν συμβολὴν διαλύσαντος, τούτου χάριν πολλῶν ἱδρώτων χρεία τῷ πεπτωκότι καὶ πόνων, ἵνα τὸν ἐπικείμενον αὐτοῦ τῷ πτώματι καταγωνισάμενός τε καὶ ἀνατρέψας, πάλιν ἀνορθωθῇ· γέρας τῆς κατὰ τοῦ παλαίοντος νίκης τὴν θείαν χοροστασίαν δεξάμενος. ὅτ' ἂν οὖν ἀκούσῃς τῆς ἐπιγραφῆς συναπτούσης τὸ ὑπὲρ Μαελὲθ τῇ εἰς τέλος φωνῇ, τότε γίνωσκε διὰ τοῦ αἰνίγματος συμβουλὴν σοι προσάγεσθαι, μὴ ἐγχαυνοῦσθαι τοῖς τῶν πειρασμῶν ἀγωνίσμασιν, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τῆς νίκης βλέπειν. τοῦτο δέ ἐστιν τὸ καταταχθῆναι τῇ ἀγγελικῇ χορείᾳ. καὶ τὴν σὴν ψυχὴν τῇ προσβολῇ τῶν πειρασμῶν ἐκκαθαρθεῖσαν. οἴδαμεν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου γενέσθαι παρὰ τῆς φωνῆς τοῦ κυρίου ἠκούσαμεν. ὃς ἐπειδὴ διὰ τῆς ὑπομονῆς τῶν παθημάτων παρ' ὅλον τοῦ βίου τὸ στάδιον ἐφύλαξεν ἑαυτὸν ἀκατάπληκτον, διαλυθείσης αὐτῷ τῆς κοινῆς, καὶ ἡττηθέντος ἐν τῷ τῆς ζωῆς σταδίῳ τοῦ προσπαλαίοντος, εὐθὺς ἐν ἀγγέλοις ἦν. ἐγένετο γάρ φησιν, ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, καὶ ἀπενεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων.

A ſaltationes, & iucunditates victoribus propoſitas aſſeuerans; In hanc enim ſententiam dictionem illam interpretatam inuenimus: nam dictio Maeleth idem eſt, quod *per chorum*, ſeu *ſaltationem*, cuiuſmodi videlicet ex hiſtoriarum monumentis exſtitiſſe nouimus poſt Dauidis victoriam, quando ab illo adhuc adoleſcente, ſingulari in certamine Goliath proſtrato, iuuenculæ per choros effuſæ, labores illius in pugna illa ſuſceptos celebrarunt. Pari ratione omnem victoriam ab hoſtibus ſudore & labore reportatam, docet inſcriptio pro Maeleth lætitia & choris excipi, cùm omnis creatura rationis particeps ſeipſam, quaſi in chori concentu, victoribus accommodet & attemperet. Tempus enim fuit, quo vnus erat chorus creaturæ rationalis, in vnũ chori coryphæum intentus, ſeſeque explicans & reuoluens ad illam quæ inde ſubminiſtrabatur victoriæ per præceptum relatæ, harmoniam & conſonantiam. Poſtquam autem ortus peccati diuinum illum chori concentum diſſoluit, pedibúſque primorum parentum, qui inter Angelicas poteſtates degebant, lubrica deceptionis ratione ſubſtrata, ruinam effecit, vnde homo ab illa cum Angelis ſocietate auulſus eſt, caſu connexionem diſſoluente, multis ſudoribus & laboribus lapſo homini opus eſt, vt eum qui ſibi iam proſtrato incumbit, debellet & euertat, rémque fortiter gerat, recepturus muneris loco diuinos choros ob victoriam ab aduerſario reportatam. Quando igitur audieris inſcriptionem, quæ illas voces, *pro Maeleth*, adiungit illis, *In finem*, tunc noueris tibi velut per ænigma conſilium dari, ne ſuccumbas in tentationum conflictibus, ſed vt in finem victoriæ reſpicias, qui eſt Angelicis choris annumerari; tuámque animam tentationum impreſſione expurgari cogites, quod & Lazaro accidiſſe ex ipſo Domino didicimus, qui cùm per patientiam calamitatum toto vitæ curriculo ſeſe illæſum caſúſque expertem conſeruaſſet, finita hac communi vita, ſuperatóque in hoc conflictu aduerſario, ſtatim inter Angelos receptus eſt: *Factum eſt enim*, inquit, *vt moreretur mendicus, & deportaretur ab Angelis.*

Pſal. 52. Vide ſuprà cap. 2.

1. Reg. 18.

Luc. 16.

Videlicet hæc cum Angelis chorea, nihil eſt aliud quàm cum Angelis profectio, ſinúſque Patriarchæ, qui Lazarum excipit, ne ipſe quidem extra iucũdam hanc ſymphoniã ſitus eſt. Nam ſi quis cùm *ſinum* audit, velut vaſtam quandam pelagi latitudinem, bonorum omnium plenitudinem per Patriarcham ſignificatam velit, is nequaquam aberrauerit; in qua bonorum abundantia Lazarus quoque collocatur; Nam quod in huius generis certaminibus eluceſcit, nullius proprium eſt, ſed fit omnium commune bonum, omnium, inquam, qui per eandem virtutem ad æquale bonum contendant. At inſcri-
Pſal. 18. 29. 70. ptio quæ ſic habet: *Exitus tabernaculi*, Et illa, *pro dedicatione domus Dauid*, vicinitatem quamdam non modò poſitione & ordine, ſed & ſenſu habent. Illa enim eſt in vigeſimo octauo, hæc in ſequenti Pſalmo. In vtroque autem ad verbum ita eſt concepta inſcriptio; In priori quidem: *Pſalmus Dauid, exitus tabernaculi.* In proximè ſequenti hoc modo: *Pſalmus cantici, dedicationis domus Dauid.* Niſi enim ex ſenſibili hoc tabernaculo egrediamur, vera noſtra domus non dedicatur. Quod vero his inſinuatur, eiuſmodi quiddam eſt: Duæ in humana natura conſiderari poſſunt vitæ, altera carnalis & corpori addicta, quæ per ſenſus operatur; altera ſpiritualis & immaterialis, quæ in viuendi genere à corporeis rebus ſeiuncto, & ſub ſolam intelligentiam cadente conſiſtit, fierique non poteſt, vt hæc duo vitæ genera mutua communione iungantur. Nam ſtudium, quod vni impenditur, alterum è medio tollit: ſi igitur animam noſtram Dei habitaculum efficere velimus, oportet, vt carne egrediamur ex carnali tabernaculo. Aliter enim fieri nequit, vt domus noſtra dedicetur ab illo, qui nos per ſuam inhabitationem dedicat, niſi exitus ex tabernaculo per auerſionem & fugam vitæ corporis iucunditatibus deditæ, legi-
Pſal. 30. timè inſtituatur. Pſalmus *Exſtaſeos*; qui poſt dedicationem ſubiungitur, cui hæc inſcriptio eſt præfixa: *In finem Pſalmus Dauid exſtaſis*, conſonat iis quæ iam præmiſſa ſunt, monens vt ab illis abſiſtamus, quorum coniunctio periculi plena eſt. Quibus verò præponitur illud: *In rememorationem*; illi compendiariam quamdam doctrinam ſalutis noſtræ procurandæ tradunt.

A αὕτη ἐστὶν ἡ χορεία, ἡ μετὰ τῶν ἀγγέλων ὁδοιπορεία, καὶ ὁ κόλπος τοῦ πατριάρχου, ὁ ἐν αὐτῷ συμπεριλαμβάνων τὸν Λάζαρον· οὐδ' αὐτὸς τῆς φαιδρᾶς συμφωνίας ἔξω νοεῖται. κόλπον γὰρ ἀκούσας, οἷόν τινα εὐρύχωρον πελάγους περιοχὴν, τὸ τῶν ἀγαθῶν πλήρωμα, ὡς ἐπωνομάσθη ὁ πατριάρχης, νοήσας τις, οὐκ ἂν ἁμάρτοι, ἐν ᾧ καὶ Λάζαρος γίνεται. τὸ γὰρ ἐν τοῖς ὁμοίοις ἀγῶσι διαφανέντων, οὐδενὸς ἐστιν ἴδιον οὐδετινός, ἀλλὰ κοινὸν πάντων τὸ ἀγαθὸν γίνεται, διὰ τῶν τῆς αὐτῆς ἀρετῆς ἐπὶ ἴσον ἀγαθὸν συνδραμόντων. ἡ δὲ τὸ ἐξόδιον ἔχουσα τῆς σκηνῆς ἐπιγραφὴ, καὶ πάλιν, ὑπὲρ τοῦ ἐγκαινισμοῦ τοῦ οἴκου Δαβὶδ, B γειτνιῶσιν ἀλλήλαις κατὰ τὴν θέσιν τε καὶ τὴν ἔννοιαν. ἔστι γὰρ ἡ μὲν ἐν τῷ εἰκοστῷ καὶ ὀγδόῳ· ἡ δὲ ἐν τῷ μετὰ τοῦτον· ἡ δὲ λέξις ἐφ' ἑκατέρου, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ἐπὶ μὲν τῆς προτέρας ἐπιγραφῆς, ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ ἐξοδίου σκηνῆς. ἐν δὲ τῷ ἐφεξῆς, ψαλμὸς ᾠδῆς τοῦ ἐγκαινισμοῦ τοῦ οἴκου Δαβίδ. ἐὰν γὰρ μὴ τῆς αἰσθητῆς σκηνῆς ἐξέλθωμεν, ὁ ἀληθινὸς ἡμῶν οἶκος οὐκ ἐγκαινίζεται. τὸ δὲ λεγόμενον, τοῦτόν ἐστι· δύο περὶ τὴν ἀνθρωπίνην νοεῖται φύσιν. ἥτε σαρκώδης ζωὴ, ἡ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐνεργουμένη, καὶ ἡ πνευματική τε καὶ C ἄϋλος, ἡ τῷ νοερῷ τε καὶ ἀσωμάτῳ τῆς ψυχῆς βίῳ κατορθουμένη. ἀλλ' οὐκ ἔστι τὼ δύο κατὰ ταὐτὸν ἐν μετουσίᾳ γενέσθαι. ἡ γὰρ περὶ τὸ ἕτερον τούτων σπουδὴ, τὴν τοῦ ἑτέρου στέρησιν ἀπεργάζεται. οὐκοῦν εἰ μέλλοιμεν οἰκητήριον Θεοῦ ποιεῖν τὴν ψυχὴν, ἐξελθεῖν προσήκει τῇ σαρκὶ τῆς σαρκώδους σκηνῆς. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως ἐγκαινισθῆναι τὸν οἶκον ἡμῶν ὑπὸ τοῦ ἀνακαινίζοντος ἡμᾶς διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἐνοικήσεως, εἰ μὴ τὸ ἐξόδιον τῆς σκηνῆς διὰ τῆς τοῦ σω-D ματικοῦ βίου ἀποτελέσεως κατορθωθείη. ὁ δὲ τῆς ἐκστάσεως ψαλμὸς ὁ μετὰ τὸν ἐγκαινισμὸν τεταγμένος, οὗ προκεῖται ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, εἰς τὸ τέλος ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ ἐκστάσεως, σύμφωνός ἐστι τοῖς προτεθεωρημένοις, ἐκστῆναι συμβουλεύων ἐκείνων, ὧν ἐπιβλαβής ἐστιν ἡ συνάφεια. οἷς δὲ προσκεῖται τὸ, εἰς ἀνάμνησιν, σύντομόν τινα διδασκαλίαν ὁ λόγος ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ὑποτίθεται.

ἐπεὶ γὰρ ἡ παρακοὴ τῆς θείας ἐντολῆς, ὁδὸς εἰς ἀπώλειαν τοῖς ἀνθρώποις ἐγένετο. οὐ γὰρ ἂν ἀπωλώλειμεν, εἰ τῇ μνήμῃ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν. διὰ τοῦτο ὡς ἀντιφάρμακον τοῦ κατὰ τὴν λήθην πάθους τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐντολῆς, ὁ λόγος ἡμῖν ὑποτίθεται, ἐν δύο ψαλμῳδίαις τοῦτο ποιῶν. ἐν οἷς δὲ ἡ ἐξομολόγησις πρόσκειται, ταῦτα παρὰ τῆς φωνῆς διδασκόμεθα. διπλῆς οὔσης ἐν τῇ γραφικῇ συνηθείᾳ, τῆς κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν σημασίας, καὶ νῦν μὲν τὴν ἐξαγόρευσιν, αὖθις δὲ τὴν εὐχαριστίαν ἐνδεικνυμένης· ἐν ταῖς κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐννοίας πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον χειραγωγούμεθα. ἥτε γὰρ ἐξαγόρευσις, χωρισμόν τε καὶ ἀλλοτρίωσιν τῶν κακῶν ἀπεργάζεται, τό, τε πρὸς τὴν εὐχαριστίαν πρόθυμον πλεονάζει, καὶ τὴν παρὰ τοῦ εὐεργέτου χάριν ἐπὶ τῶν εὐχαρίστων δεχομένων τὰς εὐποιΐας. πρόσκειται οὖν ὁ ψαλμὸς εἰς ἐξομολόγησιν οὕτως, εἰ μὲν τις ἁμαρτίας ὑποσμύχει σε μνήμη, συμβουλεύων τὸ τῆς μετανοίας καθάρσιον. εἰ δέ σοι πρὸς τὸ κρεῖττον εὐοδοῦται ὁ βίος, βεβαίαν σοι ποιεῖ διὰ τῆς πρὸς τὸ θεῖον εὐχαριστίας τὴν ἀμείνω προαίρεσιν. ἡ δὲ στηλογραφία, καὶ τὸ μὴ διαφθείρῃς, εἴ τι μετ' ἀλλήλων, εἴ τε κεχωρισμένως τισὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἐφευρίσκονται, συμβουλὴν περὶ τῆς κατὰ τὴν μακροθυμίαν ἀρετῆς περιέχουσιν. τὸ γὰρ μὴ διαφθείρῃς, τοῦ Δαβὶδ ἐστὶν ἡ φωνή, κωλύοντος τὸν ὑπασπιστὴν χρήσασθαι κατὰ τοῦ Σαοὺλ τῇ πληγῇ. ἡ δὲ τῆς στηλογραφίας διάνοια, τὸ δεῖν οἷόν τινι στήλῃ τῷ μνημονικῷ τῆς ψυχῆς ἐγκεχαραγμένην ἔχειν τὴν τοιαύτην φωνήν, ὡς ἂν ἐπὶ τῶν ὁμοίων πραγμάτων, εἴ τις περιστάσεις πρὸς τὴν τοῦ λελυπηκότος ἄμυναν τὸν θυμὸν ἡμῶν διερεθίσειεν, ἀναγινώσκοντες τῇ διανοίᾳ τὸ κωλυτικὸν τοῦ φόνου πρόσταγμα, αὐτῇ πρὸς μακροθυμίαν τὸν θυμὸν κατευνάσωμεν. ἀκριβέστερον δὲ τὸν περὶ τούτου λόγον εἰς αὖθις διαληψόμεθα, πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν θεωρίαν ἐπαναδραμόντες. χρὴ γὰρ καὶ τὸ ἀλληλούϊα, ὅ, τί ποτε σημαίνει, κατανοῆσαι, ὅπερ πολλοῖς τῶν ψαλμῶν ἐπιγραφὴ γίνεται.

A Nam cùm tranſgreſſio diuini præcepti *Pſal. 37. & 69.*
hominibus viam ad interitum aperue-
rit (non enim periiſſemus , ſi præce-
ptum memoria retinuiſſemus) ob id
quaſi remedium depellendi morbum
obliuionis, proponitur nobis præcepti
recordatio , ídque in duobus Pſalmis.
Confeſſionis voce, cum Pſalmo præ- *Pſal. 99.*
ponitur, hæc docemur : Cùm ſecun-
dùm ſcripturæ conſuetudinem duplex
ſit ſignificatio confeſſionis, modò enim
peccatorum , quæ admiſimus, prola-
tionem, modò gratiarum actionem ſi-
gnificat ; hîc vtroque ſignificatu ad
B vitam ex virtute agendam manuduci-
mur ; prolatio enim peccatorum ſe-
parat nos & abducit à malis; ſtudiúm-
que promptè agendi gratias , auget
etiam gratiam & beneuolentiam be-
nefactoris erga illos qui beneficia me-
mori & grata mente recipiunt. Pſal-
mus igitur cui titulus , *In confeſſionem*,
hunc in modum propoſitus eſt , vt ſi
peccati memoria te angat , pœniten-
tiæ expiationem tibi ſuadeat ; quòd ſi
ad id quod melius eſt , vita tendat &
proficiat ; ſtabile tibi firmúmque per
gratiarum actionem ad Deum tam
C ſanctum propoſitum efficiat. *Tituli*, ſeu *Pſal. 15. 16. 57. 58. & alibi paſſim.*
columnæ *inſcriptio*; & illud: *Ne corrum-
pas* : ſiue coniunctim , ſiue ſeparatim
aliquibus Pſalmis inſcribantur; conſi-
lium continent ſectandæ longanimi-
tatis : Illud enim : *Ne corrumpas:* Daui-
dis vox eſt , prohibentis armigerum,
ne trucidet Saulem. At *tituli* ſeu *co-* *1. Reg. 26.*
lumnæ inſcriptio, hortatur; huiuſmodi
vocem, in memoria, velut in columna
incidendã eſſe, vt & in ſimilibus rebus,
ſi quis caſus ad vltionem eius qui nos
contriſtauit, excitet, cogitatione man-
datum illud cædem vetans relega-
D mus , eóque ad patientiam & longa-
nimitatem impetum animi deflecta-
mus. Accuratiorem autem horum
omnium explicationem inſtituemus
tunc cùm ad reliquarum inſcriptio-
num conſiderationem redierimus. Di-
ſpiciendum enim nunc eſt, quam no-
tionem vox *Alleluia* ſubiectam habeat;
quæ multis Pſalmis loco inſcriptionis
præponitur.

CAPVT VII.

Quid ſignificet inſcriptio, Alleluia. Pſal 110. 111.112.113 & multis aliis.

EST igitur *Alleluia* myſtica cohortatio, ad laudes Dei decantandas auditorem excitans, vt proinde idem ſit eius ſignificatum, quod laudate Dominum. Nam vbi in ſcriptura hæc vox habetur: *Laudate Dominum*: ibi Hebraicè per *Alleluia* idem exprimitur: niſi fortè verbum hoc magis ſupernæ illius pſalmodiæ vim manifeſtat, indicans illam eſſe laudem Dei. Variè enim apud Hebræos quoſdam ex diuerſis vocabulis, & ipſum *ia*, ipſúmque *Allelu*, laudem ſignificant. Neque mireris ſi is, qui rectus caſus dicitur, huiuſmodi ſit in hoc vocabulo; Non enim more noſtro formantur apud Hebræos nomina; ſed diuerſam à noſtra rationem & figurã habent proferendi voces. Nam & prophetæ nomen nos quidem ad Græcam rationem efformantes, *Heliam* appellamus: At proprietas linguæ Hebraicæ in caſu recto Heliu dicit; Ita igitur & in propoſito, quando laudem recto caſu ſignificare vult, ponit Hebræorum lingua, *Alleluia*. Cùm autem laus ad Deum relationem habeat, illúdque *ia*, ſit vnum ex nominibus, quæ Dei naturam declarant, totum ſimul *Alleluia*, laus Dei per interpretationem redditur. quando itaque vox hæc alicui Pſalmo præſcripta eſt, cogitare oportet, id quod ſubditur, ad Dei laudationem & prædicationem ducere. Quibus inſcriptionibus multi ex poſtremis potiſſimùm Pſalmis huius libri inſigniuntur; ex quibus intelligimus, horum qui iam ad perfectionis culmen aſcenderunt, inque præcedentibus Pſalmorum partibus, ſecundùm explicationem de illis traditam, expurgati ſunt, munus eſſe, Deum laudibus proſequi, & in his verſari, in quibus etiam Angelorum natura verſari creditur. Neque enim compertum nobis eſt aliam illorum eſſe occupationẽ, quàm laudare Deum. Neque ab illis quoque, qui vitam ad virtutis normam exigere ſtudent, aliud agitur quàm vt vitam ſuam efficiant, quaſi perennem laudem. Cùm ergo, qui Alleluia inſcriptum habent, omnes propemodum in vltima Pſalmorum ſectione reperiantur, perſpicuè intelligitur, poſtremam Pſalmorum ſectionem ſuperiorem eſſe omni excelſa per Pſalmos aſcenſione, vtpote

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΕΣΤΙΝ τοίνυν τὸ ἀλληλούϊα, παρακέλευσις μυστικὴ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ὑμνῳδίαν, τὸν ἀκούοντα ἐπεγείρουσα, ἵνα ταὐτὸν ᾖ τοῦτο τὸ σημαινόμενον, ὅ,τι αἰνεῖτε τὸν κύριον. ἐν οἷς γὰρ μέρεσι τῆς ἁγίας γραφῆς αὕτη πρόσκειται ἡ φωνὴ λέγουσα, αἰνεῖτε τὸν κύριον, διὰ τοῦ ἀλληλούϊα ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ γραφῇ τὸ τοιοῦτον σημαίνεται. ἢ τάχα μᾶλλον γνωρίζει ὁ λόγος οὗτος τῆς ὑπερκειμένης ψαλμῳδίας τὴν δύναμιν, λέγων αὐτὴν αἶνον εἶναι Θεοῦ. ποικίλως γὰρ ἐκ διαφόρων ὀνομάτων παρὰ Ἑβραίοις ποιὸν καὶ τὸ ια καὶ τὸ ἀλληλοῦ, αἶνος νοεῖται. καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ τὴν λεγομένην εὐθεῖαν ἐν τῇ πτώσει τῶν ὀνομάτων τὸ τοιοῦτο σχῆμα τῆς φωνῆς ταύτης ἐνδείκνυται. οὐ γὰρ πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν συνήθειαν τυποῦται καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὰ ῥήματα, ἀλλ' ἕτερος τύπος τῆς παρ' αὐτοῖς ἐκφωνήσεως τῶν ὀνομάτων παρὰ τὸν ἡμέτερον. οὕτω γοῦν τὸ τοῦ προφήτου ὄνομα, ἡμεῖς μὲν κατὰ τὸν παρ' ἡμῖν τύπον ἐξελληνίζοντες, ἠλίαν φαμέν. ἡ δὲ παρ' Ἑβραίοις εὐγλωττία τὴν εὐθεῖαν τοῦ ὀνόματος ἠλιοῦ λέγει. οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα, ὅτε τὸν αἶνον ἐπ' εὐθείας πτώσεως σημῆναι βούλεται, τῶν Ἑβραίων ἡ γλῶττα ἀλληλούϊα κατονομάζει. ἐπειδὴ ὁ αἶνος εἰς Θεὸν πάντως τὴν ἀναφορὰν ἔχει, τὸ δὲ ια ἓν τῶν ἑρμηνευτικῶν τῆς θείας φύσεώς ἐστιν ὄνομα, ὅλον κοινῇ τὸ ἀλληλούϊα αἶνος Θεοῦ ἑρμηνεύεται. ὅτ' ἂν τοίνυν τοῦτο τὸ ῥῆμα προγεγραμμένον ᾖ τῆς ψαλμῳδίας, νοητέον ἂν εἴη, τὸ δεῖν πάντως τὸ ὑποκείμενον ἀνάγειν εἰς δοξολογίαν Θεοῦ. οὕτω τοι καὶ τοῖς τελευταίοις μάλιστα τῆς βίβλου τῶν ψαλμῶν αἱ πολλαὶ τῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν ἐφευρίσκονται, δι' ὧν ἐστιν ἐννοεῖν, ὅτι τοῖς ἤδη πρὸς τὸ τέλειον φθάσασι τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας, καὶ διὰ τῶν προλαβόντων τῆς ψαλμῳδίας τμημάτων κατὰ τὴν νοηθεῖσαν ἐπ' αὐτῶν θεωρίαν ἐκκαθαρθεῖσιν ἁρμόζει τὸ αἰνεῖν τὸν Θεόν, καὶ ἐν τούτοις εἶναι, ἐν οἷς καὶ ἡ τῶν ἀγγέλων φύσις εἶναι πεπίστευται. οὔτε γὰρ ἐκείνων μεμαθήκαμεν ἀσχολίαν ἄλλην, πλὴν τοῦ αἰνεῖν τὸν Θεόν, οὔτε τοῖς κατ' ἀρετὴν τελείοις ἕτερόν τι σπουδάζεται, ἢ τὸ τὴν ζωὴν ἑαυτῶν αἶνον εἶναι Θεοῦ παρασκευάσαι. ἐπεὶ τοίνυν οἱ τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντες τοῦ ἀλληλούϊα, πάντες σχεδὸν ἐν τῷ τελευταίῳ τμήματι τῆς ψαλμῳδίας ἐνευρίσκονται, σαφές ἐστι κατανοῆσαι, ὅτι πάσης ὑπέρκειται τῆς ὑψηλῆς διὰ τῶν ψαλμῶν ἀναβάσεως τὸ τελευταῖον τμῆμα τῆς

ψαλμῳδίας, ἐν ᾧ τὸ πλεῖστον Θεοῦ αἶνός ἐστιν, ἤ τοι εἰς τὸ αἰνεῖν τὸν Θεὸν παρακέλευσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΛΕΙΠΕΤΑΙ δὲ ἀπὸ τῶν ἀνεπιγράφων τὴν αἰτίαν, ὡς ἔστι δυνατὸν, καταμηνῦσαι. τὰ δὲ ἐν τῷ μέρει τούτῳ παρ' ἡμῶν εὑρισκόμενα, ἐν τῇ δοκιμασίᾳ τῶν ἐντυγχανόντων προκείσθω, ἢ δέξασθαι τὰ ἡμέτερα, ἢ πρὸς μείζονα θεωρίαν προσάγειν αὐτῶν τὴν διάνοιαν. ταύτην τοίνυν τὴν διαφορὰν ἐν τοῖς ἀνεπιγράφοις κατενοήσαμεν. τοῖς μὲν γὰρ αὐτῶν αὐτὴ ἐπιγραφῆς ἢ ψαλμῳδίας γίνεται ἐπίνοια, ἐφ' ὧν κοινὸν καὶ παρ' Ἑβραίοις καὶ παρ' ἡμῖν, τὸ μὴ εἶναι ἄλλην ἐπιγραφὴν τῶν ὑποκειμένων, εἰ μὴ ταύτην μόνην τὴν τοῖς ῥητοῖς ἐμφαινομένην διάνοιαν. τοῖς δὲ λοιποῖς ἐπιγραφαὶ μέν εἰσιν ἐκκλησιαστικαί τε καὶ μυστικαὶ, καὶ τῆς κατὰ τὸ μυστήριον ἡμῶν εὐσεβείας σημαντικαὶ, ἀλλὰ τοῖς Ἑβραίοις οὐκ εἰσὶ, κατὰ τὴν γεγραμμένην ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κατ' αὐτῶν κατηγορίαν, ὅτι δόγμα ἔθεντο, εἴ τις ὁμολογήσειε τὸν Χριστὸν, ἀποσυνάγωγος γένηται. ὅσας τοίνυν ἐκεῖνοι τῶν ἐπιγραφῶν κατενόησαν, ἔνδειξίν τινα περιέχειν τοῦ μυστηρίου, ταύτας οὐ παρεδέξαντο. διὸ καὶ παρασημειοῦται δι' ἀκριβείας ἐπ' αὐτῶν τὸ τοιοῦτον ὁ λόγος τῇ ἀναγνώσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιγραφῆς προστιθεὶς, ὅτι παρ' Ἑβραίοις ἐστὶν ἀνεπίγραφος. τῆς τοίνυν διαιρέσεως ταύτης ἐν τοῖς ἀνεπιγράφοις προεκτεθείσης, καιρὸς ἂν εἴη δι' αὐτῶν τῶν ῥητῶν δεῖξαι τῷ λόγῳ τὴν μαρτυρίαν. ὁ προτεταγμένος τῶν ὅλων ψαλμὸς ἐπιγραφῆς οὐκ ἐδεήθη. φανερὸς γάρ ἐστι τοῖς ἀναγινώσκουσιν ὁ τῶν λεγομένων σκοπὸς, ὅτι εἰσαγωγικὸς πρὸς φιλοσοφίαν ἐστὶν ἀποστῆναι τοῦ κακοῦ συμβουλεύων, καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ γενέσθαι, καὶ ὁμοιοῦσθαι τῷ Θεῷ κατὰ δύναμιν. ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὴ δεῖν ἀσεβεῖν, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ μακαρισμοῦ προσετάχθη, ὁ δεύτερος, ὅπως ἂν ἔξω τῆς ἀσεβείας γενώμεθα, ὑποτίθεται τὸ εὐαγγελικὸν προαναφωνήσας μυστήριον, ὥστε τρόπον τινὰ ἐπιγραφὴν τοῦ δευτέρου ψαλμοῦ τὸν πρῶτον εἶναι. λέγει γὰρ τὴν διὰ σαρκὸς ἐκ γέννησιν τοῦ σήμερον μὲν γεννηθέντος δι' ἡμᾶς (χρόνου δὲ μέρος ἐστὶ τὸ σήμερον) ἀεὶ δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς

A in qua maximam partem Dei laus continetur, vel cohortatio ad concelebrandas diuini Numinis laudes.

CAPVT VIII.

SVPEREST, vt quoad vires ferunt, rationem illorum diſquiramus, qui inſcriptione carent; quæ verò hac in parte adferemus, iudicio lectorũ committimus, vt vel noſtra probent & recipiant, vel ad maiora excogitanda induſtriam ſuam conuertant. Hanc ergo in Pſalmis, inſcriptione carentibus, differentiam reperimus, quia nonnullis loco inſcriptionis eſt ipſa totius Pſalmi B ſententia, quibus & apud nos, & apud Hebræos commune eſt, vt alia inſcriptione quæ ſequuntur, non inſigniantur, quam ipſo, qui verbis Pſalmi ſubijcitur ſenſu: Aliis autem præfiguntur inſcriptiones, ſed Eccleſiaſticæ & myſticæ, myſteriiſque, quod ad noſtræ pietatis diſciplinam pertinet, ſignificatrices, ſed apud Hebræos non ſunt, conuenienter videlicet illi in Euangelio aduerſus ipſos accuſationi: *Quoniam legem tulerunt, vt ſi quis confiteatur Chriſtum, extra ſynagogam fiat.* Quaſcumque igitur inſcriptiones ipſi animaduertunt con- C tinere demonſtrationem quandam myſterij Dominici, illas repudiarunt. Qua de cauſſa accuratè etiam verba, quæ lectioni inſcriptionis Eccleſiaſticæ præfixa ſunt, monẽt, & contra illos notant, huiuſmodi Pſalmos apud Hebræos inſcriptionibus carere. Hunc in modum expoſito Pſalmorum diſcrimine, qui inſcriptione non prænotantur, tempus exigere videtur, vt id quod aſſerimus, ipſis Pſalmorum verbis confirmemus. Ergo primus omnium Pſalmus inſcriptione opus non habuit; nam quis ſit finis eorum, quæ in illo dicuntur, manifeſtum eſt lectoribus. Eſt námque D velut introductio ad Philoſophiam ſpiritualem, ſuadens vt à malo recedamus, & ad bonũ accedamus, & vt pro viribus ad ſimilitudinẽ Dei cõtendamus. Poſtquã autẽ in ipſo beatitudinis principio moniti ſumus, vt ab impietate deſiſtamus, hinc vt ab ea liberemur, profert nobis inſonátque ſecundus Pſalmus Euangelicum myſterium, vt proinde primus Pſalmus ſit quodammodo inſcriptio ſecundi. Exponit enim natiuitatem ſecundùm carnem eius, qui hodie propter nos natus eſt. (nam illud *hodie* pars temporis eſt) qui ſemper ex

De Pſalmis, qui inſcriptione carent.

Ioan. 9.

Patre, & in Patre Filius eſt, & Deus. Simúlq. explicat regnum & imperium in eos qui ſub imperio antea non erant, qui ea de cauſa, quòd Deo nõ ſeruirent, gentibus annumerabantur, ſui iuris & exleges, vel potius iniqui, eò quod diuinam legem non reciperent, ſed iugum à ſe abijcerent: iugum autẽ vocat præceptum. His autem in regnum quoque quod omnibus ſupereminet, adſcitis, fiunt illi qui olim ſine Domino viuebant, hæredes Dei per fidem in illum qui hodie genitus eſt, & qui Rex ſuper illos conſtitutus eſt, qui & ipſi renati & reges facti ſunt, in quibus virga ferrea, hoc eſt, immutabilis illa potentia, id quod terreſtre & luteũ erat conterens, in incorruptam naturam eos tranſtulit, ſimúlque docuit, in fiducia erga Deum beatitudinem ſitam eſſe. Cùm igitur hæc, quam expoſui ſit Pſalmi ſententia, integrum eſt cuilibet, qui voluerit ex ipſis diuinis verbis probare opinionem & explanationem noſtram, num ea quæ diximus, diuinitùs inſpiratis vocibus quadrent. Reliqui Pſalmi inſcriptionibus carentes, iuxta ea quæ ſuprà tradidimus, Synagogæ quidem Hebræorum, non Eccleſiæ Dei tales ſunt. In omnibus enim reperire eſt inſcriptionem aliquam, quam Iudæus non recipit ob pietatis quæ in ea latet rationem, quam propter infidelitatem ipſi repudiant. Huiuſmodi Pſalmi in vniuerſum ſunt duodecim, (vt ſummatim numerum dicam, quò & accuratiùs, quæ ad ſingulos pertinent, explicentur, ſimúlque cuiuſlibet ordo & diſpoſitio innoteſcat) nempe, trigeſimus ſecundus, & quadrageſimus ſecundus. Poſt hos ſeptuageſimus, & tertius ab iſto. Poſtea nonageſimus, deinde ſecundus ab hoc vſque ad ſextum. Rurſus octauus, & vltimus inter illos qui inſcriptione carent, centeſimus tertius. Hæc igitur eſt ſeries Pſalmorum, qui apud Hebræos nullis inſcriptionibus inſigniũtur. Cauſam cur non recipiant iſtas inſcriptiones aliam non arbitror eſſe, quàm eam quæ ſuprà à me adducta eſt. Sed clarior & dilucidior huius rei demonſtratio erit, ſi paucis quoſdam Pſalmos inſcriptionis expertes, quaſi in tranſcurſu inſpiciamus, vt reprehenſio & accuſatio, quam in perfidos & inſipientes Iudæos inſtituimus, ex ipſa verborum & ſententiarum conſidera-

A καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὄντος υἱοῦ καὶ Θεοῦ. τήν τε βασιλείαν ἐπὶ τῶν ἀβασιλεύτων, οἳ διὰ τὸ μὴ δουλεύειν Θεῷ, ἔθνεσιν ἦσαν κατειλεγμένοι· αὐτόνομοί τινες ὄντες, μᾶλλον δὲ ἄνομοι, τὸ τὸν θεῖον μὴ παραδέξασθαι νόμον, ἀλλ᾽ ἀποῤῥῖψαι ἀφ᾽ ἑαυτῶν τὸν ζυγόν. ζυγὸν δὲ λέγει τὴν ἐντολήν. τῆς δὲ τοῦ παντὸς ὑπερκειμένης βασιλείας, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐλθούσης, οἱ ποτὲ ἀδέσποτοι, Θεοῦ κληρονόμοι γίνονται διὰ τῆς εἰς τὸν σήμερον γεννηθέντα πίστεως. τοῦτον λέγω, τὸν καταστάντα βασιλέα ἐπ᾽ αὐτῶν. καὶ αὐτοὶ γεννηθέντες καὶ B βασιλεῖς γενόμενοι. ἐφ᾽ ὧν ἡ σιδηρᾶ ῥάβδος, τουτέστιν, ἡ ἄτρεπτος δύναμις περιθρύψασα τὸ γήϊνόν τε καὶ ὀστράκινον, εἰς τὴν ἀκήρατον φύσιν μετεστοιχείωσεν. διδάξας ὅτι μόνον ἐστὶ μακάριον, τὸ ἐπ᾽ αὐτὸν πεποιθέναι. ταύτης δὲ οὔσης τοῦ ψαλμοῦ τῆς διανοίας, ἣν ἐξεθέμην, ἔξεστιν τῷ βουλομένῳ δι᾽ αὐτῶν τῶν θείων ῥημάτων δοκιμάσαι τὴν ἡμετέραν ὑπόληψιν, εἴπερ ἐφαρμόζει τὰ παρ᾽ ἡμῶν εἰρημένα τῇ θεοπνεύστῳ φωνῇ. οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἀνεπιγράφων κατὰ τὸν προαποδοθέντα λόγον ἡμῖν, τῇ συναγωγῇ τῶν C Ἑβραίων, οὐ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, τοιοῦτοί εἰσιν. ἐπὶ πάντων γάρ ἐστιν εὑρεῖν τινα πάντως ἐπιγραφὴν, ἣν ὁ Ἑβραῖος οὐ δέχεται διὰ τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον, καὶ ἣν ὑπὸ ἀπιστίας οὐ προσεδέξατο, εἰσὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι ψαλμοὶ, ὡς ἐν κεφαλαίῳ μὲν τὸν ἀριθμὸν εἰπεῖν, δύο καὶ δέκα, ὡς ἂν καὶ ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτῶν ἐκτεθείη, καὶ τὴν τάξιν τῆς ἀκολουθίας ἐφ᾽ ἑκάστῳ γνωρίσωμεν, ὁ δεύτερος καὶ τριακοστὸς, καὶ τεσσαρακοστὸς καὶ δεύτερος. ἐπὶ τούτοις ὁ ἑβδομηκοστὸς, εἶτα ὁ τρίτος μετ᾽ αὐτὸν, καὶ μετὰ τούτους ὁ ἐνενηκοστός. εἶτα D καὶ ὁ δεύτερος, καὶ καθεξῆς ἕως τοῦ ἕκτου, καὶ πάλιν ὁ ὄγδοος· καὶ τελευταῖος ἐν τοῖς ἐπιγράφοις, ἑκατοστός τε καὶ τρίτος. ἡ μὲν οὖν τάξις τῶν παρ᾽ Ἑβραίοις ἀνεπιγράφων ψαλμῶν αὕτη. τὴν δὲ αἰτίαν τοῦ μὴ παραδεχθῆναι παρ᾽ αὐτῶν τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας, οὐκ ἄλλην οἶμαι εἶναι παρὰ τὴν εἰρημένην εἶναι. μᾶλλον δ᾽ ἂν ἡμῖν ὁ περὶ τούτων λόγος εἰς ἀπόδειξιν ἔλθοι, εἰ δι᾽ ὀλίγων τινὰς τῶν ἀνεπιγράφων ψαλμῶν ἐξ ἐπιδρομῆς θεωρήσωμεν, ὡς ἂν ἡ κατηγορία τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης δι᾽ αὐτῆς τῶν ῥητῶν θεωρίας τὸ πιστὸν

ἔχοι. ἐπεὶ τοίνυν ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐλθόντι κελεύει ὁ ψαλμὸς ἐπαγάλλεσθαι, λέγων. ἀγαλλιᾶσθε δίκαιοι ἐν κυρίῳ, ὡς τοῦ παντὸς ἐπιστατοῦντι, καὶ ἐξ οὐκ ὄντος τὸ πᾶν εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντι, καὶ συντηροῦντι ἐν τῷ εἶναι τὰ πάντα. οὗ τὸ πρόσταγμα οὐσία γίνεται. αὕτη γὰρ τῶν θείων ῥημάτων ἡ ἔννοια. ὅτι αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. οὗτος μακάριον ποιεῖ τὸ ἔθνος τὸ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ στηριζόμενον. ἡμᾶς λέγων τὸ ἔθνος, οἷς ἡ ἐλπὶς τῆς σωτηρίας τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐστιν, ᾧ συνονομαζόμεθα οἱ πεπιστευκότες. ὅτι ἐξ οὐρανοῦ ἐπέβλεψεν ὁ κύριος, τοῦ ἰδεῖν πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τοῦ ἑτοίμου κατοικητηρίου. κατοικητήριον δὲ αὐτοῦ ἕτοιμον, τὸ ἀεὶ ὄν, τὸν πατέρα ὠνόμασεν, οὗ τὸ εἶναι ἀεί ἐστιν, οὐκ ἔκ τινος γινόμενον, ἀλλὰ πάντοτε ἕτοιμον· καὶ οὐ ξενιζόμεθα, ὅτι ἐξ ἐκείνου τοῦ ἑτοίμου κατοικητηρίου τοῖς τῶν ἀνθρώπων υἱοῖς καταμίγνυται υἱὸς ἀνθρώπου γινόμενος. διὰ τὸ πεπεῖσθαι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας αὐτῶν. εἰ γὰρ ἐκείνου πλάσμα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τί καινὸν ἐκ τοῦ μυστηρίου μανθάνομεν; ὅτι ὁ δεσπότης τῆς φύσεως εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, ἀλλ' οἱ Ἑβραῖοι αὐτὸν οὐκ ἐδέξαντο. διὰ τοῦτο ἡ ἐπιγραφὴ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὁ ἥλιος τῷ μὴ βλέποντι. ὅθεν τὸν κατὰ σάρκα τοῦ νόμου δρόμον, ὃν ψευδῆ ἵππον λέγει, καὶ πᾶσαν τὴν σωματώδη τῶν ἐντολῶν κατανόησιν, ὅπου δ' ἂν εἴη ὁ γίγας, ἄχρηστον εἰς σωτηρίαν κρίνομεν· καθὼς διαβάλλει ὁ ψαλμῳδὸς τὰ τοιαῦτα δι' αἰνίγματος λέγων. ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν, καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ. βλέποντες δὲ ἐπὶ τὸν ῥυόμενον ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς ἡμῶν διὰ τῆς οὐρανίας τροφῆς (καθώς φησιν ὁ προφήτης, ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν, καὶ τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ῥύσασθαι ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ διαθρέψαι αὐτοὺς ἐν λιμῷ) φαμὲν ἐκφιο, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὑπομένει τῷ κυρίῳ, τῷ ἐξ οὐρανοῦ ἡμᾶς ἐπιβλέψαντι. καὶ ὅτι γένοιτο κύριε τὸ ἔλεός σου ἐφ' ἡμᾶς, καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ σέ. διὰ ταῦτα τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ψαλμοῦ τούτου ὁ Ἑβραῖος οὐ δέχεται. πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ τεσσαρακοστός τε καὶ δεύτερος τοῖς Ἑβραίοις ἐπιγραφὴν οὐκ ἔχει, δεικνύντος, οἶμαι, τοῦ λόγου, ὅτι τὸ ἐν

A tione cōfirmetur, fidémq. ſibi cōciliet. Venienti igitur ex cœlo in terram iubet Pſalmus applaudere his verbis: *Exultate iuſti in Domino*, & applaudite, tãquam vniuerſitatis huius moderatori, qui ex nihilo omne quod eſt, ad eſſe eduxit, & omnia in ſuo eſſe cōſeruat, cuius præceptum eſt rerũ ſubſtantia. Hæc enim notio ſubijcitur diuinis illis verbis: *Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt*. Hic beatã facit gentem, quæ nomine ipſius nititur, nos per gentem intelligens, quibus ſpes ſalutis in nomine Chriſti poſita; quique cùm credidimus, à Chriſto Psal. 32.

B nomen accepimus. *Quoniam de cœlo reſpexit Dominus, vt videat omnes filios hominũ, de præparato habitaculo ſuo.* præparatũ eius habitaculũ, quódq. ſemper eſt, Patrem appellauit, cuius eſſe ſemper eſt, quippe qui ex nullo ſit genitus, ſed ſemper præparatum eſt hoc habitaculũ; neque aberrabimus, ſi credamus eum ex illo præparato habitaculo deſcendentem, filiis hominum aggregatum eſſe, factum hominis filium, eò quòd nobis certò perſuaſum ſit, ipſum eſſe qui *finxit ſigillatim corda ipſorum*. Si enim ipſius figmẽtum eſt

C humana natura, meritò quærat quis, quid noui ex hoc myſterio diſcamus? Illud videlicet, Dominum naturæ in propria veniſſe, & ab Hebræis receptum non eſſe. Quocirca inſcriptio illis nulla, vt nec Sol illi, qui nihil videt. Vnde curſum legis ſecundùm carnem, quẽ *fallacem equum* nominat, & omnem illam corporalem mandatorum intelligentiam, quæ fortaſſis fuerit ille gigas, nihil ad ſalutem conferre iudicamus; prout & ipſe Pſalmorum ſcriptor talia ænigmate quodam traducit, cùm ait; *Fallax equus ad ſalutem, & gigas non ſaluabi-*

D *tur in multitudine virtutũ ſuæ.* Reſpicientes verò in eum, qui liberat à morte animas noſtras per cœleſtem cibum, (quemadmodum Propheta dicit; *Oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius, vt liberet à morte animas eorum, & alat eos in fame*) illud proferimus: *Anima noſtra ſuſtinebit Dominum, qui ex cœlis nos intuetur*, &; *Fiat Domine miſericordia tua ſuper nos, quemadmodum ſperauimus in te.* Ibidem.

Propter hæc repudiat Iudæus Pſalmi illius inſcriptionem. Rurſus ob eandem rationem Pſalmus quadrageſimus ſecundus apud Hebræos inſcriptione non prænotatur. Oſtendit, arbitror, ipſa verborum Pſalmi ſeries, myſterij in De Pſalmo 42. vulg. edit. Pſal. David. 70

Pſalmo hoc explicati, eos, qui ſectæ Iudaicæ addicti ſunt, capaces non eſſe. Cohortatur namque, vt renouata iuuentute introeamus ad altare. Sed Iudæum nulla huius rei cura tangit. Non enim renouari ſeſe patitur myſterio ſalutis per ſupernam regenerationem. Inſcriptio Pſalmi ſeptuageſimi, quæ in editione Eccleſiæ ſic habet: *Pro filiis Ionadab, & priorum captiuorum*, ab Hebræis omnino prætermiſſa eſt. Cuius cauſa clarè liquet. Nam cùm in his tam perſpicua ſint de Domino noſtro oracula, coarguitur Iudæorum perfidia & incredulitas, vtpotè qui nolint tam manifeſtam de myſterio hoc doctrinam recipere. Quemadmodum enim illi qui oculis laborant, vel affectione illa tenentur, quæ aquæ metus dicitur, neque ſolaris radij acceſſionem, neque conſpectum aquæ tolerare poſſunt, ſed tremulis ſuperciliis, illi quidem male affecti oculos à radiis; illi verò, qui aquam metuunt ab aquæ intuitu auertunt: pari modo & Iudæorum improbitas ſilentio veritatem reprobat, eò quod diuinæ prædicationis gloriam confiteri nolit. Licet porrò ex ipſa Pſalmi ſerie prophetiæ illius arcana cognoſcere. Dicit enim in Pſalmo ſeptuageſimo, cuius inſcriptio eſt: *De prioribus captiuis*, tamquam ex perſona captiuorum, cùm alia quædam ſupplicantis orationi conſentanea, tum illud: *Eripe me de manu peccatoris, de manu contra legem agentis & iniqui.* Quibus verbis deſignat illum, qui vitam noſtram in captiuitatem redegit; Et ſequentibus verbis, poſt multas ad conſolationem accommodatas voces, reditum ex captiuitate deſcribit, cùm ait: *Quantas oſtendiſti mihi tribulationes, multas & malas, & conuerſus viuificaſti me, & de abyſſis terræ iterum reduxiſti me, multiplicaſti magnificentiam tuam ſuper me, & conuerſus conſolatus es me.* Clariùs verò ex magni Pauli doctrina cognoſcemus quomodo ex abyſſis reducatur, qui pondere peccati in profundum detractus eſt, de quo inquit: *Ne dicas in corde tuo, Quis aſcendet in cælum? quod eſt Chriſtum deducere. Aut quis deſcendet in abyſſum? Hoc eſt Chriſtum à mortuis reuocare.* Vnde enim introiuit in mundum mors, inde iterum eiecta eſt.

De Pſalmo 70.

Rom. 10.

A τοῦ ψαλμικοῦ τούτου μυστήριον τοῖς Ἑβραΐζουσιν κατὰ τὴν αἵρεσιν ἀπαράδεκτον ἦν. εἰσελθεῖν γὰρ εἰς τὸ θυσιαστήριον ἐπαγγέλλεται, νέος γενόμενος, ἀλλὰ τῷ Ἑβραίῳ τοῦτο οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ δέχεται τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως ἀνανεώσασθαι. ἐν δὲ τῷ ἑβδομηκοστῷ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκδόσεως ἐπιγραφὴν ἐχούσης ὑπὲρ τῶν υἱῶν Ἰωναδάβ, καὶ τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέντων, παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τοῦτο σεσίγηται. ἡ δὲ αἰτία σαφής ἐστιν, ὅτι φανερωτέρας τῆς εἰς τὸν κύριον προφητείας ἐν τούτοις οὔσης, ἡ ἀπιστία τῶν Ἰουδαίων κατηγορεῖται, ὡς δέξασθαι τὴν φανερὰν τοῦ μυστηρίου B διδασκαλίαν μὴ δυνηθέντων. ὥσπερ γὰρ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσοῦντες, ἢ τῷ πάθει τῆς ὑδροφοβίας περιπεσόντες, οὔτε τῆς ἀκτῖνος τὴν προσβολὴν οὔτε τοῦ ὕδατος ἐκεῖνοι τὴν ὄψιν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑποφέρουσιν, ἀλλὰ μεμυκόσι τοῖς βλεφάροις, οἱ μὲν ἐμπαθεῖς τὰ ὄμματα τῆς ἀκτῖνος χωρίζονται· οἱ δὲ ὑδροφοβοῦντες τῆς τοῦ ὕδατος ὄψεως. τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων κακία διὰ τοῦ μὴ θέλειν ὁμολογεῖν τὴν δόξαν τοῦ θείου κηρύγματος, ἀπαράδεκτον ποιεῖ, διὰ τῆς σιωπῆς τὴν ἀλήθειαν. C ἔξεστιν δὲ καὶ δι' αὐτῆς τῆς ψαλμῳδίας ἐπιγνῶναι τὰ τῆς προφητείας αἰνίγματα. λέγει γὰρ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ, ἐν ᾧ περὶ τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέντων ἐστὶν ἡ ἐπιγραφή, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ αἰχμαλώτου ὁ λόγος. ἄλλα τέ τινα πρέποντα τῇ τοῦ ἱκέτου φωνῇ, καὶ ὅτι ῥῦσαί με ἐκ χειρὸς ἁμαρτωλοῦ, ἐκ χειρὸς παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος. τούτοις τοῖς ὀνόμασι τὸν αἰχμαλωτίσαντα ἡμῶν τὴν ζωὴν ἐνδεικνύμενος. καὶ ἐν τοῖς ὑπολοίποις μετὰ πολλὰς τὰς παρακλητικὰς ἐκείνας φωνάς, τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας γενομένην ἐπάνοδον διασημαίνει τῷ λόγῳ· ἐν οἷς φησιν, D ὅτι ὅσας ἔδειξάς μοι θλίψεις πολλὰς καὶ κακάς. καὶ ἐπιστρέψας ἐζωοποίησάς με, καὶ ἐκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς, πάλιν ἀνήγαγές με· ἐπλεόνασας ἐπ' ἐμὲ τὴν μεγαλωσύνην σου, καὶ ἐπιστρέψας παρεκάλεσάς με. ἔστι δὲ σαφέστερον ἐκ τῆς τοῦ μεγάλου Παύλου διδασκαλίας νοήσαντα, πῶς ἐκ τῶν ἀβύσσων ἀνάγεται ὁ τῷ βάρει τῆς ἁμαρτίας καθελκυσθεὶς εἰς τὴν ἄβυσσον. περὶ οὗ φησιν, μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστιν Χριστὸν καταγαγεῖν. ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. ὅθεν γὰρ εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ θάνατος, ἐκεῖθεν πά-

λιν τὸ ἐξῳκίσθη. δι' ἀνθρώπου εἰσῆλθεν, δι' ἀνθρώπου καὶ ἐξοικίζεται. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἤνοιξεν τῷ θανάτῳ τὴν εἴσοδον· διὰ τοῦ δευτέρου ἡ ζωὴ ἀντεισάγεται, ἧς ἡ εἴσοδος ἀφανισμὸν τοῦ θανάτου ἐργάζεται. διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀβύσσῳ τοῦ θανάτου, κατέβη διὰ τοῦ πάθους εἰς τὴν ἄβυσσον ταύτην, ἐφ' ᾧτε συναγαγεῖν ἑαυτῷ πάλιν ἐπὶ τὰ ἄνω τὸν βυθόν. ταῦτα γὰρ δι' ἀκριβείας, ἡ μεγάλη τοῦ ἀποστόλου φωνὴ διεσάφησεν, ἄλλα τε πολλὰ περὶ τούτων εἰπών, φησὶν καὶ τοῦτο. ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν· οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθησόμεθα. διὰ τοῦτο τῆς ἐπιγραφῆς ὑπὲρ τῶν αἰχμαλωτισθέντων γενεᾶς τὴν διὰ σαρκὸς οἰκονομίαν τοῦ κυρίου βοώσης, βύουσι τὴν ἀκοὴν Ἑβραῖοι, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὐ παραδέχονται. οὕτως ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ τὴν αὐτὴν εὑρήσεις αἰτίαν, τὴν μὴ παραδέχεσθαι τοῖς Ἑβραίοις, τὴν δηλωτικὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ θεοφανείας ἐπιγραφήν. ἡμῖν μὲν γὰρ ὁ μνημονευθεὶς ψαλμός, αἶνός ἐστιν ᾠδῆς. πᾶς γὰρ αἶνος εἰς Θεὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει. οἱ δὲ Ἑβραῖοι σιγῶσι τὸν αἶνον, καὶ τοῖς αἰνοῦσι τὸν κύριον, σιγᾶν ἐγκελεύονται. κωλύειν γὰρ ἐπιχειροῦσιν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς παῖδας αἰνεῖν ἐπὶ τῇ εὐποιΐᾳ τὸν κύριον, καθὼς στηλιτεύει αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην τὸ εὐαγγέλιον. αὐτὰ δὲ τοῦ αἴνου τῆς ᾠδῆς ταύτης τὰ ῥήματα, περιττὸν ἂν εἴη διὰ τῆς θεωρίας ἀποδεικνύειν, πρὸς τὸν κύριον βλέποντα, γυμνότερον αὐτῆς τῆς λέξεως τῶν γεγραμμένων τὴν τοιαύτην ἐμφαινούσης διάνοιαν. ὁ δὲ μετὰ τὸν πρῶτον καὶ ἐνενηκοστόν, ἔχει τι πάλιν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ φανερώτερον, οὗ χάριν φεύγει ὁ Ἰουδαΐζων τὴν τῆς ἐπιγραφῆς συγκατάθεσιν. ἡ γὰρ λέξις οὕτως φησί. αἶνος ᾠδῆς τῷ Δαβίδ, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου, ὅτε κατῴκισται ἡ γῆ. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν τῶν παραδεδεγμένων τὸν περὶ τῆς εὐσεβείας λόγον, ὅτι τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, τὸ κατὰ τοῦ θανάτου ἐνηργήθη μυστήριον, ἀκριβῶς κατὰ τὸν νόμον ἀκινήτου μείναντος ἐν τῷ μνηματικοίτης ἐκείνου σώματος. καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅτε κατῳκίσθη ἡ γῆ ὑπὸ τοῦ οἰκιστοῦ ἡμῶν. ὃς διὰ τοῦ καταλῦσαι τὸν καθαιρέτην τῆς ἡμετέρας οἰκήσεως. πάλιν τὸ ἐρριπωθὲν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνῳκοδόμησεν. ὁ δὲ καθαιρέτης ἡμῶν ὁ θάνατος ἦν, ὃν τότε κατήργησεν. ὅτε ἡμῖν μὲν σαββατίζειν ἐδόκει μένων ἐν ᾧ ἦν τόπῳ ἀκίνητος. τὴν δὲ τοῦ θανάτου κατηγωνίζετο δύναμιν,

A Per hominem intrauit, per hominem etiam eijcitur. Primus homo aditum mortui patefecit: per ſecundum vita reducitur, cuius ingreſſus abolitionem mortis efficit. Propter hoc in abyſſum mortis deſcendit per paſſionem, vt ſecum ad ſuperna reduceret eum qui in profundum corruerat. Hæc accuratè magnus Apoſtolus patefecit, vt & alia multa, & præter cætera illud: *Quemadmodum in Adam omnes morimur, ſic in Chriſto omnes viuificamur*. 1 Cor. 15. Quocirca cùm inſcriptio, Pro *captiuis*, clara voce annunciet B Domini noſtri in carne œconomiam & diſpenſationem, aures obturant Iudæi, inſcriptionémque reijciunt. Sic in nonageſimo Pſalmo eandem repereris cauſam, videlicet inſcriptionem diuinæ apparitionis Chriſti in carne ſignificatricem. Pſal. 90. Apud nos enim prædictus Pſalmus ita habet: *Laus cantici*. Nam omnis laus ad Deum refertur. At Hebræi laudem reticent, dominúmque laudantibus ſilentium imperant. Etenim & pueros in templo Dominum ob beneficia laudantes, cohibere conantur, prout Euangelium Matth. 21. de hac illorum inſipientia, velut in co- C lumnam inciſa, teſtificatur. Superfluum verò fortaſſis fuerit, ſi ipſa laudis cantici huius verba, per conſiderationem ſingulorum, oſtendere coner ad Dominum ſpectare, cùm ipſa deſcriptionis dictio & oratio planiùs & clariùs hunc ſenſum repræſentet. Nonageſimus ſecundus autem aliquid in inſcriptione manifeſtius præ ſe fert, propter quod Iudæus inſcriptionem illam non admittit. Sic enim ad verbum habet: *Laus cantici Dauid in diem Sabbati, quando fundata eſt terra.* Pſal. 92. Quis enim ex illis, qui pietatis diſciplina imbuti ſunt neſcit, die Sabbati, illud contra D mortem myſterium peractum eſſe, immobili manente ſecundùm legis præſcriptionem, in cubili ſepulchri, corpore illo? Quis item neſcit, quæ ſit dies, quando terra creata & fundata eſt à conditore noſtro, qui euertendo habitationis noſtræ euerſorem rurſus, id quod ſolo æquatum erat, ex fundamentis reſtituit. Euerſor autem noſter mors erat, quem tunc euacuit, quando nobis quidem requieſcere, & ſabbatum agere videbatur, manens in quo erat loco, immobilis. Mortis verò potentiam debellauit, ſeipſo viam

ſternens omnibus mortuis ad reſurrectionem ex morte. Sed non recipit Sabbati myſterium inimicus crucis Chriſti. Quapropter & hæc laudatio apud ipſos inſcriptione caret: non enim concedunt, hunc eſſe Dominum, qui cùm ſeipſum nobis conformaſſet, noſtrámque confuſionem in forma ſerui induiſſet, rurſus regnauit, & proprium decorem induit, & potentiam ſibi circumdedit. Potentia verò & decor Filij, Pater eſt. Hic diſſolutam peccato naturam iterum corroborauit, vt ne amplius ad peccatum delaberetur, neque procellis illis, quæ in peccato exiſtunt, agitaretur: multáque alia diuinæ gratiæ beneficia, cùm per ænigmata decantaſſet, fluuios quoſdam valde ſonantes inducit, Euangelicas, vt arbitror, voces deſignans. Et quid opus eſt ſingula, quæ in pſalmodia ſcripta ſunt, perſequi; cùm nulla ſit in diuinis dictis dubitatio, quin tota illa hymnodia in illum competat, qui aſcendit in iubilatione, qui teſtimonia ſua legitimâ confeſſione firmat, qui ſanctificatione ſpiritus propriam Eccleſiæ domum inſignire conſtituit. Similiter nonageſimi tertij inſcriptionem eandem ob cauſam Iudæus non recipit, quæ his verbis concepta eſt.

Pſal. 93. *Dauidi quarta Sabbati ſine inſcriptione apud Hebræos.* Cæterùm myſterium, quod in hoc Pſalmo continetur, œconomiam paſſionis explicat, cùm enim Dominus quinta Sabbati à Iuda proditus ſit, in ea, quæ hanc diem antecedit, is qui totum mundum ſeipſo redemit, à proditore quodammodo venditus eſt; ſic enim & à Propheta Hieremia factum hoc nominatur, cùm ait: *Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati.*

Matth. 27. Eo autem conſilio, vt mihi perſuadeo, venditur, vt nos ſub peccato venditos, ſua venditione emat. Quamobrem præuidens Propheta, id quod futurum erat, ira quadam in facinus illud concitatur, Deum vltionis illum vocitans, & vt exaltetur, qui propter nos humiliatus eſt, commonens quò reddat ſuperbis dignam retributionem, ne in ſua malitia glorientur peccatores: ad quos clamat, ſtultos & inſipientes illos appellans, qui eius, qui apparuit, diuinitatem inficiantur; Nam inſipientis proprium eſt, quod alibi tradit, aſ-

A ὁδοποιῶν δι' ἑαυτοῦ τοῖς πιστεύουσι πᾶσι τὴν ἐκ τοῦ θανάτου ἀνάστασιν. ἀλλ' οὐ δέχεται τὸ τοῦ σαββάτου μυστήριον ὁ ἐχθρὸς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. διὸ καὶ οὗτός ἐστιν ὁ αἶνος παρ' αὐτοῖς ἀνεπίγραφος. οὐ γὰρ συντίθενται ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κύριος, ὁ καθ' ἡμᾶς ἑαυτὸν σχηματίσας, καὶ τὴν ἀσχημοσύνην ἡμῶν περιβαλλόμενος ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, πάλιν ἐβασίλευσεν, καὶ τὴν ἰδίαν εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, καὶ τὴν ἑαυτοῦ περιεβάλετο δύναμιν. δύναμις δὲ καὶ εὐπρέπεια τοῦ υἱοῦ ὁ πατήρ ἐστιν. οὗτος λυθεῖσαν δι' ἁμαρτίας τὴν φύσιν, πάλιν στερρὰν ἀπειργάσατο· ὡς μηκέτι αὐτὴν πρὸς κακίαν ἀπωσθῆναι, μηδὲ τὸν ἐν ἁμαρτίᾳ B δέχεσθαι σάλον. καὶ πολλὰ δὲ ἄλλα δι' αἰνιγμάτων ἀνευφημήσας τὴν χάριν, ποταμούς τινας μεγάλα ἠχοῦντας τῷ λόγῳ προστίθησιν, τὰς εὐαγγελικάς, ὡς οἶμαι, λέγων φωνάς. καὶ τί χρὴ τὰ καθ' ἕκαστον διεξιέναι τῶν ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ γεγραμμένων; οὐδεμιᾶς οὔσης ἐν τοῖς θείοις ῥητοῖς ἀμφιβολίας τοῦ εἰς ἐκεῖνον βλέπειν τὴν ὑμνῳδίαν, τὸν ἀναβάντα Θεὸν ἐν ἀλαλαγμῷ. καὶ τὰ μαρτύρια αὐτοῦ διὰ τῆς ἀγαθῆς ὁμολογίας πιστούμενα. καὶ τὸ ἁγίασμα τοῦ πνεύματος τοῦ ἰδίου οἴκου τῆς ἐκκλησίας ἐμπρέψαι παρασκευάσαντα. ὡσαύτως δὲ τῆς τετάρτου μετὰ τὸν ἐνενηκοστὸν διὰ τὴν C αὐτὴν αἰτίαν ὁ Ἑβραῖος τὴν ἐπιγραφὴν οὐ παραδέχεται. ἔχει δὲ ἡ λέξις τῆς ἐπιγραφῆς οὕτως, τοῦ Δαβὶδ τετράδι σαββάτων, ἀνεπίγραφος παρ' Ἑβραίοις. τὸ δὲ ἐν τούτῳ μυστήριον, τὴν περὶ τὸ πάθος οἰκονομίαν παραγγέλλει. τῇ γὰρ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου τῆς προδοσίας παρὰ τοῦ Ἰούδα λυτρούμενος, ὑπὸ τοῦ προδότου τρόπον τινὰ πωλεῖται. οὕτω γὰρ καὶ παρὰ τῆς προφητείας Ἱερεμίου τὸ γενόμενον ὀνομάζεται. καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου. διὰ τοῦτο D δέ, οἶμαι, πωλεῖται, ἵνα τῇ ἑαυτοῦ πράσει τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας πεπραμένους ἐξαγοράσῃ· ὅθεν προϊδὼν ὁ προφήτης τὸ ἐσόμενον, θυμῷ τινι πρὸς τὸ γινόμενον διεγείρεται, Θεὸν ἐκδικήσεως αὐτὸν ὀνομάζων. καὶ ὑψωθῆναι τὸν δι' ἡμᾶς ταπεινωθέντα παρακαλεῖ, ἀποδοῦναι τοῖς ὑπερηφάνοις τὴν κατ' ἀξίαν ἀνταπόδοσιν, ὡς ἂν μὴ ἐπικαυχῶντο οἱ ἁμαρτωλοὶ τῇ κακίᾳ. πρὸς οὓς βοᾷ, ἄφρονας αὐτοὺς καὶ μωροὺς ὀνομάζων, τοὺς μὴ παραδεξαμένους τὴν τοῦ ὀφθέντος θειότητα. ἴδιον γάρ ἐστι τοῦ ἄφρονος, ὡς ἑτέρωθί φησι, τὸ τὸν ὄντα

A τὸν ὄντα Θεὸν μὴ εἶναι λέγειν. βοᾷ δὲ πρὸς τοὺς τοιούτους, ὅτι, συνέτε ἄφρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροί ποτε φρονήσατε. τίς ὁ φυτεύσας τὸ οὖς; τίς ὁ πλάσας τὸν ὀφθαλμόν; τίς ὁ παιδεύων τὰ ἔθνη; τίς ὁ γινώσκων τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων; διὰ τούτων γὰρ οἶμαι πάντων τὸν προφήτην κατὰ τὰς ἰάσεις μηνύειν θαύματα, δι' ὧν ὀφθαλμοί τε ἐπλάσσοντο διὰ τοῦ πτύσματος καὶ τῆς γῆς πηλουργούμενοι. καὶ ἀκοαὶ τρόπον τινά, τοῖς ἐστερημένοις τῆς αἰσθήσεως ταύτης, διὰ τῶν δακτύλων ἐνεφυτεύοντο. καὶ ὅσα ἐν τῷ κρυπτῷ τῶν νοημάτων ἐλάνθανεν, παρὰ τοῦ
B βλέποντος τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν διελέγχετο. ἐπεὶ δὲ τούτοις ἐμβοῶν οὐκ ἠκούσθη, πρὸς τὸν κύριον ἐπιστρέφει τὸν λόγον καί φησι, μακάριος ἄνθρωπος, ὃν ἂν παιδεύσῃς κύριε. καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξῃς αὐτόν. ὡς τοῦ νόμου καθ' ἑαυτὸν ὠφελοῦντος οὐδέν, εἰ μή τις θεία διδαχὴ τὸ ἐγκείμενον αὐτῷ μυστήριον σαφηνίσειεν. καθὼς εἶπεν ὁ αὐτὸς οὗτος προφήτης. ὅτι ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. ἢ τάχα μακαρίζει τὸν ἐξ ἐθνῶν τῷ πνευματικῷ νόμῳ πιστεύοντα, ὃς ἄν-
C θρωπος ὢν τὸν πρὸ τούτου χρόνον, σαρκώδης τε καὶ συμπαραβεβλημένος τοῖς κτήνεσιν, ἐν τῇ παιδεύσει τοῦ θείου νόμου, τῆς κατάρας εἰς εὐλογίαν ἀνταλλαχθείσης, μακάριος γίνεται. ὅτι αὐτῷ μὲν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν πονηρῶν ἡ ὀργὴ πραΰνεται, ἐκείνῳ δὲ βόθρος ὀρύσσεται. εἶτα μικρὸν ὑποβὰς τὸν σκοπὸν λέγει τῆς κατὰ ἄνθρωπον τοῦ κυρίου οἰκονομίας. εἰ μὴ ὅτι κύριος ἐβοήθησέ μοι, παρὰ βραχὺ παρῴκησεν ἡ ψυχή μου τῷ ᾅδῃ. ἡ γὰρ βοήθεια τοῦ κυρίου, οὐκ ἀφῆκεν ἡμᾶς τοῦ ᾅδου παροίκους εἶναι. καὶ ὅτι κατὰ τὸ πλῆθος
D τῶν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ὀδυνῶν, ἀντίρροπος ἐγένετο ἡμῖν ἡ ἰατρεία παρὰ τοῦ ἰατρεύοντος. ἐν ᾧ τε καὶ μεῖζον φιλοσοφεῖ, τὸ μὴ ἐξ ἀϊδίου εἶναι τὸ κακὸν δογματίζων. φησὶν γὰρ ὅτι οὐ συμπαρέσταί σοι θρόνος ἀνομίας ὁ πλάσσων κόπον ἐπὶ πρόσταγμα. τοῦτο δέ ἐστιν, ὅτι οὐ συνθεωρεῖταί σοι ἡ τῆς κακίας ἀρχή. ἀρχὴ γὰρ ὁ θρόνος, ὁ τὴν ἁμαρτίαν κτίζων διὰ προστάγματος. δι' ὧν τὸ μὴ ἐξ ἀϊδίου τὴν κακίαν εἶναι, μηδὲ εἰς ἀεὶ παραμένειν αὐτὴν ἐνεδείξατο. ὃ γὰρ μὴ ἀεὶ ὤν, οὐδὲ εἰς ἀεὶ ἔσται. καὶ τὸν τρόπον τῆς τοῦ κακοῦ ἀναιρέσεως διηγεῖται.

A ſeuerare eum, qui verè Deus eſt, non eſſe; quibus proinde acclamat: *Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite:* Quis eſt, qui plantauit aurem? quis qui finxit oculum? qui erudit populos? quis eſt, qui cognoſcit cogitationes hominum? His omnibus puto Prophetam ſignificare mirabilia in ſanationibus peragendis patrata, quando oculi per ſputum & terram illiti reformabãtur & refingebantur, quando auditus aliquo modo iis qui hoc ſenſu priuati erant, per digitos quaſi inſerebatur, & quãdo ea quę in occulto latebant, animi ſenſa,
B ab eo qui ſingulorum cogitationes videt, in apertum prolata ſunt. At cùm his acclamans exauditus non eſſet, ad Dominum ſermone conuerſo inquit: *Beatus, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum:* quaſi lex per ſe nihil profit, niſi diuina aliqua inſtitutio abditum in ipſa ſenſum manifeſtet: quemadmodum hic ipſe Propheta teſtatus eſt, *Reuela*, inquiens, *oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.* Vel fortaſſis beatum prædicat illum, qui ex gentibus ſpirituali legi aſſenſum præbet, qui cùm
C anteacto tempore eſſet homo carni addictus, iumentiſque ſimilis; in inſtitutione legis diuinæ, execratione in benedictionem commutata, beatus efficitur; quoniam ipſi quidem ira à diebus malis mitigatur, alteri verò fouea foditur. Deinde paululùm progreſſus finem declarat œconomiæ humanitatis à Domino ſuſceptæ his verbis: *Niſi quia Dominus adiuuit me, paulo minus in inferno habitaſſet anima mea.* Auxilium enim Domini non permiſit nos inferni incolas eſſe; ſimúlque aſſerit, multitudini dolorum, qui ex peccatis naſcuntur, æqualem medicinam
D à medico paratam eſſe. Vbi & grandius quiddam innuit, cùm velut dogmate quodam ſtatuit, malum non eſſe ab æterno. Ait enim: *Non adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto.* Senſus eſt: Tecum vnà conſiderari & concipi nequit mali principium. Principium enim intelligitur nomine ſedis, quæ peccatum per præceptum efficit. Quibus oſtendit, peccatum neque ab ęterno eſſe, neque in ęternum perſeueraturum. Quod enim non ſemper erat, id neque ſemper erit; modúmque, quo malum aboletur, explicat,

in Iudæorum parricidio, quod in Dominum admiſerunt, peccati abolitionem prædicens: cùm inquit: *Captabunt in animam iuſti, & ſanguinem innocentem condemnabunt*; At hoc mihi ſit ſalutis cauſa. Dominus enim morte damnatus, hoc ipſo refugium mihi efficitur; & iſte Deus in *adiutorium ſpei* credentibus conſtituitur, qui in illo iuſto iudicio vnicuique pro meritis reddens, abolebit & in nihilum rediget malitiam peccatorum, non naturam; ſic enim ad verbum ait: *Quoniam reddet illis Dominus iniquitatem eorum, & in malitia eorum diſperdet illos Dominus Deus.* Quibus ſignificat, eos qui nunc peccato inſigniti ſunt & configurati, deſtructum iri; Nam quando malitia non erit, tum neque is qui malitiæ quaſi formam gerit durare poterit. Perdita igitur malitia, eiúſque figurâ in nullo penitus derelictâ, omnes ſecundùm Chriſtum formabimur, & in omnibus vna effulgebit forma, quæ ab initio naturæ noſtræ indita fuerat.

CAPVT IX.

De Pſalmis 94. 95. 96. 97. 103. Cur inſcriptione apud Hebræos careant.

POST hæc ad alia procedit, inſtituto ordine, nullo muſico inſtrumento vtens, ſed propria voce benè ſonantem laudem Deo reponens. Inquit enim: *Laus cantici ipſi Dauid*: quæ inſcriptio apud Hebræos non reperitur. Prouocat enim auditores ad communionem exultationis, & ad iubilationem victoribus conſentaneam. *Venite*, inquit, *exultemus Domino, iubilemus Deo ſalutari noſtro.* Sub finem grauiorem & vehementiorem quandam commninationem contra incredulos ſubiungit, qui peruerſo erant pectore, quadraginta annis commorationis in deſerto: quibus benefactorem irritarunt, quique poſtea oblatam per Euangelium remiſſionem peccatorum reſpuerunt; quibus licebat, (*ſi hodie audire voluiſſent vocem eius*, qui in hunc temporis ſtatum venit, & ex ſempiterna illa & anteſeculari magnificentia ad temporalem natiuitatem deſcendit) aperire ſibiipſis ingreſſum in requiem; ſed errorem & incredulitatem, tamquam duces ſemper ſecuti ſunt, tam prioribus quàm poſterioribus temporibus,

A ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ κυρίου μιαιφονίᾳ, τὸν ἀφανισμὸν τῆς κακίας προαγορεύων. λέγει γάρ, ὅτι ὅτι μὲν θηρεύσουσιν ἐπὶ ψυχὴν δικαίου, καὶ αἷμα ἀθῷον καταδικάσονται. τοῦτο δὲ ἐμοὶ σωτήριον γέγονε. ὁ γὰρ καταδικασθεὶς τῷ θανάτῳ κύριος, διὰ τούτου γίνεταί μοι καταφυγή. καὶ οὗτος ὁ Θεὸς εἰς βοήθειαν ἐλπίδος τοῖς πεπιστευκόσι καθίσταται, ὃς ἀποδιδοὺς ἐν τῇ δικαίᾳ κρίσει τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ, ἀφανίσει τὴν πονηρίαν τῶν ἡμαρτηκότων, οὐχὶ τὴν φύσιν. οὕτως εἰπὼν τῇ λέξει, ὅτι καὶ ἀποδώσει αὐτοῖς κύριος τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, καὶ κατὰ πονηρίαν αὐτῶν ἀφανιεῖ αὐτοὺς κύριος ὁ Θεός· B σημαίνων διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι οἱ νῦν μεμορφωμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ ἀφανισθήσονται. τῆς γὰρ κακίας οὐκ οὔσης, οὐδὲ ὁ κατ' αὐτὴν μεμορφωμένος ἔσται· ἀπολομένης οὖν τῆς κακίας, καὶ ἐν μηδενὶ τοῦ τοιούτου χαρακτῆρος ὑπολειφθέντος, πάντες κατὰ Χριστὸν μορφωθήσονται, καὶ μία πᾶσιν ἐξαστράψει μορφή, ἡ ἐξ ἀρχῆς ἐπιβληθεῖσα τῇ φύσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

C ΜΕΤΑ ταῦτα πρόεισι κατὰ τὸ ἀκόλουθον, μηδενὶ τῶν μουσικῶν συγκεχρημένος ὀργάνων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς, τὸν εὔφημον αἶνον διὰ τῆς ᾠδῆς ἀναθεὶς τῷ Θεῷ. φησὶ γάρ, αἶνος ᾠδῆς τῷ Δαβίδ. καὶ αὕτη δὲ τοῖς Ἑβραίοις ἡ ἐπιγραφὴ οὐκ ἔστιν. προκαλεῖται γὰρ τοὺς ἀκούοντας εἰς κοινωνίαν ἀγαλλιάματος, καὶ εἰς ἀλαλαγμὸν ἐπινίκιον. δεῦτε, λέγων, ἀγαλλιασώμεθα τῷ κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ, τῷ σωτῆρι ἡμῶν. καί τινα πρὸς τῷ τέλει καταφορικωτέραν ἀπειλὴν κατὰ τῶν ἀπιστούντων ἔχει, τῶν τὴν αὐτὴν ἐπιδειξαμένων κακόνοιαν. ἔν τε τοῖς τεσσαράκοντα D ἔτεσι τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ διαγωγῆς, ἐν οἷς τὸν εὐεργέτην παρώξυναν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διὰ τοῦ εὐαγγελίου κατάπαυσιν τῆς ἁμαρτίας μὴ προσιχόμενοι· οἷς ἐξὸν σήμερον ἀκούσασι τῆς φωνῆς τοῦ δι' ἡμᾶς εἰς τὸ σήμερον εἰσελθόντος, καὶ ἐκ τῆς προαιωνίου, καὶ ἀϊδίου μεγαλειότητος, εἰς χρονικὴν γένεσιν καταβάντος, ἀνοῖξαι ἑαυτοῖς τὴν εἴσοδον τῆς ἀναπαύσεως. ἀλλ' ἀεὶ τὴν πλάνην, καὶ τὴν ἀπιστίαν ὁδηγὸν ἑαυτῶν προβαλλόμενοι, ἔν τε τοῖς προτέροις, καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις,

ὅρκῳ τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ ἀποκλεισθήσονται. πῶς γὰρ ἂν εἰσέλθοιεν εἰς τὴν κατάπαυσιν, οἱ ἑκουσίως ἑαυτοὺς τῆς εὐλογίας ἀπαλλοτριώσαντες; οὕτως καὶ μετὰ τοῦτον ὁ πέμπτος καὶ ἐνενηκοστὸς, τοῖς μὲν Ἑβραίοις ἀνεπίγραφος λέγεται· ἡμῖν δὲ ἐστὶν ᾠδὴ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῷ Θεῷ ᾀσθεῖσα, ὅτε ἀνῳκοδομήθη διαλυθεῖσα ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευή. οὕτως γὰρ ἡ τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει λέξις. αἶνος ᾠδῆς, ὅτε ὁ οἶκος ᾠκοδομήθη μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, ἀνεπίγραφος παρ' Ἑβραίοις· εὐθὺς δὲ τὸ τῆς καινῆς διαθήκης μυστήριον ἐν προοιμίοις ἡ ψαλμῳδία εὐαγγελίζεται, λέγουσα. ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινόν. εἰκότως δὲ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ψαλμοῦ τούτου, παρὰ τοῖς Ἑβραίοις σεσίγηται, ὅτι μετὰ τὰς εὐαγγελικὰς φωνὰς, ἃς ἐν προοιμίοις τῆς ψαλμῳδίας πεποίηται, πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐπιστρέφει τὸν λόγον ἡ προφητεία λέγουσα. ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ προσκυνήσατε τῷ κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ. καὶ πᾶς ὁ ἐφεξῆς λόγος τοιοῦτός ἐστιν, τὴν ἐπὶ τὰ ἔθνη τῆς εὐλογίας μετάστασιν παραγορεύων. εἴπατε γάρ φησιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅτι κύριος ἐβασίλευσεν· καὶ λυθεῖσαν ὑπὸ κακίας τὴν οἰκουμένην κατώρθωσεν, ὥστε ἀσάλευτον εἰς τὸ διηνεκὲς μένειν· ἐφ' οἷς εὐφραίνονται οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγάλλεται πᾶσα ἡ γῆ, σαλευομένων τῶν θαλασσίων ὑδάτων σὺν τῷ ἰδίῳ πληρώματι, δι' ὧν τροπικῶς τὴν ἐναντίαν ἐνδείκνυται δύναμιν, ταραττομένην τε καὶ ἀσατοῦσαν ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ ζωῇ· ὅταν οὐρανοὶ γινώμεθα, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ διηγούμενοι, ἡ γῆ διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν καρποφορίας εὐλογουμένη. σαλευθήτω γάρ φησιν ἡ θάλασσα, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. χαρήσεται δὲ τὰ πεδία λέγει. τὸν ὁμαλὸν ἐν ἀρετῇ βίον πεδία λέγων, οὗ καὶ ὁ Ἡσαΐας ἐν τοῖς ἰδίοις λόγοις ἄλλως μέμνηται εἰπὼν, ἀναπληρωθήσεσθαι μὲν καλδίων τὰς φάραγγας, καταστέλλεσθαι δὲ τοὺς βουνοὺς, καὶ τὰ ὄρη. ὅπερ οὐδὲν ἕτερον μοι δοκεῖ, ἢ τὰς ἐλλείψεις τε καὶ ὑπερπλεονάσεις τῆς κατ' ἀρετὴν ἐπιτηδεύσεως παραστῆσαι βουλόμενος ταῦτα λέγει, ὥστε μήτε δι' ἐλλείψεως τοῦ ἀγαθοῦ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον κοιλαίνεσθαι· μήτε ἀνώμαλον διὰ τῆς ὑπερπλεονάσεως. χαρήσεται γάρ φησι τὰ πεδία, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς.

propterea à Deo ab ingreſſu in illam requiem, etiam iureiurando interpoſito, excluſi ſunt. Quomodo enim introirent in requiem, qui volentes libentérque ſe à benedictione abalienarunt; id quod infrà teſtatur Pſalmus nonageſimus quintus, & ipſe Hebræis nulla inſcriptione prænotatus: Nobis autem eſt Pſalmus ille canticum Deo cantatum poſt reditum ex captiuitate, quando reædificata eſt diſſoluta naturæ noſtræ fabrica: Sic enim inſcriptio ad verbum habet: *Laus cantici, quando domus ædificata eſt poſt captiuitatem, inſcriptione apud Hebræos carens*; qui Pſalmus ſtatim myſterium noui Teſtamenti annunciat, cùm ait: *Cantate Domino canticum nouum*. Meritò autẽ Pſalmi huius inſcriptio apud Hebræos omittitur, quia poſt Euangelicas voces, quas initio Pſalmi præmiſit, ad eos qui ex gentibus ſunt, conuertitur Prophetæ ſermo: *Afferte Domino patriæ gentium; afferte Domino gloriam & honorem, & adorate Dominum in atrio ſancto eius*, & tota quæ ſequitur oratio eiuſmodi eſt, vt benedictionis ad gentes tranſlationem demonſtret: inquit enim: *Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit*: totámque rerum vniuerſitatem ab improbitate deſtructam reſtituit, vt in poſterum perpetuò inconcuſſa conſiſtat: ob quæ *lætantur cœli, & exultat omnis terra, commotis aquis maris cum ſua plenitudine*. Quibus tranſlatione quadam ſermonis, aduerſariam poteſtatem ſignificat, turbatam ſcilicet & loco motam ſuper vita noſtra, quando nos quodammodo cœli facti, gloriã Dei enarramus, qui terra ſumus per virtutem fertilitatem benedicti: dicit enim: *Moueatur terra & plenitudo eius*. Lætari verò ais *campos*; per cãpos æquabilem illam virtutis viam ſignificans. cuius & Eſaias ſuis in ſermonibus alio modo meminit, cùm iubet repleri *valles, & complanari colles & montes*: quod mihi nullo alio conſilio dixiſſe videtur, quàm vt oſtenderet, in virtutis ſtudio exceſſum defectúmque, ſeu nimium & parum, diligenter attendendum eſſe, vt neque per defectum boni, virtutis rationem quaſi excauemus, & exinaniamus: neque etiam per exceſſum reddere inæqualem conemur: Dicit enim: *Lætabuntur campi, & omnia quæ in eis ſunt*.

Pſal. 95.

Iſaia 40.

Pſal. 96. Similiter & is qui ſequitur Pſalmus ab Hebræis repudiatus eſt, eò quòd noſtras res, terræque noſtræ conſtitutionem decantet, & annunciet. Inſcriptio enim pſalmodiam hanc ipſi Dauid attribuit, quæ ſic ſe habet: *Ipſi Dauid, quando terra eius reſtituta eſt.* Illud verò, Eius, non ad Dauid, ſed ad Deum referendum eſt. Nam terra, quæ antea per malitiam defecerat, nunc per Dei cognitionem ſtabilem ſortem & conditionem nacta eſt: Nos verò omnes Dei terra ſumus, qui prius in bono inſtabiles, & propterea in maledictionem coniecti fuimus: poſtea verò maledictione ſoluti rurſus conſtantes, & ſtabiles in bono effecti ſumus, & hoc initio ſtatim pſalmodia iſta annunciat, quòd *Domino regnante exultet terra*: quaſi quis dicat, vt lucente ſole terra illuſtratur; ſic prævalente regno Domini, exiſtit in nobis iucunditas regni; verba verò ſic ſe habent: *Dominus regnauit, exultet terra, lætentur inſulæ multæ.* Pulchrè animas, quæ licet tentationibus agitatæ, ſtabilitatem & firmitudinem retinent, *inſulas* appellauit, quas vndique quidem circumdat malitiæ ſalſugo, ſed tantùm allapſu ſuo non poteſt, vt æſtu aliquo virtutis conſtantiam labefactet. Deinde per ea quæ interiecit, naturam extra omnium aſpectûm poſitam nubis & caliginis inuolucro quodam deſcribit: *Nubes enim & caligo in circuitu eius*, ſimúlque terribilem illam ſpeciem oſtendit, quando venerit, vt vnicuique rependat pro meritis, cùm ait: *Ignis in conſpectu eius præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Poſtea Euangelicam lucem, lucíſque diffuſionem demonſtrat. Fulgura appellans diuinæ prædicationis ſermones, qui per totum terrarum orbem effulgent. Dicit enim: *Illuxerunt coruſcationes orbi terræ*, altitudinémque Euangelicorum myſteriorum ſequentibus verbis oſtendit, cùm ait: *Annunciauerunt cæli iuſtitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius.* Euerſionem verò idolorum & abolitionem huiuſcemodi deceptionis prædixit his verbis: *Confundantur omnes qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulacris ſuis.* Móxque, vel vt omnium bonorum ſignaculum,

A παραπλησίως δὲ καὶ ὁ μετ' αὐτὸν ψαλμὸς, οὐ προσεδέχθη τῇ τῶν Ἑβραίων ἐπιγραφῇ, διότι τὰ ἡμέτερα λέγει, καὶ τὴν ἡμετέρας γῆς τὴν κατάστασιν τῷ λόγῳ εὐαγγελίζεται. ἀνατίθησι γὰρ τῷ Δαβὶδ τὴν ψαλμῳδίαν ἡ ἐπιγραφὴ, οὕτως ἔχουσα. τῷ Δαβὶδ, ὁπότε ἡ γῆ αὐτοῦ κατεστάθη. τὸ δὲ, αὐτοῦ, δηλονότι, οὐ πρὸς τὸν Δαβὶδ, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν τὴν σημασίαν ἔχει. ἡ γὰρ πρότερον διὰ κακίας ἀποστᾶσα γῆ, νῦν διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἔλαχε τὸ στάσιμον. ἡμεῖς δὲ πάντες ἐσμὲν ἡ γῆ τοῦ Θεοῦ, οἱ πρότερον ἐν τῷ
B ἀγαθῷ ἀστατήσαντες, καὶ διὰ τοῦτο ἐν κατάρᾳ γενόμενοι, μετὰ τοῦτο δὲ τῆς κατάρας ἐξαιρεθέντες, καὶ τῆς ἐν τῷ ἀγαθῷ πάλιν ἐπιτυχόντες στάσεως. καὶ τοῦτο εὐθὺς ἡ ἀρχὴ τῆς ψαλμῳδίας εὐαγγελίζεται, ὅτι τοῦ κυρίου βασιλεύσαντος, ἡ γῆ εὐφραίνεται. ὡς ἂν εἴ τις λέγοι, ὅτι τοῦ ἡλίου λάμψαντος ἡ γῆ φωτίζεται. οὕτω ἐπικρατούσης τοῦ κυρίου τῆς βασιλείας, ἐν ἡμῖν ἐστιν ἡ εὐφροσύνη τῆς βασιλείας. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως. ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιάσεται ἡ γῆ· εὐφρανθήτωσαν νῆσοι πολλαί. καλῶς τὰς ψυχὰς τὰς ἐν τοῖς
C πειρασμοῖς τὸ ἑδραῖόν τι καὶ ἀμετάθετον ἐπιδεικνυμένας, νήσους ὠνόμασεν, ἃς πανταχόθεν μὲν διαλαμβάνει ἡ τῆς κακίας ἅλμη, οὐ μὴν τοσοῦτον ἰσχύει προσαντλοῦσα, ὡς καὶ σάλον τινὰ τῷ παγίῳ τῆς ἀρετῆς ἐμποιῆσαι. εἶτα διὰ μέσου τούτων τὸ ἀθεώρητον τῆς φύσεως, ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ τῷ γνόφῳ δι' αἰνίγματος ἀποσημαίνει ὁ λόγος. νεφέλη γὰρ καὶ γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ. καὶ τὰ φοβερὰ τῆς ἀνταποδοτικῆς δυνάμεως ὑποδείξας, δι' ὧν φησιν. ὅτι πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύεται. καὶ φλέξει κύκλῳ τοὺς ἐχθροὺς αὐ-
D τοῦ, ἐκκαλύπτει τὴν εὐαγγελικὴν φωταγωγίαν. ἀστραπὰς λέγων τοὺς τοῦ θείου κηρύγματος λόγους. οἳ κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐκλάμπουσιν. ἔφαναν γάρ φησιν αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ. καὶ τὸ ὕψος τῶν εὐαγγελικῶν μυστηρίων τῷ ἐφεξῆς ὑποδείξας ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἀνήγγειλαν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· καὶ εἴδοσαν πάντες οἱ λαοὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. τήν τε τῶν εἰδώλων καθαίρεσιν, καὶ τὸν ἀφανισμὸν τῆς τοιαύτης πλάνης προαγορεύσας, ἐν οἷς λέγει. αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, ἐπάγει τὴν ἀγαθῶν τὴν σφραγῖδα,

A τὴν διὰ σαρκὸς γενομένην τοῦ κυρίου τοῖς ἀνθρώποις ἐμφάνειαν λέγων. Φῶς ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ εὐφροσύνη. καλῶς δὲ καὶ προσφυῶς, ἡ τοῦ ἐφεξῆς ἀνεπιγράφου ἀρχὴ, πρὸς τὸ πέρας ταύτης τῆς ψαλμῳδίας συνάπτεται. ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις, τῷ μὲν δικαίῳ φῶς τε καὶ εὐφροσύνη γίνεται· ὀργὴ δὲ τῷ ἀπιστοῦντι λαῷ. ὁ κύριος γάρ φησιν ἐβασίλευσεν, ὀργιζέσθωσαν λαοί. τίς ἐστιν ὁ βασιλεύσας κύριος, ὁ τῆς ἀγγελικῆς τε καὶ οὐρανίας ὑπερκαθήμενος φύσεως; διὰ γὰρ τῶν Χερουβὶμ τὸ ἐξέχον τῆς ὑπερκοσμίου B δυνάμεως ὁ λόγος ἐνδείκνυται. οὗ ἡ βασιλεία διάλυσιν τοῦ κακῶς συνεστῶτος ποιεῖ. οὐ γὰρ τὸ οὐράνιον τῶν ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ τὸ γήϊνον εἰς σάλον ἄγει, οὑτωσὶ λέγων τῷ ῥήματι, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ· σαλευέτω ἡ γῆ. καὶ τὰ ἐφεξῆς παρίημι, ὡς ἂν μὴ πολὺν ὄχλον ἐπάγοιμι τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς ἐξηγήσεως· τοσοῦτον εἰπὼν, ὅτι πάντα πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν βλέπει μέχρι τοῦ τέλους τῆς ψαλμῳδίας. διαμαρτύρεται γὰρ ὅτι ἐστὶν ὁ βασιλεύσας Θεὸς, οὐ νῦν ἡμῖν πέφηνεν πρῶτον, ἀλ- C λὰ καὶ τοῖς ὀνομαστοῖς τῶν προφητῶν ἐμφανὴς ὁ αὐτός ἐστιν. διὸ Μωϋσέως μέμνηται, καὶ Ἀαρὼν, καὶ τοῦ Σαμουὴλ, ὧν ἕκαστος ἀπὸ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, περίβλεπτός ἐστι καὶ ἀοίδιμος. προστίθησι δὲ τῷ λόγῳ, καὶ τῆς νεφέλης τὸν στῦλον, ἐν ᾧ πρὸς αὐτοὺς ὁ Θεὸς διελέγετο, διδάσκων οἶμαι τοὺς ἀπίστους διὰ τούτου, μὴ ξενίζεσθαι πρὸς τὴν δι' ἀνθρώπους γενομένην ἡμῖν τοῦ Θεοῦ ὁμιλίαν. ὁ γὰρ τότε ἐν τῷ στύλῳ τῆς νεφέλης λαλήσας Θεὸς, μετὰ ταῦτα ἐφανερώθη ἐν σαρκί. ὥστε εἴ τις ἀναξίαν λέγοι τὴν σάρκα τὴν δι' αὐτῆς ἡμῖν τὸν Θεὸν λαλῆσαι, οὐδ' ἂν τῷ στύλῳ τῆς νεφέλης τὴν ἀξίαν προσμαρ- D τυρήσειεν. τί γὰρ ἐν αὐτῷ τοιοῦτον, ὡς τῆς θείας μεγαλειότητος ἄξιον κρίνεσθαι; εἰ δὲ πιστὸν τοῖς Ἰουδαίοις ἐστὶ τὸ ἐν στύλῳ νεφέλης τὸν Θεὸν λαλῆσαι, μηδὲ τὸ ἐν σαρκὶ αὐτὸν λελαληκέναι ἄπιστον ἔστω. ἄλλως τε καὶ τοῦ Ἠσαΐου τὴν σάρκα διὰ τῆς νεφέλης νοήσαντος. ἰδοὺ γάρ φησι κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης. καὶ τοὺς ἑπομένους αὐτῷ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης ὀνομάζει νεφέλας, ἐν οἷς φησιν. τίνες οἵδε, ὡς νεφέλαι, πέτανται; ὡς διὰ τῆς τῶν νεφελῶν ὁμωνυμίας, τὸ συγγενὲς τῆς τοῦ κυρίου σαρκὸς πρὸς τὴν λοιπὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἐνδείξασθαι.

adducit Domini per carnem aſſumptam inter homines apparitionem: *Lux*, inquiens, *orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia.* Rectè porrò & ingenioſè ſequentis Pſalmi, qui & ipſe inſcriptione caret, initium cum fine huius connectitur. *Pſal. 97.* Eiuſdem enim potentiæ eſt, vt & iuſto lux ac lætitia; incredulæ autem plebi ira, & indignatio oriatur. Inquit enim: *Dominus regnauit: iraſcantur populi.* Quis iſte, qui regnauit Dominus, Angelicam & terreſtrem naturam ſupergreſſus? Nam per Cherubim excellentia poteſtatis illius ſupra mundum hunc euectæ ſignificatur: cuius regnum, id quod malè coaluit, rurſus diſſoluit. Non enim id quod cœleſte in nobis eſt, ſed id quod terreſtre eſt, commouet, vt teſtatur his ipſis verbis: *Qui ſedes ſuper Cherubim: moueatur terra.* Reliqua omitto, ne expoſitionis continuata ſerie aliquid moleſtiæ adferam. Hoc tantùm addiderim, omnia ad vnum eumdémq. finem tendere, vſque ad finem Pſalmi: Teſtatur enim iſtum Deũ, qui regnauit, non nobis primùm apparuiſſe, ſed manifeſtum fuiſſe magni nominis & celebritatis Prophetis: ob id Moſis meminit & Aaronis, & Samuelis; quorum quilibet propter pietatem in Deũ clarus eſt & memorabilis. Adijcit autem & columnam nubis, in qua Deus cum illis loquebatur, docens, niſi fallor, incredulos, ne adeò abhorreant credere Dei ad homines aduentum. Nam Deus ille, qui tunc in columna nubis locutus eſt, poſtea manifeſtatus eſt in carne. Itaque ſi quis indignam eſſe dicat carnem, per quam nobis Deus loquatur, is neq. columnam nubis dignam fuiſſe aſſerat oportet: quid enim in ipſa eiuſmodi erat, vt digna cenſeretur diuina magnificentia? Si autem nihil à fide alienum videtur, Iudæis Deum in columna nubis locutum eſſe; neque in carne locutum eſſe, indignum videri debet: præſertim cùm & Eſaias carnem nubis nomine ſignificet. *Iſaia 19.* Inquit enim: *Ecce Dominus ſedet in nube leui.* Eóſque qui in illum ſequuntur rurſus idem Propheta *Iſaia 60.* *nubes* nominat, cùm ait: *Quínam iſti, qui vt nubes volant?* Vt per vocabulum *nubis* cognationem Dominicæ carnis cum reliqua hominum natura demonſtret.

Ad hunc igitur Deum, qui priùs quidem per nubem, poſtea verò per carnem cum hominibus loquutus eſt, ait progreſſu orationis Dauid: *Domine Deus noſter tu exaudiebas eos: Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.* Vt niſi quis in œconomiam diuinam & diſpenſationem oculos conuertat, eum neceſſe ſit in humanas quaſdam & indignas de Deo cogitationes incidere. Hæc autem ad finem Pſalmi addit, ſermone ad nos conuerſo: *Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt.* Senſum huius loci hunc eſſe arbitramur, quaſi dicat: O mortales, vobis quidem quantum auditus humanus percipere poteſt, patefacta ſunt diuina myſteria: vos his quaſi ad piam Dei cognitionem manuducti; quantum animus veſter capit, tantum gloriam Dei extollite, certi quòd quò altius cogitatio veſtra ſeſe eleuarit, & omnem quantumuis excelſam exiſtimationem de Deo ſuperauerit, tamen id quod à vobis inuenitur & adoratur, non ipſa eius, qui quærebatur, magnificentia eſt, ſed tantummodò ſcabellum pedum eius: per hoc ſignificans mentis & cogitationis noſtræ ſubmiſſionem, & tenuitatem comparatione illius nullo ſtudio aſſequendæ comprehenſionis. Poſtea non paucis interpoſitis Pſalmis in centeſimo tertio, quem etiam refert in eorum numerum, qui apud Hebræos inſcriptione carent, diſertè prædicat vnigenam illum Deum, eique huius vniuerſi conditi cauſam aſſignat. Dicit enim in mundi creatione Pſalmum hunc Dauidis eſſe, & inſcriptione apud Hebræos non prænotari. Significat autem illos ſcopum & propoſitum huius prophetiæ non recipere. Sic verò ſe habet inſcriptio: *Ipſius Dauid, in mundi creatione, inſcriptionis expers apud Hebræos.* Huius Pſalmi ſenſum ſuo loco & tempore exponemus. Nunc ſatis eſt hoc monuiſſe, eandem cauſam, incredulitatem, inquam, Iudæorum effeciſſe, vt inſcriptionem hanc non admitterent.

A πρὸς τοῦτον οὖν τὸν Θεὸν, τὸν ποτὲ μὲν διὰ νεφέλης, μετὰ ταῦτα δὲ διὰ σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις λαλήσαντα φησὶ προϊὼν ὁ Δαβίδ. κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν σὺ ἐπήκουες αὐτῶν. ὁ Θεὸς σὺ εὐίλατος ἐγίνου αὐτοῖς, καὶ ἐκδικῶν ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. ὡς δή ἂν μή τις πρὸς τὴν οἰκονομίαν βλέπων εἰς ταπεινάς τινας καὶ ἀνθρωπίνας ὑπολήψεις περὶ τὸ θεῖον καταλισθήσεται, ταύτην ἐπὶ τέλει τῆς ψαλμῳδίας ἐπάγει τὴν φωνὴν, πρὸς ἡμᾶς τρέψας τὸν λόγον. ὑψοῦτε κύριον τὸν Θεὸν ἡ- B μῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστιν. τὴν δὲ διάνοιαν τῶν εἰρημένων, ταύτην εἶναι ὑπονοοῦμεν. ὅτι, ὦ ἄνθρωποι, μεμύηνται μὲν ἡμῖν, ὡς δυνατὸν, δέξασθαι τὴν ἀνθρωπίνην ἀκοὴν, τὰ θεῖα μυστήρια. ὑμεῖς διὰ τούτων ὁδηγηθέντες πρὸς τὴν εὐσεβῆ θεογνωσίαν, ὅσον χωρεῖ ὑμῶν ὁ λογισμὸς, τοσοῦτον τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν ὑψώσατε, εἰδότες, ὅτι ὅσον ἂν ὑπεραρθῇ ὑμῶν ἡ διάνοια, καὶ πᾶσαν παρέλθῃ ὑψηλὴν φαντασίαν ἐν ταῖς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεσι. τότε C τὸ παρ' ὑμῶν εὑρισκόμενον καὶ προσκυνούμενον, οὐκ αὐτὴ ἡ μεγαλειότης τοῦ ζητουμένου ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. τὸ ὑποβεβηκὸς διὰ τούτου καὶ κάτω κείμενον τῆς διανοίας ἡμῶν, συγκρίσει τῆς ἀνεφίκτου καταλήψεως διερμηνεύων. εἶτα μετὰ τοῦτο οὐκ ὀλίγων ἐν τῷ μέσῳ παρεληλυθότων ψαλμῶν, ἐν ἑκατοστῷ τρίτῳ, ὃν πολλοστὸν ἐν τοῖς καθ' Ἑβραίοις ἀνεπιγράφοις ἔδειξεν, διαῤῥήδην θεολογεῖ τὸν μονογενῆ Θεὸν, ἐκείνῳ τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως ἀνατιθεὶς τὴν αἰτίαν. λέγει γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως, τοῦ Δαβὶδ ὄντα D τὸν ψαλμὸν τοῦτον, ἀνεπίγραφον εἶναι παρ' Ἑβραίοις. σημαίνει δὲ τὸ ἐκείνους τὸν σκοπὸν τῆς προφητείας ταύτης μὴ παραδέχεσθαι. ἔχει δὲ ἡ ἐπιγραφὴ οὕτως. τοῦ Δαβὶδ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, ἀνεπίγραφος παρ' Ἑβραίοις. τοῦ δὲ ψαλμοῦ τούτου τὴν διάνοιαν, ἐπὶ καιροῦ ἐκθησόμεθα. νῦν δὲ ἡμῖν ἐξαρκέσει τοσοῦτον εἰπεῖν, ὅτι ἡ αὐτὴ αἰτία ἡ κατὰ τὴν ἀπιστίαν λέγω τῶν Ἰουδαίων, καὶ τοῦτον τὴν ἐπιγραφὴν, ἀπαράδεκτον τοῖς Ἑβραίοις ἐποίησεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Χρὴ δὲ μηδὲ τὸ διάψαλμα παραδραμεῖν ἀθεώρητον. τοῖς μὲν οὖν πρὸ ἡμῶν μεταβολὴν τοῦ νοήματος, ἢ προσώπου ἢ πραγμάτων, σημαίνειν ἐνομίσθη τὸ διάψαλμα· ἡμεῖς δὲ τάς τι τῶν πατέρων ὑπολήψεις οὐκ ἀποβαλλόμενοι, καί τι καὶ παρ' ἑαυτῶν ἐννοῆσαι, πρὸς τὴν τοῦ ῥητοῦ τούτου σημασίαν, οὐ κατοκνήσομεν. τοιαύτην οὖν τινα τοῦ διαψάλματος κατελάβομεν τὴν διάνοιαν, ὅτι προϊούσης κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ψαλμῳδίας, ὅτε τις ἐγίνετο μεταξὺ προφητεύοντος τοῦ Δαβὶδ, ἑτέρα τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔλλαμψις, καὶ προσθήκη τις κατὰ τὴν γνῶσιν χαρίσματος, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν δεχομένων τὴν προφητείαν· ἐπέχων ἑαυτοῦ τὴν φωνὴν, καιρὸν ἐδίδου τῇ διανοίᾳ δέξασθαι τῶν νοημάτων τὴν γνῶσιν τῶν γινομένων ἐν αὐτῷ παρὰ τῆς θείας ἐλλάμψεως. καὶ ὥσπερ πολλάκις τινὲς ἢ ἐν ὁδῷ συμβαδίζοντες, ἢ ἐν συμποσίοις τισὶν, ἢ ἐν συλλόγοις μετ' ἀλλήλων διαλεγόμενοι, εἴ ποθεν ἀθρόως ἦχός τις ταῖς ἀκοαῖς προσβάλοι, παυσάμενοι τοῦ λόγου πρὸς τὸν ἦχον τῇ διανοίᾳ συντείνονται· σχολὴν παρέχοντες δι' ἡσυχίας τῇ ἀκοῇ τοῦ γνῶναι τοῦ ἤχου τὴν δύναμιν. εἶτα παυσαμένης τῆς προσηχούσης φωνῆς, πάλιν τῶν πρὸς ἀλλήλους ἔχονται λόγων· οὕτως ὁ μέγας Δαβὶδ ὑποφητεύων πνεύματι, ἅτε φθάσας μεμαθήκει, διεξῄει τῇ μελῳδίᾳ. καὶ εἴ τι μεταξὺ λέγων ἐδιδάσκετο, ὑπέχων πνευματικῶς ἐνηχοῦντι τὴν τῆς ψυχῆς ἀκοὴν, καὶ κατασιγάζων τὸ μέλος, ὡς ἂν πλήρης ἐγένετο νοημάτων, τότε διεξῄει πάλιν ἐνείρων τῇ μελῳδίᾳ τοὺς λόγους. ἔστιν οὖν τὸ διάψαλμα, ὡς ἄν τις ὅρῳ περιλαβὼν εἴποι, μεταξὺ τῆς ψαλμῳδίας γινομένη κατὰ τὸ ἀθρόον ἐπηρέμησις, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θεόθεν ἐπικρινομένου νοήματος. ἢ οὕτως μᾶλλον ἄν τις ὁρίσαιτο τὸ διάψαλμα εἶναι, διδασκαλίαν παρὰ τοῦ πνεύματος τῇ ψυχῇ κατὰ τὸ ἀπόρρητον ἐγγινομένην, τῆς περὶ τὸ νόημα τοῦτο προσοχῆς τὸ συνεχὲς τῆς μελῳδίας ἐπικοπτούσης. ὡς δ' ἂν νομισθείη τοῖς πολλοῖς σημεῖον γενέσθαι τὴν σιωπὴν τοῦ ἐπιλελοιπέναι τὸν προφητεύοντα τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν. τούτου χάριν τινὲς τῶν ἑρμηνέων ἀντὶ τοῦ διαψάλματος τὸ ἀεὶ τοῖς διαλείμμασι τούτοις ἐνεγράφουσιν. ὡς δ'

CAPVT X.

A NEQVE quid ſit diapſalma indiſcuſſum relinquere oportet. Illis igitur qui nos anteceſſerunt, viſum eſt, diapſalma ſignificare vel mutationem cogitationis ſeu conſilij, vel perſonæ vel rei. Nos verò Patrum opinione non abiecta, non cunctabimur aliquid etiam ex nobis de vocabuli huius ſignificatione excogitare. Huiuſmodi igitur quadam de diapſalmate exiſtimatione imbuti ſumus; cùm curſu ſuo & ordine, pſalmodia procedente, alia quæ-
B dam inter prophetandum & canendum, à Spiritu ſancto illuſtratio, & velut additamentum quoddam cœleſtis cognitionis veniret, ad vtilitatem eorum qui oracula hęc recepturi erant, cohibens ſuam vocem Dauid, ſpatium animo dabat excipiendi cognitionem cœleſtium arcanorum à diuina illuminatione miſſam; & quemadmodum nonnulli, dum vel iter ſimul faciunt, vel in conuiuiis & conuentibus ſimul colloquuntur; ſi ex improuiſo ſonus quiſpiam ad aures accidat, abrupto ſer-
C mone, animum & cogitationem ad excitatum ſtrepitum conuertunt, otiúmque quodãmodo per quietem auribus largiuntur, vt ad ſonum eò intenſiùs intendant: deinde ſedato ſtrepitu, ſermones interruptos reſumũt; ſic & magnus Dauid Spiritui ſancto in oraculis promendis ſubſeruiens, quæ didicerat, per melodiam explicabat, & ſi quid inter loquendum edocebatur, cedens ei qui ſpiritualiter auditum mẽtis inſonabat, cantúmque ſiſtens, cùm diuinis cogitationibus rurſus repletus eſſet, eas pandebat; acceptóſque ſermones melodiæ
D & concentibus ſuis adaptabat. Eſt igitur diapſalma, ſi quis id definitione comprehendere velit, ceſſatio ſeu quies derepente inter pſallendum facta, ad receptionem diuinitùs miſſæ illuſtrationis. Vel rectiùs diapſalma hoc modo quis definiuerit, ſi dicat, eſſe doctrinam à Spiritu ſancto animæ in occulto inſpiratam, melodiâ per attentionem ad hanc inſtructionem interruptâ; vt ſilentium hoc dederit multis occaſionem exiſtimandi, Prophetam à virtute Spiritus ſancti deſtitutũ fuiſſe. Quocirca quidam interpretes loco diapſalmatis adſcribunt huiuſmodi interuallis, ſeu ſpatiis vocabulum, *Semper*, vt

Quid ſit diapſalma.

Et in quibus Pſalmis reperiatur.

Lege S. Hieronymum epiſt. ad Marcellam.

ex hoc diſcamus, iſtam à Spiritu ſancto animæ immiſſam doctrinam ſemper extitiſſe; ſermonem verò qui nobis explicat ſenſa diuinitùs animæ impreſſa, non ſemper fuiſſe. Cæterùm partim quidem mentis ſenſa Propheta eloquebatur, partim alia cœlitùs excipiebat. Quatenus igitur effabatur à Deo impreſſas ſibi notiones, procedebat non interciſa ſerie pſalmodia; Si quid verò ex diuinioribus rebus auditum mentis circumſonaret, totum ſeſe ad auſcultandum comparabat, intermiſſo cantu. Si igitur, Spiritu ſancto etiam ipſo ſilentij tempore in eo loquente, oratio quaſi interuallum habebat; (interuallum autem ab interpretibus nominatum eſt *diapſalma*) diuiſióque totius huius libri in quinque partes diſtributi rectè à nobis inſtituta eſt, licebit ſanè ex his etiam demonſtrare, veram eſſe rationem, quam dedimus; quod ſcilicet, quaſi introductione quadam ſemper ad ſublimiora per quamlibet ſectionem ducatur, quicumque Pſalmorum auſpiciis ad perfectionem nititur. Sola enim vltima Pſalmorum ſectio ab initio vſque ad finem continuam quamdam & non interruptam hymnodiam continet, & nuſquam diapſalmate interciſam: vt videre eſt in omnibus graduum, quæ vocant canticis, & in iis, quorum inſcriptio eſt; *Alleluia*. Oſtenditur enim, vt arbitror, hac obſeruatione, in aliis quidem, vt inferioribus, locum habere qui ſublimiora edoceat, ſermoniſque ſeriei & ordini interijciat ea quæ mentem ad meliora eleuare & ſubducere poſſunt. At verò *Graduum* conſummationi, & quibus *Alleluia*, præſcribitur, tamquam ad ſummum omnium bonorum culmen iam progreſſis, nullo additamento opus eſt, velut in ſeipſis iam omni bonorum copia perfectis & abſolutis: quod & ipſe ſenſus inſcriptionis, quæ his præfigitur, planū facit, cùm totum quod ſequitur, laudem Dei nominat. Quemadmodum enim corporum per ætates incrementum, terminum ſtabilem à natura præſtitutum habet, poſt quem maioris augmenti non eſt amplius capax; ſed toto inſequenti tempore in eodem ſtatu manet; ſic etiam diuinæ doctrinæ & inſtitutionis incrementum quoddam eſt & ſtatus. Infantes enim adhuc & animo imperfectos per lac & ſimilia,

A ἂν διὰ τούτου μάθοιμεν, ὅτι ἡ μὲν παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῇ ψυχῇ διδασκαλία, πάντοτε ἦν. ὁ δὲ ἑρμηνεύων τὰ ἐγγινόμενα θεόθεν τῇ ψυχῇ νοήματα λόγος, οὐ πάντοτε ἦν. ἀλλὰ τὸ μὲν ἐξεφώνει τῆς διανοίας, τὸ δὲ ὑπεδέχετο. ἐν ᾧ μὲν οὖν ἐξηγόρευε τὰ ἐντυπωθέντα τῇ διανοίᾳ νοήματα, προήει δι' ἀκολούθου ἡ ψαλμῳδία. εἰ δέ τι τῶν θειοτέρων αὐτοῦ τὴν τῆς ψυχῆς ἀκοὴν περιήχησεν, ὅλος τῆς ἀκροάσεως ἦν, κατασιγάζων τὸ μέλος. εἰ τοίνυν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ παρὰ τὸν τῆς σιωπῆς καιρὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντος ὁ λό-
B γος ἐν διαλείμμασιν ἦν, τὸ δὲ διάλειμμα παρὰ τῶν ἑρμηνευσάντων ὠνομάσθη διάψαλμα· τῆς δὲ θεωρηθείσης ἡμῖν διαιρέσεως ἐν πάσῃ τῇ βίβλῳ τῆς ψαλμῳδίας τῆς πενταχῇ διῃρημένης, δυνατόν ἐστι καὶ ἐκ τούτων ἀληθῆ τὴν αἰτίαν ἀποδεῖξαι, ἣν ἐνοήσαμεν, ὅτι διά τινος προσαγωγῆς ἀεὶ πρὸς τὸ ὑψηλότερον δι' ἑκάστου τῶν τμημάτων χειραγωγεῖται ὁ δι' αὐτῶν ὁδηγούμενος. μόνον γὰρ τὸ τελευταῖον τῶν τμημάτων ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος ἐφ' ἑκάστου ψαλμοῦ συνεχῆ τε καὶ ἀδιάσπαστον τὴν ὑμνῳδίαν ἔχει, οὐδαμοῦ διαι-
C ρουμένην τῷ διαψάλματι. ὅτε γὰρ ἐφ' ἑκάστου τῶν ἀναβαθμῶν ᾠδή, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ ὧν ἐπιγραφή ἐστι τὸ ἀλληλούϊα. δείκνυται γὰρ, ὡς οἶμαι, διὰ τῆς τοιαύτης παρατηρήσεως, ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις, ἅτε δὴ κατωτέροις οὖσι χώραν ἔχει, ὁ τὰ ὑψηλότερα ἐπεκδιδάσκων νοήματα, καὶ μεταξὺ παρεγείρων τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου τὸ πρὸς τὸ κρεῖττον δυνάμενον ἀναγαγεῖν τὴν διάνοιαν. ἡ δὲ τῶν ἀναβαθμῶν τελείωσις, καὶ οἷς προγραφή ἐστι τὸ ἀλληλούϊα, ἅτε δὴ τοῦ ἀκροτάτου τῶν πρὸς τὸ ἀγαθὸν νοουμένων ἐπει-
D λημμένη, οὐδεμιᾶς προσθήκης ἐστὶν ἐπιδεής, αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ διὰ πάσης κατηρτισμένη ἐν τῷ ἀγαθῷ τελειώσεως. ὅπερ καὶ ἡ διάνοια τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τούτων μαρτύρεται, αἶνον Θεοῦ τὸ ὑποκείμενον ἅπαν κατονομάζουσα. ὥσπερ γὰρ ἡ κατὰ τῆς ἡλικίας τῶν σωμάτων ἀναδρομὴ, ὅρον ἔχει τὸ τῆς φύσεως στάσιμον, μεθ' ὃ τὴν ἐπὶ τὸ μεῖζον προσθήκην οὐ παραδέχεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ διαμένει πρὸς πάντα τὸν ὑπόλοιπον χρόνον· οὕτως ἐστὶ καὶ τῶν θείων διδαγμάτων αὔξησίς τε καὶ στάσις, δι' ὧν τούς τε νηπιώδεις καὶ ἀτελεῖς τὴν διάνοιαν ταῖς καταλλήλοις τροφαῖς τιθηνουμένη διὰ γάλακτός τε καὶ τῶν

τοιούτων καὶ εἰς αὔξησιν ἄγει, καὶ τοῖς ἤδη τελείοις τὴν στερεὰν παρατίθησι τράπεζαν, τοῖς διὰ τῶν ἄλλων μαθημάτων προγυμνασθεῖσι τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια. Ἐν τούτῳ δὲ μηδαμοῦ χρείαν γίνεσθαι κατὰ τὸ ἔσχατον τμῆμα τοῦ ἐν διαψάλματι τὴν ὑψηλοτέραν τῶν νοημάτων ἐκ τῆς περὶ τούτου λόγων κατανοῆσαι, προσθέντα ἐκεῖνα τῆς ψαλμῳδίας τὰ μέρη τὰ διεσταλμένα τῷ διαψάλματι. ἐν τῷ γὰρ τρίτῳ τὴν γενομένην ἐκ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπαναστάσεως στενοχωρίαν τε καὶ ἀμηχανίαν προειπὼν, εἶτα διαστείλας τὸ μέρος τῷ διαψάλματι, τὴν σωτήριον ἐκείνην φωνὴν ἐπιθαρσήσας τῷ κατὰ τὸ ἀπόρρητον αὐτῷ ἐνηχήσαντι εἰπών. ὅτι, σὺ δὲ κύριε ἀντιλήπτωρ μου εἶ. δόξα μου καὶ ὑψῶν τὴν κεφαλήν μου, πάλιν ἐν διαλείμματι τὴν μελῳδίαν ποιήσας, μετὰ τὴν εὐχάριστον ἐκείνην φωνὴν ἣν πεποίηται λέγων. Φωνῇ μου πρὸς κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου ἐξ ὄρους ἁγίου αὐτοῦ, διδάσκεται τίς ἐστιν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων κακῶν ἀμηχανίας ἡ λύσις. καὶ τὸ κατὰ τὸ πάθος τοῦ κυρίου μυστήριον διδαχθεὶς, ἐν τῇ γενομένῃ κατὰ τὸ ἀθρόον ἐλλάμψει τοῦ πνεύματος, αὐτὸ τὸ πρόσωπον τὸ δεσποτικὸν ὑποδύεται, καί φησιν. ἐγὼ ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα, καὶ ἐξηγέρθην, ὅτι κύριος ἀντιλήψεταί μου. τὸ δὲ δι' ἀκριβείας ἐκτιθέναι τὴν ἑκάστῳ τῶν ῥημάτων ἐγκειμένην διάνοιαν, περιέλκον ἂν εἴη, τοῦ λόγου πρὸς ἕτερα σπεύδοντος. χρὴ γὰρ πιστώσασθαι τὴν ἀποδοθεῖσαν τοῦ διαψάλματος ἔννοιαν, ἐξ αὐτῶν τῶν γεγραμμένων συνιστῶντας τὸν λόγον, καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ διαψάλματι, δι' οὗ τὸ ἴσον μανθάνομεν. πάσῃ γὰρ τρόπον τινὰ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει περὶ τῆς τῶν σπουδαζομένων ματαιότητος ἐμβοᾷ, βαρυκαρδίους ὀνομάζων τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, οἷς τὸ μάταιόν τε καὶ ἀνυπόστατον ψεῦδος ἐν ἀγάπῃ ἐστί· καὶ πάλιν ἐπηρεμήσας. ὑποδείκνυσιν ἐν τίνι ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. γνῶτε γάρ φησιν ὅτι ἐθαυμάστωσε κύριος τὸν ὅσιον αὐτοῦ. δηλοῖ, οἶμαι, διὰ τοῦ ὁσίου τὸν κύριον, καθώς φησι Μωϋσῆς, ὅτι δίκαιος καὶ ὅσιος ὁ κύριος. εἶτα συμβουλὴν κατατιθέμενος, δι' ὧν ἄν τις ἐν καθαρότητι διέλθοι τὸν βίον, κριτής τε καὶ ἐπιγνώμων τῶν τῆς ψυχῆς διανοημάτων γενόμενος, ἐν οἷς φησιν, ὅτι, ἃ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε. πάλιν πρὸς ἑαυτὸν ἀναχωρήσας, τὴν

tamquam per alimenta conſentanea, ad incrementum ducit; at perfectis ſolidam apponit menſam, illis videlicet, qui iam ſenſus aliis diſciplinæ generibus habent exercitatos. Igitur in vltima Pſalmorum ſectione, opus non eſſe diapſalmate, vt ſublimiora ſenſa ex eius miniſterio & alloquio percipiantur, planum fiet, ſi eas partes adducamus ex Pſalmis, quæ diapſalmate ſunt interruptæ. In tertio enim Pſalmo, cùm decantaſſet afflictionem & anguſtiam, quæ ſibi ex hoſtium impreſſione euenerat, mox diapſalmate partem illam intertumpens, ſalutarem illam vocem edidit, corroboratus videlicet ab eo, qui ſibi in occulto aliquid inſpirarat. *Tu autem Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Ruſus interuallo interpoſito poſt vocem illam gratiarum actionis plenam, *Et exaudiuit me de monte ſancto ſuo*; diſcit, quænam ſit ratio euadendi ex communibus humanarum calamitatum anguſtiis & afflictionibus; edoctúſque paſſionis Dominicæ myſterium in ea quæ ſibi ex improuiſo venerat à Spiritu ſancto illuſtratione, ipſam Domini perſonam induit, in hæc verba prorumpens: *Ego dormiui, & ſoporatus ſum, & exſurrexi, quia Dominus ſuſcepit me.* Sententiam autem, quæ ſingulis verbis ſubeſt, accuratiùs exponere, ſuperuacaneum fortaſſis fuerit, cùm oratio ad alia feſtinet. Confirmanda enim eſt diapſalmatis notio argumentis ex ipſis Pſalmis petitis; Etenim idem ex quarti Pſalmi diapſalmate cognoſcere poſſumus. Acclamat námque toti quodammodò humanæ ſocietati ob vanitatem earum rerum, quibus vnicè ſtudet, filióſque hominum graui corde oppreſſos pronunciat, quippe quibus vanum, & non ſubſiſtens mendacium curæ ſit & cordi; iterúmque interquieſcens, demonſtrat in quonam ſit veritas. Dicit enim: *Scitote quoniam mirificauit Dominus ſanctum ſuum*, ſignificans, vt arbitror, *ſancti* nomine, Dominum; quemadmodum & Moyſes ait: *Quoniam iuſtus & ſanctus Dominus.* Deinde conſilium dat; quomodo quis vitam ſuam purè & ſanctè tranſigat; iudéxque & inſpector cogitationum factus, ait: *Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini*; & mox ad ſe reuerſus legalium victimarum abolitionem

De Pſalmi tertij diapſalmate.

De quarti Pſalmi diapſalmate.

& ipſe audiuit, aliiſque audiendam promulgauit: monet enim, vt ne ſperet in animalium rationis expertium cædibus, ille qui eget emundatione & expiatione mentis, ſed vt cognoſcat, quibus ſacrificiis placetur Deus. idcirco inquit, *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino.* Sic & in ſeptimo Pſalmo præcedit quidem collocutio cum Deo, quando coram iuſto illo iudice teſtatur malitiam ab inimicis non prouenire retribuendi, & vicem rependendi cauſa, ſed ipſos malitiæ & improbitatis auctores eſſe, ſeque eodem ſceleris loco habere, & malorum auctorem eſſe, æqualibúſque malis auctorem vlciſci: & cùm hæc dixiſſet, rurſus auditum accommodat ei, qui magnum pietatis myſterium patefacit, per quod fit contra veros hoſtes à Domino vindicta: aliter enim fieri non poteſt, vt aduerſariæ poteſtatis coërceatur vis & acerbitas, niſi Dominus pro nobis reſurgat. Neceſſe autem eſt, vt reſurrectionem mors præcedat. Qui igitur reſurrectionem Domini ſignificauit, ille etiam manifeſtauit id quod cum reſurrectione coniunctum eſt, myſterium, inquam, paſſionis. Quocirca Deo plenus ob Spiritus ſancti inhabitationem: *Exurge*, inquit, *Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum tuorum;* indicans iræ quidem vocabulo, facultatem retribuendi, qua iuſtus iudex valet: per reliqua autem abolitionem & excidium malitiæ: nam naturæ illud ſolum eſt inimicum, quod bono oppoſitum conſpicitur, quod eſt malitia, cuius finis abolitio eſt, & in nihilum reuerſio. Qui igitur dixit: *Exaltare in finibus inimicorum tuorum*, is per hoc quod ait malitiam inimicorum finitam eſſe, indicat, non ampliùs relinqui vitæ noſtræ ad malitiam reditum. Quemadmodum enim finis morbi ſanitas eſt, & ſomni finis euigilatio; (neque enim dormiens quamdiu ſomno tenetur, ſomni finem habet, neque etiam ægrotans, dum cum morbo conflictatur, in fine morbi verſatur; ſed ſi ægrum ſanitas excipiat, dormientem verò euigilatio, tunc dicimus illos finem aſſecutos eius, quo vterque illorum tenebatur, illum quidem ſomni, hunc ægritudinis;) ita & in propoſito mutationem naturæ humanæ in ſtatum felicem & beatum,

De diapſalmate ſeptimi pſalmi.

A τὴν ἀναίρεσιν τῆς νομικῆς ζωοθυσίας, αὐτός τε ἤκουσεν, καὶ ἐμβοᾷ τοῖς ἀκούουσι· λέγει γάρ, μηδὲ ἐν ταῖς τῶν ἀλόγων ζώων ἐπελπίζειν σφαγαῖς τὸν τοῦ ψυχικοῦ καθαρσίου δεόμενον, ἀλλ᾽ ἐπιγνῶναι ποίαις ὁ Θεὸς εὐαρεστεῖται θυσίαις. διό φησι, θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης. καὶ ἐλπίσατε ἐπὶ κύριον. οὕτως καὶ κατὰ τὸν ἕβδομον τῶν ψαλμῶν, προηγεῖται μὲν ὁ τῆς ἐντεύξεως λόγος, ἐν ᾧ δικαιολογεῖται πρὸς τὸν δίκαιον κριτήν, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνταποδόσεως γίνεται παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ κακία, ἀλλ᾽ ὅτι ἐκεῖνοι ἀρχηγοὶ τῆς πονηρίας γίνονται, καὶ ὅτι ἴσον εἰς ἁμαρτίαν οἴεται, καὶ τὸν προκατάρξαντα
B κακίας, καὶ τοῖς ἴσοις ἀμύνασθαι τὸν ἀπάρξαντα. καὶ ταῦτα εἰπών, πάλιν ὑπέχει τὴν ἀκοὴν τὸ μέγα τῷ φανερώσαντι τῆς εὐσεβείας μυστήριον, δι᾽ οὗ γίνεται ἡ κατὰ τῶν ἀληθινῶν ἐχθρῶν παρὰ τοῦ κυρίου ἐκδίκησις. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως καθαιρεθῆναι τῶν ἀντικειμένων τὸ σθένος, μὴ τοῦ κυρίου ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστάντος. τῆς δὲ ἀναστάσεως, θάνατον δεῖ πρώτως προηγήσασθαι. ὁ τοίνυν τὴν ἀνάστασιν τοῦ κυρίου μηνύσας, τὸ συνημμένον τῇ ἀναστάσει συμπαρεδήλωσεν, λέγω δὲ τὸ κατὰ τὸ πάθος μυστήριον. οὗ χάριν θεοφορητὸς ἐκ τῆς τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐπισκηνώσεως,
C ἀνάστηθι φησὶ κύριε ἐν ὀργῇ σου. ὑψώθητι ἐν τοῖς πέρασι τῶν ἐχθρῶν σου. σημαίνων διὰ μὲν τῆς ὀργῆς, τὴν ἀνταποδοτικὴν δύναμιν τοῦ δικαίου κριτοῦ· διὰ δὲ τοῦ ἐφεξῆς, τὸν ἀφανισμὸν τῆς κακίας. ἐχθρὸν γὰρ τῇ φύσει μόνον τὸ ἐξ ἐναντίου τῷ ἀγαθῷ θεωρούμενον, ὅπερ ἐστὶν ἡ κακία, ἧς τὸ πέρας ἀφανισμός ἐστι, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν μεταχώρησις. ὁ τοίνυν εἰπών, ὅτι ὑψώθητι ἐν τοῖς πέρασι τῶν ἐχθρῶν μου, προμηνύει διὰ τοῦ περατωθῆναι τῶν ἐχθρῶν τὴν κακίαν, τὸ μηκέτι τὸν
D εἰς κακίαν δρόμον τῇ ζωῇ ὑπολείπεσθαι. ὡς γὰρ πέρας νόσου ὑγεία, καὶ πέρας ὕπνου ἐγρήγορσις γίνεται (οὔτε δὲ ὁ καθεύδων, ἕως ἐν τῷ ὕπνῳ ἐστί, πέρας τοῦ ὕπνου ἔχει· οὔτε ὁ νοσῶν πρὸ τῆς ὑγείας ἐν πέρατι τοῦ ἀρρωστήματος γίνεται, ἀλλὰ διαδεξαμένης, τὸν μὲν ἄρρωστον τῆς ὑγείας, τὸν δὲ καθεύδοντα τῆς ἐγρηγόρσεως, λέγομεν αὐτοὺς ἐν πέρατι γεγενῆσθαι τοῦ ἐν ᾧ ἑκάτερος ἦν· τὸν μὲν τοῦ ὕπνου· τὸν δὲ τῆς νόσου) οὕτως καὶ ἐνταῦθα τὴν εἰς τὸ μακάριον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μεταβολήν,

πέρας τῶν ἐχθρῶν κατωνόμασεν. ἕνα δὲ μόνον ἐξηλλαγμένον τρόπον διαψάλματος ἐν πάσῃ τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν, κατὰ τὸν ἕνα τὸν ψαλμὸν παρετηρήσαμεν. οὐ γὰρ ἁπλῶς διάψαλμά φησιν, ἀλλ' ᾠδὴ διαψάλματος. τάχα μὲν οὖν ἀνέστραπται κατά τι σφάλμα γραφικὸν ὁ λόγος, ὥστε δεῖν λέγεσθαι μᾶλλον, ᾠδῆς διάψαλμα, καὶ οὐκ ᾠδὴν διαψάλματος. πλὴν ἐπεὶ προσήκει πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν, τὸ ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Ἰωάννου κείμενον κρίμα κατὰ τῶν μεταποιούντων τὰ θεῖα ἐκ προσθήκης ἢ ὑφαιρέσεως· φυλάσσοντες τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς γραφῆς ἀκολουθίαν, ἀναζητῆσαι πειρασόμεθα τὴν αἰτίαν τοῦ τῆς ᾠδῆς διαψάλματος, ἤ τις ἐστίν. λογιζόμεθα τοίνυν, ὅτι ἀπὸ τούτου καὶ μέχρις τοῦ ἐφεξῆς διαψάλματος, ἓν διάψαλμα ἦν, τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐντιθέντος τῷ Δαβὶδ τῆς προφητείας νοήματα. ἀλλ' οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἐγένετο. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις οὐ κατὰ ταὐτὸν ἐνηργεῖτο ἥ τε κατήχησις ἡ κατὰ τὸ ἀπόρρητον τῇ ψυχῇ παρὰ τοῦ πνεύματος ἐγγινομένη, καὶ ἡ τῆς ἐντεθείσης αὐτῷ γνώσεως ἐξαγόρευσις· ἀλλὰ τῆς καρδίας ἔνδοθεν διδασκομένης, ὁ λόγος ἡσύχαζεν. ἐνταῦθα δὲ ὁμοῦ τὰ δύο καὶ κατὰ ταὐτὸν ἐνεργεῖται, καὶ παραγίνεται αὐτῷ μεταξὺ προφητεύοντι, ἡ τῶν ὑψηλοτέρων νοημάτων διδασκαλία παρὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς μελῳδίας οὐ διακόπτεται· ἀλλ' ἐμφυὲν τῷ ὀργάνῳ τοῦ προφήτου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, αὐτὸ κατὰ τὴν ἰδίαν γνώμην κινεῖ τὰ φωνητικὰ αἰσθητήρια, ὡς μηδὲ τὴν ᾠδὴν διαλιπεῖν, μήτε ἐμποδισθῆναι τὴν διδασκαλίαν τῷ φθόγγῳ· αὕτη γὰρ ἡ διδασκαλία τοῦ πνεύματος τὸ μέλος ἦν, καθὼς ὀνομάζει ὁ σύμμαχος. ἐν πολλοῖς δὲ μέρεσι τῆς ψαλμῳδίας εὑρισκομένης τῆς τοιαύτης διαστολῆς, ἀρκοῦν δ' ἂν εἴη διὰ τῶν εἰρημένων, ἔφοδον κοινὴν τῆς τοῦ διαψάλματος κατανοήσεως καταγομένοις, μηκέτι πᾶσι δι' ἀκριβείας ἐπεξιέναι τοῖς διαψάλμασιν. περιέλκον γὰρ ἅμα καὶ περιττὸν ἐμφιλοχωροῦντα τοῖς ἐγνωσμένοις διὰ τῶν ὁμολογουμένων μηκύνειν τὸν λόγον.

A finem inimicorum appellauit. Porrò vnum dumtaxat diuerſum ab aliis modum diapſalmatis, toto Pſalmorum libro obſeruauimus, in vno quodam ex Pſalmis: non enim ait ſimpliciter *diapſalma*, ſed *canticum diapſalmatis*, & fortè oratio librarij culpa inuerſa eſt, vt dicendum potius ſit, *cantici diapſalma*, & non canticum diapſalmatis. Cæterùm cùm ante oculos verſari debeat diuinum illud in Ioannis Apocalypſi prolatum iudicium contra illos, qui diuina oracula additione vel ſubtractione immutant; cuſtodito eo qui no- B bis in hac parte ſcripturæ traditus eſt, ordine, inueſtigare conabimur quænam ſit cauſa cantici diapſalmatis. In mentem igitur reuocemus, ab hoc vſque ad ſequens diapſalma, vnum diapſalma fuiſſe, Spiritu ſancto Dauidi, prophetiæ & vaticinationis ſenſa & notiones inſpirante: ſed non eo quo in aliis ſolebat modo, ita & hîc egit: In aliis enim ſimul non erant inſtitutio de cœleſtibus arcanis facta à Spiritu ſancto, & cogitationis diuinitùs acceptæ elocutio, & patefactio: ſed cùm cor interiùs erudiretur, ſermo foris quie- C ſcebat. Hîc verò duo hæc coniunguntur ſimul & eodem tempore. Nam & diſciplina ſublimiorum ſecretorum inter vaticinandum illi adeſt, ſeriéſque continua melodiæ non interrumpitur: quia Spiritus ſanctus Prophetæ organo quaſi inhæreſcens, arbitrio ſuo vocalia inſtrumenta mouet, vt neque ceſſet canticum, neque etiam concentu impediatur doctrina. Ipſa enim doctrina Spiritus ſancti cantus ſeu melos erat, prout & à Symmacho nominatur. At verò cum in multis Pſalmorum partibus huiuſmodi interruptio reperiatur, ſatis fortaſſe fuerit D per ea quæ diximus, communem quaſi viam ſtrauiſſe ad percipiendam dipſalmatis notionem, vt proinde ſingulis diapſalmatis explicandis non ſit immorandum: inane enim ſimul & ſuperuacuum foret, ſedulo inſiſtentem rebus iam notis, protrahere ſermonem per ea, quæ omnium conſenſu approbantur.

Pſal. 9.

Quid ſit canticum diapſalmatis.

CAPVT XI.

A

SED & hoc meritò quis quærat, quam tamdem ob cauſam ordo Pſalmorum cum hiſtoriæ ordine non conſentiat : ſi quis enim animum aduertat ad ſpatium temporis quo Dauid vixit, & ad rerum geſtarum ſeriem, non ſanè inueniet Pſalmorum diſtributionem & poſitionem cum temporis ordine conuenire. Reuerſi ad principium ſermonis noſtri reſpondemus, nihil horum doctori & præceptori noſtro curæ eſſe : Doctorem enim niſi fallor, nominare oportet Spiritum ſanctum, prout Dominus ait : *Ille vos docebit omnia*. Huic igitur animorum noſtrorum inſtitutori omnia alia ad rem pertinere non videntur, in id vnum incumbenti, vt conſeruet eos qui in hac vitæ vanitate oberrant, & ad veram vitam adducat. Omni enim illi, cuius actioni finis præſtitutus eſt, ſimul etiam ordo & naturalis & neceſſarius præfixus eſt, qui ſerie quadam id efficit, quod ſibi proponit. Quemadmodum igitur lapidum ſculptoribus & ſtatuariis, finis actionis eſt, lapidem ad alicuius ſimilitudinem conformare : non autem ſtatim ab ipſo fine opus inchoatur, ſed procedendum eſt arti neceſſario quodam ordine, ſine quo nullum operæpretium faciat, aut quidquam proficiat : (oportet enim primò lapidem excidere ab iis partibus, cum quibus naturaliter coaluit : deinde circumcidere eminentias, & excurſus partium inutilium ad ſuſceptæ imaginis imitationem, ſicque labore & ſtudio cauare illas lapidis partes, quibus ſublatis incipit eminere in eo quod relictum eſt, aliqua ſpecies animalis, cui conficiendo artifex operam nauat : Poſt hæc ſubtilioribus quibuſdam & tenuioribus inſtrumentis circumradere, & læuigare lapidis aſperitatem aggreditur, ſubiectæque materiæ exemplaris, ſeu prototypi ſimilitudinem indere, & præterea lapidis ſuperficiem expolire & elimare, & læuiorem reddere, quorum omnium miniſterio ars huiuſmodi ornatum operum addit.) Eodem planè modo, cùm tota nobis natura ob voluptates corporeas veluti in lapidem conuerſa ſit, oratio & inſtitutio, quæ nos ad diuinam ſimilitudinem quaſi erudiendo edolat & efformat, via quadam & certa ratione ad propoſitum finem procedit.

Cur in pſalmis Ordo hiſtoriæ non obſeruetur.

Ioan. 14.

B C D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΑΛΛΑ καὶ τοῦτο ἄν τις εἰκότως ἐπιζητήσειε, τί δήποτε τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς ἱστορίας ἀσύμφωνός ἐστιν ἡ τάξις τῆς ψαλμῳδίας. εἰ γάρ τις προσέχοι πρός τε χρονικῷ διαστήματι, ἐν ᾧ γέγονεν ἡ ζωὴ τοῦ Δαβὶδ, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀκολουθίᾳ, οὐκ ἂν εὕροι τὴν τῶν ψαλμῶν θέσιν, τῇ τάξει τῆς ἱστορίας συμβαίνουσαν. φαμὲν τοίνυν ἐπὶ τὸν πρῶτον ἡμῶν τοῦ λόγου σκοπὸν ἀνατρέχοντες, ὅτι οὐδενὸς τούτων μέλει τῷ διδασκάλῳ ἡμῶν. διδάσκαλον γὰρ, οἶμαι, ὀνομάζειν δεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθώς φησιν ὁ κύριος. ὅτι ἐκεῖνος διδάξει ὑμᾶς πάντα. τούτῳ τοίνυν τῷ καθηγητῇ τῶν ψυχῶν καὶ διδασκάλῳ, πάρεργα τὰ ἄλλα πάντα δοκεῖ· σπουδὴ δὲ τὸ περισώσασθαι τοὺς ἐν τῇ ματαιότητι τῆς ζωῆς πλανωμένους, καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ ζωὴν ἐφελκύσασθαι. παντὶ γὰρ τῷ κατά τινα σκοπὸν κατορθουμένῳ, τάξις τις ἔπεστι φυσική τε καὶ ἀναγκαία, ἡ δι' ἀκολούθου κατορθοῦσα τὸ σπουδαζόμενον. ὥσπερ τοίνυν ἐπὶ τῶν λιθογλύφων σκοπὸς μὲν αὐτοῖς τῆς ἐργασίας ἐστὶ τὸ πρός τι τῶν ὄντων ὁμοιῶσαι τὸν λίθον, οὐκ εὐθὺς δὲ τὸ ἔργον ἀπὸ τοῦ πέρατος ἄρχεται, ἀλλ' ἐπιτίθησιν ἀναγκαίαν τινὰ τάξιν ἡ τέχνη, ἧς δίχα οὐκ ἂν τὸ σπουδαζόμενον ἤνυσεν. χρὴ γὰρ πρῶτον μὲν ἀπορρῆξαι τῆς συμφυοῦς πέτρας τὸν λίθον· εἶτα περικόψαι τὰς περιβολὰς τῶν ἀχρήστων, πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου μίμησιν ἐξεχόντων. καὶ οὕτως κοιλᾶναι διὰ τῆς ἐργασίας ἐκεῖνα τοῦ λίθου τὰ μέρη, ὧν ἐξαιρεθέντων, ἄρχεται περὶ τὸ λειπόμενον ἐνορᾶσθαι τὸ χρῆμα τοῦ ζώου, περὶ ὃ τὴν σπουδὴν ὁ τεχνίτης ἔχει. καὶ μετὰ τοῦτο λεπτοτέροις τισὶ καὶ ὁμαλωτέροις ὀργάνοις περιξέειν τε καὶ ἀπολεαίνειν τὴν τοῦ λίθου τραχύτητα. καὶ τότε τῆς ἀρχετύπου μορφῆς ἐπιβάλλει τῷ ἀπολεπτομένῳ τὴν ὁμοιότητα. λαμπρύνειν τε μετὰ ταῦτα καὶ λειοτέραν ποιεῖν τοῦ λίθου τὴν ἐπιφάνειαν. δι' ὧν οὐδὲν ἡ τέχνη τὸν τοιοῦτον ἐπιβάλλει κόσμον τῷ ἔργῳ. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πάσης ὑμῖν, διὰ τῆς ὑλικῆς προσπαθείας, ὥσπερ ἀπολιθωθείσης τῆς φύσεως, ὁ πρὸς τὴν θείαν ὁμοίωσιν λατομῶν ἡμᾶς λόγος, ὁδῷ τινι καὶ ἀκολουθίᾳ, πρὸς τὸ τοῦ σκοποῦ πέρας προέρχεται.

πρῶτον

προσόντων χωρίζων ἡμᾶς, οἷον τινος συμφυοῦς πέρας, τῆς κακίας λέγω, ᾗ διά τινος σχέσεως ἦμεν προσπεφυκότες. εἶτα περικόπτει τῆς ὕλης τὰ περιττά. μετὰ τοῦτο τυποῦν ἄρχεται πρὸς τὴν ὁμοίωσιν τοῦ σκοποῦ τὸ ἐγκείμενον τῇ περιαιρέσει τῶν κωλυόντων τὴν μίμησιν. καὶ οὕτως διὰ τῆς λεπτοτέρας τῶν νοημάτων διδασκαλίας, ἐπιξέων τε καὶ καταλεαίνων ἡμῶν τὴν διάνοιαν. τότε διὰ τὸν τῆς ἀρετῆς τύπον, ἐμμορφοῖ ἡμῖν τὸν Χριστόν. οὗ κατ' εἰκόνα ἐξ ἀρχῆς τε ἦμεν, καὶ πάλιν γινόμεθα. τίς οὖν ἐστιν ἡ τῆς γλυφῆς τῶν ἡμετέρων τάξις; ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι τῆς ψαλμῳδίας, τῆς ἐν κακίᾳ ζωῆς, ἀπεσχίσθημεν. ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς διὰ προσεχοῦς ἀκολουθίας, ἐπὶ τὸ τέλειον ἤχθη ἡ μίμησις. σύγκειται τοίνυν τῶν ψαλμῶν ἡ τάξις, ἐπειδὴ τὸ σπουδαζόμενόν ἐστιν τῷ πνεύματι, καθὼς εἴρηται, οὐχ ἱστορίαν ἡμᾶς διδάξαι ψιλήν, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἡμῶν δι' ἀρετῆς, κατὰ Θεὸν μορφῶσαι. ὡς ἐπιζητεῖν τὸ τῆς διανοίας τῶν ἐν τοῖς ψαλμοῖς γεγραμμένων ἀκόλουθον, οὐχ ὡς ἡ ἱστορικὴ βούλεται ἀκολουθία. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐκτεθέντος ἡμῖν τοῦ κατὰ τὴν γλυφὴν ὑποδείγματος, πολλῶν ἐστιν ὀργάνων πρὸς τὴν τοῦ ἀγάλματος ἀπεργασίαν χρεία τῇ τέχνῃ. τὰ δὲ ὄργανα ταῦτα, οὐχ ὁμοίως ἔχει πρὸς ἄλληλα κατὰ τὸν τύπον τοῦ σχήματος, ἀλλὰ τὸ μὲν ἑλικοειδῶς κατὰ τὸ ἄκρον τετύπωται· τὰ δὲ πριονώδη τὴν ἀκμὴν ἔχει. ἄλλα σμιλοειδῶς κατεσκεύασται. ἑτέροις, περιῆκται τὸ εἶδος εἰς ἡμικύκλιον. πάντα δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸ ἴδιον ἕκαστον καιρὸν ὑπουργεῖ τῷ τεχνίτῃ, οὕτως τῷ ἀληθινῷ ἐπιστάτῃ τῷ τεχνικῶς διαγλύφοντι ἡμῶν τὰς ψυχὰς πρὸς τὴν τοῦ θείου ὁμοίωσιν, οἷον ὄργανά τινα λιθογλυφικά, αἱ ψαλμῳδίαι παρεσκευάσθησαν, τὴν δὲ τῶν ὀργάνων τούτων χρῆσιν, ἡ χρεία τῆς ἐργασίας εἰς τάξιν ἄγει. καὶ οὐ μέλει τῷ τεχνίτῃ πολυπραγμονεῖν, ποῖον ἐν τοῖς ὀργάνοις πρὸ τοῦ ἑτέρου κεχάλκευται. ἵνα τὸ ἐν τῇ κατασκευῇ πρῶτον, καὶ ἐν τῇ συνεργίᾳ τῆς γλυφῆς γένηται πρῶτον. ὁ γὰρ τῇ χρείᾳ προσέχων, πρῶτον καὶ δεύτερον, καὶ πολλοστὸν ἕκαστον ποιεῖ, ὃ συμβουλεύει ἡ χρεία. εἴ τι οὖν ἐν πρώτοις κατὰ τὸν Γολιὰθ καὶ τὸν Σαοὺλ ἐστὶ πραγματεία· εἴτε ἐν ἐσχάτοις τὰ κατὰ τὸν Ἀβεσσαλὼμ καὶ τὸν Οὐρίαν, καὶ οἱ τοῦ Χουσὶ λόγοι, καὶ ἡ κατὰ τὴν Βηρσαβεὲ συντυχία.

A Primùm enim ſeparat nos à cognata extremitate, à malitia, inquam, ad quam per habitum quemdam adnati ſumus. Deinde amputat ſuperfluam materiam; poſtea formare incipit ſubiectam materiam ad ſimilitudinem exemplaris, exemptione & amotione eorum quæ ſimilitudinem prohibent; ſicque per ſubtiliorem cogitationum, & notionum diſciplinam, limans & poliens noſtram mentem per virtutis typum, efformat in nobis Chriſtum; ſecundùm cuius ſimilitudinem ab initio conformati eramus; ad quam de-
B nuo conformamur. Quis eſt igitur ſculpturæ noſtræ ordo? In prima Pſalmorum ſectione ab improba vita, quaſi abſciſſi ſumus: in ſequentibus verò, continua ſerie, omnibus numeris abſoluta eſt imitatio. Conſtat ergo Pſalmorum ordo; cùm Spiritus ſanctus, vt dictum eſt, non id propoſitum habeat, vt nos nudam hiſtoriam doceat, ſed vt animas noſtras per virtutem ſecundùm Deum formet, vt proinde ſenſus in Pſalmis abditi ſeries quærenda non ſit, prout hiſtoriæ & rerum
C geſtarum ordo requirit: quemadmodum enim in allato à nobis de ſculptura exemplo, ars ad ſtatuæ effectionem multis eget inſtrumentis: inſtrumenta verò hæc non omnia ſimilia ſunt figura & ſpecie, ſed aliud quidem ſumma in cuſpide in gyri modum efformatum eſt, alia cuſpidem habent inſtar ſerræ; alia ſcalpri figuram præ ſe ferunt, quorum forma ſemicirculum refert; omnia autem hæc & talia appoſito tempore artifici inſeruiunt;
D ſic vero noſtro opifici, qui animas noſtras ſcitè ad Dei ſimilitudinem effingit, pſalmodiæ ſunt, velut ſculptoria quædam inſtrumenta; vſum autem huiuſmodi inſtrumentorum ordinat neceſſitas actionis. Neque ſollicitè inquirit artifex, quódnam ex illis inſtrumentis prius ſit fabrefactum, vt id quod prius fabrefactum eſt, ſit etiam primum in actione ſculpturæ. Nam qui ad neceſſitatem tantum attendit, ille quoduis & primo, & ſecundo, & quocumque alio loco collocat, prout ſuadet vſus & neceſſitas. Siue igitur illa, quæ euenerunt cum Goliath & Saule, collocentur primo loco, ſiue vltimo ea quæ cum Abſalone & Vria acciderũt, & verba Chuſi, & congreſſus cum Berſabee,

A nihil horum curæ eſt illi, qui corda noſtra per hæc format: ſed id ſolùm conſiderat, quomodo ſingulis horum ad uirtutem adiumenti aliquid adferat: ad quod etiam ipſe ſalutis ordo tendit: optimúſque ordo eſt continuata ſeries eorum, quæ ad hoc ipſum aliquid opis contribuunt. Verbi gratia, primus Pſalmus abducit hominem à cognatione, quam cum malo contraxit. Secundus oſtendit, cui ſit adhærendum, dum ob oculos ponit Chriſti in carne manifeſtationem, ſimúlque docet fiduciam erga ipſum beatitudinem noſtram eſſe. Tertius explicat tibi B imminentem ab hoſte tentationem.
2.Reg.15. Itaque te iam vnctum in regem per fidem, & cum vero vncto regnantem, deijcere conatur de tantæ dignitatis faſtigio, non foris, ſed ex te ipſo exiſtens: non enim aliunde vim contra nos habet hoſtis, neque ab alio quodam ex dignitate parta exturbamur, niſi nos ipſi mali huius gnati, infelici partu, quaſi patres fiamus, qui in regnum noſtrum inſurgit & arma capit, qui tunc aduerſus nos potiſſimùm inualeſcit, cùm contaminauerit eas quæ nobiſcum habitant, luce palàm, & in omniũ C
2.Reg.16. conſpectu, tanto piaculo perpetrato, hoc eſt, quando ad publicum velut quæſtum exponit virtutum noſtrarum corruptionem, quibus olim cohabitamus. Cùm igitur ab initio virtus noſtra nondum ita ad pugnam ſit corroborata, vt apertè & velut in faciem impreſſioni hoſtis reſiſtere valeamus, ſed neceſſe ſit fugere huiuſmodi conflictum, non parum vtilitatis iis qui bello appetuntur, diuinus ſermo per allatum ſcripturæ eexemplum attulit: hoc videlicet te docens, vt quando tibi naſcitur Abſalon, malitiæ velut coma inſignis, fratríſque interfector, quique venerando tuo D thoro & immaculato cubili furioſè inſultet, *fugias*, vt Dominus monet,
Matth.10. *de ciuitate in ciuitatem.* Fugiendo enim à facie Abſalonis talis filij, cogendóque in vnum copias tuas, ope ligni, quod in ſeipſo pernicioſam illam comam religat & appendit, tribus telis
2.Reg.18. licebit tibi perimere inimicum. Neminem latet, quorſum hoc ex hiſtoriarum monumentis ænigma petitum pertineat, & quale lignũ ſit, cui quaſi clauis, malitiæ coma affixa eſt, chirographum peccatorum nominatur ab Apoſtolo,

A μέλει τούτων οὐδὲν τῷ μορφοῦντι κατὰ μόνας τὰς καρδίας ἡμῶν· ἀλλ᾽ ὅπως ἂν δι᾽ ἑκάστου τούτων γένοιτό τις πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡμῖν συνεργία. πρὸς τοῦτο βλέπει καὶ ἡ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἀκολουθία. καὶ τάξις ἀρίστη γὰρ ἡ τῶν εἰς αὐτὸ τοῦτο συνεργούντων ἡμῖν ἀκολουθία καὶ τάξις. οἷον ὁ πρῶτος, ἀπέστησε τῆς πρὸς τὸ κακὸν συμφυΐας τὸν ἄνθρωπον. ὁ δεύτερος, τίνι προσκολληθῆναι δέον ὑπέδειξε, τὴν διὰ σαρκὸς τοῦ κυρίου προμηνύσας ἐμφάνειαν, καὶ δείξας, ὅτι τοῦτό ἐστι μακάριον τὸ ἐπ᾽ αὐτῷ πεποιθέναι. ὁ B τρίτος, τὸν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ σοι ἐπιστάμενον πειρασμὸν προμηνύει. ὡς ἤδη σε χρισθέντα εἰς βασιλείαν, διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῷ ἀληθινῷ Χριστῷ συμβασιλεύοντα, οὐκ ἔξωθεν ἐπιχειρεῖ τοῦ ἀξιώματός σε ἐκβάλλειν, ἀλλ᾽ ἐξ αὐτοῦ τοῦ σοῦ γενόμενος. οὐ γὰρ ἑτέρωθεν ἔχει τὴν ἰσχὺν καθ᾽ ἡμῶν ὁ πολέμιος, οὐδὲ παρ᾽ ἄλλου τινὸς ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος ἐκβαλλόμεθα, εἰ μὴ αὐτοὶ πατέρες τοῦ κακοῦ γεννήματος διὰ τῆς πονηρᾶς ὠδῖνος γενοίμεθα. ὃς ἐπαίρει τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν, καὶ ἐπανίσταται τότε καθ᾽ ἡμῶν τὸ κράτος λαμβάνων, ὅτ᾽ ἂν μολύνῃ τὰς συνοικούσας C ἡμῖν, ἐν ὑπαίθρῳ τὸ ἄγος κατειργασμένος. τουτέστιν, ὅτ᾽ ἂν δημοσιεύσῃ τὴν τῶν ἀρετῶν ἡμῶν διαφθοράν, αἷς ποτὲ συνῳκήσαμεν. ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς πρώτοις, οὔπω τετόνωται πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἡμῖν ἡ δύναμις, ὡς κατὰ στόμα ταῖς προσβολαῖς τοῦ ἀλλοτρίου συμπλέκεσθαι, καὶ τῷ φυγεῖν τοῦ τοιούτου τὴν ἔφοδον, οὐ μικρὰν εἰς ὠφέλειαν τοῖς πολεμουμένοις ὁ λόγος ὑπέδειξεν διὰ τοῦ κατὰ τὴν γραφὴν ὑποδείγματος, τοῦτό σε διδάσκων, ὅτι ὅτ᾽ ἂν σοι γένηται Ἀβεσσαλὼμ ὁ τῇ κακίᾳ κομῶν, ὁ ἀδελφοκτόνος, τότε τιμίοις σου γάμοις καὶ τῇ ἀμιάντῳ D κοίτῃ ἐπιλυσσήσας, φεῦγε, καθώς φησιν ὁ κύριος, ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. ἐν γὰρ τῷ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Ἀβεσσαλὼμ ἐστι τοῦ τοιούτου υἱοῦ, τὸ συλλεξάμενον ἑαυτοῦ τὰς δυνάμεις τῇ συνεργίᾳ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν αὐτῷ τὴν πονηρὰν αὐτοῦ κόμην ἐκδήσαντος, διὰ τῶν τριῶν βελῶν ἀνελεῖν τὸν πολέμιον. δῆλον δέ σοι πάντως ἐστὶ τὸ διὰ τῆς ἱστορίας ὑποδεικνύμενον αἴνιγμα, ποῖον ἐκεῖνο τὸ ξύλον, ᾧ προσηλώθη τῆς κακίας ἡ κόμη. ὅπερ ὁ ἀπόστολος χειρόγραφον ἁμαρτιῶν ὀνομάζει,

καθώς φησιν· ὅτι καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου, προσηλώσας τῷ σταυρῷ· τουτέστι τῷ ξύλῳ. καὶ τίς ἡ τῶν βελῶν τριάς, ἡ μέσην βάλλουσα τοῦ ἐχθροῦ τὴν καρδίαν, δι' ἧς γίνεται τοῦ ἐσχάτου ἐχθροῦ ὁ θάνατος; ὡς δ' ἂν κύριον γένηται ἡμῖν τὸ περὶ τοῦ βέλους νόημα, τῇ προφητείᾳ τοῦ Ἡσαΐου προσέξομεν, ὅς φησιν ἐκ προσώπου κυρίου, ὅτι ἔθηκέν με ὡς βέλος ἐκλεκτόν, καὶ ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ ὕψωσέν με. τοῦτο τοίνυν τὸ βέλος, ὁ ζῶν τοῦ κυρίου λόγος ἐστὶ καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον· ὁ δὲ λόγος ἐστὶν ὁ Χριστός· ᾧ δὲ ὀνόματι τοῦτο τὸ τῆς τριάδος ὁμολογεῖται μυστήριον. ἐν ᾧ καὶ τὸν χρίσαντα καὶ τὸν χρισθέντα, καὶ τὸ ᾧ ἐχρίσθη διδασκόμεθα. εἰ γὰρ ἕν τι τούτων λείποι, τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα οὐχ ὑφίσταται. τοῦτο τοίνυν τὸ ὄνομα ὅτ' ἂν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ὑψωθῇ φαρέτρᾳ· τουτέστιν, ὅτ' ἂν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν διὰ πίστεως γένηται (φαρέτρα γὰρ τοῦ λόγου ἐστὶν ἡ ψυχή) τότε ἀναιρετικὸν γίνεται τοῦ ἐπανισταμένου ἡμῖν καὶ διώκοντος, οὗ ὁ ἀφανισμὸς ἐν τῷ ξύλῳ. διὰ τοῦτο μετὰ τὸ φυγεῖν ἐν τῷ καιρῷ τὸν ἐπανιστάμενον (ὃς εἷς μέν ἐστι τῇ φύσει, πλῆθος δὲ γίνεται τῇ κακῇ συμμαχίᾳ. καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με. καὶ πολλοὶ ἐπανίστανται ἐπ' ἐμέ. καὶ ὅσα ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἡ ψαλμῳδία περιέχει) τότε γίνεται ἡ τοῦ νικᾶν ἀρχή. ἡ γὰρ εὔκαιρος ἀπὸ τῶν ἐπανισταμένων φυγή, τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν νίκης αἰτία γίνεται. διὰ τοῦτο ἡ ἐφεξῆς ψαλμῳδία, εἰς τὸ τέλος τὴν ἐπιγραφὴν ἔχει. τέλος δὲ παντὸς ἀγῶνος, ἡ νίκη ἐστί. καθὼς φθάσας ὁ λόγος ἡμῶν περὶ τούτων ἐτεχνολόγησεν. καὶ ἐπειδὰν ἅπαξ τοῦ νικᾶν γεύσῃ, ἐπάλληλοι νῖκαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν κατορθοῦνται. ἐν γὰρ τῇ πρώτῃ νίκῃ τῶν κατὰ τὸν βίον ἡδέων πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ διαμιλλωμένων, ἐν σοὶ ἐκράτησεν τῆς ὑλικῆς ἀπάτης ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ῥοπή. καταγνοὺς γὰρ τῶν τὸ μάταιον ζητούντων, καὶ ἀγαπώντων τὸ ψεῦδος, ἠλλάξω τῆς περὶ τὰ φαινόμενα προσπαθείας τὴν τῶν ἀοράτων ἐπιθυμίαν. ἐν τῷ ἐφεξῆς ἄλλον τρόπον νικᾷς. δύο γὰρ ὄντων τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας κληρονομίας διαμαχομένων πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοῦ μὲν προβαλλομένου τὸν νόμον· σοῦ δὲ τὴν πίστιν, ὁ δίκαιος ἀγωνοθέτης σοὶ δίδωσιν κατ' ἐκείνου τὰ νικητήρια.

A qui & ait: *Hoc è medio ſublatum, crucique* *Coloſſ. 2.*
affixum eſſe, hoc eſt, ligno. Et quænam
eſt illa trias telorum, quæ medium ho-
ſtis pectus transuerberat? quæ mortem
iurato & capitali hoſti adfert? Vt teli
huius intelligentiam commodè aſſe-
quamur, animum aduertere oportet
ad prophetiam Iſaiæ, qui ex perſona *Iſaia 49.*
Domini ait: *Poſuit me telum electum, &*
in pharetra ſua exaltauit me. Hoc igitur *Hebr. 4.*
telum, eſt Domini ſermo, viuus, *penetra-*
bilior omni gladio ancipiti: ſermo autem iſte
Chriſtus eſt, quo nomine Trinitatis
myſterium ſignificatur. Reuocat enim
B in mentem, & eum qui vnxit, & eum
qui vnctus eſt, cúmque quo vnctus eſt:
ſi enim vel vnum horum deſit, Chriſti
nomen non ſubſiſtit. Huius igitur no-
men quando in pharetra noſtra exal-
tatur, hoc eſt, quando in anima no-
ſtra per fidem exoritur: (Nam phare-
tra ſermonis eſt anima) tunc confeſtim
aduerſarius, qui nos inſequitur & im-
petit, interit & occumbit, cuius in-
teritus in ligno accidit. Quare cùm
quis in tempore fugit hoſtem, (qui
vnus quidem eſt natura, multiplex
verò fit malorum auxiliis & ſuppetiis,
C hinc illud: *Quoniam multiplicati ſunt qui* *Pſal. 3.*
tribulant me, multi inſurgunt aduerſum me,
& id genus alia, quæ in Pſalmo illo
ſeſe conſequuntur:) tunc fit quaſi ini-
tium victoriæ: tempeſtiua enim ab ho-
ſtibus fuga, cauſa exiſtit victoriæ ab
hoſtibus reportatæ. Quocirca Pſalmus
qui ſequitur, hanc inſcriptionem ha-
bet: *In finem.* Finis autem omnis pu- *Pſal. 4.*
gnæ eſt victoria, quemadmodum ſupra
iam oſtendimus, cúmque ſemel dul-
cedinem victoriæ quis guſtauerit, mox
aliæ & aliæ victoriæ ab hoſtibus feliciter
referuntur. In prima enim victoria, di-
D micantibus huius vitæ iucunditatibus
cum bonis animæ, præualuit in te, at-
que adeò domuit corporis deceptio-
nem & ludibria, inclinatio ad meliora.
Damnatis enim illis qui quærunt vani-
tatem, & diligunt mendacium, commu-
taſti voluptates rerũ quæ ſub aſpectum
cadunt, cum deſiderio rerum, quæ ocu-
los effugiunt. In ſequenti Pſalmo alia *Pſal. 5.*
ratione vincis. Cùm enim duo ſint quæ
pro hæreditate veritatis mutuo pu-
gnant; illo quidem obijcientem legem,
te verò fidem, iuſtus agonotheta tibi,
neglecto illo, tribuit victoriæ præmia.

vt proinde purus animæ tuæ ſtatus ſit velut ortus ſolis, qui tibi à tenebris recedenti diluculum adferat, quod Pſalmus *Manè* nominat; & ſic victoria ex victoria athletæ naſcitur, ſemper ad id quod maius & illuſtrius eſt victoriæ trophæis & ornamentis progredientibus. Rurſus alia victoria ordine conſequitur, per ea quæ præceſſerunt, parta. Nam qui hæreditatem notam fecit, ille etiam *Octauæ* meminit, quæ & finis eſt præſentis vitæ, & principium æui futuri. Proprium verò *Octauæ* eſt, nō amplius ſubminiſtrare iis qui in ipſa degunt, occaſionem perpetrandi bona vel mala, ſed quæcumque quis operum ſemina hîc ſparſerit, illorum ibi manipulos capit. Quamobrem hic pœnitentiam agere iubet (quòd in inferno huiuſmodi ſtudio nihil amplius loci relictum ſit) eum, qui his ipſis victoriis exercitatus eſt. Verum enimuerò iterum ad pugnas deflectit oratio, rurſus vngit nos ad tentationum incurſus; Idem enim hoſtis, Abſalon ille, quaſi ex nobis renatus, denuò bellum ex nobis redintegrat, quem cædis noſtræ cupidum auertit noſtra de hac re prouida cura & ſollicitudo, vel potius ſubſidium Dei. Nam cauſam rei feliciter geſtæ propter verba Chuſi Deo aſſignat, eique gratias agit. Sed fortaſſis ſuperfluum fuerit accuratiùs exponere velle, quomodo Chuſi cùm amicus Dauidis & fidelis eſſet, intérque adiutores & defenſores, amicis Abſalonis admiſceatur, eiúſque conſilium tyranno conducibilius viſum ſit, quàm Achitophelis: vnde factum, vt cùm conſilium illius præualuiſſet, is qui contra Dauidem Abſaloni conſilium dederat, à ſeipſo præfocatus interierit. Æquum porrò fuerit hiſtoriæ etiam ænigmata & inuolucra ad vitam virtuti addictam illuſtrandum adhibere, quomodo videlicet mens & cogitatio, quæ nos conſeruat, laqueus aduerſarij fiat, ſalutaris, inquam, illa mens & ſententia, quæ partim hiſtoriæ, partim pſalmodiæ monumentis conſignata eſt. Nobis autem propoſitum eſt rationem ordinis, qui in Pſalmis apparet, quo ad honeſtatem ducimur, perſcrutari. Igitur in præſenti aliud intelligere non debemus, quam mentem & ſententiam illam quæ inſidiatorē noſtrum interimit.

Pſal. 6.

Pſal. 7.

2. Reg. 15. 16. 17.

A ὥστε σοι τὴν καθαρὰν τῆς ψυχῆς κατάστασιν, ἀνατολὴν ἡλίου γενέσθαι, ἀφεστηκότι τοῦ σκότους, τὸν ὄρθρον ἐπάγοντος. ὃν πρωΐαν ὀνομάζει ἡ ψαλμῳδία. καὶ οὕτως ἐστὶν ἀεὶ εὑρεῖν νίκην ἐκ νίκης τῷ ἀθλητῇ προσγινομένην, πρὸς τὸ μεῖζον πλέον τε καὶ περιφανέστερον προϊόντι τῶν ἐκ τῆς νίκης κατορθωμάτων. πάλιν ἑτέρα διαδέχεται νίκη κατὰ τὸ ἀκόλουθον, διὰ τῶν προδεδηλωμένων κατορθουμένη. ὁ γὰρ τὴν κληρονομίαν γνωρίσας, αὐτὸς καὶ τῆς ὀγδόης μέμνηται· ἥ τις πέρας τι τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου γίνεται, καὶ ἀρχὴ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. B ἴδιον δὲ τῆς ὀγδόης, τὸ μηκέτι καιρὸν εἰς παρασκευὴν ἀγαθῶν ἢ κακῶν ἐνδιδόναι τοῖς ἐν αὐτῇ γινομένοις· ἀλλ' ὧν ἄν τις ἑαυτῷ καταβάλληται διὰ τῶν ἔργων τὰ σπέρματα, τούτων ἀντιπαρέχειν τὰ δράγματα. οὗ χάριν ἐνταῦθα ἐνεργεῖν νομοθετεῖ τὴν μετάνοιαν (ὡς ἐν τῷ ᾅδῃ τῆς τοιαύτης σπουδῆς ἀπρακτούσης) τὸν ταῖς αὐταῖς νίκαις ἐγγυμνασθέντα. πάλιν ἀπολείφει πρὸς ἑτέρους ἀγῶνας ὁ λόγος. πάλιν ἀλείφει τῇ τῶν πειρασμῶν προσβολῇ. ὁ αὐτὸς γὰρ πολέμιος ὁ Ἀβεσαλὼμ ἐκ νέου ὥσπερ C ἀναγεννηθεὶς ἐξ ἡμῶν, αὐτὸν τὸν πόλεμον τὸν ἐξ ἡμῶν ἐξαρτύεται, ὃν ἀποτρέπει φονῶντα καθ' ἡμῶν ἡ ἡμετέρα περὶ τοῦ πράγματος εὐβουλία, μᾶλλον δὲ ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχία. τῶν γὰρ κατορθωμάτων αὐτῷ χρηστῶν διὰ τῶν λόγων Χουσὶ, τῷ Θεῷ τὴν αἰτίαν ἀναθεὶς ταύτῃ τὴν εὐχαριστίαν πεποίηται. περιττὸν δ' ἂν εἴη τὰς ἱστορίας τὰς δι' ἀκριβείας ἐκτίθεσθαι. πῶς πιστὸς ὁ Δαβὶδ ὢν ἐν τοῖς ὑπερασπισταῖς, ἔπειτα ὁ Χουσὶ ἐν τοῖς φίλοις τοῦ Ἀβεσαλὼμ καταμίγνυται, καὶ πιθανώτερος γίνεται τῷ τυράννῳ τῆς τοῦ Ἀχιτόφελ συμβουλῆς. ὅθεν D συνέβη τούτου κατὰ τὴν εἰσήγησιν τῆς γνώμης κατακρατήσαντος, αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ καταπνιγῆναι, τὸν κατὰ τοῦ Δαβὶδ τῷ Ἀβεσαλὼμ συμβουλεύσαντα. ἄξιον δ' ἂν εἴη προσαγαγεῖν τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ καὶ τὰ τῆς ἱστορίας αἰνίγματα. πῶς ἡ σώζουσα ἡμᾶς γνώμη, ἀγχόνη γίνεται τοῦ ἀντικειμένου. ἡ δὲ σωτήριος αὕτη γνώμη, ἡ μὲν τῇ ἱστορίᾳ, ἡ δὲ τῇ ψαλμῳδίᾳ ἐγγέγραπται. ἡμῖν δὲ σκοπός ἐστι τὸν ἐν τάξει τῶν ψαλμῶν εἱρμὸν κατανοῆσαι, δι' οὗ τῷ ἀγαθῷ προσαγόμεθα. ἐκείνην τὴν ἐνταῦθα γνώμην τὴν ἀναιρετικὴν τοῦ ἐπιβουλεύοντος ἡμῖν κατανοήσωμεν.

τίς οὖν ἐστιν αὕτη; τὸ ἴσον εἰς κακίαν λογίσασθαι ἀρχήν τε ἀδικίας καὶ ἀμύνεσθαι τὸν ἀπάρξαντα. τιμᾶται γὰρ ἑαυτῷ ἐσχάτων, καὶ τῆς καθ' ἑαυτοῦ τιμωρίας ὁριστὴς γίνεται, εἰ ἀρεθείη κακοῦ τὸ κακόν, ὥσπερ ἐν συναλλάγματι, διαμείψας καὶ ἀντιδοὺς τοῖς προπεπραγμένοις ὃ ἔλαβεν. καὶ οὕτως μετὰ τοὺς ἀγῶνας τούτους, πάλιν νικητὴς ἀναδείκνυται. διαδέχεται γὰρ ἐπιγραφή, τὸ ὑπὲρ τῶν ληνῶν προδεικνύουσα τέλος. τὸ δὲ τῶν ἀγώνων τέλος, νίκη ἐστίν. πάλιν δὲ τὴν ὑπὲρ τῶν ληνῶν ἔννοιαν ἐξαπλοῦσθαι τῷ λόγῳ, περιττὸν ἂν εἴη, ἱκανῶς ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἴδιον τόπον ἐξητασμένοις προδηλωθεῖσαν. ὥσπερ δὲ μετὰ τὴν προτέραν ἐκ τοῦ Ἀβεσσαλὼμ φυγὴν ἐν τῷ διακρῖναι τῶν ἀληθινῶν πραγμάτων τὴν ματαίαν σπουδήν, ἀξιοῦται τῆς νίκης· οὕτως καὶ νῦν μετὰ τοὺς ὁμοίους ἀγῶνας τῷ ὑπὲρ τῶν ληνῶν λόγῳ, συμμάχῳ πρὸς τὸν ἀντίπαλον χρώμενος, νικητὴς γίνεται διὰ τοῦ καταλῦσαι τὸν ἐχθρὸν ἅμα καὶ ἐκδικητήν. ὃς διὰ τοῦτο καὶ ἐχθρός, καὶ ἐκδικητὴς ὀνομάζεται, ὅτι αὐτὰ τὰ πρὸς ἁμαρτίαν αὐτοῦ δελεάσματα, τιμωρία τοῖς αἰσθανομένοις ἡ πικροτάτη ἐστί. καὶ δι' ὧν ἐφέλκεται πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ κοινωνίαν ἐν ἀπάτῃ τὸν ἄνθρωπον, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ χαλεπώτατον τῆς τιμωρίας εἶδός ἐστιν. οὕτως ἑρμηνεύει τὴν διάνοιαν ταύτην ὁ θεῖος ἀπόστολος, εἰπών· ὅτι τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν, ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. τίς γὰρ ἂν γένοιτο πρὸς τιμωρίαν ἄλλη χαλεπωτέρα ἐπίνοια τῆς κατὰ τὴν ἀσχημοσύνην ἀκαθαρσίας, ἣν ἐν ἑαυτοῖς κατεργάζονται οἱ τῆς ἀσχημοσύνης ἐργάται; ὁ οὖν καταλύσας ἐν τῷ ἰδίῳ βίῳ τοῦ τοιούτου τὴν δύναμιν· ὃς τιμωρεῖται τὸν ἐν κακίᾳ γενόμενον δι' αὐτοῦ τοῦ μετασχεῖν τῆς κακίας, ὁρᾷ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν ὑπερκειμένην μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἀξίωμα, τίνων τε ἄρχει, καὶ τίσι συντεταγμένη ἐστίν. τῷ γὰρ αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ἡγεμονεύει, καὶ τοῖς ἀγγέλοις διὰ συγκρίσεως παρ' ὀλίγον μικρὸν ἐλαττοῦται. τοίνυν λόγος ἐστὶ δι' οὗ γίνεται ἡ κατὰ τούτων ἀρχή, καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους οἰκείωσις. πάλιν ἐκδέχεται νίκης ἑτέρας τρόπος, ὅτ' ἂν ὑπερβὰς τὰ φαινόμενα τοῖς ἀπορρήτοις ἐμβατεύσῃ τῷ λόγῳ. υἱὸς δὲ ὁ λόγος· καὶ ἱκανῶς ἤδη γέγονε ταῖς προλαβούσαις,

Quæ igitur iſta? Eodem loco reputare auctorem iniquitatis, & auctorem vlciſci velle: ipſe enim ſeſe extremis pœnis vlciſcitur, & aduerſus ſeipſum pœnam ſibi decernit & definit, ſi velut ex mutua pactione & contractu malum malo compenſat, iiſque quibus affectus eſt iniuriis, iniurias rependit. quare poſt iſta certamina rurſus victor pronunciatur. Sequitur enim inſcriptio: *Pro torcularibus*, quæ finem demonſtrat: Finis autem certaminum victoria eſt. At ſuperfluum fuerit de ſenſu inſcriptionis, *Pro torcularibus*, fuſiùs diſputare, cùm de ea iam ſuis locis abundè dictum ſit. Supra cap. 5. Porrò quemadmodum poſt primam ab Abſalone fugam, dum vanum ſtudium & inanem operam à veris & ſeriis negotiis & rebus internoſcit, victoriæ ornamentis inſignitur; ita & nunc ſimilibus exactis pugnis oratione *Pro torcularibus*, velut auxiliatrice contra aduerſarium vſus, victor euadit, eò quòd deleuerit hoſtem ſimul & perſecutorem, qui ob id etiam hoſtis & vltor nominatur, quia ipſius ad peccatum illecebræ acerbiſſima deguſtantibus ſunt pœna, & ea quibus ad malitiæ communionem homines deceptos pertrahit, grauiſſimi ſupplicij ſpeciem habent. Hoc modo ſenſum hunc exponit diuinus Apoſtolus, cùm Rom. 1. ait, *eos quam merentur mercedem erroris, in ſemetipſis accipere.* Quid enim ad ſupplicium grauius excogitari queat, quàm illud immunditiæ dehoneſtamentum & dedecus, quod in ſeipſis efficiunt probri & dedecoris effectores? Qui ergo vitæ ſuæ inſtituto vim eius eneruat, qui malitiæ communione ſibi coniunctum hac ipſa participatione punit, ille & homines, & illam quæ ſuper cœlos euecta eſt magnificentiam, dignitatémque naturæ, quibus imperet, & cum quibus eiuſdem ſit claſſis & ordinis, contemplatur. Eadem enim parte & dominium in bruta habet, & cum angelis comparatione collatus paululum illis inferior conſpicitur. Ratio itaque eſt, qua & brutis animantibus præeſt, & cũ angelis neceſſitudine quadam iungitur. Rurſus alia victoriæ ſpecies ſuccedit, quando hæc quæ ſub aſpectum cadunt ſupergreſſus, rationem in arcana & recondita inſeris: filius verò ratio eſt, ſatíſque iam præcedentibus

Pſal. 9. victoriis exercitatus *pro occultis filij* pſallis per continuam conſonámque & ſtudioſam contemplationem, iterúmque illum qui in occulto venandis & capiendis nobis inſidiatur, profligas, ne qua amplius hoſti contra nos gloriandi relinquatur occaſio; *vt non apponat vltrà magnificare ſe homo ſuper terram.* Tunc ex victoria, quæ deinceps tibi obuenit, maiori erga Deum concepta fiducia

Pſal. 10. dicis: *In Domino confido:* móxque in ea quæ ſequitur victoria, rurſus in memoriam reuocas *Octauam*, in qua *lingua ma-*

Pſal. 11. *gniloqua* penitus deſtruetur, & *labia doloſa*, & omnis contra Deum inſania. Conſeruabuntur verò à generatione hac in ſæculum, qui in circuitu impietatis non ambulant, ſed rectam inſiſtunt viam, quam Deus nobis nouam præiuit, viam recentem & viuentem. Et quid opus eſt ſingula explicare, cùm quę hactenus introductionis quaſi loco allata ſunt, ſatis ſupérque tibi oſtendant viam, qua per Pſalmorum ordinem & inſcriptiones ad id quod bonum & rectum eſt deducaris, non parum ad hanc etiam intelligentiam conducente illa, quam ſuprà præmiſimus inſcriptionum explicatione.

CAPVT XII.

Quomodo per Pſalmos ſecunda ſectione ad virtutem erudiamur.

FINITA prima ſectione aſcenſionis per Pſalmos, rurſus quadrageſimo Pſalmo reſumitur beatitudinis mentio. Aliter tamen in initio definitur beatitudo, ſub initium enim fuga & auerſio à malo in beatitudine numerabatur:

Pſal. 40. At hic beata prædicatur boni & recti cognitio. Boni verò natura, vel ſi quod excellentius hoc, vel nomen, vel cogitatum reperiri poteſt; nihil eſt aliud, quàm vnigenitus Dei Filius, qui cùm diues eſſet, propter nos factus eſt egenus. Cuius in carne egeſtatem Euangelicis ſcriptis nobis demonſtratam, oratio hoc loco præſignificat, cùm beatum prædicat, qui debita intelligentia paupertatem illam cognoſcit; qui pauper quidem erat ſecundùm ſerui formam, benedictus autem ſecundùm diuinitatis naturam. Egenus enim & pauper principio huius pſalmodiæ nominatur; at in fine ſectionis additur: *Benedictus Dominus Deus Iſraël à ſæculo & in ſæculum, fiat, fiat.* Qui igitur hanc altitudinem euaſit, ille alteram aſcenſio-

A νίκαις ἐγγυμνασθεὶς, ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ ψάλλεις διὰ τῆς διαρμόστου τε καὶ ἐμμελοῦς θεωρίας. καὶ πάλιν νικήσας τὸν ἐν κρυφίοις ἐνεδρεύοντα καθ᾽ ἡμῶν θῆρα, ὥστε μηκέτι τῷ ἐχθρῷ τὸ καθ᾽ ἡμῶν καύχημα περιλελεῖφθαι. ἵνα γὰρ μὴ προστεθῇ ἔτι τοῦ μεγαλαυχεῖν ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς. τότε διὰ τῆς ἐκ τῆς ἀκολούθου σοι προσγινομένης νίκης, τελειοτέραν τὴν εἰς τὸν Θεὸν πεποίθησιν ἔχων λέγεις. ἐπὶ τῷ κυρίῳ πέποιθα· ἐν τῇ ἐφεξῆς νίκῃ, πάλιν τῆς ὀγδόης μεμνήσῃ, ἐν ᾗ ἐξολοθρεύεται μὲν ἡ μεγαλορρήμων γλῶσσα, καὶ τὰ χείλη τὰ δόλια, καὶ ἡ κατὰ τοῦ Θεοῦ μανία. φυλαχθήσονται δὲ ἀπὸ τῆς γε-

B νεᾶς ταύτης καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, οἱ μὴ ἐν κύκλῳ τῆς ἀσεβείας συμπεριπατοῦντες, ἀλλὰ τῆς εὐθείας ἐχόμενοι, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς, ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν. καὶ τί χρὴ τὰ καθ᾽ ἕκαστον διεξιέναι; ἱκανῶς σοι τῆς ἐφόδου ταύτης τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω πρόοδον διὰ τῆς τῶν ψαλμῶν τάξεώς τε καὶ ἐπιγραφῆς προδεικνυούσης. οὐ μικρῶς ἡμῖν πρὸς τὴν τοιαύτην συμβαλλομένης διάνοιαν τῆς προσβληθείσης τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις τῶν ἐπιγραφῶν ἑρμηνείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

C ἌΛΛΟ τι συνεπεράνθη τὸ πρῶτον τμῆμα τῆς διὰ τῶν ψαλμῶν ἀναβάσεως, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πάλιν ἡ τοῦ μακαρισμοῦ ἐπανάληψις γίνεται, ἄλλως τοῦ λόγου περὶ τὴν ἀρχὴν ὁριζομένου ἡμῖν τὸ μακάριον. ἐν γὰρ τοῖς πρώτοις, τὸ ἀποστῆναι τοῦ κακοῦ μακάριον ἦν. ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐπιγνῶναι τὸ ἀγαθὸν μακαρίζεται. ἡ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ φύσις, ἢ εἴ τι καὶ ὑπὲρ τοῦτο δυνατόν ἐστιν ἐξευρεῖν ῥῆμα ἢ νόημα, τοῦτ᾽ ὁ μονογενής ἐστιν Θεὸς, ὃς δι᾽ ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν.

D οὗ τὴν ἐν σαρκὶ πτωχείαν τὴν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας ἡμῖν ἐπιδειχθεῖσαν ἐνταῦθα προμηνύει ὁ λόγος, μακαρίζων τὸν μετὰ συνέσεως τὴν πτωχείαν ἐκείνην γνωρίσαντα. ὃς πτωχὸς μὲν κατὰ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, εὐλογητὸς δὲ κατὰ τὴν τῆς θεότητος φύσιν. πένητα γὰρ αὐτὸν καὶ πτωχὸν ἐν προοιμίοις τῆς ψαλμῳδίας ὀνομάσας ὁ λόγος, ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ τμήματός φησιν. εὐλογητὸς κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, γένοιτο, γένοιτο. ὁ τοίνυν ἐπὶ τοῦτο φθάσας τὸ ὕψος, ἑτέρας ἀναβάσεως ἄρχεται.

καταλιπὼν γὰρ τὸν πατέρα τὸν Κορὲ, τὸν δι' ὑπερηφανείας ἐπαναστάντα τῇ ἱερωσύνῃ, καὶ διὰ τοῦτο κατατεφρωθέντα τῷ πυρὶ, καὶ καταχωσθέντα τῷ χάσματι, καὶ ὑπόγειον ἐξ ἁμαρτίας γενόμενον, τῷ ἀληθινῷ πατρὶ ἑαυτὸν εἰσποιεῖ διὰ τῆς πίστεως. συνεὶς ὅσον ἐστὶ τὸ διάφορον Θεοῦ τέκνον γενέσθαι, ἢ τοῦ ἀποστάτου Κορὲ υἱὸν χρηματίζειν. τυχὼν τοίνυν τοῦ τέλους τῆς νίκης, καὶ νοήσας ὅσον ἐστὶ μεταξὺ τούτου, καὶ τοῦ πονηροῦ πατρὸς τὸ διάφορον· διαφαγών τε καὶ ἐξαναλώσας ἐν ἑαυτῷ πᾶν τὸ θηριῶδες καὶ ἰοβόλον νόημα κατὰ τὴν τῶν ἐλάφων φύσιν, αἷς ἀφανιστικὴ τῶν ἑρπετῶν συνουσίωται δύναμις, μιμεῖται καὶ τῷ δίψει τὴν ἔλαφον, καὶ πρὸς τὰς θείας πηγὰς, αὕτη δ' ἂν εἴη θεία φύσις, διψητικῶς ἔχει, ἡ μία τε οὖσα καὶ ἐν τριάδι θεωρουμένη. ὃν τρόπον γάρ φησιν, ἐπιποθεῖ ὁ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων· οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ ὁ Θεός. εἶτα παραμυθεῖται τὴν δίψαν συνεχομένην τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ σπεύδουσα τοῦ ποθουμένου τυχεῖν, καὶ τὴν ἐν ὀλίγῳ τῆς τῶν ἀγαθῶν μετουσίας ἀναβολὴν ἐν συμφορᾷ ποιουμένη λέγει κατά τε τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τέλει τῆς ψαλμῳδίας. ἵνα τί περίλυπος εἶ ἡ ψυχή μου. καὶ, ἔλπισον ἐπὶ τὸν Θεόν· ὡς ἀληθῶς ἡμῖν τὴν ἀγαθὴν ἀπόλαυσιν τῆς θείας ἐλπίδος ἐγγυωμένης. καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ ἑξῆς πρόεισιν, ἐν ᾧ διὰ τοῦ θείου θυσιαστηρίου γίνεται νέος· καὶ κατὰ τὸ ἑξῆς πάλιν τοὺς ἐκ τοῦ Κορὲ τὸ γένος κατάγοντας, νικητὰς ἀπεργάζεται. δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀμβλύνει τῇ δυσγενείᾳ τῶν πατέρων, ἡ παρὰ τῷ Θεῷ εὐδοκίμησις. καὶ ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ δὲ ταύτῃ τῷ Θεῷ τῆς τῶν ἐχθρῶν καθαιρέσεως ἀνατίθησι τὴν αἰτίαν, ἐν οἷς φησιν. ἔσωσας γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῶν θλιβόντων ἡμᾶς, καὶ τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς κατῄσχυνας, μετέρχεται εἰς τὴν τοῦ ἀγαπητοῦ ᾠδήν. ἵν' οἱ πρότερον ἐκ τοῦ ἀποστάτου γενόμενοι, εἶτα νικηταὶ τοῦ πονηροῦ καταστάντες, διὰ συνέσεως εἰς τὸ τῆς νίκης φθάσωσι τέλος. εἰς τὸ τέλος γὰρ εἰς σύνεσιν ᾠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ. ἐν ᾗ καὶ διδασκόμεθα, τίς μέν ἐστιν οὗ ὁ θρόνος ἐξ ἀϊδίου ἐπιστατεῖ τῶν ὄντων. τίς δὲ ἡ παρθένος νυμφοστολεῖται αὐτῷ πρὸς συμβίωσιν, οὐκ ἄλλως ἀξιουμένη τῆς τιμῆς ταύτης, εἰ μὴ τοῦ πατρὸς αὐτῆς λήθην λάβοι. καὶ ταύτην ἀναθεὶς τῷ ἀγαπητῷ τὴν ᾠδὴν, πάλιν ἐπινίκιον ὑπὲρ τῶν υἱῶν Κορὲ διέξεισιν, διὰ τῶν ἀπορρητοτέρων προάγων τὸν λόγον ὑπὲρ

A nem incipit. Nam relicto patre Core, Num.16.
qui per arrogantiam ſacerdotium ſibi
vſurpauit, & ob id igne exuſtus, & ab
hiatu abſorptus, & ſub terram propter
ſcelera abditus eſt, vero & legitimo patri
ſe per fidem adoptandum committit, non ignarus, quanto diſcrimine diſtent
Dei Filium fieri, & filium deſertoris Core nominari. Adeptus ergo finem
victoriæ, ſimúlque intelligens, quanta ſit inter hunc & malum illum
patrem differentia, conſumptóque in ſe & deuorato eo quod ferum eſt & venenatum,
more ceruorum, quibus re-
B ptilia conſumere vis innata viget, imitatur ſiti quoque ceruum, & ad diuinos
fontes, quos equidem ipſam diuinam naturam eſſe arbitror, ſiti æſtuans fertur,
quæ naturâ vna quidem numero eſt, & tamen in Trinitate ſubſiſtit. Ait
enim: *Quemadmodum deſiderat ceruus ad* Pſal.41.
fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Deinde ſolatur ſitim cupiditati
copulatam, feſtinánſque id quod deſiderabat conſequi, & vel exiguam dilationem,
quæ bonorum illorum communionem moratur, in damno ponens,
C ait circa medium, & ſub finem Pſalmi:
Quare triſtis es anima mea? Et, *Spera in Deo,*
tamquã videlicet veræ quietis fructum diuina ſpes nobis polliceatur. Sicque
ad id quod ſequitur procedit, vbi per Pſal.41.
diuinum altare denuò iuuenis efficitur, Pſal.45.
& in ſequente rurſus illos qui genus à Core trahunt, victores reddit: oſtendens,
non obſcurari ignobilitate patrum celebritatem & gloriam, quam quis apud Deum obtinet,
ſimúlque hoc Pſalmo peremptorum hoſtium cauſam Deo adſcribens his verbis: *Liberaſti
enim nos de affligentibus nos, & odien-*
D *tes nos confudiſti;* tranſit ad dilecti canticum, vt qui prius deſertore patre prognati,
deinde victores hoſtis maligni effecti ſunt, per intellectum in finem victoriæ perueniant.
In finem, ad intellectum: Canticum pro dilecto: ſic enim inſcriptio habet: Quo docet etiam quis Pſal.44.
ſit thronus, qui ab æterno rebus præſidet, & quæ virgo ad conſortium ipſi quaſi ſponſa
quæratur, non aliter hoc honore dignanda, niſi patrem ſuum obliuiſcatur: hócque dilecto
canticum conſecrans & dedicans, rurſus epinicion texit, & exequitur pro filiis Core,
ſermone per abſtruſiora inſtituto: eſt

Pſal.45. enim *pro arcanis* Pſalmi huius argumentum & ſumma; vbi *ſonum aquarum, & turbationem gentium, & regum vocationem motúmque terræ* deſcribit, *dominúmque omnis virtutis nobiſcum eſſe* aſſeuerat. Quibus omnibus Domini per carnem manifeſtationem prædicit, quando natura quidem reſonat; tranſeunt verò & transferuntur montes, hoc eſt, terrea ſenſa & cogitata, quæ olim videbantur immobilia & loco cedere neſcia. Lætitiæ autem fluuius lætificat ciuitatem Dei, & tabernaculum ſuum ſanctificat Altiſſimus, & alia quæ ad eandem orationis ſeriem pertinent, quibus tamquam ænigmatis, & inuolucris nonnullis prædicuntur arcana. Rurſus ad aliam victoriam ſeſe confert, cui applaudunt omnes gentes, & ſimul exultant, quia *aſcendit Deus in iubilatione.*

Pſal.46. Plana porrò tibi fuerit aſcenſionis mentio per ipſius Pauli interpretationem, qui dicit: *fieri non poſſe, vt quis aſcendat,*

Epheſ.4. *niſi præceſſerit deſcenſus.* Hæc cùm ab omnibus intelligenter & ſapienter decantari iuſſiſſet, orationem ad ſubli-

Pſal.47. miorem quemdam ſtatum traducit, *ſecunda Sabbati* pro argumēto cantici conſtituta. Quæ ſi ad primam rerum procreationem referatur, nihil eſt aliud, quàm cœli & firmamenti effectio, cœleſtiúmque aquarum ab aquis terreſtribus diſcretio. Sin autem ad Euangelium reſpicias, verè ipſe eſt, qui cœlum nobis condidit. Nam cœlum à Deo fir-

Geneſ.1. mamentum appellatur. Paulus autem per firmamentū nihil aliud quàm fidem in Chriſtū intelligit. Tunc enim nobis verè ſecundùm fidem cœlum creatum eſt, cùm Sabbati obſcuritas præteriit, illúdq. fidele & acceptabile accidit myſterium eius qui prędeſtinatus eſt Filius Dei in virtute, ſecūdùm ſpiritum ſanctificationis myſteriū, inquam, reſurrectionis ex mortuis Domini noſtri Ieſu, qui verè eſt magn⁹ Deus & laudabilis nimis: & ſimilia, quæ toto decurſu Pſalmus ille continet. Cuiuſmodi ſunt *diuina ciuitas*, quam & *montem benè fundatum* nominat, & vniuerſæ terræ exultationes, & mons Sion; de qua vrbe maximè admirabile quiddam tradit, quod quæ olim *latus Aquilonis* erat, nunc facta ſit *ciuitas regis magni*: quódque *Deus in domibus eius cognoſcatur*: manifeſtè per hæc Eccleſiæ Chriſtianæ ſtatum & dignitatem deſignans. Nam Borealis pars terræ

A γὰρ τῶν κρυφίων ἐστὶν ἡ τῆς ψαλμῳδίας ἐπαγγελία. ἐν οἷς ἤχους ὑδάτων, καὶ κίνησιν ἐθνῶν, καὶ βασιλέων κλῆσιν, καὶ σάλον γῆς διελθὼν τῷ λόγῳ, καὶ τὸν κύριον πάσης δυνάμεως μεθ' ἡμῶν εἶναι εἰπὼν, δι' ὧν ἁπάντων τὴν διὰ σαρκὸς προαγορεύει τοῦ κυρίου ἐμφάνειαν. ὅτι ἠχεῖ μὲν ἡ φύσις, μεταβαίνει τε καὶ ὄρη τὰ γεώδη τῆς κακίας φρονήματα, ἀκίνητα εἶναι δοκοῦντα τοῖς πάλαι καὶ ἀμετάθετα. ὁ δὲ τῆς εὐφροσύνης ποταμὸς, εὐφραίνει τοῦ Θεοῦ τὴν πόλιν, καὶ τὸ ἑαυτοῦ σκήνωμα ἁγιάζει ὁ ὕψιστος. καὶ ὅσα τῆς ἀκολουθίας ἔχεται ταύτης, δι' ὧν τοῖς αἰνίγμασι

B τούτοις προαγορεύει ὁ λόγος τὰ κρύφια. πάλιν ἐφ' ἑτέραν μεταβαίνει νίκην ὁ λόγος, ἣ πάντα ἐπικροτεῖ τὰ ἔθνη καὶ ἐπαγάλλεται, διότι ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. σαφὴς δέ σοι πάντως ἐστὶν, ὁ τῆς ἀναβάσεως λόγος, διὰ τῆς ἑρμηνείας τοῦ Παύλου, ὅς φησι, μὴ εἶναι δυνατὸν ἀναβῆναι, εἰ μὴ τὸ καταβῆναι προκαθηγήσατο. ὃς ψάλλειν μετὰ συνέσεως πάντας ἐγκελεύσας, μεταβαίνει τῷ λόγῳ πρὸς ὑψηλοτέραν κατάστασιν, τὴν δευτέραν τοῦ σαββάτου ὑπόθεσιν τῆς ᾠδῆς ποιησάμενος. αὕτη δὲ εἰ μὲν κατὰ τὴν

C πρώτην σύστασιν θεωροῖτο, οὐρανοῦ τε καὶ στερεώματός ἐστιν κατασκευὴ, καὶ τῶν ἐπουρανίων ὑδάτων ἀπὸ τῶν ἐπιγείων διάκρισις. εἰ δὲ πρὸς τὸ εὐαγγέλιον βλέποις, ἀληθῶς αὕτη ἐστὶν ἡ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν κατασκευάσασα. ὁ γὰρ οὐρανὸς τὸ στερέωμα παρὰ τοῦ Θεοῦ ὀνομάζεται. ὁ δὲ Παῦλος νοεῖ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν τὸ στερέωμα. τότε γὰρ ἡμῖν ὄντως κατὰ τὴν πίστιν οὐρανὸς δημιουργεῖται, ὅτε παρῆλθεν ἡ τοῦ σαββάτου κατήφεια. καὶ ἐγένετο ἡμῖν πιστὸν τὸ μυστήριον τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ

D κυρίου τοῦ κυρίου ἡμῶν, ὅς ἐστι τῷ ὄντι μέγας κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα. καὶ τὰ ὅσα κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὁ ψαλμὸς περιέχει, τὴν θείαν πόλιν ἐκείνην, ἣν καὶ ὄρος εὔριζον ὀνομάζει, καὶ πάσης γῆς ἀγαλλίαμα, καὶ Σιὼν ὄρη. ἐφ' ἧς μάλιστα τὸ πάντων παραδοξότατον ἐκδιηγεῖται, ὅτι ἡ ποτὲ οὖσα πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ, νῦν γέγονεν πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. καὶ ὁ Θεὸς ἐν ταῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκεται. σαφῶς διὰ τούτων τὸ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν θαῦμα μηνύων τῷ λόγῳ. τὸ γὰρ βόρειον κλίμα

τῆς γῆς τῆς κατεσκιασμένης τε καὶ κατεψυγμένης ἐστὶν, ἀλαμπὴς ἀεὶ μένον, καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀμέτοχον. οὗ χάριν, ἡ ἀντικειμένη δύναμις ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Βορέου διασημαίνεται. ἡ τοίνυν ἐοικυῖα ποτὲ τῷ Βορρᾷ, καὶ οὖσα αὐτοῦ πλευρά, αὕτη μεταταξαμένη ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ τε καὶ κατεψυγμένου βίου, Θεοῦ πόλις γίνεται, καὶ βασιλείας ἐνδιαίτημα. ἧς ἐν ταῖς βάρεσιν ὁ Θεὸς γινώσκεται. βάρεις δὲ λέγει τὰς τῶν οἰκοδομημάτων περιγραφὰς ἐν τετραγώνῳ τῷ σχήματι, δι᾽ ὧν τὰς ἑδραίας, καὶ ὑψηλὰς τῆς ἀρετῆς πυργοποιΐας τὰς ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἁγίων θεωρουμένας. A παραδηλοῖ δι᾽ αἰνίγματος, ὡς μόνοις τοῖς τοιούτοις βίοις τοῦ Θεοῦ γινωσκομένου. καὶ τὰ ἐφεξῆς συνῳδὰ τοῖς προαποδεδομένοις ἐστὶν, συνήχθησαν γὰρ ἐν ταύτῃ οἱ βασιλεῖς· οὐ γὰρ δουλευόντων, ἀλλὰ βασιλευόντων συνδρομὴ τὴν θείαν ἐκείνην συνοικίζει πόλιν. οἵ τινές φησιν ἰδόντες, οὕτως ἐθαύμασαν. καὶ τὴν αἰτίαν διηγεῖται τοῦ θαύματος, ἐπειδὴ οἱ πρότερον κατοικοῦντες ἀναξίως τὴν πόλιν ταύτην, ὅτε ἦν πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ ἐταράχθησαν καὶ ἐσαλεύθησαν, καὶ τρόμος ἐπελάβετο αὐτῶν. καὶ οὐ μόνον τρόμος, ἀλλὰ καὶ πόνοι μιμούμενοι ὠδῖνας τικτούσης. ἅπερ πάντα φησὶν κατὰ τούτων γεγενῆσθαι ὑπὸ τοῦ βιαίου πνεύματος, τοῦ τὰ πλοῖα τῆς ἀποστασίας συντρίβοντος, τὰ κακῶς τῇ θαλάσσῃ τοῦ βίου ἐπιπλάζοντα. ἐν πνεύματι γάρ φησιν βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα Θαρσεῖς. ὁ δὲ τῆς τῶν πράξεων ἱστορίας τὴν μνήμην ἔχων, οὐκ ἀγνοεῖ τὴν βιαίαν πνοὴν τὴν ἐν τῷ ὑπερῴῳ τοῖς μαθηταῖς γνωρισθεῖσαν. καὶ ὁ τῇ προφητείᾳ τοῦ Ἰωνᾶ προσεσχηκώς, γινώσκει πάντως, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ ἀποστὰς ζητεῖ πλοῖον τὸ ἐπὶ Θαρσεῖς ναυτιλλόμενον. εἶτα ὥσπερ δύο προσώποις ἐπιμερισθεὶς ὁ λόγος, ἐν μὲν τοῖς προλαβοῦσι τὸ τοῦ προκαθηγοῦντος ὑποδύεται πρόσωπον, ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς, τὰς τῶν ὑποδεξαμένων τὸν λόγον φωνὰς ὑποκρίνεται. λέγει γὰρ συντιθέμενος τῇ ἀληθείᾳ τῶν προηγουμένων, ὡσανεὶ παρ᾽ ἄλλου τινὸς τὰ εἰρημένα μαθών, ὅτι, καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτως καὶ εἴδομεν. ἐν πόλει κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. διὸ καὶ παρακαλουμένους ἀλλήλοις ἐποίησε τοὺς ἐν ἡδονῇ θεασαμένους, ἃ ἠκούσαμεν. ἡ δὲ παρακέλευσις αὕτη, τὸ κυκλώσατε Σιὼν καὶ περιλάβετε αὐτήν. διηγήσασθε ἐν τοῖς πύργοις αὐτῆς. θέσθε τὰς καρ-

A ex illis eſt, quæ nubilis perpetuis vrgentur, & frigore, & gelu, ſine ſplendore, expérſque radiorum ſolarium: ob id aduerſaria illa poteſtas *Aquilonis* nomine denotatur. Igitur quæ olim ad Aquilonem vergebat; imò, quæ ipſius latus erat, hæc tranſlata à tenebricoſa & algida vita, ciuitas Dei fit, & regis habitatio, cuius in domibus Deus cognoſcitur. *βάρεις* vocat ædium circumſcriptionem, & ſitum forma & ſpecie quadrangula: quibus tamquam inuolucris quibuſdam inſinuat firmas & excelſas virtutum turres & munitiones, B quæ in Sanctorum mentibus conſpiciuntur, quaſi ſolis hiſce viuendi generibus Deus cognoſcatur. Reliqua quæ ſequuntur cum prædictis concinant: congregati namque ſunt in ipſa reges terræ: non enim ſeruorum, ſed Regum conuentus ciuitatem illam habitat, *qui*, inquit, *Videntes hæc admirati ſunt*. Cauſámque admirationis addit. Nam qui prius ciuitatem hanc indignè incolebant, quando erat latus Aquilonis, illi *conturbati; & commoti ſunt, & tremor apprehendit eos*. Nec tremor tantùm, ſed & moleſtiæ ſimiles doloribus parturienC tium. Quæ omnia aduerſus iſtos eueniſſe dicit à ſpiritu vehementi, qui fugitiuas naues confringit, quæ improbè mari huius vitæ innatant. *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis*. Porrò cui quod in Apoſtolorum Actis proditum eſt, memoria non excidit, ille non ignorat ſpiritum illum vehementem, qui diſcipulis in cœnaculo congregatis cognitus eſt: quíque prophetiam Ionæ attentè legit, is perſpicuè exploratum habet, eum qui à Deo deficit, quærere nauem in Tharſis euntem. Deinde ſermone quaſi in duas perſonas diſtributo, in prioribus quidem perſonam & D habitum eius induit, qui oratione aliquos tamquam dux antecedit; poſtea voces ſubſequentium repræſentat. Inquit enim, aſſentiens veritati eorum quæ ſupradicta ſunt, quaſi ab alio quodam quæ dixerat, didiciſſet; *Quemadmodum audiuimus, ſic & vidimus: in ciuitate Domini Virtutum, in ciuitate Dei noſtri*: Qua de cauſſa introduxit etiam mutuò ſeſe cohortantes illos, qui cum delectatione viderant, quæ audierant: Cohortatio autem huiuſmodi eſt: *Circumdate Sion, & complectimini eam, narrate in turribus eius*,

Act. 2.

Ionæ 1.

ponite corda veſtra in virtute eius, & diſtribuite domus eius, & cætera quæ ibidem
Pſal. 48. ſequuntur. Poſt hæc diffundit prædicationem ſuam in totum terrarum orbem, & quemadmodum ante confuſionem linguarum omnibus erat vnum labium & vna vox, ſic & nunc omnes gentes, & totus orbis, & omnes homines, fiunt vnus velut auditus, & vnum cor, vna oratione omnibus, & ad omnes inſonante. Collecta enim vnum in locum tota humana ſocietate, vnóque quaſi theatro ex omnibus terrarum oris extructo, omnibus pariter ſermonem illum intonat: *Audite hæc omnes gentes; auribus percipite omnes qui habitatis orbem; quique terrigenæ & Filij hominum, ſimul in vnum diues & pauper:* his enim tribus coniugationibus & ordinibus generatim complexus eſt omnem diuerſitatem, quæ in hac vita mortalium apparet. Nam primo ordine vocat omnes gentes, quíque habitant orbem; vt gentium quidem nomine circumſcriptionem locorum ſignificauerit; ſequentibus verò verbis locorum incolas. Cùm autem terrigenas & filios hominum nominat, ſecernit carnales & corporeis rebus addictos, & à ratione alienam vitam degentes, ab his qui ſaluantur, & aliquem characterem naturæ humanæ in ſe continent: proprius verò hominis character eſt ſimilitudo cum DEO. At inæqualitas circa paupertatem & diuitias maximè generalis cauſa eſt variç & multiformis illius diuerſitatis, quæ in hominum negotiis eluceſcit. Et quis iſte, qui in tali ac tanto auditorio concionatur? quis alius, quàm qui in ſeipſo teſtatur ſe locuturum ſapientiam & prudentiam? Loquitur verò hæc ille, qui habet ſpiritum ſapientiæ & intellectus, eximiam iſtam gratiam, quæ ex attenta cura & meditatione prouenit. Non enim prius dixit ſe aperire os, quàm inclinauerit aurem ad ſermonem illius, qui ei ſuggerebat omnia. Inquit enim: *Os meum loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam,* ſeu intellectum, primúmque, *inclinabo in parabolam aurem meam,* & tunc *aperiam in Pſalterio propoſitionem meam.* Quæ igitur eſt iſta prudẽtia, & quod problema ſeu propoſitio? Non vidit, inquit, Dei creatura mali alicuius Dei effectionem; vt teſtatur narratio mundi recens conditi,

A δίας ὑμῶν εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ καταδιέλεσθε τὰς βάρεις αὐτῆς. καὶ ὅσα κατὰ τὸ ἀκόλουθον παρελέγει ὁ λόγος. μετὰ τοῦτο δὲ δι' ἀκολούθου εἰς πᾶσαν τὴν γῆν διαφοιτᾷ τοῦ λόγου τὸ κήρυγμα, καὶ ὥσπερ ἦν πρὸ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν χεῖλος ἓν πᾶσι καὶ μία φωνή· οὕτω καὶ νῦν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα καὶ πάντες ἄνθρωποι μία γίνονται ἀκοή, καὶ καρδία μία, ἑνὸς τοῖς πᾶσιν ἐνηχοῦντος τοῦ λόγου. πᾶσαν γὰρ κατὰ ταὐτὸν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκκλησιάσας, καὶ θέατρον τὸν κόσμον ὅλον ἑαυτῷ περιστήσας, κοινῇ τοῖς πᾶσιν ἐμβοᾷ τὸν λόγον. ἀκούσατε λέγων πάν-
B τα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. οἵ τε γηγενεῖς καὶ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων· καὶ πλούσιος τις ἐν ἡμῖν, κἂν πενόμενος τύχῃ. ταύταις γὰρ ταῖς τρισὶ συζυγίαις πᾶσαν γενικῶς διαλαμβάνει τὴν κατὰ τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων διαφοράν. ἐν τῇ πρώτῃ συζυγίᾳ, ἔθνη λέγει πάντα, καὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν οἰκουμένην. ὡς τοῖς μὲν ὀνόμασι τῶν ἐθνῶν, τὰς περιγραφὰς τῶν τόπων σημαίνεσθαι· τῷ δὲ ἐφεξῆς λόγῳ, τοὺς τῶν τόπων οἰκήτορας. γηγενεῖς δὲ εἰπὼν καὶ ἀνθρώπων υἱούς, τοὺς σαρκώδεις τε καὶ χοϊκοὺς καὶ ἀλογωτέρους, διακρίνει
C ἀπὸ τῶν σωζομένων, καὶ τινα ἐν αὐτοῖς χαρακτῆρα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐχόντων. ἴδιος δὲ χαρακτὴρ ἀνθρώπου, ἡ πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσις. ἡ δὲ κατὰ πενίαν τε καὶ πλοῦτον ἀνισότης τοῦ βίου, τὸ γενικώτατόν ἐστιν αἴτιον τῆς ποικίλης τε καὶ πολυειδοῦς τῶν ἐν ἀνθρώποις πραγμάτων ἀνωμαλίας. τίς ἐστιν ὁ ἐν τοσούτῳ καὶ τηλικούτῳ ἀκροατηρίῳ δημηγορῶν; τίς ἄλλος, ἢ ὁ μαρτυρῶν ἐν αὑτῷ, ὅτι σοφίαν λαλήσει καὶ σύνεσιν. λαλεῖ δὲ αὐτά, ὁ ἔχων πνεῦμα σοφίας τε
D καὶ συνέσεως, τὴν μεγάλην ταύτην χάριν, τὴν ἐκ προσοχῆς καὶ μελέτης κατορθουμένην. οὐ γὰρ πρότερον εἶπεν ἀνοίγειν τὸ στόμα, πρὶν ἀποκλῖναι τὴν ἀκοὴν τῷ παραβάλλοντι λόγῳ. τὸ στόμα μου, φησίν, λαλήσει σοφίαν, καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν. καὶ πρότερον κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου, καὶ τότε ἀνοίξω ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου. τίς οὖν ἡ σύνεσις, καὶ τί τὸ πρόβλημα; οὐκ οἶδεν, φησίν, ἡ τοῦ Θεοῦ κτίσις πονηρᾶς τινος ἡμέρας κατασκευήν, ὡς μαρτυρεῖ τὸ κοσμο-

γινείας ὁ λόγος; ἀλλ' ἡ ἁμαρτία τὴν ἀγαλλιάσιμον ἡμέραν φόβου, καὶ τιμωρίας ἡμέραν ἐποίησεν, ἣν ἐξῆν μὴ φοβεῖσθαι, εἰ μὴ ὁ τὴν πτέρναν ἡμῶν ἐπιτηρῶν ὄφις, οὗ ὄνομά ἐστιν ἡ ἀνομία, κύκλῳ τὴν πορείαν τοῦ βίου διέλαβεν, τῷ ἰδίῳ ὁλκῷ ταῖς ποικίλαις τῶν παθῶν φολίσιν φοβερῶς ἐπιφρίσσων πανταχόθεν καὶ τραχυνόμενος. εἶτα διχῇ διελὼν πᾶσαν τὴν ψαλμῳδίαν, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ μέρει, συμβουλὴν κατατίθεται, τοῦ μὴ πρὸς ἄλλον βλέπειν τινὰ λυτρωτήν· οὔτε γὰρ ἀδελφὸς λυτροῦται φησίν, οὔτε ἄλλος τις ἄνθρωπος, ἀλλ' ἢ αὐτὸς ἕκαστος ἑαυτὸν ἐξαιτήσεται, ἐὰν δὲ δώσῃ τῷ Θεῷ ἐξίλασμα ἑαυτοῦ, καὶ τὴν τιμὴν τῆς λυτρώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. ὃ βούλεται συμβουλὴν πρὸς ὑπερηφανίαν τῶν μάτην σπουδαζομένων γενέσθαι τὴν σπουδαζομένην ἐν τῷ βίῳ τούτῳ κατὰ τὸ μάταιον ἀκολουθίαν. πῶς ἐν ἀνονήτοις διάγουσι κόποις οἱ ἄνθρωποι, ὡς ἀεὶ ζήσεσθαι προσδοκῶντες; πῶς τὴν διὰ τοῦ θανάτου καταφθορὰν οὐκ ἐλπίζουσιν, οἱ τοὺς πρὸ αὐτῶν ἀποθνήσκοντας βλέποντες; καὶ ὅτι ἄφρονές εἰσιν ὡς ἀληθῶς, καὶ ἀνόητοι, οἱ οὐκ εἰδότες, ὅτι μετὰ τὸν τῇδε βίον ἄλλοις καταλείψουσι τὸν πλοῦτον αὐτῶν· αὐτοὶ δὲ τάφοις εἰς τὸ διηνεκὲς παροικήσουσιν, οἱ τὰ ὀνόματα αὐτῶν οὐκ ἐν οὐρανοῖς διὰ τῆς ὑψηλοτέρας ζωῆς ἀπογράψαντες, ἀλλ' ἐν τῇ γῇ γενέσθαι ὀνομαστοὶ ποθήσαντες, ἀνωνύμους ἑαυτοὺς ἐν τῇ ἄνω πόλει ἐποίησαν. πάντων δὲ τούτων αἴτιον, τὸ μὴ συνιέναι τὸν ἄνθρωπον τῆς ἰδίας τιμῆς, ἀλλὰ πρὸς τὰς κτηνώδεις ἡδονὰς ἑκουσίως κατασυρῆναι, λαιμῷ καὶ γαστρὶ, καὶ τῷ μετὰ γαστέρα ῥύπῳ γενόμενον ἔκδοτον, τοῦτο τῆς πρώτης διαιρέσεως τοῦ ψαλμοῦ τὸ μέρος. τὸ δὲ λειπόμενον ἐν ἄλλοις ἔχει τὴν κατηγορίαν. πάλιν δὲ εἰς τὸ αὐτὸ ῥῆμα περαιοῦται ὁ λόγος. τοῦτο, οἶμαι, φιλοσοφούσης ἡμῖν τῆς προφητείας, ὅτι τὸ πρῶτον αἴτιον τῆς τῶν κακῶν εἰσόδου, τὸ ἀποκτηνωθῆναι τὸν ἄνθρωπον τοῖς ζωωδεστέροις παθήμασιν. γενομένης δὲ ἡμῖν ἐκ χάριτος τῆς θεραπείας τοῦ τοιούτου κακοῦ διὰ τοῦ ἐπισκεψαμένου οἰκτιρμῷ τὸ ἀνθρώπινον, πάλιν ἀφέντες τὸν ἀγαθὸν ποιμένα, ὑπὸ τοῦ θανάτου ποιμαίνονται. οὐ πρὸς τὰ οὐράνια, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐν ᾅδου νομὴν ἑαυτοὺς ἐπικλίναντες, πρόβατα τοῦ ᾅδου γινό-

A ſed peccatum, lætabilem illam & plenam exultationis diem effecit nobis diem timoris & iudicij, quam poteramus non timuiſſe, niſi ſerpens, qui calcaneo noſtro inſidiatur, cuius nomen iniquitas, vndique viam vitæ nobis circumſepiſſet proprio ſuo rotatu & gyro, & variegatis paſſionum quaſi ſquamis, terribili aſpectu vndique infrendens & inhorreſcens. Deinde Pſalmo in duas partes diſtributo, in prima quidem parte conſilium dat, ne ad alium quemdam liberatorem reſpiciant: neque enim frater, inquit, redimet, nec alius quiſ-
B piam hominum, ſed quilibet pro ſeipſo exorabit, *ſi dederit Deo placationem, & pretium redemptionis animæ ſuæ.* Quod quidem conſilij loco ad illorum ſuperbiam coarguendam dicit, qui fruſtrà operam in hac vita conſumunt, ſtudiúmque in infructuoſis rebus ponunt. Quàm variis laboribus ſeſe fatigant homines, quaſi ſemper victuri eſſent. Quàm procul ab illis cogitatio corruptionis, quæ mortem comitatur, qui quotidie ante oculos ſuos vident alios morientes, quódque certiſſimum & veriſſimum
C ſtultitiæ & inſipientiæ argumentum eſt, qui neſciunt ſe poſt hanc vitam aliis diuitias has relicturos, ſeipſos autem in ſepulchris in perpetuum manſuros, qui nomina ſua per vitam ſublimiorem in cœlo non deſcripſerunt; ſed cùm in terra fieri celebres cuperent, fecerunt ſeipſos in cœleſti illa ciuitate obſcuros & ſine nomine. Horum omnium cauſa eſt, quòd homo proprium ſuum honorem non intelligat, ſed ad brutas voluptates ſponte ſua ſeſe abijciat, obnoxius gulæ & ventri, iiſque quæ ventrem conſequuntur, ſordibus. Hæc pars
D eſt primæ diuiſionis huius Pſalmi. Reliqua pars ad alia reprehenſionem & accuſationem dirigit; rurſúſque iiſdem verbis terminatur oratio; videlicet hoc nobis inſinuat Propheta, primam cauſam mali in mundum ingreſſi fuiſſe, quòd homo brutis & à ratione alienis cupiditatibus ſimilis ſit effectus iumentis; cùm autem contra malum medicina parata nobis eſſet ab eo, qui humanum genus miſericordia motus viſitauit, homines, deſerto rurſus bono paſtore, morti paſcendos ſe tradunt, non ad cœleſtia pabula, ſed ad infera tendentes, inferni oues facti. Dicis

enim: *Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos.* Sic denuò per peccatum inducitur obliuio eius dignitatis, quæ nobis diuino beneficio obtigit, & ad vitam rationis expertem inclinatio exoritur: omne enim illud, quod extra veram rationem eſt, rationis deſtitutio eſt: proprium verò iumenti eſt ratione & mente carere.

CAPVT XIII.

De Pſalmis 50. 51. 53. & 54.

VERVM omnia quæ in Pſalmo ſunt, ſigillatim velle proſequi, & commemorare, ſuperuacaneum fuerit, cùm ea quæ omiſſa ſunt, facili labore ex iis quæ diximus poſſint innoteſcere, vt proinde non arbitrer orationem longiùs protrahendam eſſe, niſi fortè illud tantummodo repetendum ſit ex iis, quæ iam ſupra diſputata ſunt, magnum Dauidem in humanum genus vtroque modo beneficium eſſe, tunc ſcilicet, cùm ſalutem noſtram per ſymbola quædam efformat & adumbrat, & tunc cùm hominibus modum pœnitentiæ demonſtrat: cui egregiè facto & laudabili operi, velut artem quamdam addit per Pſalmum quinquageſimum, quo alia victoria contra aduerſarium nobis præparatur. Noſſe enim ſeipſum expurgare, cedit in præparationem & ſubminiſtrationem perpetuæ victoriæ ab hoſte reportandæ. Nam cùm in hac vita indeſinentem luctam ſuſcipere debeamus aduerſus principem tenebrarum harum, & aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, cúmque vnicam tantùm reſiſtendi rationem, nempè pœnitentiam, & quidem ad omnem hoſtis inuadentis impreſſionem habeamus, certè qui illa rectè vtitur, is fit perpetuus victor perpetui noſtri aduerſarij. Cæterùm hiſtoriæ in his etiam quæ ſequuntur, ordo non conſtat, ſed ſolus ſenſus apto ordine connexus & diſpoſitus eſt. Nam id quod cum Berſabee & Vria accidit, longè poſterius eſt, quàm illud de Doeg Idumæo; quia hoc initio tyrannidis Saulis accidit; illud paulò ante finem regni Dauid: ſed temporalis & carnalis rerum ordo Spiritui ſancto non eſt curæ. Quid enim vtilitatis inde ad me rediret, ſi primum quidem edoceret ea, quę cum Idumæo contigerunt, poſtea illa, quæ cum Berſabee?

Pſal. 50.

2. Reg. 2.

1. Reg. 22.

A μένοι φησὶν γάρ, ὅτι, ὡς πρόβατα ἐν ᾅδῃ ἔθεντο, θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς. καὶ οὕτως ἐκ δευτέρου γίνεται πάλιν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡ τῆς τιμῆς τῆς κατὰ χάριν ἡμῖν γενομένης ἀναισθησία, καὶ πρὸς τὸν ἄλογον βίον καταφορά. πᾶν γὰρ τὸ ἔξω τοῦ ἀληθινοῦ λόγου γινόμενον, ἀλογία ἐστίν. ἴδιον δὲ τῶν κτηνῶν τὸ ἄλογόν τε καὶ ἀνόητον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

B ΤΑ δὲ καθ' ἕκαστον τῶν ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ δι' ἀκριβείας ἐπὶ λέξεως ἀναγράφειν, περιττὸν ἂν εἴη, πολλῆς εὐκολίας οὔσης τῷ βουλομένῳ διὰ τῶν εἰρημένων, καὶ τὰ παρεθέντα κατανοῆσαι. ὥστε οὐδὲν οἶμαι δεῖν μηκύνειν διὰ πολυλογίας τὸν λόγον. ἢ τοῦτο μόνον ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀναλαβεῖν ἐκ τῶν προεξητασμένων, ὅτι δι' ἀμφοτέρων εὐεργετεῖ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὁ μέγας Δαβίδ, δι' ὧν τε προτυποῖ συμβολικῶς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ δι' ὧν ὑποδείκνυσι τοῖς ἀνθρώποις τῆς μετανοίας τὸν τρόπον, οἷόν τινα τέχνην ἐπιβάλλων τούτῳ τῷ C κατορθώματι διὰ τῆς πεντηκοστῆς ψαλμῳδίας, δι' ἧς ἄλλη νίκη κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἡμῖν ἑτοιμάζεται. τὸ γὰρ εἰδέναι τὴν κακίαν ἑαυτῆς ἐκκαθαίρειν, τῆς διηνεκοῦς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ νίκης παρασκευὴ γίνεται καὶ ὑπόθεσις· ἀδιαλείπτου γὰρ ἡμῖν οὔσης ἐν τῷ βίῳ τῆς πάλης τῆς γινομένης πρὸς τὸν κοσμοκράτορα τοῦ σκότους τούτου, καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· ἐπεὶ ἓν μόνον ἀντιπάλαισμα, καὶ πρὸς πᾶσαν πειρατηρίου προσβολὴν ἔχομεν τὴν μετάνοιαν, ὁ τοῦτο ἐν ἑαυτῷ κατορθώσας, D διὰ παντὸς νικητὴς γίνεται τοῦ ἀεὶ προσπαλαίοντος. μετὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἱστορία ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τὸ ἀνακόλουθον ἔχει. ἀλλ' ὁ νοῦς πρὸς τὴν ἀκολουθίαν συνήρτηται, πολὺ γὰρ μεταγενέστερον τὸ κατὰ τὴν Βηρσαβεὲ καὶ τὸν Οὐρίαν ἔργον, τοῦ κατὰ τὸν Ἰδουμαῖον τὸν Δωὴκ ἐστὶ τὸ διήγημα. τοῦτο μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς τῆς τοῦ Σαοὺλ τυραννίδος ἐγένετο, ἐκεῖνο δὲ μικρὸν πρὸ τοῦ τέλους τῆς τοῦ Δαβὶδ βασιλείας συνέβη. ἀλλ' οὐ μέλει τῷ πνεύματι λόγου τῆς χρονικῆς τε καὶ σαρκίνης τῆς πραγμάτων τάξεως. τί γάρ με τοσοῦτον ὀνίνησιν ἐν πρώτοις τὸ κατὰ τὸν Ἰδουμαῖον μαθεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ κατὰ τὴν Βηρσαβεὲ διδαχθῆναι;

A τίς ἀρετὴ διὰ τούτου; ποία πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνάβασις; τίς πρὸς τὴν τῶν ὑψηλῶν ἐπιθυμιῶν διδασκαλίαν; εἰ δὲ μάθοιν τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ μυστήρια, ὅσα κατὰ τὸ βαθύτερον περιέχει ὁ λόγος, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνο τὸ πρὸς τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἀντιπάλου δοθὲν ἡμῖν φάρμακον διδαχθείην, ἐν τῷ τῆς μετανοίας λόγῳ, ὥστε διὰ τούτου με πάντοτε νίκῃ τῇ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ συνεθίζεσθαί τε καὶ ἐγγυμνάζεσθαι, σκόπησον ὅπως προσβαίνω κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῇ ἐφεξῆς ἀνόδῳ, νίκην ἐκ νίκης μεταλαμβάνων. ἀναγνώσομαι δέ σοι τῆς ἱστορικῆς ἐπιγραφῆς τὴν ἀ- B κολουθίαν ἔχουσαν οὕτως. εἰς τὸ τέλος συνέσεως τῷ Δαβίδ, ἐν τῷ ἐλθεῖν Δωὴκ τὸν Ἰδουμαῖον, καὶ ἀναγγεῖλαι τῷ Σαοὺλ, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ, ἦλθεν Δαβὶδ εἰς τὸν οἶκον Ἀβιμέλεχ. δι᾽ ὧν διδασκόμεθα, ὅτι τότε μὲν εἰς τὸ τέλος τῆς νίκης ἄγει, ὅτ᾽ ἂν σύνεσις καθηγεῖται τοῦ βίου, καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ μεγάλου Δαβίδ. καὶ τότε μάλιστα λυπῶ τὸν Δωὴκ τὸν τῆς ἐμῆς σωτηρίας τύραννον, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἱερέως γινόμενος, καὶ ὅτ᾽ ἂν ὁ ἡμιόνων ὑπηρέτης, μηκέτι μοι κατὰ πρόσωπον συμπλέκεσθαι δύναμιν ἔχων, λάθρα κατ᾽ ἐμοῦ τὴν ἐπιβουλὴν ἐξαρτύεται, τῷ C κατ᾽ ἐμοῦ φονῶντι, τὴν παρὰ τῷ ἱερεῖ διαγωγήν μου καταμηνύων. δῆλον δ᾽ ἂν εἴη τίνες εἰσὶν αἱ ἡμίονοι, ὧν ἐπιστατεῖ ἐστὶν ὁ Ἰδουμαῖος, ὁ τὴν ἄγονον βουκολῶν φύσιν, ἐν ᾗ τοῦ Θεοῦ ἡ εὐλογία τόπον οὐχ εὗρεν, ἥ φησιν ἐξ ἀρχῆς τὸν πληθυσμὸν ἐνθεῖσα τῇ κτίσει, ὅτι, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. οὐ γὰρ ἐκ Θεοῦ ὁ πληθυσμὸς τῇ κακίᾳ· ὡς οὐδὲ ἐξ ἀλλήλων ἐστὶν ἡ τῆς γενέσεως τῶν ἡμιόνων διαδοχή. ἀλλ᾽ ἀεὶ καινοτομεῖ τὸ ζῶον ἡ φύσις τὸ μὴ ὂν ἐν τῇ κτίσει δι᾽ ἑαυτῆς παρασοφιζομένη, καὶ παρεισάγουσα. D δῆλον δὲ πάντως διὰ τῶν εἰρημένων ἐστὶν πρὸς τίνα σκοπὸν βλέπει ὁ λόγος. εἰ γὰρ πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ κύριος καλὰ λίαν, ἡ δὲ ἡμίονος ἔξω τοῦ καταλόγου τῶν ἐν τῇ κτίσει γεγονότων ἐστὶν, δῆλον ἂν εἴη, ὅτι πρὸς κακίας ἔνδειξιν τὸ ὄνομα· τοῦτο ὑπὸ τῆς ἱστορίας παρείληπται. οὔτε ἐκ Θεοῦ οὖσα τὴν ὕπαρξιν ἔχει, οὔτε γενομένη ὡς γίνεται διαρκεῖ τῇ ὑποστάσει πρὸς τὸ ἴδιον. ὡς γὰρ οὐ συντηρεῖ δι᾽ ἑαυτῆς ἑαυτὴν ἡ τῶν ἡμιόνων φύσις, οὕτως οὐδὲ ἡ κακία μένει κατὰ τὸ διηνεκὲς αὐτῇ φυλασσομένη,

Quæ per hæc virtus mihi compararetur? quæ ad meliora aſcenſio? quæ doctrina ad ſublimiorum cupiditatem? ſi verò diſcam in quinquageſimo Pſalmo myſteria, quæ in eo abdita latent, & poſtea ad euerſionem aduerſarij datum nobis medicamentum in illo pœnitentiæ ſermone intelligam, vt per hoc me ſemper victoriæ contra hoſtem aſſuefaciam, & in ea me exerceam; mirum dictu eſt, quàm apto & conueniente ordine accedam ad ſequentem aſcenſum, victoria ex victoria reportans. Legam verò tibi ipſam hiſtoricæ inſcriptionis ſeriem, quæ ſic habet: *In finem intellectus Dauid, quando venit Doeg Idumæus, & annuntiauit Sauli & dixit: Venit Dauid in domum Abimelech.* Quibus docemur, tum ad finem victoriæ perueniri, quando intellectus vitam regit ſecundùm ſimilitudinem magni Dauidis, túmque maximè triſtitia affici Doëg ſalutis meæ hoſtem, quando in domo ſacerdotis verſor, & quando mulorum famulus nō amplius apertè & palam mecum congredi audet, ſed occultè contra me inſidias texit, dum indicat ei qui cædem mihi machinatur, meam in ſacerdotis domo commorationem. Liquet porò quinam ſint muli, quibus iſte Idumæus præeſt, qui infœcundam illam naturam paſcit, in qua locum non habet Dei benedictio, quam protulit ab initio, cùm creaturam vi ſeſe multiplicandi donaret his verbis; *Creſcite & multiplicamini.* Nam multiplicatio malitiæ à Deo non proficiſcitur. *Geneſ. 1.* Itaque neque ex ſe mutuò mulorum genus naſcitur; ſed natura ſemper noua quadam ratione progenerat hoc animal, id videlicet, quod in natura non eſt, ſuopte ingenio quaſi comminiſcens & ſuperinducens. Ex dictis autem omnino perſpicuum arbitror, quorſum hæc tendat oratio: ſi enim omnia quæ Dominus fecit, bona valde ſunt, mulus verò extra cenſum & claſſem eorum eſt, quæ in creatione ſunt condita, perſpicuum ſanè fit, ad malitiam demonſtrandam nomen hoc à ſacra hiſtoria vſurpatum eſſe. Neque à Deo igitur ſubſtantiam habet, neque cùm fit eo modo quo fit, ſufficit ipſa ſibi per ſuam ſubſiſtentiam ad ſui conſeruationem. Quemadmodum enim mulorum natura ſeipſam per ſeipſam non conſeruat, ſic neque malitia ſeipſam durando conſeruare poteſt,

Sed perpetuò ex alio quopiam exoriatur, quando illa excelſa & volubilis animæ noſtræ pars ad cupiditatem terrenæ & irrationalis coniunctionis delabitur. Ergo alienigena ille Doëg, nuntius Saulis contra Dauidem, infecundi gregis mulorum paſtor, alius non eſt, quàm malus Angelus, qui per varias peccati affectiones, genus humanum ad ſcelera pertrahit; qui quando viderit aliquem eſſe in domo veri ſacerdotis, cúmque ſtimulis mulorum percutere nequiuerit, tunc nuntiat id principi malitiæ ſpiritus operantis in filiis diffidentiæ. Ille autem altis radicibus actis, vt oliua fructifera in domo Domini, illos contra tyrannum inſtituit ſermones, quos in Pſalmo audiuimus, cùm ait: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate. Cuius lingua eſt, ſicut nouacula acuta*, ſpolians eos quos tetigerit, honore & decore crinium, abſcindénſque ſeptem illos capillorū nexus, in quibus omnis virtus reſidet. Intelligis, opinor, ex ipſo ſeptenario numero, ſpiritualium cincinnorū ſenſum, prout videlicet Iſaias

Iſaiæ 11. ſeptiformem ſpiritus gratiam enumerat, quibus abſciſſis, vt Samſoni accidit, ſequitur oculorum interitus & perdi-

Iud. 16. tio, iámque temulentis & ebriis alienigenis ludibrium efficitur. Poſthæc deſcribit eius qui in malitia potens eſt, notas & proprietates; Quoniam *Deus deſtruet hunc in finem: nunc verò euellet & emigrabit eum à diuino habitaculo*, & de terra viuentium excindet malitiæ illius & acerbitatis radices, & id genus alia, quæ Pſalmus ille toto ſuo decurſu complectitur, ad eumdem finem ſpectantia; quibus conſtantia & ſtabilitas eorum perficitur, quemadmodum diuinus ait Apoſtolus, qui *radicati ſunt in fide: Ego enim*, inquit, *tamquam oliua fructifera in domo Dei mei, ſperaui in miſericordia Dei in ſæculum*, & vltra hoc ſpatium, cuius menſura eſt infinitas, quod vocat *ſæculorum ſæculum*: Simúlque ſe Deo perpetuas gratias acturum pollicetur, cùm ait: *Confitebor tibi in ſæculum*: tu enim feciſti mihi digna gratiarum actione, *& exſpectabo*, inquit, *nomen tuum*: bona eſt enim hæc exſpectatio ſanctis tuis.

A ἀλλὰ πολλάκις γὰρ ὑπ' ἄλλου ζωογονουμένη, ὅτ' ἂν τὸ ὑψηλὸν καὶ γοργὸν τῆς ἐν ἡμῖν φύσεως, καὶ παχὺ, καὶ ὑψαύχενον πρὸς ἐπιθυμίας τῆς ἀνώδους τε καὶ ἀλόγου συζυγίας καθολισθήσῃ. ὁ τοίνυν ἀλλόφυλος ἐκεῖνος Δωὴκ ὁ τοῦ Σαοὺλ κατὰ τοῦ Δαβὶδ γινόμενος ἄγγελος, ὁ τῆς ἀγόνου ἀγέλης τῶν ἡμιόνων νομεὺς, οὐκ ἂν ἕτερος εἴη παρὰ τὸν πονηρὸν ἄγγελον, τὸν διὰ τῶν ποικίλων τῆς ἁμαρτίας παθημάτων τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν πρὸς τὸ κακὸν ἐφελκόμενος· ὃν ὅτ' ἂν ἴδῃ, ὅτι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀληθινοῦ ἱερέως ἐστὶν, B ἀδυνατῶν πλῆξαι αὐτὸν τοῖς τῶν ἡμιόνων λακτίσμασι, τότε καταμηνύει πρὸς τὸν ἄρχοντα τῆς πονηρίας τοῦ πνεύματος τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. ὁ δὲ ἐῤῥιζωμένος, ὡς ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἐκείνους ποιεῖται κατὰ τοῦ τυράννου τοὺς λόγους, οὓς ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ ἠκούσαμεν. λέγων. τί ἐγκαυχᾷ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατὸς ἀνομίαν, οὗ ἡ γλῶσσα ὡσεὶ ξυρὸν ἠκονημένον, εἰς ὧν ἐπαφῇ ἀποψιλοῦσα τὴν τριχῶν τὴν εὐπρέπειαν, καὶ τὰς ἑπτὰ τῶν βοστρύχων σειρὰς, ἐν αἷς ἐστιν ἡ δύναμις ἡμῶν C ἀποτέμνουσα. νοεῖς δὲ πάντως ἐκ τῆς ἑβδομάδος τῶν πνευματικῶν βοστρύχων τὴν ἔννοιαν, καθὼς Ἡσαΐας τὴν ἑπταχῆ γενομένην τοῦ πνεύματος χάριν ἀπηριθμήσατο. ὧν ἀποτμηθέντων καθὼς ἐπὶ τοῦ Σαμψὼν συνέβη, ἕπεται τῶν ὀφθαλμῶν ἡ ἀπώλεια, καὶ τὸ ἐπιγέλαστον εἶναι τοῖς ἀλλοφύλοις, ὅτ' ἂν μεθύωσιν. ἐπάγει δὲ μετὰ τὸ εἰπεῖν, δι' ὧν ὑπογράφεται τὰ τοῦ ἐν κακίᾳ δυνατοῦ ἰδιώματα· ὅτι ὁ Θεὸς τοῦτον μὲν καθαιρήσει εἰς τέλος. τέως δὲ νῦν ἐκτίλλει καὶ μεταναστήσει ἀπὸ τοῦ θείου σκηνώματος, καὶ ἐκ τῆς τῶν ζώντων γῆς ἀ- D νορύξει τὰ τῆς πονηρίας αὐτοῦ καὶ πικρίας ῥιζώματα. καὶ ὅσα τούτοις κατὰ τὸ ἀκόλουθον περιέχει ἡ ψαλμῳδία, πρὸς τὴν αὐτὴν διάνοιαν βλέποντα· δι' ὧν κατορθοῦται τὸ βέβαιον, καθὼς εἶπεν ὁ θεῖος ἀπόστολος, τῶν ἐῤῥιζωμένων ἐν τῇ πίστει. ἐγὼ γάρ φησιν ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου, ἤλπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦτο διάστημα, οὗ μέτρον ἐστὶν ἡ ἀπειρία, ὅπερ αἰώνων ὀνομάζει αἰῶνα. ἐν τούτῳ καὶ τῆς εὐχαριστίας κατὰ τὸ ἀΐδιον τῷ Θεῷ προσοίσειν καταπαγγέλλεται λέγων· ἐξομολογήσομαί σοι εἰς τὸν αἰῶνα. σὺ γάρ μοι τὰ ἄξια τῆς εὐχαριστίας ἐποίησας. καὶ ὑπομενῶ φησι τὸ ὄνομά σου. ἀγαθὸν γάρ ἐστιν ἡ ὑπομονὴ τοῖς ὁσίοις

ον. ὥσπερ δὲ ἡ πολύχρωμος αἴγλη ἐν διαφόρῳ τῷ τῆς βαφῆς ἄνθει λεληθότως πρὸς τὸ ἕτερον χρῶμα μεταβαίνει, προσφυῶς τὰς ἄκρας τῶν χρωμάτων αὐγὰς ἀλλήλαις καταμιγνύουσα· οὕτως ἐστὶν ἰδεῖν τῆς ψαλμῳδίας ταύτης κατὰ τὸ ἄκρον τὴν τοῦ νοήματος ἀκτῖνα, τῷ προοιμίῳ τῆς τοῦ παρακειμένου ψαλμοῦ λαμπηδόνος, δι' ἀκολούθου προσμιγνυμένην. ὥστε λανθάνειν τὸ μέσον τούτων, αὐτομάτως τῆς διανοίας ἀπὸ τούτου πρὸς τὴν ὑποκειμένην ψαλμῳδίαν καταμιχθείσης. ὁ γὰρ ὡς ἐλαία κατάκαρπος ῥιζωθεὶς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἑδραῖόν τε καὶ ἀμετακίνητον τοῦ κατὰ τὴν πίστιν στερεώματος ἐν ἑαυτῷ βεβαιώσας, καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ θείου ἐλαίου δι' εὐχαριστίας τῇ ἀπειρίᾳ τῶν αἰώνων συμπαρατείνας, θυμῷ χρῆται κατὰ τῶν ἀφραινόντων, ὧν κεφάλαιον τῆς ἀφροσύνης, τὸ τὸν ἀληθινῶς ὄντα τὸν ἐπὶ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι, τοῦτον μὴ εἶναι λέγειν. τοιούτων γάρ φησι, καὶ τοσούτων ὄντων (πρῶτον τοῦ Θεοῦ δείκνυσι τὴν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων προμήθειαν. ἐφ' οὗ τὸ τῆς ἐλπίδος βέβαιον οὕτως ἀμετάθετόν ἐστιν, ὡς μὴ κάμνειν τῇ ἀιδιότητι τῶν αἰώνων, τὸν πόθον συνεκτεινόμενον) πῶς λέγει ὁ ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι Θεός; διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν τοῖς τοιούτοις τῆς διανοίας ἐπιτηδεύμασι. φθορὰ γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς, καὶ διάλυσις τοῦ συνεστῶτος, ἡ τοῦ ὄντως ὄντος ἀπόπτωσις. πῶς γὰρ ἄν τις ἐν τῷ εἶναι εἴη, μὴ ἐν τῷ ὄντι ὤν; πῶς δ' ἄν τις μένοι ἐν τῷ ὄντι, μὴ πιστεύων τῷ ὄντι, ὅτι ἐστίν; ὁ δὲ ἀληθῶς ὤν, Θεός ἐστι πάντως, καθὼς τῷ μεγάλῳ Μωϋσῇ ἡ ὀπτασία τῆς θεοφανείας μαρτύρεται. ὁ οὖν ἐκβάλλων τῆς ἑαυτοῦ διανοίας τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι, ἐν τῷ ἐκείνου μὴ εἶναι λέγειν, ἑαυτοῦ τὸ εἶναι διέφθειρεν, ἔξω τοῦ ὄντος γενόμενος. διὰ τοῦτό φησιν, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξέκλιναν, εὐθὺς ἠχρειώθησαν οἱ πάντες, οἷόν τι σκεῦος ἀπόβλητον, καταγνωσθὲν ἀχρηστίαν. τὸ δὲ τῷ καλῷ ἄχρηστον, τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἐπιτηδειότητα, διὰ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀναρμοστίας, σαφῶς ἐπιδείκνυσιν. ἐπεὶ οὖν διὰ ταῦτα ὁ κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων διέκυψεν. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος τὴν ἐν ἀνθρώποις τοῦ κυρίου συναναστροφὴν προμηνύει, ὅτε τοῖς προκαθηγουμένοις πρὸς τὴν ἀπιστίαν τοῖς ἱερεῦσι τοῦ

A Quemadmodum autem diuerſi coloris ſplendor ob tincturæ varietatem, variis quaſi floribus diſtinctæ, ſenſim ad diuerſum colorem tranſit, ipſas auras colorum alternante fulgore ſcitè picturans; ſic & videre eſt Pſalmi huius ſenſus extremi quaſi radium, initio ſequentis Pſalmi, tamquam lucernæ conſequentia quadam, allucere & permiſceri, vt medium quod interijcitur non appareat, ſponte ſua animo ab hac ad ſubiectam pſalmodiam delabente. (Pſal. 52.) Qui enim vt oliua ferax in domo Domini radices fixit, fixumque illud & B immotum fidei firmamentum ſibi comparauit; & qui ſpem diuini olei per gratiarum actionem ad infinitatem ſæculorum extendit, is iracundia in inſipientes exardeſcit, quorum inſipientiæ caput eſt, aſſerere eum non eſſe, qui verè eſt, & ſuper omnes & in omnibus: Cùm enim tot & talia ſint, inquit, ex quibus Dei natura colligitur, (primùm Dei erga homines demonſtrat prouidentiam, cui ſpei noſtræ firmamentum adeò immobiliter innititur, vt non fatigetur, quando deſiderio ſuo C totum æternitatis ambitum amplectitur.) quomodo *dicit inſipiens in corde ſuo, Nō eſt Deus; corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt*, in talibus cogitationis ſuæ ſtudiis. Verè enim eius quod ſubſiſtit, corruptio & interitus eſt, decidere ab eo qui verè eſt. Quomodo enim quis ſuo in eſſe duret, qui non eſt in eo qui eſt? Quomodo quis maneat in eo qui eſt, ſi non credat ei qui eſt, quod ſit? Qui autē verè eſt, is omnino Deus eſt: quēadmodum & magno Moyſi viſio diuinæ apparitionis teſtatum fecit. Qui igitur ex ſuo ani-D mo abijcit eſſe Dei, is hoc ipſo quod Deum eſſe negat, proprium ſuum eſſe corrumpit, quippe abalienatus ab eo qui eſt: ob id, inquit, Poſtquam à Deo declinauerunt, derepentè *inutiles facti ſunt omnes*, velut vas quoddam abiectum, cognitæque inutilitatis iam damnatum. (Exod. 3.) Perſpicuè autem ſermo hic docet, id quod bono eſt inutile, nihil aliud eſſe quàm aptitudinem & propenſionem ad peccatum, propter incōuenientiam, quam habet cum eo, quod eſt rectum & honeſtum. Dominus igitur propter hæc *de cælo reſpexit ſuper filios hominum.* Quæ verba Domini inter homines conuerſationem indicant, quando præeuntes ad incredulitatem Sacerdotes

A & Phariſæos, & Scribas, omnes ſubditi ſecuti ſunt: illi enim erant, qui blaſphemis ſuis dentibus populum laniabant & deuorabant. Et de cauſa ait: *Trepidauerunt timore, vbi non erat timor, qui deuorant plebem meam, vt cibum panis*, qui idem morbus eſt cum illis, qui aquam metuunt: qui ſi quo modo aquam admittere poſſent, medicamentum vtique aliquod ſuæ ægritudinis haberent: ſed metuunt ea ipſa quæ ad ſalutem ſunt propoſita, & alieno ſunt animo ab eo quod conſeruat, metúque ne pereant, interitum ſibi creant. Sic & illi clamante ad eos fonte: *Si quis ſitit, veniat ad me*
B Ioan. 7. *& bibat*, furore incredulitatis in animæ potentiis præoccupati, trepidabant timore vbi non erat timor, potum ſalutis aſpernati, neſcientes in generatione iuſtorum Deum eſſe, qui dat ex Sion ſalutare Iſraël; quique captiuitatem plebis ſuæ, ab eo qui nos per peccatum improbè in ſeruitutem coniecit, rurſus ad ſeipſum conuertit, quando verus Iſraëlita & ſpiritualis Iacob lætitia & exultatione repletur. Senſus igitur Pſalmi, quantum quidem inueſtigare potui, per ipſa Pſalmi verba, is eſt, quem dixi, cúmque hoc ſenſu conuenit: In-
C ſcriptio Pſalmi. Nam Pſalmi orationem eſſe epinicium teſtatur inſcriptio, per chorum in intellectu compoſitum: *In finem* enim inquit, *pro Maeleth*, quod *Per Chorum* interpretari licet. Pro illo: *In finem*, alij interpretes reddiderunt: *Epinicium*, hoc eſt, *carmen victoriæ*. Rurſus inſtituto ordine curſus orationis progreſſus, conſentaneè cogitationibus eorum, qui proficiunt accommodat hiſtoriæ ænigmata & inuolucra, quando nihil aduerſus nos Doeg ille Idumæus molitur, in ſeipſo ambiguam illam, & in duplici confinio poſitam mulorum naturam paſcens. Dictum
D eſt autem & ſuprà, peccatum per hoc animal ſignificari: quemadmodum enim peccatum fructus eſt ligni illius in vtrumque penduli & ancipitis, quod bonum & malum appellatur: bonum quidem, quod tegat peccatum voluptatis eſcâ, quam corporis amici loco boni corripiunt: malum verò, quia in amarum exeat finem, quod nunc vt bonum & pulchrum tanto ſtudio quæritur: Sic etiam videre licet vtriuſque naturæ, equi videlicet & aſini,

A καὶ Φαρισαίοις καὶ γραμματεῦσιν, ἅπαν ἐπηκολούθησε τὸ ὑπήκοον· ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν οἱ τοῖς βλασφήμοις ἑαυτῶν ὀδοῦσι τὸν λαὸν σπαράσσοντές τε καὶ διεσθίοντες. διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι, ἐκεῖ φοβηθήσονται φόβον, οὗ οὐκ ἦν φόβος. οἱ ἐσθίοντες τὸν λαόν μου βρώσει ἄρτου, ὅμοιον πάσχοντες τῷ πάθει τῶν ὑδροφοβούντων. οἷς εἴπως δυνηθεῖεν παραδέξασθαι τὸ ὕδωρ, ἰαματικὸν ἔσται τοῦ πάθους τῷ κάμνοντι. ἀλλὰ φοβοῦνταί πως τὸ ἐπὶ σωτηρίᾳ προκείμενον, καὶ ἀλλοτριοῦνται τοῦ σώζοντος, φόβῳ τοῦ μὴ ἀπολέσθαι κατασκευάζοντες ἑαυτοῖς τὴν ἀπώλειαν. οὕτως κἀκεῖνοι τῆς πηγῆς
B αὐτοῖς ἐκβοώσης· εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω, τῇ λύσσῃ τῆς ἀπιστίας προκατειλημμένοι τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, ἐφοβοῦντο φόβον, οὗ οὐκ ἦν φόβος, τὸ ποτὸν τῆς σωτηρίας ἀποστρεφόμενοι. οὐκ εἰδότες, ὅτι ἐν γενεᾷ δικαίων ὁ Θεός ἐστιν, ὁ διδοὺς ἐκ Σιὼν τὸ σωτήριον τῷ Ἰσραήλ, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν αἰχμαλωτίσαντος. πάλιν πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφων, ὅτε γίνεται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάματι ὁ ἀληθινὸς Ἰσραηλίτης, καὶ πνευματικὸς Ἰακώβ. ἡ μὲν
C οὖν διάνοια τῆς ψαλμῳδίας, καθὼς ἐξῆν εὑρεῖν διὰ τῆς παρούσης τῆς λέξεως τῆς ψαλμῳδίας, τοιαύτη. ἡ δὲ ἐπιγραφὴ τοῦ ψαλμοῦ συμβαίνει πρὸς τὴν διάνοιαν. ἐπινίκιον γὰρ εἶναι τὸν λόγον τῆς ψαλμῳδίας, ἡ ἐπιγραφὴ σημαίνει, διὰ χορείας ἐν συνέσει γενόμενον. εἰς τὸ τέλος γάρ φησιν ὑπὲρ Μαελὲθ ἑρμηνεύεται. καὶ ἀντὶ τοῦ εἰς τὸ τέλος ἕτεροι τὴν ἑρμηνείαν ἐπινίκιον ἐκδεδώκασιν. πάλιν διὰ τὴν ἀκολουθίαν περιιὼν ὁ λόγος, καταλλήλως τοῖς διὰ τῆς προκοπῆς ὑψουμένοις νοήμασιν, ἐφαρμόζει τὰ τῆς ἱστορίας αἰνίγματα, ὅτ' ἂν ἄπρακτος γένηται καθ' ἡμῶν
D ὁ Δωὴκ ἐκεῖνος ὁ Ἰδουμαῖος, τὴν ἐπαμφοτερίζουσαν τῶν ἡμιόνων φύσιν ἐν ἑαυτῷ νομεύων. εἴρηται δὲ τοῦτο καὶ ἐν φθάσασιν, ὅτι ἡ ἁμαρτία διὰ τοῦ ζώου τούτου σημαίνεται. ὡς γὰρ αὐτὴ ἐπαμφοτερίζοντος ἐκείνου τοῦ ξύλου ἐστὶ καρπὸς, ὃν καλόν τε καὶ πονηρὸν ὀνομάζει ὁ λόγος, καλὸν, καὶ διὰ τὸ κεκαλύφθαι τὴν ἁμαρτίαν τῷ τῆς ἡδονῆς δελεάσματι, ὧν αὐτὴ καλοῦ μετέρχονται οἱ τοῦ σώματος φίλοι, πονηρὸν δὲ πάλιν, ὅτι εἰς πικρὸν καταλήγει πέρας, τὸ νῦν ὡς καλὸν σπουδαζόμενον· οὕτως ἐστὶν ἑκατέρας φύσεως, ἵππου τε καὶ ὄνου,

A τὰ σύμβολα περὶ τὸ ὑποκείμενον ζῷον ἰδεῖν, ὡς εἶναι τὴν ἡμίονον τὸ αὐτὸ καὶ ἵππον, καὶ ὄνον, οὐ διῃρημένως ἑκάτερον, ἀλλ' ἐν ἑνὶ τὰ δύο, τῆς διπλῆς τῶν ζώων φύσεως πρὸς τὴν τοῦ ζώου ἀπεργασίαν καταμιχθείσης. ὅτ' ἂν τοίνυν μηνυτὴς γένηται τῷ τυράννῳ τῆς παρὰ τῷ ἱερεῖ διαγωγῆς ἡμῶν ὁ ἀλλόφυλος ἐκεῖνος, ὃν ἐνοήσαμεν, εἶτα ἡμεῖς τὸν ἐν κακίᾳ καυχώμενον, καὶ ἐν ἀνομίᾳ κεκτημένον τὴν δύναμιν, διὰ τῆς θείας συμμαχίας καθέλωμέν τε τῆς δυναστείας, καὶ προθέλυμνον αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς τῶν ζώντων ἀναρριζώσωμεν, ἐ- B λαία γινόμενοι τῷ πλήθει τῶν καρπῶν ἀγαλλομένη καὶ βρίθουσα, καὶ διὰ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος δυναμωθέντες χορεύσωμεν κατὰ τοῦ ἡττηθέντος τὰ ἐπινίκια· τότε κατὰ λόγον τοῖς ὑψηλοτέροις προσβαίνομεν, ὄντως κατὰ τὴν ἐν τῷ ᾄσματι φωνὴν, ὄρη διαπηδῶντες καὶ βουνοῖς ἐφαλλόμενοι. τί οὖν ἐστι τοῦτο τὸ ὄρος ἐφ' ὃ νῦν ὁ λόγος ἐκ τοῦ προτέρου ὄρους τῶν νοημάτων μεθάλλεται ἄλλη νίκη πάλιν, καὶ ἄλλοι ἐπὶ τῇ νίκῃ ὕμνοι διὰ συνέσεως τῷ Δαβὶδ κατορθούμενοι; οἱ δὲ κινοῦντες τοὺς ἀγῶνας εἰσὶν οὐκέτι ἡμιόνων ἀγέλη, ἀλλὰ Ζηφαίων ἔθνος. οἱ τοῖς C στενοῖς τῆς αὐχμώδους διαβάσεως προσκαθήμενοι, ὅτ' ἂν κωλῦσαι τὴν διὰ τοῦ στενοῦ πορείαν ἡμῶν ἀδυνατήσωσι, τὸν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν λυπούμενοι, εἰς τὸ τέλος γάρ φησι συνέσεως ἐν ὕμνοις τῷ Δαβὶδ, ἐν τῷ ἐλθεῖν τοὺς Ζηφαίους, καὶ εἰπεῖν τῷ Σαοὺλ, ἰδοὺ Δαβὶδ κέκρυπται παρ' ἡμῖν. πάντως δὲ ὁ τῆς ἱστορίας οὐκ ἀγνοῶν, οἶδεν στενὸν καὶ αὐχμώδη τόπον ἐν τῷ μέρει τούτῳ μνημονευόμενον. διὰ δὲ τῆς ἀποστενουμένης διόδου, τὴν εὐαγγελικὴν τῆς βασιλείας ὁδὸν ἐνοήσαμεν, ἣν κωλύουσι μὲν οἱ Ζηφαῖοι, τουτέστιν, τὸ ἀλλόφυλον τῶν δαιμόνων D ἔθνος. οἱ ὑπηρέται τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως, εὑρίσκουσι δὲ οἱ ὀλίγοι οἱ τὴν πλατεῖαν ἀποστρεφόμενοι. ἔχει δὲ ἡ λέξις τῆς ἱστορίας οὕτως. οὐκ ἰδοὺ Δαβὶδ κέκρυπται ἐν μασερὲθ παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς στενοῖς ἐν τῷ βουνῷ; ἀληθῶς γὰρ τῇ στενῇ ταύτῃ οἱ κατὰ Θεὸν ζῶντες ἐναποκρύπτονται. δείκνυσι δὲ ταύτην ἡμῖν τὴν ὁδὸν ἡ καινὴ διαθήκη. δι' ἧς ἐστι πρὸς τὴν ἀκροτάτην τοῦ ὄρους κορυφὴν ἀνελθεῖν, ἣν βουνὸν ὀνομάζει ὁ λόγος τῆς ἱστορίας. ὅτ' ἂν οὖν

ſymbola & notas in eo, de quo loquor animali, vt perinde idem mulus ſit & equus & aſinus: non quidem diuiſim vtrumque, ſed ſimul, in vnam duplici animalium naturâ ad noui huius animalis conſtitutionem commixtâ & confuſâ. Quando igitur alienigena ille, de quo agimus, tyranno noſtram apud ſacerdotem commorationem & conuerſationem indicat, deinde nos eum, qui in malitia gloriatur, & in iniquitate potentiam & vires ſuas collocat, diuina ope ſuperauerimus, & ex dominatione deturbauerimus, funditúſque ex terra viuentium euulſerimus, facti oliua, multitudine fructuum læta & onuſta, per ſpem in Deum corroborati, tunc celebrabimus in choreis aduerſus deuictum à nobis hoſtem epinicia; tunc meritò gradum ad altiora faciemus, verè, vt in Canticis dicitur, *ſalientes in montibus & tranſilientes colles.* Cantic. 2. Quiſnam igitur iſte mons eſt, ad quem nunc ex prioris montis, quaſi notionibus, reſultat denuò alia victoria, & alij hymni ſuper victoria per intelligentiam Dauidi confecti? Qui iam bellum mouent, non ſunt amplius de grege mulorum, ſed natio Ziphæorum, qui anguſtias arentis & ſiticuloſi tranſitus obſident, & quando nequeunt prohibere noſtrum per anguſtias illas iter, triſtes ob ſalutem noſtram, proſperóſque ſucceſſus euadunt. Inquit enim: *In finem intellectus in* Pſal. 53. *carminibus Dauid; cùm veniſſent Ziphæi, &* 1. Reg. 23. *dixiſſent ad Saul, Ecce Dauid abſconditus eſt apud nos.* Omnino autem is, qui hiſtoriæ ignarus non eſt, probè videt, per anguſtum & arentem locum, cuius hîc fit mentio, & per tranſitum adeò ad penetrandum difficilem, Euangelicam illam regni cœleſtis ſemitam intelligendam eſſe, quã nos quidem Ziphęi prohibent, hoc eſt, alienigena dęmonum natio, miniſtri aduerſariæ poteſtatis: Inueniunt verò eam pauci illi, qui latam viam auerſantur. Sic autem hiſtoriæ ſeſe illius narratio ad verbum habet: *Nónne ecce Dauid abſconditus eſt in Maſera apud nos in anguſtiis, in colle?* verè enim in anguſta hac via abſconduntur, qui vitam Deo conſentaneam ducunt. Hanc viam oſtendit nobis nouum teſtamentum, cuius beneficio ad ſupremum montis verticē peruenire poſſumus, quem *collem* hiſtoriæ cõtextus nominat. quando igitur

abſque impedimento anguſtam illam viam pertranſierimus, Ziphæi ſalutem noſtram & proſperitatem ad tyrannum deferunt; nos autem nomini eius, qui nos ſaluauit, poteſtatem rectè de nobis iudicandi deferimus, dicentes: *Deus in nomine tuo ſaluum me fac, & in virtute tua iudica me.* Nam id quod factum iam erat, oratione ita repræſentat, quaſi adhuc futurum eſſet. Sic enim ſolet ſcriptura accuratam temporis rationem quaſi negligere. Nam diuina oracula id quod futurum eſt, ſæpè vt præteritum referunt, & id quod iam præterijt, vt futurum: quemadmodum & in fine huius Pſalmi videre licet: non enim dixit: *Super inimicos meos deſpiciet*; ſed, *Deſpexit oculus meus.* Quibus docemur, Deo nihil futurum aut præteritum eſſe, ſed omnia præſentia adeſſe. Itaque ſiue præteriti, ſiue futuri vim & ſignificationem habeant verba de diuina poteſtate prolata, animus tamen haud egreditur extra præſentis terminos. Ait igitur ad Deum ille, qui per arentem & anguſtam ſemitam euaſit, Ziphæorúmque turbam & coitionem fugauit: In nomine tuo ſalus nobis venit, & in virtute tua iudicium de bono & recto robur habet, id quod ſemper eueniet: & per hoc aduocat Dei velut aures, vt gratiarum actiones audiant, enumerans quomodo alieni aduerſus ipſum inſurrexerint, & quomodo fortes & potentes in malitia animam eius quæſiuerint, quibus Deus non præit dux, ſed is qui Deo contrarius eſt. Ob id dicit: Illi *non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum*, me verò Deus adiuuat, conuertens mala ad ipſos malitiæ auctores: &, *In veritate ſua diſperdet* omne illud quod veritati inimicum eſt & extraneum: Ego autem nomini, inquit, in quo ſaluatus ſum, gratias agam, quoniam bona eſt gratiarum actio, quia ærumnas & tribulationes euaſi, oculíſque meis inimicorum meorum diſperditionem vidi. Ideo enim Prophetæ oculus exultat, quòd nihil amplius virtuti oppoſitum cernat: ſublata enim malitia, quæ inimici loco & nomine virtuti aduerſatur, non amplius relinquetur inimicorum nomen & memoria: Quomodo enim quis inimicus appellaretur, nō amplius gliſcentibus & virentibus inimicitiis, quas interemit pax, vt ait Apoſtolus.

A τὴν στενὴν ἐκείνην ὁδὸν ἀνεμποδίστως παρέλθωμεν, Ζιφαῖοι τῷ τυράννῳ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καταμηνύουσιν. ἡμεῖς δὲ τῷ ὀνόματι τοῦ σώσαντος, τὴν δυναστείαν τῆς εἰς τὸ καλὸν κρίσεως ἡμῶν ἀνατίθεμεν λέγοντες, ὁ Θεὸς ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με, καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου κρινεῖς με. τὸ γὰρ γινόμενον, ὡς προσδοκώμενον, ὑπὸ τοῦ λόγου διεσχημάτισται. οὕτω τῆς γραφῆς τῆς κατὰ τὸν χρόνον ἀκριβείας ὑπερορώσης. καὶ γὰρ τὸ ἐσόμενον ἡ προφητεία πολλάκις ὡς παρῳχηκὸς διηγήσατο, καὶ τὸ γεγονὸς,
B ὡς προσδοκώμενον. ὡς καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ψαλμῳδίᾳ κατὰ τὸ πέρας ἰδεῖν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου ἐπόψεται· ἀλλ' ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου, δι' ὧν ταῦτα μανθάνομεν, ὅτι τῷ Θεῷ οὔτε τι μέλλει, οὔτε τι παρῴχηκεν, ἀλλ' ἐν τῷ ἐνεστῶτι τὰ πάντα ἐστίν. ὥστε κἂν τοῦ παρῳχηκότος, καὶ τοῦ μέλλοντος παρὰ τῆς θείας δυνάμεως ἔμφασίν τινα ἔχῃ τὰ ῥήματα, τοῦ ἐνεστῶτος οὐκ ἐξῆλθεν ἡ ἔννοια. λέγει τοίνυν πρὸς τὸν Θεὸν ὁ τὰς αὐχμώδεις τε καὶ στενὰς ἐπιβὰς, καὶ φυγαδεύσας τὸ τῶν Ζιφαίων συγκρότημα.
C ὅτι, ἐν τῷ σῷ ὀνόματι γέγονεν ἡμῖν ἡ σωτηρία, καὶ ἐν τῇ δυναστείᾳ σου, ἡ ἐν τῷ καλῷ κρίσις τὴν ἰσχὺν ἔχει, καὶ εἰς ἀεὶ ταῦτα γενήσεται. καὶ προσκαλεῖται ὑπὲρ τούτων τὴν θείαν ἀκοὴν πρὸς τὴν τῆς εὐχαριστίας ἀκρόασιν, λέγων τῶν ἀλλοτρίων τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τῶν ἐν κακίᾳ κραταιῶν, τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ζήτησιν, ὧν οὐ προηγεῖται Θεὸς, ἀλλ' ὁ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενος. διὰ τοῦτο γάρ φησιν ἐκεῖνοι μὲν, οὐ προέθεντο τὸν Θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν· ἐμοὶ δὲ ὁ Θεὸς βοηθεῖ. ὁ ἀποστρέφων τὰ κακὰ
D τοῖς τῆς κακίας εὑρεταῖς. καὶ διὰ τῆς ἀληθείας ἐξαφανίζων ἅπαν, ὅσον ἐστὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸν, καὶ ἀλλόφυλον. ἐγὼ δέ φησιν, ᾧ ἐσώθην ὀνόματι, τούτῳ εὐχαριστήσω, ὅτι ἀγαθὸν ἡ εὐχαριστία. ἐφ' οἷς ἔξω τε τῶν θλίψεων ἐγενόμην, καὶ τὸν ἀφανισμὸν τῶν ἐχθρῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς κατενόησα. ἐπὶ τοῦτο γὰρ ὁ προφητικὸς ὀφθαλμὸς εὐφραίνεται, ὅτι δὴ μηκέτι μηδὲν ἐκ τοῦ ἐναντίου τῇ ἀρετῇ θεωρεῖται, τῆς γὰρ κακίας ἐξαιρεθείσης, ἥτις πρὸς τὴν ἀρετὴν εἰς ἐχθροῦ τάξιν ἀντικαθίσταται, οὐκέτι τὸ τῶν ἐχθρῶν ὑπολειφθήσεται ὄνομα· πῶς γὰρ τις ἐχθρὸς ἔτι κληθήσεται, μηκέτι τῆς ἔχθρας ζώσης, ἣν ἀπέκτεινεν ἡ εἰρήνη, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος.

ὡς δ᾽ ἂν ἀκολούθως ἐφαρμοσθείη τὰ ῥηθέντα νοήματα τοῖς ῥήμασι τῆς ψαλμῳδίας, αὐτὴν ἐπὶ λέξεως ἀνάγνωθι τὴν ψαλμῳδίαν, τὴν ἐν τῇ πεντηκοστῇ τρίτῃ κατὰ τὸ ἀκόλουθον τεταγμένην, ὅτε τῶν Ζηφαίων ἤδη κρείττων γενόμενος, ἐφιδὼν τὴν τῆς κακίας πανωλεθρίαν, πάλιν ἐν συνέσει τῆς ἄνωθεν κατὰ τὰς συμμαχίας, ὕμνον προσάγει τῷ Θεῷ ἐπινίκιον. οὕτω γὰρ ὁ τῆς ἐπιγραφῆς περιέχει λόγος. εἰς τὸ τέλος ἐν ὕμνοις συνέσεως τῷ Δαβίδ, ὥσπερ γὰρ κατὰ τοὺς σωματικοὺς ἀγῶνας, οὐ τοῖς αὐτοῖς ἀντιπάλοις οἱ ἀθληταὶ παραμάχονται, ὧν ἂν ἐν νεότητι κατὰ τὴν παλαίστραν κρατήσωσιν, ἀλλ᾽ αὐξηθείσης αὐτοῖς τῆς δυνάμεως, πρὸς μείζονάς τε καὶ ἰσχυροτέρους ἀνταγωνιστὰς ἀποδύονται, καὶ ἐκείνων κρατήσασι, κατὰ τῶν ὑπερεχόντων κονίζονται, πάντοτε τῇ προσθήκῃ τῆς δυνάμεως καταλλήλως πρὸς τοὺς δυνατωτέρους τῶν ἀντιπάλων ἀγωνιζόμενοι. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ὁ διὰ τοσούτων τῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν νικῶν ἐγγυμνασθεὶς, ἐπισημοτέρας τὰς νίκας ἑαυτῷ ποιεῖ, πρὸς τοὺς ἐπισημοτέρους τε καὶ μείζονας τῶν ἀνταγωνιστῶν συμπλεκόμενος. καὶ διὰ τοῦτο προσκαλεῖται τὴν ἀκοὴν τοῦ ἀγωνοθέτου λέγων. ἐνώπιον ὁ Θεὸς τὴν προσευχήν μου, καὶ μὴ ὑπερίδῃς τὴν δέησίν μου καὶ προσέχειν αὐτοῦ τῇ ἀθλήσει παρακαλεῖ. πρόσχες μοι λέγων, καὶ εἰσάκουσόν μου. καὶ ὑποδείκνυσι διὰ τοῦ λόγου τῶν ἀγώνων τοὺς πόνους, λύπην, καὶ ἀδολεσχίαν, καὶ ταραχὴν καρδίας, καὶ φωνὴν ἐχθροῦ, καὶ θλῖψιν ἁμαρτωλοῦ διηγούμενος, οἷά τινα κρατήματα παλαιστρικὰ κατὰ γενόμενα παρὰ τῶν ἀνταγωνιζομένων αὐτῷ τῷ ἀγωνοθέτῃ ἐπιδεικνύμενος. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις καρδίας ταραχὴν, καὶ δειλίαν θανάτου, καὶ φόβον, καὶ τρόμον, καὶ ζόφον τὴν ζωὴν αὐτοῦ πάντοθεν διαλαβόντα, ὧν πάντων μίαν ἐπίνοιαν εὗρε πρὸς τὸ κρεῖττόν τε καὶ ἀνώτερον τῆς τοιαύτης συνοχῆς γενέσθαι. τὸ πτερωθῆναι αὐτὸν τοῖς τῆς περιστερᾶς ὠκυπτέροις, καὶ μετάρσιον γενόμενον ἐκεῖ παῦσαι τὴν πτῆσιν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ. ὃς τῶν κακῶν πάντων ἔρημος ὢν θαλής ἐστι τοῖς θειοτέροις. αὐλισθεὶς γάρ φησιν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπὸ τῆς κάτω ὀλιγοψυχίας, καὶ ἀπὸ τῆς τῶν πειρασμῶν καταιγίδος, ἐκεῖ περισώζεσθαι τῇ τοῦ Θεοῦ συνεργείᾳ. ὅπου ἀφανίζεται ἡ κακία. ὁ γὰρ καταποντισμὸς, τὸν ἀφανισμὸν ἑρμηνεύει. διότι πᾶν τὸ ἐν βυθῷ γεγονός, ἀφανίζεται.

A Cæterùm vt aptè & debito ordine ſenſus, quos hactenus expoſuimus, verbis Pſalmi accommodentur, ipſam ad verbum lege, quæ ordine eſt quinquageſima tertia, pſalmodiam, quādo Ziphęis ſuperior effectus, contemplatúſque malitiæ omnimodum interitum, ruſus in intellectu ſuperni auxilij conſtitutus, Deo hymnum epinicium, & carmen victoriale decantat: ſic enim habent inſcriptionis verba: *In finem in carminibus intellectus Dauid.* Porro ſicut in certaminibus, quæ corpore perficiuntur, non congrediuntur pugiles cum iiſdem B aduerſariis, quos iuuentutis tempore deuicerant, ſed aucto robore, viribúſque confirmatis, maiores & validiores antagoniſtas ſibi depoſcunt; illis deuictis, cum excellentioribus adhuc in puluerem deſcendunt, ſemper virium incremento conuenienter cum robuſtioribus aduerſariis manum conſerentes: Pari modo, qui tot à tantis hoſtibus victorias reportauit, illuſtriores adhuc victorias ab illis refert, congreſſus cum celebrioribus, maioríſque nominis & famæ antagoniſtis, & ob id agonothetam ad audiendum aduocat, cùm C ait: *Exaudi Deus orationem meam, & ne deſpexeris deprecationem meam:* Rogátque, vt ad pugnam ſuam animum aduertat: *Intende*, inquit, *mihi & exaudi me*, monſtrátque certaminum ſuorum labores, enarrans *triſtitiam & conturbationem, & vocem inimici, & tribulationem peccatorum.* Quæ omnia oſtendit certaminis præſidi velut palæſtricas quaſdam victorias ab aduerſariis relatas, & ad hæc etiam *conturbationem cordis, & formidinem mortis, & timorem, & tremorem, & tenebras* vitam ipſius vndique complexas; quibus omnibus vnum id remedij inuenit, quo ex rebus tam D afflictis emergeret, vt pernices columbæ alas aſſumeret, & in altum ſeſe tolleret, & in eo loco volatum ſiſteret ac conquieſceret, qui in malis omnibus ſecurus, perpetuò diuinioribus rebus circumfluit. Inquit enim: *Manſi in ſolitudine*, vt ibi à puſillanimitate ſpiritus quæ in terra, & à procellis tentationum, Dei ope, ſeruaretur, vbi euaneſcit omnis malitia. Nam præcipitatio in mare, abolitionem & interitionem ſignificat: Quia omne illud, quod in profundum demergitur, euaneſcit, & ex conſpectu hominum eripitur.

Pſal. 54.

Submerſio igitur & pernicies peccati, eſt diſſolutio concretionis peccati. Propterea dicit, à Deo præcipitari malitiam in mare, cùm diuidit linguas eorum qui in malo conſpirant, alia item omnia quæ in ordine Pſalmus continet, vt eſt deſcriptio ciuitatis habitatæ à malis & prauis ſtudiis & inſtitutis, eodem pertinent: Refert enim malos huius ciuitatis incolas, *iniquitatem* ſcilicet, & *contradictionem*, quæ noctu ciuitatis muros circumeunt; rurſus iniquitatem, & laborem, & iniuſtitiam enutritam in medio ciuitatis: oſtendit & improbum populum qui plateas eius complet, quem nominat vſuram & dolum, ſeu fraudem, & quæ omnium grauiſſima peſtis eſt, hypocriſin, quæ animi conſenſionem & delectionem habitu ſimulans, fraudem pulchro tegumento velat: propterea dignos huiuſmodi incolis mittit iuſtus iudex aduenas. Vis ſcire quænam ſint horum aduenarum nomina? *Veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viuentes;* cúmque omnia triſtia & aſpera ipſis euentura demonſtraſſet, emiſit dulcem illam vocem, qua & ciuitatem illam cum tota ſua multitudine vicit: *Ego autem in te ſperabo.* Turbam verò ciuitatis nominat viros *ſanguinum & doloſitatis*, qui nullam ſpeciem mali dici dimidiant, neque imperfectam malitiam eſſe ſinunt, ſed in malitia omnes numeros habent: quorum omnium victor fit vna illa voce, qua ſuam erga Deum affectionem prodit, cùm ait: *Ego autem in te ſperabo.*

CAPVT XIV.

De Pſal. 55. 56.

PRÆDICTIS ſenſibus inſiſtens, quicumque harum rerum ſtudioſus eſt, ipſe ſuo ſtudio diuinitùs inſpirata pſalmodiæ huius verba percurrat: ne à nobis confuſio potius introducatur, ſi omnia ad verbum exponam, diſputationémque in quouis ſenſu longiùs protraham. Quemadmodum autem illi, qui difficilem & præcipitem viam aſcendunt, ſi interea ſedem aliquam reperiant, contentionem illam laboris remittunt, vt reſumptis & reparatis viribus ſeipſos ad ſuperanda celſiora quæ reſtant faſtigia excitent: Sic & virtutis ſectator, cuius aſcenſiones ſunt victoriæ ab aduerſariis

A βυθισμὸς οὖν ἁμαρτίας ἐστὶ καὶ ἀπώλεια, ἡ τῶν συνεστώτων τῆς κακίας διάλυσις. διὰ τοῦτό φησιν καταποντίζεσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ κακὸν ἐν ᾧ καταδιαιρεῖ τὰς γλώσσας τῶν ἐπὶ κακῷ συμφρονούντων. καὶ ὅσα ἐφεξῆς περιέχει ἡ τῆς ψαλμῳδίας ταύτης διάνοια, τὴν τῆς πόλεως ὑπογραφὴν, τὴν ὑπὸ τῶν πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων συνῳκισμένην, πάντα πρὸς τὸ αὐτὸ βλέπει. λέγει γὰρ καὶ ἀπαριθμεῖται τοὺς κακοὺς τῆς πόλεως ταύτης οἰκήτορας, ἀνομίαν λέγων καὶ ἀντιλογίαν ἐν τῇ πόλει διὰ νυκτὸς, περιπολούσας τὸ τεῖ-
B χος, καὶ πάλιν ἀνομίαν, καὶ κόπον, καὶ ἀδικίαν ἀναστρεφομένας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἄστεος. δείκνυσι δὲ καὶ τὸν κακὸν δῆμον, τὸν τὰς πλατείας αὐτῆς πληροῦντα. ὀνομάζων τόκον καὶ δόλον, καὶ τούτων τῶν εἰρημένων πάντων τὸ βαρύτατον, τὴν ὑπόκρισιν εἶναι λέγει, ἣ τὸ ἰσόψυχόν τι καὶ ἀγαπητικὸν ὑποδυομένη σχῆμα, κρύπτει τὸν δόλον τῷ χρηστῷ περικαλύμματι. διὰ τοῦτο ἀξίους τῶν τοιούτων ἐνοίκων ὁ δίκαιος κριτὴς τοὺς ἐποίκους ἐκπέμπει. βούλει μαθεῖν τὰ τῶν ἐποικίων ὀνόματα; ἐλθέτω φησὶ θάνατος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ κα-
C ταβήτωσαν εἰς ᾅδου ζῶντες. καὶ πάντα περὶ αὐτῶν τὰ σκυθρωπὰ διὰ τοῦ λόγου παραδείξας, ἐπάγει τὴν γλυκεῖαν ἐκείνην φωνὴν, ἐν ᾗ καὶ νενίκηκε τὴν πόλιν αὐτῷ πληρώματι λέγων. ἐγὼ δὲ ἐλπιῶ ἐπὶ σέ. πλήρωμα δὲ λέγει τῆς πόλεως ταύτης, ἄνδρας αἱμάτων, καὶ δολιότητος, τοὺς οὐδὲν εἶδος πονηρᾶς ἡμέρας ἡμισεύοντας, οὐδὲ ἀτελῆ τὴν πονηρίαν ἐπιδεικνυμένους. ἀλλ' ἐν τῷ κακῷ τὸ τέλειον ἔχοντας, ὧν πάντων νικητὴς γίνεται τῇ μιᾷ ταύτῃ φωνῇ, ᾗ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καταμηνύει διάθεσιν λέγων· ἐγὼ ἐλπιῶ ἐπὶ σέ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

D ΤΟΥΤΟΙΣ ἐπελθὼν τοῖς νοήμασιν ὁ φιλόπονος, αὐτὸς ἀναγινωσκέτω τὰ θεόπνευστα τῆς ψαλμῳδίας ῥήματα, ὡς ἂν μὴ δι' ἡμῶν ὄχλος ἐπεισαχθείη, τῷ πάντα κατὰ λέξιν ἐκτιθεμένῳ καὶ μηκύνοντι τὴν ἐφ' ἑκάστῳ νοήματι θεωρίαν. ὥσπερ δὲ οἱ τὴν ἀνωφερῆ, καὶ δυσπόρευτον ὁδὸν ἀνιόντες, ὅτ' ἂν μεταξὺ καθέδρας τινὸς ἐπιτύχωσι, τὸ πολύ τε καὶ σύντονον τοῦ κόπου διαναπαύουσιν, πάλιν τῆς δυνάμεως αὐτοῖς ἀναρρωσθείσης, πρὸς τὴν ἄνοδον τῶν ὑποκειμένων ἑαυτοὺς ἐπεγείρουσιν· οὕτως καὶ ὁ τῆς ἀρετῆς ὁδοιπόρος, οὗ τὰ διαβήματα νῖκαι κατὰ τῶν ἀντιπάλων εἰ-

σιν, ὡς ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ προελθόντος μαρτύρεται, τῇ κατορθώσει τῇ νίκῃ ἑαυτὸν τονώσας, πάλιν πρὸς τὸ ὑπερκείμενον συντείνεται. μεγάλης γὰρ οὔσης καὶ ταύτης τῆς ἀγωνίας, ἧς ἐν τῷ μνημονευθέντι ψαλμῷ κατεκράτησεν, λύπης, καὶ ἀδολεσχίας, καὶ ταραχῆς, ἔχθρας τε καὶ ἀκοῆς. τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ φωνὴ ἡ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τῆς ἐκ τῶν ἁμαρτωλῶν θλίψεως, καὶ τῆς τῶν ἐγκοτούντων ὀργῆς, δι' ὧν γίνεται ταραχή τε διανοίας, καὶ δειλία θανάτου, καὶ φόβος, καὶ τρόμος, καὶ σκότος, καὶ τὰ τοιαῦτα. ὁ τοίνυν τοιούτων τε καὶ τοσούτων ὑπερσχὼν ἀντιπάλων, ἐν τῷ πτερῷ τῆς ὡς περιστερᾶς ἐπιφανείσης τῷ βίῳ, καὶ μεταναστὰς ἀπὸ τῶν ἐν τῇ κακίᾳ ὑλομανούντων, ἐπὶ τὴν ἔρημον τῆς πονηρίας τῶν ζιζανίων βλάστης, ἐν ᾗ γὰρ ἡ κατάπαυσις, τὴν πόλιν ὅλην τῶν ἀντικειμένων αὐτῷ πληρώματι τῶν ἐποικούντων νικῆσαι, ἧς οἰκήτορες, ἀνομία, καὶ κόπος, καὶ ἀντιλογία, τόκος τε, καὶ δόλος καὶ θάνατος, καὶ ζώντων εἰς ᾅδου κατάβασις. καὶ τὸ πάντων κάκιστον γένος, τῶν ἀεὶ κατοικούντων ἡ ὑπόκρισις. ἡ τῇ ἐνδείξει τῆς ὁμοψυχίας τὴν ἐπιβουλὴν ἐνεργοῦσα. ἧς κρείττων γὰρ ὁ πάντα τὸν τῆς ἰδίας ζωῆς χρόνον συμπαρατείνων τὴν εἰς τὸ θεῖον πεποίθησιν. ἑσπέραν γὰρ καὶ πρωΐαν, καὶ μεσημβρίαν εἰπών, ὅλον περιλαμβάνει τὸ ἡμερήσιον μέτρον, ἐν ᾧ ταῦτα λέγει, ὧν ὁ Θεὸς ἐπακούειν ἀνέχεται· λυτρούμενος διὰ εἰρήνης τὴν ζωὴν ἀπὸ τῶν οὕτω προσεγγιζόντων αὐτῷ ἐν πολλῷ τῷ συστήματι, οὓς ἄνδρας αἱμάτων ὀνομάζει, καὶ δολιότητος, καὶ ἐν κακίᾳ τελείους. τοσούτων τοίνυν καὶ τοιούτων διὰ τοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν Θεὸν κατακρατήσας, πάλιν, ὥσπερ τινὰ λήθην τῶν διηνυσμένων ποιησάμενος πόνων, τοῖς ἐχυρωτέροις τε καὶ μείζοσιν τῶν ἀνταγωνιστῶν ἐπιχείρεται. ἰδοὺ γὰρ οἵους πόνους ἑαυτῷ διὰ τῶν ἀγώνων προτίθησιν· ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, φησίν, τοῦ ἀπὸ τῶν ἁγίων μεμακρυσμένου. ὁ δὲ λαὸς οὗτος, ἅπαν ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον πλήρωμα, ὅπερ ὁ χωρισμὸς τῶν ἁγίων ἐντολῶν πολλῇ τινι καὶ ἀπείρῳ τῷ μεταξὺ διαστήματι τοῦ Θεοῦ διετείχισεν. τοῦτον ἀνακαλεῖται διὰ τῆς πρὸς τὸν ἀντίπαλον νίκης, ἔπαθλον τῶν ἀγώνων τὴν τῶν ἀπολωλότων σωτηρίαν ποιούμενος. οὗ χάριν καὶ ἐνστηλιτεύεται τὸ κατόρθωμα ἐν ἀνεξαλείπτῳ γραφῇ διαιωνιζούσης τῆς τῶν γεγονότων μνήμης. γίνεται οὖν ἡ νίκη τοῦ Δαβὶδ

A relatæ, quemadmodum inſcriptio præcedentis Pſalmi teſtatur, adeptione victoriæ ſeipſum confirmans, rurſum ad altiorem & præclariorem accingitur. Magna quidem lucta in præcedenti Pſalmo deſcripta eſt, ex qua victor abiit: lucta, inquam, triſtitiæ, exercitationis, conturbationis, inimicitiarum & auditionis: ſic enim vocem inimici interpretor, & tribulationis à peccatoribus profectæ: & iræ indignantium, quibus concitatur turbatio cordis, & formido mortis, & timor, & tremor, & tenebræ, & ſimilia. Qui B igitur tot ac tantos ſuperauit hoſtes, pennis eius aſſumptis; qui in ſpecie columbæ vitæ noſtræ apparuit, is transfert ſeſe ab iis qui malitiæ ſtudio inſeruiunt, in ſolitudinem vacuam ab omni malitia, & pernicioſo zizaniorum germine, vbi requies acquiritur, deuicta iam tota aduerſariorum ciuitate cum omni incolarum turba, cuius incolæ ſunt *iniquitas & labor, & contradictio, vſura, & dolus, & mors, & viuentium ad inferos deſcenſus*, &, quod omnium malorum teterrimum genus eſt, incolarum perpetua hypocriſis, quæ ſpecie con- C cordiæ & vnanimitatis, inſidias molitur, qua ſuperior euadit ille, qui totius vitæ ſuæ decurſu ſpem & fiduciam ex Deo ſuſpenſam habet. Veſperam enim & manè, & meridiem nominans, totum diurnum curſum comprehendit, quo talia narrat, quæ Deus exaudire ſuſtinet, redimens in pace vitam ab iis, qui ipſi magno numero appropinquāt, quos *viros ſanguinum* nominat, & *doloſos, & in malitia conſummatos*. Cùm igitur fiduciâ in Deum tot ac tantos hoſtes debellaſſet, rurſus quaſi obliuioni priori- D bus laboribus traditis, in validiores robuſtioreſque antagoniſtas inſurgit. Vide enim, quos ſibi labores per certamina proponat: *Pro populo*, inquit, *qui à ſanctis longè factus eſt*. Populus iſte eſt tota hominum multitudo, quam ſeparatio à ſanctis mandatis ingenti quodam & infinito interuallo à Deo ſeiunxit. Hunc ergo populum reuocat per victoriam ab aduerſario relatam, propoſita in præmium certaminum ipſa perditorum ſalute, cuius gratia in columna quoque inſcribit præclarum hoc facinus, ſcriptura indelebili, durante in omne æuum rerum geſtarum memoria. Obtigit igitur Dauidi vi- Pſal. 55.

ctoria in tituli, ſeu columnæ inſcriptione, *Quando*, inquit, *tenuerunt eum Allophyli in Geth*. Ne verò nos prætereat ſenſus ſubiectus, & quaſi intextus hiſtoriæ inuolucris. Facto verbis compendio, paucis commemorabo hiſtoriam. Inuidia aduerſus Dauidem inuaſerat tyrannicum Saulem ob victoriam de proſtrato Goliath reportatam, quódque
1. Reg. 27. que victoria illa per choros, omnium applauſu, celebraretur. Quare Saul omni ſtudio, clam & palam, interitum ei afferre machinabatur, nunc quidem occultè ſtructis inſidiis, rurſus apertè armis in illum correptis, ſubditiſque contra illum concitatis. At cùm variis multiſque modis Dauid à Saule exagitatus & tentatus eſſet, tamdem ad Gethæos profectus, vnam ex ciuitatibus alienigenarum incolebat, ſponte ei id illis concedentibus, in qua vnà cum ſociis degebat, duabus iunctus legitimis vxoribus, quarum quidem illa Iſraëlitis erat, illa verò potentis cuiuſdam in Carmelo coniunx fuerat, quo mortuo, Dauidi nupſerat. Hæc hiſtoriæ ſeries continet. Quòd igitur detentus eſt apud alienigenas, id non eſt argumento, ipſum ab improbitate occupatum & detentũ fuiſſe: non enim tale quid accidit; Sed indicat plenã quamdam amore humanitatẽ & affectionẽ, qua alienigenæ eum complectebantur. Nam quẽ ex paternis ſedibus eiecerant hunc Gethæi ſuis in ſedibus collocant. quid igitur iſte Dauid, filius Ieſſe, homo ex hominibus, adeò propriis certaminibus effecit, vt totam naturã humanam, tranſgreſſione diuinorum mandatorũ, à Deo longiùs abactam, reuocaſſe, eique tituli ſeu columnæ inſcriptæ ænigmata nunciaſſe, prædicari poſſit? Inſcriptionem verò columnæ, ſi quis diuinitùs inſpiratam ſcripturam nominet, is minimè aberrauerit. An fortè ex ipſa hiſtoriæ narratione liquet, talem tantúmque fuiſſe, qui extra Iudææ fines pulſus erat, quique inter alienigenas iterum ſedem fixit, duplici per matrimonium iuncta vxore, altera quidem Iſraëlitici generis, altera ex alienigenis in thalamum aduocata? Itaque ſi orationem de his planiùs & diſtinctiùs inſtituere velimus, hic videlicet ille eſt victor ſimul & ſponſus, qui potens belli, validiuſque viribus debellato illo, qui mortis potentiam poſſidebat, innu-

A εἰς στηλογραφίαν, ὅ ποτε φησὶν ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ Ἀλλόφυλοι ἐν Γέθ. ὡς δ' ἂν μὴ παραδράμῃ ἡμᾶς ἡ διὰ τῶν αἰνιγμάτων τῆς ἱστορίας ὑφαινομένη διάνοια τῷ λόγῳ, συντέμνων δι' ὀλίγου ἐπιδραμοῦμαι τὴν ἱστορίαν. Φθόνος ἐνέφυσε κατὰ τοῦ Δαβὶδ τῷ τυραννικῷ Σαοὺλ ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ Γολιάθ, ἐν τῇ εὐφημίᾳ τῶν διὰ χορείας φαιδρυνομένων τῇ νίκῃ, καὶ πάσαις ἐπινοίαις λάθρα τε καὶ ἐκ τοῦ προφανοῦς τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον ὁ Σαοὺλ ἐξηρτύετο. νῦν μὲν κρύφιον τὰς ἐπιβουλὰς συσκευάζων· αὖθις δὲ διὰ τοῦ προδήλου τῶν ὅπλων ἁπτόμενος, καὶ συγκινῶν κατ' αὐτοῦ τὸ ὑπήκοον.
B πολλῆς δὲ πολλάκις προσαχθείσης πείρας παρὰ τοῦ Σαοὺλ τῷ Δαβὶδ, τέλος, παρὰ τοῖς Γεθαίοις γενόμενος, πόλιν ᾤκησεν τῶν ἀλλοφύλων μίαν, ἑκουσίως παραχωρησάντων αὐτῷ, ἐν ᾗ μετὰ τῶν συνασπιστῶν ἦν, δύο νομίμοις γυναιξὶ συνοικῶν, ὧν ἡ μὲν ἦν Ἰσραηλῖτις, ἡ δὲ τῷ κατὰ τὸν Κάρμηλον τινὸς δυναστεύοντος γενομένη γυνὴ, μετὰ θάνατον ἐκείνου τῷ Δαβὶδ συνῳκήσασα. ταῦτα περιέχει ἡ ἱστορία. τὸ τοίνυν κεκρατῆσθαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἀλλοφύλοις, οὐ τὴν ἐπὶ κακῷ γενομένην σύλληψιν περὶ αὐτοῦ διασημαίνει. οὐ γὰρ οὕτως ἐγένετο· ἀλλὰ τὴν
C ἀγαπητικὴν φιλοφροσύνην τε καὶ διάθεσιν. τὸν γὰρ ἐκ τῆς πατρῴας γῆς ἐλαυνόμενον οἱ Γεθαῖοι παρ' ἑαυτοῖς κατοικίζουσιν. τί οὖν ἄρα οὗτος ὁ τοῦ Ἰεσσαὶ Δαβὶδ, ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἄνθρωπος, τοσοῦτον τοῖς ἰδίοις ἄθλοις κατώρθωσεν, ὡς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν διὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐντολῶν παραβάσεως μακρυνθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, πάλιν ἀνακαλέσασθαι, κἀκείνῳ μηνῦσαι τὰ τῆς στηλογραφίας αἰνίγματα. στηλογραφίαν δέ τις τὴν θεόπνευστον γραφὴν ὀνομάζων
D οὐχ ἁμαρτήσεται. ἢ δῆλόν ἐστιν διὰ τῆς κατὰ τὴν ἱστορίαν συμφράσεως, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ ἔξω τῶν τῆς Ἰουδαίας ὅρων γενόμενος, καὶ πάλιν ἐν ἀλλοφύλοις ἑαυτὸν συνοικίσας, καὶ διπλῷ συναναπαυόμενος γάμῳ, τὴν μὲν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους, τὴν δὲ ἐκ τῶν ἀλλοφύλων τῷ θαλάμῳ παραδεξάμενος. ὥστε εἰ χρὴ τὸν περὶ τούτου λόγον τρανότερον ἀπογυμνῶσαι, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ νικητής τε ὁμοῦ καὶ νυμφίος, δι' ὧν μὲν γὰρ κατηγωνίσατο, τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, ὁ δυνατὸς ἐν πολέμῳ, τὸν ἀπειρο-

A τοῦτον λαὸν, τὸν ἐν τῷ ᾅδῃ κρατούμενον, εἰς ἐλευθερίαν ἐξείλατο. τοῦ δὲ Ἰσραηλίτου λαοῦ φθόνῳ καὶ ζηλοτυπίᾳ, πρὸς τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον ὁρμήσαντος, κρατεῖται δι' εὐνοίας παρὰ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ πόλιν ἐν αὐτοῖς συνίστησιν, τὴν ἐκκλησίαν λέγω, ἐν ᾗ κρατύνει τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν, ὁ εἰπὼν τοῖς ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ τεταγμένοις, ὅτι, ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἔστι μέν τι καὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς εὐφημίας, κατὰ τὴν προφητικὴν ἀναφώνησιν, ἥ φησιν, ὅτι, ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ. B οἱ γὰρ καταρξάντες τοῦ λόγου τῆς πίστεως, οἱ κήρυκες τῆς ἀληθείας, οἱ θεμελιωταὶ τῆς ἐκκλησίας, οἱ μαθηταὶ, λέγω, καὶ ἀπόστολοι, ἐκ πηγῶν ἦσαν τοῦ Ἰσραήλ. ἄρχοντές φησιν Ἰούδα, ἡγεμόνες αὐτῶν. ἄρχοντες Ζαβουλὼν, ἄρχοντες Νεφθαλείμ. διά σημείων τινῶν καὶ συμβόλων παρασημαίνει ἡ προφητεία, τὰ τοῦ γένους τῶν μαθητῶν ἰδιώματα. ἐν οἷς ἐστι καὶ ὁ νεώτερος Βενιαμὶν διὰ τῆς ἐκστάσεως παιδευθεὶς τὰ μυστήρια, καὶ ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ, καὶ φυλῆς Βενιαμὶν, Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος. C πλὴν, εἰ καὶ τῇ Ἰσραηλίτιδι συνοικεῖν ὁ βασιλεὺς ἱστορεῖται, ἀλλ' ἀγαπᾶται πλέον ἡ Ἀβιγαία, ᾗ συνῴκει τὸ πρότερον ὁ καρμήλιος Νάβαλ, ὁ κυνικὸς ἐπίκλην, ὁ τραχὺς ἐκεῖνος καὶ ὄρειος, ὁ τὰ πρόβατα κείρων. οὗ διαφθαρέντος, συνοικεῖ τῷ βασιλεῖ ἡ γυνὴ, καὶ βασιλέων γίνεται μήτηρ. ἡ μὲν οὖν ἐπιγραφὴ τῆς ψαλμῳδίας, τοσαῦτα περιέχει μυστήρια, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ μακρυνθέντος ἀπὸ τῶν ἁγίων σημαίνουσα, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, ὑπὲρ τῶν ἀλλοφύλων στήλην, ἣ τοῖς διὰ τῶν ἐν αὐτῇ γραμμάτων, D τοῖς μὲν ἀπὸ τῆς ἀπιστίας τῶν Ἰουδαίων, ὄνειδος ἕστηκε, τοῖς δὲ διὰ πίστεως σωζομένοις, ὁδηγία πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ ὑπόδειγμα. αὐτὰ δὲ τῆς ψαλμῳδίας τὰ ῥήματα μᾶλλόν πως δοκεῖ οὐ τοσοῦτο πρὸς τὸν ἀναφανέντα βασιλέα βλέπειν, ὅσον πρὸς αὐτὸν τὸν Δαβὶδ τὸν κατὰ τῆς κακίας ἀγωνιστὴν, καὶ τῆς ἀρετῆς ἐργάτην. οὐκ ἂν δέ τις ἀπᾴδειν εἴποι τὰ τῆς ψαλμῳδίας νοήματα, πρὸς τὰ τῆς γραφῆς αἰνίγματα. ὁ γὰρ πρὸς τὴν θεολογίαν ἀληθῶς, καὶ καθ' ὃν δεῖ τρόπον βλέπων, σύμφωνον ἀποδείξει πάντως τὸν βίον τῇ πίστει. τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως, εἰ μὴ

A merum illum populum quem inferi tenebant, in libertatem aſſeruit. cùm autem populus Iſraëliticus, inuidia & æmulatione incitatus eſſet, recipitur magna beneuolentia ab alienigenis, & ciuitatem apud illos condit, Eccleſiam, inquam, in qua tenet regnum & imperium ſuum ille, qui ſubditis Saulis dixit: *Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti ferenti fructus eius.* Matth. 21. In iſta ciuitate aliquid etiam Iſraëliticæ ciuitatis reperire licet, iuxta propheticam illam vocem, quæ ait: *in Eccleſiis benedicite Deum Dominum de fontibus Iſraël:* Pſal. 67. nam qui initio B fidei doctrinam tradiderunt, præcones veritatis, Eccleſiæ fundatores, diſcipuli, inquam, & Apoſtoli, deſcenderunt ex fontibus Iſrael. *Principes,* inquit, *Iuda, Principes eorum, Principes Zabulon, & Principes Nephthalim:* Vbi per ſigna quædam & ſymbola Propheta vaticinans, generis, ex quo orti erant diſcipuli, proprietates demonſtrat. Inter quos reperitur itidem adoleſcentulus ille *Benjamin, in mentis exceſſu* myſteria edoctus, ex ſemine Abraham, & tribu Benjamin, Paulus diuinus ille Apoſtolus. C Cæterùm licet cum Iſraëlitica quoque Rex habitare commemoretur, attamen ardentiùs amatur Abigail, quam prius vxorem habuerat Carmelius ille Nabal, Cynicus cognominatus, aſper ille, montibus adſuetus, tondere ſolitus oues. Quo defuncto, iungitur illa mulier nuptiis regis, fitque mater regum. Igitur inſcriptio Pſalmi talia continet myſteria, indicans videlicet, titulum ſeu columnam pro populo à ſanctis elongato, & egregia illa pro alienigenis facinora; quæ per literas ſibi inſcriptas, Iudæis quidem ob perfidiam in opprobrium erecta eſt: illis D verò, qui per fidem ſaluantur, in ducem & exemplum ad omnem honeſtatem. Ipſa autem Pſalmi verba non tam reſpicere videntur Regem illum, qui ſeſe nobis cœlo deſcendens patefecit, quàm ipſum Dauidem, omnis improbitatis debellatorem, virtutiſque ſectatorem. Neque verò dixerit quis ſententiam Pſalmi à ſcripturæ ænigmatis, obſcuriſque ſenſibus diſcrepare. Nam qui verè & eo quo decet modo, ad Theologiam, rerúmque cœleſtium cognitionem oculos cõuertit, ille vitam cum fide conformat: quod aliter non fit, quàm ſi

carnales appetitiones, ſtudio virtutum & exercitatione comprimantur, & edomentur. Caput verò virtutis eſt Dei ſubſidium & auxilium, quod ei obtingit, qui diuinam miſericordiam per vitam ſibi conciliat. Quemadmodum autem latrone & homicida quopiam ex improuiſo irruente, inuocat quis amicos, vt ſuppetias ferant, non contentus ſeipſo ad periculi illius fugam; ita & hic in certamine conſtitutus, propter impreſſionem ab homine factam, (hominem nominans, naturæ noſtræ perturbationes & affectiones indicat voce collectiua) inuocat ſupernum auxilium, conculcari ſeſe ab inimico dicens, fatigarique & tribulari, pugnâ continuos dies durante: Neque enim vnum dumtaxat aduerſarium ſecum confligendi cauſa congredi, ſed vnicum hominem inſtar multitudinis hoſtium eſſe. Ait enim: *Conculcauerunt me inimici mei tota die*, miſſis ab alto iaculis, eò quod ſuperiores ſint me, qui conculcor. Neque id quod accidit, de die fit & luce palam: non enim timuiſſem, ſi palam mecum congreſſi eſſent. Ob id addit: *De die non timebo*: tacitè inſinuans in tenebris ſe ab hoſtibus exterreſieri, & formidine percelli. Sed talis diem ipſe ſibi procreat, ſperando in lucem, quâ tenebræ diſpellantur: *De die non timebo, ego verò in te ſperabo*. Fortè autem ſententiam eorum, quæ in hoc Pſalmo ſcripta ſunt, magis aſſequetur, qui ad inſcriptionis ænigma ſeſe conuertet; quamdiu enim humana natio à ſanctis Angelis longè diſſita erat, conculcabatur ab immoderatarum affectionum natura, angebatúrque & defatigabatur pugnæ perpetuitate ex editis & ſuperioribus locis impedita: propterea noctu maximè pertimeſcebat. Quando autem ſperauit in Deo, ſpe illa in vanis rebus poſita, velut pondere quodam, abiecta; tunc in laudes proprij ſermonis erupit, qui nihil aliud eſt, quàm confeſſio fidei: Ait enim: *In Deo laudabo ſermones meos*. Sed hos meos ſermones laude dignos execrantur inimici mei, qui omnem cogitationem ſuam eò conuertunt, vt mihi noceant, occultáſque & abſconditas inſidias, dum cum ipſis habito, ſtruant; qui ſuam artem factitantes, non ceſſant obſeruare calcaneum meum: hoc enim

A τῆς σαρκικῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῆς τῆς ἀρετῆς ἐπιτηδευμάτων καταπιεσούσης. ἀρετῆς δὲ κεφάλαιον, ἡ τοῦ Θεοῦ συμμαχία· ἧς ἀξιοῦται ὁ θεῖον ἔλεον ἑαυτῷ διὰ τῆς ζωῆς οἰκειούμενος. ὥσπερ δὲ εἴ τις λῃστοῦ τινος ἐπελθόντος ἢ ἀνδροφόνου, κατὰ τὸ ἀθεώρητον, ἐπικαλοῖτο τῶν φίλων τινὰς εἰς βοήθειαν, οὐκ ἀρκῶν ἑαυτῷ πρὸς τὴν τῶν κινδύνων ἀποφυγήν· οὕτω καὶ ἐν τούτῳ ἐναγώνιος ὤν, διὰ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον συμπλοκῆς (ἄνθρωπον δὲ λέγων, τῇ περιληπτικῇ φωνῇ τὰ τῆς φύσεως ἐνδείκνυται πάθη) ἐπικαλεῖται τὴν ἄνωθεν βοή-
B θειαν, πατεῖσθαι λέγων παρὰ τοῦ πολεμοῦντος, καὶ τῷ πανημερίῳ τῆς μάχης ἀπαγορεύειν τε καὶ ἐκθλίβεσθαι. μηδὲ γὰρ μόνον τυγχάνειν τὸν διὰ τῶν ἀγώνων αὐτῷ συμπλεκόμενον, ἀλλὰ δῆμον ἐχθρῶν εἶναι τὸν ἕνα ἄνθρωπον. κατεπάτησάν με γάρ φησιν οἱ ἐχθροί μου ὅλην τὴν ἡμέραν ἀπὸ ὕψους βάλλοντες, διὰ τὸ γενέσθαι τοῦ πατουμένου ὑπέρτεροι. καὶ οὐκ ἐν ἡμέρᾳ ἐστὶν, οὐδὲ ἐν φωτὶ τὸ γινόμενον, οὐ γὰρ ἂν ἐφοβήθην ἀπὸ τοῦ φωτὸς συμμαχούμενος. διὰ τοῦτό φησιν, ἡμέρας οὐ φοβηθήσομαι. δηλοῖ κατὰ τὸ σιωπώ-
C μενον, τὸ διὰ τοῦ σκότους αὐτῷ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τὸν φόβον ἐπάγεσθαι. ἀλλ' ἑαυτῷ ἡμέραν ὁ τοιοῦτος ποιεῖ, διὰ τοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ τὸ φῶς, δι' οὗ τὸ σκότος ἐξαφανίζεται. ἡμέρας οὐ φοβηθήσομαι· ἐγὼ δὲ ἐλπιῶ ἐπὶ σέ. τάχα δὲ ἄν τις μᾶλλον καθίκοιτο τῆς τῶν γεγραμμένων διανοίας, τὸ τῆς ἐπιγραφῆς αἴνιγμα βλέπων. ἕως γὰρ ἦν ὁ τῶν ἀνθρώπων λαὸς τῶν ἁγίων ἀγγέλων μεμακρυσμένος, καὶ ἐπατεῖτο ὑπὸ τῶν παθημάτων τῆς φύσεως, ἐν τῷ διαρκεῖ τοῦ πολέμου ἀπαγορεύων καὶ συνθλιβόμενος, καὶ ἐκ τῶν ὑπερκειμένων βαλλόμενος, καὶ ἐν νυκτὶ τὸν
D φόβον ἔχων· ὅτε δὲ ἤλπισεν ἐπὶ τὸν Θεὸν, τὴν περὶ τὰ μάταια, πεπλανημένην ἐλπίδα, οἷόν τι ἄχθος, ἀποσεισάμενος, τότε ἐπῄνεσε τοὺς ἑαυτοῦ λόγους, οἵτινές εἰσιν ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως. ἐπὶ τῷ Θεῷ γάρ φησιν ἐπαινέσω τοὺς λόγους μου. ἀλλὰ τούτους φησὶν τοὺς ἐπαινετοὺς λόγους, οἱ ἐχθροί μου βδελύσσονται, τοὺς κατ' ἐμοῦ λογισμοὺς εἰς κακὸν εὑρίσκοντες, καὶ λανθάνουσαν καὶ κεκρυμμένην ἐν τῷ παροικεῖν τὴν ἐπιβουλὴν διασκευάζοντες. οἱ τὸ ἴδιον ἑαυτῶν ἐπιτήδευμα ποιοῦντες, οὐ παύονται ἀεί μου τὴν πτέρναν ἐπιφυλάσσοντες. τοῦτο γὰρ

ἐξ ἀρ-

ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου τὸ ἔργον, τὸ ἐπιτηρεῖν τοῦ ἀνθρώπου τὴν πτέρναν. ἀλλ' εἰ καὶ βαρεῖα τῶν πολεμίων ἡ προσβολή, διὰ τῆς συμμαχίας τῆς σῆς ἀπωσθήσονται. προῖκα τοῖς ἀνθρώποις παρὰ σοῦ γινομένης τῆς σωτηρίας. οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐκ δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐκ μόνης τῆς σῆς χάριτος, ὑπὲρ γὰρ τοῦ μηδενὸς σώσεις αὐτούς. καὶ πᾶσα καθεξῆς ἡ τῆς ψαλμῳδίας ἀκολουθία, τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἑρμηνεύει. ἧς κεφάλαιον, τῆς κατὰ τοῦ ἀντιπάλου νίκης ἐστὶν ἀνεξάλειπτον, ὥσπερ στήλης τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας μνημόσυνον, πάσῃ τῇ κτίσει πρὸς ὑπόθεσιν δοξολογίας προκείμενον. διό φησι τοῖς τελευταίοις τῆς ψαλμῳδίας, πρὸς ταύτην τὴν στήλην βλέπων, ἐπὶ τῷ Θεῷ αἰνέσω ῥῆμα, ἐπὶ τῷ κυρίῳ αἰνέσω λόγον, ἐπὶ τῷ Θεῷ ἤλπισα. δι' ὃν τὸν τῆς σαρκὸς φόβον οὐκέτι δέδοικα. καὶ ἐν ἐμοί φησιν εὐχαί, ἃς ἀποδώσω δι' αἰνέσεως. ὅτι ἐρρύσω τὴν ψυχήν μου ἐκ θανάτου, καὶ τοὺς πόδας μου ἀπὸ ὀλισθήματος. ὀλίσθημα δὲ λέγει, τὴν παρατροπὴν τῆς διὰ τῶν ἐντολῶν πορείας, ἀφ' ἧς τὸ πτῶμα ἐγένετο. ἐλευθερωθεὶς οὖν τοῦ θανάτου, καὶ ἀνορθωθεὶς ἐκ τοῦ πτώματος, ἐκ προσώπου γίνεται τοῦ Θεοῦ, οὗ τὸ πρότερον τῶν ὑπὸ τῆς ἐντολῆς ἀπηγορευμένων ἐμφαγών, ἀπεφοίτησεν, τῇ σκιᾷ τῆς συκῆς ἑαυτὸν ὑπ' αἰσχύνης ἐγκρύψας. ἀπολαβὼν οὖν πάλιν τὴν παρρησίαν, ἀποκαθίσταται τῷ φωτὶ τῷ ζῶντι. εὐαρεστήσω γάρ φησι κυρίῳ ἐν φωτὶ ζώντων, ὅθεν κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀπεξενώθη. καὶ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα. οὐ γὰρ οἶμαι δεῖν τὰ καθ' ἕκαστον φιλοπονώτερον ἐξετάζοντα, εἰς ἀμετρίαν παρατείνειν τὸν λόγον. πολλῶν δὲ ὄντων ἐν ταῖς ἱεραῖς ὑμνῳδίαις τῶν ἐπινικίων ψαλμῶν, οἷς ἡ ἐπιγραφὴ τὸ εἰς τέλος ἐνδείκνυται, καὶ πολυτρόπως τῆς κατὰ τῶν ἀντιπάλων νίκης ἐν τούτοις θεωρουμένης, ἴδιόν τινα λόγον ἔοικεν ἔχειν, ἡ διὰ τῶν τῆς ἱστορίας αἰνιγμάτων σημαινομένη κατὰ τοὺς προσπαλαίοντας νίκη. ταύτης λέγω τῆς ἱστορίας, ἣ τὰ περὶ τὸν Σαοὺλ διεξέρχεται· ἐν οἷς ἡ τῶν ψαλμῶν τάξις. οὐκ ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν ἱστορικῶν συνέστη πραγμάτων, ἀλλὰ τοῖς κατὰ προκοπὴν δι' ἀρετῆς τελειουμένοις ἐπηκολούθησεν. ἕκαστον τῶν ἐν τοῖς πράγμασι δηλουμένων, εἰς ἔνδειξιν τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν αὐξήσεως καταλλήλως ἁρμόσασα, καὶ πρὸς τὰ

A opus eſt eius, qui ab initio homicida fuit, obſeruare calcaneum hominis: at enim licet hoſtis impreſſio grauis ſit, repelletur tamen beneficio auxilij tui: nam gratis hominibus ſalus à te venit, non ex operibus iuſtitiæ, ſed ex ſola tua gratia: *Pro nihilo enim ſaluos facies illos.* Tota autem, quæ ſequitur, Pſalmi ſeries, reuocationem & inſtaurationem humani generis explanat, cuius caput eſt, victoriæ ab aduerſario relatæ, indelebile, quaſi in columna quapiam, diuinæ erga homines benignitatis monumentum, omni creaturæ tamquam materia laudandi Dei, & celebrandi propoſitum.
B Idcirco extremis huius Pſalmi verbis ſic canit, ad hanc velut columnam reſpiciens: *In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo ſermonem, in Deo ſperaui:* propter quem non amplius inceſſit me formido carnis. *Et in me,* inquit, *vota, quæ reddam laudationes, quoniam liberaſti animam meam ex inferno, & pedes meos de lapſu.* lapſum vocat aberrationem à via mandatorum, quæ ruinam attulit. Liberatus igitur à morte, & erectus ex caſu, à parte Dei ſtat, à quo primùm omnium quaſi tranſplantatus fuerat, cùm ſeſe iis ingurgitauit,
C quæ diuinum mandatum prohibuerat, occultans ſeſe præ pudore ſub vmbra ficus. Recepta ergo rurſus libertate viuenti lumini reſtituitur. Inquit enim: *Placebo Domino in lumine viuentium*, vnde ab initio per peccatum receſſerat. Et de his quidem iſta: non enim arbitror opus eſſe ſingula ſtudioſiùs perſequi, ne nimium creſcat oratio. Cùm autem in diuinis iſtis hymnis multi ſint Pſalmi in victoriam, quos demonſtrat inſcriptio: *In finem*; & cùm in his variis modis victoria ab hoſtibus reportata ſpectari poſſit, propriam tamen quamdam ra-
D tionem habere videtur victoria illa ab hoſtibus relata, quæ per hiſtoriæ velamina nobis ſignificatur: Illam dico hiſtoriam, qua exequitur ea quæ cum Saule acciderunt, in quibus Pſalmorum ordo non conſtat ex rerum geſtarum ſerie & ordine, ſed profectui eorum, qui virtute perficiuntur, accommodatur. Quodlibet enim eorum, quæ per res geſtas inſinuantur, ad demonſtrandum in virtutibus profectum conuenienter aptat, vt proinde prima

A & poſtrema ſecundùm virtutis rationē & præſcriptionem ſibi mutuò connexa ſint: Neque neceſſe fuerit ordinem materiali quaſi rerũ euentui ſeruire. Quæ cauſa eſt, cur poſt multa alia recēſeatur id quod multò ante euenerat, quomodo ſcilicet Saul & Dauid in ſpelunca cōuenerit, cùm Saul Dauidem ad mortem quæreret, Dauid exitium fugeret. Quo caſu in contrarium euaſit cædis violentia, cùm is, qui ad cædem quærebatur, in poteſtate ſua eum haberet, qui ſanguinem ſpirabat, oblata ei facultate, ſupplicium in hoſtem vertendi, eiuſdemque potentiam comprimendi:
B ſed tamen loco hoſtis interemit in ſeipſo ſuam iram. Quæ igitur ad hiſtoriã pertinent, omnibus nota ſunt, qui non obiter tantùm rerum diuinarum ſtudio vacant. Percenſebimus nihilominus ea, tota narratione quàm fieri poteſt pauciſſimis comprehenſa. Deſertus erat locus in Iudæa, in quo Dauid cùm ab hoſtibus ſuis exagitaretur, præ inopia conſilij oberrabat. In hoc latè patens ſpelunca viſebatur, vno aditu ingredientibus aperta. Saule autem Dauidem quærente, totóque ſuo ex-
C ercitu ſolitudinem perluſtrante, confugiunt, neceſſitate compulſi Dauid, & qui cum eo in ſpeluncam. Cùm iam eſſent in ſpelunca, ingreditur poſt illos & ipſe Saul, vt quid rerum neceſſarium ageret, ignorans illam quæ fortuitò contra ſuam ſalutem conuenerat, manum. Ergo cùm ſolus eſſet, complicatámque tunicam iuxta ſe alicubi depoſuiſſet, manifeſtus & conſpicuus, ob ſplendorem per oſtium ſpeluncæ ſubeuntem illis, quos intus tenebræ occulebant, ſociis quidem Dauidis animus erat irruere in hoſtem, vlciſcique
D eum, qui cædis inferendæ cauſa aduenerat, quaſi nimirum ipſe Deus in manus tradidiſſet hoſtem iis qui ad cædem quærebantur. At Dauid horum impetum compreſſit, iniuſtam eſſe ratus illorum in Regem machinationem. Stricto itaque gladio clanculum à tergo Sauli aſtitit, cùm nemine conſcio eum inuadere poſſet, tenebræ enim antri oculis offuſæ, arcebant eorum quæ fiebant conſpectum & manifeſtationem. Cùm igitur liceret vno ictu, medio dorſo, per ipſum cor gladium totum adigere, corpus quidem Saulis

A καὶ τελευταῖα κατὰ τὸν λόγον τῆς ἀρετῆς δι' ἀκολούθου ταχθῆναι, καὶ μὴ τῇ ὑλικῇ συντυχίᾳ τῶν πραγμάτων δουλεῦσαι τὴν τάξιν. διὰ τοῦτο μετὰ πολλὰ ἑρμηνεύεται ἡ πρὸ πολλῶν πραγμάτων γεγενημένη κατὰ τὸ σπήλαιον συνδρομὴ τοῦ τε Σαοὺλ, τοῦ πρὸς τὸν φόνον διώκοντος, καὶ τοῦ Δαβὶδ τοῦ τὸν φόνον ἐκκλίναντος. ἐν ᾧ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀνεστράφη τοῦ φόνου ἡ ἐξουσία, ὡς τὸν ἐπὶ θανάτῳ διωκόμενον, τοῦτο ἐφεστάναι τῇ τοῦ φονῶντος σφαγῇ, καὶ ἐξουσίαν ἔχοντα τὴν κατὰ τοῦ πολεμίου τι-
B μωρίαν στῆσαι, καὶ μετὰ τῆς ἐξουσίας τὴν δύναμιν, ἀντὶ τοῦ πολεμίου τὸν ἑαυτοῦ θυμὸν ἐν ἑαυτῷ ἀποκτείναντα. τὰ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας πᾶσι πρόδηλα πάντως ἐστὶν, οἷς οὐκ ἐν παρέργῳ τὰ θεῖα σπουδάζεται. ἐροῦμεν δὲ διὰ βραχέων, ὡς ἂν οἷόν τε ᾖ συντεμόντες ἐν ὀλίγῳ τὸ περὶ τούτου διήγημα. ἔρημός τις ἦν τόπος κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ἐν ᾧ διωκόμενος ὁ Δαβὶδ ὑπὸ ἀμηχανίας ηὐλίζετο. ἐν τούτῳ τι σπήλαιον εὐρύχωρον ἦν, δι' ἑνὸς στομίου τοῖς ἐν αὐτῷ καταδυομένοις παραδεχόμενον. τοῦ δὲ Σαοὺλ ἀνα-
C ζητοῦντος τὸν Δαβὶδ, καὶ πανστρατιᾷ διερευνωμένου τὴν ἔρημον, καταφεύγουσιν ὑπ' ἀνάγκης αὐτός τε ὁ Δαβὶδ, καὶ οἱ μετ' ἐκείνου, ὑπὸ τὸ σπήλαιον. ὄντων δὲ ἤδη τούτων ἐν τῷ σπηλαίῳ, εἴσω γίνεται τοῦ στομίου, καὶ ὁ Σαοὺλ μετ' ἐκείνους, ἐφ' ᾧ τε πρός τι τῶν ἀναγκαίων παρασκευάσασθαι, ἀγνοῶν τὴν αὐτομάτως συμβᾶσαν κατὰ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ στρατηγίαν. ὡς οὖν ἐφ' ἑαυτοῦ ἦν, καὶ τὴν διπλοΐδα περιελόμενος παρ' ἑαυτόν που κατέθετο, καταφανὴς ὢν διὰ τῆς ἐκ τοῦ στομίου αὐγῆς, τοῖς ἔνδον ὑποκρυπτομένοις τῷ ζόφῳ· τοῖς μὲν ἄλλοις ἦν γνώμη πᾶσι τοῖς μετὰ τοῦ Δα-
D βὶδ ἐπιδραμεῖν τῷ ἐχθρῷ, καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἐπὶ τὸ φονεῦσαι παραγενόμενον, ὡς τοῦ Θεοῦ δεδωκότος τοῖς ἐπὶ θανάτῳ διωκομένοις τὸν ἐχθρὸν ὑποχείριον. ὁ δὲ Δαβὶδ τούτοις μὲν ἀπεῖπε τὴν ὁρμὴν, ἀθέμιτον κρίνας τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν ἐπιχείρησιν. γυμνώσας δὲ τῆς θήκης τὸ ξίφος, καὶ λεληθότως παραστὰς τῷ Σαοὺλ κατόπιν, ἀμάρτυρον ἔχων κατ' αὐτοῦ τὴν ἐγχείρησιν· ὁ γὰρ ἐν τῷ σπηλαίῳ ζόφος ἐπικρύπτων τὴν ὄψιν παρεῖργε τῶν γινομένων τὸν ἔλεγχον. δυνάμενος τοίνυν μιᾷ πληγῇ κατὰ τῶν μεταφρένων διὰ τῆς καρδίας ὅλον διελάσαι τὸ ξίφος, τοῦ μὲν σώματος Σαοὺλ

οὔτε ἥψατο, οὔτε ἐμέλλησεν. ἀποτέμνει δὲ τῷ ξίφει λαθὼν ἐκεῖνον τὸ τῆς διπλοΐδος πτερύγιον, ὡς ἂν μαρτυρήσειε μετὰ ταῦτα τῆς εἰς τὸν Σαοὺλ φιλανθρωπίας ἡ χλαμὺς, τῆς τοῦ πτερυγίου τομῆς τῆς κατὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ πληγῆς τὴν ἐξουσίαν δεικνύουσα. δι' ἧς ἐγένετο φανερὸν, ὅπως ὁ Δαβὶδ τὴν μακροθυμίαν ἐπεπαίδευτο, ὃς ξίφος ἔχων ἐν τῇ παλάμῃ γυμνὸν, ὑποκειμένου τῇ χειρὶ τοῦ πολεμίου σώματος, ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ ἀνελεῖν ὑπάρχων, νικήσας καὶ τῷ λογισμῷ τὸν θυμὸν, καὶ τῷ θείῳ φόβῳ τὴν τῆς πληγῆς ἐξουσίαν, οὐ μόνον ἰδίου θυμοῦ κρείττων ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπασπιστὴν πρὸς τὸν τοῦ Σαοὺλ φόνον ὁρμήσαντα, κατέστελλεν ἐκείνῃ τῇ ἀοιδίμῳ φωνῇ, εἰπὼν πρὸς αὐτὸν, μὴ διαφθείρῃς τὸν Χριστὸν κυρίου. προέρχεται οὖν ὁ Σαοὺλ ἐκ τοῦ σπηλαίου γινώσκων τῶν γεγονότων οὐδὲν, καὶ περικεκομμένον περιβαλὼν ἑαυτῷ τὸ χλανίδιον. ὁ δὲ Δαβὶδ, συνεξελθὼν αὐτῷ κατόπιν μετὰ τῆς καθ' ἑαυτὸν ἀσφαλείας, καὶ προκαταλαβὼν τὸν ὑπερκείμενον τοῦ σπηλαίου γεώλοφον, προτείνει τῇ χειρὶ πτερύγιον. τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον ἦν, ἢ τρόπαιον κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἀναίμακτον, καὶ ἐμβοήσας τῷ Σαοὺλ μεγάλῃ φωνῇ, τὴν καινὴν ταύτην καὶ θαυμαστὴν ἀριστείαν ἐκδιηγεῖται, ἣν λύθρος αἵματος οὐκ ἐμίανεν, ᾗ καὶ ὁ ἀριστεὺς ἐνίκησεν, καὶ ὁ ἡττηθεὶς περισώζεται. οὐ γὰρ τῷ πτώματι τοῦ πολεμίου μαρτυρεῖται τοῦ Δαβὶδ ἡ ἀριστεία, ἀλλ' ἐν τῷ περισῶσαι ἐκ τοῦ κινδύνου τὸν ἀντιχειρούμενον, φανερωτέρα γίνεται, καὶ ὑπεροχὴ τῆς δυνάμεως, ᾧ τοσοῦτον περιῆν τῆς πεποιθήσεως, μὴ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀντιτεταγμένων πιστεύειν τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ περιόντων τῶν ἐπιβουλευόντων, ὡς οὐδενὸς λυποῦντος, τὸ ἀσφαλὲς ἔχειν. μᾶλλον δὲ τοῦτο διὰ τῆς ἱστορίας παιδεύει ὁ λόγος, ὅτι ὁ κατ' ἀρετὴν προέχων, οὐ κατὰ τῶν ὁμοφύλων, ἀλλὰ κατὰ τῶν παθῶν ἀνδρίζεται. ἀναιρεῖται οὖν διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ Δαβὶδ ἀριστείας, ὁ ἐν ἀμφοτέροις θυμός· τοῦ μὲν διὰ τοῦ λογισμοῦ τὴν ἰδίαν ἑλόντος ὀργὴν, καὶ τὴν ἀμυντικὴν ὀργὴν κατασβέσαντος· τοῦ δὲ Σαοὺλ διὰ τῆς γενομένης αὐτῷ φιλανθρωπίας τὴν κατὰ τοῦ Δαβὶδ κακίαν ἀπονεκρώσαντος. οἷα γὰρ μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν νικητὴν ἀποφθέγγεται,

A neque tetigit, neque tangere omnino voluit. Præcidit autem ſilenter gladio oram chlamydis, vt impoſterũ vel chlamis teſtis eſſet ſuæ in Saulem humanitatis, oſtendens ipſa fimbriæ abſciſſione poteſtatem, quam habuerat in corpus eius. Quibus manifeſtum euaſit, quàm inſignes profectus Dauid in longanimitate & manſuetudine fecerit, qui manu nudum gladium tenens, ſuppoſito manui ad ictum ipſo hoſtis corpore, cùm poteſtas trucidandi eum ſuppeteret, ſuperato per rationem impetu iræ, & diuino timore interimendi facultate

B compreſſa, non ſolùm ira ſua fortior extitit, ſed & armigerum ſuum iam iam ruentem in Saulis perniciem cohibuit, memorabili illa voce edita: *Ne corrumpas Chriſtum Domini*. Exit ergo Saul ex ſpelunca, ignarus omnium quæ acciderant, indutus acciſæ oræ clamyde. At Dauid ponè eundem ſubſequens, cum ea qua poterat ſecuritate, & occupato colle, qui imminebat ſpeluncæ, oram veſtimenti extenſa manu monſtrauit. Hæc autem nihil aliud erat, quàm trophæum incruentum contra aduerſarios

C erectum; & acclamans Sauli magna voce, nouam hanc & admirabilem, ſed eximiam fortitudinis & ſtrenuitatis explicat ſpeciem, quam cruor non fœdauerat, qua & fortiſſimus pugil vicit, victúſque ſeruatus eſt incolumis. Non enim in caſu & interitu hoſtis tam præclarum Dauidis facinus conſiſtit, ſed in hoc potiſſimùm facti illius excellentia & magnitudo poſita eſt, quòd aduerſarium ex periculo eripuit, cui tantum fiduciæ inerat, vt ſuam ſalutem niti nollet occaſu & interitu aduerſariorum,

D ſed ſaluis viuíſque inſidiatoribus ſperabat ſe fore ſecurum, quaſi nemo eſſet, qui quidquam moleſtiæ inferret; quamuis hac hiſtoria potius diuinus ſermo docere velit, eum qui virtute excellit, non contra illos qui eiuſdem ſecum ſunt gentis & ſtirpis, ſed contra immoderatas affectiones fortem & ſtrenuum eſſe. Interimitur ergo per hoc generoſiſſimũ Dauidis facinus in vtriſque iracundia, dum ille quidem rationé proprium impetum cohibuit, irámque ad vindictam ruentem, compreſſit; Saul verò ob humanitatem, quam expertus fuerat, malitiam & improbitatem aduerſus Dauidem extirpauit. Qualia enim poſthæc ad victorem locutus ſit,

oculis præ pudore eorum quæ tentarat, humi defixis, & quomodo lamentis & lacrymis mente conceptam à malitia auerſionem teſtatus fuerit, ex hiſtoria ipſa diſcere licet. Argumentum ergo ſexti & quinquageſimi Pſalmi iſtud eſt, quantum ex ipſa rerum geſtarum narratione conſtat. Inſcriptionis autem verba, quibus cõcurſus ille in ſpelunca declaratur, ſic ſe habent. *In finem, ne diſperdas, Dauidi in tituli inſcriptione, cùm fugeret à facie Saul in ſpeluncam.* Vt verò inſcriptio cum ſententia Pſalmi cohæreat & conſentiat, tempus poſtulare videtur, vt paucis, quænam verbis huius Pſalmi ſententia ſubijciatur, conſideremus, ipſáſq. diuinitùs inſpiratas voces explicemus. *Miſerere mei Deus, miſerere mei, quia in te confidit anima mea; Et in vmbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.* Propter fiduciam in Deum, & ob firmam in ipſum ſpem, cupit ſibi Pſalmiſta diuinam miſericordiam tribui; *donec tranſeat,* inquit, *iniquitas.* Vt autem planior nobis ſenſus fiat, inde orationis exordium ſumemus: Inſtabilis eſt & tranſitoria peccati natura, neque in principio cum creatura creata & fundata ab eo qui res omnes procreauit, & eſſentiis ſuis inſtruxit; Neque in longinquum tempus cum rebus permanet. Nam quæ ſunt in eo quod eſt, ſemper etiam in ſuo eſſe perſeuerant. Quod ſi quid eſt extra id quod eſt, cuius ratio non in eſſe, ſed in non bonum eſſe conſiſtit: hoc ſe habet, vt gramen in tectis domorũ naſci conſuetum, ſine radice, non ſatum & inaratum, etiamſi ad breue tempus germine illo nullis fundamentis ſubnixo exultet; attamen futuris temporibus, in reſtitutione rerum omnium in integrum, tranſit & euaneſcit; vt ne veſtigium quidem mali, quod nunc in nobis redundat, in vita illa ſpei noſtræ propoſita remanſurum ſit. *Adhuc puſillum,*
Pſal. 36. inquit, *& non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies.* In arduis igitur dogmatibus, quaſi philoſophando, initio Pſalmi verſatur oratio, malitiæque naturam deſcribit. Docet enim nos euſque diuinæ miſericordiæ auxilio indigere, quoad vitam noſtram pertranſeat iniquitas, quæ per hanc vitam vagatur & oberrat. Hoc verò auxilium conciliat nobis fiducia erga vim & potentiam eius, qui nobis opem ferre ſolet;

A ὑπ' αἰσχύνης τῶν τετολμημένων καταδυόμενος, καὶ θρηνῶν, καὶ δακρύων τὴν ἐνδιάθετον αὐτοῦ τῆς κακίας ἀποστροφὴν ἐνδεικνύμενος, ἔξεστιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας μαθεῖν. ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τῆς ἕκτης καὶ πεντηκοστῆς ψαλμῳδίας, ὅσον ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς ἱστορίας δηλουμένων τοιαύτη ἐστίν. αὐτὰ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς τὰ ῥήματα, δι' ὧν ἡ κατὰ τὸ σπήλαιον συντυχία δηλοῦται, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς, τῷ Δαβὶδ εἰς στηλογραφίαν, ἐν τῷ αὐτὸν ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Σαοὺλ εἰς τὸ σπήλαιον. ὡς δ' ἂν ἐφαρ-
B μοσθείη τοῖς ἐπιγεγραμμένοις τὰ τῆς ψαλμῳδίας νοήματα, καιρὸς ἂν εἴη δι' ὀλίγων καὶ τὴν ἐν τούτοις θεωρίαν κατανοῆσαι, προδιεξελθόντας τὰ θεόπνευστα ῥήματα. ἐλέησόν με ὁ Θεὸς, ἐλέησόν με, ὅτι ἐπὶ σοὶ πέποιθεν ἡ ψυχή μου. καὶ ἐν τῇ σκιᾷ τῶν πτερύγων σου ἐλπιῶ, ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ἀνομία. τῆς εἰς τὸν Θεὸν πεποιθήσεως ὁ ψαλμῳδὸς καὶ τῆς βεβαίας εἰς αὐτὸν ἐλπίδος τὸν θεῖον ἔλεον ἀντιδοθῆναι παρακαλεῖ· ἕως οὗ, φησιν, ἡ ἀνομία παρέλθῃ. ὡς δ' ἂν φανερώτερον ἡμῖν τὸ νόημα γένοιτο, οὑτωσὶ τὸν λόγον διαληψόμε-
C θα. ἄστατός ἐστιν καὶ παροδικὴ τῆς ἁμαρτίας ἡ φύσις. οὔτε κατὰ τὸ πρῶτον συνυποστᾶσα τῇ κτίσει παρὰ τοῦ τὸ πᾶν ὑποστησαμένου, καὶ οὐσιώσαντος, οὔτε πρὸς τὸ διηνεκὲς τοῖς οὖσι συνδιαμένουσα. τὰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ὄντος ὄντα, καὶ ἐν τῷ εἶναι διὰ παντὸς διαμένει. εἰ δέ τι ἔξω τοῦ ὄντος ἐστὶν, οὐκ οὐσία οὐκ ἐν τῷ εἶναι, ἀλλ' ἐν τῷ ἀγαθὸν μὴ εἶναι τὴν ὑπόστασιν ἔχει, τοῦτό ἐστιν ὁ ἐπιδωμάτιος χόρτος, ἄρριζός τις, καὶ ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος. κἂν πρὸς τὸ παρὸν διαχλοήσῃ τῇ ἀνυποστάτῳ βλάστῃ, τοῖς μέντοι καθεξῆς χρόνοις ἐν τῇ τῶν πάν-
D των πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποκαταστάσει, παρέρχεταί τε καὶ ἀφανίζεται, ὡς μηδὲν ἴχνος τοῦ νῦν ἐπιπολάζοντος ἡμῖν κακοῦ, ἐν τῇ κατ' ἐλπίδα προκειμένῃ ζωῇ ὑπολείπεσθαι. ἔτι γὰρ ὀλίγον, φησὶν, καὶ οὐ μὴ ὑπάρξῃ ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ ζητήσεις τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὕρῃς. φιλοσοφεῖ τοίνυν ἐν προοιμίοις τῆς ψαλμῳδίας ὁ λόγος ἐν ὑψηλοῖς δόγμασι φυσιολογῶν τὴν κακίας. διδάσκει γὰρ, ὅτι μέχρις ἐκείνου τῆς τοῦ ἐλέους συμμαχίας δεόμεθα, ἕως ἂν παρέλθῃ τὸν βίον ἡμῶν ἡ κακῶς τῷ βίῳ ἐπιδημήσασα ἀνομία. τὴν δὲ τοιαύτην ἡμῖν συμμαχίαν χαρίζεται τὸ πεποιθέναι τῇ δυνάμει τοῦ συμμαχοῦντος,

καὶ τῇ σκιᾷ τῶν πτερύγων τοῦ Θεοῦ καθοπλίζεσθαι. σκιὰν δὲ θείων πτερύγων ἀντὶ περιβολῆς ἡμῖν γινομένην, τὰς ἀρετάς τις νοῶν, οὐχ ἁμαρτήσεται. αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ θεῖον ὅ,τι ποτὲ τῇ φύσει ἐστὶν, ἀνέφικτον μένει τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ ἄληπτον, ἄνω που κατὰ τὸ ἄφραστον τοῦ λογισμοῦ τῶν ἀνθρώπων ὑπερπετώμενον. χαρακτὴρ δέ τις τῆς ἀφράστου φύσεως διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν σκιαγραφίας τοῖς πρὸς αὐτὴν ὁρῶσιν ἐγγίνεται, ὡς πᾶσαν σοφίαν, καὶ φρόνησιν, καὶ ἐπιστήμην, καὶ πᾶσαν ἔφοδον τῆς καταληπτικῆς ἐπινοίας, οὐκ αὐτὰς εἶναι τὰς θείας πτέρυγας, ἀλλὰ τὴν τῶν θείων πτερύγων σκιάν. μεγάλη δὲ ἡμῖν αὕτη ἐστὶν ἡ εὐεργεσία ἡ σκιά. κεκράξομαι γάρ, φησι, πρὸς τὸν Θεὸν, τὸν ὕψιστον, τὸν Θεὸν εὐεργετήσαντά με, διὰ τῆς σκιᾶς ταύτης, ἣν ἐξ ὕψους ἀπέστειλε πρὸς τὸν κάτω βίον. ἔσωσε μὲν διὰ τοῦ ἐπισκιάσαντος ἐν τῇ νεφέλῃ πνεύματος, καὶ τοὺς ἐν ταῖς προτέραις ψαλμῳδίαις καταπατήσαντας, νῦν εἰς τὴν τῶν ὀνειδιζομένων ἀντιπεριήγαγεν τάξιν. ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο τὴν ψυχήν μου ἐκ μέσου σκύμνων. σκύμνοι δὲ ὄντως μοι ἦσαν αἱ ἁμαρτίαι τὸ πρότερον, ἤ τοι σκύμνοι λεόντων, οἱ τῷ φοβερῷ χάσματι, καὶ ταῖς τῶν ὀνύχων ἀκμαῖς κατεσπάραττον. ἀλλ' ἦλθον οἱ σύμμαχοι, ὁ ἔλεός τε καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ καλὴ συζυγία. οὔτε γὰρ ἄκριτος ὁ ἔλεος, οὔτε ἀνελεὴς ἡ ἀλήθεια. καὶ διὰ τούτων ἐλευθερωθήσομαι τῆς μετὰ τῶν σκύμνων τούτων διαγωγῆς. τὰ δὲ θηρία ταῦτα φησιν, υἱοὶ ἀνθρώπων εἰσὶν, ὧν οἱ ὀδόντες ὅπλα καὶ βέλη, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν μάχαιρα ὀξεῖα. οὐκ οἶδεν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευὴ τὰ αἰσθητὰ μέλη ταῦτα τοῖς ἀνθρωπίνοις στόμασιν ἀντὶ ὀδόντων ἐγκείμενα, ἀλλ' ὅτ' ἄν τις ὁμοιωθῇ πρὸς τὸ πάθος, καὶ μεταμορφωθῇ πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν κακίαν, ἀπολέσας τὴν κατὰ φύσιν μορφὴν, θηρίον γίνεται. διὰ τοῦτο λεόντων μνησθεὶς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ὠνόμασεν, ὧν ὀδόντες καὶ γλῶσσα, τὰ τοῦ πολέμου ὄργανα. ὁ οὖν τοσοῦτον ὑπεραρθεὶς τὴν διάνοιαν, ὡς ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν θείων πτερύγων αὐλίζεσθαι, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὴν οὐράνιον λῆξιν ἀναληφθῆναι, ἐξαπέστειλε γάρ φησιν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔσωσέ με, οὐκέτι πρὸς τὰ περίγεια βλέπει, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις δόξαν περιεργάζεται. ὑψώθητι, λέγων, ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεός,

A & ſi vmbra alarum Dei armemur. Per vmbram alarum Dei, quæ velamenti loco nobis eſt, ſi quis virtutes intelligat, minimè aberrauerit. Quale enim ſecundùm ſuam naturam ſit ipſum diuinum Numen, humana natura aſſequi & comprehendere nequit, cùm ineffabili quodam modo omnem humanam cogitationem tranſcendat, & quaſi ſuperuolet. At figura quædam inenarrabilis illius naturæ, per vmbratilem virtutum deſcriptionem exiſtit in iis, qui oculos ad illam conuertunt, vt proinde omnis illa ſapientia, & ſcientia, & B omnis apparatus partis eius, quæ in apprehenſione conſiſtit, minimè ſint ipſæ diuinæ alæ, ſed diuinarum alarum quædam vmbra. Magnum verò hæc ipſa vmbra beneficium eſt, nobiſque à Deo collatum: *Clamabo*, inquit, *ad Deum altiſſimum, Deum qui benefecit mihi*; per vmbram hanc, quam ex alto huic vitæ caducæ demiſit, ſeruauit & liberauit me operâ ſpiritus, qui in nube vmbraculum præbuit, & eos qui me ſuperioribus Pſalmis conculcarant, dedit in opprobrium, & pudore affecit. *Miſit* C *enim Deus miſericordiam ſuam, & liberauit animam meam de medio catulorum.* Verè catuli fuerunt mihi prius peccata, vel catuli leonum, qui me terrifico illo hiatu & vnguium acuminibus dilacerabant; ſed venerunt auxiliatores; *miſericordia & Veritas.* Pulchra coniunctio: neque enim ſine iudicio miſericordia eſt, neque veritas ſine miſericordia: harúmque ſubſidio liberabor à conuictu & conſuetudine catulorum. Iſtæ beſtiæ ſunt, inquit, *Filij hominum*; quorum *dentes arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus.* Non habet naturæ noſtræ fabrica talia membra, hominum ori loco D dentium indita, ſed cùm quis ſimilis fit quoad affectiones, & transformatus fuerit in malitiam, deperdita naturali forma, beſtia efficitur; ob id mentione leonum facta, *filios hominum* nominat, quibus dentes & lingua ſunt belli inſtrumenta. Qui igitur cogitatione tantum ſubleuatus eſt, vt ſub vmbra alarum diuinarum habitet, vtque à terra in cœleſtem ſortem aſſumatur; (dicit enim: *Miſit de cœlo, & liberauit me*) is non reſpicit amplius ad terrena, ſed ei quæ eſt in cœleſtibus gloriæ ſtudet: *Exaltare*, inquiens, *ſuper cœlos Deus*;

& ſuper omnem terram gloria tua, enarránſque hoſtium impreſſiones, ipſis ſuis malis eos circumagi dicit, & velut in foueam decidere: Ait namque: *Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam, foderunt ante faciem meam foueam*, & inciderunt in eam. Ipſe verò ſe paratum ait laudibus celebrandi diuinam gloriam. Quàm beatus ille, ob tantam naturæ ingenitam felicitatem, cui cor ad decantandam diuinam gloriam præparatum eſt, recipiens intra ſe id, quod capi nequit. Expeditum autem & paratum ſeſe affirmans, non differt odam ſeu canticum, ſed animata illa quæ habebat, inſtrumenta ad celebrationis miniſterium aduocat, *Exurge*, inquiens, *pſalterium & cithara*, quod duplicis hominis eius qui videtur, & qui oculos fugit, harmoniam & concentum diuinas efferendi laudes, indicat, obediúntque vocanti organa. Tempus verò huiuſmodi muſices diluculum eſt: neque enim his, qui opera tenebrarum non abijciunt, gloria Dei exuſcitatur. *Exurgam* igitur *diluculo*, clamat pſalterium & cithara ad vocantem, ſicque pollicetur ſe Deo gratiarum actionem perſoluturum, quam confeſſionem nominat completam in populis & gentibus. Diuiditur enim iuxta duo hæc nomina æqualiter gratia fidei ad populos & gentes: Non enim Iudæorum ſolùm Deus, ſed & gentium, cùm vnus ſit Deus, qui *iuſtificat circumciſionem ex fide, præputium per fidem*. Propterea quaſi duplici fonte diuinæ benedictionis ſuper vtróſque effuſo, & parte quidem in populo, parte verò in gentes diffuſa, pro vtraque propheticus ſermo gratias agit Deo, quia peccato in infinitum adaucto, ſuperat tamen propria ſua magnitudine diuina miſericordia, ipſa etiam cœleſti altitudine altior effecta: verba autem laudationis pro his inſtitutæ, arbitror vltimas eſſe voces Pſalmi, cùm ait: *Exaltare ſuper cælos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua*. Quantum enim in terris abundat Dei glorificatio, tantum virtutes illæ ſupra mundum euectæ ſuper ſalute noſtra

A καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. καὶ διηγούμενος τὰς τῶν ἐχθρῶν προσβολὰς, ἐκείνοις, φησὶν, αὐτοῖς τοῖς ἑαυτῶν κακοῖς περιστρέφεσθαι τοὺς βόθροις καταπίπτοντας. φησὶ γάρ· ὅτι παγίδα ἡτοίμασαν τοῖς ποσί μου, καὶ κατέκαμψαν τὴν ψυχήν μου. ὤρυξαν πρὸ προσώπου μου βόθρον, καὶ ἐνέπεσον εἰς αὐτόν. αὐτὸς δὲ ἐν ἑτοίμῳ εἶναί φησι τὴν θείαν δόξαν δι᾽ εὐφημίας ὑμνεῖν. ὡς μακάριος τῆς τοσαύτης μεγαλοφυΐας ἐκεῖνος, οὗ ἡ καρδία πρὸς εὐφημίαν τῆς θείας δόξης ἡτοίμασται, χωροῦσα ἐν ἑαυτῇ τὸ ἀχώρητον. εὐτρεπής τε εἶναι λέγων καὶ ἕτοιμος, B καὶ οὐκ ἀναβάλλεται τὴν ᾠδὴν, ἀλλὰ προσκαλεῖται τὰ ζῶντα αὐτοῦ ὄργανα ὀνομαστὶ πρὸς τὴν τῆς ὑμνῳδίας ὑπηρεσίαν καλῶν, ἐξεγέρθητι, λέγων, ψαλτήριον καὶ κιθάρα. ὥσπερ τοῦ διπλοῦ ἀνθρώπου τοῦ φαινομένου τε καὶ κεκρυμμένου τὴν ἐναρμόνιον συνῳδίαν, πρὸς τὴν θείαν δοξολογίαν ἐνδείκνυται. καὶ ὑπακούει τῷ καλοῦντι τὰ ὄργανα. ὁ δὲ καιρὸς τῆς τοιαύτης μουσικῆς ὄρθρος ἐστίν. οὐδὲ γὰρ τῶν μὴ ἀποτιθεμένων τὰ ἔργα τοῦ σκότους ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ διεγείρεται. ἐξεγερθήσομαι οὖν ἐν τῷ ὄρθρῳ, φησὶν, πρὸς τὸν καλοῦντα C τό ψαλτήριόν τε καὶ ἡ κιθάρα. καὶ οὕτως ἐπαγγέλλεται πληρῶσαι τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν, ἣν ἐξομολόγησιν λέγει, ἐν λαοῖς πληρουμένην καὶ ἔθνεσιν. μερίζεται γὰρ πρὸς τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα κατὰ τὸ ἴσον ἡ χάρις τῆς πίστεως, πρός τε καὶ τοὺς λαοὺς καὶ τὰ ἔθνη. οὐ γὰρ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν. ἐπείπερ εἷς ὁ Θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. διὰ τοῦτο καθάπερ διπλοῦ τινος ῥεύματος τῆς θείας εὐλογίας ἐπ᾽ ἄμφω χυθείσης, πῆ μὲν ἐπὶ τοὺς λαοὺς, πῆ δὲ πρὸς τὰ ἔθνη διαμερισθείσης, ὑπὲρ ἀμφοτέρων D ἡ προφητεία τῷ Θεῷ προσάγει τὴν εὐχαριστίαν, ὅτι τῆς ἁμαρτίας εἰς ἄπειρον αὐξηθείσης, ὑπερέχει ἐν τῷ ἰδίῳ μεγέθει ὁ τοῦ Θεοῦ ἔλεος, καὶ αὐτοῦ τοῦ οὐρανίου ὕψους ὑπεραίρων γινόμενος. μέγα γάρ φησιν ἕως τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου. τὰ δὲ ῥήματα τῆς ὑπὲρ τούτων δοξολογίας οἶμαι τὰς τελευταίας εἶναι τῆς ψαλμῳδίας φωνὰς, ἐν οἷς φησιν. ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. ὅσον γὰρ πλεονάζει κατὰ γῆν ἡ τοῦ Θεοῦ δοξολογία διὰ τῶν σωζομένων ἐκ πίστεως ἐπαυξομένη, τοσοῦτον αἱ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν ἀγαλλιώμεναι, τὸν

Θεὸν αἰσμελῳδοῦσί τε καὶ δοξολογοῦσιν, καθώς φησιν, ἐπὶ τῶν ποιμένων ἡ ἐπουράνιος στρατιά, ὅτι ἰδόντες οἱ ἄγγελοι ἐπὶ γῆς τὴν εἰρήνην τὴν παρὰ τῆς ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας τῷ βίῳ ἡμῶν ἐπιφανεῖσαν, ὅτι δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ.

A exultantes, Deum concelebrant, & glorificant, prout ad paſtores dicit cœleſtis exercitus, quando Angeli viderunt pacem, quæ vitæ noſtræ in hominibus bonæ voluntatis illuxit, decantarúntque: *Gloria in excelſis Deo.* *Luca 2.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

ΤΟΥΤΟΥ δὲ τοῦ ὕψους τῆς ψαλμῳδίας ἡ παρακειμένη διαδοχὴ τοσοῦτον ἐπὶ τὸ μεγαλειότερον διαφέρει, ὅσον ἐξ αὐτῶν ἐστι τῶν γεγραμμένων μαθεῖν. καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς δρομεῦσιν ὁ τὸν νικητὴν τῶν ἄλλων παραδραμών, μείζονα τοῦ προτέρου τὴν δόξαν ἤρατο, κρείττων ἐπιδειχθεὶς τοῦ προτερήσαντος· οὕτως ἔοικεν ἡ ἑβδόμη τε καὶ πεντηκοστὴ ψαλμῳδία, μεγάλης ἐπιδοθείσης κατ' ἔννοιαν τῆς προδιηνυσμένης, νικᾶν αὐτὴν τῇ μεγαλοφυΐᾳ τοῖς ἰδίοις νοήμασιν· ὡς γὰρ ἐκείνη κατὰ τῶν ἄλλων εἶχε τὰ νικητήρια, οὕτως αὕτη τῆς ὑπερεχούσης τῶν ἄλλων τὸ πλέον ἔχει. καὶ ταύτῃ γὰρ μαρτυρεῖ τὴν νίκην ἡ εἰς τὸ τέλος ἐπιγραφή, ἀλλ' ἔοικε μὴ τοσοῦτον τὴν τῶν ἀντιπάλων ἧτταν, ἀλλὰ τὸν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς πλεονασμὸν ἐπὶ ταύτης τῆς νίκης ὁ λόγος διαμαρτύρεσθαι. ἔχει δὲ τῆς ἐπιγραφῆς οὕτως ἡ λέξις· εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρῃς, τῷ Δαβὶδ εἰς στηλογραφίαν. ποσάκις ὁ τῆς μακροθυμίας ἀγωνιστὴς ἐπὶ τῷ στεφάνῳ τῆς νίκης ταύτης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀγωνοθέτου ἀνακηρύσσεται; καὶ αὐτοῦ τάχα τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου θαυμαστικῶς τὴν φωνὴν ταύτην πολλάκις ἀναλαμβάνοντος, ὡς κρείττονα οὖσαν τῆς τῶν ἀνθρώπων δυνάμεως, καὶ τὸν τῆς φύσεως ὅρον ὑπερεκπίπτουσαν. μόνης γὰρ τῆς ἀσωμάτου τε καὶ ἀΰλου φύσεως τὸ τοιοῦτον ἦν εἰπεῖν, ἧς οὐδὲν πάθος τῶν ἀνθρωπίνων προσάπτεται. ἄνθρωπος δέ τις ὢν καὶ θυμὸν συνουσιωμένον ἔχων τῇ φύσει, πάσχων τε κακῶς παρὰ τοῦ μηδεμίαν παρ' αὐτοῦ εἰληφότος εἰς τὸ κακὸν ἀφορμήν· πολλῶν καὶ μεγάλων ἀγαθῶν ἠξιωμένου, ὑπέρ τε τῆς κοινῆς ἀρχῆς καὶ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν ἐκεῖνον γεγενημένων ἕνεκεν μετανάστης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ τῆς εὐποιΐας τετυχηκότος, καὶ φυγὰς γὰρ τῆς οἰκείας ἑστίας ἐπὶ θανάτῳ παρὰ τοῦ εὖ πεπονθότος συνελαυνόμενος. ἄλλον τε ἄλλον ὑπὸ ἀμηχανίας ἐπιὼν τόπον ἐρήμοις ἐναυλιζόμενος, ἀκρωρείαις προσφεύγων, ἀλλοφύλων ἱκέτης γινόμενος. ἐν ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων κακοπαθῶν, ὕπαιθρος

CAPVT XV.

HVIVS verò Pſalmi, qui ſequitur, celſitudo tantum magnificentiâ priorem ſuperat, quantum ex ipſis quæ ſcribuntur verbis colligere licet, *De Pſalmo 57.* & quemadmodum inter curſores, qui B victorem aliorum currendo vicit, clariorem quàm prior gloriam retulit, melior effectus eo qui præcucurrerat, ſic videtur ſeptimus & quinquageſimus Pſalmus multò maiori incremento, quoad ſententiam, magnificentiâ proprij ſenſus præcedentem ſuperare: vt enim ille aliis palmam præripuit, ſic iſte plus habet de eo, quo cæteris antecellit, eique teſtimonium victoriæ præbet ipſa inſcriptio: *In finem.* Sed videtur oratio non tam aduerſariorum deuictionem, quàm abundan- C tiam bonorum, quæ ex hac victoria conſequitur, conteſtari: Sic verò ad verbum ſe habent inſcriptionis verba: *In finem: Ne diſperdas, Dauid in tituli inſcriptione.* Quoties longanimitatis iſte pugil, ob coronam huius victoriæ, à ſeipſo tamquam agonotheta prædicatur? ipſo fortaſſis Spiritu ſancto mirabiliter ſæpius vocem hanc iterante, quaſi præſtantior ſit virtute humana, & ſupra naturæ fines euecta: ſolius enim incorporeæ & immaterialis naturæ hoc erat dicere, quam nulla humanarum affectionum tangit; protulit D tamen hanc vocem homo, qui iram à natura ſuæ ſubſtantiæ innatam habet, qui multa mala perpetiebatur ab eo, cui nullam mali cuiuſpiam inferendi occaſionem dederat: imò ab eo, in quem multa & inſignia beneficia contulerat, qui propter inane imperium, & ob illa ipſa, quæ illius gratia fecerat, exul efficitur, ab illo ipſo qui beneficiis affectus fuerat; profugúſque fit, propria domo ab eo de quo bene meritus erat, eiectus, aliâs alium præ deſperatione locum petens, in ſolitudine degens, in montium vertices ſe recipiens, ſupplex alienigenis factus, inopia rerum neceſſariarum afflictus,

ſub dio plerúmque agens, ſæpè periculum mortis ab ingrato creatum adiens, qui nunc quidem ſua manu, haſtâ arrepta cædem illi intentat, rurſúſque domum in qua degebat, ſatellitibus ſtipat, ne mortem effugeret, qui deinde ſollicitè inquirit, vbi locorum verſaretur, vbi cibum ſumpſiſſet, & apud quos ageret, & ad quos confugiſſet, & poſtquam bis ipſi oblata eſt eius occidendi opportunitas, tunc quidem cùm in ſpelunca ex improuiſo Saul in manus Dauidis incidiſſet, rurſus in tabernaculo, quando ſomno ſepultus iacebat; Dauid verò dormienti adſtitit, quando omnem licebat iram in cæde ſui perſecutoris exſaturare; neque ipſe manus ei attulit, & illi qui ad cædem feſtinabat, illud, Ne diſperdas dixit; Deo digna eſt vox, quæ hominis interitum vetat. Quocirca quemadmodum illi, qui illuſtriores notas in lapidibus exſculpunt, in profundum cœlo incidunt elementorum characteres, ſtilo ſæpius formis inducto; ſic perpetua repetitione Spiritus ſanctus, planiorem & manifeſtiorem, quaſi in columna memoriæ noſtræ, magnificam iſtam vocem efficere conatur, vt clarè & ſine confuſione ſcripturam hanc nobis inſculptam, tempore calamitatum & perturbationum legamus: Hoc enim ſanctum Spiritum conſilium ſpectare arbitror, vt præclarè facta ſanctorum virorum ſint in exemplum, & quaſi ducatum poſteriori vitæ, ad ſimilem præſtantiam imitatione nos inuitante. Quando enim ad eius qui nos ira inflammauerit, vltionem animus exæſtuat, & excandeſcit iratus ſanguis circum præcordia, in illum qui nos moleſtia affecit, tunc ad hanc columnam, quam Spiritus ſanctus Dauidi erexit, reſpiciens, & verba in illa ſcripta, quæ Dauid pro ſui interfectoris incolumitate protulit, relegens, tranquillabit omnino tumultum illum cogitationum, quæ in animo exſtiterunt, pacata omni perturbatione, deſiderio imitationis tam inſignium facinorum. Porrò magnitudinem profectus, qui ſuper huius Pſalmi gradum aſcendit, ex ipſis itidem Pſalmi verbis perſpicere licet, quantum videlicet magnitudine & excellſitate ſuperiorem exſuperet: non enim amplius

A τὰ πολλὰ διακαρτερῶν, πολλάκις παρ' αὐτὸν τὸν μέχρι θανάτου κίνδυνον ὑποστάς, νῦν μὲν αὐτόχειρ διὰ τῆς λόγχης πρὸς τὸν κατ' αὐτὸν φόνον ὁρμήσαντος· πάλιν δὲ τὸν οἶκον, ἐν ᾧ διῆγεν, διὰ τῶν δορυφόρων διαλαβόντος, ὡς ἂν μὴ φύγοι τὸν θάνατον. εἶτα πολλαχοῦ πολυπραγμονοῦντος, ἐν οἷς ηὐλίζετο, καὶ οἷς κατέφαγεν, καὶ παρά τινας εἴη, καὶ πρὸς οὓς μετῳκίσατο. καὶ ἐπειδὴ δὶς αὐτῷ συνέδραμεν ἡ τοῦ ἀποκτεῖναι τὸν ἐχθρὸν εὐκαιρία, νῦν μὲν ἐν τῷ σπηλαίῳ ἀπροόπτως τοῦ Σαοὺλ ταῖς τοῦ Δαβὶδ ἐμπεσόντος χερσίν. πάλιν δὲ κατὰ B τὴν σκηνήν, ὅτι ὁ μὲν τῷ ὕπνῳ πάρετος ἦν, ὁ δὲ Δαβὶδ ἐφεστήκει καθεύδοντι, ὅτε πᾶσαν ἐξῆν αὐτῷ τὴν ὀργὴν ἐν τῷ φόνῳ τοῦ διώκοντος αὐτὸν ἀποπληρῶσαι. οὔτε αὐτὸς τὴν χεῖρα ἐπήγαγεν, καὶ τῷ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν σπεύδοντι, μὴ διαφθείρῃς λέγει. Θεοῦ τις ἄντικρύς ἐστιν ἡ φωνή, τὴν φθορὰν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου κωλύουσα. διὰ τοῦτο καθάπερ οἱ ἐπισημότερα ποιοῦντες τὰ ἐν τοῖς λίθοις χαράγματα, εἰς βάθος ἐντέμνουσι τῇ γλυφῇ τῶν στοιχείων τοὺς χαρακτῆρας, πολλάκις ἐπάγοντες τὴν γραφίδα τοῖς τύποις. οὕτως C διὰ τῆς συνεχοῦς ἐπαναλήψεως, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρανώτερον καὶ εὔδηλον ἐν τῇ στήλῃ τῆς μνήμης ἡμῶν τὴν μεγάλην ταύτην ῥῆσιν γενέσθαι παρασκευάζει. ὡς ἂν τρανόν τε καὶ ἀσύγχυτον ἐντετυπωμένον ἡμῖν τοῦτο τὸ γράμμα, ἐν τῷ καιρῷ τῶν παθημάτων ἀναγινώσκοιτο. πρὸς τοῦτο γὰρ οἶμαι τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος οἰκονομίαν ὁρᾶν, ὥστε τὰ προλαβόντα τῶν ἁγίων ἀνδρῶν κατορθώματα, εἰς ὁδηγίαν προκεῖσθαι τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ, πρὸς τὸ ἴσον τε καὶ ὅμοιον ἀγαθὸν προαγούσης ἡμᾶς τῆς μιμήσεως. ὅτ' ἂν γὰρ διοιδήσῃ D πρὸς τὴν τοῦ παροξύνοντος ἄμυναν ἡ ψυχή. καὶ ζέσῃ τῷ θυμῷ τὸ περικάρδιον αἷμα κατὰ τοῦ λελυπηκότος, τότε πρὸς ταύτην τις ἀναβλέψας τὴν στήλην, ἣν τὸ ἅγιον πνεῦμα τῷ Δαβὶδ ἀνεστήσατο, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ φωνὴν ἀναγνούς, ἣν ὁ Δαβὶδ ὑπὲρ τοῦ φονῶντος ἐφθέγξατο· καταστορέσει πάντως τὴν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν λογισμῶν ταραχήν, πόθῳ τῆς τῶν ὁμοίων μιμήσεως καταπραΰνων τὸ πάθος. πρόσεστι δὲ τὸ μέγεθος τοῦ διὰ προκοπῆς ἐπὶ τὸν βαθμὸν τῆς ψαλμῳδίας ταύτης ἀναβεβηκότος, καὶ δι' αὐτῶν κατιδεῖν τῶν τῆς ψαλμῳδίας ῥημάτων, ὅσον τοῦ παρῳχηκότος μεγέθους ὑπερανέστηκεν. οὐκέτι γὰρ

οὔτε τὸ πατεῖσθαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν αἰτιᾶται, A
οὔτε τὸν ἔλεον εἰς συμμαχίαν ἐφέλκεται, ἀλλ'
ἄνω γενόμενος, ὥσπερ ἔκ τινος ὑψηλῆς σκοπιᾶς,
τοῖς κάτω κατὰ τὰ κοῖλα τῆς τοῦ βίου τῶν ἀν-
θρώπων ἀπωρείας διάγουσιν ἐλεγκτικῶς
ἐμβοᾷ ταῦτα λέγων. ὦ ἄνθρωποι τί λαλεῖτε
καὶ πράττετε; ἆρα δικαιοσύνη ἐστὶ τὸ λαλού-
μενον; ἆρα δι' εὐθύτητος τὴν κρίσιν πεπράχα-
τε; καὶ μὴν ὁρῶ ὅτι ἐν γῇ μὲν ὑμῶν εἰσιν αἱ
καρδίαι, καὶ πᾶν ἐνκάρδιον κίνημα, ἔργον ἐστί, καὶ
οὐχὶ νόημα. εὐθὺς γὰρ ὁμοῦ τῷ συστῆναι τὸ κα-
κὸν ἐν τῇ διανοίᾳ, συμπλέκεται τὸ ἔργον διὰ B
τῶν χειρῶν τοῖς νοήμασιν. Ταῦτα σαφηνείας χά-
ριν μικρόν τι παραφράσαι τῆς ψαλμικῆς λέ-
ξεως, ἐξεθέμην, τὰ ῥήματα ἔχοντα οὕτως. εἰ
ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθείας κρί-
νετε υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. καὶ γὰρ ἐν καρδίᾳ ἀνο-
μίας ἐργάζεσθε ἐν τῇ γῇ, ἀδικίας αἱ χεῖρες ὑ-
μῶν συμπλέκουσιν. εἶτα ἐπάγει σχετλιάζων ὑ-
πὲρ τῶν τῆς σωτηρίας ἐκπεπτωκότων τὰς μετὰ
ταῦτα φωνάς, ἀπηλλοτριώθησαν λέγων, οἱ ἁ-
μαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, καὶ ἀπὸ τῆς γαστρὸς ἐ-
πλανήθησαν. νοοίης δ' ἂν τὸ λεγόμενον ἐξετά-
σας τίς ἡ πρώτη τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεως μή- C
τρα, καὶ τίς γαστὴρ ἡ κυοφορήσασα τὸ ἀνθρώπι-
νον. οἶμαι γὰρ μὴ ἄλλην εἶναι παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ
φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα, ἐφ' ἧς ἐπλά-
σθημέν τε καὶ ἐγεννήθημεν. εἶπε γάρ· ποιήσωμεν
ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίω-
σιν, ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας αὐτῶν. καὶ
πάλιν φησίν· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ
με ἠθέτησαν. καὶ μυρίας ἐστὶ τοιαύτας φωνὰς ἐκ
τῆς ἁγίας γραφῆς ἀναλέξασθαι. δι' ὧν ἐπιγι-
νώσκεται, τίς ἡ πλάσασα ἡμᾶς γαστήρ, καὶ τίς ἡ
μήτηρ ἡ εἰς φῶς παραγαγοῦσα διὰ γεννή-
σεως, πρὸς ταῦτα οὖν βλέπων ὁ σχετλιάζων D
ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀφεστηκότων, ὀδύρεται, θρή-
νου γὰρ ἄντικρύς ἐστιν ἡ φωνή, δι' ἧς τοὺς ἁμαρ-
τωλοὺς ὀλοφύρεται. πῶς ἠλλοτριώθησαν οἱ ἁ-
μαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας; πῶς ἀπὸ τῆς γαστρὸς ἐ-
πλανήθησαν, τὸ δὲ ψεῦδος περὶ τῆς ἀληθείας τι-
μήσαντες; ὧν ὁ θυμὸς πρὸς τὸν πατέρα τοῦ
ψεύδους τὸν πρῶτον ἔχει τὴν ὁμοιότητα. ὡς εἰ
ἀσπίδος φησὶ κωφῆς καὶ βυούσης τὰ ὦτα αὐ-
τῆς, ἥτις οὐκ εἰσακούσεται φωνὴν ἐπαδόντων, φαρμακοῦ τε φαρμακευομένου παρὰ σοφοῦ.
τοιαύτην γὰρ οἶδεν τοῦ θηρίου τὴν φύσιν οἱ περὶ ταῦτα σοφοί· ὅτι θυμὸν διαπιμπράμενον, ἀπο-

A ſe ab inimicis conculcari conqueritur,
neque miſericordiam in ſubſidium ad-
uocat, ſed in altum euectus, velut è
ſpecula quadam excelſa, his qui infrà
in huius humanæ vitæ vallibus degunt,
reprehenſionis modo iſta intonat:
Heus mortales quid loquimini? quid
facitis? num iuſtitiæ conſonat id quod
loquimini? num rectum iudicium in-
ſtituitis? atqui video veſtra corda in
terra eſſe, omniſque agitatio & motio
cordis opus eſt, non cogitatio; ſimul-
atque malum veſtræ menti occurrit,
coniungitur opus cum cogitationibus,
B ſumma celeritate manuum. Hæc ex
Pſalmo claritatis cauſa latiùs nonnihil
explanare volui. Verba ſic ſe habent:
*Si vere vtique iuſtitiam loquimini, rectè iudi-
cate filij hominum. Etenim in corde iniquita-
tes operamini: in terra iuſtitias manus veſtræ
concinnant.* Deinde deplorans eos qui
à ſalute exciderant, hæc ſubiungit:
Alienati ſunt peccatores a vulua. Hæc in-
tellexeris, ſi inquiras, quænam prima
humanæ compoſitionis quaſi matrix
fuerit, & quis venter, qui humanum
genus tulerit: neque enim alium eſſe
arbitror præter benignitatem & boni-
C tatem Dei, à qua ficti & prognati ſu-
mus: Dixit enim: *Faciamus hominem ſe-
cundum imaginem & ſimilitudinem noſtram;* Geneſ. 1.
qui finxit ſigillatim corda eorum. Rurſus ait: Pſal. 32.
Filios genui & exaltaui, ipſi verò me ſpreue- Iſaie 1.
runt; & infinita huius generis ex ſacris
literis colligere licet; quibus manife-
ſtum reddatur, quiſnam ſit venter qui
nos finxit, & quæ matrix, quæ in lucem
nos generando edidit. Hæc igitur con-
ſiderans ille, qui ob perditionem ho-
minum à Deo deſciſcentium luget, in
lamenta erumpit: nam lamentationis
inſtar eſt vox illa, qua peccatores de-
D plorat: *Quomodo alienati ſunt peccatores à
vulua?* quomodo ab vtero errauerunt,
mendaciúmque veritati prætulerunt?
quorum furor cum primo mendacij
patre ſimilitudinem habet, tamquam
aſpidis, inquit, *ſurdæ & obturantis aures
ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium,
& venefici incantantis ſapienter:* tali enim
natura præditam aiunt hanc beſtiam
illi qui his vacant: Ira turgens & in-
ardeſcens faucibus ſpiritum compri-

mit, neque emittit; vtris inſtar, ob ſpiritus receptionem, intumeſcens: quo fit, vt omnia inefficacia & inutilia ſint, quæcumque ſapientes ad demulcenda & delinienda huiuſmodi animalia excogitant. Significat his cor illorum, qui à peccatis occupati ſunt, neque ad aures admittere medicinam illam, quæ ipſis à doctoribus & magiſtris adhibetur. Tota verò Pſalmi ſeries lamentatione contexitur, dum miſerorum interitum deplorat, contra quos id etiam quod futurum eſt, inclamat: *Deus*, inquiens, *conteret dentes eorum in ore ipſorum*. Quales dentes? an eos, qui inobedientiam mandunt, miniſtros voluptatum ventris, quos arma & ſagittas præcedente Pſalmo nominarat, quibus veritatis ſermo diſcerpitur? *Et molas leonum*, inquit, *contriuit Dominus*. Quos *leones* nominauerit, intelliges, ſi quæ leonum ſint proprietates diſcas. Aiunt, leones oculis eſſe diſtortis, carniuoros natura, & amicos ſanguini. Cernis, opinor, quid ſibi velit ænigma de diſtortis oculis eorum, qui rectà intueri nequeunt, quidque ſibi velit graueolentia anhelitus eorum, qui ore ſuo ad blaſphemias vtuntur, & ob id cum peccati fœtore cognationem quandam habent, vt prætercam alia, quæ halitus nomine intelligi queunt: quia caro & ſanguis, quibus natura leonum maximè alitur, inepta ſunt ad Dei regnum: eo enim tempore, quo iuſti debitum honorem conſequentur, *iſti*, inquit, *ad nihilum deuenient*, defluentes ſimul cum inſtabili rerum materialium natura, quibus ſe in iſta vita penitus addixerant, & ſimiles effecerant. *Ad nihilum deuenient*, inquit, *ſicut aqua decurrens*: ſceleſtus enim ille iaculator, qui animas noſtras telis ſuis infeſtat, quique ignita tela peccati contra humanum genus dirigit, non prius abſiſtit ab iis impetendis, quàm illorum vires eneruarit. *Intendit enim arcum ſuum, donec infirmentur*; & fiunt, vt cera liqueſcens, ad omnem formam improbitatiſque figuram faciles. *His addit* lamentabiles illas aduerſus miſeros voces: *Supercecidit ignis, & non viderunt ſolem*. Declarat horum ſententiam alius quidam interpretum, qui intempeſtiuum illum ab vtero lapſum, vocat, *abortum*: His

A κρατεῖ τὸ πνεῦμα τῇ φάρυγγι, καὶ οὐ προΐεται, ἀσκοῦ δίκην τῇ τοῦ πνεύματος ἐναπολήψει περιοιδαίνουσα, ὡς πάντα ἐπ' αὐτῆς ἀργὰ μένειν καὶ ἄπρακτα, ὅσα θηρίων θέλγητρα διὰ τῆς φυσικῆς ἀντιπαθείας παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα σοφῶν ἐξηυρέθη. νοεῖν δὲ δίδωσι διὰ τούτων, ὅτι ἀνήκοος μένει τῶν ἐν κακίᾳ κεκρατημένων ἡ καρδία, τῆς παρὰ τῶν διδασκάλων ἐπαγγελθείσης αὐτοῖς θεραπείας. καὶ πᾶσα δὲ ἡ τῆς ψαλμῳδίας ἀκολουθία διὰ θρήνου πρόεισι τῇ ἀπωλείᾳ τῶν δειλαίων ἐπιστενάζοντι. προαναφωνεῖ γὰρ κατ' αὐτῶν τὸ ἐσόμενον λέγων. Ὁ Θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. ποίους ὀδόντας; B ἢ δηλαδὴ τοὺς τῆς παρακοῆς βρωτῆρας, τοὺς τῶν ἡδονῶν τῆς γαστρὸς ὑπηρέτας (οὓς ὅπλα καὶ βέλη διὰ τῆς προλαβούσης ψαλμῳδίας ὠνόμασε) δι' ὧν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος κατασπαράττεται; καὶ τὰς μύλας τῶν λεόντων, φησί, συνέθλασεν ὁ Κύριος. γνοίης δ' ἂν τίνας ὠνόμασε λέοντας, εἰ μάθοις τῶν θηρίων τούτων τὰ ἰδιώματα. λέγεσθαι γάρ εἰσι τοὺς λέοντας, ἐνδιεστρόφους τὸ ὄμμα, ὧν σαρκοβόρος ἡ φύσις, καὶ τῷ αἵματι φίλη. οἶδας δὲ πάντως τὸ αἴνιγμα τῆς τῶν ὀμμάτων διαστροφῆς· τῶν μὴ πρὸς τὸ εὐθὺ βλεπόντων, καὶ τῆς ἀηδίας τοῦ ἄσθματος, τῶν εἰς βλασφημίαν κεχρημένων τῷ στόματι, καὶ διὰ C τοῦτο συγγενῶς ἐχόντων πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας δυσωδίαν. καὶ ὅσα νοεῖται διὰ τοῦ ἄσθματος, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα, ὅπερ μάλιστα τρέφει τῶν λεόντων τὴν φύσιν, ταῦτα εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ἀπόβλητα. ἐν γὰρ τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἀξίων τιμῆς, οὗτοι, φησίν, ἐξουδενωθήσονται, τῇ ἀστάτῳ φύσει τῶν ὑλικῶν πραγμάτων, οἷς προσῳκειώθησαν κατὰ τὸν βίον συγκαταρρέοντες. ἐξουδενωθήσονται γάρ φησιν ὡς ὕδωρ διαπορευόμενοι. ὁ γὰρ πονηρὸς κατὰ τῶν ψυχῶν ἡμῶν τοξότης, ὁ τὰ πεπυρωμένα βέ- D λη τῆς ἁμαρτίας κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης εὐθύνων ζωῆς, οὐ παύεται κατ' αὐτῶν τοξαζόμενος, ἕως αὐτῶν ἐκνευρώσῃ τὴν δύναμιν. ἐντενεῖ γάρ φησι τὸ τόξον αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀσθενήσουσι, καὶ γίνονται κηρὸς τηκόμενος πρὸς πᾶν εἶδος τοῦ κατὰ τὴν ἁμαρτίαν χαρακτῆρος εὐκόλως μορφούμενος. καὶ τούτοις ἔτι προστίθησι τὰς ὀδυρτικὰς ἐκείνας κατὰ τῶν δειλαίων φωνάς, ἔπεσε πῦρ λέγων, οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον. σαφηνίζει δὲ τοῦ ῥητοῦ τούτου τὴν ἔννοιαν. ἕτερος τῶν ἑρμηνέων τὴν παρὰ καιρὸν γινομένην ἀπὸ τῆς μήτρας ὀλίσθησιν τοῦ ἀμβλώματος ἐρ-

μιμωδήσας τούτοις τοῖς ῥήμασιν. ἔκτρωμα φησὶν γυναικὸς οὐχ ὀφθαλμιασθήσεται ἥλιον. ἐπεὶ τοίνυν παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ψαλμῳδίας φησίν. ὅτι ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, καὶ ἀπὸ γαστρὸς ἐπλανήθησαν. ὅπερ ταὐτόν ἐστι τῷ ἠμβλώθησαν. αἴτιον δὲ τοῦ τοιούτου πάθους αὐτῶν λέγει τὴν πρὸς τὸν ὄφιν τε καὶ τὴν ἀσπίδα ὁμοίωσιν, διὰ τοῦτο καὶ νῦν τὸν ἴσον ἐπιμυθηλαβῶν λόγον φησίν, ὅτι ἀτελεῖς ἐν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως καὶ ἀμβλωθρίδιοι διὰ κακίας γινόμενοι, ἐξωλίσθησάν τε καὶ ἔπεσαν αὐτοὶ ἀπὸ τῆς νοηθείσης ἡμῖν ἐκείνης μήτρας, πῦρ καθ' ἑαυτῶν γινόμενοι, διὰ τῆς ὑλικῆς προαιρέσεως. οὗ χάριν οὐκ ἀνέβλεψαν πρὸς τὸν ἥλιον. ἐνδείκνυται δὲ ἐκ τοῦ ἡλίου τὸ ἀληθινὸν φῶς, πρὸς ὃ ἡ ἀτελεσφόρητος τῶν Ἰουδαίων γονὴ οὐκ ἀνέβλεψεν. καὶ ὁ ἐφεξῆς λόγος ἁρμόζει κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῷ προάγοντι. ὃ γὰρ ἐκεῖ κωφὴν ἀσπίδα ὠνόμασε, τοῦτο νῦν μεταβαλών, ἀσυνέτων ἀκανθῶν λέγει. ἐκ γὰρ τοῦ ἀκοῦσαι τὸ συνιέναι γίνεται. ὁ δὲ τὴν ἀκοὴν οὐ δεξάμενος, συναποβάλλει πάντως μετὰ τῆς ἀκοῆς καὶ τὴν σύνεσιν. διὰ τοῦτο ὥσπερ ἐκεῖ μὲν γενικώτερον μνημονεύσας τοῦ κατὰ τὸν ὄφιν ὀνόματος, ἐπάγει τὸ εἶδος τοῦ θηρίου τὸ ἐν τῷ γένει πικρότατον, τὴν ἀσπίδα λέγων· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἐν γένει τινὶ τὸ τῆς ἀκάνθης ὄνομα προενεγκάμενος, ἐπάγει τὸ χαλεπώτερον ἐν ταῖς ἀκάνθαις εἶδος τὴν ῥάμνον εἰπὼν, ἧς ὀξεῖαι μὲν αἱ ἀκμαὶ, συνεχεῖς δὲ αἱ προβολαὶ, βλαπτικαὶ δὲ τῶν προσπελαζόντων καὶ ἰώδεις αἱ ἀμυχαί. πλὴν ἀλλὰ καὶ ἄκανθα ἦτε φησίν. κἂν ἐν ἀκάνθαις ἡ ῥάμνος, ὡς ἔτι οἴεσθαι ζῆν· οὐ γὰρ ἀληθῶς ζῇ, τὴν ἀληθῆ μὴ ἔχων ζωήν. ἡ ὀργὴ καταπίεται ὑμᾶς· καὶ ὥσπερ τῶν ἁμαρτωλῶν ἡ ζωὴ, οὐκ αὖ ἀληθῶς ἐστιν ὃ λέγεται, ἀλλ' ὀνομάζεται μόνον (τὸ γὰρ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς διεζευγμένον, ζωὴ οὐκ ἔστιν) οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἡ ὀργὴ, κἂν τοῖς ἁμαρτωλοῖς τοῦτο καὶ φαίνεται, καὶ παρ' αὐτῶν ὀνομάζεται, οὐδὲν μᾶλλόν ἐστιν ὀργή. ἀλλ' ὡς ὀργὴ, τὴν οὕτω τὴν κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ, ἀντιδιδομένην ἀμοιβὴν ὀνομάζουσι. τοῦτ' οὖν ἐστι τὸ ὡσεὶ ζῶντας. καὶ, ὡς ἐν ὀργῇ καταπίεται ὑμᾶς, οὐκ ἐν ἀληθινῇ ζωῇ ὄντας. οὔτι ἀληθῶς ἐκεῖνος ἐν ὀργῇ θυμούμενος. εἶτα φησίν. εὐφρανθήσεται δίκαιος ὅταν ἴδῃ ἐκδίκησιν. οὐχ ὡς

A enim verbis vtitur: *Abortus*, inquit, *mulieris non videbit ſolem*. Cùm igitur initio Pſalmi dixiſſet: *Alienati ſunt peccatores à vulua, & ab vtero errauerunt*, nunc eodem ſenſu adiungit τὸ ἠμβλώθησαν, *per abortum eiecti ſunt*. Cauſam verò huius mali dicit eſſe ſimilitudinem quam cum ſerpentibus habent. Quare ſimilem orationem vſurpans, ait eos eſſe imperfectos in ratione naturæ, & abortiuos per malitiam redditos, delapſóſque & excidiſſe ab illa quam ſuprà diximus matrice, ſibíque ignem effectos eſſe, ob carnale & materiæ

B immerſum viuendi inſtitutum, huius gratia oculos ad ſolem non leuaſſe. Solis nomine ſignificat veram illam lucem, quam imperfectus ille Iudæorum fœtus & conceptus minimè ſuſtinuit videre. Conſonat porrò ſequens oratio cum præcedente: nam quod ſuprà nominauit *aſpidem ſurdam*, hoc nunc appellat ſpinam non intelligentem: nam ex auditu naſcitur intelligentia, quique auditionem non recipit, is ſimul etiam cum auditione intelligentiam reijcit. Quocirca ſicut ibi generali ſerpentis nomine poſito, ad-

C duxit poſtea ſpeciem huius animalis, & quidem illam, quæ in eo genere eſt omnium pernicioſiſſima, aſpidem ſcilicet, ita & hic generatim ſpinæ vocabulo poſito, affert deinceps eam ſpeciem, quæ inter ſpinas omnium eſt moleſtiſſima, nempe rhamnum, cuius acutæ ſunt cuſpides, & continuæ prominentiæ ad nocendum propinquantibus aptæ, plagæque inflictæ venenoſæ. Verumtamen ſpina eratis, ait, & in ſpinis, rhamnus, vt proinde videamini

D viuere. Non enim verè viuit, qui veram vitam non habet. Ira abſorbebit vos: & quemadmodum vita peccatorum non verè eſt, quod dicitur, ſed tantummodo talis dicitur: (Nam quæ à vera vita ſeiuncta eſt, illa vtique veræ vitæ nomen non meretur,) ſic & in Deo ira nihilo magis ira eſt, licet à peccatoribus talis & habeatur, & nominetur. Non eſt ira, ſed *ſicut ira*, appellatur retributio, quam Deus rependit, prout ius fáſque exigit. Hoc igitur eſt illud: *Sicut viuentes*: Et, *Sicut in ira abſorbebit vos*, qui in vera vita non eſtis, ipſe tamen verè iratus non eſt. Deinde ſubdit: *Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam*, non

quod propter perditos gaudeat, ſed A quod ex oppoſito res ſuas cum rebus illorum componens, tunc ſeipſum beatum prædicaturus ſit, ob recta conſilia, quibus effecit, ne vnus ex illorum numero fieret, in quibus ipſe peccatorum vindictam conſpicatur: propriarum enim manuum puritatem magis cognoſcet, ſi eam cum iniquorum ſordibus componat. *Manus*, inquit, *ſuas lauabit in ſanguine peccatoru.* Notum eſt, nos non alio fine manus abluere, quàm vt ſordes per aquam abluamus: at ſanguinis aſperſio non emundat maculas, quæ prius inerant, cùm ipſe ſanguis ſit quædam contaminatio. Quocirca quemadmodum color albus oppoſitus ſanguini ſplendidior apparet, ſic & manuum iuſti mundities ſplendidior exiſtit collatione, & iuxtà poſitione contrarij. Nam quod nunc ægrè creditur, eſſe videlicet illis qui per virtutis ſtudium multos labores exantlant, communionem quamdam excellentioris cuiuſdam boni, id tunc ipſo experimento manifeſtum fiet: qui enim hæc viderit, is dicet eſſe, vt decet, iuſto fructum repoſitum in iuſto Dei iudicio. Vides in quam altitudinem aſcenderit C oratio, quantum excedat celſitudinem eorum, quæ in præcedentibus Pſalmis tractata ſunt?

CAPVT XVI.

De Pſalmo 58.

VERVM neque hic terminus aſcenſionis figitur illis, qui per virtutem proficiunt. Nam Pſalmus, qui ordine ſequitur, hunc ſuperare videtur magnitudine abditorum ſenſuum: vbi rurſus inſcriptio victorem corona inſignitum prædicat: rurſus columna teſtatur ſupra humanam facultatem huiuſmodi victoriam eſſe; Ait enim: *In finem, ne diſperdas.* Sæpè dictum eſt, finis D ſignificatum eſſe victoriam; neque opus eſt denuò explicare id quod iam liquet. Illud verò: *Ne diſperdas*, amica illa & iucunda vox eſt, omnem longanimitatis & patientiæ excellentiam ſupergreſſa, cui maior quædam & præclarior hoc in loco ſubijcitur notio. Quis enim ignorat quemlibet, etiam ex vulgo, pronum eſſe ad beneficia conferenda illis, à quibus nihil nocumenti accepit; ſæpè verò vel exigua offenſione & moleſtia interpoſita, is quidem

A ἐπιχαίρειν τοῖς ἀπολλυμένοις, ἀλλ' ὡς ἐκ παραλλήλου τὰ ἑαυτοῦ πρὸς τὰ ἐκείνων ἀναθείς; τότε μακαριεῖ ἑαυτὸν τῆς εὐβουλίας, ὅτι μὴ ἐν ἐκείνοις ἐγένετο, ἐν οἷς ὁρᾷ τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν ἐκδίκησιν. τὴν γὰρ τῶν ἰδίων χειρῶν καθαρότητα τῇ πρὸς τὸ λύθρον τῶν ἁμαρτωλῶν ἀντεξετάσει, μᾶλλον κατόψεται. τὰς χεῖρας αὐτοῦ, φησὶν, νίψεται ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ. οἴδαμεν δὲ, ὅτι οὐκ ἄλλου τινὸς χάριν νιπτόμεθα, ἢ ἵνα τῷ ὕδατι τὸν ῥύπον ἀποκλυσώμεθα. ὁ δὲ τοῦ αἵματος μολυσμὸς οὐκ ἀποκαθαίρει B τὸν προϋπάρχοντα ῥύπον, ἀλλ' αὐτὸς γάρ ἐστι ῥύπος. οὐκοῦν ὥσπερ τὸ λευκὸν χρῶμα τῇ ἀντιπαραθέσει τοῦ αἵματος ἐκδηλότερον γίνεται, οὕτως καὶ ἡ τῶν χειρῶν τοῦ δικαίου καθαρότης, διὰ τῆς τοῦ ἐναντίου συγκρίσεως, λαμπροτέρα καθίσταται. ὃ γὰρ νῦν ἀπιστούμενον, ὅτι τίς ἐστι τοῖς διὰ τῶν τῆς ἀρετῆς πόνων ἑκουσίως κακοπαθήσασι μετουσία τοῦ κρείττονος, τότε διὰ τῆς πείρας φανερωθήσεται. ὁ γὰρ ταῦτα βλέπων ἐρεῖ, ὅτι ἔστιν, ὡς ἔοικε, τῷ δικαίῳ καρπὸς ἀποκείμενος ἐν τῇ δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ κρίσει. ὁρᾷς οἵας ἐπιβέβηκεν ἀκρωρείας ὁ λόγος; ὅσον ὑ- C περαίρει τῶν προδεδειγμένων ἐν τοῖς ψαλμοῖς τὸ μέγεθος;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ις'.

ΑΛΛ' οὐδὲ οὗτος ὅρος τῆς εἰς τὸ ὕψος ἀναβάσεως τοῖς δι' ἀρετῆς προκόπτουσι γίνεται. ὁ γὰρ μετὰ τοῦτον τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς τάξεως, ὑπὲρ τοῦτον καὶ τῇ μεγαλοφυΐᾳ τῆς θεωρίας εὑρίσκεται. πάλιν δὲ ἡ ἐπιγραφὴ ἀνακηρύσσουσα τὸν στεφανίτην· πάλιν ἐπ' αὐτῶν στήλη τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον εἶναι τὴν τοιαύτην νίκην μαρτυρεῖ- D ται. εἰς τὸ τέλος γάρ, φησι, μὴ διαφθείρῃς. εἴρηται πολλάκις, ὅτι νίκη ἐστὶ τοῦ τέλους τὸ σημαινόμενον. καὶ οὐδὲν χρὴ πάλιν ἐφερμηνεύειν τῷ λόγῳ τὸ ἐγνωσμένον. τὸ δὲ, μὴ διαφθείρῃς, ἡ φιλάνθρωπος αὕτη φωνὴ, ἡ πᾶσαν μακροθυμίας ὑπερβολὴν παρελθοῦσα, μείζονος ἐπιβέβηκεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τῆς διανοίας. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι πρόχειρος μέν εἰς εὐποιΐαν ἐστὶ καὶ τῶν ἐπιτυχόντων ἕκαστος, ἐπὶ τῶν μηδεμίαν προσενδεξαμένων κακίαν· πολλάκις δὲ καὶ μικρᾶς τινος λύπης προσγεγενημένης, ὁ μὲν μεγα-

A μεγαλοψυχότερος, ἤνεγκεν τὴν ἐπὶ τοῖς μικροῖς ἀηδίαν, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐποιΐας οὐκ ἀπετράπη τοῦτο ποιῆσαι καλῶς, τὸν ἐπὶ μετρίοις λυπήσαντα. ὁ δὲ μικροφυὴς τὴν διάνοιαν, κἂν βραχύ τι τὸ παροξῦνον τύχῃ, πᾶσαν ἐπαφίησιν αὐτῷ τὴν ἀμυντικὴν δύναμιν, καιροῦ τινος εἰς κακοποιΐαν λαβόμενος. οὐκοῦν οὐκ ἴσον τὸ θαῦμα καὶ ὅμοιον τὸ εὐεργέτημα τύχῃ ἐπί τε τοῦ μηδὲν προπεπονθότος κακὸν, καὶ ἐπὶ τῆς εὐποιΐας ἀμειψαμένου τὸν προλυπήσαντα. τούτου χάριν, ὡς ἂν μάλιστα τὸ ἀπαράβλητόν τε καὶ ἀζήλωτον ἐπιδειχθείη τῆς τοῦ Δαβὶδ μακροθυμίας, B ᾗ ἴσως αὐτὴν, μικροῦ δεῖν, μιμεῖται τῆς θείας φύσεως τὴν ἀπάθειαν, παρατίθησι τὴν πονηρὰν ἐκείνην τοῦ Σαοὺλ μανίαν. εἴρηται γὰρ, φησι, τῷ Δαβὶδ ἡ τοῦ μὴ διαφθείρῃς φωνὴ, ἣν τῇ μνήμῃ τῶν ἐπιγινομένων ἐνεστηλίτευσεν, οὐχ ὅτε φιλικῶς πρὸς αὐτὸν εἶχεν ὁ τύραννος, ἀλλ᾽ ἤδη γεγυμνωμένων ἐκείνων, ὅτε ἀπέστειλε Σαοὺλ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τοῦ θανατῶσαι αὐτόν. πάντως δὲ οὐκ ἀγνοεῖς ὁ φιλομαθὴς τὸ μέρος τῆς ἱστορίας, τὸ ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς σημαινόμενον. πῶς ἐπειδὴ κατέστη τῷ Σαοὺλ ἡ ἐκ τοῦ δαιμονίου C πνεύματος ἐπίθεσις, τοῦ ἁγίου Δαβὶδ διὰ τοῦ ψαλτηρίου, τὴν ἐκ τοῦ πάθους ταραχὴν κατευνάσαντος, προσεστῶσαν ἑαυτῷ τὴν λόγχην ἄρας ὁ Σαοὺλ τῷ εὐεργέτῃ ἑαυτοῦ ἐπαφίησιν, εὐθύνας κατ᾽ αὐτοῦ τὴν αἰχμήν. τοῦ δὲ κατὰ θείαν συμμαχίαν, τῆς βουλῆς ἑαυτὸν ὑπεκστήσαντος, τῷ τοίχῳ διὰ βάθους ἐμπήγνυται ἡ τῆς αἰχμῆς προσβολή. ἐξέδραμεν δὲ τὴν βασιλείαν ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, μεταβληθήσεσθαι τοῦ βασιλέως τὸν θυμὸν διὰ μετανοίας ἐλπίσας. τοῦ δὲ Σαοὺλ δορυφόροις ἐν κύκλῳ τὴν οἰκίαν D τοῦ Δαβὶδ περιστήσαντος, καὶ δημίοις τὸν κατ᾽ αὐτοῦ φόνον ἐντειλαμένου, μόλις διὰ θυρίδος τινὸς καταβαλὼν ἑαυτὸν εἰς τὸ ὕπαιθρον διαλαθὼν τὴν φρουρὰν, ἔξω τῶν κινδύνων κατέστη. καὶ μεταναστὰς ἄλλοτε ἄλλον ἐπήρχετο τόπον, ὑπὸ ἀμηχανίας τοῖς ἤθεσιν ἀνθρώποις ἐπιπλανώμενος. καὶ οὕτως δὲ κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ πανστρατιᾷ κυκλώσαντος τὸν γεώλοφον, ἐν ᾧ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ὁ Δαβὶδ προσέφυγε, καὶ νυκτὸς ἀναβολὴν πρὸς τὸν θάνατον αὐτῷ παρασχομένης (ὑπερέθετο γὰρ ὁ Σαοὺλ

A qui animo conſtantior eſt, moderatè fert exiguam aliquam moleſtiam, & tempore benefaciendi minimè intermittit, quò minus benignus ſit in eum, à quo nonnihil moleſtiæ accepit: at qui animo eſt abiecto & humili, licet modicum, quod irritat, fuerit, omnes furori ad vlciſcendum habenas laxat, oblata mali rependendi opportunitate. Quocirca non æqualis admiratio, neque par benefactum reputabitur, reſpectu eius qui nihil hoſtile antea paſſus, & comparatione eius qui malè de ſe meritum benefactis remunerat. B Huius gratia, vt maximè incomparabilem & inimitabilē Dauidis patientiam & animi moderationem oſtendat, quæ parū abeſt, quin ipſum diuinæ naturæ, omnis paſſionis expertem ſtatum imitetur; ob oculos ponit improbam illam Saulis inſaniam: Dicta eſt enim, inquit, à Dauide illa vox: *Ne diſperdas*: 1. Reg. 19. quam memoriæ poſteritatis inſculpſit: non quando eum beneuolentia proſequebatur tyrannus, ſed ſublata iam omni amicitia, poſtquam miſit Saul in domum eius, vt interficeretur. Omni- C no autem ignota tibi non eſt, quiſquis diſcendi cupidus es, pars illa hiſtoriæ, quæ ab inſcriptione inſinuatur, quomodo poſtquam Saul à malo ſpiritu arreptus, Dauide Pſalterij cantu turbationem ex affectu illo ortam, ſedante, lanceam iuxta ſe fortè poſitam, in benefactorem ſuum vibrarit, directa in illum cuſpide: cùm ille autem diuina ope conatum illum euitaſſet, profundè in murum impactus eſt mucronis impetus, illo in proprias ædes diffugiente, cùm regis iram ſperaſſet per pœnitentiam immutatum iri. At D cùm Saul vndique domum Dauidis circumdediſſet, ſatellitibúſque & lictoribus cædem eius imperaſſet, vix per feneſtram deijciens ſeipſum in ſubiectum locum, fallénſque cuſtodiam, periculum euaſit, indéque digreſſus modò hunc modò illum locum petebat, oberrans præ conſilij inopia inter notos & familiares, tamdémque deprehenſus eſt à Saule, cùm 1. Reg. 23. collem toto exercitu circumuallaſſet, 13. in quem cum ſuis Dauid ſe recepe- 1. Reg. 26. rat, cúmque nox dilationem ad interitum dediſſet (diſtulerat enim Saul

necem eius, quem perſequebatur in poſterum diem) ingreditur tentorium hoſtis ſui, quem cùm ſomno ſopitum in lecto quodam deprehendiſſet, non ſolùm continuit propriam manum, properantem fortaſſis, vt iræ indulgeret & obſequeretur; ſed & armigerum iamiam ad trucidandum Saulem feſtinantem (*Percutiam eum*, inquit, *& ſecunda vice opus non erit*) abducit ab illo impetu, adiecta inſigni illa & vbique decantata voce: *Ne diſperdas eum*, qui nos diſperdere tanto conatu molitur. Neque hoc ſolùm hac in re admiratione dignum eſt, quad vitam largiatur ei, qui nihil non contra vitam ipſius machinabatur, ſed quòd Dauid iam vnctus in regem, & probè gnarus, ſe aliter dignitatis huius compotem fieri non poſſe, niſi Saul è medio tolleretur, ſatius tamen iudicarit, patientia & æquitate cum priuatæ vitæ laboribus conflictari; quàm expleta in aduerſarium ira, regale ſolium conſcendere. Quocirca humaniſſimæ illi commotioni adiungit illud: *quando miſit Saul in domum Dauid, vt interficeret eum*: non enim tunc hoc dictum eſt, cùm hæc euenerunt, ſed additur, vt creſcat admiratio, quòd hæc dixerit is qui talia ac tanta paſſus fuerat. Superfluum verò arbitror, cùm ad alia feſtinem exponere, quidnam ſit, quod in hac hiſtoria quæritur, quomodo cùm dicatur Saul percuſſiſſe lancea Dauidem, hiſtoria addat in parietem haſtam delatam eſſe, Dauidem autem ſeruatum: quodque in lecto ipſe repertus non fuerit, ſed loco eius cenotaphia & imagines quædam vmbratiles, & hepar caprarum, more tunc recepto ad euertendam mortem, vt infirmus à lecto liberaretur: veſtis verò mortuis ſuperimponi ſolita grabato ſuperimponeretur, ſimul cum hepate caprarum. Manifeſtum eſt autem iis, qui ſtudioſiores ſunt laboris, totam hanc prophetiam, hiſtoriam eſſe eorum, quæ Domino noſtro euenerunt. Saulem tyrannum dæmones occuparant, hos profligat vnctus in regnum, inſtrumento citharæ incuſſa illis formidine: at ille à dæmonibus ſibi familiaribus diſtentus, lancea percutit illum, qui vim ſuam contra dæmones per citharam

A ἐπὶ τὴν ὄρθρον τὴν τοῦ διωκομένου σφαγὴν) ἐπίσταται τῇ σκηνῇ τοῦ πολεμίου, καὶ μεταλαβὼν ἐπί τινος εὐνῆς λελυμένον τῷ ὕπνῳ οὐ μόνον τὴν ἰδίαν ἐπίσχει χεῖρα σπεύδουσαν ἴσως τῷ θυμῷ χαρίσασθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπασπιστὴν ἤδη κατὰ τοῦ Σαοὺλ πρὸς τὴν σφαγὴν ἐπικύψαντα (πατάξω γάρ φησιν, καὶ οὐ δευτερώσω) ἀπάγει τῆς ὁρμῆς τῇ μεγάλῃ ταύτῃ καὶ ἀοιδίμῳ φωνῇ. μὴ διαφθείρῃς εἰπών, πρὸς τὸν τὴν καθ' ἡμῶν διαφθορὰν ἐπιχειρούμενον. οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν ἐν τῷ πράγματι, ὅτι ζωὴν χαρίζεται τῷ κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἅπαντα πράσσοντι, ἀλλ' ὅτι πρὸς βασιλείαν
B χρισθεὶς ὁ Δαβὶδ, καὶ εἰδὼς, μὴ ἄλλως μεταλαχεῖν τοῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ ἐκ ποδῶν γένοιτο ὁ Σαοὺλ· κρεῖττον ἔκρινε διὰ τῆς μακροθυμίας κακοπαθεῖν ἐν ἰδιωτικῇ ταπεινότητι, ἢ θυμὸν κατὰ τοῦ λελυπηκότος ἐκπλήσας, ἐπιβῆναι τῆς βασιλείας. διὰ τοῦτο συμπεριγράφει τῇ τῆς φιλανθρωπίας φωνῇ, τὸ, ὅτε ἀπέστειλε Σαοὺλ εἰς τὸν οἶκον Δαβὶδ, τοῦ θανατῶσαι αὐτόν. οὐ γὰρ τότε ἐρρέθη, ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ἀλλὰ προσφέρει ὁ λόγος εἰς τὴν τοῦ θαύματος ἐπίτασιν, ὅτι ταῦτα εἶπεν, ὁ ἐκεῖνα παθών. περιττὸν δὲ οἶμαι νῦν παρεκτεῖναι
C τὸν λόγον πρὸς ἕτερα σπεύδοντι, τί τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ζητούμενον, πῶς εἰπόντος τοῦ λόγου, ὅτι ἐπάταξε Σαοὺλ τὸν Δαβὶδ τῇ λόγχῃ, ἐπάγει ἡ ἱστορία, ὅτι κατὰ τοίχου ἦλθε τὸ δόρυ, ὁ δὲ Δαβὶδ διεσώθη· καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ Δαβὶδ αὐτὸς μὲν οὐχ εὑρίσκεται, ἀλλ' ἀντ' ἐκείνου κενοτάφια καὶ ἧπαρ αἰγῶν, ὅπερ τοῖς τότε εἰς ἀποτροπιασμὸν θανάτου, ἔκ τινος συνηθείας, τὸ τοιοῦτον ἐγίνετο, ὥστε τὸν ἄρρωστον ὑπεξάγεσθαι μὲν τῆς κλίνης, τὴν δὲ τοῖς τεθνηκό-
D σιν ἐπιβαλλομένην στολὴν ἐπιτιθέναι τῷ κραβάτῳ, καὶ ἧπαρ αἰγῶν. δῆλον γὰρ ἂν εἴη τοῖς φιλοπονωτέροις, ὅτι προφητεία τῆς κατὰ τὸν κύριον οἰκονομίας ἐστὶν ἡ ἱστορία. δαίμονες ἦσαν ἐν Σαοὺλ τῷ τυράννῳ. τούτους ἐπελαύνει ὁ εἰς βασιλείαν χρισθεὶς τῷ τῆς κιθάρας ὀργάνῳ κατ' αὐτῶν ἐνεργήσας τὴν πτόησιν. ὁ δὲ καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν συνόντων αὐτῷ δαιμόνων, πατάσσει τῇ λόγχῃ τὸν διὰ τῆς κιθάρας τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων ἰσχὺν

ἐνδειξάμενον, ἀλλ' ὁ τοῖχος δέχεται αὐτὴ τοῦ Δαβὶδ τὴν πληγήν. ὁ δὲ διασώζεται. μετὰ ταῦτα ὁ ἐπιβουλευθεὶς παρὰ τοῦ Σαοὺλ, ζητεῖται ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ὁ μὲν οὐχ εὑρίσκεται. κενοτάφια δὲ ἀντ' ἐκείνου ἡ κλίνη ἔχει, καὶ ἧπαρ αἰγῶν. φανερὰ δὲ πάντως ἐστὶν ἡ διάνοια αἰνιγμάτων, καὶ τῆς ἱστορίας ἀκολουθία πρὸς τί βλέπει. ὅτι μὲν διὰ τοῦ Δαβὶδ ὁ ἐκ τοῦ Δαβὶδ προσερμηνεύεται. τὸν δὲ Χριστὸν ὁ χρισθεὶς διασημαίνει. καὶ ὅτι ἡ κιθάρα, τὸ ἀνθρώπινόν ἐστιν ὄργανον. ἡ δὲ ἐκ ταύτης ᾠδὴ, ὁ διὰ τοῦ σαρκωθέντος φανερωθεὶς ἡμῖν λόγος, οὗ ἔργον ἐστὶν, ἀφανίσαι τὴν ἐκ δαιμόνων παραφοράν, ἵνα μηκέτι ὦσιν οἱ Θεοὶ τῶν ἐθνῶν τὰ δαιμόνια. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ὁ ἐν ἑαυτῷ τοὺς δαίμονας ἔχων, ὅτ' ἂν ὑποχωρήσῃ τὰ πνεύματα τῇ ᾠδῇ, τοῦτο ὄργανον ἐπὶ τούτῳ ἁρμοσάμενον πατάσσει τῷ δόρατι (τὸ δὲ δόρυ, ξύλον ἐστὶ σιδήρῳ καθωπλισμένον) ἀλλὰ δέχεται ἀντ' ἐκείνου ὁ τοῖχος τὸ δόρυ. τοῖχον δὲ νοοῦμεν, τὴν γηΐνην οἰκοδομὴν, δι' ἧς τὸ σῶμα καταμανθάνομεν. περὶ ὃ τὸ ξύλον βλέπομεν τοῦ σταυροῦ καὶ τὸν σίδηρον. ὁ δὲ Δαβὶδ ἐκεῖνος ὁ χριστός τε καὶ βασιλεὺς, ἔξω τοῦ πάθους ἐστίν. ἡ γὰρ θεότης ἐν τῷ σταυρῷ τε καὶ τοῖς ἥλοις οὐ γίνεται. Μελχὸλ δὲ ἀκούσαντες, τὴν ἐκ τοῦ Σαοὺλ γεγενημένην, ἣ Δαβὶδ ἐκοινώνησεν, οὐ ξενιζόμεθα, πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέποντες. οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ πατὴρ ἐγένετο τοῦ θανάτου ὁ τῆς κακίας βασιλεὺς, ὁ ἑαυτὸν τῆς ζωῆς στερήσας. φθόνῳ γὰρ διαβόλου ὁ θάνατος εἰσῆλθεν. ἐβασίλευσε δὲ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ, καὶ ἕως τοῦ νόμου. οὐ βούλεται μηκέτι βασιλεύειν ἐν ἡμῖν ὁ ἀπόστολος ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι. ὁ οὖν ὑπὲρ παντὸς τοῦ θανάτου γευσάμενος, ἐν τῷ οἴκῳ τῆς ὑπὸ τοῦ νοηθέντος ἡμῖν Σαοὺλ γεγενημένης, ὄνομα δὲ αὐτῇ Μελχόλ. τοῦ δὲ ὀνόματος τούτου τὸ σημαινόμενον βασιλείας ἐστὶν, διὰ τὸ μέχρι τότε βασιλεύειν τὴν ἁμαρτίαν τῆς φύσεως. ἐνταῦθα δὲ γενόμενος, αὐτὸς μὲν διὰ θυρίδος ἐξέρχεται. σημαίνει δὲ ἡ θυρὶς, τὴν ἐπὶ τὸ φῶς πάλιν ἐπάνοδον τοῦ ἑαυτὸν τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις δείξαντος. τὰ δὲ κενοτάφια αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης ὁρᾶται. φησὶ γὰρ καὶ ὁ ἄγγελος τοῖς ἐν τῷ μνήματι ζητοῦσι τὸν κύριον.

A patefaciebat: Sed murus, loco Dauidis, ictum recipit; ille incolumis euadit. Poſthæc inſidias à Saule paſſus, quæritur in lecto: at non reperitur; ſimulachra verò quædam vice illius lectus continet, & hepar caprarum. Perſpicuè autem liquet, quorſum horum ænigmatum intelligentia, & totius hiſtoriæ ſeries tendat: videlicet per Dauidem ſignificatur is qui eſt ex Dauide, & Chriſtum, hoc eſt, vnctum præfigurat vnctus; At citharam eſſe humanam naturam, velut inſtrumentum quoddam. Huius concentus eſt do-
B ctrina per eum, qui incarnatus eſt, nobis manifeſtata; cuius finis, abolere omnem, quæ à dæmonibus concitatur agitationem, ne amplius dij gentium ſint dæmonia; ſed rex ille, qui à dæmonibus arreptus eſt, cùm ſpiritus illi concentui cedunt, organum hoc fugandis dæmonibus accommodatum, percutit lancea: lancea autem lignum eſt ferro armatum: ſed excipit illius loco murus lanceam, per murum intelligimus terrenam ædificationem, qua corpus nobis innuitur, circa quod videmus lignum crucis & fer-
C rum. At Dauid ille à Domino vnctus & Rex, à paſſione longè abeſt, diuinitas enim cruce & clauis non affigitur. Porrò cùm audimus Melchol: quæ ex Saule progenita erat, quam Dauid deſponſam habebat, ne turbemur & abalienemur: Sed id quod ſequitur reſpiciamus: ſcimus enim à Deo mortem non eſſe factam, ſed mortis *Rom. 5.*
parens exſtitit Rex ille malitiæ, qui ſeipſum vita priuauit: inuidia enim *Rom. 6.*
diaboli mors intrauit: regnauit autem mors ab Adam vſque ad legem, quam amplius in mortali noſtro corpore regnare non vult Apoſtolus. Is igitur,
D qui pro omnibus mortem guſtauit, verſatur in domo eius, quam is qui per Saulem myſticè ſignificatur progenuit, cuius nomen Melchol; hoc eſt, regnum, quod eò vſque peccatum naturæ imperatit. Hic igitur conſtitutus, ipſe quidem per feneſtram exit. Significat autem feneſtra reditum in lucem eius, qui ſeipſum ſedentibus in tenebris & vmbra mortis oſtenderat, at cenotaphia & ſimulachra conſpiciuntur in eius lecto. Nam & angelus quærentibus Dominum in ſepulchro ait,

Quid quæritis viuentem cum mortuis: non eſt hic; ſurrexit: Ecce locus in quo iacebat: Ecce ſepulchrum, in quo ſepultus e-rat. Viderunt, qui quærebant ſepulchrum, ſed vacuum corpore quod quærebant: ſola autem ſepulchralia linteamina comparebant. Intelligimus igitur funebrem illum in lecto Dauidis apparatum, ſignificare reſurrectionem ex ſepulchro; quibus verè mors à nobis auertitur & fugatur; venio ad vulneratum parietem, quem pro corpore accipimus, quamuis ſanguinis expertem, ne id quod maximè ad myſterium opportunum eſt, & quo redempti ſumus, ſanguinem inquam, prætereamus, hic in illis ipſis cenotaphiis reperitur: ſolùm enim hepar inter membra ſanguinis fons eſt & officina, ſine quo fieri nequit, vt ſanguinis natura ſubſiſtat. Si igitur ex hepate ſanguis profluit, hepar autem inter cenotaphia reperitur, fit vt neque ſanguis deſit ei, quæ mortalium generi obuenit mortis profligationi; at ſpecies animalis huius, cuius hepar appoſitum fuit, deputata eſt propitiatoriis ſacrificiis pro peccatis. Neque hoc ſolum, ſed ex eodem genere ad Paſcha celebrandum, animal quoddam ſeligitur, idemque animal, ait Moſes, auferendis populi peccatis deſtinatum, duplici actioni ſeruit: duobus enim hircis ſorte propoſitis, alter Deo ſacrificatur, alter vnà cum peccato in ſolitudinem dimittitur. Propter hæc igitur omnia tanta ac talia, huius animalis hepar ſanguini ſignificando aſſumptum eſt; quo ab illis qui letaliter infirmabantur, mors depulſa fuit per reſurrectionem Domini noſtri, quem cenotaphium ſignificat. Sed tempus eſt, vt & ſententiam Pſalmi breuiter percurramus, ſic ſeſe habentem. Diuidit Propheta orationem: nam altera pro nobis ad Deum inſtituitur communi omnium mortalium nomine: altera ad nos dirigitur ex perſona eius, qui pro nobis varios cruciatus ſubiit. Quæ ergo pro nobis, hæc ſunt: *Eripe me de inimicis, & ab inſurgentibus in me libera me, & de operantibus iniquitatem, & de viris ſanguinum, qui ceperunt animam meam,* & qui in me fortiter irruerunt, nihil mali à nobis paſſi: neque enim

Num. 7. & alibi paſſim. Exod. 12. Leuit. 16.

A τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; οὐκ ἔστιν ὧδε, ἠγέρθη. ἴδε ὁ τόπος ἐν ᾧ ἔκειτο· τὸν τάφον, ἐν ᾧ ἐτάφη. ἴδον οἱ ζητοῦντες τὸν κύριον, κενὸν τοῦ ζητουμένου σώματος. μόνα δὲ ἦν ἐν αὐτῷ τὰ ἐντάφια. οὐκοῦν νοοῦμεν, ὅτι τὴν ἀνάστασιν τοῦ κυρίου σημαίνει τὴν ἐπὶ τοῦ τάφου τὰ ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ Δαβὶδ κενοτάφια, δι' ὧν γίνεται ὁ ἀληθινὸς τοῦ θανάτου ἡμῶν ἀποτροπιασμός. τοῦ δὲ τρωθέντος τοίχου, ὃν ἀντὶ τοῦ σώματος ἐνοήσαμεν, αἷμα μὴ ἔχοντος, ὡς ἂν μὴ ἄρα λειφθείη τὸ χρησιμώτατον τῶν εἰς τὸ μυστήριον νοουμένων, δι' B οὗ ἐλυτρώθημεν, τὸ αἷμα λέγω, τοῦτο ῥητοῖς κενοταφίοις εὑρίσκεται. μόνον γὰρ ἐν τοῖς σπλάγχνοις τὸ ἧπαρ αἵματός ἐστι πηγή τε καὶ ἐργαστήριον, οὗ χωρὶς ἀδύνατόν ἐστιν συστῆναι τὴν φύσιν τοῦ αἵματος. εἰ οὖν ἐκ τοῦ ἥπατος τὸ αἷμα, ἐν δὲ τοῖς κενοταφίοις τὸ ἧπαρ, οὐδὲ τὸ αἷμα λείπει τῷ γενομένῳ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἀποτροπιασμῷ τοῦ θανάτου· τὸ δὲ γένος τοῦ ζώου τούτου, οὗ τὸ ἧπαρ ἐλήφθη, ταῖς ἱλεωτικαῖς ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας θυσίαις ἀποτεταγμένον ἐστίν. οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, καὶ εἰς τὸ πάσχα C παραλαμβάνεται· καὶ ἀποπεμπτικὸν τῆς τοῦ λαοῦ ἁμαρτίας τὸ ζῶον τοῦτό φησιν δεῖν ὁ Μωϋσῆς ποιεῖσθαι· ὅτι εἰς διπλῆν ἐνέργειαν μερίζεται. καὶ δύο προτεθέντων χιμάρρων ἐκ διακληρώσεως, ὁ μὲν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ, ὁ δὲ τῇ ἁμαρτίᾳ ἐκπέμπεται ἐπὶ τὴν ἔρημον. διὰ πάντα οὖν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τούτου τοῦ ζώου τὸ ἧπαρ εἰς τὴν τοῦ αἵματος ἔνδειξιν παρελήφθη, δι' οὗ τῶν ἐπιθανατίως νενοσηκότων ὁ ἀποτροπιασμὸς τοῦ θανάτου ἐγένετο, διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἣν σημαίνει τὸ κενοτάφιον. ἀλλὰ καιρὸς ἂν εἴη, καὶ τὸν ἐν τῇ D ψαλμῳδίᾳ νοῦν διὰ βραχέων ἐπιδραμεῖν, ἔχοντα οὕτως. μερίζει τὸν λόγον ἡ προφητεία. ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν γίνεται, ἐκ τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως προσαγομένης. ὁ δὲ πρὸς ἡμᾶς ἐκ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξαμένου τὸ πάθος. τὰ μὲν οὖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐστι ταῦτα. ἐξελοῦ με λέγων ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου ὁ Θεὸς, καὶ ἐκ τῶν ἐπανισταμένων ἐπ' ἐμὲ λύτρωσαί με. καὶ ἐκ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν, καὶ ἐξ ἀνδρῶν αἱμάτων, οἳ ἐθήρευσαν τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐπέθεντο ἰσχυροὶ, οὐδὲν παρ' ἡμῶν προπεπονθότες κακόν. οὐ γὰρ

ἡμάρτον τι κατ᾽ ἐκείνων, οὐδὲ ἔστιν ἀνομία τις παρ᾽ ἡμῶν ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἐχθρῶν ἐνεργηθεῖσα, ἐφ᾽ ᾗ καὶ παροξύνονται. ἀλλὰ ἀνομίας ἄνευ ἡμῖν ὁ πρῶτος δρόμος. ἀλλ᾽ ἰδοὺ τὰ πάντα φησιν, οἷά ἐστιν. ἴδε καὶ πρόσχες τοῦ ἐπισκέψασθαι, καὶ μὴ ἀναβάλῃ διὰ φιλανθρωπίας κατὰ τῶν πεπλημμεληκότων ἐκδίκησιν. μὴ οἰκτειρήσῃς γάρ, φησιν, πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν. εἶτα μετάγει τὸν λόγον ἐπὶ τὸ ὑπερκείμενον πρόσωπον, καί φησιν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ τῆς εὐχῆς ἐπακούσαντος, ὅτι οὗτοι οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν ἑσπέραν ἑαυτῶν ἐπιστρέψουσιν. ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ὅτι εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος συνελαθήσονται. ἡ γὰρ ἑσπέρα σκοτεινῆς γίνεται ἀρχή τε καὶ μήτηρ. καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων. οἷς γὰρ οὐκ ἔστι σωτηρίας ἐφόδιον, ἐξ ἀνάγκης ἡ ἐκ τοῦ λιμοῦ τῶν ἀγαθῶν ἐπακολουθήσει ταλαιπωρία. οὕτως ἐλίμωξεν ἐν τῷ ᾅδῃ ὁ πλούσιος, τῆς θείας δρόσου ἔρημος ὤν. καὶ διὰ τὸ ἀπαράσκευος τοῦ τοιούτου ἀγαθοῦ εἶναι, τῇ φλογὶ κατεφλέγετο. ἀλλὰ καὶ κυκλώσουσι πόλιν φησίν. ὅπερ τοιοῦτόν μοι τινὰ νοῦν ὑποσημαίνειν δοκεῖ. ἐπειδὴ πᾶν τὸ ἀχρεῖόν τε καὶ ἀπόβλητον, ὡς πρὸς τὴν τῶν ζώντων χρῆσιν, ἔξω ῥίπτεται τῆς πόλεως, εἴ τι νεκρὸν καὶ διεφθορός, εἴ τι δυσῶδες τῆς κόπρου. περὶ ἃ ὑπὸ τῆς τοῦ λιμοῦ ἀνάγκης οἱ κύνες εὑρίσκονται, τῷ ῥύπῳ τῷ ἐκ τῆς πόλεως ἐκβαλλομένῳ ἐμβιοτεύοντες. διὰ τούτου τὴν ἐν ἀρετῇ, καὶ κακίᾳ ζώντων τὴν διαφορὰν διδάσκων ὁ λόγος, ἐν τῷ τῆς πόλεως διασημαίνει αἰνίγματι. πόλιν λέγων, τὴν ὑπὸ τῆς ἀρετῆς συνῳκισμένην εὐπρεπῆ τε καὶ εὐδιάθετον πολιτείαν. τὰ δὲ ἔξω τῆς πόλεως, τὴν ἐκ τοῦ ἐναντίου παραθεωρουμένην κακίαν, δηλοῖ, ἐν ᾗ πᾶσα ἡ τοῦ ἀστειοτέρου βίου ἀποβολή τις ἐστὶν δυσώδης ἁμαρτία, ἢ ἔκ τε τῆς σήψεως τῶν σωμάτων, καὶ ἐκ τῆς ῥυπαρᾶς κόπρου συνισταμένη εὑρίσκεται. οὐκοῦν τῆς μὲν πόλεως οἰκήτωρ ἐστὶ, τὸ μέγα, καὶ τίμιον χρῆμα, ὁ ὄντως ἄνθρωπος, ὁ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβληθέντα χαρακτῆρα τῇ φύσει διὰ τοῦ βίου μεμορφωμένον ἔχων. ὁ δὲ περὶ τὰ ἔξω τῆς πόλεως ἀναστρεφόμενος, κύων ἐστί, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὥστε φανερὸν εἶναι πᾶσι,

A quicquam in illos admiſi, neque iniquitas vlla a me profecta eſt, quæ in damnum hoſtium meorum vergeret, qua tamen, quaſi affecti eſſent, concitantur, ſine iniquitate nobis primus curſus inſtitutus eſt. *Sed vide*, inquit, omnia, quæ & qualia ſint. Vide & intende; vt me defendas, neque differas per humanitatem expetere vltionem ab his qui delinquunt. *Non miſerearis*, inquit, *omnibus, qui operantur iniquitatem.* Deinde transfert ſermonem ad ſublimiorem perſonam, dicitque quaſi loco eius qui preces exaudiuerit, B iſtos hoſtes ad veſperam conuerſum iri. Quod nihil aliud eſt, quàm ipſos in tenebras exteriores expulſum iri: nam veſpera caliginis principium eſt & genitrix. *Et famem patientur vt canes.* Quibus enim ſalutis viaticum non ſuppetit, hos neceſſariò conſequetur ex fame penuria bonorum. Sic eſuriuit in inferno diues diuino deſtitutus rore: quia ab his bonis imparatus erat, ideo flammis illis exurebatur. Sed & *circuibunt ciuitatem*, inquit. Cui talem ſubiectam ſententiam arbitror. C Cùm omne id quod abijciendum & inutile eſt ad viuentium vſum, eijciatur extra ciuitatem, ſiue cadauer fuerit, ſiue quid aliud corruptum, ſiue graueolens cœnum, circa quæ præ famis magnitudine, canes occupatos inuenire licet, verſantes in ſordibus extra vrbem euehi ſolitis; propterea eorum qui cum virtute, & eorum qui in ſceleribus viuunt, diſcrimen indicare volens oratio, id ciuitatis ænigmate ſignificat: ciuitatem enim nominat illam viuendi rationem, quæ à virtute quaſi incolitur, & ad omnem decen- D tiam rectúmque ordinem conformatur. At quæ extra ciuitatem ſunt, ſignificant oppoſitam virtuti malitiam, in qua inuenire eſt omnem graueolentiam peccati, quaſi vrbanioris vitæ retrimentum, ſiue ex putredine corporum, ſiue ex immundo cœno conflectur. Quocirca ciuitatis incola eximium quiddam eſt & venerandum, verè homo, cúmque quem ab initio naturæ impreſſum accepit characterem, ipſa vita ſua expreſſum circumferens: At qui ſeſe in iis quæ extra ciuitatem ſunt, occupat, canis eſt, non homo: vt proinde omnibus planum ſit,

Luc. 16.

qua ratione diſcernere oporteat canes, ab illis qui natura ſunt homines: non enim diſcrimen hoc ex efficta corporis forma petendum eſt, ſed ex differentia vitæ quam viuunt. Nam qui ciuitatis virtute præditæ inhabitator eſt, ille verè homo eſt. Quòd ſi quis circa fœtidam intemperantiam, aut circa ſuperfluam cupiditatem, quam quis propriè nominauerit cœnum, vel in aliis improbitatis generibus ſtudium & induſtriam collocat, extra ambitum ciuitatis illius oberrans, is de ſeipſo clara voce teſtatur, ſe canem eſſe, transformata illa, quam cùm Deo habebat, ſimilitudine in caninam naturam. Nec eſt, quòd per canes alium intelligas, quàm primæuum illum canem, carniuorum & homicidam, vt ſcriptura lo-
Iam. 8. quitur. Reliqua itidem Pſalmi deſcribunt caninam vitam. Nam loco latratus ſonum quemdam ex ore illorum prodire, & loco dentium caninorum gladium ſub labiis eorum abſconditum dicit. Sic enim verba ſeſe habent: *Ecce loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum.* Sed terrifica hæc riſus ſunt illis, qui Deum ſecum habent: Ait enim: *Et tu Domine deridebis eos: ego vero fortitudinem meam ad te cuſtodiam.* Et poſt pauca præſignificat definitam à Deo ſuper ſuo figmento œconomiam & diſpoſitionem: dicit enim: Ne occidas eos, ſed detrahe illos ab altitudine malitiæ in æquabilem & planam illam viuendi rationem, quæ ſecundùm Deum inſtituitur, quod & Paulus magnus ille Apoſtolus, & Ioannes Baptiſta fece-
2.Cor.10. runt; Paulus quidem qui deſtruxit omnem *altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei.* Ioannes verò ſecundùm Iſaiæ Prophetiam, omnes montes & colles humiliauit & complanauit. Ex quibus intelligimus, ipſorum hominum non fore abolitionem, ne diuinum opus inutile reddatur, ſi recidat in nihilum, ſed loco ipſorum peribit peccatum, & in nihilum conuertetur: *Delictum oris eorum*, inquit, *& ſermo labiorum ipſorum eſt* ſuperbia, execratio, & mendacium, *in ira conſummationis non erunt.* Quæ cùm amplius non fuerint: *Cognoſcent*, inquit, *quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ:* nulla enim vſquam relictâ malitiâ, omnium finium rector Dominus erit, cùm ea

A πῶς χρὴ διακρίνειν τοὺς κύνας ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ἀνθρώπων, οὐκ ἐκ τοῦ σχήματος λέγω τῆς τοῦ σώματος διαπλάσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ τὸν βίον διαφορᾶς. ὁ γὰρ τῆς ἐναρέτου πόλεως ἔνοικος, ἀληθῶς ἐστιν ἄνθρωπος. εἰ δέ τις περὶ τὴν δυσώδη ἀκολασίαν, ἢ τὴν περιττωματικὴν πλεονεξίαν, ἣν κυρίως ἄν τις ὀνομάσειε κόπρον, ἢ περὶ τὰ ἄλλα τῆς κακίας εἴδη τὴν σπουδὴν ἔχοι, ἔξω τοῦ κύκλου τῆς πόλεως ἐκείνης πλανώμενός τε καὶ περιέρπων, βοᾷ καθ' ἑαυτοῦ τὸ κύων εἶναι, μεταπλασθείσης ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ὁμοιότητος, ἐπὶ τὸ κυνῶδες τῆς φύσεως. νοεῖς δὲ πάντως διὰ
B τῶν κυνῶν τὸν ἀρχέγονον κύνα, τὸν σαρκοβόρον τε καὶ ἀνθρωποκτόνον, καθώς φησιν ἡ γραφή. καὶ τὰ ἐφεξῆς τοῦ ψαλμοῦ διαγράφει τὴν κυνώδη ζωήν. ἀντὶ γὰρ τῆς ὑλακῆς φθόγγον τινὰ διὰ στόματος αὐτῶν γίνεσθαι λέγει. καὶ ἀντὶ τῶν κυνοδόντων ῥομφαίαν τοῖς χείλεσιν ἐγκεκρύφθαι φησίν, οὕτω λέγων τοῖς ῥήμασιν. ἰδοὺ ἀποφθέγξονται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ ῥομφαία ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτῶν. ἀλλὰ τὰ φοβερὰ ταῦτα τοῖς τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι γέλως ἐστίν. σὺ γάρ φησι κύριε ἐκγελάσῃ αὐτούς. ἐγὼ δὲ τὸ κράτος μου πρὸς σὲ φυλάξω. καὶ
C μετ' ὀλίγα προμηνύει τὴν ὁρισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ἰδίου πλάσματος οἰκονομίαν. φησὶ γάρ, μὴ ἀποκτείνῃς αὐτούς. ἀλλὰ κατάγαγε αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς κακίας εἰς τὸ ἐπίπεδόν τε καὶ ὁμαλὸν τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας. ὅπερ δὴ καὶ Παῦλος ὁ μέγας, καὶ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης ἐποίησεν. ἐν Παύλῳ μέν, καθαιρουμένου παντὸς ὑψώματος, τοῦ κατὰ τῆς θείας γνώσεως ἐπαιρομένου. ὑπὸ δὲ Ἰωάννου, κατὰ τὴν προφητείαν Ἡσαΐου, παντὸς ὄρους, καὶ βουνοῦ
D πρὸς τὸ ταπεινὸν καταστρωννυμένου. δι' ὧν μανθάνομεν, ὅτι τῶν μὲν ἀνθρώπων, ἀφανισμὸς οὐκ ἔσται, ἵνα μὴ τὸ θεῖον ἔργον ἀχρειωθῇ τῷ ἀνυπάρκτῳ ἀφανιζόμενον. ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν ἀπολεῖται ἡ ἁμαρτία, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν περιστήσεται. ἁμαρτία γάρ φησι στόματος αὐτῶν, καὶ λόγος χειλέων αὐτῶν. καὶ ὑπερηφανία, καὶ ἀρά, καὶ ψεῦδος, ἐν τῇ ὀργῇ τῆς συντελείας οὐχ ὑπάρξουσιν, ὧν μηκέτι ὄντων, γνώσονταί φησιν ὅτι ὁ Θεὸς δεσπόζει τοῦ Ἰακώβ, καὶ τῶν περάτων τῆς γῆς. μηδαμῶς γὰρ ὑπολειφθείσης κακίας, πάντως ἔσται τῶν περάτων δε-

ἀσότης ὁ κύριος, τῆς νῦν βασιλευούσης τῶν πολλῶν ἁμαρτίας ἐκ ποδῶν γινομένης. εἶτα πάλιν τὸν αὐτὸν ἐπαναλαμβάνει λόγον περὶ τῶν ἐπιστρεφόντων εἰς ἑσπέραν, καὶ λιμωττόντων ὡς κυνῶν, καὶ ἐν κύκλῳ περιερχομένων τὴν πόλιν. δηλῶν, οἶμαι, διὰ τῆς τοῦ λόγου ἐπαναλήψεως, ὅτι καθ' ἑκάτερον οἱ ἄνθρωποι κατά τε τὸ πονηρὸν, καὶ τὸ κρεῖττον, ἐν οἷς ἂν νῦν γίνονται, ἐν τοῖς αὖθις καὶ μετὰ ταῦτα γενήσονται. ὁ γὰρ νῦν δι' ἀσεβείας κύκλῳ περιπατῶν, μὴ ἐμβιοτεύων τῇ πόλει, μηδὲ τὸν ἀνθρώπινον ἐπὶ τοῦ ἰδίου βίου χαρακτῆρα φυλάσσων, ἀλλὰ ἀποθηριούμενος διὰ τῆς προαιρέσεως, καὶ κύων γινόμενος, οὗτος καὶ τότε τῆς ἄνω πόλεως ἐκπεσὼν, ἐν λιμῷ τῶν ἀγαθῶν κολασθήσεται. ὁ δὲ νικητὴς τῶν ἐναντίων καὶ προϊὼν, (καθώς φησιν ἑτέρωθί που ὁ ψαλμῳδὸς) ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν, καὶ νίκην διαμειβόμενος, ᾄσομαι λέγει τῇ δυνάμει σου, καὶ ἀγαλλιάσομαι τὸ πρωῒ τὸ ἔλεός σου. ὅτι ἐγενήθης ἀντιλήπτωρ μου, καὶ καταφυγή μου, καί σοι πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A quæ nunc multis imperat iniquitas, de medio tolletur. Deinde rurſus ſermonem repetit de canibus iis qui ad *veſperam conuertentur*, quique eſurient more canum, ciuitatémque circuibunt; manifeſtum arbitror ex hac ſermonis iteratione, homines in alterutro, ſeu bono, ſeu malo, in quo nunc ſunt, fore itidem poſt hanc vitam: qui enim nunc in impietate, quaſi in circuitu ambulat, neque in illa ciuitate degit, neque humanum characterem in propria vita cuſtodit, ſed efferatur, caniſque efficitur voluntate & propoſito; B is & tunc à ſuperna ciuitate excidens, omnium bonorum penuria & fame punietur. At qui contraria vincit, proceditque, (vt alibi Pſalmiſta loquitur) *de virtute in virtutem*, victoriamque aliam aliâ permutat: is, *Cantabo*, ait, *fortitudini tuæ: Exultabo manè miſericordiam tuam*, quoniam factus es adiutor & refugium meum, & te decet gloria in ſæcula ſæculorum, Amen. Pſal. 83.

C

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ἕκτον ψαλμόν,

Περὶ τῆς ὀγδόης.

ΟΙ ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν πορευόμενοι, κατὰ τὴν προφητικὴν εὐλογίαν, καὶ τὰς καλὰς ἀναβάσεις ἐν ταῖς ἑαυτῶν καρδίαις διατιθέμενοι, ὅτ' ἂν τινος ἀγαθοῦ νοήματος δράξωνται, χειραγωγοῦνται δι' ἐκείνου πρὸς ὑψηλότερον νόημα, δι' οὗ γίνεται τῇ ψυχῇ ἡ ἐπὶ τὸ ὕψος ἀνάβασις. καὶ οὕτως ἀεὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, οὐδέποτε τῆς ἀγαθῆς ἀνόδου παύσεται, ἀεὶ διὰ τῶν ὑψηλῶν νοημάτων πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων κατανόησιν ὁδηγούμενος. ταῦτα εἶπον, ἀδελφοὶ, τῷ ἕκτῳ τῶν ψαλμῶν προσέχων τὴν διάνοιαν, καὶ βλέπων τὴν ἀναγκαίαν τῆς τάξεως ἀκολουθίαν, πῶς μετὰ τὴν κληρονομοῦσαν ὁ περὶ τῆς ὀγδόης ἡμῖν προσετέθη λόγος. πάντως δὲ οὐκ ἀγνοεῖτε

EIVSDEM IN SEXTVM PSALMVM, DE OCTAVA.

Laurentio Siſano Interprete.

QVI ſecundùm propheticam benedictionem ex virtute in virtutem progrediuntur, atque præclaros aſcēſus in cordibus ſuis diſponūt, cùm aliquem bonum intellectum apprehēderint, per Pſal. 83.
D eum ad ſublimiorem intellectum quaſi manu ducuntur: per quem animæ conficitur aſcenſus in ſublime: atq. ita qui ſemper ad ea, quæ ſunt priora, ſe extendit, numquam à bona aſcenſione ceſſabit, dum ſemper per intellectus ſublimeis, ad supernorum ducitur contemplationem & animaduerſionem. Phil. 3, 13.
Hæc dixi, fratres, ad vos, ſexto pſalmo mentem adhibens, & neceſſariam ordinis conſequentiam cernens, quemadmodum poſt eam quæ hæreditatem conſequitur, de octaua nobis ſermo adiectus ſit. Prorſus autem myſterium

Pſal. 5. octauæ non ignoratis. Non enim vtique conuenit nonnullorum mentem ad Iudæorum labeſcere & rapi opiniones qui ad indecoras corporis noſtri parteis, myſterij octauæ excellentiam deducentes, circũciſionis & poſt puer- *Rom. 7.* perium purificationis legem, ac talia, dicunt numero octauæ ſignificari. Nos autem à magno Paulo docti, quòd lex ſpiritualis ſit, etiamſi in memoratis legibus hic numerus contineatur, præſcribens & maſculo circumciſionem, & mulieri purificationis nomine ſacrificium & oblationem, neque legem reijcimus, neque humili atque abiecta mente eam admittimus, ſcientes quòd proculdubio octauo die vera circumciſio fiat, quæ per lapideum cultrum adminiſtratur. Intelligis autem prorſus per lapidem quæ impurum & immundum ſcindit, ipſum lapidem, qui *1. Cor. 10.* eſt Chriſtus, hoc eſt veritatis ſermo: & quòd tunc humana vita ad diuiniorem & auguſtiorem formam traducta, finietur ſordidus negotiorum vitæ fluxus. Vt autem omnibus manifeſtum fiat, quid per talia intelligatur, rem de qua agitur, pro viribus apertiùs exponam. Huius vitæ tempus in prima illa inſtitutione creaturæ per vnam dierum ſeptimanam completum eſt. Nam & à die prima rerum vniuerſarum opificium inſtitutum eſt, & cum *Geneſ. 1.* ſeptima finis creationis fuit. Factus eſt enim, inquit, dies vnus, in quo prima facta ſunt: atque ita in ſecundo, ſecunda: ac deinceps vſque ad ſextum, vniuerſa. Septimus autem cùm terminus creationis extitiſſet, in ſe circũſcripſit tempus, quod interim dum mũdus crearetur, tranſigebatur. Vt igitur neque cœlum ex illo tempore factum, neque mundi aliqua pars iis quæ ab initio facta ſunt, adiecta eſt, ſed conſtitit in ſeipſa nullius inſuper rei egena diminutioniſque expers in ſuis modis permanens creatura: ita neque tempus extitit vllum aliud præter id, quod vnà cum fabricatione mundi deſignatum eſt, ſed dierum ſeptimana temporis natura definita eſt. Atque hac de cauſſa, cùm diebus tempus metimur, ab vno incipientes & ſeptimo numerum concludentes, rurſus ad vnum regredimur per ambitum ſeptimanarum, ſemper totum temporis ſpatium remetientes,

A τὸ τῆς ὀγδόης μυστήριον. οὐ γὰρ δὴ πρὸς Ἰουδαϊκὰς ὑπολήψεις εἰκός ἐστιν ὑποφέρεσθαι τινῶν τὴν διάνοιαν· οἱ περὶ τὰ ἀσχήμονα τοῦ σώματος μέρη τὸ μεγαλοφυὲς τοῦ μυστηρίου τῆς ὀγδόης κατάγοντες, τὸν τῆς περιτομῆς νόμον, καὶ τὸν μετὰ τὴν λοχείαν καθάρσιον, καὶ τὰ τοιαῦτα λέγουσι τῷ ἀριθμῷ τῆς ὀγδόης κατασημαίνεσθαι. ἡμεῖς δὲ παρὰ τοῦ μεγάλου Παύλου μαθόντες, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, καὶ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι νόμοις ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐμφέρηται, νομοθετῶν καὶ τῷ ἄρρενι τὴν περιτο- B μὴν, καὶ τῇ γυναικὶ τὴν ἐπὶ καθαρισμοῦ θυσίαν· οὔτε ἀποβαλλόμεθα τὸν νόμον, οὔτε ταπεινῶς ἐκδεχόμεθα. Εἰδότες, ὅτι ἀληθῶς τῇ ὀγδόῃ γίνεται ἡ ἀληθινὴ περιτομὴ διὰ τῆς πετρίνης μαχαίρας ἐνεργουμένη. νοεῖς δὲ πάντως διὰ τῆς τεμνούσης τὸ ἀκάθαρτον πέτρας, αὐτὴν τὴν πέτραν ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, τουτέστι, τῆς ἀληθείας ὁ λόγος· καὶ ὅτι τότε παύεται ἡ ῥυπῶσα τῶν τοῦ βίου πραγμάτων ῥύσις· τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς μεταστοιχειωθείσης πρὸς τὸ θειότερον. ὡς δ᾽ ἂν πᾶσι γένοιτο δῆλον τὸ ἐν τοῖς τοι- C ούτοις νοούμενον· σαφέστερον, ὅπως ἂν οἷός τε ὦ, τὸν λόγον ἐκθήσομαι. ὁ τοῦ βίου τούτου χρόνος ἐν τῇ πρώτῃ δημιουργίᾳ τῆς κτίσεως διὰ μιᾶς ἑβδομάδος ἡμερῶν συνεπληρώθη· ἤρξατό τε γὰρ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡ τῶν ὄντων δημιουργία, καὶ τῇ ἑβδόμῃ συγκατέληξε τὸ πέρας τῆς κτίσεως. ἐγένετο γὰρ ἡμέρα μία, φησὶν, ἐν ᾗ τὰ πρῶτα ἐγένετο· καὶ οὕτως ἐν τῇ δευτέρᾳ τὰ δεύτερα, καὶ ἀκολούθως ἕως τῆς ἓξ ἅπαντα. ἡ δὲ ἑβδόμη πέρας γενομένη τῆς κτίσεως, ἐν ἑαυτῇ περιέγραψε τὸν συμπαρεκτεινόμενον τῇ κατασκευῇ τοῦ κόσμου D χρόνον. ὡς τοίνυν οὔτε οὐρανὸς ἐξ ἐκείνου γέγονεν, οὔτε τι ἕτερον τῶν τοῦ κόσμου μερῶν προσετέθη τοῖς ἐξ ἀρχῆς γεγονόσιν· ἀλλ᾽ ἔστη ἐφ᾽ ἑαυτῆς ἡ κτίσις, ἀπροσδεὴς καὶ ἀμείωτος ἐν τοῖς μέτροις ἑαυτῆς διαμείνασα· οὕτως οὔτε χρόνος ἄλλος παρὰ τὸν τῇ κατασκευῇ τοῦ κόσμου συναναδειχθέντα ἐγένετο. ἀλλὰ περιωρίσθη τῇ ἑβδομάδι τῶν ἡμερῶν ἡ τοῦ χρόνου φύσις. καὶ τούτου χάριν ὅτ᾽ ἂν ἐκμετρῶμεν ταῖς ἡμέραις τὸν χρόνον, ἀπὸ τῆς μιᾶς ἀρχόμενοι καὶ τῇ ἑβδόμῃ τὸν ἀριθμὸν κατακλείοντες· πάλιν ἐπὶ τὴν μίαν ἀναποδίζομεν, ἀεὶ διὰ τοῦ κύκλου τῶν ἑβδομάδων ἀναμετροῦντες ὅλον τὸ τοῦ χρόνου

A διάστημα· ἕως ἂν περιελθόντων τῶν κινουμένων, καὶ παυσαμένης ποτὲ τῆς ῥοώδους κινήσεως, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἔλθῃ τὰ μηκέτι σαλευόμενα, ὧν μεταβολὴ καὶ ἀλλοίωσις οὐκέτι ἅπτεται. ἐν τοῖς αὖθις ὡς αὔτως ἀεὶ πρὸς τοὺς ἐφεξῆς αἰῶνας διαμενούσης ἐκείνης τῆς κτίσεως, ἐν ᾗ γίνεται ἡ ἀληθινὴ περιτομὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῇ τῆς σωματικῆς ζωῆς περιαιρέσει, καὶ τὸ ἀληθινὸν καθάρσιον τοῦ ἀληθινοῦ ῥύπου. ῥύπος δὲ ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία, ἡ συναποτικτομένη τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει (ὅτι ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου) B ἣν ὁ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, τότε εἰς τὸ πᾶν ἐκκαθαίρει, ἐξαφανίσκων ἐκ τῆς τῶν ὄντων φύσεως, πᾶν ὅσον αἱματῶδές τε καὶ ῥυπαρὸν καὶ ἀκρόβυστον. καὶ οὕτω δεχόμεθα τὸν περὶ τῆς ὀγδόης νόμον, τὸν καθαίροντά τε καὶ περιτέμνοντα. διότι τοῦ ἑβδοματικοῦ παυσαμένου χρόνου, ἐνστήσεται ἡμέρα ὀγδόη μετὰ τὴν ἑβδόμην· ὀγδόη μὲν λεγομένη, ὅτι μετὰ τὴν ἑβδόμην γίνεται, οὐκέτι δὲ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ διαδοχὴν ἐφ' ἑαυτῆς δεχομένη. μία γὰρ εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένει, οὐδέποτε νυκτερινῷ διαιρουμένη ζόφῳ. C ἄλλως γὰρ αὐτὴν ποιεῖ ὁ ἥλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπολάμπων· ὃς ἐπειδὰν ἅπαξ ἐπιφανῇ ἡμῖν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὐκέτι ἐν δυσμαῖς κρύπτεται, ἀλλὰ πάντα τῇ φωτιστικῇ ἑαυτοῦ δυνάμει περιπτυξάμενος, διηνεκές τε καὶ ἀδιάδοχον τοῖς ἀξίοις τὸ φῶς ἐμποιεῖ. καὶ αὐτοὺς τοὺς μετέχοντας τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ἄλλους ἡλίους ἀπεργαζόμενος, καθώς φησιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ λόγος· ὅτι τότε οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος. D ἐπεὶ οὖν ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης ἐν τῷ προλαβόντι ψαλμῷ τὸν λόγον πεποίηται, ἡ δὲ κληρονομία ἐν τῇ ὀγδόῃ τοῖς ἀξίοις ἀπόκειται, ἐν ταύτῃ δὲ καὶ ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ γίνεται κρίσις, ἑκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν νέμουσα· καλῶς ὁ προφήτης τῇ περὶ τῆς ὀγδόης μνήμῃ τὸν περὶ μετανοίας συνεισήγαγε λόγον. τίς γὰρ τῆς φοβερᾶς τοῦ Χριστοῦ κρίσεως μνήμην λαβών, οὐκ εὐθὺς ἐν τῷ συνειδότι τῷ ἰδίῳ σπαράσσεται, καὶ φόβῳ καὶ ἀγωνίᾳ συνέχεται· κἂν πρὸς τὸ κρεῖττον ἑαυτῷ συνεγνωκὼς τύχῃ τὸν βίον; ἀλλ' οὖν πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς κρίσεως βλέπων, ἐν ᾗ καὶ τὰ λεπτότατα τῶν παροραμάτων εἰς ἐξέτασιν ἄγεται· καταπλήττεται πάντως τῇ τῶν φοβερῶν

donec præteritis iis quæ mouentur, fluxoque motu, vt inquit Apoſtolus, aliquando ceſſante, venerint ea, quæ non amplius fluctuant, & agitantur: quæ deinceps alteratio mutatióque non amplius attingit in eiſdem, eodem modo ſemper in ſequentia ſecula manente illa creatura, in qua vera humanæ naturæ circumciſio per ademptionem vitæ corporalis, & vera purificatio verarum ſordium fit. Sordes autem hominis peccatum eſt, quod vnà cum humana editur natura. quoniam in peccatis concepit me mater mea: quod peccatum is qui purificationem peccatorum noſtrorum confecit, tunc in vniuerſum expurgat, abſumens ac tollens ex rerum natura quicquid vel cruentum vel ſordidum vel præputioſum eſt. Atque ita accipimus legem de octaua: quæ lex purget pariter & circumcidat, propterea quòd ſeptimanario tempore finito, poſt ſeptimum inſtabit dies octauus: qui octauus quidem dicitur, quia poſt ſeptimum exiſtit: numeri verò viciſſitudinem in ſeſe non amplius admittit. Vnus enim in perpetuum nulla vnquam nocturna caligine diremptus permanet. Alius enim eum efficit ſol, qui veram ſuo fulgore lucem edit. qui poſteaquàm nobis ſemel illuxerit, vt inquit Apoſtolus, deinceps occaſu non occultatur, ſed omnia illuminatrice vi ſua amplexus, perpetuum pariter ac viciſſitudinis expers lumen dignis ingenerat, etiam ipſos, qui illius luminis participes fuerint, alios ſoles efficiens: quemadmodum in Euangelio Sermo dicit: Tunc iuſti fulgebunt vt ſol. Quoniam igitur in ſuperiori pſalmo pro ea, quæ hæreditatem capit, ſermonem fecit: hæreditas autem in octaua dignis repoſita atque recondita eſt: atque in hac iuſtum quoque iudicium Dei, vnicuique, id quo dignus fuerit, tribuens exercetur; rectè propheta cum mentione octauæ, de pœnitentia ſimul intulit ſermonem. Quis enim terribilis iudicij Chriſti recordatus, non ſtatim in conſcientia ſua quaſi conuellitur? ac terrore & angore non conſtringitur? atque etiam ſi vitæ meliùs quàm deterius actæ ſibi conſcius ſit: attamen ad exactam diligentiam & rigorem iudicij reſpiciens, in quo minimæ quoque culpæ in quæſtionem adducuntur ac prorſus expectatione terribilium pœnarum

1.Cor.7.31
Pſal.50.
2.Cor.4.
Matth. 1

perhorreſcit, ignorans quiſnam ſibi iudicij exitus & euentus futurus ſit. Idcirco quaſi in oculis habens terribilia ſupplicia, gehennam illam & tenebro-
Matth. 8. ſum ignem, & conſcientiæ vermem
Marc. 9. numquam emorientem, qui animam ſemper pudore ſugillat, ac recordatione malè actæ vitæ cruciatus renouat
Pſal. 6. atque reintegrat: Deo iam ſupplex fit, orans ne in illo furore tradatur ad quæſtionem & iudicium, neu per illam iram adhibeatur ſibi caſtigatio propter delicta. (Nam ab iis qui acerba caſtigatione terribilis illius ſupplicij condemnati ſunt, furoris eſſe opus & iræ iudicium illud exiſtimatur.) atque idcirco quaſi iam in doloribus atque cruciatibus conſtitutus, dolentium voces imitatur, quibus furor eſſe videtur & ira, quicquid ad puniendum impios adhibetur. Dicit igitur: Non expecto donec ex illo furore per terribilia flagella de me occultorum delictorum quæſtio habeatur: ſed præoccupo reuelatione atque ſpontanea confeſſione neceſſitatem ex illa ira mihi imponendã. Quod cruciatus facit in illis qui verberantur, inuitis eis occulta ſcelera manifeſta faciens, id à ſe ipſo liberũ arbitriũ facit, ſeipſum per pœnitentiã & flagellãs & puniens, publicãſq. atq. diuulgans in oc-
Ibidem. cultis abſcõditũ peccatũ. Cùm dixiſſet
Ibid. igitur, Neque in furore tuo arguas me, neq. in ira tua caſtiges me, congruenter deinceps confugit ad miſericordiã, non tam in liberam volũtatem & arbitrium, quàm in infirmitatẽ naturæ cauſſã mali conferens. In vitiis me natum, inquit, miſericordia cura: ex infirmitate enim incidi in morbum. Quænã autem infirmitas eſt? Loco mota ſunt oſſa mea, atq. à mutua conueniẽtique inter ſeſe compage diſſoluta. Oſſa autẽ dicit ſanas & conſtantes cogitationes & ratiocinationes animam confirmãtes. Sana me Domine, quoniam oſſa mea turbata ſunt. Atq. interpretatur ſermonis inuolucrũ
Ibidem. per ea, quę dictis ſubiũgit, videlicet, ani-
Eſa. 38. ma mea turbata eſt valde. Quid igitur
Bar. 2. differs, inquit, ſanationem tu domine? quouſque tandẽ miſericordiam non adhibes? an non vides quàm breuis æui, quàm præcipitis fati vita humana ſit? præoccupa animam meam conuertendo vitæ noſtræ neceſſitatem, ne cùm mors tãdem nos inuaſerit, omnis ad curandũ excogitata ratio nullius vſus ſit.

A προσδοκίᾳ, οὐκ εἰδὼς εἰς ὅ, τι αὐτῷ τὸ τῆς κρίσεως καταλήξει πέρας. τούτου χάριν ὡς ἐν ὀφθαλμοῖς λαβὼν τὰ φοβερὰ κολαστήρια, τὴν γέενναν ἐκείνην καὶ τὸ σκοτεινὸν πῦρ, καὶ τὸν ἀτελεύτητον τῆς συνειδήσεως σκώληκα, τὸν ἀεὶ μυζῶντα τὴν ψυχὴν δι' αἰσχύνης, καὶ τῇ μνήμῃ τῶν κακῶς βεβιωμένων τὰς ἀλγηδόνας ἀνακαινίζοντα· ἤδη τοῦ Θεοῦ ἱκέτης γίνεται, δεόμενος, μὴ τῷ θυμῷ ἐκείνῳ παραδοθῆναι πρὸς ἔλεγχον, μήτε διὰ τῆς ὀργῆς ἐκείνης ἐπαχθῆναι αὐτῷ τὴν ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησε παιδείαν.
B τοῖς γὰρ καταδικασθεῖσι τῇ πικρᾷ παιδείᾳ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης κολάσεως, θυμοῦ ἔργον νομίζεται καὶ ὀργῆς ἡ διάκρισις. καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἐν ταῖς ἀλγεινοῖς ἤδη γινόμενος, τὰς τῶν ὀδυνωμένων φωνὰς ὑποκρίνεται, οἷς θυμὸς εἶναι δοκεῖ καὶ ὀργὴ τὸ ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν ἀσεβῶν ἐπαγόμενον. λέγει τοίνυν, ὅτι οὐκ ἀναμένω ἐκ τοῦ θυμοῦ ἐκείνου διὰ τῶν φοβερῶν μαστίγων γενέσθαι μοι τῶν κεκρυμμένων τὸν ἔλεγχον· ἀλλὰ προλαμβάνω τῇ ἐξαγορεύσει τὴν ἐκ τῆς ὀργῆς ἐκείνης ἀνάγκην. ὅπερ ἡ ὀδύνη ἐπὶ τῶν μαστιγουμένων ποιεῖ, ἀκόντων αὐτῶν τὰ κρυπτὰ τῆς
C ἀνομίας ἐμφανῆ ποιοῦσα· τοῦτο ποιεῖ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ προαίρεσις, ἑαυτὴν διὰ τῆς μετανοίας μαστίζουσά τε καὶ κολάζουσα, καὶ δημοσιεύουσα τὴν κεκαλυμμένην ἐν τοῖς κεκρυμμένοις ἁμαρτίαν. εἰπὼν τοίνυν, ὅτι μήτε τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μήτε τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με· ἀκολούθως καταφεύγει ἐπὶ τὸν ἔλεον, οὐ τοσοῦτον εἰς προαίρεσιν, ὅσον εἰς ἀσθένειαν φύσεως, τοῦ κακοῦ τὴν αἰτίαν ἀνάγων· ἐν κακοῖς γεγονότα, ἐλέῳ θεράπευσον· ἐξ ἀσθενείας γὰρ ἦλθον ἐπὶ τὸ πάθος. τίς δὲ ἡ ἀσθένεια; ἐξηρμόσθη τὰ ὀστᾶ μου, καὶ διελύθη ἀπὸ τῆς μετ' ἀλ-
D λήλων ἁρμονίας. ὀστᾶ δὲ λέγει, τοὺς σώφρονας λογισμούς, τοὺς τὴν ψυχὴν διερείδοντας· ἴασαί με, κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου. καὶ ἑρμηνεύει τοῦ λόγου τὸ αἴνιγμα, δι' ὧν ἐπήγαγε τοῖς εἰρημένοις· ὅτι ἡ ψυχή μου ἐταράχθη σφόδρα. τί οὖν ἀναβάλλῃ, φησί, πρὸς τὴν ἴασιν; σὺ κύριε, ἕως πότε, οὐκ ἐπάγεις τὸν ἔλεον; οὐχ ὁρᾷς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τὸ ὠκύμορον; πρόλαβε τῇ ἐπιστροφῇ τῆς ψυχῆς μου τὸ ἀναγκαῖον τῆς ζωῆς ἡμῶν· μή ποτε τοῦ θανάτου ἐπιλαβόντος ἀργῇ πᾶσα πρὸς θεραπείαν ἐπίνοια.

οὐκέτι γάρ ἐστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ διὰ τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ θεραπεῦσαι δυνάμενος τὴν ἐκ κακίας αὐτῷ γενομένην νόσον. διότι ἐπὶ γῆς μὲν ἰσχὺν ἡ ἐξομολόγησις ἔχει· ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ, τοῦτο οὐκ ἔστιν. εἶτα ὡς εἰπόντος τινός, πῶς καλεῖς ἐπὶ θεραπείαν τῶν πλημμελημάτων τὸν ἔλεον; ποίῳ τρόπῳ τὸ θεῖον ἱλεωσάμενος; οὕτω φησίν· ὅτι ἐκοπίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου, καὶ ἐκπλυνῶ τὴν ἐξ ἁμαρτίας στρωμνὴν τῷ τῶν δακρύων ὕδατι. διὰ τί ταῦτα; ὅτι ἐν θυμῷ φησιν ὁ ὀφθαλμός μου ἐταράχθη· καὶ διὰ τοῦτο παλαιός τις καὶ ἐρρυτιδωμένος ἐγενόμην, τοῦ θυμοῦ τοῦ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μοι ἐγγενομένου, τῇ ψυχῇ τὴν σηπεδόνα ποιήσαντος. Εἰ δὲ θυμὸς μόνος τοσοῦτον ἐμποιεῖ φόβον τῷ δι' αὐτοῦ πλημμελήσαντι· πόσῳ μᾶλλον εἰκός ἐστιν ἐν ἀπογνώσει γενέσθαι τῆς σωζούσης ἐλπίδος, τοὺς μὴ μόνον τὰ ἐκ τοῦ θυμοῦ πάθη τῷ ἰδίῳ βίῳ συνεγνωκότας· ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐπιθυμία ἐργάζεται, καὶ πλεονεξία, καὶ τῦφος, καὶ φιλοτιμία, καὶ φθόνος, καὶ ὁ λοιπὸς ἑσμὸς τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν. διὰ τοῦτο πρὸς τοὺς παντοδαποὺς ἐχθροὺς ἀποστρέψας τὸν λόγον· ἀπόστητε, φησίν, ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. δείκνυσι δὲ τῷ ἐφεξῆς λόγῳ τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα τοῦ ἐκ μετανοίας προσγενομένου ἡμῖν κατορθώματος. εὐθὺς γὰρ ὁμοῦ τε τοὺς ὑπὲρ τῆς μετανοίας τῷ Θεῷ προσήγαγε λόγους, καὶ εἰς συναίσθησιν ἐλθὼν τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτὸν εὐμενείας· δημοσιεύει τὴν χάριν, καὶ τῇ δωρεᾷ ἐπαγάλλεται, λέγων· εἰσήκουσε κύριος τῆς φωνῆς τῆς δεήσεώς μου. κύριος τὴν προσευχήν μου προσεδέξατο. ὡς ἂν οὖν εἰς τὸ διηνεκὲς αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν παραμένοι, τὸ ἐκ τῆς μετανοίας αὐτῷ προσγενόμενον, καὶ μὴ δευτέρας πάλιν μετανοίας χρείαν ὁ βίος λάβοι· ἀποστραφῆναι τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ δεῖται δι' αἰσχύνης μαστιγουμένους. ὁ γὰρ αἰσχυνθεὶς ἐπὶ τῇ τοῦ κακοῦ ἐγχειρήσει, παιδαγωγῷ πρὸς τὸ μηκέτι τοῖς αὐτοῖς συνενεχθῆναι τῇ αἰσχύνῃ χρώμενος, τῆς τῶν ὁμοίων πείρας εἰς τὸν ἐφεξῆς χρόνον ἀφέξεται. αὕτη τῆς ἀγαθῆς ἀναβάσεως ἡ ἀκολουθία· ὁ τέταρτος ψαλμὸς τὸ ἄϋλον ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ καὶ σαρκωδεστέρου διέκρινεν· ὁ ε΄. τοῦ τοιούτου ἀγαθοῦ τὴν κληρονομίαν ἐπηύξατο· ὁ ἕκτος τὸν

A Non enim amplius erit in morte, qui morbum ex vitioſitate atque nequitia ſibi contractum per recordationem Dei curare poſſit. quoniam in terra quidem confeſſio vires habet: in inferno autem non itidem. Deinde quaſi aliquis dixiſſet: Quomodo curandis delictis miſericordiam imploras? qua ratione numen diuinum placaſti? ita dicit, Laboraui in gemitu meo, & lacrymarum flumine eluam ex peccato conſtratum lectum. Hæc quamobrem? *Pſal. 6.* quoniam in furore & iracundia, inquit, turbatus eſt oculus meus, atque idcirco *Ibidem.*
B co vetuſtus quidam ac marcidus factus ſum, quippe cùm furor, & iracundia per inimicos in me generata animam putredine infecerit atque corruperit. Quòd ſi furor & iracundia ſola tantum terrorem ei, qui per eam deliquerit, incutit, quanto magis veriſimile eſt, ſalutem deſperaturos eſſe eos, qui non modò per iracundiam in vita commiſſorum, verumetiam eorum, quæ cupiditas, quæ fraus atque auaritia; quæ faſtus, quæ ambitio, quæ inuidia, quæ reliquum humanorum vitiorum perpetrat examen, peccatorum ſibi conſcij
C ſunt? Idcirco ad varij generis inimicos auerſo ſermone, Diſcedite, inquit, à me omnes, qui operamini iniquitatem. Oſtendit autem proximè ſequenti verſu bonam ſpem ſucceſſus proſperi nobis ex pœnitentia prouenientis. Statim enim ſimulatque verba Deo pro pœnitentia obtulit, cùm beneuolentiam Dei erga ſe ſenſit, tum gratiam diuulgat ac prædicat, & ob donum ſibi placet atque lætatur, dicens: Exaudiuit dominus vocem deprecationis meæ: Dominus orationem meam ſuſcepit. Vt igitur in perpetuum apud ſe maneat, id *Ibid.* *Matth. 7.*
D quod ex pœnitentia bonum ipſi acceſſit, ac vita non altera rurſus pœnitentia opus habeat, orat, vt inimici ſui pudore caſtigati auertantur. Nam qui ob id quod malum facere auſus ſit, erubuit, pudore quaſi moderatore vtens ad hoc, ne amplius iiſdem malis conflictetur, à tentatione ſimilium in poſterum abſtinebit. Hæc bonæ aſcenſionis conſequentia eſt. Quartus Pſalmus immateriale incorporeúmque bonum à corporeò carneoque diſcreuit: quintus, eiuſmodi boni hæreditatem precatus eſt: ſextus octauæ facta mentione, tem-

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ εἰς τὸν ἐκκλησιαστὴν τοῦ Σολομῶντος.

Ῥήματα ἐκκλησιαστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ βασιλέως, Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλήμ.

B

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

ΜΑΤΑΙΟΤΗΣ ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης, εἶπεν ὁ ἐκκλησιαστής. τίς περισσεία τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον; γενεὰ πορεύεται, γενεὰ ἔρχεται, καὶ ἡ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἕστηκεν. καὶ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἕλκει. C ἀνατέλλων αὐτὸς ἐκεῖ, πορεύεται πρὸς νότον· καὶ κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν. κυκλοῦν πορεύεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. πάντες οἱ χείμαρροι πορεύονται εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμπιπλαμένη. εἰς τὸν τόπον οὗ οἱ χείμαρροι πορεύονται, ἐκεῖ αὐτοὶ ἐπιστρέφουσι τοῦ πορευθῆναι. πάντες οἱ λόγοι ἔγκοποι, οὐ δυνήσεται ἀνὴρ τοῦ λαλεῖν. καὶ οὐκ ἐμπλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὁρᾶν· καὶ οὐ πληρωθήσεται οὖς D ἀπὸ ἀκροάσεως. τί τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γενησόμενον· καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον. καὶ οὐκ ἔστι πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὃς λαλήσει καὶ ἐρεῖ. ἰδοὺ τοῦτο καινὸν ἤδη γέγονεν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς γενομένοις ἔμπροσθεν ἡμῶν. οὐκ ἔστι μνήμη τοῖς πρώτοις. καί γε τοῖς ἐσχάτοις γενομένοις. οὐκ ἔσται αὐτοῖς μνήμη μετὰ τῶν γενησομένων εἰς τὴν ἐσχάτην.

Sancti Patris noſtri

GREGORII EPISCOPI NYSSENI ACCVRATA expoſitio in Eccleſiaſten Salomonis.

Gentiano Herueto interprete.

Verba Eccleſiaſtæ filij Dauid, Regis Iſraël Hieroſolymis.

HOMILIA I.

VANITAS vanitatum, omnia vanitas, dixit eccleſiaſtes. 3. Quid ſupereſt homini in omni labore ſuo, quo laborat ſub ſole? 4. Generatio tranſit, & generatio aduenit: terra autē in æternū ſtat. 5. Oritur ſol & occidit, & ad locum ſuum trahitur. Ipſe ibi oriens vadit ad auſtrum, & gyrat ad aquilonē. 6. Luſtrans vniuerſa pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur ſpiritus. 7. Omnes torrentes intrant in mare, & mare non eſt repletum. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum exeant. 8. Omnes ſermones laborioſi, non poterit vir eos loqui. Non ſaturabitur oculus viſu, nec auris auditu implebitur. 9. Quid eſt quod fuit? Ipſum quod futurum eſt. Quid eſt quod factum eſt? Ipſum quod faciendum eſt. 10. Nihil eſt ſub ſole recens. Nec eſt qui loquatur & poßit dicere de re qualibet, hoc eſt recens. Ecce enim hoc recens iam factum eſt in ſeculis quæ fuerant ante nos. 11. Non eſt memoria primis & iis qui fuerunt vltimi. Non erit eorum recordatio cum iis, qui futuri ſunt in nouißimo.

A

NOBIS exponendus propoſitus eſt Eccleſiaſtes, qui magnitudini vtilitatis habet parem laborem cōtemplationis. Nam cùm ſenſa prouerbiorum iam mentem prius exercuerint, quorum obſcurę ſunt rationes, & dicta ſapientiæ & ænigmata, & varij verborum flexus, ſicut libri illius continet proœmium, tunc iis, vt quibus ad perfectiores diſciplinas facta fuerit, acceſſio, ad hanc ſcripturam, quæ verè eſt excelſa & diuinitùs inſpirata, exiſtit adſcenſus. Si ergo prouerbium, & quæ nos ad has diſciplinas præparat meditatio, eſt adeò laborioſa & contemplatu difficilis: quantum inſpiciendum eſt ineſſe laborem in his ſublimibus ſenſis, quæ nunc contemplanda nobis ſunt propoſita? Quomodo enim qui apud pædotribam in palæſtrica arte laborauerunt, ad maiores ſudores & labores in certaminibus gymnicis ſe exuunt: ita prouerbiorum doctrina mihi videtur eſſe quædam meditatio, noſtros animos tamquam pueros ad eccleſiaſtica certamina exercens & præmolliens. Si ergo cum tantis ſudoribus & laboribus fit hæc meditatio, quid exiſtimandum eſt de ipſis certaminibus? Quantumuis certè magni cogitantur & immodici, verbis pro dignitate nemo aſſequi poteſt, quantos oſtendat labores huius ſcripturæ ſtadium iis qui decertant, vt per athleticam experientiam rerum quæ cadunt ſub intelligentiam, tutam aſſequantur notitiam, neque cadentem oſtendant rationem, ſed in omni ſenſorum cōnexione per veritatem rectam conſeruent intelligentiam. Ioan.5.39. Cæterùm quoniam eſt hoc quoque diuinum præceptum, vt ſcrutemur ſcripturas, neceſſe eſt omnino, vt ſi poſt veritatem ambulans mens noſtra inuenta fuerit, non aſſequi ſenſorum magnitudinem, ne videamur tamen domini præceptum deſpicere, pro viribus in diuino ſermone ſtudium ponentes noſtro fungamur officio. Scrutemur ergo vt poſſumus propoſitā ſcripturam. Qui enim ſcrutandi dedit præceptum, ad hoc etiam omnino dabit vires, ſicut ſcriptum Ps.67.12. eſt: Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Ac primum quidem nobis proponatur conſideranda libri inſcriptio. In omni eccleſia

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ἡμῖν ὁ ἐκκλησιαστὴς εἰς ἐξήγησιν· ἴσον ἔχων τὸ μέγεθος τῆς ὠφελείας τὸν πόνον τῆς θεωρίας. τῶν γὰρ παροιμιακῶν νοημάτων ἤδη προγυμνασάντων τὸν νοῦν, ὧν οἱ σκοτεινοὶ λόγοι καὶ αἱ σοφαὶ ῥήσεις καὶ τὰ αἰνίγματα, καὶ αἱ ποικίλαι τῶν λόγων ἀναστροφαί, καθὼς περιέχει τὸ τοῦ βιβλίου ἐκείνου προοίμιον, τότε τοῖς πρὸς τὰ τελειότερα τῶν μαθημάτων αὐξηθεῖσιν, ἐπὶ ταύτην τὴν γραφὴν τὴν ὑψηλὴν B οὕτως ἐστὶ θεόπνευστον, ἡ ἄνοδος γίνεται. εἰ οὖν ἡ παροιμία καὶ ἡ μελέτη ἡ πρὸς ταῦτα ἡμᾶς ἐπιμάζουσα τὰ μαθήματα, οὕτως ἐπίπονός τις ἐστὶ καὶ δυσθεώρητος, πόσον χρὴ πόνον αὐτοῖς ἐνορᾶν τοῖς ὑψηλοῖς τούτοις νοήμασι, τοῖς νῦν προκειμένοις εἰς θεωρίαν ἡμῖν. ὥσπερ γὰρ οἱ ἐν παιδοτρίβου παλαιστρικὴν ἐκπονήσαντες, πρὸς μείζονας ἱδρῶτας καὶ πόνους ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς γυμνικοῖς ἀποδύονται· οὕτω μοι δοκεῖ μελέτη τις εἶναι ἡ παροιμιώδης διδασκαλία, πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἀγῶνας παιδοτριβοῦσα τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ προμαλάσσουσα. εἰ οὖν ἡ C μελέτη μετὰ τοσούτων ἱδρώτων κατορθοῦταί τε καὶ πόνων, τί χρὴ περὶ αὐτῶν τῶν ἀγώνων λογίσασθαι; ἤτοι ποίαν τις ὑπερβολὴν ἐννοήσας, οὐκ ἂν παραστήσειε κατ' ἀξίαν τῷ λόγῳ, πόσους ὑποδείκνυσι πόνους τὸ τῆς γραφῆς ταύτης στάδιον τοῖς ἀγωνιζομένοις πρὸς τὴν τῶν νοητῶν ἀσφάλειαν διὰ τῆς ἀθλητικῆς ἐμπειρίας, ὡς μὴ ἐν πτώματι δεῖξαι τὸν λόγον, ἀλλ' ἐν πάσῃ νοημάτων συμπλοκῇ, ὄρθιον διασῶσαι διὰ τῆς ἀληθείας τὸν νοῦν. πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο τῶν δεσποτικῶν παραγγελμάτων ἐστί, τὸ δεῖν ἐρευνᾶν τὰς γραφάς, ἀνάγκη πᾶσα, κἂν κατόπιν τῆς ἀληθείας D ὁ ἡμέτερος ἐρευνηθῇ νοῦς τῷ μεγέθει τῶν νοημάτων οὐκ ἐφικνούμενος, ὅμως δεῖ τὸ μὴ δοκεῖν παρορᾶν τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου, διὰ τῆς κατὰ δύναμιν περὶ τὸν λόγον σπουδῆς κατορθῶσαι. οὐκοῦν ἐρευνήσωμεν τὴν προκειμένην γραφὴν ὡς δυνάμεθα. πάντως γὰρ ὁ τοῦ ἐρευνᾶν τὴν ἐντολὴν δεδωκώς, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ τοῦτο δύναμιν δώσει, καθὼς γέγραπται· ὅτι κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ· καὶ πρῶτόν γε ἡμῖν ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου προτεθήτω. εἰς θεωρίαν κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν

Μωϋσῆς καὶ ὁ νόμος ἀναγινώσκεται, οἱ προφῆται, ἡ ψαλμῳδία, ἱστορία πᾶσα, καὶ εἴ τι ἀρχαίας τε καὶ τῆς καινῆς διαθήκης ἐστί, πάντα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν καταγγέλλεται. πῶς οὖν τοῦτο μόνον καὶ ἐξαίρετον τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ καλλωπίζεται; τί οὖν ἐστιν ὃ περὶ τούτων ἡμεῖς ὑπειλήφαμεν; ὅτι ταῖς μὲν ἄλλαις πάσαις γραφαῖς, ἱστορίαις τε καὶ προφητείαις, καὶ πρὸς ἄλλα τινὰ τῶν μὴ πάνυ τῇ ἐκκλησίᾳ χρησίμων ὁ σκοπὸς βλέπει. τί γὰρ μέλει τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς τῶν πολέμων συμφορὰς δι᾽ ἀκριβείας μαθεῖν, ἢ τίνες ἐθνῶν ἄρχοντες καὶ πόλεων γεγόνασιν οἰκισταί, καὶ τίνες τίνων ἄποικοι, ἢ ποῖαι βασιλεῖαι κατὰ τὸν ἐφεξῆς χρόνον διαφανήσονται, καὶ ὅσοι γάμοι καὶ παιδοποιΐαι δι᾽ ἐπιμελείας ἐμνημονεύθησαν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὅσα ἑκάστης ἐστὶ διδαχθῆναι γραφῆς, τί ἂν τοσοῦτον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐσεβείας τῇ ἐκκλησίᾳ συναγωνίσαιτο; ἡ δὲ τοῦ βιβλίου τούτου διδασκαλία, πρὸς μόνην τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτείαν βλέπει, δι᾽ ὧν ἂν τὸν ἐνάρετόν τις κατορθώσειε βίον ταῦτα ὑφηγουμένη. ὁ γὰρ σκοπὸς τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ἐστί, τὸ ὑπεράραι τὸν νοῦν τῆς αἰσθήσεως, καὶ παῦσαι καταλιπόντα πᾶν ὅπερ ἐστὶ μέγα τε καὶ λαμπρὸν ἐν τοῖς οὖσι φαινόμενον· πρὸς τὰ ἀνέφικτα τῇ αἰσθητικῇ καταλήψει διὰ τῆς ψυχῆς ὑπερκύψαι, κἀκείνων τὴν ἐπιθυμίαν λαβεῖν, ὧν οὐκ ἐφικνεῖται ἡ αἴσθησις. τάχα δὲ καὶ πρὸς τὸν καθηγεμόνα τῆς ἐκκλησίας ἡ ἐπιγραφὴ βλέπει. ὁ γὰρ ἀληθινὸς ἐκκλησιαστής, ὁ τὰ ἐσκορπισμένα συναγαγὼν εἰς ἓν πλήρωμα, καὶ τοὺς πολλαχῇ κατὰ τὰς ποικίλας ἀπάτας πεπλανημένους εἰς ἕνα σύλλογον ἐκκλησιάζων, τίς ἂν ἄλλος εἴη, εἰ μὴ ὁ ἀληθινὸς βασιλεὺς τοῦ Ισραήλ, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Ναθαναήλ· ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ισραήλ; εἰ οὖν τὰ ῥήματα ταῦτα τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ Ισραήλ, ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος καὶ Θεοῦ υἱὸς ἐστί, καθὼς λέγει τὸ εὐαγγέλιον· ἄρα καὶ ὁ αὐτὸς ἐκκλησιαστὴς ὀνομάζεται. τάχα δὲ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος εἰς ταύτην τὴν διάνοιαν τὴν τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρομεν σημασίαν, ἵνα διὰ τούτου μάθωμεν, ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν διὰ τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἐκκλησίαν πηξάμενον, ἡ τῶν ῥημάτων τούτων ἀναφέρεται δύναμις. ῥήματα γάρ, φησιν, ἐκκλησιαστοῦ υἱοῦ Δαβίδ. οὕτω δὲ αὐτὸν καὶ Ματθαῖος ἐν ἀρχαῖς τοῦ εὐαγγελίου κατονομάζει, υἱὸν Δαβὶδ λέγων τὸν κύριον.

A Moyſes & lex legitur, prophetæ, pſalmodia, omnis hiſtoria, & ſi quid eſt veteris & noui teſtamenti, annunciantur omnia in eccleſiis. Quomodo ergo hoc ſolum & eximium inſcriptione ornatur Eccleſiaſtæ? Quid ergo eſt quod nos de his exiſtimamus? Quod aliis quidem omnibus ſcripturis, hiſtoriiſque ac propheтiis, ad quædam alia quæ eccleſiæ non ſunt valde vtilia, ſcopus proponitur. Quid enim curæ eſt eccleſiæ exactè & accuratè diſcere bellorum calamitates, aut quinam fuerunt gentium principes & vrbium conditores, & quinam à quibúſnam deducti ſunt in colonias, & quænam regna deinceps ſunt exori- B tura, & quæcumque matrimonia liberorúmque procreationes ſunt litterarum monimentis diligenter mandata: & quæcumque doceri poſſunt in qualibet ſcriptura; quid ad ſcopum pietatis eccleſiæ magnopere contulerint? Huius autem libri doctrina ad ſolam eccleſiaſticam conuerſationem pertinet, vt quæ ea explicet per quæ quis rectè & ex virtute vitam inſtituat. Eorum enim quæ hîc dicuntur eſt ſcopus, mentem ſupra ſenſum exigere, & vt quieſcat efficere, relictis omnibus quæ magna & præclara videntur in rebus: ad ea quæ ſenſus comprehenſio minimè C poteſt aſſequi, aſſurgere, & illorum teneri deſiderio quæ ſenſus non attingit. Fortè autem & ad ducem eccleſiæ intuetur inſcriptio. Verus enim eccleſiaſtes, qui diſperſa in vnum cœtum colligit, & eos qui multifariam variis seducti ſunt erroribus in vnum cogit conuentum, quiſnam alius fuerit quam verus rex Iſraël, filius Dei, cui dixit Nathanaël: tu es filius Dei: tu es rex Iſraël? Si ergo hæc ſunt verba regis Iſraël, idem etiam vocatur Dei filius, *Ioan. 1.*
D ſicut dicit euangelium: ergo idem quoque vocatur Eccleſiaſtes. Fortaſſe autem nō abs re ad hūc ſenſum inſcriptionis referimus ſignificationem, vt per id diſcamus, quòd ad eum qui eccleſiam fixit per euangelium, horum verborum vis referatur. Verba enim, inquit, Eccleſiaſtæ filij Dauid. Ita etiam Matthæus in principio euangelij ipſum nominat, filium Dauid dicens dominum.

Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes, A *omnia vanitas*. vanum intelligitur quod non poteſt conſiſtere, quod in ſola verborum prolatione ſuam habet eſſentiam : res autem quæ conſiſtat, non ſimul apparet cum nominis ſignificatione, ſed eſt ocioſus quidam & inanis ſonus, qui ſub ſpecie alicuius dictionis temerè profertur per ſyllabas, in aures incurrens abſque ſignificatione : ſicut per ludum nonnulli fingunt nomina, quæ nihil ſignificãt. Hoc eſt ergo vnum genus vanitatis. Aliud autem dicitur vanitas, eorum quorum nullus vſus quę magno ſtudio, & contentione facta B ſunt nullo ſcopo propoſito : qualia ſunt puerorum in arena ædificia, quæ fit aduerſus ſtellas iaculatio, ventorum venatio, curſoris aduerſus ſuam vmbram concertatio : quando contendit quiſpiam vmbræ ſuæ verticem aſcendere, & ſi quid eiuſmodi inuenimus in iis quæ facta ſunt temerè, quæ quidem omnia vanitatis verbo ſubijciuntur. Eſt autem hoc quoque ſæpe poſitum in conſuetudine, vt vanum dicatur, quando quiſpiam ad ſcopum aliquem aſpiciens, & tanquam vtile quidpiam C ex iis quæ ſunt propoſita ſtudio vehementi perſequens, agit ſingula : deinde cum aliquid contrarium euenerit, labor fuerit irritus : & tunc quod ex eo magno labore nihil rectè ſucceſſerit, hoc vani verbo ſignificatur. De iis enim quæ ſunt eiuſmodi ſolet dici : in vanum laboraui, in vanum ſperaui, & in vanum multos labores ſubij. Et ne ſingula perſequamur, in quibus vanitatis nomen proprium dicitur, paucis huius vocis ſenſum comprehendamus. Vanitas eſt vel verbum quod non cadit ſub cogitationem & D intelligentiam, vel res inutilis, vel conſilium quod non poteſt conſiſtere, vel ſtudium quod non peruenit ad finem, vel vt in ſumma dicam, id quod in quauis re vtili non poteſt conſiſtere. Atque ſi iam quidem intelleximus quiſnam ſit vani ſenſus, examinandum eſt quid ſibi velit vanitas vanitatum. Quiſnam autem ſit qui quæritur ſenſus, fuerit nobis notius, ſi ſcripturæ conſuetudinem examinemus in iis quæ intelliguntur eſſe meliora ac præſtantiora. Eorum quæ ſunt neceſſaria & vtilia actio, opus nominatur à ſcriptura.

Ματαιότης ματαιοτήτων, εἶπεν ὁ ἐκκλησιαστής, τὰ πάντα ματαιότης. μάταιον κεῖται τὸ ἀνυπόστατον, ὃ ἐν μόνῃ τῇ τοῦ ῥήματος προφορᾷ τὸ εἶναι ἔχει· πρᾶγμα δὲ ὑφεστὼς τῇ τοῦ ὀνόματος σημασίᾳ οὐ συνεμφαίνεται, ἀλλ' ἔστι τις ψόφος ἀργὸς καὶ διάκενος, ἐν σχήματι λέξεώς τινος, διὰ συλλαβῶν προφερόμενος εἰκῇ, προσπίπτων τῇ ἀκοῇ χωρὶς σημασίας, οἷα δὲ παίζοντές τινες ὀνοματοποιοῦσιν, ὧν τὸ σημαινόμενόν ἐστιν οὐδέν. ἓν μὲν τοῦτο εἶδος τῆς ματαιότητος. ἄλλη δὲ ματαιότης λέγεται ἡ κατά τινα σπουδὴν πρὸς οὐδένα σκοπὸν γινομένων ἡ ἀχρηστία, ὡς τὰ τῶν ἐν ψάμμῳ παιδίων οἰκοδομήματα, καὶ ἡ κατὰ τῶν ἄστρων τοξεία, καὶ ἡ τῶν ἀνέμων θήρα, καὶ ἡ πρὸς τὴν ἰδίαν σκιὰν τοῦ δρομέως ἅμιλλα, ὅτι φιλονεικῇ τις τοῦ σκιάσματος τῆς κορυφῆς ἐπιβῆναι, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον ἐν τοῖς εἰκῇ γινομένοις εὑρίσκομεν, ἅπερ πάντα τῷ τῆς ματαιότητος ὑπάγεται ῥήματι. ἔστι δὲ πολλάκις κἀκεῖνο μάταιον ἐν τῇ συνηθείᾳ λεγόμενον, ὅταν πρός τινα σκοπόν τις ὁρῶν, καὶ ὥς τι λυσιτελὲς τῶν προκειμένων κατὰ σπουδὴν μετιὼν, ἕκαστα πράττῃ, εἶτά τινος ἐναντίου γεγενημένου, εἰς ἀνόνητον περιέλθῃ ὁ πόνος, καὶ τότε καὶ ἐπὶ μηδενὶ κατορθώματι τὴν σπουδὴν προχωρῆσαι, τῷ ῥήματι τοῦ ματαίου διασημαίνεται. λέγει γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡ συνήθεια· τὸ μάτην ἐκοπίασα, καὶ μάτην ἐπήλπισα, καὶ ἐπὶ ματαίῳ τοὺς πολλοὺς ὑπέστην καμάτους. καὶ ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον διεξίωμεν, ἐφ' οἷς τὸ ὄνομα τῆς ματαιότητος κυρίως λέγεται, ἐν ὀλίγῳ τὴν ἔννοιαν τῆς φωνῆς ταύτης περιληψώμεθα. ματαιότης ἐστὶν, ἢ ῥῆμα ἀδιανόητον, ἢ πρᾶγμα ἀνόνητον, ἢ βουλὴ ἀνυπόστατος, ἢ σπουδὴ πέρας οὐκ ἔχουσα, ἢ καθόλου τὸ ἐπὶ παντὶ λυσιτελοῦντι ἀνύπαρκτον. Εἰ δὲ νενόηται ἡμῖν τοῦ ματαίου ἡ ἔννοια, ἐξεταστέον ἂν εἴη, τί βούλεται ἡ ματαιότης τῶν ματαιοτήτων. τάχα δ' ἂν ἡμῖν γνωριμώτερον τὸ ζητούμενον νόημα γένοιτο εἰ τὴν γραφικὴν συνήθειαν ἐπὶ τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων, συνεξετάσαιμεν. ἡ τῶν ἀναγκαίων τε καὶ συμφερόντων πρᾶξις, ἔργον παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται·

ἀλλὰ τὰ ὑπερβαίνοντα τῶν σπουδαζομένων, ὅσα εἰς αὐτὴν ὁρᾷ τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν, ἔργα ἔργων λέγεται, καθὼς ἡ ἱστορία δηλοῖ, δεικνύουσα οἶμαι τῷ λόγῳ, διά τινος ἀναλογίας ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔργου τῶν ἔργων, τί τὸ ἐν τοῖς σπουδαζομένοις ἐστὶ προτιμότερον. ὃν γὰρ ἐπέχει λόγον πρὸς τὴν καθόλου ἀργίαν, ἡ περὶ τὰ ἔργα σπουδὴ, τοιοῦτον ἔχει λόγον πρὸς τὰ λοιπὰ ἔργα, ἡ πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ προτιμότερα τῶν σπουδαζομένων ἐνέργεια. οὕτω καὶ ἅγιόν τι παρὰ τῇ γραφῇ λέγεται· καὶ πάλιν ἅγιον ἁγίων, ὡς ἴσῳ τῷ μέτρῳ τοῦτο ἐξ ἁγίου τὸ ἅγιον ὑπερέχον ἐν ἁγιότητι. καὶ τούτου πάλιν, τὸ τῶν ἁγίων ἅγιον, τὸ καθ' ὑπέρθεσιν ἐν ἁγιασμῷ θεωρούμενον. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ κρείττονος ἐδιδάχθημεν λόγου τῆς γραφικῆς συνηθείας τῷ τοιούτῳ εἴδει τὴν ἐπίτασιν τοῦ ὑποκειμένου νοήματος σημαινούσης, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ματαιοτήτων ματαιότητα νοοῦντες, οὐ σφαλησόμεθα. λέγει γὰρ οὐχ ἁπλῶς εἶναι μάταια ἐν τοῖς οὖσι φαινόμενα, ἀλλὰ κατὰ ὑπέρθεσίν τινα τῆς κατὰ τὸ μάταιον σημασίας εἶναι τοιαῦτα· ὡς εἴ τις λέγοι τοῦ νεκροῦ νεκρότερον, καὶ τοῦ ἀψύχου ἀψυχότερον· καίτοι ἡ συγκριτικὴ ἐπίτασις χώραν ἐπὶ τῶν τοιούτων οὐκ ἔχει. ἀλλ' ὅμως λέγεται τούτῳ τῷ ῥήματι, πρὸς τὴν τῆς ὑπερβολῆς τοῦ δηλουμένου ἐμφάνειαν. ὥσπερ οὖν ἐστὶ τὰ ἔργα τῶν ἔργων, καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων νοούμενα, ὧν ἡ ὑπερθετικὴ πρὸς τὸ κρεῖττον ἔνδειξις ἑρμηνεύεται, οὕτω καὶ ἡ τῶν ματαιοτήτων ματαιότης, τὸ ἀνυπέρθετον δείκνυσι, τῆς ἐν τῷ ματαίῳ ὑπερβολῆς. καὶ μηδεὶς ὑπολάβοι κατηγορίαν εἶναι τῆς κτίσεως τὰ λεγόμενα. καὶ γὰρ ἂν εἰς τὸν πεποιηκότα πάντα διαβαίνοι τὸ ἔγκλημα, εἰ τούτων ἡμῖν δημιουργὸς ἀναφανείη, ὁ συστησάμενος ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα, εἴπερ ματαιότητος εἴη τὰ πάντα. ἀλλ' ἐπειδὴ διπλῆ μέν ἐστιν ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴ, ψυχῆς σώματι συνδραμούσης· μεμέρισται δὲ καταλλήλως ἑκατέρῳ τῶν ἐν ἡμῖν θεωρουμένων καὶ τῆς ζωῆς εἶδος. ἄλλη γὰρ ψυχῆς καὶ ἑτέρα σώματός ἐστι ζωή· ἡ μὲν γὰρ, θνητὴ καὶ ἐπίκηρος· ἡ δὲ, ἀπαθὴς καὶ ἀκήρατος. καὶ αὕτη μὲν εἰς τὸ παρὸν βλέπει μόνον, τῆς δὲ ὁ σκοπὸς, εἰς τὸ διηνεκὲς παρατείνεται.

A ſed eorum in quæ ſtudium confertur, quæcumque excellunt, & quæ ſpectant ad ipſum Dei cultum, dicuntur opera operum, ſicut declarat ſcriptura, oſtendente, vt puto, hac dictione, per quandam analogiã. ex opere operum, quidnam ſit præſtantiſſimum ex iis in quæ ſtudium confertur. Nam quam habet rationem ad otium in genere id quod in opera confertur ſtudium, eandem habet rationem ad alia opera quæ in altiſſimis & præſtantiſſimis eorum, in quæ ſtudium confertur, ponitur operatio. Ita etiam ſanctum aliquid dicitur
B in ſcriptura, & rurſus ſanctum ſanctorum, adeò vt pari menſura & ſanctum ſuperet profanum in ſanctitate, & hoc rurſus ſanctum ſanctorum, quod ſummè & per exuperationem conſideratur in ſanctificatione. Quod ergo didicimus in re meliori ac præſtantiori, ſcripturæ conſuetudine ſignificante, hac ratione intenſionem rei quæ intelligitur: hoc etiam in vanitatum vanitate intelligentes, minimè aberrabimus. Dicit enim non abſolutè eſſe vana quæ in rebus apparent, ſed ea eſſe eiuſmodi in aliqua exuperatione vani ſignificatio-
C nis: perinde ac ſi quis dicat mortuo magis mortuum, & inanimo magis inanimum: etiamſi comparatiua intentio locum non habet in iis quæ ſunt eiuſmodi. & tamen hoc verbo dicitur ad declarãdam exuperationem eius quod ſignificatur. Quomodo ergo intelligimus opera operum, & ſancta ſanctorum, quorum explicatur exuperatio in eo quod eſt melius: ita etiam vanitas vanitatum oſtendit inſeparabilem in vanitate exuperationem. Neque verò exiſtimet quiſpiam ea quæ dicuntur, creaturæ eſſe accuſationem. Reuera enim in eum qui creauit omnia, tranſiret cri-
D minatio, ſi eorum nobis exiſteret opifex, qui ex iis quæ non erant condidit omnia, ſi quidem eſſent omnia vanitatis. Sed quoniam duplex eſt hominis conſtructio, cùm anima concurrat cum corpore: conuenienter autem vtrique eorum quæ in nobis conſiderantur, diſpertitum eſt vitæ genus. alia enim eſt animæ, alia vita corporis: Nam hæc quidem eſt mortalis, & in eam cadit interitus: illa autem impatibilis & aliena ab interitu. & hæc quidem aſpicit tantùm quòd adeſt, & quòd præſens eſt; illius autem ſcopus tendit ad æternitatem.

Quoniam ergo multum differt immortale à mortali, & æternum à temporali, hunc tendit vox Eccleſiaſtæ, non oportere ad hanc ſenſilem intueri vitã: quæ ſi conferatur cum ea quæ verè eſt vita, non eſt, nec poteſt cõſiſtere. Sed nihilo ſecius dixerit quiſpiam hoc quoque dictum eſſe nõ citra creatoris criminationem, quandoquidem ab eo eſt anima & corpus. Nam ſi quæ per carnem agitur vita, accuſatur, carnis autem creator eſt Deus, in illum neceſſariò confertur hæc reprehenſio. Sed hæc quidẽ dicet omnino quiſpiam, qui nondum eſt extra carnem, neque ad ſublimiorem vitam diligenter & accuratè aſpexit. Nam qui in diuinis eſt eruditus myſteriis, non ignorat omnino, quòd hominibus quidem conueniens & ſecundum naturam eſt vita, quæ diuinæ eſt naturæ ſimilis: vita autem ſenſilis, quæ per ſenſuum traducitur operationem, ad hoc data eſt naturæ, vt eorum quæ ſub aſpectum cadunt cognitio, dux ſit animæ ad notitiam eorum quæ non ſunt aſpectabilia. Sap.13.5. quomodo dicit Sapientia, Ex magnitudine pulchritudinis creaturarum per proportionem conſpici omnium genitorem & creatorem. Humana autem conſilij egeſtas, nõ per ea quæ aſpiciuntur, videt eum qui habetur in admiratione, ſed quod videt, admiratur. Quoniam ergo eſt tẽporaria, & quæ mox interit, ſenſuũ operatio, per ſublimẽ hanc vocem hoc diſcimus, quòd qui ad hæc aſpicit, nihil aſpicit. Qui autem per hæc deducitur ad eius, quod eſt, intelligentiam, & per ea quæ prætercurrunt, ſtabilem intelligit naturã & mente agitat id quod ſemper ſimiliter & eodem modo ſe habet, videt & quòd verè eſt bonum, & quòd videt, poſſidet. eſt enim poſſeſſio boni huius cõtemplatio. Quid enim ſupereſt homini, inquit, in omni labore quo laborat ſub cœlo? Quæ in corpore agitur vita, appellauit laborem, qui nullo rectè facto lucrum quærit. Quid enim ſupereſt, inquit, homini? hoc eſt, quid redit ad animam per laborem qui pro victu ſuſcipitur, iis qui viuunt ſpectantes id quod videtur? In quónam eſt autem vita? Quídnam ex iis quæ ſub aſpectum cadunt bonis, idem manet? Sol ſuum peragit circuitum, viciſſim reſplendens & obſcuratus, & illuminans qui ſuper nos eſt aërem, cum ſe terris oſtenderit,

A ἐπεὶ οὖν πολλὴ διαφορὰ τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον, καὶ τοῦ προσκαίρου πρὸς τὸ ἀΐδιον, πρὸς τοῦτο φέρει τοῦ ἐκκλησιαστοῦ ἡ φωνή, τὸ μηδὲν πρὸς τὴν αἰσθητὴν ταύτην βλέπειν ζωήν· ἥτις συγκρινομένη πρὸς τὴν ὄντως ζωήν, ἀνύπαρκτός τις καὶ ἀνυπόστατος ἐστίν. ἀλλ' οὐδὲν ἧττον εἴποι τις ἂν μὴ ἔξω τὸ τῆς δημιουργοῦ κατηγορίας καὶ τοῦτον εἶναι τὸν λόγον, διότι παρ' αὐτοῦ καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. ὡς εἰ ἡ διὰ σαρκὸς κατηγορεῖται ζωή, σαρκὸς δὲ ποιητὴς ὁ Θεός, εἰς ἐκεῖνον ἀναγκαίως ἡ τοιαύτη μέμψις τὴν ἀναφορὰν B ἔχοι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐρεῖ πάντως, ὁ μήπω τῆς σαρκὸς ἔξω γενόμενος, μηδὲ ἀκριβῶς πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν διακύψας ζωήν. ἐπεὶ ὅ γε πεπαιδευμένος τὰ θεῖα μυστήρια, οὐκ ἀγνοεῖ πάντως, ὅτι οἰκεία μὲν καὶ κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν ἡ ζωὴ ἡ πρὸς τὴν θείαν φύσιν ὡμοιωμένη· ἡ δὲ αἰσθητικὴ ζωή, διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργείας διεξαγομένη, ἐπὶ τούτῳ φύσει δίδοται, ἐφ' ᾧ τὴν τῶν φαινομένων γνῶσιν ὁδηγὸν γενέσθαι τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν τῶν ἀοράτων ἐπίγνωσιν. καθώς φησιν ἡ σοφία, ἐκ μεγέθους καλλονῆς C κτισμάτων, ἀναλόγως τὸν πάντων γενεσιουργὸν καθορᾶσθαι. ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἀβουλία, οὐ τὸν διὰ τῶν φαινομένων θαυμαζόμενον εἶδεν, ἀλλ' ὃ εἶδεν ἐθαύμασεν. ἐπεὶ οὖν πρόσκαιρός τε καὶ ὠκύμορος ἡ τῶν αἰσθητηρίων ἐνέργεια, τοῦτο μανθάνομεν διὰ τῆς ὑψηλῆς ταύτης φωνῆς, ὅτι ὁ πρὸς ταῦτα βλέπων, βλέπει οὐδέν. ὁ δὲ διὰ τούτων πρὸς τὴν τοῦ ὄντος κατανόησιν ὁδηγούμενος, καὶ διὰ τῶν παρατρεχόντων τὴν στάσιμον φύσιν κατανοήσας, καὶ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος ἐν περινοίᾳ γενόμενος, εἶδε τὸ D ὄντως ὂν ἀγαθόν, καὶ ὃ εἶδεν ἐκτήσατο. κτῆσις γάρ ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἡ εἴδησις. τίς γάρ φησι, περισσεία τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον; τὴν ἐν τῷ σώματι ζωὴν προσηγόρευσε μόχθον, ἐπὶ μηδενὶ κατορθώματι κέρδος σπουδαζόμενον. τίς γὰρ περισσεία, φησί, τῷ ἀνθρώπῳ; τουτέστι, τί περιγίνεται τῇ ψυχῇ διὰ τοῦ βιωτικοῦ μόχθου τοῖς πρὸς τὸ φαινόμενον ζῶσιν; ἐν τίνι δὲ καὶ ἔστιν ἡ ζωή; τί μένει τῶν φαινομένων καλῶν ἐν ταυτότητι; ἥλιος περιέρχεται τὸν ἴδιον δρόμον λάμπων ἀνὰ μέρος καὶ σκοτιζόμενος, φωτίζων τὸν ὑποκείμενον ἡμῖν ἀέρα, ὅταν ὑπὲρ γῆς ἑαυτὸν δείξῃ,

καὶ σκότος διὰ τῆς δυσμικῆς ἐφελκόμενος. ἕστηκε δὲ ἡ γῆ, καὶ μένει ἐν τῷ παγίῳ ἀκίνητος, καὶ τὸ ἑστὼς οὐ κινεῖται, καὶ οὐκ ἵσταται τὸ κινούμενον. πάντα δὲ αὐτοῖς ἐν παντὶ τῷ χρονικῷ διαστήματι δείκνυται κατ' οὐδὲν, διὰ τὸ πρὸς τὸ καινότερον μεταβολῆς ἀλλασσόμενον. δοχεῖόν ἐστι τῶν πανταχόθεν συρρεόντων ὑδάτων ἡ θάλασσα, καὶ οὔτε ἡ σύρροια λήγει, οὔτε ἡ θάλασσα αὔξεται. τίς ὁ σκοπὸς τοῦ δρόμου τοῖς ὕδασιν ἀεὶ πληροῦσι τὸ πληρούμενον; ἐπὶ τίνι δέχεται τὰς ἐπιρροὰς τῶν ὑδάτων ἡ θάλασσα, ἀναυξὴς διὰ τῆς προσθήκης εἰς ἀεὶ διαμένουσα; ταῦτα λέγει, ἵνα ἐξ αὐτῶν τῶν στοιχείων, ἐν οἷς ἐστιν ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, παρερμηνεύσῃ τῶν ἐν ἡμῖν σπουδαζομένων τὸ ἀνυπόστατον. εἰ γὰρ ὁ συντεταγμένος ἐστὶ τοῦ ἡλίου δρόμος ὅρον οὐκ ἔχει· οὔτε ἡ ἀνὰ μέρος φωτός τε καὶ σκότους διαδοχὴ, στάσιν ἐνδέχεται, ἥ τε γῆ καταδεδικασμένη τὴν στάσιν, μένει ἐν τῷ παγίῳ ἀκίνητος, ἀνήνυτα δὲ μοχθοῦσιν οἱ ποταμοὶ, τῇ ἀπληρώτῳ φύσει τῆς θαλάσσης δαπανώμενοι· μάτην δὲ τὰς ἐπιρροὰς δέχεται τῶν ὑδάτων ἡ θάλασσα, εἰς οὐδὲν πλέον ὑπολαμβάνουσα τοῖς κόλποις, τὸ διαπαντὸς εἰσχεόμενον. εἰ ταῦτα ἐν τούτοις ἐστὶν, ἐν τίνι εἰκὸς τὸ ἀνθρώπινον εἶναι, ὃ ἐν τούτοις τὴν ζωὴν ἔχει, καὶ τί ξενιζόμεθα, εἰ γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἔρχεται, καὶ οὐκ ἐπιλείπει τὴν φύσιν οὗτος ὁ δρόμος τῆς ἐπεισιούσης γενεᾶς τῶν ἀνθρώπων, τό τε προεισελθὸν ἐξωθούσης καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπεισιόντος ἐξωθουμένης; τί οὖν βοᾷ διὰ τούτων τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ λόγος; ὅτι ὦ ἄνθρωποι εἰς τὸ πᾶν ἀποβλέποντες, τὴν ἑαυτῶν φύσιν νοήσατε. ἃ περὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν βλέπεις, ἃ ἐν τῷ ἡλίῳ καθορᾷς, ἃ ἐν τῇ θαλάσσῃ κατανοεῖς, ταῦτά σοι καὶ τὴν σὴν φύσιν ἑρμηνευέτω. ἔστι γὰρ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀνατολή τε καὶ δύσις. μία ὁδὸς τοῖς πᾶσιν, εἷς ὁ κύκλος τῆς τοῦ βίου πορείας. ὅταν διὰ γενέσεως ἀνατείλωμεν, πάλιν εἰς τὸ συγγενὲς χωρίον ἡμῶν καθελκόμεθα. τῆς γὰρ ζωῆς ἡμῶν ἐπιδυείσης, ὑπόγειον καὶ τὸ ἡμέτερον γίνεται φέγγος, ὅταν ἡ ἀντιληπτικὴ τοῦ φωτὸς ἡμῶν αἴσθησις γίνεται. πάντως δὲ ἡ γῆ πρὸς τὸ συγγενὲς ἀναλύεται. καὶ οὗτος κύκλος ἐστὶ διηνεκὴς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἑλισσόμενος. καθάπερ ἐπὶ ἡλίου φησὶν ὁ δρόμος,

A & tenebras per occaſum attrahens. Stat autem terra, & in ſtabili manet immobilis, & quod ſtat, non mouetur. Omnia per ſe in omni interuallo temporis, nihil eſſe oſtenduntur; vt quæ mutantur per eam quæ fit ad recentius mutationem. Mare eſt receptaculum aquarum, quæ vndique confluunt: & neque deſinit confluxus, neque mare augetur. Quis aquarum curſus eſt ſcopus, quæ ſemper replent id quod impletur? Quãobrem aquarũ fluxus ſuſcipit mare, per acceſſionem nullam accipiens augmentum? Hæc dicit, vt ex ipſis elementis, in B quibus conſiſtit vita hominũ, interpretetur quam minimè conſiſtant ea quæ inter nos magno ſtudio appetuntur. Si enim hic cõſtitutus ſolis curſus non habet terminum: neque lucis, & tenebrarum quæ fit viciſſim ſucceſſio, ſtatum accipit, & terra quæ vt ſtet eſt condẽnata, manet in ſtabili immobilis, fruſtra autem laborant fluuij, vt qui ab inſatiabili maris natura conſumantur: nequicquam autem aquarum fluxus mare ſuſcipit, in ſinum ſuum, nulla facta inde acceſſione, ſuſcipiens id quod ſemper C infunditur: Si hæc ita ſe habent, quemadmodum hominem ſe habere eſt conſentaneum, qui in iis etiã vitam habet, & cur nobis videtur alienum, ſi generatio tranſit, & generatio aduenit, neque naturam deſerit hic curſus, generatione hominũ quæ ingreditur, tunc id quod prius eſt ingreſſum extrudente, & extruſa ab eo quod ingreditur? Quid ergo per hæc Eccleſiæ clamat oratio? O homines qui vniuerſitatem aſpicitis, veſtram ipſorum naturam intelligite. Quæ in cœlo & in terra cernis, quæ in ſole aſpicis, quæ in mari conſideras, ea etiam tibi tuam interpretentur D naturam. eſt enim ad ſolis ſimilitudinem noſtræ quoque naturæ ortus & occaſus. vna eſt omnibus via, vnus ingreſſus vitæ circulus. Quando per generationem orti fuerimus, rurſus ad cognatum nobis locum detrahimur. Nam cum paſſa fuerit occaſum vita noſtra, ſub terram lux etiam noſtra deſcendit, quando lucem noſter ſenſus apprehendit: omnino autem in id quod eſt cognatum terra reſoluitur, & hic circulus perpetuò in iiſdem circumagitur. Quomodo eſt, inquit, curſus ſolis, vt qui oriens in ſuperiori parte terræ, in auſtrali regione ingreditur,

Quando autem eſt ſub terra, eam quæ ex aduerſo ſita eſt, nempe borealẽ, ſubit partem. & hoc modo ſemper vertens, ſuum in orbem peragit curſum, & rurſus in orbem reuertens circuit. Gyrat, inquit, in orbem. Sic ergo tuus quoque ingreditur ſpiritus (à parte totum nominans ſpiritum hominis) hunc in orbem motum per ſimilia peragens. Pergit enim, inquit, ſpiritus, & ad circulos ſuos reuertitur. Qui autem hæc conſiderauerit, ad ſuam vitam non paruam acceperit vtilitatem. Quid eſt luce ſplendidius? Quid radiis clarius? & tamen ſi ſol ſub terra fuerit, lux abſconditur, & non apparet radius. Ad hæc aſpiciens modeſtius tuam traduces vitã, qui hic eſt, ſplendorem deſpiciens, vt qui ex iis quę videntur, didiceris, quòd non perpetuò durat id quod eſt clarum & illuſtre: ſed ſubinde mutabiles ſunt contrariorum ſucceſſiones: nihil autem manet tale quale eſt in præſentia, non iuuentus, non pulchritudo, non poteſtatum & dominatuum claritas. Et hæc quidem iis quibus in vita ſors obtigit proſpera. Quibus autem videtur laborioſa, quæ ex virtute agitur vita, iis terræ exemplo ad ea quæ ſunt grauia fortiter ferenda, erudiatur anima. Terra ſtat in æternum. Quid eſt hac immobili firmitate ac ſtabilitate laborioſius? & tamen vſque in æternum extenditur eius ſtatio. tibi autem perexiguum eſt tempus certaminis. Ne ſis magis inanimus quam terra. Ne ſis iis quæ ſenſu carent inſipientior, qui es rationis particeps, & qui ratione vitam regis & adminiſtras: ſed mane, vt dicit Apoſtolus, in iis quæ didiciſti, & quæ ſunt tibi credita, in ſtatu firmo & immobili. Nam hoc quoque eſt in diuinis præceptis: Eſtote ſtabiles & immobiles. In te inconcuſſa maneant temperantia, firma fides, immutabilis charitas, ſtabilis & immobilis in omni bono ſtatio, ſicut & quæ eſt in te, terra ſtat in æternum. Si quis autem auaritia laborans pluribus diuitiis inhiat, & veluti quoddam mare immenſam extendens cupiditatem, vndique affluentibus lucris non poteſt ſatiari, is ad mare quod eſt hic, aſpiciens, morbum curet. Quomodo enim illud in innumerabilibus aquarum influxionibus ſuum non tranſgreditur modum,

2.Tim.3.
1.Cor.15. 58.

A ὅτι ἀνατέλλων μὲν κατὰ τὸ ἄνω τῆς γῆς μέρος τοῖς νοτίοις ἐνδιαβαίνει, ὑπόγειος δὲ κατὰ τὸ ἀντικείμενον τὸ βόρρειον ὑπέρχεται μέρος· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον εἰς ἀεὶ περιοδεύων κυκλοῖ τὸν ἑαυτοῦ δρόμον, καὶ πάλιν ἀνακυκλῶν περιέρχεται. κυκλοῖ γάρ, φησι, κυκλῶν. οὕτω τοίνυν καὶ τὸ σὸν πορεύεται πνεῦμα (ἀπὸ μέρους ἅπαν ὀνομάζων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα) τὴν ἐγκύκλιον ταύτην διὰ τῆς ὁμοίας περιτρέχον φοράς. πορεύεται γάρ, φησι, τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. ὁ δὲ ταῦτα κατανοήσας, οὐκ ἂν μικρὰ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ βίον ὠφεληθείη. τί λαμπρότερον τοῦ φωτός; τί τῆς ἀκτῖνος φανερώτερον; ἀλλ᾽ ὅμως εἰ ὑπὸ γῆν ὁ ἥλιος ἔλθῃ, κρύπτεται τὸ φέγγος, καὶ ἡ ἀκτὶς ἀφανίζεται. πρὸς ταῦτά τις βλέπων, σωφρονέστερον τὸν ἑαυτοῦ διέρχεσθαι βίον, καταφρονῶν τῆς ὧδε περιφανείας. μαθὼν ἐκ τῶν ὁρωμένων, ὅτι οὐ διαρκεῖ πρὸς τὸ διηνεκὲς τὸ ἐπίσημον· ἀλλὰ ἀγχίστροφοι εἰσὶν αἱ τῶν ἐναντίων διαδοχαί. μένει δὲ οὐδὲν εἰς τὸ τοιοῦτον, οἷόν ἐν τῷ παρόντι ἐστίν, οὐ νεότης, οὐ κάλλος, οὐχ ἡ ἐκ τῶν δυναστειῶν περιφάνεια. καὶ ταῦτα μὲν, τοῖς ἐν εὐκληρίᾳ τινὶ ζῶσιν· ὅσοις δὲ ἐπίπονος ὁ πρὸς ἀρετὴν δοκεῖ βίος, ἐν τῷ τῆς γῆς ὑποδείγματι πρὸς τὸ ἐγκαρτερεῖν τοῖς δεινοῖς, ἡ ψυχὴ παιδοτριβείσθω. ἡ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἕστηκε. τί μοχθηρότερον τῆς ἀκινήτου ταύτης παγιότητος; καὶ ὅμως παρατείνεται μέχρις αἰῶνος ἡ στάσις. σοὶ δὲ ὀλίγος ὁ τῆς ἀθλήσεως χρόνος. μὴ γίνου τῆς γῆς ἀψυχότερος. μὴ γίνου τῶν ἀναισθήτων ἀνοητότερος, ὁ λογισμὸν εἰληχὼς καὶ λόγῳ πρὸς τὴν ζωὴν διοικούμενος· ἀλλὰ μένε, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης, ἐν ἑδραίᾳ καὶ ἀμετακινήτῳ τῇ στάσει. ἐπεὶ καὶ τοῦτο τῶν θείων παραγγελμάτων ἐστί, τό, ἑδραῖοι καὶ ἀμετακίνητοι γίνεσθε. ἄσειστος ἐν σοὶ μενέτω ἡ σωφροσύνη, παγία ἡ πίστις, ἀμετάθετος ἡ ἀγάπη, ἀκίνητος ἡ ἐν παντὶ καλῷ στάσις, ὡς ἂν καὶ ἡ ἐν σοὶ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἑστήκοι. εἰ δέ τις κεχηνὼς πρὸς τὴν πλεονεξίαν, καὶ καθάπερ τινὰ θάλασσαν τὴν ἀμετρίαν τῆς ἐπιθυμίας ἁπλώσας, πρὸς τὰ πανταχόθεν εἰσρέοντα κέρδη ἀπλήστως ἔχει· οὗτος πρὸς τὴν ὄντως θάλασσαν βλέπων, θεραπευέσθω τὴν νόσον. ὡς γὰρ ἐκείνη τὸ ἑαυτῆς οὐχ ὑπερέρχεται μέτρον ἐν ταῖς μυρίαις τῶν ὑδάτων ἐπιρροαῖς,

B

C

D

ἀλλ' ἐν τῷ ἴσῳ διαμένει πληρώματι, καθάπερ οὐδεμιᾶς αὐτῇ ἐξ ὑδάτων γινομένης προσθήκης, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἰδίοις μέτροις ἐν τῇ ἀπολαύσει τῶν προσόντων διειλημμένη, συμπλατῦναι τῷ πλήθει τῶν προσόδων τὴν ἀπολαυστικὴν λαιμαργίαν οὐ δύναται, ἀλλὰ τὸ μὲν εἰσρέον παύεται, ἡ δὲ τῆς ἀπολαύσεως δύναμις ἐν τῷ ἰδίῳ ὅρῳ φυλάσσεται. εἰ οὖν ἡ ἀπόλαυσις πλεονάσαι οὐ δύναται παρὰ τὸ μέτρον τῆς φύσεως, εἰς τί τὰς τῶν προσόδων ἐπιρροὰς ἐφελκόμεθα, οὐδέποτε πρὸς εὐποιίαν ἀνοίγειν ὑπὲρ τῶν εἰσιόντων ὑπερχεόμενοι; ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸν ἀποδοθέντα ἡμῖν τῆς ματαιότητος λόγον, ἢ τὸ ἀνόητον ῥῆμα, ἢ τὸ ἀνόητον πρᾶγμα ματαιότης ἐστὶν, καλῶς ἐντεῦθεν τοῦ λόγου ἄρχεται. ὡς ἂν μήτε τι τῶν γινομένων, μήτε τι τῶν λεγομένων, εἴ τι πρὸς τὸν ὧδε βλέπει σκοπὸν, ὡς ὑφεστὸς λογισώμεθα. πᾶσα γὰρ ἀνθρώπων σπουδὴ, πρός τι τῶν περὶ τὸν βίον ἀσχολουμένη, νηπίων ἄντικρυς ἐστὶ, τὰ ἐπὶ ψάμμον ἀθύρματα, οἷς ἡ τῶν γινομένων ἀπόλαυσις τῇ περὶ τὰ γινόμενα σπουδῇ συναπολήξει. ἅμα τε γὰρ τοῦ ποιεῖν ἐπαύσαντο, καὶ ἡ ψάμμος πρὸς αὐτὴν συρρυεῖσα οὐδὲν ἴχνος τῶν πεποιημένων ὑπελείπετο. τοῦτ' ἐστιν ὁ ἀνθρώπινος βίος, ψάμμος ἡ φιλοτιμία, ψάμμος, ἡ δυναστεία, ψάμμος ὁ πλοῦτος, ψάμμος ἕκαστον τῶν κατὰ σπουδὴν διὰ σαρκὸς ἀπολαυομένων, ἐν οἷς νῦν αἱ νηπιώδεις ψυχαὶ τοῖς ἀνυποστάτοις ἐμματαιάζουσι, καὶ πολλοὺς περὶ ἕκαστον τούτων ὑπομένουσι πόνους, εἰ μόνον ἀπολίποιεν τὸ τῆς ψάμμου χωρίον, τὴν ἐν σαρκὶ λέγω ζωὴν, τότε τὸ μάταιον τῆς ὧδε διατριβῆς ἐπιγνώσονται. τῷ γὰρ ὑλικῷ βίῳ καὶ ἡ ἀπόλαυσις συναπέμεινεν· ἐφέλκονται δὲ μεθ' ἑαυτῶν οὐδὲν ὅτι μὴ τὴν συνείδησιν μόνην. ὅ μοι δοκεῖ καὶ ὁ μέγας ἐκκλησιαστὴς, ὥσπερ ἤδη τούτων ἔξω γενόμενος, καὶ γυμνῇ τῇ ψυχῇ τῆς ἀΰλου ζωῆς ἐπιβατεύων, ἐκεῖνα εἰπεῖν, ἃ εἰκός ποτε καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν, ὅταν ἔξω τοῦ παραλίου τούτου τόπου γενώμεθα, περὶ ὃν ἡ ψάμμος ἐστὶν, ἡ ὑπὸ τῆς τοῦ βίου θαλάσσης ἐκπτυομένη, καὶ πάντων χωρισθῶμεν τῶν ἐκτυπούντων ἡμᾶς καὶ καταβομβούντων κυμάτων, ἐκ τῆς νοηθείσης θαλάσσης μόνην τὴν μνήμην τῶν ὧδε σπουδασθέντων ἐπαγόμενοι. λέγομεν· τὸ ματαιότης ματαιοτήτων, καὶ τὰ πάντα ματαιότης, καὶ οὐδεὶς περισσεία τῷ ἀνθρώπῳ

A ſed æquè plenum ſemper remanet, perinde atque ſi ex aquis nulla fiat acceſſio: ita etiam humana natura in iis quæ adſunt fruendis, ſuis modulis comprehenſa, per prouentum ac vectigalium multitudinem, nō poteſt ſimul dilatare auidam præter naturæ modum fruendi cupiditatem, ſed ceſſat quidē id quod influit: vis autem fruendi ſeruatur in proprio termino. Si ergo in fruendo non poteſt redundare copia præter naturæ modum, cur vectigalium attrahimus influxus, pro iis quæ ingrediuntur nunquam effuſi ad benefaciendum aliis?

B Quoniam autem conuenienter à nobis datæ vanitatis definitioni, eſt vel verbū inutile, vel res inutilis ad vanitatē pertinet, ex eo pulchrè ſuū librum incipit. Vt neque quicquā ex iis quæ fiunt, neque quicquam ex iis quæ dicuntur, ſi aſpiciamus ad eum qui hîc proponitur ſcopum, tanquā quod conſiſtat, reputemus. Nam omne ſtudiū hominū, quod verſatur in iis quæ ad vitā pertinent, eſt planè puerorum ludus in arena, in quo quæ ex iis quæ fiunt capitur oblectatio, ſimul deſinit cum ſtudio quod ponitur

C in iis quæ facta ſunt. Nam ſimulatque à labore ceſſatū eſt, ſimul arena collapſa nullum relinquit veſtigium eorum quę fuerāt elaborata. Hoc eſt humana vita, arena eſt ambitio, arena eſt potentia, arena diuitię, arena eſt quicquid eſt ex iis quibus magno ſtudio per carnem fruimur, in quibus vt quæ minimè valeant conſiſtere, vanè laborantes infantiles animæ, & in vno quoque eorum multos labores tolerātes, ſi ſolum arenæ locum relinquerint, quę in carne, inquā, tranſigitur vitā, tunc agnoſcent quā in hac re vanum poſuerit ſtudiū. Nam cum vita

D materiali ſimul manet delectatio: ſecum autē nihil trahunt præter ſolā conſcientiam. Quāobrem mihi videtur magnus Eccleſiaſtes, vt qui iā extra hæc eſſet, & nuda ac ſeparata anima in vita materiæ experte inſideret, illa dixiſſe quæ nos quoque dicturos eſt cōſentaneū, quādo fuerimus extra hunc locū maritimum, in quo eſt arena, quæ à mari huius vitæ exſpuitur, & ſeparati fuerimus ab omnibus fluctibus qui nos circū ſonant & circumſtrepunt, ex mari quod hîc intelligimus, ſolam reportantes memoriam eorum in quæ ſtudium noſtrum contulimus, dicimus; *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Neque quicquam ſupereſt homini,*

ex omni labore qui eſt ſub ſole. Reuera enim, vt ego quidem iudico, cuiuſuis animæ eſt hæc oratio, quando iis quæ hic ſunt ſpoliata, ad vitam quæ ſperatur migrauerit. Nam ſiue quid rectè geſſit ex iis quæ in hac vita ſunt ſublimiora, id accuſat in quo erat, ſi conferatur cum eo quod eſt inuentum, deſpicatui habens id quod præterit. Siue etiam cum valde effecta fuerit in materiã, viderit ea quæ euenerunt præter expectationem, & experiẽtiã didicerit, quanta ſit ſtultitia in iis in quæ ſtudium cõfertur in hac vita: tunc lugẽs hanc emittet vocem, qualia nos homines facimus, ex pœnitentia ſtulta noſtra conſilia in noſtris narrãtes eiulatibus, & dicẽtes: Vanitas vanitatũ, & ea quæ ſequuntur. *Omnes,* inquit, *ſermones ſunt laborioſi, & non poterit vir eos loqui.* Atqui nec in prõptu cẽſetur quidquam facilius quã loqui. Quis eſt enim labor ei qui quod vult loquitur? Lingua eſt humida & verſatilis, & citra laborem ſe fingens ad quodcũq. genus verborum: citra impedimentũ eſt attractio ſpiritus aërij, quo vtens ſonos efficit: citra moleſtiã genæ ſunt ei adminiſtræ, & labra ſimul opẽ ferunt ad vocẽ enunciandum id quod dicitur. In ſermone ergo quemnam videt laborem? Non enim terrã fodientes, aut petras voluentes, aut in humeris onera ferentes, aut aliquo alio labore nos exercentes ſermonẽ tranſmittimus, ſed quæ in nobis conſiſtit conceptio mentis per vocem reuelata, vox exiſtit: ſed quoniam hic ſermo nullum habet laborem, cogitandum eſt quinam ſint ſermones laborantes, quos vir loqui non poterit. Presbyteri, inquit, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in ſermone.
1. Tim. 5. Presbyter, id eſt ſenior, dici ſolet, qui inſolentem & inordinatam exceſſit ætatem, & qui ad ſenilem ſtatum peruenit. Quo fit vt ſi quis ſit mente inſtabilis, & vitam agat inordinatam, is nondum eſt presbyter, etiamſi videatur habere canos, ſed adhuc vir eſt. Sermones ergo ſunt qui verè ſunt ſermones, qui fiunt ad animarum vtilitatem, & hominibus ſunt conducibiles, ij pleni ſunt ſudoribus & laboribus, & multos labores inducunt vt ſint ſermones. Laboran-
2. Tim. 2. 6 tem enim agricolam oportet primum fructum accipere, inquit horum ſermonum artifex, vtpotè quod oporteat non verbum intelligi ſermonem,

A ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον. οὕτως γὰρ κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, πάσης ἐστὶ ψυχῆς οὗτος ὁ λόγος, ὅταν γυμνωθεῖσα τῶν τῇδε πρὸς τὸν ἐλπιζόμενον μετοικισθῇ βίον. εἴτε γάρ τι τῶν ὑψηλοτέρων ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ κατώρθωσε, κατηγορεῖ τούτου ἐν ᾧ ἦν, τῇ πρὸς τὸ εὑρεθὲν συγκρίσει, τοῦ παρελη-θόν τι ἀτιμάζουσα, εἴτε καὶ προσπαθῶς περὶ τὴν ὕλην διατεθεῖσα, ἴδοι τὰ ἀπροσδόκητα καὶ τῇ πείρᾳ μάθοι τῶν σπουδασθέντων περὶ τὸν βίον αὐτῇ τὸ ἀνόητον· τότε θρηνοῦσα τὴν φωνὴν ταύτην προήσεται, οἷα δὴ ποιοῦμεν ἐκ μεταμελείας οἱ ἄνθρωποι, τὰς ἀβουλίας ἑαυτῶν ἐν
B τοῖς ὀλοφυρμοῖς διηγούμενοι. τὸ, ματαιότης ματαιοτήτων, καὶ τὰ λειπόμενα. πάντες οἱ λόγοι, φησὶν, ἔγκοποι, καὶ οὐ δυνήσεται ἀνὴρ τοῦ λαλεῖν. καὶ μὴν, οὐδὲν ἐκ τοῦ προχείρου νομίζεται τοῦ λαλεῖν εὐκολώτερον. τίς γάρ ἐστι κόπος τῷ λαλοῦντι ὅ τι βούλεται; ὑγρὰ ἡ γλῶσσα καὶ εὔστροφος, καὶ πρὸς ὅπερ ἐθέλει ῥημάτων εἶδος ἀπόνως ἑαυτὴν σχηματίζουσα· ἀκώλυτος ἡ ὁλκὴ τοῦ ἀερίου πνεύματος, ὡς συγκεχρημένη τοὺς φθόγγους ἐργάζεται· ἄλυπος ταῖς παρειαῖς ἡ ὑπουργία, καὶ τοῖς χείλεσιν ἅμα καὶ πρὸς τὴν ἐκφώνησιν
C τοῦ λεγομένου συνεργεία. τίνα οὖν ἐνορᾷ τῷ λόγῳ τὸν κόπον; οὐ γὰρ γῆν σκάπτοντες, ἢ πέτρας ἀνακυλίοντες, ἢ ἐπὶ τῶν ὤμων ἀχθοφοροῦντες, ἢ ἄλλο τι τῶν ἐπιπόνων κατεργαζόμενοι, τὸν λόγον διεξοδεύομεν. ἀλλὰ τὸ συστὰν ἐν ἡμῖν νόημα διὰ φωνῆς ἐκκαλυφθὲν, λόγος ἐγένετο· ἀλλ' ἐπεὶ ὁ τοιοῦτος λόγος κόπον οὐκ ἔχει, νοητέον ἂν εἴη τίνες οἱ κοπιῶντες λόγοι, οὓς οὐ δυνήσεται ἀνὴρ τοῦ λαλεῖν. οἱ πρεσβύτεροι, φησὶ, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ. πρεσβύτερος κατὰ
D τὴν συνήθειαν, ὁ ἐκβὰς τὴν ἄτακτον ἡλικίαν, καὶ ἐν γηραιᾷ καταστάσει γενόμενος λέγεται. ὡς εἴγε τις ἀστατοίη τῷ λογισμῷ, καὶ ἐν ἀταξίᾳ τὸν βίον ἔχοι, οὔπω πρεσβύτερος ὁ τοιοῦτος, κἂν ἐν πολιᾷ τύχοι φαινόμενος, ἀλλ' ἔτι ἀνήρ. οὐκοῦν οἱ λόγοι οἵ γε ἀληθῶς λόγοι, οἱ πρὸς τὸ ψυχωφελές τε καὶ χρήσιμοι τῶν ἀνθρώπων γενόμενοι, οὗτοι πλήρεις ἱδρώτων εἰσὶ καὶ πόνων, καὶ πολὺν ἐπάγονται κόπον, ἵνα γένωνται λόγοι. τὸν γὰρ κοπιῶντα γεωργὸν, δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν ἀπολαμβάνειν, φησὶν ὁ τῶν τοιούτων λόγων τεχνίτης, ὡς δέον μὴ ῥῆμα νοεῖσθαι τὸν λόγον,

A ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις ἀρετὴν, εἰς διδασκαλίαν βίου τοῖς ὁρῶσι προτιθεμένην, ἀντὶ λόγου γίνεσθαι τοῖς διδασκομένοις. πάντες οὖν οἱ τοιοῦτοι λόγοι ἔγκοποι τῶν τὴν ἀρετὴν ὑφηγουμένων, πρότερον ἐν ἑαυτοῖς κατορθούντων ὅπερ διδάσκουσι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δεῖν πρότερον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν, ὧν πρὸ τῶν ἄλλων ἐν αὐτοῖς διὰ τῆς ἀρετῆς γεωργοῦμεν. ἢ τάχα καὶ τὸ ἀσθενὲς τῆς λογικῆς φύσεως διερμηνεύει ὁ λόγος. ἐπειδὰν γὰρ ἔξω γινόμενοι τῶν αἰσθητηρίων ἃ ἡ ματαιότης ὠνόμασται, εἰς τὴν τῶν ἀοράτων θεωρίαν διαδύεται, πῶς ἡ διάνοια παραστῆσαι τῷ λόγῳ τὸ νοηθὲν ἐγχειρήσῃ, τότε B πολὺς γίνεται κόπος τῷ λόγῳ διὰ τῆς ἑρμηνευτικῆς ταύτης φωνῆς, μηδεμίαν μηχανὴν ἐξευρισκούσης περὶ τὴν τῶν ἀνεκφωνήτων ἐκφώνησιν. οὐρανὸν ὁρῶμεν, τὰς τῶν φωστήρων αὐγὰς τῇ αἰσθήσει δεχόμεθα, γῆς ἐπιβεβήκαμεν, τὸν ἀέρα τῷ στόματι ἕλκομεν, ὕδατι πρὸς τὸ δοκοῦν τῇ φύσει κεχρήμεθα· τὸ πῦρ εἰς κοινωνίαν βίου παραδεχόμεθα, κἂν τι περὶ τούτων ἐννοῆσαι θελήσωμεν, τί τῶν φαινομένων ἕκαστον πέφυκε τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ, πόθεν ἢ C ὅπως τὴν ὑπόστασιν ἔχει, οὐ δυνήσεται ἀνὴρ τοῦ λαλῆσαι· κἂν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἂν τύχῃ, πάσης καταληπτικῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν τῶν ἀνεφίκτων ἐξαγόρευσιν ἀτονούσης. εἰ δὲ ὁ περὶ τούτων λόγος κόπον ἔχει ὑπερβαίνοντα τὴν ἀνθρωπίαν τοῦ λαλεῖν δύναμίν τε καὶ φύσιν, τί ἂν τις εἴποι πάσχειν τοὺς περὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου λόγους, ἢ τοῦ πατρὸς τοῦ λόγου, ἢ ποῦ πᾶσα ὑψηγορία τε καὶ μεγαλοφωνία, ἀσάφειά τίς ἐστι καὶ σιωπή, εἰ πρὸς τὴν ἀληθῆ τοῦ ζητουμένου σημασίαν κρίνοιτο, ὡς οὕτω μόνον ἐπ' αὐτοῦ D τὸ ῥῆμα κυρίως εἰπεῖν, ὅτι κἂν πάντας κινήσῃ τις λογισμοὺς, καὶ μηδὲν ἐλλείπῃ τῶν θεοπρεπῶν νοημάτων· εἰ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀξίαν τοῦ προκειμένου κρίνοιτο ἡ φωνὴ, ὅπερ ἂν εἴποι, λόγος οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ δυνήσεται ἄνθρωπος τοῦ λαλεῖν. οὐ γὰρ τὴν δι' ὀφθαλμῶν ἐγγινομένην τῇ ψυχῇ περὶ τὸ φαινόμενον θεωρίαν ἡ ὄψις ἔστησεν, ἀλλὰ ἀεὶ βλέποντες ὡς μηδέπω ἑωρακότες ὦμεν, ἔτι ἐν ἀγνοίᾳ τὸ διὰ τῆς αἰσθήσεως λαμβανόμενον ἔχομεν. διαφοιτῆσαι τὸ χρῶμα ἡ ὄψις οὐ δύναται· ἀλλ' ἔχει μέτρον τῆς ἰδίας ἐνεργείας τὸ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὄντων αὐτῇ παραφαινόμενον.

A ſed virtutem quę eſt in operibus, propoſita ad vitæ doctrinam iis qui vident, pro ſermone eſſe iis, qui docentur. Omnes ergo eiuſmodi ſermones ſunt laborioſi eorum qui virtutẽ exponunt, vt qui primum in ſeipſis id rectè exequãtur, quod docent. Hoc enim eſt oportere primum accipere ex fructibus eorũ, quæ ante alios nobis ipſis per virtutẽ colimus. Aut fortè etiam ratione prædita naturæ imbecillitatem interpretatur quod hic dicitur. Quando enim remota à ſenſibus, qui nominati ſunt vanitas, eorum quæ ſub aſpectum non cadunt, contempla-B tionem quodammodo peruadens cogitatio, aggreditur ſermone explicare quod mente fuerit cõceptum, tunc ſermoni magnus exiſtit labor per hanc vocem interpretatiuam, quę nullam inuenit rationem in iis explicandis quæ ſunt ineffabilia. Cœlũ videmus, luminarium ſplendorem ſenſu percipimus, per terram ingredimur, aërem ore trahimus, aqua ad id quod naturę videtur vtimur, ignem accipimus ad vitæ communicationem, & ſi quid de his velimus cogitare, quidnam ſit vnumquoque eorum C quæ cernuntur in ratione ſuæ eſſentiæ: vndénam aut quomodo habeat quod conſiſtat, nõ poterit vir loqui, etiamſi omnes alios ſuperet, cũ omnis cõprehendendi ſcientia ad ea quæ nõ poteſt aſſequi enuncianda, ſit imbecilla. Si autem qui de his eſt ſermo, habet laborem, qui humanã loquẽdi vim & naturã ſuperat, quid euenire cenſendũ eſt iis qui de ipſo Verbo ſunt ſermonibus, aut de patre verbi? quæuis certè quantũuis ſublimis oratio, & vox quantũuis magna, eſt obſcuritas quædã & ſilentium, ſi ad veram eius quod quæritur, iudicetur ſignifica-D tionẽ: adeò vt hoc ſolum verbum de eo propriè dici poſſit, quod etſi omnes moueatur cogitationes, & nihil omittatur ex iis quæ Deum decent mentis conceptionibus, ſi vox perpendatur ad ipſam eius quod eſt propoſitum dignitatem, id quod dixerit non eſt ſermo. Non enim poterit homo loqui. Non enim eã quæ per oculos animæ ineſt, in eo quod cernitur contemplationem ſiſtit viſus, ſed ſemper aſpiciẽtes, perinde ac ſi nondum vidiſſemus, adhuc in ignoratione habemus id quod ſenſu percipitur. Nam colorẽ non poteſt viſus peruadere: ſed modum accipit ſuę operationis ex eo quod apparet in eorum quæ ſunt ſuperficie,

Quamobrem dicit: Non ſatiabitur oculus viſu, nec auris auditu implebitur: vis audiendi ſuſcipiens id quod de vnoquoque dicitur, à natura non habet vt impleatur. Nulla enim inuenietur oratio, quæ quod quæritur in ſe perfectè comprehendat. Quemadmodum ergo implebitur auris auditione eorum quæ quæruntur, cum non ſit quod impleat? Deinde poſtquã hæc dixit, ipſe ſeipſum interrogat, & ſibi reſpondet. Nam cum rogauiſſet, 9. *Quid eſt quod fuit? Id*, inquit, *quod futurum eſt. & quid eſt quod factum eſt? idipſum*, inquit, *quod faciendum eſt.* Quid ergo ſibi vult hæc interrogatio? Cum nos ex conſequentia ex iis quæ didicimus ei obijceremus & diceremus: ſi hæc omnia ſunt vanitas, perſpicuum eſt quod neque fuit quidquam ex iis quæ non conſtiterunt. Nam quod vanum eſt, omnino non poteſt cõſiſtere. Quod autem non poteſt conſiſtere, nemo in iis quæ fuerunt reputauerit. Sin autem hęc non ſunt, dic quid eſt quod fuit, aut quemadmodum manet in eſſentia. Ad rogatum ergo breuis eſt ei reſponſio: vis ſcire quid ſit quod fuit, cogita quid ſit quod eſt futurum, & cognoſces id quod fuit. Hoc autem eſt, Cogita ô homo, qualis futurus ſis, qui te per virtutem in altum extuliſti, ſi in omnibus animam formaueris bonis characteribus, ſi ab omnibus vitij maculis fueris remotus, ſi materialium inquinamentorum ſordes à tua natura elueris; quid, inquam, futurus eris, ſi ſis ſic ornatus, & quali te forma es induturus. Si hęc ratione comprehenderis, didiciſti quid ſit id quod fuit in primis, nempe quod fuit ad Dei imaginẽ & ſimilitudinem. Et vbi nunc illud eſt (dicam ei qui hæc docet) quod fuit aliquando, & in poſterum rurſus ſperatur, nunc autem non eſt? Idem autem nobis reſpondet, qui nos docet ſublimia: quòd propterea præſentia nominata ſunt vanitas, quòd illa non ſunt inter præſentia. Et quid eſt quod factum eſt? Ipſum quod faciendum eſt. Nemo ex iis qui audiunt, exiſtimet eſſe ſuperuacaneam & inanem verborum repetitionem in differentia eius quod fuit & quod factum eſt: Per vtrumque enim verbum oſtendit oratio animæ à carne differentiam. Fuit ſeu orta eſt anima, & corpus factum eſt. Non quoniam aliud & aliud ſignificat verborum emphaſis,

A διὸ φησὶν, οὐκ ἐμπλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὁρᾷν, καὶ οὐ πληρωθήσεται οὖς ἀπὸ ἀκροάσεως· ἀκουστικὴ δύναμις δεχομένη τὸν περὶ ἑκάστου λόγον, πληρωθῆναι φύσιν οὐκ ἔχει. οὐδεὶς γὰρ εὑρεθήσεται λόγος ὁ διαλαμβάνων δι' ἀκριβείας ἐν ἑαυτῷ τὸ ζητούμενον. πῶς οὖν πληρωθήσεται ἀκοὴ τῆς περὶ τῶν ζητουμένων ἀκροάσεως, τοῦ πληροῦντος οὐκ ὄντος; εἶτα μετὰ τοὺς λόγους τούτους, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐρωτᾷ, καὶ ἑαυτῷ ἀποκρίνεται. ἐρωτήσας γὰρ τί τὸ γεγονός; αὐτὸ, φησὶ, τὸ γενησόμενον. καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ,
B φησὶ, τὸ ποιηθησόμενον. τί οὖν βούλεται τὸ ἐρώτημα; ἐξ ἀκολουθίας ἡμῶν πρὸς αὐτὸν ἀφ' ὧν μεμαθήκαμεν, ἀντιπιπτόντων καὶ λεγόντων· εἰ ταῦτα πάντα ματαιότης, δηλονότι οὔτε γέγονεν ἕν τι τούτων ἃ οὐχ ὑφέστηκε. τὸ γὰρ μάταιον πάντως ἀνύπαρκτον· τὸ δὲ ἀνύπαρκτον, οὐκ ἄν τις ἐν τοῖς γεγονόσι λογίσαιτο. εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἔστιν, εἰπὲ τί ἐστι τὸ γενόμενον, ἢ ἐν τῷ εἶναι μένει. σύντομος οὖν αὐτῷ πρὸς τὸ ἐρωτηθὲν ἡ ἀπόκρισις· βούλει γνῶναι τί ἐστι τὸ γενόμενον, νόησον τί ἐστι τὸ ἐσόμενον, καὶ ἐπιγνώσῃ ὃ γέγονε.
C τοῦτο δέ ἐστι, τὸ νόησόν μοι ὦ ἄνθρωπε, οἷος γενήσῃ διὰ τῆς ἀρετῆς ἑαυτὸν ὑψώσας, εἰ κατὰ πάντα διὰ τῶν ἀγαθῶν χαρακτήρων τὴν ψυχὴν μορφωθείης, εἰ ἔξω γένοιο τῶν τῆς κακίας κηλίδων, εἰ πάντα ῥύπον τῶν ὑλικῶν μολυσμάτων τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀποκλύσειας, τί γενήσῃ διὰ τῶν τοιούτων καλλωπιζόμενος, οἵαν σεαυτῷ περιθήσεις μορφήν. ἐὰν τοῦτο λογισμῷ κατανοήσῃς, ἐδιδάχθης τὸ ἐν τοῖς πρώτοις γενόμενον, τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν. καὶ ποῦ νῦν ἐκεῖνό ἐστιν, ἐρῶ πρὸς τὸν ταῦτα
D διδάσκοντα, ὅπερ ποτὲ γέγονε, καὶ εἰς ὕστερον αὖθις ἐλπίζεται, νῦν δὲ οὐκ ἔστιν; ἀλλ' ἀποκρίνεται πάντως τὸν αὐτὸν λόγον ἡμῖν ὁ τὰ ὑψηλὰ παιδεύων, ὅτι διὰ τοῦτο τὰ παρόντα ματαιότης ὠνόμασται, διότι ἐκεῖνα, ἐν τοῖς παροῦσιν οὐκ ἔστι. καὶ τί φησι τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον. μηδεὶς τῶν ἀκουόντων παλιλογίαν ἡγείσθω καὶ ματαίαν τινὰ ῥημάτων ἐπανάληψιν, ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ γεγονότος καὶ τοῦ πεποιημένου. δείκνυσι γὰρ δι' ἑκατέρου τοῦ ῥήματος ὁ λόγος, τὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα διαφοράν, γέγονεν ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα πεποίηται. οὐκ ἐπειδὴ ἄλλο τι καὶ ἄλλο σημαίνει τοῦ ῥήματος ἡ ἔμφασις,

τῇ δια-

τῇ διαφορᾷ ταύτῃ κέχρηται τῶν ῥημάτων ἐφ' ἑκατέρου τῶν σημαινομένων ὁ λόγος· ἀλλ' ἵνα σοι δῷ τὰ πρόσφορα περὶ ἑκατέρου λογίζεσθαι, ἐκεῖνο κατ' ἀρχὰς γέγονεν ἡ ψυχή, ὃ εἰς ὕστερον καθαρθεῖσα, πάλιν ἀναφανήσεται. ἐκεῖνο πεποίηται ταῖς χερσὶ τοῦ Θεοῦ τὸ σῶμα πλαττόμενον, ὃ δείξει τοῖς καθήκουσι χρόνοις αὐτὸ ἡ ἀνάστασις. ὁποῖον γὰρ ἀεὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἴδοις, τοιοῦτον πάντως παρὰ τὴν πρώτην πεποίηται. οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ἐστιν ἡ ἀνάστασις, εἰ μὴ πάντως ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις. διὸ τούτοις ἐπάγει τὸ ἀκόλουθον λέγων, ὅτι ἔξω τοῦ ἀρχαίου ἐστὶν οὐδέν. οὐκ ἔστι γάρ, φησι, πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· ὅτι εἰ μὴ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐστιν, οὐδέν ἐστιν ὅλως, ἀλλὰ νομίζεται. οὐ γάρ ἐστι, φησί, πρόσφατόν τι ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὥστε λαλῆσαί τινα καὶ δεῖξαι τι τῶν ἐπιγινομένων, ὅτι καινόν ἐστι τοῦτο καὶ τῷ ὄντι ὑφέστηκεν, αὕτη τῶν εἰρημένων ἐστὶν ἡ διάνοια· ἡ δὲ λέξις τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ οὐκ ἔστι πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὃς λαλήσει καὶ ἐρεῖ, ἰδὲ τοῦτο καινόν ἐστι. καὶ ἐπαγωνίζεται τοῖς εἰρημένοις διὰ τῶν ἐφεξῆς λέγων. εἴ τι ἀληθῶς φησι γέγονε, ἐκεῖνό ἐστιν, ὃ ἐν τοῖς αἰῶσιν ἐγένετο τοῖς πρὸ ἡμῶν. ταύτην γὰρ ἐνδείκνυται τὴν διάνοιαν αὐτὰ τὰ ῥήματα τῆς γραφῆς, οὕτως ἔχοντα, ἤδη γέγονεν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς γενομένοις ἀπὸ ἔμπροσθεν ἡμῶν. εἰ δὲ ἐπεκράτησε λήθη τῶν γενομένων, θαυμάσῃς μηδέν. καὶ γὰρ τὰ νῦν ὄντα, λήθῃ καταληφθήσεται. ὅτε γὰρ εἰς κακίαν ἡ φύσις ἔρρεψε, λήθῃ τῶν ἀγαθῶν ἐγενόμεθα. ὅταν δὲ γένηται πρὸς τὸ ἀγαθόν, αὖθις ἔσται ἡ ἀνάλυσις, πάλιν τὸ κακὸν λήθῃ συγκαλυφθήσεται. ταύτην γὰρ οἶμαι τὴν διάνοιαν ἐν τοῖς εἰρημένοις εἶναι, ἐν οἷς, φησίν, οὐκ ἔστι μνήμη τοῖς πρώτοις καί γε τοῖς ἐσχάτοις γενομένοις, οὐκ ἔσται μνήμη ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· τῶν ἐπιγινομένων μετὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς εὔκλειαν. δι' ὧν ἐν κακοῖς γέγονε τὸ ἀνθρώπινον, ἐξαλείψει τὴν μνήμην τὰ πάλαι τοῖς ἐσχάτοις ἐπιγινόμενα. οὐκ ἔσται γὰρ αὐτῶν μνήμη μετὰ τῶν γενομένων εἰς τὴν ἐσχάτην. τουτέστιν ἡ ἐσχάτη κατάστασις, ἀφανισμὸν παντελῆ τῆς τῶν κακῶν μνήμης ἐποίησε τῆς φύσεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A hac verborum vtitur differentia in vtroque ſignificato: ſed vt tibi concedat ea quæ congrua ſunt de vtroque æſtimare; in principio illud fuit anima, quod poſterius purgata rurſus apparebit. Illud factum eſt Dei manibus, quod & fictum eſt corpus, quod ipſum conuenientibus temporibus oſtendet reſurrectio. Quale enim ſemper videris poſt reſurrectionẽ, tale omnino primo factum eſt. Neque enim eſt aliquid aliud reſurrectio, niſi quæ fit omnino in priſtinum ſtatum reſtitutio. Quamobrem his adijcit id quod eſt conſequens,
B dicens, nihil eſſe extra id quod eſt ab initio. *Nihil eſt enim*, inquit, *recens ſub ſole*: perinde ac ſi diceret: Niſi ſit vt fuit antiquitus & ab initio, nihil eſt omnino; ſed exiſtimatur. Nihil eſt enim, inquit, recens ſub ſole, vt aliquis poſſit loqui, & oſtendere aliquid ex iis quæ pòſt fiunt, hoc nouum eſſe & reuera cõſiſtere. Hic eſt ſenſus eorum quæ dicta ſunt. Hoc modo autem ſe habet dictio. Nihil eſt ſub ſole recens, nec eſt qui loquatur & poſſit dicere, Ecce hoc eſt recens. Iis autem quæ dicta ſunt, per ea quæ deinceps ſequuntur, addere contendit,
C dicens: *Si quid*, inquit, *verè fuit*, *illud eſt quod fuit in ſæculis quæ fuerunt ante nos*. Hunc enim ſenſum oſtendunt ipſa ſcripturæ verba, quæ ſic habent: iam factum eſt in ſæculis quæ fuerunt ante nos. Si autem eorum quæ facta ſunt, extitit obliuio, nihil mireris. Nam & ea quæ nunc ſunt, comprehendet obliuio. Quando enim ad vitium conuerſa eſt natura, bonorum nobis ſubrepſit obliuio: Quando autem ad malum redierimus, rurſus malum tegetur obliuione. Hunc enim puto eſſe ſenſum in iis quæ dicta ſunt, vbi dicit, Non eſt memoria primis: & quidem nouiſſimis cum facta fue-
D rint, non erit memoria. Quaſi diceret, Eorum quæ deinceps euenerunt, poſt eam quæ ab initio fuit felicitatem, per quæ in malis fuit genus humanum, delebunt memoriam ea quæ poſtremis olim fient temporibus. Non erit enim eorum memoria cum iis qui futuri ſunt in nouiſſimo. Hoc eſt, vltimus ſtatus omnino delebit naturæ malorum memoriam, in Chriſto Ieſu, cui gloria & potentia in ſæcula ſæculorum, Amen.

A

EIVSDEM IN ECCLE-ſiaſten HOMILIA II.

EGO, inquit, Eccleſiaſtes. Didicimus autem quiſnam ſit Eccleſiaſtes, qui quæ ſunt aberrantia & diſperſa, in vnũ colligit, & omnia vnũ gregem efficit, vt nihil ſit quod non audiat pulchram paſtoris vocem, quæ viuificat omnia. Verba enim, inquit, quæ ego loquor, ſpiritus ſunt & vita. Is ſe-
Ioan.6.63. ipſum nominat Eccleſiaſten, vt medicum, & vitã, & reſurrectionẽ, & lucem, & viam, & oſtium, & veritatem, & omnia nomina humanitatis & beneuolentiæ in homines. Quomodo ergo medici quidem vox conuenit ægrotãtibus: Verbum autem vitæ in mortuis eſt efficax, qui quando audierint vocem filij hominis, in priſtina mortalitate non amplius remanent: qui autem ſunt in ſepulchris quærunt vocem reſurrectionis, & lucis ratio conuenit iis qui ſunt obſcurati, & via eſt leuis ac plana iis, qui aberrauerunt, & oſtium iis quibus opus eſt, vt intrent: Ita Eccleſiaſtes omnino diſſerit cum iis qui ſunt in Eccleſia. Nos igitur alloquitur Eccleſiaſtes. Audiamus itaque nos eius verba, qui ſumus Eccleſia. Sicut enim chorus aſpicit ad coryphæum, nempe ſuum ductorem, & nautæ ad gubernatorem, & acies ad imperatorem, ita etiam ad Eccleſiæ ducem ij, qui ſunt in cœtu Eccleſiæ. Quid ergo dicit Eccleſiaſtes? *Ego Eccleſiaſtes fui Rex Iſrael in Hieruſalem.* Quando hoc? An non omnino quando fuit ab ipſis rex conſtitutus ſuper Sion montem ſanctum eius, prædicans præceptum Domini. Cui dixit Dominus, filius meus es tu, ego hodie genui te. cum enim qui eſt creator vniuerſi, & pater ſæculorum dixit ſe hodie genuiſſe, vt per hoc quod tempori generationis nomen temporale adiecerit, non eam quæ fuit ante ſæcula eſſentiam, ſed eam quæ fuit in tempore ad hominum ſalutem, per carnem generationem, verbum oſtenderit. Hæc ergo perſequitur verus Eccleſiaſtes, docens, vt arbitror,

Ioan.6. Matth 9. Ioan.11. Ioan 8. Ioan.14.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚ-κλησιαστὴν ἐξήγησις β'.

ΕΓΩ, φησὶν, ὁ ἐκκλησιαστής. ἐμάθομεν δὲ, τίς ὁ ἐκκλησιαστὴς, ὁ τὰ πεπλανημένα τε καὶ διεσκορπισμένα συναγαγὼν εἰς ἓν, καὶ ποιῶν τὰ πάντα μίαν ποί-
B
μνην, ἵνα μηδὲν ἀνήκοον τῆς καλῆς τοῦ ποιμένος φωνῆς τῆς τὰ πάντα ζωοποιούσης. τὰ γὰρ ῥήματα, φησὶν, ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωή ἐστι. οὗτος ὀνομάζει ἑαυτὸν ἐκκλησιαστὴν, ὡς ἰατρὸν, καὶ ζωὴν, καὶ ἀνάστασιν, καὶ φῶς, καὶ ὁδὸν, θύραν τε, καὶ ἀλήθειαν, καὶ πάντα τὰ τῆς φιλανθρωπίας ὀνόματα. ὥσπερ οὖν τοῦ μὲν ἰατροῦ ἡ φωνὴ πρὸς τοὺς ἀσθενοῦντας οἰκείως ἔχει· ὁ δὲ τῆς ζωῆς λόγος, ἐπὶ τῶν νεκρῶν ἐνεργός ἐστι. τῶν ὅταν ἀκούσωσι τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, μηκέτι ἐναπομενόντων τῇ ἀρχαίᾳ νε-
C
κρότητι· οἱ δὲ ἐν χώμασιν ὄντες, τὴν φωνὴν τῆς ἀναστάσεως ἐπιζητοῦσι, καὶ ὁ τοῦ φωτὸς λόγος, τοῖς ἐνσκοτισμένοις ἁρμόζει, ἥτε ὁδὸς τοῖς πεπλανημένοις λεία, καὶ ἡ θύρα τοῖς τοῦ εἰσελθεῖν δεομένοις, οὕτω καὶ ὁ ἐκκλησιαστὴς τοῖς ἐκκλησιάζουσι διαλέγεται πάντως. ἀκούομεν πρὸς ἡμᾶς λαλεῖ ὁ ἐκκλησιαστής. καὶ δὴ ἀκούσωμεν τῶν λόγων αὐτοῦ ἡμεῖς ἡ ἐκκλησία. ὡς γὰρ ὁ μὲν χορὸς πρὸς τὸν κορυφαῖον ὁρᾷ, πρὸς δὲ τὸν κυβερνήτην, οἱ ναῦται, καὶ πρὸς τὸν στρατηγὸν ἡ παράταξις, οὕτω καὶ πρὸς τὸν καθηγεμόνα τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐν τῷ πλη-
D
ρώματι ὄντες τῆς ἐκκλησίας. τί οὖν φησὶν ὁ ἐκκλησιαστής; ἐγὼ ἐγενόμην βασιλεὺς ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλήμ. πότε τοῦτο; ἢ πάντως ὅτε κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα κυρίου. πρὸς ὃν εἶπεν ὁ κύριος, ὅτι υἱός μου εἶ σὺ, καὶ ὅτι σήμερον γεγέννηκά σε. τὸν γὰρ ποιητὴν τοῦ παντὸς, τὸν τῶν αἰώνων πατέρα, σήμερον εἶπε γεγεννηκέναι, ἵνα διὰ τοῦ προσθεῖναι τὸ χρονικὸν ὄνομα περὶ τὸν καιρὸν τῆς γεννήσεως, μὴ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν, ἀλλὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, διὰ σαρκὸς γέννησιν παραστήσῃ ὁ λόγος. ταῦτα οὖν ὁ ἀληθινὸς ἐκκλησιαστὴς διεξέρχεται, διδάσκων, οἶμαι,

A τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ὅτου χάριν ἐν σαρκὶ ὁ Θεὸς ἐφανερώθη. ἔδωκα γάρ, φησι, τὴν καρδίαν μου τοῦ ἐκζητῆσαι καὶ τοῦ κατασκέψασθαι ἐν σοφίᾳ περὶ πάντων τῶν γινομένων ὑπὸ τὸν οὐρανόν· αὕτη ἡ αἰτία τῆς ἐπιδημῆσαι διὰ σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις τὸν κύριον, τὸ δοῦναι τὴν καρδίαν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπισκέψασθαι ἐν τῇ σοφίᾳ ἑαυτοῦ περὶ τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν γινομένων. τὰ γὰρ ὑπὲρ τὸν οὐρανόν, οὐκ ἐδεῖτο τοῦ ἐπισκεπτομένου, ὡς οὐδὲ τοῦ ἰατρεύοντος τὸ μὴ τῇ νόσῳ κρατούμενον. ἐπεὶ οὖν περὶ γῆν τὰ κακά. τὸ γὰρ ἑρπυστικὸν καὶ βίαιον θηρίον ὁ ὄφις ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ συρόμενος, βρῶμα ποιεῖται τὴν γῆν, οὐδὲν τῶν οὐρανίων σιτούμενος, ἀλλ' ἐν τῷ πατουμένῳ συρόμενος, πρὸς τὸ πατούμενον ἀεὶ βλέπει, τηρῶν τὴν πτέρναν τῆς ἀνθρωπίνης πορείας, καὶ τὸν ἰὸν ἐνιεὶς ἐκείνοις τοῖς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων ἀπολέσασι. διὰ τοῦτο ἔδωκε τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐκζητῆσαι καὶ κατασκέψασθαι περὶ πάντων τῶν γινομένων ὑπὸ τὸν οὐρανόν. ἐν γὰρ τοῖς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν

C ἀταπείνωτον βλέπει τὴν θείαν μεγαλοπρέπειαν ὁ προφήτης λέγων, ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. ἐπεὶ καὶ τὸ ἐπουράνιον μέρος, διὰ τῆς κακίας ἐταπεινώθη. οὕτω γάρ φησιν ὁ ψαλμῳδός, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἐταπεινώθησαν. τοῦτο ἦλθεν ὁ ἐκκλησιαστὴς ἐπισκέψασθαι. τί γέγονεν ὑπὸ τὸν οὐρανόν, ὃ μὴ πρότερον ἦν· πῶς εἰσῆλθεν ἡ ματαιότης, πῶς ἐπεκράτησε τὸ ἀνύπαρκτον, τίς ἡ δυναστεία τοῦ μὴ ὑπάρχοντος. τὸ γὰρ κακὸν ἀνυπόστατον· ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὴν ὑπόστασιν ἔχει· τὸ δὲ ἐκ τοῦ ὄντος μὴ

D ὄν, οὐδέ ἐστι πάντως κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· ἀλλ' ὅμως τῶν τῇ ματαιότητι ὁμοιωθέντων ἐπικρατεῖ ματαιότης, ἦλθεν οὖν ἐκζητῆσαι τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τί γέγονεν ὑπὸ τὸν ἥλιον. τίς ἡ σύγχυσις τῶν τῇδε πραγμάτων, πῶς ἐδουλώθη τὸ ὄν, τῷ μὴ ὄντι. πῶς δυναστεύει κατὰ τοῦ ὄντος τὸ ἀνυπόστατον, καὶ οἶδεν ὅτι περισπασμὸν πονηρὸν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ περισπᾶσθαι ἐν αὐτῷ. τοῦτο δέ, οὐχ ὡς ἄν τις ἐκ τοῦ προχείρου νοήσειε, εὐσεβές ἐστιν οἴεσθαι, ὅτι αὐτὸς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πονηρὸν τοῖς ἀνθρώποις περισπασμόν.

A magnum pietatis myſterium, nempe quanam de cauſa Deus in carne ſit manifeſtatus. 13. *Dedi*, inquit, *cor meum vt quærerem & inueſtigarem in ſapientia de omnibus quæ facta ſunt ſub ſole.* Hæc eſt cauſa cur Dominus in carne ad homines aduenerit, & inter eos ſit verſatus: nempe vt daret cor ſuum ad conſiderandum in ſapiētia ſua, de omnibus quæ facta ſunt ſub cœlo. Nam quæ ſunt ſuper cœlum, non opus habebant aliquo qui inquireret, neque eo qui mederetur id quod morbo non laborabat. Quoniam ergo in terra ſunt mala. Reptilis enim & vio- *Geneſ.3.*

B lenta beſtia ſerpens, quæ rependo graditur ſupra pectus & ventrem, terram comedit, & nulla re veſcens ex cœleſtibus, ſed reptans in eo quod calcatur, ad id ſemper aſpicit quod calcatur: obſeruans calcaneum greſſus hominis, venenum immittens illis qui amiſerunt poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes. Propterea dedit cor ſuum ad inquirendum & conſiderādum de omnibus quæ facta ſunt ſub cœlo. In ijs enim quæ ſunt ſupra cœlos, minimè deprimendam diuinam videt magnificentiam, propheta

C dicens, Eleuata eſt magnificentia eius *Pſ.106.17.* ſupra cœlos. quādoquidem ea pars quæ eſt ſub cœlis, depreſſa & obiecta fuit per vitium. Sic enim ait Pſalmographus, propter peccata ſua humiliati ſunt. Ad hoc conſiderandum venit Eccleſiaſtes, nempe quidnam factum ſit ſub cœlo, quod prius non erat: quemadmodum ingreſſa ſit vanitas: quemadmodum id quod non eſt inualuerit, quænam ſit vis eius quod non eſt: malum enim non poteſt conſiſtere, cum ex eo quod non eſt, habeat ſubſtantiam: quod autem non eſt ex eo quod eſt, ne o-

D mnino quidem eſt ſecundum ſuam naturam: & tamen in ea quæ ſunt vanitati aſſimilata, dominatum obtinet vanitas. Venit ergo ad inquirendum per ſuam ſapientiam, quidnam factum ſit ſub ſole: quænam rerum quæ hîc ſunt, ſit confuſio, quemadmodum id quod eſt effectum ſit ſeruum eius quod non eſt, quemadmodum in id quod eſt, dominatum obtinet id quod non poteſt conſiſtere. 14. *Et cognouit quòd malam diſtractionem dedit Deus filiis hominum, vt diſtraherentur in ea.* Hoc autem non vt cuiquam in promptu fuerit cogitare, pium eſt putare, quod ipſe Deus dederit malam hominibus diſtractionem.

Sic enim malorum cauſa in illum conferretur. Nam qui eſt natura bonus, bona quoque prębet omnino: quoniam omnis arbor bona, bonos fructus facit, & neq. ex ſpinis vua, neq. ex vite ſpina naſcitur. Quod ergo ſua eſt natura bonum, ex ſuis theſauris malum non produxerit. Neque enim bonus homo ex abundantia cordis mala loquitur, ſed ea loquitur quæ ſunt ſuæ naturæ conuenientia: Quanto ergo magis fons bonorum nihil mali ex ſua natura profuderit? ſed hoc præbet intelligendum, qui eſt magis pius ſenſus, quod bonum eſt donum Dei. Hoc autem eſt motus liberi arbitrij, qui, dum eo abuſi ſunt homines, peccans, fuit in hominibus inſtrumentum ad peccatum. Bonum enim eſt natura & ſeruituti non obnoxium liberum arbitrium. Quod autem eſt neceſſitati ſubiunctum, in bonis nemo numerauerit: ſed ipſa libera mentis appetitio, cum citra diſciplinæ caſtigationem ad eligendum vitium defluxiſſet, effecta eſt animæ tentatio, quæ à rebus excelſis & honorificis conuulſa eſt ad animi motus, qui vehementer perturbant & afficiunt. Hoc eſt quod ſignificat illud dedit. Non quod ipſe malum vitæ hominum indiderit, ſed quòd bonis quæ à Deo data ſunt, homo propter inopiam conſilij, vſus ſit tanquam malorum adminiculis. Conſueuit autem ſancta ſcriptura tales ſenſus huiuſmodi enunciare vocibus. vt hoc, Tradidit eos Deus in paſſiones ignominiæ. Et, Dedit eos Deus in reprobum ſenſum. Et, Indurauit cor Pharaonis. Et illud, Aberrare nos feciſti à via tua, induraſti corda noſtra, vt te non timerent. Et, Abduxit eos in inuio, & non in via. Et, Decepiſti me & deceptus ſum: & quæcumque ſunt eiuſmodi, in quibus exactus ſenſus non oſtendit hominum quidpiam à Deo extitiſſe in humana natura: ſed poteſtatem accuſat & libertatem, quæ bonum quidem eſt, & Dei donum naturæ datum: malum autem euaſit propter propenſionem ad contrarium malum. Vidit ergo Eccleſiaſtes omnia quæ facta ſunt in vita, quæ eſt ſub ſole, quòd omnia erant vanitas. Non erat enim qui intelligeret, non erat qui Deum requireret: quandoquidem omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt. Propterea cum dixiſſet.

Matth.5. Matth.12. Luc.6.

Rom.1. Eſai.63.16 Exod.4. Hier.20.7

Eſa.63. Pſal.106.

A ἡ γὰρ ἂν εἰς ἐκεῖνον ἡ τῶν κακῶν αἰτία ἐπανεφέρετο. ὁ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὸς, καὶ ἀγαθῶν πάντως παρεκτικός ἐστι. διὰ τὸ πᾶν δένδρον καλὸν, καρποὺς καλοὺς ποιεῖ, καὶ οὔτε ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴ, οὔτε ἐξ ἀμπέλου ἄκανθα φύεται. ὃ οὖν τῇ φύσει ἀγαθὸν, οὐκ ἄν τι πονηρὸν ἐκ τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ προεχειρίσατο. οὐδὲ γὰρ ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας κακὰ λαλεῖ, ἀλλὰ κατάλληλα τῇ ἑαυτοῦ φθέγγεται φύσει· πόσῳ οὖν μᾶλλον ἡ τῶν ἀγαθῶν πηγὴ οὐκ ἄν τι τῶν πονηρῶν ἐκ τῆς

B ἰδίας φύσεως προεχέοι; ἀλλὰ τοῦτο νοεῖν ὑποτίθεται ἡ εὐσεβεστέρα διάνοια, ὅτι τὸ ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ δόμα. τοῦτο δέ ἐστιν, ἡ αὐτεξούσιος κίνησις τῇ διημαρτημένῃ τῶν ἀνθρώπων χρήσει, ὄργανον εἰς ἁμαρτίαν ἐγένετο. ἀγαθὸν γὰρ τῇ φύσει, τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἀδούλωτον, τὸ δὲ ὑποζευγμένον ἀνάγκαις, οὐκ ἄν τις ἐν ἀγαθοῖς ἀριθμήσειεν· ἀλλ' ἡ αὐτεξούσιος αὕτη τῆς διανοίας ὁρμὴ ἀπαιδαγωγήτως πρὸς τὴν αἵρεσιν τῆς κακίας ἀπορρυεῖσα, πειρασμὸς τῆς ψυχῆς ἐγένετο, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν τε καὶ τιμίων, πρὸς τὰς ἐμπαθεῖς τῆς φύσεως κινήσεις κατασπασθείσης.

C τοῦτό ἐστιν ὃ σημαίνει τὸ ἔδωκεν, οὐχ ὅτι αὐτὸς τὸ κακὸν τῇ τῶν ἀνθρώπων ζωῇ ἐνεποίησεν, ἀλλ' ὅτι τοῖς παρὰ Θεοῦ δοθεῖσιν ἀγαθοῖς, ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀβουλίας κακῶν ὑπηρεσίαν ἐχρήσατο. συνήθης δέ ἐστι τῇ ἁγίᾳ γραφῇ τὰ τοιαῦτα τῶν νοημάτων ταῖς τοιαύταις ἐξαγγέλλειν φωναῖς. ὡς τὸ, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. καὶ, ἔδωκεν αὐτοὺς, εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ ἐσκλήρυνε τὴν καρδίαν Φαραώ. καὶ τὸ, τί ἐπλάνησας ἡμᾶς κύριε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, ἐσκλήρυνας τὰς καρδίας ἡμῶν τοῦ μὴ φοβεῖσθαί σε. καὶ, ἐπλάνησεν αὐτοὺς ἐν ἀβάτῳ καὶ οὐχ ὁδῷ. καὶ,

D ἠπάτησάς με καὶ ἠπατήθην· καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶν ὁμότροπα, ἐφ' ὧν ἡ ἀκριβὴς διάνοια οὐ τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ τι τῶν ἀνθρώπων ἐγγενέσθαι τῇ ἀνθρωπίνῃ συνίστησι φύσει· ἀλλὰ κατηγορεῖ τῆς ἐξουσίας, ἣ ἀγαθὸν μέν ἐστι καὶ Θεοῦ δῶρον δεδομένον τῇ φύσει. γέγονε δὲ, διὰ τῆς πρὸς τὸ ἐναντίον ῥοπῆς κακόν. εἶδεν οὖν ὁ ἐκκλησιαστὴς σύμπαντα τὰ πεποιημένα ἐν τῷ ὑπὸ τὸν ἥλιον βίῳ, ὅτι πάντα ἦν ματαιότης. οὐκ ἦν γὰρ ὁ συνιῶν, οὐκ ἦν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν· ἐπειδὴ πάντες ἐξέκλιναν ἅμα ἠχρειώθησαν. διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα

ματαιότης, τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν, ὅτι οὐχ ὁ
Θεὸς τούτων αἴτιος, ἀλλὰ ἡ προαίρεσις τῆς ἀν-
θρωπίνης ὁρμῆς, ἣν πνεῦμα ὠνόμασεν, κατη-
γορεῖ δὲ τούτου τοῦ πνεύματος, οὐχ ὅτι τοιοῦτον
ἐξ ἀρχῆς ἦν· ἦ γὰρ ἂν ἔξω κατηγορίας ἦν εἰ
τοιοῦτον ἐγένετο· ἀλλ' ὅτι διαστραφὲν ἐξωρμήσατο
τοῦ κόσμου. διεστραμμένον γάρ, φησιν, οὐ δυνήσε-
ται ἐπικοσμηθῆναι. τουτέστιν, οὐκ ἂν γένοιτο, τῇ
παρὰ τοῦ Θεοῦ κοσμηθείσῃ κτίσει οἰκεῖον τὸ ἐν-
διάστροφον. ὥσπερ γὰρ ὁ τεχνίτης ὁ κατὰ πρόθε-
σίν τι ἑαυτῷ τε κτησάμενος, κανόνι καὶ σπάρτῳ
διευθύνει τὰ μέρη τὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ σκεύους
διὰ τῆς τεχνικῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως συμ-
περαίνοντα. εἰ δέ τι τούτων μὴ κατὰ τὴν σπάρ-
του διευθυνθείη, οὐ παραδέχεται πάντως τὴν
διαστροφὴν ἡ εὐθεῖα ἁρμονία. ἀλλὰ χρὴ κά-
κεῖνο συναχθῆναι τῇ σπάρτῳ καὶ εὐθὺς γε-
νέσθαι, εἰ μέλλοι τῷ εὐθεῖ συναρμόζεσθαι. οὕ-
τω, φησὶν ὁ ἐκκλησιαστής, ὅτι ἡ παρὰ τῆς κα-
κίας διαστραφεῖσα φύσις τῇ κεκοσμημένῃ ὑπὸ
τοῦ ὀρθοῦ λόγου κτίσει ἐγγενέσθαι οὐ δύναται. καὶ
ὑστέρημά, φησιν, οὐ δυνήσεται ἀριθμηθῆναι.
ὑστερεῖσθαι τὸ λείπεσθαι, ἡ γραφικὴ συνήθεια νοεῖν
διδάσκει. καὶ τοῦτο ἐκ πολλῶν ἔστι πιστώσασθαι. ὁ
γὰρ ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμυημένος Παῦλος,
οἶδε καὶ ὑστερεῖσθαι καὶ περισσεύειν. καὶ ὁ διὰ τῆς ἀ-
σωτίας τὴν πατρικὴν δαπανήσας οὐσίαν, λι-
μοῦ καταλαβόντος, ἤρξατο τοῦ ὑστερεῖσθαι. καὶ περὶ τῶν
ἁγίων ὁ Παῦλος διεξιών, τά τε ἄλλα φησὶ πε-
ρὶ αὐτῶν ἐν οἷς ἐκακοπάθουν τῷ σώματι, καὶ
τοῦτο προσέθηκεν, ὅτι ὑστερούμενοι καὶ θλιβόμε-
νοι. οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα ὑστέρημα ὁ λόγος εἰπών,
τὸ λεῖπον διὰ τῆς φωνῆς ἐνεδείξατο. τὸ δὲ λεῖ-
πον ἐναρίθμιον τοῖς οὖσι γενέσθαι οὐ δύναται.
καὶ γὰρ οἱ μαθηταί, ἕως μὲν πάντες ἦσαν ἐν
τῷ ἰδίῳ πληρώματι, δυοκαίδεκα ἦσαν τὸν ἀ-
ριθμόν. ἐπεὶ δὲ ἀπώλετο ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας,
ἐκολοβώθη ὁ ἀριθμός, τῷ μὴ συναριθμεῖσθαι
τοῖς οὖσι τὸ λεῖπον. ἕνδεκα γὰρ μετὰ τὸν Ἰούδαν
καὶ ἦσαν καὶ ὀνομάζοντο. τὸ οὖν ὑστέρημά, φησιν,
οὐ δυνήσεται τοῦ ἀριθμηθῆναι. τί τοῦτο σημαί-
νει διὰ τοῦ λόγου; ὅτι ἦν ποτε καὶ τὸ καθ' ἡ-
μᾶς τῷ παντὶ ἐναρίθμιον. συνετελοῦμεν γὰρ
καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἱερὰν τῶν λογικῶν προβάτων
ἑκατοντάδα. ἐπεὶ δὲ ἀπεβουκολήθη τῆς ὀρείου
διαγωγῆς τὸ ἓν πρόβατον, ἡ ἡμετέρα φύσις,

Ecce omnia vanitas, ſubiunxit cauſam,
nempe quòd Deus non eſt cauſa ho-
rum, ſed humanæ appetitionis libera
electio, quam vocauit ſpiritum. Hunc
autem accuſat ſpiritum, non quò talis
eſſet ab initio: nulli enim crimini fuiſ-
ſet affinis, ſi talis natus eſſet: ſed quod
peruerſus ab ornamento diſceſſerit.
15. *Peruerſum*, inquit, *non poterit exornari*:
hoc eſt, peruerſum non fuerit conue-
niens creaturæ à Deo exornatæ. Quo-
modo enim artifex, qui ex propoſito ali-
quid ſibi fabricatur, regula & filo diri-
git partes quæ concludunt vaſis effe-
ctionem, per artificioſam ad ſe inuicem
habitudinem. Si quid autem ex his ad
filum non ſit directum, peruerſionem
omnino non ſuſcipit, quæ recta erat
compago & iunctura: ſed id quoque ad
filum deducatur oportet, vt rectum
fiat, ſi futurum eſt vt cum eo, quod re-
ctum eſt, coniungatur. Ita etiam dicit
Eccleſiaſtes, quòd quæ à vitio peruerſa
eſt natura, non poteſt ineſſe creaturæ
à recta ratione exornatæ. *Et defectus*, in-
quit, *non poteſt numerari*. Deficere acci-
pi pro egere, nos docet conſuetudo
ſcripturæ: idque ex multis probari po-
teſt. Qui enim vbique & inter omnes
celebratur Paulus, ſcit & deficere & Phil.4.12
abundare. Et qui prodigè viuendo
paternas facultates conſumpſerat,
cùm eum fames inuaſiſſet, cœpit de-
ficere. Et de ſanctis recenſens Pau-
lus, inter cæteras corporis afflictiones Luc.15.14.
quas paſſi erant, hanc quoque addit,
deficientes & afflicti. Ergo hic quo- Hebr.11.37
que verbum cùm dixiſſet effectum,
per vocem id quod deeſt oſtendit.
Quod autem deeſt, inter ea quæ
ſunt non poteſt numerari. Etenim
diſcipuli, quando integer erat eorum
cœtus, erant numero duodecim. Poſt-
quam autem periit filius perditionis,
mancus fuit eorum numerus, quòd
id quod deerat, non connumerabatur
inter eos qui erant. Vndecim enim
poſt Iudam & erant & nominabantur.
Defectus ergo, inquit, non poterit
numerari. Quid ergo per hoc ſigni- Luc.15.
ficatur? Fuimus & nos quoque ali-
quando in numero vniuerſorum: refe-
rebamur enim in catalogum ouium ra-
tione præditarum ſacri centenarij. Poſt-
quam autem à montanis paſcuis aber-
rauit ouis vna, nempe noſtra natura,

per vitium ad hunc aridum & incultum locum abſtracta, non amplius commemoratur idem numerus in grege earum quæ non aberrarunt, ſed nominantur nonaginta & nouem: nam vanum eſt extra numerum eius quod conſiſtit: quoniam defectus non poterit numerari. Venit ergo ad quærendum & ſeruandum quod perierat, & aſſumptum in humeros, iis quæ ſunt reſtituendum id quod peribat in vanitate eorum quæ non ſunt, vt rurſus fieret integer Dei creaturæ numerus, conſeruato eo quod perierat, iis quæ non pereunt. Quiſnam ergo ſit reditus eius quod aberrauerat, & quiſnam ſit modus à malis ad bonum reuerſionis, deinceps docemur. Qui enim per omnia tentatus eſt ad ſimilitudinem abſque peccato, ex noſtris nobiſcum diſſerit. Qui noſtras adſumpſit imbecillitates, per ipſas naturæ infirmitates, oſtendit viam quæ eſt extra vitium. Nunc ergo fac intelligas diſſerere ſapientiam ex ipſo Solomone, qui eſt ſecundum carnem. ea autem diſſerere, per quæ maximè deducamur ad ea contemnenda, quorum ſtudio tenentur homines. Non eſt enim eius oratio ſimilis orationi multorum, qui in poteſtate ſua non habent id quod lubet & eſt eis cordi: adeò vt propterea fide ſit indignus, vt qui illa accuſet, quæ non eſt expertus. Nos enim non experientia noſtra omnia diſcimus: ſed per ſolas cogitationes illa demum cognoſcimus, quorum ſuauitatis & delectationis experientia ne fruamur vetat paupertas. quòd ſi nos alicui conſulamus, vt nihili faciat ea quæ ab hominibus habentur in honore, in promptu eſt ei, qui hæc audit, præſcriptio, quòd propterea nos illa deſpiciamus, quòd ea nobis nota non ſint experientia. In eo autem qui hæc nobis diſſerit, ceſſat omnis eiuſmodi contradictio. Eſt enim Solomon qui hæc dicit. Hic autem Solomon eſt tertius in regibus Iſraël, poſt illum Saulem, & Dauid qui, à Deo fuit electus. Is cum à patre accepiſſet imperium, & iam in dominatus creuiſſet magnitudine, rex renunciatur Iſraëlitis: qui non bello & præliis populum ſibi ſubiectum terens, ſed in ſumma poteſtate & pace vitam agens, non operam ponebat in iis quæ non habebat acquiren-

A διὰ κακίας πρὸς τὸν ἀμμώδη τοῦτον καὶ αὐχμηρὸν τόπον κατασπασθεῖσα, οὐκέτι ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς ἐπὶ τῆς ποίμνης τῶν ἀπλανῶν μνημονεύεται, ἀλλ᾽ ἐνενήκοντα καὶ ἐννέα κατονομάζονται. τὸ γὰρ μάταιον ἔξω τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑφεστώτων ἐστί· διότι ὑστέρημα οὐ δύναται ἀριθμηθῆναι. ἦλθεν οὖν ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς, καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναλαβὼν ἀποκαταστῆσαι τοῖς οὖσι τὸ τῇ ματαιότητι τῶν ἀνυπάρκτων ἐναπολλύμενον, ἵνα πάλιν ἄρτια γένηται ὁ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ ἀριθμὸς, ἀποσωθέντος τοῦ ἀπολωλότος τοῖς μὴ
B ἀπολλυμένοις. τίς οὖν ἡ τοῦ πλανηθέντος ἐπάνοδος, καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς ἀπὸ τῶν κακῶν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀναλύσεως, ἐν τοῖς ἐφεξῆς διδασκόμεθα. ὁ γὰρ πεπειραμένος κατὰ πάντα, καθ᾽ ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας, ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν διαλέγεται, ὁ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἀναλαβὼν δι᾽ αὐτῶν τῶν ἀσθενημάτων τῆς φύσεως, τὴν ἔξω κακίας ὁδὸν ὑποδείκνυσι. νῦν γάρ μοι νόησον τῆς σοφίας ἐξ αὐτοῦ τοῦ κατὰ σάρκα Σολομῶντος διαλέγεσθαι· διαλέγεσθαι δὲ ταῦτα, δι᾽ ὧν μάλιστα πρὸς ὑπεροψίαν ὁδηγηθείημεν τῶν παρὰ τοῖς ἀν-
C θρώποις σπουδαζομένων. οὐ γὰρ καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν πολλῶν, οἷς οὐκ ἔστι κατ᾽ ἐξουσίαν τὸ καταθύμιον, καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ ἐστὶ λόγος· ὡς διὰ τοῦτο τὸ ἀναξιόπιστον ἔχει κατηγορῶν ἐκείνων ὧν οὐ πεπείραται. ἡμεῖς γὰρ οὐ τῇ ἑαυτῶν πείρᾳ πάντα μανθάνομεν· ἀλλὰ διὰ μόνων τῶν λογισμῶν ἐκεῖνα γινώσκομεν, ὧν τὴν ἀπολαυστικὴν τῶν ἡδέων τὴν πεῖραν ἡ πενία κωλύει. κἂν τινι προσαγάγηται συμβουλὴ παρ᾽ ἡμῶν, τὸ παρ᾽ οὐδὲν ἡγεῖσθαι δεῖν τὰ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τιμώμενα, πρόχειρος ἡ παραγραφὴ τοῦ
D ἀκούοντος, τὸ διὰ τοῦτο ἡμᾶς ἀτιμάζειν ἐκεῖνα, ὅτι μὴ τῇ πείρᾳ τῇ ἐν αὐτοῖς, ἐγνωρίσαμεν. ἐπὶ δὲ τοῦ ταῦτα ἡμῖν διαλεγομένου, ἀργεῖ πᾶσα τοιαύτη ἀντίρρησις. Σολομὼν γάρ ἐστιν ὁ ταῦτα λέγων. ὁ δὲ Σολομὼν οὗτος, τρίτος ἦν ἐν τοῖς βασιλεῦσι τοῦ Ἰσραὴλ, μετὰ τὸν Σαοὺλ ἐκεῖνον, καὶ τὸν παρὰ τοῦ κυρίου ἐξειλεγμένον Δαβίδ. οὗτος τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκδεξάμενος, καὶ αὐξηθεὶς εἰς μέγεθος ἤδη τοῖς Ἰσραηλίταις τῆς δυναστείας ἀναδείκνυται βασιλεύς· ὃς οὐκέτι διὰ πολέμου καὶ μάχης τρίβων τὸ ὑποχείριον, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἐξουσίαν τῇ εἰρήνῃ ἐμβιοτεύων, ἔργον ἐποιεῖτο οὐ τὴν κτῆσιν τῶν μὴ προσόν-

των, ἀλλὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν περιόντων· ὡς οὐδενὸς αὐτῷ πρὸς οὐδὲν τῶν καταθυμίων ὄντος κωλύματος. ἥτε γὰρ περιουσία τῆς ἐπιθυμίας συνεξετείνετο, καὶ ἡ σχολὴ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν ἄνετος ἦν, οὐδενὸς τῶν ἀβουλήτων τὴν ἐν τοῖς καταθυμίοις διαγωγὴν ἐπικόπτοντος· τὰ δ' ἄλλα σοφὸς ὢν καὶ ἐφευρεῖν τι τῶν καθ' ἡδονὴν ὑπὸ συνέσεως ἱκανὸς, εἶπε, τὰ, καὶ τὰ, τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν σπουδαζομένων ἐπινοῆσαι, πάντα ποιήσας, ὅσα καθεξῆς τῷ λόγῳ ἀπηριθμήσατο, δι' αὐτῆς εἶπε μεμαθηκέναι τῆς πείρας, ὅτι ἓν πέρας ἐστὶ τῶν ἐν τούτοις σπουδαζομένων ἡ B ματαιότης, τάξιν δὲ τοιαύτην ἐπέθηκε τῷ διηγήματι, ὡς πρῶτον μὲν, ἐν πρώτοις χρόνοις τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, τῇ παιδεύσει δοῦναι σχολὴν, καὶ μὴ καταμαλακισθῆναι τὰς ἐκ τῶν τοιούτων πόνων σπουδάς. χρήσασθαι δὲ τῇ προαιρέσει τοῦ πνεύματος, τουτέστι τῇ ὁρμῇ τῆς φύσεως, εἰς προσθήκην γνώσεως, εἰ καὶ μετὰ πόνων κατωρθοῦτο τὸ σπουδαζόμενον· καὶ οὕτως αὐξηθεὶς διὰ σοφίας μὴ λόγῳ κατασκέψασθαι τὴν ἐμπαθῆ καὶ ἄλογον περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις τῶν ἀνθρώπων ἀπάτην· ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς τῆς C πείρας ἑκάστου τῶν σπουδαζομένων ἐπιγνῶναι τὸ μάταιον· ὁ μὲν σκοπὸς τῶν ἐξητασμένων, οὗτός ἐστι· καιρὸς δ' ἂν εἴη καὶ αὐτὴν παραθέσθαι καθεξῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῶν γεγραμμένων τὴν ἐπὶ λέξεως θεωρίαν. ἐλάλησα ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου τοῦ λέγειν. ἰδοὺ ἐμεγαλύνθην ἐγώ. ἐπειδὴ γὰρ εἶδον ἐγὼ περὶ ἐμαυτὸν τὸ ἐκ τῆς δυναστείας μέγεθος, καὶ τὸν ὄγκον τῆς βασιλείας ἀθρόως ἐπιγινόμενον. ἀλλὰ πρὸς τούτοις, τὸ τῆς σοφίας κτῆμα περὶ πλείστου ἐποιησάμην, ὃ οὐκ ἔστι D δυνατὸν ἄλλως, εἰ μὴ μετὰ πόνων καὶ ἱδρώτων κτήσασθαι. διὰ τοῦτο εἰπών· ὅτι ἐλάλησα ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου τοῦ λέγειν. ἰδοὺ ἐμεγαλύνθην ἐγώ. ἐπήγαγε καὶ τὸ, προσέθηκα σοφίαν. τὸν γὰρ κατὰ τὸ αὐτόματόν μοι προσγινόμενον τῆς δυναστείας ὄγκον, ηὔξησα τῇ τῆς σοφίας προσθήκῃ. ταῦτα κατ' ἐμαυτὸν εἰπὼν, ὅτι χρὴ μάλιστα διὰ τοῦτο τῶν προγεγονότων βασιλέων διενεχθῆναι ὑπέρτερον, ἐν σοφίᾳ τὸ πλέον ἔχειν. προσέθηκα γὰρ, φησὶ, σοφίαν ἐν πᾶσι τοῖς γενομένοις ἔμπροσθέν μου ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὅπως ἂν ταῦτα γένοιτο κατενόησα. τίς

A dis, ſed vt frueretur iis quibus abũdabat: vtpotè quòd nihil obſtaret quo minus ſe oblectaret iis quæ ſibi eſſent cordi. Nam cum cupiditate ſimul extendebatur copia, & ad fruendum liberum & laxum erat otium, cùm nihil quod nollet, eius interrumperet, in iis quæ iucunda erant, vitæ traductionem. & alioqui cùm eſſet ſapiens, & alicuius ex iis quæ ad voluptatem pertinent ob ingenij acumen inueniendi eſſet gnarus, dixit ſe hæc & hæc excogitaſſe ex iis, in quæ fruendi cauſa confertur ſtudium. cùm autem omnia feciſſet, quæ ora-B tione deinceps enumerauit, dixit ſe ipſa didiciſſe experientia, quod iſtorum, in quibus ponitur ſtudium, finis eſt vanitas. Hunc autem ordinem adhibuit in narratione, quòd primum quidem in primis temporibus vitæ ſuæ eruditioni vacauerit, nec ex eiuſmodi laboribus emollita ſint ſtudia. Spiritus autem libera vſus ſit electione, hoc eſt naturæ appetitione, ad incrementum cognitionis, etiamſi cum labore rectè ſuccederet id cuius ſtudio tenebatur: cúmque ſic creuiſſet ſapientia, non ratione C conſideraſſe, quæ in animi perturbationibus verſatur, & eſt expers rationis, & in rebus corporeis conſiſtit voluptatem, eſſe hominum deceptionem: ſed & per ipſam cognouiſſe experientiam, vanitatem eorum in quibus ponitur ſtudium. Atque hic eſt quidem ſcopus eorum quæ ſunt examinata. Tempus autem eſt etiam, exponere contemplationem, ſequendo ad verbum ipſum eorum quæ ſcripta ſunt contextum.

16. *Locutus ſum ego in corde meo vt dicerem: Ecce magnificatus ſum ego.* Quoniam vidi in me eã quæ eſt ex poteſtate magnitu-D dinem, & regni ſplendorem accreſcere. Sed prę his omnibus maximi feci poſſeſſionem ſapiẽtiæ, quæ nõ alia ratione acquiri poteſt, quam laboribus & ſudoribus. Propterea cum dixiſſet. *Ego locutus ſum in corde meo vt dicerem. Ecce magnificatus ſum ego*, ſubiunxit, *Quinetiam adieci ſapientiam.* Nam quæ mihi non quæſita acceſſit poteſtatis & dominatus magnitudinem, auxi acceſſione ſapiẽtiæ, cum hoc apud me dixiſſem, quod per hoc oportet euadere ſuperior iis qui me preceſſerũt regibus, & eos antecellere ſapientia. *Adieci enim*, inquit, *ſapientiam in omnibus qui fuerunt ante me in Hieruſalem, & cogitaui quemadmodum hæc fierent.* Quis

enim neſcit, quòd conſiſtit ſapientia iis qui operam & ſtudium libentes ponunt in cogitatione eorum quæ ab aliis prius ſunt elaborata. *Et ideo*, inquit, *cor meum vidit multa, nempe ſapientiam & cogitationem*, vtpotè quod non caſu acquiri poſſit eorum cognitio. Sed quoniam, inquit, dedi cor meum vt cognoſcerem ſapientiam & cognitionem, vt qui non illa didiciſſem, niſi labor & meditatio præ-

Matth 13.5 ceſſiſſet eorum cognitionem. *Sed & pa-*

17.12.a *rabolas*, inquit, *& ſcientiam noui*. Hoc eſt, eam quæ facta eſt ex analogia, eius quod eſt ſuperius comprehenſionem, per eorum quæ iuxta ſunt poſita comparationem. Ea quoque ſe dicit didiciſſe. Parabolas enim, inquit, & ſcientiam noui. Quomodo enim in Euangelio dominus docens auditores, ſubijcit oculis id quod de regno dicit, vel margaritam, vel theſaurum, vel nuptias, vel granum, vel fermentum, vel aliquid eiuſmodi id appellans, non hæc dicens eſſe regnum: ſed per ſimilitudinem eorum quæ in iis ſignificantur, declarationes quaſdam & tacitas ſignificationes, rerum quæ noſtram ſuperant comprehenſionem parabolicè oſtendens auditoribus. *Et ad hoc*, inquit, *mihi fuit optio ſpiritus, vt eſſet mihi multitudo ſapientiæ*, vt propterea quòd eſſem ſapiens, ab eorum quæ ſunt cognitione minimè aberrarem: nec eſſem remotus ab inuentione eius quod eſt conducibile. Ex ſapientia enim conſtat cognitio. Cognitio autem efficit eius qui attendit facilius iudicium. Hoc autem non citra laborem accedere ſuapte natura poteſt iis qui ſtudent; ſed qui addidit ſibi cognitionem, ſimul etiam cum diſciplina omnino intēdit laborem. Dicit itaque, *qui addidit cognitionem, addit dolorem*. Cum talis euaſerit, tunc iucunda tanquam vana condemnat.

Cap. II. Eccleſiaſtæ. Dicit enim, *dixi in corde meo, age tentabo te in lætitia, & ecce in bonis. Et hoc quoque eſt vanitas*. Non enim ſe ſtatim dedit tali experientiæ, neque non guſtata auſteriori & ſeueriori vita, delapſus eſt ad iucundorum participationem: ſed cùm in illis exercitatus fuiſſet, & prius ſe iis pręditum moribus exhibuiſſet, vt à riſu alienus, grauis & conſtans eſſet, qua ratione à ſtudioſis maximè comparantur diſciplinæ ſapientiæ, tunc ſe remittit ad ea quæ ſenſui cenſentur eſſe iucunda ac delectabilia: non animi ad hæc

A γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ἐν τῇ γνώσει τῶν ἑτέροις προπεπονημένων φιλοπονοῦσιν, ἡ σοφία συνίσταται. διό φησιν, ἡ καρδία μου εἶδεν πολλά, σοφίαν καὶ γνῶσιν, οὐ κατὰ τὸ αὐτόματον, ἀκμητί τε τῆς τῶν τοιούτων γνώσεως ἐγγενομένης. ἀλλ᾽ ἐπειδή, φησιν, ἔδωκα τὴν καρδίαν μου τοῦ γνῶναι σοφίαν καὶ γνῶσιν, ὡς οὐκ ἂν μαθὼν ἐκεῖνα, εἰ μὴ πόνος τε καὶ μελέτη τῆς γνώσεως αὐτῶν καθηγήσατο. ἀλλὰ καὶ παραβολάς φησι καὶ ἐπιστήμην ἔγνων. τουτέστι, τὴν ἐξ ἀναλογίας γινομένην τοῦ ὑπερκειμένου κατάληψιν, διὰ τῆς παραθέσεως τῶν παρακειμένων. καὶ ταῦτα μεμαθηκέναι λέγει.
B παραβολάς γάρ, φησι, καὶ ἐπιστήμην ἔγνων. καθάπερ διδάσκων καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοὺς ἀκροωμένους ὁ κύριος, τὸν περὶ τῆς βασιλείας λόγον ὑπ᾽ ὄψιν ἄγει, ἢ μαργαρίτην, ἢ θησαυρόν, ἢ γάμον, ἢ κόκκον, ἢ ζύμην, ἢ τι τῶν τοιούτων διηγησάμενος, οὐ ταῦτα λέγων εἶναι τὴν βασιλείαν· ἀλλὰ διὰ τῆς ὁμοιώσεως τῶν ἐν τούτοις σημαινομένων, ἐναυγάσματά τινα καὶ αἰνίγματα τῆς ὑπὲρ κατάληψιν πραγμάτων παραβολικῶς τοῖς ἀκούουσιν ὑποδεικνύουσι. καὶ εἰς τοῦτό μοι γέγονε, φησιν, ἡ προαίρεσις τοῦ
C πνεύματος, τὸ γενέσθαι μοι πλῆθος σοφίας, ὡς ἂν διὰ τοῦ γενέσθαι σοφός, μὴ διαμαρτάνοιμι τῆς τῶν ὄντων γνώσεως, μηδὲ ἐκτὸς γενοίμην τῆς τοῦ λυσιτελοῦντος εὑρέσεως. ἐκ γὰρ σοφίας ἡ γνῶσις συνίσταται. ἡ δὲ γνῶσις, εὐκολωτέραν ἡμῖν ποιεῖ τὴν τοῦ προσέχοντος κρίσιν. τοῦτο δέ, οὐκ ἀκμητὶ τοῖς σπουδάζουσι παραγίνεσθαι πέφυκεν, ἀλλ᾽ ὁ προσθεὶς ἑαυτῷ γνῶσιν, συνεπιτείνει πάντως τῇ μαθήσει τὸν πόνον. διό φησιν, ὁ προσθεὶς γνῶσιν, προσθήσει ἄλγημα. καὶ τοιοῦτος γενόμενος, τότε τῶν ἡδέων ὡς μα-
D ταίων καταψηφίζεται. Λέγει γάρ, ὅτι εἶπα ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου, δεῦρο δὴ πειράσω σε ἐν ἀφροσύνῃ, καὶ ἰδοὺ ἐν ἀγαθοῖς. καί γε τοῦτο ματαιότης. οὐ γὰρ εὐθὺς ἔδωκεν ἑαυτὸν τῇ τοιαύτῃ πείρᾳ, οὐδὲ ἄγευστος τοῦ κατεσκληκότος τε καὶ σεμνοτέρου βίου, πρὸς τὴν τῶν ἡδέων μετουσίαν κατώλισθεν· ἀλλ᾽ ἐνασκηθεὶς ἐκείνοις καὶ προκατορθώσας τῷ ἤθει τὸ ἀμειδὲς καὶ ἀνένδοτον, δι᾽ ὧν μάλιστα τὰ τῆς σοφίας μαθήματα τοῖς σπουδάζουσι γίνεται. τότε καθίησι πρὸς τὰ τῇ αἰσθήσει τερπνὰ νομιζόμενα· οὐ πάθει πρὸς ταῦτα

καθελκυσθεὶς, ἀλλὰ τοῦ ἐπισκέψασθαι χάριν, εἴ A
τις συντελὴς πρὸς τὴν τοῦ ἀληθινοῦ γνῶσιν ἀγαθοῦ, ἐν τούτοις γενομένη ἡ αἴσθησις. ἐπεὶ τότε κατ' ἀρχὰς ἐχθρὸν ἑαυτοῦ ποιεῖ καὶ τὸν γέλωτα, καὶ περιφορὰν ὀνομάζει τὸ πάθος, ὅπερ ἴσον ἐστὶ κατὰ διάνοιαν τῇ παραφορᾷ τε καὶ παρανοίᾳ. εἴ τι γὰρ ἄλλο τις ὀνομάσειε κυρίως τὸν γέλωτα, ὃ μήτε λόγος ἐστὶ, μήτε ἔργον ἐπί τινι σκοπῷ κατορθούμενον. διάχυσις δὲ στόματος ἀπρεπὴς, καὶ πνεύματος κλόνος καὶ βρασμὸς ὅλου τοῦ σώματος, καὶ διαστολὴ παρειῶν, καὶ γύμνωσις ὀδόντων τε καὶ οὔλων, καὶ ὑπερῴας, αὐχένος τε λυγισμοὶ, B
καὶ φωνῆς παράλογος θρύψις, συνεπικοπτομένη τῇ κλάσει τοῦ πνεύματος, τί δ' ἂν ἄλλο εἴη τοῦτο, φησὶ, καὶ οὐ παράνοια; διό φησι, τῷ γέλωτι εἶπα περιφοράν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε τῷ γέλωτι, μέμηνας καὶ παρεξέστηκας καὶ οὐκ ἐντὸς τοῦ καθεστῶτος μένεις, ἑκουσίως ἀσχημονῶν, καὶ διαστρέφων ἐν τῷ πάθει τὸ εἶδος, ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ τὴν διαστροφὴν ἐργαζόμενος. εἶπον δὲ καὶ τῇ εὐφροσύνῃ, τί τοῦτο ποιεῖς, ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν, ὅτι πρὸς τὴν ἡδονὴν ἀντιστατικῶς ἔσχον, ὑποπτεύων αὐτῆς τὸν προσεγγισμὸν, οἱονεὶ κλέ- C
πτου τινὸς λαθραίως ἐντὸς παραδυομένου τῶν τῆς ψυχῆς ταμείων. οὐκ ἀφῆκά ποτε καταρατῆσαι τῆς διανοίας αὐτήν. εἰ γὰρ ἔγνων μόνον τὴν ἡδονὴν οἷόν τι θηρίον ταῖς αἰσθήσεσί μου παρεισέρπουσαν, εὐθὺς ἀντιμαχόμενον τὰ πρὸς αὐτὴν καὶ ἀντιβοῶν, τί ταῦτα ποιεῖς; λέγων πρὸς τὴν ἀνδραποδώδη ταύτην καὶ ἄλογον εὐφροσύνην· τί ἐκθηλύνεις τὸ ἀνδρῶδες τῆς φύσεως; τί καταμαλάσσεις τῆς διανοίας τὸ σύντονον; τί ἐκνευρίζεις τὸν τῆς ψυχῆς τόνον; τί διαλυμαίνῃ τοῖς λογισμοῖς; τί μοι τὸ καθαρὸν τῆς τῶν καθαρῶν D
νοημάτων αἰθρίας τῇ περὶ ἑαυτῆς ὁμίχλῃ ζόφον ἐμποιεῖς; ταῦτα, φησὶ, καὶ τοιαῦτα ποιήσας, ἐσκεψάμην εἰ ἡ καρδία μου ἑλκύσει ὡς οἶνον τὴν σάρκα μου. τουτέστιν, ὅπως ἐπικρατεστέρα γένοιτο ἡ τῶν νοητῶν ἐπιμέλεια, τῶν τῆς σαρκὸς κινημάτων, ὥστε μὴ στασιάζειν πρὸς ἑαυτὴν τὴν φύσιν. ἄλλα μὲν τῆς διανοίας προαιρουμένης, πρὸς ἕτερα δὲ τῆς σαρκὸς ἐφελκούσης. ἀλλ' ὡς καταπειθὲς καὶ ὑποχείριον ποιῆσαι τῷ νοητῷ τῆς ψυχῆς μέρει τὸ τῆς σαρκὸς ἡμῶν φρόνημα, ἑλκυσθέντος καὶ καταποθέντος τοῦ ἐλαττουμένου ἐν τῷ πλεονάζοντι, ὃ δή που ἐπὶ τῶν διψώντων γίνεται. οὐ γὰρ ἐν

attractus perturbatione, ſed vt conſideraret, an ad veri boni cognitionem aliquid conferat ſenſus qui in eis fuerit immoratus. Tunc enim & ab initio riſui denunciat inimicitias, & animi motum illum vocat circumlationem, quod quidem ſenſu idem eſt quod delirium & amentia. Si quid enim aliud quiſpiam propriè riſum appellauerit, id quod neque eſt oratio, neque factum certo ſcopo & propoſito ſuſceptum. Oris autem indecora dilatatio, tremorque ſpiritus, & totius corporis concuſſio, & genarum diductio, dentiúmque & linguarum & palati apertio, colliíque contortio, vociſque præter rationem fractio, quæ ſimul cum fractione ſpiritus interſecatur, quid hoc aliud fuerit quàm amentia? Et ideo, *Et dixi*, inquit, *riſui amentiam*: perinde ac ſi diceret riſui, inſanus es & emotæ mentis, neque manes intra conſtantiæ fines, vt qui ſponte indecorè te geras, & in motu animi formam peruertas, idque propter nullam vtilitatem. 2. *Dixi etiam lætitiæ. Cur hoc facis?* quod perinde eſt ac ſi dicas, voluptati reſtiti, ſuſpectam habens eius appropinquationem. Perinde atque ſi fur quiſpiam clanculum ingrederetur animæ penetralia. Nunquam permiſi vt ea in mentem dominatum obtineret. Si enim ſolum cognouiſſem voluptatem, tanquam feram aliquam ad meos ſenſus adrepere, ei ſtatim reſiſtebam & aduerſabar, dicens huic ſeruili & rationis experti lætitiæ, Quid facis? quid naturæ virtutem effœminas? cur animi robur emollis? cur animæ vires eneruas? cur affers interitum rationi? Cur purarum cogitationum ſerenitatis puritati caligine tua immittis tenebras? Cum hæc, inquit, & quæ ſunt eiuſmodi feciſſem. 3. *Conſideraui an cor meum carnem meam tanquam vinum traheret*. Hoc eſt, quemadmodum cura eorum quæ cadunt ſub intelligentiam, motibus carnis eſſet potentior, vt natura à ſeipſa non diſſideret, cùm alia quidem mens appareret, ad alia autem caro traheret: ſed vt intelligentia præditæ animæ noſtræ parti obedientem & ſubiugatam redderet carnis noſtræ ſpiritum, eo quod eſt minus attracto & deuorato in eo quod abundat: quomodo vſu venit in iis qui ſitiunt. Non enim vinum manet

A in calice, ſi ſitienti ori admotum fuerit, ſed traducitur ad eum qui bibit, & perſpicuum eſt id magna vi intrinſecus attrahi. Quod cùm factum fuit, citra errorem & vllum impedimentum, munita fuit via ad ſcientiam eorum quæ ſunt. *Cor meum*, inquit, *deduxit me in ſapientia*, per quam inſultus voluptatum repreſſi, atque inſtitutio fuit in cauſſa, vt dominatum in lætitiam obtinerem. Sic enim dictionis continet conſequentia. Id autem cuius in cognitione maximo tenebatur ſtudio, erat vt in nulla re vana vita eſſet occupata, ſed inueniret illud bonum, quod cùm quiſpiam eſt aſſe- B cutus, non aberrat à iudicio eius quod eſt conducibile, quod eſt perpetuum & non temporarium, & in vitam vniuerſam extenditur, vt quod ad bonum ſit ſpes omni ætati, & primæ & mediæ, & vltimæ, & omni numero dierum. *Donec*, inquit, *videro quale ſit bonum filiis hominum, quod facient ſub ſole, numero dierum vitæ ſuæ.* Ea enim in quibus per carnem ſtudium ponimus, etiamſi maximè ſenſum ineſcant in præſentia, habent in momento quod nos lætitia afficiat. C Nam propter nullum eorum quæ fiunt in corpore, licet perpetuò voluptate affici: ſed bibendi voluptas ſimul deſinit cum ſatietate, & in comedendo ſimiliter ſaturatio extinguit appetitum, & ſi quod eſt aliud deſiderium, id eodem modo flacceſſit per participationem eius quòd fuit deſideratum, & ſi rurſus extiterit, rurſus flacceſſit. Nihil autem durat in perpetuum ex iis quæ ſunt iucunda ſenſui, neque ſimiliter & eodem modo ſe habet. His accedit quòd aliud eſt bonum infantiæ, aliud adoleſcentiæ; aliud ei qui eſt ætatis D prouectioris, aliud ei qui florem ætatis exegit, & aliud ſeni rurſus, qui iam eſt decrepitus & planè ſilicernium. Ego autem, inquit, quærebam bonum illud, quod eſt ex æquo bonum omni ætati & omni tempori vitæ: cuius non ſperatur ſatietas, & non inuenitur exaturatio: ſed ſimul cum participatione extenditur appetitus, & ſimul cum voluptate qua finitur, viget deſiderium, & eius qui deſiderat ætate non circumſcribitur. Sed quo maiore voluptate percipitur bonum, eo magis deſiderium ſimul extenditur cum delitiis, & cum deſiderio ſimul accenduntur delitiæ, & toto vitæ tempore ſemper eſt bonum

A ἀπομένει ὁ οἶνος τῇ κύλικι, εἴγε τῷ διψῶντι στόματι προσαχθείη, ἀλλὰ μεθίσταται πρὸς τὸν πίνοντα, καὶ διαφανὲς γὰρ, μετὰ σπουδῆς ἐπὶ τὸ ἐντὸς εἰσελκόμενος. οὗ γινομένου, ἀπλανής μοι καὶ ἀνεμπόδιστος ἐγένετο ἡ ὁδηγία πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῶν ὄντων. ἡ καρδία μου, φησὶν, ὡδήγησέ με ἐν σοφίᾳ, δι' ἧς κατεκράτησα ἐπαναστάσεως τῶν ἡδονῶν, καὶ γέγονέ μοι ἡ παίδευσις αἰτία τοῦ κρατῆσαι ἐπὶ εὐφροσύνῃ. οὕτω γὰρ περιέχει ἡ ἀκολουθία τῆς λέξεως. ὃ δέ μοι μάλιστα κατὰ τὴν γνῶσιν σπουδαζόμενον ἦν, τὸ ἐπὶ μηδενὶ ματαίῳ τὴν ζωὴν ἀσχολῆσαι, ἀλλ' εὑρεῖν B ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸν, οὗ τις ἐπιτυχὼν οὐχ ἁμαρτάνει τῆς τοῦ συμφέροντος κρίσεως, ὃ διαρκές τι ἐστὶ καὶ οὐ πρόσκαιρον, καὶ πάσῃ τῇ ζωῇ παρατείνεται, ἐλπὶς εἰς ἀγαθὸν πάσῃ ἡλικίᾳ γινόμενον, καὶ πρώτῃ καὶ μέσῃ, καὶ τελευταίᾳ, καὶ παντὶ τῷ τῶν ἡμερῶν ἀριθμῷ. ἕως οὗ γὰρ ἴδω, φησὶ, ποῖον τὸ ἀγαθὸν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὃ ποιήσουσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς αὐτῶν. τὰ γὰρ διὰ σαρκὸς σπουδαζόμενα, κἂν ὅτι μάλιστα πρὸς τὸ παρὸν δελεάζῃ C τὴν αἴσθησιν, ἐν ἀκαρεῖ τὸ εὐφραῖνον ἔχει. οὐ γάρ ἐστιν ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἐν τῷ σώματι γινομένων, διαρκῶς ἡσθῆναι· ἀλλ' ἡ τοῦ πίνειν ἡδονὴ, συναπολήγει τῷ κόρῳ, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐσθίειν ὡσαύτως, ἡ πλησμονὴ τὴν ὄρεξιν ἔσβεσε, καὶ εἴ τις ἄλλη ἐπιθυμία, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, τῇ τοῦ ἐπιθυμητοῦ μετουσίᾳ κατεμαράνθη, κἂν πάλιν γένηται, πάλιν μαραίνεται. διαρκεῖ δὲ οὐδὲν εἰς ἀεὶ τῶν τῇ αἰσθήσει τερπνῶν, οὐδὲ ὡσαύτως ἔχει. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἄλλο τῇ νηπιότητι ἀγαθὸν, καὶ ἕτερον τῇ τῆς ἡλικίας ἀκμῇ, καὶ ἄλλη τῷ παρακμά- D σαντι, καὶ ἕτερον τὸ παρ' ἡλικίαν, καὶ τῷ γέροντι πάλιν, ἄλλο τῷ εἰς γῆν ἤδη ῥέοντι. ἐγὼ δὲ, φησιν, ἐζήτουν ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸν, ὃ πάσῃ ἡλικίᾳ καὶ παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς ἐπίσης ἀγαθόν ἐστιν· οὗ κόρος οὐκ ἐλπίζεται, καὶ πλησμονὴ οὐχ εὑρίσκεται· ἀλλὰ συμπαρατείνεται τῇ μετουσίᾳ ἡ ὄρεξις, καὶ συνακμάζει τῇ ἀπολαύσει ὁ πόθος, καὶ τῇ τοῦ ἐπιθυμοῦντος ἡλικίᾳ οὐ περιγράφεται. ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἐντρυφᾷ τῷ ἀγαθῷ, τοσούτῳ πλέον ἡ ἐπιθυμία τῇ τρυφῇ συνεκτείνεται, καὶ ἡ τρυφὴ τῇ ἐπιθυμίᾳ συνεκχέεται, καὶ κατὰ πᾶν διάστημα τῆς ζωῆς ἀεὶ

καλὸν τοῖς μετιοῦσι αὐτὸ, οὐδὲν τῷ ἀστάτῳ τῆς ἡλικίας τε καὶ τῶν χρόνων συνδηλοιούμενον, ὃ καὶ μύοντι καὶ ἀναβλέποντι, εὐημεροῦντί τε καὶ λυπουμένῳ, νυκτερεύοντι καὶ ἡμερεύοντι, καὶ πᾶσιν ἁπαξαπλῶς τοῖς κατὰ τὸν βίον ἀγαθόν ἐστιν, ὑπὸ τῶν περιστατικῶν τινὶ συμπιπτόντων. οὔτε τι χεῖρον, οὔτε τι κρεῖττον γινόμενον, οὔτε ἐλαττούμενον, οὔτε αὐξανόμενον. τοῦτό ἐστι κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, τὸ ὄντως ὂν ἀγαθὸν, ὅπερ ἰδεῖν ὁ Σολομῶν ἐζήτει, ὃ ἐποίουν οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ τὸν ἥλιον κατὰ πάντα τὸν ἀριθμὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν· ὅπερ οὐδὲν ἕτερον εἶναί μοι φαίνεται, ἢ τὸ B τῆς πίστεως ἔργον, ἧς ἡ ἐνέργεια, κοινή τε πᾶσιν ἐστὶν, ἐκ τοῦ ὁμοτίμου τοῖς θέλουσι προκειμένη καὶ παντοδύναμος, καὶ διαρκῶς τῇ ζωῇ παραμένουσα. τοῦτό ἐστι τὸ ἀγαθὸν ἔργον, ὃ καὶ ἐν ἡμῖν γένοιτο, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A iis qui ipſum perſequuntur, minimè mutatum cum inſtabilitate ætatum & temporum, quòd bonum eſt & conniuenti & aſpicienti, eique cui res ſunt ſecundæ, & ei cui aduerſæ, eique qui pernoctat, & ei qui interdiu agit, & omnibus, vt ſemel dicam, qui ſunt in hac vita. Neque ab vllo ex iis quæ cum aliqua calamitate accidunt, deterius fit aut melius, neque augetur nec minuitur. Hoc eſt, vt mea quidem fert opinio, quod verè eſt bonum, quod quidem quærebat videre Salomon, quod faciebant homines ſub ſole, iuxta omnem numerum vitæ ſuæ: quod quidem videtur mihi eſſe aliud quàm opus fidei, cuius operatio eſt & communis omnibus, ex æquo propoſita volentibus, & omnipotens, & in vita iugiter permanens. Hoc eſt bonum illud opus, quod etiam fiat in nobis, in Chriſto Ieſu domino noſtro, cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚ-κλησιαστὴν ἐξήγησις γʹ. C

Τί μετὰ τοῦτο ἡμᾶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ διδάξει φωνὴ, καιρὸς ἂν εἴη διερευνήσασθαι. μεμαθήκαμεν ἐν προτέροις ἃ μεμαθήκαμεν, ὅτι ὁ πᾶσαν ἐκκλησιάζων τὴν κτίσιν, καὶ τὰ ἀπολωλότα ζητῶν, καὶ τὰ πεπλανημένα συναθροίζων εἰς ἓν, οὗτος ἐπισκέπτεται τὸν D ἐπίγειον βίον. ἐπίγειον γάρ ἐστι τὸ ὑπουράνιον, ὅπερ ὁ λόγος, τὸ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ὀνομάζει, ἐν ᾧ κατακρατεῖ ἡ ἀπάτη καὶ τὸ ἀνυπόστατον. ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ μεμαθήκαμεν ἐξηγήσει τὸ ἐκ προσώπου τοῦ Σολομῶντος γενέσθαι τὴν κατηγορίαν τῆς ἀπολαυστικῆς τε καὶ ἐμπαθοῦς διαθέσεως, ὡς ἂν ἡμῖν ἀξιόπιστος γένοιτο ἡ τῶν τοιούτων ἀθέτησις, τοῦ κατὰ πᾶσαν ἐξουσίαν τὸ πρὸς ἡδονὴν εἰς ἀπόλαυσιν ἔχοντος, καὶ πάντα τὰ δοκοῦντα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις σπουδάζεσθαι δι' οὐδενὸς διαπτύοντος. τί τοίνυν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐκ τρίτου μανθάνομεν; ὃ πάντων μάλιστα οἶμαι κατάδηλον εἶναι

EIVSDEM IN ECCLEſiaſten HOMILIA III.

Qvidnam poſtea ſit nos edoctura vox Eccleſiaſtica, tempus eſt perſcrutari. Didicimus in primis ea quæ didicimus, quòd qui omnem congregat creaturam, & quærit ea quæ perierant, & in vnum cogit ea quæ aberrauerant, is conſiderat vitam quæ eſt ſuper terram. Terreſtre enim eſt id quod eſt ſubter cœlos, quod quidem hic liber vocat id quod eſt ſub cœlo, in quo dominatur deceptio, & id quod non poteſt conſiſtere. In expoſitione autem ſecunda didicimus, ex perſona Solomonis, accuſatum fuiſſe vitæ inſtitutum, quod ſe dedit voluptatibus, & animi perturbationibus, vt eas eſſe aſpernandas facilius nobis perſuaderemus, quòd qui fruendi voluptatibus ſummam habuerit poteſtatẽ, tanquam nihili reſpuerit omnia quæ vehementi ſtudio homines perſequuntur. Quid ergo deinceps in præſentia tertio loco diſcimus? Id quod maximè conuenire arbitror vt diſcatur ab iis qui conue-

niunt in Eccleſia, dicens confeſſionem de iis, quæ non facta ſunt conuenienter rationi, quæ ingenerat animæ affectionem pudoris, per enũciationem eorum quæ ſunt abſurda. Videtur enim pudor eſſe valida & potens armatura ad effugienda peccata, pudor qui eſt inſitus in hominibus: qui ideo, vt puto, eſt nobis à Deo inditus, vt eiuſmodi animi affectio ſit nobis auerſio à deterioribus. Inter ſe autem cognationem quandam & conuenientiam habent pudor & affectio quæ ex verecundia oboritur, per quæ vtraque prohibetur peccatum, ſi quis velit ad hoc vti tali animæ affectione. Pudor enim magis quàm timor ſæpe erudit ad praua fugienda. Sed & pudor ſequens delicti reprehenſionem, per ſe ſufficit ad caſtigandum eum qui peccat, ne rurſus in ſimilia incidat. Eſt autem, vt eorum differentiam definitione deſcribat quiſpiam, verecundia quidem intenſus pudor, contra autem pudor remiſſa verecundia. Oſtenditur autem per colorem qui eſt in vultu, animi motum differentia & communio. Nam pudor quidem rubore tantum ſignificatur, ſimul cum anima affecto etiam corpore naturali quadam affectione, cùm calor qui eſt circa cor ebullierit ad vultus ſuperficiem. Qui eſt autem affectus verecundia propter delicti manifeſtationem, fit liuidus & ſubruber, quod metus bilem rubore miſcuerit. Eiuſmodi ergo affectio ſuffecerit iis, qui ſcelus aliquod prius admiſerunt, ne in aliquo amplius labantur ex iis de quibus pudet eos fuiſſe conuictos. Si hæc autem ita ſe habent, & eam quam par fuit affectionem verbum coniecit, vtpote quod ad cauenda peccata natura ſit ingenita eiuſmodi affectio, honeſtum eſt exiſtimare eſſe proprium eccleſiæ documentum, ſe per peccatorum confeſſionem & enunciationem rectè gerere. Per hoc enim licet ſuam animam armare armis pudoris. Quomodo enim ſi quis ob immoderatam ingluuiem quoſdam humores concoctu difficiles in ſe collegerit, & deinde cum inflammatione laboraret, corpus ſectione & cauterio curatus fuerit, morbum veluti quendam pædagogum habet ad cauendam in poſterum intemperantiam, vt qui cauterij cicatricem videat in corpore. Ita qui per oc-

A τοῖς ἐκκλησιάζουσι μάθημα. λέγω δὲ τὴν περὶ τῶν μὴ κατὰ λόγον γεγενημένων ἐξομολόγησιν, ἣ τὸ τῆς αἰσχύνης ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ πάθος, διὰ τῆς τῶν ἀτόπων ἐξαγορεύσεως. ἔοικε γὰρ μέγα τι καὶ ἰσχυρὸν πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀποφυγὴν, ὅπλον εἶναι, ἡ ἐναποκειμένη τοῖς ἀνθρώποις αἰδὼς, εἰς αὐτὸ τοῦτο οἶμαι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐντεθεῖσα, ὡς ἂν ἡμῖν ἀποστροφὴ τῶν χειρόνων ἡ τοιαύτη τῆς ψυχῆς γένοιτο διάθεσις. συγγενῶς δὲ ἔχει πρὸς ἄλληλα καὶ οἰκείως, τό τε κατὰ τὴν αἰδῶ, καὶ τὸ κατ᾽ αἰσχύνην πάθος, δι᾽ ὧν
B ἀμφοτέρων ἡ ἁμαρτία κωλύεται, εἴπερ ἐθέλοι τις πρὸς τοῦτο χρήσασθαι τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει. μᾶλλον γὰρ τοῦ φόβου πολλάκις ἡ αἰδὼς πρὸς τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἀτόπων ἐπαιδαγώγησεν. ἀλλὰ καὶ ἡ αἰσχύνη ἐπακολουθοῦσα τοῖς ἐλέγχοις τοῦ πλημμελήματος ἱκανὴ δι᾽ ἑαυτῆς σωφρονίσαι τὸν ἁμαρτάνοντα πρὸς τὸ μὴ πάλιν ἐν τοῖς ὁμοίοις γενέσθαι. καὶ ἔστιν ὡς ἄν τις ὅρῳ τὴν διαφορὰν αὐτῶν ὑπογράψει, αἰσχύνη μὲν ἐπιτεταμένη αἰδώς· αἰδὼς δὲ τὸ ἔμπαλιν ὑφειμένη αἰσχύνη. δείκνυται δὲ, καὶ ἐν τῷ κατὰ πρόσωπον χρώ-
C ματι ἡ τῶν παθῶν διαφορά τε καὶ κοινωνία. ἡ μὲν γὰρ αἰδὼς, ἐρυθήματι μόνῳ ἐπισημαίνεται, συμπαθοῦντος πως τῇ ψυχῇ τοῦ σώματος κατά τινα φυσικὴν διάθεσιν, καὶ τοῦ περικαρδίου θερμοῦ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὄψεως ἀναζέσαντος. ὁ δὲ αἰσχυνθεὶς ἐπὶ τῇ φανερώσει τοῦ πλημμελήματος πελιδνός γίνεται καὶ ὑπέρυθρος, τοῦ φόβου τὴν χολὴν τῷ ἐρυθήματι μίξαντος. τὸ οὖν τοιοῦτον πάθος, ἱκανὸν ἂν γένοιτο τοῖς προειλημμένοις τινὶ τῶν ἀτόπων εἰς τὸ μηκέτι ἐν τούτοις γενέσθαι, τῶν ἂν τὸν ἔλεγχον ἐν αἰσχύνῃ ποιήσωνται. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως
D ἔχει, καὶ δέοντος ὁ λόγος τοῦ πάθους κατεστοχάσατο, ὡς ἐπὶ φυλακῇ τῶν πλημμελημάτων τῆς τοιαύτης διαθέσεως ἐγγινομένης τῇ φύσει, καλὸν ἐστὶν ἴδιον μάθημα τῆς ἐκκλησίας λέγεσθαι, τὸ διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως τῶν πεπλημμελημένων κατόρθωμα. ἔστι γὰρ διὰ τούτου, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν παρὰ τῆς αἰσχύνης ὅπλῳ κατασφαλίσασθαι. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκ λαιμαργίας ἀμέτρου δυσπέπτους τινὰς χυμοὺς ἐν αὐτῷ συναγάγῃ, εἶτα ἐν φλεγμονῇ γενομένου τοῦ σώματος τομῇ καὶ καυστῆρι θεραπευθεὶς τὴν νόσον, καθάπερ τινὰ παιδαγωγὸν πρὸς τὴν ἀταξίαν ἔχει τοῦ ἐφεξῆς βίου, τὴν οὐλὴν τοῦ καυστῆρος ἐπὶ τοῦ σώματος βλέπων. οὕτως ὁ στηλιτεύσας

ἑαυτὸν

ἑαυτὸν διὰ τῆς τῶν κρυφίων ἐξαγορεύσεως τὴν μνήμην τοῦ κατ᾽ αἰσχύνην πάθους πρὸς τὸν ἑξῆς παιδαγωγὸν τίθεται βίον. ταῦτα τοίνυν ἐστὶν, ἃ διὰ τῆς νῦν ἀναγνώσεως τῶν ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ γεγραμμένων ἡ ἐκκλησία παιδεύεται. λέγει γὰρ ἐλευθέρᾳ φωνῇ δημοσιεύων ἐκεῖνος, καὶ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων καθάπερ τινὰ στήλην ἔγγραφον ἀναστήσας τὴν τῶν γεγενημένων παρ᾽ αὐτοῦ ἐξαγόρευσιν. ἃ τοιαῦτά ἐστιν, ὡς τὴν ἄγνοιαν αὐτῶν καὶ τὴν σιωπὴν εἶναι τοῦ λόγου ἐνδοξοτέραν. λέγει δὲ εἰ μὲν ἀληθῶς πεποιηκὼς ἦ, ταῦτα διὰ τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν πλασσόμενος, ἐφ᾽ ᾧ τε δι᾽ ἀκολούθου τὸν λόγον πρὸς τὸν σκοπὸν διαπεράναι, οὐκ ἔχω τοῦτο μετ᾽ ἀκριβείας εἰπεῖν. λέγει δ᾽ οὖν ὅμως ταῦτα οἷς οὐκ ἂν ὁ πρὸς ἀρετὴν βλέπων ἑκουσίως συνενεχθείη. ἀλλ᾽ εἴτε οἰκονομίας χάριν τὰ μὴ γενόμενα, ὡς γεγονότα διέξεισι, καὶ κατηγορεῖ ὡς ἐν πείρᾳ γενόμενος, ἵνα ἡμεῖς πρὸ τῆς πείρας τὴν τῶν κατηγορουμένων ἐπιθυμίαν ἐκκλίνωμεν, εἴτε καὶ καθῆκεν ἑαυτὸν ἑκουσίως πρὸς τὴν τῶν τοιούτων ἀπόλαυσιν, ὥστε διὰ τὰ αἰσθητήρια ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων γυμνάσαι, παρακείσθω κατ᾽ ἐξουσίαν τῷ βουλομένῳ, ἐφ᾽ ὅπερ ἂν ἐθέλῃ τὸν στοχασμὸν ἄγειν. εἰ δέ τις λέγοι τῷ ὄντι γεγενῆσθαι ἐν τῇ τῶν ἡδέων πείρᾳ, οὕτως ὑπολαμβάνομεν. καθάπερ γὰρ οἱ ἐπὶ τὸν βυθὸν τῆς θαλάττης δυόμενοι, καὶ διερευνῶντες ἐν τοῖς πυθμέσι τοῦ ὕδατος, εἴ που τινὰ μαργαρίτην εὕροιεν, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον τῶν ἐν βυθῷ τικτομένων, οἷς ἡδονὴν μὲν οὐδεμίαν ἡ ὑπὸ τὸ ὕδωρ ταλαιπωρία φέρει, ἡ δὲ τοῦ κέρδους ἐλπὶς βυθίους ἐποίησεν, οὕτως εἰ γέγονεν ὁ Σολομὼν ἐν τούτοις πάντως ὥσπερ τις τῶν κατὰ θάλατταν πορφυρευόντων, ἑαυτὸν ἔδωκε τῇ τρυφῇ ὑποβρύχιον· οὐκ ἐφ᾽ ᾧ τε καταπλησθῆναι τῆς θαλαττίας ἅλμης· ἅλμην δὲ λέγω τὴν ἡδονήν· ἀλλὰ τοῦ ζητῆσαι τί τῇ διανοίᾳ χρήσιμον ἐν τῷ τοιούτῳ βυθῷ. χρήσιμον δ᾽ ἂν εἴη, διὰ τῶν τοιούτων εὑρισκόμενον, κατά γε τὸν ἐμὸν στοχασμὸν, ἢ τὸ ἀμβλῦναι τὰς τοῦ σώματος ὁρμὰς, διὰ τοῦ παρεῖναι κατ᾽ ἐξουσίαν ὃ βούλεται. πρὸς γὰρ τὸ κωλυόμενον φιλονεικοτέρας ἀεὶ τὰς κινήσεις ἡ φύσις ἔχει, ἤτοι τοῦ ἀξιοπίστου χάριν, ἐν τούτοις γέγονεν ὁ διδάσκαλος, ὡς μηκέτι τοῖς ἀνθρώποις

A cultorum enũciationem ſeipſum veluti proſcripſerit, memoriam affectus, quem verecundia mouit, habet pro pædagogo ad vitam deinceps agendam. Hæc ſunt quæ diſcit eccleſia per hanc quæ nunc facta eſt lectionem, eorum quæ ſcripta ſunt in Eccleſiaſte. Dicit enim libera voce, illud in publicũ proferens, & in omnium hominum conſpectu veluti quandam, in qua ſcriptum eſt aliquid, columnam ſtatuens, eorum quæ ab ipſo facta ſunt enunciationem, quæ ſunt eiuſmodi, vt ea neſcire & ſilentio tegere quàm dicere ſit glorioſius. Anne
B autem dicat, cùm ea re vera feciſſet, an fingens propter noſtram vtilitatem, vt conſequenter ad ſcopum deducat orationem, non poſſum aſſerere. ea certè dicit, quæ qui virtutem ſibi proponit, non lubenter adſciuerit. Sed an certo conſilio quæ non facta ſunt tanquam facta proſequitur & reprehendit; vt qui ea ſit expertus, vt prius quàm eorum faciamus periculum, eorum quæ reprehenditur vitemus deſiderium, an volens ad his fruendum ſe dimiſerit, vt etiam per res contrarias ſuos ſenſus ex-
C erceret, liceat volenti quam velit de ea re facere coniecturam. Si quis autem dicat eum reuera eorum quæ iucunda ſunt, feciſſe periculum, ſic exiſtimamus. Quomodo enim qui maris profundum ſubeunt, & in fundo maris quærunt, an fortè aliquam inuenire poſſint margaritam, aut aliquid aliud quod naſcitur in profundo, quibus nullam quidem voluptatem affert quæ ſub aqua eſt affectio, ſed ſpes lucri effecit, vt ſe in profundum im-
D mergerent: ita ſi in his verſatus eſt Solomon, omnino vt quiſpiam ex iis qui purpuras in mari venantur, ſeipſum immerſit in delicias: non vt marina impleretur ſalſugine: ſalſuginem autem dico voluptatem: ſed vt quæreret quid in hoc profundo animo ſit vtile. Vtile autem eſt quod per ea inuenitur, vt mea quidem eſt coniectura, aut retundere corporis appetitiones, propterea quòd ei obijcitur id quod deſiderat: ad id enim quod vetatur ſemper vehementiores motus habet natura, aut vt ſit fide dignus in his verſatur magiſter, ne amplius ab hominibus

cenſeatur expetenda res ea quæ ab eo fuit contempta, qui experientia didicit quam ſit vana. Nam medicos quoque ferunt illa in re ſe optimè ex arte gerere, cuius morbi genus in ſuis cognouerunt corporibus: deiiſque tutius & dant conſilium & iis medentur, quorum habent notitiam: propterea quòd ipſi prius fuere curati, quandoquidem ex eo quod ipſi paſſi ſunt, prius didicerunt. Videamus ergo quidnam in ſua vita paſſum eſſe dicit is qui noſtræ vitę medetur. 4. *Magnificaui*, inquit, *opus meum, ædificaui domos.* Oratio ſtatim incipit à reprehenſione. Non enim dicit Dei opus, quod ſum ego, ſed meum magnificaui. Meum opus nihil eſt aliud, quàm quod affert ſenſui voluptatem. Eſt autem hoc opus generali quidem ratione vnum: ſubtili autem in minuta diuiſione, in multa ad vtendum delitiis neceſſe eſt vt diſpertiatur. Nam qui ſemel materiæ profundum ſubierit, omnino neceſſe eſt vt in omnes partes oculum circumagat, vnde fieri poſſit vt enaſcatur voluptas. Quomodo enim ex vno fonte in multas partes per canales aqua deducitur: & nihilo ſecus non eſt aliud quàm aqua, id quod ex ipſo fōte diſpertitur, etiamſi fluat in plurimis tubis: ita voluptas cùm ſit vna, aliter & aliter in variis tranſiens ſtudiis, fluit in omnes partes, cum iis quæ ſunt ad vſum vitæ neceſſaria ſe coniungens. vt exempli cauſa, vita facit vt naturæ habitatio ſit neceſſaria: eſt enim homo imbecillior, quam vt caloris & frigoris ferat inæqualitates. Hucuſque ad degendam vitam eſt domus vtilis, ſed voluptas cogit hominem præterire fines vſus. Perinde enim ac ſi non quæreret quod eſt vſui corpori, ſed oculis procuraret oblectationem & delicias, dolore propemodum afficitur, quòd cœlum in ſuo tecto non fecerit, nec ipſos Solis radios in eo poſſit fabricari. Quamobrem vndique quidem dilatat ædificiorum circumſcriptam amplitudinem, & ædium ambitum, tanquam aliquam alium orbem terræ ſibi conſtruens. Extendit autem parietes in maximam longitudinem. Variat autem internarum habitationum extructionibus, internorum habitaculorum apparatui mutuam ex ſe & per ſe inter ſe præbens varietatem.

A ἀξιοπιστότερον νομισθῆναι τὸ καταπεφρονημένον πρᾶγμα ὑπὸ τοῦ διὰ τῆς πείρας διδαχθέντος τὸ μάταιον. καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἰατροὺς φασὶν ἐν ἐκείνῳ κατορθοῦν τὴν τέχνην, οὗ ἂν διὰ τῆς ἰδίας σωμάτων τὸ εἶδος τῆς ἀρρωστίας γνωρίσωσι, καὶ ἀσφαλέστεροι τῶν τοιούτων γίνονται σύμβουλοί τε καὶ θεραπευταί, ὧν διὰ τοῦ προθεραπευθῆναι τὴν γνῶσιν εἶχον. ὅσῳ τῷ ἰδίῳ πάθει προεδιδάχθησαν. ἴδωμεν τοίνυν τί λέγει πεπονθέναι τὸν καθ' ἑαυτὸν βίον, ὁ τὸν ἡμέτερον ἰατρεύων βίον ἐμεγάλυνα, φησί, ποίημά μου, ᾠκοδόμησα οἴκους. εὐθὺς ἐκ κατηγορίας ὁ λόγος ἄρχεται. οὐ γὰρ
B τὸ τοῦ Θεοῦ ποίημα, φησίν, ὅπερ εἰμὶ ἐγώ, ἀλλὰ τὸ ἐμὸν ἐμεγάλυνα, ἐμὸν ποίημα οὐδέν ἐστιν ἄλλο, ἢ ὅπερ τῇ αἰσθήσει τὴν ἡδονὴν φέρει. ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ποίημα, τῷ μὲν γενικῷ λόγῳ ἕν, τῇ δὲ κατὰ λεπτὸν διαιρέσει, εἰς πολλὰ ταῖς τῆς τρυφῆς χρείαις καταναγκάζεται μερίζεσθαι. τὸν γὰρ ἅπαξ ἐντὸς τῆς ὕλης τοῦ βυθοῦ γενόμενον, ἀνάγκη πᾶσα πανταχόσε τὸν ὀφθαλμὸν περιάγειν, ὅθεν ἂν ᾖ δυνατὸν ἡδονὴν ἐκφυῆναι. καθάπερ γὰρ ἐκ μιᾶς πηγῆς πολλαχῆ διὰ σωλήνων ὀχετηγεῖται τὸ ὕδωρ, καὶ οὐδὲν ἧττον ὕδωρ ἐστὶ, τὸ ἐκ
C τῆς πηγῆς μεριζόμενον, κἂν ἐν μυρίοις κρουνοῖς τύχοι ῥέον, οὕτω μιᾷ τῇ φύσει οὖσα ἡ ἡδονή, ἄλλως καὶ ἄλλως ἐν ταῖς τῶν ἐπιτηδευμάτων διαφοραῖς ἐπιπορεύουσα ῥεῖ πανταχοῦ, ταῖς τοῦ βίου χρείαις ἑαυτὴν συνεισάγουσα, οἷον ὁ βίος ἀναγκαίαν ἐποίησε τῇ φύσει τὴν οἴκησιν. ἀσθενέστερον γὰρ πέφυκε τὸ ἀνθρώπινον, ἢ ὥστε τὰς ἐκ τοῦ θάλπους τε καὶ κρύους ἀνωμαλίας φέρειν. μέχρι τούτου ὁ οἶκος ἔχει πρὸς τὴν ζωὴν τὸ ὠφέλιμον, ἀλλὰ τὸ παρελθεῖν τοὺς ὅρους τῆς χρείας, ἡ ἡδονὴ τὸν ἄνθρωπον ἐβιάσατο. ὡς
D γὰρ οὐχὶ σώματι τὸ χρειῶδες πορίζων, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπιτηδεύων τέρψεις καὶ ἐντρυφήματα, λυπεῖται σχεδόν, ὅτι μὴ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἐποίησεν ὑπωρόφιον, μηδὲ τὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας ἔχει τῷ ὀρόφῳ καὶ αὐτὰς ἐντεκτήνασθαι. διὸ πλατύνει μὲν ἁπανταχόθεν τὰς τῶν κατασκευασμάτων περιγραφάς. τὸν τῆς συνοικίας περίβολον ὡς οἰκουμένην τινὰ ἄλλην ἑαυτῷ κτίζων. διατείνει δὲ εἰς ὅτι μήκιστον ὕψος τοὺς τοίχους· ποικίλλει δὲ τὰ ἔνδον τῶν οἰκημάτων διασκευαῖς·

ἐκ Λακωνικῆς δὲ καὶ Θετταλῆς τε ἐκ Καρύστου λίθος ἀναπτύσσεται, καὶ διὰ σιδήρου εἰς πλάκας πάντα τὰ Νειλῷα μέταλλα καὶ τὰ τῆς Νουμιδίας ἀναζητεῖται. καί που τε ἡ Φρυγία πέτρα ταῖς σπουδαῖς ταύταις συμπαρελήφθη, ἡ τῇ λευκότητι τοῦ μαρμάρου τῆς πορφυρᾶς βαφῆς πρὸς τὸ συμβὰν καταστίζουσα, τρυφὴ γὰρ τοῖς λιχνοτέροις ὄμμασι, πολυειδῆ τινὰ τε πολυσχημάτιστον τὴν διάχυσιν τοῦ χρώματος ἐν τῷ λευκῷ ζωγραφήσασα. ὁπόσαι περὶ τούτων σπουδαί; πόσα τὰ σχήματα; πόσα τὰ μηχανήματα, τῶν μὲν ὕδατι καὶ σιδήρῳ διαπριόντων τὰς ὕλας· ἄλλων δὲ διὰ χειρῶν ἀνθρωπίνων, νύκτα καὶ ἡμέραν ποιούντων τῶν κατεργαζομένων τὴν ἐκτόρησιν; καὶ οὐδὲ ταῦτα ἤρκεσε τοῖς πονοῦσι περὶ τὸν μάταιον κόσμον· ἀλλὰ καὶ τὸ καθαρὸν τοῦ ὑέλου διὰ φαρμάκων εἰς βαφὰς ποικίλας καταμολύνεται, ὡς ἂν καὶ παρὰ ταύτης τι συνεισαχθείη τῇ τῶν νοημάτων χλιδῇ. πῶς δ' ἄν τις εἴποι τὰς τῶν ὀρόφων περιεργίας, ἐφ' ὧν τὰ ξύλα ἐκ κέδρων γινόμενα πάλιν ἐπαναστρέφοντα διὰ τῶν σοφισμάτων τῆς τέχνης δένδρα νομιζόμενα, κλάδους τε φύλλα καὶ καρποὺς ἐν ταῖς γλυφίσιν ἐκφύοντα. σιωπῶ τὸν χρυσὸν τὸν εἰς λεπτοὺς καὶ ἀερώδεις ὑμένας διατεινόμενον, καὶ πανταχοῦ τούτοις ἐπιχρωννύμενον ὡς ἂν τὴν λιχνείαν τῶν ὀμμάτων πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοι. τὴν δὲ τῶν ἐλεφάντων εἰσφοράν, εἰς τὸν περίεργον καλλωπισμὸν τῶν εἰσόδων, τόν τε ἀλειφόμενον ταῖς γλυφίσι τούτων ἢ χρυσόν, ἢ τὸν διὰ τῶν ἥλων ἐγκρουόμενον ἄργυρον, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τί ἄν τις λέγοι, ἢ τὰ ἐδάφη τῶν οἰκιῶν ταῖς ποικίλαις τῶν λίθων βαφαῖς ἐναπαστράπτοντα, ὡς ἂν καὶ οἱ πόδες αὐτοῖς τῆς αὐγῆς τῶν λίθων κατατρυφῶσι, τήν τε κατὰ τὸ πλῆθος τῶν τοιούτων οἴκων φιλοτιμίαν, ὧν οὐχὶ ἡ χρεία τῆς ζωῆς τὴν κατασκευὴν ἀναγκαίαν ποιεῖ, ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία διὰ τῶν ἀνοήτων προϊοῦσα εὑρίσκει ἀκαιρίαν. χρὴ γὰρ τῶν οἴκων, τοὺς μὲν δρόμους εἶναι, τοὺς δὲ περιπάτους, τοὺς δὲ εἰσοδίους, τοὺς δὲ προεισοδίους, ἄλλους ἐπιπυλίους. οὐ γὰρ ἀρκεῖν ἡγοῦνταί που πρὸς κόμπον τὰς πύλας τε καὶ τὰ προπύλαια, καὶ τὴν ἐντὸς τῶν πυλῶν εὐρυχωρίαν, εἰ μή τι τοιοῦτον προεντυγχάνοι τοῖς εἰσιοῦσιν, οἷον εὐθὺς καταπλῆξαι τὴν ὁρμὴν τοῦ εἰσερχομένου. λουτρὰ τὰ πρὸς τούτοις συμπαριόντα τῇ φιλοτιμίᾳ τῆς χρήσεως παραμικῶς ὅλοις,

A Deinde Lacedæmonius & Theſſalus & Caryſtius lapis explicatur, & ferro ad incruſtationes Niliaca & Numidica metalla quæruntur: quinetiam iiſdem his ſtudiis Phrygia petra ſimul aſſumitur, quæ marmoris candori purpureum vbi accidit, inſerens colorem, auidos oblectat oculos, multis formis figuriſque præditam in albo depingens coloris ſuffuſionem. Quàm multum in hæc confertur ſtudium? Quot ſunt figuræ, & quàm multa artificia, cùm alij quidem aqua & ferro materias ſecent: alij verò hominum mani-
B bus noctu diúque laborantium efficiant diſſectionem? Nec hæc quidem ſufficiunt iis qui in vanum ornatum laborem conferunt: ſed & vitri puritas venenis inquinatur & variè tingitur, vt ad excogitatæ inuentionis luxum & delicias ex eo quoque aliquid adiungatur. Quomodo autem narrari poſſent tectorum opera ſuperuacanea, in quibus ligna quæ fiunt ex cedris, artis ſubtilitate ita rurſus conuertuntur, vt putentur arbores ex cælaturis ramos folia & fructus producentes.
C Taceo aurum quod in aëreas membranas diſſecatur, & in iis vbique illinitur, vt auidos oculos in ſe conuertant. Ebur autem quod adſciſcitur ad veſtibulorum & atriorum ſuperfluos ornatus, & quod eorum cælaturis illinitur aurum, aut quod clauis affigitur argentum, & quæ ſunt eiuſmodi, quis dixerit? domorum pauimenta, quæ variis reſplendent coloribus? vt etiam eorum pedes in ſplendore lapidum luxurient, & in eiuſmodi domorum multitudine nimis ambitioſam magnificentiam, quarum non vitæ
D vſus neceſſariam facit conſtructionem: ſed cupiditas per ea quæ ſunt inutilia progreſſa, earum inuenit importunitatem. Nam ex domibus alias quidem oportet eſſe paratas ad curſum, alias ad deambulandum, alias ad ingreſſum, alias ad veſtibulum, alias quæ portis ſint impoſitæ. Neque enim ſatis eſſe putant ad faſtum portas & veſtibula, & amplum quod eſt intra portas ſpatium, niſi ingredientibus eiuſmodi quid prius occurrat, quod ſtatim ingredientem videndo poſſit ſtupefacere. His accedunt lauacra, quæ vſum præbent ſimul cum magnificentia,

in fontium abundantia totis fluuiis ir- A
rigantia, & quæ ante ea ſita ſunt gym-
naſia, eaque variis marmoribus ſplen-
didè & affabre ad ornatum conſtructa,
& vndique circa ædes porticus Numi-
dicis, Theſſalicis aut Ægineticis inni-
xæ columnis, & æs in ſtatuis, quod in
mille ſpecies effingitur, nempe in quod-
cumque curioſi & ſuperuacanei operis
deſiderium fundit materiam, & quæ
ſunt ex marmore ſimulachra, & quæ
in tabulis picturæ, per quas etiam for-
nicantur oculis, arte aperiente per imi-
tationem ea quæ aſpici nequeunt, &
quæcumque licet videre in iis quæ ſunt B
eiuſmodi affabre facta ad admiratio-
nem & pulchritudinem. Quomodo
poſſem ſigillatim verbis perſequi ea in
quæ ſtudium quod confertur, eſt re-
prehenſio & inſimulatio negligentiæ in
iis quæ ſunt priora? Quò enim maior
fuerit & multitudine & materiæ ſum-
ptu magnificentia in ædium ſtructuris,
eò magis arguitur inornatam eſſe ani-
mam. Qui enim ad ſeipſum aſpicit, &
habitationem verè ſuam exornat, vt
aliquando etiam Deum excipiat habi-
tantem, is aliam habet materiam ex qua C
tali habitationi conciliat pulchritudi-
nem. Noui enim ego aurum quod re-
ſplendet in huiuſmodi operibus, quod
quidem ex ſcripturæ ſenſibus effoditur.
Noui argentum diuina eloquia igne
purgata, quorum fulget ſplendor emi-
cans per veritatem. Variorum autem
lapidum ſplendores, quibus huius tem-
pli ornantur parietes, & pauimentum
ædificij, virtutum varias intelligens ef-
fectiones, non aberrabis ab ornamento
quod domum decet. Sternatur ſolum
continentia, per quam puluis terrenæ
mentis, non afferet moleſtiam ei qui D
inhabitat. Spes cœlorum tectum illu-
ſtret, ad quam intuens animæ oculo,
non pulchritudinis ſimulachra cœlo
& ſcalpello formata, ſed videbis ipſum
exemplar pulchritudinis, non auro & ar-
gento illitum & exultum, ſed quod eſt
longè ſuper aurũ & argentũ & lapidem
pretioſum. Quod ſi etiam ex tranſuerſo
ſit verbis deſcribendus ornatus, hinc
incorruptio & impatibilitas domum
incruſtet: illinc iuſtitia & iræ non
eſſe obnoxium ornet habitationem.

A ἐν τῇ τῶν κρουνῶν δαψιλείᾳ, καταλυζόμενα, καὶ τούτων προβεβλημένα γυμνάσια, καὶ ταῦτα πρεπόντως διὰ ποικίλων μαρμάρων εἰς κόσμον ἐξησκημένα, στοάς τε πανταχόθεν περὶ τὴν οἴκησιν Νουμιδίοις, ἢ Θετταλοῖς, ἢ Αἰγινίταις στύλοις ὑπερειδόμεναι, ὅτι ἐν τοῖς ἀνδριάσι χαλκὸς ὤν, εἰς μυρία εἴδη σχηματίζοιτο, πρὸς ὅτι ἂν ἡ ἐπιθυμία τῆς περιεργίας χέει τὴν ὕλην, τά τε ἐκ τῶν μαρμάρων εἴδωλα, καὶ τὰς ἐπὶ τῶν πινάκων ἐπιγραφάς, δι' ὧν καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐκπορνεύουσι, ἀπογυμνούσης τῆς
B τέχνης ἀπὸ μιμήσεως τὰ ἀθέατα, καὶ ὅσα ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστὶν ἰδεῖν εἰς ἔκπληξίν τε καὶ ὥραν ἐπιτεχνώμενα. πῶς ἄν τις τὰ καθ' ἕκαστον διεξέλθοι τῷ λόγῳ, ἐν οἷς ἡ σπουδή, κατηγορία καὶ ἔλεγχος τῆς περὶ τὰ πρότερα ῥᾳθυμίας ἐστίν; ὅσῳ γὰρ ἂν πλεονάσῃ τῷ πλήθει καὶ τῇ περὶ τὰς ὕλας φιλοτιμίᾳ, τὴν ἐν τοῖς κατασκευαζομένοις σπουδήν, τοσούτῳ μᾶλλον ἐλέγχει τὸ τῆς ψυχῆς ἀκαλλώπιστον. ὁ γὰρ πρὸς ἑαυτὸν βλέπων, καὶ τὴν ἰδίαν ὄντως οἴκησιν καλλωπίζων, ὥστε ποτὲ καὶ τὸν Θεὸν
C ἔνοικον δέξασθαι, ἄλλας ἔχει τὰς ὕλας ἐξ ὧν τὸ κάλλος τῇ τοιαύτῃ οἰκήσει συνερανίζεται. οἶδα ἐγὼ χρυσὸν τοῖς τοιούτοις ἔργοις ἐνστίλβοντα, τὸν ἐκ τῆς γραφῆς νοημάτων μεταλλευόμενον. οἶδα ἀργύριον τὰ θεῖα λόγια τὰ πεπυρωμένα, ὧν ἀστράπτει ἡ λαμπηδὼν διὰ τῆς ἀληθείας ἐκλάμπουσα. λίθων δὲ ποικίλων αὐγάς, ἐξ ὧν οἵ τε τοῖχοι τοῦ τοιούτου ναοῦ κατακοσμοῦνται, καὶ τῆς κατασκευῆς τὰ ἐδάφη τὰς ποικίλας τῶν ἀρετῶν διαθέσεις νοήσας, οὐκ ἂν ἁμάρτοις τοῦ τῇ οἰκίᾳ
D πρέποντος κόσμου. κατεστορέσθω τῇ ἐγκρατείᾳ τὸ ἔδαφος, δι' ἧς ἡ τῆς γηΐνης διανοίας κόνις, οὐ διοχλήσει τὸν διαιτώμενον. ἡ τῶν οὐρανῶν ἐλπίς, ὠροφιζέτω τὸν ὄροφον, πρὸς ἣν ἀναβλέπων τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ οὐκ εἰδώλοις κάλλους διὰ γλυφίδων μεμορφωμένοις, ἀλλ' αὐτὸ ὄψει τὸ ἀρχέτυπον κάλλος, οὐ χρυσῷ τινι καὶ ἀργύρῳ διηνθισμένον, ἀλλ' ὅσῳ ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον ἐστὶ πολύ. εἰ δὲ χρὴ καὶ ἐκ πλαγίων κόσμου ὑπογράψαι τῷ λόγῳ, ἔνθεν ἡ ἀφθαρσία καὶ ἡ ἀπάθεια διαπλακούτω τὸν οἶκον· ἐκεῖθεν ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ ἀόργητον κοσμείτω τὴν οἴκησιν.

καθ' ἕτερον μέρος ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ τὸ μακρόθυμον διαλαμπέτω, καὶ κατ' ἄλλο πάλιν, ἡ περὶ τὸ θεῖον εὐσέβεια. πάντα δὲ ταῦτα ὁ καλὸς τεχνίτης ἡ ἀγάπη ἐπιτέχνως πρὸς ἄλληλα συναρμοζέτω. κἂν λουτρῶν ἐπιθυμῇς ἐὰν θέλῃς ἔχῃς, καὶ λουτρὸν κατοικίδιον, καὶ κρουνοὺς ἰδίους δι' ὧν ἔστι τὰς κηλῖδας τῆς ψυχῆς ἀπονίψασθαι, ᾧ ἐκέχρητο καὶ ὁ μέγας Δαβίδ, κατὰ νύκτα ἐντρυφῶν τῷ τοιούτῳ λουτρῷ. στύλους δὲ τὴν τῆς ψυχῆς στοὰν ὑπερείδοντας, μὴ Φρυγίους τινὰς, ἢ πορφυρείτας περιεργάζου, ἀλλὰ τὸ ἐν παντὶ ἀγαθῷ στάσιμόν τε καὶ ἀμετακίνητον τῆς ὑλικῆς ἔστω σοι τούτων καλλωπισμάτων πολυτιμότερον. εἴδωλα δὲ παντοδαπὰ, ἢ ἐν γραφαῖς ἢ ἐν πλάσμασιν, ὅσα πρὸς μίμησιν τῆς ἀληθείας δι' ἀπάτης ἐπιτεχνῶνται οἱ ἄνθρωποι, ἡ τοιαύτη οὐ καταδέχεται οἴκησις, ἐν ᾗ γέμει τὰ τῆς ἀληθείας ἀγάλματα. δρόμους δὲ καὶ περιπάτους ἐπιθυμῶν, τὸν ἐν ταῖς ἐντολαῖς ἔχεις διαγωγήν. οὕτω γάρ φησιν ἡ σοφία, ἐν ὁδοῖς δικαιοσύνης περιπατῶ, καὶ ἀνὰ μέσον ὁδῶν δικαιώματος ἀναστρέφομαι. ὡς καλόν ἐστιν ἐν τούτοις διακινεῖσθαι καὶ διαγυμνάζεσθαι τὴν ψυχὴν, καὶ διελθόντα τῇ κινήσει τὸν τῆς ἐντολῆς τόπον, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀναστρέφειν. τουτέστι, πληρώσαντα τὴν τῆς σπουδαζομένων αὐτῷ ἐντολὴν, πάλιν πρὸς τὸ δεύτερον τε καὶ τρίτον ἡ τοῦ ἤθους κατόρθωσις καὶ ἡ εὐσχημοσύνη τοῦ βίου καλλωπιζέτω. ὁ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξασκῶν εἰς κάλλος τὸ οἰκοδόμημα τὸ ἑαυτοῦ, μικρὰ φροντιεῖ τῆς γηΐνης ὕλης, οὐκ ἐνοχλήσει μετάλλοις· οὐκ Ἰνδικὰ περάσει πελάγη, ἵνα τὰ τῶν ἐλεφάντων ὀστᾶ ἐμπορεύσηται, οὐ τεχνιτῶν περιεργίας μισθώσηται, ὧν ἡ τέχνη προσαπόλλυται τῇ ὕλῃ· ἀλλ' οἴκοθεν ἔχει τὸν πλοῦτον τὸν ταῖς τοιαύταις κατασκευαῖς χορηγοῦντα τὰς ὕλας. τοῖς μὲν γὰρ εὐνουστέροις τῶν παίδων, ἐλέου ἄξιον ἐνομίσθη τὸ ἀσχημονοῦν· τῷ δὲ ἀπαιδεύτῳ τε καὶ ἀπαιδεύτῳ, γέλωτος ἀφορμὴ, τὸ τῆς μέθης γέγονε θέαμα. πολὺν δὲ περιλαμβάνει, παθημάτων κατάλογον ἡ τῆς τῶν ἀμπελώνων φυτείας ἐξομολόγησις. ὅσα γὰρ καὶ οἷά ἐστι τὰ τοῦ οἴνου ἀποτελούμενα πάθη πάντα τῇ δυνάμει περιέχει ὁ λόγος. τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν πάντων, ὅτι οἶνος, ὅταν περὶ τῇ ἀμετρίᾳ τὴν χρείαν, ἀκολασίας ἐστὶν ὑπέκκαυμα, ἡδονῶν χορηγία, νεότητος λύμη, γήρως ἀσχημοσύνη,

A Ex altera parte reſplendeat humilitas & lenitas, & rurſus ex alia in Deum pietas. Hæc autem omnia præclarus artifex, nempe charitas, aptè inter ſe coniungat. Quod ſi lauacra deſideres, & domi velis habere lauacrum, & proprios ſalientes, quibus animæ maculæ poſſint elui, id potes habere quo vſus eſt magnus Dauid, noctu in eo lauacro ſe oblectans. Columnas autem quæ animæ porticum ſuſtinent, non Phrygias, aut Porphyreticas procura, ſed ſtabilitas & immobilitas in omni bono ſit longè pretioſior his ornamentis ma-
B teriatis. Omne genus autem ſimulachra, ſeu picta ſeu ficta, quæ ad imitationem veritatis artificioſè fallendo homines fabricantur, non admittit hæc habitatio, in qua ſunt plenæ imagines veritatis. Si curſum autem & deambulationem deſideras, verſari te oportet in præceptis. Sic enim dicit ſapientia, in viis iuſtitiæ ambulo, & verſor in medio viarum iuſtificationis. Quam pulchrum eſt in his agitari & exerceri animam, & cùm præcepti locum motu peruaſerit, eodem reuerti.
C hoc eſt, vt cùm impleuerit mandatum eorum in quæ ſuum confert ſtudium, ſecundo rurſus & tertio excolatur morum probitas & vitæ honeſtas. Qui hoc modo ad pulchritudinem ſuum exornat ædificium, parum curabit terrenam materiam, non dabit operam fodiendis metallis: non Indica tranſmittet maria, vt emat oſſa elephantorum, non artificum ſuperuacaneum & curioſum conducet laborem, quorum ars eſt adiuncta materiæ: ſed domi habet opes, quæ huiuſmodi ſtructuris ſuppeditant materiam. Filij enim qui
D erant paulo beneuolentiores, miſericordia dignum cenſuerunt, quòd ſe gereret indecorè: ſtultus autem & inſolens ex ſpectaculo ebrietatis ſumpſit occaſionem riſus. Magnum autem affectionum catalogum comprehendit vinearum plantationis confeſſio. Quæ enim & quales ſunt quæ à vino fiunt affectiones, eas omnes oratio poteſtate complectitur. Quis enim ex omnibus neſcit, quòd vinum, quando immoderatè ſumptum excedit vſum, eſt fomes intemperantiæ, ſuppeditat voluptates, eſt pernicies iuuentutis, probrum ſenectutis,

Cham patrē irriſit. Gen. 9. 22.

dedecus mulierum, inſaniæ pharmacum, inſolentiæ & petulantię viaticum, animæ venenum, mentis interitus, virtutis alienatio? Ex illo eſt riſus abſque vlla occaſione, luctus ſine cauſa, ſpontaneæ lacrymæ, quæ conſiſtere non poteſt iactantia, in mendacio impudentia, eorum quæ minimè eſſe poſſint deſiderium, ſpes eorum quæ nequeunt vlla fieri ratione, minæ nimis tumidæ, metus expers rationis, minimè ſentire ea quæ ſunt verè formidabilia, ſuſpicio temeraria, humanitas rationi nequaquam conſentanea, promiſſio eorum quæ fieri nequeunt, vt alia prætermittamus, indecoram dormitationem, diſſolutam crapulam caput grauantem, ex immodica repletione diſſolutionem articulorum turpitudinem, colli contorſionem, quod ſe non poteſt amplius ſuſtinere ſuper humeros, vini humore colli ligamentum reſoluente. quid nefarium perpetrauit flagitium coitus cum filia? Quid in iis quæ fiebant Loth læſit mentem, vt qui & flagitium perpetrauerit, & quod perpetrauit ignorauerit? Quid alienam illorum filiorũ appellationem innouauit tanquam in ænigmate? Quomodo ſcelerati partus matres, fuerunt ſorores ſuorum filiorum? Quomodo filij eundem ſimul habebant & patrem & auum? Quid eſt quod confudit naturam in nefario ſcelere? An non vinum quod modum exceſſit, hanc cui fides non habetur, inuexit tragœdiam? Non ebrietas hiſtoriæ talem annexuit fabulam, quæ ſuo exceſſu veras etiam ſuperat fabulas? Suum enim, inquit, patrem potarunt vino. Et ſic mente ei vino deturbata, tanquam qui magia aliqua eſſet dementatus, hanc mundo tragicam reliquit narrationem, vt cui tempore perpetrati flagitij ab ebrietate furto ſurreptus fuerit ſenſus. O quàm malè mulieres illæ, ex conditiuis Sodomitarum cibis, ſecum vinum tulerunt? O quam malum amicitiæ indicem potum ex malo cratere patri ſuo infunderunt? Quàm longe erat melius cum omnibus illud quoque vinum interire Sodomis, priuſquam talem ſuppeditaret tragœdiam? Cùm ſint autem huiuſmodi exempla, & tam multa mala quotidie in vita ex vino oriantur, hoc quoque impudens ille ſic dicit feciſſe, ſeipſum ſua traducens oratione, vt non ſolum vſus ſit vino quod

Geneſ. 19.

A γυναικῶν ἀτιμία, μανίας φάρμακον, ὕβρεως ἐφόδιον, ψυχῆς δηλητήριον, διανοίας νέκρωσις, ἀρετῆς ἀλλοτρίωσις; ἐκ τούτου ὁ ἀπροφάσιστος γέλως, ὁ ἄνευ αἰτίας θρῆνος, τὸ αὐτόματον δάκρυον, ἡ ἀνυπόστατος μεγαλαυχία, ἡ ἐπὶ τῷ ψεύδει ἀναισχυντία, ἡ τῶν ἀνυπάρκτων ἐπιθυμία, ἡ τῶν ἀμηχάνων ἐλπίς, ἡ ὑπέρογκος ἀπειλή, ὁ ἄλογος φόβος, ἡ τῶν κατ' ἀλήθειαν φοβερῶν ἀναισθησία, ἡ ἀναίτιος ὑποψία, ἡ παράλογος φιλανθρωπία, ἡ τῶν ἀδυνάτων ἐπαγγελία, ἵνα παρῶμεν τὰ ἄλλα, τὸν ἀπρεπῆ νυσταγμόν, τὴν B ἄτονον καρηβαρίαν, τὴν ἐκ τῆς ἀμέτρου πληθώρας ἀσχημοσύνην, τὴν τῶν ἄρθρων λύσιν, τὸν λυγισμὸν τοῦ αὐχένος, οὐκέτι ἑαυτὸν ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνέχοντος, τῆς ἐκ τοῦ οἴνου ὑγρότητος τὸν σύνδεσμον τοῦ αὐχένος ὑπολυούσης. τί δὲ πεπραγμένον ἄγος τῆς θυγατρομιξίας εἰργάσατο; τί τὴν διάνοιαν τοῦ Λὼτ ἀπὸ τῶν γινομένων ἐξέκλεψεν, ὡς καὶ τὸ ἄγος ἐτόλμησε, καὶ ἠγνόησεν ὅπερ ἐτόλμησεν; τίς ὥσπερ ἐν αἰνίγματι τὴν ἀλλόκοτον τῶν τέκνων ἐκείνων προσηγορίαν ἐκαινοτόμησεν; πῶς αἱ τοῦ ἐναγοῦς τόκου μητέρες, ἀδελφαὶ τῶν ἰδίων τέκνων ἐγένοντο; πῶς C οἱ παῖδες τὸν αὐτὸν ἔχουσι πατέρα τε ὁμοῦ καὶ προπάτορα; τίς ἡ συγχέας ἐν παρανομίᾳ τὴν φύσιν; οὐχ ὁ οἶνος ἐκβὰς τὰ μέτρα τὴν ἀπιστουμένην ταύτην τραγῳδίαν εἰσήνεγκεν; οὐ μέθη τὸν τοιοῦτον μῦθον τῆς ἱστορίας συνέπλεξεν; ὃς ταῖς ὑπερβολαῖς καὶ τοὺς ὄντως μύθους παρέρχεται; ἐπότισαν γάρ, φησιν, οἶνον τὸν ἑαυτῶν πατέρα. καὶ οὕτως αὐτῷ τῆς διανοίας ἐξωσθείσης ἀπὸ τοῦ οἴνου, καθάπερ μαγείᾳ τινὶ κατεχόμενος τὸ τραγικὸν τοῦτο διήγημα τῷ βίῳ καταλιπεῖν, ἐκκλαπείσης παρὰ τὸν τοῦ ἄγους καιρὸν ὑπὸ τῆς μέθης αὐτῷ τῆς αἰσθήσεως. ὦ κακῶς τῶν D Σοδομιτικῶν ἀποθέτων αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι μεθ' ἑαυτῶν τὸν οἶνον ἐκκομίσασαι. ὦ κακὴν φιλοτησίαν ἐκ πονηροῦ κρατῆρος τῷ πατρὶ παρεσχέασαι, ὡς πολύ τι ἄμεινον ἦν μετὰ πάντων κἀκεῖνον τὸν οἶνον ἐν Σοδόμοις καταφθαρῆναι, πρὶν τῆς τοιαύτης τραγῳδίας χορηγὸν γενέσθαι. καὶ τοιούτων ὄντων ὑποδειγμάτων καὶ τοσούτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῶν ἐκ τοῦ οἴνου κακῶν τῷ βίῳ, καὶ τοῦτο πεποιηκέναι φησὶν ὁ ἀνεπαισχύντως διὰ τοῦ ἐξαγορεύσεως τὰ ἑαυτοῦ στηλιτεύων, ὃ μὴ μόνον τῷ

ὄντι κεχρῆσθαι οἴνῳ, ἀλλ' ὅπως δὴ καὶ πλεονάσειεν ἡ τοῦ τοιούτου κτήματος χορηγία προενοήθη μοι· ἐφύτευσα γάρ μοι, φησίν, ἀμπελῶνας ὧν οὐκ ἂν ἐδεήθην, ὁ αὐτὸς ἄμπελος εὐθηνοῦσα γενόμενος, ἄμπελος πνευματική, εὐθαλής τε καὶ ἀμφιλαφής, τοῖς τοῦ βίου κλάδοις καὶ ταῖς ἀγαπητικαῖς ἕλιξι διαπλεκομένη, πρὸς τὸ ὁμόφυλον. καὶ κομῶσα μὲν, ἀντὶ φύλλων τῇ εὐσχημοσύνῃ τῶν τρόπων, ἡδεῖαν δὲ καὶ πέπειρον τῆς ἀρετῆς βότρυν ἐκτρέφουσα. ὁ ταῦτα ἐν τῇ ἰδίᾳ καταφυτεύων ψυχῇ, καὶ γεωργῶν οἶνον τὸν τὴν καρδίαν εὐφραίνοντα, καὶ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν κατὰ τὴν παροιμιώδη φωνήν, ὡς ὁ τῆς τοιαύτης γεωργίας ἀπαιτεῖ νόμος, οἷς περ εἰσκαλῶν τοῖς λογισμοῖς τὸν βίον, καὶ τὰ νόθα τῶν παραφυομένων ταῖς τῶν ἀρετῶν ῥίζαις ἐκτίλλων, ἐπάρδων τοῖς μαθήμασι τὴν ψυχὴν, καὶ τῇ δρεπάνῃ τοῦ κριτικοῦ λόγου περικόπτων τὴν εἰς τὰ περιττὰ καὶ ἀνόητα τῆς διανοίας φοράν· μακαριστὸς ἂν εἴη τῆς γεωργίας ἕνεκεν, τῷ τῆς σοφίας κρατῆρι τὸν ἑαυτοῦ βότρυν ἐκθλίβων. ἀλλ' οὐ γινώσκει τὴν τοιαύτην φυτουργίαν, ὁ πρὸς τὴν γῆν λέγων, καὶ τὰ αὐτῆς ἀσπαζόμενος. προστίθησι γὰρ τούτοις τὰ τῶν κήπων τε καὶ παραδείσων τοῦ πλούτου ἐγκαλλωπίσματα. τίς χρεία παραδείσων πολλῶν τῷ πρὸς τὸν ἕνα παράδεισον βλέποντι; τίς δέ μοι ἡ ἐκ κήπου ὄνησις τοῦ τὰ λάχανα φύοντος τὴν τῶν ἀσθενούντων τροφήν; εἰ ἐν τῷ παραδείσῳ ἤμην, οὐκ ἂν εἰς πολλῶν παραδείσων ἐπιθυμίαν διεχεόμην. εἰ ἐν ὑγείᾳ τὴν ψυχὴν διῆγον, ὡς δύνασθαι τῆς στερεωτέρας μετέχειν τροφῆς, οὐκ ἂν ἐν τοῖς λαχάνοις ἐπησχολούμην, κηπεύων ἐμαυτῷ τὴν κατάλληλον τῇ ἀσθενείᾳ τροφήν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἅπαξ συνεισῆλθε τρυφὴ τῇ χρείᾳ, παρῆλθε δὲ τοὺς ὅρους αὐτῆς ἡ ἐπιθυμία μετὰ τὴν ἐν τοῖς οἴκοις πολυτέλειαν, καὶ τὴν ὑπερφίαν τῶν ματαίων δαπανῶν, τότε καὶ τὴν ὕπαιθρον ἐπιτηδεύει τροφήν· καὶ τῇ τοῦ ἀέρος φύσει πρὸς τὴν τῶν ἡδονῶν ἐπιθυμίαν συγκέχρηται. δένδρα γὰρ αὐτῷ διὰ γεωργίας ἐπιτηδεύεται ἀειθαλῆ τε καὶ δασέα, καὶ ἀντὶ ὀροφῆς τῷ ἀέρι γινόμενα· ἵνα καὶ ὕπαιθρος ὢν ἐν οἴκῳ τρυφᾷ, καὶ παντοδαπαῖς πόαις, διὰ τῆς τῶν κηπευόντων τέχνης ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἀμφιέννυται· ὡς τὰ πανταχόθεν ἡδέα πάντα τῶν ὀφθαλμῶν προπίπτειν, ἐφ' ὅπερ ἂν περιαγάγῃ τὸ βλέμμα, καὶ

A erat, ſed etiam prouiderit vt eius eſſet abundantia, *Plantaui enim*, inquit, *mihi vinea*, quibus opus non non habebam, cùm ipſe vitis fertilis eſſem, vitis ſpiritualis, florens comataque & patula, vitæ ramis & charitatis pampinis complicata & contexta, cum iis qui ſunt mei generis, & pro foliis morum honeſtate comata, dulceque & maturum botrum virtutis enutriens. Qui hæc in ſua plantat anima, & colit vinum quod cor lætificat, & ſuam operatur terram, vt dicitur in Prouerbiis, ſicut lex exigit eius agriculturæ, vtpotè rectè viuendi inſtitutum rationibus & cogitationibus euocans, & adulterina euellens, quæ B adnaſcuntur virtutum radicibus, animam diſciplinis irrigans & iudicis partibus fungentis rationis falce amputans impetum cogitationis ructis ad ea quæ ſunt ſuperflua & inutilia: beatus ob agriculturam fuerit hic exiſtimandus, vt qui in cratere ſapientiæ vitem ſuam exprimat. Sed hanc plantandi rationem non nouit is qui aſpicit ad terram, & quæ ſunt terrena amplectitur. His enim addit hortorum & pomariorum, diuitiarum exquiſitam & affectatam pulchritudinem. Quid multis opus eſt hortis ei qui ad vnum intuetur paradiſum? Quænam autem mihi eſt ex horto vti- C litas, qui producit olera qui eſt cibus infirmorum? Si eſſem in paradiſo, non ad multorum hortorum diffunderer deſiderium. Si in ſanitate mea ita degeret anima, vt ſolidioris cibi poſſet eſſe particeps, non occuparer in oleribus, hortum colendo mihi procurans cibum qui infirmitati conueniat. Sed poſtquam ſemel ſimul cum vſu ingreſſæ ſunt deliciæ, ſuos autem fines tranſiit cupiditas, poſt eam quæ in ædibus adhibita fuit magnificentiam, in tectiſ- D que & laquearibus profuſum & temerarium ſumptum: tunc etiam ſubdiales exercet delicias: & aëris natura vtitur ad ſatiandum voluptatum deſiderium. Per agriculturam enim prouidet, vt ſint ſibi denſæ & ſemper frondeſcentes & germinantes arbores, quæ aëri tecti vicem præbeant: vt etiam cum ſit ſub dio, tanquam in domo delicatè vitam agat, & omne genus herbis, per hortulanorum artem veſtitur terræ ſuperficies: adeò vt omni ex parte iucunda omnia in oculum incurrant, quocumque obtutum circumferat, & ſemper

Eccle. 40.

Eccle. 10.

verſetur in delectabilibus, & quolibet A anni tempore videat quod eſt præter anni tempus, herbam in hyeme, & flores qui ſuum tempus præueniunt, & vitem in arbores aſcendentem, quæ alienis ramis ſuos implicat, & hederæ elegantes cum arboribus amplexus, & quæcumque ſpecies fructuum ex iis quæ ſunt diuerſi generis ſibi inuicem miſtæ, vim afferunt naturæ, & aſpectu & guſtu id quod eſt vtriuſque ſignificantes, vt ambo eſſe videantur quæ fiunt ex contemperatione eorum quæ ſunt diuerſi generis. Hæc omnia, & ſi quid aliud in plantis inuenit ars vim afferens naturæ: quæ quidem vitæ vſus non requirit. requirit autem cupiditas quæ caſtigari & coërceri non poteſt; hæc in hortis artificioſè colendis facta eſſe dicit is qui ſua enunciat. Nam qui dixit, *Plantaui omne lignum fructiferum*: hac voce quæ multa complectitur, oſtendit nihil eorum defuiſſe. Deinde poſt ſubdiales delicias, & quæ ſunt ſub tecto, ne aqua quidem relinquitur inutilis ad voluptates conferendas, vtpote quòd oporteat in omnibus elementis ſe explere deliciis: in terra per ea quæ ſunt ei conuenientia, in aëre per arbores, in aqua per mare manu factum. Vt enim aquæ aſpectus deceptos oblectet oculos, ſolum fit lacus, aqua in orbem circumædificata, vt & natatus voluptatem afferat, iis qui corpora exhilarant: & defluens hortos reddat florentiores, vt quæ omni ex parte diſtribuatur ad vſum eorum quæ irrigantur. *Feci enim*, inquit, *mihi piſcinas aquarum, vt iis irrigem ſaltum ligna germinantem*. Hic erat mihi fons horti, nempe doctrina virtutum, per quam animæ ſiccitas irroratur, contemptis aquis terrenis, quarum vſus & delectatio eſt temporanea, fluxa autem & tranſitoria natura. Nihil ergo fuerit melius fonte diuino, per quem animæ virtutes oriuntur & irrigantur, breuem ſuum fluxum deriuantes, vt nemus bonorum ſtudiorum & operum in noſtris germinet animis. Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum; cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

A διαπρεπὴς ἐν τοῖς καταθυμίοις εἶναι, καὶ βλέπειν ἐν ἑκάστῃ τοῦ ἔτους ὥρᾳ τὸ παρὰ τὴν ὥραν· πόαν ἐν χειμῶνι, καὶ ἄνθη πρόωρα, καὶ τὴν ἀναδενδρουμένην ἄμπελον, τὴν τοῖς ἀλλοτρίοις κλάδοις τοὺς ἰδίους ἐνδιαπλέκουσαν, καὶ τὰς γλαφυρὰς τοῦ κισσοῦ πρὸς τὰ δένδρα περιπλοκάς, ὅσα τε αὖθις καρπῶν εἴδη, ἐξ ἑτερογενῶν ἀλλήλοις μιγνύμενα τὴν φύσιν βιάζεται, καὶ εἴδει τε καὶ τῇ γεύσει τὸ ἐπαμφοτερίζον ἐπισημαίνοντα, ὡς ἀμφότερα εἶναι δοκεῖν, ἅπερ δὴ ἐκ τῆς τῶν ἑτεροφυῶν συγκράσεως γίνεται.
B πάντα ταῦτα καὶ εἴ τι ἄλλο ἐξεῦρεν ἐν τοῖς φυτοῖς ἡ τέχνη βιασαμένη τὴν φύσιν, ἃ ἡ χρεία μὲν τῆς ζωῆς οὐκ ἐζήτησεν, ἐπιζητεῖ δὲ ἡ ἀπαιδαγώγητος ἐπιθυμία· ταῦτα ἐν τῇ τῶν κήπων καὶ παραδείσων φιλοτεχνίᾳ γεγενῆσθαι ὁ τὰ ἑαυτοῦ ἐξαγορεύων λέγει. ὁ γὰρ εἰπών, ὅτι ἐφύτευσα πᾶν ξύλον καρποῦ, τῇ περιληπτικῇ ταύτῃ φωνῇ τὸ μηδὲν ἐλλελοιπέναι τῶν τοιούτων συνενεδείξατο. εἶτα μετὰ τὴν τρυφὴν τὴν ὕπαιθρόν τε καὶ ὑπωρόφιον, οὐδὲ τὸ ὕδωρ ἀσυντελὲς πρὸς τὴν τῶν ἡδονῶν εἰσφορὰν κατα-
C λείπεται, ὡς δέον πᾶσιν ἐντρυφᾶν τοῖς στοιχείοις· τῇ γῇ διὰ τῶν οἰκείων, τῷ ἀέρι διὰ τῶν δένδρων, τῷ ὕδατι διὰ τῆς χειροποιήτου θαλάσσης. ἵνα γὰρ καὶ τοῦ ὕδατος ὄψις ἐφηδύνῃ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἀπάτην, λίμνη τὸ ἔδαφος γίνεται, κυκλόθεν περιοικοδομηθέντος τοῦ ὕδατος, ὡς ἂν καὶ ἡ νῆξις ἡδονὴν φέρῃ τοῖς φαιδρυνομένοις τὰ σώματα· καὶ τὸ ἀπορρέον, εὐθαλεστέρους παραδείσους κατασκευάζοι πανταχῇ, πρὸς τὰς χρείας τῶν ἀρδευομένων καταμεριζόμενον. ἐποίησα γάρ μοι, φησί, κολυμβήθρας ὑδάτων.
D τοῦ ποτίσαι ἀπ' αὐτῶν δρυμὸν βλαστῶντα ξύλα. ἡ δέ μοι ἦν, ἡ τοῦ παραδείσου πηγή· τουτέστιν, ἡ τῶν ἀρετῶν διδασκαλία, δι' ἧς ὁ τῆς ψυχῆς αὐχμὸς ἐδροσίζετο, ὑπεριδὼν τῶν γηΐνων ὑδάτων, ὧν πρόσκαιρος μὲν ἡ ἀπόλαυσις, παροδικὴ δὲ ἡ φύσις. οὐκοῦν ἄμεινον ἂν εἴη τῆς θείας πηγῆς, δι' ἧς αἱ ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς ἐκφύονται καὶ ἄρδονται, βραχείας ἀπορροίας ἑαυτῆς ὀχετηγήσαι, ὡς ἂν τὸ τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδευμάτων ἄλσος, ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν θάλλοι, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚκλησιαστὴν ἐξήγησις δ'.

Ἔτι ἡμῖν ὁ τῆς ἐξομολογήσεως τόπος παρακατέχει τὸν λόγον. πάντα γὰρ σχεδὸν διεξέρχεται ὁ τὰ ἑαυτοῦ διηγούμενος, δι' ὧν τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον περὶ πάντα, ἡ ματαιότης γνωρίζεται. νῦν δὲ καθάπερ μείζονός τινος κατηγορίας ἅπτεται B τῶν αὐτῷ πεπραγμένων, ἐξ ὧν τὸ κατὰ τὴν ὑπερηφανίαν διαβάλλεται πάθος. τί γὰρ τοσοῦτον εἰς τῦφον ἐν τοῖς ἀπηριθμημένοις ἐστὶν, οἶκος πολυτελὴς, καὶ πλῆθος ἀμπέλων, καὶ ἡ ἐν κήποις ὥρα, καὶ τῶν ὑδάτων, ἤ τι κατὰ τὰς κολυμβήθρας σύστασις, καὶ ἡ ἐν παραδείσοις διάλεσις, ὅσον τὸ ἄνθρωπον ὄντα, δεσπότην ἑαυτὸν τῶν ὁμοφύλων οἴεσθαι. ἐκτησάμην γὰρ, φησι, δούλους καὶ παιδίσκας, καὶ οἰκογενεῖς ἐγένοντό μοι. ὁρᾷς τὸν ὄγκον τῆς ἀλαζονείας, Θεῷ ἄντικρυς ἡ τοιαύτη φωνὴ ἀντεπαίρεται· τὰ σύμπαντα γὰρ δοῦλα C εἶναι τῆς πάντων ὑπερκειμένης ἐξουσίας, παρὰ τῆς προφητείας ἠκούσαμεν. ὁ οὖν κτῆμα ἑαυτοῦ τὸ τοῦ Θεοῦ κτῆμα ποιούμενος, ἐπιμερίζων τε τῷ γένει τὴν δυναστείαν, ὡς ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν κύριον ἑαυτὸν οἴεσθαι, τί ἄλλο, καὶ οὐχὶ διαβαίνει τῇ ὑπερηφανίᾳ τὴν φύσιν ἄλλο τι ἑαυτὸν παρὰ τοὺς ἀρχομένους βλέπων. ἐκτησάμην δούλους καὶ παιδίσκας. δουλείᾳ καταδικάζεις τὸν ἄνθρωπον, οὗ ἐλευθέρα ἡ φύσις καὶ αὐτεξούσιος, καὶ ἀντινομοθετεῖς τῷ Θεῷ, ἀνατρέ- D πων αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῇ φύσει νόμον. τὸν γὰρ ἐπὶ τούτῳ γενόμενον, ἐφ' ᾧ τε κύριον εἶναι τῆς γῆς καὶ εἰς ἀρχὴν τεταγμένον παρὰ τοῦ πλάσαντος, τοῦτον ὑπάγεις τῷ τῆς δουλείας ζυγῷ, ὥσπερ ἀντιβαίνων τε καὶ μαχόμενος τῷ θείῳ προστάγματι, ἐπιλέλησαι τῶν τῆς ἐξουσίας ὅρων. ὅτι σοι μέχρι τῆς τῶν ἀλόγων ἐπιστασίας ἡ ἀρχὴ περιώρισται. ἀρχέτωσαν γὰρ, φησι, πετεινῶν, καὶ ἰχθύων καὶ τετραπόδων. πῶς παρελθὼν τὴν ὑποχείριόν σοι δουλείαν κατ' αὐτῆς ἐπαίρῃ τῆς ἐλευθέρας φύσεως, μετὰ τῶν τετραπόδων ἢ καὶ τῶν ἀπόδων ἀριθμῶν τὸ ὁμόφυλον. πάντα ὑπέταξας τῷ ἀνθρώπῳ, βοᾷ διὰ τῆς προφητείας ὁ λόγος, καὶ

EIVSDEM IN ECCLEſiaſten HOMILIA IV.

Locvs confeſſionis orationem nobis adhuc detinet. Qui enim ſua narrat, omnia ferè perſequitur, per quæ huius vitæ rerum vanitas agnoſcitur. Nunc autem veluti quandam maiorem tangit reprehenſionem, nempe & quæ ab ipſo facta ſunt, ex quibus accuſatur vitium ſuperbiæ. Quid enim in iis quæ ſunt enumerata, tantum facit ad faſtum, nempe domus ſumptuoſa, & multitudo vinearum, hortorúmque & aquarum pulchritudo, piſcinarúmque conſtructio, & hortorum amplitudo, quantum quòd qui eſt homo, ſeipſum exiſtimat dominum eorum qui ſunt eiuſdem cuius ipſe eſt generis? 7. *Poſſedi enim*, inquit, *ſeruos & ancillas, & fuerunt mihi vernæ.* Vides tumorem arrogantiæ: Hæc vox apertè inſurgit aduerſus Deum. omnia enim ſeruire ei, quæ eſt ſupra omnia, poteſtati, audiimus à prophetia. Qui autem ſuum facit id quod à Deo poſſidetur, & ſuo generi eam tribuit poteſtatem, vt ſe putet dominum virorum & mulierum, quid aliud quàm naturam ſuperat ſuperbia, qui ſeipſum aſpicit tanquã aliquid aliud ab iis qui ſunt ſubiecti. Poſſedi ſeruos & ancillas. Hominem condemnas ſeruitutis, cuius eſt libera, & ſui iuris natura, & legem fers aduerſus Deum, naturalẽ eius legem euertens. Eum enim qui ideo factus eſt vt eſſet terræ Dominus, & quem vt imperaret conſtituit creator, eum ſubigis iugo ſeruitutis, tanquam diuino præcepto reſiſtens & repugnans. Oblitúſne es quínam ſunt termini tuæ poteſtatis? nempe quod hucuſque tuum definitum ſit imperium, vt præſis brutis animantibus. Imperent enim, inquit, volucribus & piſcibus & quadrupedibus. Quomodo *Gen. 1.*
prætereita quæ tuæ manui ſubiecta eſt ſeruitute, aduerſus ipſam liberam extolleris naturam, in quadrupedum vel etiam [inſectorum] pedibus carentium numerum referens id quod eſt eiuſdem generis? Omnia ſubiecisti homini, *Pſal. 8.*
clamat ſcriptura per prophetiam, &

in eundem refert numerum, quæ rationi ſunt ſubiecta pecora, boues & oues. Num ex pecoribus tibi nati ſunt homines? Num tibi boues humanam procrearunt ſobolem? Vna enim hominum ſeruitus ſunt beſtiæ expertes rationis. Producens enim fenum iumentis, & herbam ſeruituti hominum. Tu autem ſeruitutis & dominij ſciſſa natura, ipſam ſibi ipſi ſeruire, & in ſeipſam dominatum obtinere feciſti. Poſſedi enim ſeruos & ancillas. Quo, dic quæſo, pretio comparaſti? Quid in rebus inueniſti, quod huius naturæ pretio reſponderet? Quot nummis æſtimaſti rationem? Quot obolos expendiſti pro Dei imagine? Quot ſtateribus emiſti quæ à Deo facta fuit naturam? Dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Eum qui ad Dei factus eſt ſimilitudinem, & qui vniuerſæ terræ imperat, & qui omnium quæ ſunt ſupra terram poteſtatem à Deo eſt adeptus, dic quis eſt qui vendat, quis qui emat? Solius Dei eſt hoc poſſe: imò verò ne ipſius quidem eſt, propè dixerim, Dei. Sine pœnitentia enim, inquit, ſunt eius dona. Non ergo Deus naturam redegerit in ſeruitutem, qui etiam ſua ſponte nos peccati ſeruituti addictos, aſſeruit in libertatem. Si autem Deus id quod eſt liberum non redigit in ſeruitutem, quis eſt qui Dei poteſtati præfert ſuam? Quomodo autem vendetur qui præeſt vniuerſæ terræ, & omnibus quæ ſunt ſupra terram? Omnino enim neceſſe eſt etiam ſimul vendi facultates eius qui vænundatur. Quanti æſtimabimus ea quæ ſunt ſuper omnem terram? Quod ſi ea ſunt inæſtimabilia, quanti pretij eſt is qui eſt ſuper hæc omnia, dic quæſo? Etiamſi dixeris totum mundum, ne iuſtum quidem pretium dixeris. Qui enim humanam nouit naturam, nec totum quidem mundum dixit eſſe ſatis iuſtum pretium, quod detur pro anima hominis. Homo ergo quando fuerit vænalis, nihil aliud in forum ducitur quàm terræ dominus. Simul ergo cum ea ſcilicet vænundāda proclamabitur, & quę eſt creatura. Ea autem eſt & terra & mare & inſulæ, & quæ in his ſunt omnia. Quid ergo ſoluet qui emit? Quid autem accipiet qui vendit, cùm contractum tanta conſequatur poſſeſſio? Sed paruus libellus, & ſcripta conuentio,

Pſal.103. — Geneſ.1. — Rom.11.29

A ὑπὸ ἀριθμὸν ἄγει τὰ ὑποχείρια τῷ λόγῳ κτήνη, καὶ βόας καὶ πρόβατα. μὴ ἐκ τῶν κτηνῶν σοι γεγόνασιν ἄνθρωποι; μὴ αἱ βόες σοι τὴν ἀνθρωπίνην γονὴν ἐπεκυήσαντο; μία γὰρ δουλεία τῶν ἀνθρώπων τὰ ἄλογα. ἐξανατέλλων γὰρ χόρτον τοῖς κτήνεσιν, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. σὺ δὲ τὴν φύσιν δουλείας καὶ κυριότητος σχίσας, αὐτὴν ἑαυτῇ δουλεύειν, καὶ ἑαυτῆς κυριεύειν ἐποίησας. ἐκτησάμην γὰρ δούλους καὶ παιδίσκας. ποίας, εἰπέ μοι τιμῆς; τί εὗρες ἐν τοῖς οὖσι τῆς φύσεως ταύτης ἀντάξιον; πό- B σου κέρματος ἐτιμήσω τὸν λόγον; πόσοις ὀβολοῖς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἀντεστάθμησας; πόσων στατήρων τὴν θεόπλαστον φύσιν ἀπεμπόλησας; εἶπεν ὁ Θεός, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν. τὸν καθ' ὁμοιότητα τοῦ Θεοῦ ὄντα, καὶ πάσης ἄρχοντα τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ κληρωσάμενον, τίς ὁ ἀπεμπολῶν εἰπέ, τίς ὁ ὠνούμενος; μόνου Θεοῦ τὸ δυνηθῆναι τοῦτο· μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτοῦ σχεδὸν τοῦ Θεοῦ. ἀμεταμέλητα γὰρ αὐτοῦ, φησι, τὰ χαρίσματα. οὐκ C ἂν οὖν ὁ Θεὸς τὴν φύσιν καταδουλώσειεν, ὅς γε καὶ αὐθαιρέτως ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ δουλωθέντας εἰς ἐλευθερίαν ἀνεκαλέσατο. εἰ δὲ ὁ Θεὸς οὐ δουλοῖ ἐλεύθερον, τίς ὁ ὑπερτιθεὶς τοῦ Θεοῦ τὴν αὐτοῦ δυναστείαν; πῶς δὲ καὶ πραθήσεται ὁ ἄρχων πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἐπιγείων πάντων; ἀνάγκη γὰρ πᾶσα καὶ τὸ κτῆμα τοῦ πωλουμένου συναποδίδοσθαι. πόσου τὴν ὑπὸ πᾶσαν τὴν γῆν τιμησόμεθα; εἰ δὲ ταῦτα ἀτίμητα, ὁ ὑπὲρ ταῦτα, ποίας ἄξιος τιμῆς, εἰπέ μοι; κἂν τὸν κόσμον ὅλον εἴπῃς, οὐδ' οὕτως εὗ- D ρες τὴν πρὸς ἀξίαν τιμήν. οὐδὲ γὰρ ὅλον εἶπε τὸν κόσμον ὁ εἰδὼς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀκριβῶς τιμᾶσθαι ἄξιον εἶναι τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀντάλλαγμα. ἄνθρωπος τοίνυν ὅταν ὤνιος ᾖ, οὐδὲν ἕτερον ἢ ὁ τῆς γῆς κύριος ἐπὶ τὸ πωλητήριον ἄγεται. οὐκοῦν συναποκηρυχθήσεται αὐτῷ δηλαδὴ καὶ ἡ ὑπάρχουσα κτῆσις. αὕτη δέ ἐστι, γῆ τε καὶ θάλασσα καὶ νῆσοι, καὶ τὰ ἐν τούτοις πάντα. τί οὖν καταθήσεται ὠνούμενος; τί δὲ λήψεται ἀποδιδόμενος, τοσούτου κτήματος ἑπομένου τῷ συναλλάγματι; ἀλλὰ τὸ βραχὺ βιβλίδιον, καὶ ἡ ἐγγεγραμμένη

συνθήκη, καὶ ἡ τῶν ὀβολῶν ἀπαρίθμησις, δεσπότην σε τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ εἶναι σε ἠπάτησεν. ὢ τῆς ἀνοίας. εἰ δὲ ἀπόλλοιτο τὸ συμβόλαιον, εἰ δὲ ὑπὸ σητῶν διαφθαρείη τὰ γράμματα, εἰ δὲ ὕδατός ποθεν περιεμπεσοῦσα ῥανὶς ἐξαλείψειε, ποῦ σοι τὰ τῆς δουλείας ἐνέχυρα; ποῦ σοι τὰ τῆς δεσποτείας ἐφόδια; οὐδὲν γὰρ ὁρῶ πλέον παρὰ τὸν ὑποχείριον ἐκ τοῦ ὀνόματός σοι προσγενόμενον, πλὴν τοῦ ὀνόματος. τί γὰρ τῇ σῇ φύσει ἡ ἐξουσία προσέθηκεν; οὐ χρόνον, οὐ προτερήματα, ἐκ τῶν αὐτῶν σοι ἡ γένεσις, ὁμοιότροπος ἡ ζωὴ, κατὰ τὸ ἴσον ἐπικρατεῖ τά τε τῆς ψυχῆς καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη, σοῦ τε τοῦ κυριεύοντος, καὶ ἐκείνου τοῦ ὑποζευγμένου τῇ κυριότητι. ὀδύναι καὶ εὐθυμίαι, εὐφροσύναι καὶ ἀδημονίαι, λῦπαι καὶ ἡδοναὶ, θυμοὶ καὶ φόβοι, νόσοι καὶ θάνατοι. μή τις ἐν τούτοις διαφορὰ πρὸς τὸν δοῦλον τῷ κυριεύοντι; οὐ τὸν αὐτὸν ἕλκουσιν ἀέρα διὰ τοῦ ἄσθματος; οὐχ ὡσαύτως ὁρῶσι τὸν ἥλιον; οὐχ ὁμοίως τῇ τῆς τροφῆς προσθήκῃ συντηροῦσι τὴν φύσιν; οὐχ αἱ αὐταὶ τῶν σπλάγχνων κατασκευαί; οὐ μία κόνις οἱ δύο μετὰ τὸν θάνατον; οὐχὶ ἓν τὸ κριτήριον; οὐ κοινὴ βασιλεία, καὶ γέεννα κοινή; ὁ ἐν πᾶσι τὸ ἴσον ἔχων, ἐν τίνι τὸ πλέον ἔχεις εἰπὲ, ὥστε σὺ ἄνθρωπος ὢν δεσπότην ἀνθρώπου ἑαυτὸν οἴεσθαι; καὶ ἐκτησάμην λέγεις δούλους καὶ παιδίσκας. ὥσπερ αἰπόλιόν τι, ἢ συοβόσιον. εἰπὼν γὰρ ὅτι ἐκτησάμην δούλους καὶ παιδίσκας, προσέθηκε τὴν ἐν τοῖς ποιμνίοις καὶ βουκολίοις προγεγενημένην εὐθυμίαν αὐτοῦ. καὶ κτῆσις γὰρ, φησι, βουκολίου καὶ ποιμνίου ἐγένετό μοι πολλὴ, ὡς ἐν τῇ ἴσῃ τάξει τούτων τε κἀκείνων ὑποζευγμένων τῇ ἐξουσίᾳ; εἶτα ἐπὶ τούτοις ὁδοῦ προέρχεται ἐπὶ τὰ μείζω τῶν ἁμαρτημάτων ἡ ἐξαγόρευσις. βοᾷ γὰρ καθ᾽ ἑαυτοῦ τὴν πάντων τῶν κακῶν ῥίζαν, ἥ τις ἐστὶν ἡ φιλαργυρία. καὶ φησὶν ἐπὶ λέξεως οὕτως. συνήγαγόν μοι, καί γε ἀργύριον καί γε χρυσίον. τί γὰρ ἐλύπησε τῇ γῇ καταμεμιγμένον τὸ χρυσίον, κἀκείνοις ἐγκεχυμένοις τοῖς τόποις, οἷς ἐξ ἀρχῆς ἐνετέθη παρὰ τοῦ κτίσαντος; τί ὄφελος σοι πλέον περὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς ὁ δημιουργήσας ἐποίησεν; οὐ μόνα σοι τὰ ἀκρόδρυα καὶ τὰ σπέρματα πρὸς τὴν τροφὴν ἀπεκλήρωσεν; ἀλλὰ τί ὑπερέχῃ τῆς ἐξουσίας τοὺς ὅρους; ἢ δεῖξόν σοι καὶ ταῦτα συγκεχωρημένα παρὰ τοῦ κτίσαντος, ὥστε μεταλλεύειν τι καὶ ἀνορύττειν, καὶ πυρὶ

A & obolorum enumeratio te feſellit, vt te putes dominum Dei imaginis. O amentiam! Sed ſi pereat contractus, ſi à tineis corroſæ fuerint litteræ, aut ſi alicunde incidens aquæ gutta deleuerit, vbinam tibi ſunt dominatus argumenta, quæ probant te eſſe dominum? Ex eo enim qui eſt ſub manu tua, nihil aliud tibi video accedere præter nomen. Quid enim poteſtas tua adiecit naturæ? non tempus, non vlla priuilegia. Ex iiſdem tibi eſt ortus, eodem modo à vobis vita degitur, ex æquo dominantur animi & corporis affectiones, in te qui es dominus, & in illum qui eſt ſubiectus tuo dominio, mœror & animi

B alacritas, lætitia & triſtitia, dolor & voluptas, ira & metus, morbus & mors. Eſtne in his aliquod diſcrimen inter ſeruum & dominum? Annon per anhelitum eundem trahunt aërem? Non ſimiliter ſolem intuentur? Non eadem nutriendi adiectione ſuam conſeruant naturam? Non eſt eadem viſcerum conſtructio? Annon ambo ſunt poſt mortem vnus puluis? Non vnum eſt iudicium? Non eſt commune regnum, & gehenna communis? Qui æqualis es in omnibus, in quo quæſo ſuperior fueris, vt cum his homo dominum hominis teipſum putes? 7. *Et poſ-*

C *ſedi*, inquit, *ſeruos & ancillas.* tanquam caprarum aliquos & porcorum greges. Nam cùm dixiſſet, Poſſedi ſeruos & ancillas, adiecit quanta ſibi prius fuiſſet proſperitas in bobus & ouibus. *Et multa*, inquit, *mihi fuit poſſeſſio boum & ouium*, vtpotè quod in pari ordine poteſtatis & hæc & illa ſubiecta eſſent. Deinde poſt hæc ad maiora peccata progreditur eius enunciatio, & ſibi ineſſe vociferatur omnium malorum radicem, nempe auaritiam. Sic enim dicit in

D contextu dictionis. 8. *Collegi mihi & argentum & aurum.* Quid enim nocuit aurum terra immiſtum, & in illis effuſum locis, in quibus à creatore poſitum fuit ab initio? Quidnam tibi plus vtilitatis afferre fecit rerum opifex quàm fructus terræ? Num tibi ſolos arborum fructus & ſemina tribuit ad nutrimentum? Cur datæ poteſtatis terminos tranſgrederis? Aut oſtende hæc quoque tibi conceſſa à Creatore, vt fodias, & metalla ſcruteris, & ea igne fundas,

& congreges quæ non ſparſiſti: aut hæc
fortaſſe nulli eſſe crimini affinia quis
exiſtimauerit, ſic tibi pecuniam con-
gregare ex metallis terræ? ſed quoniam
additur orationi Regum & regionum
copias, mens congregandi non poteſt
eſſe à culpa immunis. Tanquam enim
regiæ liceat poteſtati ex regionibus
congregare copiam pecuniæ: vectiga-
lia ſcilicet imponere, decimas exigere,
pecuniam conferre, eos qui eius im-
perio ſubiecti ſunt, cogere, ſic dicit ſe
aurum & argentum congregaſſe. Ce-
terum ſeu ſic, ſeu aliter ſe dicit con-
gregaſſe, lubenter ſcirem quid emolu-
menti redibit ad eum qui hanc con-
gregat materiam. Fingamus eam non
per minam aut drachmam aut talen-
tum venire ad eos qui ſunt cupidi pe-
cuniæ, ſed eis ſimul repente omnia
facta eſſe aurea, terram, arenam, mon-
tes, campos, ſaltus, ponamus omnia re-
pentè in eam mutata fuiſſe materiam,
quid per hæc vitæ accedet ad beatitu-
dinem? Si illud videt in vniuerſo quod
nunc cernit in exiguo, quid ex animi
bonis, quid ex iis quorum ſtudio du-
cimur propter corpus, ex illa tanta e-
ueniet copia? Ex eo eſt ne vlla ſpes, vt
qui viuit tantam habens vim auri, ſit
ſapiens, ingenioſus, contemplatiuus,
ſcientia præditus, Deo charus, mo-
deſtus, purus, impatibilis, cuiuſlibet
quod ad vitium attrahit expers & mi-
nimè capax? An hoc quidem minimè,
ſed vt ſit potens corpore, & vt vitam
extendat in multa ſæcula, ſenio non
confectus, & morbo minimè affectus,
nulliquе calamitati obnoxius, & omnia
quorum ſtudio ac deſiderio in via ca-
rius tenentur homines? Sed nemo eſt
adeò ſtolidus, neque communis natu-
ræ adeò imperitus, vt hæc exiſtimet
adeſſe hominibus, ſi in ſumma copia
pecuniæ materia liberè omnibus pro-
fundatur. Nam nunc quoque licet vi-
dere multos ex iis, qui eiuſmodi præter
cæteros abundant facultatibus, viuere
corpore miſerabili, quibus niſi adeſſent
qui eos curarent, abſque iis non poſ-
ſent viuere. Si ergo quæ nobis ex hy-
potheſi propoſita eſt in dicendo auri
copia, neque corpori, neque animæ
vllum affert lucrum aut commodum:
multo magis eius modicum arguitur
eſſe inutile, vt prodeſſe poſſit iis qui id
habent. Quid enim ex hac materia

A καταχωννύειν τὸ ὑποκείμενον, καὶ συνάγειν ταῦτα
ἃ μὴ ἐσκόρπισας· ἢ ταῦτα μὲν ἴσως οὐδὲν ἔγ-
κλημά τις εἶναι λογίσηται, τὸ οὕτω σεαυτῷ συνά-
γειν ἐκ τῶν τῆς γῆς μετάλλων τὰ χρήματα; ἀλλ'
ἐπειδὴ πρόσκειται τῷ λόγῳ, ὅτι περιουσιασμοὺς
βασιλέων καὶ τῶν χωρῶν οὐκέτι πρὸς τὸ ἀθῶ-
ον ἡ τοῦ συναγαγεῖν διάνοια φέρεται. ὡς γὰρ
ἐξὸν τῇ βασιλικῇ δυναστείᾳ ἐκ τῶν χωρῶν τὸν
περιουσιασμὸν τῶν χρημάτων συνάγειν· δηλονότι
φόρους ἐπιβάλλειν, δεκάτας εἰσπράττεσθαι, εἰσ-
φέρειν χρήματα, τοὺς ὑποχειρίους καταναγ-
B κάζειν, οὕτως συνειληχέναι φησὶ τό τε χρυσίον
καὶ τὸ ἀργύριον. πλὴν οὕτως εἴτε ἑτέρως ἡδέως
ἂν μάθοιμι τί πλέον ἔσται, τῷ τὰς τοιαύτας ὕ-
λας συνάγοντι. δεδόσθω καθ' ὑπόθεσιν, μὴ κατὰ
μνᾶν, ἢ δραχμὴν, ἢ τάλαντον τοῖς φιλοχρημά-
τοις προσγίνεσθαι, ἀλλ' ἀθρόως αὐτοῖς ἀπο-
χρυσωθῆναι τὰ πάντα, τὴν γῆν, τὴν ψάμ-
μον, τὰ ὄρη, τὰ πεδία, τὰς νάπας, πάντα ὑπο-
θώμεθα, πρὸς ταύτην κατὰ τὸ ἀθρόον μεταβε-
βλῆσθαι τὴν ὕλην, τί πρὸς εὐδαιμονίαν διὰ τού-
των ἐπιδώσει ὁ βίος; εἰ ἐκεῖνο ἐν παντὶ βλέπει
ὃ νῦν ἐν ὀλίγῳ ὁρᾷ, τί τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν, τί
C τῶν κατὰ σῶμα σπουδαζομένων, διὰ τῆς τοιαύτης
περιουσίας γενήσεται; ἆρά τις ἐλπὶς ἔσται διὰ τούτου,
τὸν ἐν τοσούτῳ ζῶντα χρυσῷ γενέσθαι σοφὸν, ἀγχί-
νουν, θεωρητικὸν, ἐπιστήμονα, φίλον Θεῷ, σώφρονα,
καθαρὸν, ἀπαθῆ, παντὸς τοῦ πρὸς κακίαν κα-
θέλκοντος ἀμιγῆ τε καὶ ἀπαράδεκτον; ἢ τοῦτο μὲν
οὐχὶ, δυνατὸν δὲ τῷ σώματι, καὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν
ἑκατοντάδας τὴν ζωὴν παρατείνοντα, ἀγήρω τε
ἄνοσον τε ἀπήμονα, καὶ πάντα ὅσα περὶ τὸν ἐν
σαρκὶ βίον σπουδάζεται; ἀλλ' οὐδεὶς οὕτως μά-
ταιος, οὐδὲ τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀνεπίσκεπτος,
ὡς ταῦτα νομίζειν τοῖς ἀνθρώποις προσγίνε-
D σθαι, εἴπερ εἰς πλῆθος ἄφθονον ἡ τῶν χρημάτων ὕλη
κατ' ἐξουσίαν πᾶσι προχέοιτο. ἐπεὶ καὶ νῦν
ἔστιν ἰδεῖν πολλοὺς τῶν κατὰ τὴν τοιαύτην προσ-
χόντων περιουσίαν ἐλεεινῷ σώματι ζῶντας, οἷς εἰ
μὴ παρῆσαν οἱ θεραπεύοντες, μὴ ἂν αὐτοὺς
ἱκανοὺς εἶναι πρὸς τὴν ζωήν. εἰ οὖν ἡ καθ'
ὑπόθεσιν ἡμῖν τοῦ χρυσίου περιουσία προστε-
θεῖσα τῷ λόγῳ, οὔτε σώματος οὔτε ψυχῆς τι
κέρδος ἀπεδείξε· πολὺ μᾶλλον τὸ ἐν ὀλίγῳ
δεικνύμενον ἄχρηστον εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐχόν-
των ἐλέγχεται. ἢ τί γὰρ ἂν γένοιτο παρ' αὐτῆς

τῆς

τῆς ὕλης ταύτης ἔχουσι, ἣ μήτε γεῦσιν, μήτε ὄσφρησιν, μήτε τῇ ἀκοῇ ἐνεργὸν γίνεται, ἣ κατὰ τὴν ἁφὴν ὁμοτίμως πρὸς πᾶν τὸ ἀντίτυπον ἔχει; μὴ γάρ μοι τὴν ἐκ συναλλάγματος πορίζομένην τροφὴν ἢ περιβολὴν, τῷ χρυσῷ προστιθέτω τις. ὁ γὰρ χρυσίῳ τὸν ἄρτον, ἢ τὸ ἱμάτιον ἀλλαξάμενος, τοῦ ἀχρήστου τὸ ἐπωφελὲς ἠμείψατο, ἵνα ζῇ, τροφὴν ἑαυτῷ τὸν ἄρτον, οὐ τὸν χρυσὸν ποιησάμενος. ὁ δὲ τὴν ὕλην ταύτην διὰ τῶν τοιούτων συναλλαγμάτων ἑαυτῷ συναγαγὼν, εἰς τί τῷ χρήματι ἀπώνατο, τίς συμβουλὴ διὰ τούτων, τίς διδασκαλία πραγμάτων, ποία τοῦ μέλλοντος πρόρρησις; τίς πρὸς τὰς τοῦ σώματος ὀδύνας, παραμυθίας ἔσχεν, ἠρίθμησεν, ἀπέθετο, σφραγῖδι κατεσημήνατο, αἰτηθεὶς ἠρνήσατο, ἀπιστηθεὶς καὶ ἐπώμοσεν. οὗτος ὁ μακαρισμός, τοῦτο τῆς σπουδῆς τὸ πέρας, αὕτη ἡ ἀπόλαυσις, μέχρι τούτου ἡ εὐδαιμονία, τὸ, ὕλην τῇ ἐπιορκίᾳ πορίσασθαι. ἀλλ' εὔχροον φησὶ τοῦ χρυσίου τὸ εἶδος. μὴ καὶ τοῦ πυρὸς εὐχροώτερον; μὴ τῶν ἄστρων περικαλλέστερον; μὴ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου φανότερον; τίς ὁ κωλύων σε τῆς ἀπολαύσεως ταύτης, ὥστε σοι ἀνάγκην εἶναι διὰ τῆς εὐχροίας τοῦ χρυσοῦ τὰ τῆς ἡδονῆς πορίζειν ταῖς ὄψεσιν; ἀλλὰ σβέννυται, φησὶ, τὸ πῦρ, καὶ ὁ ἥλιος δύεται, καὶ οὐ διαρκεῖ τῆς λαμπηδόνος ἡ χάρις. τοῦ δὲ χρυσοῦ τίς εἰπέ μοι διὰ τοῦ σκότους παραλλαγὴ πρὸς τὸν μόλιβδον; ἀλλ' οὐκ ἂν, φησὶν, ἐκ τοῦ πυρὸς, ἢ τῶν ἄστρων γένοιτο ἡμῖν δέῤῥα καὶ περιδέξια, καὶ πόρπαι, καὶ ζῶναι, καὶ μανιάκαι, καὶ στέφανοι, καὶ τὰ τοιαῦτα· ὁ δὲ χρυσὸς ταῦτά τε ποιεῖ, καὶ εἴ τι ἄλλο πρὸς κόσμον ἐπιτηδεύεται. ἤγαγε πρὸς τὸ κεφάλαιον τῆς ματαιότητος σπουδὴν ἡ συνηγορία τῆς ὕλης. αὐτὸ γὰρ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς εἴποιμι ἄν. αἰτὶ τίνος σπουδάζει ὁ χρυσῷ τὴν κόμην περιανθίζων, ἢ τῶν ὤτων ἐξάπτων τὰ περικοσμήματα, ἢ τὴν δέῤῥιν περιβάλλων τοῖς περιτραχηλίοις χλιδῶσιν, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ φέρων μέρει τοῦ σώματος χρυσὸν περιδείκνυσιν; ὅπου γὰρ ἂν τύχοι περιβεβλημένος τοῦ σώματος, οὐδὲν αὐτὸς πρὸς τὴν αὐγὴν τοῦ χρυσίου μεταμορφούμενος. ὁ γὰρ πρὸς τὸν χρυσοφοροῦντα βλέπων, τὸν μὲν χρυσὸν οὕτως ὁρᾷ, ὡς εἰ τύχοι καὶ ἐν τοῖς πρατηρίοις προκείμενον· τὸν δὲ φοροῦντα οἷός τι πέφυκε τοιοῦτον βλέπει. κἂν εὐεργής τε καὶ διάγλυφος ᾖ τὸ χρυσίον, κἂν τοὺς χλωροὺς ἢ

A redire poteſt ad eum qui ipſum habet,
quæ neque in guſtum, neque in odoratum, neque in auditum aliquid operatur, quæ etiam in quoduis quod reſiſtit ſimiliter ſe habet, quod ad tactum attinet? Nam quod ex contractu paratur alimentum aut veſtimentum, auro nemo adſcribat. Qui enim auro panem aut veſtem permutauit, vt viuat, dedit vtile pro inutili, vt qui panem non aurum pro nutrimento ſibi adſciuerit. Qui autem per eiuſmodi contractus hanc ſibi collegit materiam, ad quámnam rem ea vtitur, quod conſilium
B exiſtat quæ documenta depromi poſſunt ad res gerendas, quænam futuri prædictio? Quis ex ea aduerſus dolores corporis habuit ſolatium? Numerauit, repoſuit, ſigillo obſignauit, cùm ab eo peteretur, negauit, & cùm ei fides non haberetur, etiam peierauit. Hæc eſt beatitudo, hic eſt finis eius quod in ea ponitur ſtudij, hîc fructus, hucuſque procedit fœlicitas, vt materiam præbeat periurio. At pulchri coloris, inquit, eſt auri ſpecies: Num eſt etiam coloris pulchrioris quàm ignis? Num ſtellis eſt ſpecioſior?
C Num radiis ſolis ſplendidior? Quis eſt qui vetat quo minus his fruaris, vt tibi neceſſe ſit per auri ſpeciem oculis parare voluptatem? At ignis, inquit, extinguitur, & ſol occidit, nec perennis decor eius ſplendoris. Quid autem dic quæſo, tempore tenebrarum differt aurum à plumbo? At ex igne, inquit, vel ex ſtellis fieri non poſſunt nobis monilia, zonæ, torques, & coronæ, & quæ ſunt eiuſmodi: aurum autem hæc efficit, & ſi quid paratur ad ornatum. Ad ſummum ſtudium vanitatis deduxit auri defenſio. Hoc ipſum enim eis dixerim. Quidnam ſibi vult & quod
D eſt eius ſtudium, qui curat vt auro coma niteat, aut qui auribus appendit ornamenta, aut qui luxurianti torque collum circumdat, aut ſe in aliqua alia parte corporis aurum ferens oſtendat? Vbicumque id fuerit ſitum in corpore, ipſe ab auri ſplendore minimè transformatur. Qui enim intuetur eum qui aurum geſtat, reuera quidem aurum videt, perinde ac ſi ſit propoſitum vænale: cum autem qui id geſtat, talem qualis eſt natura aſpicit. Etiamſi pulchrè elaboratum & celatum ſit aurum: etiamſi virides aut

A ignis inſtar candentes gemmas in ſe contineat, nihilo magis accepit natura ſenſum eorum quæ ſunt adiecta: ſed ſiue morbo aliquo laborat viſus, ſiue aliquid deficit eorum quæ ſunt ſecundum naturam, vtpotè quòd vel oculus effluxerit, vel gena in cicatrice turpiter cauata fuerit, manet turpitudo in eo quod apparet, auri fulgore minimè obſcurata: & ſi corpus dolore aliquo fuerit affectum, laboranti nihil ſolatij adfert auri materia. Quod ergo neque ad pulchritudinem, neque ad bonam corporis habitudinem, neque ad leuandos dolores, iis qui eius ſtudio tenentur, affert aliquid vtile, cur tanto ſtudio quæritur: & quomodo ſunt affecti ij quorum cor in hac contabeſcit materia, cùm in auri poſſeſſione ipſa eos arguat conſcientia, quod ex ea ſibi promittant magnum aliquod emolumentum? Si quis ergo eos roget, vt ſi in illud velint ſuam mutari naturam, & id fieri quod tantopere expetunt, & in tanto habent honore, petant eam mutationem, vt ex hominibus in aurum tranſeat eorum natura, & non ſint amplius ratione & intelligentia præditi, & ad vitam vtentes ſenſibus, ſed pallidi, graues, & voce carentes, inanimíque & inſenſiles, quæ eſt auri natura; non exiſtimo id eſſe electuros, nec eos quidem qui contabeſcunt vehementi auri deſiderio. Si ergo ij qui ſunt ſanæ mentis execrantur & abominantur habere proprietates inanimæ materiæ, quænam eſt eorum ratione planè carens in iis acquirendis inſania, quorum finis eſt vanitas, vt & cædes propterea facere, & latrocinium exercere audeant ij, qui pecuniæ inſana laborant rabie? Nec hoc ſolum, ſed etiam improbum fœnoris inuentum, quod qui aliud latrocinium & parricidium nominauerit, non procul ab eo quod decet, aberrauerit. Quid enim refert an clanculum perfoſſis muris prædonis more aliena habeas, & prætereuntis cæde te eorum quæ habeat dominum conſtituas: an fœnoris neceſſitate acquiras ea quæ ad te non pertinent? O malum vocabulum, fœnus fit nomen latrocinij! O acerbas nuptias! O improbam coniunctionem, quam natura quidem non cognouit, auarorum autem morbus inter inanima innouauit.

πυρωποὺς ψηφῖδας ἐν ἑαυτῷ περιείργῃ, οὐδὲν μᾶλλον αἴσθησίν τινα τῶν παρακειμένων ἡ φύσις ἐδέξατο· ἀλλ' εἴ τε λώβη τις εἴη περὶ τὴν ὄψιν, εἴτε τι λείποι τῶν κατὰ φύσιν, ἢ ὀφθαλμοῦ ἐκρυέντος, ἢ πηρείας εἰδεχθῶς ἐν οὐλῇ κοιλανθείσης, μένει τὸ αἶσχος ἐν τῷ φαινομένῳ, μηδὲν τῇ αὐγῇ τοῦ χρυσίου ἐπισκοτούμενον· κἂν ἐπαλγὴς ὢν τῷ σώματι τύχοι, οὐδεμίαν ἐπήγαγε παραμυθίαν τῷ πονοῦντι ἡ ὕλη. ὃ οὖν μήτε πρὸς κάλλος, μήτε πρὸς εὐεξίαν σώματος πρὸς τὴν τῶν ἀλγημάτων παραμυθίαν B φέρει τι χρήσιμον τοῖς σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τίνος σπουδάζεται; καὶ τίς ἡ διάθεσις τῶν τῇ καρδίᾳ προστετηκότων τῇ ὕλῃ, ὅταν ἐν τῷ συνειδότι τῆς τοιαύτης κτήσεως τύχωσιν ὄντες, ὡς τι πλέον ἔχοντες ἑαυτοῖς, ἐπαγάλλονται; ἆρ' εἴ τις αὐτοὺς ἐρωτήσειεν, εἰ δέχονται αὐτοῖς ἀμειφθῆναι πρὸς ἐκεῖνο τὴν φύσιν, καὶ γενέσθαι τοῦτο, ὃ τῇ τοσαύτῃ παρ' αὐτῶν διαθέσει τετίμηται, ἕλοιντο ἂν τὴν μεταβολήν, ὥστε ἐξ ἀνθρώπων πρὸς τὸν χρυσὸν αὐτοῖς μεταβῆναι τὴν φύσιν, καὶ δειχθῆναι μηκέτι λογικοί τε καὶ διανοητικοί, καὶ C τοῖς αἰσθητηρίοις πρὸς τὴν ζωὴν κεχρημένοι, ἀλλ' ὠχροί τε καὶ βαρεῖς καὶ ἄναυδοι, ἄψυχοί τε καὶ ἀναίσθητοι, οἵα ἡ τοῦ χρυσοῦ φύσις ἐστίν, οὐκ ἂν οἶμαι ταῦτα ἑλέσθαι, οὐδὲ τοὺς σφόδρα διὰ τῆς ἐπιθυμίας συντετηκότας τῇ ὕλῃ. Εἰ οὖν ἐν κατάρᾳ τοῖς εὖ φρονοῦσιν εἶδός ἐστι, τὸ ἐν τοῖς ἰδιώμασι τῆς ἀψύχου ὕλης γενέσθαι, τίς ἄλογος περὶ τὴν κτῆσιν τούτων μανία, ὧν τὸ τέλος ἡ ματαιότης ἐστίν, ὡς καὶ φόνοι διὰ τοῦτο καὶ λῃστείας κατατολμῆσαι τοὺς προσλελυσσηκότας τοῖς χρήμασι; καὶ οὐ τοῦτο D μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πονηρᾶς ἐπινοίας τῶν τόκων, ἣν ἄλλην τις λῃστείαν καὶ μιαιφονίαν ὀνομάσας, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ δέοντος. ἢ τί γὰρ διαφέρει λαθραίως ἐκ τοιχωρυχίας ἀλλότρια ληισάμενον ἔχειν, καὶ τῷ φόνῳ τοῦ παροδεύοντος, δεσπότην ἑαυτὸν τῶν ἐκείνου ποιεῖν, ἢ διὰ τῆς τῶν τόκων ἀνάγκης κτᾶσθαι τὰ μὴ προσήκοντα; ὢ κακῆς προσηγορίας, τόκος ὄνομα τῆς λῃστείας γίνεται. ὢ πικρῶν γάμων. ὢ πονηρᾶς συζυγίας, ἣν ἡ φύσις μὲν οὐκ ἐγνώρισεν, ἡ δὲ τῶν φιλοχρηματούντων νόσος ἐν τοῖς ἀψύχοις ἐκαινοτόμησεν.

ἐν χαλεπῶν κυημάτων, ἀφ' ὧν ὁ τοιοῦτος τόκος ἐκφύεται. μόνοις ἐν τοῖς οὖσι τὸ ἔμψυχον, τῇ κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορᾷ διεκρίθη. τούτοις εἶπεν ὁ πλάσας Θεός, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, ὥστε διὰ τῆς ἐξ ἀλλήλων γενέσεως εἰς πλῆθος τὸ ζωογονούμενον αὔξεσθαι. ὁ δὲ τοῦ χρυσίου τόκος ἐκ ποίων γάμων συνίσταται; ἐκ ποίας τελεσφορεῖται κυήσεως; ἀλλ' οἶδα τὴν ὠδῖνα τοῦ τοιούτου τόκου παρὰ τοῦ προφήτου μαθών, ἰδοὺ ὤδινεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ τόκος, ὃν ὠδίνει μὲν ἡ πλεονεξία· τίκτει δὲ ἡ ἀνομία, καὶ ἡ μισανθρωπία μαιεύεται. ὁ γὰρ ἀεὶ κρύπτων τὴν εὐπορίαν, καὶ ὅρκῳ τὸ μὴ ἔχειν πιστούμενος, ἐπειδάν τινα ἴδῃ ἀνάγκῃ καταπιεζόμενον, τότε ἐγκύμονι τῷ βαλαντίῳ περιφαίνεται· τότε τὸν πονηρὸν τῇ φιλοκερδίᾳ ὠδίνει τόκον, ἐλπίδα τοῦ δανείσματος τῷ δυστυχοῦντι προδείκνυσι, καὶ ἐπιβάλλει ὕλην τῷ δυστυχήματι, ὥσπερ ὁ τῷ ἐλαίῳ κατασβεννύων τὴν φλόγα. οὐ γὰρ ἐκθεραπεύουσι τῷ δανείῳ τὴν ζημίαν, ἀλλ' ἐπιτείνει, καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς αὐχμηροῖς αὐτομάτως ἀκανθοφοροῦσιν αἱ ἄρουραι, οὕτω καὶ ἐν ταῖς συμφοραῖς τῶν στενοχωρουμένων, οἱ τῶν πλεονεκτῶν ὑλομανοῦσι τόκοι. εἶτα προτείνει τὴν χεῖρα μετὰ τοῦ χρήματος ὥσπερ ἡ ὁρμιὰ τὸ κεκρυμμένον ἄγκιστρον τῷ δελεάματι. περιχανὼν δὲ ὁ δείλαιος τῇ παρὰ τὸ παρὸν εὐπορίᾳ, καὶ εἴ τι κρυπτὸν ἐν ἀποθέτοις εἶχε, τῇ τοῦ ἀγκίστρου ὁλκῇ, συνεξέμεσε. τοιαῦτα τὰ τῶν τόκων εὐεργετήματα. κἂν μέν τις παρὰ βίαν ἀφέληταί τινος τὸ ἐφόδιον, ἢ λαθὼν ὑποκλέψῃ, βίαιος καὶ λωποδύτης, καὶ τὰ τοιαῦτα λέγεται. ὁ δὲ τὴν ἀδικίαν ἐμμαρτύρως καὶ τὴν πικρίαν ποιούμενος, καὶ συνθήκαις τὴν παρανομίαν κρατύνων, φιλάνθρωπος καὶ εὐεργέτης, καὶ σωτήρ, καὶ πάντα τὰ χρηστὰ τῶν ὀνομάτων προσαγορεύεται. καὶ τὸ μὲν ἐξ ὑφαιρέσεως κέρδος, χρέμμα λέγεται, ὁ δὲ διὰ τῆς τοιαύτης ἀνάγκης ἀπογυμνῶν τὸν Χριστόν, φιλανθρωπίαν τὴν πικρίαν ὑποκορίζεται· οὕτω γὰρ τὰς ζημίας τῶν δειλαίων κατονομάζουσι. συνήγαγόν μοι καί γε ἀργύριον καί γε χρυσίον. ἀλλὰ τούτου χάριν ὁ σοφὸς παιδεύων τὸν βίον, ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐξαγορευομένων,

A O graues & moleſtos conceptus, ex quibus eiuſmodi fœtus (nempe fœnus) enaſcitur. Solummodo in rebus quæ ſunt, diſcernitur animatum per diſcrimen ſexus maſculini & fœminini. Eis dixit Deus creator, Creſcite & multiplicamini: vt per mutuam ex ſe inter ſe generationem augerentur & multiplicarentur quæ gignuntur animantia. Auri autem fœtus, nempe fœnus, ex quónam conſiſtit matrimonio? ex quánam perficitur conceptione? Cæterùm ex Propheta didici quæ ſit huius fœtus conceptio. Ecce parturiit iniuſtitiam, B concepit laborem, & peperit iniquitatem. Hic eſt ille partus, quem parturiit quidem auaritia, parit autem iniquitas, & obſtetricatur inhumanitas. Qui enim ſemper celat opes, & iuratus affirmat ſe non habere, cùm viderit preſſum neceſſitate; tunc eius crumena prægnans cernitur, tunc lucri deſiderio ſceleratum parturit fœtum, & ſpem fœnoris miſero oſtendit, quæ infortunio ingerit materiam, quomodo is qui oleo extinguit flammam. Non enim calamitati fœnore affert remedium, C ſed eam magis auget, & quomodo in locis aridis & incultis terra ſua ſponte producit ſpinas: ita etiam in calamitatibus eorum qui premuntur anguſtiis, auarorum fœnora luxuriant. Deinde manum porrigit cum pecunia, ſicut arundo hamum eſca tectum. Hians autem iſte miſellus ad præſentem copiam, etiamſi quid occultum habebat repoſitum, cum attracto hamo ſimul euomit. Fœnoris eiuſmodi ſunt beneficia. Et ſi quiſpiam alicuius quidem viaticum vi abſtulerit, aut clàm ſurripuerit, raptor, & fur, & D quæ ſunt eiuſmodi dicitur. Qui autem etiam adhibitis teſtibus ſe iniuſtè & acerbè gerit, & pactis conuentis ſuam confirmat iniquitatem, benignus dicitur & beneficus, & ſeruator, & nominibus, quæcumque bona ſunt, appellatur. & quod ex ablatione quidem paratur lucrum, dicitur furtum, qui autem huiuſmodi neceſſitate compulſum ſpoliat Chriſtianum, blando benignitatis vocabulo lenit acerbitatem: miſerorum enim hominum damna ita nominant. *Collegi*, inquit, *mihi & argentum & aurum.* Sed hac de cauſa ſapiens vitam erudiens, in catalogo eorum quæ refert,

Gen. 1. 22.

Pſal. 7. 15.

hæc quoque annumerauit, vt cùm homines ab eo didicerint qui ipſa cognouit experientia, hoc eſſe vnum ex iis quæ vt abſurda & aliena ſunt condemnata, caueãt mali impetum, priuſquam eius faciant periculum: ſicut etiam tutò tranſmitti poſſunt loca à latronibus & beſtiis infeſta, propterea quòd præceſſerint qui in iis antea adierunt periculum. Pulchrè autem diuinus Apoſtolus, pulchrè, inquam, definit vitium auaritiæ, pronuncians ipſam eſſe omnium malorum radicem. Quomodo enim ſi in aliquam partem corruptus & putridus humor affluxerit, & in loco fuerit inflammatio, neceſſe eſt omnino vt in aliquem abſceſſum & corruptionem humor ille erumpat, cùm ad ſuperficiem opus peruaſerit: Ita quibus pecuniæ cupiditatis morbus affluxerit, ad intemperantiam magna ex parte inclinat vitium. Propterea auri & argenti copiæ addit turpitudinem, quæ morbum, qui prius inuaſerat, ſolet deinde conſequi. *Feci enim*, inquit, *cantores & cantatrices*, quæ conuiuiorum ſunt delitiæ, pocillatores & pocillatrices. Sufficit mentio nominum ad deſcribendum vitium, ad quod viam munit morbus, qui oritur ex copia pecuniæ. O improbum & importunum artificium! quàm denſum aceruatim immittit voluptatum fluentum, quod veluti quibuſdam duplicibus torrentibus per auditum & viſum inundat animas, vt videatur & audiatur malum! Cantus euertit auditum, aſpectus ſuperat & proſternit oculum. Hinc muliebris ſonus per fractam cantuum harmoniam ſecum ſumit ad cor, & deducit vitium. Illinc viſus tanquam aliqua machina bellica in oculos, eo quod in aures cantibus incurrerat iam fracto, incurrens, euertit animam. Huius autem aciei dux eſt vinum, quod veluti quidam improbus ſagittarius duplicibus telis hominem confodit, ad aures & oculos dirigens aculeos. Auditus enim telum eſt cantus, viſus autem id quod cernitur. Non eſt enim nudum ac ſolum nomen pocillatorum: ſed omnino ex facto & ex reipſa fit denominatio. Quando ergo conuiuis quidem abundè & lautè vinum infunditur, huic autem ſeruit miniſterio iuuentus exornata ad pulchritudinem,

1. Tim. 6. 10.

A καὶ ταῦτα κατηριθμήσατο, ἵνα μαθόντες οἱ ἄνθρωποι παρὰ τοῦ τῇ πείρᾳ κατεγνωκότος, ὅτι ἐν τῶν ἐπ' ἀτοπίᾳ κατεγνωσμένων τοῦτό ἐστι, φυλάξωνται πρὸ τῆς πείρας τὴν τοῦ κακοῦ προσβολήν· καθάπερ ἐστὶ καὶ τοὺς λῃστρικούς τε καὶ θηριώδεις τόπους ἀπαθῶς διελθεῖν, διὰ τὸ προελθεῖν τινὰς ἐν τούτοις προκινδυνεύσαντας. καλῶς δὲ ὁ θεῖος ἀπόστολος, καλῶς τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας ὁρίζεται ῥίζαν αὐτὴν πάντων τῶν κακῶν ἀποφηνάμενος. ὥσπερ γὰρ εἴ τινι μέρει διεφθορὼς καὶ ἐμπυοδιώδης ἐπιρρυῇ B χυμὸς, καὶ φλεγμονὴ τοῦ τόπου ἐγγένηται, ἀνάγκη πᾶσα εἰς ἀπόστασίν τινα καὶ διαφθορὰν, τὸ ἐνσκῆψαν ὑγρὸν ἀπορραγῆναι, διαφυγόντος τοῦ ποιοῦ τὴν ἐπιφάνειαν· οὕτως οἷς ἐρρύη τῆς φιλοχρηματίας ἡ νόσος, εἰς ἀκολασίαν ὡς τὰ πολλὰ τὸ πάθος ἐπισκήπτει. διὰ τοῦτο προστίθησι τῇ περιουσίᾳ τοῦ χρυσίου τε καὶ ἀργυρίου τὴν ἀκολούθως τοῦ προκαταρξάντος νοσήματος ἐπακολουθοῦσαν ἀσχημοσύνην. ἐποίησα γάρ, φησιν, ᾄδοντας καὶ ᾀδούσας. τῶν συμποσίων τὰ ἐντρυφήματα, οἰνοχόους, καὶ οἰνοχόας. ἤρκεσεν ἡ C μνήμη τῶν ὀνομάτων στηλιτεῦσαι τὸ πάθος, ὅπερ ἡ περὶ τὰ χρήματα νόσος προοδοποίησεν. ὢ τῆς ἀτόπου ταύτης φιλοτεχνίας· ὡς ἀθρόον ἐπιβάλλει τῶν ἡδονῶν τὸ ῥεῦμα, οἷόν τισι χειμάρροις διπλοῖς δι' ἀκοῆς τε καὶ ὄψεως ταῖς ψυχαῖς ἐπικλύζον, ἵνα βλέπηται τὸ κακὸν καὶ ἀκούηται; ἡ ᾠδὴ τὴν ἀκοὴν καταστρέφεται, ἡ ὄψις τὴν ὄψιν καταγωνίζεται; ἐκεῖθεν ὁ θῆλυς φθόγγος διὰ τῆς λελυμένης τῶν ᾠδῶν ἁρμονίας, συνεισάγει ἑαυτῷ ἐπὶ τὴν καρδίαν τὸ πάθος. ἐντεῦθεν ἡ ὄψις οἷόν τι μηχάνημα πολεμικὸν τοῖς D ὀφθαλμοῖς τοῦ ταῖς ᾠδαῖς ἐπιπίπτοντος προδιαλυθέντος, ἐμπίπτουσα, τὴν ψυχὴν καταστρέφεται. στρατηγὸς δὲ τῆς παρατάξεως ταύτης ὁ οἶνος γίνεται, ὥσπερ τις πονηρὸς τοξότης διπλοῖς βέλεσι κατατοξεύων τὸν ἄνθρωπον, ἐπί τε τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν ὄψιν εὐθύνων τὰς ἀκίδας. βέλος γὰρ γίνεται, τῆς μὲν ἀκοῆς, ἡ ᾠδή· τῆς δὲ ὄψεως, τὸ φαινόμενον. οὐ γὰρ ψιλὸν ὄνομα τῶν οἰνοχόων ἐστίν· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔργου πάντως ἡ ἐπωνυμία γίνεται. ὅταν τοίνυν ἐγχέηται μὲν ἀφθόνως τοῖς συμπόταις ὁ ἄκρατος, ὑπηρετεῖ δὲ τῇ τοιαύτῃ διακονίᾳ, νεότης εἰς κάλλος ἐξησκημένη,

ἢ παίδων διὰ τοῦ κόσμου θηλυνομένων, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ θήλεος γένους ἀναστρεφομένου τῷ συμποσίῳ, καὶ ταῖς φιλοτησίαις τὸν ἀπρεπῆ λογισμὸν συγχέοντος· εἰς τί ποτε εἰκὸς τελευτῆσαι τὰς τοιαύτας σπουδάς; ὁ γὰρ σκοπὸν ἑκάστου τῶν γινομένων ποιούμενος, καὶ παρεὶς τῇ περιεργίᾳ τὴν χρείαν, ὅπως μὲν κατακοσμήσῃ τὰς τὴν ᾠδὴν μουσουργούσας, οἵας δὲ περιθήσει ταῖς οἰνοχοούσαις τὴν στολήν, σιωπᾶν χρὴ τὰ τοιαῦτα μᾶλλον, καὶ μὴ ἐμβαθύνειν τῷ λόγῳ τῇ τῶν τοιούτων ὑπογραφῇ, ὡς ἂν μὴ δι' αὐτῆς κατηγορίας, ἐπιξένοι τοῖς ἐμπαθεστέροις ἡ μνήμη τὰ τραύματα. Διὰ ταῦτα ὁ χρυσός· καὶ ὑπὲρ τούτων ὁ ἄργυρος, ἵνα τὰ τοιαῦτα παρασκευάσῃ τῆς τρυφῆς δελεάσματα, ἢ τούτου χάριν, τὸ κατὰ τὴν ἡδονὴν πάθος, ὄφις ὑπὸ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται, ᾧ ἡ φύσις ἐστὶν, εἰ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν ἁρμονίαν τοῦ τοίχου παραδυείη, πάντα τὸν κατόπιν ὁλκὸν συνεισάγεσθαι. οἷόν τι λέγω. ἀναγκαίαν αὐτοῖς ἀνθρώποις ποιεῖ ἡ φύσις τὴν οἴκησιν· ἀλλὰ διὰ τῆς χρείας ταύτης, ἡ ἡδονὴ τῇ ἁρμονίᾳ τῆς ψυχῆς παραδυεῖσα εἰς ἄμετρόν τινα καλλωπισμοῦ πολυτέλειαν, τὴν χρείαν περιέτρεψεν, καὶ τὴν σπουδὴν μετεποίησεν. εἶτα πρὸς ἀμπελῶνάς τινας, καὶ κολυμβήθρας καὶ παραδείσους καὶ τὰ τῶν κήπων ἐγκαλλωπίσματα, μεθέρπει τὸ θηρίον ἡ ἡδονή. μετὰ ταῦτα ἐπικορυφοῦται τῇ ὑπερηφανίᾳ. καὶ τῷ τύφῳ περιελίσσεται, τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἀρχὴν ἑαυτῇ ὑποζεύξασα, ἐπὶ τούτοις τὸν τῆς φιλοχρηματίας ὁλκὸν ἐπισύρεται, ᾧ κατ' ἀνάγκην ἕπεται τὸ ἀκόλαστον, τὸ ἔσχατόν τι καὶ οὐραῖον μέρος τῆς κατὰ τὴν ἡδονὴν θηριώσεως. ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ οὐραίου τῆς ῥάχιας τὸν ὄφιν ἀνελκυσθῆναι, φυσικῶς τῆς φολίδος πρὸς τὸ ἔμπαλιν τοῖς ἐφελκομένοις ἀντιβαινούσης· οὕτως οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν τελευταίων ἀρξάμενον τῆς ψυχῆς ἐξοικίζειν τὴν τῆς ἡδονῆς ἑρπηδόνα, εἰ μή τις τῷ κακῷ τὴν πρώτην εἴσοδον ἀποκλείσειε. διὸ καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπιτηρεῖν ὁ τῆς ἀρετῆς ὑφηγητὴς ἐγκελεύεται, κεφαλὴν ὀνομάζων τὴν ἀρχὴν τῆς κακίας, ἧς μὴ παραδεχθείσης, ἄπρακτόν ἐστι τὸ λειπόμενον. ὁ γὰρ καθόλου πρὸς τὴν ἡδονὴν πολεμίως προστεθεὶς, οὐκ ἂν τῶν μερικῶν προσβολαῖς τοῦ πάθους ὑπενεχθείη. ὁ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ πάθους ὑποδεξάμενος, ἅπαν ἐν ἑαυτῷ

A aut pueris per ornatum effœminatis, aut etiam ipſo ſexu fœminino verſante in conuiuio, & benignis inuitationibus flammam excitat indecoram: horum ſtudiorum quemnam eſſe exitum eſt conſentaneum? Qui enim vniuſcuiuſque ex iis quæ fiunt ſcopum ſibi proponit, curioſitate nimia vſum prætermittens; quemadmodum ornet quidem eas quę muſicas meditentur cantilenas, & quo ornabit amictu pocillatrices, ſunt hæc potius tacenda, & ad hæc deſcribenda non eſt oratione procedendum altius, ne per hanc reprehéſionem,
B iis qui ſunt paulo magis obnoxij affectibus, vulnera refricet memoria. Propter hæc eſt aurum: & pro his eſt argentum, vt has paret eſcas deliciarum. Num hac de cauſa quæ eſt ex voluptate affectio, ſerpens nominatur à ſcriptura, cuius hæc eſt natura, vt ſi caput ſubeat muri compagem, vniuerſus qui ponè eſt tractus ſimul ingrediatur. Eiuſmodi eſt quod dico. Facit natura vt ſit hominibus neceſſaria habitatio: ſed per hunc vſum voluptas ſubiens per animæ compagem, conuertit vſum in quandam immoderatam & ſumptuoſam ornamen-
C torum magnificentiam, & traduxit ſtudium ad quædam vineta & piſcinas, & hortos, & hortorum ornamenta. Tanquam ſerpens adrepit voluptas: poſtea autem ſuperbia in verticem aſſurgit, arrogantiáque & faſtu circumuoluitur, aduerſus eos qui ſunt eiuſdem generis ſibi ſubiungens imperium. Poſt hæc ſecum attrahit tractum pecuniæ cupiditatis, quam neceſſariò ſequitur intemperantia, quæ eſt vltima & caudæ inſtar obtinens pars feritatis quæ eſt ex voluptate. Sed quomodo non poteſt ſerpens attrahi ab extrema parte ſpinæ dorſi nempe à cauda, cùm
D ſquamæ naturaliter contrà reſiſtant iis qui attrahunt: ita non licet ab vltimo incipere expellere ex anima vlcus voluptatis, niſi malo primum ingreſſum intercluſeris. Quamobrem caput eius obſeruare iubet præceptor virtutis, initium vitij caput nominans, quo non admiſſo, id quod reſtat, eſt irritum & inefficax. Qui enim omnino eſt hoſtili & infeſto animo aduerſus voluptatem, non ſubijcietur ſingularibus vitij inſultibus. Qui autem vitij initium admiſit, totam in ſe ſimul ad-

miſit beſtiam. Quamobrem cum omnia eſſet perſecutus, qui eiuſmodi vitia proferebat in publicum, in ſummam locum redigit. Nam cum dixiſſet ab initio, Magnificaui opus meum, nunc etiam ſingulorum quæ acciderunt expoſitionem ſubiungit: Magnificatus ſum, inquit: oſtendens quòd non per quædam parua ei contrariorum extitit cognitio: ſed ita vt ad ſummam magnitudinem ei proceſſerit experientia, adeò vt nulla ſimilium memoria par ſit in iis qui ipſum præceſſerunt. Dicit enim, *magnificatus ſum*: & adiecit: *Præter omnes qui fuerunt ante me in Hieruſalem*, & quanam de cauſa prius eruditus omni ſapientia, acceſſerit ad faciendum earum rerum periculum, inſtitutum & ſcopum, nunc aperuit. 9. *Sapientia enim mea adſtitit mihi*. Significat autem per ea quæ dicta ſunt, inueſtigaui quicquid per ſapientiam ad fruendum poteſt excogitari: & mea verſatur cogitatio in ſummo eorum quæ in his inueniuntur. Itaque & viſus opem tulit cupiditati, & liberum arbitrium per voluptatem eorum quæ cernuntur, repletum fuit iis quæ erant iucunda & delectabilia: adeò vt nihil eſſet reliquum ex iis quę excogitantur ad fruendum: ſed pars poſſeſſionis eſſet mihi participatio eorum quæ ſpectant ad voluptatem: quod quidem nihil aliud videtur mihi ſignificare, quàm in meipſo comprehendi quicquid ad fruendum poteſt excogitari, vt tanquam expreſſione aliqua ex iis quæ orta ſunt, lætitiam colligerem. 10. *Non prohibui enim cor meum ab omni lætitia, & cor meum lætatum eſt in omni labore meo: & hoc fuit pars mea in omni labore meo*: partem dicens poſſeſſionem. Poſtquam ergo recenſuit eas quæ ſunt in parte delectationes, ab initio ad finem vſque perſequens, & oratione omnia complectens, per quæ ab iis qui fruuntur, colliguntur voluptates, ædificiorum pulchritudinem, vineta, hortos, piſcinas, pomaria, imperium in eos qui ſunt ſui generis, pecuniæ & facultatum copiam, apparatum in conuiuiis ad ea quæ ſunt iucunda, omnes ſicut ipſe nominat, deliciis, in quibus verſata fuit eius ſapientia, & perſcrutans & excogitans, ex quibus per omnem dicit ſe accepiſſe voluptatem, & oculis ea inuenientibus quæ faciunt

A τὸ θηρίον συμπαρεδείξατο. Διὰ τοῦτο πάντα διεξελθὼν ὁ τὰ τοιαῦτα δημοσιεύων πάθη, ἐπὶ κεφαλαίῳ ἀναλαμβάνει τὸν λόγον. εἰπὼν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἐμεγάλυνα ποίημά μου· καὶ νῦν ἐπάγει τὴν ἐπὶ μέρους ἔκθεσιν τῶν γεγονότων, ὅτι μεγαλύνθην. δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ μικρῶν τινῶν γέγονεν αὐτῷ τῶν ἐναντίων ἡ γνῶσις· ἀλλ' ὡς εἰς τὸ ἀκρότατον μέγεθος προελθεῖν τὴν πεῖραν, ὡς μηδεμίαν τῶν ὁμοίων μνήμην, ἐν τοῖς πρὸ αὐτοῦ γεγενημένοις τὸ ἴσον ἔχειν. Φησὶ γὰρ, ὅτι ἐμεγαλύνθην, καὶ προσέθηκα, παρὰ πάντας B τοὺς γενομένους ἔμπροσθέν μου ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὗ χάριν προπαιδευθεὶς πάσῃ σοφίᾳ πρὸς τὴν τῶν τοιούτων κατῆλθε πεῖραν, νῦν τὸν σκοπὸν ἐξεκάλυψε. Σοφία γάρ μου φησὶν ἐστάθη μοι. σημαίνει δὲ διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι διὰ τῆς σοφίας ἀνηρευνησάμην πᾶσαν ἀπολαυστικὴν ἐπίνοιαν, καὶ ἔστι μου ἡ διάνοια ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου τῶν ἐν τούτοις εὑρισκομένων, ὥστε ὄψις τῇ ἐπιθυμίᾳ συνήργησεν, καὶ ἡ προαίρεσις διὰ τῆς τῶν ὄψεων ἡδονῆς τῶν καταθυμίων ἐνεφορήθη· ὡς μηδὲν ἐπιλειφθῆναι τῶν εἰς ἀπόλαυσιν ἐ- C πινοουμένων· ἀλλά μοι γενέσθαι μερίδα κτήσεως τὴν τῶν καθ' ἡδονὴν μετουσίαν· ὅπερ οὐδὲν ἄλλο σημαίνειν μοι φαίνεται, ἢ ὅτι περιέχειν ἐν ἐμαυτῷ πᾶσαν ἀπολαυστικὴν ἐπίνοιαν, οἷον ἀπό τινος κτήματος τὴν εὐφροσύνην ἀπὸ τῶν γινομένων καρπούμενος. Οὐκ ἀπεκώλυσα γὰρ τὴν καρδίαν μου ἀπὸ πάσης εὐφροσύνης· καὶ ἡ καρδία μου εὐφράνθη ἐν παντὶ μόχθῳ μου· καὶ τοῦτο ἐγένετο μερίς μου ἐπὶ παντὸς μόχθου μου, μερίδα τὴν κτῆσιν λέγων. ἐπεὶ οὖν ἐξῆλθε τὴν ἐπὶ μέρους τρυ- D φὴν, ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος ἐπιδραμὼν, καὶ πάντα τῷ λόγῳ διεξελθὼν, δι' ὧν τοῖς ἀπολαύουσι αἱ ἡδοναὶ συναγείρονται, τὰ τῶν οἰκοδομημάτων κάλλη, τοὺς ἀμπελῶνας, τοὺς κήπους, τὰς κολυμβήθρας, τοὺς παραδείσους, τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἀρχὴν, τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν, τὴν ἐν τοῖς συμποσίοις πρὸς τὰς θυμηδίας παρασκευὴν, πάντα καθὼς ὀνομάζει τὰ ἐντρυφήματα, ἐν οἷς ἀπησχολήθη αὐτοῦ ἡ σοφία, τὰ τοιαῦτα διερευνωμένη καὶ εἰς ἐπίνοιαν ἄγουσα, ὧν ἀπολελαυκέναι φησι, διὰ πάσης αἰσθήσεως, τῶν τε ὀφθαλμῶν τὰ

πρὸς ἡδονὴν εὑρισκόντων, τῆς τε ψυχῆς ἐχούσης πᾶν τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἀκώλυτον, τότε τὴν προτέραν ἑρμηνεύει φωνὴν, ἣν ἐν προοιμίοις τοῦ λόγου πεποίηται, μάταια εἶναι τὰ πάντα ἀποφηνάμενος. Φησὶ γὰρ πρὸς ταῦτα βλέπων, περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀποφήνασθαι, ὅτι πάντα ματαιότης ἐστὶν, ὅσα ἥ τε αἴσθησις βλέπει, καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς εὐφροσύνην ἐπιτηδεύεται. ἐπέβλεψα γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς ποιήμασί μου, οἷς ἐποίησαν αἱ χεῖρές μου, καὶ ἐν παντὶ μόχθῳ μου ᾧ ἐμόχθησα τοῦ ποιεῖν, καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης, καὶ προαίρεσις πνεύματος, καὶ οὐκ ἔστι περισσεία ὑπὸ τὸν ἥλιον· πᾶσα γὰρ ἡ τῶν αἰσθήσεων δύναμίς τε καὶ ἐνέργεια, ὅρον ἔχει τὴν ὑφ' ἡλίῳ ζωὴν, τὸ δὲ ἐπέκεινα διαβῆναι, καὶ τῶν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν ἐν περινοίᾳ γενέσθαι, ἡ αἰσθητικὴ φύσις οὐ δύναται. Ταῦτα οὖν πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκεψάμενος, παιδεύει τὸν βίον, τὸ πρὸς μηδὲν τῶν ὧδε θαυμαστικῶς διατίθεσθαι, πλοῦτον, φιλοτιμίαν, τὴν κατὰ τῶν ὑποχειρίων ἀρχὴν, θυμηδίας τε καὶ τρυφὰς, καὶ συμπόσια, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν τιμίων εἶναι νενόμισται· ἀλλ' ὁρᾶν ὅτι ἓν τέλος τῶν τοιούτων ἁπάντων ἡ ματαιότης ἐστὶν, ἧς περισσεία εἰς τὸ ἐφεξῆς οὐχ εὑρίσκεται. καθάπερ γὰρ οἱ καθ' ὕδατος γράφοντες, ἐνεργοῦσι μὲν διὰ τῆς χειρὸς τὴν γραφὴν, τοὺς τύπους τῶν χαρακτήρων ἐν τῷ ὑγρῷ ἐνδιαγράφοντες, μένει δὲ τῶν χαραγμάτων οὐδὲν ἐπὶ σχήματος· ἀλλ' ἡ τοῦ γράφειν σπουδὴ, ἐν μόνῳ τῷ γράφειν ἐστίν· ἕπεται γὰρ ἀεὶ τῇ χειρὶ ἡ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια, τὸ κεχαραγμένον ἐπιλεαίνουσα· οὕτως πᾶσα ἡ ἀπολαυστικὴ σπουδὴ καὶ ἐνέργεια, τοῖς γινομένοις ἐμφανίζεται. παυσαμένης γὰρ τῆς ἐνεργείας, ἐξηλείφθη καὶ ἡ ἀπόλαυσις, καὶ οὐδὲν εἰς τὸ ἐφεξῆς ταμιεύεται, οὐδὲ ὑπελείφθη τι τοῖς ἡδομένοις ἴχνος εὐφροσύνης, ἢ λείψανον παραμενούσης τῆς κατὰ τὴν ἡδονὴν ἐνεργείας. τοῦτό ἐστιν ὃ σημαίνει ὁ λόγος εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἔστι περισσεία ὑπὸ τὸν ἥλιον τοῖς τὰ τοιαῦτα ποιοῦσιν, ὧν τὸ τέρμα, ματαιότης ἐστίν. ὧν καὶ ἡμεῖς ἔξω γενοίμεθα. χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A ad delectationem, & habente anima abſque prohibitione quicquid concupiſcitur, tunc interpretatur primam vocem, qua vſus eſt in exordio libri, quando dixit vana eſſe omnia. Dicit enim ad hæc intuens, ſe de humana vita pronunciaſſe. Omnia eſſe vanitatem, & quæ ſenſus aſpicit; & quæ ab hominibus exercentur ad lætitiam.

II. *Aſpexi*, inquit, *in omnibus operibus meis, quæ fecerunt manus meæ, & in omni labore, quem laboraui vt facerem, & ecce omnia vanitas, & voluntaria affectio ſpiritus, & non eſt ſub ſole redundantia.* Omnis enim ſenſuum vis & operatio ſuum habet terminum, vitam quæ eſt ſub ſole: vlterius

B autem tranſire, & quæ ſuprà ſunt bona cogitatione complecti, non poteſt ſentiens natura. Cùm hæc ergo omnia, & quæ ſunt eiuſmodi conſideraſſet, vitam erudit, vt nihil eorum quæ hic ſunt, admiretur, non opes, non honores, non imperium in ſubiectos, non epulas, conuiuia & delicias, & ſi quid aliud exiſtimatur eſſe pretioſum: ſed videat quod horum omnium vnus finis eſt vanitas, cuius reliquum deinceps non inuenitur. Quomodo enim qui ſcribunt in aqua, manu quidem efficiunt ſcripturam, typos characterum deſcribentes in humido: ex characteribus autem

C nihil manet in figura: ſed ſcribendi opera eſt tantum dum ſcribitur: manum enim ſemper ſequitur aquæ ſuperficies, id quod eſt impreſſum leuigans: Ita omne ſtudium & operatio quæ ponitur in fruenda voluptate, apparet in iis quæ fiunt. Nam cùm ceſſauerit operatio, deletur etiam ſenſus voluptatis, neque eius quicquam amplius reconditur, neque iis qui lætentur, remanet vllum veſtigium aut reliquiæ operationis, quę erat ex voluptate. Hoc eſt quod ſigni-

D ficat id quod dicit, Non eſt reliquum ſub ſole iis qui in iis laborant, quorum terminus eſt vanitas. Extra quæ nos quoque ſimus, gratia domini noſtri Ieſu Chriſti; cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

A

EIVSDEM IN ECCLE-ſiaſten HOMILIA *V.*

NVNC magnus dux Eccleſiæ nos myſticè deducit ad diſciplinas ſubliores. Nam cùm iis quæ prius dicta ſunt, noſtras purgaſſet animas, & abduxiſſet ab omni cupiditate quæ ho- B minibus ineſt ex vanitate, ita demum mentem ducit ad veritatem, rerum vanarum dolore, veluti quodam onere excuſſo ex humeris. Ita autem tanquam in dogmate erudiatur Eccleſia, edocta à præeunti doctrina, quòd vitæ quæ ex virtute agitur, eſt principium
Pſal. 1. eſſe extra vitium. Magnus enim Dauid in pſalmis quandam faciens inſtitutionem vitæ rationis quæ purè eſt agenda, non incipit à perfectione eorum quæ ſunt in beatitudine. Non enim dixit eum eſſe beatum, cui omnia re- C ctè ſuccedunt, qui aſſimilatus eſt ligno, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, qui perpetuò florens manet in bonis, qui temporibus conuenientibus fructus vitæ colligit: ſed beatitudinis principium conſtituit deſinere à malis, vtpotè quod non alia ratione bonum eſſe contingat, priuſquam vitij ſordes eluerit. Ita ergo in-
Pſal. 30. ſignis quoque hic Eccleſiaſtes vana primum aufert verbis, vt quomodo in corpore laborante ea qua par eſt cura expurgato morbo, ſua ſponte adeſt bonum ſanitatis. Propterea vani- D tatem eſt oratione perſecutus, dicens ſenſum non eſſe tutum boni & honeſti iudicem, ſubiecit oculis ea non poſſe conſiſtere, quorum ſtudio tenemur. Separauit noſtram cupiditatis affectionem à voluptate corporis: & ita oſtendit id quod verè eſt eligendum, quod verè expetendum ac deſiderandum: cuius ſtudium res eſt efficax & bene conſiſtens, ſemper permanens apud eos qui ipſum ſequuntur, ſeparatum à vanitatis omni cogitatione.

CAP. II. v. 12. 12. *Aſpexi*, inquit, *vt viderem ſapientiam.* Vt autem accuratè viderem id

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚ-κλησιαστὴν ἐξήγησις έ.

ΝΥΝ ἡμᾶς παρὰ τοῦ μεγάλου τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνος, ἡ ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα τῶν μαθημάτων μυσταγωγία. προκαθήρας γὰρ τὰς ψυχὰς διὰ τῶν προλαβόντων λόγων, καὶ πάσης ἀποστήσας τῆς κατὰ τὸ μάταιον τοῖς ἀνθρώποις ἐγγινομένης ἐπιθυμίας, οὕτω προσάγει τῇ ἀληθείᾳ τὸν νοῦν, οἷόν τι φορτίον ἐξ ὤμων τὴν ἀχθηδόνα τῶν ματαίων ἀποσεισάμενον. ὃ δὲ τοίνυν, ὡς ἐν δόγματι παιδευέσθω ἡ ἐκκλησία, μαθοῦσα διὰ τῆς προϊούσης διδασκαλίας, ὅτι ἀρχὴ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου ἐστὶ, τὸ τῆς κακίας ἐκτὸς γενέσθαι. καὶ γὰρ ὁ μέγας Δαβὶδ εἰσαγωγικήν τινα πρὸς τὴν καθαρὰν πολιτείαν ὑφήγησιν ἐν ταῖς ψαλμῳδίαις ποιούμενος, οὐκ ἀπὸ τῆς τελειότητος τῶν ἐν τῷ μακαρισμῷ θεωρουμένων λόγων ἄρχεται. οὐ γὰρ εἶπεν ἐν πρώτοις μακαριστὸν εἶναι τὸν ἐν πᾶσι κατευοδούμενον, τὸν ὁμοιούμενον τῷ ξύλῳ, τὸν ἐν ταῖς διεξόδοις τῶν ὑδάτων ἐρριζωμένον, τὸν ἀειθαλῆ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς διαμένοντα, τὸν ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις τὸν καρπὸν τοῦ βίου δρεπόμενον· ἀλλ' ἀρχὴν μακαρισμοῦ τὴν ἀπόστασιν τῶν κακῶν ἐποιήσατο, ὡς οὐκ ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ἀγαθὸν γενέσθαι, πρὶν ἀποκλύσασθαι τῆς κακίας τὸν ῥύπον. οὕτω τοίνυν καὶ ὁ πολὺς οὗτος ἐκκλησιαστὴς ὑπεξαιρεῖ πρότερον τῷ λόγῳ τὰ μάταια, ἵνα καθάπερ ἐπὶ σώματος κάμνοντος τὸ ἀγαθὸν τῆς ὑγείας ἐγγίνεται. διὰ τοῦτο κατέδραμε τῷ λόγῳ τῆς ματαιότητος εἰπὼν, οὐκ ἀσφαλὲς τοῦ καλοῦ κριτήριον εἶναι τὴν αἴσθησιν, ὑπ' ὄψιν ἤγαγε τὸ ἐν τοῖς σπουδαζομένοις ἀνύπαρκτον, ἐχώρισε τὴν ἐνθυμητικὴν ἡμῶν διάθεσιν τῆς σωματικῆς ἀπολαύσεως, καὶ οὕτως ὑπέδειξε τὸ ὄντως αἱρετὸν, τὸ ἀληθῶς ἐπιθυμητὸν, οὗ ἡ σπουδὴ, πρᾶγμα ἐστὶν ἐνεργόν τε καὶ ἐνυπόστατον, εἰς ἀεὶ παραμένον τοῖς μετιοῦσι, πάσης τῆς κατὰ τὸ μάταιον ἐννοίας κεχωρισμένον. ἔβλεψα γὰρ ἐγώ, φησι, τοῦ ἰδεῖν σοφίαν. ὡς δ' ἂν ἀκριβῶς ἴδοιμι

A τὸ ποθούμενον, εἶδον πρότερον καὶ τὴν παραφορὰν καὶ τὴν ἀφροσύνην. ἐκ γὰρ τῆς πρὸς τὸ ἀντικείμενον παραθέσεως, ἀκριβεστέρα γίνεται τῶν σπουδαζομένων ἡ θεωρία. τὴν δὲ σοφίαν καὶ βουλὴν ὀνομάζει, λέγων· ὅτι τίς ἄνθρωπος ὅστις ἐπελεύσεται ὀπίσω τῆς βουλῆς, τὰ ὅσα ἐποίησεν αὐτή. διδάσκει τοίνυν τίς ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ὅτι τὸ ἐπακολουθῆσαι τῇ ὄντως σοφίᾳ, ἣν καὶ βουλὴν ὀνομάζει ποιητικὴν τῶν ἀληθῶς ὄντων τε καὶ ὑφεστώτων, καὶ μὴ ἐν ματαιότητι θεωρουμένων. τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ σοφίας τὸ κεφάλαιον· B ἡ δὲ ὄντως σοφία καὶ βουλὴ, οὐδὲν ἄλλο κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον ἐστὶ, πλὴν τῆς τοῦ παντὸς προεπινοουμένης σοφίας. αὕτη δέ ἐστιν, ἐν ᾗ τὰ πάντα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καθώς φησιν ὁ προφήτης· ὅτι πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, ἐν ᾗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ διεκοσμήθη. Εἰ οὖν τοῦτό ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη σοφία τὸ ἐν περινοίᾳ τῶν ἀληθινῶν ἔργων τῆς ὄντως σοφίας τε καὶ βουλῆς γενέσθαι· ἔργον δὲ τῆς βουλῆς ἐκείνης, ἤτοι τῆς σοφίας, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἡ ἀφθαρσία ἐστὶν, C ἥτε τῆς ψυχῆς μακαριότης, καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ φρόνησις, καὶ πᾶν τὸ κατ' ἀρετὴν νοούμενον ὄνομά τε καὶ νόημα, τάχα δὲ ἀκολούθου τῇ γνώσει τῶν ἀγαθῶν προσαγόμεθα. ἐπειδὴ γὰρ εἶδον, φησὶ, ταῦτα, καὶ ὥσπερ ἐν ζυγῷ διέκρινα τὸ ὂν, τοῦ μὴ ὄντος, τοῦ εὑρεῖν τὴν διαφορὰν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀφροσύνης· οἵαν ἂν εὑρεθείη φωτὸς ἀντεξεταζομένου πρὸς ζόφον, καί μοι δοκεῖ προσηκόντως τῷ κατὰ τὸ φῶς ὑποδείγματι πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ χρήσασθαι χρῆσιν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ σκότος τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἀνύπαρκτον· D εἰ γὰρ μὴ εἴη τῷ ἀντιφράσσοντι τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα, σκότος οὐκ ἔσται· τὸ δὲ φῶς, αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ ἐστιν ἐν ἰδίᾳ οὐσίᾳ κατανοούμενον· δείκνυσι τῷ ὑποδείγματι, ὅτι ἡ κακία καθ' ἑαυτὴν οὐχ ὑφίσταται, ἀλλὰ τῇ στερήσει τοῦ ἀγαθοῦ παρυφίσταται· τὸ δὲ ἀγαθὸν ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει μόνιμόν τε καὶ πάγιον, καὶ οὐδεμιᾶς τινὸς προηγουμένης στερήσει παρυφιστάμενον. τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐναντίας τῷ ἀγαθῷ νοούμενον, κατ' οὐσίαν οὐκ ἔστιν. ὃ γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἔστιν ὅλως. στέρησις γὰρ τοῦ ὄντος ἐστὶν ἡ κακία, καὶ οὐχὶ ὕπαρξις. ἴση τοίνυν ἡ διαφορὰ τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος, καὶ τῆς σοφίας πρὸς ἀφροσύνην ἐστίν.

quod deſideratur, vidi prius & amentiam & inſipientiam. Nam ex comparatione cum eo quod aduerſatur, accuratior eſt contemplatio eorum, quorum tenemur ſtudio. Sapientiam autem nominat etiam conſilium, dicens: *Quis eſt homo, qui ingredietur poſt conſilium, ex quæcumque ipſum fecit*. Docet ergo quænam ſit humana ſapientia, nempe ſequi eam quæ eſt verè ſapientia. Quam etiam nominat conſilium, efficiens ea quæ verè ſunt & conſiſtunt, & in vanitate minimè conſiderantur. Hæc eſt ſumma humanæ ſapientiæ. Vera autem ſapientia & conſilium, mea quidem ſententia, nihil eſt aliud quàm ſapientia, quæ prouidet vniuerſo. Ea autem eſt, in qua Deus fecit omnia, ſicut dicit Propheta: Omnia feciſti in ſapientia. Pſal. 103. Chriſtus autem eſt Dei virtus & Dei ſapientia, in qua omnia facta ſunt & ordinata. Si ergo hoc eſt humana ſapientia, veræ ſapientiæ & conſilij vera opera contemplari: illius autem conſilij ſeu ſapientiæ mea quidem ſententia eſt incorruptio, & animæ beatitudo, & fortitudo, & iuſtitia, & prudentia, & quodcumque nomen, & quæcumque mentis notio ex virtute intelligitur, conſequenter fortè adducimur ad boni cognitionem. Nam poſtquam, inquit, hæc vidi, tanquam in trutina id quod eſt diſcreui ab eo quod non eſt, vt inuenirem differentiam ſapientiæ & inſipientiæ: cuiuſmodi inueniri poteſt ſi lux adducatur & ſtatuatur ex aduerſo tenebrarum. Mihi autem videtur aptè vſus eſſe exemplo ad ſignificandum vſum eius, quod bonum eſt & honeſtum. Nam quoniam tenebræ ſua natura minimè conſiſtunt: ſi enim non eſſet aliquid quod ſolis radios obſtrueret, non eſſent tenebræ: Lux autem ipſa in ſe eſt, & in propria intelligitur eſſentia: exemplo oſtendit quòd per ſe non conſiſtit vitium, ſed conſiſtit ex priuatione boni. Bonum autem ſemper ſimiliter ſe habet, firmúmque eſt ac ſtabile, nec conſiſtit ex vlla quæ præcedat priuatione. Quod autem intelligitur ex eo quod eſt bono contrarium, non eſt ex eſſentia. Quod enim non eſt in ſe, ne omnino quidem eſt. Vitium enim eſt eius quod eſt priuatio, & non ſubſtantia. Par eſt enim differentia lucis ad tenebras, & ſapientiæ ad inſi-

pientiam. Ex parte enim vniuerſum complectitur bonum nomine ſapientiæ, & ſimul cum inſipientia interpretatur & explicat omnem mali naturam. Sed quid nobis accedit lucri ex eo quod bonum admiremur, niſi magiſter nobis oſtendat viam ac rationem qua id acquiramus? Quomodo ergo fieri poteſt vt nos quoque ſimus boni participes, audiamus doctorem.

14. *Sapientis*, inquit, *oculi in capite eius.* Cur hæc dicit? Eſt ne vllum omnino animal quod habeat oculos extra caput, ſeu dixerit aquatile, ſeu terreſtre, ſeu aëreum? In omnibus enim oculus reliquo corpori eſt præpoſitus, & collocatus eſt in capite eorum quæ habent caput. Quomodo ergo hic dicit ſolius ſapientis caput præditum eſſe oculis? An hoc omnino tacitè ſignificat, quod eorum quæ conſiderantur in anima, eſt quædam proportio & conuenientia cum partibus corporis? & ſicut in figura corporis id quod toti præeſt, caput nominatur, ita etiam in capite id quod principatum obtinet, & primum tenet locum, pro capite intelligitur: & quomodo pedis baſim appellamus calcaneum, ita etiam fuerit baſis animæ, per quam attingit corporis coaleſcentiam, vnde immittit in ſubiectam ſentiendi vim & operationem. Quando ergo perſpiciendi & contemplandi vis in anima occupatur in rebus ſenſilibus, in eius calcaneos oculorum tranſit natura, per quos aſpicit quæ ſunt inferiora, ſublimium ſpeculationum contemplationis expers manens penitus. Sin autem rerum ſubiectarum cognita vanitate, ſuſtulerit oculos ad ſuum caput, quod eſt Chriſtus, ſicut interpretatur Paulus, beata cenſenda fuerit propter acrem oculorum aciem, vt quæ illic habeat oculo, vbi mali non eſt obſcuritas. Magnus ille Paulus, & ſi qui alij ſunt ſicut ille magni, habebant oculos in capite, & omnes qui viuunt & mouentur, & ſunt in Chriſto. Nam ſicut fieri non poteſt, vt qui ſit in luce videat tenebras, ita non poteſt fieri, vt qui in Chriſto habet oculum, ad aliquid vanum eum defigat. Qui ergo habet oculos in capite, caput autem intelligimus vniuerſitatis principium, habet oculos in omni virtute (Chriſtus autem eſt virtus perfecta, & omni ex parte abſoluta) in ve-

A ἀπὸ μέρους γὰρ ἅπαν τὸ ἀγαθὸν περιλαμβάνει τῷ τῆς σοφίας ὀνόματι, καὶ τῇ ἀφροσύνῃ πᾶσαν τὴν τοῦ κακοῦ φύσιν συνερμηνεύει. ἀλλὰ τί κέρδος ἡμῖν ἐκ τοῦ θαυμάσαι τὸ ἀγαθὸν, εἰ μή τις καὶ ὁδὸς παρὰ τοῦ διδασκάλου πρὸς τὴν τούτου κτῆσιν ὑποδειχθείη; πῶς οὖν ἐστι καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ τοῦ καλοῦ μετουσίᾳ γενέσθαι, ἀκούσωμεν τοῦ διδάσκοντος. τοῦ σοφοῦ, φησὶν, οἱ ὀφθαλμοὶ, ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ. τί ταῦτα λέγει; ἔστιν ἄρα ζῶον ὅλως ὃ ἔξω τῆς κεφαλῆς ἔχει τὰ τῶν ὀφθαλμῶν αἰσθητήρια; κἂν ἔνυδρον εἴπῃς, κἂν χερσαῖον, κἂν ἐναέριον; ἐν πᾶσι γὰρ ὀφθαλμὸς τοῦ λοιποῦ

B προβέβληται σώματος, καὶ τῇ κεφαλῇ τῶν ἐχόντων κεφαλὴν ἐγκαθίδρυται. πῶς οὖν ἐν τῷ μόνου λέγει τοῦ σοφοῦ τὴν κεφαλὴν ὀμματοῦσθαι; ἢ τοῦτο πάντως ὑποσημαίνει τῷ λόγῳ, ὅτι ἀναλογία τίς ἐστιν ἐν τῇ ψυχῇ θεωρουμένων πρὸς τὰ τοῦ σώματος μέρη; καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς σωματικῆς διαπλάσεως τὸ προέχον τοῦ ὅλου κεφαλὴ ὀνομάζεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὸ ἡγεμονικόν τι καὶ προτεταγμένον ἀντὶ κεφαλῆς νοεῖται· καὶ ὃν τρόπον πτέρναν τὴν τοῦ ποδὸς βάσιν προσαγορεύομεν, οὕτως ἂν εἴη καὶ τῆς ψυ-

C χῆς βάσις δι' ἧς ἐφάπτεται τῆς συμφυΐας τοῦ σώματος, ὅθεν τὴν αἰσθητικὴν δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν, τῷ ὑποκειμένῳ ἐνίησιν. ὅταν τοίνυν ἡ διορατική τε καὶ θεωρητικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις πρὸς τὰ αἰσθητὰ τὴν ἀσχολίαν ἔχει, εἰς τὰς πτέρνας αὐτῆς ἡ τῶν ὀφθαλμῶν φύσις ἀντιμεθίστασθαι, δι' ὧν τὰ κάτω βλέπει τῶν ὑψηλῶν θεωρημάτων ἀθέατος μένουσα. εἰ δὲ γνωρίσασα τῶν ὑποκειμένων τὸ μάταιον, ἀναγάγοι τὰς ὄψεις ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν, ἥ τις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καθὼς διερμηνεύει ὁ Παῦλος, μακαριστὴ ἂν

D γένοιτο τῆς ὀξυωπίας ἐκεῖ ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅπου οὐκ ἔστιν ἡ τοῦ κακοῦ ἐπισκότησις. Παῦλος ὁ μέγας καὶ εἴ τινες ἄλλοι κατ' ἐκεῖνον μεγάλοι ἐν τῇ κεφαλῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶχον, καὶ πάντες οἱ ἐν Χριστῷ ζῶντες καὶ κινούμενοι καὶ ὄντες, ὡς ἂν οὐκ ἔστι τὸν ἐν φωτὶ ὄντα σκότος ἰδεῖν, οὕτως οὐκ ἔστι τὸν ἐν τῷ Χριστῷ τὸν ὀφθαλμὸν ἔχοντα πρός τι τῶν ματαίων ἐνατενίσαι. ὁ οὖν ἐν τῇ κεφαλῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχων, κεφαλὴν δὲ τὴν πάντων ἀρχὴν ἐννοήσαμεν, ἐν πάσῃ ἀρετῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχει· Χριστὸς γάρ ἐστιν ἡ παντελὴς ἀρετή. ἐν ἀληθείᾳ, ἐν δι-

καιοσύνῃ, ἐν ἀφθαρσίᾳ, ἐν παντὶ ἀγαθῷ. τοῦ A σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ, ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ· ὁ δὲ ἄφρων, ἐν σκότει πορεύεται. ὁ γὰρ μὴ ἐπὶ τὴν λυχνίαν τὸν ἑαυτοῦ λύχνον περιθείς, ἀλλ' ὑποβάλλων τῇ βάσει τῆς κλίνης, τὸ φέγγος ἑαυτῷ σκότος ἐποίησεν. δημιουργὸς τοῦ ἀνυπάρκτου γενόμενος. μάταιον δὲ τὸ ἀνύπαρκτον. ἴσον οὖν ἐστι κατὰ τὸ σημαινόμενον τῷ ματαίῳ τὸ σκότος. τοῦ τοίνυν ἄφρονος ἡ ψυχὴ φιλοσώματός τις καὶ σαρκώδης γεγενημένη ἐν τῷ ταῦτα βλέπειν, βλέπει οὐδέν. σκότος γάρ ἐστιν ἀληθῶς ἡ ἐν τούτοις ὀξυωπία. ὁρᾷς τοὺς δριμεῖς τούτους καὶ εὐ- B στρόφους κατὰ τὸν βίον, οὓς δικανικοὺς ὀνομάζομεν, ὅπως ἑαυτοῖς τὴν ἀδικίαν ἐξευμαρίζουσι, μάρτυσι, συνηγόροις, γραφαῖς, τῇ τῶν δικαστῶν θεραπείᾳ, ὥστε καὶ τὸ κακὸν κατεργάζεσθαι καὶ ἐκδοῦναι τὴν τιμωρίαν; τίς οὐ θαυμάζει τὴν ἀγχίνοιαν τῶν τοιούτων καὶ εὐπερίτρεπτον; ἀλλ' ὅμως τυφλοί εἰσιν οἱ τοιοῦτοι εἰ πρὸς ἐκεῖνον τὸν ὀφθαλμὸν ἐξετάζοιντο, τὸν τὰ ἄνω βλέποντα, τὸν τῇ κεφαλῇ τῶν ὄντων ἐγκείμενον, τυφλοί εἰσιν ἄντικρυς, οἱ τὴν πτέρναν ἑαυτῶν καλλωπίζοντες, τὴν σπαρασσομένην τοῖς ὀδοῦσι τοῦ ὄφεως. δι' C ὧν γὰρ τὰ κάτω βλέπουσι, τὰ δόγματα τῆς ἁμαρτίας ἑαυτοῖς ἐγχαράσσουσιν. ὁ γὰρ ἀγαπῶν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, καὶ τὸ μακαριζόμενον αὐτῶν ἐν ἀνθρώποις, πάσης δυσπραγίας ἐλεεινότερον. πόσοι δὲ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου τῶν ἐν τῷ ὕψει ἀγώνων ἐμφορούμενοι, καὶ τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντως ὄντων ἀπασχολάζοντες, τυφλοί τινες ἐν τοῖς ὑλικοῖς πράγμασιν εἶναι νομίζονται καὶ ἀνόητοι, οἷον καὶ ὁ Παῦλος εἶναι καυχᾶται, μωρὸν ἑαυτὸν διὰ τὸν Χριστὸν εἶναι λέγων. D ἡ γὰρ φρόνησις αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία περὶ οὐδὲν τῶν ὧδε σπουδαζομένων ἠσχολεῖτο. διὸ λέγει, ἡμεῖς μωροὶ διὰ τὸν Χριστόν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἡμεῖς τυφλοὶ τῷ κάτω βίῳ, διὰ τὸ ἄνω βλέπειν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐν τῇ κεφαλῇ ἔχειν. τούτου χάριν ἄστεγος ἦν καὶ ἀτράπεζος, πένης, ἀλήτης, γυμνός, λιμῷ καὶ δίψει κατατρυχόμενος. ἀλλ' ὁ κάτω τοιοῦτος, ἐν τοῖς ἄνω σκόπησον οἷος ἦν. ἕως γὰρ τρίτου οὐρανοῦ ὑψωθείς, ὅπου ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἦν, ἐκεῖ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶχε, τοῖς ἀπορρήτοις τοῦ παραδείσου μυστηρίοις ἐναγαλλόμενος, καὶ τὰ ἀθέατα βλέπων, καὶ ἐν-

ritate, in iuſtitia, in incorruptibilitate, in omni bono. *Sapientis ergo oculi ſunt in capite eius: ſtultus autẽ in tenebris ambulat.* Qui enim non ponit ſuam lucernã ſuper candelabrum, ſed eã ponit ſub baſe lecti, efficit vt lux ſibi ſint tenebræ, vt qui euaſerit opifex eius quod non poteſt conſiſtere. Vanum eſt autem id quod conſiſtere non poteſt. Tenebræ ergo in ſignificatione tantum valent, quantum vanum. Stulti ergo anima quæ corpus diligit, & eſt carnalis, dum hæc aſpicit, nihil videt. Veræ enim ſunt tenebræ acer viſus in ſenſilibus. Vides iſtos acres & in hac vita verſutos ac verſatiles, quos nos vocamus iuris-peritos, quàm facilè efficiant vt liceat facere iniuriam, teſtibus, patronis, libellis, iudicum obſeruantia, vt & malum faciant & ſumant ſupplicium? Quis non eorum miretur ſubtilitatem & verſatile ingenium? Sunt tamen iſti cæci, ſi conferantur cum illo oculo, qui ea quæ ſuprà ſunt, aſpicit, qui eſt in capite eorum quæ verè ſunt, planè ſunt cæci, qui ſuum ornant calcaneum, qui laceratur à dentibus ſerpentis. Propterea enim quod ea quæ infernè ſunt, aſpiciunt, ſibiipſis imprimunt dogmata peccati. Qui enim diligit iniquitatem, odit animam ſuam, & quod ex iis inter homines cenſetur beatum, eſt quibuſuis rebus aduerſis miſerabilius. Quàm multi autem rurſus contrà ſunt, qui replentur iis quæ ſunt in alto certaminibus, & verſantur in eorum quæ verè ſunt contemplatione, exiſtimantur autem cæci & inutiles in rebus materialibus, qualem ſe gloriatur eſſe Paulus, dicens ſe eſſe ſtultum propter Chriſtum. Eius enim prudentia & ſapientia verſabatur in nullo eorum, quorum ſtudio hîc tenemur. Dicit itaque, Nos ſtulti propter Chriſtum: perinde ac ſi diceret, Nos cæci in iis quæ pertinent ad hanc, quæ deorſum agitur, vitam, propterea quòd ſurſum aſpicimus, & oculos habemus in capite. Hac de cauſa erat ſine tecto & menſa, pauper, errans, nudus, fame & ſiti laborans. Sed qui in rebus quæ ſunt infrà erat talis, conſidera qualis erat in ſupernis. Ad tertium enim vſque cœlum ſublatus, vbi erat eius caput, illic habebat oculos, exultans in arcanis cœli myſteriis, & ea aſpiciens, quæ cerni non poſſunt, & illis

Pſal.10.

1.Cor.4.

1.Cor.11.

A ſe oblectans, quæ ſenſum ſuperant & cogitationem. Quis autem non exiſtimaſſet eum eſſe miſerabilem, eum videns in vinculis, & plagis per probrum affici, & naue fracta eſſe in profundis fluctibus maris, & cum vinculis circumferri? Sed tamen etſi talis eſſet inter homines, non auertit tamen oculos, quo minus eos ſemper haberet in capite, dicens: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, quæ eſt in Chriſto Ieſu? afflictio, an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas, an periculum, an gladius? Quod perinde eſt ac ſi diceret: Quis meos oculos effodiet à capite, & transferet ad id quod conculcatur & eſt terreſtre? Nobis quoque hoc iubet ſimiliter facere dum præcipit, quæ ſurſum ſunt ſapere, quod perinde eſt ac ſi diceret, habere oculos in capite. Sed ſi dicimus quemadmodum ſunt ſapientis oculi in eius capite, fugiamus inſipientiam, quæ eſt tenebræ iis, qui in hac vita ambulant. *Stultus enim*, inquit, *ambulat in tenebris*. Inſipiens autē eſt, vt dicit prophetia, qui in corde ſuo dicit non eſſe Deum, qui corruptus & abominandus euaſit in ſuis ſtudiis. Quod autem ſequitur in contextu orationis, iis medetur per ea quæ deinceps dicta ſunt, qui ad hanc vitam ſunt puſilli & abiecti animi, qui mortem graue aliquid & terribile exiſtimant, & ideo iis qui ex virtute viuendo vitam perſequuntur ſublimiorem, nihil lucri credunt accedere, quoniam in eundem finem vtriſque vita deſinit: neque mortem nobis ex eo licet effugere, quod vitam agamus meliorem. Tales ergo faciens obiectiones, tanquam ex propria perſona, ruſus inſectatur abſurditatem eorum quæ illa obijciunt, vt qui minimè conſiderent eorum, quæ ſunt, naturam: & docet differentiam, & in quónam ſit virtus vitio ſuperior: nempe quòd non per mortis communitatem quædam in eis ſperetur æqualitas: ſed per bona vel mala quæ poſtea expectantur, inueniatur, differentia. Sic autem habet contextus obiectionis. *Noui ego quod vnus euentus occurret omnibus.* 14. *Et dixi ego in corde meo: Stulti euentus mihi quoque eueniet. Cur ergo maiorem operam dedi ſapientiæ? Locutus ſum in corde meo, propterea quòd ſtultus ex abundantia loquitur. Hoc quoque*

Rom. 8. 35. — Coloſſ. 3. — Pſal. 13.

A τρυφῶν ἐκείνοις ὅσα ὑπὲρ αἴσθησιν ἐστὶ καὶ διάνοιαν. καὶ τίς οὐκ ἂν ἐλεεινὸν αὐτὸν ᾠήθη, δεσμώτην βλέπων, καὶ πληγαῖς αἰκιζόμενον, καὶ βύθιον ἐν ναυαγίῳ διὰ πελάγους τοῖς κύμασι μετὰ τῶν δεσμῶν συμφερόμενον; ἀλλ' ὅμως εἰ τὰ ἐν ἀνθρώποις τοιαῦτα, τὸ μέν τοι ἐν κεφαλῇ διαπαντὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχειν, οὐκ ἀπετράπη λέγων· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν· B τίς μου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐξορύξει, καὶ πρὸς τὸ πατούμενόν τε καὶ γήϊνον μεταθήσει; τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν ἐγκελεύεται τὸ ἴσον ποιεῖν, ἐν τῷ παραγγέλλειν, τὰ ἄνω φρονεῖν, ὅπερ ὅμοιόν ἐστι τῷ λέγειν, ἐν κεφαλῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχειν. ἀλλ' εἰ μεμαθήκαμεν πῶς εἰσὶ τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ, φύγωμεν τὴν ἀφροσύνην, ἥ τις σκότος τοῖς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πορευομένοις γίνεται. ὁ γὰρ ἄφρων, φησὶν, ἐν σκότει πορεύεται. ἄφρων δέ ἐστι, καθὼς ἡ προφητεία φησὶν, ὁ ἐν τῇ καρδίᾳ λέγων μὴ εἶναι Θεὸν, ὃς διεφθάρη καὶ ἐβδελύχθη ἐν ἐπιτηδεύ- C μασι. ἡ δὲ ἀκολουθία τοῦ λόγου θεραπεύει, διὰ τῶν ἐφεξῆς εἰρημένων τοὺς μικροψύχως περὶ τὴν ζωὴν ταύτην διακειμένους· οἷς χαλεπόν τι τὸ τοῦ θανάτου νομίζεται, καὶ διὰ τοῦτο κέρδος οὐδὲν τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου τοῖς τὴν ὑψηλοτέραν μετιοῦσι ζωὴν εἶναι πεπίστευται, ὅτι ἀμφοτέροις πρὸς τὸ αὐτὸ πέρας ἡ ζωὴ καταλήγει· καὶ οὐκ ἔστιν ἀποφυγεῖν τοῦ θανάτου, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀστειοτέρας κατορθωθείη ζωῆς. τὰς οὖν τοιαύτας ἀντιθέσεις ὡς ἐξ ἰδίου προσώπου ποιούμενος, πάλιν καθάπτεται τῆς ἀτοπίας τῶν προφερόντων ἐκεῖνα, ὡς ἀνεπισκέπτως ἐχόντων τῆς D τῶν ὄντων φύσεως, καὶ διδάσκει τὴν διαφορὰν, ἐν τίνι τὸ πλέον ἔχει ἡ ἀρετὴ τῆς κακίας· ὡς οὐχὶ διὰ τῆς τοῦ θανάτου κοινότητος ὁμοτιμίας τινὸς ἐν αὐτοῖς ἐλπιζομένης· ἀλλὰ διὰ τῶν εἰς ὕστερον ἀναμενόντων καλῶν ἢ κακῶν, τῆς διαφορᾶς εὑρισκομένης. ἔχει δὲ ἡ λέξις τῆς ἀντιθέσεως, οὕτως. ἔγνων ἐγὼ ὅτι συνάντημα ἓν συναντήσεται τοῖς πᾶσιν αὐτοῖς, καὶ εἶπα ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου· ὡς συνάντημα ἄφρονος, καί γε ἐμοὶ συναντήσεται. καὶ ἵνα τί ἐσοφισάμην ἐγὼ περισσόν; ἐλάλησα ἐν τῇ καρδίᾳ μου, διότι ὁ ἄφρων, ἐκ περισσεύματος λαλεῖ.

ὅτι

ὅτι καί γε τοῦτο ματαιότης. ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ μνήμη τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ ἄφρονος εἰς αἰῶνα· καθ' ὅτι ἤδη αἱ ἡμέραι αἱ ἐρχόμεναι· τὰ πάντα ἐπιλήσθη, καὶ πῶς ἀποθανεῖται ὁ σοφὸς μετὰ τοῦ ἄφρονος; οἷς ἐπάγει τὸ μίσους ἄξια νομίσαι τὰ πάντα, περὶ ἃ πρότερον ἐμπαθῶς εἶχε, τὸ μάταιον ὡς ἀγαθὸν ἀσπαζόμενος. καὶ πάντα μεμισηκέναι φησὶν, ὅσα πρὸς τὴν ζωὴν ταύτην βλέπων ἐπόνησε· διότι οὐδὲν ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῷ μετ' αὐτὸν πάντα ἐπόνησεν· ὃς τί χρήσεται τοῖς πεπονημένοις προγνῶναι διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλίαν οὐχ οἷός τε. λέγει δὲ κατὰ λέξιν οὕτως. καὶ ἐμίσησα τὴν ζωὴν, ὅτι πονηρὸν ἐπ' ἐμὲ τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι πάντα ματαιότης, καὶ προαίρεσις πνεύματος. καὶ ἐμίσησα ἐγὼ σύμπαντα τὸν μόχθον μου, ὃν ἐγὼ μοχθῶ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι ἀφίω αὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ γενομένῳ μετ' ἐμέ· καὶ τίς οἶδεν, εἰ σοφὸς ἔσται ἢ ἄφρων, καὶ εἰ ἐξουσιάσεται ἐν παντὶ μόχθῳ ᾧ ἐμόχθησα, καὶ ἐσοφισάμην ὑπὸ τὸν ἥλιον; καί γε τοῦτο ματαιότης. ταῦτα εἰπὼν, ἀλγεινῶς φησὶ καὶ πρὸς τοῦτο τῇ ψυχῇ διατεθῆναι, τὸ νομίσαι μίαν εἶναι τῷ τε κατ' ἀρετὴν βεβιωκότι, καὶ τῷ μηδεμίαν πρὸς τοῦτο πεποιημένῳ σπουδὴν τὴν μερίδα. τῷ μὲν γὰρ τὸν μόχθον εἶναι φησιν, ἐν σοφίᾳ, καὶ γνώσει, καὶ ἀνδρείᾳ· τῷ δὲ ἑτέρῳ ἐν θυμῷ καὶ ἐν ἀλγήμασι τοῖς διὰ τὴν περὶ τὸν βίον σπουδὴν προσγινομένοις. τὸ οὖν εἰς ἴσον ἀλλήλοις ἄγειν τούτοις, οὐ ματαιότητος μόνον, ἀλλὰ καὶ πονηρίας εἶναι φησιν. ἔχει δὲ καὶ αὕτη ἡ λέξις οὕτως. καὶ ἐπέστρεψα ἐγὼ τοῦ ἀποτάξασθαι τῇ καρδίᾳ μου, ἐν παντὶ μόχθῳ μου ᾧ ἐμόχθησα ὑπὸ τὸν ἥλιον. ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος, ὅτι μόχθος αὐτοῦ ἐν σοφίᾳ, καὶ ἐν γνώσει, καὶ ἐν ἀνδρείᾳ, καὶ ἄνθρωπος ὃς οὐκ ἐμόχθησεν ἐν αὐτῷ, δώσει αὐτῷ μερίδα αὐτοῦ. καί γε τοῦτο ματαιότης, καὶ πονηρία μεγάλη. ὅτι γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ προαιρέσει καρδίας αὐτοῦ, ᾧ αὐτὸς μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον. ὅτι πᾶσαι αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ἀλγημάτων, καὶ θυμοῦ περισπασμὸς αὐτοῦ, καί γε ἐν νυκτὶ οὐ κοιμᾶται ἡ καρδία αὐτοῦ, καί γε τοῦτο ματαιότης. πάλιν ἑτέραν ἀνθυποφορὰν τὴν τοῦ ἀπο-

A *eſt vanitas.* 16. *Non eſt memoria ſapientis cum ſtulto in æternum: quandoquidem iam dies venientes: omnia obliuioni mandata ſunt, & quonam modo morietur ſapiens cum inſipiente?* Quibus ſubiungit ſe odio digna exiſtimaſſe omnia, quorum prius vehementi ſtudio tenebatur, vanum tanquam bonum amplectens. Et omnia ſe dicit odio habuiſſe; quæ laborauit ad hanc vitam intuens: quòd nihil ſibi, ſed ei qui poſt ipſum futurus eſt, omnia laborauit, qui quemadmodum vtetur iis quæ labore parta ſunt, propter futuri incertitudinem

B præſcire non potuit. Sic autem dicit ad verbum 17. *Et odio habui vitam, quoniam laborioſum aduerſum me eſt quod factum eſt ſub ſole, quoniam omnia ſunt vanitas & electio ſpiritus.* 18. *Et odio habui ego vniuerſum laborem meum quo laboro ſub ſole, quoniam dimitto ipſum homini qui poſt me natus eſt.* 19. *Et quis ſcit, ſit ne ſapiens futurus an ſtultus, & an inſolenter dominabitur in omni labore quem laboraui, & per induſtriam excogitaui ſub ſole? & hoc quoque eſt vanitas.* Hæc cùm dixiſſet, ægrè quoque dicit ſe ad hoc affectum

C fuiſſe animo, nempe quòd vnam & eandem exiſtimarit eſſe partem ei qui ex virtute vixit, & ei qui ad hanc rem nihil contulit ſtudij. Nam alteri quidem dicit eſſe laborem in ſapientia, & in cognitione, & animi magnitudine: alteri verò in ira & in doloribus, qui accedunt propter ſtudium quod ponitur in hac vita. Eos ergo ſibi inuicem pares eſſe ducere, non ſolum vanitatis, ſed etiam improbitatis dicit eſſe ſignum. Sic autem ha-

D bet contextus. 20. *Et conuerti ego vt renunciarem cordi meo in omni labore meo quo laboraui ſub ſole.* 21. *Eſt homo cuius labor in ſapientia, & in cognitione, & in animi magnitudine, homini qui non laborauit in ipſo, dabit partem ſuam. Et hoc quidem eſt vanitas, & improbitas magna.*

22. *Quod ſit homini in omni labore ſuo, & in voluntate cordis ſui, quo ipſe laborat ſub ſole.* 23. *Omnes dies eius ſunt dolorum, & eius animi vexatio, & certè nocte non dormit cor eius, & hoc quoque eſt vanitas.* Ipſe rurſus ſibiipſi aliam obiectionem

eorum qui vitam voluptariam iudicant præſtantiorem, quàm ſit vita ſublimior, & euertit quod objicitur, vtrumque perſequens in propria perſona, nempe & ſolutionem & obiectionem. Eſt enim quod fuit obiectum, nihil aliud eſſe bonum exiſtimandum, quam quod in ſeipſum quiſpiam admiſerit. Hoc autem eſt cibus & potus. Ei autem obiectioni hoc modo occurritur, ea non eſſe quibus homo alitur & lætatur, ſed ſapientiam & cognitionem. Quo fit vt bonum quidem ſit in his ponere ſtudium. Quod autem per carnem ſuſcipitur ſtudium & diligentia, eſt animi afflictio & vanitas. Sublimis autem doctrinæ verba hoc modo ſe habent. 24. *Non eſt bonum homini qui comedet & bibet, & oſtendet animæ ſuæ bonum in labore ſuo.* 25. *Quinetiam hoc vidi ego. De manu Dei eſt, quod quis comedet & bibet abſque ipſo.* 26. *Homini bono in conſpectu ſuo dedit ſapientiam & cognitionem & lætitiam, & peccatori dedit anxiam ſollicitudinem vt addat & congreget, vt det ei qui eſt bonus in conſpectu Dei. Et hoc quoque eſt vanitas & voluntaria electio ſpiritus.* Eſt ergo hic ſenſus eorum quę deinceps ſcripta ſunt, & hæc eſt quæ eſt ex conſequentia præmittenda contemplatio, quam paucis nunc adduximus. Tempus autem eſt nunc repetendi contextum, & verbis accommodandi accuratè ſententiam. Noui ego quòd vnus euentus occurret omnibus, & dixi ego quod ſtulti euentus mihi quoque occurret. Cur itaque maiorem operam dedi ſapientiæ? Hæc eſt autem obiectio quam ipſe ſibi objicit, dicens. Si ineſt in vtriſque euentus mortis, nec virtus, eum qui euaſit ſapiens, à morte eximit, fruſtra meam collocaui operam in ſtudio ſapientiæ. Quemadmodum autem iis quę dicta ſunt, occurrit oratio? Ego, inquit, hoc ſuperuacaneum dixi in corde meo: ſtultus ex ſuperabundantia loquitur. Hoc quoque eſt vanitas. Non eſt memoria ſapientis cum ſtulto in æternum. Damnat enim hanc obiectionem, vt ſuperuacaneè & non conſequenter illatam, & ſermonem vocat inſipientem, qui non eſt ex reconditis, neque expromitur ex internis ſapientiæ penariis,

A λαυστικὸν βίον προτιμότερον κρινόντων τῆς ὑψηλοτέρας ζωῆς, ὑποφέρεται αὐτὸς ἑαυτῷ, καὶ ἀνατρέπει τὸ προφερόμενον, ἐν τῷ ἰδίῳ προσώπῳ διεξιὼν ἑκάτερα, καὶ τὴν λύσιν καὶ τὴν ἀντίθεσιν. τὸ γὰρ ἀντιτεθέν ἐστι, τὸ μηδὲν ἀγαθὸν οἴεσθαι δεῖν ἄλλο, ἢ ὅπερ ἄν τις εἰς ἑαυτὸν καταδέξηται. τοῦτο δέ ἐστι βρῶσις καὶ πόσις. ἡ δὲ πρὸς τοῦτο ἀπάντησις, τὸ μὴ ταῦτα εἶναι οἷς ὁ ἄνθρωπος τρέφεται καὶ εὐφραίνεται, ἀλλὰ σοφίαν καὶ γνῶσιν. ὡς τοῦτο μὲν ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐν τούτοις τὴν σπουδὴν ἔχειν. τὸ δὲ διὰ
B σαρκὸς σπουδαζόμενον, περισπασμὸν ψυχῆς εἶναι καὶ ματαιότητα. τὰ δὲ ῥήματα τῆς ὑψηλῆς διδασκαλίας, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ ὃς φάγεται καὶ πίεται, καὶ δείξει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐν μόχθῳ αὐτοῦ. καί γε τοῦτο εἶδον ἐγώ. ὅτι ἀπὸ χειρὸς τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ὅτι τίς φάγεται καὶ πίεται πάρεξ αὐτοῦ. ὅτι ἀνθρώπῳ τῷ ἀγαθῷ, πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἔδωκε σοφίαν καὶ γνῶσιν καὶ εὐφροσύνην, καὶ τῷ ἁμαρτάνοντι ἔδωκε περισπασμὸν τοῦ προσθεῖναι καὶ συναγαγεῖν, τοῦ
C δοῦναι τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. ὅτι καί γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαιρέσεις πνεύματος. ἡ μὲν οὖν διάνοια τῶν ἐφεξῆς γεγραμμένων, καὶ ἡ κατὰ τὸ ἀκόλουθον προθεωρία, αὕτη ἐστίν· ἣν δι' ὀλίγων νῦν προεθέμεθα. καιρὸς δ' ἂν εἴη πάλιν ἐπαναλαβεῖν τὴν λέξιν, καὶ προσαρμόσαι δι' ἀκριβείας τοῖς ῥητοῖς τὰ νοήματα. καὶ ἔγνων καί γε ἐγὼ, ὅτι συνάντημα ἓν συναντήσεται τοῖς πᾶσιν αὐτοῖς, καὶ εἶπα ἐγὼ ὡς συνάντημα τοῦ ἄφρονος καί γε ἐμοὶ συναντήσεται, καὶ ἵνα τί ἐσοφισάμην; τοῦ-
D το δέ ἐστιν ἡ ἀντίθεσις ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἀντιτίθησι, λέγων. εἰ ἕν ἐστιν ἐπ' ἀμφοτέρων τοῦτο θανάτου συνάντημα, καὶ οὐκ ἐξαιρεῖται τῆς τοῦ θανάτου μεθέξεως ἡ ἀρετὴ τὸν ἐν σοφίᾳ γενόμενον, εἰς μάτην μοι γέγονεν ἡ περὶ τὴν σοφίαν σπουδή. ἡ δὲ πρὸς τὰ εἰρημένα τοῦ λόγου ἀπάντησις ποία; ἐγώ, φησι, τοῦτο περισσὸν ἐλάλησα ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὅτι ἄφρων ἐκ περισσεύματος λαλεῖ. καὶ ὅτιγε τοῦτο ματαιότης. ὅτι οὐκ ἔστι μνήμη τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ ἄφρονος εἰς αἰῶνα. καταγινώσκει γὰρ ὡς περιττῶς τε καὶ ἀκολούθως τῆς ἀντιθέσεως ταύτης ἐπενεχθείσης, καὶ ἄφρονα ὀνομάζει τὸν λόγον, ὃς οὐχὶ τῶν ἀποθέτων ἐστὶν, οὐδὲ ἔνδοθεν ἐκ τῶν ταμείων τῆς σοφίας προσφέρεται,

ἀλλ' ὥσπερ τι περίττωμα τῆς διανοίας ἐστὶν, ἀφρὸν δίκην ἀποπτυόμενος. ἄφρων γὰρ ἐκ περισσεύματος λαλεῖ. τὸ δὲ οὕτως χρῆσθαι τῷ λόγῳ, μάταιόν τε καὶ εἰς οὐδὲν πλέον ἐστὶ, πρὸς οὐδὲν ἕτερον τοῦ λόγου τὴν σπουδὴν ἔχοντος, ἢ πεῖσαι μὴ τὰ φαινόμενα βλέπειν. ἐκ τῶν ὁρωμένων γὰρ ποιεῖται ὁ ἀντιλέγων τὴν μάχην· καὶ γὰρ ὁ θάνατος τῶν φαινομένων ἐστίν. τί δήποτε λέγων, οὐκ ἐν τούτῳ τοῦ ἐναρέτου τε καὶ τοῦ πονηροῦ βίου ἡ κρίσις γίνεται, ὡς δέον μόνον τὸν πονηρὸν τεθνάναι τῷ σώματι· τὸν δὲ ἀγαθὸν μένειν τοῦ σωματικοῦ θανάτου ἀπείρατον, οὐκ εἰδὼς ἐν τίνι ἐστὶ τῆς ἀρετῆς τὸ ἀθάνατον, καὶ τίς τῶν ἐν κακίᾳ ζώντων ὁ θάνατος. σοφοῦ, φησὶν, ἡ μνήμη, διαπαντὸς ζῇ, καὶ παντὶ τῷ αἰῶνι συμπαρατείνεται· τῷ δὲ ἄφρονι, συναποσβέννυται καὶ τὸ μνημόσυνον. περὶ γὰρ τῶν τοιούτων φησὶ καὶ ὁ προφήτης, ὅτι ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτῶν περιφανῶς καὶ δήλως. τοῦτο γὰρ ἡ ἤχου προσθήκη ἐνδείκνυται. οὐκ ἔστιν οὖν, φησι, μνήμη τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ ἄφρονος εἰς αἰῶνα· ἀλλὰ τοῦ μὲν σοφοῦ ἡ ζωὴ διαιωνίζει διὰ τῆς μνήμης· τὸν δὲ ἄφρονα διαδέχεται λήθη. ἐν γὰρ ταῖς ἐρχομέναις ἡμέραις τὰ πάντα τοῦ ἄφρονος ἐν λήθῃ γίνεται· οὕτως αἰεὶ λέγων τῷ ῥήματι, καθ' ὅτι ἤδη αἱ ἡμέραι ἐρχόμεναι, τὰ πάντα ἐπελήσθη. εἰ οὖν ὁ μὲν σοφὸς ζητεῖ σοφίαν, ὁ δὲ ἄφρων τῷ θανάτῳ τῆς λήθης ἐναφανίσθη, πῶς, φησὶ, λέγεις ὅτι ἀποθανεῖται ὁ σοφὸς μετὰ τοῦ ἄφρονος; διὰ τοῦτο τοῖς κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην ἐσπουδασμένοις αὐτῷ ἀλγύνεται καὶ ἐπαισχύνεται, καὶ μισεῖν λέγει πάντα ὅσα αὐτῷ πρὸς τὴν ζωὴν ταύτην ἐσπούδασται, ὅμοιον πάσχων ὥσπερ ἂν εἴ τις φαρμακωμένου μέλιτος ἀναιδῶς ἐμφορηθεὶς ἐκ λαιμαργίας, εἶτα εἰς χυμὸν αὐτῷ πονηρὸν τῆς λιχνείας μεταβληθείσης, ἐν τῷ ἐμέτῳ λάβοι τοῦ ἀνακεκραμμένου φαρμάκου τὴν αἴσθησιν τοῦ συνεκπτυομένου μετὰ τοῦ μέλιτος· καὶ διὰ τοῦτο τῇ μνήμῃ τῆς ἀηδίας μισοῖ τὸ μέλι· ὅτι πλησμονὴ διὰ τοῦ φαρμάκου τὴν ἀνατροπὴν κατειργάσατο. τούτου χάριν, οὐ μέχρι κόρου τῶν πρὸς τρυφὴν σπουδαζομένων ἑαυτὸν ἐμπλήσας ἐν τῷ τῆς ἐξαγορεύσεως ἐμέτῳ,

A ſed eſt mentis veluti quoddam excrementum, vt qui inſtar ſpumæ expuatur. Stultus enim ex ſuperabundantia loquitur. Sic autem vti ſermone, vanum eſt, & nihil affert commodi, cùm eius non ſit aliud inſtitutum in hoc libro, quàm vt perſuadeat non intueri ea quæ apparent. Nam qui contradicit, contendit ex iis quæ videntur: ex iis enim quæ videntur eſt mors. Quidnam autem dicit? Bonæ & ſceleratæ vitæ non in hoc eſt iudicium; quaſi oporteret ſceleſtum ſolum mori corpore: bonum autem manere ex- B pertem mortis corporis, vt qui neſciat in quónam ſit virtutis immortalitas, & quænam ſit mors eorum qui viuunt in vitio. Nam ſapientis quidem, inquit, memoria viuit in perpetuum, & ſimul cum æuo vniuerſo extenditur: cum ſtulto autem extinguitur eius memoria. De eiuſmodi enim hominibus ait etiam Propheta, Periit memoria eorum clarè ac manifeſtè. Soni enim hoc indicat adiectio. Nõ eſt ergo, inquit, memoria ſapientis cum ſtulto in æternum: ſed ſapientis quidem vita in æternum manet per memoriam: ſtultum autem ex- C cipit obliuio. In venientibus enim diebus quæcumque ſunt ſtulti, mandantur obliuioni: hoc verbo veluti dicens, quòd vt iam dies venientes, mandata ſunt omnia obliuioni. Si ergo ſapiens quidem quærit ſapientiam; ſtultus autem deletur morte obliuionis, quomodo, inquit, dicis moriturum eſſe ſapientem cum ſtulto? Et ideo dicit ſe dolere & erubeſcere propter ea in quæ ſuum ſtudium poſuit in hac vita, & dicit ſe odiſſe omnia quorum ipſe in hac vita ſtudio tenebatur, vt cui vſuueniret perinde, atque ei qui medicamento melle perfuſo præ ingluuie D imprudenter impletus, deinde in malum ſaporem ei mutata dulcedine, in vomendo accipiat ſenſum permiſti medicamenti, quod ſimul cum melle expuitur: & ideo propter amaroris memoriam mel oderit: quoniam ſatietas per medicamentum ſubuertit ſtomachum. Hac de cauſa, cùm non vſque ad ſatietatem ſe in iis impleſſet, quæ faciunt ad delicias, quarum ſtudio tenebatur, in vomitu confeſſionis,

A tanquam aliquam veneni calamitatem, eorum quæ egerat probrum ac dedecus odio habens & abominans, clamat ſe illam odiſſe vitam, ſic dicens ad verbum: *Et odio habui vitam, quia malum adverſum me eſt, opus quod factum eſt ſub ſole.* Non enim, inquit, vlli alij, ſed mihi ipſi fui malus iis quæ fecerunt ſub ſole. Mihi enim nihil ſtat eorum quæ facta ſunt: ſed opinio erant omnia in quæ ſtudium conferebant, & impetus liberi arbitrij & electionis. Omnia enim vanitas, & voluntaria electio ſpiritus, inquit. Et aliter dicit odio eſſe dignum quod in hæc confertur ſtudium, quod
B quiſpiam non ſibi, ſed ei qui poſt ſe futurus eſt, laborat quodcumque in hac vita acri ſtudio effecerit, naualia, portus, præclaras ac magnificas propugnaculorum & ædificiorum ſtructuras, veſtibula, atria & turres pulchras, porticus, moles aſſurgentes, & qui in colenda terra ſuſcipiũtur labores, omne genus nemora, pratáque amœniſſima, & vineta, quæ latitudine ſunt inſtar maris, & ſi quid aliud eiuſmodi laborat quicumque laborauerit, fruitur autem qui poſt illum vitam agit.
C Incertum eſt autem num vitij materiam copias & opes ſit effecturus. Non eſt enim quorumlibet, cognitionis cauſa demittere ſenſum ad faciẽdum harum rerum periculum. Quod quidem ego, inquit, feci ob ſapientiam. Cùm ſiuiſſem enim veluti quemdam pullum, naturæ appetitionem liberè in inferioribus parumper exultare animi motibus, eam rurſus repreſſi habenis rationis, & eius ſubieci poteſtati. Quis, inquit, ſcit, an ille quoque qui poſt nos in his fuerit, voluptati imperabit, & non ipſe potius ſeruiet, veluti quoddã mancipium,
D voluptatis poteſtati ſe ſubmittens? Propterea, inquit, ego vniuerſum laborem meum odio habui, quem laboro ſub ſole: quoniam eum dimitto homini qui poſt me natus eſt. Quis autem ſcit ſapienſne erit an ſtultus, & an poteſtatem exercebit in omni labore meo quẽ laboraui, & mea induſtria excogitaui ſub ſole? Exiſtimo enim eſſe hunc ſenſum huius dicti, quòd non aliqua animi perturbatione delapſus ſit ad hanc vitam voluptariam, ſed ad eam venerit quadam ratione ſapientiæ, vt qui ei imperans eius fuerit particeps,

καθάπερ τινὸς δηλητηρίου ποιότητα τὴν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις αἰσχύνην σικχανθείς τε καὶ βδελυξάμενος, μισεῖν βοᾷ τὴν ζωὴν ἐκείνην, λέγων οὑτωσὶ κατὰ τὴν λέξιν· ὅτι καὶ ἐμίσησα τὴν ζωήν, ὅτι πονηρὸν ἐπ' ἐμὲ τὸ ποίημα τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον. οὐ γὰρ ἄλλῳ τινί, φησίν, ἀλλ' ἐμαυτῷ γέγονα πονηρός, οἷς ἐποίησα ὑπὸ τὸν ἥλιον. ἕστηκε γάρ μοι τῶν γινομένων οὐδέν· ἀλλ' οἴησις ἦν πάντα τὰ σπουδαζόμενα, καὶ ὁρμὴ προαιρέσεως. τὰ γὰρ πάντα ματαιότης, καὶ προαίρεσις πνεύματος, φησί. καὶ ἄλλως λέγει μίσους ἀξίαν εἶναι τὴν ὧδε σπουδήν, ὅτι μὴ ἑαυτῷ τις, ἀλλὰ τῷ μεθ' ἑαυτὸν πονεῖ, ὅπερ ἂν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ κατὰ σπουδὴν ἐνεργήσας τύχοι, νεώρια, λιμένας, τὰς λαμπράς τε καὶ πολυτελεῖς τῶν ἐπάλξεών τε καὶ οἰκοδομημάτων κατασκευάς, προπύλαιά τε καὶ πύργους, καὶ κάλλι στοάς, ἀναστήματά τε, τάς τε κατὰ γῆν φιλεργίας, ἄλση παντοδαπά, καὶ λειμώνων κάλλη, καὶ ἀμπελῶνας, μιμουμένους τὰ πελάγη τοῖς πλάτεσι, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον, πονεῖ μὲν ὥσπερ ἂν τύχῃ πονήσας, μετέχει δὲ ὁ μετ' ἐκεῖνον ἐπιδημῶν τῷ βίῳ. ἄδηλον δὲ εἰ μὴ κακίας ὕλην, τὴν περιουσίαν ποιήσηται. οὐ γὰρ πάντων ἐστὶ τὸ γνώσεως ἕνεκεν εἰς τὴν τῶν τοιούτων πεῖραν καθεῖναι τὴν αἴσθησιν. ὅπερ ἐγώ, φησιν, ὑπὸ σοφίας πεποίηκα. κατ' ἐξουσίαν, οἷόν τινα πῶλον τὴν τῆς φύσεως ὁρμὴν μικρὸν ἀφεὶς ἐπισκιρτῆσαι τοῖς κάτω πάθεσι, πάλιν ἀνεστόμωσα τῇ τοῦ λογισμοῦ ἡνίᾳ, καὶ τῇ τούτου ἐξουσίᾳ ὑπήγαγον. τίς οἶδε, φησιν, εἰ κἀκεῖνος ὅς τις ποτὲ μεθ' ἡμᾶς ἐν τούτοις γενόμενος, ἐξουσιάσει τῆς ἀπολαύσεως, καὶ οὐκ αὖθις μᾶλλον κυριευθήσεται, οἷόν τι ἀνδράποδον τῇ δυναστείᾳ τῆς ἡδονῆς ὑποκύψας; διὰ τοῦτο, φησιν, ἐμίσησα ἐγὼ σύμπαντα τὸν μόχθον μου ὃν ἐγὼ μοχθῶ ὑπὸ τὸν ἥλιον· ὅτι ἀφίω αὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ γινομένῳ κατ' ἐμέ. καὶ τίς οἶδεν, εἰ σοφὸς ἔσται ἢ ἄφρων, καὶ εἰ ἐξουσιάσεται ἐν παντὶ μόχθῳ μου ᾧ ἐμόχθησα καὶ ἐσοφισάμην ὑπὸ τὸν ἥλιον; ταύτην γὰρ οἶμαι τοῦ ῥητοῦ τούτου εἶναι τὴν ἔννοιαν, τὸ μὴ πάθει αὐτὸν πρὸς τὸν ἀπολαυστικὸν βίον κατολισθῆσαι, ἀλλά τινι λόγῳ σοφίας ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν, ἐν ἐξουσίᾳ ποιούμενον τὴν μετουσίαν,

καὶ οὐκ αὐτὸν ὑπὸ τῆς δυναστείας ταύτης κατακρατούμενον. τίς οὖν εἶδε, φησιν, εἰ μὴ ἐξουσιασθήσεται ὑπὸ τούτων ὁ μετ' ἐμὲ, ἅπερ οὐ διὰ πάθους ἐγὼ, ἀλλὰ ὑπὸ σοφίας ἐμόχθησα; δηλοῖ γὰρ διὰ τοῦ μόχθου ὀνομάσαι τὴν τρυφὴν, ὅτι βεβιασμένως οἷόν τινα δυσκαταγώνιστον ἆθλον τῆς ἡδονῆς τὴν μετουσίαν προσήκατο. καὶ τοῦτο οὖν, φησιν, ἐν τοῖς ματαίοις καταριθμείσθω. καὶ ἄλλῳ δέ τινι λέγει τῶν ὧδε, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀποτετάχθαι, καὶ φανεροῖ τῷ λόγῳ ὃ βούλεται. διαβέβληται γὰρ πρὸς τὸν τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἁμαρτάνοντα, ὅτι βλέπων ἐναργῆ τῶν ἐναντίων βίων τὴν διαφορὰν, ἐξ ὧν ὁ μὲν περὶ τὴν ἀρετὴν ποιεῖ, καὶ πρὸς οὐδὲν ἀνθρώπινον τὴν ἐπιθυμίαν κατάγει, ὁ δὲ ἕτερος, κατὰ τὸ ἔμπαλιν, πόνον μὲν τινὰ τῶν ἐναρέτων οὐχ ὑπομένει· μόνοις δὲ τοῖς σωματικοῖς μόχθοις ἐγκατατρίβεται. ὅταν οὖν τις πρὸς τοῦτον φέρει τοῦ καλοῦ τὴν ψῆφον, παρορῶν τὸν ἐν τῇ σοφίᾳ προέχοντα, οὐ μόνον ματαίαν, ἀλλὰ καὶ πονηρὰν τὴν ἄδικον ταύτην ἀποφαίνεται κρίσιν. λέγει δὲ τοῖς ῥήμασιν οὕτως· καὶ ἐπέστρεψα, φησὶν, ἐγὼ τοῦ ἀποτάξασθαι τὴν καρδίαν μου πρὸς τῷ ἄλλῳ μόχθῳ, ᾧ ἐμόχθησα ὑπὸ τὸν ἥλιον. τί οὖν ἐστιν ὃ ἀπεταξάμην; ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος, ὅτι μόχθος αὐτοῦ ἐν σοφίᾳ καὶ ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀνδρείᾳ, καὶ ἄλλος ἄνθρωπος οὐδὲν ἐν τοῖς τοιούτοις πονήσας. πῶς οὖν τις τὴν μερίδα τῆς προτιμήσεως τῷ τοιούτῳ προσθήσει; καὶ ἄνθρωπος γὰρ, φησιν, ᾧ ἐμόχθησεν ἐν αὐτῷ, τουτέστι, τῷ βίον μὴ μοχθήσαντι ἐν τῷ ἀγαθῷ δώσει αὐτῷ μερίδα αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ἐν ἀγαθοῦ μοίρᾳ τὸν τοιοῦτον βίον ὁρίσεται. ἀλλὰ ματαιότης, φησὶ, τοῦτο καὶ πονηρία μεγάλη. πῶς γὰρ οὐκ ἔστι πονηρία μεγάλη, ὅταν γινώσκῃ τὴν ἐγκειμένην τῷ ἀνθρώπῳ περὶ τοὺς μόχθους σπουδὴν καὶ προαίρεσιν; τοῦτο γάρ ἐστιν ἐν οἷς φησιν, ὅτι γινώσκει τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ προαιρέσει καρδίας αὐτοῦ, ᾧ αὐτὸς μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον. τί οὖν ἐστιν ὃ γινώσκει; ὅτι πᾶσαι, φησιν, αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ἀλγημάτων, καὶ θυμοῦ περισπασμὸς αὐτοῦ. καί γε ἐν νυκτὶ οὐ κοιμᾶται ἡ καρδία αὐτοῦ. τῷ ὄντι γὰρ οἷς εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦτον τὴν ψυχὴν ἀσχολοῦσιν, ἐπαλγὴς μὲν

A non autem parens eius imperio. Quis ergo ſcit, inquit, an qui poſt me eſt futurus, eorum non parebit imperio, quæ ego laboraui non per aliquam animi perturbationem, ſed per ſapientiam? Per hoc enim quòd laborem nominauit delicias, ſignificat quòd per vim, veluti quoddam difficile certamen, admiſit voluptatis participationem. Et hoc ergo, inquit, in vanis numeretur. Porrò autem alicui quoque alij ex his quæ hic ſunt, dicit animam ſuam renunciaſſe, & oratione id quod ſibi vult ſignificat. Inſimulatus enim fuit apud eum qui à recto aberrat iudicio, quod cùm videret euidentem contrariorum
B vitæ generum differentiam, ex quibus alterum quidem verſatur in virtute, & ad nullam rem humanam adducit cupiditatem: alterum verò contrà non ſuſtinet quidem vllum laborem eorum quæ geruntur ex virtute: verſatur autem in ſolis laboribus ad corpus pertinentibus. Cùm quiſpiam ergo ei boni & honeſti dat calculum, eum deſpiciens qui antecellit ſapientia, non ſolum vanam, ſed etiam improbam hanc iniuſtam pronunciat ſententiam. Dicit autem his verbis: Et conuerti, inquit, ego cor meum, vt renuntiaret alij labori, quem laborauit ſub ſole.
C Quid eſt ergo quod renunciaui? Eſt homo, cuius labor eſt in ſapientia & cognitione & excelſi animi virtute, & alius homo qui in his nihil laborauit. Quomodo ergo quiſquam primas honoris partes ei tribuet? Homo enim, inquit, qui non laborauit in ipſo, hoc eſt, ei qui non laborauit in bono, dabit ei partem ſuam, pro eo quod eſt, hanc vitam in boni locum referet. Sed hoc eſt, inquit, vanitas, & magna improbitas. Quomodo enim non eſt
D magna improbitas, quando cognoſcit ſtudium & liberam electionem quæ ineſt homini ad labores? Hoc enim eſt vbi dicit, Cognoſcit homini in omni labore ſuo, & in libera electione cordis ſui, qua ipſe laborat ſub ſole. Quid eſt ergo quod cognoſcit? Quod omnes, inquit, eius dies ſunt dolorum, & eius animi vexatio & diſtractio. Quinetiam noctu non dormit cor eius. Reuera enim iis quorum animus verſatur in hac tentatione, vita quidem

eſt laborioſa veluti quibuſdam ſtimulis, plura habendi cupiditatibus cor flagellans: dolore autem & moleſtia plenum eſt plura habendi ſtudium, non tantum gaudens iis quæ habet, quantum triſte ob ea quæ deſunt, quibus noctu & interdiu labor diuiditur, vt qui per vtrumque eorum in ſe inuicem exerceatur, cùm dies quidem conſumatur in laboribus: nox autem ſomnum amandet ab oculis. Somnum enim expellunt de lucro ſollicitudines. Qui ergò ad hæc aſpicit, quemadmodum non condemnat vanitatem eius ſtudij? Et ideo addit iis quæ prius dicta ſunt, quòd hoc quoque ſit vanitas. Rurſum aliam tangit obiectionem. Hoc eſt autem quòd obijcitur. Si quod extra nos eſt, in vanis numeras, ô præceptor: quòd in nos ipſos acceperimus, non iurè damnabitur vt vanum. Atqui in nobis eſt cibus & potus. Non eſt ergo hoc reijciendum, ſed diuinum hoc eſſe beneficium eſt ſtatuendum. Hic eſt ſenſus obiectionis. Verba autem hoc modo habent. *Non eſt bonum, inquit, in homine, niſi quod bibet & comedet, & oſtendet animæ ſuæ bonum in labore ſuo. Et hoc certè vidi ego, quòd ſit à manu Dei, quod quiſpiam comedit & bibit ſine ipſo.* Quiſpiam autem patronus gulæ hæc obijcit præceptori. Ad hæc autem dicit doctor ſapientiæ, homini bono. Boni autem adiectio efficit omnino diſtinctionem, vt ſit manifeſtum, quod bonitati intelligitur eſſe contrarium. Homini ergo, non pecudi, neque ei qui pronus eſt in ventrem, qui guttur habet pro ratione; ſed bono, qui viuit ad boni ſolius imaginem. Non de iis Deus legem ſanxit deliciis, quibus inhiat belluina natura: ſed pro alimento dedit in ſapientiam & cognitionem & lætitiam. Quomodo enim auxeris bonitatem per ea quæ ventri ſunt eſculenta? Non in ſolo

Matth.5. pane viuet homo. Hoc veri Verbi eſt verbum. Pane non alitur virtus, non carnibus vis animæ fit bonæ habitudinis, & pingueſcit. Aliis cibis ſublimis vita alitur, plenáque redditur & ſucculenta. Boni enim alimentum eſt temperantia, panis ſapientia, opſonium iuſtitia, potus impatibilitas,

A ἡ ζωή, οἷόν τισι κέντροις ταῖς τῶν πλειόνων ἐπιθυμίαις τὴν καρδίαν μαστίζουσα· ἐπώδυνος δὲ ἡ περὶ τὴν πλεονεξίαν σπουδή, οὐ τοσοῦτον οἷς ἔχει εὐφραινομένη, ὅσον ἀλγυνομένη τοῖς λείπουσιν, οἷς μερίζεται νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ ὁ πόνος, κατ' ἀλλήλως δι' ἑκατέρας αὐτῶν ἐνεργούμενος, τῆς μὲν ἡμέρας δαπανωμένοις ἐν μόχθοις· τῆς δὲ νυκτὸς ἀποπεμπούσης τῶν ὀμμάτων τὸν ὕπνον. αἱ γὰρ τοῦ κέρδους φροντίδες, τὸν ὕπνον ἐκκρούουσιν. ὁ οὖν πρὸς ταῦτα βλέπων, πῶς οὐ καταψηφίζεται τῆς σπουδῆς ταύτης τὴν ματαιότητα; B διὰ τοῦτο προστίθησι τοῖς προειρημένοις, ὅτι καί γε τοῦτο ματαιότης, πάλιν ἄλλης ἀντιθέσεως καθάπτεται· τὸ δὲ ἀντιτιθέμενον τοῦτό ἐστιν. εἰ τὸ ἔξω ἡμῶν ἐν τοῖς ματαίοις ἀριθμεῖς ὦ διδάσκαλε· ὅπερ ἂν εἰς ἑαυτοὺς ἀναλάβωμεν, οὐκ ἂν εἰκότως καταγνωσθῇ ὡς μάταιον· ἀλλὰ μὴν ἡ βρῶσίς τε καὶ ἡ πόσις ἐν ἡμῖν αὐτοῖς γίνεται. οὐ τῶν ἀποβλήτων ἄρα τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ θείαν τις εὐεργεσίαν τὴν τοιαύτην χάριν ὁρίσαιτο. αὕτη τῆς ἀντιθέσεως ἡ διάνοια· τὰ δὲ ῥήματα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Οὐκ C ἔστιν ἀγαθόν, φησίν, ἐν ἀνθρώπῳ, ὃ φάγεται καὶ πίεται, καὶ δείξει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐν μόχθῳ αὐτοῦ. καί γε τοῦτο εἶδον ἐγώ· ὅτι ἀπὸ χειρὸς τοῦ Θεοῦ ἐστιν· ὅτι τίς πίεται πάρεξ αὐτοῦ. Ταῦτα ὁ τῆς λαιμαργίας συνήγορος ἀντιπροφέρει τῷ διδασκάλῳ, ὅτι δὲ πρὸς ταῦτα ὁ τῆς σοφίας ὑφηγητὴς τῷ ἀνθρώπῳ φησὶ τῷ ἀγαθῷ· ἡ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ προσθήκη παντελῶς τὴν διαφορὰν ἐνεδείξατο. ὥστε δῆλον εἶναι τὸ τῇ ἀγαθότητι ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενον. τῷ οὖν ἀνθρώπῳ, οὐ τῷ βοσκήματι, οὐδὲ τῷ τῇ γα- D στρὶ ἑαυτοῦ ἐπικεκυφότι, τῷ λαιμὸν ἀντὶ λογισμοῦ κεκτημένῳ· ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ τῷ κατ' εἰκόνα μόνου τοῦ ἀγαθοῦ ζῶντι. οὐ ταύτην ἐνομοθέτησεν ὁ Θεὸς τὴν τρυφήν, περὶ ἣν ἡ κτηνώδης κέχηνε φύσις· ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῷ, φησίν, ἀντὶ τροφῆς σοφίαν καὶ γνῶσιν καὶ εὐφροσύνην. πῶς γάρ τις τι ἀγαθότητος διὰ τῶν τῆς γαστρὸς ἐδωδίμων αὐξήσειεν; οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος. ἔστι τοῦ ἀληθινοῦ λόγου ὁ λόγος. οὐ τρέφεται ἄρτῳ ἡ ἀρετή, οὐ διὰ κρεῶν ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις εὐεκτεῖ καὶ πιαίνεται. ἄλλοις ἐδέσμασιν ὁ ὑψηλὸς βίος τρέφεται καὶ ἁδρύνεται. Τροφὴ τοῦ ἀγαθοῦ ἡ σωφροσύνη, ἄρτος ἡ σοφία, ὄψον ἡ δικαιοσύνη, ποτὸν ἡ ἀπάθεια, ἡδο-

ἡ οὐχ ἡ τοῦ σώματος, ὁποία δή ἡ περὶ τὸ καταθύμιον σχέσις· ἀλλ' ἧς ὄνομά τε καὶ ἔργον ἡ εὐφροσύνη ἐστί. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὠνόμασε τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ καλὸν γινομένην διάθεσιν· ὅτι ἐκ τοῦ εὖ φρονεῖν, ἡ τοιαύτη παραγίνεται κατάστασις. χρὴ τοίνυν καὶ ἐν τούτῳ μαθεῖν, ἅπερ καὶ παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἠκούσαμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ βασίλεια τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ ἀπάθεια, καὶ μακαριότης. ἃ δὲ τῆς σωματικῆς ἀπολαύσεως ἕνεκεν παρὰ τῶν ἀνθρώπων σπουδάζεται, ἁμαρτωλῶν ἐστι σπουδὴ καὶ περισπασμὸς ψυχῆς, ἀπὸ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω κατασπωμένης, ἧς πᾶν τὸ διάστημα τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ διαγωγῆς, εἰς τὴν περὶ τοῦ προσθεῖναι καὶ συναγαγεῖν σπουδὴν ἀναλίσκεται. ὁ οὖν τοῦτο ἀγαθὸν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ κρίνων, ἀγνοεῖ ἐν τῷ ματαίῳ τὸ ἀγαθὸν ὁριζόμενος. ταῦτα εἶπον ἐγώ, τῇ ἐμαυτοῦ φωνῇ. ἐπισφραγίζει δὲ τὴν διάνοιαν ταύτην, ἡ τῶν θείων ῥημάτων παράθεσις. φησὶ γάρ, τῷ ἁμαρτωλῷ ἔδωκε περισπασμὸν τοῦ προσθεῖναι καὶ συναγαγεῖν, τοῦ δοῦναι τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. ὅτι καί γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος. ὅσα τοίνυν ἐκ τῆς παραλλήλου ταύτης συνεξετάσεως τοῦ τε καλοῦ καὶ χείρονος, διὰ τῆς νῦν μεμαθήκαμεν ἀναγνώσεως, γένοιτο ἡμῖν βοήθεια πρὸς ἀποφυγὴν μὲν τῶν κατεγνωσμένων, ἐφόδιον δὲ τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον κατορθουμένων.

A voluptas non voluptas carnis, cuiuſmodi eſt habitus qui capitur ex eo quod eſt iucundum: ſed ea cuius eſt & nomen & officium lætitia, quæ dicitur εὐφροσύνη: propterea enim appellauit hoc nomine eam, quæ eſt in anima ad bonum & honeſtum affectionem, quoniam ex εὖ φρονεῖν, quod eſt rectè ſapere, fit eiuſmodi conſtitutio. Oportet ergo hic quoque diſcere ea quæ etiam didicimus ab Apoſtolo, quòd Dei regnum non eſt cibus & potus, ſed iuſtitia & impatibilitas & beatitudo. Quæ autem propter vo- *Rom. 14.*

B luptatem corporis vehementi ſtudio fiunt ab hominibus, ea ſunt ſtudium peccatorum, & animæ diſtractio, quæ ad inferiora abſtrahitur à ſupernis: cuius omne interuallum in hac vita traducenda, conſumitur in ſtudio addendi & congregandi. Qui ergo hoc eſſe bonum iudicat in Dei conſpectu, ignorat ſe bonum definire in eo quod vanum eſt. Hæc ego dixi voce mea. Hunc autem ſenſum obſignabunt adducta verba diuina. Dicit enim,

26. *Peccatori dedit occupationem, vt addat*

C *& congreget vt tradat bono in conſpectu Dei. Hoc quoque eſt vanitas & præſumptio ſpiritus.* Quæ ergo didicimus ex hac inuicem comparatione boni & mali per hanc lectionem, dent nobis auxilium ad vitanda quidem ea quæ ſunt damnata, perſequenda autem ea quæ ſunt bona.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚκλησιαστὴν ἐξήγησις ϛʹ.

Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι ὑπὸ τὸν οὐρανόν. αὕτη τῶν προκειμένων ἡμῖν λογίων εἰς θεωρίαν ἀρχή. ἔστι δὲ ὁ πόνος τῆς ἐξετάσεως οὐ μικρός, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πόνου κέρδος, τοῦ πόνου ἄξιον. τάχα γὰρ ὁ σκοπὸς τῶν ἐν τοῖς πρώτοις τῆς βιβλίου θεωρηθέντων ἡμῖν, ἐν τούτῳ μάλιστα φανεροῦται τῷ μέρει, ὡς προϊὼν ἐπιδείξει διὰ τῆς ἀκολουθίας ὁ λόγος.

EIVSDEM IN ECCLEſiaſten HOMILIA *VI.*

D OMNIBVS eſt tempus, & opportunitas vniuerſæ rei ſub cœlo. Hoc eſt initium eloquiorum quę contemplanda nobis ſunt propoſita. Eſt autem & non modicus labor examinationis, & quod ex labore capitur lucrum, eſt operæpretium. Fortè enim ſcopus eorum quæ ſunt à nobis conſiderata in principio libri, maximè apparet in hac parte, vt procedens per conſequentiam oſtendet oratio. In iis quæ *Cap. III. Eccleſiaſt.*

præceſſerunt, damnata ſunt omnia tanquam vana, in quæ ab homine conſertur ſtudium ob nullum lucrum animæ. Oſtenſum eſt enim bonum, ad quod eſt intuendum per ea mentis cogitata, quæ ſita ſunt in capite. Iis autem qui corpoream prætendunt voluptatem, oppoſitæ ſunt deliciæ quæ ſunt ex ſapientia. Reſtat, vt ſciamus quemadmodum ſit ex virtute viuendum, quadam veluti arte & methodo per rationem accepta ad vitam rectè degendam. Hæc ſunt ergo quæ nobis pollicetur in procemio propoſita verborum examinatio, in quibus pronunciat eſſe tempus & oportunitatem vniuerſæ rei ſub cœlo. Si quis enim profunditatem ſenſus introſpexerit, inueniet in verbis eſſe comprehenſum multum philoſophiæ, tam contemplatiuæ, quàm eius quæ conſulit ea quæ ſunt vtilia. Vt autem ſit nobis paucis certa via ac ratio ad contextum intelligendum, de eo tractare ita aggrediemur. Ex iis quæ ſunt, aliud quidem eſt materiale & ſenſile: aliud autem quod cadit ſub intelligentiam, & eſt expers materiæ. Ex iis, id quidem quod eſt incorporeum, exuperat ſenſus comprehenſionem, quatenus tunc cognoſcemus, quando ſenſus exuerimus. Materialem autem naturam ſenſus apprehendens, non eſt eius naturæ vt poſſit tranſire cœleſte corpus, & peruadere vltra ea quæ cernuntur. Quamobrem nobis loquitur ſermo de rebus terrenis & cœleſtibus, vt citra errorem in hac vita viuamus. Materialis hæc vita eſt vita per carnem. Ab iis autem quæ per ſenſum apparent, obſcuratur quodammodo contemplatio eius quod eſt bonum & honeſtum. Opus eſt ergo aliqua ſcientia ad iudicandum id quod eſt bonum & honeſtum, vt tanquam in ædificiis regula aliqua aut amuſſis, id totum quod fit dirigat. Ab oratione ergo hoc nobis prius oſtenditur, per quod vita dirigitur ad id quod oportet. Dicit enim duo eſſe, per quæ quod bonum & honeſtum eſt iudicatur in vita, in vnoquoque eorum in quæ ſtudium in ea confertur: nempe ſymmetria & opportunitas. De eo autem nunc decretum ſtatuit, dicens: Omnibus eſt tempus, & opportunitas vniuerſæ rei. Pro tempore autem intelligere oportet modum ſeu menſuram, propterea quòd cum quolibet eorum quæ

A κατεγνώσθη τὰ πάντα ἐν τοῖς προλαβοῦσι λόγοις ὡς μάταια, ὅσα κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπ' οὐδενὶ ψυχικῷ κέρδει σπουδάζεται. ὑπεδείχθη γὰρ τὸ ἀγαθὸν, πρὸς ὃ χρὴ διὰ τῶν τῇ κεφαλῇ ἐγκειμένων νοημάτων βλέπειν, τοῖς δὲ τὴν σωματικὴν προϊσχομένοις ἀπόλαυσιν ἀντιτέθη ἡ κατὰ τὴν σοφίαν τρυφή. λείπει τὸ γνῶναι πῶς ἄν τις κατ' ἀρετὴν βιώσῃ, καθάπερ τινὰ τέχνην καὶ ἔφοδον πρὸς τὴν τοῦ βίου κατόρθωσιν διὰ τοῦ λόγου λαβών. ταῦτα οὖν ἐστιν ἃ ἐπαγγέλλεται ἡμῖν ἐν προοιμίοις ἡ προκειμένη τῶν λόγων ἐξέτασις, ἐν οἷς ἀποφαίνεται ὅτι τοῖς πᾶσιν ὁ
B χρόνος καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι ὑπὸ τὸν οὐρανόν. εἰ γάρ τις τῷ βάθει τῆς διανοίας ἐγκύψειε, πολλὴν ἂν εὕροι τὴν φιλοσοφίαν ἐναποκειμένην τοῖς ῥήμασι, θεωρητικήν τε καὶ συμβουλευτικὴν τῶν συμφερόντων. καὶ ὡς ἂν γένοιτό τις ἡμῖν δι' ὀλίγων ἔφοδος πρὸς τὴν τοῦ ῥητοῦ θεωρίαν, οὕτωσὶ τὸν λόγον διαληψόμεθα. τῶν ὄντων, τὸ μέν ἐστιν ὑλικόν τε καὶ αἰσθητόν· τὸ δὲ νοητόν τε καὶ ἄϋλον. τούτων τὸ μὲν, ἀσώματον ὑπέρκειται τῆς αἰσθητῆς καταλήψεως, ἣν τότε ἐγνωσόμεθα, ὅταν τὰς αἰσθήσεις ἀποδυσώμεθα.
C τῆς δὲ ὑλικῆς φύσεως ἡ αἴσθησις τὴν ἀντίληψιν ἔχουσα, διαβῆναι τὸ οὐρανικὸν σῶμα, καὶ εἰς τὰ ἐπέκεινα τῶν φαινομένων διαδῦναι φύσιν οὐκ ἔχει. οὗ χάριν τὰ περὶ τῶν γηΐνων καὶ ἐπουρανίων ὁ λόγος ἡμῖν διαλέγεται, ὅπως ἂν ἀπταίστως ἐν τούτῳ διαβιῶμεν. ὑλικὸς ἐστὶν ὁ βίος, διὰ σαρκὸς ἡ ζωή. ἐπισκοτεῖται δέ πως ὑπὸ τῶν κατ' αἴσθησιν ἐμφαινομένων ἡ τοῦ καλοῦ θεωρία. ἐπιστήμης οὖν τινὸς πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ κρίσιν ἐπιδεόμεθα, ἵνα καθάπερ ἐπὶ τῶν κατασκευασμάτων κανών τις ἢ ἐπι-
D στάθμη διευθύνῃ πᾶν τὸ γινόμενον. τοῦτο οὖν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ λόγου προδείκνυται, δι' οὗ πρὸς τὸ δέον ἡ ζωὴ κατευθύνεται. δύο γάρ εἶναί φησι τοῦ καλοῦ κριτήρια παρὰ τὸν βίον, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ σπουδαζομένων, τὸ σύμμετρον καὶ τὸ εὔκαιρον. καὶ τοῦτο δογματίζει νῦν λέγων· τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι. νοητέον δὲ ἀντὶ τοῦ χρόνου τὸ μέτρον, διότι παντὶ τῷ γε-

νομένων συμπαρατείνεται χρόνος. ταῦτα τοίνυν τοῦ καλοῦ τὰ κριτήρια, εἰ μὲν καθόλου πρὸς πᾶσαν ἀρετῆς κατόρθωσιν ἐπιτηδείως ἔχει, οὔπω διϊσχυρίζομαι, ἕως ἂν ὁ λόγος προϊὼν ἐπιδείξῃ. ὅτι μέν τι τὸ πλεῖον τῆς τεταγμένης ζωῆς τῇ τοιαύτῃ κατορθοῦται, παρατηρήσαντος ἂν εἴη κατανοῆσαι. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ μέτρον ἐστὶ τῇ μεσότητι τῶν παρακειμένων μετρούμενον; οὐ γὰρ ἂν γένοιτο ἀρετὴ ἡ ἐλλιπὴς τοῦ καθήκοντος μέτρου, ἢ ὑπερπίπτουσα, οἷον ἐπὶ τῆς ἀνδρείας, ἧς τὸ μὲν ἐλλεῖπον, δειλία· τὸ δὲ ὑπερβάλλον, θράσος γίνεται. οὐ χεῖρον καί τινες τῆς ἔξω σοφίας κλέπται τάχα τῶν ἡμετέρων γενόμενοι, διελόμενοι τὴν σημαινομένην ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ διάνοιαν, ὁ μὲν τὸ μηδὲν ἐλλείπειν, ἐν ἀποφθέγματι συνεβούλευσεν· ὁ δὲ τὸ λίαν ἐκώλυσεν. ὁ μὲν γὰρ τὸ μέτρον ἄριστον ἀπεφήνατο· ὁ δὲ τὸ μηδὲν ἄγαν, ἐνομοθέτησεν. δείκνυται δὲ δι' ἑκατέρων, ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐφικέσθαι τοῦ ἐπιζητουμένου κατ' ἀρετὴν μέτρου, τῶν κατεγνωσμένων ἐστί, καὶ τὸ ὑπερβάλλειν τὴν συμμετρίαν ἀπόβλητον. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κατὰ τὴν εὐκαιρίαν μέρους ὁ αὐτὸς ἂν ἡμῖν ἀποδοθήσεται λόγος· ὅτι οὔτε τὸ προλαμβάνον τῆς εὐκαιρίας, οὔτε τὸ ἐπυστερίζον ἐν ἀγαθοῦ κρίνεται μοίρᾳ. τί ὀνίνησι τὸν γεωπόνον ἐμπιστευθέντα τὴν τῶν ἀσταχύων τομήν, πρὶν ἀδρυνθῆναι καθ' ὥραν τὰ λήϊα, ἢ ὑπερτιθέμενον τὴν περὶ τὸν ἄμητον σπουδήν, ἕως οὗ περιρρυῇ τῇ καλάμῃ τὰ σπέρματα; ἐν οὐδετέρῳ γὰρ ἐνεργὴς ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται ἡ σπουδή, καθ' ἕτερον τοῦ καιροῦ τὴν ὠφέλειαν, ἐν τῇ ἀκαιρίᾳ τῆς τομῆς ἀπολλύοντα. ὃ δὲ ἐπὶ μέρους εἴρηται, καὶ ἐν παντὶ δυνατόν ἐστι κατανοῆσαι. οἶδε γὰρ τὸ ἴσον καὶ ἡ ναυτιλία, εἴτε τις προλάβοι τὴν εὐκαιρίαν, εἴτε ἐφυστερήσειε. τί δ' ἄν τις τὰ τῆς ἰατρικῆς λέγοι περὶ ὅσον ἐστὶ καὶ εἰς βλάβην ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις ἐν τῇ θεραπείᾳ καθήκοντος καιροῦ καὶ μέτρου; ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐᾶσαι χρὴ διὰ τοῦ ἐφεξῆς λόγου, ἐν αὐταῖς ταῖς τοῦ ἐκκλησιαστοῦ φωναῖς σαφέστερον φανερουμένου τοῦ ὑποδείγματος. ἀλλ' οὗ χάριν ταῦτα ἡμῖν προτεθεώρηται; ὅτι οὔτε τὸ ἄμετρον ἀγαθόν ἐστιν, οὔτε τὸ ἄκαιρον· ἀλλ' ἐκεῖνο καλόν τε καὶ αἱρετόν, ὃ δι' ἀμφοτέρων

A fiunt tempus ſimul extendatur. Hæc ergo quibus bonum & honeſtũ iudicantur, an ſint omnino apta ad omnem rectam ex virtute actionem, nondum conſtituo, donec id procedens oſtendat oratio. Quòd autem maxima pars vitæ verè inſtitutæ ſe rectè gerat, ea obſeruatione poteſt quilibet perſpicere. Quis enim neſcit virtutem eſſe menſuram, quam metitur medium eorum quę iuxta eam conſiderantur? Non enim poteſt eſſe virtus, cui vel deeſt, vel cui excedit conueniens menſura, vt in magni & excelſi animi virtute, cuius quod deficit B quidem, eſt timiditas; quod exſuperat autem, eſt audacia. Quamobrem externæ ſapientiæ nonnulli, à noſtris fortè ſuffurati, diſtinguentes ſenſum qui in hoc textu ſignificatur, alius quidem, vt nihil deeſſet conſuluit in apophtegmate: alius verò quod nimium eſt, prohibuit. Nam hic quidem eſſe menſuram optimam pronunciauit: alter verò vt ne quid eſſet nimis, lege ſanxit. Per vtrumque autem oſtenditur, quòd non aſſequi menſuram quæ ex virtute quæritur, eſt ex iis quæ ſunt reprobata: & C conuenientem exuperare modum, eſt reijciendum. Sed & de parte opportunitatis idem quoque à nobis tradetur: nempe quòd neque quod præuenit opportunitatem, neque quod fit tardius, bonum cenſetur. Quid prodeſt agricolæ, cui mandata eſt cura ſecandæ ſegetis, ſi priuſquam ſit ſeges matura, eam ſecet, aut metere differat, donec ex culmis effluxerint ſemina? In neutro enim ita exercetur ſtudium vt ſit bono, vtpotè quòd ſecando importunè perdat opportunitatem temporis. Quod autem dictum eſt in parte, in- D telligi poteſt etiá in vniuerſo. Idipſum enim vſuuenit etiam in nauigatione, ſiue quiſpiam præuenerit opportunitatem, ſiue tardius acceſſerit. Quid autem dicendum de medendi arte, cùm damnum afferat exuperatio & defectus temporis & menſuræ, quæ conuenit curationi? Sed hæc quidem ſunt mittenda, cùm per id quod deinceps ſequitur, in ipſis verbis Eccleſiaſtæ exemplum fiat clarius. Sed quare ſunt hæc nobis præmiſſa, vt ea conſideraremus? Quoniam neque quod menſura caret, eſt bonum, neque quod eſt importunum, ſed illud eſt bonum & ex virtute factum, quod per vtrum-

que accepit perfectionem. Si enim vni A
ſoli ex iis attenderetur, reliquum autem
negligeretur, eſſet inutile etiam quod
rectè geſtum eſſet in reliquo. Sicut
ergo cum nos motum duobus peraga-
mus pedibus, ſi quidpiam alteri acci-
diſſet, inutilis eſſet ad curſum is etiam
cui nihil accidit, propter eius qui ſimul
cum altero operatur, imbecillitatem:
Ita ſi tempori deſit menſura, aut men-
ſuræ opportunitas, cum eo quod reſtat,
omnino etiam id quod adeſt, eſt inutile.
Sed & in tempore conueniens ſymme-
tria, & in menſura vtilis eſt opportu-
nitas. Tempus ergo intellectum eſt à B
nobis pro menſura, propterea quòd
cuiuſlibet menſuræ menſura eſt tem-
pus. Quæ enim fiunt, omnino fiunt
in tempore, & cum vniuſcuiuſque eo-
rum quæ fiunt extenſione, ſimul quo-
que ſpatium temporis extenditur, mo-
dicum in minori, & in ampliori plus
temporis. Eſt menſura conceptionis,
menſura incrementi ſpicarum, men-
ſura plenæ fructuum perfectionis, men-
ſura nauigationis, menſura ambula-
tionis, menſura vniuſcuiuſque ætatis,
infantiæ, pueritiæ, adoleſcentiæ, iu-
uentutis, virilis & conſtantis & pro- C
uectæ ætatis, ſenectutis, & ætatis de-
crepitæ. Quoniam ergo non eſt omni-
bus vna menſura temporis: neque enim
fieri poteſt, vt ſint omnia æqualis inter
ſe menſuræ, propter ſubiectorum diffe-
rentiam: omnium autem quæ cadunt
ſub menſuram, eſt cõmunis, vt dictum
eſt, menſura tempus, in ſe omnia con-
tinens: ea de cauſa non dixit, Men-
ſura eſt omnibus, propterea quod eo-
rum quæ cadunt ſub menſuram, magna
ſit æqualitas in eo quod eſt plus & mi-
nus: ſed tempus dixit quod eſt omni-
bus menſura generalis, quæ quidquid
fit & oritur, dimetitur. Quomodo D
enim in humano genere, id quod æta-
tis quidem eſt prouectę, eſt imbecillum:
quod autem nondum confirmatæ &
ſtabilitæ eſt ætatis, eſt immoderatum
& inſolens: optimum autem eſt quod
inter duo intercedit, quod quidem
vtramque effugerit moleſtiam: in quo
oſtenduntur vires quidem iuuentutis
ſeparatæ ab inſolentia, à ſenectutis au-
tem imbecillitate prudentia minimè
ſeparata: adeò vt ſint vires contempe-
ratæ cum prudentia, ex æquo fugientes & ſenectutis imbecillitatem, & iuuen-
tutis audaciam. Ita qui tempus definit, omnibus per vtrumque verbis ſeparat, quod

A ἔχει τὸ τέλειον. εἰ γὰρ μόνον τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν σπουδασθείη, παροφθείη δὲ τὸ λειπόμενον, ἀνόνητον ἔσται καὶ τὸ κατορθωθὲν ἐν τῷ λείποντι. ὥσπερ οὖν καθάπερ δύο ποσὶν ἐνεργουμένων ἡμῶν τὴν κίνησιν, εἴ τι συμβαίη περὶ τὸν ἕτερον, ἄχρηστός ἐστι καὶ ὁ ἀπαθὴς πρὸς τὸν δρόμον, διὰ τὴν τοῦ συνεργοῦντος ἀσθένειαν· οὕτως εἰ λείποι τῷ καιρῷ τὸ μέτρον, ἢ τῷ μέτρῳ ἡ εὐκαιρία, τῷ λείποντι πάντως καὶ τὸ παρὸν συνηχρειῶσθαι. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἡ συμμετρία, καὶ ἐν τῷ μέτρῳ ἡ εὐκαιρία τὸ χρήσιμον ἔχει. χρόνος οὖν
B ἀντὶ τοῦ μέτρου ἡμῖν νενόηται, διότι παντὸς τοῦ καθ᾽ ἕκαστον μέτρου, ὁ χρόνος μέτρον ἐστίν. τὰ γὰρ γινόμενα ἐν χρόνῳ γίνεται πάντως, καὶ τῇ παρατάσει ἑκάστου τῶν γινομένων, καὶ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου συμπαρατείνεται, ὀλίγον ἐν τῷ ἐλάττονι, καὶ ἐν τῷ πλείονι πλέον χρόνου. μέτρον κυήσεως, μέτρον τῆς τῶν ἀσταχύων αὐξήσεως, μέτρον τῆς τῶν καρπῶν τελειώσεως, μέτρον ναυτιλίας, μέτρον πορείας, μέτρον τῆς καθ᾽ ἕκαστον ἡλικίας, βρέφους, παιδίου, μειρακίου, παιδὸς, ἐφήβου, ἀνδρὸς, μεσήλικος, τελείους, προήλικος, πρεσβύτου γέροντος. ἐπειδὴ τοί-
C νυν οὐχ ἓν τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον τοῖς πᾶσιν ἐστίν· οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν γενέσθαι πάντα ἀλλήλοις ἰσόμετρα διὰ τὴν τῶν ὑποκειμένων διαφοράν· κοινὸν δὲ, καθὼς εἴρηται, πάντων μετρουμένων μέτρον, ὁ χρόνος ἐστὶν, ἐν ἑαυτῷ περιέχων τὰ πάντα· τούτου χάριν οὐχὶ μέτρον εἶπε τοῖς πᾶσι, διὰ τὸ πολλὴν εἶναι τῶν μετρουμένων τὴν περὶ τὸ πλέον τε καὶ ἔλαττον ἰσότητα· ἀλλὰ χρόνον εἶπε τοῖς πᾶσι τὸ γενικὸν μέτρον, ᾧ πᾶν τὸ γινόμενον παραμετρεῖται. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ μὲν παραβεβηκὸς, ἀσθενεῖ· τὸ δὲ μήπω κα-
D θεστηκὸς ἀτακτεῖ· ἄριστον δὲ τὸ μέσον τῶν δύο, ὅπερ ἂν τὰς ἑκατέρων ἀηδίας ἐκφύγῃ· ἐν ᾧ δείκνυται, τῆς μὲν νεότητος, κεχωρισμένη τῆς ἀταξίας ἡ δύναμις· τοῦ δὲ γήρως διεζευγμένη τῆς ἀδρανείας ἡ φρόνησις. ὥστε εἶναι δύναμιν συγκεκραμμένην φρονήσει, ἐπίσης φεύγουσαν τήν τε τοῦ γήρως ἀδρανείαν, καὶ τὸ θρασὺ τῆς νεότητος. οὕτως ὁ χρόνον ὁρίζων τοῖς πᾶσι καθ᾽ ἑκάτερον χωρίζει τῷ λόγῳ τὴν ἐξ ἀμα-

πρείας κακίας, τότε ὑπάρχοντι ἀτιμάζων, καὶ τὸ ἐλλεῖπον ἀποπεμπόμενος. ἀλλὰ καιρὸς ἂν εἴη καὶ αὐτὴν ἡμῖν δι᾽ ἀκολούθου περιστῆσαι τὴν θεοπνεύστων λόγων τὴν θεωρίαν. καιρὸς, φησι, τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν. καλῶς ἐν πρώτοις τὴν ἀναγκαίαν ταύτην συζυγίαν τοῦ λόγου συνέζευξε, συνάπτων τῇ γενέσει τὸν θάνατον. ἕπεται γὰρ κατ᾽ ἀνάγκην τῷ τόκῳ ὁ θάνατος, καὶ πᾶσα γένεσις, εἰς φθορὰν διαλύεται· ἵνα διὰ τοῦ συνημμένως δηλῶσαι τὸν θάνατόν τε καὶ τὴν γένεσιν, οἱονεὶ κέντρῳ τινὶ τῇ τοῦ θανάτου μνήμῃ τοὺς ἐμβαθύνοντας τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς διυπνίσῃ, καὶ πρὸς τὴν φροντίδα τῶν μελλόντων διαναστήσῃ. ταῦτα φιλοσοφεῖ κατὰ τὸ λεληθὸς ἐν ταῖς πρώταις τῶν βιβλίων ἐπιγραφαῖς, καὶ ὁ φίλος τοῦ Θεοῦ Μωϋσῆς εὐθὺς τῇ Γενέσει συμπαραγράψας τὴν Ἔξοδον· ὡς τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς ἐπιγεγραμμένοις, καὶ δι᾽ αὐτῆς τῆς τῶν βιβλίων τάξεως τὰ καθ᾽ ἑαυτοὺς παιδευθῆναι. οὔτε γάρ ἐστι Γένεσιν ἀκούσαντα μὴ Ἔξοδον εὐθὺς ἐννοῆσαι. ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα νενοηκὼς ὁ μέγας ἐκκλησιαστὴς ἐπιδείκνυται, τῇ γενέσει σύστοιχον ἀποδείξας τὸν θάνατον. καιρὸς γάρ, φησι, τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν. ἦλθεν ὁ καιρὸς, φησι, καὶ ἐγεννήθην· ἥξει ὁ καιρὸς, καὶ τεθνήξομαι. εἰ πρὸς τοῦτο πάντες ἐβλέπομεν, οὐκ ἂν τὴν σύντομον πορείαν καταλιπόντες, κύκλῳ μετὰ τῶν ἀσεβῶν περιῄειμεν, τὴν περιοδικὴν τοῦ βίου πλάνην ἑκουσίως πλανώμενοι, ἐν δυναστείαις καὶ ὑπερηφανείαις καὶ πλούτοις, δι᾽ ὧν ταῖς πολυοδίαις τοῦ βίου τούτου ἐναμηχανοῦντες, οὐκέτι τοῦ λαβυρίνθου τῆς ζωῆς ταύτης, τὴν ἔξοδον εὑρίσκομεν, δι᾽ ὧν δοκοῦμεν σπουδάζειν, διὰ τούτων ἑαυτοῖς τὰ σημεῖα τῆς ἀπλανοῦς ὁδοιπορείας συγχέοντες. ὡς μακάριοί γε, φησὶ, τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖνοι, οἳ τὰς περιοδικὰς τῆς ζωῆς ἀπάτας καταλιπόντες, ἐπὶ τὴν σύντομον τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ἑαυτοὺς ἄγουσιν; αὕτη δέ ἐστι τὸ πρὸς μηδὲν τῶν τῇδε τὴν ψυχὴν ἐπιστρέφειν, ἀλλὰ συντετάσθαι τῇ σπουδῇ πρὸς τὸ διὰ πίστεως ἐν ἐλπίσι προκείμενον. πάλιν δὲ τὸ ῥηθὲν ἐξετάσωμεν. καιρὸς, φησι, τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν. εἴθε κἀμοὶ γένοιτο,

A ex menſuræ defectu oritur, vitium: vt qui & quod tempus excedit, vituperat, & id quod deficit, amãdat. Sed tempus eſt conſequenter addendi ipſam diuinitus inſpiratorum verborum contemplationem. 2. *Tempus eſt*, inquit, *pariendi, & tempus moriendi*. Pulchrè in principio verbis hanc neceſſariam cõiunxit coniugationem, cum generatione copulans mortem. Partum enim mors ſequitur neceſſariò, & omnis generatio diſſoluitur in interitum; vt propterea quòd coniunctim oſtenſa ſint mors & generatio, mentione mortis veluti quo-
B dam ſtimulo eos expergefaciat, qui in carnalis vitæ profundum ſunt immerſi, & ad curam futurorum excitet. Hæc tacitè philoſophatur in primis librorum ſuorum inſcriptionibus Dei quoque amicus Moſes, qui ſtatim cum Geneſi, quod eſt generatio, ſimul quoque ſcripſit Exodum, id eſt, exceſſum: vt qui ea legerent quæ ſcripta ſunt, etiam per ipſum ordinem librorum ea diſcerent quæ ad ſeipſos pertinent. Neque enim fieri poteſt vt qui Geneſim, generationem inquam, audierit, non
C Exodum, id eſt exceſſum protinus cogitet. Quod quidem hîc quoque magnum intellexiſſe Eccleſiaſten oſtenditur, vt qui in eodem ordine poſuerit mortem quo generationem. Tempus eſt enim, inquit, pariendi, & tempus moriendi. Venit, inquit, tempus, natus ſum: veniet tempus, & moriar. Si ad hoc vniuerſum aſpiceremus, non relicto viæ compendio in circuitu cum impiis ambularemus, mundi qui in orbem circũagitur errore noſtra ſponte errantes, in potentia & ſuperbia & diuitiis, per quæ in multiplici & varia
D huius mundi via implicati, è labyrintho huius vitæ exitum minimè inuenimus, eo ipſo quòd vehementer laborare, & ſtudium videmur adhibere, certæ & à qua aberrari non poteſt viæ ſigna confundentes. Quàm beati, inquit, ſunt illi homines, qui quæ in orbem feruntur fraudibus huius vitæ relictis, ad compendiariam virtutis viam ſe conferunt? Ea autem eſt, ad nihil eorum quæ hîc ſunt animum conuertere, ſed acri ſtudio contendere ad id quod per fidem in ſpe eſt propoſitum. Quod dictum eſt autem rurſus examinemus. Tempus eſt, inquit, pariendi, & tempus moriendi. Vtinam

mihi quoque detur, vt in tempore naſcar, & opportunè moriar. Nemo enim dixit inuoluntariam hanc partionem, & ſpontaneam mortem nunc oſtendi ab Eccleſiaſte, tanquam ex eo ſit recta virtutis actio. Neque enim propter mulieris voluntatem exiſtit partus: neque mors eſt in decedētium libero arbitrio. Quod autem non eſt in noſtra poteſtate, neque virtutem neque vitium quiſquam definierit. Intelligere ergo oportet partum tempeſtiuum, & mortem quæ eſt in tempore. Mihi videtur maturus eſſe partus & non abortiuus, quando, vt dicit Eſaias, cùm quiſpiam ex Dei timore conceperit, per animæ in partu labores ſuam ſalutem genuerit. Nobis enim ipſis quodammodo patres ſumus, quando per bonum animi inſtitutum, liberúmque arbitrium nos ipſos formauerimus & genuerimus, & in lucem ediderimus. Hoc autem facimus ex eo, quòd Deum in noſipſos formauerimus & genuerimus, & in lucem ediderimus. Hoc autē facimus ex eo, quòd Deum in noſipſos admittamus, effecti filij Dei & filij virtutis, & filij altiſſimi. Et noſipſos rurſus abortiuos edimus, nóſque imperfectos & ſubuentaneos reddimus, quādo nō fuerit in nobis formata, ſicut ait Apoſtolus, Chriſti forma. Oportet enim integrum & perfectum eſſe hominem Dei. Integer autem ille omnino eſt, cui perfecta naturæ completa fuit ratio. Si quis ergo per virtutem ſeipſum Dei filium fecerit, præclari huius ortus accepta poteſtate, is nouit tempus boni partus, & meritò gaudet, conuenienter euangelio, quòd natus ſit homo in mundo. Qui autē natus eſt filius irę, & filius perditionis, & fœtus tenebrarū, germen viperę, malus fœtus, & alia omnia, quib. malus malè audit partus, is nō nouit tēpus quod gignit vitalia: eſt enim vnū tempus pariens ad vitā, & nō plura. Qui ergo propter importunitatē partum nō eſt aſſecutus, ſeipſum parturiit interitui, & ad mortē ſuæ eſt animę obſtetricatus. Si eſt autē perſpicuū, quemadmodū naſcimur in tēpore, perſpicuū quoq. eſt omnib. quēadmodum morimur in tēpore, quēadmodū ſancto Paulo ad bonā mortē omne tēpus erat opportunū. Clamat enim in ſuis ſcriptis, quodāmodo adiurās, quādo dicit, Quotidie morior, per veſtrā gloriationē, & illud: Propter te morte afficimur quoti-

Coloſſ. 1. Ioan. 16. 1. Cor. 15. Rom. 8.

A ἐν καιρῷ τε ὁ τόκος, καὶ ὁ εὔκαιρος θάνατος. οὐ γὰρ ἄν τις εἴποι τὴν ἀκούσιον ταύτην ὠδῖνα, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον παρὰ τῷ Ἐκκλησιαστοῦ, νῦν ὡς ἐν ἀρετῆς κατορθώσει προδείκνυσθαι. οὔτε γὰρ ἐπὶ τῷ θελήματι τῆς γυναικὸς ἡ ὠδίς· οὔτε ἐν τῇ προαιρέσει τῶν τελευτώντων ὁ θάνατος. ὃ δὲ ἐφ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν οὔτε ἀρετὴν ἄν τις οὔτε κακίαν ὁρίσαιτο. οὐκοῦν νοῆσαι προσήκει τὸν τόκον τὸν εὔκαιρον, καὶ τὸν ἐν καιρῷ γινόμενον θάνατον. ἐμοὶ δοκεῖ τόκος ὥριμος καὶ οὐκ ἀμβλωθρίδιος εἶναι, ὅταν,
B καθώς φησιν Ἡσαΐας, ἐκ τοῦ θείου τις φόβου κυοφορήσας διὰ τῆς τῆς ψυχῆς ὠδῖνος τὴν ἰδίαν σωτηρίαν γεννήσῃ. ἑαυτῶν γὰρ τρόπον τινὰ πατέρες γινόμεθα, ὅταν διὰ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως αὐτοὺς πλάσωμέν τε καὶ γεννήσωμεν, καὶ εἰς φῶς προαγάγωμεν. τοῦτο δὲ ποιοῦμεν, διὰ τοῦ δέξασθαι ἐν ἑαυτοῖς τὸν Θεόν, τέκνα Θεοῦ, καὶ τέκνα δυνάμεως, καὶ υἱοὶ ὑψίστου γινόμενοι. καὶ πάλιν ἑαυτοὺς ἀμβλίσκομεν, καὶ ἀτελεσφορήτους τε καὶ ὑπηνεμίους ἀπεργαζόμεθα, ὅταν μὴ μορφωθῇ ἐν ἡμῖν, καθώς φη-
C σιν ὁ ἀπόστολος, ἡ τοῦ Χριστοῦ μορφή. δεῖ γὰρ εἶναί φησιν ἄρτιον τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον. ἄρτιος δὲ πάντως ἐκεῖνός ἐστιν, ᾧ τελείως ὁ τῆς φύσεως συμπεπλήρωται λόγος. οὐκοῦν εἰ μέν τις δι' ἀρετῆς τέκνον Θεοῦ ἑαυτὸν ἐποίησε, λαβὼν ἐξουσίαν τῆς εὐγενείας ταύτης, ἔγνω οὗτος τὸν καιρὸν τῆς ἀγαθῆς ὠδῖνος, καὶ χαίρει κατὰ τὸ εὐαγγέλιον εἰκότως, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. ὁ δὲ γινόμενος τέκνον ὀργῆς, καὶ υἱὸς ἀπωλείας, καὶ σκότους ἔκγονος, γέννημα ἐχίδνης, ἔκγονον κακόν, καὶ τὰ
D ἄλλα πάντα δι' ὧν ὁ πονηρὸς διαβάλλεται τόκος, οὐκ ἔγνω τὸν ζωογονοῦντα καιρόν· εἷς γὰρ καιρὸς τίκτων εἰς ζωήν, καὶ οὐ πολλοί. οὗ ὁ διαμαρτὼν ἐν τῇ ἀκαιρίᾳ τοῦ τόκου, τῇ ἀπωλείᾳ ἑαυτὸν ὤδινε, καὶ τῷ θανάτῳ τὴν ψυχὴν ἐμαιεύσατο. εἰ δὲ φανερόν ἐστι πῶς ἐν καιρῷ τικτόμεθα, δῆλον πᾶσι πῶς ἐν καιρῷ ἀποθνήσκομεν, ὅτι πᾶς τῷ ἁγίῳ Παύλῳ καιρὸς τοῦ ἀγαθοῦ θανάτου εὔκαιρος ἦν. βοᾷ γὰρ ἐν τοῖς ἰδίοις λόγοις, ἔνορκον τρόπον τινὰ ποιούμενος, ἐν οἷς φησιν, ὅτι καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν· καὶ τό, ἕνεκα σοῦ θανατούμεθα πᾶσαν ἡμέραν. καί,

αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν. πάντως δὲ οὐκ ἄδηλον πῶς ἀποθνήσκει καθ' ἡμέραν ὁ Παῦλος, ὁ μηδέποτε τῇ ἁμαρτίᾳ ζῶν, ὁ ἀεὶ τὰ μέλη τῆς σαρκὸς νεκρῶν, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐν ἑαυτῷ περιφέρων, ὁ πάντοτε Χριστῷ συσταυρούμενος, ὁ μηδέποτε ἑαυτῷ ζῶν, ἀλλὰ ζῶντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν, οὗτος ἂν εἴη κατά γε τὴν ἐμὴν κρίσιν ὁ εὔκαιρος θάνατος, ὁ τῆς ἀληθοῦς ζωῆς γενόμενος πρόξενος. ἐγὼ γάρ, φησιν, ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, ὡς πεπεῖσθαι ἀληθῶς Θεοῦ δῶρον εἶναι τὸ νεκρωθῆναι τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ζωοποιηθῆναι τῷ πνεύματι. διὰ γὰρ τοῦ ἀποκτεῖναι, ζωοποιεῖν ἐπαγγέλλεται ἡ θεία φωνή· ὅμοιον δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸ ἑπόμενον. καιρός, φησι, τοῦ φυτεῦσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἐκτῖλαι τὸ πεφυτευμένον. οἴδαμεν τίς ἡμῶν ὁ γεωργός, καὶ ἡμεῖς, τίνος γεώργιον. τὸ μὲν γὰρ παρὰ Χριστοῦ· τὸ δὲ παρὰ τοῦ δούλου τοῦ Χριστοῦ μεμαθήκαμεν Παύλου. ὁ μὲν γὰρ κύριος φησίν, ὅτι ὁ πατήρ μου γεωργός ἐστιν. ὁ δὲ ἀπόστολος πρὸς ἡμᾶς λέγει· ὅτι Θεοῦ γεώργιον ἐστέ. ὁ οὖν μέγας γεωργὸς τὰ ἀγαθὰ φυτεύειν ἐπίσταται μόνον. ἐφύτευσε γὰρ ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς, τὰ δὲ ἐναντία, τοῖς ἀγαθοῖς ἀποτίλλει. πᾶσα γὰρ φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται. οὐκοῦν ἡ φαρισαϊκὴ κακία τε καὶ ἀπιστία, καὶ ἡ πρὸς τὰ γινόμενα παρὰ τοῦ κυρίου θαύματα ἀγνωμοσύνη, ταῦτα τὰ φυτά ἐστι τὰ ἐκτιλλόμενα. χρὴ γὰρ ἐπικρατῆσαι τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας. χρὴ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. χρὴ πᾶσαν γλῶσσαν ἐξομολογήσασθαι ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. ἐπεὶ οὖν ταῦτα γενέσθαι χρὴ πάντως, ἡ νῦν ἐπικρατοῦσα τισὶν ἀπιστία, οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς φυτείας, ἀλλὰ τοῦ παρασπείροντος τὰ ζιζάνια, ἢ τοῦ παραφυτεύοντος τῷ δεσποτικῷ ἀμπελῶνι τὴν Σοδομιτικὴν κληματίδα. ὅπερ οὖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ παρὰ τῆς δεσποτικῆς φωνῆς ἐπαιδεύθημεν· τοῦτο νῦν καὶ ἐν τῷ αἰνίγματι τοῦ ἐκκλησιαστοῦ ἐδιδάχθημεν, ὅτι αὐτὸς καιρός ἐστι τό τε σωτήριον τῆς πίστεως φυτὸν παραδέξασθαι, τό τε αὐτὸ τῆς ἀπιστίας ἀποτῖλαι ζιζάνιον. ὃ δὲ ἐπὶ μέρους περὶ τοῦ κατὰ τὴν πίστιν κατορθώματος εἴρηται, τοῦτο καὶ ἐπὶ πάσης ἀρετῆς ἀκολούθως ἂν

die. Et ipſi in nobis ipſis reſponſum mortis habuimus. Omnino autem non eſt obſcurum, quemadmodum Paulus moritur quotidie, qui numquam peccato viuit, qui ſemper membra carnis mortificat, & mortificationem corporis Chriſti in ſe circumfert, qui ſemper cum Chriſto crucifigitur, qui numquam ſibi viuit, ſed viuentem in ſeipſum habet Chriſtum, hæc meo iudicio fuerit mors opportuna, quæ veræ vitæ fuit conciliatrix. Ego enim inquit, occidam, & viuere faciam, vt perſuaſum ſit verè Dei eſſe donum, mortuum eſſe peccato, & viuificatum ſpiritu. Propterea enim quo occiderit, viuificare promittit vox diuina. Iis autem quæ dicta ſunt, ſimile quoque eſt quod ſequitur. 2. *Tempus*, inquit, *plantandi, & tempus euellendi quod plantatum eſt*. Scimus quis ſit noſter agricola, & nos, cuiuſnam ſimus agricultura. Nam illud quidem à Chriſto, hoc autem didicimus à ſeruo Chriſti Paulo. Dicit enim Dominus: Pater meus agricola eſt. Apoſtolus autem nobis dicit: Dei agricultura eſtis. Magnus ergo agricola ſcit ſolùm bona plantare. Plantauit enim Deus paradiſum in Edem ad Orientem: vellit autem ea quæ ſunt bonis contraria. Omnis enim plantatio quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur. Phariſaica ergo malitia & incredulitas, & ingrati animi crimen ad ea quæ à Domino facta ſunt miracula, hæ plantæ ſunt quæ euelluntur. Dominari enim oportet præconium ſalutis. Oportet Euangelium prædicari in toto mundo. Oportet omnem linguam confiteri, quòd Dominus Ieſus Chriſtus in gloriam Dei patris. Quoniam ergo hæc omnino fieri oportet, quæ nunc in nonnullis dominatur incredulitas, non eſt ex plantatione patris, ſed eius qui ſuperſeminat zizania, vel qui iuxta vineam domini palmitem plantat Sodomorum. Quod igitur in Euangelio didicimus à voce Domini: Hoc nunc quoque ænigmate docuit nos Eccleſiaſtes, quòd idem eſt tempus & ſalutarem fidei plantam ſuſcipiendi, & ipſum incredulitatis lolium euellendi. Quòd autem in parte dictum eſt de eo quod rectè geſtum eſt ex fide, hoc etiam in omni virtute conſequenter

2.Cor.1.
Deut.32.
Ioan.15.
1.Cor.3.
Gen 2.
Matth.15.
Matth.24.
Phil.42.

intellexeris. Tempus eſt plantandi temperantiam, & euellendi plantam intemperantiæ. Ita etiam plantata iuſtitia, iniuſtum germen radicitùs euellitur, & planta humilitatis euertit arrogantiam, & quæ germinauit, charitas exſiccauit malam arborem odij: quomodo etiam ex contraria arbore, nempe odio, multiplicata iniuſtitia refrigerat charitatem. Alia quoq; omnia, ne in ſingulis dicendis immoremur, eodem modo ſimiliter intelligentes, non aberrabimus. Rurſus id quod deinceps ſequitur, conſonat iis quæ prius ſunt examinata. 3. *Tempus eſt enim, inquit, occidendi, & tẽpus medendi.* Hoc autem apertè explicatur in propheta, cùm dicit ex perſona Dei: Occidam, & viuere faciam. Niſi enim in nobis occidamus inimicitias, non medebimur affectioni charitatis quæ ægrotat propter odium. Ita etiã cætera omnia quæ malo noſtro aduerſus nos viuunt; dico malam animi motuũ aciem, & hoc ciuile quod in nos per voluptates geritur bellum, & nos captiuos reddit legi peccati, tempus eſt occidendi. Eorum enim cædes, eſt medela eius qui infirmus extitit per peccatum. Aiunt medici lumbricos, & quædam eiuſmodi alia animalia, ex malis humoribus intus viua gigni in viſceribus, quorum vita eſt morbus corpori. Quod ſi illa interfecta ſint per aliquam medicamenti potionem, rurſus ægrotus reſtituitur priſtinæ ſanitati. Hæc quæ corpori accidunt, habent quandam proportionem & conuenientiam cum morbis animæ. Quando ira intus feruet, aut per iniuriæ acceptæ recordationem eneruat animi robur & rationem, aut inuidiæ beſtiã, aut ſi quod aliud eiuſmodi malum mala viuẽdi ratio procreauerit, qui ſenſerit quòd intus beſtiam alit eius anima, opportunè vtetur medicamento quod animi vitia interimit. Hoc autem eſt doctrina euangelij, vt illis enecatis, ei qui hoc fecerit, adſit ſanitas. *Tempus eſt diruendi, & tẽpus ædificandi.* Hęc diſci poſſunt etiã ex iis quæ à Deo dicta ſunt Hieremiæ Prophetę, cui diuinitùs data eſt poteſtas ad prius purgandũ, & radicitùs euellendũ, & fodiẽdum, & tunc excitandũ, & ędificandũ & plantandũ. Oportet enim in nobis prius dirui vitij ædificia,

Deut. 32. — *Hier. 1.*

A τῆς νοήσεις. καιρὸς τοῦ φυτεῦσαι τὴν σωφροσύνην καὶ ἐκτῖλαι τὸ τῆς ἀκολασίας φυτόν. οὕτω δὲ δικαιοσύνης φυτευθείσης, ἀποῤῥιζοῦται τὸ ἄδικον βλάστημα, καὶ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης φυτὸν, τὸν τῦφον ἀνέτρεψε, ἥ τε ἀγάπη βλαστήσασα τὸ πονηρὸν τοῦ μίσους δένδρον ἐξήρανεν· ὥσπερ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δένδρου μίσους δηλαδὴ ἡ ἀδικία πληθυνομένη τὴν ἀγάπην κατέψυξε, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἵνα μὴ τὰ καθ᾽ ἕκαστον λέγοντες διατρίβωμεν, ὁμοίως νοοῦντες, οὐ σφαλησόμεθα. πάλιν ὁ ἐφεξῆς λό- B γος σύμφωνος τοῖς προεξητασμένοις ἐστί. καιρὸς γὰρ, φησι, τοῦ ἀποκτεῖναι, καὶ καιρὸς τοῦ ἰάσασθαι. τοῦτο δὲ σαφῶς ἐν τῷ προφητικῷ προερμηνεύεται, ὃ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φησὶ, ὅτι ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω. ἐὰν γὰρ μὴ ἀποκτείνωμεν ἑαυτοῖς τὴν ἔχθραν, οὐκ ἰασόμεθα τὴν ἀγαπητικὴν διάθεσιν τὴν ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ μίσους νοσήσασαν. οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ὅσα ἐπὶ κακῷ καθ᾽ ἡμῶν ζῇ· λέγω δὴ τὴν κακὴν τῶν παθημάτων παράταξιν, καὶ τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον, τὸν καθ᾽ ἡμῶν διὰ τῶν ἡδονῶν στρατευό- C μενον, καὶ αἰχμαλωτίζοντα ἡμᾶς τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας καιρός ἐστι τοῦ ἀποκτεῖναι. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων φόνος, ἴασις γίνεται τοῦ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἐξασθενήσαντος. φασὶν οἱ ἰατροὶ τὰς ἕλμινθας, καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα θηρία ἔσωθεν ἐκ κακοχυμίας ζωογονεῖσθαι τοῖς σπλάγχνοις, ὧν ἡ ζωὴ, νόσος τῷ σώματι γίνεται. εἰ δὲ ἐκεῖνα διά τινος φαρμακοποσίας ἀναιρεθείη, πάλιν εἰς ὑγείαν ὁ κάμνων ἀναῤῥωσθήσεται. ἀναλογεῖ τὰ τοιαῦτα τοῦ σώματος πάθη, πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς ἀῤῥωστήματα. ἐπὰν ὁ θυμὸς ἔνδοθεν ἐκμύζων, ἢ διὰ τῆς D μνησικακίας τῆς ψυχῆς τὸν τόνον καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐκνευρίζων, ἢ τὸ τοῦ φθόνου θηρίον, ἢ εἴ τις ἄλλο τοιοῦτον κακὸν ἡ κακὴ δίαιτα ζωογονήσῃ. ὁ αἰσθόμενος ὅτι θηρίον τρέφει ἔνδοθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, εὐκαίρως χρήσεται τῷ ἀναιρετικῷ τῶν παθῶν φαρμάκῳ. τοῦτο δέ ἐστιν ἡ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλία, ὥστε ἐκείνων φονευθέντων ἐπιγενέσθαι τῷ πεποιηκότι τὴν ἴασιν. καιρὸς τοῦ καθελεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀνοικοδομῆσαι. ταῦτα δὲ ἐκ τῶν τῷ προφήτῃ Ἱερεμίᾳ παρὰ τοῦ Θεοῦ ῥηθέντων ἐστὶ μαθεῖν, ᾧ δίδοται θεόθεν ἡ δύναμις, εἰς τὸ πρότερον καθαίρειν, καὶ ἐκριζοῦν, καὶ κατασκάπτειν, καὶ τότε ἀνορθοῦν, καὶ ἀνοικοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν. χρὴ γὰρ πρότερον ἐν ἡμῖν ἐρειπωθῆναι τὰ τῆς κακίας ἀνοικοδομήματα,

A καὶ τότε καιρόν τι καὶ εὐρυχωρίαν εὑρεῖν πρὸς τὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ κατασκευὴν, τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς οἰκοδομουμένην, οὗ ἡ ὕλη, ἀρετή ἐστιν. εἴ τις γὰρ ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσίον ἢ ἀργύριον, λίθους τιμίους, ταῦτα ἡ ἀρετὴ ὀνομάζεται· ξύλα δὲ καὶ χόρτος καὶ καλάμη, ἡ τῆς κακίας ἑρμηνεύεται φύσις, ἣ πρὸς εἰς οὐδὲν ἄλλο, ἢ εἰς πυρὸς δαπάνην παρασκευάζεται. ὅταν οὖν ἐκ χόρτου καὶ καλάμης τὰ οἰκοδομήματα ᾖ, τουτέστιν, ἐξ ἀδικίας τε καὶ ὑπερηφανίας, καὶ τῆς λοιπῆς τοῦ βίου κακίας, πρότερον ταῦτα εἰς ἀφανισμὸν ἀγαγεῖν ὁ λόγος διακελεύεται· B εἶθ' οὕτω τὸ χρυσίον τῆς ἀρετῆς ὕλην τῆς κατασκευῆς τοῦ πνευματικοῦ οἴκου ποιήσασθαι. οὐ γὰρ ἔστι συμφυῆναι τῇ καλάμῃ τὸν ἄργυρον, ἢ τῷ χόρτῳ τὸ χρυσίον προσκολληθῆναι· ἢ τὸν μαργαρίτην τῷ ξύλῳ. ἀλλ' εἰ μέλλει τοῦτο εἶναι, χρὴ πάντως ἀφανισθῆναι τὸ ἕτερον. τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; οὐκοῦν καθαιρεθήσεται πρότερον τὰ τοῦ σκότους, καὶ τότε κατασκευασθήσεται τὰ φωτεινὰ τοῦ βίου οἰκοδομήματα. καιρὸς τοῦ κλαῦσαι, καὶ καιρὸς τοῦ γελάσαι. σαφηνίζεται ὁ λόγος ἀπὸ τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς τῆς ἐκ C προσώπου τοῦ κυρίου γεγενημένης, ἥ φησιν· ὅτι μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. νῦν οὖν ἐστιν ὁ τοῦ κλαῦσαι καιρός· ὁ δὲ τοῦ γελάσαι δι' ἐλπίδος ἀπόκειται. ἡ γὰρ παροῦσα κατήφεια, τῆς ἐλπιζομένης εὐφροσύνης μήτηρ γενήσεται. τίς δὲ οὐκ ἂν ἐν θρήνοις καὶ σκυθρωπότητι πάντα τὸν βίον ἑαυτοῦ δαπανήσειεν, εἴπερ αἴσθησιν λάβοι αὐτὸς ἑαυτοῦ, καὶ γνοίη καθ' ἑαυτὸν ἅτε εἶχεν, ἅτε ἀπώλεσεν, καὶ ἐν οἷς ἦν τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ φύσις, καὶ ἐν τίσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐστίν; τότε θάνατος οὐκ ἦν, νόσος ἀπῆν, τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν, τὰ πονηρὰ ταῦτα ῥήματα, τῆς ζωῆς πρότερον ἐξώριστο. ὡς γὰρ κοινὸς ὁ ἥλιος, καὶ ὁ ἀὴρ D κοινὸς, καὶ πρὸ πάντων τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις κοινὴ, εὐλογία κοινή· οὕτως ἐν ἴσῳ καὶ παντὸς ἀγαθοῦ μετουσία κατ' ἐξουσίαν προέκειτο, καὶ ἡ νόσος τῆς πλεονεξίας οὐκ ἐγνωρίζετο, καὶ τὸ πρὸς τὸ ἐλαττοῦσθαι μῖσος κατὰ τῶν ὑπερεχόντων οὐκ ἦν. οὐδὲ γὰρ ὅλως τὸ ὑπερέχον ἦν· καὶ μυρία ἐπὶ τούτοις ἄλλα, ἃ οὐδ' ἂν παραστῆσαί τις δυνηθείη τῷ λόγῳ, παμπληθὲς τῶν εἰρημένων κατὰ τὸ μέγεθος προέχοντα. λέγω δὲ τὴν πρὸς ἀγγέλους ὁμοτιμίαν, τὴν ἐπὶ Θεοῦ παρρησίαν, τὴν τῶν ὑπερκοσμίων ἀγαθῶν θεωρίαν,

& tunc inuenire tempus & ſpatium ad templi Dei conſtructionem, quod ædificatur in nobis, cuius materia eſt virtus. Si quis enim ædificat ſuper fundamentum aurum & argentum, lapides pretioſos, ea nominantur virtus: ligna autem & fœnum & ſtipula, vitij exponitur natura, quæ quidem non paratur ad aliud quàm vt igne conſumatur. Cùm igitur ex fœno & ſtipula fuerint ædificia, hoc eſt, ex iniuſtitia, ſuperbia, & cæteris vitæ vitiis, prius iubet verbum ea abolere, & deinde aurum virtutis efficere materiam ſtructuræ domus ſpiritualis. Fieri enim non poteſt, vt cum ſtipula coaleſcat argentum, vel fœno agglutinetur aurum: vel ligno margaritum. Sed ſi hoc eſt futurum, oportet omnino aboleri alterum. Quæ eſt enim luci ſocietas cum tenebris? Deſtruentur ergo prius opera tenebrarum, & tunc conſtruentur lucida vitæ ædificia. 1.Cor.3.

Ibidem.

4. *Tempus eſt flendi, & tempus ridendi.* Declaratur hic locus voce euangelica, quæ prolata fuit à perſona Domini, quæ quidem dicit, Beati qui lugent, quoniam ipſi accipient conſolationem. Nunc eſt ergo tempus flendi: ridendi autem tempus in ſpe reponitur. Præſens enim triſtitia fiet mater lætitiæ quę ſperatur. Quis autem non in luctu & mœrore totam ſuam vitam conſumpſerit, ſiquidem ſui ſenſum acceperit, & ſua cognouerit quæ habuit & perdidit, & in quo ſtatu erat ab initio natura, & in quo eſt in præſentia? Tunc mors non erat, morbus aberat, meum & tuum, verba hæc pernicioſa, à vita primum fuerunt exterminata. Nam ſicut communis eſt ſol, & aër communis, & ante omnia Dei eſt communis gratia, & benedictio communis; ita etiam ex æquo liberè erat propoſita cuiuſuis boni participatio, & non cognoſcebatur morbus auaritiæ, nec ex eo quòd quiſpiam minus habebat, odio habebat eum qui ſuperabat. Neque enim erat omnino quod ſuperaret: & alia præterea innumerabilia, quæ nec verbis quidem poſſunt explicari, quæ quidem magnitudine ea quæ dicta ſunt plurimum antecellunt. Honor, inquam, par angelis, apud Deum confidentia, ſupermundanorum bonorum contemplatio, Matth.5.

ineffabili beatæ naturæ pulchritudine nos quoque honeſtari, in nobis oſtendendo diuinam imaginem in animæ decore relucentem. Illis autem quę in eorum locum ſucceſſerunt, ſunt tanquam improbum examen calamitatum, & moleſtiarum mala tanquam veſparum caterua. Quidnam ex vitæ malis primum dicemus? Omnia eundem honoris gradum inter ſe obtinent, omnia primas tenent in malorum excellentia, omnia præbent parem luctus occaſionem. Quid enim miſeriæ magis deflebis, & qua ex parte magis quereris de natura? vitæ breuitatem & laborem incipere à lachrymis, & deſinere in lachrymas, miſerabilem infantiam, in ſenectute delirium, iuuentutis inconſtantiam, conſtantis ætatis laborum perpeſſionem, onera matrimonij, cælibatus ſolitudinem, in liberorum orbitate deficere radicem, diuitiarum inuidiam, paupertatis moleſtiam. Taceo multiplicem morborum differentiam, damna, mutilationes, putrefactiones, ſenſuum orbitates, à dæmonibus vexationes, quæcumque in ſe continet natura, quæ quidem homo quilibet poteſtate habet, cùm ea accidant in natura. Mitto autem amoris inſaniam, & malè olens cænum, in quo volutatur eiuſmodi rabies, nec loquor de nutritioni coniuncta per excretionem moleſtia, ne videar ratione omnino inuehi in vitam ſtercoris effectricem, oſtendens eſſe noſtram naturam. His omnibus prætermiſſis, & quæ ſunt huiuſmodi, illud dico maximè dignum eſſe lachrymis iis qui ſentiunt, quòd ſciant omnes, cùm hæc vmbroſa vita præterierit, nos manere expectationem iudicij, & zelum ignis deuoraturi aduerſarios. Qui ergo hæc & quæ ſunt huiuſmodi reputat, an non ſemper ſimul viuet cum luctu & lamentatione? Tempus ergo eſt hæc nunc mente verſandi. Ex eo enim quod ad præſentem vitam attinet, mœrore & moleſtia affecti ſimus, vt nihil in ea peccemus, vt eſt conſentaneum, aderit. Hoc autem ſi rectè fiat, promiſſa lætitiæ gratia per ſpem nobis reponitur. Spes autem pudore non afficit, vt dicit Apo- Rom. 5.
ſtolus. Quod autem ſubiungitur, eſt veluti repetitio eius quod prius dictum eſt. Nam cum dixiſſet lachrymarum & riſus opportunitatem, ſubiunxit,

A τῷ ἀφράστῳ κάλλει τῆς μακαρίας φύσεως καὶ ἡμᾶς ὡραΐζεσθαι, δεικνῦντας ἐν ἑαυτοῖς τὴν θείαν εἰκόνα τῇ ὥρᾳ τῆς ψυχῆς ἀποστίλβουσαν. τὰ δὲ ἀντ' ἐκείνων, οἷα ὁ πονηρὸς τῶν παθημάτων ἐσμὸς, ἡ κακὴ τῶν λυπηρῶν σφηκία. τί ἄν τις πρῶτον εἴπῃ τῶν τοῦ βίου κακῶν; πάντα ὁμότιμως ἔχει πρὸς ἄλληλα, πάντα πρεσβεύει ταῖς τῶν κακῶν ἐξοχαῖς, πάντα τὴν ἴσην θρήνων ἀφορμὴν γίνεται. τί μᾶλλον γὰρ τις θρηνήσει τῆς ἀθλιότητος, πόθεν πλέον τὴν φύσιν ἀπολοφύρηται; τὸ ἀκύμορον τῆς ζωῆς, τὸ ἐπίπονον, τὸ B ἀπὸ δακρύων ἄρχεσθαι καὶ καταλήγειν εἰς δάκρυον, τὴν ἐλεεινὴν νηπιότητα, τὴν ἐν τῷ γήρᾳ παράνοιαν, τὸ ἄστατον τῆς νεότητος, τὸ πολύμοχθον τῶν τῇ ἡλικίᾳ καθεστηκότων, τοῦ γάμου τὸ φορτικὸν, τῆς ἀγαμίας τὸ ἔρημον, τῆς ἀπαιδίας τὸ ἄρριζον, τοῦ πλούτου τὸ ἐπίφθονον, τῆς πενίας τὸ ἐπώδυνον, καὶ σιωπῶ τὰς πολυτρόπους τῶν νοσημάτων διαφορὰς, τὰς λώβας, τοὺς ἀκρωτηριασμένους, τὰς σήψεις, τὰς τῶν αἰσθητηρίων πηρώσεις, τὰς ἐκ δαιμόνων παραφορὰς, πάντα ὅσα ἡ φύσις ἐν ἑαυτῇ περιέχει, ἃ τῇ δυνάμει C ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἔχων ἐν τῇ φύσει τὰ πάθη. τὴν δὲ τῶν ἐρώτων μανίαν, καὶ τὸν δυσώδη βόρβορον εἰς ὃν καταστρέφεται ἡ τοιαύτη λύσσα, παρίημι, καὶ τὴν συνεζευγμένην τῇ τροφῇ διὰ τῆς ἀποκρίσεως ἀηδίαν οὐ λέγω, ὡς ἂν μὴ δόξαιμι διὰ πάντων στηλιτεύειν τῷ λόγῳ τὸν βίον, κοπροποιόν τινα τὴν φύσιν ἡμῶν ἀποδεικνύων. πάντα ἀφεὶς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐκεῖνο μάλιστα φημὶ δακρύων ἄξιον εἶναι τοῖς αἰσθανομένοις, τὸ εἰδέναι πάντας ὅτι τῆς σκιοειδοῦς ταύτης παραδραμούσης, μένει ἡμᾶς τις D ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους. ὁ οὖν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λογιζόμενος, ἆρ' οὐκ ἀεὶ τῷ θρήνῳ συνεζήσεται; οὐκοῦν καιρὸς ἂν εἴη νῦν ταῦτα τῷ λογισμῷ λαμβάνειν. ἐκ γὰρ τοῦ σκυθρωπῶς πρὸς τὴν παροῦσαν ἔχειν ζωὴν, τὸ μηδὲν πλημμεληθῆναι ἐν ταύτῃ κατὰ τὸ εἰκὸς προσγενήσεται. τούτου δὲ κατορθωθέντος, ἡ ἐπαγγελθεῖσα τῆς εὐφροσύνης χάρις δι' ἐλπίδος ἡμῖν ἀποκείσεται· ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος. τὸ δὲ ἐπαγόμενον, οἷον ἐπανάληψίς τοῦ προειρημένου ἐστίν. εἰπὼν γὰρ τοῦ δακρύου καὶ τοῦ γέλωτος τὴν εὐκαιρίαν, ἐπάγει·

A καιρὸς τοῦ κόψασθαι, καιρὸς τοῦ ὀρχήσασθαι, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἐπίτασις ἑκατέρου τῶν μνημονευθέντων ἐστίν. ὁ γὰρ εὐπαθής τι καὶ ἐνδιάθετος θρήνος, κοπετὸς ὑπὸ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ὄρχησις σημαίνει τὴν τῆς εὐφροσύνης ἐπίτασιν, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ τοιοῦτον ἐμάθομεν, ἐν οἷς φησίν, ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε, ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ἐκόψασθε. οὕτω φησὶν ἡ ἱστορία, κοπετὸν μὲν ἐπὶ τῇ μεταστάσει τοῦ Μωσέως ἐπὶ τοῖς Ἰσραηλίταις γενέσθαι, ὀρχήσασθαι δὲ τὸν Δαβὶδ τῆς κιβωτοῦ προπομπεύοντα, ὅτε B αὐτὴν ἐκ τῶν ἀλλοφύλων ἀνεκομίσατο, μὴ ἐν τῷ συνήθει διακεκοσμημένον σχήματι. ὑποφθέγγεσθαι γάρ αὐτόν φησι τὴν ἐναρμόνιον μελῳδίαν ἐν τῷ μουσικῷ ὀργάνῳ ἀνακρουόμενον· συγκινεῖσθαι δὲ πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῷ ποδὶ, καὶ τῇ ἐνρύθμῳ κινήσει τοῦ σώματος τὴν ἔνδον δημοσιεύειν διάθεσιν. ἐπεὶ τοίνυν διπλοῦς μέν ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, διπλῆ δὲ ἡ ζωὴ καταλλήλως ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἐν ἡμῖν ἐνεργουμένων, καλὸν ἂν εἴη τῇ σωματικῇ ζωῇ κοπτομένοις πολλαὶ καὶ τῶν θρήνων κατὰ τὸν βίον C τοῦτον αἱ ἀφορμαί, τῇ ψυχῇ παρασκευάζειν τὴν ἐναρμόνιον ὄρχησιν. ὅσον γὰρ πλέον καταστυγνάζεται διὰ κατηφείας ὁ βίος, τοσούτῳ μᾶλλον αἱ τῆς εὐφροσύνης ἀφορμαὶ τῇ ψυχῇ συναθροίζονται. στυγνὸν ἡ ἐγκράτεια, κατηφὲς ἡ ταπείνωσις· θρήνου τὸ ζημιοῦσθαι· πένθους ὑπόθεσις τὸ μὴ ἴσον πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἔχειν· ἀλλ' ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται, καὶ ὁ ἐναθλῶν τῇ πενίᾳ στεφανωθήσεται, καὶ ὁ τοῖς ἕλκεσι βρύων καὶ διὰ πάντων θρήνου ἄξιον τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐπιδεικνύμενος, τοῖς κόλποις τοῦ Πατριάρχου ἐναναπαύσεται. ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς γενοίμεθα τῷ ἐλέει τοῦ σώζοντος ἡμᾶς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. D

A *Tempus eſt plangendi, & tempus ſaltandi*, quod quidem nihil eſt aliud, quàm amplificatio vtriuſque eorum quorum facta eſt mentio. Nam qui facilè mouetur, & eſt ex interna affectione luctus, à ſcriptura nominatur planctus. Similiter autem & ſaltatio ſignificat intenſam lætitiam; quomodo didicimus in Euangelio, cum dicit, Tibia vobis cecinimus, & non ſaltaſtis, lamentati ſumus vobis, & non planxiſtis. Ita dicit hiſtoria fuiſſe quidem planctum apud Iſraëlitas, cùm migraret Moſes, ſaltaſſe autem Dauidem arcam in pompa præce- *Matth. 11. Luc. 7.* B dentem, quando eam repetiuit ab alienigenis, non eo habitu quo ſolebat. *Deut. 34. 2. Paral. 15.* Dicit enim eum modos cecinisse harmonicos, pulſantem muſicum inſtrumentum: ſe autem mouiſſe ad numerum, & numeroſo motu corporis in publicum internam protuliſſe affectionem. Quoniam igitur duplex quidem eſt homo, vt qui ex anima conſtet & corpore; & conuenienter duplex quoque eſt vita; in vtroque eorum quæ fiunt à nobis; bonum fuerit vitæ corporeæ, vt qui plangunt, multas luctuum & lamen- C tationum in hac vita occaſiones & adminicula animæ parent ad numeroſam ſaltationem. Nam quo magis vita mœrore angitur & contrahitur, eo maiores lætitiæ occaſiones congregantur in anima. Arcta & aſpera res eſt continentia; res triſtis eſt humilitas; res eſt lamentabilis damnum pati: luctus eſt argumentum, non tantum habere, quantum ij qui dominatum obtinent: ſed qui ſeipſum humiliat, exaltabitur, & qui in paupertate exercetur, coronabitur, & qui ſcatebat vlceribus, & in omnibus oſtendebat vitam dignam D quæ lugeretur, quieſcet in ſinu Abrahæ. In quo nos quoque ſimus, miſericordia eius qui nos ſeruat, Ieſu Chriſti; cui gloria in ſæcula ſæculorum; Amen.

A

EIVSDEM IN ECCLEſiaſten HOMILIA VII.

Tempus iaciendi lapides, & tempus cogendi lapides. Per ea quæ oſtendit, auditorum iam vires auxit Eccleſiaſticarum copiarum præfectus, vt & iam poſſint ferire aduerſarios, & ea comparare quæ ſunt vſui ad feriendum. Ea enim quæ prius didicimus, ex eo quòd omnibus adaptet eam quæ eſt ex tempore menſuram, & eam quæ eſt in vniuerſo opportunitatem, boni & honeſti conſtituere iudicem edocti ſumus, ad hanc nos deducunt facultatem, vt intelligatur animæ noſtræ eſſe aliquod brachium, & rectà mittamus lapides qui occidant inimicos, & rurſus eos reuocemus, ad quemcumque hoſtem iecerimus, ad hoc vt ſemper eoſdem iaculemur in aduerſarium. Atque ij quidem qui ſolam intuentur litteram, & ad ſenſum qui eſt ad manum tantum aduertunt, accommodabunt legem Moſis præſentibus verbis, in qua lex iubet iacere lapides, ſi quidpiam inueniantur aliqui delinquere in legem, ſicut & nos per ipſam didicimus hiſtoriam, tam in iis qui peccant aduerſus ſabbatum, quàm in eum qui ſacra eſt ſuffuratus, & in aliis delictis, quæ lex iuſſit puniri lapidibus. Ego autem, ſi cogere lapides opportunum faceret Eccleſiaſtes, de quo lex nihil iubet, neque vlla ex hiſtoria actio refert ſimile, iis aſſentirer qui verba per legem interpretantur, quod ſcilicet tunc ſit tempus iaciendi lapides, quando quiſpiam vel deliquit aduerſus ſabbatum, vel abſtulit aliquid eorum quæ ſunt dedicata. Nunc autem adiectio eius quod oporteat rurſus cogere lapides, quod quidem nulla lege eſt definitum, nos ducit ad alium ſenſum. Diſcamus autem cuiuſmodi ſit hoc genus lapidum, quod poſt iactum rurſus poteſt poſſideri ab eo qui proiecit. Poſtquam enim lapides in tempore iecerimus, rurſus eos cogere docemur in tempore. Mihi ergo videtur non ſatis ſublimiter accipere legem

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚκλησιαστὴν ἐξήγησις ζ.

Καιρὸς τοῦ βαλεῖν λίθους, καὶ καιρὸς τοῦ συναγαγεῖν λίθους. ηὔξησεν ἤδη δι' ὧν ἔδειξε τὴν τῶν ἀκουόντων ἰσχὺν, ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δυνάμεως ταξίαρχος, ὥστε καὶ βάλλειν δύνασθαι τοὺς ἀντιτεταγμένους, καὶ τὰ εἰς
B τὸ βάλλειν παρασκευὰς συμπορίζεσθαι. ἃ γὰρ προεπαιδεύθημεν δι' ὧν πᾶσιν ἐφαρμόζειν τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον, καὶ τὴν ἐν παντὶ εὐκαιρίαν ποιεῖσθαι τοῦ καλοῦ κριτήριον μεμαθήκαμεν, εἰς ταύτην ἡμᾶς ἄγει τὴν δύναμιν, ὡς τὸ νοηθῆναί τινα ἡμῖν τῆς ψυχῆς βραχίονα, καὶ κατὰ σκοποῦ πέμπειν τοὺς ἀναιρετικοὺς τῶν ἐχθρῶν λίθους, καὶ πάλιν ἀνακαλεῖσθαι τούτους εἰς ὅπερ ἂν τὸν πολέμιον βάλωμεν, εἰς τὸ ἀεὶ διὰ τῶν αὐτῶν κατακοντίζειν τὸν ἀντικείμενον. οἱ μὲν οὖν πρὸς τὸ γράμμα βλέποντες μόνον, καὶ τὸ
C πρόχειρον παριστάμενοι διανοίᾳ τῶν εἰρημένων, τὸν Μωσέως νόμον ἴσως τοῖς παροῦσι ῥητοῖς ἐφαρμόσουσιν, ἐφ' ὃν προστάσσει ὁ νόμος βάλλειν λίθους εἴ τινες παρανομοῦντες εὑρίσκοιντο, οἷα δὴ καὶ δι' αὐτῆς μεμαθήκαμεν τῆς ἱστορίας, ἐπί τε τῶν εἰς τὸ σάββατον ἐξαμαρτανόντων, καὶ τοῦ τὰ ἱερὰ κεκλοφότος, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλημμελημάτων οἷς τὴν διὰ τῶν λίθων τιμωρίαν ὁ νόμος ἐπέταξεν. ἐγὼ δὲ εἰ καὶ τὸ συναγαγεῖν λίθους εὔκαιρον ὁ ἐκκλησιαστὴς ἐποιεῖτο, περὶ οὗ νόμος οὐδεὶς ἐγκελεύεται, οὔτε τῆς ἱστορίας πρᾶξις ὑ-
D φηγεῖται τὸ ὅμοιον, συνεθέμην ἂν τοῖς διὰ τοῦ νόμου τὸ ῥητὸν ἑρμηνεύουσιν, ὡς τότε ὄντος καιροῦ βάλλειν λίθους, ὅταν τις ἢ παρανομήσας τὸ σάββατον, ἤ τι τῶν ἀνατεθέντων ὑφέληται. νυνὶ δὲ ἡ προσθήκη τοῦ δεῖν πάλιν συναγαγεῖν τοὺς λίθους, ὅπερ οὐδενὶ νόμῳ διώρισται, εἰς ἄλλην ἡμᾶς ἄγει διάνοιαν. μάθωμεν ὁποῖον τὸ γένος λίθων ἐστὶ, ὃ μετὰ τὴν βολὴν πάλιν κτῆμα τοῦ προϊεμένου γίνεσθαι χρή. ἐπειδὰν γὰρ βάλλωμεν, κατὰ καιρὸν τοὺς λίθους πάλιν συναγαγεῖν αὐτοὺς ἐν καιρῷ διδασκόμεθα. ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ μηδὲ τὸν νόμον οὕτως ὑψηλῶς κατὰ τὸ

προέχειν ἔννοιαν ἐκλαμβάνειν. τί γὰρ θεοπρεπὲς καὶ μέγα τῇ ψιλῇ διανοίᾳ τῶν γεγραμμένων ἐμφαίνεται; εἰ φρυγανιζόμενός τις ἑάλω κατὰ τὸ σάββατον, διὰ τοῦτο καταλευσθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἔδει, μηδεμιᾶς ἀδικίας ἐν τῷ πλημμελήματι φαινομένης; τί γὰρ ἠδίκει τινὰ κάρφη κατὰ τὸ συμβὰν διερριμμένα κατὰ τὴν ἔρημον πρὸς τὴν τοῦ πυρὸς χρείαν συγκομιζόμενος; οὐ γὰρ τὸ ἀλλότριον ἀφαιρεῖσθαι κατηγορεῖται, ὥστε δοκεῖν εὐλόγως τὴν ἀδικίαν κολάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ κοινῇ πᾶσι προκείμενον αὐτῷ αἴτιον γέγονε τῆς τῶν λίθων βολῆς. ἀλλ' ὅτι ἐν σαββάτῳ τοῦτο ἐποίησε, διὰ τοῦτο ὡς κακοῦργος κατακρίνεται. τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι τῶν γινομένων ἕκαστον τῇ ἰδίᾳ κρίνεται φύσει, εἴτε καλὸν, εἴτε μὴ τοιοῦτον ἐστιν; ὁ δὲ χρόνος καθ' ὃν ἐνεργεῖται πρᾶξις, ἔξωθεν τῆς τῶν γινομένων φύσεως θεωρεῖται. τί γὰρ κοινὸν ἔχει τὸ χρονικὸν διάστημα, πρὸς τὸ ἐκ προαιρέσεως ἡμετέρας ἀποτελούμενον; ἐὰν ἔρηται τις ἡμᾶς, τί ἡμέρα ἐστὶ, τὸ ὑπὲρ γῆς εἶναι τὸν ἥλιον πάντως ἀποκρινούμεθα, καὶ μέτρον αὐτῆς ὄρθρον καὶ ἑσπέραν ποιούμεθα. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος τῆς ἡμέρας, οὐ μιᾷ τινι μόνῃ τῶν κατὰ τὴν ἑβδοματικὴν περίοδον ἀνακυκλουμένων ἐφαρμοσθήσεται· ἀλλὰ καὶ πρώτης καὶ δευτέρας καὶ μέχρι τῆς ἑβδόμης, ὁ αὐτός ἐστι λόγος, καὶ οὐδὲν ἡ τοῦ σαββάτου ἡμέρα κατὰ τὰς λοιπὰς κατὰ τὸ εἶναι ἡμέρα παρήλλακται. ἐὰν δέ τις τὴν τοῦ ἁμαρτήματος ἐξετάσῃ διάνοιαν, τὸ μηδέν τι κατὰ τοῦ πέλας ποιεῖν, πάντως εὑρήσομεν, οἷον οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, καὶ τὰ λοιπά· ὧν γενικός ἐστι νόμος, τὰ καθ' ἕκαστον ἐν ἑαυτῷ περιέχων, καὶ ὅπερ ἡ τοῦ ἀγαπῆσαι τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν· ταῦτα καὶ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐπίσης κατορθούμενά τε καὶ παρανομούμενα, ἢ καλὰ πάντως ἐστὶν, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενα. οὐκ ἂν δέ τις ὃ σήμερον κακὸν ἐκρίθη γινόμενον, εἴτε φόνος εἴη τὸ πλημμέλημα, εἴτε τι ἄλλο τῶν ἀπειρημένων, τὸ αὐτὸ τοῦτο τῇ ἐφεξῆς καλὸν εἶναι νομίσειεν. εἰ οὖν τὸ κακὸν ἀεὶ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐν ᾧπερ ἂν χρόνῳ τύχῃ τολμώμενον καὶ τὸ ἀνεύθυνον, οὐδ' ἂν γένοιτο παρὰ τὸν χρόνον ὑπεύθυνον. εἰ τοίνυν τὸ πρὸ τοῦ σαββάτου φρυγανίζεσθαι καὶ πυρὰν ἅπτειν ἔξω ἀδικίας ἐστὶ καὶ κολάσεως· καὶ πῶς τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ πλημμέλημα γέγονε; ἀλλ' εἰδέναι

A in eo ſenſu qui eſt ad manum. Quid
enim magnum & quòd Deum deceat,
apparet in nudo ſenſu eorum quæ ſcri-
pta ſunt? Si quis deprehenſus eſſet ſar- *Num. 15.*
mentum colligens ſabbato, propterea
oportebat hominem obrui lapidibus,
cum nulla iniuria appareat in delicto?
Quam enim fecerat iniuriam, aliquas
feſtucas caſu diſiectas per ſolitudinem
ad ignis alimentum apportans? Non
enim accuſatur quòd alienum auferat,
vt iure videatur puniri iniuria, ſed quod
eſt communiter omnibus propoſitum,
eſt ei cauſa, vt in eum iaciantur lapides.
Sed quia hoc fecit in ſabbato, propterea
damnatur tanquam maleficus. Quis
B neſcit, quòd eorum quæ fiunt vnum-
quodque, propria iudicatur natura, ſit
ne bonum an malum? Tempus autem
in quo fit actio, conſideratur extra eius
quod fit naturam. Quid enim commu-
ne habet temporis ſpatium, cum eo
quod ex noſtro libero peragitur arbi-
trio? Si quis nos roget quid ſit dies,
Solem eſſe ſuper terrã omnino reſpon-
debimus, & mane & veſperam ſtatue-
mus eius eſſe menſuram. Hæc autem
diei ratio non congruet vni ſoli ex iis
qui voluuntur per ambitum hebdo-
madæ: ſed & primi & ſecundi, & vſque
ad ſeptimum eadem eſt ratio; neque
C dies ſabbati quicquam differt à cæteris
in eo quod ſit dies. Si quis autem exa-
minabit quid ſibi vult peccatum, dice-
mus omnino nihil facere contra proxi-
mum, vt Non mœchaberis, non occi-
des, non furaberis, & cætera: quorum
lex eſt generalis in ſe ſingula comple-
ctens, & id quod datum eſt præceptum
diligendi proximum vt ſeipſum; hæc
quotidie, ſeu rectè & ex virtute, ſeu
contra leges fiant, aut ſunt omnino
bona, aut intelliguntur eſſe contraria.
D Nemo autem quod malum eſt hodie
iudicatum, & pro delicto habitum, ſeu
cędes, ſeu quicquam aliud prohibitum,
hoc ipſum die ſequenti bonum eſſe &
honeſtum cenſuerit. Si ergo malum eſt
huiuſmodi, quocumque tempore ad-
mittatur, & id quod eſt nulli culpæ af-
fine: ne fieri quidem poteſt vt propter
tempus ſit aliquid crimini obnoxium.
Si ergo ante ſabbatum ligna colligo-
re, & rogum accendere, eſt ab ini-
quitate remotum, nec eſt puniendum:
quomodo hoc ipſum efficitur deli-
ctum die ſequenti? Cæterùm noui

ſabbatum quietis, noui legem nihil agendi, quæ non alligata hominis naturali operationi, cum iubet nihil agere. Si enim iubet quæ fieri non poſſunt, iubens nos nihil agere, quibus etiam abſque cæteris operibus ipſum vitæ genus eſt opus: oculorum quidem viſus, aurium autem ea quæ eſt ſecundum naturam operatio, narium verò odoratus, oris aëris attractus, linguæ ſermo, dentibus nutrimenti adminiſtratio, viſceribus concoctio, pedibus motus, manibus ea quæ vt illa membra operarentur nobis à natura eſt inſitum. Quomodo ergo fieri poteſt, vt nihil agendi lex confirmetur, ſi vt natura ſit ocioſa minimè admittimus? Quomodo perſuadebo oculo ne videat ſabbato, cuius natura eſt vt ſemper aliquid aſpiciat? Quomodo audiendi ſiſtam operationem? Quomodo à me perſuadebitur odoratui, vt deponat ſenſum qui apprehendit vapores? Quo pacto autem non exercebunt viſcera ſuam operationem, legi ſeruientia, ita vt incoctum maneat in corpore nutrimentum, vt in ſabbato naturam oſtendat ocioſam? Si itaque reliquæ partes corporis noſtri non poſſunt ſuſcipere legem nihil agendi: neque enim omnino viua erunt quæ non operantur: fieri non poteſt vt omnino non violetur ſabbatum, etiamſi pes aut manus maneat immobilis in eadem figura & eodem loco. Cum ergo non alicui parti, ſed toti homini lex lata ſit, non eo magis nihil agentes per vnum ex membris legem ſeruabimus, ſi reliquis ſenſuum inſtrumentis ſecundum naturam operantes, violemus quod iuſtum eſt. Atqui lex data eſt diuinitùs: nihil autem eorum quæ à Deo iubentur, eſt eiuſmodi, vt ſit præter naturam, aut ſit extra rationem virtutis. Quod autem ratione caret otium, non eſt virtus. Quęrendum eſt ergo quid ſibi vult præceptum otij ſabbati. Dico itaque cuiuſlibet legis à Deo datæ vnum eſſe ſcopum, vt à vitij opere mundi ſint qui legem acceperunt, & lex omnis quæ vetita prohibet, iubet ſabbatiſmum agere à malis operibus. Hoc ſunt tabulæ, hoc Leuitica obſeruatio, hoc quod accuratè traditum eſt in Deuteronomio, vt ocioſi ſimus, & nihil agamus illorum, quorum opus eſt vitium. Si ergo ita lex accipiatur

A τὸ σαββατίζειν τῆς ἀναπαύσεως, οἶδα τὸν τῆς ἀπραξίας νόμον, ὃς οὐχὶ πεδήσας τὸν ἄνθρωπον τῆς φυσικῆς ἐνεργείας, ἀπρακτεῖν εἶναι διακελεύεται. εἰ γὰρ αὖ τὰ ἀδύνατα κελεύει ἀπρακτεῖν προστάσσων ἡμῖν οἷς καὶ δίχα τῶν λοιπῶν ἔργων, αὐτὸ τὸ τῆς ζωῆς εἶδος ἔργον ἐστίν· ὀφθαλμῶν μὲν ἡ ὄψις, ἀκοῆς δὲ ἡ κατὰ φύσιν ἐνέργεια, μυκτήρων δὲ ἡ ὄσφρησις, στόματος ἡ τοῦ ἀέρος ὁλκή, γλώσσης ὁ λόγος, ὀδοῦσιν ἡ τροφῆς ὑπηρεσία, σπλάγχνων ἡ πέψις, ποσὶν ἡ κίνησις, χερσὶν ἐκεῖνα πρὸς ἃ πέφυκεν ἡμῖν ἐνεργεῖν ταῦτα τὰ μέλη. B πῶς οὖν ἐστι δυνατὸν κυρωθῆναι τὸν τῆς ἀπραξίας νόμον, οὐ παραδεχομένοις τὴν ἀργίαν τῆς φύσεως; πῶς πείσω τὸν ὀφθαλμὸν μὴ ὁρᾶν ἐν σαββάτῳ, οὗ φύσις ἐστὶ τὸ πάντως τι βλέπειν; πῶς τὴν ἀκουστικὴν ἐπίσχω ἐνέργειαν; πῶς πεισθῇ μοι ἡ ὄσφρησις, τὴν ἀντιληπτικὴν αἴσθησιν τῶν ἀτμῶν ἀποθέσθαι κατὰ τὸ σάββατον; πῶς δὲ οὐκ ἐνεργήσει τὰ σπλάγχνα τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν, τῷ νόμῳ δουλεύοντα ὥστε ἄπεπτον τὴν τροφὴν ἐμμεῖναι τῷ σώματι, ἵνα ἀργὴν δείξῃ τὴν φύσιν κατὰ τὸ σαββατίζειν; εἰ δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος ἡμῶν οὐ δύναται δέξασθαι τὸν τῆς ἀργίας νόμον· C οὐδὲ γὰρ ὅλως ἐν τῇ ζωῇ ἔσται τὰ μὴ ἐνεργοῦντα· οὐκ ἔστι πάντως τὸ μὴ παρανομηθῆναι τὸ σάββατον, κἂν ἀκίνητος ἡ χεὶρ ἢ ὁ ποὺς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματός τε καὶ τόπου μένῃ. ἐπεὶ οὖν οὐχὶ μέρει τινί, ἀλλ' ὅλῳ κεῖται τῷ ἀνθρώπῳ νόμος, οὐ μᾶλλον ἀπρακτοῦντες δι' ἑνὸς τῶν μελῶν νόμον φυλάξομεν, εἰ τοῖς λοιποῖς αἰσθητηρίοις κατὰ φύσιν ἐνεργοῦντες, τὸ προσταχθὲν παραλύσομεν. ἀλλὰ μὴν θεόθεν ὁ νόμος· οὐδὲν δὲ τῶν παρὰ Θεοῦ προστεταγμένων τοιοῦτον, οἷον εἰ παρὰ φύσιν εἶναι, ἢ ἔξω τοῦ κατ' ἀρετὴν ἐλέγχεσθαι λόγου. ἡ δὲ ἄλογος ἀργία, D ἀρετὴ οὐκ ἔστιν. ζητεῖν ἄρα προσήκει τί βούλεται τὸ παράγγελμα τῆς τοῦ σαββάτου ἀργίας. φημὶ τοίνυν ἐγὼ πάσης νομοθεσίας τῆς θεόθεν γεγενημένης ἕνα σκοπὸν εἶναι, τὸ καθαρεύειν τοὺς τῆς κακίας ἔργων τοὺς δεξαμένους τὸν νόμον, καὶ πᾶς νόμος ὁ τὰ ἀπειρημένα κωλύων σαββατίζειν, ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἔργων διακελεύεται. τοῦτο αἱ πλάκες, τοῦτο ἡ Λευιτικὴ παρατήρησις, τοῦτο ἡ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ἀκρίβεια, τὸ ἀργοὺς ἡμᾶς καὶ ἀπράκτους ἐκείνων εἶναι, ὧν τὸ ἔργον κακία ἐστίν. εἰ μὲν οὖν οὕτω τις ἐκλαμβάνειν

τὸν νόμον ἀργὸν ἐν κακίᾳ εἶναι τὸν ἄνθρωπον, κἀγὼ συντίθημι τὸν σοφὸν ἐκκλησιαστὴν κατὰ τοῦ ξύλα ἑαυτοῦ συνάγοντος, καιρὸν ὁρίζειν εἰς τὸ βάλλειν λίθους, δι' ὃν κωλύεται ἡ συλλογὴ τῶν τῆς κακίας φρυγάνων, τῶν εἰς πυρὸς ὕλην συναγομένων. εἰ δὲ ψιλότης παραμένει τῷ γράμματι, οὐκ οἶδα ὅπως τὸ θεοπρεπὲς ἐν τῷ νόμῳ λογίσαιτο. οὐκοῦν νοητέον τοὺς λίθους τίνες εἰσὶν οἱ κατὰ τοῦ τοιούτου βαλλόμενοι, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἀφίκοιτο ἡ περὶ τὸν φρυγανισμὸν σπουδή. εἰ δὲ τὰ ξύλα δι' ὧν τὸ πῦρ ἐκκαυθήσεται τῷ συνειλοχότι. πάντως δὲ οὐκ ἄδηλα ταῦτα, τῷ καὶ ὁπωσοῦν μυστικὸν ἐπαγαγόντι λόγον· ἡ γὰρ καλῶς ὁ ἀπόστολος ξύλα καλάμην καὶ χόρτον τὴν πονηρὰν οἰκοδομὴν ὀνομάζει, διότι τὰ τοιαῦτα οἰκοδομήματα ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ πῦρ γίνεται· καὶ τὸ ἄχυρον, φησὶν ἡ τοῦ εὐαγγελίου φωνὴ, πυρὶ ἑτοιμάζεται, καὶ τὴν ἄκαρπον κληματίδα, μόνῳ εὔθετον τῷ πυρὶ ἀπεφήνατο· δῆλον ἂν εἴη, ὅτι ξύλα ἐστὶν εἰς πυρὸς παρασκευὴν συναγόμενα, τὰ μάταια τοῦ βίου ἐπιτηδεύματα, καὶ οὗτός ἐστιν ὁ ἐν καιρῷ τοῖς λίθοις βαλλόμενος, ὅνπερ τὸν εἰς τὰ κακὰ ῥέποντα λογισμὸν τις νοήσας, οὐχ ἁμαρτάνει τοῦ δέοντος. χρὴ δὲ πάντως νοεῖν ὅτι οἱ ἀναιρετικοὶ τῆς κακίας λογισμοὶ, οὗτοι εἰσὶν οἱ λίθοι οἱ εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ σφενδονώμενοι, οὓς ἀεὶ καὶ πέμπεσθαι χρὴ, καὶ συνάγεσθαι. πέμπεσθαι μὲν εἰς καθαίρεσιν τοῦ κατὰ τῆς ἡμετέρας ζωῆς ὑψουμένου· συνάγεσθαι δὲ, εἰς τὸ ἀεὶ πλήρης εἶναι τὸν τῆς ψυχῆς τὸν κόλπον τῶν τοιούτων παρασκευῶν, ὥστε πρόχειρον εἶναι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὴν βολὴν, εἴποτε ἄλλως τὴν καθ' ἡμῶν ἐπιβουλὴν ἐννοήσειεν. πόθεν οὖν συναγάγωμεν λίθους οἷς τὸν ἐχθρὸν καταγεύσωμεν. ἤκουσα τῆς προφητείας εἰπούσης, λίθοι ἅγιοι κυλίονται ἐπὶ τῆς γῆς. οὗτοι δ' ἂν εἶεν ἀπὸ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰς ἡμᾶς κατιόντες λόγοι, οὓς χρὴ συναγαγεῖν ἐν τῷ τῆς ψυχῆς κόλπῳ, ἵν' ἐν καιρῷ κατὰ τῶν λυπούντων χρησώμεθα, ὧν ἡ βολὴ οὕτω καλὴ, καὶ ἀναιρεῖ τὸν πολέμιον, καὶ τῆς τοῦ βάλλοντος χειρὸς, οὐ χωρίζεται. ὁ γὰρ τῷ λίθῳ τῆς σωφροσύνης καταβάλλων τὸν ἀκόλαστον λογισμὸν τὸν διὰ τῆς ἡδονῆς τὰς τῆς πυρὸς ὕλας φρυγανιζόμενον, κἀκεῖνον τῇ βολῇ κατηγωνίσατο, καὶ διὰ χειρὸς ἀεὶ φέρει τὸ ὅπλον.

A vt homo ſit otioſus in vitio, ego quoque aſſentior, ſapientem Eccleſiaſten aduerſus eum qui ſua ligna colligit, conſtituere tempus ad iaciendum lapides, propter quod prohibetur collectio ſarmentorum vitij, quæ colliguntur ad materiam igni ſuppeditandam. Sed ſi nuda maneat littera, non video quemadmodum in lege cogitari poſſit quod Deo dignum ſit. Videndum eſt ergo quinam ſint lapides, qui aduerſus eum iaciuntur, ne colligendorum ſarmentorum ſtudium finem ſuum aſſequatur. Sin autem ligna ſunt, per quæ B ignis ardebit ei qui collegerit, ſunt autem ea omnino ſatis clara ei qui vtcumque ſenſum induxerit myſticum: pulchrè enim Apoſtolus ligna, ſtipulam & fœnum, malum nominat ædificium, 1.Cor.3. propterea quòd talia ędificia fiunt ignis in tempore iudicij, & ſterile ſarmentum igni ſolum eſſe aptum pronuntiauit: & palea, inquit vox Euangelij, paratur igni: perſpicuum eſt, quòd ligna quæ ad ignem ſtruendum colliguntur, ſunt inania huius vitæ ſtudia, iſque eſt qui in tempore percutitur lapidibus, C quem ſi quis intellexerit eam quæ ad malà propéſa eſt cogitationem, is à ſcopo minimè aberrauerit. Eſt autem omnino intelligendum, quòd quæ vitium perimunt cogitationes, eæ ſunt lapides, qui ab Eccleſiaſte funda rectè iaciuntur, quos ſemper mitti oportet & colligi. Mitti quidem ad eum euertendum qui contra vitam noſtram erigitur: colligi autem ad hoc, vt animæ noſtræ ſinus plenus ſit iis præparatis, vt ad manum ſit quod iaci poſſit in aduerſarios, ſi quando aliter nobis fuerit inſi- D diatus. Vnde ergo colligemus lapides quibus inimicũ obruamus? Audiui prophetiam dicentẽ, lapides ſancti voluuntur ſuper terram. Zach.9. Ij autem ſunt, quæ à diuinitùs inſpirata ſcriptura ad nos verba deſcendunt, quæ colligere oportet in ſinu animæ, vt in tempore iis vtamur aduerſus eos qui ſunt nobis moleſti: quorum eſt adeò pulcher iactus, vt & hoſtem interimant, & ab eius qui iacit manu non ſeparantur. Qui enim lapide temperantiæ impudicam proſternit cogitationem, quę per voluptates ſarmenti igni materiam ſuppeditat, illam iactu ſuperat, & in manu ſemper fert arma.

Ita etiam iuſtitia fit lapis aduerſus iniuſtitiam, illámque perimit, & ſeruatur in ſinu eius qui emiſit. Eodem modo omnia quæ de eo quod eſt melius intelliguntur, & deteriora perimunt, & non ſeparantur ab eo qui ex virtute ſe gerit. Mea quidem ſententia oportet ita in tempore iacere lapides, & in tempore colligere lapides, vt & ſemper bonos mittamus iactus, ad profliganda quæ ſunt deteriora, & nobis nunquam deficiat eiuſmodi armorum copia. Qui autem deinceps ſequitur verborũ contextus, definit tempus & importunitatem cuiuſdam complexus. Sic autem habet contextus. 5. *Tempus eſt complectendi, & tempus eſt procul ſe remouendi à complexu.* Non erit autem ſenſus nobis aliter clarus, quàm ſi contextus per ſcripturam fuerit prius intellectus: vt nobis fiat perſpicuũ in quónã diuinitùs inſpirata ſcriptura voce vti ſciat. Atque magnus quidem Dauid hoc in Pſalmis ſignificauit. Clamat enim dicens: Circumdate Sion, & complectimini eam. Hic ipſe autem Salomon, quando intrinſecus poſitam faciebat coniunctionem eius qui amore captus erat ſapientiæ, & alia dicit, per quæ fit nobis cum virtute coniunctio, & hoc ſubiungit, Honora ipſam, vt te complectatur. Si ergo Dauid iubet nos Sion complecti: Solomon autem dicit eos qui honorarunt ſapientiam, ipſam complecti, à conueniente ſenſu fortè non aberramus, ſi rem didicerimus cuius eſt tempeſtiuus complexus. Sion enim mons eſt Hieroſolymorum, qui ſuper arcem eminet. Qui ergo adhortatur vt eam complectaris, iubet vt ſublimi vitæ agendæ rationi coaleſcas, vt peruenias ad ipſam arcem virtutum, quam ſub nomine Sion ſignificat in ænigmate. Qui ergo tecum habitare vult ſapientiam, eum qui apud illos ſequitur annunciat tibi complexum. Eſt ergo tempus complectendi Sion, & tempus vt nos complectatur ſapientia, nomine quidem Sion oſtendente ſublimitatem vitæ agendæ rationis: ſapientia autem ex parte omnem per ſe virtutem ſignificante. Si ergo per ea quæ dicta ſunt cognouimus opportunitatem complexus, per ea ipſa didicimus, à quibúſnam ſeparatio ſit vtilior coniunctione. Tempus eſt enim, inquit,

Pſal. 47.

Prou. 4. 8.

A οὕτω καὶ ἡ δικαιοσύνη λίθος κατὰ τῆς ἀδικίας γίνεται, κἀκείνην ἀναιρεῖ, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ προσιεμένου φυλάττεται. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πάντα τὰ πρὸς τὸ κρεῖττον νοούμενα, ἀναιρετικὰ τοῦ χείρονός ἐστι, καὶ τοῦ κατορθοῦντος τὴν ἀρετὴν οὐ χωρίζεται. κατά γε τὸν ἡμέτερον λόγον, οὕτως χρὴ ἐν καιρῷ βάλλειν τοὺς λίθους, καὶ ἐν καιρῷ συναγαγεῖν λίθους, ὡς καὶ ἀεὶ πέμπειν τὰς ἀγαθὰς βολὰς ἐπὶ τὸ καταλύειν τὰ χείρονα, καὶ μηδέποτε ἡμᾶς ἐπιλείπειν τῶν τοιούτων ὅπλων τὴν ἀφθονίαν. ἡ δὲ ἐφεξῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐγκειμένη
B ῥῆσις, περιλήψεώς τινος καιρὸν καὶ ἀκαιρίαν ὁρίζεται. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· καιρὸς τοῦ περιλαβεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ μακρυνθῆναι ἀπὸ περιλήψεως. ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ἄλλως γένοιτο ἡμῖν καταφανῆ τὰ νοήματα, μὴ τῆς λέξεως πρότερον διὰ τῆς γραφῆς νοηθείσης· ὥστε γενέσθαι δῆλον ὑμῖν, ἐπὶ τίνος οἶδεν ὁ θεόπνευστος λόγος τῇ φωνῇ κεχρῆσθαι. ὁ μὲν οὖν ὁ μέγας Δαβὶδ διὰ ψαλμῳδίας διεσήμανε, καὶ βοᾷ λέγων· κυκλώσατε Σιών, καὶ περιλάβετε αὐτήν. αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Σολομών, ὅτε τὴν ἐνδιάθετον ἐποίει συζυγίαν
C τοῦ ἐρωτικῶς πρὸς τὴν σοφίαν διατεθέντος, τά τε ἄλλα φησί, δι' ὧν γίνεται ἡμῖν πρὸς τὴν ἀρετὴν συνάφεια, καὶ τοῦτο ἐπάγει· τίμησον αὐτήν, ἵνα σε περιλάβῃ. εἰ οὖν Δαβὶδ τὴν Σιὼν ἡμᾶς παρακελεύεται λαμβάνειν· Σολομὼν δὲ τοὺς τετιμηκότας τὴν σοφίαν παρ' αὐτῆς εἶπε περιλαμβάνεσθαι, τάχα τῆς προσηκούσης ἐννοίας οὐχ ἁμαρτησόμεθα, μαθόντες τὸ πρᾶγμα οὗ εὔκαιρός ἐστιν ἡ περίληψις. τὸ γὰρ Σιὼν ὄρος ἐστὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἄκρας ὑπερφαινόμενον. ὁ οὖν ταύτην σε περιλαμβάνειν προτρεπόμενος,
D τῇ ὑψηλῇ πολιτείᾳ συμφυῆ εἶναι παρακελεύεται, ὥστε εἰς αὐτὴν φθάσαι τῆς ἀρετῆς τὴν ἀκρόπολιν, ἣν τῷ ὀνόματι Σιὼν παραδηλοῖ δι' αἰνίγματος. ὁ δὲ τῆς σοφίας ἑαυτῷ συνοικίζων, τὴν παρ' ἐκείνοις ἑπομένην περίληψίν σοι εὐαγγελίζεται. οὐκοῦν καιρός ἐστι Σιὼν περιλαμβάνειν, καὶ ὑπὸ τῆς σοφίας περιλαμβάνεσθαι, τοῦ μὲν ὀνόματος Σιὼν τὸ ὑψηλὸν τῆς πολιτείας ἐνδεικνυμένου· τῆς δὲ σοφίας πᾶσαν ἀπὸ μέρους τὴν ἀρετὴν δι' ἑαυτῆς σημαινούσης. εἰ τοίνυν ἐγνώκαμεν διὰ τῶν εἰρημένων τὸ τῆς περιλήψεως εὔκαιρον, διὰ τῶν αὐτῶν ἐδιδάχθημεν, τίνων ὁ χωρισμὸς τῆς συμφυΐας ἐστὶ λυσιτελέστερος. καιρὸς γάρ, φησί,

τοῦ μακρυνθῆναι ἀπὸ περιλήψεως. ὁ πρὸς τὴν ἀρετὴν οἰκειωθεὶς, τῆς πρὸς τὴν κακίαν σχέσεως ἠλλοτρίωται. τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ Χριστῷ πρὸς Βελίαλ; ἢ πῶς δυνατόν ἐστι δυσὶ κυρίοις ἐναντίοις δουλεύοντα, εὔνουν ἀμφοτέροις γενέσθαι; ἡ γὰρ τοῦ ἑνὸς ἀγάπη, μῖσος τοῦ ἑτέρου ἐποίησεν. ὅταν οὖν ἡ ἀγαπητικὴ διάθεσις περιποιῇ τὸ καλὸν, τοῦτο δέ ἐστι τὸ εὔκαιρον, ἐπηκολούθησεν ὄντως ἡ πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἀλλοτρίωσις. εἰ ἀληθῶς τὴν σωφροσύνην ἠγάπησας, ἐμίσησας αὖ τὸ ἀντικείμενον. εἰ πρὸς τὴν καθαρότητα βλέπεις ἐρωτικῶς, ἐβδελύξω δῆλον τὴν τοῦ βορβόρου δυσωδίαν. εἰ τῷ ἀγαθῷ προσεκολλήθης, ἐμακρύνθης πάντως τῆς τοῦ πονηροῦ προσκολλήσεως. εἰ δὲ καὶ πρὸς τὴν τοῦ πλούτου περιβολὴν ἄγοι τις τὸ τῆς περιλήψεως σημαινόμενον, δείκνυσι καὶ τοῦτο ὁ λόγος ποῖον πλοῦτον ἀγαθόν ἐστι περιβάλλεσθαι, καὶ ποίων κτημάτων περιβολὴν ἀποπέμπεσθαι. οἶδα θησαυρὸν σπουδαζόμενον, τὸν κεκρυμμένον ἐν τῷ ἀγρῷ, οὐχὶ τὸν πᾶσι φαινόμενον. οἶδα πάλιν πλοῦτον ἀτιμαζόμενον, οὐ τὸν ἐλπιζόμενον, ἀλλὰ τὸν ὀφθαλμοῖς προφαινόμενον. διδάσκει οὕτω ἡ τοῦ ἀποστόλου φωνὴ, λέγουσα· μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. εἰ ταῦτα νενοήκαμεν, καὶ τὸν ἐφεξῆς λόγον διὰ τούτων νενοηκότες ἐσόμεθα. καιρὸς γὰρ, φησὶ, τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι. ὁ γὰρ νοήσας διὰ τῶν ἐξετασθέντων, τίνων προσήκει μακρύνειν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς περιλήψεως, καὶ τίσι συνάπτεσθαι γνώῃ αὖ· τί τε προσήκει ζητεῖν, καὶ τίνων ἡ ἀπώλεια κέρδος ἐστίν. καιρὸς γὰρ, φησι, τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι. τί τοίνυν ἐστὶν ὅ με ζητῆσαι χρὴ, ὥστε ἐπιτυχεῖν τοῦ καιροῦ τοῦ καθήκοντος; ἀλλὰ τί μὲν ζητεῖσθαι δεῖ, ἡ προφητεία δείκνυσι, λέγουσα· ζητήσατε τὸν κύριον, καὶ κραταιώθητε. καὶ πάλιν· ζητήσατε τὸν κύριον, καὶ ἐν τῷ εὑρίσκειν αὐτὸν ἐπικαλέσασθε, καὶ εὐφρανθήτω καρδία ζητούντων τὸν κύριον. ἔγνων τοίνυν διὰ τῶν εἰρημένων ὅπερ ζητῆσαι χρή· οὗ ἡ εὕρεσις ἐστὶν αὐτὸ τὸ ἀεὶ ζητεῖν. οὐ γὰρ ἄλλο τί ἐστι τὸ ζητεῖν, καὶ ἄλλο τὸ εὑρίσκειν· ἀλλὰ τὸ ἐκ ζητήσεως κέρδος, αὐτὸ τὸ ζητῆσαι ἐστί. βούλει καὶ τὴν εὐκαιρίαν μαθεῖν; τίς καιρὸς τοῦ ζητεῖν τὸν κύριον;

A longe fieri à complexu. Qui virtuti eſt coniunctus neceſſitudine ac familiaritate, eſt alienatus ab ea quæ cum vitio eſt habitudine. Quæ eſt enim ſocietas luci cum tenebris, aut Chriſto cũ Belial? (1.Cor.6. Matth.6.) Aut quomodo fieri poteſt, vt qui duobus dominis ſeruit contrariis, ſit vtriſq; beneuolus? Vnius enim dilectio odium efficit alterius. Quando ergo dilectionis affectio ſibi vendiçat id quod eſt bonum & honeſtum, hoc autem eſt opportunum & tempeſtiuum, verè ſequitur alienatio ab eo quòd ei aduerſatur. Si verè dilexiſti temperantiam, id quod aduerſatur odiſti. Si ad puritatem oculis aſpicis amatoriis, odiſti ſcilicet fæ-
B torem cœni. Si bono adhæſiſti, longè omnino ab adhæſione mali te remouiſti. Quod ſi quis etiam complexus ſignificatum deducat ad complexum diuitiarum, id quoque oſtendit, quænam ſint amplexandæ diuitiæ, & quarum diuitiarum amplexus ſit amandandus. Noui theſaurum qui magno ſtudio quæritur, (Matth.13.) nempe eum qui eſt abſconſus in agro, non eum qui apparet omnibus. Noui rurſus diuitias quæ habentur contemptui, non eas quæ ſperantur, ſed quæ ſe offerunt oculis. Hoc docet vox Apoſtoli, dicens: Non conſiderantibus nobis (2.Cor.4.) quæ videntur, ſed quæ non videntur;
C quæ enim videntur, ſunt tẽporalia; quæ autem non videntur, æterna. Si hæc intelleximus, ea etiam quæ deinceps ſequuntur, per hæc intellexerimus.

6. *Tempus eſt enim*, inquit, *quærendi*, & *tempus perdendi*. Qui enim ex iis quæ examinata ſunt, intellexerit à quorũ complexu ſeiungere ſeipſum debeat & cum quibus oporteat ſe coniungere: cognoſcet etiam quid quærendum ſit, & quorum amiſſio ſit lucrũ. Tempus eſt enim, inquit, quærendi, & tempus amittendi.
D Quid eſt ergo quod me quærere oportet, vt tempus aſſequar conueniens? Sed quidnam quidem quæri oporteat, indicat propheta, dicens: Quærite Dominum, & confirmamini. (Pſal.104.) Et rurſus: Quærite Dominum, & in inueniendo eum inuocate, & lætetur cor quærentiũ Dominum. Cognoui ergo per ea quæ dicta ſunt, id quod quærendum eſt: cuius inuentio eſt ipſum ſemper quærere. Non enim aliud eſt quærere, & aliud inuenire: ſed exquirendi lucrũ eſt ipſum quærere. Vis etiam ſcire opportunitatem? Quod eſt tempus quærẽdi Dominum?

Breuiter dico & compendio, tota vita. In hoc enim ſolo ſtudij tempus eſt totum ſtudium. Non enim certo aliquo ac definito tempore Dominum quærere, hoc eſt vera opportunitas. Oculi enim mei, inquit, ſemper ad Dominum. (*Pſal. 24.*) Vides quàm diligenter ſcrutatur oculus quod quæritur, vt qui nullam ſibi det remiſſionem, neque vllum eius quod quæritur interuallum, neque vllam relaxationem cogitationis? Per adiectionem enim eius quod eſt ſemper, oſtendit perpetuum, & quod numquam intermittitur ſtudium. Similiter autem intelligamus & tempus perdendi, lucrum eſſe iudicantes illud perdere, quod ſi quis habeat, id illi damnum affert. Mala poſſeſſio eſt auaritia: eam ergo perdamus. Malum depoſitum eſt acceptæ iniuriæ recordatio. Id ergo amittamus. Mala poſſeſſio eſt effrenata libido: eius maximè ante alios paupertatem teneamus, vt per eiuſmodi paupertatem regnum lucrifaciamus. Beati enim ſunt pauperes ſpiritu, videlicet qui ſunt talium egeni diuitiarum, (*Matth. 5.*) & alias opes omnes diaboli beatius quidem eſt ne omnino quidem poſſidere, vt eorum quæ nos inquinant, careamus omnino poſſeſſione. Non minus autem bonum eſt ei quem mala inuaſit poſſeſſio, res eiuſmodi quæ ab ipſo poſſidentur perdere, & omnino delere. Sed eorum quidem non eſſe omnino participes, melius eſt, quàm vt id euenire poſſit humanæ naturæ, ſed cùm acceperit ea abolere, id ſitum eſt in hominis poteſtate. Solius itaque eſt Domini nihil habuiſſe eorum quæ poſſidet aduerſarius, qui earum quas nos paſſi ſumus affectionum fuit particeps, præter peccatum. Venit enim, inquit, princeps (*Ioan. 14.*) huius mundi, & in me nihil inuenit ex propriis. Seipſum autem per diligentem expurgare pœnitentiam, hoc quoque licet videre in hominibus qui ſeipſos illuſtrant virtutibus. Amiſit Paulus malam incredulitatis poſſeſſionem per eum qui in ipſo operatur gratiam prophetiæ: plenus autem fuit theſauro quem quæſiit. Perdidit Eſaias in diuini carbonis purgatione quicquid in ſe erat ſordidum, & verbum, & cogitatum. Propterea repletus fuit ſancto Spiritu. Perdit quilibet in eius quod eſt melius participatione, quic-

A συντόμως λέγω, ὁ βίος ὅλος. ἐπὶ τούτου γὰρ μόνου ἧς καιρὸς τῆς σπουδῆς ἐστὶν ἡ σπουδὴ πᾶσα. οὐ γὰρ ἀποτεταγμένῳ τινὶ καιρῷ καὶ χρόνῳ ἀφωρισμένῳ τὸ ζητεῖν τὸν κύριον, ἀγαθόν ἐστιν· ἀλλὰ τὸ μήποτε ὅλως διαλείπειν ἀεὶ ζητοῦντα, τοῦτό ἐστιν ἀληθὴς εὐκαιρία. οἱ γὰρ ὀφθαλμοί μου, φησί, διαπαντὸς πρὸς τὸν κύριον. ὁρᾷς πῶς ἐπιμελῶς ἐρευνᾷ ὁ ὀφθαλμὸς τὸ ζητούμενον, οὐδεμίαν ἄνεσιν ἑαυτῷ διδούς, οὐδὲ τὸ διάλειμμα τῆς τοῦ ζητουμένου κατανοήσεως; τῇ γὰρ τοῦ διαπαντὸς προσθήκῃ τὸ διηνεκές τε καὶ ἀδιάλειπτον τῆς σπουδῆς ἐνεδείξατο. ὡσαύτως δὲ νοήσωμεν, B καὶ τὸν τοῦ ἀπολέσαι καιρόν, κέρδος εἶναι κρίνοντες, τὸ ἀπολέσαι ἐκεῖνο, οὗ ἡ ὕπαρξις, ζημία τῷ ἔχοντι γίνεται. κακὸν κτῆμα ἡ φιλαργυρία· ἐκείνου ἀπολέσωμεν. πονηρὸν ἀπόθετον ἡ μνησικακία. ἐκείνου προώμεθα. ὀλέθριον κτῆμα ἡ ἀκόλαστος ἐπιθυμία· ταύτης μάλιστα πρὸ τῶν ἄλλων πτωχεύσωμεν, ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης πτωχείας, τὴν βασιλείαν κερδήσωμεν. μακάριοι γὰρ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, δηλαδὴ οἱ τοῦ τοιούτου πλούτου πενόμενοι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τοῦ διαβόλου κειμήλια, C μακαριώτερον μὲν, τὸ μηδὲ τὴν ἀρχήν τινα κτήσασθαι, ἵνα καθόλου ἀκτήμονες τῶν μολυνόντων γενώμεθα. καλὸν δὲ οὐχ ἧττον τῷ προληφθέντι τῇ πονηρᾷ κτήσει τὸ ἀπολέσαι τὰ τοιαῦτα κτήματα, καὶ εἰς ἀφανισμὸν ἀγαγεῖν. ἀλλὰ τὸ μηδὲ ὅλως ποτὲ ἔχειν τὴν τοιούτων μετουσίαν, κρεῖττον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐστί, τὸ δὲ λαβόντα ἐξαφανίσαι τοῦτο, καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων δύναμις τὴν ἰσχὺν ἔχει. διὸ τὸ μηδὲ ἐσχηκέναι τὴν τῶν ἀντικειμένων κτημάτων μόνου τοῦ κυρίου ἐστί, τοῦ μεταλαβόντος ἡμῖν τῶν αὐτῶν παθημάτων D χωρὶς ἁμαρτίας. ἔρχεται γάρ, φησιν, ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρίσκει τῶν ἰδίων οὐδέν. τὸ δὲ δι' ἐπιμελοῦς μεταμελείας ἑαυτὸν ἐκκαθᾶραι, τοῦτο καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τῶν δι' ἀρετῆς ἑαυτοὺς λαμπρυνόντων ἐστὶν ἰδεῖν. ἀπώλεσεν ὁ Παῦλος τὸ πονηρὸν κτῆμα τῆς ἀπιστίας, διὰ τῆς ἐνεργησάσης ἐν αὐτῷ τῆς προφητείας τὴν χάριν· πλήρης δὲ θησαυροῦ ἐγένετο, ὃν ἐζήτησεν. ἀπώλεσεν Ἡσαΐας ἐν τῷ καθαρσίῳ τοῦ θείου ἄνθρακος πᾶν ῥυπαρὸν, καὶ ῥῆμα, καὶ νόημα. διὰ τοῦτο ἐπληρώθη τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀπόλλυσι πᾶς ἐν τῇ μεταλήψει τοῦ κρείττονος

πᾶν

πᾶν τὸ πρὸς τὸ ἐναντίον νοούμενον. οὕτως ὁ
σώφρων τὴν ἀκολασίαν ἀπώλεσε, τὴν ἀδικίαν
ὁ δίκαιος, τὴν ὑπερηφανίαν ὁ μέτριος, ὁ εὔ-
νους τὸν φθόνον, ὁ ἀγαπητικὸς τὴν ἀπέχθειαν.
ὥσπερ γὰρ ὁ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τυφλὸς εὗρεν ὃ
μὴ εἶχεν, ἐκ τοῦ ἀπολέσαι ὃ εἶχε. τῆς γὰρ τυ-
φλότητος ἀφαιρεθείσης, ἡ τοῦ φωτὸς ἀντεισῆλ-
θεν αὐγή· καὶ ἐπὶ τοῦ λεπροῦ, τοῦ πάθους ἀ-
φανισθέντος, ἡ τῆς ὑγείας ἐπανέρχεται χάρις·
καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ θανάτου ἀνισταμένων ἡ νεκρό-
της τῇ παρουσίᾳ τῆς ζωῆς ὑπεχώρησεν· οὕ-
τως καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης ἡμῖν φιλοσοφίας
οὐκ ἔστι τι τῶν ὑψηλῶν κτήσασθαι, μὴ τὴν
περὶ τὰ γήϊνά τε καὶ ταπεινὰ σπουδὴν ἀπολέ-
σαντας. ἐν γὰρ τῷ ταῦτα εὑρίσκειν, ἀπόλλυται
ἡμῖν τὰ προτιμότερα. καὶ τὸ ἔμπαλιν, ἡ τού-
των ἀπώλεια, τῆς τῶν τιμίων εὑρέσεως πρόξε-
νος γενήσεται. ταῦτα παρὰ τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς
μεμαθήκαμεν, ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν. τὸ γὰρ ἐν τοῖς κατὰ τὴν
ὕλην σπουδαζομένοις τὴν ψυχὴν εὑρεθῆναι
αἴτιον γίνεται, τοῦ ἐν τοῖς ἀληθινοῖς ἀγαθοῖς αὐτὴν
μὴ εὑρεθῆναι. καὶ τὸ ἔμπαλιν, ἡ τούτων στέρησις
καὶ ἀπώλεια, τῶν ἐλπιζομένων ὕπαρξις γίνεται.
τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον
κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; και-
ρὸς, φησι, τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι.
εἰ τοίνυν ἔγνωμεν τί ἐστι τὸ ζητούμενον κέρδος, ὃ
διὰ τοῦ ἀπολέσαι τὰ κακῶς κτηθέντα εὑρίσκε-
ται, τὸ μὲν ζητήσωμεν, τὸ δὲ ἀπολέσωμεν· τὰ
καλὰ ζητήσωμεν, τὰ κακὰ ἀπολέσωμεν. κα-
λῶς δὲ καὶ προσφυῶς τοῖς προεξητασμένοις
καὶ ἡ ἀκολουθία τῶν γεγραμμένων ἐπάγεται.
φησὶ γὰρ, καιρὸς τοῦ φυλάξαι καὶ καιρὸς τοῦ ἐκ-
βαλεῖν. τί φυλάξαι; δηλονότι τὸ εὑρεθὲν ἡμῖν ἐκ
τῆς ζητήσεως. τί ἐκβαλεῖν; ἐκεῖνο πάντως, οὗ ἡ
ἀπώλεια λυσιτελὴς ἐνομίσθη. ἐγένετό σοι νόη-
μα δεξιὸν, εἰσῆλθεν ἐπιθυμία τοῦ ἰδεῖν τὸν
Θεὸν, ἐδίψησεν ἡ ψυχή σου πρὸς τὸν Θεὸν
τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα, πόθος ἐγένετό σοι τοῦ ἐν
ταῖς αὐλαῖς τοῦ κυρίου γενέσθαι· αὐλαὶ δ' ἂν
εἶεν τοῦ κυρίου, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, αἱ ἀρε-
ταί, αἷς συναυλίζεται ὁ λόγος, καὶ πᾶς ὁ τῷ λόγῳ
ἑπόμενος. ταῦτα φύλαξον, ὡς μὴ διαρρυῆναί
σοι τὸν πλοῦτον τῶν καθαρῶν τῆς διανοίας κτημάτων.

A quicquid intelligitur ei eſſe contra-
rium. Sic temperans perdit intempe-
rantiam, iuſtus iniuſtitiam, modeſtus
ſuperbiam, beneuolus inuidiam, qui
eſt charitate præditus, inimicitias. Quo-
modo enim qui erat cæcus in Euan-
gelio, inuenit quod non habebat, ex
eo quòd perdiderit quod habebat.
Ablata enim cæcitate, eius loco ſuc-
ceſſit ſplendor lucis: Et in leproſo,
ablato morbo redit gratia ſanitatis: &
in iis qui ſurgunt à mortuis, aduenien-
te vita, mors recedit: ita etiam in pro-
poſita nobis philoſophia, fieri non po-
B teſt vt aliquid poſſideatur eorum quæ
ſunt excelſa, niſi rerum terrenarum &
humilium ſtudium amiſerimus. Ea e-
nim inueniendo pereunt nobis quæ
ſunt præſtantiora. Et contrà eorum
amiſſio procurabit inuentionem rerum
pretioſarum. Hæc didicimus à voce
Domini: Qui inuenit animam ſuam,
perdet eam: & qui perdidit animam
ſuam propter me, inueniet ipſam. quod
enim inuenta anima in iis quorum ſtu- *Matth. 10.*
dium collocatur in materia, cauſa eſt vt
ipſa non inueniatur in veris bonis. Et
C contrà, eorum priuatio & amiſſio,
efficitur ſubſtantia eorum quæ ſperan-
tur. Quid enim prodeſt homini ſi to-
tum mundum lucretur, iacturam au-
tem faciat animæ? 6. *Tempus eſt*, in- *Matth. 16.*
quit, *quærendi, & tempus eſt amittendi.* Si
ergo ſcimus quod ſit lucrum quod
quæritur, quod quidem ex eo inueni-
tur, quòd perierint quæ malè poſſeſſa
fuerant, illud quidem quæramus,
hoc verò amittamus: bona quæramus,
mala amittamus. Rectè autem & ap-
D poſitè iis quæ prius ſunt examinata,
ſubiungitur conſequentia eorum quæ
ſcripta ſunt. Dicit enim, *Tempus eſt*
ſeruandi, & tempus eſt eiiciendi. Quid ſer-
uandi? Id ſcilicet quod à nobis inuen-
tum eſt ex inquiſitione. Quid eiicien-
di? Id ſcilicet cuius amiſſionem exi- *Pſal. 41.*
ſtimatum eſt conferre. Orta eſt tibi
bona cogitatio, te inceſſit deſiderium
videndi Deum, ſitiuit anima tua ad
Deum, fortem viuum, tibi orta eſt
appetitio vt eſſes in atriis domini:
Atria autem domini ſunt, meo qui-
dem iudicio, virtutes cum quibus habi-
tat ratio, & quicumque ſequitur ratio-
nem. Hæc cuſtodi, ne tibi effluant diui-
tiæ mundarum mentis poſſeſſionum.

Ingreditur quæpiam contraria cogitatio, tanquam fur non manifeſtus, quæ mundas profligat cogitationes, ea eſt eijcienda & à mente amandanda. In ea enim deturbanda, tutò conſeruabitur nobis bonorum theſaurus. Sin autem non fuerit eiecta quæ lucrum perdit, nihil poſſidebimus, latronum qui muros effodiunt inſidiis diffluentibus facultatibus. Quoniam ergo tempus quærendi didicimus, omnis autem qui quærit, inuenit: vt permaneat quod inuentum eſt, theſauro diligentem aliquam imponamus cuſtodiam. Omni, inquit, cuſtodia ſerua cor tuum, vt poſtquam inueneris cuſtodias inuentam gratiam: vt, exempli cauſa, qui ad fidem acceſſit, puritatem inuenit

Prou. 4. per lauacrum. Sed maior eſt labor in cuſtodiendo quod accepit, quàm in inueniendo quod non habuit. Quomodo ergo dicebamus non aliquo tempore circumſcribi opportunitatem inueniendi? ſed totam vitam eſſe vnum tempus bonæ illius inquiſitionis: ita etiam tempus cuſtodiæ totam vitam metiri pronunciamus, eadem voce prophetiæ nunc quoque adducta, quæ

Pſal. 24. dicit: Oculi mei ſemper ad dominum: Quoniam ipſe euellet ex laqueo pedes meos. In hoc enim poterimus nobis integram & intactam conſeruare bonam poſſeſſionem, quòd Deum ſtatuamus noſtrarum rerum cuſtodem. Quando enim oculi mei ſemper fuerint ad Dominum, tunc nihil poterunt efficere laquei aduerſarij, per quos ille molitur inſidias iis quæ ſunt animæ

Pſal. 120. pretioſa. Non des, inquit, in commotionem pedem tuum, & non dormitabit qui cuſtodit te. Eſt ergo præſens contextus conſequens ei qui præceſſit. Ille iuſſit quærere vt inueniamus: hic ſuadet cuſtodire ne perdamus. Modus autem ſeruandi bona eſt in eijciendis iis quæ intelliguntur ex contrario, quomodo oppidum quod obſidetur, tutius cuſtoditur eiectis proditoribus: quamdiu autem ſunt intus, magis inſidiantur ij qui latent, quàm ij qui ſunt aperti hoſtes. Tempus eſt enim, inquit, cuſtodiendi, & tempus abijciendi. Quod autem deinceps ſequitur, animam ad maiorem de rebus quæ cadunt ſub intelligentiam dedu- ducit philoſophiam. Oſtendit enim quòd vniuerſitas eſt ſibiipſi continens,

A παρεισδύεταί τις λογισμὸς ἐναντίος, οἷόν τις λαθραῖος κλέπτης ἀφανισμὸν τῶν καθαρῶν νοημάτων ποιούμενος, ἐκβλητέος οὗτος καὶ ἀποπεμπτέος τῆς διανοίας. ἐν γὰρ τῷ ἐκεῖνον ἀπώσασθαι, δι' ἀσφαλείας ἡμῖν ὁ τῶν ἀγαθῶν θησαυρὸς φυλαχθήσεται. εἰ δὲ μὴ ἐκβληθείη ὁ λυμαινόμενος κέρδος, οὐδὲν ἔσται τῆς κτήσεως, ἐν τῇ τῶν τοιχωρύχων ἐπιβουλῇ τῆς εὐπορίας ἀπορρεούσης. ἐπεὶ οὖν ἐδιδάχθημεν τὸν καιρὸν τοῦ ζητεῖν, πᾶς δὲ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, ὅπως ἂν τὸ εὑρεθὲν παραμένῃ, ἀκριβῆ τινα τῷ θησαυρῷ

B τὴν φρουρὰν ἐπιστήσωμεν. πάσῃ φυλακῇ, φησι, τήρει σὴν καρδίαν, μετὰ τὸ εὑρεῖν τῷ φυλάξαι τὴν εὑρεθεῖσαν χάριν, οἷον εὗρεν ὁ προσελθὼν τῇ πίστει τὴν διὰ τοῦ λουτροῦ καθαρότητα. ἀλλὰ μείζων ὁ πόνος ἐν τῷ φυλάξαι ὃ ἔλαβεν, ἢ ἐν τῷ εὑρεῖν ὃ οὐκ εἶχεν. ὥσπερ οὖν εἴπομεν μὴ χρόνῳ τινὶ τὴν τοῦ ζητεῖν εὐκαιρίαν περιορίζεσθαι· ἀλλὰ πάντα τὸν βίον ἕνα καιρὸν εἶναι τῆς ἀγαθῆς ἐκείνης ζητήσεως· οὕτω καὶ τὸν τῆς φυλακῆς καιρὸν πάσῃ τῇ ζωῇ μετρεῖσθαι ἀποφαινόμεθα. τὴν αὐ-

C τὴν φωνὴν τῆς προφητείας καὶ νῦν παραθέμενοι, τὴν λέγουσαν· οἱ ὀφθαλμοί μου διαπαντὸς πρὸς τὸν κύριον· ὅτι αὐτὸς ἐκσπάσει ἐκ παγίδος τοὺς πόδας μου. ἐν τούτῳ γάρ ἐστι τὸ ἄσυλον τὴν ἀγαθὴν κτῆσιν ἡμῖν φυλάττεσθαι, ἐν τῷ τὸν Θεὸν φύλακα τῶν ἡμετέρων ποιήσασθαι. ὅταν γὰρ οἱ ὀφθαλμοί μου ὦσι διαπαντὸς πρὸς τὸν κύριον, τότε ἄπρακτοι γίνονται τοῦ ἀντικειμένου αἱ παγίδες, δι' ὧν ἐκεῖνος τῷ ἐν τῇ ψυχῇ τιμίῳ τὴν ἐπιβουλὴν τεχνάζεται. μὴ δῷς, φησιν, εἰς σάλον τὸν πόδα σου, καὶ οὐ νυστάξει

D ὁ φυλάσσων σε. οὐκοῦν ἀκόλουθος ἡ παροῦσα ῥῆσις τῷ προάγοντι λόγῳ. ἐκεῖνος ἐκέλευσε ζητεῖν ἵνα εὕρωμεν, οὗτος φυλάσσειν συμβουλεύει, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν. ὁ δὲ τοῦ φυλάττειν τὰ ἀγαθὰ τρόπος ἐστὶν, ἐν ᾧ ἐκβάλλει τὰ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς πολεμουμένης πόλεως ἀσφαλεστέρα γὰρ ἡ φρουρὰ τῶν προδότων ἐκβληθέντων· ἕως δ' ἂν ἐντὸς ὦσι, μᾶλλον ἐπιβουλεύουσι τῶν φανερῶν ἐχθρῶν οἱ λανθάνοντες. καιρὸς γάρ, φησι, τοῦ φυλάσσειν, καὶ καιρὸς τοῦ ἐκβάλλειν. ἡ δὲ ἐφεξῆς ἀκολουθία τοῦ λόγου, εἰς μείζονά τινα τὴν περὶ τῶν νοητῶν φιλοσοφίαν τὴν ψυχὴν ἄγει. δείκνυσι γὰρ ὅτι συνεχές ἐστι τὸ πᾶν ἑαυτῷ

καὶ οὐκ ἔχει τινὰ λύσιν ἡ ἁρμονία τῶν νοητῶν, ἀλλά τίς ἐστι σύμπνοια τῶν ὄντων πρὸς ἄλληλα. καὶ οὐκ ἀπέσχισται τὸ πᾶν τῆς πρὸς ἑαυτὸ συναφείας, ἀλλ' ἐν τῷ εἶναι μένει τὰ πάντα τῇ τοῦ ὄντος δυνάμει περιεχόμενα. τὸ δὲ ὄντως ὂν, ἢ αὐτὸ ἀγαθότης ἐστὶν, ἢ εἴ τι ὑπὲρ τοῦτο τις ἐπινοεῖ σημαντικὸν τῆς ἀφθάρτου φύσεως ὄνομα. πῶς δ' ἄν τις εὕροι ἐκείνου ὄνομα ὅπερ ὑπὲρ ὄνομα φησὶν εἶναι ἡ θεία τοῦ ἀποστόλου φωνή; πλὴν ὅπερ ἂν εὑρεθῇ ὄνομα ἑρμηνευτικὸν τῆς ἀνεκφωνήτου δυνάμεώς τε καὶ φύσεως, ἀγαθόν ἐστι πάντως τὸ σημαινόμενον. τοῦτο τοίνυν τὸ ἀγαθὸν ἤτοι ὑπὲρ τὸ ἀγαθὸν, αὐτό τε ὡς ἀληθῶς ἐστι, καὶ δι' ἑαυτὸ τοῖς οὖσι δέδωκέ τε καὶ δίδωσι τήν τε τοῦ γενέσθαι δύναμιν καὶ τὴν ἐν τῷ εἶναι διαμονήν. πᾶν δὲ τὸ ἔξω αὐτοῦ θεωρούμενον, ἀνυπαρξία ἐστί. τὸ γὰρ ἔξω τοῦ ὄντος ἐν τῷ εἶναι οὐκ ἔστιν. ἐπεὶ οὖν ἀντιθεωρεῖται τῇ ἀγάπῃ ἡ κακία· Θεὸς δὲ ἡ παντελὴς ἀρετή· ἔξω ἄρα τοῦ Θεοῦ ἡ κακία, ἧς ἡ φύσις, οὐκ ἐν τῷ αὐτὴν εἶναι, ἀλλ' ἐν τῷ ἀγαθὸν μὴ εἶναι καταλαμβάνεται. τὸ γὰρ ἔξω τοῦ ἀγαθοῦ νοήματος ὄνομα, τὴν κακίαν ἐθέμεθα· οὕτως ἀντιθεωρεῖται τῷ ἀγαθῷ ἡ κακία, ὡς ἀντιδιαιρεῖται τὸ μὴ ὂν τῷ ὄντι. ἐπεὶ οὖν τῷ αὐτεξουσίῳ τῆς ὁρμῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἀπερρύημεν· ὥσπερ οἱ ἐν φωτὶ μὴ ὄντες σκότος λέγονται βλέπειν. ἓν γὰρ τῷ μηδὲν βλέπειν, ἐστὶ τὸ σκότος βλέπειν· τότε ἡ ἀνύπαρκτος τῆς κακίας φύσις, ἐν τοῖς ἀπορρυεῖσι τοῦ ἀγαθοῦ οὐσιώθη, ἥτις ἕως τότε ἐστὶν, ἕως ἂν ἡμεῖς ἔξω τοῦ ἀγαθοῦ ὦμεν. εἰ δὲ πάλιν ἡμῶν ἡ αὐτεξούσιος τοῦ θελήματος κίνησις ἀποῤῥαγείη τῆς πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον σχέσεως, καὶ συμφυείη τῷ ὄντι· ἐκεῖνο μὲν τὸ ἐν ἐμοὶ μηκέτι εἶναι ἔχουσα, οὐδὲ τὸ ἐν ἐμοὶ ὅλως ἕξει. κακὸν γὰρ ἔξω προαιρέσεως ἐφ' ἑαυτοῦ κείμενον οὐκ ἔστιν. ἐγὼ δὲ τῷ ἀληθῶς ὄντι ἐμαυτὸν προσκολλήσας τε καὶ προσερείσας, ἐν τῷ ὄντι μένω, ὃ ἀεί τε ἦν καὶ εἰς ἀεὶ ἔσται, καὶ νῦν ἐστι. ταῦτά μοι δοκεῖ τὰ νοήματα ὁ τοῦ ῥῆξαι καιρὸς, καὶ ὁ τοῦ ῥάψαι καιρὸς ὑποτίθεται,

A nec compago eorum quæ cadunt ſub intelligentiam, vllam habet ſolutionem, ſed eſt quædam eorum quæ ſunt, inter ſe inuicem conſpiratio. Neque abſciſſum eſt vniuerſum ab ea quæ eſt ſecum coniunctione, ſed in eſſentia manent omnia, vt quæ contineantur eius quod eſt poteſtate. Id autem quod verè eſt, aut eſt ipſa per ſe bonitas, aut ſi naturæ in quam non cadit interitus magis ſignificatiuum nomen poſſit inueniri. Quemadmodum autem illius inueniri poſſet nomen, quod eſſe ſupra nomen dicit diuina vox Apoſtoli? Cæterùm quodcúmque inuentum fuerit nomen explicans ineffabilem pote- *Phil. 2.*
B ſtatem, & naturam, bonum eſt omnino ſignificatum. Hoc ergo quod eſt per ſe bonum, ſeu quod eſt ſupra bonum, & ipſum verè eſt, & per ſe dedit & dat iis quæ ſunt facultatem, vt gignantur, & vt permaneant in eſſentia. Quicquid autem extra ipſum conſideratur, eo redigitur vt non cõſiſtat. Quod enim eſt extra id quod eſt, non eſt eſſentia. Quoniam ergo vt charitati aduerſum conſideratur vitium: Deus autem eſt perfecta & planè abſoluta virtus: extra Deum ergo eſt vitium, cuius natura non in eo quod ipſum ſit, ſed in eo quod bonum non ſit, comprehendi-
C tur. Nam extra boni notionem, vitij nomen poſuimus: ita conſideratur vitium eſſe aduerſum bono, vt id quod non eſt, ab eo quod eſt, tanquam ei aduerſum diſtinguitur. Poſtquam verò libera arbitrij noſtri appetitione à bono excidimus: quomodo qui non ſunt in luce, dicuntur videre tenebras: Idem enim valet nihil videre, quod tenebras videre: tunc quæ non conſiſtit vitij natura, in iis quæ à bono defluxerunt, accepit eſſentiam, quæ tamdiu
D eſt, quamdiu nos extra bonum ſumus. Si autem noſter rurſus liber voluntatis motus, abſcindatur ab ea habitudine, quæ eſt illi cum eo quod non poteſt conſiſtere, & cum eo quod eſt coniungatur & coaleſcat: illud quidem quod eſt in me, eſſe non habens amplius, nec quod eſt in me quidem habebit omnino. Malum enim extra liberum arbitrium, in ſcipſo non eſt ſitum. Ego autem cùm ei quod verè eſt adhæſerim, & me ei adſuetim, maneo in eo quod eſt, quod & ſemper erat, & ſemper erit, & nunc eſt. Hic mihi videtur eſſe ſenſus eius quod eſt, Tempus eſt rumpendi, & tempus conſuendi,

A vt ab illo abrupti cui male adhæſimus, illi adhæreamus cui bonum eſt adhærere. Mihi enim, inquit, Deo adhærere bonum eſt, ponere in domino ſpem meam. Dici poſſunt multa quoque alia ad conſilium dandum accommodata, vt, tollite malum à vobiſipſis. Hæc iubet diuinus Apoſtolus, iubens eũ qui damnatus erat nefarij concubitus, abrumpi à communi conuentu eccleſiæ: ne paruum, inquit, fermentum vitij eius qui fuerat damnatus, eccleſiaſticarum precum conſperſionem totam reddat inutilem. Eum autem qui per peccatum fuerat abruptus, rurſus adſuit per pœni-
B tentiam, dicẽs, Ne nimia triſtitia abſorbeatur is qui eſt huiuſmodi. Ita ſciunt & opportunè abrumpere partem commaculatam tunicæ Eccleſiæ: & rurſus opportunè adſuere, quando per pœnitentiam ab inquinamẽto fuerit abluta. Multa autem eiuſmodi licet videre tam in antiquis narrationibus, quàm in hac noſtra vita, quæ œconomicè fiunt in eccleſiis. Scitis enim à quibus abrupti ſumus, & quibus adſuimur. Abſciſſi enim ab hæreſi, pietati ac veræ religioni per-
C petuò inſuimur: tunc intuentes infractam Eccleſiæ tunicam, quando à communione hæreſi fuerit quiſpiam abruptus. Sed ſiue conuenienter contemplationi quæ prius à nobis fuit examinata, de iis quæ ſunt id quod dictum eſt, philoſophatur: ſiue dato conſilio de his erudit: omnino continet contextus id quod eſt conducibile, vt qui & in tempore ea abrũpat, quorum mala eſt commiſtio, & in tempore rurſus coniungat ea quorum vtilis eſt vnio. Nos autem pergamus ad ea quæ deinceps ſequuntur in contextu, per quæ mihi videtur
D oratio per ſublimiorem cõſiderata philoſophiam, maiorem cùm verbis habere conuenientiam. Priori enim loco collocatum eſt tempus tacendi, & poſt ſilentium dedit tempus loquendi. Quando ergo & de quibuſnam eſt melius tacere? Dixerit quiſpiam ex iis qui ad mores aſpiciunt, ſæpe ſilentium eſſe decentius ſermone, vt quomodo diſcernit Paulus opportunitatem ſilentij & ſermonis, aliquando quidem decernens tacere; aliquando autem permittens loqui. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non prodeat. Hæc eſt lex ſilentij.

Pſal.72. Eſa. 1. 1.Cor.5. 2.Cor.9. Epheſ.4.

A ἵν' ἀπορραγέντες ἐκείνου ᾧ κακῶς συνεφύημεν, προσκολληθῶμεν ἐκείνῳ, οὗ ἀγαθὴ ἡ προσκόλλησις. ἐμοὶ γάρ, φησι, τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ, ἀγαθόν ἐστι, τίθεσθαι ἐν τῷ κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μου. εἴποι δ' ἄν τις καὶ πρὸς ἄλλα πολλὰ τὴν βουλὴν χρησίμως ἔχειν, οἷον ἐξάρατε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. ταῦτα κελεύει ὁ θεῖος ἀπόστολος τὸν ἐπὶ τῇ παρανόμῳ μίξει κατεγνωσμένον, τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος ἀπορραγῆναι κελεύων. ὡς ἂν μὴ μικρά, φησι, ζύμη τῆς τοῦ κατεγνωσμένου κα-
B κίας, ὅλον τὸ φύραμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐχῆς ἀχρειώσειεν. τὸν δὲ ἀπορραγέντα διὰ τῆς ἁμαρτίας, πάλιν προσερράπτει διὰ τῆς μετανοίας, λέγων· ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. οὕτως οἶδεν εὐκαίρως τὸ ἀπορρῆξαι τὸ σπιλωθὲν μέρος τοῦ τῆς ἐκκλησίας χιτῶνος· καὶ πάλιν εὐκαίρως προσρράψαι, ὅταν διὰ τῆς μετανοίας ἐκπλυθῇ τοῦ μολύσματος. καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐστὶν ἰδεῖν, ἔν τε ταῖς ἀρχαιοτέραις τῶν διηγημάτων, καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ, ὅσα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οἰκονομικῶς
C ἐπιτελεῖται. οἴδατε γὰρ τίνων ἀπορρηγνύμεθα, καὶ τίσιν ἀεὶ προσερραπτόμεθα. τῆς γὰρ αἱρέσεως ἀποσχιζόμενοι τῇ εὐσεβείᾳ διαπαντὸς ἐνερραπτόμεθα· τότε ἄρρηκτον βλέποντες, τὸν τῆς ἐκκλησίας χιτῶνα, ὅταν ἀπορραγῇ τις πρὸς τὴν αἱρέσεων κοινωνίαν. ἀλλ' εἴτε κατὰ τὴν προεξετασθεῖσαν ἡμῖν θεωρίαν φιλοσοφεῖ περὶ τῶν ὄντων ὁ λόγος· εἴτε τὰ τοιαῦτα διὰ τῆς συμβουλῆς ταύτης παιδεύει, κατὰ πάντα τὸ ἐπωφελές τι καὶ χρήσιμον περιέχει ἡ ῥῆσις, ἐν καιρῷ τε ἀπορρηγνῦσα ὧν πονηρὰ ἡ συνάφεια, καὶ
D κατὰ καιρὸν πάλιν συνάπτουσα ὧν ἐπωφελής ἐστιν ἡ ἕνωσις. ἡμεῖς δὲ πρὸς τὰ ἐφεξῆς τοῦ λόγου προέλθωμεν, δι' ὧν μοι δοκεῖ μᾶλλον ὁ κατὰ τὴν ὑψηλοτέραν φιλοσοφίαν θεωρηθεὶς λόγος οἰκειώσεως πρὸς τὸ ῥητὸν ἔχειν. προτέτακται γὰρ ὁ τοῦ σιγᾶν καιρός, καὶ μετὰ τὴν σιγὴν ἔδωκε τὸν τοῦ λέγειν καιρόν. πότε οὖν, καὶ περὶ τίνων τὸ σιγᾶν ἐστιν ἄμεινον, εἴποι τις τῶν πρὸς τὸ ἦθος βλεπόντων πολλαχοῦ τὴν σιωπὴν εὐσχημονεστέραν εἶναι τοῦ λόγου, οἷον καθὼς διακρίνει τῆς σιωπῆς τε καὶ τοῦ λόγου τὴν εὐκαιρίαν ὁ Παῦλος, ποτὲ μὲν νομοθετῶν τὸ σιγᾶν, ποτὲ δὲ ἐπιτρέπων τοῦ λέγειν. πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω. τοῦτο σιωπῆς ὁ νόμος

ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσιν· ἔστι τοῦ λέγειν καιρός. αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. πάλιν ἔδωκε τῇ σιγῇ τὸν καιρόν. εἰ δέ τι μανθάνειν θέλουσιν ὧν ἀγνοοῦσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν. πάλιν ἐπέδειξε τοῦ λόγου τὴν εὐκαιρίαν. μὴ ψεύδεσθαι εἰς ἀλλήλους. καὶ αὕτη σιωπῆς εὐκαιρία. λαλείτω ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ. πάλιν ἡ ἐξουσία τοῦ λόγου. καὶ πολλὰ τοιαῦτά ἐστιν εἰπεῖν, καὶ ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας γραφῆς· ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου, ἐκωφώθην, καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν, καὶ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ. ἄφωνος γίνεται ὁ πρὸς τὴν ἀντίδοσιν τοῦ κακοῦ μένων ἀκίνητος· ἐν οἷς δὲ προσήκει τῷ λόγῳ χρήσασθαι, ἀνοίγει ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα, φθέγγεται προβλήματα, πληροῖ τὸ στόμα αἰνέσεως, κάλαμον ποιεῖ τὴν γλῶσσαν. ἀλλὰ τί χρὴ μυρίων ὄντων ἐν τῇ γραφῇ τῶν ὑποδειγμάτων, λεπτουργεῖν ἐν τοῖς ὁμολογουμένοις τὸν λόγον; ὃ δέ μοι πρὸ τούτων ἐπὶ νοῦν ἦλθεν, ὡς συμφωνούσης τῆς περὶ τοῦ σιγᾶν καὶ λαλεῖν εὐκαιρίας τῇ ἀποδοθείσῃ περὶ τοῦ ῥήματος, καὶ τῆς ῥαφῆς θεωρίᾳ, τοῦτο βούλομαι πάλιν ἐπαναλαβὼν, δι' ὀλίγων εἰπεῖν. ἐκεῖ τε γὰρ τὴν κακῶς τῷ ἐναντίῳ προσφυεῖσαν ψυχὴν ἀπορρήξας ὁ λόγος εἰς ἕνωσιν ἤγαγε, τοῦ ὄντως ὄντος διὰ τῆς προσκολλήσεως ὅπερ ὑπὲρ λόγον ἐστὶν, ἃ ὁ προλαβὼν ἀπέδωκε λόγος. ἐνταῦθά τε διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ τὸ σιγᾶν προτετάχθαι. τουτέστι διότι τὸ ὑπὲρ πᾶν ἐκεῖνο νόημά τε καὶ ὄνομα, ὃ ἡ τοῦ κακοῦ ἀπορραγεῖσα ψυχὴ καὶ ζητεῖ διαπαντὸς, καὶ ἐνωθῆναι τῷ εὑρεθέντι ἐφίεται, τοῦτο πάσης ἑρμηνευτικῆς φωνῆς ἐστιν ὑψηλότερον. ὅπερ ὁ φιλονεικῶν ὑπὸ τὴν τοῦ λόγου σημασίαν καθέλκειν, λανθάνει πλημμελῶν εἰς τὸ θεῖον. τὸ γὰρ ὑπὲρ πᾶν εἶναι πεπιστευμένον, καὶ ὑπὲρ λόγον πάντως ἐστί. ὁ δὲ λόγῳ διαλαμβάνειν ἐπιχειρῶν τὸ ἀόριστον, οὐκέτι δίδωσι τὸ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ἐκεῖνο ὃ ἀντεξετάζει, τὸν ἴδιον λόγον τοιοῦτόν τι καὶ τοσοῦτον εἶναι οἰόμενος, οἷον καὶ ὅσον

A Sed ſi quis ſit bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Hoc eſt tempus loquendi. Mulieres taceant in eccleſiis. (1.Cor.14.) Rurſus dedit tempus ſilentio. Si quid autem volunt diſcere ex iis quæ neſciunt, domi maritos ſuos interrogent. Rurſus oſtendit opportunitatem ſermonis. Nolite mentiri inter vos inuicem. (Col.3.) Hæc quoque eſt ſilentij opportunitas. Loquatur veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo. Rurſus datur poteſtas loquendi. Multa etiam huiuſmodi afferri poſſunt ex veteri ſcriptura. (Pſal.38.) Dum conſiſteret peccator aduerſum me, obſurdui, & humiliatus ſum, (Pſal.37. Pſal.77.) B & ſilui à bonis, & tanquam ſurdus non audiebam, & tanquam mutus non aperiens os ſuum. Mutus fit qui ad referenda mala eſt immobilis, in quibus autem vtendum eſt ſermone, aperit in parabolis os ſuum, loquitur propoſitiones, implet os ſuum laude, linguam ſuam facit calamum. Sed cùm ſint innumerabilia quæ in ſcriptura ſunt exempla, quid opus eſt ſubtiliter agere in iis de quibus conſtat? Quod autem ante hoc mihi primum C in os venit, vtpotè quod tacendi & loquendi opportunitas conueniat contemplationi, quæ data eſt de verbo & ſutura, id volo rurſus ſumere, & de eo paucis dicere. Nam & illic cùm quæ malè contrario adhæſerat animam abrupiſſet oratio, ad eius quod verè eſt vnionem eam deduxit per adhæſionem, quod quidem orationem excedit: quæ quidem dicta ſunt in his quæ præcedunt. Hîc autem propterea mihi videtur priori loco poſitum eſſe tacere, quod illud quod omne nomen ſuperat & cogitationem, D quod à malo abrupta anima & quærit perpetuò, & deſiderat inſui ei quòd eſt inuentum, id eſt, altius quàm vt vlla vox id poſſit interpretari. Quod quidem qui contendit detrahere ad ſermonis ſignificationem, imprudens peccat in Deum. Quod enim creditum eſt eſſe ſupra vniuerſum, omnino eſt etiam ſupra orationem. qui autem comprehendere conatur oratione id quod nullis finibus poteſt circumſcribi, non vtique concedit ſupra vniuerſũ eſſe illud quod contrà adducit, vt quiſnã orationem talem & tantam eſſe putet, qualẽ & quan-

tam comprehendit oratio, neſciés quòd in eo in quo ſit creditum, Deum eſſe ſupra cognitionem, in eo quæ Deum decet, comprehenditur eius quòd verè eſt notio: quoniam quicquid eſt in creatura, intuetur ad id quod eſt cognatum à natura. Neque quicquam ex iis quæ ſunt, ex ſe ortum manet in eſſentia. Non ignis in aqua, non aqua in igne, non in profundo terrenum, non in terra aqueum, non in aëre terrenum, non in terra rurſus aërium: ſed vnumquodque manens in propriis naturæ terminis, tamdiu eſt, quandiu eſt intra ſuos terminos. Quod ſi extra ſe fuerit, erit etiam extra eſſentiam, & quomodo ſentiendi inſtrumentorum vis, in iis manens operationibus quæ ſunt ſecundum naturam, non poteſt tranſire ad eam quæ eſt propè ſita. Neque enim oculus operatur ea quæ ſunt auditus, neque auris guſtat, neque tactus loquitur, neque lingua ea agit quæ ſunt viſus aut auditus, ſed vnumquodque habet terminum ſuæ facultatis, nempe eam operationem quæ eſt ſecundum naturam. Ita etiam omnis creatura extra ſe eſſe non poteſt per comprehendendi contemplationem, ſed in ipſa ſemper manet, & quicquid viderit, ſeipſam intuetur, & ſi exiſtimauerit ſe aliquid videre quod ſit ſupra ſe, non eſt ea natura vt videat extra ſe: vt verbi cauſa, interualli & ſpatij in mente conceptionem in eorum quæ ſunt contemplatione vi conatur tranſgredi, ſed non tranſgreditur. Nam cum omni quæ inuenitur mentis conceptione, ſimul omnino conſiderat interuallum, quod ſimul comprehenditur cum ſubſtantia eius quod mente concipitur. Interuallũ autem nihil aliud eſt quam creatura. Illud autem bonum quod didicimus quærere & cuſtodire, cùm ſit ſupra creaturam, eſt ſupra comprehenſionem. Noſtra enim cogitatio, quæ interuallis disiunctam ingreditur extenſionem, quomodo per tempus comprehendet naturam, quam nulla dimetiuntur interualla, quæ quidem cogitatio ſemper ſcrutatur per reſolutionem antiquiora iis quæ inueniuntur? Et omnia quidem quæ cognoſcuntur prætercurrit per curioſitatem, nullam autem rationem inuenit, qua poſſit prætercurrere æternitatis comceptionem, vt ſe extra eam ſiſtat, & ſuperet id quod ex iis quæ ſunt prius conſideratur, & ipſam æternitatem:

A εἰπεῖν ὁ λόγος ἐχώρησεν, οὐκ εἰδὼς ὅτι ἐν τῷ πεπιστεῦσθαι ὑπὲρ γνῶσιν εἶναι τὸ θεῖον, ἐν τούτῳ ἡ θεοπρεπὴς περὶ τοῦ ὄντως ὄντος φυλάσσεται ἔννοια· διότι πᾶν τὸ ἐν τῇ κτίσει ὂν, πρὸς τὸ συγγενὲς ἐκ φύσεως βλέπει. καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἐξ ἑαυτοῦ γενόμενον ἐν τῷ εἶναι μένει. οὐ πῦρ ἐν ὕδατι, οὐκ ἐν πυρὶ τὸ ὕδωρ, οὐκ ἐν τῷ βυθῷ τὸ χερσαῖον, οὐκ ἐν τῇ χέρσῳ τὸ ἔνυδρον, οὐκ ἐν ἀέρι τὸ ἔγγειον, οὐκ ἐν γῇ πάλιν τὸ ἐναέριον· ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδίοις ἕκαστον μένον ὅροις τῆς φύσεως, ἕως τότε ἐστὶν, ἕως ἂν
B τῶν ἰδίων ὅρων ἐντὸς μένῃ. εἰ δὲ ἔξω ἑαυτοῦ γένοιτο, ἐκτὸς καὶ τοῦ εἶναι γενήσεται. καὶ ὥσπερ τῶν αἰσθητηρίων ἡ δύναμις, ταῖς κατὰ φύσιν ἐνεργείαις παραμένουσα, μεταβῆναι πρὸς τὴν παρακειμένην οὐ δύναται. οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς τὰ τῆς ἀκοῆς ἐνεργεῖται, οὔτε ἀκοὴ γεύεται, οὔτε ἁφὴ διαλέγεται, οὔτε ἡ γλῶσσα τὰ τοῦ ὄψεως ἢ τὰ τῆς ἀκοῆς ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἕκαστος ὅρον ἔχει τῆς ἰδίας δυνάμεως, τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν. οὕτω καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἔξω ἑαυτῆς γενέσθαι διὰ τῆς καταληπτικῆς
C θεωρίας οὐ δύναται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ μένει ἀεὶ, καὶ ὅπερ ἂν ἴδῃ, ἑαυτὴν βλέπει, κἂν οἰηθείη τι ὑπὲρ ἑαυτὴν βλέπειν, τὸ ἐκτὸς ἑαυτῆς φύσιν ἰδεῖν οὐκ ἔχει· οἷον τὴν διαστηματικὴν ἔννοιαν ἐν τῇ τῶν ὄντων θεωρίᾳ παρελθεῖν βιάζεται, ἀλλ' οὐ παρέρχεται. πάντοτε γὰρ τῷ εὑρισκομένῳ νοήματι συνθεωρεῖ πάντως τὸ συγκαταλαμβανόμενον τῇ ὑποστάσει τοῦ νοουμένου διάστημα· τὸ δὲ διάστημα οὐδὲν ἄλλο, ἢ κτίσις ἐστίν. ἐκεῖνο δὲ τὸ ἀγαθὸν, ὃ ζητεῖν τε καὶ φυλάσσειν ἐμάθομεν, ἄνω ὂν τῆς κτίσεως, ἄνω
D ἐστὶ καταλήψεως. ἡ γὰρ ἡμετέρα διάνοια τῇ διαστηματικῇ παρατάσει ἐνδιαβαίνουσα, πῶς ἂν καταλάβῃ τὴν ἀδιάστατον φύσιν διὰ τοῦ χρόνου ἀνάλυσιν ἀεὶ διερευνωμένη τὰ τῶν εὑρισκομένων πρεσβύτερα; καὶ τὰ μὲν γινωσκόμενα πάντα, διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης παρέδραμεν, τὴν δὲ τοῦ αἰῶνος ἔννοιαν παραδραμεῖν, οὐδεμίαν μηχανὴν ἐξευρίσκει, ὅπως ἂν ἔξω ἑαυτὴν στήσῃ, καὶ ὑπερβαίη τὸ προθεωρούμενον τῶν ὄντων καὶ αὐτὸ τὸ αἰώ-

ρος· ἀλλ' ὥσπερ ἐπί τινος εὑρεθεὶς ἀκρωρείας· ὑποκείσθω δὲ πέτρα τις εἶναι λεία καὶ ἀπότομος, κάτωθεν ἐν ἐρυθρῷ τῷ σχήματι, εἰς ἄπειρον μῆκος καταπεινομένη, καὶ ἄνωθεν ἐπὶ τὸ ὕψος τὴν ἄκραν ἐκείνην ἀνέχουσαν, τὴν ἐν τῇ προβολῇ τῆς ὀφρύος εἰς τι βάθος ἀχανὲς καταπίπτουσαν. ὅπερ οὖν εἰκὸς παθεῖν τὸν ἄκρῳ τῷ ποδὶ τῆς ἐπινευούσης τῷ βυθῷ ῥαχίας ἐπιψαύοντα, καὶ οὐδεμίαν ἔτι οὔτε τῷ ποδὶ βάσιν, οὔτε τῇ χειρὶ ἀντίληψιν ἐξευρίσκοντα· τοῦτό μοι καὶ ἡ ψυχὴ παρελθοῦσα τὸ ἐν τοῖς διαστηματικοῖς βάσιμον, ἐν τῇ ζητήσει τῆς προαιωνίου τε καὶ ἀδιαστάτου φύσεως πάσχει, οὐκ ἔχουσα ὃ περιδράξηται, οὐ τόπον, οὐ χρόνον, οὐ μέτρον, οὐκ ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδὲν, οὐ δέχεται τῆς διανοίας ἡμῶν τὴν ἐπίβασιν· ἀλλὰ πανταχόθεν τῶν ἀλήπτων ἀπολισθαίνουσα, ἰλιγγιᾷ τε καὶ ἀμηχανεῖ, καὶ πάλιν πρὸς τὸ συγγενὲς ἐπιστρέφεται, ἀγαπῶσα τοσοῦτον μόνον γνῶναι περὶ τοῦ ὑπερκειμένου, ὅσον πεισθῆναι, ὅτι ἄλλο τι παρὰ τὴν τῶν γινωσκομένων φύσιν ἐστί. διὰ τοῦτο ὅταν ἔλθῃ εἰς τὰ ὑπὲρ λόγον ὁ λόγος, γίνεται τότε καιρὸς τοῦ σιγᾷν, καὶ τῆς ἀφράστου ἐκείνης δυνάμεως ἀνερμήνευτον ἐν τῷ ἀπορρήτῳ τῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῦμα, εἰδότα ὅτι καὶ οἱ μεγάλοι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ τὸν Θεὸν ἐκάλουν, λέγοντες· τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ κυρίου· καὶ, διηγήσομαι πάντα τὰ ἔργα σου· καὶ, γενεὰ ἐπαινέσει τὰ ἔργα σου. αὐτὰ λαλοῦσι καὶ περὶ τούτων διεξέρχονται, καὶ τὴν τῶν γεγονότων ἐξαγόρευσιν τῇ φωνῇ ἐπιτρέπουσιν· ὅταν δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ ὑπερέχοντος πάσης ἐννοίας ὁ λόγος, σιωπὴν ἄντικρυς, δι' ὧν λέγουσι, νομοθετοῦσι. λέγουσι γὰρ ὅτι τῆς μεγαλοπρεπείας, τῆς δόξης, τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ, οὐκ ἔστι πέρας. ὢ τοῦ θαύματος. πῶς ἐφοβήθη τῇ τοῦ θείου θαύματος δόξῃ προσεγγίσαι ὁ λόγος, ὥστε οὐδὲ τῶν ἔξωθέν τινος θεωρουμένων τὸ θαῦμα κατέλαβεν. οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ πέρας οὐκ ἔστι, πλημμελὲς κρίνων ὅλως τὸ εἰς ἔννοιαν τοῦτο λαβεῖν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθεωρου-

A ſed ſicut inuentus in aliquo promon-
torio. Ponatur autem rupes aliqua le-
uis & prærupta, infernè in rubra fi-
gura in infinitam extenſa longitudi-
nem, & ſupernè habens in altitudine
illud promontorium, quod in pro-
iecto ſupercilio in vaſtam cadit profun-
ditatem. Quod ergo conſentaneum eſt
euenire ei qui ſummo pede tangit illam
veluti dorſi ſpinam, quæ declinat in
profundum, & neque inuenit in quo
figat pedis greſſum, neque quòd ma-
nu apprehendat: hoc vſuuenit animæ,
quæ tranſiit id per quod incedi poteſt
B in iis quæ diſiunguntur interuallorum
ſpatiis, in quærendo naturam quæ eſt
ante ſæcula, & quam nulla metiuntur
interualla, vt quæ cùm nihil habeat
quod apprehendat, non locum, non
tempus, non menſuram, non aliquid
aliud eiuſmodi, noſtræ cogitatio-
nis non ſuſcipit ingreſſum: ſed vndi-
que dilabens ab iis quæ non poſſunt
comprehendi, caligat & eſt perplexa
& perturbata, & ſe rurſus conuertit
ad id quod eſt ei genere coniunctum,
ſatis habens ſi de eo quod eſt ſuper
C omnia hoc ſolum cognoſcat, quod
perſuaſum habeat, id eſſe aliquid a-
liud à natura eorum quæ cognoſcun-
tur. Propterea quando venerit ratio
& oratio ad ea quæ rationem ſuperant,
nec verbis poſſunt explicari, tunc eſt
tempus tacendi, & ineffabilis illius
naturæ inexplicabilitas habet mira-
culum in arcano conſcientiæ, apud
eum qui ſcit, quòd etiam viri magni
de Dei operibus, & non de Deo lo-
quebantur, dicentes: Quis loque-
D tur potentias Domini: &, Narrabo
omnia opera tua: &, Generatio lau-
dabit opera tua. Hæc dicunt & de
iis diſſerunt, & voci permittunt, vt
ab ea referantur quæ facta ſunt. Sed
quando de eo agitur quod ſuperat o-
mnem mentis conceptionem, per ea
quæ dicunt, de ſilentio apertè legem
ferunt. Dicunt enim, magnificentiæ,
gloriæ, ſanctitatis eius non eſt finis. O
miraculum! Quomodo timuit oratio
accedere ad gloriam diuini miraculi,
adeò vt neque alicuius eorum quæ
conſiderantur extrinſecus comprehen-
derit miraculum? Non enim dixit,
Dei eſſentiæ non eſt finis, nimiæ eſſe audaciæ iudicans, vel de eo cogitare, ſed quæ in

gloria conſideratur, verbis miratur magnificentiam. Rurſus verò neque ipſius gloriæ videre potuit eſſentiam: ſed obſtupuit cùm conſideraſſet gloriam eius ſanctitatis. Quantum ergo abfuit vt curioſè quæreret, quænam ſit natura, qui vltimum eorum quæ apparent non potuit admirari? Neque enim eius ſanctitatem eſt admiratus, neque gloriam ſanctitatis, ſed cùm ſanctitatis ſolam propoſuiſſet admirari magnificentiam, etiam ad eam admirandam vires fuerunt imbecillæ. Non enim comprehendit cogitatione finem eius quod admiratur. Dicit itaque, gloriæ magnificentiæ ſanctitatis eius non eſt finis. In iis ergo quæ de Deo dicuntur, quando quæritur quidem de eſſentia, eſt tempus tacendi. Quando autem de bona aliqua operatione, cuius cognitio ad nos vſque deſcendit, tunc tempus eſt loquendi potentias, annunciandi miracula, narrandi opera, hactenus vtendi ſermone. In iis autem quæ illa ſuperant, non eſt permittendum creaturæ vt ſuos terminos ſuperet, ſed ei debet ſufficere ſi ſeipſam norit. Nam ſi nondum ſeipſam, vt noſtra quidem fert opinio, nouit creatura, neque comprehendit qualis ſit animæ eſſentia, qualis natura corporis, vnde ſunt ea quæ ſunt, vndénam mutuæ ex ſe inuicem fiant generationes, quo pacto quod non eſt ſubſtantiam accipiat, quemadmodum id quod eſt, in id quod non eſt reſoluatur: quænam ſit ex contrariis in hoc mundo continua compoſitio: ſi ſeipſam non nouit creatura, quæ ſupra ſeipſam ſunt quomodo enarrabit? Tempus eſt ergo hæc tacendi. In his enim melius eſt ſilentium: tempus autem eſt ea loquendi, per quæ vita noſtra in virtute accipit incrementum. In Chriſto Ieſu Domino noſtro, cui gloria & potentia in ſæcula ſæculorum, Amen.

A μόνην τῇ δόξῃ μεγαλοπρεπείας θαυμάζει τῷ λόγῳ. πάλιν δὲ οὐδὲ αὐτῆς τῆς δόξης τὴν οὐσίαν ἰδεῖν ἠδυνήθη· ἀλλὰ τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ τὴν δόξαν ἐξεπλάγη κατανοήσας. πόσον τοίνυν ἀπέχει τοῦ τὴν φύσιν ἥ τις ἐστὶ περιεργάσασθαι, ὅς γε τὸ ἔσχατον τῶν φαινομένων θαυμάσαι οὐκ ἴσχυσεν; οὔτε γὰρ τὴν ἁγιωσύνην αὐτοῦ ἐθαύμασεν, οὔτε τὴν δόξαν τῆς ἁγιωσύνης, ἀλλὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν μόνην τῆς δόξης τῆς ἁγιωσύνης θαυμάσαι προθέμενος, καὶ περὶ τὸ ταύτης
B θαῦμα ἠτόνησεν. οὐ γὰρ διέλαβε τῇ διανοίᾳ τοῦ θαυμαζομένου τὸ πέρας. διό, φησι, τῆς δόξης τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας. οὐκοῦν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, ὅταν μὲν περὶ τῆς οὐσίας ἡ ζήτησις ᾖ, καιρὸς τοῦ σιγᾶν· ὅταν δὲ περί τινος ἀγαθῆς ἐνεργείας, ἧς ἡ γνῶσις καὶ μέχρις ἡμῶν καταβαίνει, τότε λαλεῖν τὰς δυναστείας, ἐξαγγέλλειν τὰ θαύματα, διηγεῖσθαι τὰ ἔργα, μέχρις τούτου κεχρῆσθαι τῷ λόγῳ. ἐν δὲ τοῖς ὑπὲρ ἐπέκεινα μὴ ἐφιέναι τῇ κτί-
C σει τοὺς ἰδίους ὅρους ἐκβαίνειν, ἀλλ' ἀγαπᾶν εἰ ἑαυτὴν εἴδῃ. εἰ οὔπω γὰρ ἔγνω κατά γε τὸν ἡμέτερον λόγον ἑαυτὴν ἡ κτίσις, οὐδὲ κατέλαβεν οἵα τῆς ψυχῆς ἡ οὐσία, τοῦ σώματος ἡ φύσις, πόθεν τὰ ὄντα, πόθεν ἐξ ἀλλήλων γενέσεις, πῶς τὸ μὴ ὂν οὐσιοῦται, πῶς τὸ ὂν εἰς τὸ μὴ ὂν ἀναλύεται. τίς ἡ ἐκ τῶν ἐναντίων κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον διαρμοσία. εἰ ἑαυτὴν ἡ κτίσις οὐκ οἶδε, τὰ ὑπὲρ ἑαυτὴν πῶς διηγήσεται. οὐκοῦν καιρὸς τοῦ ταῦτα σιγᾶν. κρείττων γὰρ ἐν τούτοις ἡ σιωπή. καιρὸς δὲ τοῦ λαλεῖν, δι' ὧν ὁ βίος ἡμῶν πρὸς ἀ-
D ρετὴν ἐπιδίδωσιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚ-κλησιαστὴν ἐξήγησις η'.

ΚΑΙΡΟΣ τοῦ φιλῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ μισῆσαι. τίς ἄρα οὕτως ἔσται τὴν ἀκοὴν κεκαθαρμένος, ὥστε καθαρῶς δέξασθαι τὸν περὶ τοῦ φιλῆσαι λόγον, μηδὲν τῆς ῥυπαρᾶς φιλίας ἑαυτῷ συνεισφέροντα; τάχα καὶ τὰ ἡμέτερα ὦτα χρῄζει τῶν δακτύλων Ἰησοῦ, ἵνα διὰ τῆς θείας ἐπαφῆς τοῦ ἀληθινοῦ λόγου, ἐλευθερωθῇ παντὸς ῥύπου τοῦ τὴν ἀκοὴν ἐμφράσσοντος, ἡ ἀκουστικὴ τῆς ψυχῆς ἡμῶν δύναμις· ὥστε καὶ συνιέναι τὴν ἐπαινετὴν φιλίαν, καὶ τῇ ψυχῇ παραδέξασθαι, τίς ὁ καιρὸς τοῦ φιλῆσαι, καὶ τίς ὁ καιρὸς τοῦ μισῆσαι. οὐκ οἶμαι τοῦτον ἄλλον εἶναι καιρὸν πλὴν τοῦ συμφέροντος. ἡ γὰρ ἀφ' ἑκατέρου τούτων ὠφέλεια κατά γε τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἡ εὐκαιρία τῆς χρήσεως ἀμφοτέρων ἐστίν, ὡς εἴγε ἔξω τοῦ λυσιτελοῦντος γένοιτο, ἔξω ἂν εἴη καὶ τοῦ καιροῦ τὸ γινόμενον. πρότερον δὲ ὡς οἶμαι, χρὴ νοῆσαι τῶν δύο τούτων ῥημάτων τὸ σημαινόμενον, τοῦ φιλῆσαι λέγω καὶ τοῦ μισῆσαι, ἵν' οὕτως καὶ τὴν εὔκαιρον αὐτῶν χρῆσιν τῷ λόγῳ κατανοήσωμεν. φίλτρον ἐστὶν ἡ ἐνδιάθετος πρὸς τὸ καταθύμιον σχέσις δι' ἡδονῆς καὶ προσπαθείας ἐνεργουμένη. μῖσος δὲ ἡ πρὸς τὸ ἀηδὲς ἀλλοτρίωσις καὶ ἡ τοῦ λυποῦντος ἀποστροφή. ἔστι δὲ τούτων ἑκατέρᾳ τῶν διαθέσεων καὶ λυσιτελῶς καὶ ἐπὶ τῶν ἐναντίων χρήσασθαι, καὶ ὥσπερ πᾶσα ἡ κατ' ἀρετὴν βίος, ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει. ὅπου γὰρ ἂν τῇ ἀγάπῃ ῥέψωμεν, ἐκείνῳ ταῖς ψυχαῖς οἰκειούμεθα, καὶ πρὸς ὅπερ ἂν μισητικῶς διατεθῶμεν, τούτου ἀλλοτριούμεθα. εἴτε γὰρ πρὸς τὸ καλὸν, εἴτε πρὸς τὸ κακὸν ἡ τῆς ψυχῆς γένηται σχέσις, κατακιρνᾶταί πως τῇ ψυχῇ τὸ ἀγαπώμενον. ὅτῳ δ' ἂν εἴη καὶ ὅπερ ἂν παρεμπέσῃ διὰ μέσου τὸ μῖσος, τούτου τὸν χωρισμὸν κατειργάσατο, εἴτε τοῦ καλοῦ, εἴτε τοῦ χείρονος. οὐκοῦν ἐπισκεπτέον ἂν εἴη, τί μὲν ἀγαπητὸν, τί δὲ μισητὸν ἐστι τῇ φύσει, ὡς ἂν ἐν καιρῷ τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει χρησάμενοι, τῶν τε κακῶν ἀλλότριοι διὰ τοῦ μίσους

EIVSDEM IN ECCLE-ſiaſten HOMILIA *VIII.*

Empus amandi, & tempus odio habendi. Quis erit adeò purgatis auribus, vt purè accipiat id quod dicitur de amando, obſcœni amoris nihil ſecum adferens? Fortaſſe autem noſtræ aures opus habent digitis Ieſu, vt per diuinum verbi contactum ab omni ſorde, quæ obſtruit auditum, liberetur vis audiendi noſtræ animæ: vt & laudabilem intelligat amorem, & anima accipiat quódnam ſit tempus amandi, & quod ſit tempus odio habendi. Non puto autem hoc aliud eſſe tempus præterquam eius quod eſt vtile. Quæ enim ex vtroque eorum capitur vtilitas, meo quidem iudicio eſt amborum vſus opportunitas. Nam ſi ita fiat, vt ſit remotum ab vtilitate, extra tempus etiam fuerit id quod fit. Atque prius quidem, vt opinor, intelligendum eſt ſignificatum horum duorum verborum, amandi, inquam & odiendi, vt ſic etiam opportunum eorum vſum verbis conſideremus. Amor eſt intrinſecùs inſita in id quod animo eſt iucundum, habitudo, operans per voluptatem & delectationem. Odium autem eſt alienatio ab eo quod eſt iniucundum, & auerſio ab eo quod moleſtia afficit. Poſſumus autem vtraque harum affectionum & vtiliter vti, & contrà, & vt quæ ex virtute vita agitur hinc habet principium. Ad quod enim amore fuerimus propenſi, illi familiaritate ac neceſſitudine animo coniungimur, & ad quod odio affecti ſumus, ab eo alienamur. Nam ſiue ad bonum, ſiue ad malum fuerit animæ habitudo, in anima quodammodo miſcetur quod diligitur. Quicquid autem fuerit, & cui intermedium interceſſerit odium, diuiſ facit ſeparationem, ſeu boni ſeu mali. Eſt ergo conſiderandum quid ſit quidem amandum, quid verò ſit à natura odio habendum, vt in tempore vtentes hac animi affectione, & à malis alieni euadamus per odium, & cum bono-

Cap. III. v. 8.

rum natura contemperemur. Et vtinam hoc ante omnia hominum doceretur natura, ad diſcernendum, inquam, bonum & honeſtum, & id quod non eſt eiuſmodi. Non enim ad vitam noſtram aditum haberēt animi perturbationes, ſi id quod eſt bonum noſſemus ab initio. Nunc autem ſenſum expertem rationis, iudicem boni & honeſti primum facientes, ſimul alimur cum eo iudicio de iis quæ ſunt, quod ineſt à principio, & ideo difficulter auellimur ab iis quæ bona eſſe ſenſus exiſtimauit, vt qui firmam ac ſtabilem nobis fecerimus habitudinem, eo quòd cum iis ſimul educti & enutriti ſumus. Pulchrum videtur hominibus, quod oculis per bonum colorem affert voluptatem, ſiue in inanima materia, ſiue in animatis ſpectaculis. Auditui pulchra res eſt melodia. In ſaporibus quoque & in odoribus eiuſmodi bonum ac pulchrum definit, illud quidem guſtus, hoc verò odoratus. Omnium autem grauiſſimum, & à ratione alieniſſimum eſt tactus, per quem intemperans voluptas, in eo quod pulchrum eſt dijudicando, primas apud naturam partes tenet. Quoniam ergo ſenſus cum naſcentibus nobis ſtatim oriuntur, & cū eis in primo vitæ initio ſtatim verſamur: vi autem ſentiendi cum vita à ratione aliena magna eſt familiaritas. Omnia enim eiuſmodi cernūtur etiam in beſtiis: mens autem quodammodo impeditur à ſua operatione, vt quam nō capiat infantia, & aliqua ratione exprimitur à dominatu ſenſus qui eſt expers rationis: propterea falſus & aberrans vſus amandi affectionis, & principium eſt & fundamentum vitæ quæ in vitio agitur. Nam quoniam duplex eſt nobis natura, nempe & eo quod ſub intelligētiam, & eo quod ſub ſenſum cadit contēperata, duplex conſequēter eſt nobis vita, quæ in vtroque ineſt cōuenienter: corporaliter quidē parti ſenſili, alteri autē incorporaliter. Similiter autē & quod eſt bonum, & quod non eſt huiuſmodi, non idē eſt vtrique vitæ noſtræ generi, ſed id quidem quod percipitur intelligentia, ei quæ cadit ſub intelligentiam: ſenſili autē & corporeæ parti tale quale vult ſenſus. Quoniam ergo ſenſus quidem ſimul naſcitur cum primo ortu, mens autem expectat vt excurrat ætas ad ſymmetriam, vt ipſa poſſit paulatim apparere in ſubiecto, ea de cauſa ſenſus dominatum obtinet in mentem quæ

A γινοίμεθα καὶ τῇ φύσει τῶν ἀγαθῶν συγκεκραθείημεν. καὶ εἴθε τοῦτο πρὸ πάντων ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐπαιδεύετο φύσις, εἰς τὴν τοῦ καλοῦ λέγω, καὶ μὴ τοιούτου διάκρισιν. οὐ γὰρ ἂν εἶχεν πρόοδον κατὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν τὰ πάθη, εἰ ἐξ ἀρχῆς τὸ καλὸν ἐγνωρίσαμεν. νυνὶ δὲ τὴν ἄλογον αἴσθησιν τοῦ καλοῦ κριτήριον παρὰ τὴν πρώτην ποιούμενοι, συντρεφόμεθα τῇ κατ' ἀρχὰς ἐγγινομένῃ περὶ τῶν ὄντων κρίσει, καὶ τούτου χάριν δυσαποσπάστως ἔχομεν τῶν τῇ αἰσθήσει νομισθέντων εἶναι καλῶν, ἰσχυρὰν τὴν περὶ ταῦτα σχέσιν τῇ συντροφίᾳ ποιήσαντες. καλὸν φαίνεται
B τοῖς ἀνθρώποις ὃ ὀφθαλμοῖς τινα ἡδονὴν διὰ τῆς εὐχροίας ἐντίθησιν, εἴτε ἐν τῇ ἀψύχῳ ὕλῃ, εἴτε ἐν τοῖς ἐμψύχοις θεάμασι. καλὸν τῇ ἀκοῇ τὸ μελῴδημα. καὶ ἐν τοῖς χυμοῖς δὲ καὶ ἐν τοῖς ὀσμοῖς καλὸν ὁρίζεται, τὸ μὲν ἡ γεῦσις, τὸ δὲ ἡ ὄσφρησις. τὸ δὲ πάντων βαρύτατόν τε καὶ ἀλογώτατόν ἐστιν ἡ ἁφή, δι' ἧς ἡ ἀκόλαστος ἡδονὴ ἐπὶ τῇ τοῦ καλοῦ ψήφῳ πρεσβεύει τῇ φύσει. ἐπεὶ οὖν αἱ αἰσθήσεις ἡμῖν εὐθὺς γινομένοις συναποτίκτονται, καὶ ταῦτα παρὰ τὴν πρώτην ζωὴν συστρεφόμεθα· πολλὴ δέ ἐστι τῇ αἰ-
C σθητικῇ δυνάμει πρὸς τὴν ἄλογον ζωὴν ἡ οἰκείωσις. πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ὁρᾶται, ὁ δὲ νοῦς ἐμποδίζεταί πως πρὸς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν ὑπὸ τῆς νηπιότητος μὴ χωρούμενος, ἀλλ' ἐκθλίβεται τρόπον τινὰ τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς ἀλογωτέρας αἰσθήσεως. διὰ τοῦτο πεπλανημένη τις καὶ διημαρτημένη τῆς ἀγαπητικῆς διαθέσεως χρῆσις, ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις τοῦ κατὰ κακίαν γίνεται βίου. ἐπειδὴ γὰρ διπλῆ τις ἐστὶν ἡμῖν ἡ φύσις, τῷ νοητῷ τε καὶ αἰσθητῷ συγκεκραμένη, διπλῆ κατὰ τὸ ἀκόλουθόν ἐστιν
D ἡμῖν καὶ ἡ ζωή, ἑκατέρων ἐν ἡμῖν καταλλήλως ἐγγινομένη, σωματικῶς μὲν τῷ αἰσθητῷ μέρει, τῷ δὲ ἑτέρῳ ἀσωμάτως. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ καλόν τε καὶ μὴ τοιοῦτον, οὐ τῷ αὐτῷ ἐστιν ἑκατέρῳ τῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν εἴδει, ἀλλὰ νοητὸν μὲν, τῷ νοητῷ· τῷ δὲ αἰσθητῷ τε καὶ σωματικῷ μέρει τοιοῦτον οἷον ἡ αἴσθησις βούλεται. ἐπεὶ οὖν ἡ μὲν αἴσθησις ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει συμφύεται, ὁ δὲ νοῦς ἀναμένει τὴν εἰς τὸ σύμμετρον τῆς ἡλικίας ἀναδρομήν, ὥστε δυνηθῆναι κατ' ὀλίγον ἐμφανῆναι τῷ ὑποκειμένῳ, τούτου χάριν δυναστεύεται ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως ὁ νοῦς ὁ

κατὰ μικρὸν ἐγγινόμενος, καὶ κατὰ κράτος ἀεὶ τῷ πλεονάζοντι πρὸς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ συνεθίζεται, ἐκεῖνο καλὸν ἢ φαῦλον κρίνων, ὅπερ ἂν εἰ προέληται ἢ ἀποβάλῃ ἡ αἴσθησις. διὰ τοῦτο χαλεπή τε καὶ δυσκατόρθωτος ἡμῖν ἡ τοῦ ἀληθῶς ἀγαθοῦ κατανόησις γίνεται· ὅτι προειλήμμεθα τοῖς αἰσθητικοῖς κριτηρίοις ἐν τῷ εὐφραίνοντί τε καὶ ἡδονὴν τὸ καλὸν ὁριζόμενοι. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔστι πρὸς τὰ ἐν οὐρανῷ κάλλη βλέπειν, ὁμίχλης τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς ἀέρα διαλαβούσης· οὕτως οὐδὲ ὁ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸς πρὸς τὴν ἀρετὴν καθορᾷ, οἷον ἀχλύϊ τινὶ πρὸς τὴν ὄψιν διὰ τῆς ἡδονῆς ἀναλαβόμενος. ἐπεὶ οὖν ἡ μὲν αἴσθησις πρὸς τὴν ἡδονὴν βλέπει, ὁ δὲ νοῦς διὰ τῆς ἡδονῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁρᾶν ἐμποδίζεται, αὕτη γίνεται ἡ τῆς κακίας ἀρχή, διότι τὴν ἄλογον περὶ τοῦ καλοῦ κρίσιν καὶ ὁ νοῦς ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως δυναστευθεὶς ἐπιψηφίσει, κἂν εἴπῃ ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῇ εὐχροίᾳ τοῦ φαινομένου τὸ καλὸν εἶναι, συνεπιρρέπει τούτῳ καὶ ἡ διάνοια. καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν δὲ ὡσαύτως, τὸ εὐφραῖνον τὴν αἴσθησιν τὴν τοῦ καλοῦ ψῆφον ἐνέγκατο. εἰ δέ πως οἷόν τε ἦν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν τὴν [illegible] περὶ τοῦ καλοῦ κρίσιν ἐγγίνεσθαι, τοῦ νοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἑαυτοῦ δοκιμάζοντος, οὐκ ἂν τῇ ἀλόγῳ αἰσθήσει δεδουλωμένοι κτηνώδεις γινόμενοι κατεδουλώμεθα. ὡς ἂν οὖν ἡ τοιαύτη σύγχυσις ἐν ἡμῖν διακριθείη, καὶ τὸ τῇ φύσει ἀγαπητὸν, καὶ τὰ ἑτέρως ἔχοντα πάλιν, ἀπλανῶς ἐπιγνωσθείη, ταῦτά φησι νῦν ὁ ἐκκλησιαστὴς ἐν τῷ λόγῳ, ὅτι καιρὸς τοῦ φιλῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ μισῆσαι. δι' ὧν διακρίνει τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, δεικνὺς τί τὸ συμφερόντως φιλούμενον, καὶ τί τὸ μισούμενον. λέγει γὰρ ἡ νεότης τοῖς τῆς ἡλικίας πάθεσι ζέουσα, καιρὸν εἶναι αὐτῇ τοῦ φιλεῖν ταῦτα ἃ τῇ νεότητι φίλα ἐστίν. ἀλλ' ἀντιβοᾷ ὁ ἐκκλησιαστὴς τῇ νεότητι, ἄλλον τῆς καθαρᾶς φιλίας καιρὸν ὁριζόμενος. μηδὲ γὰρ εἶναι τοῦτο φιλίαν τὴν διημαρτημένην τῆς ψυχῆς περὶ τὰ ἄτοπα σχέσιν. ὥσπερ γὰρ εὐοδουμένης ἐν ὑγείᾳ τῆς φύσεως, ἐν καιρῷ προσγίνεται τὸ δίψος τῷ σώματι· οἷς δὲ τὸ δῆγμα τῆς διψάδος ἐχίδνης τὴν τοιαύτην διάθεσιν ἐνεποίησεν, οὐκ ἄν τις εἴποι κατὰ καιρὸν ἐνεργεῖσθαι τὴν δίψαν· οὐ γὰρ φυσικὴ ὄρεξις ἐπὶ τούτων, ἀλλὰ πάθος

A ſenſim accedit, & ſemper aſſueſcit ei quod magis abundat ad ei obediendum, illud bonum vel malum iudicans, quod expetendum vel reijciendum ſenſus ſtatuerit. Quò fit, vt ſit nobis arduũ & difficile verum bonum mente comprehendere, quoniam præoccupati ſumus ſentiendi inſtrumentis, eo quod delectat & lætitia afficit, bonum & honeſtum circumſcribentes. Quomodo enim fieri non poteſt, vt ad eam quæ eſt in cœlis pulchritudinem aſpiciamus, ſi aërem qui eſt ſupra caput caligo interceperit: ita nec oculus animæ ad virtu-
B tem aſpicit, ſi per voluptatem, veluti quandam caliginem eius obtundatur viſus. Quoniam ergo ſenſus quidem aſpicit ad voluptatem, mens autem impeditur per voluptatem ne videat virtutem, hoc eſt principium vitij, quoniam à ratione alienum de bono & honeſto iudicium, mens quoque in quam ſenſus obtinet dominatum, ſuo comprobat ſuffragio, & ſi dixerit oculus pulchrum & honeſtum eſſe in bono colore eius quod cernitur, eò quoque vergit intelligentia. Et ſi ſimiliter in aliis, id quod ſenſum oblectat, bonum
C eſſe cenſetur. Quòd ſi aliquo modo fieri poſſet, vt nobis ab initio ineſſet de bono & honeſto iudicium, mente in ſeipſa probante quod bonum eſt, non rationis experti ſenſui ſeruiremus, tanquam beſtiæ in ſeruitutem redactæ. Vt ergo talis confuſio diſcernatur in nobis, & id quod eſt natura diligendum, & quæ aliter ſe habent, rurſus citra errorem agnoſcantur, hæc nunc dicit in hoc libro Eccleſiaſtes, Tempus eſt amandi, & tempus eſt odio habendi. Per quæ quidem diſcernit rerum naturam, oſtendens quid vtiliter ametur, & quid odio habeatur. Dicit
D enim iuuentus ætatis feruens affectibus, ſibi tempus eſſe amandi ea quæ chara ſint iuuentuti. Sed iuuentuti contrà clamat Eccleſiaſtes, definiens aliud eſſe tempus puræ amicitiæ. Non enim hoc eſſe amicitiam animæ habitudinem aberrantem in rebus turpibus & flagitioſis. Quomodo enim ſi in ſanitate recto curſu erat natura, in tempore ſitis accedit corpori: quibus autem morſus Dipſadis talem indit affectionem, nemo dixerit in tempore eam effici ſitim: non enim in his naturalis appetitus, ſed vitioſa affectio

eſt ſitis: ita etiam obſcœnus amor iuuentutis, non eſt amor, ſed morbus qui procreatur ardenti & Dipſadis mimimè abſimili morſu iuuentutis. Non omnis ergo amor ſeu amicitia eſt opportuna: ſed ea demum, quæ verſatur in eo quod eſt ſolum amandum. Sed fieri non poteſt, vt de his clara habeatur cognitio, niſi id de quo agitur ita diuidatur in contemplatione. Bonorum ergo quorum ſtudio tenentur homines, alia quidem verè ſunt talia qualia nominantur: alia autem falſam habent appellationem. Quæ enim ſunt eiuſmodi vt non ſe ad tempus fruenda præbeant: neque cùm alicui pulchra videantur, aliis ſunt inutilia: ſed ſemper & per omnia, & in omnibus ſunt bona quibus fuerint, ea verè ſunt bona, ſemper ſimiliter & eodem modo ſe habentia, & non admittentia mali commiſtionem. Quæ quidem iis qui rem accuratè examinant, in ſola diuina & æterna conſiderantur natura. Alia autem omnia quæ ſenſui ſunt pulchra ac bona, pulchra autem videntur per errorem opinionis, neque ſunt, neque conſiſtunt natura, ſed cùm ſint fluxæ & tranſeuntis naturæ, per errorem quendam & inanem exiſtimationem, vera eſſe cenſentur ineruditis. Si ergo amplectentes ea quæ ſunt inſtabilia, ea non appetunt quæ ſemper ſunt, videtur Eccleſiaſtes veluti in quadam alta ſtans ſpecula, ad humanam exclamare naturam cùm dicit,

Cap. III. v. 8. *Tempus eſt amandi, & tempus eſt odio habendi*, quòd alia ſunt verè bona, quæ etiam ipſa ſunt pulchra & honeſta, & tales faciunt eos qui ſunt participes. Quale enim eſt natura id quod participatur, in id etiam neceſſe eſt ſimul tranſmutetur id quod participat, vt bene olens ſit os eius qui ore accepit aromata, & rurſus malè olens eius qui comedit allium, aut aliquid aliud quod eſt fœtidius. Quoniam ergo fœtida quidem eſt omnis ſordes peccati: contrà autem virtus eſt bonus odor Chriſti, amandi autem habitudo naturaliter efficit contemperationem cum eo quod amatur: quod ergo diligimus per amorem, per illud efficimur Chriſti bonus vel malus odor. Qui enim quod bonum eſt & honeſtum amauit, ipſe quoque erit bonus & honeſtus, bonitate eius quod in ipſo, 2.Cor.2.

A ἡ δίψα γίνεται· οὕτω καὶ ὁ ῥυπαρὸς τῆς νεότητος φίλτρον, οὐ φίλτρον, ἀλλὰ νόσος ἐστὶ, παρὰ διψάδος τε καὶ γνώμης παρὰ τῆς ἡλικίας δήγματι ἐγγινομένη. οὐ πᾶσα τοίνυν φιλία τὸ ἄκαιρον ἔχει· ἀλλ' ἡ περὶ τὸ μόνον ἀγαπητὸν γινομένη. ἀλλ' οὐκ ἔστι σαφῆ περὶ τούτων γνῶσιν λαβεῖν, μὴ οὑτωσὶ διελομένους ἐν τῇ θεωρίᾳ τὸν λόγον. τῶν ἀγαθῶν τοίνυν, ὅσα παρὰ τῶν ἀνθρώπων σπουδάζεται, τὰ μὲν ὄντως τοιαῦτά ἐστιν, οἷα καὶ ὀνομάζεται· τὰ δὲ ψευδώνυμον τὴν ἐπωνυμίαν ἔχει. ὅσα γὰρ οὐχὶ πρόσκαιρον B δίδωσι τὴν ἀπόλαυσιν· οὐδὲ τὰ τινὶ δοκοῦντα καλὰ, ἑτέροις ἄχρηστα γίνεται· ἀλλὰ πάντοτε καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἐστὶν ἀγαθὰ, οἷς ἂν ἐγγένηται, ταῦτα ὡς ἀληθῶς ἐστιν ἀγαθὰ, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντα, καὶ τὴν τοῦ χείρονος ἐπιμιξίαν οὐ προσδεχόμενα. ἅπερ τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσι περὶ μόνην τὴν θείαν τε καὶ ἀΐδιον θεωρεῖται φύσιν. τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὅσα τῇ αἰσθήσει καλά ἐστιν, διὰ τῆς κατὰ τὴν οἴησιν ἀπάτης, καλὰ φαινόμενα, οὔτε ἐστὶ τῇ φύσει, οὔτε ὑφέστηκεν, ἀλλὰ τῆς ῥοώδους καὶ παροδικῆς ὄντα φύσεως, C δι' ἀπάτης τινὸς καὶ ματαίας περιλήψεως, ὡς κατὰ ἀλήθειαν ὄντα τοῖς ἀπαιδεύτοις νομίζεται. εἰ οὖν τῶν ἀστάτων περιεχόμενοι τῶν ἀεὶ ἑστώτων οὐκ ἐπορέγονται, ἔοικε γὰρ τοίνυν οἷον ἐπί τινος σκοπιᾶς ὑψηλῆς ἑστὼς ὁ ἐκκλησιαστὴς ἐμβοᾷ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει δι' ὧν λέγει· καιρὸς τοῦ φιλῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ μισῆσαι, ὅτι ἄλλα ἐστὶ τὰ ὄντως ἀγαθὰ, ἃ καὶ αὐτά ἐστι καλὰ, καὶ τοὺς μετέχοντας τοιούτους ποιεῖ. οἷον γὰρ ἂν ᾖ τῇ φύσει τὸ μετεχόμενον, πρὸς τοῦτο ἀνάγκη καὶ τὸ μετέχον συμμετατίθεσθαι, οἷον εὔπνουν γίνεται τὸ στόμα τοῦ λαβόντος τῇ τῶν εὐπνοούντων ἀρωμάτων D μετουσίᾳ διὰ τοῦ στόματος, καὶ δυσῶδες πάλιν τοῦ σκόροδον ἐντραγόντος, ἢ τινος ἄλλου τῶν δυσωδεστέρων. οὐκοῦν ἐπεὶ δυσώδης μὲν πᾶς ῥύπος τῆς ἁμαρτίας· ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου ἡ ἀρετὴ Χριστοῦ ἐστιν εὐωδία, ἡ δὲ ἀγαπητικὴ σχέσις τὴν πρὸς τὸ ἀγαπώμενον ἀνάκρασιν φυσικῶς κατεργάζεται· ὅπερ ἂν οὖν διὰ τῆς φιλίας ἐρώμεθα, ἐκεῖνο γινόμεθα ἢ εὐωδία Χριστοῦ ἢ δυσωδία. ὁ γὰρ καλὸν ἀγαπήσας, καλὸς καὶ αὐτὸς ἔσται, τῆς ἀγαθότητος τοῦ ἐν αὐτῷ

A γινομένου πρὸς ἑαυτὴν τὸν δεξάμενον μεταποιούσης. διὰ τοῦτο ἐδώδιμον ἡμῖν ἑαυτὸν προετίθησιν ὁ ἀεὶ ὤν, ἵνα ἀναλαβόντες αὐτὸν ἐν αὑτοῖς, ἐκεῖνο γενώμεθα ὅπερ ἐκεῖνός ἐστι. φησὶ γὰρ, ὅτι ἡ σάρξ μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστι πόσις. ὁ οὖν ταύτην ἀγαπῶν τὴν σάρκα, οὐκ ἔστι φίλος τῆς ἰδίας σαρκὸς, καὶ ὁ πρὸς τοῦτο τὸ αἷμα διατεθεὶς, τοῦ αἰσθητοῦ αἵματος καθαρεύσει. ἡ γὰρ τοῦ λόγου σάρξ, καὶ τὸ τῇ σαρκὶ ταύτῃ ἐγκείμενον αἷμα, οὐ μίαν τινὰ χάριν ἔχει· ἀλλ' ἡδύ τε γίνεται τοῖς γευομένοις, καὶ ὀρεκτὸν τοῖς ἐπιθυμοῦσι, καὶ τοῖς ἀγαπῶσιν ἐράσμιον. εἰ δέ τις τρέψειε πρὸς τὰ μὴ ἐφεστῶτα τὸ φίλτρον, οἷα τῇ φύσει ταῦτά ἐστιν, ἀνάγκη πᾶσα τοιοῦτον γενέσθαι, καὶ τὸν ἐκείνοις γενόμενον. B ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς οὖσι τὸ μέν τι ἀληθές ἐστι, τὸ δὲ μάταιον, γνῶναι προσήκει τὸ μάταιον, ἵνα διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως τὴν τῶν ἀληθῶς ὄντων φύσιν νοήσωμεν. οὕτω γὰρ ποιοῦσι πάντες οἱ ἅγιοι, τοὺς ἀποσφαλέντας τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ διὰ τῆς πεπλανημένης ὁδοιπορεῦντας πρὸς τὴν ὁδὸν ἀφ' ἧς ἐξετράπησαν ἐπανάγοντες, ἐμβοῶντες πόρρωθεν, ὅτι φύγε τὴν ὁδὸν ἐν ᾗ πορεύῃ. λῃσταὶ γὰρ κατ' αὐτὴν καὶ λωποδύται, καὶ φονέων ἐνέδραι, ἵνα ἅμα μὲν ὁ ὁδίτης τὸν C κίνδυνον ἐκτραπῇ τῆς ὀλεθρίας ὁδοῦ· ἡ δὲ ἀναχώρησις ἐκείνης, ὁδηγία τῆς σωζούσης γένηται. οὕτως καὶ ὁ μέγας ἐκκλησιαστὴς, ἄνωθεν ἐβόα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῇ ἐν ἀβάτῳ πλανωμένῃ καὶ οὐχ ὁδῷ, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, ταῦτα ἄντικρυς δι' ὧν φθέγγεται λέγων. τί πλανᾶσθε διὰ τοῦ βίου, ὦ ἄνθρωποι; τί ἀγαπᾶτε τὰ μάταια, καὶ φιλεῖτε τὰ ἀνυπόστατα, καὶ προστετήκατε τῇ διαθέσει τούτοις, ὧν ἐστιν οὐδεμία ὑπόστασις; ἄλλη ἐστὶν ὁδὸς ἀπλα- D νής τε καὶ σωτήριος· ἐκείνην φιλήσατε, ἐν ἐκείνῃ διὰ τῆς ἀγάπης ὁδοιπορήσατε, ἧς τὸ ὄνομα, ἀλήθειά ἐστι καὶ ζωὴ, καὶ ἀφθαρσία, καὶ φῶς, καὶ τὰ τοιαῦτα· αὕτη δὲ ἡ ὁδὸς δι' ἧς νῦν τρέχετε, μίσους καὶ ἀποστροφῆς ἀξία· ἀφεγγὴς γάρ ἐστι καὶ σκότει διειλημμένη, εἰς κρημνοὺς δὲ ἄγει, καὶ βάραθρα, καὶ θηριώδεις τόπους, καὶ λῃστῶν ἐνέδρας. ὁ τοίνυν εἰπὼν, καιρὸς τοῦ φιλῆσαι, τὸ φιλητὸν ὡς ἀληθῶς καὶ ἀγαπητὸν ἐνεδείξατο· καὶ ὁ τῷ μίσει τὸν καιρὸν προσγράψας, ὧν χρὴ τὴν ἀποστροφὴν ἔχειν ἐδίδαξεν.

A eum qui accepit in ſeipſam tranſmutante. Propterea nobis ſeipſum comedendum proponit is qui ſemper eſt, vt cùm ipſum in nobis ipſis acceperimus, illud fiamus quod ille eſt. Dicit enim, Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. *Ioan. 6.* Qui ergo hanc amat carnem, non eſt amicus ſuæ carnis, & qui in hunc ſanguinem eſt affectus, mundus erit à ſenſili ſanguine. Caro enim Verbi, & ſanguis qui eſt in hac carne, non vnam habet gratiam: ſed eſt & ſuauis iis qui guſtant, & appetendus iis qui deſiderant, & iis qui diligunt amabilis. Si quis autem amorem conuerterit ad ea quæ non B conſiſtunt, cuiuſmodi ſunt ea natura, tale etiam ſit neceſſe eſt & quod in illis fuerit. Quoniam ergo in iis quæ ſunt, aliud quidem eſt verum, aliud verò inane, conuenit cognoſcere inane, vt ea opponendo & comparando intelligamus naturam eorum quæ verè ſunt. Sic enim faciunt omnes ſancti, eos qui à recta via aberrarunt, & per non rectam ingrediuntur, reducentes ad viam à qua diuerterunt, procul clamantes, fuge viam in qua ingrederis. In ea enim ſunt latrones & prædones & homicidarum inſidiæ, vt ſimul quidem viator periculum declinet viæ pernicioſæ: ab illa au- C tem via receſſus, fit via quæ ducit ad eam quæ ſeruat. Ita etiam magnus ille Eccleſiaſtes deſuper clamabat humanæ naturæ, quæ errabat in inuio & non in via, vt dicit Propheta, hæc apertè dicẽs per ea quæ loquitur. *Pſal. 106.* Cur per totam vitam erratis, ô homines? cur amatis vana, & diligitis ea quæ non poſſunt conſiſtere, & affectione in iis contabeſcitis quorum nulla eſt ſubſtãtia? Alia eſt via minimè errans & ſalutaris: illam diligite, in illa ambulate per charitatẽ, cuius D nomẽ eſt veritas, & vita, & incorruptio, & lux, & quæ ſunt huiuſmodi: Hæc autem via per quam nunc curritis, digna eſt quam odio habeatis & auerſemini: caret enim luce, & eſt intercepta tenebris, ducítque ad pręcipitia, & barathra, & ferarum latibula, & ad latronum inſidias. Qui ergo dixit, Tempus eſt amandi, oſtẽdit id quod verè eſt amabile & diligendum: & qui odio tempus adſcripſit, docet quænam ſint auerſanda.

Cùm ergo id quod eſt natura amandum A didicerimus, id complectamur per charitatem, ab eo minimè auerſi, ex eo quòd quid ſit bonum & honeſtum iudicare non poſſimus, amorem in iis conſumentes, in quibus prohibet magnus Dauid, dicens, filij hominum, *Pſal. 4.* quouſque graui corde? cur diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Eſt enim vnum ſolum natura diligendum, id quod verè eſt, de quo etiam dicit lex decalogi: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota anima tua. Et B vnum eſt rurſus verè odio habendum, nempe vitij inuentor, vitæ noſtræ hoſtis: *Deut. 6.* de quo dicit lex, odio habebis inimicum tuum. Dei enim dilectio, eſt fortitudo eius qui diligit. Ad vitium autem affectio exitium affert ei qui malum diligit. Sic enim dicit prophetia: *Matth. 5.* Diligam te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. De contrario autem dicit, Qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Pluet ſuper peccatores laqueum. *Pſal. 17.* *Pſal. 10.* Tempus ergo diligendi Deum eſt tota C vita, & tempus abalienationis ab aduerſario eſt totum tempus vitæ. Qui autem paruo aliquo vitæ ſuæ ſpatio eſt remotus à Dei dilectione, planè exit ab eo, cuius à charitate ſeiunctus eſt. Eum autem qui eſt extra Deum, extra lucem eſſe neceſſe eſt, quoniam Deus eſt lux: quinetiam extra vitam & incorruptionem, & quamcumque mentis conceptionem, & rem quæ conſideratur relata ad id quod eſt præſtantius: quæ quidem omnia eſt Deus. Qui enim non eſt in his, eſt omnino D in contrariis. Eum itaque qui eſt eiuſmodi, excipiunt tenebræ & interitus, & exitium & mors. Hæc cùm breuiter diſtinxiſſet ſermo Eccleſiaſtæ, tempeſtiua amicitia, & odio quod exercetur in tempore, oſtendit aperitque naturam eorum quæ ſibi aduerſari intelliguntur. Tempus eſt, inquit, amandi bonum: & tempus eſt rurſus odio habendi contrarium. Dicit autem, Tu, ô homo, exiſtima id quod dicitur aſpicere ad id quod eſt bonum & honeſtum. Nam quæ in vtroque horum eſt peruerſa & aberrans animæ affectio, ea eſt radix & principium peccati.

A Οὐκοῦν μαθόντες τὸ ἀγαπητὸν τῇ φύσει, τοῦτο διὰ τῆς ἀγάπης περιεχώμεθα, μηδαμοῦ παρατραπέντες ὑπὸ τῆς περὶ τὸ καλὸν ἀκρισίας, ἐν τούτοις τὸ φίλτρον δαπανήσαντες, ἐν οἷς ἀπαγορεύει ὁ μέγας Δαβὶδ, λέγων· υἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖτε ψεῦδος; ἓν γὰρ μόνον ἀγαπητὸν τῇ φύσει, τὸ ἀληθῶς ὂν, περὶ οὗ φησι καὶ ἡ δεκαλόγου νομοθεσία· ὅτι ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου. καὶ ἓν B πάλιν μισητὸν τῇ ἀληθείᾳ, ὁ τῆς κακίας εὑρετὴς, ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν πολέμιος· περὶ οὗ φησιν ὁ νόμος, ὅτι μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη, ἰσχὺς τοῦ ἀγαπῶντος γίνεται. ἡ δὲ πρὸς τὴν κακίαν διάθεσις, ὄλεθρον φέρει τῷ κακὸν ἀγαπῶντι. οὕτω γάρ φησιν ἡ προφητεία· ἀγαπήσω σε κύριε ἡ ἰσχύς μου· κύριος στερέωμά μου, καὶ καταφυγή μου, καὶ ῥύστης μου. περὶ δὲ τοῦ ἐναντίου φησὶν, ὁ δὲ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. ἐπιβρέξει ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς παγίδας. καιρὸς οὖν C τοῦ πρὸς Θεὸν φίλτρου ἡ ζωὴ πᾶσα, καὶ τῆς τοῦ ἀντικειμένου ἀλλοτριώσεως ὁ βίος ὅλος. ὁ δὲ μικρόν τι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἔξω τοῦ φιλεῖν τὸν Θεὸν γενόμενος, ἔξω γίνεται πάντως, οὗ τῆς ἀγάπης κεχώρισται, τὸν δὲ ἔξω τοῦ Θεοῦ γενόμενον, ἔξω εἶναι τοῦ φωτὸς ἀνάγκη. διότι φῶς ὁ Θεὸς, ἔξω δὲ καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀφθαρσίας, καὶ πάντως τοῦ πρὸς τὸ κρεῖττον θεωρουμένου νοήματός τε καὶ πράγματος· ἅπερ πάντα ὁ Θεός ἐστιν. ὁ γὰρ ἐν τούτοις μὴ ὢν, ἐν τοῖς ἐναντίοις πάντως ἐστίν. οὐκοῦν ἐκδέχεται τὸν D τοιοῦτον σκότος καὶ διαφθορὰ, καὶ πανωλεθρία καὶ θάνατος. ταῦτα ἐν βραχείᾳ φωνῇ ὁ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ λόγος διελὼν, ἐπιδείκνυσι τῇ εὐκαίρῳ φιλίᾳ, καὶ τῷ κατὰ καιρὸν ἐνεργουμένῳ μίσει, τὴν ἑκατέρου τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον νοουμένων φύσιν ἀποκαλύψας. καιρὸς, φησὶ, τοῦ φιλῆσαι τὸ ἀγαθόν· καὶ καιρὸς πάλιν τοῦ μισῆσαι τὸ ἐναντίον. λέγει δὲ ὅτι σὺ, ὦ ἄνθρωπε, πρὸς τὸ καλὸν οἴου βλέπειν τὸν λόγον. ἡ γὰρ ἐνηλλαγμένη τε καὶ πεπλανημένη πρὸς ἑκατέρων τούτων τῆς ψυχῆς ἡμῶν διάθεσις, ῥίζα καὶ ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας ἐστίν.

οὐδεὶς γὰρ δύναται, φησὶ, δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει. ἐδίδαξεν ἡ ἀντιδιαστολὴ, τίς ὁ κακῶς κυριεύων, οὗ χρὴ διὰ τοῦ μίσους ἀλλοτριοῦσθαι, καὶ τίς ὁ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἀρχομένου κρατῶν, ᾧ προσήκει δι' ἀγάπης συνάπτεσθαι. Εἰ δέ τις τοῦ μισητοῦ μὲν ἀντέχοιτο, τοῦ δὲ ἀγαπητοῦ καταφρονοίη, οὗτός ἐστιν ὁ ὑπαλλάσσων τῆς φιλίας καὶ τοῦ μίσους τὴν εὐκαιρίαν τῷ ἰδίῳ κακῷ. ὁ γὰρ καταφρονῶν πράγματος, καταφθαρήσεται ὑπ' αὐτοῦ. ὁ δὲ ἀντεχόμενος τῆς ἀπωλείας, περιποιήσεται B τοῦτο ἑαυτῷ οὗ ἀντείχετο. διαστείλας τοίνυν τῷ λόγῳ τὰ κατ' ἀρετήν τε καὶ κακίαν νοούμενα, ἐπιγνώσῃ τὴν εὐκαιρίαν, τοῦ πῶς χρὴ πρὸς ἑκάτερον τούτων ἔχειν. ἐγκράτεια καὶ ἡδονὴ, σωφροσύνη καὶ ἀκολασία, μετριότης καὶ τῦφος, εὔνοια καὶ κακόνοια, καὶ πάντα τὰ ἐξ ἐναντίου νοούμενα, φανερῶς ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ ὑποδείκνυταί σοι, ὅπως τῇ ψυχῇ περὶ ταῦτα εὖ διατιθέμενος, λυσιτελῶς βουλεύσῃ. καιρὸς οὖν τοῦ φιλῆσαι τὴν ἐγκράτειαν, καὶ τοῦ μισῆσαι τὴν ἡδονὴν, ἵνα μὴ γένῃ φιλήδονος, μᾶλλον δὲ φιλόθεος, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως, C τὸ φιλόνεικον, τὸ φιλοκερδές τε καὶ φιλόδοξον, καὶ πάντα τὰ ἐπὶ τὰ μὴ δέοντα τῆς φιλίας χρήσει, τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν σχέσεως ἀφορίζοντα· οἷον ἐκ παρόδου δόγμα ἐμάθομεν, ὅτι πᾶσα τῆς ψυχῆς κίνησις ἐπ' ἀγαθῷ παρὰ τοῦ δημιουργήσαντος τὴν φύσιν ἡμῶν κατεσκευάσθη· ἀλλ' εἴδη ἡμαρτημένη τῶν τοιούτων κινημάτων χρῆσις τὰς εἰς κακίαν ἐγέννησεν ἀφορμάς· καλὴ γὰρ οὖσα ἡ αὐτεξούσιος δύναμις ἡμῶν, ὅταν πρὸς τὸ κακὸν ἐνεργῆται, κακῶν ἔσχατον γίνεται. καὶ τὸ ἔμπαλιν, ὄργανον ἀρετῆς ἐστιν ἡ ἀπωστικὴ τῶν ἀηδῶν δύναμις, D ᾗ ὄνομα τὸ μῖσος ἐστὶν, ὅταν κατὰ τοῦ ἐναντίου ὁπλίζηται. ἀλλὰ ἁμαρτίας τότε γίνεται ὅπλον, ὅταν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀντιπαλικῶς ἔχῃ. οὐκοῦν πᾶν κτίσμα Θεοῦ τῶν ἐν ἡμῖν κατεσκευασμένων, καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ἡ δὲ ἀχάριστος τούτων χρῆσις πάθος τὸ κτίσμα ἐποίησε, δι' οὗ ἐκβαίνει ἡ πρὸς Θεὸν οἰκειότης, ἀντεισελθόντα δὲ τὰ ἐναντία, εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον ἀντικαθίστανται· ὥστε τοῖς τοιούτοις θεοποιεῖσθαι τὰ πάθη. οὕτως οὖν τοῖς λαιμάργοις γίνεται Θεὸς ἡ κοιλία.

A Nemo enim poteſt, inquit Dominus, duobus dominis ſeruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget. *Matth. 6.* Docet hæc diſtinctio, quis ſit qui malè dominatur, à quo oportet alienari per odium, & quis dominatur eius bono cui imperat, cui oportet coniungi per charitatem. Si quis autem id quidem quod eſt odio habendum complectatur, contemnat autem id quod eſt diligendum, is eſt qui ſuo malo mutat opportunitatem amoris & odij. Qui enim rem contemnit, is ab ea interibit. Qui autem complectitur perditionem, acquiret ſibi id quod amplectabatur. Qui ergo verbis diſtinxerit ea quæ ex virtute & vitio intelliguntur, cognoſcet opportunitatem, quemadmodum ſe gerere oporteat in vtriſque. Continentia & voluptas, temperantia & intemperantia, modeſtia & arrogãtia, beneuolentia & maleuolẽtia, & quæcumque ex aduerſo intelliguntur, tibi ab Eccleſiaſte apertè oſtenduntur, vt in his rectè affectus, animæ tuæ rectè cõſulas. Tempus eſt ergo amandi continentiam, & odio habendi voluptatem, ne euadas libidinoſus, ſed protinus religioſus & Dei amicus, & alia omnia ſimiliter, contentionis, lucri & gloriæ amorem, & omnia quę vſu amoris ad ea quę nõ oportet, ſeparant ab ea quæ eſt ad bonũ habitudine: vt verbi cauſa in tranſitu hoc dogma didicimus, quòd omnis animæ motus ad bonum eſt conditus ab eo qui noſtram fabricatus eſt naturam: ſed ſi peccauerit horum motuum vſus, is ad vitium procreat occaſiones & adminicula: liberi arbitrij facultas cùm ſit res bona, quando ea ad malũ exercetur, eſt malorum extremum. Et contrà, virtutis eſt inſtrumentum, vis expultrix eorum quæ ſunt iniucunda, cui nomen eſt odiũ, quãdo armatur aduerſus contrariũ. Sed tunc fit arma peccati, quando bono reſiſtit. Omnis ergo Dei creatura, ex iis quæ ſunt in nobis conſtructa, bona eſt, & non reijcienda, ſi ſumatur cum gratiarum actione: ingratus autem eorum vſus vitium efficit creaturam, per quod recedit quæ eſt nobis cum Deo coniunctio, ingredientia autem contraria, loco Dei ponuntur: adeò vt per ea vitioſæ affectiones in Deos referantur. Sic iis qui gulæ ſunt dediti, Deus eſt venter.

Sic auari ſibi ex vitio idolum conſtituunt. Sic ij qui per errorem habent in hoc ſæculo obſcuratos animæ oculos, Deum ſibi faciunt vanam gloriam. Et vt ſemel dicam, Cui rei quiſpiam ſuam rationem ſubiunxerit, & in ſeruitutem redactam mancipauerit, eam ſuo vitio Deum fecit: non hoc facturus, niſi per dilectionem malum ſibi familiare & neceſſitudine coniunctum effeciſſet. Si ergo amoris & odij intelleximus opportunitatem, alterum quidem diligamus, cum altero verò bellum geramus. *Tempus eſt enim*, inquit, *belli, & tempus pacis.* Vides contrariarum affectionum inſtructam aciem, legem carnis pugnantem aduerſus legem mentis, & captiuantem in legem peccati. Attende multiplicem & varium pugnæ apparatum, & quàm multis atque adeò infinitis modis exercitus aduerſarius vrbem tuam oppugnet: mittit exploratores, ſubornat proditores, in viis collocat inſidias, adſciſcit belli ſocios, & comparat machinas, per quas quatitur murus animæ, funditores, ſagittarios, & eos qui manus conſerunt, & copias equeſtres, & quæcumque ſunt huiuſmodi, ea omnia aduerſus te in acie dimicant. Neque verò ignoras, quis ſit ſenſus eorum quæ dicta ſunt, quis ſit proditor, quis ſpeculator, qui inſidiatores, qui funditores, qui ſagittarij, & qui pugnant cominus manuſque conſerunt, & quæ ſit turma equitum. Ad omnia ergo aſpicientes nos quoque oportet armari, & ſocios adhortari, & inter eos qui ſunt nobis ſubiecti dijudicare, num faueant hoſtium partibus, & proſpicere ne in via fiant inſidiæ, & aduerſus telorum iactus, eóſque qui cominus nobiſcum manus conſerunt, clypeis nos protegere, & foſſa ab aditu arcere eos qui in nos immittuntur equites. Conuenit autem quibuſdam etiam propugnaculis mœnia munire, ne concutiantur machinis. Neque verò opus eſt vt verbis ſingula explicemus, nempe quemadmodum inimicus vniuſcuiuſque noſtræ ciuitatis, quæ eſt à Deo condita in anima, aut per exploratores noſtrarum copiarum facit periculum, & quóſnam habet ex noſtris qui noſtrum prodant exercitum.

Cap. III. v. 8.
Rom. 7.

A οὕτως εἰδωλοποιοῦσιν ἑαυτοῖς οἱ πλεονέκται τὴν νόσον. οὕτως οἱ δι' ἀπάτης σκοτισθέντες ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς ψυχῆς, Θεὸν ἑαυτοῖς τὴν κενοδοξίαν ἐποίησαν. καὶ συνελόντι φράσαι, ὧπερ ἄν τις τὸν ἑαυτοῦ λογισμὸν ὑποζεύξας, δοῦλον ποιήσῃ καὶ ὑποχείριον, τοῦτο ἐν τῷ ἰδίῳ πάθει ἐθεοποίησεν· οὐκ ἂν τοῦτο παθὼν, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀγάπης τὸ κακὸν οἰκειώσατο. εἰ οὖν ἐνοήσαμεν τῆς τε φιλίας καὶ τοῦ μίσους τὴν εὐκαιρίαν, τὸ μὲν ἀγαπήσωμεν, τὸ δὲ πολεμήσωμεν. καιρὸς γάρ,

B φησι, πολέμου, καὶ καιρὸς εἰρήνης. ὁρᾷς τὴν ἀντικειμένων παθῶν τὴν παράταξιν, τὸν νόμον τῆς σαρκὸς, τὸν ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς, καὶ αἰχμαλωτίζοντα τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας. πρόσχες τῇ ποικίλῃ τῆς μάχης διασκευῇ, πῶς μυριότροπός ἐστι κατὰ τῆς σῆς πόλεως ἡ τοῦ ἀντικειμένου στρατηγία, κατασκόπους πέμπει, προδότας ὑποποιεῖται, ταῖς ὁδοῖς ἐφεδρεύει, λόχους καὶ ἔνεδρα συνίστησι, συμμάχους προσεταιρίζεται, μηχανήματα κατασκευάζει *, σφενδονίτας καὶ τοξότας καὶ

C τοὺς σταδίην συμπλεκομένους, καὶ τὴν ἱππικὴν δύναμιν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κατά σου ἐκστρατεύεται. πάντως δὲ οὐκ ἀγνοεῖς τὴν τῶν εἰρημένων διάνοιαν, τίς ὁ προδότης, τίς ὁ κατάσκοπος, τίνες οἱ ἐνεδρευταὶ, τίνες οἱ σφενδονῖται, τίνες οἱ τοξόται, καὶ τίνες οἱ ἀγχίμαχοι, καὶ τῶν ἱππέων ἴλη. πάντα οὖν βλέποντας χρὴ καὶ ἡμᾶς καθοπλίζεσθαι, καὶ τοὺς συμμάχους παρακαλεῖν, καὶ φιλοκρινεῖν ἐν τοῖς ὑποχειρίοις, μή τις τὰ τῶν πολεμίων φρονεῖ, προβλέπειν τε τὰς παρόδους ἐνέδρας, καὶ θυρεοῖς τὰς βολὰς ἀσφαλίζε-

D σθαι, πρός τε τοὺς σταδίην ἡμῖν συμπλεκομένους ἀμύνεσθαι, καὶ ἀποταφρεύειν τοῖς καθ' ἡμῶν ἱππόταις τὴν πάροδον. ἥρμοζε δέ τισι, καὶ προσβολαῖς τὰ τείχη κατασφαλίζεσθαι, ὡς ἂν μὴ κατασεισθείη τοῖς μηχανήμασι. πάντως δὲ οὐδενὶ λόγῳ τὰ καθ' ἕκαστον ἑρμηνευόμεθα, πῶς ὁ ἐχθρὸς τῆς ἑκάστου ἡμῶν πόλεως, τῆς ἐν τῇ ψυχῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ συνῳκισμένης, ἢ διὰ κατασκόπων ἀποπειρᾶται ἡμῶν τῆς δυνάμεως, καὶ τίνας ἔχει τοὺς ἐξ ἡμῶν αὐτῶν προδότας γινομένους τῆς ἡμετέρας δυνάμεως.

ὡς δ' ἂν φανερώτερον τὸ νόημα ἐκκαλυφθείη, τοιοῦτον ἐστὶν ἡ πρώτη τοῦ πειρασμοῦ προσβολή, ὅθεν τὰ πάθη τὴν ἀρχὴν λαμβάνει. Ἔστι τῆς ἡμετέρας δυνάμεως κατάσκοπος γίνεται· οἷον ἐνέπεσε τῷ ὀφθαλμῷ θέαμα τὴν ἐπιθυμίαν ἀνακινῆσαι δυνάμενον. διὰ οὖν τούτου κατασκοπεῖ τὴν ἐν σοὶ δύναμιν ὁ πολέμιος, εἴτε ἰσχυρά τις καὶ εὐπαράσκευός ἐστιν, εἴτε ἄτονος καὶ εὐάλωτος. Εἰ γὰρ οὐκ ὤκλασας τῷ σχήματι, οὐδὲ σοι πρὸς τὸ φανὲν διελύθη τῆς διανοίας ὁ τόνος, ἀλλ' ἀπαθῶς παρέπεμψας τὴν συντυχίαν, εὐθὺς ἐπτόησας τὸν κατάσκοπον, οἷον ὁπλιτῶν τινα φάλαγγα τοῖς δόρασι φρίσσουσαν, τὴν τῶν λογισμῶν λέγω παρασκευὴν τῷ κατασκόπῳ δείξας. Εἰ δὲ μαλαχθείη δι' ἡδονῆς πρὸς τὴν θέαν ἡ αἴσθησις, καὶ τὸ τοῦ χαρακτῆρος εἴδωλον ἐντὸς τῆς διανοίας διὰ τῶν ὀφθαλμῶν εἰσδύη, τότε καταπολεμεῖται μὲν ὁ στρατηγὸς τῶν ἔνδον ὁ νοῦς, ὡς οὐδὲν ἀνδρῶδες ἢ νεανικὸν ἔχων, ἀλλὰ βλακώδης τις καὶ ἔκλυτος ὤν, καὶ πλῆθος προδοτῶν ἐκ τοῦ δήμου τῶν λογισμῶν περὶ τῶν κατασκόπων συγκροτεῖται. οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ προδόται, περὶ ὧν φησιν ὁ κύριος· ὅτι οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ οἱ τῆς καρδίας ἐκπορευόμενοι, καὶ κοινοῦντες τὸν ἄνθρωπον, ὧν τὰ ὀνόματα σαφῶς ἐστιν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου μαθεῖν. τὸ δὲ ἀπὸ τούτου, οὐκέτι ἂν σοι γένηται δυσχερές, δι' ἀκολούθου τὰ καθ' ἕκαστον τῆς πολεμικῆς ἐκείνης παρασκευῆς κατανοῆσαι τῆς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς προλοχεύοντος, οἷς περιπίπτουσιν οἱ ἀπροόπτως κατὰ τὴν τοῦ βίου ὁδὸν πορευόμενοι. οἱ γὰρ ἐν σχήματι φιλίας καὶ εὐνοίας πρὸς τὸν τῆς ἁμαρτίας ὄλεθρον καθέλκοντες τὸν πειθόμενον, οὗτοι εἰσὶν οἱ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐνεδρεύοντες, οἱ τῆς ἡδονῆς ἐπαινέται, οἱ πρὸς τὰ θέατρα χειραγωγοῦντες, οἱ τοῦ κακοῦ τὴν εὐκολίαν ἀποδεικνύοντες, καὶ δι' ὧν ποιοῦσι πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων μίμησιν ἐκκαλούμενοι, ἀδελφοὺς ἑαυτοὺς καὶ φίλους ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν ἀπολλυμένων κατονομάζοντες. περὶ ὧν γέγραπται· ὅτι πᾶς ἀδελφὸς πτέρνῃ πτερνιεῖ· καὶ πᾶς φίλος δόλῳ πορεύσεται. Εἰ δὲ νενοήκαμεν τὰς ἐνέδρας, σαφὲς ἂν εἴη καὶ τὸ τῶν σφενδονιτῶν τι καὶ τοξοτῶν καὶ ἀκοντιστῶν στῖχος διερευνήσασθαι.

A Vt autem ſenſus aperiatur manifeſtus, talis eſt primus tentationis inſultus, vnde capiunt initium vitioſæ affectiones. Hic eſt explorator noſtrarum copiarum: vt exempli cauſa, incidit oculorum ſpectaculum quod renouare poteſt cupiditatem. Per hoc ergo explorat hoſtis eas quæ in te ſunt copias, ſint ne validæ & bene inſtructæ, an imbecillæ & expugnatu faciles. Si enim non te fregit figuræ aſpectus, nec apertè ſolutum fuit robur tuæ cogitationis, ſed citra vllam animi perturbationem tranſmiſiſti id quod B tibi occurrit, perterrefeciſti protinus exploratorem, veluti quadam armatorum phalange haſtis horrente, paratis, inquam, & inſtructis rationibus oſtenſis exploratori. Sed ſi ad ſpectaculum per voluptatem emollitus fuit ſenſus, & figuræ ſimulachrum cogitationem ſubiit per oculos, tunc expugnatur quidem mens, eorum quæ ſunt intus imperatrix, vt quæ nihil habeat virile aut iuuenile, ſed ſit effœminata & diſſoluta, & magna manus proditorum, ex populo cogitationum cogitur circa explora-C torem. Iſti autem ſunt proditores de quibus dicit Dominus: inimici hominis domeſtici eius, qui ex corde exeunt, & hominem inquinant, quorum nomina apertè diſci poſſunt ex Euangelio. *Matth. 15.* Hinc tibi minimè fuerit difficile, ex conſequenti intelligere ſingula quæ pertinent ad bellicum illum apparatum, & qui ſunt ij qui clàm collocant inſidias, qui incurſionem faciunt, qui ex improuiſo in via vitæ ingrediuntur. Qui enim prætextu amicitiæ & beneuolentiæ, eum cui perſuadetur attrahunt ad peccati exitium, ij ſunt qui in via inſidian-D tur, laudatores voluptatis, qui deducunt ad theatra, qui mali indicant facilitatem, & per ea quæ faciunt, prouocant ad imitationem, ſe fratres & ſorores nominantes, ad perniciem eorum qui intereunt. *Hier. 9.* De quibus ſcriptum eſt: Omnis frater calcaneo ſupplantabit: & omnis amicus in dolo ambulabit. Si autem inſidias intellexerimus, poterimus etiam dilucidè perſcrutari turmam funditorum, ſagittariorum, & iaculatorum.

Qui enim ſunt contumelioſi & iracundi & maledici, eò quòd priores laceſſunt probris ac maledictis, pro telis aut lapidibus, verba quæ irritant tanquam ex arcu & funda, & inſtar iaculi iacientes, medium cor ſauciant eorum qui abſque lorica, & ſibi non cauentes tranſeunt. Superbiæ autem & inſolentiæ vitium qui ad equorum tranſtulerint elationem, minimè aberrauerint. Sunt enim planè equi collum & caput in altum attollentes, inflatis inſolentiæ verbis, veluti quibuſdam vngulis, eos qui ſunt moderati pulſantes. De quibus dicit ſcriptura, Non

Pſal. 35. veniat mihi pes ſuperbiæ. Machinas autem quibus ſoluitur muri coagmentatio, auaritiam aut pecuniæ cupiditatem rectè nominaueris. Nihil enim eſt tam graue, & cui difficiliùs occurri poſſit in apparatu hoſtium, quàm machina auaritiæ. Nam etiamſi aliæ virtutes per concinnam coagmentationem ſint ædificatæ in eorum animis, nihilominus etiam per eas ſæpe intrat machina. Videre enim licet etiam per temperantiam irruere auaritiam, & per fidem, & myſteriorum accuratam & diligentem perceptionem, continentiámque & humilitatem, & quæcumque ſunt eiuſmodi, intrò irrumpere hoc malum graue & inexpugnabile. Quo fit, vt nonnulli continentes & modeſti & fide ardentes, moribúſque compoſiti & moderati, huic ſoli morbo non poſſint reſiſtere. Si ergo intellecta eſt à nobis caterua hoſtium, tempus erit belligerandi. Nemo autem confidat ſe hoſtium aciem poſſe fugare & profligare, niſi Apoſtoli armaturam arripuerit. Omnino autem nemo

Epheſ. 6. ignorat cuiuſmodi ſint arma illa, per quæ efficit vt aduerſis telis minimè ſit vulnerabilis, qui hoſtium reſiſtit phalangi. Nam cùm Apoſtolus virtutes diuiſiſſet in genera, vnumquodque genus virtutis propria arma effecit, vnicuique eorum quæ in nobis ſunt opportuna & præcipua. Cùm enim cum fide connexuiſſet & contexuiſſet iuſtitiam, per ea armato munit thoracem, rectè & tutè per vtrumque militis pectus muniens. Non poteſt enim fieri, vt alterum ab altero diſiunctum, ex ſe tuta præbeat arma ei qui ipſa tractat.

A οἱ γὰρ ὑβρισταί τε καὶ θυμώδεις καὶ λοίδοροι τὴν προκατάρχην τῶν ὕβρεων, ἀντὶ βελῶν, ἢ λίθων, τοὺς παροξυντικοὺς λόγους ἀποτοξεύοντες, καὶ σφενδονοῦντες, καὶ ἀκοντίζοντες, μέσον τιτρώσκουσι τὴν καρδίαν τῶν ἀθωρακίστως καὶ ἀφυλάκτως διοδευόντων. τὸ δὲ τοῦ τύφου καὶ τῆς ὑπερηφανίας πάθος, εἰς τὸ γαυρίαμα τῶν ἵππων μετενεγκόντες, οὐκ ἂν ἁμάρτοιεν. ἵπποι γάρ εἰσί τινες ἀτεχνῶς ὑψαυχενισταὶ καὶ ὑψηκάρηνοι, τοῖς ὑπερόγκοις τοῦ τύφου ῥήμασιν οἷόν τισιν ὁπλαῖς κοίλαις τοὺς μετρίους καταχαραδαίνοντες. περὶ ὧν φησὶν ἡ γραφή· ὅτι μὴ

B ἐλθέτω μοι ποὺς ὑπερηφανίας. τὰ δὲ μηχανήματα δι' ὧν λύεται ἁρμονία τοῦ τείχους, καλῶς ἄν τις τὴν φιλοχρηματίαν κατονομάσειεν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ βαρὺ καὶ δυσαπάντητον ἐν τῇ τῶν πολεμίων παρασκευῇ, ὡς τὸ τῆς φιλαργυρίας μηχάνημα. κἂν ὅτι μάλιστα τὰς ἄλλας ἀρετὰς διὰ τῆς ἐναρμονίου συνθέσεως ταῖς ψυχαῖς περιοικοδομηθῶσιν, οὐδὲν ἧττον καὶ διὰ τῶν τοιούτων πολλάκις εἰσδύεται τὸ μηχάνημα. ἔστι γὰρ ἰδεῖν καὶ διὰ σωφροσύνης τὴν φιλοχρηματίαν εἰσπίπτουσαν, καὶ πίστεως,

C καὶ μυστηρίων ἀκριβείας, ἐγκρατείας τε καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ τῶν τοιούτων πάντων ἐντὸς γινομένην τὴν βαρεῖαν ταύτην καὶ ἄμαχον τοῦ κακοῦ προσβολήν. ὅθεν τινὲς ἐγκρατεῖς τε καὶ σώφρονες καὶ περὶ τὴν πίστιν διάπυροι, καὶ κατεσταλμένοι τὸν τρόπον, καὶ διὰ τῶν ἠθῶν μετριάζοντες, πρὸς ταύτην μόνον ἀντισχεῖν τὴν νόσον ἀδυνατοῦσιν. εἰ οὖν νενόηται ἡμῖν τῶν πολεμίων τὸ στῖφος, καιρὸς ἂν εἴη τοῦ πολεμεῖν. οὐκ ἂν δέ τις θαρρήσειε τὴν ἐναντίαν παράταξιν ἀπώσασθαι, μὴ τῆς πανοπλίας τοῦ ἀ-

D ποστόλου δραξάμενος. πάντως δὲ οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸν τρόπον τῆς θείας ἐκείνης ὁπλίσεως, δι' ἧς ἄτρωτον ποιεῖ τοῖς ἐναντίοις βέλεσι τὸν πρὸς τὴν φάλαγγα τῶν πολεμίων ἱστάμενον. διελὼν γὰρ εἰς εἴδη τὰς ἀρετὰς ὁ ἀπόστολος, ἴδιον ὅπλον ἑκάστῳ τῶν ἐν ἡμῖν καιρίων ἕκαστον ἀρετῆς εἶδος πεποίηται. τῇ πίστει γὰρ τὴν δικαιοσύνην συμπλέξας καὶ συνυφαίας, διὰ τούτων κατασκευάζει τῷ ὁπλίτῃ τὸν θώρακα, καλῶς τε καὶ ἀσφαλῶς δι' ἀμφοτέρων θωρακίζων τὸν στρατιώτην. οὐ γάρ ἐστιν, ἕτερον τοῦ ἑτέρου διεζευγμένον, ἀσφαλὲς ὅπλον ἐφ' ἑαυτοῦ τῷ μεταχειριζομένῳ.

γίνεσθαι. οὔτε γὰρ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων τῆς δικαιοσύνης ἱκανὴ περισώσασθαι. οὐδ' αὖ πάλιν ἡ τοῦ βίου δικαιοσύνη ἀσφαλής ἐστιν εἰς σωτηρίαν καθ' ἑαυτὴν διεζευγμένης τῆς πίστεως. διὰ τοῦτο καθάπερ ὕλας τινὰς τῷ ὅπλῳ τούτῳ τὴν πίστιν καὶ τὴν δικαιοσύνην συμπλέξας, τὸ περικάρδιον τοῦ ὁπλίτου κατασφαλίζεται. ἐν γὰρ τῷ θώρακι, ἡ καρδία νοεῖται. τὴν δὲ κεφαλὴν τοῦ ἀριστέως τῇ ἐλπίδι κατασφαλίζεται, σημαίνων ὅτι προσήκει τῷ καλῷ στρατιώτῃ, τὴν ἐλπίδα τῶν ὑψηλῶν, οἷόν τινα λοφίαν εἰς τὸ ἄνω ἔχειν. ὁ δὲ θυρεὸς τὸ σκεπαστήριον ὅπλον, ἡ ἀρραγὴς πίστις ἐστίν, ἧς ἡ τῶν ἀκίδων ἀκμὴ διαδῦναι οὐ δύναται. ἀκίδας δὲ πάντως τὰς παρὰ τῶν πολεμίων ἐκτοξευομένας, τὰς ποικίλας προσβολὰς τῶν παθημάτων νοήσωμεν. σωτήριον δὲ ὅπλον ὃ τὴν δεξιὰν ὁπλίζει τῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀριστευόντων, τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι, φοβερὸν μὲν τὸ ὑπεναντίον, τὸ δὲ μεταχειριζόμενον σωτήριον. πᾶσα δὲ ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία, τοῖς ποσὶ ποιεῖ τὴν ἀσφάλειαν, ὡς μηδὲν τοῦ σώματος εὑρεθῆναι γυμνὸν καὶ πρὸς πληγὴν ἐπιτήδειον. εἰ οὖν μεμαθήκαμεν οἷς πολεμεῖν χρὴ, καὶ οὕτως τῆς μάχης ἀντιλαμβάνεσθαι, μαθεῖν προσήκει καὶ τὸ ἕτερον μέρος, οἷς ἔνσπονδον εἶναι καὶ εἰρηνικὸν ὁ λόγος διαμαρτύρεται. τίς οὖν ὁ ἀγαθὸς στρατηγὸς, ᾧ διὰ τῆς εἰρήνης ἐμαυτὸν οἰκειώσω; τίς δὲ ὁ τοῦ τοιούτου στρατοῦ βασιλεύς; ἢ δῆλον ἐστὶν ἄμφω παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἀκηκόαμεν, ὅτι στρατὸς οὐράνιος, ἡ παράταξις τῶν ἀγγέλων ἐστίν; ἐγένετο γὰρ, φησι, πλῆθος οὐρανίου στρατιᾶς αἰνούντων τὸν Θεόν. καὶ ὁ Δανιὴλ, μυρίας μυριάδας παρεστώτων ὁρᾷ, καὶ χιλιάδων χιλιάδας ἐν τοῖς λειτουργοῦσι βλέπει. καὶ ὁ προφήτης τὸ τοιοῦτον μαρτυρῶν, κύριον στρατιῶν, καὶ κύριον δυνάμεων τὸν τοῦ παντὸς ὀνομάζεται κύριον, καὶ πρὸς τὸν Ναυῆ, ὁ δυνατός φησιν, ἐν πολέμῳ. ἐγώ, φησιν, ὁ ἀρχιστράτηγος εἰμὶ τῆς δυνάμεως. εἰ δὲ ἐνοήκαμεν τίς ἐστιν ἡ ἀγαθὴ συμμαχία, καὶ τίς ὁ τῶν συμμάχων τούτων ἡγούμενος, σπονδὰς πρὸς αὐτὸν ποιησώμεθα, προσδράμωμεν αὐτοῦ τῇ δυναστείᾳ, φίλοι γενώμεθα τῷ τοσαύτην δύναμιν κεκτημένῳ. τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως διδάσκει ἡμᾶς ὁ

A Neque enim fides abſque operibus iuſtitiæ ſufficit ad ſeruandum. Neque rurſus vitæ iuſtitia per ſe tuta eſt ad ſalutem, ſi ſeiuncta ſit fides. Et ideo cùm veluti quandam materiam fidem & iuſtitiam his armis contexuiſſet, armati militis munit præcordia. In pectore enim cor intelligitur. Fortis autem viri caput ſpe munit, ſignificans quòd conuenit bono militi ſublimium rerum ſpem, veluti quandam criſtam, habere supernè. Clypeus autem qui eſt arma quibus tegimur, eſt fides quæ frangi non poteſt, quam aculeorum cuſpis non poteſt peruadere. Aculeos autem qui immittuntur ab hoſtibus, B omnino intelligemus varios vitiorum & animi perturbationum impetus. Salutaria autem arma quæ muniunt dexteram aduerſus hoſtes, qui ſe fortiter gerunt, eſt ſanctus Spiritus, qui eſt terribilis quidem ſi ſit contrarius, ſalutaris autem ſi aſſumatur. Omnis autem doctrina Euangelica pedibus affert ſecuritatem, adeò vt nulla pars corporis inueniatur nuda & apta ad ictus accipiendos. Si igitur didicimus cum quibus ſit bellandum, atque ita pugna capeſſenda, altera quoque pars eſt diſcenda, nempe cum quibus fœdus inire & pacem agere oportet, teſtificetur hic liber. C Quis eſt ergo bonus imperator, cui per pacem me reddam iunctum familiaritate? Quis eſt autem dux huius exercitus? Num eſt perſpicuū quòd vtrumque audiuimus à ſcriptura diuinitus inſpirata, quod cœleſtis exercitus ſit acies Angelorum? Facta eſt enim, inquit, multitudo militiæ cœleſtis laudantium Deum. Et Daniel videt decies mille millia eorum qui aſſiſtunt, & millies mille millia aſpicit inter eos qui miniſtrant. Propheta quoque id D teſtificans, Dominum exercituum & Dominum copiarum vocat Dominum vniuerſitatis. Et ad Ieſum Naue, potens, inquit, in bello, Ego, inquit, ſum princeps copiarum. Si autem intelleximus quænam ſint bona in bello auxilia, & quiſnam ſit qui præeſt belli ſociis, fœdus cum eo ineamus, ad eius potentiam confugiamus, ei ſimus amici qui tantas habet copias. Quiſnam ſit autem modus ineundæ cum eo familiaritatis & neceſſitudinis, docet nos

Luc. 2.
Daniel. 7.
Pſal. 23.
Ioſ. 5.

qui hanc amicitiam conciliat magnus Apoſtolus, cùm dicit: Iuſtificati ergo ex fide, pacem habemus apud Deum. Et rurſus, Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo per nos exhortante rogamus pro Chriſto: Reconciliamini Deo. Quamdiu enim fuimus natura filij iræ, faciendo quæ non conueniunt, fuimus in iis qui aduerſantur: ad dexteram autem altiſſimi fuimus collocati, depoſita impietate & ſecularibus deſideriis, viuendo ſanctè, iuſtè, & piè. Per hanc pacem veræ paci copulabimur. De eo enim ſic dicit Apoſtolus: Ipſe eſt pax noſtra. Hoc dictum eſt finis eſt ſumma eorum quæ fiunt in tempore. In tempore enim omnia facere edocti ſumus, vt hoc nobis effectum reddamus, nempe vt pacem habeamus apud Deum, propterea quòd hoſtili & infeſto animo fuerimus aduerſus aduerſarium. Omnino autem ſi quis dixerit virtutes eſſe exercitum pacis, cum quibus oportet nos iungi amicitia, non extra eum qui datus eſt ſenſum deducet orationem: quandoquidem omne virtutis nomen & cogitatum refertur ad Dominum virtutum. Quamquam quid in his prolixiori opus eſt oratione, cùm ſufficiant quæ dicta ſunt ad aperiendum ſenſum qui eſt in verbis? Poſteaquam autem per hæc excitauit animum eius qui fuit prius eruditus in his altis documentis, ad altum quendam ſtatum ſuſtulit animam eius qui ſequitur rationem, & ait: Quæ maior abundantia eius qui facit in iis in quibus ipſe laborat? Quod perinde eſt ac ſi diceret, Quid ex humanis omnibus laboribus, ex quibus nihil ad eum redit amplius? Agros colit, nauigat, militaribus laboribus affligitur, mercaturam exercet, damnum patitur, lucratur, litigat, pugnat, cauſa cadit, ſententia data litem vincit, infœlix cenſetur, beatus exiſtimatur, domi manet, errat apud exteros: omnia quæ in hac vita cernuntur in variis ſtudiis, alia in aliis. Quid ei qui per hæc ſuam conſumit vitam amplius affert, quod in iis ponit ſtudium & induſtriam? Annon ſimulátque deſiit viuere, omnia tecta ſunt obliuione: & ab iis quorum ſtudio tenebatur de-

Rom. 5.
2. Cor. 5.
Epheſ. 5.

A τῆς φιλίας ταύτης συναγωγεὺς, ὁ μέγας ἀπόστολος, ἐν οἷς φησί· δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν. καὶ πάλιν· ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ· καταλλάγητε τῷ Θεῷ. ἕως γὰρ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς ἐν τῷ ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα τοῖς ἀνθεστηκόσι, τῇ δεξιᾷ τοῦ ὑψίστου συνετετάγμεθα, ἀποθέμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, ἐν τῷ ὁσίως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζῆν. διὰ τῆς εἰρήνης

B ταύτης τῇ ἀληθινῇ εἰρήνῃ συναφθησόμεθα. οὕτως γάρ φησι περὶ αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος· ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. ἐπεὶ οὖν ὁ λόγος πάντων τῶν κατὰ καιρὸν γινομένων τὸ πέρας ἐστὶ καὶ τὸ κεφάλαιον. πάντα γὰρ ἐν καιρῷ ποιεῖν ἐδιδάχθημεν, ἵνα τοῦτο ἑαυτοῖς κατορθώσωμεν τὸ εἰρήνην ἔχειν πρὸς τὸν Θεόν, διὰ τοῦ πολεμίως προσστῆναι πρὸς τὸν ἀντίπαλον. πάντως δὲ κἂν τὰς ἀρετάς εἴπῃ τὸν εἰρήνης στρατὸν πρὸς ἃς χρὴ φιλικῶς ἔχειν ἡμᾶς, οὐκ ἔξω τῆς ἀποδοθείσης διανοίας ἄξει

C τὸν λόγον· διότι πᾶν ἀρετῆς ὄνομά τε καὶ νόημα, εἰς τὸν κύριον τῶν ἀρετῶν ἀναφέρεται. καὶ τί δεῖ τις ἐν τοῖς τοιούτοις τὸν λόγον μηκύνειν, ἱκανῶν ὄντων καὶ τῶν εἰρημένων ἐκκαλύψαι τὴν ἐγκειμένην τοῖς ῥητοῖς διάνοιαν; ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τούτων * * * τὴν ψυχὴν τοῦ προπαιδευθέντος ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τούτοις μαθήμασι, πάλιν ἀνάγει πρὸς ὑψηλήν τινα κατάστασιν τὴν ψυχὴν τοῦ ἑπομένου τῷ λόγῳ, καί φησι· τίς περισσεία τοῦ ποιοῦντος ἐν οἷς αὐτὸς μοχθεῖ; ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν· τί ἐκ

D τῶν μόχθων τῶν ἀνθρωπίνων πασῶν, ἐξ ὧν οὐδέν ἐστι πλέον, γεωργεῖ, ναυτίλεται, στρατιωτικοῖς ἐγκακοπαθεῖ πόνοις, ἐμπορεύεται, ζημιοῦται, κερδαίνει, δικάζεται, μάχεται, ἡττηθεὶς ἀπῆλθε, τὴν νικῶσαν φέρεται ψῆφον, ταλανίζεται, μακαρίζεται, μένει ἐφέστιος, ἐν ἀλλοτρίοις πλανᾶται. πάντα ὅσα ὁρώμενα κατὰ τὸν βίον ἐν ποικίλοις ἐπιτηδεύμασιν, ἄλλα ἐν ἄλλοις. τί φέρει πλέον τῷ διὰ τῶν τοιούτων τὸν ἴδιον δαπανῶντι βίον ἡ περὶ ταῦτα σπουδή; οὐχ ὁμοῦ τε τὸ ζῆν ἐπαύσατο, καὶ λήθῃ ἐπεκαλύφθη τὰ πάντα· καὶ μονωθεὶς τῶν σπουδαζομένων γυμνὸς

A οἴχεται, ἐπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ τῶν τῇδε πραγμάτων οὐδὲν, πλὴν τῆς ἐπὶ τοῖς πράγμασι μόνης συνειδήσεως; περὶ ἧς τρόπον τινὰ αὕτη μετὰ τοῦτο γίνεται εἰς τὸν οὐρανὸν ἡ φωνὴ, τὸν διὰ τῶν τοιούτων ἀσχολιῶν συμπλανηθέντα τῷ βίῳ. ὅτι τίς περισσεία γέγονέ σοι τῶν πολλῶν ἐκείνων πόνων ἐν οἷς ἐμόχθησας; ποῦ αἱ λαμπραὶ οἰκίαι; ποῦ τὰ κατορυγμένα βαλάντια; ποῦ αἱ χαλκαῖ εἰκόνες, καὶ αἱ τῶν εὐφημούντων φωναί; ἰδοὺ νῦν πῦρ καὶ μάστιγες, καὶ ἡ ἀδέκαστος κρίσις, καὶ ἡ ἀπαραλόγιστος τῶν βεβιωμένων ἐξέτασις.

B τίς οὖν περισσεία τοῦ ποιοῦντος ἐν οἷς αὐτὸς μοχθεῖ; καὶ μετὰ ταῦτα, εἶδον, φησὶ, τὸν περισπασμὸν ὃν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων τοῦ περισπᾶσθαι ἐν ἑαυτῷ τὰ σύμπαντα, ἃ ἐποίησε καλὰ ἐν καιρῷ αὐτοῦ. καί γε τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, ὅπως μὴ εὕρῃ ἄνθρωπος τὸ ποίημα ὃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. τί ταῦτα λέγει; ἐπέγνων, φησὶν, ὅθεν περιεσπάσθη τῆς ζωῆς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐκ τῶν θείων εὐεργεσιῶν τὰς ἀφορμὰς λαβοῦσα.

C ὁ μὲν γὰρ ἐπ' ἀγαθῷ τὰ πάντα ἐποίησε, καὶ λογισμὸν ἔδωκε τοῖς τῶν ὄντων μετέχουσι διακριτικὸν τοῦ βελτίονος, δι' οὗ ἡ εὐκαιρία τῆς ἑκάστου χρήσεως ἐπιγνωσθεῖσα τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν τοῖς κεχρημένοις χαρίζεται. ἐπειδὴ δὲ ἀπεσφάλη τῆς ὀρθῆς περὶ τῶν ὄντων κρίσεως, διὰ πονηρᾶς συμβουλῆς παρατραπεὶς τοῦ καθεστῶτος λογισμοῦ, ἡ παραλλαγὴ τοῦ καιροῦ τὸ ἀφ' ἑκάστου χρήσιμον εἰς ἐναντίαν ἔτρεψε πεῖραν. ὥσπερ εἴ τις ἐπὶ τραπέζης πᾶσαν παραθεὶς παρασκευὴν εὐωχίας, καὶ σκεύη τινὰ πρὸς τὴν

D τῆς τροφῆς συνεργίαν ἐπιτηδείως ἔχοντα συμπαραθείη, οἷα δὴ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα φιλοτεχνούντων κατασκευάζονται, ἢ λεπτὰς μαχαίρας δι' ὧν οἱ δαιτυμόνες ἑαυτοῖς τι διαιροῦνται τῶν παρατεθέντων, ἢ τὰς ἀργυρᾶς πορπάς, αἷς ἡ συμπεφυκυῖα κατὰ τὸ ἕτερον μέρος κοιλότης, πρὸς τὸ ἔτνος ἐπιτηδείως ἔχειν πεποίηται. ἔπειτά τις τῶν ἐπ' εὐωχίᾳ συγκεκλημένων παραλλάξας τῶν προκειμένων τὴν χρῆσιν, ἑκάστῳ πρὸς τὰ μὴ δέοντα χρῷτο, καὶ τῇ μαχαίρᾳ μὲν, εἰς αὑτὸν ἢ τινὰ τῶν παρακειμένων τέμνοι. τῇ δὲ

A ſertus, abit nudus, rerum quæ hic ſunt nihil ſecum afferens, præter ſolam actionum ſuarum conſcientiam? à qua hæc vox quodammodo poſt hoc in cœlum mittitur, ad eum qui per huiuſmodi occupationes aberrauit in in hac vita. Quid tibi amplius fuit ex multis illis laboribus quos ſuſcepiſti? Vbi ſunt præclaræ ædes? Vbi ſunt defoſſæ crumenæ? Vbi ſunt æneæ imagines, & laudibus celebrantium voces? Ecce nunc ignis & flagella, & iudicium quod neque muneribus, nec gratia corrumpitur, & quæ falli non

B poteſt anteactæ vitæ examinatio. Quæ eſt ergo maior abundantia eius qui facit in iis quæ ipſe laborat? Et poſtea, Vidi, inquit, diſtractionem quam dedit Deus filiis hominum, vt in ſeipſo diſtraherentur omnia quæ fecit bona in tempore ſuo. Quinetiam æuum dedit in corde ipſorum, ne inueniat homo opus quod fecit Deus ab initio vſque ad finem. Cur hæc dicit? Agnoui, inquit, vndenam à vita diſtracta ſit humana natura, occaſione accepta ex diuinis beneficiis. Nam Deus qui-

C dem ad bonum fecit omnia, & iis qui eorum quæ ſunt participes, dedit rationem, qua diſcernant id quod eſt melius, per quam agnita opportunitas iudicij vniuſcuiuſque, boni & honeſti ſenſum præbet iis qui vtuntur. Quoniam autem lapſus eſt à recto de iis quæ ſunt, iudicio, per malum conſilium auerſus à conſtanti ratione, receſſus à tempore, id quod eſt in vnoquoque vtile, vertit in contrarium. Vt ſi quis in menſa propoſito omni apparatu conuiuij, & vaſis quibuſdam aptis ad apparanda alimenta, ſimul etiam

D ea appoſuerit quæ ab iis parantur qui delectantur huiuſmodi artificio, aut ſubtiles gladios, per quos conuiuæ ſibi diuidunt aliquid ex iis quæ ſunt appoſita, aut argentea cochlearia, quibus quæ in altera eius parte eſt cauitas, facta eſt vt aptè & appoſitè ſe haberet ad pollentam. Deinde quiſpiam ex iis qui ſunt conuocati ad conuiuium, mutato vſu eius quod eſt propoſitum, vteretur vnoquoque ad ea quæ non decent, & gladio quidem, vel ſeipſum, vel aliquem ex iis qui propè accumbunt, ſecaret: cochleari

autem vel proximi, vel ſuum oculum expungeret, diceretur quòd apparatu conuiuatoris ipſe ad malum abuſus eſt, cum ipſe quidem qui apparauerat cauſſam eorum quæ euentura erant non diſpoſuiſſet, verum malus vſus eorum quæ erant appoſita, ad hoc malum deduxerit eum qui inconſultè vſus eſt iis quæ erant propoſita. Ita, inquit, ego quoque noui, quòd à Deo quidem factum eſt vnumquodque ad omne bonum, ſi in tempore, vt conuenit, eo vtamur: auerſio autem à recto de iis quæ ſunt, iudicio, deduxit bona ad occaſionem malorum: vt exempli cauſa dico, quídnam eſt iucundius oculorum operatione? Sed quando malè affectus viſus eſt adminiſter eorum quæ ſunt eiuſmodi, dicit id quod factum fuit ad beneficium, fuiſſe cauſam malorum: quod quidem nihil eſt aliud, quàm quòd bono malè vtens quiſpiam, effecit vt vſus eſſet vitium. Ita etiam alia omnia quæ à Deo habet natura, ſita ſunt in libera electione eorum qui vtuntur, vt fiat materia vel bonorum vel malorum. Quamobrem dicit omnia quæ fecit bona in tempore ſuo. Quinetiam æuum dedit in corde ipſorum. Æuum autem cùm ſit quoddam mentis cogitatum ſpatiis & interuallis dimenſum, ſignificat omnem eius creaturam quæ in ipſo fuerit. Ex eo ergo quod continet, vniuerſum quod in eo continetur, oſtendit oratio. Omnia ergo quæ in æuo facta ſunt, dedit Deus cordi humano ad bonum, vt per magnitudinem & pulchritudinem creaturarum, per ipſas contemplemur eum qui fecit. Illi autem per ea quæ acceperant beneficia, læſi ſunt, eo quòd non vnoquoque vt oportet & ad vtilitatem vſi ſunt. Et ideo dicit:

Cap. III. v. 11. *Ne inueniat homo opus quod fecit Deus ad ſcopum vtilitatis, in omnibus quæ facta ſunt ab initio creationis, & vſque ad vniuerſi conſummationem: cùm in iis quæ ſunt, nihil ſit mali.* Neque enim eſt hoc naturale, vt ex bono aliquid mali naſcatur. Si autem bonus eſt qui rerum omnium eſt auctor & cauſa, bona omnino ſunt quæcumque ex bono habent ſubſtantiam. Deinde, 12. *Noui, inquit, quod non eſt in ipſis bonum, niſi lætari, & facere bonum in vita ſua.* His verbis in ſummam colligit quæ dicta ſunt.

A πηρώσῃ τὸν ὀφθαλμὸν ἢ τοῦ πέλας, ἢ τὸν ἑαυτοῦ ἐκκεντήσειε, εἴποι τις ἂν ὅτι τῇ παρασκευῇ τοῦ ἑστιάτορος ὁ δεῖνα εἰς κακὸν ἀπεχρήσατο, αὐτοῦ παρασκευάσαντος τὴν αἰτίαν τῶν ἐκβησομένων προεπιτιμάσαντος· ἀλλὰ τῆς κακῆς τῶν προτεθέντων χρήσεως εἰς τοῦτο τὸ πάθος προσαγαγούσης, τὸν ἀβούλως τοῖς προκειμένοις χρησάμενον. οὕτως, φησὶν, ἔγνων καὶ ἐγὼ, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ γέγονε μὲν ἕκαστον ἐπὶ παντὶ τῷ βελτίονι, εἴπερ ἐν καιρῷ κατὰ τὸ προσῆκον ἑκάστου γένοιτο χρῆσις· ἡ δὲ παρατροπὴ τῆς ὀρθῆς περὶ τῶν ὄντων κρίσεως εἰς B ἀφορμὴν κακῶν τὰ ἀγαθὰ περιήγαγεν· οἷόν τι λέγω, τί γλυκύτερον τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνεργείας; ἀλλ' ὅταν ὄψις παθοῦσα ὑπηρέτης γένηται τῆς τοιούτης, τὸ ἐπ' εὐεργεσίᾳ γενόμενον αἴτιον κακῶν γεγενῆσθαι λέγει· ὅπερ ἄλλο οὐδέν ἐστιν, ἢ ὅτι κακῶς τῷ καλῷ τις χρησάμενος, πάθος τὴν χρῆσιν ἐποίησεν. οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔχει ἡ φύσις, ἐν τῇ προαιρέσει τῶν κεχρημένων κεῖται, ἢ καλῶν ἢ κακῶν ὕλη γενέσθαι. διό φησι C τὰ σύμπαντα ἃ ἐποίησε καλὰ ἐν καιρῷ αὐτοῦ. καί γε τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν. ὁ δὲ αἰὼν διαστηματικόν τι νόημα, ὃν πᾶσαν αὐτοῦ σημαίνει τὴν κτίσιν τὴν ἐν αὐτῷ γινομένην. οὐκοῦν ἐκ τοῦ περιέχοντος ἅπαν τὸ ἐμπεριεχόμενον δείκνυσιν ὁ λόγος. πάντα οὖν ὅσα ἐν τῷ αἰῶνι γέγονεν, ἔδωκε τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ ἐπ' ἀγαθῷ ὁ Θεός, ὥστε διὰ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναθεωρεῖν δι' αὐτῶν τὸν ποιήσαντα. εἰ δὲ δι' ὧν εὐεργετήθησαν, διὰ τούτων ἐβλάβησαν, τῷ μὴ D κατὰ τὸ δέον ἑκάστῳ καὶ πρὸς τὸ λυσιτελοῦν ἀποχρήσασθαι. διὰ τοῦτό φησιν· ὅπως μὴ εὕρῃ ἄνθρωπος τὸ ποίημα ὃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῷ τῆς ὠφελείας σκοπῷ, ἐν πᾶσι τοῖς γεγονόσιν ἀπ' ἀρχῆς τῆς κτίσεως καὶ μέχρι τῆς τοῦ παντὸς συμπληρώσεως, οὐδενὸς ἐν τοῖς οὖσιν ὄντος κακοῦ. οὐδὲ γὰρ ἔχει φύσιν ἐξ ἀγαθοῦ κακὸν ἐκφῦναι. εἰ δὲ ἀγαθὸς ὁ τῶν ἁπάντων αἴτιος, ἀγαθὰ πάντως ὅσα ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ὑπόστασιν ἔχει. εἶτα ἔγνων, φησὶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἐν αὐτοῖς εἰ μὴ τὸ εὐφρανθῆναι, καὶ τὸ ποιεῖν ἀγαθὸν ἐν ζωῇ αὐτοῦ. ἀνακεφαλαιοῦται τῷ λόγῳ τὰ εἰρημένα.

Εἰ γὰρ ἐν καιρῷ τῶν θείων ποιημάτων ἡ A χρῆσις τὸ καλὸν ὁρίζει τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, ἓν ἂν εἴη καλὸν, ἡ διηνεκὴς ἐπὶ τοῖς καλοῖς εὐφροσύνη, ἥτις ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἔργων γίνεται. ἡ γὰρ τῶν ἐντολῶν ἐργασία, νῦν μὲν διὰ τῆς ἐλπίδος εὐφραίνει τὸν τῶν καλῶν περιστάμενον ἔργων· μετὰ ταῦτα δὲ ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδων δεξαμένων, ἰδίαν τοῖς ἀξίοις τὴν εὐφροσύνην προτίθησιν, ὅτε φησὶν ὁ κύριος τοῖς τὸ ἀγαθὸν πεποιηκόσιν· ὅτε δεῦτε οἱ εὐλογημένοι, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. καὶ ὅπερ ἐστὶν ἡ βρῶσις καὶ πόσις τῷ σώμα- B τι, δι' ὧν συντηρεῖται ἡ φύσις, τοῦτό ἐστι τῇ ψυχῇ τὸ πρὸς τὸ ἀγαθὸν βλέπειν, καὶ τοῦτο ὡς ἀληθῶς δόμα ἐστὶ Θεοῦ, τὸ ἐνατενίζειν Θεῷ. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὄνομα, ὃ ἐν τοῖς ἐφεξῆς εἰρημένοις διερμηνεύεται. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως. καί γε πᾶς ἄνθρωπος ὃς φάγεται, καὶ πίεται, καὶ ἴδῃ ἀγαθὸν ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, τοῦτο δὲ δόμα Θεοῦ ἐστιν. ὡς γὰρ ὁ ἄνθρωπος, φησὶν, ὁ σαρκώδης ἐν τῷ φαγεῖν καὶ πιεῖν τὴν ἰσχὺν ἔχει· οὕτως ὁ πρὸς τὸ ἀγα- θὸν βλέπων· ἀγαθὸν δὲ ἀληθινὸν ὁ μόνος ἀ- C γαθὸς ἂν εἴη· δόμα Θεοῦ ἔχει ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, αὐτὸ τοῦτο τὸ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀεὶ βλέπειν. διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Si enim diuinorum operum vſus in tempore definit bonum humanæ vitæ, vnum fuerit bonum, nempe perpetua in rebus bonis & honeſtis lætitia, quæ naſcitur ex bonis operibus. Mandatorum enim obſeruatio, nunc quidem per ſpem lætitia afficit eum qui bona facit opera: poſtea autem bonæ ſpei fructu accepto, proponit propriam iis qui digni ſunt lætitiam, quando dicit Dominus iis qui bonum fecerunt, Venite, benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum. Et quod eſt cibus & potus corpori, per quæ conſeruatur natura, hoc eſt animæ ad bonum aſpicere, & hoc eſt verè donum Dei, in Deum defixos habere oculos. Hoc eſt enim nomen, quod in iis quæ deinceps dicta ſunt interpretatur. Ita autem habet contextus.

13. *Quinetiam omnis homo qui comederit, & biberit, & viderit bonum in omni labore ſuo, hoc eſt autem donum Dei.* Nam ſicut homo, inquit, carnalis in comedendo & bibendo habet vires: ita qui ad bonum aſpicit: (bonum autem verum eſt, qui ſolus eſt bonus,) donum Dei habet in omni labore ſuo, hoc ipſum ad id quod bonum eſt ſemper aſpicere. Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cui gloria & potentia in ſæcula ſæculorum, Amen.

A

Sancti Patris noſtri

GREGORII EPISCOPI NYSSENI COMMENTARIUS in Canticum Canticorum Solomonis.

Gentiano Herueto interprete.

PROOEMIVM.

Ad Olympiadem.

GRATVM & acceptum fuit mihi ſtudium de Cantico Canticorum, quod & coràm, & tuis ad nos expoſuiſti litteris, vt quod honeſtæ tuę vitæ & puræ animæ conueniat, vt per conuenientem contemplationem aperiatur quæ eſt in verbis occulta philoſophia, ab ea quę eſt in promptu dictione, in puris ac ſinceris ſenſibus expurgata. Quamobrē prompto & alacri animo de hac re tuam accepi ſollicitudinem: non quòd ad tuos mores hoc tibi futurū ſit vſui. Eſt enim mihi perſuaſum, purum eſſe tuū animæ oculum, ab omni ſordida & obſcœna cogitatione, & quæ agitatur ab animi perturbationibus, eumq. per diuina hæc verba ad ſinceram & ab interitu alienam ſponſam intueri citra vllum impedimentum: ſed vt qui ſunt paulo magis carnales, per eam deducantur ad ſpiritualem & materię expertem ſtatum animæ, ad quem ducit hic liber per ſapientiā quæ in eo deliteſcit. Quoniam autē nonnullis videtur eccleſiaſticis, ſacræ ſcripturæ litterā & dictionem perpetuò eſſe ſequendā: nec adſentiuntur per ænigmata allegoriáſq. & ſenſus arcanos aliquid ab ea dictum eſſe ad noſtram vtilitatē; exiſtimo primū eſſe neceſſariū, iis reſpondere qui de iis nos accuſant, & oſtendere, quod nihil abſurdū & alienū facimus, ſi ex diuina & à Deo inſpirata ſcriptura omni ratione venemur vtilitatē: vt ſi proſit quidem dictio intellecta vt dicta fuit, promptum & paratum habeant id, cuius tenentur

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ εἰς τὰ ᾄσματα τῶν ᾀσμάτων τοῦ Σολομῶντος.

B

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Πρὸς Ὀλυμπιάδα.

ΑΠΕΔΕΞΑΜΗΝ ὡς πρέπουσαν τῷ σεμνῷ σου βίῳ, καὶ τῇ καθαρᾷ σου ψυχῇ, τὴν περὶ τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων σπουδήν, ἣν καὶ κατὰ πρόσωπον καὶ διὰ γραμμάτων ἡμῖν ἐξέθου, ὥστε διὰ τῆς καταλλήλου
C θεωρίας φανερωθῆναι τὴν ἐγκεκρυμμένην τοῖς ῥητοῖς φιλοσοφίαν τῆς προχείρου κατὰ τὴν λέξιν ἐμφάσεως, ἐν τοῖς ἀκηράτοις ἐννοίαις κεκαθαρμένην. διὸ προθύμως ἀπεδεξάμην τὴν περὶ τούτου φροντίδα, οὐχ ὡς σοί τι χρησιμεῦον εἰς τὸ σὸν ἦθος. πέπεισμαι γάρ σου καθαρὸν εἶναι τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμόν, ἀπὸ πάσης ἐμπαθοῦς τε καὶ ῥυπώσης ἐννοίας, καὶ πρὸς τὴν ἀκήρατον χάριν, διὰ τῶν θείων τούτων ῥητῶν ἀπαρεμποδίστως βλέπειν· ἀλλ' ἐφ' ᾧ τοῖς σαρκωδεστέροις
D χειραγωγίαν τινὰ γενέσθαι. πρὸς τὴν πνευματικήν τε καὶ ἄϋλον τῆς ψυχῆς κατάστασιν, πρὸς ἣν ἄγει τὸ βιβλίον τοῦτο, διὰ τῆς ἐγκεκρυμμένης αὐτῷ σοφίας. ἐπειδὴ δέ τισι τῶν ἐκκλησιαστικῶν παρεστάναι τῇ λέξει τῆς ἁγίας γραφῆς διὰ παντὸς εἶναι δοκεῖ, καὶ τὸ δι' αἰνιγμάτων καὶ ὑπονοιῶν εἰρῆσθαί τι παρ' αὐτῆς εἰς ὠφέλειαν ἡμῶν οὐ συντίθενται, ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι πρότερον περὶ τούτων τοῖς τὰ τοιαῦτα ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν ἀπολογήσασθαι, ὅτι οὐδὲν ἀπὸ τρόπου γίνεται παρ' ἡμῶν, ἐν τῷ σπουδάζειν ἡμᾶς, τὸ παντοίως θηρεύειν ἐκ τῆς θείας καὶ θεοπνεύστου γραφῆς τὸ ὠφέλιμον· ὥστ' εἰ μὲν ὠφελοίη τις καὶ ἡ λέξις ὡς εἴρηται νοουμένη, ἔχειν ἐξ ἑτοίμου τὸ σπου-

τὸ σπουδαζόμενον. εἰ δέ τι μετὰ ἐπικρύψεως ἐν ὑπονοίαις τισὶ καὶ αἰνίγμασιν εἰρημένον, ἀργὸν εἰς ὠφέλειαν εἴη κατὰ τὸ πρόχειρον νοούμενον, τοὺς τοιούτους λόγους ἀναστρέφειν. καθὼς ὑφηγεῖται ὁ διὰ τῶν παροιμιῶν ἡμᾶς παιδεύων λόγος εἰς τὸ νοῆσαι, ἢ ὡς παραβολὴν τὸ λεγόμενον, ἢ ὡς σκοτεινὸν λόγον, ἢ ὡς ῥῆσιν σοφῶν, ἢ ὥς τι τῶν αἰνιγμάτων. ὧν τὴν διὰ τῆς ἀναγωγῆς θεωρίαν, εἴτε τροπολογίαν, εἴτε ἀλληγορίαν, εἴτε τι ἄλλο τις ὀνομάζειν ἐθέλοι, οὐδὲν περὶ τοῦ ὀνόματος διοισόμεθα, μόνον εἰ τῶν ἐπωφελῶν ἔχοιτο νοημάτων. καὶ γὰρ ὁ μέγας ἀπόστολος, πνευματικὸν εἶναι λέγων τὸν νόμον, ἐμπεριλαμβάνει τῷ ὀνόματι τοῦ νόμου καὶ τὰ ἱστορικὰ διηγήματα, ὡς πᾶσαν θεόπνευστον γραφήν, νόμον εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, οὐ μόνον διὰ τῶν φανερῶν παραγγελμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἱστορικῶν διηγημάτων παιδεύουσαν, πρός τε γνῶσιν τῶν μυστηρίων, καὶ πρὸς καθαρὰν πολιτείαν τοὺς ἐπισταμένως ἐπαΐοντας· κέχρηται μὲν τῇ ἐξηγήσει κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ, πρὸς τὸ ὠφέλιμον βλέπων· οὐ φροντίζει δὲ τοῦ ὀνόματος ᾧ χρὴ κατονομάζεσθαι τὸ εἶδος τῆς ἐξηγήσεως. ἀλλὰ νῦν ἀλλάσσειν φησὶ τὴν φωνήν, μέλλων μετάγειν τὴν ἱστορίαν εἰς τὴν ἔνδειξιν τῆς περὶ τὴν διαθήκην οἰκονομίας· εἶτα μνησθεὶς τῶν δύο τοῦ Ἀβραὰμ τέκνων, τῶν ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ τῆς ἐλευθέρας αὐτῷ γεγονότων, ἀλληγορίαν ὀνομάζει τὴν περὶ αὐτῶν θεωρίαν. πάλιν δὲ πράγματά τινα διηγησάμενος τῆς ἱστορίας φησὶν ὅτι τυπικῶς μὲν συνέβαινεν ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν. καὶ πάλιν τὸ μὴ δεῖν κημοῦσθαι τὸν ἀλοῶντα βοῦν εἰπών, προσέθηκεν, ὅτι οὐ μέλλει τῷ Θεῷ περὶ τῶν βοῶν, ἀλλ' ὅτι δι' ἡμᾶς πάντως ἐγράφη. ἔστι δὲ ὅπου τὴν ἀμυδροτέραν κατανόησιν, καὶ τὴν ἐκ μέρους γνῶσιν ἔσοπτρον ὀνομάζει καὶ αἴνιγμα. καὶ πάλιν τὴν ἀπὸ τῶν σωμάτων πρὸς τὰ νοητὰ μετάστασιν, πρὸς κύριον ἐπιστροφὴν λέγει, καὶ καλύμματος περιαίρεσιν. ἐν πᾶσι δὲ τούτοις τοῖς διαφόροις τρόποις τε καὶ ὀνόμασι τῆς κατὰ τὸν νοῦν θεωρίας, ἓν ὑφηγεῖται διδασκαλίας εἶδος ἡμῖν, τὸ μὴ δεῖν πάντως παραμένειν τῷ γράμματι, ὡς βλαπτούσης ἡμᾶς ἐν πολλοῖς ἐπὶ τὸν κατ' ἀρετὴν βίον τῆς προχείρου τῶν λεγομένων ἐμφάσεως·

A ſtudio. Si quid autem occultè dictum in arcanis ſenſibus & ænigmatibus, ad vtilitatem ſit planè otioſum, ſi ſpectetur ſenſus qui eſt in promptu & de eo ſermo fiat, ſicut nobis oſtendit liber qui nos erudit per Prouerbia ad intelligendum, vel tanquam parabolam id quod factum eſt, vel tanquam obſcuram orationem, vel tanquam dictum ſapientum, vel tanquam aliquod ænigma. Quæ per anagogen autem exiſtit contemplatio, ſeu tropologiam, ſeu allegoriam, ſeu aliter velis nominare, de nomine nihil contendemus, ſi à ſenſu vtili
B non recedat. Magnus enim Apoſtolus legem dicens eſſe ſpiritualem: legis nomine comprehendit etiam hiſtoricas narrationes, adeò vt vniuerſa à Deo inſpirata ſcriptura ſit lex iis qui ipſam legunt, non ſolum per præcepta, ſed etiam per hiſtoricas narrationes erudiēs, & ad cognitionem myſteriorum, & ad ſinceram vitæ inſtitutionem, eos qui ad ſcientiam accommodatè audiunt: vtitur quidem expoſitione, vt ſibi placet, aſpiciens ad id quod eſt vtile, non curat autem quo nomine ſit vocandum
C genus expoſitionis: ſed nunc quidem dicit ſe mutare vocem, traducturus hiſtoriam ad indicandum teſtamentorum diſpoſitionem: Deinde mentionem faciens duorum filiorum Abrahæ, qui ei nati ſunt ex ancilla & libera, appellat allegoriam de iis contemplationem. Rurſus autem cùm quædam narraſſet ex hiſtoria dicit, Hæc in figura illis eueniebant: ſcripta ſunt autem ad noſtram admonitionem. Et rurſus cum dixiſſet, Non eſſe alligandum os boui trituranti, adiecit illud, Deo nō eſſe curam de bobus, ſed omnino ea eſſe ſcri-
D pta propter nos. Alicubi autem obſcuriorem intelligentiam, & quæ eſt ex parte cognitionem, ſpeculum nominat & ænigma. Et rurſus tranſitum à rebus corporalibus ad eas quæ cadunt ſub intelligentiam, appellat tranſitum ad dominum, & veli ablationem. In omnibus autem his diuerſis locis & nominibus eius quæ eſt in mente contemplationis, nos vnum docet doctrinæ genus, non oportere omnino manere in littera, vtpotè quod quæ eſt in promptu eorum quæ dicuntur ſignificatio, in multis nos lædat in iis quæ pertinent ad vitam rectè & ex virtute degendam;

Rom. 7.
Gal. 4.
1.Cor.10.
1.Cor.13.
2.Cor.3.

ſed tranſire ad materiæ expertem, & quæ ſub intelligentiam cadit contemplationem, vt ſenſus qui ſunt paulò magis corporales, traducantur ad mentem & intelligentiam, excuſſa pulueris in modum eorum quæ dicuntur aperta

2. Cor. 3. ſignificatione. Et ideo dicit: Littera occidit, ſpiritus autem viuificat: vtpotè quòd ſæpe hiſtoria ſiſtentibus in nudis rebus nobis minimè prębeat exemplum bonæ vitæ. Quid enim ad virtutē audituri profuerit, quòd Propheta filios pro-

Oſee 1. Eſa. 8. creet ex fornicatione: & Eſaias ingrediatur ad Prophetiſſam, ſi non vltra litteræ dictionem procedat id quod dicitur? Aut quid ad vitam ex virtute degendam conferunt quæ de Dauide fiunt narrationes, cùm adulterium & cædes eius in vnum concurrerint nefarium facinus? Si autem aliqua inueniatur ratio, quæ oſtendat id quod per ea diſpenſatur, in nullam cadere reprehenſionem, tunc verum eſſe oſtendetur id quod dicit Apoſtolus, nempe quòd littera occidit: malarum enim rerum in ſe habet exempla: ſpiritus autem viuificat, ſenſum enim qui apparet & cadit in vituperationem, ad diuiniorem traducit ſignificationem. Scimus autem & ipſum Verbum, quod ab vniuerſa adoratur creatura, quando in ſimilitudine hominis & figura per carnem diuina tradebat myſteria, ſic nobis reuelare legis ſenſus & myſteria, vt duos homines, quorum eſt verum teſtimonium, ſeipſum dicat eſſe & patrem: & ſerpentem æneum ſublime elatum, qui populo mortiferis morſibus ſauciato opem ferebat, transferat ad diſpenſationem in cruce pro nobis factam: ipſo-

Ioan. 8. rúmque ſanctorum ſuorum Diſcipulorum ingenij acumen per tectos exerceat ſermones, in parabolis, in ſimilitudinibus, in verbis obſcuris, in dictis quæ proferuntur per ænigmata, quorum ſeorſum dabat expoſitiones, eorum ſoluens obſcuritatem. Nonnun-

Ioan. 1. Matth. 13. Luc. 8. quam autem, ſi non eſſet ab illis comprehenſus ſenſus eorum quæ dicebantur, reprehendebat eorum ingenij tarditatem, & imbecillitatem, vt qui eſſent rudiores ad intelligendum. Quando enim iubebat eos abſtinere à fermento Phariſaïco: illi verò puſillo & abiecto animo aſpiciebant ad corbes in quibus

Matt. 16. panum commeatum non attulerant,

A ἀλλὰ μεταβαίνειν πρὸς τὴν ἄυλόν τε καὶ νοητὴν θεωρίαν, ὥστε τὰς σωματικωτέρας ἐννοίας, μεταβληθῆναι πρὸς νοῦν καὶ διάνοιαν, κόνεως δίκην τῆς σαρκωδεστέρας ἐμφάσεως τῶν λεγομένων ἐκτιναχθείσης. καὶ διὰ τοῦτό φησιν· ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· ὡς πολλαχοῦ [τῆς γραφῆς, τουτέστι] τῆς ἱστορίας, εἴπερ ἐπὶ ψιλῶν σταίημεν τῶν πραγμάτων, οὐκ ἀγαθοῦ βίου παρεχομένης ἡμῖν τὰ ὑποδείγματα. τί γὰρ ὠφελεῖ πρὸς ἀρετὴν τὸν ἀκούοντα Ὠσηὲ, ὁ προφήτης ἐκ πορνείας παιδοποιούμενος· καὶ Ἡσαΐας

B εἰσιὼν πρὸς τὴν προφῆτιν, εἰ μέχρι τῆς λέξεως στήσειέ τις τὸ λεγόμενον; ἢ τί πρὸς τὸν ἐνάρετον συντελεῖ βίον τὰ περὶ τὸν Δαβὶδ ἠγήματα, μοιχείας τε καὶ φόνου κατὰ ταὐτὸ περὶ τὸ ἓν συνδεδραμηκότων ἄγος; εἰ δέ τις εὑρεθείη λόγος ὁ τὰ διὰ τούτων οἰκονομούμενα ἐπιδεικνύων ἀνεύθυνον, τότε ἀληθεύων ὁ τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐπιδειχθήσεται. ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει· πονηρῶν γὰρ ἔχει πραγμάτων ἐν ἑαυτῷ τὰ ὑποδείγματα· τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· μετατίθησι γὰρ τὴν ἀπεμφαίνουσαν καὶ διαβεβλημένην ἔννοιαν εἰς θειοτέρας ἐμφά-

C σεις. οἴδαμεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν λόγον τὸν παρὰ πάσης κτίσεως προσκυνούμενον, ὅτι ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου, καὶ σχήματι διὰ σαρκὸς παρεδίδου τὰ θεῖα μυστήρια, οὕτως ἀνακαλύπτοντα ἡμῖν τὰ τοῦ νόμου νοήματα, ὥστε τοὺς δύο ἀνθρώπους, ὧν ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία, ἑαυτὸν καὶ τὸν πατέρα λέγειν εἶναι· καὶ τὸν χαλκοῦν ὄφιν τὸν ἐπὶ τοῦ ὕψους ἀνατεθέντα, ὃς ἦν τῷ λαῷ τῶν θανατηφόρων δηγμάτων ἀλεξιτήριος, εἰς τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ γενομένην ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν με-

D ταλαμβάνοντα. καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἁπλῶς αὐτοῦ μαθητῶν τὴν ἀγχίνοιαν διὰ τῶν κεκαλυμμένων τε καὶ ἐπικεκρυμμένων λόγων διαγυμνάζοντα ἐν παραβολαῖς, ἐν ὁμοιώμασιν, ἐν σκοτεινοῖς λόγοις, ἐν ἀποφθέγμασι, τοῖς δι' αἰνιγμάτων προφερομένοις, ὑπὲρ ὧν κατὰ μόνας μὲν ἐποιεῖτο ἐξηγήσεις, ἐπιλύων αὐτοῖς τὴν ἀσάφειαν. ἔστι δὲ ὅπου, εἰ μὴ κατελήφθη παρ' αὐτῶν ἡ τῶν λεγομένων διάνοια, διεμέμφετο αὐτῶν τὸ βραδύνον, καὶ περὶ τὴν σύνεσιν ἄτονον. ὅτε γὰρ ἀπέχεσθαι τοῦ Φαρισαϊκοῦ αὐτοῖς ἐκέλευε ζύμου, οἱ δὲ μικροψύχως πρὸς τὰς πήρας ἀπέβλεπον, ἐν αἷς τὸν ἐκ τῶν ἄρτων ἐπισιτισμὸν οὐκ ἐπήγοντο,

A τότε καθάπτεται τῶν μὴ συνιέντων, ὅτι διδασκαλία ἦν τὸ διὰ τῆς ζύμης δηλούμενον. καὶ πάλιν τράπεζαν αὐτῷ τῶν μαθητῶν παραθέντων, ἀποκρινάμενος ὅτι ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὑπονοησάντων αὐτῶν περὶ σωματικῆς αὐτὸν λέγειν τροφῆς, ὡς ἑτέρωθεν αὐτῷ προσενεχθείσης, ἑρμηνεύει τὸν ἑαυτοῦ λόγον, ὅτι βρῶσίς ἐστιν αὐτῷ πρέπουσα καὶ κατάλληλος, ἡ τοῦ σωτηρίου θελήματος ἀποπλήρωσις. καὶ μυρία τοιαῦτα ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν ἔστιν ἀναλέξασθαι, ἐφ' ὧν ἄλλο μέν ἐστι τὸ ἐκ τοῦ προχείρου νοούμενον· ἕτερον δὲ B πρὸς ὃ βλέπει ἡ τῶν λεγομένων διάνοια· οἷον τὸ ὕδωρ ὃ τοῖς διψῶσι κατεπηγγείλατο, δι' οὗ πηγαὶ ποταμῶν γίνονται οἱ πιστεύοντες, τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβαίνοντα, τὸν ναὸν τὸν λυόμενον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐγειρόμενον, τὴν ὁδὸν, τὴν θύραν, τὸν λίθον τὸν παρὰ τῶν οἰκοδομούντων ἐξουθενούμενον, καὶ τῇ ἐπιγωνίῳ κεφαλῇ ἁρμοζόμενον· τοὺς δύο τοὺς ἐπὶ κλίνης μιᾶς, τὸν μυλῶνα, τὰς ἀληθούσας, τὴν παραλαμβανομένην, τὴν καταλιμπανομένην, τὸ πτῶμα, τοὺς ἀετοὺς, τὴν συκῆν τὴν ἁπαλυνομένην, καὶ τοὺς κλάδους C ἐκφύουσαν. ἅπερ πάντα καὶ ὅσα τοιαῦτα, γίνοιτο ἂν ἡμῖν εἰς προτροπὴν τοῦ χρῆναι καὶ διερευνᾶν τὰς θείας φωνὰς, καὶ προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, καὶ κατὰ πάντα τρόπον διϊχνεύειν εἴ πού τις εὑρεθείη λόγος τῆς προχείρου κατανοήσεως ὑψηλότερος, ἐπὶ τὰ θειότερά τε καὶ ἀσώματα χειραγωγῶν τὴν διάνοιαν. τούτου χάριν τὸ ἀπηγορευμένον τῇ βρώσει τοῦ ξύλου, οὐχὶ συκῆν, ὥς τινες ἀπεφήναντο, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ἀκροδρύων εἶναι πειθόμεθα. εἰ γὰρ τότε θανατηφόρος ἦν ἡ συκῆ, οὐδ' ἂν νῦν πάντως ἐδώδιμος ἦν. ἅμα δὲ καὶ μεμαθήκαμεν παρὰ τῆς τοῦ δεσπότου φωνῆς, δι' ἀποφάσεως τοῦτο δογματιζούσης· ὅτι οὐ- D δέν ἐστι τῶν εἰσπορευομένων διὰ στόματος ὃ δύναται κοινῶσαι τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ἑτέραν τινὰ ζητοῦμεν διάνοιαν ἐπὶ τοῦ νόμου, ἀξίαν τῆς τοῦ νομοθέτου μεγαλειότητος· κἂν τῆς τοῦ Θεοῦ φυτείας ἔργον τὸν παράδεισον εἶναι ἀκούσωμεν, κἂν ξύλον ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου πεφυτευμένον, ζητοῦμεν παρὰ τοῦ ἀποκαλύπτοντος τὰ κεκρυμμένα μυστήρια μαθεῖν, ποίων φυτῶν γίνεται ὁ πατὴρ γεωργός τε καὶ φυτοκόμος, καὶ πῶς δυνατόν ἐστι κατὰ τὸ μεσαίτατον τοῦ παραδείσου τὰ δύο εἶναι ξύλα, τό τε τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀπωλείας.

A tunc eos inſectatur, vt qui non intel-
ligerent, quòd eſſet doctrina, quæ ſi- *Ioan. 4.*
gnificabatur per fermentum. Et rurſus
cùm ei menſam apponerent diſcipuli,
ipſéque reſpondiſſet, ego habeo co-
medendum cibum quem vos neſcitis,
exiſtimaſſéntque eum dicere de cor-
porali cibo tanquam aliunde ad eum
allato, ſuum ſermonem interpreta-
tur, quod ſibi conueniens eſſet cibus,
ſalutaris voluntatis adimpletio. Eiuſ- *Ioan. 7.*
modi plurima licet colligere ex voci- *Ioan. 6.* *Ioan. 2.*
bus euangelicis, in quibus eſt aliud *Ioan. 14.*
quod intelligitur ex eo quod eſt in *Ioan. 10.* *Matt. 12.*
B promptu, aliud autem ad quod in- *Matt. 24.*
tuetur ſententia eorum quæ dicuntur: *Luc. 17.* *Ibidem.*
vt aquam quam promiſit ſitientibus, *Matth. 21.*
per quam fiunt fontes fluuiorum iis *Marc. 11.*
qui credunt, panem qui de cœlo de-
cendit, templum quod ſoluitur, &
triduo excitatur: viam, oſtium, lapi-
dem qui ab ædificatoribus eſt repro-
batus ac contemptus, & in capite an-
guli adaptatur: duos qui ſunt in vno
lecto, molendinum, molentes mulie-
res; eam quæ adſumitur, eam quæ re-
linquitur, cadauer, aquilas, ficum,
quæ tenera euadit & ramos producit.
C Quæ omnia, & quæcumque ſunt eiuſ-
modi, nos adhortantur vt diuinas ſcru-
temur ſcripturas, & attendamus lectio-
ni, & omni ratione inueſtigemus, ſi-
cubi aliqua inueniatur ratio ſublimior
ea quæ eſt in promptu, deducens cogi-
tationem ad res magis diuinas & incor-
poreas. Hac de cauſa quod in eſu ligni
eſt prohibitum, neque ficum eſſe cre-
dimus, vt nonnulli pronunciarunt,
neque aliquam ex frugiferis arbori-
bus. Si enim tunc ficus fuiſſet letife-
ra, nec nunc quidem eſſet omnino
eſculenta. Simul etiam hoc quoque
didicimus à voce Domini, quæ hoc
D decretum pronunciat, Nihil eſt eorum
quæ per os ingrediuntur quod inqui-
net hominem: ſed in hac lege aliam *Matth. 15.* *Gen. 2.*
quærimus intelligentiam, quæ legiſla-
toris digna ſit maieſtate. Et ſi audieri-
mus paradiſum eſſe opus Dei planta-
tionis, & ſi lignum vitæ plantatum in
medio paradiſi, quærimus ex eo qui
occulta reuelat myſteria, vt diſcamus
quorumnam agricola & plantator fue-
rit pater, & quemadmodum fieri poſ-
ſit, vt in medio paradiſi ſint duo ligna,
alterum ſalutis, alterum interitus.

Nam quod perfectè eſt medium, tanquam in deſcriptione circuli, omnino vnum eſt vno centro. Si autem in centro extenſum fuerit ex altera parte alterum centrum, neceſſe eſt omnino, vt cum centro ſimul transferatur circulus, adeò vt non ſit amplius medium id erat prius. Cùm ergo illic ſit vnus paradiſus, quo pacto dicit ſcriptura ſeorſum quidem conſiderari vtrumque lignum, in medio autem eſſe hoc & illud, quorum id quod letiferum erat, à Dei plantatione fuiſſe alienum docet is ſcripturæ locus, qui omnia Dei opera valde bona eſſe declarat? In quibus niſi per philoſophiam veritatem fueris contemplatus, videbitur id quod dicitur, eſſe fabuloſum, aut non poſſe conſiſtere, hominibus non ſatis conſiderantibus. Longum fuerit ex Prophetis ſingula colligere, quemadmodum Michæas dicit in vltimis diebus,
Mich. 4. 1. manifeſtum fore montem ſuper vertices montium, ita nominans pietatis myſterium, quod oſtenditur ad delendas poteſtates aduerſarias, quemadmodum dicit virgam & florem oriri ex radice Ieſſe, Domini per carnem oſtenſionem
Eſa. 11. ſignificans ſublimis Eſaias, aut mons caſeatus apud magnū Dauidem quem
Pſal. 67. habet ſenſum qui apparet in dictione litteræ, aut currus decem millibus multiplex, aut congregatio taurorum quæ immittitur in vaccas populorum, aut pes qui tingitur ſanguine: aut canum linguæ, aut qui inſtar vituli à cedris diuiditur, Libanus: & alia præter hæc innumerabilia licet ex reliqua colligere prophetia, & docere eſſe neceſſariam verborum contemplationem ex ſententia. Quæ ſi reijciatur, vt placet nonnullis, mihi videtur id perinde eſſe, vt ſi quis ad humanum in menſa eſum non confectas apponat ſegetes, ſpicis non tritis, granis ventilabro non ſecretis à palea, frumento in farinam non comminuto: neque pane parato, eo quo par eſt modo, ad hoc vt ſit eſculentus. Quomodo ergo non confectum frumentum eſt alimentum iumentorum & non hominum; ita dici
* poteſt brutorum potius quàm ratione præditorum animantium eſſe alimentum per ſubtiliorem non confecta contemplationem verba à Deo inſpirata, non ſolum veteris teſtamenti,

A τὸ γὰρ ἀκριβῶς μέσον, καθάπερ ἐν κύκλου τῇ περιγραφῇ, ἐν τῷ ἑνὶ κέντρῳ πάντως ἐστίν. εἰ δὲ παρατεθείη τῷ κέντρῳ κατά τι μέρος, ἕτερον κέντρον, ἀνάγκη πᾶσα συμμετατεθῆναι τῷ κέντρῳ τὸν κύκλον, ὥστε μηκέτι μέσον εἶναι τὸ πρότερον. ἐκεῖ τοίνυν ἑνὸς ὄντος τοῦ παραδείσου, πῶς φησιν ὁ λόγος ἰδιαζόντως ἑκάτερον θεωρεῖσθαι τῶν ξύλων· ἐπὶ δὲ τοῦ μέσου εἶναι τοῦτο καὶ τοῦτο, ὧν τὸ θανατηφόρον τῆς τοῦ Θεοῦ φυτείας, ἀλλότριον εἶναι διδάσκει ὁ πάντα καλὰ λίαν εἶναι τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα ἀποφη-
B νάμενος λόγος; οἷς εἰ μή τις διὰ φιλοσοφίας ἐνθεωρήσειε τὴν ἀλήθειαν, ἀσύστατον ἢ μυθῶδες εἶναι τοῖς ἀνεπισκέπτοις τὸ λεγόμενον δόξει. καὶ μακρὸν ἂν εἴη τὰ καθ' ἕκαστον ἐκ τῶν προφητῶν ἀναλέγεσθαι· ὡς ὁ Μιχαίας ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν, ἐμφανὲς ὄρος λέγει γενήσεσθαι ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, τὸ ἐπὶ καθαιρέσει γίνεσθαι τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, ἀναδεικνύμενον τῆς εὐσεβείας μυστήριον οὕτω κατονομάζων. πῶς δὲ ῥάβδον ἀνατέλλειν φησὶ καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης, τὴν διὰ σαρκὸς τοῦ κυρίου ἀνάδειξιν ὁ ὑψηλὸς Ἡσαΐας οὕτω μηνύων,
C ἢ τὸ τετυρωμένον ὄρος παρὰ τῷ μεγάλῳ Δαβίδ, ὁποῖον ἔχει νοῦν ἐν τῇ λέξει φαινόμενον, ἢ τὸ μυριοπλάσιον ἅρμα, ἢ τῶν ταύρων ἡ συναγωγὴ, ἡ ἐπαφιεμένη ταῖς δαμάλεσι τῶν λαῶν, ἢ ὁ βαπτόμενος τῷ αἵματι πούς, ἢ τῶν κυνῶν αἱ γλῶσσαι· ἢ καθ' ὁμοιότητα, τοῦ μόσχου διαλεπτυνόμενος τῶν κέδρων ὁ Λίβανος· καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἐστὶν ἐκ τῆς λοιπῆς ἀναλεξαμένους προφητείας, διδάξαι τὸ ἀναγκαῖον τῆς κατὰ διάνοιαν τῶν ῥητῶν θεωρίας, ἣν ἀποβαλλόμενος καθὼς ἀρέσκει τισὶν, ὅμοιον εἶναι μοι δοκεῖ τὸ γινόμενον· ὡς εἴ τις ἀκατέργαστα
D προθείη πρὸς ἀνθρωπίνην βρῶσιν τῆς τραπέζης τὰ λήϊα, μὴ τρίψας τὸν ἄσταχυν, μὴ τῷ λικμητῷ διακρίνας ἐκ τῶν ἀχύρων τὰ σπέρματα, μὴ λεπτύνας τὸν σῖτον εἰς * ἄλευρον, μηδὲ κατασκευάσας ἄρτον τῷ καθήκοντι τρόπῳ τῆς σιτοποιΐας; ὥσπερ οὖν τὸ ἀκατέργαστον γέννημα τῶν κτηνῶν ἐστι τροφὴ, καὶ οὐκ ἀνθρώπων· οὕτως εἴποι τις ἂν ἀλόγων μᾶλλον ἢ λογικῶν εἶναι τροφὴν μὴ κατεργασθέντα διὰ τῆς λεπτοτέρας θεωρίας τὰ θεόπνευστα ῥήματα, οὐ μόνον τῆς παλαιᾶς διαθήκης,

ἀλλὰ καὶ τὰ πολλὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκα- A
λίας, τὸ πτύον τὸ διακαθαῖρον τὴν ἅλωνα,
τὸ ἀποφυσώμενον ἄχυρον, ὁ παραμένων σῖτος
τοῖς ποσὶ τοῦ λικμήτορος, τὸ ἄσβεστον πῦρ, ἡ
ἀγαθὴ ἀποθήκη, τὸ τῶν κακῶν ἔφορον δέν-
δρον, ἡ ἀπειλὴ τῆς ἀξίνης, ἡ φοβερῶς τῶν δέν-
δρων τὴν ἀκμὴν παραδεικνύουσα, οἱ πρὸς
τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μεταποιούμενοι λίθοι.
Ταῦτα μοι διὰ τῶν πρὸς τὴν σεμνήν σου κατὰ
σπουδὴν γραμμάτων ἀπολογία τις γεγρά-
φθω πρὸς τοὺς μηδὲν πλέον παρὰ τὴν πρό-
χειρον τῆς λέξεως ἔμφασιν ἐκ τῶν θείων ῥη- B
μάτων ἀναζητεῖν νομοθετοῦντας. εἰ δὲ τοῦ Ὠ-
ριγένους φιλοπόνως περὶ τὸ βιβλίον τοῦτο σπου-
δάσαντος, καὶ ἡμεῖς γραφῇ παραδοῦναι τὸν
πόνον ἡμῶν προεθυμήθημεν, ἐγκαλείτω μη-
δείς, πρὸς τὸ θεῖον τοῦ ἀποστόλου λόγιον βλέ-
πων, ὅς φησιν, ὅτι ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λή-
ψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. ἐμοὶ δὲ οὐ πρὸς ἐ-
πίδειξιν ἐστὶ συντεταγμένος ὁ λόγος· ἀλλ' ἐπειδὴ
τὰ πολλὰ τῶν ἐπ' ἐκκλησίας ῥηθέντων, τινὲς
τῶν συνόντων ἡμῖν ὑπὸ φιλομαθείας ἐση-
μειώσαντο, τὰ μὲν παρ' ἐκείνων λαβών, ὅπῃ δ' C
ἀκόλουθον εἶχεν αὐτὸν ἡ σημείωσις, τὰ δὲ καὶ
ἀπ' ἐμαυτοῦ προσθείς, ὧν ἀναγκαία ἦν ἡ
προσθήκη, ἐν ὁμιλιῶν εἴδει τὴν ὑφήγησιν
πεποίημαι, καθεξῆς πρὸς λέξιν προαγαγὼν
τὴν τῶν ῥητῶν θεωρίαν, ἀφ' ὅσον ὁ καιρός τε
καὶ τὰ πράγματα, τὰ τὴν περὶ τούτου μοι
σχολὴν ἐνεδίδου κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν νηστειῶν. ἐν
ταύταις γὰρ ἡμῖν πρὸς τὴν δημοσίαν ἀκοὴν ὁ
περὶ τούτου λόγος διεσπουδάσθη. εἰ δὲ παρά-
σχοι καὶ ζωῆς χρόνον ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν ταμίας
Θεός, καὶ εἰρηνικὴν εὐκαιρίαν, καὶ τοῖς λειπομέ- D
νοις ἴσως ἐπιδραμούμεθα. νῦν γὰρ ἡμῖν μέχρι
τοῦ ἡμίσεως προῆλθεν ὁ λόγος καὶ ἡ θεωρία. ἡ
χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάν-
των ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A ſed multa etiam doctrinæ Euangeli- *Matth. 3.*
cæ: vtpotè ventilabrum quod purgat *Luc. 3.*
aream, paleam quæ à vento aſporta-
tur, & triticum quod remanet ad pe-
des eius qui ventilat, ignem inextin-
guibilem, bonum horreum, arborem
quæ fert malos fructus, minas ſecu- *Matt. 7.*
ris quæ intentant terribilem arborum
amputationem, lapides qui in huma-
nam tranſmutantur naturam. Hæc *Matt. 3.*
ad tuam prudentiam ſedulò his literis
à me ſcripta ſunt, vt ſint quædam re-
ſponſio ad eos qui ſtatuunt ex verbis
diuinis nihil amplius eſſe quærendum,
B quàm quæ eſt in promptu litteræ, &
dictionis ſignificationem. Quòd ſi cùm
Origenes plurimum laboris & ſtudij in *Origenes*
hunc librum contulerit, nos quoque *ſcripſit in*
quod à nobis eſt elaboratum litteris *Cantica.*
mandare lubenter ſtatuerimus, nemo
nos accuſet, ad id quod dicit Apoſto-
lus intuens, Vnuſquiſque propriam *1. Cor. 3.*
mercedem accipiet ſecundum ſuum
laborem. Non eſt autem hic liber à
me ſcriptus ad oſtentationem: Sed
quoniam multa ex iis quæ dicta ſunt in
eccleſiis, quidam ex iis qui nobiſcum
C verſantur, dicendi ſtudio adnotarunt,
aliis quidem ab illis acceptis quæ con-
ſequenter habuit eorum adnotatio, &
aliis à me additis, quorum erat neceſ-
ſaria adiectio, ea in formam homilia-
rum enarraui, ad litteræ dictionem
ſtatim addita verborum contemplatio-
ne, quantum mihi ad hæc datum eſt
otij in diebus ieiuniorum. In his enim
hic liber ad aures populi à nobis fuit
elaboratus. Quòd ſi temporis ſpatium
nobis dederit vitæ noſtræ diſpenſator
Deus, tempúſque pacatum & tran-
quillum, fortaſſe cætera perſequemur.
D Nunc etiam nobis vſque ad dimidium
proceſſit liber & contemplatio. Gratia
Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit nobi-
ſcum omnibus in ſæcula ſæculorum,
Amen.

A

IN CANTICVM CANTICORVM,

HOMILIA I.

Cantic. Cap. I.

OSCVLETVR me oſculo oris ſui: quia bona ſunt vbera tua ſuper vinum, & odor vnguentorum tuorum ſupra omnia aromata. Vnguentũ effuſum nomen tuum. Idcirco adoleſcentulæ dilexerunt te, traxerunt te. Poſt te enim curremus in odorem vnguentorum tuorum. Introduxit me rex in ſua penetralia. Exultemus & lætemur in te. Diligamus vbera tua ſupra vinum. Te dilexit rectitudo.

QVICVMQVE congruenter conſilio Pauli, veterem hominem, tanquam ſordidum aliquod veſtimentum, exuiſtis cum eius actionibus & deſideriis, & lucidas Domini veſtes, quales oſtendit in Transfiguratione quę facta eſt in monte, induiſtis per vitæ puritatem, imò vero qui ipſum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum cum charitate, quæ eſt eius indumentum, induiſtis, & eſtis ei conformati ad impatibilitatem & ad hoc vt ſitis diuiniores, vos audite myſterium Cantici Canticorũ. Vos, inquam, ingredimini intra cubile ſponſi, in quod non cadit interitus, & induimini mundis & impollutis cogitationibus. Si quis autem perturbationi animi obnoxiam & carnalem induens cogitationem, & non habens indumentum conſcientiæ diuinis conueniens nuptiis, propriis alligetur cogitationibus, ab interitu alienas ſponſi & ſponſæ voces attrahens ad belluinas & rationis expertes animi affectiones, & per eas obſcœnis indutus phantaſiis, eiijciatur extra eos qui in nuptiis læti ſunt & alacres, pro thalami lætitia accipiens ſtridorem dentium & lacrymas. Hæc teſtificor tractaturus contemplationem myſticam Cantici Canticorum, Nam per ea quæ hîc ſcripta ſunt, ornatur quodammodo anima tanquam

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ.

ΛΟΓΟΣ Α′.

ΦΙΛΗΣΑΤΩ με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ· ὅτι ἀγαθοὶ μαστοί σου ὑπὲρ οἶνον, καὶ ὀσμὴ μύρων ὑπὲρ πάντα
B τὰ ἀρώματα. μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου. διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε, εἵλκυσάν σε. ὀπίσω σου εἰς ὀσμὴν μύρων σου δραμούμεθα. εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ. ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί. ἀγαπήσωμεν μαστούς σου ὑπὲρ οἶνον. εὐθύτης ἠγάπησέ σε.

ΟΣΟΙ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Παύλου, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ὥσπερ τι περιβόλαιον ῥυπαρὸν ἀπεδύσασθε σὺν ταῖς πρά-
C ξεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, καὶ τὰ φωτεινὰ τοῦ κυρίου ἱμάτια, οἷα ἐπὶ τῆς τοῦ ὄρους μεταμορφώσεως ἔδειξε, διὰ τῆς καθαρότητος τοῦ βίου περιεβάλεσθε, μᾶλλον δὲ οἱ αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μετὰ τῆς ἀγάπης, αὐτοῦ στολῆς ἐνδυσάμενοι, καὶ συμμορφωθέντες αὐτῷ πρὸς τὸ ἀπαθές τε καὶ θειότερον· ὑμεῖς ἀκούσατε τοῦ μυστηρίου τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων. ὑμεῖς ἐντὸς γίνεσθε τοῦ ἀκηράτου νυμφῶνος, λευχειμονοῦντες τοῖς καθαροῖς τε καὶ ἀμολύντοις νοήμασι. μή τις ἐμπαθῆ καὶ σαρκώδη
D λογισμὸν ἐπαγόμενος, καὶ μὴ ἔχων πρέπον τῷ θείῳ γάμῳ τὸ τῆς συνειδήσεως ἔνδυμα, συνδεθῇ τοῖς ἰδίοις νοήμασι, τὰς ἀκηράτους τοῦ νυμφίου τε καὶ τῆς νύμφης φωνὰς εἰς κτηνώδη καὶ ἄλογα καθέλκων πάθη, καὶ δι᾽ αὐτῶν ταῖς αἰσχραῖς ἐνδυθεὶς φαντασίαις ἔξω τῶν ἐν τῷ γάμῳ φαιδρυνομένων ἀποῤῥιφῇ, τὸν βρυγμὸν καὶ τὸ δάκρυον ἀντὶ τῆς ἐν παστάδι χαρᾶς ἀνταλλαξάμενος. Ταῦτα διαμαρτύρομαι μέλλων ἅπτεσθαι τῆς ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων μυστικῆς θεωρίας. διὰ γὰρ τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων, νυμφοστολεῖται τρόπον τινὰ ἡ ψυχὴ

πρὸς τὴν ἀσώματόν τε καὶ πνευματικὴν καὶ ἄϋλον τοῦ Θεοῦ συζυγίαν. ὁ γὰρ πάντας θέλων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, τὸν τελειότατον ἐνταῦθα καὶ μακάριον τῆς σωτηρίας ὑποδείκνυσι τρόπον, τὸν διὰ τῆς ἀγάπης λέγω. ἔστι μὲν γὰρ καὶ διὰ φόβου τισὶ γινομένη ἡ σωτηρία, ὅταν πρὸς τὰς ἀπειλὰς τῆς ἐν τῇ γεέννῃ κολάσεως βλέποντες τοῦ κακοῦ χωριζόμεθα. εἰσὶ δέ τινες οἳ καὶ διὰ τὴν ἀποκειμένην τοῖς εὐσεβῶς βεβιωκόσι τὸν μισθὸν, ἐλπίδα τὴν ἀρετὴν κατορθοῦντες, οὐκ ἀγάπῃ τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τῇ προσδοκίᾳ τῆς ἀμοιβῆς κατακτώμενοι. ὁ μέν τοι πρὸς τὸ τέλειον ἀναδραμὼν τῇ ψυχῇ, ἀπωθεῖται μὲν τὸν φόβον· ἀνδραποδώδης γάρ ἡ τοιαύτη διάθεσις, τῷ μὴ δι' ἀγάπης παραμένειν τῷ κυριεύοντι, ἀλλὰ τῷ τῶν μαστίγων φόβῳ μὴ δραπετεύειν· ὑπερορᾷ δὲ καὶ αὐτῶν τῶν μισθῶν, ὡς ἂν μὴ δοκοίη τὸν μισθὸν ποιεῖσθαι περιτιμότερον τοῦ δωρουμένου τὸ κέρδος, ἀγαπᾷ δὲ ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως, οὐκ ἄλλο τι τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων, ἀλλ' αὐτὸν ἐκεῖνον ὅς ἐστι τῶν ἀγαθῶν ἡ πηγή. ταύτην τοίνυν ὁ καλῶν ἡμᾶς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μετουσίαν, νομοθετεῖ ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς τὴν διάθεσιν. ὁ δὲ βεβαιῶν τὴν νομοθεσίαν ταύτην, ἔστι Σολομὼν· οὗ ἡ σοφία κατὰ τὴν θείαν μαρτυρίαν μέτρον οὐκ ἔχει, πᾶσιν ἐπίσης τοῖς τε προγεγονόσι καὶ τοῖς ἐσομένοις ἀσύγκριτος οὖσα καὶ ἀπαράθετος, ὃν ἔλαθε τῶν ὄντων οὐδέν. ἆρά με τοῦτον οἴει λέγειν τὸν ἐκ τῆς Βηρσαβεὲ Σολομῶντα, τὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀνενέγκοντα τὴν χιλιόμβην, τὸν τῇ Σιδωνίᾳ συμβούλῳ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν χρησάμενον; ἄλλος Σολομὼν δι' αὐτοῦ σημαίνεται, ὃς καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ, τὸ κατὰ σάρκα γενόμενος, ᾧ ὄνομα εἰρήνη, ὁ ἀληθινὸς τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεὺς, ὁ οἰκοδόμος τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ· ὁ πάντων ἐμπεριειληφὼς τὴν γνῶσιν, οὗ ἄπειρος ἡ σοφία· μᾶλλον δὲ οὗ τὸ εἶναι σοφία ἐστὶ καὶ ἀλήθεια, καὶ πᾶν θεοπρεπές τε καὶ ὑψηλὸν ὄνομά τε καὶ νόημα. ἐκεῖνος ὀργάνῳ τῷ Σολομῶντι τούτῳ χρησάμενος, δι' ἐκείνου ἡμῖν διαλέγεται, πρότερον μὲν ἐν παροιμίαις, εἶτα ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ· καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ προκειμένῃ τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων φιλοσοφίᾳ, ὁδῷ καὶ τάξει τὴν πρὸς τὸ τέλειον ἄνοδον ὑποδεικνύων τῷ λόγῳ.

A ſponſa, ad incorpoream & ſpiritualem materiæque expertem Dei coniunctionem. Nam qui vult omnes eſſe ſaluos, & venire ad agnitionem veritatis, oſtendit hic perfectiſſimum & beatum modum ſalutis, cum dico qui fit per charitatem. (1. Tim. 2. 4) Nam nonnullis fit etiam ſalus per timorem, quando intuentes ad minas ſupplicij gehennæ, ſeparamur à malo. Sunt etiam aliqui, qui propter ſpem mercedis repoſitam iis qui piè vixerint, ſe rectè & ex virtute gerunt, non charitate bonum poſſidentes, ſed expectatione remunerationis. Sed qui a-
B nimo currit ad perfectionem, expellit quidem timorem: (eſt enim eiuſmodi ſeruilis affectio, propterea quòd non propter charitatem permaneat apud dominum, propter flagrorum autem metum non aufugiat:) deſpicit autem ipſas quoque mercedes, ne videatur mercedem pluris facere quàm eum qui donat lucrum. Diligit autem ex toto corde & anima & poteſtate, non aliquid aliud ex iis quæ ab ipſo fiunt, ſed eum ipſum qui eſt fons bonorum. Qui itaque nos vocat ad ſui participatio-
C nem, is hanc in auditorum animis ſtatuit affectionem. Qui autem hanc legem ſancit, is eſt Solomon, (Solomon.) cuius ſapientia, vt diuinum eſt teſtimonium, non habet menſuram, vt quæ ex æquo conferri non poſſit cum omnibus qui antea fuerunt & qui futuri ſunt: quem eorum quæ ſunt omnino nihil latet. Num me putas dicere Solomonem qui natus eſt (3. Reg. 4. & 7.) ex Berſabee, qui in monte obtulit mille boues, qui Sidoniæ mulieris conſilio vſus eſt ad peccatum? Sed per hunc alius ſignificatur Solomon, qui ipſe quoque natus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem, cui nomen eſt pax,
D qui eſt verus rex Iſraël, qui eſt ædificator templi Dei, qui rerum omnium comprehendit cognitionem, cuius eſt infinita ſapientia, imo verò cuius eſſentia eſt ſapientia & veritas, & quodlibet Deo conueniens excelſúmque nomen & intelligentia. Is vſus hoc Solomone tanquam inſtrumento, per illum nobis loquitur, primum quidem in Prouerbiis, deinde in Eccleſiaſte, & poſtea in propoſita philoſophia Cantici Canticorum, via & ordine rationi oſtendens aſcenſum qui tendit ad perfectum.

Quomodo enim in vita quæ eſt ſecun-
dum carnem, non omnis ætas omnes
naturales complectitur operationes: ne-
que per ſimilia nobis procedit vita in
in ipſis ætatum differentiis. Nam nec
infans adultorum & perfectorum ag-
greditur opera: nec adultus ac perfe-
ctus geſtatur in vlnis nutricis: ſed in
vnoquoque tempore ætatis eſt aliquid
aliud congruens ac conueniens. Ita
etiam licet videre in anima proportio-
nem quandam ac conuenientiam cum
corporis ætatibus, per quas inuenitur
ordo & conſequentia, deducens homi-
nem ad vitam degendam ex virtute.
Quam ob cauſam aliter erudiunt Pro-
uerbia: & aliter diſſerit Eccleſiaſtes: &
quæ per Canticum Canticorum tradi-
tur philoſophia, vtramque ſuperat dog-
matum ſublimitate. Nam quæ per Pro-
uerbia datur doctrina, ad eum qui eſt
adhuc infans verba facit, conuenienter
Pro.1.8. ætati adaptans admonitionem. Audi,
inquit, fili, leges patris tui, & ne repel-
las inſtituta matris tuæ. Vides ex iis
quæ dicuntur, quàm ſit adhuc tenera
ætas animæ, quemadmodum non poſſit
ſe paſcere, & adhuc opus habeat ma-
ternis inſtitutis, & paterna admonitio-
ne. Et vt infans prompto & alacri ani-
ma attendat parentibus, pollicetur ex
diſciplinis ei ornamenta fore puerilia.
Eſt enim ornamentum puerile, torquis
aureus in collo reſplendens, & quæ iu-
cundis ex floribus corona nectitur.
Oportet autem omnino hæc intellige-
re, vt ſenſus ænigmatis deducat ad id
quod eſt melius. Sic ei incipit variam
ac multiplicem deſcribere ſapientiam,
& ineffabilis pulchritudinis interpre-
tari ſpeciem ac decorem: vt non aliqua
neceſſitate & metu, ſed cupiditate &
deſiderio excitetur ad bonorum parti-
cipationem. Nam deſcriptio pulchri-
tudinis attrahit omnem iuuenum cupi-
tatem ad id quod oſtenditur, accendens
deſiderium vt ſit particeps venuſtatis &
elegantiæ. Vt ergo ei magis augeatur
cupiditas à materiali traducta affectio-
ad materiæ expertem habitudinem, or-
nat laudibus ſapientię pulchritudinem.
Neque ſolum ornat verbis eius ſpeciem
& decorem, ſed etiam eius enumerat
diuitias: quarum euadet dominus qui
cum ea habitauerit. Conſiderantur au-
tem diuitiæ in iis quæ ab ipſa propo-

A καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς, οὐ πᾶσα
ἡλικία πάσας χωρεῖ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας· οὐ-
δὲ διὰ τῶν ὁμοίων ἡμῖν ἐν αὐταῖς ἡλικιῶν δια-
φοραῖς ὁ βίος περιέρχεται. οὔτε γὰρ τὸ νήπιον τὰ
τῶν τελείων ἔργα μετέρχεται, οὔτε ὁ τέλειος ἐν
ταῖς ἀγκάλαις τῆς τιθήνης ἀναλαμβάνεται· ἀλλ'
ἐν ἑκάστῳ καιρῷ τῆς ἡλικίας ἄλλο τι πρόσφορόν
ἐστι καὶ κατάλληλον. οὕτω ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν τῇ ψυχῇ
ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰς σωματικὰς ἡλικίας,
δι' ὧν εὑρίσκεται τάξις τις καὶ ἀκολουθία, πρὸς τὸν
κατ' ἀρετὴν βίον χειραγωγοῦσα τὸν ἄνθρω-
πον. οὗ χάριν, ἄλλως ἡ παροιμία παιδεύει· καὶ
B ἄλλως ὁ Ἐκκλησιαστὴς διαλέγεται· καὶ ἡ διὰ
τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων φιλοσοφία, διὰ τῆς
ὑψηλοτέρων δογμάτων ἀμφοτέρων ὑπέρκειται. ἡ
γὰρ διὰ τῶν προοιμιῶν διδασκαλία, πρὸς τὸν
ἔτι νηπιάζοντα ποιεῖ τοὺς λόγους, καταλλήλως
τῇ ἡλικίᾳ τοὺς λόγους ἁρμόζουσα. ἄκουε, φη-
σίν, υἱὲ, νόμους πατρός σου, καὶ μὴ ἀπώσῃ θεσ-
μοὺς μητρός σου. ὁρᾷς ἐκ τῶν λεγομένων τὸ
ἁπαλὸν ἔτι τῆς κατὰ ψυχὴν ἡλικίας καὶ ἄπαστον,
ἔτι μητρῴων αὐτὸν θεσμῶν ἐπιδεᾶ βλέπει, καὶ
C πατρικῆς νουθεσίας. καὶ ὡς ἂν προθυμότερον
προσέχοι τοῖς γονεῦσι τὸ νήπιον, τοὺς παιδικοὺς
αὐτῷ κατεπαγγέλλεται κόσμους, ἐκ τῆς τὰ μα-
θήματα σπουδῆς προσγενήσεσθαι. παιδίων γὰρ
ἐστι κόσμος, χρύσεος μανιάκης τῷ τραχήλῳ
περιλαμπόμενος, καὶ ὁ ἐξ ἀνθέων τινῶν ἐπιχα-
ρίτων ἀναπλεκόμενος στέφανος. νοεῖν δὲ χρὴ ταῦ-
τα πάντως ὅπως ἂν ὁδηγήσῃ πρὸς τὸ κρεῖττον
ἡ τοῦ αἰνίγματος ἔννοια. καὶ οὕτως ὑπογράφειν
ἄρχεται τὴν σοφίαν αὐτῷ, ποικίλως τε καὶ πο-
λυειδῶς τοῦ ἀφράστου κάλλους διερμηνεύων τὴν
ὥραν· μὴ φόβῳ τινὶ καὶ ἀνάγκῃ, ἀλλὰ ἐπιθυ-
D μίᾳ καὶ πόθῳ πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν
διανιστῆναι. ἡ γὰρ τοῦ κάλλους ἐπιγραφὴ ἐπι-
σπᾶταί πως τὴν τῶν νέων ἐπιθυμίαν πρὸς τὸ
δεικνύμενον, πρὸς κοινωνίαν τῆς ὥρας τὸν πόθον
ἀναρριπίζουσα. ὡς ἂν οὖν μᾶλλον αὐτῷ τὸ ἐπι-
θυμητικὸν αὐξηθείη, μετατεθὲν ἀπὸ τῆς ὑλικῆς
προσπαθείας πρὸς τὴν ἄυλον σχέσιν, ὡραΐζει
διὰ τῶν ἐγκωμίων τῆς σοφίας τὸ κάλλος. καὶ οὐ μό-
νον τὸ κάλλος τῆς ὥρας διὰ τῶν λόγων προδείκνυ-
σιν, ἀλλὰ καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς ἀπαριθμεῖται· οὗ
κύριος πάντων ὁ συνοικήσας γενήσεται. ὁ δὲ πλοῦ-
τος τίνος ἐν τοῖς προκεισμήμασι αὐτῆς θεω-

ρίζεται. κόσμος μὲν γὰρ αὐτῇ περιδέξιος αἰῶνες ὅλοι, οὕτως εἰπόντος τοῦ λόγου, ὅτι μῆκος βίου καὶ ἔτη ζωῆς ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς. ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ, τὸν πολύτιμον τῶν ἀρετῶν περίκειται πλοῦτον τῇ λαμπηδόνι τῆς δόξης συνδιαλάμποντα. λέγει γὰρ, ὅτι ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα. εἶτα καὶ τοῦ στόματος αὐτῆς λέγει τὴν εὔπνοιαν τοῦ καλοῦ τῆς δικαιοσύνης ἀρώματος ἀποπνέουσαν. λέγων, ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη. τοῖς δὲ χείλεσιν αὐτῆς φησιν ἀντὶ τοῦ φυσικοῦ ἐρυθήματος τὸν νόμον ἐπανθεῖν καὶ τὸν ἔλεον. καὶ ὡς ἂν διὰ πάντων εὑρεθείη τῇ τοιαύτῃ νύμφῃ κάλλος ἐρανιζόμενον ἐπαινεῖται αὐτῆς καὶ τὸ βάδισμα. φησὶ γάρ· ἐν ὁδοῖς δικαιοσύνης περιπατεῖ. οὐ λείπει τοῖς ἐπαίνοις τῆς ὥρας οὐδὲ τὸ μέγεθος, ἴσα φυτῷ τινὶ τῶν εὐερνῶν τῆς αὐξήσεως ἀναδραμούσης. τὸ δὲ φυτὸν τοῦτο ᾧ τὸ ὕψος αὐτῆς προσεικάζεται. αὐτὸ, φησι, τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ἐστὶν, ὃ τροφὴ μὲν γίνεται τοῖς ἀντεχομένοις, στύλος δὲ τοῖς ἐπερειδομένοις ἀσφαλής τε καὶ ἄσειστος, νοῶ δὲ * δι' ἀμφοτέρων τὸν κύριον. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔρεισμα. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· ξύλον ζωῆς ἐστι πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς, [καὶ τοῖς ἐπερειδομένοις ἐπ' αὐτὴν ὡς ἐπὶ κύριον ἀσφαλής.] συμπαραλαμβάνεται δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐγκωμίων αὐτῆς καὶ ἡ δύναμις, ὡς ἂν διὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν πληρωθείη τοῦ κάλλους τῆς σοφίας ὁ ἔπαινος. ὁ θεὸς γάρ, φησι, τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. ἡτοίμασε δὲ τοὺς οὐρανοὺς ἐν φρονήσει, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων εἰς τὴν τῆς σοφίας ἄγει δύναμιν, διαποικίλλων αὐτὴν τοῖς ὀνόμασι, τὴν γὰρ αὐτὴν καὶ σοφίαν λέγει καὶ σύνεσιν, αἴσθησίν τε καὶ γνῶσιν καὶ σύνεσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα. μετὰ δὲ ταῦτα νυμφοστολεῖν ἄρχεται τὸν νέον πρὸς τὴν τοιαύτην συνοίκησιν, ἤδη πρὸς τὸν θεῖον θάλαμον βλέπειν ἐγκελευόμενος. λέγει γάρ· ὅτι μὴ ἐγκαταλίπῃς αὐτὴν καὶ ἀνθέξεταί σου· ἐράσθητι αὐτῆς καὶ τηρήσει σε· περιχαράκωσον αὐτὴν καὶ ὑψώσει σε· τίμησον αὐτὴν ἵνα σε περιβάλῃ· ἵνα δῷ τῇ κορυφῇ στέφανον χαρίτων, στεφάνῳ δὲ τρυφῆς ὑπερασπίσῃ. ἐν τούτοις δὲ τοῖς στεφάνοις ἤδη τοῖς γαμικοῖς νύμφην κατακοσμήσασα, ἀχώριστον αὐτῆς εἶναι διακελεύεται, λέγων· ἡνίκα ἂν περιπατῇς ἐπάγου αὐτὴν, καὶ μετὰ σοῦ ἔστω· ὡς δ' ἂν καθεύδῃς φυλασσέτω σε,

A nuntur. Nam dexter quidem eſt ei ornatus vniuerſa ſæcula, cùm ita dicat ſcriptura, Longitudo vitæ & anni vitæ eſt in dextera eius. *Prou.3.16.* In ſiniſtra autem manu habet poſitas pretioſas virtutum diuitias, quæ ſimul reſplendent cum ſplendore gloriæ. Dicit enim: In ſiniſtra eius diuitiæ & gloria. Deinde oris quoque eius dicit redolentiam ſpirantem bonum odorem iuſtitiæ, dicens: Ex ore egreditur iuſtitia. In eius autem labris, pro rubore naturali legem florere dicit & miſericordiam. Et vt huius ſponſæ inueniatur omni ex parte perfecta pul-B chritudo, laudatur quoque eius inceſſus. Dicit enim: In viis iuſtitiæ ambulat. Eius quoque pulchritudinis laudibus nec deeſt quidem magnitudo, cum eius incrementum excurrerit tanquam planta aliqua bene germinans. Vt autem intelligas cui plantæ aſſimiletur eius altitudo, Ipſa, inquit, eſt lignum vitæ, quod eſt quidem nutrimentum iis qui eam apprehendunt: iis autem qui innituntur columna, firma ac ſtabilis, & quæ non poteſt labefieri. Per vtrumque autem intelligo Dominum.

C Ipſe enim eſt vita & fulcrum ac firmamentum. Ita autem habet dictionis contextus, Lignum eſt vitæ omnibus *Prou.3.18.* qui apprehendunt eam. Comprehenditur autem cum cæteris eius quoque laudibus potentia, vt per omnia bona impleatur laus pulchritudinis ſapientiæ. Deus enim, inquit, ſapientia fundauit terram. Parauit cœlos in prudentia, & vnumquodque eorum quæ conſiderantur in creatione, deducit ad vim ſapientię, eam ornans variis nominibus: eandem enim ait eſſe & ſapientiam & intelligentiam, ſenſum & cognitionem

D & prudentiam, & quæ ſunt huiuſmodi. Poſt hæc autem incipit tanquam paranymphus deducere iuuenem ad eiuſmodi cohabitationem, ad diuinum thalamum iam iubens intueri. Dicit enim: Ne dimittas eam, & retinebit te: dilige *Prou.4.6.* eam, & cuſtodiet te: circumualla eam, & te in altum euehet: honora eam vt te ampleſtatur: vt det tuo capiti coronam gratiarum, corona autem delitiarum te proteget. Cum his nuptialibus coronis eam iam tanquam ſponſam ornaſſet, iubet ab ea nunquam ſeparari, dicens: Quando ambulas, duc eam, & *Prou.6.22.* ſit tecum. cùm dormies, te cuſtodiat,

vt tecum experrecto colloquatur. Cùm per hæc & quæ ſunt eiuſmodi, eius qui eſt adhuc iuuenis ſecundum interiorem hominem, inflammaſſet cupiditatem, & illam ipſam ſua narrantem oratione oſtendiſſet, per quæ maximè attrahit dilectionis auditorum habitudinem, hoc cum aliis dicens, Ego diligentes me diligo. *Prou. 8. 17.* Spes enim qua ſperatur fore vt redametur, amatorem ardentiori afficit deſiderio: & cum his reliqua adduxiſſet conſilia, in quibuſdam dictis enuntiatoriis & minimè circumſcriptis, & cum ad habitum deduxiſſet perfectiorem, & deinde in fine prouerbiorum pronunciaſſet eſſe beatam hanc coniunctionem, quando mulieris illius fortis perſecutus eſt encomia, tunc adiungit illam quæ eſt in Eccleſiaſte philoſophiam, vt qui per prouerbialem inſtitutionem ſatis introduxiſſet ad deſiderium virtutum: & cùm in eo libro reprehendiſſet hominum ad id quod apparet habitudinem, & vanum eſſe dixiſſet quicquid eſt inſtabile & tranſiens, dicens, Quicquid venit eſt vanitas: cuilibet quod ſenſu comprehenditur, præfert naturalem animæ noſtræ motionem ad pulchritudinem quę non cadit ſub aſpectum. Et cùm ſic cor expurgaſſet ab habitudine quæ eſt ad id quod apparet, tunc per Canticum Canticorum myſticè introduxit cogitationem ad diuina adita: in quibus id quidem quod inſcribitur, eſt apparatus nuptialis: id autem quod intelligitur, eſt humanæ animæ cum Deo contemperatio. Propterea is eſt ſponſus qui in prouerbiis nominatur filius, & ſapientia locum tenet ſponſæ, vt Deo homo deſponſetur caſta virgo, & Deo agglutinatus fiat vnus ſpiritus, per contemperationem cum eo quod eſt ab interitu alienum & impatibile, de graui carne effectus pura intelligentia. Cùm ergo ſit quæ loquitur ſapientia, dilige quantum potes ex toto corde & totis viribus, concupiſce quantum potes capere. Addo autem audacter his quoque verbis, Ama. Neque enim reprehenſioni eſt affinis, & eſt impatibilis in incorporeis hæc affectio, vt ſapientia dicit in prouerbiis, de amore diuinæ pulchritudinis legem ferens. Sed ſimilia quoque præcepit liber nunc propoſitus, non de hoc nudum ſolummodo afferens conſilium:

A ἵνα ἐγρηγορότι συλλαλῇ σοι. Διὰ τούτων καὶ τῶν τοιούτων τοῦ νεάζοντος ἔτι κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, τὸ ἐπιθυμητικὸν ἀναφλέξας, καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὰ περὶ ἑαυτῆς διηγουμένην ὑποδείξας τῷ λόγῳ, δι' ὧν μάλιστα τὴν ἀγαπητικὴν σχέσιν τῶν ἀκουόντων ἐφέλκεται, τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων εἰποῦσα, ὅτι ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ. Ἡ γὰρ ἐλπὶς τοῦ ἀνταγαπηθῆναι σφοδρότερον εἰς ἐπιθυμίαν τὸν ἐραστὴν διατίθησι· καὶ μετὰ τὰς λοιπὰς ἐπάγων συμβουλίας ἐν ἀποφαντικοῖς τισι καὶ ἀπεριγράπτοις τοῖς ἀποφθέγμασι, καὶ εἰς τελειοτέραν ἕξιν αὐτὸν ἀγαγών, εἶτα πρὸς τοῖς τελευταίοις τῶν παροιμιῶν μακαρίσας ταύτην B τὴν ἀγαθὴν συζυγίαν, ἐν οἷς διεξῆλθε τὰ τῆς ἀνδρείας γυναικὸς ἐκείνης ἐγκώμια, τότε προστίθησι τὴν ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ φιλοσοφίαν, τῷ ἱκανῶς διὰ τῆς παροιμιώδους ἀγωγῆς εἰσηγησαμένῳ εἰς τὴν τῶν ἀρετῶν ἐπιθυμίαν· καὶ διαβαλὼν ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ τὴν περὶ τὰ φαινόμενα τῶν ἀνθρώπων σχέσιν, καὶ μάταιον εἰπὼν εἶναι πᾶν τὸ ἄστατόν τε καὶ παρερχόμενον, ἐν οἷς φησιν, ὅτι πᾶν τὸ ἐρχόμενον ματαιότης· ὑπερτίθησι παντὸς τοῦ δι' αἰσθήσεως καταλαμβανομένου τὴν ἐπιφυτικὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν κίνησιν ἐπὶ τὸ ἀόρατον κάλλος· καὶ οὕτως ἐκκαθάρας τὴν C καρδίαν τῆς περὶ τὰ φαινόμενα σχέσεως, τότε διὰ τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων ἐντὸς τῶν θείων ἀδύτων μυσταγωγεῖ τὴν διάνοιαν· ἐν οἷς τὸ μὲν ὑπογραφόμενον, ἐπιθαλάμιός τίς ἐστι διασκευή, τὸ δὲ νοούμενον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἐστὶν ἀνάκρασις. Διὰ τοῦτο νυμφίος ὁ ἐν ταῖς παροιμίαις ὀνομάζεται υἱός, καὶ ἡ σοφία εἰς νύμφης τάξιν ἀντιμεθίσταται, ἵνα μνηστευθῇ τῷ Θεῷ ὁ ἄνθρωπος ἁγνὴ παρθένος, καὶ κολληθεὶς τῷ κυρίῳ γένηται πνεῦμα ἕν, διὰ τῆς πρὸς D τὸ ἀκήρατόν τι καὶ ἀπαθὲς ἀνακράσεως νόημα καθαρὸν ἀντὶ σαρκὸς βαρείας γινόμενον. Ἐπεὶ τοίνυν σοφία ἐστὶν ἡ λαλοῦσα, ἀγάπησον ὅσον δύνασαι ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ δυνάμεως, ἐπιθύμησον ὅσον χωρεῖς. Προστίθημι δὲ θαρρῶν τοῖς ῥήμασι τούτοις, καὶ τό, ἐράσθητι. ἀνέγκλητον γὰρ τοῦτο καὶ ἀπαθὲς ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων τὸ πάθος, καθὼς φησὶν ἡ σοφία ἐν ταῖς παροιμίαις, τοῦ θείου κάλλους νομοθετοῦσα τὸν ἔρωτα. Ἀλλὰ καὶ ὁ νῦν προκείμενος λόγος τὰ ἴσα διακελεύεται, οὐ γυμνὴν τὴν περὶ τούτου συμβουλὴν προσάγων.

ἀλλὰ δι' ἀπορρήτων φιλοσοφεῖ, τοῖς νοήμασιν εἰκόνα τινὰ τῶν κατὰ τὸν βίον ἡδίων εἰς τὴν τῶν δογμάτων τούτων κατασκευὴν προστησάμενος. ἡ δὲ εἰκὼν γαμική τίς ἐστι κατασκευή, ἐν ᾗ κάλλους ἐπιθυμία μεσιτεύει τῷ πόθῳ, οὐ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν τοῦ νυμφίου τῆς ἐπιθυμίας κατάρξαντος, ἀλλὰ προλαμβάνει τὸν νυμφίον ἡ παρθένος ἀνεπαισχύντως τὸν πόθον δημοσιεύουσα, καὶ εὐχὴν ποιουμένη τοῦ νυμφικοῦ ποτε κατατρυφῆσαι φιλήματος. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ τῆς παρθένου προμνήστορες, πατριάρχαι τε, καὶ προφῆται, καὶ νομοθέται προσήγαγον τῇ μεμνηστευμένῃ τὰ θεῖα χαρίσματα, ἅπερ ἕδνα κατὰ τὴν συνήθειαν, τὰ πρὸ τοῦ γάμου δῶρα οὕτω κατονομάζουσα. ταῦτα δέ ἐστιν ἄφεσις παραπτωμάτων, ἀμνηστεία κακῶν, ἁμαρτίας ἀναίρεσις, μεταστοιχείωσις φύσεως, τοῦ φθαρτοῦ πρὸς τὸ ἄφθαρτον μεταποίησις, παραδείσου τρυφή, βασιλείας ἀξίωμα, εὐφροσύνη τέλος οὐκ ἔχουσα. ταῦτα τοίνυν ἡ παρθένος δεξαμένη τὰ θεῖα δωρήματα παρὰ τῶν καλῶν ἑδνοφόρων, τῶν διὰ τῆς προφητικῆς διδασκαλίας αὐτῇ προσαγαγόντων τὰ δῶρα, καὶ ὁμολογεῖ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ἐπισπεύδει τὴν χάριν, ἤδη τῆς ὥρας τοῦ ποθουμένου κατατρυφῆσαι σπουδάζουσα. ἀκροῶνται αὐτῆς συνήθεις τινὲς καὶ ὁμήλικες πρὸς μείζονα τὴν νυμφικὴν ἐπιθυμίαν διερεθίζουσαι. παραγίνεται δὲ καὶ ὁ νυμφίος, φίλων αὐτῷ τινῶν καὶ καταθυμίων χορὸν ἐπαγόμενος. οὗτοι δ' ἂν εἴσιν τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, δι' ὧν οἱ ἄνθρωποι σώζονται, ἢ οἱ προφῆται οἱ ἅγιοι, οἱ τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου ἀκούσαντες, χαίρουσί τε καὶ ἀγάλλονται τῆς ἀκηράτου συζυγίας ἁρμοζομένης, δι' ἧς ἡ κολλωμένη τῷ κυρίῳ ψυχή, ἓν πνεῦμα γίνεται, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος.

Πάλιν τοίνυν ἐν τοῖς προοιμίοις ἐπαναλήψομαι τὸν λόγον· μή τις ἐμπαθὴς καὶ σαρκώδης, ἔτι τὴν νεκρὰν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου δυσωδίαν ἀπόζων, πρὸς τὰς κτηνώδεις ἀλογίας κατασυρέτω τὰς τῶν θεοπνεύστων νοημάτων τε καὶ ῥημάτων ἐμφάσεις· ἀλλ' ἐκβὰς ἕκαστος αὐτὸς ἑαυτοῦ, καὶ ἔξω τοῦ ὑλικοῦ κόσμου γενόμενος, καὶ ἐπανελθὼν τρόπον τινὰ δι' ἀπαθείας εἰς τὸν παράδεισον, καὶ διὰ καθαρότητος ὁμοιωθεὶς τῷ Θεῷ· οὕτως ἐπὶ τὸ ἄδυτον τῶν προφαινομένων ἡμῖν διὰ τοῦ βιβλίου τούτου μυστηρίων χωρείτω. εἰ δέ τισιν ἀπαρασκεύαστός ἐστιν ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν τοιαύτην ἀκρόασιν,

A ſed per arcana philoſophatur, iis quæ intelliguntur, coniecturam faciens cuiuſdam imaginis eorum quæ iucunda ſunt in vita, ad conſtituenda dogmata. Imago autem eſt quidam apparatus nuptialis, in quo intercedit deſiderium pulchritudinis, non humano more ſponſo incipiente teneri deſiderio, ſed ſponſum virgo præuenit ſine rubore, ſuum in publicum proferens deſiderium, & in votis habens vt in oſculando ſponſo aliquando ſe oblectet. Nam quoniam boni ſponſi pronubi, Patriarchæ, & Prophetæ, & legiſlatores, diuina dona

B ſponſæ attulerunt, quæ Græci ſolent vocare ἕδνα, ita nominantes donationes ante nuptias. hæc autem ſunt remiſſio delictorum, obliuio malorum, peccati ablatio, naturæ transformatio, eius in quod cadit interitus, in id in quod non cadit, tranſmutatio, deliciæ paradiſi, regni dignitas, lætitia quæ fine caret. Cùm hæc ergo diuina dona virgo accepiſſet à præclaris paranymphis, & fatetur deſiderium, & feſtinat frui gratia pulchritudinis eius quem deſiderat. Eam auſcultant quædã ei familiares &

C ætate pares, ſponſam incitantes ad maius deſiderium. Accedit etiam ſponſus adducens chorum quorumdam amicorum & eidem gratorum. Ij ſunt autem adminiſtratorij ſpiritus, per quos ſeruantur homines, aut ſancti Prophetæ, qui ſponſi voce audita, lætantur & exultent ob puram & ab interitu alienam quæ conſummatur coniunctionem, per quam anima Deo coniuncta fit vnus ſpiritus, ſicut dicit Apoſtolus. *Epheſ. 44.*

Rurſus itaque in prouerbiis repetam orationem: Nemo ergo perturbationibus animi obnoxius & carna-

D lis, veteris hominis mortuum adhuc olens fœtorem, ad beluinas trahat ineptias diuinitùs inſpiratarum ſententiarum ac verborum ſignificationes: ſed vnuſquiſque ipſe à ſeipſo excedens, cùm fuerit extra mundum materialem, & per impatibilitatem quodammodo redierit in paradiſum, & per puritatem Deo ſimilis euaſerit, ita procedat ad aditum myſteriõrum, quæ in hoc apparent libro. Quòd ſi ad hac audienda ſit aliquibus imparatus animus,

audiat Moſem lege cauentem, ne ad montem ſpiritualem audeamus aſcendere, priuſquam cordium noſtrorum lauerimus veſtimenta, & conuenientibus cogitationum aſperſionibus animas expiauerimus. Quamobrem nunc, dum in hac aſſidemus contemplatione, exiſtimo oportere nuptialium obliuiſci cogitationum, conuenienter præcepto Moſis, qui lege cauit, vt qui initiarētur myſteriis, puri eſſent à nuptiis: & in omnibus ſuſcipere præcepta legiſlatoris eos qui ſunt proceſſuri ad ſpiritualem montem legis, in quo fœmininum genus cogitationum, cum apparatu materiali relinquitur in vita inferiori. Quæuis autem rationis expers mentis conceptio, ſi in hoc monte viſa fuerit, rigidioribus cogitationibus, veluti quibuſdam lapidibus, occidetur. Nam ſic quidem vix audierimus vocem huius tubæ, quę magnum & valde mirandum edit ſonitum, & ſupra vires eorū qui ſuſcipiunt, quam emittit ipſa caligo obſcuritatis in qua eſt Deus, qui igne comburit quicquid eſt in hoc monte particeps materiæ. Iam ergo ingrediamur ſanctum ſanctorum, quod quidē eſt Canticum Canticorum. Quomodo enim in ſancto ſanctorum docemur quandam abundantiam & intenſionem ſanctitatis per hanc vocem ſuperlatiuam: ita etiam per Canticum Canticorum, myſteria myſteriorum nos docere profitetur ſublimis oratio. Nam cùm multa ſint ſecundū diuinitùs inſpiratā doctrinā Cantica, per quę à magno Dauid, & Eſaia & Moſe, & multis aliis, docemur magnas de Deo intelligentias: hoc diſcimus ab hac inſcriptione, quòd quantū à Canticis externæ ſapientiæ diſtant ſanctorū Cantica, tantum ſuperat Canticorum ſanctorū myſterium quod eſt in Cantico Canticorum. Quo quid amplius ad mentis comprehenſionem, nec inuenire, nec capere poteſt auris humana, nec natura. Et hac de cauſa, id quod eſt vehementiſſimum eorum quæ ex voluptate fiunt, amatoriam, inquam, affectionem ad dogmatum explicationem ænigmaticè protulit: vt per hoc diſcamus, quòd oportet animam oculos defigentem ad diuinæ naturæ pulchritudinem, ad quam non patet acceſſus, tantum illam amare, quantam habet corpus habitudinem ad id quod eſt ei cognatum & eiuſdem generis, traducta animi perturbatione ad impatibilitatē,

A ἀκουσάτω τοῦ Μωσέως νομοθετοῦντος, μὴ κα-
τατολμῆσαι τὴν ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ πνευματικὸν ἀνά-
βασιν, πρὶν πλῦναι τῶν καρδιῶν ἡμῶν τὰ ἱμά-
τια, καὶ τοῖς καθήκουσι τῶν λογισμῶν περιρραν-
τηρίοις τὰς ψυχὰς ἀφαγνίσασθαι. ὥστε νῦν ἐν ᾧ
χρόνῳ προσεδρεύομεν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ, λήθην
τῶν γαμικῶν νοημάτων ποιήσασθαι, κατὰ τὸ παράγγελ-
μα τοῦ Μωϋσέως, τοῦ καθαρεύειν ἀπὸ τῶν γάμων
τοὺς μυσταγωγουμένους νομοθετήσαντος· καὶ διὰ
πάντων ἀναλαβεῖν οἶμαι δεῖν ἡμᾶς τὰ τοῦ νο-
μοθέτου προστάγματα, μέλλοντας προσβαίνειν
τῷ πνευματικῷ τῷ τῆς θεογνωσίας ὄρει, ἐν ᾧ τὸ
B θῆλυ γένος τῶν λογισμῶν μετὰ τῆς ὑλικῆς ἀπο-
σκευῆς τῷ κάτω καταλείπεται βίῳ. πᾶν δὲ
ἄλογον νόημα, εἰ περὶ τὸ τοιοῦτον ὄρος ὀφθείη,
τοῖς στερροτέροις λογισμοῖς, οἷόν τισι λίθοις κα-
ταφονεύεται. μόλις γὰρ ἂν οὕτω χωρήσαιμεν τὴν
φωνὴν τῆς σάλπιγγος ταύτης, μεγάλην τε καὶ ἐξαί-
σιον, καὶ ὑπὲρ τὴν δύναμιν τῶν δεχομένων ἠχού-
σης, ἣν αὐτὸς ὁ γνόφος τῆς ἀσαφείας προΐεται,
ἐν ᾧ ἐστιν ὁ Θεός, ὃ τὸ ὑλικὸν ἅπαν ἐπὶ τοῦ
τοιούτου ὄρους τῷ πυρὶ καταφλέγει. ἤδη τοίνυν
C ἐντὸς τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων γινώμεθα, ὅπερ ἐστὶ τὸ
ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων. ὡς γὰρ ἐν τῷ ἁγίῳ τῶν ἁγίων
πλεονασμόν τινα καὶ ἐπίτασιν τῆς ἁγιότητος διὰ
τῆς ὑπερθετικῆς ταύτης φωνῆς διδασκόμεθα·
οὕτω καὶ διὰ τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων, μυστηρίων
μυστήρια διδάσκειν ἡμᾶς ὁ ὑψηλὸς λόγος κα-
ταπαγγέλλεται. πολλῶν γὰρ ὄντων, κατὰ τὴν θεόπνευ-
στον διδασκαλίαν τῶν ᾀσμάτων, δι' ὧν τὰ μεγάλα
νοήματα διδασκόμεθα περὶ Θεοῦ, παρά τε τοῦ
μεγάλου Δαβίδ, καὶ Ἠσαΐου, καὶ Μωϋσέως, καὶ ἄλ-
λων πολλῶν· τοῦτο παρὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης
μανθάνομεν, ὅτι ὅσον ἀπέχει τῶν τῆς ἔξω σοφίας
D ᾀσμάτων τῶν ἁγίων ᾄσματα, τοσοῦτον ὑπέρκειται
τῶν ἁγίων ᾀσμάτων τὸ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων
μυστήριον. οὗ τὸ πλέον εἰς κατανόησιν, οὔτε εὑρεῖν,
οὔτε χωρῆσαι ἡ ἀνθρωπίνη δύναται ἀκοὴ καὶ φύ-
σις. καὶ τούτου χάριν τὸ σφοδρότατον τῶν καθ' ἡδο-
νὴν ἐνεργουμένων· λέγω δὴ τὸ ἐρωτικὸν πάθος· τῇ
τῶν δογμάτων ὑφηγήσεως αἰνιγματωδῶς προεστή-
σατο· ἵνα διὰ τούτου μάθωμεν, ὅτι χρὴ τὴν ψυ-
χὴν πρὸς τὸ ἀπρόσιτον τῆς θείας φύσεως κάλ-
λος ἐνατενίζουσαν, τοσοῦτον ἐρᾶν ἐκείνου, ὅσον ἔχει
τὸ σῶμα τὴν σχέσιν, πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ ὁ-
μόφυλον μετασκευάσασθαι εἰς ἀπάθειαν τὸ πάθος.
ὥστε

ὥστε πάσης κατασβεσθείσης σωματικῆς διαθέσεως, μόνῳ τῷ πνεύματι ζέειν ἐρωτικῶς ἐν ἡμῖν τὴν διάνοιαν, διὰ τοῦ πυρὸς ἐκείνου θερμαινομένην, ὃ βάλλειν ἐπὶ τὴν γῆν ἦλθεν ὁ κύριος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὅπως χρὴ διακεῖσθαι τὴν ψυχὴν τῶν μυστικῶν ῥημάτων ἀκουόντων, ἱκανῶς ἔχειν φημί· καιρὸς δ' ἂν εἴη καὶ αὐτὰς τὰς θείας τοῦ ἄσματος τῶν ᾀσμάτων φωνὰς ἤδη προσαχθῆναι τῇ θεωρίᾳ τοῦ λόγου. καὶ πρότερόν γε τὴν τῆς γραφῆς κατανοήσωμεν δύναμιν. οὐ γὰρ ἀργῶς μοι δοκεῖ τῷ Σολομῶντι τὸ βιβλίον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἀνατεθεῖσθαι· ἀλλ' ὥστε γενέσθαι διάνοιαν τοῖς ἐντυγχάνουσι, τοῦ μεγά τι καὶ θεῖον ἐν τοῖς λεγομένοις προσδέχεσθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἀναμφίβλητόν ἐστι παρ' ἑκάστῳ, διὰ τῆς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας ἐπὶ τῇ σοφίᾳ τὸ θαῦμα, τούτου χάριν εὐθὺς ἐκ προοιμίων ἡ τοῦ ὀνόματος μνήμη παραλαμβάνεται· ὥστε τι μέγα καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης ἐπάξιον ἐλπισθῆναι διὰ τοῦ βιβλίου τούτου τοῖς ἐντυγχάνουσιν. ὥσπερ δὲ κατὰ τὴν γραφικὴν ἐπιστήμην ὕλη μέν τίς ἐστι πάντως ἐν διαφόροις βαφαῖς ἡ συμπληροῦσα τοῦ ζώου τὴν μίμησιν· ὁ δὲ πρὸς τὴν εἰκόνα βλέπων, τὴν ἐκ τῆς τέχνης διὰ τῶν χρωμάτων συμπληρωθεῖσαν, οὐ ταῖς ἐπιχρωσθείσαις τῷ πίνακι βαφαῖς ἐμφιλοχωρεῖ τῷ θεάματι· ἀλλὰ πρὸς τὸ εἶδος βλέπει μόνον, ὃ διὰ τῶν χρωμάτων ὁ τεχνίτης ἀνέδειξεν· οὕτω προσήκει καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης γραφῆς, μὴ πρὸς τὴν ὕλην τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι χρωμάτων βλέπειν· ἀλλὰ καθάπερ τι βασιλείας εἶδος ἐν αὐτοῖς καθορᾶν τὸ διὰ τῶν καθαρῶν νοημάτων διατυπούμενον. λευκὸν γὰρ, ὠχρὸν, ἢ μέλαν, ἢ ἐρυθρὸν, ἢ κυάνεον, ἢ ἄλλο τι χρῶμά ἐστι τὰ ῥήματα ταῦτα κατὰ τὰς προχείρους ἐμφάσεις, στόμα, καὶ φίλημα, καὶ μύρον, καὶ οἶνος, κατὰ τῶν μελῶν ὀνόματα, καὶ κλίνη, καὶ νεάνιδες, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἡ δὲ διὰ τούτων ἀποτελουμένη μορφὴ, μακαριότης ἐστὶ καὶ ἀπάθεια, καὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον συνάφεια, καὶ ἡ τῶν κακῶν ἀλλοτρίωσις, καὶ ἡ πρὸς τὸ ὄντως καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐξομοίωσις. ταῦτά ἐστι τὰ νοήματα τὰ μαρτυροῦντα τῷ Σολομῶντι τὴν σοφίαν ἐκείνην τὴν ὑπερβαίνουσαν τοὺς ὅρους τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας. τί γὰρ ἂν γένοιτο τούτου παραδοξότερον, ἢ τὸ αὐτὴν ποιῆσαι τὴν φύσιν τῶν ἰδίων παθημάτων καθάρσιον, διὰ τῶν νομιζομένων ἐμπαθῶν ῥημάτων τὴν ἀπάθειαν νομοθετοῦσαν καὶ παιδεύουσαν. οὐ γὰρ λέγει τὸ, δεῖν ἔξω τῶν τῆς σαρκὸς γενέσθαι παθητικῶν κινημάτων,

A adeo vt extincta omni corporali affectione, ſolo ſpiritu amatoriè in nobis mens ferueat, per illũ ignem calefacta, ad quẽ iaciendum ſuper terrã venit Domin⁹. Sed hæc quidẽ ſatis eſſe opinor, ad oſtendendũ, quemadmodũ affectam oporteat eſſe animã eorum qui verba myſticè audiunt: tempus autẽ fuerit, ipſas quoque diuinas voces Cantici Canticorum, iam deducere ad orationis cõtemplationem. Et primum quidẽ conſideremus vim inſcriptionis, Neq; enim mihi videtur otioſa inſcriptione liber eſſe adſcriptus Solomoni: ſed vt qui legerent,

B cogitarent quòd magnũ quidpiã & diuinum in iis quæ dicũtur, contineatur. Nam quoniã apud vnumquẽque, eſt per ipſum, quod ipſe de ſe tulit, teſtimoniũ inſignis eius ob ſapientiã admiratio: ea de cauſa ſtatim à proœmio nominis aſſumitur mẽtio: vt iis qui legunt, magnũ quidpiã, & quæ de eo habetur opinione dignũ, per hunc librũ ſperetur. Quomodo autẽ in ſcientia picturæ quædã eſt omnino materia in diuerſis colorib⁹, quæ animalis cõplet imitationẽ: qui autem aſpicit ad imaginẽ, quæ per colores arte

C eſt abſoluta, in ea contẽplanda non immoratur in coloribus illitis tabulæ: ſed intuetur ad ſolam formã quã coloribus affecit artifex: Ita etiã conuenit in præſenti ſcriptura, nõ intueri ad materiã colorũ quæ eſt in verbis: ſed aſpicere veluti ad quandã Regis formam, quæ in iis exprimitur per puras mentis cõceptiones. Album enim, aut fuluũ, aut nigrum, aut rubrum, aut cæruleum, aut aliquis alius color, ſunt hæc verba, ſi ſpectentur quæ in promptu ſunt ſignificationes, nempe os, & oſculum, & vnguentũ, & vinum, & nomina mẽbrorum, & lectulus, & ado-

D leſcentulæ, & quæ ſunt huiuſmodi. quæ autem per hæc efficitur forma, eſt beatitudo & impatibilitas, & cũ Deo coniunctio, & ei quod eſt verè pulchrum, honeſtum & bonũ aſſimilatio. Hæ ſunt mentis cõceptiones & intelligẽtiæ, quæ Solomoni ferũt teſtimoniũ de illa ſapiẽtia quæ exuperat terminos humanæ ſapientiæ. quid enim fuerit admirabilius, quàm vt naturam ipſam efficiat affectionum ſuarũ expurgatricem, dum per ea verba quæ cenſentur eſſe plena affectionibus, præcipit ac docet impatibilitatem? Non enim dicit oportere eſſe extra carnis motus obnoxios affectibus,

& mortificare membra quæ ſunt ſupra terram, & ore eſſe purum à verbis patheticis: ſed ita affieit animã, vt per ea quæ videntur eſſe abſurda & indecora, aſpiciat ad puritatem, per verba pathetica interpretans mentem ac ſententiam, in quam non cadit interitus. Hoc quidem vnum nos per procemia doceat oratio, quod non ſunt amplius homines qui introducuntur ad adyta myſteriorũ huius libri, ſed per Chriſti diſciplinã ſunt traducti ad id quod eſt diuinius; Sicut ſuis diſcipulis teſtatur Verbum, quòd eſſent homine meliores, quos diſcreuit ab homine, quæ à Domino apud ipſos facta eſt diſtinctio, quando dicit: Quem me dicunt eſſe homines? Vos autem quem me eſſe dicitis? Reuera enim per hæc verba, quorum quæ in promptu eſt ſignificatio, indicat carnales delectationes, non delabens ad obſcœnam cogitationem, ſed rerum diuinarum philoſophiam ad puras deducens mentis conceptiones: oſtendit non amplius eſſe hominem, neque habere naturam carne & ſanguine commiſtam: ſe oſtendit ſanctorum vitam quæ ſperatur in reſurrectione, per impatibilitatem effectus par angelis. Quomodo enim poſt reſurrectioné, corpus quidé in id trãſmutatum in quod non cadit interitus, coniũgitur animæ hominis: quæ auté nunc per carnem nobis moleſtiã exhibent animi perturbationes, non conſiſtunt in illis corporibus: ſed pacificus quidã ſtatus vitam noſtram excipiet, prudentia carnis non amplius ſeditionem exercente aduerſus animã: neque bello inteſtino per motus affectionum repugnante legi mentis, & tanquã captiuam peccato victam adducente animã; ſed ab omnibus eiuſmodi tunc pura erit natura, & amborum vna erit prudentia, carnis, inquam, & ſpiritus, omni corporali affectione deleta ex natura. Ita per hunc librum iubet oratio iis qui audiunt, vt etiamſi in carne viuamus, noſtris cogitationibus an eam minimè cõuertamur: ſed ad ſolam aſpiciamus animam, & omnes dilectionis ſignificationes puras & impollutas dedicemus bono Deo, qui omné ſuperat intelligentiam: cui ſolũ eſt reuera quod dulce & iucundum expetendúmq; & amabile: cuius quæ ſemper exiſtit fruitio, fit materia & occaſio maioris cupiditatis,

Marc. 8.

A καὶ νεκροῦντα τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ καθαρεύειν ἀπὸ τῶν ἐμπαθῶν ῥημάτων τῷ στόματι· ἀλλ᾽ οὕτω διέθηκε τὴν ψυχὴν, ὡς διὰ τῶν ἀπεμφαίνειν δοκούντων πρὸς τὴν καθαρότητα βλέπειν, καὶ διὰ τῶν ἐμπαθῶν ῥήσεων, τὴν ἀκήρατον ἑρμηνεύειν διάνοιαν. ἓν μὲν δὴ τοῦτο τὸ διὰ τῶν προοιμίων ἡμᾶς παιδευσάτω ὁ λόγος. τὸ μηκέτι ἀνθρώπους εἶναι, τοὺς ἐπὶ τὰ ἄδυτα τῶν τοῦ βιβλίου τούτου μυστηρίων εἰσαγομένους, ἀλλὰ μεταποιηθῆναι τῇ φύσει διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ μαθητείας πρὸς τὸ θειότερον· καθὼς μαρτυρεῖ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὁ λόγος, ὅτι κρείττους ἦσαν ἢ κατὰ B ἄνθρωπον, οὓς διέκρινεν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἡ γενομένη πρὸς αὐτοὺς παρὰ τοῦ κυρίου διαστολή, ὅτι φησί· τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀληθῶς γὰρ ὡς διὰ τῶν τοιούτων ῥημάτων, ὧν ἡ πρόχειρος ἔμφασις τὰς σαρκώδεις ἡδυπαθείας ἐνδείκνυται, μὴ καταλισθαίνων εἰς τὴν ῥυπῶσαν διάνοιαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν θείων φιλοσοφίαν ἐπὶ τὰς καθαρὰς ἐννοίας· διὰ τῶν ῥημάτων τούτων χειραγωγούμενος δείκνυσι τὸ, μηκέτι ἄνθρωπος εἶναι, μηδὲ σαρκὶ καὶ αἵματι συμμεμιγμένην τὴν φύσιν ἔχειν· ἀλλὰ C τὴν ἐλπιζομένην τῇ ἀναστάσει τῶν ἁγίων ζωὴν ἐπιδείκνυται, ἰσάγγελος διὰ τῆς ἀπαθείας γενόμενος. ὡς γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸ μὲν σῶμα μεταστοιχειωθὲν πρὸς τὸ ἄφθαρτον, τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου συμπλέκεται· τὰ δὲ νῦν διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἐνοχλοῦντα πάθη, τοῖς σώμασιν ἐκείνοις οὐ συνανίσταται· ἀλλά τις εἰρηνικὴ κατάστασις τὴν ζωὴν ἡμῶν διαδέξεται, μηκέτι τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν ψυχὴν στασιάζοντος, μηδὲ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου διὰ τῶν ἐμπαθῶν κινημάτων ἀντιστρατευομένου τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς, καὶ ὥσπερ αἰχμάλωτόν τινα τῇ ἁμαρτίᾳ προσάγοντος τὴν ἡττη- D θεῖσαν ψυχήν· ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων καθαρεύσει τότε ἡ φύσις, καὶ ἓν δι᾽ ἀμφοτέρων ἔσται τὸ φρόνημα, τῆς σαρκὸς φημὶ, καὶ τοῦ πνεύματος, πάσης σωματικῆς διαθέσεως ἐξαφανισθείσης ἀπὸ τῆς φύσεως. οὕτω παρακελεύεται διὰ τοῦ βιβλίου τούτου ὁ λόγος τοῖς ἐπαΐουσι, κἂν ἐν σαρκὶ ζῶμεν, μηδὲν τοῖς νοήμασι πρὸς αὐτὴν ἐπιστρέφεσθαι· ἀλλὰ πρὸς μόνην τὴν ψυχὴν βλέπειν, καὶ πάσας καὶ τὰς ἀγαπητικὰς τούτων ἐμφάσεις καθαράς τε καὶ ἀμολύντους ἀναθεῖναι τῷ ὑπερέχοντι πάντα νοῦν ἀγαθῷ Θεῷ· ᾧ μόνον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς, γλυκύ τε καὶ ἐπιθυμητὸν καὶ ἐράσμιον· οὗ ἡ ἀπόλαυσις ἡ ἀεὶ γινομένη ἀφορμὴ μείζονος ἐπιθυμίας γίνεται, τῇ μετουσίᾳ

τῶν ἀγαθῶν τὸν πόθον συνεπιτείνουσα. οὕτως ὁ Μωσῆς ἐφίλει τὸν Θεόν· οὕτως ὁ Ἠλίας· οὕτως ὁ Ἰωάννης ἐφίλει τὸν νυμφίον λέγων· ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστί· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. οὕτως ὁ Πέτρος ἐρωτηθεὶς εἰ φιλεῖ καὶ ἀγαπᾷ, ὁμολογεῖ μετὰ παρρησίας, λέγων· σὺ οἶδας κύριε ὅτι φιλῶ σε. οὕτως οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι· οὕτως ὁ Παῦλος ὁ πρὶν διώκτης, καὶ ἀγαπήσας ὃν οὐχ ἑώρα Χριστόν, ἔγραφε λέγων· ἡρμοσάμην ὑμᾶς παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ. οὕτως ἡ νῦν ἐκκλησία, ἡ νύμφη τὸν νυμφίον ἐφίλει, κατὰ τὴν ἐν τῷ ᾄσματι παρθένον τὴν λέγουσαν, φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ. οὕτως ὁ διὰ τῆς στόμα κατὰ στόμα γενομένης αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὁμιλίας, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ γραφή, ὅτι ἐν ἐπιθυμίᾳ μείζονι τῶν τοιούτων φιλημάτων ἐγένετο, μετὰ τοσαύτας θεοφανείας, ὡς μήπω τεθεαμένος ἰδεῖν ἀξιοῖ τὸν ποθούμενον. οὕτως οἱ λοιποὶ πάντες, οἷς ὁ θεῖος πόθος διὰ βάθους ἐνέκειτο, οὐδαμοῦ τῆς ἐπιθυμίας ἵσταντο, πᾶν τὸ θεόθεν αὐτοῖς εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ ποθουμένου γινόμενον, ὕλην καὶ ὑπέκκαυμα τῆς σφοδροτέρας ἐπιθυμίας ποιούμενοι. ὥσπερ δὲ καὶ νῦν ἡ τῷ Θεῷ συναπτομένη ψυχὴ ἀκορέστως ἔχει τῆς ἀπολαύσεως· ὅσῳ δαψιλέστερον ἐμφορεῖται τῆς ἀπολαύσεως, τοσούτῳ σφοδρότερον τοῖς πόθοις ἀκμάζουσα. ἐπειδὴ γὰρ τὰ ῥήματα τοῦ νυμφίου, πνεῦμα καὶ ζωή ἐστι· πᾶς δὲ ὁ τῷ πνεύματι κολλώμενος πνεῦμα γίνεται, καὶ ὁ τῇ ζωῇ συναπτόμενος, ἀπὸ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν μεταβαίνει, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν· διὰ τοῦτο ποθεῖ προσεγγίσαι τὴν ψυχὴν τῇ πηγῇ τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἡ παρθένος ψυχή. ἡ δὲ πηγὴ ἐστὶ τοῦ νυμφίου τὸ στόμα, ὅθεν τὰ ῥήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀναβρύοντα, πληροῖ τὸ στόμα τὸ ἐφελκόμενον, καθὼς ἐποίει ὁ προφήτης διὰ τοῦ στόματος ἕλκων τὸ πνεῦμα. ἐπειδὴ τοίνυν χρὴ προσθεῖναι τὸ στόμα τῷ ὕδατι τὸν ἐκ τῆς πηγῆς ποτὸν ἐφελκόμενον· πηγὴ δὲ ὁ κύριος ὁ εἰπών· εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω· διὰ τοῦτο ἡ ψυχὴ προσάγειν τὸ ἑαυτῆς στόμα τῷ τὴν ζωὴν πηγάζοντι στόματι βούλεται, λέγουσα, φιλησάτω με ἀπὸ τῶν φιλημάτων στόματος αὐτοῦ, καὶ ὁ πᾶσι τὴν ζωὴν βρύων, καὶ πάντας σωθῆναι θέλων, οὐδένα βούλεται τῶν σωζομένων τοῦ τοιούτου φιλήματος εἶναι ἀμέτοχον. καθάρσιον γάρ ἐστι ῥύπου παντὸς οὗτος τὸ φίλημα. διό μοι δοκεῖ τῷ λεπρῷ Σίμωνι τὸ τοιοῦτον ὀνειδιστικῶς προφέρειν ὁ κύριος,

A bonorum participatione intendens deſiderium. Ita Moſes Deum diligebat: ita Elias: ita Ioannes ſponſum diligebat, dicens: Qui habet ſponſam eſt Ioan. 3.
ſponſus: amicus autem ſponſi lætitia afficitur propter ſponſum. Ita Petrus rogatus an amet ac diligat, liberè & confidenter fatetur, dicens: Domine tu ſcis Ioan. 21.
quòd amo te. Ita cæteri Apoſtoli. Ita Paulus qui prius perſecutor, cùm dilexiſſet Chriſtum quem non viderat, ſcripſit dicens: Deſpondi vos virginem caſtam exhibere Chriſto. 2.Cor.11.
Ita quæ nunc eſt eccleſia, ſponſa ſponſum diligebat,
B conuenienter ei virgini quæ dicit in Cantico, Oſculetur me oſculo oris ſui. Exod.33.
Sic ille qui dignus eſt habitus cum Deo loqui facie ad faciem, vt teſtatur ſcriptura, eiuſmodi oſculorum maiori tenebatur deſiderio, poſtquam ei toties Deus apparuiſſet, rogans vt videret quē deſiderabat, perinde ac ſi nunquam eum eſſet contemplatus. Ita cæteri omnes quorum diuinum deſiderium inſidebat in imis penetralibus, nunquam ſuum ſatiarunt deſiderium, quicquid eis diuinitùs eueniebat quo fruerentur eo qui deſiderabatur, materiam arri-
C pientes & fomitem maioris deſiderij. Quomodo etiam quæ nunc quoque Deo coniungitur anima, ſatiari non poteſt fruitione, quò copioſius fruitione impletur, eò vehementiori vigens deſiderio. Quia enim verba ſponſi ſpiritus ſunt & vita, quicumque autem conglutinatur ſpiritui, fit ſpiritus: & qui vitæ coniungitur, tranſit à morte ad vitam, congruenter voci Domini, propterea Ioan. 5.
deſiderat appropinquare animam fonti vitæ ſpiritualis virgo anima. Fons autem eſt os ſponſi, vnde ſcaturiētia verba vitæ æternæ implent os ea attrahens, ſicut faciebat Propheta per os trahens
D ſpiritum. Quia ergo oportet os admouere aquæ eum, qui potum attrahit ex Pſ.118.131.
fonte: fons autem eſt Dominus qui dixit, Si quis ſitit, veniat ad me & bibat, Ioan. 7.
propterea anima vult ori vitam ſcaturienti os ſuum admouere, dicens: *Oſculetur me oſculo oris ſui*: Cantic.1.
& qui omnibus ſcatere facit vitam, & vult omnes eſſe ſaluos, neminem vult eorū qui ſalui fiunt, eſſe expertem huius oſculi: eſt enim eius oſculum purgamentum cuiuſuis ſordis. Quamobrem mihi videtur Dominus hoc exprobare Simoni leproſo, Luc. 7.

Luc. 7. Oſculũ mihi non dediſti. Reuera enim fuiſſet mundatus ab ægritudine, ſi ore attraxiſſet puritatem. Sed ille quidem meritò id non eſt expertus, vt cuius caro ſupra modum excreuiſſet per morbum, ob ſuam cupiditatem ita manens, vt exinaniri non poſſet à vitio. Anima autem expurgata ab omni carnali lepra, quę luminibus eius officiat, aſpicit bonorum theſaurum: theſauro autem nomen eſt cor. Propheta quoque rogabat vt ſibi crearetur cor mundum, à quo lac diuinum ſuppeditatur vberibus, quo nutritur anima, conuenienter proportioni fidei attrahens gratiam. Quamobrem dicit: *Bona ſunt vbera tua ſupra vinum*, ex loci poſitione per vbera cor tacitè ſignificãs. Omnino autem qui cor quidem occultam & arcanam diuinitatis virtutem intelligit, nõ errabit. Vbera autem bonas diuinæ virtutis pro nobis operationes merito poſſumus exiſtimare, per quas vniuſcuiuſque vitam tanquã nutrix alit Deus, vnicuique eorum qui accipiunt, cõueniens largiens nutrimentũ. Quoddam etiã aliud dogma diſcimus obiter per huius libri philoſophiam, nempe quòd duplex eſt in nobis ſenſus, alius quidem corporalis, alius verò diuinus, ſicut alicubi dicitur in prouerbiis, Senſum diuinũ inuenies. Eſt enim quædam proportio & conuenientia animalibus motibus & operationibus cum inſtrumentis ſenſuum corporis, & hoc diſcimus ex præſentibus eloquiis ſpiritus. Vinum enim & lac guſtu dijudicantur: cum autem illa ſint eiuſmodi, vt ſub intelligentiam cadant, omnino quæ ea intelligit & apprehendit, eſt virtus animæ. Ad operationem autem deducitur oſculum per ſenſum tactus. Nam ſe inuicem tangunt labra in oſculo. Eſt autem etiam quidam tactus animæ qui verbum tangit: deducitur autem ad operationem per quendam corporeum contactum, & qui cadit ſub intelligentiam, vt dicebat is qui dixit, Manus meę contrectauerunt de verbo vitæ. Similiter autem odor quoque diuinorum vnguentorum, non eſt odor narium, ſed cuiuſdam virtutis materiæ expertis, & quæ percipitur intelligentia, cum tractu ſpiritus ſimul attrahens Chriſti bonum odorem. Sic enim voti virginalis in procemio habet conſequentia: *Bona vbera tua ſupra vinum, & odor vnguentorum tuorum ſupra omnia aromata.* Per

Pſal. 50.

1. Ioan. 1.

A ὅτι φίλημά μοι οὐκ ἔδωκας. ἦ γὰρ ἂν ἐκαθαρίσθη τοῦ πάθους τῷ στόματι σπάσας τὴν καθαρότητα. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εἰκότως διέ[illegible] λῶ, ὑπερσαρκώσας διὰ τῆς νόσου πρὸς τὴν ἀχείαν ἐπιθυμίαν, μένων ὑπὸ τοῦ πάθους ἀκένωτος. ἡ δὲ κεκαθαρμένη ψυχὴ μηδεμιᾶς σαρκώδους λέπρας ἐπιπροσθούσης, βλέπει τὸν τῶν ἀγαθῶν θησαυρόν· ὄνομα δέ ἐστι τῷ θησαυρῷ ἡ καρδία. καὶ ὁ προφήτης καθαρὰν κτισθῆναι καρδίαν παρεκάλει, ἀφ' ἧς ἐστι τοῖς μαζοῖς ἡ χορηγία τοῦ θείου γάλακτος, ᾧ τρέφεται ἡ ψυχὴ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως ἐφελκομένη B τὴν χάριν. διὰ τοῦτό φησιν· ὅτι ἀγαθοὶ οἱ μαστοί σου ὑπὲρ οἶνον· ἐκ τῆς τοπικῆς θέσεως διὰ τῶν μαζῶν τὴν καρδίαν ὑποσημαίνουσα. πάντως δὲ καρδίαν μὲν τὴν κεκρυμμένην τε καὶ ἀπόρρητον τῆς θεότητος δύναμιν νοῶν τις, οὐχ ἁμαρτήσεται. μαζοὺς δὲ τὰς ἀγαθὰς τῆς θείας δυνάμεως ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεργείας εἰκότως ἄν τις ὑπονοήσειε, δι' ὧν τιθηνεῖται τὴν ἑκάστου ζωὴν ὁ Θεὸς, κατάλληλον ἑκάστῳ τῶν δεχομένων τὴν τροφὴν χαριζόμενος. μανθάνομεν δέ τι κατὰ πάρεργον καὶ ἕτερον δόγμα διὰ τῆς τοῦ βιβλίου τούτου φι- C λοσοφίας, ὅτι διπλῆ τίς ἐστιν ἐν ἡμῖν αἴσθησις, ἡ μὲν σωματικὴ, ἡ δὲ θειοτέρα, καθώς φησί που τῆς παροιμίας ὁ λόγος· ὅτι αἴσθησιν θείαν εὑρήσεις. ἀναλογία γάρ τίς ἐστι τοῖς ψυχικοῖς κινήμασι καὶ ἐνεργήμασι πρὸς τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια. καὶ τοῦτο ἐκ τῶν παρόντων μανθάνομεν λογίων τοῦ πνεύματος. ὁ γὰρ οἶνός τε καὶ γάλα τῇ γεύσει κρίνεται· νοητῶν δὲ ὄντων ἐκείνων, νοητὴ πάντως καὶ ἡ ἀντιληπτικὴ τούτων τῆς ψυχῆς ἐστι δύναμις. τὸ δὲ φίλημα διὰ τῆς ἁπτικῆς αἰσθήσεως ἐνεργεῖται. ἐφάπτεται γὰρ ἀλλήλων τὰ χείλη ἐν τῷ φιλήματι. ἔστι δέ τις καὶ ἁφὴ τῆς ψυχῆς, ἡ ἁπτο- D μένη τοῦ λόγου, διά τινος ἀσωμάτου καὶ νοητῆς ἐπαφῆς ἐνεργουμένη, καθὼς εἶπεν ὁ εἰπὼν, ὅτι αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῶν θείων μύρων ὀσμὴ, οὐ μυκτήρων ἐστὶν ὀσμὴ, ἀλλά τινος νοητῆς καὶ ἀΰλου δυνάμεως, τῇ τοῦ πνεύματος ὁλκῇ τὴν τοῦ Χριστοῦ συνεφελκομένης εὐωδίαν. οὕτω γὰρ ἡ ἀκολουθία τῆς παρθενικῆς εὐχῆς ἐν προοιμίοις ἔχει· ὅτι ἀγαθοὶ μαστοί σου ὑπὲρ οἶνον, καὶ ὀσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα.

δηλοῦσθαι δὲ διὰ τούτων, καθὼς ἡμᾶς ὑπειλήφαμεν, οὐ μικρόν τι, οὐδὲ εὐκαταφρόνητον νόημα. τάχα γὰρ ἐν τῷ προτεθῆναι διὰ συγκρίσεως τὸ ἐκ τῶν θείων μαστῶν γάλα τῆς ἐκ τοῦ οἴνου γινομένης ἡμῖν εὐφροσύνης, μανθάνομεν διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη σοφία καὶ ἐπιστήμη τῶν ὄντων καὶ πᾶσα δύναμις θεωρητικὴ καὶ καταληπτικὴ φαντασία ἀδυνάτως ἔχει παρισωθῆναι διὰ συγκρίσεως τῇ ἁπλουστέρᾳ τῶν θείων μαθημάτων τροφῇ. ἐκ γὰρ τῶν μαστῶν τὸ γάλα φέρεται· νηπίων δ᾽ ἐστὶ τὸ γάλα τροφή. ὁ δὲ οἶνος δι᾽ εὐτονίαν τε καὶ θερμότητα τῶν τελειοτέρων ἀπόλαυσις γίνεται· ἀλλ᾽ ὅμως τὸ ἐν τῇ ἔξω σοφίᾳ τέλειον τῆς νηπιώδους τοῦ θείου λόγου διδασκαλίας ἐστὶ μικρότερον. διὰ τοῦτο κρείττους οἱ θεῖοι μαστοὶ, τοῦ ἀνθρωπίνου οἴνου. ἡ δὲ ὀσμὴ τῶν θείων μύρων, καλλίων ἐστὶ πάσης τῆς ἐν ἀρώμασιν εὐωδίας. ὅθεν δοκεῖ τοιοῦτον τὸν νοῦν ὑποδεικνύειν. ἀρώματα νοοῦμεν, τὰς ἀρετάς, οἷον, σοφίαν, σωφροσύνην, ἀνδρείαν, φρόνησιν, καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς προσχρώμενος κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ προαίρεσιν ἕκαστος, ἄλλος ἄλλως ἐν εὐωδίᾳ γινόμεθα. ὁ μὲν ἐκ σωφροσύνης ἢ σοφίας· ὁ δὲ ἐκ δικαιοσύνης, ἢ ἀνδρείας, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν κατ᾽ ἀρετὴν νοουμένων. ὁ δὲ τυχὸν καὶ ἐκ πάντων τῶν τοιούτων ἀρωμάτων συγκεκραμμένην ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν εὐωδίαν. ἀλλ᾽ ὅμως ταῦτα πάντα οὐκ ἂν εἰς σύγκρισιν ἔλθοι τῆς παντελοῦς ἀρετῆς ἐκείνης, ἣν τοὺς οὐρανοὺς διειληφέναι φησὶν Ἀββακοὺμ ὁ προφήτης εἰπών· ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· ἥ τις ἐστὶν αὐτοσοφία, καὶ αὐτοδικαιοσύνη καὶ αὐτοαλήθεια, καὶ τὰ καθ᾽ ἕκαστον πάντα. τῶν οὐρανίων μύρων ἡ ὀσμή, φησιν, ἀπαράθετον ἔχει τὴν χάριν πρὸς ταῦτα τὰ ἀρώματα τὰ παρ᾽ ἡμῶν γινωσκόμενα. πάλιν ἐν τοῖς ἐφεξῆς ὑψηλοτέρας ἅπτεται φιλοσοφίας ἡ ψυχὴ ἡ νύμφη, τὸ ἀπρόσιτόν τι καὶ ἀχώρητον λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις τῆς θείας δυνάμεως ἐνδεικνυμένη, ἐν οἷς φησι, μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου. τοιοῦτον γάρ τι δοκεῖ μοι διὰ τοῦ λόγου τούτου σημαίνεσθαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ὀνομαστικῇ σημασίᾳ περιληφθῆναι δι᾽ ἀκριβείας τὴν ἀόριστον φύσιν· ἀλλὰ πᾶσα νοημάτων δύναμις, καὶ πᾶσα ῥημάτων τε καὶ νοημάτων ἔμφασις, κἂν τι

A hæc autem, vt nos exiſtimamus, ſignificatur non parua aliqua, neque contemnenda intelligentia. Fortè enim in eo quòd prætulerit per cõparationem, lac quod ex diuinis manat vberibus, lætitiæ quæ nobis oritur ex vino, per ea quæ dicta ſunt, diſcimus, quod omnis humana ſapientia, & eorum quæ ſunt, ſciētia, & omnis virtus contemplatiua, & mente comprehēdens phantaſia, per comparationem non poteſt exequari ſimplici nutrimento diuinarum diſciplinarum. Lac enim fluit ex vberibus: eſt autem lac nutrimentum infantium.
B Vinum autem propter vim & calorem datur fruendum perfectioribus: ſed tamen quod eſt perfectum in externa ſapientia, minus eſt quàm diuini verbi infantilis doctrina. Propterea vino humano meliora ſunt vbera diuina. Odor autem diuinorum vnguētorum eſt melior omni fragrantia aromatum. Vnde nobis videtur hanc indicare ſententiam. Aromata intelligimus virtutes, videlicet ſapientiam, temperantiam, fortitudinem, prudētiam, & quæ ſunt huiuſmodi, quibus oblitus conuenienter ſuæ poteſtati
C & libero animi ſui inſtituto, vnuſquiſque, alius aliter ſumus in bono odore: alius quidē ex temperantia aut ſapientia: alius autem ex iuſtitia aut magni animi virtute, aut aliquo alio ex iis quæ intelliguntur ex virtute: alius autē fortè habet etiam in ſe bonum odorem contemperatum ex omnibus eiuſmodi aromatibus. Sed tamen hæc omnia nihil ſunt ſi conferantur cum illa perfecta & omni ex parte abſoluta virtute, quam Abacuc Propheta dicit cœlos comprehendiſſe, dicens: Operuit cœlos virtus *Abac. 3.*
eius, quæ eſt ipſa per ſe ſapientia, & ipſa
D per ſe iuſtitia, & ipſa veritas, & ſingula eiuſmodi, ne dicam omnia. Cœleſtium vnguentorũ, inquit, odor lætitiā habet incomparabilem, ſi conferatur cum iis aromatibus quæ à nobis cognoſcuntur. Rurſus in iis quæ deinceps ſequuntur, ſublimiorē tangit philoſophiam anima ſponſa, oſtendens humanis ratiocinationibus non dari aditum ad diuinam virtutem, nec illam ab iis poſſe comprehendi, cùm dicit. Vnguentũ effuſum nomen tuũ. Nam per hæc verba mihi videtur hoc ſignificare, quòd immēſa natura nominatim perfectè cõprehēdi nõ poſſit, ſed omnis vis cogitationũ, & omnis ſignificatio verborũ ac nominum, etiamſi

videatur habere magnum quidpiam & quod Deum deceat, non eam habet naturã vt tangat id quod eſt verè Verbum: ſed veluti quibuſdã veſtigiis & illuſtrationibus ratio noſtra Verbum conijcit, per ea quæ comprehenduntur, ex quadam proportione & conuenientia coniectans id quod non poteſt cõprehendi. Quodcumque enim, inquit, nomen excogitauerimus, quo cognoſcatur vnguentũ tuæ diuinitatis, per eorum quæ dicuntur ſignificationem non ipſum ſignificamus vnguentum, ſed paruas aliquas reliquias vaporis boni diuini odoris theologicis nominibus indicamus. Vt in vaſis quorum effuſum fuerit vnguentum, ipſum quidem vaſorum effuſum vnguentum ſua natura ignoratur quale ſit, ex quadam autem exili & obſcura ex vaporibus in vaſe relicta qualitate, de effuſo vnguento aliquã facimus coniecturã. Hoc eſt ergo quod dicimus per ea quæ dicta ſunt, quòd ipſum quidem vnguẽtum diuinitatis, quodcũque ſit eſſentia, exuperat omne nomen & intelligentiam. Quæ autẽ in vniuerſo cernuntur miracula, theologicorum nominum dant materiam, per quę Deum nominamus ſapientem, potentem, bonum, ſanctum, beatum, & æternũ, & iudicem, & ſeruatorem, & quæ ſunt huiuſmodi: quæ quidem indicant quandam modicam diuini vnguenti qualitatem, quam vniuerſa creatura per ea quæ cernuntur miracula, inſtar vnguentarij cuiuſdam vaſis, in ſe impreſſit. *Idcirco, inquit, adoleſcentulæ dilexerunt te, traxerunt te.* Dixit cauſam laudabilis cupiditatis, & amatoriæ affectionis. Quis eſt enim qui hanc non amet pulchritudem, ſi ſolũmodo habeat oculum quem poſſit defigere in venuſtatem & decorem? Non eſt quidem magna quæ comprehenditur pulchritudo, eſt autem infinitis partibus maior ea cuius per id quod apparet facimus coniecturam. Sed quomodo amor materialis non attingit eos qui ſunt adhuc infantes: infantia enim non capit affectionem, ſed nec eos qui extrema confecti ſunt ſenectute, videre licet ita affectos: Ita etiam in diuina pulchritudine, qui eſt adhuc infãs & fluctuat, & omni vento doctrinæ circũfertur: & qui eſt vetus & ſenio confectus, & non procul ab interitu, ad hanc cupiditatẽ inueniuntur immobiles. Nõ enim eos tangit pulchritudo quæ non cadit ſub aſpectum. Sola autem ea anima, quæ ſtatũ tranſijt infantilem,

A μέγα καὶ θεοπρεπὲς ἔχειν δόξῃ, αὐτοῦ τοῦ ῥήματος ὄντως ἐφάψασθαι φύσιν οὐκ ἔχει· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐξ ἰχνῶν τινων καὶ ἐναυγασμάτων ὁ λόγος ἡμῶν τοῦ λόγου καταστοχάζεται, διὰ τῶν καταλαμβανομένων εἰκάζων ἔκ τινος ἀναλογίας τὸ ἀκατάληπτον. ὅτι γὰρ ἂν ἐπινοήσωμεν, φησίν, ὄνομα γνωριστικὸν τοῦ τῆς σῆς θεότητος μύρου, οὐκ αὐτὸ τὸ μύρον διὰ τῆς ἐμφάσεως τῶν λεγομένων σημαίνομεν, ἀλλὰ βραχύ τι λείψανον ἀτμοῦ τῆς θείας εὐωδίας τοῖς θεολογικοῖς ὀνόμασιν ἐνδεικνύμεθα. ὡς ἐπὶ τῶν ἀγγείων, ὧν ἂν
B ἐκκενωθῇ τὸ μύρον, αὐτὸ μὲν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἀγνοεῖται τὸ μύρον τὸ ἐκκενωθὲν τῶν ἀγγείων, ὅ τι ἐστίν, ἐξ ἀμυδρᾶς δέ τινος τῆς ὑπολειφθείσης ἐκ τῶν ἀτμῶν τῷ ἀγγείῳ ποιότητος, στοχασμόν τινα περὶ τοῦ ἐκκενωθέντος μύρου ποιούμεθα. τοῦτο οὖν ἐστιν ὃ διὰ τῶν εἰρημένων μανθάνομεν, ὅτι αὐτὸ μὲν τὸ τῆς θεότητος μύρον ὅ τι ποτὲ κατ᾽ οὐσίαν ἐστίν, ὑπὲρ πᾶν ἐστιν ὄνομά τε καὶ νόημα. τὰ δὲ ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα θαύματα, τῶν θεολογικῶν ὀνομάτων τὴν ὕλην δίδωσι, δι᾽ ὧν σοφὸν, δυνατὸν, ἀγαθὸν, ἅγιον, μακά-
C ριόν τε καὶ ἀΐδιον, καὶ κριτὴν, καὶ σωτῆρα, καὶ τὰ τοιαῦτα κατονομάζομεν, ἅπερ πάντα ποιότητά τινα βραχείαν τοῦ θείου μύρου ἐνδείκνυται, ἣν πᾶσα ἡ κτίσις διὰ τῶν ἐνθεωρουμένων θαυμάτων, σκεύους τινὸς μυρεψικοῦ δίκην ἐν ἑαυτῇ ἀπεμάξατο. διὰ τοῦτο, φησίν, νεάνιδες ἠγάπησάν σε, εἵλκυσάν σε. εἶπε τὴν αἰτίαν τῆς ἐπαινετῆς ἐπιθυμίας, καὶ τῆς ἀγαπητικῆς διαθέσεως. τίς γὰρ τοιούτου κάλλους ἀνέραστος γένοιτο, εἰ μόνον ὀφθαλμὸν ἔχοι τὸν ἐνατενίσαι τῇ ὥρᾳ δυ-
D νάμενον; οὗ πολὺ μὲν τὸ καταλαμβανόμενον κάλλος· ἀπειροπλάσιον δὲ τὸ διὰ τῶν φαινομένων στοχαστικῶς εἰκαζόμενον. ἀλλ᾽ ὥσπερ ὑλικὸς ἔρως τῶν ἔτι νηπιαζόντων οὐχ ἅπτεται· οὐ γὰρ χωρεῖ τὸ πάθος ἡ νηπιότης· οὔτε μὴν τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ πεπονηκότας ἐν τοῖς τοιούτοις ἔστιν ἰδεῖν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θείου κάλλους, ὅ τε νήπιος ἔτι καὶ κλυδωνιζόμενος καὶ περιφερόμενος παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας· καὶ ὁ παλαιὸς καὶ γηράσας, καὶ τῷ ἀφανισμῷ προσεγγίσας, ἀκίνητοι πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην εὑρίσκονται. οὐ γὰρ ἅπτεται τῶν τοιούτων τὸ ἀόρατον κάλλος· μόνη δὲ ἡ τοιαύτη ψυχὴ ἡ διαβᾶσα τὴν νηπιώδη κατάστασιν,

καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς ἡλικίας ἀκμάσασα, μὴ προσλαβοῦσα σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἡ μήτε ὑπὸ νηπιότητος ἀναισθητοῦσα, μήτε ὑπὸ παλαιότητος ἀδρανοῦσα, ἣν νεάνιδα ὀνομάζει ὁ λόγος· αὕτη πείθεται τῇ μεγάλῃ καὶ πρώτῃ ἐντολῇ τοῦ νόμου, ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ δυνάμεως ἀγαπῶσα τὸ κάλλος ἐκεῖνο, οὗ ὑπογραφὴν καὶ ὑπόδειγμα καὶ ἑρμηνείαν οὐχ εὑρίσκει ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια. αἱ τοιαῦται τοίνυν νεάνιδες διὰ τὴν ἀρετὴν αὐξηθεῖσαι, καὶ καθ' ὥραν ἤδη τῶν θείων μυστηρίων τοῦ θείου θαλάμου ἐντὸς γενόμεναι, ἀγαπῶσι τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης πρὸς ἑαυτὰς ἐπιστρέφουσι. τοιοῦτος γὰρ ὁ νυμφίος, ὡς ἀντιδιδόναι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν πόθον, ὁ οὕτως εἰπὼν ἐκ προσώπου τῆς σοφίας, ὅτι ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ· καὶ, ὅτι μεριῶ τοῖς ἐμὲ ἀγαπῶσιν ὕπαρξιν. αὐτὸς δέ ἐστιν ἡ ὕπαρξις. καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν ἐμπλήσω ἀγαθῶν. ἕλκουσι τοίνυν αἱ ψυχαὶ πρὸς ἑαυτὰς τοῦ ἀφθάρτου νυμφίου τὸν πόθον. ὀπίσω, καθὼς γέγραπται, κυρίου τοῦ Θεοῦ πορευόμεναι. τῆς δὲ ἀγάπης αὐτῶν αἰτία ἡ τοῦ μύρου εὐωδία γίνεται, πρὸς ἣν ἀεὶ τρέχουσαι τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνονται, τῶν κατόπιν λήθην ποιούμεναι. ὀπίσω γάρ σου, φησὶν, εἰς ὀσμὴν μύρων σου δραμούμεθα. ἀλλ' αἱ μὲν οὔπω τῆς ἀρετῆς τὸ τέλειον ἔχουσαι, καὶ καθ' ἡλικίαν ἔτι νεάζουσαι, δραμεῖσθαι πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν ὑποδείκνυσιν ἡ ὀσμὴ τῶν μύρων, κατεπαγγέλλονται. λέγουσι γὰρ, ὅτι εἰς ὀσμὴν μύρων σου δραμούμεθα· ἡ δὲ τελειοτέρα ψυχὴ σφοδρότερον ἐπεκταθεῖσα τοῖς ἔμπροσθεν, ἤδη τυγχάνει τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ὁ δρόμος ἀνύεται, καὶ τῶν ἐν τοῖς ταμείοις θησαυρῶν ἀξιοῦται. φησὶ γάρ· ὅτι εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς ταμεῖον αὐτοῦ. ἡ γὰρ ἄκροις χείλεσιν ἀγαθοῦ ψαῦσαι ποθήσασα, καὶ τοσοῦτον μόνον ἐφαψαμένη τοῦ κάλλους, ὅσον ἡ τῆς εὐχῆς ἐνδείκνυται δύναμις· εὔξατο δὲ οἷόν τινος φιλήματος ἀξιωθῆναι διὰ τῆς τοῦ λόγου ἐλλάμψεως. αὕτη δὲ ὧν ἔτυχε, καὶ ἐπὶ τὸ ἐνδότερον τῶν ἀπορρήτων τῷ λογισμῷ διαδῦσα, βοᾷ μὴ μόνον ἐν προθύροις τῶν ἀγαθῶν εἶναι τὸν δρόμον· ἀλλὰ τῇ ἀπαρχῇ τοῦ πνεύματος, οὗ διὰ τῆς χάριτος, οἷον διά τινος φιλήματος ἠξιώθη διερευνᾶν τὰ θεοῦ βάθη, καὶ ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῦ παραδείσου, κατὰ τὸν μέγαν Παῦλον, ὁρᾶν τί φησι τὰ ἀθέατα, καὶ τῶν ἀλαλήτων ἐπακροᾶσθαι ῥημάτων. ἡ δὲ ἐφεξῆς

A & ad ſpiritualis ætatis florem peruenit ac vigorem, nec maculam accepit aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, & neque propter infantiam caret ſenſu, neque ob vetuſtatem eſt imbecilla, quam adoleſcentulam hic liber nominat, ea paret magno & primo præcepto legis, toto corde & totis viribus diligẽs illam pulchritudinem, cuius deſcriptionem, exemplúmque & interpretationem humana non inuenit cogitatio. Hæ ergo adoleſcentulæ quæ creuerunt in virtutibus, & puræ iam ingreſſæ ſunt thalamum diuinorum myſteriorum, diligunt B ſponſi pulchritudinem, & per dilectionem eum ad ſe conuertunt. Talis enim eſt ſponſus, qui amantibus viciſſim reddat amorem, ita dicẽs in perſona ſapientiæ, Ego diligentes me diligo: &, Diuidam iis qui me diligunt, ſubſtantiã. Ipſe autem eſt ſubſtãtia. Et theſauros eorum implebo bonis. Ad ſe ergo trahunt animæ deſiderium ſponſi in quem nõ cadit interitus. Poſt dominum Deum, ſicut ſcriptũ eſt, ambulo. Dilectionis autem eorum cauſa eſt bonus odor vnguenti, ad quem ſemper currentes eorum quæ C retro ſunt oblitæ, ad ea quę ſunt ante ſe, extendunt. *Poſt te enim, inquit, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Sed eæ quidem quæ virtutis nondum habent perfectionem, & ſunt adhuc ætate iuuenes, profitentur ſe eſſe curſuras ad ſcopum, quem eis oſtendit odor vnguentorum. Dicunt enim. *Curremus in odorẽ vnguentorũ tuorum.* Perfectior autẽ anima vehementius ad ea quæ ſunt antè extenſa, iam ſcopum aſſequitur, propter quem curſus perficitur, & digna cenſetur theſauris qui ſunt in penetralibus. Dicit enim: D *Introduxit me rex in ſua penetralia.* Nam illa quidem cum ſummis labris bonum tangere deſideraſſet, & pulchritudinem ſolummodo tantum attigiſſet, quantum indicat vis optandi, votis petiit quodam veluti oſculo digna cenſeri per verbi illuminationem. Hæc autem aſſecuta, & ad interius arcanum cogitatione ingreſſa, clamat non ſolum eſſe curſum in veſtibulis bonorum, ſed in primitiis ſpiritus, per cuius gratiam, veluti quoddam oſculum, dignam eſſe habitam quæ ſcrutaretur profunda Dei, & vt cùm eſſet in adytis Paradiſi, vt magnus dicit Paulus, & videret quæ ſub oculum non cadunt, & audiret verba quæ non licet eloqui. Quæ autem deinceps

Prou. 8.

Oſee 11.

Phil. 3.13.

ſequitur dictio, Eccleſiaſticam œconomiam verbis aperit. Nam qui primum fuerunt gratia eruditi, & qui verbum primum viderunt, & ei miniſtrarunt, non in ſeipſis bonum circumſcripſerunt, ſed etiam poſteris eandem parauerunt gratiam. Propterea dicunt adoleſcentulæ ad ſponſam, quæ prima bonis fuit repleta, & occultis myſteriis fuit dignata: propterea quòd ex ore verba ea hauſerit. *Exultemus & lætemur in te.* Communis enim noſtra lætitia eſt tua exultatio, quoniam ſicut tu amas ſupra vinum vbera verbi: ita nos quoque te. Imitetur vbera tua per quæ tu lacte potas eos qui ſunt infantes in Chriſto. Supra hominem amemus vinum. Et vt ſenſus fiat dilucidior, tale eſt id quod dicitur. Verbi amauit vbera qui ſupra pectus Domini in cœna recubuit, & veluti quandam ſpongiam, cor ſuum appoſuit fonti vitæ: & ex ineffabili quadam traditione repletus Chriſti myſteriis, nobis quoque exhibet mamillam à verbo impletam, nóſque implet bonis, quæ ei à fonte ſunt indita, magna voce prædicans quod ſemper eſt verbum. Vnde nos quoque meritò illi dicemus. *Diligamus vbera tua ſupra vinum:* Si itaque ſumus eiuſmodi, vt ſimus adoleſcentulæ, & neque mente ſimus infantes ob vanitati coniunctam iuuentutem, neque rugis deformemur propter peccatum, quod in vetuſtate deſinit in interitum: propterea autem diligimus tuorum documentorum influxum, *Quia te dilexit rectitudo.* Hic eſt enim diſcipulus, quem diligebat Ieſus. Ieſus autem eſt rectitudo. Pulchriùs autem & Deo conuenientiùs hic liber nominat Dominum quàm Propheta Dauid. Dauid enim dicit, Rectus eſt Dominus. Hic autem eum voce rectitudinem, quo quicquid eſt obliquum corrigitur & deducitur ad rectitudinem. Sed in nobis quoque fiat, vt quicquid eſt obliquum euadat rectum, aſpera deducantur ad vias planas; Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

1.Cor.11.

A ῥῆσις τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν ἐκκαλύπτει τῷ λόγῳ. οἱ γὰρ πρῶτοι μαθητευθέντες τῇ χάριτι, καὶ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι, οὐκ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀγαθὸν περιώρισαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετ' ἐκείνους ἐκ διαδόσεως τὴν αὐτὴν ἐποίησαν χάριν. διὰ τοῦτο πρὸς τὴν νύμφην φασὶν αἱ νεάνιδες, τὴν πρώτην διὰ τοῦ κατὰ στόμα γενέσθαι τοῦ λόγου τῶν ἀγαθῶν πληρωθεῖσαν, καὶ τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων ἀξιωθεῖσαν· ὅτι ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί. κοινὴ γὰρ ἡμῶν ἐστι χαρὰ τὸ σὸν ἀγαλλίαμα, ὅτι ὡς σὺ καὶ ἀγαπᾷς ὑπὲρ οἶνον τοὺς B μαζοὺς τοῦ λόγου· οὕτω καὶ ἡμεῖς σε. μιμησώμεθα τοὺς μαζούς, δι' ὧν τοὺς νηπίους ἐν Χριστῷ γάλα ποτίζεις. ὑπὲρ τὸν ἀνθρώπινον ἀγαπήσωμεν οἶνον. καὶ ὡς ἄν τις ἐπὶ τὸ σαφέστερον περιαγάγοι τὸ νόημα, τοιοῦτόν ἐστι τὸ λεγόμενον. ἠγάπησε τοὺς μαζοὺς τοῦ λόγου, ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ κυρίου ἀναπεσὼν Ἰωάννης, καὶ οἷόν τινα σπογγιὰν τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν παραθεὶς τῇ πηγῇ τῆς ζωῆς, καὶ πλήρης ἔκ τινος ἀρρήτου διαδόσεως τῶν ἐγκειμένων τῇ * τοῦ Χριστοῦ μυ- C στηρίων γενόμενος, καὶ ἡμῖν ἐπέχει τὴν πληρωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ λόγου θηλήν, καὶ πλήρεις ποιεῖ τῶν ἐντεθέντων αὐτῷ παρὰ τῆς πηγῆς ἀγαθῶν, κηρύσσων ἐν μεγαλοφωνίᾳ τὸν ἀεὶ ὄντα λόγον, ὅθεν εἰκότως καὶ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν· ὅτι ἀγαπήσωμεν μαστούς σου ὑπὲρ οἶνον. εἴπερ δὲ τοιοῦτοι γενώμεθα, ὡς νεάνιδες εἶναι, καὶ μήτε ταῖς φρεσὶ νηπιάζειν ὑπὸ τῆς τῇ ματαιότητι συνεζευγμένης νεότητος, μήτε ῥυτιδοῦσθαι δι' ἁμαρτίας ἐν παλαιότητι τῇ εἰς ἀφανισμὸν καταληγούσῃ· διὰ τοῦτο δὲ ἀγαπῶμεν D τὴν τῶν σῶν διδαγμάτων ἐπιρροήν, ὅτι σε ἡ εὐθύτης ἠγάπησεν. οὗτος γάρ ὁ μαθητὴς ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Ἰησοῦς δὲ ἐστιν ἡ εὐθύτης. κάλλιον δὲ καὶ θεοπρεπέστερον ὁ λόγος οὗτος παρὰ τὸν προφήτην Δαβὶδ ὀνομάζει τὸν κύριον. ὁ μὲν γάρ φησιν, ὅτι εὐθὺς κύριος ὁ Θεός· οὗτος δὲ εὐθύτητα ὀνομάζει, ᾧ πᾶν τὸ σκολιὸν πρὸς τὸ ὀρθὸν ἀπευθύνεται. ἀλλὰ γένοιτο καὶ ἡμῖν πᾶν τὸ σκολιὸν εἰς εὐθείαν, καὶ τὰ τραχέα εἰς ὁδοὺς λείας, χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ Β'.

ΜΕΛΑΙΝΑ' εἰμι καὶ καλὴ, θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ὡς σκηνώματα Κηδὰρ, ὡς δέῤῥεις Σαλομών. μὴ βλέψητέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι μεμελανωμένη, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος. υἱοὶ μητρός μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί· ἔθεντό με φυλάκισσαν ἐν ἀμπελῶσιν, ἀμπελῶνα ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα. ἀπάγγειλόν μοι, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ποῦ ποιμαίνεις, ποῦ κοιτάζεις ἐν μεσημβρεία. μήποτε γένωμαι ὡς περιβαλλομένη ἐπ' ἀγέλαις ἑταίρων σου. ἐὰν μὴ γνῷς σεαυτὴν ἡ καλὴ ἐν γυναιξὶ, ἔξελθε ἐν πτέρναις τῶν ποιμνίων· καὶ ποίμαινε τὰς ἐρίφους ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμένων.

Τῆς ἱερᾶς τοῦ μαρτυρίου σκηνῆς οὐχ ὁμότιμον ἦν τὸ ἔνδοθεν κεκρυμμένον κάλλος τὸ ἐκτὸς προφαινομένῳ. αὐλαῖαι μὲν γὰρ ἐκ λινῶν ὑφασμάτων, καὶ αἱ διὰ τῶν τριχῶν τῶν αἰγῶν δέῤῥεις, καὶ αἱ τῶν ἐρυθρῶν δερμάτων περιβολαὶ τὸν ἔξωθεν τῆς σκηνῆς κόσμον ἐπλήρουν. καὶ οὐδὲν ἦν μέγα καὶ τίμιον τοῖς τὰ ἐκτὸς ὁρῶσι παρὰ ταῦτα φαινόμενον. ἔσωθεν δὲ χρυσῷ καὶ ἀργυρίῳ καὶ τοῖς τιμίοις τῶν λίθων πᾶσα ἡ τοῦ μαρτυρίου σκηνὴ κατελάμπετο· οἱ στῦλοι, αἱ βάσεις, αἱ κεφαλίδες, τὸ θυμιατήριον, τὸ θυσιαστήριον, ἡ κιβωτὸς, ἡ λυχνία, τὸ ἱλαστήριον, οἱ λουτῆρες, τὰ τῶν εἰσόδων καταπετάσματα, εἰς τὸ κάλλος ἐκ παντὸς εἴδους εὐχροούσης βαφῆς συνεκέκρατο, νῆμα χρύσεον, ὑακίνθῳ, τε πορφύρᾳ, τε βύσσῳ, καὶ κόκκῳ, διά τινος τεχνικῆς λεπτουργίας εὐκόσμως συνυφασμένον, σύγκρατον ἐκ πάντων, καθάπερ ἐν ἴριδος αὐγαῖς ἀποστίλβειν ἐποίει τὴν αὐγὴν τοῦ ὑφάσματος. πρὸς ὅ τι δὲ βλέπων ἐντεῦθεν προοιμιάζομαι, πρόδηλον ἡμῖν πάντως ἐκ τῶν ῥηθησομένων γενήσεται. πάλιν πρόκειται ἡμῖν

B

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA II.

Nigra ſum & formoſa, filiæ Hieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Solomonis. (Cap.1.v.4.) *5. Ne me aſpiciatis, quia ſũ denigrata, quoniã Sol me aſpexit. Filij matris meæ pugnauerunt in me: poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meã non cuſtodiui. 6. Renuncia mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie. Ne quando fiam tanquã amicta in gregibus ſodalium tuorum. 7. Si non cognoſcas teipſam, ô pulchra inter mulieres, egredere tu in veſtigiis gregum: & paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum.*

C

Non erat pulchritudo ſacri tabernaculi teſtimonij quæ apparebat extrinſecus, par ei quæ occulta erat intus. Aulæa quidem erant ex lineis textilibus, & ex pilis caprarum cortinæ, & ex rubris pellibus ambitus implebant externum ornatum tabernaculi. Neque quicquam magnum & pretioſum apparebat, iis qui videbant extrinſecus. Intus autem auro & argento, & lapidibus

D

pretioſis reſplendebat totum teſtimonij tabernaculum: columnæ, baſes, capitella, thuribulum, altare, arca, candelabrum, propitiatorium, lauachra, in introitu vela & aulæa, quibus pulchritudo erat contemperata ex quouis genere bene coloratæ tincturæ, filum aureum hyacintho, purpura, byſſo, & cocco, artificioſo quodam ſubtilique opere eleganter contextum, & ex omnibus contemperatum, faciebat inſtar iridis lucere ſplendorem eius quod erat contextum. Quorſum autem aſpiciens hinc exordior, nobis planè fiet manifeſtum ex iis quæ ſunt dicenda. Rurſus nobis

proponitur Canticum Canticorum, ad expoſitionem vniuerſæ philoſophiæ, & Dei cognitionis. Hoc eſt verum teſtimonij tabernaculum, cuius opercula quidem & vela, & atrij ambitus, ſunt amatorij quidam ſermones & verba, ſignificantia habitudinem ad eum qui deſideratur, & deſcriptio pulchritudinis, & mentio mēbrorum corporis, tam quæ in facie apparēt, quā quæ ſub veſtis amictu occultantur. Quæ autem ſunt intus, ſunt reuera quoddam luminoſum candelabrum, & arca plena myſteriis & boni odoris thuribulum, & peccati expiatio, illud aureum veræ pietatis thuribulum: velorum aulæorumque pulchritudo aptè & eleganter contexta per bonum colorem virtutum, firmæque & immobiles columnæ rationum, baſéſque dogmatum quæ non poſſunt tranſmoueri, & pulchritudo capitellorum, per quæ explicatur gratia animæ, in ea facultate quæ principatū obtinet, & animarum lauacra, & quæcumque aſpiciunt ad vitæ adminiſtrationem cœleſtem & incorpoream, quæ per ænigmata lex præcipit. Licet autem ea inuenire in ſententiis quę latent in dictione, ſi modo vitæ curam gerentes, nos aptos reddiderimus, vt ingrediamur in ſancta ſanctorum, lauacro Verbi abluti ſordibus obſcœnæ cogitationis, ne ſi præter legis præceptum morticinam mentis conceptionem, aut immūdam aliquam attigerimus cogitationē, excludamur, nec contemplemur miracula quæ ſunt
Num.19. intra tabernaculum. Lex enim ſpiritus non permittit, vt qui mortuam & abominandam tetigerit cogitationem, ingrediatur, niſi, vt præcipit Moſes, abluerit veſtem ſuæ conſcientiæ. Orationem autē deducit conſequentia eorum quæ prius ſunt examinata, ad contemplationem eorum quæ à ſponſa dicta ſunt adoleſcentulis. Hæc autem ſunt: *Nigra ſum & formoſa, filiæ Hieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Solomonis.* Rectè autem incipit magiſtra, ex iis quæ oportuit, animabus quæ diſcunt, bonorum præbere explicationem. Nam ille quidem, per ea quę profitentur, ſunt prompto & alacri animo, vt cuiuis humanæ rationi, quam tropicè vinum nominant, præferant quæ ex ratione præditis eius vberibus profluit gratiam, his verbis dicentes: *Diligemus vbera tua*

A τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων, εἰς πᾶσαν θεογνωσίας καὶ φιλοσοφίας ὑφήγησιν. αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ τοῦ μαρτυρίου σκηνή, ἧς περικαλύμματα μὲν καὶ δέρρεις, καὶ ἡ τῆς αὐλαίας περιβολή, ἐρωτικοί τινες λόγοι καὶ ῥήματα γίνονται, τὴν πρὸς τὸ ποθούμενον σχέσιν ἐμφαίνοντα, καὶ κάλλους ὑπογραφή, καὶ μνήμη σωματικῶν μελῶν, τῶν τε περιφαινομένων ἐν τῷ προσώπῳ, καὶ τῶν ὑποκεκρυμμένων τῇ τῆς ἐσθῆτος περιβολῇ. τὰ δὲ ἐντὸς πολύφωτός τίς ἐστιν ὡς ἀληθῶς λυχνία καὶ κιβωτὸς μυστηρίων πλήρης, καὶ τὸ τῆς εὐωδίας θυμιατήριον, καὶ τὸ καθάρσιον τῆς ἁμαρτίας· τὸ
B πάγχρυσον ἐκεῖνο τῆς εὐσεβείας θυμιατήριον, τό τε τῶν καταπετασμάτων κάλλος, τὸ διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν εὐχροίας εὐσχημόνως ἐξυφαινόμενον, καὶ οἱ ἀκλινεῖς τῶν λογισμῶν στῦλοι, καὶ αἱ ἀμετάθετοι τῶν δογμάτων βάσεις, τό τε τῶν κεφαλίδων κάλλος, δι' ὧν ἡ περὶ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς ἑρμηνεύεται χάρις, καὶ οἱ τῶν ψυχῶν λουτῆρες, καὶ πάντα ὅσα πρὸς τὴν οὐράνιόν τε καὶ ἀσώματον πολιτείαν βλέπει, ἃ δι' αἰνιγμάτων ὁ νόμος διακελεύεται· ἐν τοῖς ὑποκεκρυμμένοις τῇ λέξει νοή-
C μασίν ἐστιν, εἰ μόνον ἐπιτηδείως πρὸς τὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἴσοδον ἑαυτοὺς δι' ἐπιμελείας τοῦ βίου ποιησαίμεθα, τῷ λουτρῷ τοῦ λόγου πάντα ῥύπον αἰσχρᾶς ἐννοίας ἀποκλυσάμενοι, μήποτε θνήσκοντες παρὰ τὸ παράγγελμα τοῦ νόμου, θνησιμαίου νοήματος, ἤ τινος τῶν ἀκαθάρτων ἐνθυμίων ἁψάμενοι, ἀθέατοι τῶν ἐντὸς τῆς σκηνῆς θαυμάτων ἀποκλεισθῶμεν. οὐ γὰρ παραδέχεται τὴν τοιούτων τὴν εἴσοδον ὁ τοῦ πνεύματος νόμος, ἐὰν μή τις πλύνῃ τὸ τῆς συνειδήσεως ἑαυτοῦ ἱμάτιον κατὰ τὸ Μωϋσέως παράγγελμα, ὁ νεκρᾶς τινος καὶ βδελυκτῆς ἐννοίας ἁψάμενος. ἄγει δὲ τὸν
D λόγον ἡ ἀκολουθία τῶν προεξητασμένων πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν παρὰ τῆς νύμφης πρὸς τὰς νεάνιδας εἰρημένων. ἔστι δὲ ταῦτα· μέλαινά εἰμι καὶ καλή. θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ὡς σκηνώματα Κηδάρ, ὡς δέρρεις Σαλομών. καλῶς ἡ διδάσκαλος ἀφ' ὧν ἔδει ταῖς μαθητευομέναις ψυχαῖς ἄρχεται ποιεῖσθαι τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑφήγησιν. αἱ μὲν γὰρ προθύμως ἔχουσι, δι' ὧν ἐπαγγέλλονται παντὸς ἀνθρωπίνου λόγου, ὃν οἶνον τροπικῶς ὀνομάζουσι, προτιμοτέραν ποιεῖσθαι τὴν ἐκ τῶν λογικῶν αὐτῆς μαζῶν ἀπορρέουσαν χάριν, οὕτως εἰποῦσαι τῷ ῥήματι· ὅτι ἀγαπήσωμεν μα-

ὑπὲρ οἶνον, ἐπειδή σε ἡ εὐθύτης ἠγάπησεν. ἡ δὲ προσθήκην ποιεῖ ταῖς μαθητευομέναις τοῦ περὶ αὐτὴν θαύματος· ὡς ἂν μᾶλλον μάθοιμεν τὴν ἀμέτρητον τοῦ νυμφίου φιλανθρωπίαν, τοῦ διὰ τῆς ἀγάπης ἐπιβάλλοντος τῇ ἀγαπηθείσῃ τὸ κάλλος. μὴ θαυμάσητε γάρ, φησιν, ὅτι με εὐθύτης ἠγάπησεν· ἀλλ' ὅτι μέλαιναν οὖσαν ἐξ ἁμαρτίας, καὶ προσῳκειωμένην τῷ ζόφῳ διὰ τῶν ἔργων, καλὴν διὰ τῆς ἀγάπης ἐποίησεν, τὸ ἴδιον κάλλος πρὸς τὸ ἐμὸν αἶσχος ἀνταλλαξάμενος. μεταθεὶς γὰρ πρὸς ἑαυτὸν τὸν τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν ῥύπον, μετέδωκέ μοι τῆς ἑαυτοῦ καθαρότητος, κοινωνόν με τοῦ ἑαυτοῦ κάλλους ἀπεργασάμενος, ὃς πρῶτον ἐποίησεν ἐξ εἰδεχθοῦς ἐρασμίαν, καὶ οὕτως ἠγάπησεν. μετὰ ταῦτα προτρέπεται τὰς νεάνιδας καὶ αὐτὰς γενέσθαι καλάς, τὸ καθ' ἑαυτὴν κάλλος προδεικνύουσα, καθ' ὁμοιότητα τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος· γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς· καί, μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ ἐᾷ τὰς μαθητευομένας αὐτῇ ψυχὰς πρὸς τὸ παρῳχηκὸς τοῦ βίου βλεπούσας ἀπελπίζειν τὸ γενέσθαι καλάς· ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν ὁρώσας τοῦτο μανθάνειν διὰ τοῦ ὑποδείγματος, ὅτι τὸ παρὸν γίνεται τοῦ παρῳχηκότος προκάλυμμα, ἐὰν ἄμωμον ᾖ. λέγει γάρ, ὅτι κἂν νῦν μου ἐπιλάμπῃ τὸ κάλλος, ὅ μοι διὰ τοῦ ἀγαπηθῆναι παρὰ τῆς εὐθύτητος ἐπεμορφώθη, ἀλλ' οἶδα ἐμαυτὴν οὐ λαμπρὰν οὖσαν τὸ κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ μέλαιναν. τὸ γὰρ τοιοῦτον εἶδος περὶ ἐμὲ τὸ σκοτεινὸν καὶ ζοφῶδες, ὁ προλαβὼν βίος ἐποίησεν. ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνο οὖσα, τοῦτό εἰμι. μετεσκευάσθη γὰρ τὸ ὁμοίωμα τοῦ αἴσχους εἰς κάλλους μορφήν. καὶ ὑμεῖς τοίνυν, ὦ θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἀναβλέψατε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. εἰ καὶ σκηνώματα τοῦ Κηδάρ ἦτε, διὰ τὸ ἐνοικῆσαι ἐν ὑμῖν τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ αἴσχους. σκοτασμὸς γὰρ ἡ τοῦ Κηδὰρ λέξις διερμηνεύεται). δέρρεις τοῦ Σολομῶντος γενήσεσθε, τουτέστι, ναὸς τοῦ βασιλέως ἔσεσθε, ἐν ὑμῖν οἰκήσαντος τοῦ βασιλέως Σολομῶντος. Σολομὼν δὲ εἰρηνικός ἐστιν, ὁ τῇ εἰρήνῃ ἐπώνυμος. δέρρεις γὰρ Σολομῶντος ἀπὸ μέρους πᾶσαν τῆς βασιλικῆς σκηνῆς τὴν περιβολὴν κατωνόμασε. τούτοις μοι δοκεῖ τοῖς νοήμασιν ὁμοίως Παῦλος προσεχέστερον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φιλοχωρῆσαι, λέγων, ἐν οἷς συνίστησι τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην, ὅτι ἁμαρτωλοὺς ἡμᾶς ὄντας καὶ μέλανας, φωτοειδεῖς

A *ſupra vinum, quia te dilexit rectitudo.* Ipſa autem diſcentibus addit miraculum, quod in ſe factum eſt: vt magis diſcamus immenſam ſponſi benignitatem, qui dilectæ per dilectionem indidit pulchritudinem. Nolite, inquit, mirari, quòd me dilexerit rectitudo: ſed quòd cùm nigra eſſem peccato, & per opera affinis eſſem & coniuncta tenebris, me pulchram fecerit per dilectionem, ſua pulchritudine commutata cum mea turpitudine. In ſe enim tranſlatis ſordibus meorum peccatorum, me ſua puritate impertiit, efficiens participem ſuæ B pulchritudinis, qui ex deformi primùm fecit amabilem, & ſic dilexit. Poſtea adhortatur ipſas quoque adoleſcentulas, vt ſint pulchræ, prius ſuam oſtẽdens pulchritudinem, non ſecus atque magnus Paulus qui dicit: Eſtote ſicut ego, nam & ego ſicut vos: &, Eſtote mei imitatores, ſicut & ego Chriſti. *Gal. 4.* Per hæc enim non ſinit vt non quæ à ſe docentur *1. Cor. 4.* animæ, ad vitam aſpiciẽtes præteritam, deſperẽt ne pulchræ fiant: ſed ad ipſam intuentes hoc exemplo diſcant, quòd præſens ſit præteriti operculum, ſi id C nulli ſit affine reprehenſioni. Dicit enim, Licet mea nunc ſplendeat pulchritudo, quæ mihi fuit informata, propterea quòd dilecta fuerim à rectitudine, ſcio tamen me à principio non fuiſſe elegantem ac nitidam, ſed nigram. Hanc autẽ atram ac tenebricoſam, qui in me erat, formam mea fecit vita. Sed tamen cùm illud eſſem, hoc ſum. Illa enim noſtra tenebrarũ ſimilitudo trãſmutata eſt in formam pulchritudinis. Et vos ergo, ô filiæ Hieruſalem, aſpicite ad veſtram matrem ſupernam Hieruſalem. Etiamſi eſſetis tabernacula Cedar, propterea D quòd in vobis inhabitaret princeps poteſtatis tenebrarum, (dictio enim Cedar ſignificat obſcurationem) eritis pelles Solomonis, hoc eſt eritis templum regis, cùm in vobis inhabitarit Rex Solomon. Solomon autem eſt pacificus, qui à pace nomen accepit. Pelles enim Solomonis ex parte nominauit totum ambitum regij tabernaculi. In hoc ſenſu mihi videtur magnus ille Paulus proximè conſtitiſſe, in epiſtola ad Romanos, vbi Dei in nos commendat charitatem, quòd nos peccatores cùm eſſemus, & nigri, luminoſos fecerit & *Rom. 5.*

amabiles reſplendere gratia. Quomodo enim noctu cum tenebris quæ dominantur, ſimul nigrantur omnia, etiamſi ſua natura ſint ſplendida: adueniente autem luce, in iis quæ tenebris & caligine erant obſcurata, non manet ſimilitudo illa tenebrarum: Ita etiam traducta anima ab errore ad veritatem, tenebroſa quoque vitæ forma ſimul mutatur ad lucidam gratiam. Hæc autem etiam ad Timotheum, quæ ad adoleſcentulas dicit Chriſti ſponſa (1.Tim.1.) Paulus ex nigro poſtea factus ſplendidus, quòd ipſe quoque dignus ſit habitus qui fieret pulcher, qui prius erat blaſphemus, & perſecutor, & contumelioſus, & niger: & quòd Chriſtus venerit in mundũ, vt nigros faceret ſplendidos, non iuſtos ad ſe vocans, ſed peccatores ad pœnitentiam, quos lauacro regenerationis lucere fecit tanquam luminaria, tenebroſa eorum forma per aquam abluta. Hoc etiam videt oculus Dauid in ſuperna ciuitate, & miratur (Pſal. 86) ſpectaculum, nempe quemadmodum in Dei ciuitate de qua dicta ſunt glorioſa, Babylon collocatur, & Rhaab meretrix ſponſa efficitur, alienigenáque, & Tyrus & populus Æthiopum in ea exiſtunt: adeò vt nemo poſſit amplius huic ciuitati habitatorum exprobrare ſolitudinem dicens: Nunquid Sion dicet homo natus eſt in ea? Nam illic quoque tribules ciuitatis fiunt alienigenæ, & Hieroſolymitani Babylonij, & virgo meretrix, & candidi Æthiopes, & Tyrus ſuperna ciuitas: Ita hîc quoque ſponſa promptas & animo alacres reddit filias Hieruſalem, commendans ſponſi bonitatem, quòd etiamſi nigram acceperit animam, per eam quæ cum ipſo intercedit coniunctionem, reddit pulchram, & ſi quis ſit tabernaculnm Cedar, fit lucis habitaculum veri Solomonis, hoc eſt Regis pacifici in ea habitantis. Propterea dicit, Nigra ſum & formoſa, filiæ Hieruſalem: vt ad me aſpicientes vos quoque efficiamini pelles Solomonis, etiamſi eſſetis tabernacula Cedar. Deinde iis quæ dicta ſunt ſubiungit ea quæ deinceps dicuntur, per quæ neceſſariò munit & confirmat mentem eorum qui diſcunt, ne tenebricoſæ formæ cauſam adſcribant creatori, ſed liberum vniuſcuiuſque arbitriũ huius formę intelligant iecisse principium.

A καὶ ἐρασμίας διὰ τὸ περιλάμψαι τὴν χάριν ἐποίησεν. ὥσπερ γὰρ ἐν νυκτὶ πάντα τῷ ἐπικρατοῦντι συμμελαίνεται ζόφῳ, κἂν λαμπρὰ κατὰ φύσιν ὄντα τύχῃ· φωτὸς δὲ ἐπιλαβόντος, οὐ παραμένει τοῖς ἐν τῷ ζόφῳ σκιασθεῖσιν ἡ πρὸς τὸ σκότος ὁμοίωσις· οὕτω μετατιθείσης τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς πλάνης πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ σκοτεινὴ τοῦ βίου μορφὴ πρὸς τὴν φωτεινὴν χάριν συμμεταβάλλεται. Ταῦτα καὶ πρὸς τὸν Τιμόθεον, ἃ πρὸς τὰς νεάνιδας λέγει ἡ τοῦ Χριστοῦ νύμφη ὁ Παῦλος, ὁ λαμπρὸς ἐκ μέλανος μετὰ ταῦτα γενόμενος, ὅτι καλὸς ἠξιώθη καὶ αὐτὸς γενέσθαι, B ὁ πρότερον βλάσφημος ὢν, καὶ διώκτης, καὶ ὑβριστὴς, καὶ μέλας· ὅτι Χριστὸς εἰς τὸν κόσμον ἦλθε λαμπροὺς ποιῆσαι τοὺς μέλανας, οὐ δικαίους πρὸς ἑαυτὸν καλῶν, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, οὓς τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας λάμπειν ὡς φωστῆρας ἐποίησε, τὸ ζοφῶδες αὐτῶν εἶδος ἀποκλύσας τῷ ὕδατι. αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ τοῦ Δαβὶδ ὀφθαλμὸς, ἐν τῇ ἄνω πόλει ὁρᾷ. καὶ ἐν θαύματι ποιεῖται τὸ θέαμα· πῶς ἐν τῇ πόλει τοῦ Θεοῦ περὶ ἧς τὰ δεδοξασμένα λελάληται, Βαβυλὼν οἰκίζεται, C καὶ ἡ πόρνη Ῥαὰβ μνημονεύεται, ἀλλόφυλοί τε καὶ Τύριοι καὶ οἱ τῶν Αἰθιόπων λαὸς ἐν αὐτῇ γίνονται· ὡς μηκέτι τῶν ἀνθρώπων τινὰ τῇ πόλει ταύτῃ τὴν τῶν οἰκητόρων ἐρημίαν ἐπονειδίζειν λέγοντα· μή τις ἔτι τῇ Σιὼν ἐρεῖ, ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ; κἀκεῖ γὰρ φυλαί τε τῆς πόλεως γίνονται οἱ ἀλλόφυλοι, καὶ Ἱεροσολυμῖται Βαβυλώνιοι, καὶ παρθένος ἡ πόρνη, καὶ λαμπροὶ οἱ Αἰθίοπες, καὶ Τύρος ἡ ἄνω πόλις· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλὴμ προθυμοποιεῖται ἡ νύμφη, συνιστῶσα τοῦ νυμφίου τὴν ἀγαθότητα, ὅτι D κἂν μέλαινάν τινα λάβοι ψυχὴν, τῇ πρὸς ἑαυτὸν κοινωνίᾳ καλὴν ἀπεργάζεται, κἄν τις σκήνωμα ᾖ Κηδὰρ, φωτὸς οἰκητήριον γίνεται τοῦ ἀληθινοῦ Σολομῶντος, τουτέστι τοῦ εἰρηνικοῦ βασιλέως ἐν αὐτῇ κατοικήσαντος. διὰ τοῦτό φησι, μέλαινα εἰμὶ καὶ καλὴ θυγατέρες Ἱερουσαλήμ· ἵνα πρὸς ἐμὲ βλέπουσαι, καὶ ὑμεῖς γένησθε δέρρεις Σολομῶντος, κἂν σκηνώματα ἦτε Κηδάρ. εἶτα ἐπάγει τοῖς εἰρημένοις τὰ ἐφεξῆς, δι' ὧν ἀναγκαίως ἀσφαλίζεται τὴν τῶν μαθητευομένων διάνοιαν, μὴ τῷ δημιουργῷ τὴν αἰτίαν τοῦ σκοτεινοῦ εἴδους ἀνατιθέναι, ἀλλὰ τὴν ἑκάστου προαίρεσιν τοῦ τοιούτου εἴδους τὰς ἀρχὰς καταβάλλεσθαι.

σθαι. μὴ βλέψητε πρὸς μέ, φησιν, ὅτι ἐγώ εἰμι μεμελανωμένη. οὐ τοιαύτη γέγονα παρὰ τὴν πρώτην. οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν ταῖς φωτειναῖς τοῦ Θεοῦ χερσὶ πλασσομένην, σκοτεινῷ τινι καὶ μέλανι περιχρωσθῆναι τῷ εἴδει. οὐκ ἤμην τοιαύτη, φησίν, ἀλλὰ γέγονα. οὐ γὰρ ἐκ φύσεώς εἰμι μεμελανωμένη· ἀλλ᾽ ἐπεισακτόν μοι τὸ τοιοῦτον αἶσχος ἐγένετο, τοῦ ἡλίου πρὸς τὸ μέλαν ἐκ λαμπροῦ τὴν μορφήν μου μεταχρώσαντος. ὁ ἥλιος γάρ, φησι, παρέβλεψέ με. τί οὖν ὁ διὰ τούτων μανθάνομεν; λέγει διὰ παραβολῆς τοῖς ὄχλοις ὁ κύριος, ὅτι ὁ σπείρων τὸν λόγον, οὐ τὴν ἀγαθὴν μόνον κατασπείρει καρδίαν, ἀλλὰ κἂν λιθώδης τις ᾖ, κἂν ταῖς ἀκάνθαις ὑλομανοῦσα, κἂν παρόδιός τε καὶ πεπατημένη, πᾶσιν ἐπὶ φιλανθρωπίας ἐπιβάλλει τοῦ λόγου τὰ σπέρματα. καὶ ἑκάστου τὰ ἰδιώματα ἑρμηνεύων τῷ λόγῳ, τοῦτο, φησιν, ἐπὶ τῆς λιθώδους συμβαίνει ψυχῆς, ὅτι οὐκ ἐν βάθει ῥιζοῦται τὸ ἐσπαρμένον, ἀλλὰ παραχρῆμα μὲν δι᾽ ἐπιπολαίου βλάστης τὸν στάχυν καταπαγγέλλεται· θερμότερον δὲ τοῦ ἡλίου τὸ ὑποκείμενον θάλψαντος, τῷ μὴ ὑποκεῖσθαι ταῖς ῥίζαις ἰκμάδα, καταξηραίνεται. πειρασμὸν δὲ διὰ τῆς ἑρμηνείας ὀνομάζει τὸν ἥλιον. οὐκοῦν τοῦτο παρὰ τῆς διδασκάλου τὸ δόγμα μανθάνομεν, ὅτι γέγονε μὲν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀπεικόνισμα πόρρω τῶν σκοτεινῶν χαρακτήρων, τῇ τοῦ ἀρχετύπου κάλλους ὁμοιότητι στίλβουσα· ὁ δὲ πειρασμὸς τὸν φλογώδη καύσωνα δι᾽ ἀπάτης ἐπιβαλών, ἁπαλὴν ἔτι καὶ ἄρριζον τὴν πρώτην βλάστην κατέβαλε· καὶ πρὶν ἕξιν τινὰ τοῦ ἀγαθοῦ κτήσασθαι, καὶ διὰ τῆς τῶν λογισμῶν γεωργίας δοῦναι ταῖς ῥίζαις πότον ἐπὶ τὸ βάθος, εὐθὺς διὰ τῆς παρακοῆς ἀποξηράνας τὸ χλοερόν τε καὶ εὐθαλὲς εἶδος διὰ τῆς καύσεως μέλαν ἐποίησεν. εἰ δὲ ἥλιος ἡ ἀντικειμένη τοῦ πειρασμοῦ προσβολὴ ὀνομάζεται, μηδεὶς ξενιζέσθω τῶν ἀκουόντων, ἐν πολλοῖς τὸ τοιοῦτον παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς διδασκόμενος. καὶ γὰρ ἐν δευτέρᾳ τῶν ἀναβαθμῶν ᾠδῇ, ταύτην ποιεῖται τὴν εὐλογίαν τῷ τὴν βοήθειαν ἔχοντι τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὸ μὴ συγκαῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἡλίου διὰ τῆς ἡμέρας. καὶ ὁ προφήτης Ἠσαΐας τὴν τῆς ἐκκλησίας κατάστασιν προφητεύων, ὥσπερ τινὰ πομπὴν ὑπογράφει τῇ πολιτείᾳ, φαιδρύνων τῷ λόγῳ τὸ διήγημα. λέγει γάρ, θυγατέρας ἐπ᾽ ὤμων αἰρομένας.

A cipium. *Ne me, inquit, aſpiciatis, quoniam ſum nigra facta.* Non talis, inquit, primo facta ſum. Non enim, inquit, erat conſentaneum, vt ei quæ lucida Dei manibus fingebatur, illineretur forma aliqua tenebricoſa & nigra. Non eram ergo, inquit, talis, ſed facta ſum. Non enim facta ſum nigra à natura: ſed aduentitia in me fuit hæc turpitudo, cùm Sol meam formam ex ſplendido colore mutauit in nigrum. *Sol enim, inquit, aſpexit me.* Quid ergo eſt quod per hoc diſcimus? Dicit Dominus turbis per para- *Matth. 13.*
Luc. 8.
B bolam, quòd qui verbum ſeminat, non *Marc. 4.*
ſolum in bono corde ſeminat, ſed etiam ſi ſit quiſpiam lapidoſus, & ſi ſpinis luxuriet, & ſi ſit iuxta viam & conculcatus, omnibus ob benignitatem iacit verbi ſemina. Et vniuſcuiuſque proprietatem ſermone explicans, hoc, inquit, accidit in terra lapidoſa, quòd non in profundo radices agit id quod eſt ſeminatum, ſed protinus quidem per germinationem, quæ oritur in ſuperficie, meſſem promittit & ſpicam: ſed cùm Sol calidiùs ſolum fouerit, propterea quòd nullus humor ſubſit in radicibus,
C exſiccatur. Tentationem autem interpretando nominat Solem. Hoc ergo dogma à magiſtra diſcimus, quod facta quidẽ eſt humana natura ſimulachrum veræ lucis, procul à tenebroſis figuris fulgẽs ſimilitudine exemplaris pulchritudinis; tentatio autem ardẽtem æſtum per fraudem inijciens, deiecit primum germen adhuc imperfectũ & carens radicibus: & priuſquam aliquem acquiſiſſet habitum, & per agriculturã rationum, in profundo potum dediſſet radicibus, ſtatim per inobediẽtiam viridi & florente forma exſiccata, per æſtum ni-
D grum effecit. Si autem Sol nominatur aduerſa tentationis irruptio, nulli auditorum id videatur nouũ, cùm in multis tale quidpiã nos doceat diuinitùs inſpirata ſcriptura. Etenim in ſecundo cantico graduum, hanc facit benedictionem, *Pſal. 15.*
ei qui habet auxiliũ à Domino qui fecit cœlum & terrã, Ne ipſe à Sole comburatur per diem. Propheta quoq; Eſaias prædicẽs ſtatũ Eccleſiæ, deſcribit veluti quandam pompam, Verbi narratione. Dicit enim, Filias geſtatas humeris, *Eſa. 66.*

& filios vectos lecticis, & arcentes æſtum A vmbellis. Per quæ deſcribit in ænigmate vitam quæ degitur in virtute, per puerilem quidem ætatem, oſtendens id quod eſt nuper natum, ſimpléxque & carens malitia. Per vmbellas autem, ſolatium æſtus, quod accedit animis ex continentia & puritate. Per quæ dicimus humeris geſtari animam Deo deſponſatam, non à carne cõculcatam, ſed moli corporis inſidentem. Audientes autẽ Græcè λαμπήνην, didicimus illuminatricem baptiſmi gratiam, per quam efficimur pueri, non amplius in terra figentes veſtigium, ſed ſuper illam portati B ad vitam cœleſtem. Vmbroſa autem fit nobis vita & roſcida, extincto æſtu per vmbellas virtutis. Hic eſt Sol lædens, quando eius æſtus non arcetur à nube ſpiritus, quam eis expandit Dominus ad tegumentum. Hic enim Sol eſt, qui nitidam corporis ſuperficiem accendit inſultu tentationum, & format nigram deformitate. Deinde narrat vnde principium duxerit boni coloris ad nigrum transmutatio. *Filij autem, inquit, matris meæ pugnauerunt in me: Poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam autem meam non cuſtodiui.* In C hoc mihi attentæ præbeantur aures, non in accuratè diſcutienda dictionis conſtructione, ſed in conſideranda ſenſus connexione. Quòd ſi is non ſit accuratè connexus, id imputetur imbecillitati interpretationis eorum, qui linguam Hebraicam transferunt in vocem Græcam. Ij enim qui ſtudium poſuerunt vt erudirentur in ſermone Hebræo, nihil inueniunt eiuſmodi vt videatur non cohærere ac à ſe inuicem dependere. Linguæ autem noſtræ figurata locutio, non conueniens elegantiæ linguæ Hebrææ, affert quandam D confuſionem iis qui ſequuntur in ſuperficie ſignificationem dictionis. Atque hic eſt quidem ſenſus verborum quæ ſunt propoſita, quantũ nos comprehendimus: Factus eſt homo ab initio nullius diuini boni indigens. Eius erat ſolum munus bona ſeruare, nõ acquirere. Inimicorum autem inſidiæ eum iis quę habebat nudarunt, vt qui non cuſtodierit naturam quæ ei data fuerat à Dei benignitate. Hic eſt ergo ſenſus verborum.

A καὶ παῖδας ἐν λαμπήναις κομιζομένην, καὶ σκιαδίοις τὸν φλογισμὸν ἀποκρουομένας. δι' ὧν ἐν αἰνίγμασι τὸν ἐν ἀρετῇ διαγράφει βίον, διὰ μὲν τῆς νηπιώδους ἡλικίας ὑποδεικνύων τὸ ἀρτιγενές τε καὶ ἄκακον· διὰ δὲ τῶν σκιαδίων, τὴν ἐξ ἐγκρατείας τε καὶ καθαρότητος προσγινομένην ταῖς ψυχαῖς παραμυθίαν τοῦ καύσωνος. δι' ὧν μανθάνομεν, ὅτι χρὴ ἐπ' ὤμων αἴρεσθαι τὴν τῷ Θεῷ νυμφοστολουμένην ψυχήν, οὐ πατουμένην ὑπὸ τῆς σαρκός, ἀλλ' ἐπικαθημένην τῷ ὄχῳ τοῦ σώματος. λαμπήνην δὲ ἀκούσαντες, τὴν ἐκλαμπτικὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν μανθάνομεν, δι' B ἧς παῖδες γινόμεθα, οὐκέτι τῇ γῇ τὸ ἴχνος ἐρείδοντες, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνης πρὸς τὴν οὐράνιον ζωὴν κομιζόμενοι. σκιερὸς δὲ γίνεται ἡμῖν καὶ δροσώδης ὁ βίος, διὰ τῶν τῆς ἀρετῆς σκιαδίων καταςβεννυμένου τοῦ καύσωνος. οὗτος οὖν ἐστιν ὁ παραβλάπτων ἥλιος, ὅταν μὴ διατειχίζηται ὁ περὶ αὐτοῦ φλογμὸς τῇ νεφέλῃ τοῦ πνεύματος, ἣν διεπέτασεν αὐτοῖς ὁ κύριος εἰς σκέπην αὐτοῖς. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ἥλιος, ὁ τὴν λαμπρὰν τοῦ σώματος ἐπιφάνειαν τῇ προσβολῇ τῶν πειρασμῶν ἐπικαίων, καὶ μελαίνων ἐν δυσμορφίᾳ τὸ εἶδος. C εἶτα διηγεῖται, ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ἡ πρὸς τὸ μέλαν τῆς εὐχροίας ἡμῶν μεταποίησις. υἱοὶ μητρός μου, φησίν, ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί· ἔθεντό με φυλάκισσαν ἐν ἀμπελῶσιν, ἀμπελῶνα ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα. καί μοι τούτῳ παρεχέσθω ἡ ἀκοὴ μὴ λίαν ἀκριβολογεῖσθαι πρὸς τὴν τῆς λέξεως σύνταξιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν εἱρμὸν τοῦ νοήματος βλέπειν. εἰ δέ τι μὴ ἀκριβῶς συνηρτημένον, συμφερόντως τῇ ἀσθενείᾳ λογισάσθω τῶν τὴν Ἑβραίων γλῶτταν μεταβαλλόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνήν. οἷς D γὰρ ἡ ἐπιμέλεια γέγονε παιδευθῆναι τὴν Ἑβραίαν διάλεκτον, οὐδὲν εὑρίσκεται τοιοῦτον ὃ δοκεῖ ἀσυναρτήτως ἔχειν. ὁ δὲ σχηματισμὸς τῆς ἡμετέρας γλώττης, μὴ συμβαίνων τῷ σχηματισμῷ τῆς Ἑβραϊκῆς εὐγλωττίας, σύγχυσίν τινα τοῖς ἐπιπολαιότερον ἀκολουθοῦσι τῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως ἀπεργάζεται. ἡ μὲν οὖν διάνοια τῶν προειρημένων ῥητῶν, αὕτη ἐστίν, ὅσον ἡμεῖς κατειλήφαμεν· ὅτι γέγονε τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ἐνδεὴς τῶν θείων ἀγαθῶν οὐδενός. ᾧ ἔργον ἦν φυλάξαι μόνον τὰ ἀγαθά, οὐχὶ κτήσασθαι. ἡ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλὴ γυμνὸν αὐτὸν τῶν προσόντων ἐποίησε, μὴ φυλάξαντα τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ φύσει παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐκληρίαν. αὕτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ τῶν ῥημάτων διάνοια.

ἡ δὲ διὰ τῶν αἰνιγματωδῶν λόγων τοῦ νοήματος A τούτου παράδοσις τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. υἱοὶ μητρός μου, φησίν, ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί· ἔθεντό με φυλάκισσαν ἐν ἀμπελῶσιν, ἀμπελῶνα ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα. πολλὰ δι' ὀλίγων δογματικῶς ἐκπαιδεύει ὁ λόγος. πρῶτον μὲν ὅπερ καὶ ὁμοίως ὁ Παῦλος ἀποφαίνεται, ὅτι τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν, ὃ μὴ δι' ἐκεῖνόν τε καὶ ἐξ ἐκείνου τὸ εἶναι ἔχει. πάντα γάρ, φησι, δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. ἀλλ' ἐπειδὴ πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καλὰ λίαν ἐστί· πάν- B τα γὰρ ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν· ἔδωκε τῇ λογικῇ φύσει τὴν αὐτεξούσιον χάριν, καὶ προσέθηκε δύναμιν εὑρετικὴν τῶν καταθυμίων, ὡς ἂν τὸ ἐφ' ἡμῖν χώραν ἔχοι, καὶ μὴ κατηναγκασμένον εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀκούσιον, ἀλλὰ κατόρθωμα προαιρέσεως γένοιτο. τούτου δὲ τοῦ αὐτεξουσίου κινήματος αὐτοκρατορικῶς πρὸς τὸ δοκοῦν ἡμᾶς ἄγοντος, εὑρέθη τις ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων ὁ κακῶς τῇ ἐξουσίᾳ χρησάμενος, καὶ κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου φωνὴν, κακῶν ἐφευρετὴς γενόμενος. ὃς τῷ μὲν ἐκ Θεοῦ καὶ αὐτὸν εἶναι, ἀδελφός ἐστιν C ἡμέτερος· τῷ δὲ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας ἑκουσίως ἀπορρυῆναι, τὴν τῶν κακῶν εἴσοδον καινοτομήσας, καὶ πατὴρ ψεύδους γενόμενος, εἰς πολεμίου τάξιν ἑαυτὸν κατέστησεν, ἐν πᾶσιν οἷς ὁ σκοπὸς τῆς προαιρέσεως ὡς πρὸς τὸ κρεῖττον βλέπει. διὰ τοῦτο τοίνυν καὶ τοῖς λοιποῖς τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀποπτώσεως τῆς ἀφορμῆς ἐγγινομένης, ὃ δὴ καὶ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο, καλῶς ἡ ποτὲ μέλαινα, νῦν δὲ καλὴ, τὴν αἰτίαν τῆς ζοφώδους ὄψεως εἰς τοὺς τοιούτους τῆς μητρὸς υἱοὺς ἀνατίθησι, παιδεύουσα διὰ τῶν λεγομένων ἡμᾶς, ὅτι μία μὲν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐστὶν οἷόν τις πατὴρ, ἡ τῶν ὄντων αἰτία. καὶ διὰ τοῦτο ἀδελφὰ πάντα ἐστὶν ἀλλήλων, τὰ D ἐν τοῖς οὖσι νοούμενα· ἡ δὲ τῆς προαιρέσεως διαφορὰ, πρὸς τὸ φίλιόν τε καὶ πολέμιον τὴν φύσιν διέσχισεν. οἱ γὰρ ἀφεστῶτες τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν σχέσεως, καὶ διὰ τῆς τοῦ κρείττονος ἀποστάσεως τὸ κακὸν ὑποστήσαντες· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἄλλη τις κακοῦ ὑπόστασις, εἰ μὴ ὁ χωρισμὸς τοῦ βελτίονος· πᾶσαν ποιοῦνται τὴν σπουδὴν

Quæ autem per verba ænigmatica huius ſenſus fit traditio, ſe habet hoc modo. *Filij, inquit, matris meæ pugnauerunt in me: poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meam* 1.Cor.8. *non cuſtodiui*. Multa paucis dogmaticè nos docet oratio. Primum quidem id quod magnus enuntiat Paulus, quod omnia ſunt ex Deo, & vnus eſt Deus pater ex quo omnia, & nihil eſt ex iis quæ ſunt, quod non præter illum & ex illo habeat eſſentiam. Omnia enim, inquit, per ipſum facta ſunt, & ſine eo Ioan.1. factum eſt nihil. Sed quoniam quęcumque Deus facit valde bona ſunt, (omnia enim fecit in ſapientia,) dedit naturæ rationis participi gratiam vt ſit ſui iuris, & addidit facultatem inueniendi ea quæ ſunt ſibi grata, vt locum haberet id quod eſt in noſtra poteſtate, & non eſſet bonum coactum & inuoluntarium, ſed rectè factum eſſet electionis & liberi arbitrij. Cùm hic autem liberi arbitrij motus imperio & abſoluta poteſtate nos deduceret ad id quod videbatur, inuentus eſt quidam in rerum natura, qui malè vſus eſt poteſtate & libero arbitrio, & congruenter ei quod dicit Apoſtolus, factus eſt Rom.1. inuentor malorum. Qui quidem, quod ad id attinet quod eſt à Deo, eſt frater noſter; eo autem quòd ſua ſponte defluxit à boni participatione, & malorum ingreſſum innouauit, & factus eſt pater mendacij, pro hoſte ſeipſum conſtituit in omnibus, in quibus ſcopus liberi arbitrij tendit ad bonum. Propterea ergo cùm reliqua etiam acceſſiſſet occaſio & impulſio, vt à bonis excideremus, quod quidem etiam in natura fuit humana, rectè quæ aliquando quidem fuit nigra, nunc autem pulchra, cauſam quòd appareat nigra, tribuit eiuſmodi filiis matris ſuæ, per ea quæ dicuntur nos erudiens, quod omnibus quidem quę ſunt, eſt veluti quidam pater, eorum quæ ſunt cauſa: & propterea ſunt inter ſe inuicem fraterna, ea quæ in iis quæ ſunt intelliguntur: inſtituti autem & liberæ electionis differentia, diuiſit naturam vt in ea eſſet amicitia & inimicitiæ. Qui enim abſceſſerunt ab habitudine ad bonum, & per receſſum à bono malum conſtituerunt (neque enim eſt alia mali ſubſtantia quàm à bono ſeparatio) adhibent omne ſtudium

& induſtriam, vt alios quoque ſibi concilient ad malorum ſocietatem. Et ideo dicit, filij matris meæ (per pluralẽ enim ſignificationem, oſtendit multiplex vitium) in me bellum conflarunt, non externis incurſionibus belligerãtes, ſed in ipſa anima belli ſedẽ figentes. Eſt enim in vnoquoque bellum, vt diuinus Apoſtolus ſignificat, dicens: Video aliam legem in membris meis repugnãtem legi mentis meæ, & captiuantẽ me in legem peccati, quæ eſt in membris meis. Cùm hoc ergo bellum inteſtinum, à meis quidem fratribus, inimicis autẽ meę ſalutis, in me eſſet conflatum, facta ſum nigra victa ab inimicis, & vineam meam non cuſtodiui. Intelligenda autem eſt vinea idem quod Paradiſus. Nam illic quoq; iuſſus eſt homo cuſtodire Paradiſum. In cuſtodiendo autem negligentia hominem excludit à Paradiſo, & effecit vt habitet ad occidentẽ abductus ab oriente: Propterea occaſui apparet Oriens. Cantate enim, inquit, Domino, qui aſcendit ſuper occaſum, vt cùm lux tenebris illuxerit, à radio transmutentur tenebræ, & fiat rurſus pulchra quæ erat nigra. Quod autem in dictione cum ſenſu inuento videtur non cohærere, id hoc modo poterit conciliari. Me, inquit, poſuerunt cuſtodem vineis. Quod quidem perinde eſt, vt quod dicitur, Poſuerunt Hieruſalem in pomorũ cuſtodiam. Non enim illi eam conſtituerunt cuſtodem diuinę vineæ, vt ex verbis, quæ ſunt in promptu, poſſet intelligi: ſed Deus quidem eſt qui cõſtituit, illi autem ſolum in ea pugnauerunt, & poſuerunt eam tanquam tabernaculum in vinea, & tanquam fructuum cuſtodiam in cucumerario. Fructibus enim qui cuſtodiebantur priuata propter inobedientiam, relicta eſt inutile ſpectaculum, cùm in ea nõ eſſet id quod cuſtodiebatur. Et quoniam Deus poſuit hominem ad operandum & cuſtodiendum Paradiſum, hoc dixit ſponſa: Cum Deus animam meam poſuiſſet ad vitam: deliciæ enim Paradiſi vita erat, in quo Deus poſuit hominem ad operandum & eum cuſtodiendum, inimici me traduxerunt à cuſtodia Paradiſi ad ſtudiũ ponendum in vineam, cuius botrus generat amarorem,

Rom.7.23.

Pſal.67.5.

Pſal.78.

Eſa.1.8.

Geneſ.2.

A καὶ ἐπίνοιαν, τοῦ καὶ ἄλλους πρὸς τὴν τῆς κακίας κοινωνίαν προσεταιρίσασθαι. καὶ διὰ τοῦτό φησιν ὅτι υἱοὶ τῆς μητρός μου· τῇ γὰρ πληθυντικῇ σημασίᾳ τὸ πολυμερὲς τῆς κακίας ἐνδείκνυται) πόλεμον ἐν ἐμοὶ συνεστήσαντο, οὐκ ἔξωθεν ἐξ ἐπιδρομῆς πολεμοῦντες, ἀλλ᾽ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ποιησάμενοι τοῦ ἐν αὐτῇ πολέμου μεταίχμιον. ἐν ἑκάστῳ γὰρ ὁ πόλεμος, καθὼς ἑρμηνεύει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, λέγων· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Ταύτης τοίνυν τῆς ἐμφυλίου μάχης ἐν ἐμοὶ συστά-
B σης παρὰ τῶν ἀδελφῶν μου, ἐχθρῶν δὲ τῆς ἐμῆς σωτηρίας, μέλαινα ἐγενόμην, ἡττηθεῖσα ὑπὸ τῶν πολεμίων, καὶ τὸν ἀμπελῶνα τὸν ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα. Ταὐτὸν χρὴ νοεῖν τῷ παραδείσῳ τὸν ἀμπελῶνα. καὶ γὰρ κἀκεῖ φυλάσσειν ἐτάχθη ὁ ἄνθρωπος τὸν παράδεισον· ἡ δὲ τῆς φυλακῆς ἀμέλεια ἐκβάλλει τοῦ παραδείσου τὸν ἄνθρωπον, καὶ οἰκήτορα τῶν δυσμῶν ποιεῖ τῆς ἀνατολῆς ἀποστήσασα· διὰ τοῦτο ἡ ἀνατολὴ ταῖς δυσμαῖς ἐπιφαίνεται. ψάλλετε γάρ, φησι, τῷ κυρίῳ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν, ἵνα τοῦ φωτὸς ἐν τῇ σκοτείᾳ λάμποντος, μεταποιηθῇ πρὸς τὴν
C ἀκτῖνα τὸ σκότος, καὶ γένηται καλὴ πάλιν ἡ μέλαινα. τὸ δὲ δοκοῦν ἀσυνάρτητον τῆς λέξεως πρὸς τὴν εὑρεθεῖσαν διάνοιαν, τούτῳ τῷ τρόπῳ δυνατόν ἐστι παραμυθήσασθαι. ἔθεντό με, φησι, φυλάκισσαν ἐν ἀμπελῶσιν. ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ, ἔθεντο Ἱερουσαλὴμ εἰς ὀπωροφυλάκιον. οὐ γὰρ ἐκεῖνοι κατέστησαν αὐτὴν φύλακα τοῦ θείου ἀμπελῶνος, ὡς ἄν τις ἐκ τοῦ προχείρου νοήσειεν· ἀλλ᾽ ὁ καταστήσας μέν ἐστιν ὁ Θεός, ἐκεῖνοι δὲ ἐμαχέσαντο μόνον ἐν αὐτῇ, καὶ ἔθεντο αὐτὴν ὡς σκη-
D νὴν ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ. τῆς γὰρ φυλασσομένης ὀπώρας διὰ τὴν παρακοὴν στερηθεῖσα, ἄχρηστον θέαμα καταλείφθη, τοῦ φυλασσομένου ἐν αὐτῇ μὴ ὄντος. καὶ ἐπειδὴ ἔθετο ὁ Θεὸς ἄνθρωπον ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν τὸν παράδεισον, τοῦτό φησιν ἡ νύμφη· ὅτι τοῦ Θεοῦ τεθειμένου τὴν ψυχήν μου εἰς ζωήν· ζωὴ γὰρ ἦν ἡ τοῦ παραδείσου τρυφή, ἐν ᾧ ἔθετο ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν αὐτόν· οἱ ἐχθροὶ μετέστησάν αὐτὴν ἐκ τῆς τοῦ παραδείσου τρυφῆς, εἰς τὸ σπουδάζειν περὶ τὸν αὐτῶν ἀμπελῶνα, οὗ ὁ βότρυς γεωργεῖ τὴν πικρίαν,

καὶ ἡ σταφυλὴ τὴν χολήν. τοιοῦτος ἀμπελὼν Σόδομα ἦν. τοιαύτη κληματὶς Γόμορρα, ἡ συγκαταδικασθεῖσα Σοδόμοις, δι' ὧν ὁ τῶν δρακόντων θυμὸς ὁ ἀνίατος ἐν ταῖς πονηραῖς ληνοῖς τῶν Σοδομιτῶν ὑπερεχύθη. ἔστι δὲ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τῶν τοιούτων ἀμπελώνων ἐπιμελητάς τε καὶ φύλακας τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἰδεῖν, οἳ σπουδῇ τὰ πάθη παρ' ἑαυτοῖς τηροῦσι, ὥσπερ δεδιότες μὴ τὸ κακὸν ἀπολέσωσι. ὁρᾷς τοὺς πονηροὺς τῆς εἰδωλολατρείας φύλακας, τούς τε κατὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὸν κατὰ τὴν πλεονεξίαν ἐνεργουμένους, πῶς ἀπαγρυπνοῦσι τῇ φυλακῇ τῶν κακῶν, ζημίαν τὸ στερηθῆναι τῆς ἀνομίας νομίζοντες. καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως ἐστὶν ἰδεῖν τοὺς ἐν βάθει παραδεξαμένους τὴν ἡδονήν, ἢ ὑπερηφανίαν, ἢ τῦφον, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, πῶς περιέπονται διὰ πάσης φυλακῆς τῶν τοιούτων, κέρδος ποιούμενοι τὸ μηδέποτε τὴν ψυχὴν τῶν παθῶν καθαρεύσαι. ταῦτα οὖν ἡ νύμφη ὀδύρεται, λέγουσα· ὅτι διὰ τοῦτο ἐγενόμην μέλαινα, ἐπεὶ τὰ ζιζάνια τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τὰς πονηρὰς αὐτοῦ κληματίδας φυλάσσουσά τε καὶ περιέπουσα, τὸν ἀμπελῶνα τὸν ἐμὸν ἐφύλαξα. ὦ πόσον κινεῖ πάθος ἐν τοῖς αἰσθητικῶς ἐπαΐουσιν. ἀμπελῶνα ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα. θρῆνος ἀντικρύς ἐστιν ἡ φωνή, τοῖς τῶν προφητῶν στεναγμοῖς κινοῦν εἰς συμπάθειαν. πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιὼν πλήρης κρίσεως; πῶς κατελείφθη ἡ θυγάτηρ Σιὼν ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι; πῶς ἐκάθισε μόνη ἡ πόλις, ἡ πεπληθυμμένη λαοῖς· ἄρχουσα ἐπὶ χώραις, ἐγενήθη εἰς φόρον; πῶς ἀμαυρώθη τὸ χρυσίον, ἠλλοιώθη τὸ ἀργύριον τὸ ἀγαθόν; πῶς ἐγένετο μέλαινα, ἡ τῷ ἀληθινῷ φωτὶ τὸ πρῶτον συναναλάμπουσα; πάντα ταῦτα ἐγένετό μοι φησιν, ὅτι τὸν ἀμπελῶνα τὸν ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα. ἀμπελὼν ἐστὶν ἡ ἀθανασία· ἀμπελὼν ἡ ἀπάθεια, καὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσις, καὶ ἡ παντὸς κακοῦ ἀλλοτρίωσις. τούτου τοῦ ἀμπελῶνος καρπὸς ἡ καθαρότης, ὁ λαμπρὸς οὗτος καὶ ὥριμος βότρυς, ὁ ἰδιάζων τῷ εἴδει καὶ καταγλυκαίνων ἐν ἁγνείᾳ τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια. ἕλιξ δὲ τοῦ ἀμπελῶνος, ἡ πρὸς τὴν ἀΐδιον ζωὴν περιπλοκή τε καὶ συμφυΐα· κλήματα δὲ αὐξανόμενα, τὰ τῶν ἀρετῶν ἐστιν ὑψώματα, πρὸς τὸ ὕψος τῶν ἀγγέλων ἀναδενδρούμενα· φύλλα δὲ τεθηλότα, καὶ τῷ ἠρεμαίῳ πνεύματι γλαφυρῶς τοῖς κλάδοις ἐπισειόμενα, ὁ πολυειδὴς τῶν θείων ἀρετῶν κόσμος ἐστί, τῶν συναναθαλλόντων τῷ πνεύματι.

A & vua bilem. Eiuſmodi vinea erat Sodoma. Tale ſarmentum Gomorra, quæ damnata eſt cum Sodomis, per quas ira draconum immedicabilis effuſa eſt in malis torcularibus Sodomitarum. Licet autem in hodiernum vſque diem videre multos homines curatores & cuſtodes eiuſmodi vinearum, qui diligenter in ſe ſua vitia cuſtodiunt, perinde ac ſi timeant ne malum perdant. Vides improbos cuſtodes idololatriæ, quæ exercetur in impietate & in auaritia, quemadmodum vigilant in malorum cuſtodia, damnum eſſe exiſtimantes priuari iniquitate. In aliis quoque licet videre eos qui penitus ſuſceperunt voluptatem, aut ſuperbiam, aut faſtum, aut aliquid eiuſmodi, quemadmodum omni ſtudio ea mala amplectantur, lucrum eſſe ducentes, ab huiuſmodi vitiis nunquam puram eſſe animã. Hæc ergo deflet ſponſa, dicẽs: Propterea facta ſum nigra, quòd inimici zizania, & mala noſtra ſarmẽta cuſtodiens & tuens, meam vineam non cuſtodij. O quantos excitat affectus in iis, qui acri ſenſu iſta percipiunt. *Vineam meam non cuſtodiui.* Hæc vox eſt apertè lamentatio: lamentatio, quæ prophetarum gemitus & eiulatus mouet ad commiſerationem. Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis Sion plena iudicio? Quomodo relicta eſt filia Sion tanquã tabernaculum in vinea? Quomodo ſedit ſola ciuitas plena populo, dominans in regionibus facta eſt ſub tributo? Quomodo obſcuratum eſt aurum, alteratũ eſt argentum bonum? Quomodo facta eſt nigra, quæ vera luce primùm fulgebat? Hęc omnia, inquit, mihi facta ſunt, quia vineã meam nõ cuſtodij. Vinea eſt immortalitas, vinea eſt impatibilitas, & Deo aſſimilatio, & ab omni malo alienatio. Huius vineæ fructus eſt puritas. Hic eſt ſplendidus pulchérque & maturus ille botrus, qui peculiarẽ & eximiã formã præ ſe fert, & caſtitate dulces reddit ſenſus animę. Capreolus vineæ eſt cum vita æterna coniunctio & cõnexio. Excreſcẽtes palmites, ſunt virtutũ celſitudines, quæ aſcendũt vſque ad altitudines Angelorum. Folia autem quæ germinarunt, & quæ quieto ſpiritu pulchræ in ramis quatiuntur, ſunt multiplex diuinarũ virtutum ornatus, quæ ſimul germinent cum ſpiritu.

Deut. 32. Thren. 1.

B C D

Hæc omnia poſſidens, & cum eorum fruitione gloriarer, propterea quòd vineam non cuſtodiui, facta ſum nigra, & vitio à puritate lapſa, formam indui atram & tenebricoſam. Talis enim formæ eſt tunica pellicea. Nunc autem propter rectitudinem quæ me rurſus dilexit, effecta pulchra & luminoſa, ſuſpectam habeo meam proſperitatem, ne rurſus perdam pulchritudinem, per ignorantiam non aſſecuta modum eius tutò cuſtodiendæ. Propterea ceſſans loqui cum adoleſcentulis, votis reuocat ſponſum, ei quem deſiderabat nomine indito ex ſua in ipſum affectione. Quid enim dicit? 6. *Renuncia mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie: ne quando fiam tanquam amicta in gregibus ſodalium tuorũ.* Vbi paſcis, ô paſtor bone, qui ſuper humeros tollis totum gregem, (vna enim eſt ouis vniuerſa humana natura, quam ſuſcepiſti ſuper humeros) oſtende mihi locum quietis, educ me ad herbam bonam ad nutriendum, voca me ex nomine, vt ego qui ſum ouis, audiam tuam vocem: & propter tuam vocem da mihi vitam æternam. 6. *Renuncia mihi quem diligit anima mea.* Ita enim te nomino, quoniam nomen tuũ ſuperat omne nomen omnemque intelligentiam, nec vniuerſa natura particeps rationis id effari poteſt aut comprehẽdere. Nomen ergo tuum, quo tua cognoſcitur bonitas, eſt meæ animæ erga te beneuolentia. Quomodo enim te non diligam, qui me ſic dilexiſti, etiamſi adeo nigra eſſem, vt animam tuam poſueris pro ouibus quas tu paſcis. Non poteſt cogitari hac maior dilectio, quàm tua anima meam permutare ſalutem. Doce me igitur, inquit, vbi paſcas, vt ſalutari inuenta paſtione cœleſti impleat nutrimento, quod qui non comedit, non poteſt ingredi vitam æternam: & accurrens ad fontem, diuinum potum hauriam, quem tu tanquam ex fonte præbes ſitientibus, aquam profundens ex tuo latere, ferro hac vena aperta: quam qui guſtauerit, fit fons aquæ ſalientis ad vitã æternam. Si enim in his me paſcas, me omnino facies cubare in meridie, quando in pace ſimul dormiens, requieſcam in luce quæ caret vmbra: ſiquidem meridies

Matth.18. 12.

A ταῦτα πάντα κεκτημένη φησί, καὶ ἐν τῇ ἀπολαύσει τούτων λαμπρυνομένη, διὰ τὸ μὴ φυλάξαι τὴν ἀμπελῶνα, κατεμελανώθην τῷ πένθει· τῆς γὰρ καθαρότητος ἐκπεσοῦσα, τὸ ζοφῶδες εἶδος ἐνεδυσάμην. τοιοῦτος γάρ τῷ εἴδει ὁ χιτὼν ὁ δερμάτινος. νῦν δὲ διὰ τὴν ἀγαπήσασάν με πάλιν εὐθύτητα καλή τε καὶ φωτοειδὴς γενομένη, ὑποπτεύω τὴν εὐκληρείαν, μὴ πάλιν ἀπολέσω τὸ κάλλος, ἀγνοίᾳ τοῦ κατὰ τὴν ἀσφάλειαν τρόπου, περὶ τὴν φυλακὴν ἀτυχήσασα. διὰ τοῦτο καταλιποῦσα τὸν πρὸς τὰς νεά-
B νιδας λόγον, πάλιν δι' εὐχῆς ἀνακαλεῖ τὸν νυμφίον, ὄνομα ποιησαμένη τοῦ ποθουμένου τὴν πρὸς αὐτὸν ἐν διαθέσει σχέσιν. τί γάρ φησιν; ἀπάγγειλόν μοι ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ποῦ ποιμαίνεις, ἢ ποῦ κοιτάζεις ἐν μεσημβρίᾳ· μήποτε γένωμαι ὡς περιβαλλομένη ἐπ' ἀγέλαις τῶν ἑταίρων σου. ποῦ ποιμαίνεις ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ αἴρων ἐπὶ τῶν ὤμων ὅλον τὸ ποίμνιον; ἓν γάρ ἐστι πρόβατον πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἣν ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνέλαβες· δεῖξόν μοι τὸν τόπον τῆς χλόης, γνώρισόν μοι τὸ ὕδωρ τῆς ἀναπαύσεως, ἐξάγαγέ
C με πρὸς τὴν τρόφιμον πόαν, κάλεσόν με ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἵνα ἀκούσω τῆς φωνῆς σου, ἐγὼ τὸ σὸν πρόβατον· καὶ δός μοι διὰ τῆς φωνῆς σου τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. ἀπάγγειλόν μοι ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. οὕτω γάρ σε κατονομάζω, ἐπειδὴ τὸ ὄνομά σου ὑπὲρ πᾶν ἐστιν ὄνομα, καὶ πάσῃ λογικῇ φύσει ἄφραστόν τε καὶ ἀχώρητον. οὐκοῦν ὄνομά ἐστι γνωριστικὸν τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἡ τῆς ψυχῆς μου περὶ σὲ σχέσις. πῶς γάρ σε μὴ ἀγαπήσω, τὸν οὕτω με ἀγαπήσαντα, καὶ ταῦτα μέλαιναν οὖσαν, ὥστε τὴν
D ψυχήν σου ὑπὲρ τῶν προβάτων θεῖναι ἃ σὺ ποιμαίνεις. μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐκ ἔστιν ἐπινοῆσαι, ἢ τὸ τῇ σῇ ψυχῇ τὴν σωτηρίαν τὴν ἐμὴν ἀνταλλάξασθαι. δεῖξον οὖν μοι, φησί, ποῦ ποιμαίνεις, ἵνα εὑροῦσα τὴν σωτήριον νομήν, ἐμφορηθῶ τῆς οὐρανίας τροφῆς, ἧς ὁ μὴ φαγών, οὐ δύναται εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν· καὶ δραμοῦσα πρὸς σὲ τὴν πηγήν, σπάσω τοῦ θείου πόματος, ὃ σὺ τοῖς διψῶσι πηγάζεις, προχέων τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς, τοῦ σιδήρου τὴν φλέβα ταύτην ἀναστομώσαντος· οὗ ὁ γευσάμενος πηγὴ γίνεται ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἂν γάρ ἐν τούτοις με ποιμάνῃς, κοιτάσεις με πάντως ἐν μεσημβρίᾳ, ὅταν ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθεῖσα, ἐν τῷ ἀσκίῳ φωτὶ ἀναπαύσομαι· ἄσκιος γὰρ πανταχόθεν ἡ με-

σημβρίᾳ, τοῦ ἡλίου τῆς κορυφῆς ὑπερλάμποντος, ἐν ᾗ σὺ κοιτάζεις τοὺς ὑπὸ σοῦ ποιμανθέντας, ὅταν τὰ παιδία σου δέξῃ μετὰ σαυτοῦ εἰς τὴν κοίτην. οὐδεὶς δὲ τῆς ἀναπαύσεως τῆς μεσημβρινῆς ἀξιοῦται, μὴ υἱὸς φωτὸς καὶ ἡμέρας γενόμενος· ὁ δὲ κατὰ τὸ ἴσον ἑαυτὸν τοῦ τε ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ ὀρθρινοῦ σκότους χωρίσας, τουτέστιν ὅπου ἄρχεται τὸ κακὸν, καὶ εἰς ὃ καταλήγει, οὗτος ἐν τῇ μεσημβρίᾳ παρὰ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης κοιτάζεται. γνώρισον οὖν μοι, φησὶ, πῶς χρὴ κοιτάζεσθαι καὶ τίς ἡ ὁδὸς τῆς μεσημβρινῆς ἀναπαύσεως· μήποτε μου τῆς ἀγαθῆς χειραγωγίας ἀποσφαλεῖσαν ταῖς ἀλλοτρίαις τῶν σῶν ποιμνίων ἀγέλαις, ἡ τῆς ἀληθείας ἄγνοια συναγελάσῃ. ταῦτα εἰποῦσα περὶ τοῦ γινομένου κάλλους αὐτῆς θεόθεν ἀγωνιοῦσα, καὶ ὅπως ἂν εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένοι αὐτῇ ἡ εὐμορφία, μαθεῖν ἀξιοῦσα. ἀλλ᾽ οὔπω καταξιοῦται τῆς τοῦ νυμφίου φωνῆς, τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτῆς κρεῖττόν τι προβλεψαμένου· ὡς ἂν εἰς μείζονα πόθον τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς ἀναφλέξειεν ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀπολαύσεως, ὥστε συναυξηθῆναι τῷ πόθῳ τὴν εὐφροσύνην· ἀλλ᾽ οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου πρὸς αὐτὴν διαλέγονται, τὸν τρόπον τῆς τῶν παρόντων ἀγαθῶν ἀσφαλείας διὰ συμβουλῆς ὑφηγούμενοι. ἔστι δὲ κεκαλυμμένος δι᾽ ἀσαφείας καὶ ὁ παρ᾽ ἐκείνων λόγος. ἔχει γὰρ οὕτως ἡ λέξις· ἐὰν μὴ γνῷς σεαυτὴν ἡ καλὴ ἐν γυναιξὶν, ἔξελθε σὺ ἐν πτέρναις τῶν ποιμνίων σου, καὶ ποίμαινε τοὺς ἐρίφους ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμένων. τούτων δὲ τῶν ῥημάτων ἡ μὲν διάνοια πρόδηλος ἐκ τῆς τῶν ἐξετασθέντων ἀκολουθίας ἐστίν· ἡ δὲ σύνταξις δοκεῖ πως τὴν ἀσάφειαν ἔχειν. τίς οὖν ἡ διάνοια; ἀσφαλέστατόν ἐστι φυλακτήριον ἡμῶν τὸ ἑαυτὸν μὴ ἀγνοῆσαι, μηδέ τι ἄλλο τὸ περὶ αὐτὸν βλέποντα, ἑαυτὸν οἴεσθαι βλέπειν· ὅπερ δὴ πάσχουσιν οἱ ἑαυτῶν ἀνεπίσκεπτοι, ἰσχὺν, ἢ κάλλος, ἢ δόξαν, ἢ δυναστείαν, ἤ τινα πλούτου περιουσίαν, ἢ τῦφον, ἢ ὄγκον, ἢ τοῦ σώματος μέγεθος, ἢ μορφῆς εὐμοιρίαν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐν ἑαυτοῖς ὁρῶντες, τοιούτους ἑαυτοὺς εἶναι νομίζουσι. διὰ τοῦτο σφαλεροὶ φύλακές εἰσιν ἑαυτῶν τῇ περὶ τὸ ἀλλότριον σχέσει, ἀφύλακτον περιορῶντες τὸ ἴδιον. πῶς γὰρ ἄν τις φυλάξειεν ὃ μὴ ἐπίσταται; οὐκοῦν ἀσφαλεστάτη φρουρὰ τῶν ἐν ἡμῖν ἀγαθῶν, τὸ ἑαυτοὺς μὴ ἀγνοεῖν, καὶ τὸ γνῶναι ἕκα-

A vmbra caret, ſole lucente ſuper verticem, in qua tu cubare facis eos quos tu pauiſti, quando tu pueros tuos excipies tecum in cubile. Nemo autem hâc meridiana requie dignus cenſetur, qui non fuerit filius lucis, & filius Dei. Qui autem ſe ex æquo ſeparauit à veſpertinis & matutinis tenebris, hoc eſt, vbi incipit malum & in quod deſinit, is in meridie, vt in eo cubet, collocatur à ſole iuſtitiæ. Significa ergo mihi, inquit, quomodo oporteat cubare, & paſcere, & quænam ſit via quietis meridianæ: ne forte à manus tuæ deduB ctione delapſam veritatis ignorantia, ſimul congreget cum gregibus alienis à tuis ouibus. Hæc dixit, de pulchritudine quæ ei accedit diuinitùs ſollicita, & volens intelligere, quo pacto ei in perpetuum maneat proſperitas. Sed voce ſponſi nondum eſt dignata, cùm Deus de ea melius prouideret: vt ad maius deſiderium eius accenderet cupiditatem dilatio fruendæ voluptatis: vt cùm deſiderio ſimul augeretur lætitia: ſed amici ſponſi eam alloquuntur, quomodo ſint in tuto futura, quæ C ei adſunt bona, conſulendo exponentes. Eſt autem tecta quoque eorum oratio propter obſcuritatem. Sic enim habet dictio: 7. *Si non cognoſcas teipſam, ô pulchra inter mulieres, egredere tu in veſtigiis gregum tuorum, & paſce hædos in tabernaculis paſtorum.* Senſus autem horum verborum eſt manifeſtus ex conſequentia eorum quæ ſunt examinata. Conſtructio autem videtur, neſcio quomodo, eſſe minus lucida. Quiſnam eſt ergo ſenſus? Tutiſſima nos conſeruandi ratio, eſt ſeipſum non ignorare, neque D aliquid aliud quàm quod in ſe eſt videntem, exiſtimare ſeipſum aſpicere: quod quidem iis accidit qui ſeipſos non conſiderantes, vires, aut pulchritudinem, aut gloriam, aut potentiam, aut aliquas alias facultates, aut faſtum, aut corporis molem ac magnitudinem, aut formæ elegantiam, aut aliquid aliud in ſeipſis videntes, ſe tales eſſe exiſtimant. Propterea ſunt ſui non tuti cuſtodes, per habitudinem ad alienum, proprium negligentes incuſtoditum. quemadmodum enim cuſtodierit quiſpiam id quod neſcit? Eorum ergo quæ ſunt in nobis bonorum cuſtodiendorum eſt tutiſſima ratio, ſeipſum non ignorare, exactéque & accuratè ſe ſcire

vnumquemque quid ſit, & ſeipſum diſcernere ab iis quæ ſunt circa ſe, ne impudens alienum pro ſeipſo cuſtodiat: Qui enim aſpicit ad vitam quæ agitur in hoc mundo, & quæ hîc ſunt, pretioſa exiſtimat digna quæ cuſtodiantur, neſcit diſcernere proprium ab alieno. Nihil enim eſt noſtrum eorum quæ tranſeunt. Quomodo enim dominatum obtinueris in id quod tranſit & fluit? Cùm ergo ea quæ intelligentia percipitur & eſt materiæ expers natura, ſtabilis ſit, & ſemper ſimiliter & eodem modo ſe habeat: tranſeat autem materia per fluxum quendam & motum ſemper mutata: neceſſe eſt vt qui ab eo quod ſtat, ſeparatur, omnino circũferatur cum eo quod eſt inſtabile: & qui perſequitur id quod tranſit, & relinquit id quod eſt ſtabile, vtroque fruſtratur, vt qui alterũ quidẽ dimittat, alterum verò nõ poſſit retinere. Propterea amicorum ſponſi conſilium dicit ea quę dicta ſunt, nempe: *Si non cognoſcas teipſam, ò pulchra inter mulieres, egredere tu in veſtigijs gregum: & paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum.* Hoc autem eſt, quod qui ſeipſum ignorauit, à grege quidem omnium excidit, ſimul autem paſcitur cum hœdis, quorum ſtatio reiecta eſt ad ſiniſtram, cùm bonus paſtor oues ſtatuerit à dextris, hœdos autem à meliori ſorte ſegregauit ad ſiniſtram. Ex amicorum ergo ſponſi conſilio diſcimus, oportere aſpicere ad ipſam rerum naturam, & non veſtigiis errantibus à veritate aberrare. Sunt autem hæc verba clariùs explicanda. Multi homines non iudicant ipſi quemadmodum ſe habeant res naturæ, ſed eorum qui vixerunt intuentes conſuetudinem, aberrant à ſano rerum iudicio, non prudentem aliquam ratiocinationem, ſed rationis expertem conſuetudinem boni & honeſti conſtituentes iudicem, vnde ſeipſos prouehunt ad imperia & magiſtratus, honoréſque & ſplendores qui ſunt in hoc mundo, & magnifaciunt mundanam potentiam & magnitudinem, cùm ſit incertum quò ſit vnumquódque eorum redituru m poſt hanc vitam. Non enim de futuris ſatis tutò fideiubet conſuetudo, cuius finis ſæpenumero inuenitur grex hœdorum non ouium. Quod autem dico planè intelligis ex voce euangelica. Qui autem aſpicit ad id quod eſt proprium humanæ naturæ, hoc

A σου ἑαυτὸν ὅσπερ ἐστὶ, καὶ ἀκριβῶς ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν περὶ αὐτὸν διακρίνειν, ὡς ἂν μὴ λάθοι φυλάσσων ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀλλότριον. ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ βλέπων ζωὴν, καὶ τὰ ἐν ταύτῃ τίμια φυλακῆς ἄξια κρίνων, οὐκ οἶδε τὸ ἴδιον διακρῖναι τοῦ ἀλλοτρίου. οὐδὲν γὰρ τῶν παρερχομένων ἐστὶν ἡμέτερον. πῶς γὰρ ἄν τις κρατήσειε τοῦ παροδικοῦ τε καὶ ῥέοντος; ἐπεὶ οὖν ἔμμονον καὶ ὡσαύτως ἔχει ἡ νοητή τε καὶ ἄϋλος φύσις· ἡ δὲ ὕλη παρέρχεται διὰ ῥοῆς τινος καὶ κινήσεως πάντοτε ἀλλοιουμένη· ἀνάγκη ὡς ὁ τοῦ ἑστῶτος χωριζόμενος τῷ ἀστατοῦντι πάντως B συμπαραφέρεται· καὶ ὁ τὸ παρερχόμενον, καὶ τὸ ἑστὸς καταλιπὼν, ἀμφοτέρων διαμαρτάνει, τὸ μὲν ἀφιεὶς, τὸ δὲ κατέχειν μὴ δυνάμενος. διὰ τοῦτό φησιν ἡ τῶν φίλων τοῦ νυμφίου συμβουλὴ τὰ εἰρημένα· ὅτι ἐὰν μὴ γνῷς σεαυτὴν ἡ καλὴ ἐν γυναιξὶν, ἔξελθε σὺ ἐν πτέρναις τῶν ποιμνίων· καὶ ποίμαινε τὰς ἐρίφους ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμνίων. τοῦτο δέ ἐστι τί, ὅτι ὁ ἑαυτὸν ἀγνοήσας ἐκπίπτει μὲν τῆς τῶν προβάτων ἀγέλης· συννόμος δὲ γίνεται τοῖς ἐρίφοις, ὧν ἡ στάσις ἐπὶ τὸ σκαιὸν ἀπεώσθη· οὕτω τοῦ καC λοῦ ποιμένος, ἐκ δεξιῶν μὲν τὰ πρόβατα στήσαντος, ἀφορίσαντος δὲ τῆς κρείττονος λήξεως ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν τὰ ἐρίφια. τοῦτο τοίνυν ἐκ τῆς τῶν φίλων τοῦ νυμφίου συμβουλῆς παιδευόμεθα, τὸ δεῖν εἰς αὐτὴν βλέπειν τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, καὶ μὴ πεπλανημένοις ἴχνεσι τῆς ἀληθείας παραστοχάζεσθαι. σαφέστερον δὲ χρὴ τὸν περὶ τούτων ἐκθέσθαι λόγον. πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων οὐκ αὐτοὶ κρίνουσιν ὅπως ἔχει τὰ πράγματα φύσεως, ἀλλὰ πρὸς τὴν συνήθειαν τῶν προβεβηκότων ὁρῶντες, τῆς ὑγιοῦς τῶν ὄντων κρίσεως ἁμαρτάνουσιν, οὐκ ἔμφρονά τινα λογισμὸν, ἀλλὰ D συνήθειαν ἄλογον, τοῦ καλοῦ κριτήριον προβαλλόμενοι· ὅθεν εἰς ἀρχάς τε καὶ δυναστείας ἑαυτοὺς εἰσωθοῦσι, καὶ τὰς ἐν τῷ κόσμῳ περιφανείας, καὶ τοὺς ὑλικοὺς ὄγκους περὶ πολλοῦ ποιοῦνται, ἄδηλον ὂν εἰς ὅ, τι τούτων ἕκαστον καταλήξει μετὰ τὸν τῆδε βίον. οὐ γὰρ ἀσφαλὴς τῶν μελλόντων ἐγγυητὴς ἡ συνήθεια, ἧς τὸ πέρας ἐρίφων εὑρίσκεται πολλάκις, οὐχὶ προβάτων ἀγέλη. νοεῖς δὲ πάντως τὸν λόγον ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς. ὁ δὲ πρὸς τὸ ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως βλέπων,

A τοῦτο δέ ἐστιν ὁ λόγος, καταφρονήσει μὲν τῆς ἀλόγου συνηθείας, οὐδὲν δὲ ὡς καλὸν αἱρήσεται, ὃ μὴ τῇ ψυχῇ φέρει τὸ κέρδος. οὐκοῦν οὐ χρὴ πρὸς τὰ ἴχνη τῶν βοσκημάτων βλέπειν, ἃ τῷ γεώδει βίῳ διὰ τῶν πτερνῶν ἐνσημαίνονται οἱ προοδευκότες τὸν βίον· ἀφανὴς γὰρ ἐκ τῶν φαινομένων ἡ τοῦ προτιμοτέρου κρίσις, ἕως ἂν ἔξω τοῦ βίου γενώμεθα, κἀκεῖ γνῶμεν τίσιν ἠκολουθήσαμεν. ὁ τοίνυν μὴ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων διακρίνων τὸ καλὸν ἐκ τοῦ χείρονος, ἀλλὰ τοῖς ἴχνεσι τῶν προοδευκότων ἑπόμενος, τὴν παρεληλυθυῖαν τοῦ βίου συνήθειαν διδάσκαλον τῆς ἰδίας B ζωῆς προβαλλόμενος, λανθάνει πολλάκις κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δικαίας κρίσεως, ἔριφος ἀντὶ προβάτου γενόμενος. οὐκοῦν ταῦτα λεγόντων ἐστὶν ἀκούειν τῶν φίλων· ὅτι σὺ ὦ ψυχή, ἡ ἐκ μελαίνης γενομένη καλή, εἴ σοι μέλει τοῦ συνδιαιωνίζειν σοι τῆς εὐμορφίας τὴν χάριν, μὴ τοῖς ἴχνεσιν ἐπιπλανᾶσθαι τῶν προοδευκότων τὸν βίον· ἄδηλον γὰρ εἰ μὴ τρίβος ἐρίφων ἐστὶ τὸ φαινόμενον, ἧς σὺ κατόπιν ἀκολουθοῦσα· διὰ τὸ μὴ φαίνεσθαί σοι τοὺς διὰ τῶν ἰχνῶν τὴν ἀτραπὸν τετριφότας, ἐπειδὰν παρέλθῃς τὸν βίον, καὶ κατακλεισθῇς C ἐν τῇ τοῦ θανάτου μάνδρᾳ, μήποτε προστεθῇς τῇ τῶν ἐρίφων ἀγέλῃ, οἷς ἀγνοοῦσα διὰ τῶν ἰχνῶν τοῦ βίου κατόπιν ἐπηκολούθησας. διὸ γὰρ μὴ γνῷς σεαυτὴν καλὴ ἐν γυναιξὶν, ἐξελθὲ σὺ ἐν πτέρναις τῶν ποιμνίων, καὶ ποίμαινε τοὺς ἐρίφους ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμνίων. ὅπερ δι᾿ ἑτέρου τινὸς ἀντιγράφου, σαφέστερον ἔστι κατανοῆσαι, ὡς δὲ μὴ τὴν σύνταξιν τῶν ῥημάτων δοκεῖν ἀσυναρτήτως ἔχειν. φησὶ γάρ· ὅτι ἐὰν μὴ γνῷς σεαυτὴν ἡ καλὴ ἐν γυναιξὶν, ἐξῆλθες ἐκ τῶν πτερνῶν τοῦ ποιμνίου καὶ ποιμαίνεις ἐρίφους ἀντὶ σκηνωμάτων ποιμνίων· ὥστε δι᾿ ἀκριβείας D συμβαίνειν τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐμφαινομένην διάνοιαν τῇ προαποδοθείσῃ θεωρίᾳ τοῦ λόγου. οὐκοῦν ἵνα μὴ ταῦτα πάθῃς, πρόσεχε σεαυτῇ φησιν ὁ λόγος. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀσφαλὲς τῶν ἀγαθῶν φυλακτήριον· γνῶθι πόσον ὑπὲρ τὴν λοιπὴν κτίσιν παρὰ τοῦ πεποιηκότος τετίμησαι, οὐκ οὐρανὸς γέγονεν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, οὐ σελήνη, οὐχ ἥλιος, οὐ τὸ τῶν ἄστρων κάλλος, οὐκ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὴν κτίσιν φαινομένων οὐδέν. μόνη σὺ γέγονας τῆς ὑπερεχούσης πάντα νοῦν φύσεως ἀπεικόνισμα, τοῦ ἀφθάρτου κάλλους ὁμοίω-

autem eſt ratio, deſpiciet quidem rationis expertem conſuetudinem, nullum autem bonum eliget quod non afferat lucrum animæ. Non oportet ergo eos ad pecudum aſpicere veſtigia, quæ per calces eos ſignificant qui vitæ terrenæ ſunt affixi: eius enim quod eſt præſtantius, ex iis quæ apparent non eſt manifeſtum iudicium, donec ex hac vita exceſſerimus, & illic cognouerimus quóſnam ſimus ſecuti. Qui ergo non ex ipſis rebus diſcernit id quod bonum eſt & honeſtum ab eo quod eſt malum, ſed ſequens veſtigia eorum qui præceſſerunt, præteritam vitę conſuetudinem aſciſcit ſibi pro vitæ magiſtra, ſæpe fallitur tempore diſcretionis, & imprudens hœdus pro oue efficitur. Licet ergo audire hæc dicentes amicos: Tu anima, quæ ex nigra facta es pulchra, ſi eſt tibi curæ vt longo tempore duret gratia & decor tuæ formæ, ne aberres poſt veſtigia eorum qui præceſſerunt: non eſt enim apertum, an ſit hœdorum ſemita ea quæ apparet, quam tu ſequeris: propterea quòd à te non cernantur qui veſtigiis ſuis viam triuerunt, poſtquam vitam tranſmiſeris, & in mortis ſtabulum incluſa fueris, timendum eſt ne in gregem hœdorum adſcribaris, quos ignorans eorum veſtigiis inſiſtens, ſecuta es. *Si enim non cognoſcas teipſam, ô pulchra inter mulieres, egredere tu in veſtigijs gregum & paſce hœdos in tabernaculis paſtorum.* Quod quidem facilius licet intelligere per alterum exemplar, vt ne verborum quidem conſtructio videatur non cohærere. Dicit enim. *Si non cognoſcas teipſam, o pulchra inter mulieres, egreſſa es in veſtigijs gregum: & paſcis hœdos pro tabernaculis paſtorum*, adeò vt quæ in his dictis apparet ſententia, exactè conueniat ei quam prius poſuimus contextus contemplationi. Ne ergo hæc tibi accidant, attende tibi ipſi, dicit ſcriptura: hæc eſt enim tutiſſima bonorum conſeruandorum ratio. Cognoſce quantum ſis honorata à creatore plus quàm reliqua creatura. Non factum fuit cœlum imago Dei: non Luna, non Sol, non ſyderum pulchritudo: neque quicquam aliud ex iis quæ cernuntur ſecundum naturam. Tu ſola facta es effigies naturæ quæ omnem ſuperat intelligentiam, ſimilitudo pulchritudinis in quam non cadit interitus,

expreſſa figura veræ diuinitatis, vitæ
beatæ receptaculum, veri luminis in-
formatum ſimulachrum, ad quod aſpi-
ciens id quod ille eſt, imitans eum qui
in te reſplendet, per ſplendorem ex
aduerſo refulgentem ex tua puritate.
Eorum quæ ſunt nihil eſt adeò ma-
gnum, vt ſuſcipiat dimenſionem tuæ
magnitudinis. Totum cœlum Dei pal-
ma continetur: terra & mare pugillo
eius manus comprehenditur. Sed ta-
men qui eſt tantus & talis, qui vniuer-
ſam creaturam palma continet, totus
à te capitur, & in te habitat, & non in
arctum cogitur in tua verſans natura,
Leuit. 26. qui dixit. In eis habitabo & deambu-
12. labo. Si hæc aſpicias, in nullam rem
terrenam defiges tuum oculum. Quid
dico? Imò ne cœlum quidem tibi cen-
2. Cor. 6. ſebitur admirandum. Quemadmodum
16. enim, ô homo, cœlos admiraberis, te-
ipſum aſpiciens cœlis ſtabiliorem & du-
rabiliorem? Nam cœlum quidem tran-
ſit, tu autem cum eo quod ſemper eſt,
ſimul manes ad æternitatem. Non ad-
mireris terræ latitudinem, neque mare
quod panditur in infinitum, quibus vt
præſſes es conſtitutus, tanquam alicui
equorum currui, ad id quod tibi vi-
detur, obedientia & in tua poteſtate ſita
habens hæc elementa. Nam & terra
tibi ſuppeditat ea quæ ſunt vſui ad vi-
tam, & mare non ſecus atque equus qui
habenis regitur, tibi dorſum præbet, &
ſuum ſeſſorem accipit hominem. Si
ergo te cognoſcas, ô pulchra inter mu-
lieres, totum mundum deſpicies, &
ad materiæ expers bonum perpetuò in-
tuens, contemnes errorem eorum quæ
in hac ſunt vita veſtigiorum. Attende
ergo ſemper tibi ipſi: & non errabis
circa gregem hœdorum, neque effi-
cieris hœdus pro oue in tempore iudi-
cij: neque ſegregaberis à ſtatione ad
dexteram: ſed audies iucundam vocem,
quæ dicit lanigeris & manſuetis oui-
bus: Venite benedicti patris mei, eſto-
te hæredes regni vobis parati ante con-
Matth. 25. ſtitutionem mundi. Quo nos quoque
digni reputemur, In Christo Domino
noſtro, cui gloria in ſæcula ſæculorum,
Amen.

A μα, τῆς ἀληθινῆς θειότητος ἀποτύπωμα, τῆς
μακαρίας ζωῆς δοχεῖον, τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς
ἐκμαγεῖον, πρὸς ὃ βλέπουσα, ἐκεῖνο γίνῃ, ὅπερ
ἐκεῖνός ἐστι, μιμουμένη τὸν ἐν σοὶ λάμποντα διὰ
τῆς ἀντιλαμπούσης αὐγῆς ἐκ τῆς σῆς καθα-
ρότητος. οὐδὲν οὕτω τῶν ὄντων μέγα, ὡς πρὸς τὸ σὸν
μέγεθος παραμετρεῖσθαι. ὁ οὐρανὸς ὅλος τῇ τοῦ
Θεοῦ σπιθαμῇ περιλαμβάνεται· γῆ δὲ καὶ θά-
λασσα τῇ δρακὶ τῆς χειρὸς αὐτοῦ περιείργεται.
ἀλλ' ὅμως ὁ τηλικοῦτος καὶ τοσοῦτος, ὁ πᾶσαν τῇ
παλάμῃ περισφίγγων τὴν κτίσιν, ὅλος σοι χω-
B ρητὸς γίνεται, καὶ ἐν σοὶ κατοικεῖ, καὶ οὐκ ἐστενοχω-
ρεῖ πάσῃ τῇ φύσει ἐνδιοδεύων, ὁ εἰπών· ἐνοικήσω
ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. ἐὰν ταῦτα βλέ-
πῃς, εἰς οὐδὲν τῶν περιγείων τὸν ὀφθαλμὸν ἀ-
σχολήσεις. τί τοῦτο λέγω; ἀλλ' οὐδὲ ὁ οὐρανὸς
σοι θαυμαστὸς νομισθήσεται. πῶς γὰρ θαυμάζεις
τοὺς οὐρανούς, ὦ ἄνθρωπε, ἑαυτὸν βλέπων τῶν
οὐρανῶν μονιμώτερον; οἱ μὲν γὰρ παρέρχονται·
σὺ δὲ τῷ ἀεὶ ὄντι συνδιαμενεῖς πρὸς τὸ ἀΐ-
διον. οὐ θαυμάσεις πλάτη γῆς, οὐδὲ πελάγη
πρὸς ἄπειρον ἐκτεινόμενα, ὧν ἐπιστάτης ἐτά-
C χθης, ὥσπερ τινὸς ξυνωρίδος πώλων ἡνίοχος εὐ-
πειθῆ πρὸς τὸ δοκοῦν ἔχων τὰ στοιχεῖα ταῦτα
καὶ ὑπεξούσια. ἥτε γὰρ γῆ σοι πρὸς τὰς τοῦ βίου
χρείας ὑπηρετεῖται, καὶ ἡ θάλασσα καθάπερ τις
πῶλος εὐήνιος ὑπέχει σοι τὰ νῶτα, καὶ ἐπιβά-
την ἑαυτῆς τὸν ἄνθρωπον δέχεται. ἐὰν οὖν γνῷς
σεαυτὴν ἡ καλὴ ἐν γυναιξίν, ὑπερφρονήσεις
παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ πρὸς τὸ ἄϋλον ἀγαθὸν
διαπαντὸς ὁρῶσα, περιόψει τῶν κατὰ τὸν βίον
τοῦτον ἰχνῶν τὴν πλάνην. οὐκοῦν ἀεὶ πρόσε-
D χε σεαυτῇ καὶ οὐ μὴ πλανηθήσῃ περὶ τὴν τῶν
ἐρίφων ἀγέλην· οὐδὲ ἔριφος ἀντὶ προβάτου
ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως ἐπιδειχθήσῃ, οὐδὲ τῆς
ἐκ δεξιῶν καθέδρας ἀφορισθήσῃ· ἀλλ' ἀκού-
σῃ τῆς γλυκείας φωνῆς, ἥ φησι πρὸς τὰ ἐριο-
φόρα τε καὶ ἥμερα πρόβατα· ὅτι Δεῦτε οἱ
εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν
ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς
κόσμου. ἧς καὶ ἡμεῖς ἀξιωθείημεν, ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Τῇ ἵππῳ ἐν ἅρμασι Φαραὼ ὡμοίωσά σε ἡ πλησίον μου. τί ὡραιώθησαν αἱ σιαγόνες σου ὡς τρυγόνες, τράχηλός σου ὡς ὁρμίσκοι. B ὁμοιώματα τοῦ χρυσίου ποιήσομέν σοι μετὰ στιγμάτων τοῦ ἀργυρίου. ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ, νάρδος μου ἔδωκεν ὀσμὴν αὐτοῦ. ἀπόδεσμος στακτῆς ἀδελφιδός μου ἐμοὶ ἀνὰ μέσον μαστῶν μου αὐλισθήσεται. βότρυς τῆς Κύπρου ἀδελφιδός μου ἐμοὶ, ἐν ἀμπελῶσιν Ἐγγαδδί.

ΟΣΑ περὶ τῆς παρούσης ἀναγνώσεως ἐν C τοῖς προοιμίοις τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων ἡμῖν τεθεώρηται, ὁμοίως ἔχει τῇ γινομένῃ μετὰ τὴν νύκτα περὶ τὸν ὄρθρον αὐγῇ. οὔτε γὰρ ἐκείνη καθαρὸν φῶς, ἀλλὰ φωτός ἐστι προοίμιον· καὶ τὰ εἰρημένα τοιαῦτα, ὡς τὴν ἀνατολὴν μὲν ἡμῖν τοῦ ἀληθινοῦ καταμηνύειν φωτὸς, οὐ μὴν ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν αὐτὸν τοῦ ἡλίου τὸν κύκλον τηλαυγῶς προφαινόμενον. ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ ἡ νύμφη φθέγγεται, καὶ οἱ φίλοι, καὶ αἱ νεάνιδες· νῦν δὲ αὐτοῦ τοῦ νυμφίου φωνὴ, καθάπερ τις κύκλος ἡλιακὸς ἀνατέλλει, ἀποκρύπτων ταῖς τῶν ἀκτίνων αὐγαῖς πᾶσαν τήν τε προφανέντων ἀστέρων, καὶ τοῦ ὑπαυγάσαντος ὄρθρου τὴν λαμπηδόνα. κἀκεῖνα μὲν πάντα καθαρσίων τινῶν καὶ D περιρραντηρίων δύναμιν ἔχει, δι' ὧν ἀφαγνισθεῖσα ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν θείων παρασκευάζεται· ὁ δὲ νῦν λόγος, αὐτῆς τῆς θεότητός ἐστι μετουσία, τοῦ Θεοῦ λόγου διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς μεταδιδόντος τῷ ἀκούοντι τῆς ἀκηράτου δυνάμεως τῆς κοινωνίας. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Σινᾶ προπαρασκευασθεὶς τοῖς καθαρσίοις ὁ Ἰσραὴλ ἐν ἡμέραις δύο, τῇ τρίτῃ κατὰ τὸν ὄρθρον ἀξιοῦται τῆς θεοφανείας, οὐκέτι περὶ τὴν πλύσιν τῶν

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA III.

EQVITATVI meo in curribus Pharaonis aßimilaui te, propinqua mea. 10. Quàm pulchræ factæ ſunt genæ tuæ ſicut turturis, collum tuum ſicut monilia. 11. Similitudines auri faciemus tibi cum notis argenti. 12. Donec rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuũ. 13. Faſciculus myrrhæ patruelis meus mihi in medio vberum meorum commorabitur. Botrus Cypri patruelis meus in vineis Engaddi.

QVÆCVMQVE ante ea quæ nunc lecta ſunt, conſiderata ſunt in procemiis Cantici Canticorum, ſimiliter ſe habent atque ſplendor qui mane oritur poſt noctem. Neque enim ille eſt lux pura, ſed lucis procemium: ea quoque quæ dicta ſunt, ſunt huiuſmodi, vt nobis ſignificent exortum veræ lucis, non tamen in ſe habeant ipſum orbem Solis clarè apparẽtem. Nam in illis quidem loquitur ſponſa, & amici, & adoleſcentulæ: nunc autem vox ipſius ſponſi, tanquam orbis ſolis oritur, radiorum ſplendore abſcondens omnem ſplendorem aſtrorum quæ prius apparebant, & matutini quod illuxerat. Illa autem omnia vim quandam habent purgationum & aſperſionum, per quas expiata anima paratur ad res diuinas excipiendas: quod autem nunc dicitur, eſt participatio ipſius diuinitatis, ipſo Deo Verbo per propriam vocem impertiente auditorem poteſtate in quam non cadit interitus. Et quomodo in monte Sina purgationibus prius paratus Iſraël *Exod. 19.* duobus diebus, tertio dignus cenſetur ſummo mane, vt ei Deus appareat, non amplius occupatus in lauandis ve-

ctibus, ſed ipſum Deum apertè ſuſcipiens, propter quod animæ ſordes per præcedentes abluerat purgationes. Ita etiam nunc, quæ in iis quæ prius dicta ſunt, fuit contemplatio prooemiorum Cantici Canticorum duobus diebus præcedentibus, tantum profuit vt ablueret & emundaret à ſordibus carnis ſenſum qui eſt in iis quæ dicuntur. Ipſe autem Deus Verbum hodie, qui eſt dies tertius, apparebit poſt primam & ſecundam purgationem, non in caligine & procella, & ſono tubæ, & terribili igne à radice vſque ad verticem montis ambitum abſtergente, apertam & manifeſtam ſuam præbens præſentiam: ſed iucundus & affabilis ex ſpecie illa terribili ad ſponſæ lætitiam ſe tranſmutans & accommodans. Nam cùm ſponſa rogauiſſet, vt ſciret loca quietis, in quibus bonus paſtor verſatur, ne quid eorum quæ nollet amplius ipſi accidat propter ignorationem: deinde cúm amici ei expoſuiſſent, quis ſit certus iudex veritatis, nempe vt anima ad ſeipſam aſpiciat, & ſe cognoſcat: ſeipſam enim ignorare pronunciauit eſſe principium & conſequentiam neſciendi quidem aliquid aliud eorum quæ oportet. Quomodo enim aliquid aliud diſcet qui ſeipſum ignorat? Poſt hæc tanquam iam ſatis expurgata, quæ animæ principatum tenet facultate, oritur Verbum ſponſæ deſideranti, ea quæ ſunt præſentia accipiendo, adhortans ad id quod eſt diuinius. Laus enim rerum rectè geſtarum affert maiorem animi alacritatem ad id quod eſt melius. Quidnam ergo dicit verum Verbum virgini? *Equitatui meo*, inquit, *in curribus Pharaonis aſſimilaui te, propinqua mea.* Sed quoniam ex eo quod eſt in promptu, non facilè poteſt conſiderari ſenſus eorum quæ dicta ſunt, examinandum eſt diligenter id quod eſt propoſitum, quoad eius fieri poterit. Aliam poteſtatem equitatui Pharaonis obiectam didicimus ab hiſtoria, nempe nubem & virgam & violentum ac vehementem ventum, & mare bifariam diuiſum, & profundum in puluere, & ex vndis effectum murum, & ſiccam abyſſum per intermedios in aquis muros areſactam & ſolidatam, per quæ omnia ſalus parta eſt Iſraëlitis, cùm Pharao, cum toto exercitu, & cum equis, & curribus vndis fuerit obrutus. Nullis igitur

A ἱματίων ἄοχλος ὤν, ἀλλ' αὐτὸν δεχόμενος ἐμφανῶς τὸν Θεόν, οὗ χάριν τὸν τῆς ψυχῆς ῥύπον διὰ τῶν προλαβόντων καθαρσίων ἀπεπλύνατο. οὕτω καὶ νῦν ἡ ἐν τοῖς φθάσασι λόγοις γεγενημένη τῶν προοιμίων τοῦ ᾄσματος θεωρία κατὰ τὰς προλαβούσας δύο ἡμέρας τοσοῦτον ὠφέλησεν, ὅσον ἐκπλῦναι καὶ ἀποκλύσαι τοῦ ῥύπου τῆς σαρκὸς τὴν ἐν τοῖς λεγομένοις διάνοιαν. αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς λόγος σήμερον, ἥτις ἐστὶ τρίτη μετὰ τὴν πρώτην τε καὶ δευτέραν κάθαρσιν, ἐπιφανήσεται, οὐ γνόφῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ πυρὶ φοβερῷ ἐκ πυθμένος εἰς ἀκρό-
B ρειαν τοῦ ὄρους τὴν περιοχὴν διασμύχοντι, φανερὰν καὶ ἐπίδηλον ἑαυτοῦ τὴν παρουσίαν ποιούμενος· ἀλλ' ἡδὺς καὶ εὐπρόσιτος, ἐκ τοῦ φοβεροῦ εἴδους ἐκείνου πρὸς τὴν νυμφικὴν εὐφροσύνην μεθαρμοσάμενος. τῆς γὰρ νύμφης δεηθείσης μαθεῖν τοὺς τῆς ἀναπαύσεως τόπους, ἐν οἷς ὁ ἀγαθὸς ποίμην τὴν διατριβὴν ἔχει, ὥστε μή τι κατὰ ἄγνοιαν τῶν ἀβουλήτων παθεῖν· εἶτα τῶν φίλων τὸ ἀσφαλὲς τῆς ἀληθείας κριτήριον ὑφηγησαμένων, τὸ πρὸς ἑαυτὴν βλέπειν τὴν ψυχήν, καὶ
C ἑαυτὴν γινώσκειν· τὸ γὰρ ἑαυτὴν ἀγνοεῖν, ἀρχὴν ἀπεφήνατο καὶ ἀκολουθίαν εἶναι, τοῦ μηδὲ ἄλλο τι τῶν δεόντων εἰδέναι. πῶς γὰρ ἂν ἄλλο τι μάθοι, ἑαυτὸν ἀγνοῶν; ἐπὶ τούτοις ὡς ἱκανῶς ἤδη τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς ψυχῆς κεκαθαρμένου, ἐπανατέλλει τῇ ποθούσῃ ὁ λόγος, προτρέπων πρὸς τὸ τέλειον ποιούμενος διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῶν παρόντων. ὁ γὰρ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἔπαινος σφοδροτέραν τοῖς κατορθώσασι τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον προθυμίαν ἐντίθησι. τίς οὖν ὁ παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ λόγου γεγονὼς πρὸς τὴν παρθένον λόγος; τῇ ἵππῳ μου, φησίν, ἐν ἅρμασι Φαραὼ ὡμοίωσά-
D σε ἡ πλησίον μου. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν τῶν εἰρημένων θεωρῆσαι διάνοιαν, ἐξετάσαι προσήκει δι' ἐπιμελείας, καθὼς ἂν οἷόν τε ᾖ, τὸ προκείμενον. ἄλλην δύναμιν τὴν ἀντιπαραχθεῖσαν τῇ ἵππῳ τοῦ Φαραὼ παρὰ τῆς ἱστορίας ἐμάθομεν, νεφέλην καὶ ῥάβδον καὶ βίαιον ἄνεμον καὶ πέλαγος δίχα διαιρούμενον, καὶ βυθὸν ἐν κόνει, καὶ τὴν ἐκ κυμάτων τειχοποιΐαν, καὶ ξηρὰν ἄβυσσον, τὴν διὰ μέσου τῶν ἐξ ὕδατος πηγῶν χερσωθεῖσαν· δι' ὧν ἁπάντων ἐγένετο τοῖς Ἰσραηλίταις ἡ σωτηρία, πανστρατιᾷ τοῦ Φαραὼ μετὰ τῶν ἵππων τε καὶ ἁρμάτων συγκαλυφθέντος τοῖς κύμασιν. οὐδε-

μιᾶς

μιᾶς τοίνυν ἱππικῆς δυνάμεως ἀντιπαραταχθεί-
σης τῷ Αἰγυπτίων στρατῷ· ἄπορον ἂν εἴη μα-
θεῖν ποίᾳ ἵππῳ τῇ διαφανείσῃ κατὰ τῶν Αἰγυ-
πτίων ἁρμάτων ἡ νύμφη παρὰ τοῦ λόγου νῦν
προσεικάζεται. τῇ ἵππῳ μου γάρ, φησι, τῇ ἐν
τοῖς ἅρμασι τοῦ Φαραὼ κατειργασμένῃ τὴν νί-
κην, ὡμοίωσά σε ἡ πλησίον μου. ἢ δῆλόν ἐστιν,
ὅτι ὥσπερ οὐκ ἔστι διὰ ναυμαχίας ἡττηθῆναί
τινας, μὴ ναυτικοῦ στρατοῦ τὴν ἐν ταῖς ναυσὶ τῶν
ἐναντίων δύναμιν καταλύσαντος· οὕτως οὐδὲ
ἂν ἐν ἱππομαχίᾳ τις ἡττηθείη, μή τινος ἱππι-
κῆς ἐκ τῶν ἐναντίων ἀντιπαραταχθείσης δυνάμεως;
εἰ δὲ τοίνυν τὸ κράτιστον τῆς τῶν Αἰγυπτίων στρα-
τιᾶς, ἡ ἵππος ἦν, τὴν ἐπαναχθεῖσαν αὐτῇ κατὰ
τὸ ἀόρατον δύναμιν, δι' ἧς ἡ νίκη κατὰ τῶν Αἰ-
γυπτίων ἐγένετο ἵππον ὁ λόγος ὠνόμασεν· ᾐσθά-
νοντο γὰρ κἀκεῖνοι τοῦ πολεμοῦντος, καὶ πρὸς ἀλ-
λήλους ἐβόων, κύριος πολεμεῖ τοὺς Αἰγυπτίους,
καὶ φύγωμεν ἀπὸ προσώπου κυρίου. δῆλον δὲ
ὅτι καταλλήλως τῇ παρασκευῇ τῶν ἐναντίων ὁ
ἀληθινὸς ἀρχιστράτηγος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐξώπλι-
σε δύναμιν. οὐκοῦν ἦν τις ἀόρατος δύναμις,
ἡ διὰ τῶν περὶ τὴν θάλασσαν θαυμάτων ἐνερ-
γοῦσα τῶν Αἰγυπτίων τὸν ὄλεθρον, ἣν ἵππον
ὁ λόγος ὠνόμασεν. ἀγγελικὴν δὲ ταύτην στρα-
τιὰν ὑπονοοῦμεν, περὶ ἧς φησιν ὁ προφήτης·
ὅτι ἐπιβήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἱππασία
σου σωτηρία. ἀλλὰ καὶ ἅρματος μνήμην Θεοῦ
ἐποιήσατο ὁ Δαβὶδ λέγων· τὸ ἅρμα τοῦ Θεοῦ
μυριοπλάσιον· ᾧ ὑποζεύγνυνται τῶν εὐθη-
νούντων αἱ χιλιάδες. ἔτι δὲ καὶ ἡ τὸν προφή-
την Ἠλίαν μετάρσιον ἐκ γῆς ἐπὶ τὸν αἰθέριον
χῶρον ἀναλαμβάνουσα δύναμις τῷ τῶν ἵπ-
πων ὀνόματι παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται, καὶ
αὐτὸν δὲ τὸν προφήτην ἅρμα λέγει τοῦ Ἰσ-
ραὴλ καὶ ἱππέα ἡ ἱστορία. καὶ τοὺς περιοδεύον-
τας πᾶσαν τὴν οἰκουμένην δι' ὧν κατοικίζε-
ται τε καὶ ἡσυχάζει, Ζαχαρίας ὁ προφήτης ἵππους
ὠνόμασε, διαλλάσσοντας πρὸς τὸν ἱππότην, τὸν
μέσον ἑστῶτα τῶν δύο ὀρέων. οὐκοῦν ἔστι τις ἵππος ὧ
τὸ πλῆ κεκτημένῳ· ἡ μὲν τὸν προφήτην αἴ-
ρουσα· ἡ δὲ τὴν οἰκουμένην οἰκίζουσα· ἡ δὲ ὑπε-
ζευγμένη τῷ ἅρματι· ἄλλη δὲ τὸν Θεὸν ἔπο-
χον ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων λαμβάνου-
σα· ἄλλη δὲ τὴν Αἰγυπτίαν καταλύουσα δύ-
ναμιν. πολλῆς τοίνυν οὔσης ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς τῆς διὰ τῶν ἐνεργειῶν φαινομένης διαφορᾶς,

A copiis equeſtribus obiectis Ægyptio-
rum exercitui, non facile fuerit ſcire
cuínam equitatui qui apparuerit con-
tra currus Ægyptios, nunc aſſimiletur
ſponſa. Equitatui meo, inquit, qui in
curribus Pharaonis reportauit victo-
riam, aſſimilaui te propinqua mea. An
non eſt hoc manifeſtum, quod quo-
modo fieri non poteſt, vt nauali præ-
lio ſit parta victoria, niſi nauticus ex-
ercitus: demerſerit exercitum hoſtium
qui eſt in nauibus: ita nec in equeſtri
prælio victus fuerit quiſpiam, ſi non
aliquæ equeſtres copiæ inimicorum ex
B aduerſo ſteterint? Quoniam ergo id
quod erat validiſſimum exercitus Ægy-
ptiorum, vim aduerſum illos illatam,
quæ non cadebat ſub oculos, per quam
aduerſus Ægyptios parta eſt victoria,
equitatum ſcriptura nominauit: nam
illi quoque ſentiebant eum belligeran-
tem, & inter ſe clamabant, Dominus
bellum gerit aduerſus Ægyptios, & fu-
giamus à facie Domini. Eſt autem per- Exod.14.
ſpicuū, quòd prout fuerit inſtructa acies
aduerſariorum, vetus imperator exerci-
citus ſuas armat copias. Erat ergo quæ-
C dam virtus non cadens ſub aſpectum,
quæ per miracula quæ fiebant in mari,
Ægyptiis afferebat exitium, quam ſcri-
ptura nominauit equos. Angelicum au-
tem exercitū eum eſſe exiſtimamus, de
quo dicit Propheta. Aſcendes equos Abac.3.
tuos, & equitatus eſt tua ſalus. Sed Dei
quoq; currus Dauid fecit mentionem, Pſal.71
dicēs: Currus Dei decem millibus mul-
tiplex, cui ſubiunguntur millia eorū qui
dirigūt. Præterea quæ Eliam ſublimem
è terra ad locum æthereum tollit virtus,
equorum nomine nominatur à ſcriptu-
ra. Quinetiam ipſum prophetam dicit 4.Reg.2.
hiſtoria currum Iſraëlis & equitem. Eos
quoque qui totum orbem terræ obiue-
rūt, per quos terra habitatur & quieſcit,
D Zacharias Propheta nominauit equos Zach.1.8.
diſſerentes cum equite, ſtante in medio
duorū montium. Eſt ergo equus ei qui
vniuerſitatē poſſidet: alius quidem ſur-
ſum tollens Prophetam: alius autem fa-
ciens vt habitetur orbis terræ: alius autē
qui iungitur currui: alius itē qui Deum
accipit vectorem ad ſalutem hominum;
alius autē qui Ægyptias obruit copias:
Cùm ergo in diuinis equis magna ſit
quæ apparet per operationes differētia,

aſſimilatur equis qui Ægyptias perdit copias, ea quæ per curſum virtutis Deo appropinquauit. Ita enim ei dicit Verbum: *Equis meis in curribus Pharaonis aſſimilaui te, propinqua mea.* Multas autem eáſque magnas laudes ſimul verbum complectitur: & eſt quidam laudum catalogus quæ his equis facta fuit aſſimilatio. Quæcumq; enim de Iſraële commemorantur in regione Ægyptiorum, ſeruitus, paleæ, lutum, lateres, vniuerſa circa terram occupatio & afflictio, duri eorum operum præfecti, qui quotidie ab eis luteum exigebant tributum, propter quos aqua fit ſanguis, & lux obſcuratur, & ranæ ſerpunt in domos, & è camino puluis facit puſtulas enaſci è corporibus: &, vt ſemel dicam omnia, locuſta, cyniphes, bruchus, grando, quæ acciderũt primogenitis: hæc omnia, & quæcumque melius perſequitur hiſtoria, per quæ acquiritur ſalus Iſraëlitis, eſt laudum argumentum animæ quæ Deo coniungitur. Non enim eſſet aſſimilata illi exercitui qui malos perdit Ægyptios, per quem à mala tyrannide liberatur Iſraël, niſi ea omnia rectè geſta eſſent, quæ & Ægyptum perdunt, & parant iter ad Deum, eorum qui à limo Ægyptio migrant ad terram promiſſionis. Igitur quandoquidem, ſicut dicit diuinus Apoſtolus, omnia ſcripta ſunt ad noſtram admonitionem, quæ diuinitùs inſpirata continet ſcriptura: nihil aliud nobis conſulit Verbum per ea quæ dicta ſunt ſponſæ, quàm quòd nos oportet ſupra nos ſuſcepto Verbo vectore, & deuictis equis Ægyptiis, cum ipſis curribus & aſcenſoribus, & omnibus improbis copiis ſuffocatis, ita aſſimilari illis copiis, tanquã equitatum quendam eos, qui aduerſarium exercitum in aquam demerſerunt. Vt autem apertius intelligamus quod dicitur, id eſt eiuſmodi. Fieri non poteſt vt aſſimiletur quiſquam equis, per quos in profundum ſunt demerſi currus Ægyptiorum, niſi per aquam myſticam liberatus à ſeruitute aduerſarij, omni ſenſu Ægyptiaco, & omni externo vitio & peccato in aqua relicto, purè emergat, Ægyptiacæ conſciẽtiæ nihil ſecum adducens in vitam poſtea futuram.

Rom. 15.

A τῇ καθαιρετικῇ τῆς Αἰγυπτιακῆς δυνάμεως ἵππῳ παρεικάζεται, ἡ διὰ τοῦ δρόμου τῆς ἀρετῆς τῷ Θεῷ πλησιάσασα. οὕτω γάρ φησι πρὸς αὐτὴν ὁ λόγος· ὅτι τῇ ἵππῳ μου ἐν ἅρμασι Φαραὼ ὡμοίωσά σε ἡ πλησίον μου. πολλοὺς δὲ καὶ μεγάλους ἐπαίνους ὁ λόγος ἐν ἑαυτῷ περιείληφε· καί τις κατορθωμάτων κατάλογός ἐστιν, ἡ πρὸς τὴν ἵππον ταύτην ὁμοίωσις. ὅσα γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ παροικίᾳ τῶν Αἰγυπτίων μνημονεύεται, ἡ δουλεία, ἡ καλάμη, ὁ πηλὸς, ἡ πλινθεία, πᾶσα ἡ περὶ τὴν γῆν ἀσχολία, οἱ χαλεποὶ τῶν τοιούτων ἔργων ἐπιστάται, οἱ τὸν πήλινον αὐ- B τοῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπαιτοῦντες φόρον, δι' οὓς τὸ ὕδωρ αἷμα γίνεται, καὶ τὸ φῶς σκοτίζεται, καὶ βάτραχοι τοῖς οἴκοις εἰσέρπουσι, καὶ ἡ καμιναία κόνις τὰς φλυκτίδας ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀναζέειν ποιεῖ, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα, ἡ ἀκρὶς, οἱ σκνίπες, ὁ βροῦχος, ἡ χάλαζα, τῶν πρωτοτόκων τὰ πάθη. ταῦτα πάντα καὶ ὅσα πρὸς τὸ κρεῖττον ἡ ἱστορία διέξεισι, δι' ὧν γίνεται τοῖς Ἰσραηλίταις ἡ σωτηρία, ἐπαίνων ἐστὶν ὑπόθεσις τῇ τῷ Θεῷ συναπτομένῃ ψυχῇ. οὐ γὰρ ἂν ὡμοιώθη τῇ δυνάμει ἐκείνῃ, τῇ καθαιρετικῇ τῶν Αἰγυπτίων κα- C κῶν, δι' ἧς ἐλευθεροῦται ὁ Ἰσραὴλ τῆς πονηρᾶς τυραννίδος, εἰ μὴ ταῦτα πάντα καὶ ταύτῃ κατώρθωτο, τά τε καθαιρετικὰ τῆς Αἰγύπτου, καὶ τὰ παρασκευαστικὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πορείας, τῶν μετοικιζομένων πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας ἰλύος. οὐκοῦν ἐπειδὴ, καθώς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, πάντα πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν ἀναγέγραπται, ὅσα ἡ θεόπνευστος περιέχει γραφή· οὐδὲν ἄλλο ἢ συμβουλεύει διὰ τῶν πρὸς τὴν νύμφην εἰρημένων ὁ λόγος ἡμῖν, ὅτι χρὴ καὶ ἡμᾶς ἐπόχους δεξαμένους ἐφ' ἑαυ- D τῶν τὸν λόγον, καὶ καταγωνισαμένους τὴν Αἰγυπτίαν ἵππον αὐτοῖς ἅρμασι καὶ ἀναβάταις, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν πονηρὰν δυναστείαν τῷ ὕδατι καταποντίσαντας, οὕτως ὁμοιωθῆναι τῇ δυνάμει ἐκείνῃ, καθάπερ τινὰ ἵππον τῶν ἀντικειμένων στρατιὰν ἐναφέντας τῷ ὕδατι. ὡς δ' ἂν σαφέστερον μάθοιμεν τὸ λεγόμενον, τοιοῦτόν ἐστιν. οὐκ ἔστιν ὁμοιωθῆναι τῇ ἵππῳ, δι' ἧς τὰ ἅρματα τῶν Αἰγυπτίων τῷ βυθῷ κατεπόθη, εἰ μή τις διὰ τοῦ μυστικοῦ ὕδατος τῆς τοῦ ἀντικειμένου δουλείας ἐλευθερούμενος, πᾶν Αἰγυπτιάζον νόημα, καὶ πᾶσαν ἀλλόφυλον κακίαν τε καὶ ἁμαρτίαν τῷ ὕδατι καταλιπὼν, καθαρὸς ἀναδύῃ, μηδὲν τῆς Αἰγυπτίας συνειδήσεως τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ συνεπαγόμενος.

ὁ γὰρ ἀκριβῶς πασῶν καθαρθεὶς τῶν Αἰγυπτίων πληγῶν, αἵματος, καὶ βατράχων, καὶ φλυκτίδων, καὶ σκότους, ἀκρίδος τε καὶ σκνιπῶν, καὶ χαλάζης, καὶ τῆς τοῦ πυρὸς ἐπομβρίας, καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν τῆς ἱστορίας μέμνηται λόγος, οὗτος ἄξιός ἐστιν ὁμοιωθῆναι τῇ δυνάμει ἐκείνῃ, ἧς ἔποχος ὁ λόγος γίνεται. πάντως δὲ οὐκ ἀγνοοῦμεν τὰ διὰ τῶν πληγῶν σημαινόμενα, πῶς γὰρ τοῖς Αἰγυπτίοις τὸ αἷμα πληγή, καὶ ἡ τῶν βατράχων ὀσμή, καὶ ἡ τοῦ φωτὸς εἰς τὸ σκότος μεταβολή, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα. τίς γὰρ οὐκ οἶδε διὰ ποταποῦ B βίου αἷμά τις γίνεται, ἐκ ποτίμου τοῦ πρότερον εἰς διαφθορὰν ἀλλοιούμενος· καὶ τί ποιῶν ζωογονεῖ τῷ ἰδίῳ οἴκῳ τὴν τῶν βατράχων δυσωδίαν· καὶ πῶς μεταποιεῖ τὸν φωτεινὸν βίον, εἰς ἔργα νυκτὶ φίλα καὶ ζοφώδη, δι' ὧν ἡ τῆς γεέννης κάμινος τὰς πονηρὰς τῆς κατακρίσεως φλυκτίδας ἀναζέειν ποιεῖ; οὕτω δὲ καὶ τὰ καθ' ἕκαστον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ κακῶν ῥᾴδιον μεταβαλεῖν εἰς παίδευσίν τε καὶ σωφρονισμὸν τοῦ ἀκούοντος, ἀλλὰ περιττὸν ἂν εἴη μηκύνειν διὰ τῶν ὁμολογουμένων τὸν λόγον. τούτων τοίνυν καὶ τῶν τοιούτων κρείττους γενόμενοι, καὶ τῷ Θεῷ πλησιάσαντες, καὶ αὐτοὶ πάντως C ἀκουσόμεθα· ὅτι τῇ ἵππῳ μου ἐν ἅρμασι Φαραὼ ὡμοίωσά σε ἡ πλησίον μου. ἀλλὰ λυπεῖ τυχὸν τοὺς σώφρονας καὶ καθαρὸν ἐξησκηκότας βίον, ἡ πρὸς τὸν ἵππον ὁμοίωσις· διότι πολλοὶ τῶν προφητῶν ἀπαγορεύουσιν ἡμῖν τὸ ὁμοιοῦσθαι τοῖς ἵπποις, τοῦ μὲν Ἱερεμίου τὴν μοιχικὴν λύσσαν τῷ ὀνόματι τῶν ἵππων διασημήναντος, ἐν οἷς φησιν· ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν, ἕκαστος ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρεμέτιζε· τοῦ δὲ μεγάλου Δαβὶδ φοβερὸν ποιουμένου τὸ ὡς ἵππον τινὰ καὶ ἡμίονον γίνεσθαι, D ὧν κελεύει καταγχεῖν ἐν κημῷ τε καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας· διὰ τοῦτο παραμυθεῖται τῷ ἐφεξῆς λόγῳ τὴν τοιαύτην διάνοιαν λέγων· ὅτι οὐ τοιαῦταί σου εἰσὶν αἱ σιαγόνες, κἂν ἵππος ᾖς, ὡς κημοῦ χρῄζειν καὶ χαλινοῦ εἰς ἀγχόνην· ἀλλά σοι διὰ τῆς καθαρότητος τῶν τρυγόνων ἡ σιαγὼν καλλωπίζεται. φησὶ γάρ· τί ὡραιώθησαν σιαγόνες σου ὡς τρυγόνος. μαρτυρεῖται δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα παρατετηρηκότων, τοῦτο τὸ ὄρνεον μένειν εἰ διαζευχθείη τῆς συζυγίας, εἰς τὸ ἐφεξῆς ἀσυνδύαστον, ὡς φυσικῶς ἐν αὐτῷ τὸ κατορθοῦσθαι τὴν σωφροσύνην.

A Qui enim eſt planè purus ab omnibus plagis Ægyptiis, ſanguine, & ranis, & puſtulis, & tenebris, locuſtiſque & cyniphibus, & grandine, & imbre ignis, & cæteris quorum diuina meminit hiſtoria, is dignus eſt qui aſſimiletur illi virtuti cuius Verbum eſt vector. Omnino autem non ignoramus ea quæ ſignificantur per plagas, quemadmodum Ægyptiis ſanguis fuit plaga, & odor ranarum, & lucis in tenebras mutatio, & cætera omnia. Quis enim neſcit per cuiuſmodi vitam fit ſanguis quiſpiam, ab eo quod prius erat potabile mutatus in corruptionem: & quid faciens, domi ſuæ procreat tetrum ranarum odorem: & quemadmodum tranſmutat vitam lucidam in opera amica nocti & tenebris, per quæ fornax gehennæ facit ebullire malas puſtulas damnationis? Ita autem vnumquodque ex malis quæ ſunt in Ægypto, facile eſt tranſmutare ad eruditionem & caſtigationem auditoris. Sed fuerit ſuperuacaneum extendere orationem per ea de quibus conſtat. Cum his ergo & quæ ſunt huiuſmodi euaſerimus ſuperiores, & Deo appropinquauerimus, ipſi quoque omnino audiemus: *Equitatui meo in curribus Pharaonis te aſſimilaui, propinqua mea.* Sed eos qui temperatam & puram vitam exercuerunt, fortaſſe malè habet illud, ſe equo eſſe aſſimilatos: propterea quòd multi Prophetæ nobis prohibent ne aſſimilemur equis, cùm Hieremias quidem adulterij rabiem equorum nomine ſignificauit, cùm dicit: Equi in fœminas currentes facti ſunt: vnuſquiſque hinniebat ad vxorem proximi ſui: magnus autem Dauid rem duxerit eſſe terribilem, fieri ſicut equum & mulum: quorum iubet in camo & freno maxillas conſtringere. Et ideo eo quod deinceps ſequitur, eum ſenſum mitigat, dicens: Non ſunt maxillæ tuæ eiuſmodi, vt ſicut equus camo & freno opus habeas vt conſtringaris: ſed per puritatem turturum tibi ornatur gena. Dicit enim: *Quàm pulchræ factæ ſunt tibi genæ ſicut turturis.* De hac autem aue teſtantur qui hæc obſeruarunt, quòd ſi ſeparata fuerit à coniugio, manet deinceps ſolitaria, nec cum vllo conniungitur: adeò vt in ea naturaliter exerceatur temperantia.

Hierem. 5.

Pſal. 31.

Propterea ænigmatica laudum ſignificatione à Verbo comprehenſa eſt hæc auis, quòd pro freno fuerit diuini equi maxillæ turturis aſſimilatio, per quam ſignificatur vitam puram huic equo conueuire. Propterea cum admiratione ei dicit Verbum, Quàm pulchræ factæ ſunt genæ tuæ vt turturis? huic autem ſubiungit aliam quoque laudem per ſimilitudinem: *Collum tuum ſicut torques*. Nam cum ſemel incidiſſet in tropicam ſignificationem, per ea quæ de equis conſiderantur, ſponſæ laudem excogitat. Laudat enim collum, quòd in figuram circuli eat in gyrum, quòd etiam ſuperbis & ferocibus equis videmus fieri. Torquium enim mentio indicat circulum: cuius figura in collo oſtenſa reddit equum ſeipſo decentiorem: Torques autem Græcè dicitur ὁρμίσκος, diminutiuum eius quod eſt ὅρμος. ὅρμος autem propriè quidem dicitur in locis maritimis, in quibus littus intrinſecus in lunæ formam cauatum, ſinu mare excipit, & per ſe facit quieſcere eos qui è mari adnauigant. Ex metaphora autem propter figuram ornatamentum colli dicitur ὅρμος. quando autem diminutiuè dicimus ὁρμίσκος pro ὅρμος per hanc vocem propemodùm oſtendimus ipſam ſimilitudinem. Colli ergo cum torquibus ſimilitudo oſtendit multa encomia quæ ſponſæ cōueniunt: Primùm quidem, quòd equus collum in orbem flectens, ad omnes ſuos greſſus aſpicit, quo fit vt inoffenſus & tutus ſit greſſus eius, neq; ad lapidem offendens, neque in foſſam temerè incidens. Hoc nō parum facit ad laudē animæ, nempe ad ſeipſam aſpicere, & tutiſſimè ad curſum diuinum feſtinare, quæcumque ex tentationibus illi eueniunt ad curſum impedimēta vitans & ſuperans. Deinde autem ipſum quoque primitiuū nomen τῶν ὅρμων vnde propter figuræ ſimilitudinem colli ornamentū nominatum fuit ὁρμίσκος, magnas quaſdā laudes continet, quādo τοῖς ὅρμοις, id eſt, naualibus, collum fuerit aſſimilatum. Quænā autem ſunt laudes, quæ nobis per hæc à ſcriptura ſignificantur? Nauigantibus res iucunda & ſalutaris eſt portus, & qui poſtquam in mari fuerint iactati & vexati, tranquillum aliquē portum occupauerint,

A διὰ τοῦτο τὸ αἴνιγμα τῶν ἐπαίνων συμπαρελήφθη ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦτο τὸ ὄρνεον, ὡς ἀντὶ χαλινοῦ γίνεσθαι τῇ σιαγόνι τοῦ θείας ἵππου τὴν τῆς τρυγόνος ὁμοίωσιν, δι' ἧς ἡ καθαρὰ ζωὴ ἐπιπρέπειν τῷ τοιαύτῃ ἵππῳ διασημαίνεται. διὸ θαυμαστικῶς φησι πρὸς αὐτὴν ὁ λόγος· τί ὡραιώθησαν σιαγόνες σου ὡς τρυγόνες; ἐπάγει δὲ τούτῳ καὶ ἕτερον δι' ὁμοιώσεως ἔπαινον, λέγων· τράχηλός σου ὡς ὁρμίσκοι. ἅπαξ γὰρ ἐμπεσὼν τῇ τροπικῇ σημασίᾳ, διὰ τῶν περὶ τῶν ἵππων θεωρουμένων ἐπινοεῖ τῇ νύμφῃ τὸν ἔπαινον. ἐπαινεῖ
B γὰρ τὸν τράχηλον τὸν ἐν σχήματι κύκλου γυρούμενον, ὃ δὴ περὶ τοὺς γαυροὺς τῶν πώλων ὁρῶμεν γινόμενον. ἡ γὰρ τῶν ὁρμίσκων μνήμη, τὸν κύκλον ἐνδείκνυται, οὗ τὸ σχῆμα ἐπὶ τοῦ αὐχένος δεικνύμενον, εὐπρεπέστερον ἑαυτοῦ τὸν πῶλον ποιεῖ· ὅρμος δὲ λέγεται κυρίως μὲν ἐπὶ τῶν παραλίων τόπων, ἐν οἷς ἡ ὀχθὴ κατὰ τὸ ἐντὸς μηνοειδὴς κοιλανθεῖσα, ὑποδέχεταί τε τῷ κόλπῳ τὴν θάλασσαν, καὶ ἀναπαύει δι' ἑαυτῆς τοὺς ἐκ πελάγους προσπλέοντας. ἐκ μεταφορᾶς δὲ διὰ τοῦ σχήματος ὁ περιτραχήλιος κόσμος ὅρμος
C λέγεται. ὅταν δὲ ὑποκοριστικῶς ὁρμίσκοι ἀντὶ ὅρμου λέγωμεν, τὴν ἐν ὀλίγῳ τοῦ σχήματος ὁμοιότητα διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς ἐνδεικνύμεθα. πολλὰ τοίνυν εἰς ἐγκώμια συντελοῦντα τὴν νύμφην, ἡ πρὸς τοὺς ὁρμίσκους ὁμοιότης τοῦ τραχήλου ἐνδείκνυται· πρῶτον μὲν ὅτι εἰς κύκλου σχῆμα κάμπτων ὁ πῶλος τὸν αὐχένα, πρὸς τὰς ἰδίας τῶν ποδῶν βάσεις ὁρᾷ· δι' ὧν ἀπρόσκοπόν τε καὶ ἀσφαλῆ ποιεῖται τὸν δρόμον, μήτε τῷ λίθῳ προσπταίων, μήτε κατεμβατῶν τῷ βόθρῳ. τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν
D ἐστιν εἰς εὐφημίαν ψυχῆς, τὸ πρὸς ἑαυτὴν βλέπειν, καὶ δι' ἀσφαλείας πάσης πρὸς τὸν θεῖον δρόμον ἐπείγεσθαι, πάντα τὰ ἐκ πειρασμῶν τινων ἐγγινόμενα πρὸς τὸν δρόμον ἐμπόδια, διαλλομένην καὶ ὑπερβαίνουσαν. ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸ τὸ πρωτότυπον τῶν ὅρμων ὄνομα, ὅθεν διὰ τὴν τοῦ σχήματος ὁμοιότητα, ὁ περὶ δέρρεως κόσμος ὁρμίσκους ὠνόμασται, μεγάλων τινῶν ἐγκωμίων ὑπερβολὴν περιέχει, ὅταν ὡμοιώθη τοῖς ὅρμοις ὁ τράχηλος. τίνα δέ ἐστι τὰ ἐγκώμια τὰ διὰ τούτων ἡμῖν ὑπὸ τοῦ λόγου δηλούμενα; ἡδύ τι καὶ σωτήριόν ἐστι τοῖς καταπλέουσιν ὁ λιμήν, καὶ τὸ μετὰ τὴν ἐν θαλάσσῃ κακοπάθειαν, ὅρμον τινὰ καταλαβεῖν διαβάζοντα,

ἐν ᾧ λήθην ποιησάμενοι τῶν ἐν θαλάσσῃ κακῶν, ὅλοι τῆς ἀναπαύσεως γίνονται, τοὺς μακροὺς πόνους δι' ἡσυχίας παραμυθούμενοι, οὐκ ἔστιν αὐτοῖς. οὐκ ἔστι ναυαγίου φόβος, οὔτε ἡ τῶν ὑφάλων ὑπόνοια, οὔτε πειρατῶν κίνδυνος, οὔτε πνευμάτων ταραχή, οὔτε ἡ ἐκ βυθῶν ἀνοιδαίνουσα διὰ τῶν ἀνέμων θάλασσα· ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων κινδύνων ἐκτὸς γίνονται οἱ χειμαζόμενοι τοῦ πελάγους, ἐν τῷ ὅρμῳ γαληνιάζοντος. Εἰ τοίνυν οὕτω τις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καταστήσειεν, ὡς αὐτήν τε γαλήνην ἔχειν ἐν ἀκύμονι τῇ ἡσυχίᾳ, μηδὲν παρακινουμένην ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, μήτε δι' ὑπερηφανίας οἰδαίνουσαν, μήτε τοῖς τοῦ θυμοῦ κύμασιν ἐξαφρίζουσαν, μήτε κατ' ἄλλο τι πάθος κλυδωνιζομένην, καὶ περιφερομένην παντὶ ἀνέμῳ, τῷ τὰ ποικίλα κύματα τῶν παθημάτων ἐγείροντι. εἰ τοίνυν αὐτή τε οὕτως ἔχοι, καὶ τοὺς ἐν τῷ πελάγει τοῦ βίου χειμαζομένους ἐν ταῖς παντοδαπαῖς τῶν κακῶν τρικυμίαις ἐν ἑαυτῇ καταστέλλοι, λείαν αὐτοῖς καὶ ἀκύμαντον τὴν δι' ἀρετῆς ζωὴν ὑφαπλώσασα, ὥστε τοὺς ἐν αὐτῇ γενομένους ἐκτὸς γίνεσθαι τῶν ἐκ ναυαγίου κακῶν, καλῶς τοῖς ὑπὸ τοῦ λόγου ἐπαινουμένοις ὁρμίσκοις ὁμοιοῦται, τῆς πληθυντικῆς σημασίας, τὴν ἐν ἑκάστῳ εἴδει τῆς ἀρετῆς τελειότητα σημαινούσης. εἰ γὰρ ἦν ἑνὶ μόνῳ προσεικασμένη ὁρμίσκῳ, ἀτελὴς ἂν πάντως ὁ ἔπαινος ἦν, ὡς οὐ τὴν αὐτὴν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν μαρτυρίαν ἔχων· νῦν δὲ πᾶσαν συλλαμβάνει τῷ λόγῳ τῶν ἀρετῶν τὴν μαρτυρίαν, ἡ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ὁρμίσκων ὁμοίωσις. καὶ τοῦτο συμβουλή τίς ἐστι παρὰ τοῦ λόγου, τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας προσαγομένη, τὸ μὴ δεῖν ἡμᾶς πρὸς ἕν τι τῶν ἀγαθῶν βλέποντας, ἀμελῶς περὶ τὰ λοιπὰ τῶν κατορθωμάτων ἔχειν. ἀλλ' εἴ σοι γένοιτο ὅρμος ἡ σωφροσύνη, καθάπερ τισὶ μαργαρίταις τῷ καθαρῷ βίῳ τὸν τράχηλον λαμπρύνων· ἔστω σοι καὶ ἕτερος ὅρμος, ὁ τοὺς τιμίους λίθους τῶν ἐντολῶν ἐν ἑαυτῷ περιείργων, καὶ δι' ἑαυτοῦ τῆς δέρρης πλεονάζων τὸ κάλλος· ἔστω σοι καὶ ἄλλος κόσμος περιαυχένιος, ἡ εὐσέβειά τε καὶ ὑγιαίνουσα πίστις, κύκλῳ τὸν τῆς ψυχῆς αὐχένα διαλαμβάνουσα. Οὗτός ἐστιν ὁ κλοιὸς ὁ χρύσεος ὁ ἐκ τοῦ ἀκηράτου τῆς θεογνωσίας χρυσοῦ τῷ τραχήλῳ περιλαμπόμενος· περὶ οὗ φησιν ἡ παροιμία· ὅτι στέφανον χαρίτων δέξῃ σῇ κορυφῇ, καὶ κλοιὸν χρύσεον περὶ σῷ τραχήλῳ.

A in quo afflictiones quas in mari perpeſſi ſunt obliti, toti verſantur in requie, longos labores quiete recreantes, non eſt eis naufragij metus, neque in mari latentium cautium ſuſpicio, nec periculum prædonum, neque à flatibus perturbatio, neque à profundo per ventos tumeſcit mare: ſed remoti ſunt ab omnibus eiuſmodi periculis qui tempeſtate iactantur, cùm mare ſit in portu tranquillum. Si quis ergo animam ſuam ita conſtituerit, vt ipſa ſit tranquilla in quiete, non agitata fluctibus, minimè emota à ſpiritibus improbitatis, neque
B intumeſcens per ſuperbiam, neque ſpumans iræ fluctibus, neque vlla alia vndarum animi perturbatione, vllóve vento lata, qui multos excitat fluctus animi affectuum: Si ergo ipſa ita ſe habeat, & eos qui in mari vitæ tempeſtate agitantur, in ſummis omne genus malorum fluctibus apud ſe in tranquillo retineat, eis planam & nullis procellis agitatam per virtutem explicans vitam: adeò vt qui in ea fuerint ſint extra omnia mala naufragij, rectè à ſcriptura aſſimilatur ὁρμίσκοις, id eſt, torquibus, quę efferuntur numero plurali, voce ſigni-
C ficante perfectionem in vnaquaque virtute. Si enim vni ſoli aſſimilata torqui eſſet, laus omnino eſſet inutilis, quòd non idem haberet teſtimonium in cæteris virtutibus: nunc autem oratione complectitur omne virtutum teſtimonium, quæ ſit torquium multitudini aſſimilatio. Eſt hoc quoque conſilium, quod à Verbo præbetur toti Eccleſiæ, non oportere nos ad vnum aliquod bonum aſpicientes, in cæteris rectè factis eſſe negligentes. Sed ſi ſit tibi monile temperantiæ, veluti quibuſdam margaritis, pura vita in collo reſplendens: ſit tibi aliud monile, quod pretioſas gem-
D mas præceptorum in ſe contineat, & per ſe in ceruice copioſam ſuppeditet pulchritudinem. Sit etiam tibi aliud colli ornamentum, nempe pietas, rectáque & ſana fides, in orbem circundans collum animæ. Hoc eſt collare aureum, quod ex ſincera aure Dei cognitionis circa collum refulget: de quo dicit prouerbium, Coronam gratiarum accipies tuo capiti, & torques aureos collo tuo.

Prou.1.8. Atque eſt quidem eiuſmodi conſilium, per torques. Tempus eſt autem deducendi ad contemplationem ea quoque verba quæ amici ſponſi faciunt ad virginem. Eſt autem huiuſmodi dictio,

11. *Similitudines auri faciemus tibi cum notis argenti: donec rex in accubitu ſuo.* Eorum autem, ei quidem qui aſpicit ad ſeriem prius datæ nobis contemplationis, videtur quodammodo perfectus eſſe ſenſus & habere conſequentiam. Dictionis autem contextus profundas habens tropicas ſignificationes, efficit vt ſit intellectu difficile, quod ſignificatur per ænigmata. Nam quoniam pulchritudo animæ aſſimilata fuit equis qui currus perdunt Ægyptios, hoc eſt exercitui angelico: illis autem equis dicit bonus aſcenſor frænum quidem eſſe puritatem, quam ſignificauit per hoc quod aſſimilauit genas turturibus: ornatum autem & collare, varia monilia quæ reſplendent per virtutes; volunt etiam amici aliquam fieri acceſſionem equi pulchritudini, ornantes phaleras ex auri ſimilitudinibus, quibus etiam imprimunt notas puritatis argenti, vt magis ſplendeat pulchritudo ornamenti, fulgore argenti contemperato cum nitore auri. Neceſſe autem fuerit, tropicis relictis ſignificationibus, non dimouere orationem ab eo ſenſu qui nobis proſit. Illis quidem equis fuit aſſimilata quæ per virtutes purgata fuit anima. Sed nondum erat Verbo ſubiecta, neque in ſe portauit eum, qui propter ſalutem vehebatur his equis. Oportebat enim primum per omnia ornatum eſſe equum, & deinde eum regem vectorem accipere. An autem ex alto equum ſibi accommodet, is qui, vt dicit Propheta, ſuper nos equos aſcendit, & propter noſtram ſalutem ſuper nos equitat, an etiam ſit in nobis, qui inhabitat & inambulat, & in animæ noſtræ profūda permeat, nihil refert quod ad ſenſum attinet. Cui enim eſt vnum ambobus, quod reliquum eſt etiam ſe rectè habet. Nam & qui Deum ſupra ſe habet, omnino etiam in ſe habet: & qui in ſe accepit, ſubit eum qui in ſeipſo eſt. Rex ergo eſt quieturus ſuper hunc equum. In diuina autē poteſtate idem eſt, vt dictum eſt, ſeſſio & accubitus, vtrumuis enim ex ambobus in nobis

A ἐν μὲν οὖν διὰ τῶν ὁρμίσκων συμβουλὴ τοιαύτη. καιρὸς ἂν εἴη καὶ τὸν ἐφεξῆς λόγον προσαχθῆναι τῇ θεωρίᾳ, ὃν οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου πρὸς τὴν παρθένον πεποίηνται. ἔστι δὲ ἡ λέξις αὕτη· ὁμοιώματα χρυσίου ποιήσομέν σοι μετὰ στιγμάτων τοῦ ἀργυρίου· ἕως ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ. τούτων δὲ τῷ μὲν πρὸς τὸν εἱρμὸν βλέποντι, τῆς προαποδοθείσης ἡμῖν θεωρίας, δοκεῖ πως ἡ διάνοια συνηρτῆσθαι καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔχειν. ἡ δὲ λέξις ἐμβαθύνουσα ταῖς τροπικαῖς σημασίαις, δυσκατανόητον ποιεῖ τὸ διὰ τῶν αἰνιγμάτων δηλούμενον. B ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος τῇ ἵππῳ τῇ καθαιρετικῇ τῶν Αἰγυπτίων ἁρμάτων ἀφωμοιώθη, τουτέστι τῇ ἀγγελικῇ στρατιᾷ· τῇ δὲ ἵππῳ ἐκείνῃ φησὶν ὁ καλὸς ἐπιβάτης, χαλινὸν μὲν εἶναι τὴν καθαρότητα, ἣν διὰ τοῦ ὁμοιῶσαι τὰς σιαγόνας ταῖς τρυγόσιν ἐνεσήμηνε· κόσμον δὲ περιαυχένιον τοὺς ποικίλους ὅρμους τοὺς διὰ τῶν ἀρετῶν περιστίλβοντας· βούλονταί τινα καὶ οἱ φίλοι προσθήκην τῷ κάλλει τῆς ἵππου ποιήσασθαι, ἐξ ὁμοιωμάτων χρυσοῖς κατακοσμοῦντες τὰ φάλαρα, οἷς ἐνστίζουσι καὶ τοῦ ἀργυρείου τὴν καθαρότητα, ὡς ἂν μᾶλλον διαλάμποι C τὸ κάλλος τοῦ περικοσμήματος, τῆς αὐγῆς τοῦ ἀργύρου, πρὸς τὴν λαμπηδόνα τοῦ χρυσίου συγκιρναμένης. ἀναγκαῖον δ' ἂν εἴη τὰς τροπικὰς ἐμφάσεις καταλιπόντας, ὠφελούσης ἡμᾶς διανοίας μὴ ἀποστῆσαι τὸν λόγον. προσεικάσθη μὲν ἐκείνῃ τῇ ἵππῳ, ἡ διὰ τῶν ἀρετῶν κεκαθαρμένη ψυχή. ἀλλ' οὔπω τοῦ λόγου γέγονεν ὑποχείριος. οὐδὲ ἐβάστασεν ἐφ' ἑαυτῆς τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῖς τοιούτοις ἐποχούμενον ἵπποις. χρὴ γὰρ πρότερον διὰ πάντων κατακοσμηθῆναι τὸν ἵππον, εἶθ' οὕτως τὸν βασιλέα ἔποχον δέξασθαι. εἴτε δὲ ἄνωθεν ἑαυτῷ ἐφαρμόζοι τὸν ἵππον, ὁ κατὰ τὸν D προφήτην ἐπιβαίνων ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἵππους, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν ἱππαζόμενος, εἴτε καὶ ἐν ἡμῖν γένοιτο, ἐνοικῶν τε καὶ ἐμπεριπατῶν, καὶ ἐπὶ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ἡμῶν διαδυόμενος, οὐδὲν διαφέρει κατὰ τὴν ἔννοιαν. ᾧ γὰρ ἂν τὸ ἓν ἐξ ἀμφοτέρων γένηται, συγκατορθοῦται καὶ τὸ λειπόμενον. ὅ τε γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ἔχων, καὶ ἐν ἑαυτῷ πάντως ἔχει· καὶ ὁ ἐν ἑαυτῷ δεξάμενος, ὑπέβη τὸν ἐν αὐτῷ γεγονότα. οὐκοῦν μέλλει ὁ βασιλεὺς τῷ ἵππῳ τούτῳ ἐπαναπαύεσθαι. ταὐτὸν δέ ἐστιν ἐπὶ τῆς θείας δυνάμεως, καθὼς εἴρηται, καθέδρα τε καὶ ἀνάκλισις· ὁπότερον γὰρ ἂν ἐξ ἀμφοτέρων ἐν ἡμῖν

τρέπηται, ὃ ἴσον ἡ χάρις ἔχει. ἐπεὶ τοίνυν οἱ ἐπι- A
μαςαὶ τοῦ βασιλέως, εὔθετον πρὸς ὑποδοχὴν
αὐτῷ διὰ τῆς περικοσμήσεως τὸν ἵππον ποιοῦσι·
ταὐτὸν δέ ἐστιν ἐπὶ Θεοῦ, τὸ ἔν τινι καὶ τὸ ἐπί τινος
γενέσθαι· καταλιπόντες τὸ κατὰ τὴν τροπικὴν σημα-
σίαν ἀκόλουθον οἱ παρασκευασταὶ καὶ θεράποντες,
κλίνην τὸν ἵππον ἐποίησαν. χρὴ γὰρ ἡμᾶς, φη-
σιν, ὁμοιώματα χρυσοῦ ποιῆσαι μετὰ στιγμάτων τοῦ
ἀργυρίου, τὰ τοῦ ἵππου τὴν μορφὴν ὡραΐζοντα. ἵνα
γένηται ὁ βασιλεὺς οὐκ ἐν καθέδρᾳ, φησὶν, ἀλλ' ἐν
ἀνακλίσει αὐτοῦ. ἡ μὲν οὖν ἀκολουθία τῆς λέξεως,
καθὼς ὁ λόγος ὑπέδειξε, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ἄ- B
ξιον δὲ τοῦτο μὴ παραδραμεῖν ἀθεώρητον, τί δή-
ποτε οὐκ αὐτὸ τὸ χρυσίον εἰς κόσμον παραλαμ-
βάνεται, ἀλλὰ τοῦ χρυσοῦ τὰ ὁμοιώματα· καὶ οὐκ αὐ-
τὸς ὁ ἄργυρος, ἀλλὰ τὰ ἐξ ὕλης ταύτης τοῖς ὁ-
μοιώμασι τοῦ χρυσίου ἐγκρουόμενα στίγματα. ὃ
τοίνυν περὶ τούτων ὑπενοήσαμεν, τοιοῦτόν ἐστι.
πᾶσα ἡ περὶ τῆς ἀρρήτου φύσεως διδασκαλία,
κἂν ὅτι μάλιστα δοκεῖ θεοπρεπῆ τινα καὶ ὑψη-
λὴν ἐμφαίνειν διάνοιαν, ὁμοίωμα χρυσοῦ ἐστιν, οὐκ
αὐτὸ τὸ χρυσίον. οὐ γάρ ἐστι παραστῆσαι δι' ἀκρι-
βείας τὸ ὑπὲρ ἔννοιαν ἀγαθόν· κἂν Παῦλός τις ᾖ, C
ὁ ἐν παραδείσῳ μυηθεὶς τὰ ἀπόρρητα, κἂν τῆς
ἀλαλήτων ῥημάτων ἐπακροάσηται, ἀνέκφραστα μέ-
νει περὶ Θεοῦ τὰ νοήματα. ἄρρητα γάρ, φησιν,
εἶναι τῶν νοημάτων τούτων τὰ ῥήματα. οἱ τοίνυν τοὺς
λογισμούς τινας ἡμῖν ἀγαθοὺς ἐντιθέντες περὶ τῆς
τῶν μυστηρίων ἐννοήσεως, αὐτὸ μὲν εἰπεῖν ὅπως
ἔχει φύσεως ἀδυνατοῦσι, λέγουσι δὲ ἀπαύγα-
σμα δόξης, καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως,
μορφὴν Θεοῦ, λόγον ἐν ἀρχῇ, λόγον Θεόν. ἃ
παρὰ πάντα ἡμῖν μὲν τοῖς ἀθεάτοις ἐκείνου τοῦ
θησαυροῦ, χρυσίον δοκεῖ· τοῖς δὲ δυναμένοις D
ἀναβλέπειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὁμοίωμά ἐστιν
χρυσίου, καὶ οὐ χρυσίον, ἐν τοῖς λεπτοῖς τοῦ ἀρ-
γύρου διαφαινόμενον στίγμασιν. ἀργύριον δὲ ἡ
ῥηματικὴ σημασία ἐστὶ, καθώς φησιν ἡ γραφή·
ἄργυρος πεπυρωμένος γλῶσσα δικαίου. τὸ τοί-
νυν διὰ τούτων δηλούμενον, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι ἡ
θεία φύσις, πάσης ὑπέρκειται καταληπτικῆς δια-
νοίας. τὸ δὲ περὶ αὐτῆς ἡμῖν ἐγγινόμενον νόη-
μα, ὁμοίωμά ἐστι τοῦ ζητουμένου. οὐ γὰρ αὐτὸ
δείκνυσιν ἐκεῖνο τὸ εἶδος, ὃ οὔτε τις εἶδεν, οὔτε ἰδεῖν

A fuerit, par eſt gratia. Quia ergo ſtratores regis equũ per præcedentia ornamenta aptum faciunt ad eum excipiendum: idem eſt autem Deum in aliquo eſſe, & eſſe ſuper aliquem, relicta conſequentia & ſignificatione tropica, miniſtri qui parant, equum fecerunt lecticam. Oportet enim nos, inquit, facere auri ſimilitudines, cum notis argenti, quæ equi formam decorant. Vt ſit, inquit, rex non in cathedra, ſed in accubitu ſuo. Atque dictionis quidem conſequentia, ſicut oſtendit ſcriptura, hoc modo ſe habet: par eſt autem hoc non B prætermittere inconſideratum, cur non ipſum aurum aſſumitur ad ornatum, ſed auri ſimilitudines: & non ipſum argentum, ſed quæ hac materia impreſſæ ſunt notæ auri ſimilitudini. Quod ergo de his nobis venit in mentem, eſt eiuſmodi. Vniuerſa doctrina de ineffabili natura, etſi maximè Deo conuenientem & excelſam videatur oſtẽdere ſententiam, Dei ſunt ſimilitudines, non autem ipſum aurum. Non poteſt enim fieri, vt plenè & perfectè oſtendatur bonum quod ſuperat intelligentiam & C mentis conceptionem: etiamſi ſit Paulus quiſpiam, qui in paradiſo arcanis myſteriis fuit initiatus, etiamſi audierit verba ineffabilia, manent ineffabiles de Deo intelligentiæ. Dicit enim verba eſſe ineffabilia harum intelligentiarum. Qui ergo nobis afferunt bonas aliquas 2. Cor. 12. conſiderationes de intelligentia myſteriorum, dicere quidem non poſſunt quemadmodum ſe habet ipſorum natura, dicunt autem ſplendorem gloriæ, figuram ſubſtantiæ, formam Dei, verbum in principio, Deum verbum. Quæ quidem omnia nobis, qui diui- D num illum theſaurum non aſpeximus, videntur eſſe aurum; iis autem qui poſſunt aſpicere ad veritatem, ſunt auri ſimilitudo & non aurum, apparens in ſubtilibus notis argenti. Argentum autem eſt verborum ſignificatio, ſicut dicit ſcriptura: Argentum ignitum lingua iuſti. Quod ergo per hæc ſignificatur, eſt huiuſmodi, nempe quòd diuina natura ſuperat omnem quæ comprehendit cogitationem. Quæ autem de ea nobis ineſt intelligentia, mentiſque conceptio, eſt ſimilitudo eius quod quæritur. Non enim oſtendit ipſam illius formam, quam neque nouit quiſpiam, neque noſſe aut videre

poteſt, ſed per ſpeculum & ænigma deſcribit quandam illius quod quæritur apparentem ſpeciem, quæ ineſt animis ex quadam coniectura. Omnis autem oratio quæ ſignificat huiuſmodi mentis conceptiones, habet vim cuiuſdam puncti indiuidui, non valens explicare id quod vult mentis cogitatio: adeò vt omnis quidem cogitatio mentíſque conceptio ſit infra Dei comprehenſionem: Omnis autem interpretans oratio videtur eſſe breuis punctus, vt quæ non poſſit ſimul extendi cum latitudine cogitationis mentiſque conceptionis. Animam ergo, quæ per huiuſmodi mentis conceptiones tanquam manu ducitur ad eorum quæ capi non poſſunt cogitationem, dicit per ſolam fidem oportere ad ſuã introducere habitationem naturam illam quæ omnem ſuperat intelligentiam. Et hoc eſt illud quod dicitur ab amicis, Tibi, ô anima, quæ rectè equis es aſſimilata, faciemus quædã veritatis ſimulachra & quaſdam ſimilitudines, quę non poſſunt accuratè & exactè oſtendere, quæ ineſt, mentis conceptionem. Tu autem his acceptis, fies per fidem ſubiugale iumentũ & habitaculum eius qui in te eſt habitaturus, per eam quę eſt in te habitationem: eius enim fies & ſedes & domus. Fortaſſe autem dixerit quiſpiam Pauli animam, aut ſi qua alia ei fuerit ſimilis, dignam eſſe de qua hæc verba dicantur. Ille enim ſemel factus vas electionis, ſupra ſe & in ſe habebat dominum: equus quidem factus in eo quod portaret eius nomen ad gentes & reges: in eo autem quòd ipſe non amplius viueret, ſed illum in ſe oſtenderet viuẽtem, & daret experimentum Chriſti in ſe loquentis, effectus domus continens illam naturam quæ non poteſt comprehendi. Cùm amici ſponſi hæc puræ didiſſent virgini (hi autem ſunt adminiſtratorij ſpiritus, qui mittuntur ad miniſterium, propter eos qui ſunt futuri heredes ſalutis,) ſponſa fit quodammodo perfectior per gratiarum acceſſionem. Cúmq; ad eum quem deſiderabat magis appropinquaſſet, priuſquam eius pulchritudo oculis apparuiſſet, per odorandi facultatem eum quem quærebat attingit, & veluti cuiuſdam coloris proprietate ab odorandi facultate animaduerſa, dicit ſe eius cognouiſſe odorem, nempe vnguenti ſuauem odorem, cuius nomen eſt nardus, hac

Act. 6.
2 Cor. 13.
Hebr. 1.

A δύναται, ἀλλὰ δι' ἐσόπτρου καὶ δι' αἰνίγματος ἔμφασίν τινα σκιογραφεῖ τοῦ ζητουμένου, ἔκ τινος εἰκασμοῦ ταῖς ψυχαῖς ἐγγινόμενον. πᾶς δὲ λόγος τῶν τοιούτων νοημάτων σημαντικὸς, στιγμῆς τινος ἀμεροῦς δύναμιν ἔχει, μὴ δυνάμενος ἐμφῆναι ὅπερ ἡ διάνοια βούλεται· ὡς εἶναι πᾶσαν μὲν διάνοιαν κατωτέραν τῆς θείας κατανοήσεως· πάντα δὲ λόγον ἑρμηνευτικὸν, στιγμὴν βραχεῖαν δοκεῖν μὴ δυναμένην τῷ πλάτει τῆς διανοίας συνεπεκτείνεσθαι. τὴν οὖν διὰ τῶν τοιούτων νοημάτων χειραγωγουμένην ψυχὴν πρὸς τὴν τῶν ἀλήπτων περίνοιαν διὰ μόνης πίστεως εἰσοικίζειν ἐν ἑαυτῇ λέγει δεῖν τὴν πάντα νοῦν
B ὑπερέχουσαν φύσιν. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ παρὰ τῶν φίλων λεγόμενον· ὅτι σοὶ ποιήσομεν, ὦ ψυχὴ, τῇ καλῶς πρὸς τὸν ἵππον ἀπεικασθείσῃ, ἰνδάλματά τινα τῆς ἀληθείας καὶ ὁμοιώματα. τοιαύτη γὰρ τούτων λόγων ἐνεργοῦ ἡ δύναμις, ὡς ἐνάσματά τινα σπινθηροειδῆ δοκεῖν εἶναι τὰ ῥήματα, μὴ δυνάμενα δι' ἀκριβείας ἐμφῆναι τὸ ἐγκείμενον νόημα. σὺ δὲ ταῦτα δεξαμένη, ὑποζύγιόν τε καὶ οἰκητήριον γενήσῃ διὰ πίστεως τοῦ σοὶ ἐνανακλίνεσθαι μέλλοντος διὰ τῆς ἐν σοὶ κατοικήσεως· τοῦ γὰρ αὐτοῦ καὶ θρόνος εἶ καὶ οἶκος γενήσῃ. τάχα δ' ἄν τις εἴποι τὴν Παύλου ψυχὴν, καὶ
C εἴ τις ἄλλη γέγονε κατ' ἐκείνην τῶν τοιούτων ἀξιοῦσθαι ῥημάτων. ἐκεῖνος γὰρ σκεῦος ἐκλογῆς ἅπαξ τῷ δεσπότῃ γενόμενος, καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ ἐν ἑαυτῷ εἶχε τὸν κύριον· ἐν μὲν τῷ βαστάζειν αὐτοῦ τὸ ὄνομα ἐναντίον ἐθνῶν καὶ βασιλέων ἵππος γενόμενος· ἐν δὲ τῷ μηκέτι αὐτὸν ζῆν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ δεικνύειν ζῶντα ἐκεῖνον, καὶ δοκιμὴν διδόναι τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, οἶκος περιληπτικὸς τῆς ἀπεριλήπτου γενόμενος φύσεως. ταῦτα τῶν φίλων τοῦ νυμφίου τῇ καθαρᾷ καὶ
D παρθένῳ χαρισαμένων ψυχῇ· εἰσὶ δ' οὗτοι τὰ λειτουργικὰ πνεύματα τὰ εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν· τελειοτέρα πως γὰρ τῇ προσθήκῃ τῶν χαρισμάτων ἡ νύμφη. καὶ μᾶλλον προσεγγίσασα τῷ ποθουμένῳ, πρὶν τὸ κάλλος αὐτοῦ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐμφανῆναι, διὰ τῆς ὀσφραντικῆς αἰσθήσεως τοῦ ζητουμένου ἐφάπτεται, οἷόν τινος χρωτὸς ἰδιότητα ὀσφραντικῇ δυνάμει καταμηνύσασα, καί φησιν ἐπεγνωκέναι αὐτοῦ τὴν ὀσμὴν τῇ εὐωδίᾳ τοῦ μύρου, οὗ νάρδος ἐστὶ τὸ ὄνομα, ταύτῃ

A πρὸς τοὺς φίλους τῇ φωνῇ χρησαμένη, νάρδος μου ἔδωκεν ὀσμὴν αὐτοῦ. ὥσπερ ὑμεῖς, φησὶν, οὐκ αὐτὸ τὸ ἀκήρατον τῆς θεότητος χρυσίον, ἀλλ' ὁμοιώματα διὰ τῶν χωρητῶν ἡμῖν νοημάτων τοῦ χρυσίου χαρίζεσθε, οὐ τηλαυγεῖ τῷ λόγῳ τὰ κατ' αὐτὸν ἐκκαλύπτοντες, ἀλλὰ διὰ τῆς βραδύτητος τῶν τοῦ λογικοῦ ἀργυρίου στιγμάτων, ἐμφάσεις τινὰς παρεχόμενοι τοῦ ζητουμένου. οὕτω κἀγὼ διὰ τῆς εὐπνοίας τοῦ ἐμοῦ μύρου, τὴν αὐτὴν ἐκείνου εὐωδίαν τῇ αἰσθήσει προσεδεξάμην. τοιοῦτον δέ τινα νοῦν δοκεῖ μοι τὸ λεγόμενον ἔχειν. ἐπειδὴ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀρωμάτων, ἀλλ' οὐ κατ' B ἄλλην ἰδιότητα εὐπνοούντων, τεχνική τις καὶ ἔμμετρος μίξις τὸ τοιοῦτον ἀπεργάζεται μύρον, μιᾶς τινος πόας εὐώδους ἐκ τῶν συνεμβαλλομένων, ᾗ ὄνομα νάρδος ἐστὶν, ὅλῳ τῷ σκευάσματι παρεχομένης τὸ ὄνομα· τὸ δὲ ἐκ πάντων τῶν ἀρωματικῶν ἰδιωμάτων εἰς μίαν συνερανιζόμενον εὔπνοιαν, ὡς αὐτὴν τοῦ νυμφίου τὴν εὐωδίαν ἡ κεκαθαρμένη αἴσθησις δέχεται· ταῦτα διὰ τῶν εἰρημένων παιδεύειν ἡμᾶς τὸν λόγον οἰόμεθα, ὅτι ἐκεῖνο μὲν ὅ, τί ποτε κατ' οὐσίαν ἐστὶ, τὸ πάσης ὑπερκείμενον τῆς τῶν ὄντων συστάσεώς τε καὶ C διοικήσεως, ἀπρόσιτόν τε καὶ ἀναφὲς καὶ ἄληπτον· ἡ δὲ ἐν ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν καθαρότητος μυρεψουμένη εὐωδία, ἀντ' ἐκείνου ἡμῖν γίνεται, μιμουμένη τῷ καθ' ἑαυτὴν καθαρῷ τὸ τῇ φύσει ἀκήρατον, καὶ τῷ ἀγαθῷ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ἄφθαρτον, καὶ τῷ ἀναλλοιώτῳ τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ πᾶσι τοῖς κατ' ἀρετὴν ἐν ἡμῖν κατορθουμένοις τὴν ἀληθινὴν ἀρετὴν, περὶ ἧς φησιν Ἀββακοὺμ ὁ προφήτης, ὡς τοὺς οὐρανοὺς πάντας διαλαβούσης. Οὐκοῦν ταῦτα πρὸς τοὺς φίλους τοῦ νυμφίου διεξιοῦσα, ὅτι τὴν ὀσμὴν αὐτοῦ ἡ ἐμὴ νάρδος ἐμοὶ δίδωσι· ταῦτά μοι καὶ τὰ τοιαῦτα δοκεῖ φιλοσοφοῦσα λέγειν, ὅτι εἴ τις πᾶν ἄνθος εὐωδίας D ἢ ἄρωμα ἐκ τῶν ποικίλων τῆς ἀρετῆς λειμώνων ἀνθολογήσας, πάντα ἑαυτοῦ τὸν βίον ἓν μύρον διὰ τῆς τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιτηδευμάτων εὐοδμίας ἀπεργασάμενος, διὰ πάντων γένοιτο τέλειος, πρὸς αὐτὸν μὲν τὸν Θεὸν λόγον, ὡς πρὸς ἡλίου κύκλον ἀτενῶς ἐνιδεῖν, φύσιν οὐκ ἔχει· ἐν ἑαυτῷ δὲ καθάπερ ἐν κατόπτρῳ βλέπει τὸν ἥλιον. αἱ γὰρ τῆς ἀληθινῆς ἐκείνης καὶ

voce vtens ad amicos, *Nardus mea dedit odorem ſuũ.* Quomodo enim vos, inquit, non ipſum ſincerũ aurũ diuinitatis, ſed per eas mentis cõceptiones, quas capere poſſumus, nobis donatis auri ſimilitudines, non dilucida oratione quæ ſunt eius aperientes, ſed per exiguas ratione præditi argenti notas, præbentes quaſdam apparentes ſpecies eius quod quæritur. Ita ego quoque per benè ſpirantem mei vnguenti fragrantiam, ſenſu percepi illius ipſius bonum odorem. Mihi autem id quod dicitur, videtur habere talem ſenſum. Quandoquidem multorum & diuerſorum aromatum, ſed non ex alia proprietate, bene ſpirantium, artificioſa & moderata miſtio tale efficit vnguentum, ex iis quæ ſimul iniiciuntur, vna herba redolente, cui nomen eſt nardus, nomen præbens toti compoſitioni: quod autem ex omnibus aromaticis proprietatibus in vnam conciliatur & conflatur fragrantiam, tanquam ipſum ſponſi ſuauem odorem purgatus ſuſcipit ſenſus: hæc per ea quę dicta ſunt exiſtimamus Verbum nos erudire, quod illud quidem, qualecumque ſit ſecundũ eſſentiam, quod eorum quæ ſunt, ſuperat omnem conſtitutionem & adminiſtrationem, inacceſſum eſt, neque tangi aut comprehendi poteſt: qui vero in nobis eſt bonus odor inſtar vnguenti compoſitus per puritatem virtutum, is nobis exiſtit loco illius, ſua puritate imitans id quod eſt natura ſincerũ & interitui minimè obnoxium, & bonitate bonum, & eo quòd non interit id in quod non cadit interitus, & eo quod mutari & alterari non poteſt, id quod eſt immutabile & inalterabile, & omnibus quæ in omnibus rectè geruntur ex virtute, veram virtutem intelligimus, de qua dicit Abacuc Propheta, Abacuc. 3. quòd comprehẽdit omnes cœlos. Quæ ergo hæc diſſerit apud amicos ſponſi, nempe quod ſuum odorem dederit nardus; hæc & quæ ſunt huiuſmodi mihi videtur philoſophando dicere, nempe quòd ſi quis omnem benè olentem florem, aut aroma collegerit ex variis pratis virtutis, & totam ſuam vitam vnum effecerit vnguentum per bonum odorem ſingulorum vitæ ſtudiorum, & ea ratione per omnia fuerit perfectus, ad ipſum quidem Dei Verbum, tanquam ad orbem Solis defigere oculos ſua non poteſt natura: ſed in ipſo tanquam in ſpeculo Solem aſpicit. Illius enim veræ &

diuinæ virtutis radij, puræ vitæ illuceſcentes per manantem ex illis impatibilitatem, efficiunt nobis aſpectabilem qui eſt inaſpectabilis, & comprehenſibilem eum ad quem non patet aditus, in ſpeculo noſtro Solem deſcribentes. Idem eſt autem dicere, quod ad ſenſum attinet, aut Solis radios, aut virtutis fluxus & emanationes, aut odores aromaticos. Quicquid enim poſuerimus ex eo ad ſcopum verbi, vna eſt quæ ex omnibus fit ſententia, nempe quòd boni ſuperantis omnem intelligentiam per virtutes nobis cognitio ineſt, ſicut per quandam imaginem cogitari poteſt primaria pulchritudo. Ita

2.Cor.12. etiam Paulus, qui eſt ſponſa, per virtutes ſponſum imitans, & per ſpeciem in ſe deſcribens eam ad quam non patet aditus pulchritudinem, ex fructibus ſpiritus, charitate, gaudio & pace, & quæ ſunt huiuſmodi ſpecies, hanc nardum componens tanquam vnguentarius, dicit in ſe eſſe Chriſti bonum odorem, gratiam illam exuperantem, ad quam non patet aditus, in ſeipſo odorans, & ſeipſum aliis præbēs, tanquam aliquem ſuffitum liberè ſuſcipiendum, quibus conuenienter ei quæ vnicuique adeſt affectioni, vel viuificus vel letifer erat halitus: Quomodo enim idem vnguentum ſi fuerit appoſitum ſcarabæo & columbæ, non idem efficit in vtriſque: ſed columba quidem per bonum vnguenti halitum fit robuſtior, interit autem ſcarabæus. Ita etiam magnus Paulus in diuino illo ſuffitu, ſi erat quidē quiſpiam aliqua colūba, aut Titus aut Syluanus, aut Timotheus, eum impertiebat bono odore vnguenti, vt qui in omni bono ſua proficeret doctrina & exemplo. Sed ſi quiſpiam erat Demas aut Alexander, aut Hermogenes, non ferentes ſuffitum

2.Cor.2.15 continentiæ, non ſecus atque ſcarabæi fugabantur à bono odore. Quamobrem dicebat is qui eiuſmodi bona olebat vnguenta, Chriſti bonus odor ſumus in iis qui ſeruantur, & in iis qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Quòd ſi nardus euangelica habet aliquam affinitatem cum vnguento ſponſæ, licet volenti per ea quæ ſcripta ſunt animo cogitare, quænam eſſet nardus illa piſtica pretioſa, quæ Domini quidem capiti infuſa, totam domum re-

Ioan.12. pleuit bono odore. Fortè enim non fuit

A θείας ἀρετῆς ἀκτῖνες τῷ κεκαθαρμένῳ βίῳ διὰ τῆς ἀποῤῥεούσης αὐτῶν ἀπαθείας ἐκλάμπουσαι, ὁρατὸν ποιοῦσιν ἡμῖν τὸ ἀόρατον, καὶ ληπτὸν τὸ ἀπρόσιτον, τῷ ἡμετέρῳ κατόπτρῳ ἐνζωγραφοῦσαι τὸν ἥλιον. Ταυτὸν δέ ἐστιν ὡς πρὸς τὸ ἐγκείμενον νόημα, ἢ ἀκτῖνας εἰπεῖν ἡλίου, ἢ τῆς ἀρετῆς ἀποῤῥοίας, ἢ τὰς ἀρωματικὰς εὐωδίας. ὅ,τι γὰρ ἂν ἐκ τούτων πρὸς τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν ὑποθώμεθα, ἓν ἐξ ἁπάντων ἐστὶ τὸ ἐγγινόμενον νόημα, τὸ διὰ τῶν ἀρετῶν ἡμῖν τοῦ πάντα νοῦν ὑπερέχοντος ἀγαθοῦ τὴν γνῶσιν

B ἐγγίνεσθαι, ὥσπερ ἐστὶ διά τινος εἰκόνος τὸ ἀρχέτυπον κάλλος ἀναλογίσασθαι. οὕτω καὶ Παῦλος ἡ νύμφη, ὁ διὰ τῶν ἀρετῶν τὸν νυμφίον μιμούμενος, καὶ ζωγράφων ἑαυτῷ διὰ τοῦ βίου τὸ ἀπρόσιτον κάλλος, ἔκ τε τῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος, ἀγάπης τε καὶ χαρᾶς, καὶ εἰρήνης, καὶ τῶν τοιούτων εἰδῶν μυρεψῶν ταύτην τὴν νάρδον, Χριστοῦ εὐωδίαν ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι, τῆς ἀπροσίτου ἐκείνης καὶ ὑπερεχούσης χάριτος ἐν ἑαυτῷ ὀσφραινόμενος, καὶ τοῖς ἄλλοις ἑαυτὸν παρέχων ὥσπερ θυμίαμά τι κατ' ἐξουσίαν ἀναλαμ-

C βάνεσθαι, ὃς κατὰ τὴν προσοῦσαν ἑκάστῳ διάθεσιν, ἢ ζωοποιὸς ἐγίνετο, ἢ θανατηφόρος εὐπνοια, ὥσπερ τὸ αὐτὸ μύρον εἰ κάνθαρος καὶ περιστερὰ προστεθείη, οὐ ταυτὸν ἐφ' ἀμφοτέρων ἐργάζεται· ἀλλ' ἡ μὲν περιστερὰ ἰσχυροτέρα διὰ τῆς εὐπνοίας τοῦ μύρου γίνεται, ὁ δὲ κάνθαρος φθείρεται. οὕτω καὶ ὁ μέγας Παῦλος τὸ θεῖον ἐκεῖνο θυμίαμα, εἰ μέν τις ἦν περιστερὰ, ἢ Τίτον, ἢ Σιλουανὸν, ἢ Τιμόθεον, συμμετεῖχεν αὐτῷ τῆς εὐωδίας τοῦ μύρου, προκόπτων ἐν παντὶ καλῷ

D τοῖς κατ' αὐτὸν ὑποδείγμασιν. Εἰ δὲ Δημᾶς τις ἦν ἢ Ἀλέξανδρος, ἢ Ἑρμογένης, οὐ φέροντες τὸ τῆς ἐγκρατείας θυμίαμα, κανθάρων δίκην ὑπὸ τῆς εὐωδίας ἐφυγαδεύοντο. οὗ χάριν ἔλεγεν ὁ τοῖς τοιούτοις εὐπνοῶν μύροις, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν, ἐν τοῖς σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον· οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν. Εἰ δέ τι συγγενὲς καὶ ἡ εὐαγγελικὴ νάρδος ἔχει πρὸς τὸ μύρον τῆς νύμφης, ἔξεστι τῷ βουλομένῳ διὰ τῶν γεγραμμένων ἀναλογίσασθαι, τίς ἦν ἐκείνη ἡ νάρδος ἡ πιστικὴ, ἡ πολύτιμος, ἡ καταχεθεῖσα μὲν τῆς κεφαλῆς τοῦ κυρίου, πάντα δὲ τὸν οἶκον τῆς εὐωδίας πληρώσασα. τάχα γὰρ οὐκ ἀπηξίωται

A τοῦ μύρου τὸ μύρον, ὁ τὴν νύμφην μὲν τὴν ὀσμὴν τοῦ νυμφίου δίδωσιν· ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ καταχυθὲν τοῦ κυρίου, πληροῖ τῆς εὐωδίας τὸν οἶκον ἐν ᾧ τὸ συμπόσιον ἦν. δοκεῖ γάρ μοι κἀκεῖ προφητικῷ τινι πνεύματι προμηνῦσαι διὰ τοῦ μύρου ἡ γυνή, τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον, καθὼς μαρτυρεῖ τοῖς παρ᾽ αὐτῆς γεγενημένοις ὁ κύριος λέγων· ὅτι προέλαβεν εἰς τὸ ἐνταφιάσαι με. καὶ τὸν οἶκον τὸν πληρωθέντα τῆς εὐωδίας ἀντὶ παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης νοεῖν ὑποτίθεται, εἰπών· ὅτι ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, B ἡ ὀσμὴ τοῦ ἔργου συνδιαδοθήσεται τῷ τοῦ εὐαγγελίου κηρύγματι, καὶ μνημόσυνον ἔσται, φησί, ταύτης τὸ εὐαγγέλιον. ἐπεὶ οὖν ἐν μὲν τῷ ἄσματι τῶν ἀσμάτων, ἡ νάρδος τὴν ὀσμὴν τοῦ νυμφίου τῇ νύμφῃ δίδωσιν· ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ ὅλου τοῦ σώματος ἐκκλησίας ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ Χριστοῦ εὐωδία γίνεται, ἡ τότε τὸν οἶκον πληρώσασα, τάχα τις εὑρίσκεται διὰ τούτων κοινωνία ἐν ἀμφοτέροις, ὡς ἓν τὰ δύο δοκεῖν. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον· ἡ δὲ ἐφεξῆς ῥῆσις, καταλλήλως μὲν τῇ τοῦ ἐπιθαλαμίου C δράματος ὑποθέσει, ὡς παρὰ τῆς ἐν παστάδι παρεσκευασμένης, ἔχειν δοκεῖ· μείζονα δὲ καὶ τελειοτέραν ἐμφαίνει φιλοσοφίαν, ἣν κατορθῶσαι μόνοι, τῶν ἤδη τετελειωμένων ἐστί. τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς ἀδελφιδός μου ἐμοί, ἀνὰ μέσον τῶν μαστῶν μου αὐλισθήσεται. φασὶν ἐπιμελὲς εἶναι ταῖς φιλοκόσμοις τῶν γυναικῶν, μὴ τοῖς ἔξωθεν προκοσμήμασι μόνον ἐπινοεῖν ἑαυταῖς τὸ ἐπὶ τῶν συμβιούντων· ἀλλ᾽ ἐπιτηδεύειν διά τινος εὐπνοίας ἡδίω τὰ σώματα τοῖς ἑαυτῶν ἀνδράσι φαίνεσθαι. τὸ κατ᾽ ἀλλήλους ἐνεργοῦν πρὸς τὴν τοιαύτην χρείαν ἄρωμα, ἐντὸς τῆς κατὰ τὴν ἐσθῆτα D περιβολῆς ἀποκρυπτούσας, οὗ τὸν οἰκεῖον ἀτμὸν ἐκδιδόντος, καὶ τὸ σῶμα τῇ τοῦ ἀρώματος εὐπνοίᾳ συγκαταχρώννυται. ταύτης δὲ οὔσης ἐν αὐταῖς τῆς συνηθείας, οἷον τὸ ᾆσμα αὕτη ἡ μεγαλόφρων παρθένος; ἐμοί, φησιν, ἀπόδεσμος, ὃν ἐξαρτῶ τοῦ αὐχένος ἐπὶ τὸ στῆθος, δι᾽ οὗ τὴν εὐοσμίαν παρέχω τῷ σώματι, οὐκ ἄλλο τι τῶν εὐπνοούντων ἀρωμάτων ἐστίν· ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ κύριος στακτὴ γενόμενος ἔγκειται ἐν τῷ ἀποδέσμῳ τῆς συνειδήσεως, αὐτῇ μου τῇ καρδίᾳ ἐναυλιζό-

A ab vnguento alienum vnguẽtum, quod ſponſæ quidem dat odorem ſponſi: in euangelio autem infuſum ipſi Domino, implet bono odore domum in qua erat conuiuium. Mihi enim videtur prophetico quodam ſpiritu per vnguentum ſignificaſſe mulier mortis myſterium, quomodo iis quæ ab ipſa dicuntur, fert dominus teſtimonium, dicens, præoccupauit ad me ſepeliendum. Domum autem bono odore repletam, pro toto mundo & vniuerſo orbe terrarum admonet eſſe intelligendum, dicens: Vbicumque prædicatum fuerit hoc euan- B gelium in toto mundo, odor vnguenti ſimul diſtribuetur cum prædicatione euangelij, & monimentum, inquit, erit eius euangelium. Quoniã ergo in Cantico Canticorum, nardus dat ſponſæ odorem ſponſi, in euangelio autem totius corporis eccleſiæ, in vniuerſo orbe terrarum, & in toto mundo vnctio fit bonus odor, qui tunc domum impleuit; fortaſſe per hæc inuenitur in vtriſque aliqua coniunctio & ſocietas, vt duo videantur vnum. Et hæc quidem hactenus. Quæ autem ſequitur dictio, videtur quidem congruere argumento epithalamij, tanquam ab ea dicatur quæ paratur in tha- C lamo: indicat autem maiorem & perfectiorem philoſophiam, quam rectè exequi eorum eſt ſolùm qui iam ſunt perfecti. Quid eſt ergo quòd dictum eſt? *Faſciculus myrrhæ patruelis meus mihi, in medio vberum meorum commorabitur.* Aiunt ſtudio eſſe ſui ornandi cupidis mulieribus, non ſolum externis procurare ornamentis vt ſint amabiles iis qui cum ipſis viuunt, ſed etiam dare operam vt per quandam ſuaueolentiam, corpora quoque ſuis maritis congruẽter videantur agere: ad eum vſum aroma intra ſuę veſtis ambitum occultantes, quo ſuum D emittente vaporem, corpus quoque bono odore halitus ſimul afficitur. Cùm hæc autem ſit in eis conſuetudo: cuiuſmodi eſt canticum quod canit fortis & excelſi animi virgo? Mihi, inquit, eſt faſciculus, quem à collo ſuſpendo ſupra pectus, per quem bonum odorem præbeo corpori. Nullum autem aliud ex benè ſpirantibus aromatibus, quàm ipſe dominus effectus myrrha, ſitum eſt in faſciculo conſcientiæ, in ipſo meo corde commorans & habitans;

Localis enim cordis poſitura ab iis qui
ea ſunt ſpeculati, dicitur eſſe in medio
vberum. Illic autem dicit ſponſa ſe ha-
bere faſciculum, vbi bonum tanquam
theſaurus reconditur. Sed & cor di-
cunt eſſe quendam fontem nobis innati
caloris, à quo per arterias in vniuerſum
corpus calor diſtribuitur: per quem
fiunt calida & vitalia membra corporis,
vt quæ foueantur ab igne cordis. Quæ
ergo in animæ facultate principatum
tenente ſuſcepit bonũ Chriſti odorem,
& cor ſuum fecit faſciculum huius ſuf-
fitus, ſe ita comparat, vt omnia ſingula-
tim vitæ ſtudia, tanquam alicuius cor-
poris membra ferueant ſpiritu qui ex
corde permeat, nulla iniquitate vllo
membro corporis refrigerante dilectio-
nem in Deum. Sed tranſeamus ad id
quod deinceps ſequitur. Audiamus
quid abundans vitis de ſuis dicit fructi-
bus, quæ in omnibus lateribus domus
Pſ. 127. 4. Dei, ſicut dicit Propheta, extenditur, &
per pampinos dilectionis diuina circũ-
uoluitur vita, & in quam non cadit in-
teritus. *Botrus*, inquit, *Cypri patruelis meus
mihi in vineis Engaddi.* Quis eſt adeò bea-
tus, imò verò quis adeò omnem ſuperat
beatitudinem, vt ſuũ fructum videns, in
ipſo ſuæ animæ botro videat vineæ do-
minum? Vide enim quantũ creuit, quæ
in ſua nardo ſponſi bonum cognouit ha-
litum, myrrha quæ ſeipſam fecit odori-
feram, & cordis faſciculo complexa aro-
ma, vt ſibi perpetuo permaneat bonum
nunquam expirandum, fit mater diuini
botri, qui ante paſſionẽ quidem *κυπρίζει*,
id eſt, florebat, in paſſione autem vinum
effundebat. vinum enim cor lætificans
fit & nominatur ſanguis vuæ poſt paſ-
ſionis œconomiam. Cùm autem botro
fruamur dupliciter, nempe & cùm flos
bono odore ſenſus delectat, & cùm fru-
ctu iam perfecto eum comedendo volu-
ptatem capimus, aut cùm in conuiuio
vino exhilaramur: hîc ſponſa accedit ad
botrum florentem vt fructificet, cyprum
nominans, florem vitis. Qui enim natus
eſt nobis puer Ieſus, qui in iis qui ipſum
ſuſceperunt diuersè proficit, ſapientia &
ætate & gratia, non eſt idem in omni-
bus, ſed pro modo eius in quo eſt, qua-

A μένος. ἡ γὰρ τοπικὴ τῆς καρδίας θέσις ἐν τῷ μέ-
σῳ τῶν μαζῶν παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπεσκεμ-
μένων εἶναι λέγεται. ἐκεῖ δέ φησιν ἡ νύμφη ἔχειν τὸν
ἀπόδεσμον, ἐν ᾧ τόπῳ τὸ ἀγαθὸν θησαυρίζεται.
ἀλλὰ καὶ πηγήν τινα τῆς ἐν ἡμῖν θερμοῦ, τὴν καρ-
δίαν φασίν· ἀφ' ἧς διὰ τῶν ἀρτηριῶν, ἐφ' ἅπαν
ἡ θερμότης τὸ σῶμα καταμερίζεται, δι' ἧς ἔνθερ-
μά τε καὶ ζωτικὰ τὰ μέλη τοῦ σώματος γίνεται, τῷ
πυρὶ τῆς καρδίας ὑποθαλπόμενα. ἡ τοίνυν ἐν
τῷ ἡγεμονικῷ παραδεξαμένη τὴν Χριστοῦ εὐω-
δίαν, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς ἀπόδεσμον τοῦ τοιούτου
ποιήσασα θυμιάματος, πάντα τὰ κατ' ἕκαστον
τοῦ βίου ἐπιτηδεύματα, οἷόν τινος σώματος μέλη
B ζέειν παρασκευάζει τῷ ἐκ τῆς καρδίας διήκοντι
πνεύματι, μηδεμιᾶς ἀνομίας τὴν πρὸς τὸν Θεὸν
ἀγάπην ἐν μηδενὶ μέλει τοῦ σώματος καταψυχού-
σης. ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἑξῆς λόγον μετέλθωμεν. ἀκού-
σωμεν τί ἡ ἄμπελος ἡ εὐθηνοῦσα περὶ τῶν καρ-
πῶν αὐτῆς διαλέγεται, ἡ ἐν πᾶσι τοῖς κλίτεσι τῆς
τοῦ Θεοῦ οἰκίας, καθὼς φησιν ὁ προφήτης διη-
πλωμένη, καὶ διὰ τῶν τῆς ἀγάπης ἑλίκων περιελισ-
σομένη τῇ θείᾳ τε καὶ ἀκηράτῳ ζωῇ. βότρυς, φη-
σί, τῆς Κύπρου ἀδελφιδός μου ἐμοὶ ἐν ἀμπελῶ-
σιν Ἐγγαδδί. τίς οὕτω μακάριος, μᾶλλον δὲ τίς
οὕτω κρείττων πάσης μακαριότητος, ὥστε τὸν ἴδιον
C καρπὸν βλέπων ἐν αὐτῷ τῷ βότρυϊ τῆς ἑαυτοῦ ψυ-
χῆς ὁρᾶν τὸν τοῦ ἀμπελῶνος δεσπότην; ἰδοὺ γὰρ
ὅσον ηὐξήθη ἐν τῇ ἰδίᾳ νάρδῳ τοῦ νυμφίου ἐπι-
γνοῦσα τὴν εὔπνοιαν, ἡ στακτὴ αὐτὴν εὐώδη ποιη-
σαμένη, καὶ διαλαβοῦσα τῷ τῆς καρδίας ἐνδέσμῳ
τὸ ἄρωμα, ὡς ἂν παραμένοι αὐτῇ τὸ ἀγαθὸν
διαπαντὸς ἀδιάπνευστον, μήτηρ τοῦ θείου βότρυος
γίνεται, τοῦ πρὸ μὲν τοῦ πάθους κυπρίζοντος ὅπερ ἐστὶν
ἀνθοῦντος, ἐν δὲ τῷ πάθει τὸν οἶνον προχέοντος. ὁ
γὰρ τὴν καρδίαν εὐφραίνων οἶνος, αἷμα σταφυλῆς
D μετὰ τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν γίνεταί τε καὶ ὀνομά-
ζεται. διπλῆς οὖν οὔσης ἐν τῷ βότρυϊ τῆς ἀπολαύ-
σεως· τῆς μὲν ἐκ τοῦ ἄνθους, ὅταν εὐφραίνῃ τῇ εὐωδί-
ᾳ τὰ αἰσθητήρια· τῆς δὲ διὰ τοῦ τελειωθέντος
ἤδη καρποῦ, ὅταν ὑπάρχῃ κατ' ἐξουσίαν ἢ τῆς
βρώσεως κατατρυφᾶν, ἢ ἐν συμποσίοις τῷ οἴνῳ
φαιδρύνεσθαι· ἐνταῦθα αἰτεῖ ἡ νύμφη τὸν ἀνθοῦντα
βότρυν καρποφορεῖν, κύπρον τὴν οἰνάνθην κατονο-
μάζουσα. τὸ γὰρ γεννηθὲν ἡμῖν παιδίον Ἰησοῦς, ὁ ἐν
τοῖς δεξαμένοις αὐτὸν διαφόρως προκόπτων, σο-
φίᾳ τε καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι, οὐκ ἐν πᾶσιν ὁ αὐτός ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέτρον τοῦ ἐν ᾧ γίνεται, κα-
θὼς ἂν

θὼς ἂν ὁ χωρῶν αὐτὸν ἱκανῶς ἔχῃ, τοιοῦτος φαίνεται, ἢ νηπιάζων, ἢ προκόπτων, ἢ τελειούμενος, κατὰ τὴν τοῦ βότρυος φύσιν· ὃς οὐ πάντοτε μετὰ τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἐπὶ τῆς ἀμπέλου ὁρᾶται, ἀλλὰ συνεξαλλάσσει τῷ χρόνῳ τὸ εἶδος, ἀνθῶν, κυπρίζων, τελειούμενος πεπαινόμενος. ἐπαγγέλλεται τοίνυν ἡ ἄμπελος τῷ ἰδίῳ καρπῷ, ὃς οὔπω μέν ἐστι πρὸς οἶνον ὥριμος, ἀλλὰ μένει τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν· οὐ μὴν ὡς εἰς τρυφὴν ἀναπόλαυστος. τὴν ὄσφρησιν γὰρ εὐφραίνει ἀντὶ τῆς γεύσεως τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἀγαθῶν, ταῖς ἀτμοῖς τῆς ἐλπίδος ἡδύνων τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια. τὸ γὰρ πιστόν τε καὶ ἀναμφίβολον τῆς ἐλπιζομένης χάριτος ἡ ἀπόλαυσις τοῖς δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχομένοις τὸ προσδοκώμενον γίνεται. οὕτως οὖν ὁ τῆς κύπρου βότρυς ἐστί, βότρυς οἶνον ἐπαγγελλόμενος, οὔπω δὲ οἶνος γινόμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἄνθους· ἡ δὲ ἐλπὶς τὸ ἄνθος ἐστί· τὴν ἐσομένην χάριν πιστούμενον. ἡ δὲ τοῦ γαδδὶ προσθήκη σημαίνει τὸν πίονα χῶρον, ἐν ᾧ ἐνριζωθεῖσα ἡ ἄμπελος, εὔτροφον καὶ ἡδὺν τὸν καρπὸν ἀπεργάζεται, οἱ τοπικῶς ἱστορήσαντες λέγουσι τὸν χῶρον τοῦ γαδδὶ ἐπιτηδείως ἔχειν πρὸς εὐτροφίαν βοτρύων. ἐπεὶ τοίνυν ὁ τῷ νόμῳ τοῦ κυρίου σύμφωνον ἔχων τὸ θέλημα, καὶ διὰ πάσης νυκτός τε καὶ ἡμέρας ταύτην τὴν μελέτην ποιούμενος, ἀειθαλὲς γίνεται δένδρον, ταῖς τῶν ὑδάτων ἐπιρροαῖς πιαινόμενον, ἐν τῷ καθήκοντι καιρῷ τὸν καρπὸν παρεχόμενος, τούτου χάριν καὶ ἡ τοῦ νυμφίου ἄμπελος ἐν τῷ γαδδὶ τῷ πίονι τόπῳ ἐρριζωμένη, τουτέστιν ἐν βαθείᾳ τῇ διανοίᾳ, τῇ διὰ τῶν θείων διδαγμάτων καταρδομένη καὶ αὔξουσα, τὸν εὐανθῆ τοῦτον καὶ κυπρίζοντα βότρυν ἐκαρποφόρησεν, ᾧ τὸν γεωργὸν καὶ φυτηκόμον ἑαυτῆς ἐνορᾷ. ὡς μακάριον τὸ τοιοῦτον γεώργιον, οὗ ὁ καρπὸς πρὸς τὴν τοῦ νυμφίου ὁμοιοῦται μορφήν. ἐπεὶ γὰρ φῶς ἀληθινόν ἐστιν ἐκεῖνος, καὶ ἀληθινὴ ζωή, καὶ δικαιοσύνη ἀληθής, καθὼς ἡ σοφία φησί, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὅταν τις διὰ τῶν ἔργων ταῦτα γένηται, ὃ ἐκεῖνός ἐστιν, οὗτος τὸν τῆς ἰδίας συνειδήσεως βότρυν βλέπων, αὐτὸν τὸν νυμφίον ἐν τούτῳ βλέπει τῇ φωτεινῇ τε καὶ ἀκηράτῳ ζωῇ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐνοπτριζόμενος. διὰ τοῦτό φησιν ἡ ἄμπελος ἡ εὐθηνοῦσα, ὅτι ἐμὸς βότρυς ὁ δι' ἄνθος κυπρίζων· αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς βότρυς, ὁ ἐπὶ τοῦ ξυλίνου ἀναφορέως ἑαυτὸν δείξας. οὗ τὸ αἷμα τοῖς σωζομένοις τε καὶ εὐφραινομένοις, πότιμόν τε καὶ σωτήριον γίνεται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A tenus is qui ipſum capit eſt idoneus, talis apparet, aut infans, aut proficiens, aut perfectus, conuenienter botri naturæ: qui nō ſemper cernitur in vite in eadem forma, ſed formā mutat cum tempore, florens, vernans, perfectus, maturus, vinum factus. Promittit ergo vinea fructū ſuo, qui nondū maturus & tempeſtiuus eſt ad vinū, ſed expectat plenitudinem temporum: non tamen tanquam omnino ad oblectandum ineptus. Pro guſtu enim delectat odoratum, bonorum expectatione, ſpei vaporibus leniens ſenſus animæ. Certa enim & indubitata fides B de gratia quæ ſperatur, eſt fruitio iis qui per patientiam expectant id quod expectatur. Hic eſt ergo botrus Cypri, vinum promittens, nondū autē factus vinū, ſed per florē (ſpes autē eſt flos) de futura gratia fidē faciens. Adiectio autē vocabuli Gaddi, ſignificat locū pinguē, in quo radices agēs vitis opimū & ſuauē edit fructum. Sic enim qui de locorū ſcripſerūt hiſtoria, dicunt ſortē Gaddi eſſe appoſitam ad alendos botros. quoniā ergo qui legi Domini volūtatē habet conuenientem, diu & noctu in ea meditans, effici- C tur arbor ſemper germinans, aquarū fluxibus pinguis euadens, ſuóque tempore fructū præbens, ea de cauſa ſponſi vinea, in Gaddi agro pingui actis radicibus, hoc eſt in profūda cogitatione, quæ per diuina documenta irrigatur & augetur, florentē hunc & vernantem botrū produxit, ſuū intuens agricolā & plantatorem. Quàm beata eſt hæc agricultura, cuius fructus ſponſi formæ aſſimilatur! Nam quoniā ille eſt vera lux, & vera vita, & iuſtitia vera, ſicut dicit ſapientia, & quæ ſunt huiuſmodi, quando quiſpiam per opera fit ea quæ ille eſt, ſic aſpiciens botrū propriæ conſcientiæ, ipſum ſponſum in hoc aſpicit, lucida & immaculata vita veritatis lucem intuens. Propterea D dicit vitis illa fertilis, meus eſt botrus qui floret & germinat. Ipſe eſt ille verus botrus, qui ſeipſum in vectibus ligneis exhibet, cuius ſanguis iis qui ſalui fiūt & lætantur fit poculentus & ſalutaris, in Chriſto Ieſu domino noſtro, cui gloria & potentia in ſæcula ſæculorū, Amen.

Num. 13. 24.

Xx

A

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA IIII.

Cap. 1. 15. *Ecce pulchra es: propinqua mea, Ecce pulchra es: Oculi tui colũbæ. 16. Ecce pulcher es patruelis meus & formoſus.*

Cap. 2. *17. Lectulus noſter vmbroſus. Trabes noſtræ cedri, laquearia noſtra cupreſſi. 1. Ego flos campi, lilium conuallium. 2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic ſoror mea inter filias. 3. Sicut pomũ in lignis ſyluæ: ſic patruelis meus inter filios. Sub vmbra eius deſideraui & ſedi, & fructus eius dulcis in gutture meo. 4. Introducite me in cellam vinariam: ordinate in me charitatem. 5. Fulcite me vnguentis, ſternite mihi torum in malis: quia ſum ſauciata à dilectione. 6. Siniſtra eius ſub capite meo, & dextra eius amplexabitur me. 7. Adiuraui vos, filiæ Hieruſalem, in poteſtatibus & virtutibus agri, ſi excitetis & expergiſci faciatis charitatem, donec velit.*

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ Δ'.

ΙΔΟΥ εἶ καλὴ, ἡ πλησίον μου· ἰδοὺ εἶ καλὴ, οἱ ὀφθαλμοί σου περιστεραί. ἰδοὺ εἶ καλὸς ἀδελφιδός μου, καί γε ὡραῖος. B πρὸς κλίνῃ ἡμῶν σύσκιος, δοκοὶ ἡμῶν κέδροι, φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι. ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων. ὡς ἐν μέσῳ ἀκανθῶν, οὕτως ἡ πλησίον μου ἀναμέσον τῶν θυγατέρων. ὡς ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ἀδελφιδός μου ἀναμέσον τῶν υἱῶν. ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα καὶ ἐκάθισα, καὶ καρπὸς αὐτοῦ γλυκὺς ἐν λάρυγγί μου. εἰσαγάγετέ με εἰς οἶκον τοῦ οἴνου, τάξατε ἐπ' ἐμὲ ἀ-
C γάπην. στηρίσατέ με μύροις, στοιβάσατέ με ἐν μήλοις, ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ. εὐώνυμος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν κεφαλήν μου, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεταί με. ὥρκισα ὑμᾶς θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ἐν δυνάμεσι καὶ ἐν ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ· ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως οὗ θελήσῃ.

AIVNT eos qui aurum arte expurgant, ſi per aliquam ſordidiorem materiam de induſtria permi- D ſtam, obſcurata fuerit pulchritudo ſplendoris, per ignis fuſionem colori afferre remedium, & hoc ſæpe facere, & in qualibet fuſione conſiderare, quódnam aurum poſt priorem inſequentibus fuerit coloratius, neque prius ceſſare igne materiam expurgare, quàm ipſa auri ſpecies ſibi ipſi ferat teſtimonium, quòd ſit pura & minimè adulterina. Quánam autem de cauſa, eorum quæ lecta ſunt præſentem tractantes contemplationem, horum meminerimus, fiet nobis manifeſtum ex ipſo ſenſu eorum quæ ſcripta ſunt.

ΦΑΣΙ τὶς τὸ χρυσίον ἐκκαθαίροντας, εἴ διά τινος ῥυπαρωτέρας ὕλης κατ' ἐπιβουλὴν ἐμμιχθείσης ἀμαυρωθείη τῆς λαμπηδόνος τὸ κάλλος, τῇ διὰ τοῦ πυρὸς χωνείᾳ θεραπεύειν τὴν δυσχροίαν, καὶ πολλάκις τοῦτο ποιεῖν, καὶ καθ' ἑκάστην χωνείαν ἐπισκοπεῖν, ὅσον παρὰ τὴν προτέραν ἐν τοῖς ἐφεξῆς γέγονεν ὁ χρυσὸς εὐχροώτερος, καὶ μὴ πρότερον παύεσθαι τῷ πυρὶ τὴν ὕλην ἀποκαθαίροντας, ἕως αὐτὸ χρυσίου τὸ εἶδος ἑαυτῷ μαρτυρήσῃ τὸ καθαρόν τε καὶ ἀκίβδηλον. τίνος δὲ χάριν τῆς παρούσης τῶν ἀνεγνωσμένων θεωρίας ἁπτόμενοι, τούτων τὴν μνήμην ἐποιησάμεθα, δῆλον ἡμῖν ἐξ αὐτῆς τῆς διανοίας τῶν γεγραμμένων γενήσεται.

χρυσῆ τις ἦν τὸ κατ᾽ ἀρχὰς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ λάμπουσα τῇ πρὸς τὸ ἀκήρατον ἀγαθὸν ὁμοιότητι· ἀλλὰ δύσχροος καὶ μέλαινα μετὰ τοῦτο τῇ ἐπιμιξίᾳ τῆς κακίας ἐγένετο, καθὼς ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ ᾄσματος τῆς νύμφης ἠκούσαμεν, ὅτι μέλαιναν αὐτὴν ἐποίησεν ἡ τοῦ ἀμπελῶνος ὀλιγωρία, ἧς θεραπεύων τὴν δυσμορφίαν ὁ πάντα ἐν σοφίᾳ τεχνιτεύων Θεός, οὐ καινόν τι κάλλος ἐπ᾽ αὐτὴν μηχανᾶται, ὃ μὴ πρότερον ἦν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανάγει χάριν, δι᾽ ἀναλύσεως τὴν τῷ κακῷ μελανθεῖσαν μεταχωνεύων πρὸς τὸ ἀκήρατον. ὥσπερ γὰρ οἱ ἀκριβεῖς χρυσογνώμονες μετὰ τὴν προτέραν χωνείαν ἐπισκοποῦσιν, ὅσον ἐπέδωκεν εἰς κάλλος ἡ ὕλη τῷ πυρὶ τὸν ῥύπον ἐνδαπανήσασα· καὶ πάλιν δευτέρας γενομένης χωνείας, εἰ μὴ ἱκανῶς παρὰ τὴν προτέραν ἀπεκαθάρθη, τὸ προστεθὲν κάλλος ἐπιλογίζονται, καὶ πολλάκις τὸ ἴσον ποιοῦντες, ἀεὶ τὰς τοῦ κάλλους προσθήκας διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς δοκιμασίας ἐπιγινώσκουσιν. οὕτω καὶ νῦν ὁ θεραπευτὴς τοῦ μελανθέντος χρυσίου, καθάπερ τινὶ χωνείᾳ τὴν ψυχὴν λαμπρύνας διὰ τῶν προσαχθέντων αὐτῇ φαρμάκων· ἐν μὲν τοῖς φθάσασιν ἵππου τινὸς εὐμορφίαν ἐν τῷ φαινομένῳ προσεμαρτύρησε· νῦν δὲ ὡς παρθένου λοιπὸν ἀποδέχεται τὸ ἀναφανὲν αὐτῇ κάλλος. Φησὶ γάρ· ἰδοὺ εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ εἶ καλή. οἱ ὀφθαλμοί σου περιστεραί. παιδεύει διὰ τῶν εἰρημένων ὁ λόγος, ταύτην εἶναι τοῦ κάλλους τὴν ἐπανάληψιν, τὸ πλησίον γενέσθαι τῆς τοῦ καλοῦ πηγῆς, καὶ προσεγγίσαι πάλιν τῷ ἀληθινῷ κάλλει, οὗ ἀπεφοίτησε. Φησὶ γάρ· ἰδοὺ εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου. διὰ τοῦτο πρότερον οὐκ ἦσθα καλή, διότι τοῦ ἀρχετύπου κάλλους ἀποξενωθεῖσα τῇ πονηρᾷ γειτνιάσει τῆς κακίας πρὸς τὸ εἰδεχθὲς ἠλλοιώθης. τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστι. δεκτικὴ τῶν κατὰ γνώμην γέγονεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ πρὸς ὅπερ ἂν ἡ ῥοπὴ τῆς προαιρέσεως αὐτὴν ἄγῃ, κατ᾽ ἐκεῖνο καὶ ἀλλοιοῦται. τοῦτο γὰρ θυμοῦ παραδεξαμένη τὸ πάθος, θυμώδης γίνεται· καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπικρατησάσης, εἰς ἡδονὴν διαλύεται. πρὸς δειλίαν τε καὶ φόβον, καὶ τὰ καθ᾽ ἕκαστον πάθη τῆς ῥοπῆς γενομένης, τὰς ἑκάστου τῶν παθῶν μορφὰς ὑποδύεται·

A Aurea ab initio erat humana natura, & reſplendens ſimilitudine, quæ ei intercedebat bono ſincero, & in quod nõ cadit interitus: ſed decolor & nigra poſtea facta eſt per admiſſionem vitij, quomodo in principio Cantici audiuimus ſponſam dicentem, quòd nigram eam fecerit negligentia cuſtodiæ vineę, curans deformitatem qui in ſapientia omnia fabricatur Deus, non machinatur in ea nouam aliquam quæ non prius erat pulchritudinem, ſed per ſolutionem ad priorem reducit gratiam, eam quæ vitio fuerat nigrefacta, fundendo
B ac conflando deducens ad ſinceritatem in quam non cadit interitus. Quomodo ergo periti & diligentes aurifices, poſt primam fuſionẽ conſiderant quanta pulchritudini facta ſit acceſſio materiæ, cuius ſordes igne fuerant conſumptæ: & rurſus facta ſecunda fuſione, conſiderant an non addita in prima ſatis expurgata fuerat pulchritudo, & ſæpe pariter facientes, ſemper agnoſcunt per probationem ex ſcientia profectam, acceſſiones pulchritudinis. Ita etiam nunc quoque qui auro nigrefacto
C adhibet remedium, cùm veluti quadam fuſione adhibitis medicamentis claram ac nitidam reddidiſſet animam: in iis quidem quæ præceſſerunt, cuiuſdam equi, in eo quod apparet, ei ſuo teſtimonio tribuit pulchritudinem: nunc autem tanquam virginis de cætero apparentem admittit eius pulchritudinem. Dicit enim: *Ecce pulchra es, propinqua mea, ecce pulchra es. Oculi tui columbæ.* Docet autem oratio per ea quæ ſcripta ſunt, hanc pulchritudinis eſſe reſumptionem, quòd rurſus appropinquarit veræ pulchritudini, à qua receſ-
D ſit. Dicit enim: *Ecce pulchra es, propinqua mea.* Propterea, inquit, antea non eras pulchra, quòd mala vitij appropinquatione à primaria abalienata pulchritudine, transmutata fueris ad deformitatem. Id autem quod dicitur eſt eiuſmodi. Liberi arbitrij capax facta eſt humana natura, & ad quod eam ducit inſtituti ſui electionis inclinatio, ex eo etiam mutatur. Nam & ſi iræ ſuſceperit motum, fit iracunda: & ſi dominatum obtinuerit cupiditas, ſoluitur in voluptatem. Quod ſi ad metum & formidinem & ſingulas animi perturbationes facta fuerit conuerſio, ſubit formas vniuſcuiuſque animi perturbationis:

quomodo etiam contrà lenitas, patientia, puritas, pax, iræ non eſſe obnoxium, ægritudine carere & moleſtia, minimè perturbari, hæc omnia cùm in ſe ſuſceperit, vniuſcuiuſque horum ſignat characterem, ſereno ac tranquillo miniméque perturbato ſtatu animæ. Euenit ergo, vt virtute à vitio diſiuncta ſine medio, non poſſint vtraque vni ſimul adeſſe: qui enim receſſit à temperantia, verſatur omnino in vita diſſoluta & minimè frugali, & qui vitam abominatur immundam, ita ſe gerit vt in auerſando malo maneat impollutus. Ita etiam de cæteris; qui eſt humilis, ſeparatur à ſuperbia, & qui per faſtum intumuit, repellit humilitatem. Et quid opus eſt immorari in dicendis ſingulis, quemadmodum in iis quæ ſibi inter ſe aduerſantur natura, abſentia vnius ſit poſitio & ſubſiſtentia alterius? Cùm ſit ergo in poteſtate noſtri liberi arbitrij, ei ſimilem figuram cui voluerit ſuſcipere, ei quæ pulchra facta eſt rectè dicit oratio: A mali quidem ſocietate recedens mihi appropinquaſti: appropinquans autem primariæ & exemplari pulchritudini, ipſa quoque pulchra es, veluti quoddam ſpeculum conformata meo characteri. Homo enim reuera ſpeculo eſt ſimilis factus, formas ſuſcipiens ex ſimulachris inſtitutorum & liberarum electionum. Siue enim aurum viderit, aurum apparet, & eundem materiæ ſplendorem præ ſe fert: ſiue etiam quidpiam deforme apparuerit, eandem etiam turpitudinem exprimit per aſſimilationem, vtpotè ranam aliquam, aut bufonem, aut ſcolopendram, aut aliquod aliud iniucundum ſpectaculum, ſua forma referens quod inuentum fuerit eis aduerſum. Quoniam ergo expulſo à tergo vitio, expurgata à verbo anima, ſolis circulum in ſe ſuſcepit, & ſimul reluxit cum luce quæ in ipſa apparuit, propterea ei dicit oratio, pulchra facta es, quæ meæ luci appropinquaſti, per appropinquationem acquirens communionem pulchritudinis. *Ecce es*, inquit, *pulchra, propinqua mea.* Deinde cùm ſe cohibuiſſet, & eam veluti in quadam additione & acceſſione contéplatus eſſet pulchritudinis, rurſus eandem repetit orationem, dicens: *Ecce pulchra es.* Sed prius quidem eam nominauit propinquam.

A ὥσπερ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ μακρόθυμον, τὸ καθαρὸν, τὸ εἰρηνικὸν, τὸ ἀόργητον, τὸ ἄλυπον, τὸ εὔθαρσες, τὸ ἀπτόητον, πάντα ταῦτα ἐν ἑαυτῇ δεξαμένη, ἑκάστου τούτων ἐπισημαίνει τὸν χαρακτῆρα τῇ καταστάσει τῆς ψυχῆς ἐν ἀταραξίᾳ γαληνιάζουσα. συμβαίνει τοίνυν ἀμέσως πρὸς τὴν κακίαν τῆς ἀρετῆς διεστώσης, μὴ δύνασθαι κατὰ ταὐτὸν ἀμφότερα τῷ ἑνὶ παραγίνεσθαι· ὁ γὰρ τοῦ σωφρονεῖν ἀποστὰς, ἐν τῷ ἀκολάστῳ πάντως γίνεται βίῳ, καὶ ὁ τὸν ἀκάθαρτον βδελυξάμενος βίον, κατορθοῖ ἐν
B τῇ ἀποστροφῇ τοῦ κακοῦ τὸ ἀμόλυντον. οὕτω δὲ τἄλλα πάντα, ὁ ταπεινόφρων τῆς ὑπερηφανίας κεχώρισται, καὶ ὁ διὰ τοῦ τύφου ἑαυτὸν ἐξογκώσας, τὴν ταπεινοφροσύνην ἀπώσατο. καὶ τί χρὴ τὰ καθ' ἕκαστον λέγοντα διατρίβειν, πῶς ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τῇ φύσει ἡ τοῦ ἑνὸς ἀπουσία, θέσις καὶ ὕπαρξις τοῦ ἑτέρου γίνεται; οὕτω τοίνυν ἐχούσης ἡμῶν τῆς προαιρέσεως, κατ' ἐξουσίαν ἔχει ὥσπερ ἂν ἐθέλῃ τούτῳ συσχηματίζεσθαι, καλῶς φησι πρὸς τὴν ὡραιωθεῖσαν ὁ λόγος· ὅτι ἀποστᾶσα μὲν τῆς τοῦ κακοῦ κοινω-
C νίας ἐμοὶ προσήγγισας· πλησιάσασα δὲ τῷ ἀπροσίτῳ κάλλει, καὶ αὐτὴ καλὴ γέγονας, οἷόν τι κάτοπτρον τῷ ἐμῷ χαρακτῆρι ἐμμορφωθεῖσα. κατόπτρῳ γὰρ ἔοικεν ὡς ἀληθῶς τὸ ἀνθρώπινον κατὰ τὰς τῶν προαιρέσεων ἐμφάσεις μεταποιούμενον. ἄν τε γὰρ χρυσὸν ἴδῃ, χρυσὸς φαίνεται, καὶ τὰς αὐτὰς αὐγὰς τῆς ὕλης διὰ τῆς ἐμφάσεως δείκνυσιν· ἄν τέ τι τῶν εἰδεχθῶν ἐμφανείη, καὶ τούτου τὸ αἶσχος δι' ὁμοιώσεως ἀπομάσσεται, βάτραχόν τινα, ἢ φρύνον, ἢ σκολό-
D πενδραν, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀηδῶν θεαμάτων τῷ οἰκείῳ ὑποκρινόμενον, ὅπερ ἂν ἀπὸ τούτων εὑρεθῇ ἀντιπρόσωπον. ἐπεὶ τοίνυν κατὰ νώτου τὴν κακίαν ποιησαμένη ἡ κεκαθαρμένη ψυχὴ ὑπὸ τοῦ λόγου, τὸν ἡλιακὸν ἐν ἑαυτῇ κύκλον ἐδέξατο, καὶ τῷ ὀφθέντι ἐν αὐτῇ φωτὶ συνεξέλαμψε, διὰ τοῦτό φησι πρὸς αὐτὴν ὁ λόγος, ὅτι γέγονας ἤδη καλὴ πλησιάσασα τῷ ἐμῷ φωτὶ, διὰ τοῦ προσεγγισμοῦ τὴν κοινωνίαν ἐφελκυσαμένη τοῦ κάλλους. ἰδοὺ εἶ καλὴ, φησὶν, ἡ πλησίον μου. εἶτα ἐπισχὼν, καὶ οἷον ἐν προσθήκῃ τινὶ καὶ ἐπιτάσει γενομένην τοῦ κάλλους αὐτὴν θεασάμενος, πάλιν τὸν αὐτὸν ἐπαναλαμβάνει λόγον, εἰπών· ἰδοὺ εἶ καλή. ἀλλ' ἐν μὲν τῷ προτέρῳ τὸ πλησίον ὠνόμασεν.

ἐνταῦθα δὲ τὴν ἐκ τοῦ εἴδους τῶν ὀμμάτων γνωριζομένην· ὀφθαλμοὶ γάρ σου, φησί, περιστεραί. πρότερον μὲν γὰρ ὅτε ἵππῳ ἀφωμοιώθη, ἐν σιαγόνι τε καὶ τραχήλῳ ὁ ἔπαινος ἦν. νῦν δὲ ὅτε τὸ ἴδιον αὐτῆς ἀνεφάνη κάλλος, ἡ τῶν ὀφθαλμῶν χάρις ἐγκωμιάζεται· ὁ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν ἔπαινός ἐστι τὸ περιστερὰς τὰ ὄμματα εἶναι, ὅπερ μοι δοκεῖ τοιαύτην ἐμφαίνειν διάνοιαν. ἐπειδὴ ταῖς καθαραῖς τῶν ὀμμάτων κόραις, ὁρᾶται τῶν ἀτενιζόντων τὰ πρόσωπα. φασὶ γὰρ οἱ τὰ τοιαῦτα φυσιολογεῖν ἐπιστήμονες, ὅτι τὰς τῶν εἰδώλων ἐμφάσεις δεχόμενος, αἳ τῶν ὁρατῶν ἀπορρέουσιν, οὕτως ἐνεργεῖ τὴν ὄψιν ὁ ὀφθαλμός. τούτου χάριν ἔπαινος γίνεται τῆς τῶν ὀφθαλμῶν εὐμορφίας τὸ τῆς περιστερᾶς εἶδος, τὸ ταῖς κόραις αὐτῶν ἐμφαινόμενον. πρὸς ὃ γὰρ ἄν τις ἐνατενίσῃ, τούτου δέχεται ἐν ἑαυτῷ τὸ ὁμοίωμα. ἐπεὶ οὖν μηκέτι πρὸς σάρκα καὶ αἷμα βλέπων, πρὸς τὸν πνευματικὸν βίον ὁρᾷ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ζῶν πνεύματι, καὶ πνεύματι στοιχῶν, καὶ τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατῶν τῷ πνεύματι, καὶ ὅλος δι' ὅλου πνευματικὸς γινόμενος, οὐ ψυχικός, οὐδὲ σάρκινος· τούτου χάριν μαρτυρεῖται ἡ τῆς σωματικῆς προσπαθείας ἀπηλλαγμένη ψυχή, τὸ τῆς περιστερᾶς εἶδος ἐν τοῖς ὄμμασιν ἔχειν, τουτέστι τὸν χαρακτῆρα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῷ διορατικῷ τῆς ψυχῆς ἐναυγάζεσθαι. ἐπεὶ οὖν γέγονε καθαρὸς ὁ αὐτῆς ὀφθαλμὸς δεκτικὸς τοῦ τῆς περιστερᾶς χαρακτῆρος, διὰ τοῦτο χωρεῖ καὶ τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος θεάσασθαι. νῦν γὰρ πρῶτον ἡ παρθένος ἀτενίζει τῇ τοῦ νυμφίου μορφῇ, ὅτε εἶχε τὴν περιστερὰν ἐν τοῖς ὄμμασιν. οὐδεὶς γὰρ δύναται κύριον Ἰησοῦν εἰπεῖν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ· καί φησιν· ἰδοὺ εἶ καλὸς ἀδελφιδός μου καί γε ὡραῖος. ἀφ' οὗ γὰρ οὐδὲν ἄλλο μοι καλὸν εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ἀπεστράφην πάντα ὅσα τὸ πρότερον ἐν καλοῖς ἐνομίζετο, οὐκέτι μοι πεπλάνηται ἡ τοῦ καλοῦ κρίσις, ὥστε ἄλλο τι παρὰ σὲ καλὸν οἴεσθαι· οὐκ ἔπαινός τις ἀνθρώπινος, οὐ δόξα, οὐ περιφάνεια, οὐ κοσμικὴ δύναμις. ταῦτα γὰρ τοῖς πρὸς τὴν αἴσθησιν βλέπουσιν, ἐπικεχρώσται μὲν τῇ τοῦ καλοῦ φαντασίᾳ, οὐ μήν ἐστιν ὅπερ νομίζεται. πῶς γὰρ ἄν τι εἴη καλόν, ὃ μηδὲ ὅλως ἐστὶ καθ' ὑπόστασιν; τὸ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ

A Hic autem eam quæ cognoſcitur ex ſpecie oculorum, *Oculi enim tui columbæ*. Prius enim quando equo fuit aſſimilata, laus erat in maxilla & collo. Nunc autem cum eius propria apparuit pulchritudo, laudatur gratia & decor eius oculorum. Laus autem eius oculorum, quòd ſint oculi columbæ. Quod quidem mihi videtur hunc ſenſum indicare, quandoquidem in columbis cernuntur facies eorum qui fixis intuentur oculis. Dicunt enim hi qui ſunt præditi ſcientia huiuſmodi rerum naturalium, quòd ſimulachro- B rum incurſiones excipiens, quæ exeunt ex rebus aſpectabilibus, ita viſum in operationem deducit oculus. Hac de cauſa laus oculorum pulchritudinis eſt forma columbæ, quæ apparet in eorum pupillis. In quod enim defixerit oculos, eius in ſe ſuſcipit ſimilitudinem. Quoniam ergo qui non amplius aſpicit ad carnem & ſanguinem, ad vitam aſpicit ſpiritualem, & ſicut dicit Apoſtolus, viuificans, ſpiritu ambulans, & corporis actiones ſpiritu mortificans, totus effectus ſpiritualis, non animalis, neque carnalis: hac de C cauſa fertur teſtimonium de anima liberata à corporali affectione, quod habeat ſpeciem columbæ in oculis, hoc eſt, quod character vitæ ſpiritualis illuſtretur perſpiciente animi facultate. Quoniam ergo purus factus eſt eius oculus capax characteris columbæ, propterea in eam etiam cadit, vt contempletur ſponſi pulchritudinem. Nunc enim primùm virgo in ſponſi formam intendit oculos, quoniam ſponſam habebat in oculis. Nemo enim poteſt dicere Dominum Ieſum, inquit, niſi in Spiritu ſancto: & dicit: *Ecce pulcher es patruelis meus & formoſus.* D Ex quo enim nihil aliud mihi videtur eſſe pulchrum, ſed aduerſatus ſum omnia quæ antea reputabantur in bonis ac pulchris, non amplius mihi aberrat de bono iudicium, vt aliquid aliud exiſtimem præter te eſſe bonum ac pulchrum: non vllum honorem humanum, non gloriam, non ſplendorem mundanum, non potentiam. Hæc enim iis qui aſpiciunt ad ſenſum, boni quidem ſpecie ſunt illita, ſed non ſunt id quod putantur. Quomodo enim fuerit pulchrum, quòd nullo modo conſiſtit? Nam quod in hoc mundo

Galat. 5.

1. Cor. 12.

Prou.1.8. eſt honoratum, ſuam habet eſſentiam in ſola exiſtimatione eorum qui eſſe exiſtimant. Tu autem verè pulcher: non ſolum pulcher, ſed ipſa boni eſſentia ſemper talis es omnino id quod es: nec in tempore florens, nec in tempore rurſus florem abijciens, ſed cum vitæ æternitate ſimul extendens ſpeciem ac decorem: cui nomen fuit benignitas & charitas in homines. Nam qui ex Iuda nobis ortus eſt Chriſtus; eſt autem Iudaicus populus frater eius, qui ad te accedit ex gentibus propter tui in carne factam manifeſtationem, dicitur patruelis eius quæ amat. Deinde ſubiungit, *Lectus noſter vmbroſus*. Hoc eſt, te cognouit, aut cognoſcet humana natura, vmbroſa facta per diſpenſationem. Veniſti enim, inquit, tu pulcher & decorus patruelis meus ad lectũ noſtrum factus vmbroſus. Niſi enim ipſe teipſum obumbraſſes dum per ſerui formam merum radium diuinitatis obuelaſti, quis tuam ſuſtinuiſſet apparitionem? Nullus enim vnquam videbit faciem Domini, & viuet. Veniſti ergo ſpecioſus, ſed talis effectus vt te poſſemus ſuſcipere. Veniſti adumbratis radiis diuinitatis integumento corporis. Quemadmodum enim potuiſſet mortalis natura, & in quam cadit interitus, coniungi cum ea quæ interitui minimè eſt obnoxia, & ad quam non patet aditus, niſi nobis viuentibus in tenebris, vmbra corporis fuiſſet interiecta inter lucem? Lectum autem nominat ſponſa, tropica ſignificatione interpretans humanæ naturæ cum diuina contemperationem, Quomodo etiam magnus Apoſtolus deſpondet nos virginem Chriſto, animámque ornat tanquam ſponſam, & duorum coniunctionem ad vnius corporis vnionem magnum dicit eſſe myſterium ac ſacramentum vnionis Chriſti cum Eccleſia. Cum enim dixiſſet, Erunt duo in vnam carnem, ſubiungit: Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto, & Eccleſia. Propter hoc ergo ſacramentum, lectum anima virgo nominauit cum Deo coniunctionem ac ſocietatem. Fieri autem benè nõ poterat vt ea eſſet, niſi per hoc quòd Dominus vmbroſus per corpus nobis apparuit. Qui non ſolum eſt ſponſus, ſed etiam ipſe ædificator in nobis fuit domus, & domus architectus & artis ma-

Ephes.5.

A τετιμημένον, ἐν μόνῃ τῇ οἰήσει τῶν νομιζόντων εἶναι, ὃ εἶναι ἔχει. σὺ δὲ ἀληθῶς εἶ καλός· οὐ καλὸς δὲ μόνον, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τοῦ καλοῦ οὐσίᾳ ἀεὶ τοιοῦτος ὑπάρχων, πάντοτε ὢν ὅπερ εἶ· οὔτε κατὰ καιρὸν ἀνθῶν, οὔτε ἐπὶ καιροῦ πάλιν ἀποβάλλων τὸ ἄνθος· ἀλλὰ τῇ ἀϊδιότητι τῆς ζωῆς συμπαρατείνων τὴν ὥραν· ᾧ ὄνομα ἡ φιλανθρωπία. ὁ γὰρ ἐξ Ἰούδα ἀνατείλας ἡμῖν Χριστός, ἀδελφὸς δὲ ὁ Ἰουδαίων λαὸς τοῦ ἐξ ἐθνῶν σοι προσιόντος, καλῶς διὰ τὴν ἐν σαρκὶ γεγενημένην τῆς θεότητός σου φανέρωσιν, ἀδελφιδὸς τῆς ποθούσης κατονομάζεται. εἶτα ἐπήγαγε,
B πρὸς κλίνη ἡμῶν σύσκιος. τουτέστιν, ἔγνω σε, ἢ γνώσεται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, σύσκιον τῇ οἰκονομίᾳ γενόμενον. ἦλθες γὰρ σύ, φησιν, ὁ καλός, ὁ ἀδελφιδός, ὁ ὡραῖος πρὸς τὴν κλίνην ἡμῶν σύσκιος γενόμενος. εἰ γὰρ μὴ συνεσκίασας αὐτὸς ἑαυτόν, τὴν ἄκρατον τῆς θεότητος ἀκτῖνα συγκαλύψας τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, τίς ἂν ὑπέστη σου τὴν ἐμφάνειαν; οὐδεὶς γὰρ ὄψεται πρόσωπον Θεοῦ, καὶ ζήσεται. ἦλθες τοίνυν ὁ ὡραῖος, ἀλλ' ὡς χωροῦμεν δέξασθαι, τοιοῦτος γενόμενος. ἦλθες τὰς τῆς θεότητος ἀκτῖνας τῇ περιβολῇ συ-
C σκιάσας τοῦ σώματος. πῶς γὰρ ἂν ἐχώρησε θνητὴ καὶ ἐπίκηρος φύσις τῇ ἀκηράτῳ καὶ ἀπροσίτῳ συζυγίᾳ συναρμοσθῆναι, εἰ μὴ τοῖς ἐν σκότει ζῶσιν ἡμῖν ἡ σκιὰ τοῦ σώματος πρὸς τὸ φῶς ἐμεσίτευσε; κλίνην δὲ ὀνομάζει ἡ νύμφη, τῇ τροπικῇ σημασίᾳ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἀνάκρασιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἑρμηνεύουσα, ὡς καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος ἁρμόζεται τῷ Χριστῷ τὴν παρθένον ἡμᾶς, καὶ νυμφοστολεῖ τὴν ψυχήν, καὶ τὴν προσκόλλησιν τῶν δύο εἰς ἑνὸς σώματος κοινωνίαν τὸ μέγα μυστήριον εἶναι λέγει τῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἑνώ-
D σεως. εἰπὼν γὰρ ὅτι ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ἐπήγαγεν· ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. διὰ τοῦτο τοίνυν τὸ μυστήριον, κλίνην ἡ παρθένος ψυχή, τὴν πρὸς τὸ θεῖον κοινωνίαν ὠνόμασε. ταύτην δὲ οὐκ ἄλλως ἦν δυνατὸν γενέσθαι, εἰ μὴ διὰ τοῦ σύσκιον ἡμῖν διὰ τοῦ σώματος ἐπιφανῆναι τὸν κύριον. ὃς οὐ νυμφίος μόνον, ἀλλὰ καὶ οἰκοδόμος ἐστίν, αὐτὸς ἐν ἡμῖν ἢ τεχνιτεύων τὸν οἶκον, καὶ ὅλης τῆς τέχνης γενόμε-

ος. ὄροφοι γὰρ ἐπιβάλλει τῷ οἴκῳ, διὰ τῆς ἀσήπτου ὕλης καλλωπίζων τὸ ἔργον· τοιαύτη δέ ἐστιν ἡ κέδρος καὶ ἡ κυπάρισσος, ὧν ὁ ἐγκείμενος τοῖς ξύλοις τόνος, πάσης σηπτικῆς αἰτίας κρείττων ἐστίν, οὐ χρόνῳ εἴκων, οὐ σκώληκας φύων, οὐκ εὐρῶτι φθειρόμενος. ἐκ τούτων κέδροι μὲν, διὰ τὸ ἐπιμήκεις εἶναι, τὰ πλάτη τοῦ οἴκου τῷ ὀρόφῳ διαλαμβάνουσιν· αἱ δὲ κυπάρισσοι διὰ τῆς λεγομένης φατνώσεως, τὴν ἔνδοθεν τοῦ οἴκου κατασκευὴν ὡραΐζουσιν. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως. δοκοὶ οἴκων ἡμῶν κέδροι. φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι. πάντως δὲ τὰ δηλούμενα διὰ τῶν ξύλων αἰνίγματα, φανερὰ τοῖς ἐπακολουθοῦσι τῷ εἱρμῷ τῆς διανοίας ἐστίν. βροχὴν ὀνομάζει τὰς ποικίλας τῶν πειρασμῶν προσβολὰς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος, λέγων ἐπὶ τῶν καλῶς τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομησάντων, ὅτι κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἀπαθὲς ἔμεινεν ἐν τούτοις τὸ οἰκοδόμημα. ταύτης οὖν ἕνεκεν τῆς κακῆς ἐπομβρείας, χρεία τοιούτων ἡμῖν ἐστι δοκῶν. αὗται δ' ἂν εἶεν αἱ ἀρεταὶ, αἳ τὰς τῶν πειρασμῶν ἐπιρροὰς ἐντὸς ἑαυτῶν οὐ προσίενται, στερραί τε οὖσαι καὶ ἀνένδοτοι, καὶ τὸ πρὸς κακίαν ἀμάλακτον ἐν τοῖς πειρασμοῖς διασώζουσαι. μάθοιμεν δ' ἂν τὸ λεγόμενον, τὴν ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ ῥῆσιν τῷ προκειμένῳ συνεξετάσαντες. ἐκεῖ γάρ φησιν· ἐν ὀκνηρείαις ταπεινωθήσεται ἡ δόκωσις, καὶ ἐν ἀργίᾳ χειρῶν στάζει ἡ οἰκία. ὥσπερ γὰρ εἰ ἀσθενῆ τε καὶ ἄτονα ὑπὸ λεπτότητος εἴη τὰ ξύλα τὰ διειληφότα τὸν ὄροφον, ὀκνηρῶς δὲ ἔχει πρὸς τὴν τοῦ δώματος ἐπιμέλειαν ὁ τοῦ οἴκου δεσπότης, οὐδὲν ἀπώνατο τῆς στέγης τοῦ ὄμβρου διὰ σταγόνων εἰσρέοντος. κοιλαίνεται γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὁ ὄροφος, εἴκων τῷ βάρει τοῦ ὕδατος, καὶ οὐκ ἀντέχει τῶν ξύλων ἡ ἀτονία πρὸς τὴν τοῦ βάρους προσβολὴν ὑποκλάζουσα. διὰ τοῦτο ἐπὶ τὰ ἐντὸς διαδίδοται τὸ ἐναπειλημμένον τῇ κοιλότητι ὕδωρ, καὶ αἱ σταγόνες αὗται κατὰ τὸν παροιμιώδη λόγον ἐμβάλλουσιν ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ὑετοῦ. οὕτως τῷ τῆς παραβολῆς αἰνίγματι διακελεύεται διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν εὐτονίας, ἀνενδότους εἶναι πρὸς τὰς τῶν πειρασμῶν ἐπιρροὰς, μήποτε μαλακισθέντες διὰ τῆς τῶν παθημάτων συμπτώσεως κοῖλοι γενώμεθα, καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῶν τοιούτων ὑδάτων ἔξωθεν ἐπὶ τῆς καρδίας εἰσρεύσασαν ἐντὸς τῶν ταμιείων

A teria. Tectum enim imponit domui, opus ornans per materiam quæ nequit putreſieri: talis eſt autem cedrus & cupreſſus, quarum virtus quæ ineſt lignis, eſt potentior quauis cauſa putrefactionis, non tempori cedens, non tineas procreans, nō ſitu veniens ad interitum. Ex his, Cedri, propterea quòd ſunt proceræ, latitudinem domus tecto occupant. Cupreſſi autem per ea quæ dicuntur laquearia, ſunt decori internę operis conſtructioni, Dictionis autem ita habet contextus. *Trabes domorum noſtrarum cedri. Laquearia noſtra cupreſſi.* Quæ autem B per ligna ſignificantur ænigmata, ſunt planè manifeſta iis qui ſenſus conſequuntur ſeriem. Imbrem vocat Dominus in Euangeliis varios inſultus tentationum, dicens de eo qui rectè domum ædificaret ſupra petram: Venit imber, flauerunt fluuij, & ab iis illæſum manſit ædificium. Propter malam ergo hanc pluuiam, opus eſt nobis huiuſmodi trabibus. Eæ autem fuerint virtutes, quæ tentationum inſultus in ſe non admittunt, vt quæ ſint firmæ ac ſolidæ, nec facile cedant, & hoc ſeruent, vt in ten- C tationibus minimè emolliantur à vitio. Quod autem dicitur, intelligemus, ſi cum eo quod eſt propoſitum ſimul examinauerimus dictionis contextum, qui eſt in Eccleſiaſte. Illic enim dicit: In pigritiis humiliabitur contignatio, & in otio manuum perſtillat domus. Quomodo enim ſi ligna quæ tectum continent, ſint infirma & imbecilla, ad domus autem curam gerendam, ſit piger paterfamilias, tectum nihil profuerit cùm imber per ſtillas influat: Tectum enim neceſſariò cauatur cedens aquæ ponderi: nec lignorum imbecillitas re- D ſiſtit, fracta ab inſultu ponderis: Propterea ſubit interna, quæ in concauitatibus intercipitur aqua, ipſęque ſtillę, vt eſt in prouerbiis, hominem domo expellunt in tempore pluuiæ. Ita nobis in ænigmate parabolæ præcipit, per virtutum robur ac firmitatem non cedere fluxionibus tentationum: ne per animi motuum emolliti incurſionem, eiuſmodi aquarum extrinſecus in cor influentium influxum admittamus intra pene-

Matth. 7. *Luc 7.* *Eccl.10.18* *Prou.27.*

tralia, per quas nobis pereant quæ ſunt repoſita. Hæ autem cedri Libani, quas plantauit Dominus, in quibus nidificant volucres, inter quas præcipuus eſt nidus erodij. Hæ ergo cedri, nempe virtutes, muniunt domum nuptialis thalami, in quibus nidificant animæ effectæ volucres, inter quas principatum tenet erodij nidus, quem domum vocat ſcriptura. Aiunt autẽ hanc auem odio habere coitum, & quadam naturæ neceſſitate inter ſe copulari clamantes, & ægreferentes, & triſtitiam ſignificantes. Vnde mihi videtur ſcriptura per hoc nomen in ænigmate ſignificare puritatem. Has ergo trabes, ſuper tecta puri thalami aſpicit ſponſa. Videt autem & qui eſt ex cupreſſo ornatum, qui per bene leuigatam & concinnatam compoſitionem illuſtrat eam quæ videtur pulchritudinem. Cupreſſum enim dixit eſſe ea quæ ſunt in tecto laquearia, apta quædam & concinna ac celata aſſerum compactio, tecti varians pulchritudinem. Quid ergo per hæc diſcimus? Benè olet naturaliter cupreſſus, ea ipſa autem nullam admittit putredinem, & eſt apta ad vniuerſum fabrile artificium, vt quæ ſit læuis & concinna, & ad ea quæ per celaturas fiunt ornamenta appoſita. Per ea ergo quæ dicuntur, exiſtimo nos hoc erudiri, quòd non ſolum quæ ſunt in anima virtutes, in habitu non euidenter rectè ſe gerunt, ſed neque eam negligunt venuſtatẽ, quæ eſt in eo quod apparet. Sunt enim prouidenda bona coram Deo & hominibus: & quod oportet Deo quidem eſſe manifeſtum, hominibus autẽ perſuadere, & bonum habere teſtimonium apud eos qui foris ſunt, & ſplẽdidis lucere operibus coram hominibus, & decorè honeſtéque ambulare apud eos qui foris ſunt. Hæc ſunt laquearia per bonum Chriſti odorem, cuius ænigma eſt Cupreſſus, in vitæ honeſtate artificioſè elaborata, ſicut ea rectè & concinnè ſciebat componere, ſapiens architectus Paulus, dicens: Omnia in vobis ordine & honeſtè fiant. His ita rectè geſtis, fit incrementum eius quæ eſt in nobis pulchritudinis, ampla & lata noſtra natura edente florem odoriferum & purum. Flori autem nomen eſt lilium. In quo naturaliter conſideratus ſplendor, tacitè ſignificat

Pſ.103.16. 2.Cor.8. 1.Cor.8.

A παραδεξώμεθα, δι' ὧν φθείρεται ἡμῖν τὰ ἀπόθετα. αἱ δὲ κέδροι αὗται τοῦ Λιβάνου, ἃς ἐφύτευσεν ὁ κύριος, αἷς ἐννοσσεύουσι τὰ στρουθία, ὧν ἡ τοῦ ἐρωδιοῦ καλιὰ καθηγεῖται. αὗται τοίνυν αἱ κέδροι, αἱ ἀρεταί, τὸν οἶκον τῆς νυμφικῆς παστάδος κατασφαλίζονται, αἷς ἐννοσσεύουσιν αἱ ψυχαί, στρουθία γινόμεναι, καὶ τὴν παγίδα ὑπερπτάμεναι, ὧν καθηγεῖται ἡ τοῦ ἐρωδιοῦ καλιά, ἣν οἰκίαν ὀνομάζει ὁ λόγος. λέγουσι δὲ ἀπηχθῶς περὶ τὰς μίξεις ἔχειν τοῦτο τὸ ὄρνεον, καί τινι φύσεως ἀνάγκῃ πρὸς ἄλληλα συνδυάζεσθαι, ὀκλάζοντα καὶ δυσανασχετοῦντα, καὶ τὴν ἀηδίαν ἐπισημαίνοντα.
B ὅθεν μοι δοκεῖ τὴν καθαρότητα ἐν αἰνίγματι διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου σημαίνειν ὁ λόγος. ταύτας οὖν τὰς δοκοὺς ἐπὶ τοὺς ὀρόφους τῆς καθαρᾶς παστάδος βλέπει ἡ νύμφη. ὁρᾷ δὲ καὶ τὸν ἐκ τῆς κυπαρίσσου κόσμον διά τινος εὐξέστου τε καὶ ἐναρμονίου συνθέσεως τὸ ὁρώμενον κάλλος ἐναγλαΐζοντα. κυπαρίσσους γὰρ εἶπεν εἶναι τὰ τοῦ ὀρόφου φατνώματα· φατνώματα δὲ λέγεται εἶναι, εὔρυθμός τις καὶ διάγλυφος σανίδων πῆξις τὸ τῆς ὀροφῆς κάλλος διαποικίλλουσα. τί οὖν διὰ τούτων μανθάνομεν; εὔπνους φυσικῶς ἡ κυπάρισσος· ἡ δὲ αὐτὴ
C καὶ σηπεδόνος ἐστὶν ἀπαράδεκτος, καὶ πρὸς πᾶσαν τεκτονικὴν φιλοτεχνίαν ἐπιτηδείως ἔχει, λεία τε γινομένη καὶ ἐναρμόνιος, καὶ πρὸς τοὺς διὰ τῶν γλυφίδων καλλωπισμοὺς ἐπιτήδειος. τοῦτο οὖν οἶμαι διὰ τῶν λεγομένων ἡμᾶς παιδεύεσθαι, μὴ μόνον ἐν τῇ ψυχῇ τὰς ἀρετὰς ἐν ἕξει κατορθοῦσθαι κατὰ τὸ ἄδηλον· ἀλλὰ μηδὲ τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον εὐσχημοσύνης ἀμελῶς ἔχειν. χρὴ γὰρ προνοεῖν ἐνώπιον κυρίου καὶ ἀνθρώπων· καὶ Θεῷ μὲν πεφανερῶσθαι· ἀνθρώπους δὲ πείθειν, καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, καὶ λάμπειν τοῖς φωτεινοῖς
D ἔργοις ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ εὐσχημόνως περιπατεῖν πρὸς τοὺς ἔξω. ταῦτά ἐστι τὰ φατνώματα διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ εὐωδίας, ἧς αἴνιγμά ἐστιν ἡ κυπάρισσος, ἐν τῇ εὐσχημοσύνῃ τοῦ βίου φιλοτεχνούμενα, καθὼς ἤδει τὰ τοιαῦτα συντιθέναι καλῶς τε καὶ ἐναρμονίως ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων Παῦλος, ὁ λέγων· πάντα κατὰ τάξιν ἐν ὑμῖν καὶ εὐσχημόνως γινέσθω. τούτων δὲ οὕτως κατορθωθέντων, ἐπαύξησις τοῦ ἐν ἡμῖν γίνεται κάλλους τῆς πλατείας ἡμῶν φύσεως τὸ εὐῶδες καὶ καθαρὸν ἄνθος ἀναδιδούσης. ὄνομα δὲ τῷ ἄνθει κρίνον ἐστίν. ᾧ ἡ φυσικῶς ἐνθεωρουμένη λαμπρότης τὴν τῆς σωφρο-

σιωπῆς μετὰ μελῳδίας ὑπαινίσσεται. ταῦτα γὰρ ἡ νύμφη περὶ ἑαυτῆς διεξέρχεται λέγουσα· ἐγὼ μετὰ τὸ γενέσθαι πρὸς τῇ κλίνῃ ἡμῶν τὸν νυμφίον συσκιασθέντα τῷ σώματι, ὃς ᾠκοδόμησεν ἑαυτῷ τὸν οἶκον ἐμέ, ταῖς τῶν ἀρετῶν κέδροις ὀροφώσας τὴν στέγην, καὶ τῇ εὐπνοίᾳ τῶν κυπαρίσσων καλλωπίσας τὸν ὄροφον, γέγονα ἐκ τοῦ πεδίου τῆς φύσεως ἄνθος, εὐχροίᾳ τε καὶ εὐωδίᾳ τῶν λοιπῶν ἀνθῶν διαφέρουσα. κρίνον γὰρ ἀνεφύην ἐκ τῶν κοιλάδων. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων. ἀληθῶς γὰρ ἡ διὰ τῶν προθεωρηθέντων ἡμῖν τῷ πλάτει τῆς φύσεως γεωργηθεῖσα ψυχή. πεδίον γὰρ ἀκούσαντες, τὴν πλατύτητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐνοήσαμεν, διὰ τὸ πολλῶν τε καὶ ἀπείρων αὐτὴν δεκτικὴν εἶναι νοημάτων τε καὶ ῥημάτων καὶ μαθημάτων. ἡ τοίνυν κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον παρὰ τοῦ γεωργοῦντος τὴν φύσιν ἡμῶν ἐμπονηθεῖσα ψυχή, ἄνθος εὔοσμόν τε καὶ λαμπρόν, καὶ καθαρὸν ἀναφύεται ἐκ τοῦ τῆς φύσεως ἡμῶν πεδίου. τὸ δὲ πεδίον τοῦτο, κἂν συγκρίσει τῆς οὐρανίας διαγωγῆς κοιλὰς ὀνομάζεται· οὐδὲν ἧττον πεδίον ἐστί, καὶ οὐ κωλύεται ἡ ἐν αὐτῷ γεωργηθεῖσα καλῶς ἄνθος γενέσθαι, ἐκ γὰρ τοῦ κοίλου ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν ὁ βλαστὸς ἀνατέλλει, καθὼς ἔστιν ἰδεῖν ἐπὶ τοῦ κρίνου γινόμενον. ἐπιπολὺ γὰρ ἐπὶ τὸ ὄρθιον ἐκ τῆς ῥίζης καλαμοειδῶς ἀναδραμοῦσα ἡ βοτάνη τοῦ κρίνου, τότε τὸ ἄνθος ἐκ τῆς κορυφῆς ἀναδίδωσιν, οὐκ ὀλίγῳ τῷ μεταξὺ διαστήματι τῆς γῆς ἀποστήσασα, ὡς ἂν οἶμαι, καθαρὸν ἐν μετεώρῳ διαμένοι τὸ κάλλος, τῇ πρὸς τὴν γῆν ἐπιμιξίᾳ μὴ μολυνόμενον. διὰ ταῦτα καὶ ὁ δίκαιος ὀφθαλμὸς τὴν τοῦτο γενομένην, ἤτοι γενέσθαι ποθήσασαν· ἀμφότερα γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων ὑπενοήσαμεν, ἢ ὅτι μεγαλαυχεῖται ὡς ἤδη γενομένη ὅπερ ἐπεπόθησεν, ἢ ὅτι δεῖται τοῦ γεωργοῦ ἄνθος γενέσθαι, διὰ τῆς ἐκείνου σοφίας ἐκ τῶν κοιλάδων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἰς κρίνου κάλλος ἀναδραμοῦσα· εἴτε οὖν γενέσθαι βούλεται τοῦτο, εἴτε καὶ γέγονεν ὅπερ ἠθέλησεν, καλῶς ὁ δίκαιος ὀφθαλμὸς τοῦ νυμφίου πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἐπιθυμίαν τῆς πρὸς αὐτὸν ὁρώσης ἰδών, ἐπένευσε γενέσθαι κρίνον αὐτήν, μὴ συμπνιγομένην ταῖς τοῦ βίου ἀκάνθαις, ἃς θυγατέρας ὠνόμασεν, ἐνδειξάμενος οἶμαι κατὰ τὸ σιωπώμενον τὰς ἐχθρὰς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς δυνάμεις, ὧν πατὴρ ὁ τῆς κακίας εὑρετὴς κατονομάζεται. ὡς κρίνον, οὕτω φησίν, ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν·

A iubar temperantiæ. Hæc enim ſponſa apud ſe perſequẽs dicit: Ego poſtquàm fuit ad lectum noſtrum ſponſus noſter corpore adumbratus, qui ſibi ædificauit domum, tegens meipſam ędes virtutum cedris, odore cupreſſorum exornans tectum, ex campo naturæ orta ſum flos, & colore & odore reliquis floribus antecellens. Nata enim ſum lilium ex conuallibus. Sic autem habet contextus dictionis. *Ego flos campi, lilium vallium.* Reuera enim per ea quæ ſunt à nobis prius conſiderata, in natura amplitudine exculta eſt anima. Dum enim cam- B pum audimus, intelligimus naturæ amplitudinem, propterea quòd ea ſit apta ad ſuſcipiendas multas & infinitas intelligentias ſeu mentis conceptiones, & verba & diſciplinas. Si igitur eo, quo dicimus modo ab eo qui noſtram colit naturam elaborata eſt anima, exoritur ex naturæ noſtrę campo flos benè olens, nitidúſque & purus. Hic vero campus etiamſi nominetur vallis, cum vita cœleſti comparatus, nihilo ſecius eſt campus: nec obſtat quo minus quæ in ipſo culta eſt, flos rectè fiat: Ex concauo e- C nim in altum oriens, aſſurgit germen, ſicut licet videre fieri in lilio. Magna enim ex parte cum in rectum à radice inſtar arundinis excurrerit herba lilij, florem edit ex vertice, non modico intercedente interuallo à terra tantùm diſtans, quantùm, vt opinor, ſatis ſit ad hoc vt maneat pura in ſublimi pulchritudo, non inquinata miſtione cum terra. Propterea etiam iuſtus oculus, eam quæ hoc facta eſt, vel fieri deſiderauit (vtrumque enim ex iis quæ dicta ſunt intelligimus, nempe quòd vel gloriatur ſe iam factam eſſe quod deſiderauit, vel quòd rogat agricolam vt flos fiat per illius ſapientiam, ex vallibus humanæ vitæ ad lilij aſſurgens pulchritudinem) D ſiue ergo vult hoc fieri, ſeu facta eſt quod voluit, rectè iuſtus ſponſi oculus eius bono annuit deſiderio quæ ad eius formam aſpicit, vt ipſa fiat lilium, minimè ſuffocata à ſpinis vitæ, quas nominauit filias, tacitè, vt arbitror, oſtendens inimicas vitæ humanæ poteſtates, quarum nominatur pater is qui eſt inuentor vitij. *Sicut lilium*, ergo inquit, *inter ſpinas,*

A pus alitur, & os dulcedine afficitur, & æſtus auertitur, & vmbra fit ſedes cui inſideat anima, quę abnegauit cathedram peſtilentiæ. Deinde dicit: 4. *Introducite me in cellam vinariam, Ordinate in me charitatem.* 5. *Fulcite me vnguentis, malis torum mihi ſternite: quia ſum ſauciata dilectionis.* Vt ad diuinum currat curſum quæ rectè prius equis aſſimilata eſt anima, tanquam crebris & ordinatis ſaltibus ad anteriora tendentibus extenditur, ad poſteriora autem non conuertitur, quantum licet occupando. Quinetiam ſitit. Vſque adeò autem augetur ſitis, vt è ſapientiæ cratere non hauriat, neque B ad ſedandam ſitim ſatis eſſe putet, ſi totum craterem in os infundat: ſed rogat, vt deducatur ad ipſam cellam vinariam, & ipſis torcularibus os ſubijciat, & dulce vinum ſcatens aſpiciat, botrúmque qui exprimitur in torcularibus, & vitem illam quæ hunc botrum alit, & veræ illius vitis agricolam, qui adeò optimum & ſuauem efficit botrum. Quorum vnumquodque ſuperuacaneum fuerit explicare, cum ſit manifeſta quæ in vnoquoque eorum conſideratur tropica ſignificatio. Illud autem omnino vult videre myſterium, C quemadmodum ſponſo calcanti torcular rubræ fiant veſtes. De quo dicit Propheta, Quamobrem rubra ſunt veſtimenta tua, & indumenta ſicut de calcato torculari? Propter hæc & quæ ſunt huiuſmodi, cupit ingredi domum, in qua eſt vini myſterium ac ſacramentum. Deinde ingreſſa, ad maius rurſus exilit. Rogat enim vt ſubijciatur charitati. Charitas autem eſt Deus, vt vox eſt Ioannis, cui ſubiectam eſſe animam, eſſe ſalutem Dauid pronunciauit. Quoniam ingreſſa ſum, inquit, in cellam vinariam, ſubijcite me charitati, ſeu ordinate in me charitatem. Quo- D modocumque enim vtaris verbi inuerſione, idem eſt quod per vtrumque ſignificatur, nempe & ex eo quod ſubiecta ſit charitati, & ex eo quod charitas ordinetur. Nunc autem & ſcitum quod dogma ex hac voce fortè docemur, nempe cuiuſmodi ſit Deo tribuenda charitas, & quemadmodum in ſe inuicem affectos eſſe oporteat. Si enim oportet omnia ordine & honeſtè fieri, multò magis in his eſt ordo

Eſa. 63.

Pſal. 61. 1. 1. Ioan. 4.

A σῶμα τρέφεται, καὶ τὸ στόμα γλυκαίνεται, καὶ ὁ καύσων ἀποστρέφεται, καὶ ἡ σκιὰ θρόνος γὰρ ἡ ἐγκάθηται ἡ ψυχὴ, ἡ τὴν λοιμῶν τὴν καθέδραν ἀρνησαμένη. εἶτά φησιν· εἰσαγάγετέ με εἰς οἶκον τοῦ οἴνου, τάξατε ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην, στηρίσατέ με ἐν μύροις. στοιβάσατέ με ἐν μήλοις· ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ. ὅπως τρέχῃ τῷ θείῳ δρόμῳ ἡ καλῶς τοῖς ἵπποις παρεικασθεῖσα ψυχὴ, ὡς πυκνοῖς τε καὶ συντεταγμένοις τοῖς ἅλμασι τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεται, πρὸς δὲ τὸ κατόπιν οὐκ ἐπιστρέφεται πόσων ἔτυχεν ἐν τοῖς φθάσασι· καὶ ἔτι διψᾷ. καὶ τοσαύτη τῆς δίψης ἐστὶν ἡ B ἐπίτασις ὅτι οὐκ ἀρκεῖται τῷ τῆς σοφίας κρατῆρι, οὐδ' ἱκανὸν οἴεται πρὸς θεραπείαν τῆς δίψης ὅλον ἐγχέασθαι τὸν κρατῆρα τῷ στόματι· ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ οἴνου τὸν οἶκον παραχθῆναι ζητεῖ, καὶ αὐταῖς ταῖς ληνοῖς ὑποσχεῖν τὸ στόμα, ἰδεῖν τὸν οἶνον τὸν ἡδὺν ὑπερβλύζουσαν, καὶ ἰδεῖν τὸν βότρυν τὸν ταῖς ληνοῖς ἐνθλιβόμενον, καὶ τὴν ἄμπελον ἐκείνην τὴν τὸν τοιοῦτον βότρυν ἐκτρέφουσαν, καὶ τὸν γεωργὸν τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου, τὸν οὕτως εὔτροφον τὸν βότρυν καὶ ἡδὺν ἀπεργαζόμενον, ὧν ἕκαστον περιττὸν ἂν εἴη διευ- C κρινῆσαι, φανερᾶς οὔσης τῆς ἑκάστῳ τούτων ἐνθεωρουμένης τροπικῆς σημασίας. πάντως δὲ κἀκεῖνο βούλεται κατιδεῖν τὸ μυστήριον, πῶς ἐρυθραίνεται τῷ πατητῇ τῆς ληνοῦ τὰ τοῦ νυμφίου ἱμάτια. περὶ οὗ φησιν ὁ προφήτης, ὅτι διατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ; διὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐντὸς τοῦ οἴκου γενέσθαι ποθεῖ, ἐν ᾧ τὸ κατὰ τὸν οἶνόν ἐστι μυστήριον. εἶτα ἐντὸς γενομένη πάλιν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐξάλλεται. ζητεῖ γὰρ τὸ ὑποταγῆναι τῇ ἀγάπῃ. ἀγάπη δέ ἐστιν ὁ Θεὸς, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνὴν, ᾧ τὸ ὑποταγῆναι τὴν ψυχὴν D σωτηρίας εἶναι ὁ Δαβὶδ ἀπεφήνατο. ἐπεὶ οὖν εἰσῆλθον, φησιν, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ οἴνου, ὑποτάξατέ με τῇ ἀγάπῃ, ἤτοι τάξατε ἐπ' ἐμὲ τὴν ἀγάπην. ὅπως ἂν χρήσῃ τῇ ἀναστροφῇ τοῦ λόγου, ταὐτόν ἐστι δι' ἑκατέρου τὸ σημαινόμενον, ἔκ τε τοῦ ὑπὸ τὴν ἀγάπην ταχθῆναι, καὶ τοῦ τὴν ἀγάπην αὐτῇ ἐπιταχθῆναι. ἢ τάχα τι καὶ δόγμα τῶν ἀστειοτέρων διὰ ταύτης τῆς φωνῆς διδασκόμεθα, οἵαν ἀνατίθεσθαι τῷ Θεῷ τὴν ἀγάπην προσήκει, καὶ ὅπως πρὸς τοὺς ἄλλους ἔχειν. εἰ γὰρ χρὴ πάντα κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημόνως γίνεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἡ τάξις ἐν τοῖς τοιού-

τοις

A τοῖς ἁρμόδιος. οὐ γὰρ ἂν οὔτε ὁ Καὶν ἐπὶ τῷ κακῶς διελεῖν κατεκρίθη, εἰ μετὰ τοῦ ὀρθῶς προσενεγκεῖν, καὶ τὸ πρέπον ἐν τῇ τάξει πεφύλαχε, τῶν αὐτῷ τε πρὸς χρείαν καταλειπομένων, καὶ τῶν τῷ Θεῷ ἀφιερωμένων. δέον γὰρ ἐκ τῶν πρώτων γεννημάτων, τῷ Θεῷ τὰς θυσίας ἀπάρξασθαι, αὐτὸς τῶν τιμιωτέρων ἐμφορηθεὶς, τὸν Θεὸν τοῖς λειψάνοις ἐδεξιώσατο. χρὴ τοίνυν εἰδέναι τῆς ἀγάπης τὴν τάξιν, ἣν ὑφηγεῖται διὰ τοῦ νόμου, πῶς μὲν ἀγαπᾶσθαι χρὴ τὸν Θεὸν, πῶς δὲ τὸν πλησίον, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὸν ἐχθρὸν, μήποτε ἄτακτός τις B καὶ ἐνηλλαγμένη γένηται τῆς ἀγάπης ἡ ἀποπλήρωσις. δεῖ γὰρ Θεὸν μὲν ἀγαπᾶν ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως καὶ αἰσθήσεως· τὸν δὲ πλησίον, ὡς ἑαυτόν· τὴν δὲ γυναῖκα, εἰ μὲν καθαρωτέρας ἐστὶ ψυχῆς, ὡς ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν· ὁ δὲ ἐμπαθεστέρας, ὡς τὸ ἴδιον σῶμα. οὕτω γὰρ κελεύει ὁ τῶν τοιούτων διατάκτης Παῦλος. τὸν ἐχθρὸν δὲ ἐν τῷ μὴ κακὸν ἀντιδοῦναι κακῷ, ἀλλὰ δι' εὐεργεσίας τὴν ἀδικίαν ἀμείψασθαι. νῦν δὲ συγκεχυμένην ἐστὶν ἰδεῖν καὶ ἄτακτον ἐπὶ τῶν πολλῶν τὴν ἀγάπην, διὰ τῆς ἀκαταλλήλου C ἀναρμοστίας πεπλανημένως ἐνεργουμένην. οἱ χρήματα μὲν καὶ τιμὰς, καὶ γυναῖκας, ἂν τύχωσι θερμότερον πρὸς αὐτὰς διακείμενοι, ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ δυνάμεως ἀγαπῶσιν, ὡς καὶ τὴν ζωὴν ἂν ὑπὲρ αὐτῶν ἐθελῆσαι προέσθαι· Θεὸν δὲ τοσοῦτον ὅσον δοκεῖν· τῷ δὲ πλησίον μόλις ἂν ἐπιδείξαιντο τὴν τοῖς ἐχθροῖς ἀφορισθεῖσαν ἀγάπην. ἡ δὲ πρὸς τοὺς μισοῦντας σχέσις ἐστὶ, τῷ μείζονι κακῷ τοὺς προλελυπηκότας ἀμύνεσθαι. τάξατε οὖν, φησὶν, ἐπ' ἐμὲ τὴν ἀγάπην. ὥστε Θεῷ μὲν ἀνατεθεῖναι ὅσον ὀφείλεται, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων D ἑκάστου, τοῦ προσήκοντος μέτρου μὴ ἀστοχῆσαι. ἢ καὶ τοῦτο τυχὸν ἐστὶν ὑπονοῆσαι διὰ τοῦ λόγου, ὅτι ἐπειδὴ ἀγαπηθεῖσα περὶ τὴν πρώτην, διὰ τῆς παρακοῆς ἐν τοῖς ἐχθροῖς ἐλογίσθην, νυνὶ δὲ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπανῆλθον χάριν, δι' ἀγάπης τῷ νυμφίῳ συναρμοσθεῖσα, κυρώσατέ μοι φησὶ τὸ τῆς χάριτος ταύτης πεπηγμένον καὶ ἀμετάστατον, ὑμεῖς οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου, δι' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς τῷ πα-

conueniens. Neque enim condemnatus eſſet Cain propterea quòd malè diuideret, ſi cum eo quod rectè obtuliſſet, etiam id quod decet in ordine ſeruaſſet, tam eorum quæ reſtabant ad vſum, quàm eorum quæ Deo conſecrabantur. Cùm enim oporteret ex iis quæ primo nata erant, Deo diuinas offerre primitias, ipſe repletus iis quæ erant pretioſiora, reliquiis Deum excipiens eſt proſecutus. Oportet ergo ſcire ordinem charitatis, quam per legem exponit, nempe quemadmodum Deum oporteat diligere, & vxorem, & inimicum, ne fortè inordinata & inuerſa fiat charitatis adimpletio. Oportet enim Deum quidem diligere ex toto corde & anima & potentia & ſenſu: proximum autem tanquam ſeipſum: & vxorem, ſi purioris quidem eſt animæ, ſicut Chriſtus Eccleſiam; ſin autem eſt animæ paulò magis obnoxiæ animi perturbationibus, ſicut corpus proprium. Sic enim iubet qui hæc ordinat Paulus. Inimicum autem, in eo quòd non reddamus malum pro malo, ſed pro iniuria referamus beneficium. Nunc autem licet videre confuſam & inordinatam in multis charitatem, per non congruentem inconcinnitatem erraticè incedentem. Nam aliqui quidem pecunias, & honores, & vxores, in eas fortè ardentius affecti, ex tota anima diligunt & totis viribus, vt etiam animam pro eis velint profundere: Deo quantum videtur: proximo autem vix tantam oſtendant charitatem, quanta debetur inimicis. In eos autem qui odio habent hæc eſt affectio, vt maiori malo vlciſcantur eum qui prior affecit iniuria. Ordinate ergo in me, inquit charitatem, vt Deo tantum tribuam quantum debetur, in vnoquoque autem aliorum, ab ea quam par eſt menſura non aberrem. An fortè per hoc etiam licet intelligere, quòd quoniam quæ primò fuerat dilecta, per inobedientiam inter inimicos fui reputata, nunc ad eandem reuerſa ſum vitam, per charitatem ſponſo coniuncta, ea nunc dicit, confirmate mihi huius gratiæ ſtabilitatem & immutabilitatem, vos amici ſponſi, ſtudio & diligentia

Genes. 4.

Ephes. 5.

mihi conſeruantes propenſionem ad id quod eſt melius. Hæc autem cùm dixiſſet, tranſit rurſus ad id quod eſt ſublimius: fulciri quippe rogat vnguentis ad obtinendam bonorum firmitatem. *Fulcite me*, inquit, *vnguentis*, ô admirabiles columnas & noua fulcra! Quemadmodum fiunt vnguenta columnæ domus? quemadmodum firmiſſima tecti conſtructio nititur benè ſpiranti odore? Annon planè perſpicuum eſt, quòd quæ multifariam à multis exercentur virtutes, pro varietate operationum etiam nominantur? virtus enim eſt non ſolùm bonum intueri, & eſſe participem eius quod eſt melius, ſed etiam immutabilitatem in bono conſeruare. Qui ergo vult fulciri vnguentis, quærit ſibi adeſſe firmitatem in virtutibus. Virtus enim eſt vnguentum, quoniam eſt ſeiuncta ab omni tetro odore peccatorum. Admirabitur autem etiam quiſpiam conſequentiam eorum quæ dicta ſunt, per quænam cupit ſibi ſterni domum. Nam hîc non rubis & ſpinis, & ſtramine, & arundine, & fœno, quibus conſtruuntur domus materiatæ: ſed domus ſternendæ materia ſunt poma. *Sternite*, inquit, *mihi thorum in malis*. Vt ſit omnino ei hic fructus, pulchritudo, vnguentum, dulcedo, nutrimentum, per vmbram refrigeratio, ſedes in qua quieſcitur; columna, quæ ſtabilit: tectum quod tegit. Nam vt pulchritudo quidem cernitur cum deſiderio, vt vnguentum delectat odoratum, vt nutrimentum pinguefacit corpus, & dulcedine afficit guſtum, vt vmbra refrigerat æſtum: vt ſedes recreat laborem: vt domus tectum, inquilino operimentum ſuppeditat: vt columna præbet immutabilitatem: vt malum euidens decorat tectum. Quod enim poteſt excogitari pulchrius ſpectaculum, quàm malorum compoſitio, quando benè diſpoſitus fructus continenter in aliquo loco plano & æquabili ſibi vnitus, externa ſpecie variatur, rubore fructus admiſto cuidam candori. Si ergo fieri poſſet, vt in ſuperficie collocata malorum poſitura, videretur deſuper in altum ſublata, quid hoc aſpectu videri poſſet elegantius?

A γίᾳ, συντηροῦντές μοι τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον ῥοπήν. Ταῦτα δὲ εἰποῦσα, πάλιν πρὸς τὸ ὑψηλότερον μετεισι· στηριχθῆναι γὰρ πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν βεβαιότητα τοῖς μύροις ζητεῖ. στηρίσατέ με, φησὶν, ἐν μύροις. ὢ παραδόξων καὶ καινῶν ἐρεισμάτων; πῶς τὰ μύρα στῦλοι τοῦ οἴκου γίνονται; πῶς τῇ εὐπνοίᾳ τὸ πάγιον τῆς τοῦ ὀρόφου κατασκευῆς διερείδεται; ἢ δῆλον πάντως ἐστὶν, ὅτι τὸ τῆς ἀρετῆς χρῆμα πολυειδῶς ἐν ἡμῖν κατορθούμενον, κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν ἐνεργημάτων καὶ ὀνομάζεται; ἀρετὴ γάρ ἐστιν οὐ μόνον τὸ βλέπειν τὸ ἀγαθὸν, B καὶ τὸ ἐν μετουσίᾳ τοῦ κρείττονος γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀμετάπτωτον ἐν τῷ καλῷ διασώζεσθαι. ὁ τοίνυν στηριχθῆναι βουλόμενος ἐν τοῖς μύροις, τὸ βέβαιον ἐν ταῖς ἀρεταῖς αὐτῷ προσγενέσθαι ζητεῖ. ἀρετὴ γὰρ τὸ μύρον, διότι πάσης δυσωδίας ἁμαρτημάτων κεχώρισται. θαυμάσειε δ' ἄν τις καὶ τὸ τῶν εἰρημένων ἀκόλουθον, διὰ τίνων στοιβασθῆναι τὸν οἶκον ἐπιθυμεῖ. οὐ βάτοις εἰσὶ καὶ ἀκάνθαις, καὶ χόρτῳ, καὶ καλάμῃ, [*μᾶλλον δὲ καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, οὐ ξύλοις καὶ καλάμῃ, καὶ χόρτῳ,] οἷς οἱ C ὑλώδεις οἶκοι κατασκευάζονται· ἀλλὰ στοιβὴ τῆς τοῦ οἴκου στέγης τὰ μῆλα γίνεται. λέγει γὰρ, στοιβάσατέ με ἐν μήλοις. ἵνα γένηται πάντα ἐν πᾶσιν αὐτῇ ὁ καρπὸς οὗτος, τὸ κάλλος, τὸ μύρον, ὁ γλυκασμὸς, ἡ τροφὴ, ἡ διὰ τῆς σκιᾶς ἀνάψυξις, ὁ ἀναπαύων θρόνος· ὁ βέβαιος στῦλος· ὁ ἐπισκεπάζων ὄροφος. ὡς κάλλος γὰρ μετὰ ἐπιθυμίας ὁρᾶται, ὡς μύρον ἡδύνει τὴν ὄσφρησιν, ὡς τροφὴ πιαίνει τὸ σῶμα, καὶ γλυκαίνει τὴν γεῦσιν, ὡς σκιὰ καταψύχει τὸν καύσωνα· ὡς θρόνος ἀναπαύει τὸν κόπον· ὡς στέγη τοῦ οἴκου, σκέπη τῷ ἐνοικοῦντι D γίνεται· ὡς στῦλος παρέχει τὸ ἀμετάπτωτον· ὡς ὡς ἐμφανὲς μῆλον, ὡραΐζει τὸν ὄροφον. τί γὰρ ἄν τις ἐπινοήσειεν περικαλέστερον θέαμα μήλων συνθέσεως, ὅταν εὐδιάθετος ἡ ὀπώρα κατὰ τὸ συνεχὲς ἐφ' ὑπτίου τινὸς πρὸς αὐτὴν ἡνωμένη κατὰ τὴν ὄψιν ποικίλλεται, τοῦ ἐρυθήματος τῆς ὀπώρας καταμιγνυμένου πρὸς τὸ ὑπόλευκον. εἰ τοίνυν δυνατὸν ἦν, ἐξ ἐπιπέδου τὴν μήλων θέσιν ἄνωθεν ἐπαιωρουμένην ὁρᾶσθαι· τί ἂν τῆς τοιαύτης ὄψεως ἦν γλαφυρώτερον;

ὅπερ ἐπὶ τῆς νοητῆς ἀγαθῶν ἐπιθυμίας ἐστὶν οὐκ ἀδύνατον. οὐ γὰρ βαρὺ τῆς ὀπώρας ἐκείνης τὸ εἶδος, οὐδὲ εἰς γῆν βρῖθον καὶ καθελκόμενον, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὕψος τὴν ῥοπὴν ἐκ φύσεως ἔχει. ἀναφοὴς γὰρ ἡ ἀρετὴ, καὶ πρὸς τὸ ἄνω βλέπει. διὰ τὸ κάλλος τῶν τοιούτων μήλων ἐπιθυμεῖ ἡ νύμφη τὸν ὄροφον τοῦ ἰδίου οἴκου ἐνωραΐζεσθαι. οὐ γάρ μοι τοῦτο δοκεῖ κατὰ τὸ προηγούμενον τῷ λόγῳ σπουδάζεσθαι, ὡς ἐμφανές τι θέαμα διὰ τῆς τῶν μήλων συνθέσεως ἐπὶ τῆς στέγης ὁρᾶσθαι. τίς γὰρ ἂν γένοιτο διὰ τούτων πρὸς ἀρετὴν ὁδηγία, εἰ μή τι νόημα τῶν ὠφελούντων ἡμᾶς εἴη τοῖς εἰρημένοις ἐνθεωρούμενον; τί οὖν ἐστιν ὃ εἰκάζομεν; ὁ ἐν τῷ δρυμῶνι τῆς φύσεως ἡμῶν ὑπὸ φιλανθρωπίας ἀναβλαστήσας, διὰ τοῦ μεταλαχεῖν σαρκός τε καὶ αἵματος, μῆλον ἐγένετο. πρὸς ἑκάτερον γὰρ τούτων ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῇ ὀπώρᾳ ταύτῃ διὰ τῆς χροιᾶς τὴν ὁμοίωσιν. τῷ μὲν γὰρ ὑπολευκαίνοντι, μιμεῖται τὴν τῆς σαρκὸς ἰδιότητα, τὸ δὲ ἐπικεχρωσμένον ἐρύθημα συγγενῶς ἔχειν πρὸς τὴν τοῦ αἵματος φύσιν διὰ τοῦ εἴδους μαρτύρεται. ὅταν τοίνυν ἡ ἐντρυφῶσα τοῖς θείοις ψυχὴ κατὰ τὴν στέγην ταύτην βλέπειν ἐπιθυμήσῃ, τοῦτο τῷ αἰνίγματι παιδευόμεθα. ἐκ γὰρ τοῦ ἄνω βλέποντας ἡμᾶς προσέχειν τοῖς μήλοις, πρὸς οὐράνιόν ἐστι πολιτείαν ὁδηγεῖσθαι διὰ τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων. ἅπερ ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, καὶ ἐπάνω πάντων ὢν ὑπέδειξεν, ἡμῖν διὰ τῆς ἐν σαρκὶ φανερώσεως πάντων τῶν ἀγαθῶν πολιτευμάτων ἐν ἑαυτῷ δείξας τὰ ὑποδείγματα, καθώς φησιν ὁ κύριος· ὅτι μάθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος τὴν ταπεινοφροσύνην ἡμῖν ὑφηγούμενος, λέγει· δυνατὸν γὰρ δι᾽ ἑνὸς θεωρήματος πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι τοῦ λόγου. πρὸς γὰρ τοὺς τὰ ἄνω βλέποντας· τοῦτο φρονείσθω, φησίν, ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ᾽ ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, ὁ διὰ σαρκὸς καὶ αἵματος ἐπιδημήσας τῷ βίῳ, καὶ ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ἐν μετουσίᾳ τῆς ταπεινότητος τῆς ἡμῶν ἑκουσίως γενόμενος.

A Quod quidem non eſt eiuſmodi, vt fieri non poſſit in deſiderio bonorum quæ cadunt ſub intelligentiam. Neque enim eſt graue illud genus fructus, neque in terrã vergens ac depreſſum, ſed ſuapte natura ſursũ fertur: erigit enim ſeſe virtus, & in altum aſpicit. quamobrem horum malorum pulchritudine deſiderat ſponſa ſuæ domus tectũ decorari. Non enim mihi videtur principale Verbi hoc eſſe ſtudium & inſtitutum, vt aliquod humi ſtratum oſtendatur ſpectaculum per malorum compoſitionem. B Quænam enim per hæc eſſet ratio ducendi ad virtutem, niſi aliqua nobis vtilitatem afferens intelligentia conſideraretur in iis quæ dicta ſunt? Quid eſt ergo quod conijcimus? Qui in noſtra naturæ ſylua germinauit propter ſuam in homines beneuolentiam, ex eo quod fuit particeps carnis & ſanguinis, factus eſt malum. Ad vtrumque enim eorum licet videre in hoc fructu per colorum aſſimilationem. Nam quodam quidem candore imitatur carnis proprietatem: ei autem illitus rubor, per ſuam teſtatur ſpeciem ſe quandam C habere cognationem cum natura ſanguinis. Quòd ergo rerum diuinarum deliciis ſe oblectans anima, ea intra tecta aſpicere deſiderauerit, hoc ænigmate erudimur. Ex eo enim quòd ſurſum aſpicientes, poma attendamus, ad conuerſationem cœleſtem licet deduci per documenta Euangelica. Quæ quidem qui deſuper venit, & eſt ſuper omnia, nobis oſtendit per ſuam in carne manifeſtationem, vt qui omnium bonorum vitæ inſtitutorum & actionum in ſe exempla indicarit, ſicut dicit Dominus: Diſcite à me quòd ſum D mitis & humilis corde. Hoc ipſum autem Apoſtolus quoque humilitatem nobis exponens, dicit: Per vnam enim contemplationem licet Verbi vniuerſam confirmare veritatem. Dicit enim eis qui ſurſum aſpiciunt: Hoc ſentite, inquit, in vobis quod in Chriſto Ieſu: qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo, ſed ſerui formam accepit, qui per carnem & ſanguinem eſt in hac vita verſatus, & pro ea quæ ſibi erat propoſita lætitia, & noſtræ humanitatis voluntariè particeps factus eſt,

Matth. 11.

Phil. 2.

& vſque ad mortis venit experientiam. Propterea dicit ſponſa : *Sternite mihi thorum in malis*, vt ſemper in altum aſpiciens, attentè & firmiter videam exempla bonorum quæ oſtenduntur in ſponſo. Illic eſt lenitas : illic iræ vacuitas : illic obliuio iniuriarum acceptarum ab inimicis : & humanitas in eos qui moleſtiam afferunt, & pro malo referunt beneficium : Illic eſt temperantia, puritas, patientia, & inani gloria nihil eſt permiſtum, fraudéque quæ verſatur in iis quæ ad hanc vitam pertinent. Poſt hæc laudat ſagittarium quòd ſcopum rectè attingat, vt qui telum pulchrè in ipſam dirigat. *Vulnerata*, inquit, *ſum à dilectione.* Oſtendit hac oratione telum, quod cordi altè inſidet. Qui telum autem iaculatur, eſt dilectio ſeu charitas. Charitatem autem eſſe Deum didicimus à ſacra ſcriptura, qui electam ſuam ſagittam, nempe Deum vnigenitum, emittit in eos qui ſeruantur ſpiritu vitæ illita triplici aculei cuſpide. Aculeus autem eſt fides, vt quæ in quo fuerit, cum ſagitta ſimul adducat ſagittarium, vt dicit Dominus: Ego & pater vnum ſumus, & manſionem apud eum faciemus. Videt ergo quæ per diuinas aſcenſiones in altum ſublata eſt anima, dulce telum charitatis, quo ipſa fuit ſauciata, & de eo vulnere gloriatur, dicens : Vulnerata ſum ego à dilectione. O pulchrum vulnus & dulcis plaga, per quam plagam vita ſubit interna, vtpote quòd quæ à telo facta eſt diuiſio, quoddam oſtium & aditum aperuerit. Nam ſimul atque telum accepit charitatis, ad nuptialem lætitiam protinus tranſmutata fuit iaculatio. Vides enim quemadmodum manus arcum tractant, diſpertitæ ad vſum operationibus. Nam ſiniſtra quidem arcum, dextera verò neruum ad ſe attrahit, per ſagittæ concauitatem telum ad ſe attrahens, quod adhibita manu ſiniſtra ad ſcopum dirigitur. Quę ergo paulò ante teli facta eſt ſcopus, nunc ſeipſam pro telo aſpicit in manibus ſagittarij ; cum aliter dextera, & aliter ſiniſtra telum apprehendat. Sed quoniam per tropum ex epithalamio ſumptum producuntur ex conſequenti theorematum ſignificationes,

Ioan.10.
Ioan.14.

A καὶ μέχρι τοῦ θανάτου κατελθὼν πείρας. διὰ ταῦτά φησιν ἡ νύμφη· στοιβάσατέ με ἐν μήλοις, ἵνα πάντως εἰς ὕψος ὁρῶσα, βλέπω πρὸς τὰ τῶν ἀγαθῶν ὑποδείγματα τὰ ἐν τῷ νυμφίῳ δεικνύμενα. ἐκεῖ ἡ πραότης· ἐκεῖ τὸ ἀόργητον· ἐκεῖ τὸ πρὸς ἐχθροὺς ἀμνησίκακον· καὶ τὸ πρὸς τοὺς λυποῦντας φιλάνθρωπον, καὶ τὸ δι' εὐεργεσίας τὴν κακίαν ἀμείβεσθαι· ἐκεῖ τὸ ἐγκρατὲς, τὸ καθαρὸν, τὸ μακρόθυμον, τὸ πάσης κενοδοξίας τε καὶ ἀπάτης βιωτικῆς ἀνεπίμικτον. ταῦτα εἰποῦσα, ἐπαινεῖ τὸν τοξότην τῆς εὐστο-
B χίας, ὡς καλῶς ἐπ' αὐτὴν τὸ βέλος εὐθύναντα. τετρωμένη γάρ, φησιν, ἀγάπης ἐγώ. δείκνυσι τῷ λόγῳ τὸ βέλος, τὸ τῇ καρδίᾳ διὰ βάθους ἐγκείμενον. ὁ δὲ τοξότης τοῦ βέλους ἡ ἀγάπη ἐστίν. ἀγάπην δὲ τὸν Θεὸν εἶναι παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς μεμαθήκαμεν, ὃς τὸ ἐκλεκτὸν αὐτοῦ βέλος τὸν μονογενῆ υἱὸν ἐπὶ τοὺς σωζομένους ἐκπέμπει, τῷ πνεύματι ζωῆς, τὴν τριπλῆν τῆς ἀκίδος ἀκμὴν περιχρώσας. ἀκὶς δὲ ἡ πίστις ἐστίν, ἵνα ἐν ᾧ γένηται συνεισαγάγῃ μετὰ τοῦ βέλους καὶ τὸν τοξότην, ὥς φησιν ὁ κύριος· ὅτι ἐγὼ
C καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. ὁρᾷ τοίνυν ἡ διὰ τῶν θείων ἀναβάσεων ὑψωθεῖσα ψυχὴ, τὸ γλυκὺ τῆς ἀγάπης βέλος ἐν ἑαυτῇ, ᾧ ἐτρώθη, καὶ καύχημα ποιεῖται τὴν πληγὴν, λέγουσα· ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ· ὢ καλοῦ τραύματος, καὶ γλυκείας πληγῆς, δι' ἧς ἡ ζωὴ ἐπὶ τὰ ἐντὸς διαδύεται, ὥσπερ τινὰ θύραν καὶ εἴσοδον τὴν ἐκ τοῦ βέλους διαίρεσιν ἑαυτῇ ὑπανοίξασα. ὁμοῦ τε γὰρ τὸ τῆς ἀγάπης βέλος ἐδέξατο, καὶ παρα-
D χρῆμα εἰς γαμικὴν θυμηδίαν ἡ τοξεία μετεσκευάσθη. φανερὸν γάρ ἐστι πῶς αἱ χεῖρες τὸ τόξον μεταχειρίζονται, μεριζόμεναι πρὸς τὴν χρείαν ταῖς ἐνεργείαις. ἡ μὲν γὰρ εὐώνυμος τοῦ τόξου ἅπτεται· ἡ δεξιὰ δὲ τὴν νευρὰν πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται, συνεφελκομένη διὰ τῶν γλυφίδων τὸ βέλος τῇ προβολῇ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς πρὸς τὸν σκοπὸν εὐθυνόμενον. ἡ τοίνυν πρὸ ὀλίγου σκοπὸς γενομένη τοῦ βέλους, νῦν ἑαυτὴν ἀντὶ βέλους ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ τοξότου βλέπει, ἄλλως τῆς δεξιᾶς, καὶ ἑτέρως τῆς εὐωνύμου διαλαμβανούσης τὸ βέλος. ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τῆς ἐπιθαλαμίου τροπῆς αἱ τῶν θεωρημάτων ἐμφάσεις δι' ἀκολούθου προάγονται,

οὐκ ἐποίησε τὴν ἀκίδα τοῦ βέλους ὑπὸ τῆς ἀριστερᾶς ἐχομένην, οὐδὲ τὴν δεξιὰν τὸ ἕτερον διαλαμβάνουσαν, ὡς ἂν γένοιτο ἡ ψυχὴ βέλος ἐν χειρὶ τοῦ δυνατοῦ, πρὸς τὸν ἄνω σκοπὸν εὐθυνόμενον· ἀλλ' ἐποίησε τὴν μὲν εὐώνυμον αὐτῇ τῆς ἀκίδος τῇ κεφαλῇ ὑποβάλλεσθαι· διαλαμβάνεσθαι δὲ τῇ δεξιᾷ τὸ λειπόμενον, ὡς ἄν, οἶμαι, κατὰ ταὐτὸν ἐν τοῖς διπλοῖς αἰνίγμασι τὰ περὶ τῆς θείας ἀναβάσεως ὁ λόγος φιλοσοφήσειεν, δεικνὺς ὅτι ὁ αὐτὸς καὶ νυμφίος καὶ τοξότης ἐστὶν ἡμῖν, νύμφη τε καὶ βέλει τῇ κεκαθαρμένῃ κεχρημένος ψυχῇ, ὡς βέλος πρὸς τὸν ἀγαθὸν εὐθύνων σκοπόν· ὡς νύμφην πρὸς μετουσίαν ἀναλαμβάνων τῆς ἀφθάρτου ἀϊδιότητος, μῆκος βίου καὶ ἔτη ζωῆς διὰ τῆς δεξιᾶς χαριζόμενος· διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τὸν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν πλοῦτον, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, ἧς οἱ τὴν τοῦ κόσμου ζητοῦντες δόξαν ἀμέτοχοι γίνονται. διὰ τοῦτό φησιν, εὐώνυμος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν κεφαλήν μου, δι' ἧς εὐθύνεται πρὸς τὸν σκοπὸν τὸ βέλος. δεξιὰ δὲ αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὴν με διαλαβοῦσα καὶ ἐφελκυσαμένη, κούφην με πρὸς τὴν ἄνω φορὰν ἀπεργάζεται. κἀκεῖ πεμπομένην, καὶ τοῦ τοξότου μὴ χωριζομένην, ὡς ὁμοῦ τε φέρεσθαι διὰ τῆς βολῆς, καὶ ταῖς χερσὶ τοῦ δεσπότου συναναπαύεσθαι. τὰ δὲ τῶν χειρῶν τούτων ἰδιώματά φησιν ἡ παροιμία, ὅτι μῆκος βίου, καὶ ἔτη ζωῆς ἐν τῇ δεξιᾷ τῆς σοφίας· ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα. εἶτα πρὸς τὰς θυγατέρας τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ τρέπει τὸν λόγον. ὁ δὲ λόγος παράκλησίς ἐστιν ἐν ὅρκῳ προσαγομένη, τοῦ πλεονάζειν καὶ ἐπαύξειν ἀεὶ τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν ἐνεργὸν ἑαυτοῦ ποιήσῃ τὸ θέλημα, ὁ θέλων πάντας σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· ὁ δὲ λόγος οὗτός ἐστιν ὃν πεποίηται· ὥρκισα ὑμᾶς θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμεσι καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως οὗ θελήσῃ. ὅρκος ἐστὶ λόγος πιστούμενος δι' ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν· διπλῆ δὲ ἡ κατὰ τὸν ὅρκον ἐνέργεια. ἢ γὰρ αὐτὸς πιστοῦται τῷ ἀκούοντι τὴν ἀλήθειαν, ἢ ἄλλοις διὰ τοῦ ὁρκισμοῦ τὴν ἀνάγκην ἐπάγει, τοῦ μηδὲν παραψεύδεσθαι· οἷον, ὤμοσε κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει αὐτήν. ἐν τούτῳ τὸ πιστὸν τῆς ὑποσχέσεως ἐμπεδοῦται τῷ ὅρκῳ. ὅταν δὲ φροντίδα ποιούμενος ὁ Ἀβραὰμ

A non fecit aculeum teli ſuſtineri à ſiniſtra, neque dexteram tenere alteram partem, vt ſit anima telum in manu potentis directum ſurſum ad ſcopum, ſed fecit ſiniſtram quidem ſubijcere capiti pro aculeo: dexteram autem tenere id quod reſtat: vt ſimul, vt opinor, duplici ænigmate philoſophetur oratio de diuina aſcenſione, oſtendens quod idem ſit ſponſus & ſagittarius, eadem noſtra ſponſa & ſagitta, nempe pura vtens anima, & tanquam iaculum ad bonum ſcopum dirigens: tanquam ſponſam ſurſum de- B ducens ad participationem æternitatis, in quam non cadit interitus, vitæ longitudinem & annos vitæ per dexteram elargiens, per ſiniſtram autem, æternorum bonorum diuitias & Dei gloriam, cuius non poſſunt eſſe participes qui quærunt gloriam mundi. Propterea dicit, *Siniſtra eius ſub capite meo*, per quam iaculum dirigitur ad ſcopum. Dextera autem eius me apprehendens & ad ſe trahens, efficit me leuem, vt ſurſum ferar, vt illuc mittar, & à ſagittario minimè ſeparer. C Adeò vt & ſimul feratur per iaculationem, & in Domini manibus conquieſcat. Harum manuum proprietates dicit prouerbium, nempe quòd longitudo vitæ & anni vitæ ſunt in dextera ſapientiæ: in eius autem ſiniſtra diuitiæ & gloria. Deinde conuertit orationem ad filias ſupernæ Hieruſalem. Eſt autem oratio adhortatio, quæ adhibetur cum adiuratione, vt multiplicetur & augeatur ſemper charitas, donec ad effectum ſuam deduxerit voluntatem; qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitio- D nem venire veritatis. Hæc ſunt autem eius verba: *Adiuraui vos, filiæ Hieruſalem, in poteſtatibus & virtutibus agri, ſi excitetis & expergiſci faciatis charitatem.* Iuſiurandum eſt oratio per ſe confirmans veritatem. Eſt autem duplex iuramenti operatio: Aut enim quiſpiam ei qui audit firmat fidem veritatis, aut alius per iuramentum affert neceſſitatem, vt minimè mentiatur: vt, iurauit Dominus Dauid veritatem; & non fruſtrabitur eam: hîc fides promiſſi confirmatur iureiurando. Quando autem curam gerens Abraham

Prou. 3.16.

1. Tim. 2.4

Pſal. 131.

Gen. 24.

nobilis coniugij filij ſui vnici, ne aliquã ex iis qui ſunt ex genere Chanaam, qui damnati ſunt ad ſeruitutem, coniungat matrimonio cum filio ſuo Iſaac, ne ſucceſſionis generis nobilitas corrumpatur miſtione ſeruilis generis: ſed ex patria ſua terra & cognatione filio ſuo accipiat coniugem, affert neceſſitatem, ne in iuſſu exequendo ſit negligens, propterea quòd eum adiurauerit, ſi eum mittat, propter ipſum eſſe facturum quæ cenſuit de filio. Adiuratur ergo famulus ab Abrahamo, vt Iſaac, quam par eſt, coniugem accipiat. Ergo cum iuriſiurandi duplex ſit operatio, hîc anima ad tantam conſcendens altitudinem, quantam contemplati ſumus in iis quæ fuerunt prius examinata, animabus quæ diſcunt, exponens progreſſum ad id quod eſt perfectum, non præbet audientibus per iuramentum, vt ſint remotæ ab omni dubitatione de iis quæ ipſa eſt aſſecuta: ſed declinans deducit ad vitam ex virtute degendam per adiurationem, & vt eouſque inſopitam & vigilantem habeat charitatem, donec ad finem venerit bona eius voluntas. Ea autem eſt, vt omnes homines ſalui fiant, & ad agnitionem veniant veritatis. Adiuratio autem ſicut illic facta eſt in femore Patriarchæ, ita hîc fit in poteſtatibus & virtutibus agri, Verbo ſic dicente: *Adiuraui vos, filiæ Hieruſalem, in poteſtatibus & virtutibus agri, ſi excitetis & expergiſci faciatis charitatem, donec velit.* In his primùm conſiderandum eſt quis ſit ager: deinde quæ ſit virtus & poteſtas agri, & an hæc inter ſe differant, aut ſit vnum vtriuſque ſignificatum. Præterea quid ſit excitare, & quid expergiſci facere charitatem. Illud enim: Donec velit, prius fuit explicitum per ea quæ dicta ſunt. Atque quòd per agrum quidem mundum ſignificet vox Domini, ex Euangeliis cuiuis eſt perſpicuum. Quod autem tranſeat figura mundi huius, & quod in natura inſtabili nihil firmum oſtendatur & ſtabile, eſt euidens ex magna & ſublimi voce Eccleſiaſtæ, qui quicquid apparet & tranſit, inter ea quæ ſunt vana annumerauit. Quænam eſt ergo poteſtas huius agri qui eſt mundus? aut quæ virtus eorum, quorum memoria efficit filiabus Hieruſalem, vt non ſit tranſiliendum præceptum?

A τῆς εὐγενείας ἐπὶ τῇ μονογενοῦς συζυγίας, προστάσσει τῷ ἰδίῳ οἰκέτῃ, μή τινα τῶν τοῦ γένους Χαναὰν, τῶν τῇ δουλείᾳ καταδεδικασμένων συνοικῆσαι πρὸς γάμον τῷ Ἰσαὰκ, ὡς ἂν μὴ λυμαίνηται τῇ εὐγενείᾳ τῆς διαδοχῆς ἡ τοῦ δουλικοῦ γένους ἐπιμιξία· ἀλλ' ἐκ τῆς πατρῴας αὐτοῦ γῆς καὶ συγγενείας ἁρμόσασθαι τῷ παιδὶ τὴν συζυγίαν, ἀνάγκην ἐπάγει τοῦ μὴ ῥᾳθυμῆσαι περὶ τὸ πρόσταγμα διὰ τοῦ ὁρκίσαι αὐτὸν, εἰ μὲν ἐπιστέλλῃ ποιήσειν δι' αὐτὸν, ὅσα περὶ τοῦ παιδὸς ἐδοκίμασεν. ὁρκίζεται τοίνυν ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ὁ θεράπων, ἵνα τῷ Ἰσαὰκ, τὴν πρέπουσαν συζυγίαν ἁρμόσηται. διπλῆς τοίνυν οὔσης τῆς κατὰ τὸν ὅρκον ἐνεργείας, B ἐνταῦθα μὲν πρὸς τοσοῦτον ὕψος ἀναδραμοῦσα ψυχὴ, ὅσον ἐν τοῖς προεξητασμένοις ἐθεωρήσαμεν ταῖς μαθητευομέναις ψυχαῖς τὴν πρὸς τὸ τέλειον πρόοδον ὑφηγουμένη, οὐχ ὧν αὐτὴ τετύχηκε παρέχει τοῖς ἀκουούσαις διὰ τοῦ ὅρκου τὸ ἀναμφίβολον· ἀλλ' ἐκείνας διὰ τοῦ ὁρκισμοῦ πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν χειραγωγεῖ βίον, μέχρι τότε ἀκοίμητόν τε καὶ ἐγρηγορυῖαν τὴν ἀγάπην ἔχειν, ἕως ἂν εἰς πέρας ἔλθοι τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ θέλημα. τοῦτο δέ ἐστι τὸ πάντας σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. ὁ δὲ ὁρκισμὸς ὥσπερ ἐκεῖ ἐν τῷ μηρῷ τοῦ πατριάρχου ἐγένετο, C οὕτως ἐνταῦθα ἐν δυνάμεσι καὶ ἐν ἰσχύσι τοῦ ἀγροῦ, οὕτως εἰπόντος τοῦ λόγου· ὥρκισα ὑμᾶς θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ἐν δυνάμεσι, καὶ ἐν ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην ἕως οὗ θελήσῃ. θεωρητέον τοίνυν ἐν τούτοις, πρῶτον μὲν τίς ὁ ἀγρός· ἔπειτα τίς ἡ ἰσχὺς τοῦ ἀγροῦ καὶ ἡ δύναμις, καὶ εἰ διαφορὰν ἔχει ταῦτα πρὸς ἄλληλα, ἢ ἓν δι' ἀμφοτέρων ἐστὶ τὸ σημαινόμενον· πρὸς τούτοις, τί τὸ ἐγείρεσθαι, καὶ τί τὸ ἐξεγείρεσθαι τὴν ἀγάπην. D τὸ γὰρ· ἕως οὗ θελήσῃ, διὰ τῶν εἰρημένων προαποδέδοται. ὅτι μὲν διὰ τοῦ ἀγροῦ τὸν κόσμον σημαίνει ἡ τοῦ δεσπότου φωνὴ, παντὶ δῆλον ἐκ τῶν εὐαγγελίων ἐστίν. ὅτι δὲ παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐδὲν πάγιον δείκνυται ἐν τῇ ἀστατούσῃ φύσει, δῆλον ἐκ τῆς τοῦ ἐκκλησιαστοῦ μεγαλοφωνίας ἐστὶ, ὃς πᾶν φαινόμενόν τε καὶ παρερχόμενον ἐν ματαίοις ἠρίθμησεν. τίς οὖν ἡ δύναμις τοῦ τοιούτου ἀγροῦ ὅ ἐστιν ὁ κόσμος; ἢ τίς ἡ ἰσχὺς, ὧν ἡ μνήμη ἀπαράβατον ποιεῖ διὰ τοῦ ὁρκισμοῦ, ταῖς θυγατράσι Ἱερουσαλὴμ τὸ παράγ-

σχῆμα; εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὰ φαινόμενα βλέποιμεν ὡς οὔσης τινὸς ἐν τούτοις δυνάμεως, παραγράφεται τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ὁ ἐκκλησιαστὴς, μάταιον ὀνομάζων πᾶν τὸ ἐν τούτοις δεικνύμενόν τε καὶ σπουδαζόμενον. τὸ γὰρ μάταιον οὐχ ὑφέστηκε. τὸ δὲ μὴ ὑφεστὸς κατὰ τὴν οὐσίαν, ἰσχὺν οὐκ ἔχει. ἢ τάχα διὰ τῆς πληθυντικῆς σημασίας τῆς κατὰ τὴν δύναμιν, ἔστι τινὰ στοχασμὸν εὑρεῖν τοῦ νοήματος; τοιαύτην γὰρ ἔγνωμεν παρὰ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ διαφορὰν ἐπὶ τῶν τοιούτων ὀνομάτων, ὅταν μὲν μοναδικῶς ἡ δύναμις λέγηται, πρὸς τὸ
B θεῖον ἀναπέμπεται διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς ἡ διάνοια· ὅταν δὲ διὰ τοῦ πληθυντικοῦ σχήματος ἐκφωνῆται, τὴν ἀγγελικὴν φύσιν τῷ λόγῳ παρίστησιν, οἷον Χριστὸς, Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἐνταῦθα διὰ τοῦ μοναδικοῦ τὸ θεῖον ἐγνώρισεν. εὐλογεῖτε τὸν κύριον πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ· ὧδε τὸ πληθυντικὸν τῶν δυνάμεων τῆς νοητῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως τὴν σημασίαν ἐνδείκνυται. τὸ δὲ τῆς ἰσχύος ὄνομα συμπαραληφθὲν μετὰ τῆς δυνάμεως, ἐπίτασιν τῆς τοῦ νοήματος ἐμφάσεως ἔχει· οὕτω τῆς γραφῆς διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἰσοδυ-
C ναμούντων ῥημάτων βεβαιότερον ἐμφαινούσης ὃ βούλεται· ὡς τὸ, κύριε ἡ ἰσχύς μου, καὶ στερέωμά μου. ταὐτὸν γὰρ ἑκάτερον τῶν ῥημάτων τὸ σημαινόμενον· ἀλλ' ἡ τῶν ἰσοδυναμούντων συνθήκη ἔνδειξιν ποιεῖται τῆς κατὰ τὸ σημαινόμενον ἐπιτάσεως. ἡ τοίνυν τῶν δυνάμεων πληθυντικὴ σημασία, καὶ ἡ ὁμοιότροπος τῶν ἰσχύων μνήμη, πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ἔοικε φύσιν ἀπάγειν τῶν ἀκουόντων τὴν ἔννοιαν, ὥστε τὸν ὁρκισμὸν τὸν ἐπὶ βεβαιώσει τῶν κεκριμένων παρὰ τῆς διδασκαλίας, ταῖς μαθητευομέναις ψυχαῖς προσαγόμενον, μὴ κατὰ τοῦ παρερχομένου γίνεσθαι κόσμου, ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐπιδια-
D μενούσης εἰσαεὶ φύσεως τῶν ἀγγέλων, πρὸς οὓς βλέπειν διακελεύεται, ἵνα τὸ πάγιόν τε καὶ στάσιμον τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας βεβαιώσῃ τῷ ὑποδείγματι. ἐπεὶ γὰρ τὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν βίον ὅμοιον ἐπήγγελται καταστάσει τῶν αἰθερίων γενήσεσθαι· ἀψευδὴς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος· ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ζωὴν πρὸς τὴν ἐλπιζομένην μετὰ ταῦτα παρασκευάζεσθαι, ὥστε ἐν σαρκὶ ζῶντας, καὶ ἐν ἀγρῷ τοῦ κόσμου τούτου διάγοντας, μὴ κατὰ σάρκα ζῆν, μηδὲ συσχηματίζεσθαι τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ προμελετᾶν τὸν

A Nam ſi ad id quod apparet aſpiciamus, hanc exiſtimationẽ reijcit Eccleſiaſtes, quaſi in eis nulla ſit vis poteſtatis, vanum nominans quicquid in eis oſtenditur, & in quod ſtudium confertur. Nam quod eſt vanum, non conſiſtit. Quod autem in eſſentia non conſiſtit, non habet virtutem. An forte per pluralem ſignificationem huius poteſtatis, inueniri poteſt aliqua ſenſus coniectura? In ſacra enim ſcriptura talem nominis differentiam in huiuſmodi nouimus, vt quando ſingulariter dicitur virtus, ad Deum referatur ſen-
B tentia huius vocis: Quando autem per figuram pluralem enunciatur, oſtendit naturam angelicam. vt, Chriſtus Dei virtus, & Dei ſapientia; Hîc ſingulare Deum ſignificat. Laudate Dominum omnes virtutes eius; Hic plurale virtutum, indicat ſignificationem naturæ angelorum, quæ cadit ſub intelligentiam. Nomen autem poteſtatis ſimul acceptum cum virtute habet clariorem ſententiæ expreſſionem: ſic ſcriptura per iteratam repetitionem verborum quæ habent eandem vim,
C firmius ac ſtabilius id quod vult, exprimente: vt illud, Dominus virtus mea, Dominus firmamentum meum. Idem enim eſt, quod per vtrumque verbum ſignificatur. Sed compoſitio eorum quæ parem vim habent, indicat intenſionem eius quod ſignificatur. Pluralis ergo virtutum ſignificatio, & ſimili modo mentio poteſtatum, videtur mentem auditorum deducere ad angelicam naturam. Quo fit vt adiuratio, quæ à magiſtro adhibetur animabus quæ diſcunt, ad confirmationem eorum quæ ſunt occulta, non
D ſit aduerſus hunc mundum qui præterit, ſed aduerſus ſemper permanentem Angelorum naturam, ad quos iubetur aſpicere, vt confirmet exemplo ſtabilitatem & conſtantiam vitæ quæ ex virtute agitur. Nam quoniam vitam poſt reſurrectionem Angelicæ naturæ ſimilem futuram eſt pollicitus, (non eſt autem mendax is qui promiſit,) conſequens fuerit, etiam eam quæ eſt in mundo vitam præparari ad eam quæ poſtea eſt futura, vt qui in carne viuunt, in agro mundi degentes non viuant ſecundum carnem, neque conformentur huic mundo, ſed præmedi-

Rom. 1.
1. Cor. 1.
Pſal. 148.
Pſal. 117.

tentur eam vitam quæ ſperatur, per vitam quæ agitur in hoc mundo. Propterea ſponſa affert animis eorum qui diſcunt hanc per iuſiurandum confirmationem, vt eorum vita quæ in hoc agro rectè degitur, aſpiciat ad virtutes, per impatibilitatem vitam imitans Angelicam. Sic enim excitata & experrecta charitate, id eſt, in altum ſublata, & ſemper per additionem ad maiorem aucta amplitudinem, bonam Dei dixit voluntatẽ perfici, ſicut in cœlo & in terra, cùm Angelica impatibilitas in nobis quoq; perfecta fuerit. Hæc excogitauimus in illud, Adiuraui vos, filię Hieruſalem, in poteſtatibus, & virtutibus agri: ſi excitetis & expergiſci faciatis charitatem, donec velit. Quòd ſi aliqua alia inueniatur ſententia, quæ magis accedat ad veritatem eorum quæ quæruntur, accepta erit gratia, & gratias agemus ei qui reuelat occulta myſteria per ſanctum Spiritum, in Christo Ieſu, quem decet gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

A ἐλπιζόμενον βίον, διὰ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς. διὰ γὰρ τῆς διὰ τοῦ ὅρκου βεβαιώσεως ἐμποιεῖ ταῖς ψυχαῖς τῶν μαθητευομένων ἡ νύμφη, ὥστε τὴν ζωὴν αὐτῶν τὴν ἐν τῷ ἀγρῷ τούτῳ κατορθουμένην πρὸς τὰς δυνάμεις βλέπειν, μιμουμένην διὰ τῆς ἀπαθείας τὴν ἀγγελικὴν καθαρότητα. οὕτω γὰρ ἐγειρομένης τῆς ἀγάπης καὶ ἐξεγειρομένης, ὅπερ ἐστὶν ὑψουμένης τε καὶ ἀεὶ διὰ προσθήκης πρὸς τὸ μεῖζον ἐπαυξομένης, τὸ ἀγαθὸν εἶπε θέλημα τοῦ Θεοῦ τελειοῦσθαι ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, τῆς ἀγγελικῆς ἀπαθείας καὶ ἐν ἡμῖν κατορθουμένης. Ταῦτα κατενοήσαμεν εἰς τό, B ὥρκισα ὑμᾶς θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν δυνάμεσι, καὶ ἐν ἰσχύεσι τοῦ ἀγροῦ· ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως οὗ θελήσῃ. εἰ δέ τις εὑρηθείη λόγος ἕτερος μᾶλλον προσεγγίζων τῇ ἀληθείᾳ τῶν ζητουμένων, δεξόμεθα τὴν χάριν, καὶ εὐχαριστήσομεν τῷ ἀποκαλύπτοντι τὰ κεκρυμμένα μυστήρια διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. ᾧ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

C

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA V.

Cap. II. v. 8.

Vox patruelis mei. Ecce hic venit ſaltans ſupra mõtes, & per colles tranſiliens. 9. Similis eſt patruelis meus capreę, aut hinnulo ceruorum, ſuper montes Bethel. Ecce hic ſtat poſt parietẽ meũ, proſpiciẽs per feneſtras, apparens per cãcellos. 10. Reſpõdet patruelis, & dicit mihi: Surge, veni propinqua mea, pulchra mea, columba mea. 11. Quoniã ecce hyems præteriijt, imber abijt & ſe recepit. Flores viſi ſunt in terra, tempus putationis aduenit. Vox turturis audita eſt in terra noſtra. 13. Ficus protulit groſſos ſuos. Vites florent, dederunt odorẽ. Surge, veni propinqua mea, pulchra mea. 14. Colũba mea, in tegmine petræ iuxta propugnaculum. Oſtende mihi faciem tuam, & fac me audire vocem tuam. Vox enim tua eſt dulcis,

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ Ε'.

ΦΩΝΗ ἀδελφιδοῦ μου· ἰδοὺ οὗτος ἥκει πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη, διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς. ὅμοιός ἐστιν ἀδελφιδός μου τῇ δορκάδι, ἢ νεβρῷ ἐλάφων ἐπὶ τὰ ὄρη Βαιθήλ. ἰδοὺ οὗτος ὀπίσω τοῦ τοίχου ἡμῶν, παρακύπτων D διὰ τῶν θυρίδων, ἐκκύπτων διὰ τῶν δικτύων. ἀποκρίνεται ἀδελφιδός μου, καὶ λέγει μοι· ἀνάστα, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου. ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ, καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθακε, φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. ἡ συκῆ ἐξήνεγκεν ὀλύνθους αὐτῆς, αἱ ἄμπελοι κυπρίζουσιν, ἔδωκαν ὀσμήν. ἀνάστα, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, καλή μου. περιστερά μου, ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος. δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν με τὴν φωνήν σου, ὅτι ἡ φωνή σου ἡδεῖα,

ἡ ὄψις σου ὡραία. πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικροὺς ἀφανίζοντας ἀμπελῶνας. καὶ αἱ ἄμπελοι ἡμῶν κυπρίζουσαι. ἀδελφιδός μου ἐμοί, κἀγὼ αὐτῷ. ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις, ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί. ἀπόστρεψον, ὁμοιώθητι σὺ ἀδελφιδέ μου τῷ δόρκωνι, ἢ νεβρῷ ἐλάφων ἐπὶ ὄρη κοιλωμάτων.

A *& facies tua decora.* 15. *Capite nobis vulpes, quæ ſunt quidē paruæ, demoliuntur autē vineas: florēt enim vineæ noſtræ.* 16. *Sed patruelis meus mihi, & ego ei, qui paſcit inter lilia.* 17. *Donec perſpiraris dies, & motæ fuerint vmbræ. Reuertere citò, ô patruelis, ſis ſimilis capreæ, aut hinnulo ceruorum ſupra montes concauos.*

Τὰ νῦν προτεθέντα διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἡμῖν ἐκ τῆς τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων φιλοσοφίας, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν ἄγει τῆς τῶν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν θεωρίας, καὶ λύπην ἐντίθησιν ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς, ἀπόγνωσιν ἐμποιοῦντα τρόπον τινὰ τῆς τῶν ἀλήπτων κατανοήσεως. πῶς γὰρ ἄν τις ἀλύπως διατεθείη σκοπῶν, ὅτι ἐν τοσαύταις ἀνόδοις ὑψωθεῖσα δι' ἀγάπης πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν ἡ κεκαθαρμένη ψυχή, οὔπω καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, κατειληφέναι δοκεῖ τὸ ζητούμενον· καί τοι γε πρὸς τὰς ἀνόδους ἐκείνας βλέπων, τὰς προδιηνυσμένας ἐν τοῖς πρὸ τούτων λόγοις ἐμακάριζον αὐτὴν τῆς ἀναβάσεως, ὅτι τὸ γλυκὺ μῆλον ἐπέγνω τῆς ἀκαρπίας τοῦ δρυμοῦ διακρίνασα, καὶ ὡς ἐπιθυμητὴν αὐτοῦ τὴν σκιὰν ἐποιήσατο, δὲ τῷ καρπῷ καταγλυκανθεῖσα, ἐν τοῖς ταμείοις τῆς εὐφροσύνης ἐγένετο· οἶνον δὲ ὀνομάζει τὴν εὐφροσύνην· ᾧ ἡ καρδία τῶν μετεχόντων εὐφραίνεται, καὶ ὡς ἐν τῇ ἀγάπῃ ταχθεῖσα τοῖς μύροις στηρίζεται, διαληφθεῖσα τῇ τῶν μήλων περιβολῇ, καὶ ὡς ἐγκάρδιον δεξαμένη τῆς ἀγάπης τὸ βέλος, πάλιν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ τοξότου, καὶ αὐτὴ βέλος γίνεται πρός τον τῆς ἀληθείας σκοπόν, ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ δυνατοῦ εὐθυνομένη. ταῦτα δὲ τὰ τοιαῦτα βλέπων, τοῦ ἀκροτάτου τῆς μακαριότητος ἐπειλῆφθαι τὴν διὰ τοσούτων ὑψωθεῖσαν ἐλογιζόμην· ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἔτι προοίμια τῆς ἀνόδου τὰ προδιηνυσμένα ἐστί. πάσας γὰρ τὰς ἀναβάσεις ἐκείνας οὐ θεωρίαν τινὰ δὲ κατάληψιν ἐναργῆ τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ φωνὴν τοῦ ποθουμένου κατονομάζει, διὰ τῆς ἀκοῆς χαρακτηριζομένην τοῖς ἰδιώμασιν, οὐ διὰ τῆς κατανοήσεως γινωσκομένην καὶ εὐφραίνουσαν. εἰ δὲ ἐκείνη τοσοῦτον ὑψωθεῖσα, καθὼς περὶ τοῦ μεγάλου Παύλου μανθάνομεν, τοῦ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ὑπαρθέντος, οὔπω κατ-

Qvæ per lectionem nunc nobis ſunt propoſita ex philoſophia Cantici Canticorum, adducunt etiam nobis B deſiderium contemplationis eorum bonorum quæ ſuprà ſunt, & animis noſtris ægritudinem afferunt, quæ efficit vt quodammodo deſperemus de iis mente percipiendis quæ non poſſunt comprehendi. Quemadmodum enim *Pſal. 83.* non ægrè ferat quiſpiam, ſi conſideret, quòd in tantis in altum ſublata aſcenſionibus per charitatem, ad boni participationem, purgata anima, nondum, ſicut dicit Apoſtolus, comprehendiſſe videtur id quod quæritur: quanquam *Ephes. 3. 13.* aſpiciens quidem certè ad illas aſcenſiones quæ fuerūt peractæ in prioribus orationibus, de ſuperno aſcenſu eam ducebat C beatam, quando agnouit dulce malum, ipſum ſeparans à ſyluæ ſterilitate, & tanquam concupiſcendam eius putabat eſſe vmbram: & fructus dulcedine affecta, erat in lætitiæ penetralibus. Vinum autem nominat lætitiam, quæ lætificat cor eorum qui ſunt eius participes, & tanquam in charitate collocata, fulcitur vnguentis, pomorum operimento vallatur, & tanquā in corde accepta charitatis ſagitta, rurſus ipſa quoque in manibus ſagittarij fit iaculum ad ſcopum veritatis directum in manibus potentis. Hæc & quæ ſunt huiuſmodi *Pſal. 116.* aſpiciens, exiſtimabam eam quæ erat adeò ſublata in altum, apprehendiſſe D ſummum beatitudinis. Sed, vt videtur, quę prius ſūt peracta, ſunt adhuc proœmia aſcenſus. Omnes enim illas aſcenſiones, non nominat contemplationem & euidentem veritatis comprehenſionem: ſed vocem eius qui deſideratur, quæ per auditum exprimitur in proprietatibus: non autem mentis comprehenſione cognoſcitur & lætificat. Si ergo illa in altum vſque adeò euecta, *2. Cor. 12.* ſicut diſcimus de magno Paulo, qui ſuper tres cœlos fuit ſublatus, nondum ac-

curatè comprehendiſſe oſtenditur id quod cōſideratur: quid conſentaneum eſt nobis vſuuenire, aut in quibúſnam eſſe nos reputare, qui ad adytorum contemplationis veſtibula nondum propè acceſſimus? Licet autem per ea quæ ab ipſa dicta ſunt videre, quam ſit contemplatu difficile quod quæritur. *Vox patruelis mei*, inquit, Non forma, non facies, non figura expreſſam oſtendens naturā eius quod quæritur, ſed vox, magis afferens coniecturam, quàm firmam cognitionem, quis ſit is qui loquitur. Quòd enim id quod dicitur propiùs accedat ad coniecturam, quàm ad certam & indubitatam comprehenſionem, ex hoc perſpicuum eſt, quòd non in vna quapiam hæreat verbi cogitatione, neque vnam aſpiciat formam, ſed ad multas feratur viſiones, modò hoc modò illud ſe videre exiſtimans, & non ſemper in eadem permaneat figura eius quod eſt comprehenſum, *Ecce enim*, inquit, *hic venit*, non ſtans, neque permanens, vt per diuturnam manſionem poſſit agnoſci ab eo qui fixis intuetur oculis, ſed ſe ab oculis ſurripiens, priuſquàm ad perfectam veniat cognitionem, *Saltans*, enim inquit, *ſuper montes & transſiliens colles*. Et nunc quidem exiſtimatur caprea, ruſus autem aſſimilatur hinnulo ceruorum. *Similis eſt*, enim inquit, *patruelis meus capreæ, aut hinnulo ceruorum ſuper mōtes Bæthel.* Ita quod ſemper comprehenditur, eſt aliàs alia figura. Hæc ſunt quæ mihi ex eo ſenſu qui eſt in promptu, afferunt moleſtiam, & efficiūt vt deſperem plenè & perfectè poſſe aſſequi comprehenſionem eorum quæ ſuprà ſunt. Verumenimuerò tentandum eſt, in Deum ſpe collocata, qui dat verbum euangelizantibus virtute multa, in ſerie aliqua per conſequēs adaptare contemplationem iis quæ comprehenſa ſunt intelligentia. *Vox patruelis mei*, inquit. Et ſtatim ſubiunxit: *Ecce hic venit.* Quid ergo in his
Pſal. 67. intelligimus? Præuident fortaſſe quæ dicta ſunt per Euangelium manifeſtatam nobis Dei Verbi diſpenſationem, quæ per Prophetas quidem prius fuit annunciata, manifeſtata autem per Domini in carne apparitionem. Nam de voce diuina teſtimonium ferunt opera: & verbo promiſſionis coniungitur euentus, ſicut dicit Propheta. Sicut
Pſal. 47. audiuimus, ſic vidimus. *Vox patruelis mei*, inquit, hoc eſt, quod audiuimus. *Ecce*

A ληφθεῖσαι τὸ προκείμενον δι᾽ ἀκριβείας ἐνδείκνυται· τί παθεῖν εἰκὸς ἡμᾶς, ἢ ἐν τίσιν εἶναι λογίσασθαι, τοὺς μήπω τοῖς προθύροις τῶν ἀδύτων τῆς θεωρίας ἐγγίσαντας; ἔξεστι δὲ τῶν δι᾽ αὐτῆς εἰρημένων, κατιδεῖν τῶν ζητουμένων τὸ δυσθεώρητον. Φωνὴ τοῦ ἀδελφιδοῦ μου, φησὶν, οὐκ εἶδος, οὐ πρόσωπον, οὐ χαρακτὴρ ἐμφαίνων τοῦ ζητουμένου τὴν φύσιν, ἀλλὰ φωνὴ στοχασμὸν μόνον ἐμποιοῦσα, ἢ βεβαίωσιν τοῦ φθεγγομένου ὅς τίς ἐστιν. ὅτι γὰρ εἰκασμῷ μᾶλλον ἔοικε τὸ λεγόμενον, καὶ οὐχὶ ἀναμφιβόλῳ τινὶ πληροφορίᾳ τῆς κατα-
B λήψεως, δῆλόν ἐστιν ἐκ τοῦ μιᾷ τινι διανοίᾳ προσφυῆναι τὸν λόγον, μηδὲ πρὸς ἓν εἶδος ὁρᾷν, ἀλλ᾽ ἐπὶ πολλὰ φέρεσθαι ταῖς ὀπτασίαις, ἄλλοτε βλέπειν οἰομένην, καὶ οὐ πάντοτε τῷ αὐτῷ παραμένουσαν χαρακτῆρι τοῦ καταληφθέντος, δῆλον ἐκ τῶν λεγομένων ἐστίν. ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, οὗτος ἥκει, οὐδὲ ἑστὼς, οὐδὲ παραμένων, ὡς διὰ τῆς ἐπιμονῆς γνωρίζεσθαι τῷ ἀτενίζοντι, ἀλλ᾽ ἀφαρπάζων ἑαυτὸν τῆς ὄψεως, πρὶν εἰς τελείαν γνῶσιν ἐλθεῖν· πηδῶν γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ τοῖς βου-
C νοῖς ἐφαλλόμενος. καὶ νῦν μὲν δορκὰς γνωρίζεται, πάλιν δὲ νεβρῷ προσεικάζεται. ὅμοιος γὰρ, φησὶν, ἀδελφιδός μου ἐστὶ τῇ δορκάδι, ἢ νεβρῷ ἐλάφων ἐπὶ τῷ ὄρει Βαιθήλ. οὕτως τὸ ἀεὶ καταλαμβανόμενον, ἄλλοτε ἄλλος ἐστὶ χαρακτήρ. ταῦτά ἐστιν ἅ με κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν εἰς λύπην ἄγει, ἀπόγνωσιν ἐμποιοῦντα τῆς ἀκριβοῦς τῶν ὑπερκειμένων κατανοήσεως. πλὴν ἀλλὰ πειρατέον ἀναθέντας τῷ Θεῷ τὴν ἐλπίδα, τῷ διδόντι ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, προσαρμόσαι τοῖς
D προκατανοουμένοις ἐν εἱρμῷ τινι δι᾽ ἀκολούθου τὴν θεωρίαν. Φωνὴ τοῦ ἀδελφιδοῦ μου, φησί. καὶ εὐθὺς ἐπήγαγεν· ἰδοὺ οὗτος ἥκει. τί οὖν ἐν τούτοις ὑπενοήσαμεν, προβλέπει τάχα τὴν διὰ τοῦ εὐαγγελίου φανερωθεῖσαν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν τὰ εἰρημένα, τὴν προκαταγγελθεῖσαν μὲν διὰ τῶν προφητῶν, φανερωθεῖσαν δὲ διὰ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ υἱοῦ θεοφανείας. μαρτυρεῖται γὰρ τοῖς ἔργοις ἡ θεία φωνὴ καὶ συνάπτεται τῷ λόγῳ τῆς ἐπαγγελίας ἡ ἔκβασις, καθώς φησιν ὁ προφήτης. ὅτι καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἴδομεν. Φωνὴ, φησὶ, τοῦ ἀδελφιδοῦ μου, τοῦτό ἐστιν, ὃ ἠκούσαμεν. ἰδοὺ

οὗτος ἥκει· τοῦτο ὃ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐδεξάμεθα. πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς, λαλήσας τοῖς πατράσιν ἡμῖν ἐν τοῖς προφήταις. αὕτη ἡ τῆς φωνῆς ἀκοή· ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ. τουτέστι τὸ εἰρημένον· ἰδοὺ οὗτος ἥκει ἐπιπηδῶν τοῖς ὄρεσι, καὶ κατὰ τῶν βουνῶν διαλλόμενος. προσφυῶς καὶ καταλλήλως τῇ τε δορκάδι κατά τινα ἴδιον λόγον, καὶ πάλιν τῷ νεβρῷ τῶν ἐλάφων, καθ' ἑτέραν ἔννοιαν ὁμοιούμενος. ἡ δορκὰς σημαίνει τὴν ὀξυωπίαν τοῦ τὸ πᾶν ἐπιβλέποντος. φασὶ γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον ὑπερφυῶς δερκόμενον, ἐκ τῆς ἐνεργείας ἔχειν τὸ ὄνομα. ἀλλὰ μὴν ταὐτόν ἐστι τῷ θεάσασθαι τὸ δέρκεσθαι. ἐκεῖνος οὖν ὁ ἐφορῶν τὰ πάντα καὶ ἐπιβλέπων, ἐκ τοῦ θεάσασθαι τὰ πάντα, Θεὸς τῶν πάντων ἐπονομάζεσθαι. ἐπεὶ τοίνυν Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ὁ ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων ἐπιφανεὶς τῷ βίῳ, διὰ τοῦτο δορκάδι μὲν ὁμοιοῦται, ὁ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπὶ τὴν γῆν ἐπιβλέψας. νεβρῷ δὲ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς διαλαμβάνων τοῖς ἅλμασι· τουτέστιν, ὁ καταπατῶν τε καὶ καταλύων τὰ πονηρὰ τῆς τῶν δαιμόνων κακίας ὑψώματα. ὄρη μὲν γὰρ λέγει, τὰ ἐν τῇ κραταιότητι αὐτοῦ ταρασσόμενα, ὥς φησιν ὁ Δαβὶδ, τὰ μετατιθέμενα ἐν καρδίαις θαλασσῶν, καὶ τῷ συγγενεῖ τόπῳ τῆς ἀβύσσου καταδυόμενα. περὶ ὧν πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπεν ὁ κύριος· ὅτι ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· δεικνὺς τῷ λόγῳ τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο καὶ σεληνιαῖον δαιμόνιον· ὅτι ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν. ἐπεὶ τοίνυν ἴδιον τῆς νεβρῶν ἐστι φύσεως, τὸ ἀναλωτικὸν τῶν θηρίων, καὶ τὸ φυγαδευτικὸν τῷ ἄσθματι καὶ τῇ τοῦ χρωτὸς ἰδιότητι τὸ τῶν ὄφεων γένος· διὰ τοῦτο δορκάδι μὲν ὁ ἐφορῶν τὰ πάντα ὡμοίωται· νεβρῷ δὲ ἐλάφων, ὡς πατῶν τε καὶ ἀναλίσκων τὴν ἐναντίαν ἐνέργειαν, ἣν ἡ τροπικὴ σημασία ὄρη καὶ βουνοὺς κατωνόμασε. γέγονε τοίνυν ἡ τοῦ νυμφίου φωνὴ ἡ διὰ τῶν προφητῶν ἐν οἷς ἐλάλησεν ὁ Θεός· καὶ μετὰ τὴν φωνὴν ἦλθεν ὁ λόγος, ἐπιπηδῶν τοῖς ἀντικειμένοις ὄρεσι, καὶ τῶν βουνῶν καθαλλόμενος, πᾶσαν ἐκ τοῦ ἴσου τὴν ἀποστατικὴν δύναμιν ὑποχείριον ἑαυτῷ ποιῶν, τήν τε ὑπερέχουσαν, καὶ τὴν περιάγουσαν. τοῦτο γὰρ τὴν

A *hic venit:* hoc quod oculis accepimus. *Hebr. 1.* Multifariam multiſq; modis olim Deus locutus patribus noſtris in Prophetis. Hæc eſt auditio vocis: In nouiſſimis diebus locutus eſt nobis in filio. Hoc eſt id quod dictum eſt, Ecce hic venit ſaltans ſupra montes, & per colles tranſiliens. Appoſitè ac conuenienter & capreæ ex propria aliqua ratione, & rurſus hinnulo ceruorum alio ſenſu aſſimilatus. Caprea ſignificat viſus acumen & perſpicacitatem eius qui omnia reſpicit. Aiunt enim hoc animal egregiè & mirandum in modum intuens,
B nomen habere ex operatione. δορκὰς enim dicitur ἀπὸ τοῦ δέρκεσθαι quod eſt videre. Atqui δέρκεσθαι idem eſt quod θεᾶσθαι, quod ſignificat idem quod videre & aſpicere. Qui ergo omnia aſpicit & intuetur, ex eo quod omnia intueatur, nempe ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι nominatur Deus vniuerſorum. Quoniam ergo Deus in carne fuit manifeſtatus, qui ad aduerſarias delendas poteſtates in mundo apparuit, propterea aſſimilatur capreæ, vt qui è cœlis in terram aſpexerit. Hinnulo autem ceruorum, qui montes &
C colles ſaltibus comprehendit: hoc eſt, qui conculcat frangítque & euertit improbas vitij Dæmonum altitudines. Nam montes quidem dicit, eos qui conturbantur in eius fortitudine, vt dicit Dauid, Qui transferuntur in cor maris, & qui in cognatum eis abyſſi locum demerguntur. De quibus dixit Dominus ſuis diſcipulis: Si habeatis *Pſal. 45.* fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic monti (hoc verbo oſtendens illud improbum ac lunare dæmonium) extollitor & proijcitor in mare. Quoniam igitur eſt proprium naturæ hin-
D nulorum ceruorum, vt & belluas conſumant, & halitu colorísque ſui proprietate ſerpentes fugent: propterea capreæ quidem aſſimilatur qui omnia intuetur; hinnulo autem ceruorum, vt qui conculcet & conſumat aduerſariam operationem, quam tropica ſignificatione nominauit montes & colles. Fuit ergo vox ſponſi per Prophetas in quibus Deus eſt locutus: & poſt vocem venit Verbum, ſaliens ſupra montes aduerſos, & in colles tranſiliens, ex æquo omnem quæ ab ipſo defecit poteſtatem ſibi reddens ſubiectam, tam quæ eſt ſuperior, quàm quæ eſt inferior & minor. Hoc enim

ſubindicat collium à montibus differentia, quòd id quod excellit inter aduerſarios, æquè deleatur, & eadem virtute ac poteſtate conculcetur, atque id quod eſt inferius. Similiter enim conculcantur Leo & Draco, qui eminent, atque ſerpens & ſcorpius qui videntur inferiores. Exempli cauſa: In turbis quæ eum ſequebantur erant montes, Dæmones, aut in ſynagogis, aut in regione Geraſenorum, aut in aliis multis, qui erigebantur & extollebantur aduerſus humanam naturam. Ex iis ſunt & colles & montes excellentes & inferiores, Sed hinnulus ceruorum qui conſumit ſerpentes, & qui etiam diſcipulos perficit in naturam ceruorum, cùm dicit: Dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpios, in omnes ex æquo plantam immittit, hæc & fugans, & ab his ad alia tranſiliens, vt per hæc appareat magnitudo eorum qui in altum tolluntur ex virtute, non amplius obſcurata à collibus vitij. Videntur enim montes Bæthel ex interpretatione nominis, oſtendere excelſam & cœleſtem vitam. Nam domum Dei hanc ſignificare dictionem, dicunt ij qui ſciunt linguam Hebræam. Dicit itaque, *Super montes Bæthel*. Eos vidit purgatus & perſpicax animæ oculus, qui cum diuinis illis ſaltibus qui fiunt aduerſus aduerſos colles, ſimul tranſilit: & de tempore quod poſtea eſt futurum, tanquam de iam præſente verba facit: propterea quòd ſit certa & indubitata quæ ſperatur gratia, ſpem tanquam opus iam factum intuens. Dicit enim, quod qui nobili celeritate ſaltat aduerſus montes, & à collibus incolles tranſilit, ſeipſum oſtendit immobilem, poſt parietem manens, & ex cancellis verba faciens. Sic autem habet textus. *Ecce hic ſtat poſt parietem meum, proſpiciens per feneſtras, apparens per cancellos.* Atque quod corporaliter quidem deſcribitur ab oratione, eſt eiuſmodi. Cum ſponſa intus cuſtodiente domum, per feneſtras amator diſſerit, & pariete intermedio vtrumque arcente, citra vllum impedimentum, fit ſermonis communicatio, per feneſtras quidem ſe demittente capite, per

A βουνῶν ἡ πρὸς τὰ ὄρη διαφορὰ ὑπαινίττεται, ὅτι καὶ τὸ ἐξέχον ἐν τοῖς ἀντικειμένοις ὁμοίως τῷ ὑποβεβηκότι καθαιρεῖται, ἐν τῇ δυνάμει τε καὶ ἐξουσίᾳ πατούμενον. ὁμοίως γὰρ καταπατεῖται ὁ λέων τε καὶ ὁ δράκων, τὰ ὑπερέχοντα, ὅτε ὄφις καὶ ὁ σκορπίος, τὰ δοκοῦντα καταδεέστερα. οἷόν τι λέγω· ἐν τοῖς ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ ὄχλοις ὄρη, δαιμόνια, ἢ ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἰουδαίων, ἢ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γερασηνῶν, ἢ ἐν ἑτέροις τόποις πολλοῖς, κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὑψούμενά τι καὶ κορυφούμενα. ἐκ τούτων ἦσαν βουνοὶ καὶ ὄρη ὑπερέχοντές τε καὶ
B ὑποκείμενοι, ἀλλ' ὁ νεβρὸς τῶν ἐλάφων, ὁ ἀναλωτικὸς τῶν ὄφεων, ὁ καὶ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν τῶν ἐλάφων καταρτιζόμενος φύσιν, ἐν οἷς λέγει· ὅτι δέδωκα ὑμῖν τὸ πατεῖν ἐπάνω τῶν ὄφεων καὶ σκορπίων, πᾶσιν ἐπίσης ἐπιβάλλει τὸ ἴχνος, ταῦτά τε φυγαδεύων, καὶ μεθαλλόμενος ἀπὸ τούτων πρὸς ἕτερα, ὡς διὰ τούτων τὸ μέγεθος τῶν κατ' ἀρετὴν ὑψουμένων ἀναφανῆναι, μηκέτι τοῖς γεωλόφοις τῆς κακίας ἐπισκοτούμενον. τὰ γὰρ ὄρη Βαιθὴλ, ἔοικεν ἐκ τοῦ ὀνό-
C ματος τῆς ἑρμηνείας, τὸν ὑψηλόν τε καὶ οὐράνιον ἐνδείκνυσθαι βίον. οἶκον γὰρ Θεοῦ σημαίνειν τὴν λέξιν ταύτην φασὶν οἱ τῆς Ἑβραίων φωνῆς ἐπιστήμονες. διό φησιν, ἐπὶ τὰ ὄρη Βαιθήλ. εἶδε ταῦτα ὁ κεκαθαρμένος καὶ διορατικὸς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸς, ὁ τοῖς θείοις ἐκείνοις ἅλμασι τοῖς κατὰ τῶν ἀντικειμένων γεωλόφων γινομένοις συμμεθαλλόμενος· καὶ περὶ τοῦ χρόνου ὕστερον γενησομένου, ὡς ἤδη παρόντος ποιεῖται τὸν λόγον· διὰ τὸ πιστόν τε καὶ ἀναμφίβολον τῆς ἐλπιζομένης χάριτος, ὡς ἔργον τὴν ἐλπίδα βλέπων. φησὶ γὰρ, ὅτι ὁ κατὰ τῶν ὀρέων πηδῶν εὐκι-
D νήτῳ τῷ τάχει, καὶ εἰς βουνοὺς ἀπὸ βουνῶν μεθαλλόμενος, στάσιμον δείκνυσι ἑαυτὸν κατόπιν τοῦ τοίχου γενόμενος, καὶ ἐκ τῶν δικτύων τῶν θυρίδων διαλεγόμενος. ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις. ἰδοὺ οὗτος ἕστηκεν ὀπίσω τοῦ τοίχου ἡμῶν, παρακύπτων διὰ τῶν θυρίδων, ἐκκύπτων διὰ τῶν δικτύων. τὸ μὲν οὖν σωματικῶς ἐν τῷ λόγῳ ὑπογραφόμενον, τοιοῦτόν ἐστιν. ὅτι ἔνδον οἰκουρούσης τῆς νύμφης, διὰ τῶν θυρίδων ὁ ἐραστὴς διαλέγεται, καὶ τοῦ τοίχου κατὰ τὸ μέσον ἀμφοτέρους διείργοντος, ἀνεμπόδιστος γίνεται τοῦ λόγου ἡ κοινωνία, διὰ μὲν θυρίδων τῆς κεφαλῆς παρακυπτούσης, διὰ δὲ τῶν δι-

τῶν δικτύων τῶν ἐν ταῖς θυρίσι πρὸς τὰ ἐντὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ διακύπτοντος. ἡ δὲ κατὰ ἀναγωγὴν θεωρία, τῆς προεξητασμένης ἔχεται διανοίας. ὁδῷ γὰρ καὶ ἀκολουθίᾳ προσοικειοῖ τῷ Θεῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὁ λόγος, πρότερον μὲν αὐτὴν διὰ τῶν προφητῶν καταυγάζων, καὶ τῶν νομικῶν παραγγελμάτων. οὕτως γὰρ νοοῦμεν, θυρίδας μὲν τοὺς προφήτας τοὺς τὸ φῶς εἰσάγοντας· δίκτυα δὲ τὴν τῶν νομίμων παραγγελμάτων πλοκήν· δι' ὧν ἀμφοτέρων ἡ αὐγὴ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐπὶ τὰ ἐντὸς παρεισδύεται. μετὰ ταῦτα δὲ ἡ τελεία τοῦ φωτὸς ἔλλαμψις γίνεται, ὅταν ἐπιφανῇ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καθημένοις, διὰ τῆς πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν συνανακράσεως. πρότερον οὖν αἱ αὐγαὶ τῶν προφητικῶν τε καὶ νομικῶν νοημάτων ἐλλάμπουσαι τῇ ψυχῇ διὰ τῶν νοηθεισῶν ἡμῖν θυρίδων τε καὶ δικτύων, ἐπιθυμίαν ἐμποιοῦσι τοῦ ἰδεῖν ἐν ὑπαίθρῳ τὸν ἥλιον. εἶθ' οὕτως τὸ ποθούμενον εἰς ἔργον προέρχεται. ἀκούσωμεν δὲ οἷα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν λέγει ὁ μήπω ἐντὸς τοῦ τοίχου γενόμενος, ἀλλ' ἔστη διὰ τῶν φωταγωγῶν αὐτῇ προσφθεγγόμενος. ἀποκρίνεται γάρ, φησιν, ὁ ἀδελφιδός μου, καὶ λέγει μοι· ἀνάστα, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου. ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ, ὁ καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθακε. φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς. αἱ ἄμπελοι ἡμῶν κυπρίζουσιν, ἔδωκαν ὀσμήν. ὡς γλαφυρῶς ἡμῖν ὑπογράφει τὴν τοῦ ἔαρος χάριν ὁ πλάστης τοῦ ἔαρος, πρὸς ὃν φησιν ὁ Δαβίδ· ὅτι θέρος καὶ ἔαρ σὺ ἔπλασας αὐτά. λύει τὴν τοῦ χειμῶνος κατήφειαν, παρεληλυθέναι λέγων τὴν χειμερινὴν σκυθρωπότητα, καὶ τὴν τῶν ὑετῶν ἀηδίαν. λειμῶνας δείκνυσι βρύοντας καὶ ὡραϊζομένους τοῖς ἄνθεσι. τὰ δὲ ἄνθη ἐν ἀκμῇ εἶναι λέγει, καὶ πρὸς τομὴν ἐπιτηδείως ἔχειν, ὡς εἰς στεφάνου πλοκήν, ἢ μύρων κατασκευὴν ἀφαιρεῖσθαι πάντως τοὺς ἀνθολόγους· ἡδύνει δὲ τὸν καιρὸν ὁ λόγος, καὶ ταῖς τῶν ὀρνίθων ᾠδαῖς κατὰ τὰ ἄλση περιηχούμενον, ταῖς ἡδείαις τῶν τρυγόνων φωναῖς, ταῖς ἀκοαῖς προσηχούσης. συκῆν δὲ λέγει καὶ ἄμπελον, τὴν ἀπ' αὐτῶν γενησομένην τρυφήν, τοῖς φαινομένοις προοιμιάζεσθαι· τὴν μὲν τοὺς ὀλύνθους ἐκφέρουσαν· τὴν δὲ τῷ ἄνθει κυπρίζουσαν, ὡς κατατρυφᾶν τῆς εὐωδίας τὴν ὄσφρησιν. οὕτω μὲν οὖν ἁβρύνεται τῇ ὑπογραφῇ τῆς ἐαρινῆς ὥρας ὁ λόγος

A cancellos autem qui ſunt in feneſtris, interius oculo deſpiciente. Anagogica autem contemplatio ſequitur ſenſum prius examinatū. Via enim conſequentiæ humanam naturā Deo coniunctam reddit oratio, primùm quidem ipſam illuſtrans per prophetas & præcepta legis. Sic enim intelligimus, feneſtras quidem Prophetas, qui lumen introducūt: cancellos autem, legalium præceptorum connexionem: per quæ ambo intro ſubit ſplēdor veri luminis. Poſt hæc autem eſt perfecta lucis illuminatio, quando apparuit vera lux iis qui ſedent
B in tenebris & in vmbra mortis, per contemperationē cum noſtra natura. Prius ergo ſplendores propheticarum intelligentiarum animæ illuceſcentes, per à nobis mente intellectas feneſtras & cancellos, immittunt deſiderium videndi Solem ſub dio. Deinde ſic id quod deſideratur procedit ad effectum. Audiamus autem quænam dicit Eccleſiæ is qui nondum eſt intra parietem, ſed ſtat per feneſtras illam alloquens. *Reſpondet enim*, inquit, *patruelis meus, & dicit mihi: Surge, veni, propinqua mea, pulchra mea, colum-*
C *ba mea. Quoniam ecce hyems præteryt, imber abyt, & ſe recepit. Flores viſi ſunt in terra, tempus putationis aduenit. Vox turturis audita eſt in terra noſtra. Ficus protulit groſſos ſuos. Vites florentes dederunt odorem.* O quàm elegāter nobis deſcribit veris amœnitatem creator veris, cui dicit Dauid: Æſtatē & ver tu finxiſti ea. *Pſal. 73.*
Soluit hyemis triſtitiā, dicens tranſiiſſe hybernā mœſtitiā, & imbrium moleſtiā. Oſtendit prata ſcatentia & decorata floribus. Flores autem dicit eſſe in ſuo vigore, & iam eſſe tempeſtiuos ad putandum: perinde ac ſi plexum coronę aut vnguēti compoſitionē omnino tollant ij qui legunt flores. Tempus autem lætius reddit oratio, auium quoque cantibus in ſyluis reſonantibus, ſuaui voce
D turturum ſonante in auribus. Ficum autem dicit & vitem, quæ ex eis futuræ ſunt delicias in iis quæ apparent exordiis: illam quidem groſſos producentem, hanc autem edentem flores, vt ex bono odore voluptatē affatim percipiat odoratus. Atque ſic quidem luxuriat oratio in deſcribendo verno tempore,

& triſticiam repellens, & lubenter verſans in iucundis narrationibus. Non oportet autem, vt arbitror, cogitationem permanere in his luculentis deſcriptionibus, ſed per eas deduci ad ea quæ per hæc eloquia ſignificantur myſteria, vt aperiatur theſaurus intelligentiarum, qui occultatur in verbis. Quid eſt ergo quod dicimus? Frigore idololatriç aliquando concreuerat genus humanum, mobili hominum natura conuerſa ad cultum rerum immobilium.
Pſal.134. Similes enim, inquit, fiant, qui faciunt illa, & omnes qui confidunt in eis. Conſentaneum autem erat hæc ita fieri. Quomodo enim qui veram aſpiciunt diuinitatem, in ſe accipiunt diuinæ naturæ proprietates: Ita qui ſimulachrorum attendebat vanitati, transformabatur in id quod aſpiciebatur, lapis factus ex homine. Quoniam ergo quæ per cultum idolorum lapiduerat, ad id quod eſt melius erat immobilis natura, concreta frigore idololatriæ: ea de cauſa propter aſperam hanc hyemem oritur Sol iuſtitiæ, & ver efficit, meridiano vento hanc ſoluente glaciem, ſimul cum ortu radiorum fouente quicquid eſt ſubiectum, vt ſpiritu excalefactus qui per gelu homo lapiduerat, & fotus radio Verbi, rurſus fiat aqua ſaliens in vitam æternam. Flabit enim ſpiritus eius, inquit, & fluent aquæ, conuerſa petra in lacus aquarum, & rupe in fontes aquarum. Quod quidem apertius
Ioan.4. Iudæis Baptiſta clamauit, dicens, lapi-
Pſal 47. des eſſe ſuſcitandos, vt fierent filij pa-
Pſal.113. triarchæ Abrahæ ei aſſimilati per vir-
Matt.3.9. tutem. Hæc ergo à Verbo audit Eccleſia, per feneſtras propheticas & legales cancellos accipiens ſplendorem veritatis: quod cùm conſiſteret doctrinæ paries typicus, lex, inquam, quæ faciebat vmbram futurorum bonorum, non autem oſtendebat ipſam rerum imaginem, poſtquam ſtabat veritas hærens figuræ, primùm quidem per prophetas Verbum illuſtrans eccleſiæ: poſtea autem Euangelij manifeſtatione conſumente omnem vmbraticam figuræ viſionem, per quam deſtruitur quidem paries intermedius, coniungitur autem qui eſt in domo aër luci æthereç,

A τότε σκυθρωπὸν ἀποβάλλων, καὶ τοῖς γλυκυτέροις ἐφιλοχωρῶν διηγήμασι. χρὴ δὲ, οἶμαι, μὴ παραμεῖναι τὴν διάνοιαν τῇ τῆς γλαφυρᾶς ταύτης ὑπογραφῇ, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ὁδηγηθῆναι πρὸς τὰ δηλούμενα διὰ τῶν λογίων τούτων μυστήρια, ὥστε ἀνακαλυφθῆναι τὸν θησαυρὸν τῶν νοημάτων, τὸν ἐγκεκρυμμένον τοῖς ῥήμασι. τί οὖν ἐστιν ὃ φαμέν; πέπηγέ ποτε παρὰ τῆς εἰδωλολατρείας κρυμῷ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς εὐκινήτου φύσεως τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν τῶν ἀκινήτων σεβασμάτων φύσιν μεταβληθείσης. ὅμοιοι γάρ, φησι, γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. καὶ τὸ εἰκὸς ἐν τοῖς γινο-
B μένοις ἦν. ὥσπερ γὰρ οἱ τὴν ἀληθινὴν θεότητα βλέποντες, ἐφ' ἑαυτῶν δέχονται τὰ τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα· οὕτως ὁ τῇ ματαιότητι τῶν εἰδώλων προσανέχων, μετεστοιχειοῦτο πρὸς τὸ βλεπόμενον, λίθος ἐξ ἀνθρώπου γινόμενος. ἐπεὶ τοίνυν ἀπολιθωθεῖσα διὰ τῆς εἰδώλων λατρείας, ἀκίνητος ἦν πρὸς τὸ κρεῖττον ἡ φύσις, πεπηγυῖα παρὰ τῆς εἰδωλολατρείας κρυμῷ, τούτου χάριν ἐπανατέλλει παρὰ χαλεπῷ τούτῳ χειμῶνι ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, καὶ ἔαρ ποιεῖ, τοῦ μεσημβρινοῦ πνεύματος τοῦ τὴν τοιαύτην διαλύοντος πῆξιν, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῶν ἀκτίνων ἐπιθάλποντος ἅ-
C παν τὸ ὑποκείμενον, ἵνα διαθερμανθεὶς τῷ πνεύματι ὁ διὰ τοῦ κρύους ἀπολιθωθεὶς ἄνθρωπος, καὶ ὑποθαλφθεὶς τῇ ἀκτῖνι τοῦ λόγου, πάλιν γένηται ὕδωρ ἁλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον. πνεύσει γάρ, φησι, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ῥυήσεται ὕδατα, στρεφομένης τῆς πέτρας εἰς λίμνας ὑδάτων, καὶ τῆς ἀκροτόμου εἰς πηγὰς ὑδάτων. ὅπερ γυμνότερον πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὁ Βαπτιστὴς ἀνεβόησε, λέγων τοὺς λίθους τούτους ἐγείρεσθαι, εἰς τὸ γενέσθαι τέκνα τοῦ πατριάρχου, δι' ἀρετῆς ὁ-
D μοιούμενα. ταῦτα τοίνυν ἀκούει τοῦ λόγου ἡ ἐκκλησία, διὰ τῶν προφητικῶν θυρίδων καὶ τῶν νομικῶν δικτύων, δεχομένη τὴν τῆς ἀληθείας αὐγήν, ἔτι συνεστῶτος τοῦ τυπικοῦ τῆς διδασκαλίας τοίχου, τοῦ νόμου λέγω, οὗ τὴν σκιὰν ποιοῦντος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων δεικνύοντος, (οὗ κατόπιν ἵσταται) ἡ ἀλήθεια ἐχομένη τοῦ τύπου. πρότερον μὲν διὰ τῶν προφητῶν ἐναυγάζουσα τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν λόγον· μετὰ ταῦτα δὲ τῇ φανερώσει τοῦ εὐαγγελίου πᾶσαν τοῦ τύπου τὴν σκιοειδῆ φαντασίαν ἐξαφανίζουσα, δι' ἧς καθαιρεῖται μὲν τὸ μεσότοιχον· συνάπτεται δὲ ὁ ἐν τῷ οἴκῳ ἀὴρ πρὸς τὸ αἰθέριον φῶς,

ὡς μηκέτι διὰ τῶν θυρίδων χρείαν ἔχειν περιαυγάζεσθαι, αὐτοῦ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἀκτίνων τὰ ἔνδον πάντα καταφωτίζοντος. διὰ τοῦτο ἐμβοᾷ διὰ τῶν φωταγωγῶν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ λόγος, ὁ ἀνορθῶν τοὺς κατερραγμένους, λέγων· ἀνάστηθι δηλαδὴ ἐκ τοῦ πτώματος, ἡ τῷ αἴσχει τῆς ἁμαρτίας ἐνολισθήσασα, ἡ συμποδισθεῖσα διὰ τοῦ ὄφεως, καὶ εἰς γῆν πεσοῦσα, καὶ ἐν τῷ πτώματι τῆς παρακοῆς γενομένη, ἀνάστα. οὐκ ἀρκεῖ δέ σοι τὸ ἀνορθωθῆναι, φησιν, ἐκ τοῦ πτώματος, ἀλλὰ καὶ προελθεῖν διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν προκοπῆς, τὸν ἐν ἀρετῇ διανύουσα δρόμον. ὅπερ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ μεμαθήκαμεν. οὐ γὰρ διανίστησι μόνον ὁ λόγος τὸ ἐπικλινίδιον ἄχθος ἐκφέρειν, ἀλλὰ καὶ περιπατεῖν ἐγκελεύεται. ὅπερ μοι δοκεῖ τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον πρόοδόν τε καὶ αὔξησιν διὰ τῆς μεταβατικῆς κινήσεως σημαίνειν ὁ λόγος. ἀνάστα οὖν, φησι, καὶ ἐξελθέ. ὢ προστάγματος δύναμις· ὄντως φωνὴ δυνάμεώς ἐστιν ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἡ ψαλμῳδία φησίν· ὅτι ἰδοὺ δώσει τὴν φωνὴν αὐτοῦ, φωνὴν δυνάμεως, καὶ αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. ἰδοὺ καὶ νῦν εἶπε πρὸς τὴν κειμένην· ὅτι ἀνάστηθι· καί, ὅτι προελθέ, καὶ εὐθὺς ἔργον τὸ πρόσταγμα γίνεται. ὁμοῦ γὰρ τὸ δέξασθαι τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, καὶ ἵσταται, καὶ παρίσταται, καὶ πλησίον γίνεται τοῦ φωτός, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ καλέσαντος αὐτὴν μεμαρτύρηται, οὕτως εἰπόντος τοῦ λόγου. ἀνάστα, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου· τίς ἡ τάξις αὕτη τοῦ λόγου; πῶς ἔχεται τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου; πῶς σώζεται καθ' εἱρμὸν ὥσπερ ἐν ἁλύσει τινὶ τὸ τῶν νοημάτων ἀκόλουθον; ἀκούει τοῦ προστάγματος· ἐνδυναμοῦται τῷ λόγῳ, ἐγείρεται, προσέρχεται, πλησιάζει, καλὴ γίνεται, περιστερὰ ὀνομάζεται. πῶς γάρ ἐστι δυνατὸν καλὴν ὄψιν ἐν κατόπτρῳ ἰδεῖν, μὴ καλῆς τινος μορφῆς δεξαμένου τὴν ἔμφασιν; οὐκοῦν καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κάτοπτρον, οὐ πρότερον ἐγένετο καλόν, ἀλλ' ὅτε τῷ καλῷ ἐπλησίασε, καὶ τῇ εἰκόνι τοῦ θείου κάλλους ἐνεμορφώθη. ὥσπερ γὰρ τὸ τοῦ ὄφεως εἶχεν εἶδος ἕως ἔκειτο ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφεώρα· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐπειδὴ ἀνέστη, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔδειξεν ἑαυτῇ ἀντιπρόσωπον, κατὰ νώτου τῆς κακίας ποιησαμένη, πρὸς ὃ βλέπει, κατ' ἐκεῖνο καὶ σχηματίζεται. βλέπει δὲ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος· περιστερὰ δὲ τὸ κάλλος. διὰ

A adeò vt non amplius opus habeat, vt ei illuceſcat per feneſtras, cùm ipſa lux vera per radios euangelicos omnia quæ ſunt illuminet. propterea Verbum clamat Eccleſiæ per feneſtras, erigens eliſos, & dicens: Surge quæ lapſa es in lubrico peccati cœno, quæ à ſerpente fuiſti impedita, & cecidiſti in terram, & fuiſti in lapſu inobedientiæ, ſurge. Non autem tibi ſufficit, inquit, à lapſu ſolum erigi: ſed etiam progredere per virtutũ profectum, curſum peragens in virtute. Quod quidem didicimus in paralytico. Non ſolum e- *Matth. 9.*
B nim efficit ſcriptura vt tollat onus illud *Marc. 2.* lecti, ſed etiam ipſum iubet ambulare. Quo mihi videtur ſcriptura, per tranſeuntis motum, ſignificare progreſſum & augmentum in bono. *Surge*, inquit, *&* *veni*, ô vis iuſſus & imperij! Eſt reuera vox virtutis vox Dei, vt inquit Pſalmi- *Pſal. 32.* ſta, Quoniam ecce dabit vocem ſuam, vocẽ virtutis: &, Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Ecce nunc quoque dixit iacenti, Surge & veni: & ſtatim ad opus deducitur quod iubetur. Nam ſimulatq; accepit vim Verbi, ſtat
C & aſſiſtit, & ad lumen propè accedit, vt teſtatus eſt ipſe qui eam vocauit. Cùm ſic dixiſſet Verbum. *Surge, veni propinqua mea, pulchra mea, columba mea.* Quis eſt hic ordo ſermonis? quemadmodũ cohæret alterum alteri? quemadmodum conſeruatur per ſeriem, tanquã in aliquo torque, ſenſuũ conſequẽtia? Audit iuſſum: verbo cõfirmatur ac roboratur, excitatur, accedit, appropinquat, pulchra redditur, colũba nominatur. Quomodo enim poteſt fieri vt in ſpeculo pulcher ſit aſpectus, ſi non pulchræ alicuius formæ acceperit ſimulachrũ? Ergo huma-
D næ quoque naturę ſpeculum non prius euaſit pulchrum, quàm pulchro appropinquauit, & informatum fuit imagine diuinę pulchritudinis. Quomodo enim ſerpentis habuit ſpeciem quandiu humi iacuit, & ad ipſum aſpexit: eodem modo poſtquam ſurrexit, & bonum ſibi ante oculos poſuit, atq; vitio terga vertit: conformatur etiam illi ad quod aſpicit. Aſpicit autem ad primariam & exemplarem pulchritudinem: cæterum columba pulchritudo eſt. Propterea

cùm luci appropinquarit, lux efficitur. In luce autem tanquam imago effingebatur ſpecies columbæ, illius, inquam, columbæ, cuius ſpecies ſignificauit aduentum ſancti Spiritus. Cùm ergo ſic eam allocuta eſſet oratio, & ipſam quidem nominaſſet pulchram propter propinquitatem, columbam autem propter pulchritudinem; perſequitur id quod deinceps ſequitur, dicens non amplius dominari hyemis animarum triſtitiam. Neque enim frigus reſiſtit radio. *Ecce enim*, inquit, *hyems præteriijt, imber abijt & ſe recepit*. Malo multa tribuit nomina, vt quod nominetur ex differẽtiis operationum. Idem enim & hyems & imber & ſtillæ, & conuenienter vnicuique nomini tentatione aliqua ex proprietate ſignificata, dicitur hyems, propter multiplicem malorum ſignificationem. Nam hyeme & quæ germinarant, marceſcunt, & arborum pulchritudo, quæ naturaliter ſuam venuſtatem ac decorem accepit à foliis, excidit à foliis & miſcetur terræ: muſicarum auium ſilet concentus: fugit luſcinia, torpet hirundo, à nido peregrinatur turtur, imitantur omnia triſtitiam mortis, interit germen, moritur herba: & quomodo oſſa ſeparata à carnibus, ita rami nudati foliis deforme euadunt ſpectaculum, pro ſpecie ac decore qui ei aderat ex germinibus. Quid autem commemorare attinet ea quæ in mari hyeme accidunt, quemadmodum ab imo euerſum & tumefactum ſcopulos imitatur & montes, in rectam figuram inſtar verticis aqua faſtigiata? quemadmodum in terram irruit, non ſecus atque hoſtis erumpens vltra fines ſuæ habitationis, & frequentiam vndarum ictibus, tanquam aliquibus machinarum inſultibus, ipſam quatiens? Sed has & quæ ſunt huiuſmodi hyemis affectiones omnes mihi mente verſa ad tropicam deduces ſignificationem. Quid ſit quod hyeme defloreſcit & marceſcit? Quid ſit quod in terram ex ramis reſoluitur? Quænam ſit vox quæ ſilet canorarum auium? Quódnam ſit mare quod rugit fluctibus? Quiſnam deinde ſit imber? Quæ ſint imbris ſtillæ? Quemadmodum imber abeat & ſe recipiat? Per hoc enim, id quod eſt animatum & libero arbitrio præditum, tacitè ſignificat ænigma huius hyemis.

A τοῦτο τῷ φωτὶ προσεγγίσασα, φῶς γίνεται. τῷ δὲ φωτὶ τὸ καλὸν τῆς περιστερᾶς εἶδος ἐνεικονίζεται, ἐκείνης λέγω τῆς περιστερᾶς, ἧς τὸ εἶδος τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος παρουσίαν ἐγνώρισεν. οὕτω τοίνυν αὐτῇ προσφωνήσας ὁ λόγος, καὶ ὀνομάσας αὐτὴν, καλὴν μὲν διὰ τὸ πλησίον, περιστερὰν δὲ διὰ τὸ κάλλος, καὶ τὰ ἐφεξῆς διεξέρχεται, οὐκέτι λέγων κρατεῖν τοῦ χειμῶνος τῶν ψυχῶν τὴν κατήφειαν. οὐ γὰρ ἀντέχει πρὸς τὴν ἀκτῖνα τὸ κρύος. ἰδοὺ, φησὶν, ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. πο-
B λυώνυμον ποιεῖ τὸ κακὸν, κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν ἐνεργημάτων ὀνομαζόμενον. ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ χειμὼν καὶ ὑετὸς, καὶ σταγόνες καθ' ἕκαστον τῶν ὀνομάτων, πειρασμοῦ τινος κατὰ τὸ ἰδιάζον σημαινομένου. ἐν γὰρ τῷ χειμῶνι, τὰ τεθηλότα μαραίνεται, τὸ ἐπὶ τῶν δένδρων κάλλος, ὃ διὰ τῶν φύλλων φυσικῶς ὡραΐζεται, ἀποῤῥεῖ τῶν κλάδων, καὶ τῇ γῇ καταμίγνυται. σιγᾷ τῶν μουσικῶν ὀρνίθων ἡ μελῳδία, φεύγει ἡ ἀηδὼν, ναρκᾷ ἡ χελιδὼν, ἀποξενοῦται τῆς καλιᾶς ἡ τρυγών· μιμεῖται πάντα τὴν τοῦ θανάτου κατήφειαν, νεκροῦται ὁ βλα-
C στὸς, ἀποθνήσκει ἡ πόα. καὶ ὥσπερ ὀστέα τῶν σαρκῶν κεχωρισμένα, οὕτως οἱ κλάδοι τῶν φύλλων γυμνωθέντες, εἰδεχθὲς θέαμα γίνονται, ἀντὶ τῆς προσούσης αὐτοῖς ἐκ τῶν βλαστῶν ἀγλαΐας. τί δ' ἄν τις λέγοι τὰ κατὰ θάλασσαν πάθη, τὰ διὰ τοῦ χειμῶνος γινόμενα; πῶς ἐκ βυθῶν ἀναστρεφομένη καὶ διοιδαίνουσα σκοπέλους καὶ ὄρη μιμεῖται, πρὸς τὸ ὄρθιον σχῆμα κορυφουμένη τῷ ὕδατι. πῶς ἐφορμᾷ καθάπερ πολεμία τῇ γῇ, ὑπὲρ τὰς μονὰς ἑαυτὴν ἐπεκ-
D βάλλουσα, καὶ ταῖς ἐπαλλήλοις τῶν κυμάτων πληγαῖς οἷόν τισι μηχανημάτων προσβολαῖς αὐτὴν κατασείουσα. ἀλλά μοι νόει τὰ τοῦ χειμῶνος πάθη, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα μεταλαμβάνων εἰς τροπικὴν σημασίαν. τί ἐστιν ἐν χειμῶνι τὸ ἐπανθοῦν τε καὶ μαραινόμενον; τί τὸ εἰς γῆν ἐκ τῶν ἀκρεμόνων ἀναλυόμενον; τίς ἡ σιωπῶσα τῶν ᾠδικῶν ὀρνίθων φωνή; τίς ἡ θάλασσα ἡ ἐπαιρομένη τοῖς ὕδασι; τίς ἐστι τούτοις ὁ ὑετός; τίνες τοῦ ὑετοῦ αἱ σταγόνες; πῶς ἑαυτῷ πορεύεται ὁ ὑετός; διὰ τούτου γὰρ, τὸ ἔμψυχόν τε καὶ προαιρετικὸν τοῦ τοιούτου χειμῶνος ὑποσημαίνει τὸ αἴνιγμα.

A τάχα γὰρ καὶ μὴ καθ' ἕκαστον διασαφήσῃ ὁ λόγος, πρόδηλός ἐστι τῷ ἀκούσαντι ἡ ἑκάστου τούτων ἐμφαινομένη διάνοια· πῶς ἐπήνθει κατ' ἀρχὰς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἕως ἐν τῷ παραδείσῳ ἦν, τῷ τῆς πηγῆς ἐκείνης ὕδατι πιαινομένη καὶ θάλλουσα· ὅτε ἦν ἀντὶ φύλλων ὁ τῆς ἀθανασίας βλαστὸς, ὡραΐζων τὴν φύσιν· ἀλλὰ τοῦ χειμῶνος τῆς παρακοῆς τὴν ῥίζαν ἀποξηράναντος, ἀπετινάχθη τὸ ἄνθος, καὶ εἰς γῆν ἀνελύθη, καὶ ἐγυμνώθη τοῦ κάλλους τῆς ἀθανασίας ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἡ τῶν ἀρετῶν πόα κατεξηράνθη, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν B καταψυχούσης· ὅθεν τὰ ποικίλα πάθη τοῖς ἀντικειμένοις πνεύμασιν ἐν ἡμῖν ἐκορυφώθη, δι' ὧν τὰ πονηρὰ τῆς ψυχῆς ναυάγια γίνεται. ἀλλ' ἐλθόντος τοῦ τὸ ἔαρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐμποιήσαντος, ὃς τοῦ πονηροῦ ἀνέμου τὴν θάλασσάν ποτε διεγείραντος, καὶ τοῖς πνεύμασιν ἐπιτιμᾷ, καὶ τῇ θαλάσσῃ λέγει, σιώπα, πεφίμωσο, πάντα εἰς γαλήνην καὶ νηνεμίαν μετεσκευάσθη, καὶ πάλιν ἀναθάλλειν ἄρχεται, καὶ τοῖς ἰδίοις ἄνθεσιν ἡ φύσις ἡμῶν ὡραΐζεται· ἄνθη δὲ τῆς ζωῆς ἡμῶν αἱ ἀρεταὶ, νῦν μὲν ἀνθοῦσαι, τὸν δὲ καρπὸν αὐτῶν τῷ C ἰδίῳ παρεχόμεναι καιρῷ. διὰ τοῦτό φησιν ὁ λόγος, ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ, τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ, καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθακεν. ὁρᾷς, φησι, τὸν λειμῶνα τὸν διὰ τῶν ἀρετῶν ἀνθοῦντα; ὁρᾷς τὴν σωφροσύνην· τοῦτό ἐστι τὸ λαμπρόν τε καὶ εὐῶδες κρίνον; ὁρᾷς τὴν αἰδῶ, τὸ ῥόδον; τὸ ἴον, τοῦ Χριστοῦ τὴν εὐωδίαν; τί οὖν οὐ στεφανοπλοκεῖς διὰ τούτων; τοῦτ' ἔστιν ὁ καιρὸς ἐν ᾧ χρὴ δρεψαμένους τῇ πλοκῇ τῶν τοιούτων στεφάνων ἐγκαλλωπίσασθαι. ὁ καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθακε. τοῦτό σοι διαμαρτύρεται ἡ φωνὴ τῆς τρυ- D γόνος· τουτέστιν ἡ φωνὴ τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἰωάννης ἐστὶν ἡ τρυγών. οὗτος ὁ τοῦ φαιδροῦ ἔαρος πρόδρομος, ὁ τὰ καλὰ τῆς ἀρετῆς ἄνθη τοῖς ἀνθρώποις δεικνύων, καὶ τοῖς βουλομένοις ἀνθολογεῖν προτείνων· δι' ὧν ὑπεδείκνυε τὸ ἐκ τῆς ῥίζης τοῦ Ἰεσσαὶ ἄνθος, τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ ὑπετίθετο τὴν ἐκ τῶν κακῶν μετάνοιαν, καὶ τὴν κατ' ἀρετὴν πολιτείαν. ἠκούσθη γὰρ, φησι, φωνὴ τῆς τρυγόνος ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. τάχα γῆν τοὺς κατεγνωσμένους ἐν κακίᾳ κατονομάζει, οὓς τελώνας τε καὶ πόρνας λέγει τὸ εὐαγγέλιον, ἐν οἷς ἠκούσθη τοῦ Ἰωάννου ὁ λόγος, τῶν λοιπῶν οὐ παραδεξαμένων τὸ κήρυγμα. Τὸ

A Fortè enim etſi ſingula non explicarit oratio, auditori erit manifeſta ſententia quæ ſe oſtendit in vnoquoque eorum: quemadmodum in initio humana germinauit natura, quamdiu fuit in paradiſo, aqua illius fontis irrigata & germinans: quando erat pro foliis germen immortalitatis, naturam decorans: ſed cùm hyems inobedientiæ radicem exſiccaſſet, flos in terram excuſſus eſt, diſſolutus; & nudatus fuit homo à pulchritudine immortalitatis, & exſiccata fuit herba virtutũ, refrigerata in Deum charitate, propterea quòd abundaſſet B iniquitas, vnde variæ affectiones aduerſis flatibus in nobis ſunt in altum excitatæ, per quas fiunt mala animæ naufragia. Sed cùm veniſſet qui ver in noſtris animis indidit ac procreauit, qui, cùm malus ventus mare aliquando excitaſſet, & ventos increpat, & dicit mari, Tace, compeſcere: & ad ſerenitatem & tranquillitatem redacta ſunt omnia, & rurſus incipit noſtra natura propriis ornari floribus; vitæ autem noſtræ flores virtutes, nunc quidem florent, ſuum autem fructum præbent ſuo tempore. *Matth. 8. Marc. 4.*

C Propterea dicit ſcripturæ textus, *Hyems præterit, imber abiit, ſe recepit. Flores viſi ſunt in terra, tempus putationis aduenit.* Vides, inquit, pratum florens virtutibus? Vides temperantiam: hoc eſt ſplendidum & benè olens lilium? Vides pudorem, roſam? Vides violam Chriſti bonum odorem? Cur ergo per hæc non texis coronam? Hoc eſt tempus in quo his collectis oportet huiuſmodi coronis ornari. *Tempus putationis aduenit.* Hoc teſtificatur vox turturis: Id eſt, vox clamantis in deſerto. Ioannes enim eſt turtur. *Matth. 3. Marc. 1.* Is eſt præcurſor præclari huius veris, D qui oſtendit hominibus pulchros flores virtutis, & porrigit iis qui volunt flores colligere: per quos oſtendebat florem qui exit è radice Ieſſe, nempe agnum Dei qui tollit peccata mundi, & ſuggerebat de malis pœnitentiam, & vitam degendam ex virtute. *Audita eſt enim,* inquit, *vox turturis in terra noſtra.* Terram fortè nominat eos qui ſunt damnati in vitio, quos publicanos & meretrices dicit Euangelium, à quibus auditum eſt verbum Ioannis, cùm reliqui minimè admiſiſſent prædicationem. Quod

autem dictum eſt de ficu. *Protulit groſſos ſuos*, ratione ſic intelligimus. Ficus ob calorem, eſt prædita vi inſigni attrahendi humoris ex profundo. Cùm autem multus humor conſiſtat in medulla, neceſſario natura per humorum concoctionem in planta, expellit ex ramis inutilem & terreſtrẽ humorem. Idque ſæpe facit, donec ſincerum & ad nutriendum aptum humorem apto proferat tempore, ab inutili expurgatum qualitate. Quod ergo ante dulcem & perfectum fructum, à ficu inſtar fructus producitur, groſſus dicitur, quod quidem eſt ipſum quoque eſculentum nonnunquam volentibus: non eſt tamen ille fructus, ſed fructus procemium. Qui ergo ea vidit, fructum mox futurum omnino expectat. Sunt enim ſignum ficuum eſculẽtarum groſſi, quos dicit ficum protuliſſe. Quia enim ver ſpirituale ſponſæ deſcribit oratio: eſt autem hoc tempus in confinio duorum temporum, nempe & triſtitiæ hyemalis, & fructuum, qui colliguntur æſtate, participationis: propterea mala quidem præteriiſſe dilucidè annunciat: perfectos autem fructus virtutis nondum apertè oſtendit. Sed hos quidem recondit ac reſeruat in tempus opportunum, quando æſtas inſtiterit. Scis autem omnino quid ſignificetur per
Matth.13. æſtatem ex voce Domini, nempe quòd meſſis eſt ſæculi conſummatio: nunc autem oſtendit florentes ſpes virtutum,
Pſal.1. quarum fructus, vt dicit Propheta, apparet in tempore ſuo. Cùm igitur humana natura, congruenter ficui, de qua hîc fit mentio, per intellectam à nobis hiemem malum collegerit humorem, rectè qui animæ ver in nobis efficit, & conuenienti agricultura in nobis plantat id quod eſt humanum, primum quidem à natura expellit quicquid eſt terrenum & inutile, ramorum loco per confeſſionem expellens excrementa. Deinde beatitudinis quæ ſperatur, quendam characterem per honeſtiorem viuendi rationem inijciens hominibus, veluti quibuſdam groſſis, fructuum futuram annunciat dulcedinem. Et hoc eſt quod dicitur, *Ficus protulit groſſos ſuos*. Ita mihi intellige etiam florentem vitem, cuius vinum quidem

A δὲ περὶ τῆς συκῆς εἰρημένον· ὅτι ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, οὑτωσί τῷ λόγῳ καταμανθάνομεν. ἑλκτικῆς τῆς ἐν τῷ βάθει νοτίδος, διαφερόντως ὑπὸ θερμότητός ἐστιν ἡ συκή. πολλῆς δὲ κατὰ τὰς ἐντεριώνας τῆς ἰκμάδος συνισταμένης, ἀναγκαίως ἡ φύσις διὰ τῆς τῶν ὑγρῶν πέψεως τῆς ἐν τῷ φυτῷ γινομένης τὸ ἀχρεῖόν τι καὶ γεῶδες ἰκμάδος ἐκ τῶν ἀκρεμόνων ἀποσκευάζεται, καὶ πολλάκις τοῦτο ποιεῖ, ὡς ἂν εἰλικρινές τι καὶ ἐδώδιμον ἐν τῷ καθήκοντι καιρῷ προβάλλῃ, κεκαθαρμένον τῆς ἀχρήστου ποιότητος. τοῦτο τοίνυν πρὸ τοῦ γλυκέως τε καὶ τελείου καρποῦ ὑπὸ τῆς συκῆς ἐν καρπῶν εἴδει προβαλλόμενον, ὄλυνθος λέγεται· ὅπερ καὶ αὐτὸ μὲν
B ἐδώδιμον ἔσθ' ὅτε τοῖς βουλομένοις ἐστίν· οὐ μὴν ἐκεῖνό ἐστιν ὁ καρπός, ἀλλὰ τοῦ καρποῦ προοίμιον γίνεται. ὁ ταῦτα τοίνυν θεασάμενος, καὶ τὸν καρπὸν ὅσον οὐδέπω πάντως ἐκδέχεται. σημεῖον γὰρ τῶν ἐδωδίμων σύκων οἱ ὄλυνθοι γίνονται, οὓς ἐξενηνοχέναι φησὶ τὴν συκήν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ πνευματικὸν ἔαρ ὑπογράφει τῇ νύμφῃ ὁ λόγος· ὁ δὲ καιρὸς οὗτος, μεθόριός ἐστι δύο καιρῶν, τῆς τε χειμερινῆς κατηφείας, καὶ τῆς ἐν τῷ θέρει τῶν καρπῶν μετουσίας. διὰ τοῦτο τὰ μὲν παρῳχηκέναι τὰ κακὰ διαῤῥήδην εὐαγγελίζεται· τοὺς δὲ καρποὺς τῆς
C ἀρετῆς οὔπω τελείως προδείκνυσιν, ἀλλὰ τούτους μὲν ἐν τῷ καθήκοντι καιρῷ ταμιεύεται, ὅταν ἐνστῇ τὸ θέρος· οἶδας δὲ πάντως τὸ διὰ τοῦ θέρους δηλούμενον ἐκ τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς, ἣ τοῦτό φησιν, ὅτι ὁ θερισμὸς, συντέλεια τοῦ αἰῶνός ἐστι· νῦν δὲ τὰς ἐλπίδας δείκνυσι διὰ τῆς ἀρετῆς ἀνθούσας, ὧν ὁ καρπὸς, καθώς φησιν ὁ προφήτης, ἐν τῷ καιρῷ τῷ ἰδίῳ προφαίνεται. τῆς τοίνυν ἀνθρωπίνης φύσεως κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν ἐνταῦθα συκὴν, πολλὴν διὰ τοῦ νοηθέντος ἡμῖν χειμῶνος κα-
D κὴν ἰκμάδα συλλεξαμένης, καλῶς ὁ τὸ ψυχικὸν ἔαρ ἡμῖν ἐργαζόμενος, καὶ τῇ καθηκούσῃ γεωπονίᾳ φυτηκομῶν τὸ ἀνθρώπινον, πρότερον μὲν ἐκβάλλει τῆς φύσεως πᾶν ὅσον γεῶδές τε καὶ ἄχρηστον ἀντὶ ἀκρεμόνων, δι' ἐξομολογήσεως ἀποσκευάζων τὰ περιττώματα. εἶθ' οὕτως χαρακτῆρά τινα τῆς ἐλπιζομένης μακαριότητος, διὰ τῆς ἀστειοτέρας ζωῆς ἐπιβάλλων τῷ βίῳ, οἷόν τισιν ὀλύνθοις τὴν μέλλουσαν γλυκύτητα τῶν συκῶν διαγγελίζεται. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον, ὅτι ἡ συκὴ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς. οὕτω μοι νόησον καὶ τὴν κυπρίζουσαν ἄμπελον, ἧς ὁ μὲν οἶνος,

A ὁ τὴν καρδίαν εὐφραίνων, πληρώσει ποτὲ τὸν τῆς σοφίας κρατῆρα· καὶ προχεῖσθαι τοῖς συμπόταις ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ κηρύγματος κατ' ἐξουσίαν ἀρύσασθαι εἰς ἀγαθήν τε καὶ νηφάλιον μέθην. ἐκείνην λέγω τὴν μέθην, δι' ἧς τοῖς ἀνθρώποις ἐκ τῶν ὑλικῶν πρὸς τὸ θειότερον ἡ ἔκστασις γίνεται. νῦν μὲν κυπρίζει διὰ τοῦ ἄνθους ἡ ἄμπελος. καί τις ἐκδίδοται παρ' αὐτῆς ἀτμὸς εὐωδιάζων, ἡδὺς καὶ προσηνής, πρὸς τὸ περιέχον πνεῦμα κατακιρνάμενος. οἶδας δὲ τὸ πνεῦμα πάντως, ὃ τὴν εὐωδίαν ταύτην τοῖς σωζομένοις ἐργάζεται, παρὰ τοῦ Παύλου μαθών. B ταῦτα προδείκνυσι τῇ νύμφῃ ὁ λόγος, τοῦ κατὰ τὰς ψυχὰς ἔαρος τὰ γνωρίσματα, καὶ ἐπισπεύδει πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἀπόλαυσιν, διεγείρων αὐτὴν τῷ λόγῳ· ἀνάστα, λέγων· ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου. ὅσα δόγματα δι' ὀλίγων ἐν τοῖς ῥήμασι τούτοις ὁ λόγος ἡμῖν ὑποδείκνυσιν; οὐ γὰρ κατά τινα περιέλκουσαν ματαιολογίας τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν ἐμφιλοχωρεῖν τὴν θεόπνευστον διδασκαλίαν ἐστὶν εἰκός. ἀλλά τι μέγα καὶ θεοπρεπὲς νόημα διὰ τῆς παλιλλογίας ἡμῖν ὑποδείκνυται. τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστιν. C ἡ μακαρία καὶ ἀΐδιος καὶ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα φύσις, πάντα τὰ ὄντα ἐν ἑαυτῇ περιέχουσα, ὑπ' οὐδενὸς περιέχεται ὅρου. οὐδὲν γάρ ἐστι περὶ αὐτὴν θεωρούμενον, οὐ χρόνος, οὐ τόπος, οὐ χρῶμα, οὐ σχῆμα, οὐκ εἶδος, οὐκ ὄγκος, οὐ πηλικότης, οὐ διάστημα, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν περιγραπτικῶν ὄνομα, ἢ πρᾶγμα, ἢ νόημα, ἀλλὰ πᾶν περὶ αὐτὴν νοούμενον ἀγαθὸν εἰς ἄπειρόν τε καὶ ἀόριστον πρόεισιν. ὅπου γὰρ κακία χώραν οὐκ ἔχει, ἀγαθοῦ πέρας ἐστὶν οὐδέν. ἐπὶ γὰρ τῆς τρεπτικῆς φύσεως, διὰ τὸ ἴσον ἐγκεῖσθαι τὴν δύναμιν τῇ προαιρέσει πρὸς τὴν ἐφ' ἑκάτερα τῶν ἐναντίων ῥοπήν, τό τε ἀγαθὸν τὸ ἐν ἡμῖν, καὶ τὸ κακὸν ταῖς διαδοχαῖς ἀλλήλων D ἐναπολήγει, καὶ γίνεται τοῦ ἀγαθοῦ ὅρος ἡ ἐπιγινομένη κακία, καὶ πάντα τὰ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐπιτηδεύματα, ὅσα κατὰ τὸ ἐναντίον ἀλλήλοις ἀντικαθέστηκεν, εἰς ἄλληλα λήγει, καὶ ὑπ' ἀλλήλων ὁρίζεται. ἡ δὲ ἁπλῆ καὶ καθαρὰ καὶ μονοειδὴς καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος φύσις, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα, καὶ οὐδέποτε ἑαυτῆς ἐξισταμένη, διὰ τὸ ἀπαράδεκτος εἶναι τῆς πρὸς

A quod lætificat cor hominis, implebit ipſum craterem ſapientiæ: & proponetur conuiuis vt ex ſublimi prædicatione, liberè miſceatur ad bonam & ſobriam ebrietatem. Illam dico, per quam hominibus ex rebus materialibus fit tranſmutatio ad id quod eſt diuinius. Nunc quidem floret vitis, & ex ea per florem emittitur vapor quidam bene olens & ſuauis, contemperatus cum ambiente ſpiritu. Noſti autem omnino ſpiritum, qui efficit hunc bonum odorem iis qui ſalui fiunt, vt qui hoc didiceris à Paulo. Hæc ſponſæ oratio B prius oſtendit, indicia & notas boni veris animarum, & eam incitat vt fruatur iis quæ ſunt propoſita, verbis eam excitans, *Surge*, dicens, *Veni propinqua mea, pulchra mea, columba mea*. Quàm multa autem dogmata paucis his verbis nobis oſtendit Verbum? non enim inani aliqua & ſuperuacanea oratione in iiſdem verbis lubenter immorari diuinitùs inſpiratam doctrinam eſt conſentaneum. Sed magna aliqua & Deo conueniens intelligentia oſtenditur nobis per hanc repetitam ſententiam. C Quod autem dicitur eſt huiuſmodi. Beata & æterna & omnem intelligentiam excedens natura, omnia quæ ſunt in ſeipſa coërcens, à nullo termino circundatur. Nihil eſt enim quod circa ipſam conſideratur, non tempus, non locus, non color, non figura, non magnitudo, non quantitas, non interuallum, neque vllum aliud nomen pertinens ad circumſcriptionem, aut res, aut intelligentia, ſed omne bonum quod circa ipſam intelligitur procedit in infinitum, & minimè circumſcribitur. Vbi enim vitio nullus eſt locus, nullus eſt boni finis. In mutabili enim natura, propterea quòd pariter ineſt poteſtas & libera eligendi voluntas ad inclinationem ac propenſionem D ad vtraque contraria, quod eſt in nobis bonum & malum ita deſinunt, vt ſibi inuicem ſuccedant: & boni eſt terminus vitium adueniens: & omnia animarum noſtrarum ſtudia & inſtituta, quæ ſibi inuicem aduerſantur, in ſe inuicem deſinunt, & à ſe inuicem terminantur. Simplex autem & pura & vniformis & immutabilis & inalterabilis, & quæ ſemper ſimiliter & eodem modo ſe habet natura, & à ſeipſa nunquam excedit: propterea quòd non ſit

capax ſocietatis cum malo, manet in bono minimè circumſcripta, in ſe nullum videns finem, propterea quòd in ſe nullum videat contrarium. Quando ergo trahit humanam animam ad ſui participationem, æquali ſemper menſura, in ea quæ ad id quod eſt melius ac præſtantius fit exuperatione, aſſurgit ſupra eam quæ eſt particeps. Nam anima quidem ſeipſa ſemper fit maior, & augetur per participationem eius quod exuperat, neque deſinit augeri: bonum autem quod participatur, ſemper manet in æqualitate, vt quod ab ea quæ ſemper eſt amplius particeps, ſemper inueniatur in æquali exuperatione. Videmus ergo tanquam in ſcalarum aſcenſu per virtutis aſcenſiones ſponſam à Verbo deduci. Immittit primo Verbum radium per feneſtras propheticas, aut cancellos præceptorum legis, & eam aduocat vt appropinquet luci, & pulchra fiat inſtar columbæ formata in luce. Deinde cùm rerum pulchrarũ tantum fuiſſet, quantum potuit capere, particeps, rurſus deintegro, vt quæ bonorum adhuc non eſſet particeps, eam attrahit ad participationem boni ſupereminentis, adeò vt id ipſum quod ſemper apparet congruenter proportioni profectus, ſimul etiam attrahat deſiderium, & propter exuperationem bonorum quæ ſemper conſideratur in eo quod ſupereminet, videatur primò tangere aſcenſum. Propterea ergo ei excitatæ rurſus dicit, *Surge*, & ei cùm veniſſet dicit, *Veni*. Neque enim ei qui verè ſurgit vnquam deerit ſemper ſurgere: neque ei qui currit ad Dominum, vnquam conſumetur amplum & latum campi ſpatium ad diuinum curſum conficiendum. Oportet enim ſemper ſurgere & excitari, & per curſum appropinquando nunquam ceſſare. Quamobrem quoties dicit: Surge & veni, toties ad id quod eſt melius, aſcenſioni largitur facultatem ad id quod melius eſt aſcendendi. Sic intellige, quæ ſequuntur in textu. Nam qui pulchram ex pulchra iubet fieri, apertè admonet & ſuggerit
2.Cor.3.18 illud Apoſtolicum, iubens eandem imaginẽm à gloria transformari in gloriam: adeò vt ſemper videatur eſſe gloria quod accipitur, & quod ſemper inuenitur, & licet ſit magnum & excelſum, credatur eſſe minus eo quod ſperatur. Sic ergo cùm eſſet columba

A τὸ κακὸν κοινωνίας, ἀόριστος ἐν τῷ ἀγαθῷ μένει, οὐδὲ αὐτῆς βλέπουσα πέρας, διὰ τὸ μηδὲν τῶν ἐναντίων βλέπειν. ὅταν τοίνυν ἐφέλκηται πρὸς μετουσίαν ἑαυτῆς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν, ἀεὶ τῷ ἴσῳ μέτρῳ κατὰ τὴν ἐς τὸ κρεῖττον ὑπεροχὴν τῆς μετεχούσης ὑπερανέστηκεν. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ μείζων αὐτῆς πάντοτε διὰ τῆς τοῦ ὑπερέχοντος μετουσίας γίνεται, καὶ αὐξανομένη οὐχ ἵσταται· τὸ δὲ μετεχόμενον ἀγαθὸν ἐν ἴσῳ μένει ὡσαύτως, ὑπὸ τῆς ἐπὶ πλεῖον ἀεὶ μετεχούσης ἐν ἴσῃ πάντοτε τῇ ὑπεροχῇ εὑρισκόμενον. ὁρῶμεν τοίνυν ὥσπερ ἐν βαθμῶν ἀ-
B ναβάσει χειραγωγουμένην διὰ τῶν τῆς ἀρετῆς ἀνόδων ἐπὶ τὰ ὕψη παρὰ τοῦ λόγου τὴν νύμφην. ἣν ἐνίησι πρῶτον διὰ τῶν προφητῶν θυρίδων, καὶ τῶν δικτύων τῶν τοῦ νόμου παραγγελμάτων τὴν ἀκτῖνα ὁ λόγος, καὶ προσκαλεῖται αὐτὴν ἐγγίσαι φωτί, καὶ καλὴν γενέσθαι πρὸς τὸ εἶδος τῆς περιστερᾶς ἐν τῷ φωτὶ μορφωθεῖσαν. εἶτα μετασχοῦσαν τῶν καλῶν, ὅσον ἐχώρησε, πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς, ὡς ἔτι τῶν καλῶν οὖσαν ἀμέτοχον, πρὸς τοῦ ὑπερκειμένου κάλλους μετουσίαν ἐφέλκεται, ὥστε αὐτῇ κατὰ τὴν ἀναλογίαν
C τῆς προκοπῆς πρὸς τὸ ἀεὶ προφαινόμενον, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν συναύξεσθαι, καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν πάντοτε κατὰ τὸ ὑπερκείμενον εὑρισκομένων ἀγαθῶν, πρώτως ἅπτεσθαι τῆς ἀνόδου δοκεῖν. διὰ τοῦτό φησι, πάλιν πρὸς τὴν ἐγηγερμένην ὁ λόγος, ὅτι ἀνάστηθι, καὶ πρὸς τὴν ἐληλυθυῖαν, ὅτι ἐλθέ. οὔτε γὰρ τῷ ὄντως ἀνισταμένῳ λείψει ποτὲ ἀεὶ ἀνίστασθαι, οὔτε τῷ τρέχοντι πρὸς τὸν κύριον, ἡ πρὸς τὸν θεῖον δρόμον εὐρυχωρία δαπανηθήσεται. ἀεί τε γὰρ ἐγείρεσθαι χρή, καὶ μηδέποτε διὰ τοῦ δρόμου προσεγγίζοντας παύσασθαι. ὡς ὁσάκις ἂν λέγῃ τὸ ἀ-
D νάστηθι· καὶ τό, ἐλθέ· τοσάκις τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀναβάσεως τὴν δύναμιν δίδωσιν. οὕτω νόει καὶ τὰ ἐφεξῆς προκείμενα τοῦ λόγου. ὁ γὰρ καλὴν ἐκ καλῆς γενέσθαι κελεύων, τὸ ἀποστολικὸν ἄντικρυς ὑποτίθεται, τὴν αὐτὴν εἰκόνα προστάσσων ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν μεταμορφοῦσθαι· ὡς πάντοτε δόξαν εἶναι λαμβανόμενον καὶ τὸ ἀεὶ εὑρισκόμενον, κἂν ὅτι μάλιστα μέγα τι καὶ ὑψηλόν, ἢ μικρότερον εἶναι τοῦ ἐλπιζομένου πιστεύεται. οὕτω τοίνυν περιστερὰν

A οὖσαν ἐν τοῖς προκατωρθωμένοις, οὐδὲν ἧττον περιστερὰν αὐτὴν πάλιν διὰ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον μεταμορφώσεως γενέσθαι διακελεύεται. καὶ εἰ τοῦτο γένοιτο, τὸ ὑπὲρ τοῦτο πάλιν ὁ λόγος καθεξῆς διὰ τοῦ ὀνόματος ὑποδείξει. λέγει γάρ· δεῦρο σεαυτὴ, περιστερά μου, ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας ἐχομένη τοῦ προτειχίσματος. τίς οὖν ἡ πρὸς τὸ τέλειον ἄνοδος, ἢ τίς τοῖς νῦν εἰρημένοις ἐμφαίνεται; τὸ μηκέτι πρὸς τὴν τῶν ἐφελκομένων βλέπειν σπουδὴν, ἀλλ᾽ ὁδηγὸν πρὸς τὸ κρεῖττον τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν ἔχειν. δεῦρο γάρ, φησι, σεαυτὴ, μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἀλ-
B λὰ σεαυτὴ, τοῖς ἰδίοις λογισμοῖς τὴν προθυμίαν ἐν τῷ καλῷ ἐπιρρώσασα, οὐκ ἀνάγκης καθηγουμένης. ἀδέσποτον γὰρ ἡ ἀρετὴ, καὶ ἑκούσιον, καὶ ἀνάγκης πάσης ἐλεύθερον. τοιοῦτος ἦν Δαβὶδ, ὁ τὰ ἑκούσια μόνα τῶν παρ᾽ αὐτοῦ γινομένων εὐδοκηθῆναι τῷ Θεῷ προσευχόμενος, καὶ ἑκουσίως θύειν ἐπαγγελλόμενος. τοιοῦτος ἕκαστος τῶν ἁγίων, ἑαυτὸν τῷ Θεῷ προσάγων, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἀγόμενος. καὶ σὺ τοίνυν δεῖξον τὴν τελείαν κατάστασιν τῷ σεαυτῇ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον
C ἀνόδου τὴν ἐπιθυμίαν λαβεῖν. τοιαύτη δὲ γενομένη, φησὶν, ἥξεις ἐπὶ τὴν σκέπην τῆς πέτρας ἐχομένην τοῦ προτειχίσματος. τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστι. χρὴ γὰρ μεταβάλλειν τὸν λόγον ἀπὸ τῶν αἰνιγμάτων πρὸς τὸ σαφέστερον. μία σκέπη τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ ψυχῆς, τὸ ὑψηλὸν εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ ὁ γενόμενος τῆς σκιώδους διδασκαλίας διὰ τῶν τυπικῶν τε καὶ συμβολικῶν νοημάτων οὐκέτι προσδέεται, φανερούσης τῆς ἀληθείας τὰ κεκαλυμμένα τῶν προσταγμάτων αἰνίγματα. πέτραν δὲ τὴν εὐαγγελικὴν ὀνομάζε-
D σθαι χάριν, οὐδεὶς ἀντείποι τῶν καὶ ὁπωσοῦν μετεχόντων τῆς πίστεως· πολλαχόθεν γάρ ἐστιν, ἐκ τῆς γραφῆς τοῦτο μαθεῖν, τὸ πέτραν εἶναι εὐαγγέλιον. τὸ τοίνυν λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστιν. εἰ ἐνεγυμνάσθης ὦ ψυχὴ τῷ νόμῳ, εἰ διὰ τῶν προφητικῶν θυρίδων αὐγὰς τῇ διανοίᾳ τεθέασαι, μηκέτι ὑπὸ τὴν τοῦ νομικοῦ τείχου σκιὰν μένε. σκιὰν γὰρ ὁ τοῖχος ποιεῖ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐκ τῆς συνεγγὺς ἀπὸ τοῦ τοίχου μετάβηθι. ἔχεται γὰρ ἡ πέτρα τοῦ προτειχίσματος· ἐπειδὴ τῆς εὐαγγελικῆς πίστεως ὁ νόμος προτείχισμα γέγονε· καὶ ἔχεται ἀλλήλων τὰ δόγματα, γείτ-

A iis, quæ prius rectè geſſiſſet, nihilominus eam rurſus iubet fieri columbam, per transformationem in id quod eſt melius. Et ſi hoc factum fuerit, deinceps oſtendet oratio per nomen, id quod eſt ſuperius. Dicit enim: *Et huc veni columba mea, in tegmine petræ iuxta propugnaculum*. Quis eſt ergo aſcenſus ad perfectionem, aut quid ſignificatur in iis quæ nunc dicta ſunt? Non amplius aſpicere ad ſtudium eorum quæ attrahunt, ſed ad id quod eſt melius ducem habere propriam cupiditatem. Huc, inquit ipſi, veni: non ex ægritudine,
B aut ex neceſſitate, ſed propriis tuis rationibus confirmans cupiditatem ad id quod eſt honeſtum, non ducente neceſſitate. Domino enim caret virtus, & eſt voluntaria, & ab omni neceſſitate libera. Talis erat Dauid, qui ex iis quæ ab ipſo facta erant, ea ſola eſſe Deo grata & probata animaduertebat, quæ erant voluntaria, & ſe voluntariè ſacrificaturum promittebat. Talis eſt vnuſquiſque ſanctus qui ſe Deo offert, Pſal. 50.
non actus neceſſitate. Et tu ergo oſtende perfectam in te accepiſſe conſtitu-
C tionem, cupiditatem aſcenſus ad id quod eſt melius. Cùm autem talis, inquit, euaſeris, venies ad petram tegminis iuxta propugnaculum. Quod autem dicit eſt eiuſmodi. Oportet enim ab ænigmatibus abductam orationem tractare dilucidiùs. Vnum tegmen humanæ animæ eſt ſublime Euangelium, in quo cùm fuerit vmbroſa doctrina per typicas & ſymbolicas intelligentias, non amplius opus habet veritate, quæ aperiat operta præceptorum ænigmata. Petram autem gratiam nominare euan-
D gelicam, nemo contradixerit ex iis qui ſunt vtcumque fidei participes: ex multis enim locis ſcripturæ diſci poteſt petram eſſe Euangelium. Quod ergo dicitur eſt eiuſmodi. Si in lege fuiſti exercitata, ô anima, & per feneſtras propheticas ſplendores aſpexiſti, ne maneas amplius ſub vmbra muri legalis: murus enim facit vmbram futurorum bonorum, non ipſam rerum imaginem: ſed ex eo quod eſt prope murum tranſi ad petram. Petra enim eſt propinqua propugnaculo ſeu antemurali: quandoquidem lex fuit propugnaculum ſeu antemurale fidei euangelicæ: & ſibi inter ſe cohærent dogmata, vt quæ vir-

tuce ſunt propinqua. Quid enim præcepto, Non mœchaberis, eſt propinquius, Non concupiſces? & præcepto quod iubet ſe cæde non contaminare, quàm ne ira quidem cor inficere? Quoniam ergo cohæret propugnaculo tegmen petræ, eſt tibi indubitatus tranſitus à muro ad petram. Circumciſio eſt in muro, & circumciſio eſt in petra, ouis & ouis, paſcha & paſcha, & eadem ferè omnia, ſibi inuicem cohærentia: niſi quòd petra quidem eſt ſpiritualis, murus autem eſt terrenus, quòd ſimul cum corporali terrenum quoque eſt effictũ. Petra autem Euangelica non habet carnale lutum ſententiarum. Quinetiam accipit homo circunciſionem, & totus ſanus permanet, figmento naturæ nullam accipiente mutilationem. Obſeruat quoque ſabbatum à malis ceſſationem, & non admittit quietem à bonis, cum didicerit quòd ſabbato licet bonum facere. Facit etiam indiſtinctam cibi participationem, & immundum non tangit. *Matth. 15.* Docet enim petra nihil eſſe immũdum ex iis quæ per os ingrediuntur: ſed corporalibus omnino reiectis obſeruationibus, traducit verborum ſententiam ad id quod eſt incorporeum, & quod cadit ſub intelligentiam, ſic dicente Paulo, Lex eſt ſpiritualis. *Rom. 7.* Nam qui verè legem eiecit, is ſub tegmen petræ euangelicę recipitur, quę eſt proxima corporali propugnaculo, cùm Verbum ſic ei clamaſſet per feneſtras, pulchrè reſpondet colũba, illuminata ſplendore intelligentiarum, & petram intelligens quę eſt Chriſtus. Dicit enim, 14. *Oſtende mihi faciem tuam, & fac me audire vocem tuam. Vox enim tua eſt dulcis, & facies tua decora.* Quod autem dicit eſt eiuſmodi: Non amplius per ſermonem documentorum propheticorum & legalium, ſed vt poſſum videre, ita teipſum mihi apertè oſtende, vt ſim intra petram euangelicam, relicto legis antemurali: aut vt meæ capiunt aures, ita concede, vt vox tua meis auribus inſonet. Si enim vox quæ emittitur per feneſtras eſt adeò dulcis, multò magis tua in conſpectu præſentia erit amabilis. Hæc dicit ſponſa, cùm intellexiſſet myſterium quod eſt in petra euangelica, ad quod eam deduxit Verbum, quod multifa-

A νοῦντα κατὰ τὴν δύναμιν. τί γὰρ ἐγγύτερον τοῦ μὴ μοιχεῦσαι, τὸ μὴ ἐπιθυμῆσαι; καὶ τοῦ καθαρεύειν ἀπὸ φόνου, τὸ, μηδὲ ὀργῇ τὴν καρδίαν μολύνεσθαι; ἐπεὶ οὖν ἔχεται τοῦ προτειχίσματος ἡ σκέπη τῆς πέτρας, ἀδιάστατος ἐστί σοι ἡ ἀπὸ τοῦ τοίχου ἐπὶ τὴν πέτραν μετάστασις. περιτομὴ ἐν τῷ τοίχῳ, καὶ περιτομὴ ἐν τῇ πέτρᾳ, πρόβατον καὶ πρόβατον, αἷμα καὶ αἷμα, πάσχα καὶ πάσχα, καὶ πάντα σχεδὸν τὰ αὐτὰ, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀλλήλων ἐχόμενα, πλὴν ὅσον πνευματικὴ μὲν ἡ πέτρα, χοϊκὸς δὲ ὁ τοῖχος, ᾧ συναναπέπλασται τὸ σωματικὸν γεῶδες. B ἡ δὲ εὐαγγελικὴ πέτρα, τὸν σαρκώδη τῶν νοημάτων πηλὸν οὐκ ἔχει. ἀλλὰ καὶ περιτομὴν λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅλος ὑγιὴς μένει, μηδεμιᾶς λώβης ἀκρωτηριαζούσης τὸ πλάσμα τῆς φύσεως, καὶ φυλάσσει ἐν τῇ τῶν κακῶν ἀπραξίᾳ τὸ σάββατον, καὶ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ἀργίαν οὐ παραδέχεται, μαθὼν ὅτι ἔξεστι τῷ σαββάτῳ καλὸν ποιεῖν, καὶ ἀδιάκριτον ποιεῖται τῆς τροφῆς τὴν μετουσίαν, καὶ ἀκαθάρτου οὐχ ἅπτεται. οὐδὲν γὰρ τῶν εἰσερχομένων διὰ τοῦ στόματος κοινὸν εἶναι παρὰ τῆς πέτρας C παιδεύεται· ἀλλὰ διὰ πάντων τὰς σωματικὰς τοῦ νόμου παρατηρήσεις ἀποθέμενον, πρὸς τὸ πνευματικόν τε καὶ νοητὸν μεταλαμβάνει τῶν ῥημάτων τὴν διάνοιαν, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν. ὁ γὰρ ὄντως ἐκλαβὼν τὸν νόμον, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς εὐαγγελικῆς γίνεται πέτρας, τὴν ἐχομένην τοῦ σωματικοῦ προτειχίσματος, ταῦτα τοῦ λόγου διὰ τῶν θυρίδων αὐτῇ ἐμβοήσαντος, καλῶς ἀποκρίνεται ἡ περιστερὰ, ἡ περιλαμφθεῖσα διὰ τῆς τῶν νοημάτων αὐγῆς, καὶ τὴν πέτραν νοήσασα, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. λέγει γάρ· D ὅτι δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν μοι τὴν φωνήν σου, ὅτι ἡ φωνή σου ἡδεῖα, καὶ ὄψις σου ὡραία. τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστι· μηκέτι μοι διαλέγου διὰ τῶν προφητικῶν τε καὶ νομικῶν αἰνιγμάτων, ἀλλ' ὡς ἰδεῖν δυνατὸν, οὕτω μοι δεῖξον σαυτὸν ἐμφανῶς, ἵνα ἐντὸς γένωμαι τῆς εὐαγγελικῆς πέτρας, καταλιποῦσα τὸ τοῦ νόμου προτείχισμα· καὶ ὡς χωρεῖ ἡ ἀκοή μου, οὕτω δὸς τὴν φωνήν σου ἐν τοῖς ὠσί μου γενέσθαι. εἰ γὰρ ἡ διὰ τῶν θυρίδων φωνὴ τοσαύτη ἐστὶν ἡδεῖα, πολὺ μᾶλλον ἡ κατὰ πρόσωπόν σου ἐμφάνεια τὸ ἐράσμιον ἕξει. ταῦτα λέγει ἡ νύμφη, νοήσασα τὸ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν πέτραν μυστήριον, εἰς ὅπερ αὐτὴν ὁ πολυμερῶς καὶ πολυτρό-

πως ἐν ταῖς θυρίσι γινόμενος λόγος, ἐκκρεμαγῆσι· καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ γένηται τῆς διὰ σαρκὸς θεοφανείας, ὥστε τὸν λόγον γενέσθαι σάρκα, καὶ τὸν Θεὸν ἐν σαρκὶ φανερωθῆναι, καὶ παραθέσθαι ταῖς ἀκοαῖς ἡμῶν τὰς θείας φωνὰς τὰς ἐπαγγελλομένας τοῖς ἀξίοις τὴν αἰώνιον μακαριότητα. πῶς δὲ συμβαίνουσι τῇ εὐχῇ τῆς νύμφης αἱ τοῦ Συμεῶνος φωναὶ, ὅς φησι· ἀπολύεις νῦν τὸν δοῦλόν σου δέσποτα κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ. ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου. ἴδε γὰρ ἐκεῖνος, ὡς εἰδεῖν ἐπεπόθησεν αὐτόν. τὴν δὲ φωνὴν αὐτοῦ τὴν ἡδεῖαν, οἱ δεξάμενοι τοῦ εὐαγγελίου τὴν χάριν ἐπιγινώσκουσιν οἱ εἰπόντες· ὅτι ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. διὰ ταῦτα δέχεται τὴν εὐχὴν τῆς νύμφης δικαίαν οὖσαν ὁ καθαρὸς νυμφίος, καὶ μέλλων δεικνύειν ἑαυτὸν ἐμφανῶς, προτρέπει τοὺς θηρευτὰς παρορμῶν πρὸς τὴν ἄγραν τῶν ἀλωπέκων, ὡς μηκέτι τὴν ἀμπελῶνα δι' αὐτῶν πρὸς τὸν κυπρισμὸν ἐμποδίζεσθαι, λέγων· πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας, μικροὺς μὲν ὄντας, ἀφανιστικοὺς δὲ τῶν ἀμπελώνων. ἀνθήσουσι γὰρ αἱ ἄμπελοι, εἰ μηκέτι εἴη τὰ λυμαινόμενα. πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικροὺς ἀφανίζοντας τοὺς ἀμπελῶνας, καὶ αἱ ἄμπελοι ἡμῶν κυπρίζουσιν. ἆρα ἔστι δυνατὸν κατ' ἀξίαν ἐφικέσθαι τῆς μεγαλοφυΐας τῶν νοημάτων; ὅσον θαῦμα τῆς θείας μεγαλειότητος περιέχει ὁ λόγος; ὅσον ἐμφαίνει τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπερβολὴν ἡ τῶν εἰρημένων διάνοια; πῶς ἐκεῖνος περὶ οὗ τὰ τηλικαῦτα λέγεται, ὁ ἀνθρωποκτόνος, ὁ ἐν κακίᾳ δυνατὸς, οὗ ἡ γλῶσσα ὡσεὶ ξυρὸν ἠκονημένον σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς, καὶ ἐνεδρεύει ὡς λέων ἐν τῇ μάνδρᾳ αὐτοῦ, ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ἀποστάτης, ὁ ᾅδης, ὁ πλατύνων τὸ στόμα αὐτοῦ, ὁ κοσμοκράτωρ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, ὁ ἔχων τοῦ θανάτου τὸ κράτος, καὶ ὅσα ἐκ προσώπου αὐτοῦ διηγεῖται ἡ προφητεία· ὁ ἀφαιρούμενος ὅρια ἐθνῶν ἃ ἔστησε, δηλονότι ὁ ὕψιστος κατ' ἀριθμὸν ἀγγέλων αὐτοῦ, ὁ καταλαμβάνων τὴν οἰκουμένην ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ αἴρων αὐτά· ὁ λέγων θήσειν ἐπάνω τῶν νεφελῶν τὸν θρόνον αὐτοῦ, καὶ ὅμοιος γίνεσθαι τῷ ὑψίστῳ, καὶ ὅσα ἐν τῷ Ἰὼβ ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ διεξέρχεται, τὰ φοβερὰ καὶ φρικώδη, οὗ χαλκαῖ μὲν αἱ πλευραὶ, σίδηρος δὲ χυτὸς ἡ ῥάχις, ἔγκατα δὲ αὐτοῦ σμυρίτης λίθος· καὶ πάντα τοιαῦτα, δι' ὧν τὴν φοβερὰν φύσιν ἐκείνην ὑπο-

A riam multiſque modis extitit in feneſtris: & tenetur deſiderio eius aduentus in carne, nempe vt Verbum fiat caro, & Deus in carne appareat, & diuinas voces noſtris auribus exhibeat, quæ dignis promittunt beatitudinem. Vides quemadmodum voto ſponſæ conueniunt voces Simeonis, Nunc dimittis ſeruum tuum, domine, ſecundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum. Ille enim vidit ipſum, vt deſiderauit videre. Dulcem autem eius vocem agnoſcunt, qui acceperunt gratiam Euangelij, qui
Simeonis voces. Luc. 2.

B dixerunt, Verba vitæ æternæ habes. Propterea iuſtum ſponſæ votum ſuſcipit purus ſponſus, & ſeipſum apertè oſtenſurus, primum incitat venatores ad venandas vulpes, ne amplius ab eis impediatur vinea, quo minus floreat, dicens: Capite nobis vulpes, quæ ſunt quidem paruæ, demoliuntur autem vineas. Florebunt enim vineæ, ſi ea tollantur, à quibus vaſtantur. *Capite nobis vulpes paruas, quæ demoliuntur vineas. Florent enim vineæ noſtræ.* Fierine poteſt vt pro dignitate aſſequamur maieſtatem ſententiarum, & diuinæ magni-
Ioan. 6.

C tudinis miraculum quod continet oratio, & diuinæ virtutis amiculum quos ſignificat ſenſus eorum quæ dicta ſunt? nempe quemadmodum ille de quo hæc dicuntur, homicida, qui potens eſt in malitia, cuius lingua tanquam nouacula acuta, de quo dicit Propheta, Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatoriis: &, Inſidiatur tanquam Leo in ſpelunca ſua, Draco ille magnus apoſtata, infernus, dilatans os ſuum, rector huius mundanæ poteſtatis tenebrarum, qui habet imperium mortis, & quæcumque
Pſal. 119. Pſal. 9. Pſ. 103. Abac. 2. Eph. 6. Hebr. 2. Eſa. 10. 14. Iob. 41. 7. & 41.

D ex perſona eius narrat prophetia: Qui aufert terminos gentium, quos conſtituit, nempe altiſſimus, pro numero angelorum ſuorum: Qui comprehendit orbem terræ ſicut nidum, & eam tollit tanquam oua derelicta: Qui dicit ſe poſiturum thronum ſuum ſuper nubes, & futurum ſimilem altiſſimo, & quæcumque ſcriptura de eo perſequitur in Iob, quæ planè ſunt terribilia, cuius latera quidem ſunt ænea, aurum autem fuſile ſpina; inteſtina autem lapis ſmyrites: & quæcumq; ſunt huiuſmodi, per quæ terribilem illam naturam de-

ſcribit ſcriptura. Hic ergo talis & tantus Imperator legionum Dæmonum, quemadmodum à vera & ſola poteſtate nominatur? parua vulpes: & omnes qui eum circumſiſtunt, & vniuerſus qui eſt ſub eius poteſtate exercitus, omnes ex æquo deſpectui habiti nominantur vulpeculæ, ab eo qui incitat venatores ad eos venandos. Ij autem fortè fuerint angelicæ poteſtates, quæ in aduentu Domini in terram deducunt ipſum regem gloriæ, in mundum adducentes, & ipſum oſtendentes ignorantibus. Quis eſt iſte rex gloriæ? Fortis & potens in prælio. Fortè autem dixerit quiſpiam etiam ſpiritus adminiſtratorios, qui mittuntur ad miniſterium propter eos qui ſunt futuri hæredes ſalutis. Fortaſſe etiam autem dixerit quiſpiam venatores eſſe ſanctos Apoſtolos, qui mittuntur ad has feras venandas. Quibus dixit, Faciam vos piſcatores hominum. Non enim feciſſet piſcatores hominum, eloquiorum ſagena eorum qui ſalui fiunt animas irretientes, niſi prius è ſpeluncis belluas eijcerent, nempe paruas vulpes ex cordibus in quibus deliteſcebant, vt filio & Deo locum facerent, in quo caput ſuum reclinaret, nullo genere vulpium deliteſcente amplius in cordibus. Cæterùm non eſſe quos ponit ſcriptura venatores, magnam & ineffabilem diuinam virtutem, diſcimus per ea quæ ipſis iubentur. Non enim dixit, Venamini aprum ſilueſtrem, vineam Dei depopulatur, aut ſingularem ferum, aut rugientem leonem, aut magnam balenā, aut marinum draconem. Vim enim aliquam eorum quæ contra depugnant, per ea oſtenderet oratio venatoribus. Sed illæ omnes, inquit, terreſtres poteſtatès, aduerſus quas eſt colluctatio hominibus, principatus, poteſtates, & rectores tenebrarum mundi huius, & ſpiritus nequitiæ, ſunt paruæ vulpes doloſæ & infelices, ſi cum noſtris conferantur viribus. Si illas deuiceritis, propriam accipietis gratiam. Vinea noſtra eſt humana natura, quæ fert botros per flores vitæ quæ agitur ex virtute. Capite igitur nobis paruas vulpes, quæ demoliuntur vineas, &

Pſal. 23. *Hebr. 1. 14* *Matth. 4.*

A γραφή ὁ λόγος. οὗτος οὖν ὁ τοιοῦτος, ὁ τοσοῦτος, ὁ στρατηγὸς τῶν ἐν τοῖς δαίμοσι λεγεώνων, πῶς ὀνομάζεται παρὰ τῆς ἀληθινῆς τε καὶ μόνης δυνάμεως; μικρὸν ἀλωπέκιον· καὶ οἱ περὶ αὐτὸν πάντες, ἡ ὑποχείριος αὐτῷ στρατιά, πάντες κατὰ τὸ ἴσον ἐξευτελισθέντες καταονομάζονται παρὰ τοῦ παρορμῶντος πρὸς τὴν κατ' αὐτῶν ἄγραν τοὺς θηρευτάς. εἶεν δ' ἂν οὗτοι τάχα μὲν αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις, αἱ τῆς δεσποτικῆς παρουσίας ἐπὶ τὴν γῆν προπομπεύουσαι, καὶ τὸν βασιλέα τῆς δόξης ἐντὸς τοῦ βίου παράγουσαι, αἱ τοῖς B ἀγνοοῦσιν ἐπιδεικνύουσαι. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; ὁ κραταιὸς καὶ δυνατὸς ἐν πολέμῳ. ἴσως δ' ἄν τις εἴποι καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα τὰ εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. τάχα δὲ θηρευτὰς εἴποι τις ἂν καὶ τοὺς ἀποστόλους εἶναι, τοὺς εἰς τὴν ἄγραν τῶν θηρίων τούτων ἐκπεμπομένους, πρὸς οὓς εἶπεν, ὅτι ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς τῶν ἀνθρώπων. οὐ γὰρ ἂν ἐνήργησαν τὴν ἀνθρωπίνην ἁλείαν τῇ τῶν λογίων περιβολῇ τὰς τῶν σῳζομένων ψυχὰς σαγηνεύοντες, εἰ μὴ πρότερον ἐκ τῶν φωλεῶν C τὰ θηρία ταῦτα ἐξέβαλον, τοὺς μικροὺς ἐκείνους ἀλώπεκας, ἐκ τῶν καρδιῶν λέγω, αἷς ἐνεφώλευον, ὥστε ποιῆσαι τόπον τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ὅπου ἑαυτοῦ κεφαλὴν ἀναπαύσῃ, μηκέτι τῶν γενῶν τῶν ἀλωπέκων ἐν ταῖς καρδίαις φωλευόντων. πλὴν ὅπερ ἂν ὑποθῆται τοὺς θηρευτὰς εἶναι ὁ λόγος, τὸ μεγαλεῖον καὶ ἄφραστον τῆς δυνάμεως θείας διὰ τῶν προστεταγμένων αὐτοῖς διδασκόμεθα. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι θηρεύσατε σῦν τὸν ἐκ τοῦ δρυμοῦ, τὴν ἄμπελον τοῦ Θεοῦ λυμαινόμενον, ἢ τὸν μόνιον τὸν D ἄγριον, ἢ τὸν ὠρυόμενον λέοντα, ἢ τὸ μέγα κῆτος, ἢ τὸν ὑποβρύχιον δράκοντα. ἦν γὰρ ἄν τινα δύναμιν τῶν ἀντιμαχομένων διὰ τῶν τοιούτων ὁ λόγος τοῖς θηρευταῖς ἐνεδείκνυτο. ἀλλὰ πᾶσαι, φησίν, ἐκεῖναι αἱ περίγειοι δυναστεῖαι, πρὸς ἃς ἡ πάλη τοῖς ἀνθρώποις ἐστίν, ἀρχαί τε, καὶ ἐξουσίαι, καὶ κοσμοκράτορες σκότους, καὶ πνεύματα πονηρίας, ἀλωπέκιά ἐστι μικρὰ δολερά τε καὶ δυστηνά, πρὸς τὴν ὑμετέραν κρινόμενα δύναμιν. ἐὰν ἐκείνων καταχρατήσητε, ἀπολήψεται τὴν ἰδίαν χάριν ὁ ἀμπελὼν ὁ ἡμέτερος. ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ τὴν τῶν βοτρύων φορὰν διὰ τοῦ ἄνθους τῆς ἐναρέτου πολιτείας προοιμιάζεται. πιάσατε οὖν ἡμῖν μικροὺς ἀλώπεκας ἀφανίζοντας ἀμπελῶνα, καὶ αἱ ἄμπελοι ἡμῶν.

ἡμῶν κυπρίζουσι, ἤκουσε τῆς θείας προστάγματος ἡ ἄμπελος, ἡ γυνή, περὶ ἧς φησιν ὁ Δαβίδ, ὅτι ἡ γυνή σου ὡς ἄμπελος εὐθηνοῦσα. Καὶ ἴδεν ἑαυτὴν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ κελεύσαντος τῆς ἐκ τῶν θηρίων τούτων λύμης κεκαθαρμένην, καὶ εὐθὺς δίδωσιν ἑαυτὴν τῷ γεωργῷ τῷ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσαντι. οὐκέτι γὰρ τῷ τείχει τοῦ νόμου πρὸς τὴν συνάφειαν τοῦ ποθουμένου διατειχίζεται. ἀλλά, φησιν, ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοί, ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις, ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί. τοῦτο δέ ἐστιν, εἶδον, φησί, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν ἀεὶ ὄντα ὅσπερ ἐστί, δι' ἐμὲ δὲ ἐκ τῆς ἀδελφῆς μου τῆς συναγωγῆς ἀνθρωπικῶς ἀνατείλαντα, καὶ ἐν αὐτῷ ἀναπαύομαι, καὶ γίνομαι αὐτῷ οἰκητήριον. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὃς οὐχὶ χόρτον ποιεῖται τὴν τῶν ποιμνίων νομήν, ἀλλὰ καθαροῖς κρίνοις τρέφει τὰ πρόβατα. οὐ μηκέτι χόρτῳ τρέφων τὸν χόρτον. ἰδία γὰρ τροφὴ τῆς ἀλόγου φύσεως ὁ χόρτος ἐστίν. ὁ δὲ ἄνθρωπος λογικὸς ὤν, τῷ ἀληθινῷ τρέφεται λόγῳ. εἰ δὲ τοιούτου ἐμφορηθείη, καὶ αὐτὸς χόρτος γίνεται. πᾶσα γὰρ σάρξ, φησι, χόρτος ἐστίν ἕως ἂν σὰρξ ᾖ. εἰ δέ τις πνεῦμα γένοιτο, γεννηθεὶς ἐκ τοῦ πνεύματος, οὐκέτι τὸν χορτώδη ἐπιβοσκηθήσεται βίον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἔσται τροφή, ὅπερ ἡ καθαρότης καὶ ἡ εὔπνοια τοῦ κρίνου αἰνίσσεται. ἔσται οὖν καὶ αὐτός, καθαρὸν κρίνον καὶ εὔπνουν, πρὸς τὴν τροφῆς φύσιν ἀλλοιούμενος. τουτέστιν ἡ διαχεομένη ταῖς ἀκτῖσιν ἡμέρα, ἥ τι διαπνέουσα. καθὼς ὠνόμασεν ἡ θεία φωνὴ τὴν διὰ τοῦ πνεύματος τῶν ἀκτίνων γινομένην διάχυσιν, διαπνοὴν ὀνομάσασα, ὅθεν αἱ τοῦ βίου μετακινοῦνται σκιαί· περὶ ἃς κατὰ σπουδὴν ὁρῶσιν, οἱ μήπω τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν καταυγάσαντες, οἱ τὴν σκιὰν καὶ τὸ μάταιον ὡς ὑφεστὸς ὁρῶντες, καὶ τὸ ἀληθῶς ὂν ὡς μὴ ὂν παραβλέποντες. ἀλλ' οἱ διὰ τῶν κρίνων τρεφόμενοι, τουτέστιν, οἱ τῇ καθαρᾷ τε καὶ εὐπνούσῃ τροφῇ τὴν ψυχὴν πιαινόμενοι, πάσης ἀπατηλῆς τε καὶ σκιοειδοῦς φαντασίας, τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον σπουδαζομένων ἑαυτοὺς ἀποστήσαντες, πρὸς τὴν ἀληθινὴν τῶν πραγμάτων ὑπόστασιν ὄψονται, υἱοὶ φωτὸς καὶ υἱοὶ ἡμέρας γινόμενοι. ταῦτα βλέπει ἡ νύμφη, καὶ κατεπείγει τὸν λόγον διὰ τάχους εἰς ἔργον διαγαγεῖν τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα· ἀπόστρεψον λέγουσα, ὦ

A vineæ noſtræ florent, Diuinum iuſſum audiuit vinea, nempe mulier de qua dicit Dauid, Vxor tua ſicut vitis abundans. Et vidit eam, virtute eius qui iuſſit, ab exitio & depopulatione harum ferarum expurgatam, & ſtatim dat ſeipſum agricolæ qui ſepis intermedium diruit parietem. Neque enim amplius arcetur pariete legis, quo minus cõiungatur cum eo qui deſideratur. 16. *Sed ego*, inquit, *patrueli meo, & patruelis meus mihi, qui paſcit inter lilia, donec perſpirarit dies, & motæ fuerint vmbræ.* Hoc autẽ eſt, vidi facie ad faciem eum qui ſemper manet,
B & qui propter me ex ſorore mea Synagoga in humana natura eſt exortus, & in eo requieſco, & fio eius habitaculũ. Hic enim eſt paſtor bonus, qui non fœno paſcit gregem, ſed puro lilio paſcit oues. Is eſt enim reuera qui fœno non amplius nutrit fœnum. Naturæ enim experti rationis proprium nutrimentũ eſt fœnum. Homo autem cùm ſit particeps rationis, vero nutritur Verbo. Quod ſi huiuſmodi fœno fuerit ſaturatus, ipſe quoque fit fœnum. (Omnis enim, inquit, caro eſt fœnum) quãdiu caro eſt. Sin autem fiat
C ſpiritus qui natus eſt ex ſpiritu, non amplius cibum depaſcet ex fœno, ſed ſpiritus erit eius alimentum, quod quidem tacitè ſignificat lilij puritas & bonus odor. Erit ergo ipſe quoq; liliũ purum & benè olens, mutatus & alteratus ex alimẽti natura. Hoc eſt dies qui radiis diffunditur ſeu perſpirat, ſicut diuina nominauit ſcriptura eam quæ per radios ſpiritus facta eſt diffuſionem nominans perſpirationẽ, vnde mouentur vmbræ vitę: quas diligenter & ſtudioſè intuentur, qui luce veritatis animæ oculũ non illuſtrarũt, vmbrã & id quod eſt vanum
D ac inane, tanquã quod cõſiſtat, aſpicientes, & quod verè eſt, tanquã quod non ſit, nõ rectis cernẽtes oculis. Sed qui nutriuntur per lilia, hoc eſt, quorũ puro & bene olenti nutrimento impinguatur anima, cùm ab omni fallaci & vmbroſa viſione eorũ in quæ ſtudium in hac vita confertur, ſe abduxerint, ad rerũ veram aſpiciunt ſubſtantiam, effecti filij lucis & diei. Hęc aſpicit ſponſa, & vrget Verbum vt quàm citiſſimè ſpem bonorum deducat ad effectũ, dicens: *Reuertere citò, ô*

Eſa. 40.

patruelis, ſis ſimilis capreæ aut hinnulo ceruorum ſupra montes concauitatum. Vide vt caprea, tu qui aſpicis cogitationes hominum, tu qui cordium legis diſceptationes. Dele peccati generationem, ſicut hinnulus delet ſerpentes, qui conſumit genus ſerpentum. Vides concauos montes vitæ humanæ, quorum ea quæ aſſurgunt, non ſunt vertices ſed valles? Currit ergo quàm celerrimè Verbum ad montes concauos. Quicquid enim extollitur aduerſus veritatem eſt barathrum & non mons, concauitas & non aſſurgens faſtigium. Si ergo, inquit, ad hæc accurreris, omnis vallis implebitur, & omnis mons huiuſmodi humiliabitur. Eſa. 40. Luc. 3. Et hæc dicit anima quam paſcit Verbum, non aliquibus ſpinis aut fœno, ſed bono odore liliorum puræ vitæ adminiſtrationis. Quibus etiam nobis detur ſatiari paſtis à Verbo. In Chriſto Ieſu domino noſtro, cui gloria & potentia cum ſancto Spiritu nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

A ἀδελφιδέ, ὁμοιώθητι δορκάδι ἢ νεβρῷ ἐλάφων ἐπὶ τὰ ὄρη τῶν κοιλωμάτων. ἴδε ὡς δορκὰς, ὁ τὰς ἐνθυμήσεις τῶν ἀνθρώπων βλέπων, ὁ τοὺς διαλογισμοὺς τῶν καρδιῶν ἀναγινώσκων. ἀφάνισον τὴν γένεσιν τῆς κακίας, ὡς νεβρὸς ἐλάφων ἐξαναλίσκων τὸ γένος τῶν ὄφεων. ὁρᾷς τὰ κοῖλα ὄρη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ὧν τὰ ἐπαναστήματα, οὐχὶ ἀκρώρειαί εἰσιν, ἀλλὰ φάραγγες; τρέχει τοίνυν ἕως τάχους ὁ λόγος ἐπὶ τὰ κοῖλα ὄρη. πᾶν γὰρ τὸ κατὰ τῆς ἀληθείας ὑψούμενον, βάραθρόν ἐστι καὶ οὐχὶ ὄρος· κοίλωμα, καὶ οὐκ ἀνάστημα. ἐὰν οὖν ἐπιδράμῃς ἐπὶ ταῦτα, φησὶ, πᾶσα ἡ τοιαύτη φάραγξ B πληρωθήσεται, καὶ πᾶν τὸ τοιοῦτον ὄρος ταπεινωθήσεται. ταῦτα φθέγγεται ἡ ψυχὴ, ἣν ποιμαίνει ὁ λόγος, οὐκ ἐν ἀκάνθαις τισὶν ἢ χόρτοις, ἀλλ᾽ ἐν τῇ εὐωδίᾳ τῶν κρίνων τῆς καθαρᾶς πολιτείας· ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς ἐμφορηθῆναι ποιμαινομένους ὑπὸ τοῦ λόγου, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει ἡ δόξα καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA VI.

IN lecto noctu quæſiui quē diligit anima mea. Quæſiui eum & nō audiuit me. 2. Surgam autem & circuibo ciuitatem, in foris & in plateis: & quærā quem diligit anima mea. 3. Quæſiui eū & non inueni eum. Inuenerunt me qui cuſtodiunt circūeuntes ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidiſtis? 4. Quamprimum parum ab eis tranſij, donec inueni eum quem diligit anima mea, tenui eum, & non dimiſi eum, donec eum introduxi in domum matris meæ, & in conclaue eius quæ me concepit. 5. Adiuraui vos, filiæ Hieruſalem, in poteſtatibus & virtutibus agri, ſi excitetis

C

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ ϛʹ.

ΕΠΙ κοίτην μου ἐν νυξὶν ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν· ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. ἀναστήσομαι δὴ καὶ D κυκλώσω ἐν τῇ πόλει, ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ ζητήσω ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν. ἐπεκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. εὕροσάν με οἱ τηροῦντες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει. μὴ ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, εἴδετε; ὡς μικρὸν ὅτε παρῆλθον ἀπ᾽ αὐτῶν, ἕως οὗ εὗρον ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτὸν, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με. ὥρκισα ὑμᾶς θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ἐν ταῖς δυνάμεσι, καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν ἐγείρητε

καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν θελήσῃ. A τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἐκ τῆς ἐρήμου, ὡς στελέχη τεθυμιαμένη σμύρναν καὶ λίβανον, ἀπὸ πάντων κονιορτῶν μυρεψοῦ; ἰδοὺ ἡ κλίνη τοῦ Σολομῶντος· ἑξήκοντα δυνατοὶ κύκλῳ αὐτῆς ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραήλ. πάντες κατέχοντες ῥομφαίας, δεδιδαγμένοι πόλεμον. ἀνὴρ ῥομφαία αὐτοῦ ἐπὶ μηρὸν αὐτοῦ ἀπὸ θάμβους ἐν νυξίν.

& expergiſci faciatis charitatem, donec velit. 6. Quæ eſt iſta quæ aſcendit in deſertum ſicut truncus fumi euaporans myrrham & thus, ex omnibus pulueribus aromatarij? 7. Ecce lectulus Solomonis: ſexaginta fortes circa eum ex fortibus Iſrael, 8. Omnes tenentes gladium, periti pugnæ, vir gladium ſuper femur ſuum propter ſtuporem nocturnum.

ΠΑΛΙΝ τὰ μεγάλα τε καὶ ὑψηλὰ δόγματα παρὰ τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων διὰ τῆς παρούσης ἀναγνώσεως παιδευόμεθα. B Φιλοσοφία γάρ ἐστι τὸ τῆς νύμφης διήγημα, δι' ὧν τὰ περὶ ἑαυτῆς διεξέρχεται, ὅπως χρὴ περὶ τὸ θεῖον ἔχειν τοὺς ἐραστὰς τοῦ ὑπερκοσμίου κάλλους δογματιζούσης. ὃ δὲ μανθάνομεν διὰ τῶν προκειμένων λογίων τοιοῦτόν ἐστι. χρὴ γάρ, οἶμαι, προεκθέσθαι πρότερον τὴν τοῖς ῥητοῖς ἐγκειμένην διάνοιαν· εἶθ' οὕτως ἐφαρμόσαι τοῖς προθεωρηθεῖσι τὰ θεόπνευστα ῥήματα. ἔστι τοίνυν ὡς ἐν ὀλίγῳ συνελόντα φράσαι, τοιοῦτόν τι C δόγμα διὰ τῶν εἰρημένων ἀναφαινόμενον· διχῇ τέτμηται κατὰ τὴν ἀνωτάτω διαίρεσιν ἡ τῶν ὄντων φύσις. τὸ μὲν γάρ ἐστιν αἰσθητὸν καὶ ὑλῶδες· τὸ δὲ νοητὸν καὶ ἄϋλον. αἰσθητὸν μὲν οὖν λέγομεν, ὅσον τῇ αἰσθήσει καταλαμβανόμεθα· νοητὸν δὲ τὸ ὑπερπῖπτον τὴν αἰσθητικὴν κατανόησιν, ἐκ τούτων τὸ μὲν νοητὸν ἄπειρόν ἐστι καὶ ἀόριστον· τὸ δὲ ἕτερον πάντως τισὶ διαλαμβάνεται πέρασι. πάσης γὰρ ὕλης τῷ ποσῷ τε καὶ τῷ ποιῷ διειλημμένης, ἐν ὄγκῳ καὶ εἴδει καὶ ἐπιφανείᾳ καὶ σχήματι πέρας γίνεται τῆς περὶ αὐτὴν κατανοήσεως τὰ περὶ αὐτὴν θεωρούμενα, D ὡς μηδὲν ἔχειν τὸν τὴν ὕλην διερευνώμενον, ἔξω τούτων ἐν φαντασίᾳ λαβεῖν. τὸ δὲ νοητόν τε καὶ ἄϋλον τῆς τοιαύτης περιοχῆς καθαρεῦον ἐκφεύγει τὸν ὅρον, ἐν οὐδενὶ περατούμενον. πάλιν δὲ καὶ τῆς νοητῆς φύσεως διῃρημένης, ἡ μὲν ἄκτιστός ἐστι, καὶ ποιητικὴ τῶν ὄντων, ἀεὶ οὖσα ὅπερ ἐστί· καὶ πάντοτε ὡσαύτως ἔχουσα, κρείττων τε προσθήκης ἁπάσης καὶ τῆς ἐλαττώσεως, τῶν ἀγαθῶν ἀνεπίδεκτος· ἡ δὲ διὰ κτίσεως παραχθεῖσα εἰς γένεσιν

RVRSVS magna & excelſa dogmata à Cantico Canticorum per hanc docemur lectionem. Cap. 3. Philoſophia enim eſt ſponſæ narratio per ea quæ de ſe recenſet, ſtatuendo quemadmodum in Deum ſe gerere oporteat amatores ſupramundanæ pulchritudinis. Quod autem dicimus per ea quæ ſunt propoſita, propè eſt eiuſmodi. Oportet enim, vt arbitror, prius exponere ſenſum qui ineſt in verbis: deinde verba diuinitùs inſpirata accommodare iis quæ ſunt prius conſiderata. Eſt ergo, vt paucis dicam, huiuſmodi dogma per ea quæ dicta ſunt: Bifariam diuiditur rerum creatarum natura ex ſuprema diuiſione. Nam aliud quidem eſt ſenſile & materiale: aliud autem quod intelligentia percipitur, & eſt expers materiæ. Atque ſenſile quidem dicimus quicquid ſenſu comprehenditur. Quod intelligentia autem percipitur, id quod omnem ſuperat ſenſus comprehenſionem, nec vllis continetur finibus. Nam cùm omnis materia à quanto & quali ſit comprehenſa, vnius eſt mentis comprehenſionis, ea quæ ſunt in ipſa conſiderantis, finis in forma & ſuperficie & figura: adeò vt qui ſcrutatur materiam, nihil poſſit extra hęc comprehendere in phantaſia. Id autem quod percipitur intelligentia, & eſt expers materiæ, purum ab omni eiuſmodi comprehenſione, effugit terminũ, vt quod in nullo finiatur. Rurſus autem cùm quæ intelligentia percipitur natura, bifariam ſit diuiſa, alia quidem eſt increata, & eorum quæ ſunt creatrix, & quæ ſemper eſt id quod eſt: & ſemper ſimiliter & eodem modo ſe habet, & quauis additione & diminutione eſt ſuperior, nec bona valet accipere: alia autem quæ per creationem deducta ad generationem,

ſemper aſpicit ad primam eorum quæ ſunt cauſam, & participatione eius quod ſupereminet ſemper conſeruatur in bono, & quodammodo creatur, per incrementum in bonis mutata ad id quod eſt maius, adeò vt ne in hac quidem conſideretur finis, neque vllo termino circumſcribatur eius incrementum ad id quod eſt melius: ſed ſit ſemper quod præſens eſt bonum, etſi maximè videatur eſſe magnum & præſtabile principiũ eius quod ſupereminet, & eſt maius: adeò vt in hoc verum ſit quod dicit Apoſtolus, per extenſionem ad id quod eſt antè, obliuioni datis iis quæ prius ſunt perfecta. Nam quod ſemper eſt maius, & quod inuenitur in bonorum exuperatione, apud ſe detinens affectionem eorum qui ſunt participes, non ſinit aſpicere ad ea quæ ſunt præterita, in iis fruendis quæ ſunt præſtantiora, excutiens memoriam eorum quæ ſunt deteriora. Atque ſenſum quidem qui à philoſophia ſponſæ narrationis nobis ſtatuitur, talem eſſe exiſtimamus. Tempus autem eſt primum quidem meminiſſe contextus verborum diuinorum eloquiorum: deinde iis quæ prius ſunt conſiderata adaptare ſenſum qui ſitus eſt in verbis. 1. *In lecto noctu quæſiui ipſum, & non inueni: ipſum vocaui, & non audiuit me.* 2. *Surgam autem & circuibo ciuitatem, in foris & in plateis, & quæram quem diligit anima mea.* 3. *Quæſiui eum & non inueni eum. Inuenerunt me qui cuſtodiunt circumeuntes ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidiſtis?* 4. *Quamprimum parum ab eis tranſii, donec inueni eum quem diligit anima mea: tenui eum & non dimiſi eum, donec eum introduxi in domum matris meæ, & in conclaue eius quæ me concepit.* Quomodo ergo in iis quæ dicta ſunt, inuenimus ſenſus qui dogmaticè per periphraſim à nobis ſunt expoſiti? In præcedentibus aſcenſionibus, fuit pro ratione eius quod ſemper fit incrementi, ſemper mutata ad id quod eſt melius, & in bono comprehenſo nunquam ſiſtens, nunc equis comparata, qui Ægyptium euertunt tyrannum, rurſus autem torquibus & turturibus aſſimilata in colli ornamento. Deinde his non contenta procedit adhuc ſuperius. Nam per ſuauem nardum diuinum agnoſcit bonum odorem,

Phil. 3.

A πρὸς τὸ πρῶτον αἴτιον ἀεὶ βλέπει, καὶ τῇ μετουσίᾳ τοῦ ὑπερέχοντος διὰ παντὸς ἐν τῷ ἀγαθῷ συντηρεῖται, καὶ τρόπον τινὰ πάντοτε κτίζεται, διὰ τῆς ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐπαυξήσεως πρὸς τὸ μεῖζον ἀλλοιουμένη, ὡς μηδὲ ταύτῃ τι πέρας ἐνθεωρεῖσθαι, μηδὲ ὅρῳ τινὶ τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον αὔξησιν αὐτῆς περιγράφεσθαι· ἀλλ' εἶναι πάντοτε ἀεὶ τὸ παρὸν ἀγαθόν, κἂν ὅτι μάλιστα μέγα τι καὶ τέλειον εἶναι δοκῇ, ἀρχὴν τοῦ ὑπερκειμένου καὶ μείζονος· ὡς καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἀποστολικὸν ἀληθεύεσθαι λόγον, διὰ τῆς τῶν ἔμπροσθεν ἐπεκτάσεως, ἐν λήθῃ γινομένων τῶν προδιηνυσμένων. τὸ γὰρ ἀεὶ τὸ μεῖζον, καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἀγαθὸν εὑρισκόμενον,
B περὶ ἑαυτὸ κατέχον τὴν τῶν μετεχόντων διάθεσιν, οὐκ ἐᾷ πρὸς τὰ παρῳχηκότα βλέπειν τῇ τῶν προτιμοτέρων ἀπολαύσει τὴν τῶν καταδεεστέρων τὴν μνήμην διακρουόμενον. τὸ μὲν οὖν νόημα τὸ τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ νυμφικοῦ διηγήματος ἡμῖν δογματιζόμενον, τοιοῦτον εἶναι νομίζομεν. καιρὸς δ' ἂν εἴη πρῶτον μὲν αὐτῆς ἐπιμνησθῆναι τῆς λέξεως τῶν θεοπνεύστων λογίων· εἶθ' οὕτως ἐφαρμόσαι τοῖς προθεωρηθεῖσι τὴν τοῖς ῥητοῖς ἐγκειμένην διάνοιαν. Ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυξὶν ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου· ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν· ἐκάλεσα αὐτόν, καὶ οὐχ ὑπή-
C κουσέ μου. ἀναστήσομαι δὴ καὶ κυκλώσω ἐν τῇ πόλει, ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ ζητήσω ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν. εὕροσάν με οἱ τηροῦντες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει. μὴ ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου ἴδετε; ὡς μικρὸν ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν, ἕως οὗ εὗρον ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου· ἐκράτησα αὐτόν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με. πῶς τοίνυν ἐν τοῖς εἰρημένοις
D εὑρίσκομεν τὰ δογματικῶς ἡμῖν προθεωρηθέντα νοήματα; γέγονεν ἐν ταῖς προλαβούσαις ἀνόδοις πρὸς λόγον τῆς ἑκάστοτε γινομένης αὐξήσεως. ἀεὶ γὰρ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιουμένη, καὶ οὐδέποτε ἐπὶ τοῦ καταληφθέντος ἀγαθοῦ ἱσταμένη, νῦν μὲν ἵππων παραβαλλομένη τῇ καταστρεψαμένῃ τὸν Αἰγύπτιον τύραννον· πάλιν δὲ ὁρμίσκοις καὶ τρυγόσιν εἰκαζομένη κατὰ τὸν περιαυχένιον κόσμον. εἶτα ὡς οὐκ ἀρκεσθεῖσα τούτοις, ἔτι πρὸς ἀνώτερον πρόεισι. διὰ γὰρ τῆς ἡδείας νάρδου, τὴν θείαν ἐπιγινώσκει εὐωδίαν,

καὶ οὐδὲ ἐν τούτῳ μένει, ἀλλὰ πάλιν αὐτὸν τὸν ποθούμενον οἷόν τι ἄρωμα εὔπνουν ἑαυτῇ περιάπτει μεταξὺ τῶν λογικῶν μαζῶν, ὅθεν βρύει τὰ θεῖα διδάγματα, τῷ χωρήματι τῆς καρδίας ἐνδυσαμένη. μετὰ τοῦτο καρπὸν ἑαυτῆς ποιεῖται τὸν γεωργόν, βότρυν αὐτὸν ὀνομάζουσα, ἡδύ τι καὶ προσηνὲς διὰ τοῦ ἄνθους ἀποστάζοντα· καὶ οὕτως αὐξηθεῖσα διὰ τῆς τοιαύτης ἀνόδου, καλὴ λέγεται, καὶ πλησίον γίνεται, καὶ περιστεραῖς τὸ ἐν τοῖς ὄμμασιν αὐτῆς παρεικάζεται κάλλος. εἶτα πάλιν πρὸς τὸ μεῖζον χωρεῖ. διορατικωτέρα γὰρ γενομένη κἀκείνη, τοῦ λόγου καταμανθάνει τὴν ὥραν· καὶ θαυμάζει πῶς σύσκιος ἐπὶ τὴν κλίνην τῆς κάτω ζωῆς καταβαίνει, τῇ ὑλικῇ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος φύσει συσκιαζόμενος. πρὸς τούτοις τὸν τῆς ἀρετῆς οἶκον τῷ λόγῳ διαγράφει, ἧς γὰρ ἡ ἐρέψιμος ὕλη, κέδρος τε καὶ κυπάρισσος, σηπεδόνος τε καὶ διαφθορᾶς ἀνεπίδεκτος, δι' ὧν τὸ μόνιμόν τε καὶ ἀμετάβλητον τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν σχέσεως διερμηνεύει τῷ λόγῳ. ἐπὶ τούτοις διὰ συγκρίσεως ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον αὐτῆς παραλλαγὴ δείκνυται, καὶ κρίνον ἐν ἀκάνθαις δοκεῖ· καὶ πάλιν καὶ παρ' ἐκείνης καθορᾶται τοῦ νυμφίου τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους διάφορον. μῆλον γὰρ ὀνομάζεται μεταξὺ δρυμῶνος ἀκάρπου, τῇ εὐχροίᾳ τῆς ὀπώρας ὡραϊζόμενον, οὗ τὴν σκιὰν ὑπελθοῦσα ἐν τῷ οἴκῳ γίνεται τοῦ οἴνου, καὶ μύροις στηρίζεται, καὶ τοῖς καρποῖς τοῦ μήλου στοιβάζεται, καὶ τὸ ἐκλεκτὸν βέλος ἐν τῇ καρδίᾳ δεξαμένη διὰ τῆς γλυκείας πληγῆς, πάλιν καὶ αὐτὴ βέλος γίνεται ἐν τῇ χειρὶ τοῦ τοξότου, τῆς μὲν εὐωνύμου τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ἄνω σκοπὸν εὐθυνούσης· τῆς δεξιᾶς δὲ πρὸς ἑαυτὴν διαλαμβανούσης τὸ βέλος. μετὰ ταῦτα ὡς ἤδη πρὸς τὸ τέλειον φθάσασα, καὶ ταῖς λοιπαῖς τὴν ἐπὶ τὸν ποθούμενον προθυμίαν ὑφηγεῖται τῷ λόγῳ, δι' ὁρκισμοῦ τινος τὴν ἀγάπην αὐταῖς ἐπιχειροῦσα. τίς οὖν οὐκ ἂν εἴποι τὴν ἐπὶ τοσοῦτον ὑψωθεῖσαν ψυχὴν ἐν τῷ ἀκροτάτῳ γεγενῆσθαι ὅρῳ τῆς τελειότητος; ἀλλ' ὅμως τὸ πέρας τῶν προδιηνυσμένων ἀρχὴ γίνεται τῆς ἐπὶ τὰ ὑπερκείμενα χειραγωγίας. πάντα γὰρ ἐκεῖνα φωνῆς ἦχος ἐνομίσθη, πρὸς τὴν τῶν μυστικῶν θεωρίαν τὴν ψυχὴν διὰ τῆς ἀκοῆς ἐπιστρεφούσης, καὶ βλέπειν ἄρχεται τὸν ποθούμενον, ἄλλῳ εἴδει τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐμφαινόμενον. δορκάδι γὰρ ὁμοιοῦται, καὶ νεβρῷ παρεικάζεται· καὶ οὐχ ἵστηκεν οὔτε ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ὄψεως,

A & nec in his quidem manet, ſed rurſus cum quem deſiderat, veluti quoddam benè olens aroma, ſuſpendit inter ſua ratione prædita vbera, vnde ſcatent diuina documenta, in amplo cordis ſpatio eum induens. Poſt hæc fructum ſuum facit Agricolam, ipſum botrum nominans, ſuauem & gratum odorem emittentem per florem. Et his aſcenſionibus ſic aucta, pulchra dicitur, & fit propinqua: & quæ eſt in ipſius oculis pulchritudo aſſimilatur columbis. Deinde procedit ad id quod eſt maius. Facta enim perſpicacior illa B quoque verbi diſcit decorem: & miratur quemadmodum adumbratus deſcendit ad lectum vitæ inferioris, materiali natura corporis humani occultatus. His accedit quod virtutis domum verbis deſcribit, cuius qua tegitur materia eſt cedrus & cupreſſus, quæ putredinem non ſuſcipit & corruptionem, per quæ verbis explicat ſtabilitatem & immutabilitatem habitudinis ad bonum. Præterea per comparationem oſtenditur eius ab eo quod eſt melius differentia, & videtur eſſe lilium inter ſpinas: Et rurſus C in illis cernitur ſponſi ab aliis diſcrimen. Nominatur enim pomum in ſylua ſterili bono fructus odore decoratum, cuius vmbram ipſa ſubiens, exiſtit in domo vini, & fulcitur vnguentis, & pomi fructibus ſtipatur, & electa ſagitta in corde ſuo accepta, per dulcem plagam ipſa rurſus fit ſagitta in manibus ſagittarij, ſiniſtra quidem dirigente caput ad ſcopum ſupernum: dextra autem ad ſeipſam ſagittam conuertente. Poſt hæc, vt quæ iam peruenerit ad id quod eſt perfectum, cæteris ſuam in eum quem deſiderat, enarrat charitatem, ratione cuiuſdam D adiurationis eas excitans ad dilectionem. Quis ergo non dixerit animam quæ eſt adeò ſublata in altum, perueniſſe ad ſummum terminum perfectionis? Sed tamen finis eorum quæ prius ſunt confecta, fit principium deductionis, ad ea quæ ſupereminent. Nam illa omnino ſunt exiſtimata ſonus vocis per auditum animam conuertentis ad naturalium rerum contemplationem, & incipit videre eum quem deſiderat, in alia ſpecie apparentem oculis. Nam capreæ euadit ſimilis, & aſſimilatur hinnulo cerui: nec eſt in noſtro viſu,

Sponſus ſub pomum dicatur.

nec in eodem loco quod apparet: ſed A ſalit in montes, à promontoriis ſaltans ſuper vertices collium. Et rurſus in meliori ſtatu ſponſa conſtituitur, cùm ad eum venerit vox ſecunda, per quam incitatur vt relinquat vmbram quæ procedit ex pariete, & ſit ſub dio, vt quieſcat ſub tegmine petræ, quæ eſt iuxta propugnaculum, & ſe verni temporis expleat deliciis, colligens flores huius temporis, qui ſunt pulchri & elegantes, & apti ad ſecandum, & quæcumque alia tempus fruenda exhibet iis qui ſe explent deliciis in muſicarum auium vocibus: per quæ ſpon- B ſa rurſus euadens perfectior, ſe dignam cenſet vt manifeſtè intueatur faciem eius, & eius orationem excipiat ab ipſo, qui non amplius per alium verba faciat. Rurſus eſt conſentaneum propter hæc beatam exiſtimari animam, quæ in alta aſcenſione peruenit ad ſummum eorum quæ deſiderantur. Quid enim ad beatitudinem maius poteſt excogitari quàm videre Deum? Sed hoc quoque eſt quidem finis eorum quæ ſupereminent. Rurſus enim audit vocem, quæ iubet venatoribus vt pro C ſalute vinearum ratione præditarum, venentur animalia quæ fructus lædunt, nempe paruas illas vulpes. Eo autem facto duo in ſe inuicem tranſeunt. Nam & Deus eſt in anima, & rurſus anima migrat in Deum. Ait enim, Patruelis meus mihi, & ego illi paſcenti inter lilia, & humanam vitam transferenti à viſis vmbroſis ad eam quæ verè eſt veritatem. Vides in quantam aſcenderit altitudinem anima quæ iuxta id quod Pſal. 83. dicit Propheta, ambulat à virtute in virtutem, vt videatur eſſe aſſecuta ſummum ſpei bonorum. Quid enim eſt D altius, quàm eſſe in ipſo qui deſideratur, aut eum qui deſideratur, in ſeipſum ſuſcipere? Et tamen cùm in eo fuerit, rurſus lamentatur, vt quæ boni ſit indigens: & vt quę nondum habeat propoſitũ deſiderij, angitur & eſt perplexa, eámque perplexitatẽ animæ, narratione ſua profert in publicum. Hæc autem omnia diſcimus per contemplationem verborum in contextu nobis propoſitorum, per quæ apertè docemur, quod neque vllo fine terminatur magnitudo diuinæ

A οὔτε ἐπὶ τοῦ τόπου αὐτοῦ τὸ φαινόμενον· ἀλλ' ἐπιπηδᾷ τοῖς ὄρεσιν, ἀπὸ τῶν ἀκρωτηρίων ἐπὶ τὰς τῶν βουνῶν ἐξοχὰς μεθαλλόμενος. καὶ πάλιν ἐν μείζονι καταστάσει ἡ νύμφη γίνεται, φωνῆς δευτέρας πρὸς αὐτὴν ἐλθούσης, δι' ἧς προτρέπεται καταλιπεῖν τὴν τοῦ τοίχου σκιὰν, καὶ ἐν ὑπαίθρῳ γενέσθαι, καὶ τῇ σκέπῃ τῆς πέτρας συναναπαύσασθαι, τῆς ἐχομένης τοῦ προτειχίσματος, καὶ τῆς ἐαρινῆς ὥρας κατατρυφῆσαι, δρεπομένη τοῦ καιροῦ τὰ ἄνθη ἀκμαῖα ὄντα καὶ ὡραῖα, καὶ πρὸς τομὴν ἐπιτήδεια, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ἀπόλαυσιν ὁ καιρὸς τοῖς τρυφῶσι χαρίζεται, ἐν ταῖς τῶν μουσικῶν B ὀρνίθων φωναῖς· δι' ὧν πάλιν τελειοτέρα γενομένη ἡ νύμφη, αὐτὴν ἀξιοῖ τοῦ φθεγγομένου τὴν ὄψιν ἰδεῖν ἐμφανῶς, καὶ τὸν λόγον παρ' αὐτοῦ δέξασθαι, μηκέτι δι' ἑτέρων φθεγγόμενον. πάλιν εἰκός ἐστιν ἐπὶ τούτοις μακαρισθῆναι τὴν ψυχὴν, τῆς ὑψηλῆς ἀναβάσεως τοῦ ἀκροτάτου τῶν ποθουμένων ἐφικομένην. τί γὰρ ἄν τις μεῖζον εἰς μακαρισμὸν ἐννοήσειεν, τοῦ ἰδεῖν τὸν Θεόν; ἀλλὰ καὶ τοῦτο, τῶν μὲν προδιηνυσμένων πέρας ἐστί, τῆς δὲ τῶν ὑπερκειμένων ἐλπίδος ἀρχὴ γίνεται. C πάλιν γὰρ τῆς φωνῆς ἀκούει τῆς διακελευομένης τοῖς θηρευταῖς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀμπελώνων τῶν λογικῶν, ἀγρεῦσαι τὰ βλαπτικὰ τῶν καρπῶν θηρία, τοὺς μικροὺς ἐκείνους ἀλώπεκας· καὶ τούτου γενομένου, μεταχωρεῖ τὰ δύο εἰς ἄλληλα, ὅτε Θεὸς ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενος, καὶ πάλιν εἰς τὸν Θεὸν ἡ ψυχὴ μετοικίζεται. λέγει γὰρ, ὅτι ἀδελφιδός μου ἐμοί· κἀγὼ ἐν αὐτῷ, τῷ ἐν τοῖς κρίνοις ποιμαίνοντι, καὶ μετατιθέντι πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἀπὸ τῶν σκιοειδῶν φαντασμάτων ἐπὶ τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν. ὁρᾷς εἰς ὅσον ἀναβέβηκεν ὕψος ἡ ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν κατὰ D τὸν προφητικὸν πορευομένη λόγον, ὡς τοῦ ἀκροτάτου τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδος τετυχηκέναι δοκεῖν; τί γὰρ ἀνώτερον, τοῦ ἐν αὐτῷ γενέσθαι τῷ ποθουμένῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν ποθούμενον δέξασθαι; ἀλλ' ὅμως ἐν τούτῳ γενομένη, πάλιν ὡς ἐνδεὴς οὖσα τοῦ ἀγαθοῦ ἀποδύρεται· καὶ ὡς μήπω ἔχουσα τὸ τῇ ἐπιθυμίᾳ προκείμενον, ἀμηχανεῖ τε καὶ δυσχεραίνει, καὶ τὴν τοιαύτην τῆς ψυχῆς ἀμηχανίαν δημοσιεύει τῷ διηγήματι, καὶ ὅπως εὗρε τὸ ζητούμενον, ὑπογράφει τῷ λόγῳ. ταῦτα δὲ πάντα διὰ τῆς τῶν προκειμένων ἡμῖν ῥητῶν θεωρίας μανθάνομεν, δι' ὧν σαφῶς διδασκόμεθα, τὸ μήτε τινὶ πέρατι τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας

ὁρίζεσθαι φύσεως, μήτε τι γνώσεως μέτρον ὅρον γίνεσθαι τῆς τῶν ζητουμένων κατανοήσεως, μεθ' ὃ στῆναι χρὴ τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω φορᾶς, τὸν τῶν ὑψηλῶν ὀρεγόμενον, ἀλλ' οὕτως ἔχειν τὸ διὰ τῆς ὑπερκειμένης κατανοήσεως ἐπὶ τὸν ἄνω τρέχοντα νοῦν, ὡς πᾶσαν τελειότητα γνώσεως τὴν ἐφικτὴν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἀρχὴν γίνεσθαι τῆς τῶν ὑψηλοτέρων ἐπιθυμίας. καί μοι σκόπει δι' ἀκριβείας τὸν προκείμενον τῇ θεωρίᾳ λόγον, τοῦτο προκατανοήσας, ὅτι θάλαμος ἐστὶν ἡ σωματικὴ τοῦ λόγου ὑπογραφή, καὶ γαμική τις διασκευή, δίδωσι τῇ θεωρίᾳ τὰς ὕλας, ὧν ἡ φιλοσοφία, πρὸς τὸ καθαρόν τε καὶ ἄϋλον μετατιθεῖσα τὰς τῶν νοημάτων ἐμφάσεις, διὰ τῶν αἰσθητῶς ἐπιτελουμένων προάγει τὰ δόγματα, τοῖς τῶν γινομένων αἰνίγμασι συγχρησαμένη πρὸς τὴν τῶν δηλουμένων σαφήνειαν. ἐπεὶ τοίνυν νύμφην μὲν ὑπέθετο τὴν ψυχὴν ὁ λόγος, ὁ δὲ ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως παρ' αὐτῆς ἀγαπώμενος Θεός, νυμφίος κατονομάζεται, ἀκολούθως ἐπὶ τὸ ἀκρότατον, ὡς ᾤετο, τῶν ἐλπιζομένων ἐλθοῦσα, καὶ ἤδη πρὸς τὸν ποθούμενον ἀνακεκρᾶσθαι νομίσασα, κοίτην ὀνομάζει τὴν τελειοτέραν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν, καὶ νύκτα λέγει τὸν τοῦ σκότους καιρόν· διὰ δὲ τοῦ ὀνόματος τῆς νυκτὸς, ἐνδείκνυται τῶν ἀοράτων τὴν θεωρίαν, καθ' ὁμοιότητα τοῦ Μωϋσέως, τοῦ ἐν τῷ γνόφῳ γεγονότος ἐν ᾧ ἦν ὁ Θεός· ὃς ἔθετο, καθώς φησιν ὁ προφήτης, σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ κύκλῳ αὐτοῦ, ἐν ᾧ καταστᾶσα, τότε διδάσκεται, ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ ἐπιβῆναι τῆς τελειότητος, ὅσον οἱ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγχειρισαμένης. ἤδη γάρ, φησιν, ὡς τῶν τελείων ἀξιωθεῖσα, καθάπερ ἐπὶ κοίτης τινὸς τῆς τῶν ἐγνωσμένων καταλήψεως ἐμαυτὴν ἀναπαύουσα, ὅτε τῶν ἀοράτων ἐντὸς ἐγενόμην, καταλιποῦσα τὰ αἰσθητήρια, ὅτε περιεσχέθην τῇ θείᾳ νυκτὶ, τὸν ἐν τῷ γνόφῳ κεκρυμμένον ἀναζητοῦσα, τότε τὴν μὲν ἀγάπην πρὸς τὸν ποθούμενον εἶχον· αὐτὸ δὲ τὸ ἀγαπώμενον διέπτη τῶν λογισμῶν τὴν λαβήν. ἐζήτουν γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῇ κοίτῃ μου ἐν ταῖς νυξὶν, ὥστε γνῶναι τίς ἡ οὐσία, πόθεν ἄρχεται, εἰς τί καταλήγει, καὶ ἐν τίνι τὸ εἶναι ἔχει. ἀλλ' οὐχ εὗρον αὐτόν· ἐκάλουν αὐτὸν ἐξ ὀνόματος, ὡς ἦν μοι δυνατὸν ἐξευρεῖν ἐπὶ τοῦ ἀκατονομάστου

A naturæ, neque vllus modus cognitionis ſit terminus intellectionis eorum quæ quæruntur, quæ oporteat ſe ſiſtere, ne progrediatur ac promoueatur vlterius is qui ſublimia perſequitur: ſed ita ſe gerat is qui per ſupereminentium intellectionem ad ſupernam currit mentem, vt omnis perfectio cognitionis quam humana poteſt aſſequi natura, ſit principium deſiderij eorum quæ ſunt excelſiora. Mihi autem diligenter conſidera id quod eſt propoſitum ad contemplandum, ſi hoc prius mente comprehenderis, quod thalamus eſt B ſcripturæ corporalis deſcriptio, & nuptialis apparatus materiam dat contemplationi, à quibus philoſophia, ad id quod eſt purum & expers materiæ ſententiarum & mentis conceptionum transferens ſignificationes, per ea quæ in ipſis peraguntur producit dogmata, vtens iis quæ fiunt in ænigmatibus ad declaranda ea quæ ſignificantur. Quoniam ergo ſcriptura animam poſuit eſſe ſponſam: qui autem ex toto corde, & anima, & virtute ab ipſa diligitur Deus, vocatur ſponſus, conſequenter, quæ C venit ad ſummum, vt exiſtimabat, eorum quæ ſperantur, & iam ſe contemperatam arbitratur cum eo qui deſideratur, lectum appellat perfectiorem boni participationem, & noctem dicit tempus tenebrarum: per nomen autem noctis, oſtendit contemplationẽ eorum quæ non cadunt ſub aſpectum, ad ſimilitudinem Moſis qui fuit in caligine in *Pſal. 17 a.* qua erat Deus, qui, vt ait Propheta, tenebras poſuit latibulum ſuum in circuitu ſuo. In qua cum fuerit, docetur quòd tantum abeſt vt aſcenderit ad perD fectionem, vt ne principium quidem attigerit. Iam enim, inquit, iis quæ ſunt perfecta, dignata, & tãquã in lecto quopiam eorũ quæ ſunt cognita cõprehenſionis requieſcens, quãdo eram intra ea quæ non cadunt ſub aſpectum relictis ſenſibus, quãdo cõtinebar diuina nocte, quęrens eũ, qui latebat in caligine: tunc quidẽ habebam dilectionem in eum qui deſiderabatur; idipſum autem quod diligebatur euolabat, vt id apprehendere non poſſent cogitationes. Quærebam eũ ipſum in lecto meo noctu, vt noſſem quæ ſit eius eſſentia, vnde incipiat, quò deſinat, in quonã ſuã habeat eſſentiam. Sed non inueni ipſum: vocaui ipſum nominatim, quantum à me fieri potuit, vt inuenirem in nomine eius qui non poteſt

nominari. Sed non erat nominis ſignificatio quæ pertingeret vſq; ad id quod quæritur. Quomodo enim qui eſt ſupra omne nomen, efferri poſſit per vocationem nominis? Quamobrem dicit, vocaui ipſum, & non audiit me. Tunc cognoui quòd magnificentiæ, gloriæ, ſanctitatis eius non eſt finis. Quamobrem ipſa rurſus exurgit, & obit cogitatione ſupramundanam, & quæ intelligentia percipitur naturam, quam vocat ciuitatem, in qua ſunt principatus & dominationes, ac poteſtatibus aſſignati throni, & cœleſtium conuentus, quem forum nominat, & incomprehenſibilis numero multitudo, quam ſignificat numero plateæ, an in eis inueniatur id quod diligitur. Atque illa quidem ſcrutans obit omnem angelicum exercitum, & cùm in bonis inuentis non vidiſſet id quod quærebatur, hoc apud ſe cogitauit. Num comprehendi poteſt illud quod à me diligitur? & dicit eis. Nunquid vos quem diligit anima mea, vidiſtis? Cùm autem illi tacuiſſent ad eam interrogationem, & ſilentio indicaſſent illis quoque eſſe incomprehẽſibile id quod ab ipſa quæritur, poſtquam nimis curioſo ſtudio cogitationis peragrauit illam ſupramundanam ciuitatem, tunc relicto vniuerſo quod inueniebatur, ita cognouit id quod quærebatur, vt ei ſolum, quod intelligeretur non poſſe comprehendi, cognoſceretur eſſe, cuius omne ſignum ac indicium comprehendens, fit impedimentum ijs, qui quærunt, ad eius inuentionem. Propterea dicit. Quamprimum parum ab eis tranſij, relicta omni creatura, & prætermiſſo vniuerſo quod intelligitur in creatura, & dimiſſa omni via & ratione comprehendendi, inueni fide eum qui diligitur: & non amplius dimittam eum anſa fidei apprehenſum, donec fuerit intra meum conclaue: cor autem omnino eſt conclaue, quod tunc fit capax diuinę eius habitationis, quando redierit ad illum ſtatum, in quo fuit ab initio quãdo fuit effictum ab ea quæ concepit. Non aberrabit autem omnino quiſquis intelliget matrem, primam cauſam noſtræ conſtitutionis. Tempus eſt autem exponendi voces diuinas in ipſo verborum cõtextu, vt verba conueniant iis quæ ſunt cõſiderata. 1. *In lecto*

A ὀνόματος. ἀλλ' οὐκ ἦν ὀνόματος ἔμφασις ἡ καθικνουμένη ζητουμένου. πῶς γὰρ ὁ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἂν διὰ τῆς ὀνομαστικῆς κλήσεως ἐξευρεθείη; οὗ χάριν φησὶν, ὅτι ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. τότε ἔγνων ὅτι τῆς μεγαλοπρεπείας, τῆς δόξης, τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας. διὸ πάλιν διανίστησιν ἑαυτὴν, καὶ περιπολεῖ τῇ διανοίᾳ τὴν νοητήν τε καὶ ὑπερκόσμιον φύσιν, ἣν πόλιν κατονομάζει, ἐν ᾗ αἱ ἀρχαί τε καὶ κυριότητες, καὶ οἱ ταῖς ἐξουσίαις ἀποτεταγμένοι θρόνοι· ἥ τε τῶν ἐπουρανίων πανήγυρις, ἣν ἀγορὰν ὀνομάζει, καὶ τὸ ἀπερίληπτον ἀριθμῷ
B πλῆθος, ὃ τῷ τῆς πλατείας διασημαίνει ὀνόματι, εἰ ἄρα ἐν τούτοις εὑρεθείη τὸ ἀγαπώμενον. ἡ μὲν οὖν περιῆκε διερευνωμένη πᾶσαν ἀγγελικὴν διακόσμησιν, καὶ ὡς οὐκ εἶδεν ἐν τοῖς εὑρεθεῖσιν ἀγαθοῖς τὸ ζητούμενον, τοῦτο καθ' ἑαυτὴν ἐλογίσατο. ἆρα κἀν ἐκείνοις ληπτόν ἐστι τὸ παρ' ἐμοῦ ἀγαπώμενον; καί φησι πρὸς αὐτούς. μὴ καὶ ὑμεῖς ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ἴδετε; σιωπησάντων δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην ἐρώτησιν, καὶ διὰ τῆς σιωπῆς ἐνδειξαμένων, τὸ κἀκείνοις ἄληπτον εἶναι τὸ παρ' αὐτῆς ζητούμενον, ὡς διε-
C ξῆλθε τῇ πολυπραγμοσύνῃ τῆς διανοίας πᾶσαν ἐκείνην τὴν ὑπερκόσμιον πόλιν, καὶ οὐδὲ ἐν τοῖς νοητοῖς τε καὶ ἀσωμάτοις εἶδεν ὃν ἐπόθησε· τότε καταλιποῦσα πᾶν τὸ εὑρισκόμενον, οὕτως ἐγνώρισε τὸ ζητούμενον ἐν μόνῳ τῷ μὴ καταλαμβάνεσθαι τί ἐστιν, ὅτι ἐστὶ γινωσκόμενον, οὗ πᾶν γνώρισμα καταληπτικὸν, ἐμπόδιον τοῖς ἀναζητοῦσι πρὸς τὴν εὕρεσιν γίνεται. διὰ τοῦτό φησι· μικρὸν ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν, ἀφεῖσα πᾶσαν τὴν κτίσιν, καὶ παρελθοῦσα πᾶν τὸ ἐν τῇ κτίσει νοούμενον, καὶ πᾶσαν καταληπτικὴν ἔφοδον καταλιποῦσα, τῇ πίστει εὗρον τὸ ἀγαπώμε-
D νον· καὶ οὐκέτι μεθήσω τῇ τῆς πίστεως λαβῇ τοῦ εὑρεθέντος ἀντεχομένη, ἕως ἂν ἐντὸς γένηται τοῦ ἐμοῦ ταμιείου· καρδία δὲ πάντως τὸ ταμιεῖόν ἐστιν, ἡ τότε γίνεται δεκτικὴ τῆς θείας ἐνοικήσεως, ὅταν ἐπανέλθῃ πρὸς τὴν κατάστασιν ἐκείνην, ἐν ᾗ τὸ κατ' ἀρχὰς ἦν, ὅτε ἐπλάσθη ὑπὸ τῆς συλλαβούσης. μητέρα δὲ πάντως, τὴν πρώτην τῆς συστάσεως ἡμῶν αἰτίαν νοῶν τις, οὐχ ἁμαρτήσεται. καιρὸς δ' ἂν εἴη πάλιν ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως παραθέσθαι τὰς θείας φωνὰς, ὥστε τοῖς θεωρηθεῖσιν ἐφαρμοσθῆναι τὰ ῥήματα. ἐπὶ κοί-

τὴν μου ἐν νυξὶν ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή A
μου. ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν· ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. ἀναστήσομαι δὴ καὶ κυκλώσω ἐν τῇ πόλει, ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ ζητήσω ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν. εὕροσάν με οἱ τηροῦντες οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει. μὴ ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ἴδετε; ὡς μικρὸν ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν, ἕως οὗ εὗρον ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτὸν, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με. B
ἐπὶ τούτοις πάλιν ὑπὸ φιλανθρωπίας, καὶ ταῖς θυγατράσιν Ἱερουσαλὴμ διαλέγεται, ἃς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν συγκρίσει τοῦ τῆς νύμφης κάλλους τοῦ παρεικασθέντος τῷ κρίνῳ, ἀκάνθας ὅλως ὠνόμασε, καὶ διὰ τοῦ ὅρκου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ δυνάμεων πρὸς τὸ ἴσον τῆς ἀγάπης διανίστησι μέτρον, ὥστε τὸ θέλημα τοῦ νυμφίου καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐνεργὸν γίνεσθαι. εἴρηται δὲ ἐν τοῖς φθάσασι, τίς τε ὁ κόσμος ἐν ᾧ αἱ ἰσχύες καὶ αἱ δυνάμεις, καὶ τί τὸ θέλημα τοῦ ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ ψυχῆς ἀγαπωμένου, ὡς μὴ χρείαν εἶναι πάλιν δι' αὐτῶν τὸν λόγον μηκύ- C
νεσθαι, τῆς προθεωρηθείσης ἡμῖν ἐν τοῖς ῥήμασι διανοίας, τὸ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ νοούμενον ἱκανῶς φανερώσης. ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου προΐωμεν, εἴπερ γένοιτο δυνατὸν καὶ ἡμῖν συναναβῆναι τῇ τελείᾳ περιστερᾷ πρὸς τὸ ὕψος ἀνιπταμένῃ, καὶ ἀκοῦσαι τῆς τῶν φίλων τοῦ νυμφίου φωνῆς, ἐν θαύματι ποιουμένων τὴν ἀνάβασιν αὐτῆς τὴν ἐκ τῆς ἐρήμου, ὃ δὴ καὶ μᾶλλον πλεονάζει τοῖς θεαταῖς τὴν ἔκπληξιν, εἰ τοιαύτην ἡ ἔρημος ἀναδίδωσιν, ὡς μιμεῖσθαι δένδρων κάλλος, τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τῆς ἀτμίδος τοῦ θυμιάματος γεωργουμένων. τὰ δὲ θυμιάματα σμύρνα καὶ λίβανος ἦν· τῷ δὲ ἀπὸ τούτων ἀτμῷ καὶ κονιορτός τις διὰ τῶν λεπτοποιηθέντων ἀρωμάτων συνήγειρε D
τότε καὶ συνανέβαινεν· ὡς ἀντὶ κόνεως εἶναι τῆς ἀνακεκραμμένης πρὸς τὸν ἀέρα, τὴν λεπτομερῆ τῶν ἀρωμάτων διάχυσιν, δι' ἧς ὄρθιος ὁ κονιορτὸς ἦν καὶ μετέωρος. ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις. τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἐκ τῆς ἐρήμου ὡς στελέχη καπνοῦ, τεθυμιαμένη σμύρναν καὶ λίβανον ἀπὸ πάντων κονιορτῶν μυρεψοῦ. εἴ τις ἀκριβῶς ἐπιστήσειε τοῖς εἰρημένοις τὸν νοῦν, εὑρήσει τοῦ προκατανοηθέντος ἡμῖν δόγματος τὴν ἀλήθειαν. ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς πομπαῖς τῶν θεάτρων κἂν οἱ αὐτοὶ ὦσιν οἱ

A *meo noctu quæſiui quem diligit anima mea. Quæſiui eum & non inueni eum, vocaui eum & non audiuit me. 2. Surgam autem & circuibo ciuitatem in foris & plateis, & quæram quem diligit anima mea. Quæſiui eum & non inueni eum. 3. Inuenerunt me qui cuſtodiunt circumeuntes ciuitatem. Num quem diligit anima mea, vidiſtis? 4. Quamprimum parum ab eis tranſij, donec inueni eum quem diligit anima mea. Tenui eum & non dimiſi eum, donec eum introduxi in domum matris meæ, & in conclaue eius quæ me concepit.* Poſt hæc rurſus propter benignitatem alloquitur filias Hieruſalem, quas antea compa-
B ratione ſponſæ pulchritudinis, quam lilio aſſimilauerat, ſpinas appellauit, & per adiurationem poteſtatum quæ ſunt in mundo, facit aſſurgere ad parem modum charitatis, vt voluntas ſponſi ſit etiam in eis fortis. Dictum eſt autem in iis quæ præceſſerunt, quis ſit mundus in quo ſunt virtutes ac poteſtates, & quæ ſit voluntas eius qui ex toto corde diligitur, adeò vt non ſit opus de iiſdem prolixiùs dicere, cùm quę in verbis prius fuit conſiderata ſententia, ſatis declaret id quod in hoc loco in-
C telligitur. Sed procedamus ad id quod deinceps ſequitur, vt videamus, num fieri poſſit, vt nos quoque cum perfecta columba, quæ in altum euolat, aſcendamus, & amicorum ſponſi vocem audiamus, qui eius aſcenſum ex deſerto mirantur, quod quidem præcipue ſpectatores in ſtuporem trahit, quandoquidem talem producit deſertum, ſic vt arborum pulchritudinem imitetur, quæ in deſerto vapore ſuffitus excoluntur. Suffitus autem erant myrrha & thus. Cæterum vna cum vapore ex his prodeunte puluis quiſpiam excitabatur & aſcendebat ex aromatibus comminutis. Ita vt loco pulueris cum aëre mixti ſubtilis quædam aromatum eſſet diffu-
D ſio, cuius vi rectus & ſublimis puluis erumpebat. Porro textus ſic habet. *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto ſicut trunci fumi, incenſa myrrha & thus ab omnibus pulueribus vnguentarij.* Si quis animũ ad ea quę dicta ſunt diligenter attendat, veritatem dogmatis, quod à nobis prius intellectum eſt, inueniet. Nam quemadmodum in theatrorum pompis, licet iidem

ſint, qui propoſitam ipſis hiſtoriam exhibent, nunc hi nunc illi cenſentur apparere, qui pro varietate perſonarum ſpeciem mutant, & qui nunc ſeruus aut homo priuatus apparet, paulò poſt bellator aut miles cernitur, & rurſus habitum ſubditi deponens imperatoris
2.Cor.3.18 perſonam & cultum aſſumit, aut Regis ſpeciem induit: ſic & in virtutis progreſſibus non ſemper eandem retinent formam qui à claritate transformantur in claritatē, ſed pro ratione bonorum perfectionis, quibus ſe quiſque præditum oſtendit, proprius quidam vitæ illuceſcit character, alius factus ex alio, & apparens per augmentum bonorum. Quamobrem mihi videntur amici ſponſi tanquam rem nouam admirari id quod apparet, qui prius quidem eam cognouerunt pulchram, pulchram, inquam, inter alias mulieres: poſtea autem auri quoque murænulis cum notis argenti eius decorarunt pulchritudinem. Nunc autē pręcedentium notarum nullam intuentes, ſed à ſublimioribus illā inſignientes, mirantur non ſolùm aſcenſum, ſed etiam vnde aſcenderit. Hoc eſt enim quod maiorē affert ſtuporem, quòd vna ſola cernatur aſcendere comparata nemori procerarum arborum: putantur enim caudices in altum aſcendere & creſcere.

Quod autem alit caudices, non eſt aliqua terra pinguis & irrigua, ſed ſquallida, arida & deſerta. In quónam ergo radices agunt hi trunci, & vnde augentur? Radix quidem eius eſt puluis aromatum. Irrigatio autem eſt vapor ex ſuffitibus, irrorans hoc nemus per bonum odorem, quantam habet laudem id quod dicitur eius, de qua latum fuit de his teſtimonium. Nam & quòd ſe inuicem interrogant de ea quæ apparuit, tanquam in alia quæ oſtenditur forma, & non in ea quæ prius erat, eſt encomium eius, quæ ex profectu in virtute efficitur perfectiſſimum, teſtans magnam eius eſſe differentiam & mutationem in eo quod eſt melius. Eſt enim vox ſtupentium & perculſorum admiratione, quod præter ſolitum forma floreat, nempe quemadmodum ea quæ aſcendit ex deſerto, cùm prius nobis videretur nigra, tenebroſam formā abluerit: queadmodum

A τῆς προτεθείσης αὐτοῖς ἱστορίας ὑποκρινόμενοι, ὁμοῦ ἕτεροι ἐξ ἑτέρων νομίζονται φαίνεσθαι οἱ τῇ διαφορᾷ τῶν προσωπείων τὸ εἶδος τὸ περὶ αὐτοὺς ἐναμείβοντες, καὶ νῦν δοῦλος καὶ ἰδιώτης φαινόμενος μετ' ὀλίγον ἀριστεύς τε καὶ στρατιώτης ὁρᾶται, καὶ πάλιν καταλιπὼν τὸ ὑποχείριον σχῆμα, στρατηγικὸν εἶδος ἀναλαμβάνει, ἢ καὶ βασιλέως μορφὴν ὑποδύεται· οὕτω καὶ ἐν ταῖς κατὰ τὴν ἀρετὴν προκοπαῖς, οὐ πάντοτε τῷ αὐτῷ παραμένουσι χαρακτῆρι οἱ ἀπὸ δόξης διὰ τῆς τῶν ὑψηλοτέρων ἐπιθυμίας
B μεταμορφούμενοι, ἀλλὰ πρὸς λόγον ἀεὶ κατορθωθείσης ἑκάστῳ τῆς τῶν ἀγαθῶν τελειότητος, ἴδιός τις τοῦ βίου χαρακτὴρ ἐπιλάμπει, ἄλλος ἐξ ἄλλου γινόμενος, διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπαυξήσεως. διό μοι δοκοῦσι ξενίζεσθαι πρὸς τὸ φαινόμενοι οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου, οἱ πρότερον μὲν αὐτὴν ἐγνωκότες καλήν, ἀλλ' ὡς ἐν γυναιξὶ καλήν· μετὰ ταῦτα δὲ δι' ὁμοιότητα χρυσίου μετὰ στιγμάτων τοῦ ἀργυρείου τὸ κάλλος αὐτῆς ὡραΐζοντες. νυνὶ δὲ μηδὲν τῶν προλαβόντων σημείων περὶ αὐτὴν καθορῶντες, ἀλλ' ἀπὸ τῶν
C ὑψηλοτέρων χαρακτηρίζοντες, θαυμάζουσιν οὐ μόνον τὴν ἄνοδον, ἀλλὰ καὶ ὅθεν ἀνέδραμεν. τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ τὴν ἐπίτασιν ποιεῖ τῆς ἐκπλήξεως· μία ὁρᾶται ἡ ἀναβαίνουσα, καὶ ἄλσει δένδρων τῶν φαινομένων παραβάλλεται· στελέχη γὰρ ὁρᾶσθαι νομίζεται ἐς ὕψος ἀνατρέχοντα καὶ αὐξανόμενα. τὸ δὲ ὑποτρέφον τὰ στελέχη ταῦτα, οὐ πίων τίς ἐστι γῆ καὶ κατάρρυτος, ἀλλ' αὐχμηρὰ καὶ διψώδης τε καὶ ἔρημος. τίνι τοίνυν ἐρριζοῦται τὰ στελέχη ταῦτα, καὶ ὅθεν αὔξεται; ῥίζα μὲν αὐτοῖς, ἡ τῶν ἀρωμάτων κόνις ἐστίν. ἀρδεία δὲ ὁ
D ἐκ τῶν θυμιαμάτων ἀτμὸς ἐπιδροσίζων διὰ τῆς εὐωδίας τοῦτο τὸ ἄλσος, ὅσον ἔπαινον περιέχει τῆς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μαρτυρηθείσης ὁ λόγος. τό τε γὰρ ἀλλήλους διερωτᾶν περὶ τῆς ὀφθείσης, ὡς ἐν ἄλλῳ δεικνυμένης τῷ εἴδει, καὶ οὐ κατὰ τὴν προτέραν μορφήν, ἐγκώμιόν ἐστι τῆς κατ' ἀρετὴν προκοπῆς τελειώτατον, πολλὴν αὐτῇ μαρτυρούντων τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον παραλλαγὴν καὶ μετάστασιν. ξενιζομένων γάρ ἐστιν ἡ φωνὴ παρὰ τὸ συνηθὲς εἶδος ἐν θαύματι ποιουμένων τὴν ἐπανθοῦσαν μορφήν, ὅτι αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἐκ τῆς ἐρήμου, μέλαινα τὸ πρότερον ἡμῖν ἑωρᾶτο, πῶς τὴν σκοτεινὴν μορφὴν ἀπεκλύσατο· πῶς

αὐτῇ χιονῶδες ἐπαστράπτει τὸ πρόσωπον. ἢ ἔρημός ἐστιν, ὡς ἔοικεν, αἰτία τούτων, ἡ καθάπερ τι ἔρνος ἀναδραμεῖν αὐτῆς τὸ ὕψος ποιήσασα, καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον μεταβάλλουσα κάλλος. οὐ γὰρ ἐξ αὐτομάτου τινὸς συντυχίας, οὐδὲ κατά τινα ἄκριτον ἀποκλήρωσιν γέγονεν αὕτη ἡ πρὸς τὸ ὕψος ἀναδρομή· ἀλλ' ἐξ οἰκείων πόνων δι' ἐγκρατείας καὶ ἐπιμελείας τὸ κάλλος ἐκτήσατο. οὕτω ποτὲ καὶ ἡ τοῦ προφήτου ψυχὴ διψώδης ἐγένετο τῆς θείας πηγῆς, ἐπειδὴ αὐτῷ ἡ σὰρξ ἔρημός τε καὶ ἄβατος καὶ ἄνυδρος γενομένη, τὸ θεῖον δίψος ἐν ἑαυτῇ παρεδέξατο. τὸ τοίνυν ἐκ τῆς ἐ- B ρήμου ἀναβαίνειν αὐτήν, μαρτυρίαν περιέχει τοῦ διὰ προσοχῆς τε καὶ ἐγκρατείας ἐς τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ὕψος ἀναδραμεῖν, ὡς καὶ τοῖς φίλοις τοῦ νυμφίου θαῦμα γενέσθαι, οἳ διὰ πολλῶν ὑποδειγμάτων τὸ κάλλος αὐτῆς ἑρμηνεύουσιν, ἐπειδὴ δι' ἑνὸς ἄπορον περιληφθῆναι οὐχ οἷόν τε ἦν. πρῶτον μὲν γὰρ στελέχεσι τὴν ὥραν εἰκάζουσι, καὶ οὐδὲ τούτων ἑνί, ἀλλ' εἰς πλῆθος δένδρων ἄγεται τῶν ἐν αὐτῇ θαυμάτων ἡ εἰκασία, ὡς ἂν τὸ πολυειδὲς καὶ ποικίλον τῶν ἀρετῶν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ ἄλσους διαδείκνυοιτο. εἶτα καπνὸς ἐκ θυ- C μιαμάτων εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ κάλλους παραλαμβάνεται· καὶ οὐδὲ οὗτος ἁπλοῦς, ἀλλ' ἐκ σμύρνης καὶ λιβάνου συγκεκραμένος, ὡς μίαν ἐξ ἀμφοῖν γίνεσθαι τῶν ἀτμῶν τὴν χάριν, δι' ὧν τὸ τῆς νύμφης ὑπογράφεται κάλλος. ἄλλος ἔπαινος αὐτῆς, ἡ τῶν ἀρωμάτων τούτων γὰρ μῖξις. ἡ σμύρνα πρὸς τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν σωμάτων ἐπιτηδείως ἔχει· ὁ δὲ λίβανος κατά τινα λόγον ἀφιέρωται τῇ τοῦ Θεοῦ τιμῇ. ὁ τοίνυν ἑαυτὸν μέλλων ἀνατιθέναι τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ, οὐκ ἄλλως ἔσται λίβανος τῷ Θεῷ θυμιώμενος, εἰ μὴ πρότερον σμύρνα γένοιτο· τουτέστιν, εἰ μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ D μέλη νεκρώσειεν, συνταφεὶς τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξαμένῳ τὸν θάνατον, καὶ τῆς σμύρνης ἐκείνης τὴν ἐν τῷ ἐνταφιασμῷ τοῦ κυρίου παραληφθεῖσαν, τῇ σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ διὰ τοῦ νεκρῶσαι τὰ μέλη καταδεξάμενος· ὧν γενομένων, πᾶν εἶδος τῶν κατ' ἀρετὴν ἀρωμάτων ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ βίου, καθάπερ ἐν θυίᾳ τινὶ λεπτοποιηθέντων, τὸν ἡδὺν ἐκεῖνον κονιορτὸν ἀπεργάζεται, ὃν λαβὼν ἐν τῷ ἄσθματι, εὔπνοος γίνεται, τοῦ μεμυρισμένου πνεύματος πλήρης γινόμενος. μετὰ τὴν ἐν τῷ κάλλει μαρτυρίαν οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου, καὶ παρασκευασταὶ τοῦ

A ei niuea refulget pulchritudo. Num deſertum, vt videtur, eſt cauſa quòd ipſa ſicut virgultum aſſurgat in altum, ipſam in eam mutans pulchritudinem. Non enim caſu fortuito, neque aliqua ſorte ſine delectu factus eſt hic in altum aſcenſus: ſed ex ſuis laboribus per continentiam & diligentiam acquiſiuit pulchritudinem. Ita etiam aliquando Prophetæ anima, fuit ſitiens diuinum fontem, poſtquam caro quæ ei euaſerat deſerta, nullum habens aditum, aridáque & inaquoſa, diuinam in ſe ſuſcepit ſitim. *Pſal. 41.* Quòd ea ergo aſcendit in B deſertum, hoc perhibet teſtimonium, quod per induſtriam attentionémque & continentiam in altum aſcenderit, adeò vt & amicis ſponſi id ſit admirationi, qui multis exemplis eius explicant pulchritudiuem, quandoquidem vno non poterat vniuerſa comprehendi. Nam primum quidem caudicibus aut virgultis aſſimilant eius pulchritudinem, nec vni ſolum ex illis, ſed & arborum quoque multitudini comparatur eius pulchritudo admirabilis, vt deſcriptione nemoris oſtendatur virtutum varietas. Deinde fumus ex ſuf- C fitibus aſſumitur ad imaginem pulchritudinis: neque hic ſimplex, ſed ſuffitibus myrrhæ & thuris ſimul commixtis, vt ex vtriſque vna ſit vaporis gratia, per quem ſponſæ deſcribitur pulchritudo. Alia laus eſt miſtio aromatum. Myrrha eſt apta ad corporum ſepulturam: thus autem eſt quadam ratione conſecratum honori Dei. Qui ſe vult ergo Dei dedicare cultui, non erit bonum thus ex eo conſecratum, niſi prius fuerit myrrha, hoc eſt, niſi mortificauerit membra quæ ſunt ſupra terram, conſepultus cum eo qui pro nobis mortem ſuſcepit, & myrrham D illam quæ adſumpta eſt ad Domini ſepulturam, in propria carne ad mortificanda ſua membra acceperit. Quæ cùm facta fuerint, omne genus aromatum ex virtute, in vitæ circulo, tanquam in aliquo mortario in ſubtiles partes comminutorum, ſuauem illum efficit puluerem, quem qui accepit in anhelitu, odoruſefficitur, plenus ſpiritu vnguenta redolenti. Poſt de pulchritudine latum teſtimonium, amici ſponſi, & qui parant thalamum

impollutum, & puræ ſponſæ pronubi, oſtendunt ei regalis lecti pulchritudinem, vt ſponſam maiori accendant deſiderio diuinæ & immaculatæ cum eo vitæ conſuetudinis. Hæc autem eſt lecti Regis deſcriptio, quæ in oratione demonſtratiua per ea quæ diſſerunt ei aliquid relinquunt exiſtimandum. Dicunt enim: 7. *Ecce lectus Solomonis, ſexaginta fortes circa eum ex fortibus Iſrael.*

8. *Omnes tenentes gladium, periti pugnæ, vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter ſtuporem nocturnum.* Atque quòd ex hiſtoria quidem de lecto verba fiant, cuiuis fuerit perſpicuum per ea quæ de Solomone ſcripta ſunt hiſtoricè ac corporaliter: cuius & menſam regiam, & reliquum in regno apparatum, vitæque totius traducendæ rationem diligentiſſimè & accuratiſſimè deſcripſit liber regum: noui autem & alieni de lecto, nihil dixit: itaque omnino eſt neceſſe expoſitionem non manere in litera, ſed aliquam accuratiorem comprehendere intelligentiam, mente abducta à materiali ſignificatione ad ſpiritualem Verbi contemplationem. Quis enim lecti nuptialis fuerit ornatus ex ſexaginta armatis, qui ea didicerunt quæ ſunt belli terribilia? Et quis ornatus eſt enſis quo accinctum eſt corpus? Quid verò qui circa eos eſt ſtupor nocturnus? Terribilem etiam ſtuporem fieri ex quibuſdam nocturnis terroribus, per ſtuporis vocabulum oſtendit oratio, quem his dicit euenire armatis. Eſt ergo omnino per hæc verba quærendus ſenſus conſentaneus ac conſequens iis quæ prius ſunt conſiderata. Quis eſt ergo ſenſus? Eſt conſentaneum oſtendi diuinam pulchritudinem in terrore habere aliquid amabile, ex iis quæ ſunt contraria corporeæ pulchritudini. Nam hîc quidem attrahit ad cupiditatem id quod eſt viſui iucundum, quod blandum & ab omni terribili iratique animi affectione ſeparatum. Pulchritudo autem illa in quam non cadit interitus, eſt magni & excelſi animi virtus terribilis, & quæ non poteſt conturbari aut ſtupore affici. Nam quoniam animi motibus obnoxia & ſordida corporum cupiditas, membris carnis inſidens, veluti quædam prædonum turmæ, menti inſidiatur, eam ſæpenumero captiuã ad ſuã

A ἁγνοῦ θαλάμου, καὶ τῆς καθαρᾶς νύμφης προμνήστορες, ὑποδεικνύουσιν αὐτῇ τῆς βασιλικῆς κλίνης τὸ κάλλος, ὡς ἂν μᾶλλον εἰς ἐπιθυμίαν τῆς νυμφίου ἀγάγοιεν τῆς θείας τε καὶ ἀκηράτου μετ' αὐτοῦ συμβιώσεως. ἡ δὲ ὑπογραφὴ τῆς τοῦ βασιλέως κλίνης, αὕτη ἐστὶν, ἣν (ὡς διὰ δεικτικοῦ λόγου ὑπ' ὄψιν ἄγουσιν αὐτῇ δι' ὧν διεξέρχονται). λέγουσι γάρ· ἰδοὺ ἡ κλίνη τοῦ Σολομῶντος, ἑξήκοντα δυνατοὶ κύκλῳ αὐτῆς, ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραὴλ, πάντες κατέχοντες ῥομφαίαν δεδιδαγμένοι πόλεμον, ἀνὴρ ῥομφαία αὐτοῦ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ, ἀπὸ θάμβους ἐν νυξίν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐκ τῆς ἱστορίας ὁ περὶ τῆς κλίνης λόγος ἐστὶ, παντὶ B δῆλον ἂν γένοιτο, διὰ τῶν σωματικῶς περὶ τοῦ Σολομῶντος ἱστορηθέντων. οὗ καὶ τὰ βασίλεια καὶ τὴν τράπεζαν, καὶ τὴν λοιπὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διαγωγὴν μετὰ πάσης ἀκριβείας ὁ λόγος ὑπέγραψε· καινὸν δέ τι καὶ παρηλλαγμένον εἰπεῖν περὶ τῆς κλίνης οὐδὲν, ὡς πᾶσαν ἀνάγκην εἶναι, μὴ παραμεῖναι τῷ γράμματι τὴν ἐξήγησιν, ἀλλὰ διά τινος ἐπιμελεστέρας κατανοήσεως μεταλαβεῖν τὸν λόγον εἰς πνευματικὴν θεωρίαν, τῆς ὑλικῆς ἐμφάσεως τὸν νοῦν ἀποστήσαντες. τίς γὰρ ἂν ἐξ ὁπλιτῶν ἑξήκοντα καλλωπισμὸς γένοιτο κλίνης νυμφικῆς, οἷς μαθήματα μὲν τὰ φοβε- C ρὰ τοῦ πολέμου; κόσμος δὲ ἡ ῥομφαία περιβεβλημένη τοῦ σώματος; θάμβος δὲ περὶ αὐτοὺς νυκτερινόν. τὴν γὰρ φοβερὰν ἔκπληξιν τὴν ἐκ δειμάτων τινῶν νυκτερινῶν γινομένην, διὰ τῆς τοῦ θάμβους λέξεως ὁ λόγος ἐνδείκνυται, ἣν τοῖς ὁπλίταις τούτοις προσεῖναι λέγει. οὐκοῦν παντὶ τρόπῳ ζητητέον ἂν εἴη διάνοιάν τινα, διὰ τῶν ῥημάτων τούτων τοῖς προτεθεωρημένοις ἀκόλουθον. τίς οὖν ἐστιν ἡ διάνοια; ἔοικε τὸ θεῖον κάλλος ἐν τῷ φοβερῷ τὸ ἐράσμιον ἔχειν, ἀπὸ τῶν ἐναντίων τῷ D σωματικῷ κάλλει δεικνύμενον. ἐν τούτῳ μὲν γὰρ ἑλκτικὸν εἰς ἐπιθυμίαν ἐστὶ τὸ προσηνὲς τῇ ὄψει καὶ μειλίχιον, καὶ πάσης φοβερᾶς τε καὶ θυμώδους διαθέσεως κεχωρισμένον. τὸ ἀκήρατον δὲ κάλλος ἐκεῖνο, ἡ φοβερά τε καὶ ἀκατάπληκτος ἀνδρία ἐστίν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐμπαθὴς καὶ ῥυπῶσα τῶν σωμάτων ἐπιθυμία τοῖς τῆς σαρκὸς μέλεσιν ἐγκαθημένη, καθάπερ τι σύνταγμα ληστρικὸν ἐνεδρεύει τὸν νοῦν, καὶ αἰχμάλωτον ἄγει πολλάκις πρὸς τὸ ἑαυτῆς βούλημα συναρπάσασα·

ἁρπάσασα· ἐχθρὸν δὲ τῷ Θεῷ τὸ γινόμενον, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν· διὰ τοῦτο ἀκόλουθόν ἐστιν, ἐκ τῶν ἐναντίων τῆς σωματικῆς ἐπιθυμίας τὸν θεῖον ἔρωτα γίνεσθαι· ὥστε εἰ ταύτης καθηγεῖται λύσις καὶ ἄνεσις καὶ βλακώδης διάχυσις, ἐκεῖ τὴν ἐπίφοβόν τε καὶ ἀκατάπληκτον ἀνδρείαν ὕλην τοῦ θείου ἔρωτος γίνεσθαι. τοῦ γὰρ ἀνδρώδους θυμοῦ τὸν τῆς ἡδονῆς λόχον καταπτοήσαντός τε καὶ φυγαδεύσαντος, οὕτω τὸ καθαρὸν τῆς ψυχῆς διαφαίνεται κάλλος, μηδενὶ πάθει σωματικῆς ἐπιθυμίας καταρρυπούμενον. ἐντεῦθεν ἀναγκαίως ἡ νυμφικὴ τοῦ βασιλέως κλίνη τοῖς ὁπλίταις ἐν κύκλῳ διαλαμβάνεται, ὧν ἥ τε τοῦ πολεμεῖν ἐμπειρία, καὶ τὸ παρέτοιμον ἔχειν ἐπὶ τοῦ μηροῦ τὴν ῥομφαίαν, θάμβος καὶ ἔκπληξιν ἐμποιεῖ τοῖς σκοτεινοῖς λογισμοῖς, τοῖς ἐν νυξί τε καὶ σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ λοχῶσί τε καὶ τοξεύουσιν. ὅτι γὰρ ἀναιρετικὴ τῶν ῥυπαρῶν ἡδονῶν ἐστιν ἡ τῶν περιεστοιχισμένων τὴν κλίνην ἐξόπλισις, δῆλον ἂν γένοιτο διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ λόγου, ὅς φησιν· ὅτι πάντες δεδιδαγμένοι πόλεμον, ἀνὴρ ῥομφαία αὐτοῦ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ. ἀληθῶς γὰρ εἰδότων ἐστὶν, ὅπως ἀντιστρατεύεσθαι χρὴ τῇ σαρκί τε καὶ τῷ αἵματι, ἐν τῷ τὴν ῥομφαίαν ἐπὶ τῷ μηρῷ ἔχειν ἐφηρμοσμένην. νοεῖ δὲ πάντως ὁ τῶν γραφικῶν οὐκ ἄπειρος νοημάτων καὶ αἰνιγμάτων, ἔκ τε τῆς τοῦ μηροῦ μνήμης τὸ σημαινόμενον, καὶ ὅτι ῥομφαία ὁ λόγος ἐστίν. ὁ τοίνυν τὸ φοβερὸν ὅπλον, λέγω δὲ τὴν τῆς σωφροσύνης ῥομφαίαν, διεζωσμένος· οὗτός ἐστιν ὁ τῇ ἀφθάρτῳ κλίνῃ ἐράσμιος, εἷς τῶν δυνατῶν Ἰσραὴλ, καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἑξήκοντα ἄξιος. τὸν δὲ ἀριθμὸν τοῦτον ἔχειν μέν τινα μυστικὸν λόγον, οὐκ ἀμφιβάλλομεν· ἀλλὰ μόνοις ἐκείνοις δῆλον, οἷς ἀποκαλύπτει τὰ κεκρυμμένα μυστήρια ἡ τοῦ πνεύματος χάρις. ἡμεῖς δὲ καλῶς ἔχειν φαμὲν τῶν προχείρων τοῦ λόγου νοημάτων ἐμφορηθέντας, καθὼς ἐπὶ τῷ πάσχα νομοθετεῖ Μωϋσῆς, τῶν προφαινομένων σαρκῶν ἐμφαγόντας, ἀπολυπραγμόνητον ἐᾶσαι τὸ τοῖς ὀστέοις τῆς ἀσαφείας ἐγκεκρυμμένον. εἰ δέ τίς ἐστιν ἐπιθυμητὴς τῶν κρυφίων μυελῶν τοῦ λόγου, ζητείτω παρὰ τοῦ τὰ κεκρυμμένα τοῖς ἀξίοις ἀποκαλύπτοντος.

A arripiens voluntatem. Deo autem euadens inimica, ſicut dicit Apoſtolus, Rom. 9.
quòd prudentia carnis Deo eſt inimica: propterea eſt conſequens, vt diuinus amor fiat ex iis quæ ſunt contraria corporali cupiditati. Quo fit vt ſi huius dux fuerit diſſolutio, remiſſio, molliſque & eneruata diffuſio, illic vehemens & quæ perturbari non poteſt animi magnitudo ſit materia diuini amoris. Cùm enim ira fortis ac virilis inſidiantis voluptatis turmas perterruerit, & in fugam verterit, tum apparet pura animæ pulchritudo, nullo motu
B maculata corporalis cupiditatis. Neceſſariò igitur nuptialis regis lectus ab armatis circumdatur, quorum belli peritia, eo quòd ſuper femur paratum habeant enſem, terrorem affert & ſtuporem tenebroſis cogitationibus, & iis qui in obſcuro inſidiantur, & ſagittis appetunt rectos corde. Quod enim obſcœnas voluptates deleat ac perimat eorum qui lectum ambiunt armatura, per- Pſal. 10. 1.
ſpicuum fuerit ex eius quod eſt in contextu deſcriptione: quod ita habet: *Omnes periti pugnæ, vniuſcuiuſque enſis ſupra femur ſuum.* Reuera enim vt bellum ge-
C ratur aduerſus voluptates, oportet carni & ſanguini, tanquam femori, enſem habere accõmodatum. Omnino autem intelligit is qui ſcripturæ ænigmatum non eſt ignarus, ex mentione femoris id quod ſignificatur, & quòd gladius eſt Verbum. Qui ergo fert arma, dico autem temperantiæ gladium accinctum, is eſt amabilis lecto in quem non cadit corruptio & interitus, vnus ex fortibus Iſrael, & dignus qui referatur in catalogum ſexaginta. Hunc autem numerum aliquam myſticam habere rationem non dubito: ſed id iis ſolum eſt manifeſtum, quibus occulta
D reuelat myſteria gratia Spiritus. Nos autem rectè habere putamus, ſi cùm iis quæ ſunt in promptu Verbi ſententiis nos affatim expleuerimus, ſicut in Paſchate præcipit Moſes, ex carnibus ea Exod. 11.
quę apparerent comederimus, dimittamus, nec curioſè ſcrutemur id quod ſub oſſibus latet obſcuritatis. Si quis autem deſiderat occultas verbi medullas, quęrat ex eo qui dignis reuelat occulta.

A Ne tamen videat ad id quod dicitur
præterire; non excuſſum, & diuinum
negligere præceptum, quod diuinas
iubet ſcrutari ſcripturas, ita conſide-
Ioan. 5. remus de eo quod dicitur de ſexagin-
ta. Duodecim virgæ, pro numero tri-
buum Iſraël, ex præcepto diuino ac-
cipiuntur à Moſe, ſed vna omnibus
ante lata eſt, quæ ſola præ cæteris flo-
ruerat. Rurſus ab Ieſu Naue pares nu-
mero tribubus Iſraël lapides accipiun-
tur ex Iordane, quorum omnium nul-
lus reijcitur, pari honore adſumpti ad
ferendum teſtimonium de myſterio
B quod factum eſt in Iordane. Magna eſt
autem conſequentia in iis quæ refe-
runtur. Quendam enim profectum ad
id quod eſt perfectius oſtendit oratio,
vtpotè in initio quidem legis latæ, in-
uentam fuiſſe vnam virgam virentem
& germinantem: cæteras autem fuiſſe
reiectas vt ſiccas & infertiles. Cùm au-
tem plus proceſſiſſet temporis, & le-
galia eius præcepta diligentiùs & ac-
curatiùs fuiſſent examinata, ſecundo
etiam accepiſſe circumciſionem Ieſu
eis allatam, gladio petrino eis auferen-
te omnino quicquid erat immundum
C (Intelligit autem omnino prudens au-
ditor petræ & gladij ſignificationem)
& fuiſſe conſentaneum poſt confirma-
tionem ipſius vitæ quæ & ex lege & ex
virtute agitur, nullum ex iis lapidibus
qui adſumpti ſunt ſub nomine tribuum
Iſraëlitarum, inuentum fuiſſe reijcien-
dum. Quoniam autem oportet omnino
quærere bonorum incrementa, quan-
do tempus proceſſit, & fuit amplior
virtus Iſraëlis. Sic enim dicitur in verbis
quæ ſunt nobis propoſita, quòd tunc in
Iſraël nõ ampliꝰ ex tribu lapis aut virga
vna ſumitur: ſed pro virgis aut lapidi-
bus in vnaquaq; tribu quinq; viri belli-
D coſi, rei militaris periti, ex fortibꝰ Iſraël,
quorum vnuſquiſq; enſem habebat ſu-
pra femur, diuinũ lectum in orbem cir-
cundabant. Quorum propterea nullus
fuit reijciendus, quoniam cuiuſlibet tri-
bus primitiæ ſunt quinque, quorum
numerus duodecies multiplicatus ſum-
mam efficit ſexaginta. Oportet ergo ex
vnaquaq; tribu quinq; terribiles arma-
tos milites eſſe cuſtodes lecti Regis, a-
deò vt ſi deficiat numerus quinque, id
quod reſtat minimè ſit admittendum.

ὡς δ' αὖ μὴ δοκοίημεν ἀγύμναστον παρατρέχειν τὸν λόγον, μηδὲ καταῤῥαθυμεῖν τοῦ θείου προστάγματος, τοῦ ἐρευνᾷν τὰς θείας διακελευομένου γραφὰς, οὑτωσὶ τὸν περὶ τὸ ἑξήκοντα διασκοπήσωμεν λόγον. δώδεκα ῥάβδοι κατ' ἀριθμὸν τῶν φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, κατὰ πρόσταγμα θεῖον παρὰ τοῦ Μωϋσέως λαμβάνονται, ἀλλὰ μία τῶν πασῶν προετιμήθη, μόνη παρὰ τὰς ἄλλας βλαστήσασα. πάλιν παρὰ τοῦ Ναυὴ Ἰησοῦ, ἰσάριθμοι ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ λίθοι ἐκ τοῦ Ἰορδάνου λαμβάνονται, ὧν οὐδεὶς εἰς ἀπόβλητος γέγονε, πάντων ὁμοτίμως εἰς μαρτυρίαν τοῦ κατὰ τὸν Ἰορδάνην μυστηρίου παραληφθέντων. καὶ πολὺ τὸ ἀκόλουθον ἐν τοῖς ἱστορουμένοις ἐστί. προκοπὴν γάρ τινα τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ τελειότερον ὁ λόγος ἐνδείκνυται, ὡς ἐν ἀρχαῖς μὲν τῆς νομοθεσίας, μίαν εὑρεθῆναι ῥάβδον ζῶσάν τε καὶ βλαστάνουσαν· τὰς δὲ λοιπὰς ὡς ξηράς τε οὔσας καὶ ἀκάρπους ἀποβληθῆναι. πλείονος δὲ διαγεγονότος χρόνου, καὶ τῶν νομικῶν αὐτοῖς παραγγελμάτων ἐν ἀκριβεστέρᾳ κατανοήσει γεγενημένων, ὡς καὶ τὴν ἐκ δευτέρου περιτομὴν τὴν παρὰ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῖς ἐπαγομένην καὶ νοῆσαι καὶ δέξασθαι, τῆς πετρίνης μαχαίρας περιελούσης αὐτῶν πᾶν τὸ ἀκάθαρτον· νοεῖ δὲ πάντως ὁ συνετὸς ἀκροατὴς τῆς τε πέτρας καὶ τῆς μαχαίρας τὸ σημαινόμενον· ὡς εἰκὸς ἦν βεβαιωθείσης ἐν αὐτοῖς τῆς νομίμου τε καὶ ἐναρέτου ζωῆς, μηδένα τῶν λίθων τῶν ἐπωνύμων τῶν Ἰσραηλιτῶν φυλῶν παραληφθέντων εὑρεθῆναι ἀπόβλητον. ἐπεὶ δὲ χρὴ πάντοτε τῶν ἀγαθῶν τὰς ἐπαυξήσεις ἐπιζητεῖν, ὅτε προῆλθεν ὁ χρόνος, καὶ ἡ δύναμις τοῦ Ἰσραὴλ μείζων ἐγένετο. οὕτω γάρ φησιν ἐν τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ῥητοῖς ὁ λόγος, ὅτι ἀπὸ Ἰσραὴλ, τότε οὐκέτι εἷς ἀπὸ φυλῆς λίθος ἢ μία ῥάβδος λαμβάνεται· ἀλλὰ πέντε ἀντὶ ῥάβδων ἢ λίθων ἀφ' ἑκάστης φυλῆς ἄνδρες πολεμισταὶ, δεδιδαγμένοι πόλεμον ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραὴλ, αἴροντες ῥομφαίας, τὴν θείαν κλίνην περιστοιχίζοντες. ὧν διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἀπόβλητος γίνεται, διότι πάσης φυλῆς ἀπαρχὴ, οἱ πέντε γίνονται, ὧν ὁ ἀριθμὸς δωδεκάκις κεφαλαιούμενος, τὸ πλήρωμα ποιεῖ τῶν ἑξήκοντα. χρὴ τοίνυν πέντε ἀφ' ἑκάστης φυλῆς φοβεροὺς ὁπλομάχους φύλακας τῆς βασιλέως κλίνης γενέσθαι, ὡς εἴγε λείποι τῷ ἀριθμῷ τῶν πέντε, ἀπαράδεκτον εἶναι καὶ τὸ λειπόμενον.

ἆρα ἔστι κατατολμῆσαι λοιπὸν τὸ ἐνθυμήματος, πῶς ἀφ' ἑκάστης φυλῆς οἱ πέντε ὁπλίζονται, ἵνα τῆς βασιλικῆς κλίνης φύλακες γένωνται; πῶς ἕκαστος τῶν πέντε τούτων, φοβερὸς τοῖς ἀντιτεταγμένοις διὰ τῆς ὁπλίσεως γίνεται, τὴν ῥομφαίαν τοῦ μηροῦ περιβεβλημένος; ἢ δῆλόν ἐστιν, ὅτι ὁ εἷς λίθος, οἱ πέντε ὁπλῖται οὗτοί εἰσιν ἑκάστης αἰσθήσεως, τὴν πρόσφορον ἑαυτῇ ῥομφαίαν εἰς κατάπληξιν τῶν ἐναντίων περιβεβλημένης; ὀφθαλμοῦ ῥομφαία τὸ διαπαντὸς ὁρᾷν πρὸς τὸν κύριον, καὶ ὀρθὰ βλέπειν, καὶ μηδενὶ τῶν ῥυπαρῶν θεαμάτων καταμολύνεσθαι. ἀκοῆς ὅπλον ὡσαύτως ἡ θείων διδαγμάτων ἀκρόασις, καὶ τὸ μηδέποτε μάταιον λόγον ἐν αὐτῇ δέξασθαι. οὕτως ἔστιν ὁπλίσαι καὶ τὴν γεῦσιν, καὶ τὴν ἁφὴν, καὶ τὴν ὄσφρησιν τῇ τῆς ἐγκρατείας ῥομφαίᾳ, καταλλήλως ἑκάστην τῶν αἰσθήσεων θωρακίζοντα, δι' ὧν γίνεται θάμβος καὶ ἔκπληξις τοῖς σκοτεινοῖς λογισμοῖς, ὧν καιρὸς εἰς τὴν κατὰ τῶν ψυχῶν ἐπιβουλήν ἐστιν ἡ νὺξ γὰρ καὶ τὸ σκότος. ἐν ταύτῃ γὰρ εἶπεν ὁ προφήτης, τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τὴν πονηρὰν βρῶσιν ἑαυτοῖς ἐκ τῶν τοῦ Θεοῦ ποιμνίων προεξεργάζεσθαι. ἔθου γάρ, φησι, σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ. ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, σκύμνοι ὠρυόμενοι τοῦ ἁρπάσαι. ἐπεὶ τοίνυν Ἰσραὴλ ἐστὶ πᾶς ὁ σωζόμενος. οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ· ἀλλ' ὅσοι βλέπουσι τὸν Θεὸν, ἐκ τῆς ἐνεργείας κυρίως τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ κατονομάζονται. ἴδιον δὲ τοῦ ὁρῶντός ἐστι τὸν Θεὸν, τὸ μηδενὶ τῶν αἰσθητηρίων πρὸς ἁμαρτίαν βλέπειν. οὐδεὶς γὰρ δύναται πρὸς δύο κυρίους ὁρᾷν· ἀλλὰ χρὴ τὸν ἕνα μισηθῆναι, εἰ μέλλοι ἀγαπᾶσθαι ὁ ἕτερος. τούτου χάριν μία κλίνη τοῦ βασιλέως ἐστὶ πᾶν τὸ σωζόμενον. εἰ γὰρ πάντες ὄψονται τὸν Θεὸν οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ γενόμενοι· οἱ δὲ τὸν Θεὸν ἰδόντες, Ἰσραὴλ κυρίως γίνονταί τε καὶ ὀνομάζονται· δώδεκα δὲ διαιρεῖται φυλαῖς κατά τινα λόγον ἀπόρρητον τοῦτο τὸ ὄνομα, καλῶς τὸ πλήρωμα τῶν σωζομένων τῷ ἀριθμῷ τῶν ἑξήκοντα κεφαλαιοῦται· ἑνὸς μὲν ἀφ' ἑκάστου μέρους λαμβανομένου, εἰς πέντε δὲ ὁπλίτας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν αἰσθήσεων τοῦ ἑνὸς τούτου μεριζομένου. ἐν κοινῷ πάντες οἱ θείαν ἐνδυσάμενοι πανοπλίαν, μίαν κυκλοῦσι τοῦ βασιλέως κλίνην, Ἰσραὴλ πάντες γενόμενοι,

A Num autem in hoc incœpto eſt aliquid audendum, vt dicamus quemadmodum in vnaquaque tribu armantur quinque, vt ſint cuſtodes lecti Regis? & quemadmodum vnuſquiſque horum quinque ſit terribilis aduerſariis, enſem ſuum habens impoſitum ſuper femur? An non eſt manifeſtum, quòd vnus lapis, nempe ij quinque armati ſunt vnuſquiſque ſenſus, conuenientem ſuum enſem educens ad terrorem inimicorum? Oculi quidem eſt enſis perpetuò aſpicere ad Dominum, & recta intueri, & nullo turpi ſpectaculo inquinari. B Auditus arma ſunt ſimiliter, diuinorum documentorum auditio, & nunquam vanum in ſe admittere ſermonem. Ita etiam licet armare guſtum, & tactum, & odoratum gladio continentię, vnumquemque ſenſum tegendo congruenti lorica, per quæ tenebroſis cogitationibus ſtupor fit & terror, quorum etiam tempus aptum ad inſidias ſtruendas aduerſus animas nox ſunt & tenebræ. In ea enim dixit Propheta, beſtias agri malum ſibi prouidere eſum ex pecoribus Dei. Poſuiſti C enim, inquit, tenebras, & facta eſt nox. In ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ, catuli rugientes vt rapiant. *Pſal. 103.* Quoniam autem eſt Iſraël quicumſiue ſit ſaluus: non enim quicumque ſunt ex Iſraël, ſunt Iſraëlitæ: ſed quicumque Deum propriè aſpiciunt ex bona operatione, hanc habent denominationem: proprium eſt autem eius qui Deum videt, nullo ſenſu aſpicere ad peccatum. *Rom. 9.6.* Nemo enim poteſt ad duos dominos aſpicere: ſed & omnino vnus odio habendus, ſi eſt aliter diligendus. Ea de cauſa fit vnus lectus D Regis quicquid ſeruatur. Si enim omnes Deum videbunt qui fuerint corde mundo: qui autem Deum viderunt, Iſraël propriè fiunt & nominantur: in duodecim autem tribus diuiditur hoc nomen arcana quadam ratione, rectè plenitudo eorum qui ſalui fiunt, numero ſexaginta in ſummam redigitur, cùm vnum quidem ſumatur in vnaquaque parte, in quinque autem armatos pro numero ſenſuum hoc vnum diuidatur. Omnes ergo qui diuina induti ſunt armatura, vnum regis lectum circumdant, effecti omnes vnus Iſraël,

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

ΦΟΡΕΙΟΝ ἐποίησεν ἑαυτῷ ὁ βασιλεὺς Σολομὼν ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου· στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύρεον, καὶ ἀνάκλιτον χρυσοῦν, ἐπίβασις αὐτοῦ πορφυρᾶ. B ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον, ἀγάπην ἀπὸ θυγατέρων Ἱερουσαλήμ. θυγατέρες Σιὼν ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε ἐν τῷ βασιλεῖ Σολομὼν, ἐν τῷ στεφάνῳ, ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ νυμφεύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ. ἰδοὺ εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ εἶ καλή. ὀφθαλμοί σου περιστεραὶ, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου, ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἳ ἀπεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ. ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αἳ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ, αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι, C καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς. ὡς σπαρτίον τὸ κόκκινον χείλη σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὡραία. ὡς λέπυρον ῥοᾶς μῆλόν σου ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου. ὡς πύργος Δαβὶδ τράχηλός σου, ὁ ᾠκοδομημένος εἰς θαλπιώθ. χίλιοι θυρεοὶ κρέμανται ἐπ' αὐτὸν, πᾶσαι βολίδες τῶν δυνατῶν. δύο μαστοί σου ὡς δύο νεβροὶ δίδυμοι δορκάδος οἱ νεμόμενοι ἐν κρίνοις. ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί. πορεύσομαι ἐμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης, καὶ πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ λιβάνου. ὅλη καλὴ D ἡ πλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί.

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA VII.

FERCVLVM ſibi fecit Solomon ex lignis Libani.
10. Colũnas ſibi fecit argenteũ, & reclinatorium
B ſuũ aureũ, aſcenſus eius purpureus. Intra
ipſum eſt pauimentum charitate ſtratum
ex filiabus Hieruſalem. 11. Exite filiæ Cap. 4.
Sion, & videte regẽ Solomonẽ in corona
qua coronauit eũ mater eius, in die deſpõ-
ſationis ſuæ, & in die lætitiæ cordis ſui
1. Ecce pulchra es, propinqua mea, ecce
pulchra es. Oculi tui columbæ, præter id
quod in te reticetur. Coma tua velut gre-
ges caprarũ quæ ſunt reuelatæ de monte
Galaad. 2. Dentes tui ſicut greges ton-
C ſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, &
omnes geminos pariunt, & ſterilis nõ eſt
inter eas. 3. Sicut funiculus coccineus
labia tua, & ſermo tuus pulcher. Tan-
quam cortex mali punici gena tua, ex-
tra ſilentium tuum. 4. Sicut turris
Dauid collum tuum quæ eſt ædificata in
Thalpioth. Mille clypei in ipſa pendent,
omnes haſtæ fortium. 5. Duo vbera tua
ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pa-
ſcũtur in liliis. 6. Donec perſpiret dies &
D moueãtur vmbræ. Ibo ad montẽ myrrhæ,
& ad collem thuris. 7. Tota pulchra es,
propinqua mea, & macula non eſt in te.

ΕΝ πολλοῖς ὁ βασιλεὺς Σολομὼν εἰς τύπον τοῦ ἀληθινοῦ βασιλέως παραλαμβάνεται· πολλοῖς δὲ, φημὶ, τοῖς πρὸς τὸ κρεῖττον περὶ αὐτοῦ παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ἱστορουμένοις. εἰρηνικός τε γὰρ λέγεται, καὶ σοφίαν ἀμέτρητον ἔχει· καὶ ναὸν οἰκοδομεῖ, βασιλεύει τε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κρίνει τὸν λαὸν ἐν δικαιοσύνῃ· καὶ ἐκ τοῦ σπέρματός ἐστι τοῦ Δαβίδ. ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν

IN multis rex Solomon aſſumitur in typum veri regis; in multis, inquam, quæ à ſancta ſcriptura de ipſo recenſentur, relata ad id quod eſt melius. Nam & pacificus dicitur, & immenſam habens ſapientiam: & templum ædificat, & regit Iſraëlem, & populum iudicat in iuſtitia: & eſt ex ſemine Dauid. Sed & ad

A ipſum venit regina Æthiopum. Nam hæc quidem omnia, & quæ ſunt huiuſmodi, de eo quidem dicuntur typicè, deſcribunt autem virtutem Euangelij. Quis enim adeò pacificus eſt, atque is, qui interemit inimicitias, cruci autem ſuos affixit inimicos, nóſque, imo verò totum mundum ſibi reconciliauit, & ſepis intermediam ſoluit maceriem, vt duos in ſeipſo conderet in vnum nouum hominem, qui facit pacem, & qui prædicat iis qui longe, & iis qui propè, pacem per eos qui annunciant bona. Quis eſt autem talis ædificator templi? qualis qui fun- B damenta quidem iacit in montibus ſanctis, hoc eſt, in Prophetis & Apoſtolis, qui ædificat, ſicut dicit Apoſtolus; ſuper fundamentum Apoſtolorum

Ephes. 2. Psal. 86. & Prophetarum, per ſe viuentes & animatos lapides, qui per ſe ac ſponte voluuntur ad compactionem & connexionem parietum, iuxta id quod dicit Propheta, vt connexi & compacti in virtute fidei & vinculo pacis, per ſe creſcant in templum ſanctum, vt fiant habitaculum in Spiritu. Quòd autem ſua ſapientia Solomon veram ſignificet C

Eph. 2. 15. ſapientiam, nemo contradixerit, ad hiſtoriam aſpiciens & veritatem. Teſtatur enim hiſtoria, quòd ille exceſſit terminos humanæ ſapientiæ, vt qui omnium rerum cognitionem in ſui cordis latitudine ceperit, adeò vt & priores præterierit, & qui deinceps ſunt conſecuti, eum non poſſint aſſequi,

Psal. 103. Rom. 11. Dominus autem ſua natura, id ipſum quod eſt, eſt eſſentia veritatis, ſapientiæ & potentiæ ac virtutis. Propterea cùm dixiſſet Dauid: Omnia in ſapientia feciſti: Prophetam interpretans diuinus Apoſtolus, in ipſo dicit creata D eſſe omnia: vtpotè quòd Propheta eum ſignificet per ſapientiam. Quòd autem rex Iſraël ſit Dominus, inimici etiã eius teſtati ſunt, qui confeſſionem regni eius ſubſcripſerunt cruci, Hic eſt rex Iudæorum: accipimus enim teſtimonium, etiamſi de magnitudine poteſtatis cenſeatur detrahere, dum regno Iſraëlitarum terminat dominium. Non enim ita habet: ſed ex parte imperium in omnes ipſa in cruce inſcriptio tribuit, quòd nõ adiecerit, quòd is ſit ſolũ rex Iudæorum.

Αἰθιόπων βασίλισσα αὐτὸν φοιτᾷ. ταῦτα γὰρ πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα, περὶ αὐτοῦ μὲν λέγεται τυπικῶς· προδιαγράφει δὲ τοῦ εὐαγγελίου τὴν δύναμιν. τίς γὰρ οὕτως εἰρηνικὸς, ὡς ὁ ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν, καὶ τῷ σταυρῷ προσηλώσας τοὺς ἐχθροὺς ἑαυτοῦ, ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ τὸν κόσμον ἑαυτῷ καταλλάξας, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, ὁ κηρύξας τοῖς μακρὰν τε καὶ τοῖς ἐγγὺς τὴν εἰρήνην, διὰ τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά. τίς δὲ τοιοῦτος οἰκοδόμος ναοῦ; ὡς ὁ τοὺς μὲν θεμελίους αὐτοῦ τιθεὶς ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς ἁγίοις, τουτέστιν, ἐν τοῖς προφήταις καὶ ἀποστόλοις· ἐποικοδομῶν δὲ, καθώς φησιν ὁ Παῦλος, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς ἐμψύχους λίθους, τοὺς δι' ἑαυτῶν πρὸς τὴν τῶν τοίχων ἁρμονίαν κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον κυλισμένοις, ὥστε συναρμοσθέντας ἐν τῇ ἑνότητι τῆς πίστεως, καὶ τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, αὐξῆσαι δι' ἑαυτῶν τὸν ναὸν τὸν ἅγιον, εἰς τὸ γενέσθαι κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. ὅτι δὲ καὶ τῇ σοφίᾳ τῇ ἑαυτοῦ ὁ Σολομὼν τὴν ἀληθινὴν μηνύει σοφίαν, οὐδεὶς ἂν ἀντείποι, πρός τε τὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέπων. μαρτυρεῖται μὲν γὰρ ἐκεῖνος ὑπὸ τῆς ἱστορίας, ὅτι παρῆλθε τοὺς τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας ὅρους, πάντων τὴν γνῶσιν ἐν τῷ πλάτει τῆς καρδίας χωρήσας, ὡς καὶ τοὺς προλαβόντας παραδραμεῖν, καὶ τοῖς ἐφεξῆς γενέσθαι ἀνέφικτος· ὁ δὲ κύριος κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, αὐτὸ ὅπερ ἐστὶν, ἀληθείας τε καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως οὐσία ἐστί. διὰ τοῦτο τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος· ὅτι πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἑρμηνεύων τὸν προφήτην ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθαι τὰ πάντα λέγει· ὡς τοῦτο τοῦ προφήτου διὰ τῆς σοφίας σημαίνοντος· τὸ δὲ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι τὸν κύριον, καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μεμαρτύρηται, τῶν ὑπογεγραφότων τῷ σταυρῷ τὴν ὁμολογίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· δεχόμεθα γὰρ τὴν μαρτυρίαν, εἰ καὶ κατασμικρύνειν νομίζεται τὸ μέγεθος τοῦ κράτους, τῇ τῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλείᾳ τὴν δεσποτείαν ὁρίζουσα. οὐ γὰρ οὕτως ἔχει· ἀλλ' ἀπὸ μέρους, τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τῷ σταυρῷ ἀνατίθησι, τὸ μὴ προσθεῖναι, ὅτι μόνων τῶν Ἰουδαίων οὗτός ἐστι βασιλεύς. ἀπο-

A ἁπλῶς γὰρ αὐτῷ προσμαρτυρήσας ὁ λόγος τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀρχήν, καὶ τὸ κατὰ πάντων κράτος κατὰ τὸ σιωπώμενον τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ συμπεριέλαβεν. ὁ γὰρ βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς καὶ τοῦ μέρους πάντως τὴν δεσποτείαν ἔχει. ἡ δὲ περὶ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ Σολομῶντος σπουδὴ τὸν ἀληθινὸν κριτὴν τοῦ παντὸς κόσμου διασημαίνει, ὥς φησιν· ὁ πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ· καί, ὅτι οὐ δύναμαι ποιεῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδέν· ἀλλὰ καθὼς ἀκούω, κρίνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν. οὗτος γὰρ ὁ ἀκριβέστατος τῆς δικαίας κρίσεως ὅρος, τὸ μὴ B ἀφ' ἑαυτοῦ κατά τινα προσπάθειαν ἀπόκρισιν τοῖς κρινομένοις νέμειν· ἀλλὰ πρότερον ἀκοῦσαι τῶν ὑποδίκων τῇ κρίσει, εἶθ' οὕτως τὴν ἐπ' αὐτοῖς ψῆφον ἐκθεῖναι. οὗ χάριν ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις τινὰ ὁμολογεῖ μὴ δύνασθαι. τὸ γὰρ ἔξω τοῦ δικαίου παρατρέψαι τὴν κρίσιν, ἀδύνατον τῇ ἀληθείᾳ. ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ εἶναι κατὰ σάρκα τὸν κύριον, καὶ παρὰ τοῦ γεγονότος ἐκ τοῦ Δαβὶδ προσημαίνεσθαι, ὡς ὁμολογούμενον τῷ λόγῳ παρήσομεν. τὸ δὲ κατὰ τὴν Αἰθιόπισσαν μυστήριον, πῶς καταλιποῦσα τὴν Αἰθιόπων τὴν βα- C σιλείαν, καὶ τοσοῦτον διαβᾶσα τὸν ἐν τῷ μέσῳ τόπον, πρὸς τὸν Σολομῶντα διὰ τὸ κλέος τῆς σοφίας ἐπείγεται, λίθοις τιμίοις καὶ χρυσῷ, καὶ τοῖς τῶν ἀρωμάτων ἡδύσμασι δεξιουμένη τὸν βασιλέα, δῆλον ἂν γένοιτο τῷ ἐπιστήσαντι πρὸς ὅ τι τῶν εὐαγγελικῶν βλέπει θαυμάτων. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι μέλαινα ἦν, ἐξ εἰδωλολατρείας τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, πρὶν ἐκκλησίαν γενέσθαι, πολλῷ μεταξὺ τῷ τῆς ἀγνοίας διαστήματι, τῆς πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν γνώσεως ἀπῳκισμένη; ἀλλ' ὅτε ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ σοφία D διέλαμψε, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν πρὸς τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις τὴν ἀκτῖνα διέπεμψε, τότε τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὸ φῶς ἐπιμύσαντος, καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν μετουσίας ἑαυτὸν ἀποστήσαντος, ἔρχονται οἱ Αἰθίοπες, οἱ ἐθνῶν τῇ πίστει προστρέχοντες, καὶ οἵ ποτε ὄντες μακράν, ἐγγὺς γίνονται, τῷ μυστικῷ ὕδατι τὴν μελανίαν ἀποκλυσάμενοι· ὥστε τὴν Αἰθιοπίαν προφθάσαι χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ, καὶ προσάγειν δῶρα τῷ βασιλεῖ, τά τε τῆς εὐσεβείας ἀρώματα, καὶ τὸ τῆς θεογνωσίας χρυσίον, καὶ τοὺς τιμίους λίθους τῆς τῶν ἐντολῶν τε καὶ τῶν ἀρετῶν ἐργασίας. ἀλλὰ πρὸς ὅ τι βλέπων ἐντεῦθεν ἄρχομαι τοῦ προ-

A Nam cum ei oratio abſolutè tribuerit ſuo teſtimonio Iudæorum imperium, etiam imperium in omnes tacitè eo ſermone comprehendit. Rex enim vniuerſæ terræ etiam in partem dominatum obtinet: Solomonis autẽ ſtudium in verum iudicium, ſignificat verum iudicem totius mundi, qui dicit: Pater neminem iudicat, ſed iudiciũ omne dedit filio: &, Non poſſum ex me facere quicquã: ſed ſicut audio, iudico: & iudicium meum iuſtum eſt. *Ioan. 5.* Hæc eſt enim iuſti iudicij exactiſſima definitio, non ex ſe aliqua affectione dare reſponſum iis qui B in iudicio contendunt: ſed primum audire eos qui ſubeunt iudicium, & deinde in eos ferre ſententiam. Quamobrem ſe quædam non poſſe Dei fatetur potentia. Nam extra iuſtum peruertere iudicium minimè poteſt veritas. Quòd autem ſit ex ſemine Dauid ſecundum carnem, id ſignificari per eum, qui natus eſt ex Dauide, de eo prætermittemus prolixiori vti oratione, vt de quo ſatis conſtet. Æthiopiſſæ autem myſterium, quemadmodum relicto regno Æthiopum, & tranſmiſſo tanto quod intercedebat ſpatio, C properat ad Solomonem propter laudem ſapientiæ, gemmis & auro, vnguentíſque pretioſis regem honorificè proſequens, manifeſtum fuerit animum aduertenti ad quódnam Euangelicum aſpicit miraculum. Quis enim neſcit, quòd quæ ex idololatria ab initio eſt ex gentibus Eccleſia, priuſquam fieret Eccleſia, longo interiecto ignorationis interuallo, procul habitabat à veri cognitione? Sed quando apparuit gratia Dei, & illuxit ſapientia, & lux vera ad eos qui ſedebant in tenebris & vmbra, miſit radium, tunc Iſraële ad lu- D cem claudente oculos, & ſeipſum abducente à bonorum participatione, veniunt Æthiopes ij qui ad fidem accedunt ex gentibus, & qui aliquando longè erant, propè accedunt, nigrore abluto aqua myſtica: adeò vt Æthiopia porrexerit manus Deo, eò quod obtulerit dona Regi, pietatis aromata, *Pſal. 67, 32.* & aurum Dei cognitionis, & gemmas præceptorum, & virtutum operationis. Sed quorſum aſpiciens, hinc incipio

à nobis propoſita verborum contemplatione, iam declarabo, ſi prius poſuero dictionem diuinorum eloquiorum, quæ ſic habet. 9. *Ferculum ſibi fecit rex Solomon ex lignis Libani, columnas ſibi fecit argenteas, & reclinatorium ſuum aureum, Aſcenſus eius purpureus. Intra ipſum eſt pauimentum charitate ſtratum ex filiabus Hieruſalem.* Quomodo in iis quæ prius ſunt examinata, de Salomone dictum eſt, per quæ illud de templo myſterium in tali perſona deſcribitur: ſic etiam de ferculi constructione ſignificatur de nobis diſpenſatio. Multis enim modis eſt Deus in iis qui ſunt ſe digni, prout fert vniuſcuiuſque facultas, & ſic vnoquoque eſt dignus. Fit enim aliquis locus Dei, alius verò domus, alius autem ſedes, & alius ſcabellum. Eſt etiam aliquis, qui effectus currus, & equus qui habenis facilè regitur, ſuſcipiens bonum ſuum ſeſſorem, prout videtur ei qui dirigit, curſum ſuum conficit. Vt autem nunc docemur, fit etiam quiſpiam eius ferculum, qui ex illius ſapientia non ſolum cõſtruitur ex lignis Libani, ſed etiã auro & argento & purpura & gẽmis conuenienter ornatur in vnaquaq; parte, per quę charitas eius efficax fit, nõ omnibus capientibus charitatis operationem, ſed ſi qua filia ſupernæ Hieruſalem quæ eſt libera, cognoſcitur per vitam. Atque quòd is quidem qui in ſe fert Deum, ſit ferculum eius qui in ipſo inſidet, manifeſtum fuerit etiam priuſquam de eo loquamur. Qui enim, iuxta ſanctum Paulum, non amplius viuit ipſe, ſed in ſe viuentem habet Chriſtum, & dat experimentũ Chriſti qui in ipſo loquitur, is dicitur & fit ferculum eius qui ab ipſo fertur & portatur. Sed nõ eſt hoc quod quęritur. Illud potius oportet diligenter attendere, quid ſibi vult varia & multiplex materia. Quomodo ergo præter aurum, argentum, & purpuram, & gemmas adſumitur ligni natura ad conſtructionem ferculi? Atqui ſapiens architectus Paulus repudiãdum cenſet lignum cum fœno & ſtipula ad domus ædificationem, vt quod conſumatur à vi ignis conſumente, quę opus probat. Sed ſcimus eſſe aliquam ligni naturam, quæ in eo quod eſt, non permanet, ſed ſeipſam mutat in aurum, aut argentum, aut aliquid aliud

Cap. 3. 9.
Galat. 2.
2. Cor. 13.
1. Cor. 3.

A κοινωνὸς ἡμῖν τῆς ῥητῆς θεωρίας, ἤδη διασαφήσω τῷ λόγῳ αὐτὴν προεκθέμενος τὴν λέξιν τῶν θείων λογίων ἔχουσαν οὕτως· Φορεῖον ἐποίησεν ἑαυτῷ ὁ βασιλεὺς Σολομὼν ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου, στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύρεον, καὶ τὸ ἀνάκλιτον αὐτοῦ χρυσίον, ἐπίβασιν αὐτοῦ πορφύραν. ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον ἀγάπην ἀπὸ θυγατέρων Ἱερουσαλήμ. ὥσπερ τοίνυν ἐν τοῖς προεξητασμένοις περὶ τοῦ Σολομῶντος εὗρεν ὁ λόγος, δι' ὧν τὸ περὶ τοῦ ναοῦ μυστήριον ἐν ἐκείνῳ τῷ προσώπῳ διαγράφεται· οὕτω καὶ διὰ τῆς τοῦ φορείου κατασκευῆς ἡ περὶ ἡμῶν οἰκονομία διασημαίνεται.
B πολυτρόπως γὰρ ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἀξίοις ἑαυτοῦ γίνεται, καθὼς ἕκαστος ἂν ἔχῃ δυνάμεώς τε καὶ ἀξίας, οὕτως ἐν ἑκάστῳ γινόμενος. ὁ μὲν γάρ τις γίνεται Θεοῦ τόπος, ὁ δὲ οἶκος, ἄλλος δὲ θρόνος, καὶ ἕτερος ὑποπόδιον. ἔστι δέ τις καὶ ἅρμα γινόμενος, ἢ ἵππος εὐήνιος, δεχόμενος ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν ἀγαθὸν ἐπιβάτην, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν τῷ εὐθύνοντι διανύων τὸν δρόμον. ὡς δὲ νῦν διδασκόμεθα, καὶ φορεῖον αὐτοῦ τις γίνεται, ὁ κατὰ τὴν ἐκείνου σοφίαν οὐ μόνον τοῖς ἐκ τοῦ Λιβάνου κατασκευαζομένοις ξύλοις, ἀλλὰ καὶ χρυσῷ καὶ ἀργυρίῳ καὶ πορφύ-
C ρᾳ καὶ λίθοις καταλλήλως ἐν ἑκάστῳ μέρει, δι' ὧν ἡ ἀγάπη αὐτοῦ ἐνεργὸς γίνεται, οὐ πάντων χωρούντων τὴν τῆς ἀγάπης ἐνέργειαν· ἀλλ' εἴ τις θυγάτηρ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ τῆς ἐλευθέρας διὰ τοῦ βίου γνωρίζοιτο. ὅτι μὲν οὖν ὁ τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῷ φέρων, φορεῖόν ἐστι τοῦ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντος καὶ καθιδρυμένου, δῆλον καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων ἂν εἴη. ὁ γὰρ κατὰ τὸν ἅγιον Παῦλον, μηκέτι αὐτὸς ζῶν, ἀλλὰ ζῶντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, καὶ δοκιμὴν διδοὺς τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, οὗτος κυρίως φορεῖον λέγεταί τε καὶ γίνεται τοῦ ἐν αὐτῷ φερομένου καὶ ὑπ' αὐτοῦ βασταζομένου. ἀλλ' οὐ
D τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον. ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον προσήκει δι' ἐπιμελείας κατανοῆσαι, τί βούλεται τὸ τῆς ὕλης ποικίλον τε καὶ πολυειδές. πῶς οὖν συμπαραλαμβάνεται χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ, καὶ πορφύρᾳ, καὶ λίθοις ἡ τοῦ ξύλου φύσις εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ φορείου; καίτοι γε τὸ ξύλον ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων Παῦλος, μετὰ τοῦ χόρτου καὶ τῆς καλάμης εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ οἴκου κρίνει ἀπόβλητον, ὡς τῇ ἀναλωτικῇ τοῦ πυρὸς δυνάμει τῇ δοκιμαζούσῃ τὸ ἔργον ἐνδαπανώμενον. ἀλλ' οἴδαμέν τινα ξύλου φύσιν μὴ διαμένουσαν ἐν ᾧ ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς χρυσὸν, ἢ ἄργυρον, ἢ ἄλλό τι τῶν τιμίων ἑαυ-

A τὴν μεταβάλλουσαν. ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ οἰκίᾳ, φησὶν ὁ ἀπόστολος, τὰ μέν ἐστι χρυσᾶ τῇ φύσει, καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, τὴν ἀσώματον οἶμαι καὶ νοερὰν κτίσιν διὰ τούτων ὑπαινισσόμενος· τὰ δὲ ξύλινά τε καὶ ὀστράκινα, ἡμᾶς τάχα διὰ τούτων ἀποσημαίνων, οὓς ἀπεγαίωσε μὲν ἡ παρακοὴ καὶ ὀστρακίνους ἐποίησεν· ἡ δὲ διὰ τοῦ ξύλου ἁμαρτία, ξύλινα ἡμᾶς σκεύη ἀντὶ χρυσῶν ἀπειργάσατο. μεμέρισται δὲ πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ὕλης καὶ ἡ τῶν σκευῶν χρῆσις. τὰ μὲν γὰρ τῆς τιμιωτέρας ὕλης, εἰς τιμὴν ἀποτέτακται· τὰ δὲ εἰς τὴν ἄτιμον ὑπηρεσίαν ἀπέρριπται. B ἀλλὰ τί φησι περὶ τῶν τοιούτων ὁ Παῦλος; ὅτι ἐξουσίαν ἔχει τὸ σκεῦος ἐκ τῆς ἰδίας προαιρέσεως, ἢ χρύσεον ἀπὸ ξυλίνου, ἢ ἀργύρεον ἀπ' ὀστρακίνου γενέσθαι. ἐὰν γάρ τις, φησὶν, ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν τῷ δεσπότῃ, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. τάχα τοίνυν διὰ τῶν εἰρημένων προσαγόμεθά πως τῇ προκειμένῃ θεωρίᾳ τοῦ λόγου. τὸ ὄρος ὁ Λίβανος ἐν πολλοῖς τῆς ἁγίας γραφῆς εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως μνημονεύεται· ὡς ὅταν λέγῃ διὰ τοῦ προφήτου· ὅτι συντρίψει κύριος τὰς κέδρους τοῦ C Λιβάνου, καὶ λεπτυνεῖ αὐτάς τε, καὶ τὸν Λίβανον ὡς τὸν μόσχον ἐκεῖνον, δηλαδὴ τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ καταλεανθέντα ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως, καὶ πότιμον διὰ λεπτότητα τοῖς Ἰσραηλίταις γενόμενον. δηλοῦται γὰρ ὧδε διὰ τῆς προφητείας, ὅτι οὐ μόνον τὰ ἐκφυέντα παρὰ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως κακά, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄρος ἡ πρώτη τοῦ κακοῦ ῥίζα, ὁ Λίβανος, ὁ ὑποτρέφων τὴν τοιούτων δένδρων τὴν ὕλην, εἰς τὸ μὴ ὂν περιστήσεται. οὐκοῦν ἡμεῖς ἦμέν ποτε τοῦ Λιβάνου τὰ ξύλα, ἕως ἐν ἐκείνῳ ἦμεν ἐρριζωμένοι, διά τε τοῦ πονηροῦ βίου, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπάτης· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖθεν D ὑπὸ τῆς λογικῆς ἀξίνης ἐπετμήθημεν, καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ τεχνίτου ἐγενόμεθα, φορεῖον ἑαυτοῦ ἡμᾶς ἐποίησε, μεταστοιχειώσας τοῦ ξύλου τὴν φύσιν διὰ τῆς παλιγγενεσίας εἰς ἀργύρειόν τε καὶ χρύσιον, καὶ εἰς ἀνθηρὰν πορφύραν, καὶ εἰς τὰς τῶν λίθων αὐγάς· καὶ ὥσπερ φησὶν ὁ ἀπόστολος, ὅτι καταλλήλως ἐμέρισεν ἑκάστῳ ὁ Θεὸς τὰς τοῦ ἁγίου πνεύματος δωρεάς· καὶ ᾧ μὲν δίδωσι προφητείαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως· ἄλλῳ δὲ ἄλλο τι τῶν ἐνεργημάτων, πρὸς ὃ πέφυκέ τι καὶ δύναται ἕκαστος τὴν χάριν δέξασθαι, ἢ ὀφθαλμὸς τοῦ

pretioſum. In magna enim Dei domo, ait Apoſtolus eſſe vaſa natura aurea & argentea, nempe creaturam incorpoream & intelligentem per hæc tacitè ſignificans fortaſſe: per hæc lignea vero & fictilia nos fortaſſe ſubindicans, quos terrenos fecit inobedientia & fictiles: peccatum autem per lignum commiſſum nos fecit vaſa lignea ex aureis. Pro dignitate autem materiæ diuiſus eſt etiam vſus vaſorum. Nam quæ ſunt ex pretioſiori materia, ordinata ſunt & deputata ad honorem: alia autem ſunt abiecta ad turpe & ignominioſum miniſterium. Sed quid de talibus dicit Paulus? Eſt in vaſis poteſtate ex ſua liberi arbitrij electione, vel aureum ex ligneo, vel argenteum fieri ex fictili. Si quis enim, inquit, ſeipſum emundauerit, erit vas Domino in honorem, ad omne opus bonum paratum. Fortè ergo per ea quæ dicta ſunt, adducimur ad propoſitam eius quod lectum eſt, contemplationem. Mons Libanus in multis locis ſanctæ ſcripturæ commemoratur, ad indicandum aduerſariam poteſtatem, vt quando dicit per Prophetam, Conteret Dominus cedros Libani, & comminuet eas, & Libanum vt vitulum illum, qui ſcilicet fuit à Moſe comminutus in deſerto, & propter ſubtilitatem factus fuit potabilis Iſraëlitis. Hîc enim ſignificatur per prophetiam, quòd non ſolùm mala quæ orta ſunt ex aduerſaria poteſtate, ſed etiam ipſe mons prima mali radix Libanus, qui clam fouet eiuſmodi arborum ſyluam, ad nihilum redigetur. Nos ergo fuimus quidem aliquando ligna Libani, vt qui in illo radices egiſſemus, per malam vitam, & per fraudem dæmonum: ſed poſtquam illinc à rationis participe ſecuri exciſi ſumus, & fuimus in manibus artificis, is nos ſuum fecit ferculum, transmutata ligni natura per regenerationem in argentum & aurum, & florentem purpuram, & in ſplendores gemmarum: & ſicut dicit Apoſtolus, conuenienter vnicuique diuiſit Deus dona ſancti Spiritus: & alij quidam dat Prophetiam conuenienter proportioni fidei: alij verò aliquam aliam operationem, prout eſt vnuſquiſque aptus natura, & poteſt ſuſcipere gratiam, vt qui vel ordine-

2.Tim.2. — Ibidem. — Pſal.28. — Rom.12.

tur oculus Eccleſiæ, vel locum teneat manuum, vel loco pedis fulciat ac ſtabiliat: Ita etiam in ferculi conſtructione aliud quidem eſt columna, aliud verò aſcenſus, aliud verò eſt ea pars quæ eſt ad caput, quam vocauit reclinatorium, alij autem ſunt collocati intus. Quorum omnium quadam ratione compoſitionem artifex non vniformiter excogitat ſolummodo ad ornatum: ſed exornantur quidem omnia pulchritudine: diuerſa autem & vnicuique eorum conueniens excogitatur elegantia & decor. Sunt ergo argenteæ quidem ferculi columnæ: earum autem purpurei aſcenſus: aureum autem eſt reclinatorium quod ſuſtentat caput, in quo caput ſuum reclinat ſponſus: gemmis autem & lapidibus pretioſis variatur quicquid eſt intus. Sunt ergo columnæ eccleſię columnæ, quibus planè purum & igne examinatū argentum eſt eloquium. Purpura autem ſunt, qui ad regalis reipublicæ ſummum gradum aſcenderunt. Præcipuum enim regni ſignum cenſetur eſſe purpura. Principatum autem obtinens facultas, in qua caput ſuum reclinet is qui conſtruxit ferculum, eſt purorum dogmatum aurum. Quæcumque autem latent, & non apparent, decorantur pura gemmarum conſcientia, per quæ omnia conſiſtit charitas ex filiabus Iſraël. Si quis autem velit ferculum quidem dicere vniuerſam Eccleſiam, diuidit autem ex differentiis operationum in perſonas aliquas, partes ferculi, vt iam de eo dictum eſt antea, ſic quoque eſt facillimum vnicuique ordini eorum qui ſunt in Eccleſia adaptare partes ferculi: quomodo dicit Apoſtolus:
1.Cor.12. Poſuit, inquit, Deus in Eccleſia, primum Apoſtolos, ſecundo Prophetas, tertio doctores, & ſingulatim omnia ad perfectionem ſanctorum: ita vt per has voces, quæcumque ad opificium ferculi pertinent, ſacerdotes ac doctores intelligantur, & venerandam virginitatem eſſe ſtatuamus, quæ in ferculo, virtutum puritate, tanquam radiis quibuſdam pretioſorum lapidum fulgeat. Ac de his quidem hactenus.

Quæ ſequuntur verba, prolata ab ipſa ſponſa, exhortationem ad filias Hieruſalem continent. Nam quemadmodum magnus ille Paulus pro damno
1.Cor.7. ducebat, ſi non cum vniuerſis bona ſua

A σώματος τῆς ἐκκλησίας γινόμενος, ἢ εἰς χεῖρα τασσόμενος, ἢ ἀντὶ ποδὸς ὑποστηρίζων· οὕτω καὶ ἐν τῇ τοῦ φορείου κατασκευῇ, ὁ μέν τις στύλος, ὁ δὲ ἐπίβασις γίνεται· ἕτερος δὲ ὁ πρὸς τῇ κεφαλῇ μέρος ὃ ἀνάκλιτον προσηγόρευσεν· εἰσὶ δέ τινες οἱ εἰς τὸ ἐντὸς τεταγμένοι. ὧν ἁπάντων κατά τινα λόγον ὁ τεχνίτης οὐ μονοειδῆ πρὸς τὸν καλλωπισμὸν ἐπινοεῖ τὴν ὕλην· ἀλλὰ πάντα μὲν κατακοσμεῖται τῷ κάλλει· διάφορος δὲ καὶ κατάλληλος ἑκάστῳ τούτων ἐπινοεῖται ἡ ὥρα. εἰσὶ τοίνυν ἀργύρεοι μὲν οἱ στύλοι τοῦ φορείου· αἱ δὲ
B τούτων ἐπιβάσεις πορφύρα· ἐκ χρυσοῦ δὲ τὸ ἀνάκλιτον τὸ τῇ κεφαλῇ ὑποβαλλόμενον, ἐν ᾧ κλίνει τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν ὁ νυμφίος· τοῖς δὲ τιμίοις λίθοις τὸ ἔνδον ἅπαν καταποικίλλεται. οὐκοῦν στύλους μὲν νοητέον, τοὺς στύλους τῆς ἐκκλησίας, οἷς ἀκριβῶς τὸ ἀργύρεον καθαρόν τε καὶ πεπυρωμένον ὁ λόγος ἐστίν. ἡ δὲ πορφύρα εἰσὶν οἱ τῆς βασιλείας ἐν τῷ ὑψηλῷ τῆς πολιτείας ἐπιβεβήκασιν. ἐξαίρετον γὰρ γνώρισμα τῆς βασιλείας ἡ πορφύρα νομίζεται. τὸ δὲ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κλίνει ὁ τὸ φορεῖον κατασκευάσας, τὸ
C τῶν καθαρῶν δογμάτων χρυσίον ἐστίν. ὅσα δὲ ἀφανῆ τε καὶ κρύφια τῇ καθαρᾷ συνειδήσει τῶν τιμίων λίθων ἐνωραΐζεται, δι' ὧν ἁπάντων ἀπὸ τῶν θυγατέρων Ἱερουσαλὴμ ἡ ἀγάπη συνίσταται. Εἰ δὲ βούλοιτό τις φορεῖον μὲν πᾶσαν λέγειν τὴν ἐκκλησίαν· καταμερίζοι δὲ κατὰ τὰς τῶν ἐνεργειῶν διαφορὰς εἰς πρόσωπά τινα τοῦ φορείου τὰ μέρη, ὡς ἤδη περὶ τούτου προείρηται, πολλὴν καὶ οὕτως εὐκολίαν ὁ λόγος ἔχει, ἑκάστῳ τάγματι τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τεταγμένων ἐφαρμόσαι τοῦ φορείου τὰ μέρη· καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα καθ' ἕκαστον πάντα πρὸς τὸν
D καταρτισμὸν τῶν ἁγίων· ὡς διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν πρὸς τὴν τοῦ φορείου κατασκευὴν συντελούντων ἱερέας νοεῖσθαι καὶ διδασκάλους, καὶ τὴν σεμνὴν παρθενίαν τὴν ἐντὸς τοῦ φορείου καθαρότητι τῶν ἀρετῶν, οἷόν τισι λίθων αὐγαῖς ἐναστράπτουσαν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα. ὁ δὲ ἐφεξῆς λόγος προτροπὴν περιέχει πρὸς τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλὴμ παρὰ τῆς νύμφης γινόμενος. ὡς γὰρ ὁ μέγας Παῦλος ζημίαν ἡγεῖτο, εἰ μὴ πᾶσι τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ἐκοι-

κοινώνησε, διὰ τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἀκούοντας ἔλεγεν· ὅτι γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ αὐτὸς ἤμην ποτὲ καθ' ὑμᾶς. καὶ ὅτι μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς ἐγὼ Χριστοῦ· οὕτω καὶ ἡ φιλάνθρωπος νύμφη αὕτη τῶν θείων τοῦ δεσπότου μυστηρίων ἀξιωθεῖσα, ὅτε τὴν κλίνην ἴδε, καὶ φορεῖον βασιλέως ἐγένετο, βοᾷ πρὸς τὰς νεάνιδας· αὗται δ' ἂν εἶεν αἱ τῶν σωζομένων ψυχαί· ἕως πότε λέγουσα τῷ σπηλαίῳ τοῦ βίου ἐναποκλείεσθε; ἐξέλθετε τῶν περικαλυμμάτων τῆς φύσεως, καὶ ἴδετε τὸ θαυμαστὸν θέαμα, Σιὼν θυγατέρες γενόμεναι, θεάσασθε περιπρέποντα τῇ κεφαλῇ τοῦ βασιλέως τὸν στέφανον, ὃν ἡ μήτηρ αὐτοῦ περιέθηκε κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ὅς φησιν· ἔθηκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον ἐκ λίθου τιμίου. πάντως δὲ οὐδεὶς τῶν κρίνειν τοὺς περὶ Θεὸν λόγους ἐπισκεμμένων ἀκριβολογεῖται, περὶ τὴν τοῦ ὀνόματος ἔμφασιν, ὅτι μήτηρ ἀντὶ τοῦ πατρὸς μνημονεύεται, μίαν ἀφ' ἑκατέρας φωνῆς ἀναλαμβάνων διάνοιαν. ἐπεὶ γὰρ οὔτε ἄρρεν, οὔτε θῆλυ τὸ θεῖόν ἐστι· πῶς γὰρ ἂν ἐπὶ τῆς θεότητός τι νοηθείη τοιοῦτον, ὅ ποτε οὐδὲ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις τοῦτο εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένει, ἀλλ' ὅταν ἐν Χριστῷ ἓν πάντες γενώμεθα, τὰ σημεῖα τῆς διαφορᾶς ταύτης μετὰ ὅλου τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου συνεκδυόμεθα; τούτου χάριν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἔνδειξιν τῆς ἀφθάρτου φύσεως πᾶν τὸ εὑρισκόμενον ὄνομα· οὔτε θήλεος, οὔτε ἄρρενος τὴν σημασίαν τῆς ἀκηράτου καταμολυνόντος φύσεως. διὰ τοῦτο ἐν μὲν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ πατὴρ λέγεται ποιεῖν τοὺς γάμους· ὁ δὲ προφήτης πρὸς τὸν Θεὸν λέγει· ὅτι ἔθηκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον ἐκ λίθου τιμίου· ἐνταῦθα δὲ παρὰ τῆς μητρός φησιν ἐπιτίθεσθαι τῷ νυμφίῳ τὸν στέφανον. ἐπεὶ οὖν ἐστιν εἷς ὁ γάμος καὶ μία νύμφη, καὶ παρὰ ἑνὸς ἐπιβάλλεται τῷ νυμφίῳ ὁ στέφανος· οὐδὲν διαφέρει πάντως, ἢ υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ λέγειν Θεόν, ἢ υἱὸν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, κατὰ τὴν Παύλου φωνήν, ὡς μιᾶς οὔσης καθ' ἑκάτερον ὄνομα τῆς νυμφοστολούσης αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας συνοικήσεως δυνάμεως. ἐξέλθετε οὖν, φησιν, ἡ νύμφη πρὸς τὰς νεάνιδας, καὶ θυγατέρες Σιὼν γένεσθε· ὥστε ἀπὸ σκοπιᾶς ὑψηλῆς· οὕτω γὰρ Σιὼν ἑρμηνεύεται· δυνηθῆναι τὸ θαυμαστὸν ἰδεῖν θέαμα, στεφανηφοροῦντα τὸν νυμφίον. στέφανος δὲ αὐτοῦ ἡ ἐκκλησία γίνεται, διὰ

A cõmunicaſſet, eáq; de cauſa verbis hiſce ad audientes vtebatur: Velim vos tales fieri, qualis ego ſũ, cùm & ipſe aliquãdo talis fuerim, quales vos eſtis. Item, velim vos fieri imitatores mei, quẽadmodum ego Chriſti ſum imitator: ſic & benigniſſima hæc ſponſa diuinorũ ſponſi myſteriorũ particeps facta, poſteaquã cubile conſpexit, ac regis ferculum effecta eſt, ad iuuẽculas clamat (& fuerint forſitan hæ illorũ animæ, qui ſalutẽ conſequuntur) &, Quouſq; tandem, ait, intra vitæ ſpeluncam abditę latetis? Progredimini extra naturæ velamenta, factæque filiæ B Sion, admirandum hoc ſpectaculum aſpicite. Intuemini decentiſſimam in capite regis coronã, quam mater ipſius ei circumpoſuit, quemadmodũ vates ille loquitur, Poſuiſti in caput ipſius coronã de lapide pretioſo factam. Neque quiſquam eorum, qui aliquo in oraculis diuinis iudicio valent, de vocabuli vi argutabitur, quòd pro patre matris hîc fiat mẽtio, cùm vtriſq; vocis ſenſus idem ſit. Nam cùm in natura diuina neque maſculus neque fœmineus ſexus exiſtat (quo enim pacto in deitate nobis quiddam eiuſmodi venire in mentem poſſit, C cum ſexus diſcrimen ne quidẽ in nobis hominibus perpetuò duraturũ ſit, quippe qui id temporis, cùm omnes vnum in Chriſto efficiemur, ſigna diſcriminis huius vnà cum toto veteri homine exuturi ſumus?) idcirco in naturæ illius ineffabilis indicatione vox quæuis parẽ vim obtinet: neque maris, neq; fœminæ vocabulo ſignificationẽ illius puriſſimæ naturæ polluente. Propterea in Euangelio *Matth. 22.* quidã pater filio nuptias facere dicitur: Propheta vero ille Deũ compellans, Po- *Pſal. 20. 4.* ſuiſti (ait) in caput ipſius coronã de pretioſo lapide factam: hæc deniq; corona D ſponſo à matre impoſita dicitur. Quia igitur vnæ tantùm nuptiæ ſunt, & vna ſponſa, & ab vno corona ſponſo imponitur: omnino nihil diſcriminis eſt, ſiue quis Dei filiũ vnigenã Deum vocet, ſiue filium dilectionis eius, quemadmodum Paulus loquitur, cum eadem poteſtas vtroq; vocabulo indicata exornet ipſũ vt ſponſum, ad cohabitationẽ noſtram. Egredimini ergo, inquit, ad iuuenculas, ſponſa, & filiæ Sion efficiamini: vt de ſublimi ſpecula (hoc enim vox Sion ſignificat) ſpectaculũ admirãdum videre poſſitis, videlicet ſpõſum corona redimitum. Eſt autẽ corona huius Eccleſia, quę

ſponſi caput viuis & animatis lapidibus vndique circundat. Atque hanc coronam charitas connexuit. Nam ſiue quis hoc matri, ſiue charitati tribuat, non aberrabit. Etenim Deus eſt charitas, quemadmodum Ioannes ait. (1.Io.4.6.) Atqui hac ex corona voluptatem eum capere ait ſponſa, mirificè gaudentem ornatu illo ſponſalitio. Reuera enim lætitia afficitur is, qui Eccleſiam coniugem ſibi fecit, redimitus illorum virtutibus, qui in ea ſunt eximij. Fuerit autem fortaſſe melius hæc ipſa verba collocari, quæ quidem huiuſmodi ſunt. (Cap 3.v.11) 11. *Egredimini & videte filiæ Sion Solomonem regem in corona, qua coronauit eum mater ipſius illo die, quo deſpondebatur, & die lætitiæ cordis ipſius.* Hanc igitur ſponſæ benignitatem Verbum excipiens, quòd ea Domini ad imitationem velit omnes ſaluos fieri, & ad cognitionem veritatis peruenire: pulchriorem portò efficit, factus & præco & pictor quaſi quidam venuſtatis eius. Non enim ſimpliciter ipſius forma laudatur, generatim prædicata: ſed ſigillatim membra conſiderantur, ac peculiare quoddam membro cuique per comparationem ac ſimilitudinem encomium tribuitur. Sunt autem hæc ipſius verba: *Quam pulchra es, amica mea, quàm pulchra es.* Nam poſteaquam imitata benignam heri ſui voluntatem egredi iuſſit puellas, ad exemplum Abrami, quamlibet de terra ſua, & cognatione ſua, quam cum ſenſuum organis habet, vt purum illum ſponſum videant redimitum corona, quæ eſt Eccleſia: reipſa propius ad bonitatem herilem accedit, facta iam Deo propior per dilectionem proximi. Quapropter ad eam inquit Verbum, *Quam pulchra es,* poſteaquam bono animi inſtituto ad pulchritudinem acceſſiſti. Laudis autem repetitio, minimè falſum hoc teſtimonium eſſe demonſtrat. Nam teſtimonio duplici veritatem confirmari diuina lex pronunciat. Eam ob cauſam ait: (1.Cor.12.) *Quam pulchra es, amica mea, quàm pulchra es.* Quia verò vniuerſa Eccleſia, vnum Chriſti corpus eſt, & hoc vno in corpore, quemadmodum Apoſtolus inquit, membra multa ſunt, quæ quidem omnia non eundem actum habent (quippe quod alium Deus in hoc corpore tanquam oculum creauerit, alium

A τὴν ἐμψύχων λίθων τὴν κεφαλὴν ἐν κύκλῳ διαλαμβάνουσα. στεφανηπλόκος δὲ τοῦ τοιούτου στεφάνου, ἡ ἀγάπη ἐστὶν, ἣν εἴτε μητέρα, εἴτε ἀγάπην τις λέγει, οὐχ ἁμαρτήσεται. Θεὸς γάρ ἐστιν ἀγάπη κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. τούτῳ δὲ τῷ στεφάνῳ ἐνευφραίνεσθαι λέγει αὐτὸν ἡ νύμφη, τῷ νυμφικῷ κόσμῳ ἐναγαλλόμενον. χαίρει γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁ σύνοικον τὴν ἐκκλησίαν ἑαυτῷ ποιησάμενος, ταῖς ἀρεταῖς τῶν διαπρεπόντων ἐν αὐτῇ στεφανούμενος. κρεῖττον δ' ἂν εἴη αὐτὰς παραθεῖναι τὰς θείας φωνὰς ἐπὶ λέξεως
B ἐχούσας οὕτως. ἐξέλθετε καὶ ἴδετε θυγατέρες Σιὼν τὸν βασιλέα Σολομῶντα ἐν τῷ στεφάνῳ, ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἐν ἡμέρᾳ νυμφεύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ. τὴν μὲν τοιαύτην φιλανθρωπίαν τῆς νύμφης ὁ λόγος ἀποδεξάμενος, ὅτι κατὰ μίμησιν τοῦ δεσπότου καὶ αὐτὴ πάντας θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν· σεμνοτέραν αὐτὴν ἀπεργάζεται ὁ κῆρυξ, τοῦ κάλλους αὐτῆς καὶ ζωγράφος γινόμενος. οὐ γὰρ ἁπλῶς ὁ τῆς ὥρας ἔπαινος λέγεται, καθολικήν
C τινα εὐφημίαν περιέχων τοῦ κάλλους· ἀλλ' ἐμφιλοχωρεῖ τῷ λόγῳ τοῖς καθ' ἕκαστον μέρεσιν, ἴδιον ἑκάστῳ μέλει διὰ συγκρίσεώς τε καὶ ὁμοιώσεως χαριζόμενος τὸ ἐγκώμιον. λέγει δὲ οὕτως· ἰδοὺ εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ εἶ καλή. ἡ γὰρ μιμησαμένη τοῦ δεσπότου τὸ φιλάνθρωπον βούλημα, καὶ ἐξελθεῖν ἐγκελευσαμένη καθ' ὁμοιότητα τοῦ Ἀβραὰμ τὰς νεάνιδας, ἑκάστην ἀπὸ τῆς γῆς ἑαυτῆς, καὶ ἀπὸ τῆς περὶ τὰ αἰσθητήρια συγγενείας αὐτῆς, ὥστε ἰδεῖν τὸν καθαρὸν νυμφίον στεφανηφοροῦντα, τὴν ἐκκλησίαν· ἀληθῶς πλησίον
D γέγονε τῆς δεσποτικῆς ἀγαθότητος, διὰ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης τῷ Θεῷ προσεγγίσασα. καλὴ οὖν εἶ, φησὶ πρὸς αὐτὴν ὁ λόγος, τῇ καλῇ προαιρέσει τῷ ἀγαθῷ πλησιάσασα. ἡ δὲ ἐπανάληψις τοῦ ἐπαίνου τὸ ἀψευδὲς τῆς μαρτυρίας ἐνδείκνυται. ἐν γὰρ τῇ διπλῇ μαρτυρίᾳ βεβαιοῦσθαι τὴν ἀλήθειαν ὁ θεῖος ἀποφαίνεται νόμος. διὰ τοῦτο φησίν· ἰδοὺ εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ εἶ καλή. ἀλλ' ἐπειδὴ ἓν σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἡ ἐκκλησία πᾶσα, ἐν δὲ τῷ ἑνὶ σώματι, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, μέλη ἐστὶ πολλά· πάντα δὲ τὰ μέλη οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν· ἀλλὰ τὸν μὲν ὀφθαλμὸν ἔκτισεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ σώματι, ἕτερος δέ τις οὖς ἐφυτεύθη,

A ἐφυτεύθη· εἰσὶ δέ τινες διὰ τὴν ἐνεργείας τῶν δυνάμεων χεῖρες γινόμενοι, καὶ πόδες λέγονταί τινες οἱ τὰ βάρη βαστάζοντες· εἴη δ' ἄν τι καὶ γεύσεως ἔργον καὶ ὀσφρήσεως, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα, δι' ὧν ἀνθρώπινον συνίσταται σῶμα· καὶ δυνατόν ἐστιν εὑρεῖν ἐν τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας σώματι χείλη τε καὶ ὀδόντας, καὶ γλῶσσαν, μαζούς τε, καὶ κοιλίαν, καὶ τράχηλον· ὡς δὲ ὁ Παῦλός φησι· καὶ αὐτὰ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἀσχήμονα τοῦ σώματος· τούτου χάριν ὁ ἀκριβὴς τοῦ κάλλους δοκιμαστὴς, τῶν ἀρεσάντων αὐτῷ μελῶν ἐξ ὅλου τοῦ σώματος, ἴδιόν τε καὶ πρόσφορον

B ἑκάστῳ ποιεῖται τὸν ἔπαινον. ἄρχεται δὲ τῶν ἐγκωμίων ἀπὸ τῶν κυριωτέρων μελῶν. τί γὰρ ὀφθαλμῶν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἐστι τιμιώτερον; δι' ὧν ἡ τοῦ φωτὸς ἀντίληψις γίνεται, παρ' ὧν ἐστιν ἡ τῶν φίλων καὶ πολεμίων ἐπίγνωσις, οἷς τὸ ἴδιον καὶ τὸ ἀλλότριον διακρίνομεν, πάσης ἐργασίας ὑφηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι γίνονται, καὶ τῆς ἀπλανοῦς ὁδοιπορίας ὁδηγοὶ συμφυεῖς καὶ ἀχώριστοι, ὧν ἡ θέσις τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων ὑπερκειμένη, τὸ προτιμότερον τῆς ἀπ' αὐτῶν γινομένης ἡμῖν ὠφελείας ἐνδείκνυται. πάντως δὲ πρό-

C δηλόν ἐστι τοῖς ἀκούουσιν, εἰς ποῖα μέρη τῆς ἐκκλησίας ὁ τῶν ὀφθαλμῶν ἔπαινος βλέπει. ὀφθαλμὸς ἦν Σαμουὴλ ὁ βλέπων· οὕτω γὰρ ὠνομάζετο· ὀφθαλμὸς ὁ Ἰεζεκιὴλ, ὁ σκοπεῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμένος, ἐπὶ τῇ τῶν φυλασσομένων παρ' αὐτοῦ σωτηρίᾳ· ὀφθαλμὸς Μιχαίας ὁ ὁρῶν, καὶ Μωϋσῆς ὁ θεώμενος, ὁ διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς ὠνομασμένος· ὀφθαλμοὶ πάντες ἐκεῖνοι, οἱ εἰς ὁδηγίαν τοῦ λαοῦ τεταγμένοι, οὓς καὶ ὁρῶντας ὠνόμαζον οἱ τότε ἄνθρωποι· καὶ νῦν οἱ τὸν ἐκείνων τόπον ἀναπλη-

D ροῦντες τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπισκοπεῖν τεταγμένοι, ὀφθαλμοὶ κυρίως κατονομάζονται, ἐὰν ἀκριβῶς πρὸς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον βλέπωσι, μηδαμοῦ τοῖς ἔργοις τοῦ σκότους ἐναμβλυωποῦντες· καὶ εἰ διακρίνοιεν τοῦ ἀλλοτρίου τὸ ἴδιον, ἐν τῷ γινώσκειν, ὅτι πᾶν ἀλλότριόν ἐστι τῆς φύσεως ἡμῶν, τὸ φαινόμενόν τε καὶ πρόσκαιρον· ἴδιον δὲ τὸ δι' ἐλπίδος προκείμενον, οὗ ἡ κτῆσις μένει πρὸς τὸ διηνεκὲς ἀναφαίρετος. ὀφθαλμῶν ἔργον καὶ τὸ διαγινώσκειν τὸν φίλιόν τε καὶ τὸν πολέμιον,

A tanquam aurem, aliis facultatum effectione manuum locum obtinentibus, aliis pedum, qui videlicet onera ſuſtinent, non omiſſis neque guſtatu, neque odoratu, neque quoque omnium, ex quibus humanum corpus conſtat: & poſſunt certè in communi Eccleſię corpore labra, dentes, lingua, vbera, venter, collum reperiri: atq; vti Paulus ait, etiam partes corporis eæ quæ eſſe indecoræ videntur: idcirco elegans ille formę ſpectator & explorator membris ſingulis, quæ toto in corpore ipſi placuerunt, peculiarem quandam & conuenien-

B tem laudem tribuit. Orditur autem hæc encomia de membris præcipuis. Quid enim inter membra noſtra præſtantius eſt oculis? per quos nimirum lucis fit perceptio, quibus & amica, & hoſtilia agnoſcimus, per quos ab alienis noſtra ſecernimus, qui nobis omnium operum magiſtri ſunt & doctores, nobiſcúmque nati ac inſeparabiles expertis omnium errorum itineris duces, quorum denique ſitus ipſe, collocatorum videlicet ſupra reliquorum ſenſuum organa præſtantiorem in vita nobis vſum horum eſſe demonſtrat. Atque

C hæc qui audiunt, omnino perſpicere nullo negotio poſſunt, ad quænam Eccleſiæ membra hæc oculorum laus pertineat. Erat Samuel ille vidẽs, (ſic enim appellabatur) reuera oculus: erat oculus Ezechiel, qui à Deo in ſpecula collocatus erat ob ſalutem illorum, qui ab ipſo cuſtodiebãtur, erat oculus Michæas ille videns, & Moſes ille ſpectans, qui quidẽ eandem ob cauſam etiã Deus appellatus fuit: ſunt denique oculi, omnes illi, qui ad populũ ducendum ordinati ſunt, quos etiã homines illi priſci Vidẽtes nominabant. Itidẽ hoc tempore quotquot

D in Eccleſiæ corpore locũ illorũ explent, & ad inſpectionem conſtituti ſunt, propriè oculorũ nomine cenſentur: ſi quidem accuratè Solem iuſtitiæ intuentur, ac nequaquam in operibus tenebricoſis cæcutiũt: ſi ab alieno rectè noſtra ſecernunt, dum agnoſcunt id omne à natura noſtra alienum eſſe, quod ſub aſpectum cadit, & momentaneum eſt: propriè verò noſtrũ, quicquid per ſpem nobis eſt propoſitum, cuius poſſeſſio nobis adimi nunquam poteſt. Etiam ad oculos pertinet, agnitio amici hominis & infeſti,

vt verum quidem amicum toto corde atq; animi facultate diligamus, odium verò perfectum aduerſus hoſtem vitæ noſtræ exerceamus. Præter hæc quiſquis res agendas præſcribit, & ea docet, quæ expediunt, & dux eſt itineris ad Deum: is puri ac ſani oculi munere præclarè fungitur, dum inſtar corporeorum oculorum ſublimi quadam viuendi ratione cæteris prælucet. Has ob cauſſas ſpõſæ pulchritudinem Verbum ab hac parte prædicare incipit, cum ait: *Oculi tui columbæ*: Cum enim videat eos, qui oculorum munere funguntur, innocuos in bono eſſe: amplexus illorum & ſimplicitatem & innocentiam in moribus columbas appellat. Etenim innocens quædam ſimplicitas columbis peculiaris ac propria eſt. Vel fortaſſis etiã huiuſmodi quædam laus oculis tribuitur. Nimirum cum imagines rerum omnium, quæ ſub aſpectũ cadunt, puram in pupillam incidentes, videndi actum abſoluant: neceſſe eſt prorſus quicquid aliquis intueatur, eius formam ipſum recipere per oculum, exprimentem viſæ rei ſpeciem, ſicut in ſpeculo videmus accidere. Quare cùm is qui munus hoc videndi conſequutus eſt in Eccleſia, nullam ad rem craſſam & corpoream reſpicit: perficitur in eo vita ſpiritualis, & ab exteris craſſiſque rebus aliena. Ea verò vita per Spiritus ſancti gratiam conformatur. Quamobrem laus oculorum perfectiſſima eſt, eſſe horum hominum vitæ ſpeciem conformatam ſancti Spiritus gratiam. Siquidem columba eſt Spiritus ſanctus. Prædicatur autem vterque oculus, vt totus homo laudis fiat particeps, tum is qui apparet extrinſecus, tum quem mente intelligimus. Etenim illam ob cauſſam in hac laudatione mentionem facit etiam alterius cuiuſdam excellentiæ, cùm ait: *Præter id quod in te reticetur*. Nam vita bona partim hominum oculis expoſita eſt & nota, partim occulta & neminis oratione explicabilis, Deo nimirũ ſolo eam intuẽte. Quapropter is, qui quod necdum factum eſt, videt, & abdita perſpicit, teſtimoniũ perhibet perſonę illi, quę commendatur, amplius ineſſe id quod reticeatur, quã quod extrinſecus appareat, cùm ait: *Oculi tui columbæ, præter id quod in te reticetur*. Nimirum id quod tacitè in admirationem venit, non continetur illo,

Ad oculos quæ referēda ſint.

Simplicitas propria columbis.

A ὥστε ἀγαπᾷν μὲν τὸν ἀληθινὸν φίλον ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως, τέλειον δὲ μῖσος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπιδείκνυσθαι. ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν πρακτέων ὑφηγητὴς, καὶ τῶν συμφερόντων διδάσκαλος, καὶ τῆς ἐπὶ τὸν Θεὸν πορείας χειραγωγὸς, τοῦ καθαροῦ τε καὶ ὑγιαίνοντος ὀφθαλμοῦ τὸ ἔργον δι' ἀκριβείας ποιεῖ, καθ' ὁμοιότητα τῶν σωματικῶν ὀμμάτων τῆς ὑψηλῆς πολιτείας τῶν λοιπῶν προφαινόμενος. διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν ἐπαινεῖν ὁ λόγος τὸ τῆς νύμφης ἄρχεται κάλλος, καί φησιν· ὀφθαλμοί σου περιστεραί· ἀκεραίους γὰρ
B εἰς τὸ κακὸν τοὺς ἐν ὀφθαλμῶν τάξει προβεβλημένους ὁρῶν, τὴν ἁπλότητά τε καὶ τὸ ἀκέραιον τοῦ ἤθους αὐτῶν ἀποδεξάμενος, περιστερὰς κατωνόμασεν αὐτούς. ἴδιον γάρ ἐστι περιστερῶν τὸ ἀκέραιον, ἢ τάχα τοιοῦτόν τινα ὁ λόγος μαρτυρεῖ τοῖς ὄμμασιν ἔπαινον. ἐπειδὴ γὰρ πάντων τῶν ὁρατῶν αἱ εἰκόνες ἐν τῷ καθαρῷ τῆς κόρης ἐμπίπτουσαι, τὴν ὁρατικὴν ἐνέργειαν ἀποτελοῦσιν. ἀνάγκη πᾶσα πρὸς ὅ τις ὁρᾷ, τούτου τὴν μορφὴν ἀναλαμβάνειν διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ, κατόπτρου δίκην τοῦ φαινομένου τὸ εἶδος ἀναμασσόμενος. ὅταν τοίνυν ὁ
C τὴν ὀπτικὴν ταύτην ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας λαβὼν, πρὸς μηδὲν ὑλῶδες καὶ σωματικὸν βλέπῃ· ὁ πνευματικός τε καὶ ἄϋλος ἐν αὐτῷ κατορθοῦται βίος. ἡ δὲ τοιαύτη ζωὴ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτι καταμορφοῦται. ἐκεῖνο ὁ τελειότατος τῶν ὀφθαλμῶν ἐστιν ἔπαινος, τὸ πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου χάριν μεμορφῶσθαι αὐτῶν τῆς ζωῆς τὸ εἶδος. περιστερὰ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἡ δὲ δυὰς τῶν ὀφθαλμῶν ἐπαινεῖται, ὡς ἂν ὅλος γένοιτο ἐν ἐπαίνῳ ὁ ἄνθρωπος, ὁ φαινόμενός τε καὶ νοούμενος. διὰ τοῦτο γὰρ προσέθηκε τῷ ἐπαίνῳ καὶ ἄλ-
D λην ὑπερβολὴν, εἰπών· ὅτι ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου. τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ βίου, τὸ μέν τι πρόδηλόν ἐστιν, ὡς καὶ ἀνθρώποις γνώριμον εἶναι· τὸ δὲ κρύφιόν τε καὶ ἀπόρρητον, μόνῳ Θεῷ καθορώμενον. ὁ τοίνυν τὸ ἀκατέργαστον βλέπων, καὶ εἰς τὰ κρύφια καθορῶν μαρτυρεῖ ἐπὶ τοῦ ἐπαινουμένου προσώπου πλέον εἶναι τοῦ φαινομένου τὸ σιωπώμενον, δι' ὧν φησιν· ὅτι ὀφθαλμοί σου περιστεραὶ, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου. ἔξωθεν γάρ ἐστι τοῦ ἐπαινεθέντος ἤδη,

τὸ διὰ τῆς σιωπῆς θαυμαζόμενον. ὁδῷ δὲ προάγει καθεξῆς τὸ τοῦ κάλλους ἐγκώμιον, ἐπὶ τὰς τρίχας μετάγων τὸν λόγον, καί φησι· τρίχωμά σου ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἳ ἀνεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ. νοῆσαι δὲ προσήκει πρότερον τοῦ τριχὸς τὴν φύσιν· εἶθ' οὕτως ἐπιγνῶναι τὸν ἔπαινον, ὃν διὰ τῶν τριχῶν ὁ λόγος τῇ νύμφῃ χαρίζεται. ἐπεὶ οὖν δόξα μὲν γυναικὸς κεφαλῆς ἡ θρὶξ παρὰ τοῦ Παύλου ὠνόμασται, καὶ ἀντὶ περιβολαίου δεδόσθαι τῇ γυναικὶ τὴν κόμην λέγει. αἰδῶ δὲ καὶ σωφροσύνην ὃ πρέπον εἶναί φησι ταῖς γυναιξὶ περιβόλαιον, οὕτω γράψας τοῖς ῥήμασι· ὡς πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν, μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς, ὡς διὰ τούτων τὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τρίχας, ἃς κομᾷ ἡ γυνή, τὴν αἰδῶ καὶ σωφροσύνην διὰ τῆς τοῦ Παύλου σοφίας καταλαμβάνεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἄλλην πρέπει τινὰ δόξαν νομίζεσθαι ἐπὶ τῆς ἐπαγγελλομένης θεοσέβειαν ψυχῆς, εἰ μὴ τὴν αἰδῶ τε καὶ τὴν σωφροσύνην, ἣν κόμην ὠνόμασεν, ἣν ὅταν μὴ ἔχῃ, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. εἰ δὲ ταῦτα περὶ τῶν τριχῶν ὁ Παῦλος ἐφιλοσόφησε, προσακτέον ἂν εἴη τὰ τοῦ ἀποστόλου ῥήματα τῷ ἐπαίνῳ τῆς ἐκκλησίας, ἐν τῷ περὶ τοῦ τριχώματος λόγῳ, κατὰ τὴν προκειμένην φωνήν, ἥ φησιν. ὅτι τρίχωμά σου, ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἳ ἀνεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ. διὰ τούτων γὰρ τὴν ἐνάρετον πολιτείαν ἐν ἐπαίνῳ ποιεῖται ὁ λόγος. ἀλλὰ κἀκεῖνο προσήκει προστεθῆναι τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῶν τριχῶν, ὅτι πάσης αἰσθήσεως ζωτικῆς ἀμοιροῦσιν αἱ κόμαι. οὐ μικρὸν γὰρ εἰς ἐπαύξησιν ἐγκωμίων, καὶ τοῦτο τὸ μήτε πόνου, μήτε ἡδονῆς αἴσθησιν ἐν ταῖς θριξὶν εἶναι. τὸ μὲν γὰρ σῶμα ὅθεν ἐκφύονται, ὀδυνᾶται παρατιλλόμενον· αὐτὴ δὲ ἡ θρίξ, οὔτε εἰ τέμνοιτο, οὔτε εἰ φλέγοιτο, οὔτε εἰ διά τινος κομμωτικῆς ἐπιμελείας καταλεαίνοιτο, τῶν γινομένων αἴσθησιν δέχεται. τὸ δὲ ἀμοιρεῖν τῆς αἰσθήσεως τῶν νεκρῶν ἐστιν ἴδιον. ἐπεὶ οὖν ὁ μηδεμιᾶς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ σπουδαζομένων παραδεχόμενος αἴσθησιν· μήτε ὑπὸ δόξης τε καὶ τιμῆς ἐξογκούμενος, μήτε δι' ὕβρεώς τε καὶ ἀτιμίας ἀλγεινῶς διατιθέμενος· ἀλλ' ἐν ὁμοίῳ καθ' ἑκάτερον τῶν ἐναντίων ἑαυτὸν φυλάσσων· οὗτός ἐστιν ἡ ἐπαινουμένη τῆς νύμφης κόμη, νεκρὸς ἄντικρυς καὶ ἀκίνητος

A quod hactenus celebratum eſt. Cæterùm paulatim vlterius pulchritudinis encomium profert, ad comas ſermone tranſlato, cùm inquit: *Comæ tuæ ſicut greges caprarũ, quæ ſunt reuelatæ de monte Galaad.* Primum autem conſiderãdum eſt, quæ comæ natura ſit: atque ita deinde laus hæc intelligetur, quæ per comas ſponſæ tribuitur. Capillum Paulus capitis muliebris gloriam appellat: & comam pro velamento mulieri datam ait. Idem ve- 1. Cor. 11.
recundiam & pudicitiam velamentum mulieris decens eſſe trahit, his verbis vſus: quemadmodum decet fœminas, B quæ religioſam erga Deum pietatẽ profitentur, vt cum verecundia & pudicitia ſeſe ornent. Quibus in verbis per capillos capitis, quos alit fœmina, verecundiam & pudicitiã accipiẽda eſſe, Paulus pro ſapientia ſua ſignificare voluit. Nec enim conuenit aliam quandã gloriam ſtatuere in anima, quæ religioſam erga Deum pietatem profiteatur, quàm verecundiam & pudicitiam, comæ appellatione indicatã: qua ſi careat, dehoneſtat caput ſuũ, vt idem Apoſtolus loquitur, Hac de capilli diſputatione Pauli conſi- C derata, cõferenda erit omnino Apoſtoli ſententia cum hac Eccleſiæ laude, quæ illi verbis hiſce comam prædicantibus tribuitur. *Comæ tuæ velut greges caprarum, quæ reuelatæ ſunt de monte Galaad.* Cap 4. 1.
Nam per hæc virtuti conſentanea viuendi ratio laudatur. Quanquã & hoc addi ad hæc de capillis verba cõuenit, nimirũ comas omnis vitalis ſenſus expertes eſſe. Nec enim parum hoc auget encomia, quòd in capillis neque moleſtiæ, neque voluptatis vllus ſenſus exiſtat. Corpus quidẽ ipſum, vnde naſcũtur, ſi vellicetur dolorem percipit: verùm capillus ipſe neque D ſi reſecetur, neque ſi exuratur, neq; ſi per aliquã ornandi corporis curã leuigetur, quicquam eorum, quæ fiunt ſentit. Carere autem ſenſu, mortuis eſt peculiare. Quamobrem quicumque nihil eorum, quæ in hoc mundo magni æſtimantur, ſentit: neque propter gloriam & honorem faſtu quodam elatus, neque ob iniurias & ignominiam dolens, ſed in vtroque horum aduerſantium ſibi pari quadã ratione ſemet conſeruans: is verò eſt hæc ſpõſæ coma tantopere laudata,

σπαρτίον εἰπὼν κόκκινον εἶναι τὰ χείλη αὐτῆς, καὶ τὴν λαλιὰν ὡραίαν. τί οὖν ὁ περὶ τούτου στοχαζόμεθα; ἀρίστη τάξις ἐν τοῖς μαθήμασίν ἐστι πρότερον διδάσκεσθαι, καὶ τότε φθέγγεσθαι· τὰ δὲ μαθήματα τῆς ψυχῆς βρώματά τις εἰπὼν εἶναι, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσεται. ὥσπερ γὰρ δὴ τὴν σωματικὴν τροφὴν τοῖς ὀδοῦσι καταλεαίνοντες, κατάλληλον αὐτὴν τοῖς σπλάγχνοις γενέσθαι παρασκευάζομεν· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐστί τις λεπτοποιητικὴ τῶν διδαγμάτων δύναμις ἐν τῇ ψυχῇ, δι᾽ ἧς ὠφέλιμον γίνεται τῷ δεχομένῳ τὸ μάθημα. τοὺς τοίνυν κριτικούς τε καὶ διαιρετικοὺς τῶν διδαγμάτων καθηγητάς, δι᾽ ὧν εὔληπτος ἡμῖν γίνεται καὶ ἐπωφελὴς ἡ διδασκαλία, ὀδόντας ὑπὸ τοῦ λόγου φημὶ τροπικῶς ὀνομάζεσθαι. οὗ χάριν προλαμβάνει τῶν ὀδόντων ὁ ἔπαινος, εἶθ᾽ οὕτως ἐπάγεται τῶν χειλέων τὸ ἐγκώμιον. οὐ γὰρ ἂν ἐπήνθησε τῷ λογικῷ κάλλει τὸ χεῖλος, μὴ τῶν ὀδόντων ἐκείνων διὰ τῆς φιλοπονωτέρας τῶν μαθημάτων κατανοήσεως τὴν ἐν τοῖς λόγοις χάριν ἐπιβαλόντων τοῖς χείλεσιν. αἰτίαν μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐπαίνοις ἀκολουθίας ταύτην ἐπὶ τῶν ὀδόντων κατενοήσαμεν. καιρὸς δ᾽ ἂν εἴη καὶ αὐτὸν ἐξετάσαι τὸν ἔπαινον, πῶς παραβάλλει τὸ ἐν τοῖς ὀδοῦσι κάλλος ταῖς κεκαρμέναις ἀγέλαις, αἳ νῦν τοῦ λουτροῦ ἀναδυεῖσαι διδύμοις ἐπαγάλλονται τόκοις κατὰ τὸ ἴσον αἱ πᾶσαι· ἔχει δὲ κατὰ τὴν λέξιν ὁ ἔπαινος οὕτως· ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αἳ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ, αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι, καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς. τοῦτο τοίνυν εἰ πρὸς τὸ σωματικὸν τοῦ ὑποδείγματος βλέπομεν, οὐκ οἶδα πῶς ἄν τις ἐπαινεῖσθαι τοὺς ὀδόντας εἴποι, διὰ τῆς πρὸς τὰς πολυγονούσας ἀγέλας συγκρίσεως. ὀδόντων μὲν γὰρ ἔπαινος, ἡ στερρότης ἐστὶ καὶ ἡ ἐναρμόνιος θέσις, καὶ τὸ παγίως δι᾽ ὁμαλῆς τε καὶ ἀκολούθου τῆς ἁρμονίας ἐμπεφυκέναι τοῖς οὔλοις· αἱ δὲ ἀναβαίνουσαι ἀπὸ τοῦ λουτροῦ ἀγέλαι μετὰ τῆς διδύμου γονῆς ἐπισκεδασθεῖσαι ταῖς νάπαις, ποίαν ὀδόντων ὑπογράφουσιν ὥραν τῷ καθ᾽ ἑαυτὰς ὑποδείγματι, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ προχείρου κατανοῆσαι· ὅτι στοιχηδὸν συνεστήκασιν ἐναρμονίως ἀλλήλων ἐχόμενοι· ἐκεῖναι δὲ ἀπ᾽ ἀλλήλων διεσκεδασμέναι πρὸς τὴν χρείαν τῆς νομῆς ἀραιούμεναι. ἀλλὰ καὶ γυμνῷ τῷ ὀδόντι κατὰ φύσιν ὄντι εἰς σύγκρισιν

A cùm ait ipſius labra eſſe inſtar funiculi coccinei, & loquelam eius elegantem. Quænam eſt igitur hac in parte coniectura mea? Ordo in diſciplinis optimus eſt, primùm doceri, ac deinde loqui. Diſciplinas autem qui cibos animi eſſe dixerit, à vero non aberrabit. Vt autem corporeum alimentum dentibus comminuendo paramus, ita vt viſceribus noſtris idoneum fiat: eodem modo facultas quædam eſt in animo, quæ doctrinas comminuit, & per quam vtilis illi fit doctrina, qui eam recipit. Quapropter eos doctores, qui doctrinas cum B iudicio tradunt & partiuntur, quorúmque opera percipi commodè doctrina poteſt, & vtilis eſt, figuratè dentes hîc appellari dico. Eáque de cauſa prius etiam dentes laudantur, atque ita deinde labiorum encomium infertur. Nec enim labia ſita in loquendo pulchritudine florerent ornata, niſi dentes per ſtudioſam diſciplinarum contemplationem labiis hanc ipſam in loquendo gratiam conferrent. Hanc nos cauſam proferimus obſeruari in his laudationibus ordinis. Nunc tempus fuerit, vt in laudationem ipſam inquiramus, quî fiat, vt C dentium pulchritudinem cum tonſis gregibus conferat, quæ recens de lauacro egreſſæ gemellis fœtibus pariter omnes exultẽt. Verba encomij hæc ſunt: *Dentes tui ſunt greges tonſarum, quæ de lauacro aſcenderunt, & omnes geminos pariunt, neque ſterilis inter eas vlla.* Cap. 4. 2. Iam ſi ad corpoream huius exẽpli rationẽ reſpiciamus, haud ſcio quî poſſit aliquis dicere laudari dentes per comparationem inſtitutam ad fœcundas greges. Etenim dentium poſita laus eſt in ſoliditate, & in ſitu apto atque elegante: itémque in eo, vt firmiter à natura æquabili quadam ſeriei D concinnitate gingiuis infixi ſint. At verò greges de lauacro cum fœtibus gemellis aſcendentes, pérque ſaltus diſperſi, qualem dentiũ pulchritudinem nobis depingant, non eſt in procliui perſpicere. Nam dentes certa ſerie conſiſtunt, concinna quadam ratione ſibi inuicem contigui: cùm greges illi ſparſim à ſe inuicem diſcedant, paſſim rareſcentes, vt neceſſarium ſibi paſtum quærant. Præterea non conuenit dentem à natura nudum cum hoc animali,

quod lanam gerit, comparari. Quapropter inueſtigandum nobis eſt; quî fiat vt encomijs pulcherrimam dentium concinnitatem celebrans, hanc illorum elegantiam cum gregibus gemellos parientibus, quibus detonſæ lanæ ſint, quæque lauacro ſordes corporis abluerint, conferat. Quid ergo de his nos indagabimus? Quicumque diuina myſteria perſpicua quadam enarratione quaſi comminuunt, vt alimentum ſpirituale facilius accipi à corpore Eccleſiæ poſſit, hi dentium opus conficiunt; craſſúmque & conſiſtentem Verbi panem ſuo ore ſumentes, & per ſubtiliorem contemplationem aptum eſui reddentes, animis eorum qui ſuſcipiunt, vt exempli cauſa (melius eſt enim exemplis ſenſum exponere) Beatus Paulus nunc quidem ſimpliciter & abſque vlla præparatione, tanquam fruſtum quoddam non confectum, nobis proponit legis præceptum, dicens: Non
1. Cor. 6. obturabis os boui trituranti. Rurſus cùm id comminuiſſet per expoſitionem, facit vt legis voluntas facile poſſit accipi, dicens: Num boues curæ ſunt Deo, an propter nos omnino ſcripta ſunt? & alia multa eiuſmodi, vt Abraham duos habebat filios, vnum ex ancilla: & v-
Galat. 4. num ex libera. Hic panis eſt non confectus. Sed quando eum deinde comminuens, facit eſculentum iis qui nutriuntur, ad duo teſtamenta transfert hiſtoriam, vnum quidem generans ad ſeruitutem, alterum autem liberans à ſeruitute. Sic & vniuerſam legem, ne in ſingulis immoremur, cùm eam accepiſſet craſſum corpus, comminuit per contemplationem, eam ex corporali efficiens ſpiritualem, dicens: Scimus quòd lex eſt ſpiritualis. Quod
Rom. 7. ergo in Paulo animaduertimus, Eccleſia opus habet dentibus ad conciliandam in comminuendo dogmatibus claritatem: hoc etiam dicimus in illo, qui ad eius imitationem nobis declarat myſteria. Sunt ergo dentes Eccleſiæ, qui
1. Tim. 3. 1. non confectam diuinorum eloquiorum herbam nobis comminuunt & ruminant. Quomodo ergo eorum qui bonum opus epiſcopatus deſiderant, ſingula diuinus deſcribit Paulus, conuenit eum qui munus accipit epiſcopatus, cum omnibus habere etiam docendi gratiam. Sic hic eos qui ad mi-

A τὸ ἐριοφόρον οὐκ ἀνάρμοστον. οὐκοῦν ἐρευνητέον ἂν εἴη, πῶς ὁ κοσμῶν δι' ἐγκωμίων τὴν τῶν ὀδόντων εὐαρμοστίαν, ταῖς διδυματόκοις ἀγέλαις παραβάλλει τὸ κάλλος, ταῖς ἀποκεκαρμέναις τὸ ἔριον, καὶ λουτρῷ τὸν ῥύπον ἀποκλυσαμέναις τοῦ σώματος. τί οὖν περὶ τούτων ἀπονοήσαμεν; οἱ τὰ θεῖα μυστήρια διὰ σαφεστέρας ἐξηγήσεως λεπτοποιοῦντες, ὡς εὐπαράδεκτον τὴν πνευματικὴν τροφὴν ταύτην γενέσθαι τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας, οὗτοι τὸ τῶν ὀδόντων ἔργον ἀποτελοῦσι, παχύν τε καὶ συνεστῶτα
B τοῦ λόγου τὸν ἄρτον τῷ ἑαυτῶν λαμβάνοντες στόματι, καὶ διὰ τῆς λεπτομερεστέρας θεωρίας εὔβρωτον ταῖς ψυχαῖς τῶν δεχομένων παρασκευάζοντες, οἷον· κρεῖττον γὰρ ἐπὶ ὑποδειγμάτων παραστῆσαι τὸ νόημα· ὁ μακάριος Παῦλος νῦν μὲν ἁπλῶς τε καὶ ἀκατασκεύως, ὥσπερ τινὰ ψωμὸν ἀκατέργαστον προστίθησιν ἡμῖν τὸ τοῦ νόμου παράγγελμα, λέγων· οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. πάλιν διὰ τῆς ἐπεξηγήσεως ἀπαλύνας, εὐπαράδεκτον ποιεῖ τὸ τοῦ νόμου βούλημα, λέγων· μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ· ἢ δι' ἡμᾶς πάντως ἐγράφη; καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά· οἷον, Ἀβραὰμ δύο
C υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης· καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. τοῦτο ὁ ἀκατέργαστος ἄρτος. ἀλλὰ πῶς αὐτὸν διαλεπτύνων ἐδώδιμον ποιεῖ τοῖς τρεφομένοις, εἰς δύο διαθήκας μεταλαμβάνει τὴν ἱστορίαν, τὴν μὲν εἰς δουλείαν γεννῶσαν· τὴν δὲ τῆς δουλείας ἐλευθεροῦσαν· οὕτω καὶ πάντα τὸν νόμον, ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον λέγοντες διατρίβωμεν, παχυμερὲς σῶμα λαβών, λεπτύνει διὰ τῆς θεωρίας, πνευματικὸν αὐτὸν ἐκ σωματι-
D κοῦ ἐργαζόμενος· οἴδαμεν λέγων, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν. ὅπερ τοίνυν ἐπὶ τοῦ Παύλου κατενοήσαμεν, ὡς ὀδόντων χρεία τῇ ἐκκλησίᾳ, πληρεσιμώτων ἐν τῷ διαλεπτύνειν τὴν τῶν δογμάτων σαφήνειαν· τοῦτο καὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ κατὰ μίμησιν ἐκείνου διασαφοῦντος ἡμῖν τὸ μυστήριον λέγομεν. οὐκοῦν ὀδόντες εἰσὶ τῆς ἐκκλησίας οἱ τὴν ἀκατέργαστον τῶν θείων λογίων πόαν λεπτοποιοῦντες ἡμῖν καὶ μηρυκίζοντες. ὥσπερ τοίνυν ὑπογράφει τῶν τοῦ καλοῦ ἔργου τῆς ἐπισκοπῆς ὀρεγομένων τὸν βίον ὁ θεῖος ἀπόστολος, λέγων τὰ καθ' ἕκαστον, οἷον εἶναι προσήκει τὸν τῆς ἱερωσύνης ἐπειλημμένον, ὡς μετὰ πάντων καὶ τὴν διδακτικὴν χάριν ἔχειν. οὕτως ἐνταῦθα τοὺς εἰς

ὀδόντων ὑπηρεσίαν τεταγμένους ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ, βούλεται ὁ λόγος πρῶτον κεκαρμένους
εἶναι. τουτέστι πάσης ὑλικῆς ἀχθηδόνος γεγυμνω-
μένους. εἶτα τῷ λουτρῷ τῆς συνειδήσεως παν-
τὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος καθαρεύον-
τας, πρὸς τούτοις εἰς ἀεὶ διὰ προκοπῆς ἀνα-
βαίνοντας, καὶ μηδέποτε πρὸς τὸ ἔμπαλιν κα-
ταφερομένους ἐπὶ τὸ βάραθρον. ἐπὶ πᾶσι δὲ
διπλαῖς ταῖς τῶν ἀγαθῶν κυημάτων γοναῖς κατὰ
πᾶν εἶδος ἀρετῆς ἐπαγγέλλεσθαι, καὶ ἐν μηδενὶ
τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἀγονεῖν. τὸ δὲ διπλοῦν
κύημα, αἴνιγμα τῆς καθ' ἑκάτερον τῶν ἐν
ἡμῖν νενοημένων εὐδοκιμήσεως, ὥστε διδυμοτό-
κους εἶναι τοὺς τοιούτους ὀδόντας· τῇ μὲν ψυχῇ τὴν
ἀπάθειαν, τῷ δὲ σωματικῷ βίῳ τὴν εὐσχημο-
σύνην γεννῶντας· ἐπάγει τούτοις τὸν δὲ ἀκόλου-
θον ἐπιπρέποντα τοῖς χείλεσιν ἔπαινον, σπαρ-
τίῳ κοκκοβαφεῖ παρεικάζων τὸ κάλλος, οὗ τὴν
ἑρμηνείαν αὐτὸς ἐπήγαγεν, λαλιὰν ὡραίαν τὸ
σπαρτίον κατονομάσας. τοῦτο δὲ ἐν τοῖς φθάσα-
σιν ἤδη προτεθεώρηται, πῶς τῇ τῶν ὀδόντων
ὑπηρεσίᾳ τὸ ἐν τοῖς χείλεσιν ὡραΐζεται κάλλος.
τῇ γὰρ τῶν ὀδόντων, τουτέστι τῶν διδασκαλικῶν ὑ-
φηγημάτων τὸ στόμα τῆς ἐκκλησίας συμφθέγγεται.
διὰ τοῦτο πρότερον οἱ ὀδόντες κείρονται καὶ λούον-
ται, καὶ οὐκ ἀτεκνοῦσι, καὶ διδυμεύουσι, καὶ τότε
τῷ κοκκίνῳ εἴδει τὰ χείλη περιανθίζεται, ὅταν
γένηται πᾶσα ἡ ἐκκλησία κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ
συμφωνίας χεῖλος ἓν καὶ φωνὴ μία. διπλοῦν δὲ
τοῦ κάλλους ἐστὶ τὸ ὑπόδειγμα. οὐ γὰρ μόνον ἁπλῶς
σπαρτίον φησὶν εἶναι τὰ χείλη· ἀλλὰ προσέθηκε
καὶ τῆς εὐχροίας τὸ ἄνθος, ὥστε δι' ἀμφοτέρων καλ-
λωπίζεσθαι τῆς ἐκκλησίας τὸ στόμα· διά τε τοῦ
σπαρτίου καὶ τοῦ κοκκίνου, ἰδιάζοντος καθ' ἑκά-
τερον μέρος. τῷ μὲν γὰρ σπαρτίῳ ὁμογνωμο-
σύνην παιδεύεται· ὥστε πᾶσαν αὐτὴν ἓν σπαρ-
τίον καὶ μίαν γενέσθαι σειρὰν ἐκ διαφόρων νημάτων
συγκεκλωσμένην· διὰ δὲ τοῦ κοκκίνου πρὸς τὸ
αἷμα δι' οὗ ἐλυτρώθημεν βλέπειν διδάσκεται, καὶ
ἀεὶ τὴν ὁμολογίαν διὰ στόματος φέρειν, τοῦ ἐξα-
γοράσαντος ἡμᾶς διὰ τοῦ αἵματος. δι' ἀμφοτέ-
ρων γὰρ τούτων ἐστὶ πληρουμένη τῆς ἐκκλησίας
χείλεσιν ἡ εὐπρέπεια, ὅταν καὶ ἡ πίστις τῆς ὁμολο-
γίας περιλάμπει, καὶ ἡ ἀγάπη τῇ πίστει συμ-
πλέκεται· καὶ ἐπεὶ χρὴ ὥσπερ ὁρισμῷ τινι περιλαβεῖν τὸ ὑπόδειγμα· οὕτω τὸ ῥηθὲν ὁριοῦ-

A niſterium dentium ordinati ſunt in Ec-
cleſia, vult oratio quidem primum eſſe
tonſos, hoc eſt nudatos pondere ma-
teriali, deinde lauacro conſcientiæ eſſe
puros ab omni inquinamento carnis &
ſpiritus: præterea ſemper per profectum
aſcendere & nunquam retro trahi ad
barathrum: poſtremo autem duplici
bonorum conceptione profiteri gene-
rationem in omni genere virtutis, &
in nullo honeſto ſtudio & exercitio eſſe
ſterilis. Duplex autem conceptus exi-
ſtit ænigma approbationis vtriuſque
B eorum quæ conſiderantur in nobis, vt
eiuſmodi dentes gemellos pariant, ani-
mæ quidem impatibilitatem, vitæ au-
tem corporali procreantes honeſtatem:
ſubiungit his conſequenter laudem la-
bris conuenientem, filo coccineo aſſi-
milans pulchritudinem, cuius interpre-
tationem eis ſubiunxit, pulchrum ſer-
monem filum nominans. Hoc autem
in iis quæ proceſſerunt iam eſt prius
conſideratum, nempe quemadmodum
miniſterio dentium, quæ eſt in labris,
ornatur pulchritudo. Per dentes enim,
hoc eſt, per expoſitionem doctorum ſi-
C mul loquitur os Eccleſiæ. Propterea
primum tondentur dentes, & lauan-
tur, & non ſunt ſteriles, & geminos
pariunt, & tunc florent labra ſpecie
coccinea, quandó vniuerſa fuerit Ec-
cleſia in boni concentu labrum vnum
& vox vna. Eſt autem duplex oſtenſio
pulchritudinis. Non ſolum enim ab-
ſolutè filum dicit eſſe labra: ſed addi-
dit etiam florem boni coloris, adeò vt
per vtrumque ornetur os Eccleſię, nem-
pe & per filum & per coccinum, quod
in vtraque parte eſt proprium ac ſepa-
ratum. Nam per fila quidem docetur Rom. 16.
D conſenſionem ac concordiam, vt ea
tota in filo ſit vna & eadem catena ex
diuerſis filis contexta: per coccinum
autem, ad ſanguinem per quem re-
dempti ſumus vt adſpiciat docetur, &
confeſſionem ipſam in ore habeat eius,
qui nos ſuo redemit ſanguine. Nam
per hæc ambo labris Eccleſiæ impletus
eſt ſuus decor, quando & fides perlu-
cet confeſſionis, & charitas cum fide
contexitur. Cùm ſit autem opus veluti
quadam definitione comprehendere
exemplum, id quod dictum eſt, ſic de-

Filum coccineum. -mus. Coccineum filum eſt fides quæ operatur per dilectionem: adeò vt fidem quidem ſignificet, coccinum, charitatem autem interpretetur filum. His ornata eſſe labra ſponſæ teſtatur veritas. Pulcher autem ſermo ſubtiliori aliqua contemplatione, aut alia interpretatione non indiget. Antea enim
Rom.10.8. declarauit Apoſtolus, quòd hic ſermo eſt verbum fidei quod prædicamus, dicens. Si confeſſus fueris ore tuo, dominum Ieſum, & credideris in corde tuo, quòd Deus ipſum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Hic eſt autem pulcher ſermo, per quem labra Eccleſiæ decorè ſunt florida filo illo purpureo: oris autem ſpeciem ac decorem amat: delectatur etiam ſponſus rubore genæ. Illam autem partem faciei per abuſum vocat μῆλον, id eſt, malum ſeu pomum, conſuetudo. Aſſimilat ergo genæ malum cortici mali punici, eius laudem ſcribens his verbis: *Tanquam cortex mali punici gena tua extra ſilentium tuum*. Atque quòd pudor quidem ſit id quod laudatur, cuius facile eſt conſiderare ex conſequentia eorum quæ ſunt conſiderata. Nam cùm Verbum corporaſſet Eccleſiam in formam ſponſæ, & ſingularum curam geſſiſſet virtutum conuenienter deſcriptioni vultus pulchritudinis, nunc per ruborem qui genas condecorat, laudat temperantiam, eam ornans pudore ſub ænigmate mali punici. Hic enim fructus adſtringit, & delicatiſſima nutritur ſuperficie. Quamobrem pulchrè & conuenienter ſumitur per contemplationem recta actio temperantiæ. Quomodo enim nutrit adſtrictio corticis mali punici, & conſeruat dulcedinem fructus qui in eo continetur: ita auſtera continénſque & aſpera vita fit cuſtos bonorum temperantiæ. Eſt hîc autem duplex laus virtutis, nempe & per ea quæ apparent in vita honeſta, & per ea quæ rectè geruntur in animæ impatibilitate: cuius laus eſt, ſicut di-
Rom.2.29. cit Apoſtolus, non ex hominibus, ſed ex Deo. Nam qui relucet in iis, quæ ſiunt ſplendor, propriam quidem habet laudem ex iis quæ ſunt manifeſta; ſunt autem extra ea, quæ tacentur, & ſunt occulta miracula,

A μεθα. κόκκινον σπαρτίον ἐστὶ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, ὡς τῇ πίστει μὲν ἐνδείκνυσθαι τὸ κόκκινον· τῇ δὲ ἀγάπῃ τὸ σπαρτίον διερμηνεύεσθαι. τούτοις κεκοσμημένα τὰ χείλη τῆς νύμφης μαρτυρεῖ ἡ ἀλήθεια. ἡ δὲ ὡραία λαλιὰ θεωρίας τινὸς λεπτοτέρας ἢ ἑρμηνείας ἄλλης, οὐκ ἐπιδέεται. φθάσας γὰρ διεσάφησεν ὁ ἀπόστολος, ὅτι ἡ λαλιὰ αὕτη τὸ ῥῆμα τῆς πίστεώς ἐστιν, ὃ κηρύσσομεν, ἐὰν ὁμολογήσῃς τῷ στόματί σου κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. καρδίᾳ γὰρ
B πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. αὕτη δέ ἐστιν ἡ ὡραία λαλιά, δι' ἧς τὰ χείλη τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸ κόκκινον ἐκεῖνο σπαρτίον εὐπρεπῶς ἐπανθίζεται. ἀρέσκεται δὲ μετὰ τὴν τοῦ στόματος ὥραν ὁ νυμφίος, καὶ τῷ τῆς παρειᾶς ἐρυθήματι. μῆλον δὲ τοῦτο τοῦ προσώπου τὸ μέρος ἐκ καταχρήσεως καλεῖ ἡ συνήθεια. προσεικάζει τοίνυν τὸ τῆς παρειᾶς μῆλον τῷ λεπύρῳ τῆς ῥόας, γράψας οὕτω τὸν ἔπαινον αὐτοῦ ἐπὶ λέξεως· ὡς λέπυρον ῥόας μῆλόν σου, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου. ὅτι μὲν οὖν αἰδώς ἐστι τὸ ἐπαινούμενον, πάντη ῥᾴδιον ἐκ τῆς ἀκολουθίας
C τῶν προειρημένων λογίσασθαι. σωματοποιήσας γὰρ τὴν ἐκκλησίαν ὁ λόγος εἰς τὸ τῆς νύμφης εἶδος, καὶ τὰς καθ' ἕκαστον ἀρετὰς καταλλήλως τῇ ὑπογραφῇ τῆς κατὰ τὸ πρόσωπον ὥρας ἐπιμελήσας· νῦν διὰ τοῦ ἐρυθήματος τοῦ ταῖς παρειαῖς ἐπιζέοντος, προσφόρως ἐπαινεῖ τὴν σωφροσύνην αἰδοῖ κατακοσμήσας ἐν τῷ τῆς ῥόας αἰνίγματι. ὁ γὰρ καρπὸς οὗτος στύφει τε καὶ ἁβρωτάτῃ τῇ ἐπιφανείᾳ ἐντρέφεται. διὸ καλῶς τε καὶ οἰκείως εἰς τὸ τῆς σωφροσύνης κατόρθωμα διὰ τῆς θεωρίας μεταλαμβάνεται. ὡς γὰρ ἡ στύψις τοῦ τῆς ῥόας λεπύρου τρέφει τε καὶ φυλάσσει τοῦ ἐμ-
D περιεχομένου καρποῦ τὴν γλυκύτητα· οὕτως ὁ στυφόν τε καὶ ἐγκρατὴς καὶ κατεσκληκὼς βίος φύλαξ γίνεται τῆς σωφροσύνης καλῶν. διπλοῦς δὲ καὶ ἐνταῦθα τῆς ἀρετῆς ταύτης ὁ ἔπαινος γίνεται, διά τε τῶν προφαινομένων κατὰ τὸν εὐσχήμονα βίον, καὶ διὰ τῶν ἐν τῇ τῆς ψυχῆς ἀπαθείᾳ κατορθουμένων, ὧν ὁ ἔπαινος, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἡ γὰρ ἐπιλάμπουσα τοῖς γινομένοις αἰδὼς, ἴδιον μὲν ἐκ τῶν προδήλων ἔχει τὸν ἔπαινον· ἐκτὸς δὲ τῶν σιωπωμένων ἐστὶ καὶ ἀποκεκρυμμένων θαυμάτων,

ἃ μόνῳ καθορᾶται τῷ ὀφθαλμῷ ἐκείνῳ ᾧ τὰ κρύφια βλέπονται. διὰ δὲ τῶν μετὰ ταῦτα μανθάνομεν, ὅτι πᾶν τὸ παρὰ τῶν θεοφόρων ἁγίων γινόμενον, τύπος τις καὶ διδασκαλία τῶν εἰς ἀρετὴν κατορθουμένων ἐγίνετο. οἱ γάμοι, αἱ ἀποικίαι, οἱ πόλεμοι, αἱ τῶν οἰκοδομημάτων κατασκευαί, πάντα κατά τινα λόγον εἰς νουθεσίαν τοῦ μετὰ ταῦτα προετυποῦτο βίου. ἐγράφη γὰρ ταῦτα, φησί, πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντηκεν. ὁ μὲν γὰρ κατὰ τῶν ἀλλοφύλων πόλεμος, συμβουλεύει κατὰ τῆς κακίας ἡμᾶς ἀνδρίζεσθαι. ἡ δὲ κατὰ τοὺς γάμους σπουδὴ τὴν τῶν ἀρετῶν συνοίκησιν δι' αἰνιγμάτων ἡμῖν ὑποτίθεται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἀποικία τοῦ ἐναρέτου βίου τὸν οἰκισμὸν ἀποβάλλει· τὰ δὲ ὅσα περὶ τὰς κατασκευὰς τῶν οἰκοδομημάτων παρ' αὐτῶν ἐσπουδάζετο, τῶν ἡμετέρων οἴκων τῶν διὰ ἀρετῆς οἰκοδομουμένων ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι διακελεύεται. διό μοι δοκεῖ τὸν περιφανῆ πύργον ἐκεῖνον ἐν ᾧ τὰ ἀκροθίνια τῶν λαφύρων ἀνέθηκεν ὁ Δαβίδ, πρὸς τὴν προκοπὴν τῆς ἐκκλησίας βλέπων, τῶν τι κατ' ἀρετὴν σπουδαζομένων προδιατυπῶσαι τούτῳ τῷ ἔργῳ· ὃς ὑπερφαίνεται μὲν ἀκρωρείας τινὸς εἰς ὕψος ἀνατεινόμενος· ἐπιτήδειος δὲ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον πρὸς τὴν τῶν λαφύρων φυλακὴν ἐνομίσθη, ὅσα δουλωσάμενος τοὺς ἀλλοφύλους μετὰ τῶν λοιπῶν χρημάτων ἴδιον κέρδος ὁ βασιλεὺς ἐποιήσατο. ἐνδείξει οὖν διὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας ὁ βασιλεὺς, πρὸς ὅ τι βλέπων ὁ Δαβὶδ ἀγαθὸν τῇ τῶν ἀνθρώπων ζωῇ, ὥσπερ τινὰ συμβουλὴν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ διὰ τῆς τοῦ πύργου κατασκευῆς προαπέθετο. πάντως γὰρ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, τῶν καθ' ἕκαστον μελῶν διά τε πρός τι παραθέσεώς τε καὶ ὁμοιώσεως ἐγκωμιάζειν τὸ κάλλος μέλλων, δι' ἀκολούθου τοὺς ἐν τῷ λαῷ τὸν τοῦ τραχήλου τόπον ἐπέχοντας, οἵους τινὰς εἶναι προσήκει διαγράφων τῷ λόγῳ, τοῦ πύργου μέμνηται τούτου· ᾧ ἐπονομάζεται μὲν ὁ Δαβίδ· ἔχει δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τὸ γνώριμον. Θαλπιὼθ γὰρ αἱ ἐπάλξεις κατονομάζονται. οὕτω δὲ ἡ λέξις ἔχει· ὡς πύργος Δαβὶδ τράχηλός σου, ὁ ᾠκοδομημένος ἐν Θαλπιώθ, χίλιοι θυρεοὶ κρέμανται ἐπ' αὐτῷ, πᾶσαι βολίδες τῶν δυνατῶν. ἡ μὲν οὖν σωματικὴ τοῦ πύργου κατασκευὴ τὸ περίβλεπτον ἔχει, ἐκ τοῦ ἔργον εἶναι τοῦ βασιλέως Δαβίδ, καὶ ἐκ

A quæ ſolum cernuntur illo oculo qui occulta aſpicit. Per ea autem quæ poſtea ſequuntur, diſcimus, quòd quęcumque fiebant ab iis ſanctis qui à Deo erant inſpirati, fuerunt quidam typus & doctrina eorum quæ rectè fiunt ex virtute. Nuptiæ, migrationes, bella, ædificiorum extructiones, pręfigurabant omnia ad admonitionem vitæ poſtea futuræ. Scripta ſunt enim, inquit, hæc ad noſtram admonitionem, ad quos fines ſæculorum peruenerunt. Rom. 15. Nam bellum quidem quod geſtum eſt aduerſus alienigenas, conſulit vt nos fortiter geramus B aduerſus vitia. Studium autem contrahendi matrimonij, per ænigmata nos admonet vt cohabitemus cum virtutibus. Similiter autem migratio denotat migrationem ad vitam ex virtute agendam: per domorum autem extructiones in quas ad eis confertur ſtudium, iubemur curam gerere noſtrarum domorum quę ædificantur per virtutem. Quamobrem mihi videtur inſignis illa turris, in qua optima ſpolia ſuſpendit Dauid aſpiciens ad profectum Eccleſiæ, præfigurare opus eorum qui ſtudium in virtutem conferunt: C quæ quidem apparet extenſa in altitudinem alicuius promontorij, apta autem illo tempore fuit exiſtimata ad cuſtodienda ſpolia, quæ ſubiugatis & in ſeruitutem redactis alienigenis, cum cæteris bonis rex ſibi lucrifecit. Oſtendit ergo rex per ſuam ſapientiam, ad quódnam bonum aſpiciens Dauid humanæ vitæ, futuræ vitæ veluti quoddam conſilium prius expoſuerit per turris conſtructionem. Nam totius corporis Eccleſiæ ſingulorum membrorum, per comparationem alicuius cum aliquo, & ſimilitudinē laudaturus pulchritudinē, deſcribens quales eſſe oporteat D eos qui in populo tenent locum colli, meminit huius turris, quę quidem nominatur Dauid, cognoſcitur autem etiam ex propugnaculis. Nominantur autem propugnacula Thalpioth. Ita autem habet contextus orationis: *ſicut turris Dauid collum tuum, quæ eſt ædificata in Thalpioth, mille clypei in ipſa pendent, omnes haſtæ fortium.* Cap. 4. 4. Corporalis ergo turris conſtructio ex hoc eſt inſignis & ſuſpicienda, quòd ſit opus regis Dauid, & ex

loci ſuperbia, & ex armis in ea ſuſpenſis, nempe clypeis & haſtis, quarum multitudinem oſtendit contextus nomine millenarij. Eſt autem noſter ſcopus cōſiderare vim diuinæ orationis: quemadmodum huic turri comparatur pars illa Eccleſiæ cui nomen eſt collum. Primum ergo cōuenit examinare, quęnam pars in noſtro corpore appelletur colli nomine, deinde membro Eccleſiæ nomen accommodare. Quod ergo mediis humeris immittitur, in ſe autem caput ſuſtinet, & fit pro baſi eius quod illi imponitur, collum nominatur, Cuius id quidem quod eſt retrò fulcitur oſſibus: quod autem anterius eſt, liberum eſt ab ambitu oſſium. Oſſis autem natura non eſt ſibi ipſi continens & indiuidua, ſicut cubiti & tibiæ, ſed dorſi vertebris multifariam figura diuiſis, per neruos & medullas & ligamenta eis adnata, ipſarum ad ſe inuicem fit vnio: & per medullam tibiæ ſimilem per medium peruadentem, quę continetur quidem membranis, id autem quod eſt intus vnitum eſt cerebro: antè autem continet collum aſperam arteriam, & eſt receptaculum ſpiritus qui intro admittitur & idfluit, per quem ignis cordis ventilatur & reducitur ad operationem ſecundum naturam. Continet autem cibi quoque meatus, per gulam & fauces, quicquid per os introducitur tranſmittens ad concauitatem quæ eſt eorum capax. Habet autem collum quidpiam eximium præter cætera membra. In ſuperiori enim poſitura aſperæ arteriæ, eſt in eo officina vocis, in qua ſunt præparata omnia vocis inſtrumenta, per quæ generatur ſonus ſpiritu, qui redditur, in orbem circumacta arteria. Sic autem à nobis deſcripto membro corporis, facile fuerit ex iis quæ hîc ſunt conſiderata, conſiderare collum corporis Eccleſiaſtici: quidnam ſit per conuenientes operationes quod hoc nomen propriè ſuſcipit, & collum nominatur, & turri Dauid aſſimilatur. Primum ergo quod & præcipuum eſt, ſi quis in ſe portat verum caput vniuerſi, illud inquam caput

A τῆς περιφανείας τοῦ τόπου, καὶ ἐκ τῶν ἀνατεθέντων ὅπλων ἐν αὐτῷ, θυρεῶν τε καὶ τῶν βολίδων ὧν τὸ πλῆθος ἐνδείκνυται ὁ λόγος τῷ τῆς χιλιάδος ὀνόματι. ἡμῖν δὲ σκοπός ἐστι κατανοῆσαι τὴν θείου λόγου τὴν δύναμιν· πῶς παραβάλλεται τῷ πύργῳ τούτῳ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἐκκλησίας, ᾧ τράχηλός ἐστι τὸ ὄνομα. πρῶτον τοίνυν ἐξετάσαι προσήκει ποῖον ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς σώματι μέρος, τῷ ὀνόματι τοῦ τραχήλου προσαγορεύεται, εἶθ' οὕτως ἐφαρμόσαι τῷ τῆς ἐκκλησίας μέλει τὸ ὄνομα. οὐκοῦν τὸ ἐρριζωμένον ἐν μέσῳ
B τῶν ὤμων, ἀνέχον δὲ τὴν κεφαλὴν ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ αὐτὴ βάσεως τῇ ὑπερκειμένῃ γινόμενον, τράχηλος ὀνομάζεται, οὗ τὸ κατόπιν μὲν, ὀστέοις ἐρείδεται· τὸ δὲ προβεβλημένον ἐλεύθερόν ἐστι τῆς τῶν ὀστέων περιβολῆς. ἡ δὲ τοῦ ὀστέου φύσις, οὐ καθ' ὁμοιότητα τοῦ πήχεως ἢ τῆς κνήμης συνεχής ἐστι πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀδιαίρετος, ἀλλὰ πολλαχοῦ τῶν ὀστέων ἐν σπονδύλων σχήματι διῃρημένων, διὰ τῶν πεφυκότων αὐτοῖς νεύρων τε καὶ μυελῶν τε καὶ συνδέσμων ἡ ἕνωσις αὐτῶν πρὸς ἄλληλα γίνεται, καὶ διὰ τοῦ μυελοῦ τοῦ αὐλοειδοῦς κατὰ τὸ μέσον διή-
C κοντος, οὗ ἡ περιοχὴ μὲν πρὸς τὰς μήνιγγας, αὐτὸ δὲ τὸ ἐγκείμενον πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ἥνωται· ἐν δὲ τοῖς ἔμπροσθεν περιέχει μὲν τὴν ἀρτηρίαν ὁ τράχηλος, ἣ δοχεῖόν ἐστι τοῦ πνεύματος τοῦ ἔξωθεν ἡμῖν εἰσοικιζομένου τε καὶ εἰσρέοντος, δι' οὗ τὸ ἐγκάρδιον πῦρ πρὸς τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν κατὰ φύσιν ἀναρριπίζεται. περιέχει δὲ καὶ τῆς τροφῆς τὰς εἰσόδους διά τε τοῦ λαιμοῦ τε καὶ τοῦ λάρυγγος, τὴν τὸ διὰ τοῦ στόματος εἰσαγόμενον πρὸς τὴν κοιλότητα τὴν δεκτικὴν τούτων διαπορθ-
D μεύων. ἔχει δὲ καὶ ἄλλο παρὰ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν, ἐξαίρετόν τινα ὁ τράχηλος. κατὰ γὰρ τὴν ἄνω τῆς ἀρτηρίας θέσιν, ἐστὶν ἐν αὐτῷ τῆς φωνῆς τὸ ἐργαστήριον, ἐν ᾧ τὰ φωνητικὰ πάντα παρεσκεύασται ὄργανα, δι' ὧν ἀποτελεῖται ὁ ἦχος, τῷ ἀναδιδομένῳ πνεύματι περιδονουμένης ἐν κύκλῳ τῆς ἀρτηρίας. οὕτω δὲ τοῦ σωματικοῦ μέλους ἡμῖν διαγραφέντος, εὔκολον ἂν εἴη διὰ τῶν ἐνταῦθα θεωρηθέντων καὶ τὸν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος τράχηλον κατανοῆσαι· ὅστις ἐστὶν ὁ διὰ τῶν καταλλήλων ἐνεργειῶν τὸ ὄνομα τοῦτο κυρίως ἀναλαμβάνων, τράχηλός τε ὀνομαζόμενος, καὶ τῷ πύργῳ τοῦ Δαβὶδ ὁμοιούμενος. πρῶτον μὲν οὖν, ὃ δὴ καὶ πρῶτόν ἐστιν, εἴ τις τὴν ἀληθινὴν τοῦ παντὸς κεφαλὴν ἐφ' ἑαυτοῦ βαστάζοι, ἐκείνην λέγω τὴν κεφαλήν,

A ἥ τις ἐστὶν ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογεῖται καὶ συμβιβάζεται, οὗτος κυρίως φέρει ἐφ' ἑαυτῷ τοῦτο τὸ ὄνομα. πρὸς τούτοις εἰ τοῦ πνεύματός ἐστι δεκτικός, τοῦ τὴν καρδίαν ἡμῶν πυροειδῆ ποιοῦντος καὶ ἐνθερμαίνοντος, καὶ εἰ διὰ τῆς εὐήχου φωνῆς ὑπηρετεῖ τῷ λόγῳ. οὐδὲ γὰρ δι' ἄλλου τινὸς ἕνεκεν τὴν ἀνθρωπίνην φωνὴν ὁ Θεὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐνετεκτήνατο, ἢ ἵνα ὄργανον ᾖ τοῦ λόγου, διαρθροῦσα δι' ἑαυτῆς τὰ τῆς καρδίας κινήματα. ἐχέτω δὲ οὗτος ὁ τράχηλος καὶ τὴν θρεπτικὴν ἐνέργειαν, τὴν διδασκαλίαν λέγω, δι' ἧς πάντοτε τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας B συντηρεῖται ἡ δύναμις. ἐπιρρεούσης γὰρ ἀεὶ τῆς τροφῆς ἐν τῷ εἶναι διαμένει τὸ σῶμα· ἐπιλειπούσης δέ, φθίνει καὶ φθείρεται. μεμιμείσθω δὲ καὶ τὴν ἐναρμόνιον τῶν σπονδύλων θέσιν, ἐν τῷ τοὺς καθ' ἕκαστον ἐν τῷ λαῷ συντελοῦντας διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς εἰρήνης, ἓν ἀπεργάζεσθαι μέλος, κλινόμενόν τε καὶ ἀνορθούμενον, καὶ καθ' ἑκάτερον τῶν πλαγίων εὐκινήτως μεταστρεφόμενον. τοιοῦτος τράχηλος ὁ Παῦλος ἦν, καὶ εἴ τις ἄλλος κατὰ μίμησιν ἐκείνου τὸν βίον κατόρθωσεν, ὃς ἐβάστασε μὲν τὸ ὄνομα κυρίου, σκεῦος ἐκλογῆς C τῷ δεσπότῃ γινόμενος· καὶ οὕτως αὐτῷ δι' ἀκρίβειαν ἡ κεφαλὴ τῶν ὅλων ἐφήρμοστο, ὥστε καὶ ὅσα ἐλάλει, μηκέτι αὐτὸν εἶναι τὸν λαλοῦντα, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ φθέγγεσθαι· καθὼς ἐπέδειξε τοῖς Κορινθίοις τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντά τε καὶ φθεγγόμενον. οὕτως αὐτῷ εὔφωνός τε καὶ εὔηχος ἦν ἡ ἀρτηρία, διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος διαρθροῦσα τῆς ἀληθείας τὸν λόγον· οὕτως αὐτῷ πάντοτε τοῖς θείοις λογίοις ὁ λάρυγξ κατεγλυκαίνετο, τρέφων ὅλον δι' ἑαυτοῦ τὸ σῶμα τοῖς ζωοποιοῖς ἐκείνοις διδάγμασιν. εἰ δὲ καὶ τὸ τῶν σπονδύλων D ζητεῖς, τίς οὕτω πάντας εἰς ἓν σῶμα συνήρμοσε τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης; τίς οὕτως ἐδίδαξε τὸν τράχηλον κλίνεσθαι, ἐν τοῖς ταπεινοῖς, καὶ συμπεριφέρεσθαι πάλιν ἐν τῷ τὰ ἄνω φρονεῖν, καὶ πρὸς τὰ πλάγια περισκοπεῖν εὐστρόφως τε καὶ εὐκινήτως, ἐν τῷ τὰς ποικίλας τοῦ διαβόλου μεθοδείας ἐκκλίνειν καὶ ἀσφαλίζεσθαι; ὁ τοιοῦτος οὖν τράχηλος ὄντως παρὰ τοῦ Δαβὶδ ᾠκοδόμηται. νόει δὲ διὰ τοῦ Δαβὶδ τὸν βασιλέα τὸν τοῦ βασιλέως πατέρα, ὃς ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον κατεσκεύασε πύργον εἶναι, καὶ οὐχὶ σύμπτωμα, καὶ διὰ τῆς χάριτος αὐτὸν πάλιν ἀνῳκοδόμησεν, ἀσφαλισάμενος τοῖς πολλοῖς

A quod eſt Chriſtus, ex quo omne corpus compingitur & coniungitur, is in ſe propriè fert hoc nomen. Præterea autem ſi eſt capax ſpiritus qui cor noſtrum reddit igneum & calefacit, & ſi per ſonoram vocem deſeruit orationi. Non enim alia de cauſa Deus humanam vocem naturæ hominum eſt fabricatus, quàm vt eſſet inſtrumentum orationis, per ſe cordis motus explicans & diſtinguens. Habeat autem hoc quoque collum nutriendi operationem, doctrinam inquam, per quam toti corpori Eccleſiæ conſeruatur virtus. Adue-B niente enim nutrimento conſeruatur corpus in eſſentia. Sinautem deficiat, tabeſcit, & interit. Imitetur autem & concinnam vertebrarum poſituram, eo quòd ſingulari qui ſunt in populo, per ligamentũ ac vinculum pacis, vnum efficiant membrum, quod inclinetur atque erigatur, & facili motu in quodcumque latus cõuertatur. Tale collum erat Paulus, & ſi quis alius ipſum imitãs rectè vitã inſtituit, qui portauit quidem nomen Domini, factus Domino vas electionis: & ei adeò accuratè adaptatum C fuit caput, vt & quæcumque diceret non amplius eſſet ipſe loquens, ſed caput eius loqueretur: quomodo indicauit Corinthiis Chriſtum eſſe qui in ipſo loquebatur enũciabat. Ita eloquẽs bene ſonans ipſi erat anteria, quę ſpiritu Verbum dirigebat veritatis. Ita diuinis eloquiis omnino dulces fiebant fauces eius, vt qui per ſe totum nutriret corpus viuificis illis documẽtis. Quòd ſi etiam quæris de vertebris, quis ita omnes compegit in vnum corpus vinculo pacis & charitatis? Quis ſic docuit collum inclinare in iis quæ ſunt humilia D & abiecta, & ſe in omnem ſimul partem verſare, & rurſum erigere, ea quæ ſupra ſunt cogitando, & in obliquum circunſpiciendo ſe mobiliter conuertere, in declinandis & cauendis variis diaboli inſidiis? Tale ergo collum fuit ædificatum à Dauide. Intellige autem per Dauid regem, patrem regis, qui ab initio conſtituit hominem vt eſſet turris, & non vt caderet, & per gratiam eum rurſus ædificauit multis munitum

2. Cor. 13.

clypeis, vt inimicorum inſultibus non facilè amplius poſſet inuadi. Nam pendentes clypei, non in terra ſiti, ſed aërij, in ipſo conſiderati, & cum eis etiam haſtæ potentium afferunt terrorem hoſtibus: adeò vt ne omnino quidem audeant turrim inuadere. Exiſtimo autem eam turrim clypeorum multitudine, ſignificare Angelicum præſidium quo circumſepti ſumus. Oſtendit autem etiam haſtarum mentio eum ſenſum. Non enim abſolutè dixit haſtas, ſed fortium adiectione oſtendit eos qui pro nobis depugnant: adeò vt quod dicitur, conueniat ei quod eſt in Pſalmis: Caſtra metabitur Angelus in circuitu timentium eum, & liberabit eos. Numerus autem mille non videtur planè ſignificare denarium centenariorum: ſed acceptus fuit à ſcriptura ad indicandam multitudinem. Solet enim per abuſum ſcripturæ hoc numero ſignificari multitudo, ſicut Dauid dicit pro multitudine, Millia abundantium, & ſuper millia auri & argenti. Sic itaque collum animaduertimus radices agere ſuper humeros: Per humeros autem quibus collum eſt adnatum, intelligimus ſtudia agendi & operandi, per quæ noſtra brachia ſuam operantur ſalutem. Qui vero diligenter ea quæ ſunt dicta perpendit, ex iis colligit, augmentum animæ quæ in altum erigitur, quandoquidem prius contenta erat, vt ſimilis diceretur equis qui tyrannum expugnarunt Ægyptium, colli decor cum monilibus compararetur: iam vero quantam bonitatis perfectionem illam ſibi conciliaſſe teſtatur, dum non aliquibus colli monilibus & torquibus aſſimilat colli pulchritudinem: ſed turris eſſe dicitur propter magnitudinem: quam inſignem & conſpicuam facit, iis qui procul abſunt conſiderantibus, non ſolum ædificij magnificentia, & quòd in maximam excitata ſit altitudinem, ſed & loci poſitura, quæ naturaliter aſſurgit ſupra loca vicina? Quando ergo regis quidem opus eſt turris, ingreditur autem ſuper excelſam vitæ agendæ rationem, tunc firmum ac ſtabile eſſe oſtenditur quod à Domino dicitur, Non poteſt abſconſa eſſe ciuitas

Pſal. 33. Angelorum cuſtodia.

Matth. 5.

A θυρεοῖς, ὥστε μηκέτι αὐτὸν ταῖς τῶν πολεμίων ἐφόδοις εὐεπίβατον εἶναι. οἱ γὰρ κρεμάμενοι θυρεοὶ, οὐκ ἐπὶ γῆς κείμενοι, ἀλλὰ μετέωροι περὶ αὐτὸν θεωρούμενοι, καὶ μετὰ τῶν θυρεῶν, αἱ τῶν δυνατῶν βολίδες, φόβον ἐμποιοῦσι τοῖς πολεμοῦσιν· ὥστε μήτε τὴν ἀρχὴν ἐγχειρῆσαι καταδραμεῖν τοῦ πύργου. οἶμαι δὲ τὴν ἀγγελικὴν φρουρὰν ἐν κύκλῳ περιτειχισμένην τὸν τοιοῦτον πύργον, διὰ τοῦ πλήθους τῶν θυρεῶν ἡμῖν διασημαίνεσθαι. δείκνυσι δὲ καὶ ἡ τῶν βολίδων μνήμη τὴν τοιαύτην διάνοιαν. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπε,

B βολίδας, ἀλλὰ τῇ τῶν δυνατῶν προσθήκῃ τοὺς ὑπερμαχοῦντας ἡμῖν ἐνεδείξατο· ὥστε συμβαίνειν τὸ λεγόμενον, ὅτι παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. ὁ δὲ τῶν χιλίων ἀριθμὸς οὐ μοι δοκεῖ δι' ἀκριβείας σημαίνειν, τὴν τῶν ἑκατοντάδων δεκάδα· ἀλλ' εἰς πλήθους ἔνδειξιν παρειλῆφθαι ὑπὸ τοῦ λόγου. συνηθὲς γάρ ἐστιν ἐκ τῆς καταχρήσεως τῆς γραφῆς, διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου τὸ πλῆθος ἐνδείκνυσθαι, ὥς φησιν ὁ Δαβὶδ ἀντὶ τοῦ πλήθους, ὅτι χιλιάδες εὐθηνούντων, καὶ ὑπὲρ χιλιάδας

C χρυσίου καὶ ἀργυρίου. οὕτω μὲν οὖν τὸ τράχηλον τὸν ἐπὶ τῶν ὤμων ἐρριζωμένον κατενοήσαμεν. ὤμους δὲ νοοῦμεν, οἷς ἐπιπέφυκε, τὰς πρακτικάς τε καὶ ἐνεργητικὰς σπουδὰς, δι' ὧν οἱ βραχίονες ἡμῶν τὴν σωτηρίαν ἑαυτῶν κατεργάζονται. τὴν δὲ πρὸς τὸ μεῖζον ἐπαύξησιν τῆς κατὰ Θεὸν ὑψουμένης ψυχῆς συνόψεται πάντως ὁ ἐπιστατικῶς τοῖς λεγομένοις ἀκολουθῶν· ὅτι πρότερον μὲν ἀγαπητὸν ἦν τῇ νύμφῃ ἵππῳ ὁμοιωθῆναι τῇ καθαγωνισαμένῃ τὸν Αἰγύπτιον τύραννον, καὶ πρὸς τοὺς ὁρμίσκους ἐμφερῶς ἔχειν τὸ ἐπὶ τοῦ τραχήλου εὐπρέπειαν· νυνὶ δὲ πόσην αὐτῇ μαρτυρεῖ τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν τελειότητα, ὅτι οὐχ ὁρμίσκοις τισὶ περιδεραίοις προσει-

D κάζει τοῦ τραχήλου τὴν ὥραν, ἀλλὰ πύργος εἶναι διὰ τὸ μέγεθος λέγεται, ὃν περίβλεπτον ποιεῖ καὶ τοῖς πόρρωθεν ἀφεστηκόσιν ἀποσκοπουμένοις, οὐ μόνον ἡ περὶ τὴν οἰκοδομὴν φιλοτιμία, ἐφ' ὅτι μήκιστον τὸ ὕψος ἐγείρουσα· ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ τόπου θέσις, φυσικῶς ὑπεραίρουσα τῶν γειτνιώντων; ὅταν τοίνυν βασιλέως μὲν ἔργον ὁ πύργος ἦ, ἐπὶ δὲ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας βεβηκὼς τύχῃ, τότε ἀληθὲς ἐπιδείκνυται τὸ παρὰ τοῦ κυρίου λεγόμενον· ὅτι οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω

ὄρους

ὄρεσι κειμένην. νόει δέ μοι πύργον αὐτὴν τῆς πόλεως. καιρὸς δ' ἂν εἴη καὶ τοὺς δύο νεβροὺς τῆς δορκάδος κατανοῆσαι, οἳ περὶ τὴν καρδίαν τῆς νύμφης αὐλίζονται, μαστοὶ κληθέντες παρὰ τοῦ λόγου, καθώς φησι· δύο μαστοί σου ὡς δύο νεβροὶ δίδυμοι δορκάδος, οἱ νεμόμενοι ἐν τοῖς κρίνοις· διὰ τὸ μεταξὺ τούτων εἶναι τῆς καρδίας τὴν θέσιν, ὧν ἡ νομὴ οὐ χόρτος ἐστὶν ἢ ἄκανθα, ἀλλὰ κρίνα πάντοτε τῷ τῆς νομῆς χρόνῳ τὸ ἄνθος ἑαυτῶν προτείνοντα, καὶ οὐ κατὰ καιρὸν ἀνθοῦντα, οὐδὲ ἐπὶ καιροῦ μαραινόμενα· ἀλλὰ διηνεκῆ παρεχόμενα τοῖς νεβροῖς τούτοις δι' ἑαυτῶν τὴν τροφὴν, ὡς ἂν μηκέτι αἱ σκιαὶ κρατοῖεν τῆς σπουδαζομένης περὶ τὸν βίον ἀπάτης· ἀλλ' ἤδη τοῦ φωτὸς πανταχῇ διαλάμψαντος, καταυγασθῇ τὰ πάντα διὰ τῆς ἡμέρας, τῆς ὅπου θέλει διαπνεούσης τὸ φῶς. οὕτω γάρ φησιν ὁ λόγος· ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί. οἶδας δὲ πάντως παρὰ τοῦ εὐαγγελίου μαθὼν, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ἅγιον, τὸ διὰ τοῦ πνεῖν ὅπου βούλεται φῶς ἐμποιοῦν τοῖς ἐπισταμένοις, πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει· περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος οὕτως διεξέρχεται. δύο μαστοί σου ὡς δύο νεβροὶ δίδυμοι δορκάδος, οἱ νεμόμενοι ἐν τοῖς κρίνοις, ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί. ἀλλὰ τὸ μὲν ἡμέραν λέγεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φῶς πνέον οἷς ἂν ἐγγένηται, οὐκ οἶμαί τινα τῶν νοῦν ἐχόντων ἐπιστᾶσαι τῷ λόγῳ. εἰ γὰρ υἱοὶ φωτὸς καὶ υἱοὶ ἡμέρας γίνονται οἱ γεννηθέντες παρὰ τοῦ πνεύματος, τί ἄλλο χρὴ νοεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ φῶς καὶ ἡμέραν, ἧς ἡ πνοὴ φυγαδευτικὴ τῶν σκιῶν τῆς ματαιότητος γίνεται; ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τοῦ ἡλίου φανέντος τὰς σκιὰς μὴ μένειν, ἀλλὰ μεταχωρεῖν τε καὶ μεθίστασθαι. τὸ δὲ περὶ τῶν δύο νεβρῶν τῆς δορκάδος μυστήριον εὔκαιρον ἂν εἴη προσθεῖναι τῇ ἐξετάσει τοῦ λόγου, ὧν δίδυμος μέν ἐστιν ἡ γένεσις· τροφὴ δὲ τὸ κρίνον· τόπος δὲ νομῆς, ἡ ἀγαθή τε καὶ πίειρα γῆ. αὕτη δέ ἐστιν ἡ καρδία, κατὰ τὸν τῆς παραβολῆς τοῦ κυρίου λόγον· ἐν αὐτῇ δὲ νεμόμενοι, καὶ τοὺς καθαροὺς ἐξ αὐτῆς λογισμοὺς ἀνθολογοῦντες, πιαίνονται. τὸ δὲ ἄνθος τὸ κρίνον διπλῆν ἔχει τὴν χάριν παρὰ τῆς φύσεως, εὐπνοίας τῇ εὐχροίᾳ συμμεμιγμένης, ὡς καθ' ἑκάτερον εἶναι τοῖς δρεπομένοις ἐράσμιον, εἴτε τῇ ὀσφρήσει προσάγοιεν, εἴτε τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ κάλλους τῆς ὥρας κατατρυφῷεν.

A quæ ſita eſt ſupra montem. Intellige autem turrem pro ciuitate. Tempus autem fuerit etiam duos capreæ hinnulos conſiderare, qui vocantur à Verbo vbera, quæ morantur circa cor ſponſæ, ſicut dicit, *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli qui paſcuntur in liliis:* propterea quòd intra hæc duo ſit ſitus cordis, quorum paſcua non ſunt fœnum & ſpina, ſed lilia quę toto paſcendi tempore flores porrigunt, & non certo tempore florent, & certo tempore marceſcunt, ſed perpetuum his hinnulis per ſe præbent nutrimentum, vt non B amplius dominentur vmbræ erroris, cuius in hanc vitam confertur ſtudium: ſed cùm lux iam omni ex parte illuxerit, illuſtrentur omnia per diem, qui lucem vbi vult ſpirando diffundat. Sic enim dicit Verbum: *Donec perſpirauerit dies, & motæ fuerint vmbræ.* Scis autem omnino te didiciſſe ex Euangelio, quòd eſt Spiritus ſanctus, qui per id quod ſpirat vbi vult, lucem affert iis qui ſciũt, vnde veniat, & quò vadat: de quo nunc loquitur contextus huius orationis, dicens. 5. *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ, qui paſcuntur in lilijs, donec per-* C *ſpiret dies & moueantur vmbræ.* Sed quòd dies quidẽ dicatur Spiritus ſanctus, ijs in quibus fuerit lucem ſpirãs, neminem eſſe arbitror ex iis qui ſapiunt qui dubitet. Si enim fiunt filij lucis & filij diei qui generantur ex ſancto Spiritu; quid aliud intelligere oportet Spiritum ſanctum, quàm lucem & diem, cuius ſpiratio expellit vmbras vanitatis? Omnino enim neceſſe eſt, vt cùm ſol apparuerit, vmbræ non maneant, ſed tranſeant & diſcedant. Myſterium autem de duobus capreæ hinnulis, opportunum fuerit adijcere verborum contextus D examinationi, quorũ geminus quidem fuit partus, nutrimentum autem lilium, paſcuæ autem locus bonus & pinguis. Ea autem eſt cor, conuenienter ei quod dicit domini parabola: In eo paſcentes, & purarum cogitationum ex eo flores legentes, pingueſcunt. Flos autem lilij habet duplicem à natura gratiam, vtpotè ſuaui odore ſimul miſto cum colore: adeò vt is in vtroque ſit gratus & amabilis hominibus, vt qui, ſiue moueantur olfactu, ſiue oculis, eius ſe poſſint abundè oblectari pulchritudine.

Ioan. 3.

Matth. 13.

Ddd

Odoratus quidem repletur bono odore Chriſti: per formam autem oſtenditur puritas & nulla eſſe inquinatum macula. Fortè autem eorum quæ dicta ſunt declarabitur obſcuritas, ſi hoc ſignificet oratio, quòd cum duo homines conſiderentur in ſingulis, vnus quidem corporalis & apparens, alter verò qui intelligentia percipitur, & non eſt aſpectabilis, geminus quidem eſt amborum ortus: cùm ipſi ſimul inter ſe coniuncti, veniant in vitam. Nam neque anima eſt ante corpus: neque ante animam conſtruitur corpus: ſed eodem tempore in vita ſimul conueniunt ac conſentiunt. Alimentum autem eis ſecundum naturam quidem eſt puritas & bonus odor, & quæcumque ſunt eiuſmodi quorum fertiles ſunt virtutes. Quidam autem nonnunquam tenentur maiore ſtudio veneni quàm nutrimenti, qui virtutum floribus non paſcuntur, ſed ſpinis delectantur & tribulis. Nam parabolam Euangelj audiuimus ſic nominantem peccata, quorum malum germen ſerpentis fabricata eſt maledictio. *Matth. 13.* Cùm ergo diſcernendi vi præditi oculi accuratè exactéque poſſint diſcernere lilium & ſpinam, & eligere quidem id quod eſt ſalutare, amandare autem id quod eſt exitiale; propterea eum qui ſimilis magno Paulo eſt inſtar nutricis infantibus, & lacte nutrit eos qui recens nati ſunt in Eccleſia, duo vbera ſimul congenita nominauit, quæ aſſimilata ſunt hinnulis capreæ, per omnia teſtificans eiuſmodi membro Eccleſiæ præſtantiam ineſſe illi: quod rectè deducantur vtraque ex parte ad paſcua purorum liliorum, accuratè cernens & diſcernens ſpinam ab eo quod alit: & quod verſatur in ea animæ facultate quę obtinet principatum, cuius cor eſt ſignum, quod per ſe alit vbera: & quod in eis non in ſe includit gratiam, ſed præbet egentibus verbi mamillam, & tanquam nutrix ſuos fouet filios, ſicut faciebat & dicebat Apoſtolus. *1. Theſſ. 2. 7.* Cùm autem hucuſque Verbum laudem produxiſſet membrorum Eccleſiæ, in iis quæ deinceps ſequuntur, totius eius corporis ſimul facit encomium, quando per mortem deſtruxerit eum qui mortis habebat imperiũ, & iterũ ſeipſum reduxerit ad ſuam gloriam diuinitatis, quàm habuit ab initio priusquã eſſet mundus. *Hebr. 2. 14*

A ἡ μὲν γὰρ ὄσφρησις τῆς τοῦ Χριστοῦ εὐωδίας πλήρης γίνεται· διὰ δὲ τοῦ εἴδους ἐνδείκνυται τὸ καθαρόν τε καὶ ἀκηλίδωτον. τάχα τοίνυν ἤδη διὰ τῶν εἰρημένων, σαφηνισθείη ἡμῖν τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου δηλούμενον, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον θεωρουμένων, τοῦ μὲν σωματικοῦ τε καὶ φαινομένου, τοῦ δὲ νοητοῦ τε καὶ ἀοράτου, δίδυμος μὲν ἀμφοτέρων ἐστὶν ἡ γένεσις, κατὰ ταὐτὸν ἀλλήλοις συνεπιδημούντων τῷ βίῳ. οὔτε γὰρ προϋπάρχει τοῦ σώματος ἡ ψυχή· οὔτε προκατασκευάζεται τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα· ἀλλ' ὁμοχρόνως ἐν τῇ ζωῇ γίνονται. τροφὴ δὲ τούτοις κατὰ φύσιν μέν ἐστιν, ἡ καθαρότης καὶ εὐωδία, καὶ B πάντα τὰ τοιαῦτα ὧν εὐφοροῦσιν αἱ ἀρεταί. ἔστι δὲ ὅτε τὸ δηλητήριον ἀντὶ τοῦ τροφίμου σπουδάζεται, οἳ οὐχὶ τὰ ἄνθη τῆς ἀρετῆς ἐπιβόσκονται, ἀλλ' ἀκάνθαις ἐπιτέρπονται καὶ τριβόλοις. οὕτω γὰρ τῆς παραβολῆς τοῦ εὐαγγελίου ὀνομαζούσης τὰς ἁμαρτίας ἠκούσαμεν, ὧν ἡ κατάρα τοῦ ὄφεως, τὴν κακὴν βλάστην ἐδημιούργησεν. ἐπεὶ τοίνυν διακριτικῶν ὀφθαλμῶν ἐστι χρεία, τῶν δυναμένων ἐν ἀκριβείᾳ διαγνῶναι τὸ κρίνον τε καὶ τὴν ἄκανθαν, καὶ τὸ μὲν σωτήριον προελέσθαι, τὸ δὲ φθοροποιὸν ἀποπέμψασθαι· διὰ τοῦτο τὸν καθ' ὁμοιότητα τοῦ μεγάλου Παύλου C μαζὸν τοῖς νηπίοις γινόμενον, καὶ γαλακτοτροφοῦντα τοὺς ἀρτιγενεῖς τῆς ἐκκλησίας, δυάδα μαζῶν ἀλλήλοις συγγεννηθέντων τοῖς νεβροῖς τῆς δορκάδος ἀπεικασμένων ὠνόμασεν, διὰ πάντων μαρτυρῶν τῷ τοιούτῳ μέλει τῆς ἐκκλησίας τὸ δόκιμον· ὅτι τε καθ' ἑκάτερον εὐοδοῦται πρὸς τὴν τῶν καθαρῶν κρίνων νομήν, ὀξυδερκῶς διακρίνον τοῦ τροφίμου τὴν ἄκανθαν· καὶ ὅτι περὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἀναστρέφεται, οὗ σύμβολον ἡ καρδία ἐστίν, ἡ δι' ἑαυτῆς τοὺς μαζοὺς D ὑποστρέφουσα· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ὅτι οὐκ ἐν ἑαυτῷ κατακλείει τὴν χάριν, ἀλλ' ἐπέχει τοῖς δεομένοις τοῦ λόγου τὴν θηλήν, ὡς ἂν τροφὸς θάλπει τὰ ἑαυτῆς τέκνα, καθὼς ἐποίει τε καὶ ἔλεγεν ὁ ἀπόστολος. μετὰ δὲ τοῦτον τὸν μερικὸν τῆς ἐκκλησίας προσαγαγὼν ὁ λόγος τὸν ἔπαινον, ἐν τοῖς ἐφεξῆς ὁλοσώματον ποιεῖται αὐτῆς τὸ ἐγκώμιον, ὅταν διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου· καὶ πάλιν ἐπαναγάγῃ ἑαυτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν δόξαν τῆς θεότητος, ἣν εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι.

εἰπὼν γὰρ ὅτι πορεύσομαι ἐμαυτῷ εἰς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης, καὶ εἰς τὸν βουνὸν τοῦ λιβάνου, τὴν δόξαν τῆς θεότητος ἐνδειξάμενος προσέθηκεν· ὅλη καλὴ εἶ πλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί, διδάσκων διὰ τῶν εἰρημένων, πρῶτον μὲν ὅτι οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχει θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχει πάλιν λαβεῖν αὐτήν, πορευόμενος ἑαυτῷ ἐπὶ τὸ ὄρος τῆς σμύρνης, οὐκ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται, ἀλλ' ἐξ ἰδίας χάριτος, τὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀναδεξάμενος θάνατον. ἔπειτα δὲ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως καθαρθῆναι τοῦ μώμου τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μὴ τοῦ ἀμνοῦ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου πᾶσαν δι' ἑαυτῆς τὴν κακίαν ἐξαφανίσαντος. τοίνυν εἰπών, ὅτι ὅλη καλὴ εἶ πλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί· καὶ ἐπαγαγὼν τὸ κατὰ τὸ πάθος μυστήριον, διὰ τοῦ κατὰ τὴν σμύρναν αἰνίγματος, εἶτα τοῦ λιβάνου μνησθείς, δι' οὗ τὸ θεῖον ἐνδείκνυται· τοῦτο παιδεύει ἡμᾶς, ὅτι ὁ συμμετασχὼν αὐτῷ τῆς σμύρνης συμμεθέξει, πάντως καὶ τοῦ λιβάνου. ὁ γὰρ συμπαθὼν καὶ συνδοξάζεται πάντως. ὁ δὲ ἅπαξ ἐν τῇ θείᾳ δόξῃ γενόμενος, ὅλος γέγονε καλός, ἔξω τοῦ ἀντικειμένου μώμου γενόμενος. οὗ καὶ ἡμεῖς χωρισθείημεν, διὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ᾧ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A Nam cùm dixiſſet: *Ibo mihi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris*, adiecit diuinitatis gloriam quæ indicatur, *Tota pulchra es, propinqua mea, & macula non eſt in te*, & docens per ea quæ dicta ſunt, primum quòd nemo ab ipſo tollit animam, ſed habet poteſtatem ponendi eam, & habet poteſtatem rurſus accipiendi eam, ſibi proficiſcens ad montem myrrhæ, non ex operibus noſtris; vt ne glorietur vllus, ſed ex ſua gratia, ſuſcipiens mortem pro peccatoribus. Deinde quòd non aliter licet humanæ naturæ purgari à ma- B cula, quàm ſi agnus qui tollit peccatum mundi, per ſe vniuerſum deleuerit vitium. Qui ergo dixit, *Tota pulchra es, propinqua mea, & macula non eſt in te*, & ſubiunxit myſterium quod eſt in paſſione, ex eo quòd & myrrhæ ænigmatis, & deinde thuris meminerit, per quod oſtenditur diuinitas; eo nos docet, quòd qui cum ipſo fuerit myrrhæ particeps, omnino erit etiam particeps thuris. Nam qui fuerit cum eo paſſus, ſimul etiam conglorificabitur. Qui autem ſemel fuerit in gloria di- C uina, totus fit pulcher, remotus ab omni macula aduerſa. A qua nos quoque ſeparemur, per eum qui pro nobis mortuus fuit & reſurrexit Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, cui conuenit gloria & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ Η'.

ΔΕΥΡΟ ἀπὸ Λιβάνου νύμφη, δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου· ἐλεύσῃ, καὶ διελεύσῃ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως, ἀπὸ κεφαλῆς Σανὶρ καὶ Ἑρμών, ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὀρέων παρδάλεων. ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἀδελφή μου νύμφη· ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἑνὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, ἐν μιᾷ ἐνθέματι τραχήλου σου.

IN CANTICVM CANTICORVM

D

HOMILIA VIII.

VENI à Libano ſponſa, veni à Libano: venies, & tranſibis ab initio fidei, capite Sanir & Hermon, è ſpeluncis leonum, è montibus pardorum. 9. Cor indidiſti nobis, ſoror noſtra ſponſa. Cor indidiſti nobis vno ex oculis tuis, & in vna torque colli tui.

A MAGNVS Apoſtolus, qui magnas ad Corinthios recenſuit viſiones, de ſua natura dicit ſe dubitare, eſſétne corpus an intelligẽtia tempore traditæ illius ad myſteria introductionis. Phil. 3.13. Hæc inquit, teſtificor, quod me nondũ arbitror cõprehendiſſe, ſed ad ea quæ ſunt anteriora extendor, eorũ quæ prius peracta ſunt obliuiſcens, ſcilicet etiam poſt tertiũ illud cœlũ quod ipſe ſolus nouit: (Neque enim Moſes de eo narrauit in mundi creatione) & poſtquã audiuit arcana myſteria, adhuc altius pergit, & nõ ceſſat aſcendere, bonum quod comprehenditur nunquã eſſe ducẽs terminum B cupiditatis: per hæc vt opinor, nos docens, quòd beatæ illius bonorũ naturæ multum quidẽ eſt quod inuenitur: infinitis autẽ partibus eſt maius quod reſtat quolibet quod comprehenditur, & hoc fit perpetuò ei qui eſt illius particeps, cùm in vniuerſa ſæculorum æternitate, per ea quæ ſunt maiora ſemper fiat augmentũ iis qui ſunt participes. Math. 5. Nam ille quidem mundo corde, congruẽter voci Domini, Deum ſemper videt, conuenienter viriũ proportioni, quantum poteſt capere, tantum ſuſcipiens animi cognitione. Id quidem certè diuinitatis C quod termino caret, & eſt incomprehenſibile, manet vltra omnem mentis conceptionem. Id enim, cuius magnificentiæ gloriæ non eſt finis, ſicut teſtatur Propheta, Pſal 144. hoc omnino ſimiliter ſe habet perpetuò conſideratũ in eadẽ altitudine. Pſal. 83. 1. Cor. 1. quomodo etiã magnus Dauid in corde pulchras diſponens aſcẽſiones, & à virtute ambulans in virtutem, hoc ad Deũ exclamauit: Tu autem altiſſime in æternũ es, domine: per hanc vocem, vt arbitror, ſignificãs, in vniuerſa ſæculi quod nunquã deſinit æternitate, qui ad te quidẽ currit, ſemper ſeipſo maior fit D & excelſior, per bonorũ aſcenſum conuenienter ſuæ proportioni ſemper creſcens. Tu autẽ idẽ es altiſſimus, in æternum manẽs, neq; potes his qui aſcẽdunt inferior videri, eò quod pari ratione ſemper excelſior ſis eorũ virtute, qui exaltãtur. Hæc ergo de ineffabiliũ bonorũ natura ſtatuere exiſtimamus Apoſtolũ dicentem, bonum illud quod oculus non vidit, etiamſi ſemper videat. Non enim

ΟΤΑΣ μεγάλας ὀπτασίας διεξελθὼν πρὸς τοὺς Κορινθίους, ὁ μέγας ἀπόστολος, ὅτι καὶ ἀμφίβολος περὶ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἔφησιν εἶναι, εἴτε σῶμα ἦν, εἴτε νόημα, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ μυσταγωγίας. ταῦτα διαμαρτυρόμενος λέγει, ὅτι ἐμαυτὸν οὔπω λογίζομαι κατειληφέναι, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνομαι, τῶν προδιηνυσμένων λήθην ποιούμενος, δῆλον ὅτι καὶ μετὰ τὸν τρίτον οὐρανὸν ἐκεῖνον, ὃν αὐτὸς ἔγνω μόνος· οὐ γάρ τι Μωϋσῆς περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ κοσμογενείᾳ διηγήσατο· καὶ μετὰ τὴν ἄρρητον τῶν τοῦ παραδείσου μυστηρίων ἀκρόασιν, ἔτι ἐπὶ τὸ ἀνώτερον ἵεται, καὶ οὐ λήγει τῆς ἀναβάσεως, οὐδέποτε τὸ καταλαμβανόμενον ἀγαθὸν ὅρον τῆς ἐπιθυμίας ποιούμενος, διδάσκων οἶμαι διὰ τούτων ἡμᾶς, ὅτι τῆς μακαρίας ἐκείνης τῶν ἀγαθῶν φύσεως πολὺ μὲν ἀεὶ τὸ εὑρισκόμενον· ἀπειροπλάσιον δὲ τοῦ πάντοτε καταλαμβανομένου τὸ ὑπερκείμενον, καὶ τοῦτο εἰς τὸ διηνεκὲς γίνεται τῷ μετέχοντι ἐν πάσῃ τῇ τῶν αἰώνων αἰδιότητι, διὰ τῶν ἀεὶ μειζόνων τῆς ἐπαυξήσεως τοῖς μετέχουσι γινομένης. ὁ μὲν γὰρ καθαρὸς τὴν καρδίαν κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ δεσπότου φωνὴν, ὁρᾷ τὸν Θεὸν ἀεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς δυνάμεως, ὅσον χωρῆσαι δύναται, τοσοῦτον τῆς κατανοήσεως δεχόμενος. τὸ μέντοι ἀόριστόν τε καὶ ἀπερίληπτον τῆς θεότητος ἐπέκεινα πάσης καταλήψεως διαμένει. οὗ γὰρ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς δόξης οὐκ ἔστι πέρας, καθὼς ὁ προφήτης μαρτύρεται, τοῦτο πάντοτε ὡσαύτως ἔχει, ἐν τῷ αὐτῷ ὕψει διαπαντὸς θεωρούμενον. ὥσπερ δὲ καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ ὁ τὰς καλὰς ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ τιθέμενος, καὶ ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν ἀεὶ πορευόμενος, τοῦτο πρὸς τὸν Θεὸν ἀνεβόησε· τί, σὺ δὲ ὕψιστος εἰς τὸν αἰῶνα κύριε. τοῦτο, οἶμαι, διὰ τῆς φωνῆς ταύτης σημαίνων, ὅτι ἐν πάσῃ τῇ ἀτελευτήτου αἰῶνος αἰδιότητι, ὁ μὲν πρὸς σὲ τρέχων ἑαυτοῦ μείζων πάντοτε καὶ ἀνώτερος γίνεται, ἀεὶ διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναβάσεως ἀναλόγως αὐξανόμενος. σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ ὕψιστος, εἰς τὸν αἰῶνα μένων, οὐδέποτε χθαμαλώτερος τοῖς ἀνιοῦσι φανῆναι δυνάμενος, τῷ κατὰ τὸ ἴσον ἀνώτερος πάντοτε καὶ ὑψηλότερος εἶναι τῆς τῶν ὑψουμένων δυνάμεως. ταῦτα τοίνυν περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀφράστων ἀγαθῶν δογματίζοντα τὸν ἀπόστολον ὑπειλήφαμεν λέγοντα, ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο, ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, κἂν ἀεὶ βλέπῃ. οὐ γὰρ

ὅσον ἐστὶ βλέπει, ἀλλ' ὅσον τῷ ὀφθαλμῷ δυνατόν ἐστι δέξασθαι. καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καθ' ὅσον ἐστὶ τὸ δηλούμενον, κἂν πάντοτε δέχηται τῇ ἀκοῇ τὸν λόγον· καὶ ἐπὶ καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, κἂν διαπαντὸς ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ ὅσον δύναται βλέπῃ· τὸ γὰρ ἀεὶ καταλαμβανόμενον τῶν μὲν προκαταληφθέντων πάντων μεῖζόν ἐστιν, οὐ μὴν ὁρίζει ἐν ἑαυτῷ τὸ ζητούμενον· ἀλλὰ τὸ πέρας τοῦ εὑρεθέντος, ἀρχὴ πρὸς τὴν τῶν ὑψηλοτέρων εὕρεσιν τοῖς ἀναβαίνουσι γίνεται. καὶ οὔτε ὁ ἀνιὼν ποτε ἵσταται, ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς μεταλαμβάνων, οὔτε τελεῖται περὶ ἑαυτὴν ἡ τῶν ἀεὶ μειζόνων ἀρχή. οὐδέποτε γὰρ περὶ τῶν ἐγνωσμένων ἡ τοῦ ἀνιόντος ἐπιθυμία ἵσταται, ἀλλὰ διὰ μείζονος πάλιν ἑτέρας ἐπιθυμίας πρὸς ἑτέραν ὑπερκειμένην κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἡ ψυχὴ ἀνιοῦσα, πάντοτε διὰ τῶν ἀνωτέρων ὁδεύει πρὸς τὸ ἀόριστον. τούτων δὲ ἡμῖν οὕτω διῃρημένων, καιρὸς ἂν εἴη προσθεῖναι τῶν θείων λογίων τὴν θεωρίαν. Δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου νύμφη, δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, ἐλεύσῃ καὶ διελεύσῃ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως, ἀπὸ κεφαλῆς Σανεὶρ καὶ Ἑρμὼν, ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὀρέων παρδαλέων. τί τοίνυν ἐν τούτοις ὑπενοήσαμεν; ἀεὶ τῶν ἀγαθῶν ἡ πηγὴ πρὸς ἑαυτὴν τοὺς διψῶντας ἐφέλκεται, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ἡ πηγή· ὅτι εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω. ἐν τούτοις γὰρ οὔτε τῆς δίψης, οὔτε τῆς πρὸς αὐτὸν ὁρμῆς, οὔτε τῆς ἐν τῷ πίνειν ἀπολαύσεως ἔδωκεν ὅρον, ἀλλὰ διὰ τοῦ παρατατικοῦ τοῦ προστάγματος πρὸς τὸ διηνεκὲς ποιεῖ τὴν προτροπὴν καὶ τοῦ διψῆν καὶ τοῦ πίνειν, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν τὴν ὁρμὴν ἔχειν. τοῖς δὲ γεγευμένοις ἤδη, καὶ τῇ πείρᾳ μαθοῦσιν ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος, οἷόν τις προτροπὴ πρὸς τὸ τῆς πλείονος μετουσίας ἡ γεῦσις γίνεται. διὰ τοῦτο οὐδέποτε λείπει τῷ ἀναβαίνοντι ἡ γινομένη πρὸς αὐτὸν προτροπὴ, ἡ πάντοτε πρὸς τὸ μεῖζον ἐφελκομένη. ὑπομνησθῶμεν γὰρ τῆς πολλάκις ἐν τοῖς φθάσασιν ἤδη γεγενημένης παρορμήσεως παρὰ τοῦ λόγου τῇ νύμφῃ· ἐλθὲ ἡ πλησίον μου λέγει· καὶ πάλιν, δεῦρο περιστερά μου· καὶ, δεῦρο σαυτὴν ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας. καὶ ἄλλας τοιαύτας φωνὰς προτρεπτικάς τε καὶ ἑλκτικάς τῆς τῶν μειζόνων ἐπιθυμίας ὁ λόγος πρὸς τὴν ψυχὴν ποιησάμενος, καὶ μαρτυρήσας ἤδη τῇ πρὸς αὐτὸν ἀνιούσῃ τὸ διὰ πάντων ἀμώμητον, εἰπὼν, ὅτι ὅλη καλὴ, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἔν σοι,

A videt, quantum eſt, ſed quantum capere poteſt oculus. Et auris non audiuit, licet audiat quantum id quod ſignificatur, & auditione Verbum poteſt omnino comprehendere: Et in cor hominis non aſcendit, tametſi ſemper, qui mundo eſt corde, videt, quantum poteſt: Nam quod ſemper comprehenditur, eſt maius iis quæ ſunt comprehenſa, non tamen in ſe terminat id quod quæritur: ſed finis eius quod eſt inuentum, fit principium aſcendentibus ad inuentionem eorum quæ ſunt altiora. B Neque vnquam ſe ſiſtit aſcendens, ex principio ſumens principium, neque in ſe perficitur eorum quæ ſunt ſemper maiora, principium. In iis enim quæ ſunt cognita; nunquam aſcendentis ſiſtitur deſiderium, ſed per maius turſus deſiderium ad aliud ſubiectum deinceps aſcendens anima, omnino aſcendit per altiora ad id quod eſt indefinitum. His autem nobis ſic diſtinctis ac diuiſis, tempus eſt vt contemplationem diuinorum eloquiorum adijciamus: *Veni à Libano ſponſa, Veni à Libano, Venies & tranſibis ab initio fidei, à capite Sanir* C *& Hermon, à luſtris leonum, à montibus pardorum.* Quid ergo in his nobis venit in mentem? Semper fons bonorum eos qui ſitiunt ad ſe attrahit, ſicut fons dicit in Euangelio, Si quis ſitit, veniat ad me & bibat. In his enim neque ſitis, neque vehementis ipſius appetitionis, neque eius quæ in bibendo capitur delectationis dedit terminum, ſed extenſione præcepti in perpetuū, facit adhortationem & ſitiendi & bibendi, & impetu ad eum contendendi. *Ioan. 7.* Iis autem qui iam guſtarunt, & experientia didicerūt quòd bonus ſit Dominus, guſtus fit quædā veluti D adhortatio ad amplioris boni participationem. Propterea aſcendēti nunquam deficit quæ ipſi fit adhortatio, ad id quod eſt maius omnino attrahens. Reuocemus enim in memoriam iam ſæpe ſponſę factā in iis quę præceſſerūt Verbi adhortationē, dicentis: Veni propinqua mea. Et rurſus, Veni huc colūba mea: &, Veni huc in tegumentum petrę. Cúmq; has & eiuſmodi alias adhortantes & attrahentes ad maiorum deſideriū ad animam voces emiſiſſet Verbum, & ei iam ad ipſum aſcendenti teſtificatus eſſet, quòd eſſet omnino immaculata, dicens: Tota pulchra es, & macula nō eſt in te,

ne hoc teſtimonio elata & facta inſolentior impediretur, quo minus aſcenderet ad altiora, per hanc adhorrandi vocem rurſur adhortatur ad deſiderium rerum ſupernarum, dicens: *Huc à Libano ſponſa.* Hoc autem quod dicitur eſt eiuſmodi, Rectè ſecuta es, inquit, in præcedentibus, veniſti mecum in montem myrrhæ. Conſepulta enim fuiſti mecum per baptiſmum in mortem. Simul mecum etiam aſcendiſti in collem thuris. Nam conſurrexiſti, & in altum fuiſti ſublata in communione diuinitatis, quam oſtendit nomen thuris. Aſcende ergo mihi etiam ab his montibus in alios montes, proficiens & in altũ euecta per euidentem cognitionem. Huc, inquit, à Libano, non amplius ad nuptias petita, ſed ſponſa potius vel nupta. Non enim fieri poteſt, vt mecum vitæ cõſuetudinem habeat aliquis, niſi per mortis myrrham tranſmutetur ad thuris diuinitatem. Quoniam iam ad hanc perueniſti altitudinem, ne ſtes aſcendens, vt quæ iam propterea perueneris ad perfectionem. Fidei enim principium tibi eſt hoc thus, cuius fuiſti particeps per reſurrectionem, principium eſt autem progreſſui ad bona excelſiora. Ab hoc ergo principio, quod eſt fides, venies & trãſibis: hoc eſt, Et nunc venies, & non ceſſabis ſemper tranſire per huiuſmodi aſcenſiones. Sic autem habet verborum contextus. *Venies & tranſibis ab initio fidei, à capite Sanir & Hermon.* Per hoc autem ſubindicat myſteriũ ſecundæ natiuitatis. Hinc enim dicũt manare fontes Iordanis, ſupra quos ſitus eſt hic mons qui diuiditur in duo cacumina, quibus impoſita ſunt hęc nomina Sanir & Hermõ. Quoniã ergo quod ex his fontibus manat fluentum, fuit nobis principium in Deum transformationis, ea de cauſa audit vocem eius qui vocat ad ipſum, dicens: Veni à Libano, & ab initio fidei, & à capite Sanir & Hermon: à capite, inquam, horum montium vnde tibi orti ſunt fontes myſterij: Pulchrè autem addit mentionem leonum & pardorum, vt per additionem eorum quæ ſunt moleſta, ſuauiorem reddat quæ ex rebus delectantibus percipitur, voluptatem. Quoniã enim homo qui creatus fuerat ad Verbi imaginem, cùm aliquando formam diuinam exuiſſet, fuit efferatus, malis ſtudiis effectus eſt pardus & leo.

A ὡς ἂν μὴ τῇ μαρτυρίᾳ ταύτῃ ἐξογκωθεῖσα, πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ἄνοδον ἐμποδισθείη, πάλιν διὰ τῆς προτρεπτικῆς ταύτης φωνῆς ἐπὶ τὴν τῶν ὑπερκειμένων ἐπιθυμίαν ἀναβῆναι παρακελεύεται, λέγων· δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου νύμφη. τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστι· καλῶς, φησὶν, ἐν τοῖς φθάσασιν ἠκολούθησας, ἦλθες μετ' ἐμοῦ πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης. συνετάφης γάρ μοι διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον. συνῆλθές μοι καὶ ἐπὶ τὸν βουνὸν τοῦ Λιβάνου. συνανέστης γὰρ καὶ ὑψώθης ἐν τῇ τῆς θεότητος κοινωνίᾳ, ἣν ἐνδείκνυται τοῦ Λιβάνου τὸ ὄνομα. ἀνάβηθί μοι ἀπὸ τούτων καὶ ἐπὶ ἕτερα

B ὄρη, προκόπτουσά τε καὶ ὑψουμένη διὰ τῆς ἐνεργοῦς γνώσεως. δεῦρο τοίνυν ἀπὸ τοῦ Λιβάνου, φησὶν, οὐκέτι μνηστὴ, ἀλλὰ νύμφη. οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ἐμοὶ συζῆσαι τὸν μὴ ἀλλοιωθέντα διὰ τῆς τοῦ θανάτου σμύρνης πρὸς τὴν τοῦ Λιβάνου θεότητα. ἐπειδὴ ἐν τούτῳ γέγονας ἤδη τῷ ὕψει, μὴ στῇς ἀνιοῦσα, ὡς ἤδη διὰ τούτων ἐπιβᾶσα τῆς τελειότητος. ἀρχὴ γάρ σοι πίστεως ὁ Λίβανος ἐστὶ τοῦτο, οὗ μετέσχες διὰ τῆς ἀναστάσεως· ἀρχὴ δὲ καὶ τῇ ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα τῶν ἀγαθῶν πορείᾳ. ἀπὸ τοίνυν τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἥτις ἐστὶν ἡ πίστις, ἐλεύσῃ καὶ διελεύσῃ· τουτέστι καὶ νῦν ἥξεις,

C καὶ εἰσαεὶ διερχομένη διὰ τῶν τοιούτων ἀνόδων οὐκ ἀπολήξεις· ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· ἐλεύσῃ καὶ διελεύσῃ, ἀπ' ἀρχῆς πίστεως, ἀπὸ κεφαλῆς Σανεὶρ καὶ Ἑρμών. διὰ τούτων δὲ τὸ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως ὑποφαίνει μυστήριον. ἐντεῦθεν γὰρ προχεῖσθαί φησι τὰς τοῦ Ἰορδάνου πηγάς, ὧν ὑπέρκειται τοῦτο τὸ ὄρος, δύο λοφιαῖς μεριζόμενον, αἷς ταῦτα ἐπίκειται τὰ ὀνόματα Σανεὶρ καὶ Ἑρμών. ἐπεὶ οὖν τὸ ἐκ τῶν πηγῶν

D τούτων ῥεῖθρον ἀρχὴ γέγονεν ἡμῖν τῆς πρὸς τὸ θεῖον μεταποιήσεως, τούτου χάριν ἀκούει τοῦ πρὸς ἑαυτὸν καλοῦντος αὐτήν. ὅς φησι· δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου καὶ ἀπὸ ἀρχῆς πίστεως, καὶ ἀπὸ κεφαλῆς τῶν ὀρέων τούτων, ὅθεν σοὶ γεγόνασιν αἱ τοῦ μυστηρίου πηγαί· καλῶς δὲ προστίθησι τὴν τῶν λεόντων τε καὶ παρδάλεων μνήμην, ἵνα διὰ τῆς τῶν λυπηρῶν παραθέσεως, γλυκυτέραν ποιήσῃ τὴν τῶν εὐφραινόντων ἀπόλαυσιν. ἐπειδὴ γὰρ ἀποθέμενός ποτε τὸ θεῖον εἶδος ὁ ἄνθρωπος, πρὸς τὴν ὁμοιότητα τῆς ἀλόγου φύσεως ἐθηριώθη, πάρδαλις καὶ λέων, διὰ τῆς πονηρᾶς ἐπιτηδευμάτων

γινόμενος. ὁ γὰρ ὑπὸ τοῦ λέοντος ἑλκυσθεὶς τοῦ ἐνεδρεύοντος ἐν τῇ μάνδρᾳ, καθώς φησιν ὁ προφήτης, καὶ ἐν τῇ παγίδι αὐτοῦ ταπεινωθεὶς, πρὸς τὴν ἐκείνου φύσιν μεταμορφοῦται, κατακρατήσαντος τοῦ θηρίου τῆς φύσεως. ὅμοιοι γὰρ αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτά, φησιν, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ πάρδαλις γίνεται, ὁ διὰ τῶν τοῦ βίου κηλίδων τὴν ψυχὴν στιγματίσας. ἐπεὶ οὖν ἦν ποτε ὅτε ἐν τούτοις ἦν ὁ ἄνθρωπος, διὰ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀπάτης, καὶ τῆς ποικίλης τῶν ἁμαρτωλῶν κακίας πλανώμενος· μετὰ ταῦτα δὲ διὰ τοῦ Ἰορδάνου καὶ τῆς σμύρνης καὶ τοῦ Λιβάνου πρὸς τοσοῦτον ὑψώθη, ὥστε αὐτὴν ἤδη συμμετεωροπορεῖν τῷ Θεῷ· τούτου χάριν πλεονάζει τὴν παρόντων ἀγαθῶν τὴν εὐφροσύνην ὁ λόγος, διὰ τῆς τῶν ποτε γεγενημένων ἀνιαρῶν παραθέσεως, προφέρων ἐν τίσιν ἦν ἡ ψυχὴ πρὸ τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πίστεως, καὶ πρὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου γνωρισθέντων ἡμῖν μυστηρίων. ὡς γὰρ ἡ κατ' εἰρήνην ζωὴ γλυκυτέρα μετὰ τὸν πόλεμον γίνεται, τοῖς σκυθρωποῖς διηγήμασιν ἡδυνομένη, καὶ τὸ τῆς ὑγείας ἀγαθὸν μᾶλλον καταγλυκαίνει τὰ τοῦ σώματος ἡμῶν αἰσθητήρια, εἴ ἔκ τινος ἀρρωστήματος ἀηδίας πρὸς ἑαυτὴν ἐπανέλθοι πάλιν ἡ φύσις· τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπίτασίν τινα καὶ πλεονασμὸν τῆς ἐν τοῖς ἀγαθοῖς εὐφροσύνης οἰκονομῶν ὁ ἀγαθὸς νυμφίος τῇ πρὸς αὐτὸν ἀνιούσῃ ψυχῇ, οὐ μόνον τὸ ἑαυτοῦ κάλλος τῇ νύμφῃ παραδείκνυσιν· ἀλλὰ καὶ τὸ φρικωδέστατον τῶν θηρίων εἶδος ὑπομιμνήσκει τῷ λόγῳ, ἵνα μᾶλλον ἐντρυφώῃ τοῖς παροῦσι καλοῖς, μανθάνουσα διὰ τῆς παραθέσεως, οἷα ἀνθ' οἵων ἠλλάξατο. τάχα δέ τι καὶ ἕτερον διὰ τούτων ἐκ προνοίας ἀγαθὸν τῇ νύμφῃ κατασκευάζεται. ἐπειδὴ γὰρ βούλεται ἡμᾶς ὁ λόγος τρεπτοὺς ὄντας κατὰ τὴν φύσιν, μὴ πρὸς τὸ κακὸν διὰ τῆς τροπῆς ἀπορρέειν· ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀεὶ γινομένης αὐξήσεως, συνεργὸν τὴν τροπὴν πρὸς τὴν τῶν ὑψηλοτέρων ἄνοδον ἔχειν, ὥστε κατορθωθῆναι διὰ τοῦ τρεπτοῦ τῆς φύσεως ἡμῶν τὸ πρὸς τὸ κακὸν ἀναλλοίωτον· τούτου χάριν ὥσπερ τινὰ παιδαγωγὸν καὶ φύλακα πρὸς τὴν τῶν κακῶν ἀλλοτρίωσιν, τὴν μνήμην τῶν ποτε κατακρατησάντων θηρίων ὁ λόγος προσήνεγκεν, ἵνα τῇ ἀποστροφῇ τῶν χειρόνων τὸ ἀκλινές τι καὶ ἀπαράτρεπτον ἐν τοῖς ἀγαθοῖς κατορθώσωμεν, οὕτω

A Qui enim attractus fuit à leone qui inſidiatur in ſpelunca, ſicut dicit Propheta, & eſt eius laqueo irretitus, transformatur in illius naturam, quod à bellua natura ſuperetur. Similes enim, inquit, eis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt eis. Similiter autem fit etiam pardus, qui per vitæ maculas notauit & compunxit animam. Cùm ergo aliquando in his fuiſſet homo, errans per idololatriam & Iudaicum errorem, & varium peccatorum vitium; poſtea autem per Iordanem & myrrham & Libanum adeò in altum eſſet erectus, vt B iam cum ipſo Deo ſublimis incederet: ideo ſcriptura præſentium bonorum multiplicat lætitiam, adductis quę olim fuerunt moleſtis, afferens in quibúſnam eſſet anima ante Libanum & initium fidei, & ante à nobis cognita in Iordane myſteria. Quomodo enim quæ in pace agitur vita, poſt bellum fit dulcior, ſuauior reddita triſtibus narrationibus: & bonum ſanitatis maiori afficit dulcedine noſtros ſenſus, ſi ex triſti aliqua ægritudine ad ſe redeat natura: Eodem modò augmentum & multiplicationem C lætitiæ quæ eſt in bonis, diſpenſans bonus ſponſus animæ ad ipſum aſcendenti, non ſolùm ſponſæ ſuam oſtendit pulchritudinem, ſed verbis etiam eam admonet horrendæ formæ ferarum, vt in præſentibus bonis maiorem capiat voluptatem, diſcens per comparationem, quænam quibúſnam mutauit. Fortaſſe autem etiam aliquod aliud bonum per hæc ſponſæ conciliat ex prouidentia. Quoniam enim ſcriptura vult nos qui ſumus mutabiles ſecundum naturam, minimè defluere ad malum per mutationem: ſed per incrementum D quod ſemper fiat ad melius, adiutricem habere conuerſionem, ad aſcenſum ad res excelſiores, vt nos rectè geramus per naturæ noſtræ conuerſionem à mutatione ad malum: ea de cauſa, tanquam pædagogus quiſpiam & amicus, ad nos à malis alienandos, adduxit ſcriptura mentionem ferarum quæ aliquando dominatum obtinuerunt, vt per auerſionem ab iis quæ ſunt deteriora, ſtabiles maneamus in bonis, ne-

Pſal. 9.

Pſal. 114.

que ſiſtentes ad id quod eſt melius mutationem, neque nos conuertentes ad malum. Propterea iubet ſponſam venire à Libano, & ei in memoriam reuocat ſpeluncam leonum in qua ſtationem habebat: & montes pardorum ei adducit, in quibus verſabatur, quando vitam degebat ſimul cum beſtiis. Sed quia vox Verbi eſt omnino vox virtutis: & quomodo in prima creatione lux illuxit ſimul cum iuſſu, & rurſus Verbo imperante conſtitit firmamentum, & ſimiliter vniuerſa creatura ſimul apparuit cum Verbo efficienti: eodem modo nunc quoque cùm Verbum iuſſiſſet ad ſe venire animam, abſque vlla dubitatione iuſſu confirmata ac corroborata, talis fit qualem eam vult ſponſus, traducta ad id quod eſt diuinius, & à gloria in qua erat ad ſuperiorem transformata gloriam per pulchram mutationem: adeò vt eſſet admirationi choro Angelorum qui eſt circa ſponſum, & omnes bonis verbis ac laudibus eam proſequentes, hanc vocem emitterent admirabundã: *cor indidiſti nobis, ſoror noſtra ſponſa*. Nam character impatibilitatis ei ſimiliter illuceſcens atque angelis, eam ducit ad cognationem & fraternitatem rerum incorporearum, vt quæ in carne ſe ita geſſerit, vt nullis afficeretur animi perturbationibus. Propterea dicũt ei, *cor indidiſti nobis, ſoror noſtra ſponſa*. Propriè vtroq; nomine glorians. Sororis quidem noſtræ, propter impatibilitatis cognationem: ſponſæ autem, propter cum Verbo coniunctionem. Huius autem vocabuli, *Cordificaſti*, talem exiſtimamus eſſe ſignificationem, *Cordificaſti*, id eſt, animaſti, perinde ac ſi illi dicerent: Cor nobis indidiſti. Perſpicuitatis autem gratia, vt quod dicitur ſit nobis dilucidius, aſſumemus diuinum Apoſtolum ad hæc interpretanda myſteria. Ille enim dicit alicubi, de ſeipſo ſcribens ad Epheſios, quando nobis narrauit magnam illam quæ per carnem extitit Dei apparitionem, quòd non ſolum humanæ naturæ, ſed etiam principatibus & poteſtatibus quæ ſunt in cœlis, nota euaſit multiplex & varia Dei ſapientia, manifeſtata per diſpenſationem Chriſti inter homines. Ita

A ἱστάμενοι τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον τροπῆς. οὔτε πρὸς τὸ κακὸν ἀλλοιούμενοι. διὰ τοῦτο καὶ ἐλθεῖν ἐγκελεύεται ἀπὸ τοῦ Λιβάνου τὴν νύμφην, καὶ τὰς μάνδρας τῶν λεόντων ὑπομιμνήσκει ἐν ᾗ ηὐλίζετο, καὶ τὰ τῶν παρδάλεων ὄρη προσφέρει τῷ λόγῳ, οἷς ἐνδιέτριβεν ὅτε τοῖς θηρίοις ὁμοδίαιτος ἦν. ἀλλ' ἐπειδὴ πάντοτε ἡ τοῦ λόγου φωνὴ, δυνάμεώς ἐστι φωνή. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως συνεξέλαμψε τὸ φῶς τῷ προστάγματι, καὶ συνεπήγη πάλιν τῷ προστακτικῷ ῥήματι τὸ στερέωμα, καὶ ἡ λοιπὴ πᾶσα κτίσις. ὡσαύτως τῷ ποιητικῷ συνανεφαίνετο λόγῳ· τὸν αὐτὸν τρόπον
B καὶ νῦν, τοῦ λόγου τὴν ψυχὴν κρείττονα γενομένην πρὸς ἑαυτὸν ἐλθεῖν ἐγκελευσαμένου ἀδιστάκτως δυναμωθεῖσα τῷ προστάγματι, τοιαύτη γεγένηται, οἵαν ὁ νυμφίος ἐβούλετο, μεταποιηθεῖσα πρὸς τὸ θειότερον, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης ἐν ᾗ ἦν, πρὸς τὴν ἀνωτέραν δόξαν μεταμορφωθεῖσα διὰ τῆς ἀγαθῆς ἀλλοιώσεως· ὡς θαῦμα γενέσθαι τῷ περὶ τὸν νυμφίον τῶν ἀγγέλων χορῷ, καὶ πάντας εὐφήμως πρὸς αὐτὴν τὴν θαυμαστικὴν προέσθαι φωνήν· ὅτι ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, ἀδελ-
C φὴ ἡμῶν νύμφη. ὁ γὰρ τῆς ἀπαθείας χαρακτὴρ ὁμοίως ἐπιλάμπων αὐτῇ τε καὶ τοῖς ἀγγέλοις, εἰς τὴν τῶν ἀσωμάτων αὐτὴν ἀνάγει συγγένειάν τε καὶ ἀδελφότητα, τὴν ἐν σαρκὶ τὸ ἀπαθὲς κατορθώσασαν. διὰ τοῦτο φασὶ πρὸς αὐτήν· ὅτι ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, ἀδελφὴ ἡμῶν νύμφη, κυρίως ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων σεμνυνομένη. ἀδελφὴ μὲν ἡμετέρα διὰ τὴν τῆς ἀπαθείας συγγένειαν· νύμφη δὲ, διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον συνάφειαν. τοῦ δὲ ἐκαρδίωσας τὸ σημαινόμενον τοιοῦτον εἶναι νομίζομεν, οἷόν ἐστι τὸ, ἐψύχωσας,
D ὥσπερ ἔλεγον πρὸς αὐτὴν, ὅτι καρδίαν ἡμῖν ἐνέθηκας. σαφηνείας δὲ χάριν, ὡς ἂν γένοιτο μᾶλλον καταφανὲς ἡμῖν τὸ λεγόμενον, τὸν θεῖον ἀπόστολον πρὸς τὴν τῶν μυστηρίων τούτων ἑρμηνείαν παραλειψόμεθα. φησὶ γάρ που τῶν ἑαυτοῦ λόγων σαφῶς πρὸς Ἐφεσίους γράφων· ὅτι τὴν μεγάλην οἰκονομίαν τῆς διὰ σαρκὸς γεγενημένης θεοφανείας ἡμῖν διηγήσατο· ὅτι οὐ μόνον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐπαιδεύθη τὰ θεῖα διὰ τῆς χάριτος ταύτης μυστήρια· ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐγνωρίσθη ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς κατὰ Χριστὸν ἐν τοῖς ἀνθρώποις οἰκονομίας φανερωθεῖσα.

ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παρρησίαν καὶ προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. τῷ ὄντι γὰρ διὰ τῆς ἐκκλησίας γνωρίζεται ταῖς ὑπερκοσμίοις δυνάμεσιν ἡ ποικίλη τοῦ Θεοῦ σοφία, ἡ διὰ τῶν ἐναντίων θαυματουργήσασα τὰ μεγάλα θαυμάσια· πῶς γὰρ γέγονε διὰ θανάτου ζωὴ, καὶ δικαιοσύνη διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ κατάρας εὐλογία, καὶ δόξα διὰ τῆς ἀτιμίας, καὶ διὰ τῆς ἀσθενείας ἡ δύναμις. μόνην γὰρ ἐν τοῖς πρὸ τούτου χρόνοις, τὴν ἁπλῆν τε καὶ μονοειδῆ τοῦ Θεοῦ σοφίαν αἱ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις ἐγίνωσκον, καταλλήλως ἐνεργοῦσαν τῇ φύσει τὰ θαύματα, καὶ ποικίλον οὐδὲν ἐν τοῖς ὁρωμένοις, οὐδὲν ἐν τῷ δύναμιν ἔχουσαν τὴν θείαν φύσιν, πᾶσαν τὴν κτίσιν κατ' ἐξουσίαν ἐργάζεσθαι, ἐν μόνῃ τῇ ὁρμῇ τοῦ θελήματος τὴν τῶν ὄντων φύσιν εἰς γένεσιν ἄγουσαν, καὶ ποιεῖν τὰ πάντα καλὰ λίαν, τὰ ἀπὸ τῆς τοῦ καλοῦ πηγῆς ἀναβρύοντα. τὸ δὲ ποικίλον τοῦτο τῆς σοφίας εἶδος, τὸ ἐκ τῆς πρὸς τὰ ἐναντία διαπλοκῆς συνιστάμενον, νῦν διὰ τῆς ἐκκλησίας σαφῶς ἐδιδάχθησαν, πῶς ὁ λόγος σὰρξ γίνεται; πῶς ἡ ζωὴ θανάτῳ μίγνυται; πῶς τῷ ἰδίῳ μώλωπι τὴν ἡμετέραν ἐξιᾶται πληγήν· πῶς τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σταυροῦ καταπαλαίει τὴν τοῦ ἀντικειμένου δύναμιν· πῶς τὸ ἀόρατον ἐν σαρκὶ φανεροῦται· πῶς ἐξωνεῖται τοὺς αἰχμαλώτους, αὐτός τε ὢν ὁ ὠνούμενος, καὶ αὐτὸς χρῆμα γενόμενος; ἑαυτὸν γὰρ ἔδωκε λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ· πῶς καὶ ἐν τῷ θανάτῳ γίνεται, καὶ τῆς ζωῆς οὐκ ἐξίσταται; πῶς καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ καταμίγνυται, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ μένει. πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ποικίλα ὄντα καὶ οὐχ ἁπλᾶ τῆς σοφίας ἔργα, διὰ τῆς ἐκκλησίας οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου μαθόντες, ἐκαρδιώθησαν, ἄλλον χαρακτῆρα τῆς θείας σοφίας ἐν τῷ μυστηρίῳ κατανοήσαντες· εἰ δὲ μὴ τολμηρότερόν ἐστιν εἰπεῖν, τάχα κἀκεῖνοι διὰ τῆς νύμφης τὸ τοῦ νυμφίου κάλλος ἰδόντες ἐθαύμασαν, τὸ πᾶσι τοῖς οὖσιν ἀόρατόν τε καὶ ἀκατάληπτον. ὃν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, καθώς φησιν Ἰωάννης, οὐδὲ ἰδεῖν τις δύναται, καθὼς ὁ Παῦλος μαρτύρεται, σῶμα

A autem habet contextus: Vt innoteſcat principatibus & poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei, ſecundum præfinitionem ſæculorum, quam fecit in Chriſto Ieſu Domino noſtro. In quo habemus fiduciam & acceſſum in confidentia per fidem eius. Epheſ. 3. Reuera enim per Eccleſiam innoteſcit ſupermundanis poteſtatibus varia & multiplex Dei ſapiẽtia, quæ per contraria res efficit magnas & admirabiles: quomodo enim facta fuit vita per mortẽ, & per peccatũ iuſtitia, & per maledictionem benedictio, & per ignominiã gloria, & virtus per imbecillitatem. B Nam in prioribus temporibus ſolam ſimplicem & vniformem Dei ſapientiam nouerant ſupramundanæ poteſtates, congruenter ſuæ naturæ facientem miracula. Nec iis quæ cernebantur erat quicquam varium, in eo quòd cùm eſſet virtus ac poteſtas natura diuina, liberè omnem faceret creaturam ſolo motu & impulſu voluntatis, & rerum naturam deducens ad generationẽ, & omnia faceret valde pulchra manantia ex fonte pulchritudinis. Varium autem hoc ac multiplex genus ſapien- C tiæ, quòd conſtat ex connexione cum contrariis, nunc apertè edocti ſunt per Eccleſiã, nempe quẽadmodũ Verbum caro fit, quemadmodũ morti vita miſcetur, quemadmodũ ſuo liuore ſuiſque vibicibus noſtra ſanat vulnera: quẽadmodũ imbecillitate crucis vires expugnat aduerſarij: quemadmodũ in carne manifeſtatur id quod nõ cadit ſub aſpectũ, quemadmodum redimit captiuos, cùm ipſe ſit qui emat, & ſit ipſe pretium: ſeipſum enim dedit pro nobis morti pretium redemptionis: quemadmodum & eſt in morte, & à vita non recedit: D quemadmodum & miſcetur ſeruituti & manet in regno. Nam cùm hæc omnia & quæ ſunt huiuſmodi, cùm ſint varia & multiplicia, per Eccleſiam didiciſſent amici ſponſi, corde donati ſunt, vt qui alium diuinæ ſapientiæ characterem animaduerterint in myſterio: & ſi non ſit nimium audacis dicere, illi fortè cùm per ſponſam ſponſi vidiſſent pulchritudinem, admirati ſunt id quod omnibus quæ ſunt, eſt inaſpectabile & incomprehenſibile. Deus enim, quem nemo vidit vnquam, 1. Ioan. 4. vt dicit Ioannes, nec poteſt aliquis videre, ſicut teſtatur Paulus, corpus

ſuum fecit Eccleſiam, & per acceſſionem eorum qui ſalui fiunt, ipſam ædificat in charitate, donec occurramus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Christi. Si ergo Eccleſia eſt corpus Chriſti, Chriſtus autem eſt caput corporis, ſuo charactere formans faciem Eccleſiæ, fortè per hoc ad eam aſpicientes amici ſponſi, corde donati ſunt: quoniam per ipſam clarius aſpiciunt ſponſum qui non cadit ſub aſpectum. Et quomodo ij qui ipſum orbem Solis non poſſunt videre, per aquæ ſplendorem ipſum vident: Ita illi quoque in mundo ſpeculo, nempe facie Eccleſiæ, vident Solem Iuſtitiæ, qui per id quod apparet, mente compreheditur. Ea de cauſa non ſemel tantum dictum eſt ſponſæ ab amicis ſponſi, cor indidiſti nobis, quod eſt, animam quandam & cogitationem, ad lucis comprehenſionem, per teipſam nobis indidiſti: ſed rurſus eandem repetunt orationem, per eorum quæ dicuntur iterationem id quod dicitur fide dignũ facientes. Dicunt enim repetentes, *Cor indidiſti nobis vno ex oculis tuis.* Hoc eſt quod amicis admirationis in ſponſam maximã attulit affectionem. Nam cùm ſit duplex animæ videndi operatio: & altera quidem videat veritatem, altera verò verſetur in rebus vanis: quãdoquidem circa ſolam boni naturam apertus eſt purus ſponſę oculus, alter autẽ planè otioſus eſt; vni ex oculis amici laudem tribuunt, per quem ſolũ illum contemplatur, illum, inquam, ſolum qui cõprehenditur in immutabili & æterna natura, nempe verum patrem, & vnigenitum filium, & ſanctũ Spiritum: Solum enim verè eſt id quod eſt, quod in vna conſideratur natura, nullam afferente ſeparationem aut alienationem differentiæ quæ eſt in hypoſtaſibus. Sunt enim nonnulli qui in diuerſis oculis malè ſunt acris viſus, in id quod non poteſt conſiſtere, in multas diſpertientes naturas, id quod eſt in peruerſorum oculorum viſionibus. Ij ſunt qui dicuntur multa vidẽtes, qui propterea quòd multa aſpiciunt, nihil vidẽt: & quatenus nunc quidem Deum vident, rurſus autem in materialibus oberrãt viſionibus, ſunt indigni quos laudibus proſequãtur Angeli,

Ephes. 4.

A σῶμα ἑαυτοῦ τὴν ἐκκλησίαν ἐποίησε, καὶ διὰ τῆς προσθήκης τῶν σωζομένων, οἰκοδομεῖ αὐτὴν ἐν ἀγάπῃ, μέχρις ἂν καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. εἰ οὖν σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἡ ἐκκλησία, κεφαλὴ δὲ τοῦ σώματος ὁ Χριστὸς, τῷ ἰδίῳ χαρακτῆρι μορφῶν τῆς ἐκκλησίας τὸ πρόσωπον· τάχα διὰ τοῦτο πρὸς ταύτην βλέποντες οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου, ἐκαρδιώθησαν· ὅτι τρανώτερον ἐν αὐτῇ τὸν ἀόρατον βλέπουσι. καθάπερ οἱ αὐτὸν τοῦ ἡλίου τὸν κύκλον ἰδεῖν ἀδυνα-

B τοῦντες, διὰ δὲ τῆς τοῦ ὕδατος αὐγῆς εἰς αὐτὸν ὁρῶντες· οὕτω κἀκεῖνοι ὡς ἐν κατόπτρῳ καθορῶντες καθαρῷ, τῷ προσώπῳ τῆς ἐκκλησίας, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον βλέπουσι, τὸν διὰ τοῦ φαινομένου κατανοούμενον. τούτου χάριν οὐχ ἅπαξ εἴρηται τῇ νύμφῃ παρὰ τῶν φίλων, τὸ, ἐκαρδίωσας, ὅπερ ἐστὶν, ὅτι ψυχήν τινα καὶ διάνοιαν πρὸς τὴν τοῦ φωτὸς κατανόησιν δι᾽ ἑαυτῆς ἡμῖν ἐνεποίησας· ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸν αὐτὸν ἐπαναλαμβάνουσι λόγον, ἀξιοπιστίαν προστιθέντες τῷ λεγομένῳ, διὰ τῆς

C δευτερώσεως. λέγουσι γὰρ ἐπαναλαμβάνοντες· ὅτι ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἑνὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. τοῦτό ἐστι μάλιστα ὃ τὴν θαυμαστικὴν ἐνεποίησε τοῖς φίλοις περὶ τῆς νύμφης διάθεσιν. διπλῆς γὰρ οὔσης τῇ ψυχῇ τῆς ὀπτικῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς μὲν τὴν ἀλήθειαν ὁρώσης, τῆς δὲ ἑτέρας περὶ τὰ μάταια πλανωμένης· ἐπειδὴ περὶ μόνην τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ἀνέῳκται τῆς νύμφης ὁ καθαρὸς ὀφθαλμός· ἀργεῖ δὲ παντάπασιν ὁ ἕτερος· τούτου χάριν τῷ ἑνὶ τῶν ὀφθαλμῶν προσάγουσιν οἱ φίλοι τὸν ἔπαινον, δι᾽ οὗ μόνου θεωρεῖ τὸν μόνον, ἐκεῖνον λέγω τὸν μόνον, τὸν ἐν τῇ ἀτρέπτῳ τε καὶ ἀϊδίῳ καταλαμβανόμενον φύσει, τόν τε ἀληθινὸν πατέρα, καὶ τὸν μονογενῆ υἱὸν, καὶ τὸ

D ἅγιον πνεῦμα· μόνον γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς, τὸ ἐν μιᾷ θεωρούμενον φύσει, μηδένα χωρισμὸν ἢ ἀλλοτρίωσιν τῆς κατὰ τὰς ὑποστάσεις διαφορᾶς ἐμποιούσης. εἰσὶ γάρ τινες οἱ διαφόροις ὀφθαλμοῖς κακῶς περὶ τὸ ἀνύπαρκτον ὀξυωποῦσιν, εἰς πολλὰς φύσεις τὸ ἓν ταῖς τῶν διαστρόφων ὀφθαλμῶν φαντασίαις καταμερίζοντες· οὗτοί εἰσιν οἱ λεγόμενοι πολὺ βλέποντες, οἱ διὰ τοῦ πολλὰ βλέπειν ὁρῶντες οὐδέν· καὶ ὅσοι νῦν μὲν πρὸς τὸν Θεὸν ὁρῶσι, πάλιν δὲ ταῖς ὑλικαῖς φαντασίαις ἐπιπλανῶνται, ἀνάξιοι τῆς τῶν ἀγγέλων εὐφη-

μίας εἰσίν, ταῖς τῶν ἀνυπάρκτων φαντασίαις ἐμματαιάζοντες. ὁ δὲ πρὸς μόνον τὸ θεῖον ὀξυωπῶν, τυφλὸς ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσίν ἐστι, πρὸς ἅπερ αἱ τῶν πολλῶν βλέπουσιν ὄψεις. διὰ τοῦτο τῷ ἑνὶ τῶν ὀφθαλμῶν ποιεῖ τοῖς φίλοις ἡ νύμφη τὸ θαῦμα. ἐκεῖνο τυφλὸς μέν ἐστιν ὁ πολυόμματος, ὁ πρὸς τὰ μάταια πολλοῖς ὀφθαλμοῖς βλέπων. ὀξυδερκὴς δὲ καὶ διορατικὸς ἐκεῖνος, ὁ δι' ἑνὸς τοῦ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῦ πρὸς μόνον τὸ ἀγαθὸν βλέπων. τίς δὲ ἐκείνη ἐστὶν ἡ μία, ἢ τί τὸ ἔνθεμα τοῦ τραχήλου τῆς νύμφης, οὐ χαλεπὸν μὲν εἴη διὰ τῶν ἐξετασμένων ἐπιλογίσασθαι, κἂν δοκῇ πως ἀσαφὴς ἡ λέξις εἶναι κατὰ τὴν σύμφρασιν. οὕτω γὰρ ὁ λόγος φησίν· ὅτι ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἑνὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου ἐν μιᾷ ἐνθέματι τραχήλου σου, ὡς τὸ μὲν ἐν μιᾷ, σύμφωνον εἶναι τῷ ἑνὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, νοούντων ἡμῶν κατὰ πρόσληψιν, τὸ ἐν μιᾷ ψυχῇ. πολλαὶ γὰρ ἐν ἑκάστῳ γίνονται τῶν ἀπαιδεύτων ψυχαί, ἐν οἷς τὰ πάθη διὰ τῆς ἐπικρατήσεως εἰς τὸν τῆς ψυχῆς τόπον ἀντιμεθίσταται. πρὸς λύπην καὶ ἡδονήν, θυμὸν καὶ φόβον, καὶ δειλίαν καὶ θράσος, μεταβαλλομένου τοῦ τῆς ψυχῆς χαρακτῆρος. ἡ δὲ πρὸς τὸν λόγον ὁρῶσα, τῷ μονοειδεῖ τῆς κατ' ἀρετὴν ζωῆς, μιᾷ ψυχῇ συζῆν μεμαρτύρηται. ἐκεῖνο οὕτω διασταλτέον τὸν λόγον, ὡς τὸ μὲν ἐν μιᾷ, τῷ προλαβόντι συνημμένον εἶναι κατὰ τὴν ἔννοιαν νοούντων ἡμῶν, ἢ ἐν μιᾷ ψυχῇ, ἢ ἐν μιᾷ καταστάσει. τὸ δὲ ἐφεξῆς ἑτέραν ἔχει διάνοιαν· τό, ἐνθέματι τοῦ τραχήλου σου· ὡς ἂν τις ὅλον πρὸς τὸ σαφέστερον μεταβάλλων εἴποι, ὅτι σοῦ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς εἷς ἐστιν ἐν τῷ πρὸς ἓν βλέπειν· καὶ ψυχὴ μία, διὰ τὸ μὴ πρὸς διαφόρους διαθέσεις μερίζεσθαι. καὶ ἡ θέσις τοῦ τραχήλου σου τὸ τέλειον ἔχει, τὸν θεῖον ζυγὸν ἐφ' ἑαυτὴν ἀραμένη. ἐπεὶ οὖν ἐν μὲν τῷ ἐνθέματι τοῦ τραχήλου σου τὸν τοῦ Χριστοῦ ὁρῶμεν ζυγόν· ἐν δὲ τῇ περὶ τὸ ὄντως ἀγαθὸν διαθέσει, ἕνα ὀφθαλμὸν καὶ μίαν ψυχήν. διὰ τοῦτο ὁμολογοῦμεν ὅτι τοῖς σοῖς ἡμᾶς θαύμασιν ἐκαρδίωσας, ἕνα δεικνύουσα ὀφθαλμὸν καὶ μίαν ψυχὴν ἐν τῷ ἐνθέματι τοῦ τραχήλου σου· ἔνθεμα δὲ τοῦ τραχήλου τῆς νύμφης ὁ ζυγός ἐστι, καθὼς εἴρηται. αὕτη μὲν οὖν ἡ τῶν ἀγγέλων ἐστὶν εὐφημία, ἣν ἐπὶ τῷ κάλλει τῆς νύμφης πεποίηνται· τούτους γὰρ εἶναι τοὺς φίλους τοῦ νυμφίου κατελαβόμεθα. ὡς δ'

A vt qui euaneſcant, in phantaſiis eorum quæ non poſſunt eſſe. Qui autem ad Deum ſolum acriter intuetur, eſt cæcus in aliis omnibus, ad quæ vulgi dirigitur aſpectus. Propterea vno oculorum amicis affert ſponſa admirationem. Eſt ergo cæcus quidem is qui multos habet oculos, qui multis oculis ad vana aſpicit. Ille autem eſt acris viſus & perſpicax, qui per vnum animæ oculum ad ſolum bonum aſpicit. Quænam ſit autem illa vna, aut quid ſit torques colli ſponſæ, non eſt difficile conſiderare per ea quæ fuerunt prius examinata, B etiamſi videatur dictionis contextus eſſe obſcurior. Ita enim habet: *Cor indidiſti nobis in vna, in torque colli tui*, adeo vt illud quidem, *In vna*, conueniat ei quod *Vno ex oculis tuis*, intelligentibus nobis ex adſumptione illud, *In vna anima*. Multæ enim ſunt in vnoquoque ineruditorum animæ, in quibus animi perturbationes per dominatum quem obtinent, tranſeunt in mores animæ, ad dolorem & voluptatem, aut iram & metum, ac formidinem & confidentiam mutato charactere animæ. C Qui autem aſpicit ad vniformem rationem vitæ quæ agitur ex virtute, quod vna anima viuat, latum eſt teſtimonium. Sic ergo diſtinguenda eſt oratio, quod illud quidem, in vna, coniunctè ei quod præceſſit, ſit ex mentis conceptione nobis intelligentibus, aut in vna anima, aut in vno ſtatu. Id autem quod deinceps ſequitur alium habet ſenſum, nempe torques colli tui: vt ſi quis dicat, totum traducens ad ſenſum clariorem: Et vnus eſt tibi oculus, & anima vna, dum in vnum reſpicis, propterea quòd non cognoſcatur ex D diuerſis affectionibus. Et ſitus colli tui perfectionem habet, cum diuinum iugum ſuſtulerit. Nam viſus in colli quidem torque videt Chriſti iugum; in affectione autem in eum qui eſt verè bonus, vnum oculum & vnam animam. Propterea confitemur quòd tuis miraculis cor indidiſti, vnum oſtendens oculum, & vnam animam in torque colli tui: torques autem colli ſponſæ eſt iugum quoddam, ſicut diximus. Atque hæc quidem eſt laudatio Angelorum qua ſponſam ſunt proſecuti propter pulchritudinem: eos enim comprehendimus eſſe amicos ſponſi. Ne vi-

Cæcus qui multos habet oculos.

deatur autem eſſe temeraria & falſa laus ſponſæ, confirmat Verbum amicorum de ſponſæ pulchritudine iudicium, id ſuo ſuffragio comprobans, & teſtimonio pulchritudinis maiora ipſe addit miracula, oratione deſcribens elegantiam ac decorem qui tribuitur ipſis membris, quem Deo dante adijciam in iis quæ deinceps ſequuntur, ſi à diuino auxilio datæ nobis fuerint vires ad intelligentiam myſteriorum, & ad agnitionem pulchritudinis Eccleſiæ, & ad laudem gloriæ gratiæ ipſius, in Chriſto Ieſu, quē decet omnis gloria in ſæcula, Amen.

A ἂν μὴ δοκοίη ἄκριτος αὐτῶν εἶναι καὶ διημαρτημένος ὁ ἔπαινος, κυροῖ τὴν φίλων τὴν ἐπὶ τῷ κάλλει τῆς νύμφης κρίσιν ἐπιψηφίσας ὁ λόγος, καὶ προστίθησι καὶ αὐτὸς τὰ μείζω θαύματα τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ κάλλους, τὴν αὖθις τοῖς μέλεσιν ἐπιφαινομένην ὥραν διαγράφων τῷ λόγῳ, ἣν ἐν τοῖς ἐφεξῆς Θεοῦ διδόντος προσθήσομεν, εἴ γέ τις γένοιτο ἡμῖν ἐκ τῆς ἄνωθεν συμμαχίας δύναμις πρὸς τὴν κατανόησιν τῶν μυστηρίων, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ κάλλους τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς ἔπαινον τῆς δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

B

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA IX.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Cap. 4. v. 10. *QVID pulchra facta ſunt vbera tua, ſoror mea ſponſa? Quid vbera tua facta ſunt ſpecioſiora vino, & odor veſtimentorum ſupra omnia aromata?* 11. *Fauum diſtillant labia tua, ſponſa: mel & lac ſub lingua tua, & odor veſtimentorum tuorum tanquā odor thuris.* 12. *Hortus concluſus, ſoror mea ſponſa. hortus concluſus, fons obſignatus.* 13. *Emiſſiones tuæ Paradiſus malorum punicorum, cum fructu pomorum, & cypri cum nardis.* 14. *Nardus & crocus, calamus & cinamomum, cum omnibus lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis.* 15. *Fons horti, puteus aquæ viuæ, & impetu fluentis ex Libano.*

C Τί ἐκαλλιώθησαν μαστοί σου, ἀδελφή μου, νύμφη; τί ἐκαλλιώθησαν μαστοί σου ἀπὸ οἴνου, καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα; κηρίον ἀποστάζουσι χείλη σου, νύμφη· μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου, καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὡς ὀσμὴ λιβάνου. κῆπος κεκλεισμένος, ἀδελφή μου, νύμφη· κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη. ἀποστολαί σου παράδεισος ῥοῶν μετὰ καρποῦ ἀκροδρύων, κύπροι μετὰ νάρδων. νάρδος καὶ κρόκος, κάλαμος καὶ κιννάμωμον, μετὰ πάντων ξύλων τοῦ Λιβάνου, σμύρνα καὶ ἀλωή, μετὰ πάντων πρώτων μύρων. πηγὴ κήπου, καὶ D φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου.

Coloſſ. 3. SI cum Chriſto conſurrexiſtis, quæ ſurſum ſunt quærite, non quæ ſupra terrā: hæc dicit qui In Paulo loquitur. mortui enim eſtis, inquit, & vita veſtra abſcōſa eſt cum Chriſto in Deo. Quādo Chriſtus manifeſtatus fuerit vita veſtra, tunc vos quoque manifeſtabimini in

Εἰ συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· λέγει ταῦτα πρὸς ἡμᾶς ὁ ἐν Παύλῳ λαλῶν· ἀπεθάνετε γάρ, φησι, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.

δόξῃ. εἰ τοίνυν νεκροὶ τῇ κάτω φύσει γεγόναμεν, εἰς οὐρανὸν ἀπὸ γῆς τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς μετοικίσαντες, καὶ ἡ διὰ σαρκὸς ζωὴ κέκρυπται ἐφ' ἡμῶν κατὰ τὸν παροιμιώδη λόγον, ὅς φησιν, ὅτι σοφοὶ κρύψουσιν αἴσθησιν· ἀναμένωμεν δὲ τὴν ἀληθινὴν ἐν ἡμῖν φανερωθῆναι ζωήν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός· ὥστε καὶ ἡμᾶς φανερωθῆναι ἐν δόξῃ, μεταποιηθέντας πρὸς τὸ θειότερον· οὕτω τῶν παρόντων ἀκούσωμεν, ὡς ἀποθανόντες τῷ σώματι· πρὸς δὲ μὴ σαρκώδη διάνοιαν ἐκ τῶν λεγομένων διασυρόμενοι. ὁ γὰρ νεκρὸς τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ἐπὶ τὸ καθαρὸν καὶ ἀκήρατον μεθίστησι τὰς τῶν ῥημάτων ἐμφάσεις, τὰ ἄνω φρονῶν, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθήμενος, ἐν ᾧ πάθος οὐκ ἔστι, τῶν ταπεινῶν τε καὶ χαμαιζήλων νοημάτων λήθην ποιούμενος. ἀκούσωμεν τοίνυν τῶν θείων ῥημάτων, δι' ὧν ὑπογράφει ὁ λόγος τῆς ἀμιάντου νύμφης τὸ κάλλος. ἀκούσωμεν δὲ ὡς ἔξω γεγονότες σαρκὸς καὶ αἵματος, εἰς δὲ τὴν πνευματικὴν μεταστοιχειωθέντες φύσιν. τί ὡραιώθησαν μαστοί σου, ἀδελφή μου νύμφη; τί ὡραιώθησαν μαστοί σου ἀπὸ οἴνου, καὶ ὀσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα; ὅτι μὲν οὖν πᾶς ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστί· καὶ ὅτι ἡ ἁρμοσθεῖσα τῷ κυρίῳ παρθένος ἁγνή, πρὸς μετουσίαν τῆς ἀχράντου παστάδος, νύμφη κυρίως κατονομάζεται, πρόδηλον ἂν εἴη τοῦτο τῷ μὴ ἀγνοοῦντι τὰς θεοπνεύστους φωνάς· ἐγὼ δὲ τῶν θείων ῥητῶν τούτων διερευνώμενος τὴν διάνοιαν, οὐ ψιλὸν ἔπαινον ἐκ τῆς τοιαύτης κλήσεως ὁρῶ προσαγόμενον παρὰ τοῦ λόγου τῇ νύμφῃ, ἀλλὰ τὰς αἰτίας τῆς εἰς τὸ κάλλος αὐτῆς ἐπιδόσεως διεξιέναι τὸν νυμφίον φημί· ὡς οὐκ ἂν αὐτῆς καλλιωπισθείσης ἐν ταῖς τῶν ἀγαθῶν πηγαῖς διδαγμάτων, οὓς μαζοὺς διὰ τῆς τροπικῆς σημασίας κατονομάζει, εἰ μὴ πρότερον ἀδελφὴν ἑαυτὴν τοῦ κυρίου διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐποίησε, καὶ εἰς παρθενίαν διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως ἀνακαινισθεῖσα, μνηστὴ καὶ νύμφη τοῦ ἁρμοσαμένου ἐγένετο. ὁ τοίνυν ἀδελφὴν ἑαυτοῦ καὶ νύμφην αὐτὴν κατονομάσας, τὴν αἰτίαν λέγει τῆς πρὸς τὸ κρεῖττόν τε καὶ τελειότερον τῶν μαζῶν αὐτῆς ἀλλοιώσεως, οἳ οὐκέτι γάλα βρύουσι τὴν τῶν νηπίων τροφήν, ἀλλὰ τὸν ἀκήρατον οἶνον ἐπὶ εὐφροσύνῃ τῶν τελειοτέρων πηγάζουσι,

A gloria. Si ergo inferiori naturæ euaſimus mortui, ſpe vitę tranſlata in cœlum à terra, & ſi quæ per carnem eſt vita, eſt in nobis abſconſa, congruenter ei quòd dicitur in prouerbiis, Sapientes celabunt ſenſum; (Prou. 15.) expectemus autem fore vt vera vita in nobis manifeſtetur quę eſt Chriſtus: ita vt & nos per gloriam manifeſtemur tranſmutati ad id quòd eſt diuinus: Sic præſentia audiemus, tanquam mortui corpore: ad non carnalem autem ſenſum ex iis quæ dicuntur attracti. Qui enim eſt mortuus animi perturbationibus & deſide- (Galat. 5.)
B riis, verborum traducit ſignificationes ad id quod eſt purum ac ſincerum, & interitui minimè obnoxium, quæ ſuprà ſunt mente agitans, vbi eſt Chriſtus ſedens in dextera Dei Patris, in quo nulla eſt affectio animíque perturbatio, obliuiſcens eorum quæ ſunt humilia, & abiecta. Audiamus ergo Verba diuina, per quæ deſcribit ſcriptura immaculatæ virginis pulchritudinem. Audiamus autem vt qui iam ſumus extra carnem & ſanguinem: in ſpiritualem autem tranſmutati naturam. *Quid pulchra*
C *facta ſunt vbera tua, ſoror mea ſponſa? Quid* (Matth. 12. Marc. 3. 2. Cor. 11.) *vbera tua facta ſunt ſpecioſiora vino, & odor veſtimentorum tuorum ſupra omnia aromata?* Atque quòd omnis quidē qui facit voluntatē Domini, eſt eius frater & ſoror & mater: & quòd quę eſt deſponſata ac coniuncta Domino caſta virgo, ad immaculati thalami participationē, ſponſa propriè nominatur, cuiuis fuerit perſpicuum qui non ignorat ſcripturas à Deo inſpiratas: Ego autem perſcrutans ſenſum horum diuinorū verborum, non video ſolam ſponſæ à ſcriptura tribui lau-
D dem ex eiuſmodi appellatione, ſed dico ſponſum perſequi cauſas quòd ad tantam creuerit pulchritudinem: vtpotè quòd ipſa non euaſiſſet pulchra in fontibus bonorū dogmatū, quos nominat vbera per tropicam ſignificationem, niſi ipſa primum Domini ſororem ſe reddidiſſet per bonorum operum effectionem, & renouata ad virginitatem per ſecundam generationem, facta eſſet ſponſa eius qui ipſam deſpondit. Qui ergo eam nominauit ſororem & ſponſam ſuam, cauſam dicit eius vberum mutationis ad id quod eſt melius & perfectius, ex quibus lac nō amplius manat nutrimentum infantiū, ſed vinum fluit immortale ad lætitiam perfectiorum,

cuius gratiam non corrupit aqua cauponatorum. Seruatur autem quodammodo in iis quæ dicuntur, tanquam in nuptiali lætitia, quædam charitatis benignitas, ab vtriſque ſibi inuicem amatoriam largientibus affectionem. Similibus enim vocibus viciſſim ſponſus excipit Eccleſiam, quibus ille antea illius in proœmiis laudauit pulchritudinem. Statim enim in primis vocibus, quando Verbum quod procedit ex ore diuino, deſiderauit eſſe in ore eius: hoc ſignificans per ænigma oſculi, dixit cauſam huius deſiderij, nempe quòd bona eius ſint ipſa vbera, liberali eius ſuppeditatione vincẽtia vini naturã, & ſuperantia omnẽ bonũ odorẽ vnguẽtorum & aromatũ, hæc his verbis dicẽs: *Bona ſunt vbera tua ſupra vinũ, & odor vnguentorũ tuorum ſupra omnia aromata.* Quoniã ergo in aliis omnibus hoc dogma diſcimus à diuina philoſophia, quòd talis ſit nobis Deus, quales nos Deo oſtenderimus per liberam arbitrij noſtri electionẽ: Eum enim bonis eſſe bonum teſtatur Dauid in ſua prophetia: eis autẽ qui vita ſũt efferati, alius ex Prophetis vrſum dicit & pardũ, per ænigmata multo ante proferens Euangelica documenta, in quibus alius à dexteris cernitur, alius à ſiniſtris character verborũ regis: aliis quidẽ bonus & ſuauis, aliis verò terribilis & inſuauis, ſeipſum congruẽter adaptans liberi arbitrij electioni eorũ qui iudicantur. Ea de cauſa nunc quoque à ſcriptura ſponſæ par refertur, vbi Domini celebrauit laudibus pulchritudinẽ, cum ipſa in ſimilibus Domini viciſſim laudẽ rependerit. Nam ipſe quoque eius admittit mammam, nempe quę per operationẽ ad melius facta eſt mutationẽ, quoniã ceſſantes lacte nutrire, vinũ & nõ lac profundunt, cuius opera perfectiorib. cordibus oritur lætitia, quæ iuuẽtutis nõ amplius agũtur fluctibus, ſed poſſunt ore impleri ex cratere ſapientiæ, & bona attrahere. Poſtquã igitur laudauit vbera propter vini abundantiã, addit etiã laudẽ boni odoris, dicens: *Et odor veſtimentorũ tuorum ſuper omnia aromata.* Oportet autem hanc laudẽ intelligere eos, qui didicerint ex ſacra ſcriptura naturã eorum quę nominantur aromata. Quoduis benè ſpirans
Geneſ. 8. aroma fit voluptas ſenſus odoratus.

A οὗ τὴν χάριν τὸ τῶν καπήλων ὕδωρ οὐκ ἐλυμήνατο. σώζεται δέ πως ἐν τοῖς λεγομένοις ὡς ἐν γαμικῇ θυμηδίᾳ, ἡ ἀγαπητικὴ φιλοφροσύνη, δι᾽ ἀμοιβῆς παρ᾽ ἀμφοτέρων ἀλλήλοις τὴν ἐρωτικὴν ἀντιχαριζομένων διάθεσιν. ταῖς γὰρ ὁμοίαις φωναῖς ἀντιδεξιοῦται ὁ νυμφίος τὴν ἐκκλησίαν, οἷς ἐκείνη προλαβοῦσα τὸ ἐκείνου κάλλος ἐν τοῖς προοιμίοις ἀνύμνησεν. εὐθὺς γὰρ ἐν ταῖς πρώταις φωναῖς, ὅτε τὸν ἀπὸ τοῦ θείου στόματος λόγον τῷ στόματι αὐτῆς ἐγγενέσθαι ἐπόθησεν τῷ τοῦ φιλήματος αἰνίγματι τοῦτο διασημαίνουσα,
B τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιθυμίας εἶπε, τὸ ἀγαθοὺς εἶναι αὐτοῦ τοὺς μαστούς, νικῶντας τῇ παρ᾽ ἑαυτῶν χορηγίᾳ τὴν τοῦ οἴνου φύσιν, καὶ περιόντας πάσης μύρων τε καὶ ἀρωμάτων εὐωδίας, οὕτως εἰποῦσα τῷ λόγῳ· ὅτι ἀγαθοὶ μαστοί σου ὑπὲρ οἶνον, καὶ ὀσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα. ἐπεὶ τοίνυν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσι τοῦτο παρὰ τῆς θείας φιλοσοφίας τὸ δόγμα μανθάνομεν, ὅτι τοιοῦτον ἀεὶ γίνεται τὸ θεῖον ἡμῖν, οἵους ἂν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ διὰ προαιρέσεως δείξωμεν. ἀγαθὸν μὲν γὰρ αὐτὸν εἶναι τοῖς ἀγαθοῖς ὁ Δαβὶδ ἐν
C τῇ προφητείᾳ μαρτύρεται· τοῖς δὲ θηριωθεῖσι διὰ τοῦ βίου, ἕτερός τις τῶν προφητῶν, ἄρκτον αὐτὸν λέγει καὶ πάρδαλιν, δι᾽ αἰνιγμάτων τὰ εὐαγγελικὰ προεκτιθέμενος δόγματα, ἐν οἷς ἄλλος τοῖς δεξιοῖς, καὶ ἕτερος τοῖς εὐωνύμοις ὁ τῶν λόγων τοῦ βασιλέως χαρακτὴρ καθορᾶται· τοῖς μὲν ἀγαθός τε καὶ μείλιχος, τοῖς δὲ φοβερὸς καὶ ἀμείλικτος, καταλλήλως τῇ προαιρέσει τῶν κρινομένων ἑαυτὸν μεθαρμόζων. τούτου χάριν καὶ νῦν πρόσφορος τῇ νύμφῃ παρὰ τοῦ λόγου ἡ ἀντίδοσις γίνεται, ἐν οἷς ὕμνησε τοῦ δεσπότου τὸ κάλλος, ἐν τοῖς ὁμοίοις αὐτῇ τοῦ κυρίου ἀντιχαρισαμένου τὸν ἔπαινον. ἀποδέχεται
D γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν μαζῶν αὐτῆς τὴν διὰ τῆς ἐνεργείας πρὸς τὸ κρεῖττον γεγενημένην ἀλλοίωσιν, ὅτι τῆς γαλακτοφορίας παυσάμενοι, οἶνον καὶ οὐχὶ γάλα προχέουσι, δι᾽ οὗ ταῖς τελειοτέραις καρδίαις ἡ εὐφροσύνη γίνεται, τῶν μηκέτι ὑπὸ νηπιότητος κλυδωνιζομένων, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ κρατῆρος τῆς σοφίας ἐμφορεῖσθαι δυναμένων τῷ στόματι τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐφέλκεσθαι. ἐπαινέσας τοίνυν τοὺς μαζοὺς διὰ τὴν τοῦ οἴνου φοράν, προστίθησι καὶ τῆς εὐοδμίας τὸν ἔπαινον εἰπών· ὅτι καὶ ὀσμὴ τῶν ἱματίων σου, ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα. νοῆσαι δὲ χρὴ τὸν τοιοῦτον ἔπαινον, ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς τῶν ὀνομαζομένων ἀρωμάτων διδαχθέντας τὴν φύσιν. πᾶν τὸ εὔπνουν ἄρωμα τῆς ὀσφρητικῆς αἰσθήσεως ἡδονὴ γίνεται.

Οὐκοῦν ἐκεῖνα λέγειν ἀρώματα τὸν λόγον νοήσωμεν, ὅσα παρὰ τῆς γραφῆς εὔπνοα εἶναι ἐδιδάχθημεν. οἷον προσάγει Νῶε τῷ Θεῷ τὴν θυσίαν, καὶ ὠσφράνθη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας. Οὐκοῦν ἄρωμα γάρ τῷ Θεῷ ἡ θυσία· πολλαὶ καὶ μετὰ ταῦτα προσάγονται τῷ Θεῷ διὰ τοῦ νόμου ἱλεωτικαὶ θυσίαι, χαριστήριοί τε καὶ σωτήριοι, καὶ καθάρσιοι, καὶ περὶ ἁμαρτίας. πάντα ταῦτα τίθει ἐν τοῖς ἀρώμασι, καὶ τὰς ὁλοκαρπώσεις, καὶ τὰς ὁλοκαυτώσεις, καὶ τὰς μερικὰς τῶν ἀφαιρεμάτων ἀφιερώσεις, τὸ στηθύνιον τοῦ ἱερείου, τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, τὸ ἐπινεφρίδιον στέαρ, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τὸ λίβανον, τὴν τῷ ἐλαίῳ διαβεβρεγμένην σεμίδαλιν, τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα διὰ πυρὸς εἶχε τὴν ἀγιστείαν, ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀρωμάτων ἔστω. ὅταν οὖν ἀκούσωμεν τὸ τῆς νύμφης μύρον πλείονος ὑπὲρ πάντα ἀρώματα ἀποδοχῆς ἀξιούμενον, τούτῳ τῷ λόγῳ μανθάνομεν, ὅτι τὸ τῆς ἀληθείας μυστήριον, τὸ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἐπιτελούμενον, μόνον εὐῶδές ἐστι τῷ Θεῷ, πάντων τῶν νομικῶν ἀρωμάτων προκεκριμένον, ἅτε δὴ μηκέτι τύποις τισὶ καὶ σκιαῖς καλυπτόμενον, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας εὔπνουν γινόμενον. εἰ γάρ τι καὶ τῶν προλαβόντων ἀρωμάτων ὠσφράνθη κύριος εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, κατὰ τὸν ἐμφαινόμενον λόγον ἕκαστον αὐτῶν τῆς ἀποδοχῆς ἠξιώθη, οὐ κατὰ τὸ πρόχειρόν τε καὶ σωματικὸν εἶδος τῶν γινομένων. καὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν ἐκ τῆς μεγάλης τοῦ προφήτου φωνῆς, ἥ φησιν, ὅτι οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους. οὐ γὰρ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι· καί τοι πολλαὶ πολλάκις ζωοθυσίαι γεγόνασιν· ἀλλὰ κἂν γένηται ταῦτα, ἕτερόν ἐστι τὸ διὰ τούτων ἐν αἰνίγματί σοι νομοθετούμενον, τὸ δεῖν τὰ πάθη ἐν σοὶ σφαγιάζεσθαι. θυσία γάρ, φησι, τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. ὅθεν γίνεται ἡ θυσία τῆς αἰνέσεως ἡμῶν, ἡ δοξάζουσα τὸν τοιαύτην ὀσμὴν ὀσφραινόμενον. ἐπεὶ τοίνυν τὰ τυπικὰ πάντα τοῦ νόμου ἀρώματα ὑπερβᾶσα ἡ πνευματικῶς εὐπνοοῦσα κατὰ τὸν Παῦλον ψυχή, ὃς Χριστοῦ εὐωδίας ἦν, καὶ αὐτὴ εὐώδης διὰ τοῦ βίου ἐγένετο, καὶ τὸ μύρον τῆς ἱερωσύνης καὶ τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως, διὰ τῆς ποικίλης τῶν ἀρετῶν συνεισφορᾶς τε καὶ μίξεως καλῶς εὐπνοήσασα, ἀξία ἐφάνη τῇ ὀσφρήσει τοῦ νυμφίου εἰς ὀσμὴν εὐωδίας· διὰ τοῦτο ἡ θεία αἴσθησις,

A Intelligamus ergo illa dicere aromata, quæ benè ſpirare didicimus à ſcriptura ſacra. Vt Noë offert Deo ſacrificium, & odoratus eſt Deus odorē ſuauitatis. Eſt ergo Deo aroma ſacrificium, & multa propterea Deo per legē offeruntur propitiatoria ſacrificia, & pro gratiis agēdis inſtituta, & expiatoria, & pro peccato. Hæc omnia pone inter aromata, & holocauſta, & ſingulares eorum quæ ſunt oblata conſecrationes, pectuſculum hoſtiæ, lobum iecoris, adipem quæ eſt in renibus, & præterea thus & oleo madefactam ſimilā, ſuffitum compoſitionis, B & alia omnia quibꝰ Deo per ignē cultus exhibetur, referūtur in numerū aromatum. *Leuit. 9. 4.* quādo ergo audiuerimus vnguentum ſponſæ, quòd ſupra omnia aromata dignū cēſetur quòd ſuſcipiatur, his verbis intelligimus, quòd myſteriū veritatis Euāgelicæ doctrinę, quod peragitur, eſt ſolùm Deo odoriferū, præpoſitū omnibus legalibus aromatibus, vt quod non tegatur amplius vlla figura & vmbra, ſed manifeſtatione veritatis reddatur benè olens. Nam & ſi aliquid ex iis quæ præceſſerunt aromatibus olfecit odorē ſua- C uitatis, ex Verbo quòd iis quę fiebāt appareat vnūquodq; eorū dignū eſt habitū quod ſuſciperetur, nō ex corporali ſpecie eorū quę fiebāt, & quod erat in prōptu. Hoc autem eſt perſpicuū ex magna *Pſal. 49.* voce Prophetæ, qua dicit, Nō accipiam de domo tua vitulos, neque ex gregibus tuis hœdos. Nō enim comedero carnes taurorū, neque ſanguinē hircorū potauero. Tametſi multa ſępe facta ſunt animaliū ſacrificia: quamuis tamen ea facta fuerint, aliud eſt, quod per hæc in ænigmate tibi lege cōſtituitur, nempe oportere interimi quæ in te ſunt vitia & ani- D mi perturbationes: Sacrificiū enim, inquit, Deo ſpiritus cōtritus, cor cōtritum *Pſal. 50.* & humiliatū Deus non deſpiciet. Vnde fit noſtrū ſacrificiū laudis, quòd glorificat eū qui talē odoratur odorē. Quoniā ergo ſuperatis legis typicis aromatibus, quæ ſpiritualiter iuxta Paulum, qui erat bonꝰ odor Chriſti, benè ſpirabat anima, *2. Cor. 2.* ipſa per vitā beneolens effecta eſt, & vnguētū ſacerdotij, & ſuffitus cōpoſitionis, benè ſpirāſper variā virtutū cōpoſitionē & miſtionem, digna viſa eſt, ſpōſi odoratui in odorē ſanitatis: propterea ſēſus di-

uinus, ſicut nominat Solomon, corporalium legis aromatũ, addit illũ materiæ expertẽ & purũ odorẽ, qui per virtutes conficitur ac cõponitur, dicẽs: *Et odor veſtimentorũ tuorũ ſupra omnia aromata.* Id autẽ quod deinceps ſequitur, ad laudẽ deducit altiorẽ, ſermone teſtificans illi ineſſe copiã ſpiritualiũ donorũ, quæ ei accedit ex meditatione & attẽtione. Nam quoniã ad apem ſapiẽtię diſcipulũ ventitare vult id quod ſcribitur in Prouerbiis (Intelligis autẽ omnino ex diſcipulis quę ſit magiſtra) dicẽs amatorib. ſapiẽtię, Vade ad apẽ, & diſce quòd ſit operaria, eiúſq; Eccl. 11. opificiũ nũdinatur tanquã præclatũ, cuius labores, & reges, & priuati adhibent ad ſanitatẽ, & eã dicit omnib. deſiderabilem & inſignẽ, vt quæ ſit viribus quidem imbecilla, honorauerit autẽ ſapiẽtiam, & ideo viatũ virtutis ſtudioſis producta ſit in exẽplum. Producta eſt enim, inquit, vt quæ honorauerit ſpientiam. Conſulit autem per ea quæ dicta ſunt, à nulla bona abſtinere diſciplina, ſed peruolantẽ pratũ inſpiratorum à Deo eloquiorũ, colligẽdo aliquid tanquã florẽ ex vnoquoq; eorũ ad procreationem ſapientiæ, ſibi fabricari cerã in corde ſuo, tanquã alueari quodã, reponendo hanc induſtriã & laborẽ, multipliciũ diſciplinarũ in incõfuſis in memoria loculis, tãquam quibuſdã in fauo mellis fiſtulis fabricatis: & ſic inſtar ſapientis illius apis, cuius fauus quidẽ eſt dulcis, nõ pungẽs autẽ ſtimulus, perpertuò nundinari hãc præclarã virtutũ operationẽ. Verè enim ille nundinatur, qui bona æterna laboribus qui hîc ſuſcipiuntur permutat, & ſuos labores ad ſanitatẽ animę diſtribuit regibus & priuatis: adeò vt ſponſo fiat hæc anima deſiderabilis, claráq; & inſignis angelis, dum in infirmitate perficit virtutẽ propter honorẽ ſapientiæ. Quoniam ergo eruditionis & diligẽtiæ ſunt exẽpla, quę de ſapienti illa ape ſunt narrationes, & ſpiritualiũ chariſmatũ varię diuiſiones, conuenienter ſtudij & diligẽtiæ proportioni accedũt iis qui laborarunt; propterea dicit ſponſæ, Cor tuũ factum eſt plenum fauis omne genus eruditionis, vnde profers ex bono theſauro cordis ſuaues ſtillas ſermonum: adeò vt tibi ſit oratio mel miſtum cum lacte. *Fauum enim*, inquit, *diſtillant labia tua,*

A καθὼς ὁ Σολομὼν ὀνομάζει, τῶν σωματικῶν ἀρωμάτων τοῦ νόμου προςτίθησι τὴν ἄυλον ἐκείνην καὶ καθαρὰν τὴν διὰ τῶν ἀρετῶν μυρεψουμένην εὐωδίαν, λέγων· καὶ ὀσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα. ὁ δὲ ἐφεξῆς λόγος πρὸς τὸ ὑψηλότερον προάγει τὸν ἔπαινον, τὴν ἐκ μελέτης καὶ προσοχῆς γινομένην αὐτῇ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων περιουσίαν μαρτυρῶν τῷ λόγῳ. ἐπειδὴ γὰρ παρὰ τὴν μέλισσαν φοιτᾶν βούλεται τὸν τῆς σοφίας μαθητὴν ὁ παροιμιακὸς λόγος· νοεῖς δὲ πάντως ἐκ τῶν μαθητῶν τὴν διδάσκαλον ἥτις ἐστί· λέγων τοῖς ἐρασταῖς τῆς σοφίας· πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστί, τήν τε ἐργασίαν ὡς B σεμνὴν ἐμπορεύεται, ἧς τοὺς πόνους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγείαν προσφέρονται· ποθεινὴν δὲ πᾶσι λέγει αὐτὴν εἶναι καὶ ἐπίδοξον, ἀσθενοῦσαν μὲν κατὰ τὴν ῥώμην· τὴν δὲ σοφίαν τιμήσασαν, καὶ διὰ τοῦτο προαχθεῖσαν εἰς ὑπόδειγμα βίου τοῖς ἐναρέτοις. τὴν γὰρ σοφίαν, φησι, τιμήσασα προήχθη. συμβουλεύει δὲ διὰ τῶν εἰρημένων μηδενὸς ἀπέχεσθαι τῶν ἀγαθῶν μαθημάτων, ἀλλὰ τῷ λειμῶνι τῶν θεοπνεύστων ἐφιπταμένους λόγων, ἀφ' ἑκάστου τι πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς σοφίας ἀπανθιζομένους, κηροπλαστεῖν ἑαυτοῖς τὸ κηρίον, οἷον ἐν σίμβλῳ τινὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ τῆς φιλεργίας ταύτην C ἀποτιθεμένους. ὥσπερ τινὰς ἐν κηρίῳ σύριγγας, τῶν πολυειδῶν μαθημάτων ἀσυγχύτους ἐν τῇ μνήμῃ τὰς θήκας δημιουργήσαντα· καὶ οὕτως κατὰ μίμησιν τῆς σοφῆς ἐκείνης μελίσσης, ἧς ἡδὺ μὲν τὸ κηρίον, ἄπληκτον δὲ τὸ κέντρον, τὴν σεμνὴν ταύτην τῶν ἀρετῶν ἐργασίαν διαπαντὸς ἐμπορεύεσθαι. ἐμπορεύεται γὰρ ὡς ἀληθῶς τὰ ἀγαθὰ τὰ αἰώνια τῶν τῇδε πόνων διαμειβόμενος, καὶ τοὺς ἰδίους πόνους εἰς ψυχικὴν ὑγίειαν βασιλεῦσί τε καὶ ἰδιώταις νέμων· ὥστε ποθεινὴν τῷ νυμφίῳ τὴν τοιαύ- D την γενέσθαι ψυχήν, καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐπίδοξον, ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦσαν τὴν δύναμιν διὰ τὴν τῆς σοφίας τιμήν. ἐπειδὴ τοίνυν παιδεύσεώς ἐστι καὶ φιλοπονίας ὑπόδειγμα τὰ περὶ τὴν σοφὴν ἐκείνην μέλιτταν διηγήματα, καὶ αἱ ποικίλαι τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων διαιρέσεις, κατὰ τὴν τῆς σπουδῆς ἀναλογίαν τοῖς τε πεπονηκόσι προσγίνονται, διὰ τοῦτό φησι πρὸς τὴν νύμφην· ὅτι πλήρης σοι γέγονεν ἡ καρδία τῶν ἐκ τῆς παντοδαπῆς παιδεύσεως κηρῶν, ὅθεν προφέρεις ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας τὰς μελιχρὰς τῶν λόγων σταγόνας· ὡς εἶναί σοι μέλι τὸν λόγον συνανακεκραμένον τῷ γάλακτι. κηρίον γάρ, φησιν, ἀποστάζει χεί-

λη σου, νύμφη, μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου. παρεσκεύασται γάρ σοι ὁ λόγος, οὐ μονοειδῆ τὴν ὠφέλειαν τοῖς ἀκούουσιν ἐπιδεικνύμενος, ἀλλὰ καταλλήλως πρὸς τὴν τῶν δεχομένων δύναμιν ἁρμοζόμενος· ὡς καὶ τοῖς τελειοτέροις καὶ νηπιάζουσιν οἰκείως ἔχειν· τοῖς μὲν τελείοις μέλι, τοῖς δὲ νηπίοις γάλα γινόμενος· οἷος ὁ Παῦλος ἦν, τοῖς μὲν ἁπαλωτέροις τῶν λόγων τοὺς ἀρτιγενεῖς τιθηνούμενος, σοφίαν δὲ λαλῶν ἐν τοῖς τελείοις ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην ἀπὸ τῶν αἰώνων, ἣν οὐ χωρεῖ ὁ αἰὼν οὗτος, οὐδὲ οἱ ἄρχοντες τούτου. B τὴν οὖν τοιαύτην παρασκευὴν τὴν μέλιτός τε καὶ τοῦ γάλακτος, ὑποκεῖσθαι λέγει τῇ γλώσσῃ, τὴν τεταμιευμένην τε καὶ εὔκαιρον τοῦ λόγου χρῆσιν διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς ἐνδεικνύμενος. ὁ γὰρ εἰδὼς πῶς δεῖ ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι, ἔχων ὑπὸ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ τὴν ποικίλην ταύτην τοῦ λόγου δύναμιν, ἁρμοδίως ἑκάστῳ τῶν ἀκουόντων τὸ πρὸς τὴν χρείαν ἐπὶ καιροῦ προχειρίζεται. ταῦτα δὲ προσαγαγὼν τῷ στόματι καὶ τῇ γλώσσῃ τῆς νύμφης τὸν ἔπαινον, πάλιν πρὸς τὰ μείζω τῶν ἐγκωμίων μετέρχεται, λέγων· ὅτι ὀσμὴ ἱματίων σου, ὡς ὀσμὴ C Λιβάνου. ὁ δὲ λόγος οὗτος φιλοσοφία τίς ἐστιν, εἰς ὅ, τι βλέπει τοῖς ἀνθρώποις ὁ κατ' ἀρετὴν βίος ὑποδεικνύων. πέρας γὰρ τῆς ἐναρέτου ζωῆς ἡ πρὸς τὸ θεῖόν ἐστιν ὁμοίωσις, καὶ τούτου χάριν ἥ τε τῆς ψυχῆς καθαρότης, καὶ τὸ πάσης ἐμπαθοῦς διαθέσεως ἀνεπίμικτον, δι' ἐπιμελείας κατορθοῦται τοῖς ἐναρέτοις, ὥστε τινὰ χαρακτῆρα τῆς ὑπερκειμένης φύσεως διὰ τῆς ἀστειοτέρας ζωῆς καὶ ἐν αὐτοῖς γενέσθαι. ἐπεὶ τοίνυν οὐ μονοειδής τίς ἐστιν, οὐδὲ μονότροπος ἡ κατ' ἀρετὴν πολιτεία, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῆς τῶν ὑφασμάτων κατασκευῆς διὰ D πολλῶν νημάτων τῶν μὲν ἐπ' εὐθείας ἀνατεταμένων τῶν δὲ κατὰ τὸ πλάγιον διῃρημένων, ἡ ὑφαντικὴ τέχνη τὴν ἐσθῆτα ποιεῖ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐναρέτου ζωῆς πολλὰ χρὴ συνδραμεῖν, δι' ὧν ὁ ἀστεῖος ἐξυφαίνεται βίος, καθὼς ἀπαριθμεῖται τὰ τοιαῦτα νήματα ὁ θεῖος ἀπόστολος, δι' ὧν ἡ τῶν καθαρῶν ἔργων ἱστουργία συνίσταται· ἀγάπην λέγων καὶ χαρὰν καὶ εἰρήνην, μακροθυμίαν τε καὶ χρηστότητα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, οἷς κατακοσμεῖται ὁ ἐκ φθαρτοῦ τε καὶ γηΐνου βίου τὴν οὐράνιον ἀφθαρσίαν μετενδυόμενος. τούτου χάριν ἀποδέχεται τὸν ἐν τῇ ἐσθῆτι κόσμον τῆς νύμφης, ὡς τῷ λιβάνῳ κατὰ τὴν ὀσμὴν ὁμοιούμενον. καί τοι γε πρὸ τούτου πάντων εἰπὼν τῶν ἀρωμάτων προέχειν τὴν τοῦ μύρου τῆς νύμφης εὐωδίαν.

A *ſponſa, mel & lac ſub lingua tua.* Eſt enim tibi paratus ſermo, auditoribus non vniformem oſtendens vtilitatẽ, ſed congruens viribus eorũ qui ipſum ſuſcipiunt: adeò vt & perfectioribus conueniat & infantibus: perfectis quidẽ mel factus, lac autem infantibus, cuiuſmodi erat Paulus, *1.Cor.2.* vt qui verbis quidẽ mollibus aleret recens natos, ſapientiã autem loqueretur perfectis in myſterio, abſconſam à ſæculis, quam non capit hoc ſeculum, neque principes huius ſeculi. Hanc ergo mellis & lactis præparationẽ dicit eſſe ſub lin-B gua, nempe reconditũ & opportunum vſum ſermonis per hanc vocẽ indicans. Nam qui ſcit quemadmodum oporteat vnicuiq; reſpondere, ſub lingua habens hanc variam vim ſermonis, aptè præbet in tempore vnicuique & auditoribus id quod eſt ei vſui. Cum hanc autẽ dediſſet laudem ori & linguæ ſponſæ, tranſit rurſus ad maiora encomia, dicens: *Odor veſtimentorũ tuorum tanquã odor thuris.* Hoc quod dicitur eſt quædã philoſophia, indicans quídnam intueatur hominibus vita quę ex virtute agitur. Nam vitę quę ex virtute agitur finis eſt Deo aſſimilari, C & ea de cauſa animę puritas, & nihil habere admiſtum omniũ animi motuũ ac perturbationũ, à viris bonis diligenter exercetur, vt per meliorẽ vitam ſit in eis quædã figura & character naturę ſupereminentis. Quoniã ergo non eſt vniformis, neque vnius modi vita quæ ex virtute agitur, ſed quomodo in tela aut panni textura, per multa fila, quorũ alia quidẽ in rectum ſunt extẽſa, alia autem per tranſuerſum diuiſa, ars texendi facit veſtem: Ita etiam in vita quæ ex virtute agitur, multa oportet concurrere, per quæ bona texitur vita: ſicut diuinus D Paulus hęc fila enumerat, per quæ conſiſtit textura bonorum operum, charita- *Galat 5.* tem dicens, & gaudiũ, & pacem, longanimitatem, & benignitatẽ, & quæcũq; ſunt huiuſmodi, quibus ornatur qui cœleſtem induitur incorruptionem, ex vita terrena in quam cadit interitus. Propterea accipit qui in veſte eſt ornatum ſponſæ, vt qui odore ſit ſimilis thuri. Atqui prius dixit omnibus aromatibus antecellere vnguẽti ſponſæ bonũ odorem:

adeò vt in hoc videatur omnia tollere encomia, ſiquidem quæ cuiuis prælata fuit aromati, nunc per comparationem vni aſſimilatur aromati, cum ſic dixerit Scriptura: Sicut odor thuris eſt bonus odor tuarum veſtium. Sed quoniam peculiari quadam ratione Dei honori deputatus erat thuris ſuffitus, ea de cauſa quæ fuit prælata omnibus aromatibus, digna cenſetur quæ aſſimiletur vni aromati, quod Deo eſt dedicatum. Quo fit vt ſit hic ſenſus ænigmatis. Tuum, ô ſponſa, virtutum indumentum imitatur diuinam beatitudinem, per puritatem & impatibilitatem aſſimilata naturæ ad quam non patet aditus. Talis eſt enim, inquit, odor tuorum veſtimentorum, vt ſit ſimilis thuri, quod Dei honori eſt dicatum. Rurſus per laudes quæ deinceps ſequuntur diſcimus, quemadmodum fiat quiſpiam ſoror & coniux Domini per hoc quod dicit, *Es hortus concluſus, ſoror mea ſponſa.* Si quiſpiam ergo hoc ſibi vendicat, vt ſit quidem ſponſa, propterea quòd coniungatur Domino, ſoror autem, propterea quòd eius faciat voluntatem, ſicut dicit Euangelium, fiat hortus floridus & benè germinans, omnium habens in ſe arborum pulchritudinem, nempe & dulcem ficum, & fertilem oleam, & alticomam palmam, & abundantem vitem, non ſpinoſum quempiam rubum, neque conyzam ſeu pulicariam, ſed pro eis cupreſſum & myrtum. Sic enim talem hortum decorare nouit, & magnus Dauid, & ſublimis Eſaias. Ille quidem dicens,
Pſal 91. Iuſtus vt palma florebit: &, Ego autem tanquā palma fertilis: &, Vxor tua ſicut
Pſ 127. vitis abundans. Nam & ab aliquo alio
Mich. 4. Propheta beatus iudicatur qui ſub ſua
Eſa. 55. ficu quieſcit. Eſaias autē dicit futurum vt pro rubro quidē cupreſſus, pro conyza autem floreat myrtus. Singula autem de his arboribus ænigmata, quæ nobis oſtenſa fuerint à prophetia, fuerit ſuperuacaneum accuratè exponere, cùm ſit omnibus perſpicuum, quis ſit ſuauis fructus ficus, ex ſucco acerrimo maturatus, qui ab initio quidem eſt amarus & minimè eſculentus, poſtea autem dulcis fructus effectus, ſenſus animæ afficit dulcedine. Quid autē nobis confert procreatio fructus oleæ per acerrimum & ama-

A ὡς δοκεῖν ἐν τούτῳ καθαίρεσιν εἶναι τῶν ἐγκωμίων, εἴπερ ἡ πάντων τῶν ἀρωμάτων ὑπερτεθεῖσα, νῦν πρὸς ἓν τῶν ἀρωμάτων ὁμοιοῦται διὰ συγκρίσεως, οὕτως εἰπόντος τοῦ λόγου· ὅτι κατὰ τὴν ὀσμὴν τοῦ λιβάνου τῶν ἱματίων σου ἐστὶν ἡ εὐωδία. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἰδιαζόντως κατά τινα λόγον εἰς τὴν τοῦ θείου τιμὴν ἀποτεταγμένον ἦν τὸ τοῦ λιβάνου θυμίαμα, τούτου χάριν ἡ ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα εἶναι κριθεῖσα ἀξιοῦται τῆς πρὸς τὸ ἓν ἄρωμα ὁμοιώσεως, ὃ τῷ Θεῷ ἀνακείμενον, ὡς τὸ νόημα τοῦ αἰνίγματος τοιοῦτον εἶναι·
B ὅτι σοι, ὦ νύμφη, τῶν ἀρετῶν ἡ περιβολὴ τὴν θείαν μιμεῖται μακαριότητα· διὰ καθαρότητός τε καὶ ἀπαθείας, τῇ ἀπροσίτῳ φύσει ὁμοιουμένη. τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν θείων ἱματίων ὀσμή, ὡς πρὸς τὸν λίβανον ἐμφερῶς ἔχειν τὸν ἀνακείμενον εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ τιμήν. πάλιν μανθάνομεν διὰ τῶν ἐφεξῆς ἐπαίνων, πῶς ἄν τις γένοιτο τοῦ κυρίου ἀδελφὴ καὶ ὁμόζυγος, δι᾽ ὧν φησιν, ὅτι κῆπος κεκλεισμένος ἀδελφή μου νύμφη. οὐκοῦν εἴ τις μεταποιεῖται, νύμφη μὲν διὰ τὸ προσκολληθῆναι τῷ κυρίῳ γενέσθαι· ἀδελφὴ δὲ διὰ
C τὸ τὸ θέλημα αὐτοῦ κατεργάζεσθαι, καθὼς λέγει τὸ εὐαγγέλιον· κῆπος εὐανθὴς γενέσθω, πάντων ἔχων ἐν ἑαυτῷ τῶν φυτῶν τὴν ὥραν, τήν τε γλυκεῖαν συκῆν, καὶ τὴν κατάκαρπον ἐλαίαν, καὶ τὸν ὑψίκομον φοίνικα, καὶ τὴν εὐθηνοῦσαν ἄμπελον, μὴ θάμνον ἀκανθώδη τινά, μηδὲ κόνυζαν, ἀλλὰ κυπάρισσον ἀντ᾽ αὐτῶν καὶ μυρσίνην. οὕτω γὰρ τὸν τοιοῦτον κῆπον οἶδεν ὡραΐζειν ὁ μέγας Δαβίδ, καὶ ὁ ὑψηλὸς Ἡσαΐας· ὁ μὲν λέγων· δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει· καί, ἐγὼ δὲ ὡς ἐλαία κατάκαρπος· καί, ἡ γυνή σου ὡς ἄμπελος εὐθηνοῦσα· καὶ παρ᾽ ἑτέρῳ τινὶ προφήτῃ μακαρί-
D ζεται ὁ ὑποκάτω τῆς συκῆς τῆς ἰδίας ἀναπαυόμενος. ὁ δὲ Ἡσαΐας ἀντὶ θάμνου μέν, τὴν κυπάρισσον· ἀντὶ δὲ κονύζης τὴν μυρσίνην φησὶν ἀναβήσεσθαι. τὰ δὲ καθ᾽ ἕκαστον περὶ τῶν δένδρων τούτων αἰνίγματα τῶν ὑπὸ τῆς προφητείας ἡμῖν ὑποδειχθέντων, περιέλκον ἂν εἴη δι᾽ ἀκριβείας ἐκτίθεσθαι, προδήλου πᾶσιν ὄντος, τίς μὲν ὁ γλυκὺς τῆς συκῆς ἐστι καρπός, ὁ ἐκ τοῦ δριμυτάτου ὀποῦ πεπαινόμενος, ὁ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν πικρός τε καὶ ἄβρωτος, ὕστερον δὲ καρπὸς εἰρηνικὸς γινόμενος, καὶ καταγλυκαίνων τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια. τί δὲ ἡμῖν καὶ ἡ τῆς ἐλαίας καρπογονία χαρίζεται διὰ τοῦ δριμυτάτου τε καὶ πικρο-

A πάτου χυμοῦ, τοῦ κατ' ἀρχὰς ἐντρεφομένου τῇ ὀπώρᾳ, μετὰ ταῦτα διὰ τῆς καταλλήλου πεπάνσεώς τε καὶ γεωργίας εἰς ἐλαίου μεταβάλλουσα φύσιν; ὃ τοῦ φωτός ἐστιν ὕλη, καὶ καμάτου λυτήριον, καὶ πόνων ἄνεσις, καὶ κεφαλῆς φαιδρότης, καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοῖς νομίμως ἀθλοῦσι συνεργία; πῶς δὲ δυσεπιχείρητον ἑαυτοῦ καρπὸν ποιεῖ τοῖς κλέπταις ὁ φοῖνιξ, ἄνωθεν θησαυρίζων, καὶ οὐχὶ πρόσγειον αὐτὸν ἐκφέρων, ἥ τε τῆς ἀμπέλου χάρις, καὶ ἡ εὐώδης κυπάρισσος, καὶ τὸ ἡδὺ τῆς μυρσίνης; Ταῦτα πάντα διὰ τροπικῆς θεωρίας πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν καταληφθέντα

B λόγον, πρόδηλα πᾶσίν ἐστι τοῖς συνετῶς ἐπαΐουσι πρὸς ὅ, τι βλέπει. Ἐκ τοιούτων ὁ τοιούτων δένδρων κῆπος γεγονὼς εὐθαλὴς καὶ κατάφυτος, καὶ τῷ τῶν ἐντολῶν ἑρκίῳ πανταχόθεν ἠσφαλισμένος, ὡς μηδεμίαν καθ' ἑαυτοῦ παρέχειν τῷ κλέπτῃ καὶ τοῖς θηρίοις τὴν πάροδον. ὁ γὰρ ἐν κύκλῳ τῷ φραγμῷ τῶν ἐντολῶν διειλημμένος, ἀνεπίβατός ἐστι τῷ μονιῷ τῷ ἀγρίῳ, καὶ ὁ ἐκ τοῦ δρυμοῦ αὐτὸν ὗς οὐ λυμαίνεται. εἴ τις τοίνυν κῆπός ἐστι καὶ ἠσφαλισμένος, οὗτος ἀδελφὴ καὶ νύμφη γίνεται, τοῦ

C πρὸς τὴν τοιαύτην εἰπόντος ψυχήν. ὅτι κῆπος κεκλεισμένος ἀδελφή μου νύμφη. ἀλλὰ τῷ κήπῳ τούτῳ, καὶ πηγῆς ἐστι χρεία, ὡς ἂν εὐθαλὲς διαμένοι τὸ ἄλσος, τῷ ὕδατι πρὸς τὸ διηνεκὲς πιαινόμενον· διὰ τοῦτο συνέζευξε τοῖς ἐπαίνοις τὴν πηγὴν τῷ κήπῳ, εἰπών· ὅτι κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη. τὸν δὲ περὶ τῆς πηγῆς λόγον ἡ παροιμία διδάσκει ἡμᾶς δι' αἰνίγματος, ἐν οἷς φησιν· ἡ πηγὴ τοῦ ὕδατος ἔστω σοὶ ἰδία, καὶ ἔστω σοὶ μόνῳ, καὶ μηδεὶς ἀλλότριος μεταχέτω σοι. ὡς γὰρ ἐκεῖ κωλύει τοῖς ἀλλοτρίοις

D ἐνδαπανᾶσθαι τῆς πηγῆς τὸ ὕδωρ, οὕτως ἐνταῦθα τὸ μηδαμοῦ διαχεῖσθαι πρὸς ἀλλοτρίους τὴν πηγὴν, μαρτυρεῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν ὅτι ἐσφραγισμένη, ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν, ὅτι πεφυλαγμένη· τὸ δὲ λεγόμενον, τοιοῦτόν ἐστι· πηγὴ κυρίως κατονομάζεται κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἡ διανοητικὴ τῆς ψυχῆς ἡμῶν δύναμις, ἡ παντοίους λογισμοὺς ἐν ἡμῖν βρύουσά τε καὶ πηγάζουσα. ἀλλὰ τότε ἡμέτερον γίνεται τῆς διανοίας τὸ κίνημα, ὅταν πρὸς τὰ συμφέροντα ἡμῖν κινῆται, πᾶσαν ἡμῶν συνεργίαν πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν παρεχόμενον. ὅταν δέ τις τρέψῃ τῶν λογισμῶν τὴν ἐνέργειαν πρὸς κακίας ἐπίνοιαν, τότε τοῖς ἀλλοτρίοις ἐνδαπανᾶται τὸ ῥεῖθρον· ὡς εὐτραφῆ μὲν τὸν ἀκανθώδη βίον τῇ

riſſimũ ſuccũ, qui ab initio in eo alitur, poſtea autem per conuenientem maturationem & culturam mutatur in naturam olei? quod fit lucis materia, recreat laſſitudinem, relaxat laborem, caput exhilarat, & ad certamina opem fert iis qui certant legitimè? Quomodo autem efficit palma, vt fructum ſuum fures difficiliter aggrediantur, vt quæ eum tanquam theſaurum ſurſum recondat, nec vicinum terræ eum ferat, & vitis eſt gratia ac decor, éſtque odorifera cupreſſus, & eſt myrti ſuauitas? Hæc omnia per contemplationem tropicam ad virtutis traducta rationem, euidens eſt omnibus ſapienter audientibus, quorſum ſpectent. Huiuſmodi eſt ergo arborum, ortus, qui bene germinat, & eſt bene conſitus, & mandatorum vallo omni ex parte munitus, vt furibus & beſtiis nullum ad ſe præbeat aditum. Nam qui mandatorum ſepi eſt omni ex parte circumdatus, adiri non poteſt à fero ſingulari, nec eum depaſcit ac populatur aper ex ſylua. Si quiſpiam ergo eſt hortus íſque munitus, is fit ſoror & ſponſa eius qui dixit huic animæ, *Es hortus concluſus, ſoror mea ſponſa.* Sed eiuſmodi horto opus eſt etiã fonte, vt maneat nemus florens ac bene germinans, aqua perenni irrigatum: propterea in laudibus horto adiunxit fontem, dicens: *Hortus concluſus, fons obſignatus.* Fontis autem rationem per ænigma nos docet prouerbium, cùm dicit, Fons aquæ ſit dulcis, & ſit tibi ſoli, neque vllus alienus eius ſit tecum particeps. Quomodo enim illic prohibet, ne in alienos conſumatur aqua fontis, ita hîc teſtatur fontem minimè effundi in alienos, dicendo, *Obſignatus,* quod perinde eſt ac ſi dicas, Cuſtoditus. Tale eſt autem quod dicitur: fons, mea quidem ſententia, propriè nominatur cogitatiua noſtræ animę facultas, quæ omne genus ratiocinationes in nobis facit ſcatere & emanare. Sed tunc noſter fit motus cogitationis, quando omnis noſtra mouetur operatio ad ea quæ ſunt nobis conducibilia, & bonorum exhibent procreationem. Quando autem conuerterit quiſpiam cogitationum operationem ad excogitandum vitium, tunc in alienos conſumitur fluentum: adeò vt bene alatur quidem

Prou. 5.

ſpinoſa vita, irrigata ope malarũ cogitationum, exſiccetur autem & marceſcat melior plãta, nullo humore bonarũ cogitationũ nutriente radicem. Quoniam ergo ſignaculum ei quod per ipſum cuſtoditur, hoc donat, vt minimè ſurripiatur, ſigno furem deterrens: quicquid autem non ſurripitur, Domino manet integrum, videtur hîc laus ſponſæ de ſumma virtute ferre teſtimonium, nempe quòd ab inimicis intacta ei manet cogitatio, cuſtodita in puritate & impatibilitate. Domino ſuo obſignat hunc fontem puritas, nullo limo cogitationum conturbans id quod eſt cordis lucidum & aërium. Vt autem fiat clarior ſententia, tale eſt quod dicimus. Quoniam eorum quæ ſunt in nobis, alia quidem ſunt verè noſtra, quæ ſunt animæ propria: alia autem tanquam noſtra ad noſtram adiungimus proprietatem, ea, inquam, quæ ſunt corporis & quæ ſunt externa, falſa quadam exiſtimatione exiſtimantes propria quæ ſunt aliena (quid enim materiæ experti noſtræ commune eſt cum materiæ craſſitudine?) ea de cauſa prouerbialis nobis conſulit ſcriptura, ne in ea quæ ſunt à nobis aliena, in corpus inquam, & ea quæ ſunt externa, conſumatur fons cogitationis, ſed in ſuo verſetur horto, Dei irrigans plantationem. Didicimus autem virtutes eſſe Dei plantationem, in quibus occupata cogitatiua animæ noſtræ facultas, & ad nihil externum defluens, obſignatur charactere veritatis, informata ad bonum habitudine. Videamus autem earum quoque quæ deinceps ſequuntur, laudum virtutem. 13. *Emiſſiones tuæ*, inquit, *paradiſus malorum punicorum, cum fructu pomorum, & cypri cum nardis.* 14. *Nardus & crocus, calamus & cinamomum, cum omnibus lignis Libani, myrrha & aloë, cum omnibus primis vnguentis.* 15. *Fons horti, puteus aquæ viuæ & impetu fluentis ex Libano.* Atque quòd in iis quidem quæ dicta ſunt, eſt quidam longè maximus ac præclariſſimus ſenſus, per quem eius quæ ex Deo eſt in altum euecta, in admiratione habetur pulchritudo, variis & modum exuperantibus celebrata laudibus, eſt perſpicuum vel ex contextu ac ſenſu primùm obuio eorum quæ dicta ſunt. Quiſnam ſit autem verus ſenſus quem hæc verba ſignificant, eius ſolius fuerit apertè ſcire,

A συμμαχίᾳ τῶν πονηρῶν λογισμῶν καταρδευόμενον, ἀποξηραίνεσθαι δὲ καὶ μαραίνεσθαι τὴν κρείττω φυτείαν, μηδεμιᾶς τῆς ἐξ ἀγαθῶν λογισμῶν ἰκμάδος ὑποτρεφούσης τὴν ῥίζαν. ἐπεὶ τοίνυν ἡ σφραγὶς τὸ ἄσυλον τῷ δι' αὐτῆς φυλασσομένῳ χαρίζεται, φοβοῦσα τῷ σημαντῆρι τὸν κλέπτην· πᾶν δὲ τὸ μὴ κλεπτόμενον τῷ δεσπότῃ μένει ἀκέραιον, τὴν ἀκρότητα ἔοικεν ἀρετῆς μαρτυρεῖν τῇ νύμφῃ ἐν τούτῳ ὁ ἔπαινος, ὅτι ἀνέπαφος αὐτῆς μένει τοῖς ἐχθροῖς ἡ διάνοια, ἐν καθαρότητι τε καὶ ἀπαθείᾳ φυλασσομένη. τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ σφραγίζεται τὴν πηγὴν ταύτην ἡ καθαρότης, B μηδεμιᾷ νοημάτων ἰλύϊ τὸ διαυγές τι καὶ ἀερῶδες τῆς καρδίας ἐπιθολώσασα. ὡς δ' ἂν τις ἐπὶ τὸ σαφέστερον προαγάγοι τὸ νόημα, τοιοῦτόν ἐστιν. ἐπειδὴ τῶν ἐν ἡμῖν τὰ μέν ἐστιν ὡς ἀληθῶς ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστιν ἴδια· τὰ δὲ οἰκειούμεθα ὡς ἡμέτερα, τὰ περὶ τὸ σῶμα λέγω, καὶ τὰ ἔξωθεν, διά τινος ἡμαρτημένης ὑπολήψεως ἴδια νομίζοντες τὰ ἀλλότρια· τί γὰρ κοινὸν τῇ ἀΰλῳ τῆς ψυχῆς φύσει πρὸς τὴν ὑλικὴν παχυμέρειαν; τούτου χάριν ὁ παροιμιώδης συμβουλεύει λόγος, C μὴ τοῖς ἀλλοτρίοις ἡμῶν τοῖς περὶ τὸ σῶμα φημὶ, καὶ τὰ ἔξωθεν, τὴν πηγὴν τῆς διανοίας ἡμῶν ἐναναλίσκεσθαι. ἀλλὰ περὶ τὸν ἴδιον ἀναστρέφεσθαι κῆπον, τὴν τοῦ Θεοῦ φυτείαν ποτίζουσαν· ἀρετὰς δὲ εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ φυτείαν μεμαθήκαμεν, περὶ ἃς ἡ διανοητικὴ τῆς ψυχῆς ἡμῶν δύναμις ἀσχολουμένη, καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν ἔξωθεν ἀπορρέουσα, τῷ χαρακτῆρι τῆς ἀληθείας σφραγίζεται, τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν σχέσει ἐμμορφουμένη. ἴδωμεν δὲ καὶ τῶν ἐφεξῆς ἐπαίνων τὴν δύναμιν. ἀποστολαί σου, φησί, παράδεισος D ῥοῶν μετὰ καρποῦ ἀκροδρύων, κύπροι μετὰ νάρδων. νάρδος καὶ κρόκος, κάλαμος καὶ κινάμωμον, μετὰ πάντων ξύλων τοῦ Λιβάνου, σμύρνα καὶ ἀλόη μετὰ πάντων τῶν πρώτων μύρων. πηγὴ κήπων, φρέαρ ὕδατος ζῶντος καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου. ὅτι μὲν οὖν παμμεγεθές τι καὶ ἐξαίσιον τοῖς εἰρημένοις ἔγκειται νόημα, δι' οὗ τῆς κατὰ Θεὸν ὑψωθείσης τὸ κάλλος ἐν θαύματι γίνεται, ταῖς πολυτρόποις τῶν ἐπαίνων ὑπερβολαῖς εὐφημουμένης, δῆλον καὶ ἐκ τῆς προχείρου λέξεως τῶν εἰρημένων ἐστί. τίς δὲ ἀληθῶς ἐστι διάνοια, ἣν διασημαίνει ταῦτα τὰ ῥήματα, μόνου ἂν εἴη σαφῶς εἰδέναι

τοῦ κατὰ τὸν ἅγιον Παῦλον ἐπισταμένου πνεύματι λαλεῖν τὰ θεῖα μυστήρια. πῶς γὰρ τὸ ἀποστελλόμενον παρὰ τῆς νύμφης ῥοῶν ἐστι παράδεισος; πῶς δὲ ἐκ τῶν ῥοῶν ὁ καρπὸς τῶν ἀκροδρύων φέρεται; πῶς δὲ τὰ ἀκρόδρυα μύρων γίνεται καὶ ἀρωμάτων κατάλογος; ἐν γὰρ τοῖς τῶν ἀκροδρύων καρποῖς, κύπρος καὶ νάρδος καὶ κρόκος ἐστὶ, κάλαμός τε καὶ κιννάμωμον, καὶ πᾶν τοῦ Λιβάνου ξύλον, ὡς οὐδεμιᾶς τοῖς κατὰ τὸ ἄρωμα τοῦ Λιβάνου διαφορᾶς ἐν τοῖς ἀπηριθμημένοις λειπούσης· οἷς προστίθεται σμύρνα καὶ ἀλόη, καὶ τὰ πρῶτα μύρα πάντα, καὶ ἡ πρότερον κῆπος ἐν τοῖς ἄνω παρὰ τοῦ ἐπαινοῦντος ὀνομασθεῖσα, νῦν πηγὴ λέγεται κήπων, καὶ φρέαρ ὕδατος ζῶντος καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου. ἀλλὰ τὸν μὲν ἀληθῆ λόγον περὶ τούτων ἴδοιεν ἄν, καθὼς προεῖπον, οἱ τὸ βάθος τοῦ πλούτου καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ διερευνᾶσθαι δυνάμενοι. ἡμεῖς δὲ ὡς ἂν μὴ παντελῶς ἄγευστοι τῶν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ προκειμένων ἀγαθῶν, καὶ ἀναπόλαυστοι καταλειφθείημεν, δι' ὀλίγων λόγων τῷ λόγῳ προσάξομεν, αὐτὸν τὸν Θεὸν λόγον καθηγεμόνα τῆς σπουδῆς ποιησάμενοι. ἔοικεν ἅπας ὁ τῶν ἐπαίνων κατάλογος, ὅ τε πρὸ τούτων εἰρημένος, καὶ ὅσα νῦν περὶ αὐτῆς ἡμῖν ὁ λόγος παρέθετο, μὴ πρὸς εὐφημίαν τινὰ ψιλὴν κατὰ τὸ προηγούμενον βλέπειν· ἀλλὰ δύναμιν ἐντιθέναι διὰ τῶν λεγομένων πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ μείζω τε καὶ ὑψηλότερα τῆς καρδίας ἀνάβασιν, οἷον ἀδελφὴ καὶ νύμφη τοῦ λόγου κατονομάζεται· ἀλλὰ συνάπτει τῶν ὀνομάτων τούτων ἑκάτερον τὴν ψυχὴν τῷ νυμφίῳ, τῆς μὲν κατὰ τὴν νύμφην σημασίας, σύσσωμον αὐτὴν, καθὼς ὁ Παῦλος, ποιούσης τῷ ἀφθάρτῳ νυμφίῳ· τῆς δὲ περὶ τὰ θελήματα σπουδῆς εἰς ἀδελφικὴν ἀγχιστείαν προσαγούσης, κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν· εἶτα ἐπαινεῖται φύσις μαστῶν ἡ ἀντὶ γάλακτος οἶνον προχέουσα, καὶ δῆλον ὅτι ἔργον ὁ ἔπαινος γίνεται. οὐ γὰρ ἐγκωμιάζεται τὸ ἀνύπαρκτον. πρὸς τούτοις τὸ μύρον αὐτῆς πάντων τῶν ἀρωμάτων ὑπέρτερον κρίνεται, ὅπερ οὐκ ἂν οὕτως ἔχειν ἐκρίθη, μὴ κατὰ ἀλήθειαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὕψος αὐτῆς διὰ τῆς ἐν τῷ κρείττονι προκοπῆς ἀναδραμούσης. θαυμάζεται μετὰ τοῦτο τὰ κηρία τοῦ λόγου τὰ τοῦ στόματος αὐτῆς ἀποστάζοντα, καὶ ἡ σύγκρασις τῆς σοφίας παρασκευὴ ὑποκειμένη

A qui, iuxta diuum Paulum, Spiritu ſcit
loqui diuina myſteria. Quemadmo-
dum enim quod emittitur a ſponſa, eſt
paradiſus malorum punicorum? quem-
admodum autem ex malis punicis pro-
ducitur fructus pomorum? Quemad-
modum verò poma fiunt catalogus vn-
guentorum & aromatum? In pomo-
rum enim fructibus cyprus, nardus &
crocus, & calamus, & cinamomum,
& omne lignum Libani, quaſi nulla in
aromatibus Libani differentia deſit in
iis quæ ſunt enumerata: quibus addi-
tur myrrha & aloë, & omnia prima
B vnguenta. Et quæ prius hortus à lau-
dante ſuprà eſt nominata, nunc fons
dicitur hortorum, & puteus aquæ vi-
uæ, & impetu fluentis ex Libano. Sed
dę his quidem quæ dicta ſunt verita-
tem viderint, vt prius dixi, ij qui poſ-
ſunt perſcrutari profunditatem diui-
tiarum, & ſapientiæ, & ſcientiæ Dei.
Nos autem, ne omnino relinquamur
expertes guſtus bonorum quæ in hoc
loco ſita ſunt, & iis minimè fruamur,
paucis accedemus ad contextum ora-
tionis, ipſo Deo Verbo adhibito, vt ſit
dux noſtri ſtudij ac diligẽtiæ. Vniuerſus
C laudum, qui ante dictus fuit, catalogus,
& quę nunc de ipſa adduxit oratio, non
videntur intueri præcipuè ad quandam
nudam ac ſolam laudationem: ſed per
ea quæ dicuntur, vim quandam ac vir-
tutem afferre ad cordis aſcenſum ad ea
quæ ſunt maiora & excelſiora: vtpotè
nominatur ſoror & ſponſa Verbi: ſed
vtrumque horum nominum ſponſam
coniungit ſponſo, ſponſæ quidem ſigni-
ficatione eã, vt nominat Paulus, facien-
te concorporalem ſponſo, qui nõ poteſt *Ephes. 5.*
corrumpi, & in quẽ non cadit interitus:
ſtudio autem quod verſatur in volunta-
D te, ad fraternam deducente affinitatem
& coniunctionem, conuenienter voci
Euãgelij. Deinde laudatur natura vbe- *Matth. 12.*
rum, quæ pro lacte vinum effundit, & *Marc. 3.*
manifeſtũ eſt quod laus opus efficitur. *Luc. 8.*
Nõ enim, id quod nõ eſt, laudatur. Prę-
terea eius vnguentum iudicatur eſſe ſu-
perius omnibus aromatibus, quod qui-
dem non ita habere fuiſſet iudicatum, ſi
non reuera ad illam perueniſſet altitu-
dinem per profectũ in eo quod eſt me-
lius. Habentur poſtea in admiratione
faui orationis qui diſtillãt ex eius ore, &
contẽperatio paratur ſapientiæ ſubiecta

linguæ, contemperato lacte cum melle. Et hæc quoque ſunt virtus, non verba, vt quæ à Verbo ad altiorum deducta aſcẽſum adeò aucta ſit, vt os faciat fontẽ mellis, & linguã promptuariũ cõmixtæ ſapientię, in qua conſideratur terra promiſſionis, quæ fluit melle & lacte. Cùm autem Verbum per aſcenſus eam adeò extuliſſet, ducit adhuc altius, dicens eius veſtem benè ſpirare thuris odore, per quod teſtatur Verbum eam Chriſtum induiſſe. Cuiuſuis enim vitæ quæ ex virtute agitur finis eſt Dei participatio. Per thus enim Deus oſtenditur. Et nec in iis quidem ſe ſiſtit anima, quæ ſemper à Verbo deducitur ad id quod eſt altius. Sed poſtquam aſſimilata fuit thuri in bono odore, fit hortus inſtar paradiſi. Hortus, non ſicut erat inter primos homines, laxus & incuſtoditus, ſed vndique munitus memoria mandati. Vides quantam acceperit virtutem, ad hoc vt ſurſum ferretur. Rurſus vide mihi eum qui pro eo fit aſcenſum. Non ſolum enim facta eſt hortus concluſus, proprium ferens fructum, ſed fit etiam potabilis ſitientibus, tranſlata in naturam fontis, ídque obſignati. Et nec in his conſtitit: ſed ad hoc vſque ſtitit ſuum in maius incrementum, vt ex ore eius germinaret paradiſus. Qui enim accuratiùs attendit emphaſim dictionis Hebraicæ, dicit: pro eo quod dicendum erat, Emiſſiones tuæ ex ore tuo, paradiſus malorum punicorum. Quod quidem perinde eſt ac ſi diceret, Sermo tuus qui per os tuum emittitur, eſt paradiſus malorum punicorum. Mala autem punica producunt omne genus fructuum : poma, cyprum cum nardo, & crocum, calamum & cinamomum, & omnem aliam ſpeciem Libani, & myrrham, & aloën, & prima vnguenta. Poſtquam ergo conuenienter ei quæ eſt in Pſalmo beatitudini, ipſa Dei freta auxilio, diſpoſuit in corde has pulchras aſcenſiones, ſemper à virtute ambulans in virtutem, pulchrè in ſtatu perfectiori, malorum punicorum paradiſus nominantur oris eius emiſſiones. Appoſitè autem ſubiectæ ſententiæ adaptata fuit dictio emiſſionis. Nam quod emittitur ab eo qui mittit, tranſit ad eum qui ſuſcipit. Idque licet dicere ex conſueto vſu ver-

A τῇ γλώσσῃ, γάλακτος πρὸς μέλι συγκεκραμένου. καὶ ταῦτα δυνάμεις ἐστὶν, οὐ ῥήματα. πρὸς γὰρ τὴν τῶν ὑψηλοτέρων ἄνοδον χειραγωγουμένη ὑπὸ τοῦ λόγου, τοσοῦτον ηὐξήθη, ὥστε μέλιτος ποιῆσαι πηγὴν τὸ στόμα, καὶ ταμιεῖον τῆς συμμίκτου σοφίας τὴν γλῶσσαν, ἧ ἐνθεωρεῖται ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἡ ῥέουσα μέλι καὶ γάλα. τοσοῦτον αὐτὴν διὰ τῶν ἀναβάσεων ὑψώσας ὁ λόγος, ἔτι πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἄγει, τὴν ἐσθῆτα αὐτῆς εὔπνοον λέγων κατὰ τὴν τοῦ Λιβάνου ὀσμὴν, δι᾽ οὗ τὸ ἐνδεδύσθαι αὐτὴν τὸν Χριστὸν μαρτυρεῖ ὁ λόγος. παντὸς γὰρ ἐναρέτου βίου τέλος ἡ τοῦ Θεοῦ μετουσία ἐστί. διὰ γὰρ τοῦ λιβάνου τὸ θεῖον ἐνδείκνυται. B καὶ οὐδὲ ἐν τούτοις ἵσταται ἡ πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἀεὶ ὑπὸ τοῦ λόγου χειραγωγουμένη ψυχή· ἀλλὰ μετὰ τὸ ὁμοιωθῆναι τοῦ λιβάνου τὴν εὐοδμίαν, κῆπος γίνεται καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ παραδείσου. κῆπος, οὐχ ὡς ἐν τοῖς πρώτοις ἀνθρώποις ἦν, ἀνετός τε καὶ ἀφύλακτος, ἀλλὰ τῇ μνήμῃ τῆς ἐντολῆς πανταχόθεν τετειχισμένος. ὁρᾷς ὅσην προσέλαβεν εἰς τὸ ἄνω τὴν δύναμιν; πάλιν ὅρα μοι τὴν ὑπὲρ τοῦτο ἀνάβασιν. οὐ γὰρ μόνον κῆπος κεκλεισμένος ἐγένετο, τὴν ἰδίαν καρποφοροῦσα ὥραν, ἀλλὰ καὶ πότιμος γίνεται τοῖς διψῶσιν, εἰς πηγῆς φύσιν μετατεθεῖσα, καὶ ταύτης C ἐσφραγισμένης. καὶ οὐδὲ ἐν τούτοις ἵσταται· ἀλλ᾽ εἰς τοσοῦτον ἔφθασε τῆς ἐπὶ τὸ μεῖζον αὐξήσεως, ὡς ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς βλαστάνειν παράδεισον. ὁ γὰρ ἀκριβέστερον προσέχων τῇ τῆς Ἑβραϊκῆς ἐμφάσει, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν αἱ ἀποστολαί σου, ἐκ τοῦ στόματός σου, φησὶ παράδεισος ῥοῶν. ὅπερ τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι ὁ λόγος ὁ ἀπὸ τοῦ στόματός σου ἀποστελλόμενος παράδεισός ἐστι ῥοῶν. αἱ δὲ ῥοαὶ παγκαρπίαν τινὰ τῶν ἀκροδρύων ἐκφύουσι· τὰ δὲ ἀκρόδρυα κύπρος μετὰ νάρδου, καὶ κρόκος, κάλαμος καὶ κιννάμωμον, καὶ πᾶν εἶδος τοῦ Λιβάνου, D καὶ σμύρνα, καὶ ἀλόη, καὶ τὰ πρῶτα μύρα. ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τὸν ἐν τῷ ψαλμῷ διαμακαρισμόν, τῆς ἀντιλήψεως αὐτῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ γινομένης, τὰς καλὰς ταύτας ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διέθετο, πάντοτε ἐκ δυνάμεως πορευομένη εἰς δύναμιν, καλῶς ἐπὶ τῆς τελειοτέρας καταστάσεως ῥοῶν παράδεισος αἱ τοῦ στόματος αὐτῆς ἀποστολαὶ ὀνομάζονται. προσφυῶς δὲ τῷ ὑποκειμένῳ νοήματι ἡ λέξις τῆς ἀποστολῆς ἐφηρμόσθη. τὸ γὰρ ἀποστελλόμενον ἀπὸ τοῦ πέμποντος εἰς τὸν ὑποδεχόμενον μεταβαίνει. καὶ τοῦτο ἐκ τῆς συνηθείας τοῦ ῥήματος

καταχρηστικῶς ἐστι μαθεῖν, ὡς καὶ τὸ εὐαγγέλιον λέγει, ὅτι τοὺς μαθητὰς τοὺς πρὸς τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας ἐκπεμπομένους, ἀποστόλους ὁ λόγος ὠνόμασε. τί οὖν ἐστιν ὃ ἀποστέλλει τὸ στόμα τῆς νύμφης; δῆλον ὅτι τὸν λόγον τῆς πίστεως, ὃς ἐν τοῖς ὑποδεχομένοις γινόμενος, παράδεισος γίνεται, διὰ τῆς ἀκοῆς ταῖς καρδίαις ἐμφυτευόμενος. τὸ δὲ κατάφυτον καὶ συνηρεφὲς τοῖς δένδροις ἄλσος, παράδεισον εἴωθε καλεῖν ἡ συνήθεια. ὡς ἂν οὖν καὶ τὸ γένος μάθοιμεν τῶν φυτῶν, ὅπερ διὰ τοῦ λόγου ταῖς ψυχαῖς τῶν πεπιστευκότων κηπεύεται, ῥόας ὀνομάζει τὰ δένδρα ἃ φυτοκομεῖ ὁ λόγος, ὁ παρὰ τοῦ B στόματος τῆς νύμφης ἀποστελλόμενος. ἡ δὲ ῥόα δυσεπιχείρητός ἐστι τῷ κλέπτῃ ἀκανθώδης προβεβλημένη τοὺς ὅρπηκας, καὶ τὸν καρπὸν αὐστηρῷ τινι καὶ πικραίνοντι κατὰ τὴν γεῦσιν τῷ καλύμματι περιέχουσά τε καὶ ὑποτρέφουσα· ὃς κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν μετὰ τὸ πεπανθῆναι, τοῦ ἐλύτρου περιρραγέντος ἔνδοθεν διαφαίνεται, ἡδὺς μὲν τὴν ὄψιν καὶ εὐδιάθετος, μελιτοειδὴς δὲ τὴν γεῦσιν καὶ ἄλυπος, καὶ καταγλυκαίνων τῷ οἰνοειδεῖ χυμῷ τὰ γευστικὰ αἰσθητήρια. διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ ῥοῶν παράδεισον ἐν ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς ὁ ἀπο- C στελλόμενος ἐκ τοῦ στόματος τῆς νύμφης λόγος ἐργάζεσθαι, ἵνα διδαχθῶμεν διὰ τῶν λεγομένων, μὴ διά τινος ἐκλύσεως καὶ τρυφῆς κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν μαλακίζεσθαι, ἀλλὰ τὸν κατεσκληκότα διὰ τῆς ἐγκρατείας αἱρεῖσθαι βίον. οὕτω γὰρ ἀπρόσιτος γένοιτο τοῖς κλέπταις ὁ τῆς ἀρετῆς καρπός, τῇ στυφῇ καὶ τῇ τῆς ἐγκρατείας περιβολῇ πεφραγμένος, καὶ διὰ τῆς σεμνῆς τε καὶ ἀμειδοῦς καταστάσεως, οἷόν τισιν ἀκανθῶν ἀκμαῖς, ἀμύσσων τοὺς ἐπὶ κακῷ προσεγγίζοντας. ἀλλ᾽ ὅταν ὁ καιρὸς παράγῃ τῆς ἀπολαύσεως τῶν D καρπῶν τὸ ἐνδόσιμον, παγκαρπία τῆς τρυφῆς ἐκ παντὸς γένους τῶν ἀκροδρύων ῥόα γίνεται, οὐκ ἐν βραβύλοις ἢ βαλάνοις, ἤ τισι τοῖς τοιούτοις τῆς τῶν καρπῶν ἀπολαύσεως γινομένης· ἀλλὰ ποικίλη τις καὶ πολυειδὴς ἀρωμάτων φύσις ἐκ τῶν ἀκροδρύων εὑρίσκεται. κύπρος γάρ ἐστι μετὰ νάρδων ἡ καλὴ συζυγία, τὸ μὲν θερμόν, τὸ δὲ εὐῶδες. οὐ γὰρ ἐπαινετὸν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ τὸ θερμόν, ὅταν δυσώδης πύρωσις ἡ θερμότης ᾖ· ἀλλὰ συμμαρτυρεῖσθαι χρὴ τῷ θερμῷ διὰ τῆς εὐπνοίας τὴν καθαρότητα, ἵνα γένηται τῷ πνεύματι ζέων, ὁ τῆς ἀηδοῦς θερμότητος κεκαθαρμένος. ἐν τούτοις ἐστὶν εὑρεῖν

A bi, quod vt dicit Euangelium, eos qui mittuntur ad prædicandam veritatem, Verbum nominauit Apoſtolos, id eſt miſſos. Quid eſt igitur quod emittit os ſponſæ? verbum ſcilicet fidei: quod cùm eſt in iis qui ſuſcipiunt, fit paradiſus qui plantatur per auditionem in cordibus. Nemus autem plantatum & frequens arboribus, paradiſum ſolet vocare conſuetudo. Vt ergo diſcamus etiam genus arborum, quæ per Verbum coluntur in hortis animarum eorum qui crediderunt, malos punicas nominat arbores, quas Verbum plantat & colit, quod emittitur ex ore ſponſæ. Malum autem punicam difficiliter fur aggreditur, vt quæ ſpinoſos proferat ramos, & quodam in guſtu auſtero & amareſcẽti propugnaculo fructum contineat & nutriat: qui ſuo tempore, poſtquam maturauerit, fracto cortice intus apparet, viſu quidem iucundus & benè affectus, guſtui autem mellitus & nihil afferens moleſtiæ, qui ſapore quodam vini ſimili guſtus inſtrumenta afficit dulcedine. Propterea mihi videtur paradiſus malorum punicarum, C nempe ſermo qui emittitur in animas auditorum ex ore ſponſæ, efficere, vt doceamur per ea quæ dicuntur, non per diſſolutionem aliquam & delitias in vita præſenti emolliri ac eneruari, ſed per continentiam, duram & aſperam vitam eligere. Ita enim ad fructum virtutis furibus non patebit aditus, vt qui ſit obſeptus auſtero continentiæ ambitu, & per ſeueram ac rigidam vitæ conſtitutionem, veluti per quaſdam ſpinas, eos pungens, qui vt malo afficiant, accedunt propius. Sed quando tempus præbuerit opportunitatẽ fruen- D di fructibus, malus punica fit omnium fructuum delitiæ ex quouis genere malorum, non quod prunis Damaſcenis, aut glandibus, aut aliquibus aliis eiuſmodi ſit fruendum: ſed varia & multiplex natura aromatum inuenitur in malis: eſt enim cyprus cum nardis pulchrum coniugium, illa quidem calida, hæc verò odorifera. Non eſt enim calor per ſe laudabilis, quando calor eſt fœtida inflammatio: ſed oportet puritatem per bonum odorem ferre teſtimonium de calore; vt ſit ſancto Spiritu feruens, qui eſt à tetro calore expurgatus. In his malis inuenire licet etiam

alia aromata, nardum, inquit, & crocum. Sed nardi quidem ſuauem odorem didicimus in iis quæ ſuprà dicta ſunt: reſtat autem vt croci oſtendamus ænigmata. Dicunt ergo qui huius floris virtutem conſiderarunt, eum habere medium inter calorem & frigus, & in vtriſque fugere immoderationem, & habere vim leniendi dolores: adeò vt per hoc fortè (ſcriptura) in ænigmate philoſophetur de Virtute. Propterea quòd Virtus eſt media inter duo vitia, nempe inter defectum honeſti & exuperationem. Sicut dicunt magni animi virtutem & liberalitatem, illam quidem conſiderari in medio timiditatis & audaciæ: hanc verò in medio auaritiæ & profuſionis; & timiditatem quidem & auaritiam dicunt eſſe in vitio propter defectum eius quod decet: profuſionem autem & audaciam in exceſſu & ſuperabundantia. Medium autem moderationis eius quæ eſt in vtroque, nominant Virtutem. Habet ergo id quod de croco dicitur, quod ad Virtutem attinet aliquid conſequens, mediocritati facultatis, vt quod interpretatur nihil Virtuti deficere & effluere. Ego autem dico, etiamſi rudius & agreſtius videatur id quod dicitur, croci ænigma fortè magis propriè aſſumi ad rationem fidei. Nam flos quidem verſatur in triplici inuolucro. Ipſum autem inuolucrum eſt flos in colore aëreo. Inuolucri autem exuto amictu, tres omnino inueniuntur flores benè olentes, & vtiles ad curationes, operti inuolucris, qui ſimiliter & eodem modo inter ſeſe habent pulchritudine & magnitudine & bono odore & proprietate virtutis, & tres per omnia vnus oſtenduntur, coloris bonitate, odoris ſuauitate, & qualitate virtutis. Quibus agnati ſunt etiam tres alij, viſu quidem flaui, ad omnem autem vſum ſalubrem nulla qualitate præditi. Quo fit vt imperitos in iis contingat errare, qui propter bonum colorem pro bono decerpunt adulterinum. Quod nunc quoque faciunt qui errant circa fidem, qui ſuſcipiunt omnes falſas & arte ſophiſtica confectas opiniones, & eas præferunt bonis & ſanis dogmatibus. Eligat auditoris iudiciũ quod velit, ſiue alterum ex iis, ſiue vtrumque: ſunt enim

A τοῖς ἀκροδρύοις, καὶ τὰ ἄλλα ἀρώματα, νάρδον, φησί, καὶ κρόκον. ἀλλὰ τῆς μὲν νάρδου τὴν εὔπνοιαν ἐν τοῖς ἄνω μεμαθήκαμεν λόγοις· λοιπὸν δ' ἂν εἴη τοῦ κρόκου τὸ αἴνιγμα παραστῆσαι τῷ λόγῳ. φασὶ μὲν οὖν οἱ τὴν δύναμιν τοῦ ἄνθους τούτου μεταμυησάμενοι, μέσως ἔχειν ψύξεώς τε καὶ θερμότητος, καὶ τὸ φεύγειν τὴν ἐφ' ἑκάτερα ἀμετρίαν· ὡς διὰ τούτου τάχα τὸν περὶ τῆς ἀρετῆς ἡμῖν λόγον φιλοσοφεῖν τῷ αἰνίγματι. διότι πᾶσα ἀρετὴ κατ' αὐτὴν ἐστὶ μέση, τῆς τε ἐλλείψεως τοῦ καλοῦ, καὶ τῆς ὑπερπλώσεως. οἷον τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν φασί, τὴν μὲν δειλίας τε καὶ θρασύτητος· τὴν δὲ μικρολογίας τε καὶ ἀσωτίας ἐν μέσῳ θεωρεῖσθαι· καὶ τὴν μὲν B δειλίαν τε καὶ μικρολογίαν, κατ' ἔλλειψιν τοῦ καθήκοντος, ἐν κακίᾳ λέγουσι γίνεσθαι· τὴν δὲ ἀσωτίαν καὶ τὴν θρασύτητα, κατὰ πλεονασμὸν καὶ ὑπέρπλωσιν. τῆς δὲ καθ' ἑκάτερον ἀμετρίας τὸ μέσον, ἀρετὴν ὀνομάζουσιν. ἐοικὸς ἔχοι ἄν τι περὶ τὴν ἀρετὴν ὁ περὶ τοῦ κρόκου λόγος, ἀκόλουθον τῇ τῆς δυνάμεως μεσότητι, τὸ ἀνελλιπές τε καὶ ἀπέριττον τῆς ἐναρέτου καταστάσεως ἑρμηνεύων. ἐγὼ δέ φημι, κἂν ἰδιωτικώτερον ᾖ τὸ λεγόμενον, τάχα μᾶλλον πρὸς τὸν τῆς πίστεως λόγον οἰκειότερον τὸ αἴνιγμα τοῦ κρόκου παραλαμβάνεσθαι. τρίπλασμα C γὰρ ὑποστρέφεται τὸ ἄνθος τῇ κάλυκι. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κάλυξ ἐν ἀεροειδεῖ τῇ χροιᾷ ἄνθος ἐστίν. ἐκλυθείσης δὲ τῆς ἔξω τῶν καλύκων περιβολῆς, τρία εὑρίσκεται πάντως τὰ εὐπνοοῦντα καὶ χρησιμεύοντα πρὸς τὰς ἰάσεις ἄνθη, τὰ ὑποκεκρυμμένα τοῖς κάλυξι, μεγέθει καὶ κάλλει καὶ εὐπνοίᾳ καὶ τῇ τῆς δυνάμεως ἰδιότητι ὡσαύτως πρὸς ἄλληλα ἔχοντα, καὶ ἓν τὰ τρία διὰ πάντων δεικνύμενα, εὐχροίᾳ τε, καθὼς εἴρηται, καὶ εὐπνοίᾳ, D καὶ τῷ ποιῷ τῆς δυνάμεως. οἷς συμπαραπέφυκεν ἕτερα τρία, ξανθὰ μὲν ἰδεῖν, ἄποια δὲ πρὸς πᾶσαν ὑγιεινὴν εὐχρηστίαν. περὶ ἃ γίνεται τοῖς ἀπείροις ἡ πλάνη, τοῖς διὰ τὴν εὐχροιαν τὸ νόθον δρεπομένοις ἀντὶ τοῦ κρείττονος. ὅπερ καὶ νῦν ποιοῦσιν οἱ τὴν πίστιν ἐξαμαρτάνοντες, τὰς σεσοφισμένας ἁπάσας πρὸ τῶν ὑγιεινῶν δογμάτων αἱρούμενοι. ἑλέσθω δὲ ἐξ ἑκατέρου ἡ τοῦ ἀκροατοῦ κρίσις ὃ βούλεται, εἴτε τὸ ἕτερον ἐξ αὐτῶν, εἴτε ἀμφότερα· ἓν γὰρ

Εἴπον

ξήποτε μία ἐστὶν ἀμφότερα, ἥ τε τῆς τελείας ἀρετῆς, καὶ ἡ τῆς θειότητος κτῆσις. οὐ γὰρ ἔξω ἀρετὴ τῆς θειότητος. ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἀρωμάτων θεωρίαν μετέλθωμεν, τῶν δι' ἀκολούθου μνημονευθέντων ὑπὸ τοῦ λόγου. κάλαμος, φησὶ, καὶ κινάμωμον, καὶ ἀκρόδρυα. ἔστι τὰ ἀκρόδρυα τὰ ἐκ τῶν ῥοῶν τοῦ παραδείσου τῆς νύμφης καρποφορούμενα. ἀλλὰ τὸν μὲν κάλαμον, εὐπνοίᾳ προέχειν ὑπὲρ τὰ ἄλλα φασὶν, ὡς καὶ πρὸς τὸ ἱερὸν θυμίαμα ὑπὸ τοῦ νόμου παραλαμβάνεσθαι· τὸ δὲ κινάμωμον πολυειδῆ τινα καὶ ποικίλην ἐνέργειαν, διά τινος φυσικῆς δυνάμεως ἐπαγγέλλεσθαι, ὧν τὰ πολλὰ καὶ ὑπὲρ πίστιν εἶναι δοκεῖ. καὶ γὰρ ζέοντός φησι τοῦ ἐν τῷ λέβητι ὕδατος, εἴπερ θίγοι μόνον τοῦτο τὸ ἄρωμα, εὐθὺς καταψύχειν τὸ ὕδωρ, καὶ λουτρῷ ἐπεισενεχθὲν διαπύρῳ, μεταποιεῖν τὸν ἐν τῷ ἀέρι φλογμὸν εἰς ψυχρότητα, καὶ ἀφανιστικὴν τῶν ἐκ φθορᾶς τινος ζωογονουμένων τὴν φύσιν ἔχειν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ διεξέρχονται, ἃ ὑπὲρ τὴν πίστιν τῶν ἀκουόντων εἶναι δοκεῖ. λέγουσι γὰρ, εἰ ἐντεθείη τῷ στόματι τοῦ καθεύδοντος, μηδὲν ἐμποδίζεσθαι πρὸς τὴν τῶν πυνθανομένων ἀπόκρισιν τὸν καθεύδοντα· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ μένειν αὐτὸν, καὶ νηφαλέους καὶ διηρθρωμένους ποιεῖσθαι πρὸς ἔπος τὰς ἀποκρίσεις. περὶ ὧν διαβεβαιώσασθαι μὲν οὕτως ἔχειν, τὸν μὴ διὰ τῆς πείρας μαθόντα τῶν ἱστορουμένων περὶ αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν, προπετὲς ἂν εἴη καὶ ἀνεπίσκεπτον. πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ κατά τινα μυστικὸν λόγον ἐναριθμηθὲν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀκροδρύων καὶ τοῦτο τὸ ἄρωμα, οὐκ ἀληθῶς ῥοῶν ἐκφυομένων· οὐδὲ γὰρ οὕτως αἰσθητοὺς παραδείσους τὸ στόμα τῆς νύμφης προΐεται· ἀλλ' ὥστε σύμβολον γενέσθαι νοήματός τινος τῶν εἰς ἔπαινον συντελούντων τῇ νύμφῃ, οὐκ οἶμαι καλῶς ἔχειν τὰ περὶ τοῦ κινναμώμου μυθολογούμενα, ταῦτά τε ἃ νῦν περὶ αὐτοῦ διεξῆλθεν ὁ λόγος, καὶ εἴ τι μετὰ τούτων ἄλλο τοῖς τὰ περὶ αὐτοῦ διηγουμένοις διεξιέναι δοκεῖ, παραλιπεῖν. γένοιτο γὰρ ἄν τις πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν ἔπαινον, ἐκ τῶν λεγομένων συνεισφορὰ ἑκάστου τῶν ἱστορηθέντων, εὐσήμως μεταλαμβανομένους πρὸς ἔνδειξιν τοῦ τοῦ βίου κατ' ἀρετὴν τελειότητος. ἔστι γὰρ ἐν τοῖς πεπαιδευμένοις τε καὶ λελογισμένοις,

vnum quodammodo vtraque, & perfectæ virtutis, & diuinitatis acquiſitio. Non eſt enim virtus extra diuinitatem. Nos autem tranſeamus ad contemplationem cæterorum aromatum, de quibus conſequenter facta eſt mentio in oratione. *Calamus*, inquit, *& cinamomum*, *& poma.* Poma autem ſunt fructus qui producuntur ex malis punicis paradiſi ſponſæ. Sed calamum quidem dicunt bono odore cæteris antecellere, adeò vt à lege aſſumatur ad ſuffitum ſacerdotalem: cinamomum autem variam & multiplicem operationem per quandam naturalem facultatem promittere, ex quibus multa fidem videntur ſuperare. Aiunt enim aqua bulliente in lebete, ſi eam ſolum tangat hoc aroma, aquam refrigerare protinus, & illatum in feruens lauacrum, ardorem qui eſt in aëre, tranſmutare in algorem, & habere naturam perimendi ea quæ generantur ex corruptione, & alia huiuſmodi de eo narrant, quæ ſupra fidem auditorum videntur eſſe. Aiunt enim ſi fuerit poſitum in ore dormientis, eum qui dormit minimè impediri quominus reſpondeat ad ea quæ interrogantur: ſed & cum manere in ſomno, ſobriáſque & ad verbum expreſſas reddere reſponſiones. De quibus quidem affirmare ita ſe habere: niſi quis per experientiam didicerit eorum quæ de eo narrantur veritatem, temerarium fuerit & inconſideratum. Sed quoniam ratione quadam myſtica, hoc quoque aroma relatum eſt in numerum pomorum, non verè naſcens ex malis punicis, (neque enim ſenſiles paradiſos emittit ex ore ſponſa) ſed vt conſulendo ſuggerat aliquam ſententiam, ex iis quæ ſponſæ conferunt ad laudem, non rectè exiſtimo ſe habere, ſi ea reijciantur quæ narrantur de cinamomo: hæc inquam, quæ nunc narrantibus videntur perſequenda. Ex iis enim quæ dicuntur, videtur aliquid poſſe conferri ad laudem virtutis, vnoquoque ex iis quæ ſunt relata, ſumpto, ad indicandam vitæ quæ ex virtute agitur perfectionem. In iis enim qui ſunt eruditi & conſiderati,

Exod. 30. 23.

Cinamomũ in anima quod.

A licet inuenire cinamomum in anima, quando quiſpiam vel feruens cupiditate, vel ira accenſus, ratione extinxerit animi perturbationes: aut in ſomno vitæ in ore habens ſobrium huius rationis cinamomum, oſtendit inerrantem & inconfuſum ſenſum eorum quæ dicuntur, per ſermonis veritatem imitans inſomnem Angelorum naturam, quos neceſſario nulla phantaſia ac viſio dimouet à veritate, ex eius ore dici poteſt tanquam è ſcaturigine effundere cinamomum: per quod & ardor cupiditatis extinguitur, & iræ circa cor ebullitio, & ipſe eſt purus ratione ab B omni quæ eſt inſtar ſomnij confuſa viſione. Nemo autem incredibilia iſta eſſe conſiderans, quæ dicuntur de cinamomo, orationem reprehendat, vt quæ ex iis quæ non ſunt vera, ſponſæ laudem tribuat. Solet enim ſæpe ſancta ſcriptura etiam ab externis fabulas accipere ad opem ſuo ſcopo ferendam, & citra pudorem meminiſſe aliquorum nominum ad ſenſum propoſitum euidentius iudicandum, ſicut in filiabus Iob, quarum pulchritudinem oratio ſupra modum laudans, etiam per nomina oſtendit excellens earum miracu- C lum, dicens vnam quidem dici Diem, alteram verò Caſiam, tertiam autem Iob 46.14. Cornu Amaltheæ. Hoc autem eſt cuiuis perſpicuum, quod de Amalthea fabula Græca confinxit narrationem, quam cùm eſſet capra, fabulantur fuiſſe nutricem illius Cretenſis, cuius cùm cornu cecidiſſet, fabula fecit ex concauo fluere omne genus frugum ac fructuum copiam. Num igitur credidit ſancta ſcriptura, iis quæ narrantur de Amalthea? Nequaquam, ſed filiæ Iob ferens teſtimonium, quòd eſſet feraciſſima omnium quæ ſunt ex D virtute bonorum, per hoc nomen id oſtendat: adeò vt qui eſt conſideratiùs, audiens ſcripturam, ſolum laudis ſcopum intelligat ex nomine, fabuloſas autem nugas iubeat valere, & audientes caſiam & diem, neque aromaticam materiam, neque ſolis curſum ſupra terram, per hæc nomina didicimus: ſed vitæ earum ex virtute agendæ oſtenſionem dicimus nomina comprehendere.

τοῦτο εὑρεῖν ἐν τῇ ψυχῇ τὸ κιννάμωμον, ὅταν τις ἤτοι δι' ἐπιθυμίας ζέων, ἢ τῷ θυμῷ πυρακτούμενος τῷ λογισμῷ καταςβέσῃ τὰ πάθη· ἢ ἐν τῷ ὕπνῳ τοῦ βίου διὰ στόματος ἔχων τὸ νηφάλιον τοῦτο τοῦ λογισμοῦ κιννάμωμον, παραπλησίως τοῖς ἀΰπνοις τε καὶ ἐγρηγορόσιν ἀγγέλοις, ἀπλανῆ καὶ ἀσύγχυτον ἐπιδείκνυσι τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν, μιμούμενος διὰ τῆς ἀληθείας τοῦ λόγου τὴν ἄϋπνον τῶν ἀγγέλων φύσιν, οὓς οὐδεμίας φαντασίας ἀνάγκη τῆς ἀληθείας ἐξίστησι, τοῦτον λέγοιτ' ἂν ἀναβρύειν διὰ τοῦ στόματος τὸ κιννάμωμον· δι' οὗ καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας πύρωσις, καὶ ἡ περικάρδιος τοῦ θυμοῦ καταςβέννυται ζέσις, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὸν βίον τοῦτον ὀνειρώδους φαντασίας τε καὶ συγχύσεως καθαρεύει τῷ λόγῳ. καὶ μηδεὶς πρὸς τὸ ἀπίθανον βλέπων τῶν περὶ τοῦ κινναμώμου λεγομένων, διαβαλλέτω τὸν λόγον, ὡς οὐκ ἐκ τῶν ἀληθῶν προσάγοντα τῇ νύμφῃ τὸν ἔπαινον. οἶδε γὰρ πολλάκις ἡ ἁγία γραφὴ καὶ μύθους τινὰς ἐκ τῶν ἔξωθεν συμπαραλαμβάνειν εἰς τὴν τοῦ ἰδίου σκοποῦ συνεργίαν, καὶ ἀνεπαισχύντως ἐκ τῆς μυθικῆς ἱστορίας ὀνομάτων μνημονεύειν τινῶν, εἰς ἐναργεστέραν ἔνδειξιν τοῦ προκειμένου νοήματος· ὡς ἐπὶ τῶν τοῦ Ἰὼβ θυγατέρων τὸ κάλλος ὑπερθαυμάσας ὁ λόγος, καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων τὴν ὑπερβολὴν τοῦ περὶ αὐτὰς θαύματος ἐνεδείξατο, λέγων· τὴν μὲν ἡμέραν λέγεσθαι, τὴν δὲ κασίαν, τὴν δὲ τρίτην, Ἀμαλθείας κέρας. τοῦτο δὲ παντὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι μῦθος Ἑλληνικὸς ἔπλασε τὸ κατὰ τὴν Ἀμάλθειαν διήγημα, ἣν αἶγα οὖσαν τροφὸν γενέσθαι τοῦ Κρητὸς ἐκείνου μυθολογοῦσιν, ἧς τοῦ ἑνὸς ἐκπεσόντος κέρως, βρύειν ἐκ τοῦ κοίλου τὴν παγκαρπίαν ὁ μῦθος ἐποίησεν. ἆρ' οὖν ἐπίστευσε τοῖς περὶ τῆς Ἀμαλθείας μυθολογουμένοις ἡ ἁγία γραφή; οὐκ ἔστι ταῦτα, ἀλλὰ τὸ πάμφορον τῶν κατ' ἀρετὴν ἀγαθῶν μαρτυροῦσα τῇ θυγατρὶ τοῦ Ἰὼβ, διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου παρίστησιν· ὥστε τὸν λελογισμένως τῆς γραφῆς ἐπαΐοντα, τὸν σκοπὸν τοῦ ἐπαίνου νοῆσαι μόνον ἐκ τοῦ ὀνόματος, τὰς δὲ μυθικὰς τερατείας χαίρειν ἐᾶσαι, ὡς καὶ τὴν κασίαν καὶ τὴν ἡμέραν ἀκούσαντες, οὔτε τὴν ἀρωματικὴν ὕλην, οὔτε τὸν ὑπὲρ γῆς τοῦ ἡλίου δρόμον, διὰ τῶν ὀνομάτων ἐμάθομεν· ἀλλὰ τῆς κατ' ἀρετὴν αὐτῶν πολιτείας ἔνδειξιν περιέχειν φαμὲν τὰ ὀνόματα.

ὧν ἡ μὲν κασία τὸ καθαρώτερόν τε καὶ εὐῶδες τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐνδείκνυται· ἡ δὲ ἡμέρα τὸ εὔσχημον, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, τοὺς καθαρῶς βιοτεύοντας τέκνα φωτὸς καὶ υἱοὺς ἡμέρας κατονομάζεσθαι. οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα οὐκ ἀσυντελῆ πρὸς τοὺς ἐπαίνους τῆς νύμφης ἐστὶ τὰ περὶ τοῦ κινναμώμου διὰ τῆς τροπικῆς ἐξηγήσεως μεταλαμβανόμενα εἰς ἐγκωμίων ὑπόθεσιν. ὁ δὲ τοσοῦτος ἤδη γενόμενος, καὶ πρὸς τοῦτο φθάσας τῶν ἐγκωμίων τὸ ὕψος διὰ τοῦ βίου, διὰ πάντων τῆς θείας εἰκόνος ἐφ' ἑαυτοῦ δείκνυσι τοὺς χαρακτῆρας. τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται ὁ εἰπών· ὅτι ἀπὸ πάντων ξύλων τοῦ Λιβάνου. οὐ γὰρ μονοειδὲς τὸ τοῦ Λιβάνου τὸ ξύλον εἶναί φασιν οἱ τὰ τοιαῦτα παρατετηρηκότες, ὅθεν ὁ λιβανωτὸς ἀπορρεῖ, ἀλλ' ἔστι τις ἐν τοῖς ξύλοις διαφορὰ, τὸ τοῦ ἀρώματος σχῆμα τοῖς εἴδεσι τῶν ξύλων συνεξαλλάσσουσα. ὁ τοίνυν ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτηδεύμασι τοῦ βίου ἐπισημαίνων ἑαυτῷ τὸ θεοειδὲς, πάντων δείκνυσιν ἐν ἑαυτῷ τῶν τοῦ Λιβάνου ξύλων τὸ κάλλος, δι' ὧν τὸ θεῖον εἶδος χαρακτηρίζεται. οὐδεὶς δὲ γὰρ κοινωνὸς τῆς Θεοῦ δόξης, μὴ συμμορφούμενος πρότερον τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου. διό φησι καὶ οὕτω ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀρωμάτων ὁ ἔπαινος, ὅτι ῥοῶν ἀκρόδρυα, τά τε λοιπὰ τῶν ἀρωμάτων ἐστὶν, ἃ διεξῆλθεν ὁ λόγος, καὶ μετ' αὐτῶν σμύρνα τε καὶ ἀλόη, καὶ τὰ πρῶτα μύρα. δι' ἐκείνων μὲν γὰρ, τῆς σμύρνης λέγω καὶ τῆς ἀλόης, τὴν τῆς ταφῆς κοινωνίαν δείκνυται· καθώς φησι τὸ ὑψηλὸν εὐαγγέλιον, ὅτι διὰ τούτων ἐγένετο ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν γευσαμένου θανάτου. διὰ δὲ τῶν πρώτων μύρων τὸ καθαρόν τε καὶ ἀμιγὲς πάσης καπηλικῆς ῥᾳδιουργίας ὁ λόγος ἐνδείκνυται. ὥσπερ καὶ Ἀμὼς τοῖς διὰ τούτων τρυφῶσι τοιαῦτα προσφέρει, λέγων· οἱ τὸν διυλισμένον οἶνον πίνοντες, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι καὶ πρὸ τούτων, οἱ ἐσθίοντες, φησὶν, ἐρίφους ἐκ ποιμνίου, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνὰ, καὶ οἱ ἐπικροτοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων· ὡς οὔτε τὸν οἶνον τρυγίας ἀναθολούσης, οὔτε ἐπὶ τοῦ μύρου μίξεώς τινος τὸ ἀκραιφνὲς τῆς εὐοσμίας διαφθειρούσης. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν πάντως ὀνειδίζειν οἴεσθαι χρὴ τοῖς Ἰσραηλίταις τὴν προφητείαν, ὅτι ἄχραντοι τῆς γραφῆς ἐμφερόμενοι λόγοι πάσης τρυγίας διυλισμένοι, καὶ ἄδολον ἔχοντες τὸ μύρον τὴν εὐοσμίαν, καὶ διὰ πάντων κατατρυφῶντες τῆς πνευματικῆς πανδαισίας.

A Quorum caſia nobis oſtendit ſtudiorum vitæ puritatem & bonum odorem: Dies autem honeſtatem ac decorem, ſicut dicit Apoſtolus, eos qui purè viuunt nominari filios lucis, & filios diei. *Epheſ. 5.* *1. Theſſ. 5.* Ita hîc quoque ad laudem ſponſæ non ſunt inutilia, quæ dicuntur de cinamomo per tropicam expoſitionem, ſi ſumantur ad augmentum encomiorum. Qui autem iam tantus euaſit, & ad hanc encomiorũ iam peruenit altitudinem, diuinæ imaginis in ſe oſtẽdit per omnia figuras & characteres. Hóc enim oſtendit, dicens: *Ex omnibus lignis Libani.* Non B eſſe enim vniforme lignum Libani dicunt qui hæc obſeruarunt, vnde thus fluit, ſed in lignis eſſe differentiam, quæ figuram aromatis ſimul variat cum forma ligni. Qui ergo in omnibus vitæ ſtudiis in ſe ſignificat diuinæ formæ ſimilitudinem, in ſe oſtendit pulchritudinem omnium lignorum Libani, per quæ exprimitur forma diuina. Nemo enim fit Dei gloriæ particeps, qui non fuerit primùm conformis ſimilitudini mortis. Propterea hoc quoque dicit laus in catalogo aromatum, quòd C malorum punicarum poma ſunt cætera aromata quæ ſcriptura recẽſuit, & cum eis eſt myrrha & aloë, & prima vnguenta. Videtur enim, dicens cum myrrha aloë, oſtendere ſepulturæ ſocietatem: ſicut ſublime dicit Euangelium, quod *Ioan. 19.* per hæc facta eſt ſepultura eius qui guſtauit pro nobis mortem. Per prima autem vnguenta ſcriptura oſtendit puritatem & ſinceritatem ab omni prauitate cauponatoria, ſicut Amos iis qui ſe *Amos 6. 6.* huiuſmodi explent delitiis hæc obijcit, dicens: Qui vinum bibunt percolatum, & vnguntur primis vnguentis: & antea, D qui comedunt, inquit, hœdos ex grege, & vitulos lactentes ex medio armento, & ſaltant ad vocem organorum: adeò vt neque fex vinum cõturbet, neque in vnguento miſtio corrumpat ſinceritatem boni odoris. Sed illic quidem omnino oportet exiſtimare Prophetã exprobare Iſraëlitis, quod ferẽtes merum verbum ſcripturæ omnino defecatũ ac percolatum, & bonũ habentes odorem vnguentorũ minimè conturbatũ, & ſpiritualis epuli delitiis ſe omnino explẽtes,

ex iis commodi nihil omnino ceperint: malo eorum inſtituto tranſmutante vini perſpicuitatem in turbidam perverſionem, & per prauorum cogitatorum admiſtionem perdente puritatem primorum vnguentorum. Hîc autem ſcriptura tribuit ſponſæ pura & minimè adulterina dogmata, per productionem fructuum primorum vnguentorum. Sed nec in his ſubſtitit ſponſa, quominus ſe extenderet ad altiora, neque ſcriptura quominus ei opem ferret ad aſcenſum. Cuius enim ex ore ſunt emiſſiones malorum punicorum & paradiſi aromatum, ea nunc fit fons, irrigans hortos qui ex ea orti ſunt: non ſicut de Paulo & Apollo didicimus, quòd alter quidem plantaret, alter verò irrigaret; ſed ipſa duo operatur, vt quæ ſimul & plantet hortos & irriget. Fortaſſe autem ſublimiorum quoq; aliquam rationem laus continet. Dicit enim eum eſſe fontem non fluenti quod profluit, ſed hortorum: non aliquas aquarum effluxiones, ſed hortos ipſis irrigantem. Ita animatos
Hebr. 1. hortos emanare fecit diuinus Apoſtolus, eos apud quos fuit, per doctrinam enaſci faciens hortum Eccleſiæ. Deinde ſcriptura laudibus ad ſummum ſponſam euehit, eam nominans puteum aquæ viuæ, & cum impetu fluentis ex Libano. Quæ enim à ſancta ſcriptura de natura didicimus viuifica, nunc quidem prophetia dicit ex Dei perſona: Me reliquerunt fontem aquæ viuæ: &
Ioan. 4. 10. rurſus Domino dicente Samaritanæ: Si ſcires donum Dei, & quis ſit qui dicit tibi, Da mihi potum, tu petiiſſes ab eo,
Ioan. 7. 38. & ipſe tibi dediſſet aquam viuam: &, Si quis ſitit, veniat ad me & bibat. Qui enim credit in me, ſicut dixit ſcriptura, flumina ex ventre eius fluent aquæ viuæ: hæc autem dicebat de ſpiritu quem accepturi erant qui credebant in eum. Cùm ergo diuina natura vbique intelligatur per aquam viuam, hîc verum ſcriptura teſtimonium ſtatuit ſponſam eſſe puteum aquæ viuæ, qui cum impetu fertur ex Libano. Hoc autem eſt omnium maximè admirabile. Nam cùm omnes putei aquam ſimul habeant conſiſtentem, ſola ſponſa aquam in ſe habet permeantem,

A οὐδὲν ἀπώναιντο τῆς τοιαύτης τρυφῆς, τῆς κακῆς προαιρέσεως αὐτῶν καὶ τὸ διαυγὲς τοῦ οἴνου εἰς διαστροφὴν θολερὰν μεταποιούσης, καὶ τὸ καθαρὸν τῶν πρώτων μύρων διὰ τῆς τῶν πονηρῶν νοημάτων ἐπιμιξίας λυμαινομένης. ἐνταῦθα μέντοι τὸ ἀκίβδηλόν τε καὶ καθαρὸν τῶν δογμάτων μαρτυρεῖ τῇ νύμφῃ ὁ λόγος, διὰ τῆς τῶν πρώτων μύρων καρποφορίας. καὶ οὐδὲ ἐν τούτοις ἔστη, οὔτε ἡ νύμφη τοῖς ὑψηλοτέροις ἑαυτὴν ἐπεκτείνουσα, οὔτε ὁ λόγος συνεργῶν αὐτῇ πρὸς τὴν ἄνοδον. ἧς γὰρ ἐκ τοῦ στόματος ἀποστολαὶ ῥοῶν εἰσὶ καὶ ἀρωμάτων παραδείσου, αὕτη νῦν πηγὴ γίνεται, τοὺς ἐξ αὐτῆς
B ἀναφυέντας παραδείσους καταρδεύουσα· οὐχ ὡς ἐπὶ τοῦ Παύλου τε καὶ Ἀπολλὼ μεμαθήκαμεν, ὡς τοῦ μὲν φυτεύοντος, τοῦ δὲ ἑτέρου ποτίζοντος· ἀλλ' αὕτη τὰ δύο ἐργάζεται, φύουσα τοὺς παραδείσους ὁμοῦ, καὶ ποτίζουσα. ἢ τάχα καὶ ὑψηλότερόν τινα λόγον περιέχει ὁ ἔπαινος. πηγὴν γὰρ αὐτὴν οὐ νάματος προχεομένου τινὸς, ἀλλὰ κήπων εἶναί φησιν· οὐχ ὑδάτων τινὰς ἀπορροὰς, ἀλλ' αὐτοὺς τοὺς κήπους πηγάζουσάν τε καὶ ἀναβρύουσαν. οὕτως ἀνέβρυε τοὺς ἐμψύχους κήπους ὁ θεῖος ἀπόστολος, παρ' οἷς ἂν ἐγένετο, τὸν τῆς ἐκκλησίας παράδεισον διὰ τῆς δι-
C δασκαλίας ἐκφύων. εἶτα πρὸς τὸ ἀκρότατον ἄγει τὴν νύμφην διὰ τῶν ἐπαίνων ὁ λόγος, φρέαρ αὐτὴν ὀνομάσας ὕδατος ζῶντος, καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου. ἃ γὰρ περὶ τῆς ζωοποιοῦ μεμαθήκαμεν φύσεως παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς, νῦν μὲν τῆς προφητείας λεγούσης ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· πάλιν δὲ τοῦ κυρίου πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν εἰπόντος· εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι· δός μοι ὕδωρ πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτη-
D σας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν· καὶ, εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω. ὁ γὰρ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. πανταχοῦ τοίνυν τῆς θείας φύσεως διὰ τοῦ ζῶντος ὕδατος νοουμένης, ἐνταῦθα ἡ ἀψευδὴς μαρτυρία τοῦ λόγου φρέαρ ὕδατος τὴν νύμφην εἶναι συνίστησιν, ᾧ ἐκ τοῦ Λιβάνου ἐστὶν ἡ φορά. τοῦτο δὲ τὸ πάντων παραδοξότατον. πάντων γὰρ τῶν φρεάτων ἐν συστήματι τὸ ὕδωρ ἐχόντων, μόνη ἡ νύμφη διεξοδικὸν ἐν ἑαυτῇ ἔχει τὸ ὕδωρ,

A ὥστε τὸ μὲν βάθος ἔχειν τοῦ φρέατος, τοῦ δὲ ποταμοῦ τὸ ἀεικίνητον. τίς γὰρ κατ' ἀξίαν ἐφίκοιτο τῶν ὑποδεικνυμένων θαυμάτων, ὡς διὰ τῆς νῦν ἐγγινομένης αὐτῇ ὁμοιώσεως; τάχα οὐκέτι ἔχει ὅπου ἑαυτὴν ὑπεράρῃ διὰ πάντων ὁμοιωθεῖσα πρὸς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος. μεμίμηται γὰρ δι' ἀκριβείας τῇ μὲν πηγῇ τὴν πηγήν, τῇ δὲ ζωῇ τὴν ζωήν, τὸ δὲ ὕδωρ τῷ ὕδατι. ζῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ζῇ καὶ ἡ τὸν λόγον δεξαμένη ψυχή. τὸ δὲ ὕδωρ ἐκεῖνο ἐκ τοῦ Θεοῦ ῥεῖ, καθώς φησιν ἡ πηγή, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἥκω. αὕτη δὲ περιέχει τὸ εἰσρέον τῷ τῆς ψυχῆς φρέατι, καὶ διὰ τοῦτο γίνεται ταμεῖον τοῦ ζῶντος ἐκείνου ὕδατος τοῦ ἐκ τοῦ Λιβάνου ῥέοντος, μᾶλλον δὲ ῥοιζοῦντος, καθὼς ὁ λόγος ὠνόμασεν. οὗ καὶ ἡμεῖς γενοίμεθα μέτοχοι, κτησάμενοι τὸ φρέαρ ἐκεῖνο, ἵνα κατὰ τὸ τῆς σοφίας παράγγελμα ἡμέτερον πίνωμεν ὕδωρ, καὶ μὴ ἀλλότριον. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

adeò vt putei profundum habeat, fluuij verà perennem motionem. Quis autem pro dignitate verbis poſſit aſſequi miracula quæ oſtenduntur per eam quæ nunc facta eſt eius aſſimilationem? Fortaſſe non habet amplius quo altius ſe extollat, per omnia aſſimilata exemplari pulchritudini. Exactè enim & accuratè eſt imitata, fonte quidem fontem, vita autem vitam, aqua autem aquam. Viuus eſt ſermo Dei: viuit etiam anima quæ Verbum ſuſcepit. Aqua illa fluit ex Deo, ſicut fons dicit, Ex Deo proceſſi, & venio. Ipſa
B autem eum continet qui influit in puteum animæ, & propterea fit promptuarium aquæ illius viuæ quæ fluit ex Libano, vel potius fluit cum impetu, ſicut ſcriptura loquitur. Cuius nos quoque ſimus participes, poſſidentes illum puteum, vt congruenter præcepto ſapientiæ bibamus noſtram aquam, & non alienam. In Christo Ieſu Domino noſtro: Quem decet gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

C

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ Ι'.

ΕΞΕΓΕΡΘΗΤΙ Βορρᾶ, καὶ ἔρχου Νότε, καὶ διάπνευσον κῆπόν μου, καὶ ῥευσάτωσαν ἀρώματά μου. καταβήτω ἀδελφιδός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω
D καρπὸν ἀκροδρύων. Εἰσῆλθον εἰς κῆπόν μου, ἀδελφή μου νύμφη· ἐτρύγησα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου. ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου, ἔπιον οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου. φάγετε οἱ πλησίον μου καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε ἀδελφοί. ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ.

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA X.

SVRGE Aquilo, & veni Auſter, & perfla hortum meum, & fluant aromata mea. Cap. 5. v. 1.

1. *Deſcendat patruelis meus ad hortum ſuum, & comedat fructus pomorum ſuorum. Deſcendi in hortum meum, ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis. Comedi panem meum cum melle meo: Bibi vinum meum cum lacte meo. Comedite amici & bibite, & inebriamini fratres mei.* 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat.*

CVM diuinorum verborum nobis propoſita contemplatio & conſequentia Cantici Canticorum, quaſdam quas difficile eſt aſſequi, & quæ ſunt tectæ propter obſcuritatem, in arcanis contineat ſententias, nobis maiori opus eſt attentione, imò verò maiori per preces auxilio, & ſancti Spiritus deductione: ne idipſum nobis accidat in ſtupendis his miraculis, quod ſolet accidere in ſtellis. Nam procul illarum admirantes pulchritudinem, nullam poſſumus inuenire rationem ad cognoſcendam earum creationem: ſed pulchritudine ſolum frui poſſumus, propterea quod dicamus nos teneri earum admiratione. Sunt enim reuera quædam ſtellæ, ſplendores diuinorum horum eloquiorum, & fulgores oculorum animæ, carnis oculis præfulgentes & præcellentes, ſecundum altitudinem cœli à terra, vt dicit Propheta.

Pſal.101.

Quòd ſi id noſtræ animæ vſuueniat quod audimus vſuueniſſe Eliæ: & in igneo curru aſſumpta quoque mens noſtra ſublimis transferatur ad cœleſtes pulchritudines (Spiritum ſanctum autem ponemus eſſe ignem, quem Dominus venit vt mitteret in terram, qui in ſpecie linguarum diuidebatur diſcipulis) non planè deſperabimus nos his aſtris poſſe appropinquare, diuinis, inquam ſententiis & intelligentiis, quæ per cœleſtia & ſpiritualia eloquia in noſtris fulgent animis. Aſpice eam animæ oculo, te alloquor, ô auditor, vocem quæ à Domino emiſſa eſt ad Patriarcham, Aſpice ad hoc cœlum, & vide has ſtellas, ſi potes metiri altitudinem ipſarum intelligentiarum. Aſpice reginæ poteſtatem, ex mandatis eius virtutem conſiderans, quanta per ſe imperans cernatur auctoritas, in iis quæ dicuntur. Non enim precibus & votis id quod vult efficit, ſed conuenienter voci eius qui promiſit, qui quidem dicit fidelem & prudentem diſpenſatorem factum eſſe dominum omnium quæ habet Dominus. Hac accepta poteſtate, regis inſtar duos ventos regit & diſpenſat, vt ſibi videtur: Aquilonem quidem ſibi ſegregans, Auſtrum autem benignè vocans, & vrgens vt ad ſe veniat. Ita autem habet contextus dictionis. *Surge Aquilo, & veni*

4.Reg.2.11 — *Geneſ.15.* — *Luc.12.*

A ΤΗΣ νῦν προτεθείσης ἡμῖν τῶν θείων ῥητῶν θεωρίας ἐκ τῆς τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων ἀκολουθίας, δυσέφικτά τινα καὶ κεκαλυμμένα, δι' ἀσαφείας ἐν ἀπορρήτοις περιεχούσης νοήματα, μείζονος ἡμῖν χρεία τῆς προσοχῆς, μᾶλλον δὲ πλείονος τῆς διὰ τῶν εὐχῶν συνεργίας, καὶ τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁδηγίας· ὡς ἂν μὴ ταὐτὸν πάθοιμεν ἐπὶ τῆς τῶν ὑψηλῶν τούτων θαυμάτων ἐκπλήξεως, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀστέρων πάσχειν εἰώθαμεν. καὶ γὰρ ἐκείνων πόρρωθεν τὸ κάλλος θαυμάζοντες, οὐδεμίαν μηχανὴν ἐπινοῆσαι δυνάμεθα πρὸς τὸ γνῶναι τὴν κτίσιν αὐτῶν· ἀλλὰ διὰ τοῦ κάλλους αὐτῶν ἐστιν
B ἡμῖν ἡ ἀπόλαυσις, τὸ θαυμαστικῶς περὶ τὸ φαινόμενον ἔχειν. ἀστέρες γάρ τινές εἰσιν ἀτεχνῶς αἱ τῶν θείων τούτων λογίων μαρμαρυγαί τε καὶ λαμπηδόνες, τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ὑπερλάμπουσαί τε καὶ ὑπερκείμεναι, κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, ὥς φησιν ὁ προφήτης. εἰ δὲ γένοιτο καὶ περὶ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, ὃ περὶ τὸν Ἠλίαν ἀκηκόαμεν· καὶ ἀναληφθεῖσα τῷ πυρίνῳ ἅρματι ἡμῶν ἡ διάνοια, μετάρσιος πρὸς τὰ οὐράνια κάλλη μετατεθείη· πνεῦμα δὲ ἅγιον εἶναι τὸ πῦρ ἐννοήσομεν, ὅπερ βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν ἦλθεν ὁ κύριος, τὸ ἐν γλωσσῶν εἴδει τοῖς
C μαθηταῖς μεριζόμενον· οὐκ ἀπ' ἐλπίδος ἡμῖν γενήσεται τὸ πλησιάσαι τούτοις τοῖς ἄστροις, τοῖς θείοις λέγω νοήμασι, τοῖς διὰ τῶν οὐρανίων τε καὶ πνευματικῶν λογίων ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν περιαστράπτουσιν. ἀνάβλεψον γὰρ τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ, πρός σε λέγω τὸν ἀκροατὴν, τὴν πρὸς τὸν πατριάρχην γενομένην παρὰ τοῦ κυρίου φωνὴν, ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦτον, καὶ ἴδε τοὺς ἀστέρας, εἰ δυνάσαι αὐτοὺς ἐκμετρῆσαι τῶν νοημάτων τὸ ὕψος. βλέπε τῆς ἐξουσίας τῆς βασιλίδος ἐκ τῶν προσταγμάτων αὐτῆς τὴν δυναστείαν κατα-
D νοήσας, ὡς αὐτοκρατορική τις αὐθεντία τοῖς λεγομένοις ἐμφαίνεται. οὐ γὰρ δι' εὐχῆς κατορθοῖ ὅπερ βούλεται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ ἐπαγγελλομένου φωνὴν, ὅς φησι τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον οἰκονόμον πάντων τῶν ὑπαρχόντων τοῦ δεσπότου κύριον γίνεσθαι. ταύτης ἐπιλαβομένη τῆς ἐξουσίας, βασιλικῶς ἑαυτῇ διοικεῖται τὰ καταθύμια τῶν δύο ἀνέμων· τὸν μὲν Βορρᾶν διὰ προστάγματος ἑαυτῆς ἀφορίζουσα· τὸν δὲ νότον, φιλοφρόνως καλοῦσα, καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐλθεῖν κατεπείγουσα. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως. ἐξεγέρθητι Βορρᾶ, καὶ ἔρχου

Νότῳ. τάχα τι συγγενές ἐστι τοῖς λεγομένοις εὑρεῖν ἐν τοῖς ἑκατοντάρχου λόγοις, οἷς αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος ἐθαύμασε, καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς διηγήσατο, λέγων· ὅτι ἀκούσας δὲ Ἰησοῦς ἐθαύμασε, καὶ προέθηκε τῆς τοῦ Ἰσραὴλ πίστεως τὴν τοῦ ἑκατοντάρχου φωνήν. οὐ γὰρ πρὸς τὸν λαόν μοι δοκεῖ τὸν Ἰσραηλιτικὸν ποιήσασθαι τὸν ἑκατόνταρχον τὴν σύγκρισιν ἐν τῷ τῆς πίστεως λόγῳ, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν Ἰσραήλ· ὃς ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀντικείμενον πάλῃ, μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ συμμαχίας μόγις τὸ πτῶμα διέφυγεν, οὐκ ἀκριβῶς τῆς τοῦ ἀντιπάλου βλάβης ἔξω γενόμενος. ἐν γὰρ τῷ μηρῷ τὸ πάθος ἐδέξατο. οὗτος δὲ ὁ ἑκατοντάρχης περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἐστί, βασιλικῇ τινι δυνάμει τὸ ἀλλότριον κατ' ἐξουσίαν ἀποπεμπόμενος, οἰκειοῦται τὸ καταθύμιον. ἐπὶ τούτῳ γάρ μοι δοκεῖ μάλιστα τετυχηκέναι τοῦ θαύματος ὁ ἀνήρ· ὅτι φησὶν ἐν τοῖς ὑποχειρίοις αὐτοῦ στρατιώταις ἐν αὐθεντικῇ ἐξουσίᾳ ἀποπέμπεσθαι ὃν βούλεται, καὶ προσκαλεῖσθαι τὸν καταθύμιον, καὶ τῷ δούλῳ τι καθήκουσαν ἐπιτάττειν ὑπηρεσίαν. κἀκεῖ γὰρ φιλοσοφία τις ἐν τῇ τοῦ ἑκατοντάρχου φωνῇ, ὅτι τὸν ἅπαξ ἀποπεμφθέντα οὐκέτι πρὸς ἑαυτὸν ἐπανάγει· ἀλλὰ τούτου ἀποφοιτήσαντος ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ εἰσοικίζεται. τοῦτο γὰρ εἰπών, ὅτι πορεύθητι καὶ πορεύεται, ἄλλον προσκαλεῖσθαί φησιν, οὐχ ὃν ἀπεπέμψατο. παιδεύοντος οἶμαι τοῦ λόγου τὸ τοιοῦτον δόγμα, ὅτι τὰ ἀλλήλοις ἀντικείμενα ἐν τῷ αὐτῷ μετ' ἀλλήλων συνεπιχωριάζειν φύσιν οὐκ ἔχει. οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, φησὶν ὁ ἀπόστολος· ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα τοῦ σκότους ἐκχωρήσαντος, φῶς εἶναι τὸ ἀντ' ἐκείνου ὁρώμενον, καὶ τῆς κακίας ἐκποδὼν γενομένης, τὴν ἀρετὴν ἀντεισάγεσθαι. τούτου δὲ κατορθωθέντος, μηκέτι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἀνταίρειν τῷ πνεύματι. μηδὲ γὰρ δύνασθαι νεκρωθείσης αὐτοῦ τῆς εἰς τὸ ἀντιτείνειν δυνάμεως, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν καθήκουσαν ὑπηρεσίαν εὔθετον γίνεσθαι τῇ δυναστείᾳ τοῦ πνεύματος, εὐπειθὲς ὑπάρχοι καὶ ὑποχείριον. ὅταν γὰρ ἀποδιωχθῇ μὲν ὁ τῆς κακίας σύμμαχος στρατιώτης· ἀντεισέλθῃ δὲ ὁ τῆς ἀρετῆς ὁπλίτης, ἐνδεδυκὼς τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος διὰ χειρὸς φέρων, περιβαλλόμενος δὲ τὰ σκεπαστήρια τῶν ὅπλων, τήν τε περικεφαλαίαν τῆς σωτηρίας, καὶ τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, καὶ πᾶσαν φέρων ἐν ἑαυτῷ τὴν

A *Auſter.* Licet fortaſſe inuenire in verbis Centurionis aliud quod aliquam habet cogitationem & coniunctionem cum iis quæ hîc dicuntur. Quæ quidem verba Centurionis, ipſe Deus Verbum eſt admiratus, ſicut Euangeliſta narrauit, dicens: Quæ cum audiſſet Ieſus, miratus eſt, & vocem Centurionis prætulit fidei Iſraëlis. *Matth. 8.* Non enim mihi videtur conferre Centurionem cum populo Iſraëlitico in ratione fidei, ſed cum ipſo Iſraële: qui in lucta cum aduerſario, cum Dei auxilio vix euaſit ne caderet, nec abiit penitus il-B læſus ab aduerſario: læſus enim fuit in femore. Hic autem Centurio de quo ſermo eſt, in præſentia regia poteſtate pro imperio amandat id quod eſt alienum: aſciſcit autem & ad ſuam admittit familiaritatem id quod eſt ſibi gratum. Is enim propterea maximè videtur admiratione dignus fuiſſe, quod dicat ſe in his qui in eius ſunt poteſtate militibus, ſua auctoritate liberè quem velit amandare, & acceſſere eum qui eſt ſibi gratus: & ſeruo quod conuenit imperare miniſterium. Nam illic quo-C que quædam philoſophia eſt in voce Centurionis, quòd eum qui fuit amandatus, non amplius ad ſe reducit, ſed cùm is abiiſſet, pro ipſo domum admittit alterum. Nam cùm ei dixiſſet, vade, & vadit, dicit ſe alium acceſſere, non eum quem amandauit: ſcriptura, vt opinor, docente tale dogma, quòd quæ ſibi inuicem aduerſantur, non eius ſunt naturæ vt poſſint ſimul in vno & eodem verſari. Nulla eſt enim ſocietas luci cum tenebris, ait Apoſtolus: *2. Cor. 6.* ſed neceſſe eſt omnino, vt ſi tenebræ receſſerint, ſit lux quæ pro eis cernitur: & D ſi vitium fuerit amandatum, pro eo virtus introducatur: & ſic hoc ritè factum fuerit, prudentia carnis non amplius reſiſtat ſpiritui: neque enim poteſt, morte affecta eius reſiſtendi poteſtate, ſed ad omne quod par eſt miniſterium ſit apta & parata, vt quæ pareat & ſubijciatur dominatui ſpiritus. quando enim expulſus quidem fuerit miles vitij ſocius; eius autem loco ingreſſus fuerit miles virtutis, lorica iuſtitiæ indutus, & in manibus ferens gladium ſpiritus, munitus autem aptis ad tegendum armis, nempe galea ſalutari, & ſcuto fidei, & in ſe ferens omnem

Corpus animæ ſeruus. ſpiritualem armaturam, tunc timet ſuum dominum, nempe mentem, ſeruus ſcilicet corpus, promptóque & alacri animo exequitur imperium eius qui dominatur: quo fit, vt miniſterio corporis virtus rectè adminiſtretur. Hoc enim indicat id quod dicitur à Centurione: Nam & ſeruo meo dico, fac hoc, & facit. Sed audiamus quemadmodum regina ſurgere facit Aquilonem, & à ſe amandat, eius flatum auertens in aduerſum. Non enim eum iubet quieſcere, quomodo in maris tempeſtate iuſſit Dominus fluctibus *Matth. 8.* quieſcere & ſilentium agere: ſed imperat vt recedat & fugiat, vt abſque *Luc. 8.* vllo impedimento fluat Auſter, nullo aduerſo flatu obſiſtente eius impetui, dicens: *Surge Aquilo.* Quænam eſt autem cauſa cur amandatur hic ventus? Aquilo eſt durus & aſper ventus, vt alicubi dicitur in Prouerbio. Vocatur autem dexter nomine. Sed non eſt dexter Aquilo, niſi quis à tergo habeat orientem, peragens curſum ad occidentem. Omnino autem intelligis ænigma eorum quæ dicuntur, quòd ſcilicet qui receſſit ab oriente, (ſic enim *Zach. 6.* nominatur Chriſtus à Prophetia) & ſe *Luc. 1.* protrudit ad occaſum lucis, vbi eſt poteſtas tenebrarum, ſibi dexterum habet Aquilonem, improbis inſultibus eum excipientem, per quos curſus conficitur ad tenebras. Ita ſibi dexterum Aquilonem inuenit impudicus & intemperans, conſpirantem affectui & perturbationi ignominiæ. Ita auaro fit dexter ſpiritus iſte nequitiæ, quando materiam auaritiæ, tanquam arenam aliquam & puluerem ei congerit. Ita ad vnumquodque peccatum ſuum præbens auxilium fit dexter. Cùm autem ſit quidem durus natura, duritiem autem occultet voluptatibus, propterea à ſuo imperio fugat Aquilonem, ea quæ aduerſus animi perturbationes & vitia obtinuit dominatum, Aquiloni dicens: *Surge*, Quòd autem hoc nomine ſignificetur poteſtas aduerſaria, cuius fuerit perſpicuum, qui conſiderauerit naturam rerum aſpectabilium. Quis enim non nouit Solis motum, quòd ſcilicet ab ortu per auſtrum curſum conficiens, declinat ad occaſum? Terra autem figura cùm ſit ſphærica, vt dicunt qui in his ſuum ſtudium poſuerunt, in

A πνευματικὴν πανοπλίαν, τότε φοβεῖται τὸν ἑαυτοῦ κύριον ὁ δοῦλος τὸ σῶμα, καὶ προθύμως τοῦ κρατοῦντος τὰ παραγγέλματα δέχεται, δι' ὧν ἡ ἀρετὴ κατορθοῦται τῇ ὑπουργίᾳ τοῦ σώματος· τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται ὁ τοῦ ἑκατοντάρχου λόγος εἰπών, ὅτι καὶ τῷ δούλῳ μου λέγω, ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ. ἀλλ' ἀκούσωμεν τῆς βασιλίδος, ὅπως ἐπανίστησιν ἀφ' ἑαυτῆς τὸν Βορρᾶν, εἰς τὸ ἔμπαλιν αὐτοῦ τὴν πνοὴν ἀναστρέψασα. οὐ γὰρ ἠρεμεῖν ἐπιτάσσει, καθάπερ ἐπὶ τοῦ κλυδωνίου τῆς θαλάσσης ὁ κύριος ἡσυχίαν ἄγειν τῇ λαίλαπι, σιωπὴν παραγγείλας τοῖς κύμασιν· ἀλλ' ἀποχωρεῖν καὶ B φεύγειν παρακελεύεται, ὡς ἂν ἀκωλύτως ὁ Νότος ῥέοι, μηδεμιᾶς ἀντιπνοίας ἐμποδιζούσης αὐτοῦ τὴν φοράν· ἐξεγέρθητι λέγουσα τῷ Βορρᾷ. τίς δὲ ἡ αἰτία τῆς τοῦ ἀνέμου τούτου μεταναστάσεως; σκληρὸς ἄνεμός ἐστι, φησὶ πρὸς τοῦτο τῆς παροιμίας λόγος· ὀνόματι δὲ ἐπιδέξιος καλεῖται· ἀλλ' οὐδενὶ δεξιὸς βορρέας, πλὴν εἴ τις κατὰ νώτου τὴν ἀνατολὴν ἔχοι, πρὸς τὰς δυσμὰς τὸν δρόμον ποιούμενος. νοεῖς δὲ πάντως τῶν λεγομένων τὸ αἴνιγμα, ὅτι ὁ τῆς ἀνατολῆς ἀποστάς· οὕτω γὰρ C παρὰ τῆς προφητείας ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται· καὶ πρὸς τὰς δυσμὰς τοῦ φωτὸς ἑαυτὸν συνελαύνων, ὅπου ἐστὶν ἐξουσία τοῦ σκότους, δεξιὸν ἔχει ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν Βορρᾶν τοῖς πονηροῖς αὐτὸν ἐφόδοις δεξιούμενον, δι' ὧν ὁ πρὸς τὸ σκότος γίνεται δρόμος. οὕτως εὑρίσκει τὸν Βορρᾶν ἑαυτῷ δεξιὸν ὁ ἀκόλαστος, τῷ πάθει τῆς ἀτιμίας συμπνέοντα. οὕτω γίνεται τῷ πλεονέκτῃ δεξιὸν τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς πονηρίας, ὅταν αὐτῷ τὰς ὕλας τῆς πλεονεξίας οἷόν τινα ψάμμον ἢ κόνιν περισωρεύει. οὕτως πρὸς ἕκαστον τῶν πλημμελημάτων τὴν παρ' ἑ- D αυτοῦ συνεργίαν χαριζόμενος, ἐπιδέξιος γίνεται οἷς ἂν γίνηται. σκληρὸς μὲν κατὰ τὴν φύσιν ὤν, ἐπικρύπτων δὲ ταῖς ἡδοναῖς τὸ ἀντίτυπον, διὰ τοῦτο φυγαδεύει τῆς ἰδίας ἀρχῆς τὸν Βορρᾶν, ἡ κατὰ τῶν παθῶν ἀναδυσαμένη τὸ κράτος, ἐξεγέρθητι λέγουσα ὦ Βορρᾶ. ὅτι δὲ τῷ ὀνόματι τούτῳ ἡ ἀντικειμένη διασημαίνεται δύναμις, πρόδηλον ἂν εἴη τῷ κατανενοηκότι τὴν τῶν ὁρατῶν φύσιν. τίς γὰρ οὐκ οἶδε τοῦ ἡλίου τὴν κίνησιν, ὅτι ἐκ τῶν ἀνατολῶν διὰ τοῦ νοτίου τὸν δρόμον ποιούμενος, πρὸς τὰς δυσμὰς ἐπικλίνεται; τὸ δὲ σχῆμα τῆς γῆς σφαιροειδὲς ὄν, καθώς φασιν οἱ τὰ τοιαῦτα καταμεμαθηκότες, ἐν

ὥσπερ τὸ ἡλίῳ περιλαμφθὲν κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, ἐν τῷ ἀντικειμένῳ σκοτίζεται, τῇ ἀντιφράξει τοῦ μέσου σκιαζόμενον. ἐπεὶ οὖν ἀφεγγὴς ὁ τόπος ἐκεῖνος καὶ κατεψυγμένος εἰσαεὶ διαμένει, μήτε λαμπόμενος ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος, μήτε θαλπόμενος· διὰ τοῦτο τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, τὸν τὴν ἁπαλὴν τῶν ψυχῶν φύσιν ὕδατος δίκην ἀπολιθοῦντα διὰ τῆς πήξεως, καὶ σκληρὰν ἐργαζόμενον, Βορρέαν τε καὶ σκληρὸν ὀνομάζει ὁ λόγος, τὸν τῆς κατηφείας τοῦ χειμῶνος ἐργάτην, ἐκείνου λέγω τοῦ χειμῶνος ἐν ᾧ τὴν φυγὴν τῶν κινδύνων ἀμήχανον λέγει τὸ εὐαγγέλιον. ἐν αὐτῷ γὰρ ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν ἀνθούντων ἡ ὥρα μαραίνεται. καλῶς οὖν ἀπελαύνεται κατ' ἐξουσίαν ἡ βασιλίδος φωνή· προσκαλεῖται δὲ τὸ μεσημβρινὸν πνεῦμα, τὸ θερμόν τε καὶ ἀειφεγγές, ὅπερ ὀνομάζει Νότον, δι' οὗ ὁ χειμάρρους τῆς τρυφῆς ῥεῖ, λέγουσα· καὶ ἔρχου Νότε, διάπνευσον τὸν κῆπόν μου, καὶ ῥευσάτωσαν ἀρώματά μου· ὥστε τῇ βιαίᾳ πνοῇ, καθὼς ἐν τῷ ὑπερῴῳ γεγενῆσθαι τοῖς μαθηταῖς ἠκούσαμεν, τοῖς ἐμψύχοις φυτοῖς ἐπιπεσόντα κινῆσαι τὴν τοῦ Θεοῦ φυτείαν, πρὸς τὴν τῶν ἀρωμάτων φοράν· καὶ ῥεῖν παρασκευάσαι διὰ τοῦ στόματος τὴν εὐώδη προφητείαν, καὶ τὰ σωτήρια τῆς πίστεως δόγματα, κατὰ πᾶν εἶδος γλώσσης ἀκωλύτως τὴν εὐωδίαν τῶν διδαγμάτων προχέοντα· οὕτως οἱ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι μαθηταί, οἱ ἐν οἴκῳ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένοι, τῇ πνοῇ τῇ τοῦ τοιούτου Νότου, τῇ διὰ τῶν γλωσσῶν διδασκαλίᾳ ἐξηνθήσαν. διὰ τοῦτο πάλιν φησὶ τῷ τοιούτῳ Νότῳ ἡ νύμφη· ὅτι διάπνευσον τὸν κῆπόν μου. ἐπειδὴ μήτηρ κήπου ἐγένετο παρὰ τῆς τοῦ νυμφίου φωνῆς τοῦ ποιήσαντος αὐτήν, καθὼς περιέχει ὁ λόγος κήπου καὶ πηγῆς. οὗ χάριν τὸν κῆπον αὐτῆς τὴν ἐκκλησίαν τὴν τοῖς ἐμψύχοις βρύουσαν δένδροις διαπνευσθῆναι βούλεται, ὥστε ῥεῦσαι ἀπ' αὐτῶν τὰ ἀρώματα. ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησίν, ὅτι πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ῥυήσεται ὕδατα· ἡ δὲ τῷ βασιλικῷ πλούτῳ κομῶσα νύμφη, πρὸς τὸ μεγαλοφυέστερον ἐξήλλαξε τὰ ῥεύματα, ἀρωμάτων ποταμοὺς ποιοῦσα τῶν τοῦ κήπου δένδρων ἐκρέοντας, διὰ τῆς βίας τοῦ πνεύματος· ὥστε διὰ τούτου μαθεῖν τῆς παλαιᾶς διαθήκης πρὸς τὴν καινὴν τὸ διάφορον. ὅτι ὁ μὲν προφητικὸς ποταμὸς ἐπληρώθη ὑδάτων· ὁ δὲ εὐαγγελικὸς ἀρωμάτων. τοιοῦτος ποταμὸς ἀρωμάτων ἦν, ἐκ τοῦ κήπου

A qua parte à Sole illuſtratur, in eius aduerſa neceſſariò obtenebratur, vt quæ adumbretur obſtructione eius quod eſt intermedium. Quoniam ergo locus ille perpetuò manet luce carens & frigidus, vt qui à radiis Solis neque illuminetur neque foueatur; propterea principem poteſtatis tenebrarum, qui mollem animarum naturam inſtar aquæ concreſcere facit & duram reddit, nominat Verbum durum Aquilonem, effectorem triſtitiæ hyemis, in qua dicit Euangelium nulla ratione effugi poſſe pericula. In ea enim marceſcit B decor eorum qui florent ex virtute. Rectè autem ſua auctoritate vox eum expellit reginæ: accerſit autem ventum meridianum, qui eſt calidus & ſemper lucidus, quem nominat Auſtrum, per quem fluit torrens deliciarum, dicens: *Et veni Auſter, perfla hortum meum, & fluant aromata mea*: adeò vt violento ſpiritu, ſicut audimus factum fuiſſe in cœnaculo diſcipulis, in plantas incidens animatas, moueat Dei plantationem ad aromatum productionem, & efficiat vt per os fluat odorifera pro- C phetia & ſalutaria fidei dogmata, per omne genus linguæ effundens citra impedimentum bonum odorem documentorum. Sic centum viginti Diſcipuli, qui plantantur in domo Dei, flatu huius Auſtri, quæ per linguas traditur, doctrinam fecerunt efflorere. Propterea ergo huic Auſtro dicit ſponſa: *Perfla hortum meum*: quando quidem horto fuit mater à voce ſponſi qui ipſam fecit, ſicut continet ſermo horti & fontis. Quamobrem vult ſuum hortum, nempe Eccleſiam, quæ ſcatet arbori- D bus animatis, etiam perflari, vt ex eis fluant aromata. Nam Propheta quidem dicit: Flabit ſpiritus eius & fluent aquæ. Sponſa autem regiis ornata diuitiis, mutat fluenta ad maiorem amplitudinem & magnificentiam, faciens aromatum fluuios effluentes per vim ſpiritus ex arboribus horti. Quo fit, vt per hoc diſcamus veteris teſtamenti à nouo differentiam: quoniam fluuius quidem propheticus impletus fuit aquis: Euangelicus autem aromatibus. Talis fluuius aromatum ex horto

Act. 2.

Pſal. 147.

Eccleſiæ fluens per ſpiritum, erat magnus Paulus, cuius fluentum erat Chriſti bonus odor. Talis alius fuit Ioannes, Lucas, Matthæus, Marcus, & alij nobiles plantæ horti ſponſæ, qui perſpirati lucido Auſtro meridiano, facti ſunt fontes aromatum, ſcatere facientes bonum odorem Euangelij. *Deſcendat*, inquit, *patruelis meus ad hortum, comedat fructus pomorum ſuorum.* ô vocem liberam & confidenter prolatam. ô animam liberalem & ſplendidam, quæ omnem quantumuis magnam ſuperat magnificentiam. Quémnam ad conuiuium ſuis excipit fructibus? cuínam per bona propria parat epulum? Quémnam vocat ad veſcendum iis quæ ſunt parata? Eum ex quo ſunt omnia, & per quem omnia, & in quo omnia, qui dat omnibus alimentum in tempore ſuo, qui aperit manum ſuam, & implet omne animal bona voluntate, panem qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo, qui ex proprio fonte ad omnia quæ ſunt ex ſuo fonte vitam facit emanare; huic ſponſa apponit menſam. Hortus autem eſt menſa, plantatus per arbores animatas. Nos autem ſumus arbores, quandoquidem nos quoque ſumus qui ei cibum apponimus, ſalutem noſtrarum animarum, cùm ſic dixerit is qui conuiuio noſtram excipit animam, Meus eſt cibus, vt faciam voluntatem patris mei. Eſt autem manifeſtus ſcopus diuinæ voluntatis, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & venire ad agnitionem veritatis. Hic eſt ergo ei paratus cibus vt nos ſalui ſimus. Fructus autem noſter eſt liberi arbitrij electio, Deo, qui nos metit ac decerpit, tanquã per quendam ramum tradens animam. Per hæc autẽ videndum eſt quòd ſponſa prius afficitur dulcedine fructus pomi, vt quæ dixerit. *Et fructus eius dulcis in gutture meo*, & tunc ipſe quoque fructus eſt pulcher, & dulcedine afficiens, & agricolæ propoſitus ad lætitiam. Illud autem vocabulũ, *Deſcendat*, habet optandi ſignificationem, eo modo prolatum quo illud, Sanctificetur nomen tuum: & fiat volũtas tua. Quomodo enim illic optandi ſignificationem continet illorum verborum figura, ita hîc quoque illud Deſcendat, eſt votum ſponſæ,

Ioan. 4.

1.Tim.2.4

A τῆς ἐκκλησίας ῥέον διὰ τοῦ πνεύματος, ὁ μέγας Παῦλος, οὗ τὸ ῥεῖθρον Χριστοῦ εὐωδία ἦν. τοιοῦτος ἄλλος Ἰωάννης, ὁ Λουκᾶς, ὁ Ματθαῖος, ὁ Μάρκος, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες τὰ εὐγενῆ φυτὰ τοῦ κήπου τῆς νύμφης, οἱ τῷ φωτεινῷ ἐκείνῳ τῷ μεσημβρινῷ Νότῳ διαπνευσθέντες, πηγαὶ ἀρωμάτων ἐγένοντο, βρύοντες τὴν τῶν εὐαγγελίων εὐωδίαν. καταβήτω, φησὶν, ὁ ἀδελφιδός μου, εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ. ὢ πεπαρρησιασμένης φωνῆς. ὢ φιλοτίμου τε καὶ μεγαλοδώρου ψυχῆς, B πᾶσαν ὑπερβολὴν μεγαλοφροσύνης νικώσης. τίνα δεξιοῦται πρὸς εὐωχίαν τοῖς ἰδίοις καρποῖς; τίνι παρασκευάζει διὰ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν τὴν πανδαισίαν; τίνα καλεῖ πρὸς τὴν τῶν παρεσκευασμένων ἑστίασιν; τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, τὸν διδόντα τοῖς πᾶσι τροφὴν ἐν εὐκαιρίᾳ, τὸν ἀνοίγοντα τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ πληροῦντα πᾶν ζῷον εὐδοκίας, τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνοντα, καὶ ζωὴν διδόντα τῷ κόσμῳ, τὸν πᾶσι τοῖς οὖσι τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ἰδίας πηγῆς ἐπιρρέοντα· C τούτῳ ἡ νύμφη παρατίθησι τράπεζαν. κῆπος δέ ἐστιν ἡ τράπεζα, ὁ διὰ τῶν ἐμψύχων δένδρων πεφυτευμένος. ἡμεῖς δὲ τὰ δένδρα, εἴπερ δὴ καὶ ἡμεῖς οἱ τροφὴν αὐτῷ προτιθέντες τὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν σωτηρίαν, οὕτως εἰπόντος τοῦ τὴν ἡμετέραν εὐωχουμένου ζωήν. ὅτι ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου. δῆλος δὲ ὁ σκοπὸς τοῦ θείου θελήματος, ὃς πάντας θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. αὕτη οὖν ἐστιν ἡ ἑτοιμασθεῖσα βρῶσις αὐτῷ τὸ σωθῆναι ἡμᾶς. καρπὸς δὲ ἡμῶν ἡ προαίρεσις γίνεται, ἡ τῷ δρεπομένῳ ἡμᾶς Θεῷ δι' ἑαυ- D τῆς ὡς διά τινος ἀκρεμόνος τὴν ψυχὴν ἐγχειρίζουσα. χρὴ δὲ διὰ τούτων ἰδεῖν ὅτι πρότερον ἡ νύμφη τῷ καρπῷ τοῦ μήλου καταγλυκαίνεται εἰποῦσα· καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ γλυκὺς ἐν τῷ στόματί μου· καὶ τότε καρπὸς καὶ αὐτὴ γίνεται ὡραῖός τε καὶ γλυκαίνων, καὶ τῷ γεωργῷ πρὸς εὐφροσύνην προκείμενος. ἡ δὲ τοῦ καταβήτω λέξις, εὐκτικὴν ἔχει τὴν σημασίαν, ὁμοιοτρόπως ἐκφωνηθεῖσα τῷ ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· καὶ γενηθήτω τὸ θέλημά σου. ὡς γὰρ ἐκεῖ τὴν εὐκτικὴν ἔμφασιν ὁ τῶν ῥητῶν ἐκείνων σχηματισμὸς περιέχει, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ καταβήτω, εὐχὴ τῆς νύμφης ἐστὶν ἐπιδεχομένης

τῷ Θεῷ τὴν τῆς ἀρετῆς ἀκροδρύων τὴν εὐφορίαν. ἡ δὲ κατάβασις τὸ τῆς φιλανθρωπίας ἔργον διασημαίνει. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἀναληφθῆναι πρὸς τὸ ὕψιστον, εἰ μὴ πρὸς τὸ χθαμαλώτερον ἐπικλιθείη ὁ ἀναλαμβάνων τοὺς πραεῖς κύριος, διὰ τοῦτο ἡ ἀνιοῦσα πρὸς τὸ ἄνω ψυχὴ, τὴν παρὰ τοῦ ὑπερκειμένου χειραγωγίαν προσκαλουμένη, ὑποκαταβῆναι αὐτὸν τοῦ ἰδίου μεγέθους εὔχεται, ἵνα τοῖς κάτω ἐφικτὸς γένηται. ὁ δὲ εἰπὼν διὰ τοῦ προφήτου· ὅτι ἔτι λαλοῦντός σου ἐκεῖ, ἰδοὺ πάρειμι· πρὶν ἐπεξελθεῖν τῇ εὐχῇ τῇ νύμφῃ, καὶ ἤκουσεν ὧν ἐδεήθη, καὶ τῇ ἑτοιμασίᾳ τῆς καρδίας αὐτῆς προσέσχε, καὶ ἐν τῷ κήπῳ ἐγένετο τῷ διαπνευσθέντι ὑπὸ τοῦ Νότου, καὶ τοὺς καρποὺς τῶν ἀρωμάτων ἐδρέψατο, καὶ τῶν τῆς ἀρετῆς ἀκροδρύων ἐνεφορήθη, καὶ διήγημα τὴν εὐωχίαν πεποίηται, λέγων οὑτωσὶ πρὸς τὴν νύμφην· κατέβην εἰς κῆπον ἀδελφή μου νύμφη. ἐτρύγησα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου. ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου. ἔπιον οἶνόν μου, μετὰ γάλακτός μου. φάγετε οἱ πλησίον μου, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε ἀδελφοί μου. ὁρᾷς πῶς ὑπερβάλλει τῇ μεγαλοδωρεᾷ τὴν αἴτησιν; ἀρωμάτων εὔξατο γενέσθαι πηγὰς ἡ νύμφη, τὰ ἑαυτῆς ἐν τῷ κήπῳ φυτὰ διαπνευσθέντα τῷ ἐκ μεσημβρίας ἐπιπνέοντι Νότῳ, καὶ τῷ καρπῷ τῶν ἀκροδρύων τὸν γεωργὸν δεξιώσασθαι. τοῦτο δὲ παντὶ δῆλον, ὅτι πᾶσα εὔπνοια, τῆς ὀσφρητικῆς αἰσθήσεως ἡδονὴ γίνεται. τὰ δὲ ἀκρόδρυα τῆς τοῦ ἄρτου δυνάμεως κατὰ τὴν βρῶσιν ὡς πρὸς τὴν τῶν τρεφομένων εὐεξίαν ἐστὶν ἀτονώτερα. ὁ δὲ καταβὰς ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ κῆπον, καὶ πρὸς τὸ μεῖζόν τι καὶ τιμιώτερον τὴν τῶν καρπῶν μεταβαλὼν φύσιν, δρέπεται μὲν ἐκ τοῦ κήπου σμύρναν εὑρὼν μετὰ ἀρωμάτων αὐτοῦ. παρ' αὐτοῦ γὰρ εἶναι εἴ τι καλὸν, ἐν ᾧπερ εὑρεθῇ, ὁ προφητικὸς ὕμνησε λόγος. ἀντὶ δὲ τῶν ἀκροδρύων ἄρτον βρύειν παρασκευάζει τὰ δένδρα, συναναμεμιγμένον μετὰ τοῦ μέλιτος αὐτοῦ. καὶ τούτῳ τὸ προφητικὸν συνεκφωνείσθω, ὅτι αὐτοῦ τὸ μέλι, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὸν οἶνον ἀπ' αὐτοῦ ἀρύεται, συνανακεκραμμένον τῷ γάλακτι αὐτοῦ. ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. ὦ μακαρίων κήπων ἐκείνων, ὧν τὰ φυτὰ τοιούτοις βρύειν καρποῖς μεμαρτύρηται, ὡς πρὸς ἅπαν εἶδος τροφῆς

A Deo oſtendentis vbertatem pomorum virtutis. Deſcenſus autem ſignificat opus benignitatis & charitatis in homines. Quoniam enim fieri non poteſt, vt aliter aſſumamur ad altiſſimum, niſi inclinetur ad humilitatem ac depreſſionem, qui manſuetos aſſumit Dominus, (Pſ.146.6.) propterea in ſublime aſcendens ſponſa, aduocans deductionem faciendam ab eo qui inclinatur, optat vt ipſe deſcendat à ſua magnitudine, vt eum aſſequi poſſint qui inferius verſantur. Qui autem dixit per Prophetam: (Eſa. 58.) Te adhuc illic loquente, ecce ad- B ſum: priuſquam exiret votum ſponſæ, audiuit ea quæ eſt precata, præparationem cordis eius attendit, & in horto fuit perflato ab Auſtro, & fructus aromatum decerpſit, & impletus fuit pomis virtutis, & narrationem inſtruxit conuiuium, ſponſæ ſic dicens: *Deſcendi in hortum meum, ſoror mea ſponſa. Meſſui myrrham meam cum aromatibus meis. Comedi panem meum cum melle meo. Bibi vinum meum cum lacte meo. Comedite propinqui mei, & bibite, & inebriamini fratres mei.* Vides quemadmodum doni magnitu- C dine exuperat petitionem? Optauit ſponſa fieri ſibi fontes aromatum, ſuas in horto plantas perflari Auſtro qui flat à Meridie, & fructu pomorum agricolam excipere. Hoc autem cuiuis eſt perſpicuum, quod omnis bonus odor eſt voluptas ſenſus olfactus. Poma autem ſunt ad eſum imbecillioris virtutis quàm ſit panis, quod attinet ad bonam eorum qui aluntur habitudinem. Ille verò cùm in ſuum hortum deſcendiſſet, & in id quod eſt maius & pretioſius fructuum mutaſſet naturam, decerpit quidem ex horto D myrrham inuentam cum ſuis aromatibus. Ab ipſo enim eſſe ſi qui ſit pulchrum ac honeſtum, in quocumque fuerit inuentum, ſermo prædicauit propheticus. Pro pomis autem efficit vt arbores panem ferant miſtum cum melle ſuo. Et ſic explicetur Propheticum illud, quòd eius mel, & cætera pulchra ac bona, & vinum ab ipſo hauritur contemperatum lacte eius. Ex ipſo (Rom.11.36) enim, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. O beatos illos hortos, quorum plantas tales fructus producere teſtatum eſt, vt in omne genus nutrimenti,

pro fruendi deſiderio congruenter transformentur. Ei enim cui bonus odor ſunt deliciæ, fit myrrha, per terrenorum membrorum mortificationem puram & beneolentem tanquam vnguentum excoquens vitam, contemperatam ex variis & diuerſis virtutis aromatibus. Ei autem qui quæ- *Exod.12.* rit nutrimentum perfectius, fit panis, qui non amplius comeditur cum lactucis agreſtibus, vt lex iubet: in præſenti enim eſt amaritudo lactucæ, ſed opſonium ipſi mellis efficietur, quando ſuo tempore fructus virtutis ſenſus animæ afficiet dulcedine, cuius rei certum argumentum eſt panis qui poſt reſurrectionem Domini apparuit Diſcipulis in fauo mellis conditus. Ei autem qui ſitit *Luc.24.* fit crater vini & lactis, non ſpongia felle & aceto imbuta, quam Hebræi ſuam oſtendentes munificentiam per arundinem porrigunt benefactori. Omnino autem non ignoramus ænigmata eorum quæ dicta ſunt: nempe quemadmodum arbor myrrham ferens erat Paulus, qui quotidie moriebatur, & ipſe ſibi dabat reſponſum mortis, & per puritatem & diuinam vitæ inſtitutionem aromatizans, fiebat quodammodo odor vitæ iis qui ſalui fiunt: quem- *1.Cor.15.* admodum animatæ horti plantæ domino horti panem faciunt, vt teſtatur *2.Cor.1.* qui ſedet in throno, dicens: Eſuriui, & dediſtis mihi ad comedendum. Pa- *Matth.25.* nis enim lætitiæ eſt beneficentia, conditus melle præcepti: quemadmodum autem rurſus ſponſo potum præbent florentes horti plantæ, quibus hoc dicit, Sitiui, & potum mihi dediſtis vinum lacte temperatum, non aqua, vt mos eſt cauponum. Lac autem eſt primum nutrimentum humanæ naturæ, purum & molle, & verè infantile & ſine dolo, & expurgatum ab omni mala cauſa. Hæc cùm oratio dixiſſet ſponſæ, apponit propinquis myſteria *Sacramentum Euchariſtia.* Euangelij, dicens: *Comedite propinqui mei, & inebriamini fratres mei.* Apud eos enim qui ſciunt myſticas voces Euangelij, nulla eſt differentia eorum quæ hîc ſunt verborum ab ea quæ illic exhibetur Diſcipulis myſtagogia, nempe myſteriorum ſeu ſacramentorum inſtitutione. Nam ſimiliter & illic & hîc dicit ſcriptura. Comedite & bibite. Adhortatio autem ad ebrietatem

A κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπολαύσεως ἁρμοδίως μεταποιεῖσθαι. τῷ μὲν γὰρ διὰ τῆς εὐωδίας τρυφῶντι σμύρνα γίνεται, διὰ τῆς τῶν ἐπιγείων μελῶν νεκρότητος, τὸν καθαρὸν καὶ εὐώδη μυρεψῶν βίον, τὸν ἐκ ποικίλων τε καὶ διαφόρων τῶν τῆς ἀρετῆς ἀρωμάτων συγκεκραμένον. τῷ δὲ τὴν τελειοτέραν ἐπιζητοῦντι τροφὴν, ἄρτος γίνεται, οὐκέτι ἐπὶ πικρίδων ἐσθιόμενος, ὡς ὁ νόμος διακελεύεται· πρὸς γὰρ τὸ παρόν ἐστιν ἡ πικρίς· ἀλλ' ὄψον ἑαυτῷ τὸ μέλι ποιούμενος, ὅταν ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ ὁ καρπὸς τῆς ἀρετῆς καταγλυκάνῃ τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, οὗ ἀπό- B δειξις ὁ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ κυρίου προφανεὶς τοῖς μαθηταῖς ἄρτος ἐστὶ, τῷ κηρίῳ τοῦ μέλιτος ἡδυνόμενος. τῷ διψῶντι δὲ κρατὴρ γίνεται πλήρης οἴνου καὶ γάλακτος, οὐ σπογγιὰ χολῇ τε καὶ ὄξει διάβροχος, οἵαν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ εὐεργέτῃ τῆς φιλοτιμίας ἐνδεικνύμενοι διὰ τοῦ καλάμου προτείνουσι. πάντως δὲ οὐκ ἀγνοοῦμεν τὰ τῶν εἰρημένων αἰνίγματα· πῶς δένδρον ἦν σμυρνοφόρον ὁ Παῦλος, ὁ καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκων, καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ διδοὺς τὸ τοῦ θανάτου ἀπόκριμα, καὶ διὰ καθαρότητός τε καὶ ἀπαθείας ἀρωματίζων, ὀσμὴ ζωῆς τοῖς σωζομένοις γινόμενος· πῶς δὲ σιτοποιεῖ τὰ ἔμψυχα τοῦ κήπου φυτὰ τῷ C δεσπότῃ τοῦ κήπου, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος· ὅτι ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. ἄρτος γὰρ εὐφροσύνης ἐστὶν ἡ εὐποιΐα, τῷ μέλιτι τῆς ἐντολῆς γλυκαινόμενος· πῶς δὲ πάλιν οἰνοχοεῖ τῷ νυμφίῳ, τὰ εὐθαλῆ τοῦ κήπου φυτὰ, πρὸς οὓς τοῦτό φησιν· ὅτι ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με, γάλακτι τὸν οἶνον κεράσαντες, οὐχ ὕδατι, κατὰ τὴν τῶν καπήλων συνήθειαν. τὸ δὲ γάλα ἡ πρώτη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστι τροφὴ, ἡ καθαρά τε καὶ ἁπλὴ, ἡ ὄντως νηπιώδης καὶ ἄδολος, καὶ πάσης D πονηρᾶς αἰτίας κεκαθαρμένη. ταῦτα εἰπὼν πρὸς τὴν νύμφην ὁ λόγος, παρατίθεται τοῖς πλησίον τὰ τοῦ εὐαγγελίου μυστήρια, λέγων· φάγετε οἱ πλησίον μου, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε ἀδελφοί μου. τῷ γὰρ ἐπισταμένῳ τὰς μυστικὰς τοῦ εὐαγγελίου φωνὰς, οὐδεμία φαίνεται διαφορὰ τῶν ἐνταῦθα ῥητῶν, πρὸς τὴν ἐκεῖ τοῖς μαθηταῖς γενομένην μυσταγωγίαν. ὡσαύτως γὰρ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ φησιν ὁ λόγος, τὸ φάγετε καὶ πίετε. ἡ δὲ πρὸς τὴν μέθην

προτροπὴ

παρεγγύησιν ἣν ἐνταῦθα τοῖς ἀδελφοῖς ὁ λόγος πεποίηται, δόξειεν ἂν τοῖς πολλοῖς πλεῖόν τι παρὰ τὸ εὐαγγέλιον ἔχειν. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειεν, καὶ τοῦτο σύμφωνον τοῖς εὐαγγελικοῖς εὑρεθήσεται. ὅπερ γὰρ ἐνταῦθα τῷ λόγῳ τοῖς φίλοις παρεκελεύσατο, τοῦτο ἐκεῖ διὰ τῶν ἔργων ἐποίησεν, διότι πᾶσα μέθη ἔκστασιν εἴωθε ποιεῖν τῆς διανοίας, τῆς κατακρατουμένης ὑπὸ τοῦ οἴνου. Ἐκεῖνο οὖν ὅπερ ἐνταῦθα προτρέπεται, τοῦτο διὰ τῆς θείας ἐκείνης βρώσεώς τε καὶ πόσεως καὶ τότε ἐγένετο, καὶ πάντοτε γίνεται, συνεισιούσης τῇ βρώσει τε καὶ τῇ πόσει τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων πρὸς τὰ βελτίω μεταβολῆς καὶ ἐκστάσεως. οὕτω μεθύουσι, καθὼς ἡ προφητεία φησίν, οἱ τὴν πιότητα τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ πίνοντες, καὶ τῷ χειμάῤῥῳ τῆς τρυφῆς ποτιζόμενοι. ὥσπερ ἐμεθύσθη ποτὲ καὶ ὁ μέγας Δαβίδ, ὅτε ἐκβὰς αὐτὸς ἑαυτοῦ, καὶ ἐν ἐκστάσει γενόμενος, εἶδε τὸ ἀθέατον κάλλος, καὶ τὴν ἀοίδιμον ἐκείνην φωνὴν ἐξεβόησεν· ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· λόγῳ τὴν ἀφράστων θησαυρῶν ἐπιτρέπων τὴν ἑρμηνείαν. οὕτως ἐμεθύσθη καὶ ὁ νεώτερος Βενιαμὶν Παῦλος, ὅτε ἐν ἐκστάσει ἐγένετο λέγων· εἴτε γὰρ ἐξέστημεν Θεῷ· πρὸς ἐκεῖνον γὰρ αὐτῷ ἡ ἔκστασις ἦν· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν· οἷς ἐδείκνυε τοῖς πρὸς τὸν Φῆστον λόγοις, ἑαυτὸν μὴ μαινόμενον, ἀλλὰ σωφροσύνης τε καὶ δικαιοσύνης ἀποφθεγγόμενον ῥήματα. οἶδα καὶ τὸν μακάριον Πέτρον ἐν τῷ τοιούτῳ τῆς μέθης εἴδει πρόσπεινόν τε ὄντα ὁμοῦ καὶ μεθύοντα. πρὶν γὰρ τὴν σωματικὴν τροφὴν προσενέγκασθαι, ὅτε ἐγένετο πρόσπεινος καὶ ἤθελε γεύσασθαι, παρασκευαζόντων αὐτῷ τῶν ἰδίων τὴν τράπεζαν, γίνεται αὐτῷ ἡ θεία τε καὶ νηφάλιος μέθη, δι' ἧς ἐξίσταται αὐτὸς ἑαυτοῦ, καὶ θεωρεῖ τὴν εὐαγγελικὴν ὀθόνην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς ἄνωθεν καθιεμένην, πᾶν γένος ἀνθρώπων ἐν αὐτῇ περιέχουσαν ἐν μυρίοις εἴδεσι, πετεινῶν τε καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν καὶ θηρίων, κατὰ τὰς τῶν σεβασμάτων διαφορὰς μεμορφωμένων. ὧν τὸ θηριῶδές τε καὶ ἄλογον εἶδος, θῦσαι τῷ Πέτρῳ ὁ λόγος διακελεύεται, ἵνα καθαρθέντων αὐτῶν, τὸ λειπόμενον ἐδώδιμον γένηται, ὅτε καὶ γυμνὸς ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδοται λόγος,

A quam hîc fratribus fecit ſcriptura, potuerit videri multis habere aliquid amplius quàm Euangelium. Sed ſi hoc diligenter & accuratè fuerit examinanatum, inuenietur conſonare verbis Euangelicis. Quod enim hîc Verbo iuſſit amicis, hoc illic reipſa fecit, quandoquidem omnis ebrietas ſolet efficere, vt mens exceſſum patiatur à vino ſuperata. Quod ergo hîc adhortatur, hoc tunc quoque factum eſt per diuinum illum cibum & potum, & ſemper fit, ſimul conueniente cum cibo & potu mutatione & exceſſu à deterioribus ad ea quæ ſunt meliora. Sic inebriantur, vt dicit Prophetia, qui bibunt ex vbertate domus, & potantur

B torrente deliciarum. Quo inebriatus aliquando fuit etiam magnus Dauid, *Pſal.35.9.*
vt qui cùm à ſe exceſſiſſet, & fuiſſet in ecſtaſi, vidit pulchritudinem quæ non cadit ſub aſpectum, inſignémque & celebrem illam exclamauit vocem: Omnis homo mendax: orationi theſaurorum ineffabilium permittens in- *2.Cor.5.*
terpretationem. Sic inebriatus quoque fuit nouus noſter Benjamin Paulus, quoniam fuit in ecſtaſi cum diceret: Siue enim exceſſimus Deo (ad illum enim erat exceſſus) ſiue ſobrij ſumus, vobis: ſicut cùm in iis quæ dicebat

C Feſto, ſe non inſanire enuntiaret, ſed *Act.26.25*
loqui verba ſobrietatis & iuſtitiæ. Noui etiam beatum Petrum in hoc genere ebrietatis, ſimul & propinantem & inebriatum. Priuſquam enim corporale eſſet ei allatum nutrimentum, cùm eſuriret & vellet guſtare, ſuis ipſi parantibus menſam, fit illi diuina & ſobria viſio, per quam ipſe à ſeipſo excedit, & Euangelicum contemplatur linteum, quatuor initiis ab alto demitti in terram, omne genus hominum in

D ſe continens formatorum in formis innumerabilibus volucrum, quadrupedum & reptilium beſtiarum, pro multiplici variorum cultuum & ſuperſtitionum diuerſitate. Ex quibus Petro iubet oratio, vt id ſacrificet quod eſt belluinum & expers rationis, vt eis purgatis, quod reſtat ſit eſculentum, quando traditur nudum verbum pietatis,

A cùm non ſemel dixerit vox diuina, Non eſſe impurũ quòd Deus purgauit. Hæc facta prędicatione tribus vicibus, vt vna voce diſcamus Deum purgãtem eſſe patrem, & in alia ſimiliter Deum purgantem vnigenitũ eſſe Dei filium, & in alia ſimiliter, quòd quoduis immundum purgans Deus eſt Spiritus ſanctus. Cùm ergo ſit ex vino huiuſmodi ebrietas, quam conuiuis apponit Dominus, per quam animæ fit exceſſus ad ea quæ ſunt diuiniora, rectè iubet Dominus iis qui propè ſunt per virtutes, non iis qui longè abſunt.

1.Cor.11. *Comedite propinqui mei, & bibite & inebriamini.* Qui enim indignè comedit & bibit, iudicium ſibi comedit & bibit.

B Rectè autem appellauit fratres eos qui digni ſunt vt comedant. Nam qui facit voluntatem patris, nominatur à Verbo frater & mater & ſoror. Ebrietatem autem conſequenter ſequitur ſomnus, vt per concoctionem detur facultas conuiuis ad bonam habitudinem digerendi cibos. Propterea poſt illud epulum ſponſa tenetur ſomno. Eſt autem alienus quidem ſomnus, & à conſuetudine naturali remotus. Nam in conſueto quidem ſomno qui dormit non vigilat, & qui vigilat, non dormit: ſed vtrumque in ſe inuicem deſinit, nempe ſomnus & vigilia ſibi inuicẽ ſuccedendo cedentia, & viciſſim ad vnumquemque accedentia.

C Hîc autem noua quædam & admirabilis mixtio & coitio cõtrariorum circa eam cernitur. *Ego enim*, inquit, *dormio, & cor meum vigilat.* Quęnam ergo eſt de his rebus accipienda ſententia? Somnus eſt mortis ſimilitudo. In eo enim ſoluitur omnis ſentiens corporum operatio, cùm nec viſus, nec auditus, nec odoratus, nec guſtus, nec tactus, ſomni tempore, ſuo fungatur munere: ſed & corporis vires franguntur:

D procreat etiam obliuionem ſollicitudinum & curarum quæ ſunt in homine, ſopit metum, & iram lenit, & eorum qui ſunt acris & acerbati animi remittit vehementiam, & efficit vt nullus ſit omnium malorum ſenſus, quamdiu dominatur corpori. Hoc ergo diſcimus per ea quæ dicta ſunt, quòd ſeipſa euaſit excelſior, quæ ſic magnificè gloriatur & dicit, *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Reuera enim quamdiu ſola

οὐχ ἅπαξ εἰπούσης τῆς θείας φωνῆς, ὅτι οὐκ ἔστι κοινὸν ὃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισεν. ἀλλ' εἰς τρεῖς γενομένου τοῦ τοιούτου κηρύγματος, ἵνα μάθωμεν τῇ μιᾷ φωνῇ, Θεὸν καθαρίζοντα τὸν πατέρα, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ ὡσαύτως καθαρίζοντα τὸν Θεὸν, τὸν μονογενῆ υἱὸν εἶναι, καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ παραπλησίως, ὅτι ὁ πᾶν ἀκάθαρτον καθαρίζων Θεὸς, τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ἅγιον. τοιαύτης τοίνυν γενομένης τῆς ἐκ τοῦ οἴνου μέθης, ἣν παρατίθησι τοῖς συμπόταις ὁ κύριος, δι' ἧς πρὸς τὰ θειότερα τῆς ψυχῆς ἔκστασις γίνεται, καλῶς παρακελεύεται τοῖς πλησίον διὰ τὴν ἀρετὴν γεγονόσιν· οὐ τοῖς πόρρωθεν ἀφεστηκόσιν ὁ κύριος· ὅτι φάγετε οἱ πλησίον μου, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε. ὁ γὰρ ἀναξίως ἐσθίων καὶ πίνων, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. καλῶς δὲ τοὺς ἀξίους τῆς βρώσεως ἀδελφοὺς προσηγόρευσεν. ὁ γὰρ ποιῶν τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ὑπὸ τοῦ λόγου κατονομάζεται. ἀκολούθως δὲ διαδέχεται τὴν μέθην ὁ ὕπνος, ὡς ἂν διὰ τῆς πέψεως ἀναδοθείη τοῖς δαιτυμόσιν εἰς εὐεξίαν ἡ δύναμις. διὰ τοῦτο μετὰ τὴν πανδαισίαν ἐκείνην ἐν τῷ ὕπνῳ ἡ νύμφη γίνεται. ξένος δέ τις οὗτος ὁ ὕπνος ἐστὶ, καὶ τῆς φυσικῆς συνηθείας ἀλλότριος. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ συνήθους ὕπνου, οὔτε ὁ καθεύδων ἐγρήγορεν, καὶ ὁ γρηγορῶν οὐ καθεύδει· ἀλλ' εἰς ἀλλήλους λήγει ἀμφότερα, ὅ τε ὕπνος καὶ ἡ ἐγρήγορσις, ταῖς διαδοχαῖς ἀλλήλων ὑπεξιστάμενα. ἐνταῦθα δέ τις καινὴ καὶ παράδοξος μῖξις τῶν ἐναντίων καὶ σύνοδος θεωρεῖται περὶ αὐτήν. ἐγὼ γὰρ, φησι, καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ. τίνα οὖν χρὴ διάνοιαν περὶ τούτων λαβεῖν; ὕπνος θανάτου ἐστὶν ὁμοίωμα. λύεται γὰρ ἐν αὐτῷ πᾶσα αἰσθητικὴ τῶν σωμάτων ἐνέργεια. οὐκ ὄψεως, οὐκ ἀκοῆς, οὐκ ὀσφρήσεως, οὐ γεύσεως, οὐχ ἁφῆς, παρὰ τὸν τοῦ ὕπνου καιρὸν ἐνεργούσης τὸ ἴδιον· ἀλλὰ καὶ λύει τὸν τόνον τοῦ σώματος· ποιεῖ δὲ καὶ λήθην τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ φροντίδων, καὶ κατευνάζει τὸν φόβον, καὶ ἡμεροῖ τὸν θυμὸν, καὶ ὑποχαλᾷ τῶν πικραινομένων τὸν τόνον, καὶ πάντων τῶν κακῶν ἀναισθησίαν ποιεῖ, ἕως ἂν κατακρατῇ τοῦ σώματος. οὐκοῦν τοῦτο διὰ τῶν εἰρημένων μανθάνομεν, ὅτι ὑψηλοτέρα γέγονεν ἑαυτῆς ἡ τοῦτο μεγαλαυχουμένη καὶ λέγουσα, ὅτι ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ. τῷ ὄντι γὰρ ἐφ' ὧν μόνος

ὁ νοῦς ἐφ' ἑαυτοῦ βιοτεύῃ, οὐδενὶ τῶν αἰσθητηρίων παρενοχλούμενος, ὡς ὕπνῳ τινὶ καὶ κώματι πάρετος ἡ τοῦ σώματος γένοιτο φύσις, καὶ ἀληθῶς ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι κοιμᾶται δι' ἀπραξίας ἡ ὅρασις, ἀτιμαζομένων τῶν θαυμάτων ἐκείνων, ὅσα τὰς παιδικὰς ὄψεις ἐκπλήττειν εἴωθεν. οὐ ταῦτα λέγω, μόνα ἃ τῆς γεώδους ὕλης ἐστὶν, οἷον χρυσίον τε καὶ ἀργύριον, καὶ τῶν λίθων ἐκεῖνα ὅσα διά τινος εὐχροίας κινεῖ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν λιχνείαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν οὐρανὸν φαινόμενα θαύματα, αἵ τε τῶν ἀστέρων αὐγαὶ, καὶ τοῦ ἡλίου ὁ κύκλος, καὶ τὸ πολύμορφον τῆς σελήνης εἶδος, καὶ εἴ τι ἄλλο τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡδονὴν φέρει, διὰ τὸ μηδὲν εἰς ἀεὶ μένειν, ἀλλὰ συμμεταχινεῖσθαι τῇ προόδῳ τοῦ χρόνου, καὶ συμπεριάγεσθαι. πάντων τῶν τοιούτων ὑπεροφθέντων, διὰ τὴν τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν θεωρίαν, ἀργός ἐστιν ὁ τοῦ σώματος ὀφθαλμὸς, πρὸς οὐδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ ὑποδεικνυμένων τῆς τελειοτέρας ψυχῆς καθελκομένης, διὰ τὸ μόνα βλέπειν τῇ διανοίᾳ τὰ τῶν ὁρατῶν ὑπερκείμενα. οὕτω καὶ ἡ ἀκοὴ νεκρά τις καὶ ἀνενέργητος γίνεται, πρὸς τὰ ὑπὲρ λόγον τῆς ψυχῆς ἀσχολουμένης. τὰ δὲ κτηνωδέστερα τῶν αἰσθήσεων, οὔτε λέγειν ἄξιον, ὅτι πόρρωθεν καθάπερ τις νεκρώδης δυσωδία τῆς ψυχῆς ἀπορρίπτεται, ἥ τε ῥινηλατοῦσα τὰς ὀσμὰς ὄσφρησις, καὶ ἡ τῇ λατρείᾳ τῆς κοιλίας προσκαθημένη γεῦσις, καὶ ἡ ἁφὴ πρὸς τούτοις, τὸ ἀνδραποδῶδες καὶ τυφλὸν αἰσθητήριον, ὃ τάχα διὰ τοὺς τυφλοὺς μόνον ἡ φύσις ἐποίησεν. ὧν πάντων ὥσπερ ἐν ὕπνῳ τινὶ δι' ἀπραξίας κεκρατημένων, καθαρὰ τῆς καρδίας ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, καὶ πρὸς τὸ ἄνω βλέπει ὁ λογισμὸς, ἀπαρενόχλητος μένων ἐκ τῆς αἰσθητικῆς κινήσεως καὶ ἀθόλωτος. διπλῆς γὰρ οὔσης ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῆς ἡδονῆς· τῆς μὲν ἐν ψυχῇ δι' ἀπαθείας ἐνεργουμένης, τῆς δὲ διὰ πάθους ἐν σώματι, ἥνπερ ἂν ἐξ ἀμφοτέρων ἡ προαίρεσις ἕληται, αὕτη κατὰ τῆς ἑτέρας τὸ κράτος ἔχει. ὡς εἴ τις πρὸς τὴν αἴσθησιν βλέποι, τὴν δι' αὐτῆς ἐμφυομένην τῷ σώματι ἡδονὴν ἐφελκόμενος, ἄγευστος τῆς θείας εὐφροσύνης διαβιώσεται, διὰ τὸ πεφυκέναι πως ἐπισκοτεῖσθαι τὸ κρεῖττον ὑπὸ τοῦ χείρονος. οἷς δ' ἂν ἐπιθυμία τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἔχει ῥοπὴν, τούτοις ἀνεπισκότητον μένει τὸ ἀγαθὸν,

A anima in ſe viuit, à ſenſibus minimè perturbata, tanquam ſub ſomno & ſopore quodam tenetur natura corporis, & verè dici poteſt, quòd dormiat viſus per ceſſationem ab opere, contemptui habitis illis ſpectaculis, quæ puerorum oculis ſolent afferre ſtuporem. Non ea inquam ſola quæ ſunt naturæ terreſtris, vt aurum & argentum, & gemmæ quæ pulchro aliquo colore oculorum mouent auiditatem: ſed & miracula illa quæ mouentur in cælo, & ſtellarum ſplendores, & orbis Solis, multiplexque & varia Lunæ forma, & ſi quid aliud B affert voluptatem oculis, propterea quòd nihil perpetuò maneat, ſed ſimul moueatur & circumagatur cum motione & menſura temporis. His omnibus deſpectis propter verorum bonorum contemplationem otioſus eſt oculus corporis, cùm ad nihil eorum quæ ab ipſo oſtenduntur perfectio attrahatur animæ, propterea quòd cogitatione ea ſola aſpiciat quæ ſunt ſuperiora iis quæ videntur. Ita etiam mortuus eſt auditus & ceſſans ab operatione, cum in iis quæ ſunt ſupra rationem occupetur anima. De ſenſibus autem magis belluinis non C conuenit aliquid dicere, quòd ſcilicet tanquam morticini quiſpiam fœtor ab anima ſit abiectus, & naribus odores captans odoratus, & ventris ſeruitio aſſidens guſtus, & præterea tactus, qui ſeruile & cæcum eſt ſentiendi inſtrumentum, quod quidem forte propter cæcos fecit natura. Quæ omnia cum propter ceſſationem ab opere, tanquam ſomno aliquo ſint victa & oppreſſa, pura eſt cordis operatio, & rurſum aſpicit cogitatio, vt quæ à ſenſus motione ſunt libera & minimè perturbata. Nam cùm in hominum natura duplex ſit voD luptas, altera quidem quæ exercetur in anima per impatibilitatem, altera verò per perturbationem animi in corpore, quam ex ambabus liberum elegerit arbitrium, ea dominatur in alteram. Qui enim aſpicit ad ſenſum, qui per ſe innatus eſt corpori, is tractatus à voluptate, tranſibit expers guſtus diuinæ lætitiæ, propterea quod ſolet plerumq; quod præſtantius eſt, à deteriori obſcurari. Quibus autem deſiderium ad Deum eſt propenſum, iis non inuolutū tenebris manet bonum,

A & cenſetur eſſe fugiendum quicquid veluti quibuſdam magicis carminibus delinit ac decipit ſenſum. Propterea anima quando delectatur ſola eius quod eſt contemplatione, ad nihil dicitur vigilare eorum quæ ad voluptatem fiunt per ſenſum: ſed omni ſenſu corporali exuta, nuda & pura mente per diuinam vigiliam Dei ſuſcipit apparitionem. Quam nos quoque digni cenſeamur aſſequi per ſomnum prædictum rectè agentes animæ vigiliam. In Chriſto Ieſu, cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

καὶ φευκτὸν ἅπαν νομίζεται εἶναι ὃ καταγοητεῦον τὴν αἴσθησιν. διὰ τοῦτο ἡ ψυχή, ὅταν μόνη τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντος εὐφραίνηται, πρὸς οὐδὲν ἐγρήγορε τῶν ἐνεργουμένων καθ' ἡδονὴν δι' αἰσθήσεως· ἀλλὰ πᾶσαν σωματικὴν καταχοιμήσασα κίνησιν, γυμνῇ τε καὶ καθαρᾷ τῇ διανοίᾳ διὰ τῆς θείας ἐγρηγόρσεως δέχεται τοῦ Θεοῦ τὴν ἐμφάνειαν. ἧς καὶ ἡμεῖς ἀξιωθείημεν διὰ τοῦ εἰρημένου ὕπνου κατορθοῦντες τῆς ψυχῆς τὴν ἐγρήγορσιν. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

B

IN CANTICVM Canticorvm

Homilia XI.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

Cap. 5. v. 2. *Vox patruelis mei pulſat ad oſtium. Aperi mihi, ſoror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea: quoniam caput meũ plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctis.* C
3. *Exui tunicã meam, quomodo induã eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos?*
4. *Patruelis meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus commotus eſt in ipſum.*

ΦΩΝΗ ἀδελφιδοῦ μου κρούει ἐπὶ τὴν θύραν, ἄνοιξόν μοι, ἡ ἀδελφή μου, ἡ πλησίον μου, περιστερά μου, τελεία μου· ὅτι ἡ κεφαλή μου ἐπλήσθη δρόσου, καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκάδων νυκτός. ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς; ἀδελφιδός μου ἀπέστειλε χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ ὀπῆς, καὶ ἡ κοιλία μου ἐθροήθη ἐπ' αὐτόν.

D Hoc quoq; eſt vnum ex magnis Domini præceptis, per quæ mens diſcipulorum Verbi, tanquam quodã puluere à ſe excuſſo vniuerſo quod in natura particeps eſt materiæ, ad ſupernorum attollitur deſiderium. Hoc autem eſt oportere eſſe ſomno potentiores eos qui ad vitam aſpiciunt ſupernam, & mente perpetuò vigilare, veluti quandam animarum deceptricem & veritatis inſidiatricem expellentes ex oculis dormitationem. Illum dico ſomnum & dormitationem, per quæ iis qui in vitæ errorem profundè immerguntur, finguntur hæc viſa ſomnorum: nempe magiſtratus, diuitiæ faſtus præſtigiæ voluptatum, gloriæ cupiditis, deliciis

ΕΝ καὶ τοῦτο τῶν μεγάλων παραγγελμάτων ἐστὶ τοῦ κυρίου, δι' ὧν ἡ διάνοια τῶν μαθητευομένων τῷ λόγῳ, καθάπερ τινὰ χοῦν ἅπαν τὸ ὑλῶδες τῆς φύσεως ἀφ' ἑαυτῆς ἐκτινάξασα, πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ὑπερκειμένων ἐπαίρεται. τοῦτο δέ ἐστι, τὸ δεῖν κρείττους εἶναι τοῦ ὕπνου, τοὺς πρὸς τὴν ἄνω ζωὴν βλέποντας, καὶ διαπαντὸς ἐγρηγορέναι τῇ διανοίᾳ, οἷον ἀπατεῶνα τινὰ τῶν ψυχῶν καὶ τῆς ἀληθείας ἐπίβουλον, τὸν νυσταγμὸν τῶν ὀφθαλμῶν ἀπελαύνοντας. ἐκεῖνον λέγω τὸν νυσταγμὸν καὶ τὸν ὕπνον, δι' ὧν πλάττεται τοῖς ἐμβαθύνουσι τῇ τοῦ βίου ἀπάτῃ τὰ ὀνειρώδη ταῦτα φαντάσματα, αἱ ἀρχαί, οἱ πλοῦτοι, αἱ δυναστεῖαι, ὁ τῦφος, ἡ διὰ τῶν ἡδονῶν γοητεία,

τὸ φιλόδοξόν τε καὶ ἀπολαυστικὸν, καὶ φιλότιμον, καὶ πάντα ὅσα κατὰ τὸν βίον τοῦτον τοῖς ἀνεπισκέπτοις διά τινος φαντασίας μάτην σπουδάζεται, ἃ τῇ παροδικῇ τοῦ χρόνου συμπαραῤῥέοντα φύσει, ἐν τῷ δοκεῖν ἔχει τὸ εἶναι, οὔτε ὄντα ὅπερ νομίζεται, οὔτε ἐν αὐτῷ τῷ νομίζεσθαι πρὸς τὸ διηνεκὲς παραμένοντα· ἀλλ᾽ ὁμοῦ γίνεσθαί τε δοκοῦντα καὶ ἀπολλύμενα, κυμάτων δίκην τῶν ἐκκυρφουμένων τοῖς ὕδασιν, ἃ πρὸς καιρὸν τῇ κινήσει τῶν ἀνέμων συνδιογκούμενα, ἀβέβαιον εἰς διαμονὴν ἔχει τὸν ὄγκον· ἐν βραχείᾳ γὰρ τῇ ῥοπῇ συνανασάντα τῷ πνεύματι, πάλιν ἐν ὁμαλῷ τὴν τῆς θαλάσσης ἐπιφάνειαν δείκνυσι, συγκατασταλέντα τῷ πνεύματι. ὡς οὖν ἔξω τῶν τοιούτων γένοιτο φασμάτων ἡμῖν ἡ διάνοια, τὸν βαρὺν τοῦτον ὕπνον ἀποσείεσθαι τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων διακελεύεται, ἵνα μὴ τῇ περὶ τὸ ἀνύπαρκτον σπουδῇ, τῶν ὑφεστώτων τε καὶ ὡς ἀληθῶς ὄντων ἀπολισθήσωμεν. διὰ τοῦτο καὶ ὑποτίθεται ἡμῖν ἐπίνοιαν τῆς ἐγρηγόρσεως, λέγων· ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. τοῖς τε γὰρ ὀφθαλμοῖς τὸ φῶς ἐμφαινόμενον ἀποσοβεῖ τῶν ὀμμάτων τὸν ὕπνον· καὶ ἡ ὀσφὺς διεσφιγμένη διὰ τῆς ζώνης, ἀπαράδεκτον τῷ ὕπνῳ παρασκευάζει τὸ σῶμα, οὐ προσιεμένους τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου ἄνεσιν τῆς τῶν πόνων αἰσθήσεως. σαφῆ δὲ πάντως ἐστὶ τὰ διὰ τῶν αἰνιγμάτων δηλούμενα· ὅτι ὁ τῇ σωφροσύνῃ διεζωσμένος ἐν φωτὶ ζῇ τοῦ καθαροῦ συνειδότος, τοῦ λύχνου τῆς παῤῥησίας τὸν βίον περιαυγάζοντος, οὗ τῆς ἀληθείας προφαινομένης ἄϋπνός τε καὶ ἀνεξαπάτητος ἡ ψυχὴ διαμένει, οὐδενὶ τῶν ἀπατηλῶν τούτων ὀνείρων ἐμματαιάζουσα. εἰ δὲ τοῦτο κατορθωθείη κατὰ τὴν τοῦ λόγου ὑφήγησιν, ἀγγελικός τις ἡμᾶς διαδέχεται βίος. τούτοις γὰρ ἡμᾶς ὁμοιοῖ τὸ θεῖον παράγγελμα, δι᾽ ὧν φησιν· ὅτι καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἑαυτῶν, πότε ἀναλύσῃ ἐκ τῶν γάμων, ἵνα ἐλθόντος καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῷ. ἐκεῖνοι γάρ εἰσιν οἱ προσδεχόμενοι τοῦ κυρίου τὴν ἐκ τῶν γάμων ἐπάνοδον, καὶ ταῖς ἐπουρανίοις πύλαις ἐγρηγορότι τῷ ὀφθαλμῷ προσκαθήμενοι, ἵνα πάλιν εἰσέλθῃ δι᾽ αὐτῶν ὅταν ἀναλύσῃ ἐκ τῶν γάμων ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης εἰς τὴν ὑπερουράνιον ἐκείνην μακαριότητα. ὅθεν κατὰ τὴν ψαλμῳδίαν,

A fruendi deſiderium, ambitio, & quæcumque in hac vita iis qui ſunt minus conſiderati, fruſtrà vehementi ſtudio appetuntur, ſunt effluentia cum labente ac tranſeunte temporis natura, ſuam habent eſſentiam in eo quòd eſſe videantur, vt quæ neque ſunt quod exiſtimantur, neque perpetuò permaneant in eo quod exiſtimantur: ſed ſimul & fieri videantur & pereant, inſtar fluctuum qui in aquis aſſurgunt in verticem, & ad tempus motu ventorum inflati, non habent firmam ac ſtabilem tumoris durationem, vt qui cùm breui momento temporis ſimul
B aſſurrexerint, rurſus planam & æquabilem oſtendant maris ſuperficiem, vt qui ſimul cum flatu defecerit. Vt ergo procul ſit mens noſtra à viſis eiuſmodi, grauem hunc ſomnum iubet excuti ab oculis mentis, ne dum in ea, quæ non ſunt, ſtudium conferimus, excidamus ab iis quæ conſiſtunt & verè ſunt. Et ideo nos admonet vt vigilemus, dicens: Sint lumbi veſtri ſuccincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris. Nam & lux apparens in oculis, ab eis expellit ſomnum: &
C lumbus accinctus efficit per cingulum vt corpus ſomnum non poſſit admittere, ſenſu laborum non admittente ſomni relaxationem. *Luc. 12.* Sunt autem omnino manifeſta, quæ ſignificantur per ænigmata: nempe quòd qui eſt accinctus temperantia, in luce puræ conſcientiæ viuit, dum lucerna vitam illuſtrat præſentem, per quam apparente veritate, anima manet inſomnis & deceptioni minimè obnoxia, & quæ nullius horum fallacium ſomniorum ſit particeps. Vt autem congruenter Verbi explicationi hoc rectè geratur,
D angelica quædam vita nos excipit. His enim nos aſſimilat diuinum præceptum, cùm dicit: Et vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum quando redeat à nuptiis, vt cùm venerit & pulſauerit, confeſtim ei aperiant. Illi enim ſunt qui Domini expectant reditum à nuptiis, & cœleſtibus portis oculis aſſident vigilantibus, vt per eas rurſus ingrediatur Rex gloriæ reuerſus à nuptiis in ſupercœleſtem illam beatitudinem. Vnde congruenter ei quod canitur in pſalmis, *Pſal. 18.*

πῶς τὸ ἀεὶ καταλαμβανόμενον, ἀρχὴ πρὸς τὸ ὑπερκείμενον γίνεται; ὅτι γὰρ στάσιν τινὰ τοῦ δρόμου τῆς πρὸς τὰ ὑψηλὰ πορείας διὰ τῶν πρὸς αὐτὴν εἰρημένων ἠλπίσαμεν. τί γὰρ ἄν τις μετὰ τὴν τελειότητος μαρτυρίαν πλέον ζητήσειε; τότε βλέπομεν ἔτι ἔνδον οὖσαν αὐτήν, καὶ οὔπω τὴν θύραν αὐτῆς ἐκτὸς γεγενημένην, οὐδὲ τὸ κατὰ πρόσωπον ἐμφανείας κατατρυφήσασαν, ἀλλ' ἔτι διὰ τῆς ἀκοῆς πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν ὁδηγουμένην; τοῦτο οὖν διὰ τῶν εἰρημένων τὸ δόγμα μανθάνομεν, ὅτι πάντοτε τοῖς ἐπὶ τὰ μείζω προκόπτουσιν, ἁρμόδιός ἐστιν ἡ τοῦ ἀποστόλου φωνὴ ἡ λέγουσα· ἔτι εἴ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι, οὔπω ἔγνω καθὼς δεῖ γνῶναι. ἔγνω μὲν γὰρ αὐτὴν ἐν τοῖς φθάσασιν ἡ ψυχή, τοσοῦτον ὅσον κατέλαβεν. ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μήπω κατειλημμένον ἀπειροπλάσιον τοῦ καταληφθέντος ἐστί· διὰ τοῦτο ὤφθη πολλάκις τῇ ψυχῇ ὁ νυμφίος, καὶ ὡς μηδέπω ἐν ὀφθαλμοῖς γενόμενος, ὀφθήσεσθαι τῇ νύμφῃ διὰ τῆς φωνῆς ἐπαγγέλλεται. ὡς δ' ἂν σαφέστερον ἡμῖν τὸ νόημα γένοιτο, εἰκόνα τινὰ δι' ὑποδείγματος προσθήσω τῷ λόγῳ. ὥσπερ γὰρ εἴ τις πλησίον ἐκείνης γένοιτο τῆς πηγῆς, ἣν ἀναβαίνειν εἶπεν ἐκ τῆς γῆς κατ' ἀρχὰς ἡ γραφή, τοσαύτην οὖσαν τὸ πλῆθος, ὡς ἅπαν τῆς γῆς ἐπικλύζειν τὸ πρόσωπον. θαυμάσεται μὲν ὁ τῇ πηγῇ πλησιάσας τὸ ἄπειρον ὕδωρ ἐκεῖνο, τὸ πάντοτε αὐτῆς ἀνομβροῦν τι καὶ προχεόμενον· οὐ μὴν εἴποι ἂν ὅλον ἑωρακέναι τὸ ὕδωρ. πῶς γὰρ ἂν ἴδοι τὸ ἐπὶ τοῖς κόλποις τῆς γῆς ἐγκρυπτόμενον; ὥστε κἂν ἐπιπολὺ προσμείνῃ τῷ βρύοντι, ἀεὶ ἐν ἀρχαῖς ἐστι τῆς θεωρίας τοῦ ὕδατος. οὐ γὰρ παύεται τὸ ὕδωρ ἀεί τι ῥέον, καὶ ἀεὶ τοῦ βρύειν ἀρχόμενον. οὕτως ὁ πρὸς τὸ θεῖον ἐκεῖνο καὶ ἀόριστον κάλλος βλέπων, ἐπειδὴ τὸ πάντοτε εὑρισκόμενον, καινότερόν τε καὶ παραδοξότερον πάντως παρὰ τὸ ἤδη κατειλημμένον ὁρᾶται, θαυμάζει μὲν τὸ ἀεὶ προφαινόμενον, οὐδέποτε δὲ ἵσταται τῆς τοῦ ἰδεῖν ἐπιθυμίας, διὰ τὸ παντὸς τοῦ ὁρωμένου μεγαλοπρεπέστερόν τε καὶ θειότερον εἶναι τὸ προσδοκώμενον. διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθα ἡ νύμφη ἀεὶ θαυμάζουσά τε καὶ ἐκπλησσομένη τὸ γινωσκόμενον, οὐδέποτε ἐν τοῖς ἐγνωσμένοις ἵστησι τοῦ θεωρουμένου τὸν πόθον. οὗ χάριν καὶ νῦν ὡς ἔτι θυροκρούοντος τοῦ λόγου αἰσθάνεται, καὶ πρὸς τὴν ὑπακοὴν δια-

A & quemadmodũ id quod ſemper comprehenditur, eſt principium ſuperioris? Neque enim per ea quæ ſibi dicta ſunt ſperauimus fore vt ingreſſum ſiſteret ad excelſa. Quid enim amplius quæret quiſpiam, poſt teſtimonium de perfectione, videns eam intus manentem, & extra fores nondum egreſſam, neque viſionis facie ad faciem cœpiſſe delectationem, ſed adhuc duci per auditionem ad bonorum participationem? Hoc igitur dogma diſcimus per ea quæ dicta ſunt, quòd iis qui ad maiora proficiunt, ſemper conuenit vox Apoſtoli, B dicens: Si quis ſibi videtur aliquid ſcire, nondum ſcit quomodo oporteat eum ſcire. In iis enim quæ præceſſerant, tantum ſe cognouit anima quantum comprehendit. Sed quoniã quod nondum eſt comprehẽſum, eſt infinitis partibus maius quàm quod eſt comprehenſum, propterea animæ ſæpius apparuit ſponſus, & tanquam nondum conſpectus fuiſſet eius oculis, voce ſponſæ eſt pollicitus ſe ab ea videndum. Vt autem ſit nobis ſenſus dilucidior, exempli cauſa addam quandã ſimilitudinem. Quo- C modo enim ſi quis fuerit prope fontem illum, quẽ ex terra dicit ab initio aſcendere ſcriptura, qui tantus eſt multitudine vt vniuerſam terram circumeat, videns aquam illam infinitam, quæ ex eo omnino effluit & effunditur, non dixerit ſe totam vidiſſe aquã. Quemadmodum enim viderit quod eſt occultum in ſinu terræ? adeò vt etiamſi diu maneat ad aquam ſalientem, eſt ſemper in initio aquæ cõtemplationis. Non enim ceſſat aqua, & ſemper fluens & incipiens ſcaturire. Sic & qui ad illam diuinam & non aſpectabilem aſpicit pul- D chritudinem, quandoquidem quod ſemper inuenitur, recentius & admirabilius omnino cernitur; quàm id quod eſt iam comprehenſum, miratur quidem id quod ſemper apparet, nondum autem deſiſtit à deſiderio videndi, propterea quòd quolibet quod cernitur ſit diuinius & magnificentius id quod expectatur. Propterea ergo hic quoque ſponſa ſemper admirans & ſtupens id quod cognoſcitur, nunquam in iis quæ ſunt cognita ſiſtit deſiderium eius quod venit in contemplationem. Quamobrem nunc quoque tanquam ad oſtium pulſans ſentit Verbum, & ad auditum

1. Cor. 8.

Simile.

Gen. 2.

ſurgit & dicit, *Vox patruelis mei pulſat ad oſtium*. Deinde cum auditioni dediſſet quietem ac ſilentium, audit Verbum ſic voce reſonans: *Aperi mihi, ſoror mea, columba mea, perfecta mea: quoniam caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctis*. Huius autem ſenſum ſic comprehenderis contemplando. Magno Moſi per lucem cepit Dei apparitio: poſtea autem per nubem Deus cum eo loquitur, Deinde cùm iam fuiſſet ſublimior & perfectior, Deum videt in caligine. Quod autem per hoc diſcimus, eſt huiuſmodi. Primus receſſus à falſis & errantibus de Deo exiſtimationibus eſt tranſitus ad lucem à tenebris. Propinquior autem occultorum conſideratio, per ea quæ cernuntur deducens animam ad naturam quæ non cadit ſub aſpectum, eſt veluti quædam nubes adumbrans quicquid cernitur: ad id autem aſpiciendum quod eſt abſconſum, animam deducens & aſſuefaciens. Anima autem quæ per hæc procedit ad ſuperna, qualibet re relicta quam humana poteſt aſſequi natura verſatur in adytis Dei cognitionis, diuina caligine vndique intercepta: in qua quolibet quod cernitur & comprehenditr foris relicto, animæ contemplationi ſolum reſtat id quod non inſpectabile & incomprehenſibile, in quo eſt Deus, quomodo dicit ſcriptura de legiſlatore: Ingreſſus eſt Moſes in caliginem vbi erat Deus. His autem ſic à nobis conſideratis, conſideranda eſt etiam coniunctio & affinitas verborum quæ ſunt nobis propoſita cum iis quæ dicta ſunt. Fuit aliquando ſponſa nigra; obſcuris dogmatibus obtenebrata cum eam Sol aſpexiſſet, qui per tentationes vrit ſementem, quæ ſupra petram nullis nititur radicibus: deinde quod cum eſſet ab iis ſuperata, qui eam oppugnauerunt, vineam ſuam non cuſtodierit: quod cum ſeipſam ignoraſſet, pauerit greges hœdorum pro ouibus. Sed poſtquam à coniunctione cum malo ſe auulſiſſet, & per myſticum illud oſculum fonti lucis os admouere deſideraſſet, tunc fit pulchra, luce veritatis illuſtrata, & aqua abluto nigrore ignorantiæ. Deinde equo aſſimilatur propter eius

Exod. 16.

A νίσταται καί φησι, Φωνὴ τοῦ ἀδελφιδοῦ μου κρούει ἐπὶ τὴν θύραν. εἶτα ἡσυχίαν ταῖς ἀκοαῖς ἐνδοῦσα, ἀκούει τοῦ διὰ τῆς φωνῆς προσηχήσαντος λόγου· ὁ δὲ λόγος τοιοῦτός ἐστιν· ἄνοιξόν μοι, ἀδελφή μου, ἡ πλησίον μου, περιστερά μου, τελεία μου· ὅτι ἡ κεφαλή μου πλήσθη δρόσου, καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκάδων νυκτός. τούτου δὲ τὴν διάνοιαν οὕτως ἄν τις καταλάβοι τῇ θεωρίᾳ. τῷ μεγάλῳ Μωϋσῇ διὰ φωτὸς ἤρξατο ἡ τοῦ Θεοῦ ἐμφάνεια· μετὰ ταῦτα διὰ νεφέλης αὐτῷ διαλέγεται. εἶτα ὑψηλότερος ἤδη καὶ τελειότερος γενόμενος, ἐν γνόφῳ τὸν Θεὸν βλέπει. ὃ δὲ
B διὰ τούτου μανθάνομεν τοιοῦτόν ἐστιν· ἡ πρώτη ἀπὸ τῶν ψευδῶν καὶ πεπλανημένων περὶ Θεοῦ ὑπολήψεων ἀναχώρησις, ἡ ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς φῶς ἐστι μετάστασις. ἡ δὲ προσεχεστέρα τῶν κρυπτῶν κατανόησις, ἡ διὰ τῶν φαινομένων χειραγωγοῦσα τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἀόρατον φύσιν, οἷόν τις νεφέλη γίνεται, τὸ φαινόμενον μὲν ἅπαν ἐπισκιάζουσα· πρὸς δὲ τὸ κρύφιον βλέπειν τὴν ψυχὴν χειραγωγοῦσα καὶ συνεθίζουσα. ἡ δὲ διὰ τούτων ὁδεύουσα πρὸς τὰ ἄνω ψυχή, ὅσον ἐφικτόν ἐστι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τὰ κάτω καταλι-
C ποῦσα, ἐντὸς τῶν ἀδύτων τῆς θεογνωσίας γίνεται, τῷ θείῳ γνόφῳ πανταχόθεν διαληφθεῖσα· ἐν ᾧ τοῦ φαινομένου τε καὶ καταλαμβανομένου παντὸς ἔξω καταλειφθέντος μόνον ὑπολείπεται τῇ θεωρίᾳ τῆς ψυχῆς τὸ ἀόρατόν τε καὶ ἀκατάληπτον, ἐν ᾧ ἐστιν ὁ Θεός, καθώς φησι περὶ τοῦ νομοθέτου ὁ λόγος· ὅτι εἰσῆλθε δὲ Μωϋσῆς εἰς τὸν γνόφον οὗ ἦν ὁ Θεός. τούτων δὲ ἡμῖν οὕτω θεωρηθέντων, σκεπτέον ἂν εἴη καὶ τῶν προκειμένων ἡμῖν ῥητῶν τὴν πρὸς τὰ εἰρημένα συγγένειαν. ἦν ὅτε μέλαινα ἦν ἡ νύμφη, τοῖς ἀφωτίστοις δόγμασιν ἐ-
D σκοτισμένη, παραβλέψαντος αὐτὴν τοῦ ἡλίου, τοῦ διὰ τῶν πειρασμῶν τὴν ἄρριζον ἐπὶ τῆς πέτρας σπορὰν ἐπικαίοντος· ὅτε τῶν ἐν αὐτῇ μαχησαμένων ἡττηθεῖσα, τὸν ἀμπελῶνα τὸν ἑαυτῆς οὐκ ἐφύλαξεν· ὅτι ἑαυτὴν ἀγνοήσασα τὰς τῶν ἐρίφων ἀγέλας ἀντὶ τῶν προβάτων ἐποίμαινεν. ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς πρὸς τὸ κακὸν συμφυΐας ἑαυτὴν ἀποστήσασα, διὰ τοῦ μυστικοῦ ἐκείνου φιλήματος τῇ πηγῇ τοῦ φωτὸς προσαγαγεῖν τὸ στόμα ἐπόθησε, τότε καλὴ γίνεται, τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας περιλαμφθεῖσα, καὶ τὸ μέλαν τῆς ἀγνοίας ἀποκλυσαμένη τῷ ὕδατι. εἶτα ἵππῳ ὁμοιοῦται διὰ τὸ

εὔδρομον, καὶ τῇ περιστερᾷ διὰ τὸ τάχος τῆς διανοίας. δι' ὧν πᾶν τὸ καταλαμβανόμενόν τε καὶ φαινόμενον ὡς ἵππος διαδραμοῦσα, καὶ ὡς περιστερὰ διαπτᾶσα, πρότερον μὲν τῇ σκιᾷ τοῦ μήλου μετ' ἐπιθυμίας ἐπαναπαύεται, μῆλον αὐτὴ νεφέλης τὸ ἐπισκιάζον κατονομάζουσα. νῦν δὲ ἤδη ὑπὸ τῆς θείας νυκτὸς περιέχεται, καθ' ἣν ὁ νυμφίος παραγίνεται μὲν, οὐ φαίνεται δέ. πῶς γὰρ ἐν νυκτὶ φανείη τὸ μὴ ὁρώμενον; ἀλλ' αἴσθησιν μέν τινα δίδωσι τῇ ψυχῇ τῆς παρουσίας, ἐκφεύγει δὲ τὴν ἐναργῆ κατανόησιν τῷ ἀοράτῳ τῆς φύσεως ἐγκρυπτόμενον. τίς τοίνυν ἐστὶν ἡ γινομένη τῇ ψυχῇ διὰ τῆς νυκτὸς ταύτης μυσταγωγία; ἅπτεται τῆς θύρας ὁ λόγος. θύραν δὲ νοοῦμεν τὴν στοχαστικὴν τῶν ἀῤῥήτων διάνοιαν, δι' ἧς εἰσοικίζεται τὸ ζητούμενον. ἔξω τοίνυν ἑστῶσα τῆς φύσεως ἡμῶν ἡ ἀλήθεια διὰ τῆς ἐκ μέρους γνώσεως, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος ἐν ὑπονοίαις τισὶ καὶ αἰνίγμασι θυροκρουστεῖ τὴν διάνοιαν, ἄνοιξόν μοι λέγουσα, καὶ μετὰ προτροπῆς ὑποτιθεμένη τὸν τρόπον, ὅπως ἀνοιχθῆναι προσήκει τὴν θύραν, οἷόν τινας κλεῖς ὀρέγουσα, τὰ καλὰ ταῦτα ὀνόματα, δι' ὧν τὸ κεκλεισμένον ἀνοίγεται. κλεῖδες γάρ εἰσιν ἄντικρυς αἱ τῶν ὀνομάτων τούτων ἐμφάσεις, αἳ τὰ κρυπτὰ διανοίγουσιν, ἀδελφὴ καὶ πλησίον καὶ περιστερὰ καὶ τελεία. εἰ γὰρ βούλει, φησὶν, ἀνοιχθῆναι τὴν θύραν, καὶ ἐπαρθῆναι τῆς ψυχῆς σου τὰς πύλας, ἵνα εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, χρή σε ἀδελφήν μου γενέσθαι, ἐν τῷ τὰ θελήματά μου τῇ ψυχῇ παραδέξασθαι, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἀδελφὴν γίνεσθαι τὸν ἐν τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ ζῶντα. χρὴ δέ σε καὶ προσεγγίσαι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πλησίον γενέσθαι, ὥστε μηδενὶ μέσῳ διατειχίζεσθαι, καὶ ἐν τῇ φύσει τῆς περιστερᾶς ἔχειν τὸ τέλειον· τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἀνελλιπῆ καὶ πεπληρωμένην εἶναι πάσης ἀκακίας καὶ καθαρότητος. ταῦτα λαβοῦσα, ὦ ψυχὴ, οἷόν τινας κλεῖς τὰ ὀνόματα, ἄνοιξον δι' αὐτῶν τῇ ἀληθείᾳ τὴν εἴσοδον, ἀδελφὴ γινομένη καὶ πλησίον καὶ περιστερὰ καὶ τελεία. ἔσται δέ σοι τὸ κέρδος ἐκ τοῦ εἰσδέξασθαί με καὶ εἰσοικίσασθαι, ἡ ἐκ τῆς κεφαλῆς μου δρόσος ἧς πλήρης εἰμὶ, καὶ αἱ τῆς νυκτὸς τῶν βοστρύχων τῶν ἐμῶν ἀποῤῥέουσαι ψεκάδες. ἐκ τούτων δὲ, τὸ μὲν ἴασιν εἶναι τὴν δρόσον, παρὰ

A ad curſum pernicitatem, & columbæ, propter intellectus celeritatem. Quamobrem cùm quicquid comprehenditur & cernitur tanquam equus percurriſſet, & tanquam columba tranſuolaſſet, prius quidem cum deſiderio quieſcit in vmbra mali, malum pro nube nominans id quod obſcuritatem affert. Nunc autem à diuina nocte iam circumitur, in qua accedit quidem ſponſus, ſed non apparet. Quomodo enim noctu apparuerit id quod non cernitur? ſed præbet quidem animæ aliquem ſuæ præſentiæ ſenſum, effugit autem euidentem mentis comprehenſionem, vt qui operiatur natura quæ non cadit

B ſub aſpectum. Quænam eſt autem myſterij introductio, quæ per hanc noctem induitur animæ? Oſtium tangit Verbum. Oſtium autem intelligimus coniecturalem arcanorum cogitationem, per quam introducitur id quod quæritur. Stans ergo extra noſtram naturam veritas, per cognitionem ex parte, ſicut dicit Apoſtolus, mentis noſtræ pulſat oſtium in allegoriis & ænigmatibus, I. Cor. 13. dicens, Aperi: & cum adhortatione ſuggerit quemadmodum oportet aperire oſtium, veluti præbens quaſdam claues, nempe pulchra hæc nomina per quæ aperitur id quod eſt clauſum. Claues

C enim planè ſunt horum nominum ſignificationes, quæ occulta aperiunt, nempe ſoror & propinqua & columba & perfecta. Si vis enim, inquit, aperiri oſtium, & attolli portas animæ tuæ, vt rex gloriæ ingrediatur, oportet te meam fieri ſororem, in eo quod animæ meæ voluntatẽ accipias, ſicut dicit in Euangelio eum fieri fratem ſuum & ſororem, qui viuit in eius voluntate. Oportet autem te appropinquare veritati, & adeò ex actè eſſe propinquũ, vt nullo in-

D termedio diſiungaris: & habere in natura columbæ perfectionem: hoc autem eſt, nulla in re deficere, & eſſe plenum omni innocentia & puritate. Hæc nomina cùm velut quaſdam claues acceperis, ô anima, per ea aperi ingreſſum veritati, ſi fueris ſoror & propinqua & columba & perfecta. Ex eo autem quòd me admiſeris & introduxeris, lucrifacies rorem ex capite meo quo ſum plenus, & ex noctium guttis quæ defluunt ex meis cincinnis. Ex his autem rorem quidem eſſe curationem à Propheta

præclarè didicimus, qui dicit: Ros qui à te fluit eſt illis curatio. Noctis autem guttæ prius conſideratam proximè ſequuntur ſententiam. Non poteſt enim fieri vt qui ingreſſus fuerit adyta eorum quæ vires humanas ſuperant, nec cadunt ſub contemplationem, deueniat ad imbrem aliquem aut torrentem cognitionis: ſed præclarè cum eo agetur, ſi quibuſdam exilibus & obſcuris ſententiis cognitionem eius irroret veritas, per viros ſanctos & diuinos defluente gutta rationis. Cincinnos enim qui pendent ab vniuerſitatis capite, tropicè puto nominari Prophetas & Euangeliſtas & Apoſtolos: quorum vnuſquiſq; quantum capere potuit, hauriens ex obſcuris, occultis, & inaſpectabilibus theſauris, nobis quidem fiunt fluuij pleni aquis. Si rei autem ſpectetur veritas, ſunt guttæ roris, etiamſi reſtagnent multitudine & magnitudine doctrinæ. Cuiuſ-
2.Cor.12. 4. modi flumen erat Paulus, qui ſupra cœlum aſſurgens vndis ſentẽtiarum, vſque ad tertium cœlum, vſque ad paradiſum, vſque ad verba arcana & ineffabilia, & per omnẽ eiuſmodi docendi amplitudinem latè exundans, verbis rurſus oſtendit, quòd hic ſermo eſt inſtar guttæ roris, ſi conferatur cum verbo quod
1.Cor.13. eſt, cùm dicit: Ex parte cognoſcimus,
1.Cor.8. & ex parte prophetamus, &; Si quis ſibi videtur ſcire, nondum ſcit quomodo ſcire oporteat: &, Ego meipſum
Phil 3. nondum exiſtimo comprehendiſſe. Si ergo humor roris, & gutta cincinnorum videntur eſſe flumina & maria & fluctus, ſi cum noſtris conferantur viribus: quid eſt exiſtimandum de illo
Ioan.7. fonte qui dixit: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat? Quilibet ex iis qui audiunt ex proportione eorum quæ dicta ſunt, coniecturam ſumat de miraculo. Nam ſi gutta ſufficit ad generandum fluuium: quid reputandum eſt eſſe ipſum Dei fluuium ex hac gutta coniectura ducta? Videamus autem quemadmodum ſponſa obedit Verbo: quemadmodum ſponſo aperit aditum. *Exui, inquit, meam tunicam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Rectè audiuit eum qui iuſſit ipſam fieri & propinquã, & columbam, & perfectam, vt per eã ad animã introducatur veritas. Fecit enim quæ audiuit, vt quæ exuerit pelliceam illam tunicam, quam

A τοῦ προφήτου σαφῶς μεμαθήκαμεν, ὅς φησιν ὅτι δρόσος ἡ παρὰ σοῦ, ἴαμα αὐτοῖς ἐστιν· αἱ δὲ τῆς νυκτὸς ψεκάδες τῆς προθεωρηθείσης ἔχονται διανοίας. οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ἐν τοῖς τῶν ἀδύτων τε καὶ ἀθεάτων γενόμενον, ὄμβρῳ τινὶ τῆς γνώσεως ἐντυχεῖν ἢ χειμάρρῳ. ἀλλ' ἀγαπητόν, εἰ λεπταῖς τισι καὶ ἀμυδραῖς διανοίαις ἐπιψεκάζοι τὴν γνῶσιν αὐτῶν ἡ ἀλήθεια, διὰ τῶν ἁγίων τε καὶ θεοφορουμένων τῆς λογικῆς σταγόνος ἀπορρεούσης. βοστρύχους γὰρ οἶμαι τοὺς τοῦ παντὸς κεφαλῆς ἐξηρτημένους, τροπικῶς ὀνομάζεσθαι B προφήτας καὶ εὐαγγελιστὰς καὶ ἀποστόλους, ὧν ἕκαστος ὅσον ἐχώρησεν ἐκ τῶν σκοτεινῶν τε καὶ ἀποκρύφων καὶ ἀοράτων θησαυρῶν ἀρυόμενοι, ἡμῖν μὲν ποταμοὶ γίνονται· ὡς δὲ πρὸς τὴν ὄντως ἀλήθειαν, δροσώδεις εἰσὶ ψεκάδες, κἂν τῷ πλήθει τε καὶ μεγέθει τῆς διδασκαλίας πλημμυρῶσιν· οἷος ὁ Παῦλος ἦν ποταμός, ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τοῖς τῶν νοημάτων κύμασι κορυφούμενος ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἕως τοῦ παραδείσου, ἕως τῶν ἀρρήτων τε καὶ ἀνεκφωνήτων ῥημάτων, καὶ δι' ἁπάσης τῆς τοιαύτης μεγαληγορίας πελαγίζων τῷ λόγῳ, δείκνυσι πάλιν ὅτι ψεκάς τίς ἐστι C δροσώδης ὁ λόγος αὐτοῦ, συγκρινόμενος τῷ ὄντως λόγῳ, δι' ὧν φησιν, ὅτι ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· καί, εἴ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὔπω ἔγνω καθὼς δεῖ γνῶναι· καί, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὔπω λογίζομαι κατειληφέναι. εἰ τοίνυν ἰκμὰς τῆς δρόσου, καὶ ἡ τῶν βοστρύχων ψεκὰς ποταμοὶ δοκοῦσι καὶ πελάγη καὶ κύματα πρὸς τὴν ἡμετέραν κρινόμενα δύναμιν· τί χρὴ περὶ τῆς πηγῆς λογίσασθαι τῆς εἰπούσης, ὅτι εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω; ἕκαστος τῶν ἀκουόντων δι' ἀναλογίας τῶν εἰρημένων στοχασμὸν λαμβανέτω τοῦ θαύματος. εἰ γὰρ ἡ ψεκὰς D εἰς ποταμῶν ἐξαρκεῖ γένεσιν, τί αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ ποταμὸν διὰ τῆς ψεκάδος ταύτης ἐστὶν ἀναλογίσασθαι; ἴδωμεν δὲ καὶ πῶς ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡ νύμφη, πῶς ἀνοίγει τῷ νυμφίῳ τὴν εἴσοδον. ἐξεδυσάμην, φησί, τὸν χιτῶνά μου· πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου· πῶς μολυνῶ αὐτούς; καλῶς ἤκουσε τοῦ κελεύσαντος ἀδελφὴν αὐτὴν καὶ πλησίον γενέσθαι, καὶ περιστερὰν καὶ τελείαν, ἵνα διὰ τούτων εἰσοικισθῇ τῇ ψυχῇ ἡ ἀλήθεια. ἐποίησε γὰρ ἅπερ ἤκουσεν, ἐκδυσαμένη τὸν δερμάτινον χιτῶνα, ὃν

μετὰ τὴν ἁμαρτίαν περιεβάλετο, καὶ ἀπονιψαμένη τῶν ποδῶν τὸ γεῶδες ᾧ ἐνειλήθη ἀπὸ τῆς ἐν παραδείσῳ διαγωγῆς εἰς τὴν γῆν ἀναλύσασα, ὅτε ἤκουσεν ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. διὰ τοῦτο ἤνοιξεν ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῷ λόγῳ τὴν εἴσοδον, διασταλέντος τοῦ τῆς καρδίας παραπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκός. σάρκα δὲ εἰπὼν, τὸν παλαιὸν λέγω ἄνθρωπον, ὃν ἐκδύσασθαι καὶ ἀποθέσθαι κελεύει ὁ θεῖος ἀπόστολος, τοὺς μέλλοντας τῷ λουτρῷ τοῦ λόγου τὸν ῥύπον τῆς βάσεως τῆς ψυχῆς ἀποκλύσασθαι. ἐκδυσαμένη τὸν παλαιὸν ἀπεκδυσάμενος ἄνθρωπον καὶ περιελοῦσα τῆς καρδίας τὸ κάλυμμα, ἤνοιξε τῷ λόγῳ τὴν εἴσοδον, ὃν ἐντὸς γινόμενον ἔνδυμα ποιεῖται ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ, κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου ὑφήγησιν, ὃς κελεύει τὸν ἐκδυσάμενον τὴν σαρκώδη τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου περιβολὴν, ἐνδύσασθαι χιτῶνα τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ. Ἰησοῦν δὲ λέγει εἶναι τὸ ἔνδυμα. ἡ δὲ ὁμολογία τῆς νύμφης τοῦ μηκέτι τὸν ἀποβληθέντα χιτῶνα πάλιν ἀναλαμβάνειν, ἀλλ᾽ ἀρκεῖσθαι τῷ ἑνὶ χιτῶνι, κατὰ τὸν δοθέντα τοῖς μαθηταῖς νόμον, ὃν διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως ἀνακαινισθεῖσα μετημφιάσατο, βεβαιοῖ τοῦ κυρίου τὸν λόγον, τὸν κελεύοντα τοὺς ἅπαξ τῷ θείῳ κοσμηθέντας ἐνδύματι, μηκέτι ἐπενδύσασθαι τὸν τῆς ἁμαρτίας χιτῶνα, μηδὲ δύο χιτῶνας ἔχειν, ἀλλὰ τὸν ἕνα μόνον, ἵνα μὴ δύο περὶ τὸν αὐτὸν ὦσιν οἱ ἀσύμβατοι πρὸς ἀλλήλους χιτῶνες. τίς γὰρ κοινωνία τῷ σκοτεινῷ ἐνδύματι πρὸς τὸ φωτοειδές τι καὶ ἄϋλον; οὐ μόνον δὲ τοῦτό φησιν ὁ νόμος, τὸ μὴ δεῖν δύο χιτῶνας ἔχειν, ἀλλὰ μηδὲ ἐπιῤῥάπτειν τὸ καινὸν ὕφασμα τῷ παλαιῷ ἱματίῳ· ἵνα μὴ χείρων γένηται ἡ ἀσχημοσύνη τοῦ τὸν τοιοῦτον περιβαλλομένου, μήτε τοῦ ἐρραφέντος μείναντος, καὶ τοῦ παλαιοῦ χεῖρον τὸ σχίσμα παθόντος καὶ δυσθεράπευτον. αἴρει γάρ, φησι, τὸ πλήρωμα τὸ καινὸν τοῦ παλαιοῦ, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται, ὡς δημοσιεύεσθαι δι᾽ αὐτοῦ τὰ ἀσχήμονα. διὰ τοῦτο, φησιν, ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; τίς γὰρ ἂν βλέπων περὶ ἑαυτὸν τὸν ἡλιοειδῆ τοῦ κυρίου χιτῶνα, τὸν διὰ καθαρότητος καὶ ἀφθαρσίας αὐτῷ περιυφανθέντα, οἷον ἐπὶ τῆς τοῦ ὄρους μεταμορφώσεως ἔδειξεν, εἶτα καταδέχεται τὸ πτωχόν τι καὶ ῥακῶδες ἱμάτιον ἑαυτῷ περιθεῖναι, ὅπερ ὁ μέθυσος καὶ ὁ πορνοκόπος, καθὼς ἡ παροιμία φησὶ περιβάλ-

A induit poſt peccatum, & à pedibus abluerit terrenas illas ſordes, quibus erat inuoluta, vt quæ à vita quam degerat in paradiſo reuerſa eſſet in terram: quoniam audiuit, Terra es, & in terram reuerteris. Proptere aditum aperuit Verbo ad animam, diducto cordis velo, hoc eſt carne. Carnem cùm dico, veterem hominem intelligo, quem vt exuant ac deponant, hortatur diuinus ille Apoſtolus omnes qui verbi lauacro ſunt abluturi ſordes pedum animæ. Veteri ergo exuto homine, & ablato cordis inuolucro, oratione aperuit adi-
B tum, quam ingreſſam indumentum ſibi facit anima, conuenienter expoſitioni Apoſtoli, qui iubet exuto corporali veteris hominis indumento, induere nouam tunicam, quæ ſecundum Deum eſt creata in ſanctitate & iuſtitia. *Ephes. 4.* Ieſum autem dicit indumentum eſſe. Sponſæ autem profeſſio, quòd quam exuit non ſit rurſus acceptura tunicam, ſed contenta ſit vna tunica, congruenter legi datæ Diſcipulis, quam per regenerationem renouata induit anima confirmat conuenienter ei quod dixit ſcriptu-
C ra, non oportere eos qui ſemel diuino indumento ſunt ornati, peccati tuninicam induere, nec duas habere tunicas, ſed vnam ſolam (innocentiæ,) ne duas contrarias inter ſe inuicem coniunctas habeant tunicas. Quæ eſt enim ſocietas obſcuræ & tenebroſæ tunicæ cum luminoſa & experte materiæ? *Matth. 10.* Non ſolum autem lex hoc iubet, non oportere habere duas tunicas, ſed nec nouum pannum veteri veſtimento *Marc. 2.* aſſuere: ne eius qui hoc induit maior ſit deformitas ac turpitudo, cum neque maneat id quod eſt aſſutum, & veteris
D ſit ſciſſura deterior, nec facilè poſſit remediũ adhiberi. Tollit enim, inquit, plenitudinem noua à vetere veſtimẽto, & peior ſciſſura fit, adeò vt per eam, quæ turpia ſunt propalentur. Propterea dicit, *Exui tunicam meam, quomodo induam eam?* Quis enim cum vel ipſo Sole clariorem Domini aſpexerit tunicam, con- *Matt. 9. 16* textam per puritatem & incorruptionem, qualem oſtendit in Transfiguratione in monte, mendicorum veſtem pannoſam lubenter induerit, cuiuſmodi eſt ebrij ac fornicatoris, ſicut dicit

Prou. 5.

prouerbium? Sed neque poſtquam pedes lauit, rurſus ex inceſſu terrenas ſordes admittit. *Laui enim*, inquit, *pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Neque enim Moſes cùm iuſſu diuino liberaſſet pedes à mortuo pellium indumento, quando terram aſcendit ſanctam & illuminatam, narratur rurſus pedes induiſſe calceis: neque quando veſtem ſacerdotalem, congruenter figuræ quæ oſtenſa fuit in monte, affabre eſt fabricatus, auri & purpuræ, & byſſi, & hyacinthi, & cocci in textura contemperatis ſplendoribus, vt refulgeret pulchritudo commiſta ex omnibus, vllum ornamentum fabricatus eſt pedibus: ſed ſacerdotalis pedis erat ornamentum eſſe nudum & liberum ab omni indumento. Oportet enim ſacerdotem ſemper ingredi ſuper terram ſanctam, ſuper quam non fas eſt ingredi cum pellibus mortuis. Et ideo Dominus quoque diſcipulis interdicit calceis, quando eos iubet non ire in
Matth.10. Ioan.14. viam gentium, ſed per viam ſanctam incedere. Sanctam autem viam omnino intelligis, per quam iubentur currere Diſcipuli, qui didiciſti ab eo qui dixit: Ego ſum via, quam non licet tangere eum qui hominis mortui non ſoluit indumentum. Quia igitur hanc viam ingreſſa eſt ſponſa, in qua ambulantibus pedes aqua Dominus abluit, & extergit linteo, quo cinctus eſt (eſt autem omnino Domini cingulum, vis quædam purificans à peccatis; Sic enim præſcriptum eſt, Dominus virtutem induit, eaque ſe præcinxit) idcirco pedes abluta, ſemet in via regia cuſtodit, neque ad dexteram, neque ad læuam deflectens: ne alterutram ad partem exorbitans, luto pedem ſuũ inquinet. Intelligit autem quid per hæc ſignificetur, nimirum animam quæ ſemel per baptiſmum calceos ſoluerit, (eſt enim hoc merſantis ſeſe proprium, vt calceorum corrigias ſoluat: quemadmodum Ioannes proſtabatur, non poſſe ſe hoc in ſolo Domino facere. Nam quî ſoluiſſet eius corrigiam, qui prorſus à corrigia peccati conſtrictus non tenebatur?) eã igitur abluiſſe pedes, & vna cùm calceamẽtis omnes terrenas ſordes abieciſſe. Itaque ſeruat in via ſtrata pedes ſuos impollutos, ſicut & Dauid faciebat, cùm abluta illuuie

A λέγεται; ἀλλ' οὐδὲ τοὺς πόδας νιψαμένη, πάλιν τῇ βάσει τὸν ἐκ τῆς γῆς μολυσμὸν παραδέχεται. ἐνιψάμην γάρ, φησι, τοὺς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς; οὐδὲ γὰρ Μωϋσῆς τῷ θείῳ προστάγματι τῆς νεκρᾶς τῶν δερμάτων περιβολῆς ἐλευθερώσας τοὺς πόδας, ὅτε τῆς ἁγίας τε καὶ πεφωτισμένης ἐπέβαινε γῆς, πάλιν ἱστορεῖται περιλαβὼν τοὺς πόδας τοῖς ὑποδήμασιν, ὅτε καὶ τὴν ἱερατικὴν ἐσθῆτα κατὰ τὸν τύπον τὸν ἐν τῷ ὄρει δειχθέντα φιλοτεχνήσας, χρυσοῦ τε πορφύρας, καὶ βύσσου, καὶ ὑακίνθου, τε κόκκου τὰς αὐγὰς συγκεράσας ἐν τῷ ὑφάσματι, ὥστε σύμμικτον ἐκ B πάντων ἀπαστράπτειν τὸ κάλλος, οὐδένα τοῖς ποσὶ κόσμον ἐπετεχνήσατο, ἀλλ' ἦν καλλωπισμὸς τοῦ ἱερατικοῦ ποδὸς τὸ γυμνὸν εἶναι πάσης περιβολῆς καὶ ἐλεύθερον. χρὴ γὰρ τὸν ἱερέα πάντως ἐπὶ τῆς ἁγίας βεβηκέναι γῆς, ἧς μετὰ νεκρῶν δερμάτων ἐπιβατεύειν οὐ θέμις. διὰ τοῦτο καὶ τοῖς μαθηταῖς ὁ κύριος ἀπαγορεύει τὰ ὑποδήματα, ἐπειδὰν κελεύῃ αὐτοὺς εἰς ἐθνῶν ὁδὸν μὴ πορεύεσθαι, ἀλλὰ διὰ τῆς ἁγίας ὁδοῦ περιιέναι. οὐκ ἀγνοεῖς δὲ πάντως τὴν ἁγίαν ὁδόν, δι' ἧς οἱ μαθηταὶ τρέχειν κελεύονται, μαθὼν παρὰ τοῦ εἰπόντος· ἐγώ εἰμι C ἡ ὁδός, ἧς οὐκ ἔστιν ἅψασθαι τὸν μὴ ἀπολυσάμενον τῆς τοῦ νεκροῦ ἀνθρώπου περιβολῆς. ἐπεὶ οὖν ἐν ταύτῃ ἐγένετο τῇ ὁδῷ ἡ νύμφη, ἐν ᾗ τῶν δι' αὐτῆς περιπατούντων ὁ κύριος νίπτει τοὺς πόδας τῷ ὕδατι, καὶ ἐκμάσσει τῷ λεντίῳ ᾧ διεζώσατο· δύναμις δέ ἐστι καθαρτικὴ τῶν ἁμαρτιῶν τὸ τοῦ κυρίου διάζωσμα· ἐνεδύσατο γάρ, φησι, κύριος δύναμιν, καὶ περιεζώσατο· διὰ τοῦτο καθαρθεῖσα τοὺς πόδας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς βασιλικῆς, ἑαυτὴν φυλάσσει, οὐκ ἐκκλίνουσα εἰς δεξιά, οὐδὲ εἰς ἀριστερά· ἵνα μὴ καθ' ἑκάτερον ἔξω τῆς ὁδοῦ παρενεχθεῖσα τὸ ἴχνος, μολύνῃ τῷ πηλῷ τὸν D πόδα. νοεῖ δὲ πάντως τὸ διὰ τῶν εἰρημένων δηλούμενον, ὅτι ἡ ἅπαξ διὰ τοῦ βαπτίσματος ὑπολυσαμένη τὰ ὑποδήματα· ἴδιον γὰρ τοῦ βαπτίζοντος ἔργον τὸ λύειν τοὺς ἱμάντας τῶν ὑποδημάτων, καθὼς Ἰωάννης διεμαρτύρατο, μὴ δύνασθαι τοῦτο ἐπὶ μόνου τοῦ κυρίου ποιῆσαι. πῶς γὰρ ἂν ἔλυσε τῷ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τῷ ἱμάντι τῆς ἁμαρτίας ἐνδεδεμένῳ; αὕτη τοὺς πόδας ἐνίψατο, πάντα γήϊνον ῥύπον συναποδῦσα τοῖς ὑποδήμασι· φυλάσσει νῦν ἐπὶ τῆς πεπλακωμένης ὁδοῦ τὴν βάσιν ἀμόλυντον, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ ἐποίησεν, ὅτε τοῦ πηλοῦ τὴν ὕλην ἀπολυσάμενος ἐπὶ τῆς

ἐπὶ τῆς πέτρας ἔστησε τοὺς ἑαυτοῦ πόδας, οὕτως εἰπὼν τῷ λόγῳ· ὅτι ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας, καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος, καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατηύθυνε τὰ διαβήματά μου. πέτραν δὲ νοοῦμεν τὸν κύριον, ὅς ἐστι φῶς, καὶ ἀλήθεια καὶ ἀφθαρσία καὶ δικαιοσύνη, δι' ὧν ἡ πνευματικὴ ὁδὸς διαπλακοῦται. ὧν ὁ μὴ παρατραπεὶς καθ' ἑκάτερον, διασώζει τὸ ἴχνος, οὐδαμόθεν τῷ πηλῷ τῆς ἡδονῆς μολυνόμενον. ταῦτά ἐστι κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, δι' ὧν ἡ θύρα τῷ λόγῳ παρὰ τῆς νύμφης ἀνοίγνυται. ἡ γὰρ ὁμολογία τοῦ μηκέτι ἀναλαβεῖν τὸν ἀποβληθέντα πηλὸν, μηδὲ τῇ πορείᾳ τοῦ βίου τὸν γεώδη μολυσμὸν παραδέξασθαι, εἴσοδος γίνεται τοῦ ἁγιασμοῦ ἐπὶ τὴν οὕτω παρεσκευασμένην ψυχήν. ἁγιασμὸς δὲ ὁ κύριος. καὶ τοῦτο μὲν τῶν εἰρημένων ἐσαφηνίσθη τὸ νόημα. πάλιν δὲ μετὰ τοῦτο τῆς ὑπερκειμένης ἀναβάσεως ἅπτεται ἡ ψυχή, οὐκέτι φωνῆς τὴν καρδίαν διακρουούσης, ἀλλ' αὐτῆς τῆς θείας χειρὸς διὰ τῆς ὀπῆς ἐπὶ τὰ ἐντὸς παραδυείσης. ἀδελφιδός μου γάρ, φησιν, ἀπέστειλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ διὰ τῆς ὀπῆς, καὶ ἡ κοιλία μου ἐθροήθη ἐπ' αὐτόν. δῆλον δὲ πάντως ἐστὶ τῷ συνετῶς ἐπαΐοντι, ὅσον πλεονάζει τῷ ὕψει τὰ νῦν εἰρημένα παρὰ τὸ πρότερον· ἄνοιξον λέγων πρὸς τὴν νύμφην ὁ λόγος, δίδωσιν αὐτῇ διὰ τῶν θείων ὀνομάτων τοῦ ἀνοῖξαι τὴν δύναμιν. ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡ νύμφη· γίνεται γὰρ ὅπερ ἤκουσεν, ἀδελφὴ, καὶ πλησίον, καὶ περιστερὰ, καὶ τελεία· ἀποδύεται τὸν δερματικὸν ἐκεῖνον χιτῶνα, καὶ τὸν ῥύπον τῶν ποδῶν ἀποπλύνεται, καὶ οὔτε τὸ εἰδεχθὲς καὶ ῥακῶδες ἐκεῖνο ἱμάτιον πάλιν ἑαυτῇ περιτίθησιν, οὔτε τῇ γῇ πρὸς τὸ λοιπὸν ἐναπερείδει τὸ ἴχνος· ἤκουσεν οὖν αὐτοῦ τῆς φωνῆς, καὶ τῷ προστάγματι πείθεται. ἀνοίγει τὴν θύραν, περιελομένη τὸ κάλυμμα τῆς καρδίας· διέσχισε τῆς θύρας, τὸ τῆς σαρκὸς διαπέτασμα, πᾶσα ἠνοίγη τῆς ψυχῆς ἡ πύλη, ἵνα εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. ἀλλ' ἡ τῆς πύλης εὐρυχωρία μικρά τις ἀπεδείχθη τρυμαλιὰ στενὴ καὶ βραχεῖα, δι' ἧς οὐκ αὐτὸς ὁ νυμφίος, ἀλλ' ἡ χεὶρ αὐτοῦ μόλις ἐχώρησεν, ὥστε δι' αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἐντὸς ἐφικέσθαι, καὶ ἅψασθαι τῆς ἐπιθυμούσης τὸν νυμφίον ἰδεῖν, ᾧ τοσοῦτον ἐκέρδανε μόνον, ὅσον γνῶναι, ὅτι ἡ χεὶρ ἐκείνη τοῦ ποθουμένου ἐστίν. οἷα δὲ ἡμῖν ὑποδείκνυται δόγματα,

A cœni, pedes ſuos in ſaxo collocaret, atque his verbis vteretur: Reduxit me de lacu miſeriæ, déque illuuie cænoſa, & pedes meos ſupra petram ſtatuit, greſſúſque meos direxit. *Pſal 39.* Per petram autem hanc Dominum ipſum intelligimus, qui & lux eſt & veritas, & immortalitas, & iuſtitia: quibus rebus via ſpiritualis quaſi quadam incruſtatione ſternitur. Ab his ſi ſe neutram quis in partem deflectat, is plantas ſuas puras conſeruat, nuſquam à voluptatis cœno pollutas. Hæc ſunt, (meo quidem iudicio) per quæ à ſponſa Verbo oſtium aperitur. Etenim ipſa B illa confeſſio, qua pollicetur non amplius reſumpturam ſe lutum illud excuſſum, neque incedendo in hac vita terrenam inquinationem admiſſuram: aditus eſt animæ hoc modo comparatæ ad ſanctificationem. Sanctificatio autem eſt ipſe Dominus. Atque hic eſt illorum verborum ſenſus. Rurſus autem ſecundum hoc, vlteriùs aſcendere conatur anima, non iam amplius voce oſtium cordis pulſante: ſed ipſa manu diuina per foramen ad interiora penetrante. *Patruelis enim meus,* C inquit, *miſit manum ſuam per foramen, & venter meus commotus eſt in ipſum.* Perſpicere autem quiuis omnino poteſt, qui prudenter hæc audiuit, quanto ſublimiora ſunt hæc prioribus. Cùm Verbum ad ſponſam ait, *Aperi:* largitur ei facultatem aperiendi per diuinos ſenſus. Obtemperat Verbo ſponſa, fit enim hoc, quod audit, ſoror, vicina, columba, perfecta: exuit pelliceam illam tunicam, ſordes pedum abluit, ac neque fœdum illud lacerúmque veſtimentum amplius induit, neque de cætero in terra figit veſtigia: audiuit D igitur eius vocem, & paret præcepto, aperit oſtium, & ablato cordis operculo, deduxit velum oſtij, id eſt carnis: aperta fuit tota animæ porta, vt ingrederetur Rex gloriæ. Sed patens portæ latitudo oſtenſa eſt paruum quoddam & anguſtum ac breue foramen, per quod non ipſe ſponſus, ſed eius manus vix adeò proceſſit, vt per ipſum ingreſſa ſit, & videndi ſpōſi tetigerit deſiderium, quo vix tantum lucri fecit, vt cognoſceret quòd illa ſit manus deſiderari. Cuiuſmodi autē nobis oſtenduntur dogmata,

didicerimus per eam quæ eſt in his philoſophiam, ſi in contextu verborum parum fuero immoratus. Anima humana eſt in confinio duarum naturarum, quarum altera quidem eſt incorporea & intelligens, & in quá non cadit interitus: altera verò corporea, & materialis, & expers rationis. Cùm primũ autem purgata ab ea quæ eſt ad craſſam & terrenã vitam habitudine, aſpexerit per virtutẽ ad id quod eſt cognatum & diuinum, non ceſſat perſcrutari & inquirere eorum quę ſunt, principium: quódnam ſit initium pulchritudinis rerum, vndénam emanet vis ac facultas, quid ſit à quo deriuetur ſapientia quæ in iis quæ ſunt cernitur, & quæ mouet omnes diſputationes, omnémque vim perſcrutandi, quæque curioſè laborat in comprehendendo eo quod quæritur, & in faciendo terminum Dei comprehenſionis ſolam operationem quæ ad nos vſque deſcendit: per cuius vitam nos ſentimus: & quomodo ſpiritus qui cum aqua ſimul emittitur ex terra, non manet in profundo lacus, ſed bulla factus ſurſum excurrit ad id quod eſt ſibi cognatione coniunctum: & cùm peruaſerit vſque ad ſummam aquæ ſuperficiem, aërique mixta fuerit, tunc deſinit ſurſum moueri: tale quid etiam vſuuenit animæ diuina perſcrutanti, poſtquam à rebus inferioribus ſe extendit ad ſupernarum rerum cognitionem, vtpote, quæ cùm comprehenderit miracula eius operationis, vlterius curioſè ſcrutando deſinit progredi: ſed ipſum admiratur & contemplatur, qui per ea quæ operatur eſſe cognoſcitur. Videt cœleſtem pulchritudinem, luminarium ſplendorem, celerem poli circumactionem ordinatã & numeroſam, aſtrorum ambitus, qui orbem annuum quatuor temporibus in ſe conuertunt: terrã quæ ſimul afficitur cum eo quod ambit, & cum differentia motus ſupernorum ſiderum ſimul etiã notat operationes, & multiplices naturas animantium, & eorum quę in aquis degunt, & quibus motus ceſſit in aëre, & quæ in terris vitam agunt: & omnia plantarum genera, & herbas varias, qualitate & virtute, & figura à ſe inuicem differentes, fructuumque & ſaporum proprietates, & quæ per ea quæ operantur à ſe inuicem diſtincta oſtenduntur, aſpiciens anima,

A διὰ τῆς ἐν τοῖς εἰρημένοις φιλοσοφίας, μάθοιμεν ἂν εἰ μικρὸν τῷ λόγῳ προσδιατρίψομεν. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ δύο φύσεων οὖσα μεθόριος, ὧν ἡ μὲν ἀσώματός ἐστι καὶ νοερὰ καὶ ἀκήρατος· ἡ δὲ ἑτέρα σωματικὴ, καὶ ὑλώδης, καὶ ἄλογος. ἐπειδὰν δὲ τάχιστα τῆς πρὸς τὸν παχύν τε καὶ γεώδη βίον σχέσεως ἐκκαθαρθεῖσα, δι᾽ ἀρετῆς ἀναβλέψῃ πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ θειότατον, οὐ παύεται διερευνωμένη καὶ ἀναζητοῦσα τὴν τῶν ὄντων ἀρχήν· τίς ἡ τοῦ κάλλους τῶν ὄντων πηγὴ, πόθεν βρύει ἡ δύναμις, τί τὸ πηγάζον τὴν ἐμφαινομένην τῇ οὐσίᾳ σοφίαν. πάντας δὲ λογισμοὺς καὶ

B πᾶσαν ἐρευνητικὴν νοημάτων δύναμιν διακινοῦσα καὶ προεξεργαζομένη κατάληψιν τοῦ ζητουμένου, ὅρον ποιεῖται τῆς καταλήψεως τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν μόνην τὴν μέχρις ἡμῶν κατιοῦσαν, ἧς διὰ τῆς ζωῆς ἡμεῖς αἰσθανόμεθα. καὶ ὥσπερ τὸ τῷ ὕδατι συναναδιδόμενον ἐκ τῆς γῆς πνεῦμα οὐχ ἵσταται περὶ τὸν πυθμένα τῆς λίμνης, ἀλλὰ πομφόλυξ γινόμενον ἐπὶ τὸ ἄνω πρὸς τὸ συγγενὲς ἀνατρέχει, καὶ ὅταν διέλθῃ τὴν τοῦ ὕδατος ἄκραν ἐπιφάνειαν, καὶ καταμιχθῇ πρὸς τὸν ἀέρα, τότε τῆς ἐπὶ τὰ ἄνω κινήσεως ἵσταται·

C τοιοῦτόν τι πάσχει καὶ ἡ τὰ θεῖα διερευνωμένη ψυχή. ἐπειδὰν ἐκ τῶν κάτωθεν πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων γνῶσιν ἑαυτὴν ἀνατείνῃ, τὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ θαύματα καταλαβοῦσα, περαιτέρω προσελθεῖν διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης οὐ δύναται· ἀλλὰ θαυμάζει καὶ σέβεται τὸν ὅτι ἐστὶ μόνον, δι᾽ ὧν ἐνεργεῖ γινωσκόμενον. ὁρᾷ τὸ οὐράνιον κάλλος, τὰς τῶν φωστήρων αὐγὰς, τὴν ὀξεῖαν τοῦ πόλου κυκλοφορίαν, τὴν εὔτακτόν τε καὶ ἐναρμόνιον ἐν τοῖς ἄστροις περιφοράν, τὸν ἐνιαύσιον κύκλον τέσσαρσι καιροῖς εἰς ἑαυτὸν

D ἀναστρέφοντα· τὴν γῆν συνδιατιθεμένην τῷ περιέχοντι, καὶ τῇ διαφορᾷ τῆς τῶν ὑπερκειμένων κινήσεως τὰς ἰδίας ἐνεργείας συνεξαλλάσσουσαν, τάς τε πολυειδεῖς ἐν τοῖς ζώοις φύσεις, τῶν τε καθ᾽ ὕδατος διαιτωμένων, καὶ τῶν τὴν ἀέριον ἀπολαχόντων φοράν, καὶ οἷς χερσαῖος ὁ βίος· τάς τε παντοδαπὰς τῶν φυτῶν ἰδέας, καὶ τὰς ποικίλας πόας, ποιότητι, καὶ δυνάμει, καὶ σχήματι ἀλλήλων διαφερούσας, καὶ τὰς τῶν καρπῶν τε καὶ χυμῶν ἰδιότητας, καὶ τὰ ἄλλα δι᾽ ὧν ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ διαδείκνυται, βλέπουσα ἡ ψυχή,

διὰ τοῦ θαύματος τῶν φαινομένων ἀναλογίζεται τῇ διανοίᾳ τὸν διὰ τῶν ἔργων νοούμενον ὅτι ἐστίν. ἴσως δὲ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, ὅταν παρέλθῃ πᾶν τὸ ὁρώμενον, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν, ὅς φησιν· ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· τὰ δὲ ῥήματά μου οὐ μὴ παρελεύσονται, καὶ εἰς ἐκείνην μετέλθωμεν τὴν ζωήν, ἣ ὑπὲρ ὀφθαλμόν τε ἐστὶ καὶ ἀκοὴν καὶ διάνοιαν· τότε οὐκέτι ἐκ μέρους διὰ τῶν ἔργων ἐπιγνωσόμεθα τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν, ὥσπερ τὸ νῦν· οὐδὲ διὰ τῆς τῶν φαινομένων ἐνεργείας τὸ ὑπερκείμενον νοηθήσεται· ἀλλ' ἑτέρως καταληφθήσεται πάντως τὸ εἶδος τῆς ἀφράστου μακαριότητος, καὶ ἄλλος τρόπος τῆς ἀπολαύσεως, ὃς νῦν ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀναβαίνειν φύσιν οὐκ ἔχει. τέως δὲ νῦν ὅρος τῇ ψυχῇ τῆς τοῦ ἀφράστου γνώσεώς ἐστιν ἡ ἐμφαινομένη τοῖς οὖσιν ἐνέργεια, ἣν χεῖρα λέγεσθαι τροπικῶς ἐνοήσαμεν. τοῦτο τοίνυν ἡμῖν τὸ δόγμα διὰ τῶν θείων τούτων λογίων πεφιλοσόφηται, δι' ὧν ἡ καθαρὰ ψυχή, καὶ οὐκέτι τοῦ γηΐνου τε καὶ ὑλικοῦ βίου ἐπιβατεύουσα, ἵνα μὴ μολύνῃ ἑαυτῆς τὸ ἴχνος τοῖς κάτω ἐνερειδομένη προσδοκήσασα αὐτὸν ὑποδέξασθαι τὸν νυμφίον, ὅλον ἐν τῷ οἴκῳ γενόμενον· ἠγάπησε μόνον τέως ἐν ὀπῇ τὴν χεῖρα θεάσασθαι, δι' ἧς ἑρμηνεύεται ἡ ἐνεργητικὴ αὐτοῦ δύναμις. ἀδελφιδός μου, φησίν, ἀπέστειλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ διὰ τῆς ὀπῆς. οὐ γὰρ χωρεῖ ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις τὴν ἀόριστόν τε καὶ ἀπερίληπτον φύσιν ἐν ἑαυτῇ δέξασθαι. ἡ δὲ κοιλία μου, φησίν, ἐθροήθη ἐπ' αὐτόν. ἔκπληξίν τινα καὶ ξενισμὸν σημαίνει ἐπὶ τῷ φανέντι θαύματι τὸ τῆς θροήσεως ὄνομα. πᾶσα γὰρ αὐτῆς ἡ διανοητικὴ δύναμις συνεκινήθη πρὸς τὸ θαῦμα τῶν διὰ τῆς θείας χειρὸς ἐνεργουμένων· ὧν ἡ κατανόησις ὑπερκειμένη τὸ ἀκατάληπτόν τε καὶ ἀχώρητον τῆς τοῦ ἐνεργοῦντος φύσεως δι' ἑαυτῆς ἑρμηνεύει. πᾶσα γὰρ ἡ τῶν ὄντων κτίσις τῆς χειρὸς ἐκείνης τῆς διὰ τῆς ὀπῆς ἡμῖν φανερωθείσης ἔργον ἐστίν, ὡς ὁ Ἰωάννης βοᾷ λέγων, καὶ ὁ προφήτης τῷ εὐαγγελίῳ συμφθέγγεται. ὁ μὲν γάρ φησιν· ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· ὁ δὲ προφήτης χεῖρα ὀνομάζει τὴν ποιητικὴν τῶν ὄντων δύναμιν, εἰπών· ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα. εἰ οὖν τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἔργα, τά τε ἄλλα πάντα, καὶ τὰ οὐράνια κάλλη, οὔπω δὲ κατείληφεν ἡ ζητητικὴ τῆς ἀνθρώπου

A per miraculum eorum quæ apparent, mente verſat & conſiderat eum qui ex operibus, quod ſit, intelligitur. Forte autem in futuro ſeculo quando quicquid videtur prætierit conuenienter voci Domini: Cœlum & terra tranſibunt: mea autem verba non tranſibunt: *Matth. 24.* & ad illam vitam tranſierimus, quæ & viſum ſuperat, & auditum & cogitationem; tunc non amplius ex parte per operationem eorum quæ cernuntur boni naturam agnoſcemus, vt nunc fit, *1. Cor. 13.* nec ex eorum quæ apparent, operatione, intelligetur id quod ſupereminet: B ſed aliter omnino comprehendetur ineffabilis genus beatitudinis, & alia eius fruendæ ratio, cuius non eſt nunc ea natura vt aſcēdat in cor hominis. Nunc tamen tantiſper animæ noſtræ poſitus eſt hic terminus cognitionis illius, qui ineffabilis eſt, eius operatio, quæ in rebus creatis apparet, quā tropicè manū dici intelleximus. Hoc ergo nobis dogma philoſophicè eſt traditū per hæc diuina eloquia, per quæ pura anima, & nō amplius ingrediēs in vita terrena & materiali, ne ſua inquinet veſtigia, in rebus C inſiſtens inferioribus, expectans fore vt totum exciperet ſponſum domū ingreſſum: præclarè ſecum agi exiſtimauit, ſi ſolum per feneſtram manum aſpexiſſet, per quā intelligitur virtus eius operans. *Patruelis meus*, inquit, *miſit manum ſuam per foramen.* Non enim poteſt vis humana in ſe recipere naturam infinitam & incomprehenſibilem. *Venter autem meus*, inquit, *commotus eſt in ipſum.* Nomen illud commotionis ſignificat quendam ſtuporem & admirationem ob miraculum quod apparuit. Vniuerſa enim eius cogitandi & intelligendi facultas commota eſt ad D miraculum eorum quæ per manum diuinam aguntur: quorum conſideratio humanā ſuperans naturam, per ſe interpretatur comprehendi & capi non poſſe naturam eius qui operatur. Nam vniuerſa eorū, quæ ſunt, creatura, eſt opus manus illius quę apparuit per foramen, vt Ioannes clamat in Euangelio, & Propheta illi ſuffragatur. Nam ille quidem dicit: Omnia per ipſum facta ſunt. *Ioan. 1.* Propheta autem nominat manum efficientem eorum quæ ſunt, virtutem, dicens: Manus mea fecit hæc omnia. Si *Eſa. 48. 66* ergo opera illius operationis, & alia omnia, & cœleſtē pulchritudinem, nondum comprehendit inquirens hominis

intelligentia, quid ſit homo ſecundum A eſſentiam, vel Sol, vel aliquid ex iis quæ in creatione apparent miraculis: ea de cauſa commouetur mens humana, & diuinam operationem miratur. Nam ſi comprehendere nequit iſta, quemadmodum comprehendet eam, quæ eſt illis ſuperior, naturam? Forte autem etiam alius quiſpiam in aliam ſententiam acceptis eorum quæ dicta ſunt ænigmatibus non ab eo quod eſt veriſimile, remotam faciet cõtemplationem.

Hactenus excurrit Heruetiexemplar: quæ vero ſequũtur, ſunt ex tranſlatione Ioan. Leuuenclaij.

Arbitror enim per ſponſæ domum intelligi totam vitam humanam, hanc vero manum conditricem rerum omnium B quaſi peregrinatione ſuſcepta in hominum vitam exilem ac nullius momenti, ſeipſam velut arctius contraxiſſe, idque in eo quod per omnia naturæ noſtræ particeps fieret, excepto peccato. Itaq; poſteaquam ad nos acceſſerit, conſternationem quandam & admirationem rei nouæ in animis excitaſſe, quî fiat vt Deus in carne manifeſtò conſpiciatur? quî Verbum illud fiat caro? quî partus in virginitatem, (virginitas in matrem) cadere poſſit? quî cum tenebris lux miſceatur, cum morte vita temperetur? C qui puſillum vitæ foramen poſſit continentem vniuerſum hoc manum capere, quæ cœlũ omne metitur, terrã omnem & omnem aquam cõplectitur? Quare conſentaneum eſt Euãgelij gratiam per manus ænigma nobis à ſponſa quaſi vaticinante ſignificari. Quo enim tempore conſpectus in terra Dominus, & inter homines verſatus eſt: puram & expertem materiæ pulchritudinem ſponſi, itemque Verbi diuinitatem, & veri luminis ſplendorem per manum illam effectionum agnouimus. Manum enim intelligimus virtutẽ eius miraculorum D perfectricem, qua mortuis vita donabatur, oculi cæcorum reſtituebantur in integrum, lepræ morbus fugabatur, omne genus incurabilis ac grauis ægritudinis ſolius imperij vi corporibus excedebat. Atque hac duplici Manus interpretatione in medium propoſita, quarum altera ſtatuit naturam diuinam prorſus incomprehẽſilem, & nulla cum re comparabilem, ex affectione ſola cognoſci: altera Euangelij gratiam per hæc verba longè ante prædici à ſponſa tradit: auditoris iudicio permittemus vtram veluti magis conuenientem & aptam propoſito loco, præferre alteri velit.

A διάνοια, τί κατ' οὐσίαν ὁ ἄνθρωπός ἐστιν, ἢ ὁ ἥλιος, ἢ ἄλλό τι τῶν φαινομένων ἐν τῇ κτίσει θαυμάτων· τούτου χάριν θεᾶται πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν ἡ καρδία· ὅτι εἰ ταῦτα καταλαβεῖν οὐ χωρεῖ, πῶς τὴν ὑπερκειμένην τούτων καταλήψεται φύσιν; τάχα δέ τις καὶ ἄλλως μεταλαβὼν, τὰ τῶν εἰρημένων αἰνίγματα οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος προσάξει τὴν θεωρίαν.

Οἶμαι γὰρ οἶκον νοεῖσθαι τῆς νύμφης πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν. ταύτην δὲ τὴν χεῖρα τὴν τῶν ὄντων ποιητικὴν, ἐνδημήσασαν πρὸς τὸ βραχύ τι καὶ οὐτιδανὸν τοῦ ἀνθρω- B πίνου βίου ἑαυτὴν συστεῖλαι, διὰ τοῦ μεταλαβεῖν τῆς φύσεως ἡμῶν, κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας. ἐν ἡμῖν δὲ γενομένην θάμβησιν ἐμποιῆσαι καὶ ξενισμὸν ταῖς ψυχαῖς. πῶς ὁ Θεὸς ἐν σαρκὶ φανεροῦται; πῶς ὁ λόγος γίνεται σάρξ; πῶς ἐν παρθενίᾳ τόκος· πῶς τῷ σκότει τὸ φῶς καταμίγνυται, καὶ τῷ θανάτῳ ἡ ζωὴ κατακιρνᾶται; πῶς χωρεῖ ἡ βραχεῖα τοῦ βίου τρυμαλιὰ τὴν περιεκτικὴν πάντων τῶν ὄντων χεῖρα ἐν ἑαυτῇ δέξασθαι, ᾗ πᾶς C ὁ οὐρανὸς ἐκμετρεῖται, καὶ ἡ γῆ πᾶσα καὶ τὸ ὕδωρ ἅπαν ἐμπεριέχεται; εἰκὸς τοίνυν τὴν τοῦ εὐαγγελίου χάριν διὰ τοῦ τῆς χειρὸς αἰνίγματος προφητικῶς ἡμῖν ὑπὸ τῆς νύμφης διασημαίνεσθαι. ὅτε γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη ὁ κύριος, τὸ καθαρόν τε καὶ ἄϋλον τοῦ νυμφίου κάλλος, καὶ τὴν τοῦ λόγου θειότητα, καὶ τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς λαμπηδόνα διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν χειρὸς ἐγνωρίσαμεν. χεῖρα γὰρ νοοῦμεν τὴν τῶν θαυμάτων κατεργαστικὴν αὐτοῦ δύναμιν, δι' ἧς ἐζωο- D ποιοῦντο οἱ νεκροὶ, καὶ τῶν τυφλῶν αἱ ὄψεις ἀπεκαθίσταντο, καὶ τὸ τῆς λέπρας πάθος ἐφυγαδεύετο, καὶ πᾶν εἶδος ἀνιάτου καὶ χαλεπῆς ἀρρωστίας ἀπεχώρει τῶν σωμάτων διὰ προστάγματος. προτεθείσης δὲ ἡμῖν τῆς διπλῆς ταύτης ἐπὶ τῇ χειρὶ θεωρίας, ὧν ἡ μὲν ὑποτίθεται τὴν θείαν φύσιν ἀκατάληπτον οὖσαν παντελῶς καὶ ἀνείκαστον, διὰ μόνης τῆς ἐνεργείας γινώσκεσθαι· ἡ δὲ τὴν εὐαγγελικὴν χάριν προαναφωνεῖσθαι λέγει διὰ τῶν λόγων ὑπὸ τῆς νύμφης, ἐπὶ τῷ ἀκροατῇ ποιησόμεθα τὴν προσφυεστέραν τε καὶ μᾶλλον τοῖς ὑποκειμένοις ἁρμόζουσαν πρὸ ἑτέρας ἐκλέξασθαι.

πλὴν ὅπερ ἂν νομισθῇ ψυχωφελέστερον εἶναι, γένοιτο ἂν ἡμῖν δι' ἑκατέρου τῶν εἰρημένων αὐτάρκης ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁδηγία. ἐκ μὲν γὰρ τοῦ γνῶναι, ὅτι τοῦ Θεοῦ τὸ γνωστόν, κατὰ τὴν Παύλου φωνήν, τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως νοούμενον καθορᾶται, τῆς περὶ τὰ ἀκατάληπτα πολυπραγμοσύνης φεισόμεθα· ὡς ἂν μὴ διὰ τοῦ φυσιολογεῖσθαι τὸ ἀνέφικτόν τε καὶ ἀνεκφώνητον φύσιν, ὕλην λάβοι κατὰ τῆς ἀληθείας ἡ αἵρεσις. εἰ δὲ πρὸς τὸ εὐαγγέλιον βλέποι τὸ αἴνιγμα τῆς χειρὸς ὑποθώμεθα· καὶ οὕτω βεβαιοτέρα ἡμῖν τῶν μυστικῶν δογμάτων ἡ πίστις γενήσεται, διὰ τῆς προαναφωνήσεως τῶν δογμάτων προσλαβοῦσα τὸ ἀναμφίβολον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A Vtrumuis tamen animis vtilius exiſtimatum fuerit, ſaltem alterutro ad bonum commodè manu quaſi ducamur. Nam ſi animaduertemus, illud quod ſciri de Deo poteſt, quemadmodū Paulus loquitur, per mundi creationem intellectum perſpici, curioſitatem indagandi res incomprehenſibiles fugiemus; ne ſi ratione naturali tractemus naturam illam, quam vel aſſequi, vel effari nequimus, materies hæreſi contra veritatem ſuppeditetur. Sin ad Euangelium ſpectare hoc de manu ænigma ſtatuemus: etiam hoc modo B firmior nobis arcanorum dogmatum fides erit, tollente dubitationem omnem eo ipſo, quòd hæc multo antè prædicantur, idque in Chriſto Ieſu domino noſtro, Cui ſit gloria & imperium ſeculis infinitis, Amen. Rom. 1. 19.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

C ΑΝΕΣΤΗΝ ἐγὼ ἀνοῖξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου. χεῖρές μου ἔσταξαν σμύρναν, δάκτυλοί μου σμύρναν πλήρη. ἐπὶ χεῖρα τοῦ κλείθρου ἤνοιξα ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου. ἀδελφιδός μου παρῆλθεν· ἡ ψυχή μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ. ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν· ἐκάλεσα αὐτόν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. εὕροσάν με οἱ φύλακες οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει. ἐπάταξάν με, ἐτραυμάτισάν με. ἦραν τὸ θέριστρον ἀπ' ἐμοῦ οἱ φύλακες τῶν τειχέων. D

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA XII.

SVRREXI equidem, vt aperiam cognato meo. manus meæ ſtillarunt myrrham, digiti mei myrrham vberem. 6. Adhibitis manibus clauſtro aperui equidem cognato meo. Præteriit cognatus meus. Anima mea egreſſa ad ſermonem eius. Quæſiui eum, & non inueni eum: vocaui eum, & non audiit me. 7. Offenderunt me cuſtodes, qui in vrbe circumeunt. Percuſſerunt me, vulnerauerunt me, abſtulerunt peplum à me cuſtodes murorum. Cap. 5. v. 5.

Οἱ τὴν διαπόντιον ἀποδημίαν καθ' ἐλπίδα πλούτου στελλόμενοι, ὅταν ἤδη τὴν ὁλκάδα τοῦ λιμένος ἀποσαλεύσωσι, καὶ πρὸς τὸ πέλαγος στρέψῃ διὰ τῶν πηδαλίων τὴν πρώραν ὁ τῶν οἰάκων ἐπικαθήμενος, εὐχὴν ποιοῦνται τῆς ναυτιλίας προοίμιον, Θεὸν γίνεσθαι καθηγεμόνα φασὶ

QVI trans mare peregrinationem opum parandarum ſpe ſuſcipiunt, cùm iam nauim è portu in altum prouehunt, & in mare per gubernacula proram conuertit is, qui ad clauum ſedet: votum faciunt, quaſi quoddam procemium nauigationis, ac petunt vti Deus ipſis dux ſit ad nauigationem fe-

licem ac proſperam. Adeoque voti A
totius ſumma eſt, vt ventus leuis &
idoneus nauigationi in velum incidat
ad eum gubernatoris ſcopum, qui in
puppi conſiſtit. Is autem ventus ſi ex
ipſorum voto eis adſpiret, & mare iu-
cundum fit ipſis, fluctibus placidis ſeſe
leniter erigens, neque pelagi amplitu-
do quidquam adfert moleſtiæ, cùm
magna facilitate nauis in ipſis vndis
quaſi volet, & opes oculis obuerſantur,
quas ex mercatura ſperant, iam ipſa na-
uigationis proſperitate, etiam ante-
quam periculum factum ſit, magnam
rerum copiam pollicente. Quò autem B
reſpiciens hoc vtar exordio, intelligere
auditores arbitror, quotquot pro per-
ſpicuitate ingenij ſui quid propoſitum
nobis ſit, vident. Etenim ingens mare
conſiderationis diuinorum verborum
nobis propoſitum eſt: & amplæ hac ex
nauigatione cognitionis opes ſperan-
tur: & animata nauis hæc, nimirum
Eccleſia noſtra, toto eius collecto cor-
pore, quaſi prouecta in altum, ad enar-
rationis noſtræ veluti diuitias intenta
eſt. Verùm oratio noſtra, quæ guber-
natores officio fungitur, non prius cla- C
uum in manus ſumit, quam vniuersè
totum nauis huius corpus votum Deo
faciat, vt is adſpiret nobis, ſacri Spi-
ritus vim, cogitationumque fluctus
moueat, ac per hos orationem noſtram
quaſi proſpera nauigatione quadam v-
tentem rectà deducat: vt hoc modo in
altum per contemplationem prouecti,
cognitionis opes veluti merces quaſ-
dam comparemus, ſi fortè per veſtras
preces vt orationi noſtræ flatus ille ſa-
cer ſecundus ſit, & vela impleat, impe-
tretur. Eſto autem orationis initium
ipſa profectorum à Spiritu diuino ver- D
borum commemoratio, quæ quidem
prorſus hæc ſunt. *Surrexi equidem, vt ape-
rirem cognato meo. Manus meæ ſtillarunt myr-
rham, digiti mei myrrham vberem.* Non poſ-
ſe autem alia ratione fieri, vt viuum
Verbum ſit in nobis, purus inquam il-
le & incorporeus ſponſus, qui per im-
mortalitatem ac ſanctitatem ſibi ani-
mam copulat, niſi quis necando mem-
bra ſua terrena, carnis cortinam ſuſtu-
lerit, atque ita Verbo oſtium aperuerit,
per quod animam ingrediatur: id verò
manifeſtum eſt non modò ex diuinis A-
poſtoli dogmatis, ſed etiam ex iis, quæ hîc à ſponſa dicuntur. Surrexi, ait, vt aperi-

A τῆς εὐπλοίας αἰτούμενοι. τὸ δὲ κεφάλαιόν ἐστιν
αὐτοῖς τῆς εὐχῆς πνεῦμα προσηνές τε καὶ πλόϊ-
μον ἐμπνεῦσαι τῷ ἱστίῳ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ κυ-
βερνήτου κατὰ πρύμναν ἱστάμενον, οὗ κατὰ θυμὸν
αὐτοῖς ἐπιπνέοντος, ἡδεῖα μὲν ἡ θάλασσα γίνεται,
τοῖς ἠρεμαίοις κύμασι γλαφυρῶς ἐπιφρίσσου-
σα· ἄλυπα δὲ τοῦ πελάγους τὰ πλάτη διὰ τῆς εὐ-
κολίας τῆς νηὸς ἐφιπταμένης, καὶ ἀπολισθαινούσης
τοῖς ὕδασι· πρὸ ὀφθαλμῶν δὲ ὁ πλοῦτος ὁ διὰ
τῆς ἐμπορείας αὐτῆς ἐλπιζόμενος ἤδη, τῆς εὐπλοίας
ἐγγυωμένης καὶ περὶ τῆς πείρας· δῆλον πάντως
ἐστὶ τοῖς εὐμαθεστέροις τῶν ἀκροατῶν τὸ τῷ σκο-
B πῷ τοῦ προοιμίου προκείμενον. μέγα πρόκειται
τῷ λόγῳ τὸ πέλαγος τῆς τῶν θείων ῥητῶν θεωρίας.
πολὺς δὲ διὰ τῆς ναυτιλίας ταύτης ὁ τῆς γνώ-
σεως πλοῦτος ἐλπίζεται· ἡ δὲ ἔμψυχος αὕτη
ναῦς ἐκκλησία, ἐν παντὶ τῷ ἰδίῳ πληρώματι
πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς ἐξηγήσεως βλέπει μετέω-
ρος. ἀλλ' οὐ πρότερον ἅπτεται τῶν οἰάκων ὁ
κυβερνήτης λόγος, πρὶν ἐκ κοινοῦ γένηται τοῦ
πληρώματος τῆς νηὸς ἡ εὐχή, ὡς ἐπιπνεῦσαί
τι ἡμῖν τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν,
καὶ ἀνακινῆσαι τῶν νοημάτων τὰ κύματα, καὶ
C δι' αὐτῶν εὐπνοοῦντα παραγαγεῖν δι' εὐθείας
τὸν λόγον· ἵν' οὕτω πελάγιοι διὰ τῆς θεωρίας
γενόμενοι, τὸν τῆς γνώσεως πλοῦτον ἐμπορευσώ-
μεθα, εἴπερ ἔλθοι διὰ τῶν εὐχῶν ὑμῶν τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὸν λόγον, καὶ πλήσῃ τὸ ἱστίον.
ἀρχὴ δὲ γινέσθω τοῦ λόγου τῶν θεοπνεύστων
ῥημάτων ἡ μνήμη, ἐπὶ λέξεως ἔχουσα οὕτως.
ἀνέστην ἐγὼ ἀνοῖξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου. χεῖρές μου
ἔσταξαν σμύρναν, οἱ δάκτυλοί μου σμύρναν πλή-
ρη. ὅτι μὲν οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἄλλως γενέσθαι τὸν ζῶν-
τα λόγον, τὸν καθαρὸν λέγω καὶ ἀσώματον νυμφίον,
D τῇ δι' ἀφθαρσίας τε καὶ ἁγιότητος ἑαυτῷ τὴν ψυχὴν
συνοικίζοντα, εἰ μή τις διὰ τοῦ νεκρῶσαι
τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς περιέλοιτο τῆς σαρ-
κὸς τὸ παραπέτασμα, καὶ οὕτως ἀνοίξοι τῷ λό-
γῳ τὴν θύραν, δι' ἧς εἰς τὴν ψυχὴν εἰσοικί-
ζεται· δῆλόν ἐστιν οὐ μόνον ἐκ τῶν θείων τοῦ
ἀποστόλου δογμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν νῦν εἰρη-
μένων παρὰ τῆς νύμφης. ἀνέστην γάρ, φησιν, ἀνοῖ-

ξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου. διὰ τοῦ ποιῆσαι τὰς χεῖράς μου τῆς σμύρνης πηγάς, ἀφ' ἑαυτῶν ῥεούσας τὸ ἄρωμα, καὶ πλήρωμα τῶν δακτύλων δεῖξαι τὴν σμύρναν. τὸν γὰρ τρόπον δι' οὗ ἀνοίγεται τῷ νυμφίῳ ἡ θύρα, φησὶ διὰ τῶν εἰρημένων· ὅτι διὰ τὸ συνταφῆναι αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτισμοῦ εἰς τὸν θάνατον ἀνέστην. οὐ γὰρ ἂν ἐνήργησεν ἡ ἀνάστασις, μὴ προηγησαμένης τῆς ἑκουσίου νεκρότητος. ἐνδείκνυται δὲ τὸ ἑκούσιον ἡ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς ἀπορρέουσα τῆς σμύρνης σταγών, καὶ τὸ πεπληρῶσθαι τοὺς δακτύλους αὐτῆς τοῦ ἀρώματος τούτου. οὐ γὰρ ἑτέρωθεν ἐγγενέσθαι τῇ χειρὶ λέγει τὴν σμύρναν. ἦ γὰρ ἂν ἐνομίσθη διὰ τούτου, περιστατικὸν αὐτῇ καὶ ἀκούσιον συμβῆναι τὸ διὰ τῆς σμύρνης δηλούμενον. ἀλλ' αὗταί, φησι, αἱ χεῖρες· σημαίνει δὲ διὰ τῶν χειρῶν τὰς ἐνεργητικὰς τῆς ψυχῆς κινήσεις ἀφ' ἑαυτῶν στάξαι τὴν σμύρναν, τὴν οἴκοθεν ἐκ προαιρέσεως τῶν σωματικῶν γινομένην νέκρωσιν διὰ τούτου σημαίνων, τὴν ἐν πᾶσι τοῖς δακτύλοις πεπληρωμένην. λέγει δὲ τὰ καθ' ἕκαστον εἴδη τὰ διῃρημένως δι' ἀρετῆς σπουδαζόμενα, τῷ τῶν δακτύλων διερμηνευομένων ὀνόματι, ὡς εἶναι πάντα τὸν νοῦν τῶν λεγομένων τοιοῦτον, ὅτι ἔλαβον δύναμιν ἀναστάσεως διὰ τοῦ νεκρῶσαι τὰ μέλη μου τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἑκουσίως μοι τῆς τῶν μελῶν τῶν τοιούτων ἐνεργηθείσης νεκρώσεως, οὐ παρ' ἄλλου ταῖς χερσὶν ἐντεθείσης τῆς σμύρνης· ἀλλ' ἐκ τῆς ἐμῆς προαιρέσεως ἀπορρεούσης, ὡς καὶ πᾶσι τοῖς κατ' ἀρετὴν ἐπιτηδεύμασιν, ἅπερ δακτύλους ὠνόμασεν, ἀνελλιπῆ τὴν τοιαύτην ὁρᾶσθαι διάθεσιν. ἔστι γὰρ ἐπὶ τῶν τὴν ἀρετὴν μετιόντων ἰδεῖν, ἑνὶ μὲν αὐτούς τινι τεθνεῶτας πάθει, ἐν ἑτέροις δὲ ζῶντας· καθάπερ ὁρῶμέν τινας, νεκροῦντας μὲν ἐν αὐτοῖς τὸ ἀκόλαστον, εἰ οὕτω τύχοι, τρέφοντας δὲ δι' ἐπιμελείας τὸν τῦφον, ἢ ἕτερόν τι πάθος τὴν ψυχὴν λυμαινόμενον· οἷον τὸ φιλοχρήματον, ἢ τὸ ὀργίλον, ἢ τὸ φιλόχρυσον καὶ φιλόδοξον, ἢ ἄλλο τοιοῦτον· οὗ κακῶς ἐν τῇ ψυχῇ ζῶντος, οὐκ ἔτι πλήρεις τοὺς δακτύλους ἐπιδεῖξαι τῆς σμύρνης. οὐ γὰρ διὰ πάντων φαίνεται ἐπιτηδευμάτων ἡ τοῦ κακοῦ νέκρωσίς τε καὶ ἀλλοτρίωσις. πάντων δὲ πληρωθέντων τῶν τοιούτων δακτύλων τῆς νοηθείσης σμύρνης, καὶ ἀνί-

A rem cognato meo, idque efficiundo ex manibus meis myrrhæ fontes, è quibus hoc aroma profluat, & declarando digitos meos myrrha eſſe repletos. Nam his verbis modum indicat, quo aperiatur oſtium ſponſo. Surrexi propterea quòd ſepulta cum eo fuerim per baptiſmum in mortem. Non enim reſurrectio quidquã efficacitatis habuiſſet, niſi mortificatio voluntaria præceſſiſſet. Voluntarij autem indicium eſt ſtillicidium illud myrrhæ fluentis ex ipſius manibus, & quòd hoc aromate digiti eius abundare dicantur. Non enim aliunde myrrham in manum ipſius B ait peruenire. Nam ſi res ita ſe haberet, exiſtimandum eſſet, aliunde ortum, & quidem ipſa inuita ei accidiſſe, quod per myrrham ſignificatur. Nimirum manus ipſas, inquit (& manuum appellatione motus animi, qui actionum effectores ſunt, denotat) ex ſeſe ſtillaſſe myrrham, quo ſignificare voluit ex certo animi iudicio inſtitutam corporearum adfectionum extinctionem, quam omnibus in digitis fuiſſe vberem ait: digitorum appellatione intelligens ſingulas eorum ſpecies, quæ in cultu virtutis C diuersè à nobis inſtituuntur. Ita vt horum omnium quæ dicuntur hîc, ſenſus quidem ſit huiuſmodi. Accepi vim reſurrectionis ex eo, quòd membra mea terrena mortua reddiderim, eamque membrorum mortificatione ſpõte mea inſtituerim, non ab alio myrrha mihi in manus data: ſed defluente illa certo animi mei arbitratu: ita vt in omnibus meis virtuti conſentaneis conatibus, quos digitos vocauit, hæc animi adfectio coprosè conſpiciatur. Etenim videre eſt eos qui non perfectè virtutem colunt, vni quidem illos animi morbo D mortuos eſſe, ſed in cæteris viuere: quemadmodum videmus nonnullos intemperantiam, verbi gratia, in ſeipſis quaſi morte multare: ſed magno ſtudio ſuperbiam alere, vel aliud quoddam vitium animo pernicioſum: verbi gratia, cupiditatem opum, vel iracundiam, vel ambitionem, vel quid aliud eiuſce generis, quod dum adhuc malè viuit in animo, fieri non poteſt vt quis digitos ſuos myrtha refertos oſtendat. Non enim elucet in omnibus ſtudiis & actionibus extinctio mali, & quædam ab eo velut abalienatio. At cum digiti omnes huiuſmodi myrtha quæ hic intelligitur, repleti ſunt, tum verò & ſur-

git anima, & aditum ſponſo patefacit. Propterea forſan & magnus ille Paulus rectè intellecta Domini voce ait, fieri non poſſe vt ſpica proueniat, niſi prius
1. Cor. 15. morte granum diſſoluatur. Quibus in verbis hanc Eccleſiæ doctrinam tradit, oportere nimirum ante vitam præcedere mortem, quòd ceteroqui fieri nequeat, vt vita ſit in homine, niſi per mortem ingrediatur. Nam cùm natura ſit duplex in nobis, altera ſubtilis, intelligendi vi prædita, leuis: altera craſſa, terrea materie conſtans, grauis: omnino neceſſe eſt in harum vtraque impetum peculiarem & abhorrentem ab altera eſſe. Nam quod intelligētiæ vim habet ac leue eſt, peculiariter ita comparatum eſt, vt ſurſum tendat: quod verò graue eſt, deque materie craſſa conſtat, ſemper deorſum vergit ac mouetur. Quare cum à natura ſic comparata ſint, vt motus contrarios habeant: fieri nequit vt rectè habeat alterum, niſi alterius naturalis motus langueat. Stans autem medio inter vtraque loco facultas illa in nobis libera, & animi electio, tam firmitatem ac robur languenti, quàm præualeſcenti debilitatem indit. Nam cuicui tamdem parti ſeſe adiunxerit, illi aduerſus alteram victoriam largitur. Sic in Euangelio laudatur fidelis ac prudens ille rei familiaris adminiſtrator, qui quidem eſt (vt equidem ſtatuo) animi noſtri electio, quæ præclarè in nobis cum imperio præeſt. Laudatur enim, quòd heri ſui familiam alat, idque necando aduerſantia. Nam illorum interitus alimentum eſt & ſanitas meliorum. Contra vituperatur i-
Matth. 24. 49. gnauus ille ſeruus, qui propterea quòd cum temulentis verſetur, verberibus Dei familiam contumelioſè adficit. Nam verè virtus vapulat, cum vitia florent. Quapropter rectè facturi ſumus,
Pſal. 100. ſi verbum illud vatis imitati, matutinam nobis horam conſtituemus ad interficiendum omnes peccatores terræ, & ad tollendum è ciuitate Dei (quæ ciuitas anima eſt) omnes ratiocinationes deſignantes iniquitatem, quorum interitus meliorum vita eſt. Itaque hoc modo per mortem viuimus, cùm ea quæ ſunt in nobis (quemadmodum Propheta loquitur) partim occidit Verbum, partim viuificat, ſicut ipſe inquit: Ego
Deut. 32. interficiam, & viuificabo. Quo pacto
2. Cor. 12. Paulus etiam mortuus viuebat, imbe-

A σταται ἡ ψυχὴ, καὶ ἀνοίγει τῷ νυμφίῳ τὴν εἴσοδον. διὰ τοῦτο τάχα καὶ ὁ μέγας Παῦλος καλῶς νοήσας τὴν τοῦ δεσπότου φωνὴν, ἤ φησιν, ὅτι οὐκ ἔστι φυῆναι στάχυν, ἐὰν μὴ προδιαλυθῇ τῷ θανάτῳ ὁ κόκκος. τοῦτο κηρύσσει τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ δόγμα, ὅτι χρὴ θάνατον τῆς ζωῆς καθηγήσασθαι, ὡς οὐκ ἐνδεχομένου ἄλλως ἐν ἀνθρώπῳ τὴν ζωὴν γενέσθαι, εἰ μὴ διὰ θανάτου λάβοι τὴν πάροδον. διπλῆς γὰρ ἐν ἡμῖν οὔσης τῆς φύσεως, τῆς μὲν λεπτῆς τε καὶ νοερᾶς καὶ κούφης· τῆς δὲ παχείας καὶ ὑλικῆς καὶ βαρείας· ἀνάγκη πᾶσα ἀσύμβατον πρὸς τὴν ἑτέραν ἐν
B ἑκατέρᾳ τούτων τὴν ὁρμὴν εἶναι καὶ ἰδιάζουσαν. τὸ μὲν γὰρ νοερόν τε καὶ κοῦφον οἰκείαν ἔχει τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω φοράν· τὸ δὲ βαρὺ καὶ ὑλῶδες, ἀεὶ πρὸς τὸ κάτω ῥέπει καὶ φέρεται. ἐξ ἐναντίου τοίνυν γινομένης αὐτοῖς φυσικῶς τῆς κινήσεως, οὐκ ἔστιν εὐοδωθῆναι τὸ ἕτερον, μὴ ἀτονήσαντος τοῦ ἄλλου πρὸς τὴν κατὰ φύσιν φοράν· μέση δὲ ἀμφοῖν ἑστῶσα ἡ αὐτεξούσιος ἡμῶν δύναμίς τε καὶ προαίρεσις, δι' ἑαυτῆς ἐμποιεῖ καὶ τόνον τῷ κάμνοντι καὶ ἀτονίαν τῷ κατισχύοντι. ἐν ᾧ γὰρ γίνηται μέρει, τούτῳ δίδωσι κατὰ τοῦ ἄλλου τὰ νικητήρια. οὕτως ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐπαινεῖται
C μὲν ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος· οὗτος γάρ ἐστι, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἡ καλῶς τῶν ἐν ἡμῖν ἐπιστατοῦσα προαίρεσις. ἐπαινεῖται γὰρ ὅτι τρέφει τὴν οἰκετείαν τοῦ δεσπότου, διὰ τῆς τῶν ἐναντίων νεκρώσεως· ἡ γάρ ἐκείνων φθορὰ, τροφή τε καὶ εὐεξία τῶν κρειττόνων ἐστί. κατηγορεῖται δὲ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος, ὁ διὰ τοῦ τοῖς μεθύουσι συνεῖναι, πληγαῖς αἰκιζόμενος τὴν τοῦ Θεοῦ οἰκετείαν. πληγὴ γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς κατὰ τῆς ἀρετῆς, ἡ τῆς κακίας εὐημερία. οὐκοῦν καλῶς ἔχει τὸν προφητικὸν ζηλώσαντας λόγον, πρωΐαν ἑαυτοῖς ποιεῖν, διὰ
D τοῦ ἀποκτεῖναι πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἐκ πόλεως κυρίου· ψυχὴ δὲ ἡ πόλις· πάντας τοὺς λογισμοὺς τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, ὧν ὄλεθρος ζωὴ γίνεται τῶν ἀμεινόνων. οὕτως οὖν διὰ τοῦ θανάτου ζῶμεν, ὅταν τῶν ἐν ἡμῖν, καθώς φησιν ὁ προφήτης, τὸ μὲν ἀποκτείνῃ, τὸ δὲ ζωοποιήσῃ ὁ λόγος ὁ εἰπών· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζωοποιήσω. ὡς καὶ ὁ Παῦλος ἀποθανὼν ἔζη, καὶ

A ἀσθενῶν ἐνίσχυε, καὶ δεδεμένος ἐνήργει τὸν δρόμον, καὶ πτωχεύων ἐπλούτιζε, καὶ πάντα κατεῖχεν ἔχων οὐδὲν, πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέρων. ἀλλ' ἐπὶ τὸ προτεθὲν ἐπανέλθωμεν· ὅτι διὰ θανάτου ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ θανάτου ἀνίσταται. ὡς ἂν γὰρ μὴ ἀποθάνῃ, νεκρὰ διὰ παντὸς μένει, καὶ τῆς ζωῆς ἀπαράδεκτος. ἐκ δὲ τοῦ ἀποθανεῖν, ἐν ζωῇ γίνεται, πᾶσαν ἀποθεμένη νεκρότητα. καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐκ τοῦ προκειμένου ῥητοῦ βεβαιοῦται τὸ δόγμα, οὕτως εἰπούσης τῆς νύμφης· ὅτι ἀνέστην ἐγὼ ἀνοῖξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου. αἱ χεῖρές μου ἔσταξαν σμύρναν, οἱ δάκτυλοί μου σμύρνης πλήρεις. B θανάτου δὲ σύμβολον εἶναι τὴν σμύρναν οὐκ ἄν τις ἀμφιβάλλοι τῶν ταῖς θείαις ὡμιληκότων γραφαῖς. πῶς οὖν ὁ θάνατος ἐκ τοῦ θανάτου ἡμᾶς ἀνίστησιν, ἐπιζητεῖν οἶμαί τινας τὸν περὶ τούτου λόγον εὔκριτον θεῖναι σαφέστερον. ἐροῦμεν τοίνυν ὅπως ἂν οἷόν τε ᾖ, τάξιν τινὰ δι' ἀκολουθίας ἐπιθέντες τῷ λόγῳ. πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς καλὰ λίαν εἶναι, ὁ τῆς κοσμογενείας λόγος μαρτύρεται. ἓν δὲ τῶν λίαν καλῶν ἦν καὶ ὁ ἄνθρωπος· μᾶλλον δὲ πλέον τῶν καλῶν κεκοσμημένος τῷ κάλλει. τί γὰρ ἂν ἕτερον οὕτως εἴη καλὸν, ὡς τὸ τοῦ ἀκηράτου κάλλους ὁμοίωμα; εἰ δὲ πάντα καλὰ λίαν, C ἐν δὲ τοῖς πᾶσι, ἢ καὶ πρὸ ἁπάντων ὁ ἄνθρωπος ἦν, οὐκ ἦν πάντως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ θάνατος. οὐ γὰρ ἂν καλόν τι ὁ ἄνθρωπος ἦν· εἴπερ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τῆς τοῦ θανάτου κατηφείας τὸν σκυθρωπὸν χαρακτῆρα. ἀλλὰ τῆς ἀϊδίου ζωῆς ἀπεικόνισμα ὢν καὶ ὁμοίωμα, καλὸς ἦν ὡς ἀληθῶς καὶ λίαν καλὸς, τῷ φαιδρῷ τῆς ζωῆς χαρακτῆρι καλλωπιζόμενος. ἦν δὲ καὶ αὐτῷ καὶ ὁ θεῖος παράδεισος, διὰ τῆς εὐκαρπίας τῶν δένδρων βρύων ζωὴν, D καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐντολὴ ζωῆς ἦν νόμος, τὸ μὴ ἀποθανεῖν παραγγέλλουσα. ὄντος δὲ κατὰ τὸ μέσον τῆς τοῦ παραδείσου φυτείας τοῦ τὴν ζωὴν βρύοντος ξύλου, ὅτι ποτὲ χρὴ τὸ ξύλον νοεῖν ἐκεῖνο, οὗ ὁ καρπὸς ζωή· καὶ τοῦ θανατηφόρου δὲ ξύλου, οὗ καλὸν ἅμα καὶ κακὸν εἶναι τὸν καρπὸν ἀποφαίνεται, καὶ αὐτοῦ κατὰ τὸ μέσον ὄντος τοῦ παραδείσου· ἀδυνάτου δ' ὄντος ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τοῖς δύο ξύλοις χώραν γενέσθαι· ὁπότερον γὰρ ἂν δῶμεν ἐξ ἀμφοτέρων ἐπέχειν τὸ μέσον, κατὰ

A cillus vires habebat, vinctus curſum perficiebat, paupertate preſſus diues erat, nihil cùm haberet, habebat omnia, ſemper mortificationem Ieſu in corpore ſuo circumgeſtabat, & ſemper vitam eius in ſe declarabat. Enimuerò ad id, quod propoſitũ nobis eſt, reuertamur: nimirum animam per mortem è morte reſurgere. Nam ſi non moriatur, ſemper manet mortua, neque vitæ capax eſt. At moriendo vitam conſequitur, omni mortalitate depoſita. Atque hæc nobis doctrina ex dicto hîc propoſito confirmatur, cum ſic loquatur ſponſa: *Surrexi equidem, vt aperirem cognato meo. Manus meæ ſtillarunt myrrham, digiti mei* B *myrrhæ pleni.* Et myrrham mortis eſſe ſymbolum, nemo dubitarit eorum, qui ſacris in literis verſati ſunt. Quî ergo mors ex morte nos ſuſcitat, de eo requirere quoſdam orationẽ luculentiorem arbitror. Itaque nos id exponemus, prout à nobis præſtari poterit: ordinéque in hac tractatione progrediemur. Omnia quæ Deus condiderit, valdè præclara eſſe, commentarius de Ortu mundi teſtatur. Ex reliquo autem rerum valde præclararum numero etiam homo erat: vel potius is longè ſupra cætera pulchritudine ornatus erat. Quid enim aliud eſſe tam pulchrum poſſit, C quam eſt nulla fœdatæ labe pulchritudinis ſimilitudo? Iam ſi omnia fuere præclara valdè, atq; inter cætera omnia, vel potius ſupra omnia homo: haud dubiè mors in homine non erat. Nec enim præclarum quiddam fuiſſet homo, ſi triſtem illum mortis characterem habuiſſet. Enimuerò cùm æternæ vitæ ſimulachrum & ſimilitudo eſſet, reuera pulcher erat, ac valde quidem pulcher, hilari vitæ charactere cohoneſtatus. Quin & paradiſus ille diuinus ei per D arborum feracitatem vitam proferebat, & mandatum Dei vitæ lex erat, quæ non moriturum hominem pollicebatur. Cum autem eſſet in medio paradiſi lignum illud, quod vitæ ferax erat: quidquid tandem de eo ſtatuendum ſit ligno, cuius fructus exiſtit vita: Itidem lignum lethiferum, cuius fructus ſimul & bonus & malus fuiſſe pronunciatur, medio in paradiſo erat. At enim fieri nequit, vt in loco maximè medio lignis duobus ſpatium fuerit. Nam vtrum tandem concedamus medium obtinuiſſe, alterum neceſſariò de

Gen.1.31.

eodem loco excluditur. Etenim de ea, quæ rem aliquam ambiunt, accuratus medij ſitus ille intelligitur, cum æqualibus ab omni parte interuallis ab extremo abeſt. Quare ſi vnũ in circulo mediũ accuratè ſtatuatur, fieri nulla ratione poteſt, vt eodẽ manente circulo, centra duo locum in medio reperiant. Nam ſi præter id centrum, quod ſemel ſtatutum eſt, aliud ſtatuatur, neceſſe eſt cum eo circulum etiam alium ſtatui, atque ita prius illud centrum è medio excluditur, ambitu circuli centrum illud alterum circumſcribente. At enim medio in paradiſo tam hoc quam illud fuiſſe dicitur, quanquam eſſet in vtroque vis planè cõtraria, in ligno, inquam, viuifico, & altero cuius fructus mors erat, quod peccatum appellauit Paulus, cum ait, Fructus peccati mors. Hoc igitur animaduertendum eſt ex hac tota commentatione, vitam in plantatione Dei loco ſitam fuiſſe maximè medio: mortem verò minimè plantatam fuiſſe, neque radices egiſſe, neque locum vſquam peculiarem habuiſſe: ſed per priuationem vitæ conſeri, cum vita præditi participes eſſe boni deſinunt. Quamobrem cum medio diuinas inter plantas loco vita ſit, de cuius ruina mortis natura exiſtit: idcirco is qui doctrinam hanc per quædam velut ænigmata tradidit, etiam lignum illud lethiferum eſſe in medio paradiſi ait, cuius fructum habere vim quandam ex contrariis miſtam commemorat. Nam idem & bonum & malum eſſe definit, peccati (vt equidem opinor) naturam obſcurè nobis deſcribens. Nam quia voluptas quædam in omnibus, quæ improbè geruntur, omnino præcedit, neque reperiri peccatum vllum poteſt à voluptate ſeiunctum, ſiue quid per iracundiam, ſiue per libidinem deſignetur: ea de cauſa fructus hic etiam pulcher appellatur, quippe qui deprauato iudicio talis eſſe videatur iis, qui bonum in voluptate ponunt: ſed deinde malus ex amara cibi digeſtione reperitur, ſecundum illud libri Prouerbiorum verbum, quo dicitur mel de labiis malitiæ diſtillare, quæ quidem ad tempus humectet guttur, ſed deinceps felle amarior inueniatur iis, qui malè dulcedinem illam perceperint. Itaque poſtquam homo à fertili omnis generis bonorum copia

Rom. 6.

Prou. 5. 3.

A πάσῃ ἀνάγκη τὸ ἕτερον τῆς τοῦ μέσου χώρας παντάπασιν ἐξείργεσθαι. πρὸς γὰρ τὸ περιέχον, ἡ ἀκριβὴς τοῦ μέσου θέσις καταλαμβάνεται, ὅταν ἴσαις ἁπανταχόθεν τοῖς διαστήμασιν ἀπέχῃ τοῦ πέρατος. ἐπειδὴ τοίνυν ἓν δι' ἀκριβείας ἐστὶ τοῦ κύκλου τὸ μέσον, οὐκ ἂν γένοιτο μηχανὴ τοῦ αὐτοῦ μένοντος κύκλου, δύο κέντρα κατὰ τὸ μέσον χώραν εὑρεῖν. εἰ γὰρ ἕτερον παρατεθείη κέντρον τῷ προλαβόντι πρὸς τοῦτο, κατ' ἀνάγκην συμμεταθέντος τοῦ κύκλου ἔξω τοῦ μέσου τὸ πρότερον γίνεται, τῆς τοῦ κύκλου περιοχῆς τῷ δευτέρῳ κέντρῳ περιγραφείσης. B ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ μέσῳ φησὶν εἶναι τοῦ παραδείσου καὶ τοῦτο κἀκεῖνο· καίτοι ἐναντίως πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν δύναμιν ἔχοντα, τό τε ζωοποιὸν λέγω ξύλον, καὶ οὗ ὁ θάνατος ἦν καρπός, ὅπερ ἁμαρτίαν ὠνόμασεν ὁ Παῦλος, εἰπὼν ὅτι καρπὸς ἁμαρτίας ὁ θάνατος. νοῆσαι ἄρα προσήκει διὰ τῆς εἰρημένης φιλοσοφίας τοῦτο τὸ δόγμα, ὅτι τῆς μὲν τοῦ Θεοῦ φυτείας τὸ μεσαίτατόν ἐστιν ἡ ζωή· ὁ δὲ θάνατός ἐστιν ἀφύτευτος καὶ ἄρριζος, ἰδίαν οὐδαμοῦ χώραν ἔχων· τῇ δὲ στερήσει τῆς ζωῆς ἐμφυτεύεται, ὅταν ἀργήσῃ τοῖς ζῶσιν ἡ μετουσία τοῦ κρείττονος. ἐπεὶ C οὖν ἐν τῷ μέσῳ τῶν θείων φυτῶν ἐστιν ἡ ζωή, τῇ δὲ ἀποπτώσει ταύτης ἐνυφίσταται ἡ τοῦ θανάτου φύσις· διὰ τοῦτο καὶ τὸ θανατηφόρον ξύλον, ὁ τὸ δόγμα τοῦτο δι' αἰνιγμάτων φιλοσοφήσας, ἐν τῷ μέσῳ εἶναι τοῦ παραδείσου λέγει, οὗ τὸν καρπὸν εἶπε σύμμικτον ἔχειν ἐκ τῶν ἐναντίων τὴν δύναμιν. τὸ γὰρ αὐτὸ καλόν τε εἶναι καὶ κακὸν διωρίσατο, τῆς ἁμαρτίας, οἶμαι, διὰ τούτου τὴν φύσιν ὑπαινιττόμενος. ἐπειδὴ πάντων τῶν διὰ κακίας ἐνεργουμένων ἡδονή τις καθηγεῖται πάντως, καὶ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἁμαρτίαν ἡδονῆς διεζευγμένην, ὅσα τε διὰ θυ- D μοῦ, καὶ ὅσα τε δι' ἐπιθυμίας γίνεται πάθη· τούτου χάριν καὶ καλὸς ὁ καρπὸς ὀνομάζεται κατὰ τὴν ἡμαρτημένην τοῦ καλοῦ κρίσιν, τοῖς τὸ καλὸν ἐν ἡδονῇ τιθεμένοις, τοιοῦτος δοκῶν· πονηρὸς δὲ μετὰ ταῦτα τῇ πικρᾷ τῇ βρώσεως ἀναδόσει εὑρίσκεται κατὰ τὴν παροιμιώδη φωνήν, ἥ φησι, μέλι τῶν χειλέων τῆς κακίας ἀποστάζειν, ὃ πρὸς καιρὸν μὲν λιπαίνει τὴν φάρυγγα, μετὰ ταῦτα δὲ πικρότερον χολῆς τοῖς κακῶς γλυκανθεῖσιν εὑρίσκεται. ἐπεὶ τοίνυν ἀποστὰς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ παγκαρπίας

ὁ ἄνθρωπος, τοῦ φθοροποιοῦ καρποῦ διὰ τῆς παρακοῆς ἐνεπλήσθη· ὄνομα δὲ τοῦ καρποῦ τούτου ἡ θανατοποιὸς ἁμαρτία· εὐθὺς ἐνεκρώθη τῷ κρείττονι βίῳ, τὴν ἄλογον καὶ κτηνώδη ζωὴν τῆς θειοτέρας ἀνταλλαξάμενος. καὶ καταμιχθέντος ἅπαξ τοῦ θανάτου τῇ φύσει, συνδιεξῆλθε ταῖς τῶν τικτομένων διαδοχαῖς ἡ νεκρότης. ὅθεν νεκρὸς ἡμᾶς διεδέξατο βίος, αὐτῆς τρόπον τινὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀποθανούσης. νεκρὰ γὰρ ἀτεχνῶς ἐστιν ἡμῶν ἡ ζωή, τῆς ἀθανασίας ἐστερημένη. διὰ τοῦτο ταῖς δύο ταύταις ζωαῖς μεσιτεύει ὁ ἐν μέσῳ τῶν δύο ζώων γινωσκόμενος· ἵνα τῇ ἀναιρέσει τῆς χείρονος, δῷ τῇ ἀκηράτῳ τὰ νικητήρια. ὥσπερ τοίνυν τὸ ἀποθανεῖν τῇ ἀληθινῇ ζωῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν νεκρὸν τοῦτον μετέπεσε βίον· οὕτως ὅταν ἀποθάνῃ τῇ νεκρᾷ ταύτῃ καὶ κτηνώδει ζωῇ, πρὸς τὴν ἀεὶ ζῶσαν ἀντιμεθίσταται. ὡς ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῇ μακαρίᾳ γενέσθαι ζωῇ, μὴ νεκρὸν τῇ ἁμαρτίᾳ γενόμενον. οὗ χάριν ἐν τῷ αὐτῷ κατὰ τὸ μέσον ἑκάτερον τῶν ξύλων εἶναι ὑπὸ τοῦ λόγου πεφιλοσόφηται· ὡς τοῦ μὲν ἐκ φύσει ὄντος, τοῦ δὲ ἐπιγινομένου τῷ ὄντι διὰ στερήσεως. ἐκ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ διὰ μετουσίας καὶ στερήσεως, ἡ ἀντιμετάστασις γίνεται καὶ ζωῆς καὶ θανάτου· ἐπείπερ ὁ νεκρωθεὶς τῷ ἀγαθῷ, ζῇ τῷ κακῷ· καὶ ὁ νεκρὸς ἐν κακίᾳ γενόμενος πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀναβιώσει. οὐκοῦν καλῶς δείκνυσι τῆς σμύρνης πλήρεις τὰς ἑαυτῆς χεῖρας ἡ νύμφη, διὰ τῆς ἐν πάσῃ κακίᾳ νεκρότητος ἀνισταμένη, πρὸς τὸ ἀνοῖξαι τῷ λόγῳ τὴν εἰς ἑαυτὴν εἴσοδον. ζωὴ δὲ ὁ λόγος ὃν εἰσοικίζεται. πρὸς τοσοῦτον δὲ μέγεθος ἐπαρθεῖσα διὰ τῶν θεωρηθέντων ἡμῖν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὁρῶσα ψυχή· οὔπω, καθώς φησιν ὁ Παῦλος, οὕτως ἔγνω, καθὼς δεῖ γνῶναι, οὐδὲ λογίζεται καθ' ἑαυτὴν κατειληφέναι· ἀλλ' ἔτι πρὸς τὸ ὑπερκείμενον τρέχει, τοῖς ἔμπροσθεν ἑαυτὴν ἐπεκτείνουσα. ἡ γὰρ ἀκολουθία τῶν ἐφεξῆς λόγων τοιοῦτον νοεῖν περὶ αὐτῆς ὑποτίθεται· ἐπὶ χεῖρας τοῦ κλείθρου ἤνοιξα ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου. καὶ ἐπήγαγεν, ὅτι ἀδελφιδός μου παρῆλθεν· ἡ ψυχή μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ. διδάσκει γὰρ διὰ τούτων ἡμᾶς, ὅτι ἐπὶ τῆς πάντα νοῦν ὑπερεχούσης δυνάμεως εἷς καταλήψεώς ἐστι τρόπος, τὸ μηδέποτε στῆναι περὶ τὸ κατειλημμένον· ἀλλὰ

A diſceſſit, ac fructu interitum adferente per inobedientiam ſaturatus eſt: (cui fructui nomen eſt peccatū lethiferum) ſtatim ad præſtantiorem vitam quod attinet, morte multatus eſt: rationis experte ac bruta cum diuiniore vita commutata. Et quia ſemel immiſcuerat ſe mors naturæ noſtræ, vna cum ipſis eorum qui procreabantur ſucceſſionibus mortalitas penetrauit. Quo factum vt vita nos exciperet mortua, ipſa quodammodò vita noſtra morte perempta. Nam haud dubiè vita noſtra mortua eſt, cum immortalitate ſpoliata ſit. Itaque
B inter haſce duas vitas medio quaſi degit loco, qui inter duas vitas cognoſcitur: vt perempta peiore, interitus experti victoriam tribuat. Quemadmodum igitur homo dum veræ vitæ moritur, in mortuam hanc vitam incidit: ita cùm huic mortuæ brutæque vitæ moritur, viciſſim æternùm viuenti vitæ reſtituitur. Quo fit, vt extra omnem dubitationem poſitum ſit, non poſſe nos beatam illam vitam conſequi, niſi peccato moriamur. Ea de cauſa traditum argutè eſt, eodem loco in medio paradiſo lignum vtrumque eſſe: quòd
C alterum ibi à natura ſit, alterum ad id quod prius exiſtit, per priuationem accedat. Nam ex eodem in idem per fruitionem & priuationem, fit commutatio vitæ ac mortis: cùm qui mortuus eſt bono, viuit malo: & qui mortuus eſt in vitioſitate, ad virtutem reuiuiſcit. Quapropter pulchrè ſponſa manus ſuas myrrha plenas oſtendit, cum vitiis omnibus mortua ſurgat, vt Verbo aditum in ſe patefaciat. Et Verbum quod intromittit, ipſa vita eſt. Tantam verò ad ſublimitatem in iis, quæ conſiderauimus,
D euecta anima, quæ ad Deum ſpectat: *Epheſ.3.13.* nondum tamen, vti Paulus loquitur, ita cognouit, quemadmodum oportet, neque ſe comprehendiſſe arbitratur: ſed adhuc ad ſuperiora currit, enitendo ad ea, quæ ante ſe habet. Hoc enim vt de ipſa ſtatuamus, verborum deinceps ſequentium ſeries monet. *Adhibitis, inquit, manibus clauſtro, aperui equidem cognato meo.* Addit etiam, *præteriјt cognatus meus, Anima mea egreſſa eſt ad ſermonem eius.* Quibus nos docet, vnum eſſe modum percipiendi poteſtatem illam excedentem omnem mentem, nimirum non ſubſiſtere in iis quæ perceperis: ſed po-

tius nequaquam quieſcere ſemper inquirentem aliquid amplius eo, quod ſemel comprehenderis. Etenim quæ myrrha plena facta eſt, omnibúſq; vitæ ſtudiis (quæ figuratè digitos vocat) mortificatū in ſe malum indicat, ſpontaneum virtutis cultum ea ipſa re demonſtrat, quòd ex ſe manus ipſius myrrham diſtillant: hæc igitur attigiſſe manus ſuas clauſtrum ait, hoc eſt, opera ſua propè acceſſiſſe ad anguſtum illum & ſtrictum aditum: cuius clauem Verbum ipſum tradit eis, qui Petro ſimiles ſunt. Aperit autem ſibi regni oſtium per hæc duo, nimirum per manus, quæ operum ſignificationem habent, & per clauſtrum fidei. Nam per hæc duo, per fidem, inquam, & opera, clauis regni nobis à ſermone paratur. Cum ergo ſperaret ad exemplum Moſis faciem deſiderati ſic manifeſtandam ſibi, vt eam agnoſcere poſſet: tum verò perceptionem eius præteriit is qui quærebatur, Ait enim: Præteriit cognatus meus, non ille quidem relicta deſertáque ſequente ipſum anima: ſed ad ſeipſum attracta. Anima mea, inquit, egreſſa eſt ad ſermonem eius. O felicem illam egreſſionem, quam egreditur anima ſermonem ſequuta. Dominus cuſtodiet ingreſſum tuum & egreſſionem, tuam, inquit Propheta. Nimirum reuera hæc illa eſt, quæ dignis a Deo cuſtoditur, egreſſio pariter & ingreſſio. Nam egreſſio ex eo, in quo ſumus, ingreſſio eſt ad bona ſupra nos poſita. Hāc igitur egreſſionē egreſſa eſt anima, Verbo vſa duce, quod dixit: Ego ſum & via, & oſtium, ſi quis per me ingrediatur, is & ingredietur & egreditur: ita vt nunquam nec ingrediundi, nec egrediundi finem faciat: ſed deſinat vbi proficiendo ſuperiora eſt ingreſſus, & ſemper extra illa verſetur, quæ fuerint à ſe comprehenſa. Sic olim Moſem quoque facies illa Domini deſiderata præteriit: ſic eiuſdem legiſlatoris anima ſemper extra id progrediebatur, in quo erat, ſequendo Verbum præcedens. Quis enim ignorat gradus illos, quos conſcendit Moſes, qui ſemper maior reddebatur, & nunquam proficiundi amplius finem faciebat? Maior factus eſt initio, cum Ægyptiorum regno ſublimius opprobrium Chriſti duceret: ac Dei cum po-

Clauis regni quibus paratur.

Pſal. 120.

Ioan. 10.

A τὸν ἀεὶ ζητοῦντα τῷ πλείονι τοῦ καταληφθέντος μὴ ἵστασθαι. ἡ γὰρ πλήρης γενομένη τῆς σμύρνης, πᾶσι τοῖς τοῦ βίου ἐπιτηδεύμασιν· ἃ δὴ δακτύλους τροπικῶς ὀνομάζει· τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἐπισημαίνουσαν νέκρωσιν· καὶ τὸ ἑκούσιον τῆς ἀρετῆς διὰ τὸ οἴκοθεν ἀποστάξαι τῶν χειρῶν τὴν σμύρναν ἐνδειξαμένη, ἅψασθαί φησι τὰς χεῖρας ἑαυτῆς τοῦ κλείθρου, τουτέστι, τὰ ἔργα ἑαυτῆς ἐγγίσαι λέγει τῇ στενῇ τε καὶ τεθλιμμένῃ εἰσόδῳ, ἧς τὸ κλεῖθρον ἐγχειρίζει τοῖς κατὰ Πέτρον ὁ λόγος. ἀνοίγει τοίνυν δι' ἑκατέρων ἑαυτῇ τῆς βασιλείας τὴν θύραν, διά τε τῶν χειρῶν, δι' B ὧν τὰ ἔργα δηλοῦται· καὶ διὰ τοῦ κλείθρου τῆς πίστεως. δι' ἀμφοτέρων γὰρ τούτων, ἔργων τε καὶ πίστεως λέγω ἡ κλεὶς τῆς βασιλείας ἐν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ λόγου κατασκευάζεται. ὅτε τοίνυν ἤλπισε κατὰ τὸν Μωϋσέα γνωστῶς ἐμφανισθῆναι ἑαυτῇ τοῦ βασιλέως τὸ πρόσωπον· τότε παρῆλθε τὴν κατάληψιν αὐτῆς ὁ ποθούμενος. φησὶ γάρ· ὅτι ἀδελφιδός μου παρῆλθεν· οὐ καταλιπὼν τὴν ἑπομένην αὐτῷ ψυχήν, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκόμενος. ἡ ψυχὴ γάρ μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ. ὦ μακαρίας ἐξόδου ἐκείνης ἣν ἐξέρχεται ἡ τῷ λόγῳ ἑπομένη ψυχή. κύριος φυλάξει τὴν ἔξοδόν σου καὶ τὴν C εἴσοδόν σου, φησὶν ὁ προφήτης. αὕτη ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φυλασσομένη τοῖς ἀξίοις ἔξοδός τε καὶ εἴσοδος. καὶ γὰρ ἡ ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐσμὲν ἔξοδος, τῶν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν εἴσοδος γίνεται. ταύτην οὖν ἐξῆλθεν ἡ ψυχὴ τὴν ἔξοδον, ὁδηγῷ κεχρημένη τῷ λόγῳ τῷ εἰπόντι, ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, καὶ ἡ ὁδός, καὶ ὅτι δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, οὐδέποτε τοῦ εἰσιέναι λήγων, οὔτε τοῦ ἐξιέναι παυόμενος· ἀλλὰ παύεται διὰ προκοπῆς εἰς τὰ ὑπερκείμενα εἰσιών, καὶ ἀεὶ τῶν κατειλημμένων ἔξω γινόμενος. D οὕτω παρῆλθέ ποτε καὶ τὸν Μωϋσέα τὸ ποθούμενον ἐκεῖνο πρόσωπον τοῦ κυρίου, καὶ οὕτως ἡ ψυχὴ τοῦ νομοθέτου ἀεὶ ἔξω ἐγίνετο τοῦ ἐν ᾧ ἦν, ἑπομένη προϊόντι τῷ λόγῳ. τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὰς ἀναβάσεις ἐκείνας, ἃς ἀνέβη ὁ Μωϋσῆς, ὁ ἀεὶ μέγας γινόμενος, καὶ μηδέποτε ἱστάμενος τῆς ἐπὶ τὸ μεῖζον αὐξήσεως; ηὐξήθη κατ' ἀρχάς, ὅτε τῆς τῶν Αἰγυπτίων βασιλείας ὑψηλότερον τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ ἐποιήσατο· μᾶλ-

λον

λον ἑλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν. ηὐξήθη πάλιν, ὅτε καταπονοῦντος τὸν Ἑβραῖον τοῦ Αἰγυπτίου, θανατοῖ τὸν ἀλλόφυλον, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραηλίτου ἀγωνιζόμενος. νοεῖς δὲ πάντως ἐν τούτοις τὸν τῆς αὐξήσεως τρόπον, μεταβαλὼν τὴν ἱστορίαν εἰς τροπικὴν θεωρίαν. πάλιν ἑαυτοῦ μείζων ἐγένετο, ἀπερίληπτον τὴν ζωὴν φυλάττων, διὰ τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ φιλοσοφίας ἐν χρόνῳ πολλῷ. εἶτα τῷ πυρὶ τῷ ἐπὶ τῆς βάτου φωτίζεται. * γυμνοῖ πρὸς τούτοις τῆς νεκρᾶς περιβολῆς τὰς ἑαυτοῦ βάσεις· ἀναλίσκει τῇ ῥάβδῳ τοὺς Αἰγυπτίους δράκοντας· ἐξαιρεῖται τῆς τυραννίδος τοῦ Φαραὼ τὸ ὁμόφυλον· ὁδηγεῖται διὰ νεφέλης· διαιρεῖ τὸ πέλαγος· ὑποβρύχιον ποιεῖ τὴν τυραννίδα· γλυκαίνει τὴν Μαρράν· πιαίνει τὴν πέτραν· ἐμφορεῖται τῆς τῶν ἀγγέλων τροφῆς· τῶν σαλπίγγων ἀκούει· τοῦ καιομένου ὄρους κατατολμᾷ· τῆς ἀκρωρείας ἅπτεται· τὴν νεφέλην ὑπέρχεται· ἐντὸς τοῦ γνόφου γίνεται ἐν ᾧ ἦν ὁ Θεός· τὴν διαθήκην δέχεται· ἥλιος γίνεται ἀπροσπέλαστος τοῖς προσεγγίζουσι, τοῦ προσώπου τὸ φῶς ἀπαστράπτων. καὶ πῶς πάσας ἀναβάσεις αὐτοῦ ἄν τις καὶ τὰς θεοφανείας ἐξέλθοι ποικίλας τῷ λόγῳ; ἀλλ' ὅμως ὁ τοσοῦτος, ὁ τοιοῦτος, ὁ ἐν τοσούτοις γενόμενος, καὶ διὰ τοσούτων πρὸς τὸν Θεὸν ὑψωθείς, ἔτι ἀπλήστως ἔχει τῆς ἐπιθυμίας τοῦ πλείονος. καὶ τοῦ κατὰ πρόσωπον ἰδεῖν τὸν Θεὸν, ἱκέτης γίνεται. καί τοι μαρτυρήσαντος ἤδη τοῦ λόγου, τῆς κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ ὁμιλίας ἠξιῶσθαι. ἀλλ' ὅμως οὔτε τὸ ὡς φίλῳ προσδιαλέγεσθαι· οὔτε ἡ στόμα κατὰ στόμα γινομένη αὐτῷ πρὸς Θεὸν ὁμιλία, τῆς ἀνωτέρω αὐτὸν ἐπιθυμίας ἵστησι. ἀλλ' εἰ εὕρηκα, φησί, χάριν ἐνώπιόν σου, ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν γνωστῶς. καὶ ὁ τὴν αἰτηθεῖσαν χάριν δώσειν ἐπαγγειλάμενος, ὁ εἰπών, ἔγνων σε παρὰ πάντας, παρέρχεται αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θείου τόπου ἐν τῇ πέτρᾳ ὑπὸ τῆς θείας χειρὸς σκεπαζόμενον· ὥστε μόγις ἰδεῖν μετὰ τὴν πάροδον αὐτοῦ τὰ ὀπίσθια. διδάσκων, οἶμαι, διὰ τούτων ὁ λόγος, ὅτι ὁ ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἐπιθυμῶν, ἐν τῷ ἀεὶ αὐτῷ ἀκολουθεῖν ὁρᾷ τὸ ποθούμενον, καὶ ἡ τοῦ προσώπου αὐτοῦ θεωρία ἐστὶν ἡ ἄπαυστος πρὸς αὐτὸν πορεία, πρόσω διὰ τὸ κατόπιν ἕπεσθαι τῷ λόγῳ κατορθουμένη.

A pulo adfligi mallet, quam temporariam peccati fruitionem habere. Rurſum maior factus eſt, cum Ægyptio Hebræum affligente, hominem alienum à natione ſua morte multat, Iſraëliticum propugnans. Et intelligis omnino incrementi modum in his, conſiderata figuratè hiſtoria. Rurſum maior ſeipſo fit, cum longo tempore per commentationem in ſolitudine vitam hominibus ignotam ageret. Deinde ab igne, qui erat in rubo, illuſtratur. Secundum hoc præter lucis radios oculis perceptos etiam auditus ipſius fulgore quodã perfunditur. Ad hæc pedes ſuos cadaueroſo tegumento denudat: baculo dracones Ægyptios abſumit: nationem ſuam Pharaonis tyrãnide liberat: per nubem ſuorum ductor eſt: diuidit mare: tyrannidem demergit: Marrham dulcẽ reddit: ſaxum mollit: angelorum cibo ſaturatur: audit tubas: audacter montem ardentem conſcendit: in verticem peruenit: nubem ſubit: caliginem intrat, in qua Deus erat: fœdus accipit: fit ſol, dum fulgens è vultu lumen emittit, ad quod accedere propiùs nemo poſſet. Et quî tandẽ aliquis omnes ipſius adſcenſus, variáſque Dei patefactiones verbis enumeret? Nihilominus vir tantus ac talis, qui tantis rebus interfuerat, & vſq; adeò in ſublime ad Deũ penetrauerat, inſatiabiliter ampliora concupiſcit, ac ſuppliciter petit, vt Deum facie poſſit intueri. Atqui iam antè teſtata fuerat ſcriptura, factam ei fuiſſe copiam conuerſationis cum Deo de facie ad faciem. Nihilominus neque id quòd colloqueretur cum Deo quaſi amicus cum amico: neq; quòd familiariter cum eo conuerſaretur, inhibere cupiditatem eius poterat, vt vlteriora non expeteret. Si gratiam, inquit, inueni coram te, patefacito mihi teipſum ita, vt agnoſcere te poſſim. Et is qui gratiam hanc ipſi *Exod 33.* facturum ſe pollicetur, vti rogatus erat (cùm quidem diceret, Noui te ſupra omnes) præterit eum diuino loco in petra, manu diuina tectum: ita vt vix poſt tranſitum poſteriora Dei conſpiceret. Quibus verbis, vt equidem arbitror, docemur: eum qui videre Deum cupiat, deſiderij compotem fieri ſemper ſequendo, & diuinæ faciei cõtemplatio eſt ad Deum nunquam interrupta progreſſio, quæ tum demum nobis præclare ſuccedit, cum Verbũ à tergo ſequimur.

Sic gitur nunc etiam poſteaquã anima per mortẽ ſurrexit, poſteaquam myrrha repleta eſt, poſteaquã per opera manus admouit clauſtro, ſeque intromiſſuram deſideratum ſperauit: tum demum ille quidẽ præterit, hæc verò egreditur, non amplius manens in iis, in quibus erat: ſed Verbum tangẽs, quod ad vlteriora ducit. Quæ autẽ ſequũtur verba, magis etiam confirmãt conſideratã à nobis hactenus ſententiã: non cognoſci naturæ diuinæ magnitudinem in percipiendo, ſed in eo quod omnem imaginationẽ ac vim, qua quid comprehenditur, prætereat. Nam quæ extra naturam ſuam egreſſa iam anima eſt, ne ab vlla re conſueta impediatur in cognitione rerum ſub oculos non cadentiũ: neque inquirendi hoc, quod non inueniebat, finem facit, neque vocare deſinit, quod ceteroqui neminis efferri voce poteſt. Sic enim ait: *Quæſiui eũ, & non inueni eum.* Nam quo pacto inueniri poſſet, quod nullæ res nobis cognitæ oſtendere poſſunt? non forma, non color, non circumſcriptio, non quantitas, non locus, non figura, non coniectura, non adſimilatio, nõ proportio: ſed quod ſemper extra omnẽ perceptionis viam poſitum, comprehẽſionem perueſtigantiũ planè fugit: Propterea inquit, Quæſiui eum per animi facultates eas, quæ inueniendi vi præditæ ſunt, per ratiocinationes & cogitationes: at extra hęc omnia poſitus erat, acceſſum mentis propiorem effugiens. Qui verò ſemper reperitur omni nota carere, de qua poſſit agnoſci, quo pacto queat is per indicationem aliquã vocum percipi? Hanc ob causã excogitat quidẽ vim vocabulorũ omnis generis ad explicationẽ boni eius ineffabilis: ſed enim omnis vis orationis, qua quid effertur, inferior eſt, & minimè veritatem æquare conuincitur. Idcirco ait: Vocaui quidẽ (quantũ potui) excogitãdo voces quibus ineffabilis illa beatitudo cõmonſtraretur: at ille maior erat, quam qui per has ſignificationes indicari poſſet. Facit hoc ſæpenumero etiam magnus ille Dauid, infinitis nominibus numen diuinum compellans, ac nihilominus veritatem ſe non adſequi fatetur. Tu, inquit, Deus es, miſerator, longanimus, multæ miſericordiæ, verax, tu robur, firmamẽtum, refugium, vis; adiutor, opitulator, cornu ſalutis, aliaque talia. Rurſum Dauid idem fa-

Pſ.102.8. tetur nomen eius in tota terra notum non eſſe, ſed tantùm eſſe in admiratione.

A οὕτω τοίνυν καὶ νῦν ἡ ψυχὴ, ὅτε ἀνέστη διὰ τοῦ θανάτου, ὅτε ἐπληρώθη τῆς σμύρνης, ὅτε προσήγαγε τῇ κλεῖθρῳ διὰ τῶν ἔργων τὰς χεῖρας, καὶ εἰσοικίσασθαι τὸν ποθούμενον ἤλπισε· τότε ὁ μὲν παρέρχεται, ἡ δὲ ἐξέρχεται, οὐκέτι μένουσα ἐν οἷς ἦν· ἀλλὰ τοῦ λόγου ἐπὶ τὰ πρόσω προηγουμένου ἐφαπτομένη. ὁ δὲ ἐφεξῆς λόγος μᾶλλον ἡμῖν βεβαιοῖ τὴν προτεθεωρημένην διάνοιαν, ὅτι οὐκ ἐν τῷ καταλαμβάνεσθαι τὸ μέγεθος τῆς θείας γνωρίζεται φύσεως, ἀλλ᾽ ἐν τῷ παριέναι πᾶσαν καταληπτικὴν φαντασίαν καὶ δύναμιν. ἡ γὰρ ἐκβᾶσα ἤδη τὴν φύσιν ψυχὴ, ὡς ἂν B μηδενὶ τῶν συνήθων πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν ἀοράτων κωλύοιτο· οὔτε ζητοῦσα τὸ μὴ εὑρισκόμενον ἵσταται, οὔτε καλοῦσα τὸ ἀνεκφώνητον παύεται. φησὶ γάρ· ὅτι ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν. πῶς γὰρ ἂν εὑρεθείη, ὃ μηνύει τῶν γινωσκομένων οὐδὲν; οὐκ εἶδος, οὐ χρῶμα, οὐ περιγραφὴ, οὐ ποσότης, οὐ τόπος, οὐ σχῆμα, οὐ στοχασμὸς, οὐκ εἰκασμὸς, οὐκ ἀναλογία· ἀλλὰ πάσης καταληπτικῆς ἐφόδου ἐξώτερον ἀεὶ εὑρισκόμενον, ἐκφεύγει παντάπασι τὴν τῶν ζητούντων λαβήν. διὰ τοῦτό φησιν. αὐτὸν ἐζήτησα, διὰ τῶν εὑρετικῶν C τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ἐν λογισμοῖς καὶ νοήμασι· καὶ παντάπασιν ἐξώτερος ἦν, τὸν προσεγγισμὸν τῆς διανοίας διαδιδράσκων. ὁ δὲ παντὸς γνωριστικοῦ χαρακτῆρος ἐξώτερος ἀεὶ εὑρισκόμενος, πῶς ἂν διά τινος ὀνομαστικῆς σημασίας περιληφθείη; τούτου χάριν ἐπινοεῖ μὲν παντοίαν ὀνομάτων δύναμιν εἰς τὴν τοῦ ἀφράστου ἀγαθοῦ σημασίαν· ἡττᾶται δὲ πᾶσα φραστικὴ λόγου δύναμις, καὶ τῆς ἀληθείας ἐλάττων ἐλέγχεται. διό φησιν· ἐγὼ μὲν ἐκάλουν ὡς ἐδυνάμην, ἐπινοοῦσα φωνὰς ἐνδεικτικὰς τῆς ἀφράστου μακαριότητος· ὁ δὲ κρείττων ἦν τῶν σημαινομένων ἐνδείξεως. D οὕτω δὲ ποιεῖ καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ, πολλάκις μυρίοις ὀνόμασι τὸ θεῖον καλῶν, καὶ ἡττᾶσθαι τῆς ἀληθείας ὁμολογῶν. σὺ γὰρ, φησιν, ὁ Θεὸς, οἰκτίρμων, καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινὸς, καὶ ἰσχὺς, καὶ στερέωμα, καταφυγὴ, καὶ δύναμις, καὶ βοηθὸς, καὶ ἀντιλήπτωρ, καὶ κέρας σωτηρίας, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ πάλιν ὁμολογεῖ ὅτι ὄνομα αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῇ οὐχὶ γινώσκεται, ἀλλὰ θαυμάζεται.

A ὡς θαυμαστὸν γάρ, φησι, τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. οὕτως φησὶ καὶ πρὸς τὸν Μανωὲ, ὁ περὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ χρηματίσας, ὅτε ἠρωτήθη περὶ τοῦ ὀνόματος, ὅτι θαυμαστόν ἐστι τοῦτο καὶ κρεῖττον ἢ ὥστε ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀκοῆς χωρηθῆναι. διὰ τοῦτο καὶ ἡ ψυχὴ τὸν λόγον καλεῖ μὲν ὡς δύναται· δύναται δὲ οὐχ ὡς βούλεται. βούλεται γὰρ πλέον ἢ δύναται· οὐ μὴν οὐδὲ τοσοῦτον θελήσεται, ὅσον ἐκεῖνό ἐστιν, ἀλλ' ὅσον βουληθῆναι ἡ προαίρεσις δύναται. ἐπεὶ οὖν ἀνέφικτός ἐστιν ὁ καλούμενος τῇ τῆς καλούσης ὁρμῇ. διὰ τοῦτό φησιν· ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. B ὅσα δὲ τοῖς εἰρημένοις ἡ νύμφη προστίθησι, κἂν σκυθρωπότερον κατὰ τὸ πρόχειρον ἔχῃ τὴν ἔνδειξιν· ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν βλέπειν, καὶ τῆς τῶν ὑψηλοτέρων ἀναβάσεως ἔχεσθαι. φησὶ γάρ, εὕροσάν με οἱ φύλακες οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει. ἐπάταξάν με, ἐτραυμάτισάν με. ἦραν τὸ θέριστρον ἀπ' ἐμοῦ οἱ φύλακες τῶν τειχέων. ταῦτα γὰρ ἴσως δόξει τισὶν ὀδυρομένης μᾶλλον, ἤπερ εὐφραινομένης εἶναι τὰ ῥήματα, τὸ ἐπάταξαν καὶ ἐτραυμάτισαν, καὶ ἦραν τὸ θέριστρον· C τῷ δὲ ἀκριβῶς ἐπισκεμμένῳ τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν, μεγαλαυχουμένης ἐπὶ τοῖς καλλίστοις εἰσὶν αἱ φωναί. οὕτως δ' ἂν γένοιτο ἡμῖν καταφανὲς τὸ λεγόμενον. μικρὸν πρὸ τούτων ἐν τοῖς κατόπιν, καθαρεύειν αὐτὴν παντὸς προκαλύμματος ὁ λόγος μαρτύρεται· ἐν ᾧ φησιν ἐκ προσώπου τῆς νύμφης, ὅτι ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου. πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; ἐνταῦθα δὲ πάλιν ἀφῃρῆσθαι λέγει αὐτῆς τὸ θέριστρον. περιβόλαιον δὲ νυμφικόν ἐστι τὸ θέριστρον, συγκαλύπτον μετὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τὸ πρόσωπον, D καθὼς καὶ περὶ τῆς Ῥεβέκκας λέγει ἡ ἱστορία. πῶς οὖν ἡ γυμνωθεῖσα παντὸς περιβλήματος, ἔτι τὸ θέριστρον ἔχει, ὅπερ νῦν αὐτῆς ἀφαιροῦνται οἱ φύλακες; ἢ δῆλον διὰ τῶν εἰρημένων ἐστὶν, ὅσον ἀπ' ἐκείνου πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον διὰ προκοπῆς ἀνελήλυθεν; ἡ γὰρ ἀπεκδυσαμένη τὸν παλαιὸν χιτῶνα, καὶ πάσης περιβολῆς καθαρεύσασα, τοσοῦτον ἑαυτῆς γίνεται καθαρωτέρα, ὡς συγκρίσει τῆς ἄρτι γενομένης αὐτῇ καθαρότητος, μὴ δοκεῖν ἀπεκδῦσαι τὸ περιβόλαιον· ἀλλ' εὑρεῖν τι πάλιν μετὰ τὴν γύμνωσιν ἐκείνην περὶ αὐτὴν ὃ ἀποτίθεται.

Quàm admirabile, ait, nomen tuum eſt per vniuerſam terram. Sic etiam ad Manoën inquit is, qui vaticinium ei de filio edebat, quum interrogatus de nomine, reſpondet: Id quidem eſt admirabile mihi, ac ſublimius quàm cuius eſſe capax auris humana poſſit. Propterea hîc etiam anima vocat Verbum quantum poteſt, nec poteſt tantum quantum vult: quippe quæ plus velit, quàm poſſit, immò ne tantum quidem velle poteſt, quantum illud eſt, ſed quantum toto animi ſtudio velle poteſt. Itaque cum is qui vocat, adſequi ſtudio ſuo vocatum non poſſit: idcirco dicitur, Vocaui eum, & non audiit me. Quę autē porrò his adijcit ſponſa, quanquam primo velut intuitu triſtiorem quandam indicationem habeant: mea tamen ſententia eundem ad ſcopum ſpectare, & habere ſignificationem adſcenſus ad ſublimiora videntur. Ait enim, 7. *Offenderunt me cuſtodes qui in Vrbe circumeunt. Percuſſerunt me, vulnerauerunt me, abſtulerunt peplum à me cuſtodes murorum.* Videbuntur hæc fortaſſe nonnullis eſſe lugentis potius verba, quam eius quæ læta ſit; præſertim illa, Percuſſerunt me, vulnerauerunt me, abſtulerunt peplum. Verum ſi quis accuratè conſideret eorum, quæ dicuntur, mentem: potius ſunt voces glorioſè iactantis ſeſe ob res pulcherrimas. Id autem hoc quodam modo perſpicuum nobis erit. Paulò antè teſtimonium ſponſæ perhibetur, quòd immunis ſit ab omni velamine, cùm in eius perſona dicitur: Exui tunicam meam, quomodo induam illam? Hic rurſum ait ipſa, ademptum ſibi eſſe peplum, ſiue θέριστρον. Quo vocabulo palliū ſponſale ſignificatur, quod vnà cum capite faciem quoque obuelat, quemadmodum eſt in hiſtoria de Rebecca. Quî ergo nudata veſtimentis omnibus, peplum adhuc habet, quem ei nunc cuſtodes ciuitatis adimunt? Nummam forte de verbis hiſce perſpicitur, quantum ab eo tempore rurſum in ſublime pergendo perfecerit? Nam ea quæ iam antè tunicam veterem exuerat, & ab omni pallio immunis erat, vſque adeò ſeipſa ſit purior: vt ad priora comparata hac recenti puritate, non exuiſſe antehac pallium videatur: ſed rurſus inueniſſe poſt nudationem illam, quod deponat.

Pſal. 8. 1.

Iudic. 13 18

Peplum Rebecca Gen. 24. 65.

Sic adſcenſus ad ſublimitatem illam diuinam ſemper aliquid oſtendit rei craſſæ, præter id quod quouis tempore deprehenditur. Idcirco tunicæ illius prioris ademptio, collata cum præſenti puritate, rurſum & ipſa quaſi quoddam velamentum tollitur ab illis, qui eam reperiunt. Sunt autem ij cuſtodes, in vrbe circumeuntes, (& vrbs hæc anima eſt) qui verberando ac vulnerando peplum adimunt; & quibus hoc datum negotij, vt ciuitatis muros cuſtodiant. Enimuerò ademptionem pepli bonum quiddam eſſe, vt oculus liberatus à velamine pulchritudinem deſideratam abſque impedimento intueatur, nemo dubitabit, qui ad Apoſtolum reſpiciet. Is enim ad vim ſpiritus refert velaminis ademptionem, cùm
2. Cor. 3. 16 ait. Vbi verò conuerſus fuerit ad Dominum, tollitur velamen Dominus autem ſpiritus ille eſt. Neque verò dubitari poteſt ab iis, qui rerum ſeriem & conſequentiam intueri norunt, etiam id quod ad bonum præparat, omnino bonum eſſe. Quare ſi velaminis ademptio bonum quiddam eſt, omnino etiam tum verberationem, tum vulnus in bonis ponemus, quod per ea fiat ademptio. Sed quia ſenſu primùm obuio inſuaue quiddam de verbis his elucet, (etenim vox illa, Percuſſerunt ac vulnerarunt me: dolenter proferri videtur) rectè facturi ſumus, ſi primum huiuſmodi verborum in ſacris literis vſum obſeruauerimus, num fortè hac de re bona vſurpata reperiantur: atque ita deinde vim eorum quæ dicuntur hîc, conſiderauerimus. Quo pacto ſapientia de morte iuuenis animam liberet, quid faciendum conſulat, vt
Prou. 23. 13 ne morte pereat iuuenis, ex ipſamet audiamus. Si virga, inquit, percuſſeris eum, non morietur. Nam tu quidem virga eum cædes, verùm animam eius morti eripies. Quare videtur vox Percutiendi hoc loco notare immortalitatem, cùm dicatur: Si percuſſeris eum virga, non morietur. Item quòd ſubijciatur, aliter animam eius de morte liberari non poſſe, quàm ſi virga cædatur. Itaque de his verbis demonſtratur, bonum eſſe cædi; cum reuera bonum ſit, animam à morte liberari. Sic & Deum agere vates ait, occidendo viuificantem, & percutiendo ſanantem, Ego, inquit, interficiam & viuificabo:

Percuſſio immortalitatem deſignat.

A οὕτως ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἄνοδος, τοῦ ἀεὶ δι᾽ εὑρισκομένου τι περὶ αὐτὴν παχύτερον ἐνδείκνυσι. διὰ τοῦτο τῆς νῦν καθαρότητος τῇ συγκρίσει ἡ προγεγραμμένη τοῦ χιτῶνος ἐκείνου γύμνωσις, ὡς κάλυμμα πάλιν περιαιρεῖται παρὰ τῶν εὑρισκόντων αὐτήν. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ φύλακες οἱ κυκλοῦντες τὴν πόλιν· ψυχὴ δὲ ἡ πόλις· ἧς διὰ τοῦ πατάξαι καὶ τραυματίσαι περιελόντες τὸ θέριστρον, ὧν ἔργον ἐστὶ τὸ φυλάσσειν τὰ τείχη τῆς πόλεως. ὅτι μὲν οὖν ἀγαθόν τι ἐστὶν ἡ τοῦ θερίστρου περιαίρεσις, ὥστε ἐλευθερωθέντα τοῦ περικαλύμματος τὸν ὀφθαλμὸν, ἀπαραποδίστως ἐνατενίζειν
B τῷ ποθουμένῳ κάλλει, οὐκ ἄν τις ἀμφιβάλοι πρὸς τὸν ἀπόστολον βλέπων, ὃς τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος τὴν τοῦ καλύμματος περιαίρεσιν ἀνατίθησι λέγων· ὅταν δὲ ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστιν· ὅτι δὲ τὸ τοῦ ἀγαθοῦ παρασκευαστικὸν καὶ αὐτὸ πάντως ἐστὶν ἀγαθὸν, οὐκ ἄν τις ἀμφιβάλλοι τῶν ἐπισταμένων πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπειν. εἰ τοίνυν ἀγαθὸν ἡ τοῦ καλύμματος περιαίρεσις, ἀγαθὸν ἂν εἴη πάντως καὶ ἡ πληγὴ, καὶ τὸ τραῦμα, δι᾽ ὧν κατορθοῦται ἡ περιαίρε-
C σις. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν, ἀηδία τις ἐμφαίνεται τοῖς ῥήμασι τούτοις· ἄλγημα γὰρ ἐνδείκνυται ἡ φωνὴ τοῦ, ἐπάταξάν με· καὶ τὸ, ἐτραυμάτισάν με, καλῶς ἂν ἔχοι κατανοῆσαι παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς τὴν τῶν τοιούτων ῥημάτων χρῆσιν, εἴπου πρὸς τὸ κρεῖττον αὐτῶν τὴν μνήμην πεποίηται· εἶθ᾽ οὕτως θεωρῆσαι τῶν ἐνταῦθα λεγομένων τὴν δύναμιν. πῶς ῥύεται ἡ σοφία τὴν τοῦ νέου ψυχὴν ἀπὸ θανάτου; τί συμβουλεύει ποιεῖν, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ ὁ νέος; αὐτῆς ἀκούσωμεν τῆς σοφίας. ἐὰν πατάξεις αὐτὸν ῥάβδῳ, φησὶν, οὐ μὴ
D ἀποθάνῃ. σὺ μὲν γὰρ ῥάβδῳ πατάξεις αὐτὸν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ῥύσῃ ἐκ θανάτου. ἔοικε τοίνυν ἀθανασίας ἑρμηνευτικὴ ἡ τοῦ ἐπάταξαν λέξις, καθὼς ὁ λόγος φησίν· ὅτι ἐὰν πατάξῃς τῇ ῥάβδῳ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως ῥυσθῆναι τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ θανάτου, ἐὰν μὴ παταχθῇ τῇ ῥάβδῳ· καλὸν ἄρα τὸ παταχθῆναι, διὰ τῶν εἰρημένων ἡμῖν ἀποδέδεικται. διότι καλόν ἐστιν, ὡς ἀληθῶς τὸ ἐκ θανάτου τὴν ψυχὴν ῥυσθῆναι. οὕτω ποιεῖν καὶ τὸν Θεὸν ὁ προφήτης φησὶ, διὰ τοῦ ἀποκτείνειν ζωοποιοῦντα, καὶ διὰ τοῦ πατάσσειν ἰώμενον. ἐγὼ γὰρ, φησιν, ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω·

πατάξω, κἀγὼ ἰάσομαι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ οὐχὶ πληγὴν εἶπεν, ἀλλὰ παράκλησιν ἐκ τῆς τοιαύτης γίνεσθαι ῥάβδου, λέγων· ἡ ῥάβδος σου, καὶ ἡ βακτηρία σου, αὐταί με παρεκάλεσαν· δι' ὧν γίνεται καὶ θείας τραπέζης ἑτοιμασία, καὶ ὅσα κατὰ τὸ ἀκόλουθον περιέχει ἡ ψαλμῳδία· καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔλαιον, καὶ ὁ τοῦ ποτηρίου ἄκρατος, ὁ τὴν νηφάλιον μέθην ἐργαζόμενος, καὶ ὁ καλῶς αὐτὸν καταδιώκων ἔλεος, καὶ ἡ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μακροβίωσις. εἰ οὖν ταῦτα παρέχει ἡ γλυκεῖα ἐκείνη πληγή· κατά τε τὴν τῶν προοιμιώδη διδασκαλίαν, καὶ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἀγαθὸν ἄρα ἐστὶ τὸ παταχθῆναι τῇ ῥάβδῳ, ἀφ' οὗ ἐστι τῶν τοιούτων ἀγαθῶν εὐθηνία. μᾶλλον δὲ τὸ παρεθὲν περὶ τῶν εἰρημένων ἐξετάσωμεν. παρῆλθε τὴν νύμφην ὁ λόγος, ἀνέφικτος τῇ λαβῇ τῆς ποθούσης γενόμενος· παρῆλθε δὲ οὐχ ὥστε καταλιπεῖν ἣν παρέδραμεν, ἀλλ' ὥστε μᾶλλον αὐτὴν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι. φησὶ γάρ· ὅτι ἡ ψυχή μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ. ἐξέρχεται τοίνυν ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἦν ἡ ψυχή, καὶ οὕτως ὑπὸ τῶν φυλασσόντων τὴν πόλιν εὑρίσκεται. εὕροσαν γάρ, φησι, με οἱ φύλακες, οἱ κυκλοῦντες τὴν πόλιν. εἰ μὲν οὖν οἱ κίνδυνοι ᾅδου εὗρον αὐτήν, ἢ λῃσταὶ αὐτὴν εὑρῆσθαι λέγει· χαλεπὸν ἦν τὸ τοιοῦτον αὐτῆς εὕρημα γενέσθαι. ὁ γὰρ κλέπτης οὐκ ἔρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ, καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. εἰ δὲ οἱ φύλακες αὐτὴν εὑρίσκουσιν οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει, μακαριστὴ πάντως ἐστὶ τῆς τοιαύτης εὑρέσεως. ὁ γὰρ ὑπὸ τοῦ φύλακος εὑρεθεὶς, ὑπὸ λῃστῶν κλαπῆναι οὐ δύναται. τίνες οὖν εἰσιν οἱ φύλακες; τίνες ἄλλοι, ἢ πάντως οἱ ὑπηρέται, οἱ φυλάσσοντες τὸν Ἰσραήλ; τοῦ διὰ τῆς φυλακῆς τὴν δεξιὰν χεῖρα σκέποντος; τοῦ ἀπὸ παντὸς κακοῦ τὴν ψυχὴν φυλάσσειν πεπιστευμένου; ὃς καὶ εἰσόδου καὶ ἐξόδου γέγονε φύλαξ, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ φύλαξ τῆς πόλεως, περὶ οὗ φησιν· ὅτι ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων. τὰ τοίνυν λειτουργικὰ πνεύματα, τὰ εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, ἐνδείκνυται διὰ τῶν φυλάκων ὁ λόγος τῶν κυκλούντων τὴν πόλιν. ψυχὴ δέ, καθὼς εἴρηται ὁ λόγος, ἐστὶ τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον. παρὰ τούτων οὖν εὑρέθη φησὶν ἡ ψυχή, ὡς εὑρέθη ποτὲ παρὰ τοῦ καλοῦ ποιμένος τὸ πρόβατον,

A percutiam, & rurſum ipſe ſanabo. Propterea magnus etiam Dauid ille non vulnus, ſed conſolationem oriri de huiuſmodi virga dixit, cum ait: Virga tua & baculus tuus, ipſa conſolata ſunt me. *Deut.32.39.* Et quidẽ per hæc menſam ſibi diuinam parari tradit, itemque alia quæcumque Pſalmus ille ſecundũ hæc recenſet: verbi gratia, oleum in capite, merum in poculo, quod ebrietatem illam ſobriam efficiat, miſericordia pulchrè ipſum proſequẽs, longa in domo Dei mora. *Pſ.22.4.* Quod ſi hæc dulcis illa verberatio ſuppeditat, quemadmodum & Prouerbiorũ liber, B & propheta hìc docent; nimirum virga cædi bonũ eſt, quæ tantorum bonorum fertilitatem & copiam contineat. Enimuerò rectè fecerimus, ſi etiam id quod antè hæc verba omiſſum à nobis eſt, inquiramus. Præteriit ſponſam Verbum ſic, vt illa tantopere deſiderans ipſum, non tamen prehendendo cõſequuta ſit: præteriit autem, non vt deſerat præteritam, ſed vt magis eam ad ſeſe attrahat. Sic enim ipſamet ait. *Anima mea egreſſa eſt ad ſermonẽ eius.* Primum igitur illo de loco egreditur anima, in quo erat: atque ita inuenitur ab iis qui vrbem cuſtodiunt. C Hæc enim verba ſequuntur: *Offenderunt me cuſtodes, qui in vrbe circumeunt.* Quòd ſi ergo vel inferni pericula eã inueniſſent, vel ab latronibus inuentam diceret: grauis profectò caſus is foret. Nam fur non venit, niſi vt furetur, & mactet, & perdat. *Ioan 10 10.* At ſi cuſtodes eam inueniunt, qui in vrbe circumeunt: omnino talem ob inuentionẽ beata prædicari debet. Nam qui à cuſtode repertus eſt, à latronibus ſubduci furtim nequit. Quinam igitur illi cuſtodes ſunt? quinam alij, quàm miniſtri eius, qui cũſtodit Iſraëlem? qui excubando manũ ſuam dextram tegit? *Pſ.120.7.* cui anima omni à malo cuſtodienda D credita eſt? qui ingreſſus & egreſſionis eſt cuſtos? *Pſ.126.* Is nimirum eſt vrbis ille cuſtos, de quo dicitur: Niſi Dominus ciuitatem cuſtodiat, fruſtra vigilat is, qui cuſtodit. *Hebr.1.14.* Quamobrem ſpiritus illi miniſtratores, qui ad miniſterium mittuntur propter eos, qui ſalutis hæredes futuri ſunt: hi ergo per cuſtodes in his verbis denotantur, qui in ciuitate circumire dicuntur. Ciuitas autem illa, quemadmodum indicauimus, anima eſt, domicilium illud Dei. Ab his igitur inuenta eſt anima, ſicut aliquando à paſtore bono reperta illa ouis eſt,

ob quam inuentam greges vniuerſi tripudiando ad lætitiam pariter commotæ ſunt, quemadmodum ipſe Dominus ait: Sic per lucernam aliquando & drachma reperta eſt, ob quam lætantur amici ac vicini omnes. Sic etiam ſeruus ille Dei Dauid reperitur, quemadmodum Pſalmus in perſona Dei loquitur: Inueni Dauidem ſeruum meum, oleo meo ſacro iniunxi eum. Poſteaquàm verò is poſſeſſio illius eſſe cœpit, qui eum repererat: audiamus qualia conſequātur; Manus, inquit, mea feret ipſi opem, & brachium meum robur addet ei. Nihil in eo proficiet hoſtis, & filius iniquitatis non amplius affliget ipſum. Aduerſarios eius à facie ipſius concidam, & conuertam in fugam illos, qui odio ipſum perſequuntur. quibus adde cætera, quæcumque benè precantis ille catalogus continet. Quamobrem bonum eſt offendi ab Angelis, qui ciuitatem, animam ſcilicet circumeunt. Sic ſentire nos magnus ille Dauid iubet, cùm ait: Caſtrametabitur Angelus Domini vndique circum timentes eum, & liberabit illos. Quæ igitur ait, ſe verberatam à cuſtodibus: gloriatur ſe in profectu ad altiora nonnihil acceſſionis conſequutam. Quod autem vulneratam ſe quoque commemorat, in eo declarat ictum diuinæ virgæ ad ima penetraſſe. Non enim extrema velut in ſuperficie virgæ illius ſpiritualis efficacitatem percepit, vt ictus veſtigiū agnoſci nullum poſſit: ſed plaga hæc ob vulnus inſignis conſpicitur, propter quā ipſam ſe ſponſa iactat. Eſt autem huiuſmodi quædam in his ſententia. Virga illa diuina, & baculus conſolatorius, quæ per ipſam verberationem efficaciter ſanat, ſpiritus eſt: cuius fructus cùm alia quædam ſunt bona, quæcumque Paulus commemorauit, tum inter hæc ipſa temperantia, magiſtra vitæ virtuti conſentaneæ. Sic enim Paulus ipſe, huiuſmodi plagis notatus verbero, exultans ob hæc vulnera inquit: Stigmata Chriſti meo in corpore circumfero. Quibus verbis indicare voluit imbecillitatem in omni malo ſuam, per quam Chriſti vis in virtute perficitur. Videmus igitur ex illis, quæ diximus, etiam præclarum hoc vulnus eſſe, per quod ſponſæ peplum ademptum ſit: ita vt iam animæ pulchritudo ſit reuelata, non amplius offundente illi caliginem amictu.

Luc. 15.9.

Pſal. 88.

Pſal. 33.

2. Cor. 4.

A ἐφ' οὗ πᾶσαι τῶν ἀγγέλων αἱ χορείαι πρὸς εὐφροσύνην συνεκινήθησαν κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν· οὕτως εὑρέθη ποτὲ καὶ ἡ δραχμὴ ὑπὸ τοῦ λύχνου, ἐφ' ᾗ χαίρουσι πάντες οἱ φίλοι τε καὶ οἱ γείτονες. τοιοῦτον εὕρεμά ἐστιν ὁ Δαβὶδ ὁ δοῦλος τοῦ κυρίου Θεοῦ, καθὼς καὶ ἡ ψαλμῳδία φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· ὅτι εὗρον Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μου, ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν. ὃς ἐπειδὴ κτῆμα τοῦ εὑρόντος ἐγένετο, ἀκούσωμεν οἵων ἀξιοῦται· ἡ χείρ μου, φησί, συναντιλήψεται αὐτῷ, καὶ ὁ βραχίων μου κατισχύσει αὐτόν. καὶ συγκόψω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ
B τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. καὶ ὅσα ἄλλα ὁ τῆς εὐλογίας περιέχει κατάλογος. οὐκοῦν καλόν ἐστιν εὑρεθῆναι ὑπὸ τῶν κυκλούντων τὴν πόλιν τὴν ψυχὴν ἀγγέλων. οὕτω γὰρ ἡμᾶς ὁ μέγας Δαβὶδ ὑποτίθεται λέγων· παρεμβαλεῖ ὁ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτόν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. οὐκοῦν ἡ εἰποῦσα, ὅτι οἱ φύλακές με ἐπάταξαν, προσθήκην τινὰ γεγενῆσθαι αὐτῆς τῆς ἐπὶ τὸ ἄνω προκοπῆς ἐκαυχήσατο. εἰ δὲ καὶ
C ἐν τραύματι γεγενῆσθαι λέγει, τὴν ἐν βάθει γινομένην αὐτῇ διὰ τῆς θείας ῥάβδου τύπον τῷ λόγῳ παρίστησιν. οὐ γὰρ ἐπιπόλαιον τῆς πνευματικῆς ῥάβδου τὴν ἐνέργειαν ἐφ' ἑαυτῆς δέχεται, ὡς μὴ ἐπιγνωσθῆναι τὸν τόπον ἐν ᾧ τὴν ῥάβδον ἐδέξατο· ἀλλ' ἐπίσημος διὰ τοῦ τραύματος δείκνυται ἡ πληγή, ᾗ ἐγκαυχᾶται ἡ νύμφη. τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστιν. ἡ θεία ῥάβδος ἐκείνη, καὶ ἡ παρακλητικὴ βακτηρία, ἡ διὰ τοῦ πατάσσειν ἐνεργοῦσα τὴν ἴασιν, τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ καρπὸς τά τε ἄλλα τῶν ἀ-
D γαθῶν ὅσα Παῦλος ἠρίθμησε, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἡ παιδαγωγὸς τῆς ἐναρέτου πολιτείας ἐγκράτεια. οὕτω γὰρ καὶ Παῦλος ὁ τῶν τοιούτων πληγῶν στιγματίας τοῖς τραύμασι τούτοις ἐπαγαλλόμενος ἔλεγεν· ὅτι τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σώματί μου περιφέρω. δεικνὺς τὴν ἐν παντὶ κακῷ ἀσθένειαν, δι' ἧς ἡ κατὰ Χριστὸν δύναμις ἐν ἀρετῇ τελειοῦται. καλὸν οὖν ἐστι τὸ τραῦμα διὰ τῶν εἰρημένων ἡμῖν ἀναπέφηνεν, δι' οὗ γέγονεν αὐτῇ τοῦ θερίστρου ἡ περιαίρεσις· ὥστε ἀνακαλυφθῆναι αὐτῇ τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος, μηκέτι ἐπισκοτοῦντος τοῦ ἐπιβολ-

ματος. ἀλλ' ἐπαναλάβωμεν πάλιν ἀνακεφαλαιωσάμενοι τὴν τῶν εἰρημένων διάνοιαν. ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὁρῶσα ψυχὴ, καὶ τὸν ἀγαθὸν ἐκεῖνον πόθον τοῦ ἀφθάρτου κάλλους ἀναλαμβάνουσα, ἀεὶ νέαν τὴν πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἐπιθυμίαν ἔχει, οὐδέποτε κόρῳ τὸν πόθον ἀμβλύνουσα. διὰ τοῦτο πάντοτε τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινομένη οὐ παύεται, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶν ἐξιοῦσα καὶ πρὸς τὸ ἐνδότερον εἰσδυομένη, ἐν ᾧ οὔπω ἐγένετο· καὶ τὸ πάντοτε θαυμαστὸν αὐτῇ καὶ μέγα φαινόμενον, κατώτερον ποιουμένη τοῦ ἐφεξῆς, διὰ τὸ περικαλλέστερον πάντως εἶναι B τοῦ προκατειλημμένου τὸ ἀεὶ εὑρισκόμενον. καθὼς καὶ ὁ Παῦλος καθ' ἡμέραν ἀπέθνησκεν, ἐπειδὴ πάντοτε πρὸς καινήν τινα μετῄει ζωὴν, νεκρὸς ἀεὶ τῷ παρῳχηκότι γινόμενος, καὶ λήθην τῶν προηνυσμένων ποιούμενος. διὰ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς τὸν νυμφίον τρέχουσα νύμφη, στάσιν τινὰ τῆς ἐπὶ τὸ μεῖζον προκοπῆς οὐχ εὑρίσκει. παραδείσους ποιεῖ ῥοῶν διὰ στόματος ἀρώματα ῥέοντας. τροφὴν ἑτοιμάζει τῷ δεσπότῃ τῆς κτίσεως, τοῖς ἰδίοις αὐτὸν δεξιουμένη καρποῖς. πηγάζει κήπους. C φρέαρ γίνεται ὕδατος ζῶντος. ὅλη καλὴ καὶ ἄμωμος δείκνυται κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ λόγου. πάλιν ὑπὲρ ταῦτα γινομένη, αἰσθάνεται μεγαλοπρεπέστερον προσιόντος τοῦ λόγου, πληρουμένου κατὰ τὴν κεφαλὴν τῆς δρόσου, καὶ τῆς νυκτὸς ψεκάδων, τῶν ἐν τοῖς βοστρύχοις γινομένων. νίπτεται τοὺς πόδας, τὸν χιτῶνα ἐκδύεται, σμύρναν διὰ τῶν χειρῶν ἀποστάζει. προσάγει τῷ κλείθρῳ τὰς χεῖρας, ἀνοίγει τὴν εἴσοδον, ζητεῖ τὸν μὴ καταλαμβανόμενον, φωνεῖ τὸν ἀνέφικτον. εὑρίσκεται ὑπὸ τῶν φυλάκων. δέχεται ἐφ' ἑαυτῆς τὴν πατάσσουσαν ῥάβδον. μιμεῖται τὴν πέτραν D περὶ ἧς φησιν ὁ προφήτης· ὅτι ἐπάταξε πέτραν, καὶ ἐρρύησαν ὕδατα. ὁρᾷς εἰς ὅσον ἀνέδραμεν ὕψος ἡ νύμφη; διὰ τοῦτο πατασσομένη, ὥσπερ ἡ ἀκρότομος ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως· ἵνα καθ' ὁμοιότητα ἐκείνης, καὶ αὐτὴ πηγάσῃ τοῖς διψῶσι τὸν λόγον, ἐκ τῆς πληγῆς ἀνομβρήσαντα. εἶτα ἐπὶ τούτοις γυμνοῖ τὸ κάλλος τῆς ὄψεως, τῶν φυλάκων αὐτῆς περιελόντων τὸ θέριστρον. ταῦτά ἐστιν ἃ κατὰ τὸν τόπον τοῦτον ἡμεῖς καταλαβεῖν ἠδυνήθημεν. φθόνος δὲ οὐδεὶς, γενέσθαι τινὶ παρὰ τοῦ ἀποκαλύπτοντος τὰ κεκρυμμένα μυστήρια ψυχωφελεστέραν τὴν θεωρίαν ἐν τοῖς προκειμένοις. ἴσως

A Enimuero repetamus hæc rurſum, ſummatim eorum quæ dicta ſunt, collecta ſententia. Anima illa quæ Deum intuetur, & ſemel pulchritudinem interitui nulli ſubiectam deſiderare cepit, ſemper recenti quadam ſupra nos poſiti boni cupiditate accẽditur, nulla ſatietate deſideriũ hoc hebetante. Propterea ſemper ad anteriora contẽdens, nunquã deſinit inde prodire, vbi eſt: & ad interiora penetrare, vbi necdũ fuit. Eadem quidquid quouis ei tẽpore admirãdum ac magnũ offertur, inferius vlteriori eſſe B ſtatuit: propterea quod pulchrius omnino eſt prius percepto, quod ſemper inuenitur. Quemadmodum & Paulus quotidie moriebatur, ex quo ſemper ad nouam quandam vitam contendebat, mortuus vitæ præteritæ, ac eorum quæ iam confecerat, obliuiſcens. Eam ob cauſſam & ſponſa, quæ ad ſponſum curſu contendit, quietem à profectu ad maiora nullam inuenit. Efficit ex ore ſuo paradiſos malorum punicorum, qui aromatis fluant. Cibum parat creaturarum domino, ſuis eum fructibus excipiens. Hortos in modum fontium ex C ſeſe diſtillat. Fit puteus aquæ viuæ. Tota pulchra & reprehenſionis expers ipſius Verbi teſtimonio declaratur. Rurſum altius his euecta, Verbum magnificentius accedens animaduertit, cuius eſſet caput rore plenũ, & cincinni guttas nocturnas continerent. Abluit pedes, tunicã exuit, myrrhã è manibus diſtillat. Admouet clauſtro manus, aditũ patefacit, quærit eũ, qui non comprehenditur: vocat eũ, quem aſſequi nõ poſſumus, offenditur à cuſtodibus. Virgã verberantem ſponte ſua recipit. Imitatur ſaxum illud de quo vates ait: Percuſſit ſaxum, D & aquæ profluxerunt. Viden quantam ad ſublimitatem ſponſa peruenerit? Eam nimirum ob cauſſam percuſſa, velut à Moſe rupes illa feriebatur: vt ad ſimilitudinem illius & ipſa Verbum Dei de vulnere imbris inſtar effuſum, pro ſitientibus quaſi quandam ſcaturiginem emittat. Secundum hæc oſtendit denudatam faciei venuſtatem, poſteaquàm ei peplum cuſtodes ademerunt. Hæc ſunt, quæ de hoc loco percipi à nobis potuerunt. Nemini autem inuidebimus, ſi ab eo qui abſcondita myſteria reuelat, contemplationem horum maiori cum animorum vtilitate coniunctam conſequetur. For-

1. Cor. 15. 31.

Pſ. 77. 20

taſſis etiam dixerit aliquis, Eſaiæ uatis viſionem adſine quid habere cum verbis hîc nobis propoſitis. Illam dico viſionẽ cùm mortuo Rege lepra infecto, vidiſſe ait ſeſe quendam in ſublimi & eleuato ſolio magnificè in oculis omniũ ſedentem: cuius & figuræ, & formæ, & magnitudinis perſpiciendæ capax non fuerit. Omnino enim hæc prodidiſſet, ſi quidem fuiſſet eorum capax: ſicut in cæteris etiam, quæ conſpexit, fecit: dum alas enumerat, & ſtatum volatumque commemorat. Saltem ſe vocem quandam audiſſe dicit, ſummotumque loco fuiſſe limen ſuperius per concentum hymnorum Seraphim, & fumo domum completam, ignitumque carbonem ab vno ex Seraphim in os vatis iniectum fuiſſe: quo facto, non modò labia, ſed etiam aures ipſius ad recipienda verba purgarentur. Nimirum vt hîc percuſſam ſe ſponſa dicit, ac vulneratam à cuſtodibus, eoque pacto nudatam pepli amictu: ſic ibi pepli quidem loco limen ſuperius tollitur, vt contemplari abſque impedimento quæ in adytis eſſent, poſſet: pro cuſtodibus verò, Seraphim fit mentio: pro virga, carbonis: pro verbere, vſtionis. Cæterum finis & in ſponſæ, & in prophetæ animo idem eſt, nimirum puritas. Quapropter vti vates pêr carbonem vſtus dolorem nullum ſentit, ſed ampliorem gloriam illuſtratus conſequitur: ſic etiam hoc loco ſponſa non de vllo ex vulnere dolore queritur, ſed audacter etiam libereque propter ademptionem velaminis, quod hîc peplum appellatur, ſeſe iactat. Etiam alius quidam ſenſus ex verbis hiſce poteſt elici, minimè ab iis quæ conſiderauimus hactenus, abhorrens. Etenim anima egreſſa ad ſermonem eius, & quærens illum qui non reperitur, vocans eum qui nulla indicatione vocum comprehendi poteſt: à cuſtodibus docetur, adamari ab ea quod nemo conſequi poſſit, & experi quod ſub perceptionem non cadat. quo fit, vt illa quodam modo propter deſperationem conſequendi quod deſiderat, verberetur ac vulneribus adficiatur: arbitrata cupiditatem hanc fine ſuo excidere, neque ſe bono illo potiri poſſe. Verùm adimitur hoc ei mœroris peplum, dum diſcit veram deſiderati fruitionem eſſe, ſemper in quærendo proficere, neque vnquam in progreſſu

A δή τις φήσει καὶ τὴν τοῦ Ἡσαΐου τὴν ὀπτασίαν ἔχειν
τινὰ πρὸς τὰ προκείμενα ῥητὰ κοινωνίαν. ἐκεί-
νην λέγω τὴν ὀπτασίαν, ὅτι ἀποθανόντος τοῦ
λεπροῦ βασιλέως, ἑωρακέναι φησὶ τὸν ἐπὶ
τοῦ ὑψηλοῦ τε καὶ ἐπηρμένου θρόνου μεγαλο-
πρεπῶς προκαθήμενον· οὗ σχῆμα μὲν καὶ μέ-
γεθος καὶ εἶδος ἰδεῖν οὐ κεχώρησεν. ἢ γὰρ ἂν εἶπε
πάντως, εἴπερ ἐχώρησε, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλ-
λων ὧν εἶδεν ἐποίησε, πτέρυγας ἀριθμήσας, καὶ
στάσιν καὶ πτῆσιν διηγησάμενος. φωνῆς δὲ μόνης
ἀκηκοέναι φησὶν, ὅτι ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον ὑπὸ
B τῆς τῶν Σεραφὶμ ὑμνῳδίας, καὶ ὁ οἶκος ἐπλή-
σθη καπνοῦ, καὶ δι' ἑνὸς τῶν Σεραφὶμ ἐπεβλή-
θη τῷ στόματι τοῦ προφήτου διάπυρος ἄν-
θραξ· οὗ γινομένου οὐ τὰ χείλη μόνον, ἀλ-
λὰ καὶ ἡ ἀκοὴ πρὸς τὴν τοῦ λόγου ὑποδοχὴν
καθαρίζεται. ὡς γὰρ ἐνταῦθα παταχθῆναι λέγει,
καὶ τραυματισθῆναι παρὰ τῶν φυλάκων ἡ
νύμφη, καὶ οὕτω γυμνωθῆναι τῆς τοῦ θερίστρου
περιβολῆς· οὕτω κἀκεῖ ἀντὶ μὲν τοῦ θερίστρου τὸ
ὑπέρθυρον αἴρεται, ὥστε ἀνεμπόδιστον αὐτῷ γενέ-
σθαι τὴν ἐν τοῖς ἀδύτοις τὴν θεωρίαν· ἀντὶ δὲ τῶν
φυλάκων τὰ Σεραφὶμ ὀνομάζεται· ἀντὶ δὲ τῆς
C ῥάβδου, ὁ ἄνθραξ· ἀντὶ δὲ τῆς πληγῆς, ἡ καῦ-
σις. κοινὸν δὲ τὸ πέρας ἐπί τε τῆς νύμφης, καὶ ἐπὶ
τῆς τοῦ προφήτου ψυχῆς ἡ καθαρότης ἐστίν. ὡς οὖν
ὁ προφήτης διὰ τοῦ ἄνθρακος, οὐχὶ ἀλγύνεται
καιόμενος, ἀλλὰ δοξάζεται λαμπρυνόμενος·
οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἡ νύμφη, οὐκ ὀδύνην ἐκ τῆς
πληγῆς αἰτιᾶται, ἀλλ' ἐπικαυχᾶται τῇ τῆς παῤ-
ῥησίας προσθήκῃ, τῇ ἀφαιρέσει τοῦ προκαλύμ-
ματος, ὃ θέριστρον ὁ λόγος ὠνόμασεν. ἔστι δὲ καὶ
ἄλλην τινὰ διάνοιαν ἐν τοῖς προκειμένοις εὑρεῖν,
οὐδὲν τῶν τεθεωρημένων ἀπᾴδουσαν. ἡ γὰρ ἐξελ-
θοῦσα ψυχὴ ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ ζητοῦσα μὲν
D τὸν οὐχ εὑρισκόμενον· ἀνακαλοῦσα δὲ τὸν τῇ ση-
μασίᾳ τῶν ὀνομάτων ἀνέφικτον, διδάσκεται παρὰ
τῶν φυλάκων, ὅτι τοῦ ἀνεφίκτου ἐρᾷ, καὶ τοῦ ἀκα-
ταλήπτου ἐφίεται. δι' ὧν τρόπον τινὰ πλήσσεται
καὶ τραυματίζεται τῇ ἀνελπιστίᾳ τοῦ ποθουμένου,
ἀτελῆ τε καὶ ἀναπόλαυστον τὴν ἄλλου τὴν ἐπι-
θυμίαν νομίσασα. ἀλλὰ περιαιρεῖται τὸ τῆς
λύπης θέριστρον· διὰ τοῦ μαθεῖν ὅτι τὸ ἀεὶ
προκόπτειν ἐν τῷ ζητεῖν, καὶ τὸ μηδέποτε τῆς
ἀνόδου παύεσθαι, τουτέστιν ἡ ἀληθὴς τοῦ ποθου-

μένου ἀπόληψις, τῆς πάντοτε πληρουμένης ἐπιθυμίας, ἑτέραν ἐπιθυμίαν τοῦ ὑπερκειμένου γεννώσης. ὡς οὖν περιείλετο τὸ τῆς ἀνελπιστίας τὸ θέριστρον, καὶ ἴδε τὸ ἀνέλπιστόν τι καὶ ἀπερίγραπτον τοῦ ἀγαπωμένου κάλλος ἐν πάσῃ τῇ ἀϊδιότητι τῶν αἰώνων κρεῖττον ἀεὶ εὑρισκόμενον· ἐν σφοδροτέρῳ τείνεται πόθῳ, καὶ μηνύει τῷ ἀγαπωμένῳ διὰ τῶν τοῦ Ἱερουσαλὴμ θυγατέρων, τὴν τῆς καρδίας διάθεσιν, ὅτι τὸ ἐκλεκτὸν βέλος τοῦ Θεοῦ ἐν ἑαυτῇ δεξαμένη, διὰ τῆς κατὰ τὴν πίστιν ἀκίδος βέβληται τὴν καρδίαν, ἐν τῷ καιρίῳ δεξαμένη τὴν τῆς ἀγάπης τοξείαν. Θεὸς δέ ἐστιν ἡ ἀγάπη, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν· ᾧ πρέπει δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

ὬΡΚΙΣΑ ὑμᾶς θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμεσι, καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν εὕρητε τὸν ἀδελφιδόν μου, τί ἀπαγγείλητε αὐτῷ; ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ εἰμι. τί ἀδελφιδός σου ἀπὸ ἀδελφιδοῦ, ὦ καλὴ ἐν γυναιξίν; ὅτι οὕτως ὥρκισας ἡμᾶς; ἀδελφιδός μου λευκὸς καὶ πυῤῥὸς ἐκλελογισμένος ἀπὸ μυριάδων. κεφαλὴ αὐτοῦ χρυσίον Κεφάζ, βόστρυχοι αὐτοῦ ἐλάται, μέλανες ὡς κόραξ· ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς περιστεραὶ ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων, λελουσμέναι ἐν γάλακτι, καθήμεναι ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων.

Ὁ ΔΙΑ Μωϋσέως μὲν νομοθετήσας τὰ τοῦ νόμου μυστήρια· πληρώσας δὲ δι' ἑαυτοῦ ὅλον τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησίν· ὅτι οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· ὁ τῇ μὲν ἀναιρέσει τῆς ὀργῆς συνεξαλείψας τὸν φόνον, τῷ δὲ ἀφανισμῷ τῆς ἐπιθυμίας συνεξαλείψαν

A ceſſare : ſemper ea cupiditate, cui quouis tempore ſatisfit, aliam cupiditatem ſublimiorum gignente. Poſtquàm hoc modo deſperationis peplum ſibi ademit, infinitamque ac nullis deſcriptam terminis dilecti venuſtatem vidit, quæ per omnem ſæculorum æternitatem ſemper maior ac maior eſſe deprehenditur : vehementiori deſiderio inflammatur, animique ſui adfectionem per filias Hieruſalem dilecto ſignificat, nimirum quòd electo Dei telo intra ſe recepto per fidei cuſpidem, vulnerata corde ſit, iaculatione dilectionis in letha-
B li loco accepta. Deus autem dilectio eſt, quemadmodum Ioannes ait : quem decet gloria & imperium infinitis ſæculis, Amen. 1. Ioan. 4. 16.

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA XIII.

C *IVRRIVRANDO adſtrinxi vos filiæ Hieruſalem, in poteſtatibus ac viribus agri : ſi inueneritis cognatum meum, quid renunciabitis ei? quòd à dilectione vulnerata ſim ego. 9. Quid differt cognatus tuus à cognato, ô formoſa inter mulieres? quid cognatus tuus à cognato differt, quòd ita iureiurando nos adſtrinxeris? 10. Cognatus meus eſt candidus ac rubicundus, electus ex decem millibus. 11. Caput eius, aurum Cephaz : cin-* Cap. 5. v. 8.
D *cinni eius abietes, nigri tanquàm coruus. 12. Oculi eius ſicut columbæ, ad aquarum copias : ablutæ lacte, ſedentes iuxta copias aquarum.*

IS qui per Moſem quidem Legis initia ſanciuit, per ſe verò impleuit vniuerſam legem & prophetas, quemadmodum ait in Euangelio : Non veni ad diſſoluendam legem, ſed implendam : qui ita ſublata cæde etiam aboleuit, & vnà cum cupiditate adulte- Matth. 5.

rium quoque ſuſtulit: hic igitur eijcit etiam è vita execranda periuria, dum per iuramenti prohibitionem otio quaſi falcem adſtrinxit. Nequit enim fieri,
Matth.5. vt iuramentum quis non ſeruet, ſi iuramentum nullum ſit. Propterea inquit: Audiſtis dictum fuiſſe priſcis illis, Non peierabis, ſed reddes Domino iuramenta tua. Ego verò dico vobis, ne iuretis omnino: neque per cœlum, quia ſolium Dei eſt: neque per Hieroſolyma, quia vrbs eſt magni regis: neque per caput tuum iurabis, quia non potes capillum album aut nigrum facere. Eſto autem ſermo veſter, Etiam, etiam: & Non, non: quod autem ſupra hæc abundat, ex diabolo eſt. At anima, cui Canticum hoc eximium perfectionis teſtimonium tribuit, cui cordis velamen eſt ademptum in depoſitione tunicæ veteris, quæ peplum faciem tegens abiecit, per quod intelligimus omnem cogitationem dubitantem quaſique palpitantem, ita vt iam pure ac ſine dubitatione veritatem intueatur: hæc igitur iureiurando filias Hieruſalem adſtringit, neque per ſolium diuinum, quod cœlum eſſe dicitur: neque per Dei regiam, quæ Hieroſolyma vocatur: neque per venerandum illud caput, cuius capilli nec albi, nec nigri fieri poſſunt: ſed ad agrum iuramentum ſuum transfert, per poteſtates eius iuuenculis iuſiurandum deferens, cùm ait: *Iureiurando adſtrinxi vos filiæ Hieruſalem, in poteſtatibus ac viribus agri.* Enimuerò illam, cui perhibitum eſt teſtimonium, quòd tota ſit pulchra, & omni labe careat, nihil ſuperuacaneum proferre (quod quidem diaboli eſt) ſed ex Deo loqui, à quo (de ſententia Michææ vatis) exiſtit, ſi quid bonũ, & ſi quid pulchrum eſt, ac præter hæc nihil, perſpicere quiuis poteſt, qui ex teſtimonio Domini edoctus eſt, quibus ex ſponſa rebus excellat. Etenim cùm omittat omnes prohibitas iuramenti ſpecies, neque per vrbem regiam, neque per magni regis ſolium haſce iuuenculas adſtringat: (ex quo diſcimus, quantum abeſſe à nobis debeat, vt audacter abutamur in iuramentis Deo: cùm neque ſolij, neque ciuitatis illius mentionem in iureiurando faciundi copia nobis fiat) cùm parcat item venerando

A τῆς μοιχείας τὸ ἄγος· οὕτως ἐκβάλλει τοῦ βίου, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐπιορκίας κατάραν, τῇ ἀπαγορεύσει τοῦ ὅρκου πεδήσας ἐν ἀπραξίᾳ τὸ δρέπανον. οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ὅρκον γενέσθαι παράβασιν, μὴ ὄντος ὅρκου. διό φησιν· ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου. ἐγὼ λέγω σοί, φησί, μὴ ὀμόσαι ὅλως· μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· μήτε ἐν Ἱερουσαλήμ, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως· μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς· ὅτι οὐ δύνασαι ποιῆσαι
B τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν. ἔστω δὲ ὑμῶν ὁ λόγος τὸ, ναὶ, ναί· καὶ τὸ, οὒ, οὔ· τὸ δὲ περισσότερον τούτων, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. ἡ δὲ διὰ τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων ἐπὶ τελειότητι μεμαρτυρημένη ψυχή, καὶ περιῃρημένη μὲν τῆς ψυχῆς τὸ κάλυμμα, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ παλαιοῦ χιτῶνος, τοῦ τε προσώπου τὸ θέριστρον ἀποβαλοῦσα, ὅπερ νοοῦμεν πᾶσαν διστάζουσάν τε καὶ κραδαινομένην διάνοιαν, ὥστε καθαρῶς τε καὶ ἀναμφιβόλως πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέπειν, ὁρκίζει τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλήμ, οὔτε
C κατὰ τοῦ θείου θρόνου, ὃν οὐρανὸν ὀνομάζει ὁ λόγος· οὔτε κατὰ τῶν Θεοῦ βασιλείων οἷς ὄνομά ἐστιν Ἱερουσαλήμ· οὐ μὴν οὔτε κατὰ τῆς κεφαλῆς τῆς τιμίας, ἧς αἱ τρίχες οὔτε λευκαὶ, οὔτε μέλαιναι γενέσθαι δύνανται. ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἀγρὸν μεταφέρει τὸν ὅρκον, κατὰ τῶν ἐν αὐτῷ δυνάμεων τὸν ὁρκισμὸν ἐπάγουσα ταῖς νεάνισι λέγουσα· ὥρκισα ὑμᾶς θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμεσι καὶ ἰσχύσεσι τοῦ δρυμοῦ. ὅτι μὲν οὖν ἡ δι' ὅλου μαρτυρηθεῖσα εἶναι καλὴ καὶ παντὸς καθαρεύουσα μώμου, οὐδὲν φθέγγεται τῶν περιττῶν,
D ὅ τι τοῦ διαβόλου μερίς ἐστιν· ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ ποιεῖται τὸν λόγον, παρ' οὗ, κατὰ τὸν Μιχαίαν, εἴ τι ἀγαθόν ἐστι, καὶ εἴ τι καλὸν, καὶ παρὰ ταῦτα οὐδὲν πάντη δῆλόν ἐστι, τῷ παρὰ τῆς δεσποτικῆς μαρτυρίας διδαχθέντι, τὰ προσόντα τῇ νύμφῃ πλεονεκτήματα. ἡ γὰρ ἀφεῖσα πάντα τὰ ἀπηγορευμένα εἴδη τοῦ ὅρκου, καὶ μήτε τὴν βασιλεύουσαν πόλιν, μήτε τὸν θρόνον τοῦ μεγάλου βασιλέως ὅρκιον ταῖς νεάνισι ποιησαμένη· διὰ τούτου γὰρ παιδευόμεθα πόσον ἀπέχειν ἡμᾶς χρὴ τοῦ κατατολμᾶν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ὅρκοις, ὅτι οὔτε τὸν θρόνον, οὔτε τὴν πόλιν ἐν τῷ ὅρκῳ παραλαμβάνειν ἐπιτρεπόμεθα· φεισαμένη τῇ

περὶ τούτοις τῆς κεφαλῆς τῆς τιμίας, ἣν ἐν τοῖς ἐφεξῆς χρυσῆν εἶναι διαγράφει τῷ λόγῳ· ἧς αἱ τρίχες οὔτε λευκαί εἰσιν, οὔτε μέλαιναι. πῶς γὰρ ἂν ἢ μελανθείη χρυσός, ἢ πρὸς τὸ λευκὸν εἶδος μεταχρωσθείη; πάντως ὅτι τοιοῦτόν τινα προτείνει τὸν ὁρκισμὸν ταῖς παρθένοις, ὃς οὐχὶ τῷ εὐαγγελικῷ μάχεται νόμῳ, καὶ ἔπαινος γίνεται τοῖς ὁμωμοκόσιν ἀπόδοσις, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἥ φησιν· ὅτι ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν αὐτῷ. ὥστε τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν μὴ ἔξω εἶναι τοῦ διπλοῦ, ᾧ πιστοῦσθαι βούλεται τὴν ἀλήθειαν ὁ εὐαγγελικὸς νόμος, λέγων· ἔστω δὲ ὑμῶν ὁ λόγος τὸ, ναί, ναί· καὶ τὸ, οὔ, οὔ. εἰ τοίνυν ἐν τοῖς ὁρκίοις ὀνόμασι κωλύεται μὲν ὁ θρόνος τοῦ βασιλέως παραλαμβάνεσθαι· κωλύεται δὲ καὶ ἡ πόλις, ἐν ᾗ τὰ βασίλεια· κωλύεται δὲ ὡσαύτως καὶ ἡ ἀληθινὴ κεφαλὴ περὶ τὴν τοῦ ὅρκου παράληψιν· μόνον δὲ τὸ ναί, καὶ τὸ οὔ, συγκεχώρηται, δι' ἀμφοτέρων κατὰ τὸ ἴσον τῆς ἀληθείας ἐν τῷ ναὶ θεωρουμένης· δῆλον ἂν εἴη, ὅτι καὶ νῦν ὁ ταῖς νεάνισιν ἐπαγόμενος ὅρκος παρὰ τῆς νύμφης, περὶ τὴν τοῦ ναὶ διάνοιαν ἀναγράφεται, ὅπου χρὴ ἐρηρεισμένην ἡμῶν εἶναι τὴν τῆς ψυχῆς συγκατάθεσιν. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· ὥρκισα ὑμᾶς θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμεσι καὶ ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ· ἐὰν εὕρητε τὸν ἀδελφιδόν μου, τί ἀπαγγείλητε αὐτῷ; ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ. ταῦτα δὲ τεθεώρηται μὲν ἤδη καὶ ἐν τοῖς φθάσασιν, ὡς ἡ ἀκολουθία τῶν νοημάτων ἐνέβαλεν. εἰρήσεται δὲ καὶ νῦν διὰ βραχέων τὰ εὑρισκόμενα. ἀμετάθετόν τι πρᾶγμα τὸν ὅρκον εἶναι φησὶν ὁ ἀπόστολος, βεβαιοῦντα δὲ αὐτὸν τὴν ἀλήθειαν, καὶ πάσης αὐτὸν ἀντιλογίας πέρας ὁρίζεσθαι εἶναι, εἰς τὴν τῶν ἐγνωσμένων βεβαίωσιν. ἐπάγει τοίνυν τὸν ὁρκισμὸν ταῖς παρθένοις ἡ νύμφη, ὥστε ἀπαράβατον φυλαχθῆναι αὐταῖς τὸ λεγόμενον. ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶς ὅρκος κατὰ τοῦ μείζονος γίνεται, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· οὐ γὰρ ἄν τις ὅρκον ποιήσαιτο ἑαυτοῦ ἀτιμότερον, σκοπῆσαι προσήκει τί τῶν νεάνισιν ἐν τῷ ὅρκῳ παρὰ τῆς νύμφης μεῖζον προτείνεται. ὥρκισα ὑμᾶς, φησίν, ὦ θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμεσι καὶ ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ. τί οὖν τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐν τούτοις ἐστίν; ἀγρὸν γὰρ τὸν κόσμον διὰ τῆς τροπικῆς σημασίας νοεῖσθαι, οὐκ ἀμφιβάλλομεν, οὕτω τοῦ κυρίου καὶ ὀνομάσαντος τὸν κόσμον καὶ ἑρμηνεύσαντος. αἱ

A capiti, quod deinceps vt aureum depingit, cuius capilli nec albi, nec nigri ſint: (quî enim vel denigrari poſſit aurum, vel albo colore obduci?) omnino tale iuſiurandum virginibus hiſce proponit, quod neque cum euangelica lege pugnet, & laudis materiem præſtantibus ipſum ſuppeditet, quemadmodum ait Propheta: Laudabitur omnis, qui iurat per eum. Quo fit adeò, vt eorum, quæ hîc dicuntur, ſententia non careat illo gemino, quo veritatem comprobari lex Euangelica vult: cùm inquit, Eſto autem ſermo veſter, Etiam, etiam: & Non, non. *Pſal. 62.* *Matth. 5.* B Quare ſi prohibetur in iuramentis, ne aſſumatur ſolium regis, & ciuitas in qua regia eſt, & verum illud caput: ſolum verò conceditur vſurpandum Etiam, & Non, in quorum vtroque veritas ex æquo per Etiam conſpiciatur; manifeſtum eſt hîc quoque delatum à ſponſa iuuenculis iuſiurandum in affirmando verſari, vbi confirmari aſſenſum animi noſtri oportet. Verba ſunt huiuſmodi: *Iureiurando adſtrinxi vos filiæ Hieruſalem, in poteſtatibus ac viribus agri: ſi inueneritis cognatum meum, quid renunciabitis ei? quòd à dilectione vulnerata ſim ego.* Atque hæc conſiderata ſunt à nobis etiam ſuperius, prout ſententiarum C ſeries nobis ſuggerebat. Nihilominus etiam modò, quod inuenimus, indicare breuiter libet. Ait Apoſtolus iuſiurandum eſſe quiddam quod mutari nequeat, quodque per ſe veritatem confirmet, & omnis adeò controuerſiæ finis ſit, ad confirmandum ea, quæ cognouerimus. Quamobrem ſponſa iuſiurandum virginibus defert, vt quicquid dicturæ ſint, ratum plenè ſeruent. *Hebr. 6.* Quia verò iuramentum omne per maius aliquid concipitur, quemadmodum D ait Apoſtolus, quippe quòd nemo per id quod ſe vilius ſit, iuſiurandum præſtet; idcirco nobis erit conſiderandum, quidnam ſit illud maius, per quod iuuenculis à ſponſa iuramentum defertur. *Iureiurando*, inquit, *adſtrinxi vos, filiæ Hieruſalem, in poteſtatibus ac viribus agri.* Quid in his continetur, quod ſupra nos poſitum ſit? Nam per agrum ſignificatione figurata mundum intelligi non dubitamus, cùm hac voce Dominus appellet & interpretetur mundum. *Matth. 13. 38.*

Quænam ſunt igitur multæ poteſtates & vires mundi iuramento huic adhibitæ, quas exiſtimare debeamus nobis maiores eſſe, vt iuſiurandum per maiores quàm nos ſimus conceptum, ad confirmandam veritatem robur accipiat? Equidem neceſſarium arbitror, vt ad declarationem loci propoſiti aliam conuerſionem hæc verba interpretantem apponamus, quæ quidem eſt huiuſmodi. Iureiurando adſtrinxi vos filiæ Hieruſalem, per capreas & per hinnulos agri: Per quæ vocabula docemur, in quo tum robur mundi huius, tum vis ſita ſit: quæ quidem ad confirmationem veritatis in iuramento adhibentur. Duæ ſunt omnino res, quæ hominem cum Deo coniungunt. Earum altera eſt, opinio non errans in eo quod reuera exiſtit, ita vt per cogitationes erroneas quis ad ethnicas & hæreticas de Dei natura ſententias non exorbitet. Atque hoc reuera eſt illud Etiam. Altera eſt ratiocinatio pura, quæ omnem vitioſam animi adfectionem velut eliminat: quod ipſum quoque ab hoc Etiam non eſt ſeparatum. Itaque duplicis huius bonorum habitus (quorum alter facit vt id quod reuera exiſtit intueamur, alter abigit animi morbos & vitia, quibus ille corrumpitur) vim nobis quaſi per quædam ſigna caprearum & hinnulorum mentio declarat. Nam ex his altera ſine errore cernit, alter vim comedendi & abſumendi venenatas beſtias habet. Hoc igitur Etiam ſponſa virginibus proponit, nimirum religioſè numen diuinum intuendum eſſe, ac purè vitam hanc ſine vitiis quaſi tranſcurrendam: quæ ſi præſtentur, ſtabilitur in nobis illud Etiam, quod mutari nequit. Nam eſt iuſiurandum illud, quod veritati fidem adſtruit, & quod ſi quis in eo præſtet, laudatur, quemadmodum ait Propheta. Verè enim is, qui in duobus hiſce certitudinem ſibi comparat, nimirum in verbo fidei, vt ſine errore veritatem adſpiciat, & in ratione viuendi, ſi ab omni prauitatis inquinatione purus ſit: Pſal. 131. is igitur verè iurat Domino, non ſe adſcenſurum in lectulum ſibi ſtratum, neque ſomnum oculis ſuis conceſſurum, vel nictationem palpebris, donec ipſe locum Domino repererit, factus tabernaculum eius in ipſo habitantis. Quamobrem ſi nos quoque ſupernæ il-

A τοίνυν πολλαὶ δυνάμεις καὶ ἰσχύες τοῦ κόσμου τίνες εἰσὶν αἱ τῷ ὅρκῳ παρακείμεναι, ἃς χρὴ μείζονας ἡμῶν νομισθῆναι, ἵνα ἰσχὺν λάβῃ πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας ὁ ὅρκος κατὰ τῶν μειζόνων γινόμενος; ἐκ τούτου ἀναγκαῖον ἂν εἴη παραθέσθαι πρὸς τὴν σαφήνειαν τῶν προκειμένων ἑτέραν ἔκδοσιν ἑρμηνευτικὴν τοῦ ῥητοῦ, ἔχουσαν οὕτως. ὥρκισα ὑμᾶς θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ κατὰ τῶν δορκάδων καὶ κατὰ τῶν ἐλάφων τοῦ ἀγροῦ. διδασκόμεθα τοίνυν διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων ἐν τίνι ἐστὶν ἡ τοῦ κόσμου τούτου ἰσχὺς, καὶ ἐν τίνι ἡ δύναμις, ἃ πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ ὅρκου παραλαμβάνεται. B δύο ἐστὶ τὰ τῷ Θεῷ οἰκειοῦντα τὸν ἄνθρωπον. ἓν μὲν τὸ ἀπλανὲς τῆς περὶ τὸ ὄντως ὂν ὑπολήψεως, ὥστε μὴ ταῖς ἀπατωμέναις ὑπονοίαις εἰς ἐθνικάς τε καὶ αἱρετικὰς περὶ τοῦ θείου δόξας ἐκφέρεσθαι, ὅπερ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τὸ ναί. τὸ δὲ ἕτερον, ὁ καθαρὸς λογισμὸς, ὁ πᾶσαν ἐμπαθῆ διάθεσιν τῆς ψυχῆς ἐξορίζων· ὅπερ οὐδὲ αὐτὸ τοῦ ναὶ ἠλλοτρίωται. τῆς τοίνυν διπλῆς ταύτης τῶν ἀγαθῶν ἕξεως, ὧν ἡ μὲν πρὸς τὸ ὄντως ὂν ἀναβλέπειν ποιεῖ· ἡ δὲ φυγαδεύει τὰ πάθη τὰ C τὴν ψυχὴν λυμαινόμενα, ἡ τῶν δορκάδων καὶ τῶν ἐλάφων μνήμη, διὰ συμβόλων γνωρίζει τὴν δύναμιν. τούτων γὰρ ἡ μὲν ἀπλανῶς ὁρᾷ, ἡ δὲ βρωτικήν τινα καὶ ἀναλωτικὴν τῶν θηρίων δύναμιν ἔχει. τοῦτο τοίνυν προτείνει ταῖς παρθένοις ἡ νύμφη τὸ ναί, τό τε εὐσεβῶς δεῖν πρὸς τὸ θεῖον βλέπειν, καὶ καθαρῶς ἐν ἀπαθείᾳ παρατείνειν τὸν βίον, ὧν κατορθουμένων, τὸ ἀμετάθετον πρᾶγμα ἐν ἡμῖν βεβαιοῦται, τὸ ναί. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τὴν ἀλήθειαν πιστούμενος ὅρκος, ὃν πᾶς ὀμνύων ἐν αὐτῷ ἐπαινεῖται, κα- D θώς φησιν ὁ προφήτης. ἀληθῶς γὰρ ὁ ἐν τοῖς δύο τούτοις τὸ ἀσφαλὲς ἐν ἑαυτῷ κατορθώσας, ἔν τε τῷ λόγῳ τῆς πίστεως, ὅταν ἀπλανῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέπῃ, καὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς ζωῆς, ὅταν παντὸς καθαρεύῃ τοῦ ἐκ πονηρίας μολύσματος· οὗτος ὀμνύει τῷ κυρίῳ, μὴ ἀναβῆναι ἐπὶ κλίνης στρωμνῆς, μὴ δοῦναι ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, μηδὲ νυσταγμὸν τοῖς βλεφάροις, ἕως οὗ εὕρῃ ἐν ἑαυτῷ τόπον τῷ κυρίῳ, σκήνωμα τῷ ἐν αὐτῷ οἰκοῦντι γινόμενος. εἰ τοίνυν ἐσμὲν καὶ ἡμεῖς τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ τέκνα,

τέκνα, ἀκούσωμεν τῆς διδασκάλου νύμφης, πῶς ἐστιν ἰδεῖν τὸν ποθούμενον; τί οὖν φησιν; ἐὰν ὅρκιον ἑαυτοῖς τοῦτο ποιήσωμεν, τὸ ἐν ταῖς δυνάμεσιν εἶναι τῶν διορατικῶν δορκάδων, καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τῶν ἀφανιστικῶν τῆς κακίας ἐλάφων· ἔστι διὰ τούτων ἰδεῖν τὸν καθαρὸν νυμφίον, τὸν τῆς ἀγάπης τοξότην, καὶ εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν ἑκάστου ψυχήν, ὅτι τετρωμένη ἀγάπης εἰμί. καλὰ δὲ εἶναι τῆς ἀγάπης τὰ τραύματα, καὶ παρὰ τῆς παροιμίας ἐμάθομεν, ἥ φησιν· αἱρετὰ μὲν τοῦ φίλου τραύματα, κακὰ δὲ τῆς ἔχθρας καὶ τὰ φιλήματα. τίς δὲ φίλος, οὗ τὰ τραύματα τῶν φιλημάτων τοῦ ἐχθροῦ προτιμότερα; παντὶ δῆλόν ἐστι, τῷ μὴ ἀγνοοῦντι τὰ τῆς σωτηρίας μυστήρια. φίλος μὲν γάρ ἐστιν ἀληθινός τε καὶ βέβαιος, ὁ καὶ ἐχθροὺς γενομένους ἡμᾶς, τοῦ ἀγαπᾷν μὴ παυσάμενος· ἐχθρὸς δὲ ἄπιστός τε καὶ δυσήμερος, ὁ μηδὲν ἠδικηκότας ὑπαγαγὼν τῷ θανάτῳ. τραῦμα τοῖς πρωτοπλάστοις ἐδόκει ἡ διὰ τῆς ἐντολῆς γενομένη τοῦ κακοῦ ἀπαγόρευσις. τραῦμα γὰρ ἐνομίσθη εἶναι τοῦ ἡδέος ἀλλοτρίωσις· φίλημα δὲ ἡ πρὸς τὸ ἡδὺ καὶ ἐμφανὲς προτροπή. ἀλλ᾽ ἔδειξεν ἡ πεῖρα, ὅτι τὰ νομιζόμενα τοῦ φίλου τραύματα, τῶν φιλημάτων ἦν τοῦ ἐχθροῦ λυσιτελέστερα καὶ αἱρετώτερα. ἐπεὶ οὖν συνίστησιν ἑαυτοῦ τὴν ἀγάπην ὁ καλὸς ἐραστὴς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, δι᾽ ὧν καὶ ἁμαρτωλῶν ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε· διὰ τοῦτο ἀντεραστεῖσα ἡ νύμφη τοῦ ἀγαπήσαντος, δείκνυσιν ἐν ἑαυτῇ ἐγκείμενον διὰ βάθους τῆς ἀγάπης τὸ βέλος· τουτέστι τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ κοινωνίαν. ἡ γὰρ ἀγάπη ἐστὶν ὁ Θεός, καθὼς εἴρηται, ἡ διὰ τῆς κατὰ τὴν πίστιν ἀκίδος τῇ καρδίᾳ ἐγγενομένη. Εἰ δὲ χρὴ καὶ ὄνομα τοῦ βέλους τούτου εἰπεῖν, ὅπερ μὲν ὁ παρὰ τοῦ Παύλου ἐμάθομεν, ὅτι τὸ βέλος τοῦτο ἐστὶ πίστις δι᾽ ἀγάπης ἐνεργουμένη. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐχέτω ὡς αὐτῷ δοκεῖ· ἴδωμεν δὲ καὶ τὴν παρὰ τῶν παρθένων προσαχθεῖσαν ἐρώτησιν τῇ διδασκάλῳ. τί ἀδελφιδός σου ἀπὸ ἀδελφιδοῦ, ἡ καλὴ ἐν γυναιξίν; τί ἀδελφιδός σου ἀπὸ ἀδελφιδοῦ, ὅτι οὕτως ὥρκισας ἡμᾶς;

A lius Hieruſalem filij ſumus, audiamus ſponſam magiſtram, qui deſideratus cerni poſſit? Quid igitur inquit? ſi hoc iureiurando noſmet adſtrinxerimus, futuros nos in poteſtatibus caprearum acri præditarum viſu, & in viribus ceruorum, qui malum abolent; tum verò licebit purum illum ſponſum cernere, qui dilectionem eiaculatur: tum licebit animæ cuiuſuis ad eum dicere, Vulnerata ſum à dilectione. Bona verò dilectionis eſſe vulnera, etiam Prouerbiorum è libro didicimus, qui ait: Optabilia ſunt amici vulnera, hoſtis autem etiam oſcula mala ſunt. Quínam verò ſit amicus ille, cuius vulnera (Prou. 27.) B ſint oſculis hoſtilibus potiora, perſpicuum cuiuis eſt, ſalutis myſteria non ignoranti. Etenim verus ac certus amicus eſt is, qui nos etiam hoſtes redditos diligere non deſiit: hoſtis autem immanis, & cum quo nulla coiri amicitia poteſt, nobis ille eſt, qui nulla re à nobis læſus morti nos ſubiecit. Vulnus eſſe putabant illi primùm conditi homines interdictũ de vitando malo, quod Dei mandato continebatur. Etenim vulnerationem eſſe opinabantur, abigi ſe à re iucunda: oſculum verò, exhortationem ad id quod eſſet ſuaue, adſpe- C ctuque pulchrum. Verùm experientia demonſtrauit, quòd ea quæ exiſtimarentur eſſe vulnera profecta ab amico, longè tum vtiliora tum optabiliora oſculis hoſtis eſſent. Quia igitur probauit dilectionem ſuam à nobis præclarus ille procus animarum noſtrarum, qua Chriſtus adductus etiam tum cùm adhuc peccatores eſſemus, pro nobis mortuus eſt; idcirco ſponſa viciſſim amore incenſa erga illum, qui ipſam dilexerat, demonſtrat iacens in ſe dilectionis telum imo in pectore, hoc eſt, diuinitatis ipſius communicationem. D Nam Deus eſt dilectio, quemadmodum diximus, quæ per fidei cuſpidem in cor penetrat. Quod ſi etiam teli huius nomen indicandum eſt, quod didicimus à Paulo dicemus, nimirum hoc telum eſſe fidem per dilectionem efficaciter (Telum eſt fides.) ſe declarantem. Enimuerò hæc ita ſe habeant, vti cuique videbitur: nunc (Gal. 5. 6.) videamus & illam interrogationem, quam virgines magiſtræ ſuæ proponunt. *Quid differt cognatus tuus à cognato, ô formoſa inter mulieres? quid cognatus tuus à cognato differt, quòd ita iureiurando nos adſtrinxeris?*

Ea verba talem mihi continere ſenſum videntur, quemadmodũ ex ipſa rerum iam inquiſitarum ſerie conijcere licet. Quia viderũt virgines præclarum illam animæ, quæ ſpõſa eſt, egreſſionem, cum Verbo ſe adiungeret, his verbis vſam, Egreſſa eſt anima mea ad ſermonẽ eius: quia item cognouerunt, quod egreſſa quæſierit illũ, qui per ſigna nequit inueniri, ac vocauerit eũ, qui nominum appellationibus non adhibet aurẽ: idcirco iam quęrunt hoc quodãmodo, Quî nos agnoſcemus eũ, qui nullo ſigno reperiri poteſt, vnde agnoſcatur? quippe cùm vocatus nõ audiat, & quæſitus non cõprehẽdatur? A dime noſtris etiã oculis vela, quod tibi cuſtodes ciuitatis fecerunt, vt quandam quaſi manuductionem ad id, quod quærimus, conſequamur. Dicito, quis ſit cognatus tuus, quatenus rerum in natura exiſtit. Commonſtrato nobis viam cognitionis eius per argumenta quædam, de quibus agnoſci poſſit, ô tu quæ pulchra facta es inter mulieres, propterea quòd illo bono repleta ſis. Indicato nobis quod quęrimus. Doceto nos per quæ ſigna reperiatur is, qui non cernitur, vt ſignificemus ipſi de dilectionis telo, quo per mediũ cor vulnerata es, augens deſiderium tuũ per hunc dolorem. Fuerit autem melius, rurſus de verbo ad verbum hoc dictũ repetere, vt expoſita modo ſententia verbis ipſis accommodetur. *Quia differt cognatus tuus à cognato, ô formoſa inter mulieres? quid cognatus tuus à cognato differt, quòd ita iureiurando nos adſtrinxeris?* Hinc iam audiamus eam cui velũ faciei prorſus ademptum eſt, quæque aperto animi oculo veritatem intuetur: quo pacto deſcribit eis quod quærebant? quî depingit ad viuum oratione ſua formam deſiderati? quî ſub aſpectum ſtatuit virginibus eum, quem ignorabant? Quia enim in Chriſto quiddam creatum eſt, quiddam increatum: & increatum vocamus illud ipſum, quod æternum eſt, ac ſæculis prius, & à quo res vniuerſæ conditæ ſunt: creatum verò, quod ob ſuſceptam noſtri cauſſa adminiſtrationem conformatum eſt ad ſimilitudinem corporis humilitatis noſtræ. Vel potius fuerit atque melius, per ipſa verba diuina ſententiam horum ſubijcere quaſi oculis. Increatum dicimus Verbum, quod initio rerum exiſtebat, & ſemper erat apud Deum, & erat Deus Verbum,

A τοιαύτην δέ τινα δοκεῖ μοι περιέχειν ἡ ῥῆσις διάνοιαν, καθὼς ἡ ἀκολουθία τῶν προεξετασμένων εἰκάζειν δίδωσι. ἐπειδὴ γὰρ αἱ παρθένοι εἶδον τὴν καλὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς νύμφης, ὅτε προσεφύη τῷ λόγῳ ἡ εἰποῦσα, ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ψυχή μου ἐν λόγῳ αὐτοῦ· καὶ ἔγνωσαν, ὅτι ἐζήτει ἐξελθοῦσα τὸν διὰ σημείων οὐχ εὑρισκόμενον, καὶ ἐκάλει βοῶσα τὸν οὐχ ὑπακούοντα τοῖς ὀνόμασι· διὰ τοῦτό φασι, πῶς ἐπιγνωσόμεθα αὐτὸν ἡμεῖς, τὸν μηδενὶ σημείῳ γνωριστικῷ εὑρισκόμενον; ὃς οὔτε ὑπακούει καλούμενος, οὔτε κρατεῖται ζητούμενος; περίελε τοίνυν καὶ σὺ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἡμετέρων τὰ
B θέριστρα, ὅσαπερ ἐποίησαν ἐπὶ σοὶ οἱ τῆς πόλεως φύλακες, ἵνα τίς γένηται ἡμῖν ὁδηγία πρὸς τὸ ζητούμενον. εἰπὲ, τίς ἐστιν ἀδελφιδός σου, καθ' ὅ ἐστιν ἐν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως. δὸς ἡμῖν ἔφοδον τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ, διά γνωριστικῶν τινῶν τεκμηρίων, σὺ τοῦ καλοῦ πληρωθεῖσα, καὶ διὰ τοῦτο γενομένη καλὴ ἐν γυναιξί. γνώρισον ἡμῖν τὸ ζητούμενον, καὶ δίδαξον ἡμᾶς, δι' ὧν εὑρίσκεται σημείων ὁ ἀόρατος, ὡς μηνύσωμεν αὐτῷ περὶ τοῦ βέλους τῆς ἀγάπης, ᾧ μέσον τέτρωσαι τὴν καρδίαν, διὰ τῆς γλυκείας ὀδύνης τὸν
C πόθον ἐπαύξουσα. κρεῖττον δὲ ἂν εἴη, πάλιν τὴν αὐτὴν ῥῆσιν ἐπαναλαβεῖν ἐπὶ λέξεως, ὡς ἂν ἐφαρμόσοι ἡ τοῖς ῥητοῖς ἐκτεθεῖσα διάνοια. τί ἀδελφιδός σου ἀπὸ ἀδελφιδοῦ, ἡ καλὴ ἐν γυναιξί; τί ἀδελφιδός σου ἀπὸ ἀδελφιδοῦ, ὅτι οὕτως ὥρκισας ἡμᾶς; ἀκούσωμεν τοίνυν τῆς ἀκριβῶς περιῃρημένης τὸ θέριστρον, καὶ ἀνακεκαλυμμένης, τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ βλεπούσης πρὸς τὴν ἀλήθειαν· πῶς ὑπογράφει αὐταῖς τὸ ζητούμενον; πῶς
D ζωγραφεῖ τῷ λόγῳ τοῦ ποθουμένου τὸν χαρακτῆρα; πῶς ὑπ' ὄψιν ἄγει ταῖς παρθένοις τὸν ἀγνοούμενον; ἐπειδὴ γὰρ τοῦ Χριστοῦ, τὸ μὲν ἄκτιστόν ἐστι· τὸ δὲ κτιστόν· λέγομεν δὲ ἄκτιστον εἶναι αὐτοῦ, τὸ ἀΐδιόν τε καὶ προαιώνιον, καὶ ποιητικὸν πάντων τῶν ὄντων, κτιστὸν δὲ τὸ κατὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν συσχηματισθὲν τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν· μᾶλλον δὲ δι' αὐτῶν τῶν θείων ῥημάτων τὴν περὶ τούτου διάνοιαν βέλτιον ἂν εἴη παραθέσθαι τῷ λόγῳ. ἄκτιστον λέγομεν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον,

τὸν δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ οὗ χωρὶς τῶν γεγονότων ἐστὶν οὐδέν· κτιστὸν δὲ, τὸν σάρκα γενόμενον, καὶ ἐν ἡμῖν σκηνώσαντα, οὗ καὶ σαρκωθέντος ἡ ἐμφαινομένη δόξα δηλοῖ, ὅτι Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, Θεὸς πάντως ὁ μονογενὴς, ὁ ἐν τοῖς κόλποις ὢν τοῦ πατρὸς, οὕτως εἰπόντος τοῦ Ἰωάννου, ὅτι ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ· καίτοι τὸ φαινόμενον ἄνθρωπος ἦν, ἀλλὰ τὸ δι' αὐτοῦ γνωριζόμενον, δόξαν φησὶν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας. ἐπειδὴ τοίνυν τὸ μὲν ἄκτιστον αὐτοῦ, καὶ προαιώνιον, καὶ ἀΐδιον, ἄληπτον μένει καθ' ὅλου πάσῃ φύσει καὶ ἀνεκφώνητον· τὸ δὲ διὰ σαρκὸς ἡμῖν φανερωθὲν, δύναταί πως καὶ εἰς γνῶσιν ἐλθεῖν. τούτου χάριν πρὸς ταῦτα ἀεὶ ὁ διδάσκαλος βλέπει, καὶ περὶ τούτων ποιεῖται τὸν λόγον, ὅσα δύναται γενέσθαι χωρητὰ τοῖς ἀκούουσι. λέγω δὲ τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, δι' οὗ ὁ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, καὶ τῷ δουλικῷ προσωπείῳ διὰ σαρκὸς συναναστραφεὶς τοῖς ἀνθρώποις, ὃς ἐπειδὴ ἅπαξ πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο διὰ τῆς ἀπαρχῆς τὴν ἐπίκηρον τῆς σαρκὸς φύσιν, ἣν διὰ τῆς ἀφθόρου παρθενίας ἀνέλαβεν, ἀεὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ συναγιάζει τὸ κοινὸν τῆς φύσεως, διὰ τῶν ἑνουμένων αὐτῷ κατὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ μυστηρίου, τρέφων τὸ ἑαυτοῦ σῶμα τὴν ἐκκλησίαν, καὶ καταλλήλως τὰ ἐμφυόμενα διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ μέλη τῷ κοινῷ σώματι ἐναρμόζων· εὐπρεπὲς τὸ πᾶν ἀπεργάζεται, εἰς ὀφθαλμοὺς, καὶ στόμα καὶ χεῖρας καὶ τὰ λοιπὰ μέρη, πρεπόντως καὶ ἁρμοδίως διατιθεὶς τοὺς πιστεύοντας. οὕτω γάρ φησιν ὁ Παῦλος· ὅτι ἓν μέν ἐστι σῶμα, πολλὰ δὲ μέλη. τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν, ἀλλ' ἔστι τις καὶ ὀφθαλμὸς ἐν τῷ σώματι μὴ καταφρονῶν τῆς χειρὸς, καὶ κεφαλή τις ὢν, οὐκ ἀποθεῖται τοὺς πόδας, ἀλλὰ συγκέκραται πρὸς ἑαυτὸ τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἐνεργειῶν ἅπαν διὰ τῶν μελῶν τὸ σῶμα, ἵνα μὴ στασιάζῃ πρὸς τὸ ὅλον τὰ μέλη. ταῦτα δὲ δι' αἰνιγμάτων προαχθεὶς τὰ νοήματα, ἐπὶ τὸ σαφέστερον προάγει τὸν λόγον, εἰπών· ὅτι ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποστόλους, καὶ προφήτας, καὶ διδασκάλους, καὶ ποιμένας, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ·

A per quod facta ſunt omnia, & ſine quo nihil eorum factum eſt, quæ facta ſunt. *Ioan. 1.* Creatum autem illum dicimus, qui caro factus eſt, & ſibi tabernaculum in nobis extruxit, in quo etiam incarnato elucens gloria indicat, quòd Deus patefactus ſit in carne: omnino inquam Deus, vnigena ille, qui patris in ſinibus exiſtit, cùm ita Ioannes dixerit, Conſpeximus gloriam eius (atqui homo erat quod cernebatur, verùm id quod per illum cognoſcebatur, appellat gloriam) tanquam vnigenæ à patre, qui plenus eſt gratia & veritate. *Ibidem.* Quia igitur id, B quod increatum in ipſo eſt, & ſæculis prius, & æternum, manet incomprehenſibile atq; ineffabile in vniuerſum omni naturæ; quod autem nobis per carnem patefactum eſt, aliqua ex parte in cognitionem venire poteſt: idcirco ſemper reſpicit huc magiſtra, deq; his ſermonem inſtituit, quatenus eorum capaces eſſe auditores poſſunt. Intelligo autem magnum illud adminiſtrationis myſteriũ, per quod Deus in carne patefactus eſt, qui exiſtebat in forma Dei, & in ſeruili perſona per carnem cum hominibus eſt conuerſatus, C qui poſteaquàm ſemel in ſeſe per primitias obnoxiam morti carnis naturam recepit, quam per virginitatem incorruptam adſumpſit, ſemper vnà cum primitiis ſanctificat communem naturæ noſtræ maſſam, per vnitos ſibi ratione participationis myſterij huius, alens corpus ſuum, nimirum Eccleſiam, & conueniente quadam ratione membra ſibi per fidem adnaſcentia communi corpori agglutinans, illud ipſum totum decorum reddit: credentibus in oculos, in os, in manus, in membra reliqua decenter aptéque diſtributis. D Sic enim Paulus ait: Corpus quidem vnum eſt, membra verò multa. Omnia autem membra non eiuſdem ſunt ordinis, ſed eſt quidam in hoc corpore oculus, qui manum non cõtemnit: & ſi quis caput eſt, pedes non reijcit, ſed temperatur inter ſe totũ per membra corpus effectionum varietate, ne membra cum toto diſſideant. *1. Cor. 12.* Atque hac ſententia per ænigmata propoſita, clarius deinde loquitur, cùm ait: Conſtituit in Eccleſia Deus Apoſtolos, Prophetas, doctores, paſtores, ad coagmentationem ſanctorum, ad opus miniſterij, ad ædificationem corporis Chriſti: *Ibid.*

donec euadamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ſtaturæ perfectionis Chriſti. Et rurſum: Adoleſcamus in ipſum per omnia, qui eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum, per omnem commiſſuram ſubminiſtrationis, pro vi menſuræ vniuſcuiuſque membri, corporis incrementum capit, ad exſtructionem ſui ipſius in dilectione. (*Epheſ. 4.*) Quare ſi quis Eccleſiam intuetur, ad Chriſtum planè reſpicit, qui ſeipſum per acceſſionem eorum qui ſeruantur, ædificat & maiorem efficit. Ideoque etiam hæc depoſito velo oculorum, ineffabilem ſponſi venuſtatem oculo puro intuetur, per quam vulneratur telo quodam amoris incorporeo & ignito. Etenim dilectio vehementior dicitur amor, cuius neminem pudet, cùm non in carnem telum ipſius defigitur, ſed potius ſe quiſque iactat ob vulnus hoc, vbi in imo corde deſiderij extra res craſſas poſiti cuſpidem recepit. Id quod hæc etiam fecit, cùm ad iuuenculas ait: *A dilectione vulnerata ſum ego.* Tametſi autem ad perfectionem tantam modò progreſſa ſit, poſteaquam tamen indicare debet etiam virginibus venuſtatem ſponſi, non ſtatim dicit, quod erat ab initio (nec enim fieri poterat, vt vi verborum pateficeret id quod eſt ineffabile) ſed eas ad factam in carne patefactionem Dei quaſi manu ducit. Idem etiam magnus ille Ioannes fecit, (*1. Ioan. 1. 1.*) cùm eo quod initio rerum erat, ſilentio præterito, ſtudioſè commemorat illud quod vidimus, quod audiuimus, & attrectarunt manus noſtræ de verbo vitæ. Reſpondet igitur illis ſponſa. *Cognatus meus eſt candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Caput eius, aurum Cephaz: cincinni eius abietes, nigri tanquam coruus. Oculi eius ſicut columbæ, ad aquarum copias: ablutæ lacte, ſedentes iuxta copias aquarum. Maxillæ ipſius tanquam aromatis phialæ, quæ proferunt vnguenta. Labra eius ſunt lilia, diſtillantia myrrham vberem. Manus illius tortiles, aureæ, plenæ Tharſis. Venter eius tabella eburnea, in lapide ſaphiro. Crura illius columnæ marmoreæ, fundatæ ſuper aureas baſes. Species ipſius, vt electus Libanus, vt Cedri.*

A μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. καὶ πάλιν αὐξήσωμεν, φησιν, εἰς αὐτὸν διὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον, διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὔξησιν ποιεῖται τοῦ σώματος αὐτοῦ, εἰς οἰκοδομὴν ἐν ἀγάπῃ. οὐκοῦν ὁ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν βλέπων, πρὸς τὸν Χριστὸν ἄντικρυς βλέπει, τὸν ἑαυτὸν διὰ τῆς προσθήκης τῶν σωζομένων οἰκοδομοῦντα καὶ μεγαλύνοντα. B ἡ τοίνυν ἀποθεμένη τῶν ὀμμάτων τὸ θέριστρον, καθαρῷ τῷ ὀφθαλμῷ τὸ ἄφραστον ὁρᾷ τοῦ νυμφίου κάλλος. καὶ διὰ τούτου τρωθεῖσα τῷ ἀσωμάτῳ καὶ διαπύρῳ βέλει τοῦ ἔρωτος. ἐπιτεταμένη γὰρ ἀγάπη ἔρως λέγεται· ᾧ οὐδεὶς ἐπαισχύνεται, ὅταν μὴ κατὰ σαρκὸς γίνηται παρ' αὐτοῦ ἡ τοξεία· ἀλλ' ἐπικαυχᾶται μᾶλλον τῷ τραύματι, ὅταν διὰ τοῦ βάθους τῆς καρδίας δέξηται τὴν τοῦ αὔλου πόθου ἀκίδα. ὅπερ δὴ καὶ αὕτη πεποίηκε ταῖς νεάνισι λέγουσα· ὅτι τετρωμένη ἀγάπης εἰμί. C ἡ τοίνυν εἰς τοσοῦτον τελειότητος προελθοῦσα, ἐπεὶ ἔδει καὶ ταῖς παρθένοις ἐπιδεῖξαι τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος, οὐκ ἐκεῖνο λέγει ὃ ἦν ἐν ἀρχῇ· οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν δυνάμει λόγου φανερωθῆναι τὸ ἄρρητον· ἀλλὰ πρὸς τὴν διὰ σαρκὸς γενομένην ἡμῖν θεοφάνειαν χειραγωγεῖ τὰς παρθένους. ὅπερ δὴ καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης πεποίηκεν. ὃ μὲν ἀπ' ἀρχῆς ἦν, σιωπήσας· ὃ δὲ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, τοῦτο δι' ἐπιμελείας διηγησάμενος. φησὶ οὖν πρὸς D αὐτὰς ἡ νύμφη. ἀδελφιδός μου λευκὸς καὶ πυρρός, ἐκλελογισμένος ἀπὸ μυριάδων. κεφαλὴ αὐτοῦ χρυσίον Κεφάζ· βόστρυχοι αὐτοῦ ἐλάται, μέλανες ὡς κόραξ· οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς περιστεραὶ ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων, λελουσμέναι ἐν γάλακτι, καθήμεναι ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων. σιαγόνες αὐτοῦ ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος φύουσαι μυρεψικά. χείλη αὐτοῦ κρίνα στάζοντα σμύρναν πλήρη· χεῖρες αὐτοῦ τορευταὶ χρυσαῖ πεπληρωμέναι θαρσίς· κοιλία αὐτοῦ πυξίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαπφείρου· κνῆμαι αὐτοῦ, στῦλοι μαρμάρινοι, τεθεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσᾶς· εἶδος αὐτοῦ ὡς Λίβανος ἐκλεκτός, ὡς κέδροι.

A φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμοί, καὶ ὅλος ἐπιθυμία· οὗτος ἀδελφιδός μου, καὶ οὗτος πλησίον μου θυγατέρες Ἱερουσαλήμ. Ταῦτα πάντα δι᾽ ὧν ἡ τοῦ κάλλους γέγονεν ὑπογραφή, οὐ τῶν ἀοράτων τι καὶ ἀκαταλήπτων τῆς θεότητός ἐστιν ἐνδεικτικά· ἀλλὰ τῶν κατ᾽ οἰκονομίαν φανερωθέντων, ὅτε ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, τὴν ἀνθρωπίνην ἐνδυσάμενος φύσιν, δι᾽ ὧν κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον, καὶ τὰ ἀόρατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, διὰ τῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κόσμου κατασκευῆς φανερούμενα. κόσμου γὰρ κτίσις ἐστὶν, ἡ τῆς ἐκκλησίας κατασκευή· ἐν ᾗ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν καὶ ὁ οὐρανὸς κτίζεται καινός. B ὅπερ ἐστὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, καθὼς ὁ Παῦλός φησι, καὶ γῆ καινὴ κατασκευάζεται, ἡ πίνουσα τὸν ἐπ᾽ αὐτὴν ἐρχόμενον ὑετὸν, καὶ ἄνθρωπος πλάσσεται ἄλλος, ὁ διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως ἀνακαινιζόμενος κατ᾽ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, καὶ φωστήρων φύσις ἑτέρα γίνεται, περὶ ὧν φησιν, ὅτι ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· καὶ, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ· καὶ ἀστέρες πολλοὶ, οἱ ἐν τῷ στερεώματι τῆς πίστεως ἀνατέλλοντες. καὶ οὔπω τοῦτο θαυμαστὸν, εἰ πλῆθος ἄστρων ἐστὶν, ἐν τῷ καινῷ τούτῳ κόσμῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀριθμούμενα καὶ ὀνομαζόμενα, C ὧν τὰ ὀνόματα ὁ ποιητὴς τῶν τοιούτων ἄστρων ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπογεγράφθαι λέγει. οὕτω γὰρ ἤκουσα τοῦ δημιουργοῦ τῆς καινῆς κτίσεως, πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ φωστῆρας λέγοντος· ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐ τοῦτο τοίνυν μόνον τῆς καινῆς κτίσεώς ἐστι τὸ παράδοξον, ὅτι ἄστρων πλῆθος ἐν αὐτῇ δημιουργεῖται παρὰ τοῦ λόγου· ἀλλ᾽ ὅτι καὶ πολλοὶ ἥλιοι κτίζονται, ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀκτῖσι τὴν οἰκουμένην φωτίζοντες· οὕτως εἰπόντος τοῦ ποιητοῦ D τῶν τοιούτων ἡλίων· λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· καὶ, τότε οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος. ὥσπερ τοίνυν ὁ πρὸς τὸν αἰσθητὸν ἀπιδὼν κόσμον, καὶ τὴν ἐμφαινομένην τῷ κάλλει τῶν ὄντων σοφίαν κατανοήσας, ἀναλογίζεσθαι διὰ τῶν ὁρωμένων τὸ ἀόρατον κάλλος, καὶ τὴν πηγὴν τῆς σοφίας, ἧς ἡ ἀπόρροια τὴν τῶν ὄντων συνεστήσατο φύσιν· οὕτω καὶ ὁ πρὸς τὸν καινὸν τοῦτον κόσμον τῆς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν κτίσεως βλέπων, ὁρᾷ ἐν αὐτῷ τὸν πάντα ἐν πᾶσιν,

A *Guttur eius dulcedines, ac nihil niſi deſiderium eſt. Hic eſt cognatus meus, & hic proximus meus, filiæ Hieruſalem.* Hæc nimirum omnia, per quæ venuſtas eius depingitur, non quæ in diuinitate cerni percipíque nequeunt, indicant: ſed illa, *Rom. 1.*
quæ adminiſtrationis tempore patefacta ſunt, cùm in terra conſpectus eſt, & humana indutus natura cum hominibus verſatus fuit, per quæ vt Apoſtolicis verbis vtamur, etiam illa cernuntur, quæ in ipſo videri nequeunt, dum ex ipſis factis intelliguntur, hoc eſt, dum per opificium mundi eccleſiaſtici patefiunt. Nam opificium Eccleſiæ quaſi quædam mundi creatio *Iſai. 65. 1.Tim 3.*
B eſt, in qua ſecundum illam prophetæ vocem, & cœlum nouum creatur, quod eſt firmamentum fidei in Chriſtum, vt Paulus loquitur, & terra noua paratur, quæ imbrem in ſe delatum bibat: & alius homo formatur, qui per generationem ſupernam renouatur ad imaginem creatoris: & luminarium natura fit alia, de quibus dicitur, Vos *Matth. 5.*
eſtis mundi lumen. Item, In quibus lucetis conſpicui tanquam luminaria in *Philip. 2.*
mundo: multa denique ſidera, quæ in fidei firmamento exoriuntur. Neque mirum videri debet, eſſe magnam ſiderum multitudinem, quæ in hoc
C mundo à Deo numerantur ac nominatim appellantur: quorum etiam nomina ipſe opifex in cœlis conſignari ait. Sic enim audio noui opificij conditorem ad luminaria ſua dicere: Nomina *Luc. 10.*
veſtra in cœlis inſcripta ſunt. Nec ſolum hoc nouum eſt in illo nouo rerum opificio, quòd magnam ſiderum multitudinẽ in eo condat Verbum: ſed quòd etiam Soles multi creentur, qui bonorum operum radiis orbem illuſtrent. Sic enim ait is, qui ſoles eiuſmodi condit:
D Splendeat lux veſtra coram hominibus. *Matth. 5.*
Item, Fulgebunt id temporis iuſti tanquam ſol ipſe. *Ibid. 13.*
Quemadmodum igitur is, qui ſenſilem hunc mundum adſpexit, & lucentem in ipſa rerum pulchritudine ſapientiam conſiderauit, ratiocinando æſtimat per ea quæ ſub oculos cadunt, pulchritudinem illam inaſpectabilem, & fontem ſapientiæ, cuius effluxio rerum naturam in corpus hoc redegit: ſic qui mundum hunc nouum in opificio Eccleſiæ adſpicit, videt in eo illum, qui in omnibus eſt omnia,

manu quaſi ducens cognitionem ſuam A ad id, cuius capaces non ſumus, per illa quæ comprehendi ac percipi à natura noſtra poſſunt. Quamobrem cùm hæ virgines (quæ ſunt animæ) petitionem hanc ſuam proponunt illi, quæ iam ad perfectionem curſu contenderat, vt per ipſam liceat eis innoteſcere deſideratum: per ea quæ ſalutis noſtræ cauſſa patefacta nobis ſunt, quaſi delineat eis indicia, de quibus agnoſcere quæſitum poſſint. Adeoque de tota Eccleſia vno ſponſi corpore facto, peculiarem quendam ſenſum de quolibet membro in pulchritudinis deſcriptione B oſtendit: quibus vniuerſis ſingulatim conſideratis, elegantia corporis tota conformatur & abſoluitur. Orditur verò doctrinam hanc à principio non procul à nobis remoto, neque alieno. Etenim à corpore incipit inſtructionem, quemadmodum & Matthæus fecit. Nam is ab Adamo & Dauide repetito longa ſerie carnis adſumptæ myſterio, magno illi Ioanni in his velut elementis & principiis conſtitutis reſeruauit, vt illud principium, quod ab æterno intelligitur, & Verbũ quod vnà cum hoc C principio intelligitur, Euangelio ſuo deſcriberet. Per has igitur ſententias ſponſa iuuenculas velut initiat, cum mens noſtra non prius ad illud incomprehenſibile ac infinitũ perueniat: quàm id quod patefactum eſt, fide complectatur. Et patefactum illud, carnis eſt natura. Cùm enim ait: *Cognatus meus eſt candidus & rubicundus*: per hanc duorum colorum miſturã, carnem peculiariter deſcribit. Et fecit hoc etiam ſuperius, vbi eum malum appellauit: cuius forma ex vtroque colore temperata conſpicitur: Nam malum & candidum eſt, D & rubet: indicante, vt arbitror, quaſi per quoddam ſymbolum hoc ipſo rubore naturam ſanguinis. Quia verò vno modo conſtituitur quælibet caro, coniugio quaſi viam ſtruente partui per generationem in omnibus hanc vitam ingredientibus, ne quis carnis ortum in hoc myſterio pietatis conceſſo, ad naturæ opera & adfectiones cogitando delabatur, exiſtimando carnis huius generationem perinde cõparatam eſſe, vt in aliis omnibus; idcirco eum, qui noſtræ carnis & ſanguinis particeps factus eſt, candidum quidem illum ac rubicundum eſſe fatetur, per duos hoſce

Matth. 1.

A ὄντα καὶ γινόμενον διὰ τῶν χωρητῶν τε καὶ καταλαμβανομένων ὑπὸ τῆς πίστεως ἡμῶν χειραγωγούμενος τὴν γνῶσιν πρὸς τὸ ἀχώρητον. οὗ χάριν ἐπειδὴ ταύτην προσάγουσι τῇ πρὸς τὸ τέλειον ἀναδραμούσῃ ψυχῇ τὴν αἴτησιν αἱ παρθένοι ψυχαὶ τοῦ γνωρισθῆναι αὐταῖς τὸν ποθούμενον· διὰ τῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ φανερωθέντων ἡμῖν ὑπογράφει ταῖς παρθένοις τὰ τοῦ ζητουμένου γνωρίσματα, καὶ πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν ἓν σῶμα τοῦ νυμφίου ποιήσασα. ἴδιόν τι νόημα δι' ἑκάστου τῶν μελῶν ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ κάλλους B ἐνδείκνυται, δι' ὧν ὅλων ἐκ τῶν κατὰ μέρος θεωρουμένων, τὸ τοῦ σώματος κάλλος συναπαρτίζεται. ἀρχὴν δὲ ποιεῖται τῆς διδασκαλίας τὴν προσεχῆ καὶ οἰκείαν ἡμῖν. ἐκ γὰρ τοῦ σώματος τῆς κατηχήσεως ἄρχεται· ὥσπερ δὴ καὶ ὁ Ματθαῖος πεποίηκεν, ἐκ τοῦ Ἀβραάμ τε καὶ Δαβὶδ γενεαλογήσας τὸ κατὰ σάρκα μυστήριον, τῷ μεγάλῳ Ἰωάννῃ ἐταμιεύσατο τοῖς ἤδη διὰ τούτων στοιχειωθεῖσι τὴν ἐξ ἀϊδίου νοουμένην ἀρχὴν, καὶ τὸν τῇ ἀρχῇ συγκατανοούμενον λόγον εὐαγγελίσασθαι. διὰ τούτων τοίνυν τῶν νοημάτων C ἡ νύμφη μυσταγωγεῖ τὰς νεάνιδας, ὅτι οὐ πρότερον ἐπὶ τὸ ἄληπτόν τε καὶ ἀόριστον ἀναχθήσεται ἡμῶν ἡ διάνοια, πρὶν τῷ ὀφθέντι διὰ τῆς πίστεως περιδράξασθαι· τὸ δὲ ὀφθὲν ἡ τῆς σαρκός ἐστι φύσις. εἰποῦσα γάρ· ὅτι ἀδελφιδός μου λευκὸς καὶ πυρρὸς· διὰ τῆς τῶν δύο χρωμάτων τούτων μίξεως τὸ τῆς σαρκὸς ἰδίωμα ὑπογράφει τῷ λόγῳ. τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποίησε, μῆλον αὐτὸν ὀνομάσασα. οὗ πρὸς ἑκάτερον τῶν χρωμάτων σύγκρατον καθορᾶται τὸ εἶδος. λευκόν τε γάρ ἐστι τὸ μῆλον D καὶ ἐρυθραίνεται· τὴν τοῦ αἵματος οἶμαι φύσιν συμβολικῶς ἐνδεικνύμενος διὰ τοῦ ἐρυθήματος. ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶσα σὰρξ ἐνὶ τρόπῳ συνίσταται, γάμου πάντως ὁδοποιοῦντος τὸν τόκον τοῖς εἰς τὴν ζωὴν ταύτην παριοῦσι διὰ γενέσεως, ὡς ἂν μή τις σαρκὸς γένεσιν περὶ τὸ μυστήριον τῆς εὐσεβείας παραδεξάμενος, πρὸς τὰ τῆς φύσεως ἔργα καὶ πάθη τὴν διάνοιαν κατολισθήσειεν, ὁμοιογενῆ πᾶσι κἀκείνης τῆς σαρκὸς τὴν γένεσιν ἐννοήσας· τούτου χάριν τὸν κοινωνήσαντα σαρκὸς καὶ αἵματος λευκὸν μὲν εἶναι καὶ πυρρὸν ὁμολογήσει, διὰ τῶν δύο χρωμάτων τὴν

τοῦ σώματος φύσιν αἰνισσόμενον, οὐ μὴν ὁμοιότροπον αὐτοῦ τὴν λοχείαν τῷ κοινῷ τόκῳ γεγενῆσθαι λέγει. ἀλλ' ἐκ πασῶν τῶν μυριάδων τῶν ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι, καὶ εἰς ὃ προελεύσεται ῥέουσα διὰ τοῦ τόκου τῶν ἐπιγινομένων ἡ φύσις, μόνος οὗτος ἐπὶ τῷ καινῷ τῆς λοχείας εἴδει τῆς ζωῆς ταύτης ἀψάμενος· ᾧ οὐχὶ συνήργησε πρὸς τὸ γενέσθαι ἡ φύσις, ἀλλ' ὑπηρέτησε. διὰ τοῦτο, φησὶν, ὅτι λευκὸς καὶ ὁ πυρρὸς οὗτος, ὁ διὰ σαρκὸς καὶ αἵματος ἐπιδημήσας τῷ βίῳ, μόνος ἐστὶν ἐκ πασῶν τῶν μυριάδων ἐκ τῆς παρθενικῆς καθαρότητος ἐκλελοχισμένος· οὗ ἀσυνδύαστος μὲν ἡ κυοφορία, ἀμόλυντος δὲ ἡ λοχεία, ἀνώδυνος δὲ ἡ ὠδίς· οὗ θάλαμος ἡ τοῦ ὑψίστου δύναμις, οἷόν τις νεφέλη τὴν παρθενίαν ἐπισκιάζουσα· πυρσὸς δὲ γαμήλιος ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔλλαμψις· κλίνη δὲ ἡ ἀπάθεια, καὶ γάμος ἡ ἀφθαρσία. ὁ τοίνυν ἐκ τῶν τοιούτων γενόμενος, καλῶς ἐκλελοχισμένος ἐκ πασῶν τῶν μυριάδων κατωνομάσθη· ὅταν τὸ μὴ ἐκ λέχους αὐτὸν εἶναι σημαίνῃ. τούτου γὰρ μόνου χωρὶς λοχείας ἡ γέννησις, ὥσπερ καὶ χωρὶς γάμου ἡ σύστασις. οὐ γάρ ἐστιν ἐπὶ τῆς ἀφθόρου τε καὶ ἀπειρογάμου κυρίως τὸ ὄνομα τῆς λοχείας εἰπεῖν· διότι παρθενίας τε καὶ λοχείας ἀσύμβατά ἐστι περὶ τὴν αὐτὴν τὰ ὀνόματα. ἀλλ' ὥσπερ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν ἄνευ πατρός· οὕτω καὶ τὸ παιδίον ἄνευ λοχείας γεγέννηται. ὡς γὰρ οὐκ ἔγνω ἡ παρθένος ὅπως ἐν τῷ σώματι αὐτῆς τὸ θεοδόχον συνέστη σῶμα· οὕτως οὐδὲ τοῦ τόκου ἤσθετο, μαρτυρούσης τῆς προφητείας αὐτῇ τὸ ἀνώδυνον τῆς ὠδῖνος. φησὶ γὰρ Ἡσαΐας, πρὶν ἐλθεῖν τοὺς πόνους τῶν ὠδίνων, ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν· διὰ τοῦτο ἐκλελοχισμένος καὶ ξενίζων καθ' ἑκάτερον τὴν ἀκολουθίαν τῆς φύσεως, οὔτε ἀρξάμενος ἐξ ἡδονῆς, οὔτε προελθὼν διὰ πόνου. καὶ τοῦτο κατὰ τὸ ἀκόλουθον γίνεται, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστίν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ τὸν θάνατον διὰ τῆς ἁμαρτίας ἐπεισάγουσα τῇ φύσει, ἐν λύπαις καὶ πόνοις τίκτειν κατεδικάσθη, ἔδει πάντως τὴν τῆς ζωῆς μητέρα ἀπὸ χαρᾶς τε τὴν κυοφορίαν ἄρξασθαι, καὶ διὰ χαρᾶς τελειῶσαι τὸν τόκον. χαῖρε γάρ φησι

A colores obſcuriuſculè corporis naturam indicans, non tamen conſimili ratione prorſus editum in lucem ait, qua communiter homines gignuntur. Nimirum inter omnes hominum myriades, ex quo illi eſſe cœperunt, & quouſque veluti fluendo natura ſuccedentium ſibi per partum progredietur, ſolus hic noua quadam partus ſpecie in hanc vitam venit: cui ad naſcendum natura non cooperata eſt, ſed ſeruiit. Propterea, inquit, candidum hunc & rubicundum, qui per carnem & ſanguinem in hac vita verſatus eſt, ſolum B ex vniuerſis hominum myriadibus de puritate virginea electum eſſe, cuius conceptio duorum à coniunctione profecta non ſit, partus minimè inquinatus, parturigo doloris expers: cuius thalamus, altiſſimi poteſtas quaſi quædam nubes virginitatem ipſam inumbrans: fax nuptialis, Spiritus ſancti ſplendor: cubile, vitiorum expers conditio: nuptiæ, puritas incorrupta. Qui ex talibus ortus eſt, rectè appellatur electus ex vniuerſis myriadibus: quo quidem ſignificatur, non ex coniugali thoro C ipſum exiſtere. Nam huius ſolius generatio parturiginem non habuit, quemadmodum & ſine coniugio cœpit exiſtere. Neque enim propriè parturiginis vocabulum vſurpari de illa incorrupta & coniugium nõ experta poteſt, propterea quòd virginitas & parturigo in eadem concurrere nequeant. Nimirum vti datus nobis abſque patre filius, ſic etiam puer hic abſque parturigine natus eſt. Vtque Virgo ipſa non cognouit, quo pacto in corpore ipſius corpus illud diuinitatem recipiens coaluerit: ſic ne partum quidem ſenſit, etiam D Eſaia Propheta de illa teſtante, quod parturigo ipſius doloris expers fuerit: *Eſa. 66.* cum ait: Prius quàm labores parturiginum veniſſent, liberata marem peperit. Idcirco & electus fuit, & vtraque parte naturæ ordinem innouauit. Nec enim è voluptate cœpit exiſtere, neque per dolores in lucem prodiit. Atque hoc fit ratione quadam conſentanea, miniméque abſurdum eſt. Cùm enim illa, quæ mortem in naturam per peccatum introduxit, condemnata ſit vt in doloribus laboribuſque pariat: oportebat omnino matrem vitæ tam conceptionem à lætitia inchoare, quàm partum in lætitia perficere. Nimirum ait *Luc. 1.*

ad eam princeps ille Angelus, Gaude gratia plena. Qua voce mœſtitiam illam abigit, quæ rerum initio propter peccatum partui eſt impoſita. Hic igitur ille eſt, qui noua quadam ac peculiari generationis ratione ex myriadibus vniuerſis ſolus talis natus eſt, & candidus ac rubicundus rectè appellatus propter carnem & ſanguinem, electus ex decem millibus, propter incorruptam & vitiorum expertem proprietatem partus, diuerſam à partu reliquorum. Vel fortaſſis hanc ei vocem accommodauit ſponſa, propter cæteras generationis ipſius ſpecies, quæ & ipſæ parturiginis ſunt expertes. Nec ignorare potes, quoties ſit genitus is, qui totius opificij primigenius eſt, primigenius inter multos fratres, primigenius ex mortuis, qui primus mortis parturigines ſoluit, ac per reſurrectionem ſuam vniuerſis viam ad partum ex mortuis aperuit. Nam in his omnibus natus eſt, neque tamen per parturiginem editus. Nam natiuitas per aquam parturiginis dolorem non admiſit, nec item ex mortuis regeneratio, nec diuini illius opificij primogenitura, ſed in omnibus hiſce partus expers doloris fuit. Hæc cauſſa eſt, quamobrem dicat, *Electus ex decem millibus.* Cæterùm tempus iam fuerit, vt etiam conſideremus ex prælectis verbis, qualis illius elegantia ſingulis in membris commemoretur. *Caput eius*, inquit, *aurum Cephaz.* Vox autem illa Hebraica ſi noſtram in linguam transferatur, aurum purum & intactum ſignificat, quodque omni miſtura caret. Atque hanc vocem non conuerſam mihi reliquiſſe propterea videntur, qui hæc de Hebræis Græca fecerunt, quòd non reperirent in lingua Græca vocabulum vllum, quo emphaſis Hebraici nominis enunciari poſſet. Nos autem, cognito, vocem huiuſmodi ſignificare quiddam ſincerè purum, quódque nullam ſordidæ materiei miſturam admittat: hoc vt de dicto propoſito ſtatuamus, adducimur, nimirum corporis Eccleſiæ caput eſſe Chriſtum. Chriſtum verò nunc dicimus, non hoc nomen ad æternitatem deitatis extendentes, ſed ad hominem deitatem in ſe recipientem, qui conſpectus in terra eſt, & cum hominibus verſatus, ipſius videlicet virginitatis germen, in quo habitauit omnis plenitudo

A κεχαριτωμένη πρὸς αὐτὴν ὁ ἀρχάγγελος, ἐκβάλλων τῇ φωνῇ τὴν λύπην τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀποκληρωθεῖσαν τῷ τόκῳ. οὗτος μὲν οὖν ἐστιν ὁ τῷ καινῷ τε καὶ ἰδιάζοντι τῆς γεννήσεως ἐκ πασῶν τῶν μυριάδων μόνος τοιοῦτος γεγενημένος, ὁ λευκός τε καὶ πυῤῥὸς διὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα καλῶς ὀνομασθεὶς καὶ ἐκλελοχισμένος ἀπὸ μυριάδων, διὰ τὴν ἄφθαρτόν τε καὶ ἀπαθῆ τοῦ τόκου παρὰ τοὺς λοιποὺς ἰδιότητα. ἢ τάχα καὶ διὰ τὰ λοιπὰ τῆς γεννήσεως εἴδη τὰ διὰ τῆς λοχείας γινόμενα, ταύτην ἐφήρμοσεν αὐτῷ τὴν φωνὴν ἡ νύμφη. οὐκ ἀγνοεῖς δὲ πάντως ὁσάκις ἐγεννήθη ὁ πάσης
B τῆς κτίσεως πρωτότοκος, πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν· ὁ πρῶτος λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καὶ πᾶσι τὸν ἐκ νεκρῶν τόκον ὁδοποιήσας διὰ τῆς ἀναστάσεως. ἐν πᾶσι μὲν γὰρ τούτοις ἐγεννήθη. οὐ μὴν διὰ λοχείας παρῆλθεν εἰς γέννησιν. οὔτε γὰρ ἐκ τοῦ ὕδατος γένεσις τὸ τῆς λοχείας πάθος οὐ προσεδέξατο, καὶ ἡ ἐκ νεκρῶν παλιγγενεσία, καὶ ἡ τῆς θείας ταύτης κτίσεως πρωτοτοκία, ἀλλ' ἐν πᾶσι τούτοις καθαρεύει τῆς λοχείας ὁ τόκος. διὰ τοῦτό φησιν, ἐκλελοχισμένος ἀπὸ μυριάδων. οἷον δὲ
C αὐτοῦ τὸ κάλλος ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον μέρεσι διηγεῖται, καιρὸς δ' ἂν εἴη κατανοῆσαι διὰ τῶν εἰρημένων. κεφαλὴ αὐτοῦ, χρυσίον Κεφάζ. ἡ δὲ Ἑβραϊκὴ λέξις, εἰ πρὸς τὴν ἡμετέραν μεταληφθείη φωνὴν, τὸ καθαρόν τι καὶ ἀνόθευτον, καὶ πάσης ἐπιμιξίας ἀλλότριον χρυσίον διὰ τῆς φωνῆς ταύτης δείκνυται. ἀνερμήνευτον δέ μοι δοκεῖν καταλελοιπέναι τὴν τοῦ Κεφάζ λέξιν, οἱ τὰς φωνὰς τῶν Ἑβραίων ἐξελληνίσαντες, διὰ τὸ μὴ εὑρεῖν ἐν τοῖς Ἑλλη-
D νικοῖς ῥήμασι μηδεμίαν φωνὴν ἐξαγγελτικὴν τῆς ἐμφάσεως τῆς ἐνθεωρουμένης τῇ Ἑβραΐδι φωνῇ. ἡμεῖς δὲ τοῦτο μαθόντες, ὅτι εἰλικρινῶς καθαρὸν, καὶ πάσης ὕλης ῥυπαρᾶς ἀμιγές τι καὶ ἀπαράδεκτον ἡ τοιαύτη λέξις ἐνδείκνυται· ταῦτα περὶ τοῦ προκειμένου ῥητοῦ νοεῖν ἐναγόμεθα, ὅτι κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας ἐστὶν ὁ Χριστός. Χριστὸν δὲ νῦν λέγομεν οὐ πρὸς τὸ ἀΐδιον τῆς θεότητος ἀναπέμποντες τοῦτο τὸ ὄνομα, ἀλλὰ πρὸς τὸν θεοδόχον ἄνθρωπον, τὸν ἐπὶ γῆς ὀφθέντα, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντα, τὸν τῆς παρθενίας βλαστὸν, ἐν ᾧ κατῴκησε πᾶν

τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ κοινοῦ φυράματος, δι' οὗ ὁ λόγος τὴν φύσιν ἡμῶν περιεβάλλετο, ποιήσας αὐτὴν ἀκήρατον πάντων τῶν συμπεφυκότων αὐτῇ παθημάτων ἐκκαθαρθεῖσαν. οὕτω γάρ φησι περὶ αὐτοῦ ὁ προφήτης, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, τοῦ πεπειραμένου κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα τῆς φύσεως ἡμῶν, χωρὶς ἁμαρτίας. ἡ μὲν οὖν κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ἡ πάσης τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπαρχή, τὸ καθαρόν τι καὶ πάσης κακίας ἀμιγές τε καὶ ἀπαράδεικτον χρυσίον ἐστίν· οἱ βόστρυχοι δὲ οἵ ποτε ζοφώδεις καὶ μέλανες, καὶ τοῖς κόραξιν ὁμοιούμενοι τῷ εἴδει, ἐκείνοις λέγω τοῖς κόραξιν, οἷς ἔργον ἐστὶ, τὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκόπτειν, κατὰ τὸν παροιμιώδη λόγον, καὶ τοῖς νεοσσοῖς τῶν ἀετῶν βρῶμα τοὺς πηρωθέντας τῶν ὁρατικῶν αἰσθητηρίων παρασκευάζειν, οὗτοι ἐλάται τὰ ὑψηλά τε καὶ οὐρανομήκη δένδρα γενόμενοι, διὰ τὸ ἀναδραμεῖν ἐκ γῆς ἐπὶ τὸ οὐράνιον ὕψος, προσθήκης τοῦ κάλλους γίνονται τῷ νυμφίῳ, τῆς θείας κεφαλῆς ἑαυτοὺς ἐξαρτήσαντες. οὐκ ἀγνοεῖ δὲ πάντως τίς τί τῶν βοστρύχων τούτων ἔργον ἐστὶν, ἐν τοῖς ἄνω μαθὼν παρ' αὐτῆς τῆς τοῦ νυμφίου φωνῆς· ὅτι οἱ βόστρυχοί μου ἐπλήσθησαν ψεκάδων ὕδατος. ἐκεῖνοι οὖν εἰσιν οἱ ψεκάζοντες βόστρυχοι, παρὰ τῶν προφητῶν νεφέλαι ὀνομαζόμενοι, ἀφ' ὧν γίνεται τῆς διδασκαλίας ὁ ὄμβρος, ὁ τὰς ἀψύχους ἀρούρας ποτίζων πρὸς τὴν εὐκαρπίαν τῆς τοῦ Θεοῦ γεωργίας. ἀποστόλους δὲ οἶμαι τροπικῶς τοὺς βοστρύχους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λόγου σημαίνεσθαι, ὧν τινες ἦσαν πρότερον ζοφώδεις τοῖς τοῦ βίου ἐπιτηδεύμασιν, ὁ λῃστής, ὁ τελώνης, ὁ διώκτης, καὶ εἴ τις ἄλλος τοιοῦτος κατὰ τὸν μέλανά τι καὶ σαρκοβόρον τῶν ὀφθαλμῶν ἀφανιστικὸν κόρακα. λέγω δὲ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους τῆς ἐξουσίας, καθώς φησιν ὁ ἀπὸ κόρακος ἐλάτη γενόμενος, καὶ διὰ τοῦτο βόστρυχος τῆς θείας κεφαλῆς χρηματίσας. ὅτι πρότερον ὢν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστὴς, ἕως ἦν κόραξ, πρὸς τὴν χάριν ταύτην μετεσκευάσθη, βόστρυχος γενόμενος τῇ οὐρανίᾳ δρόσῳ διάβροχος, ὁ παντὶ τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας τὸν τῶν ἀποκρύφων τε καὶ σκοτεινῶν μυστηρίων λόγον ἐπιψεκάζων. τούτους μὲν λέγεσθαι παρὰ τῆς νύμφης βοστρύχους ὑπενοήσαμεν, οἳ τῆς χρυσῆς κεφαλῆς ἀπηρτημένοι οὐ μικρὸν δι' ἑαυτῶν ποιοῦ-

A deitatis corporaliter, ipſas primitias communis maſſæ, per quam Verbum naturam noſtram induit, redditam immaculatam, & ab omnibus adhærentibus ei naturaliter vitiis expurgatam. Sic enim Propheta de ipſo loquitur. *Iſai. 53.* Peccatum nullum perpetrauit, neque inuenta fraus eſt in ore ipſius, qui tentatus eſt per omnia ad ſimilitudinem *1.Petr. 2.* naturæ noſtræ, excepto peccato. Corporis igitur Eccleſiæ caput, & totius naturæ primitiæ, aurum eſt purum & alienum ab omni vitioſitatis miſtura. Cincinni verò, tenebricoſi aliquando B & nigri, ſpecieque ſua coruis conſimiles, illis inquam coruis, qui occupantur in hoc, vt oculos configant, quemadmodum in Prouerbio eſt, ac pullis *Prou. 30. 17.* aquilarum in cibum parent illos, in quibus cernendi organa mutilarint; hi ergo cincinni abietes facti, nimirum ſublimes & à terra in cœlum tendentes arbores, venuſtatem ſponſi acceſſione quadam augent, diuinum illius ad caput aptati. Neque verò potes ignorare, quódnam ſit horum cincinnorum munus, cùm ſuperiùs ex ipſis ſponſi Verbis id intellexeris. Cincinni, ait, mei re- C ferti ſunt guttis aquæ. Quapropter illi ſunt guttam rorantes cincinni, qui à prophetis nubes appellantur, à quibus doctrinæ imber ille oritur, qui arua inanimata rigat ad agricultionis diuinæ fertilitatem. Adeoque Apoſtolos hîc figuratè per cincinnos à verbo diuino ſignificari exiſtimo, quorum nonnulli prius ob inſtituta vitæ ſuæ caliginoſi erant, verbi gratia, latro, publicanus ille, & alter perſequutor, & ſi quis præterea fuit conſimilis nigro, carniuoro, oculorum corruptori coruo. Per hunc autem *Coloſſ. 1.* intelligo principem poteſtatis tenebrarum, quemadmodum loquitur is, qui D ex coruo factus abies, propterea cincinnus diuini capitis audit. Cùm enim *1.Tim. 1.* prius & blaſphemus eſſet, & perſequutor, & violenter iniurius, quàm ſcilicet diu coruus erat, ad hanc gratiam transformatus eſt, vt factus cincinnus, & cœleſti rore perfuſus, vniuerſo Eccleſiæ corpori arcanorũ obſcurorumque myſteriorum ſermonẽ roratim illuſtraret. Hos igitur appellari à ſponſa cincinnos exiſtimamus, qui aureo capiti adhærentes non parum ſponſi pulchritudi-

nem augent, ab aura ſpiritus agitati. Pſal.20. Atque iidem illius immaculati capitis pulcherrimum ſertum ſunt, ornantes illud ambitu ſuo. Etenim de his locum illum prophetiæ accipio: *Poſuiſti in caput eius coronam ex lapide pretioſo.* Ita vt per appellationem vtramque intelligantur, quippe qui ſint & cincinni decori, & magni pretij lapides, ornamenti aliquid ex ſe capiti conferentes. Nunc ordinis ratio poſtulat, vt etiam illa, quæ de oculis dicuntur, conſideremus: quæ quidem hæc ſunt. *Oculi eius ſicut columbæ, ad aquarum copias, totæ in lacte ſedentes ſuper plenitudines aquarum.* Horum autem verborum ſententia perceptione quidē noſtra ſublimior eſt: inferius enim eſſe ipſa veritate arbitramur, 1.Cor.12. quidquid de eis cogitauerimus: ſed tamen ſtudioſè illam conſiderantibus, huiuſmodi quædam eſſe videtur. Ait alicubi ſuis in commentariis diuinus ille Apoſtolus, non poſſe oculum manui dicere, Non mihi te opus eſt: quibus verbis docere vult, debere corpus Eccleſiæ ab vtroque rectè comparatum eſſe, tàm perſpiciendi veritate, quàm agēdi vi inter ſe quaſi temperata: quippe quod neque contemplatio per ſe animam perficiat, niſi adſint & opera vitam egregiam abſoluentia: neque philoſophia occupata in agendo ſatis ſit vtilis, niſi vera pietas eorum, quæ fiunt, dux ſit. Quare ſi neceſſaria eſt hæc oculorum & manuum coniunctio, fortaſſe iam propius per hæc ipſa Pauli verba adducimur ad conſiderandum, primò quinam ſint oculi, deinde ad comprehendendam animi contemplatione laudem horum. Quod autem de manibus dicitur, ſuo loco reſeruabimus. Oculorum à natura proprium munus eſt, cernere. Propterea loci etiam ſitu ſupra ſenſuum reliquorum organa collocati ſunt, ad ductandum vniuerſum corpus à natura ordinati. Quare cùm illos, qui ad veritatem duces ſunt, appellari à ſacris litteris audimus ita, vt alius dicatur Videns, a-
1.Reg.9.11 Ezech.3.17 lius Cernens, alius Speculator à Deo prophetarum in libris vocetur: adducimur eò, vt ſtatuamus illos, qui ad cernendum, & inſpiciendum, & ſpeculandum ordinati ſunt, oculos hîc appellari. Eorum verò admiranda præſtantia per comparationem quandam

A σι προσθήκην τῆς ὥρας τῇ τοῦ πνεύματος αὔρᾳ περισοβούμενοι. οὗτοι στέφανοι γίνονται κάλλους τῇ ἀκηράτῳ κεφαλῇ, κοσμοῦντες αὐτὴν τῷ ἰδίῳ κυκλώματι. περὶ τούτων γάρ μοι δοκεῖ λέγειν ἡ προφητεία, ὅτι ἔθηκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον ἐκ λίθου τιμίου. ὥστε αὐτοὺς δι' ἑκατέρων νοεῖσθαι τῶν σημαινομένων, εὐπρεπεῖς τε βοστρύχους, καὶ λίθους τιμίους, δι' αὐτῶν τὴν κεφαλὴν καλλωπίζοντας. ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη καὶ τὰ περὶ τῶν ὀφθαλμῶν εἰρημένα θεωρῆσαι τῷ λόγῳ. ἔστι δὲ ἡ λέξις αὕτη· ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ περιστεραὶ ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων, λελουμέναι ἐν γάλακτι,
B καθήμεναι ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων. ἡ δὲ τῶν εἰρημένων διάνοια, τῆς μὲν καταλήψεως ἡμῶν ἐστιν ὑψηλοτέρα. ὃ γὰρ ἂν ἐννοήσωμεν περὶ τούτων ἔλαττον εἶναι τῆς ἀληθείας οἰόμεθα· σκοπουμένοις δὲ δι' ἐπιμελείας ἡμῖν, τοιαύτη τις ἔδοξεν εἶναι. φησί που τῶν ἑαυτοῦ λόγων ὁ θεῖος ἀπόστολος, μὴ δύνασθαι λέγειν τὸν ὀφθαλμὸν τῇ χειρί, χρείαν σου οὐκ ἔχω· δόγμα διὰ τούτων ποιούμενος, ὅτι δι' ἀμφοτέρων προσήκει τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας παρατείνειν καλῶς, τοῦ διορατικοῦ τῆς ἀληθείας συγκεκραμένου πρὸς τὸ δρα-
C στήριον· οὔτε τῆς θεωρίας καθ' ἑαυτὴν τὴν ψυχὴν τελειούσης, εἰ μὴ καὶ τὰ ἔργα παρείη, τὰ τὸν ἠθικὸν κατορθοῦντα βίον· οὔτε τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας αὐτάρκη παρεχομένης τὴν ὠφέλειαν, μὴ τῆς ἀληθινῆς εὐσεβείας τῶν γινομένων καθηγουμένης. Εἰ τοίνυν ἀναγκαία τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὰς χεῖράς ἐστιν ἡ συζυγία, τάχα προσαγόμεθα διὰ τῶν εἰρημένων, πρῶτον μὲν τοὺς ὀφθαλμοὺς, οἵτινές εἰσι, κατανοῆσαι· ἔπειτα δὲ καὶ τὸν περὶ αὐτῶν ἔπαινον ἐν θεωρίᾳ λαβεῖν· τὸν δὲ περὶ τῶν χειρῶν λόγον, τῷ ἰδίῳ ταμιευσόμεθα
D τόπῳ. ὀφθαλμῶν γὰρ ἴδιον ἐκ φύσεως ἔργον ἐστὶ τὸ ὁρᾶν· διὸ κατὰ τὴν τοπικὴν θέσιν πάντων ὑπέρκεινται τῶν αἰσθητηρίων, εἰς ὁδηγίαν τοῦ παντὸς σώματος προτεταγμένοι παρὰ τῆς φύσεως. ὅταν οὖν τοὺς τῆς ἀληθείας καθηγουμένους παρὰ τῆς θείας γραφῆς οὕτως ὀνομαζομένους ἀκούσωμεν, ὧν ὁ μέν τις ἐλέγετο βλέπων· ἕτερος δὲ ὁ ὁρῶν· ἄλλος δὲ σκοπὸς παρὰ τοῦ Θεοῦ οὕτω διὰ τῆς προφητείας ὠνομασμένος· ἐναγόμεθα διὰ τούτων, τοὺς ἐφορᾶν καὶ ἐπιβλέπειν καὶ ἐπισκοπεῖν τεταγμένους, ὀφθαλμοὺς ἐνταῦθα νομίζειν κατονομάζεσθαι, τὸ δὲ περὶ αὐτοὺς θαῦμα καθ' ὁμοιό-

τητά τινα συγκριτικὴν γίνεσθαι διδασκόμεθα, τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον παραθέσεως τὸ κάλλος αὐτῶν ὑπογραφούσης. Φησὶ γάρ· ὅτι ὀφθαλμοί σου περιστεραί. καλὸς γὰρ ὡς ἀληθῶς τῶν τοιούτων ὀμμάτων ἔπαινος ἡ ἀκακία, ἣν κατορθοῦσιν οἱ μηκέτι τῷ σαρκώδει βίῳ μολυνόμενοι, ἀλλὰ ζῶντές τε καὶ στοιχοῦντες τῷ πνεύματι. ὁ γὰρ πνευματικὸς καὶ ἄϋλος βίος τῷ τῆς περιστερᾶς εἴδει χαρακτηρίζεται· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτως ὤφθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἱπτάμενον. οὐκοῦν τὸν ἀντὶ ὀφθαλμῶν τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμένον, εἰ μέλλει καθαρῶς ἐπισκοπεῖν τι καὶ ἐπιβλέπειν, πᾶσαν τὴν ἐκ κακίας λήμην ἀποκλύσασθαι προσήκει τῷ ὕδατι. ἔστι δὲ οὐχ ἓν ὕδωρ νιπτικὸν τῶν ὀμμάτων, ἀλλὰ πολλὰ τῶν τοιούτων ὑδάτων εἶναι φησὶ τὰ πληρώματα. ὅσαι γάρ εἰσιν ἀρεταί, τοσαύτας χρὴ τὰς τῶν καθαρσίων ὑδάτων ἐννοῆσαι πηγάς, δι' ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ γίνονται ἀεὶ ἑαυτῶν καθαρώτεροι· οἷον πηγὴ τοῦ καθαρσίου ὕδατός ἐστιν ἡ σωφροσύνη· ἄλλη πηγὴ τοιαύτη ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιθυμία, καὶ ἡ τοῦ κακοῦ ἀλλοτρίωσις. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὕδατά ἐστιν ἐκ μιᾶς μὲν πηγῆς, διαφόροις δὲ ῥείθροις εἰς ἓν ἀθροιζόμενα πλήρωμα, δι' ὧν πάσης ἐκ πάθους λήμης γίνεται τοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ καθάρσια· ἀλλ' εἰσὶ μὲν ἐπὶ τὰ πληρώματα τῶν ὑδάτων οἱ ὀφθαλμοί, οἱ διὰ τῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀκακίας ταῖς περιστεραῖς ὡμοιωμένοι· λουτρὸν δὲ αὐτοῖς τὸ γάλα φησίν, οὕτως εἰπόντος τοῦ λόγου· ὅτι λελουμέναι ἐν γάλακτι. πρέπων δὲ τοῖς τοιούτοις ὄμμασιν ἔπαινος τὸ τῷ γάλακτι τὴν τοιαύτην περιστερὰν λουομένην ἐγκωμιάζεσθαι. ἀληθὴς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ γάλακτος παρατήρησις, ὅτι μόνον τοῦτο τοιαύτην ἔχει τὴν ἰδιότητα, τὸ μὴ ἐμφαίνεσθαι αὐτῷ εἰδώλου τινὸς καὶ ὁμοίωμα. πάντα γὰρ ὅσα τῆς ὑγρᾶς ἐστι φύσεως, καθ' ὁμοιότητα τῶν κατόπτρων διὰ τοῦ λείου τῆς ἐπιφανείας τῶν εἰς αὐτὰ βλεπόντων ἀντιφαίνεσθαι παρασκευάζει τὰ ὁμοιώματα. ἐν μόνῳ δὲ τῷ γάλακτι ἡ τοιαύτη εἰδωλοποιΐα χώραν οὐκ ἔχει. οὗ χάριν, τοιοῦτος τῶν τῆς ἐκκλησίας ὀφθαλμῶν ἐστιν ὁ τελεώτατος ἔπαινος, τὸ μηδὲν ἀνυπόστατόν τι καὶ πεπλανημένον καὶ μάταιον παρὰ τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν σκιογραφεῖν ἑαυτοῖς δι' ἀπα-

A declaratur, depingente huius adiectione pulchritudinem illorum. Ait enim: *Oculi eius ſicut columbæ.* Præclara nimirum in huiuſmodi oculis laus eſt, expers malitiæ ſimplicitas, quæ in illos cadit, qui nondum à vita carnali polluti ſunt, ſed viuunt & ambulant ſpiritu. Etenim ſpiritualis & immunis à rebus craſſis vita, per columbæ ſpeciem exprimitur: cùm ſanctus etiam ſpiritus hac ſpecie conſpectus ab Ioanne ſit de cœlis ſuper aquam volare. Quare illum, qui vt Eccleſiæ corpori ſit oculi loco, diuinitùs ordinatus eſt, ſi quidem purè ſpeculatoris & inſpectoris munere fungi velit, omnem vitioſitatis lippitudi-

B nem abluere aqua conuenit. Et aqua non vna eſt, qua oculi abſtergendo repurgantur, ſed complures hic eſſe dicuntur eiuſmodi aquarum copiæ. Nam quot virtutes ſunt, tot eſſe huiuſmodi luſtralium aquarum fontes exiſtimandum eſt, per quos oculi ſemper ſeipſis puriores fiunt. Verbi gratia, Temperantia luſtralis aquæ fons quidam eſt: alius humilitas, veritas, iuſtitia, fortitudo, boni cupiditas, mali auerſatio. Hæ & aliæ aquæ, de vno quidem illæ fonte, ſed diuerſis quaſi fluentis in vnum collectis quædam ſunt copioſa plenitudo, per quæ oculi ab omni vitioſa lippitu-

Temperantia fons luſtralis aquæ.

C dine repurgantur. Quamquam verò ad aquarum copias ſunt illi oculi, qui ob integritatem ac ſimplicitatem columbis comparãtur; nihilominus lauacrum eorum lac eſſe dicitur, his verbis hiſce: *Ablutæ lacte.* Conueniens autem laus huiuſmodi oculis tribuitur, cùm lacte columba talis ablui, venuſtáque reddi commemoratur. Nam verè hoc in lacte obſeruatum eſt, ſolum inter humida proprietatem hanc, quòd in eo nullius rei ſimulacrum ac ſimilitudo con-

D ſpiciatur. Etenim res omnes, quæ humidæ naturæ ſunt, ad ſimilitudinem ſpeculorum ob læuitatem ſuperficiei faciunt, vt inſpicientium in eas viciſſim ex ipſis imagines reluceant. In ſolo autem lacte huiuſmodi ſimulacrorum expreſſio locum non habet. Quo fit, vt hæc oculorum Eccleſiæ ſit laus perfectiſſima, quòd nihil, quod non ſubſiſtat in rerum natura, nihil erroneum, nihil vanum præter ipſam rerum veritatem, velut vmbraculi quodam ſimulachro fraudulenter repræſentent:

ſed ipſiſſimam veritatem intueantur, erroneis huius vitæ ſpectris & imaginationibus nequaquam admiſſis. Propterea lactis lauacrum perfecta hæc anima certum eſſe remedium ſtatuit ad oculorum puritatem. Quæ porrò ſequuntur verba, quaſi lex quædam, præſcribunt auditoribus, quibus rebus ſtudioſè intenti eſſe oculi debeant. *Sedentes*, inquit, *iuxta copias aquarum*. Nimirum perpetuam velut adſiduitatem attentionis in diſcendis rebus diuinis noſtræ dictum hoc requirit, dum puros oculos laudat: docens interim nos, quo pacto pulchritudinem oculorum conſequi poſſimus, nimirum nunquam non ad aquarum copias ſedendo. Præſertim cùm multi ex iis, qui oculorum locum obtinent, omiſſa huiuſmodi copiis aquarum adſidendi diligentia, ad flumina Babylonis deſideant, facientes id quod in Dei perſona in huiuſmodi hominibus reprehenditur. Reliquerunt

Ierem. 2. me, inquit, fontem aquæ viuæ, ac foderunt ſibi puteos perforatos, qui aquam continere nequeunt. Itaque docemur hoc dicto, qui fieri oculus pulcher poſſit, vt decus aliquod habeat, omninoque conueniat aureo capiti: nimirum ſi labe careat, ad exemplum columbæ: & inſtar naturæ lactis ab erroribus & fraudibus immunis ſit, à nullo rerum non ſubſiſtentium errore illuſus: denique conſtanter & aſſiduè diuinarum aquarum copiis adſideat, inſtar ligni quod aquarum ad riuos plantatum, nuſquam loco ſuo dimouetur. Sic enim & fructus ſuo tempore proferetur, & rami eleganter coloratis foliis perpetuò florentes conſeruabuntur, aura eos circumſtrepente. At nunc plerique oculi ſpirituales neglectis aquis hiſce, ac parui facientes adſiduitatẽ in verbo Dei, vel auaritiæ ſibi lacum fodiunt, vel in vanæ gloriç lapidicinis verſantur, vel in ſuperbiæ puteo effodiendo laborant, vel alios denique lacus erroris ſtudioſè fodiunt, quorum natura ſic comparata non eſt, vt aquam illam tantopere expetitam continere perpetuò poſſint, ſemper huius vitæ honore, potentia, gloria, quas res mirificè multi expetunt, vnà cum ortu ſuo diffluentibus, nullumque veſtigium inanis operæ in deceptis relinquentibus. Tales ergo vult eſſe inſpectores ac ſpeculatores Dei Verbum,

A τῆς, ἀλλὰ τὸ ὄντως ὂν τὰ βλέπειν, ταῖς δὲ ἠλητευμέναις τοῦ τῇδε βίου ὄψεσι τι τῆς φαντασίας μὴ παραδέχεσθαι. διὰ τοῦτο πρὸς τὴν καθαρότητα τῶν ὀμμάτων ὑπὸ τῆς τελείας ψυχῆς τὸ τοῦ γάλακτος λουτρὸν ἀσφαλὲς ἐκρίθη. ὁ δὲ ἐφεξῆς λόγος, νόμος ἐστὶ τοῖς ἐπαΐουσι, περὶ ἃ χρὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν σπουδὴν ἔχειν. καθήμεναι γάρ, φησιν, ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων. τὴν γὰρ διηνεκῆ προσεδρείαν τῆς περὶ τὰ θεῖα μαθήματα προσοχῆς, ὁ τοιοῦτος ὑποτίθεται λόγος, δι' ὧν ἐπαινεῖ τοὺς καθαροὺς ὀφθαλμούς· καὶ ἡμᾶς

B διδάσκων, ὅπως ἂν τὸ ἴδιον κάλλος τῶν ὀφθαλμῶν ἀναλάβοιμεν, ἀεὶ προσκαθήμενοι τοῖς τῶν ὑδάτων πληρώμασιν· ὡς οἵγε πολλοὶ τῶν εἰς ὀφθαλμοὺς τεταγμένων καταλιπόντες τὸ τοῖς τοιούτοις πληρώμασι προσεδρεύειν τοῖς Βαβυλωνίοις ποταμοῖς παρακάθηνται, πληροῦντες τὴν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ γεγραμμένην ἐπὶ τῶν τοιούτων κατηγορίαν. ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνάσονται συνέχειν ὕδωρ. μάθημα οὖν ἐστιν, ὅπως γένοιτο καλὸς ὁ ὀφθαλ-

C μός, ἐμπρέπων τε καὶ ἐναρμόζων τῇ χρυσῇ κεφαλῇ, τὸ εἶναι αὐτὸν ἀκέραιον μὲν κατὰ τὴν περιστεράν, ἀπλανῆ τε καὶ ἀνεξαπάτητον κατὰ τὴν τοῦ γάλακτος φύσιν, μηδεμίαν πλάνην τῶν ἀνυποστάτων φανταζόμενον· προσκαθῆσθαι δὲ διὰ παραμονῆς καὶ προσεδρείας τοῖς πληρώμασι τῶν θείων ὑδάτων, καθ' ὁμοιότητα τοῦ ξύλου τοῦ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων πεφυτευμένου καὶ οὐ μεθισταμένου. οὕτω γὰρ ὅ τε καρπὸς ἐπὶ τοῦ ἰδίου καιροῦ προβληθήσεται, καὶ ὁ κλάδος ἀειθαλὴς φυλαχθήσεται τῇ εὐχροίᾳ τῶν φύλλων περισοβού-

D μενος. νυνὶ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πνευματικῶν τούτων ὑδάτων καταμελοῦντες, καὶ τῆς τοῦ λόγου προσεδρείας μικρὰ φροντίζοντες, ἤτοι τὸν τῆς φιλοχρηματίας ἑαυτοῖς λάκκον ὀρύσσουσιν, ἢ τὸν κενοδοξίας λατομοῦσιν, ἢ τὸν ὑπερηφανίας φρεωρυχοῦσιν, ἢ ἄλλους τινὰς λάκκους ἀπάτης μετ' ἐπιμελείας ὀρύσσουσιν, οἳ συνέχειν εἰς τὸ διηνεκὲς τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς ὕδωρ, φύσιν οὐκ ἔχουσιν, ἀεὶ τοῦ ὧδε τιμῆς τε, καὶ δυναστείας, καὶ δόξης, περὶ ἣν ἐστιν ἡ σπουδὴ τοῖς πολλοῖς, ὁμοῦ τῷ συστῆναι διαρρεούσης, καὶ οὐδὲν ἴχνος τῆς ματαίας σπουδῆς ἐν τοῖς ἠπατημένοις καταλιπούσης. τοιούτους εἶναι βούλεται τοὺς ὁρῶντάς τε καὶ ἐπισκοποῦντας ὁ λόγος,

ὧν χρὴ

ὧν χρὴ προβεβλῆσθαι μὲν, οἷόν τινα ὀφρύων περιβολὴν, τὴν τῶν θείων διδαγμάτων ἀσφάλειαν· ἐπικαλύπτεσθαι δὲ τῇ σωφροσύνῃ καθάπερ τινὶ βλεφάρων περιβολῇ τὸ καθαρόν τε καὶ στίλβον τῆς πολιτείας, μήποτε ἡ τῆς οἰήσεως δοκὸς ἐμπεσοῦσα τῷ καθαρῷ τῆς κόρης, ἐμπόδιον γένηται πρὸς τὴν ὅρασιν. τίς δὲ μετὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μελῶν τοῦ νυμφίου ἐστὶν ὁ ἔπαινος, ἐν τοῖς ἐφεξῆς Θεοῦ διδόντος ἐπελευσόμεθα· χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A quorum ſupercilia quodam vallo munita ſint, nimirum diuinorum dogmatum certitudine: quique tegant humilitate, veluti quodam palpebrarum ambitu, vitæ ſuæ puritatem ac ſplendorem, ne trabs arrogantiæ in pupillæ puritatem illapſa, viſui ſit impedimento. Cæterùm quæ poſt oculos cæterorum ſponſi membrorum ſint encomia, deinceps Deo dante percurremus: idque per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui æternum gloria tribuatur, Amen.

B

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

ΣΙΑΓΟΝΕΣ αὐτοῦ ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος φύουσαι μυρεψικά. χείλη αὐτοῦ κρίνα στάζοντα σμύρνας πλήρη. χεῖρες αὐτοῦ τορευταὶ, χρυσαῖ, πεπληρωμέναι Θαρσεῖς. κοιλία αὐτοῦ πυξίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαπφείρου. κνῆμαι αὐτοῦ στῦλοι μαρμάρινοι, τεθεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσᾶς. εἶδος αὐτοῦ, ὡς Λίβανος ἐκλεκτὸς, ὡς κέδροι. φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμοὶ καὶ ὅλος ἐπιθυμία. οὗτος ἀδελφιδός μου, καὶ οὗτος πλησίον μου, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ.

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA XIIII.

MAXILLAE *ipſius tanquã aromatis phialæ, quæ proferũt vnguẽta. Labra eius ſunt lilia, diſtillantia myrrhã vberẽ.* Cap. 5. v. 13. 14. *Manus illius tortiles, aureæ, plenæ tharſis.* C *Venter eius tabella eburnea, in lapide ſapphiro.* 15. *Crura illius columnæ marmoreæ, fũdatæ ſuper aureas baſes.* 16. *Species ipſius, vt electus Libanus, vt cedri. Guttur eius dulcedo ac nil niſi deſiderium eſt. Hic eſt cognatus meus, & hic proximus meus, filiæ Hieruſalem.*

Ὁ τῷ ἀδόλῳ γάλακτι τρέφων τὸ νηπιάζον ἔτι τῆς πνευματικῆς ἡλικίας, τροφὸς, καθώς φησιν αὐτὸς ὁ ἀπόστολος, τῶν ἀρτιγεννήτων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γενόμενος· ταμιεύεται D τὸν τῆς σοφίας ἄρτον τοῖς τελειωθεῖσι κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, εἰπών· Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· οἱ διὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν διδαγμάτων ἕξιν γεγυμνασμένα ἔχοντες τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς, τοῦ ἄρτου τῆς σοφίας εὐπαράδεκτοι γίνονται, τοῖς λεπτοποιοῦσιν ἐν τοῖς ὀδοῦσι τὸν λογισμὸν, σιαγόνος εἰς τροφὴν προσδεόμενοι. χρὴ τοίνυν εἶναι καὶ σιαγόνας ἐν τῷ σώματι Χριστοῦ τοῖς μηκέτι προσανέχουσι τῇ θηλῇ τοῦ

QVI lacte ſimplici puerilem adhuc ſpiritualis ætatis teneritatem alit, Hebr. 5. infantum (vt Apoſtolus loquitur) in Eccleſia nutritor: is panem ſapientiæ perfectis ſecundum hominem interiorem 1. Cor. 2. reſeruat. Sic enim Paulus ait: Sapientiam loquimur inter perfectos, nimirum qui propter habitum, quem in audienda bona doctrina ſunt adſequuti, ſenſus animi exercitatos habent: vt facilè panem ſapientiæ recipere poſſint, cùm ad alendum opus ſit etiam maxilla, quæ ratiocinationum dentibus cibum hunc comminuat. Quapropter & maxillas in corpore Chriſti eſſe neceſſe eſt iis, qui nõ amplius papillæ Ver-

Maxilla in corpore Chriſti quæ.

bi adhærent: ſed cibum iam ſolidiorem expetunt, de quibus nunc ſponſa loquitur in hiſce verbis: *Maxillæ ipſius tanquam aromatu phialæ, quæ proferunt vnguenta.* Enimuerò poſcere ſeriem ipſam, vt de maxillas dicatur, oculis iam conſideratis, cuiuis eſſe perſpicuum arbitror, qui prudenter hæc audit. Nam propterea debet ad aquarum ſpiritualium copiam adſidens oculus, erroris experte ac minimè fraudulento lacte lauari, ſimilis factus columbæ ſimplici: vt ſuorum bonorum participes reddat omnes, qui ad Eccleſiæ corpus pertinent. Ea de cauſſa magnus etiam Eſaias eum, qui vita ſua iam ſublimem in montem adſcenderit, clara voce clamare iubet, vt ex ipſo cognoſcant auditores aduentantem cum robore Dominum, & illud ipſum brachium, quod cum poteſtate creatis præeſt, cognoſcant, eum qui gregem paſcit, & agnos colligit, ac per ſpes bonas egregiè fœtas ouiculas cõſolatur, qui palmo cœlum complectitur, & terram vniuerſam pugno conſtringit: quibus adde cætera, quæcũque liber hic prophetæ præterea commemorat illi prædicanda, qui montis verticem conſcenderit. Quare ſi eam ipſam ob cauſſam vis aquarum & lactis contingit oculis ad veritatis cognitionem, rectè atque ordine ſecundum eos maxillæ laudantur, quarum munus eſt nutrimentum comminuere, quo corporis vis ac natura conſeruatur. Videamus ergo quanã in re ſita ſit maxillarum laus. Audiamus ipſam ſpõſam, cuiuſmodi de eis commemoret. *Maxillæ ipſius tanquam aromatu phialæ, quæ proferunt vnguenta.* Quibus in verbis ſi ſpecies illa poculorum patula per appellationem phialæ ſignificatur, quę ita confecta eſt, vt omnis concauitas quaſi furtim ſeſe ſubducat oculis, cùm figura eius non nimis profunda ſit, neque ſe in rectum quaſi reſupinet, non accuratè concaua videatur, neque plana. Si ergo talem poculorum ſpeciem ſponſa per phialam intelligit: nimirum peculiaris quædam erit ratio, quamobrem ab hac figura maxillæ laudentur. Nam dicere poterit quiſpiam, in prædicatione ſimplicitatis doctrinæ quaſi patulæ miniméque fraudulentæ, mentionem phialę factam eſſe: in qua vetita profunditas à Propheta locum habere non poteſt, cùm
Pſal. 68. ait: Eripiar ab iis, qui oderunt me,

A τοῦ λόγου· ἀλλ' ἤδη τῆς στερεωτέρας ἐφιέμενοι τροφῆς, περὶ ὧν νῦν ποιεῖται λόγον ἡ νύμφη λέγουσα οὕτως· σιαγόνες αὐτοῦ ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος φύουσαι μυρεψικά. Τὸ μὲν οὖν ἀκολούθως ἔχειν τὸν περὶ τῶν σιαγόνων λόγον τοῖς περὶ τὸν ὀφθαλμὸν θεωρηθεῖσι, παντὶ δῆλον ἂν εἴη τῷ συνετῶς ἐπαΐοντι. Διὰ τοῦτο γὰρ χρὴ τὸν ὀφθαλμὸν τοῖς πληρώμασι τῶν πνευματικῶν ὑδάτων προσεδρεύοντα τῷ ἁπλῷ τε καὶ ἀδόλῳ λούεσθαι γάλακτι, τῇ ἀκεραίᾳ περιστερᾷ ὁμοιούμενον, ἵνα κοινωνοὺς ποιήσῃ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν πάντας τοὺς εἰς τὸ σῶμα συντελοῦντας τῆς
B ἐκκλησίας. Οὗ χάριν καὶ ὁ μέγας Ἡσαΐας, τὸν ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ὑψηλὸν ἀναβάντα διὰ τῆς πολιτείας βοᾶν διακελεύεται λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, ὥστε γνῶναι δι' αὐτοῦ τοὺς ἀκούοντας, τὸν μετ' ἰσχύος ἐρχόμενον κύριον, καὶ τὸν ἐξουσιάζοντα τῶν ὄντων βραχίονα, τὸν ποιμαίνοντα τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἄρνας συνάγοντα, καὶ τὰς καλῶς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδων κυοφορούσας παρακαλοῦντα, τὸν διειληφότα τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακὶ περισφίγγοντα· καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς τούτοις ἡ προφητεία φησὶ δεῖν παρὰ τοῦ ἀκρω-
C ρείας ἐπιβεβηκότος κηρύσσεσθαι. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τούτων γέγονε τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἡ ἐκ τῶν ὑδάτων τε καὶ τοῦ γάλακτος δύναμις πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, ἀκολούθως ἐπαινοῦνται μετ' ἐκείνους αἱ σιαγόνες, ὧν ἔργον ἐστὶ τὸ λεπτοποιεῖν τὴν τροφὴν δι' ἧς ἡ τοῦ σώματος συντηρεῖται φύσις καὶ δύναμις. Ἴδωμεν τοίνυν ἐν τίνι τῶν σιαγόνων ἐστὶν ὁ ἔπαινος αὐτῆς. Ἀκούσωμεν τῆς νύμφης, οἷα περὶ αὐτῶν διεξέρχεται. σιαγόνες αὐτοῦ, φησὶν, ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος, φύουσαι μυρεψικά. εἰ δὲ διηπλωμένον τῶν ἐκπωμάτων εἶδος ὁ λόγος σημαίνει τῷ τῆς φιάλης ὀνόματι, ἐν ᾧ κλέπτεται διὰ τῆς κατα-
D σκευῆς ἡ κοιλότης, οὔτε ἄγαν βαθυνομένου τοῦ σχήματος, οὔτε δι' εὐθείας ἐξυπτιάζοντος, ὡς μήτε κοῖλον ἀκριβῶς εἶναι δοκεῖν, μήτε ἐπίπεδον. εἰ τοίνυν τὸ τοιοῦτον εἶδος ὑποδείκνυσι διὰ τῆς φιάλης ἡ νύμφη· ἴδιον ἂν ἔχοι λόγον ἐκ τοῦ σχήματος τούτου τῶν σιαγόνων ὁ ἔπαινος. εἴποι γὰρ ἄν τις τὸ ἁπλοῦν τε καὶ διηπλωμένον καὶ ἄδολον τῆς διδασκαλίας ἐπαινέσαι τὸν λόγον βουλόμενον μνήμην τῆς φιάλης πεποιῆσθαι· ἐν ᾧ τὸ ἀπηγορευμένον ὑπὸ τοῦ προφήτου βάθος συστῆναι οὐ δύναται, τοῦ εἰπόντος· ῥυσθείην ἐκ τῶν μισούντων με,

καὶ ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων. τὴν οὖν ἐν ἁπλότητι φαινομένην ἀλήθειαν δίχα τινὸς δολερᾶς κοιλότητος φαμὲν διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς φιάλης σημαίνεσθαι, ἧς ὕλη μέν ἐστι τὸ ἄρωμα· ἔργον δὲ τὸ φύειν μυρεψικά. σιαγόνες γὰρ αὐτοῦ ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος, οὐκ ἐξ ἀργύρου γενόμεναι, ἢ χρυσοῦ, ἢ ὑέλου, ἤ τινος ἑτέρας ὕλης τοιαύτης, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ἀρώματος ταῦτα ἐξ αὐτῶν φύουσα, δι' ὧν τὰ μύρα κατασκευάζεται. σαφὴς δὲ πάντως ἐστὶν ἡ διὰ τῶν εἰρημένων τοῖς ῥητοῖς τούτοις ἐνθεωρουμένη διάνοια, ὅτι τῶν καθαρῶν τῆς ἐκκλησίας ὀμμάτων ἐστὶ B τοιαύτην παρασκευάζειν τῷ σώματι τὴν τροφὴν, τῇ λειαντικῇ τῶν σιαγόνων δυνάμει, ὡς μηδὲν βαθύ τι καὶ ὕπουλον ἐν τοῖς λεγομένοις ὁρᾶσθαι· ἀλλ' εἶναι πάντα τηλαυγῆ τε καὶ ἐλεύθερα, καὶ πάσης δολερᾶς ἐπικρύψεως καὶ βαθύτητος κεχωρισμένα· ὡς καὶ νηπίοις εἶναι κατάδηλα, καθώς φησιν ὁ προφήτης· ἡ μαρτυρία κυρίου πιστὴ, σοφίζουσα νήπια· ἡ ἐντολὴ κυρίου τηλαυγὴς, φωτίζουσα ὀφθαλμούς. εἰ γὰρ τοιαῦται εἶεν αἱ φιάλαι τοῦ λόγου, οὐκ ἐκ τῆς γηΐνης ὕλης δηλονότι συστήσονται· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀ- C ρώματος ἔσται ἡ φύσις· ἐκείνου λέγω τοῦ ἀρώματος, ὃ ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματά φησιν εἶναι ἡ νύμφη, ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ ᾄσματος. τοιαύτη φιάλη ὁ Παῦλος ἦν, ὁ μὴ ἐν πανουργίᾳ τὸν λόγον, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας ἑαυτὸν συνιστάνων. οὗ ἡ ὕλη τὸ ἐκ γῆς εἶναι ἀπέθετο, ἀφ' οὗ διὰ τοῦ βαπτισμοῦ τὰς λεπίδας τῶν ὀφθαλμῶν τῇ σαρκὶ συναπέθετο· ἀλλ' ἐκ τοῦ εὐπνοοῦντος ἀρώματος ἀνεσκευάσθη, τοῦ ἁγίου πνεύματος τέκνον γενόμενος. ὃς ἐπειδὴ διὰ τῆς τοιαύτης χαλκείας ἐκλογῆς σκεῦος κατεσκευάσθη πρὸς τὴν οἰνοχοΐαν τοῦ λόγου D φιάλη γενόμενος, οὐκέτι χρείαν ἔσχεν ἀνθρώπου, τὴν γνῶσιν αὐτῷ τῶν μυστηρίων ἐγχέοντος· οὐ γὰρ προσανέθετο σαρκὶ καὶ αἵματι· ἀλλ' αὐτὸς ἔφυεν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἀνέβρυε τὸν θεῖον ποτὸν, διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ εὐωδίας τὰ ποικίλα τῶν ἀρετῶν εἴδη μυρεψῶν τοῖς ἀκούουσιν, ὥστε κατὰ τὰς διαφοράς τε καὶ ἰδιότητας τῶν δεχομένων τὸν λόγον κατάλληλον εὑρίσκεσθαι πρὸς τὴν τοῦ ζητοῦντος χρείαν τὸ ἄρωμα τοῖς Ἰουδαίοις, τοῖς Ἕλλησι, ταῖς γυναιξὶ, τοῖς ἀνδράσι, τοῖς δεσπόταις, τοῖς δούλοις, τοῖς γονεῦσι,

A & ex aquis profundis. Itaque veritatem, quę in ſimplicitate pateſcit, abſque vlla fraudulenta concauitate, per vocem phialæ ſignificari dicimus, cuius quidem materies ſit aroma, munus autem proferre vnguenta. Maxillæ ipſius, inquit, tanquam aromatis phialæ, non ex argento factæ, vel auro, vel vitro, vel alia quapiã huiuſmodi materie, ſed ipſo ex aromate, quod illa proferat, de quibus vnguenta parantur. Atque ex his iam haud dubiè horum verborum ſententia perſpicua eſt: nimirum eſſe proprium puris Eccleſiæ oculis, vt talem corpori cibum præparent, per maxillas comminuendi vi præditas: quo nihil profundum ac latens in iis quæ dicuntur conſpiciatur, ſed omnia ſint dilucida, libera, ab omni fraudulenta occultatione ac profunditate ſeparata: ita vt pueris etiam manifeſta ſint, quemadmodum vates ait, Teſtimonium Domini eſt fidele, ac pueros erudit, præceptum Domini dilucidum, oculis lucem adferens. *Pſal.18.* Nimirum ſi tales ſint Verbi phialæ, haud dubiè non ex vlla terrena materie confectæ erunt, ſed erit ex aromate ipſarum natura, illo inquam aromate, quod excellere omnia aromata cantici huius initio ſponſa dicit. Talis phiala Paulus erat, qui non per vafriciem fraudulenter docebat, ſed aperta veritate ſeipſum omnibus probabat. Cuius materies abijciebat naturam terreſtrem, ex quo per baptiſmum carnis oculorum ſquamas depoſuit, *Act.9.18* ac factus Spiritus ſancti filius, ex fragranti aromate de integro inſtauratus fuit. Idem poſteaquam in tali officina electum vas factus eſt, & quidem phiala, per quam verbum diuinum propinaretur, non amplius hominis vllius eguit opera, qui myſteriorum ei cognitionem infunderet (non enim carni acquieuit & ſanguini) *Gal.1.16.* ſed ipſe in ſe protulit diuinum illum potum, cuius & ſcaturiginem velut emiſit, dum per Chriſti fragrantiam varias virtutes in auditoribus quaſi quædam vnguenta conficeret, ita vt pro diuerſitate proprietatéque recipientium, Dei Verbum aroma ipſum conueniens vſui eius, qui illud poſceret, reperiretur; nimirum Iudæis, Græcis, mulieribus, viris, heris, ſeruis, parentibus,

liberis, legi non adſtrictis, ſubiectis legi. Tam multiformem ille doctrinæ gratiam habebat, omni virtute temperatam: varia docendi ratione, pro neceſſitate & ex vſu cuiuſque, Dei Verbum miſcente hac phiala, tanquam aromata quædam pro iis qui illud reciperent. Huiuſmodi ergo maxillas laudat, quæ pulchritudinem corporis ſponſi verbis hiſce ad viuum depingit: quodque hoc maxillarum encomium eò ſpectet, porrò ſequentia verba teſtantur. Etenim poſt maxillas laudantur labia, per quæ ſermo ille conditus aromatibus profertur. Verba encomij hæc ſunt. *Labra eius lilia, diſtillantia myrrham vberem.* Duas virtutes ſimul Verbo tribuit, gemina ſimilitudine. Horum alterum veritas eſt, quæ in dictis & ſplendida & illuſtris conſpicitur. Nam talis eſt lilij ſpecies, cuius ſplendor quaſi quodam ænigmate puritatem ac veritatem eorum, quæ dicuntur, ſignificat. Alterum eſt, quòd ſola ſub mentis perceptionem cadens & craſſarum rerum expers vita per doctrinam proferatur, extincta vita hac infera, cuius in carne ac ſanguine vis conſpicitur, per contemplationem rerum quæ mente intelliguntur. Etenim ex ore diſtillans myrrha, quæ recipientis animum replet, mortificationem carnis clarè denotat. Nam multoties hoc in litteris à Spiritu diuino profectis obſeruauimus, appellationem myrrhæ mortem ſignificare. Quare perfectus & purus oculus, qui de maxilla phialam efficit, vnguenta ex ſe proferentem quaſi quodam ex fonte, hic ergo ſermonum lilia gignit per os illorum, qui diuino ſplendore ſunt ornati. Nam ſic appellantur ij, qui puri ſunt, & ex virtute fragrantiam quandam habent: quique myrrham diſtillant, quæ ſine defectu mentem recipientium eam replet. Eſt autem illa vitæ huius corporeæ contemptus, cùm vniuerſa quæ in hac vita curæ ſunt hominibus, per ſupernorum bonorum cupiditatem vim ſuam omnem amittunt & extinguuntur. Talem myrrham olim Paulus effundebat ex ore ſuo, miſtam cum puro pudicitiæ lilio, in ſanctæ virginis aures. Ea verò erat Thecla, *Thecla virgo Pauli diſcipula.* quæ præclarè animo ſuo defluentibus de lilio guttis intra ſe receptis, hominem externum morte opprimit,

A τοῖς τέκνοις, τοῖς ἀνόμοις, τοῖς ὑπὸ νόμον. οὕτως αὐτῷ πολυειδὴς ἦν διὰ πάσης ἀρετῆς κεκραμένη τῆς διδασκαλίας ἡ χάρις διὰ τῶν ποικίλων διδαγμάτων, καταλλήλως τῇ ἑκάστου χρείᾳ μυρεψούσης τῆς φιάλης, τοῖς δεχομένοις τὸν λόγον. τὰς οὖν τοιαύτας ἐπαινεῖ σιαγόνας ἡ τὸ τοῦ σώματος τοῦ νυμφίου κάλλος διαζωγραφοῦσα τῷ λόγῳ· καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο βλέπει τῶν σιαγόνων ὁ ἔπαινος, ὁ ἐφεξῆς λόγος δι' ἀκολουθίας μαρτύρεται. ἐπαινεῖται γὰρ μετὰ τὰς σιαγόνας τὰ χείλη, δι' ὧν ὁ ἀρωματίζων λόγος προέρχεται. οὕτω δὲ ὁ ἔπαινος ἔχει. χείλη αὐτοῦ κρίνα, B στάζοντα σμύρναν πλήρη. δύο κατὰ ταὐτὸν ἀρετὰς μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ διὰ τοῦ διπλοῦ ὑποδείγματος· ὧν ἡ μὲν ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, λαμπρά τε καὶ φωτοειδὴς ἐν τοῖς λεγομένοις θεωρουμένη. τοιοῦτον γὰρ τοῦ κρίνου τὸ εἶδος, οὗ ἡ λαμπρότης, αἴνιγμα τῶν λεγομένων καθαρότητός τε καὶ ἀληθείας ἐστίν. ἕτερον δὲ τὸ μόνην τὴν νοητήν τε καὶ ἄϋλον ζωὴν ὑπὸ τῆς διδασκαλίας προδείκνυσθαι, διὰ τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας ἀπονεκρουμένης τῆς κάτω ζωῆς, τῆς διὰ σαρκός τε καὶ αἵματος ἐνεργουμένης. ἡ γὰρ ἀπορρέουσα ἀπὸ C τοῦ στόματος σμύρνα, καὶ πλήρη ποιοῦσα ἑαυτῆς τὴν τοῦ δεχομένου ψυχήν, τῆς τοῦ σώματος νεκρώσεως ἔμφασις γίνεται. πολλαχῇ γὰρ τὸ τοιοῦτον ἐν τῇ κατὰ χεῖρας τῶν θεοπνεύστων λόγων παρατετήρηται τοῦ θανάτου σημαντικὸν εἶναι τῆς σμύρνης τὸ ὄνομα. ὁ τοίνυν τέλειος καὶ καθαρὸς ὀφθαλμός, ὁ τὴν σιαγόνα φιάλην ποιῶν τὴν τὰ μύρα ἐξ αὐτῆς φύουσάν τε καὶ πηγάζουσαν, οὗτος αὐτὸς τὰ κρίνα τῶν λόγων διὰ τοῦ στόματος, τῶν τῇ θείᾳ κεκαλλωπισμένων λαμπρότητι. οὕτω γὰρ τοὺς καθαρούς τε καὶ δι' ἀρετῆς εὐπνοοῦντας D ὀνομάζει ὁ λόγος, ἀφ' ὧν γίνεται ἡ τῆς σμύρνης σταγὼν ἀνελλιπῶν, πληροῦσα τὴν τῶν δεχομένων διάνοιαν· ὅπερ ἐστὶ τῆς ὑλικῆς ζωῆς ὑπεροψία, πάντων τῶν τῇδε σπουδαζομένων, διὰ τὴν τῶν ὑποκειμένων ἀγαθῶν ἐπιθυμίαν, ἀνενεργήτων τε καὶ νεκρῶν γινομένων. τοιαύτην ὅποτε Παῦλος σμύρναν προχέει τοῦ στόματος, μεμιγμένην τῷ καθαρῷ κρίνῳ τῆς σωφροσύνης, ἐν ἀκοαῖς τῆς ἁγίας παρθένου. Θέκλα δὲ ἦν ἡ παρθένος, ἣ καλῶς τῇ ψυχῇ τὰς ἀπορρεούσας σταγόνας ἐν ἑαυτῇ δεξαμένη, θανάτῳ διαλαμβάνει τὸν ἔξωθεν ἄνθρωπον,

πᾶσαν σαρκώδη διάνοιάν τε καὶ ἐπιθυμίαν ἑαυτῆς ἀποσβέσασα. ἧς μετὰ τὴν ἀγαθὴν διδασκαλίαν νεκρὰ μὲν ἡ νεότης, νεκρὸν δὲ τὸ ἐπιφαινόμενον κάλλος, νεκρὰ δὲ πάντα τὰ σωματικὰ αἰσθητήρια, μόνου ζῶντος ἐν αὐτῇ τοῦ λόγου, δι' οὗ ἐτεθνήκει μὲν αὐτῇ ἅπας ὁ κόσμος, ἐτεθνήκει δὲ καὶ ἡ παρθένος τῷ κόσμῳ. οὕτω ποτὲ καὶ παρὰ Κορνηλίῳ ὁ μέγας Πέτρος, τὰ λαμπρὰ τοῦ λόγου κρίνα φθεγγόμενος, πλήρεις τῆς σμύρνης τὰς τῶν ἀκουόντων ψυχὰς παρεσκεύασεν, οἱ παραχρῆμα τὸν λόγον δεξάμενοι, τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος συνετάφησαν, νεκροὶ τῷ βίῳ γενόμενοι. καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἐστὶν εὑρεῖν τῶν ἁγίων ὑποδείγματα, πῶς τοῦ κοινοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας στόμα γενόμενοι τῆς νεκρωτικῆς τῶν παθημάτων σμύρνης πλήρεις τοὺς ἀκροωμένους ἐποίουν, καρποφοροῦντες διὰ τῶν κρίνων τοῦ λόγου, δι' ὧν οἱ μεγάλοι τῆς πίστεως πρόμαχοι τῆς ἀγαθῆς ὁμολογίας κατὰ τὸν τῆς μαρτυρίας καιρὸν ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι κατεσμυρνώθησαν. καὶ τί χρὴ διὰ πλειόνων μηκύνειν τὸν περὶ τούτων λόγον, φανερᾶς διὰ τῶν εἰρημένων γενομένης ἡμῖν τῆς διανοίας, πῶς τὸ στόμα τῆς ἐκκλησίας κρίνον γίνεται; καὶ πῶς ἀποστάζει τοῦ κρίνου ἡ σμύρνα; καὶ πῶς πληροῦται τῆς τοιαύτης σταγόνος ἡ τῶν δεχομένων ψυχή. ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐφεξῆς λόγον ἤδη μετέλθωμεν. Φησὶ γὰρ αἱ χεῖρες αὐτοῦ τορευταὶ, χρυσαῖ, πεπληρωμέναι θαρσεῖς. ὅτι μὲν οὖν ἀτελής ἐστιν ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ χάρις τῆς τῶν χειρῶν ὑπουργίας διεζευγμένη, σαφῶς παρὰ τοῦ μεγάλου μεμαθήκαμεν Παύλου, ὅς φησιν· ὅτι οὐ δύναται ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, χρείαν σου οὐκ ἔχω. τότε γὰρ μάλιστα ἡ τῶν ὀφθαλμῶν ἐνέργεια δείκνυται, ὅταν τὰ ἔργα μαρτυρῇ τῇ ὀξυωπίᾳ τοῦ ὄμματος, διὰ τῆς περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς τῆς ἀγαθῆς ὁδηγίας ἐπισημαινομένων. ἐπεὶ οὖν χρὴ προθέντας τὸν περὶ τῶν χειρῶν τοῦ θείου σώματος ἔπαινον, ὁδηγηθῆναι διὰ τῶν εἰρημένων ὅπως προσήκει κατηρτίσθαι, τοὺς ἀντὶ χειρῶν ὄντας ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, αὐτὸ προθέντες τὸ θεῖον λόγιον. ὅπως ἂν οἷόν τε ᾖ τὴν ἐγκειμένην αὐτῷ θεωρῆσαι διάνοιαν, διδόντος Θεοῦ πειρασόμεθα. χεῖρες αὐτοῦ τορευταὶ, χρυσαῖ, φησι, πεπληρωμέναι θαρσεῖς. τέως μὲν οὖν τοσοῦτον πρόδηλόν ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων τὸ νόημα, ὅτι οἷς τὸ τῆς κεφαλῆς εἶδος ἐγκωμιάζεται,

A omni cogitatione cupiditateque carnali extincta. Cuius poſt perceptam illam bonam doctrinam, & iuuentus extincta erat, & externa venuſtas extincta, & extincta omnia corporis ſenſuum organa, ſolo ſermone in ipſa viuente, per quem totus ei mundus mortuus erat, & virgo ipſa mundo erat mortua. Sic olim magnus etiam Petrus ille apud Corneliũ ſplendida ſermonis lilia proferens, animos auditorum myrrha complet, qui mox recepto ipſius ſermone, cum Chriſto per baptiſmũ ſunt conſepulti, mortui vitæ huic facti. B Adeoq; infinita reperire præter hæc ſanctorum hominum exempla licet, quo illi pacto communis corporis Eccleſiæ os facti, myrrha extinguente morbos animi ſuos auditores repleuerint, per ſermonis lilia fructus ferentes, quibus magni illi propugnatores fidei per egregiam confeſſionem ipſo teſtandæ veritatis tempore, in certaminibus pro pietate ſuſceptis, toti quaſi myrrha quadam ſunt perfuſi. Et quid opus eſt oratione prolixa de hoc diſſerere, cum per ea quę diximus, declaratum ſit, quo pacto Eccleſiæ os lilium fiat? C quĩ myrrha de lilio deſtillet? qui huiuſmodi ſtillicidio animus recipientum impleatur. Ad ſequentia porrò verba progrediamur. *Manus illius tortiles, aureæ, plenæ tharſis.* Eſſe autem oculi beneficium imperfectum in Eccleſiæ corpore, ſi manuum ab eo miniſterium ſit diſiunctum, à magno illo Paulo clarè didicimus, qui ait, Non poteſt oculus manui dicere, Nõ mihi te opus eſt. Nam tum maximè vis oculorum conſpicitur, cum ipſa opera teſtimonium oculorum acumini perhibent: per ſtudiũ præclararum rerum egregiè ſe duci declarantia. 1.Cor.12.

D Quia verò prius indicato manuũ diuini corporis encomio, per ea quæ diximus, pergendum nobis eſt ad expoſitionem hanc, quo videlicet modo comparati eſſe debeãt illi, qui in Eccleſia manuum locum obtinent, ipſis diuini huius oraculi verbis præmiſſis, pro virili noſtra abditã in eo ſententiam cõſiderare Deo concedente conabimur. *Manus*, inquit, *illius tortiles, aureæ, plenæ tharſis.* Atq; hactenus quidẽ in hiſce verbis ſenſus manifeſtus eſt, quòd ob quæ caput laudatur,

eadem manuum quoq; encomium abſoluant. Et caput accepimus pro Chriſto ſecundum carnem, in quo Deus
2.Cor.5.19 erat mundum ſibi reconcilians, vti Paulus loquitur: qui ſe in carne per virtutes ac miracula patefecit. Quòd ſi ergo caput hoc noſtrum appellatum fuit aurum immaculatum, propterea quòd extra omne peccatum ſit, (quemad-
Eſa. 53. 1.Petr.2. modum dicitur: Peccatum nullum perpetrauit, neque inuenta fraus eſt in oro ipſius) itidemque hîc manus etiam vocantur aureæ: nimirum patet hoc ipſo ſignificari, manus has prorſus eſſe puras, expertes peccati, alienas ab omni vitioſitate. Manum autem appellamus eam, quæ ad vſus diuinitùs præſcriptos publica bona Eccleſiæ adminiſtrat: cuius hæc propria laus eſt, vt capitis naturæ ſimilis fiat, ratione puritatis peccatorum expertis. Tunc autem manus fit pura, cùm tornando totum illud abraſerit, quod elegantiæ impedimento eſt. Quemadmodum enim illi, qui marmor ad figuram animalis alicuius conformant, ea tornando ſculpunt & incidunt lapidi, quibus amputatis ad exemplum princeps ſimulacrum effingitur: ſic etiam in pulchritudine manuum corporis Eccleſiæ multa per ratiocinationum deradenda ſunt tornationem, vt manus verè aurea fiat & pura. Neque verò cuiquam obſcura eſſe poſſunt, quæ non amputata manus pulchritudini officiant: verbi gratia, ſtudium placendi hominibus, auaritia, ambitio, ſolum ad ea reſpicere quæ ſub oculos cadunt, ſplendorem ſibi ex rebus præſentibus comparare, ad delicias & voluptatem propriam abuti collecto ex Dei mandato penu: quibus quidem vniuerſis & eius generis aliis per inſtrumenta cogitationum abraſis, ſolum voluntatis purum illud ac minimè adulterinum aurum relinquendum eſt, quod immaculato capiti eſt ſimile. Et fuerit fortaſſe quod dicimus, magis perſpicuum, ſi per verbum illud Apoſtoli declaretur: qui poſteaquàm
1.Cor.4.2. Deum fidelem appellauit, nihil aliud etiam in rei familiaris adminiſtratoribus requirit, quàm vti quis fidelis reperiatur. Sic enim ad Verbum ſcripſit. Reliquum eſt, quod in adminiſtratoribus rei familiaris requiritur, vt quis nimirum fidelis reperiatur. Itaq; fidelis & prudens adminiſtrator rei familiaris,

A διὰ τῆς αὐτῶν καὶ ταῖς χερσὶ πληρῶται ὁ ἔπαινος. κεφαλὴν δὲ Χριστὸν ἐνοήσαμεν, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς ἦν, τὸν κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων κατὰ τὴν Παύλου φωνήν· ὁ ἐν τῇ σαρκὶ διὰ τῶν δυνάμεών τε καὶ τῶν θαυμάτων ἑαυτὸν φανερώσας. εἰ οὖν ἡ νοηθεῖσα ἡμῖν αὕτη κεφαλὴ χρυσίον ἀκήρατον παρὰ τοῦ λόγου κατωνομάσθη, διὰ τὸ πάσης ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι· ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε, φησίν· οὐδὲ εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος, χρυσᾶς δέ φησιν εἶναι καὶ χεῖρας ὁ λόγος· πρόδηλόν ἐστι τὸ διὰ τούτων νοούμενον, ὅτι τὸ καθόλου νοούμενον καθαρόν τι καὶ ἀναμάρτητον, καὶ
B πάσης κακίας ἀμιγές τι καὶ ἀπαράδεκτον νομοθετεῖ τῇ χειρὶ ὁ λόγος. χεῖρα δὲ νοοῦμεν πάντως τὴν τὰ κοινὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὰς τῶν ἐντολῶν χρείας διαχειρίζουσαν, ἧς ἔπαινός ἐστι τὸ ὁμοιωθῆναι τῇ τῆς κεφαλῆς φύσει, κατὰ τὸ καθαρόν τε καὶ ἀναμάρτητον. καθαρὰ δὲ γίνεται ἡ χείρ, ὅταν διὰ τῆς τορείας ἅπαν ἀποξύσηται τὸ ἐμποδίζον τῷ κάλλει. καθάπερ γὰρ οἱ πρός τινα ζώου μορφὴν ἀποτυποῦντες τὸ μάρμαρον, ἐκεῖνα διὰ τῆς τορείας ἐγλύφουσι τοῦ λίθου καὶ ἐκκολάπτουσιν, ὧν
C περιαιρεθέντων πρὸς τὸ ἀρχέτυπον εἶδος ἀποτυποῦται τὸ μίμημα· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ κάλλους τοῦ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας χειρῶν πολλὰ χρὴ διὰ τῆς τῶν λογισμῶν τορείας ἀποξεσθῆναι, ἵνα γένηται ἡ χεὶρ χρυσῆ ὡς ἀληθῶς καὶ ἀκήρατος. πάντως δὲ πρόδηλα πᾶσίν ἐστιν, ὅσα μὴ περιαιρεθέντα τῆς χειρὸς τῷ κάλλει λυμαίνεται, οἷον τὸ ἀνθρωπάρεσκον, τὸ φιλόδοξον, τὸ φιλοκερδές, τὸ μόνον πρὸς τὸ φαινόμενον βλέπειν, τὸ περιφάνειάν τινα ἑαυτῷ διὰ τῶν ἐν χερσὶ πραγματεύεσθαι, τὸ εἰς τρυφὴν καὶ ἀπόλαυσιν ἰδίαν τῇ τῆς ἐντολῶν ἀποκεχρῆσθαι παρασκευῇ· ἃ χρὴ πάν-
D τα ταῦτά τε καὶ τὰ τοιαῦτα τοῖς τῶν λογισμῶν ὀργάνοις ἀποξυσαμένους, ἐκεῖνο καταλιπεῖν μόνον τὸ καθαρόν τε καὶ ἀκίβδηλον χρυσίον τῆς προαιρέσεως, τὸ τῇ ἀκηράτῳ κεφαλῇ ὁμοιούμενον. σαφέστερον δ' ἂν γένοιτο ἡμῖν τὸ λεγόμενον διὰ τῆς τοῦ ἀποστόλου φωνῆς· ὃς πιστὸν τὸν Θεὸν ὀνομάσας, οὐδὲν ἄλλο καὶ ἐν τοῖς οἰκονόμοις ζητεῖν ἀξιοῖ, ἢ τὸ πιστοὺς εὑρεθῆναι· οὑτωσὶ γράψας τῷ ῥήματι· ὃ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ. οὐκοῦν ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος ἀντὶ χειρὸς ὢν τῇ ἐκ-

ἐκκλησία, χρυσῆν καθ' ὁμοιότητα τῆς κεφαλῆς δείκνυσι τὴν χεῖρα τοῦ σώματος, τὸν σοφὸν ἑαυτοῦ δεσπότην διὰ τοῦ βίου μιμούμενος. οὐκ ἦν τοιαύτη χεὶρ ἐν τῷ τῶν ἀποστόλων σώματι ὁ Ἰούδας ἐκεῖνος, ὁ ἐλεεινός τε καὶ δείλαιος, μᾶλλον δὲ ὁ μισητὸς καὶ ἀποτρόπαιος, ὃς οἰκονομίαν πτωχῶν πεπιστευμένος, τὴν τῆς φιλοχρηματίας λέπραν οὐκ ἀπεξύσατο· ἀλλὰ φύλαξ ὢν τοῦ γλωσσοκόμου διὰ τοὺς κλέπτοντας, αὐτὸς ἑαυτοῦ κλέπτης ἐγένετο, ὃ ἐν ταῖς χερσὶν εἶχεν διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν ὑφαιρούμενος, καὶ οὐ πρὸς τὴν ἐντολήν, ἀλλὰ πρὸς τὰ χρήματα βλέπων· ὧν ἡ ἀπόλαυσις ἐγένετο· τί; ἀγχόνη ἑκούσιος, ζωῆς ἀλλοτρίωσις, πανωλεθρία ψυχῆς, μνημόσυνον πονηρόν, πάντῃ τῷ μετ' αὐτὸν χρόνῳ συνεκτεινόμενον. οὐκοῦν τορευτὰς εἶναι χρὴ καὶ διαγλύφους τὰς χεῖρας, ἵνα περιαιρεθέντων τῶν κακῶς συμπεφυκότων, τὸ λειπόμενον χρυσὸς ᾖ, τῷ τῆς κεφαλῆς κάλλει κατὰ τὸ εἶδος συμβαῖνον. ἡ δὲ τοῦ Θαρσεῖς λέξις πολύσημός ἐστιν ἐν τῇ γραφικῇ συνηθείᾳ, κατὰ τῆς αὐτῆς διανοίας οὐ πάντοτε εὑρισκομένη· ἀλλὰ πολλάκις μὲν πρὸς τὸ κατηγορούμενον, πολλάκις δὲ πρὸς τὸ θεῖόν τι καὶ μακάριον ἡ σημασία μεταλαμβάνεται. ὅτε φυγὼν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Ἰωνᾶς ὁ προφήτης, ζητεῖ πλοῖον ἐπὶ Θαρσεῖς πορευόμενον. καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ πλοῖον Θαρσεῖς βιαίῳ πνεύματι λέγει συντρίβεσθαι. βίαιον πνεῦμα δὲ οἶμαι λέγεσθαι, τὸ τοῖς μαθηταῖς ἐπιφανὲν τοῖς ἐν τῷ ὑπερῴῳ συνειλεγμένοις, ὃ πρότερον μὲν δι' ἀκοῆς προεγνώσθη, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐφανερώθη, εἰς γλωσσῶν σχῆμα τυπούμενον, καὶ τῇ ἐκλαμπτικῇ φύσει τοῦ πυρὸς ὁμοιούμενον, δι' οὗ συντρίβεται ἡ πολυειδῶς ἐπιπλέουσα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει κακία, ἣν πλοῖα Θαρσεῖς ὁ προφήτης ὠνόμασε. ταῦτα μὲν οὖν ἐστι δι' ὧν τῷ ὀνόματι τούτῳ τὰ χείρω σημαίνεται. ὁ δὲ μέγας Ἰεζεκιὴλ εἰς ὑπογραφὴν ἄγων τῆς γενομένης αὐτῷ θεοφανείας τὴν ὀπτασίαν, ἑνὸς τῶν θείων θεαμάτων τὸ εἶδος τῇ λέξει ταύτῃ διασημαίνει λέγων· καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ ὡς εἶδος Θαρσεῖς. φασὶ δὲ οἱ δι' ἀκριβείας τὴν Ἑβραϊκῶν λέξεων τὰς ἐμφάσεις ἐπισκεμμένοι, τὸ ἀχρωματιστόν τι καὶ νοητὸν καὶ ἀσώματον διὰ τῆς λέ-

A qui Eccleſiæ manus eſt loco, ſapientem dominum ſuum in vita imitando, manum corporis ad ſimilitudinem capitis auream reddit. Non erat eiuſmodi manus in Apoſtolorum corpore Iudas ille miſerandus ac miſer, vel potius odio dignus & execrabilis, cui cùm cura eſſet commiſſa pauperum, auaritiæ lepram non abraſit: ſed propter fures marſupij cuſtos, ipſe ſui ipſius fur factus eſt, dum quod in manibus ſuis habebat, propriis manibus cleperet, non ad Dei mandatum, ſed pecunias ipſas reſpiciens: ex quibus deinde fructum alium B nullum percepit, niſi ſtrangulationem, ſpontaneam abruptionem vitæ, certum animæ interitum, monumentum ſceleratum, quod quidem æternùm durabit. Quamobrem manus eſſe bellè tornatas ac ſculptas oportet, vt amputatis iis quæ malè adhærent, aurum ſuperſit: quod ſpecie ſua capitis pulchritudini reſpondeat. Cæterùm vox Tharſis habet ex ſacrarum litterarum conſuetudine ſignificata complura: neque ſemper idem velle deprehenditur. Nam ſæpenumero ad quiddam vituperabile, ſæpenumero ad diuinum & beatum C quiddam eius ſignificatio transfertur. Exempli gratia, quo tempore Ionas vates à Dei conſpectu fugiebat, nauim *Ion. 1.* euntem in Tharſis quærit. Et magnus ille Dauid ait, nauigia Tharſis à ſpiritu vehementi conteri. Quibus in verbis ſpiritum vehementem, vt equidem arbitror, appellat eum qui diſcipulis in *Pſal. 47.* cœnaculo collectis apparuit, ac primò quidem auditu eſt cognitus, quaſi ruens flatus violentus: deinde verò etiam oculis patefactus eſt, linguarum in figuram effictus, ac ſplendenti ignis naturæ ſimilis factus. Ac per hunc quidem D flatum multipliciter humana in natura *Act. 2.* velut innatans vitioſitas conteritur, quam hic Propheta naues Tharſis appellauit. Atque hæc ſignificata ſunt vocis huius, quà peiorem in partem ſumitur. At magnus ille Ezechiel viſio- *Ezech. 1.* nem oblatæ aliquando ſibi patefactionis diuinæ deſcribens, ſpeciem vnius ex diuinis illis ſpectris hac voce exprimit, cùm ait: Et ſpecies eius, quaſi ſpecies Tharſis. Tradunt autem illi, qui accuratè vocum Hebraicarum vim perſpectam habent, hac in illius propheriæ parte per vocabulum hoc ſignificari quiddam, quod colorum & corporis ſit

Matth. 14.

expers, ac mentis intelligentia tantùm A percipiatur. Cùm ergo duplex ſit vocis huius ſignificatum, & verò cuiuis pateat, meliorem in partem hîc eam accipi (non enim vſurpari poterat in encomio, quatenus rem vituperabilem notat) ordo poſtulat, vt hoc iam conſideremus in manibus, quæ laudantur: nimirum quòd ſponte ſua quaſi tornando detritis omnibus, quæcumque ſuperuacanea & corporea in eis erant, ad ſortem diuinam ac mente tantùm comprehenſibilem tranſeant: omni craſſa & graui erga res vitæ huius adfe-

Smaragdi ſculptores. ctione excuſſa. Quale quiddam lapi- B dum ſculptores in maſſa ſmaragdina efficere prædicant. Etenim eo, quod lucidum non eſt, ſed terreſtre, per cotem abſumpto & detrito, ſolum hoc relinquunt, in quo ſplendor quidam viridis & oleæ colorem referens conſpicitur. Atque hanc in ſententiam dici quiddam mihi videtur illuſtrius ab Apoſtolo, conſulente quodam in commentario ſuo, vt remoueamus adfectionem erga res ſub adſpectum cadentes, & ad id quod cerni nequit deſide-

2. Cor. 4. 18 riis animi contendamus. Vt non ſpectemus, inquit, ea quæ cernuntur: ſed C quæ non cernuntur. Nam quæ ſub oculos cadunt, momentanea ſunt: quæ non cernuntur, æterna. Hæc igitur in hoc manuum encomio à nobis conſiderata ſunto, quo pacto illæ ab adfectione erga res craſſas expolitæ, puræ fiant: per inſtitutum animi ad ſortem craſſarum rerum expertem, quæque mente tantùm percipitur, commutatæ. *Manus enim*, inquit, *illius tortiles, aureæ, plenæ tharſis.* Nunc ratio ſeriei poſcit, vt quæ porrò de ventre ſequuntur, perſpiciamus. Sunt autem huiuſmodi verba. *Venter eius tabella eburnea in lapide ſapphiro.* Quo tempore legiſlator naturæ inſcul- D ptam lapideis tabulis legem Moſi tradidit, illas ipſas tabulas appellauit lapideas tabellas, quibus diuini characteres inſculpti erant. Sic enim Moſem com-

Exod. 24. pellat ſuo de his ipſis oraculo. Aſcende ad me in montem, atque ibi eſto. Tradam enim tibi tabellas lapideas, legem ac edicta. Secundum hæc verò, poſteaquam lex ſibi quidquid corporeum eſſet ac terrenum, per claritatem Euangelicam quaſi poliendo detraxit: non iam amplius id, in quo litteræ perſcribũtur, lapidea tabella eſt: ſed facta de ſplendente

ξεως ταύτης ἐν τῇ προφητείᾳ σημαίνεσθαι. ἁπλῆς τοίνυν οὔσης ἐν τῇ λέξει τῆς σημασίας, ἐπεὶ πρόδηλόν ἐστιν, ὅτι πρὸς τὸ χρῆστον νῦν παρελήφθη τὸ ταύτης τῆς φωνῆς σημαινόμενον· οὐ γὰρ ἄν τις ἔπαινον ἐλάμβανε τὸ ὑπαίτιον· ἀκόλουθον ἂν εἴη τοῦτο περὶ τῶν ἐγκωμιαζομένων ἐννοῆσαι χειρῶν· ὅτι ἀκριβῶς ἀφ' ἑαυτῶν πάντα τὸ περιττόν τι καὶ σωματῶδες ἀποτορνεύσασαι, πρὸς τὸ θεῖόν τε καὶ νοητὸν μεταβαίνουσι, τὴν ὑλώδη πᾶσαν καὶ βαρεῖαν περὶ τὰ πράγματα σχέσιν ἐκτιναξάμεναι· οἷόν τί φασι καὶ ἐπὶ τῆς σμαραγδίνης βώλου τοὺς λιθογλύφους ἐργάζεσθαι. τὸ γὰρ ἀφεγγὲς καὶ γεῶδες, διὰ τῆς ἀκόνης ἐκδαπανήσαντές τε καὶ ἀποψήξαντες, ἐκεῖνο μόνον καταλείπουσιν ἀδαπάνητον, ᾧ καθαρά τίς ἐστιν αὐγή, χλοερά τε ἅμα καὶ ἐλαιάζουσα. ὅπερ μοι δοκεῖ σαφέστερον ἑρμηνεύων ὁ θεῖος ἀπόστολος, τοῦτο συμβουλεύει ἔν τινι τῶν ἑαυτοῦ λόγων, ὅτι χρὴ ἀποσκευάζεσθαι τὴν περὶ τὰ φαινόμενα σχέσιν, πρὸς δὲ τὸ ἀόρατον τῇ ἐπιθυμίᾳ ὁρμᾶν. μὴ σκοπούντων γὰρ ἡμῶν, φησι, τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ ἐπαίνῳ τῶν χειρῶν ἐνοήσαμεν, πῶς τῆς ὑλώδους προσπαθείας ἐκτορνευθεῖσαι, ἀκήρατοι γίνονται πρὸς τὸ αὔλόν τε καὶ νοητὸν ἀλλοιούμεναι διὰ τῆς προαιρέσεως. χεῖρες γὰρ αὐτοῦ τορευταί, φησι, χρυσαῖ, πεπληρωμέναι θαρσεῖς. ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη καὶ τὸν ἐφεξῆς λόγον διασκοπῆσαι, ὃν περὶ τῆς κοιλίας πεποίηται. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως. κοιλία αὐτοῦ πυξίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαπφείρου. ὅτι τῷ Μωϋσῇ τὸν ταῖς λιθίναις δέλτοις ἐγχαραχθέντα νόμον, ὁ τῆς φύσεως δίδωσι νομοθέτης, πυξία λιθινὰ τὰς πλάκας ὠνόμασεν, αἷς ἐνετυπώθη τὰ θεῖα χαράγματα· οὕτως εἰπόντος τοῦ πρὸς τὸν Μωϋσέα περὶ αὐτῶν χρηματίσαντος· ὅτι ἀνάβηθι πρός με εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἴσθι ἐκεῖ, καὶ δώσω σοι τὰ πυξία τὰ λιθινά, τὸν νόμον καὶ τὰς ἐντολάς. μετὰ ταῦτα δὲ, ἐπειδὴ τὸ σωματικὸν καὶ γεῶδες ἀπεξύσατο διὰ τῆς εὐαγγελικῆς σαφηνείας ὁ νόμος· οὐκέτι λιθινὸν τὸ δεχόμενον τὰ γράμματα πυξίον ἐστίν· ἀλλ' ἐκ τοῦ λαμπροῦ

τε καὶ νεοξύστου ἐλέφαντος. τὸ γὰρ δεκτικὸν τῶν ἐντολῶν καὶ τὸν νόμον, ὅπερ κοιλίαν ὠνόμασε, πυξίον εἶναί φησιν ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαπφείρου. πρότερον δὲ οἶμαι χρῆναι τὸ σωματικὸν ὑπόδειγμα φανερὸν τῷ λόγῳ ποιῆσαι, εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὴν θεωρίαν τῶν εἰρημένων ἐλθεῖν. πυκνόν τι ξύλον ἡ πύξος ἐστὶ καὶ ὑπόλευκον, ἀφ' ἧς φιλοτεχνοῦσιν ἑαυτοῖς πίνακας, οἷς τὴν γραμμάτων μελέτ. τὸ τοίνυν τοιοῦτον πινάκιον τὸ πρὸς τὴν τῶν γραμμάτων χρείαν κατεσκευασμένον, κἂν ἐφ' ἑτέρας ὕλης τύχῃ γινόμενον, πυξίον καταχρηστικῶς ὀνομάζεται. οὐκοῦν πυξίον ἀκούσαντες, λεῖόν τι σκεῦος ἐπιτήδειον πρὸς γραμμάτων ὑποδοχὴν ἐνενοήσαμεν. ἐπεὶ τοίνυν γενικόν τι τῶν τοιούτων πινάκων ὄνομα τὸ πυξίον ἐστίν. ἐντεῦθεν καὶ τὸ εἶδος τῆς ὕλης τῷ ὑποδείγματι ὁ λόγος προστίθησιν, οὐκ ἀπὸ ξύλου λέγων, ἀλλ' ἐξ ἐλέφαντος εἶναι τὴν κατασκευὴν τοῦ πυξίου. φασὶ δὲ, διὰ πολλὴν πυκνότητα καὶ στερρότητα, τὸ τοιοῦτον ὀστέον ἄφθορον διαμένειν, ἐφ' ὅτι μήκιστον μηδεμίαν ἐκ χρόνου βλάβην παραδεχόμενον. ἡ δὲ σάπφειρος τῷ κυανῷ εἴδει τῆς χροιᾶς εἰς παραμυθίαν τοῦ καμάτου τῶν ὀφθαλμῶν ἐπινοεῖται, τοῖς φιλοπόνως προσανέχουσι τῷ καταγεγραμμένῳ πυξίῳ, φυσικῶς τῆς τοιαύτης αὐγῆς τὰς ὄψεις δι' ἑαυτῆς ἀναπαυούσης. τὸ μὲν οὖν ὑπόδειγμα, ᾧ διὰ συγκρίσεως ὁμοιοῦται ἡ ἐγκωμιαζομένη τῆς ἐκκλησίας κοιλία, τοιοῦτόν ἐστιν. ἐγὼ δὲ παρὰ τῆς προφητείας ἀκούσας τοῦτο διακελευομένης ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ὅτι γράψον ὅρασιν σαφῶς εἰς πυξίον, ἔννοιαν λαμβάνω, τί διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς κοιλίας ἐν τῷ ἐπαινουμένῳ σώματι τοῦ κυρίου προσήκει νοεῖν· εἰ γὰρ τὴν θείαν ὅρασιν σαφῶς ἐγγραφῆναι τῷ πυξίῳ ὁ λόγος διακελεύεται, τάχα τὸ καθαρὸν τῆς καρδίας, ᾧ διὰ τῆς μνήμης τὰς θείας ὁράσεις ἀπογραφόμεθα, τῷ τῆς κοιλίας ὀνόματι διασημαίνει. καθάπερ ὁ διαστείλας τὸ στόμα τοῦ μεγάλου Ἰεζεκιὴλ, καὶ ἐνθεὶς αὐτῷ τὴν κεφαλίδα τοῦ βιβλίου, πλήρη γραμμάτων καθ' ἑκάτερον εἶδος, κατά τε τὸ ἔξωθεν αὐτοῦ καὶ τὸ ἔσωθεν· φησὶ πρὸς αὐτὸν, ὅτι τὸ στόμα σου φάγεται, καὶ ἡ κοιλία σου πλησθήσεται. τὸ διανοητικὸν τῆς ψυχῆς ᾧ ἐναπετίθετο τὰ θεῖα μαθήματα, κοιλίαν προσαγορεύσας. παραπλησίως δὲ καὶ τὸν μέγαν Ἱερεμίαν, τὸν ὑπὸ τῶν σκυθρωπῶν ἐκείνων

A ac recens polito ebore. Etenim hoc in loco illud, quod edicta & leges Dei recipit, indicatum vocabulo ventris, eſſe tabella eburnea dicitur, in lapide ſapphiro. Atque hoc exemplum corporeum primo nobis declarandum arbitror, atque ita deinde ad contemplationem verborum indicatorum veniendum. Denſum quoddam & ſubalbum lignum eſt buxus, de quo tabellas ſibi conficiunt, qui ſcribere volunt. Huiuſmodi ergo tabella, ſcriptionis ad vſum comparata, etiamſi fortè alia facta ſit ex materie: pyxis (quaſi dicas buxeum) B appellatur, vſurpatione quadam vocis non propria. Quare cùm vocem hanc audimus, inſtrumentũ quoddam læne & aptum ad recipiendas litteras intelligimus. Et verò cùm generale ſit vocabulum ad omnes huiuſmodi tabulas, idcirco hîc etiam materiei ſpecies additur. Non enim dicit ex ligno, ſed ebore factum opus huius tabellæ. Traditur autem huiuſmodi oſſis eam eſſe denſitatem ac ſoliditatem, vt diutiſſimè incorruptum maneat, nihilque detrimenti à tempore accipiat. Sapphirus autem C colore cæruleum imitante recreat fatigatos eorum oculos, qui ſtudioſè intenti ſunt tabellæ huic litteris repletæ: quòd à natura ſic comparatum ſit, vt huiuſmodi ſplendor oculos reficiat. Tale igitur illud eſt exemplum, cum quo venter Eccleſiæ in hoc encomio comparatur. Cæterùm cùm prophetiæ librum in perſona Dei hac exhortatione vti audio, Scribe viſum hoc, & quidem clarè in tabellam: mecum ipſe cogito, quid per vocabulum ventris in corpore Domini, quod hîc laudatur, intelligere conueniat. Quia enim viſum D illud diuinum clarè inſcribi tabellæ vult, fortaſſe cordis puritatem, cui per memoriam viſa diuina inſcribimus, ventris appellatione denotat. Quemadmodum & is, qui magni Prophetæ Ezechielis os aperuit, inque hoc libri volumen poſuit vtrinque litteris refertum, exterius & interius: ait ad eum, Comedet os tuum, ac venter tuus replebitur. Quibus in verbis venter appellatur, pars animi intelligens & ratione prædita, in qua diuinitùs accepta quaſi collocabat. Similiter & magnum illum Hieremiam ſcimus cor ſuum mi-

Buxea tabula.

Sapphirus.

Quid venter.

Ezech. 2.

Hier. 4.

A tificè à triſtibus illis cogitationibus adflictum, ventrem appellaſſe, cùm ait: Venter mihi dolet, & ſenſus cordis mei turbantur. Quòd ſi etiam aliquid addendum eſt ex ſacris litteris, quod certius in hanc ſententiam nos ducat: proferamus id quod ad illos qui crediderant, Dominus dixit. Ait enim aquæ viuæ flumina ex illorum ventre promanare, qui in ipſum credant. Verba ſunt huiuſmodi. Qui credit in me,
Ioan. 7. quemadmodum dixit Scriptura, de illius ventre amnes aquæ viuæ profluent. De his igitur omnibus in hanc ſententiam adducimur, vt ſtatuamus per vocabulum ventris cor purum intelligendum, quod ſit tabella diuinæ legis in
B illis, qui (vt Apoſtolus loquitur) oſtendunt rem legis ſcriptam in cordibus ſuis non attramento, ſed Spiritu Dei viui, litteris huiuſmodi inſculptis animo, non lapideis in tabulis, (quem-
1. Cor. 3.
2. Cor. 3. 3. admodum idem Apoſtolus ait) ſed cordis in tabella, quæ pura, quæ læuis, quæ fulgida eſt. Nam huiuſmodi eſſe conuenit partem animi principem, vt ei clara miniméque confuſa diuinorum oraculorum memoria imprimatur: veluti ſignificantibus quibuſdam litteris diſtincta. Tali verò tabellæ ad encomium ventris abſoluendum pulchrè
C adiungitur etiam ſapphirus. Etenim ſapphiri ſplendor cæruleus eſt. Atque hoc ænigma conſulit nobis, vt cor noſtrum ea quæ ſurſum ſunt velit ac reſpiciat, & iſtic oculos oblectet, vbi theſaurum ſuum conditum habet: ita vt in attendendo diuinis præceptis non fatigetur, ſpe cœleſti recreante cernendi facultatem, quæ animæ oculis ineſt. Ventris laudationem excipiunt crurum encomia. Inquit enim: *Crura illius columnæ marmoreæ, fundatæ ſuper aureas baſes.*
D Multas habet columnas ſapientiæ domus, quam illa ſibi exſtruxit. Multæ item columnæ tabernaculum teſtimonij fulciebant, de materie diuerſa exornatæ: quarum & capitula & baſes erant aureæ, pars media quaſi quodam argenteo veſtitu ornata erat. At Eccleſiæ columnas (nam & Eccleſia domus eſt, quemadmodum Apoſtolus loquitur, cum ait: Quo pacto quis in
1. Tim. 3. Dei domo verſari debeat) marmoreas eſſe dicit ſponſa, baſibus aureis inſiſtentes. Itaque conuenire ſponſæ cum Be-

A νοημάτων ὀδυνωμένην καρδίαν, κοιλίαν ἔγνωμεν ὀνομάζοντα, διό φησιν· ὅτι τὴν κοιλίαν μου ἀλγῶ, καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς καρδίας μου μαιμάσσει. Εἰ δὲ χρὴ τὸ κυριώτερον τῶν εἰς τὴν διάνοιαν ταύτην ὁδηγούντων ἡμᾶς ἀπὸ τῆς θείας παραθέσθαι φωνῆς, τοῦτό φαμεν, ὅτι πρὸς τοὺς πεπιστευκότας εἶπεν ὁ κύριος· ποταμοὺς λέγων ἐκ τῆς κοιλίας ῥεῖν ὕδατος ζῶντος τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων. ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις· ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. διὰ πάντων τοίνυν τῶν εἰρημένων, τὴν καθαρὰν καρδίαν, διὰ τοῦ τῆς κοιλίας ὀνόματος νοεῖν ἐνα-
B γόμεθα, ἥτις πυξίον τοῦ θείου γίνεται νόμου· τῶν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐνδεικνυμένων τὸ ἔργον τοῦ νόμου, γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, ἐγχαρασσομένων τῇ ψυχῇ τῶν τοιούτων γραμμάτων, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ἐν τῷ τῆς καρδίας πυξίῳ, καθαρῷ τε ὄντι καὶ λείῳ, καὶ στίλβοντι. τοιοῦτον γὰρ εἶναι χρὴ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς, ὥστε τρανὴν ἐν αὐτῷ καὶ ἀσύγχυτον τῶν θείων λογίων ἐντυπωθῆναι τὴν μνήμην· οἷόν τισι γράμμασιν εὐσήμοις διηρθρωμένην.
C καλῶς δὲ συμπαρείληπται τῷ τοιούτῳ πυξίῳ πρὸς τὸν τῆς κοιλίας ἔπαινον καὶ ὁ σάπφειρος. οὐρανοειδὴς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ σαπφείρου αὐγή. τὸ δὲ τοιοῦτον αἴνιγμα σύμβολον γίνεται τοῦ τὴν καρδίαν ἡμῶν τὰ ἄνω φρονεῖν τε καὶ βλέπειν, ὅπου τὸν θησαυρὸν ἀποτίθεται, κἀκεῖ τὰς ὄψεις προσαναπαύειν· ὥστε μὴ κάμνειν ἐν τῇ προσοχῇ τῶν θείων παραγγελμάτων, τῆς οὐρανίας ἐλπίδος τὸ ὀπτικὸν τῆς ψυχῆς ὄμμα ἀναπαυούσης. εἶτα διαδέχεται τὸν τῆς κοιλίας ἔπαινον, τὸ τῆς κνήμης ἐγ-
D κώμιον. φησὶ γάρ· ὅτι κνῆμαι αὐτοῦ στῦλοι μαρμάρινοι, τεθεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσᾶς. πολύστυλος μὲν ἔστι τῆς σοφίας ὁ οἶκος, ὃν ἑαυτῇ ᾠκοδόμησε. πολλοὶ δὲ καὶ οἱ τὴν τοῦ μαρτυρίου σκηνὴν διερείδοντες στῦλοι, διαφόροις ὕλαις κεκοσμημένοι· ὧν κεφαλίδες μὲν ἦσαν καὶ βάσεις χρυσαῖ, τὸ δὲ μέσον τῇ τοῦ ἀργυρίου περιβολῇ κεκαλλώπισται. τοὺς δὲ τῆς ἐκκλησίας στύλους· οἶκος δέ ἐστιν ἡ ἐκκλησία, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· ὅτι πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι· μαρμαρίνους εἶναι φησὶν ἡ νύμφη, ἐπὶ χρυσῶν βεβηκότας τῶν βάσεων. ὅτι μὲν οὖν συμφωνεῖ τῇ τοῦ Βεσελεὴλ

σοφίᾳ ἡ νύμφη κατὰ τὴν τοῦ κάλλους ὑπογραφὴν, παραπλησίως ἐκείνῳ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς βάσεις τῷ χρυσίῳ κοσμήσασα, πρόδηλον δ' ἂν εἴη τοῖς τοῖς περὶ τῆς σκηνῆς εἰρημένοις καθομιλήσαντι. ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἑκάστῳ τῶν στύλων τὴν κεφαλὴν ἐφαρμόσας ἐπὶ χρυσαῖς ἵστησι βάσεσιν· οὕτως ἐν τούτῳ φησὶν ἡ καθαρῶς πρὸς τὸ τοῦ νυμφίου βλέπουσα κάλλος, κεφαλὴν μὲν αὐτοῦ εἶναι χρυσίον καθαρὸν καὶ ἀκήρατον· τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ Κεφὰζ λέξις ἐνδείκνυται· τεθεμελιῶσθαι δὲ τὰς κνήμας ἐπὶ χρυσῶν λέγει βάσεων. πρὸς ὅτι δὲ χρὴ μεταληφθῆναι τὰ περὶ τῶν στύλων αἰνίγματα, τῷ ἁγίῳ Παύλῳ μαθητευόμενοι, τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας οὐκ ἐκπεσούμεθα. ὃς τοὺς προέχοντας ἐν τοῖς ἀποστόλοις Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην, στύλους ὠνόμασεν. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο προσήκει μαθεῖν, πῶς ἔστι γενέσθαι στῦλον, ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς ἄξιοι τῆς τοιαύτης γενοίμεθα κλήσεως· πάλιν καὶ τοῦτο παρὰ τῆς τοῦ Παύλου σοφίας ἀκούσωμεν, ὅς φησι στῦλον εἶναι καὶ τὸ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. οὐκοῦν χρυσίον μέν ἐστιν ἡ ἀλήθεια, ἡ καὶ βάσις τῶν κνημῶν γινομένη, καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν δι' ἑαυτῆς καλλωπίζουσα. τὸ δὲ ἑδραίωμα εἰς τὴν τοῦ μαρμάρου τις φύσιν μεταλαβὼν, οὐχ ἁμαρτήσεται· ὡς εἶναι τοιαύτην τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν. ὅτι αἱ κνῆμαι τοῦ σώματος οἱ μαρμάρινοι στῦλοι, τουτέστιν οἱ τῷ λαμπρῷ βίῳ καὶ τῷ ὑγιαίνοντι λόγῳ τὸ κοινὸν σῶμα τῆς ἐκκλησίας βαστάζοντές τε καὶ διερείδοντες· δι' ὧν ἥ τε βάσις τῆς πίστεως ἔχει τὸ πάγιον, καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν δρόμος ἀνύεται, καὶ ἐν τοῖς ἅλμασι τῶν θείων ἐλπίδων, ὅλον τὸ σῶμα μετέωρον γίνεται. διὰ τῶν δύο κατορθοῦται τούτων, ἀληθείας καὶ βεβαιότητος· τοῦ μὲν χρυσοῦ μεταλαμβανομένου πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἥ τις κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν θεμέλιος τῆς θείας κατασκευῆς γίνεταί τε καὶ ὀνομάζεται. οὕτως γάρ φησιν· ὅτι θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Χριστὸς δέ ἐστιν ἡ ἀλήθεια, ᾗ ἐνθεμελιοῦνται αἱ κνῆμαι, οἱ στῦλοι τῆς ἐκκλησίας. διὰ τοῦ μαρμάρου νοούντων ἡμῶν, τό τε λαμπρὸν τοῦ βίου, καὶ τὸ πρὸς τὸ τῶν ἀγαθῶν διάθεσιν ἐμβριθές τε καὶ ἀμετάθετον. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ μὲν οἱ στῦλοι τοῦ μαρτυρίου τῆς σκηνῆς, πολλοὶ δὲ καὶ οἱ τὸν τῆς σοφίας οἶκον διαβαστάζοντες· δύο δὲ νῦν ἐξαρκοῦσιν ὅλον ἀνέχειν ἐφ' ἑαυτῶν τὸ σῶ-

A ſeleeli ſapientia in pulchritudinis deſcriptione, quippe quæ itidem vt ille auro caput ac baſes ornauerit, cuiuis patet, qui ſcripta de tabernaculo nota familiariter habet. Nam vt ille aureo capite columnis ſingulis adaptato, ſingulas etiam in aurea baſe collocat: itidem ait hoc loco, quæ purè ſponſi pulchritudinem intuetur, caput quidem eius eſſe aurum purum & labis expers (hoc enim vocabulum Cephaz declarat) crura verò fundata eſſe in baſibus aureis. Quamcumque autem ſumenda ſint in partem hæc de co- B lumnis ænigmata, certè ſi Paulo, viro ſancto, tanquam diſcipuli adſentiemur, à vera ſententia non aberrabimus. Nam is Apoſtolos eximios, Petrum, Iacobum, Ioannem, Eccleſiæ columnas appellauit. *Galat. 2.* Et verò quia diſcere conuenit, quo pacto quis fieri columna poſſit, vt & nos digni hac appellatione ſiamus: rurſus hoc quoque de Pauli ſapientia intelligamus, qui columnam ait veritatis firmamentum eſſe. *1. Tim. 3.* Itaque aurum eſt veritas, quæ eadem & crurum baſis eſt, & manibus C atque capiti ornamentum aliquid adfert. At firmamenti vocem ſi quis ad marmoris naturam transferat, non errabit: ita vt huiuſmodi verborum ſit ſententia. Crura videlicet corporis eſſe columnas marmoreas, hoc eſt illos, qui illuſtri vita & ſana doctrina commune corpus Eccleſiæ geſtent atque fulciant: per quos & fidei baſis firma ſtat, & virtutis curſus abſoluitur, & in ſaltibus diuinæ ſpei totum corpus attollitur. Fiunt autem hæc præclarè per iſta duo, nimirum veritatem ac firmitatem: ita vt aurum ad veritatem accom- D modetur, quæ de Pauli ſententia fundamentum ædificij diuini eſt & dicitur. Sic enim ait: Fundamentum aliud ponere nemo poteſt, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus. Chriſtus autem veritas eſt, in qua crura fundantur, quæ columnæ ſunt Eccleſiæ. *1. Cor. 3.* Per marmor autem intelligamus vitæ ſplendorem, & conſtantiam, atque immutabilitatem in adfectione erga illa quæ bona ſunt. Quia verò multæ ſunt in tabernaculo teſtimonij columnæ, multæ item ſapientiæ domum columnæ fulciunt, cùm interim hîc duæ ſufficiant toti corpori ſuſtinendo:

fortaſſis aliam quandam ad ſententiam ænigmatis huius ſcopus referendus eſt. Arbitror enim hoc adſtrui per illa, variis videlicet modis ad virtutem nos per legem duci, ac multa quoque præcepta eſſe ſapientiæ, quæ tamen eundem ad ſcopum reſpiciant. At conciſum Euangelij ſermonem ad facilem numeratu, ac velut in pauca contractam vitæ virtuti conſentaneæ perfectionem nos ducere cognoui. Ait enim Dominus: Ab hiſce duobus mandatis lex tota pendet ac prophetæ. Idem verò eſt, ſiue quid oneris ſuſpenſum de te, ſiue impoſitum ſuſtineas. Nam robur illius, qui pondus aliquod geſtat, vtroque modo conſimiliter intenditur. Etenim ferre illud ex æquo dicitur, ſiue appenſum onus ſit, ſiue manu ſubiecta quid geſtet. Quare cùm Dominus quidem dicat, ab his duobus mandatis legem vniuerſam cum prophetis pendere; ſponſa verò à duabus columnis, quæ fundamentis aureis innitantur, geſtari corpus commemoret; rectè fecerimus, ſi ad contemplationem huius de cruribus ænigmatis, duo illa mandata adhibuerimus. Eorum alterum, primum appellat Dominus, alterũ, primo ſimile. Inquit enim, Deũ toto corde, & animo, & facultate virium diligere, mandatum primũ eſſe, promimũ verò diligere quaſi ſeipſum, eius verò mandati vim parem eſſe, quæ ſit primi. Paulus etiam, dum quaſi quandam domum, quæ Deum excipiat, magnum illum Timotheum exſtruit, duas haſce colũnas in eo ſtatuit, quarum alteri Fidei nomen indit, alteram Conſcientiam vocat. Per fidem intelligit dilectionem erga Deum, de toto corde, & animo, & viriũ facultate profectam: per bonam verò conſcientiam, adfectionem quandã erga proximum, cum amore coniunctam. Et fortaſſis hęc poſterius à nobis inuenta ſententia, priori ſenſui non aduerſatur. Nam per vtrumque horum columnas fieri licet tales, quales erãt Petrus, Iacobus, Ioannes, & ſi quis alius hoc nomine vel fuit antehac vel erit deinceps dignus. Nam qui in hiſce duobus mandatis perfectus eſt, is & columna fit & firmamẽtum veritatis, vt Apoſtolus loquitur. Adeoque duabus hiſce pręclaris rebus vniuerſum Eccleſiæ corpus quaſi quibuſdam cru-

Matth.22. — Ibidem. — 1.Tim.1. — 1.Tim.3.15

A μα· τάχα πρὸς ἄλλην τινὰ διάνοιαν χρὴ μεταγαγεῖν τὸν σκοπὸν τοῦ αἰνίγματος. οἶμαι γὰρ διὰ τούτων ἐκεῖνο κατασκευάζεσθαι· τὸ πολυειδῶς μὲν γίνεσθαι τὰς ἐκ τοῦ νόμου πρὸς ἀρετὴν ὁδηγίας, πολλὰ δὲ καὶ τῆς σοφίας εἶναι τὰ παραγγέλματα, πρὸς τὸν αὐτὸν ὁρῶντα σκοπόν· τὸν συντετμημένον τοῦ εὐαγγελίου λόγον, εἰς εὐαρίθμητόν τε καὶ συνεσταλμένον ἀγαγεῖν ἀπεσόδρ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου τὴν τελειότητα ἔγνωκα. οὕτως εἰπόντος τοῦ κυρίου, ὅτι ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς, ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται. B ἴσον δὲ πάντως ἐστὶν εἰς δύναμιν, ἢ ὑποκρεμάμενον ἀνέχειν τὸ βάρος, ἢ ἐπικείμενον. εἷς γὰρ δι' ἀμφοτέρων θεωρεῖται ὁ τῆς δυνάμεως τόνος, τοῦ καθ' ἑκάτερον τρόπον τὸ ἄχθος βαστάζοντος. φέρει γὰρ ὁμοίως δι' ἑαυτοῦ, εἴτε ἐπηρτημένον ἔχει τὸ βάρος, εἴτε περιλαμβάνοι τῇ παλάμῃ τὸ βασταζόμενον. ἐπεὶ οὖν ὁ μὲν κύριος ἐν ταύταις φησὶ ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς, ὅλον τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας κρέμασθαι· νῦν δὲ ἡ νύμφη δύο στύλοις ἐπὶ χρυσῶν θεμελίων βεβηκόσι βαστάζεσθαι λέγει τὸ σῶμα· καλῶς ἂν C ἔχοι πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ κατὰ τὰς κνήμας αἰνίγματος, συμπαραλαβεῖν τὰς δύο ἐντολὰς ἐκείνας. ὧν τὴν μὲν, πρώτην ὀνομάζει ὁ κύριος· τὴν δὲ, ὁμοίαν τῇ πρώτῃ λέγων, τὸ μὲν ἀγαπῆσαι τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως, τὴν πρώτην ἐντολὴν εἶναι· τὸ δὲ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, ἰσοδυναμεῖν τῇ πρώτῃ. ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος οἶκόν τινα οἰκεῖον δεκτικὸν τοῦ Θεοῦ κατασκευάζων τὸν μέγαν Τιμόθεον, τοὺς δύο τούτους ἵστησιν ἐν ἑαυτῷ στύλους, τῷ μὲν ὄνομα θέμενος πίστιν, τῷ δὲ ἑτέρῳ συνείδησιν. διὰ μὲν τῆς πίστεως, D τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην τὴν ἐξ ὅλης καρδίας τε, καὶ ψυχῆς, καὶ δυνάμεως σημαίνων· διὰ δὲ τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως, τὴν ἀγαπητικὴν εἰς τὸν πλησίον διάθεσιν. τάχα δὲ οὐκ ἐναντιοῦται τῷ προτέρῳ νοήματι ἡ νῦν ἐφευρεθεῖσα διάνοια. δι' ἀμφοτέρων γὰρ τούτων ἔστι τὸ γενέσθαι στύλους, τοὺς κατὰ Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην, καὶ εἴ τις ἄλλος κατ' ἐκείνους τοῦ τοιούτου ὀνόματος ἄξιος ἢ γέγονεν ἢ γενήσεται. ὁ γὰρ ἐν ταύταις δυσὶν ἐντολαῖς τελεωθεὶς, στύλος, καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου φωνὴν κατασκευάζεται. ὥστε τοῖς δύο τούτοις κατορθώμασιν ὅλον τὸ σῶμα τῆς ἀληθείας καθάπερ κνήμαις τισὶν ἐπερείδεσθαι,

ἐναπερείδεσθαι, τοῦ χρυσοῦ θεμελίου τῆς κατὰ τὴν πίστιν βάσεως, τὸ ἀκλινές τε καὶ ἀμετάθετον, καὶ τὸ ἐν παντὶ ἀγαθῷ πάγιον τοῖς λογισμοῖς ἐμποιοῦντος. μετὰ δὲ τοὺς ἐπαίνους τούτους, καθάπερ ἀνακεφαλαιουμένη ὅλον τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος, φησίν· εἶδος αὐτοῦ, ὡς Λίβανος ἐκλεκτὸς, ὡς κέδροι. φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμὸς, καὶ ὅλος ἐπιθυμία, οὗτος ἀδελφιδός μου, καὶ οὗτος πλησίον μου, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ. ἐν τούτῳ γὰρ οἶμαι σαφέστερον αὐτὴν διασημαίνειν, ὅτι τὸ περὶ τὸ βλεπόμενον τοῦ νυμφίου κάλλος ἐστὶν ὁ ἔπαινος· ἐκεῖνο φημὶ τὸ βλεπόμενον, ὃ διὰ τῶν καθ' ἕκαστον μελῶν τῶν συμπληρούντων τὴν ἐκκλησίαν, σωματοποιεῖ ὁ ἀπόστολος. ἓν γὰρ εἶδος αὐτοῦ φησιν εἶναι τὰς μυριάδας τῶν κέδρων, αἷς διείληπται πανταχόθεν ὁ Λίβανος. δηλοῦσα διὰ τῶν λεγομένων, ὅτι οὐδὲν ταπεινὸν καὶ χαμαίζηλον συντελεῖ πρὸς τὴν εὐμορφίαν τοῦ σώματος, ἐὰν μή τι κατὰ τὴν κέδρον ὑψηλὸν εἴη, καὶ πρὸς τῇ κορυφῇ ἐπειγόμενον. μᾶλλον δὲ τὸ παρατεθὲν ἐν τοῖς εἰρημένοις πρῶτον κατανοήσωμεν. Εἶδος αὐτοῦ, φησιν, ὡς Λίβανος ἐκλεκτός. ἐκλογὴ δὲ παντὸς πράγματος διὰ τῆς τοῦ ἐναντίου παραθέσεως γίνεται. ἐπεὶ οὖν ὁμώνυμόν ἐστι τὸ ἀγαθὸν, ἐπί τε τοῦ ὄντως ὄντος τοιούτου, καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος μὲν, ὑποκρινομένου δὲ δι' ἀπάτης, καὶ δοκοῦντος εἶναι ὃ οὐκ ἔστιν· ὁ μὴ διαμαρτὼν τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως, τὸ ἐξειλεγμένον ἀγαθὸν ἀντὶ τῶν ἠπατημένου οὐ προείλετο. ἐπεὶ οὖν ἐνταῦθα τῷ ἐκλεκτῷ Λιβάνῳ τὸ εἶδος τοῦ νυμφίου παρείκασε, δύο κατὰ τὸ ἀκόλουθον Λιβάνους ὁ λόγος νοεῖν ὑποτίθεται· ἕνα μὲν τὸν πονηρὸν καὶ ἀπόβλητον, τὸν ἴσα τῷ μόσχῳ κατὰ τὴν προφητείαν μετὰ τῶν κέδρων τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ συντριβόμενον, ἕτερον δὲ τὸν ἐκλεκτόν τε καὶ τίμιον, οὗ τὸ κάλλος θεοπρεπές ἐστι καὶ ποικίλον. τὸ δὲ νοούμενον διὰ τῶν εἰρημένων, τοιοῦτόν ἐστιν. εἷς βασιλεὺς κυρίως τε καὶ ἀληθινῶς καὶ πρώτως ἐστὶν, ὁ βασιλεὺς πάσης τῆς κτίσεως. ἀλλ' ὅμως καὶ ὁ κοσμοκράτωρ τοῦ σκότους σεμνύνει ἑαυτὸν τῷ τῆς βασιλείας ὀνόματι. λεγεῶνες ἀγγέλων παρὰ τῷ ἀληθινῷ βασιλεῖ, καὶ λεγεῶνες δαιμόνων παρὰ τῷ ἄρχοντι τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους. ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριον τῶν κυριευόντων· ἔχει κἀκεῖνος, κατὰ τὴν ἀποστόλου φωνὴν,

A ribus innititur, aureo baſis illius fundamento, quæ fides eſt, immobilitatē non mutabilem & conſtantiā in omni bono animis indente. Poſt has verò laudes quaſi paucis verbis repetens vniuerſam ſponſi pulchritudinē, ait: *Species ipſius, vt electus Libanus, vt cedri. Guttur eius dulcedo, ac nil niſi deſideriū eſt, cognatus meus, & proximus mihi, filiæ Hieruſalē.* Quibus in verbis clarius indicare ſponſam arbitror, verſari encomiū ipſius in ea ſponſi pulchritudine, quæ ſub aſpectū cadat. Id autē intelligo per hoc, quod ſub oculos cadit, de quo quaſi quoddam corpus conſtituit Apoſtolus, collectis mēbris ſingulis, quę B integrā Eccleſiam abſoluunt. Ait enim ſponſa vnā ipſius ſpeciē eſſe infinitas illas cedros, quibus vndiq; Libanus cinctus ſit. Quibus verbis ſignificat, nihil humile neq; abiectū ad venuſtatem corporis illius cōferre, niſi ſublime ſit inſtar cedri, ac vertice ſuo ſurſū tendat. Satius autē fuerit, vt illud quod primum inter cōparationes poſitū eſt, conſideremus. *Species ipſius*, inquit, *vt electus Libanus*. Electio alicuius rei fit, cùm iuxta eā contrariū quid collocatur. Itaq; cùm vna boni appellatio diuerſa ſignificet, ac ſimul de eo vſurpetur, quod reuera bonum eſt, & quod tale non eſt, ſed per fraudē eſſe ſe C bonum ſimulat, idq; videtur eſſe quod nō eſt: qui in boni dijudicatione nō fallitur, quod eximiè ſelectūq; bonū eſt, erroneo & fallaci nō præfert. Quāobrem cùm hoc loco ad electū Libanum ſponſi formā comparat, conſentanea ratione colligitur, moneri nos vt Libanos eſſe duos intelligamus, alterū malum & reijciendum, qui perinde ac vitulus ille (quemadmodū Propheta loquitur) vnà cum cedris ſuis conterēdus eſt: alterum electum & pretioſum, cuius elegātia diuina ſit, & maieſtatē inſignē prę ſe ferat. *Pſal. 28. 6.* De his autem tale quiddā percipimus. D Propriè, verè, ac primariè rex vnus eſt, rex ille rerum omnium creatarum. Nihilominus etiā mundi dominus, ille tenebrarū rector, regiū ſibi nomē arrogat. Legiones Angelorum ſunt apud verum regem: & dæmonū legiones apud principem poteſtatis tenebrarum. Principatus, poteſtates, copiæ ſubſunt regi regū, & domino dominatorum: itidem & *Col. 1. 15.* alter (quemadmodum Apoſtolus ait)

habet imperia, poteſtates, copias, quæ abrogabuntur, cùm malum in nihilum redigetur. Sunt enim hæc Apoſtoli verba: Cùm aboleuerit omnẽ principatum, & omnem poteſtatẽ, & omnem virtutẽ. (1. Cor. 15. 24.) Cernit propheta ille ſedentem ſublimi ac eleuato in ſolio regem gloriæ, itidem ille ſolium ſuũ ſupra ſidera ſe collocaturum profitetur, ita vt altiſſimo ſit ſimilis. Habet ampla in domo ſua dominus vniuerſi vaſa electionis: itidem ille vaſa iræ habet, cõparata ad interitum. (Rom. 9.) Præterea vitam & pacẽ per angelos dignis ſuppeditat angelorum Dominus; etiã ille furorem, & iram, & adflictionem per ſceleratos angelos immittit. (Pſal. 77.) Et quid opus eſt ſingula cõmemorare, per quæ aduerſarius ille contra naturã ipſius boni ſeſe erigit? Cùm igitur eius ratione, quod ſub ſenſus cadit, illuſtre quoddã ſpectaculum ſit mons Libanus vndique ſublimibus cedris opacus ac denſus; idcirco diuerſos in ſenſus ratione illius quod cernitur, in ſacris litteris quaſi diuiditur, aptè atque idoneè vtramque in partem ſumptum. Eoque videre eſt idem vocabulum apud eoſdẽ prophetas, pro ſignificatorũ diuerſitate, tam in laude, quàm vitio poſitum. Modò enim conterit cedros Libani Dominus, & vniuerſum Libanum vnà cum cedris in eo cõminuit (Pſal. 28.) inſtar eius vituli, qui in ſolitudine pro idolo fabricatus erat: quibus verbis propheta docere vult, ipſam malitiam & omnem ortam ex ea ſublimitatẽ, aduerſus cognitionẽ Dei ſe erigentem, in nihilum redigendã eſſe. Aliàs verò meliorem in partẽ ſumitur, vt cùm Propheta idem ait: Iuſtus vt palma florebit, vt cedrus in Libano amplificabitur. (Pſal. 91.) Nam reuera iuſtus (Dominus autem eſt iuſtus ille) qui propter nos ortus eſt de terra: is igitur eſt alticoma illa palma, quæ exorta in naturæ noſtræ ſilua, mons fit, aucta cedris eorum, qui per fidem in ipſo radices agunt, quæ quidem cedri cùm plantatæ in Dei domo fuerint, in atriis Dei noſtri florebunt. Hanc autem domum Eccleſiã eſſe intelligimus, Apoſtolum ſequuti: in qua cedri Dei conſeruntur. (1. Cor. 12.) Per atria verò æterna illa tabernacula accipimus, in quibus & florent ſpes bonæ, & ſuo tempore pateſiunt. Quare cùm Chriſti corpus

A ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεις, τὰς καταργουμένας, ὅταν μέλλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸ μὴ ὂν ἀφανίζεσθαι. ὅταν γὰρ καταργήσῃ, φησὶ, πᾶσαν ἀρχὴν, καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. ἐπὶ θρόνου βλέπει ὁ προφήτης τὸν βασιλέα τῆς δόξης καθήμενον, ἐφ' ὑψηλοῦ τε καὶ ἐπηρμένου, κἀκεῖνος ἐπαγγέλλεται θήσειν ἐπάνω τῶν ἄστρων, τὸν ἴδιον θρόνον, ὥστε εἶναι ὅμοιον τῷ ὑψίστῳ. σκεύη ἐκλογῆς ἐν τῇ μεγάλῃ ἑαυτοῦ οἰκίᾳ ὁ τοῦ παντὸς ἔχει δεσπότης, ἔχει κἀκεῖνος σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν. πάλιν ζωὴν καὶ εἰρήνην διʼ ἀγγέλων χορηγεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ τῶν ἀγγέλων B κύριος· κἀκεῖνος θυμὸν, καὶ ὀργὴν, καὶ θλίψιν ἀποστέλλει διὰ τῶν ἀγγέλων τῶν πονηρῶν. καὶ τί χρὴ τὰ καθʼ ἕκαστον λέγειν, ἐν οἷς κατὰ τὸ ἐναντίον ἀντεπαίρεται πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ὁ ἀντικείμενος; ἐπεὶ οὖν κατὰ τὸ αἰσθητὸν, περιφανές ἐστι θέαμα τὸ ὄρος ὁ Λίβανος πανταχόθεν ταῖς ὑψηλαῖς κέδροις συνηρεφής τε καὶ λάσιος, τούτου χάριν πρὸς τὰς ἐναντίας ἐννοίας, διὰ τῶν κατὰ τὸ ἐμφαινόμενον ὑποδειγμάτων ὑπὸ τῆς γραφῆς τὸ ὄρος μερίζεται, προσφόρως λαμβανόμενον C καθʼ ἑκάτερον. καὶ οὕτως ἐστὶ παρὰ τοῖς αὐτοῖς προφήταις ἰδεῖν τὸ αὐτὸ ὄνομα κατὰ τὴν τῶν δηλουμένων διαφορὰν, ἐπαινουμένων τε καὶ κακιζομένων. νῦν μὲν γὰρ συντρίβει κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ ὅλον τὸν Λίβανον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ κέδρων λεπτυνεῖ, καθʼ ὁμοιότητα τοῦ εἰδωλοποιηθέντος μόσχου ἐν τῇ ἐρήμῳ. διὰ τούτου ἡ προφητεία παρίστησιν, ὅτι αὐτή τε ἡ κακία καὶ πᾶν τὸ ἐξ αὐτῆς ὕψωμα τὸ κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ἐπηρμένον, εἰς τὸ μὴ ὂν περιστήσεται. νῦν δὲ τὸ κρεῖττον αὐτοῦ μεταλαμβάνει τὴν σημασίαν D λέγων· δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει, ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται. ὁ γὰρ ἀληθῶς δίκαιος· κύριος δέ ἐστιν ὁ δίκαιος· ὁ διʼ ἡμᾶς ἐκ γῆς ἀνασχὼν, ἐκεῖνός ὁ ὑψίκομος φοῖνιξ, ὁ ἐν τῇ ὕλῃ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀνατείλας, ὄρος γὰρ ταῖς κέδροις τῶν ῥιζουμένων διὰ πίστεως ἐν αὐτῷ πληθυνόμενος, αἵτινες ὅταν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ φυτευθῶσιν, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσουσιν. οἶκον δὲ τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου ὑφήγησιν ἐνενοήσαμεν· ἐν ᾧ γὰρ ἡ τῶν κέδρων τοῦ Θεοῦ φυτεία. αὐλὰς δὲ τὰς αἰωνίους σκηνὰς, ἐν αἷς ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδων ἐξάνθησίς τε, καὶ φανέρωσις τοῖς καθήκουσι χρόνοις γενήσεται. ἐπεὶ τοίνυν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ

διὰ τῶν καθ' ἕκαστον ἐκπληροῦται μελῶν. τὰ γὰρ πολλὰ μέλη, ἓν σῶμα γίνεται, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, τούτου χάριν ὅλον τὸ τοῦ νυμφίου κάλλος τὸν ἐκλεκτὸν ὠνόμασε Λίβανον, τὴν πρὸς τὸν ἀπόβλητον Λίβανον διαφορὰν τῷ ἐκλεκτῷ διαστείλασα. ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὁ Λίβανος κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, σὺν τοῖς ὑψηλοῖς πεσούμενος, ὅταν ἐκ τῆς τοῦ Ἰεσσαὶ ῥίζης ἀνατείλῃ τὸ ἄνθος, καὶ ἡ τῆς ἐξουσίας ῥάβδος ἀναφύῃ, δι' ἧς μεταβάλλεται τοῦ τε λέοντος, καὶ τῆς παρδάλεως, καὶ τῶν ἀσπίδων ἡ φύσις πρὸς τὸ τιθασσόν τι καὶ ἥμερον· ὥστε συνδιαιτᾶσθαι μὲν τῷ μόσχῳ τὸν λέοντα, συναναπαύεσθαι δὲ τῷ ἐρίφῳ τὴν πάρδαλιν, ἐπιστατεῖν δὲ τούτων τὸ παιδίον ἐκεῖνο τὸ νήπιον ὃ ἐγεννήθη ἡμῖν· οὗ ἡ χεὶρ ἐν τῇ τρώγλῃ τῶν ἀσπίδων γίνεται, καὶ τῶν ἐκγόνων τῆς ἀσπίδος ἐφαπτομένη, καὶ τὸν ἰὸν αὐτῶν ἀπαμβλύνουσα· ὧν γινομένων φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι καὶ ὁ Λίβανος σὺν τοῖς ὑψηλοῖς πεσεῖται. ὅσα δὲ μηνύει διὰ τῶν αἰνιγμάτων τούτων ἡ προφητεία, ὡς πρόδηλα πᾶσιν ὄντα, περιττὸν ἂν εἴη δι' ἀκριβείας ἐκτίθεσθαι. τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὸ γεννηθὲν ἡμῖν παιδίον, τὸ τῶν ἀσπίδων τῇ χειρὶ ἐφαπτόμενον, οὗ ἡ ἐπιστασία τὰ δηλητήρια τῶν θηρίων ποιεῖ τοῖς ἡμέροις ὁμόσκηνα, τῆς φυσικῆς πικρίας λήθην ποιούμενα; ἐπεὶ οὖν πίπτει διὰ τούτων ὁ Λίβανος ἡ κακία, καὶ συγκαταπίπτει ἡ πρώτη τῶν κακῶν ἀρχή, τὰ κατὰ τῆς ἀληθείας ὑψώματα· διὰ τοῦτο τῷ ἐκλεκτῷ Λιβάνῳ παρεικάζει ἡ νύμφη τοῦ κυρίου τὸ κάλλος, οὕτως εἰποῦσα τοῖς ῥήμασιν· εἶδος αὐτοῦ, ὡς Λίβανος ἐκλεκτός, ὡς κέδροι. προστίθησι δὲ καὶ τῷ φάρυγγι τὸν κατάλληλον ἔπαινον, γλυκασμόν τε αὐτὸν καὶ ἐπιθυμίαν ὀνομάσασα· ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμός, καὶ ὅλος ἐπιθυμία. ὃ δὲ περὶ τούτου νοοῦμεν, τοιοῦτόν ἐστι. τὸ ὑπὸ τὸν ἀνθερεῶνα μέρος, φάρυγγα καλεῖ ἡ συνήθεια. ᾧ φασι τὸν ἦχον τῇ προσπτώσει τοῦ ἐκ τῆς ἀρτηρίας πνεύματος ἀπογεννᾶσθαι περιδονούμενον. ἐπεὶ οὖν κηρία μέλιτος οἱ καλοί εἰσι λόγοι· λόγου δὲ ὄργανόν ἐστιν ἡ φωνή, ἧς ἡ γένεσίς ἐστιν ἐκ φάρυγγος, τάχα τοὺς ὑπηρέτας τε καὶ ὑποφήτας τοῦ λόγου, ἐν οἷς λαλεῖ ὁ Χριστός, τῷ ὀνόματι τούτῳ σημαίνεσθαι νοῶν τις, οὐχ ἁμαρτήσεται. καὶ γὰρ ὁ μέγας Ἰωάννης ἐρωτηθεὶς ὅστις εἴη, φωνὴν ἑαυτὸν κατωνόμασεν, ἐπειδὴ τοῦ λόγου πρόδρομος ἦν· καὶ ὁ μακάριος Παῦλος δοκιμὴν ἐδίδου

A per membra ſingula fiat integrum, (Membra enim multa corpus vnum fiunt, inquit Apoſtolus) Eam ipſam ob cauſſam totam ſponſi venuſtatem appellauit electum Libanum, diſcrimen huius & Libani qui reijcitur, per vocem electi conſtituens. Nam alter ille Libanus eſt, qui ſecundum Eſaiam vnà cum ſublimibus corruet, cùm ex radice Ieſſæa flos ille exortus fuerit, & virga poteſtatis enata, qua & leonis, & pardi, & aſpidum natura commutabitur in cicurem quandam manſuetudinem: ita vt leo cum vitulo degat, pardalis B cum hœdo requiem capiat, præſit iis denique puer ille puſillus, qui nobis natus eſt: cuius manus in cauernam aſpidum penetrat, & ſobolem aſpidis attingens, venenum earum hebetat. Quæ vbi acciderint, futurum ait Propheta, vt & Libanus cum ſublimibus corruat. Quæcumque verò hæc prophetia per ænigmata indicat, ea tanquam manifeſta omnibus, accuratè explicare velle, fuerit ſuperuacaneũ. Quis enim ignorat puerum illum nobis natum? qui manu ſua contingit aſpides, cuius præfectura beſtias pernicioſas ſub idem cum cicu- C ribus tectum redigit, naturalis acerbitatis oblitas? Quare cùm Libanus ille, qui eſt malitia, per hæc corruat, atque etiam vnà cum hoc principium malorum corruat, ſublimitates nimirum aduerſus veritatem erectæ: idcirco pulchritudinem Domini ſponſa cum Libano electo confert, hiſce verbis prolatis: *Species ipſius, vt electus Libanus, vt cedri.* Addit autem gutturi quoque conueniens encomium, quum illud & dulcedinem, & deſiderium appellat. Verba ſunt huiuſmodi: *Guttur eius dulcedo, ac nil niſi deſiderium eſt.* Quibus de verbis huiuſmodi quiddam nobis ad animum accidit. Partem eam, D quæ ſub mẽto eſt, guttur appellare conſueuimus, à quo ſonum conformari tradunt, dum allabitur huc quadam cum illiſione Spiritus ex arteria. Quare cum faui mellis ſint prҫclari ſermones, & ſermonis ſit inſtrumẽtum vox, cuius ortus eſt è gutture, fortaſſe miniſtros & interpretes ſermonis, in quibus Chriſtus loquitur, hac voce qui ſignificari cogitat, à verò nõ aberrabit. Nam & magnus ille Ioãnes rogat⁹ quis eſſet, vocẽ ſe appellauit, quippe qui Verbi præcurſor eſſet: & beatus ille Paulus documentum edebat

Explicatio loci Eſa. 10.

Ioan. 1.

Vocẽ Ioannes cur ſe dixerit.

loquentis in ſe Chriſti, cui quia vocem ſuam locauerat, nil niſi dulcedo erat per ipſum loquens. Omnes itidē prophetæ, quia ſpiritui ſonum in eis edenti membra ſua vocalia conceſſerant, nil niſi dulcedo erant, mel diuinum è gutture ſuo, velut è quodam fonte promentes, quo quidem & reges, & priuati homines ſalubriter vtuntur: cuius fruitio cupiditatem ſatietate non imminuit, ſed multò magis deſiderium per expetitorum participationem alit. Propterea dixit illud nihil eſſe aliud, quàm deſiderium: quaſi quadā definitione pulchritudinē quæſiti hac voce deſcribens. *Nil*, inquit, *eſt, niſi deſideriū.* Quàm beata ſunt illa membra, per quæ totum nil niſi deſiderium fit: quæque per abſolutā in omni bono perfectionē, efficiunt amabilem quandam ex omnibus temperatā venuſtatē, ita vt vniuerſum nō modò quod oculos attinet, quod manus, quod cincinnos, ſed etiā propter pedes, crura, guttur deniq; ſit deſiderabile, neque mēbrum vllum in hac pulchritudinis excellētia deteriore ſit conditione, quàm cætera. *Hic eſt*, inquit, *cognatus meus, & hic proximus meus, filiæ Hieruſalem.* Poſtquàm enim per picturā orationis ſubiecit earum oculis omnia iudicia, de quibus fieri agnitio quæſiti poſſet, tandem oratione demonſtrante vtitur, quaſi diceret. Hic eſt ille quē quærimus, qui propterea quòd frater nobis factus ſit, ortus ex Iuda, proximus factus eſt illi, qui in latrones incidit, atque oleo, vino, faſciis vulnera illius ſanauit, iumento proprio impoſuit, in diuerſorio recreauit, duobus ad victū denariis donauit, pollicitus etiā ſe in reditu, quod præter mandatum inſumptum eſſet, redditurum. Nec obſcurū eſt, quò hæc ſingula ſpectent. Nam cùm legis interpres Dominum tentaret, ſeque ſupra cæteros oſtentare vellet, ac parem cum aliis conditionem ſuperbè reſpueret his verbis: Et quis eſt meus proximus? tum verò quadā narratione ſcriptura totam adminiſtrationē benigniſſimā exponit, cōmemorato deſcenſu hominis de loco ſuperiore, & latronū inſidiis, & indumēti interitus expertis ademptione, & peccati vulneribus, & progreſſu mortis ad dimidiam vſque partē naturę penetrantis, retinente immortalitatem anima:

1.Cor.13

Luc.10.

A τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ. οὗ τὴν φωνὴν ἑαυτῷ χρήσας, γλυκασμὸς ἦν δι' ἐκείνου φθεγγόμενος. καὶ πάντες οἱ προφῆται τὰ φωνητικὰ ἑαυτῶν ὄργανα τῷ ἐνηχοῦντι αὐτοῖς πνεύματι παραχωρήσαντες, γλυκασμὸς ἐγίνοντο, τὸ θεῖον μέλι διὰ τοῦ λάρυγγος τοῦ ἰδίου πηγάζοντες, ᾧ βασιλεῖς τε καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγείαν προσφέρονται· οὗ ἡ ἀπόλαυσις οὐκ ἐπικόπτει τὴν ἐπιθυμίαν τῷ κόρῳ, ἀλλὰ τρέφει μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐπιθυμουμένων μετουσίας τὸν πόθον. διὰ τοῦτο καὶ ὅλον αὐτὸν ἐπιθυμίαν κατονομάζει, οἷόν τινι ὁρισμῷ τὸ τοῦ ζητουμένου κάλλος διὰ ταύτης τῆς φωνῆς ὑπογράφουσα. B ὅλος γάρ, φησιν, ἐπιθυμία. ὡς μακάρια τὰ μέλη ἐκεῖνα, δι' ὧν τὸ ὅλον ἐπιθυμία γίνεται· διὰ τῆς ἐν παντὶ ἀγαθῷ τελειότητος, σύγκρατον ἐκ πάντων τὸ ἐράσμιον ἀπεργαζόμενα κάλλος· ὥστε ὅλον μὴ ἐν ὀφθαλμῷ μόνον καὶ χερσὶν ἢ βοστρύχοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ποσὶ καὶ ἐν χερσὶ, καὶ ἐν ταῖς κνήμαις, καὶ κατὰ φάρυγγα παραπλησίως ἐπιθυμητὸν εἶναι, μηδενὸς ἐν τοῖς μέλεσι κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κάλλους ἐλαττουμένου. οὗτος, φησιν, ὁ ἀδελφιδός μου, καὶ οὗτος, φησιν, ὁ πλησίον μου, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ. C πάντα γὰρ αὐταῖς ὑπ' ὄψιν ἀγαγοῦσα διὰ τῆς τοῦ λόγου ὑπογραφῆς τὰ γνωρίσματα, δι' ὧν ἦν δυνατὸν γενέσθαι τὴν τοῦ ζητουμένου φανέρωσιν, τότε τῷ δεικτικῷ κέχρηται λόγῳ, οὗτός ἐστι, λέγουσα, ὁ ζητούμενος, ὃς διὰ τὸ ἀδελφὸς γενέσθαι ἐξ Ἰούδα ἡμῖν ἀνατείλας, πλησίον ἐγένετο τοῦ ἐμπεπτωκότος εἰς τοὺς λῃστάς. ἐλαίῳ καὶ οἴνῳ καὶ ἐπιδέσμοις τὰς πληγὰς ἰασάμενος, καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἄρας ὑποζυγίου, καὶ τῷ πανδοχείῳ ἐναναπαύσας, καὶ τὰ δύο δηνάρια πρὸς τὴν ζωὴν παρασχόμενος, καὶ ἐν τῇ ἐπανόδῳ αὐτοῦ D τὸ προστεθὲν εἰς τὸ τῆς ἐντολῆς ἔργον ἀποδώσειν ἐπαγγειλάμενος. πάντως δὲ φανερόν ἐστι τούτων ἕκαστον εἰς ὅ τι βλέπει. τῷ γὰρ ἐκπειράζοντι τὸν κύριον νομικῷ, βουλομένῳ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἑαυτὸν δεῖξαι, καὶ ἐν ὑπερηφανίᾳ τὸ πρὸς τοὺς λοιποὺς ὁμότιμον διαπτύοντι, ἐν τῷ λέγειν· καὶ τίς ἐστί μου πλησίον; τότε ἐν διηγήματος εἴδει πᾶσαν τὴν φιλάνθρωπον οἰκονομίαν ὁ λόγος ἐκτίθεται, τὴν ἄνωθεν κάθοδον τοῦ ἀνθρώπου διηγησάμενος, καὶ τὴν τῶν λῃστῶν ἐνέδρας, καὶ τὴν τοῦ ἀφθάρτου ἐνδύματος περιαίρεσιν, καὶ τὰ τῆς ἁμαρτίας τραύματα, καὶ τὸ εἰς ἥμισυ τῆς φύσεως προχωρῆσαι τὸν θάνατον, τῆς ψυχῆς ἀθανάτου διαμενούσης·

καὶ τὴν τοῦ νόμου τὴν ἀνωφελῆ πάροδον, οὔτε ἱερέως, οὔτε Λευίτου τὰς πληγὰς τοῦ περιπεπτωκότος τοῖς λῃσταῖς θεραπευσάντων· ἀδύνατον γὰρ αἷμα τράγων καὶ ταύρων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας· ἀλλὰ τὸν πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν διὰ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ φυράματος περιθέμενον, ἐν ᾗ παντὸς ἔθνους τὸ μέρος ἦν, Ἰουδαίου τε καὶ Σαμαρείτου, καὶ Ἕλληνος, καὶ πάντων ἅπαξ ἀνθρώπων· τοῦτον μετὰ τοῦ σώματος, ὅπερ ἐστὶν ὑποζύγιον, ἐπὶ τόπῳ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κακώσεως ἐπιστάντα, καὶ θεραπεῦσαι τὰ τραύματα, καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτὸν κτήνους ἐπαναπαῦσαι, καὶ καταγώγιον ποιῆσαι αὐτῷ τὴν φιλάνθρωπον οἰκονομίαν, ἐν ᾗ πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι συναναπαύονται. ὁ δὲ ἐν αὐτῷ γενόμενος, δέχεται πάντως ἐν ἑαυτῷ τὸν ἐν ᾧ ἐγένετο, οὕτως εἰπόντος τοῦ λόγου· ὅτι ὁ μένων ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. δεξάμενος οὖν τῷ ἰδίῳ χωρήματι, πανδοχεύει ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀχώρητον, παρ' οὗ δέχεται τὰ δύο νομίσματα· ὧν τὸ μέν ἐστιν ἡ ἐξ ὅλης καρδίας εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπη· τὸ δὲ ἕτερον ἡ εἰς τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν, καθὼς καὶ ὁ νομικὸς ἀπεκρίνατο. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐχ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται· χρὴ μὴ μόνον δέξασθαι τὰ δύο ταῦτα νομίσματα· τὴν πίστιν λέγω τὴν εἰς τὸ θεῖον, καὶ τὴν ἀγαθὴν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους συνείδησιν· ἀλλὰ δεῖ καὶ αὐτὸν συνεισενέγκειν διὰ τῶν ἔργων πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν τούτων ἐκπλήρωσιν. διὰ τοῦτό φησι πρὸς τὸν πανδοχέα ὁ κύριος, ὅτι πᾶν τὸ περὶ τὴν θεραπείαν τοῦ κεκακωμένου παρ' αὐτοῦ γινόμενον, ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς σπουδῆς ἀπολήψεται. ὁ τοίνυν πλησίον ἡμῶν γεγονὼς διὰ τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας, ὁ διὰ τὸ ἐξ Ἰούδα ἡμῖν ἀνατεῖλαι ἀδελφιδὸς γενόμενος· οὗτός ἐστιν ὃν μηνύει ταῖς νεάνισιν ὁ τῆς νύμφης λόγος, οὗτος ὁ ταῖς θυγατράσιν Ἱερουσαλὴμ παρὰ τῆς ἀχράντου νύμφης δηλούμενος, δι' ὧν φησιν· ὅτι οὗτος ἀδελφιδός μου, καὶ οὗτος πλησίον μου, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ· ὃν καὶ ἡμεῖς διὰ τῶν δηλωθέντων γνωρισμάτων εὕροιμέν τε καὶ λάβοιμεν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, διὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος χειραγωγίας· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A de legis item inutili tranſitu, quòd neque ſacerdos, neque Leuita quiſpiam vulnera eius, qui in latrones inciderat, curauerit: (neque enim fieri poteſt, vt ſanguis taurorum & hircorum peccata tollat) ſed illum, qui vniuerſam hominum naturam per primitias maſſæ ſibi circumdedit, quibus cuiuſlibet nationis pars aliqua cõtinebatur, Iudaicæ, Samaritanæ, Græcæ, omnium denique hominum: hunc cum corpore ſuo, quod per iumentum ſignificatur, ad locum quo Ieſus erat homo, ſe conferentem curaſſe ipſius vulnera, iumento proprio impo-
B ſitum recreaſſe, ſuam ei benignam œconomiam diuerſorij loco aperuiſſe, per quam omnes fatigati & onerati quiete fruuntur. Qui autem ipſum ingreditur, *Matth. 11. 28.* prorſus illum ipſum intra ſe recipit, in quem ingreſſus erat. Sic enim Verbum loquitur, Qui in me manet, in hoc & *Ioan. 4.* ipſe manebo. Itaque homo intra ſpatium capacitatis ſuæ illum excipit, qui comprehendi nequit, & ab hoc nummos accipit duos, quorum alter eſt erga Deum dilectio, profecta de toto animo: alter, dilectio proximi ſicut ſui ipſius,
C quemadmodum & legis interpres ille reſponderat. Quia verò non auditores *Rom. 2. 13.* legis apud Deum iuſti ſunt, ſed qui legem præſtant iuſti cenſebuntur: non hi tantùm nummi duo recipiendi ſunt, nimirum fides in Deum, & bona erga eiuſdem generis homines conſcientia; ſed etiam aliquid per opera eſt addendum huic mandatorum impletioni. Nam propterea dicit ad hoſpitem Dominus, futurum vt quidquid in curatione hominis læſi ab ipſo fiat, alterius aduentus ſui tempore pro ſtudij dignitate recipiat. Quamobrem is qui pro-
D ximus noſter factus eſt ob hanc erga nos benignitatem, qui quòd ex Iuda nobis ſit ortus, factus eſt cognatus noſter; hic igitur ille eſt, quem ſponſa iuuenculis indicat, hic eſt qui filiabus Hieruſalem ab integritatis haud violatæ ſpõſa commonſtratur, quum ait: Hic eſt cognatus meus, & hic proximus meus, filiæ Hieruſalem. Illum & nobis per indicia commonſtrata reperire & adſequi contingat, ad ſalutem animarum noſtrarum, idque ductu Spiritus ſancti, cui gloria ſæculis infinitis, Amen.

A

IN CANTICVM CANTICORVM

HOMILIA XV.

Cap. 6. v. 1.

Qvò abijt cognatus tuus, ô pulchra inter mulieres? quò reſpexit cognatus tuus, & quæremus eũ tecũ? 1. Cognatus meus deſcendit in hortum ſuũ, ad phialas aromatis, vt paſcat in hortu, & vt colligat lilia. 2. Ego cognato meo, & cognatus meus mihi, qui paſcit inter lilia. 3. Pulchra es proxima mea, ſic vt ipſa beneuolentia: formoſa ſicut Hieruſalem: ſtupor tanquam inſtructæ acies. 4. Auerte oculos tuos à me. Nam illi alas mihi reddiderunt. Coma tua velut greges caprarũ, quæ apparuerunt de Galaad. 5. Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ de lauacro adſcenderunt, & omnes habent fœtus gemellos, neque ſterilis inter eas vlla eſt. 6. Labra tua ſunt inſtar funiculi coccinei, & loquela tua elegans eſt. Malæ tuæ inſtar corticis mali punici, præter id quod in te reticetur. 7. Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & iuuencularum non eſt numerus. Vna eſt columba mea, perfecta mea. 8. Vnica eſt matri ſuæ, electa illi quæ peperit eam.

Math. 1.

PHILIPPVS ille Apoſtolus, qui ex ciuitate Petri & Andreæ fuiſſe perhibetur: etenim hoc mihi videtur encomium quoddam eſſe Philippi, quòd eorum fratrum ciuis fuerit, qui primam in Euangelio admirationem merentur per ea, quæ ipſis acciderunt. Andreas enim, poſteaquam Baptiſta commonſtraſſet, quínam eſſet agnus ille, qui mundi peccatum tolleret, non tantùm ipſe myſterium hoc animaduertit, à tergo ſequutus indicatum, cognito vbinam ille degeret: ſed etiam fratri ſuo lætum nuntium adfert, aduenisſe illum quem multo antè vates indicarint. At is per fidem auditu propè anteuerſo,

ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

ΠΟΥ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου, ἡ καλὴ ἐν γυναιξί; ποῦ ἀπέβλεψεν ὁ ἀδελφιδός σου, καὶ ζητήσομεν αὐτὸν μετὰ σοῦ; ὁ ἀδελφιδός μου κατέβη εἰς κῆπον αὐτοῦ, εἰς B φιάλας τοῦ ἀρώματος, ποιμαίνειν ἐν κήποις, καὶ συλλέγειν κρίνα. ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοὶ, ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις. καλὴ εἶ ἡ πλησίον μου, ὡς εὐδοκία, ὡραία ὡς Ἱερουσαλὴμ, θάμβος ὡς στρατιαὶ τεταγμέναι. ἀπόστρεψον ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον μου, ὅτι αὐτοὶ ἀνεπτέρωσάν με. τρίχωμά σου ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἳ ἀνεφάνησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ. ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αἳ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ, αἳ πᾶσαι διδυμεύουσαι, καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔ- C στιν ἐν αὐταῖς. ὡς σπαρτίον κόκκινον χείλη σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὡραία. ὡς λέπυρον τῆς ῥόας μῆλόν σου, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου. ἑξήκοντα βασίλισσαι, καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαὶ, καὶ νεάνιδες ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου. μία ἐστὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτὴ τῇ τεκούσῃ αὐτήν.

D Ο ἘΚ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου μαρτυρηθεὶς εἶναι Φίλιππος ὁ ἀπόστολος· ἐγκώμιον γάρ μοι δοκεῖ τοῦ Φιλίππου τοῦτο, τὸ πολίτην αὐτὸν τῶν ἀδελφῶν τῶν προθαυμασθέντων ἐν εὐαγγελίῳ διὰ τῆς περὶ αὐτῶν ἱστορίας. ὁ μὲν γὰρ Ἀνδρέας, ὑποδείξαντος τοῦ Βαπτιστοῦ, τίς ἐστιν ὁ ἀμνὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, αὐτός τε τὸ μυστήριον κατενόησε, κατόπιν τοῦ δειχθέντος ἀκολουθήσας, καὶ ὅπου μένει μαθών· καὶ τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ πεφῆναι προμηνυθέντα παρὰ τῆς προφητείας εὐαγγελίζεται. ὁ δὲ φθάσας μικροῦ δεῖν τῇ πίστει τὴν ἀκοὴν,

ὅλῃ τῇ ψυχῇ προσέθετο τῷ ἀμνῷ, καὶ διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος ἐναλλαγῆς μεταποιεῖται παρὰ τοῦ κυρίου πρὸς τὸ θειότερον· ἀντὶ Σίμωνος Πέτρος καὶ ὀνομασθεὶς, καὶ γενόμενος. καί τοι τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῇ Σάῤῥᾳ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις μετὰ πολλὰς θεοφανείας, τὴν ἐκ τῶν ὀνομάτων μεταδίδωσιν εὐλογίας ὁ κύριος· τὸν μὲν πατέρα, τὴν δὲ ἄρχουσαν διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων μεταποιήσεως χρηματίσας. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἰακὼβ μετὰ τὴν παννύχιον πάλην, ἀξιοῦται τῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπωνυμίας τε καὶ δυνάμεως. ὁ δὲ μέγας Πέτρος οὐ κατὰ μικρὸν δι' αὐξήσεως προσῆλθεν ἐπὶ τὴν χάριν ταύτην, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἤκουσε τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἐπίστευσε τῷ ἀμνῷ, καὶ ἐτελειώθη διὰ τῆς πίστεως, καὶ προσφυεὶς τῇ πέτρᾳ Πέτρος ἐγένετο. ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Φίλιππος ὁ ἄξιος τῶν τοιούτων καὶ τηλικούτων πολίτης· ἐπειδὴ εὕρημα τοῦ κυρίου γενόμενος, καθώς φησιν εὐαγγέλιον, ὅτι εὑρίσκει τὸν Φίλιππον ὁ Ἰησοῦς, ἀκόλουθος ἐχειροτονήθη τοῦ λόγου τοῦ εἰπόντος, ὅτι ἀκολούθει μοι· καὶ τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ προσεγγίσας, καθάπερ λύχνος ἐκεῖθεν ἔσπασε πρὸς ἑαυτὸν τὴν τοῦ φωτὸς κοινωνίαν· καὶ περιλάμπει τὸν Ναθαναήλ, διαδαδουχήσας αὐτῷ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. δι' ὧν φησιν· ὃν ἔγραψε Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται εὑρήκαμεν Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας· τοῦ δὲ Ναθαναὴλ ἐπισταλικῶς δεξαμένου τὸ εὐαγγέλιον, διὰ τὸ μετὰ πάσης ἀκριβείας κατηχεῖσθαι παρὰ τῆς προφητείας αὐτὸν, τὸ περὶ τὸν κύριον μυστήριον, καὶ εἰδέναι μὲν ὅτι ἐκ Βηθλεὲμ ἡ πρώτη διὰ σαρκὸς γενήσεται θεοφάνεια, διὰ δὲ τῆς ἐν Ναζάρεθ διαγωγῆς, Ναζωραῖος κληθήσεται· πρὸς ἀμφότερα τοίνυν ἀποσκοποῦντος καὶ λογιζομένου, ὅτι ἐν μὲν τῇ τοῦ Δαβὶδ Βηθλεὲμ διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως, ἀναγκαῖον ἦν γενέσθαι τὸ κατὰ τὸ σπήλαιον καὶ τὰ σπάργανα καὶ τὴν φάτνην μυστήριον· ἡ δὲ Γαλιλαία ἐθνῶν τόπος ἐπονομασθήσεταί ποτε, διὰ τοῖς ἔθνεσιν ἐμφιλοχωρήσοντι λόγῳ· καὶ διὰ τοῦτο συντιθεμένου τῷ τὸ φῶς αὐτῷ τῆς γνώσεως φαίνοντι, καὶ εἰπόντος· ὅτι ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; τότε ὁδηγὸς πρὸς τὴν χάριν ὁ Φίλιππος γίνεται, λέγων, ἔρχου καὶ ἴδε. δι' ὧν καταλιπὼν ὁ Να-

A toto animo ſe agno illi adiungit, vnaque cum nomine & ipſe à Domino diuiniorem ad conditionem immutatur: pro Simone Petrus & appellatus, & factus. Abraamo quidem ac Sarræ poſt poſt multas apparitiones diuinas ex ipſis nominibus Dominus benedictionem impertit: cùm illum quidem patrem, hanc verò principem, nominum mutatione facta conſtituit. Eodem modo Iacob etiam poſt luctam tota durantem nocte, Iſraëlis cognomen ac vim impetrat. Verùm magnus ille Petrus non paulatim augeſcendo ad hanc gratiam peruenit, ſed ſimul & fratrem audiit, & B agno credidit, & per fidem eſt conſummatus, & petræ agglutinatus Petrus factus eſt. Hic ergo Philippus, dignus qui tantorum ac talium ciuis eſſet, poſteaquàm inuentum Domini factus, quemadmodum in Euangelio dicitur, Ieſus Philippum inuenit, etiam ſectator verbi factus eſt, qui ad eum dixit, Sequere me: poſteaquàm item verum ad lumen delatus, inde tanquã lychnus ad ſe participationem lucis attraxit: Nathanaëlum quoque luce ſua circumfundit, quaſi prælata ipſi face, quod pietatis eſt myſterium. Sunt enim hæc ipſius verba. Inuenimus Ieſum illum è C Nazareth Galilææ, de quo & Moſes in lege, & prophetæ ſcripſerunt. *Ioan. 1* Nathanaëlo autem ſapienter lætum hunc nuntium accipiente, quòd peracuratè ex libris vaticiniorũ de Domini myſterio edoctus eſſet, ac ſciret in Bethleem quidem primam Dei patefactionem in carne futuram, verùm eundem Nazareth degentem Nazaræi nomen conſequuturum: ad hæc igitur vtraque reſpiciente Nathanaël, ſecumque perpendente, in Dauidis quidem oppido Bethleem neceſſarium eſſe ratione natiuitatis carnalis, antri, faſciarum, præſepis myſterium euenire: ſed D nihilominus Galilęam (qui locus ethnicorum hominum ſedes erat) nomen aliquando conſequuturam ab eo Verbo, quod libenter ad gentes commigraturum eſſet: atque hanc ob cauſſam accedente denique Nathanaël illius in ſententiam, qui lumen hoc cognitionis ei commonſtraſſet, idque verbis his *Ibid.* declarante: Poteſt è Nazareth boni aliquid exiſtere? tum verò tandem Philippus ad hanc gratiam ille ſe ducem præbet, cum ait: Veni ac vide. Quo factum, vt Na-

thanaël relicta legis ficu, cuius vmbra impedimento erat ei, quò minus lucis particeps fieret: ad eum perueniret, qui fici folia propter ſterilitatem in proferendis bonis exſiccauit. Eaque de cauſa teſtimonium ei Verbum tribuit, quòd germanus Iſraëlita, non ſpurius eſſet: quippe qui minimè fraudulento animi inſtituto purum in ſeſe Patriarchæ illius characterem oſtenderet. En (inquit) verè Iſraëlita, in quo dolus non eſt. Quo autem hæc in exordio ſpectet narratio, omnino manifeſtum eſt auditoribus non planè imperitis ex lectione, quam ordine ſic poſcente de Cantico Canticorum propoſuimus. Quemadmodum enim Andreas quidem per vocem Ioannis ad agnum illum deductus eſt; Nathanaël autem à Philippo ad lucem ductus, & circũdante ipſum legis vmbra digreſſus, verum ad lumen peruenit: ſic etiam hæ iuuenculæ ad inuentionem indicati eis boni, anima pulchritudinis perfectionem adepta duce vtuntur, eamque ſic compellant: *Quò abijt cognatus tuus, ô pulchra inter mulieres? quo reſpexit cognatus, & quæremus eum tecum?* Rectè autem atque ordine virgines hæ, nimirum animæ, nunc illud interrogant. Primùm enim loquutæ ſunt de eo, quidnam eſſet, cùm præcedente interrogatione quærunt: *Quid cognatus tuus, ô pulchra inter mulieres?* de quo edoctæ per expoſita indicia, quòd candidus, & rubicundus, & cætera, quibus forma quæſiti deſcripta eſt: nunc de loco, vbi ſit, interrogant. Nam propterea dicunt, *Quò abiit cognatus tuus, vel quò reſpexit?* vt cognito prorſus vbi ſit, adorent illo loco, quo pedes illius ſteterint: & quò reſpiciat edoctæ, ſic ſemet conſtituent, quo & ab ipſis eius gloria conſpiciatur, cuius apparitio ſalutẽ adfert adſpectantibus, quemadmodum propheta ille, loquitur: Pſal.76. Oſtende nobis faciem tuam, & ſalui erimus. Magiſtra verò hæc ad exemplum Philippi dicentis, Veni ac vide, præbet ſe ducem virginibus, vt quem quærebant adſequantur: & pro eo quod ait ille, Vide: locum indicat, in quo ſit is quem quærunt, itidémque quò reſpiciat. Sic enim ait. *Cognatus meus deſcendit in hortum ſuum, ad phialas aromatis.* Hactenus oſtenditur, vbi ſit. Deinceps ve-

A θαναὴλ τὴν τοῦ νόμου συκῆν, ἧς ἡ σκιὰ πρὸς τὴν μετουσίαν τοῦ φωτὸς διεκώλυε, καταλαμβάνει τὸν τὰ φύλλα τῆς συκῆς διὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀκαρπίαν ἀποξηραίνοντα. διὸ καὶ μαρτυρεῖται παρὰ τοῦ λόγου γνήσιος εἶναι οὐχὶ νόθος Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ ἀδόλῳ τῆς προαιρέσεως καθαρὸν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ δεικνὺς τὸν χαρακτῆρα τοῦ πατριάρχου. ἴδε γάρ, φησιν, Ἰσραηλίτης ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι. πρὸς ὅτι δὲ βλέπει τὸ ἐν τῷ προοιμίῳ διήγημα, φανερόν ἐστι πάντως τοῖς εὐμαθεστέροις ἀκροαταῖς ἐκ τῆς προτεθείσης κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ἀναγνώσεως τῆς ἐκ τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων. ὡς γὰρ ὁ μὲν Ἀνδρέας B τῇ φωνῇ τοῦ Ἰωάννου πρὸς τὸν ἀμνὸν ὡδηγήθη· ὁ δὲ Ναθαναὴλ φωταγωγηθεὶς παρὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ τῆς περιεχούσης αὐτὸν τοῦ νόμου σκιᾶς ἔξω γενόμενος, ἐν τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ γέγονεν· οὕτω καὶ αἱ νεάνιδες πρὸς τὴν εὕρεσιν τοῦ μηνυθέντος αὐταῖς ἀγαθοῦ καθηγεμόνι χρῶνται τῇ τελειωθείσῃ διὰ τοῦ κάλλους ψυχῇ· λέγουσαι πρὸς αὐτήν· ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου, ἡ καλὴ ἐν γυναιξί; ποῦ ἀπέβλεψεν ὁ ἀδελφιδός σου; καὶ ζητήσομεν αὐτὸν μετὰ σοῦ; ἀκολούθως δὲ προσάγουσι τῇ διδασκάλῳ τὴν πεῦσιν αἱ παρθένοι ψυχαί. C πρότερον γὰρ περὶ τοῦ τί ἐστιν ἐποιήσαντο τὸν λόγον, ἐν τῷ πρὸ ταύτης τῆς ῥήσεως ἐρωτήματι λέγουσαι· τί ἀδελφιδός σου ἡ καλὴ ἐν γυναιξίν; ὅπερ διδαχθεῖσαι διὰ τῶν εἰρημένων σημείων, ὅτι λευκὸς καὶ πυῤῥὸς, καὶ τὰ λοιπὰ ὧν ὑπογραφὴ τὸ εἶδος τοῦ ζητουμένου, περὶ τὸ ὅπου πυνθάνονται. διὸ λέγουσι, ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου, ἢ ποῦ ἀπέβλεψεν; ἵνα πάντως ὅπου μέν ἐστι μαθοῦσαι, προσκυνήσωσιν ἐς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες D αὐτοῦ, ὅπου δὲ ἀποβλέπει διδαχθεῖσαι, οὕτω στήσωσιν ἑαυτάς· ὥστε καὶ αὐταῖς ἐποφθῆναι τὴν δόξαν αὐτοῦ· οὗ ἡ ἐπιφάνεια σωτηρία τῶν ἐπιβλεπόντων γίνεται, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, ὅτι ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα, καὶ ἡ διδάσκαλος καθ᾽ ὁμοιότητα Φιλίππου τοῦ εἰπόντος, ἔρχου καὶ ἴδε, καθηγεῖται τῶν παρθένων πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου κατάληψιν, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, τὸ ἴδε, τὸν τόπον ὑποδεικνύουσα ἐν ᾧ ἐστιν ὁ ζητούμενος, καὶ ὅπου βλέπει. φησὶ γάρ· ὅτι ἀδελφιδός μου κατέβη εἰς κῆπον εἰς φιάλας τοῦ ἀρώματος. ἕως τούτου. ἐν ᾧ ἐστιν ὑπὸ τοῦ λόγου σημαίνεται. τὸ δὲ

ἀπὸ τούτου, τί ὁρᾷ, καὶ ὅπου βλέπει τῷ λόγῳ διήκρισεν ἡ διδάσκαλος, λέγουσα· ὅτι ποιμαίνειν ἐν κήποις καὶ συνάγειν κρίνα. αὕτη μὲν ἡ σωματικὴ τοῦ λόγου πρὸς τὰς νεάνιδάς ἐστιν ὁδηγία, δι' ὧν μανθάνουσι καὶ ὅπου ἐστί, καὶ ὅπου βλέπει. χρὴ δὲ πάντως καὶ τὸ ὠφέλιμον τοῦ θεοπνεύστου ταύτης ἐπιγνῶναι γραφῆς διὰ τῆς πνευματικῆς θεωρίας. ἐν ὅσῳ οὖν ὅταν ἀκούσωμεν ὅτι ἀδελφιδός κατέβη εἰς κῆπον αὐτοῦ, τὸ εὐαγγελικὸν μυστήριον διὰ τῶν εἰρημένων μανθάνομεν, ἑκάστου τῶν ὀνομάτων τοῦ τὸν μυστικὸν λόγον ἡμῖν σαφηνίζοντος· ὁ ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς Θεός, διὰ τὸ ἐξ Ἰούδα μὲν ἀνατεῖλαι, λάμψαι δὲ τοῖς ἔθνεσι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, καλῶς τε προσφυῶς τῷ ὀνόματι τοῦ ἀδελφιδοῦ παρὰ τῆς μνηστευθείσης αὐτῷ πρὸς ἀΐδιον συζυγίαν κατονομάζεται, ἀδελφῆς οὔσης τοῦ ἐξ Ἰούδα λαοῦ. τὸ δὲ κατέβη, δηλοῖ, ὅτι διὰ τὸν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐς Ἱεριχὼ καταβαίνοντα, καὶ ἐν τοῖς λῃσταῖς γενόμενον· διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς τῇ καθόδῳ τοῦ ἐμπεσόντος τοῖς πολεμίοις συγκατέρχεται, δι' ὧν σημαίνει τὴν ἐκ τῆς ἀφράστου μεγαλειότητος γενομένην ἐπὶ τὸ ταπεινὸν τῆς φύσεως ἡμῶν συγκατάβασιν· διὰ δὲ τοῦ κατὰ τὸν κῆπον αἰνίγματος τοῦτο μανθάνομεν, ὅτι ἀναφυτεύει τὸ ἑαυτοῦ γεώργιον ὁ ἀληθινὸς γεωργὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν αὐτοῦ γεώργιον κατὰ τὴν Παύλου φωνήν. ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνός ἐστιν, ὁ κατ' ἀρχὰς ἐν παραδείσῳ γεωργήσας τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἣν ἐφύτευσεν ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος· διὰ τοῦτο τοῦ μονιοῦ τοῦ ἀγρίου κατανεμηθέντος ἡμῶν τὸν κῆπον καὶ λυμηναμένου τὸ θεῖον γεώργιον, κατέβη τοῦ πάλιν ποιῆσαι κῆπον τὴν ἔρημον τῇ τῶν ἀρετῶν φυτείᾳ καλλωπιζόμενον· τὴν καθαρὰν καὶ θείαν τῆς διδασκαλίας πηγὴν, ἐπὶ τὴν τῶν τοιούτων φυτῶν ἐπιμέλειαν ὀχετεύσας τῷ λόγῳ· αἱ δὲ τοῦ ἀρώματος φιάλαι ἐν μὲν τῇ τοῦ κάλλους ὑπογραφῇ, πρὸς τὸ τῶν σιαγόνων ἐγκώμιον παρελήφθησαν, δι' ὧν καταλεαίνεται τὰ πνευματικὰ σιτία τοῖς τρεφομένοις· ἐνταῦθα δὲ τόπος εἶναι τοῦ νυμφίου καὶ ἐνδιαίτημα παρὰ τοῦ λόγου μηνύεται· τοῦτο μανθανόντων ἡμῶν, ὅτι οὔτε ἐν ἐρήμῳ τῶν ἀρετῶν ψυχῇ ὁ νυμφίος αὐλίζεται, ἀλλ' εἴ τις κατὰ τὸν προαποδοθέντα λόγον φιάλη ἀρωμάτων γένοιτο φύουσα μυρεψικά. ὁ τοιοῦτος κατὰ τὴν

A rò, quid ſpectet, & quò reſpiciat, his verbis magiſtra monſtrat. *Vt paſcat in hortis, & colligat lilia.* Atque hæc quaſi quædam corporea & externa eſt pro iuuenculis manuductio, vnde intelligunt illæ tam vbi ſit, quàm quò reſpiciat. Omnino verò etiam vtilitas aliqua de his verbis à ſancto Spiritu profectis percipienda nobis eſt, ídque per contemplationem ſpiritualem. Cùm igitur audimus hæc verba: *Cognatus meus deſcendit in hortum ſuum:* totum Euangelij myſterium diſcimus, quolibet ex his vocabulo rem arcanam nobis declarante. Nimirum quod is Deus, qui in eo ipſo patefactus eſt in carne, quia de Iuda or-B tus eſt, & gentibus in caligine atque vmbra mortis ſedentibus illuxit: rectè & apta ratione cognati nomine à deſponſata ſibi ad æternam coniunctionem appelletur, quòd ea populi ex Iuda orti ſoror eſſet. Verbum autem, Deſcendit, ſignificat propter illum, qui Hieroſolymis Hiericho deſcendit, inque latrones incidit: propter hunc igitur in hoſtes lapſum, etiam ipſum deſcendiſſe: quo ſignificatur facta ex ineffabili maieſtate ad humilitatem naturæ noſtræ demiſſio. Ex horti ænigmate diſcimus, verum illum agricolam de integro aruum ſuum plantare, nimi-C rum nos homines. Etenim nos aruum ipſius ſumus, quemadmodum Paulus loquitur. Itaque cùm ipſe ſit is, qui rerum initio plantationem humanæ naturæ conſitam à patre cœleſti, excoluit in paradiſo: aper autem ſingularis& immanis hortum illum,nimirum nos,deprædatus ſit,aruumque diuinum vaſtarit: hanc ipſam ob cauſſam deſcendit, vt efficeret quò hortus deſertus rurſum per virtutum conſitionem ornaretur: puro ac diuino doctrinæ D fonte ad plantas huiuſmodi fouendas, per quoſdam quaſi riuos ſermonis deducto. Phialæ autem aromatis hactenus in deſcriptione pulchritudinis ſponſi ad maxillarum encomium fuerunt accommodatæ, quibus cibi ſpirituales ad vſum paſcendorum comminuuntur: hîc verò pro loco ſumuntur, quo ſponſus degat: diſcentibus ex eo nobis, non verſari ſponſum ea in anima, vbi virtutum quædam ſit ſolitudo: ſed quæ ſecundum hactenus indicata, aromatis eſt phiala,& vnguenta profert. Qui talis

Luc. 10. 30.

1. Cor. 3.

eſt, is ſapientiæ crater factus, diuinum & incorruptum vinum in ſeſe recipit, quod qui recepit, exhilaratur. Quæ porrò ſequuntur, indicant cuiuſmodi paſcuis greges præclari illius paſtoris pingueſcant. Non enim ille deſerta quædam ad loca, ſpinoſaque abigit oues, vt gramen decerpant: ſed cibi loco eis hortorum aromata proponit, & pro gramine lilium, quod quidem ipſum ait à paſtore ad alendas oues colligi. Quibus verbis ſignificatur ſanè quàm ſapienter, naturam illam ac poteſtatem, quæ vniuerſa complectitur & continet, locum & ſpatium ſibi conſtituere illorum in puritate, qui ipſum recipiunt, & in quibus multipliciter virtutibus excultus hortus liliorum floribus viget, aromatumque fructus copioſos fundit. Nam lilia quidem ſplendoris & puritatis in mente quoddam ænigma ſunt: aromatum verò fragrantia ſignificat affectionem à fœtore peccatorum abhorrentem. In his ergo verſari dicit eum, qui ratione præditis gregibus præeſt: paſcentem in hortis, & lilia decerpentem, colligentemque in cibum ouium: quæ quidem ipſa ouibus magni Pauli opera proponit, qui de diuino penu cibum hunc ex liliis congeſtum nobis obijcit. Nam lilia putari debent, quæcumque vera ſunt, quæcumque honeſta, quæcumque iuſta, quæcumque pura, quæcumque amabilia, quæcumque boni nominis: ſi qua virtus, & ſi qua laus, Hæc ſunt (vt equidem arbitror) lilia, quibus ab illo præclare paſtore ac magiſtro nutriuntur greges. Quæ autem ſequuntur verba, prolata à pura & labiis omnis experte ſponſa, cùm ait: *Ego cognato meo, & cognatus meus mihi.* hæc igitur norma ſunt ac finitio quædam omnis in virtute perfectionis. Nam ex his diſcimus, nihil nobis eſſe præter Deum debere, neque animæ purificatæ vllam ad rem aliam reſpiciendum eſſe: ſed debere hanc ita ſe ab omnibus craſſis tam rebus, quàm cogitationibus expurgare, vt tota tranſlata prorſus ad ſtatum, quem mentis intelligẽtia percipimus, & qui omnium craſſarũ rerum expers eſt, illuſtriſſimum ex ſe primigeniæ pulchritudinis ſimulachrum efficiat. Vtque is, qui in tabula picturã videt accuratè conformatam ad archetypũ, vnam vtriuſque formã eſſe pronuntiat, imaginis pulchritudinem

Lilia quid ſignificent.

Phil. 4. 8.

A τῆς σοφίας γενόμενος, δέχεται ἐν ἑαυτῷ τὸν θεῖον καὶ ἀκήρατον οἶνον, δι᾽ οὗ γίνεται τῷ δεξαμένῳ ἡ εὐφροσύνη. ὁ δὲ ἐφεξῆς λόγος διδάσκει ἡμᾶς ποίαις νομαῖς τὰ ποίμνια τοῦ καλοῦ ποιμένος πιαίνεται. οὐ γὰρ εἰς ἐρήμους τινὰς καὶ ἀκανθοφόρους τόπους ἐξελαύνει τὰ πρόβατα, ὥστε τὴν χορτώδη θρέψασθαι πόαν· ἀλλὰ τροφὴ πρόκειται αὐτοῖς τὰ ἐκ τῶν κήπων ἀρώματα, ἀντὶ δὲ χόρτου, τὸ κρίνον γίνεται, ὅπερ φησὶ παρὰ τοῦ ποιμένος εἰς διατροφὴν τῶν προβάτων συλλέγεσθαι. ταῦτα φιλοσοφοῦντος ἡμῖν διὰ τούτων τοῦ λόγου, ὅτι ἡ περιεκτικὴ τῶν ὄντων φύσις καὶ B δύναμις, πάντα ἐν ἑαυτῇ περιείργουσα, τόπον ἑαυτῆς καὶ χώρημα ποιεῖται τὴν τῶν δεχομένων καθαρότητα, ἐν οἷς ὁ πολυειδῶς διὰ τῶν ἀρετῶν γεωργούμενος κῆπος, κομᾷ μὲν τοῖς τῶν κρίνων ἄνθεσι, βρύει δὲ τῇ τῶν ἀρωμάτων καρπογονίᾳ. τὰ μὲν γὰρ κρίνα τοῦ λαμπροῦ καὶ καθαροῦ τῆς διανοίας αἴνιγμα γίνεται· ἡ δὲ τῶν ἀρωμάτων εὔπνοια τὸ πάσης ἁμαρτιῶν δυσωδίας ἀλλοτρίως ἔχειν. τούτοις οὖν φησι τὸν τῶν λογικῶν ἐπιστάτην ποιμνίων ἐναναστρέφεσθαι, ἐν μὲν τοῖς κήποις νομεύοντα, τὰ δὲ κρίνα πρὸς τὴν τῶν προβάτων διατροφὴν κεί- C ροντά τε καὶ συλλέγοντα· ἅπερ διὰ τοῦ μεγάλου Παύλου τοῖς προβάτοις προτίθησι τοῦ ἐκ τῆς θείας ἀποθήκης προσάγοντος ἡμῖν τὴν ἐκ τῶν κρίνων διατροφήν· ἔστι δὲ ταῦτα, ὅσα ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα ἁγνά, ὅσα εὔφημα· εἴ τις ἀρετή, καὶ εἴ τις ἔπαινος. ταῦτά ἐστι, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, τὰ κρίνα οἷς διατρέφεται παρὰ τοῦ καλοῦ ποιμένος τε καὶ διδασκάλου τὸ ποίμνιον. ὁ δὲ ἐφεξῆς λόγος, ὃν ἡ καθαρὰ καὶ ἀκηλίδωτος νύμφη πεποίηται λέγουσα· ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοί· κανὼν καὶ ὅρος τῆς κατ᾽ ἀρετὴν ἐστὶ D τελειότητος. μανθάνομεν γὰρ διὰ τούτων, τὸ μὴ δεῖν πλὴν τοῦ Θεοῦ μηδὲν ἐν ἑαυτῷ ἔχειν, μηδὲ πρὸς ἄλλο τι βλέπειν, τὴν κεκαθαρμένην ψυχήν· ἀλλ᾽ οὕτως ἑαυτὴν ἐκκαθᾶραι παντὸς ὑλικοῦ πράγματός τε καὶ νοήματος, ὡς ὅλην δι᾽ ὅλου μετατεθεῖσαν πρὸς τὸ νοητόν τε καὶ ἄυλον, ἐναργεστάτην εἰκόνα τοῦ ἀρχετύπου κάλλους ἑαυτὴν ἀπεργάσασθαι. καὶ ὥσπερ ὁ ἐπὶ τοῦ πίνακος ἰδὼν τὴν γραφὴν δι᾽ ἀκριβείας πρὸς τὴν τοῦ ἀρχετύπου μεμορφωμένην, μίαν ἀμφοτέρων εἶναι τὴν μορφὴν ἀποφαίνεται καὶ τὸ

ἐπὶ τῆς εἰκόνος κάλλος τοῦ πρωτοτύπου λέγων εἶναι, καὶ τὸ ἀρχέτυπον ἐναργῶς ἐν τῷ μιμήματι καθορᾶσθαι· τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ εἰποῦσα, ὅτι ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοί· συμμεμορφῶσθαι λέγει τῷ Χριστῷ, τὸ ἴδιον κάλλος ἀπολαβοῦσα τὴν πρώτην τῆς φύσεως ἡμῶν μακαριότητα, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ πρώτου κάλλους τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου ὡραϊσθεῖσα, καὶ οἷον ἐπὶ τοῦ κατόπτρου γίνεται, ὅταν τεχνικῶς τε καὶ καταλλήλως τῇ χρείᾳ κατεσκευασμένον ᾖ, ἐν καθαρᾷ τῇ ἐπιφανείᾳ δι' ἀκριβείας ἐν ἑαυτῷ δείξει τοῦ ἐπιφανέντος προσώπου τὸν χαρακτῆρα· οὕτως ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ προσφόρως τῇ χρείᾳ κατασκευάσασα, καὶ πᾶσαν ὑλικὴν ἀπορριψαμένη κηλῖδα, καθαρὸν τὸ τοῦ ἀκηράτου κάλλους ἐν ἑαυτῇ τὸ εἶδος ἀνετυπώσατο. λέγει οὖν τὴν φωνὴν ταύτην, τὸ προαιρετικόν τε καὶ ἔμψυχον κάτοπτρον, ὅτι ἐπειδὴ τῷ κύκλῳ ἐγὼ ὅλῳ τὸ τοῦ ἀδελφιδοῦ πρόσωπον βλέπω. διὰ τοῦτο ὅλον τῆς ἐκείνου μορφῆς τὸ κάλλος ἐν ἐμοὶ καθορᾶται. ταύτας ἄντικρυς μιμεῖται τὰς φωνὰς ὁ Παῦλος, λέγων τῷ Θεῷ ζῶν, ὁ νεκρὸς τῷ κόσμῳ γινόμενος, καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ ζῇ ὁ Χριστὸς μόνος. ὁ γὰρ εἰπών, ὅτι ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός· τοῦτο διὰ τοῦ λόγου βοᾷ, ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων τε καὶ ὑλικῶν παθημάτων ἐν αὐτῷ ζῇ, οὔτε ἡδονή, οὔτε λύπη, οὔτε θυμός, οὔτε φόβος, οὔτε δειλία, οὔτε πτόησις, οὔτε τῦφος, οὔτε θράσος, οὐ μνησικακία, οὐ φθόνος, οὐκ ἀμυντική τις διάθεσις, οὐ φιλοχρηματία, οὐκ ἄλλο τι τῶν τὴν ψυχὴν διά τινος σχέσεως κηλιδούντων· ἀλλ' ἐκεῖνός μοι μόνος ἐστίν, ὃς οὐδὲν τούτων ἐστί. πᾶν γὰρ τὸ ἔξω τῆς ἐκείνου φύσεως θεωρούμενον ἀποξυσάμενος, οὐδὲν ἔχω ἐν ἐμαυτῷ τοιοῦτον, οἷον ἐν ἐκείνῳ οὐκ ἔστιν, οὗ χάριν, ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός· ἢ καθὼς ἡ νύμφη· ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοί· ὅ ἐστιν ἁγιασμός, καὶ καθαρότης, καὶ ἀφθαρσία, καὶ φῶς, καὶ ἀλήθεια, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅσα ποιμαίνει τὴν ἐμὴν ψυχήν, οὐκ ἐν χόρτοις τισὶν ἢ φρυγάνοις· ἀλλ' ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων. ἡ γὰρ τῶν κρίνων φύσις ἐν τῷ λαμπρῷ τῆς εὐχροίας ταύτην ὑπαινίσσεται ἡμῖν τὴν διάνοιαν. οὐκοῦν διὰ τοῦτο ἐπὶ τοὺς λειμῶνας τῶν κρίνων ἄγει τὸ ἑαυτοῦ ποίμνιον, ὁ ἐν τοῖς κρίνοις ποιμαίνων· ἵνα γένηται ἡ λαμπρότης κυ-

A ipſam eſſe archetypi pulchritudinem dicens, & archetypum in ſimulachro clarè conſpici: eodem modo etiam hæc, quæ ait, *Ego cognato meo, & cognatus meus mihi:* pulchritudinem ſuam conformatam ad Chriſti exemplar dicit, poſteaquam naturæ noſtræ primam beatitudinem recuperarit, quæ ad imaginem ſimilitudinemque principis & vnicæ veræque pulchritudinis ornata erat. Ac veluti ſpeculum artificioſè & ad vſum idoneè comparatum, pura in ſuperficie incidentis faciei characterem accuratè *Cōparatio à ſpeculo ſumpta.*
B refert: ſic poſteaquàm anima ſeipſam idoneè comparauit, omnémque vitæ huius labem abiecit: puram incorruptæ pulchritudinis ſpeciem ſibimetipſi imprimit. Quare Verbum hoc à ſpeculo illo voluntatis electione prædito atque animato profertur. Poſteaquàm toto orbe meo cognati faciem intueor, per hoc ipſum tota formæ ipſius venuſtas in me conſpicitur. Atque has voces Paulus imitatur clariſſimè, cùm ait ſe Deo viuendo, mortuum mūdo factum *Gal. 2.* eſſe: ſolumque Chriſtum in ſe viuere. Nam cùm dicit, Mihi viuere Chriſtus
C eſt: tantùm non clamat iis verbis, nullam in ipſo adfectionem humanam craſſamque viuere, non voluptatem, non dolorem, non iram, non metum, non timiditatem, non trepidationem, non faſtum, non audaciam, non iniuriarum tenacem memoriā, non inuidiam, non adfectionem animi ad vindictam, non auaritiam, non honoris, non gloriæ libidinem, non quidquam eorum, quæ animum quadam erga ſe adfectione polluunt: ſed ſolus (inquit) ille mihi ſupereſt, qui nihil eſt horum. Etenim abraſis quaſi poliendo vniuerſis, quæ
D ipſius in naturam non cadunt, nihil in me habeo, quod non in ipſo ſit: eaque de cauſſa mihi viuere Chriſtus eſt, vel vt ſponſa loquitur, *Ego cognato meo, & cognatus meus mihi:* qui eſt ſanctificatio, & puritas, & immortalitas, & lumen & veritas, & huiuſmodi alia, quæcumque animam meam paſcunt, non in graminе vel virgultis: ſed in ſplendoribus ſanctorum. Liliorum enim natura cùm colore ſplendido ſit ornata, huiuſmodi quandam ſententiam horum verborum eſſe ſignificat. Itaque propterea gregem ſuum in prata liliorum ducit, qui paſcit in liliis: vt ſit ſplendor domini

Dei noſtri ſuper nos. Nam quod alitur, omnino ad eius ſpeciem comparatur, quo veſcitur. Vt quis (lubet enim hoc ſumere) vas quoddam concauum è vitro factum habeat, in quod ſi quid iniiciatur, pellucidum ſit: [quidquid tandem fuerit, ſiue fuligo,] ſiue quid purum & ſplendidum. Itaque qui liliorum ſplendorem animis indit, etiam animas ipſas per ea ſplendidas reddit: indita illa ſpecie pellucente ad exteriora. Vt autem illuſtrior adhuc ſit ſenſus, dicimus per virtutes animum paſci, lilia verò in ænigmate virtutes appellari: quibus qui recta viuendi ratione ſatiatus eſt, is vita ſua conſpicuum ſe reddit, dum moribus ſuis cuiuſlibet virtutis ſpeciem exprimit. Exiſtimato purum eſſe lilium modeſtiam, & iuſtitiam, & fortitudinem, & prudentiam, & quæcumque vera ſunt, vt ait Apoſtolus, quæcumque honeſta, quæcumque amabilia, quæcumque iuſta, quæcumque boni nominis: ſi qua virtus, ſi qua laus. Nam hæc omnia poſtquàm in animum penetrarunt, per vitam puram demonſtrantur: ſimulque ornant illum, qui ea continet, & ipſa quid ornamenti à continēte accipiunt. Quamobrem ea, quæ totam ſe cognato tradidit, inque forma ſua dilecti pulchritudinem recepit: qualia conſequatur ab illo, qui glorificantes ſe glorificat: audiamus in iis, quæ hactenus indicatis ordine proxima ſunt. Inquit enim ad ſponſam Verbum: *Pulchra es, proxima mea, ſicut ipſa beneuolentia: formoſa ſicut Hieruſalem: ſtupor tanquam inſtructæ acies.* Gloriam ab exercitu cœleſti Deo in altiſſimis tribui pro declarata in homines beneuolentia, idque paſtoribus audientibus, quo tempore illi natam in terra pacem viderant: itemque magni regis ciuitatem appellari Hieroſolymam à creaturæ totius domino, nemini eſſe obſcurum poteſt, qui euangelicis in libris verſatus eſt. Adeoque ſciri de hoc ipſo poteſt, quantam ſponſæ pulchritudinem Verbum tribuat, cùm illam & cum Hieroſolyma, & cum beneuolentia comparat. Satis enim perſpicuum eſt, hoc velle Verbum dicere, vſque adeò animam in ſublime euectam eſſe præclaro conſcendendi conatu, vt iam ad ipſa Domini miracula enitatur. Nam ſi

Pſ. 89.17.

Animus per virtutes paſcitur.

Phil. 4.8.

Luc. 2.14.

A ρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς. περὶ γὰρ εἴδη τῆς τροφῆς, συνδιατίθεται πάντως καὶ τὸ τρεφόμενον. οἷόν τι λέγω· ἔστω καθ' ὑπόθεσιν κοῖλόν τι σκεῦος ἐξ ὑέλου, ἐν ᾧ πᾶν τὸ βαλλόμενον εἴη, *εἴτε τι τῶν καθαρῶν τε καὶ λαμπρῶν. ἐνθεὶς οὖν τὴν λαμπρότητα τῶν κρίνων ταῖς ψυχαῖς ἐνθεὶς, λαμπρὰς δι' αὐτῶν τὰς ψυχὰς ἀπεργάζεται, διαφαινομένου τοῦ ἐγκειμένου εἴδους ἐπὶ τὸ ἔξωθεν. ὡς δὲ ἂν πρὸς τὸ σαφέστερον ἡμῖν παραχθείη τὸ νόημα τοῦτο, φαμὲν, ὅτι τρέφεται μὲν ἡ ψυχὴ διὰ τῶν ἀρετῶν, κρίνα δὲ κατονομάζει τὰς ἀρετὰς δι' αἰνίγματος· ὧν ὁ διὰ τῆς ἀγαθῆς πολιτείας ἐμφορηθεὶς,
B ἐπίδηλον ἑαυτὸν ποιεῖ, διὰ τοῦ βίου ἑκάστης ἀρετῆς τὸ εἶδος διὰ τοῦ ἤθους ἐπιδεικνύμενος. ἔστω τοι κρίνον καθαρὸν ἡ σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀνδρία, καὶ φρόνησις, καὶ ὅσα φησὶν ὁ ἀπόστολος ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνὰ, ὅσα εὔφημα· εἴ τις ἀρετὴ, καὶ εἴ τις ἔπαινος. ταῦτα γὰρ πάντα ἐντὸς τῆς ψυχῆς γινόμενα περὶ καθαρῷ διαδείκνυται βίῳ, καλλωπίζοντά τε τὸν περιέχοντα, καὶ αὐτὰ διὰ τοῦ εἰσδεξαμένου καλλωπιζόμενα. ἡ τοί-
C νυν δοθεῖσα ἑαυτὴν τῷ ἀδελφιδῷ, καὶ δεξαμένη τοῦ ἀγαπηθέντος τὸ κάλλος ἐν τῇ ἰδίᾳ μορφῇ· οἵων ἀξιοῦται παρὰ τοῦ τοὺς δοξάζοντος, ἀκούσωμεν διὰ τῆς προκειμένης τοῖς ῥήμασιν ἀκολουθίας. φησὶ γὰρ πρὸς τὴν νύμφην ὁ λόγος· καλὴ εἶ, ἡ πλησίον μου, ὡς εὐδοκία· ὡραία ὡς Ἱερουσαλήμ· θάμβος ὡς τεταγμέναις. ὅτι μὲν οὖν ἡ δόξα παρὰ τῆς οὐρανίου στρατιᾶς ἀναπέμπεται τῷ ἐν ὑψίστοις Θεῷ ὑπὲρ τῆς ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας ἐν ταῖς ἀκοαῖς τῶν ποιμένων, ὅτι εἶδον γενηθεῖσαν ἐπὶ
D γῆς τὴν εἰρήνην· καὶ ὅτι πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἱερουσαλὴμ παρὰ τοῦ δεσπότου πάσης κτίσεως ὀνομάζεται, παντὶ δῆλον ἂν εἴη τῷ τοῖς εὐαγγελικοῖς καθομιλήσαντι λόγοις· ὡς διὰ τούτων μὴ ἀγνοῆσαι ποῖον μαρτυρεῖ τῇ νύμφῃ ὁ λόγος κάλλος διὰ τῆς πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ πρὸς τὴν εὐδοκίαν συγκρίσεως. δῆλον γὰρ ὅτι τοῦτο περὶ αὐτῆς ὁ λόγος ἐνδείκνυται, διὰ τῆς κατορθουμένης ἀνόδου, μέχρις ἐκείνου τὴν ψυχὴν ὑψωθῆναι, ὡς πρὸς τὰ τοῦ δεσπότου θαύματα ἑαυτὴν ἐπεκτεῖναι. εἰ γὰρ

ὁ ἐν

ὁ ἐν ὑψίστοις Θεὸς, ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας ἐν ἀνθρώποις αἵματι καὶ σαρκὶ κατακίρναται, ἵνα γένηται ἐπὶ τῆς γῆς εἰρήνη· δῆλον ὅτι πρὸς ταύτην τὴν εὐδοκίαν, τὸ ἑαυτῆς ὁμοιώσασα κάλλος, τὸν Χριστὸν μιμεῖται τοῖς κατορθώμασιν· ἐκεῖνο γινομένη τοῖς ἄλλοις, ὅπερ ὁ Χριστὸς τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο· καθάπερ καὶ ὁ μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ Παῦλος ἐποίει, ἑαυτὸν τῆς ζωῆς ἀφορίζων, ἵνα τῷ ἰδίῳ πάθει τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἰσραὴλ ἀνταλλάξηται, λέγων· εὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα. πρὸς ὃν εἰκότως ἁρμόζει τῇ νύμφῃ τὸ εἰρημένον εἰπεῖν, ὅτι τοιοῦτόν ἐστι τῆς ψυχῆς σου τὸ κάλλος, οἷα ἡ τοῦ δεσπότου γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν εὐδοκία, ὃς ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ ἔδωκεν ἑαυτὸν ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, καὶ δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ζήσωμεν, καὶ ἐν τῇ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ ἐν τῇ τῆς δουλείας αὐτοῦ μορφῇ βασιλεύσωμεν. τὸ δὲ αὐτῆς μέγεθος, καὶ ἡ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὡραιότης ὁμοίως ἐνδείκνυται, τὴν ἄνω δηλαδὴ Ἱερουσαλὴμ, τὴν ἐλευθέραν, τὴν τῶν ἐλευθέρων μητέρα, ἣν πόλιν τοῦ μεγάλου βασιλέως εἶναι παρὰ τῆς δεσποτικῆς φωνῆς μεμαθήκαμεν. ἡ γὰρ χωρήσασα ἐν αὐτῇ τὸν ἀχώρητον, ὥστε ἐνοικεῖν αὐτῇ καὶ ἐμπεριπατεῖν τὸν Θεὸν, τῇ ὡραιότητι τοῦ ἐν αὐτῇ κατοικοῦντος καλλωπισθεῖσα, Ἱερουσαλὴμ ἐπουράνιος γίνεται, τὸ ἐκείνης κάλλος ἐφ' ἑαυτῆς δεξαμένη. κάλλος δὲ τῆς πόλεως τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ὡραιότης, αὐτὸ πάντως ἐστὶ τοῦ βασιλέως τὸ κάλλος. ἐκεῖνο γάρ ἐστι κατὰ τὸν λόγον τῆς ψαλμῳδίας ἡ ὡραιότης καὶ τὸ κάλλος, πρὸς ὃν ἡ προφητεία φησί· τῇ ὡραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινον καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασίλευε, ἕνεκεν ἀληθείας, καὶ πραότητος, καὶ δικαιοσύνης. τούτοις γὰρ τὸ θεῖον χαρακτηρίζεται, τῇ ἀληθείᾳ λέγω καὶ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ τῇ πραότητι. ἡ τοίνυν ἐν τοῖς τοιούτοις κάλλεσι μορφωθεῖσα ψυχὴ, ὡραία γίνεται ὡς Ἱερουσαλὴμ, τῇ τοῦ βασιλέως ὥρᾳ καλλωπισθεῖσα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρόδηλον ἔχει τοῦ τῆς νύμφης κάλλους τὸν ἔπαινον, τῇ πρὸς τὴν εὐ-

A Deus ille in altiſſimis, qui eſt in ſinu patris, declarandæ in homines beneuolentiæ cauſſa ſanguini & carni miſcetur, vt in terra pax oriatur: planum eſt illam, quæ ad hanc beneuolentiam conformauit ſuam pulchritudinem, præclaris operibus ſuis Chriſtum imitari: quippe quæ aliis hoc ſit, quod Chriſtus humano generi fuit; quemadmodum & Paulus imitator ille Chriſti faciebat, ſeipſum à vita velut exterminans, vt cum calamitate ſua ſalutem Iſraëlis commutaret. Sic enim ait: Optarim anathema eſſe à Chriſto, B pro fratribus meis, cognatis meis ſecundum carnem. *Rom. 9.* Eaque de cauſa dici ad eum non ineptè poſſet, quod hîc ad ſponſam dicitur: Talis eſt animi *Philip. 2.* tui pulchritudo, qualis fuit Domini erga nos beneuolentia: qui ſe ipſum inaniuit ſumpta ſerui forma, & ſeipſum dedit pretium pro mundi vita, & propter nos inops factus eſt, cùm diues eſſet: vt nos in ipſius morte viueremus, in ipſius inopia diuitias conſequeremur, & in forma ſeruitutis ipſius regnaremus. Eadem ſponſæ maieſtas etiam C per elegantiam Hieroſolymæ ſignificatur: ſupernæ videlicet illius Hieroſolymæ, liberæ, liberorum matris, quam *Matth. 5. 35.* magni regis ciuitatem eſſe de Domini dicto intelleximus. Etenim quæ comprehendit intra ſe non comprehenſilem, ita vt habitet & ambulet in ea Deus, hæc per habitantis in ea pulchritudinem ornata, cœleſtis Hieroſolyma fit. Pulchritudo autem ciuitatis regis, & elegantia, ipſius haud dubiè regis eſt pulchritudo. Nam is eſt (quemadmodum in Pſalmorum libro dicitur) ipſa elegantia & pulchritudo, quem & Propheta hoc modo appellat: Elegantia tua D & pulchritudine tua dirige, proſperare, *Pſ. 44. 5.* regna: propter veritatem, & manſuetudinem, & iuſtitiam. Hi enim pulchritudinis diuinæ ſunt characteres; veritas, inquã, & iuſtitia, & manſuetudo. quamobrem anima talibus ornata pulchritudinibus, fit formoſa tanquam Hieruſalem, venuſtate regis cohoneſtata. Enimuerò manifeſtum hoc ſponſæ pulchritudinis encomium eſt, amplificatum per

comparationem cum ipſa beneuolentia & Hieroſolyma. Quæ autem ſequuntur, & ipſa ſponſæ encomium eſſe, non nos quidem dubitamus: verùm ſententiam verborum, per quam huiuſmodi laude cohoneſtatur ea, quæ digna cenſetur hac prædicatione, facili & expedito conatu perſpicere nõ poſſumus. Verba quidem huiuſmodi ſunt. *Stupor tanquam instructæ acies.* Fortaſſe verò quis hactenus conſideratis inhærens dixerit, per hanc cũ vltramundana natura comparationem, amplificari prædicando maieſtatem ſponſæ. Nam hæ ſunt illæ instructæ copiæ, quippe vbi poteſtates ſemper dominantur: perpetuò dominationes rerum potiuntur: ſolidè fundati ſunt throni: principatus nullam in ſeruitutem rediguntur: ſine intermiſſione Deo copiæ fauſtis vocibus acclamant: volatus Seraphim non quieſcit, & ſtatio non progreditur: Cherubim ſuſtinere
Pſ.102. 21 ſublimem illum, eleuatumq; thronum non ceſſant: miniſtri opus facere, & ſermonem audire non deſinunt. Hæ igitur poteſtates à Deo cùm ordinatæ ſint, cúque ordo ille copiarum vltramundanarum, quaſque mente tantum intelligimus, æternùm non confuſus maneat, nulla malitia rationẽ illam optimè conſtitutam euertente: idcirco etiã anima, quæ ad illarum imitationem ordine decenterq; facit omnia, talem ſui admirationem excitat, qualem ordinatæ illæ copiæ merẽtur. Nam vox ſtuporis ſignificationem conſternationis habet. Per cõſternationem verò ſi admirationẽ intelligamus, à veritate non aberrabimus. Cæterùm quæ ab his proxima ſequuntur verba, ambiguitatem quandam continẽt, quanã à perſona, & ad quam prolata ſint, cùm dicitur: *Auerte oculos tuos à me. Nam illi alas mihi reddiderunt.* Nonnullis videtur, hæc à Domino ad animam puram dici: verùm ergo magis conuenire arbitror, vt hæc ad ſponſam referantur. Etenim huic congruere ſententiam eorum, quæ dicuntur reperio. Quæ autem mihi occurrunt, exponam breuiter. Sæpenumero ſcripturam à Deo inſpiratam Dei alarum mentionem fa-
Pſal.16. cere audio. Modo enim ait Propheta: ſub tegmine alarum tuarum me teges.

A δοκίμῳ τε καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ συγκρίσει πληρούμενον. τὸν δὲ ἐφεξῆς λόγον ἐγκώμιον μὲν εἶναι τῆς νύμφης οὐκ ἀμφιβάλλομεν· τὴν δὲ διάνοιαν καθ' ἣν τῷ τοιούτῳ ἐπαίνῳ σεμνύνεται, ἡ τῆς εὐφημίας ταύτης ἀξιωθεῖσα, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ προχείρου μαθεῖν. ἔχει γὰρ ἡ λέξις οὕτως. θάμβος ὡς τεταγμέναι. τάχα δ' ἄν τις τοῖς προθεωρηθεῖσιν ἑπόμενος εἴποι, διὰ τῆς πρὸς τὴν ὑπερκόσμιον φύσιν συγκρίσεως μεγαλύνεσθαι ὑπὸ τοῦ λόγου διὰ τῶν ἐπαίνων τὴν νύμφην. ἐκεῖναι γάρ εἰσιν αἱ τεταγμέναι δυνάμεις, ὅπου αἱ μὲν
B ἐξουσίαι διαπαντὸς ἐν τῷ κυριεύειν εἰσί· κρατοῦσι δὲ δι' ὅλου αἱ κυριότητες· βεβήκασι δὲ παγίως οἱ θρόνοι, ἀδούλωτοι δὲ μένουσιν αἱ ἀρχαί· εὐλογοῦσι δὲ τὸν Θεὸν ἀδιαλείπτως αἱ δυνάμεις, ἥ τε πτῆσις τῶν Σεραφὶμ οὐχ ἵσταται, καὶ ἡ στάσις οὐ μεταβαίνει· καὶ τὰ Χερουβὶμ ἀνέχοντα τὸν ὑψηλόν τε καὶ ἐπηρμένον θρόνον οὐκ ἀπολήγει· οἵ τε λειτουργοὶ ποιοῦντες τὸ ἔργον, καὶ ἀκούοντες τῶν λόγων οὐ παύονται. ἐπεὶ οὖν αἱ ἐξουσίαι αὗται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσί, καὶ ἡ τά-
C ξις τῶν νοητῶν καὶ ὑπερκοσμίων δυνάμεων, ἀσύγχυτος εἰς τὸ διηνεκὲς μένει, μηδεμιᾶς κακίας διαστρεφούσης τὴν εὐταξίαν· διὰ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς μίμησιν ἐκείνων ψυχή, πάντα κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημόνως ποιοῦσα, τοιοῦτον ἐφ' ἑαυτῆς κινεῖ τὸ θαῦμα, οἷόν ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἐκείναις ταῖς τεταγμέναις ἐστίν. ἔκπληξις γὰρ ἡ τοῦ θάμβους ἑρμηνεύεται διάνοια. διὰ δὲ τῆς ἐκπλήξεως τὸ θαῦμα νοοῦντες, τῆς ἀληθείας οὐχ ἁμαρτησόμεθα. ἡ δὲ τούτοις ἐκ τοῦ ἀκολούθου προκειμένη ῥῆσις, ἀμφίβολα
D ποιεῖ τὰ πρόσωπα, παρ' οὗ τε εἴρηται καὶ πρὸς ὃν εἶπεν· ὅτι ἀπόστρεψον τοὺς ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον ἐμοῦ. ὅτι αὐτοὶ ἀνεπτέρωσάν με. τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ παρὰ τοῦ δεσπότου πρὸς τὴν καθαρὰν εἰρῆσθαι ταῦτα ψυχήν· ἐγὼ δὲ τῇ νύμφῃ πρέπειν ὑπονοῶ μᾶλλον τὸ ῥητὸν ἐφαρμόζεσθαι. ταύτῃ γὰρ κατάλληλον εὑρίσκω τὴν τῶν σημαινομένων ὑπὸ τοῦ λόγου διάνοιαν. τὰ δέ μοι παραστάντα δι' ὀλίγων ἐκθήσομαι. ἤκουσα πολλαχοῦ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς πτέρυγας εἶναι τῷ Θεῷ διηγουμένης. νῦν μὲν τῆς προφητείας λεγούσης, ὅτι ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου σκεπάσεις με.

καὶ, ὅτι ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐλπιεῖς. πάλιν δὲ τοῦ Μωϋσέως ἐν τῇ μεγάλῃ ᾠδῇ τοῦτο ὑπογράφοντος, ἐν οἷς φησιν· ὅτι διεὶς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτούς. καὶ τὸ παρὰ τοῦ κυρίου πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰρημένον, ὅτι ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις συνάγει τὰ νοσσία ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς· ἃ οὐκ ἔξω τοῦ προκειμένου νοήματος εἴποι τις ἂν εἶναι, πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπων. εἰ τοίνυν κατά τινα λόγον ἀπόρρητον πτέρυγας εἶναι περὶ τὴν θείαν φύσιν ὁ θεόπνευστος διορίζεται λόγος· ἡ δὲ πρώτη τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγενῆσθαι τὴν φύσιν ἡμῶν μαρτύρεται· πάντως ὅτι διὰ πάντων εἶχε κατ' εἰκόνα γενόμενος τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιότητα. ἀλλὰ μὴν ἐπτέρωται κατὰ τὴν ἁγίαν γραφὴν, τὸ πρωτότυπον· οὐκοῦν πτερωτὴ καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατεσκευάσθη φύσις, ὡς ἂν καὶ ἐν ταῖς πτέρυξιν ἔχοι τὸ θεῖον ὁμοίωμα· δῆλον δὲ ὅτι τὸ πτερύγων ὄνομα διά τινος τροπικῆς θεωρίας εἰς τὸ θεοπρεπὲς μεθερμηνεύεται νόημα, δυνάμεώς τε καὶ μακαριότητος, καὶ ἀφθαρσίας, καὶ τῶν τοιούτων διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν πτερύγων σημαινομένων. ἐπεὶ οὖν ταῦτα καὶ περὶ τὸν ἄνθρωπον ἦν, ἕως ὅτε τῷ Θεῷ διὰ πάντων ὅμοιος ἦν· μετὰ ταῦτα δὲ ἡ πρὸς τὴν κακίαν ῥοπὴ, τῶν τοιούτων πτερύγων ἡμᾶς ἀπεσύλησεν· ἔξω γὰρ τῆς σκέπης τῶν τοῦ Θεοῦ πτερύγων γενόμενοι, καὶ τῶν ἰδίων πτερύγων ἐγυμνώθημεν· διὰ τοῦτο ἐπεφάνη ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις φωτίζουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀποθέμενοι τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, πάλιν δι' ὁσιότητός τε καὶ δικαιοσύνης πτεροφυήσωμεν. οὐκοῦν εἰ ταῦτα τῆς ἀληθείας οὐκ ἀπεσχοίνισται, πρέπει παρὰ τῆς νύμφης ὁμολογεῖσθαι τὴν ἐπ' αὐτῆς γενομένην παρὰ τῶν θείων ὀφθαλμῶν χάριν. ὁμοῦ τε γὰρ ἐπεῖδεν ἡμᾶς τοῖς τῆς φιλανθρωπίας ὀφθαλμοῖς ὁ Θεός, καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἀρχαίαν χάριν ἀνεπτερώθημεν. ταῦτα οὖν οἶμαι διὰ τῶν εἰρημένων τὸν λόγον ἐνδείκνυσθαι, ἃ προσευχόμενος ὁ Δαβὶδ ἐν ἑξκαιδεκάτῃ ψαλμῳδίᾳ φησὶ πρὸς κύριον· ὅτι, οἱ ὀφθαλμοί σου ἰδέτωσαν εὐθύτητας, τὰς ἐμὰς δηλονότι. ἐδοκίμασας γὰρ τὴν καρδίαν μου, φησὶν, ἐπισκέψω νυκτός· ἐπύρωσάς με, καὶ οὐχ εὑρέθη ἐν ἐμοὶ ἀδικία. ἴσον οὖν ἐστιν, εἰπεῖν,

A Item ſub alas eius ſperabis. Rurſum Moſes inſigni illo in carmine idem his *Pſal. 35.* verbis quaſi depingit: Diductis alis ſuis recepit eos. Nec illud quod à Domino ad Hieroſolymam dicitur, Quoties volui colligere liberos tuos, quemadmodum gallina pullos ſub alas ſuas colligit: *Matth. 23.* abhorrere ab hac ſententia dicere quis poſſit, conſequentiam ipſam intuens. Quare ſi protectus è ſancto Spiritu ſermo ratione quadam ineffabili diuina in natura eſſe alas definit, & ſi primum illud hominis opificium teſtatur, naturam noſtram ad imaginem ſimilitudinemque Dei factam eſſe: B omnino patet, factum ad imaginem huius habuiſſe per omnia cum archetypo ſuo ſimilitudinem. Atqui alas habebat exemplar princeps, de ſententia ſacrarum litterarum: idcirco ſequitur humanam quoque naturam ſic fuiſſe conditam, vt eſſet alata: quo nimirum etiam in aliis diuina cum natura ſimilitudinem haberet. Eſt autem manifeſtum, alarum vocabulum per conſiderationem quandam figuratam *Quid alæ in Deo.* ad ſenſum Deo conſentaneũ eſſe transferendum: ita vt & poteſtas, & beatitudo, & ſtatus expers interitus, & alia huiuſmodi per hoc nomen ſignificentur. C Quia igitur hæc etiam erant in homine, quàm quidem diu per omnia Deo erat ſimilis: verum deinde ad vitioſitatem facta inclinatio talibus nos alis ſpoliauit (poſteaquam enim extra tegmen alarum Dei eſſe cœpimus, etiam propriis alis nudati ſumus) idcirco Dei gratia patefacta eſt, illuminans nos, vt impietate mundaniſque cupiditatibus depoſitis, *Tit. 2. 12.* rurſum per ſanctitatem ac iuſtitiam alas proferamus. Quamobrem ſi hæc veritatis extra metas prolata non ſunt, conuenit hoc loco ſtatuere, fateri ſponſam ipſam qua ſit ab oculis diuinis adfecta gratia. D Simul enim & benignitatis ſuæ nos oculis adſpexit Deus, & nos ad exemplum gratiæ priſtinæ alas recuperauimus. Hæc arbitror equidem per hæc verba ſignificari, quæ precibus Dauid in Pſalmo xvj. complexus, ad Dominum ait: *Pſal. 16.* Oculi tui videant rectitudines, nimirum meas. Nam probaſti ait, cor meum, & inſpexiſti noctu: igne me examinaſti, & non reperta eſt in me iniquitas. Eſt igitur idem, ſi dicas,

Oculi tui videāt rectitudines: &, Oculi tui contrariū non ſpectent. Nam qui rectum intuetur, obliquū non videt: & qui ob obliquū non videt, omnino rectum ſpectat. Itaque per ſummotionē contrarij, bonum diuinis in oculis demonſtrat, per quos alas anima recuperat, quæ per inobedientiam primò conditorum hominum non amplius alas à natura habebat. Quare ſic intelligimus hæc verba, quaſi diceretur: Oculi tui cùm me inſpiciunt, auertuntur à contrario. Non enim videbunt in me quidquam eorum, quæ mihi contraria ſunt. Idcirco tuis ab oculis hoc conſequor, vt rurſum alas habeam, & per virtutes recuperem alas eius, quæ eſt tanquam columba: quo fit vt volare poſſim, ac viciſſim quieſcere: quiete illa nimirum, qua Deus ab operibus ſuis quieuit. Cæterùm poſt hæc verba rurſum deſcriptio pulchritudinis ſponſæ ſuccedit, & ſingula quæ ad elegantiam ipſius facere poſſunt, apta quadam ſimilitudine ornantur. Nam & comarum eius venuſtas laudatur, & dentium collocatio, & flos in labro, & vocis ſuauitas, & genarum rubor. Atque horum omnium laus per conuenientem quandam comparationem ſponſæ abſoluitur. Etenim capilli capris de Galaad conſpiciendas ſe præbentibus adſimilatur: tonſarum verò greges, geminis fœtibus gaudentes, encomium dentium conficiunt. Funiculo denique coccineo labium comparatur: & per collationem cum mali punici cortice genarum ornamentum indicatur. Verba ſunt huiuſmodi. *Coma tua velut greges caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ de lauacro adſcenderunt, & omnes habent fœtus gemellos, neque ſterilis inter eas vlla eſt. Labra tua ſunt inſtar funiculi coccinei, & loquela tua elegans eſt. Malæ tuæ inſtar corticis mali punici, præter id quod in te reticetur.* Quæ omnia cùm ſuperius ſatis indagando ſint explicata, ſuperuacaneum fuerit, earumdem contemplationum repetitione moleſtiam orationi noſtræ aliquam creare. Quòd ſi quis tamen etiam modò dici nonnihil de iiſdem expetit, propter eos, qui nuper nos non audiuêre: breuiter horum ænigmatum ſententiam percurremus.

A ὅτι οἱ ὀφθαλμοί σου ἰδέτωσαν εὐθύτητας· καί, ὅτι οἱ ὀφθαλμοί σου τὸ ἐναντίον μὴ θεασάσθωσαν. ὁ γὰρ τὸ εὐθὲς ἰδών, σκολιὸν οὐκ εἶδε· καὶ ὁ σκολιὸν μὴ ἰδὼν τὸ εὐθὲς πάντως τεθέαται. οὐκοῦν διὰ τῆς τοῦ ἐναντίου ὑπεξαιρέσεως τὸ ἀγαθὸν τοῖς θείοις ὀφθαλμοῖς ἐπιδείκνυσι, δι' ὧν ἀναπτεροῦται πάλιν ἡ ψυχή, ἣ διὰ τῆς παρακοῆς τῶν πρωτοπλάστων περιεῤῥυήσατο. τοῦτο τοίνυν διὰ τῶν εἰρημένων κατενοήσαμεν· ὅτι οἱ ὀφθαλμοί σου ἐπ' ἐμὲ ἐπιβλέπουσιν, ἀποστρέφονται ἀπὸ τοῦ ἐναντίου. οὐ γὰρ ὄψονταί τι ἐν ἐμοὶ τῶν ἐναντιουμένων μοι. διὰ τοῦτο γίνεταί μοι ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου, τὸ πάλιν πτερωθῆναι, καὶ ἀναλαβεῖν διὰ
B τῆς ἀρετῆς τὰς πτέρυγας τῆς περιστερᾶς, δι' ἧς γίνεταί μοι τῆς πτήσεως ἡ δύναμις· ὥστε πετασθῆναι καὶ καταπαῦσαι, ἐκείνην δηλαδὴ τὴν κατάπαυσιν, ἣν κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. πάλιν δὲ μετὰ τὰς φωνὰς ταύτας ἡ τοῦ κάλλους τῆς νύμφης ὑπογραφὴ διαδέχεται, τῶν εἰς τὴν ὥραν αὐτῆς συντελούντων ἕκαστον, διά τινος προσφυοῦς ὁμοιώσεως τοῦ λόγου σημειώσαντος. ἐπαινεῖται γὰρ αὐτῆς τῶν τριχῶν τὸ κάλλος, καὶ τῶν ὀδόντων ἡ θέσις, καὶ τὸ
C ἐπὶ τοῦ χείλους ἄνθος, καὶ τὸ ἡδὺ τῆς φωνῆς, τῆς τε παρειᾶς τὸ ἐρύθημα. ὁ δὲ περὶ ἑκάστου τῶν εἰρημένων ἔπαινος, διά τινος καταλλήλου συγκρίσεώς τε καὶ παραθέσεως πληροῦται τῇ νύμφῃ. αἱ μὲν γὰρ τρίχες ἀγέλαις αἰγῶν ταῖς ἀναφανείσαις ἀπὸ τοῦ Γαλαὰδ ὡμοιώθησαν· αἱ δὲ τῶν κεκαρμένων ἀγέλαι διδύμοις τόκοις ἐπαγαλλόμεναι, τὸ τῶν ὀδόντων ἐγκώμιον πληροῦσι διὰ τῆς ὁμοιώσεως. σπαρτίῳ δὲ κοκκοβαφεῖ τὸ χεῖλος εἰκάζεται, καὶ τῷ λεπύρῳ τῆς ῥόας ἡ παρειὰ καλλωπίζεται. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως. τρίχωμά σου
D ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἳ ἀνεφάνησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ. ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αἳ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ, αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι, καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς. ὡς σπαρτίον κόκκινον χείλη σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὡραία. ὡς λέπυρον ῥόας μῆλόν σου, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου. ὧν ἁπάντων ἐν τοῖς φθάσασιν ἱκανῶς ἐξητασμένων περιττὸν ἂν εἴη διὰ τῆς τῶν αὐτῶν θεωρημάτων παλιλλογίας ὄχλον ἐπεισαγαγεῖν τῷ λόγῳ. εἰ δέ τις καὶ νῦν τὸν περὶ τῶν αὐτῶν λόγον ἐπιζητοίη γενέσθαι, διὰ τοὺς ἀνηκόους τῶν προτέρων εἰς τὰ ῥητὰ ταῦτα θεωρηθέντων δι' ὀλίγων τὴν διάνοιαν τῶν αἰνιγμάτων ἐπιδραμούμεθα.

αἱ τρίχες τοῦ σώματος, ἰδιάζουσαν ἔχουσι παρὰ τὸ λοιπὸν σῶμα τὴν φύσιν. παντὸς γὰρ τοῦ σώματος αἰσθητικῇ δυνάμει διοικουμένου, ἧς ἄνευ τὸ ζῆν φύσιν οὐκ ἔχει· ζωὴ γὰρ τοῦ σώματός ἐστιν ἡ αἴσθησις· μόνας ὁρῶμεν τὰς τρίχας καὶ μέρος οὔσας τοῦ σώματος, καὶ ἀμοιρούσας αἰσθήσεως. δείκνυσι δὲ ταύτην ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τὴν ἰδιότητα· τὸ μήτε διὰ καύσεως μήτε διὰ τομῆς καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ ἄλλου σώματος καὶ ταύτας ἀλγύνεσθαι. ἐπεὶ τοίνυν κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν, δόξα τῆς γυναικός ἐστιν ἡ κόμη, διὰ τῶν πλοκάμων τὴν κεφαλὴν ὡραΐζουσα· τοῦτο διὰ τοῦ ἐπαίνου τῶν τῆς νύμφης τριχῶν διδασκόμεθα, ὅτι χρὴ τοὺς περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς νύμφης θεωρουμένους, δι᾽ ὧν ἡ ἐκκλησία δοξάζεται, κρείττους τῶν αἰσθήσεων εἶναι, κρύπτοντας διὰ τῆς σοφίας τὴν αἴσθησιν· καθὼς ἡ παροιμία φησίν· ὅτι σοφοὶ κρύψουσιν αἴσθησιν, οἷς οὐχ ὅρασις τοῦ καλοῦ κριτήριον γίνεται, οὔτε τῇ γεύσει τὸ ἀγαθὸν δοκιμάζεται, οὐκ ὀσφρήσει τε καὶ ἁφῇ, οὐδὲ ἄλλῳ τινὶ αἰσθητηρίῳ ἡ τοῦ καλοῦ ἐπιτρέπεται κρίσις· ἀλλὰ πάσης νεκρωθείσης αἰσθήσεως διὰ μόνης τῆς ψυχῆς, τῶν κατ᾽ ἔννοιαν φαινομένων ἀγαθῶν ἐφάπτονται καὶ ἐπορέγονται, καὶ οὕτω δοξάζουσι τὴν γυναῖκα, τὴν ἐκκλησίαν, οὔτε τιμαῖς διογκούμενοι, οὔτε μικροψυχίαις πρὸς τὰ λυπηρὰ συστελλόμενοι· ἀλλὰ κἂν τέμνεσθαι δέῃ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, κἂν θηρίοις, ἢ πυρὶ βάλλεσθαι, κἂν ἄλλό τι τῶν λυπηρῶν ὑπομένειν, τὴν τῶν τριχῶν ἀναισθησίαν ἐν τῇ πείρᾳ τῶν ἀλγεινῶν ὑποκρίνονται. τοιοῦτος ἦν Ἠλίας ὁ ἐκ τοῦ Γαλαὰδ ἀναβαίνων δασεῖ καὶ αὐχμηρῷ τῷ σώματι, δέρμασιν αἰγὸς ἐσκεπασμένος, πρὸς πᾶσαν ἀπειλὴν τοῦ τυράννου ἀπτόητος. ὅσοι τοίνυν κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ προφήτου μεγαλοφυΐας τοῦ κόσμου παντὸς ἑαυτοὺς ὑπεραίρουσιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, ὧν οὐκ ἔστιν ἄξιος ὁ κόσμος· οὗτοι ἀγεληδὸν περὶ τὴν τοῦ παντὸς κεφαλὴν θεωρούμενοι, δόξα γίνονται τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τὴν οὐράνιον χάριν τῷ Γαλααδίτῃ συναναβαίνοντες. τὸ δὲ τὰς αἰγὰς ζῶον εἰς τὸν τῶν τριχῶν ἔπαινον παρελήφθη, τάχα μὲν, ὅτι καὶ ἡ φύσις τοῦ τοιούτου ζώου καταλλήλως πρὸς τὴν γένεσιν τῶν τριχῶν κατεσκεύασται·

A Capilli corporis peculiarem quandam
& diuerſam à reliquo corpore natu- *Capillorũ*
ram habent. Nam cum corpus vni- *natura*
uerſum vis ſenſilis gubernet, abſque *qua.*
qua nemo viuere poſſet, quòd ſenſus
ipſe ſit vita corporis: ſolos capillos vi-
demus & partem corporis eſſe, & ſenſu
tamen carere. Atque hanc partis hu-
ius proprietatem eſſe, declarat hoc
ipſum, quòd neque exuſtione, neque
ſectione, reliqui corporis inſtar, dolo-
rem capilli percipiant. Itaque cùm de
ſententia dicti Paulini, gloria mulieris
ſit coma, quippe quæ per cincinnos ca- *1. Cor. 11.*
B putexornet: docemur per hanc capil-
lorum ſponſæ prædicationem, debere
illos qui in capite ſponſæ eſſe intelli-
guntur, & per quos gloria Eccleſiæ ac-
cedit, habere ſenſus in poteſtate ſua,
perque ſapientiam ſenſum occultare:
quemadmodum liber Prouerbiorum
loquitur, quum ait: Sapientes abſcon- *Prou. 10.*
dunt ſenſum: nimirum qui non ex ad-
ſpectu de bono iudicium faciunt, non
guſtatu bonum explorant, non odora-
tui, non tactui, non alterius ſenſus or-
gano æſtimationem boni permittunt:
ſed omni ſenſu mortificato, per ſolum
C animum oblata menti bona ample-
ctuntur & expetunt: atque hoc modo
mulierem illam, quæ eſt Eccleſia, glo-
ria quadam exornant, non honoribus
intumeſcentes, neque per abiectionem
animi rebus triſtibus in anguſtum co-
acti; ſed in aduerſis caſibus capillorum
inſtar ſe ſenſus expertes declarantes, e-
tiamſi vel ſectio propter fidem in Chri-
ſtum, vel ad beſtias, vel in ignem abie-
ctio perferenda ſit. Talis erat Elias ille,
qui de Galaad aſcēdit, in horrido ſqual-
lidoque corpore, caprinis pellibus te-
ctus, ad omnes tyranni minas nunquam
non interritus. Quicumque igitur ad
D imitationem generoſi in hoc propheta
animi ſeipſos ſupra mundum hunc vni-
uerſum attollunt, egentes, preſſi, ad-
flicti in montibus, antris, cauernis ter-
ræ, quibus denique mundus non eſt
dignus: hi verò gregatim circa vniuerſi
huius caput conſpecti, Eccleſiæ gloria
fiunt, ad cœleſtem gratiam vnà cum illo
Galaadite ita conſcendentes. Cæterùm
capræ animalis in hac capillorum lauda-
tione mentio facta eſt, fortaſſe propter-
ea quod huius animalis natura idoneè *Capræ ſi-*
comparata ſit ad proferendos pilos: *militudo.*

Nnn iij

ita vt ornamenti capillorum imago quędam hoc ipſum animal ſit, quod à natura pilos denſos habet. Vel quod per ſaxa ſine vlla pedum offenſione tendat, & circa vertices montium verſetur, per loca tranſitu difficilia præruptaque fidenter incedens: id quod aptè ad eos accommodabitur, qui præclarè aſperam virtutis viam conficiunt. Denique dixerit forſan aliquis, propterea per has ad capitis encomium aliquid accedere, quod animal hoc ad multa legalia ſacrificia ſit à Moſe vſurpatum. Scio etiam in ænigmatis libri Prouerbiorum inter quatuor illa quæ benè incedunt, numerari hircum ducētem caprarum gregem. De quo noſtra quidem huiuſmodi coniectura eſt. Quoduis inſtitutum, ab vno aliquo cœptum, in multos quaſi diditur: vt in arte ferraria litteræ ſacræ indicantes, auctorem eius artis eſſe Thobelum: ſcientiam eorum omnium, qui poſt hunc ferri elaborationem tractarunt, ad ipſum referunt. Eodem modo rei paſtoriæ primus auctor Abel exiſtit, Cain agricultionis, venatoriæ Nembrod, vitium culturæ Noë, Enos in Deum primus ſperaſſe dicitur, adeóque multa de litteris ſacris huiuſmodi licet intelligere: nimirum poſteaquàm vnus aliquid inſtituerit, hoc ipſum inſtitutum deinde per imitationem in vitam hominum promanaſſe. Quamobrem cùm in zelo diuino prorſus eximiè ſupra cæteros ſeſe geſſerit Elias, quaſi dux reliquorum in hac parte factus: quicumque poſt illum imitati zelum eius, veſtigia libertatis in hoc Propheta ſequuti ſunt, ij velut quidem grex caprarius illius facti ſunt, qui princeps talis vitæ auctor exiſtit. Iidem laus & gloria fiunt Eccleſiæ, ſelecti vt capillorum ſint ornamentum, cùm ſenſuum vita locum in eis nullum habeat. Eodem modo dentes etiam laudat, per quos fortaſſis illi ſunt intelligendi, qui Eccleſiæ corpus alunt. Hos vult ſemper conſpici puros, quaſi digreſſos primùm à lauacro: & pilorum copia minimè grauatos eſſe, quaſi recens tonſos: & virtutum interim fœcunditate geminis fœtibus inſignes, vt puritatis duplicis parentes fiant, tum quæ in animo, tum quæ in corpore conſpiciatur: adeóque à dentibus his exterminetur, quidquid in fœtificatione boni eſt ſterile.

A ὥστε αἴνιγμα τοῦ διὰ τῶν τριχῶν κόσμου γενέσθαι τὸ ζῶον, τὸ ταῖς θριξὶ φυσικῶς δασυνόμενον, ἢ ὅτι διὰ τῶν πετρῶν ἀπολισθήτως βαίνει, καὶ περὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἀναστρέφεται, διὰ τῶν δυσπορεύτων καὶ ἀποτόμων εὐθαρσῶς τὴν πορείαν ποιούμενον· ὅπερ τοῖς τὴν τραχεῖαν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν κατορθοῦσι προσφυές*. μᾶλλον δ' ἂν τις εἴποι διὰ τὸ πρὸς πολλὰ τῆς νομικῆς ἱερουργίας ὑπὸ τοῦ νομοθέτου παρειλῆφθαι τὸ ζῶον, συντελεῖν ταῦτα τῇ κεφαλῇ πρὸς ἐγκώμιον· οἶδα δὲ ἐν τοῖς τῆς παροιμίας αἰνίγμασιν ἐν τοῖς τέσσαρσι τοῖς εὐοδουμένοις, ἓν καὶ τοῦτο τῶν καλῶς διαβαινόντων B ἀπηριθμῆσθαι τὸν τράγον τὸν ἡγούμενον τοῦ αἰπολίου. ὃ δὲ περὶ τούτου στοχαστικῶς ὑπονοοῦμεν, τοιοῦτόν ἐστι. πᾶν ἐπιτήδευμα δι' ἑνὸς ἀρχόμενον εἰς πολλοὺς διαδίδοται· ὡς ἐπὶ τῆς χαλκευτικῆς ἡ γραφὴ τὸν Θοβελ εὑρετὴν τῆς τέχνης εἰποῦσα, πάντων τῶν μετ' αὐτὸν μεταχειριζομένων τοῦ σιδήρου τὴν ἐργασίαν εἰς ἐκεῖνον ἀνάγει τὴν ἐπιστήμην. οὕτω καὶ τῆς ποιμενικῆς ὁ Ἀβελ ἡγήσατο, καὶ Καϊν τῆς γεωργίας, καὶ τὸν Νεβρὼδ ἀρχηγὸν λέγει τῆς κυνηγετικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς ἀμπελουργίας τὸν Νῶε, καὶ τῆς εἰς C Θεὸν ἐλπίδος τὸν Ἐνὼς φησιν ἄρξασθαι· καὶ πολλὰ τοιαῦτα παρὰ τῆς ἁγίας ἔστι διδαχθῆναι γραφῆς, ὅτι ἑνός τινος ἐπιτηδεύσαντος εἰσῆλθε κατὰ μίμησιν εἰς τὸν βίον τὸ ἐπιτήδευμα. ἐπεὶ τοίνυν τὸν θεῖον ζῆλον διαφερόντως κατὰ πάντων ἐξόχως ὁ Ἡλίας κατηγήσατο, ὅσοι μετ' ἐκεῖνον τὸν ἐκείνου μιμησάμενοι ζῆλον, τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσι τῆς τοῦ προφήτου παρρησίας ἐπηκολούθησαν, αἰπόλιον γεγόνασι τοῦ ἡγησαμένου τῆς τοιαύτης ζωῆς. οἵτινες δόξα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἔπαινος γίνον- D ται, εἰς τὸν τῶν τριχῶν κατατεταγμένοι κόσμον, ὧν ἡ αἰσθητικὴ ζωὴ κεχώρισται καὶ ἠλλοτρίωται. διὰ τῶν ὁμοίων πλέκει καὶ τοῖς ὀδοῦσι τὸν ἔπαινον· οὗτοι δ' ἂν εἶεν, οἱ τρέφοντες δι' ἑαυτῶν τῆς ἐκκλησίας τὸ σῶμα, οὓς βούλεται μὲν πάντοτε ὡς ἀπὸ λουτροῦ καθαροὺς ὁρᾶσθαι· ἀπερίττους διὰ παντὸς εἶναι τρίχας, ὡς ἀπὸ προσφάτου κουρᾶς· κατὰ δὲ τὸν τόκον τῶν ἀρετῶν διδυμεύοντας· τῆς διπλῆς καθαρότητος γινομένους πατέρας, τῆς τε κατὰ ψυχὴν, καὶ τῆς κατὰ σῶμα θεωρουμένης· ὡς ἐξορίζεσθαι ἐκ τῶν ὀδόντων τούτων, πᾶν τὸ ἄγονον ἐν τῷ κρείττονι.

τὸ δὲ σπαρτίον τὸ ἐπὶ τοῦ χείλους τιθέμενον, τὴν μεμετρημένην τοῦ λόγου διακονίαν παραδηλοῖ τῷ αἰνίγματι, ὅπερ ὁ προφήτης φυλακήν τε καὶ θύραν περιοχῆς κατωνόμασεν· ὅταν ἐν καιρῷ διανοίγηται τὸ στόμα τοῦ λόγου, καὶ κατὰ καιρὸν κατακλείηται. μέτρου δὲ ὄνομα τὸ σπαρτίον εἶναι, παρὰ τῆς προφητείας τοῦ Ζαχαρίου μεμαθήκαμεν· ὅτι σπαρτίον γεωμετρικὸν ἐν χερσὶν εἶχεν ὁ ἐν αὐτῷ λαλῶν ἄγγελος. τότε δὲ μάλιστα τυγχάνει τοῦ μέτρου ὁ λόγος, ὅταν περικεχρωσμένος τύχῃ τῷ ἐρυθήματι, ὅπερ τοῦ αἵματος τοῦ λυτρωσαμένου ἡμᾶς αἴνιγμα γίνεται. ἐὰν μὲν τις κατὰ τὸν Παῦλον λαλοῦντα ἔχῃ ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν, τὸν ἰδίῳ αἵματι λυτρωσάμενον ἡμᾶς, ἔτι ἔχει τὸ γεωμετρικὸν σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος, τῇ βαφῇ τῇ αἱματώδει κοκκωπιζόμενον. ὁ δ' ἐφεξῆς λόγος, ἑρμηνεία ἐστὶ τοῦ προάγοντος αἰνίγματος. λαλιὰν γὰρ ὡραίαν ὀνομάζει τὸ σπαρτίον τὸ κόκκινον, δι' οὗ πάλιν σημαίνει τὸ καθαρὸν καὶ ἔμμετρον. τὸ γὰρ ἀκριβῶς ὡραῖον, καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ τῆς ἀκμῆς προφαινόμενον, οὔτε ἄωρόν ἐστιν, οὔτε ἔξωρον. τῷ δὲ λεπύρῳ τῆς ῥόας τὸ μῆλον τῆς παρειᾶς ὡραΐζον, μεγάλην τινὰ προσμαρτυρεῖ τῇ νύμφῃ τὴν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τελειότητα. σημαίνει γὰρ μὴ ἐν ἄλλῳ τινὶ τὸν θησαυρὸν αὐτῇ παρεσκευάσθαι, ἀλλ' αὐτὴν εἶναι θησαυρὸν ἑαυτῆς, παντὸς ἀγαθοῦ παρασκευὴν ἐν ἑαυτῇ περιέχουσαν. ὡς γὰρ τῷ λεπύρῳ περιέχεται τῆς ῥόας τὸ ἐδώδιμον· οὕτως ἐνδείκνυται τὸ φαινομένῳ κάλλει τοῦ βίου τὸν ἔνδον αὐτῆς θησαυρὸν περιέχεσθαι. ἐκεῖνος οὖν ἐστιν ὁ κρυπτὸς θησαυρὸς τῶν ἐλπίδων, ὁ ἴδιος καρπὸς τῆς ψυχῆς, ὁ τῷ ἐναρέτῳ βίῳ καθάπερ τινὶ ῥόας λεπύρῳ περικρατούμενος. τὸ δέ, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου, ταύτην οἶμαι τὴν διάνοιαν ἔχειν, ὅτι ὁ ἔπαινός σου οὐκ ἐκ τῶν φαινομένων τοσοῦτόν ἐστιν, ὅσα τῷ λόγῳ μηνύεται· ἀλλὰ μᾶλλον, ὅσα σιωπῇ ἀποκέκρυπται τὴν τοῦ λόγου διαφεύγοντα μήνυσιν. ὥσπερ γὰρ τὸ ἐκτὸς τοῦ λόγου ἡ σιωπὴ νοεῖται, οὕτω τὸ ἐκτὸς σιωπῆς τὸν λόγον νοῶν τις, οὐχ ἁμαρτήσεται. ἐκεῖνο γὰρ σιωπῶμεν, ὃ διὰ τῶν ῥημάτων ἀδυνατοῦμεν ἐξαγγεῖλαι.

A Funiculus autem in labro collocatus, menſura quadam circumſcriptam ſermonis vſurpationem in ænigmate notat, id quod Propheta cuſtodiam & oſtium compreſſionis appellauit: cum in tempore ad loquendum os aperitur, *Pſ. 141. 3.* & ſuo tempore rurſus occluditur. Funiculum autem menſuræ nomen eſſe, de libro prophetiæ Zachariæ didicimus. *Zach. 2. 1.* Habebat enim in manibus Angelus in ipſo loquens, funiculum quo terram metiri homines ſolent. Tunc autem oratio maximè ſuam menſuram conſequitur, cùm à rubedine colorata B eſt, quæ eſt ænigma ſanguinis illius, à quo redempti ſumus. Quare ſi quis ad exemplum Pauli Chriſtum in ſe lo- *2. Cor. 13. 3.* quentem habet, qui proprio nos ſanguine redemit: etiam funiculum illum geometricum habet in ore, ſanguinea tinctura ornatum. Quæ autem ſequuntur verba, interpretatio ſunt præcedentis ænigmatis. Nam funiculum illum coccineum exponit loquelam elegantem, qua voce rurſum puritas & moderatio ſignificatur. Etenim quod accuratè elegans eſt, atque ipſo in vigore ſe conſpiendum exhibet: id ne- C que immaturum, neque exoletum eſt. Cum verò deinde per mali punici corticem genas ornat, inſignem quandam in bonis perfectionem ſponſæ tribuit. Vult enim ſignificare, non alia quadam in re ſitum eſſe theſaurum ipſius, ſed ipſam ſui ipſius theſaurum eſſe: quippe quæ omnis boni apparatum in ſe complectatur. Nam vt cortice continetur id quod eſculentum eſt in malo punico: ſic etiam demonſtrat contineri theſaurum eius interiorem pulchritudine illa vitæ, quæ ſub aſpectum cadit. Hic igitur eſt occultus ille ſpei D theſaurus proprius animi fructus, qui vita virtuti conſentanea quaſi quodam mali punici cortice continetur. Quod autem additur, *Præter id quod in te reticetur*: hanc, vt arbitror, ſen- *Quid ſit quod reticetur.* tentiam habet, non tam ex cadentibus ſub adſpectum æſtimari laudem hanc debere, quatenus hæc verbis exponuntur: quàm ex iis, quæcumque ſilentio teguntur, indicationem quæ per verba fiat, effugientia. Quemadmodum enim id, quod oratio non eſt, ſilentium eſſe ſtatuimus, ſi quod à ſilentio eſt diuerſum, orationem quis eſſe dixerit, non errabit. Nam id reticemus, quod verbis enuntiare non poſſumus.

A Si ergo illud quod oratione non continetur, ſilentium eſt, conſequitur omnino putandum, id eſſe orationem, quod extra ſilentium ſit. Quare cùm dicit, Præter id quod in eo reticetur, hoc vult haud dubiè, præclara quidem & magna eſſe, quæ indicari oratione poſſint, nimirum extra ſilentium poſita ſint, ſilentio tecta & ineffabilia, modis omnibus maiora & admirabiliora eſſe iis, quæ oratione proferantur. Nunc etiam illa, quæ ſequuntur, audiamus encomia: quorum ſententia conſimilis eſt illi puteo, cuius os commemorat hiſtoria lapide graui ſic mu- B nitum fuiſſe, vt difficulter eius aqua frui puellæ paſcentes poſſent: donec eò delatus Iacob, lapidem ab ore putei ſummouit, & aqua repletis vaſis, ex quibus biberunt greges, fecit vt abundè ſe potu recrearent. Et quæ tandem illa ſunt, quæ tali cum puteo comparamus? *Sexaginta reginæ ſunt, & octoginta concubinæ, & iuuencularum non eſt numerus. Vna eſt columba mea, perfecta mea. Vnica eſt matri ſuæ, electa illi quæ peperit eam.* Quis igitur nobis lapidem obſcuritatis huius voluēdo ſummouebit? quis abditorum ſenſuum aquam exantlabit, quæ quidem vſque C adeò ſita in profundo eſt, vt noſtra eam ratio nequeat attingere? Enimuerò rectè me facere arbitror, cùm veſtris auribus teſtatum facio, cogitationem horum in ſolos illos cadere, quos Apoſtolus his verbis appellat: In omnibus opulenti facti eſtis, in omni ſermone, & in omni cognitione. Noſtra verò penuria propoſitos nobis in hiſce verbis theſauros comprehendere nullo modo poteſt. Ne tamen ignauiæ condemnemur, cùm lex nobis lata ſit, quæ ſcrutandas eſſe litteras ſacras præcipit: parumper hac etiam in parte ſudoris adhibere non detre- D ctabimus. Dicimus ergo comprehenſam his verbis philoſophiam, per has ſponſæ laudes elegantem quandam nobis doctrinam proponere. Ea verò eſt huiuſmodi. Non eadem ratione atque ordine vniuerſum hoc & creatum eſt & renouatur. Nam cum rerum initio vi numinis diuini eſſe creatorum natura cepit, in re qualibet vna cum principio ſine vllo temporis ſpatio finis etiam perfectioque rei coniunctus fuit: cùm vniuerſa de nihilo producta cum principio perfectionem etiam ſuam conſequerentur. Eſt autem hu-

Gen.29.10 (margin, at "latus Iacob")
1.Cor.1. (margin, at "omnibus opulenti")

A εἰ οὖν τὸ ἐκτὸς ἐκείνου ἡ σιωπὴ νοεῖται, τὸ ἐκτὸς σιωπῆς ἀκόλουθον πάντως τὸν λόγον οἴεσθαι. οὐκοῦν ὁ εἰπὼν, ὅτι ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου, τοῦτο σαφῶς τῷ λόγῳ παρίστησιν, ὅτι καλὰ μέν ἐστι καὶ μεγάλα τὰ τῷ λόγῳ φανῆναι δυνάμενα, ὅσα ἐκτός ἐστι τῆς σιωπήσεώς σου, τὰ δὲ τοῦ λόγου ἐκτὸς, τὰ τῇ σιωπῇ καλυπτόμενα, τὰ ἄρρητά τε καὶ ἀνεκφώνητα, πάντως καὶ θαυμασιώτερα τῶν ἐκφωνουμένων ἐστίν. ἀκούσωμεν δὲ καὶ τῶν ἐφεξῆς ἐπαίνων· ὧν ἡ διάνοια τῷ τῆς ἱστορίας ἔοικε φρέατι, ᾧπερ τις λίθος ἐπέ- B χων τὸ στόμιον, ἄπορον ποιεῖ ταῖς ποιμαινούσαις τὴν μετουσίαν τοῦ ὕδατος· ἀλλ' ὁ Ἰακὼβ ἐπιστὰς ἀναμοχλίζει τὸν τοῦ στομίου τὸν λίθον, καὶ πλήρη τὰ ποτιστήρια ποιήσας τοῦ ὕδατος ἔδωκε τοῖς θρέμμασι κατ' ἐξουσίαν ἐντρυφῆσαι τῶν ναμάτων. τίνα τοίνυν ἐστὶν, ἃ τῷ τοιούτῳ φρέατι παρεικάζομεν; ἑξήκοντά εἰσι βασίλισσαι, καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαὶ, νεάνιδες ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου. μία ἐστὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτή ἐστι τῇ τεκούσῃ αὐτήν. τίς οὖν ἡμῖν ἀποκυλίσει τὸν ἀσαφείας ταύτης τὸν λίθον; τίς ἐξαντλήσει τὸ τῶν νοημάτων τὸ ὕδωρ, C οὕτως ἐν βάθει καταχειμένου, ὡς ἀνέφικτον εἶναι τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ; ἀλλά μοι καλῶς ἔχειν δοκεῖ τοῦτο ταῖς ἀκοαῖς ὑμῶν διαμαρτύρεσθαι, ὅτι τὸ ταῦτα γνῶναι μόνων ἐκείνων ἐστὶ, πρὸς οὓς φησιν ὁ ἀπόστολος· ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε, ἐν παντὶ λόγῳ, καὶ ἐν πάσῃ γνώσει. ἡ δὲ ἡμετέρα πενία τῶν προκειμένων τοῦ λόγου θησαυρῶν περιδράξασθαι ἀδυνάτως ἔχει. πλὴν ὡς ἂν τοῦ τῆς ἀργίας κατακρίματος ἔξω γενοίμεθα, διὰ τὸ ἐρευνᾶν τὰς γραφὰς ἡμῖν νομοθετηθέντα· μικρόν τινα καὶ τούτοις ἱδρῶτα προσθεῖναι οὐ κατοκνήσομεν. φαμὲν τοίνυν δόγματι τῶν ἀστειοτέρων τὴν D ἐν τοῖς ῥητοῖς τούτοις φιλοσοφίαν διὰ τῶν ἐπαίνων τῆς νύμφης ἡμῖν παρατίθεσθαι. τὸ δὲ δόγμα τοιοῦτόν ἐστιν. οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας καὶ τάξεως κτίζεται τὰ ὄντα καὶ ἀνακτίζεται. ὅτι μὲν γὰρ κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς θείας δυνάμεως ἡ τῆς κτίσεως ὑφίστατο φύσις, ἐφ' ἑκάστου τῶν ὄντων ἀδιαστάτως τῇ ἀρχῇ συναπηρτίσθη τὸ πέρας, πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγομένοις ὁμοῦ τῇ ἀρχῇ συναναγούσης τῆς τελειότητος. ἐν δὲ

τῶν κτισθέντων καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐστίν, οὐδὲ αὐτὴ καθ' ὁμοιότητα τῶν ἄλλων ἐκ προαγωγῆς προελθοῦσα ἐπὶ τὸ τέλειον· ἀλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης ὑπάρξεως συμπλασθεῖσα τῇ τελειότητι. ἐγένετο γάρ, ὡς ὁ λόγος φησί, κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν. ὅπερ ἐνδείκνυται τὸ τῶν ἀγαθῶν ἀκρότατόν τε καὶ τελειότατον. τί γὰρ ἂν ὑπέρτερον εὑρεθείη τῆς πρὸς Θεὸν ὁμοιώσεως; ἐπὶ μὲν οὖν τῆς πρώτης κτίσεως, ἀδιαστάτως τῇ ἀρχῇ συνανεφάνη τὸ πέρας, καὶ ἀπὸ τῆς τελειότητος ἡ φύσις τοῦ εἶναι ἤρξατο. ἐπειδὴ δὲ τῷ θανάτῳ διὰ τῆς πρὸς τὴν κακίαν σχέσεως οἰκειωθεῖσα, τῆς ἐν τῷ ἀγαθῷ διαμονῆς ἀπερρύη· οὐκ ἀθρόαν καθ' ὁμοιότητα τῆς συστάσεως τῆς πρώτης ἐπαναλαμβάνει τὴν τελειότητα, ἀλλ' ὁδῷ τινι πρόεισιν ἐπὶ τὸ μεῖζον, διά τινος ἀκολουθίας καὶ τάξεως κατ' ὀλίγον ἀποσκευαζομένη τὴν πρὸς τὰ ἐναντία προσπάθειαν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς πρώτης κατασκευῆς, οὐδὲν ἦν τὸ κωλῦον συνδραμεῖν τῇ γενέσει τὸ τῆς φύσεως τέλειον, κακίας οὐκ οὔσης. ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἀναστοιχειώσεως, ἀναγκαίως ἡ διαστηματικὴ παράτασις συμπαρομαρτεῖ τῇ ἐπακολουθούσῃ πρὸς τὸ πρῶτον ἀγαθὸν ἀνατρέχουσι· διότι τῇ ὑλικῇ προσπαθείᾳ συνδεθεῖσα διὰ κακίας ἡμῶν ἡ διάνοια κατ' ὀλίγον ὥσπερ φλοιοῦ τινος τοῦ περιέχοντος διὰ τῆς ἀκριβεστέρας ἀγωγῆς περιξυομένη, τὴν συμφυΐαν ἀπωθεῖσα τοῦ χείρονος. τούτου χάριν πολλὰς εἶναι παρὰ τῷ πατρὶ μονὰς μεμαθήκαμεν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν ἑκάστῳ πρὸς τὸ καλὸν σχέσεως, καὶ τῆς τοῦ χείρονος ἀποστάσεως, ἑτοιμαζομένης πᾶσι τῆς ἀντιδόσεως. ὁ μὲν γάρ τις ἐν ἀρχῇ τῆς τοῦ βελτίονός ἐστι βρώσεως, ἄρτι καθάπερ ἐκ βυθοῦ τινος τοῦ κατὰ κακίαν βίου πρὸς τὴν μετουσίαν τῆς ἀληθείας ἀνανηξάμενος, τῷ δέ τις γέγονεν ἤδη δι' ἐπιμελείας προσθήκη τοῦ κρείττονος· ἄλλος ἐπιπλέον διὰ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἀγαθῶν ἐπηυξήθη· ὁ δὲ μέσης ἔχεται τῆς τῶν ὑψηλῶν ἀναβάσεως· ἕτερος καὶ τὸ μέσον παρέδραμεν· εἰσὶ δέ τινες καὶ οἱ τούτων ἑαυτοὺς ὑπεράραντες· ἄλλοι κἀκείνους παρήλασαν· καὶ ὑπὲρ τούτους ἕτεροι πρὸς τὸν ἄνω δρόμον συντείνονται· καὶ ὅλως κατὰ τὴν ποικίλην τῆς προαιρέσεως διαφορὰν ἕκαστον ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἰδίῳ δέχεται τάγματι, τὰ πρὸς ἀξίαν ἀποπληρῶν τοῖς πᾶσι,

A mana quoque natura illorum in numero, quæ creata ſunt, & perinde vt reliquę res non paulatim ad perfectionem ſuam contendit: ſed ſtatim ex quo primum eſſe cœpit, perfecta fuit. Aiunt enim litteræ ſacræ: Factus eſt homo ad imaginem Dei & ſimilitudinem. Quibus verbis indicatur bonũ inter omnia bona ſummum & perfectiſſimum. Quid enim reperiri poſſit ſimilitudine Deum referente ſublimius? Itaque patet in prima creatione ſine vllo temporis interuallo vnà cum principio finem etiã apparuiſſe, réſque creatas à perfectione B cœpiſſe. Poſteaquàm verò natura propter adfectionem erga vitioſitatẽ morti addicta, de perſeuerantia in bono excidit: non perinde vt in ortu primo, perfectionem ſubitò recuperat, ſed via quadam ad maius progreditur, idque conſentanea ratione & ordine, dum paulatim adfectionẽ ad contraria procliuem extinguit. In prima enim creatione nihil erat quod impediret, quò minus naturæ perfectio cum ortu ipſius concurreret, cùm nulla eſſet vitioſitas. At in hac altera reſtitutione neceſſariò comi- C tatur eos, qui ad primum illud bonum recurrunt, mora quędam & dilatio temporis: propterea quod mens noſtra, quæ ob vitioſitatem conſtricta tenetur ab adfectione quadam propendente in res craſſas, coniunctionem cum malo, quaſi corticem quendam obductum ſibi, per decentem viuendi rationem velut vndique ſcalpendo paulatim detrahat. Hac de cauſſa etiam multas apud patrem illum manſiones eſſe accepimus, quippe quòd pro ratione propenſionis ad bonum, & abſceſſus à malo, cuique merces parata ſit. Alius enim adhuc D eſt in primo electionis boni initio, vt qui recens à fundo vitæ vitioſæ ad veritatis fruitionem emerſerit: alius ſtudioſo conatu iam boni quadam acceſſione & incremento auctus eſt: alius etiam amplius ob ſingularem bonorum cupiditatem eſt conſequutus: alius quaſi medium iter conſcenſionis ad illa ſublimia confecit: alius etiam medium hoc curſu præteriit: nonnulli & hos ſuperarunt, quos rurſus alij ſunt prætergreſſi: contendentibus item aliis ſupra hos quoque ad altiora: denique Deus omnino pro varietate induſtriæ ſingulorum, ſuo quęlibet ordine recipit, cuique ſortem ex ipſius dignitate tribuens,

Gen. 1.

Ioan. 14. a.

bonorumque compenſationes tam ad ſublimiores, quàm inferiores accommodans. Huiuſmodi quandam commentationem inſtitui propoſitis in verbis exiſtimamus, animarumque diſcrimen indicari, quæ ſponſum intuentur. Nam alias vocat iuuenculas, quarum multitudo numerum omnem ſuperet: alias concubinas: alias reginas. Concubinarum numerum decadibus octo definiit, cùm reginarum numerus ſexagenarium expleat. At ſupra vniuerſas haſce collocat vnicam illam perfectamque columbam, quam ſolam matri, & electam eſſe genitrici ſuæ pronuntiat. Itaque per hæc diuina oracula diſcimus, nonnullos qui non ita pridem velut ex aluo quadam in imo ſiti erroris prodierint, quaſique recens editi, nec dum ſermonis articulati capaces ſint: propter adſcenſionem fidei non ſatis à ratione confirmatam, numero infinitos eſſe: quippe qui ſalutarem quidem illi ſermonem myſterij ſacri eſſe crediderunt, non tamen per ſcientiam quandam & certitudinem ab ipſo ſermone profectam, quaſi ſolido innitentem fundamento veritatem habent. Atque hæ ſunt illæ appellatæ iuuenculæ, quòd primam adhuc ætatem ſpiritualem agant, quodque per fidei ſermonem genitæ, necdum conueniente incremento eiuſmodi factæ ſint, vt vel ætatem nuptiis maturam attigerint, vel in virum perfectum euaſerint, vel menſuram nuptiis aptæ ætatis adſequutæ ſint, vt ex Dei metu ferre vterũ poſſint, & ſpiritum ſalutis gignere. Nimirum adhuc propter infantiam & imperfectionem mentis, cum adfectione quadam nonnihil bruta vitæ conſuetudinem habent. Sed tamen etiam hi ſunt eorum in numero, qui ſalutem conſequuntur, quemadmodum Propheta ait:

Pſal. 35. Homines & iumenta ſeruabis Domine. Quibus in verbis iumenta vocat eorum, qui ſeruantur, partem propius nonnihil accedentem ad bruta. Cæterùm illorum, in quibus cõueniente ſtudio mens aucta eſt, quique infantiam reliquerunt, duplex hîc diſcrimen diſcimus. Etenim animæ fiunt quidem illæ concorpores Verbo, tam hæ quàm illæ: Verùm nonnullæ per amatoriam quaſi quandam adfectionem cum eo conglutinantur: cuius generis erat Dauidis & Pauli anima: quarum illa inquit, Mihi cum Deo conglutinari bonum eſt: hæc

A καὶ συνάγων τοῖς ὑψηλοτέροις τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀμοιβὰς, καὶ συμμέτρως ἐλάττοσι. ταῦτα διὰ τῶν προκειμένων ῥητῶν φιλοσοφεῖν τὸν λόγον ὑπενοήσαμεν τὴν διαφορὰν τῶν ψυχῶν, αἳ πρὸς τὸν νυμφίον ὁρῶσιν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἡμῖν διαστέλλεται. τὰς μὲν γὰρ ὀνομάζει νεάνιδας, τὴν τοῦ ἀριθμοῦ φύσιν διὰ τοῦ πλήθους νικώσας· ἄλλας δὲ παλλακίδας· καὶ ἄλλας βασιλίδας εἶναί φησιν. ὀκτωδεκάδι τῶν παλλακίδων τὸν ἀριθμὸν περιγράψας· αἱ δὲ βασιλίδες συντελεῖν εἰπὼν εἰς ἑξήκοντα, ὑπερτίθησι πασῶν τὴν ἐν τῇ μονάδι θεωρουμένην τελείαν περιστερὰν, ἣν καὶ μόνην τῇ μητρὶ, καὶ ἐκλεκτὴν εἶναι τῇ τεκούσῃ
B αὐτὴν ἀποφαίνεται. ταῦτα οὖν διὰ τῶν θείων λογίων νοεῖν ἐναγόμεθα, ὅτι οἱ μὲν ἄρτι καθάπερ ἐκ νηδύος τινὸς τῆς ἐν βάθει κειμένης ἀπάτης ἔξω γινόμενοι, ἀρτιγενεῖς τινες ὄντες, καὶ οὔπω διηρθρωμένοι ἐν ἑαυτοῖς τὸν λόγον χωρήσαντες, τῇ ἀλογωτέρᾳ συγκαταθέσει τῆς πίστεως ἐν ἀπείρῳ θεωροῦνται πλήθει· σωτήριον μὲν εἶναι πεπιστευκότες τοῦ μυστηρίου τὸν λόγον, οὐ μὴν ἐπιστήμῃ τινὶ καὶ τῇ διὰ τοῦ λόγου πληροφορίᾳ ἱδρυμένην ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀλήθειαν. αὗταί εἰσιν αἱ ὀνομασθεῖσαι νεάνιδες, διὰ τὸ νέαν ἄγειν τὴν πνευ-
C ματικὴν ἡλικίαν, αἱ γεννηθεῖσαι τῷ λόγῳ τῆς πίστεως, οὐδέπω διὰ τῆς καθηκούσης αὐξήσεως τοιαῦται γεγόνασιν, ὡς ἐπὶ γάμου ἀκμὴν προελθεῖν, καὶ φθάσαι εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον γαμικῆς ἡλικίας, ὥστε τῷ φόβῳ τοῦ κυρίου δύνασθαι κυοφορῆσαι, καὶ πνεῦμα σωτηρίας παιδοποιήσασθαι. ἀλλ' ἔτι τῷ νηπίῳ τι καὶ ἀτελὲς τῆς διανοίας, ἀλογωτέρᾳ πως συζῶσι τῇ διαθέσει. πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτοι τῶν σωζομένων εἰσὶ, καθώς φησιν ὁ προφήτης· ὅτι ἀνθρώπους
D καὶ κτήνη σώσεις κύριε. κτήνη λέγων τὸ ἀλογώτερον μέρος τῶν σωζομένων· τῶν δὲ διὰ τῆς καθηκούσης ἐπιμελείας αὐξηθέντων τῇ διανοίᾳ· καὶ καταλελοιπότων ἤδη τὴν νηπιότητα, διπλῆν ὑπὸ τοῦ λόγου τὴν διαφορὰν διδασκόμεθα. γίνονται μὲν γὰρ αἱ ψυχαὶ καὶ σύσσωμοι τῷ λόγῳ, καὶ αὗται κἀκεῖναι· ἀλλ' αἱ μὲν ἐρωτικῇ τινι διαθέσει προσκολλῶνται· οἵα ἦν ἡ τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἡ τοῦ Παύλου ψυχή· ἡ μὲν λέγουσα, τὸ ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθόν ἐστιν·

ἡ δὲ τό, οὐδεὶς χωρίσει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ A Χριστοῦ· οὐ ζωή, οὐ θάνατος, οὐ τὸ παρόν, οὐ τὸ μέλλον, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὄντων οὐδέν. αἱ δὲ φόβῳ κολάσεως τὰς μοιχικὰς ἀποφεύγουσι πείρας. μένουσι γὰρ ἐν ἀφθαρσίᾳ καὶ ἁγιασμῷ καὶ αὗται· ἀλλὰ τῷ φόβῳ μᾶλλον ἢ τῷ πόθῳ παιδαγωγούμεναι μόνῳ, τὸ κακὸν οὐ προσδέχονται· αἱ μὲν οὖν διὰ τῆς τελειοτέρας διαθέσεως πόθῳ τῆς ἀφθαρσίας ἀνακραθεῖσαι τῇ τοῦ Θεοῦ καθαρότητι, βασίλισσαι διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς βασιλείας κατονομάζονται. τὰς δὲ τῷ τῆς ἀπειλῆς φόβῳ τὴν ἀρετὴν ἐκπονούσας, παλλακίδας ὀνομάζει ὁ B λόγος. οὔπω γάρ τις αὐτῶν μήτηρ βασιλέως καὶ κοινωνὸς τῆς ἀξίας γενέσθαι δυνατῶς ἔχει. πῶς γὰρ ἂν δυνηθείη, ἡ μηδέπω ἀναλαβοῦσα ἐν ἑαυτῇ τὸ ἀδέσποτον καὶ αὐτοκρατὲς τοῦ ἐναρέτου φρονήματος· ἀλλὰ δουλικῷ φόβῳ τῆς τῶν κακῶν κοινωνίας ἀφισταμένη; ὑποδείγματα δὲ τῶν εἰρημένων ἐστίν, ἐπὶ μὲν τῶν βασιλίδων, τὸ κατὰ τοὺς τῆς δεξιᾶς στάσεως ἠξιωμένους, πρὸς οὓς ὁ βασιλεὺς λέγει· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν· τοῦ δὲ δευτέ- C ρου καὶ ὑφειμένου τάγματος εἶεν ἂν ἐκεῖνοι, πρὸς οὓς λέγει ὁ κύριος· φοβήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔχοντα ἐξουσίαν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. ταύτην δέ μοι δοκεῖ τὴν διαστολὴν τῶν δύο ταγμάτων, ἡ κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς διαφορὰ παραδηλοῦν δι' αἰνίγματος. πῶς τοῦτό φημι; ἓξ εἰσὶν ἐντολαί, δι' ὧν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ τοῖς δεξιοῖς ἑτοιμάζεται. λογισώμεθα τούτων ἕκαστον τὸ δεσποτικὸν εἶναι τάλαντον, ὃ προσήκει παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ οἰκέτου δεκαπλασιασθῆναι διὰ τῆς D ἐργασίας, ἵνα οὕτως εἰσέλθῃ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἐν ὀλίγοις πιστὸς εὑρεθείς, καὶ ἐπὶ πολλῶν καθιστάμενος. εἰ τοίνυν διὰ τῶν ἓξ τούτων ἐντολῶν ἡ τῆς βασιλείας γίνεται τῇ ψυχῇ κοινωνία· τὸ δὲ τέλειον τῆς ἐργασίας ἐφ' ἑκάστης ἐστὶ τὸ δεκαπλασιάσαι τὴν ἐντολήν, καθὼς ἔφη ὁ ἀγαθὸς δοῦλος ἐκεῖνος, ὅτι δέκα τάλαντα τὸ ἕν σου τάλαντον κατηργάσατο· εὑρίσκομεν ἐκ τοῦ ἀκολούθου τὴν μίαν βασίλισσαν, εἰς ἑξήκοντα πλατυνομένην· τὴν διὰ τοῦ δεκαπλασιασμοῦ τῶν ἓξ ἐντολῶν εἰς κοινωνίαν τῆς βασιλείας παραδεχθεῖσαν·

A verò, Nemo ſciunget nos à dilectione Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu: non vita, non mors, non quod præſens, non quod futurum eſt, non quidquam earum rerum, quæ exiſtunt. Aliæ autem ſupplicij metu adulterij conatus vitant. Nam & ipſæ manent incorruptæ in integritate ac ſanctificatione: ſed metu magis quàm deſiderio adductæ flagitium nullum admittunt. Quæ igitur per adfectionem quandam perfectiorem deſiderio incorruptæ integritatis cum Dei puritate quaſi commiſcentur, B reginæ propter regni ſocietatem appellantur. Quæ autem minarum metu virtutem colunt, concubinæ vocantur. Nec enim illarum vlla mater regis, ac dignitatis particeps fieri poteſt. Quî enim poſſet illa, quæ necdum eam conditionem conſequuta eſt, vt nullius dominatui ſubiecta ſit, nec ſummum imperium honeſtæ elationis adepta: ſed metu ſeruili à ſocietate vitiorum diſcedit? Horum autem quæ diximus, exempla ſunt, de reginis quidem illi, qui ad dextram collocari merentur, ad quos rex ait, Venite bene- C dicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum: alterius verò, & inferioris ordinis exemplum illi fuerint, ad quos Dominus inquit: Timete illum, qui poteſtatem habet, vt poſteaquàm occiderit, etiam in gehennam ignis conijciat. Atque hoc duorum ordinum diſcrimen indicare mihi per ænigma videtur ipſa in numeris diuerſitas. Quî hoc inquam? Sex omnino præcepta ſunt, per quæ regnum paratur iis, qui ad dextram collocantur. Statuamus apud animum, quodlibet horum eſſe talentum illud heri- D le, quod negotiando effici à bono ac fideli famulo decuplo amplius conuenit, vt hoc modo in gaudium Domini ſui ingrediatur, repertus in exiguis fidelis, & propterea multis præfectus. Si ergo per hæc ſex præcepta regni anima fit particeps, & in quolibet horum quæſtus ac negotiatio perfecta eſt, mandatum ipſum quaſi decuplare, quemadmodum bonus ille ſeruus ait, vnum heri ſui talentum decem aliorum talentorum lucrum adquiſiuiſſe; conſentanea quadam ratione reperimus, in ſexaginta reginas vnam illam excreſcere: quæ per decuplationem ſex mandatorum in regni ſocietatem venerit:

Pſal. 72.
Rom. 8.
Matth. 25.
Luc. 12.

ita vt multæ ſint vna illa per multiplicem mandatorum characterem diuiſa, & in quolibet opere præclaro peculiariter velut expreſſa. Hoc igitur modo in ſexaginta reginas vna diuiditur, ſecundum mandatorum ſpecies diſtincta & numerata: fitque particeps regni Chriſti ſponſa, quaſi natio quædam reginarum facta, quæ prius vna erat, dum per tot dignitates ratione mandatorum numerando quaſi multiplicatur. Iam ſi hunc mandatorum ſenarium vna in anima velut excultum ad decuplum vſque, per illas ſexaginta reginas in ænigmate ſignificari non prorſus abſurdè coniecimus: conſimiliter etiam per octoginta ſignificari obſcuriuſculè myſterium Octauæ dicimus ſimili quodam ænigmate, ad quam reſpicientes illi qui metu ducti, malorum à ſocietate arcentur. Hoc enim ex pſalmis animaduertimus, quibus in inſcriptione præfigitur Octauæ nomen: & voces ipſæ ſunt prorſus eorum qui metu futurorum malorum quaſi flagellantur, adeoque ad commiſerationem aures flectunt. Ait enim terribilem ad iudicem is, qui ad

Pſal. 6. Octauam reſpicit: Domine, ne in furore tuo arguas me, neque ira tua caſtigaueris me. Miſerere mei Domine, quia debilis ſum: ſana me Domine, quia conturbata ſunt oſſa mea. Quibus adde cætera quæcumque deinceps incorrupto iudici ſupplicando proponit: inter cætera deplorans etiam hoc, quod in morte nulla Dei ſit recordatio. Nam quî fieri poſſit, vt ij qui ad eiulatum & dentiū ſtridorem condemnati ſunt, ex recordatiōne Dei lætitiam percipiant? Nam alio in loco Propheta dicit, recordationem Dei lætitiam ex-

Pſ. 76. 4. citare. Hæc igitur & alia huiuſmodi Deo proponens is, qui octauam metuit, tandem ſentit ſe miſericordiæ

Pſal. 6. participem fieri, cùm ait: Exaudiit vocem ploratus mei. Cùm autem multi vtiles metus ſacris in litteris declarentur, eſto in his etiam, vt perinde ac ſex illa mandata vſque ad decuplum exereſcant: ita vt is qui ex pſalmorum libro didicerit, quo pacto rectè quis Deum metuat, nimirum deflectendo à malo, & faciendo bonum: hic ergo rem diuini metus, quaſi quandam vel minam, vel talentum, negotiādo decies

Pſal. 6. ampliorem efficiat. Quo fiet, vt anima locum à regina ſecundum obtinens,

A ὡς πολλὰς εἶναι τὴν μίαν τῷ πολυτρόπῳ χαρακτῆρι τῶν ἐντολῶν ἐμμερισθεῖσαν, καὶ ἑκάστῳ τῶν κατορθωμάτων ἰδιαζόντως ἐμμορφωθεῖσαν. οὕτως οὖν εἰς ἑξήκοντα βασιλίδας ἡ μία καταμερίζεται, πρὸς τὰ εἴδη τῶν ἐντολῶν διαιρουμένη· καὶ γὰρ κοινωνὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας ἡ νύμφη, δῆμος βασιλίδων ἡ μία γενομένη, ἡ διὰ τοσούτων τῶν κατὰ τὰς ἐντολὰς ἀξιωμάτων ἀριθμηθεῖσα. εἰ δὲ τὴν ἑξάδα τῶν ἐντολῶν ἐν μιᾷ κατὰ τὸ δεκαπλάσιον γεωργηθεῖσαν ψυχὴν διὰ τῶν ἑξήκοντα βασιλίδων

B σημαίνεσθαι δι' αἰνίγματος, οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ὑπενοήσαμεν· ἀκολούθως καὶ διὰ τῶν ὀγδοήκοντα τὸ τῆς ὀγδόης μυστήριον παραδηλοῦσθαι φαμὲν διὰ τοῦ ὁμοίου αἰνίγματος· πρὸς ἣν βλέποντες οἱ τῷ φόβῳ παιδαγωγούμενοι, τῆς τῶν κακῶν κοινωνίας ἀπείργονται. οὕτως γὰρ ἐν ταῖς ψαλμῳδίαις ἐμάθομεν, ἐν αἷς προστέτακται διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἡ ὀγδόη· μαστιγουμένων γὰρ ἄντικρυς εἰσὶν αἱ φωναὶ, τῷ φόβῳ τῶν ἐλπιζομένων εἰς ἔλεον τὴν ἀκοὴν ἐπικάμπτουσαι. φησὶ γὰρ πρὸς τὸν φοβερὸν κριτὴν ὁ πρὸς τὴν ὀγδόην βλέ-

C πων· Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. ἐλέησόν με Κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι· ἴασαί με Κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου. καὶ ὅσα ἐκ τοῦ ἀκολούθου τῷ ἀδεκάστῳ κριτῇ διὰ τῆς ἱκετηρίας προτείνεται, ἐν οἷς καὶ τὸ μὴ εἶναι Θεοῦ μνήμην ἐν τῷ θανάτῳ ὀδύρεται. πῶς γὰρ ἂν εἴη δυνατὸν τοῖς κλαυθμῷ τε καὶ βρυγμῷ καταδεδικασμένοις, τὴν ἐκ τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ εὐφροσύνην ἐγγίνεσθαι; οὕτως εἰπόντος ἑτέρωθι τοῦ προφήτου, ὅτι ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ εὐφροσύνην ποιεῖ. ταῦτα οὖν καὶ ἄλλα τοιαῦτά τι-

D να προτεινόμενος ὁ δεδοικὼς τὴν ὀγδόην, ἐν αἰσθήσει τῆς τοῦ ἐλέους γίνεται μετουσίας λέγων· ὅτι εἰσήκουσε τῆς φωνῆς τοῦ κλαυθμοῦ μου. πολλῶν δὲ μακαρίων φόβων ὑπὸ τῆς ἁγίας δηλουμένων γραφῆς, εἴη ἂν καὶ ἐπὶ τούτων ἀναλόγως ταῖς ἓξ ἐντολαῖς, ἡ ἐπὶ τὸ δεκαπλάσιον αὔξησις· ὥστε τὸν διδαχθέντα παρὰ τῆς ψαλμῳδίας, πῶς κατορθοῦται ὁ τοῦ Κυρίου φόβος, ἐκ τοῦ ἐκκλῖναι μὲν ἀπὸ κακοῦ, ποιεῖν δὲ τὰ ἀγαθά· οἷόν τινα μνᾶν, ἢ τάλαντον, δεκαπλασιάσαι διὰ τῆς ἐργασίας τὸ χρῆμα τοῦ θείου φόβου. καὶ οὕτως τὴν δευτερεύουσαν μετὰ τὴν βασιλίδα ψυχὴν τῷ φόβῳ

καὶ ἀγάπῃ

καὶ οὐκ ἀγάπῃ τὸ καλὸν κατεργάζεται, πρὸς τὸν ἀριθμὸν τὴν ὀγδοήκοντα πλατυνθῆναι, ἕκαστον εἶδος τῶν διὰ φόβου κατορθουμένων ἐπὶ τοῦ βίου ἑαυτῆς ἀσυγχύτως τε καὶ ἀποκεκριμένως δεικνῦσα· ὡς καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς ὀγδόης λόγον, τῇ πρὸς τὸ δεκαπλάσιον αὐξήσει συμπλατυνθῆναι, καὶ τρόπῳ φόβῳ δουλικῷ, καὶ οὐχὶ ἔρωτι νυμφικῷ τῷ ἀγαθῷ προσεγγίζουσαν, παλλακὴν ἀντὶ τῆς βασιλίδος· διὰ τὴν τῆς ὀγδόης φόβον, ὃν δεκαπλασίως ἐν τοῖς κατορθώμασιν ηὔξησεν, εἰς τὸν ἀριθμὸν συντελοῦσαν τὴν ὀγδοήκοντα, ἣν κωλύει δὲ ὁ τῆς ἱστορίας λόγος νόθῳ, προσκαίρῳ, καὶ οὐκ εὐγενεῖ τόκῳ ὑπηρετήσασαν, μὴ συνοικεῖν εἰς τέλος τῇ βασιλίδι· ὡς οὐκ οὔσης ἐκ τοῦ ἴσου τῆς βασιλικῆς κληρονομίας τῇ δουλικῇ γονῇ πρὸς τὸν ἐλεύθερον τόκον. ἔκβαλε γάρ, φησι, τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. εἰ δέ τινι βιαιοτέρα φαίνεται ἡ εἰς τὸν προκείμενον τοῖς ῥητοῖς ἀριθμὸν θεωρία, ἀναμνησθήτω ὅτι καὶ κατ' ἀρχὰς τὸ μὴ δύνασθαι τυχεῖν τῆς ἐν τούτοις ἀληθείας ἐμαρτυράμεθα, τοσοῦτον μόνον ἅψασθαι, ὅσον μὴ ἀγύμναστα καθ' ὅλου παραδραμεῖν τὰ αἰνίγματα. πλὴν εἰ ἔξω βάλοι τὸν φόβον ἡ ἀγάπη τελείως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ μεταποιηθεὶς ὁ φόβος, ἀγάπη γένοιτο· τότε εὑρίσκεται μονὰς τὸ σωζόμενον ἐν τῇ πρὸς τὸ μόνον ἀγαθὸν συμφυΐᾳ, πάντων ἀλλήλοις ἑνωθέντων, διὰ τῆς κατὰ τὴν περιστερὰν τελειότητος. τοιοῦτον γάρ τι νοοῦμεν ἐκ τοῦ ἐφεξῆς λόγου, ὅς φησιν· ὅτι μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου. μία ἐστὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτή ἐστι τῇ τεκούσῃ αὐτήν. ὅπερ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς σαφέστερον ἑρμηνεύεται. πᾶσαν γὰρ τοῖς μαθηταῖς ἑαυτοῦ ἐναποθέμενος διὰ τῆς εὐλογίας δύναμιν, τά τε ἄλλα διὰ τὸν πρὸς τὸν πατέρα λόγον, ἀγαθὰ τοῖς ἁγίοις χαρίζεται, προστίθησι τῶν ἀγαθῶν τὸ κεφάλαιον, τὸ μηκέτι αὐτοὺς ἐν διαφορᾷ τινι προαιρέσεων ἐν τῇ περὶ τοῦ καλοῦ κρίσει πολλαχῆ διασχίζεσθαι· ἀλλ' ἓν γενέσθαι τοὺς πάντας, τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ ἀγαθῷ συμφυέντας· ὥστε διὰ τῆς τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἑνότητος, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης διασφιγχθέντας, ἓν σῶμα γενέσθαι τοὺς πάντας, καὶ ἓν πνεῦμα, διὰ μιᾶς ἐλπίδος εἰς ἣν ἐκλήθησαν.

A quæ metu non dilectione quod bonum eſt facit, ad octogenarium vſque numerum excreſcat, quamlibet ſpeciem eorum, quæ ex metu rectè fiunt, inconfuſè ac diſtinctè demonſtrans: adeóque hic octaua cum decuplo multiplicabitur, eaque ratione illa, quæ ex metu ſeruilem in modum, nō ex amore ſponſam decente ad bonum accedit, concubina pro regina fit: per metum octauæ, quem ad decuplum vſque ſuis actionibus amplificauit, ad numerum octogenariū vſque perueniens. Atque hanc concubinam, ad tempus aliquod B ſpurio, non ingenuo partu morem hero ſuo gerētem, dictum illud hiſtoriæ perpetuò cum regina degere iiſdem in ædibus vetat: quòd ſeruilis fœtus ad hæreditatem regni cum ingenuo partu eius par non habeat. Eijcito, inquit, ancillam & filium eius. Nec enim ancillæ filius cum ingenuæ filio hæreditatem adibit. Quòd ſi cui hæc numerorum in propoſitis verbis conſideratio non nihil eſſe violenta, quaſique torta videtur; is velim ſibi reuocet in mentem, ab initio nos proteſtatos eſſe, non poſſe veritatem nos in hoc genere adſequi, ac C propterea ſic attigimus hæc ænigmata, vt ne prorſus nullo impenſo ſtudio prætermitterentur. Sed tamen ſi dilectio (quemadmodum alicubi perſcriptum eſt) planè tandem metum eijciat, mutatuſque metus dilectio fiat: tum verò vnitas eſſe reperietur id, quod ſalutem conſequitur, omnibus inter ſe vnitis in conglutinatione cum vno ſoloq; bono, per illam quæ in columba eſt perfectionem. Nam huiuſmodi quiddam ex verbis ſequentibus intelligimus, cùm ait: *Vna eſt columba mea, perfecta mea. Vnica eſt matri ſuæ, electa illi quæ peperit eam.* Atque hoc in Euangelio per vocem Domini D nobis illuſtriùs declaratur. Etenim ille benedicēdo vim omnem diſcipulis ſuis conferēs, cùm alia bona verbis illis, quibus ad patrem vtitur, tribuit dignis: tum etiam addit hoc, quod bonorum caput ac ſumma eſt, non amplius eos in diuerſitate quadā electionum, multipliciter diuiſos fore in faciundo de bono iudicio: ſed omnes vnum futuros, vni illi ac ſoli bono agglutinatos: ita vt per vnitatem ſancti Spiritus (quemadmodum Apoſtolus ait) pacis conſtricti nexu, corpus vnum fiant omnes, & vnus Spiritus, per ſpem vnam, in quam vocati ſint.

Gen. 21. *Gal. 4.* *1. Ioan. 4. 18.* *Ephes. 4. 3.*

Enimuerò rectiùs fecerimus, ſi de verbo ad verbum ipſas Euangelij diuinas ſanè voces appoſuerimus. Vt omnes, inquit, ſint vnum, quemadmodum tu mi pater, in me es, & ego in te: vt & ipſi vnum ſint in nobis. Huius autem vnitatis nexus eſt gloria. Spiritum autem ſanctum appellari gloriam, nemo prudentiorum negabit, ſi ipſa Domini verba intuebitur, cùm ait: Gloriam quam dediſti mihi, dedi eis. Reuera enim eandem diſcipulis gloriam dedit, quum ad eos diceret, Accipite Spiritum ſanctum. Atque hanc gloriam, quam tamen ſemper habuit prius etiam quàm mundus hic exiſteret, accepit id temporis, cùm naturam humanam indueret: qua quidem per Spiritum ſanctum glorificato, quidquid huic cognatum eſt gloriæ, Spiritus fit particeps, facto ab Apoſtolis initio. Hanc ob cauſſam ait, Gloriam quam dediſti mihi, dedi eis: vt ſint vnum, quemadmodum nos vnum ſumus: ego in eis, ac tu in me: vt ſint conſummati in vnum. Quamobrem is, qui de puero in virum perfectum augeſcendo euaſit: ad menſuram ætatis illius peruenit, quam mente intelligimus: è mancipio & concubina regiæ dignitatis particeps factus eſt: denique capax gloriæ Spiritus ſancti per ſtatum à vitiis omnibus alienum, perque puritatem: hic igitur eſt perfecta illa columba, ad quam ſponſus reſpicit, cùm ait: *Vna eſt columba mea, perfecta mea. Vnica eſt matri ſuæ, electa illi quæ peperit eam.* Neque verò eſſe nobis obſcurum poteſt, quænam ſit columbæ illius mater: cùm ex fructu agnoſcere arborem liceat. Vt enim homine conſpecto non dubitamus ortum eſſe illum ab homine: ſic cùm electæ huius columbæ matrem quærimus, non aliam quandam, ſed columbam hanc eſſe intelligamus. Nam in filio parentis omnino natura conſpicitur. Quare cùm id, quod ex Spiritu gignitur, ſit Spiritus; & verò filia cùm columba ſit: omnino etiam mater huius eſt columba illa, quæ de cælo ad Iordanum deuolauit, quemadmodum Ioãnes teſtatur. Hanc igitur felicem prædicant iuuẽculæ, hanc concubinæ, hanc reginæ laudant. Etenim communis quidem animabus vniuerſis ad beatitudinem talem curſus propoſitus eſt. Propterea verbis hiſce vtuntur:

Ioan. 17.

Ioan. 2.

A Βέλτιον δ' ἂν εἴη αὐτὰς ἐπὶ λέξεως παραθέσθαι τὰς θείας τοῦ εὐαγγελίου φωνάς. ἵνα πάντες ἓν ὦσι καθὼς σὺ πάτερ, ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοί· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἓν ὦσι. τὸ δὲ συνδετικὸν τῆς ἑνότητος ταύτης, ἡ δόξα ἐστί· δόξαν δὲ λέγεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἄν τις τῶν ἐπεσκεμμένων ἀντείποι, πρὸς αὐτὰς βλέπων τὰς τοῦ κυρίου φωνάς. τὴν δόξαν γὰρ, φησὶν, ἣν ἔδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς. ἔδωκε γὰρ ὡς ἀληθῶς τοῖς μαθηταῖς τοιαύτην δόξαν, ὁ εἰπὼν πρὸς αὐτούς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἔλαβε δὲ ταύτην τὴν δόξαν, ἣν πάντοτε εἶχε πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, ὁ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν περιβαλλόμενος, ἧς δοξασθείσης διὰ τοῦ πνεύματος ἐπὶ πᾶν τὸ συγγενὲς, ἡ τῆς δόξης τοῦ πνεύματος διάδοσις γίνεται, ἀπὸ τῶν μαθητῶν ἀρξαμένη. διὰ τοῦτό φησι· τὴν δόξαν ἣν ἔδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς· ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν. ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοὶ, ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς τὸ ἕν. ὁ τοίνυν ἐκ νηπίου πρὸς ἄνδρα τέλειον ἀναδραμὼν διὰ τῆς αὐξήσεως, καὶ φθάσας εἰς τὸ μέτρον τῆς νοητῆς ἡλικίας, ἐκ δὲ τῆς δούλης τε καὶ τῆς παλλακίδος τὴν τῆς βασιλείας ἀξίαν μεταλαβών· δεκτικὸς δὲ τῆς τοῦ πνεύματος δόξης γενόμενος δι' ἀπαθείας καὶ καθαρότητος, οὗτός ἐστιν ἡ τελεία περιστερὰ, πρὸς ἣν ὁ νυμφίος ὁρᾷ λέγων· ὅτι μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου. μία ἐστὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτή ἐστι τῇ τεκούσῃ αὐτήν. οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ πάντως τὴν μητέρα τῆς περιστερᾶς, ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γνωρίζοντες. ὡς γὰρ ἄνθρωπον θεασάμενοι, ἐξ ἀνθρώπου αὐτὸν εἶναι οὐκ ἀμφιβάλλομεν· οὕτω καὶ τῆς ἐκλεκτῆς περιστερᾶς τὴν μητέρα ζητοῦντες, οὐκ ἄλλην τινὰ ἢ ἐκείνην τὴν περιστερὰν ἐννοήσαμεν. τῷ γὰρ τέκνῳ πάντως ἡ τοῦ γεγεννηκότος ἐπιθεωρεῖται φύσις. ἐπεὶ οὖν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστι· περιστερὰ δὲ τὸ τέκνον· περιστερὰ δὲ πάντως καὶ ἡ τοῦ τέκνου μήτηρ ἐστὶν, ἡ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἐξ οὐρανῶν καταπτᾶσα, καθὼς Ἰωάννης φησὶ καὶ μαρτυρεῖ. ταύτην μακαρίζουσιν αἱ νεάνιδες, ταύτην αἰνοῦσι παλλακαὶ καὶ βασίλισσαι. κοινὸς γὰρ ἐκ παντὸς τάγματος πρόκειται πάσαις ταῖς ψυχαῖς δρόμος πρὸς τὴν τοιαύτην μακαριότητα. διό φασιν·

B

C

D

ἴδοσαν αὐτὴν θυγατέρες, καὶ μακαριοῦσιν αὐτήν· παλλακαὶ καὶ βασίλισσαι αἰνέσουσιν. Φύσις δὲ πᾶσά ἐστι πρὸς τὸ μακάριόν τε καὶ ἐπαινούμενον τῇ ἐπιθυμίᾳ συντείνεσθαι. ὥστε εἰ μακαρίζουσι τὴν περιστερὰν αἱ θυγατέρες, ἐπιθυμοῦσι, πάντως γενέσθαι περιστεραὶ καὶ αὗται. καὶ τὸ αἰνεῖσθαι τὴν περιστερὰν παρὰ τῶν παλλακίδων, τεκμήριόν ἐστι τοῦ καὶ ταύτας πρὸς τὸ ἐπαινούμενον τὴν σπουδὴν ἔχειν· ἕως ἂν πάντων ἓν γενομένων, τῶν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς ἐπιθυμίας βλεπόντων, μηδεμιᾶς ἐν μηδενὶ κακίας ὑπολειφθείσης, γένηται ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι, τοῖς διὰ τῆς ἑνότητος ἀλλήλοις ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ συγκεκραμένοις. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A Viderunt illam filiæ, beatamque prædicabunt eam : reginæ & concubinæ laudabunt eam. Omnes autem ſic à natura comparati ſunt, vt cupiditate animi ad id, quod beatum eſt ac laudatur, contendant. Quamobrem ſi columbam hanc filiæ beatam prædicant, omnino & ipſæ fieri columbæ concupiſcunt. Itidem quòd à concubinis & reginis columba laudatur, argumento eſt, has quoque ſtudioſas illius eſſe quod prædicatur : donec tandem iis omnibus vnum factis, qui ad eandem deſiderij metam reſpiciunt, B & nulla in nullo vitioſitate ſuperante, omnia Deus in omnibus fiat, quotquot per vnitatem inter ſe in boni ſocietate coaleſcunt. Idque in Chriſto Ieſu domino noſtro, cui gloria & imperium, nunc & ſemper, & in ſæculis infinitis, Amen.

A

Sancti Patris noſtri GREGORII NYSSENI Episcopi, de oratione

Laurentio Siſano interprete.

Oratio I.

ORANDI nobis doctrinam diuinus ſermo tradit, per quam ſe dignis diſcipulis orandi ſcientiam ſtudioſè ac ſeriò requirētibus, quomodo diuinum auditum conciliare per verba orationis conueniat, exponit. Ego verò ſumpta audacia exiguū quiddam adijciam iis, quæ ſcripta ſunt: quòd nimirum non quomodo orare oporteat, præſens conuentus docendus ſit, ſed quòd omnino oporteat orare; quod ad vulgi aures nondum fortaſſe peruenit: neglectum enim in vita atque à pleriſq; omiſſum ſacrum hoc & diuinum opus, oratio eſt. De hoc igitur, quòd oporteat omnino orationi incumbere, vt inquit Apoſtolus, haud alienum mihi eſſe videtur, primum, quantum eius fieri poterit, oratione teſtari atque docere: deinde verò diuinæ voci modum nobis exponenti, quomodo Domino precationem offerre deceat, operam dare. Video enim, quòd omnibus rebus (cæteris) in præſenti ætate magis ſtudetur: cùm alius ad aliud ſtudium animum conuerterit: orationis verò bonum, ſtudio ſibi homines non habent. Negotiationi diluculò inſtitor incumbit, merces ſuas ementibus ante cæteros eundem quæſtum exercentes exhibere contendens, vt præuentis aliis, deſiderantis emere neceſſitatem præoccupet, & ſuum vendat. Similiter etiam emptor, dum prouidet, ne ab alio præuentus fruſtra requirat id, quo opus habet; non ad orationis, ſed ad venditionis locum, forum videlicet rerum venalium, currit. Atque omnibus pari lucri cupidine captis, proximum præuenire contendentibus, per aliarū rerum ſtudia

Rom. 12.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, ΕΙΣ τὴν προσευχήν

ΛΟΓΟΣ Α.

B ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ἡμῖν διδασκαλίαν ὁ θεῖος ὑφηγεῖται λόγος, δι' ἧς τοῖς ἀξίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, τοῖς ἐν σπουδῇ τὴν γνῶσιν τῆς προσευχῆς ἐπιζητοῦσιν, ὅπως οἰκειοῦσθαι προσήκει τὴν θείαν ἀκοὴν, διὰ τῶν ῥημάτων τῆς προσευχῆς ὑποτίθεται. ἐγὼ δὲ τολμήσας μικρὸν ἀντιπροσθεῖναι τοῖς γεγραμμένοις· ὅτι οὐ τὸ πῶς δεῖ προσεύχεσθαι τὸν παρόντα σύλλογον διδάσκεσθαι χρὴ, ἀλλ' ὅτι δεῖ πάντως προσεύχεσθαι· ὅπερ οὔπου τάχα δέδεκται ἡ τῶν πολλῶν ἀκοή. C ἠμέληται γὰρ ἐν τῷ βίῳ καὶ παρεῖται τοῖς πολλοῖς τὸ ἱερὸν τοῦτο καὶ ἔνθεον ἔργον, ἡ προσευχή. περὶ τούτου τοίνυν δοκεῖ μοι καλῶς ἔχειν, πρῶτον, ὡς ἐστὶ δυνατὸν, λόγῳ διαμαρτύρεσθαι, τὸ δεῖν πάντως τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· εἶθ' οὕτως ἀκοῦσαι τῆς θείας φωνῆς, τῆς ὑποτιθεμένης ἡμῖν τὸν τρόπον, ὅπως χρὴ προσάγειν τῷ κυρίῳ τὴν δέησιν. ὁρῶ γὰρ ὅτι πάντα μᾶλλον ἐν τῷ παρόντι σπουδάζεται βίῳ, ἄλλου πρὸς ἄλλό τι τῇ ψυχῇ τετραμμένου· τὸ δὲ τῆς εὐχῆς ἀγαθὸν διὰ σπουδῆς τοῖς D ἀνθρώποις οὐκ ἔστιν. ἐπορθρίζει ταῖς ἐμπορίαις ὁ κάπηλος, πρὸ τῶν ὁμοτέχνων τὸν οἰκεῖον ἐπιδεῖξαι τοῖς ὠνουμένοις φιλονεικῶν, ὡς ἂν προλάβοι τοῦ δεομένου τὴν χρείαν, ὑποφθάσας τοὺς ἄλλους, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀπεμπολήσειεν. ὡσαύτως καὶ ὁ ὠνούμενος, τὸ μὴ διαμαρτεῖν τοῦ πρὸς τὴν χρείαν ἐν τῷ προληφθῆναι παρ' ἑτέρου πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων, οὐκ ἐπὶ τὸ εὐκτήριον, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πρατήριον τρέχει. καὶ πάντων τὴν ἴσην πρὸς τὸ κέρδος ἐχόντων ἐπιθυμίαν, καὶ φθάσαι τὸν πέλας φιλονεικούντων, ἐξεκλάπη διὰ τὴν σπου-

διαζομένων ἡ τῆς προσευχῆς ὥρα εἰς τὴν ἐμπορείαν μετατεθεῖσα. οὕτως ὁ χειροτέχνης· οὕτως ὁ περὶ λόγους ἠσχολημένος· οὕτως ὁ δικαζόμενος· οὕτως ὁ δικάζειν λαχών, περὶ τὰ ἐν χερσὶν ἕκαστος ὅλος τῇ σπουδῇ διαρρέπων, ἐκλέλησται τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν ἐργασίας, ζημίαν κρίνων πρὸς τὸ προκείμενον ἑαυτῷ, τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἀσχολίαν. οἴεται γὰρ ὁ μὲν τῇ τέχνῃ μετιών, ἀργόν τι χρῆμα καὶ ἄπρακτον εἶναι, τὴν θείαν πρὸς τὸ προκείμενον συμμαχίαν· διὸ καταλιπὼν τὴν εὐχὴν, ἐν ταῖς χερσὶ τὰς ἐλπίδας τίθεται, ἀμνημονῶν τοῦ δεδωκότος τὰς χεῖρας. ὡσαύτως δὲ ὁ τὸν λόγον δι' ἐπιμελείας κατορθῶν ἑαυτῷ, οὐ λογίζεται τὸν δεδωκότα τὸν λόγον· ἀλλ' ὡς ἑαυτὸν εἰς τὴν φύσιν ταύτην παραγαγών, οὕτως ἑαυτῷ καὶ ταῖς τῶν μαθητῶν προσανέχει σπουδαῖς, οὐδὲν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας αὐτῷ γενήσεσθαι τῶν ἀγαθῶν νομίζων, προτιμοτέραν ποιεῖται τῆς προσευχῆς τὴν σπουδήν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκκρούει τὴν περὶ τὰ μείζω καὶ οὐράνια τῆς ψυχῆς ἀσχολίαν, τῇ τῶν σωματικῶν τε καὶ γηΐνων φροντίδι. διὰ τοῦτο πολλὴ κατὰ τὸν βίον ἡ ἁμαρτία, ἀεὶ ταῖς προσθήκαις ἐπὶ τὸ μεῖζον αὔξουσα, πάσαις ταῖς ἀνθρωπίναις σπουδαῖς ἐμπεπλεγμένη, διότι λήθη τοῦ Θεοῦ κατακρατεῖ τῶν πάντων, καὶ τὸ τῆς εὐχῆς ἀγαθὸν τοῖς ἀνθρώποις τῶν σπουδαζομένων οὐ συνεφάπτεται. τῇ ἐμπορείᾳ συνεισέρχεται ἡ πλεονεξία. πλεονεξία δέ ἐστιν εἰδωλολατρεία. οὕτως ὁ γεωργὸς οὐ ταῖς ἀναγκαίαις χρείαις συμμετρεῖ τὴν γεωπονίαν· ἀλλ' ἀεὶ πρὸς τὰ πλείω τὴν σπουδὴν ἐπεκτείνων, πολλὴν δίδωσι τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ ἐπιτηδεύματος εἴσοδον, τοῖς ἀλλοτρίοις ἐμπλατυνόμενος. ὅθεν αἱ δυσθεράπευτοι φύονται φιλονεικίαι, περὶ τῶν τῆς γῆς ὅρων ἀντιπλεκομένων ἀλλήλοις, τῶν τῇ ὁμοίᾳ νόσῳ τῆς πλεονεξίας κεκρατημένων. ἐντεῦθεν οἱ θυμοὶ, καὶ αἱ πρὸς τὸ κακὸν ὁρμαὶ, καὶ αἱ κατ' ἀλλήλων ἐπιχειρήσεις, αἵματι καὶ φόνῳ πολλάκις καθίστανται. ὡσαύτως αἱ περὶ τὰ δικαστήρια σπουδαὶ, ταῖς πολυτρόποις ἁμαρτίαις ὑπηρετοῦσι, μυρίας τῆς ἀδικίας συνηγορίας εὑρίσκουσαι. ὁ δικαστὴς ἢ ἑκὼν πρὸς τὸ λῆμμα τὸν τοῦ δικαίου ζυγὸν ἀπέκλινεν, ἢ

A ſurripitur tempus orationis ad negotiationem tranſlatum. Ita artifex & operarius: ita qui dicendi ſtudium ſectatur, literiſque ac diſciplinis liberalibus operam dat: ita litigator: ita cui iudicandi munus obuenit, quiſque in id, quod in manibus habet, ſtudio totus incumbens obliuiſcitur operam dare orationi, damnoſum ad rem propoſitam ſibi ducens, ſi circa Deum occupatus ſit. Nam qui artem quidem exercet, inutilem quandam & inefficacem rem ad propoſitum opus, diuinum auxilium eſſe putat: idcirco omiſſa o- B ratione, in manibus ſpem ponit, oblitus interim eius, qui manus dedit. Similiter etiam ille, qui adhibita cura, orationem egregiè componit, non cogitat de eo, qui ſibi orationem dedit: ſed quaſi ſeipſum in hanc naturam prodierit, ita ſuis ſuorúmque diſcipulorum ſtudiis intentus eſt, ac nihil ſibi ab auxilio Dei bonorum obuenturum eſſe exiſtimans, ſtudium oratione præſtabilius eſſe ducit. Ad eundem modum etiam reliqua ſtudia, officia, atque exercitia vitæ, cura corporalium ac terre- C narum rerum, occupationem animi circa res maiores atque cœleſtes excernunt & expellunt. Idcirco abundat in vita peccatum, abiectionibus ſemper in maius augeſcens, & omnibus humanis ſtudiis implicatum, quoniam obliuio Dei tenet omnes, & orationis bonum rebus ſeriis ab hominibus non ſimul adhibetur. Vnà cum negotiatione ingreditur auaritia. Auaritia verò ſimulacrorum cultus eſt. Ita agricola agriculturam neceſſariis vſibus non metitur, ſed ad plura ſtudium ſemper intẽdens, dum alienis finibus vſurpandis ſuos agros la- D tius profert, magnum aditum peccato aduerſus illud ſtudium atq; inſtitutum vitæ patefacit. Vnde ſedatu atque compoſitu difficiles oriuntur contentiones & lites, de finibus agrorũ inter ſeſe mutuas controuerſias excitantibus iis, qui ſimili auaritiæ morbo tenentur. Hinc iræ, hinc impetus ad malum: hinc aliorum aduerſus alios conatus à ſanguine & cæde ſæpenumero initium ſumunt. Similiter operæ iudiciariæ, dum ſexcenta atque infinita iniquitatis & iniuſtitiæ patrocinia excogitant, variis peccatis ſubſeruiunt. Iudex aut ſua ſponte ad quæſtum iuſtitiæ libram detorquet, aut

contra voluntatem nimia ſubtilitate ac diligentia ſuperuacua veritatem confundentium deceptus, quod iniuſtum & iniquum eſt, decernit, comprobat atque confirmat. Et quid attinet ſingulatim exponere, quibus rebus multipliciter, multiſque modis peccatum humanæ vitæ commiſcetur? cuius peccati nulla alia cauſa eſt, quàm quod ad ea, quæ in manibus habent, & ſtudioſè tractant negotia, diuinum etiam auxilium homines non ſimul adhibent & aſſumunt. Quòd ſi oratio negotium præceſſerit, peccatum aduerſus animam aditum non inueniet. Dei enim memoria in corde fixa atque fundata, irrita conſilia aduerſarij manent, iuſtitia ſeſe mediam vbique controuerſiis interponente; prohibet item agricolā à peccato oratio, in exiguo agri modo fructus multiplicās, ne poſtea amplius vnà cum plus habendi cupiditate peccatum ingrediatur. Ita viator, ita qui expeditionem vel nuptias parat: ita quicumque animum ad aliquod negotium adiecit, ſi cum oratione quodlibet agat, proſpero atque felici ſucceſſu negotiorum à peccando abducetur, nullo aduerſario animam ad vitium trahente. Sin autem relicto Deo, negotio totus intentus fuerit, omnino neceſſe eſt, vt à Deo remotus cum aduerſario prorſus verſetur. Recedit autē à Deo, qui per orationem ſeſe Deo non coniungit. Ergo hoc prius *Luc. 18.* oratione docendi eſtis, quòd ſemper orare & non defatigari oporteat. Per orationem enim cum Deo eſſe contingit. At qui cum Deo eſt, ab aduerſario remotus eſt. Oratio pudicitiæ præſidium atque tutamen eſt, iræ moderatio, ſuperbiæ ſedatio atque repreſſio, iniuriarum tenacis memoriæ expurgatio, inuidiæ profligatio, iniuſtitiæ ſublatio, impietatis correctio. Oratio corporum robur eſt, abundantia domus, recta iuris ac legum in ciuitate conſtitutio, regni vires, belli trophæum, pacis ſecuritas, diſſidentium conciliatio, coniunctiorum cōſeruatio. Oratio virginitatis ſigillum eſt, matrimonij fides, viatoribus ſcutum, dormientium cuſtos, vigilantium fiducia, agricolarum fertilitas, nauigantium ſalus. Oratio reorum & cauſſam dicentium patrona, noxiorum ac vinctorum relaxatio atque ſolutio, fatigatorum requies, mœrentium conſolatio, gaudentium animi delectatio, lugentium ſolatium, nuptias contrahentium

A ἀκρισίας τῇ ἀπειρίᾳ τὴν τῆς ἀληθείας σύγχυσιν παρακρουσθεὶς τὴν ἀδικίαν ἐκύρωσεν. καὶ τί δεῖ τις τὰ καθ' ἕκαστον λέγειν, δι' ὧν ἡ ἁμαρτία πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ καταμίγνυται; ἧς αἴτιον οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ μὴ συμπαραλαμβάνεσθαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τὴν τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν πρὸς τὰ ἐν χερσὶ σπουδαζόμενα. ἐὰν δὲ ἀρχὴ τῆς σπουδῆς προηγήσηται, ἡ ἁμαρτία πάροδον κατὰ τῆς ψυχῆς οὐχ εὑρήσει. τῆς γὰρ τοῦ Θεοῦ μνήμης ἐν τῇ καρδίᾳ καθιδρυμένης, ἄπρακτοι μένουσιν αἱ τοῦ ἀντικειμένου ἐπίνοιαι. πανταχοῦ τῆς δικαιοσύνης ἐν B τοῖς ἀμφισβητουμένοις μεσιτευούσης. ἐπίσχει καὶ τὸν γεωργὸν τῆς ἁμαρτίας ἡ προσευχή, ἐν ὀλίγῳ τῆς γῆς τοὺς καρποὺς πλεονάζουσα, ὡς μηκέτι τῇ τοῦ πλείονος ἐπιθυμίᾳ συνεισιέναι τὴν ἁμαρτίαν. οὕτως ὁ ὁδοιπόρος, οὕτως ὁ ἐπὶ στρατείαν ἢ γάμον στελλόμενος. οὕτως πᾶς ὁστισοῦν τῶν πρός τι τὴν ὁρμὴν ἐχόντων, εἰ μετ' εὐχῆς ἕκαστον πράττοιτο, τῇ πρὸς τὸ σπουδαζόμενον εὐοδίᾳ τοῦ ἁμαρτάνειν ἀποτραπήσεται, οὐδενὸς ἐναντίου τὴν ψυχὴν πρὸς πάθος καθέλκοντος. εἰ δὲ ἀποστὰς τοῦ Θεοῦ ὅλος γένοιτο τῆς σπουδῆς, ἀνάγκη πᾶσα τὸν ἔξω τοῦ C Θεοῦ ὄντα ἐν τῷ ἐναντίῳ πάντως εἶναι. χωρίζεται δὲ τοῦ Θεοῦ, ὁ μὴ συνάπτων ἑαυτὸν διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ. ἐκεῖνο τοίνυν χρὴ πρότερον ὑμᾶς διδαχθῆναι τῷ λόγῳ, ὅτι δεῖ πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν. ἐκ γὰρ τοῦ προσεύχεσθαι περιγίνεται τὸ μετὰ Θεοῦ εἶναι. ὁ δὲ μετὰ Θεοῦ ὢν, τοῦ ἀντικειμένου κεχώρισται. προσευχὴ σωφροσύνης ἐστὶ φυλακτήριον, θυμοῦ παιδαγωγία, τύφου καταστολή, μνησικακίας καθάρσιον, φθόνου καθαίρεσις, ἀδικίας ἀ- D ναίρεσις, ἀσεβείας ἐπανόρθωσις. προσευχὴ σωμάτων ἐστὶν ἰσχὺς, οἰκίας εὐθηνία, πόλεως εὐνομία, βασιλείας κράτος, πολέμου τρόπαιον, εἰρήνης ἀσφάλεια, τῶν διεστώτων συναγωγή, τῶν συνεστώτων διαμονή. προσευχὴ παρθενίας ἐστὶ σφραγὶς, γάμου πίστις, ὁδοιπόρου ὅπλον, κοιμωμένων φύλαξ, ἐγρηγορότων θάρσος, γεωργῶν εὐφορία, ναυτιλλομένων σωτηρία. προσευχὴ κρινομένων συνήγορος, δεδεμένων ἄνεσις, κεκμηκότων ἀνάπαυσις, λυπουμένων παραμυθία, χαιρόντων θυμηδία, πενθούντων παράκλησις, γαμούντων-

A τῶν στέφανος, γενεθλίων ἑορτή, ἀποθνησκόντων ἐντάφιον. προσευχὴ Θεοῦ ὁμιλία, τῶν ἀοράτων θεωρία· τῶν ἐπιθυμουμένων πληροφορία, τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμία, τῶν καλῶν προκοπή, τῶν κακῶν ἀνατροπή, τῶν ἁμαρτανόντων διόρθωσις, τῶν παρόντων ἀπόλαυσις, τῶν μελλόντων ὑπόστασις. προσευχὴ τῷ μὲν Ἰωνᾷ, τὸ κῆτος οἶκον ἐποίησε· τὸν δὲ Ἐζεκίαν αὐτῶν πυλῶν τοῦ θανάτου πρὸς τὴν ζωὴν ἐπανήγαγε· τοῖς δὲ τρισὶ νέοις εἰς πνεῦμα δροσῶδες τὴν φλόγα ἔστρεψε· καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις κατὰ τῶν Ἀμαληκιτῶν ἀνέστησε τρόπαιον· καὶ τὰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα B καὶ πέντε χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων μιᾷ νυκτὶ τῇ ἀοράτῳ ῥομφαίᾳ κατέστρωσε. καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἐστὶν εὑρεῖν, ἐκ τῶν ἤδη γεγενημένων τὰ ὑποδείγματα, δι' ὧν φανερὸν γίνεται, τὸ μηδὲν τῆς προσευχῆς εἶναι τῶν κατὰ τὴν ζωὴν τιμίων δυνατώτερον. ἀλλὰ καιρὸς ἂν εἴη πρὸς αὐτὴν ἤδη τὴν προσευχὴν ἀποληθεῦσαι· μᾶλλον δὲ μικρὸν ἔτι προσθῶμεν τῷ λόγῳ, ὅτι πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἀγαθῶν παρὰ τῆς θείας χάριτος ἡμῖν ὑπαρξάντων, ἐν τούτῳ πρὸς ἀντίδοσιν ὧν εἰλήφαμεν ἔχομεν, τὸ διὰ C προσευχῆς τε καὶ εὐχαριστίας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι. λογίζομαι τοίνυν ὅτι κἂν πάσῃ τῇ ζωῇ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλίαν συμπαρατείνωμεν εὐχαριστοῦντες καὶ προσευχόμενοι, τοσοῦτον τῆς κατὰ τὴν ἀντίδοσιν ἀξίας ἀπολειπόμεθα, ὅσον εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀντιδοῦναι τῷ εὐεργέτῃ προεθυμήθημεν. ἐν τρισὶ τμήμασι τὸ χρονικὸν μερίζεται διάστημα, τῷ παρῳχηκότι, τῷ ἐνεστῶτι, καὶ τῷ μέλλοντι. ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ἡ εὐεργεσία τοῦ κυρίου καταλαμβάνεται. ἐὰν τὸ ἐνεστὼς λογίσῃ, ἐν αὐτῷ ζῇς. ἐὰν τὸ μέλλον, ἐκεῖνός σοι τῶν προσδοκωμένων D ἐλπίς· ἐὰν τὸ παρελθόν, οὐκ ἂν ἦς πρὶν ἂν παρ' ἐκείνου γενέσθαι. εὐηργετήθης, αὐτὸ τὸ γενέσθαι παρ' ἐκείνου λαβών, καὶ γενόμενος εὐηργετήθης, ἐν αὐτῷ ζῶν καὶ κινούμενος, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. αἱ τῶν μελλόντων ἐλπίδες τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἤρτηνται. σὺ δὲ μόνον τοῦ ἐνεστῶτος εἶ κύριος· ὥστε κἂν διαπαντὸς εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ μὴ διαλείπῃς, μόλις τοῦ ἐνεστῶτος ἀποπληρώσῃς τὴν χάριν, οὔτε τοῦ μέλλοντος, οὔτε τοῦ παρῳχηκότος ἐπίνοιαν ἐξευρίσκων τινὰ πρὸς τὴν τῶν χρεωστουμένων ἀντίδοσιν.

corona, natalitij feſti celebratio, morientium funus. Oratio conuerſatio ſermocinatioque cum Deo eſt, viſum effugientium contemplatio, eorum quæ concupiſcuntur, certa fides: eiuſdem cum Angelis honoris conditio, bonorum progreſſus & incrementum, malorum ſubuerſio, peccatorum emendatio, præſentium fructus, futurorum comprehenſio. Oratio Ionæ quidem cetum domum effecit: Ezechiam verò ex portis mortis ad vitā reduxit: tribus autem adoleſcentibus in ventum rorantem flammam conuertit: Iſraëlitis aduerſus Amalechitas trophæum erexit, & centum octoginta quinque millia Aſſyriorum vna nocte gladio inuiſibili proſtrauit. Atque ſexcenta præter hæc ex iis, quæ iam acciderunt, exempla licet inuenire: quibus palàm fit, nihil ex iis, quę per hanc vitā coluntur & in pretio ſunt, orationi præſtare. Sed tempus fuerit, iam ipſi orationi operam dare: quinimò paululum etiam ſermoni adhuc adijciamus, quòd cùm multa ac varia à diuina gratia bona nobis obtigerint, vnum hoc ad retributionem eorum, quæ accepimus, habemus, vt per orationem pariter & gratiarum actionem, benefactorem remuneremur. Exiſtimo igitur, quòd ſi vel per totam vitam orando atque gratias agēdo ſermocinationem cum Deo continuemus, tantum ab ea, quam fieri par eſſet, retributione abfuturi ſimus, quantum ſi nec omnino quidem ab initio remunerari benefactorē in animum induxiſſemus. In treis parteis ſpatium temporis diuiditur: in præteritum, præſens & futurum. In tribus beneficium Domini deprehenditur. Si quod præſens eſt conſideraueris, per ipſum viuis: Si futurum, ille tibi earum rerum, quæ ſunt in expectatione, ſpes eſt, ſi præteritum, non eſſes, niſi prius ab illo factus eſſes. Id ipſum, quòd natus es, ab illo beneficium accepiſti. Ac poſtquam natus es, beneficio afficeris, dum per illum & viuis, & moueris, vt inquit Apoſtolus. Rerum futurarum ſpes ex eodem beneficio pendet. Tu vero ſolius præſentis compos es. Itaque ſi vel per omne vſq; tempus vitæ gratias agere Deo non intermiſeris, vix præſentis tēporis gratiam explebis: cum interim nullam rationem excogitare poſſis, qua vel futuri vel præteriti temporis debita compenſentur.

Ionæ 2. 4.Reg.20. Dan.3. Exod.17. 4.Reg.19. Act.17.

A Nos autem, qui tantum abſumus à poteſtate debitæ gratiarum actionis, ne in eo quidem, quod à nobis fieri poteſt, animi gratitudinem præſtamus, non dico totum diem, ſed ne exiguam quidem diei partem vacationi diuinæ tribuentes. Quis mihi terram ſubſtrauit? quis peruiam ſolertia atque induſtria naturam humidam fecit? quis fixit mihi cœlum tanquam cameram? quis præfert mihi facem ſolis? quis emittit fonteis in conuallibus? quis parauit amnibus alueos, per quos decurrant? quis mihi brutorum animalium miniſterium ſubiecit? quis me cùm puluis inanimus eſſem, vitæ pariter & mentis participem B fecit? quis hoc lutum ad imaginem figuræ diuinæ formauit? quis imaginem diuinam per peccatum in me confuſam ad priſtinum rurſus decorem reduxit? quis me pulſum paradiſo, & ligno vitæ priuatum, & in barathrum materialis vitæ demerſum, ad primam trahit beatitudinem? Non eſt qui intelligat, inquit ſcriptura. Nam profectò, ſi hęc perpenderemus, continentem & aſſiduam, per omne vitæ ſpatium, gratiarũ actionem præſtaremus: nunc verò in id ſolum, quod materiale eſt, omnis prope- C modum humana inuigilat natura. Huc intentum ſtudium: in hoc occupata animi promptitudo atque alacritas eſt: circa hæc & memoria & ſpes verſatur; peruigil & inſomnis ad plus habendi cupiditatem in omni negotio, in quo commodum excogitari poteſt, humana natura eſt: ſiue de honore & gloria, ſiue de copia pecuniarum agatur: ſiue ea res pertineat ad iræ morbũ, in his omnibus ad cõmodum natura reſpicit. Verorum autem Dei bonorũ nulla ratio habetur, neque apparentiũ, neque promiſſorum.

Rom. 3.

D Sed tempus fuerit, etiam verborum Orationis quantum eius fieri poteſt, conſiderare ſententiam. Perſpicuum eſt enim, quòd ſi didicerimus quomodo petitionem formare conueniat, licebit nobis quæ volumus impetrare. Quænã eſt igitur ea doctrina? Orantes, inquit, ne ſitis βαττόλογοι, ſicuti gentiles. Arbitrantur enim ſe propter multiloquiũ ſuum exauditum iri. Ac ſententia quidem doctrinæ forſitan per ſeſe perſpicua eſt, vtpote nudis verbis nobis expoſita, nec vllam ſubtiliorem deſiderans conſiderationem, præterquam quod operæpretium eſt quærere, quid ſignificet ver-

Matth. 6.

ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον τῆς κατὰ δύναμιν εὐχαριστίας ἀπολειπόμενοι, οὐδὲ περὶ τὸ δυνατὸν εὐγνωμονοῦμεν, οὐ λέγω πᾶσαν ἡμέραν, ἀλλ' οὐδὲ πολλοστὸν τῆς ἡμέρας τῇ κατὰ Θεὸν ἀποκληροῦντες σχολῇ. τίς μοι τὴν γῆν ὑπεστόρεσε; τίς βάσιμον δι' ἐπινοίας τὴν ὑγρὰν φύσιν ἐποίησεν; τίς ἔπηξέ μοι τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν; τίς δᾳδουχεῖ μοι τὴν τοῦ ἡλίου λαμπάδα; τίς ἀποστέλλει πηγὰς ἐν φάραγξιν; τίς ἡτοίμασε τοῖς ποταμοῖς τὰς διεξόδους; τίς μοι τὴν τῶν ἀλόγων ζώων ὑπηρεσίαν ὑπέζευξεν; τίς με κόνιν ἄψυχον ὄντα, ζωῆς τε καὶ διανοίας μετέχειν ἐποίησεν; τίς τὸν πηλὸν τοῦτον, κατ' εἰκόνα τοῦ θείου χαρακτῆρος ἐμόρφωσεν; τίς συγχυθεῖσαν ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας τὴν θείαν εἰκόνα πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανήγαγε χάριν; τίς ἐξοικισθέντα με τοῦ παραδείσου, καὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἔξω γενόμενον, καὶ τῷ βαράθρῳ τῆς ὑλικῆς ζωῆς συγκαλυφθέντα, ἐπὶ τὴν πρώτην ἕλκει μακαριότητα; οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, φησὶν ἡ γραφή. ἦ γὰρ ἂν πρὸς ταῦτα ὁρῶντες, διηνεκῆ ἂν καὶ ἀκατάπαυστον ἐν παντὶ τῷ τῆς ζωῆς διαστήματι, τὴν εὐχαριστίαν ἀπεπληρώσαμεν· νυνὶ δὲ πρὸς μόνον τὸ ὑλικὸν πᾶσα σχεδὸν ἐγρήγορεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. πρὸς τοῦτο ἡ σπουδή· ἐν τούτῳ ἡ προθυμία· περὶ ταῦτα καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ ἐλπὶς καταγίνεται, ἄυπνος ἐστὶ καὶ ἀκοίμητος πρὸς τὴν τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν παντὶ πράγματι, ἐν ᾧ δυνατόν ἐστιν ἐξευρεθῆναι τὸ πλέον· εἴτε κατὰ τιμήν τε καὶ δόξαν, εἴτε κατὰ τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν· εἴτε κατὰ τὴν τοῦ θυμοῦ νόσον, πανταχοῦ πρὸς τὸ πλέον ἐν τούτοις ἡ φύσις βλέπει. τῶν δὲ ἀληθινῶν τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν, λόγος οὐδείς, οὔτε τῶν φαινομένων, οὔτε τῶν ἐπηγγελμένων. ἀλλὰ καιρὸς ἂν εἴη καὶ τὴν τῶν τῆς προσευχῆς ῥημάτων κατιδεῖν, ὡς ἔστι δυνατόν, τὴν διάνοιαν. δῆλον γὰρ ὅτι τὸ τυχεῖν ὧν βουλόμεθα, διὰ τοῦ μαθεῖν ὅπως προσήκει ποιεῖσθαι τὴν αἴτησιν περιγίνεται. τίς οὖν ἡ διδαχή; προσευχόμενοι, φησί, μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. τάχα μὲν οὖν αὐτόθεν ἔχει τὸ σαφὲς ἡ τῆς διδασκαλίας διάνοια, γυμνότερον ἡμῖν ἐκτεθεῖσα, καὶ οὐδὲν δεομένη τῆς λεπτοτέρας κατανοήσεως, πλὴν ἄξιον ἐξετάσαι, τί ση-

A μηνύει τὸ τῆς βαττολογίας ὄνομα, ὡς ἂν μαθόντες τὴν διάνοιαν, ἔξω τῶν ἀπηγορευμένων γενοίμεθα. δοκεῖ τοίνυν μοι σωφρονίζειν τὴν χαυνότητα τῆς διανοίας, καὶ συστέλλειν τῶν ταῖς ματαίαις ἐπιθυμίαις ἐμβαθυνόντων, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ξένην ταύτην τῆς λέξεως καινοτομίαν ἐξευρηκέναι, ἐπὶ ἐλέγχῳ τῆς ἀνοίας τῶν περὶ τὰ ἀνωφελῆ τε καὶ μάταια ταῖς ἐπιθυμίαις διαχεομένων. ὁ γὰρ ἔμφρων τε καὶ συνετὸς, καὶ πρὸς τὸ χρήσιμον βλέπων λόγος, κυρίως λέγεται λόγος· ὁ δὲ ταῖς ἀνυπάρκτοις ἐπιθυμίαις διὰ τῆς ἀνυποστάτου ἡδονῆς ἐπιχεόμενος, οὐκ ἔστι λόγος, ἀλλὰ βαττολογία· B ὡς ἄν τις Ἑλληνικώτερον ἑρμηνεύων εἴποι τὸν νοῦν, φλυαρία, καὶ λῆρος καὶ φληνάφος, καὶ εἴ τι ἄλλο τῆς τοιαύτης σημασίας. τί οὖν ἡμῖν συμβουλεύει ὁ λόγος; μὴ ταὐτὸν πάσχειν ἐν τῷ καιρῷ τῶν προσευχῶν, ὅπερ ἐν τῇ τῶν νηπίων διανοίᾳ συνίσταται πάθος. ὥσπερ γὰρ οἱ ἀτελεῖς τὴν διάνοιαν, οὐχ ὅπως ἄν τι γένοιτο τῶν κατὰ γνώμην αὐτῶν ἐπινοοῦσιν, ἀλλὰ καθ' ἐξουσίαν εὐκληρίας τινὰς ἑαυτοῖς ἀναπλάττουσι, θησαυροὺς καὶ βασιλείας καὶ πόλεις μεγάλας ταῖς προσηγορίαις αὐτῶν ἐπονομα- C ζομένας, ὑποτιθέμενοι εἰς ἐκεῖνο εἶναι τῇ διανοίᾳ φαντάζονται, ὅπερ ἂν αὐτοῖς ἡ ματαιότης τῶν λογισμῶν ὑπογράψῃ· εἰσὶ δέ τινες καὶ οἱ νεανικώτερον τῆς ματαιότητος ταύτης ἀντιλαμβάνονται, καὶ ὑπερβαίνοντες τὰ μέτρα τῆς φύσεως, ἢ πτηνοὶ γίνονται, ἢ κατὰ τοὺς ἀστέρας λάμπουσιν, ἢ ὄρη διὰ χειρὸς φέρουσιν, ἢ τὸν οὐρανὸν ἑαυτοῖς ὁδοποιοῦσιν, ἢ πρὸς μυριοστὸν διαρκοῦσιν ἔτος, νέοι ἐκ παλαιῶν γινόμενοι· ἢ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα τοῖς νηπιωδεστέροις τίκτει πομφολυγώδη καὶ διάκενα ἡ καρδία ποιή- D ματα. ὥσπερ τοίνυν ἐν τοῖς πράγμασιν ὁ μὴ ταῦτα λογιζόμενος, δι' ὧν ἂν γένοιτό τι ἀγαθὸν τῶν βουλευομένων, ἀλλ' ἐμματαιάζων ταῖς ἀνυπάρκτοις ἐπιθυμίαις, ἀνόητός τις ἐστὶ καὶ ἄθλιος, τὸν τοῦ πρᾶξαί τι τῶν λυσιτελούντων βουλεύσασθαι καιρὸν, τοῖς ἐνυπνίοις τούτοις προσαναλίσκων· οὕτως ὁ ἐν καιρῷ προσευχῆς πρὸς τὰ συμφέροντα τῇ ψυχῇ μὴ τεταμένος, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἐμπαθῆ τῆς διανοίας κινήσεις συνδιατίθεσθαι τὸν Θεὸν ἀξιῶν, λῆρός τίς ἐστιν, ὡς

bum Battologiæ, vt intellecta ſententia, vitemus id quod vetitũ & interdictum eſt. *Battologia quid.* Videtur ergo mihi caſtigare inflationem atque tumorem mentis, eorumque, qui ſeſe vanis cupiditatibus immergunt, reprimere atque compeſcere ambitionem, & idcirco peregrinam & nouam hanc dictionem excogitaſſe ad arguendam amentiam eorum, qui vanarum pariter & inutilium rerum cupiditatibus diffluunt atque diſtrahuntur. Nam cordatus, doctus & prudens, & vtilitatem ſibi propoſitam habens ſermo, propriè ſermo dicitur: at quæ per inanem voluptatem cupiditatibus vanis quaſi ſuperfunditur oratio, nõ amplius λόγος, id eſt ſermo, ſed βαττολογία eſt, (quaſi dicas, linguæ volubilitas, & vanus ſermo) vt aliquis Græcè melius mentem explicans dixerit, φλυαρία: hoc eſt quaſi dicas efferueſcentia atque effutitio: λῆρος ἢ φλήναφος, hoc eſt deliramenta atque nugæ, ac ſi quod aliud vocabulum eiuſmodi ſignificationis eſt. Quid igitur nobis ſermo conſulit? Ne idem committamus in tempore orationum, qualis in mente furioſorum ac delirorũ abſurda perturbatio cõſtatur. Quemadmodum enim mente imperfecta præditi, non cogitant vt aliquid ſibi ex ſententia obueniat, ſed pro arbitrio fœlicitates quaſdam ſibi fingunt, theſauros & nuptias, & regna, magnaſque ipſorum appellationibus cognominatas ciuitates ſibi proponentes, in eo ſe verſari in mente ſua imaginantur, quodcumque cogitationum vanitas eis ſuggeſſerit: nõnulli verò etiã vehementius hac vanitate correpti ſunt, ac modũ naturæ ſupergreſſi, vel volucres exiſtunt, vel ſtellarum in modum lucent, vel monteis in manibus geſtant, vel cœlum ſibi peruium faciũt, vel ad innumeros vſque annos viuunt iuuenes ex ſenibus euadentes: ac quæcumq; alia talia magis væcordibus, bullarum in modum, vana atque inania figmenta in corde ingenerantur. Vt igitur in rebus gerendis is qui non ea cogitat, per quę ſibi deliberãti aliquid boni contingat, ſed vanis cupiditatibus nequicquam immoratur, ſtultus quidẽ & miſer eſt, in hæc inſomnia occaſionem deliberationis aliquid agendi, quod ex vſu ſit, inſumẽs: ita qui in tempore orationis in ea quę animæ conducunt, intentus non eſt, ſed vitioſis & perturbatis animi ſui moribus Deum obſequi poſtulet, nugator quidẽ reuera atq; blaterator eſt, quippe qui

oret, vt Deus ſuarum ineptiarum & vanitatum adiutor & miniſter fiat. Quale quiddam (exempli gratia) in medium affero. Accedit aliquis ad Deum per orationem, & non perpēſa apud animum ſublimitate potentiæ ad quam accedit, turpibus & ſordidis petitionibus maieſtatem diuinam dedecorat imprudens. Vt ſi quis præ nimia paupertate aut ruſticitate vaſa ex luto fictilia, pretioſa putet: deinde ad regem ſolidas diuitias & dignitates diſtribuere paratum accedat, atque omiſſis iis rebus, quæ à rege peti ſolent, tanta dignitate præditum roget, vt ex luto ſubacto atque concinnato efficiat aliquid, quod ſibi cordi ſit: ita etiā is qui imperitè vtitur oratione, non ad dantis altitudinem ſeſe erigit, ſed ad ſordidas, humiles & terram ſapientes cupiditates ſuas diuinam potentiam deſcendere deſiderat: atque huius rei gratia vitioſos & perturbatos animi impetus & motus corda cernēti profert, non vt ſanet abſurdos animi motus, ſed vt auxilio Dei, repræſentato prauo impetu, deteriores efficiantur. Quoniā enim ille moleſtus eſt, atque odio cor meum laborat, percute eum, ad Deum dicit, modò non illud clamans, Meus animi motus in te fit, ac mea malitia atque nequitia ad te tranſeat. Vt enim in hominum inter ſe præliis, non poteſt aliquis vni parti auxilium ferre, niſi vnà cum iraſcente ſimul in aduerſarium concitatus & exacerbatus ſit: ita perſpicuū eſt, quòd qui Deum commouet aduerſus inimicum, eum roget, vt vnà iraſcatur, & iræ ſocius fiat. Id autem eſt, in perturbationem incidere numen diuinum, & affici more humano, atque ex bona natura in ferinam ſæuitiam tranſmutari. Ita qui gloriæ inſana cupidine vexatur: ita qui ſuperbia excellere ſtudet: qui in iudiciali diſceptatione ad victoriam feſtinat: qui in gymnicis certaminibus ad coronā properat: qui in theatris fauſtas acclamationes affectat. Sæpe autem etiam is qui propter inſanum iuuentutis morbum contabeſcit: omnes hi non vt eo, quo tenentur, morbo liberantur, Deo preces offerunt, ſed vt ad finem morbus eorum perducatur, & compleatur. Atque hæc ſi obtinere non poſſint, calamitoſum quiſque ſibi iudicantes, blaterant reuera, vt mentis ſuæ morbi adiutor ſit, Deo ſupplicantes: ac quod

Simile.

A ἀνοήτως καὶ βαττολογεῖς τῶν ἰδίων ματαιοτήτων συνεργὸν ὑπηρέτην τὸν Θεὸν γίνεσθαι προσευχόμενος. οἷόν τι λέγω. προσῆλθέ τις διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ, καὶ μὴ κατανοήσας τῇ διανοίᾳ τὸ ὕψος τῆς δυνάμεως ᾗ προσέρχεται, λανθάνει καθυβρίζων τὸ μέγεθος ταῖς αἰσχραῖς καὶ ταπειναῖς τῶν αἰτήσεων. ὥσπερ ἂν εἴ τις τὰ ἐκ πηλοῦ σκεύη δι' ὑπερβολὴν πενίας ἢ ἀγροικίας τίμια νομίζων, ἔπειτα βασιλεῖ προσελθὼν, πλούτους καὶ ἀξιώματα διανέμειν προαιρουμένῳ· ὁ δὲ καταλιπὼν τὰς βασιλικὰς αἰτήσεις, ἀξιοῖ τὸν τοσοῦτον τῷ ἀξιώματι, πηλὸν διαπλά-
B σαντα ποιῆσαί τι τῶν ἐκείνῳ καταθυμίων· οὕτως καὶ ὁ ἀπαιδεύτως τῇ εὐχῇ χρώμενος, οὐ πρὸς τὸ ὕψος τοῦ διδόντος ἑαυτὸν ἐπαίρει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ταπεινόν τε καὶ γήϊνον τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας τὴν θείαν δύναμιν καταβιβάσαι ποθεῖ· καὶ τούτου χάριν τὰς ἐμπαθεῖς ὁρμὰς προτείνει τῷ τὰς καρδίας βλέποντι, οὐχ ὅπως ἂν θεραπεύσειε τὰ ἄτοπα τῆς διανοίας κινήματα· ἀλλ' ὅπως ἂν χείρω γένοιτο, εἰς ἔργον τῆς πονηρᾶς ὁρμῆς διὰ τῆς συνεργίας τοῦ Θεοῦ προσελθούσης. ἐπειδὴ γὰρ
C ὁ δεῖνα λυπεῖ, καί μοι διάκειται δυσμενῶς ἡ καρδία, πάταξον αὐτὸν τῷ Θεῷ λέγει, μόνον οὐκ ἐκεῖνο βοῶν, ὅτι τὸ ἐμὸν πάθος ἐν σοὶ γενέσθω, ἡ ἐμοῦ κακία ἐπὶ σὲ διαβήτω. ὡς γὰρ ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις μάχαις οὐκ ἔστι συμμαχῆσαί τινα τῷ ἑνὶ μέρει, μὴ συμπαροξυνθέντα τῷ ὀργιζομένῳ κατὰ τοῦ προσπαλαίοντος· οὕτω δῆλον ὅτι ὁ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὸν Θεὸν κινῶν, συνοργισθῆναι παρακαλεῖ, καὶ τοῦ θυμοῦ κοινωνὸν γενέσθαι. τοῦτο δέ ἐστι τὸ εἰς πάθος πεσεῖν τὸ θεῖον, καὶ κατὰ ἄνθρωπον διατεθῆναι, καὶ εἰς θηριώδη ἀπήνειαν ἐκ τῆς ἀγαθῆς φύσεως μεταποιηθῆναι. οὕτως ὁ δοξα-
D μανῶν· οὕτως ὁ ἐν ὑπερηφανίᾳ τὸ πλέον ἔχειν ἐπιθυμῶν· ὁ ἐν τῇ διαδικασίᾳ πρὸς τὴν νίκην σπεύδων· ὁ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πρὸς τὸν στέφανον ἐπειγόμενος· ὁ ἐν θεάτροις τῆς εὐφημίας ἀντιποιούμενος. πολλάκις δὲ καὶ ὁ πρὸς τὸ λυσσῶδες τῆς νεότητος πάθος ἐκτετηκώς· πάντες οὗτοι οὐχ ὅπως ἂν ἔξω τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀρρωστήματος γένοιντο, προσάγουσι Θεῷ τὰς δεήσεις· ἀλλ' ὅπως ἂν εἰς πέρας αὐτοῖς ἡ νόσος ἔλθοι· καὶ τὸ διαμαρτεῖν τούτων αὐτὴ συμφορᾶς ἕκαστος κρίνοντες, βαττολογοῦσιν ὄντως, συνεργὸν τῆς κατὰ τὸν νοῦν ἀρρωστίας γενέσθαι τὸν Θεὸν ἱκετεύοντες· καὶ τὸ

πάντων χαλεπώτατον, ὅτι πρὸς τὰς ἐναντίας ὁρμὰς κινεῖσθαι τὸ θεῖον αὐτοῖς ἐπιθυμοῦσιν, εἰς ἀγριότητα καὶ φιλανθρωπίαν μερίζοντες τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν. ὃν γὰρ ἵλεων καὶ πρᾷον ἐπιζητοῦσιν ἑαυτοῖς εἶναι, τοῦτον πικρόν τε καὶ ἀπηνῆ τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐπιδείξασθαι παρακαλοῦσιν. ὢ τῆς ἀνοίας τῶν βαττολογούντων· εἰ γὰρ ἐκείνοις ἀπηνὴς ὁ Θεός, οὐδὲ σοὶ πάντως ἥμερος. εἰ δὲ ἐπὶ σοῦ πρὸς ἔλεον ῥέπει, καθώς γε κατὰ τὴν ἐλπίδα, πῶς ἂν μεταλάβοιτο πρὸς τοὐναντίον εἰς πικρίαν μεθαρμόζων τὸν ἔλεον; ἀλλὰ πρόχειρος τῶν ἐριστικῶν ἡ πρὸς τὸ τοιοῦτον ἀντίθεσις. εὐθὺς γὰρ εἰς συνηγορίαν τῆς ἑαυτῶν πικρίας, τὰς ἐκ τῆς προφητείας φωνὰς παρατίθενται· τὸν Δαβὶδ ἐκλιπεῖν τοὺς ἁμαρτωλοὺς ποθοῦντα, καὶ αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν τῶν ἐχθρῶν κατευχόμενον· τὸν Ἱερεμίαν ἰδεῖν τὴν παρὰ Θεοῦ ἐκδίκησιν ἐκ τῶν ἐναντίων ἐπιθυμοῦντα· τὸν Ὠσηὲ μήτραν ἀτεκνοῦσαν, καὶ μαστοὺς ξηροὺς δοθῆναι τοῖς ἐχθροῖς δεόμενον. καὶ πολλὰ τοιαῦτα σποράδην κείμενα ταῖς ἁγίαις γραφαῖς ἀναλέγοντες συνιστάμενοι, τὸ δεῖν τῶν ἐναντίων κατεύχεσθαι, καὶ τῆς ἑαυτῶν πικρίας συνεργὸν γενέσθαι τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγαθότητα. ἀλλ' ἡμεῖς ὡς ἂν ἐκ παρόδου τοὺς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀφορμῆς πρὸς τὸ ἐναντίον ὁδηγουμένους παύσαιμεν βαττολογοῦντας, τοῦτο περὶ ἑκάστου τῶν μνημονευθέντων παραθησόμεθα. οὐδεὶς τῶν ἀληθῶς ἁγίων, τῶν τῷ ἁγίῳ πνεύματι θεοφορουμένων, ὧν αἱ ῥήσεις κατὰ θείαν οἰκονομίαν εἰς νουθεσίαν τῶν ἐφεξῆς ἀνεγράφησαν, ἐπί τινι κακῷ τὴν σπουδὴν ἔχων ἐπιδειχθήσεται· ἀλλὰ πᾶς αὐτοῖς ὁ σκοπὸς τοῦ λόγου, πρὸς διόρθωσιν τῆς ἐμπολιτευομένης τῇ φύσει κακίας βλέπει. ὥσπερ τοίνυν ὁ εὐχόμενος μὴ εἶναι νοσοῦντας, μὴ εἶναι πτωχεύοντας, οὐ τῶν ἀνθρώπων ἀναίρεσιν, ἀλλὰ τῆς νόσου καὶ τῆς πτωχείας ἀφανισμὸν ἐπιθυμεῖ γενέσθαι· οὕτω καὶ τῶν ἁγίων ἕκαστος, τὸ τῇ φύσει ἐχθρὸν καὶ πολέμιον εἰς ἀφανισμὸν ἐλθεῖν δι' εὐχῆς ἔχοντες, ὑπόνοιαν τοῖς ἀπαιδευτέροις παρέχουσιν, ὡς κατὰ ἀνθρώπων πικραινόμενοί τε καὶ χαλεπαίνοντες. ὅτε γὰρ ψαλμῳδὸς εἰπών, ὅτι ἐκλίποιεν ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἄνομοι, ὥστε μὴ ὑπάρχειν αὐτούς· τὴν ἁμαρτίαν ἐκλείπειν καὶ ἀνομίαν εὔχεται. οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἀνθρώπων πολέμιος· ἀλλ' ἡ κατὰ κακίαν τῆς προαιρέσεως

A omnium grauiſſimum eſt, ad quàm maximè contrarios motus diuinum numen ſibi moueri concupiſcunt, in feritatem & humanitatem, efficaciam Dei partientes. Quem enim propitium & mitem ſibi eſſe deſiderant, eum aſperum & immitem inimicis ſuis fieri rogant. O blaterantium dementiam! Nam ſi Deus illis immitis, ne tibi quidem prorſus placidus erit. Sin autẽ in te, vt certe ſperas, ad miſericordiam propenſus eſt: quomodo in contrarium mutabitur, ad ſæuitiam miſericordiam traducens? Sed ad hoc in promptu contentioſorum oppoſitio eſt. Protinus enim ad patrocinandum ſuæ acerbitati ex prophetia deſumptas voces proponunt: Dauidem deficere peccatores deſiderãtem, & pudorem & confuſionem inimicis imprecantem: Hieremiam, vindictam & pœnas à Deo de aduerſariis ſumptas videre cupientem: Oſeam vuluam ſterilem & vbera ſicca inimicis dari rogantem. Ac multa talia paſſim in ſanctis ſcripturis poſita colligunt, quòd aduerſariis imprecari, & ſuæ ipſorum ſæuitiæ bonitatem Dei adiutricẽ adſciſcere oporteat, concludentes. Verùm nos, vt obiter eorum, qui ex tali occaſione in cõtrarium deducantur, ineptis ac vanis ſermonibus finem imponamus, hoc ad ſingula, quæ memorata ſunt, in medium adducemus. Nullus ex verè ſanctis, à ſancto Spiritu diuinitus afflatis, quorum dicta diuina ordinatione ad admonitionem inſequentium hominũ perſcripta ſunt, aliquid mali ſibi ſtudio habuiſſe demonſtrabitur: ſed omnium, quæ ab ipſis dicta ſunt, intentio atque conſilium ſpectat ad correctionem & emendationem vitioſitatis atq; malitiæ, quæ tunc in natura vigebat. Quemadmodum igitur ille, qui orat, ne ſint ægrotantes, ne ſint egentes; non hominum interitum, ſed morbi & egeſtatis abolitionem fieri cupit: ita etiam, dum quiſque ſanctorum orant, vt id, quod naturæ aduerſum & inimicum eſt, ad interitum redigatur, ſuſpicionem imperitioribus præbent, quaſi aduerſus homines ſæuiant & exacerbati ſint. Nam & Pſalmorum ſcriptor cùm dixit, Tollantur peccatores & iniqui de terra, vt nõ ſint: vt peccatum & iniquitas deficiant, orat. Non enim homo hominum hoſtis eſt: ſed liberæ voluntatis motus ad nequi-

Pſal. 58.

Hierem. 10

Oſe. 9.

Pſal. 9.

tiam & malitiam, loco hoſtis conſtituit id quod natura coniunctum eſt. Vt malum igitur deficiat, orat. At homo malum non eſt. Quomodo enim malum fuerit id, quod boni ſimulachrum & imitamentum eſt? Ita etiam ſi pudorem & confuſionem inimicis imprecetur, oſtendit tibi cateruam aduerſariorum,
Epheſ. 6. qui ab inuiſibili inimico ſtantes, vitam humanam oppugnāt. De quibus etiam Paulus planiùs loquitur, luctam nobis eſſe dicens aduerſus principatus, aduerſus poteſtates & rectores huius mundi, aduerſus ſpirituales improbitates in cœleſtibus. Dæmoniacas enim inſidias, per quas malitioſa hominibus ad peccatum adhibētur offendicula, congreſſus iracundi, cupiditatum occaſio, inuidiæ, odij, ſuperbiæ, taliúmve malorum materia: hæc cùm magnus Propheta videt vniuſcuiuſque animam inſidiando circumcurſitantia, ad pudorem redigi precatur, qui his inimicis imprecatur. Hoc autem nihil eſt aliud, quàm vt ipſe ſeruetur. Naturaliter enim accidit, vt is, qui in certamine luctæ victus ſit, ob lapſum ſuū pudefiat: quemadmodum victor contra propter victoriam lætatur. Ac quòd hæc ita ſeſe habeant, orationis forma declarat. Eru-
Pſal. 6. beſcant enim, inquit, & confundantur qui quærūt animam meam. Non enim imprecatur iis, qui damnum in pecuniis afferre per inſidias conantur: aut iis, qui de finibus agrorum controuerſiam mouent: aut iis, qui in caput eius aliquam malitiam deſignant: ſed qui aduerſus animam inſidias ſtruunt: animæ autem inſidiari, quid eſt aliud, niſi à Deo alienare? Porrò non aliter anima humana à Deo alienatur, quàm per vitioſam affectionem. Quoniam igitur numen di-
Deus expers paſſionum. uinum perturbationis ac vitij ſemper expers eſt, qui in vitio atque perturbatione ſemper verſatur, à coniunctione diuini numinis ſegregatur. Ne igitur id ſibi accidat, pudorem aduerſariis imprecatur. Hoc autem nihil aliud eſt, quam victoriam ſibi de hoſtibus preca-
Hier. 10. ri: hoſtes verò perturbationes & vitia ſunt. Sic Hieremias vehementi & ardenti pietatis amore præditus, inſano ſimulachrorum cultui dedito Rege, qui tunc regnabat, & ſubditis eodem cum illo errore inuolutis vnaque perueſis, non proprium aliquod incommodum curat, ſed pro communi homi-

A κίνησις εἰς ἐχθροῦ τάξιν τὸ τῇ φύσει συνημμένον κατέστησε. τὸ κακὸν τοίνυν ἐκλείπειν εὔχεται, ὁ δὲ ἄνθρωπος κακὸν οὐκ ἔστι. πῶς γὰρ ἂν εἴη κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ὁμοίωμα; οὕτως κἂν αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν τῶν ἐχθρῶν κατεύχηται, δείκνυσί σοι τὸ στῖφος τῶν ἐναντίων, τῶν ἐκ τοῦ ἀοράτου ἐχθροῦ τῇ ἀνθρωπίνῃ προσπολεμούντων ζωῇ. περὶ ὧν καὶ ὁ Παῦλος γυμνότερον διεξέρχεται, τὴν πάλην λέγων εἶναι ἡμῖν πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ
B τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. τὰς δαιμονιώδεις ἐπιβουλὰς, δι' ὧν ἐπάγεται τοῖς ἀνθρώποις τὰ πονηρὰ πρὸς ἁμαρτίαν συμπτώματα, συντυχίαι θυμώδεις, ἐπιθυμιῶν ἀφορμαὶ, φθόνου τε μίσους καὶ ὑπερηφανίας, καὶ τῶν τοιούτων κακῶν ὑποθέσεις· ταῦτα ὁρῶν ὁ μέγας προφήτης τὴν ἑκάστου ψυχὴν δι' ἐπιβουλῆς περιτρέχοντα, εἰς αἰσχύνην ἐλθεῖν εὔχεται, ὁ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τούτων εὐχόμενος. τοῦτο δέ ἐστι τὸ αὐτὸν διασωθῆναι. κατὰ φύσιν γὰρ
C ἐπάγεται τῷ ἡττηθέντι κατὰ τὴν πάλην τὸ ἐπαισχυνθῆναι τῷ πτώματι αὐτοῦ, ὡς καὶ τῷ νικῶντι τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ ἀγάλλεσθαι. καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, δηλοῖ τῆς εὐχῆς τὸ εἶδος. αἰσχυνθήτωσαν γὰρ, φησὶ, καὶ ἐντραπήτωσαν οἱ ζητοῦντες μου τὴν ψυχήν. οὐ γὰρ κατεύχεται τῶν εἰς χρημάτων ζημίαν ἐπιβουλευόντων, ἢ περὶ γῆς ὅρων διαμφισβητούντων, ἢ τῶν κατὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ κακίαν ἐπιτεχνωμένων τινά· ἀλλὰ τῶν ψυχὴν ἐπιβουλευόντων. τῆς δὲ ψυχῆς ἐπιβουλὴ τίς ἄλλη, εἰ μὴ Θεοῦ ἀλλο-
D τρίωσις; ἀλλοτριοῦται δὲ ἀπὸ Θεοῦ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, οὐκ ἄλλως, ἢ διὰ τῆς ἐμπαθοῦς διαθέσεως. ἐπεὶ οὖν ἀπαθὲς τὸ θεῖον πάντοτε, ἀεὶ ὁ ἐν πάθει γενόμενος, τῆς πρὸς τὸ θεῖον συναφείας ἀποχωρίζεται. ὡς ἂν οὖν μὴ τοῦτο πάθοι, αἰσχύνην τῶν ἀντιπαλαιόντων εὔχεται. τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ ἑαυτῷ νίκην κατὰ τῶν πολεμίων ἐπεύξασθαι. οἱ δὲ πολέμιοι τὰ πάθη εἰσίν. οὕτως ὁ Ἱερεμίας ζῆλον τῆς θεοσεβείας ἔχων, εἰδωλομανοῦντος τηνικαῦτα τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν ὑπηκόων αὐτῷ συνδιαπραχθέντων, οὐκ ἴδιόν τι προσπαθεῖ πάθος, ἀλλ' περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων

προσάγει

προσάγει τὴν δέησιν, τῇ κατὰ τῶν ἀσεβησάντων ὁρμῇ, ἅπαν σωφρονισθῆναι ἀξιῶν τὸ ἀνθρώπινον. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ προφήτης, ὃς καὶ πολυγονοῦσαν τότε τὴν κακίαν ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις ὁρῶν, ἀτεκνίᾳ δικαίως καταδικάζει, καὶ τὰς πικρὰς θηλὰς τῆς ἁμαρτίας ξηρανθῆναι βούλεται, ὡς ἂν μήτε τίκτοιτο τοῖς ἀνθρώποις τὸ κακὸν, μήτε τρέφοιτο. διὰ τοῦτο προφήτης, δὸς αὐτοῖς, φησι, κύριε μήτραν ἀτεκνοῦσαν, καὶ μαστοὺς ξηρούς. καὶ εἴ τις ἄλλος ἐν τοῖς ἁγίοις εὑρεθείη τοιοῦτος λόγος, θυμοῦ τινα κατηγορίαν καὶ σημασίαν ἔχων, πρὸς τὴν τοιαύτην πάντως διάνοιαν βλέπει, ἢ ἐξορίζοι τὸ κακὸν, οὐκ ἐπιτρίβοι τὸν ἄνθρωπον. Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν. ἀκούεις τῆς ἀποφάσεως; πῶς οὖν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐχθρῶν θάνατον παρακαλεῖν ἔμελλε τὸν Θεὸν, τὸν τῆς τοῦ θανάτου ἐνεργείας ἀλλότριον; οὐ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων. ἀλλὰ βαττολογῶν, καὶ κατὰ τῶν ἰδίων ἐχθρῶν τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν παρακινῶν, ἐπιτερφθῆναι ταῖς ἀνθρωπίναις αὐτὸν συμφοραῖς ἐγκελεύεται. ἀλλ' ἤδη τινές, φησι, καὶ ἀρχῶν καὶ τιμῶν, καὶ πλούτου ἠξιώθησαν, εὐχῇ πρὸς τοῦτο χρησάμενοι, καὶ θεοφιλεῖς εἶναι διὰ τῆς τοιαύτης εὐκληρίας ὑπενοήθησαν. πῶς οὖν ἀπείργεις ἡμᾶς, εἴποι τις ἄν, περὶ τῶν τοιούτων προσάγειν τῷ Θεῷ τὰς δεήσεις; ἀλλὰ τὸ μὲν πάντα θείας ἐξῆφθαι βουλῆς, καὶ ἄνωθεν οἰκονομεῖσθαι τὸν τῇδε βίον, παντὶ δῆλόν ἐστι, καὶ οὐκ ἄν τις ἀντείποι τῷ λόγῳ. τῶν δὲ τοιούτων τῆς εὐχῆς κατορθωμάτων ἄλλας αἰτίας ἐμάθομεν, οὐχ ὡς ἀγαθὰ πάντως τοῦ Θεοῦ ταῦτα τοῖς αἰτοῦσι νέμοντος· ἀλλ' ὡς ἂν διὰ τούτων βεβαιωθῇ τοῖς ἐπιπολαιοτέροις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις, καὶ κατ' ὀλίγον ἐν ταῖς μικροτέραις τῶν αἰτήσεων, τὸ ἐπακούειν τὸν Θεὸν τῶν ἱκεσιῶν τῇ πείρᾳ μανθάνοντες, ἀνέλθοιμεν ποτὲ πρὸς τὴν τῶν ὑψηλῶν τε καὶ θεοπρεπῶν δωρημάτων ἐπιθυμίαν. καθάπερ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων τέκνων ὁρῶμεν· ἃ τέως μὲν τῇ μητρῴᾳ θηλῇ προσφύεται, ὅσον χωρεῖ ἡ φύσις, τοσοῦτον παρὰ τῆς γεννησαμένης ἐπιζητοῦντα. εἰ δὲ ὑπαδρυνθείη τὸ νήπιον, καί τινα προσλάβοι τοῦ φθέγγεσθαι δύναμιν, καταφρονεῖ μὲν τῆς θηλῆς, ζητεῖ δέ τι τοιοῦτον, ἢ περικόμιον, ἢ ἱμάτιον,

A num bono Deo preces offert, rogans vt per impetum, qui aduerſus eos, qui impietate ſe contaminaſſent, ſuſciperetur, vniuerſum genus humanum ad ſanitatem reduceretur. Similiter autem etiam Propheta Oſeas, cùm inter Iſraëlitas vitioſitatem atque malitiam tunc fœcundam eſſe videret, meritò ſterilitate eos condemnet, & acerba peccati vbera areſcere vult, vt neque naſceretur, neque aleretur malum hominibus. Idcirco Propheta. Da, inquit, illis, Domine vuluam ſterilem, & vbera ſicca. Ac ſi quis alius in ſanctis eiuſmodi ſer-
B mo inueniatur, qui iram aliquo modo arguat, atque ſignificet, ad eiuſmodi omnino ſententiam ſpectat, quę vitium expellat, non hominem conficiat. Mortem Deus non fecit. Audis ſententiam? Quomodo igitur in mortem ſuorum ipſius inimicorũ rogaturus eſſet Deum, qui à mortis efficacia alienus eſt? Non delectatur perditione viuorum. At is qui blaterat, & aduerſus ſuos inimicos humanitatem Dei concitat, hortatur eum, vt calamitatibus hominum delectetur. Verùm iam, inquit, nonnulli
C etiam principatus & honores, & diuitias conſequuti ſunt, oratione ad hoc vſi, & ob eiuſmodi felicitatem, Deo chari eſſe exiſtimati ſunt. Quomodo igitur prohibes nos, dixerit aliquis, de eiuſmodi rebus preces offerre Deo? Enimuerò omnia quidem pendere à diuino conſilio, atque ſupernè regi hanc vitam terrenam, nemo ignorat: nec quiſquam orationi contradixerit, ſed talium orationis ſucceſſuum alias cauſas didicimus: nimirum quòd non quaſi bona prorſus petentibus hæc Deus tribuat: ſed vt ſimplicioribus per hæc fi-
D ducia erga Deum ſtabiliatur & confirmetur, ac paulatim per minores petitiones experiẽtia ipſa diſcentes, quòd ſupplices Deus exaudiat, erigamur tandem aliquando ad ſublimiũ pariter & Deum decentium donorum deſiderium atque cupiditatem. Quemadmodum in noſtris liberis videmus, qui initio quidem vberibus maternis adhærent, quantum natura capit, tantum à matre requirentes. Quòd ſi infans adoleuerit, & aliquam facultatem loquendi adeptus fuerit, mammam quidem reſpuit, quærit autem aliquid eiuſmodi, vel comam appoſitiam, vel pallium,

Oſe. 6.

Ibid.

Sap. 1. 13.

Cur bona Deus malis tribuat.

vel aliqua talia, quibus infantium oculi A delectantur: ſed vbi ad firmiorem ætatem peruenerit, & mens vnà cum corpore creuerit, tunc omnibus puerilibus ſtudiis atque deſideriis omiſſis, ea quæ ad perfectam vitam ſpectant, à parentibus petiturus ſit: ita etiam Deus, qui per omnia hominem ad ſeſe reſpicere aſſuefacit, idcirco ſæpenumero ne minoribus quidem petitionibus aures præbere faſtidit, vt ad ſublimiorum rerum deſiderium, per paruarum rerum largitionem eum, qui hoc beneficium cōſequutus fuerit, inuitet. Et tu igitur, ſi ille & ille diuina prouidentia nobilis & illuſtris obſcuris parentibus ortus B euaſit, aut aliquid aliud ex iis rebus, quæ res per hanc vitam expetuntur, acquiſiuit, principatum, vel diuitias, aut claritudinem: conſidera quónam hæc ſpectent, nimirum, quòd per eam, quæ circa has res apparet, humanitatem in rebus magnis tibi potentia Dei demonſtratur, vt per hoc, quòd animaduerteris, nec ludicras quidem ac pueriles res fruſtra à Deo peti, (de maioribus ac perfectioribus patri preces offeras: hæc autem ſunt ea, quæ animæ lucrum afferunt. Etenim ſtultiſſi- C mum fuerit, ſiquis accedens ad Deum, à ſempiterno temporaria roget, à cœleſti terrena, ab altiſſimo humilia atque abiecta, ab eo, qui regnum cœlorum largitur, hanc terrenam & humilem felicitatem; ab eo qui largitur ea quæ eripi non poſſunt, ad exiguum tempus alienarum rerum vſum: quarum neceſſaria quidem ademptio, temporarius verò vſufructus, & periculoſa adminiſtratio eſt. Pulchrè autē per adiectionem oſtendit abſurditatem, cùm dixit. Sicut gentiles. Nam in res apparentes ſtudium conferre proprium eſt eorum, D qui nullā ſibi futuri ſeculi ſpem proponunt, non iudicij metum, non gehennæ minas, non bonorū expectationem, non aliud quicquam eorum quæ tempore reſurrectionis ſperantur, qui ſicuti pecora ad præſentem vitam intenti quodcumque gulę ac ventri, reliquiſque corporis voluptatibus indulgere poſſint, id in parte bonorū locant, vel principatum inter aliquos tenere, & reliquis præſtare videri, vel multis incubare talentis: aut ſi quid aliud de huius ſeculi fraudibus eſt, quibus ſi quis de futura ſpe dicat,

Matth. 6.

A ἢ τινὰ τοιαῦτα, οἷς ὁ τῶν νηπίων ὀφθαλμὸς ἐπιτέρπεται· ἐπειδὰν δὲ εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, καὶ συναυξηθῇ τῷ σώματι ἡ διάνοια, τότε πάσας τὰς παιδικὰς ἐπιθυμίας καταλιπὼν, τὰ εἰς τέλειον βλέποντα βίον παρὰ τῶν γονέων αἰτήσεται· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐθίζων τὸν ἄνθρωπον διὰ πάντων πρὸς αὐτὸν βλέπειν, διὰ τοῦτο πολλάκις οὐδὲ τῶν μικροτέρων αἰτήσεων ἀνήκοος γίνεται, ὡς ἂν ἐπὶ τῇ τῶν ὑψηλοτέρων ἐπιθυμίᾳ διὰ τῆς ἐν τοῖς μικροῖς εὐεργεσίας τὸν τετυχηκότα τῆς χάριτος προσκαλέσαιτο. καὶ σὺ τοίνυν, εἰ ὁ δεῖνα γέγονε θείᾳ προνοίᾳ B γνώριμός τε καὶ περίβλεπτος ἐξ ἀφανεστέρων, ἢ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἐπιζητουμένων ἐκτήσατο, ἀρχὴν ἢ πλοῦτον, ἢ περιφάνειαν, νόει τὸν σκοπὸν, ὅτι σοι ἀπόδειξις τῆς μεγάλης δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ἡ περὶ ταῦτα φιλανθρωπία γίνεται, ἵνα διὰ τοῦ τυχεῖν τῶν παιδικῶν ἀθυρμάτων, περὶ τῶν μειζόνων καὶ τελειοτέρων προσαγάγῃς τῷ πατρὶ τὰς αἰτήσεις. ταῦτα δέ ἐστιν ὅσα εἰς ψυχὴν φέρει τὸ κέρδος. καὶ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀλογωτάτων, προσελθόντα τῷ Θεῷ, ζητεῖν παρὰ τοῦ ἀϊ- C δίου τὰ πρόσκαιρα, παρὰ τοῦ ἐπουρανίου τὰ ἐπίγεια, παρὰ τοῦ ὑψίστου τὰ χαμαίζηλα, παρὰ τοῦ βασιλείαν οὐρανῶν δωρουμένου τὴν γηΐνην ταύτην καὶ ταπεινὴν εὐκληρίαν, παρὰ τοῦ ἀναφαίρετα χαριζομένου, τὴν ἐν ὀλίγῳ τῶν ἀλλοτρίων χρῆσιν, ὧν ἀναγκαία μὲν ἡ ἀφαίρεσις, πρόσκαιρος δὲ ἡ ἀπόλαυσις, ἐπικίνδυνος δὲ ἡ οἰκονομία· καλῶς δὲ παρίστησι τῇ προσθήκῃ τὸ ἄτοπον, εἰπὼν, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. τὸ γὰρ περὶ τὰ φαινόμενα τὴν σπουδὴν ἔχειν ἴδιόν ἐστι τῶν μηδεμίαν τοῦ μέλ- D λοντος αἰῶνος ἑαυτοῖς ὑποτιθεμένων ἐλπίδα, μὴ κρίσεως φόβον, μὴ γεέννης ἀπειλὴν, μὴ ἀγαθῶν προσδοκίαν, μὴ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἐλπιζομένων, οἳ βοσκημάτων δίκην πρὸς τὸν παρόντα ὁρῶντες βίον, ὅσαπερ ἂν λαιμῷ καὶ κοιλίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς τοῦ σώματος ἡδυπαθείαις χαρίζωνται, τοῦτο ἐν ἀγαθῶν κρίνουσι μοίρᾳ, ἢ τὸ περιττεῦσαί τινων, καὶ τὸ ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς νομισθῆναι, ἢ πολλοῖς ἐπικαθευδῆσαι ταλάντοις, ἢ εἴ τι ἄλλο τῆς βιοτικῆς ἀπάτης ἐστὶν, οἷς εἴ τις ἂν λέγῃ περὶ τῆς μελλούσης ἐλπίδος,

ληρεῖς ἄντικρυς εἶναι δοκεῖ, παράδεισον καὶ βασιλείαν, καὶ οὐρανίαν διαγωγήν, καὶ τὰ τοιαῦτα διεξερχόμενος. ἐπεὶ τοίνυν ἴδιόν ἐστι τῶν μὴ ἐχόντων ἐλπίδα, τὸ προσεστηκέναι τῇ παρούσῃ ζωῇ, καλῶς τὰ περιττὰ καὶ μάταια τῆς ἐπιθυμίας, ἃ δι' εὐχῆς οἴονται κατορθοῦν ἑαυτοῖς οἱ φιλήδονοι, τῶν ἐθνικῶν ὁ λόγος εἶναί, φησι, τῶν νομιζόντων ἐκ τοῦ προσλιπαρεῖν περὶ τῶν ἀτόπων συνεργὸν ἐπὶ τὰ μὴ δέοντα τὸ θεῖον ἕξειν. δοκοῦσι γάρ φησιν, ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἃ δεῖ γινώσκειν δι' ὧν ἐξητάσαμεν, ἐδιδάχθημεν. οἵαν δὲ προσήκει τῷ Θεῷ προσάγειν τὴν δέησιν ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἀκουσώμεθα, χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A planè nugator eſſe videtur, paradiſum & regnum, & cœleſtem habitationem, & eiuſmodi res exponens. Quoniam igitur proprium eſt eorum, qui ſpem non habent, vt præſenti vitæ adhæreſcant & addicti ſint: rectè ſuperuacua ac vana deſideria, quæ voluptati addicti per orationem ſe confecturos ſibi eſſe putant, Gentilium eſſe, ſcriptura dicit, exiſtimantium ſe de rebus abſurdis aſſiduè ac ſedulò rogando conſequuturos eſſe, vt numen diuinum eis ad res non rectas neque neceſſarias auxilio ſit. Exiſtimant enim, inquit, ſe propter multiloquium ſuum exauditũ iri. Verùm hæc B quidem, quæ cogitare atque perpẽdere oportet, per ea, quæ ſcrutati ſumus & oſtendimus, edocti ſumus: qualem autem conueniat offerre Deo precationem, in ſequentibus audiamus, gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum, Amen.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ.

ΛΟΓΟΣ Β.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΟΤΕ προσῆγεν ὁ μέγας Μωϋσῆς τῇ κατὰ τὸ ὄρος μυσταγωγίᾳ τὸν Ἰσραηλίτην λαόν, οὐ πρότερον αὐτοὺς τῆς θεοφανείας ἠξίωσεν, πρὶν ἁγνείᾳ τε καὶ περιρραντισμῷ νομοθετῆσαι τῷ λαῷ τὸ καθάρσιον· καὶ οὐδ' οὕτως ἐθάρρησαν τῆς θείας δυνάμεως τὴν ἐμφάνειαν, ἀλλὰ πρὸς πᾶν κατεπλάγησαν τὸ φαινόμενον, τὸ πῦρ, τὸν γνόφον, τὸν καπνόν, τὰς σάλπιγγας· καὶ πρὸς τούτοις πάλιν ἀποτραφείς, ἠξίουν τὸν νομοθέτην αὐτοῖς μεσίτην γενέσθαι τοῦ θείου βουλήματος, ὡς οὐχ ἱκανῆς οὔσης τῆς δυνάμεως αὐτῶν προσεγγίσαι τῷ Θεῷ, καὶ θείαν ἐμφάνειαν δέξασθαι. ὁ δὲ ἡμέτερος νομοθέτης, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, προσάγειν ἡμᾶς τῇ θείᾳ χάριτι μέλλων, οὐχὶ Σίναιον ἡμῖν ὄρος τῷ λόγῳ παραδείκνυσι γνόφῳ κεκαλυμμένον, καὶ πυρὶ καπνιζόμενον,

DE ORATIONE DOMINICA.

ORATIO II.

Pater noſter qui es in cœlis.

C CVM magnus ille Moyſes ad eam ſacrorũ diſciplinam, quæ in monte inſtituebatur, populum Iſraeliticũ adduceret, non prius eos apparitione Dei dignos iudicauit, quàm indicta obſeruatione caſtitatis, & aſperſione aquæ, populo purificationẽ lege ſanxiſſet: ac ne ſic quidẽ diuinæ potẽtiæ apparitionem ſuſtinuerũt, ſed ad omnẽ faciem & aſpe- D ctum eorum, quæ apparebant, ad ignem ad caliginẽ, ad fumũ, ad tubas, attoniti atque perculſi ſunt: & ad ſeſe rurſus reuerſi, legiſlatorẽ rogabant, vt is mediator ipſis & internũtius diuinæ volũtatis exiſteret, quaſi ipſorũ vires ad appropinquandũ Deo, diuinamq; apparitionem excipiendam, ſatis idoneæ ſufficienteſque non eſſent. At noſter legiſlator, Dominus noſter Ieſus Chriſtus ad diuinam gratiam nos adducturus, non montem Sinai nobis caligine obductum & igne fumigantem oratione præmonſtrat,

Comparatio Chriſti cum Moyſe.
Exod. 19. 15.

neque tubarum voces obſcurum quiddam atque terrificum reſonātes, neque tridui caſtitate, & aqua ſordes eluenti animam expurgat, neque omni concione ad radices montis relicta, vni ſoli ad cacumen montis caligine gloriam Dei tegente circumfuſum, aſcenſum largitur: ſed primum quidem pro monte ad ipſum cœlum, quod per virtutem peruium hominibus effecit, ſubducit: deinde verò non ſpectatores ſolùm diuinæ potentiæ, verumetiam ſocios & participes facit, & ad cognationem quodammodo ſupetæ naturæ accedentes ducit: neque caligine præcellentem gloriam abſcondit, vt contemplatu difficilis requirentibus ſit: ſed claro lumine doctrinæ caligine diſcuſſa, in lucida ac ſplendida ſerenitate puro corde præditis inenarrabilem gloriam conſpiciendam præbet; aquam autem ad aſpergendum, non ex alienis riuis, ſed in nobis ipſis ſcaturientem largitur, ſiue oculorum quis fontes dicat, ſiue purā cordis conſcientiā nullum à vitioſitate atque malitia limum inuehentem: non ſolum autem à licita vxorum conſuetudine, ſed ab omni materiali pariter ac vitioſa affectione inſtituta puritate, ita per orationē homines ad Deum adducit. Hæc eſt enim verborum vis, quibus nō voces quaſdam, quæ per ſyllabas pronuntientur, per ſermonem diſcimus, ſed rationem aſcendendi ad Deum, per ſublime inſtitutū vitæ confectam & expeditam. Licet autem per ipſa verba orationis cognoſcere diuinā ſacrorum diſciplinam atque inſtitutionem. Cùm oratis, inquit, non dixit, ὅταν εὔχησθε, id eſt cùm vota facitis, ſed ὅταν προσεύχησθε, id eſt, cùm oratis: quaſi id, quod ad votum pertinet, officium iam antè præſtitum eſſe conueniat, prius quam per orationem Deus adeatur. Sed quænam eſt horum nominum, quod ad ſignificationem attinet, differentia? εὐχὴ, id eſt, votum quidem promiſſio eſt alicuius rei, quæ pietatis nomine dedicetur & ſacris deſtinetur: προσευχὴ autem, id eſt, oratio, eſt petitio bonorum, quæ Deo cum ſupplicatione offertur. Quoniam igitur fiducia nobis, vt liberè loquamur, opus eſt, cum ſupplicaturi pro commodis noſtris ad Deum accedimus, neceſſariò, quod ad votum pertinet, officium præcedet, vt eo, quod à nobis præſtari decebat, officio functi,

Matt. 6. 7.
Luc. 11. 2.

A οὐδὲ σαλπίγγων φωνὰς ἄσημόν τι καὶ καταπληκτικὸν ἀπηχούσας, οὐδὲ τριημέροις ἁγνείαις, καὶ ὕδατι ῥύπον ἐκπλυνούσῃ τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρει, οὐδὲ πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ ὑπωρείᾳ καταλιπών, ἑνὶ μόνῳ τὴν ἄνοδον ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους χαρίζεται, τὴν κεκαλυμμένην τῷ γνόφῳ τῷ τὴν δόξαν Θεοῦ περικρύπτοντι· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀντὶ τοῦ ὄρους αὐτὸν ἀνάγει τὸν οὐρανόν, βατὸν τοῖς ἀνθρώποις αὐτὸν διὰ τῆς ἀρετῆς καταστήσας· ἔπειτα δὲ οὐ θεατὰς μόνον τῆς θείας δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ κοινωνοὺς ἀπεργάζεται, καὶ εἰς συγγένειαν ἔστι πῃ τινὰ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως τοὺς προσιόντας
B ἄγει· οὐδὲ γνόφῳ κατακρύπτει τὴν ὑπερέχουσαν δόξαν, ὡς δυσθεώρητον τοῖς ἀναζητοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ τῷ τηλαυγεῖ φωτὶ τῆς διδασκαλίας τὸν γνόφον καταφωτίσας, ἐπὶ λαμπρᾶς αἰθρίας τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν, τὴν ἄφραστον δόξαν καθορᾶσθαι ἐποίησεν· ὕδωρ δὲ περιρραίνειν, οὐκ ἐξ ἀλλοτρίων ναμάτων, ἀλλὰ τὸ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀναβρύον χαρίζεται, εἴ τε τὰς τῶν ὀφθαλμῶν τις λέγει πηγάς, εἴ τε τὴν καθαρὰν τῆς καρδίας συνείδησιν· μηδεμίαν ἰλὺν * ἀπὸ τῆς ἐν νόμου τῶν γαμετῶν ὁμι-
C λίας, ἀλλ' ἀπὸ πάσης ὑλικῆς τε καὶ ἐμπαθοῦς διαθέσεως νομοθετήσας, οὕτω προσάγει διὰ τῆς προσευχῆς τῷ Θεῷ. αὕτη γὰρ τῶν ῥημάτων ἡ δύναμις, δι' ὧν οὐχὶ φωνάς τινας ἐν συλλαβαῖς ἐκφωνουμένας μανθάνομεν διὰ τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπίνοιαν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβάσεως δι' ὑψηλῆς πολιτείας κατορθουμένην. ἔξεστι δὲ δι' αὐτῶν τῶν τῆς προσευχῆς λόγων τὴν θείαν μυσταγωγίαν καταμαθεῖν. ὅταν προσεύχησθε, φησίν, οὐκ εἶπεν, ὅταν εὔχησθε, ἀλλ' ὅ-
D ταν προσεύχησθε· ὡς τοῦ κατὰ τὴν εὐχὴν ἤδη προκατορθωθῆναι προσήκοντος, πρὶν διὰ τῆς προσευχῆς τῷ Θεῷ προσεγγίσαι. τίς δὲ τῶν ὀνομάτων τούτων κατὰ τὸ σημαινόμενον ἐστὶ διαφορά; ὅτι εὐχὴ μέν ἐστιν ἐπαγγελία τινὸς τῶν κατ' εὐσέβειαν ἀφιερουμένων· προσευχὴ δὲ αἴτησις ἀγαθῶν, μεθ' ἱκετηρίας προσαγομένη Θεῷ. ἐπεὶ οὖν παῤῥησίας ἡμῖν χρεία, ὅταν προσίωμεν Θεῷ, τὰς ὑπὲρ τῶν λυσιτελούντων ἱκετηρίας ποιούμενοι, ἀναγκαίως τὸ κατὰ τὴν εὐχὴν προηγήσεται, ἵνα τὸ παρ' ἑαυτῶν ἐκτελέσαντες,

οὕτως θαρσοῦντες, τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιλαβεῖν ἠξιώσαμεν. διό φησιν ὁ προφήτης, ὅτι τὰς εὐχάς μου ἀποδώσω σοι, ἃς διέστειλε τὰ χείλη μου· καὶ, εὔξασθε, καὶ ἀπόδοτε κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν. καὶ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς τὴν τοιαύτην ἐστὶν ἰδεῖν τῆς εὐχῆς σημασίαν, ὡς γνῶναι ἡμᾶς, ὅτι εὐχὴ μέν ἐστι, καθὼς εἴρηται, χαριστήριος δωροφορίας ἐπαγγελία· ἡ δὲ προσευχὴ τὴν μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ γινομένην πρόσοδον διερμηνεύει. διδάσκει οὖν ἡμᾶς ὁ λόγος, μὴ πρότερον αἰτεῖσθαι τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρὶν αὐτῷ τι τῶν κεχαρισμένων δωροφορῆσαι. εὔξασθαι γὰρ χρὴ πρότερον, εἶτα προσεύξασθαι· ὡς εἴ τις λέγοι προηγεῖσθαι τὴν σπορὰν τῆς ἐπικαρπίας. οὐκοῦν χρὴ καταβαλεῖν πρότερον τῆς εὐχῆς τὰ σπέρματα, καὶ οὕτως αὐξηθεῖσαν τὴν καταβολὴν τῶν σπερμάτων, καρπώσασθαι διὰ τῆς προσευχῆς τὴν χάριν ἀντιλαμβάνοντα. ὡς οὖν οὐκ ἐσομένης ἐν παρρησίᾳ τῆς ἐντεύξεως, εἰ μὴ ἐπὶ προληφθείσῃ εὐχῇ τινὶ καὶ δωροφορίᾳ ἡ πρόσοδος γένοιτο, ἀναγκαίως ἡ εὐχὴ τῆς προσευχῆς προηγήσατο. ὡς οὖν ἤδη τούτου κατορθωθέντος, φησὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ κύριος· ὅταν προσεύχησθε, λέγετε· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς, φησί που τῆς ψαλμῳδίας ὁ μέγας Δαβίδ· εἴποιμι δ' ἂν καὶ αὐτὸς τολμήσας τὴν ἴσην φωνήν· τίς δώσει μου πτέρυγας ἐκείνας, πρὸς τὸ δυνηθῆναι τῷ ὕψει τῇ τῶν ῥημάτων μεγαλοφυΐας συναναπτῆναι κατὰ διάνοιαν; ὥστε καταλιπεῖν μὲν τὴν γῆν πᾶσαν, διαπεράσαι τε πάντα τὸν ἐν μέσῳ κεχυμένον ἀέρα· καταλαβεῖν δὲ τὸ αἰθέριον κάλλος, καὶ ἐπὶ τὰ ἄστρα φθάσαι, καὶ πᾶσαν τὴν ἐν αὐτοῖς διακόσμησιν κατιδεῖν; στῆναι δὲ μηδὲ ἐν τούτοις, ἀλλὰ διεξελθεῖν καὶ διὰ τούτων, καὶ πάντων τῶν κινουμένων καὶ μεθισταμένων ἐκτὸς γενέσθαι, καὶ καταλαβεῖν τὴν ἑστῶσαν φύσιν, τὴν ἀμετακίνητον δύναμιν, τὴν ἀφ' ἑαυτῆς καθιδρυμένην, τὴν πάντα ἄγουσάν τε καὶ φέρουσαν, ὅσα ἐν τῷ εἶναι ἐστι, πάντα τὰ τοῦ ἀφράστου θελήματος τῆς θείας σοφίας ἐξηρτημένα; ὥστε πάντων ἀλλοιουμένων τε καὶ μεθισταμένων πόρρω τῇ διανοίᾳ γενόμενος, ἐν ἀτρέπτῳ τε καὶ ἀκλινεῖ τῇ τῆς ψυχῆς καταστάσει,

A ita deinceps confidenter inuicem à Deo beneficium petamus. Quamobrem Propheta, Vota mea, inquit, perſoluam tibi, quæ labia mea nuncupauerũt: &, Vota facite, ac perſoluite Domino Deo veſtro. *Pſal 65. Pſal.46.* Ac multis in locis ſcripturæ eiuſmodi, τῆς εὐχῆς, id eſt, voti ſignificationem videre licet, vt cognoſcamus, quòd votum quidem ſit, vt modò dictum eſt, doni pro gratiarum actione offerendi facta promiſſio: προσευχὴ verò id eſt oratio eum, qui poſt promiſſi impletionem ad Deum fit, aditum ſignificat. Docet igitur nos Sermo, ne prius aliquid pe-
B tamus à Deo, quàm aliquid ei munus acceptum & gratum obtulerimus. Vouere enim prius oportet, deinde orare: perinde ac ſi quis dicat ſementem prius fieri, quàm fructus percipi oportere. Ergo voti ſemina prius deijcere, atque ita ex deiectis ſeminibus adultas iam atque maturas fruges percipere oportet, per orationem remunerationem accipiendo. Proinde quaſi colloquium cum fiducia fieri non poſſit, niſi per præcedens aliquod votum & donum, aditus factus ſit, neceſſario votum ora-
C tionem præcedet. Quaſi igitur iam hoc confectum eſſet, Dominus ad diſcipulos ait: Cùm oratis, dicite, *Pater noſter qui es in cœlis.* *Matth 6. Pſal.54.* Quis dabit mihi alas tanquam columbæ, inquit alicubi magnus ille Dauid in Pſalmis: dixerim autiam ipſe, parem vocem emittere auſus: Quis dabit mihi alas illas ad hoc, vt poſſim vnà cum ſublimitate præſtantiæ maieſtatiſque verborum mente ſubuolare? vt terram quidem omnem relinquam, tranſeamque omnem aërem in medio fuſum, aſſequar autem æthercam pulchritudinem, & ad ſy-
D dera euadam, & omnem in iis ordine ac ratione digeſtum ornatum inſpiciam? ac ne in his quidem conſiſtam, ſed hæc etiam percurram, & extra omnia, quæ & mouentur & mutantur, euadam: atque ſtabilem aſſequar naturam, ac potentiam immobilem, & in ſeipſa ſtatutam, fixam, fundatam atque firmatam, omnia ducentem pariter atq; ferentem, quæcumque exiſtunt, omnia inquam, quæ ab inenarrabili voluntate diuinæ ſapientiæ pendent? vt ab omnibus, quæ alternant & mutantur, mente procul remotus, in immutabili pariter & immobili animæ ſtatu eum, qui nec mutari, nec in alterum peruerti poteſt,

per animi ſententiam atque iudicium prius conciliem & familiarem reddam: deinde verò maximè familiari & amica appellatione inuocem ac dicam, Pater? Nam quali dicēti opus eſt animo? quanta fiducia? quali conſcientia? vt vbi Deum, quoad eius fieri poteſt, per eas appellationes quæ in illo animaduertuntur, ad intellectū inenarrabilis gloriæ quaſi manuductus, mente cōceperit atque didicerit, quòd diuina natura, quodcumque tandem ea ſit ipſa, bonitas ſit, ſanctimonia, exultatio, potentia, gloria, puritas, æternitas, ſemper eodem modo atque ſimiliter ſeſe habens: ac quæcumque talia circa diuinam naturam intelliguntur, cùm & per diuinam ſcripturam ac proprias cogitationes animaduerterit, deinde talem emittere vocem, & eum, qui talis ſit, ſuū patrem nominare audeat? Perſpicuum eſt enim, quòd ſi alicuius intelligentiæ particeps ſit, non auſurus ſit, cùm non eadē etiam in ſe cernat, illam vocem ad Deum emittere, ac dicere Pater. Nam improbæ voluntatis atque propoſiti pater eſſe is, qui ſui natura bonus eſt, naturaliter nō poteſt: neque vita contaminati, ſanctus: neque eius, qui huc illuc circumagitur, is qui alius fieri ac mutari non poteſt: neque mortificati per peccatum, pater vitæ: neque eorum, qui vitiis probroſis & ignominioſis impulſi turpia committunt, is qui purus & integer eſt: neque auari & raptoris, benefactor: nec eorum denique, qui in aliquo malo deprehenduntur, is qui in omni bono cernitur atque conſideratur, parens eſſe poteſt. Nam ſi quis expiatione etiā nunc opus habens, ſeipſum inſpiciens, & vitioſam conſcientiam ſuam agnoſcens plenam maculis, & ſcelerum notis inuſtis, priuſquam à tot tantiſque malis expurgatus ſit, ſe Dei cognationi inſerat, ac dicat, Pater, iuſto iniuſtus, puro impurus: contumelia atque conuicium planè ea verba fuerint, ſiquidē ſuæ nequitiæ patrem Deū nominat. Nam patris vocabulum, cauſam ex ipſo procreati ſignificat. Ergo ſi conſcientia vitioſa quis præditus patrem ſuum Deū dicat, nihil aliud, quàm ſuorum malorum quaſi principē & authorem eum inſimulabit. At nulla communio luci cum tenebris, inquit Apoſtolus: ſed cum lumine lumen conſociatur: cum iuſtitia iuſtitia: cum honeſtate honeſtas: cum incorrupto incorruptum;

Pater quinam poſsint dicere.

2.Cor.6.

A τὸν ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον διὰ τῆς γνώμης πρότερον οἰκειώσασθαι, εἶθ' οὕτω τῇ οἰκειοτάτῃ προσηγορίᾳ ἐπικαλέσασθαι καὶ εἰπεῖν, πάτερ; οἵας γὰρ τῷ λέγοντι χρείας ψυχῆς; ὅσης τῆς παρρησίας; οἵας τῆς συνειδήσεως; ἵνα Θεὸν νοήσας ὡς ἐστὶ δυνατὸν, ἐκ τῶν ἐπινοουμένων αὐτῷ προσηγοριῶν, πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ἀφράστου δόξης χειραγωγούμενος, καὶ μαθὼν ὅτι ἡ θεία φύσις, ὅ τι ποτὲ ἐστὶν αὐτὸ ἀγαθότης ἐστὶν, ἁγιασμὸς, ἀγαλλίαμα, δύναμις, δόξα, καθαρότης, ἀϊδιότης, ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα, καὶ ὅσα τοιαῦτα νοοῦνται περὶ τὴν θείαν B φύσιν, διά τε τῆς θείας γραφῆς καὶ τῶν οἰκείων λογισμῶν καταμονήσας, εἶτα τολμήσῃ τὴν τοιαύτην προέσθαι φωνὴν, καὶ τὸν τοιοῦτον ἑαυτοῦ κατονομάσαι πατέρα; δῆλον γὰρ, ὅτι εἰ μετέχοι τινὸς διανοίας, οὐκ ἂν θαρσήσειε μὴ τὰ αὐτὰ ἐν αὐτῷ βλέπων, ἐκείνην προέσθαι πρὸς τὸν Θεὸν τὴν φωνὴν, καὶ εἰπεῖν πάτερ. τῆς γὰρ πονηρᾶς προαιρέσεως ὁ ἀγαθὸς κατὰ τὴν οὐσίαν, πατὴρ γενέσθαι φύσιν οὐκ ἔχει· οὔτε τοῦ κατὰ τὸν βίον βεβηλωθέντος, ὁ ἅγιος, οὔτε τοῦ περιτρεπομένου, ὁ ἀναλλοίωτος· οὔτε τοῦ νεκρωθέντος ἐξ C ἁμαρτίας, ὁ πατὴρ τῆς ζωῆς· οὔτε τῶν ἐν τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας ἀσχημονούντων, ὁ καθαρὸς καὶ ἀκήρατος· οὔτε τοῦ πλεονέκτου ὁ εὐεργέτης, οὔτε ὅλως τῶν ἔν τινι κακῷ διεχομένων, ὁ ἐν παντὶ ἀγαθῷ θεωρούμενος. εἰ γάρ τις πρὸς ἑαυτὸν βλέπων ἔτι καθαρσίου δεόμενος, καὶ τὴν μοχθηρὰν ἑαυτοῦ συνείδησιν ἐπιγινώσκων πλήρη κηλίδων καὶ πονηρῶν ἐγκαυμάτων, πρὶν καθαρθῆναι τῶν τοιούτων τε καὶ τοσούτων κακῶν, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ συγγένειαν ἑαυτὸν εἰσποιοῖ, καὶ λέγει, πάτερ, τῷ δικαίῳ ὁ ἄδικος, τῷ καθαρῷ ὁ ἀκάθαρτος. ὕβρις ἄντικρυς ἂν εἴη καὶ λοιδορία τὰ D ῥήματα. εἴπερ τῆς ἰδίας μοχθηρίας πατέρα τὸν Θεὸν ὀνομάζοι. ἡ γὰρ τοῦ πατρὸς φωνὴ, τὴν αἰτίαν τοῦ ἐξ αὐτοῦ ὑποστάντος διασημαίνει. οὐκοῦν ὁ μοχθηρὸς τὴν συνείδησιν, εἰ πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν λέγει, οὐδὲν ἕτερον ἢ τῶν ἰδίων κακῶν, ἀρχηγόν τε καὶ αἴτιον αὐτὸν εἶναι κατηγορήσει. ἀλλ' οὐδεμία κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, φησὶν ὁ ἀπόστολος· ἀλλὰ τῷ φωτὶ φῶς προσοικειοῦται, καὶ τῷ δικαίῳ τὸ δίκαιον, καὶ τῷ καλῷ τὸ καλὸν, καὶ τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ἄφθαρτον.

τὰ δὲ ἐναντία πρὸς τὰ ὁμόφυλα πάντως τὴν συγγένειαν ἔχει. οὐ γὰρ δύναται δένδρον καλὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν. εἰ τοίνυν βαρυκάρδιός τις ὤν, καθώς φησιν ἡ γραφὴ, καὶ τὸ ψεῦδος ζητῶν, κατατολμᾷ τῶν τῆς προσευχῆς ῥημάτων, γινωσκέτω ὅτι οὐ τὸν οὐράνιον ὁ τοιοῦτος πατέρα καλεῖ, ἀλλὰ τὸν καταχθόνιον, ὃς αὐτός τε ψεύστης ἐστὶ, καὶ τοῦ ἐν ἑκάστῳ συνισταμένου ψεύδους πατὴρ γίνεται, ἐκεῖνος ἁμαρτία καὶ ἁμαρτίας πατήρ. διὰ τοῦτο οἱ ἐμπαθεῖς τὴν ψυχὴν, ὀργῆς τέκνα παρὰ τοῦ ἀποστόλου προσαγορεύονται· καὶ ὁ τῆς ζωῆς ἀποστὰς, ἀπωλείας υἱὸς ὀνομάζεται· καὶ τις βλακώδης καὶ θηλυδρίας, υἱὸς κορασίων αὐτομολούντων προσηγορεύθη. ὡσαύτως καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, οἱ λαμπροὶ τὴν συνείδησιν, υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας προσαγορεύονται· καὶ δυνάμεως υἱοὶ ἕτεροι, οἱ πρὸς τὴν θείαν ἰσχὺν ἑαυτοὺς τονώσαντες. ὅταν τοίνυν πατέρα τὸν Θεὸν λέγειν ἡμᾶς ἐν τῇ προσευχῇ διδάσκῃ ὁ κύριος, οὐδὲν ἕτερον μοι δοκεῖ ποιεῖν, ἢ τὸν ὑψηλόν τε καὶ ἐπηρμένον νομοθετεῖν βίον· οὐ γὰρ δεῖ ψεύδεσθαι διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἀλήθεια, ὥστε λέγειν ὃ μὴ ἐσμὲν, καὶ ὀνομάζειν ὃ μὴ πεφύκαμεν· ἀλλὰ πατέρα λέγοντες ἑαυτῶν, τὸν ἄφθαρτόν τε καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν ἐπαληθεύειν τῷ βίῳ τὴν συγγένειαν. ὁρᾷς ὅσης ἡμῖν παρασκευῆς ἐστὶ χρεία; οἵου βίου; πόσης καὶ ποταπῆς ἐστὶ τῆς σπουδῆς; ὥστε ποτὲ πρὸς τοῦτο τὸ μέτρον τῆς παῤῥησίας ὑψωθείσης ἡμῶν τῆς συνειδήσεως, τολμῆσαι εἰπεῖν τῷ Θεῷ ὅτι πάτερ; εἰ γὰρ περὶ τὰ χρήματα βλέπεις, εἰ περὶ τὴν βιωτικὴν ἀπάτην ἠσχολημένος εἴης, ἢ τὴν ἐξ ἀνθρώπων δόξαν ἀναζητοίης, εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν ταῖς ἐμπαθεστέραις δουλεύοις· ἔπειτα τὴν τοιαύτην προσευχὴν διὰ στόματος λάβοις· τί οἴει ἐρεῖν τὸν εἰς τὸν βίον βλέποντα, καὶ τῆς προσευχῆς ἐπαΐοντα; ἐγὼ τοιούτων τινῶν ῥημάτων ἀκούειν δοκῶ, ὥσπερ εἰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν τοιοῦτον λέγοντος· πατέρα καλεῖς ὁ κατεφθαρμένος τῷ βίῳ τὸν τῆς ἀφθαρσίας πατέρα; τί μολύνεις τῇ ῥυπαρᾷ σου φωνῇ τὸ ἀκήρατον ὄνομα; τί καταψεύδῃ τοῦ ῥήματος; τί καθυβρίζεις τὴν ἀμόλυντον φύσιν; εἰ τέκνον ἦσθα ἐμὸν, ἐκ τῶν ἐμῶν ἀγαθῶν ἔδει πάντως καὶ τὸν σὸν βίον χαρακτηρίζεσθαι· οὐκ ἐπιγινώσκω τῆς ἐμῆς φύσεως ἐν σοὶ τὴν εἰκόνα. ἐκ τῶν ἐναντίων οἱ χαρακτῆρες· τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς

A Contraria verò, cum iis, quæ eiuſdẽ generis ſunt, plane cognationem habent. Non enim poteſt arbor bona malos producere fructus. *Matth. 6.* Si quis igitur graui tardoque corde, vt inquit ſcriptura, atque mendacium quærens, audet orationis verba vſurpare, ſciat is, quòd non cœleſtem patrem inuocat, ſed infernum, qui & ipſe mendax eſt, & eius, quod in vnoquoque cõflatur, mendacij pater exiſtit, ille qui peccatũ & peccati pater eſt. *Ioan. 8.* Propterea animi affectibus ac perturbationibus obnoxij, filij iræ ab Apoſtolo appellantur: & qui à vita deſciuerit, perdi- B tionis filius nominatur: *Coloſſ. 3.* mollis itẽ quiſpiam & effœminatus, filius puellarum transfugientium appellatur. *Ioan. 17.* Similiter etiam ex contrario, conſciẽtia lauta pura ac luculenta præditi, filij lucis & diei appellãtur: virium item filij alij, qui ad diuinum robur ſeſe firmauerint. Cùm igitur vt patrem Deũ in oratione dicamus, *Ephef. 5.* Dominus nos docet, nihil mihi facere aliud videtur, quam ſublimem & altam inſtituere atque præſcribere vitam: non enim vtique mentiri nos veritas docet, vt dicamus nos eſſe, quod non ſimus, & C appellemus nos eo nomine, quod natura nobis attributum non ſit: ſed vt dũm incorruptum, & iuſtum, & bonum patrem noſtrum dicimus, vitæ integritate propinquitatem referamus, eamque veram eſſe oſtendamus. Vide quanto nobis opus ſit apparatu? quali vita? quãto ac quali ſtudio? vt ad eum modum fiduciç erecta tandem conſcientia noſtra ad Deum dicere audeamus, Pater. Nam ſi pecunias ſpectes, ſi circa ſeculares vitæ fraudes occupatus ſis, aut ex hominibus gloriam quæras: ſi vitioſis cupiditatibus ſeruias: deinde eiuſmodi orationem in D ore habeas: quid dicturum eſſe putas eum, qui vitam tuam intuetur, & orationem intelligit? Nam ego quidem eiuſmodi quædam, quaſi Deo ad talem dicente, mihi verba videor audire: Patrem vocas qui vita corruptus es, eum qui incorruptibilitatis & integritatis pater eſt? Cur ſordida tua voce contaminas nomen incorruptũ? cur falsò tibi verbum hoc vſurpas? Cur naturam impollutam dedecoras? ſi filius meus eſſes, meis bonis prorſus etiam tuam vitam inſignem eſſe oportebat: non agnoſco naturæ meæ imaginẽ in te: aduerſariorum ſunt iſta inſignia. quę ſocietas luci cum tene-

bris? quæ vitæ & mortis cognatio eſt? quæ neceſſitudo natura puro cum impuro intercedit? multum intereſt inter benefactorem & raptorem: Inſociabilis inter miſericordem & immitem contrarietas intercedit: alius eſt pater vitiorũ, quæ in te ſunt: nam mea ſoboles paternis bonis decoratur, filius miſericordis miſericors: integri & puri, integer & purus eſt: corruptus alienus eſt ab incorrupto: & vt ſummatim dicam, ex bono bonus, & ex iuſto iuſtus editur: vos autem nõ noui, vnde ſitis. Quocirca prius quàm aliquis vita expiatus & expurgatus ſit, periculoſum eſt in hac oratione audacem eſſe, & patrem ſuum Deum nominare. Verùm audiamus rurſus verba orationis, ſi quo modo fortè crebriore repetitione, rerum occultarum ſententia à nobis animaduerti atque cognoſci poſſit. *Pater noſter qui es in cœlis.* Enimuerò quòd vita cum virtute coniuncta Deus conciliandus ſit, mediocriter à nobis per ea, quæ ſuprà dicta ſunt, oſtenſum eſt. Sed vidẽtur mihi hęc verba etiam profundiorem quandam ſententiam deſignare: hæc enim & patriæ, ex qua excidimus, & cognationis quam amiſimus, recordationem nobis ingenerant. Etenim in illa narratione, quam *Luc. 15.* de adoleſcente exponit, qui ſedem patriam reliquerat, & ad porcinam vitam tranſierat, hiſtoricorum more abitionem eius & luxum narrando, miſeriam humanam Verbum oſtendit: non autem prius eum ad priſtinam felicitatem reducit, quam ſenſum præſentis calamitatis ſuſcepiſſet, & ad ſeſe reuerſus pœnitentiæ verba meditari cœpiſſet: hæc autem aliquo modo cum verbis orationis congruebãt, dicebat enim illic: *Ibidem.* Pater peccaui in cœlum, & coram te: non adiecturus confeſſioni peccatum in cœlum, niſi perſuaſus ſibi patriã eſſe cœlum, quo relicto peccauerat: quapropter etiam eiuſmodi confeſſionis meditatio aditu facilem ei patrẽ efficit, adeò vt etiam accurreret ad eum, & oſculo collum appeteret (quod rationale iugum ſignificat, per Euangelij traditionem homini, qui primum præcepti iugum exuerat, & legem cuſtodem repudiauerat, per os iniectum) atque etiam

A σκότος; τίς ζωῆς καὶ θανάτου συγγένεια; τίς οἰκειότης τοῦ καθαροῦ κατὰ φύσιν πρὸς τὸ ἀκάθαρτον; πολὺ τοῦ εὐεργέτου πρὸς τὸν πλεονέκτην τὸ μέσον. ἄμικτος ἡ τοῦ ἐλεήμονος καὶ τοῦ ἀπηνοῦς ἐναντίωσις· ἄλλος πατὴρ τῶν ἐν σοὶ κακῶν· τὰ γὰρ ἐμὰ γεννήματα τοῖς πατρῴοις ἀγαθοῖς καλλωπίζεται, τέκνον τοῦ ἐλεήμονος ὁ ἐλεήμων, καὶ τοῦ καθαροῦ ὁ καθαρός. ὁ φθορεὺς ἀλλότριος τοῦ ἀφθάρτου, καὶ τὸ ὅλον, ἐξ ἀγαθοῦ ἀγαθός, καὶ ἐκ δικαίου δίκαιος. ὑμᾶς δὲ οὐκ οἶδα πόθεν ἐστέ. οὐκοῦν ἐπικίνδυνον πρὶν καθαρθῆναι τὸν βίον τῆς προσευχῆς ταύτης κατατολμῆσαι, B καὶ πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ὀνομάσαι. ἀλλὰ ἀκούσωμεν τῶν τῆς προσευχῆς ῥημάτων πάλιν, εἴ τις ἄρα γένοιτο ἡμῖν τῶν κρυφίων τοῦ νοῦ κατανόησις διὰ τῆς συνεχεστέρας ἐπαναλήψεως. πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὅτι μὲν οὖν χρὴ τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ τὸν Θεὸν οἰκειώσασθαι, μετρίως ἡμῖν διὰ τῶν προλαβόντων ἐξήτασται λόγων. δοκεῖ δέ μοι καὶ βαθυτέραν τινὰ διάνοιαν ὑποσημαίνειν ὁ λόγος· ταῦτα γὰρ ὑπόμνησιν ἡμῖν ἐμποιεῖ, τῆς τε πατρίδος ἧς ἐκπεπτώκαμεν, καὶ τῆς εὐγενείας, ἧς ἀπεβλήθημεν. C καὶ γὰρ ἐν τῷ κατὰ τὸν νέον διηγήματι, τὸν ἀποστάντα τῆς πατρῴας ἑστίας, καὶ πρὸς τὸν χοιρώδη βίον αὐτομολήσαντα, τὴν ἀνθρώπου ἀθλιότητα δείκνυσιν ὁ λόγος ἱστορικῶς διηγούμενος, τὴν ἀποφοίτησιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσωτίαν, οὐ πρότερον δὲ αὐτὸν ἐπανάγει πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐκληρίαν, πρὶν αἴσθησιν αὐτὸν τῆς παρούσης ἀναλαβεῖν συμφορᾶς, εἰς ἑαυτὸν ἐλθεῖν, καὶ μελετῆσαι τὰ τῆς μεταμελείας ῥήματα· ταῦτα δὲ ἦν συμβαίνοντά πως τοῖς τῆς προσευχῆς λόγοις· ἔφησε γὰρ ἐκεῖ· πάτερ ἥμαρτον εἰς D τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου· οὐκ ἂν προσθεὶς τῇ ἐξομολογήσει τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἁμαρτίαν, μὴ πεπεισμένος πατρίδα εἶναι τὸν οὐρανόν, ὃν καταλιπὼν ἐπλημμέλησεν· διὰ τοῦτο καὶ εὐπρόσιτον αὐτῷ τὸν πατέρα ἡ μελέτη τῆς τοιαύτης ἐξομολογήσεως ἀπεργάζεται, ὥστε καὶ προσδραμεῖν αὐτῷ, καὶ φιλήματι τὸν τράχηλον δεξιώσασθαι· ὅπερ σημαίνει τὸν λογικὸν ζυγόν, τὸν διὰ στόματος ἐπιβληθέντα τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, τῷ ἐκδύντι τὴν προτέραν τῆς ἐντολῆς ζεύγλην, καὶ ἀποσεισαμένῳ τὸν φυλάσσοντα νόμον, περιθεῖναι δὲ αὐτῷ καὶ τὴν

στολὴν, οὐκ ἄλλην, ἀλλὰ τὴν πρώτην, ἧς ἐγυμνώθη διὰ τῆς παρακοῆς, ὁμοῦ τῇ γεύσει τῶν ἀπειρημένων γυμνὸν ἑαυτὸν θεασάμενος. ὅ τε περὶ τὴν χεῖρα δακτύλιος διὰ τῆς ἐν τῇ σφενδόνῃ γλυφῆς, τὴν τῆς εἰκόνος ἐπανάληψιν ὑποσημαίνει. ἀσφαλίζεται δὲ καὶ τοὺς πόδας τοῖς ὑποδήμασιν, ὡς ἂν μὴ γυμνῇ τῇ πτέρνῃ, τῇ κεφαλῇ τοῦ ὄφεως προσεγγίζων, ἐμπέσοι τῷ δήγματι. ὥσπερ τοίνυν ἐκεῖ τῆς παρὰ τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίας αἰτία γέγονε τῷ νέῳ ἡ πρὸς τὴν πατρῴαν ἑστίαν ἐπιστροφή· αὕτη δέ ἐστιν ὁ οὐρανὸς εἰς ὃν πεπλημμεληκέναι τῷ πατρὶ λέγει· οὕτω καὶ ἐνταῦθα δοκεῖ μοι διδάσκων ὁ κύριος τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπικαλεῖσθαι πατέρα, μνήμην σοι ποιεῖσθαι τῆς ἀγαθῆς πατρίδος, ὡς ἂν ἐπιθυμίαν σφοδροτέραν τῶν καλῶν ἐμποιήσας, ἐπιστήσειέ σε τῇ ὁδῷ τῇ πρὸς τὴν πατρίδα πάλιν ἐπαναγούσῃ. ὁδὸς δὲ ἡ πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀνάγουσα, οὐδεμία τίς ἐστιν ἄλλη, εἰ μὴ φυγὴ καὶ ἀπόστασις τῶν περιγείων κακῶν· τῆς δὲ φυγῆς τῶν κακῶν ἐπίνοια, οὐκ ἄλλη μοί τις εἶναι δοκεῖ, πλὴν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοιώσεως. τὸ δὲ ὁμοιωθῆναι Θεῷ, τὸ δίκαιόν τε καὶ ὅσιον καὶ ἀγαθὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἐστὶ γενέσθαι. ὧν εἴ τις, ὡς ἐστὶ δυνατὸν, τοὺς χαρακτῆρας ἐναργῶς ἐν ἑαυτῷ τυπώσειεν, ἀμογητὶ κατὰ τὸ αὐτόματον πρὸς τὸν οὐράνιον χῶρον ἀπὸ τοῦ περιγείου μεταστήσεται βίου. οὐ γὰρ τοπικὴ τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινόν ἐστιν ἡ διάστασις, ὥστε τινὸς μηχανῆς τε ἡμῖν καὶ ἐπινοίας γενέσθαι χρείαν, τὸ βαρύ τι καὶ ἐμβριθὲς καὶ γεῶδες τοῦτο σαρκίον πρὸς τὴν ἀσώματόν τε καὶ νοερὰν διαγωγὴν μετοικίζειν· ἀλλὰ νοητῶς τῆς ἀρετῆς τῆς κακίας κεχωρισμένης, ἐν μόνῃ τῇ προαιρέσει τοῦ ἀνθρώπου κεῖται, πρὸς ὅπερ ἂν ἐπικλιθείη τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἐν ἐκείνῳ εἶναι. ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἕπεται πόνος ἑλέσθαι τὸ ἀγαθόν· τῷ δὲ ἑλέσθαι καὶ τὸ τυχεῖν ἕπεται ὧν τις προείλετο· ἔξεστί σοι εὐθὺς ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι, τὸν Θεὸν ἐν τῇ διανοίᾳ λαβόντι. εἰ γὰρ, καθώς φησιν ὁ ἐκκλησιαστὴς, ὁ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ, σὺ δὲ τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν προφήτην προσκολλήθης· ἀνάγκη πᾶσα τὸν τῷ Θεῷ συνημμένον ἐκεῖ εἶναι ὅπου ἐστὶν ὁ Θεός. προστάξας τοίνυν ἐν τῇ προσευχῇ λέγειν πρὸς ἑαυτὸν τὸν Θεὸν οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὁμοιοῦσθαί σε τῇ θεοπρεπεῖ πολιτείᾳ τῷ οὐρανίῳ κελεύει πατρὶ, καθάπερ καὶ

A ſtola circumdaret eum, non alia, ſed prima, qua per inobedientiã nudatus erat, ſimulatque interdicta guſtaſſet, nudum ſeſe conſpicatus. Annulus itẽ in digito, per ſculpturam palæ imaginis recuperationem ſignificat. Munit autem etiam pedes calceamentis, ne nudo calcaneo capiti ſerpentis appropinquans, incidat in morſum. Quemadmodum igitur illic reuerſio ad patriam ſedem paternæ humanitatis adoleſcenti cauſa extitit (patria autem ſedes erat cœlum, in quod ſe peccaſſe ad patrem dicit) ita etiam hîc mihi Dominus, dum cœleſtem patrem inuocandum eſſe docet, bonam illam patriam in memoriam redigere tibi videtur,

B vt vehementiori bonorũ iniecto deſiderio ſiſtat te ruſus in via ad patriã reducenti. Via autem quæ naturam humanam ad cœlũ ſubducit, nulla eſt alia, niſi fuga & vitatio vitiorũ terrenorum. Porrò fugæ vitiorum ratio mihi non alia iniri poſſe videtur, quam ſi Dei ſimiles euadamus: Deo autem ſimilem fieri, eſt iuſtum pariter ac ſanctum, bonum, & eiuſmodi virtutibus præditum fieri: quarum virtutum, ſi quis, quoad eius fieri poteſt, inſignia manifeſta in ſeſe impreſſerit, ſine labore, nulloque negotio per ſe ſuaque ſponte à terrena vita ad cœleſtẽ locum transferetur. Non enim

C loci interuallo numen diuinum ab humano genere diſtat, vt aliqua machina nobis atque excogitato artificio ſit opus, quo hæc grauis, ponderoſa atque terrena caruncula ad incorpoream pariter & intellectualem habitationem traducatur: ſed virtute à vitio, prout intelligentia percipi datur, ſeparata, in ſolo animi humani propoſito ſitum eſt, vt quocumque cupiditate inclinatus ſit, in eo verſetur. Quoniam igitur nullus labor ſumendo atque eligendo bono

D ſubeſt: atque electionem etiam adeptio ſucceſſuſque proſper ſequitur eorum, quæ ſibi quiſque ſumpſit & elegit: licet tibi ſtatim eſſe in cœlo, vbi Deum in mente ſumpſeris. Nam ſi, vt Eccleſiaſtes inquit, Deus in cœlo eſt: tu verò Deo, ſecundum prophetam, quaſi agglutinatus es & adhæres: omnino neceſſe eſt, vt Deo coniunctus illic ſit, vbi Deus eſt. Cùm igitur præceperit, vt in oratione Deum patrem tuum dicas, non alium, quàm per diuinum vitæ inſtitutum te cœleſte patri ſimilem fieri iubet, quemadmodum etiam

Math. 5. alibi apertius id mandat, dicens: Sitis A perfecti, ſicut etiam pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Si igitur intelleximus eiuſmodi orationis ſententiam: tempus fuerit animos noſtros præparandi, vt aliquando audeamus has voces ſumere in os, ac dicere cum fiducia, *Pater noſter qui es in cœlis.* Quemadmodum enim ſimilitudinis cum Deo manifeſta ſunt indicia, per quæ filius Dei fieri quis po-
Ioan. 1. teſt. (Quotquot enim receperunt eum, inquit, dedit eis poteſtatem, vt filij Dei fierent: recipit autem aliquis in ſeſe Deum, qui boni perfectionem recepit) ita etiã improbi ſimulachri ſua quædam B ſunt ſigna: quibus inſignitus eſſe filius Dei non poteſt, vtpotè contrariæ naturæ imaginem gerens. Vis cognoſcere improbi ſimulachri proprias notas? inuidia, odium, calumnia, ſuperbia, auaritia, vitioſa cupiditas, inſani gloriæ ſtudij morbus: hæc & eiuſmodi ſunt, quibus forma aduerſarij inſignitur atque notatur. Cuius igitur animus eiuſmodi maculis & notis infectus & inuſtus eſt, ſi patrẽ inuocauerit, vter ei pater auſcultabit? nimirum is, qui cognatus eſt inuocanti: is autem non ille cœleſtis, ſed C ſubterraneus eſt. Cuius enim ſigna proximæ cognationis gerit, ille ſuam omnino cognationem agnoſcet. Quocirca improbi atque ſceleſti hominis oratio, quamdiu in improbitate fuerit, diaboli inuocatio eſt: at eius, qui deſtiterit ab improbitate, & viuit in bonitate, bonũ patrem vox inuocabit. Cùm igitur acceſſerimus ad Deum, prius vitam inſpiciamus, an aliquid dignum cognatione diuina in nobis geramus; deinde verò eiuſmodi Verbum proferre audeamus: qui enim patrem dicere iuſſit, mendacium dicere non permiſit. Quocirca D qui ita vitam inſtituerit, vt diuinam generis nobilitatem decet, is rectè ad cœleſtem ciuitatem ſpectat, & patrem cœlorum regem, & patriam ſuam cœleſtem nominans beatitudinẽ. Quónam pertinet illius cõſilij propoſitum atque intentio? Ea, quæ ſupra ſunt, cogitan-
Math. 6. da, vbi Deus: illic fundamenta habitationis ſuæ cuique iacienda eſſe: illic theſauros condendos: illuc cor ſuũ quemque traducere debere: vbi enim theſaurus, ibi etiam cor eſt: ad paternam omni tempore pulchritudinem ſpectandum eſſe, & iuxta illam, ſuum vnumquemque animum exornare debere.

φανερώτερον ἑτέρωθι τὸ τοιοῦτον παρεγγυᾷ, λέγων· γίνεσθε τέλειοι, ὡς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν. εἰ οὖν νενοήκαμεν τὸ τῆς τοιαύτης προσευχῆς τὴν διάνοιαν· καιρὸς ἂν εἴη παρασκευάζειν ἑαυτῶν τὰς ψυχάς, ὥστε ποτὲ θαρσῆσαι τὰς φωνὰς ταύτας ἀναλαβεῖν διὰ στόματος, καὶ εἰπεῖν ἐν παρρησίᾳ, πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὥσπερ γὰρ φανερὰ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοιότητός ἐστι τὰ γνωρίσματα, δι᾽ ὧν ἐστι τέκνον Θεοῦ γενέσθαι τινά· ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτόν, φησιν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· λαμβάνει δέ τις ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν, ὁ τὴν κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἀναλαβὼν τελειότητα· οὕτως ἐστί τινα καὶ τοῦ πονηροῦ χαρακτῆρος ἴδια σημεῖα, ἐν οἷς ὁ γενόμενος υἱὸς Θεοῦ εἶναι οὐ δύναται, τῆς ἐναντίας φύσεως τὴν εἰκόνα φέρων. βούλει γνῶναι τοῦ πονηροῦ χαρακτῆρος τὰ ἰδιώματα; ὁ φθόνος, τὸ μῖσος, ἡ διαβολή, ὁ τῦφος, ἡ πλεονεξία, ἡ ἐμπαθὴς ἐπιθυμία, τὸ κατὰ τὴν δοξομανίαν ἀρρώστημα· ταῦτά ἐστι καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς ἡ μορφὴ τοῦ ἐναντίου χαρακτηρίζεται. ὁ τοίνυν ταῖς τοιαύταις κηλῖσι τὴν ψυχὴν ἐγκεκαυμένος, ἐὰν πατέρα καλέσῃ, ποῖος αὐτῷ πατὴρ ἐπακούσεται; δηλαδὴ ὁ συγγενῶς πρὸς τὸν κεκληκότα ἔχων· οὗτος δέ ἐστιν οὐχ ὁ οὐράνιος, ἀλλ᾽ ὁ καταχθόνιος. οὗ γὰρ τὰ σημεῖα φέρει τῆς ἀγχιστείας, ἐκεῖνος πάντως τὴν ἰδίαν συγγένειαν ἐπιγνώσεται. οὐκοῦν ἡ τοῦ πονηροῦ ἀνδρὸς προσευχή, ἕως ἂν ἐν τῇ πονηρίᾳ ᾖ, τοῦ διαβόλου ἐπίκλησις γίνεται· τοῦ δὲ ἀφεστῶτος τῆς πονηρίας, καὶ ἐν ἀγαθότητι ζῶντος, τὸν ἀγαθὸν πατέρα ἡ φωνὴ προσκαλέσεται. ὅταν τοίνυν προσίωμεν τῷ Θεῷ, πρότερον τὸν βίον ἐπισκεψώμεθα, εἴ τι τῆς θείας συγγενείας ἄξιον ἐν ἑαυτοῖς φέρομεν· εἶθ᾽ οὕτω τὴν τοιαύτην λέξιν θαρσήσωμεν. ὁ γὰρ λέγειν πατέρα προστάξας, τὸ ψεῦδος λέγειν οὐ συνεχώρησεν. οὐκοῦν ὁ τῆς θείας εὐγενείας ἀξίως πολιτευσάμενος, ἐπὶ καλῶς πρὸς τὴν οὐράνιον πόλιν ὁρᾷ, πατέρα τε τὸν τῶν οὐρανῶν βασιλέα, καὶ πατρίδα ἑαυτοῦ τὴν οὐράνιον ὀνομάζων μακαριότητα. εἰς τί φέρει τῆς συμβουλῆς ὁ σκοπός; τὸ ἄνω φρονεῖν, οὗ ὁ Θεός· ἐκεῖ θεμελίους τῆς οἰκήσεως ἑαυτοῦ καταβάλλεσθαι· ἐκεῖ τοὺς θησαυροὺς ἀποτίθεσθαι· ἐκεῖ μετοικίζειν ἑαυτοῦ τὴν καρδίαν, ὅπου γὰρ ἐστὶν ὁ θησαυρός, ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ἡ καρδία· πρὸς τὸ πατρικὸν κάλλος διαπαντὸς βλέπειν, καὶ ἐκείνῳ τὴν ἰδίαν καλλωπίζειν ψυχήν.

οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ Θεῷ, φησὶν ἡ γραφή. ἀπέστω δὲ τῆς σῆς μορφῆς ὁ τοιοῦτος ῥύπος. φθόνου καθαρὸν τὸ θεῖον, καὶ πάσης ἐμπαθοῦς κηλῖδος. μηδὲ σὲ χαρακτηριζέτω τὰ τοιαῦτα πάθη, μὴ φθόνος, μὴ τῦφος, μὴ ἄλλο τι τῶν μολυνόντων τὸ θεοειδὲς κάλλος. ἐὰν τοιοῦτος ᾖς, θαρσήσεις τῇ οἰκείᾳ φωνῇ τὸν Θεὸν προσκαλέσασθαι, καὶ πατέρα ἑαυτοῦ τὸν τοῦ παντὸς δεσπότην ὀνομάσαι, ὄψεταί σε πατρικοῖς ὀφθαλμοῖς, περιστελεῖ σε τῇ θείᾳ στολῇ, καὶ κατακοσμήσει τῷ δακτυλίῳ, καταρτίσει τοὺς πόδας πρὸς τὴν ἄνω πορείαν τοῖς εὐαγγελικοῖς ὑποδήμασιν, ἀποκαταστήσει σε τῇ οὐρανίῳ πατρίδι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A Non eſt acceptio perſonarum apud Deum, inquit ſcriptura. *Rom. 2.* Abſint item à tua forma tales ſordes. Ab inuidia atq; ab omni vitij nota purum & integrum *Ephes. 6.* numen diuinum eſt. Ne te quidem deſignent eiuſmodi vitia: non inuidia, non ſuperbia: *Coloſſ. 3.* non aliud quicquam eorum, quæ diuinam pulchritudinem polluunt ac fœdant. Si talis fueris, ne verearis familiari & amica voce Deum inuocare, & patrem tuum vniuerſi Dominum nominare: intuebitur te paternis oculis, diuina ſtola circumdabit, annulo ornabit, inſtruet ac præparabit B Euangelicis calceamentis pedes ad ſuperum iter: reſtituet te cœleſti patriæ, per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, quem decet gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum, Amen.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

ΛΟΓΟΣ Γ.

Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. C

DE ORATIONE DOMINICA

ORATIO III.

Sanctificetur nomen tuum, Adueniat regnum tuum.

ΤΗΝ σκιὰν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν περιέχων νόμος, καὶ τισὶν αἰνίγμασι τυπικοῖς προαναφωνῶν τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὰν εἰς τὸ ἄδυτον εἰσάγῃ προσευξόμενον τῷ Θεῷ τὸν ἱερέα, πρότερον μὲν καθαρσίοις τισί, καὶ περιρραντισμοῖς ἀφαγνίζει τὸν εἰσιόντα. εἶτα τῇ D ἱερατικῇ στολῇ χρυσῷ καὶ πορφύρᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἄνθεσι τῆς βαφῆς ἐκπρεπῶς ἐξησκημένῃ κατακοσμήσας, τήν τε περιστήθιον ἐπιβαλὼν αὐτῷ μίτραν, καὶ τοὺς κώδωνας τῶν κρασπέδων μετὰ τῶν ῥοΐσκων ἐξάψας· ἄνωθεν δὲ ταῖς ἐπωμίσι διασφίγξας τὸν ἐπενδύτην, καὶ τὴν κεφαλὴν καλλωπίσας τῷ διαδήματι, δαψιλῶς τε τῆς κόμης καταχέας τοῦ μύρου· οὕτως αὐτὸν παράγει ἐπὶ τὸ ἄδυτον, τὰς ἀπορρήτους ἱερουργίας ἐπιτελέσοντα· ὁ δὲ πνευματικὸς νομοθέτης ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπογυ-

Lex quæ futurorum bonorũ continet vmbrã, & typicis quibuſdã ænigmatibus & inuolucris veritatẽ *Hebr. 10.* præſignificat, cùm in occultum ac remotũ templi locum, quod ἄδυτον dicitur (ob id, quòd eò, præter ſacerdotes adire fas nõ eſſet) ſacerdotẽ Deo preces oblaturũ introducit, primùm quidẽ piacularibus quibuſdã ſacrificijs, & circumſperſionibus introiturũ purificat & luſtrat: deinde vbi eum ſtola ſacerdotali, auro, purpura, reliquiſq; floridis tincturæ coloribus eleganter & affabrè facta atque *Leuit. 8.* elaborata exornauerit, pectoralemque mitrã & faſciam eam iniecerit, ac tintinnabula ex fimbriis cum malogranatis ſuſpẽderit: ſupernè quoq; tunicam epomidibus conſtrinxerit, & diademate caput exornauerit: capillumq; largiter infuſo vnguẽto imbuerit: ita demùm eum ad adytum arcana ſacrificia peracturum producit. At ſpiritualis legiſlator Dominus noſter Ieſus Chriſtus, corporalibus

legem velamentis ſpolians atque denudans, & in apertum proferens ænigmata atque inuolucra figurarum: primùm quidem non vnum ex vniuerſo corpore ſegregans, illum ſolum ad colloquium Dei adducit: ſed commune volentibus ſacerdotij beneficium ac munus proponens, cuilibet hanc dignitatem ex æquo largitur: deinde verò non alieno ornatu, qui ex tinctura quadam & ſuperfluo opere textorio exquiſitus ſit, fictam pulchritudinem ſacerdotis oſtentat: ſed proprio atque natiuo eum ornamento circumdat, pro varia veſte purpurea virtutum gratiis excolens. Inſtruit autem etiam pectus non terreno auro, ſed integra puraque conſcientia pulchritudinem cordis exornans: atque huic mitræ pretioſorum quoque lapidum fulgores adaptat: hi autem ſanctorum mandatorum ſplendores ſunt, vt Apoſtolo videtur. Quinetiam femoralibus munit illam partem, cui id indumenti genus ornamento eſt. Prorſus autem non ignoras, quòd pudicitiæ amiculum, ornamentum eius partis ſit. Cùm appendiſſet autem ex fimbriis vitæ ſpiritualia malogranata & tintinnabula (per hæc autem rectè quis præclara opera vitæ cum virtute actæ intellexerit, vt inſigne per hanc vitam iter ſit.) Ex his igitur fimbriis cùm pro tintinnabulo quidem benè ſonantem ſermonem fidei ſuſpendiſſet, pro malogranato verò occultam futuræ ſpei promptitudinem, eam, quæ duriori vita tecta eſt, ita demum ad ἄδυτον, & intimum templi locum producit. Ἄδυτον autem hoc non inanimum neque manu factum, ſed arcanum cordis noſtri penetrale atque conclaue eſt, ſi verè ἄδυτον, id eſt, impenetrabile nequitiæ, & malis cogitationibus inacceſſum ſit. Ornat item caput cœleſti ſenſu, non litterarum figuram aureæ laminæ imprimens, ſed ipſum Deum in principali ratione inſculpens. Vnguentum autem capillo inſpergit, quod ab ipſa anima per virtutes intrinſecus conficitur: atque etiam præparat eum, vt victimam & hoſtiam per myſticum ſacrificium offerat Deo? non aliud quicquam niſi ſeipſum. Qui enim ita à Domino ad hoc ſacrificium per gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei, ſenſum carnis mortificans ducitur, is intra adyta Deum

A γυμνῶν τῶν σωματικῶν προκαλυμμάτων τὸν νόμον, καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγων τὰ τῶν τύπων αἰνίγματα· πρῶτον μὲν οὐχ ἕνα τοῦ παντὸς ἀποκρίνας μόνον εἰς ὁμιλίαν ἄγει Θεῷ· ἀλλὰ παντὶ κατὰ τὸ ἴσον τὴν ἀξίαν ταύτην χαρίζεται, κοινὴν προθεὶς τοῖς βουλομένοις τῆς ἱερωσύνης τὴν χάριν· ἔπειτα δὲ οὐκ ἀλλοτρίῳ κόσμῳ τῷ ἐκ βαφῆς τινὸς καὶ ὑφαντικῆς περιεργασίας ἐξευρημένῳ, τὸ κάλλος τοῦ ἱερέως σοφίζεται· ἀλλ' οἰκεῖον αὐτῷ καὶ συμφυῆ περιβάλλει τὸν κόσμον, ἀντὶ τῆς ποικίλης ἁλουργίδος ταῖς τῶν ἀρετῶν χάρισι περιανθίζων· κοσμεῖ δὲ καὶ τὸ στῆθος, B οὐ γηΐνῳ χρυσῷ· ἀλλ' ἐν ἀκηράτῳ καὶ καθαρᾷ συνειδήσει τὸ τῆς καρδίας ὡραΐζων κάλλος· ἐναρμόζει δὲ τῇ μίτρᾳ καὶ πολυτελῶν λίθων αὐγάς· αὗται δέ εἰσιν αἱ τῶν ἁγίων ἐντολῶν λαμπηδόνες, ὡς τῷ ἀποστόλῳ δοκεῖ. ἀλλὰ καὶ τῇ περισκελίδι τὸ μέρος ἐκεῖνο, ᾧ κόσμος ἐστὶ τὸ τοιοῦτον τοῦ ἐνδύματος κατασφαλίζεται. πάντως δὲ οὐκ ἀγνοεῖς ὅτι τὸ τῆς σωφροσύνης περιβόλαιον, κόσμος τοῦ τοιούτου μέρους ἐστίν· ἀπαρτήσας δὲ τῶν κρασπέδων τοῦ βίου τοὺς νοητοὺς ῥοΐσκους τε καὶ τοὺς κώδωνας· ταῦτα δὲ εἰκότως ἄν τις τὰ C περιφανῆ τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας νοήσειεν, ὡς ἂν ἐπίσημος ἡ κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην πορεία γένοιτο· τούτων οὖν τῶν κρασπέδων ἐξάψας ἀντὶ μὲν τοῦ κώδωνος τὸν εὔηχον λόγον τῆς πίστεως· ἀντὶ δὲ τοῦ ῥοΐσκου τὴν κεκρυμμένην τῆς μελλούσης ἐλπίδος ἑτοιμασίαν, τὴν ὑπὸ στιφροτέρῳ βίῳ κεκαλυμμένην, οὕτω παράγει ἐπὶ τὸ ἄδυτον τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐνδότατον. τὸ δὲ ἄδυτον τοῦτο οὐκ ἄψυχόν ἐστιν, οὔτε χειρόκμητον· ἀλλὰ τὸ κρυπτὸν τῆς καρδίας ἡμῶν ταμεῖον, ἐὰν ἀληθῶς ἄδυτον ᾖ τῇ κακίᾳ, καὶ τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς ἀνεπίβατον. κοσμεῖ δὲ τὴν κεφαλὴν τῷ οὐρανίῳ D φρονήματι, οὐ γραμμάτων τύπον ἐνσημαινόμενος πετάλῳ χρυσῷ, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐντυπώσας ἐν τῷ ἡγεμονικῷ λογισμῷ. μύρον δὲ κατασκεδάζει τῆς κόμης, τὸ παρ' αὐτῆς ἔνδοθεν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ἀρετῶν μυρεψούμενον. θῦμα δὲ καὶ ἱερεῖον προσάγειν αὐτὸν τῷ Θεῷ παρασκευάζει, διὰ τῆς μυστικῆς ἱερουργίας, οὐκ ἄλλο τι ἢ ἑαυτόν. ὁ γὰρ οὕτως παρὰ τοῦ κυρίου πρὸς τὴν ἱερωσύνην ταύτην ἀγόμενος, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς νεκρώσας ἐν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, οὕτως ἱλεοῦται τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἀδύτοις γενόμενος,

A γινόμενος, ἑαυτὸν διὰ τῆς τοιαύτης θυσίας ἱερουργήσας, καὶ παραστήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, θυσίαν ζῶσαν ἁγίαν εὐάρεστον τῷ Θεῷ. ἀλλ' ἐρεῖ τις ἴσως, μὴ ταῦτα κατὰ τὸ πρόχειρον ἔχειν τὴν τῆς προσευχῆς διάνοιαν τῆς προκειμένης ἡμῖν εἰς ἐξήγησιν· περισοφίζεσθαι δὲ ἡμᾶς τοὺς τοιούτους λόγους, οὐκ ἐκ τῶν οἰκείων τοῖς ὑποκειμένοις ἁρμόζοντας. ἀκουέτω πάλιν, ὑπομνησθήτω τῶν πρώτων τῆς προσευχῆς διδαγμάτων. ὁ γὰρ οὕτως ἑαυτὸν παρασκευάσας, ὥστε ἐν παρρησίᾳ τολμῆσαι πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ὀνομάσαι, οὗτος ἀκριβῶς περίκειται τὴν
B στολὴν ἐκείνην, ἣν ὁ λόγος ὑπεγράφειν, καὶ ἠχεῖ τοῖς κώδωσι, καὶ ἐξανθεῖ τοῖς ῥοΐσκοις· καὶ λάμπει περὶ τὸ στῆθος ταῖς τῶν ἐντολῶν αὐγαῖς, καὶ φέρει τοῖς ὤμοις τοὺς πατριάρχας καὶ προφήτας, ἀντὶ τῶν ὀνομάτων, τὰς ἀρετὰς ἐκείνων εἰς τὸν ἴδιον κόσμον μετακοσμήσας· καὶ τὴν κεφαλὴν κοσμεῖ τῷ τῆς δικαιοσύνης στεφάνῳ, καὶ τὴν κόμην ἔχει τῷ οὐρανίῳ μύρῳ διάβροχον, ἐντός τε γίνεται τῶν ὑπερουρανίων ἀδύτων· ἃ παντὶ λογισμῷ βεβήλῳ ἄδυτα ὡς ἀληθῶς ἐστὶ καὶ ἀνεπίβατα. ἀλλ' ὅπως προσήκει παρα-
C σκευάσασθαι τὸν ἱερώμενον, μετρίως ἐν τοῖς ἐξητασμένοις ὁ λόγος ὑπέδειξεν· λοιπὸν δ' ἂν εἴη σκοπεῖν αὐτὴν τὴν αἴτησιν, ἣν προσάγειν ἐκέλευσε τῷ Θεῷ, τὸν ἐντὸς τῶν ἀδύτων γινόμενον. οὐ γάρ μοι δοκεῖ κατὰ τὸ πρόχειρον, εὔληπτον παρέχειν ἡμῖν τὴν διάνοιαν, ψιλῶς τῆς προσευχῆς ἐκτεθέντα τὰ ῥήματα. ἁγιασθήτω, φησὶ, τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. τί ταῦτα πρὸς τὴν ἐμὴν χρείαν; εἴποι τις ἄνθρωπος, ἢ ἐπὶ ἁμαρτίαις ἑαυτὸν διὰ μετανοίας μαστίζων, ἢ ὅπως ἂν φύγοι κατακρατοῦσαν τὴν ἁμαρτίαν, τὸν Θεὸν εἰς συμμαχίαν καλῶν, ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων ἀεὶ τὸν διὰ τῶν πειρασμῶν προσπαλαίοντα, ἔνθεν οἱ θυμοὶ τὸν λογισμὸν τῶν καθηκόντων παρασύρουσιν·
D ἐκεῖθεν αἱ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμίαι τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἐκνευρίζουσιν· ἑτέρωθεν ἡ πλεονεξία πήρωσιν ἐπάγει τῷ διορατικῷ τῆς καρδίας, ὁ τῦφος, ἡ ὑπερηφανία, τὸ μῖσος, ὁ λοιπὸς τῶν ἀντιπαλαιόντων ἡμῖν κατάλογος. οἷόν τι στῖφος πολέμιον ἐκ κύκλῳ περιστοιχισάμενον, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπάγει τῇ ψυχῇ κίνδυνον. εἶτα ὁ ἐκδῦναι ταῦτα διὰ τῆς κρείττονος συμμαχίας σπουδάζων, ποίοις ἂν κυριωτέροις χρήσαιτο λόγοις;

A placat, ſeipſum per tale ſacrificium immolans, ſuumq; corpus hoſtiam viuentem, ſanctam acceptam Deo ſiſtens. Sed fortaſſe dicet aliquis, non hæc, prout prima facie appareat, ſententiam orationis, quam exponendam ſuſcepimus, continere: ſed nos eiuſmodi ſermones, qui rei propoſitæ ex propriis eius verbis collecti non conueniant, comminiſci. Reminiſcatur ergo denuò atque recordetur primam orationis doctrinam: nam qui ita ſeſe parauit, vt liberè Deum patrem ſuum nominare audeat, is planè amictus eſt illa ſtola, quam oratio deſcri-
B pſit, tintinnabulis reſonat, corymbis decoratur, circa pectus præceptorum fulgoribus reſplendet, geſtat humeris patriarchas & prophetas, loco nominũ virtutibus illorũ ad ſui ornatum tranſlatis: caput corona iuſtitiæ ornat, capillum cœleſti vnguento delibutum habet, & intra ſupercœleſtia adyta verſatur: quæ omni cogitationi prophanę reuera ἄδυτα, id eſt impenetrabilia atq; inacceſſa ſunt. Enimuerò quomodo & exornatum & inſtructum eſſe conueniat eum, qui ſacerdotis officio functurus ſit, mediocriter per ea, quæ tractata atque explicata
C ſunt, oratio demonſtrauit: reliquum fuerit ipſam conſiderare petitionem, quam eum, qui intra adytum verſetur, Deo offerre iuſſit: non enim mihi verba orationis nudè expoſita, prima facie percepta facilem nobis ſententiam præbere videntur. *Sanctificetur*, inquit, *nomen tuum, Adueniat regnum tuum.* Quid hæc ad id, quod mihi opus eſt? dixerit aliquis homo, vel propter peccata ſeipſum per pœnitentiam caſtigans, vel vt peccatum inualeſcens effugiat, Deum in auxilium vocans, ſemper in oculis habens eum, qui per tentationes impugnat: hinc ira rationem à conſtantia, moderatione, atque officio deducit: illinc rerum ab-
D ſurdarum cupiditates animi vigorem eneruant: ab altera parte auaritia & rei ſuæ quouis modo agendæ ſtudium perſpicaci parti cordis hebetudinem & cæcitatẽ inducit: faſtus, ſuperbia, odium, reliquuſque aduerſariorum noſtrorum catalogus & numerus, tanquam caterua hoſtium vndique ſe circumfundens, extremorum malorum animæ periculum inducit: & qui hæc firmiori auxilio ſtudeat effugere atque euitare, quibus verbis magis propriis vteretur?

an non quibus Dauid vſus eſt? Eripiat, inquiens, ex odio proſequentibus me? &, Auertantur inimici mei retrorſum? &, Da nobis auxilium ex afflictione? & quemcumque talia ſunt, per quæ auxilium Dei contra aduerſarios excitare licet? Nunc verò modus orandi quid continet? *Sanctificetur nomẽ tuum.* Si enim hoc à me non dicatur, nunquid fieri poteſt, vt nomen Dei ſanctum non ſit? *Adueniat regnum tuum.* Quid enim à poteſtate Dei alienũ eſt? qui, vt inquit Eſaias, totum cœlum palmo cõprehendit? qui amplectitur terram? qui humidam naturam in manu continet & comprehendit? qui omnem mundanam ſimul & & ſupramundanam naturam quaſi in vlnis geſtat? Si igitur nomen Dei ſemper ſanctum eſt, ac nihil effugit vim dominationis Dei, ſed & omnium rerum potitur, & quod ad ſanctificationem attinet, adiectione amplius opus non habet, quippe cui per omnia nihil deeſt, ſed perfectus eſt: quid ſibi vult hoc optatum, *Sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum?* An forſitan tale quidpiam Verbum, per formam orandi tradit, quòd infirma ad boni alicuius acquiſitionem humanam natura ſit, idcirco nihil nobis contingere poſſit eorum, quæ affectamus, niſi diuinum auxilium bonum in nobis conficiat? Porrò caput omnium bonorũ eſt, ſi per meam vitam nomen Dei glorificetur. Poterit autem nobis ex contrario planior fieri intellectus. Audiui alicubi ſacram ſcripturam condemnantẽ illos, qui in cauſſa ſunt, vt Deo obtrectetur. Væ, inquit, propter quos nomen meum malè audit inter gentes. Hoc autem tale eſt. Qui nondum ſermoni veritatis crediderunt, eorum, qui fidem myſterij acceperunt, vitam inſpiciunt, & obſeruant. Cùm igitur nomen quidẽ fidei in aliquibus fuerit, vita verò nomini quaſi obloquatur atque repugnet, quippe vel per auaritiam ſimulachrorum cultui dedita, vel ebrietatum & comeſſationum turpitudine fœdata, & more ſuis in luto luxuriæ immerſa: ſtatim in promptu infidelium ſermo eſt: non in voluntatem & inſtitutum eorum, qui hoc ſeculo facultatibuſque malè vtuntur, ſed in myſterium, quaſi talia facere doceat, criminationem vertens: non enim illum & illum, qui diuinis myſteriis initiatus ſit,

Pſal. 142. Pſal. 34. Pſal. 107. Eſa. 4. Eſa. 52.

A οὐχ οἷς ὁ μέγας Δαβὶδ; ῥυσθείην ἐκ τῶν μισούντων με λέγων; καὶ, ἀποστραφείησαν οἱ ἐχθροί μου εἰς τὰ ὀπίσω; καὶ δὸς ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως; καὶ ὅσα τοιαῦτα δι' ὧν ἔστι τοῦ Θεοῦ τὴν συμμαχίαν κατὰ τῶν ἐναντίων ἐξαναστῆσαι; νυνὶ δὲ τί φησὶν ὁ τῆς προσευχῆς νόμος; ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. εἰ γὰρ μὴ λέγοιτο παρ' ἐμοῦ τοῦτο, ἆρα δυνατόν ἐστι μὴ ἅγιον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα; ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. τί γὰρ τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ ἠλλοτρίωται; τοῦ διειληφότος τῇ σπιθαμῇ τὸν οὐρανὸν ὅλον, καθώς φησιν Ἡσαΐας; τοῦ περιδεδραγμένου τὴν γῆν; τοῦ B περικρατοῦντος ἐν τῇ χειρὶ τὴν ὑγρὰν φύσιν; ὃς πᾶσαν ἐγκόσμιόν τε καὶ ὑπερκόσμιον ἐναγκάλισται κτίσιν; εἰ οὖν ἅγιον ἀεὶ τοῦ Θεοῦ τὸ κράτος, καὶ οὐδὲν ἐκπέφευγε τὸ κράτος τῆς τοῦ Θεοῦ δεσποτείας, ἀλλὰ καὶ κρατεῖ πάντων, καὶ κατὰ τὸν ἁγιασμὸν προσθήκης οὐκ ἐπιδέχεται, ὁ διὰ πάντων ἀνελλιπὴς καὶ τέλειος· τί βούλεται ἡ εὐχή, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου; εἰ τάχα τι τοιοῦτον ὁ λόγος ἐν τῷ εἴδει τῆς προσευχῆς δογματίζει, ὅτι ἀσθενής ἐστι πρὸς ἀγαθοῦ τινὸς κτῆσιν ἡ ἀν- C θρωπίνη φύσις, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν τι γένοιτο τῶν σπουδαζομένων ἡμῖν, μὴ τῆς θείας συμμαχίας τὸ ἀγαθὸν ἐν ἡμῖν κατορθούσης; ἀγαθῶν δὲ πάντων ἐστὶ τὸ κεφάλαιον, τὸ τῷ ἐμῷ βίῳ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐνδοξάζεσθαι. γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐναντίου περιτρανωτέρα ἡ ἔννοια. ἤκουσά που τῆς ἁγίας γραφῆς κατακρινούσης ἐκείνους, οἳ τῆς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας αἴτιοι γίνονται. οὐαὶ γάρ, φησι, δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. τοῦτο δὲ τοιοῦτον ἐστίν. οἱ μήπω πεπιστευκότες τῷ λό- D γῳ τῆς ἀληθείας, πρὸς τὸν βίον τῶν παραδεδεγμένων τὴν τοῦ μυστηρίου πίστιν ἀποσκοποῦσιν. ὅταν τοίνυν τὸ μὲν ὄνομα τῆς πίστεως ἔν τισιν ᾖ· ὁ δὲ βίος ἀντιφθέγγηται τῷ ὀνόματι, ἢ διὰ πλεονεξίας εἰδωλολατρεύων, ἢ ἐν μέθαις καὶ κώμοις ἀσχημονῶν, καὶ τῷ βορβόρῳ τῆς ἀσωτίας ὗς δίκην ἐγκαλινδούμενος· πρόχειρος εὐθὺς παρὰ τῶν ἀπίστων ὁ λόγος· οὐκ εἰς τὴν προαίρεσιν τῶν κακῶς τῷ βίῳ κεχρημένων τὴν κατηγορίαν τρέπων, ἀλλ' ὡς τοιαῦτα πράττειν τοῦ μυστηρίου διδάσκοντος. μὴ γὰρ ἂν γενέσθαι τὸν δεῖνα τὸν τὰ θεῖα μεμυημένον μυστήρια,

ἢ λοίδορον, ἢ πλεονέκτην, ἢ ἅρπαγα, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον κακόν, εἰ μὴ ἔννομον αὐτοῖς τὸ ἁμαρτάνειν ἦν, διὰ τοῦτο χαλεπὴν τοῖς τοιούτοις ἀπειλὴν ὁ λόγος ἐπιθεματίζεται λέγων· ἐκείνοις εἶναι τὸ οὐαί, δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. εἰ δὴ τοῦτο νενόηται, καιρὸς ἂν εἴη, τὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου λεγόμενον κατανοῆσαι. εὔχεσθαι γὰρ πρό γε πάντων οἶμαι χρῆναι, καὶ τοῦτο ποιεῖσθαι τῆς προσευχῆς τὸ κεφάλαιον, τὸ μὴ βλασφημεῖσθαι ἐν τῷ ἐμῷ βίῳ τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δοξάζεσθαι καὶ ἁγιάζεσθαι. ἐν ἐμοὶ οὖν, φησιν, ἁγιασθήτω τὸ ἐπικληθέν μοι ὄνομα τῆς σῆς δεσποτείας, ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τίς δὲ οὕτω θηριώδης καὶ ἄλογος, ὥστε ὁρῶν ἐν τοῖς πεπιστευκόσι Θεῷ βίον καθαρὸν δι' ἀρετῆς κατορθούμενον, πάντων τῶν ἐξ ἁμαρτίας μολυσμάτων καθαρεύοντα, πάσης τῆς πρὸς τὸ χεῖρον ὑπονοίας ἀλλοτριούμενον, λαμπρὸν τῇ σωφροσύνῃ, σεμνὸν τῇ φρονήσει, ἀνδρείας ἔχοντα πρὸς τὰς τῶν παθῶν προσβολάς, μηδαμοῦ ταῖς σωματικαῖς ἡδυπαθείαις μαλακιζόμενον, τρυφῆς καὶ βλακείας καὶ τῆς κατὰ τὸν τῦφον χαυνότητος ὡς ὅτι μάλιστα κεχωρισμένον, τοσοῦτον μετέχοντα τοῦ βίου, ὅσον ἐπάναγκες, ἄκρῳ τῷ ποδὶ τῆς γῆς ἐπιψαύοντα, οὐ ταῖς καθ' ἡδονὴν ἀπολαύσεσι τῷ γηΐνῳ τούτῳ βίῳ καταχωννύμενον, ἀλλ' ὑπερανεστῶτα πάσης τῆς κατ' αἴσθησιν γινομένης ἀπάτης, καὶ πρὸς τὴν ἀσώματον ζωὴν διὰ σαρκὸς ἁμιλλώμενον, ἕνα πλοῦτον νομίζοντα τὴν τῆς ἀρετῆς κτῆσιν, μίαν εὐγένειαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν οἰκειότητα, μίαν ἀξίαν καὶ δυναστείαν μίαν τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ, καὶ ἀδούλωτον εἶναι τοῖς ἀνθρωπίνοις παθήμασιν, ἀχθόμενον τῇ παρατάσει τῆς τοῦ ὑλικοῦ βίου ζωῆς· σπεύδοντα δὲ καθάπερ οἱ διὰ πελάγους κακοπαθοῦντες πρὸς τὸν λιμένα καταντῆσαι τῆς ἀναπαύσεως. τίς τοίνυν τὸν τοιοῦτον ὁρῶν, οὐ δοξάζει τὸ ὄνομα τὸ ἐπικεκλημένον τῷ τοιούτῳ βίῳ; οὐκοῦν ὁ ἐν τῇ προσευχῇ λέγων, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐν ἐμοὶ ταῦτα τῇ δυνάμει τῶν λεγομένων προσεύχεται, γενοίμην τῇ συνεργείᾳ τῆς σῆς βοηθείας, ἄμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, λαλῶν ἀλήθειαν, ἐργαζόμενος δικαιοσύνην·

A vel conuitiatorem, vel fraudatorem & auarum, vel raptorem, vel aliquo alio tali vitio obnoxium futurum fuiſſe, niſi peccare licitum eis eſſet, propterea graues minas talibus ſcriptura intentat: dum dicit, Væ illis, per quos nomen meum malè audit inter gentes. *Eſa. 52.* Si igitur hoc intellectum eſt, tempus fuerit, id quod ex contrario dicitur, conſiderare. Optare enim atque precari antè omnia opinor, atque hoc orationis conſtitui caput oportere, ne propter meam vitam nomen Dei malè audiat, ſed glorificetur & ſanctificetur. In me igitur B ſanctificetur, inquit, nomen tuæ dominationis, quod à me inuocatur, vt videant homines bona opera, & glorificent patrem, qui eſt in cœlis. *Matth. 5.* Quis autem eſt adeò ferus & rationis expers, qui ſi inter eos, qui Deo crediderunt, videat vitam puram, quæ per virtutem exigatur ab omnibus peccati inquinamentis vacuam atque puram, ab omni ſuſpicione mala alienam, temperantia claram, prudentia grauem, fortem & firmam aduerſus affectuum ac perturbationum impetus & incurſus, corporis C voluptatibus nullo modo mollem & effœminatam, à deliciis, à corpore & ignauia, à rumore faſtus quàm maximè remotam, temporalibus facultatibus & reliquo ſeculari cultu, quantum neceſſitas deſideret vtentem, ſummo pede terram tangentem, quæ fruendis percipiendiſque voluptatibus hoc terreo ſæculo non obruatur, ſed ſuperet omnem per ſenſus adhibitam fraudem, per carnem cum incorporea vita certet, vnas diuitias virtutis opes exiſtimet, vnam nobilitatem, neceſſitudinem cum Deo, vnam dignitatem, vnum potentatum, D ſeipſum in poteſtate habere, & humanis affectibus non ſeruire, quæ productione materialis huius ſæculi vitæ doleat & augeatur, ſtudeat autem atque nitatur, quemadmodum illi, qui in mari vexantur atque affliguntur, capere portum requietis. Quis igitur ſi talem videat, nomen, quod ab eiuſmodi vita inuocetur, non glorificet? Quocirca qui in oratione dicit, *Sanctificetur nomen tuum*, vi verborum hæc orat: auxilij tui præſidio atque adiumento fiam irreprehenſibilis & inculpatus, iuſtus, pius: abſtineam ab omni malo facinore: loquens id quod verum, faciens quod iuſtum ſit:

in rectitudine ambulans, temperantia illuſtris, integritate decoratus, ſapientia atque prudentia ornatus, ad ſupera aſpirans, terrena deſpiciens, inſtitutis angelicæ vitæ clareſcens. Hæc & eiuſmodi breuis hæc petitio continet, quæ per orationem ad Deum dicit: Sanctificetur nomen tuum. Non enim aliter per hominem Deus glorificari poteſt, niſi virtus eius teſtetur, diuinam potentiam atque virtutē eſſe cauſſam bonorum. Quæ deinceps ſequitur petitio, regnum Dei optat aduenire. Nunquid nunc regē fieri vult vniuerſi regem, qui ſemper eſt, quod eſt? qui ad omnem mutationem firmus & immobilis eſt? qui non poteſt reperire melius quicquam, in quod tranſeat? Quid igitur ſibi vult optatio, quæ regnum Dei euocat? Ac veram quidem huius rei rationem nouerint illi quibus ſpiritus veritatis occulta myſteria reuelat: nos autem eiuſmodi de hoc dicto opinionē atque ſententiam habemus. Vna rebus vniuerſis ſuperimpoſita eſt ac præſidet vera poteſtas & virtus, quæ vniuerſitatis ſuſcepit imperium, & regnat non violento quodam atque tyrannico potentatu, vt quæ metu ac neceſſitudine ſub imperium ac ditionem ſuam obnoxios ſubiunxerit. Liberam enim ac vacuā ab omni metu nulliuſque dominio ſubiectam cōuenit eſſe virtutem, lubenti animo bonum eligentem atque ſumentem: caput autem omnis boni eſt, viuificæ poteſtati ſubditum eſſe. Quoniā igitur humana natura à boni iudicio fraude inducta aberrauit, & ad contrarium noſtrum arbitrium inclinauit, & omne malum hominum vitam inuaſit, & in poteſtatem ſuam redegit: innumeris modis morte naturæ immixta (omnis enim malitiæ vitioſitatiſque forma tanquam via quædam & aditus morti aduerſum nos exiſtit:) Quoniam igitur eiuſmodi tyrannidi circumuenti atque obnoxij fuimus, tanquam per carnifices quoſdam vel hoſtes, incurſibus affectuum atque perturbationum in ſeruitutē à morte redacti: rectè precamur regnum Dei ſuper nos venire. Non enim aliter prauam corruptionis poteſtatem exuere atque effugere poterimus, niſi viuifica virtus inuicem in nobis imperium ſuſceperit. Si igitur regnum Dei ſuper nos venire petiuerimus, hęc vi verborum Deum precamur:

A ἐν εὐθύτητι πορευόμενος, τῇ σωφροσύνῃ λάμπων, τῇ ἀφθαρσίᾳ κοσμούμενος, τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ φρονήσει καλλωπιζόμενος, τὰ ἄνω φρονῶν, τῶν γηΐνων ὑπερορῶν, ταῖς ἀγγελικαῖς πολιτείαις ἐλλαμπρυνόμενος. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα περιέχει ἡ βραχεῖα αἴτησις αὕτη, ἡ λέγουσα διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ, ὅτι ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως δυνατὸν ἐν ἀνθρώπῳ δοξασθῆναι Θεὸν, μὴ τῆς κατ' αὐτὸν ἀρετῆς τῇ θείᾳ δυνάμει τὴν αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν μαρτυρούσης. ὁ δὲ ἐφεξῆς λόγος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εὔχεται ἐλθεῖν. ἆρα νῦν ἀξιοῖ γενέσθαι βασιλέα

B τὸν τοῦ παντὸς βασιλέα, τὸν ἀεὶ ὄντα ὅπερ ἐστίν; τὸν πρὸς πᾶσαν μεταβολὴν ἀμετάθετον; τὸν οὐκ ἔχοντα εὑρεῖν κρεῖττον εἰς ὃ μεταβήσεται; τί οὖν βούλεται ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ἐκκαλουμένη; ἀλλὰ τὸν μὲν ἀληθῆ περὶ τούτου λόγον γνοῖεν ἂν, οἷς τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἀνακαλύπτει τὰ κεκρυμμένα μυστήρια· ἡμεῖς δὲ τοιαύτην ἔχομεν περὶ τοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν. μία τῶν πάντων ἐπίκειται ἡ ἀληθὴς ἐξουσία καὶ δύναμις, ἡ τοῦ παντὸς διαδεδεγμένη τὸ κράτος, καὶ βασιλεύουσα, οὐ βίᾳ τινὶ καὶ τυ-

C ραννικῇ δυναστείᾳ, φόβοις καὶ ἀνάγκαις ὑποζεύξασα τῇ ὑποταγῇ τὸ ὑπήκοον. ἐλευθέραν γὰρ εἶναι προσήκει παντὸς φόβου τὴν ἀρετὴν καὶ ἀδέσποτον, ἑκουσίᾳ γνώμῃ τὸ ἀγαθὸν αἱρουμένην· ἀγαθοῦ δὲ παντὸς τὸ κεφάλαιον, τὸ ὑπὸ τὴν ζωοποιὸν ἐξουσίαν τετάχθαι. ἐπεὶ τοίνυν τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως ἀποπλανηθεῖσα δι' ἀπάτης ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον γέγονεν τῆς προαιρέσεως ἡμῶν ἡ ῥοπὴ, καὶ πάντη τῷ χείρονι ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων κατεκρατήθη· μυρίαις ὁδοῖς τοῦ θανάτου καταμιχθέντος τῇ φύσει· πᾶσα γὰρ κακίας ἰδέα οἷόν τις

D ὁδὸς τοῦ θανάτου καθ' ἡμῶν γίνεται. ἐπεὶ τοίνυν τῇ τοιαύτῃ τυραννίδι περιεσχέθημεν, καθάπερ δημίοις τισὶν ἢ πολεμίοις, ταῖς προσβολαῖς τῶν παθημάτων τοῦ θανάτου δεδουλωμένοι· καλῶς εὐχόμεθα τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν ἐφ' ἡμᾶς ἐλθεῖν. οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως ἐκδῦναι τὴν πονηρὰν τῆς φθορᾶς δυναστείαν, μὴ τῆς ζωοποιοῦ δυνάμεως ἐφ' ἡμῶν ἀντιμεταλαβούσης τὸ κράτος. ἐὰν οὖν ἐλθεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ αἰτήσωμεν, ταῦτα τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ ἱκετεύομεν·

ἀπαλλαγείην τῆς φθορᾶς, ἐλευθερωθείην τοῦ θανάτου, λύσεως γενοίμην τῶν τῆς ἁμαρτίας δεσμῶν· μηκέτι βασιλευέτω κατ᾽ ἐμοῦ ὁ θάνατος· μηκέτι ἐνεργὸς ἔστω καθ᾽ ἡμῶν ἡ τυραννὶς τῆς κακίας, καὶ μὴ καταχρατείτω μου ὁ πόλεμος, μηδὲ ἀγέτω με δι᾽ ἁμαρτίας αἰχμάλωτον· ἀλλ᾽ ἐλθέτω ἐπ᾽ ἐμὲ ἡ βασιλεία σου, ἵνα ὑποχωρήσῃ ἀπ᾽ ἐμοῦ· μᾶλλον δὲ εἰς τὸ μὴ ὂν μεταχωρήσῃ τὰ νῦν ἐπικρατοῦντα καὶ βασιλεύοντα πάθη· ὡς γὰρ ἐκλείπει καπνὸς, οὕτως ἐκλείψουσι· καὶ ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὕτως ἀπολοῦνται. οὔτε καπνὸς διαχυθεὶς εἰς τὸν ἀέρα σημεῖον τι τῆς ἰδίας ὑπολείπεται φύσεως· οὔτε κηρὸς ἐν πυρὶ γενόμενος ἔτι εὑρίσκεται· ἀλλὰ καὶ οὗτος τὴν φλόγα δι᾽ ἑαυτοῦ θρέψας, εἰς ἀτμὸν καὶ ἀέρα μετεποιήθη, καὶ ὁ καπνὸς εἰς παντελῆ ἀφανισμὸν μετεχώρησεν· οὕτως ἐὰν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐφ᾽ ἡμᾶς ἔλθῃ, πάντα τὰ νῦν ἐπικρατοῦντα, εἰς ἀφανισμὸν περιστήσεται. οὐ γὰρ ὑπομένει τὸ σκότος τὴν τοῦ φωτὸς παρουσίαν· οὐ νόσος ὑγείας ἐπιλαβούσης ἵσταται· οὐκ ἐνεργεῖ τὰ πάθη τῆς ἀπαθείας παρούσης, φροῦδος ὁ θάνατος, ἀφανὴς ἡ φθορὰ, ὅταν ἡ ζωὴ ἐν ἡμῖν βασιλεύει, καὶ ἀφθαρσία τὸ κράτος ἔχῃ. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. ἡ γλυκεία φωνή· δι᾽ ἧς ταύτην ἄντικρυς προσάγομεν τῷ Θεῷ τὴν δέησιν· καταλυθήτω ἡ ἀντικειμένη παράταξις· ἀφανισθήτω τῶν ἀλλοφύλων ἡ φάλαγξ, διαιρεθήτω τῆς σαρκὸς ὁ κατὰ τοῦ πνεύματος πόλεμος· μὴ ἔστω τὸ σῶμα τοῦ πολεμίου τῆς ψυχῆς ὁρμητήριον, ἐπιφαινέσθω μοι βασιλικὴ δυναστεία, ἡ ἀγγελικὴ χεὶρ, αἱ χιλιάδες τῶν εὐθυνόντων, ἡ μυριὰς τῶν κατὰ τὸ δεξιὸν παρισταμένων, ἵνα πέσῃ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου κλίτους ἡ χιλίας τῶν πολεμούντων, πολὺς ὁ ἀντίπαλος, ἀλλὰ τοῖς ἐρήμοις τῆς σῆς συμμαχίας δεινός τε καὶ ἀκαταμάχητος, ἀλλ᾽ ἕως ἂν μόνος ὁ πολεμούμενος ᾖ· ἐπειδὰν δὲ ἡ σὴ βασιλεία φανῇ, ἀπέδρα λύπη καὶ στεναγμός· ἀντεισέρχεται δὲ ζωὴ, καὶ εἰρήνη, καὶ ἀγαλλίαμα. ἢ καθὼς ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ τὸ αὐτὸ νόημα σαφέστερον ἑρμηνεύεται, ὁ τὴν βασιλείαν ἐλθεῖν ἀξιῶν, τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος συμμαχίαν ἐπιβοᾶται; οὕτως γὰρ ἐν ἐκείνῳ εὐαγγελίῳ φησὶν, ἀντὶ τοῦ ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

A corruptioni exemptus ſim, à morte liberatus ſim, ſoluar à vinculis peccati: ne poſthac regnet amplius in me mors: ne amplius aduerſum nos efficax ſit maliciæ vitioſitatiſque tyrannis, ne præualeat aduerſum me hoſtis, neu per peccatum captiuum me ducat: ſed veniat ſuper me regnum tuum, vt recedant & remoueantur à me, imò verò ad nihilum redigantur, quæ nunc imperium tenent & regnant vitia, atque affectus. Vt enim deficit fumus, ita deficient, & vt liqueſcit cera coram igne, ita peribunt. Neque enim fumus retuſus in
B aërem ſignum aliquod ſuæ relinquit naturæ, neque cera, quæ in igni fuit, amplius reperitur: ſed & hæc cùm flammam ſuo nutrimento aluerit, in vaporem & aërem transfunditur, & fumus ad plenam abolitionem redigitur: ita ſi ſuper nos regnum Dei venerit, omnia, quæ nunc dominantur ac principatum tenent, ad interitum redigentur. Non enim tenebræ præſentiam lucis ſuſtinent: non morbus ſanitate ſuperueniente conſiſtit: non vim ſuam affectus & perturbationes exercent, impatibilitate & horum malorum va-
C cuitate præſente: vana atque deſerta mors eſt, è medio corruptio exceſſit, cùm vita in nobis regnat, & incorruptibilitas imperium tenet. *Adueniat regnum tuum.* Dulcis vox: per quam hanc planè precationem Deo offerimus: Rumpatur acies oppoſita: deleatur alienigenarum phalanx, dirimatur bellum carnis aduerſus ſpiritum: ne corpus animæ hoſtis arx & receptaculum ſit, appareat mihi regius potentatus, angelica manus, cohortes regentium: legio à dextris aſſiſtentium, vt cadant ex oppoſita parte pugnantium decem millia: numero pollet ac vehemens eſt aduerſarius, ſed tuo auxilio deſtitutis acer & inuictus, ſed quamdiu
D ſolus fuerit is, qui bello petatur: cum autem tuum regnum apparuerit, recedit dolor, triſtitia, & gemitus: atque in eorum locum vita, pax, & exultatio ſuccedunt. An forſitan, vt à Luca nobis idem intellectus planius explicatur, is qui orat, vt regnum adueniat, auxilium ſancti Spiritus implorat? Nam bis in illo Euangelio, pro eo, quod eſt, veniat regnum tuum,

Adueniat, inquit, ſanctus Spiritus tuus ſuper nos, & purificet nos. Quid temerariæ linguæ homines ad hæc dicent de Spiritu ſancto? qua mente, qua ſententia, quóve intellectu regiam dignitatem ad humilitatem ſeruilem traducunt? Nam quomodo hoſtes Dei id, quod Lucas quidem Spiritum ſanctum dicit, Matthæus autem regnum nominauit, ad ſubditam naturam detrahunt, vice regnantis cum ea, quæ regno ſubdita eſt natura collocantes? Creatura ſeruit. at ſeruitus regnum non eſt. Spiritus autem ſanctus regnum eſt. A communione igitur atque ſocietate creaturæ ſeparatus eſt. Quod enim regnat, regno ſubditum non eſt: quod autem regno ſubditum non eſt, ne creatura quidem eſt. Nam ſeruire creaturæ proprium eſt. Si igitur Spiritus ſanctus regnum eſt, quî fit, vt non confiteantur dominationem, qui ne orare quidem vnquam didicerunt? qui ne norunt quidem quis ſit qui purificet inquinatum? quis item is à quo pendeat regni poteſtas? Veniat ſanctus Spiritus tuus, inquit, & purificet nos. Ergo propria pariter & eximia peculiariſque ſancti Spiritus virtus & efficacia eſt, vt & purificet, & remittat peccata: quemadmodum Euangelicus ſermo teſtatur. Quocirca qui teſtatur eum habere poteſtatem remittendi peccata, ſimul etiam prorſus eum Deitatem habere teſtatur. Atque hoc ipſum etiam de vnigenito ait Apoſtolus, quòd poſteaquam purificationem peccatorum confecerit, ſedeat ad dexteram maieſtatis patris. Vnum igitur amborum eſt opus & purificantis peccatum ſpiritus, & Chriſti, qui peccatorum purificationem præſtitit. Quorum autem vna efficientia eſt, eorum etiam natura prorſus eadem eſt. Omnis enim actio facultatis effectus eſt. Quamobrem ſi actio & facultas eſt vna, quomodo naturæ diuerſitas intelligi poteſt in illis, in quibus nullum facultatis actioniſq; diſcrimen deprehendimus? Vt enim ex ignis proprietatibus, cùm duæ ſint, quod illuminet, & quod incēdat, nō licet ſubiecti diuerſitatē inferre: Ita nec vll⁹, qui prudens ſit, cum ea ſcriptura didicerit vnam eſſe Filij & Spiritus efficientiam, naturę diſcrimen aliquod ſuſpicabitur. Iam vero demonſtratum eſt antea piorum ſen-

Hæc ab interprete omiſſa, quæ citantur ab Euthymio tit.12. Panoplia, nūc addimus.

A ἐλθέτω, φησὶ, τὸ ἅγιον πνεῦμά σου ἐφ' ἡμᾶς, καὶ καθαρισάτω ἡμᾶς. τί ἐροῦσιν οἱ θρασυστομοῦντες πρὸς ταῦτα κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου; τίνι διανοίᾳ τὴν τῆς βασιλείας ἀξίαν εἰς ταπεινότητα δουλείας μετασκευάζουσιν; ὁ γὰρ Λουκᾶς μὲν πνεῦμα ἅγιον λέγει, Ματθαῖος δὲ βασιλείαν ὠνόμασε, πῶς εἰς τὴν ὑποχείριον κτίσιν κατασπῶσιν οἱ θεομάχοι, ἀντὶ τῆς βασιλευούσης τῇ βασιλευομένῃ συγκατατάσσοντες φύσει; ἡ κτίσις δουλεύει, ἡ δὲ δουλεία βασιλεία οὐκ ἔστιν. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον βασιλεία ἐστίν. οὐκοῦν τῆς κατὰ τὴν κτίσιν
B κοινωνίας κεχώρισται. ὃ γὰρ βασιλεύει, οὐ βασιλεύεται· ὃ δὲ μὴ βασιλεύεται, οὐδὲ κτίσις ἐστίν. ἴδιον γὰρ τῆς κτίσεως τὸ δουλεύειν ἐστίν. εἰ οὖν βασιλεία τὸ πνεῦμα, πῶς οὐχ ὁμολογήσουσι τὴν δεσποτείαν, οἱ μηδὲ προσεύχεσθαι πώποτε μεμαθηκότες; οἱ μηδὲ εἰδότες; τίς ὁ καθαρίζων τὸ κεκοινωμένον; τίς δὲ ὁ τῆς βασιλείας ἐξηρτημένος τὴν ἐξουσίαν; ἐλθέτω τὸ ἅγιον πνεῦμά σου φησι, καὶ καθαρισάτω ἡμᾶς. οὐκοῦν ἰδία τε καὶ ἐξαίρετος τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμίς τε καὶ ἐνέργεια, τὸ
C καθαίρειν τε καὶ ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας, ὡς ὁ εὐαγγελικὸς λόγος μαρτύρεται. οὐκοῦν ὁ τὴν δύναμιν τῆς ἀφέσεως αὐτῷ τῶν ἁμαρτιῶν μαρτυρήσας, συνεμαρτύρησε πάντως αὐτῷ τὴν θεότητα. τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ πατρός. ἓν τοίνυν ἑκατέρων τὸ ἔργον, τοῦ τε καθαρίζοντος τὴν ἁμαρτίαν πνεύματος, καὶ τοῦ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν πεποιηκότος Χριστοῦ. ὧν δὲ ἡ ἐνέργεια μία,
D καὶ ἡ φύσις πάντως ἡ αὐτὴ τούτων ἐστίν. πᾶσα γὰρ ἐνέργεια δυνάμεώς ἐστιν ἀποτέλεσμα. εἰ οὖν καὶ ἐνέργεια καὶ δύναμις μία, πῶς ἐστὶν ἑτερότητα φύσεως νοῆσαι, ἐν οἷς οὐδεμίαν κατὰ τὴν δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν διαφορὰν ἐξευρίσκομεν; ὡς γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς τοῦ πυρὸς ἰδιώμασιν, ὅταν δύο, τὸ φωτίζον τε καὶ τὸ καῖον ἐστὶ, τὸ κοινωνεῖν νομίσαι τοῦ προκειμένου ὑπαλλαγήν· οὕτως οὐκ ἄν τις εὖ φρονῶν μίαν ἐνέργειαν ἐκ τῆς γραφῆς διδαχθεὶς τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, διαφοράν τινα φύσεως ὑπονοήσει. ἀλλὰ νῦν προαποδέδεικται τῆς τῶν εὐσεβῶν

δόξαις τὴν αὐτὴν ἐστὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ φύσιν εἶναι, μὴ εἶναι δυνατὸν τὰ ἑτερογενῆ τῇ τοῦ Θεοῦ κλήσει κατονομάζεσθαι· ὡς οὐ λέγεται βάθρον υἱὸς τέκτονος, μηδ᾽ ἄν τις εἴποι τῶν εὖ φρονούντων ὅτι οἰκοδόμος υἱὸν κατεσκευάσατο· ἀλλὰ τῇ τοῦ υἱοῦ καὶ τῇ τοῦ πνεύματος προσηγορίᾳ, τὸ κατὰ τὴν φύσιν συνημμένον ἐπισημαίνεται· ἀνάγκη πᾶσα, ἐπειδὴ τὰ δύο πρὸς τὸ ἓν οἰκείως ἔχει, καὶ μηδὲ πρὸς ἄλληλα διαφόρως ἔχει, τῷ πατρὶ κατὰ τὴν φύσιν ὁ υἱὸς ἥνωται· τῆς δὲ τοῦ υἱοῦ φύσεως διὰ τῶν ἐνεργειῶν ταὐτότητος οὐκ ἀλλότριον ἀποδειχθὲν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μία κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἀποδείκνυται τῆς ἁγίας τριάδος ἡ φύσις, οὐ συγχεομένη ἐφ᾽ ἑκάστης τῆς κατὰ τὸ ἐξαίρετον ἐπιθεωρουμένης αὐταῖς ἰδιότητος, οὐδὲ τῶν γνωρισμάτων ἐν ἀλλήλοις ἀλλασσομένων. τίς οὖν ἡ μανία τῶν πνευματομαχούντων, δουλεύειν τὸν κύριον δογματιζόντων; οἷς οὐδὲ Παῦλος διαμαρτυρόμενος ἐστὶν ἀξιόπιστος, ὅς φησιν· ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμα ἐστίν; ἢ τάχα τὸ ἐλθέτω καθαιρετικὸν τῆς ἀξίας νομίζουσιν; εἶτα οὐκ ἀκούουσι τοῦ μεγάλου Δαβὶδ, καὶ τὸν πατέρα πρὸς ἑαυτὸν ἕλκοντος, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς βοῶντος; Εἰ οὖν ἐπὶ τοῦ πατρὸς τὸ ἐλθεῖν σωτήριον, πῶς ἐπὶ τοῦ πνεύματος τὸ ἐλθεῖν ἐπονείδιστον; ἢ τὸ καθαίρειν τῶν ἁμαρτιῶν, σημεῖον ποιοῦνται τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν ὑφέσεως; καὶ μὴν ἄκουε τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων βοώντων, ὅτι τὸ ἀφιέναι ἁμαρτίας μόνου ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· περὶ τοῦ πατρὸς λέγοντες· τί οὗτος, φησὶ, λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός; εἰ οὖν ἀφίησι μὲν ἁμαρτίας ὁ πατήρ· αἴρει δὲ ὁ υἱὸς τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν· καθαρίζει δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῶν τῆς ἁμαρτίας μολυσμάτων οἷς ἂν ἐγγένηται· τί ἐροῦσιν οἱ τῇ ἰδίᾳ προσπολεμοῦντες ζωῇ; ἀλλ᾽ ἐλθέτω ἐφ᾽ ἡμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ καθαρισάτω ἡμᾶς, καὶ ποιησάτω δεκτικοὺς τῶν ὑψηλῶν τε καὶ θεοπρεπῶν νοημάτων, τῶν διὰ τῆς προσευχῆς ἡμῖν παρὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ὑποδεικνυμένων φωνῆς, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A tentiis, eandem eſſe in Patre & Filio naturam, neque fieri poſſe, vt quæ diuerſi ſunt generis Dei nomine appellentur: quemadmodũ fabri lignarij filius non dicitur ſcannum, neque prudens vllus dixerit ab architecto filium eſſe constructum: ſed ipſa filij & patris appellatione quod ſecundum naturam coniunctum eſt, deſignatur, neceſſe eſt planè cũ duo ſunt neceſſitudine iuncta cum vno, neque inter ſe differunt, ſi cum Patre Filius natura vnitus eſt, eandẽ porrò Spiritum ſanctum habere cum filio naturam ex operationibus demonſtratũ eſt: B colligitur inde vnam ſanctæ Trinitatis demõſtratam eſſe naturam abſque proprietatum confuſione, quæ præcipit in ſingulis ſpectantur perſonis, nec immutatis indiciis quibus à ſe inuicem diſcernuntur. Quis igitur furor eſt eorum, qui Spiritum ſanctum oppugnant, ſeruire Dominum tradentium? quibus ne Paulus quidem, cui fidem habeant, *Rom. 8.* ſatis idoneus teſtis eſt, qui ait: Dominus autem ſpiritus eſt? An forſitan dictionem, *Adueniat*, vim tollendi dignitatẽ habere exiſtimant? & non audiunt C magnum Dauidem etiam patrem ad ſe trahentem: &, Veni ad ſeruandum nos *Pſal. 79.* clamantem? Si igitur in patre, venire ſalutare eſt, quomodo in ſpiritu, venire probroſum & contumelioſum eſt? an à peccatis purgare ſignum eſſe diminutæ dignitatis exiſtimant? Atqui audi in- *Luc. 5.* credulos Iudæos clamantes, quòd remittere peccata ſolius ſit Dei: cùm de patre hoc Verbum dicerent: Quid hic, inquiunt, loquitur blaſphemias? quis poteſt remittere peccata, niſi ſolus Deus? Si igitur pater quidem peccata remittit: filius verò peccatum mundi D tollit: purificat item Spiritus ſanctus à peccati inquinamentis eos, in quibus fuerit: quid dicent, qui ſuam vitam oppugnant? Sed veniat ſuper nos Spiritus ſanctus, & purificet nos, & capaces faciat ſublimium pariter ac diuinorum intellectuum, qui per orationem nobis oſtenduntur à voce Seruatoris, cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

A

DE ORATIONE Dominica

Oratio IIII.

Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

AVDIVI quendam medicinę peritum naturalibus rationib. adductis, quomodo ſeſe ſanitas corporis benè vel ſecus haberet, artificioſè ſermocinantem: ac fortaſſis id quod dicitur etiam nobis ad bonam animæ valetudinem tuendam haud alienum fuerit. Eorum enim, quæ in nobis ſunt, elementorum alicuius à cõuenienti modo deflexionem principium & cauſam eſſe ſtatuebat, ex qua morbus conflaretur; & ex contrario rurſus eorum, quæ malè ac vitio mota atque mutata eſſent, in conuenientem & naturalem modum reſtitutionẽ, morbi cauſſæ curationem atque correctionem eſſe dicebat: atque idcirco conſiderare atque diſpicere putabat oportere, quid maximè in iis, quæ perperam in nobis & inordinatè mouerentur, ſui præualẽtia oppoſiti elementi vim, quam ad ſanitatem ſimul inferret, infringeret atque debilitaret: vt ſi quidem calor præualeret, auxiliũ ei, quòd opprimeretur, præbeatur, & reuocetur id quod exſiccetur & areſcat, ne forte materia tandem deficiente, euaneſcat penitus & extinguatur in ſeſe calor, dum ipſe circa ſeſe abſumitur: ſimiliter etiã ſi quid ex aliis, quæ per contrarium in nobis conſiderantur, modũ ad redundantiam vergendo excedat, vt id auxilium ab arte parti quæ ſuccumbat, ferendo ſiſtatur ac reprimatur. quę ſi facta fuerint, & nihil æquabili elementorum diſtributioni atq; æquilibritati officiat, reduci atque reſtitui corpori ſanitatem, vbi natura quantũ attinet ad temperamentum, non amplius fuerit inæqualis. quorſum igitur ſpectat mihi hoc longũ orationis principiũ? Fortaſſe nõ aliena ſpeculatio, neq; longè à propoſito argumẽto ſe-

ΠΕΡΙ ΕΥΧΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

ΛΟΓΟΣ Δ.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

ΗΚΟΥΣΑ τινὸς ἰατρικοῦ τεχνικῶς τὸν κατὰ τὴν ὑγείαν ἕξεως B φυσιολογοῦντος· ἴσως δὲ ἂν γένοιτο ἡμῖν καὶ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς εὐεξίαν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τὸ λεγόμενον. τὴν γὰρ ἐκ τοῦ μετρίου παρεκτροπὴν τῶν ἐν ἡμῖν στοιχείων τινὸς, ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς κατὰ τὸ πάθος συστάσεως διωρίζετο, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου πάλιν, τὴν ἐπὶ τὸ οἰκεῖόν τε καὶ κατὰ φύσιν τῶν πλημμελῶς παρακινηθέντων ἀποκατάστασιν, θεραπείαν ἔφασκεν τῆς νοσώδους αἰτίας εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο σκοπεῖν ᾤετο δεῖν, ὅτι C μάλιστα τῶν ἐν ἡμῖν ἐν ἀταξίᾳ κινουμένων διὰ τῆς ἰδίας ἐπικρατήσεως ἄτονον ποιεῖν τοῦ ἀντιστοιχοῦντος, τὴν πρὸς τὴν ὑγείαν συνεισφοράν· ὡς εἰ μὲν τὸ θερμὸν ἐπικρατερῆ συμμαχίαν καὶ τῷ δυναστευομένῳ παρέχειν, καὶ ὑπονοστίζειν τὸ ξηραινόμενον. μήπου τῆς ὕλης ὑπολιπούσης, μαρανθείη τελείως καὶ ἀποσβεσθείη ἐν ἑαυτῷ τὸ θερμὸν, αὐτὸ περὶ ἑαυτῷ δαπανώμενον· ὡσαύτως καὶ εἴ τι τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τῶν ἐναντίων ἐν ἡμῖν θεωρουμένων ἐκβαίνοι D τὸν ὅρον, πρὸς τὸ πλεονάζον ἵστασθαι, τῷ ἐλαττουμένῳ τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης συμμαχίαν ἐπάγοντας. τούτων δὲ γινομένων, καὶ μηδενὸς τῆς τῶν στοιχείων ἰσονομίας ἐμποδίζοντος, ἐπανάγεσθαι τὴν ὑγείαν τῷ σώματι, μηκέτι τῆς φύσεως κατὰ τὴν κρᾶσιν ἀνωμαλούσης. τί δέ μοι βούλεται τὸ μακρὸν τοῦτο τοῦ λόγου προοίμιον; τάχα οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τὸ θεώρημα, οὐδὲ πόρρω που τῆς προκειμένης ὑποθέσεως

ἀποκρίνεται. πρόκειται γὰρ εἰς θεωρίαν ἡμῖν τὸ γενηθήτω τὸ θέλημά σου. οὗ δὲ χάριν ἐμνήσθημεν τοῦ κατὰ τὴν ἰατρικὴν θεωρήματος, διὰ τῶν ἐφεξῆς σαφηνίσομεν. ἦν ἐν ὑγείᾳ ποτὲ τὸ νοητὸν ἀνθρώπινον, διά τινων στοιχείων τῶν τῆς ψυχῆς λέγω κινημάτων, κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον ἰσοκρατῶς ἐν ἡμῖν κεκραμένων. ἐπεὶ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ κατισχύσαντος, ἡ αὐτῷ ἐναντίου νοουμένη διάθεσις ἡ ἐγκράτεια κατεκρατήθη τῷ πλεονάζοντι, καὶ τὴν ἄμετρον τῆς ἐπιθυμίας ἐπὶ τὰ μὴ δέοντα κίνησιν τὸ κωλῦον οὐκ ἦν· ἐκ τούτου τὸ ἐπιθανάτιον νόσημα ἡ ἁμαρτία τῇ ἀνθρωπίνῃ συνέστη φύσει. ὁ τοίνυν ἰατρὸς ἀληθῶς τῶν τῆς ψυχῆς παθημάτων, ὁ διὰ τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων γενόμενος, τοῖς ἐν τῇ προσευχῇ νοήμασι, τὸ νοσοποιὸν αἴτιον ὑπεκλύων, ἐπανάγει ἡμᾶς ἐπὶ τὴν νοητὴν ὑγίειαν. ὑγεία δέ ἐστι τῆς ψυχῆς, ἡ τοῦ θείου θελήματος εὐοδία· ὥσπερ δὴ πάλιν τὸ ἐκπεσεῖν τοῦ ἀγαθοῦ θελήματος νόσος ἐστὶ ψυχῆς τελευτώσης εἰς θάνατον. ἐπεὶ οὖν ἠσθενήσαμεν τὴν ἀγαθὴν ἐν τῷ παραδείσῳ δίαιταν καταλιπόντες, ὅτε τοῦ δηλητηρίου τῆς παρακοῆς κόρον ἐνεφορήθημεν, καὶ διὰ τοῦτο τῷ πονηρῷ τούτῳ καὶ ἐπιθανατίῳ νοσήματι κατεκρατήθη ἡ φύσις· ἦλθεν ὁ ἀληθινὸς ἰατρὸς, κατὰ τὸν νόμον τῆς ἰατρικῆς διὰ τῶν ἐναντίων τὸ κακὸν ἐξιώμενος· καὶ τοὺς διὰ τοῦτο τῇ ἀρρωστίᾳ συνενεχθέντας, ὅτι τοῦ θείου θελήματος ἐχωρίσθησαν, πάλιν ἐλευθεροῖ τοῦ νοσήματος, τῇ πρὸς τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ συναφείᾳ. τὰ γὰρ τῆς προσευχῆς ῥήματα, θεραπεία ἐστὶ τῆς ἐγγινομένης τῇ ψυχῇ ἀρρωστίας. εὔχεται γὰρ διά τισιν ὀδύναις τὴν ψυχὴν συνεχόμενος ὁ λέγων· γενηθήτω τὸ θέλημά σου. θέλημα δὲ Θεοῦ ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. ἐπειδὰν τοίνυν εἰς τοῦτο στῶμεν, ὥστε εἰπεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι γενηθήτω καὶ ἐν ἐμοὶ τὸ θέλημά σου· ἀνάγκη πᾶσα πρότερον κατειπεῖν ἐκείνου τοῦ βίου, ὃς ἔξω τοῦ θείου βουλήματος ἦν, καὶ ταῦτα ἐν τῇ ἐξαγορεύσει διεξελθεῖν. ὅτι ἐπεὶ κακῶς ἐνήργησεν ἐν ἐμοὶ διὰ τοῦ φθάσαντος βίου τὸ ἀντικείμενον θέλημα, καὶ ὑπηρέτης ἐγενόμην τοῦ πονηροῦ τυράννου, οἷά τις δήμιος τὴν τοῦ ἐχθροῦ ψῆφον

A iuncta atque diuerſa eſt; propoſitum enim nobis eſt ad conſiderandum, quid ſibi velit, quod dicitur: *Fiat voluntas tua.* Cuius autem rei gratia medici ſpeculamenti meminerimus, deinceps declarabimus & aperiemus. Erat aliquando in ſanitate mente comprehenſibili genus humanum, tanquam elementis quibuſdam, animæ, inquam, motibus ſecundum virtutis rationem æquabiliter in nobis temperatis. Sed poſteaquã præualente vi concupitiua, quæ ex contrario intelligitur, affectio, continentia nempe, ab eo quod nimium & redundans erat, ſubacta eſt: cùm non eſſet, quod immoderatam cupiditatem in res B incommodas & indecoras ruentem reprimeret, & inhiberet: exinde lethalis morbus peccatum humanæ naturę conflatum eſt. Verus igitur animę vitiorum & morborũ medicus, qui propter male habentes in vita hominum verſatus eſt, rationibus iis, quæ in oratione deprehenduntur, cauſſam morbi efficientem tollens, reſtituit nos in eam, quæ mente percipitur, ſanitatem. Sanitas autem animæ, eſt diuinæ voluntatis proſper ſucceſſus: quemadmodum etiam ex contrario, excidiſſe bona voluntate, morbus animæ eſt in mortem deſinentis. Quoniam igitur bona victus ratione C atque habitudine in paradiſo relicta ægrotauimus, cùm de inobedientiæ veneno largiter ſumpſimus, & idcirco hoc graui atque lethali morbo natura ſuccubuit atq; deuicta eſt: venit medicus verus, iuxta præſcriptum medicæ artis per contraria malum ſanans: atque eos qui idcirco in morbum inciderãt, quòd à diuina voluntate receſſerant, rurſus coniunctione cum volũtate diuina à morbo liberat. Nam verba orationis morbi animæ inhærentis curatio ſunt. Precatur enim D nim quaſi quibuſdam doloribus animæ preſſus qui dicit, *Fiat voluntas tua.* Voluntas autem Dei ſalus hominum eſt. Cùm igitur in hoc conſiſtimus, vel ad Deum dicamus, Fiat etiam in me voluntas tua, omnino neceſſe eſt, prius illam vitam incuſare, quæ diuinam voluntatem tranſgreſſa erat, atque hæc per confeſſionem commemorare. Quoniam per ſuperiorem vitam malè in me operata eſt oppoſita contrariaque voluntas, & improbi tyranni miniſter fui, tanquam carnifex quidam exequens aduerſus

Voluntas Dei.

meipſum ſententiam inimici: idcirco meæ perditionis miſertus concede, vt tandem aliquando etiam in me fiat voluntas tua. Vt enim in ſpeluncis obſcuris illato lumine tenebrę euaneſcunt, & caligo recedit: ita ſi tua voluntas in me fuerit, omnis prauus & importunus animi propoſiti motus ad nihilum redigetur. Nam ſobrietas & modeſtia laſciuum & vitioſum mentis appetitum extinguet: animi demiſſio faſtũ abſumet: moderatio ſuperbiæ morbum ſanabit: dilectionis verò bonum magnum numerum oppoſitorũ malorum ex anima expellet: huic enim cedit odium, inuidia, ſimultas, iræ motus, animoſa affectio, inſidiæ, ſimulatio, moleſtiarum & iniuriarum memoria, vindictæ cupido, efferueſcentia ſanguinis circa cor, acerbus & truculẽtus oculus: omnis talium vitiorum grex dilectionis affectione pellitur: ita duplicem ſimulachrorum cultum eijcit efficacia diuinæ voluntatis: duplicem inquã, tum circa ſimulachra, tum circa argentum & aurum, inſaniam atque furorem: quæ ſermo propheticus ſimulachra gentium nominauit. Fiat igitur voluntas tua, vt diaboli voluntas extinguatur. Sed quare precamur, vt à Deo bonum nobis animi propoſitum contingat? quia infirma ad bonum eſt humana natura, poſteaquam ſemel per vitioſitatem eneruata eſt: non enim ita facilè à malo rurſus ad bonum homo reuertitur, vt à bono ad malum acceſſit; quemadmodũ etiam in corporibus talis ratio animaduerti poteſt, quòd non ſimili, neque æquè commoda ac facili ratione, tum ſanum corpus morbo obnoxium fit, tum quod morbo laborauerit, ſanatur. Nam qui paulò antè in ſanitate degebat, vel per vnum vulnus venit in periculum mortis: atque vnus ambitus aut acceſſio febris firmitudinẽ omnem corporis ac vigorem ſoluit: & exiguum ac parum veneni guſtarum, vel penitus interficit, vel quin id faciat, parũ abeſt: & morſum ſerpentis, aut aculeum venenati alicuius animalis, aut lapſum, aut ruinam, aut largiùs, quàm vires ferre poſſint, ſumptum cibum, aut aliquid aliud eiuſmodi, ſtatim vel morbus ſequitur, vel mors: at morbi profligatio multis ſolertibus inuentis & rationibus excogitatis, multa cum difficultate, & artibus medicis cõficitur, ſi fortè etiam con-

Simile. (margin, beside "luntas tua. Vt enim in ſpeluncis obſcu-")

Pſal. 113. (margin, beside "igitur voluntas tua, vt diaboli voluntas")

A Εἰς πέρας κατ' ἐμαυτοῦ φέρων· τούτου χάριν οἶκτον λαβὼν τῆς ἀπωλείας μου, δός ποτε καὶ τὸ σὸν θέλημα γενέσθαι ἐν ἐμοί. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ζοφώδεσι τῶν σπηλαίων φωτὸς εἰσκομισθέντος ὁ ζόφος ἀφανίζεται· οὕτω τοῦ σοῦ θελήματος ἐν ἐμοὶ γενομένου, πᾶσα πονηρὰ καὶ ἄτοπος τῆς προαιρέσεως κίνησις εἰς τὸ μὴ ὂν περιίσταται. ἡ γὰρ σωφροσύνη σβέσει τὴν ἀκόλαστον καὶ ἐμπαθῆ τῆς διανοίας ὁρμήν· ἡ ταπεινοφροσύνη καταδαπανήσει τὸν τῦφον· ἡ μετριότης ἰάσεται τῆς ὑπερηφανίας τὴν νόσον· τὸ δὲ τῆς ἀγάπης ἀγαθὸν πολὺν κατάλογον τῶν ἀντικειμένων κακῶν τῆς ψυχῆς ἀπελάσει· ταύτῃ γὰρ ὑποχωρεῖ τὸ

B μῖσος, ὁ φθόνος, ἡ μῆνις, ἡ κατ' ὀργὴν κίνησις, ἡ θυμώδης διάθεσις, ἡ ἐπιβουλή, ἡ ὑπόκρισις, ἡ τῶν λυπηρῶν μνήμη, ἡ τῆς ἀντιλυπήσεως ὄρεξις, ἡ περικάρδιος τοῦ αἵματος ζέσις, ὁ πικρὸς ὀφθαλμός· ταῦτα ἡ τοιούτων κακῶν ἀγέλη τῇ ἀγαπητικῇ διαθέσει ἐξαφανίζεται· οὕτως ἐκβάλλει τὴν εἰδωλολατρείαν ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ βουλήματος· διπλῆν δὲ φημί, τήν τε περὶ τὰ εἴδωλα, καὶ τὴν περὶ τὸ ἀργύρειον καὶ χρυσίον μανίαν, ἅπερ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ὁ τῆς προφητείας ὀνόμασι λόγος. Γενη-

C θήτω τοίνυν τὸ θέλημά σου, ἵνα σβεσθῇ τοῦ διαβόλου τὸ θέλημα. Διὰ τί δὲ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ γενέσθαι τὴν ἀγαθὴν ἡμῖν προαίρεσιν ἐπευχόμεθα; ὅτι ἀσθενὴς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς τὸ ἀγαθόν ἐστιν, ἅπαξ διὰ κακίας ἐκνευρισθεῖσα. οὐ γὰρ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, ἧς πρὸς τὸ κακὸν ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται, καὶ ἀπὸ τούτου πάλιν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν ἐπανέρχεται· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐστὶ καταμαθεῖν τὸν τοιοῦτον λόγον, ὅτι οὐχ ὁμοίως, οὐδὲ μετὰ τῆς ἴσης ῥᾳστώνης, τό τε ὑγιαῖνον ἐν νόσῳ

D γίνεται, καὶ τὸ νενοσηκὸς ὑγιάζεται. ὁ γὰρ ἐν ὑγείᾳ τέως διάγων, καὶ δι' ἑνὸς πολλάκις τραύματος εἰς τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων κίνδυνον ἦλθε· καὶ μία περίοδος ἢ καταβολὴ πυρετοῦ πάντα τὸν τοῦ σώματος τόνον διέλυσεν, καὶ βραχεῖα δηλητηρίου γεῦσις, ἢ παντελῶς διέφθειρεν, ἢ παρ' ὀλίγον τοῦτο ἐποίησεν, καὶ δῆγμα ἑρπετοῦ, ἢ κέντρον τινὶ τῶν ἰοβόλων, ἢ ὀλίσθημα, ἢ κατάπτωμα, ἢ πλείων τῆς δυνάμεως ἀδηφαγία, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, εὐθέως ἐπηκολούθησεν ἡ νόσος, ἢ θάνατος· ἡ δὲ τοῦ ἀρρωστήματος ἀπαλλαγή, πολλαῖς ἐπινοίαις γίνεται, καὶ δυσκολίαις, καὶ τέχναις ἰατρικαῖς, ἐὰν ἄρα καὶ

γίνηται. διὰ τοῦτο πρὸς μὲν τὸ κακὸν ὑμῖν τῆς ὁρμῆς γινομένης, οὐ χρεία τοῦ συνεργοῦντος, αὐτομάτως ἐν τῷ θελήματι ἡμῶν τῆς κακίας ἑαυτὴν τελειούσης· εἰ δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον γένοιτο ἡ ῥοπή, τοῦ Θεοῦ χρεία τοῦ τὴν ἐπιθυμίαν εἰς ἔργον ἄγοντος. διὰ τοῦτο φαμέν· ὅτι ἐπεὶ τὸ θέλημά σου ἐστὶν ἡ σωφροσύνη· ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, τῇ σῇ δυνάμει κατορθωθείη μοι τὸ ἀγαθὸν τοῦτο θέλημα· οὕτως ἡ δικαιοσύνη, ἡ εὐσέβεια, ἡ τῶν παθῶν ἀλλοτρίωσις. ἡ γὰρ τοῦ θελήματος φωνή, πάσας γενικῶς ἐμπεριλαμβάνει τὰς ἀρετάς, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον τῶν ἐν τῷ ἀγαθῷ νοουμένων, ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ θεωρεῖται. ἀλλὰ τί βούλεται ἡ προσθήκη τοῦ λόγου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς; τάχα μοι δοκεῖ τῶν βαθυτέρων τι δογμάτων ὑποσημαίνειν ὁ λόγος, καί τινα παιδεύεσθαι διδασκαλίαν θεοπρεποῦς διανοίας ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς κτίσεως. ὃ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστι. μεμέρισται πᾶσα ἡ λογικὴ κτίσις, εἴς τε τὴν ἀσώματον καὶ τὴν ἐνσώματον φύσιν. ἔστι δὲ ἀγγελικὴ μὲν ἡ ἀσώματος· τὸ δὲ ἕτερον εἶδος ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι. ἡ μὲν οὖν νοητή, ἅτε δὴ τοῦ βαρυνοῦντος κεχωρισμένη σώματος, τούτου λέγω τοῦ ἀντιτύπου τε, καὶ εἰς γῆν βρίθοντος, τὴν ἄνω λῆξιν ἐπιπορεύεται, τοῖς κούφοις τε καὶ αἰθερώδεσι τόποις ἐνδιατρίβουσα, ἐν ἐλαφρᾷ τε καὶ εὐκινήτῳ τῇ φύσει· ἡ δὲ ἑτέρα διὰ τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν πρὸς τὸ γεῶδες συγγένειαν, οἷόν τινα ἰλύος ὑποστάθμην, κατ' ἀνάγκην τὸν περίγειον τοῦτον εἴληχε βίον. οὐκ οἶδα μὲν ὅτι τοῦ θείου βουλήματος διὰ τούτων οἰκονομοῦντος, εἴ τε πᾶσαν πρὸς ἑαυτὴν οἰκειοῦντος τὴν κτίσιν, ὡς ἂν μήτε τῶν οὐρανίων ὑψωμάτων ἡ κάτω λῆξις ἀμοιρήσῃ, μήτε ὁ οὐρανὸς καθόλου τῶν κατὰ τὴν γῆν ἀμοιρήσειεν, ὡς ἂν γένοιτό τις διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πλάσματος ἑκατέρῳ τῶν στοιχείων μετουσία τῶν ἐν θατέρῳ νοουμένων, τοῦ τε νοεροῦ τῆς ψυχῆς, ὅπερ δοκεῖ συγγενές τι καὶ ὁμόφυλον τῶν κατ' οὐρανὸν εἶναι δυνάμεων, τοῖς γηΐνοις σώμασιν ἐνοικοῦντος, τῆς τε γεηρᾶς ταύτης σαρκὸς ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῶν πάντων εἰς τὸν οὐράνιον χῶρον τῇ ψυχῇ συμμετοικιζομένης. ἁρπαγησόμεθα γάρ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου, εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα.

A ficí poſſit. Idcirco cum ad malum quidem ac vitium in nobis ruit appetitus, non opus eſt adiutore, quippe in voluntate noſtra vitioſitate ſeipſam vltrò perficiẽte: quòd ſi in melius inclinatio fiat, Deo opus eſt, qui ſtudiũ & deſiderium ad opus perducat. Propterea dicimus: Quoniã voluntas tua temperantia eſt: ego verò carneus ſum, venditus ſub peccatũ, virtute tua hæc bona mihi voluntas contingat: ita iuſtitia, pietas, à vitiis alienatio. Nam voluntatis vocabulũ generaliter omneis virtutes in ſe comprehendit, ac quæ ſingulatim in bono intel-
B liguntur, in voluntate Dei omnia animaduertuntur. Sed quid ſibi vult adiectio verbi, *Sicut in cœlo & in terra?* Videtur mihi Sermo aliquã fortaſſe profundiorem indicare ſententiã, & quandam per contemplationem creaturę diuini intellectus tradere doctrinam. Quod autem dico tale eſt. Omnis creatura rationalis partim in incorpoream, partim in corpoream naturam diuiſa eſt. Eſt autem angelica quidem incorporea: altera verò ſpecies, nos homines ſumus. Atque illa quidem, quæ incorporea cùm ſit,
C ſola mente comprehenditur, vt quæ nimirum à grauante corpore remota atq; ſeiuncta ſit (de hoc loquor duro, renitenti, ac pondere ſuo ad terram vergẽte corpore) per ſuperam partem obuerſatur in leuibus & æthereis locis, immorans in agili & expedita natura: altera verò propter corporis noſtri cum terrea natura cognationem, tanquam limi & fæcis quoddam ſedimẽtum, hanc terreſtrem vitam neceſſitate ſortita eſt. Haud equidem ſcio, quid per hæc diuina voluntas diſpoſuerit ac deſtinauerit, ſiue omnem ſibi creaturam cõſociare atque
D conciliare ſtuduerit, vt neque inferna natura cœleſtium altitudinem, neque cœlum terrenarum rerum penitus expers eſſet: vt per hominis formationem atque conditionem vtrique elemento fieret aliqua participatio eorum, quæ in alterutro intelliguntur: cùm & anima, quæ mente conſtat, quæ mens affinis & & cognata cœleſtium virtutũ eſſe videtur, terrenis corporib. inhabitet, & hæc terrea caro in reſtitutione vniuerſorũ in cœleſtẽ locum vnà cum anima tranſmigret. (Rapiemur enim, vt inquit Apoſtolus, in nubibus, in occurſum Domini, in aërẽ, & ſic ſemper cũ Domino erimus.) *Ad Theſ. 1. cap. 4.*

Siue igitur hoc, ſiue aliquid aliud præter hoc diuina ſapientia diſponente, in hanc duplicem vitam ſecta omnis natura rationalis atque diuiſa eſt, vna quidem incorporea, quæ cœleſtem beatitudinem ſortita eſt: altera verò, quæ propter affinitatem, quam cum ea habet, in terra per carnem occupata eſt. Verumtamen boni & honeſti ſtudium æqualiter vtriuſque naturæ eſſentiæ ſimul inſitum & attributum eſt, plenamque item ac ſummam in ſeſe poteſtatem, & ab omni neceſſitate liberam volũtatem in vtriſque patem rerum vniuerſarum præſes effecit, vt animi libero quodam arbitrio atque propoſito regatur, quicquid ratione pariter ac mente honoratum eſt. Sed ſuperna quidem vita penitus à nequitia atque vitioſitate pura eſt, ac nihil quicquam ex iis, quæ ex contrario intelliguntur, cum illa vita conuerſatur atque communionem habet: ſed omnis vitioſus perturbatúſque motus & affectus, quibus rebus genus humanum obnoxium eſt, per infernam vitam vagatur & oberrat. Quamobrem eam, quæ in cœlis eſt, ſanctarũ virtutum vitam à nequitia atq; vitioſitate vacuam, & ab omni peccatorum macula integram ac puram eſſe nouit diuinitùs prædicta ſcriptura. Quicquid autem extra bonum per ipſam ab eo ſeceſſionem malum ſubiit atque ſuſcepit, circa concauam atque depreſſam hanc vitam, ſicuti quædam fæx & limus confluxit: qua ratione inquinatur genus humanum, quo minus diuinum lumen veritatis intueatur, per eiuſmodi tenebras impeditum. Si igitur ſuperna quidem vita ab affectibus & vitiis vacua, integra atque incorrupta eſt; variis autem affectibus & ærumnis demerſa eſt huius terrenæ vitę miſeria, manifeſtum fuerit, quòd ſuperna quidem vita, vtpote ab omni malo pura, per bonã voluntatem Dei proſperè exigatur atq; regatur. Vbi enim malum nõ eſt, bonum prorſus eſſe neceſſe eſt: noſtra autẽ vita, cùm cõmunione & vſu bonorũ exciderit, ſimul etiam excidit diuina voluntate. Idcirco per orationẽ docemur, ita à malo vitam noſtrã expurgare, vt ad ſimilitudinẽ cœleſtis vitæ inſtituti, etiam in nobis abſq; vllo impedimento voluntas Dei exerceatur, perinde ac ſi quis dicat: quemadmodum in thronis & principatibus, & poteſtatibus, & dominationibus, & omni ſupramundano exercitu fit voluntas tua,

A εἴ τε οὖν τοῦτο, εἴτε τι ἕτερον παρὰ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας οἰκονομούσης, ἐν τῇ διπλῇ ταύτῃ ζωῇ μερισθεῖσα πᾶσα ἡ λογικὴ διῄρηται φύσις, ἡ μὲν ἀσώματος τὴν οὐράνιον λαχοῦσα μακαριότητα· ἡ δὲ διὰ σαρκὸς εἰς γῆν ἐπιστρεφομένη, διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν οἰκειότητα. ἡ μέντοι τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ἐπιθυμία, ὁμοτίμως ἑκατέρᾳ συνουσιώθη τῇ φύσει, καὶ τὸ αὐτοκρατές τε καὶ αὐτεξούσιον, καὶ πάσης ἀνάγκης ἐλεύθερον ἴσον ἐπ' ἀμφοῖν ὁ τῶν πάντων ἐπιστάτης ἐποίησεν, ὡς αὐτονόμῳ τινὶ προ-

B αιρέσει οἰκονομεῖσθαι, πᾶν ὅσον λόγῳ τε καὶ διανοίᾳ τετίμηται. ἀλλ' ἡ μὲν ἄνω ζωὴ, καθαρεύει πάντη κακίας, καὶ οὐδὲ ἓν ἐκείνῃ τῶν ἐκ τοῦ ἐναντίου νοουμένων συμπολιτεύεται· πᾶσα δὲ ἐμπαθὴς κίνησίς τε καὶ διάθεσις, τὴν κάτω ζωὴν περιπολεῖ, ἐν οἷς ἐστι τὸ ἀνθρώπινον. διὰ τοῦτο τὴν ἐν οὐρανοῖς τῶν ἁγίων δυνάμεων πολιτείαν ἀμιγῆ κακίας, καὶ παντὸς τοῦ ἐξ ἁμαρτίας μολυσμοῦ καθαρεύουσαν, ὁ θεόπνευστος ἐπίσταται λόγος. πᾶν δὲ ὅσον ἐκτὸς τοῦ ἀγαθοῦ δι' αὐτῆς τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ ὑπέστη κακὸν, περὶ τὴν κοίλην ταύ-

C την ζωὴν, οἷόν τις τρυγία τε καὶ ἰλὺς συνερρύη, ᾗ μολύνεται τὸ ἀνθρώπινον, πρὸς τὸ καθορᾶν τὸ θεῖον τῆς ἀληθείας φῶς διὰ τοῦ τοιούτου σκότους ἐμποδιζόμενον. Εἰ τοίνυν ἀπαθὴς μέν ἐστιν ἡ ὑπερκειμένη ζωὴ καὶ ἀκήρατος, ποικίλοις δὲ πάθεσι καὶ ταλαιπωρίαις καταβεβάπτισται ἡ ἀθλιότης τῆς ὧδε ζωῆς· δῆλον ἂν εἴη, ὅτι ἡ μὲν ἄνω πολιτεία, ἅτε παντὸς κακοῦ καθαρεύουσα, ἐν τῷ ἀγαθῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ κατορθοῦται. ἔνθα γὰρ κακὸν οὐκ ἔστιν, ἀνάγκη πᾶσα ἀγαθὸν εἶναι· ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς ζωὴ τῆς τῶν ἀγαθῶν μετουσίας ἐκπε-

D πτωκυῖα, συνεκπέπτωκεν καὶ τοῦ θείου βουλήματος. διὰ τοῦτο ἐν τῇ προσευχῇ διδασκόμεθα, οὕτως ἡμῶν τοῦ κακοῦ τὴν ζωὴν ἐκκαθαρθῆναι, ὡς καθ' ὁμοιότητα τῆς οὐρανίου διαγωγῆς, καὶ ἐν ἡμῖν ἀνεμποδίστως τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πολιτεύσασθαι, ὡς ἄν τις λέγοι· ὅτι καθάπερ ἐν θρόνοις καὶ ἀρχαῖς, καὶ ἐξουσίαις, καὶ κυριότησι, καὶ πάσῃ τῇ ὑπερκοσμίῳ δυνάμει γίνεταί σου τὸ θέλημα,

μηδαμοῦ

A μηδαμοῦ κακίας παρεμποδιζούσης τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐνέργειαν· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν τελειωθείη, ἵνα πάσης κακίας ἐκποδὼν γενομένης, διὰ πάντων ᾖ τὸ θέλημά σου ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κατευοδούμενον. ἀλλ' ὡς ἀνθυποφέροντός τινος· καὶ πῶς ἐστι δυνατὸν τὴν ἐν ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσι καθαρότητα, τοὺς διὰ σαρκὸς τὴν ζωὴν εἰληχότας κατορθωθῆναι, ἐν μυρίαις φροντίσι διὰ τὰς σωματικὰς χρείας τῆς ψυχῆς ἐμβαθυνούσης; διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ, καθάπερ λύων τὴν τοιαύτην ἀμηχανίαν, τῷ ἑξῆς λόγῳ τὸ δοκοῦν δυσχερὲς πρὸς τὴν προ- B κειμένην σπουδὴν ὑπεκλῦσαι. δόγμα γὰρ οἶμαι διὰ τούτων τῶν λόγων ἡμῖν ὑποτίθεσθαι, ἐν τῷ τὸν ἐφήμερον ἄρτον αἰτεῖν προστάξαι, ὅτι τῷ ἀνενδεεῖ κατὰ τὴν φύσιν, τὸ ὀλιγαρκές τε καὶ μέτριον κατὰ τὸν τῆς ἀπαθείας λόγον συνεξισοῦται. οὐ γὰρ αἰτεῖ τὸν Θεὸν ἐν ταῖς προσευχαῖς ὁ ἄγγελος τὴν χορηγίαν τοῦ ἄρτου, ὅτι ἀπροσδεῆ κέκτηται τῶν τοιούτων τὴν φύσιν· αἰτεῖν δὲ προσετάχθη ὁ ἄνθρωπος, διότι τὸ κενούμενον ἐπιδεὲς τοῦ ἀναπληροῦντος πάντως ἐστί. ῥοώδης δὲ καὶ παροδικὴ τῆς ἀν- C θρωπίνης ζωῆς ἐστιν ἡ σύστασις, ἀντὶ τοῦ ἐκποιηθέντος τὸ ἀνασκευάζον ἐπιζητοῦσα. ὁ οὖν πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπηρεσίαν βλέπων, καὶ μηδὲν ἔξω τοῦ ἀναγκαίου διὰ τῶν ματαίων φροντίδων ἐπισυρόμενος, οὐ πολὺ τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας ἐλαττωθήσεται, τὸ ἀνενδεὲς ἐκείνων καθ' ἑαυτὸν τῇ ὀλιγαρκείᾳ μιμούμενος. διὰ τοῦτο ζητεῖν προσετάχθημεν τὸ πρὸς τὴν συντήρησιν ἐξαρκοῦν τῆς σωματικῆς οὐσίας· τὸν ἄρτον δός, τῷ Θεῷ λέγοντες, οὐ τρυφὴν οὐδὲ πλοῦτον, οὐκ εὐανθεῖς ἁλουργίδας, οὐ D τὸν ἐκ χρυσίου κόσμον, οὐ τὰς τῶν λίθων αὐγάς, οὐ τὰ ἐξ ἀργυρίου σκεύη, οὐ γῆς περιουσίαν, οὐ στρατοπέδων ἀρχήν, οὐ πολέμων τε καὶ ἐθνῶν ἡγεμονίας, οὐχ ἵππων τε καὶ βοῶν ἀγέλας, καὶ τῶν ἄλλων βοσκημάτων πλήθη πολλά, οὐκ ἀνδραπόδων περιουσίαν, οὐ τὴν ἐν ἀγοραῖς περιφάνειαν, οὐ στήλας, οὐκ εἰκόνας, οὐ τὰ ἐκ σηρῶν ὑφάσματα, οὐ τὰ ἐκ μουσικῆς ἀκροάματα, οὐδέ τι τοιοῦτον οὐδέν, δι' ὧν ἀφέλκεται ἡ ψυχὴ τῆς θείας τε καὶ περιττοτέρας φροντίδος· ἀλλὰ τὸν ἄρτον.

malitia atque vitioſitate nuſquam boni actionem impediente: ita bonum etiam in nobis perficiatur & abſoluatur, vt è medio ſublata omni malitia atque nequitia, voluntas tua in animis noſtris per omnia proſperè ſuccedat. Sed quaſi aliquis ex aduerſo ſubijciendo atque opponendo dixiſſet: Et quî fieri poteſt, vt illi, quibus ea ſors obtigit, vt vitam per carnem exigant, eam, quæ in incorporeis virtutibus eſt, puritatem aſſequantur, cùm propter corporis neceſſarios vſus anima innumeris curis demerſa ſit? idcirco mihi videtur tanquam diſcutiens eiuſmodi perplexitatem, id quod ad propoſitum ſtudium difficile videbatur, ſequenti oratione diſſoluiſſe. Certam enim ſtabilémque ſententiam opinor eum nobis per hæc verba tradere, quibus quotidianum panem petere nos iubet: quòd nimirum frugalitas & mediocritas, quantum attinet ad rationem vacuitatis affectuum & vitiorum, obſequetur ei facultati, cui natura nihil deeſt. Non enim Angelus in oratinibus à Deo petit ſibi panem ſubminiſtrari: quoniam præditus eſt natura, quæ nihil earum rerum amplius opus habeat: ſed homo petere iubetur; propterea quòd id, quod euacuatur eo quod repleat omnino opus habeat. Nam fluxa atque tranſitoria vitæ humanæ conditio eſt, pro eo, quod conſumptum & excretum eſt, id quod renouet, requirens. Qui igitur ad naturæ miniſterium reſpicit, & nihil præterquam neceſſe eſt, per vanas curas deſiderat atque requirit, non multum infra vitam angelicam erit, dum ſua frugalitate illorum copiam nulla re amplius egentium imitatur. Idcirco quærere iubemur id, quod ſatis ſit ad naturam corporis conſeruandam. Panem da, ad Deum dicentes, non luxum, non delicias neque diuitias, non floridas veſtes pupureas, non ornamenta aurea, non lapidum fulgores, non vaſa argentea, non agri copiam ac latitudinem, non imperium exercituum, non bellorum & gentium præfecturas, non equorum greges, non boum armenta reliquorumque pecorum magnam multitudinem, non mancipiorum copiam, non claritudinem atque ſplendorem in foro, non columnas, non ſtatuas, non pannos ſericos, non muſica acroamata, neque quicquam tale, per quæ anima à diuina ac potiori cura abſtrahitur: ſed panem.

Vides latitudinem & vbertatem philo-
ſophiæ? quot ſententiæ breui hac voce
comprehendantur? tantum non apertè
per hanc orationem clamat intelligen-
tibus: Deſinite, ô homines, circa res va-
nas cupiditatibus diffundi ac diſtineri:
deſinite laborum aduerſus voſmetipſos
cauſſas & materias accumulare, exiguũ
eſt, quod naturæ debes: cibum debes
carunculæ tuæ, rem & modicum & pa-
ratu facilem, ſi vſum & neceſſitatem in-
tueris, cur aduerſus temetipſum multi-
plicas tributa? Cuius rei gratia tot debi-
tis teipſum obligatum atque ſubiectum
is? argentum ſcrutans, aurum fodiens, &
fulgentem materiã requirens? vt tibi per
eiuſmodi res perpetuus hic tributorum
exactor, vẽter luxu atq; deliciis diffluat?
cui panis, qui id, quod deeſt corpori ſup-
pleat, debetur. Tu verò ad Indos nego-
tiandi cauſſa proficiſceris, & in Barbari-
co mari periclitaris, & anniuerſariis na-
uigationibus teipſum cõmittis, vt rebus
illinc importatis & aduectis, cibum con-
dias, non cõſiderans, quod non vltra pa-
latum ſenſus cõdimentorũ progreditur.
Similiter item quod viſu & aſpectu gra-
tum eſt, quod odore, quod ore & facie
placet, momentaneã quandam & citò
perituram gratiam ac voluptatem ſenſui
præbet: à palato verò promiſcua atque
indiſtincta earũ rerum, quæ immittun-
tur, differẽtia eſt, ęqualiter omnia in ma-
leolentiã & fœtorẽ natura trãſmutante.
Vides finem obſoniorũ apparationis at-
que confectionis? Vides effectum impo-
ſturæ rei culinarię, ciborumq; conditio-
nis? Panẽ pete propter vitę neceſſarium
vſum, huius te corpori debitorẽ natura
fecit. Cætera quæ præter hæc, ſolertia,
deliciis ac luxui deditorũ excogitata &
inuenta ſunt: ea de zizaniorum iuxta ſa-
torum ſemine ſunt. Semen patris fami-
lias, frumentũ eſt, ex frumẽto panis con-
ficitur, at luxus atque deliciæ zizanium
Matth. 13. eſt, quod ab inimico iuxta frumentũ ſa-
tum eſt. Sed homines omiſſo miniſterio
naturę neceſſario, reuera ſuffocantur (vt
alicubi Sermo dicit) vanarũ rerum ſtu-
diis, & infrugiferi manent, dum in his
anima ſeſe perpetuò exercet & occupa-
ta eſt. Forſitan eiuſmodi quippiã etiam
Moyſes per ænigmata atque inuolucra
verborum philoſophari mihi videtur,
qui voluptatis, quæ guſtatu percipitur,
ſerpentẽ Euæ ſuaſorẽ adhibuerit. Aiunt
enim hanc beſtiam, ſerpentem inquam,

A ὁρᾷς τὸ πλάτος τῆς φιλοσοφίας; ὅσα δόγματα
τῇ βραχείᾳ ταύτῃ φωνῇ περιείληπται; μονονου-
χὶ φανερῶς ἐμβοᾷ διὰ τοῦ λόγου τοῖς ἐπαΐου-
σιν· ὅτι παύσασθε οἱ ἄνθρωποι περὶ τὰ μά-
ταια ταῖς ἐπιθυμίαις διαχεόμενοι· παύσασθε
τὰς τῶν πόνων ἀφορμὰς καθ' ὑμῶν αὐτῶν πλεο-
νάζοντες, μικρόν ἐστι τὸ τῆς φύσεως ὄφλη-
μα· τροφὴν χρεωστεῖς τῷ σαρκίῳ σου, πρᾶ-
γμα μέτριόν τε καὶ εὐπόριστον, εἰ πρὸς τὴν
χρείαν βλέποις· διὰ τί πολυπλασιάζεις κα-
τὰ σεαυτοῦ τοὺς φόρους; ὑπὲρ τίνος τοσούτοις ὀ-
φλήμασι σεαυτὸν φέρων ὑπέζευξας; ἄργυρον
μεταλλεύων, καὶ χρυσὸν ὀρύσσων, καὶ τὴν δια-
B φαίνουσαν ὕλην ἀναζητῶν; ὡς ἂν εἴη διὰ τῶν
τοιούτων ὁ διηνεκὴς οὗτος φορολόγος ἡ γαστὴρ
τρυφῶν; ἧς τὸ χρέος ἄρτος ἐστίν, ὁ ἀναπλη-
ρῶν τὸ ἐνδέον τῷ σώματι. σὺ δὲ εἰς Ἰνδοὺς
ἐμπορεύῃ, καὶ βαρβαρικῇ παρακινδυνεύεις
θαλάσσῃ, καὶ ἐνιαυσίοις ναυτιλλίαις σεαυτὸν
ἐκδίδως, ἵνα τοῖς ἐκεῖθεν ἀγωγίμοις τὴν τροφὴν
ἡδύνῃς, οὐ σκοπῶν ὅτι μέχρι τῆς ὑπερῴας ἡ
τῶν ἡδυσμάτων αἴσθησις τὸν ὅρον ἔχει. ὡσαύτως
δὲ τὸ εὐφανές, τὸ εὔπνουν, τὸ εὔστομον, ὠκύ-
μορόν τινα καὶ ἀκαριαίαν παρέχεται τῇ αἰσθή-
C σει τὴν χάριν· ἀπὸ δὲ τῆς ὑπερῴας ἀδιάκρι-
τος τῶν ἐμβαλλομένων ἡ διαφορά, ὁμοτίμως
τὰ πάντα τῆς φύσεως πρὸς δυσωδίαν ἀλ-
λοιούσης. ὁρᾷς τὸ πέρας τῆς ὀψοποιίας; ὁρᾷς
τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀρτυτικῆς μαγγανείας;
τὸν ἄρτον αἴτει διὰ τὴν τῆς ζωῆς χρείαν,
τούτου σε ὀφειλέτην ἐποίησεν ἡ φύσις τῷ σώ-
ματι. τὰ δ' ὅσα προσεύρηται ταῖς τῶν τρυφών-
των ἐπινοίαις, ταῦτα τῶν ζιζανίων ἐστὶ παρα-
σπορᾶς· ὁ σπόρος τοῦ οἰκοδεσπότου ὁ σῖτός ἐστιν,
D ἐκ δὲ τοῦ σίτου ὁ ἄρτος γίνεται· ἡ δὲ τρυφὴ τὸ
ζιζάνιον ὃ παρεσπάρη παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῷ
σίτῳ. ἀλλ' ἀφέντες οἱ ἄνθρωποι διὰ τὴν ἀ-
ναγκαίαν λειτουργίαν τῇ φύσει, οὕτως συμπνί-
γονται, καθώς φησί που ὁ λόγος, ταῖς περὶ τὰ
μάταια σπουδαῖς, καὶ ἀτελεσφόρητοι μένουσι,
πρὸς ταῦτα τῆς ψυχῆς ἑαυτὴν εἰς τὸ διη-
νεκὲς ἀσχολούσης. τάχα μοι δοκεῖ τοιοῦτόν τι καὶ
ὁ Μωϋσῆς δι' αἰνιγμάτων φιλοσοφεῖν, τῆς κα-
τὰ τὴν γεῦσιν ἡδονῆς σύμβουλον τὸν ὄφιν πα-
ραστήσας τῇ Εὔᾳ. φασὶ γὰρ τὸ θηρίον τοῦτο τὸν ὄφιν,

εἰς τὴν κεφαλὴν ἀπαγάγῃ τῇ ἁρμονίᾳ εἰς ἣν παραδύεται, μὴ ἂν ἐκ τοῦ οὐραίου ῥᾳδίως παρὰ τῶν ἀντισπώντων ἀνελκυσθῆναι, τῆς ῥαχίας φυσικῶς τῆς φολίδος εἰς τὸ ἔμπαλιν πρὸς τὴν τῶν ἐφελκομένων βίαν ἀντιβαινούσης· καὶ οὗ κατὰ τὸ ἔμπροσθεν ἀκώλυτος ἐστὶν ἡ διάδυσις, τῷ λείῳ τῆς φολίδος ὀλισθαινούσης, τούτου ἀμήχανος ἡ ἐκ τῶν κατόπιν ἀνάλυσις, ταῖς τῶν λεπίδων προσβολαῖς ἀντισπωμένη. δεικνύοντος οἶμαι τοῦ λόγου, ὅτι τὴν ἡδονὴν εἰσιοῦσαν καὶ παραδυομένην τῇ τῆς ψυχῆς ῥαχίᾳ, φυλάττεσθαι χρὴ, καὶ ἀποφράττειν, ὡς ἔνι μάλιστα τὰς ἁρμονίας τοῦ βίου. οὕτω γὰρ ἂν καθαρὰ φυλαχθείη τῆς τῶν θηρίων ἐπιμιξίας ἡ ἀνθρωπίνη ζωή. Εἰ δέ τινα πάροδον καθ' ἡμῶν λάβοι, διαλυθείσης ἐν ἡμῖν τῆς ἐναρμονίου ζωῆς, ἐμφωλεύσει διὰ τούτων ὁ τῆς ἡδονῆς ὄφις, τοῖς τῆς διανοίας χηράμασι δυσέκκλητος διὰ τῶν φολίδων γινόμενος. φολίδας δὲ ἀκούων, τὰς πολυτρόπους τῶν ἡδονῶν ἀφορμὰς διὰ τοῦ αἰνίγματος νόησον. ἓν γὰρ θηρίον τῷ γενικῷ λόγῳ, τὸ καθ' ἡδονὴν ἐστὶ πάθος· αἱ δὲ ποικίλαι καὶ πολύτροποι τῶν ἡδονῶν ἰδέαι, αἱ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐμμιχθεῖσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, αὗται εἰσὶν αἱ περὶ τὸν ὄφιν φολίδες, τῇ ποικιλίᾳ τῶν παθημάτων κατάστικτοι. εἰ οὖν φεύγεις τὴν τοῦ θηρίου συνοίκησιν, φύλαξαι τὴν κεφαλὴν, τουτέστι τὴν πρώτην τοῦ κακοῦ προσβολήν· εἰς τοῦτο γὰρ φέρει τῆς ἐντολῆς τοῦ κυρίου τὸ αἴνιγμα, αὐτός σου τηρήσει πτέρναν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ κεφαλήν· μὴ δῷς πάροδον τῷ ἑρπηστῇ πρὸς τὸ ἐνδότερον εἰσέρποντι, καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς ὅλον ἑαυτοῦ τὸν ὁλκὸν συνεπισφέροντι· μεῖνον ἐπὶ τῆς χρείας· ὅρος ἔστω σοι τῆς τοῦ ζῆν φροντίδος, ἡ διὰ τῶν ἐπιτυχόντων τοῦ ἐνδέοντος πλήρωσις. Εἰ δὲ καὶ σοὶ ὁ τῆς Εὔας σύμβουλος διαλέγοιτο, περὶ τοῦ κατὰ τὴν ὄψιν καλοῦ, καὶ τὴν γεῦσιν ἡδέος, καὶ ζητοίης ἐπὶ τῷ ἄρτῳ τὸ ὄψον τὸ τοιόνδε, καὶ τὸ διὰ τῶν τοιῶνδε ἡδυσμάτων ὀψοποιούμενον, εἶτα διὰ τούτων ἔξω τῶν ἀναγκαίων ὅρων τὴν ἐπιθυμίαν ἄγοις, τότε ὄψει τὸν ἑρπηστὴν κατὰ τὸ λεληθὸς πρὸς πλεονεξίαν ἀκολούθως μεθέρποντα. ἀπὸ γὰρ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, ἐπὶ τὴν ὀψοφαγίαν ἕρψας, πρὸς τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡδὺ μεταβήσεται,

A ſi compagi atque commiſſuræ, per quam repere conetur, caput ſubduxerit atque perpulerit, haud facilè à poſteriori parte ab obnitentibus poſſe retrahi per dorſum, ſquama naturaliter in contrarium aduerſus vim attrahentium reſiſtente: quod facere non prohibetur ab anteriore parte elabi atque penetrare nitens, leuitate ſquamæ labente, id à poſteriore parte reſoluere atque retrahere tentans, obtinente vi ſquamarum, aſſequi non poteſt: oſtendente, opinor, ſcriptura, quòd voluptatem introeuntem, & animæ dorſo obrepentem cauere oportet, & quàm maximè fieri B poteſt, vitæ compages obturare; ita enim à conſuetudine beſtiarum vita humana pura ſeruari poſſit. Quòd ſi aliquem aditum aduerſum nos nactus fuerit, vita compoſita nimirum in nobis diſſoluta, latitabit per has compages diſſolutas ſerpens voluptatis, nec propter ſquamas ex mentis receſſibus ac latebris facilè eijci poterit. Porro ſquamas cùm audis, multiplices ac varias voluptatum materias & occaſiones per ænigma atque inuolucrum verbi intellige. Vna enim generali verbo beſtia eſt volupta- C tis affectus: ſed variæ multiplicéſque voluptatum formæ, vitæ humanæ per ſenſus immixtæ atque inhæreſcentes, hæ ſquamæ ſerpentis ſunt, varietate affectuum quaſi maculis diſtinctæ. Si igitur fugis beſtiæ contubernium atque cohabitationem, caue caput, hoc eſt, primum mali impetum & incurſum: ad hoc enim præcepti Domini pertinet inuolucrum & ænigma: Ipſe obſeruabit calcaneum tuum, & tu obſeruabis caput eius. Ne des aditum ſerpenti ad interiora irrepenti, & à primo initio omne ſuum volumen ſimul inferenti: mane atque conſiſte in vſu neceſſario, D terminus eſto tibi vitæ ſolicitudinis, per res obuias & parabiles neceſſarij vſus atque defectus expletio. Quòd ſi tecum quoque conſiliarius Euæ ſermocinetur de eo, quod aſpectu pulchrum, guſtatu ſuaue ſit, & præter panem tale obſonium talibuſque condimentis paratum quæras; deinde per hæc cupidinem & appetitum extra neceſſarij vſus terminos educas, tunc videbis ſerpentem latenter ad auaritiam deinceps proſerpentem. Cùm enim à neceſſario cibo ad ingluuiem ſerpſerit, ad id quod aſpectu iucundum eſt tranſibit,

Gen. 3.

vaſa ſplendida atque elegãtia quærens, miniſtros item venuſtos ac delicatos, lectos argẽteos, ſtrata mollia, tegumenta pellucida atque auro intertexta, ſolia, tripodas, balneas, & vaſa ad lauandum, labra, crateras, hauſtra atque ryta, pſycteras & refrigeratoria, cyathos, gutturnia, candelabra, acerras, atque eiuſmodi res requirens: per hæc enim rem ſuam qualibet ratione augendi cupiditas ingreditur. Nam ne ſumptus ſubſidium & apparatus ad eiuſmodi res deſit, reditibus opus eſt, per quos conficiantur & comparentur ea quæ deſiderãtur & requiruntur. Ergo flere illum & illum oportet, & plorare contubernalem, multóſque, qui ſuis rebus excident, miſerabiles fieri, vt per illorum lacrymas huic magnificentia atque oſtentatio menſæ ſplendeſcat. Cum autem etiam his ſe ſerpens inuoluerit atque implicuerit, & ventrem cibo potuque ad voluntatem exquiſito impleuerit: poſt ingurgitationem ac repletionem deinceps ad libidinoſam rabiem inuoluendo ſeſe delabetur. Id autem extremum eſt humanorum malorum. Vt igitur nihil horum accidat, facultate panis vitam circũſcribit, obſonium quærens quod ab ipſa natura tibi paratur. Id autem potiſſimum quidem bona conſcientia eſt, iuſto vſu panem condiẽs. Quòd ſi etiam ſenſum gulæ demulceri vis, obſonium tibi eſto indigentia, &, vt ne ſatietas ſatietati addatur, neu crapula infringatur & hebetetur appetitus: ſed cibum tuum præcedant præceptorum ſudores. In ſudore & labore veſceris pane tuo. Vides Sermonis primam obſonij confectionem? Sufficit tibi ad hunc vſum vſque mente occupari, imò verò huc vſque animam ſollicitudinibus panis illiges: ac dic ei, qui educit panem de terra: dic coruos paſcenti, qui omni carni cibum dat, qui manum aperit, & omne animal bona voluntate replet: à te mihi vita eſt, à te quoque mihi vitæ ſubſidiũ contingat: tu da panem, id eſt, ex iuſtis laboribus cibum adipiſcar. Nam ſi Deus iuſtitia eſt, non habet à Deo panem, qui ex re fraudulenter & iniuſtè parta cibum habet. ipſe compos voti es, niſi ex alienis copia atque facultas, niſi ex lacrymis reditus, ſi nemo propter tuam ſatietatem eſuriit, ſi nullus ob tuam repletionem ingemuit. Dei panis maximè talis eſt, iuſtitiæ fructus, pacis ſpica, non permixta neque inquinata zizanij ſeminibus.

Geneſ. 3. (margin, beside "cedant præceptorum ſudores")

Pſal. 146. (margin, beside "dic ei, qui educit panem de terra")

A σκευὴν λαμπρὰν ζητεῖν, καὶ ὑπηρέτας ἁβροὺς καὶ κλίνας ἀργυρᾶς, στρωμνὰς μαλακάς, καλύμματα διαφανῆ καὶ χρυσόπαστα, θρόνους, τρίποδας, πλυνούς, κρατῆρας, ῥυτά, ψυκτῆρας, οἰνοχοάς, χέρνιβα, λυχνίας, θυμιατήρια καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιζητεῖν. διὰ τοῦτο γὰρ ἡ ἐπιθυμία τῆς πλεονεξίας εἰσέρχεται. ἵνα γὰρ ἡ πρὸς τὰ τοιαῦτα μὴ λίποι παρασκευή, προσόδων χρεία, δι' ὧν συμπορισθήσονται τὰ ζητούμενα. ἐκεῖνον κλαῦσαι χρὴ τὸν δεῖνα, καὶ οἰμῶξαι τὸν σύνοικον, καὶ πολλοὺς ἐλεεινοὺς γενέσθαι τῶν ἰδίων ἐκπίπτοντας, ἵνα διὰ τῶν δακρύων ἐκείνων ἡ περὶ τὴν τράπεζαν τούτῳ τραγῳ-
B δία λαμπρύνοιτο. ἐπειδὰν δὲ καὶ τούτοις ὁ ὄφις ἑαυτὸν ἐπιλίξῃ, καὶ πλήσῃ τὴν γαστέρα τὴν κατὰ γνώμην, ἀκολούθως μετὰ τὰς πλησμονὰς ἐπὶ τὴν ἀκόλαστον λύσσαν ἰλυσπώμενος καταφέρεται. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἔσχατον τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν. ὡς ἂν οὖν μηδὲν γένοιτο τούτων, τῇ εὐπορίᾳ τοῦ ἄρτου τὴν ζωὴν περιορίζεται, ὄψον ζητῶν τὸ παρ' αὐτῆς ὀψοποιούμενόν σοι τῆς φύσεως. τοῦτο δέ ἐστι, μάλιστα μὲν ἡ ἀγαθὴ συνείδησις, τῇ δικαίᾳ με-
C ταλήψει τὸν ἄρτον ἡδύνουσα. εἰ δὲ καὶ τὴν κατὰ τὸν λαιμὸν αἴσθησιν ἥδεσθαι θέλεις, ὄψον σοι γενέσθω ἡ ἔνδεια, καὶ τὸ μὴ ἐπιβάλλειν κόρον τῷ κόρῳ, μηδὲ ἀπαμβλύνειν τῇ κραιπάλῃ τὴν ὄρεξιν· ἀλλὰ προηγείσθωσάν σοι τῆς τροφῆς τῶν ἐντολῶν οἱ ἱδρῶτες. ἐν ἱδρῶτι καὶ πόνῳ φαγῇ τὸν ἄρτον σου. ὁρᾷς τὴν πρώτην ὀψοποιΐαν τοῦ λόγου; ἀρκεῖ σοι τὸ μέχρι τῆς χρείας ταύτης ἀσχολεῖν τὴν διάνοιαν· μᾶλλον δὲ μέχρι τούτου τὴν ψυχὴν ταῖς περὶ τοῦ ἄρτου μερίμναις ἐνδήσεις· ἀλλ' εἰπὲ τῷ τὸν ἄρτον ἐκ γῆς ἐξάγοντι·
D εἰπὲ τῷ τοὺς κόρακας τρέφοντι, τῷ διδόντι τροφὴν πάσῃ σαρκί, τῷ ἀνοίγοντι τὴν χεῖρα, καὶ πληροῦντι πᾶν ζῷον εὐδοκίας· ὅτι παρὰ σοῦ μοι ἡ ζωή· παρὰ σοῦ γενέσθω καὶ ἡ πρὸς τὴν ζωὴν ἀφορμή· σὺ δὸς τὸν ἄρτον, τουτέστιν, ἐκ δικαίων πόνων τὴν τροφὴν πορίζω. εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἡ δικαιοσύνη ἐστίν, οὐκ ἔχει παρὰ Θεοῦ τὸν ἄρτον, ὁ ἐκ πλεονεξίας τὴν τροφὴν ἔχων· αὐτὸς κύριος εἶ τῆς εὐχῆς, εἰ μὴ ἐξ ἀλλοτρίων ἡ εὐπορία, εἰ μὴ ἐκ δακρύων ἡ πρόσοδος, εἰ οὐδεὶς ἐπὶ τῷ σῷ κόρῳ ἐπείνασεν, εἰ οὐδεὶς ἐπὶ τῇ πλησμονῇ σου ἐστέναξε, Θεοῦ ἄρτος μάλιστα ὁ τοιοῦτος ἐστί, δικαιοσύνης καρπός, εἰρήνης ὁ ἄσταχυς, ἄμικτος τε καὶ ἀμόλυντος τῶν τῆς ζιζανίου σπερμάτων.

εἰ δὲ γεωργοῖς τὰ ἀλλότρια, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχοις τὴν ἀδικίαν, καὶ γραμματείοις κρατύνοις τὴν ἄδικον κτῆσιν· ἔπειτα τῷ Θεῷ λέγοις, δὸς τὸν ἄρτον, ἄλλος ὁ ἀκούων τῆς φωνῆς σου ταύτης ἐστὶν, οὐχ ὁ Θεός. τὸν γὰρ ἐξ ἀδικίας καρπὸν, ἡ ἀντικειμένη καρποφορεῖ φύσις· ὁ σπουδάζων τῆς δικαιοσύνης, Θεόθεν τὸν ἄρτον δέχεται· ὁ δὲ τὴν ἀδικίαν γεωργῶν, παρὰ τοῦ εὑρέτου τῆς ἀδικίας σιτίζεται. πρὸς οὖν τὴν συνείδησιν τὴν ἑαυτοῦ βλέπων, πρόσαγε τὴν τοῦ ἄρτου αἴτησιν τῷ Θεῷ, εἰδὼς ὅτι οὐκ ἔστι κοινωνία Χριστῷ πρὸς Βελιάλ. κἂν δωροφορῇς ἐξ ἀδικίας, ἄλλαγμα κυνὸς καὶ μίσθωμα πόρνης τὸ δῶρόν ἐστι· κἂν λαμπρύνῃς τῇ φιλοτιμίᾳ τὰς ἐπιδόσεις, ἀκούσῃ τοῦ προφήτου βδελυσσομένου τὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων συνεισφοράν. τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν; λέγει κύριος· πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι· θυμίαμα, φησὶ βδέλυγμά μοι ἐστί. ἑτέρωθι τὸν θύοντα μόσχον ἀντὶ τοῦ ἀναιροῦντος κύνα λελόγισται. ἐὰν οὖν παρὰ κυρίου τὸν ἄρτον ἔχῃς, τουτέστιν, ἐκ δικαίων πόνων, ἔξεστί σοι καὶ ἀπάρχεσθαι αὐτῷ ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς δικαιοσύνης. καλὴ δὲ καὶ ἡ προσθήκη τοῦ σήμερον. τὸν ἄρτον γάρ, φησι, τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. ἄλλη φιλοσοφία πρὸς τοῦτο ὁ λόγος ἐστὶν, ὡς ἂν μάθοις δι' ὧν λέγεις, ὅτι ἐφήμερος ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη ζωή. τὸ παρὸν ἴδιον ἑκάστου μόνον· ἡ δὲ τοῦ μέλλοντος ἐλπὶς ἐν ἀδήλῳ μένει· οὐκ οἴδαμεν γὰρ τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα. τί προσταλαιπωρούμεθα ὑπὲρ τῶν μελλόντων φροντίσιν; ἀρκεῖ, φησὶν, τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς, κακίαν τὴν κακοπάθειαν λέγων. τί μεριμνῶμεν περὶ τῆς αὔριον; διὰ τοῦτο, δι' ὧν τὸ σήμερον κελεύει, ἀπαγορεύει σοι τὴν περὶ τοῦ αὔριον φροντίδα, μονονουχὶ ταῦτά σοι διὰ τοῦ ῥήματος λέγων· ὅτι ὁ τὴν ἡμέραν σοι διδοὺς, καὶ τὰ εἰς τὴν ἡμέραν σοι δίδωσι; τίς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον; τίς ἐξαφανίζει τῆς νυκτὸς τὸ σκότος; τίς σοι δείκνυσι τοῦ φωτὸς τὴν ἀκτῖνα; τίς περιάγει τὸν οὐρανὸν, ὥστε ὑπὲρ γῆς τὸν φωστῆρα γενέσθαι; ὁ ταῦτά σοι καὶ τὰ τηλικαῦτα διδοὺς, τῆς σῆς ἄρα χρῄζει συνεργίας, πρὸς τὸ πληρῶσαι τῇ σαρκί σου τὸ ἐνδέον τῆς χρείας; ποίαν εἰσφέρεται σπουδὴν ἡ τῶν ἀλόγων φύσις πρὸς τὴν ἰδίαν ζωήν;

Quòd ſi arans & colens aliena, & iniuſtitiam in oculis habens, tabulis inſuper ſcriptis iniuſtam acquiſitionem roboraueris & cõfirmaueris, deinde ad Deum dicas, Da panem: alius erit qui hanc vocem tuam audiat, non Deus. Nam fructum, qui ex iniuſtitia percipitur, contraria natura producit, qui ſtudet iuſtitiæ, à Deo panẽ accipit: at qui colit iuſtitiam, ab iniuſtitiæ inuentore nutritur atque cibatur. Conſcientiam igitur tuam intuens, ita panis petitionem Deo offer, ſciens, quòd non eſt ſocietas Chriſto cum Belial. Et ſi dona offeras ex iniuſtitia, compenſatio atque remuneratio canis, & merces meretricis donum eſt: etiamſi ſplendidas, ambitioſas & magnificas largitiones facias, audies prophetam & abominantem ex talibus bonis collationem & contributionem: Ad quid mihi multitudo victimarum veſtrarum? dicit Dominus: plenus ſum holocauſtis arietum, & adipem agnorum, & ſanguinem taurorum & hircorum non volo: incenſum, inquit abominatio mihi eſt. Alibi immolantem vitulum pro canem mactante reputat. Si igitur à Domino panem habueris, id eſt, ex iuſtis laboribus, licet tibi etiam ei primitias de iuſtitiæ fructibus offerre. Pulchra autem eſt item adiectio dictionis hodie. Panem enim, inquit, quotidianum da nobis hodie. Alia philoſophia hic ſermo eſt, vt diſcas per ea, quæ dicis, quod diaria ac quotidiana ſit vita humana. Id quod præſens eſt, cuique proprium duntaxat eſt: futuri verò ſpes in incerto manet: neſcimus enim quid paritura ſit inſequens dies. Cur miſerè ſoliciti ſumus de incertis? cur curis futurarum rerum affligimur atque vexamur? Sufficit, inquit, diei ſua afflictio: κακίαν, (quod ſonat, malitiam,) malorum paſſionem nominans. Quid ſollicitì ſumus de craſtino? idcirco per id, quod hodie iubet, interdicit tibi cura de craſtino, propemodũ hæc tibi per hoc verbum dicens: qui diem tibi dat, etiam ea, quę ad diem pertinent, dat. Quis efficit, vt ſol oriatur? quis euaneſcere facit & fugat tenebras noctis? quis oſtendit tibi radium lucis? quis circumagit & verſat cœlum, vt ſupra terram luminare ſit? Qui hæc tibi & tanta dat, nunquid tuo opus habet auxilio, vt præſtet carni tuæ id quod neceſſitas requirit? quod affert ſtudium ratione carentium ac brutorum animalium natura ad ſuam vitam?

Deut. 23. Eſa. 1. Eſa. 66. Matth. 6.

A quæ coruorum arua ſunt? quæ aquilarum horrea? Annon vna omnibus victum ſuppeditat diuina voluntas, quæ res vniuerſas continet atque complectitur? Et bos quidem & aſinus, aut aliquod aliud animal irrationale, ſuapte natura philoſophiam cognitam habet atque edoctum eſt: atque id quod adeſt, boni conſulit, inſequentia verò nihil curat: nos autem conſiliariis opus habemus, vt intelligamus fragilem atque caducam hanc & diariam vitæ, quæ per carnem tranſigitur, conditionem? an non docemur aliorum caſibus? an non ad propriam vitam emendamur? Quid

Luc. 12. B diuiti illi profuit multus commeatus & apparatus? qui vanæ ſpei fruſtra inhæreſcebat, & inhiabat, diruens, ædificans, congregans, genio indulgens, longos annorum ambitus ſpei vanitate in horreis ſimul concludens? annon vna nox illam ſomniatam ſpem confutauit, quaſi vanum quoddam inſomnium ſuper re vana confictum? Corporea vita præſentis duntaxat temporis eſt: at quæ per ſpem repoſita eſt, animæ propria eſt: ſed hominum amentia circa iudicium vtriuſque fallitur, corpoream quidem vitam ſpe producens, animæ verò vitam ad præſentium attrahens vſum atque

C fruitionem: propterea anima neceſſariò ab ea, quæ & eſt, & ſubſiſtit ſpe, circa id, quod apparet occupata alienatur: inſtabilius autem per ſpem innitens, neque huius compos fit, & illud non habet. Doceamur igitur per præſens conſilium, quid hodie quidem, quid item in poſterum petere oporteat. Panis hodiernæ neceſſitatis & vſus eſt: regnum, beatitudinis quæ ſperatur. Panem autem cùm dicit, omnia, quæ corpori neceſſaria ſunt, comprehendit. Si hæc petamus, perſpicuum menti orantis erit, quòd circa rem quotidianam occupa-

D tio ſit: ſin autem aliquod animæ bonum intelligetur, quòd petitio pertineat ad rem perpetuam & infinitam: quò potiſſimum ſpectare precantes iubet: quaſi vnà cum maiori prima quoque neceſſitas & vſus conficiatur. Petite, inquit, regnum & iuſtitiam, & hæc omnia adijcientur vobis, per Christum Ieſum Dominum noſtrũ, cui gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum, Amen.

Matth. 6. Luc. 12.

A ποῖαι τῶν κοράκων ἄρουραι; ποῖαι τῶν ἀετῶν εἰσὶν αἱ ἀποθῆκαι; οὐ μία πᾶσιν ἐστὶν ἡ τοῦ ζῆν χορηγία τὸ θεῖον βούλημα, ᾧ περικρατεῖται τὰ πάντα; Εἶτα βοῦς μὲν, ἢ ὄνος, ἢ ἄλλό τι τῶν ἀλόγων αὐτοδίδακτον τὴν ἐκ φύσεως ἔχει φιλοσοφίαν· καὶ τὸ παρὸν ἀσπάζεται, τῶν δὲ εἰς τὸ ἑξῆς αὐτῷ φροντὶς οὐδεμία· ἡμεῖς δὲ συμβούλων δεόμεθα πρὸς τὸ συνιέναι τὸ ἐπίκηρον τοῦτο καὶ ἐφήμερον τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς; οὐ παιδευόμεθα τοῖς ἀλλοτρίοις συμπτώμασιν, οὐ πρὸς τὸν ἴδιον σωφρονιζόμεθα βίον; τί ἀπώνατο τῆς πολλῆς παρασκευῆς ἐκεῖνος ὁ πλού-

B σιος, ὁ ταῖς ἀνυποστάτοις ἐλπίσιν ἐμματαιάζων, καθαιρῶν, οἰκοδομῶν, συνάγων, τρυφῶν, μακρὰς ἐτῶν περιόδους ἐν ματαιότητι τῶν ἐλπίδων ταῖς ἀποθήκαις συναποκλείων; οὐχὶ μία νὺξ πᾶσαν ἐκείνην τὴν ὀνειροπολουμένην ἐλπίδα διήλεγξεν, ὡς μάταιόν τι ἐνύπνιον ἐπὶ ματαίῳ συμπεπλασμένον; ἡ κατὰ τὸ σῶμα ζωὴ, τοῦ ἐνεστῶτος ἐστὶ μόνου· ἡ δὲ δι' ἐλπίδος ἀποκειμένη, τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἰδία. ἀλλ' ἡ τῶν ἀνθρώπων ἄνοια διαμαρτάνει περὶ τὴν ἑκατέρου κρίσιν, τὴν μὲν σωματικὴν ζωὴν ταῖς ἐλπίσι παρατείνουσα· τὴν δὲ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν τῶν παρόντων ἀπόλαυσιν ἐφελκομένη· διὰ

C τοῦτο κατ' ἀνάγκην τῆς οὔσης τε καὶ ὑφεστώσης ἐλπίδος ἡ ψυχὴ περὶ τὸ φαινόμενον ἀσχολουμένη ἀλλοτριοῦται· τοῖς δὲ ἀστάτοις διὰ τῶν ἐλπίδων ἐπερειδομένη, οὔτε τούτου περικρατὴς γίνεται, καὶ ἐκεῖνο οὐκ ἔχει. διδαχθῶμεν τοίνυν διὰ τῆς παρούσης συμβουλῆς, τί μὲν σήμερον αἰτεῖν χρὴ, τί δὲ εἰς ὕστερον. ὁ ἄρτος τῆς σημερινῆς χρεία ἐστὶν· ἡ βασιλεία τῆς ἐλπιζομένης μακαριότητος. ἄρτον δὲ εἰπὼν, πᾶσαν τὴν σωματικὴν περιλαμβάνει χρείαν. ἐὰν ταῦτα αἰτῶμεν, δῆλον ἔσται τῇ διανοίᾳ τοῦ προσευ-

D χομένου, ὅτι περὶ τὸ ἐφήμερόν ἐστιν ἡ ἀσχολία· ἐὰν δέ τι τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν, ὅτι πρὸς τὸ διηνεκές τε καὶ ἀτελεύτητον ἡ αἴτησις βλέπει, πρὸς ὃ μάλιστα κελεύει τοὺς εὐχομένους ὁρᾶν· ὡς τῷ μείζονι καὶ τῆς πρώτης συγκατορθουμένης χρείας. αἰτεῖτε, φησὶ, τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν δικαιοσύνην, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

ΛΟΓΟΣ Ε.

Ἀφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

ΗΛΘΕ προϊὼν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸ τῆς ἀρετῆς τὸ ἀκρότατον· ὑπογράφει γὰρ διὰ τῶν τῆς προσευχῆς ῥημάτων, οἷον εἶναι βούλεται τὸν τῷ Θεῷ προσερχόμενον, τὸν οὐκέτι σχεδὸν ἐν τοῖς ἀνθρωπίνης φύσεως ὅροις δεικνύμενον, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἀρετῆς ὁμοιούμενον· ὥστε δοκεῖν ἄλλον ἐκεῖνον εἶναι ἐν τῷ ταῦτα ποιεῖν, ἃ τοῦ Θεοῦ μόνου ἐστὶ ποιεῖν. ἡ γὰρ τῶν ὀφλημάτων ἄφεσις, ἴδιόν ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξαίρετον· εἴρηται γὰρ, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός. εἰ τοίνυν τις ἐν τῷ ἰδίῳ βίῳ μιμήσαιτο τῆς θείας φύσεως τὰ γνωρίσματα, ἐκεῖνο γίνεται τρόπον τινὰ, οὗ τὴν μίμησιν ἐναργῶς ἐνεδείξατο. τί οὖν διδάσκει ὁ λόγος; πρότερον διὰ τῶν ἔργων τὴν παρρησίαν λαβεῖν, καὶ οὕτως ἀμνηστίαν διὰ τῶν ποτὲ πλημμεληθέντων αἰτήσασθαι. ταῦτα γὰρ μονονουχὶ ἡμῖν διαλέγεται τῇ παρούσῃ φωνῇ, ὅτι ὁ τῷ εὐεργέτῃ προσιὼν, εὐεργέτης ἔστω· ὁ τῷ ἀγαθῷ, ἀγαθός· ὁ τῷ δικαίῳ, δίκαιος· ἀνεξίκακός τε τῷ ἀνεξικάκῳ· καὶ τῷ φιλανθρώπῳ φιλάνθρωπος· καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως, τῷ χρηστῷ τε καὶ ἐπιεικεῖ καὶ μεταδοτικῷ τῶν ἀγαθῶν, καὶ πάντη τὸν ἔλεον νέμοντι, καὶ εἴ τι περὶ τὸ θεῖον ὁρᾶται, πρὸς ἕκαστον διὰ τῆς προαιρέσεως ὁμοιούμενος, οὕτως ἑαυτῷ τὴν τῆς προσευχῆς παρρησίαν προσποιείσθω. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι οὔτε πονηρὸν ἀγαθῷ προσοικειωθῆναι, οὔτε τὸν ἐν ἀκαθάρτοις λογισμοῖς κυλινδούμενον πρὸς τὸν καθαρὸν καὶ ἀκήρατον κοινωνίαν ἔχειν· οὕτω χωρίζει τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ τὸν προσιόν-

DE ORATIONE DOMINICA

ORATIO V.

Remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo.

PROGREDIENS Sermo venit ad ipſum extremum punctum virtutis: B præſcribit enim per verba orationis, qualẽ velit eſſe eum, qui ad Deum acceſſurus ſit, qui propemodũ non amplius intra terminos humanæ naturæ conſpiciatur, ſed ipſi Deo per virtutẽ aſſimiletur: vt alius ille ipſe Deus eſſe videatur, dum faciat ea, quę Dei ſolius eſt facere. Debitorum enim remiſſio, propriũ ac peculiare Dei munus & officium eſt: dictum eſt enim, quod nemo poteſt remittere peccata, niſi ſolus Deus. *Luc. 5.* Si quis igitur in ſua vita diuinæ naturæ in- C ſignia imitetur, illud ipſum quodãmodo fit, cuius in ſe euidentia ſimulachra atque imitamenta oſtenderit. Quid igitur Sermo docet? vt primùm per opera fiduciã ſumamus, atque ita abolitionem & impunitatem eorum, quæ aliquando peccauerimus, petamus. Hæc enim planè nobiſcum præſenti voce loquitur, nimirum qui ad benefactorẽ accedit, benefactor eſto: qui ad bonũ, bonus, qui ad iuſtum, iuſtus: patiens item ac lenis, qui ad lenem ac patientem acceſſurus ſit: ad D humanũ humanus: & itidem in cæteris omnibus, ad benignũ, ad probum & humanum, ęquũ, lubenter item bona communicantẽ & impartientem, & cuilibet miſericordiã tribuẽtem, & ſi quid aliud circa numen diuinũ cernitur, ad vnumquodq; animi ſui propoſito ſeſe aſſimilans & accõmodans, ita ſibi aditum atq; fiduciã orationis cõficiat. Vt igitur fieri non poteſt, vt vel malus bono concilietur, vel is, qui in impuris cogitationibus verſatur, cum puro atque integro conſuetudinem habeat: ita ſæuitia accedentis ſeipſum ab humanitate Dei ſeiun-

iungit. Qui ergo debitorum nomine obnoxium & obligatum acerbè detinet, ſuis moribus ac ratione facti ſui, ab humanitate diuina ſeipſum ſeparat atque ſeiungit. Quæ enim ſocietas humanitati cum crudelitate, & dilectionis affectioni cum feritate? item in reliquis, quæ ex cõtrario, oppoſitione mali facta, intelliguntur: quarum rerum contrarietas inſociabilis eſt, quarum vna aliqua correptus à contraria prorſus ſegregatus eſt. Vt enim ille, qui mortẽ obiit, in vita non eſt: & qui vitæ particeps eſt, à morte remotus & alienus eſt: ita omnino neceſſe eſt eum, qui ad humanitatem Dei acceſſurus ſit, ab omni ſæuitia alienum eſſe. At qui omnium earum rerum, quæ per malitiã ac vitioſitatem intelliguntur, expers fuerit, Deus quodammodo per eiuſmodi habitum euadit: quippe cùm illud ſibi confecerit, quod circa naturam diuinã ratio cernit. Vides ad quantam amplitudinem per verba orationis Dominus intelligentes euehat, humanam naturam conditione diuina quodammodo mutans, & vt Dij fiant, qui ad Deum acceſſuri ſint, ſanciens? cur, inquit, ſeruilem in modum metu trepidans & conſcientia tua tortus ac flagellatus ad Deum accedis? cur excludis tibi fiduciã in libertate animæ conſiſtentem, quæ ab initio ſimul cum natura in eſſe producta eſt? quid adularis verbis ei, qui aſſentationibus falli nequit, atque deludi non vult? cur officioſa atque aſſentatoria verba affers ad eũ, qui opera intuetur? licet tibi quicquid ex Deo commodum eſt, animo ingenuo atque libero ad arbitrium habere: ipſe tibi ſis iudex, ipſe te tua ſententia abſolue ac ſerua: remitti tibi à Deo debita deſiderans, tu dimitte, & Deus decreuerit atque ſententiam tulerit. Nam iudicio de proximo, quod in tua poteſtate eſt, qualecumque fuerit, ſententia par erit & reſpondebit: quæ enim apud te ſtatueris, hæc tibi per diuinũ iudicium confirmabuntur. Sed quî poſſit aliquis pro dignitate explicare diuinæ vocis amplitudinem? Superat id, quod intelligitur, eam, quæ verbis fieri poſſit, explicationẽ. *Remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remiſimus debitoribus noſtris.* Nam quæ de hoc animum meum ſubit cogitare, temerarium quidem eſt vel mente concipere, temerariũ item vel oratione cogitationẽ & mentis conceptũ patefacere atque aperire. Quid enim eſt quod dicitur?

A τὸς ἀπήνεια ἑαυτόν. ὁ τοίνυν ἐν πικρίᾳ κατέχων ὑπὸ τῶν ὀφειλημάτων τὸν ὑποχείριον, διὰ τοῦ ἰδίου τρόπου τῆς θείας φιλανθρωπίας ἑαυτὸν ἀπεσχοίνισε. τίς γὰρ κοινωνία φιλανθρωπίᾳ τε καὶ ὠμότητι, καὶ ἀγαπητικῇ διαθέσει πρὸς ἀγριότητα, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐκ τοῦ ἐναντίου τῇ πρὸς τὸ κακὸν ἀντιθέσει νοεῖται, ὧν ἄμικτος ἡ ἐναντιότης· ἐφ' ὧν ὁ τῷ ἑνὶ κατειλημμένος, τοῦ ἐναντίου πάντως ἀφώρισται. ὡς γὰρ ὁ ἐν τῷ θανάτῳ γενόμενος, ἐν ζωῇ οὐκ ἔστι· καὶ ὁ τῆς ζωῆς μετέχων τοῦ θανάτου κεχώρισται· οὕτως ἀνάγκη πᾶσα τὸν τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ
B προσιόντα, πάσης ἀπηνείας ἐκτὸς γενέσθαι. ὁ δὲ ἐκτὸς πάντων τῶν ἐν κακίᾳ νοουμένων γενόμενος, Θεὸς τρόπον τινὰ διὰ τῆς τοιαύτης ἕξεως γίνεται, ἐκεῖνο κατορθώσας ἑαυτῷ, ὃ περὶ τὴν θείαν φύσιν ὁ λόγος βλέπει. ὁρᾷς εἰς ὅσον μέγεθος ὑψοῖ τοὺς ἀκούοντας διὰ τῶν τῆς προσευχῆς ῥημάτων ὁ κύριος, μεταβαλὼν τρόπον τινὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πρὸς τὸ θειότερον, καὶ Θεοὺς γίνεσθαι τοὺς τῷ Θεῷ προσιόντας νομοθετῶν; τί δουλοπρεπῶς, φησὶν, ἐν φόβῳ κατεπτηχὼς, καὶ τῷ συνειδότι τῷ ἑαυτοῦ μα-
C στιζόμενος προσέρχῃ Θεῷ; τί ἀποκλείεις σεαυτῷ τὴν παῤῥησίαν, τὴν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς ἐνυπάρχουσαν, τὴν ἐξ ἀρχῆς συνουσιωμένην τῇ φύσει; τί κολακεύεις ἐν ῥήμασι τὸν ἀθώπευτον; τί προσάγεις τοὺς θεραπευτικούς τε καὶ θωπευτικοὺς λόγους, τῷ πρὸς τὰ ἔργα βλέποντι; ἔξεστί σοι πᾶν ὅπερ ἐστὶν ἐκ Θεοῦ χρηστὸν, κατ' ἐξουσίαν ἔχειν ἐλευθεριάζοντι τῷ φρονήματι· αὐτὸς γενοῦ σεαυτῷ δικαστής· δὸς σεαυτῷ τὴν σώζουσαν ψῆφον· ἀφεθῆναί σοι ζητεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ ὀφλήματα; σὺ ἄφες, καὶ
D ὁ Θεὸς ἐψήφισεν. ἡ γὰρ ὑπὲρ τοῦ ὁμοφύλου κρίσις, σὺ κύριος, ἴση γίνεται ψῆφος, οἵα δ' ἂν ᾖ· ἃ γὰρ ἐπὶ σεαυτοῦ γνῷς, ταῦτά σοι διὰ τῆς θείας κρίσεως ἐπικυρωθῇ. ἀλλὰ πῶς ἄν τις πρὸς ἀξίαν τὸ μεγαλοφυὲς τῆς θείας φωνῆς ἐκκαλύψειεν; ὑπερβαίνει τὴν ἐκ τῶν λόγων ἑρμηνείαν τὸ ὄνομα. ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφείλουσιν ἡμῖν. ἃ γὰρ ἐπέρχεταί μοι περὶ τούτου νοεῖν, τολμηρὸν μέν ἐστι, καὶ τῷ νῷ λαβεῖν, τολμηρὸν δὲ καὶ λόγῳ διακαλύψαι τὸ νόημα. τί γάρ ἐστι τὸ λεγόμενον;

ὥσπερ ὁ Θεὸς προέκειται τοῖς τὸ ἀγαθὸν κατορθοῦσιν εἰς μίμησιν, καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ· οὕτως τὸ ἔμπαλιν τὴν σὴν διάθεσιν ὑπόδειγμα τῷ Θεῷ πρὸς τὸ ἀγαθὸν γενέσθαι βούλεται, ἀντιμεθίσταται δὲ τρόπον τινὰ ἡ τάξις, ὥστε τολμῆσαι, καθάπερ ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν ἐπιτελεῖται τῇ πρὸς τὸ θεῖον μιμήσει, οὕτως ἐλπίσαι μιμεῖσθαι τὸν Θεὸν τὰ ἡμέτερα, ὅταν τι τῶν ἀγαθῶν κατορθώσωμεν, ἵνα εἴπῃς καὶ σὺ τῷ Θεῷ, ὅτι ὃ ἐγὼ πεποίηκα, ποίησον· μίμησαι τὸν δοῦλον σου ὁ κύριος, τὸν πτωχὸν καὶ πένητα, ὁ τοῦ παντὸς βασιλεύων, ἀφῆκα τὰ ὀφειλήματα, * μηδέ σου ἀπώσῃ τὸν ἱκετεύοντα· φαιδρὸν ἀπέπεμψα τὸν ἐμὸν ὀφειλέτην, τοιοῦτος καὶ ὁ σὸς γενέσθω· μὴ ποιήσῃς τὸν σὸν χρεώστην τοῦ ἐμοῦ σκυθρωπότερον· ἴσως οἱ δύο τοῖς ἀπαιτοῦσιν εὐχαριστήτωσαν· ἴση περὶ ἀμφοτέρων κυρωθήτω τοῖς συναλλάκταις ἡ ἄφεσις, τῷ ἐμῷ καὶ τῷ σῷ, ὁ ἐμὸς ὀφειλέτης ὁ δεῖνα, ὁ σὸς δὲ ἐγώ· ἣν ἔχω ἐπὶ τούτου γνώμην ἐγώ, αὕτη παρὰ σοὶ κρατησάτω· ἔλυσα, λῦσον· ἀφῆκα, ἄφες· πολὺν ἐπεδειξάμην ἐγὼ τῷ ὁμοφύλῳ τὸν ἔλεον· μίμησαι τὴν τοῦ δούλου σου φιλανθρωπίαν ὁ κύριος. ἀλλὰ βαρύτερά μου τὰ εἰς σὲ πλημμελήματα τῶν εἰς ἐμὲ παρὰ τούτου γεγενημένων· φημὶ κἀγώ, καὶ τοῦτο λόγισαι ὅσον ὑπερέχεις ἐν παντὶ ἀγαθῷ· δίκαιος γὰρ εἶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς σῆς δυνάμεως, ἀναλογοῦντα ἡμῖν τοῖς ἡμαρτηκόσι τὸν ἔλεον δωρήσασθαι· ὀλίγην τὴν φιλανθρωπίαν ἐπεδειξάμην ἐγώ· οὐ γὰρ ἐχώρει τὸ πλέον ἡ φύσις· σὺ δὲ ὅσον ἐθέλεις, οὐ κωλύει τὴν μεγαλοδωρεὰν ἡ δύναμις. ἀλλὰ φιλανθρωπότερον τὴν προκειμένην τῆς προσευχῆς ῥῆσιν κατανοήσωμεν· εἴπως γένοιτό τις καὶ ἡμῖν διὰ τῆς τοῦ νοήματος θεωρίας πρὸς τὸν ὑψηλὸν βίον χειραγωγία. ἐξετάσωμεν τοίνυν ποῖα μέν ἐστιν οἷς ὑπόχρεως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· ποῖα δὲ πάλιν ἐκεῖνα, ὧν ἡμεῖς ἐσμὲν τῆς ἀφέσεως κύριοι. ἐκ γὰρ τοῦ ταῦτα γνῶναι, γένοιτ' ἂν ἡμῖν τῆς ὑπερβολῆς τῶν θείων ἀγαθῶν μετρία τις κατανόησις. οὐκοῦν ἐντεῦθεν ποιησώμεθα τῶν ἀνθρωπίνων πρὸς τὸν Θεὸν πλημμελημάτων τὴν ἀπαρίθμησιν. πρώτην ὤφλησεν τῷ Θεῷ τιμωρίαν ὁ ἄν-

A Quemadmodum Deus bene ac rectè agentibus ad imitandum propoſitus eſt, ſicut dixit Apoſtolus, Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti: ita vice verſa, tuam affectionē Deo ad bonum pro exemplo eſſe vult, atque ordo quodammodo inuertitur, vt audeamus, quemadmodum bonum in nobis imitatione diuini nominis perficitur, ita ſperare futurum, vt Deus noſtra facta imitetur, cùm aliquid boni confecerimus, vt tu item ad Deum dicas, Quod ego feci, fac: imitare ſeruum tuum tu Domine, pauperem & egenum, qui regnum vni- 1. Cor. 4.
B uerſarum rerum obtines, remiſi debita, [ne tu quidem exigas: ſupplicem repellere veritus ſum,] ne tu quidem ſupplicantem ſummoueas atque repellas: lætum & alacrem dimiſi meū debitorem, talis item tuus fiat: ne tuum debitorem meo debitore triſtiorem reddas: ambo pariter & æqualiter exigentibus gratias agant: par ambobus remiſſio decernatur, tuo ſimul & meo debitori: ille meus eſt debitor, tuus autem ego: quo animo ego fui aduerſus hunc quamque de eo ſententiā ſequutus ſum, hæc item apud
C te obtineat: ſolui, ſolue: dimiſi, dimitte: magnam ego proximo exhibui miſericordiam: Imitare tu Domine ſerui tui humanitatem. At grauiora mea in te peccata, quàm quæ hic aduerſum me commiſit: id ego non nego, atque hoc reputa, quantū excellas in omni bono: æquum eſt enim, vt virium tuarum excellentię conuenientem miſericordiam nobis peccantibus tribuas: exiguam humanitatem ego exhibui, non enim amplius capiebat natura: tua verò munificentia, exiguitate potentiæ non prohibetur, quin quantum velis, tantum lar-
D giaris. Verùm diligentius perpendamus propoſitam orationis dictionem, ſi quo modo nobis etiam per ſententiæ conſiderationem, quaſi manuductis ad ſublimem vitam aliquod adiumentū contingere poſſit. Scrutemur igitur, quę ſint ea quidē, quibus præſtantibus humana natura obnoxia ſit, quæ item illa contra, quorū remittendorum nos poteſtatē habemus. Nam ex harū rerum animaduerſione, mediocris quædā nobis excellentiæ diuinorū bonorum cognitio contingere poſſit. Incipiamus igitur hinc peccata hominum aduerſus Deum cōmiſſa enumerare. Primū Deo ſuppliciū homo

debuit, quòd ab eo deſciuit, à quo factus erat, & ad aduerſarium tranſiit, naturalis Domini fugitiuus & deſertor factus: deinde quod libertatem ſuiq; poteſtatem ac propriam voluntatem, cum graui ac noxia ſeruitute peccati commutauit, & ſub corrumpentis poteſtatis tyrannide, quàm cum Deo eſſe maluit. quinetiam quòd non intuitus eſt pulchritudinem factoris, ſed ad turpitudinem peccati faciem conuertit, cui malo ſecundum iudicabitur? diuinorum item bonorũ deſpicientia, & improbi illius eſcarum prę ferentia, in qua parte ſupplicij collocabitur? imaginis item abolitio, diuinique ſigni, quod tempore primę creationis in nobis impreſſum eſt, corruptio: ad hæc drachmæ amiſſio, & à menſa patris receſſus, & ad fœtidam porcorum vitam acceſſus, & expetendarum diuitiarum corruptio, & quæcumque talia delicta, tum per ſcripturã, tum per cogitationes cernere licet, quænam enumerare oratio poſſit? Quoniã igitur ob tot & talia delicta nomine pœnæ pendendæ Deo obnoxium eſt genus humanum, idcirco mihi Sermo per doctrinam orationis nos erudire atque inſtituere videtur, vt nequaquam dum cum Deo colloquimur, quaſi pura conſciẽtia præditi confidenter & arrogãter loquamur, etiamſi quàm maximè quis ab humanis delictis procul abſit (Forſitan enim ſiquis, ſicut adoleſcens ille locuples, pręceptis vitam ſuam moderatus ſit, aliquid tale de vita ſua gloriari, Et hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea: ad Deum dicere poteſt, & perſuaſum habere, quoniã nihil in præcepta deliquerit, ſibi nõ admodum conuenire debitorum nomine deprecationem, vt quæ ſolis iis, qui peccauerint, congruat: & ait eum, qui per ſcortationem inquinatus ſit, eiuſmodi vocem decere; vel ei, qui per auaritiã ſimulachra coluerit, neceſſariam eſſe veniæ petitionem, & cuiuis in ſumma, qui per aliquod delictum animæ conſcientiã commaculauerit, bonum & cõmodum eſſe ad miſericordiam confugere: quòd ſi Helias præclarus fuerit, aut in ſpiritu & virtute Heliæ magnus ille inter filios mulierum, aut Petrus, aut Paulus, aut Ioannes, aut aliquis alius ex iis, de qui-

Luc. 18. 21.

A ἄνθρωπος, ὅτι ἀπέστησεν ἑαυτὸν τοῦ ποιήσαντος, καὶ πρὸς τὸν ἐναντίον ἀπηυτομόλησεν, δραπέτης τοῦ κατὰ φύσιν δεσπότου καὶ ἀποστάτης γενόμενος· δεύτερον ὅτι τὴν πονηρὰν τῆς ἁμαρτίας δουλείαν, ἀντὶ τῆς αὐτεξουσίου ἐλευθερίας ἠλλάξατο, καὶ προετίμησεν τοῦ συνεῖναι Θεῷ, τὸ τυραννεῖσθαι παρὰ τῆς καταφθειρούσης δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸ κάλλος τοῦ πεποιηκότος βλέπειν, πρὸς δὲ τὸ αἶσχος τῆς ἁμαρτίας ἐπιστρέψαι τὸ πρόσωπον, τίνος ἂν δεύτερον τῶν κακῶν κριθείη; ἥτε τῶν θείων ἀγαθῶν ὑπεροψία, καὶ τῶν τοῦ πονηροῦ δελεασμάτων προτίμησις, εἰς ποῖον μέρος τιμωρίας ταχθείη; ὅ τε τῆς B εἰκόνος ἀφανισμὸς, καὶ ἡ λύμη τοῦ θείου χαρακτῆρος, τοῦ παρὰ τὴν πρώτην κτίσιν ἐν ἡμῖν μορφωθέντος, καὶ ἡ τῆς δραχμῆς ἀπώλεια, καὶ ἡ τῆς τραπέζης τοῦ πατρὸς ἀναχώρησις, καὶ ἡ πρὸς τὸν δυσώδη τῶν χοίρων βίον οἰκείωσις, καὶ ἡ τοῦ τιμίου πλούτου διαφθορὰ, καὶ ὅσα τοιαῦτα διά τε τῆς γραφῆς καὶ τῶν λογισμῶν ἰδεῖν ἐστὶν πλημμελήματα, τίς ἂν ἐξαριθμήσαιτο λόγος; ἐπεὶ τοίνυν ἐν τοιούτοις ὑπόδικον ἐστὶ πρὸς τιμωρίας ἔκτισιν τὸ ἀνθρώπινον τῷ Θεῷ, διὰ τοῦτο μοι δοκεῖ παιδεύειν ἡμᾶς τῇ διδασκαλίᾳ τῆς προσευχῆς ὁ λόγος, μηδαμῶς ἐν τῇ C πρὸς Θεὸν ἐντεύξει, ὡς ἐπὶ καθαρῷ τῷ συνειδότι παῤῥησιάζεσθαι, κἂν ὅτι μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων πλημμελημάτων κεχωρισμένος τις ᾖ. ἴσως γάρ τις κατὰ τὸν νεανίαν ἐκεῖνον τὸν πολυκτήμονα ταῖς ἐντολαῖς τὴν ζωὴν ἑαυτοῦ παιδαγωγήσας, ἔχει τὸ τοιοῦτον ἐπὶ τοῦ ἰδίου καυχήσασθαι βίου· καὶ εἰπεῖν πρὸς Θεῷ, ὅτι ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου, καὶ ὑπειληφέναι αὐτῷ διὰ τὸ μηδὲν εἰς τὰς ἐντολὰς πλημμελῆσαι, μὴ λίαν ἁρμόζειν τὴν ὑπὲρ τῶν ὀφλημάτων παραίτησιν, ὡς μόνοις τοῖς D ἐξημαρτηκόσιν ἁρμόζουσαν, καὶ φησὶ τῷ μολυνθέντι διὰ πορνείας τὴν τοιαύτην πρέπειν φωνὴν, ἢ τῷ διὰ πλεονεξίας εἰδωλολατρήσαντι, ἀναγκαίαν τὴν αἴτησιν τῆς συγγνώμης εἶναι, καὶ πάντῃ ὅλως τῷ διά τινος πλημμελείας τὸ συνειδὸς τῆς ψυχῆς καταστίξαντι, καλὸν καὶ ἁρμόδιον εἶναι τὸ καταφυγεῖν πρὸς ἔλεον. εἰ δὲ Ἡλίας ἐκεῖνος ὁ πολὺς εἴη, ἢ ὁ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου ὁ μέγας ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, ἢ Πέτρος, ἢ Παῦλος, ἢ Ἰωάννης, ἢ τις ἄλλος τῶν πρὸς τὸ

χρηστὸν μεμαρτυρημένον ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς, εἰς τί χρήσεται τῇ τοιαύτῃ φωνῇ, τῇ παραιτουμένῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφλημάτων; ὥσγε οὐδὲν ἐξ ἁμαρτίας ὄφλημα; ὡς δὲ μή τις πρὸς τὰ τοιαῦτα βλέπων ἀπαυθαδιάζοιτο κατὰ τὸν Φαρισαῖον ἐκεῖνον, τὸν οὐδ᾽ ὅ τι ἦν κατὰ τὴν φύσιν ἐπιγινώσκοντα· εἰ γὰρ ἐγνώκει ὅτι ἄνθρωπος ἦν, πάντως ἂν τὸ μὴ καθαρεύειν ἀπὸ ῥύπου τὴν φύσιν παρὰ τῆς ἁγίας ἐδιδάχθη γραφῆς, ἥ φησι, μηδὲ μιᾶς ἡμέρας ζωὴν δυνατὸν εἶναι δίχα κηλῖδος ἐπ᾽ ἀνθρώπου εὑρεῖν. ὡς ἂν οὖν μηδὲν τοιοῦτον περὶ τὴν ψυχὴν τοῦ διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ B προσιόντος ἐγγένοιτο, μὴ πρὸς τὰ κατορθώματα βλέπειν ὁ λόγος παρεγγυᾷ, ἀλλ᾽ ἐπαναλαμβάνειν τὴν μνήμην τῶν κοινῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὀφλημάτων ὧν πάντως τις καὶ αὐτὸς μετέχει, τὸ μέρος συμμετέχων τῆς φύσεως· καὶ παρακαλεῖν τὸν κριτὴν ἀμνηστίαν τῶν πλημμελημάτων χαρίσασθαι. ὡς γὰρ ζῶντος ἐν ἡμῖν τοῦ Ἀδὰμ πάντες οἱ καθ᾽ ἕκαστον ἄνθρωποι ἕως τοὺς δερματίνους τούτους χιτῶνας περὶ τὴν ἑαυτῶν βλέπομεν φύσιν, καὶ τὰ πρόσκαιρα φύλλα τῆς ὑλικῆς ταύτης ζωῆς, ἀφ᾽ τῶν ἰδίων τε καὶ λαμπρῶν C ἐνδυμάτων γυμνωθέντες, κακῶς ἑαυτοῖς συνερράψαμεν, τρυφὰς καὶ δόξας, καὶ τὰς ἐφημέρους τιμάς, καὶ τὰς ὠκυμόρους τῆς σαρκὸς πληροφορίας, ἀντὶ τῶν θείων περιβολαίων μετενδυσάμενοι· καὶ μέχρις ἂν τὸν τῆς σαρκώσεως βλέπωμεν τόπον, ἐν ᾧ κατεδικάσθημεν παροικεῖν· ἐπειδὰν πρὸς ἀνατολὴν ἑαυτοὺς τρέψωμεν· οὐχ ὡς μόνον ἐκεῖ τοῦ Θεοῦ θεωρουμένου· ὁ γὰρ πανταχοῦ ὢν κατ᾽ οὐδὲν μέρος ἰδιαζόντως καταλαμβάνεται· ἐπίσης γὰρ περιέχει τὸ πᾶν. ἀλλ᾽ ὡς ἐν ἀνατολαῖς τῆς πρώτης ἡμῖν πατρίδος οὔσης· λέγω δὲ τῆς ἐν D παραδείσῳ διαγωγῆς, ἧς ἐκπεπτώκαμεν. ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς· ὅταν τοίνυν πρὸς τὰς ἀνατολὰς βλέπωμεν, καὶ τῆς ἐκπτώσεως τῆς φωτεινῆς τε καὶ ἀνατολικῆς τῆς μακαριότητος τόπων, τῇ διανοίᾳ τὴν μνήμην λάβωμεν, εἰκότως τὴν τοιαύτην φωνὴν προβαλλόμεθα, οἱ ὑπὸ τῆς πονηρᾶς τοῦ βίου συκῆς σκιαζόμενοι, οἱ ἐξ ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ῥιφέντες, οἱ πρὸς τὸν ὄφιν αὐτομολήσαντες, ἐσθίοντα καὶ εἰς γῆν ἰλυσπώμενον, καὶ ἐπὶ τὸ στῆθος καὶ τὴν κοιλίαν ἑαυτοῦ πορευόμενον, καὶ ἡμῖν τὰ ἴσα ποιεῖν συμβουλεύοντα, περὶ τὴν γηΐνην ἀπόλαυσιν ἔχειν, καὶ τοῖς χαμαι-

A bus bonum diuinæ ſcripturæ teſtimonium extat: cur is eiuſmodi voce vtatur, quę ipſum à debitis eximat? cui nullum adeò debitum ex peccato ſit?) neu qui ad hæc reſpiciens contumaciter & arroganter loquatur, ſicut ille Phariſæus, qui ne agnoſcebat quidem quæ eſſet ipſius natura. (nam ſi animaduertiſſet quòd homo eſſet, prorſus naturam à ſordibus integram ac puram non eſſe, edoctus fuiſſet à ſancta ſcriptura, quæ dicit, quod non poſſit inueniri inter homines, qui vnum diem abſque macula viuat) *Luc. 18.* nequis igitur talis in animo eius qui per B orationem acceſſurus ſit ad Deum, affectus ingeneretur, non ad benefacta ac res bene geſtas reſpicere Sermo iubet, ſed recordari communium humanæ naturæ debitorum, quorum quiuis prorſus etiam ipſe particeps eſt, vt qui naturæ communis particeps ſit: & rogare iudicem, vt abolitionem & impunitatem delictorũ largiatur. Quaſi enim viuente in nobis Adamo ſingulatim omnes homines quamdiu pelliceas has tunicas circa naturam noſtrã videmus, & temporaria folia materialis huius vitæ, quæ C nudati propriis iiſque ſplendidis indumentis malè nobis ipſis conſuimus, cùm deliciis, gloriis, diariis honoribus, & breui durantibus carnis expletionibus diuinos amictus permutauimus: donec item afflictionibus locum, ad quem incolendum condẽnati ſumus, intuemur: quando ad oriẽtem nos conuerterimus (non quod Deus illic duntaxat: qui enim vbique eſt, in nulla parte peculiariter ac ſeparatim comprehẽditur: nam ex æquo continet res vniuerſas: ſed quòd in orientibus partibus prima nobis patria ſit: dico autem de ea, quam in D paradiſo habuimus habitatione, ex qua eiecti ſumus: plantauit enim Deus paradiſum in Eden in partibus orientalibus) cùm igitur ad orientaleis parteis reſpicimus, & recordamur, quemadmodum & lucidis & orientalibus beatitudinis locis eiecti ſumus, meritò talem vocem proferimus, qui à mala vitæ ficu obumbramur, qui ex oculis Dei proiecti ſumus, qui transfugimus ad ſerpentem qui veſcitur terra, & in terra ſeſe inuoluit, & ſuper pectus & ventrem ſuum inambulat, & nobis vt eadem faciamus, conſulit, nempe vt circa terrenarum rerum fructum ac voluptatem occupati ſimus, & humilibus abiectiſque cogita-

Prou. 24.
Eccleſ. 9.
Gen. 2.
Gen. 3.

tionibus cor noſtrum implicemus, & ventre inambulemus, id eſt voluptariæ vitæ ſtudeamus & operam demus: in his igitur verſantes, *Luc. 16.* quemadmodum ille prodigus poſt longam ærumnam, qua porcos paſcens conflictabatur, vbi ſicut & ille ad noſmetipſos redierimus, & de cœleſti patre cogitare cœperimus: rectè talibus vocibus vtimur, *Remitte nobis debita noſtra*, dicentes: vt etiamſi Moyſes quiſpiam ſit, & Samuel, & aliquis alius virtute excellẽs, nihilominus, quatenus homo eſt, hanc vocem ſibi conuenire putet, vt qui communem habeat cum Adamo naturã, particeps item eiectionis quoque ſit. Quoniã enim, vt inquit Apoſtolus, *1. Cor. 15.* omnes per Adamum morimur, conuenit eam vocẽ, quæ Adamum nomine pœnitentiæ decet, communem eſſe omnium, qui cum illo mortui ſunt, vt quemadmodum ait Apoſtolus, abolitione & impunitate delictorum nobis conceſſa, per gratiam rurſus à Domino ſeruemur. Sed hæc quidẽ perinde dicta ſunt, ac ſi quis rationem magis communem inſpiciens, propoſitam rem conſideret, quòd ſi quis veram verbi ſententiam quærit: non opinor opus eſſe in nobis ad communem naturam referre cogitationem; poteſt enim ſua cuiuſque vitæ conſcientia neceſſariam facere miſericordiæ petitionem. Cùm enim vita à nobis in hoc ſæculo variè multiformiterque exigatur: alia quidem iuxta animum & mentem, alia verò ſecundum ſenſus corporis: difficulter, aut etiam omnino fieri non poſſe arbitror, vt non cum vno aliquo affectu quis in peccatũ labatur, quale quid exempli gratia offero in medium. Cùm hæc vita, qua per corpus fruimur, in ſenſus noſtros diuidatur: ea verò, quæ ſecundum animum exigitur, in mentis impetu & motu liberæ voluntatis conſideretur: quis adeò magno atque excelſo animo, quis tanta prudentia præditus, quis tanti ſpiritus eſt, vt per vtramque vitæ rationem vitioſitatis ac malitiæ contagionem & inquinationem effugiat? quis, quod ad oculum attinet, expers peccati eſt? quis quod ad auditũ attinet, innoxius? quis ab hac beſtiali gulæ voluptate alienus? quis tactu purus & vacuus ab occaſione peccati? Quis neſcit inuolucrũ & ænigma ſcripturæ dicẽtis, *Hiere. 6.* quòd per feneſtras mors ingreſſa ſit? Senſus enim, per quos animus eminens & ad res externas ſeſe

A ζήλοις καὶ χαμερπέσι τὴν καρδίαν ἑαυτῶν ἐπισύρειν νοήμασι, καὶ ἐπὶ κοιλίας πορεύεσθαι, τουτέστι περὶ τὸν ἀπολαυστικὸν ἀσχολεῖσθαι βίον· ἐν τούτοις οὖν ὄντες κατὰ τὸν ἄσωτον ἐκεῖνον, μετὰ τὴν μακρὰν ταλαιπωρίαν ἣν τοὺς χοίρους ποιμαίνων ὑπέμεινεν, ἐπειδὰν εἰς ἑαυτοὺς ἐπανέλθωμεν ὥσπερ κἀκεῖνος, καὶ τοῦ οὐρανίου πατρὸς ἔννοιαν λάβωμεν, καλῶς κεχρήμεθα ταῖς τοιαύταις φωναῖς, ὅτι ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν· ὥστε κἂν Μωϋσῆς τις ᾖ, καὶ Σαμουήλ, κἂν ἕτερός τις τῶν δι᾽ ἀρετῆς ἐξεχόντων, οὐδὲν ἧττον ἁρμόδιον ἡγεῖται ταύτην, καθὸ ἄνθρωπός B ἐστιν, ἑαυτοῦ τὴν φωνήν, ὁ κοινωνὸς τῆς φύσεως τοῦ Ἀδάμ, κοινωνὸς δὲ καὶ τῆς ἐκπτώσεως. ἐπεὶ γάρ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, εἶναι προσήκει τῷ Ἀδὰμ ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ πρέπουσαν φωνὴν πάντων τῶν ἐκείνῳ συναποθανόντων, ὡς ἂν τῆς ἀμνηστίας ἡμῖν τῶν πλημμελημάτων δοθείσης χάριτι πάλιν ὑπὸ τοῦ κυρίου σωζοίμεθα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴρηται, ὡς ἄν τις τὸν κοινότερον ἐπισκοπῶν λόγον, τὸ προκείμενον θεωρήσειεν· εἰ δέ τις τὴν ἀληθῆ τοῦ ῥήματος ζητοίη C διάνοιαν· οὐκ οἶμαι χρείαν ἐφ᾽ ἡμῖν εἶναι, πρὸς τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἀναφέρειν τὴν ἔννοιαν· ἱκανὴ γὰρ ἡ συνείδησις ἐκ τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων ἀναγκαίαν ποιήσασθαι τοῦ ἐλέου τὴν αἴτησιν. πολυειδοῦς γὰρ κατὰ τὸν βίον τοῦτον τῆς ζωῆς ἡμῖν ἐνεργουμένης· τῆς μὲν κατὰ ψυχὴν καὶ διάνοιαν, τῆς δὲ κατὰ τὰς αἰσθήσεις τοῦ σώματος δύσκολον, ἢ καὶ παντάπασιν ἀμήχανον εἶναι, μὴ ἐνί τινι πρὸς ἁμαρτίαν πάθει συνενεχθῆναι, οἷόν τι λέγω· τῆς ἀπολαυστικῆς ταύτης τῆς κατὰ τὸ σῶμα ζωῆς ἐπιμεριζομένης ἡμῶν ταῖς αἰσθήσεσι, τῆς δὲ κατὰ D ψυχήν, ἐν τῇ τῆς διανοίας ὁρμῇ θεωρουμένης, καὶ ἐν τῇ κινήσει τῆς προαιρέσεως· τίς οὕτως ὑψηλός τε καὶ μεγαλοφυὴς τῷ φρονήματι, ὡς δι᾽ ἀμφοτέρων ἔξω γενέσθαι τοῦ κατὰ κακίαν μολύσματος; τίς κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν ἀναμάρτητος; τίς κατὰ τὴν ἀκοὴν ἀνυπεύθυνος; τίς τῆς βοσκηματώδους ταύτης κατὰ τὸν λαιμὸν ἡδονῆς ἀλλότριος; τίς τῇ ἁφῇ τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν λαβῆς καθαρεύει; τίς οὐκ οἶδε τὸ αἴνιγμα τῆς γραφῆς λεγούσης, διὰ τῶν θυρίδων εἰσεληλυθέναι τὸν θάνατον; τὰς γὰρ αἰσθήσεις, δι᾽ ὧν ἐκπίπτουσα ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ ἔξωθεν πράγματα

τῶν

τὴν κατὰ γνώμην ἀντιλαμβάνεται, θυρίδας ἡ γραφὴ προσηγόρευσεν, ἃς ὁδοποιεῖν τῷ θανάτῳ τὴν εἴσοδον ὁ λόγος φησί. τῷ ὄντι γὰρ πολλῶν θανάτων εἴσοδος γίνεται πολλάκις ὁ ὀφθαλμός, ὁ θυμούμενον βλέπων, καὶ πρὸς τὸ ἴσον πάθος ἀντεγειρόμενος, ἢ εὐημεροῦντα παρ' ἀξίαν, καὶ εἰς φθόνον φλεγόμενος· ἢ ὑπερηφανοῦντα, καὶ πρὸς μῖσος ἐκπίπτων· ἤ τινα εὐχροοῦσαν ὕλην, ἢ ἐπὶ μορφῆς εὐφυεστέραν διάπλασιν, καὶ ὁ λόγος πρὸς τὴν τοῦ ἀρέσαντος ἐπιθυμίαν καταλισθαίνων. οὕτως ἀνοίγει τῷ θανάτῳ τὰς θυρίδας τὸ οὖς, δι' ὧν ἀκούει, πολλὰ πάθη ἐπὶ τὴν ψυχὴν παραδέχεται, φόβον, λύπην, θυμόν, ἡδονήν, ἐπιθυμίαν, διάχυσιν γέλωτος, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἡ δὲ κατὰ τὴν γεῦσιν ἀπόλαυσις, μήτηρ, ὡς ἂν εἴποι τις, τῶν καθ' ἕκαστον ἐστὶ κακῶν· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ῥίζα σχεδὸν ἐστὶ τῶν περὶ τὸν βίον πλημμελημάτων, ἡ περὶ τὸν λαιμὸν ἀσχολία; ταύτης γὰρ ἐξήρτηται ἡ τρυφή, ἡ μέθη, ἡ γαστριμαργία, ἡ περὶ τὴν δίαιταν ἀσωτία, ἡ πληθώρα, ὁ κόρος, ὁ κῶμος, ἡ κτηνώδης τε καὶ ἄλογος περὶ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας καταφορά. ὁμοίως ἡ κατὰ τὴν ἁφὴν αἴσθησις, πάντων ἐσχάτη τῶν ἁμαρτημάτων ἐστί· πάντα γὰρ ὅσα τῷ σώματι παρὰ τῶν φιληδόνων ἐπιτηδεύεται, τῆς ἀπληστίας τῆς ἁπτικῆς ἐστιν ἀρρωστήματα, ὧν τὰ καθ' ἕκαστον διηγεῖσθαι μακρὸν ἂν εἴη· καὶ οὐδὲ πρέπον ἅμα τοῖς σεμνοτέροις τῶν λόγων παραμιγνύειν, ὅσα τῆς ἁφῆς ἐστι κατηγορήματα. τὸν δὲ κατὰ τὴν ψυχήν τε καὶ προαίρεσιν πλημμελουμένων τὸν ἐσμόν, τίς ἂν ἐξαριθμήσαιτο λόγος; ἔσωθεν, φησίν, ἐκπορεύονται διαλογισμοὶ πονηροί, καὶ προστίθησι τῶν ἐνθυμήσεων τῶν κοινούντων ἡμᾶς τὸν κατάλογον. εἰ τοίνυν οὕτω πανταχόθεν ἡμῖν τὰ τῶν ἁμαρτιῶν δίκτυα περικέχυται, διὰ πάντων τῶν αἰσθητηρίων, διὰ τῶν ἐγκαρδίων τῆς ψυχῆς κινημάτων· τίς καυχήσεται, καθώς ἡ σοφία φησίν, ἁγνὴν ἔχειν καρδίαν; τίς κεκαθάρισται ἀπὸ ῥύπου; ὡς ὁ Ἰὼβ τὸ τοιοῦτον μαρτύρεται. ῥύπος ἐστὶ τῆς κατὰ ψυχὴν καθαρότητος ἡ ἡδονή, ἡ πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως τῷ ἀνθρωπίνῳ καταμιγνυμένη βίῳ, διά ψυχῆς τε καὶ σώματος, δι' ἐνθυμήσεων, δι' αἰσθήσεων, διὰ τῶν κατὰ προαίρεσιν κινημάτων, διὰ τῶν σωματικῶν ἐνεργημάτων. τίς οὖν καθαρὰν τῆς κηλῖδος ταύτης τὴν ψυχὴν ἔχει; πῶς οὐκ ἐπλήγη τῷ τύφῳ; πῶς οὐκ ἐπατήθη τῷ ποδὶ τῆς ὑπερηφανίας, ὃν ἡ ἁμαρτωλὴ χεὶρ οὐκ ἐσάλευσεν;

A exercens, ea quæ placent, arripit & apprehẽdit, feneſtras ſcriptura appellauit, quos Sermo morti aditũ patefacere dicit. *Senſus viſus.* Nam reuera multis ſæpè mortibus introeundi locus oculus exiſtit, dum vel iraſcentem videt, & ad eandem contrà perturbationem incitatur, vel proſpera fortuna præter meritum vtentem, & in inuidiam exardeſcit: vel ſuperbientem, & in odium ruit: vel aliquam materiam boni coloris, dexterioremve oris ac formæ figurã, & totus ad concupiſcendum id quod placuerit, delabitur. Ita auris *Auditus.* B morti feneſtras aperit, & per ea quæ audit, multos affectus ad animũ tranſmittit, metum, triſtitiã, iram, voluptatem, cupiditatẽ, riſum effuſum, & eiuſmodi. Porrò guſtatus voluptas, mater, vt dixerit aliquis, ſingulorũ malorum eſt: *Guſtus.* quis enim ignorat, quod gulæ ſtudium radix propemodũ ſit eorum peccatorum, quæ in vita cõmittuntur? Ab hac enim pendent luxus atq; deliciæ, ebrietas, ingluuies, in victu prodigalitas atq; profuſio, abundãtia, ſatietas, comeſſatio beſtialis, & ratione carens impetus ad vitia ignominioſa. Similiter tangendi ſenſus o- *Tactus.* C mnium peccatorum extremũ eſt: omnia enim quę corpore exercẽtur à ſectatoribus voluptatis, apprehẽſionis, quę tactu fit, morbi ſunt, quę ſingulatim exponere longũ fuerit: ſimul ne decorũ quidẽ eſt immiſcere grauioribus ſermonib. quæcumq; tactus crimina ſunt. Porrò multitudinẽ peccatorũ, quæ animo pariter ac deſtinata voluntate cõmittuntur, quænã oratio enumerare poſſit? Ex interioribus, inquit, proficiſcuntur improbæ cogitationes: atq; adiecit earũ cogitationum, quib. inquinamur, enumerationẽ. Si igitur ab omnibus adeò partibus pec- D catorũ retia nobis circũfuſa ſunt, per omnia ſenſuũ inſtrumenta, per intimos & occultos, ac quaſi in corde latẽtes animi motus: quis gloriabitur, vt inquit Sapiẽtia, ſe purũ habere cor? quis à ſordib. expurgatus eſt? *Prou. 20.* quẽadmodũ Iob teſtatur: Sordes ſũt animę puritatis voluptas, *Iob. 14. 15.* quę multifariã multiſq; modis humanæ vitę cõmiſcetur per animũ pariter ac corpus, per cogitationes, per ſenſus, per motus ex propoſito procedentes, per corporis operationes & effectus. quis ergo puram ab hac macula animam habet? quî fieri potuit, vt faſtu percuſſus non ſit? quî potuit non eſſe ſuperbiæ pede calcatus? quem manus peccatrix non commouit?

cuius pes ad nequitiam & malitiam non currit? quem oculus immodeſtus nõ inquinauit, & auditus ſtolidus & imperitus non cõtaminauit, & guſtatus ad ſeſe non conuertit, & occupatum detinuit? cuius cor ad vanos motus rude & inexercitatũ manſit? Quoniam igitur hæc circa nos ſunt peiora quidem atq; atrociora iis, qui in beſtialẽ magis naturam degenerant, [moderatiora autem atque tolerabiliora attentioribus:] penitus autem & prorſus omnibus, quibus cõmunis eſt natura, cõmunia quoque delicta naturæ ſunt: Idcirco Deo per orationẽ ſupplicantes, vt dimittantur nobis debita oramus. Sed irrita atq; inefficax eſt eiuſmodi vox, & ad aures diuinas non pertinet ac penetrat, niſi conſciẽtia vnà nobiſcum clamet, quòd rectũ, bonum, & decorum ſit miſericordiam impartiri. Nam qui iudicat humanitatem Deum decere (niſi enim decere putaret, rem indecoram & non conuenientẽ aggredi eum atque ſuſcipere non oraret) eum æquum fuerit ſuis factis iudiciũ de bono atque decoro ſtabilire atque cõfirmare, ne à iuſto iudice eiuſmodi quid audiat: medice cura teipſum, me ad humanitatem hortaris, quam tu proximis non impertiris: remiſſionem debitorum petis, qui fit ergo, vt tu ſuffoces obæratũ? deleri tibi chirographum aduerſus te ſcriptum precaris, qui diligenter ſeruas obnoxiorũ pacta atque contractus? tabulas nouas & abolitionẽ atque remiſſionem debitorũ petis, qui per vſuras æs alienũ nutris & auges: tuus debitor eſt in carcere, & tu in oratorio: ille ob debita cruciatur, & tu remitti tibi debitũ vis: exaudiri oratio tua non poteſt, ſuperat enim ſonus & ſtrepitus vocis eius, qui cruciatur: ſi tu corporale debitũ dimiſeris, ſoluentur tibi animę vincula: ſi cõdonaueris, cõdonabitur tibi: ipſe iudex eris, ipſe tibi legem feres affectione, qua tu obnoxium proſequutus fueris, ſuperã ſententiam per te ferens. Tale quippiã mihi videtur Dominus etiã in alio ſermone docere, per modũ narrationis hanc ſententiam in mediũ afferẽs: vbi rex quidẽ in

Matth.17. narratione introducitur terribiliter pro tribunali ſedens, & ſeruos ad iudiciũ cogens, & eorum, quæ vnuſquiſq; adminiſtraſſet, cognitionẽ & quæſtionem inſtituens. Quũ autem quidã debitor adductus, ac quoniã ad genua accidens loco perſolutionis pecuniarũ, ſupplicem libellum obtulerat, humanitatẽ cõſequutus eſſet,

A οὗ ὁ πούς εἰς κακίαν οὐκ ἔδραμεν; ὃν ὀφθαλμὸς ἄτακτος οὐκ ἐμόλυνεν, καὶ ἀπαίδευτος ἀκοὴ οὐκ ἐρρύπωσεν, καὶ ἡ γεῦσις πρὸς ἑαυτὴν οὐκ ἠσχόλησεν, καὶ ἡ καρδία πρὸς ματαίας κινήσεις ἀνενέργητος ἔμεινεν. ἐπεὶ οὖν τὰ περὶ ἡμᾶς χείρω μὲν καὶ χαλεπώτερα τοῖς κτηνωδεστέροις, *πάντη δὲ καὶ πάντως ἐν πᾶσι τοῖς κεκοινωνηκόσι τῆς φύσεώς ἐστι, καὶ ἡ κοινωνία τῶν πλημμελημάτων τῆς φύσεως· διὰ τοῦτο προσαιτοῦντες διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ ἀφεθῆναι ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα παρακαλοῦμεν. ἀλλ' ἀπρόσιτος ἐστὶν ἡ τοιαύτη φωνή, καὶ εἰς ἀκοὰς θείας φθάνουσα, μὴ τῆς συνειδήσεως ἡμῖν συμβοώσης, ὅτι

B καλόν ἐστιν ἡ τοῦ ἐλέους μετάδοσις· ὁ γὰρ Θεῷ πρέπειν τὴν φιλανθρωπίαν κρίνων· οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ πρέπειν ᾤετο, πρὸς τὸ ἀπρεπές τι καὶ ἀνάρμοστον ἐλθεῖν ἠξίου· δίκαιος ἂν εἴη τοῖς ἰδίοις ἔργοις τὴν περὶ τοῦ καλοῦ βεβαιῶσαι κρίσιν, ὡς ἂν μὴ τὸ τοιοῦτον ἀκούσειεν παρὰ τοῦ κριτοῦ, ὅτι ἰατρὲ θεράπευσον σεαυτόν· ἐμὲ πρὸς φιλανθρωπίαν παρακαλεῖς, ἧς τοῖς πέλας αὐτὸς οὐκ μεταδέδωκας; ἄφεσιν ὀφλημάτων αἰτεῖς, πῶς οὖν καταγχεῖς σὺ τὸν ὑπόχρεων; ἐξαλειφθῆναι τὸ κατὰ σοῦ χειρόγραφον εὔχῃ, ὁ δι' ἐπιμελείας φυλάσσων τὰ τῶν ὑπευθύνων συμβόλαια,

C χρεῶν αἰτεῖς ἀποκοπάς, ὁ τρέφων διὰ τῶν τόκων τὸ δάνειον· ὁ σὸς ὀφειλέτης ἐν δεσμωτηρίῳ, καὶ σὺ ἐν εὐκτηρίῳ· ἐκεῖνος ἐπὶ τοῖς ὀφλήμασιν ὀδυνᾶται· καὶ σὺ ἀφεθῆναί σοι τὴν ὀφειλὴν ἀξιοῖς· ἀνήκοος ἐστί σου ἡ προσευχή, ὑπερηχεῖ γὰρ ἡ τοῦ ὀδυνωμένου φωνή· ἐὰν λύσῃς τὸ σωματικὸν χρέος, λυθήσεταί σοι τῆς ψυχῆς τὰ δεσμά· ἐὰν συγχωρήσῃς συγχωρηθήσεται· σεαυτῷ δικάσεις, σεαυτῷ νομοθετήσεις, τῇ πρὸς τὸν ὑποχείριον διαθέσει τὴν ἄνωθεν ψῆφον ἐπὶ σεαυτοῦ φέρων. τοιοῦτον τί μοι δοκεῖ καὶ ἐν ἑτέρῳ λό-

D γῳ διδάσκειν ὁ κύριος διηγηματικῶς τὸ δόγμα τοῦτο παρατιθέμενος, ἔνθα βασιλεύς τίς ἐστιν ἐν τῷ διηγήματι, φοβερῶς προκαθήμενος· καὶ τοὺς οἰκέτας εἰς κρίσιν ἄγων, καὶ τῶν οἰκονομηθέντων παρ' ἑκάστου τὴν γνῶσιν ἐπιζητῶν· προσαχθέντος δέ τινος τῶν χρεωφειλετῶν, καὶ φιλανθρωπίας τετυχηκότος, ἐπειδὴ προσαιτῶν ἀντὶ τῆς τῶν χρημάτων ἐκτίσεως τὴν ἱκετηρίαν προσήγαγεν,

εἶτα κατὰ τοῦ ὁμοδούλου ἐπιμετρείᾳ ὀφλήματι πικρός τε καὶ ἀπηνῶς διατεθέντος, ὀργιζόμενον ἐποίησε τῇ πρὸς τὸν ὁμόδουλον ἀπηνείᾳ τὸν βασιλέα· καὶ προσέταξε τοῖς βασανισταῖς, πάγχυ αὐτὸν τῆς τοῦ βασιλέως οἰκίας ἀλλοτριῶσαι, ἐπὶ τοσοῦτόν τε παρατεῖναι τὴν κόλασιν, ἕως ἂν τὴν ἀξίαν τιμωρίαν ἀναποπληρώσῃ. ἀληθῶς γὰρ ὀβολοί τινές εἰσιν ἁπλοῖ τε καὶ εὐαρίθμητοι πρὸς μυριάδας ταλάντων παραβαλλόμενοι, τὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν εἰς ἡμᾶς ὀφλήματα συγκρίσει τὸν Θεὸν τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων. ζημία πάντως ἐστὶν ἡ ὕβρεως ἀφορμὴ παρά τινος γεγενημένη, ἡ οἰκέτου κακία, ἢ καὶ εἰς σωματικὸν θάνατον ἐπιβουλή· εἶτα σὺ πρὸς τὴν ἄμυναν τούτων ἐν φλεγμονῇ καρδίας ἐξερεθίζῃ, καὶ πᾶσαν τὴν ἐπίνοιαν εἰς τὴν τῶν προλελυπηκότων τιμωρίαν ἀναζητεῖς, οὐ λογίζῃ· εἰ μὲν πρὸς οἰκέτην ὁ θυμὸς φλεγμαίνοι· ὅτι οὐ φύσις, ἀλλὰ δυναστεία πρὸς δουλείαν τε καὶ κυριότητα τὸ ἀνθρώπινον ἔσχισεν; τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ δουλεύειν ὁ τῶν πάντων οἰκονόμος τὴν ἄλογον φύσιν μόνην ἐνομοθέτησε, καθώς φησιν ὁ προφήτης, ὅτι πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βόας ἁπάσας, καὶ τὰ πετεινὰ καὶ τὰ κτήνη, καὶ τοὺς ἰχθύας. ταῦτά τε καὶ δοῦλα προσαγορεύει φησάσης ἑτέρωθι τῆς προφητείας· διδόντι τοῖς κτήνεσι τροφὴν αὐτῶν, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. τὸν δὲ ἄνθρωπον τῇ αὐτεξουσίᾳ χάριτι κατεκόσμησεν. ὥστε τὸ ἴσον ἔχει σοι τῷ τῆς φύσεως ἀξιώματι, ὁ ὑπεζευγμένος συνηθείᾳ καὶ νόμῳ, οὔτε παρὰ σοῦ γέγονεν, οὔτε ἐν σοὶ ζῇ· οὔτε τὰς σωματικάς τε καὶ τὰς ψυχικὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας παρὰ σοῦ λαβὼν ἔχει. τί οὖν τοσοῦτον ἐπιζέεις κατ' αὐτοῦ τῷ θυμῷ, ῥαθυμήσαντός τινος, ἢ ἀποστήσαντος, ἢ τάχα καταφρόνησιν ἐνδειξαμένου σοι κατὰ πρόσωπον; δέον πρὸς ἑαυτὸν βλέπειν, οἷος σὺ γέγονας τῷ δεσπότῃ τῷ πλάσαντί σε καὶ παραγαγόντι διὰ γενέσεως, καὶ κοινωνόν σε τῶν ἐν τῷ κόσμῳ θαυμάτων ποιήσαντι; τῷ προθέντι τὸν ἥλιον εἰς ἀπόλαυσιν, καὶ πάσας τὰς τοῦ ζῆν ἀφορμὰς ἐκ τῶν στοιχείων χαρισαμένῳ, ἐκ γῆς τε καὶ πυρὸς, καὶ ἀέρος, καὶ ὕδατος; τῷ παρασχομένῳ τὴν διανοητικὴν χάριν, τὴν ἀντιληπτικὴν αἴσθησιν, τὴν διακριτικὴν καλοῦ τε καὶ χείρονος ἐπιστήμην;

A deinde ob modicum debitum aduerſus conſeruum acerbè ſeſe & inhumaniter geſſiſſet, ex humanitate aduerſus conſeruum iram regis prouocauit: qui quæſitoribus & tortoribus præcepit, vt eum penitus à domo regis alienarent, atque eò vſque ſupplicium prorogarent, quoad meritas pœnas dediſſet. Nam oboli quidem reuera viles & numeratu faciles ſunt, cum innumeris talentis comparati, aduerſum nos debita fratrum, ſi cum noſtris aduerſus Deum delictis conferantur. Damnoſa prorſus eſt vel iniuriæ occaſio ab aliquo præbita, vel ſerui nequitia, vel etiam inſidiæ vitæ corporali B ſtructæ, & tu ad vlciſcendum eiuſmodi incommoda per inflammationem cordis accenderis & irritaris, & nihil non comminiſceris & excogitas, quo vlciſcaris eos, à quibus iniuria laceſſitus ſis, non excogitas (ſi aduerſus ſeruum nimirum ira exarſeris) quod non natura, ſed vis in ſeruitutem pariter & dominationem genus humanum ſcidit atque diuiſit? Nam homini ſeruire vnam rationis expertem naturam, rerum vniuerſarum adminiſtrator lege conſtituit & C ſanxit, vt inquit Propheta, Omnia ſubiecisti ſubter pedes eius, oues & boues vniuerſas, volucres & iuméta, & piſceis. *Pſal. 8.* Atque hæc etiam ſerua appellat, cùm in alio loco Propheta dicat: Danti pecoribus alimentum ipſorum, & herbam ſeruitio hominum: hominem verò propriæ ac liberæ voluntatis gratia ac dono decorauit. *Pſal. 104.* Itaque quantum ad naturæ dignitatem attinet, eiuſdem tecum conditionis is eſt, qui lege atque conſuetudine tibi ſubditus eſt, neque à te factus eſt, neque per te viuit: neque corporis pariter & animi efficacias abs te habet D acceptas. Quid igitur aduerſus eum iracundia tantopere efferueſcis, ſiquis negligentior & demiſſiori animo, aut fugitiuus fuerit, vel palàm fortaſſis aduerſus te contumaciorem ſe exhibuerit? cùm te ipſum inſpicere oporteat, qualis tu aduerſus dominum fueris, qui te formauit, qui te per natiuitatem produxit, & miraculorum mundi participem fecit? qui ſolem ad fruendum propoſuit, & ex elementis omnia viuendi ſubſidia præbuit, ex terra, ex igni, ex aëre, & aqua? qui donum cogitandi, animaduertendi intelligendique præbuit? qui apprehendendi & defendendi ſenſum, qui bonũ à malo diſcernendi ſcientiã dedit?

A quî fieri igitur poteſt, vt tu eiuſmodi Domino obedias? vt eum non offendas? an non à dominatu deſciuiſti? an nō ad peccatum profugiſti? an nō improbum Dominum pro bono amplexus es? an non quantum in te fuit, deſertam Domini domum reliquiſti, cùm vbi collocatus eras ad operandum & cuſtodiendum, inde diſceſſiſti? atque enumerata delicta, an nō Deo teſte, qui vbique eſt, & omnia intuetur, aut cōmittis, aut dicis, aut cogitas ea, quæ animo concipere non oportet? Et talis cùm ſis, & tot nominibus obnoxius, magnum aliquid conſeruo largiri te putas, ſi ad aliquod eius in te peccatū ex animi lenitate conB niueas? Si igitur Deo pro miſericordia atque venia preces oblaturi ſimus, conſcientia fiduciā nobis paremus, vt vitam noſtram aduocatam & patronam huic voci præficiamus, & vere dicamus: Et nos remiſimus debentibus nobis. Sed quid ſibi vult id, quod modò dictis ſtatim adiectum eſt? neceſſarium exiſtimo ne hoc quidem preterire inexcuſſum & inexplicatum, vt ſcientes quidnam oremus, non corpore, ſed animo ſupplicationem offeramus: *Ne nos inducas in tentationem: ſed libera nos à malo.* Quænam, fraC tres, horum verborum vis eſt? Videtur mihi Dominus multis ac diuerſis vocabulis Malum illū nominare, dum iuxta differentiam paruarū efficientiarum & improborum exercitiorum, multis nominibus eum appellat, Diabolum, Beelzebul, Mammonam, principem mundi, homicidam, improbum, patrem mendacij, aliiſq; ſimilibus. Forſitan igitur vnum aliquod ex iis, quę circa eum intelliguntur, nominibus eſt etiā tentatio, ac confirmat nobis eiuſmodi opinionem concordantia atque conueniētia dictorum. Cùm dixiſſet enim. Ne inducas nos in D tentationem: ſubiūxit, liberari à Malo: quaſi res eadem per vtrumque nomen ſignificetur. Nam ſi is, qui non ingreſſus eſt in tentationem, prorſus extra malum eſt: atque is, qui in tentationē incidit, in malo neceſſario verſatur: vtiq; tentatio & Malus ſignificatione vnum quidem ſunt. Ad quid igitur nos eiuſmodi ora-
1.Ioan.5. tionis doctrina hortatur? Vt euitemus ac fugiamus eas res, quæ per hunc mundum ſpectantur, quemadmodum alibi dicit ad diſcipulos: Totus mundus in malo ſitus eſt. Ergo qui extra malū eſſe vult, neceſſariò ſeſe à mūdo ſegregabit.

A πῶς σὺ πρὸς τὸν τοιοῦτον δεσπότην ἔσῃ καταπειθὴς καὶ ἀπρόσκοπτος; οὐκ ἀπέστης τῆς δεσποτείας; οὐκ ἐδραπέτευσας πρὸς τὴν ἁμαρτίαν; οὐκ ἀντηλλάξω τὴν πονηρὰν δεσποτείαν; οὐ τό γε ἐπὶ σοὶ ἔρημον τὴν τοῦ δεσπότου κατέλιπες οἰκίαν, ἐν ᾧ ἐτάχθης ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν, ταύτου ἀποφοιτήσας; τὰ δὲ καθ᾽ ἕκαστον ἐξητασμένα πλημμελήματα, οὐχ ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ τῷ πανταχοῦ ὄντι, καὶ πάντα ἐφορῶντι, ἢ πράττεις ἢ λέγεις, ἢ φρονεῖς τὰ μὴ δέοντα; εἶτα τοιοῦτος ὢν, καὶ τοσούτοις ὑπόχρεως, μέγα τι οἴῃ τῷ ὁμοδούλῳ χαρίζεσθαι, ἤτοι τῶν εἰς σὲ πλημμεληθέντων παρίδοις; B εἰ τοίνυν μέλλοιμεν προσάγειν τῷ Θεῷ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς συγγνώμης παράκλησιν, παρασκευάσωμεν τῷ συνειδότι τὴν παρρησίαν, ὡς τὸν βίον συνήγορον τῆς φωνῆς ταύτης παραστήσασθαι, καὶ εἰπεῖν ἀληθῶς· ὅτι καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφείλουσιν ἡμῖν. τί βούλεται δὲ τὸ ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις προσκείμενον, ἀναγκαίως οἶμαι μηδὲ τοῦτο παραδραμεῖν ἀθεώρητον, ὡς ἂν εἰδότες ὃ προσευχόμεθα, ψυχῇ καὶ μὴ σώματι ἱκεσίαν προσάγωμεν· μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν· ἀλλὰ C ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. τίς, ἀδελφοί, τῶν εἰρημένων ἡ δύναμις; δοκεῖ μοι πολυτρόπως τε καὶ διαφόρως ὁ κύριος τὸν κακὸν ὀνομάζειν, κατὰ τὰς τῶν πονηρῶν ἐνεργειῶν διαφορὰς πολυωνύμως αὐτὸν ἀποκαλῶν, διάβολον, Βεελζεβούλ, Μαμμωνᾶν, ἄρχοντα τοῦ κόσμου, ἀνθρωποκτόνον, πονηρόν, πατέρα ψεύδους, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. τάχα τοίνυν ἓν τῶν περὶ αὐτὸν νοουμένων ὄνομά τι ἐστὶ καὶ ὁ πειρασμός, καὶ βεβαιοῖ τὴν τοιαύτην ἡμῖν ὑπόνοιαν ἡ τῶν εἰρημένων σύστασις. εἰπὼν γάρ, μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἐπήγαγε τὸ D ῥυσθῆναι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ὡς τοῦ αὐτοῦ δι᾽ ἑκατέρων τῶν ὀνομάτων σημαινομένου. εἰ γὰρ ὁ μὴ εἰσελθὼν εἰς πειρασμόν, ἔξω πάντως ἐστὶ τοῦ πονηροῦ· καὶ ὁ ἐν τῷ πειρασμῷ γενόμενος, ἐν τῷ πονηρῷ κατ᾽ ἀνάγκην γέγονεν· ἄρα ὁ πειρασμός τε καὶ ὁ πονηρὸς ἕν τι κατὰ τὴν σημασίαν ἐστί. τί οὖν ἡμῖν ἡ τοιαύτη διδασκαλία τῆς προσευχῆς ἐγκελεύεται; τὸ ἔξω γίνεσθαι τῶν κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον θεωρουμένων, καθώς φησιν ἑτέρωθι πρὸς τοὺς μαθητάς· ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται. οὐκοῦν ὁ ἐκτὸς γενέσθαι τοῦ πονηροῦ θέλων, ἐξ ἀνάγκης τοῦ κόσμου ἑαυτὸν ἀποικιεῖ.

οὐ γὰρ ἔχει χώραν ὁ πειρασμὸς τῆς ψυχῆς ἅψασθαι, εἰ μὴ καθάπερ τι δέλεαρ τὴν κοσμικὴν ταύτην ἀσχολίαν τῷ πονηρῷ ἀγκίστρῳ τοῖς λιχνοτέροις προτείνειεν. μᾶλλον δὲ σαφέστερον ἂν ἡμῖν δι' ἑτέρων ὑποδειγμάτων τὸ νόημα γένοιτο. χαλεπὴ πολλάκις ἐκ τρικυμίας ἐστὶν ἡ θάλασσα· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῖς πόρρωθεν ἀποικιζομένοις αὐτῆς. φθαρτικὸν τὸ πῦρ, ἀλλὰ τῆς ὑποπιπτούσης ὕλης. δεινὸς ὁ πόλεμος, ἀλλὰ μόνοις τοῖς κοινωνοῦσι τῆς παρατάξεως. ὥσπερ δὲ ὁ τὰς συμφορὰς τὰς ἐκ τοῦ πολέμου φυγεῖν καλῶν, εὔχεται μὴ ἐκπεσεῖν πολέμῳ· καὶ ὁ τὸ πῦρ δεδοικὼς, τὸ μὴ ἐν αὐτῷ γενέσθαι· καὶ ὁ φρίττων τὴν θάλασσαν, τὸ μὴ εἰς ἀνάγκην ναυτιλίας ἐλθεῖν· οὕτω καὶ ὁ τοῦ πονηροῦ τὴν προσβολὴν δεδοικὼς, εὔχεσθαι τὸ μὴ ἐν αὐτῷ γενέσθαι. ἐπεὶ δὲ, καθὼς προειρήκαμεν, ἐν τῷ πονηρῷ κεῖσθαι τὸν κόσμον ὁ λόγος φησίν· ἐν δὲ τοῖς κοσμικοῖς πράγμασιν αἱ τῶν πειρασμῶν ἀφορμαί· καλῶς καὶ προσηκόντως ὁ ῥυσθῆναι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ εὐχόμενος, ἔξω τῶν πειρασμῶν γενέσθαι παρακαλεῖ. οὐ γὰρ ἄν τις καταπίῃ τὸ ἄγκιστρον, μὴ κατασπάσας ἐν λιχνείᾳ τὸ δέλεαρ. ἀλλ' εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς ἀναστάντες τῷ Θεῷ· ὅτι μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, τουτέστιν, εἰς τὰ τοῦ βίου κακά· ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν ἰσχὺν κεκτημένου, οὗ ῥυσθείημεν χάριτι τοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A Non enim locum habet tentatio animam attingendi, niſi tanquam eſcam quandam hanc mundanam occupationem prauo hamo auidioribus porrigeret. Imò verò magis aperta nobis ſententia per alias ſimilitudines fieri poterit. Sæuum & infeſtum ex tempeſtate atque procellis ſæpenumero mare eſt: at non procul ab eo remotis. Vim abſumptricem habet ignis: ſed ſubiectæ materiæ. Dirum & atrox bellum eſt: ſed ſolis iis, qui prælij participes ſunt. Quemadmodum igitur is, qui calamitates bellicorum malorum fugit, B precatur, ne incidat in bellum: & qui ignem timet, ne in igni verſetur: & qui mare horreſcit, ne nauigandi neceſſitas incumbat: ita qui Mali impetum & incurſum metuit, precetur, ne in eum incidat. Quoniam autem, vt antè diximus, in Malo ſitum eſſe mundum, Sermo dicit: atque in mundanis negotiis tentationum occaſiones exiſtunt: rectè & conuenienter qui à Malo liberari precatur, vt tentationibus eximatur, orat. Non enim aliquis hamum deuorauerit, niſi per ingluuiem eſcam attraxerit. Verùm ſurgentes dicamus etiam nos ad Deum: Ne nos inducas C in tentationem, hoc eſt in mala ſæculi: ſed libera nos à Malo, qui in hoc mundo vires habet, à quo liberemur gratia Christi, cui potentia & gloria vnà cum Patre, & Spiritu ſancto, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

A

Sanċti Patris noſtri
GREGORII NYSSENI Episcopi, de Beatitudinibus.

De vita beata comparanda rationes octo.

Eodem Siſano interprete.

Oratio I.

B *Viſis autem turbis aſcendit in montem, & cum conſediſſet, acceſſerunt ad illum diſcipuli eius, & aperto ore ſuo docebat eos dicens, Beati pauperes ſpiritu, quoniam eorum eſt regnum cælorum.*

QVIS igitur in hoc cœtu talis eſt, qui & Sermonis diſcipulus ſit: & cum eo, à terrenis cõcauiſque ac humilibus cogitationibus & intelleċti-
C bus aſcendat in ſpiritualem montẽ altæ contemplationis? quĩ mõs omnem quidem vmbram ex eminentibus nequitiæ vitiique tumulis porreċtam effugit, ex omnibus autem partibus veræ lucis radio colluſtratus, in pura veritatis ſerenitate omnia quæcumq; in concauo coërcitorum & concluſorũ oculis ſubduċta ſunt, ex ſpecula conſpicienda præbet. Quæ autem ab hac altitudine conſpiciuntur, quot & qualia ſint, ipſe Deus Verbum, eorum qui vnà ſecum aſcen-
D derunt beatitudinem explicando proſequitur, tanquã digito quodam oſtendens, hinc quidem regnum cœlorum, ex altera verò parte, ſupernæ terræ hæreditatem: deinde miſericordiam, & iuſtitiam, & conſolationem, atque eam, quæ cum Deo rerum vniuerſarũ exiſtit, cognationem: & fruċtum ex perſecutionibus, quod eſt contubernalem Dei fieri: ac quæcumq; alia præterea ſi quis ex ſublimi ſpecula per ſpem deſpiciat, supernè de monte digito monſtrante Verbo in prõptu eſt videre. Quoniam

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, ΕΙΣ τοὺς μακαρισμούς.

ΛΟΓΟΣ Α.

Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος· καὶ καθίσαντος αὐτοῦ, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς, λέγων· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

ΤΙΣ ἄρα τοιοῦτός ἐστιν, ἐν τοῖς συνειλεγμένοις ὡς μαθητής τις εἶναι τοῦ λόγου, καὶ συναναβῆναι αὐτῷ χαμόθεν, ἀπὸ τῶν κοίλων τε καὶ ταπεινῶν νοημάτων, εἰς τὸ πνευματικὸν ὄρος τῆς ὑψηλῆς θεωρίας; ὃ πᾶσαν μὲν σκιὰν τὴν ἐκ τῶν ὑπερανεστηκότων τῆς κακίας γεωλόφων ἐκπέφευγεν, ἀπανταχόθεν δὲ τῇ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀκτῖνι περιλαμπόμενον, ἐν καθαρᾷ τῇ τῆς ἀληθείας αἰθρίᾳ πάντα δίδωσιν ἐκ περιωπῆς καθορᾶν, ὅσα τοῖς ἐν τῷ κοίλῳ καθειργμένοις ἐστὶν ἀθέατα. τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ ὕψους τούτου καθορώμενα, οἷα καὶ ὅσα ἐστὶν, αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος, μακαρίζων τοὺς συναναβάντας αὐτῷ διεξέρχεται, οἷον δακτύλῳ τινὶ δεικνὺς, ἔνθεν μὲν τὴν οὐρανῶν βασιλείαν, ἑτέρωθεν δὲ, τῆς ἄνω γῆς τὴν κληρονομίαν· εἶτα ἔλεον, καὶ δικαιοσύνην, καὶ παράκλησιν, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ὅλων γενομένην συγγένειαν· καὶ τὸν ἐκ τῶν διωγμῶν καρπὸν, ὅ ἐστι τὸ σύνοικον Θεοῦ γενέσθαι· καὶ ὅσα ἄλλα πάρεστι πρὸς τούτοις βλέπειν αὐτόθεν ἐκ τοῦ ὄρους δακτυλοδεικνοῦντος τοῦ λόγου, ἐκ τῆς ὑψηλῆς σκοπιᾶς διὰ τῶν ἐλπίδων ἀποβλεπόμενον. ἐπειδὴ οὖν ἀναβαίνει

εἰς τὸ ὄρος ὁ κύριος, ἀκούσωμεν Ἡσαΐου βοῶντος·
δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ κυρίου, κἂν ἀ-
σθενῶμεν ἐξ ἁμαρτίας, ἐνισχύσωμεν, καθὼς ὑ-
φηγεῖται ἡ προφητεία, χεῖρας παρειμένας καὶ
γόνατα παραλελυμένα. εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἄκρου
γενοίμεθα, εὑρήσομεν τὸν ἰώμενον πᾶσαν νόσον
καὶ πᾶσαν μαλακίαν, τὸν τὰς ἀσθενείας ἡμῶν
ἀναλαμβάνοντα, καὶ τὰς νόσους βαστάζοντα. οὐκ-
οῦν δράμωμεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν ἄνοδον, ἵνα
μετὰ Ἡσαΐου κατὰ τὴν ἀκρώρειαν τῆς ἐλπίδος
γενόμενοι, ἴδωμεν ἐκ περιωπῆς τὰ ἀγαθὰ ἐ-
κεῖνα, ὅσα τοῖς ἀκολουθήσασιν ἐπὶ τὸ ὕψος ὁ
λόγος δείκνυσιν. ἀλλ᾽ ἀνοιξάτω καὶ ἡμῖν ὁ Θεὸς
λόγος τὸ στόμα, καὶ διδαξάτω ἡμᾶς ἐκεῖνα, ὧν ἡ
ἀκρόασις μακαριότης ἐστίν· γενέσθω δὲ ἡμῖν
ἀρχὴ τῆς θεωρίας, ἡ τῶν εἰρημένων τῆς διδασκα-
λίας ἀρχή. μακάριοι, φησίν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύ-
ματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.
εἴ τις τῶν φιλοχρύσων γράμμασιν ἐντύχοι θη-
σαυρὸν ἐν τόπῳ καταμηνύουσιν· ὁ δὲ περιέχων
τὸν θησαυρὸν τόπος, πολλοὺς ἱδρῶτας καὶ πόνους ὑ-
ποδεικνύοι τοῖς ἐπιθυμοῦσι τοῦ κτήματος· ἆρα
μαλακισθήσεται πρὸς τοὺς πόνους, καὶ καταραθυ-
μήσει τοῦ κέρδους, καὶ τὸ μηδένα κάματον ὑπὸ τῆς
σπουδῆς εἰσενέγκασθαι, γλυκύτερον τοῦ πλούτου
ποιήσεται; οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πάντας
μὲν πρὸς τοῦτο παρακαλέσει τοὺς φίλους, παν-
ταχόθεν δὲ ὡς ἂν οἷός τε ᾖ τὴν πρὸς τοῦτο βοή-
θειαν ἑαυτῷ συναγείρας τῷ πλήθει τῶν χειρῶν,
ἴδιον ποιεῖται τὸν πλοῦτον τὸν κεκρυμμένον. οὗτος
ἐκεῖνός ἐστιν ὁ θησαυρός, ἀδελφοί, ὃν καταμη-
νύει τὸ γράμμα· κέκρυπται δὲ ὑπὸ τῆς ἀσαφείας
ὁ πλοῦτος. οὐκοῦν χρησώμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ἐπι-
θυμηταὶ τοῦ ἀκηράτου χρυσοῦ, τῇ τῶν εὐχῶν πολυ-
χειρίᾳ, ὥστε ἡμῖν εἰς τὸ ἐμφανὲς τὸν πλοῦτον ἐλθεῖν,
καὶ πάντας ἐξ ἴσου διελέσθαι τὸν θησαυρόν, καὶ ὅλον
ἕκαστον κτήσασθαι. τοιαύτη γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ διαί-
ρεσις, ὥστε καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀντιποιουμένους δια-
μερίζεσθαι, καὶ πᾶσαν ἑκάστῳ παρεῖναι, μὴ ἐλατ-
τουμένην ἐν τοῖς συμμετέχουσιν. ἐν μὲν γὰρ τῇ τοῦ
γηΐνου πλούτου διανομῇ ἀδικεῖ τοὺς ἰσομοιροῦντας ὁ
τὸ πλέον περισπασάμενος. ἐλαττοῖ γὰρ πάντως
τὸ μέρος τοῦ συμμετέχοντος, ὁ τὸ ἑαυτοῦ πλεονά-
σας· ὁ δὲ πνευματικὸς πλοῦτος, τὸ τοῦ ἡλίου ποιεῖ,
καὶ πᾶσι τοῖς βλέπουσιν ἑαυτὸν μερίζων, καὶ ὅλος
ἑκάστῳ παραγινόμενος. ἐπεὶ οὖν ἴσον ἑκάστῳ

A igitur aſcendit Dominus in mõtem, au-
diamus Eſaiam clamantẽ, Venite aſcen- *Eſa. 2.*
damus in montem Domini, atq; etiamſi
laboramus ex peccato, confortemus &
confirmemus, quemadmodum prophe-
tia præſcribit, manus languidas ac genua
diſſoluta. Nam ſi in ſummum iugum
euaſerimus, inueniemus qui medeatur
omni morbo, omnique languori, nempe *Eſa. 53.*
eum qui infirmitates noſtras ſuſcipit, &
morbos portat. Quocirca curramus e-
tiam nos ad aſcenſum, vt cum Eſaia in
ſummo iugo ſpei conſtituti contemple-
mur ex ſpecula, bona illa, quæ ſequutis
B altitudinẽ Verbũ oſtendit, verùm etiam
nobis Deus Verbũ os aperiat, ac doceat
nos ea, quorum auditio beatitudo eſt.
Sumatur autẽ à nobis initium contem-
plationis, & commentationis, vnde do-
ctrinæ dictorum initium cœpit. *Beati*, in-
quit, *pauperes ſpiritu: quoniã eorum eſt regnum* *Matth. 5.*
cœlorũ. Si quis auarus incidat in tabulas,
theſaurum alicubi abſconditum indi-
cantes: is autem locus, qui theſaurum
contineat, multum ſudorem & laborem
aſpirantibus ad eas opes oſtendat: nun-
quid ad labores oblangueſcet, & in lu-
C cro quærendo ſegnis erit? nullumque
præ ſtudio laborem ſumere atque defa-
tigationem ſubire diuitiis dulcius & iu-
cundius exiſtimabit? Non ita ſe res ha-
bet: non ita eſt: ſed omneis quidem ad
hoc aduocabit amicos: ex omnib. item
partibus, ex quibus poterit, auxiliis ſibi
contractis, multitudine operarum opes
illas abſconditas, ſuas facturus ſit. Hic
eſt ille theſaurus, fratres, quem ſcriptum
indicat: abſconditæ autem per obſcuri-
tatẽ diuitiæ ſunt. Igitur nos quoque qui
incorrupti auri cupidi ſumus, precum
quaſi manuum multitudine vtamur, vt
D diuitiæ nobis pateſiant, atque omnes ex
æquo theſaurum diuidamus, & totum
eum quiſque acquirat. Talis enim diui-
ſio virtutis eſt, vt & in omneis, qui eam
amplectuntur & affectant, diuidatur, &
cuique adſit vniuerſa inter participãtes
non diminuta. Nam in terrenarum qui-
dem diuitiarum diſtributione, qui plus
iuſto ad ſe traxerit, iniuriam facit iis qui
ex æquis partibus ſocij ſunt (ſocij enim
partem prorſus minuit is qui ſuam plus
iuſto auxerit) ſpirituales autem diuitiæ
idem faciunt, quod Sol, qui & omnibus
videntibus ſe impertit, & totus vnicui-
que accedit. Quoniam igitur par ab

vnoquoque lucrum ex labore ſperatur, par ab omnibus aſſeratur ad id, quod à nobis quæritur, precum adiumentum. Ac primùm quidem omnium arbitror oportere conſiderare ipſam beatitudinem, & intelligere, quidnam tandem ea ſit. Beatitudo, vt mea quidem opinio fert, comprehenſio quædã eſt omnium earum rerum quæ nomine boni intelliguntur: à qua nihil abeſt eorum, quæ pertinent ad bonorum deſiderium atq; cupiditatem. Poterit autem nobis ex comparatione contrarij planius fieri, quid per beatitudinẽ ſignificetur: contraria autem beatitudini miſeria eſt. Miſeria igitur eſt, in acerbis ac triſtibus, noſtraque voluntate non accidentibus caſibus & calamitatibus ærumna. Affectio item eorum, quæ in ipſis fiunt, in vtroque in contrarium deducta atque diuiſa eſt. Nam ei, qui quidem beatus habetur, ob res ad fruendum ſibi propoſitas lætari, ſibi placere & exultare licet: ei verò, qui miſer exiſtimatur, rebus ſibi præſentibus angi atque dolere contingit. Porrò quod verè beatum habendum ſit, ipſum diuinum numen eſt. Nam quicquid id tandẽ eſſe ponamus: beatitudo eſt illa immortalis & incorrupta vita, ineffabile pariter & inanimaduerſibile atque inexcogitabile bonum, inenarrabilis inexplicabiliſq; pulchritudo, à ſeipſa profecta, à ſeipſa data, & gratia, & ſapientia, & potentia: vera lux: fons omnis bonitatis: rebus vniuerſis præſidens ac ſuperimpoſita poteſtas: ſola amabilis, ſemper eodem modo ſeſe habens, perpetua exultatio: ſempiterna lætitia: de qua ſi quis dicat omnia quæ poſſit, nihil dicit eorum, quæ rei dignitas poſtulat atque requirit. Neque enim intelligẽtia mentiſque & ingenij agitatio attingit & aſſequitur id quod eſt, atque etiam ſi quid de illo bono vel ſublimius & altius cogitare & intelligere valeamus, nulla tamen ratione vel oratione quod cogitatur & intelligitur, enuntiatur. Quoniam autem is, qui finxit hominem, ſecundum imaginem Dei fecit eum: ſecundo loco beatum iudicandum fuerit id, quod per communicationem & participationem eius, quæ verè beatitas eſt, hoc nomine appellatur. Quemadmodum enim in præſtanti corporis forma, principalis quidem ac primaria pulchritudo in viuenti vereque ſubſiſtenti facie eſt: ſecundum verò locum ab hac obtinet id, quod ad imitationem eius in imagine atque ſimulachro oſtenditur: ita natura quoque humana, quæ eſt effigies

A τὸ ἐκ τοῦ πόνου κέρδος ἐλπίζεται, ἴσην γενέσθαι πᾶσι διὰ τῆς εὐχῆς παρὰ τῶν ζητουμένων ὑμῖν ἡ συνεργία. πρῶτον μὲν οὖν αὐτὸν φημὶ ἐγὼ δεῖν τὸν μακαρισμὸν ὅτι ποτέ ἐστιν ἐννοῆσαι. μακαριότης τοίνυν ἐστὶ κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, περίληψις πάντων τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων· ἧς ἄπεστι τῶν εἰς ἀγαθὴν ἐπιθυμίαν ἡκόντων οὐδέν. γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἐναντίου παραθέσεως γνωριμώτερον τὸ ἐκ τοῦ μακαρισμοῦ σημαινόμενον· ἐναντίον δὲ τῷ μακαρίῳ τὸ ἄθλιον. ἀθλιότης οὖν ἐστιν, ἡ ἐν τοῖς λυπηροῖς τε καὶ ἀβουλήτοις πάθεσι ταλαι-
B πωρία. μεμέρισται δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ ἐφ' ἑκατέρου τῶν ἐν αὐτοῖς γινομένων διάθεσις. ὑπάρχει γὰρ τῷ μὲν μακαριζομένῳ τὸ εὐφραίνεσθαι τοῖς προκειμένοις εἰς ἀπόλαυσιν αὐτῷ καὶ ἀγάλλεσθαι· τῷ δὲ ταλανιζομένῳ τὸ ἀνιᾶσθαι τοῖς παροῦσιν αὐτῷ καὶ ἀλγύνεσθαι. τὸ μὲν οὖν μακαριστὸν ἀληθῶς, αὐτὸ τὸ θεῖον ἐστίν. ὅτι ποτὲ γὰρ αὐτὸ εἶναι ὑποθώμεθα, μακαριότης ἐστὶν ἡ ἀκήρατος ἐκείνη ζωή, τὸ ἄρρητόν τε καὶ ἀκατανόητον ἀγαθόν, τὸ ἀνέκφραστον κάλλος, ἡ αὐτοχάρις, καὶ σοφία, καὶ δύναμις· τὸ ἀληθινὸν φῶς· ἡ πηγὴ πάσης ἀ-
C γαθότητος· ἡ ὑπερκειμένη τοῦ παντὸς ἐξουσία· τὸ μόνον ἐράσμιον, τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον, τὸ διηνεκὲς ἀγαλλίαμα· ἡ ἀΐδιος εὐφροσύνη· περὶ ἧς πάντα τις ἂν δύναται λέγων, λέγει τῶν κατ' ἀξίαν οὐδέν. οὔτε γὰρ ἡ διάνοια καθικνεῖται τοῦ ὄντος, κἄν τι περὶ αὐτοῦ τῶν ὑψηλοτέρων νοῆσαι χωρήσωμεν, οὐδενὶ λόγῳ τὸ νοηθὲν ἐξαγγέλλεται. ἐπεὶ δὲ ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· δευτέρως ἂν εἴη μακαριστὸν τὸ κατὰ μετουσίαν τῆς ὄντως μακαριότητος ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ γινόμενον. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς σωματικῆς
D εὐμορφίας, τὸ μὲν πρωτότυπον κάλλος ἐν τῷ ζῶντι προσώπῳ ἐστὶ καὶ ὑφεστῶτι· δευτερεύει δὲ τούτου τὸ κατὰ μίμησιν ἐπὶ τῆς εἰκόνος δεικνύμενον· οὕτως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, εἰκὼν

οὖσα τῆς ὑπερκειμένης μακαριότητος, καὶ αὐτὴ τῷ ἀγαθῷ κάλλει χαρακτηρίζεται, ὅταν ἐφ' ἑαυτῆς δεικνύει τῶν μακαρίων χαρακτήρων ἐμφάσεις. ἀλλ' ἐπεὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας ῥύπος τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνος κάλλος ἠχρείωσεν· ἦλθεν ὁ ἐκπλύνων ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ ὕδατι, τῷ ζῶντί τε καὶ ἀλλομένῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὥστε ἡμᾶς ἀποθεμένους τὸ ἐξ ἁμαρτίας αἶσχος, πάλιν κατὰ τὴν μακαρίαν ἀνασχηματισθῆναι μορφήν. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς ζωγραφικῆς τέχνης εἴποι ἄν τις πρὸς τοὺς ἀπείρους ὁ ἐπιστήμων, ἐκεῖνο καλὸν εἶναι τὸ πρόσωπον, τὸ ἐκ τοιῶνδε τῶν τοῦ σώματος μορίων συγκείμενον· ᾧ κόμη τοιάδε, καὶ ὀφθαλμῶν κύκλοι, καὶ ὀφρύων περιγραφαί, καὶ παρειῶν θέσεις, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα δι' ὧν συμπληροῦται ἡ εὐμορφία· οὕτω καὶ ὁ τὴν ἡμετέραν πρὸς τὴν τοῦ μόνου μακαρίου μίμησιν ἀναζωγραφῶν ψυχήν, τὰ καθ' ἕκαστον τῶν εἰς μακαρισμὸν συντεινόντων, ὑπογράφει τῷ λόγῳ, καί φησιν ἐν πρώτοις, μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ἀλλὰ τί κέρδος ἐκ τῆς μεγαλοδωρεᾶς γενήσεται, μὴ φανερωθείσης ἡμῖν τῆς ἐγκειμένης διανοίας τῷ λόγῳ; καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς, πολλὰ τῶν τιμίων καὶ δυσπορίστων φαρμάκων ἄχρηστα τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ ἀνόνητα μένει, ἕως ἂν εἰς ὅτι χρήσιμον ἕκαστον τούτων ἐστὶ παρὰ τῆς τέχνης ἀκούσωμεν. τί οὖν ἐστι, τὸ πτωχεῦσαι τῷ πνεύματι, δι' οὗ περιγίνεται τὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐγκρατῆ γενέσθαι; δύο πλούτους παρὰ τῆς γραφῆς μεμαθήκαμεν· ἕνα σπουδαζόμενον, καὶ ἕνα καταχρινόμενον. σπουδάζεται μὲν ὁ τῆς ἀρετῆς πλοῦτος· διαβάλλεται δὲ ὁ ὑλικός τε καὶ γήϊνος· ὅτι ὁ μὲν τῆς ψυχῆς γίνεται κτῆμα· ὁ δὲ πρὸς τὴν τῶν αἰσθητηρίων ἀπάτην ἐπιτηδείως ἔχει. διὸ κωλύει τοῦτον θησαυρίζειν ὁ κύριος, ὡς εἰς βρῶσιν σητῶν καὶ εἰς ἐπιβουλὴν τῶν τοιχωρυχούντων ἐκκείμενον. κελεύει δὲ περὶ τὸν τῶν ὑψηλῶν πλοῦτον τὴν σπουδὴν ἔχειν, οὗ ἡ φθαρτικὴ δύναμις οὐ προσάπτεται. σῆτα δὲ καὶ κλέπτην εἰπὼν, τὸν λυμεῶνα τῶν τῆς ψυχῆς θησαυρῶν ἐνεδείξατο. εἰ οὖν ἀντιδιαστέλλεται ἡ πτωχεία τῷ πλούτῳ, πάντως κατὰ τὴν ἀναλογίαν καὶ διπλῆν ἐστι διδαχθῆναι πτωχείαν· τὴν μὲν ἀπόβλητον, τὴν δὲ μακαρι-

A & imago ſupernæ beatitudinis, etiam ipſa bona pulchritudine deſignatur, cùm in ſeſe beatorum oſtenderit inſignium ſignificationes & repræſentationes. Sed quia peccati ſordes pulchritudinem imaginis labefactarunt & inutilem reddiderũt: venit is qui nos elueret ſua aqua, viuẽti pariter ac ſalienti in vitam æternam, vt depoſita turpitudine ex peccato contracta, ad beatam formam renouemur. Ac quemadmodum *Simile.* in arte pingẽdi ſi quis eius rei non ignarus fuerit, ad imperitos dicere poſſit, illam pulchram eſſe faciem, quæ ex talibus
B corporis partibus conſtet: cui & capillus talis, & oculorum orbes, & ſuperciliorum deſcriptiones, & genarum poſitiones, & ſingulatim omnia quibus formæ præſtãtia completur, adſint: eodem modo is, qui ad imitationem eius, quod ſolum beatum eſt, animã noſtram quaſi pingendo reconcinnat, ſingulaq; quę pertineant ad beatitudinem, ſermone deſcribit, & ait in primis, *Beati pauperes ſpiritu, quoniam eorum eſt regnũ cœlorum.* Verùm *Matth. 5.* quid lucri ex ea munificentia accedet, cùm ſententia, quæ in iis verbis continetur, nobis declarata non ſit? Etenim
C in medicina multa pretioſa comparatuque atque inuentu difficilia medicamenta infrugifera inutiliaque ignorantibus manent, donec ab arte audiuerimus, ad quid horum quodque vtile ſit. Quid igitur eſt, pauperem eſſe ſpiritu, per quod regno cœlorum potiri contingit? Duo diuitiarum eſſe genera à ſcriptura didicimus: vnum quod probetur & expetatur, alterum quod damnetur & improbetur. Expectandæ quidem atque probandæ virtutum diuitiæ ſunt: criminationibus autem obnoxię ſunt & improbantur materiales pariter atque terrenæ: quoniam illæ quidem animæ
D opes exiſtunt; hæ verò ad decipienda ſenſuũ vaſa idoneæ ſunt. Quamobrem has colligere Dominus vetat, quippe tinearum corruptioni inſidiiſq; nocturnorum furum expoſitas. Sublimium autẽ rerum diuitiis, quas vis corruptrix non attingit, ſtudere nos iubet. Tineæ autem & furis mentione facta, perniciem animæ theſaurorũ oſtendit. Si igitur diuitiis opponitur paupertas, iuxta analogiam & conuenientem rationem, duplicem planè paupertatem quoque animaduertere licet: vnam quidem reiiciendam, alteram verò, quæ beata

iudicetur. Quicumque igitur à temperantia, ſobrietate atque modeſtia nudus & inops, aut pretioſarum iuſtitiæ opum, aut ſapientiæ, aut prudentiæ, aut alîus cuiuſquam pretioſarum atque reconditarum rerum egenus, pauper, & mendicus inuenitur: paupertatis nomine ærumnoſus, ac miſerabilis eſt ob inopiam rerum pretioſarum: at qui ſponte ſua earum rerum omnium quæ per vitium & nequitiam intelliguntur, inops & egenus eſt: ac nihil ex diabolicis opibus in ſuis conclauibus reconditum habet, ſed ſpiritu feruet, & per hunc malorum ſibi paupertatē colligit & quærit, ille fuerit is, qui à Verbo in ea, quæ beata habetur, egeſtate verſari oſtenditur: cuius egeſtatis fructus eſt regnum cœlorum. Verùm reuertamur rurſus ad inſtitutum, & operam theſauro quærendo nauemus, neu deſiſtamus ſcrutatoria atque inquiſitoria ratione & oratione eruere & reuelare id, quod occultum eſt. *Beati*, inquit, *pauperes ſpiritu*. Dictum hoc quidem aliquo modo etiam in ſuperioribus eſt, & nunc iterum dicetur, quòd finis vitæ cum virtute degendæ ſit, vt quis numini diuino aſſimiletur. Atqui id quod paſſionis & affectus expers, incorruptum atque immortale eſt, vndequaque hominum effugit imitationem. Neque enim fieri poteſt, vt vita affectibus, perturbationibus vitiiſq; & caſibus obnoxia, aſſimiletur penitus & ex omnibus partibus ei naturæ, quæ neque perturbationes, neque caſus, neque affectus vllos admittit. Si igitur diuinum numen ſolum beatum eſt, vt id Apoſtolus nominat: beatitudinis verò communio hominibus per hoc contingit, ſi Deo aſſimilentur: imitatio autem expedit, & confici non poteſt: vtique humana vita beatitudinem aſſequi non poteſt. Verùm nōnulla Deitatis propria hominibus quoque propoſita ſunt, vt ſi velint, illa aſſequi imitando poſſint. Quænam igitur hæc ſunt? Videtur mihi Verbum paupertatem & inopiam ſpiritus nominare volūtariam animi humilitatem atque demiſſionem, atque huius exemplū Apoſtolus nobis Dei pau-

2. Cor. 8. pertatem proponit, dum dicit, Qui cùm diues ſit, propter nos pauper & egenus factus eſt, vt nos illius egeſtate diteſceremus. Quoniam igitur cætera omnia, quæ circa naturam diuinam conſpiciuntur, ſuperant modum humanæ naturæ: humilitas autem coalita atque conſueta nobis humi repentibus, & extra terra

A ζομένην. ὁ μὲν οὖν σωφροσύνης πτωχεύων, ἢ τοῦ τιμίου κτήματος τῆς δικαιοσύνης, ἢ τῆς σοφίας, ἢ τῆς φρονήσεως, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν πολυτελῶν κειμηλίων πένης τε καὶ ἀκτήμων καὶ πτωχὸς εὑρισκόμενος, ἄθλιος τῆς πενίας καὶ ἐλεεινὸς τῆς τῶν τιμίων ἀκτημοσύνης· ὁ δὲ πάντων τῶν κατὰ κακίαν νοουμένων ἑκουσίως πτωχεύων, καὶ οὐδὲν τῶν διαβολικῶν κειμηλίων ἐν τοῖς ἰδίοις ταμείοις ἔχων ἀπόθετον, ἀλλὰ τῷ πνεύματι ζέων, καὶ διὰ τούτου τὴν τῶν κακῶν πενίαν ἑαυτῷ θησαυρίζων, εἴη ἂν οὗτος ἐν τῇ μακαριζομένῃ πτωχείᾳ ὑπὸ τοῦ λόγου δεικνύμενος, ἧς ὁ καρπὸς βασιλεία οὐρανῶν ἐστιν.

B ἀλλ' ἐπανέλθωμεν πάλιν ἐπὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ θησαυροῦ, καὶ μὴ ἀποστῶμεν τῷ μεταλλευτικῷ λόγῳ τὸ κεκρυμμένον ἀνακαλύπτοντες. μακάριοι, φησὶν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι. εἴρηται μὲν τρόπον τινὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ νῦν πάλιν εἰρήσεται, ὅτι τέλος τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου ἐστὶν, ἡ πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσις. ἀλλὰ μὴν τὸ ἀπαθές τε καὶ ἀκήρατον ἐκφεύγει πάντῃ τὴν ἀνθρωπίνην μίμησιν. οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν πάντῃ τὴν ἐμπαθῆ ζωὴν ὁμοιωθῆναι πρὸς τὴν τῶν παθῶν ἀνεπίδεκτον φύσιν. εἰ οὖν μόνον τὸ θεῖον μακάριον,

C καθὼς ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει· ἡ δὲ τοῦ μακαρισμοῦ κοινωνία τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐστιν ὁμοιώσεως· ἡ δὲ μίμησις ἄπορος· ἄρα ἀνέφικτός ἐστιν ἡ μακαριότης τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. ἀλλ' ἔστι τινὰ τῆς θειότητος δυνατὰ τοῖς βουλομένοις προκείμενα εἰς μίμησιν. τίνα οὖν ἐστι ταῦτα; δοκεῖ μοι πτωχείαν πνεύματος, τὴν ἑκούσιον ταπεινοφροσύνην ὀνομάζειν ὁ λόγος. ταύτης δὲ ὑπόδειγμα τὴν τοῦ Θεοῦ πτωχείαν ὁ ἀπόστολος ἡμῖν λέ-

D γων προδείκνυσιν, ὃς δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. ἐπεὶ οὖν τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα περὶ τὴν θείαν καθορᾶται φύσιν, ὑπερπίπτει τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· ἡ δὲ ταπεινότης συμφυής τις ἡμῖν ἐστι καὶ σύντροφος τοῖς χαμαὶ ἐρχομένοις, καὶ ἐκ γῆς τὴν

σύστασιν ἔχουσιν, καὶ εἰς γῆν καταρρέουσιν: ἐν τῷ κατὰ φύσιν σοῦ καὶ δυνατῷ τὸν Θεὸν μιμησάμενος, τὴν μακαρίαν αὐτὸς ὑπέδυς μορφήν. καὶ μηδεὶς ἄπονον οἰέσθω, καὶ μετὰ ῥᾳστώνης ἐκπορίζεσθαι τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης κατόρθωμα. τὸ ἐναντίον μὲν οὖν πάντως, οὐ τινος οὖν τῶν κατ' ἀρετὴν ἐπιτηδευομένων, τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ἐπιπονώτερον. διὰ τί; ὅτι καθεύδοντος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τὰ καλὰ σπέρματα δεξαμένου, τὸ κεφάλαιον τῆς ἐναντίας σπορᾶς παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ζωῆς ἡμῶν τὸ τῆς ὑπερηφανίας ἐρριζώθη ζιζάνιον. δι' ὧν γὰρ ἐκεῖνος ἑαυτὸν εἰς γῆν κατέρραξε, τῷ αὐτῷ ἔργῳ τὸ δείλαιον γένος τὸ ἀνθρώπινον πρὸς τὸ κοινὸν πτῶμα ἑαυτῷ συγκατέβαλε, καὶ οὐδέν ἐστιν ἄλλο τῆς φύσεως ἡμῶν τοιοῦτον κακόν, ὡς τὸ δι' ὑπερηφανίας. ἐπεὶ οὖν ἐμπέφυκέ πως τὸ κατὰ τὴν ἔπαρσιν πάθος παντὶ σχεδὸν τῷ κοινωνοῦντι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν τῶν μακαρισμῶν ὁ κύριος ἄρχεται, οἷόν τι ἀρχέγονον κακὸν ἐκβάλλων ἐκ τῆς ἕξεως ἡμῶν τὴν ὑπερηφανίαν, ἐν τῷ συμβουλεύειν μιμήσασθαι τὸν ἑκουσίως πτωχεύσαντα, ὅς ἐστιν ἀληθῶς μακάριος, ἵνα ἐν ᾧ δυνάμεθα καθὼς ἂν οἷοί τε ὦμεν ὁμοιωθέντες ἐκ τοῦ πτωχεῦσαι κατὰ προαίρεσιν, καὶ τὴν τοῦ μακαρισμοῦ κοινωνίαν ἐφελκυσώμεθα. τοῦτο γὰρ φρονείσθω, φησίν, ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών. τί πτωχότερον ἐπὶ Θεοῦ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς; τί ταπεινότερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν ὄντων, ἢ τὸ εἰς κοινωνίαν τῆς πτωχῆς ἡμῶν φύσεως ἐλθεῖν; ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων ἐθελοντὴς τὴν τῆς δουλείας μορφὴν ὑποδύεται· ὁ κριτὴς τοῦ παντὸς, ὑποφόρος τοῖς δυναστεύουσι γίνεται· ὁ τῆς κτίσεως κύριος ἐν σπηλαίῳ καταγίνεται· ὁ τοῦ παντὸς περιδεδραγμένος, οὐχ εὑρίσκει τόπον ἐν τῷ καταλύματι, ἀλλ' ἐν τῇ φάτνῃ τῶν ἀλόγων ζώων παραρριπτεῖται· ὁ καθαρὸς καὶ ἀκήρατος, τὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταδέχεται ῥύπον, καὶ διὰ πάσης τῆς πτωχείας ἡμῶν διεξελθὼν μέχρι τῆς τοῦ θανάτου πρόεισι πείρας. ὁρᾶτε τῆς ἑκουσίου πτωχείας τὸ μέτρον. ἡ ζωὴ

A conflatis, & in terram defluentibus eſt: ſi tu in eo, quod à natura tua nō eſt alienum, & à te præſtari poteſt Deum imitatus fueris, beatam formā ipſe induiſti. Ac nemo putet nullius negotij rem eſſe, ac facilè effici poſſe, vt quis animo humili atque demiſſo ſit. Imò contra nihil ex omnibus, quæcumque per virtutem aguntur & exercentur, æquè laborioſum & operoſum atque eiuſmodi res eſt. Quamobrem? quia dormiente homine, qui bona ſemina acceperat, caput atque præcipua pars contrarij ſeminis ab inimico noſtræ vitæ ſuperbiæ B zizanium coniectū radices egit. Quemadmodum enim ille ſe in terram præcipitauit, eodem modo miſerum genus humanum, ad communē ruinam ſecum vnà detraxit, ac nullum aliud naturæ noſtræ malum tale eſt, qualis eſt is, qui per ſuperbiam nobis morbus ingeneratur. Quoniam igitur omnibus propemodum qui humanæ naturæ participes ſunt, vitium elationis quodammodo innatum eſt: idcirco Dominus hinc initium beatitudines exponendi facit, tanquam primordiale malum quoddam ex habitu noſtro ſuperbiam eijciens, dum C conſulit, vt imitemur eum, qui ſponte ſua egenus fuit, qui verè beatus eſt, vt in quo poſſumus, pro virili noſtra parte aſſimilari, ex eo, quod noſtra voluntate egeni paupertatem ſecuti fuerimus, etiam beatitudinis communionem attrahamus & adſciſcamus. Hoc enim quiſque ſentiet, inquit, inter vos, quod & in Chriſto Ieſu: qui cum eſſet in forma Dei, non rapinam arbitratus eſt, quòd Deo par & æqualis eſſet: ſed forma ſerui ſumpta ſeipſum exinaniuit. Ecquid magis in Deo mendicum, quàm forma ſerui? quid in rege rerum vniuerſarum humilius, quàm in cōmunionem inopis ac mendicæ noſtræ naturæ veniſſe? Rex regnantium, & Dominus dominantium D ſponte ſua formam ſeruitutis induit: iudex rerum vniuerſarum principibus tributarius exiſtit: creaturæ Dominus in ſpelunca diuerſatur: qui mundum vniuerſum complexus eſt, non inuenit locum in diuerſorio, ſed in præſepio brutorum animalium abijcitur: purus ille & incorruptus humanæ naturæ ſordes non reſpuit, ac per omnem noſtram mendicitatem penetrans, vſque ad mortis progreditur experimentum. Videte voluntariæ mendacitatis modum. Vita

Philip. 2.

mortem guſtat: iudex in iudicium ducitur: Dominus vitæ rerum vniuerſarum ſubijcitur iudicis decreto: ſupramundanarum omnium copiarum rex, carnificum manus non repellit. Ad hoc, inquit, exemplum modus animi demiſſionis tibi ſpectet. Videtur autem mihi fortaſſe non incommodum eſſe eiuſmodi vitij inconſiderantiam, abſurditatem & importunitatem ſpectare: vt cum multa facilitate atque cōmoditate ſuccedente nobis animi humilitate, facilè aſſequi atque conficere nobis beatitudinem poſſimus. *Simile.* Vt enim periti medici cauſſa morbi affectrice prius exempta, ægritudinem faciliùs vincunt: ita nos quoque, vbi inflationem & tumorem inaniter ſe iactantium atque ſuperbientium ratione repreſſerimus, facile, commodum & expeditum eis iter animi demiſſionis efficiamus. Vnde igitur aliquis potius faſtus atque ſuperbiæ vanitatem demonſtrauerit? qua ratione alia, quàm ſi naturam oſtenderit, quænam ea ſit? Nam ſi quis ad ſeipſum, & non ad ea, quæ circa ſe ſint, reſpiciat, non video, qua ratione is in eiuſmodi vitium incidere poſſit. Quid igitur homo eſt? Vis vt ex ſcriptorum monumētis proferam id, quod plus ponderis & authoritatis in ſe contineat, ac plus æſtimari debeat? At is qui noſtra ornat, & inflatius ſplendidiuſque de nobilitate humana loquitur, ex luto generatam naturam eſſe dicit: atq; nobilitas & ſplendor ſuperbiæ cognationem cum latere habet. Quòd ſi continuam pariter & eam, quæ in promptu atque expedito, omnibuſque nota eſt generationem proferre velis: *Leuit. 20.* remoue iſthæc, orò, ne loquaris de hac re, obtumeſcas, ne hiſcas: ne reueles, vt lex inquit, dedecus patris & matris tuæ: ne ſermone publices atque diuulges ea, quæ obliuione atque alto ſilentio tegenda ſunt. Et non erubeſcis terrea ſtatua, mox puluis futura, qui in modum bullæ breui duraturum in te tumorem contines, te ſuperbia repleri, faſtu tumere, vano ſpiritu atque cogitatione mentem inflatam habere? An non reſpicis ad vtrumque vitæ humanæ terminum, vnde & initiū ſumat, & in quid deſinat. Verùm ſuperbis ac iactas te nomine iuuentutis, & ad florem ætatis reſpicis, & gloriaris, & tibi places propter decorem & pulchritudinem, quòd tibi manus ſupra modum vigeant ad motum, quòd celebres & veloces ad ſaltum tibi ſint pedes,

A θανάτου γεύεται· ὁ κριτὴς εἰς κριτήριον ἄγεται· ὁ τῆς ζωῆς τῆς ὄντως κύριος, ὑπὸ τῇ ψήφῳ τοῦ δικάζοντος γίνεται· ὁ πάσης τῆς ὑπερκοσμίου δυνάμεως βασιλεὺς, τὰς τῶν δημίων οὐκ ἀπωθεῖται χεῖρας. πρὸς τοῦτό σοι, φησὶ, τὸ ὑπόδειγμα, τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης βλεπέτω μέτρον. τάχα δέ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν καὶ τὴν ἀλογίαν τοῦ τοιούτου διασκοπῆσαι πάθους, ὡς ἂν εὐκατόρθωτος ἡμῖν ὁ μακαρισμὸς γένοιτο σὺν εὐμαρείᾳ πολλῇ καὶ ῥᾳστώνῃ τῆς ταπεινοφροσύνης κατορθουμένης. καθάπερ γὰρ οἱ ἐπιστήμονες τῶν ἰατρῶν, τὸ νοσοποιὸν αἴτιον προεξελόντες, ῥᾷον ἐπικρατοῦσι τοῦ πάθους· οὕτως καὶ ἡμεῖς
B τὴν χαυνότητα τῶν τυφουμένων τῷ λογισμῷ καταστείλαντες, εὐεπίβατον ἑαυτοῖς τὴν τῆς ταπεινοφροσύνης ὁδὸν καταστήσωμεν. πόθεν οὖν ἄν τις μᾶλλον ἐπιδείξειε τοῦ τύφου τὸ μάταιον; πόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τοῦ δεῖξαι τὴν φύσιν, ἥ τίς ἐστιν; ὁ γὰρ πρὸς ἑαυτὸν, καὶ μὴ τὰ περὶ αὐτὸν βλέπων, οὐκ ἂν εὐλόγως εἰς τὸ τοιοῦτον ἐμπέσοι πάθος. τί οὖν ἐστιν ἄνθρωπος; βούλει τὸ σεμνότερον καὶ τιμιώτερον εἴπω τῶν λόγων. ἀλλ' ὁ κοσμῶν τὰ ἡμέτερα, καὶ πρὸς τὸ κομπωδέστερον διασκευάζων τὴν ἀνθρω-
C πίνην εὐγένειαν, ἐκ πηλοῦ γενεαλογεῖ τὴν φύσιν· καὶ ἡ εὐγένεια καὶ ἡ σεμνότης τοῦ ὑπερηφάνου, τὸ συγγενὲς πρὸς τὴν πλίνθον ἔχει. εἰ δὲ τὴν προσεχῆ τε καὶ πρόχειρον τῆς γενέσεως εἰπεῖν ἐθέλεις, ἄπαγε, μὴ φθέγξῃ περὶ τούτου, μὴ γρύξῃς, μὴ ἀνακαλύψῃς, καθώς φησιν ὁ νόμος, ἀσχημοσύνην πατρὸς καὶ μητρός σου· μὴ δημοσιεύσῃς τῷ λόγῳ τὰ λήθης ἄξια καὶ βαθείας σιγῆς. εἶτα οὐκ ἐρυθριᾷς ὁ γήϊνος ἀνδριὰς, ὁ μετ' ὀλίγον κόνις, ὁ πομφόλυγος δίκην ὠκύ-
D μορον ἐν σεαυτῷ περιέχων τὸ φύσημα, πλήρης ὑπερηφανίας γινόμενος, καὶ περιφλεγμαίνων τῷ τύφῳ, καὶ τῷ ματαίῳ φρονήματι ἐξογκῶν τὴν διάνοιαν; οὐχ ὁρᾷς εἰς ἀμφότερα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου τὰ πέρατα, καὶ ὅπως ἄρχεται, καὶ εἰς ὅ,τι λήγει. ἀλλὰ γαυριᾷς τῇ νεότητι, καὶ πρὸς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας βλέπεις, καὶ ἐγκαλλωπίζῃ τῇ ὥρᾳ, ὅτι σοι ὑπερσφριγῶσιν αἱ χεῖρες πρὸς κίνησιν, καὶ κοῦφοι πρὸς τὸ ἅλμα οἱ πόδες, καὶ περι-

A καὶ περισοβῇ ταῖς αὔραις ὁ βόστρυχος, καὶ τὴν παρειὰν ὑπογράφει ὁ ἴουλος, καὶ ὅτι σοι ἡ ἐσθὴς τῇ βαφῇ τῆς πορφύρας ὑπερανθίζεται, καὶ πεποίκιλταί σοι τὰ ἐκ σηρῶν ὑφάσματα, πολέμους ἢ θήρας, ἢ ποίν ἱστορίας πεποικιλμένα, ἢ τάχα καὶ πρὸς τὰ πέδιλα βλέπεις ἐπιμελῶς ἐν τῷ μέλανι στίλβοντα, καὶ περιέργως ταῖς ἀπὸ τῶν ῥαφίδων γραμμαῖς ἐπιτέρποντα; πρὸς ταῦτα βλέπεις, πρὸς δὲ σεαυτὸν οὐχ ὁρᾷς; δείξω σοι ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ, τίς εἶ καὶ οἷος εἶ. οὐκ εἶδες ἐν πολυανδρίῳ τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν μυστήρια; οὐκ εἶδες τὴν ἐπάλληλον τῶν ὀστέων σωρείαν; B κρανία σαρκῶν γεγυμνωμένα, φοβερόν τι καὶ εἰδεχθὲς ἐν διακένοις διεδορκότα τοῖς ὄμμασιν; εἶδες στόματα σεσηρότα, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν πρὸς τὸ συμβὰν πεφορημένα; εἰ ἐκεῖνα εἶδες, σεαυτὸν ἐν ἐκείνοις τεθέασαι. ποῦ τῆς παρούσης ἄνθους τὰ σύμβολα; ποῦ ἡ εὔχροια τῆς παρειᾶς; ποῦ τὸ ἐπὶ τοῦ χείλους ἄνθος; ποῦ τὸ βλοσυρὸν ἐν τοῖς ὄμμασι κάλλος τῇ περιβολῇ τῶν ὀφρύων ὑπολαμπόμενον; ποῦ ἡ εὐθεῖα ῥίς, ἡ τῷ κάλλει τῶν παρειῶν μεσιτεύουσα; ποῦ αἱ ἐπαυχένιοι κόμαι; ποῦ οἱ περικροτάφιοι βόστρυχοι; C ποῦ αἱ τοξαζόμεναι χεῖρες; οἱ ἱππαζόμενοι πόδες; ἡ πορφύρα; ἡ βύσσος; ἡ χλαμύς; ἡ ζώνη; τὰ πέδιλα; ὁ ἵππος; ὁ δρόμος; τὸ φρύαγμα; πάντα, δι' ὧν σοι νῦν ὁ τῦφος αὔξεται; ποῦ ταῦτα ἐν ἐκείνοις εἰπέ, ὑπὲρ ὧν νῦν ἐπαίρῃ καὶ μεγαλοφρονεῖς; ποῖον οὕτως ἀνυπόστατον ὄναρ; ποῖα τοιαῦτα ἐξ ὕπνου φαντάσματα; τίς οὕτως ἀδρανὴς σκιὰ τὴν ἀφὴν ὑποφεύγουσα, ὡς τὸ τῆς νεότητος ὄναρ ὁμοῦ τε φαινόμενον καὶ εὐθὺς παριπτάμενον; ταῦτά μοι πρὸς τοὺς ἐν νεότητι διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας ἀφραίνοντας. τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἤδη καθεστηκότων, οἷς ἡ μὲν ἡλικία βέβηκεν· ἄστατον δὲ τὸ ἦθος, καὶ ἡ νόσος τῆς ὑπερηφανίας αὔξεται· D ὄνομα δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀρρωστίᾳ τοῦ ἤθους φρόνημα τίθενται· ἀρχὴ δὲ ὡς ἐπιτοπολὺ καὶ ἡ κατ' αὐτὴν δυναστεία, ἡ τῆς ὑπερηφανίας ὑπόθεσις γίνεται. ἢ γὰρ ἐν αὐτῇ τοῦτο πάσχουσιν, ἢ πρὸς αὐτὴν ἐπιμαίνονται, ἢ τὰ περὶ αὐτῆς διηγήματα, καὶ παυσαμένην ἤδη πολλάκις ἀναρριπίζει τὴν νόσον.

A quòd capillus ventis diffundatur, quòd lanugo maxillas diſtinguat, quòd tibi veſtis purpuræ tinctu ſupra modum florida ſit, quòd panni tibi ſerici præliis, venationibúſve, aut hiſtoriis quibuſdam variegati, diſtincti atque exornati ſint, aut forſitan ad talaria adhibita cura in nigro nitentia, & ſuperfluo opere fibularum lineis oblectantia ſpectas? Ad iſta reſpicis, teipſum verò non intueris? Oſtendam tibi tanquam in ſpeculo, qui ſis, & qualis ſis. Non vidiſti in loco publico ſepeliendis hominibus deſtinato, naturæ noſtræ myſteria? non B vidiſti oſſium, aliis ſuper alia temerè abiectis, congeriem? caluarias carnibus nudatas, terribilem quendam ac deformem aſpectum exhauſtis oculis præbentes? Vidiſti ora ringentia, reliquaque membra prout ſors tulit, diuulſa atque diſperſa? ſi illa vidiſti, te ipſum in illis ſpectaſti. Vbi ſigna præſentis floris? vbi coloris bonitas in genis? vbi flos laborum? Vbi truculenta ac torua oculorum pulchritudo, ſub vallo protegumẽtoque ſuperciliorum elucens? vbi rectus naſus in medio genarum pulchritudinis collocatus? vbi ad ceruices vſq; C demiſſæ comæ? vbi circa tempora cincinni? vbi ſagittariæ iaculatriceſque manus? equitatores pedes? vbi purpura? vbi byſſus? vbi paludamentum? vbi baltheus? calcaria? equus? curſus? fremitus? omnia, per quæ nunc tibi faſtus augetur? dic, vbi hæc, quorum nomine nunc animos tollis & ſuperbis, magnoſque tibi ſpiritus ſumis in illis? quod ſomnium adeò vanum & nõ ſubſiſtens? quænam ex ſomno talia viſa? quæ vmbra adeò tenuis tactum ſubterfugiens, vt iuuentutis ſomniũ ſimul & apparens, & protinus præteruolans? Hæc ad eos, qui in iuuentute propter ætatis robur imperfectum minus ſapiunt, à me dicta ſint. Quid autem dicat aliquis de iis, qui D ætate iam pleni, conſtituti, confirmatique ſunt? in quibus ætas quidem ſtabilis, mors autem & ingenium inſtabile eſt: morbus item ſuperbiæ augetur: nomen autẽ eiuſmodi ingenij morbo, ſpiritus & faſtus imponitur. Magiſtratus autem, quodq; ei adiunctum eſt, imperium atque poteſtas, plerumq; ſuperbiæ materiã & occaſionẽ præbet. Aut enim in ipſo magiſtratu ad vitium admittunt, aut hoc vitio impulſi ad eum aſpirant, aut ſermones de magiſtratu illati ſæpenumerò ſopitum iam morbum exſuſcitant.

Et quænam eiuſmodi oratio ſit, quæ aures eorum à præconum voce præcluſas penetrare poſſit? quis ita affectis perſuadebit, quòd nihil quicquã omnino differant ab iis, qui in ſcena cum pompa prodeunt? Etenim illis quoque perſona quædam ex arte polita atque ornata, veſtiſque purpurea auro intertexta iniecta eſt, & in curru magnificè inuehuntur, & tamen nullus ſuperbiæ morbus eos ex rebus eiuſmodi inuadit: ſed quo ſenſu atque ſpiritu erant antequam in ſcenam prodirent, eundẽ in animo habitum etiã in pompa cõſeruant, & poſtea non ægrè ferunt, neque anguntur, quòd & de curru deſcẽderint, & habitus ipſis detrahatur & adimatur. At illi qui per tempus magiſtratus pompam in ſcena vitæ ducunt, neque id, quod paulo ante præteriit, neque quod paulo poſt ſequetur reputantes, quemadmodum bullæ inflatione intenduntur & intumeſcunt: eodem modo hi quoque ad claritudinem vocis præconis intumeſcunt, & alicuius alienæ perſonæ formam ſibi ſumunt, naturalem habitũ vultus mutantes, & in ſeueritatem atque terrorem componentes, ſonuſque ab eis aſperior ad audientium concuſſionem & horrorem in feritatem tranſmutatus excogitatur, nõ amplius intra terminos humanos ſe continent, ſed in diuinam, & potentiam, & poteſtatem ſe ingerunt & intrudunt. Nam vitæ neciſque ſe poteſtatem habere credunt, quòd ex iis, qui cauſſas apud eos dicunt, alium quidem ſententia ſua ſeruant, alium verò capitis condemnant. Ac ne hoc quidem vident, quis verè humanæ vitæ poteſtatem habeat, videlicet qui & initium, & finem naturæ ſtatuit: quamquam hoc ſolum ſatis eſſet ad reprimendum vanum tumorem atque inflationem, quòd multos magiſtratum gerentes, & in imperio conſtitutos in ipſa magiſtratus ſcena è mediis ſoliis & tribunalibus raptos, & ad ſepulchra portatos viderunt, in quibus lamentatio voces præconis excepit. Quomodo igitur alienæ vitæ poteſtatem habet is, qui à ſua ipſius vita alienus eſt? Et hic igitur ſi pauper eſt ſpiritu, ſua ſponte reſpiciens ad eum, qui propter nos pauper & egenus fuit, communemque naturæ ſortem atque conditionem ante oculos ponens, nihil contumelioſum per falſam illam magiſtratus tragœdiam atque faſtum, in commune genus ſtatuerit,

A καὶ τίς λόγος τοιοῦτος, ὡς ἐντὸς γενέσθαι τῆς ἀκοῆς αὐτῶν, τῆς ὑπὸ τῆς φωνῆς τῶν κηρύκων προβεβυσμένης; τίς πείσει τοὺς οὕτως ἔχοντας, ὅτι τῶν ἐπὶ σκηνῆς πομπευόντων οὐδ᾽ ὁπωσοῦν διαφέρουσι; καὶ γὰρ ἐκείνοις καὶ προσωπεῖόν τι ἐκ τέχνης γλαφυρὸν ἐπιβέβληται, καὶ ἁλουργὶς χρυσόπαστος, καὶ ἐφ᾽ ἁρμάτων ἡ πομπή, καὶ ὅμως οὐδεμία νόσος αὐτοῖς ὑπερηφανίας ἐκ τῶν τοιούτων εἰσέρχεται· ἀλλ᾽ οἷοι πρὸ τῆς σκηνῆς ἦσαν τὸ φρόνημα, ἴσην ἐπὶ τῇ ψυχῇ τὴν ἕξιν καὶ ἐπὶ τῆς πομπῆς διεσώσαντο, καὶ μετὰ τοῦτο οὐκ ἀνιῶνται, τοῦ τε ἅρματος ἀποβαίνοντες, καὶ τὸ σχῆμα περιαιρούμενοι. οἱ δὲ B διὰ τῆς ἀρχῆς πομπεύοντες ἐν τῇ τοῦ βίου σκηνῇ, οὔτε τὸ πρὸ βραχέος, οὔτε τὸ μετὰ βραχὺ λογιζόμενοι, καθάπερ τοῖς φυσήμασιν αἱ πομφόλυγες περιτείνονται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι περιογκοῦνται τῇ μεγαλοφωνίᾳ τοῦ κήρυκος, ἀλλοτρίου τινὸς προσωπείου μορφὴν ἑαυτοῖς περιπλάσσουσιν, ἐξαλλάσσοντες τὴν κατὰ φύσιν τοῦ προσώπου θέσιν εἰς τὸ ἀμειδὲς καὶ ἐπίφοβον, φθόγγος τε αὐτοῖς ἐπιτηδεύεται τραχύτερος, πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων κατάπληξιν ἐπὶ τὸ θηριῶδες μετατυπούμενος, οὐκέτι ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις μένουσιν ὅροις, ἀλλ᾽ εἰς τὴν C θείαν δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν ἑαυτοὺς εἰσποιοῦσιν. ζωῆς γὰρ καὶ θανάτου κύριοι εἶναι πιστεύουσιν, ὅτι τῶν ἐν αὐτοῖς κρινομένων τῷ μὲν τὴν σώζουσαν νέμουσι ψῆφον, τὸν δὲ θανάτῳ καταδικάζουσι, καὶ οὐδὲ τοῦτο βλέπουσι, τίς ἀληθῶς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς κύριος, ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ τὸ τέλος ὁρίζων. καί τοι γε τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἦν εἰς καταστολὴν τῆς χαυνότητος, τὸ πολλοὺς ἰδεῖν τῶν ἀρχόντων ἐν αὐτῇ τῇ τῆς ἀρχῆς σκηνῇ ἐκ μέσων ἁρπασθέντας D τῶν θρόνων, καὶ ἐπὶ τοὺς τάφους ἐκκομισθέντας, ἐφ᾽ ὧν ὁ θρῆνος τὰς τῶν κηρύκων φωνὰς διεδέξατο. πῶς οὖν ἀλλοτρίας ζωῆς κύριος, ὁ τῆς ἰδίας ἀλλότριος; καὶ οὗτος τοίνυν εἰ πτωχεύει τῷ πνεύματι, πρὸς τὸν δι᾽ ἡμᾶς πτωχεύσαντα ἑκουσίως βλέπων, καὶ πρὸς τὸ τῆς φύσεως ὁμότιμον καθορῶν, μηδὲν ἐκ τῆς ἠπατημένης ἐκείνης περὶ τὴν ἀρχὴν τραγῳδίας εἰς τὸ ὁμόφυλον ἐξυβρίζοι,

μακαριστὸς ἀληθῶς τῆς ταπεινοφροσύνης τῆς προσκαίρου, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀνταλλαξάμενος. μὴ ἀποβάλῃς, ἀδελφὲ, καὶ τὸν ἕτερον τῆς πτωχείας λόγον, ὃς τοῦ κατ' οὐρανὸν πλούτου πρόξενος γίνεται. πώλησόν σου, φησὶ, πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη πτωχεία δοκεῖ μοι μὴ ἀπᾴδειν τῆς μακαριζομένης πτωχείας. ἰδοὺ πάντα, ὅσα εἴχομεν, ἀφέντες ἠκολουθήσαμέν σοι, φησὶν πρὸς τὸν δεσπότην ὁ μαθητής· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; καὶ τίς ἡ ἀπόκρισις; μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. βούλει νοῆσαι, τίς ὁ πτωχεύων τῷ πνεύματι; ὁ ἀνταλλαξάμενος τὸν τῆς ψυχῆς πλοῦτον τῆς σωματικῆς εὐπορίας, ὁ διὰ τὸ πνεῦμα πτωχεύων, ὁ τὸν γήϊνον πλοῦτον οἷόν τι βάρος ἀποσεισάμενος, ἵνα μετάρσιός τε καὶ διαέριος ἄνω φέρηται, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐπὶ νεφέλης συμμετεωροπορῶν τῷ Θεῷ. βαρύ τι χρῆμα τὸ χρυσίον ἐστὶν, βαρεῖα πᾶσα ἡ σπουδαζομένη κατὰ τὸν πλοῦτον ὕλη· κοῦφον δέ τι καὶ ἀναφερὲς πρᾶγμα ἡ ἀρετή. ἀλλὰ μὴν ἀντίκειται ταῦτα ἀλλήλοις, τὸ βάρος καὶ ἡ κουφότης. οὐκοῦν ἀμήχανόν τινα γενέσθαι κοῦφον, τῷ βάρει τῆς ὕλης ἑαυτὸν προσηλώσαντα. εἰ οὖν χρὴ τοῖς ἄνω προσβῆναι, τῶν κάτω καθελκόντων πτωχεύσωμεν, ἵνα ἐν τοῖς ἄνω γενώμεθα. τίς δὲ ὁ τρόπος, ὑφηγεῖται ἡ ψαλμῳδία· ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ὁ τῷ πτωχῷ κοινωνήσας εἰς τὴν μερίδα τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος ἑαυτὸν κατέστησεν. ἐπτώχευσεν ὁ κύριος, μὴ φοβηθῇς μηδὲ σὺ τὴν πτωχείαν. ἀλλὰ βασιλεύει πάσης τῆς κτίσεως ὁ δι' ἡμᾶς πτωχεύσας. οὐκοῦν ἐὰν πτωχεύσαντι συμπτωχεύσῃς, καὶ βασιλεύοντι συμβασιλεύσεις. μακάριοι γὰρ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἧς καὶ ἡμεῖς ἀξιωθείημεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A verè beatus æſtimandus, qui temporariam animi demiſſionem atque humilitatem regno cœlorum permutet. Nec tamen alteram, frater, paupertatis rationem reijcias, quæ cœleſtium diuitiarum conciliatrix eſt. Vende, inquit, omneis tuas facultates, & da pauperibus, & veni, ſequere me, & habebis theſaurũ in cœlis. Etenim eiuſmodi paupertas nõ videtur mihi diſcrepare ab ea egeſtate, quæ beata iudicatur. Ecce omnibus, *Matth. 19.* quæcumq; habebamus, relictis, ſequuti ſumus te, inquit diſcipulus ad Dominum: quid igitur erit nobis? Et quod eſt
B reſponſum? Beati pauperes ſpiritu, quoniam eorum eſt regnum cœlorum. *Ibidem.* Vis intelligere, quis pauper ſpiritu ſit? *Pauper ſpiritu.* qui corporalem opulentiam animæ diuitiis permutat: qui propter ſpiritum egenus eſt: qui terrenas diuitias veluti quoddã onus excuſſit, & abiecit, vt ſublimis per aërem ſurſum rapiatur, vt inquit Apoſtolus, *1. Theſſ. 4.* in nube vnà cũ Deo per cœleſtia tendens. Ponderoſa quædam res eſt aurum, oneroſa res omnis, quæ diuitiarum cauſſa expetitur: leuis verò res quædam & ſublimia petẽs eſt virtus. Verùm hæc ſibi inuicem oppoſita ſunt, ponderoſum
C & leue. Ergo nulla ratione effici poteſt, vt leuis ſit is, qui ſeſe pondere materiæ affigit. Si igitur ad ſuperna nos accedere oportet, ab iis, quæ deorſum trahunt, inopes & egeni ſimus, vt in ſupernis verſemur. Quis autem ſit modus, quid efficiatur, præſcribit pſalmodia, Diſperſit, inquiens, dedit pauperibus, iuſtitia *Pſal. 111.* eius manet in ſæculum ſæculi. Qui pauperi impertitus fuerit, in partem eius, qui propter nos pauper fuit, ſeipſum conſtituet. Egenus fuit Dominus, ne tu quidem metuas egeſtatem. Verùm regnum obtinet omnis creaturæ, qui propter nos egenus fuit. Ergo ſi cum eo, qui egenus fuit, vnà pauper eris, cum regnante quoque vnà regnabis. Beati
D enim pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, cuius etiam nos digni habeamur per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum, Amen.

DE BEATITVDINIBVS, ORATIO II.

Beati mites: Quoniam ipſi hæreditatem terræ conſequentur.

QVI per ſcalã quandam ad altiora cõtendunt, cùm in primò gradu conſtiterint, per eum ad ſuperiorem tolluntur, ac rurſus ſecundus aſcẽdentem ad tertium adducit, atque hic ad proximũ, & ille ad inſequentem. Atque ita is, qui aſcendit, dum ſemper ab eo, in quo conſiſtit, ad ſuperiorem gradum enititur, ad ſummum aſcẽſus faſtigium euadit. Ad quid reſpiciens hinc exordior? Videtur mihi in modum graduum beatitudinum explicationis ordo diſpoſitus atque digeſtus eſſe, facilẽ per mutuam conſequentiam ſermoni efficiens aſcenſum. Nam qui primum gradum beatificationis mente conſcẽderit, eum per neceſſariam quandam intellectuum conſequẽtiam proximus excipit, etiamſi prima facie noua mirandaque commemorare ſermo videatur. Fieri enim non poſſe fortaſſe dicet auditor, vt tanquam in graduum diſpoſitione, poſt regnum cœlorum hæreditas terræ deprehendatur: ſed ſiquidem oporteret ſermonem rerum ſequi naturam: magis conſentaneum erat, vt cœlo terra præponeretur, quaſi hinc illuc aſcenſuri ſimus. Sed ſi oratione volucres quodammodo facti & erecti fuerimus, ſuperque dorſa cœleſtis teſtudinis conſtiterimus, inueniemus ibi ſupercœleſtem terram, quæ iis, qui cum virtute vitam tranſegerint, repoſita eſt, vt non videatur ordo à conuenienti beatitudinem expoſitionis conſequentia aberraſſe, primùm cœlo, deinde terra nobis in promiſſionibus à Deo propoſita. Quicquid enim apparet, quantum ad ſenſum corporeum attinet, totum inter ſe cognatum eſt. Etſi enim illud quidem loci interuallo altum eſſe videtur,

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ ΛΟΓΟΣ Β.

Μακάριοι οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

OI διὰ κλίμακός τινος τοῖς ὑψηλοτέροις προσβαίνοντες, ὅταν τῆς πρώτης ἐπιβῶσι βαθμίδος, B δι' ἐκείνης ἐπὶ τὴν ὑπερκειμένην αἴρονται, καὶ πάλιν ἡ δευτέρα προσάγει τῇ τρίτῃ τὸν ἀνιόντα, καὶ αὕτη πρὸς τὴν ἐφεξῆς, καὶ αὕτη πρὸς τὴν μεθ' ἑαυτήν. καὶ οὕτως ὁ ἀνιὼν ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν, ἀεὶ πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἀνυψούμενος, ἐπὶ τὸ ἀκρότατον φθάνει τῆς ἀναβάσεως. πρὸς τί βλέπων ἐντεῦθεν προοιμιάζομαι; δοκεῖ μοι βαθμίδων δίκην ἡ τῶν μακαρισμῶν διακεῖσθαι τάξις, C εὐεπίβατον τῷ λόγῳ δι' ἀλλήλων ποιοῦσα τὴν ἄνοδον. τὸν γὰρ τῷ πρώτῳ διὰ τῆς διανοίας ἐπιβεβηκότα μακαρισμῷ, δι' ἀναγκαίας τινὸς τῆς τῶν νοημάτων ἀκολουθίας, ὁ μετ' ἐκεῖνον ἐκδέχεται, κἂν ὑποξενίζειν δοκῇ παρὰ τὴν πρώτην ὁ λόγος. μὴ γὰρ εἶναι δυνατὸν ἴσως ὁ ἀκούων ἐρεῖ, καθάπερ ἐν βαθμῶν διαθέσει, μετὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τῆς γῆς τὴν κληρονομίαν καταλαμβάνεσθαι· ἀλλ' εἴπερ ἔδει τῇ φύσει τῶν ὄντων τὸν λόγον ἕπεσθαι· τοῦ οὐρανοῦ τὴν γῆν ἀκολουθότερον ἦν προτετάχθαι, D ὡς ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπ' ἐκεῖνον ἐσομένης τῆς ἀναβάσεως. ἀλλ' εἰ πτερωθείημεν πως τῷ λόγῳ, καὶ ὑπὲρ τὰ νῶτα τῆς οὐρανίας ἀψῖδος γενοίμεθα, εὑρήσομεν ἐκεῖ τὴν ὑπερουράνιον γῆν, τὴν εἰς κληρονομίαν τοῖς κατ' ἀρετὴν βεβιωκόσιν ἀποκειμένην, ὡς μὴ δοκεῖν ἡμαρτῆσθαι τὴν τάξιν τῆς τῶν μακαρισμῶν ἀκολουθίας, πρῶτον οὐρανοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα γῆς, ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ προτεθείσης. τὸ γὰρ φαινόμενον ὅσον πρὸς τὴν σωματικὴν αἴσθησιν ὅλον πρὸς ἑαυτὸ συγγενῶς ἔχει. κἂν γὰρ ὁ μὲν ὑψηλὸς εἶναι δοκῇ τῷ τοπικῷ διαστήματι.

οὔτε ὁ δυσκίνητος ἐν πυκτικῇ τὸν κατὰ τοῦ ἐναντίου στέφανον αἴρεται, καὶ τρέχουσιν πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἐπιτείνειν ὁ Παῦλος συμβουλεύει τὸ τάχος, λέγων· οὕτω τρέχετε, ἵνα καταλάβητε· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς διὰ σφοδροτέρας ἀεὶ τῆς κινήσεως τοῦ πρόσω εἴχετο, τῶν ὀπίσω λήθην ποιούμενος. καὶ πυκτεύων εὐκίνητος ἦν. διεώρα γὰρ τοῦ ἀνθεστῶτος τὴν προσβολὴν, καὶ περὶ τὴν βάσιν ἀσφαλὴς ἦν· καὶ ταῖς χερσὶ καθωπλισμένος, οὐ κατὰ κενοῦ τινὸς καὶ ἀνυποστάτου διερρίπτει τὸ περὶ τὰς χεῖρας ὅπλον, ἀλλὰ τῶν καιρίων τοῦ προσπαλαίοντος ἥπτετο, κατ' αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς πληγὰς φέρων. βούλει γνῶναι τοῦ Παύλου τὴν πυκτικήν; ἴδε τὰς ὠτειλὰς τοῦ ἀνταγωνιζομένου· ἴδε τὰ ὑπώπια τοῦ ἀντιπάλου· ἴδε τὰ στίγματα τοῦ ἡττηθέντος. πάντως δὲ οὐκ ἀγνοεῖς τὸν ἀντίπαλον τὸν διὰ τῆς σαρκὸς προσπαλαίοντα, ὃν ὑπωπιάζει διὰ τῆς πυκτικῆς, ἀμύσσων τοῖς ὄνυξι τῆς ἐγκρατείας, οὗ νεκροῖ τὰ μέλη λιμῷ, καὶ δίψῃ, καὶ ψύχει, καὶ γυμνότητι, ᾧ τὰ στίγματα τοῦ κυρίου ἐπιβάλλει, ὃν νικᾷ διὰ τοῦ δρόμου κατόπιν ἑαυτοῦ καταλιπὼν, ὡς ἂν μὴ ἐπισκοτεῖν τὰς ὄψεις τοῦ ἀντιπάλου προτρέχοντος. Εἰ τοίνυν ὀξὺς καὶ εὐκίνητος ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὁ Παῦλος, καὶ ὁ Δαβὶδ πλατύνει τὰ διαβήματα τοῖς ἐχθροῖς ἐπιτρέχων, καὶ ὁ νυμφίος ἐν τῷ ᾄσματι δορκάδι κατὰ τὸ εὐκίνητον ὁμοιοῦται, ὄρη διαπηδῶν, καὶ βουνοῖς ἐφαλλόμενος· καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν εἰπεῖν, ἐν οἷς προτιμότερον εὑρίσκεται τῆς πραότητος τὸ κατὰ τὴν κίνησιν τάχος, πῶς ἐνταῦθα ἐν κατορθώματος εἴδει μακαρίζει τὸ πρᾶον ὁ λόγος; μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν, ἐκείνην πάντως τὴν γῆν τὴν τῶν καλῶν εὔφορον γεννημάτων, τὴν τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς κομῶσαν, τὴν ταῖς πηγαῖς τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων κατάρρυτον, ἐφ' ἧς ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ βλαστάνει, ἧς γεωργὸν τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἀκούομεν. ἀλλ' ἔοικε τοιοῦτόν τι φιλοσοφεῖν ὁ λόγος, ὅτι πολλὴ πρὸς τὴν κακίαν ἐστὶν ἡ εὐκολία, καὶ ὀξύρροπον ἐπὶ τὸ χεῖρον ἡ φύσις· καθάπερ τὰ βαρέα τῶν σωμάτων πρὸς μὲν τὰ ἄνω παντάπασιν ἀκίνητα μένει,

A neque in arte pugilum is, qui cum maiore difficultate tardiúſque ſe mouet, coronam de aduerſario tollit: quinetiam ſi curramus pro præmio ſupernæ vocationis, intendendi celeritatem author eſt Paulus, dum dicit: Ita currite, vt aſſequamini: quoniam & ipſe per vehementiorem ſemper motum vlterius nitebatur, ea, quæ poſt tergum eſſent, obliuioni tradens: & pugnans, agilis & velox erat. Obſeruabat enim aduerſarij impetum & incurſum, circa greſſum firmus & cautus erat, & cùm B manus armatas haberet, non in vanum & inane quiddam intentabat telum, quod manibus tenebat, ſed aduerſarij opportunas atque ad ictus expoſitas patentéſque partes appetebat, aduerſus ipſum corpus, plagas ferens & intentans. Vis cognoſcere artē pugilis Pauli? intuere vulnera contrà certantis: aſpice liuores & ſugillata aduerſarij, vide notas & puncta victi. Omnino autem non ignoras aduerſarium, nimirum qui per carnem obluctatur, quem per artem pugnandi vnguibus continenter elacerans, ſugillat, cuius membra mor- C tificat fame, ſiti, frigore, nuditate, cui notas & puncta Domini imprimit & inurit, quem curſu à tergo relictum vincit, ne percurrente aduerſario tenebræ oculis ſuis offendantur. Si igitur Paulus in certaminibus agilis, acer & velox eſt, Dauid inimicos inuadens greſſus dilatat, & ſponſus in Cantico, capreæ, quod ad agilitatem & velocitatem attinet, aſſimilatur, montes tranſiliens, & in collibus ſaltans, multaque eiuſmodi proferre licet, in quibus celeritas motus lenitati præferri reperitur; quî fit, vt hîc quaſi rem præclaram & eximiam lenita- D tem Verbum beatam prædicet? Beati enim, inquit, lenes, quoniam ipſi hæreditatem terræ conſequentur, illius planè terræ (nimirum) quæ bonorum fructuum fertilis eſt, quæ ligno vitæ frondet, quæ fontibus ſpiritualiū donorum irrigua eſt, in qua vera vitis germinat, cuius cultorem eſſe patrem Domini audimus. Verùm videtur eiuſmodi quippiam Verbum innuere atque ſignificare, quòd valde nimirum facilis in vitium & nequitiam ſit lapſus, & res propenſa precépſque in peius natura, ſicuti grauia ac ponderoſa corpora ſurſum quidē verſus, prorſus immota manent,

1.Cor.9. 2.Cor.11. Pſal.17. Cantic.2. Matth.5. Ioan.15.

vnoquoque lucrum ex labore ſperatur, par ab omnibus afferatur ad id, quod à nobis quæritur, precum adiumentum. Ac primùm quidem omnium arbitror oportere conſiderare ipſam beatitudinem, & intelligere, quidnam tandem ea ſit. Beatitudo, vt mea quidem opinio fert, comprehenſio quædã eſt omnium earum rerum quæ nomine boni intelliguntur: à qua nihil abeſt eorum, quæ pertinent ad bonorum deſiderium atq; cupiditatem. Poterit autem nobis ex comparatione contrarij planius fieri, quid per beatitudinẽ ſignificetur: contraria autem beatitudini miſeria eſt. Miſeria igitur eſt, in acerbis ac triſtibus, noſtraque voluntate non accidentibus caſibus & calamitatibus ærumna. Affectio item eorum, quæ in ipſis fiunt, in vtroque in contrarium deducta atque diuiſa eſt. Nam ei, qui quidem beatus habetur, ob res ad fruendum ſibi propoſitas lætari, ſibi placere & exultare licet: ei verò, qui miſer exiſtimatur, rebus ſibi præſentibus angi atque dolere contingit. Porrò quod verè beatum habendum ſit, ipſum diuinum numen eſt. Nam quicquid id tandẽ eſſe ponamus: beatitudo eſt illa immortalis & incorrupta vita, ineffabile pariter & inanimaduerſibile atque inexcogitabile bonum, inenarrabilis inexplicabiliſq; pulchritudo, à ſeipſa profecta, à ſeipſa data, & gratia, & ſapientia, & potentia: vera lux: fons omnis bonitatis: rebus vniuerſis præſidens ac ſuperimpoſita poteſtas: ſola amabilis, ſemper eodem modo ſeſe habens, perpetua exultatio: ſempiterna lætitia: de qua ſi quis dicat omnia quæ poſſit, nihil dicit eorum, quæ rei dignitas poſtulat atque requirit. Neque enim intelligẽtia mentiſque & ingenij agitatio attingit & aſſequitur id quod eſt, atque etiam ſi quid de illo bono vel ſublimius & altius cogitare & intelligere valeamus, nulla tamen ratione vel oratione quod cogitatur & intelligitur, enuntiatur. Quoniam autem is, qui finxit hominem, ſecundum imaginem Dei fecit eum: ſecundo loco beatum iudicandum fuerit id, quod per communicationem & participationem eius, quæ verè beatitas eſt, hoc nomine appellatur. Quemadmodum enim in præſtanti corporis forma, principalis quidem ac primaria pulchritudo in viuenti vereque ſubſiſtenti facie eſt: ſecundum verò locum ab hac obtinet id, quod ad imitationem eius in imagine atque ſimulachro oſtenditur: ita natura quoque humana, quæ eſt effigies

A τὸ ἐκ τοῦ πόνου κέρδος ἐλπίζεται, ἴση γενέσθω πᾶσιν ἐκ τῆς εὐχῆς παρὰ τὸ ζητούμενον ἡμῖν ἡ συνεργία. πρῶτον μὲν οὖν αὐτὸν φημὶ ἐγὼ δεῖν τὸν μακαρισμὸν ὅτι ποτέ ἐστιν ἐννοῆσαι. μακαριότης τοίνυν ἐστὶ κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, περίληψις πάντων τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων· ἧς ἄπεστι τῶν εἰς ἀγαθὴν ἐπιθυμίαν ἡκόντων οὐδέν. γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἐναντίου παραθέσεως γνωριμώτερον τὸ ἐκ τοῦ μακαρισμοῦ σημαινόμενον· ἐναντίον δὲ τῷ μακαρίῳ τὸ ἄθλιον. ἀθλιότης οὖν ἐστιν, ἡ ἐν τοῖς λυπηροῖς τε καὶ ἀβουλήτοις πάθεσι ταλαιπωρία. μεμέρισται δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ ἐφ' B ἑκατέρου τῶν ἐν αὐτοῖς γινομένων ἡ διάθεσις. ὑπάρχει γὰρ τῷ μὲν μακαριζομένῳ τὸ εὐφραίνεσθαι τοῖς προκειμένοις εἰς ἀπόλαυσιν αὐτῷ καὶ ἀγάλλεσθαι· τῷ δὲ ταλανιζομένῳ τὸ ἀνιᾶσθαι τοῖς παροῦσιν αὐτῷ καὶ ἀλγύνεσθαι. τὸ μὲν οὖν μακαριστὸν ἀληθῶς, αὐτὸ τὸ θεῖόν ἐστιν. ὅτι ποτὲ γὰρ αὐτὸ εἶναι ὑποθώμεθα, μακαριότης ἐστὶν ἡ ἀκήρατος ἐκείνη ζωή, τὸ ἄρρητόν τε καὶ ἀκατανόητον ἀγαθόν, τὸ ἀνέκφραστον κάλλος, ἡ αὐτοχάρις, καὶ σοφία, καὶ δύναμις· τὸ ἀληθινὸν φῶς· ἡ πηγὴ πάσης ἀ-C γαθότητος· ἡ ὑπερκειμένη τοῦ παντὸς ἐξουσία· τὸ μόνον ἐράσμιον, τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον, τὸ διηνεκὲς ἀγαλλίαμα· καὶ ἀΐδιος εὐφροσύνη· περὶ ἧς πάντα τις ἂν δυνάμενος λέγων, λέγει τῶν κατ' ἀξίαν οὐδέν. οὔτε γὰρ ἡ διάνοια καθικνεῖται τοῦ ὄντος, κἂν τι περὶ αὐτοῦ τῶν ὑψηλοτέρων νοῆσαι χωρήσωμεν, οὐδενὶ λόγῳ τὸ νοηθὲν ἐξαγγέλλεται. ἐπεὶ δὲ ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· δευτέρως ἂν εἴη μακαριστὸν τὸ κατὰ μετουσίαν τῆς ὄντως μακαριότητος ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ γινόμενον. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς σωματικῆς D εὐμορφίας, τὸ μὲν πρωτότυπον κάλλος ἐν τῷ ζῶντι προσώπῳ ἐστὶ καὶ ὑφεστῶτι· δευτερεύει δὲ τούτου τὸ κατὰ μίμησιν ἐπὶ τῆς εἰκόνος δεικνύμενον· οὕτως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, εἰκὼν

οὖσα τῆς ὑπερκειμένης μακαριότητος, καὶ αὐτὴ τῷ ἀγαθῷ κάλλει χαρακτηρίζεται, ὅταν ἐφ' ἑαυτῆς δεικνύει τὰς τῶν μακαρίων χαρακτήρων ἐμφάσεις. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τῆς ἁμαρτίας ῥύπος τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνος κάλλος ἠχρείωσεν· ἦλθεν ὁ ἐκπλύνων ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ ὕδατι, τῷ ζῶντί τε καὶ ἀλλομένῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὥστε ἡμᾶς ἀποθεμένους τὸ ἐξ ἁμαρτίας αἶσχος, πάλιν κατὰ τὴν μακαρίαν ἀνασχηματισθῆναι μορφήν. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς ζωγραφικῆς τέχνης εἴποι ἄν τις πρὸς τοὺς ἀπείρους ὁ ἐπιστήμων, ἐκεῖνο καλὸν εἶναι τὸ πρόσωπον, τὸ ἐκ τοιῶνδε τῶν τοῦ σώματος μορίων συγκείμενον· ᾧ κόμαι τὲ τοιάδε, καὶ ὀφθαλμῶν κύκλοι, καὶ ὀφρύων περιγραφαί, καὶ παρειῶν θέσις, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα δι' ὧν συμπληροῦται ἡ εὐμορφία· οὕτως καὶ ὁ τὴν ἡμετέραν πρὸς τὴν τοῦ μόνου μακαρίου μίμησιν ἀναζωγραφῶν ψυχήν, τὰ καθ' ἕκαστον τῶν εἰς μακαρισμὸν συντεινόντων, ὑπογράφει τῷ λόγῳ, καί φησιν ἐν πρώτοις, μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ἀλλὰ τί κέρδος ἐκ τῆς μεγαλοδωρεᾶς γενήσεται, μὴ φανερωθείσης ἡμῖν τῆς ἐγκειμένης διανοίας τῷ λόγῳ; καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς, πολλὰ τῶν τιμίων καὶ δυσπορίστων φαρμάκων ἄχρηστα τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ ἀνόνητα μένει, ἕως ἂν εἰς ὅτι χρήσιμον ἕκαστον τούτων ἐστὶ παρὰ τῆς τέχνης ἀκούσωμεν. τί οὖν ἐστι, τὸ πτωχεῦσαι τῷ πνεύματι, δι' οὗ περιγίνεται τὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐγκρατῆ γενέσθαι; δύο πλούτους παρὰ τῆς γραφῆς μεμαθήκαμεν· ἕνα σπουδαζόμενον, καὶ ἕνα κατακρινόμενον. σπουδάζεται μὲν ὁ τῶν ἀρετῶν πλοῦτος· διαβάλλεται δὲ ὁ ὑλικός τε καὶ γήϊνος· ὅτι ὁ μὲν τῆς ψυχῆς γίνεται κτῆμα· ὁ δὲ πρὸς τὴν τῶν αἰσθητηρίων ἀπάτην ἐπιτηδείως ἔχει. διὸ κωλύει τοῦτον θησαυρίζειν ὁ κύριος, ὡς εἰς βρῶσιν σητῶν καὶ εἰς ἐπιβουλὴν τῶν τοιχωρυχούντων ἐκκείμενον. κελεύει δὲ περὶ τὸν τῶν ὑψηλῶν πλοῦτον τὴν σπουδὴν ἔχειν, οὗ ἡ φθαρτικὴ δύναμις οὐ προσάπτεται. σῆτα δὲ καὶ κλέπτην εἰπών, τὸν λυμεῶνα τῶν τῆς ψυχῆς θησαυρῶν ἐνεδείξατο. εἰ οὖν ἀντιδιαστέλλεται ἡ πενία τῷ πλούτῳ, πάντως κατὰ τὴν ἀναλογίαν καὶ διπλῆν ἐστι διδαχθῆναι πενίαν· τὴν μὲν ἀπόβλητον, τὴν δὲ μακαρι-

& imago ſupernæ beatitudinis, etiam ipſa bona pulchritudine deſignatur, cùm in ſeſe beatorum oſtenderit inſignium ſignificationes & repræſentationes. Sed quia peccati ſordes pulchritudinem imaginis labefactarunt & inutilem reddiderũt: venit is qui nos elueret ſua aqua, viuẽti pariter ac ſalienti in vitam æternam, vt depoſita turpitudine ex peccato contracta, ad beatam formam renouemur. Ac quemadmodum in arte pingẽdi ſi quis eius rei non ignarus fuerit, ad imperitos dicere poſſit, illam pulchram eſſe faciem, quæ ex talibus corporis partibus conſtet: cui & capillus talis, & oculorum orbes, & ſuperciliorum deſcriptiones, & genarum poſitiones, & ſingulatim omnia quibus formæ præſtãtia completur, adſint: eodem modo is, qui ad imitationem eius, quod ſolum beatum eſt, animã noſtram quaſi pingendo reconcinnat, ſingula, quę pertineant ad beatitudinem, ſermone deſcribit, & ait in primis, *Beati pauperes ſpiritu, quoniam eorum eſt regnũ cœlorum.* Verùm quid lucri ex ea munificentia accedet, cùm ſententia, quæ in iis verbis continetur, nobis declarata non ſit? Etenim in medicina multa pretioſa comparatuque atque inuentu difficilia medicamenta infrugifera inutiliaque ignorantibus manent, donec ab arte audiuerimus, ad quid horum quodque vtile ſit. Quid igitur eſt, pauperem eſſe ſpiritu, per quod regno cœlorum potiri contingit? Duo diuitiarum eſſe genera à ſcriptura didicimus: vnum quod probetur & expetatur, alterum quod damnetur & improbetur. Expectandæ quidem atque probandæ virtutum diuitiæ ſunt: criminationibus autem obnoxię ſunt & improbantur materiales pariter atque terrenæ: quoniam illæ quidem animæ opes exiſtunt; hæ verò ad decipienda ſenſuũ vaſa idoneæ ſunt. Quamobrem has colligere Dominus vetat, quippe tinearum corruptioni inſidiiſq; nocturnorum furum expoſitas. Sublimium autẽ rerum diuitiis, quas vis corruptrix non attingit, ſtudere nos iubet. Tineæ autem & furis mentione facta, perniciem animæ theſaurorũ oſtendit. Si igitur diuitiis opponitur paupertas, iuxta analogiam & conuenientem rationem, duplicem planè paupertatem quoque animaduertere licet: vnam quidem reijciendam, alteram verò, quæ beata

Simile.

Matth. 5.

iudicetur. Quicumque igitur à temperantia, ſobrietate atque modeſtia nudus & inops, aut pretioſarum iuſtitiæ opum, aut ſapientiæ, aut prudentiæ, aut alîus cuiuſquam pretioſarum atque reconditarum rerum egenus, pauper, & mendicus inuenitur: paupertatis nomine ærumnoſus, ac miſerabilis eſt ob inopiam rerum pretioſarum: at qui ſponte ſua earum rerum omnium quæ per vitium & nequitiam intelliguntur, inops & egenus eſt: ac nihil ex diabolicis opibus in ſuis conclauibus reconditum habet, ſed ſpiritu feruet, & per hunc malorum ſibi paupertatẽ colligit & quærit, ille fuerit is, qui à Verbo in ea, quæ beata habetur, egeſtate verſari oſtenditur: cuius egeſtatis fructus eſt regnum cœlorum. Verùm reuertamur rurſus ad inſtitutum, & operam theſauro quærendo nauemus, neu deſiſtamus ſcrutatoria atque inquiſitoria ratione & oratione eruere & reuelare id, quod occultum eſt. *Beati*, inquit, *pauperes ſpiritu.* Dictum hoc quidem aliquo modo etiam in ſuperioribus eſt, & nunc iterum dicetur, quòd finis vitæ cum virtute degendæ ſit, vt quis numini diuino aſſimiletur. Atqui id quod paſſionis & affectus expers, incorruptum atque immortale eſt, vndequaque hominum effugit imitationem. Neque enim fieri poteſt, vt vita affectibus, perturbationibus vitiiſq; & caſibus obnoxia, aſſimiletur penitus & ex omnibus partibus ei naturæ, quæ neque perturbationes, neque caſus, neque affectus vllos admittit. Si igitur diuinum numen ſolum beatum eſt, vt id Apoſtolus nominat: beatitudinis verò communio hominibus per hoc contingit, ſi Deo aſſimilentur: imitatio autem expedit, & confici non poteſt: vtique humana vita beatitudinem aſſequi non poteſt. Verùm nõnulla Deitatis propria hominibus quoque propoſita ſunt, vt ſi velint, illa aſſequi imitando poſſint. Quænam igitur hæc ſunt? Videtur mihi Verbum paupertatem & inopiam ſpiritus nominare volũtariam animi humilitatem atque demiſſionem, atque huius exemplũ Apoſtolus nobis Dei paupertatem proponit, dum dicit, Qui cùm diues ſit, propter nos pauper & egenus factus eſt, vt nos illius egeſtate diteſceremus. Quoniam igitur cætera omnia, quæ circa naturam diuinam conſpiciuntur, ſuperant modum humanæ naturæ: humilitas autem coalita atque conſueta nobis humi repentibus, & extra terra

2.Cor.8.

A ζομένων. ὁ μὲν οὖν σωφροσύνης πτωχεύων, ἢ τοῦ τιμίου κτήματος τῆς δικαιοσύνης, ἢ τῆς σοφίας, ἢ τῆς φρονήσεως, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν πολυτελῶν κειμηλίων πένης τε καὶ ἀκτήμων καὶ πτωχὸς εὑρισκόμενος, ἄθλιος τῆς πενίας καὶ ἐλεεινὸς τῆς τῶν τιμίων ἀκτημοσύνης· ὁ δὲ πάντων τῶν κατὰ κακίαν νοουμένων ἑκουσίως πτωχεύων, καὶ οὐδὲν τῶν διαβολικῶν κειμηλίων ἐν τοῖς ἰδίοις ταμείοις ἔχων ἀπόθετον, ἀλλὰ τῷ πνεύματι ζέων, καὶ διὰ τούτου τὴν τῶν κακῶν πενίαν ἑαυτῷ θησαυρίζων, εἴη ἂν οὗτος ἐν τῇ μακαριζομένῃ πτωχείᾳ ὑπὸ τοῦ λόγου δεικνύμενος, ἧς ὁ καρπὸς βασιλεία οὐρανῶν ἐστίν.

B ἀλλ' ἐπανέλθωμεν πάλιν ἐπὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ θησαυροῦ, καὶ μὴ ἀποστῶμεν τῷ μεταλλευτικῷ λόγῳ τὸ κεκρυμμένον ἀνακαλύπτοντες. μακάριοι, φησίν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι. εἴρηται μέν που τινὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ νῦν πάλιν εἰρήσεται, ὅτι τέλος τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου ἐστὶν, ἡ πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσις. ἀλλὰ μὴν τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀκήρατον ἐκφεύγει πάντῃ τὴν ἀνθρωπίνην μίμησιν. οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν πάντῃ τὴν ἐμπαθῆ ζωὴν ὁμοιωθῆναι πρὸς τὴν τῶν παθῶν ἀνεπίδεκτον φύσιν. εἰ οὖν μόνον τὸ θεῖον μακάριον,

C καθὼς ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει· ἡ δὲ τοῦ μακαρισμοῦ κοινωνία τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐστὶν ὁμοιώσεως· ἡ δὲ μίμησις ἄπορος· ἄρα ἀνέφικτός ἐστιν ἡ μακαριότης τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. ἀλλ' ἔστιν ἃ τῆς θεότητος δυνατὰ τοῖς βουλομένοις πρόκειται εἰς μίμησιν. τίνα οὖν ἐστι ταῦτα; δοκεῖ μοι πτωχείαν πνεύματος, τὴν ἑκούσιον ταπεινοφροσύνην ὀνομάζειν ὁ λόγος. ταύτης δὲ ὑπόδειγμα τὴν τοῦ Θεοῦ πτωχείαν ὁ ἀπόστολος ἡμῖν λέ-

D γων προδείκνυσιν, ὃς δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. ἐπεὶ οὖν τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα περὶ τὴν θείαν καθορᾶται φύσιν, ὑπερπίπτει τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· ἡ δὲ ταπεινότης συμφυής τις ἡμῖν ἐστι καὶ σύντροφος τοῖς χαμαὶ ἐρχομένοις, καὶ ἐκ γῆς τὴν

συστασιν ἔχουσιν; καὶ εἰς γῆν καταῤῥέουσιν; ἐν τῷ κατὰ φύσιν σοὶ δυνατῷ τὸν Θεὸν μεμιμημένος, τὴν μακαρίαν αὐτὸς ὑπέδυς μορφήν. καὶ μηδεὶς ἄπονον οἰέσθω, καὶ μετὰ ῥᾳστώνης ἐκποριζόμενον τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης κατόρθωμα. τὸ ἐναντίον μὲν οὖν πάντως, οὐδενὸς οὕτω τῶν κατ' ἀρετὴν ἐπιτηδευομένων, τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ἐπιπονώτερον. διὰ τί; ὅτι καθεύδοντος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τὰ καλὰ σπέρματα δεξαμένου, τὸ κεφάλαιον τῆς ἐναντίας σπορᾶς παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ζωῆς ἡμῶν τὸ τῆς ὑπερηφανίας ἐῤῥιζώθη ζιζάνιον. δι' οὗ γὰρ ἐκεῖνος ἑαυτὸν εἰς γῆν κατέῤῥαξε, τῷ αὐτῷ τρόπῳ τὸ δείλαιον γένος τὸ ἀνθρώπινον πρὸς τὸ κοινὸν πτῶμα ἑαυτῷ συγκατέβαλεν, καὶ οὐδέν ἐστιν ἄλλο τῆς φύσεως ἡμῶν τοιοῦτον κακὸν, ὡς τὸ δι' ὑπερηφανίας. ἐπεὶ οὖν ἐμπέφυκέ πως τὸ κατὰ τὴν ἔπαρσιν πάθος πάντῃ σχεδὸν τῷ κοινωνοῦντι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν τῶν μακαρισμῶν ὁ κύριος ἄρχεται, οἷόν τι ἀρχέγονον κακὸν ἐκβάλλων ἐκ τῆς ἕξεως ἡμῶν τὴν ὑπερηφανίαν, ἐν τῷ συμβουλεύειν μιμήσασθαι τὸν ἑκουσίως πτωχεύσαντα, ὅς ἐστιν ἀληθῶς μακάριος, ἵνα ἐν ᾧ δυνάμεθα καθὼς ἂν οἷοί τε ὦμεν ὁμοιωθέντες ἐκ τοῦ πτωχεῦσαι κατὰ προαίρεσιν, καὶ τὴν τοῦ μακαρισμοῦ κοινωνίαν ἐφελκυσώμεθα. τοῦτο γὰρ φρονείσθω, φησὶν, ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών. τί πτωχότερον ἐπὶ Θεοῦ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς; τί ταπεινότερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν ὄντων, ἢ τὸ εἰς κοινωνίαν τῆς πτωχῆς ἡμῶν φύσεως ἐλθεῖν; ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων ἐθελόντως τὴν τῆς δουλείας μορφὴν ὑποδύεται· ὁ κριτὴς τοῦ παντὸς, ὑποφόρος τοῖς δυναστεύουσι γίνεται· ὁ τῆς κτίσεως κύριος ἐν σπηλαίῳ καταγίνεται· ὁ τοῦ παντὸς περιδεδραγμένος, οὐχ εὑρίσκει τόπον ἐν τῷ καταλύματι, ἀλλ' ἐν τῇ φάτνῃ τῶν ἀλόγων ζώων παραῤῥιπτεῖται· ὁ καθαρὸς καὶ ἀκήρατος, τὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταδέχεται ῥύπον, καὶ διὰ πάσης τῆς πτωχείας ἡμῶν διεξελθὼν μέχρι τῆς τοῦ θανάτου πρόεισι πείρας. ὁρᾶτε τῆς ἑκουσίου πτωχείας τὸ μέτρον. ἡ ζωὴ

A conflatis, & in terram defluentibus eſt: ſi tu in eo, quod à natura tua nõ eſt alienum, & à te præſtari poteſt Deum imitatus fueris, beatam formã ipſe induiſti. Ac nemo putet nullius negotij rem eſſe, ac facilè effici poſſe, vt quis animo humili atque demiſſo ſit. Imò contra nihil ex omnibus, quæcumque per virtutem aguntur & exercentur, æquè laborioſum & operoſum atque eiuſmodi res eſt. Quamobrem? quia dormiente homine, qui bona ſemina acceperat, caput atque præcipua pars contrarij ſeminis ab inimico noſtræ vitæ ſuperbiæ B zizanium coniectũ radices egit. Quemadmodum enim ille ſe in terram præcipitauit, eodem modo miſerum genus humanum, ad communẽ ruinam ſecum vnà detraxit, ac nullum aliud naturæ noſtræ malum tale eſt, qualis eſt is, qui per ſuperbiam nobis morbus ingeneratur. Quoniam igitur omnibus propemodum qui humanæ naturæ participes ſunt, vitium elationis quodammodo innatum eſt: idcirco Dominus hinc initium beatitudines exponendi facit, tanquam primordiale malum quoddam ex habitu noſtro ſuperbiam eijciens, dum C conſulit, vt imitemur eum, qui ſponte ſua egenus fuit, qui verè beatus eſt, vt in quo poſſumus, pro virili noſtra parte aſſimilari, ex eo, quod noſtra voluntate egeni paupertatem ſecuti fuerimus, etiam beatitudinis communionem attrahamus & adſciſcamus. Hoc enim quiſque ſentiet, inquit, inter vos, quod & in Chriſto Ieſu: *Philip. 2.* qui cum eſſet in forma Dei, non rapinam arbitratus eſt, quòd Deo par & æqualis eſſet: ſed forma ſerui ſumpta ſeipſum exinaniuit. Ecquid magis in Deo mendicum, quàm forma ſerui? quid in rege rerum vniuerſarum humilius, quàm in cõmunionem inopis ac mendicæ noſtræ naturæ veniſſe? Rex regnantium, & Dominus dominantium D ſponte ſua formam ſeruitutis induit: iudex rerum vniuerſarum principibus tributarius exiſtit: creaturæ Dominus in ſpelunca diuerſatur: qui mundum vniuerſum complexus eſt, non inuenit locum in diuerſorio, ſed in præſepio brutorum animalium abijcitur: purus ille & incorruptus humanæ naturæ ſordes non reſpuit, ac per omnem noſtram mendicitatem penetrans, vſque ad mortis progreditur experimentum. Videte voluntariæ mendacitatis modum. Vita

mortem guſtat: iudex in iudicium ducitur: Dominus vitæ rerum vniuerſarum ſubijcitur iudicis decreto: ſupramundanarum omnium copiarum rex, carnificum manus non repellit. Ad hoc, inquit, exemplum modus animi demiſſionis tibi ſpectet. Videtur autem mihi fortaſſe non incommodum eſſe eiuſmodi vitij inconſiderantiam, abſurditatem & importunitatem ſpectare: vt cum multa facilitate atque cõmoditate ſuccedente nobis animi humilitate, facilè aſſequi atque conficere nobis beatitudinem poſſimus. Simile. Vt enim periti medici cauſſa morbi affectrice prius exempta, ægritudinem faciliùs vincunt: ita nos quoque, vbi inflationem & tumorem inaniter ſe iactantium atque ſuperbientium ratione repreſſerimus, facile, commodum & expeditum eis iter animi demiſſionis efficiamus. Vnde igitur aliquis potius faſtus atque ſuperbiæ vanitatem demonſtrauerit? qua ratione alia, quàm ſi naturam oſtenderit, quænam ea ſit? Nam ſi quis ad ſeipſum, & non ad ea, quæ circa ſe ſint, reſpiciat, non video, qua ratione is in eiuſmodi vitium incidere poſſit. Quid igitur homo eſt? Vis vt ex ſcriptorum monumẽtis proferam id, quod plus ponderis & authoritatis in ſe contineat, ac plus æſtimari debeat? At is qui noſtra ornat, & inflatius ſplendidiuſque de nobilitate humana loquitur, ex luto generatam naturam eſſe dicit: atq; nobilitas & ſplendor ſuperbiæ cognationem cum latere habet. Quòd ſi continuam pariter & eam, quæ in promptu atque expedito, omnibuſque nota eſt generationem proferre velis: Leuit. 20. remoue iſthæc, oro, ne loquaris de hac re, obtumeſcas, ne hiſcas: ne reueles, vt lex inquit, dedecus patris & matris tuæ: ne ſermone publices atque diuulges ea, quæ obliuione atque alto ſilentio tegenda ſunt. Et non erubeſcis terrea ſtatua, mox puluis futura, qui in modum bullæ breui duraturum in te tumorem contines, te ſuperbia repleri, faſtu tumere, vano ſpiritu atque cogitatione mentem inflatam habere? An non reſpicis ad vtrumque vitæ humanæ terminum, vnde & initiũ ſumat, & in quid deſinat. Verùm ſuperbis ac iactas te nomine iuuentutis, & ad florem ætatis reſpicis, & gloriaris, & tibi places propter decorem & pulchritudinem, quòd tibi manus ſupra modum vigeant ad motum, quòd celebres & veloces ad ſaltum tibi ſint pedes,

A θανάτου γεύεται· ὁ κριτὴς εἰς κριτήριον ἄγεται· ὁ τῆς ζωῆς τῶν ὄντων κύριος, ἐπὶ τῇ ψήφῳ τοῦ δικάζοντος γίνεται· ὁ πάσης τῆς ὑπερκοσμίου δυνάμεως βασιλεὺς, τὰς τῶν δημίων οὐκ ἀπωθεῖται χεῖρας. πρὸς τοῦτό σοι, φησὶ, τὸ ὑπόδειγμα, τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης βλεπέτω μέτρον. τάχα δέ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν καὶ τὴν ἀλογίαν τοῦ τοιούτου διασκοπῆσαι πάθους, ὡς ἂν εὐκατόρθωτος ἡμῖν ὁ μακαρισμὸς γένοιτο σὺν εὐμαρείᾳ πολλῇ καὶ ῥᾳστώνῃ τῆς ταπεινοφροσύνης κατορθουμένης. καθάπερ γὰρ οἱ ἐπιστήμονες τῶν ἰατρῶν, τὸ νοσοποιὸν αἴτιον προεξελόντες, ῥᾷον ἐπικρατοῦσι τοῦ πάθους· οὕτως καὶ ἡμεῖς B τὴν χαυνότητα τῶν τυφουμένων τῷ λογισμῷ καταστείλαντες, εὐεπίβατον ἑαυτοῖς τὴν τῆς ταπεινοφροσύνης ὁδὸν καταστήσωμεν. πόθεν οὖν ἄν τις μᾶλλον ἐπιδείξειε τοῦ τύφου τὸ μάταιον; πόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τοῦ δεῖξαι τὴν φύσιν, ὅ τις ἐστίν; ὁ γὰρ πρὸς ἑαυτὸν, καὶ μὴ τὰ περὶ αὐτὸν βλέπων, οὐκ ἂν εὐλόγως εἰς τὸ τοιοῦτον ἐμπέσοι πάθος. τί οὖν ἐστιν ἄνθρωπος; βούλει τὸ σεμνότερον καὶ τιμιώτερον εἴπω τῶν λόγων. ἀλλ' ὁ κοσμῶν τὰ ἡμέτερα, καὶ πρὸς τὸ κομπωδέστερον διασκευάζων τὴν ἀνθρωπίνην C εὐγένειαν, ἐκ πηλοῦ γενεαλογεῖ τὴν φύσιν· καὶ ἡ εὐγένεια καὶ ἡ σεμνότης τοῦ ὑπερηφάνου, τὸ συγγενὲς πρὸς τὴν πλίνθον ἔχει. Εἰ δὲ τὴν προσεχῆ τε καὶ πρόχειρον τῆς γενέσεως εἰπεῖν ἐθέλεις, ἄπαγε, μὴ φθέγξῃ περὶ τούτου, μὴ γρύξῃς, μὴ ἀνακαλύψῃς, καθώς φησιν ὁ νόμος, ἀσχημοσύνην πατρὸς καὶ μητρός σου· μὴ δημοσιεύσῃς τῷ λόγῳ τὰ λήθης ἄξια καὶ βαθείας σιγῆς. εἶτα οὐκ ἐρυθριᾷς ὁ γήϊνος ἀνδριὰς, ὁ μετ' ὀλίγον κόνις, ὁ πομφόλυγος δίκην ὠκύ- D μορον ἐν σεαυτῷ περιέχων τὸ φύσημα, πλήρης ὑπερηφανίας γινόμενος, καὶ περιφλεγμαίνων τῷ τύφῳ, καὶ τῷ ματαίῳ φρονήματι ἐξογκῶν τὴν διάνοιαν; οὐχ ὁρᾷς εἰς ἀμφότερα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου τὰ πέρατα, καὶ ὅπως ἄρχεται, καὶ εἰς ὅ,τι λήγει. ἀλλὰ γαυριᾷς τῇ νεότητι, καὶ πρὸς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας βλέπεις, καὶ ἐγκαλλωπίζῃ τῇ ὥρᾳ, ὅτι σοι ὑποσφριγῶσιν αἱ χεῖρες πρὸς κίνησιν, καὶ κοῦφοι πρὸς τὸ ἅλμα οἱ πόδες, καὶ περι-

καὶ περισοβεῖ ταῖς αὔραις ὁ βόστρυχος, καὶ τὴν παρειὰν ὑπογράφει ὁ ἴουλος, καὶ ὅτι σοι ἡ ἐσθὴς τῇ βαφῇ τῆς πορφύρας ὑπερανθίζεται, καὶ πεποίκιλταί σοι τὰ ἐκ σηρῶν ὑφάσματα, πολέμοις ἢ θήραις, ἢ ποιαῖς ἱστορίαις πεποικιλμένα, ἢ τάχα καὶ πρὸς τὰ πέδιλα βλέπεις ἐπιμελῶς ἐν τῷ μέλανι στίλβοντα, καὶ περιέργοις ταῖς ἀπὸ τῶν ῥαφίδων γραμμαῖς ἐπιτέρποντα; πρὸς ταῦτα βλέπεις, πρὸς δὲ σεαυτὸν οὐχ ὁρᾷς; δείξω σοι ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ, τίς εἶ καὶ οἷος εἶ. οὐκ εἶδες ἐν πολυανδρίῳ τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν μυστήρια; οὐκ εἶδες τὴν ἐπάλληλον τῶν ὀστέων σωρείαν; κρανία σαρκῶν γεγυμνωμένα, φοβερόν τι καὶ εἰδεχθὲς ἐν διακένοις δεδορκότα τοῖς ὄμμασιν; εἶδες στόματα σεσηρότα, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν πρὸς τὸ συμβὰν πεφορημένα; εἰ ἐκεῖνα εἶδες, σεαυτὸν ἐν ἐκείνοις τεθέασαι. ποῦ τοῦ παρόντος ἄνθους τὰ σύμβολα; ποῦ ἡ εὔχροια τῆς παρειᾶς; ποῦ τὸ ἐπὶ τοῦ χείλους ἄνθος; ποῦ τὸ βλοσυρὸν ἐν τοῖς ὄμμασι κάλλος τῇ περιβολῇ τῶν ὀφρύων ὑπολαμπόμενον; ποῦ ἡ εὐθεῖα ῥίς, ἡ τῷ κάλλει τῶν παρειῶν μεσιτεύουσα; ποῦ αἱ ἐπαυχένιοι κόμαι; ποῦ οἱ περικροτάφιοι βόστρυχοι; ποῦ αἱ τοξαζόμεναι χεῖρες; οἱ ἱππαζόμενοι πόδες; ἡ πορφύρα; ἡ βύσσος; ἡ χλαμύς; ἡ ζώνη; τὰ πέδιλα; ὁ ἵππος; ὁ δρόμος; τὸ φρύαγμα; πάντα, δι' ὧν σοι νῦν ὁ τῦφος αὔξεται; ποῦ ταῦτα ἐν ἐκείνοις εἰπέ, ὑφ' ὧν νῦν ἐπαίρῃ καὶ μεγαλοφρονεῖς; ποῖον οὕτως ἀνυπόστατον ὄναρ; ποῖα τοιαῦτα ἐξ ὕπνου φαντάσματα; τίς οὕτως ἀδρανὴς σκιὰ τὴν ἁφὴν ὑποφεύγουσα, ὡς τὸ τῆς νεότητος ὄναρ ὁμοῦ τε φαινόμενον καὶ εὐθὺς παρεπτάμενον; ταῦτά μοι πρὸς τοὺς ἐν νεότητι διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας ἀφραίνοντας. τί δ' ἄν τις εἴποι περὶ τῶν ἤδη καθεστηκότων, οἷς ἡ μὲν ἡλικία βέβηκεν, ἀστατεῖ δὲ τὸ ἦθος, καὶ ἡ νόσος τῆς ὑπερηφανίας αὔξεται· ὄνομα δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀρρωστίᾳ τοῦ ἤθους φρόνημα τίθενται· ἀρχὴ δὲ ὡς ἐπιτοπολὺ καὶ ἡ κατ' αὐτὴν δυναστεία, ἡ τῆς ὑπερηφανίας ὑπόθεσις γίνεται. ἢ γὰρ ἐν αὐτῇ τοῦτο πάσχουσιν, ἢ πρὸς αὐτὴν ἑτοιμάζονται, ἢ τὰ περὶ αὐτῆς διηγήματα, καὶ παυσαμένην ἤδη πολλάκις ἀναρριπίζει τὴν νόσον.

A quòd capillus ventis diffundatur, quòd lanugo maxillas diſtinguat, quòd tibi veſtis purpuræ tinctu ſupra modum florida ſit, quòd panni tibi ſerici præliis, venationibúſve, aut hiſtoriis quibuſdam variegati, diſtincti atque exornati ſint, aut forſitan ad talaria adhibita cura in nigro nitentia, & ſuperfluo opere fibularum lineis oblectantia ſpectas? Ad iſta reſpicis, teipſum verò non intueris? Oſtendam tibi tanquam in ſpeculo, qui ſis, & qualis ſis. Non vidiſti in loco publico ſepeliendis hominibus deſtinato, naturæ noſtræ myſteria? non B vidiſti oſſium, aliis ſuper alia temerè abiectis, congeriem? caluarias carnibus nudatas, terribilem quendam ac deformem aſpectum exhauſtis oculis præbentes? Vidiſti ora ringentia, reliquaque membra prout fors tulit, diuulſa atque diſperſa? ſi illa vidiſti, te ipſum in illis ſpectaſti. Vbi ſigna præſentis floris? vbi coloris bonitas in genis? vbi flos laborum? Vbi truculenta ac torua oculorum pulchritudo, ſub vallo protegumẽtoque ſuperciliorum elucens? vbi rectus naſus in medio genarum pulchritudinis collocatus? vbi ad ceruices vſq; C demiſſæ comæ? vbi circa tempora cincinni? vbi ſagittariæ iaculatriceſque manus? equitatores pedes? vbi purpura? vbi byſſus? vbi paludamentum? vbi baltheus? calcaria? equus? curſus? fremitus? omnia, per quæ nunc tibi faſtus augetur? dic, vbi hæc, quorum nomine nunc animos tollis & ſuperbis, magnoſque tibi ſpiritus ſumis in illis? quod ſomnium adeò vanum & nõ ſubſiſtens? quænam ex ſomno talia viſa? quæ vmbra adeò tenuis tactum ſubterfugiens, vt iuuentutis ſomniũ ſimul & apparens, & protinus præteruolans? Hæc ad eos, qui in iuuentute propter ætatis robur imperfectum minus ſapiunt, à me dicta ſint. Quid autem dicat aliquis de iis, qui D ætate iam pleni, conſtituti, confirmatique ſunt? in quibus ætas quidem ſtabilis, mors autem & ingenium inſtabile eſt: morbus item ſuperbiæ augetur: nomen autẽ eiuſmodi ingenij morbo, ſpiritus & faſtus imponitur. Magiſtratus autem, quodq; ei adiunctum eſt, imperium atque poteſtas, plerumq; ſuperbiæ materiã & occaſionẽ præbet. Aut enim in ipſo magiſtratu ad vitium admittunt, aut hoc vitio impulſi ad eum aſpirant, aut ſermones de magiſtratu illati ſæpenumerò ſopitum iam morbum exſuſcitant.

Et quænam eiuſmodi oratio ſit, quæ aures eorum à præconum voce præcluſas penetrare poſſit? quis ita affectis perſuadebit, quòd nihil quicquã omnino differant ab iis, qui in ſcena cum pompa prodeunt? Etenim illis quoque perſona quædam ex arte polita atque ornata, veſtiſque purpurea auro intertexta iniecta eſt, & in curru magnificè inuehuntur, & tamen nullus ſuperbiæ morbus eos ex rebus eiuſmodi inuadit: ſed quo ſenſu atque ſpiritu erant antequam in ſcenam prodirent, eundẽ in animo habitum etiã in pompa cõſeruant, & poſtea non ægrè ferunt, neque anguntur, quòd & de curru deſcẽderint, & habitus ipſis detrahatur & adimatur. At illi qui per tempus magiſtratus pompam in ſcena vitæ ducunt, neque id, quod paulo ante præteriit, neque quod paulo poſt ſequetur reputantes, quemadmodum bullæ inflatione intenduntur & intumeſcunt: eodem modo hi quoque ad claritudinem vocis præconis intumeſcunt, & alicuius alienæ perſonæ formam ſibi ſumunt, naturalem habitũ vultus mutantes, & in ſeueritatem atque terrorem componentes, ſonuſque ab eis aſperior ad audientium concuſſionem & horrorem in feritatem transmutatus excogitatur, nõ amplius intra terminos humanos ſe continent, ſed in diuinam, & potentiam, & poteſtatem ſe ingerunt & intrudunt. Nam vitæ neciſque ſe poteſtatem habere credunt, quòd ex iis, qui cauſſas apud eos dicunt, alium quidem ſententia ſua ſeruant, alium verò capitis condemnant. Ac ne hoc quidem vident, quis verè humanæ vitæ poteſtatem habeat, videlicet qui & initium, & finem naturæ ſtatuit: quamquam hoc ſolum ſatis eſſet ad reprimendum vanum tumorem atque inflationem, quòd multos magiſtratum gerentes, & in imperio conſtitutos in ipſa magiſtratus ſcena è mediis ſoliis & tribunalibus raptos, & ad ſepulchra portatos viderunt, in quibus lamentatio voces præconis excepit. Quomodo igitur alienæ vitæ poteſtatem habet is, qui à ſua ipſius vita alienus eſt? Et hic igitur ſi pauper eſt ſpiritu, ſua ſponte reſpiciens ad eum, qui propter nos pauper & egenus fuit, communemque naturæ ſortem atque conditionem ante oculos ponens, nihil contumelioſum per falſam illam magiſtratus tragœdiam atque faſtum, in commune genus ſtatuerit,

A καὶ τίς λόγος τοιοῦτος, ὡς ἐντὸς γενέσθαι τῆς ἀκοῆς αὐτῶν, τῆς ὑπὸ τῆς φωνῆς τῶν κηρύκων περιβεβυσμένης; τίς πείσει τοὺς οὕτως ἔχοντας, ὅτι τῶν ἐπὶ σκηνῆς πομπευόντων οὐδ᾽ ὁπωσοῦν διαφέρουσι; καὶ γὰρ ἐκείνοις καὶ προσωπεῖόν τι ἐκ τέχνης τῶν γλαφυρῶν ἐπιβέβληται, καὶ ἁλουργὶς χρυσόπαστος, καὶ ἐφ᾽ ἁρμάτων ἡ πομπή, καὶ ὅμως οὐδεμία νόσος αὐτοῖς ὑπερηφανίας ἐκ τῶν τοιούτων εἰσέρχεται· ἀλλ᾽ οἷοι πρὸ τῆς σκηνῆς ἦσαν τὸ φρόνημα, ἴσην ἐπὶ τῇ ψυχῇ τὴν ἕξιν καὶ ἐπὶ τῆς πομπῆς διεσώσαντο, καὶ μετὰ τοῦτο οὐκ ἀνιῶνται, τοῦ τε ἅρματος ἀποβαίνοντες, καὶ τὸ σχῆμα περιαιρούμενοι. οἱ δὲ
B διὰ τῆς ἀρχῆς πομπεύοντες ἐν τῇ τοῦ βίου σκηνῇ, οὔτε τὸ πρὸ βραχέος, οὔτε τὸ μετὰ βραχὺ λογιζόμενοι, καθάπερ τοῖς φυσήμασιν αἱ πομφόλυγες περιτείνονται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι περιογκοῦνται τῇ μεγαλοφωνίᾳ τοῦ κήρυκος, ἀλλοτρίου τινὸς προσωπείου μορφὴν ἑαυτοῖς περιπλάσσουσιν, ἐξαλλάσσοντες τὴν κατὰ φύσιν τοῦ προσώπου θέσιν εἰς τὸ ἀμειδὲς καὶ ἐπίφοβον, φθόγγος τε αὐτοῖς ἐπιποιεῖται τραχύτερος, πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων κατάπληξιν ἐπὶ τὸ θηριῶδες μετατυπούμενος, οὐκέτι ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις μένουσιν ὅροις, ἀλλ᾽ εἰς τὴν
C θείαν δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν ἑαυτοὺς εἰσποιοῦσι. ζωῆς γὰρ καὶ θανάτου κύριοι εἶναι πιστεύουσιν, ὅτι τῶν ἐν αὐτοῖς κρινομένων τῷ μὲν τὴν σώζουσαν νέμουσι ψῆφον, τὸν δὲ θανάτῳ καταδικάζουσι, καὶ οὐδὲ τοῦτο βλέπουσι, τίς ἀληθῶς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς κύριος, ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ τὸ τέλος ὁρίζων. καίτοι γε τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἦν εἰς καταστολὴν τῆς χαυνότητος, τὸ πολλοὺς ἰδεῖν τῶν ἀρχόντων ἐν αὐτῇ τῇ τῆς ἀρχῆς σκηνῇ ἐκ μέσων ἁρπασθέντας
D τῶν θρόνων, καὶ ἐπὶ τοὺς τάφους ἐκκομισθέντας, ἐφ᾽ ὧν ὁ θρῆνος τὰς τῶν κηρύκων φωνὰς διεδέξατο. πῶς οὖν ἀλλοτρίας ζωῆς κύριος, ὁ τῆς ἰδίας ἀλλότριος; καὶ οὗτος τοίνυν εἰ πτωχεύει τῷ πνεύματι, πρὸς τὸν δι᾽ ἡμᾶς πτωχεύσαντα ἑκουσίως βλέπων, καὶ πρὸς τὸ τῆς φύσεως ὁμότιμον καθορῶν, μηδὲν ἐκ τῆς ἠπατημένης ἐκείνης περὶ τὴν ἀρχὴν τραγῳδίας εἰς τὸ ὁμόφυλον ἐξυβρίζοι,

μακαριστὸς ἀληθῶς τῆς ταπεινοφροσύνης τῆς προσκαίρου, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀνταλλαξάμενος. μὴ ἀποβάλῃς, ἀδελφέ, καὶ τὸν ἕτερον τῆς πτωχείας λόγον, ὃς τοῦ κατ᾽ οὐρανὸν πλούτου πρόξενος γίνεται. πώλησόν σου, φησί, πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη πτωχεία δοκεῖ μοι μὴ ἀπᾴδειν τῆς μακαριζομένης πτωχείας. ἰδοὺ πάντα, ὅσα εἴχομεν, ἀφέντες ἠκολουθήσαμέν σοι, φησὶ πρὸς τὸν δεσπότην ὁ μαθητής· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; καὶ τίς ἡ ἀπόκρισις; μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. βούλει νοῆσαι, τίς ὁ πτωχεύων τῷ πνεύματι; ὁ ἀνταλλαξάμενος τὸν τῆς ψυχῆς πλοῦτον τῆς σωματικῆς εὐπορίας, ὁ διὰ τὸ πνεῦμα πτωχεύων, ὁ τὸν γήϊνον πλοῦτον οἷόν τι βάρος ἀποσεισάμενος, ἵνα μετάρσιός τε καὶ διαέριος ἄνω φέρηται, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐπὶ νεφέλης συμμετεωροπορῶν τῷ Θεῷ. βαρύ τι χρῆμα τὸ χρυσίον ἐστί, βαρεῖα πᾶσα ἡ σπουδαζομένη κατὰ τὸν πλοῦτον ὕλη· κοῦφον δέ τι καὶ ἀνωφερὲς πρᾶγμα ἡ ἀρετή. ἀλλὰ μὴν ἀντίκειται ταῦτα ἀλλήλοις, τὸ βάρος καὶ ἡ κουφότης. οὐκοῦν ἀμήχανόν τινα γενέσθαι κοῦφον, τῷ βάρει τῆς ὕλης ἑαυτὸν προσηλώσαντα. εἰ οὖν χρὴ τοῖς ἄνω προσβῆναι, τῶν κάτω καθελκόντων πτωχεύσωμεν, ἵνα ἐν τοῖς ἄνω γενώμεθα. τίς δὲ ὁ τρόπος, ὑφηγεῖται ἡ ψαλμῳδία· ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ὁ τῷ πτωχῷ κοινωνήσας εἰς τὴν μερίδα τοῦ δι᾽ ἡμᾶς πτωχεύσαντος ἑαυτὸν κατέστησεν. ἐπτώχευσεν ὁ κύριος, μὴ φοβηθῇς μηδὲ σὺ τὴν πτωχείαν. ἀλλὰ βασιλεύει πάσης τῆς κτίσεως ὁ δι᾽ ἡμᾶς πτωχεύσας. οὐκοῦν ἐὰν πτωχεύσαντι συμπτωχεύσῃς, καὶ βασιλεύοντι συμβασιλεύσεις. μακάριοι γὰρ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἧς καὶ ἡμεῖς ἀξιωθείημεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A verè beatus æſtimandus, qui temporariam animi demiſſionem atque humilitatem regno cœlorum permutet. Nec tamen alteram, frater, paupertatis rationem reijcias, quæ cœleſtium diuitiarum conciliatrix eſt. Vende, inquit, omneis tuas facultates, & da pauperibus, & veni, ſequere me, & habebis theſaurũ in cœlis. Etenim eiuſmodi paupertas non videtur mihi diſcrepare ab ea egeſtate, quæ beata iudicatur. Ecce omnibus, *Matth. 19.* quæcumq; habebamus, relictis, ſequuti ſumus te, inquit diſcipulus ad Dominum: quid igitur erit nobis? Et quod eſt B reſponſum? Beati pauperes ſpiritu, quo- *Ibidem.* niam eorum eſt regnum cœlorum. Vis *Pauper ſpiritu.* intelligere, quis pauper ſpiritu ſit? qui corporalem opulentiam animæ diuitiis permutat: qui propter ſpiritum egenus eſt: qui terrenas diuitias veluti quoddã onus excuſſit, & abiecit, vt ſublimis per aërem ſurſum rapiatur, vt inquit Apo- *1. Theſſ. 4.* ſtolus, in nube vnà cũ Deo per cœleſtia tendens. Ponderoſa quædam res eſt aurum, oneroſa res omnis, quæ diuitiarum cauſſa expetitur: leuis verò res quædam & ſublimia petẽs eſt virtus. Verùm hæc ſibi inuicem oppoſita ſunt, ponderoſum C & leue. Ergo nulla ratione effici poteſt, vt leuis ſit is, qui ſeſe pondere materiæ affigit. Si igitur ad ſuperna nos accedere oportet, ab iis, quæ deorſum trahunt, inopes & egeni ſimus, vt in ſupernis verſemur. Quis autem ſit modus, quid efficiatur, præſcribit pſalmodia, Diſperſit, inquiens, dedit pauperibus, iuſtitia *Pſal. 111.* eius manet in ſæculum ſæculi. Qui pauperi impertitus fuerit, in partem eius, qui propter nos pauper fuit, ſeipſum conſtituet. Egenus fuit Dominus, ne tu quidem metuas egeſtatem. Verùm regnum obtinet omnis creaturæ, qui propter nos egenus fuit. Ergo ſi cum eo, qui egenus fuit, vnà pauper eris, cum regnante quoque vnà regnabis. Beati D enim pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, cuius etiam nos digni habeamur per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum, Amen.

οὔτε ὁ δυσκίνητος ἐν πυκτικῇ τὸν κατὰ τοῦ ἐναν-
τίου στέφανον αἴρεται, καὶ τρέχουσιν πρὸς τὸ
βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἐπιτείνειν ὁ Παῦ-
λος συμβουλεύει τὸ τάχος, λέγων· οὕτω τρέ-
χετε, ἵνα καταλάβητε· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς διὰ
σφοδροτέρας ἀεὶ τῆς κινήσεως τοῦ πρόσω εἴ-
χετο, τὴν ὀπίσω λήθην ποιούμενος. καὶ πυ-
κτεύων εὐκίνητος ἦν. διεώρα γὰρ τοῦ ἀνθεστῶ-
τος τὴν προσβολήν, καὶ περὶ τὴν βάσιν ἀ-
σφαλὴς ἦν· καὶ ταῖς χερσὶ καθωπλισμένος, οὐ
κατὰ κενοῦ τινὸς καὶ ἀνυποστάτου διέρριπτε τὸ
περὶ τὰς χεῖρας ὅπλον, ἀλλὰ τῶν καιρίων
τοῦ προσπαλαίοντος ἥπτετο, κατ' αὐτὸν τοῦ σώ-
ματος τὰς πληγὰς φέρων. βούλει γνῶναι τοῦ
Παύλου τὴν πυκτικήν; ἴδε τὰς ὠτειλὰς τοῦ
ἀνταγωνιζομένου· ἴδε τὰ ὑπώπια τοῦ ἀντι-
πάλου· ἴδε τὰ στίγματα τοῦ ἡττηθέντος. πάν-
τως δὲ οὐκ ἀγνοεῖς τὸν ἀντίπαλον τὸν διὰ τῆς
σαρκὸς προσπαλαίοντα, ὃν ὑποπιάζει διὰ
τῆς πυκτικῆς, ἀμύσσων τοῖς ὄνυξι τῆς ἐγκρα-
τείας, οὗ νεκροῖ τὰ μέλη λιμῷ, καὶ δίψει, καὶ
ψύχει, καὶ γυμνότητι, ᾧ τὰ στίγματα τοῦ κυ-
ρίου ἐπιβάλλει, ὃν νικᾷ διὰ τοῦ δρόμου κα-
τόπιν ἑαυτοῦ καταλιπών, ὡς ἂν μὴ ἐπισκοτοῖ-
το τὰς ὄψεις τοῦ ἀντιπάλου προστρέχοντος. Εἰ
οὖν ὀξὺς καὶ εὐκίνητος ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὁ Παῦ-
λος, καὶ ὁ Δαβὶδ πλατύνει τὰ διαβήματα
τοῖς ἐχθροῖς ἐπιτρέχων, καὶ ὁ νυμφίος ἐν τῷ
ᾄσματι δορκάδι κατὰ τὸ εὐκίνητον ὁμοιοῦται, ὄ-
ρη διαπηδῶν, καὶ βουνοῖς ἐφαλλόμενος· καὶ
πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν εἰπεῖν, ἐν οἷς προτιμότε-
ρον εὑρίσκεται τῆς πρᾳότητος τὸ κατὰ τὴν
κίνησιν τάχος, πῶς ἐνταῦθα ἐν κατορθώμα-
τος εἴδει μακαρίζει τὸ πρᾷον ὁ λόγος; μα-
κάριοι γάρ, φησιν, οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κλη-
ρονομήσουσι τὴν γῆν, ἐκείνην πάντως τὴν
γῆν τὴν τῶν καλῶν εὔφορον γεννημάτων, τὴν
τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς κομῶσαν, τὴν ταῖς πη-
γαῖς τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καταῤ-
ῥυτον, ἐφ' ἧς ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ βλαστά-
νει, ἧς γεωργὸν τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἀκηκόα-
μεν. ἀλλ' ἔοικε τοιοῦτόν τι φιλοσοφεῖν ὁ λό-
γος, ὅτι πολλὴ πρὸς τὴν κακίαν ἐστὶν ἡ εὐ-
κολία, καὶ ὀξύῤῥοπον ἐπὶ τὸ χεῖρον ἡ φύ-
σις· καθάπερ τὰ βαρέα τῶν σωμάτων
πρὸς μὲν τὰ ἄνω παντάπασιν ἀκίνητα μένει,

A neque in arte pugilum is, qui cum maiore difficultate tardiúſque ſe mouet, coronam de aduerſario tollit: quinetiam ſi curramus pro præmio ſupernæ vocationis, intendendi celeritatem author eſt Paulus, dum dicit: Ita currite, vt aſſequamini: quoniam & ipſe per vehementiorem ſemper motum vlterius nitebatur, ea, quæ poſt tergum eſſent, obliuioni tradens: & pugnans, agilis & velox erat. Obſeruabat enim aduerſarij impetum & incurſum, circa greſſum firmus & cautus erat, & cùm
B manus armatas haberet, non in vanum & inane quiddam intentabat telum, quod manibus tenebat, ſed aduerſarij opportunas atque ad ictus expoſitas patentéſque partes appetebat, aduerſus ipſum corpus, plagas ferens & intentans. Vis cognoſcere artē pugilis Pauli? intuere vulnera contrà certantis: aſpice liuores & ſugillata aduerſarij, vide notas & puncta victi. Omnino autem non ignotas aduerſarium, nimirum qui per carnem obluctatur, quem per artem pugnandi vnguibus continenter elacerans, ſugillat, cuius membra mor-
C tificat fame, ſiti, frigore, nuditate, cui notas & puncta Domini imprimit & inurit, quem curſu à tergo relictum vincit, ne percurrente aduerſario tenebræ oculis ſuis offendantur. Si igitur Paulus in certaminibus agilis, acer & velox eſt, Dauid inimicos inuadens greſſus dilatat, & ſponſus in Cantico, capreæ, quod ad agilitatem & velocitatem attinet, aſſimilatur, montes tranſiliens, & in collibus ſaltans, multaque eiuſmodi proferre licet, in quibus celeritas motus lenitati præferri reperitur; quî fit, vt hîc quaſi rem præclaram & eximiam lenita-
D tem Verbum beatam prædicet? Beati enim, inquit, lenes, quoniam ipſi hæreditatem terræ conſequentur, illius planè terræ (nimirum) quæ bonorum fructuum fertilis eſt, quæ ligno vitæ frondet, quæ fontibus ſpiritualiū donorum irrigua eſt, in qua vera vitis germinat, cuius cultorem eſſe patrem Domini audimus. Verùm videtur eiuſmodi quippiam Verbum innuere atque ſignificare, quòd valde nimirum facilis in vitium & nequitiam ſit lapſus, & res propenſa præcépſque in peius natura, ſicuti grauia ac ponderoſa corpora ſurſum quidē verſus, prorſus immota manent,

1. Cor. 9. *2. Cor. 11.* *Pſal. 17.* *Cantic. 2.* *Matth. 5.* *Ioan. 15.*

ſin autē ab aliquo alto cacumine montis in præceps excutiantur & deturbentur, tanto impetu propria mole curſum incitante, in ſubiectum feruntur, vt ea celeritas nulla oratione exprimi poſſit. Quoniam igitur res noxia atque periculoſa in his velocitas eſt, beatum omnino habendum fuerit, id quod ex aduerſo intelligitur. Id autem leuitas eſt, nimirum aduerſus eiuſmodi naturæ impetus & appetitus, tardus pariter motuque difficilis habitus & aſſuetudo. Quemadmodum enim ignis, qui natura ſurſum verſus ſemper mouetur, immobilis in contrariū curſum eſt: eodē modo virtus quoque cum ad ſuperiora, ſurſumque verſus acer, veloxque & prompta ſit, nihilque vnquā de celeritate remittat, ad contrarium motū tardatur & impedita eſt. Ergo quia nimia in natura noſtra ad mala velocitas eſt, rectè in talibus quies & lenitas beata iudicatur. Nam otium & quies atque ceſſatio à malis, motus ad ſuperna teſtimonium exiſtit. Commodius autem fuerit per ipſa exempla, quæ in vita communi accidunt, orationem declarare. Duplex vniuſcuiuſq; voluntatis motus eſt, ad arbitrium quò viſum fuerit progrediens, hinc ad temperantiam, illinc ad incontinentiam. Quod autem in parte virtutis vitiique formæ dictum eſt, hoc in vniuerſo intelligatur. Scinditur enim prorſus in cōtrarios appetitus natura atque ingenium humanum, cùm vel iracundia per lenitatem atque benignitatē, vel ſuperbia per modeſtiam & moderationem, vel inuidia per fauorem, vel odium & ſimultas per pacificum & amicum affectum ex contrario declaratur. Quoniam igitur vita quidem humana materialis & craſſa eſt: circa materias autem perturbationes & affectus verſantur: atque omnis affectus celerem, violentum, irrepreſſibilemque habet appetitum & impetum ad expletionem voluntatis (ponderoſa enim & deorſum vergens materia eſt) idcirco beatos iudicat Dominus nō eos, qui extra affectū & perturbationē apud ſeipſos viuūt (fieri enim nō poteſt, vt in vita materiali, materiæ penitus & affectuū expers vita exigatur) ſed quatenus progrediendi facultas eſt, virtutis terminū, & modū in vita, quæ in carne tranſigitur, lenitatem dicit, ac ſatis ad beatificationem eſſe ait, ſiquis lenis & māſuetus ſit. Non enim penitus vacuitatem affectuū, & impatibilitatē humanæ naturæ præſcribit:

A Εἰ δέ τινος ἀκρωρείας ὑψηλῆς ἐπὶ τὸ πρανὲς ἀποσφαλθείη, τοσούτῳ ῥοίζῳ πρὸς τὸ ὑποκείμενον φέρεται, τοῦ οἰκείου βάρους τὴν φορὰν ἐπιτείνοντος, ὡς ὑπὲρ λόγον εἶναι τὸ τάχος. ἐπεὶ οὖν χαλεπόν ἐστιν ἡ ἐν τούτοις ὀξύτης, μακαριστὸν ἂν εἴη πάντως τὸ ἐξ ἀντιστρόφου νοούμενον. τοῦτο δέ ἐστι πρᾳότης, ἡ πρὸς τὰς τοιαύτας τῆς φύσεως ὁρμὰς βραδεῖά τε καὶ δυσκίνητος ἕξις. καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, ἀεικίνητον τὴν φύσιν ἐπὶ τὸ ἄνω ἔχον, ἀκίνητόν ἐστι κατὰ τὴν ἐναντίαν φοράν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς τὸ ἄνω καὶ ὑπερκείμενα ὀξεῖά τις οὖσα, καὶ οὐχ ὑφιεῖσά ποτε τῆς ταχύτητος, πεπέδηται B πρὸς τὴν ἐναντίαν ὁρμήν. ἐπεὶ οὖν ἐπιπλεονάζει κατὰ τὴν φύσιν ἡμῶν ἡ πρὸς τὰ κακὰ ταχύτης, καλῶς τὸ ἐν τοῖς τοιούτοις ἠρεμοῦν μακαρίζεται. τὸ γὰρ ἡσυχάζον ἐν τούτοις, τῆς πρὸς τὸ ἄνω κινήσεως μαρτυρία γίνεται. κρεῖττον δ' ἂν εἴη δι' αὐτῶν τῶν κατὰ τὸν βίον ὑποδειγμάτων σαφηνίσαι τὸν λόγον. διπλῆ τῆς ἑκάστου προαιρέσεώς ἐστιν ἡ κίνησις, κατ' ἐξουσίαν πρὸς τὸ δοκοῦν προϊοῦσα, ἔνθεν πρὸς σωφροσύνην, ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἀκόλαστον. ὃ δ' ἐπὶ μερικοῦ εἴρηται τοῦ κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ κακίαν εἴδους, τοῦτο καὶ ἐ- C πὶ παντὸς νοείσθω. σχίζεται γὰρ πάντως πρὸς τὰς ἐναντίας ὁρμὰς τὸ ἀνθρώπινον ἦθος, ἢ θυμοῦ πρὸς ἐπιείκειαν ἀντιδιαιρουμένου, ἢ τύφου πρὸς μετριότητα, ἢ φθόνου πρὸς εὔνοιαν, ἢ δυσμενείας πρὸς ἀγαπητικὴν καὶ εἰρηνικὴν συνδιάθεσιν. ἐπεὶ τοίνυν ὑλώδης μὲν ὁ ἀνθρώπινος βίος· περὶ δὲ τὰς ὕλας τὰ πάθη· πᾶν δὲ πάθος ὀξεῖαν ἔχει καὶ ἀκατάσχετον τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος· βαρεῖα γὰρ καὶ κατωφερής ἐστιν ὕλη· διὰ τοῦτο μακαρίζει ὁ κύριος, οὐ τοὺς ἔξω πάθους ἐφ' ἑαυτῶν βιοτεύοντας· οὐ γὰρ δυνατόν ἐστιν ἐν D ὑλώδει ζωῇ τὸν ἄϋλον καθόλου καὶ ἀπαθῆ κατορθωθῆναι βίον· ἀλλὰ τὸν ἐνδεχόμενον τῆς ἀρετῆς ὅρον ἐν τῇ διὰ σαρκὸς ζωῇ τὴν πρᾳότητα λέγει, καὶ ἱκανὸν εἰς μακαρισμόν, τὸ πρᾶον εἶναι φησίν. οὐ γὰρ καθόλου τὴν ἀπάθειαν νομοθετεῖ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει·

ἀλλ' οἷον κάτω τῆς νοερᾶς οὐσίας ἐστὶν, ἧς ἀδύνατον ἐπιβατεῦσαι τὸν λογισμὸν, μὴ διαβάντα τῷ λόγῳ ταῦτα πρότερον, ὧν καθικνεῖται ἡ αἴσθησις. Εἰ δὲ τῇ προσηγορίᾳ τῆς γῆς ἡ ὑπερκειμένη κατονομάζεται λῆξις, θαυμάσῃς μηδέν· πρὸς γὰρ τὸ ταπεινὸν τῆς ἡμετέρας ἀκοῆς συγκαταβαίνει ὁ λόγος, ὁ διὰ τοῦτο πρὸς ἡμᾶς καταβὰς, ἐπειδὴ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν ἀνυψωθῆναι οὐχ οἷοί τε ἦμεν. Διὰ τοίνυν τῶν ἡμῖν γνωρίμων ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων παραδίδωσι τὰ θεῖα μυστήρια, ταύταις ταῖς φωναῖς κεχρημένος, ἃς ἡ συνήθεια τοῦ ἀνθρωπίνου περιέχει βίου. καὶ γάρ τι περὶ ταύτης ἐπαγγελίαν τὴν ἄφραστον ἐκείνην ἐν τοῖς φθάσασι μακαρισμοῖς, βασιλείαν ὠνόμασεν· ἆρά τι τοιοῦτον τῷ λόγῳ παραδεικνύων, οἷον ἡ κάτω περιέχει βασιλεία. διαδήματά τινα ταῖς τῶν λίθων αἴγλαις περιαστράπτοντα, καὶ ἀνθηρὰς ἁλουργίδας ἡδύ τι τοῖς λίχνοις ὄμμασιν ἀπαυγαζούσας, περιπόλαιά τε καὶ καταπετάσματα, καὶ ὑψηλοὺς θρόνους, καὶ δορυφόρων στοιχηδὸν παρεστώτων τάξεις, καὶ ὅσα ἄλλα προστραγῳδοῦσι περὶ τὴν τοιαύτην τοῦ βίου σκηνὴν, οἱ τὸν ὄγκον τῆς δυναστείας διὰ τῶν τοιούτων ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐξαίροντες. ἀλλ' ἐπειδὴ μέγα τι καὶ ὑπὲρ πάντα σχεδὸν τὰ ἐν ἀνθρώποις ζηλούμενα τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα κατὰ τὸν βίον ἐστὶ, διὰ τοῦτο συνεχρήσατο τῷ ὀνόματι, πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν δήλωσιν· ὡς εἴγε ἦν ἄλλο τι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τῆς βασιλείας αἰδέσιμον, δι' ἐκείνου ἂν τοῦ ὀνόματος πάντως μάλιστα ἀνεπτέρωσε ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, πρὸς ἐπιθυμίαν τῆς ἀφράστου μακαριότητος. οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ἰδίοις ὀνόμασιν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκκαλυφθῆναι, ἃ ὑπὲρ αἴσθησίν τε καὶ γνῶσιν ἀνθρωπίνην ἐστίν. οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς εἶδε, φησὶν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. ἀλλ' ὡς ἂν μὴ παντελῶς διαφύγοι τὸν στοχασμὸν ἡ ἐλπιζομένη μακαριότης, ὡς χωροῦμεν κατὰ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν τῆς φύσεως, οὕτω τὰ ἀνεκφώνητα ἀκούομεν. μὴ οὖν ἡ τῆς γῆς ὁμωνυμία πάλιν μετὰ τοὺς οὐρανοὺς καθελκέτω σου τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὴν κάτω γῆν, ἀλλ' εἴπερ ὑψώθης τῷ λόγῳ διὰ τῶν προτέρων μακαρισμῶν, καὶ τῆς οὐρανίας ἐπέβης ἐλπίδος,

A attamen ſubter intellectualem, inque mente ſola conſiſtentem naturam eſt, ad quam fieri non poteſt, vt cogitatio aſcendat, niſi ratione prius hæc, quę ſenſus aſſequitur, transgreſſa ſit. Quod ſi appellatione terræ, ſupernæ partes dei nominantur, nihil mireris: ad humilitatem enim noſtri auditus Verbum, quaſi condeſcendendo ſeſe accommodat, qui idcirco deſcendit ad nos, quia nos ad illum tolli non poteramus. Itaque per verba & nomina nota nobis diuina myſteria tradit, his vocibus vtens, quas continet humanæ vitæ cõſuetudo. Etenim
B in proximè præcedenti hanc promiſſionem, inexplicabilis illam in cœlis beatitudinem, regnum appellauit: numquid eiuſmodi quippiam indicans oratione, quale continet regnum inferuum? diademata quędam lapidum ſplendore circum fulgurantia, floridas veſtes purpureas, iucundum quendam oculis delicatis ſplendorem reddentes, veſtibula, aulæa, ſublimia ſolia, ſatellitum armigerorumque ordine circumſtantium cohortes, ac quæcumque alia in modum tragicorum ſpectaculorum circa eiuſmodi vitæ ſcenam addunt hi qui
C amplitudinem principatus per eiuſmodi res in maius extollunt? Sed quoniam magnum quiddam, & ſupra omnia propemodum, quę magni fiunt inter homines, regni nomen in vita eſt: idcirco vſus eſt etiam eo ad ſupernorum bonorũ declarationem. Nam ſi quidẽ aliud quippiam excellentius, quàm regnum apud homines eſſet, per illud potiſſimum nomen animum prorſus audientis ſurſum quaſi alis additis euexiſſet, & erexiſſet ad inexplicabilis & inenodabilis beatitudinis ſtudium atq; cupiditatem. Neque enim fieri poterat, vt ſuis ac propriis vocabulis reuelarentur hominibus illa
D bona, quæ ſuperant & ſenſum & cognitionem humanam (neque enim oculus vidit, inquit, neque auris audiuit: neque in cor hominis aſcendit.) Sed ne penitus beatitudo quæ ſperatur, coniecturam effugiat, pro captu humilis & abiectæ noſtræ naturæ ineffabilia illa nobis produntur. Ne igitur eiuſdẽ nominis terrę diuerſa ſignificatio, ſecundum cœlos mentem tuam rurſus ad infernam terram detrahat: ſed ſiquidem à Verbo erectus es per priores beatitudinũ expoſitiones, cœleſtemq; conſcendiſti ſpem,

1. Cor. 2.

A ſin autē ab aliquo alto cacumine montis in præceps excutiantur & deturbentur, tanto impetu propria mole curſum incitante, in ſubiectum feruntur, vt ea celeritas nulla oratione exprimi poſſit. Quoniam igitur res noxia atque periculoſa in his velocitas eſt, beatum omnino habendum fuerit, id quod ex aduerſo intelligitur. Id autem leuitas eſt, nimirum aduerſus eiuſmodi naturæ impetus & appetitus, tardus pariter motuque difficilis habitus & aſſuetudo. Quemadmodum enim ignis, qui natura ſurſum verſus ſemper mouetur, immobilis in contrariū curſum eſt: eodē modo virtus quoque cum ad ſuperiora, ſurſumque verſus acer, veloxque & prompta ſit, nihilque vnquā de celeritate remittat, ad contrarium motū tardatur & impedita eſt. Ergo quia nimia in natura noſtra ad mala velocitas eſt, rectè in talibus quies & lenitas beata iudicatur. Nam otium & quies atque ceſſatio à malis, motus ad ſuperna teſtimonium exiſtit. Commodius autem fuerit per ipſa exempla, quæ in vita communi accidunt, orationem declarare. Duplex vniuſcuiuſq; voluntaris motus eſt, ad arbitrium quò viſum fuerit progrediens, hinc ad temperantiam, illinc ad incontinentiam. Quod autem in parte virtutis vitiique formæ dictum eſt, hoc in vniuerſo intelligatur. Scinditur enim prorſus in cōtrarios appetitus natura atque ingenium humanum, cùm vel iracundia per lenitatem atque benignitatē, vel ſuperbia per modeſtiam & moderationem, vel inuidia per fauorem, vel odium & ſimultas per pacificum & amicum affectum ex contrario declaratur. Quoniam igitur vita quidem humana materialis & craſſa eſt: circa materias autem perturbationes & affectus verſantur: atque omnis affectus celerem, violentum, irrepreſſibilemque habet appetitum & impetum ad expletionem voluntatis (ponderoſa enim & deorſum vergens materia eſt) idcirco beatos iudicat Dominus nō eos, qui extra affectū & perturbationē apud ſeipſos viuūt (fieri enim nō poteſt, vt in vita materiali, materiæ penitus & affectuū expers vita exigatur) ſed quatenus progrediendi facultas eſt, virtutis terminū, & modū in vita, quæ in carne tranſigitur, lenitatem dicit, ac ſatis ad beatificationem eſſe ait, ſiquis lenis & māſuetus ſit. Non enim penitus vacuitatem affectuū, & impatibilitatē humanæ naturæ præſcribit:

A Εἰ δέ τινος ἀκρωρείας ὑψηλῆς ἐπὶ τὸ πρανὲς ἀποσφαλθείη, τοσούτῳ ῥοίζῳ πρὸς τὸ ὑποκείμενον φέρεται, τοῦ οἰκείου βάρους τὴν φορὰν ἐπιτείνοντος, ὡς ὑπὲρ λόγον εἶναι τὸ τάχος. ἐπεὶ οὖν χαλεπόν ἐστιν ἡ ἐν τούτοις ὀξύτης, μακαριστὸν ἂν εἴη πάντως τὸ ἐξ ἀντιστρόφου νοούμενον. τοῦτο δέ ἐστι πρᾳότης, ἡ πρὸς τὰς τοιαύτας τῆς φύσεως ὁρμὰς βραδεῖά τε καὶ δυσκίνητος ἕξις. καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, ἀεικίνητον τὴν φύσιν ἐπὶ τὰ ἄνω ἔχον, ἀκίνητόν ἐστι κατὰ τὴν ἐναντίαν φοράν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὑπερκείμενα ὀξεῖά τις οὖσα, B καὶ οὐχ ὑφιεῖσά ποτε τῆς ταχύτητος, νενάρκηται πρὸς τὴν ἐναντίαν ὁρμήν. ἐπειδὴ οὖν πλεονάζει κατὰ τὴν φύσιν ἡμῶν ἡ πρὸς τὰ κακὰ ταχύτης, καλῶς τὸ ἐν τοῖς τοιούτοις ἠρεμοῦν μακαρίζεται. τὸ γὰρ ἡσύχιον ἐν τούτοις, τῆς πρὸς τὰ ἄνω κινήσεως μαρτυρία γίνεται. κρεῖττον δ' ἂν εἴη δι' αὐτῶν τῶν κατὰ τὸν βίον ὑποδειγμάτων σαφηνίσαι τὸν λόγον. διπλῆ τῆς ἑκάστου προαιρέσεώς ἐστιν ἡ κίνησις, κατ' ἐξουσίαν πρὸς τὸ δοκοῦν προϊοῦσα, ἔνθεν πρὸς σωφροσύνην, ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἀκόλαστον. ὃ δ' ἐπὶ μέρους εἴρηται τοῦ κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ κακίαν εἴδους, τοῦτο καὶ ἐ- C πὶ παντὸς νοείσθω. σχίζεται γὰρ πάντως πρὸς τὰς ἐναντίας ὁρμὰς τὸ ἀνθρώπινον ἦθος, ἢ θυμοῦ πρὸς ἐπιείκειαν ἀντιδιαιρουμένου, ἢ τύφου πρὸς μετριότητα, ἢ φθόνου πρὸς εὔνοιαν, ἢ δυσμενείας πρὸς ἀγαπητικὴν καὶ εἰρηνικὴν συνδιάθεσιν. ἐπεὶ τοίνυν ὑλώδης μὲν ὁ ἀνθρώπινος βίος· περὶ δὲ τὰς ὕλας τὰ πάθη· πᾶν δὲ πάθος ὀξεῖαν ἔχει καὶ ἀκατάσχετον τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος· βαρεῖα γὰρ καὶ κατωφερὴς ἡ ὕλη· διὰ τοῦτο μακαρίζει ὁ κύριος, οὐ τοὺς ἔξω παθῶν ἐφ' ἑαυτῶν βιοτεύοντας· οὐ γὰρ δυνατόν ἐστιν ἐν D ὑλώδει ζωῇ τὸν ἄϋλον καθ' ὅλου καὶ ἀπαθῆ κατορθωθῆναι βίον· ἀλλὰ τὸν ἐνδεχόμενον τῆς ἀρετῆς ὅρον ἐν τῇ διὰ σαρκὸς ζωῇ τὴν πρᾳότητα λέγει, καὶ ἱκανὸν εἰς μακαρισμὸν τὸ πρᾶον εἶναι φησίν. οὐ γὰρ καθόλου τὴν ἀπάθειαν νομοθετεῖ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει·

ἀλλ' εἴσω κάτω τῆς νοερᾶς οὐσίας ἐστίν, ἧς ἀδύνατον ἐπιβατεῦσαι τὸν λογισμόν, μὴ διαβάντα τῷ λόγῳ ταῦτα τὰ πέρατα, ὧν καθικνεῖται ἡ αἴσθησις. Εἰ δὲ τῇ προσηγορίᾳ τῆς γῆς ἡ ὑπερκειμένη κατονομάζεται λῆξις, θαυμάσῃς μηδὲν τῷ γὰρ ταπεινῷ τῆς ἡμετέρας ἀκοῆς συγκαταβαίνει ὁ λόγος, ὁ διὰ τοῦτο πρὸς ἡμᾶς καταβάς, ἐπειδὴ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν ἀνυψωθῆναι οὐχ οἷοί τε ἦμεν. Διὰ τοίνυν τῶν ἡμῖν γνωρίμων ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων παραδίδωσι τὰ θεῖα μυστήρια, ταύταις ταῖς φωναῖς κεχρημένος, ἃς ἡ συνήθεια τοῦ ἀνθρωπίνου περιέχει βίου. καὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸ ταύτης ἐπαγγελίᾳ τὸν ἄφραστον ἐκεῖνον ἐν τοῖς οὐρανοῖς μακαρισμόν, βασιλείαν ὠνόμασεν· ἆρά τι τοιοῦτον τῷ λόγῳ παραδεικνύων, οἷα ἡ κάτω περιέχει βασίλεια. διαδήματά τινα ταῖς τῶν λίθων αἴγλαις περιαστράπτοντα, καὶ εὐανθεῖς ἁλουργίδας ἡδύ τι τοῖς λίχνοις ὄμμασιν ἀπαυγαζούσας, περιπόλαιά τε καὶ καταπετάσματα, καὶ ὑψηλοὺς θρόνους, καὶ δορυφόρων στιχηδὸν παρεστώτων τάξεις, καὶ ὅσα ἄλλα προστραγῳδοῦσι περὶ τὴν τοιαύτην τοῦ βίου σκηνήν, οἱ τὸν ὄγκον τῆς δυναστείας διὰ τῶν τοιούτων ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐξαίροντες. ἀλλ' ἐπειδὴ μέγα τι καὶ ὑπὲρ πάντα σχεδὸν τὰ ἐν ἀνθρώποις ζηλούμενα τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα κατὰ τὸν βίον ἐστίν, διὰ τοῦτο συνεχρήσατο τῷ ὀνόματι, πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν δήλωσιν· ὡς εἴγε ἦν ἄλλο τι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τῆς βασιλείας ἀνώτερον, δι' ἐκείνου ἂν τοῦ ὀνόματος πάντως μάλιστα ἀνεπτέρωσεν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, πρὸς ἐπιθυμίαν τῆς ἀφράστου μακαριότητος. οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ἰδίοις ὀνόμασιν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκκαλυφθῆναι, ἃ ὑπὲρ αἴσθησίν τε καὶ γνῶσιν ἀνθρωπίνην ἐστίν. οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς εἶδεν, φησίν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. ἀλλ' ὡς ἂν μὴ παντελῶς διαφύγῃ τὸν στοχασμὸν ἡ ἐλπιζομένη μακαριότης, ὡς χωρούμενον κατὰ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν τῆς φύσεως, οὕτω τῶν ἀνεκφωνήτων ἀκούομεν. μὴ οὖν ἡ τῆς γῆς ὁμωνυμία πάλιν μετὰ τοὺς οὐρανοὺς καθελκέτω σου τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὴν κάτω γῆν, ἀλλ' εἴπερ ὑψώθης τῷ λόγῳ διὰ τῶν προτέρων μακαρισμῶν, καὶ τῆς οὐρανίας ἐπέβης ἐλπίδος,

A attamen ſubter intellectualem, inque mente ſola conſiſtentem naturam eſt, ad quam fieri non poteſt, vt cogitatio aſcendat, niſi ratione prius hæc, quę ſenſus aſſequitur, tranſgreſſa ſit. Quod ſi appellatione terræ, ſupernæ partes dei nominantur, nihil miteris: ad humilitatem enim noſtri auditus Verbum, quaſi condeſcendendo ſeſe accommodat, qui idcirco deſcendit ad nos, quia nos ad illum tolli non poteramus. Itaque per verba & nomina nota nobis diuina myſteria tradit, his vocibus vtens, quas continet humanæ vitæ cõſuetudo. Etenim B in proximè præcedenti hanc promiſſione, inexplicabilis illam in cœlis beatitudinem, regnum appellauit: numquid eiuſmodi quippiam indicans oratione, quale continet regnum infernum? diademata quędam lapidum ſplendore circum fulgurantia, floridas veſtes purpureas, iucundum quendam oculis delicatis ſplendorem reddentes, veſtibula, aulæa, ſublimia ſolia, ſatellitum armigerorumque ordine circumſtantium cohortes, ac quæcumque alia in modum tragicorum ſpectaculorum circa eiuſmodi vitæ ſcenam addunt hi qui C amplitudinem principatus per eiuſmodi res in maius extollunt? Sed quoniam magnum quiddam, & ſupra omnia propemodum, quę magni fiunt inter homines, regni nomen in vita eſt: idcirco vſus eſt etiam eo ad ſupernorum bonorũ declarationem. Nam ſi quidẽ aliud quippiam excellentius, quàm regnum apud homines eſſet, per illud potiſſimum nomen animum prorſus audientis ſurſum quaſi alis additis euexiſſet, & erexiſſet ad inexplicabilis & inenodabilis beatitudinis ſtudium atq; cupiditatem. Neque enim fieri poterat, vt ſuis ac propriis vocabulis reuelarentur hominibus illa D bona, quæ ſuperant & ſenſum & cognitionem humanam (neque enim oculus vidit, inquit, neque auris audiuit: neque in cor hominis aſcendit.) Sed ne penitus beatitudo quæ ſperatur, coniecturam effugiat, pro captu humilis & abiectæ noſtræ naturæ ineffabilia illa nobis produntur. Ne igitur eiuſdẽ nominis terrę diuerſa ſignificatio, ſecundum cœlos mentem tuam rurſus ad infernam terram detrahat: ſed ſiquidem à Verbo erectus es per priores beatitudinũ expoſitiones, cœleſtemq; conſcendiſti ſpem,

1. Cor. 2.

οὐδὲ γὰρ δικαίου νομοθέτου τὸ ζῶντα κελεύειν, ὅσα ἡ φύσις οὐ δέχεται. τὸ γὰρ τοιοῦτον ὅμοιόν ἐστιν, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὰ ἔνυδρα μετοικίζοι πρὸς τὸν ἐναέριον βίον, ἢ τὸ ἔμπαλιν ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ὅσα τῷ ἀέρι ἐμβιοτεύει, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ καὶ κατὰ φύσιν δυνάμει πρόσφορον εἶναι προσήκει τὸν νόμον. διὰ τοῦτο τὸ μέτριόν τε καὶ πρᾶον ὁ μακαρισμὸς, οὐ τὸ παντάπασιν ἀπαθὲς ἐγκελεύεται· τὸ μὲν γὰρ ἔξω τῆς φύσεως· τὸ δὲ δι' ἀρετῆς κατορθούμενον. εἰ οὖν τὸ ἀκίνητον πρὸς ἐπιθυμίαν ὁ μακαρισμὸς ὑπετίθετο, ἀνόνητος ἂν ἦν τῷ βίῳ καὶ ἄχρηστος ἡ εὐλογία. τίς γὰρ ἂν τοῦ τοιούτου καθίκετο σαρκὶ καὶ αἵματι συνεζευγμένος; νυνὶ δὲ φησὶν οὐ τὸν ἐπιθυμήσαντα κατά τινα συντυχίαν εἶναι κατάκριτον, ἀλλὰ τὸν ἐκ προαιρέσεως τὸ πάθος ἐπισπασάμενον. τὸ μὲν γὰρ ἐγγενέσθαι ποτὲ τοιαύτην ὁρμὴν, ἡ συγκεκραμένη τῇ φύσει πολλάκις ἀσθένεια καὶ παρὰ γνώμην παρασκευάζει· τὸ δὲ μὴ χειμάρρου δίκην συμπαρενεχθῆναι τῇ τοῦ πάθους ὁρμῇ, ἀλλ' ἀνδρικῶς πρὸς τὴν τοιαύτην διάθεσιν στῆναι, καὶ τοῖς λογισμοῖς τὸ πάθος ἀπώσασθαι, τοῦτο τῆς ἀρετῆς ἔργον ἐστίν. μακάριοι τοίνυν οἱ μὴ ὀξύρροποι πρὸς τὰς ἐμπαθεῖς τῆς ψυχῆς κινήσεις, ἀλλὰ κατεσταλμένοι τῷ λόγῳ, ἐφ' ὧν ὁ λογισμὸς καθάπερ τις χαλινὸς ἀνασειρῶν τὰς ὁρμὰς, οὐκ ἐᾷ τὴν ψυχὴν πρὸς ἀταξίαν ἐκφέρεσθαι. μᾶλλον δ' ἄν τις ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν θυμὸν πάθους τὸ τοιοῦτον ἴδοι, ὅπως ἐστὶ μακαριστὸν ἡ πρᾳότης. ἐπειδὰν γὰρ λόγος, ἢ πρᾶξίς τις ἢ ὑπόνοια τῶν ἀηδεστέρων τὴν τοιαύτην ἀνακινήσῃ νόσον, καὶ περιζέσῃ τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα, καὶ διαναστῇ πρὸς ἄμυναν ἡ ψυχή· καθάπερ οἱ μῦθοι διά φαρμακοποσίας τινὸς εἰς ἀλόγων μορφὰς ἀλλοιοῦσι τὴν φύσιν· οὕτως ἔστιν ἐξαίφνης ἰδεῖν σῦν, ἢ κύνα, ἢ πάρδαλιν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων θηρίων ἐκ τοῦ θυμοῦ τὸν ἄνθρωπον γενόμενον. ὕφαιμος ὀφθαλμὸς· θρὶξ ἑστηκυῖα καὶ ἐπιφρίσσουσα· φωνὴ τραχεῖα καὶ ἐποξυνομένη τοῖς ῥήμασι· γλῶσσα τῷ πάθει ναρκήσασα, καὶ οὐχ ὑπηρετοῦσα ταῖς ἔνδον ὁρμαῖς· χείλη πεπηγότα, καὶ οὐ διαρθροῦντα τὸν λόγον, οὔτε περιστέλλοντα τῷ ἐν ἡμῖν ἐγχεομένην ὑπὸ τοῦ πάθους ὑγρότητα;

A (non enim æqui legiſlatoris eſt ea iubere, quæ natura non capit nec admittit. Nam id perinde eſt, ac ſi quis aquatilia traducat ad aëriam vitam, aut contrà ad aquam deducat ea, quæ in aëre viuunt: ſed conuenit ad proprias & naturaleis vires aptam & accommodatam eſſe legem.) Idcirco vt moderati pariter & lenes ſimus, non, vt affectuum prorſus expertes, & à perturbationibus omnino vacui ſimus, beatificatio nos hortatur: nam hoc quidem excedit naturã: illud verò virtute conficitur. Si igitur immobilitatem ad cupiditatem beatificatio B inſtitueret, nullus vſus eſſet, nihilque adiumenti ad vitam benedictio afferret. (Quis enim carni & ſanguini coniũctus id aſſequi poſſet?) nunc autem nõ eum, qui aliquo caſu cõcupierit, ſed qui conſultò vitium ſibi aſciuerit & contraxerit, condemnandum eſſe ait. Nam vt innaſcatur aliquando talis appetitus, ſæpe infirmitas inſita naturæ, etiam præter animi ſententiam efficit: verùm non in modum torrentis impetu perturbationis tranſuerſum rapi, ſed viriliter aduerſus eiuſmodi diſpoſitionem & affectum cõſiſtere, & rationibus perturbationem C diſcutere atque ſummouere, hoc virtutis eſt opus. Beati igitur illi, qui ad perturbatos & vitioſos animi motus, non procliues, præcipites atq; propenſi, ſed ratione ſedati ſunt: in quibus ratiocinatio veluti frenum quoddã impetus reprimens, non ſinit animum ad immodeſtiam, inſolẽtiam ac perturbationem rapi atque efferri. Magis autem id aliquis cernere poſſit in ea perturbatione, quæ per iracundiam contingit, quàm beata res habenda lenitas ſit. Poſteaquam enim vel verbum, vel factum, vel D ſuſpicio moleſtior minúſque iucunda eum morbum commouerit, & ſanguis circa cor efferbuerit, & animus concitatus fuerit in vltionem: quemadmodum fabulæ per medicamentorum quandam potionem, in brutorum animalium ſpecies naturam tranſmutari fingunt: ita virum repente videre licet aprum aut canem, aut pantheram, aut aliam quampiam ſimilium ferarũ ab ira factum eſſe. Oculi ſanguine ſuffuſi ſunt: capillus erectus ſurgit & inhorreſcit: vox aſpera ac verbis irritata: lingua perturbatione torpens, & non ſubſeruiens motibus inteſtinis: labia conſtricta, & non articulatè verba exprimentia, neq; cohibentia in ore præ perturbatione innatum humorem,

ſed indecorè ſpumam ſimul cum voce expuentia: tales manus: tales pedes: talis corporis diſpoſitio tota: vnoquoque membro, prout animi motus fuerit, ita diſpoſito, pariterque affecto. Si igitur hic quidem talis fuerit: is autem, qui beatitudinem ante oculos habeat, rationibus morbum mitiget ac leniat, conſtanti ſedatoque vultu, ac ſubmiſſa placidaque voce, tanquam medicus quidam ex phrenetide turpiter ſe gerẽtem arte curans: an non etiam ipſe, comparatione illius cum hoc facta dices, quòd miſerabilis quidem & abominandus ille efferatus: beatus verò iudicandus hic lenis ſit, qui non imitatus ſit vitium proximi, nec decorum habitum oris peruerterit? Quòd autem ad hanc maximè perturbationem Verbum, reſpiciat, perſpicuum eſt ex eo, quòd ſecũdùm animi demiſſionem, lenitatem nobis præſcripſit. Videtur enim alterum cum altero cohærere, ac veluti matrem quandam eius, qui circa lenitatem verſatur habitus, eſſe animi demiſſionis conſtitutionem atque tranquillitatem. Nam ſi ex animo ſuperbiam exemeris, occaſionem innaſcendi vitium iracundiæ non habebit. Contumelia enim & ignominia talis infirmitatis iraſcẽtibus cauſſa exiſtit. Ignominia autem non mouetur is, qui ſeſe animi demiſſione moderatur. Nam ſi quis cogitationem ab humana fraude vacuam ac puram habeat, & vilitatem naturæ, quam adeptus eſt, cernat, à quali initio ortus ſit, & in quem finem huius vitæ breuis fluxus atque curſus tendat, & carni coniunctas ſordes, naturæque inopiam, quòd ea nimirum per ſeſe ſufficiens non ſit ad ſui conſeruationem, niſi copia brutorum animalium ſuppleat id quod deeſt: adhæc moleſtias, luctus, calamitates & omnimodas morborum formas, quibus obnoxia vita humana eſt, à quibus nemo natura liber & immunis eſt: hæc ſi quis diligenter puro animi oculo cernat, haud facilè ad honorum defectus commouebitur & excandeſcet, quinimò contra fraudem ducet eſſe honorem, quo ob rem quampiam à proximo afficiatur: quippe cùm nihil tale in natura noſtra habeamus, quod poſſit cum dignitate & honore communionem habere, præterquam circa animum duntaxat, cuius honor non conſtat ex iis rebus quæ per hunc mundum expetun-

A ἀλλ' ἀσχημόνως τὸν ἀφρὸν τῇ φωνῇ συνεκφύοντα· τοιαῦται αἱ χεῖρες· τοιοῦτοι οἱ πόδες· τοιαύτη πᾶσα τοῦ σώματος ἡ διάθεσις, ἑκάστου τῶν μελῶν συνδιατιθεμένου τῷ πάθει. Εἰ οὖν ὁ μὲν τοιοῦτος εἴη· ὁ δὲ πρὸς τὸν μακαρισμὸν βλέπων, διὰ τῶν λογισμῶν καταπραΰνοι τὴν νόσον ἐν καθεστῶτι τῷ βλέμματι, καὶ ἠρεμαίᾳ τῇ φωνῇ, καθάπερ τις ἰατρὸς ἐκ φρενίτιδος ἀσχημονοῦντα θεραπεύων τῇ τέχνῃ· ἆρ' οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἐρεῖς ἀντιπαραθεὶς τοῦτο ἐκείνῳ, ὅτι ἐλεεινὸς μὲν καὶ βδελυκτὸς ὁ θηριώδης ἐκεῖνος· μακαριστὸς δὲ ὁ πρᾶος ὁ τῇ τοῦ πέλας κακίᾳ μὴ συνδιαστρέψας τὸ
B εὔσχημον; καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο μάλιστα τὸ πάθος ὁ λόγος βλέπει, δῆλόν ἐστιν ἐκ τοῦ μετὰ τὴν ταπεινοφροσύνην νομοθετῆσαι ἡμῖν τὴν πραότητα. ἔοικε γὰρ ἔχεσθαι τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, καὶ οἷον μήτηρ τις εἶναι τῆς κατὰ τὸ πρᾶον ἕξεως ἡ τῆς ταπεινοφροσύνης κατάστασις. Εἰ γὰρ ὑφέλοις τοῦ ἤθους τὸν τῦφον, χώραν οὐκ ἔχει τὸ κατὰ θυμὸν ἐγγενέσθαι πάθος. ὕβρις γὰρ καὶ ἀτιμία τῆς τοιαύτης ἀρρωστίας τοῖς ὀργιζομένοις αἰτία γίνεται. ἀτιμία δὲ οὐχ ἅπτεται τοῦ ἑαυτὸν ταπεινοφροσύνῃ παιδαγωγήσαντος. εἰ γάρ τις κεκαθαρμένον ἔχοι τὸν λογισμὸν ἐκ τῆς ἀν-
C θρωπίνης ἀπάτης, καὶ βλέπει τὸ οὐτιδανὸν τῆς φύσεως ἧς συγκεκλήρωται, ἀφ' οἵας ἀρχῆς τὴν σύστασιν ἔχει, καὶ εἰς ὅτι φέρεται τέλος τὸ βραχὺ καὶ ὠκύμορον τῆς τῇδε ζωῆς, καὶ τὸν συνεζευγμένον τῇ σαρκὶ ῥύπον, καὶ τὸ πτωχὸν τῆς φύσεως τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν αὐτάρκη δι' ἑαυτῆς πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν, εἰ μὴ τῇ περιουσίᾳ τῶν ἀλόγων τὸ ἐνδέον ἀναπληρώσειεν, λύπας τε πρὸς τούτοις καὶ πένθη καὶ συμφοράς, καὶ τὰς πολυτρόπους τῶν νοσημάτων ἰδέας, αἷς ὑπό-
D κειται ἡ ἀνθρωπίνη ζωή, ὧν οὐκ ἔστιν ὅς τις ἐκ φύσεως ἀτελής ἐστι καὶ ἐλεύθερος. ταῦτα δι' ἀκριβείας κεκαθαρμένῳ τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ βλέπων, οὐκ ἂν ῥᾳδίως πρὸς τὰς τῶν τιμῶν ἐλλείψεις ἀγανακτήσειεν. τὸ ἐναντίον μὲν οὖν ἀπάτην ἡγήσεται τὴν ἐπί τινι προσαγομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ πέλας τιμήν, οὐκ ὄντος ἡμῖν ἐν τῇ φύσει τοιούτου τινός, ὃ δύναται τὴν πρὸς τὸ τίμιον κοινωνίαν ἔχειν, εἰ μὴ κατὰ ψυχὴν μόνον, ἧς ἡ τιμὴ οὐκ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον ἐπιζητουμένων συνίστα-

ται. τὸ γὰρ ἐπὶ πλούτῳ κομπάζειν, ἢ γένει σεμνύνεσθαι, ἢ πρὸς δόξαν ὁρᾶν, ἢ τὸ δοκεῖν ὑπὲρ τὸν πέλας εἶναι, δι' ὧν αἱ ἀνθρώπιναι πληροῦνται τιμαί, ταῦτα πάντα καθαίρεσις τῆς ψυχικῆς τιμῆς καὶ ὄνειδος γίνονται, ὡς μὴ δ' ἂν ἑλέσθαι τὸν λελογισμένον τοιούτῳ τινὶ τὸ καθαρὸν τῆς ψυχῆς καταμολύνεσθαι. τὸ δὲ οὕτως ἔχειν οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἐν ἕξει βαθείᾳ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐστὶν εἶναι, ἧς κατορθωθείσης, οὐδεμίαν εἴσοδον ὁ θυμὸς κατὰ τῆς ψυχῆς ἕξει. τούτου δὲ μὴ παρόντος, ὁ ἠρεμής τε καὶ ἡσύχιος κατορθοῦται βίος· ὅπερ οὐδὲν ἕτερον, εἰ μὴ πρᾳότης ἐστίν, ἧς τὸ πέρας μακαρισμὸς καὶ οὐρανίας γῆς κληρονομία, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A tur. Nam ob diuitias gloriari, aut genus oſtentare, aut ad gloriam ſpectare, aut ſupra proximum eſſe videri, quibus rebus complentur honores humani, hæc omnia ſubuerſio atque dedecus animæ honoris exiſtunt, vt nemo ratione præditus & conſideratus, animæ puritatem eiuſmodi aliqua re contaminare ſuſtinuerit. Ita autem affectum & animatum eſſe, nihil eſt aliud, quam in profundo habitu animi humilitatis eſſe: qua confecta atque expedita, nullum iracundia aditum aduerſus animum habebit. Porrò iracundia procul ſummota, quieta B placidaque vita tranſigitur: quod nihil aliud niſi lenitas eſt: cuius finis beatitudo atque cœleſtis terræ hæreditas eſt, per Chriſtum Ieſum, cui gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum, Amen. *Matth. 5.*

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ Γ.

Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

ΟΥΠΩ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐπιβεβήκαμεν, ἀλλ' ἔτι κατὰ τὴν ὑπώρειαν τῶν νοημάτων ἐσμέν· εἰ καὶ δύο τινὰς ἤδη προδιηνύσαμεν λόφους, ἐπί τε τὴν μακαριστὴν πτωχείαν, καὶ τὴν αὐστηρὰν ταύτης πρᾳότητα διὰ τῶν μακαρισμῶν ἀναχθέντες, μεθ' οὓς προσάγει τοῖς ὑψηλοτέροις ἡμᾶς ὁ λόγος, καὶ τρίτον ἡμῖν ἐφεξῆς ὕψωμα διὰ τῶν μακαρισμῶν ἀναδείκνυσι· πρὸς ὃ χρὴ πάντως ἀναδραμεῖν ὄγκον ἀποθεμένους πάντα, καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὡς ἂν κοῦφοι καὶ εὐσταλεῖς ἐπὶ τοῦ ἄκρου γενόμενοι, καθαρωτέρῳ τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ διὰ τῆς ψυχῆς προσπελάσωμεν. τί τοίνυν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. γελάσει πάντως ὁ πρὸς τὸν κόσμον βλέπων, καὶ λέξει ταῦτα καταχλευάζων τὸν λόγον· εἰ μακαρίζοιντο κατὰ τὸν βίον οἱ ἐν πάσῃ

DE BEATITVDINIBVS,

ORATIO III.

C *Beati qui lugent: Quoniam ipſi conſolationem accipient.*

NONDVM in verticem montis euaſimus, ſed adhuc circa radices montis intellectuũ hæremus: etſi duos quoſdã iam tumulos tranſiuimus ad beatam egeſtatẽ, atque hac ſuperiorem lenitatem per beatitudinem euecti: poſt D quos tumulos ad ſublimiora nos Verbum ſubducit, ac tertiũ nobis deinceps iugum per beatitudines oſtendit: ad quod omni tumore & onere, atque tenaciter inhærente, vt inquit Apoſtolus, peccato depoſito, nos currere prorſus *Hebr. 12.* oportet, vt leues & expediti in cacumine conſtituti, puriori lumini veritatis per animam appropinquemus. Quid igitur eſt, quod dicitur? *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolationem accipient.* Riſum *Matth. 5.* prorſus non tenebit, ſiquis ad mundum reſpiciat, & his verbis vtetur irridens atque ſubſannans Verbum: Sin in vita beati habentur, qui omni calamitate

conficiuntur: miſeri per conſequẽtiam
planè ſunt, quorũ vita moleſtiis pariter
& ægritudinibus incommodiſque vacat.
Atque ita ſpecies enumerans calamitatum,
riſum augebit, & amplificabit,
incommoda viduitatis, & orbitatis
ęrumnã ante oculos proponens, damna,
naufragia, captiuitates ex bellis, iniuſtas
in iudicio ſententias, exilia publicationeſque
bonorum, ignominias, & infamiæ notas,
calamitates contractas ex morbis, cæcitates
ac mutilationes, variaque corporis vitia
atque detrimenta, ac ſi quid hominibus per
hanc vitam incidit incommodi, quod vel
corpus vel animum attingat, omnia oratione
perſequetur: per quæ, vt eius opinio fert,
ridiculum oſtendet Sermonem, quo lugentes
beati iudicantur. Nos autem parum curantes
eos, qui & humili & puſillo animo diuinos
contemplantur intellectus, quantum eius
fieri poterit, eas, quæ in hoc dicto altè
defoſſæ iacent, diuitias penitus inſpicere
conemur: vt vel per hoc planum fiat, quanta
ſit differẽtia inter carnalem terrenamque,
& ſublimem cœleſtemque intelligentiam.
Ac prima quidem facie poteſt aliquis illum
luctum beatum putare, qui propter delicta
atque peccata exiſtit, iuxta Pauli de
triſtitia doctrinam, vbi dicit, non eſſe
vnam triſtitiæ ſpeciem, ſed aliam quidem
mundanam, aliam verò, quæ ſecundum Deum
repræſentetur. Ac mundanam quidem triſtitiã
mortis effectricem eſſe, alteram verò per
pœnitentiam ſalutem conficere mœrentibus.
Nam reuera non poteſt non beata iudicari
talis animæ perturbatio, quum animaduerſo
eo, quod deterius eſt, vitam vitioſam
deplorat. Quemadmodum enim in corporis
morbis, quibus aliqua pars corporis ex
violenta quadam læſione tabida facta fuerit,
indolentia argumento eſt, mortuam eſſe,
tabidam ac languidam illam partem: ſed ſi
arte quadam medica vitalis denuò ſenſus
corpori reſtitutus ſit, tam is qui laborat,
quàm qui curationem adminiſtrant, dolente
iam parte gaudent, quippe certiſſimo
argumento vtentes, ad ſanitatem conuertiſſe
ſe morbum, eo quòd membrum ſentire iam
cœperit ea, quæ faciãt dolorem: ita nonnulli,
poſtquam amiſſo ſenſu doloris, vt inquit
Apoſtolus, tradiderint ſe vitæ

Margin: 2. Cor. 7. — Triſtitia duplex. — Simile. — Ephes. 4.

A συμφοραῖς διαπονούμενοι· ἄθλιοι κατὰ τὸ ἀκόλουθον εἰσὶ πάντως, οἷς ἄλυπός τε καὶ ἀπήμων ἐστὶν ἡ ζωή. καὶ οὕτω τὰ εἴδη τῶν συμφορῶν ἐξαριθμούμενος, πλεονάσει τὸν γέλωτα, τὰ τῆς χηρείας κακά, καὶ τὴν τῆς ὀρφανίας ταλαιπωρίαν ὑπ᾽ ὄψιν ἄγων, καὶ ζημίας, τὰ ναυάγια, καὶ ἐκ πολέμων αἰχμαλωσίας, καὶ ἀδίκους ἐν δικαστηρίῳ κρίσεις, μεθορισμούς τε καὶ δημεύσεις καὶ ἀτιμίας, καί τε συμφορὰς καὶ ἐκ τῶν νόσων, οἷον πηρώσεις τε καὶ ἀκρωτηριασμούς, καὶ τὴν παντοδαπὴν τοῦ σώματος λώβην, καὶ εἴ τι τοῖς ἀνθρώποις κατὰ τὸν βίον τοῦτον συνίσταται πάθος, ἢ σώματος, ἢ ψυχῆς ἁπτόμενον, πάντα
B τῷ λόγῳ διεξελεύσεται, δι᾽ ὧν ὡς οἴεται καταγέλαστον ἀποδείξει τὸν τοὺς πενθοῦντας μακαρίζοντα λόγον. ἡμεῖς δὲ μικρὰ φροντίσαντες τῶν μικροψύχως τε καὶ ταπεινῶς διαθεωρούντων τὰ θεῖα νοήματα, ὡς ἔστι δυνατὸν κατιδεῖν τὸν ἐγκείμενον τῷ εἰρημένῳ διὰ βάθους πλοῦτον ἐπιχειρήσωμεν, ὅπως ἂν φανερὸν καὶ διὰ τούτου γένοιτο, πόσον ἐστὶ τὸ διάφορον τῆς σαρκίνης τε καὶ χοϊκῆς διανοίας, πρὸς τὴν ὑψηλήν τε καὶ ἐπουράνιον. ἔστι μὲν οὖν ἐκ
C τοῦ προχείρου μακαριστὸν ὑπολαβεῖν ἐκεῖνο τὸ πένθος, τὸ ἐπὶ πλημμελήμασι καὶ ἁμαρτίαις γινόμενον, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου περὶ τῆς λύπης διδασκαλίαν, τοῦ φήσαντος, μὴ ἓν εἶναι λύπης εἶδος, ἀλλὰ τὸ μὲν κοσμικόν, τὸ δὲ κατὰ Θεὸν ἐνεργούμενον. καὶ τῆς μὲν κοσμικῆς λύπης, θάνατον εἶναι τὸ ἔργον· τὴν δὲ ἑτέραν, σωτηρίαν ἐκ μετανοίας τοῖς λυπουμένοις ἐργάζεσθαι. τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἔξω τοῦ μακαρίζεσθαι τὸ τοιοῦτον τῆς ψυχῆς πάθος ἐστίν, ὅταν ἐν αἰσθήσει γινομένη τοῦ χείρονος, τὸν ἐν κακίᾳ βίον ἀπολοφύρηται. κα-
D θάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἀρρωστημάτων, οἷς ἂν παρετὸν ἐξ ἐπηρείας τινὸς γένηταί τι μέρος τοῦ σώματος, σημεῖον τοῦ νενεκρῶσθαι τὸ παρειμένον ἡ ἀναλγησία γίνεται· εἰ δὲ κατά τινα τέχνην ἰατρικὴν ἡ ζωτικὴ πάλιν αἴσθησις ἐπανακληθείη τῷ σώματι, χαίρουσιν ἤδη πονοῦντος τοῦ μέρους, αὐτός τε ὁ κάμνων καὶ οἱ τὴν θεραπείαν προσάγοντες, τεκμηρίῳ χρώμενοι τοῦ πρὸς ὑγίειαν τρέψαι τὸ πάθος, τὸ ἐν αἰσθήσει τῶν δριμυσσόντων ἤδη γίνεσθαι τὸ μέλος· οὕτως ἐπειδάν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀπηλγηκότες τινὲς παραδῶσι τῷ καθ᾽ ἁμαρτίαν

τίαν βίῳ ἑαυτοὺς, νεκροί τινες ὄντως καὶ πρέζοι τοῦ κατ᾽ ἀρετὴν βίου γινόμενοι, οὐδεμίαν ἔχουσιν ὧν ποιοῦσι τὴν αἴσθησιν. εἰ δὲ καθάψαιτό τις αὐτῶν ὁ ἰατρεύων λόγος, οἷον διά τινων θερμῶν τε καὶ διαχεόντων φαρμάκων· λέγω δὲ τὴν σκυθρωπὴν τῆς μελλούσης κρίσεως ἀπειλὴν, καὶ διαβάψας τὴν καρδίαν τῷ φόβῳ τῶν προσδοκωμένων δριμύξειεν, γεέννης φόβον, καὶ πῦρ μὴ σβεννύμενον, καὶ ἀτελεύτητον σκώληκα, καὶ βρυγμὸν ὀδόντων, καὶ κλαυθμὸν ἀδιάλειπτον, καὶ σκότος ἐξώτερον, καὶ ἅπαντα τὰ τοιαῦτα οἷόν τινα θερμὰ καὶ δριμέα φάρμακα τῷ νεναρκηκότι διὰ τῆς καθ᾽ ἡδονὴν παθημάτων ἐντρίβων καὶ ἀναθάλπων, εἰς αἴσθησιν αὐτὸν ἀγάγοι τοῦ ἐν ᾧ ἦν βίου, μακάριον αὐτὸν ἀπεργάσηται, τὴν ὀδυνηρὰν αἴσθησιν τῇ ψυχῇ ἐμποιήσας. καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος τὸν τῇ κοίτῃ τοῦ πατρὸς ἐπιλυσσήσαντα, μέχρις ἐκείνου μαστίζει τῷ λόγῳ, ἕως ἀναισθήτως εἶχε τῆς ἁμαρτίας· ἐπεὶ δὲ καθίκετο τοῦ ἀνδρὸς ἡ τῆς ἐπιπλήξεως ἰατρεία, ὡς ἤδη μακάριον διὰ τοῦ πένθους γινόμενον, παρακαλεῖν ἄρχεται, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ, φησὶ, καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. ἔστω δὲ καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ νόημα πρὸς τὴν προκειμένην τοῦ μακαρισμοῦ θεωρίαν εἰς τὸν κατ᾽ ἀρετὴν βίον οὐκ ἄχρηστον, διὰ τὸ πλεονάζειν πως ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὴν ἁμαρτίαν· ταύτης δὲ φάρμακον τὸ ἐκ μετανοίας πένθος ἀποδέδεικται. ἀλλά μοι δοκεῖ βαθύτερόν τι τῶν εἰρημένων ὑποσημαίνειν ὁ λόγος ἐν τῇ παρατατικῇ τοῦ πένθους ἐνεργείᾳ, ἄλλο τι παρὰ τοῦτο νοεῖν ὑφηγούμενος. εἰ γὰρ μόνην τὴν ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασι μεταμέλειαν ἐπεδείκνυεν, ἀκολουθότερον ἂν ἦν τοὺς πενθήσαντας μακαρίζεσθαι, οὐ τοὺς εἰσαεὶ πενθοῦντας· ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος συγκρίσει τῆς ἐν τῇ νόσῳ διαγωγῆς τοὺς θεραπευθέντας μακαρίζομεν, οὐ τοὺς εἰσαεὶ θεραπευομένους. ἡ γὰρ παράτασις τῆς θεραπείας, καὶ τὸ τῆς ἀρρωστίας διηνεκὲς συνενδείκνυται. καὶ ἄλλως δέ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν μὴ τῷ τοιούτῳ μόνῳ νοήματι πείθεσθαι, ὡς τοῦ λόγου τοῖς ἐφ᾽ ἁμαρτίαις πενθοῦσι τὸν μακαρισμὸν νέμοντος. πολλοὺς γὰρ εὑρήσομεν ἀκατηγόρητον ἐσχηκότας τὸν βίον,

A peccatrici : cùm, quod ad vitam cum virtute degendam attinet, reuera mortui quidam tabefactique ſint, nullum eorum, quę faciunt, ſenſum habent. Sed ſiquis Verbum medicus, veluti quibuſdam calidis perurẽtibúſq; medicamentis (futuri inquam iudicij horrendis & acerbis minis) eos perſtrinxerit, & terrore eorum, quæ in expectatione ſunt, cor penitus exacerbauerit, terrorem gehennę, ignem qui non extinguitur, vermem non emorientem, ſtridorem dentium, perpetuumque fletum, & tenebras exteriores, & talia vniuerſa, veluti calida
B quædam & acria medicamẽta voluptatis affectibus torpenti inferendo, refouendoque, eò vſque redegerit eum, vt ſentiat, in qua vita verſetur, beatũ eum effecerit, ſenſu doloris animo eius iniecto. Quemadmodũ etiam Paulus eum, qui in cubile patris debacchatus erat, tamdiu ſermone verberat & caſtigat, quamdiu peccatum non ſentiebat: poſteaquam autem obiurgationis medicina motus erat, quaſi iam per luctum beatum factum conſolari incipit, ne nimio dolore, inquit, talis abſorbeatur. Erit 1. Cor. 5.
C autem etiam hic nobis intellectus ad propoſitã beatitudinis ſpeculationem, & ad vitam cum virtute tranſigendam non inutilis, propterea quòd redundet quodammodo in hominum natura peccatũ: peccati verò remediũ eſſe luctum ex pœnitentia demonſtratum eſt. Sed videtur mihi Verbum, profundius quiddam quàm ea, quæ modo dicta ſunt, ſignificare, per durabilem luctus vſum, aliud præter hoc intelligendum eſſe docens. Nam ſi ſolam propter delicta reſipiſcentiam indicaret, magis conſentaneum, magiſque conueniens erat, vt
D eos, qui luxiſſent, beatos iudicaret, non eos, qui lugerent: quemadmodum exempli gratia, comparatione eius vitæ, quæ cum morbo tranſigitur, eos, qui curati ſunt, non qui perpetuò curantur, beatos iudicamus. Curationis enim prorogatio, infirmitatis quoque perpetuitatem & continuitatem ſimul indicat. Atque etiam alia ratione mihi rectum eſſe videtur, vt non ſecundum hunc ſolum intellectum ponamus, quòd Verbum propter peccatum lugentibus beatitudinem tribuat. Multos enim inueniemus, quorum vita inculpata; nulliſque criminibus obnoxia, atque

A Et quænam eiuſmodi oratio ſit, quæ aures eorum à præconum voce præcluſas penetrare poſſit? quis ita affectis perſuadebit, quòd nihil quicquã omnino differant ab iis, qui in ſcena cum pompa prodeunt? Etenim illis quoque perſona quædam ex arte polita atque ornata, veſtiſque purpurea auro intertexta iniecta eſt, & in curru magnificè inuehuntur, & tamen nullus ſuperbiæ morbus eos ex rebus eiuſmodi inuadit: ſed quo ſenſu atque ſpiritu erant antequam in ſcenam prodirent, eundẽ in animo habitum etiã in pompa cõſeruant, & poſtea non ægrè ferunt, neque anguntur, quòd & de curru deſcẽderint, & habitus ipſis detrahatur & adimatur. B At illi qui per tempus magiſtratus pompam in ſcena vitæ ducunt, neque id, quod paulo ante præteriit, neque quod paulo poſt ſequetur reputantes, quemadmodum bullæ inflatione intenduntur & intumeſcunt: eodem modo hi quoque ad claritudinem vocis præconis intumeſcunt, & alicuius alienæ perſonæ formam ſibi ſumunt, naturalem habitũ vultus mutantes, & in ſeueritatem atque terrorem componentes, ſonuſque ab eis aſperior ad audientium concuſſionem & horrorem in feritatem tranſmutatus excogitatur, nõ amplius intra terminos humanos ſe continent, ſed in diuinam, & potentiam, & poteſtatem ſe ingerunt & C intrudunt. Nam vitæ neciſque ſe poteſtatem habere credunt, quòd ex iis, qui cauſſas apud eos dicunt, alium quidem ſententia ſua ſeruant, alium verò capitis condemnant. Ac ne hoc quidem vident, quis verè humanæ vitæ poteſtatem habeat, videlicet qui & initium, & finem naturæ ſtatuit: quamquam hoc ſolum ſatis eſſet ad reprimendum vanum tumorem atque inflationem, D quòd multos magiſtratum gerentes, & in imperio conſtitutos in ipſa magiſtratus ſcena è mediis ſoliis & tribunalibus raptos, & ad ſepulchra portatos viderunt, in quibus lamentatio voces præconis excepit. Quomodo igitur alienæ vitæ poteſtatem habet is, qui à ſua ipſius vita alienus eſt? Et hic igitur ſi pauper eſt ſpiritu, ſua ſponte reſpiciens ad eum, qui propter nos pauper & egenus fuit, communemque naturæ ſortem atque conditionem ante oculos ponens, nihil contumelioſum per falſam illam magiſtratus tragœdiam atque faſtum, in commune genus ſtatuerit,

A καὶ τίς λόγος τοιοῦτος, ὡς ἐντὸς γενέσθαι τῆς ἀκοῆς αὐτῶν, τῆς ὑπὸ τῆς φωνῆς τῶν κηρύκων προκατειλημμένης; τίς πείσει τοὺς οὕτως ἔχοντας, ὅτι τῶν ἐπὶ σκηνῆς πομπευόντων οὐδ᾽ ὁποσοῦν διαφέρουσι; καὶ γὰρ ἐκείνοις καὶ προσωπεῖόν τι ἐκ τέχνης τῶν γλαφυρῶν ἐπιβέβληται, καὶ ἁλουργὶς χρυσόπαστος, καὶ ἐφ᾽ ἅρματος ἡ πομπή, καὶ ὅμως οὐδεμία νόσος αὐτοῖς ὑπερηφανίας ἐκ τῶν τοιούτων εἰσέρχεται· ἀλλ᾽ οἷοι πρὸ τῆς σκηνῆς ἦσαν τὸ φρόνημα, ἴσην ἐπὶ τῇ ψυχῇ τὴν ἕξιν καὶ ἐπὶ τῆς πομπῆς διεσώσαντο, καὶ μετὰ τοῦτο οὐκ ἀνιῶνται, τοῦ τε ἅρματος ἀποβαίνοντες, καὶ τὸ σχῆμα περιαιρούμενοι. B οἱ δὲ διὰ τῆς ἀρχῆς πομπεύοντες ἐν τῇ τοῦ βίου σκηνῇ, οὔτε τὸ πρὸ βραχέος, οὔτε τὸ μετὰ βραχὺ λογιζόμενοι, καθάπερ τὰ φυσήματα αἱ πομφόλυγες περιτείνονται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι περιογκοῦνται τῇ μεγαλοφωνίᾳ τοῦ κήρυκος, ἀλλοτρίου τινὸς προσωπείου μορφὴν ἑαυτοῖς περιπλάσσουσιν, ἐξαλλάσσοντες τὴν κατὰ φύσιν τοῦ προσώπου θέσιν εἰς τὸ ἀμειδὲς καὶ ἐπίφοβον, φθόγγος τε αὐτοῖς ἐπινοεῖται τραχύτερος, πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων κατάπληξιν ἐπὶ τὸ θηριῶδες μετατυπούμενος, οὐκέτι ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις μένουσιν ὅροις, ἀλλ᾽ εἰς τὴν C θείαν δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν ἑαυτοὺς εἰσποιοῦσιν. ζωῆς γὰρ καὶ θανάτου κύριοι εἶναι πιστεύουσιν, ὅτι τῶν ἐν αὐτοῖς κρινομένων τῷ μὲν τὴν σώζουσαν νέμουσι ψῆφον, τὸν δὲ θανάτῳ καταδικάζουσι, καὶ οὐδὲ τοῦτο βλέπουσι, τίς ἀληθῶς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς κύριος, ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ τὸ τέλος ὁρίζων. καί τοι γε τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἦν εἰς καταστολὴν τῆς χαυνότητος, τὸ πολλοὺς ἰδεῖν τῶν ἀρχόντων ἐν αὐτῇ τῇ τῆς ἀρχῆς σκηνῇ ἐκ μέσων ἁρπασθέντας D τῶν θρόνων, καὶ ἐπὶ τοὺς τάφους ἐκκομισθέντας, ἐφ᾽ ὧν ὁ θρῆνος τὰς τῶν κηρύκων φωνὰς διεδέξατο. πῶς οὖν ἀλλοτρίας ζωῆς κύριος, ὁ τῆς ἰδίας ἀλλότριος; καὶ οὗτος τοίνυν εἰ πτωχεύει τῷ πνεύματι, πρὸς τὸν δι᾽ ἡμᾶς πτωχεύσαντα ἑκουσίως βλέπων, καὶ πρὸς τὸ τῆς φύσεως ὁμότιμον καθορῶν, μηδὲν ἐκ τῆς ἠπατημένης ἐκείνης περὶ τὴν ἀρχὴν τραγῳδίας εἰς τὸ ὁμογενὲς ἐξυβρίζοι,

μακαριστὸς ἀληθῶς τῆς ταπεινοφροσύνης τῆς προσκαίρου, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀνταλλαξάμενος. μὴ ἀποβάλῃς, ἀδελφὲ, καὶ τὸν ἕτερον τῆς πτωχείας λόγον, ὃς τοῦ κατ' οὐρανὸν πλούτου πρόξενος γίνεται. πώλησόν σου, φησὶ, πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη πτωχεία δοκεῖ μοι μὴ ἀπάδειν τῆς μακαριζομένης πτωχείας. ἰδοὺ πάντα, ὅσα εἴχομεν, ἀφέντες ἠκολουθήσαμέν σοι, φησὶν πρὸς τὸν δεσπότην ὁ μαθητής· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; καὶ τίς ἡ ἀπόκρισις; μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. βούλει νοῆσαι, τίς ὁ πτωχεύων τῷ πνεύματι; ὁ ἀνταλλαξάμενος τὸν τῆς ψυχῆς πλοῦτον τῆς σωματικῆς εὐπορίας, ὁ διὰ τὸ πνεῦμα πτωχεύων, ὁ τὸν γήϊνον πλοῦτον οἷόν τι βάρος ἀποσεισάμενος, ἵνα μετάρσιός τε καὶ διαέριος ἄνω φέρηται, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐπὶ νεφέλης συμμετεωροπορῶν τῷ Θεῷ. βαρύ τι χρῆμα τὸ χρυσίον ἐστὶν, βαρεῖα πᾶσα ἡ σπουδαζομένη κατὰ τὸν πλοῦτον ὕλη· κοῦφον δέ τι καὶ ἀνωφερὲς πρᾶγμα ἡ ἀρετή. ἀλλὰ μὴν ἀντίκειται ταῦτα ἀλλήλοις, τὸ βάρος καὶ ἡ κουφότης. οὐκοῦν ἀμήχανόν τινα γενέσθαι κοῦφον, τῷ βάρει τῆς ὕλης ἑαυτὸν προσηλώσαντα. εἰ οὖν χρὴ τοῖς ἄνω προσεγγίσαι, τῶν κάτω καθελκόντων πτωχεύσωμεν, ἵνα ἐν τοῖς ἄνω γενώμεθα. τίς δὲ ὁ τρόπος, ὑφηγεῖται ἡ ψαλμῳδία· ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ὁ τῷ πτωχῷ κοινωνήσας εἰς τὴν μερίδα τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος ἑαυτὸν κατέστησε. ἐπτώχευσεν ὁ κύριος, μὴ φοβηθῇς μηδὲ σὺ τὴν πτωχείαν. ἀλλὰ βασιλεύει πάσης τῆς κτίσεως ὁ δι' ἡμᾶς πτωχεύσας. οὐκοῦν ἐὰν πτωχεύσαντι συμπτωχεύσῃς, καὶ βασιλεύοντι συμβασιλεύσεις. μακάριοι γὰρ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἧς καὶ ἡμεῖς ἀξιωθείημεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A verè beatus æſtimandus, qui temporariam animi demiſſionem atque humilitatem regno cœlorum permutet. Nec tamen alteram, frater, paupertatis rationem reijcias, quæ cœleſtium diuitiarum conciliatrix eſt. Vende, inquit, omneis tuas facultates, & da pauperibus, & veni, ſequere me, & habebis theſaurũ in cœlis. Etenim eiuſmodi paupertas non videtur mihi diſcrepare ab ea egeſtate, quæ beata iudicatur. Ecce omnibus, *Matth. 19.*
quæcumq; habebamus, relictis, ſequuti ſumus te, inquit diſcipulus ad Dominum: quid igitur erit nobis? Et quod eſt
B reſponſum? Beati pauperes ſpiritu, quo- *Ibidem.*
niam eorum eſt regnum cœlorum. Vis *Pauper ſpiritu.*
intelligere, quis pauper ſpiritu ſit? qui corporalem opulentiam animæ diuitiis permutat: qui propter ſpiritum egenus eſt: qui terrenas diuitias veluti quoddã onus excuſſit, & abiecit, vt ſublimis per aërem ſurſum rapiatur, vt inquit Apo-
ſtolus, in nube vnà cũ Deo per cœleſtia *1. Theſſ. 4.*
tendens. Ponderoſa quædam res eſt aurum, oneroſa res omnis, quæ diuitiarum cauſſa expetitur: leuis verò res quædam & ſublimia petẽs eſt virtus. Verùm hæc ſibi inuicem oppoſita ſunt, ponderoſum
C & leue. Ergo nulla ratione effici poteſt, vt leuis ſit is, qui ſeſe pondere materiæ affigit. Si igitur ad ſuperna nos accedere oportet, ab iis, quæ deorſum trahunt, inopes & egeni ſimus, vt in ſupernis verſemur. Quis autem ſit modus, quid efficiatur, præſcribit pſalmodia, Diſper-
ſit, inquiens, dedit pauperibus, iuſtitia *Pſal. 111.*
eius manet in ſæculum ſæculi. Qui pauperi impertitus fuerit, in partem eius, qui propter nos pauper fuit, ſeipſum conſtituet. Egenus fuit Dominus, ne tu quidem metuas egeſtatem. Verùm regnum obtinet omnis creaturæ, qui propter nos egenus fuit. Ergo ſi cum eo, qui egenus fuit, vnà pauper eris, cum regnante quoque vnà regnabis. Beati
D enim pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, cuius etiam nos digni habeamur per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum, Amen.

οὔτε ὁ δυσκίνητος ἐν πυκτικῇ τὸν κατὰ τοῦ ἐναντίου στέφανον αἱρεῖται, κἂν τρέχωμεν πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἐπιτείνει ὁ Παῦλος συμβουλεύει τὸ τάχος, λέγων· οὕτω τρέχετε, ἵνα καταλάβητε· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς διὰ σφοδροτέρας ἀεὶ τῆς κινήσεως τοῦ πρόσω εἴχετο, τὴν ὀπίσω λήθην ποιούμενος. καὶ πυκτεύων εὐκίνητος ἦν. διεώρα γὰρ τοῦ ἀνθεστῶτος τὴν προσβολὴν, καὶ περὶ τὴν βάσιν ἀσφαλὴς ἦν· καὶ ταῖς χερσὶ καθωπλισμένος, οὐ κατὰ κενοῦ τινὸς καὶ ἀνυποστάτου διεῤῥίπτει τὸ περὶ τὰς χεῖρας ὅπλον, ἀλλὰ τῶν καιρίων τοῦ παραπαλαίοντος ἥπτετο, κατ' αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς πληγὰς φέρων. βούλει γνῶναι τοῦ Παύλου τὴν πυκτικήν; ἴδε τὰς ὠτειλὰς τοῦ ἀνταγωνιζομένου· ἴδε τὰ ὑπώπια τοῦ ἀντιπάλου· ἴδε τὰ στίγματα τοῦ ἡττηθέντος. πάντως δὲ οὐκ ἀγνοεῖς τὸν ἀντίπαλον τὸν διὰ τῆς σαρκὸς προσπαλαίοντα, ὃν ὑπωπιάζει διὰ τῆς πυκτικῆς, ἀμύσσων τοῖς ὄνυξι τῆς ἐγκρατείας, οὗ νεκροῖ τὰ μέλη λιμῷ, καὶ δίψῃ, καὶ ψύχει, καὶ γυμνότητι, ᾧ τὰ στίγματα τοῦ κυρίου ἐπιβάλλει, ὃν νικᾷ διὰ τοῦ δρόμου κατόπιν ἑαυτοῦ καταλιπὼν, ὡς ἂν μὴ ἐπισκοτοῖτο τὰς ὄψεις τοῦ ἀντιπάλου περιτρέχοντος. εἰ τοίνυν ὀξὺς καὶ εὐκίνητος ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὁ Παῦλος, καὶ ὁ Δαβὶδ πλατύνει τὰ διαβήματα τοῖς ἐχθροῖς ἐπιτρέχων, καὶ ὁ νυμφίος ἐν τῷ ᾄσματι δορκάδι κατὰ τὸ εὐκίνητον ὁμοιοῦται, ὄρη διαπηδῶν, καὶ βουνοῖς ἐφαλλόμενος· καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν εἰπεῖν, ἐν οἷς προτιμότερον εὑρίσκεται τῆς πρᾳότητος τὸ κατὰ τὴν κίνησιν τάχος, πῶς ἐνταῦθα ἐν κατορθώματος εἴδει μακαρίζει τὸ πρᾶον ὁ λόγος; μακάριοι γὰρ, φησιν, οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. ἐκείνην πάντως τὴν γῆν τὴν τῶν καλῶν εὔφορον γεννημάτων, τὴν τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς κομῶσαν, τὴν ταῖς πηγαῖς τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καταῤῥυτον, ἐφ' ἧς ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ βλαστάνει, ἧς γεωργὸν τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἀκούομεν. ἀλλ' ἔοικεν τοιοῦτόν τι φιλοσοφεῖν ὁ λόγος, ὅτι πολλὴ πρὸς τὴν κακίαν ἐστὶν ἡ εὐκολία, καὶ ὀξύῤῥοπον ἐπὶ τὸ χεῖρον ἡ φύσις· καθάπερ τὰ βαρέα τῶν σωμάτων πρὸς μὲν τὰ ἄνω παντάπασιν ἀκίνητα μένει,

A neque in arte pugilum is, qui cum maiore difficultate tardiúſque ſe mouet, coronam de aduerſario tollit: quinetiam ſi curramus pro præmio ſupernæ vocationis, intendendi celeritatem author eſt Paulus, dum dicit: Ita currite, vt aſſequamini: quoniam & ipſe per vehementiorem ſemper motum vlterius nitebatur, ea, quæ poſt tergum eſſent, obliuioni tradens: & pugnans, agilis & velox erat. Obſeruabat enim aduerſarij impetum & incurſum, circa greſſum firmus & cautus erat, & cùm manus armatas haberet, non in vanum B & inane quiddam intentabat telum, quod manibus tenebat, ſed aduerſarij opportunas atque ad ictus expoſitas patentéſque partes appetebat, aduerſus ipſum corpus, plagas ferens & intentans. Vis cognoſcere artẽ pugilis Pauli? intuere vulnera contrà certantis: aſpice liuores & ſugillata aduerſarij, vide notas & puncta victi. Omnino autem non ignoras aduerſarium, nimirum qui per carnem obluctatur, quem per artem pugnandi vnguibus continenter elacerans, ſugillat, cuius membra morC tificat fame, ſiti, frigore, nuditate, cui notas & puncta Domini imprimit & inurit, quem curſu à tergo relictum vincit, ne percurrente aduerſario tenebræ oculis ſuis offendantur. Si igitur Paulus in certaminibus agilis, acer & velox eſt, Dauid inimicos inuadens greſſus dilatat, & ſponſus in Cantico, capreæ, quod ad agilitatem & velocitatem attinet, aſſimilatur, montes tranſiliens, & in collibus ſaltans, multaque eiuſmodi proferre licet, in quibus celeritas motus lenitati præferri reperitur; quî fit, vt hîc quaſi rem præclaram & eximiam lenitaD tem Verbum beatam prædicet? Beati enim, inquit, lenes, quoniam ipſi hæreditatem terræ conſequentur, illius planè terræ (nimirum) quæ bonorum fructuum fertilis eſt, quæ ligno vitæ frondet, quæ fontibus ſpiritualiũ donorum irrigua eſt, in qua vera vitis germinat, cuius cultorem eſſe patrem Domini audimus. Verùm videtur eiuſmodi quippiam Verbum innuere atque ſignificare, quòd valde nimirum facilis in vitium & nequitiam ſit lapſus, & res propenſa præcépſque in peius natura, ſicuti grauia ac ponderoſa corpora ſurſum quidẽ verſus, prorſus immota manent,

1. Cor. 9. *2. Cor. 11.* *Pſal. 17.* *Cantic. 2.* *Matth. 5.* *Ioan. 15.*

ſin autẽ ab aliquo alto cacumine montis in præceps excutiantur & deturbentur, tanto impetu propria mole curſum incitante, in ſubiectum feruntur, vt ea celeritas nulla oratione exprimi poſſit. Quoniam igitur res noxia atque periculoſa in his velocitas eſt, beatum omnino habendum fuerit, id quod ex aduerſo intelligitur. Id autem leuitas eſt, nimirum aduerſus eiuſmodi naturæ impetus & appetitus, tardus pariter motuque difficilis habitus & aſſuetudo. Quemadmodum enim ignis, qui natura ſurſum verſus ſemper mouetur, immobilis in contrariũ curſum eſt: eodẽ modo virtus quoque cum ad ſuperiora, ſurſumque verſus acer, veloxque & prompta ſit, nihilque vnquã de celeritate remittat, ad contrarium motũ tardatur & impedita eſt. Ergo quia nimia in natura noſtra ad mala velocitas eſt, rectè in talibus quies & lenitas beata iudicatur. Nam otium & quies atque ceſſatio à malis, motus ad ſuperna teſtimonium exiſtit. Commodius autem fuerit per ipſa exempla, quæ in vita communi accidunt, orationem declarare. Duplex vniuſcuiuſq; voluntatis motus eſt, ad arbitrium quò viſum fuerit progrediens, hinc ad temperantiam, illinc ad incontinentiam. Quod autem in parte virtutis vitiique formæ dictum eſt, hoc in vniuerſo intelligatur. Scinditur enim prorſus in cõtrarios appetitus natura atque ingenium humanum, cùm vel iracundia per lenitatem atque benignitatẽ, vel ſuperbia per modeſtiam & moderationem, vel inuidia per fauorem, vel odium & ſimultas per pacificum & amicum affectum ex contrario declaratur. Quoniam igitur vita quidem humana materialis & craſſa eſt: circa materias autem perturbationes & affectus verſantur: atque omnis affectus celerem, violentum, irrepreſſibilemque habet appetitum & impetum ad expletionem voluntatis (ponderoſa enim & deorſum vergens materia eſt) idcirco beatos iudicat Dominus nõ eos, qui extra affectũ & perturbationẽ apud ſeipſos viuũt (fieri enim nõ poteſt, vt in vita materiali, materiæ penitus & affectuũ expers vita exigatur) ſed quatenus progrediendi facultas eſt, virtutis terminũ, & modũ in vita, quæ in carne tranſigitur, lenitatem dicit, ac ſatis ad beatificationem eſſe ait, ſiquis lenis & mãſuetus ſit. Non enim penitus vacuitatem affectuũ, & impatibilitatẽ humanæ naturæ præſcribit:

A Εἰ δέ τινος ἀκρωρείας ὑψηλῆς ἐπὶ τὸ πρανὲς ἀποσφαλθείη, τοσούτῳ ῥοίζῳ πρὸς τὸ ὑποκείμενον φέρεται, τῷ οἰκείου βάρους τὴν φορὰν ἐπιτείνοντος, ὡς ὑπὲρ λόγον εἶναι τὸ τάχος. ἐπεὶ οὖν χαλεπόν ἐστιν ἡ ἐν τούτοις ὀξύτης, μακαριστὸν ἂν εἴη πάντως τὸ ἐξ ἀντιστρόφου νοούμενον. τοῦτο δέ ἐστι πρᾳότης, ἡ πρὸς τὰς τοιαύτας τῆς φύσεως ὁρμὰς βραδεῖά τε καὶ δυσκίνητος ἕξις. καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, ἀεικίνητον τὴν φύσιν ἐπὶ τὰ ἄνω ἔχον, ἀκίνητόν ἐστι κατὰ τὴν ἐναντίαν φοράν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὑπερκείμενα ὀξεῖα τίς οὖσα, καὶ οὐχ ὑφιεῖσά ποτε τῆς ταχύτητος, πεπέδηται B πρὸς τὴν ἐναντίαν ὁρμήν. ἐπειδὴ τοίνυν ἐπὶ πλεονάζει κατὰ τὴν φύσιν ἡμῶν ἡ πρὸς τὰ κακὰ ταχύτης, καλῶς τὸ ἐν τοῖς τοιούτοις ἠρεμοῦν μακαρίζεται. τὸ γὰρ ἡσύχιον ἐν τούτοις, τῆς πρὸς τὰ ἄνω κινήσεως μαρτυρία γίνεται. κρεῖττον δ' ἂν εἴη δι' αὐτῶν τῶν κατὰ τὸν βίον ὑποδειγμάτων σαφηνίσαι τὸν λόγον. διπλῆ τῆς ἑκάστου προαιρέσεως ἐστὶν ἡ κίνησις, κατ' ἐξουσίαν πρὸς τὸ δόκουν προϊοῦσα, ἔνθεν πρὸς σωφροσύνην, ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἀκόλαστον. ὃ δ' ἐπὶ μερικῆς εἴρηται τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ κακίαν εἰδέας, τοῦτο καὶ ἐπὶ C παντὸς νοείσθω. σχίζεται γὰρ πάντως πρὸς τὰς ἐναντίας ὁρμὰς τὸ ἀνθρώπινον ἦθος, ἢ θυμοῦ πρὸς ἐπιείκειαν ἀντιδιαιρουμένου, ἢ τύφου πρὸς μετριότητα, ἢ φθόνου πρὸς εὔνοιαν, ἢ δυσμενείας πρὸς ἀγαπητικὴν καὶ εἰρηνικὴν συνδιάθεσιν. ἐπεὶ τοίνυν ὑλώδης μέν ὁ ἀνθρώπινος βίος· περὶ δὲ τὰς ὕλας τὰ πάθη· πᾶν δὲ πάθος ὀξεῖαν ἔχει καὶ ἀκατάσχετον τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος· βαρεῖα γὰρ καὶ κατωφερὴς ἡ ὕλη· διὰ τοῦτο μακαρίζει ὁ κύριος, οὐ τοὺς ἔξω πάθους ἐφ' ἑαυτῶν βιοτεύοντας· οὐ γάρ δυνατόν ἐστιν ἐν D ὑλώδει ζωῇ τὸν ἄϋλον καθ' ὅλου καὶ ἀπαθῆ κατορθωθῆναι βίον· ἀλλὰ τὸν ἐνδεχόμενον τῆς ἀρετῆς ὅρον ἐν τῇ διὰ σαρκὸς ζωῇ τὴν πρᾳότητα λέγει, καὶ ἱκανὸν εἰς μακαρισμὸν, τὸ πρᾶον εἶναι φησίν. οὐ γὰρ καθόλου τὴν ἀπάθειαν νομοθετεῖ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει·

ἀλλ' ὅσον κάτω τῆς νοερᾶς οὐσίας ἐστίν, ἧς ἀδύνατον ἐπιβατεῦσαι τὸν λογισμὸν, μὴ διαβάντα τῷ λόγῳ ταῦτα ἅπερ, ὧν καθικνεῖται ἡ αἴσθησις. Εἰ δὲ τῇ προσηγορίᾳ τῆς γῆς ἡ ὑπερκειμένη κατονομάζεται λῆξις, θαυμάσῃς μηδὲν τῷ γὰρ ταπεινῷ τῆς ἡμετέρας ἀκοῆς συγκαταβαίνει ὁ λόγος, ὁ διὰ τοῦτο πρὸς ἡμᾶς καταβὰς, ἐπειδὴ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν ἀνυψωθῆναι οὐχ οἷοί τε ἦμεν. Διὰ τοίνυν τῶν ἡμῖν γνωρίμων ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων παραδίδωσι τὰ θεῖα μυστήρια, ταύταις ταῖς φωναῖς κεχρημένος, ἃς ἡ συνήθεια τοῦ ἀνθρωπίνου περιέχει βίου. Καὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸ ταύτης ἐπαγγελίᾳ τὸν ἄφραστον ἐκεῖνον ἐν τοῖς οὐρανοῖς μακαρισμὸν, βασιλείαν ὠνόμασεν· ἆρα τι τοιοῦτον τῷ λόγῳ παραδεικνύων, οἷον ἡ κάτω περιέχει βασιλεία. Διαδήματά τινα ταῖς τῶν λίθων αἴγλαις περιαστράπτοντα, καὶ εὐανθεῖς ἁλουργίδας ἡδύ τι τοῖς λίχνοις ὄμμασιν ἀπαυγαζούσας, περιπόλαιά τε καὶ καταπετάσματα, καὶ ὑψηλοὺς θρόνους, καὶ δορυφόρων στοιχηδὸν περιεστώτων τάξεις, καὶ ὅσα ἄλλα προστραγῳδοῦσι περὶ τὴν τοιαύτην τοῦ βίου σκηνὴν, οἱ τὸν ὄγκον τῆς δυναστείας διὰ τῶν τοιούτων ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐξαίροντες. Ἀλλ' ἐπειδὴ μέγα τι καὶ ὑπὲρ πάντα σχεδὸν τὰ ἐν ἀνθρώποις ζηλούμενα τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα κατὰ τὸν βίον ἐστὶν, διὰ τοῦτο συνεχρήσατο τῷ ὀνόματι, πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν δήλωσιν· ὡς εἴγε ἦν ἄλλο τι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τῆς βασιλείας ἀνώτερον, δι' ἐκείνου ἂν τοῦ ὀνόματος πάντως μάλιστα ἀνεπτέρωσε ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, πρὸς ἐπιθυμίαν τῆς ἀφράστου μακαριότητος. Οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ἰδίοις ὀνόμασιν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκκαλυφθῆναι, ἃ ὑπὲρ αἴσθησίν τε καὶ γνῶσιν ἀνθρωπίνην ἐστίν. Οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς εἶδεν, φησὶν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. Ἀλλ' ὡς ἂν μὴ παντελῶς διαφύγῃ τὸν στοχασμὸν ἡ ἐλπιζομένη μακαριότης, ὡς χωροῦμεν κατὰ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν τῆς φύσεως, οὕτω τῶν ἀνεκφωνήτων ἀκούομεν. Μὴ οὖν ἡ τῆς γῆς ὁμωνυμία πάλιν μετὰ τοὺς οὐρανοὺς καθελκέτω σου τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὴν κάτω γῆν, ἀλλ' εἴπερ ὑψώθης τῷ λόγῳ διὰ τῶν προτέρων μακαρισμῶν, καὶ τῆς οὐρανίας ἐπέβης ἐλπίδος,

A attamen ſubter intellectualem, inque mente ſola conſiſtentem naturam eſt, ad quam fieri non poteſt, vt cogitatio aſcendat, niſi ratione prius hæc, quę ſenſus aſſequitur, tranſgreſſa ſit. Quod ſi appellatione terræ, ſupernæ partes deænominantur, nihil mireris: ad humilitatem enim noſtri auditus Verbum, quaſi condeſcendendo ſeſe accommodat, qui idcirco deſcendit ad nos, quia nos ad illum tolli non poteramus. Itaque per verba & nomina nota nobis diuina myſteria tradit, his vocibus vtens, quas continet humanæ vitæ cõſuetudo. Etenim B in proximè præcedenti hanc promiſſione; inexplicabilis illam in cœlis beatitudinem, regnum appellauit: numquid eiuſmodi quippiam indicans oratione, quale continet regnum infernum? diademata quędam lapidum ſplendore circum fulgurantia, floridas veſtes purpureas, iucundum quendam oculis delicatis ſplendorem reddentes, veſtibula, aulæa, ſublimia ſolia, ſatellitum armigerorumque ordine circumſtantium cohortes, ac quæcumque alia in modum tragicorum ſpectaculorum circa eiuſmodi vitæ ſcenam addunt hi qui C amplitudinem principatus per eiuſmodi res in maius extollunt? Sed quoniam magnum quiddam, & ſupra omnia propemodum, quę magni fiunt inter homines, regni nomen in vita eſt: idcirco vſus eſt etiam eo ad ſupernorum bonorũ declarationem. Nam ſi quidẽ aliud quippiam excellentius, quàm regnum apud homines eſſet, per illud potiſſimum nomen animum prorſus audientis ſurſum quaſi alis additis euexiſſet, & erexiſſet ad inexplicabilis & inenodabilis beatitudinis ſtudium atq; cupiditatem. Neque enim fieri poterat, vt ſuis ac propriis vocabulis reuelarentur hominibus illa D bona, quæ ſuperant & ſenſum & cognitionem humanam (neque enim oculus vidit, inquit, neque auris audiuit: neque in cor hominis aſcendit.) Sed ne penitus beatitudo quæ ſperatur, coniecturam effugiat, pro captu humilis & abiectæ noſtræ naturæ ineffabilia illa nobis produntur. Ne igitur eiuſdẽ nominis terrę diuerſa ſignificatio, ſecundum cœlos mentem tuam rurſus ad infernam terram detrahat: ſed ſiquidem à Verbo erectus es per priores beatitudinũ expoſitiones, cœleſtemq; conſcendiſti ſpem,

1. Cor. 2.

οὐδὲ γὰρ δικαίου νομοθέτου τὸ ταῦτα κελεύειν, ὅσα ἡ φύσις οὐ δέχεται. τὸ γὰρ τοιοῦτον ὅμοιόν ἐστιν, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὰ ἔνυδρα μεθοικίζοι πρὸς τὸν ἐναέριον βίον, ἢ τὸ ἔμπαλιν ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ὅσα τῷ ἀέρι ἐμβιοτεύει, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ καὶ κατὰ φύσιν δυνάμει πρόσφορον εἶναι προσήκει τὸν νόμον. διὰ τοῦτο τὸ μέτριόν τι καὶ πρᾷον ὁ μακαρισμὸς, οὐ τὸ παντάπασιν ἀπαθὲς ἐγκελεύεται· τὸ μὲν γὰρ ἔξω τῆς φύσεως· τὸ δὲ δι' ἀρετῆς κατορθούμενον. εἰ οὖν τὸ ἀκίνητον πρὸς ἐπιθυμίαν ὁ μακαρισμὸς ὑπετίθετο, ἀνόνητος ἂν ἦν τῷ βίῳ καὶ ἄχρηστος ἡ εὐλογία. τίς γὰρ ἂν τοῦ τοιούτου καθίκοιτο σαρκὶ καὶ αἵματι συνεζευγμένος; νυνὶ δέ φησιν οὐ τὸν ἐπιθυμήσαντά ποτε κατά τινα συντυχίαν εἶναι κατάκριτον, ἀλλὰ τὸν ἐκ προνοίας τὸ πάθος ἐπισπασάμενον. τὸ μὲν γὰρ ἐγγενέσθαι ποτὲ τοιαύτην ὁρμὴν, ἡ συγκεκραμένη τῇ φύσει πολλάκις ἀσθένεια καὶ παρὰ γνώμην παρασκευάζει· τὸ δὲ μὴ χειμάρρου δίκην παρενεχθῆναι τῇ τοῦ πάθους ὁρμῇ, ἀλλ' ἀνδρικῶς πρὸς τὴν τοιαύτην διάθεσιν στῆναι, καὶ τοῖς λογισμοῖς τὸ πάθος ἀπώσασθαι, τοῦτο τῆς ἀρετῆς ἔργον ἐστίν. μακάριοι τοίνυν οἱ μὴ ὀξύρροποι πρὸς τὰς ἐμπαθεῖς τῆς ψυχῆς κινήσεις, ἀλλὰ κατεσταλμένοι τῷ λόγῳ, ἐφ' ὧν ὁ λογισμὸς καθάπερ τις χαλινὸς ἀνασειράζων τὰς ὁρμὰς, οὐκ ἐᾷ τὴν ψυχὴν πρὸς ἀταξίαν ἐκφέρεσθαι. μᾶλλον δ' ἄν τις ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν θυμὸν πάθους τὸ τοιοῦτον ἴδοι, ὅπως ἐστὶ μακαριστὸν ἡ πρᾳότης. ἐπειδὰν γὰρ λόγος, ἢ πρᾶξίς τις, ἢ ὑπόνοια τῶν ἀηδεστέρων τὴν τοιαύτην ἀνακινήσῃ νόσον, καὶ περιζέσῃ τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα, καὶ διαναστῇ πρὸς ἄμυναν ἡ ψυχή· καθάπερ οἱ μῦθοι διὰ φαρμακοποσίας τινὸς εἰς ἀλόγων μορφὰς ἀλλοιοῦσι τὴν φύσιν· οὕτως ἔστιν ἐξαίφνης ἰδεῖν σῦν, ἢ κύνα, ἢ πάρδαλιν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων θηρίων ἐκ τοῦ θυμοῦ τὸν ἄνθρωπον γινόμενον. ὕφαιμος ὀφθαλμὸς· θρὶξ ἐσταλμένη καὶ ἐπιφρίσσουσα· φωνὴ τραχεῖα καὶ ἐπηξυμμένη τοῖς ῥήμασι· γλῶσσα τῷ πάθει ναρκηκυῖα, καὶ οὐχ ὑπηρετοῦσα ταῖς ἔνδον ὁρμαῖς· χείλη πεπηγότα, καὶ οὐ διαρθροῦντα τὸν λόγον, οὔτε περιστέλλοντα τῷ ὁμιλεῖν τὸ ἐγγενόμενον ὑπὸ τοῦ πάθους ὑγρότητα·

A (non enim æqui legiſlatoris eſt ea iubere, quæ natura non capit nec admittit. Nam id perinde eſt, ac ſi quis aquatilia traducat ad aëriam vitam, aut contrà ad aquam deducat ea, quæ in aëre viuunt: ſed conuenit ad proprias & naturaleis vires aptam & accommodatam eſſe legem.) Idcirco vt moderati pariter & lenes ſimus, non, vt affectuum prorſus expertes, & à perturbationibus omnino vacui ſimus, beatificatio nos hortatur: nam hoc quidem excedit naturã: illud verò virtute conficitur. Si igitur immobilitatem ad cupiditatem beatificatio B inſtitueret, nullius vſus eſſet, nihilque adiumenti ad vitam benedictio afferret. (Quis enim carni & ſanguini coniũctus id aſſequi poſſet?) nunc autem nõ eum, qui aliquo caſu cõcupierit, ſed qui conſultò vitium ſibi aſciuerit & contraxerit, condemnandum eſſe ait. Nam vt innaſcatur aliquando talis appetitus, ſæpe infirmitas inſita naturæ, etiam præter animi ſententiam efficit: verùm non in modum torrentis impetu perturbationis tranſuerſum rapi, ſed viriliter aduerſus eiuſmodi diſpoſitionem & affectum C cõſiſtere, & rationibus perturbationem diſcutere atque ſummouere, hoc virtutis eſt opus. Beati igitur illi, qui ad perturbatos & vitioſos animi motus, non procliues, præcipites atq; propenſi, ſed ratione ſedati ſunt: in quibus ratiocinatio veluti frenum quoddã impetus reprimens, non ſinit animum ad immodeſtiam, inſolẽtiam ac perturbationem rapi atque efferri. Magis autem id aliquis cernere poſſit in ea perturbatione, quæ per iracundiam contingit, quàm beata res habenda lenitas ſit. Poſteaquam enim vel verbum, vel factum, vel D ſuſpicio moleſtior minúſque iucunda eum morbum commouerit, & ſanguis circa cor efferbuerit, & animus concitatus fuerit in vltionem: quemadmodum fabulæ per medicamentorum quandam potionem, in brutorum animalium ſpecies naturam tranſmutari fingunt: ita virum repente videre licet aprum aut canem, aut pantheram, aut aliam quampiam ſimilium ferarũ ab ira factum eſſe. Oculi ſanguine ſuffuſi ſunt: capillus erectus ſurgit & inhorreſcit: vox aſpera ac verbis irritata: lingua perturbatione torpens, & non ſubſeruiens motibus inteſtinis: labia conſtricta, & non articulatè verba exprimentia, neq; cohibentia in ore præ perturbatione innatum humorem,

ſed indecorè ſpumam ſimul cum voce expuentia: tales manus: tales pedes: talis corporis diſpoſitio tota: vnoquoque membro, prout animi motus fuerit, ita diſpoſito, pariterque affecto. Si igitur hic quidem talis fuerit: is autem, qui beatitudinem ante oculos habeat, rationibus morbum mitiget ac leniat, conſtanti ſedatoque vultu, ac ſubmiſſa placidaque voce, tanquam medicus quidam ex phrenetide turpiter ſe gerẽtem arte curans: an non etiam ipſe, comparatione illius cum hoc facta dices, quòd miſerabilis quidem & abominandus ille efferatus: beatus verò iudicandus hic lenis ſit, qui non imitatus ſit vitium proximi, nec decorum habitum oris peruerterit? Quòd autem ad hanc maximè perturbationem Verbum, reſpiciat, perſpicuum eſt ex eo, quòd ſecũdùm animi demiſſionem, lenitatem nobis præſcripſit. Videtur enim alterum cum altero cohærere, ac veluti matrem quandam eius, qui circa lenitatem verſatur habitus, eſſe animi demiſſionis conſtitutionem atque tranquillitatem. Nam ſi ex animo ſuperbiam exemeris, occaſionem innaſcendi vitium iracundiæ non habebit. Contumelia enim & ignominia talis infirmitatis iraſcẽtibus cauſſa exiſtit. Ignominia autem non mouetur is, qui ſeſe animi demiſſione moderatur. Nam ſi quis cogitationem ab humana fraude vacuam ac puram habeat, & vilitatem naturæ, quam adeptus eſt, cernat, à quali initio ortus ſit, & in quem finem huius vitæ breuis fluxus atque curſus tendat, & carni coniunctas ſordes, naturæque inopiam, quòd ea nimirum per ſeſe ſufficiens non ſit ad ſui conſeruationem, niſi copia brutorum animalium ſuppleat id quod deeſt: adhæc moleſtias, luctus, calamitates & omnimodas morborum formas, quibus obnoxia vita humana eſt, à quibus nemo natura liber & immunis eſt: hæc ſi quis diligenter puro animi oculo cernat, haud facilè ad honorum defectus commouebitur & excandeſcet, quinimò contra fraudem ducet eſſe honorem, quo ob rem quampiam à proximo afficiatur: quippe cùm nihil tale in natura noſtra habeamus, quod poſſit cum dignitate & honore communionem habere, præterquam circa animum duntaxat, cuius honor non conſtat ex iis rebus quæ per hunc mundum expetun-

A ἀλλ' ἀσχημόνως τὸν ἀφρὸν τῇ φωνῇ συνεκφύοντα· τοιαῦται αἱ χεῖρες· τοιοῦτοι οἱ πόδες· τοιαύτη πᾶσα τοῦ σώματος ἡ διάθεσις, ἑκάστου τῶν μελῶν συνδιατιθεμένου τοῖς πάθεσι. Εἰ οὖν ὁ μὲν τοιοῦτος εἴη· ὁ δὲ πρὸς τὸν μακαρισμὸν βλέπων, διὰ τῶν λογισμῶν καταπραΰνοι τὴν νόσον ἐν καθεστῶτι τῷ βλέμματι, καὶ ἠρεμαίᾳ τῇ φωνῇ, καθάπερ τις ἰατρὸς ἐκ φρενίτιδος ἀσχημονοῦντα θεραπεύων τῇ τέχνῃ· ἆρ' οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἐρεῖς ἀντιπαραθεὶς τοῦτο ἐκείνῳ, ὅτι ἐλεεινὸς μὲν καὶ βδελυκτὸς ὁ θηριώδης ἐκεῖνος· μακαριστὸς δὲ ὁ πρᾶος ὁ τῇ τοῦ πέλας κακίᾳ μὴ συνδιαστρέψας τὸ
B εὔσχημον; καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο μάλιστα τὸ πάθος ὁ λόγος βλέπει, δῆλόν ἐστιν ἐκ τοῦ μετὰ τὴν ταπεινοφροσύνην νομοθετῆσαι ἡμῖν τὴν πραότητα. ἔοικε γὰρ ἔχεσθαι τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, καὶ οἷον μήτηρ τις εἶναι τῆς κατὰ τὸ πρᾶον ἕξεως ἡ τῆς ταπεινοφροσύνης κατάστασις. Εἰ γὰρ ὑφέλοις τοῦ ἤθους τὸν τῦφον, χώραν οὐκ ἔχει τὸ κατὰ θυμὸν ἐγγενέσθαι πάθος. ὕβρις γὰρ καὶ ἀτιμία τῆς τοιαύτης ἀρρωστίας τοῖς ὀργισθεῖσιν αἰτία γίνεται. ἀτιμία δὲ οὐχ ἅπτεται τοῦ ἑαυτὸν ταπεινοφροσύνῃ παιδαγωγήσαντος. εἰ γάρ τις κεκαθαρμένον ἔχοι τὸν λογισμὸν ἐκ τῆς ἀν-
C θρωπίνης ἀπάτης, καὶ βλέπει τὸ οὐτιδανὸν τῆς φύσεως ᾗ συγκεκλήρωται, ἀφ' οἵας ἀρχῆς τὴν σύστασιν ἔχει, καὶ εἰς ὅτι φέρεται τέλος τὸ βραχὺ καὶ ὠκύμορον τῆς τῇδε ζωῆς, καὶ τὸν συνεζευγμένον τῇ σαρκὶ ῥύπον, καὶ τὸ πενιχρὸν τῆς φύσεως τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν αὐτάρκη δι' ἑαυτῆς πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν, εἰ μὴ τῇ περιουσίᾳ τῶν ἀλόγων τὸ ἐνδέον ἀναπληρώσειεν, λύπας τε πρὸς τούτοις καὶ πένθη καὶ συμφορὰς, καὶ τε πολυτρόπους τῶν νοσημάτων ἰδέας, αἷς ὑπό-
D κειται ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, ὧν οὐκ ἔστιν εἷς τις ἐκ φύσεως ἀτελής ἐστι καὶ ἐλεύθερος. ταῦτα δι' ἀκριβείας κεκαθαρμένῳ τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ βλέπων, οὐκ ἂν ῥᾳδίως πρὸς τὰς τῶν τιμῶν ἐλλείψεις ἀγανακτήσειεν. τὸ ἐναντίον μὲν οὖν ἀπάτην ἡγήσεται τὴν ἐπί τινι προσαγομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ πέλας τιμὴν, οὐκ ὄντος ἡμῖν ἐν τῇ φύσει τοιούτου τινος, ὃ δύναται τὴν πρὸς τὸ τίμιον κοινωνίαν ἔχειν, εἰ μὴ κατὰ ψυχὴν μόνον, ἧς ἡ τιμὴ οὐκ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον ἐπιζητουμένων συνίστα-

A ται. τὸ γὰρ ἐπὶ πλούτῳ κομπάζειν, ἢ γένει σεμνύνεσθαι, ἢ πρὸς δόξαν ὁρᾶν, ἢ τὸ δοκεῖν ὑπὲρ τὸν πέλας εἶναι, δι' ὧν αἱ ἀνθρώπιναι πληροῦνται τιμαί, ταῦτα πάντα καθαίρεσις τῆς ψυχικῆς τιμῆς καὶ ὄνειδος γίνονται, ὡς μὴ ἂν ἑλέσθαι τὸν λελογισμένον τοιούτῳ τινὶ τὸ καθαρὸν τῆς ψυχῆς καταμολύνεσθαι. τὸ δὲ οὕτως ἔχειν οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἐν ἕξει βαθείᾳ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐστὶν εἶναι, ἧς κατορθωθείσης, οὐδεμίαν εἴσοδον ὁ θυμὸς κατὰ τῆς ψυχῆς ἕξει. τούτου δὲ μὴ παρόντος, ὁ ἠρεμαῖός τε καὶ ἡσύχιος κατορθοῦται βίος· ὅπερ οὐδὲν ἕτερον, εἰ μὴ πραΰτης ἐστίν, ἧς τὸ πέρας μακαρισμὸς καὶ οὐρανίας γῆς κληρονομία, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

tur. Nam ob diuitias gloriari, aut genus oſtentare, aut ad gloriam ſpectare, aut ſupra proximum eſſe videri, quibus rebus complentur honores humani, hæc omnia ſubuerſio atque dedecus animæ honoris exiſtunt, vt nemo ratione præditus & conſideratus, animæ puritatem eiuſmodi aliqua re contaminare ſuſtinuerit. Ita autem affectum & animatum eſſe, nihil eſt aliud, quam in profundo habitu animi humilitatis eſſe: qua confecta atque expedita, nullum iracundia aditum aduerſus animum habebit. Porrò iracundia procul ſummota, quieta B placidaque vita tranſigitur: quod nihil aliud niſi lenitas eſt: cuius finis beatitudo atque cœleſtis terræ hæreditas eſt, per Chriſtum Ieſum, cui gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum, Amen.

Matth. 5.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ Γ.

Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

ΟΥΠΩ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐπιβεβήκαμεν, ἀλλ' ἔτι κατὰ τὴν ὑπώρειαν τῶν νοημάτων ἐσμέν. εἰ καὶ δύο τινὰς ἤδη παραδεδύσαμεν λόφους, ἐπὶ τὴν μακαριστὴν πτωχείαν, καὶ τὴν αὐστηρὰν ταύτης πραότητα διὰ τῶν μακαρισμῶν ἀναχθέντες, ἀλλ' οὖν προσάγει τοῖς ὑψηλοτέροις ἡμᾶς ὁ λόγος, καὶ τρίτον ἡμῖν ἐφεξῆς ὕψωμα διὰ τῶν μακαρισμῶν ἀναδείκνυσι· πρὸς ὃ χρὴ πάντως ἀναδραμεῖν ὄγκον ἀποθεμένους πάντα, καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὡς ἂν κοῦφοι καὶ εὐσταλεῖς ἐπὶ τοῦ ἄκρου γενόμενοι, καθαρωτέρῳ τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ διὰ τῆς ψυχῆς προσπελάσωμεν. τί τοίνυν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. γελάσει πάντως ὁ πρὸς τὸν κόσμον βλέπων, καὶ λέξει ταῦτα καταχλευάζων τὸν λόγον· εἰ μακαρίζονται κατὰ τὸν βίον οἱ ἐν πάσῃ

DE BEATITVDINIBVS,

ORATIO III.

C *Beati qui lugent: Quoniam ipſi conſolationem accipient.*

NONDVM in verticem montis euaſimus, ſed adhuc circa radices montis intellectuũ hæremus: etſi duos quoſdã iam tumulos tranſiuimus ad beatam egeſtatẽ, atque hac ſuperiorem lenitatem per beatitudinem euecti: poſt D quos tumulos ad ſublimiora nos Verbum ſubducit, ac tertiũ nobis deinceps iugum per beatitudines oſtendit: ad quod omni tumore & onere, atque tenaciter inhærente, vt inquit Apoſtolus, peccato depoſito, nos currere prorſus oportet, vt leues & expediti in cacumine conſtituti, puriori lumini veritatis per animam appropinquemus. Quid igitur eſt, quod dicitur? *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolationem accipient.* Riſum prorſus non tenebit, ſiquis ad mundum reſpiciat, & his verbis vtetur irridens atque ſubſannans Verbum: Sin in vita beati habentur, qui omni calamitate

Hebr. 12.

Matth. 5.

conficiuntur: miſeri per conſequētiam planè ſunt, quorū vita moleſtiis pariter & ægritudinibus incommodiſque vacat. Atque ita ſpecies enumerans calamitatum, riſum augebit, & amplificabit, incommoda viduitatis, & orbitatis ærumnā ante oculos proponens, damna, naufragia, captiuitates ex bellis, iniuſtas in iudicio ſententias, exilia publicationeſque bonorum, ignominias, & infamiæ notas, calamitates contractas ex morbis, cæcitates ac mutilationes, variaque corporis vitia atque detrimenta, ac ſi quid hominibus per hanc vitam incidit incommodi; quod vel corpus vel animum attingat, omnia oratione perſequetur: per quæ, vt eius opinio fert, ridiculum oſtendet Sermonem, quo lugentes beati iudicantur. Nos autem parum curantes eos, qui & humili & puſillo animo diuinos contemplantur intellectus, quantum eius fieri poterit, eas, quæ in hoc dicto altè defoſſæ iacent, diuitias penitus inſpicere conemur: vt vel per hoc planum fiat, quanta ſit differētia inter carnalem terrenamque, & ſublimem cœleſtemque intelligentiam. Ac prima quidem facie poteſt aliquis illum luctum beatum putare, qui propter delicta atque peccata exiſtit, iuxta Pauli de triſtitia doctrinam, vbi dicit, non eſſe vnam triſtitiæ ſpeciem, ſed aliam quidem mundanam, aliam verò, quæ ſecundum Deum repræſentetur. Ac mundanam quidem triſtitiā mortis effectricem eſſe, alteram verò per pœnitentiam ſalutem conficere mœrentibus. Nam reuera non poteſt non beata iudicari talis animæ perturbatio, quum animaduerſo eo, quod deterius eſt, vitam vitioſam deplorat. Quemadmodum enim in corporis morbis, quibus aliqua pars corporis ex violenta quadam læſione tabida facta fuerit, indolentia argumento eſt, mortuam eſſe, tabidam ac languidam illam partem: ſed ſi arte quadam medica vitalis denuò ſenſus corpori reſtitutus ſit, tam is qui laborat, quàm qui curationem adminiſtrant, dolente iam parte gaudent, quippe certiſſimo argumento vtentes, ad ſanitatem conuertiſſe ſe morbum, eo quòd membrum ſentire iam cœperit ea, quæ faciāt dolorem: ita nonnulli, poſtquam amiſſo ſenſu doloris, vt inquit Apoſtolus, tradiderint ſe vitæ

.Cor.7.

Triſtitia duplex.

Simile.

Epheſ.4.

A συμφοραῖς δαπανώμενοι· ἄθλιοι κατὰ τὸ ἀκόλουθον εἰσὶ πάντως, οἷς ἄλυπός τε καὶ ἀπήμων ἐστὶν ἡ ζωή. καὶ οὕτω τὰ εἴδη τῶν συμφορῶν ἐξαριθμούμενος, πλεονάσει τὸν γέλωτα, τὰ τῆς χηρείας κακὰ, καὶ τὴν τῆς ὀρφανίας ταλαιπωρίαν ὑπ' ὄψιν ἄγων· τὰς ζημίας, τὰ ναυάγια, τὰς ἐκ πολέμου αἰχμαλωσίας, τὰς ἀδίκους ἐν δικαστηρίῳ κρίσεις, μετοικισμούς τε καὶ δημεύσεις καὶ ἀτιμίας, τάς τε συμφορὰς τὰς ἐκ τῶν νόσων, οἷον πηρώσεις τε καὶ ἀκρωτηριασμοὺς, καὶ τὴν παντοδαπὴν τοῦ σώματος λώβην, καὶ εἴ τι τοῖς ἀνθρώποις κατὰ τὸν βίον τοῦτον συνίσταται πάθος, ἢ σώματος, ἢ ψυχῆς ἁπτόμενον, πάντα τῷ λόγῳ διεξελεύσεται, δι' ὧν ὡς οἴεται καταγέλαστον ἀποδείξει τὸν τοὺς πενθοῦντας μακαρίζοντα λόγον. B ἡμεῖς δὲ μικρὰ φροντίσαντες τῶν μικροψύχως τε καὶ ταπεινῶς διαθεωρούντων τὰ θεῖα νοήματα, ὡς ἔστι δυνατὸν κατιδεῖν τὸν ἐγκείμενον τῷ εἰρημένῳ διὰ βάθους πλοῦτον ἐπιχειρήσωμεν, ὅπως ἂν φανερὸν καὶ διὰ τούτου γένοιτο, πόσον ἐστὶ τὸ διάφορον τῆς σαρκίνης τε καὶ χοϊκῆς διανοίας, πρὸς τὴν ὑψηλήν τε καὶ ἐπουράνιον. ἔστι μὲν οὖν ἐκ C τοῦ προχείρου μακαριστὸν ὑπολαβεῖν ἐκεῖνο τὸ πένθος, τὸ ἐπὶ πλημμελήμασι καὶ ἁμαρτίαις γινόμενον, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου περὶ τῆς λύπης διδασκαλίαν, τοῦ φήσαντος, μὴ ἓν εἶναι λύπης εἶδος, ἀλλὰ τὸ μὲν κοσμικὸν τὸ δὲ κατὰ Θεὸν ἐνεργούμενον. καὶ τῆς μὲν κοσμικῆς λύπης, θάνατον εἶναι τὸ ἔργον· τὴν δὲ ἑτέραν, σωτηρίαν ἐκ μετανοίας τοῖς λυπουμένοις ἐργάζεσθαι. τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἔξω τοῦ μακαρίζεσθαι τὸ τοιοῦτον τῆς ψυχῆς πάθος ἐστὶν, ὅταν ἐν αἰσθήσει γενομένη τοῦ χείρονος, τὸν ἐν κακίᾳ βίον ἀπολοφύρηται. καD θάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἀρρωστημάτων, οἷς ἂν παρετὸν ἐξ ἐπηρείας τινὸς γένηταί τι μέρος τοῦ σώματος, σημεῖον τοῦ νενεκρῶσθαι τὸ παρειμένον ἡ ἀναλγησία γίνεται· εἰ δὲ κατά τινα τέχνην ἰατρικὴν ἡ ζωτικὴ πάλιν αἴσθησις ἐπανακληθείη τῷ σώματι, χαίρουσιν ἤδη πονοῦντος τοῦ μέρους, αὐτός τε ὁ κάμνων καὶ οἱ τὴν θεραπείαν προσάγοντες, τεκμηρίῳ χρώμενοι τοῦ πρὸς ὑγίειαν τρέψαι τὸ πάθος, τὸ ἐν αἰσθήσει τῶν δριμυσσόντων ἤδη γενέσθαι τὸ μέλος· οὕτως ἐπειδὰν, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἀπηλγηκότες τινὲς παραδῶσιν τῷ καθ' ἁμαρτίαν

τίαν βίῳ ἑαυτοῖς, νεκροί τινες ὄντως καὶ πε-ζοὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου γενόμενοι, οὐδεμίαν ἔχουσιν ὧν ποιοῦσι τὴν αἴσθησιν. εἰ δὲ καθάψαιτό τις αὐτῶν ὁ ἰατρεύων λόγος, οἷον διά τινων θερμῶν τε καὶ διακαιόντων φαρμάκων· λέγω δὲ τὴν σκυθρωπὴν τῆς μελλούσης κρίσεως ἀπειλὴν, καὶ διαβάπτοι τὴν καρδίαν τῷ φόβῳ τῶν προσδοκωμένων δριμύξειεν, γεέννης φόβον, καὶ πῦρ μὴ σβεννύμενον, καὶ ἀτελεύτητον σκώληκα, καὶ βρυγμὸν ὀδόντων, καὶ κλαυθμὸν ἀδιάλειπτον, καὶ σκότος ἐξώτερον, καὶ ἅπαντα τὰ τοιαῦτα οἷόν τινα θερμὰ καὶ δριμέα φάρμακα τῷ νεναρκηκότι διὰ τὴν καθ' ἡδονὴν παθημάτων ἐπιτρίβων καὶ ἀναθάλπων, εἰς αἴσθησιν αὐτὸν ἀγάγοι τοῦ ἐν ᾧ ἦν βίου, μακαριστὸν αὐτὸν ἀπεργάσηται, τὴν ὀδυνηρὰν αἴσθησιν τῇ ψυχῇ ἐμποιήσας. καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος τὸν τῇ κοίτῃ τοῦ πατρὸς ἐπιλυσσήσαντα, μέχρις ἐκείνου μαστίζει τῷ λόγῳ, ἕως ἀναισθήτως εἶχε τῆς ἁμαρτίας· ἐπεὶ δὲ καθίκετο τοῦ ἀνδρὸς ἡ τῆς ἐπιπλήξεως ἰατρεία, ὡς ἤδη μακάριον διὰ τοῦ πένθους γενόμενον, παρακαλεῖν ἄρχεται, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ, φησὶ, καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. ἔστω δὲ καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ νόημα πρὸς τὴν προκειμένην τοῦ μακαρισμοῦ θεωρίαν εἰς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον οὐκ ἄχρηστον, διὰ τὸ πλεονάζειν πως ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὴν ἁμαρτίαν· ταύτης δὲ φάρμακον τὸ ἐκ μετανοίας πένθος ἀποδέδεικται. ἀλλά μοι δοκεῖ βαθύτερόν τι τῶν εἰρημένων ὑποσημαίνειν ὁ λόγος ἐν τῇ παραταστικῇ τοῦ πένθους ἐνεργείᾳ, ἄλλο τι παρὰ τοῦτο νοεῖν ὑφηγούμενος. εἰ γὰρ μόνην τὴν ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασι μεταμέλειαν ἐπεδείκνυεν, ἀκολουθότερον ἂν ἦν τοὺς πενθήσαντας μακαρίζεσθαι, οὐ τοὺς εἰσαεὶ πενθοῦντας· ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος συγκρίσει τῆς ἐν τῇ νόσῳ διαγωγῆς τοὺς θεραπευθέντας μακαρίζομεν, οὐ τοὺς εἰσαεὶ θεραπευομένους. ἡ γὰρ παράτασις τῆς θεραπείας, καὶ τὸ τῆς ἀρρωστίας διηνεκὲς συνενδείκνυται. καὶ ἄλλως δέ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν μὴ τῷ τοιούτῳ μόνῳ νοήματι τίθεσθαι, ὡς τοῦ λόγου τοῖς ἐφ' ἁμαρτίαις πενθοῦσι τὸν μακαρισμὸν νέμοντος. πολλοὺς γὰρ εὑρήσομεν ἀκατηγόρητον ἐσχηκότας τὸν βίον,

A peccatrici: cùm, quod ad vitam cum virtute degendam attinet, reuera mortui quidam tabefactique ſint, nullum eorum, quę faciunt, ſenſum habent. Sed ſiquis Verbum medicus, veluti quibuſdam calidis perurẽtibúſq; medicamentis (futuri inquam iudicij horrendis & acerbis minis) eos perſtrinxerit, & terrore eorum, quæ in expectatione ſunt, cor penitus exacerbauerit, terrorem gehennę, ignem qui non extinguitur, vermem non emorientem, ſtridorem dentium, perpetuumque fletum, & tenebras exteriores, & talia vniuerſa, veluti calida
B quædam & acria medicamẽta voluptatis affectibus torpenti inferendo, refouendoque, eò vſque redegerit eum, vt ſentiat, in qua vita verſetur, beatũ eum effecerit, ſenſu doloris animo eius iniecto. Quemadmodũ etiam Paulus eum, qui in cubile patris debacchatus erat, tamdiu ſermone verberat & caſtigat, quamdiu peccatum non ſentiebat: poſteaquam autem obiurgationis medicina motus erat, quaſi iam per luctum beatum factum conſolari incipit, ne nimio dolore, inquit, talis abſorbeatur. Erit 1. Cor. 5.
C autem etiam hic nobis intellectus ad propoſitã beatitudinis ſpeculationem, & ad vitam cum virtute tranſigendam non inutilis, propterea quòd redundet quodammodo in hominum natura peccatũ: peccati verò remediũ eſſe luctum ex pœnitentia demonſtratum eſt. Sed videtur mihi Verbum, profundius quiddam quàm ea, quæ modo dicta ſunt, ſignificare, per durabilem luctus vſum, aliud præter hoc intelligendum eſſe docens. Nam ſi ſolam propter delicta reſipiſcentiam indicaret, magis conſentaneum, magiſque conueniens erat, vt
D eos, qui luxiſſent, beatos iudicaret, non eos, qui lugerent: quemadmodum exempli gratia, comparatione eius vitæ, quæ cum morbo tranſigitur, eos, qui curati ſunt, non qui perpetuò curantur, beatos iudicamus. Curationis enim prorogatio, infirmitatis quoque perpetuitatem & continuitatem ſimul indicat. Atque etiam alia ratione mihi rectum eſſe videtur, vt non ſecundum hunc ſolum intellectum ponamus, quòd Verbum propter peccatum lugentibus beatitudinem tribuat. Multos enim inueniemus, quorum vita inculpata, nulliſque criminibus obnoxia, atque

ipſius adeo diuinæ vocis teſtimonio, A cuiuſque virtutis nomine commendata fuit. Nam quæ auaritia Ioannis? quis ſimulachrorum cultus Eliæ? quod paruum aut magnum in vita illorum, hiſtoria nouit delictũ? Quid ergo? vtrùm beatitudinis expertes eos eſſe ſermo ponet, qui nec ab initio prorſus ægrotauerunt, nec remedio hoc, luctu inquam ex pœnitentia, opus habuerunt? an abſurdum fuerit, taleis à diuina beatitudine repellere & alienos arbitrari, quia neque peccauerunt, neque luctu peccatum ſanauerunt? an hac ratione ſanè peccare, quàm ſine peccato viuere præſtabilius fuerit, ſi ſolis B pœnitentibus & reſipiſcentibus gratia conſolatoris tribuitur? Beati enim, inquit, qui lugent: quoniam ipſi conſolationem accipient. Ergo quoad eius fieri poterit, ſequentes, vt inquit, Ambacum eum, qui ad ſublimia nos euehit, rurſus ſententiam, quæ contineatur in his verbis, inueſtigemus, vt diſcamus cui luctui conſolatio ſancti Spiritus propoſita ſit. Videamus igitur in vita humana, primum omnium, quid tandem ipſe luctus ſit, vel ob quas res conſletur & contrahatur. Ergo mani- C feſtum id omnibus eſt, quòd luctus ſit triſtis animi habitus & affectus, qui exiſtit propter priuationem rei alicuius, quæ placet & accepta ſit: qui luctus in iis, qui cum lætitia vitam tranſigunt, conſiſtendi locum non habet. Verbi cauſſa, prorſus aliquis in vita vtitur fortuna: omnia negotia per res iucundas ei ſecundo curſu fluunt atque procedunt: vxore delectatur: ob liberos ſibi placet: præſidio fratrum munitus & tutus eſt: authoritate præditus & honoratus in foro: charus principibus: metuendus aduerſariis: ſubditis non con- D temnendus: facilis amicis, diuitiis florens, & iiſdem in deliciis & voluptatibus fruens: ſuauis & iucundus, nullis moleſtiis preſſus, corpore robuſto: omnia conſequutus, quæcumque per hunc mundum in pretio eſſe videntur. Talis te quaque præſenti prorſus cum delectatione atque lætitia fruitur. Sed ſi aliqua mutatio proſperitatis huius inuaſerit, aut diſiunctionem chariſſimorum, aut damnum facultatum, aut aliquam corporis commodorum, ex aliquo aduerſo grauique caſu labefactionem adducens,

Matth. 5.

A καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς θείας φωνῆς μεμαρτυρημένον ἐπὶ παντὶ τῷ βελτίονι. ποία γὰρ πλεονεξία τοῦ Ἰωάννου; ποία εἰδωλολατρεία τοῦ Ἠλίου; τί μικρὸν ἢ μεῖζον κατὰ τὸν βίον ἐκείνων οἶδεν ἡ ἱστορία πλημμέλημα; τί οὖν; ἆρ' ἔξω τῆς μακαριότητος εἶναι ὁ λόγος αὐτοὺς ὑποθήσεται, τοὺς μήτε τὴν ἀρχὴν νενοσηκότας, μήτε τοῦ φαρμάκου τούτου, λέγω δὲ τοῦ ἐκ μετανοίας πένθους, εἰς χρείαν ἐλθόντας; ἢ ἄτοπον εἴη τοὺς τοιούτους τῆς θείας μακαριότητος ἀποβλήτους οἴεσθαι, ὅτι μήτε ἥμαρτον, μήτε πένθει τὴν ἁμαρτίαν ἰάσαντο; ἢ οὕτω γ' ἂν B εἴη τὸ ἁμαρτάνειν τοῦ ἀναμαρτήτως ζῆν προτιμότερον, εἰ μόνοις τοῖς μετανοοῦσιν ἡ τοῦ παρακλήτου χάρις ἀποκεκλήρωται; μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. οὐκοῦν ὡς ἐπὶ δυνατὸν ἑπόμενοι, καθώς φησιν ὁ Ἀμβακούμ, τῷ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβιβάζοντι, πάλιν τὴν ἐγκειμένην διάνοιαν τοῖς εἰρημένοις ἀναζητήσωμεν, ὡς ἂν μάθοιμεν ποίῳ πένθει πρόκειται ἡ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου παράκλησις. σκοπήσωμεν τοίνυν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, τί ποτε πρῶτον αὐτὸ τὸ C πένθος ἐστί, καὶ ἐπὶ τίσιν συνίσταται. οὐκοῦν πρόδηλον ἅπασι τὸ τοιοῦτον, ὅτι πένθος ἐστὶ σκυθρωπὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς, ἐπὶ στερήσει τινὸς τῶν καταθυμίων συνισταμένη, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἐν εὐθυμίᾳ διαβιούντων συνίστασθαι χώραν οὐκ ἔχει· οἷον, εὐπραγεῖ τις κατὰ τὸν βίον, πάντα κατὰ ῥοῦν αὐτῷ διὰ τῶν ἡδίων τὰ πράγματα φέρεται, τῇ γαμετῇ ἐπευφραίνεται, τοῖς παισὶν ἐπαγάλλεται, διὰ τῆς τῶν ἀδελφῶν συμμαχίας ὀχύρωται, σεμνὸς κατὰ τὴν ἀγοράν, τίμιος τοῖς δυναστεύουσι, φοβερὸς τοῖς D ἀντιτεταγμένοις, ἀκαταφρόνητος τοῖς ὑποχειρίοις, φίλοις εὐπρόσιτος, πλούτῳ κομῶν, ἀπολαυστικός, ἡδύς, ἄλυπος, σθεναρὸς τῷ σώματι. πάντα ἔχων, ὅσα τίμια κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον εἶναι δοκεῖ· ὁ τοιοῦτος πάντως ἐν εὐφροσύνῃ ἑκάστῳ τῶν παρόντων ἐπιγαννύμενος. εἰ δέ τις μεταβολὴ τῆς εὐημερίας ταύτης καθάψαιτο, ἢ διάζευξιν τῶν φιλτάτων, ἢ ζημίαν τῶν προσόντων, ἢ τινὰ πήρωσιν τῆς σωματικῆς εὐκληρίας, ἐκ πονηρᾶς τινὸς συντυχίας ἐπάγουσα,

τότε τῇ ὑπεξαιρέσει τοῦ εὐφραίνοντος, ἡ ἐναντία διάθεσις γίνεται, ἣν πένθος προσαγορεύομεν. Οὐκοῦν ἀληθὴς ὁ ἀποδιδόμενος περὶ αὐτοῦ λόγος, ὅτι πένθος ἐστὶν αἴσθησίς τις ἀλγεινὴ τῆς τῶν εὐφραινόντων στερήσεως. Εἰ δὲ νενόηται ἡμῖν τὸ ἀνθρώπινον πένθος, γενέσθω τις ὁδηγία τῶν ἀγνοουμένων τὰ πρόδηλα, ὡς ἂν φανερὸν γένοιτο, τί τὸ μακαριζόμενόν ἐστι πένθος, ᾧ ἐπακολουθεῖ ἡ παράκλησις. εἰ γὰρ ἡ τῶν προσόντων ἀγαθῶν στέρησις ἐνταῦθα τὸ πένθος ποιεῖ, οὐκ ἂν δέ τις τοῦ ἀγνοουμένου τὴν ζημίαν ἀπολοφύραιτο· γνῶναι προσήκει πρότερον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, ὅτι ποτέ ἐστι κατὰ ἀλήθειαν, εἶθ' οὕτως τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κατανοῆσαι. διὰ γὰρ τούτου συμβήσεται τὸ μακαριζόμενον πένθος κατορθωθῆναι. οἷον γάρ ἐστιν ἐπὶ τῶν ἐν σκότῳ βιοτευόντων, ὅταν ὁ μὲν ἐντραφῇ τῷ ζόφῳ· ὁ δὲ τῇ ἀπολαύσει τοῦ ἔξω φωτὸς συνειθισμένος, ἐξ ἐπηρείας τινὸς κατάκλειστος γένηται, οὐχ ὁμοίως ἀμφοτέρων ἡ τῶν παρόντων καθάπτεται συμφορά. ὁ μὲν γὰρ εἰδὼς οὗ ἐστέρηται, βαρεῖαν ποιεῖται τοῦ φωτὸς τὴν ζημίαν· ὁ δὲ μηδὲ ὅλως ἐγνωκὼς τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλύπως διαβιώσεται, διὰ τὴν συνήθειαν τοῦ ζόφου μηδενὸς ἐκπεπτωκέναι τῶν ἀγαθῶν λογιζόμενος· ἐκ δὲ τούτου τὸν μὲν ἡ ἐπιθυμία τῆς τοῦ φωτὸς ἀπολαύσεως, εἰς πᾶσαν ἄξει μηχανὴν καὶ ἐπίνοιαν τοῦ πάλιν ἰδεῖν οὗ ἐξ ἐπηρείας ἀπεστερήθη· ὁ δὲ καταγηράσει τῷ ζόφῳ διαβιοὺς, διὰ τὸ μὴ ἐγνωκέναι τὸ βέλτιον, ἀγαθὸν ἑαυτῷ τὸ παρὸν κρίνων. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου νοήματος, ὁ τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν κατιδεῖν ἰσχύσας, ἔπειτα τὴν πτωχείαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατανοήσας, ἐν συμφορᾷ τὴν ψυχὴν πάντως ἕξει, τὸ μὴ εἶναι ἐν τῷ ἀγαθῷ ἐκείνῳ τὸν παρόντα βίον, πένθος ποιούμενος. Οὐκοῦν οὐ τὴν λύπην μοι δοκεῖ μακαρίζειν ὁ λόγος, ἀλλὰ τὴν εἴδησιν τοῦ ἀγαθοῦ, ᾗ τὸ τῆς λύπης πάθος ἐπισυμβαίνει, διὰ τὸ μὴ παρεῖναι τῷ βίῳ τὸ ζητούμενον. ἀκόλουθον τοίνυν ἐξετάσαι τί ποτε ἄρα ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ φῶς, οὗ τὸ ζοφῶδες τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως σπήλαιον

A tunc ſubtractione oblectamenti contraria exiſtit affectio, quam luctum appellamus. Ergo definitio eius paulò antè edita vera eſt, nimirum, quòd luctus ſit acerbus, ac dolorem capiens quidam ſenſus, priuationis earum rerum quibus homines delectantur. Si igitur intellectum eſt à nobis, quis ſit luctus humanus, ea quæ clara ac manifeſta ſunt, viam nobis quandam ad ea, quæ ignorantur, patefaciant, vt perſpicuum nobis fiat, quis ſit luctus ille beatus, quem conſequitur conſolatio. Nam ſi priuatio bonorum, quæ cuique adfuerint, B luctum efficit in hoc mundo, nemo autem ignoti boni iacturam deplorauerit: ipſum bonum cognoſcere priùs, quid tandem reuera ſit, haud alienum fuerit, atque ita deinceps humanam naturam conſiderare. Per hoc enim accidet, vt beatum luctum aſſequamur. Quale enim vſu venit in iis, qui in tenebris viuunt, cùm alius quidem in caligine natus ſit, alius autem vſui externæ lucis aſſuefactus, vi quadam eò concluſus fuerit, vt non eodem vterque modo præſenti incommodo commo- C ueatur. (Nam hic quidem, qui nouit, quo commodo priuatus ſit, grauem exiſtimat eſſe iacturam lucis, ille verò, qui nec penitus quidem cognouit talem voluptatem, ſine moleſtia vitam tranſiget, propter caliginis vſum conſuetum nullo ſe bono excidiſſe putans: atque ex hac re accidet, vt alterum quidem lucis vſus deſiderium nihil non moliri & excogitare cogat, quo rurſus videre contingat, id quo per vim priuatus eſt: alter verò propterea quòd id, quod melius eſt, ignorat, id quod ſibi adſit bonum eſſe iudicans, in caligine vitam D tranſigens conſeneſcet.) Itidem ſe res habet in propoſita ſententia atque intellectu: qui id quod verè bonum eſt, videre potuit, deinde egeſtatem humanæ naturæ animaduertit atque conſiderauit, quaſi calamitate accepta in animo ſe planè afflictabit & excruciabit, eò quòd in illo bono non verſetur, præſentem vitæ ſtatum, luctum eſſe ducens. Ergo non triſtitiam beatam ducere Verbum mihi videtur, ſed cognitionem & ſcientiam boni, cui animi doloris affectus accedit: propterea quòd id, quod quæritur, vitæ non adſit. Iam verò conſequens & proximum fuerit inueſtigare, quę tandem illa ſit vtique lux, qua obſcura hæc humanæ naturæ ſpelunca

in præſenti vita non illuminatur. Nunquid ad id forſitan, quod nec expediri, nec explicari, nec comprehendi poteſt, cupiditas ſpectat? Quæ enim in nobis cogitatio coniecturáve talis eſt, vt inueſtiget eius quod quæritur, naturam? quæ ex nominibus pariter ac verbis ſignificatio conſtans talis eſt, vt dignam in nobis ſupernæ lucis notitiam ingeneret? quomodo nominabo id, quod ſpectari non poteſt? quomodo ſuggeram atque exprimam id, quod materiæ expers eſt? quomodo oſtendam id, quod viſum effugit? quomodo comprehendam id, quod ſuperat omnem magnitudinem? quod ſub quantitatem, ſub qualitatem non cadit? quod effingi, quod aſſimilari non poteſt? quod neque loco, neque tempore deprehenditur? quod excedit omnem limitationem, & omnem definitiuam imaginationem? cuius opus eſt vita, omniumque quæ per bonum intelliguntur, ſubſtantia? circa quod omnis cogitatio, omnis animi cõceptus & intellectus ſublimis verſatur? omne nomen altum cõſideratur? Deitas, regnum, potentia, æternitas, incorruptibilitas, gaudiumque & exultatio, & omne quodcumque in altitudine tam intelligitur, quàm dicitur? Quo igitur modo, quibúſve cogitationibus, eiuſmodi nobis bonũ ante oculos poni poſſit, quod ſpectatur & non cernitur? quod rebus vniuerſis facultatem, vt ſint, præbet, ipſum verò ſemper eſt, neque vt exiſtat amplius opus habet? Verùm ne oratio fruſtra laboret, in rebus captum noſtrum ſuperantibus enitendo ſeſe intendens, ſupernorum quidem bonorum naturam, cùm fieri non poſſit, vt eiuſmodi quippiam comprehenſioni ſubijciatur, curioſè & anxiè inquirere deſinamus, tantum duntaxat ex quæſitis lucrati, vt per hoc ipſum, quòd non poſſumus perſpicere id, quod quærimus, aliquam notitiam magnitudinis rerum, de quibus quæritur, in animo formemus & imaginemur. Quantò autem cognitione noſtra altius illud eſſe natura bonum credimus, tantò magis luctum in nobis intendamus & augeamus, quòd tale ac tantũ ſit bonum, à quo diſiuncti ſumus, vt ne cognitionem quidem eius capere poſſimus. Verumtamen huius boni, quod ſuperat omnem vim comprehendendi, nos homines olim participes eramus: ac tamen erat in natura noſtra bonum illud, quod ſuperat omnem cogitationem & intellectum,

Lux vera.

A ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὐ καταυγάζεται. ἢ τάχα οὐ πρὸς τὸ ἀδιεξόδευτόν τε καὶ ἀκατάληπτον ἡ ἐπιθυμία βλέπει; τίς γὰρ ἐν ἡμῖν λογισμὸς τοιοῦτος, ὡς ἀνιχνεῦσαι τοῦ ζητουμένου τὴν φύσιν; τίς ἐξ ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων σημασία τοιαύτη, ὡς ἀξίαν ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ ὑπερκειμένου φωτὸς ἐμποιῆσαι; πῶς ὀνομάσω τὸ ἀθέατον; πῶς παραστήσω τὸ ἄϋλον; πῶς δείξω τὸ ἀειδές; πῶς διαλάβω τὸ ἀμήκες, τὸ ἄποσον, τὸ ἄποιον, τὸ ἀσχημάτιστον; τὸ μήτε τόπῳ, μήτε χρόνῳ διειργόμενον; τὸ ἐξώτερον παντὸς περιορισμοῦ, καὶ πάσης ὁριστικῆς
B φαντασίας; οὗ ἔργον ζωή, καὶ ἡ πάντων τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων ὑπόστασις; περὶ ὃ πᾶν ὑψηλόν νόημά τε καὶ ὄνομα θεωρεῖται; θεότης, βασιλεία, δύναμις, ἀϊδιότης, ἀφθαρσία, χαρά τε καὶ ἀγαλλίαμα, καὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶν ἐν ὕψει νοούμενόν τε καὶ λεγόμενον; πῶς τοίνυν ἐστὶ καὶ διὰ ποίων λογισμῶν τὸ τοιοῦτον ἡμῖν ἀγαθὸν ὑπ' ὄψιν ἐλθεῖν, τὸ θεώμενον καὶ μὴ βλεπόμενον; τὸ πᾶσι τοῖς οὖσι τὸ εἶναι παρεχόμενον, αὐτὸ δὲ ἀεὶ ὄν, καὶ τοῦ γενέσθαι οὐ προσδεόμενον; ἀλλ' ὡς ἂν μὴ μά-
C την ὁ λόγος κάμνοι τοῖς ἀχωρήτοις ἑαυτὸν ἐπεκτείνων, τὴν μὲν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν τὴν φύσιν, ὡς ἀμήχανον ὂν τὸ τοιοῦτον ὑπὸ κατάληψιν ἐλθεῖν, πολυπραγμονοῦντες παυσώμεθα, τοσοῦτον μόνον ἐκ τῶν ζητηθέντων κερδάναντες, ὅσον δι' αὐτοῦ τοῦ μὴ δυνηθῆναι κατιδεῖν τὸ ζητούμενον, ἔννοιάν τινα τοῦ μεγέθους τῶν ζητουμένων ἀνατυπώσασθαι. ὅσῳ δὲ τῆς γνώσεως ἡμῶν ὑψηλότερον εἶναι τὸ ἀγαθὸν τῇ φύσει πιστεύομεν, τοσούτῳ μᾶλλον τὸ πένθος ἐν αὐτοῖς ἐπιτείνομεν, ὅτι τοιοῦτόν ἐστι
D καὶ τοσοῦτον τὸ ἀγαθὸν, οὗ διεζευγμένοι τυγχάνομεν, ὡς μηδὲ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ χωρεῖν δύνασθαι. τούτου μέν τοι τοῦ ὑπεραίροντος πᾶσαν δύναμιν καταληπτικὴν, ἐν μετουσίᾳ ποτὲ ἦμεν οἱ ἄνθρωποι· καὶ τοσοῦτον ἦν ἐν τῇ φύσει ἡμῶν ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸν τὸ ὑπὲρ πᾶν νόημα,

ὡς ἄλλο ἐκεῖνο τὸ ἀνθρώπινον εἶναι δοκεῖν, τῇ ἀκριβεστάτῃ ὁμοιώσει κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ πρωτοτύπου μεμορφωμένον. ἃ γὰρ νῦν περὶ ἐκείνου στοχαστικῶς θεωροῦμεν, ταῦτα πάντα καὶ περὶ τὸν ἄνθρωπον ἦν, ἀφθαρσία τε καὶ μακαριότητι· καὶ τὸ αὐτοκρατὲς καὶ τὸ ἀδέσποτον, τό τε ἄλυπον καὶ ἀπραγμάτευτον τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ἐν θειοτέροις διαγωγή· καὶ τὸ γυμνῇ τε καὶ καθαρᾷ παντὸς περικαλύμματος τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸ ἀγαθὸν βλέπειν. ταῦτα γὰρ πάντα δι᾽ ὀλίγων ῥημάτων ὁ τῆς κοσμογενείας ἡμῖν ὑπαινίττεται λόγος, κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ λέγων πεπλάσθαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ ζῆν, καὶ τῶν ἐκεῖ πεφυτευμένων κατατρυφᾶν. τῶν δὲ φυτῶν ἐκείνων καρπὸς, ζωὴ καὶ γνῶσις καὶ τὰ τοιαῦτα ἐστίν. εἰ δὲ ταῦτα ἐν ἡμῖν ἦν, πῶς οὐκ ἔστι διὰ συγκρίσεως ἀντιπαραθεωροῦντα τῇ τότε μακαριότητι τὴν παροῦσαν νῦν ἀθλιότητα, μὴ ἐπιστενάζειν τῇ συμφορᾷ· τὸ ὑψηλὸν τεταπείνωται· τὸ κατ᾽ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου γενόμενον, ἐπιγειώθη· τὸ βασιλεύειν τεταγμένον, κατεδουλώθη· τὸ εἰς ἀθανασίαν κτισθὲν, κατεφθάρη θανάτῳ· τὸ ἐν τρυφῇ τοῦ παραδείσου διάγον, εἰς τὸ νοσῶδες καὶ ἐπίπονον τοῦτο μετῳκίσθη χωρίον· τὸ τῇ ἀπαθείᾳ συντεθραμμένον, τὸν ἐμπαθῆ καὶ ἐπίκηρον ἀντηλλάξατο βίον· τὸ ἀδέσποτόν τε καὶ αὐτεξούσιον, νῦν ὑπὸ τοιούτων καὶ τοσούτων κακῶν κυριεύεται, ὡς μηδὲ ῥᾴδιον εἶναι τοὺς τυράννους ἡμῶν ἀπαριθμήσασθαι. ἕκαστον γὰρ τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν, ὅταν ἐπικρατήσῃ, δεσπότης τοῦ δουλωθέντος γίνεται, καὶ καθάπερ τις τύραννος καταλαβὼν τῆς ψυχῆς τὴν ἀκρόπολιν, δι᾽ αὐτῶν τῶν ὑποχειρίων κακοῖ τὸ ὑπήκοον, ὑπηρέταις τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς πρὸς τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ καταχρώμενος· οὕτως ὁ θυμὸς, οὕτως ὁ φόβος, ἡ δειλία, τὸ θράσος, τὸ κατὰ λύπην τε καὶ τὸ καθ᾽ ἡδονὴν πάθος, μῖσος, ἔρις, ἀνέλεος, ἀπήνεια, φθόνος, κολακεία, μνησικακία τε

A vt alterum illud humanum bonum eſſe videretur, exquiſitiſſima pleniſſimaque aſſimilatione atque imitatione ad imaginem primarij & originalis exemplaris formatum. Nam quæ nunc de illo per coniecturas ſpeculamur & imaginamur, hæc omnia circa hominem quoque erant, incorruptibilitas ſimul & beatitudo, propria, & à nullius alterius arbitrio dominióve pendens poteſtas, vita nullis negotiis implicata, nullis moleſtiis, nulla ægritudine obnoxia: ſtatioque auguſtior, atque in locis diuinis vitæ traductio, facultas item aperta ſimul
B ac pura mente omni velamēto detracto, bonum contuendi. Hæc enim omnia nobis liber de creatione mundi per ænigmata paucaque verba tecta atque inuoluta ſignificat, dum ait hominem ad imaginem Dei effictum ac formatum eſſe, & in paradiſo vixiſſe, ibique ſatis & enatis in deliciis eſſe vſum. Porrò plantarum illarum fructus, vita, cognitio, ſcientiaque & res ſimiles ſunt. Si igitur hæc in nobis erant, quî fieri poteſt, vt calamitati vtique non ingemiſcat, ſi quis hanc præſentem miſeriam cum beatitu-
C dine illa, quę tunc fuit, comparet, atque ex aduerſo examinet excutiatq; ? altum depreſſum eſt: quod ad imaginem cœleſtis factum erat, in terram redactum eſt: cui regnum deſtinatum erat, in ſeruitutem redactum eſt, quod ad immortalitatem conditum erat, morte corruptum eſt: quod in deliciis paradiſi degebat, in hoc morbis & laboribus obnoxium prædium traductum eſt, quod impatibilitati, nulliſq; affectibus & ægritudinibus aſſuetū erat, calamitoſam, fragilem & caducam inuicem vitam accepit: quod nullius dominio ſubiectum,
D quod ſui iuris, ſuæ poteſtatis, ſui arbitrij erat, nunc à tot ac talibus malis tenetur obnoxium, vt tyrannos noſtros difficile ſit enumerare. Quiuis enim eorum, qui in nobis ſunt, affectus, cùm præualuerit, dominus ſubacti & in ſeruitutem redacti exiſtit: ac veluti tyrannus quiſpiam arce animi occupata, per ipſos ſubditos vexat ac affligit obedientes, miniſtris ad id, quod ei placitum fuerit, noſtris cogitationibus abutens. Sic ira, ſic metus, ſic timiditas, ſic audacia, ægritudinis pariter & voluptatis affectus, odium, contentio, immiſericordia, ſæuitia, feritas, inhumanitáſque, inuidia, aſſentio, iniuriarum tenax memoria pariter

A & indolentia, & omnes, qui per contrarium in nobis intelliguntur affectus & perturbationes, tyrannorum quorumdam ac dominorum, pro ſuo imperio animam veluti captiuam quandam ſubigentium, enumeratio eſt. Quòd ſi quis etiam perpendat calamitates corporis, quibus natura noſtra conflictatur & implicata eſt, varias, inquam, & multimodas morborũ ſpecies, quorum omnium expers & immune erat ab initio genus humanum, multo abundãtiores lacrymas profundet, dum pro bonis res triſteis & acerbas inuicem conſiderat, incommoda commodis comparando opponit. Hoc igitur latenter & occultè docere videtur, qui
B luctum beatum eſſe prædicat, nimirum vt anima verum bonum intueatur, néve præſentis vitæ fraude immergatur: fieri enim non poteſt, vt vel ſine lacrymis viuat, ſi quis diligenter res inſpexerit & conſiderauerit, vel non in rebus triſtibus & acerbis verſari exiſtimet eum, qui huius vitæ voluptatibus ſeſe immergat. Quemadmodum in brutis & rationis expertibus animalibus id videre licet: quibus miſerabilis quidem naturæ conſtitutio (quid enim miſerabilius priuatione carentiaque rationis
C eſt?) ſenſum verò calamitatis nullum habent, ſed per quandam voluptatem etiam ab illis vita tranſigitur: ſuperbit & ferocit equus; taurus puluerem ſpargit: ſus erigit ſetas: catuli ludunt, vituli ſaltant: atque vnumquodque animal videre licet per certa quędam ſigna voluptatem indicare, quæ ſi rationis oblectamentum aliquo modo cognitum haberent, ſtupidam & ærumnoſam ſuam vitam cum voluptate non tranſigerent. Ita ſe res etiam habet in hominibus, qui nullam cognitionem habent illorum bonorum, quibus natura noſtra
D priuata eſt, ab his per voluptatem præſens vita tranſigitur. Conſequitur autem, vt hi, qui præſentibus delectantur & acquieſcunt, potiora ferè non deſiderent atque requirant. Porrò qui non quærit, nõ inuenerit, id quod ſolis quęrentibus obtingit. Hac igitur de cauſſa Verbum luctum beatum ducit, non quòd eum propter ſeipſum beatum iudicet, ſed propter id quod ex illo accidit. Oſtendit autem ſermonis contextus, quòd nomine relationis ad conſolationem, lugere beata res hominibus ſit.

A καὶ ἀναλγησία, καὶ πάντα τὰ κατὰ τὸ ἐναντίον ἐν ἡμῖν νοούμενα πάθη, τυράννων ἐστὶ τινῶν καὶ δεσποτῶν ἀπαρίθμησις, τῶν πρὸς τὸ ἴδιον κράτος τὴν ψυχὴν οἷόν τινα δορυάλωτον καταδουλουμένων. Εἰ δέ τις καὶ τὰς περὶ τὸ σῶμα συμφορὰς ἀναλογίζοιτο, τὰς τῇ φύσει ἡμῶν συμπεπλεγμένας τε καὶ συστρεφομένας, τὰς ποικίλας λέγω καὶ πολυτρόπους τῶν νοσημάτων ἰδέας, ὧν πάντων τὸ κατ' ἀρχὰς ἀπείρατον ἦν τὸ ἀνθρώπινον, πολὺ μᾶλλον πλεονάσει τὸ δάκρυον, ἐκ παραλλήλου θεωρῶν ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ λυπηρὰ, καὶ ἀντιπαραθεὶς τὰ κακὰ τοῖς βελτίοσιν. τοῦτο
B οὖν ἔοικεν ἐν ἀπορρήτῳ διδάσκειν ὁ μακαρίζων τὸ πένθος, τὸ πρὸς τὸ ἀληθινὸν ἀγαθὸν τὴν ψυχὴν βλέπειν, μηδὲ τῇ παρούσῃ ἀπάτῃ τοῦ βίου καταβαπτίζεσθαι· οὐ γάρ ἐστιν οὔτε ἀδακρυτὶ ζῆν τὸν ἐπισκεμμένον δι' ἀκριβείας τὰ πράγματα, οὔτε ἐν λυπηροῖς εἶναι νομίζειν τὸν ταῖς βιωτικαῖς ἡδοναῖς ἐμβαθύνοντα. καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀλόγων τὸ τοιοῦτον ἐστὶν ἰδεῖν· οἷς ἐλεεινὴ μὲν ἡ τῆς φύσεως ἐστὶ κατασκευή· τί γὰρ ἐλεεινότερον τῆς τοῦ λόγου στερήσεως; αἴσθησις δὲ τῆς συμφορᾶς αὐτοῖς οὐδεμία, ἀλ-
C λὰ κατά τινα ἡδονὴν κἀκείνοις ἡ ζωὴ διεξάγεται· καὶ ὁ ἵππος γαυριᾷ, καὶ ὁ ταῦρος κονίζεται· καὶ ὁ σῦς φρίσσει τὴν λοφιάν· καὶ οἱ σκύλακες παίζουσι, καὶ διασκιρτῶσιν οἱ μόσχοι, καὶ ἕκαστον τῶν ζώων ἐστὶν ἰδεῖν διά τινων τεκμηρίων τὴν ἡδονὴν ἐνδεικνύμενον, οἷς εἴ τις κατανόησις ἦν τῆς τοῦ λόγου χάριτος, οὐκ ἂν τὸν κωφὸν αὐτῶν καὶ ταλαίπωρον βίον ἐν ἡδονῇ διετίθεντο. οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷς οὐδεμία τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ γνῶσις, ὧν ἡ φύσις ἡμῶν ἀπεστέρηται, τούτοις καθ' ἡδονήν ἐστιν ἡ τῆς παρούσης ζωῆς διαγωγή. ἀκολουθεῖ δὲ
D τῷ τοῖς παροῦσιν ἥδεσθαι, τὸ μὴ ζητεῖν τὰ βελτίω. ὁ δὲ μὴ ζητῶν, οὐκ ἂν εὕροι τὸ μόνοις ζητοῦσι περιγινόμενον. οὐκοῦν διὰ τοῦτο ὁ λόγος μακαρίζει τὸ πένθος, οὐ δι' ἑαυτὸ κρίνων εἶναι μακάριον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐξ ἐκείνου περιγινόμενον. δείκνυσι δὲ τοῦ λόγου ἡ συζυγία, ὅτι τῆς πρὸς τὴν παράκλησιν ἀναφορᾶς τὸ πενθεῖν αὐτοῖς ἐστι μακάριον. μα-

μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ πενθοῦντες· καὶ οὐκ ἔστησεν ἐν τούτῳ τὸν λόγον, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. ὅ μοι δοκεῖ προκατανενοηκὼς ὁ μέγας Μωϋσῆς· μᾶλλον δέ, ὁ ἐν ἐκείνῳ ταῦτα διαταξάμενος λόγος, ἐν ταῖς μυστικαῖς τοῦ πάσχα παρατηρήσεσι· ἄζυμον μὲν αὐτοῖς ἄρτον ἐν ταῖς ἑορτασίμοις ἡμέραις νομοθετῆσαι· ὄψον δὲ τῇ βρώσει πικρίδας ποιήσασθαι, ὡς ἂν διὰ τῶν τοιούτων μάθοιμεν αἰνιγμάτων, ὅτι οὐκ ἔστι τῆς μυστικῆς ἐκείνης ἑορτῆς μεταλαβεῖν ἄλλως, εἰ μὴ αἱ πικρίδες τοῦ βίου τούτου τῇ ἁπλῇ καὶ ἀζύμῳ ζωῇ ἑκουσίως καταμιγνύοιντο. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Δαβίδ, καίτοι τὸ ἀκρότατον τῆς ἀνθρωπίνης εὐκληρείας μετέχων· λέγω δὲ τὴν βασιλείαν· περὶ ἑαυτὸν βλέπων· δαψιλῶς ἐπιβάλλει τὴν πικρίδα τῇ ἑαυτοῦ ζωῇ, στενάζων ἐν οἰμωγῇ, καὶ θρηνῶν τὴν παράτασιν τῆς ἐν σαρκὶ παροικίας, καὶ ἐκλείπων ὑπὸ τῆς τῶν μειζόνων ἐπιθυμίας, φησίν, οἴμοι ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη. ἑτέρωθι δὲ πρὸς τὸ κάλλος τῶν θείων σκηνωμάτων ἀτενὲς ἀποβλέπων, ἐκλείπειν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας φησί, τὸ ἐν ἐσχάτοις ἐκεῖ τετάχθαι, τοῦ πρωτεύειν ἐν τοῖς παροῦσι, προτιμότερον ἑαυτῷ κρίνων. εἰ δέ τις ἀκριβέστερον κατανοῆσαι βούλοιτο τοῦ μακαριζομένου τούτου πένθους τὴν δύναμιν, ἐπισκεψάσθω ἑαυτῷ ἐν τῷ κατὰ τὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον διηγήματι, ἐν ᾧ γυμνότερον τὸ τοιοῦτον δόγμα ἡμῖν σαφηνίζεται. μνήσθητι γάρ, φησιν ὁ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν πλούσιον, ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακά· διὰ τοῦτο οὗτος μὲν παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. ἔοικε γὰρ ἐπὶ τῆς ἀγαθῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας ἀποστῆσαι ἡμᾶς ἡ ἀβουλία, μᾶλλον δὲ ἡ κακοβουλία. τοῦ γὰρ Θεοῦ ἀμιγὲς τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ ἀπολαύσει ἡμῶν νομοθετήσαντος, καὶ καταμιγνύναι τῷ καλῷ τὴν τοῦ κακοῦ πεῖραν ἀπαγορεύσαντος, ἐπειδὴ ἡμεῖς ὑπὸ λαιμαργίας ἑκουσίως τοῦ ἐναντίου ἐνεφορήθημεν· λέγω δὲ τῆς τοῦ θείου λόγου παρακοῆς ἀπογευσάμενοι· διὰ τοῦτο χρὴ πάν-

A *Beati enim*, inquit, *qui lugent*: & non repreſſit atque finiuit orationem in hoc, ſed adiecit, *quoniam ipſi conſolationem accipient.* Quam rem cùm longè antè animaduertiſſet magnus ille Moyſes (imò verò, qui hæc in illo diſponebat, Verbum, in myſticis obſeruationibus Paſchæ) panem quidem fermenti expertem hominibus in diebus feſtis præſcripſiſſe: obſonium verò, quo veſcerentur, intyba agreſtia inſtituiſſe videtur, vt per eiuſmodi ænigmata atque inuolucra diſceremus, quòd illo myſtico feſto aliter frui non liceat, niſi ſæculi B huius intyba amara ſimplici, & à fermento vacuæ vitæ ſponte noſtra immiſceantur. Propterea magnus quoque Dauid, tametſi ſummum humanæ fœlicitatis faſtigium (de regno nimirum loquor) circum ſe cerneret, largiter tamen de intybis amaris ſuæ vitæ adijcit, ſuſpirans in eiulatu, ac deplorans prorogationem inquilinatus in carne, deficiénſque præ cupiditate ac deſiderio rerum maiorum, Hei mihi, inquit, quoniam inquilinatus meus prolongatus eſt. In alio verò loco pulchritudinem diuinorum tabernaculo- C rum defixis oculis contuens, præ deſiderio deficere ſe ait, præſtabilius ſibi eſſe ducens illic in extremis collocatum eſſe, quàm in rebus præſentibus primas tenere. Quòd ſi quis plenius beati huius luctus vim contemplari atque animaduertere velit, conſideret eum in illa narratione, quæ de Lazaro ac diuite (in Euangelio) habetur, vbi eiuſmodi doctrina nobis apertius declaratur: Memento enim, inquit Abraham ad diuitem, quod receperis bona tua in vita tua: ſimiliter item Lazarus quoque mala, Idcirco hic quidem ſolatio fruitur, tu verò cruciaris. Par e- D nim & conſentaneum id eſt, quandoquidem ἀβουλία, hoc eſt, conſilij contemptus & temeritas, imò verò κακοβουλία, id eſt, prauum conſilium, nos à bona Dei circa hominem diſpoſitione atque adminiſtratione abduxit. Nam cùm Deus bonum nulla permixtione cum malo confuſum nobis fruendum propoſuiſſet, vetuiſſetque experientiam mali cum bono permiſceri, quoniam præ ingluuie ſponte noſtra contrario deguſtato (dico autem de Verbi diuini contemptu & inobedientia) nos ingurgitauimus & expleuimus, idcirco prorſus hu-

Matth. 5.

Pſal. 119.

Pſal. 83.

manam naturam in vtriſque verſari, & modo triſteis, modò lætas inuicem experiri oportet. Porrò cum duo ſint ſæcula, duplexque vita per vtrumque ſæculum peculiariter conſideretur: atque itidem lætitia quoque duplex, alia quidem in hoc ſæculo, alia verò in eo, quod per ſpem nobis propoſitum eſt, ſpectetur: beatificum fuerit exiſtimandum, ſi quis portionem lætitiæ per vera bona in ſempiternum ſæculum recondat: triſtitiæ verò munus in hac breui ac temporaria vita expleat, non in damno ac detrimento ponens, ſi aliqua rerum earum priuetur, quę in hac vita ſuaues ac iucundæ ſunt: ſed ſi dum illis fruitur atque potitur, meliorum ac potiorum bonorum iacturam faciat. Quocirca ſi beatum iudicandum eſt, in infinitis ſæculis, nunquam finienda, ſed in perpetuum duratura lætitia frui, ac prorſus etiam contraria deguſtare naturam humanam oportet: non amplius difficile eſt perſpicere & intelligere ſententiam orationis, cur beati ſint, qui nunc lugent: quoniam nimirum ipſi infinita ſæcula ſolatio fruentur. Solatium autem ex conſuetudine, vſu atque communicatione Paracleti, id eſt aduocati & conſolatoris exiſtit. Conſolationis enim gratia peculiare Spiritus opus eſt: quam etiam nos conſequamur, gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, in ſæcula ſæculorum, Amen.

A πως ἐν ἀμφοτέροις γενέσθαι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ μεταλαχεῖν ἐν μέρει τοῦ τε λυποῦντος καὶ τοῦ εὐφραίνοντος. δύο δὲ ὄντων βίων, καὶ διπλῆς τῆς ζωῆς καθ' ἑκάτερον τῶν βίων ἰδιαζόντως θεωρουμένης· ὡσαύτως δὲ καὶ εὐφροσύνης διπλῆς· τῆς μὲν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, τῆς δὲ ἐν τῷ κατ' ἐλπίδας ἡμῖν προκειμένῳ· μακαριστὸν ἂν εἴη τὴν τῆς εὐφροσύνης μοῖραν τοῖς ἀληθινοῖς ἀγαθοῖς εἰς τὸν ἀΐδιον ἀποθέσθαι βίον· τῆς δὲ λύπης ἐκπληρῶσαι τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ βραχείᾳ ταύτῃ καὶ προσκαίρῳ ζωῇ, ζημίαν ποιούμενον, οὐ τὸ στερηθῆναί τινος τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἡ-
B δέων, ἀλλὰ τὸ διὰ τῆς ἀπολαύσεως τούτων ἐν ἀποπτώσει τῶν ἀμεινόνων γενέσθαι. Οὐκοῦν εἰ μακαριστόν ἐστι τὸ ἐν τοῖς ἀπείροις αἰῶσιν ἀτέλεστόν τε καὶ εἰσαεὶ παρατεινομένην τὴν εὐφροσύνην ἔχειν· δεῖ δὲ πάντως γεύσασθαι καὶ τῶν ἐναντίων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· οὐκέτι χαλεπόν ἐστι συνιδεῖν τοῦ λόγου τὸ βούλημα, διὰ τί μακάριοι οἱ νῦν πενθοῦντες. αὐτοὶ γὰρ εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας παρακληθήσονται· ἡ δὲ παράκλησις, ἐκ τῆς τοῦ παρακλήτου μετουσίας γίνεται. ἰδία γὰρ τοῦ πνεύ-
C ματος ἐνέργεια ἡ τῆς παρακλήσεως χάρις ἐστίν· ἧς καὶ ἡμεῖς ἀξιωθείημεν, χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

DE BEATITVDINIBVS,

ORATIO IIII.

Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam: Quoniam ipſi ſaturabuntur.

QVi medicinæ periti ſunt, aiunt eos, qui è ſtomacho laborant, & cibos faſtidiunt, cùm praui quidã ſucci & ſuperflui humores ad ſuperiorem ventriculi partem confluxerint, ſemper plenos pariter ac ſaturos eſſe ſibiipſis videri, atque idcirco per adulterinam

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ Δ.

D Μακάριοι οἱ πεινῶντες, καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην· ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

ΤΟΥΣ στομαχοῦντας καὶ κακοσιτοῦντας φασὶν οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμονες, πονηρῶν τινῶν χυμῶν τε καὶ περιττωμάτων ἐπὶ τὴν ἄνω γαστέρα συῤῥεόντων, ἀεὶ δοκεῖν πλήρεις τε καὶ διακορεῖς εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ ὠφέλιμον

τροφὴν ἀλλοτρίως ἔχειν, τῆς φυσικῆς αὖθις ὀ- A
ρέξεως ἐν τῇ νόθῳ πλησμονῇ μαρανθείσης. Εἰ
δέ τις αὖθις ἐξ ἰατρικῆς ἐπιμέλεια προσα-
χθείη, διά τινος τμητικῆς φαρμακοποσίας ἀ-
ποκλυσθέντων τῶν ἐναπειλημμένων ταῖς τοῦ
στομάχου κοιλότησιν, οὕτως συμβαίνειν, τοῦ ἀλ-
λοτρίου μηκέτι διοχλοῦντος τὴν φύσιν τῆς
ὠφελούσης τε καὶ τροφίμου βρώσεως, αὖθις ἐ-
πανιέναι τὴν ὄρεξιν· καὶ τοῦτο τῆς ὑγείας εἶναι
σημεῖον, τὸ μηκέτι κατηναγκασμένως, ἀλλὰ
μετ' ἐπιθυμίας τε καὶ ὁρμῆς τὴν βρῶσιν
προσίεσθαι. τί οὖν μοι βούλεται τὸ προοί- B
μιον; ἐπειδὴ προϊὼν δι' ἀκολουθίας ὁ πρὸς τὰ
ὑψηλότερα τῆς τῶν μακαρισμῶν κλίμακος
χειραγωγῶν ἡμᾶς λόγος, ὁ κατὰ τὴν τοῦ προ-
φήτου φωνὴν, τὰς καλὰς ἀναβάσεις ἐν τῇ
καρδίᾳ ἡμῶν διατιθέμενος, τοιαύτην ἡμῖν
μετὰ τὰς προδιανυσθείσας ἀνόδους τετάρτην
προδείκνυσιν ἄλλην ἀνάβασιν, λέγων· μα-
κάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιο-
σύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται· καλῶς ἔχειν
οἶμαι, τὸ διακορές τε καὶ πλησμονικὸν τῆς
ψυχῆς ἐκκαθαίρεσθαι, ὡς ἔστι δυνατὸν, τῆς τοι- C
αύτης βρώσεώς τε καὶ πόσεως τὴν μακαρι-
στὴν ὄρεξιν ἡμῖν αὖθις ἐμποιῆσαι· οὔτε γὰρ ἰσχῦ-
σαι δυνατόν ἐστι τὸν ἄνθρωπον, μὴ τῆς ἀρ-
κούσης τροφῆς ὑποστηριζούσης τὴν δύναμιν,
οὔτε δίχα τοῦ φαγεῖν ἐμπλησθῆναι τροφῆς,
οὔτε τραφῆναι χωρὶς ὀρέξεως. ἐπεὶ οὖν ἀγα-
θόν τι κατὰ τὴν ζωήν ἐστιν ἡ δύναμις· αὕτη
δὲ τῷ ἀρκοῦντι συντηρεῖται κόρῳ· ὁ δὲ κό-
ρος διὰ βρώσεως γίνεται· τὸ δὲ φαγεῖν ἐξ
ὀρέξεως· μακαριστὸν ἂν εἴη τοῖς ζῶσιν ἡ ὄρεξις,
ἀρχή τε καὶ αἰτία τῆς ἐν ἡμῖν γινομένης δυ-
νάμεως. ὥσπερ δὲ κατὰ τὴν αἰσθητὴν ταύτην
τὴν τροφὴν ἔχομεν, οὐ τῶν αὐτῶν πάντες ἐ-
φίενται, ἀλλὰ μερίζεται πολλάκις πρὸς τὰ
εἴδη τῶν ἐδωδίμων ἡ τῶν μετεχόντων ἐπιθυ- D
μία, καὶ ὁ μέν τις ἐπιτέρπεται τοῖς γλυκαίνου-
σιν, ἄλλος πρὸς τὰ δριμύσσοντά τε καὶ θερ-
μαίνοντα τὴν ὁρμὴν ἔχει· ἕτερος δὲ τοῖς ἁλ-
μώδεσιν, καὶ ἄλλος τοῖς στρυφνοῖσιν ἥδεται.
συμβαίνει δὲ πολλάκις μὴ κατὰ τὸ λυσιτελοῦν
ἐγγίνεσθαι τὴν ὁρμὴν ἑκάστῳ τῆς βρώσεως· κατὰ
γάρ τινα κράσεως ἰδιότητα πρός τι πάθος ἐπιρ-
ρεπῶς τις ἔχων, τρέφει τὴν νόσον τῷ τῶν καθ' ἀλλή-

A ac prauam repletionem & ſatietatem,
naturali in eis appetitu extincto, vti-
lem cibum reſpuere atque auerſari:
ſed ſi aliqua ab arte medica cura eis
adhibita fuerit, per acutorum & inci-
dentium medicamentorum potionem,
ablutis & expurgatis prauis ac ſuper-
fluis humoribus, qui concauitatibus
ſtomachi intercepti atque concluſi fue-
rint, ita tandem accidere, vt cùm id,
quod alienum eſt, naturæ non amplius
officiat atque moleſtum ſit, iuuantis
pariter ac nutrientis cibi eis redeat ap-
petitus. Atque hoc reſtitutæ ſanitatis
B eſſe ſignum, quòd non amplius coacti
& inuiti, ſed cupidè & cum appetitu
cibum ſumant. Quid ergo mihi hoc
principium vult? Quoniam ordine pro- Pſal. 83.
grediens Sermo, qui ad ſuperiores ſca-
læ beatitudinum gradus nos quaſi ma-
nu ducit, qui iuxta Prophetæ vocem
præclaras aſcenſiones in corde noſtro
diſponit, talem nobis poſt antè expe-
ditos aſcenſus, quartam aliam præmon-
ſtrat aſcenſionem, dum dicit: *Beati qui* Matth. 5.
*eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſa-
turabuntur*: rectum ac commodum eſſe
opinor, vt expurgata ſatietate & ingur-
C gitatione animæ, quoad eius fieri po-
teſt, talis & cibi & potus beatum in no-
biſmetipſis appetitum conficiamus &
ingeneremus: neque enim fieri poteſt,
vt vel homo valeat, ſi alimentum ſuffi-
ciens vires non confirmet & ſuſtentet,
vel abſque comeſtione cibo repleatur,
vel ſine appetitu nutriatur. Quoniam
igitur bonum quoddam in vita ſunt vi-
res: hæ verò ſufficienti ſaturitate con-
ſeruantur: ſatietas autem per comeſtio-
nem exiſtit; comeſtio quæ ex appetitu
ſit, beata res fuerit viuentibus appeti-
tus, vt qui principium & cauſſa virium
noſtrarum exiſtat. Quemadmodum au-
tem circa ſenſibilē hunc victum affecti
ſumus, cùm nō eadem omnes appetunt,
D ſed ſæpe pro generibus eſculentorum
ſumentium diuiditur appetitus, atque
alius quidam dulcibus delectatur, alius
verò acria pariter & calefacientia appe-
tit, alius item ſalſis, alius adſtringenti-
bus gaudet. Sæpe autem accidit, vt non
ex vſu & commodo appetitus cibi in
vnoquoque exiſtat (nam ſi quis pro
temperamenti quadam proprietate ad
aliquod vitium propenſus eſt, is æqua-
lium & cōuenientium propria quadā vi

ciborum morbum nutrit: ſed ſi ea, quæ proſint, appetere ceperit, nutrimento bonam ei valetudinem conſeruante, prorſus in ſanitate viuet) eodem modo in animæ quoque alimento accidit, vt non omnium cupiditates ad eandem rem propendeant & inclinent. Nam alij quidem gloriam, aut diuitias, aut aliquem mundanum appetunt ſplendorem, aliis circa menſam occupatus eſt appetitus, alij inuidiam tanquam venenoſum aliquem cibum cupidè ſumunt: ſunt item nonnulli, qui appetunt id, quod natura bonum & honeſtum eſt. Natura autem bonum ſemper & omnibus hoc eſt, quod non alterius cuiuſquam rei cauſſa ſumendum, ſed ipſum propter ſe expetendum eſt, quod ſemper eodem modo ſe habet, & nunquam ſatietate frangitur & hebetatur. Idcirco Verbum, beatos ducit non ſimpliciter eſurientes, ſed quibus ad veram iuſtitiam cupiditas inclinata atque propẽſa eſt. Quæ eſt igitur illa iuſtitia? hoc enim prius opinor oratione detegi atque declarari oportere, vt pulchritudine eius animaduerſa, ita tandem appetitus in nobis ad rei conſpectę decorem moueatur. Neque enim fieri poteſt, vt quis cupidus ſit eius, quod non apparet: ſed ſegnis atque ignaua quodammodo natura noſtra aduerſus ignotũ, & immobilis eſt, niſi auditione vel viſione aliquam notitiam acceperit eius quod expetendum ſit. Aiunt igitur nonnulli eorũ, qui eiuſmodi res ſcrutati ſunt, Iuſtitiam eſſe habitum tribuentẽ vnicuique id, quod æquum eſt, & quo quiſque dignus eſt. Verbi gratia, ſi quis pecunias diſtribuendi poteſtatem adeptus, & æqualitatem reſpiciat, & pro modo indigẽtiæ ſumentium & participantium elargitionem temperet, iuſtus dicitur. Item ſi quis iudicandi poteſtate accepta, non ad gratiã alicuius & odium ſententiam ferat, ſed naturam cauſſarum ſequens, & ſupplicio dignos afficiat, & innocentes ſententia ſua abſoluat & ſeruet, reliquarumque controuerſiarum verum iudicium faciat, etiã hic iuſtus dicitur. Item qui ſubditis tributa indicit, cùm pro modo viriũ tributum imponit, & paterfamilias, & prætor ciuitatis, & gentium rex; ſi quiſque horum conuenienter & commodè ſubditis præſit, nulloque impetu atque appetitu ratione carenti, occaſione poteſtatis moueatur, ſed rectè ſubditis ius dicat, & ad voluntates & ſtudia

A λων βρωμάτων ποιότητα· εἰ δὲ πρὸς τὰ ὠφέλιμα τὴν ὁρμὴν σχοίη, πάντως ἐν ὑγείᾳ βιώσεται, τῆς τροφῆς αὐτῷ συντηρούσης τὴν εὐεξίαν· οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχικῆς τροφῆς οὐ πάντων πρὸς τὸ αὐτὸ ῥέπουσιν αἱ ἐπιθυμίαι. οἱ μὲν γὰρ δόξης, ἢ πλούτου, ἢ τινὸς κοσμικῆς περιφανείας ὀρέγονται, ἄλλοις περὶ τὴν τράπεζαν ἄσχολός ἐστιν ἡ ὄρεξις, ἕτεροι τὸν φθόνον, ὥς τι δηλητηριώδη τροφὴν προθύμως ἀναλαμβάνουσιν· εἰσὶ δέ τινες οἷς τὸ τῇ φύσει καλὸν ἐν ὀρέξει γίνεται. φύσει δὲ καλὸν ἀεὶ καὶ πᾶσι τοῦτό ἐστιν, ὃ μὴ ἄλλου τινὸς ἕνεκεν ἐστὶν αἱρετὸν, ἀλλ' αὐτὸ B δι' ἑαυτὸ ἐπιθυμητὸν, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον, καὶ οὐδέποτε ἀμβλυνόμενον κόρῳ. διὰ τοῦτο μακαρίζει ὁ λόγος οὐ τοὺς ἁπλῶς πεινῶντας, ἀλλ' οἷς πρὸς τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην ἡ ἐπιθυμία τὴν ῥοπὴν ἔχει. τίς οὖν ἡ δικαιοσύνη; τοῦτο γὰρ οἶμαι δεῖν πρότερον ἀνακαλυφθῆναι διὰ τοῦ λόγου, ὡς ἂν τοῦ κατ' αὐτὴν κάλλους φανερωθέντος, οὕτως ἐν ἡμῖν κινηθείη πρὸς τὴν ὥραν τοῦ φανέντος ἡ ὄρεξις. οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν πρὸς τὸ μὴ φαινόμενον ἐπιθυμητικῶς ἔχειν, ἀλλ' ἀργή πως ἐπὶ τὸ ἀγνοούμενον ἐστὶν ἡ φύσις ἡμῶν καὶ ἀκίνητος, εἰ μὴ δι' ἀκοῆς ἢ ὄψεως ἔννοιάν τινα τοῦ ἐπιθυμητοῦ λάβοι. C φασὶ τοίνυν τῶν ἐξητακότων τὰ τοιαῦτά τινες, δικαιοσύνην εἶναι ἕξιν ἀπονεμητικὴν τοῦ ἴσου, καὶ τοῦ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ. οἷον εἴ τις χρημάτων διανομῆς γένοιτο κύριος, ὁ πρὸς τὸ ἴσον βλέπων, καὶ συμμετρῶν τῇ χρείᾳ τῶν μετεχόντων τὴν δόσιν, δίκαιος λέγεται· καὶ εἴ τις τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν λαβὼν, μὴ πρὸς χάριν τινὰ καὶ ἀπέχθειαν τὴν ψῆφον φέροι, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἑπόμενος, τιμωροῖ τε τοὺς ἀξίους, καὶ τὴν σώζουσαν ψῆφον πρὸς τοὺς ἀνευθύνους φέροι, καὶ τῶν λοιπῶν ἀμφισβητημάτων ἐν ἀληθείᾳ ποιοῖτο τὴν κρίσιν, D καὶ οὗτος δίκαιος λέγεται. καὶ ὁ τοὺς φόρους τοῖς ὑποχειρίοις τάσσων, ὅταν σύμμετρον ἐπιβάλῃ τῇ δυνάμει τὸν φόρον, καὶ οἰκίας δεσπότης, καὶ πόλεως ἄρχων, καὶ ἔθνους βασιλεὺς, εἰ καταλλήλως ἡγοῖτο τῶν ὑποτεταγμένων ἕκαστος τούτων, μὴ ὁρμαῖς ἀλόγοις ἀπὸ ἐξουσίας κινούμενος, ἀλλ' εὐθύτητι τὸ ὑπήκοον κρίνων, καὶ πρὸς τὰ

προαιρέσεις τῶν ὑποχειρίων τῇ γνώμῃ συναρμοζόμενος· πάντα τὰ τοιαῦτα τοῦ λόγου τῆς δικαιοσύνης ἀναπλάσσουσιν, οἱ τῇ τοιαύτῃ ἕξει τὸ δίκαιον ὁριζόμενοι. ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ ὕψος βλέπων τῆς θείας νομοθεσίας, πλέον τι τῶν εἰρημένων ἐν τῇ δικαιοσύνῃ ταύτῃ νοεῖσθαι στοχάζομαι. εἰ γὰρ κοινὸς μὲν πρὸς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὁ σωτήριος λόγος, οὐ παντὸς δέ ἐστιν ἀνθρώπου τὸ ἐν τοῖς εἰρημένοις εἶναι· ὀλίγων γὰρ τὸ βασιλεύειν, τὸ ἄρχειν, τὸ δικάζειν, τὸ ἐν ἐξουσίᾳ χρημάτων, ἢ τινὸς ἄλλης οἰκονομίας γενέσθαι· τὸ δὲ πλῆθος ἐν τοῖς ὑποχειρίοις τε καὶ οἰκονομουμένοις ἐστί· πῶς ἄν τις δέξαιτο τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην ἐκείνην εἶναι, ἣ μὴ πᾶσι πρόκειται ὁμοτίμως τῇ φύσει; εἰ γὰρ ὁ σκοπὸς τοῦ δικαίου κατὰ τοὺς ἔξωθεν λόγους τὸ ἴσον ἐστί· ἡ δὲ ὑπεροχὴ τὸ ἄνισον ἔχει· οὐκ ἔστι τὸν ἀποδεδομένον τῆς δικαιοσύνης λόγον ἀληθῆ νομίσαι, εὐθὺς παρὰ τὸν βίον ἀνίσου διελεγχόμενον. τίς οὖν ἡ δικαιοσύνη ἡ εἰς πάντας φθάνουσα; ἧς ἡ ἐπιθυμία κοινὴ πρόκειται παντὶ τῷ πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν τράπεζαν βλέποντι; κἂν πλούσιός τις ᾖ, κἂν πένης, κἂν δουλεύῃ, κἂν κυριεύῃ, κἂν εὐπατρίδης, κἂν ἀργυρώνητος, οὐδεμιᾶς περιστάσεως, οὔτε πλεοναζούσης, οὔτε ὑποστελλούσης τοῦ δικαίου τὸν λόγον. Εἰ γὰρ ἐν μόνῳ τῷ προέχοντι κατ' ἐξουσίαν τινὰ καὶ ὑπεροχὴν τὸ τοιοῦτον εὑρίσκοιτο· πῶς δίκαιος ὁ τῷ πυλῶνι τοῦ πλουσίου παρερριμμένος Λάζαρος; ὁ μηδεμίαν ὕλην πρὸς τὴν τοιαύτην δικαιοσύνην ἔχων, οὐκ ἀρχήν, οὐκ ἐξουσίαν, οὐκ οἶκον, οὐ τράπεζαν, οὐκ ἄλλην τινὰ πρὸς τὸν βίον παρασκευήν, δι' ἧς ἔστι τὴν δικαιοσύνην ἐκείνην ἐργάζεσθαι; εἰ γὰρ ἐν τῷ ἄρχειν, ἢ διανέμειν, ἢ τι ὅλως οἰκονομεῖν τὸ δίκαιόν ἐστιν εἶναι, ὁ μὴ ὢν ἐν ἐκείνοις, ἔξω τοῦ δικαίου πάντως ἐστίν. πῶς οὖν ἀξιοῦται τῆς ἀναπαύσεως ὁ μηδὲν ἐσχηκὼς τούτων, δι' ὧν ἡ δικαιοσύνη κατὰ τὸν τῶν πολλῶν λόγον χαρακτηρίζεται; οὐκοῦν ζητητέα ἡμῖν ἡ δικαιοσύνη ἐκείνη,

A ſubditorum ingeniũ & conſilium ſuum accommodet & temperet: huiuſmodi omnia rationi ac definitioni iuſtitiæ tribuunt & aſsignant ij, qui habitu tali id, quod iuſtum ſit, definiunt. Ego verò ad altitudinem conſtitutionis diuinæ reſpiciens, aliquid amplius quàm ea, quæ modò dicta ſunt, per hanc iuſtitiam intelligendum eſſe exiſtimo. Nam ſi ſalutaris quidem Sermo communis eſt, & ad omnem humanã pertinet naturam: non cuiuſuis autem hominis eſt, in iis, quæ modò dicta ſunt, officiis ac muneribus obeundis verſari (paucorum enim B eſt regnare, præeſſe, imperare, ius dicere, poteſtatem pecuniarũ adminiſtrandarum, aut alterius rei cuiuſquam diſpenſationem habere: multitudo verò ac vulgus in numero ſubditorum & eorum qui reguntur, ſunt) quomodo aliquis admittere & aſſentiri poſſit, veram iuſtitiam eſſe illam, cuius non æqualis ac par conditio omni naturæ, propoſita eſt? Nam ſi iuſtus, prout tradunt diſciplinæ ſapientium externorum, æqualitatem ſibi propoſitam habet, ad quam potiſſimum ſpectet: excellentia C autem ac dignitas inæqualitatem in ſe continet: non poteſt iuſtitiæ reddita ratio definitioque vera exiſtimari, quippe cùm ſtatim inæqualitate vitæ communis refellatur. Quæ eſt igitur illa iuſtitia, quæ ad omnes pertinet? cuius appetitus cuiuis ad Euangelicam menſam ſpectanti communis propoſitus eſt? ſiue quis diues ſit, ſiue pauper, ſiue ſeruus, ſiue dominus, ſiue patritius, ſiue pecunia comparatus, nulla fortuna, nullo ſtatu, nulla conditione, nulla circumſtantia neque augente neque diminuente iuſti definitio- D nem. Nam ſi id in eo ſolo, qui poteſtate aliqua atque dignitate cæteros præcedit, reperiatur: quomodo iuſtus erit ille ad veſtibulum diuitis abiectus Lazarus? qui nullã materiam ad talem Luc. 16. iuſtitiam habebat? non imperium, non poteſtatem, non domum, non menſam, non alium quempiam ad vitam apparatum, per quem licet illam iuſtitiam ad opus & effectum deducere atque repræſentare? Nam ſi imperando, aut diſtribuendo, aut omnino aliquid adminiſtrando iuſtum eſſe conſiſtit, qui in illis muneribus non verſatur, expers iuſtitiæ prorſus eſt. Quomodo igitur requiete dignus habetur is, qui nihil habuit eorum, per quæ iuſtitia iuxta vulgi opinionẽ deſignatur? Quocirca quærẽda nobis eſt illa iuſtitia,

cuius compotem fore Verbum promittit illum, qui eam expetiuerit, *Beati enim*, inquit, *qui eſuriunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur*. Multis ac variis rebus nobis ad vſum propoſitis, quibus afficitur, quæque appetit natura, multa nobis opus eſt ſcientia, vt nobis in eiuſmodi eſculentis diſcernamus, quod nutriat, quod noceat, ne id, quod nutrimenti loco ſibi ab anima aſſumi videtur, pro vita mortem nobis & peſtem efficiat. Forſitan autem non intempeſtiuum nec alienum fuerit, per aliam quandam Euangelicam quæſtionem huius dicti ſententiam diſtinguere atque explanare. Qui per omnia communem nobiſcum naturam habuit excepto peccato, atque eorumdem nobiſcum affectuum, incommodorum & afflictionum particeps fuit, famem non iudicauit eſſe peccatum, neque eius incommodi periculum facere recuſauit, ſed affectuum naturæ, quo cibus appetitur, admiſit atque ſuſcepit. Cùm enim quadraginta dies ieiunus permanſiſſet, poſtea eſuriit: dedit enim, quando volebat, occaſionem naturæ officio ſuo fungendi. Sed tentationum inuentor, cùm intellexit affectum famis etiam illum inuaſiſſe, conſuluit, vt lapidibus exciperet appetitum: hoc autem eſt peruertere ac detorquere appetitum à naturali cibo ad ea, quæ à natura aliena ſunt. Dic enim, inquit, vt lapides hi panes fiant. quid enim peccauit agricultura? cuius rei gratia reſpuuntur ſemina, vt cibus ex iis confectus reprobetur? cur arguitur ſapientia creatoris, quaſi non rectè per ſemina genus humanum alat? nam ſi lapis ad cibum aptior atque commodior nunc apparet, nimirum à debita prouidentia circa vitam humanam Dei ſapientia aberrauit. Dic vt lapides iſti panes fiant. Hæc etiam nunc dicit iis, qui à proprio appetitu tentantur, ac dicendo plerumque eos, qui ad ipſum ſpectant, impellit vt è lapidibus panes conficiant. Cùm enim appetitus neceſſarij vſus fines excedit, quid id aliud niſi diaboli tunc calumniantis & reijcientis ex ſeminibus confectum cibum, & ad ea, quæ à natura aliena ſunt, appetitum prouocantis, conſilium eſt? De lapidibus comedũt, quibus fraudis & auaritię panis apponitur: qui ſumptuoſas

Matth. 5.

Matth. 4.

A ἧς ὁ ἐπιθυμήσας ἐν ἐπαγγελίᾳ τὴν ἀπόλαυσιν ἔχει. μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ πεινῶντες τὴν δικαιοσύνην· ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. πολλῶν καὶ παντοδαπῶν προκειμένων εἰς μετουσίαν, ἐφ' ἃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τὴν ὀρεκτικὴν ὁρμὴν ἔχει, πολλῆς ἡμῖν χρεία τῆς ἐπιστήμης, ὥστε ἡμῖν διακρίνειν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐδωδίμοις τὸ τρόφιμόν τε καὶ δηλητήριον, ὡς ἂν μὴ τὸ δοκοῦν ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐν τροφῆς μέρει παραλαμβάνεσθαι, θάνατον ἡμῖν καὶ διαφθορὰν ἀντὶ τῆς ζωῆς ἐνεργήσειεν. οὐκ ἄκαιρον δὲ ἴσως, διά τινος ἑτέρου τῶν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ζητουμένων, τὴν περὶ τούτου διασαφηθῆναι διάνοιαν. ὁ κατὰ πάντα κοι-
B νωνήσας ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ συμμετασχὼν ἡμῖν τῶν αὐτῶν παθημάτων, τὴν πεῖναν οὐκ ἔκρινεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ ἀπώσατο τῆς ἑαυτοῦ πείρας τὸ κατ' αὐτὴν πάθος, ἀλλ' ἐδέξατο τὴν ὀρεκτικὴν ὁρμὴν τῆς φύσεως τὴν ἐπὶ τῇ τροφῇ γινομένην. ἀπόσιτος γὰρ τεσσαράκοντα ἡμέρας διαμείνας, ὕστερον ἐπείνασεν. ἔδωκε γὰρ ὅτε ἐβούλετο τῇ φύσει καιρὸν τὰ ἑαυτῆς ἐνεργῆσαι. ἀλλ' ὁ τῶν πειρασμῶν εὑρετής, ὅτε ἔγνω τὸ κατὰ πεῖναν πάθος καὶ ἐν ἐκείνῳ γινόμενον, συμβουλεύει λίθοις τὴν ὄρεξιν δεξιώσασθαι, τοῦτο δέ ἐστι, τὸ παρατρέψαι τὴν ἐπιθυμίαν ἐκ
C τῆς κατὰ φύσιν τροφῆς ἐπὶ τὰ ἔξω τῆς φύσεως. εἰπὲ γάρ, φησιν, ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται· τί γὰρ ἠδίκησεν ἡ γεωργία; τίνος δὲ χάριν ἐβδελύχθη τὰ σπέρματα, ὡς τὴν ἀπὸ τούτων ἀτιμασθῆναι τροφήν; τί δὲ καταγινώσκεται ἡ τοῦ δημιουργοῦ σοφία, ὡς οὐ δεόντως διὰ τῶν σπερμάτων τὸ ἀνθρώπινον τρέφουσα; εἰ γὰρ ὁ λίθος εἰς τροφὴν οἰκειότερος νῦν ἀναφαίνεται· ἄρα τῆς δεούσης περὶ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν προμηθείας ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία διήμαρ-
D τεν. εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. ταῦτα λέγει μέχρι τοῦ νῦν τοῖς ὑπὸ τῆς ἰδίας πειραζομένοις ὀρέξεως, καὶ λέγων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πείθει ἐπὶ λίθων σιτοποιεῖσθαι τοὺς πρὸς αὐτὸν βλέποντας. ὅταν γὰρ ἐκβαίνῃ τοὺς ἀναγκαίους ὅρους τῆς χρείας ἡ ὄρεξις, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ διαβόλου ἐστὶ συμβουλή, τοῦ τότε τὴν ἐκ σπερμάτων παραγραφομένου τροφήν, καὶ ἐπὶ τὰ ἔξω τῆς φύσεως προσκαλουμένου τὴν ὄρεξιν; ἐκ λίθων ἐσθίουσιν, οἱ τὸν τῆς πλεονεξίας ἄρτον παρατιθέμενοι· οἱ τὰς πολυταλάντους

καὶ φλε-

καὶ φλεγμαινούσας τραπέζας ἑαυτοῖς ἐξ ἀδικιῶν ἐπιμάζοντες· ὧν ἡ παρασκευὴ τῶν δείπνων, πομπή τίς ἐστι μεμηχανημένη πρὸς ἔκπληξιν, ἔξω τῶν ἀναγκαίων τῇ ζωῇ παραπίπτουσα. τί γὰρ κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν τῆς φύσεως χρείαν ἡ ἄβρωτος ὕλη τοῦ ἀργύρου, ἐν βαρεῖ τι καὶ δυσβαστάκτῳ περιττευομένη τῷ σταθμῷ; τί ἐστι τὸ τῆς πείνης πάθος; οὐχὶ τοῦ ἐνδέοντος ἔφεσις; διαπνευσθείσης γὰρ τῆς δυνάμεως, πάλιν ἀναπληροῦται τὸ λεῖπον τῇ καταλλήλῳ προσθήκῃ. ἄρτος γάρ ἐστιν, ἢ ἄλλο τι τῶν ἐδωδίμων, οὗ ἡ φύσις ἐφίεται. Εἰ οὖν τις προσαγάγοι χρυσίον ἀντὶ ἄρτου τῷ στόματι, ἆρα θεραπεύει τὴν ἔνδειαν; ὅταν οὖν τὰς ἀβρώτους τῆς ὕλας παρὰ τῶν ἐδωδίμων ἐπιζητῇ, ἐν λίθοις αὐτίκα ἔχει τὴν ἀσχολίαν, ἄλλο ζητούσης τῆς φύσεως, ἐν ἄλλῳ καταγινόμενος. λέγει ἡ φύσις, διὰ τοῦ κατὰ τὴν πεῖναν πάθους μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεῖσα, τὸ ἐν χρείᾳ νῦν εἶναι βρώσεως· διὰ τὸ δεῖν ἀντεισαχθῆναι πάλιν τῷ σώματι τὸ διαπνευσθὲν τῆς δυνάμεως· σὺ δὲ οὐκ ἀκούεις τῆς φύσεως· οὐ γὰρ ὃ ζητεῖ δίδως· ἀλλ' ὅπως ἂν πολὺ σοι γένοιτο τοῦ ἀργύρου τὸ ἄχθος; ἐπὶ τῆς τραπέζης φροντίζεις, καὶ τοὺς χαλκευτὰς τῆς ὕλης ἀναζητεῖς· καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐγγλυφομένων ταῖς ὕλαις εἰδώλων περιεργάζῃ, ὅπως ἂν δι' ἀκριβείας τοῖς γλύμμασι τὰ πάθη τε καὶ τὰ ἤθη διὰ τῆς τέχνης εἰσενεχθείη· ὡς ἐπιγνῶναι τόν τε θυμὸν τοῦ ὁπλίτου, ὅταν τὸ ξίφος πρὸς τὴν σφαγὴν ἀνατείνηται, καὶ τὴν ἀλγηδόνα τοῦ τραυματίου, ὅταν πρὸς τὴν καιρίαν συνεσταλμένος οἰμώζειν δόξῃ διὰ τοῦ σχήματος, καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ θηρεύοντος, καὶ τοῦ θηρίου τὴν ἀγριότητα· καὶ ὅσα ἄλλα διὰ τῆς τοιαύτης περιεργίας ἐν ταῖς ἐπιτραπεζίοις ὕλαις φιλοτεχνοῦσιν οἱ μάταιοι. πιεῖν ἡ φύσις ἐζήτησε, σὺ δὲ τοὺς πολυταλάντους τρίποδας εὐτρεπίζεις, πλυνούς τε, καὶ κρατῆρας, καὶ ἀμφορέας, καὶ ἄλλα μυρία, μηδὲν ἔχοντα πρὸς τὴν ἐπιζητουμένην χρείαν κοινόν. ἆρα οὐχὶ φανερῶς ἀκούεις δι' ὧν ποιεῖς τοῦ πρὸς τὸν λίθον σοι συμβουλεύοντος βλέπειν; τί δ' ἄν τις τὰ λοιπὰ τῆς λιθώδους ταύτης διεξίοι τροφῆς, τὰ αἰσχρὰ θεάματα; τὰ ἐμπαθῆ ἀκροάματα,

A & redundantes, & opiparè ſtructas & cumulatas menſas ex iniuſtè partis bonis ſibi parant: quorum apparatus cœnarum, pompa quædam, faſtus & oſtentatio eſt ad ſtuporem & admirationem vulgi commouendam excogitata, quæ vitæ neceſſarium vſum prætertabitur & excedit. Qvid enim cõmune habet cum vſu naturæ neceſſario, in graui pariter & oneroſo pondere argenti expolita materia, quæ eſui apta non eſt? Quid eſt affectus famis? nónne deſideriũ eius, quo carere non poſſumus? Cum enim per flatus & euaporationes euanuerit & effluxerit nutrimentum, quo vires refectę B fuerint, rurſus adiectione conuenienti repletur id quod deeſt. Panis eſt enim, aut aliquid aliud eſui aptum, quod natura appetit. Si quis igitur loco panis aurum ori admoueat, nunquid neceſſitati medebitur? Cum igitur aliquis pro rebus eſculentis materias eſui non aptas requirit, in lapidibus planè occupatus eſt, quippe cum aliud quærente natura, in alio ipſe verſetur. Dicit natura per famis affectionem propemodum vocem emittens, ſe nunc egere cibo: propterea C quòd denuò oporteat inuicem ingeri corpori nutrimentum quod effluxerit, & per vapores & expirationes euanuerit: tu verò naturæ dicto audiens non es: non enim quod quærit, das: ſed vt magnum tibi argenti pondus in menſa ſit, curas, & excuſores materiæ requiris, & hiſtoriam ſimulachrorum & imaginum, quæ in materia inſculpantur, curioſè exquiris, vt habitus & affectus animi tum vehementiores, tum ſedatiores, artificio ſummo plenè ſcripturis expreſſi conſpiciatur: vt & iram agnoſcas armati, cùm gladium trucidandi cauſſa D tollit, & cruciatum ſaucij, cum accepto vulnere lethali, animo ſe demittens ac mœrens, habitu ipſo gemere & eiulare videtur: impetum item venantis, & feræ immanitatem: ac quæcumque alia per eiuſmodi curioſitatem & ineptam induſtriam, homines vani in materia ad vſum menſarum deſtinata effici ſtudioſè curant. Potum natura deſiderat, tu verò pretioſos tripodas paras, labra, crateras, amphoras, & alia ſexcenta, quæ nihil cum eo, quod vſus requirit, cõmune habent. An non planè per ea, quæ facis, dicto audiens es ei, qui tibi conſulit, vt ad lapidẽ reſpicias? quid autem attinet, reliqua huius lapidei cibi turpia exponere ſpectacula? vitioſa & abſurda acroamata,

quibus ad conſequentia mala ſibi vitam ſternunt, incitamentis libidinum cibum condientes? Hoc aduerſarij de cibo conſilium eſt, hæc pro conſueto & ordinario panis vſu, per hoc quod ad lapides reſpicere iubet, ſuggerit atque proponit. Verùm profligator, & peremptor tentationum, famem quaſi malorum cauſſam non exterminat ex rerum natura, ſed ſolam ſuperfluitatem ac nimiam ineptamque induſtriam & curam, quæ de conſilio aduerſarij vnà cum neceſſario vſu introducta eſt, aduerſatus, ſuis finibus gubernari naturam permiſit. Quemadmodum enim ij, qui vinum tranſcolant, non reprobant id quod in eo vtile eſt, propter immixtos ei furfures: ſed colo ſuperflua excernentes, puri vſum non reijciunt: ita perſpicax & ſolers in examinando atque diſcernendo ea, quæ ab natura aliena ſunt Verbum, ſubtilitate ſpeculationis famem quidem, vtpotè vitæ noſtræ conſeruatricem, non exterminauit: ſuperfluitates verò neceſſario vſui connexas & implicatas tranſcolauit & abiecit, cùm dixit: illum ſe nouiſſe panem nutrientem, qui verbo Dei naturæ conciliatus ſit. Si igitur eſuriit Ieſus, beatum fuerit eſurire, cùm ad imitationem illius ingeneretur ac repræſentetur etiam fames in nobis. Si igitur intelleximus, quid ſit id, quod eſurit & appetit Dominus, fieri non poteſt, vt nunc propoſitę nobis beatitudinis vim nō intelligamus. Quis eſt igitur ille cibus, cuius appetitum Ieſus ſibi turpem non ducit? Ait ad diſcipulos poſt habitum cum Samaritana ſermonem: Meus cibus eſt, vt faciam quod vult pater meus: non ignota eſt autem voluntas patris, qui omnes homines ſeruari, & ad agnitionem veritatis venire vult. Igitur ſi ille nos cupit ſeruari, & vita noſtra cibus eius exiſtit, didicimus quis vſus ſit eiuſmodi animæ habitus & affectionis. Quis igitur hic eſt? Eſuriamus noſtram ipſorum ſalutem: ſitiamus diuinam volũtatem, quæ eſt, vt nos ſeruemur. Qua ratione igitur talem nobis famem conficere poſſimus, nunc didicimus à beatitudine. Qui enim iuſtitiam Dei deſiderat, inuenit id quod verè expetendum eſt: cuius deſiderium non vno modo eorum, qui per appetitum repræſentantur, expleuit,

Ioan. 4. *1. Tim. 2.*

A δι' ὧν ὁδοποιοῦσιν ἑαυτοῖς τὴν τῶν κακῶν ἀκολουθίαν, τοῖς ὑπεκκαύμασι τῆς ἀκολασίας τὴν τροφὴν ἐπαρτύοντες; αὕτη τοῦ ἀντικειμένου περὶ τῆς τροφῆς ἐστὶ συμβουλή, ταῦτα διὰ τοῦ πρὸς τοὺς λίθους βλέπειν, ἀντὶ τῆς νενομισμένης τοῦ ἄρτου χρήσεως ὑποτίθεται. ἀλλ' ὁ τῶν πειρασμῶν καθαιρέτης, οὐχὶ τὴν πεῖναν ἐξορίζει τῆς φύσεως, ὡς κακῶν αἰτίαν, ἀλλὰ τὴν περιεργίαν τὴν ἐκ συμβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου συνεισιοῦσαν τῇ χρείᾳ, μόνην ἀποπεμψάμενος, ἀφῆκεν τοῖς ἰδίοις ὅροις οἰκονομεῖσθαι τὴν φύσιν. ὥσπερ γὰρ οἱ διηθοῦντες τὸν οἶνον οὐκ ἀτιμάζουσιν αὐτοῦ τὸ χρήσιμον, διὰ τὴν καταμιχθεῖσαν B ἄχνην αὐτῷ· ἀλλὰ τῷ ἠθμῷ τὰ περιττὰ διακρίναντες, τὴν καθαρὰν τὴν χρῆσιν οὐκ ἀποβάλλουσιν· οὕτως ὁ θεωρητικός τε καὶ διακριτικὸς τῶν ἀλλοτρίων τῆς φύσεως λόγος, τῇ λεπτότητι τῆς ἀκριβοῦς θεωρίας, τὴν μὲν πεῖναν, ὡς συντηρητικὴν οὖσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν οὐκ ἐξώρισε· τὰς δὲ συμπλεχθείσας τῇ χρείᾳ περιεργίας, διήθησέ τε καὶ ἀπέρριψεν, εἰπὼν ἐκεῖνον εἰδέναι τρόφιμον ἄρτον ὃς τῷ ῥήματι τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν φύσιν ᾠκείωται. εἰ οὖν ἐπείνασεν ὁ Ἰησοῦς, μακαριστὸν ἂν εἴη τὸ πεινᾶν, ὅταν C κατὰ μίμησιν ἐκείνου ἐνεργῆται καὶ ἐν ἡμῖν. εἰ τοίνυν ἔγνωμεν τί ἐστιν οὗ πεινᾷ ὁ κύριος, γνωσόμεθα πάντως τοῦ μακαρισμοῦ τοῦ νῦν ἡμῖν προκειμένου τὴν δύναμιν. ποία οὖν ἐστιν ἡ βρῶσις, ἧς ὁ Ἰησοῦς τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἐπαισχύνεται; φησὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς μετὰ τὸν πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν διάλογον· ὅτι ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου· φανερὸν δὲ τοῦ πατρός ἐστι τὸ θέλημα, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. οὐκοῦν εἰ ἐκεῖνος ὀρέγεται τοῦ ἡμᾶς σωθῆναι, καὶ τροφὴ αὐτοῦ γίνεται D ἡ ἡμετέρα ζωή, μεμαθήκαμεν εἰς ὅτι χρηστὸν ἂν εἴη τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει. τί οὖν τοῦτό ἐστι; πεινάσωμεν τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν, διψήσωμεν τοῦ θείου θελήματος, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἡμᾶς σωθῆναι. πῶς οὖν ἐστι τὴν τοιαύτην ἡμῖν κατορθωθῆναι πεῖναν, νῦν παρὰ τοῦ μακαρισμοῦ μεμαθήκαμεν. ὁ γὰρ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ ποθήσας, εὗρε τὸ ἀληθῶς ὀρεκτόν· οὗ τὴν ἐπιθυμίαν οὐχ εἷς τρόπος τῶν κατὰ τὴν ὄρεξιν ἐνεργουμένων ἐπλήρωσεν.

A οὐ γὰρ μόνον ὡς βρῶσιν τὴν τῆς δικαιοσύνης μετουσίαν ἐπέθηκεν. ἡμιτελὴς γὰρ ἂν ἦν ἐπὶ ταύτης μόνης τῆς διαθέσεως στᾶσα ἡ ὄρεξις, νυνὶ δὲ καὶ πότιμον τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα τὸ ἔνθερμόν τε καὶ διακαὲς τῆς ἐπιθυμίας τῷ πάθει τῆς δίψης ἐνδείξηται. ξηροὶ γὰρ ὥσπερ τινὰ καὶ φλογώδεις ἐν τῷ καιρῷ τῆς δίψης γινόμενοι, ὡς θεραπείαν ἔχειν τῆς τοιαύτης διαθέσεως τὸ ποτὸν μεθ' ἡδονῆς προσφερόμεθα. ἐπεὶ οὖν μία μὲν τῷ γένει ἡ ὄρεξις ἐπὶ βρώσεώς τε καὶ πόσεως· διάφορος δὲ ἡ πρὸς ἑκάτερον τούτων διάθεσις, ὡς ἂν τὸ B ἀκρότατον τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπιθυμίας ὁ λόγος ἡμῖν νομοθετήσειε· μακαρίζει τοὺς τὰ δύο ταῦτα πρὸς τὴν δικαιοσύνην πάσχοντας, τὴν πεῖνάν τε καὶ τὴν δίψαν, ὡς ἱκανοῦ ὄντος τοῦ ποθουμένου πρὸς ἑκάτερον ἁρμοσθῆναι καταλλήλως τὴν ὄρεξιν, καὶ στερρὰν μὲν τῷ πεινῶντι γίνεσθαι τροφὴν, πότιμον δὲ τῷ διψητικῶς ἐφελκυσαμένῳ τὴν χάριν. μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. ἆρ' οὖν τὸ μὲν πρὸς τὴν δικαιοσύνην ὀρεκτικῶς ἔχειν μακαριστὸν, εἰ δέ C τις πρὸς τὴν σωφροσύνην, ἢ τὴν σοφίαν, ἢ τὴν φρόνησιν, ἢ εἴ τι ἄλλο τῆς ἀρετῆς εἶδός ἐστιν, ὁμοίως ἔχει, τοῦτον οὐ μακαρίζει ὁ λόγος; ἀλλὰ τοιοῦτόν τινα τάχα νοῦν τὸ λεγόμενον ἔχει. ἓν τῶν κατ' ἀρετὴν νοουμένων, ἡ δικαιοσύνη ἐστί. συνήθως δὲ πολλάκις ἡ θεία γραφὴ διὰ τῆς τοῦ μέρους μνήμης, περιλαμβάνει τὸ ὅλον· ὡς ὅταν τὴν θείαν φύσιν δι' ὀνομάτων τινῶν ἑρμηνεύῃ. λέγει γάρ· ἐγὼ κύριος ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἡ προφητεία· τοῦτό μοι ὄνομα αἰώνιον καὶ μνημόσυνον γενεαῖς γενεῶν, καὶ D πάλιν ἑτέρωθί φησιν· ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. καὶ ἐν ἑτέρῳ· ὅτι ἐλεήμων εἰμί. καὶ μυρίοις ἄλλοις ὀνόμασι τοῖς τὸ ὑψηλόν τι καὶ θεοπρεπὲς διασημαίνουσιν, οἶδεν ὀνομάζειν αὐτὸν ἡ ἁγία γραφὴ, ὥστε διὰ τούτων μαθεῖν ἀκριβῶς, ὅτι ὅταν ἕν τι εἴπῃ πᾶς ὁ τῶν ὀνομάτων κατάλογος κατὰ τὸ σιωπώμενον τῷ ἑνὶ συνεκφωνεῖται. οὐ γὰρ ἐνδέχεται, ἐὰν κύριος λέγηται, μὴ καὶ τὰ ἄλλα εἶναι· ἀλλὰ πάντα δι' ἑνὸς ὀνόματος ὀνομάζεται. διὰ τούτων οὖν μεμαθήκαμεν, ὅτι διὰ μέρους τινὸς πολλὰ περιλαμβάνειν οἶδεν ὁ θεόπνευστος λόγος. οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα

non enim ſolum tanquam cibum iuſtitiæ vſum propoſuit. Semiperfectus enim eſſet, ſi in hac ſola affectione conſiſteret appetitus: nunc autem etiam potabile hoc bonum fecit, vt ardorem & feruorem cupiditatis per ſitis affectionem indicaret. Cùm enim in tempore ſitis aridi quodammodo fiamus & ardentes, pro remedio eiuſmodi affectionis potum ſumimus cum voluptate. Quoniam igitur vnus quidem genere ipſo cibi pariter & potionis appetitus eſt: diuerſa verò ad vtrumque horum affectio eſt: vt ſummum nobis & extremum boni deſiderium præſcriberet, beatos iudicat eos, qui duobus his affectibus fame pariter, & ſiti ad iuſtitiam mouentur: quaſi ſatis idoneum ſit id quod deſideratur, vt ſe vtrique appetitui inuicem accommodet, atque eſurienti quidem nutrimentum ſolidum, cum ſiti verò gratiam ad ſe attrahenti potabile exiſtat. *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.* Matth. 5. Nunquid ergo iuſtitiam quidem expetere beatum iudicandum eſt; ſed ſi quis erga temperantiam, continentiam, ſobrietatem, aut ſapientiam, aut prudentiam, aut ſi qua alia virtutis ſpecies eſt, ſimiliter affectus eſt, hunc Verbum beatum non iudicat? Verùm talem forſitan quod dicitur, ſententiam in ſe continet. Vnum ex iis, quæ per virtutem intelliguntur, iuſtitia eſt. Pro conſuetudine autem id ſæpè diuina ſcriptura habet, vt facta mentione partis, totum comprehendat: vt cùm diuinam naturam per aliqua nomina deſignat. Dicit enim tanquam ex perſona Dei Propheta: Ego Dominus, hoc mihi nomen æternum: & memoriale generationum generationibus: & rurſus in alio loco ait, Ego ſum, qui ſum: & in alio, Miſericors ſum: & ſexcentis aliis nominibus id quod & altum & auguſtum eſt ſignificantibus, ſolet Deum ſancta ſcriptura nominare, vt per hæc certò ſciamus, quòd cùm vnum aliquod edat, tota nominum congeries tacitè cum vno ſimul exprimatur. Non enim conceditur, nec probabile eſt, ſi Dominus dicatur, eum, nõ etiam reliqua eſſe: ſed omnia per vnũ nomẽ exprimuntur. Per hæc igitur didicimus, quòd per partem aliquã multa cõplecti ſoleat diuinitùs prodita ſcriptura. Ergo cùm etiã hic

Eſa. 42. Exod. 3. Ibid. 33.

Verbum dixiſſet, iuſtitiam iis, qui beatè eſuriant, propoſitam eſſe, per hanc, omnem virtutis ſpeciem deſignat, vt ex æquo beatus ſit, qui & prudentiam, & fortitudinem, & ſobrietatem, continentiam, frugalitatem, & ſi quid aliud per eandem virtutis definitionem percipitur & comprehenditur, eſuriat. Neque enim fieri poteſt, vt vna aliqua virtutis ſpecies à reliquis diſiuncta, ipſa per ſe virtus perfecta ſit. Nam cum quo non ſimul aliquid conſideratur eorum, quæ per bonum intelliguntur, omnino neceſſe eſt, vt contrarium in eo locum habeat: opponitur autem continentiæ quidem & frugalitati luxuria atque incontinentia: prudentiæ verò ſtultitia, & cuiuſque eorum quæ in meliorem partem accipiuntur, prorſus eſt aliquid, quod ex contrario intelligatur. Si igitur non omnia cum iuſtitia conſiderarentur, fieri non poſſet, vt quod relinqueretur, bonum eſſet: non enim aliquis dixerit ſtultam iuſtitiam, aut audacem, aut incontinentem, aut aliud quicquam eorum, quæ per vitioſitatem conſiderantur & intelliguntur. Quod ſi ratio iuſtitiæ ab omnibus, quæcumque in peiorem partem accipiuntur, vacua, pura atque integra eſt, vniuerſum in ſe bonum planè complexa eſt: bonum autem eſt, quidquid per virtutem conſideratur & intelligitur. Ergo omnis virtus hîc nomine iuſtitiæ ſignificatur: quam eſurientes & ſitientes Verbum, beatos iudicat, ſatietatem eorum quæ expetuntur, promittens. Beati enim, inquit, eſurientes & ſitientes iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. *Matth. 5.* Quod autem dicitur eiuſmodi quandam ſententiam continere videtur. Nihil earum rerum quibus voluptatis gratia ſtudetur in hoc ſæculo, operam dantibus ſatietatem affert, ſed, vt alicubi per ænigmata atque inuolucra verborum ſapientia dicit, Dolium perforatum eſt occupatio circa voluptates: quò ſemper ſedulo infundentes, irritum & inexplicabilem quendam infinitumque laborem oſtentant, qui his rebus ſtudent, ſemper quidē aliquid in fundū cupiditatis infundentes, ac quicquid ad voluptatē facit, ſuperinijciētes, ad ſatietatem verò cupiditatem non deducētes. Quis animaduertit ad auaritiæ terminum peruentum eſſe per id, quòd acceſſerit auaris id quod quærebant? quis honoris inſana cupidine captus, ambitionis finem fecit, aſſequutus ea, quæ expetebat?

A τὴν δικαιοσύνην τοῖς μακαρίως πεινῶσι προκεῖσθαι ὁ λόγος εἰπών, πᾶν εἶδος ἀρετῆς, διὰ ταύτης ἀποσημαίνει, ὡς ἐπίσης μακάριον εἶναι τὸν καὶ φρόνησιν, καὶ ἀνδρείαν, καὶ σωφροσύνην πεινῶντα, καὶ εἴ τι ἕτερον ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀρετῆς λόγῳ καταλαμβάνεται. Οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν ἕν τι τῆς ἀρετῆς εἶδος τῶν λοιπῶν διεζευγμένον, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τελείαν τὴν ἀρετὴν εἶναι. ᾧ γὰρ ἂν μὴ συνθεωρῆταί τι τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων, ἀνάγκη πᾶσα τὸ ἀντιδιαστελλόμενον ἐπ' αὐτοῦ χώραν ἔχειν· ἀντιδιέστηκε δὲ τῇ σωφροσύνῃ μὲν τὸ ἀκόλαστον· τῇ φρονήσει δὲ ἡ ἀφροσύνη, καὶ ἑκάστῳ τῶν B πρὸς τὸ κρεῖττον ὑπειλημμένων ἐστί τι πάντως τὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενον. Εἰ οὖν μὴ πάντα τῇ δικαιοσύνῃ συνθεωροῖτο, ἀμήχανον ἂν εἴη τὸ λειπόμενον ἀγαθὸν εἶναι. Οὐκ ἂν γάρ τις εἴποι ἄφρονα δικαιοσύνην, ἢ θρασεῖαν, ἢ ἀκόλαστον, ἢ ἄλλό τι τῶν ἐν κακίᾳ θεωρουμένων. Εἰ δὲ παντὸς τοῦ χείρονος ἀμιγὴς ὁ τῆς δικαιοσύνης λόγος ἐστίν, ἅπαν ἐν ἑαυτῷ πάντως τὸ ἀγαθὸν περιείληφεν· ἀγαθὸν δὲ πᾶν τὸ κατ' ἀρετὴν θεωρούμενον. Οὐκοῦν πᾶσα ἀρετὴ τῷ ὀνόματι τῆς δικαιοσύνης ἐνταῦθα διασημαίνεται· ἧς τοὺς πεινῶν- C τάς τε καὶ διψῶντας μακαρίζει ὁ λόγος, τὴν πλησμονὴν αὐτοῖς τῶν ἐπιθυμουμένων ἐπαγγελλόμενος. μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτόν μοι τινὰ νοῦν ἔχειν δοκεῖ. Οὐδὲν τῶν καθ' ἡδονὴν ἐν τῷ βίῳ σπουδαζομένων πλήσμιον γίνεται τοῖς σπουδάζουσιν, ἀλλά, καθώς φησί που δι' αἰνίγματος ἡ Σοφία, πίθος τετρημένος ἐστὶν ἡ περὶ τὰς ἡδονὰς ἀσχολία· ᾧ πάντοτε κατὰ σπουδὴν ἐπαντλοῦντες, ἀπλήρωτόν τινα καὶ D ἀνήνυτον ἐπιδείκνυνται κόπον οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες, ἐγχέοντες μὲν ἀεί τι τῷ βυθῷ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ τὸ πρὸς ἡδονὴν ἐπεμβάλλοντες, εἰς κόρον δὲ τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἄγοντες. τίς ἔγνω τῆς φιλαργυρίας ὅρον, διὰ τὸ προσγενέσθαι τοῖς φιλαργυροῦσι τὸ σπουδαζόμενον; τίς δοξομανῶν ἔληξεν, ἐν ᾧ τυχεῖν ὧν ἐσπούδαζεν;

ὁ δὲ τὴν ἡδονὴν ἐκπλήσας ἐν ἀκροάμασιν ἢ θεάμασιν, ἢ τῇ περὶ γαστέρα καὶ μετὰ γαστέρα μανίᾳ καὶ λύσσῃ· τί εὗρεν ἐκ τῆς ἀπολαύσεως αὐτῷ ταύτης περιγινόμενον; οὐ πάσης ἡδονῆς εἶδος τῆς διὰ σώματος ἐκπληρουμένης ὁμοῦ τε προσπελάσαι παρίπταται; οὐδὲ πρὸς τὸ βραχύτατον τοῖς ἁψαμένοις αὐτῆς παραμενούσης; τοῦτο τοίνυν τὸ ὑψηλὸν δόγμα παρὰ τοῦ κυρίου μανθάνομεν, ὅτι μόνη ἡ κατ' ἀρετὴν ἡμῖν ἐγγινομένη σπουδὴ πάγιόν τι ἐστὶ καὶ ἐνυπόστατον. ὁ γάρ τι τῶν ὑψηλῶν κατορθώσας, οἷον σωφροσύνην, ἢ μετριότητα, ἢ τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβειαν, ἢ ἄλλο τι τῶν ὑψηλῶν τε καὶ εὐαγγελικῶν διδαγμάτων, οὐ πρόσκαιρον ἐφ' ἑκάστῳ τῶν κατορθωμάτων καὶ ἄστατον τὴν εὐφροσύνην ἔχει, ἀλλ' ἐνιδρυμένην καὶ διαμένουσαν, καὶ παντὶ συμπαρατεινομένην τῷ τῆς ζωῆς διαστήματι. διὰ τί; ὅτι ταῦτα μὲν ἔξεστι διαπαντὸς ἐνεργεῖν, καὶ οὐδείς ἐστι καιρὸς ἐν παντὶ τῷ τῆς ζωῆς διαστήματι, ὃ ἀγαθῆς κόρον ἐμποιεῖ ἐνεργείας. ἥτε γὰρ σωφροσύνη καὶ ἡ καθαρότης, καὶ τὸ ἐν παντὶ ἀγαθῷ ἀμετάπτωτον, καὶ τὸ πρὸς τὸ κακὸν ἀκοινώνητον ἀεὶ ἐνεργεῖται, ἕως ἄν τις πρὸς ἀρετὴν βλέπῃ, καὶ συμπαρατεινομένην ἔχει τῇ ἐνεργείᾳ τὴν εὐφροσύνην. ἐπὶ δὲ τῶν ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις ἐγκεχυμένων, κἂν διαπαντὸς αὐτοῖς ἡ ψυχὴ βλέπῃ πρὸς τὸ ἀκόλαστον, ἀλλ' οὐκ ἀεὶ τὸ ἥδεσθαι πάρεστιν. τήν τε γὰρ περὶ τὴν βρῶσιν λιχνείαν ὁ κόρος ἔστησεν, καὶ ἡ τοῦ πίνοντος ἡδονὴ συγκατεσβέσθη τῇ δίψῃ, καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ χρόνου τινὸς χρῄζει καὶ διαλείμματος, ὥστε μεταξὺ ἀπὸ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς πλησμονῆς, πάλιν ἀνακληθῆναι τὴν τοῦ ἡδύνοντος ὄρεξιν. ἡ δὲ τῆς ἀρετῆς κτῆσις, οἷς ἂν ἅπαξ βεβαίως ἐνιδρυθῇ, οὐ χρόνῳ μετρεῖται, οὔτε κόρῳ περιορίζεται· ἀλλὰ πάντοτε τοῖς κατ' αὐτὴν ζῶσιν ἀκραιφνῆ τε καὶ νεαρὰν, καὶ ἀκμάζουσαν τῶν ἰδίων ἀγαθῶν παρέχει τὴν αἴσθησιν. διὸ τοῖς ταῦτα πεινῶσιν, ὁ Θεὸς λόγος τὴν πλησμονὴν ἐπαγγέλλεται· πλησμονὴν ἐξάπτουσαν κόρῳ τὴν ὄρεξιν, οὐκ ἀμβλύνουσαν. τοῦτο οὖν ἐστιν, ὃ διδάσκει ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ τῶν νοημάτων ὄρους διαλεγόμενος,

A iam verò qui voluptatem expleuit acroamatibus ſpectaculiſve, aut inanis & furioſis ventris ſtudiis, aut iis rebus ſectandis, quæ ventrem plenum conſequi ſolent: quid ſibi ex eo, quòd his rebus frui atque potiri licuit, ſupereſſe deprehendit? An non omnis voluptatis ſpecies, quæ corpore percipitur, ſimul atque appropinquauit, præteruolat? ne breuiſſimum quidem tempus apud eos, qui illam attigerint, manens? Hanc igitur ſublimem, certam ſtabilemque ſententiam à Domino diſcimus, quòd ſolum virtutis ſtudium in nobis exiſtens
B ſtabilis, fixa, firma, conſiſtenſque quædam res ſit. Nam qui aliquid ex rebus ſublimibus aſſequutus eſt, verbi gratia, continentiam, temperantiam, modeſtiam aut moderationem, aut pietatem erga numen diuinum, aut aliam quampiam ex ſublimibus pariter & Euangelicis doctrinis, non tranſitoriam & temporariam ob vnumquodq; eorum, quæ conſequutus eſt, & inſtabilem lætitiam habet, ſed conſtantem, permanentem, & omni ſpatio vitæ durantem. Quare? quia hæc quidem ſemper licet agere, ac nullum eſt temporis punctum in omni
C vitæ ſpatio, quod bonæ actionis ingeneret ſatietatem. Nam & continentia & puritas animi, & in omni bono conſtantia, & vitatio mali, donec aliquis virtutem ſibi propoſitam habet, ſemper exercentur, & vnà cum actione & exercitatione ſeſe producentem & durantem lætitiam habent. In iis autem, qui abſurdis cupiditatibus ardent, etiamſi ſemper anima eorum ſpectet laſciuiam & incontinentiam, attamen non ſemper gaudere licet. Nam & auiditatem cibi immoderatam ſatietas ſiſtit, & bibentis voluptas vnà cum ſiti extinguitur, cæteraque ad eundem modum & tempore aliquo opus habent, & interuallo, vt extinctus à voluptate & ſatieta-
D te rurſus reuocetur eius, quod delectat & placet, appetitus. Ac virtutis poſſeſſio quibuſcumque ſemel firmiter inſederit, non temporis ſubiacet menſuræ, non ſatietate terminatur: ſed ſemper purum, ſyncerumque & recentem, & vigentem ſecundum ſe viuētibus ſenſum ſuorum bonorum præbet. Quamobrem iis qui hæc eſuriunt, Deus Verbum expletionem promittit: expletionem, inquam, quæ ſatietate accēdat, non hebetet appetitum. Hoc igitur eſt, quod docet ab excelſo intellectuū monte ſermocinans,

nempe, vt ad nullam eiuſmodi rem, cu-
piditatem noſtram applicemus, cuius
nullus expetentibus propoſitus eſt finis,
in quibus & vanum, & inutile ſtudium
eſt: quemadmodum in iis, qui verticem
vmbræ ſuæ curſu inſequuntur, quorum
curſus fertur in infinitum, & inexplica-
bile, eò ſemper celeriter elabente, eo
quod petitur, quò curſus inſequentis
contendit: ſed vt ad eas res appetitum
conuertamus, in quibus per ſtudium
certa poſſeſſio ſtudenti acquiritur. Nam
qui ad virtutem aſpirat, rem propriam
acquirit, bonum quod expetiuit, in ſeſe
cernēs. Beatus eſt igitur, qui eſurit con-
tinentiam: implebitur enim puritate.
Repletio autem, ſicut dictum eſt, non
auerſationem & faſtidium, ſed inten-
tionem & vehementiam efficit appeti-
tus, & ex æquo vtraque ſimul inter ſeſe
augentur. Nam & ſtudium & affectio-
nem virtutis rei affectatæ acquiſitio
conſequitur: & innatam bonum aſſi-
duam perpetuamque lætitiam ſimul in
animam infert. Talis enim huius boni
natura eſt, vt non in præſentia modò
fruentem demulceat atque delectet,
ſed in omnibus temporis partibus læti-
tiam repræſentet. Nam & vitæ rectè
tranſactæ memoria, eum, qui id aſſe-
quutus ſit? & præſens vita, dum per
virtutem tranſigitur & expectatio retri-
butionis & remunerationis delectat,
quam remuneratione᷑ non aliam quan-
dam eſſe puto, quàm ipſam rurſus vir-
tutem, quę & opus rectè facientium eſt,
& præmium rectè factorum exiſtit. Cæ-
terùm ſi etiam aliquem audacem attin-
gere ſermonem oportet: forſitan per
virtutis & iuſtitiæ mentionem ſeipſum
audientium appetitui proponere mihi
Dominus videtur: qui factus eſt nobis
1.Cor.1. ſapientia à Deo, & iuſtitia, & ſanctifi-
catio, & redemptio, quinetiam panis de
cœlo deſcendens, & aqua viuens: quam
ſitire ſeſe Dauid in quodam Pſalmo
confitetur, hunc beatum affectum ani-
Pſal.41. mæ Deo offerens his verbis: Sitiuit a-
nima mea ad Deum illum validum, vi-
uentem, quando veniam & apparebo in
conſpectu Dei? Qui Dauid mihi vide-
tur virtute ſpiritus has magnificas Do-
mini doctrinas iam antè edoctus, etiam
expletionem eiuſmodi appetitus ſibi
prædixiſſe. Ego enim, inquit, in iuſtitia

A τὸ μηδενὶ τοιούτῳ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν προσα-
βάλλειν, οὗ μηδὲν παρέχεται τοῖς σπουδάζουσι
πέρας, ἐν οἷς ματαία τε καὶ ἀνόνητός ἐστιν ἡ
σπουδή· καθάπερ τοῖς τῇ κορυφῇ τῆς ἑαυτῶν
σκιᾶς ἐπιτρέχουσιν, οἷς ὁ δρόμος ἐπὶ τὸ ἀνή-
νυτον φέρεται, εἰς ἐκεῖνο ἀεὶ ταχέως τοῦ διω-
κομένου ὑπεξιόντος τῷ ἐπιτρέχοντι· ἀλλ' ἐ-
κεῖ τρέψαι τὴν ὄρεξιν, ἐν οἷς ἡ σπουδὴ κτῆ-
μα τοῦ σπουδάζοντος γίνεται. ὁ γὰρ τῆς ἀρετῆς
ἐπιθυμήσας, κτῆμα ἴδιον ποιεῖται τὸ ἀγαθὸν,
ἐν ἑαυτῷ βλέπων ὃ ἐπεθύμησε. μακάριος
οὖν ὁ πεινάσας τὴν σωφροσύνην· ἐμπλη-
B σθήσεται γὰρ τῆς καθαρότητος. ἡ δὲ πλησμονὴ,
καθὼς εἴρηται, οὐκ ἀποστροφὴν, ἀλλ' ἐπίτα-
σιν ποιεῖ τῆς ὀρέξεως, καὶ συναύξεται ἀλλή-
λοις κατὰ τὸ ἴσον ἀμφότερα. ὅτε γὰρ ἐπιθυμίᾳ
τῆς ἀρετῆς ἡ τοῦ ἐπιθυμηθέντος κτῆσις ἐπη-
κολούθησε· καὶ τὸ ἐγγενόμενον ἀγαθὸν ἄπαυστον
τὴν εὐφροσύνην τῇ ψυχῇ συνεισήνεγκε. τοι-
αύτη γάρ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου φύσις ἐστὶν, ὡς
μὴ ἐν τῷ παρόντι μόνον καταγλυκαίνειν τὸν
ἀπολαύοντα, ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς τοῦ χρόνου μέ-
ρεσιν ἐνεργὸν παρέχειν τὴν εὐφροσύνην. καὶ γὰρ
ἡ μνήμη τῶν ὀρθῶς βεβιωμένων· εὐφραίνει τὸν
C κατορθώσαντα· καὶ ἡ ἐν τῷ παρόντι ζωὴ, ὅ-
ταν δι' ἀρετῆς διεξάγηται, καὶ ἡ τῆς ἀντιδό-
σεως προσδοκία, ἣν οὐκ ἄλλην εἶναί τινα ὑ-
πολαμβάνω, ἢ αὐτὴν πάλιν τὴν ἀρετὴν, ἣ
καὶ ἔργον ἐστὶ τῶν κατορθούντων, καὶ γέρας ἐ-
πὶ τοῖς κατορθώμασι γίνεται. Εἰ δὲ χρή τινος
καὶ τολμηροῦ καθάψασθαι λόγου· δοκεῖ τά-
χα μοι διὰ τοῦ κατὰ τὴν ἀρετήν τε καὶ δι-
καιοσύνην λόγου ἑαυτὸν προτιθέναι τῇ ὀρέξει
τῶν ἀκουόντων ὁ κύριος· ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σο-
φία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἁγιασμὸς,
καὶ ἀπολύτρωσις, ἀλλὰ καὶ ἄρτος ἐξ οὐρα-
D νοῦ καταβαίνων, καὶ ὕδωρ ζῶν· οὗ διψῆν ὁμο-
λογεῖ Δαβὶδ ἔν τινι ψαλμῳδίᾳ, τὸ μακαρι-
στὸν τοῦτο τῆς ψυχῆς πάθος τῷ Θεῷ προσφέ-
ρων, ἐν οἷς φησίν· ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς
τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν, τὸν ζῶντα, πότε ἥξω καὶ
ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; ὅς μοι
δοκεῖ τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος προπαιδευ-
θεὶς τὰ μεγαλοφυῆ ταῦτα τοῦ κυρίου διδάγμα-
τα, καὶ τὴν πλησμονὴν τῆς τοιαύτης ὀρέξεως ἑαυ-
τῷ προειπεῖν. ἐγὼ γάρ, φησιν, ἐν δικαιοσύνῃ

ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου, χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου. αὕτη τοίνυν ἐστὶ κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον ἡ ἀληθὴς ἀρετὴ, τὸ ἀμιγὲς τοῦ χείρονος ἀγαθὸν, περὶ ὃ πᾶν νόημα τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων καταλαμβάνεται. αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος, ἡ τοὺς οὐρανοὺς καλύψασα ἀρετὴ, καθὼς ὁ Ἀμβακοὺμ διεξέρχεται, καὶ καλῶς οἱ ταύτην τοῦ Θεοῦ τὴν δικαιοσύνην πεινῶντες, ἐμακαρίσθησαν. τῷ ὄντι γὰρ ὁ γευσάμενος τοῦ κυρίου, καθὼς ἡ ψαλμῳδία λέγει, τουτέστιν, ὁ ἐν ἑαυτῷ δεξάμενος τὸν Θεὸν, πλήρης γίνεται οὗ ἐδίψησέ τε καὶ ἐπείνασεν, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ εἰπόντος· ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, τοῦ ἁγίου πνεύματος δηλονότι προενοικήσαντος· οὕτω μοι δοκεῖ καὶ Παῦλος ὁ μέγας ὁ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων καρπῶν τῶν ἐκ τοῦ παραδείσου ἀπογευσάμενος, καὶ πλήρης ὢν ἐγεύσατο εἶναι, καὶ ἀεὶ πεινᾶν. καὶ γὰρ πεπληρῶσθαι τοῦ ποθουμένου ὁμολογεῖ λέγων· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς, καὶ ὡς πεινῶν ἀεὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεται λέγων· οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι, τρέχω δὲ ἵνα καταλάβω. δεδόσθω γὰρ ἡμῖν κατ' ἐξουσίαν ὑποθετικῶς εἰπεῖν τι λέγειν, ὃ ἡ φύσις οὐκ ἔχει. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς βρώσεως, εἰ μηδὲν περιττωματικῶς τῶν εἰς τροφὴν λαμβανομένων ἐξεποιεῖτο, ἀλλὰ τὸ ὅλον εἰς προσθήκην τοῦ σωματικοῦ ὕψους ἀνελαμβάνετο, εἰς πολὺ ἂν ὕψος ἐπήρθη τὰ σώματα, τῆς καθ' ἡμέραν τροφῆς δι' ἑαυτῆς ἐπαυξούσης τὸ μέγεθος· οὕτως ἡ δικαιοσύνη ἐκείνη, καὶ πᾶσα ἡ μετ' αὐτῆς ἀρετὴ, ἐπειδὴ οὐκ ἐκποιεῖται ἐσθιομένη κατὰ τὸν νοητὸν τῆς βρώσεως τρόπον, ὑψηλοτέρους ἀεὶ ποιεῖ δι' ἑαυτῆς τοὺς μετέχοντας, πάντοτε τῇ παρ' ἑαυτῆς προσθήκῃ τὸ μέγεθος αὔξουσα. οὐκοῦν εἰ νενόηται ἡμῖν ἡ μακαριστὴ πεῖνα, πᾶσαν τὴν ἀπὸ κακίας πλησμονὴν ἐμέσαντες, πεινάσωμεν τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ἵνα καὶ εἰς πλησμονὴν αὐτῆς ἔλθωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A apparebo in conſpectu tuo, ſatiabor videndo gloriam tuam. Hæc igitur, vt mea quidem opinio fert, vera virtus eſt, bonum quod cum malo permixtũ non eſt: circa quod omnis intellectus corũ, quæ in præſtantiorem partem accipiuntur, deprehenditur & percipitur, ipſe Deus Verbum, virtus quæ cœlos texit, vt Ambacum exponit, ac rectè qui hanc Dei iuſtitiam eſuriunt, beati iudicantur. Nam reuera, qui Dominum guſtauit, vt pſalmodia dicit: hoc eſt, qui in ſeſe Deum recepit, expletur eo, quod & ſitiuit, & eſuriuit, iuxta promiſſionem *Pſal. 16.*
B eius, qui dixit: Ego & pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus, videlicet, Spiritu ſancto prius inhabitante. Ita mihi videtur etiam magnus ille Paulus, qui arcanos illos paradiſi fructus deguſtauit, & plenus eorum, quæ guſtauit, & ſemper eſuriens eſſe. Etenim repletum ſe eſſe eius, quod deſiderabatur, fatetur, dum dicit: Viuit autem in me Chriſtus, & tanquam eſuriens, ſemper præteritis omiſſis ad vlteriora aſpirat, dum dicit: Non quòd iam ceperim, aut iam perfectus ſim: curro autem, vt aſſequar, & comprehendam. Detur enim *Ioan. 4.* *Gal. 2.* *Philip. 3.*
C nobis, vt ad arbitrium noſtrum aliquid exempli gratia eſſe dicamus, quod in rerum natura non habetur. Quemadmodum enim in ſenſibili cibo, ſi nihil eorum, quæ nutrimenti cauſa ſumuntur, pro excremento eijceretur, ſed totum ad adiectionem corporeæ proceritatis aſſumeretur, quotidiano nutrimento per ſeſe adaugente magnitudinem, in multam proceritatem corpora excreſcerent & attollerentur: itidem illa iuſtitia, & omnis vnà cũ ea virtus, quoniam ſecundum eum, qui mente percipitur, in cibi modum comeſta non egeritur, altiores ſemper per ſeſe participantes
D efficit, ſui ſemper adiectione magnitudinem augens. Quocirca ſi à nobis intellecta eſt illa beata fames, omni vitioſitatis redundãtia per vomitum reiecta, eſuriamus iuſtitiam Dei, vt etiam ad expletionem & ſatietatem eius perueniamus, per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

A

DE BEATITVDINIBVS,

Oratio V.

Beati miſericordes: Quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.

Gen. 28. FORSITAN aliquid tale eſt id, quod per quãdam viſionẽ Iacob per ænigma edoctus eſt, cum ſcalam à terra ad altitudinem cœli pertinẽtem, & Deum ſuper ea ſtantem vidiſſet, quale nimirũ nunc etiam nobis doctrina beatitudinum facit, quæ ſemper ad ſublimiores intellectus per eam aſcendentes erigit & extollit. Nam & illic opinor vitam cum virtute coniũctam patriarchæ per ſpeciem ſcalæ effingi atque informari, vt & ipſe diſceret, & poſteris traderet, quòd aliter ad Deum erigi atq; extolli non licet, niſi quis ſem per ſuperna contueatur ac ſpectet, & ſublimium rerum deſiderio continenti teneatur, vt non contentus ſit in iis, quæ rectè iam fecerit, & conſequutus ſit, manere, ſed in damno ponat, ſi ſuperiora non attingat & aſſequatur. Et hic igitur aliarum alias excipientium beatitudinum altitudo efficit, vt ipſi Deo appropinquetur, qui verè beatus, & ſuper omnẽ beatitudinem cõſtitutus & firmatus eſt. Prorſus autem, vt ſapienti per ſapientiam, & per puritatem puro appropinquamus, ita beato quoque per viam beatitudinum conciliamur. Dei enim reuera propria beatitudo eſt: quamobrem etiam Iacob ſuper eiuſmodi ſcalam Deum ſtetiſſe narrauit. Igitur participatio beatitudinum nihil eſt aliud, niſi Deitatis communicatio: ad quam per ea, quæ dicuntur, Dominus nos ſubducit. Videtur ergo mihi per eam, quæ ad conſequentiam propoſita eſt, beatitudinis expoſitionem, aliquo modo Deum facere eum, qui & audiat & intelligat ſermonem. *Beati enim*, inquit, *miſericordes,*
Matth. 5. *quoniam ipſi miſericordiã conſequentur*. Scio in multis locis diuinæ ſcripturæ, nomine

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ Ε.

Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

B ΤΑΧΑ τι τοιοῦτόν ἐστιν, ὃ διὰ τῆς ὀπτασίας ὁ Ἰακὼβ δι' αἰνίγματος ἐπαιδεύθη, κλίμακα ἰδὼν ἀπὸ γῆς ἐπὶ τὸ οὐράνιον ὕψος διήκουσαν, καὶ τὸν Θεὸν ἐπ' αὐτῆς ἐστηριγμένον, οἷον δὴ νῦν καὶ ἡμῖν ἡ διὰ τῶν μακαρισμῶν διδασκαλία ποιεῖ, ἀεὶ πρὸς τὰ ὑψηλότερα τῶν νοημάτων τοὺς δι' αὐτῆς ἀνιόντας ἐπαίρουσα. καὶ γὰρ ἐκεῖ τοῦ πατριάρχου τὸν κατ' ἀρετὴν οἶμαι βίον τῷ εἴδει τῆς κλίμακος διατυποῦσθαι, ὡς ἂν αὐτός τε μάθοι
C καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ὑφηγήσαιτο, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως πρὸς τὸν Θεὸν ὑψωθῆναι, μὴ ἀεὶ πρὸς τὰ ἄνω βλέποντα, καὶ τὴν τῶν ὑψηλῶν ἐπιθυμίαν ἄληκτον ἔχοντα, ὡς μὴ ἀγαπᾶν ἐπὶ τῶν ἤδη κατορθωθέντων μένειν, ἀλλὰ ζημίαν ποιεῖσθαι, εἰ τοῦ ὑπερκειμένου μὴ ἅψαιτο. καὶ ἐνταῦθα οὖν ὕψος τῶν ἐπ' ἀλλήλων μακαρισμῶν αὐτῷ προσεγγίζειν τῷ Θεῷ παρασκευάζει, τῷ ἀληθῶς μακαρίῳ, καὶ πάσης ἐπεστηριγμένῳ μακαριότητος. πάντως δὲ, ὡς τῷ σοφῷ διὰ σοφίας, καὶ διὰ καθαρότητος τῷ καθαρῷ προσεγγίζομεν, οὕτω καὶ τῷ μακαρίῳ
D διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν μακαρισμῶν οἰκειούμεθα. Θεοῦ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἴδιον ἡ μακαριότης ἐστί· διὸ καὶ ἐπεστηρίχθαι τῇ τοιαύτῃ κλίμακι ὁ Ἰακὼβ τὸν Θεὸν διηγήσατο. ἡ οὖν τῶν μακαρισμῶν μετουσία οὐδὲν ἄλλο, εἰ μὴ θεότητος κοινωνία ἐστὶν, πρὸς ἣν ἡμᾶς ἀνάγει διὰ τῶν λεγομένων ὁ κύριος. δοκεῖ οὖν μοι θεοποιεῖν τρόπον τινὰ διὰ τῆς εἰς τὸ ἀκόλουθον προκειμένης τοῦ μακαρισμοῦ ὑφηγήσεως, τὸν ἀκούοντά τε καὶ συνιέντα τοῦ λόγου. μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. οἶδα πολλαχοῦ τῆς θείας γραφῆς, τῷ ὀνόματι τοῦ

A ἐλεήμονος τοὺς ἁγίους ἄνδρας τὴν θείαν δύναμιν προσκαλουμένους· οὕτως ὁ Δαβὶδ ἐν ταῖς ὑμνῳδίαις· οὕτως Ἰωνᾶς ἐν τῇ καθ' ἑαυτὸν προφητείᾳ· οὕτως ὁ μέγας Μωϋσῆς ἐν πολλοῖς τῆς νομοθεσίας κατονομάζει τὸ θεῖον. Εἰ οὖν πρέπουσα τῷ Θεῷ ἡ προσηγορία τοῦ ἐλεήμονος· τί ἄλλο ἢ οὐχὶ Θεόν σε προσκαλεῖται γενέσθαι ὁ λόγος, οἱονεὶ μορφωθέντα τῷ τῆς θεότητος ἰδιώματι; εἰ γὰρ ἐλεήμων ὁ Θεὸς παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ὀνομάζεται· τὸ δὲ ἀληθῶς μακάριον, ἡ θεότης ἐστί· φανερὸν ἂν εἴη τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας νοούμενον, ὅτι κἂν ἄνθρωπός
B τις ἂν ἐλεήμων γένηται, τῆς θείας ἀξιοῦται μακαριότητος, ἐν ἐκείνῳ γενόμενος, ᾧ τὸ θεῖον κατονομάζεται. ἐλεήμων ὁ κύριος καὶ δίκαιος, καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλεεῖ. πῶς οὖν οὐ μακάριον ἐκεῖνο κληθῆναι καὶ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, ὅπερ ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ ποιεῖν ὀνομάζεται; ἀλλὰ τὸ μὲν ζηλοῦν τὰ μείζονα τῶν χαρισμάτων, συμβουλεύει διὰ τῶν ἰδίων λόγων καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος· ἡμῖν δὲ σκοπός ἐστιν, οὐχ ὅπως ἀναπεισθείημεν τῶν καλῶν ὀρέγεσθαι· τοῦτο γὰρ αὐτομάτως ἔγκειται τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τὸ πρὸς
C τὸ καλὸν ἐπιρρεπῶς ἔχειν· ἀλλ' ὅπως ἂν μὴ ἁμαρτοίημεν τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως. ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα τῷ μέρει πλημμελεῖται ἡμῶν ἡ ζωὴ, ἐν τῷ μὴ δύνασθαι ἀκριβῶς συνιέναι τί τὸ φύσει καλὸν, καὶ τί τὸ δι' ἀπάτης τοιοῦτον ὑπονοούμενον. εἰ γὰρ γυμνὴ προέκειτο ἡ κακία τῷ βίῳ, καὶ μὴ τινὶ καλοῦ φαντασίᾳ περικεχρωσμένη, οὐκ ἂν ηὐτομόλησαν πρὸς αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι. οὐκοῦν συνέσεως ἡμῖν χρεία, πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου ῥητοῦ κατανόησιν, ὡς ἂν διδαχθέντες τὸ ἀληθινὸν τοῦ ἐγκειμένου
D νοήματος κάλλος, κατ' αὐτὸ μορφωθείημεν. ὥσπερ γὰρ ἡ περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψις, ἔγκειται μὲν πᾶσι φυσικῶς τοῖς ἀνθρώποις· ἐν δὲ τῇ ἀγνοίᾳ τοῦ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ, ἡ περὶ τὸ σπουδαζόμενον γίνεται διαμαρτία· οἷς μὲν γὰρ ἡ ἀληθὴς θεότης ἐστὶ σεβάσμιος, ἡ ἐν πατρὶ, καὶ υἱῷ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι θεωρουμένη· οἱ δὲ πρὸς ἀτόπους ὑπονοίας ἐπλανήθησαν, ἐν τῇ κτίσει τοιοῦτόν τι ὑπονοοῦντες· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐν ὀλίγῳ τῆς ἀληθείας παρέκβασις, τῇ ἀσεβείᾳ τὴν πάροδον δέδωκεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου νοήματος, εἰ μὴ καταλάβοιμεν τὴν ἀληθῆ διάνοιαν, οὐκ ἐν ὀλίγῳ

miſericordis ſanctos viros diuinam potentiam appellare, ſic Dauid in Pſalmis: ſic Ionas in ſua prophetia: ita magnus Moyſes in multis locis ſuæ ſanctionis nominat numen diuinum. Si ergo miſericordis appellatio Deum decet: ad quid aliud te ſermo hortatur, niſi vt Deus fias, tanquam formatus & inſignitus propria nota Deitatis? Nam ſi Deus miſericors à diuina ſcriptura nominatur: quod autem verè beatum iudicandum ſit, id Deitas eſt: perſpicuum fuerit quid ex conſequenti intelligatur, videlicet, ſi vel ex hominibus aliquis exiſtat, qui miſericors ſit, beatitudine diuina dignus habeatur, quippe cum id aſſequutus ſit, quo numen diuinum denominatur. Miſericors Dominus & iuſtus, & Deus noſter miſeretur. Quî ergo non *Pſal. 114.* beatum eſt illud & fieri & vocari hominem, quo Deus ex eo, quod facit denominatur? Verùm affectare quidem dona maiora, in ſuis ſcriptis ſuadet etiã diuinus Apoſtolus: nobis autem id agẽdum *1. Cor. 12.* eſt, non vt in animum inducamus appetere res bonas & honeſtas (hoc enim ſponte inſitum eſt humanæ naturæ, vt ad honeſtatem propenſa ſit) ſed ne erremus & fallamur in iudicando atque diſcernendo, quid bonum & honeſtum ſit. In hac enim maximè parte vita noſtra peccat, nempe in eo, quod plenè intelligere nõ poteſt, quid natura bonum & honeſtum ſit, quid falsò tale putetur: nam ſi nuda vitæ propoſita malitia nequitiaque, & non honeſti quadam imagine obducta atque decolorata eſſet, genus humanum ad eam non transfugiſſet. Quocirca intelligentia atque prudentia nobis eſt opus ad propoſiti dicti cognitionem, vt edocti, quæ ſit vera inſiti intellectus pulchritudo, ad eam formemur. Quemadmodum enim opinio de numine diuino naturaliter quidem inſita eſt omnibus hominibus, ſed ignorantia veri Dei peccatur circa id quod colitur (nam alij quidem venerantur veram Deitatem, quæ & in Patre, & Filio, & Spiritu ſancto conſideratur: alij verò ad abſurdas opiniones delapſi, in creatura tale quid eſſe ſuſpicantur: atque ideirco cùm in re exigua à veritate aberratum eſſet, impietati aditus patefactus eſt) eodem modo ſe res habet in propoſito intellectu, niſi veram ſententiam perceperimus & aſſequuti fuerimus, non in re exigua

nobis à veritatis aberrantibus damnum acciderit. Quid igitur miſericordia eſt, & circa quem rem exercetur? & quomodo beatus eſt is, qui inuicem accipit quod dat? Beati enim, inquit, miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. (Matth. 5.) Iam verò quæ quidem prima facie occurrit, atque in promptu eſt dicti ſententia, ad mutuam charitatem & compaſſionem condolentiamque hominem inuitat, propter inæqualitatem & varietatem vitæ negotiorum non omnibus eadem fortuna, quod vel ad dignitatem, vel ad conſtitutionem & cultum corporis, vel ad reliquas facultates attinet, in vita vtentibus. Scinditur enim vita plerumque in contraria, ſeruitute & dominatione, diuitiis & paupertate, gloria, & ignominia, infirmitate, vitioque corporis & bona valetudine, & omnibus talibus diuiſa. Vt igitur ea pars, cui deeſt, ad eandem commoditatem perueniat cum ea, cui quid ſupereſt, & ſuppleatur id quod deeſt, ab eo quod redundat, miſericordiam aduerſus tenuiores & inferiores hominibus præſcribit: nam niſi miſericordia animum ad eiuſmodi motum emolliuerit, non poterit alioqui quis in animum inducere & impelli, vt in calamitate proximum ſubleuet: ex contrario enim, videlicet inhumanitate, miſericordia intelligitur. Vt igitur ferus, ſæuus & immitis appropinquãtibus inacceſſus eſt: ita qui & miſericors eſt, & incommodis proximi condoleſcit, affectione quaſi contemperatur cum eo, qui vel aliqua re opus habet, ad id ſeſe dolenti atque ſollicito accommodans, quod mens anxia moleſtiiſque circumuenta requirit. Ac miſericordia, vt eam aliquis definitione comprehenſam interpretari & explicare poſſit, voluntaria triſtitia eſt, quæ conflatur ob incommoda aliena. Quod ſi non plenè, quid per eam intelligatur, expreſſimus; forſitan alia ratione magis dilucidè ac planius explicari poſſit: Miſericordia eſt erga eos, qui ob res aliquas triſteis ac moleſtas ſeſe diſcruciant, cum dilectione coniuncta affectio. Quemadmodum enim inhumanitas & feritas ab odio cauſſam & originem habent: ſic ex dilectione quodammodo miſericordia enaſcitur: nec aliũde exiſteret, niſi ex hac. Ac ſi quis plenè miſericordiæ proprietatẽ exquiſiuerit, intentionem & vehementiã inueniet diligendi affectionis cum affectu triſtitiæ cõmixtam. Nam participationẽ quidem bonorum omnes ſimiliter appetunt, & amici, & inimici:

A γένοιτο ἂν ἡμῖν ἡ ζημία τῆς ἀληθείας παρασφαλεῖσι. τί τοίνυν ἐστὶν ὁ ἔλεος, καὶ περὶ τί ἐνεργούμενος; καὶ πῶς μακάριος ὁ ἀντιλαμβάνων, ὃ δίδωσι; μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. ἡ μὲν οὖν πρόχειρος τοῦ ῥητοῦ διάνοια, πρὸς τὸ φιλάλληλόν τε καὶ συμπαθὲς προσκαλεῖται τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὸ ἄνισόν τε καὶ ἀνώμαλον τῶν τοῦ βίου πραγμάτων οὐ πάντων ἐν τοῖς ὁμοίοις βιοτευόντων, οὔτε κατὰ τὴν ἀξίαν, οὔτε κατὰ τὴν τοῦ σώματος κατασκευήν, οὔτε κατὰ τὴν λοιπὴν περιουσίαν. μεμέρισται γὰρ ὡς τὰ πολλά, διὰ τῶν ἐναντίων ὁ B βίος, δουλείᾳ καὶ κυριότητι, πλούτῳ καὶ πενίᾳ, δόξῃ καὶ ἀτιμίᾳ, εὐθεξίᾳ σώματος καὶ καχεξίᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις διασχιζόμενος. ὡς ἂν οὖν εἰς ἴσον ἔλθοι τῷ πλεονεκτοῦντι τὸ ὑστερούμενον, καὶ ἀναπληρωθείη τὸ λειπόμενον ἐκ τοῦ περιττεύοντι, νομοθετεῖ τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ τῶν καταδεεστέρων τὸ ἔλεον· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως πρὸς θεραπείαν τῆς συμφορᾶς τοῦ πέλας ὁρμῆσαι, μὴ ἐλέου τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν τοιαύτην ὁρμὴν ἐκμαλάξαντος· ἐκ γὰρ τοῦ ἐναντίου τῇ ἀπηνείᾳ νοεῖται ὁ ἔλεος. ὡς οὖν ὁ ἀπηνής τε καὶ ἄ- C γριος, ἀπροσπέλαστός ἐστι τοῖς ἐγγίζουσιν· οὕτως ὁ συμπαθής τε καὶ ἐλεήμων, κατακιρνᾶταί πως τῇ διαθέσει πρὸς τὸν δεόμενον, ἐκείνῳ τῷ λυπουμένῳ γινόμενος, ὃ ἐπιζητεῖ ἡ ἀνιωμένη διάνοια. καὶ ἔστιν ὁ ἔλεος, ὡς ἄν τις ὅρῳ περιλαβὼν ἑρμηνεύσειε, ἑκούσιος λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις κακοῖς συνισταμένη. Εἰ δὲ οὐκ ἀκριβῶς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ παρεστήσαμεν· τάχα ἂν ἄλλῳ λόγῳ διερμηνευθείη σαφέστερον· ἔλεός ἐστιν ἐπὶ τῶν δυσφορούντων ἐπί τισιν ἀνιαροῖς ἀγαπητικὴ συνδιάθεσις. ὥσπερ D γὰρ τὸ ἀπηνές τε καὶ θηριῶδες, ἀπὸ τοῦ μίσους τὰς ἀφορμὰς ἔχει· οὕτως ἐκφύεταί πως τῆς ἀγάπης ὁ ἔλεος, οὐκ ἂν γινόμενος, εἰ μὴ ἐκ ταύτης, καὶ εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε τὸ τοῦ ἐλέου ἰδίωμα, ἐπίτασιν εὑρήσει τῆς ἀγαπητικῆς διαθέσεως, τῷ κατὰ τὴν λύπην πάθει συμμεμιγμένην. ἡ μὲν γὰρ τῶν καλῶν κοινωνία πᾶσιν ὁμοίως, καὶ ἐχθροῖς, καὶ φίλοις σπου-

δέξεται. τὸ δὲ τὴν ἀνιαρὰν κοινωνίαν ἐθέλειν, μόνον ἴδιον τῶν τῇ ἀγάπῃ κεκρατημένων ἐστίν. ἀλλὰ μὴν πάντων ὡμολόγηται τῶν κατὰ τὸν βίον τούτων ἐπιτηδευμάτων ἡ ἀγάπη τὸ κράτιστον εἶναι. ἐπίτασις δὲ ἀγάπης ὁ ἔλεος. κυρίως ἄρα μακάριος, ὁ ἐν τῇ τοιαύτῃ διαθέσει τὴν ψυχὴν ἔχων, ὡς τοῦ ἀκροτάτου κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐφαπτόμενος. καὶ μηδεὶς ἐν μόναις ταῖς ὕλαις τὴν ἀρετὴν θεωρείτω· οὕτω γὰρ ἂν οὐ πάντως εἴη κατόρθωμα τὸ τοιοῦτον, πλὴν τῶν δύναμιν τινὰ πρὸς εὐποιίαν ἐχόντων· ἀλλά μοι δοκεῖ δικαιότερον ἐν προαιρέσει τὸ τοιοῦτον βλέπειν. ὁ γὰρ θελήσας τὸ ἀγαθὸν μόνον, κωλυθεὶς δὲ πρὸς τὸ καλὸν, τῷ μὴ δύνασθαι, κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦται τῆς ψυχῆς διαθέσει, τοῦ διὰ τῶν ἔργων τὴν γνώμην δείξαντος. ὅσον μὲν οὖν κέρδος ἐστὶ τῷ βίῳ, εἰ πρὸς τοῦτό τις ἐκλαμβάνει τοῦ μακαρισμοῦ τὴν διάνοιαν, περιττὸν ἂν εἴη διεξιέναι, φανερῶν ὄντων καὶ τοῖς κομιδῇ νηπίοις, τῶν ἐκ τῆς συμβουλῆς ταύτης τῷ βίῳ κατορθουμένων. Εἰ γὰρ πᾶσι καθ' ὑπόθεσιν ἡ τοιαύτη τῆς ψυχῆς ἐγγένοιτο πρὸς τὸ ἐλαττούμενον σχέσις, οὐκέτ' ἂν εἴη τὸ ὑπερέχον, καὶ ἐλαττούμενον· οὐκέτι πρὸς τὰ ἐναντία τῶν ὀνομάτων ὁ βίος διενεχθήσεται· οὐκ ἀνιάσει πενία τὸν ἄνθρωπον· οὐ ταπεινώσει δουλεία, οὐ λυπήσει ἀτιμία· πάντα γὰρ ἔσται πᾶσι κοινά· καὶ ἰσονομία καὶ ἰσηγορία τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐμπολιτεύσεται· ἑκουσίως τοῦ πολιτεύοντος πρὸς τὸ λεῖπον ἐξισουμένου· εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, οὐκέτ' ἂν ὑπολειφθείη τις ἀπεχθείας ὑπόθεσις· ἀργὸς ὁ φθόνος, νεκρὸν τὸ μῖσος· ὑπερόριος ἡ μνησικακία, τὸ ψεῦδος, ἡ ἀπάτη, ὁ πόλεμος· ἅπερ ἔγγονα πάντα τῆς τοῦ πλείονος ἐπιθυμίας ἐστίν. ἐκείνης δὲ τῆς ἀσυμπαθοῦς διαθέσεως ἐξορισθείσης, συνεκβάλλεται πάντως, οἷον τινὶ πονηρᾷ ῥίζῃ, τὰ τῆς κακίας βλαστήματα. τῇ δὲ τῶν πονηρῶν ὑπεξαιρέσει ὁ τῶν ἀγαθῶν κατάλογος ἀντεισέρχεται. εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη, καὶ πᾶσα τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων ἀκολουθία. τί τοίνυν ἂν εἴη μακαριώτερον, τὸ οὕτω τὸν βίον ἔχειν, οὐκέτι

A at vt incommodorum, & rerum triſtium atque acerbarum participes eſſe velint, eorum duntaxat proprium eſt, qui dilectione tenentur: atqui ex omnibus rebus, quæ per vitam coluntur & exercentur, conſtat rem præſtantiſſimã eſſe dilectionem. Dilectionis autem intentio atque incremẽtum miſericordia eſt. Eſt igitur propriè beatus exiſtimandus, qui in tali affectione animam occupatam habet, vtpotè qui ſummum virtutis faſtigium contingat. Ac nemo in ſolis materiis illam virtutem ſpectet: ſic enim non cuiuſque hominis eſſet eiuſmodi B rei ſucceſſus, præterquam eius, qui opes aliquas haberet ad benefaciendũ: quinimò mihi æquius & verius eſſe videtur huiuſmodi virtutem ex ſtudio atque voluntate æſtimare. Nam qui bonum voluntate duntaxat in animo ſibi propoſuit ac deſtinauit, ſed inopia, quo minus id quod honeſtum eſt, ſequatur, prohibitus eſt, animi deſtinatione nihilo inferior eſt eo, qui per opera voluntatem ſuam oſtendit. Iam verò quantum vitæ lucrum & cõmodum ſit, ſi quis ſententiam beatitudinis in hanc partem acci-C piat, ſuperuacuum fuerit exponere, cùm vel admodum ſimplicibus & imperitis manifeſtæ ſint eæ, quæ ex hoc conſilio vitæ confici cõmoditates poſſint. Nam ſi, verbi gratia, omnibus eiuſmodi animi affectus aduerſus inferiores innatus eſſet, nõ amplius fuerit, quod vel præſtet, vel inferius ſit: non amplius in diuerſa nomina vita diducetur: non moleſta homini paupertas erit: non ſeruitus deprimet: non ignominia anget: omnia enim omnibus erunt communia: æquilibritas & æquabilis tributio iuris, tũ in faciendo, tum in dicendo in vita hominum ex-D ercebitur: cùm is, cui quid ſuperfuerit, cum eo, cui defuerit, ſponte ſua ſe exæquet: quod ſi accideret, nulla amplius inimicitiarum materia relinqueretur: ceſſaret inuidia: mortuũ odium: extorris iniuriarũ tenax memoria: mendacium, fraus, bellum (quæ omnia ſoboles atque propago plus habendi cupiditatis ſunt) ſublata eſſent. Illa autem incompatibili condolentiæque experte affectione exterminata, vnà planè eijcientur, veluti cum praua quadam radice etiam vitioſitatis germina. In locũ autem exemptorum malorũ ſuccedet bonorũ caterua, pax, & iuſtitia, omniſque eorum, quæ in meliorem partem intelliguntur, comitatus atque ſequela. Quid igitur magis beatum fuerit iudicandum, quàm ſi ita viuatur, vt non

amplius veſtibus & lapidibus vitæ noſtræ ſecuritas credatur, ſed mutuis officiis muniti ſimus? quemadmodum enim immitis & efferatus infenſos & inimicos efficit eos, qui feritatem atque ſæuitiam eius experti ſint: ſic ex contrario miſerenti omnes beneuoli efficimur, miſericordia participantibus dilectionem naturaliter ingenerante. Ergo miſericordia, vt definitio quidem oſtendit, beneuolentiæ mater eſt, dilectionis pignus, vinculum omnis amicæ affectionis: hac verò cautione atque ſecuritate, quid in vita firmius & tutius excogitari poſſit? Itaque meritò Verbum, miſericordem beatum iudicat, quum tot in hoc nomine bona appareant. Cæterùm quòd hoc quidem conſilium vitæ non inutile ſit, cuiuſuis eſt haud ignorare: mihi autem aliquid amplius, quàm ea, quæ prima fronte intelliguntur, expreſſione temporis futuri ſententia per arcana innuere videtur. *Beati enim*, inquit, *miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*: quaſi in poſterum recondita miſerantibus miſericordiæ remuneratione. Ergo prout poterimus omiſſo hoc facili intellectu, qui promptè primoque aſpectu à vulgo percipitur, ad velum interius, ratione Matth.5. pro viribus proſpicere conemur. Beati miſericordes: quoniā ipſi miſericordiam conſequentur. Iam verò certam ſtabilemque ſententiam quandam & ſublimiorem doctrinā, per hæc verba diſcere licet: quod nimirū is qui iuxta ſui imaginem hominē fecit, omnium bonorum materias atque ſubſidia in natura ſui operis depoſuerit, vt nulla res bona atque honeſta extrinſecus in nos ſe ingerat & inſinuet, ſed in poteſtate noſtra ſit, vt habeamus, quod velimus, tanquā ex cella quadam penuaria, ex natura bonum promentes: per ſingularia enim & particularia de vniuerſalibus docemur, quod non alia ratione potiri quis poſſit eorū, quæ cupit, niſi ipſe ſibi bonum largiatur: quamobrem Dominus alicubi dicit ad auditores, Regnum Dei intra vos eſt: &, Quicumq; petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur: vt & Luc.17. Matth.6. accipiendi quod deſideretur, & inueniēdi quod quæratur, & introeundi quò cupiamus, penes nos poteſtas ſit, & à noſtro pendeat arbitrio, cū velimus. Vnde per conſequens ſimul probatur etiam id

A μοχλοῖς καὶ λίθοις τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἡμῶν πιστευόντων, ἀλλ' ἐν ἀλλήλοις ἠσφαλισμένων; ὥσπερ γὰρ ὁ ἀπηνής τε καὶ θηριώδης, δυσμενεῖς ἑαυτῷ τοὺς τῆς ἀγριότητος πεπειραμένους ποιεῖ· οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου, εὖνοι ἅπαντες τῷ ἐλεοῦντι γινόμεθα, φυσικῶς τοῖς μετέχουσι τοῦ ἐλέου τὴν ἀγάπην ἐντίκτοντος. Οὐκοῦν ἐστὶν ὁ ἔλεος, ὥς γε ὁ λόγος ὑπέδειξεν, εὐνοίας πατὴρ, ἀγάπης ἐνέχυρον, σύνδεσμος πάσης φιλικῆς διαθέσεως· τῆς δὲ ἀσφαλείας ταύτης, τί ἂν ἐπινοηθείη κατὰ τὴν ζωὴν ὀχυρώτερον; ὥστε εἰκότως ὁ λόγος μακαρίζει τὸν ἐλεήμονα, τοσούτων ἀγαθῶν τῷ ὀνόματι τούτῳ ἐμφαινομένων. B ἀλλὰ τὸ μὲν βιωφελῆ τὴν τοιαύτην συμβουλὴν εἶναι, παντός ἐστι μὴ ἀγνοῆσαι· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πλέον τι τῶν ἐκ τοῦ προχείρου νοουμένων, τῇ τοῦ μέλλοντος ἐκλήψει δι' ἀπορρήτων παραδηλοῦν ἡ διάνοια. μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται· ὡς ὕστερον ἀποκειμένης τοῖς ἐλεοῦσι τῆς κατὰ τὸν ἔλεον ἀντιδόσεως. Οὐκοῦν ὡς δὴ οἷοί τε ὦμεν τὴν εὔληπτον ταύτην καὶ ἐκ τοῦ προχείρου τοῖς πολλοῖς εὑρισκομένην καταλιπόντες διάνοιαν, πρὸς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος διακύψαι τῷ λόγῳ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐγχειρήσωμεν. μακάριοι C οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. ἔστι μὲν οὖν τι καὶ δογμάτων ὑψηλότερον ἐν τῷ λόγῳ μαθεῖν· ὅτι πάντων ἀγαθῶν τὰς ἀφορμὰς ὁ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον, * τῇ φύσει τοῦ πλάσματος ἐναπέθετο, ὡς μηδὲν ἡμῖν τῶν καλῶν ἔξωθεν ἐπεισκρίνεσθαι, ἀλλ' ἐφ' ἡμῖν εἶναι ὅπερ βουλόμεθα, οἷον ἐκ ταμείου τινὸς προχειριζομένους τὸ ἀγαθὸν ἐκ τῆς φύσεως· ἀπὸ μέρους γὰρ περὶ τοῦ παντὸς διδασκόμεθα, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως τινὰ τῶν κατ' D ἐπιθυμίαν τυχεῖν, μὴ αὐτὸν ἑαυτῷ τὸ ἀγαθὸν χαριζόμενον· διό φησί που πρὸς τοὺς ἀκούοντας ὁ κύριος, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν· καὶ, ὅτι πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται· ὡς καὶ τὸ λαβεῖν τὸ ποθούμενον, καὶ τὸ εὑρεῖν τὸ ζητούμενον, καὶ τὸ ἐντὸς τῶν ἐπιθυμουμένων γενέσθαι, ἐφ' ἡμῖν εἶναι ὅταν βουλώμεθα, καὶ τῆς ἡμετέρας ἐξηρτῆσθαι γνώμης. ᾧ κατὰ τὸ ἀκόλουθον συγκατασκευάζεται.

καὶ τὸ

καὶ τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον, ὅτι καὶ ἡ πρὸς τὸ χεῖρον ῥοπὴ, μηδεμιᾶς ἔξωθεν βιαζομένης ἀνάγκης ἐγγίνεται, ἀλλ' ὁμοῦ τὸ ἑλέσθαι τὸ κακὸν, ὑφίσταται, τότε εἰς γένεσιν παραγινόμενον, ὅταν ἑλώμεθα· αὐτὸ δὲ ἐφ' ἑαυτοῦ κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν ἔξω προαιρέσεως, οὐδαμοῦ τὸ κακὸν εὑρίσκεται κείμενον. Ἐκ δὲ τούτων ἡ αὐτοκρατής τε καὶ αὐτεξούσιος δύναμις, ἣν ἐνεποιήσατο τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὁ τῆς φύσεως κύριος, σαφῶς ἐπιδείκνυται, διὰ τὸ πάντα τῆς προαιρέσεως τῆς ἡμετέρας ἠρτῆσθαι, εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε χείρονα· τὴν δὲ θείαν κρίσιν ἀδεκάστῳ καὶ δικαίᾳ ψήφῳ τὸ κατὰ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν ἑπομένην, ἐκ τοῦ ἴσου νέμειν ἑκάστῳ, ὅπερ ἂν ἑαυτῷ τις παρεχόμενος τύχῃ· τοῖς μὲν καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν ζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, ὀργὴν καὶ θλῖψιν, καὶ πάντα ὅσα τῆς σκυθρωπῆς ἀνταποδόσεως ἐστὶν ὀνόματα. ὥσπερ γὰρ τὰ ἀκριβῆ τῶν κατόπτρων τοιαύτας δείκνυσι τὰς τῶν προσώπων ἐμφάσεις, οἷάπερ ἂν τὰ πρόσωπα ᾖ, φαιδρὰ μὲν τῶν φαιδρυνομένων, κατηφῆ δὲ τῶν σκυθρωπαζόντων· καὶ οὐκ ἄν τις αἰτιάσαιτο τὴν τοῦ κατόπτρου φύσιν, εἰ σκυθρωπὸν ἐμφαίνει τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ πρωτοτύπου διὰ κατηφείας συμπεπτωκότος· οὕτω καὶ ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις ταῖς ἡμετέραις διαθέσεσιν ἐξομοιοῦται, οἷάπερ ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ᾖ, τοιαῦτα ἡμῖν ἐκ τῶν ἰδίων παρέχουσα. δεῦτε, φησὶν, οἱ εὐλογημένοι· καὶ, πορεύεσθε οἱ κατηραμένοι. μή τις ἀνάγκη τῶν ἔξωθεν ἐπὶ τούτων ἐστὶν, τοῖς δεξιοῖς μὲν τὴν γλυκεῖαν φωνὴν, τοῖς δὲ ἀριστεροῖς τὴν σκυθρωπὴν ἀποκληροῦσα; οὐχ ὅτι μὲν δι' ὧν ἐποίησαν, ἔσχον τὸν ἔλεον· οἱ δὲ τῷ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἀπηνῶς ἔχειν, ἀπηνὲς ἑαυτοῖς τὸ θεῖον ἐποίησαν· οὐκ ἐλέησεν τὸν τῷ πυλῶνι προσταλαιπωροῦντα πτωχὸν, ὁ ταῖς τρυφαῖς διακεχυμένος πλούσιος, διὰ τοῦτο ἑαυτοῦ ἀπέκοψε τὸν ἔλεον, ἐλεηθῆναι δεόμενος καὶ οὐκ ἀκουόμενος· οὐχ ὅτι ζημίαν ἔφερε μία ῥανὶς εἰς τὴν μεγάλην τοῦ παραδείσου πηγήν.

A quod ex contrario intelligitur, quod nimirum etiam inclinatio atque propenſio in malum nulla neceſſitate extrinſecus expellente innaſcitur, ſed ſimul atque ſumpſerimus, malum ſubſiſtit, tunc in rerum naturam proueniens, cùm ſumpſerimus: extra verò deſtinatam animi voluntatem ipſum per ſeſe malum ſecundum propriam ſubſtantiam nuſquam ſitum reperitur. Ex his autem libera, plena, ſummaque poteſtas, quam in natura Dominus naturæ fabricatus eſt, apertè demonſtratur: propterea, quòd omnia, ſiue bona, B ſiue mala ſint, ex noſtra libera voluntate dependent: & quod diuinum iudicium incorrupta iuſtaque ſententia ſequens ea, quæ iuxta propoſitum noſtrum commiſſa ac deſignata ſint, cuique tribuit id, quod quis ſibi ipſe fortè præſtiterit: his quidem, qui vt inquit Apoſtolus, perſeuerantes in bono opere gloriam & honorem quærunt, vitam æternam: iis verò qui veritati non obtemperant, ſed iuſtitiæ morem gerunt, iram, & afflictionem, & omnia, quæcumque nomina ad acerbam, & triſtem pertinent retributionem. Quemadmodum enim C artis exactæ, proba, vera certaque ſpecula, tales vultuum oſtendunt effigies, qualeſcumque ipſi vultus ſint, hilares quidem alacrium, demiſſi autem, obſcuri & inamœni mœrentium ac tetricorum: nec ſpeculi naturam aliquis culpare poſſit, ſi tetra & inamœna repræſentata fuerit effigies, principali forma propter mœrorem collapſa: ita iuſtum quoque Dei iudicium noſtris affectionibus aſſimilatur: qualiacumq; à nobis commiſſa fuerint, tales nobis de ſuo præbens retributiones. Venite, inquit, benedicti: & Ite maledicti. Ecqua neceſſitas externa in his eſt, quæ ad dexteram quidem D collocatis iucundam, ad ſiniſtram vero ſtantibus acerbam vocem attribuat? An nôn hi quidem propter ea, quæ fecerunt, miſericordiam conſequuti ſunt: illi verò, idcirco quod aduerſus proximos, & populares immites, & inhumani fuerunt, ſæuum & immite ſibiipſis diuinum numen reddiderunt? Diues ille diffluens deliciis atq; luxuria, mendici ad veſtibulum abiecti atque afflicti miſertus non eſt, idcirco miſericordiam ſibi præcidit, miſericordia implorata non auditus: non quòd vna gutta de magno paradiſi fonte dempta, damnoſa eſſet,

Matth. 25.

Luc. 16.

ſed quia miſericordiæ ſtilla commiſceri
atque communicari cum inhumanitate
non poteſt. Quæ enim luci communio
2.Cor.6. cum tenebris eſt? qualia, inquit, ſe-
minauerit homo, talia metit: quia qui
2.Cor.9. ſeminat in carnem, ex carne metet cor-
ruptionem: at qui ſeminat in ſpiritum,
ex ſpiritu metet vitam æternam. Se-
Galat.6. mentem eſſe arbitror hominis deſtina-
tam voluntatem: meſſem verò volun-
tati atque propoſita conuenientem
compenſationem & retributionem.
Fœcunda ſpica bonum eſt iis, qui eiuſ-
modi ſementem ſibi elegerint: laborio-
ſa ſpinarum collectio eſt iis, qui ſpinoſa
in vitam ſemina deiecerint. Oportet
enim planè metere quemque id quod
ſeminauerit, ac fieri aliter non poteſt.
Matth.5. *Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam
conſequentur*. Quænam oratio humana
profunditatem intellectuum, qui hjs
verbis continentur, exponere poſſit?
Nam abſoluta pariter atque indefinita
vox occaſionem præbet etiam aliquid
amplius, quàm ea quæ modò dicta ſunt,
exquirendi, eo quòd non adiecit, qui
ſint aduerſus quos repræſentari miſeri-
cordiam conueniat: ſed ſimpliciter di-
xit, Beati miſericordes. Forſitan enim
nobis aliquid eiuſmodi Sermo per hæc
verba latenter innuit, vt ſententia mi-
ſericordiæ beato luctui conſentanea ſit:
nam & illic beatus habebatur, qui præ-
ſentem vitam in luctu tranſigit, & hîc
mihi Sermo videtur eandem doctrinam
indicare. Vt enim in alienis afficimur
calamitatibus, cùm neceſſariorum no-
ſtrorum amicorum aliqui in improuiſa
quædam incommoda inciderint, vel
ædibus paternis eiecti, vel ex naufragio
nudi ſeruati, vel in poteſtatem prædo-
num & latronum redacti, vel ſerui ex
liberis facti, vel captiui ex fortunatis
& beatis: vel cum aliqua alia ſimili ca-
lamitate proſpera eorum fortuna com-
mutata, qui paulò antè in aliqua feli-
citate atque commoditate vitæ con-
ſpicui erant: vt igitur acerba quædam
in animis noſtris, dum his condoleſci-
mus, exiſtit affectio mutua: fortaſſe
multò magis in nobis ipſis opportu-
num fuerit eiuſmodi in mentis inſti-
tuere affectionem ac diſpoſitionem,
propter eam, quæ præter dignitatem
in vita noſtra contingit, mutationem. Cùm enim reputauerimus, quæ ſit ſplendida
illa noſtra ſedes, vnde excidimus: quomodo in poteſtatem latronum venerimus:

A ἀλλ' ὅτι ὁ τῆς ἐλεημοσύνης σταγὼν ἀμίκτως ἔχει πρὸς τὴν ἀπήνειαν. τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; οἷα, φησὶν, ἂν σπείρῃ ὁ ἄνθρωπος, τοιαῦτα καὶ θερίσει· ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. σπορὰν οἶμαι τὴν ἀνθρωπίνην εἶναι προαίρεσιν· θέρος δὲ τὴν ἐπὶ τῇ προαιρέσει ἀντίδοσιν. πολύχους ὁ τῶν ἀγαθῶν στάχυς, τοῖς τοιαύτην ἑλομένοις σποράν· ἐπίπονος ἡ ἀκανθολογία τοῖς ἀκανθώδη σπέρματα καταβαλλομένοις τῷ βίῳ. χρὴ γὰρ πάντως
B αὐτὸ θερίσαι τινὰ, ὅπερ ἔσπειρε, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως. μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. τίς ἂν διεξέλθοι λόγος ἀνθρώπινος τὸ βάθος τῶν ἐγκειμένων νοημάτων τῷ λόγῳ; τὸ γὰρ ἀπόλυτόν τι καὶ ἀόριστον τῆς φωνῆς δίδωσί τι καὶ πλέον τῶν εἰρημένων περιεργάζεσθαι, τὸ μὴ προσθεῖναι τίνες εἰσὶν εἰς οὓς ἐνεργὸν εἶναι προσήκει τὸν ἔλεον· ἀλλ' ἁπλῶς εἰπεῖν ὅτι μακάριοι οἱ ἐλεήμονες. τάχα γὰρ ἡμῖν τοιοῦτόν τι διὰ τῶν εἰρημένων ὁ λόγος αἰνίττεται,
C ὡς ἀκολουθεῖν τῷ μακαρίῳ πένθει τὴν τοῦ ἐλέους διάνοιαν. καὶ γὰρ ἐκεῖ μακαριστὸς ἦν, ὁ τὸν τῇδε βίον ἐν πένθει ποιούμενος, καὶ ἐνταῦθά μοι δοκεῖ τὴν ἴσην ὁ λόγος ὑποσημαίνειν διδασκαλίαν. ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων διατιθέμεθα συμφορῶν, ὅταν τινὲς τῶν ἐπιτηδείων ἡμῖν ἀβουλήτοις τισὶ συνενεχθῶσι λύπαις, ἢ πατρῴας οἰκίας ἐκπεπτωκότες, ἢ ναυαγίου περισωθέντες γυμνοὶ, ἢ πειραταῖς, ἢ λῃσταῖς ὑποχείριοι γεγονότες, ἢ δοῦλοι ἐξ ἐλευθέρων, ἢ αἰχμάλωτοι ἐξ εὐδαιμόνων, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἀντιλαβόντες κακὸν, οἱ τέως ἐν εὐκληρίᾳ
D τινὶ τὸν βίον ἐξεταζόμενοι. ὡς τοίνυν ἐπὶ τούτων ἀλγεινή τις γίνεται ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἡ συνδιάθεσις· τάχα πολὺ μᾶλλον ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν εὔκαιρον ἂν εἴη τὴν τοιαύτην ἀνακινεῖσθαι διάνοιαν ἐπὶ τῇ παρ' ἀξίαν τοῦ βίου βολῇ. ὅταν γὰρ λογισώμεθα, τίς ἡ λαμπρὰ ἡμῶν οἰκία ἧς ἐκπεπτώκαμεν· πῶς ὑπὸ τοῖς λῃσταῖς γεγόναμεν·

πῶς τῷ βυθῷ τοῦ τῆδε βίου καταβυθισθέντες ἀπεγυμνώθημεν· οἵους καὶ ὅσους δεσπότας ἀντὶ τῆς ἐλευθερίας τε καὶ αὐτονόμου διαγωγῆς ἐπεσπασάμεθα· πῶς δὲ μακαριστὸν τῆς ζωῆς θανάτῳ καὶ φθορᾷ διεκόψαμεν· ἆρα δυνατὸν ἐπὶ ταύτας λάβοιμεν ἐννοίας ἀλλοτρίαις συμφοραῖς προσασχολεῖσθαι τὸν ἔλεον, καὶ οὐκ αὐτὴν ἐλεεινῶς τὴν ψυχὴν διατίθεσθαι, λογιζομένην ἅτε εἶχεν, ὧν τε ἐκπέπτωκε; τί γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας ταύτης ἐλεεινότερον; ἀντὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφῆς, τὸ νοσῶδες τοῦτο καὶ ἐπίπονον χωρίον ἐν τῇ ζωῇ κεκληρώμεθα· ἀντὶ τῆς ἀπαθείας ἐκείνης, τοὺς μυρίους τῶν παθημάτων ἀντειλήφαμεν κλήρους· ἀντὶ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης διαγωγῆς, καὶ τῆς μετὰ τῶν ἀγγέλων ζωῆς τοῖς θηρίοις τῆς γῆς συνοικεῖν κατεκρίθημεν· τοῦ ἀγγελικοῦ τε καὶ ἀπαθοῦς τὸν κτηνώδη βίον ἀνταλλαξάμενοι, τοὺς πικροὺς τῆς ζωῆς ἡμῶν τυράννους, τοὺς λυσσῶντας καὶ ἀγριαίνοντας δεσπότας, τίς ἂν ῥᾳδίως ἀριθμῷ περιλάβοι; πικρὸς δεσπότης ὁ θυμός· τοιοῦτος ἄλλος ὁ φθόνος, τὸ μῖσος, τὸ καθ' ὑπερηφανίαν πάθος, λυσσώδης τις καὶ ἄγριος τύραννος· ὡς ἀργυρωνήτων κατατρυφῶν ὁ ἀκόλαστός ἐστι λογισμός, ὁ πρὸς τὰς ἐμπαθεῖς τε καὶ ἀκαθάρτους ὑπηρεσίας ἐξανδραποδίζων τὴν φύσιν· ἡ δὲ τῆς πλεονεξίας τυραννίς, τίνα οὐ παρέρχεται πικρίας ὑπερβολήν; ἡ τὴν ἀθλίαν δουλωσαμένη ψυχήν, ἀεὶ τὰς ἀπληρώτους αὐτῆς ἐπιθυμίας πληροῦν ἀναγκάζει, πάντοτε δεχομένη καὶ οὐδέποτε πληρουμένη· οἷόν τι πολυκέφαλον θηρίον, μυρίοις στόμασι τῇ ἀπληρώτῳ γαστρὶ τὴν τροφὴν παραπέμπον· ᾗ οὐδείς ποτε τοῦ κερδαίνειν γίνεται κόρος· ἀλλὰ τὸ ἀεὶ λαμβανόμενον, ὕλη καὶ ὑπέκκαυμα τῆς τοῦ πλείονος ἐπιθυμίας καθίσταται· τίς τοίνυν τὸν δύστηνον τοῦτον βίον κατανοήσας ἀνηλεῶς καὶ ἀπαθῶς πρὸς τὰς τοιαύτας συμφορὰς διατίθεται; ἀλλ' αἴτιον τὸ μὴ ἐλεεῖν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ἀναισθησίᾳ τῶν κακῶν εἶναι· οἷόν τι πάσχουσιν οἱ ἐκ μανίας παραφερόμενοι, ὧν ἡ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν αἴσθησιν ὧν πάσχουσι προσαφῄρηται. εἰ τοίνυν τις ἑαυτὸν ἐπιγνοίη, οἷός τε πρότερον ἦν,

A quomodo in profundo huius ſæculi
demerſi nudati ſimus: quales & quàm
multos pro eo, quòd liberè & ad ar-
bitrium noſtrum vitam degebamus,
dominos aſciuerimus: quomodo bea-
titudinem vitæ, morte atque corru-
ptione interruperimus: nunquid fieri
poteſt, ſi has cogitationes ſumpſeri-
mus!, vt miſericordia in alienis cala-
mitatibus occupata ſit, & non animus
circa ſeipſum miſerabiliter afficiatur,
reputans quæ & habeat, & quibus ex-
ciderit? Quid enim hac captiuitate
B mirabilius? pro eo vt alamur in para-
diſo, hoc morbis & laboribus obno-
xium prædium in vita ſortiti & adepti
ſumus: pro illa impatibilitate infini-
tas paſſionum & afflictionum ſortes in-
uicem accepimus: pro illa ſublimi con-
uerſatione, vitaque communi cum an-
gelis, ad viuendum cum feris terreſtri-
bus damnati ſumus: angelica pariter
& impatibili vita, cum pecuaria be-
ſtialique permutata, quis numero fa-
cilè comprehendere poſſit acerbos vi-
tæ noſtræ tyrannos? furentes & ſæ-
uientes dominos? acerba domina ira-
C cundia: altera talis inuidia eſt: odium,
ſuperbiæ vitium, furioſa quædam ac
ſæua tyrannis eſt: tanquam pecunia
redemptis inſultans atque illudens li-
bidinoſa cogitatio eſt, quæ abſurdis
vitioſis pariter atque impuris miniſte-
riis naturam mancipat atque addicit:
quæ verò tanta tamque immenſa a-
cerbitas eſt, quam auaritiæ tyrannis
non ſuperet atque præcedat? quæ mi-
ſeram animam in ſeruitutem redactam
ſemper inexplebiles & inſatiabiles ſuas
cupiditates cogit explere? quæ cùm
ſemper accipit, tum numquam im-
D pletur, veluti multiceps quædam fera
oribus innumeris explebili ventri ci-
bum tranſmittens: cui nulla vnquam
lucrandi ſatietas exiſtit: ſed id quod
ſemper accipitur, materies atque in-
citamentum plus habendi cupiditatis
fit. Quis igitur hac infelici ac miſera
vita conſiderata atque perpenſa, eiuſ-
modi calamitates & incommoda non
miſeratur? non humano more afficitur
& commouetur? Nam idcirco noſ-
metipſos non miſeramur, quia ſenſu
malorum caremus: quale quiddam
furore correptis accidit: quorum inſu-
perabile malum etiam ſenſum eorum,
quæ patiuntur, inſuper ademit. Siquis igitur ſeipſum agnouerit, qualis & prius eſſet,

& qualis in præſenti ſit (ait enim etiam Solomon alicubi, quòd qui ſeipſos cognoſcunt & ſcrutantur, ſapientes ſint) is nunquam deſinet miſerari: talem autem animæ affectionem etiam diuina nimirum miſericordia conſequetur. Quamobrem ait: Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur: Ipſi non alij: per hoc enim nomen declaratur, vt ſi quis dicat, Beatum eſt, habere curam corporis ſanitatis. Nam qui curam habet, ipſe in ſanitate viuet: ita miſericors beatus eſt habendus: quoniam fructus miſericordiæ proprium bonum miſericordis exiſtit: ſiue iuxta nunc repertam à nobis rationem dicta intelligantur: ſiue etiam iuxta eam, quæ antè diſcuſſa atque explicata eſt, de eo dico, qui in alienis calamitatibus animi condolentiam & compaſſionem oſtendit: ſimili enim vtrumque ratione bonum eſt, & ſeipſum, iuxta modò dictam rationem miſerari, & condoleſcere infortunis atque calamitatibus proximorum: propterea quòd iuſtum Dei iudicium hominis aduerſus inferiores & tenuiores propenſam voluntatem in ſuprema poteſtate demonſtrat: vt homo quodammodo ſuiipſius iudex ſit, ſibi ipſe ſententiam ferens in ſubditorum cauſis iudicandis. Quoniam igitur creditur, & verè creditur futurum eſſe vt omnis humana natura tribunali Chriſti ſiſtatur, vt recipiat quiſque per corpus præmia paria factis: ſiue bonum, ſiue malum quis fecerit (dicam forſitan etiam aliquid audacius) ſi fieri poteſt, vt arcana pariter & viſum effugientia ratione comprehendamus, etiam nunc beatam eorum, qui miſericordiam conſequuntur, remunerationem animaduertere licet. Nam quæ aduerſus eos, qui per hoc ſæculum in vita miſericordiam exhibent, exiſtit in animis hominum beneuolentia, ea nimirum in perpetuum manet apud eos, qui illius gratiæ atque officij participes fuerint. Quid igitur, ſi benefactor in tempore inquiſitionis agnitus ſit ab iis, qui beneficio eius vſi fuerint, quomodo veriſimile eſt eum, dum iucundis & gratis vocibus coram Deo omnis creaturæ excipietur atq; celebrabitur, animo affectum iri? nunquid aliqua alia beatitudine inſuper opus habebit, qui in tam frequenti theatro ob res optimas quaſi præconis voce celebretur? nam quòd adſint, qui beneficium acceperint,

Matth. 5.

A καὶ οἷος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐστί· φησὶ δέ που καὶ ὁ Σολομῶν, ὅτι οἱ ἑαυτῶν ἐπιγνώμονες, σοφοί· οὐδέποτε ἐλεῶν ὁ τοιοῦτος παύσεται, τῇ δὲ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει, καὶ ὁ θεῖος ἔλεος κατὰ τὸ εἰκὸς ἀκολουθήσει. διό φησι· μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται· αὐτοὶ οὐχ ἕτεροι, ἐν τούτῳ γὰρ σαφηνίζει τὸ ὄνομα, ὡς ἂν εἴ τις λέγοι, μακάριον ἐστὶ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῆς σωματικῆς ὑγιείας. ὁ γὰρ ἐπιμελούμενος, αὐτὸς ἐν ὑγιείᾳ βιώσεται· οὕτως ὁ ἐλεήμων ἐστὶ μακαριστὸς, ὅτι ὁ καρπὸς τοῦ ἐλέου, ἴδιον κτῆμα τοῦ ἐλεοῦντος γίνεται· εἴτε κατὰ τὸν νῦν ἡμῖν εὑρεθέντα λόγον· εἴτε κατὰ τὸν προεξητασμένον, τὸ
B ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων λέγω συμφορῶν δεικνύντα τῆς ψυχῆς τὴν συμπάθειαν· ἀγαθὸν γὰρ ὁμοίως ἑκάτερον, τό τε ἑαυτὸν ἐλεεῖν κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, καὶ τὸ συμπαθεῖν ταῖς δυσπραγίαις τῶν πέλας· διότι τὸ δίκαιον τῆς θείας κρίσεως, τὴν ἐπὶ τῶν καταδεεστέρων τοῦ ἀνθρώπου προαίρεσιν, ἐπὶ τῆς ὑπερεχούσης δείκνυται ἐξουσίας· ὥστε τρόπον τινὰ ἑαυτοῦ δικαστὴν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἑαυτῷ τὴν ψῆφον ἐν τῇ τῶν ὑπηκόων φέροντα κρίσει. ἐπειδὴ τοίνυν πεπίστευται
C καὶ ἀληθῶς πεπίστευται, πᾶσαν παραστήσασθαι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον· τάχα καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν· εἰ δυνατόν ἐστι τὰ ἀπόῤῥητα καὶ ἄπιαστα λογισμῷ λαβεῖν, καὶ ἤδη τὸ μακάριον τῆς ἀντιδόσεως τῶν ἐλεουμένων κατανοῆσαι. ἡ γὰρ ἐγγινομένη ταῖς ψυχαῖς εὔνοια, πρὸς τοὺς τὸν ἔλεον ἐπιδεικνυμένους, παρὰ τὸν βίον ἐν τῇ ζωῇ εἰσαεὶ κατὰ τὸ εἰκὸς παραμένει τοῖς μετεσχηκόσι τῆς χάριτος. τί
D οὖν εἰκὸς ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξετάσεως, εἰ ἐπιγνωσθείη παρὰ τῶν εὖ πεπονθότων ὁ εὐεργέτης, ὅπως διατεθήσεται τὴν ψυχὴν ἐπὶ ταῖς εὐχαρίστοις φωναῖς, ἐπὶ Θεοῦ πάσης τῆς κτίσεως εὐφημούμενον; ἆρά τινος ἄλλου μακαρισμοῦ προσδεηθήσεται, ὁ ἐν τοσούτῳ θεάτρῳ ἐπὶ τοῖς ἀρίστοις ἀνακηρυττόμενος; τὸ γὰρ παρεῖναι τοὺς εὖ πεπονθότας,

ἡ τοῦ εὐαγγελίου διδάσκει φωνή, ἐν τῇ πρὸς τοὺς δικαίους καὶ τῇ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς τοῦ βασιλέως κρίσει. πρὸς ἀμφοτέρους γὰρ τοῖς δεικτικοῖς κέχρηται, οἱονεὶ δακτύλῳ τὸ ὑποκείμενον γνωρίσας· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων. τὸ γὰρ τούτων εἰπεῖν, τὴν τῶν εὐπεπονθότων παρουσίαν ἐνδείκνυται. νῦν μοι λεγέτω ὁ τὴν ἄψυχον ὕλην τῶν χρημάτων προτιμῶν τῆς μελλούσης μακαριότητος· ποία χρυσίου λαμπρότης τοιαύτη; τίνος τῶν πολυτιμήτων λίθων αὐγαί; τίς ὁ ἐξ ἐνδυμάτων κόσμος τοιοῦτος, οἷον ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸν ἡ ἐλπὶς ὑποτίθεται; ὅταν ὁ βασιλεύων τῆς κτίσεως ἑαυτὸν ἀνακαλύψῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ θρόνου μεγαλοπρεπῶς προκαθήμενος; ὅταν ὀφθῶσι περὶ αὐτὸν αἱ ἀναρίθμητοι μυριάδες τῶν ἀγγέλων, καὶ δὴ ὅταν ἐν ὀφθαλμοῖς γένηται πάντων ἡ ἀπόρρητος τῶν οὐρανῶν βασιλεία; καὶ ἀναδειχθῇ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου τὰ φοβερὰ κολαστήρια; ἐν μέσῳ δὲ τούτων πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τῶν ἀπὸ πρώτης κτίσεως καὶ μέχρι τῆς τοῦ παντὸς συμπληρώσεως γεγονότων, φόβῳ τε καὶ ἐλπίδι τῶν μελλόντων εἱστήκῃ μετέωρος, τῇ ἐφ' ἑκάτερα τῶν προσδοκωμένων ἐκβάσει καραδοκοῦσα πολλάκις· καὶ τῶν ἀγαθῇ συνειδήσει συνεζηκότων ἀπιστούντων τῷ μέλλοντι; ὅταν ἑτέρους ἴδωσιν, ὑπὸ τοῦ πονηροῦ συνειδότος, εἰς τὸ σκυθρωπὸν ἐκεῖνο σκότος, ὥσπερ ὑπό τινος δημίου καθελκομένους; ἐὰν δὲ ἐν εὐφημίαις τε καὶ εὐχαριστίαις, ταῖς παρὰ τῶν εὐπεπονθότων φωναῖς, λαμπρὸς τῇ παρρησίᾳ τῷ κριτῇ παρὰ τῶν ἔργων προσαγάγηται· ἆρα κατὰ τὸν ὑλώδη πλοῦτον εὐκληρίαν ἐκείνην εἶναι λογίσεται; ἆρα δέξεται ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ὄρη πάντα καὶ πεδία, καὶ νάπας, καὶ θάλασσαν, εἰς χρυσὸν αὐτῷ μεταποιηθέντα γενέσθαι; ὁ δὲ ἀκριβῶς σφραγῖσι καὶ κλείθροις, καὶ σιδηροδέτοις πύλαις, καὶ ὀχυροῖς κρυπτηρίοις τὸν μαμωνᾶν κατακρύψας, καὶ πάσης ἐντολῆς τὸ ἀποκεῖσθαι αὐτῷ συγκεχωσμένην, ἐν τῷ κρυπτῷ τὴν ὕλην προτιμοτέραν κρίνας, ἐὰν ἐπὶ τὸ σκοτεινὸν πῦρ ἐπὶ κεφαλὴν κατασύρηται· πάντων αὐτῷ τὸ ἀπηνὲς καὶ ἀνήμερον προφερόντων, τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην πεπειρασμένων, καὶ λεγόντων·

A docet Euangelij vox, vbi rex & iuſtis, & peccatoribus reſpondet. Ad vtroſque enim demonſtratiuis verbis vtitur, tanquam digito indicans ſubiectum: Quatenus feciſtis vni ex his fratribus meis minimis. *Matth. 25.* Per hoc enim, quod dixit, Ex his, eorum, quibus benefactum fuerit, præſentiam oſtendit. Dicat nunc mihi, qui inanimam pecuniarum materiam futuræ beatitudini præfert: quis auri ſplendor eiuſmodi? qui pretioſorum lapidum fulgores? quis indumentorum ornatus talis, quale bonum illud eſſe ſpes ſuggerit atque B proponit? cum rex creaturæ in ſublimi ſolio gloriæ magnificè præſidens, humanæ naturæ ſeſe reuelauerit, & conſpiciendum præbuerit? cùm circum ipſum innumerabiles angelorum viſæ fuerit legiones, atque adeò cùm oculis omnium fuerit arcanum & ineffabile illud regnum cœlorum? ac rurſus ex contrario demonſtrata fuerint terribilia illa ſupplicia? in medio verò horum omnis hominum natura qui à prima creatione vſque ad rerum vniuerſarum conſummationem nati fuerint, tum metu, tum ſpe futurorum C ſtet ſuſpenſa atque ſolicita, in vtramque partem euentus expectatione ſæpe tremens: atque etiam iis, qui cum bona conſcientia vixerint, futurum rei euentum ſuſpectum habentibus? cùm alios viderint à praua conſcientia in horridas illas ac tetras tenebras, tanquam ab aliquo carnifice trahi? ſi hic fauſtis pariter ac gratis ab iis, qui beneficia acceperint, editis vocibus atque acclamationibus fiducia operum magnificus ac ſplendidus iudici ſe ſiſtat: nunquid ſimilem ac parem materialibus diuitiis felicitatē ac beatitudinem illam eſſe exiſtimabit? nunquid montes D omneis & campos, & ſaltus, & mare in aurum tranſmutata pro illis bonis ſibi cedi ac tradi pactus ſit? Ille verò qui diligenter ſignaculis & clauſtris, ferratiſque portis & tutis conditoriis mammonam abſconderit, & omni mandato antiquius magiſque curandum duxerit, vt materia ſibi in occulto defoſſa atque congeſta eſſet: ſi is, inquam, præceps in tenebroſum illum ignem detrudatur: omnibus iis, qui per hanc vitam experti fuerint, ſæuitiam & inhumanitatem ei obijcientibus & dicentibus:

Luc. 16.

Memento quòd receperis bona tua in vita tua: concluſiſti ſimul in munimentis diuitiarum miſericordiã, & reliquiſti ſuper terram miſerandi affectum: non portaſti ad hoc ſæculum humanitatem, non habes quod non habuiſti: non inuenis quod non depoſuiſti: non colligis, quod non diſperſiſti: non metes, quorum non deieciſti ſemina: digna ſementi, tibi meſſis: acerbitatem ſeminaſti, collige manipulos. Coluiſti immiſericordiam: habe quod dilexiſti: non aſpexiſti quemquam condolenter: non aſpicieris cum miſeratione. Deſpexiſti eum qui affligeretur: deſpicieris dũ peribis. Fugiſti miſericordiã, fugiet te miſericordia, abominatus es & faſtidiſti egenum, faſtidiet te, qui propter te egenus fuit. Si hæc atque ſimilia dicantur, vbi aurum? vbi ſplendida vaſa? ſplendida ſuppellex? vbi per ſignacula theſauris adhibita cautio? vbi ad nocturnas excubias ordinati canes, aduerſus inſidiantes armorum apparatus? in codicibus perſcripta nominum annotatio? quid hæc ad fletum & ſtridorem dentium? quis illuminabit tenebras? quis extinguet flammam? quis auertet vermem nunquam morientem? Quocirca conſideremus & intelligamus, fratres, vocem Domini, tam multa paucis verbis de rebus futuris docentem: & efficiamur miſericordes, vt idcirco beati fiamus, per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum, Amen.

A μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου· συναπέκλεισας ἐν τοῖς ὀχυρώμασι τοῦ πλούτου τὸν ἔλεον, καὶ κατέλιπες ὑπὲρ γῆς τὴν εὐσπλαγχνίαν· οὐκ ἐκόμισας πρὸς τὸν τῇδε βίον τὴν φιλανθρωπίαν, οὐκ ἔχεις ὃ μὴ ἔσχες· οὐχ εὑρίσκεις ὃ μὴ ἀπέθου· οὐ συνάγεις ὃ μὴ ἐσκόρπισας· οὐ θερίζεις ὧν οὐ κατεβάλλου τὰ σπέρματα· ἄξιόν σοι τῆς σπορᾶς τὸ θέρος· πικρίαν ἔσπειρας, δρέπου τὰ δράγματα· τὸ ἀνηλεὲς ἐτίμησας, ἔχε ὅπερ ἠγάπησας· οὐκ εἶδες συμπαθῶς· οὐκ ὀφθήσῃ ἐλεεινῶς. παρεῖδες θλιβόμενον, παροφθήσῃ ἀπολλύμενος. ἔφυγες τὸν ἔλεον, φεύξεταί σε ὁ ἔλεος· ἐβδελύξω τὸν πτω- B χόν, βδελύξεταί σε ὁ διὰ σὲ πτωχεύσας. Εἰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοιτο, ποῦ τὸ χρυσίον; ποῦ τὰ λαμπρὰ σκεύη; ποῦ ἡ ἐπιβεβλημένη τοῖς θησαυροῖς διὰ τῶν σφραγίδων ἀσφάλεια; ποῦ οἱ ταῖς νυκτεριναῖς φυλακαῖς ἐπιτεταγμένοι κύνες, καὶ πρὸς τοὺς ἐπιβουλεύοντας τῶν ὅπλων παρασκευή; ἡ ἐν τοῖς βιβλίοις ἀναγεγραμμένη σημείωσις; τί ταῦτα πρὸς τὸν κλαυθμὸν καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων; τίς καταυγάσει τὸ σκότος; τίς καταςβέσει τὴν φλόγα; τίς ἀποστρέψει τὸν ἀτελεύτητον σκώληκα; Οὐκοῦν νοήσωμεν, ἀδελφοί, τὴν τοῦ κυρίου φω- C νήν, ἐν ὀλίγῳ τοσαῦτα περὶ τῶν μελλόντων παιδεύουσαν· καὶ γενώμεθα ἐλεήμονες, ἵνα γενώμεθα διὰ τοῦτο μακάριοι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

DE BEATITVDINIBVS, ORATIO VI.

Beati puro corde: Quoniam ipſi Deum videbunt.

QVOD accidere veriſimile eſt iis, qui ex aliquo alto vertice mõtis in vaſtũ aliquod pelagus deſpiciũt, id menti meę accidit ab excelſa voce Domi-

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ ΛΟΓΟΣ ϛ.

D Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

ΟΠΕΡ παθεῖν εἰκὸς τοὺς ἔκ τινος ὑψηλῆς ἀκρωρείας εἰς ἀχανές τι καταχύπτοντας πέλαγος, τοῦτό μοι πέπονθεν ἡ διάνοια, ἐκ τῆς ὑψηλῆς τοῦ κυρίου φωνῆς,

οἷον ἀπό τινος κορυφῆς ὄρους, εἰς τὸ ἀδιεξίτητον τῶν νοημάτων βλέπουσα βάθος. καθάπερ γὰρ ἐν πολλοῖς τῶν παραθαλασσίων ἔστιν ἰδεῖν ὄρος ἡμίτομον, κατὰ τὸ παράλιον μέρος ἀπὸ κορυφῆς ἐπὶ τὸ βάθος δι' εὐθείας ἀπεξεσμένον, οὗ κατὰ τὸ ἄνω πέρας ἄκρα τις προβεβλημένη πρὸς τὸν βυθὸν ἐπινένευκεν. ὅπερ οὖν παθεῖν εἰκὸς, τὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης σκοπιᾶς, ἐκ πολλοῦ τοῦ ὕψους ἐπὶ τὴν ἐν τῷ βάθει διακύπτοντα θάλατταν· οὕτως ἰλιγγιᾷ μου νῦν ἡ ψυχὴ, ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ τοῦ κυρίου φωνῇ γενομένη μετέωρος. μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. Θεὸς προέκειται τοῖς τὴν καρδίαν ἐκκαθαρθεῖσι τὸ θέαμα. Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, καθώς φησιν Ἰωάννης ὁ μέγας· ἐπιψηφίζει δὲ καὶ Παῦλος ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν εἰπών· ὅτι ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὔτε ἰδεῖν δύναται. αὕτη ἐστὶν ἡ λεία καὶ ἀπότομος πέτρα, ἡ μηδεμίαν ἐφ' ἑαυτῆς τῶν νοημάτων βάσιν ὑποδεικνύουσα, ἣν καὶ ὁ Μωϋσῆς ὡσαύτως ἀπρόσιτον τοῖς καθ' ἑαυτὸν δόγμασιν ἀπεφήνατο, ὡς μηδαμοῦ δύνασθαι προσβῆναι ἡμῶν τὴν διάνοιαν, πάσης ἀντιλήψεως ἀποξυσθείσης διὰ τῆς ἀποφάσεως. οὐκ ἔστι γὰρ, φησιν, ὅστις ὄψεται κύριον, καὶ ζήσεται. ἀλλὰ μὴν αἰώνιος ζωὴ τὸ ἰδεῖν ἐστι τὸν Θεόν. τοῦτο δὲ ἀμήχανον οἱ στῦλοι τῆς πίστεως, Ἰωάννης καὶ Παῦλος καὶ Μωσῆς διορίζονται. ὁρᾷς τὸν ἴλιγγον, ᾧ ψυχὴ πρὸς τὸ βάθος τῶν ἐν τῷ λόγῳ θεωρουμένων συνέλκεται; Εἰ ζωὴ ὁ Θεὸς, ὁ μὴ ἰδὼν αὐτὸν, τὴν ζωὴν οὐ βλέπει· τὸ μὴ δύνασθαι ἰδεῖν Θεὸν, οἱ θεοφόροι τῶν προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων διαμαρτύρονται. εἰς τί τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἐλπὶς περιΐσταται; ἀλλ' ὑποστηρίζει καταπίπτουσαν τὴν ἐλπίδα ὁ κύριος. καθάπερ ἐπὶ τοῦ Πέτρου ἐποίησεν, κινδυνεύοντος βυθισθῆναι, πάλιν ἐπὶ στερροῦ καὶ ἀντιτύπου στήσας τοῦ ὕδατος. εἰ τοίνυν ἔλθῃ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ τοῦ λόγου χεὶρ, καὶ ἀστατοῦντας ἐν τῷ βυθῷ τῶν θεωρημάτων, ἐπὶ σταθεροῦ νοήματος καταστήσειεν, ἔξω τοῦ φόβου γενόμεθα, ἰσχυρῶς τοῦ χειραγωγοῦντος ἡμᾶς λόγου περιδραξάμενοι. μακάριοι γὰρ, φησι, τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. ἡ μὲν οὖν ἐπαγγελία τοσαύτη, ὡς ὑπερβῆναι τὸν ἀκρότατον τῆς μακαριότητος ὅρον. τί γὰρ ἄν τις μετὰ τὸ τοιοῦτον

A tanquam de aliquo cacumine montis, ad inexplicabilem intellectuum diſpectanti profunditatē. Quemadmodum enim in multis locis maritimis, montem videre licet circa eam partem, qua mare ſpectat, quaſi dimidium abſciſſum, & à vertice ad profundū vſque directò abraſum: cuius in ſuperiore parte cacumen quoddā proiectum profundo imminet. Quod igitur accidere veriſimile eſt ei, qui à tali tantæq; altitudinis ſpecula in profundū mare deſpiciat: itidem mihi nunc animus quaſi vertigine laborat in magna hac domini voce ſuſpenſa: *Beati*
B *puro corde: quoniam ipſi Deum videbunt.* Deus ſpectaculo propoſitus eſt iis, qui cor expurgatū habuerint. Deū nemo vidit vnquam, vt magnus inquit Ioannes: cōfirmat autē eam ſententiā etiam illa ſublimi mente Paulus, qui dixit: Quē nullus hominū vidit, neq; videre poteſt. Hæc eſt illa leuis, abraſa atq; prærupta petra, quæ nullū in ſeſe intellectuū ſuſtētamētum & firmamentū oſtendit: quā etiam Moyſes itidē inacceſſam in ſuis decretis pronūtiauit, vt nuſquā mens noſtra adire poſſit, quicquid enitens apprehendere, quóve ſeſe ſubleuare poterant, per il-
C lam ſententiam abraſo: non eſt enim inquit, qui dominum videbit, & viuet. Atqui videre Deum, vita ſempiterna eſt. Hoc autē fieri non poſſe, vt Deus videatur, columnæ fidei Ioannes & Paulus & Moyſes affirmant. Vidéſne vertiginem, cum qua vnà trahitur animus ad profunditatem eorum, quę in hac oratione conſiderātur? Si Deus eſt vita: qui non videt Deum, vitam non videt. Quòd Deus videri non poſſit, tum Prophetæ, tum Apoſtoli diuino ſpiritu ducti atteſtantur. In quas anguſtias ſpes hominibus redigitur? Verùm ſubleuat atque ſuſtentat Dominus labeſcentem ſpem. Quemadmodum in Petro fecit: quem periclitantem ne ſubmergeretur, rurſus
D in ſolida atque reſiſtenti veſtigiis aqua collocauit. Si igitur etiam ad nos manus Verbi, admota fuerit, & inſtabiles in profundo ſpeculationum, in alterutro intellectu conſtituerit, extra metum erimus, firmiter quaſi manu ducens nos Verbum, amplexi. Beati enim, inquit, qui puro corde præditi ſunt: quoniam ipſi Deum videbunt. Promiſſio quidem certè tanta eſt, vt ſuperet extremum terminum beatitudinis. Quid enim aliquis poſt eiuſmodi

Matth. 5.
Ioan. 1.
1. Tim. 2.
Exod. 33.
Matth. 14.

aliud deſiderauerit, cùm omnia habeat in eo quem viderit? Nam videre, in vſu ſcripturæ idem ſignificat, quod habere: Pſal. 127. quemadmodum illud, Videas bona Hieruſalem, idem quod, inuenias, ſignificante Verbo. Et, Tollatur impius, ne videat gloriam Domini, per non participem eſſe Propheta ſignificante. Ergo qui Deum vidit, quicquid in bonis numeratur, per hoc quod vidit, adeptus eſt: vitam ſine fine, æternam incorruptibilitatem, immortalem beatitudinem, regnum ſine fine, lætitiam continentem, verum lumen, ſpiritualem & dulcem vocem, gloriam inacceſſam, perpetuam exultationem, omne denique bonum. Enimuerò quod in promiſſione beatitudinis per ſpem proponitur, tale ac tantũ eſt: ſed quoniam antè demõſtratum eſt, modum videndi Deum confici per hoc, ſiquis puro corde extiterit: in hoc rurſum mens mea quaſi vertigine correpta æſtuat, ambigendo anne puritas cordis ſit ex iis rebus, quæ neque effici poſſunt, & naturam noſtrã ſuperant & excedunt. Nam ſi per hanc Deus videtur: Moyſes autem & Paulus non viderunt per hoc, quod neque ab ſeſe, neque ab alio quoquam Deum videri poſſe affirmant, ea, quæ nunc à Verbo, beatitudini proponitur, res eiuſmodi eſſe videtur, quæ effici atque repræſentari non poſſit. Quid igitur lucri nobis accedit ex eo, quod cognouimus, qua ratione Deus videatur, ſi vires rei excogitatæ non adſunt? Id enim ſimile eſt, ac ſi quis diceret, beatum eſſe in cœlo verſari: quoniam illic conſpiciuntur ea, quæ in hoc ſæculo non conſpiciuntur. Nam ſi aliqua ratio expediendi itineris in cœlum per Sermonem præmonſtraretur: vtile audientibus eſſet didiciſſe, quòd beatum ſit in cœlo verſari. Quamdiu autem aſcenſus expeditus non eſt, quid emolumenti affert cognitio cœleſtis beatitudinis, angens duntaxat & malè habens nos edoctos, qualibus rebus priuati ſimus, & propter aſcenſum impeditum careamus. Nunquid igitur ad id, quod naturam noſtram excedit, Dominus hortatur, & ſuperat modum humanarum virium magnificentia præcepti? Non ita ſe res habet. Neque enim volucres fieri iubet, quibus alas non produxit: neque ſub aqua viuere, quibus terreſtrem vitam aſſignauit. Si igitur lex in aliis omnibus accipientium

A ἀγαθόν, ἄλλο ποθήσειε, πάντα ἔχων ἐν ᾧ ἑώρακε; τὸ γὰρ ἰδεῖν ταὐτὸν σημαίνει τὸ σχεῖν ἐν τῇ τῆς γραφῆς συνηθείᾳ· καθάπερ τό, ἴδοις τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλήμ, ἀντὶ τοῦ εὕροις, τοῦ λόγου σημαίνοντος. καὶ, τὸ ἀρθήτω ὁ ἀσεβής, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν κυρίου, διὰ τοῦ μὴ ἰδεῖν, τὸ μὴ μετασχεῖν τοῦ προφήτου δηλοῦντος. οὐκοῦν ὁ τὸν Θεὸν ἰδών, πᾶν ὅπερ ἐστὶν ἐν ἀγαθῶν καταλόγῳ, διὰ τοῦ ἰδεῖν ἔσχε, τὴν ἀτελεύτητον ζωήν· τὴν ἀΐδιον ἀφθαρσίαν, τὴν ἀθάνατον μακαριότητα, τὴν ἀτελεύτητον βασιλείαν, τὴν ἄληκτον εὐφροσύνην, τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὴν πνευματικὴν καὶ γλυκεῖαν φωνήν, ἀπρόσιτον B δόξαν, τὸ διηνεκὲς ἀγαλλίαμα, τὸ πᾶν ἀγαθόν. τὸ μὲν οὖν κατ' ἐλπίδα προκείμενον ἐν τῇ μακαριότητος ἐπαγγελίᾳ, τοιοῦτόν τε καὶ τοσοῦτον. ἐπεὶ δὲ ὁ τρόπος τοῦ ἰδεῖν διὰ τοῦ καθαρὸν γενέσθαι τῇ καρδίᾳ προδέδεικται· ἐν τούτῳ μοι πάλιν ἰλιγγιᾷ ἡ διάνοια, μὴ ἄρα τῶν ἀμηχάνων τι καὶ ὑπερβαινόντων τὴν φύσιν ἡμῶν, ἡ καθαρότης τῆς καρδίας ἐστίν. εἰ γὰρ διὰ τούτου ὁ Θεὸς ὁρᾶται· Μωσῆς δὲ καὶ Παῦλος οὐκ ἴδον, τὸ μήτε αὐτόν, μήτε ἄλλον τινὰ δύνασθαι ἰδεῖν διωρίσατο, ἀδύνατον ἔοικέ τι εἶναι C τὸ τῷ μακαρισμῷ νῦν ὑπὸ τοῦ λόγου προκείμενον. τί οὖν ἡμῖν τὸ κέρδος ἐκ τοῦ γνῶναι πῶς ὁ Θεὸς ὁρᾶται, εἰ τὸ δυνατὸν τῇ ἐπινοίᾳ μὴ πρόσεστιν; ὅμοιον γὰρ τὸ τοιοῦτον, ὥσπερ ἂν εἴ τις μακάριον εἶναι λέγοι τῷ ἐν οὐρανῷ γενέσθαι· ὅτι ἐκεῖ καθορᾶται τὰ ἐν τῷ βίῳ μὴ καθορώμενα. ἦν γὰρ τις ἦν μηχανή, τῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν πορείας διὰ τοῦ λόγου προδεικνυμένη· τὸ μαθεῖν ὅτι μακαριστόν ἐστι τὸ ἐν ἐκείνῳ γενέσθαι, χρήσιμον ἂν ἦν τοῖς ἀκούουσιν. ἕως δ' ἂν τὸ κατὰ τὴν ἄνοδον ἀμήχανον ᾖ, τί φέρει κέρδος ἡ γνῶσις τῆς μακαριότητος τῆς οὐρα-D νίας, λυποῦσα μόνον τοὺς μεμαθηκότας, οἵων διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς ἀνόδου ἀπεστερήμεθα. ἆρ' οὖν ἔξω τῆς φύσεως ἡμῶν ὁ κύριος ἐγκελεύεται, καὶ ὑπερβαίνει τὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως τῷ μεγαλείῳ τοῦ ἐπιτάγματος; οὐκ ἔστι ταῦτα. οὔτε γὰρ πετεινοὺς γενέσθαι κελεύει, οἷς τὸ πτερὸν οὐκ ἐνέφυσεν, οὐδὲ ὑπὸ ὕδωρ ζῆν οἷς τὸν χερσαῖον ἀπεκλήρωσε βίον. εἰ οὖν ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις πρόσφορός ἐστι

τῇ δυνάμει τῶν δεχομένων ὁ νόμος, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὴν φύσιν βιάζεται· καὶ τοῦτο πάντως ἐκ τοῦ ἀκολούθου νοήσομεν, μὴ ἀπ' ἐλπίδος εἶναι τὸ διὰ τοῦ μακαρισμοῦ προδεικνύμενον. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰωάννην, καὶ τὸν Παῦλον, καὶ τὸν Μωσέα, καὶ εἴ τις ἄλλος κατ' ἐκείνους ἐστί, μὴ ἐκπεπτωκέναι τῆς ὑψηλῆς ταύτης μακαριότητος, τῆς ἐκ τοῦ ἰδεῖν τὸν Θεὸν προσγινομένης, μηδὲ τὸν εἰπόντα, ὅτι ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος κριτής, μήτε τὸν ἐπὶ τὸ στῆθος ἀναπεσόντα τοῦ Ἰησοῦ, μήτε τὸν ἀκηκοότα παρὰ τῆς θείας φωνῆς, ὅτι ἔγνων σε παρὰ πάντας. εἰ οὖν ἐκεῖνοι, παρ' ὧν ὑπὲρ δύναμιν ἡ τοῦ Θεοῦ κατανόησις εἶναι κεκήρυκται, μακάριοι εἶναι οὐκ ἀμφιβάλλονται· ἡ δὲ μακαριότης εἰς τὸ ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἐστίν· τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ καθαρὸν τῇ καρδίᾳ γενέσθαι, ἄρα οὐκ ἀδύνατος τῆς καρδίας ἡ καθαρότης, δι' ἧς ἐστι γενέσθαι μακάριον. πῶς οὖν ἐστι καὶ τοὺς κατὰ Παῦλον ἀληθῆ λέγειν φῆσαι, ὑπὲρ τὴν δύναμιν ἡμῶν ἀποφαινομένους εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ κατανόησιν, καὶ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν μὴ ἀντιδογματίζειν ἐκείνοις, ἐν καθαρότητι ὀφθήσεσθαι τὸν Θεὸν ὑπισχνουμένην; δοκεῖ μοι καλῶς ἔχειν περὶ τούτου χρῆναι διὰ βραχέων πρότερον λαβεῖν, ὡς ἂν καθ' ὁδὸν γένοιτο ἡμῖν περὶ τὸ προκείμενον ἡ θεωρία. ἡ θεία φύσις αὐτὴ καθ' αὑτὴν ὅ,τι ποτὲ κατ' οὐσίαν ἐστί, πάσης ὑπέρκειται καταληπτικῆς ἐπινοίας, ἀπρόσιτος καὶ ἀπροσπέλαστος οὖσα ταῖς στοχαστικαῖς ἐπινοίαις, καὶ οὔπω τις ἀνθρώποις πρὸς τὴν τῶν ἀλήπτων κατανόησιν ἐξεύρηται δύναμις· οὐδέ τις ἔφοδος καταληπτικὴ τῶν ἀμηχάνων ἐπινοήθη. διὸ καὶ ἀνεξιχνιάστους τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ὁ μέγας ὀνομάζει ἀπόστολος, σημαίνων διὰ τοῦ λόγου τὸ ἀνεπίβατον εἶναι λογισμοῖς τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἣ πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς θείας οὐσίας ἄγει. ὡς οὔπω τινὸς τῶν προωδευκότων τὸν βίον ἴχνος τι καταληπτικῆς ἐπινοίας σημειουμένου τῇ γνώσει τοῦ ὑπὲρ γνῶσιν πράγματος. τοιοῦτος δὲ ὢν κατὰ τὴν φύσιν ὁ ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν, ἄλλῳ λόγῳ καὶ ὁρᾶται καὶ καταλαμβάνεται, ὁ ἀόρατός τε καὶ ἀπερίγραπτος.

A viribus conueniens eſt, & ad nullam rem, quæ ſupra naturam ſit, cogit: etiam hoc prorſus ex eo quod conſentaneum eſt, intelligemus, non deſperādum videlicet eſſe id, quod per beatitudinem pręmonſtratur, ſed & Ioannem, & Paulum, & Moyſen, & ſi quis alius illorum ſimilis eſt, non excidiſſe hac ſublimi beatitudine, quæ ex conſpectione Dei accedit, neque illum, qui dixit, Recondita eſt mihi iuſtitiæ corona, quam reddet mihi iuſtus iudex, neque eum, qui recubuit ſuper pectus Ieſu, neque eum, qui audiuit à voce diuina, Cognoui te præter omneis. *2. Tim. 4.* *Ioan. 21.* B Si ergo nō ambigitur, quin illi, qui contemplationem Dei ſupra vires eſſe prędicauerunt, beati ſint, beatitudo autem ex conſpectione Dei exiſtit, atq; Deum videre cōtingit, ſi quis puro corde ſit, certè puritas cordis, per quā beatum fieri licet, non eſt ex iis rebus, quæ confici non poſſunt. Quî igitur dici poteſt, quòd & illi, qui cum Paulo cōtemplationem Dei ſupra vires eſſe pronuntiant, vera dicant, & Domini vox illis non aduerſetur, quæ Deum per puritatem cordis conſpectum iri pollicetur? C Videtur mihi haud alienū eſſe, ſi de his rebus paucis digrediendo primùm quædam proponamus, quæ tanquam firma atq; nullius probationis egentia ſumamus, vt cōmodè nobis circa rem propoſitam ſpeculatio procedat. Diuina natura, quicquid ipſa tandem per ſe ſecundum eſſentiā eſt, ſuperat omnem cōprehendendi rationē atq; ſolertiam, quippe quæ coniecturales rationes & excogitationes reijciat, repellat, aſpernetur & nō admittat, ac nulla adhuc inter homines facultas ad cōprehenſibilium animaduerſionem & cognitionem inuenta eſt, D nullaque ratio, nullum compendium, nulla vita, nullus apparatus, nullum inſtrumentum excogitatū eſt, quo res inexplicabiles cōprehendantur. Qua propter magnuſ ille Apoſtolus ἀνεξιχνιάστους, id eſt omni inueſtigatione ſuperiores, ſiue imperueſtigabiles vias eius nominat: ſignificās per ea verba, cogitationibus inacceſſam eſſe illā viam, quæ ducit ad naturæ diuinæ cognitionem. *Rom. 11.* Quaſi nullus adhuc eorum, qui vitæ curſum antè cōfecerunt aliquod veſtigium vel ſignum cognitioni impreſſerit, quo ſigno excogitaretur & perciperetur res, quæ ſuperat omnem cognitionē. Talis autem ſecundum naturā cùm ſit is, qui ſuperat omnem naturam, alia ratione & videtur & percipitur, qui & videri & comprehēdi non poteſt.

Multi autem ſunt modi talis contemplationis & cognitionis. Licet enim per eam, quæ in vniuerſo apparet, ſapiētiam coniectando cernere eū, qui omnia cum ſapientia fecit. Quemadmodū etiam in operibus humanis, mente cernitur aliquo modo artifex propoſitæ cuiuſque ſtructuræ, quippe qui artē in opere condiderit. Cernitur autē non natura artificis, ſed ſcientia duntaxat artificioſa, quā artifex in opere expreſſam reliquit. Eodem etiā modo cum ad ornatum, qui in creatura cōſpicitur, reſpicimus, notio quædā in animo noſtro informatur non eſſentiæ, ſed ſapientiæ eius, qui res vniuerſas ſapienter fecit. Quinetiam ſi noſtræ vitę cauſā conſiderauerimus, quod non ex neceſſitate, ſed ex bonæ voluntatis deſtinatione ad creandum hominem motus ſit, rurſus etiā per hunc modum Deum à nobis viſum & animaduerſum eſſe dicimus, quū non naturam, ſed bonitatem cōprehenderimus. Eodē modo cætera quoq; omnia, quæ cogitationem erigunt ad conſideratione ē eius, quod & præſtat & excellit, & melius ac ſuperius eſt, quam cæteræ res: talia omnia contemplationem & cognitionē Dei nominamus, vnaquaque ſublimi cogitatione atque conſideratione Deū nobis in conſpectu adducente. Nam & potentia, & puritas, & eodem modo ſeſe habere, & cum contrario permixtum non eſſe, ac talia omnia, diuinæ cuiuſdā & ſublimis opinionis & notionis viſum & imaginationem animis imprimunt atque informāt. Igitur per ea, quæ modò dicta ſunt, oſtenditur, quomodo & Dominus vera dicit, qui pollicitus eſt Deum ab iis qui cor purum habeant, conſpectum iri: &
1.Tim.6. Paulus non mentitur, qui in ſuis ſcriptis dicit, quòd Deum neque viderit quiſquam, neque videre poſſit. Nam qui natura inuiſibilis eſt, dum per quaſdā, quę circa ipſum animaduertuntur proprietates, cernitur, efficientiis & actionibus viſibilis atque cōſpicuus fit. Verùm non ad hoc ſolum beatitudinis ſententia ſpectat, vt ex quadam efficacia atque operatione eum qui operetur, talem eſſe animaduertere atque exiſtimare poſſimus (forſitan enim etiam ſapientibus huius ſæculi per aptitudinem atq; concinnitatē mundi ſupernæ ſapientiæ atq; potentiæ animaduerſo cognitióq; contingere poſſit.) Sed aliud mihi magnificētia beatitudinis iis, qui capere & animaduertere poſſint id quod deſideratur, nempe

A πολλοὶ δὲ οἱ τῆς τοιαύτης κατανοήσεως τρόποι. ἔστι γὰρ καὶ διὰ τῆς ἐμφαινομένης τῷ παντὶ σοφίας, τὸν ἐν σοφίᾳ πάντα πεποιηκότα στοχαστικῶς ἰδεῖν. καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων δημιουργημάτων ὁρᾶται τρόπον τινὰ τῇ διανοίᾳ ὁ δημιουργὸς τοῦ προκειμένου κατασκευάσματος, τὴν τέχνην τῷ ἔργῳ ἐναποθέμενος. ὁρᾶται δὲ οὐχ ἡ φύσις τοῦ τεχνιτεύσαντος, ἀλλὰ μόνον ἡ τεχνικὴ ἐπιστήμη, ἣν ὁ τεχνίτης τῇ κατασκευῇ ἐναπέθετο. οὕτω καὶ πρὸς τὸν ἐν τῇ κτίσει βλέποντες κόσμον, ἔννοιαν οὐ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῆς σοφίας τοῦ κατὰ πάντα σοφῶς πεποιηκότος ἀνατυπούμεθα. κἂν τῆς ἡμετέρας ζωῆς
B τὴν αἰτίαν λογισώμεθα, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως ἦλθεν εἰς τὸ κτίσαι τὸν ἄνθρωπον, πάλιν καὶ διὰ τούτου τοῦ τρόπου καθεωρακέναι λέγομεν τὸν Θεόν, τῆς ἀγαθότητος οὐ τῆς οὐσίας ἐν περινοίᾳ γενόμενοι. οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα πρὸς τὸ κρεῖττόν τε καὶ ὑψηλότερον ἀνάγει τὴν ἔννοιαν, Θεοῦ κατανόησιν τὰ τοιαῦτα κατονομάζομεν, ἑκάστου τῶν ὑψηλῶν νοημάτων τὸν Θεὸν ἡμῖν εἰς ὄψιν ἄγοντος. ἡ γὰρ δύναμις καὶ ἡ καθαρότης, καὶ τὸ ὡσαύτως ἔχειν, καὶ τὸ ἀμιγὲς τοῦ ἐναντίου, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα θείας τινὸς καὶ ὑψηλῆς
C ἐννοίας ἐντυποῖ ταῖς ψυχαῖς τὴν φαντασίαν. οὐκοῦν δείκνυται διὰ τῶν εἰρημένων, πῶς καὶ ὁ κύριος ἀληθεύει, ὀφθήσεσθαι τὸν Θεὸν τοῖς καρδίαν ἔχουσι καθαρὰν ἐπαγγειλάμενος· καὶ ὁ Παῦλος οὐ ψεύδεται, μήτε ἑωρακέναι τινὰ τὸν Θεόν, μήτ' ἰδεῖν δύνασθαι διὰ τῶν οἰκείων λόγων ἀποφηνάμενος. ὁ γὰρ τῇ φύσει ἀόρατος, ὁρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται, ἔν τισι τοῖς περὶ αὐτὸν καθορώμενος. ἀλλ' οὐ πρὸς τοῦτο βλέπει μόνον τοῦ μακαρισμοῦ ἡ διάνοια, τὸ
D ἔκ τινος ἐνεργείας τὸν ἐνεργοῦντα δύνασθαι τοιοῦτον ἀναλογίσασθαι· γένοιτο γὰρ ἂν ἴσως καὶ τοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου σοφοῖς, διὰ τῆς τοῦ κόσμου εὐαρμοστίας ἡ τῆς ὑπερκειμένης σοφίας τε καὶ δυνάμεως κατανόησις. ἀλλ' ἕτερόν μοι δοκεῖ ἡ τοῦ μακαρισμοῦ μεγαλοφυΐα τοῖς δυναμένοις δέξασθαι καπολῖν τὸ ποθούμενον, τὴν

συμβουλὴν ὑφηγεῖσθαι· τὸ δέ μοι παριστάμενον νόημα δι' ὑποδειγμάτων σαφηνισθήσεται. ἀγαθόν τι κατὰ τὸν ἀνθρώπινόν ἐστι βίον, ὑγεία τοῦ σώματος· ἀλλὰ μακάριον οὐ τὸ εἰδέναι μόνον τῆς ὑγείας τὸν λόγον, ἀλλὰ τὸ ἐν ὑγείᾳ ζῆν. εἰ γάρ τις ἐγκώμια διεξιὼν τῆς ὑγείας τὴν νοσώδη καὶ κακόχυμον αἱροῖτο τροφήν· τί τῶν ἐγκωμίων τῆς ὑγείας ἀπώνατο ταῖς ἀρρωστίαις ἐπιτειβόμενος; οὕτω τοίνυν νοήσωμεν καὶ τὸν προκείμενον λόγον, ὅτι οὐ τὸ γνῶναί τι περὶ Θεοῦ μακάριον ὁ κύριος εἶναί φησιν· ἀλλὰ τὸ ἐν ἑαυτῷ σχεῖν τὸν Θεόν. μακάριοι γὰρ B οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. οὐ γάρ μοι δοκεῖ ὡς ἀντιπρόσωπόν τι θέαμα τὸν Θεὸν προτιθέναι τῷ κεκαθαρμένῳ τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμόν· ἀλλὰ τοῦτο τάχα ἡ τοῦ ῥητοῦ μεγαλοφυΐα ἡμῖν ὑποτίθεται, ὃ καὶ πρὸς ἑτέρους ὁ λόγος γυμνότερον παρίστησιν, ἐντὸς ὑμῶν εἶναι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰπών· ἵνα διδαχθῶμεν, ὅτι ὁ πάσης τῆς κτίσεως καὶ ἐμπαθοῦς διαθέσεως τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἀποκαθήρας, ἐν τῷ ἰδίῳ κάλλει τῆς θείας φύσεως καθορᾷ τὴν εἰκόνα. καί μοι δο- C κεῖ δι' ὀλίγων ὧν εἶπεν, τοιαύτην συμβουλὴν περιέχειν ὁ λόγος. ὅτι ὦ ἄνθρωποι, ὅσοις ἐστὶ τις ἐπιθυμία τῆς τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ θεωρίας, ἐπειδὰν ἀκούσητε ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς ἐπῆρθαι τὴν θείαν μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτῆς ἀνερμήνευτον εἶναι, καὶ τὸ κάλλος ἄφραστον, καὶ τὴν φύσιν ἀχώρητον· μὴ ἐκπίπτετε εἰς ἀνελπιστίαν τοῦ μὴ δύνασθαι κατιδεῖν τὸ ποθούμενον. τὸ γάρ σοι χωρητὸν τῆς τοῦ Θεοῦ κατανοήσεως μέτρον ἐν σοί ἐστιν· οὕτω τοῦ πλάσαντός σε τὸ τοιοῦτον ἀγαθὸν εὐθὺς τῇ φύσει κατουσιώσαντος· τῶν γὰρ τῆς ἰδίας φύσεως ἀ- D γαθῶν ὁ Θεὸς ἐνετύπωσε τῇ σῇ κατασκευῇ τὰ μιμήματα, οἷόν τινα κηρὸν σχήματι γλυφῆς προτυπώσας. ἀλλ' ἡ κακία τῷ θεοειδεῖ χαρακτῆρι περιχυθεῖσα, ἄχρηστον ἐποίησέ σοι τὸ ἀγαθόν, ὑποκεκρυμμένον τοῖς αἰσχροῖς προκαλύμμασιν. εἰ οὖν ἀποκλύσειας πάλιν δι' ἐπιμελείας βίου τὸν ἐπιπλασθέντα τῇ καρδίᾳ σου ῥύπον, ἀναλάμψει σοι τὸ θεοειδὲς κάλλος. ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σιδήρου γίνεσθαι πέφυκεν, ὅταν δι' ἀκόνης τοῦ ἰοῦ γυμνωθῇ ὁ πρὸ ὀλίγου μέλας, αὐγάς τινας ἐφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν ἥλιον στίλβων

A conſilium tradere atque ſuggerere videtur: porrò cõſideratio aq; intellectus, qui mihi in mentẽ venit per exempla atq; ſimilitudines declarabitur. Bonũ quoddã in vita humana ſanitas corporis eſt: ſed beatum eſt, nõ modò ſcire rationem ſanitatis, verùm in ſanitate viuere. Nam ſi quis laudes ſanitatis perſequutus cibum ſumat, qui malos humores & morbos generet, quid huic dum morbis conficitur, laudes ſanitatis proſunt? Eodem igitur modo propoſitã quoq; orationem intelligamus, quod non cognoſcere aliquid de Deo Dominus beatũ eſſe dicat, B ſed in ſeſe Deũ habere. Beati enim puro præditi corde: quoniã ipſi Deum videbunt. Non enim mihi videtur quaſi ex aduerſo ſpectandũ Deum proponere ei, qui animæ oculũ habuerit expurgatum: ſed forſitan hoc nobis magnificẽtia dicti ſuggerit, quod etiã ad alios Sermo apertius exprimit, vbi dixit, Intra vos eſt regnum Dei: vt doceamur, quòd qui cor ſuum ab omni creatura atq; vitioſa affectione expurgauit, in ſua ipſius pulchritudine diuinæ naturæ imaginem intuetur. Ac mihi videtur Verbum, paucis, C quæ dixit, eiuſmodi conſiliũ complecti, O vos homines, quibus ineſt aliqua cupiditas contẽplandi id, quod verè bonũ eſt, cùm audieritis diuinã maieſtatem ſupra cœlos elatam & exaltatam, & gloriam eius inexplicabilẽ, pulchritudinem ineffabilem eſſe, naturam comprehendi ac percipi non poſſe: ne prolabamini ad deſperationem, qua non poſſitis intueri quod deſideratis. Nam quod à te capi & cõprehendi poteſt, Dei cõtemplationis in te modus eſt: quippe cùm is qui te formauit, tale bonum ſtatim ita naturæ quaſi ineſſentiauerit, ſiue conſubſtãtia- D uerit & incorporauerit: tui enim fabricationi & cõſtitutioni Deus ſuæ naturæ bonorũ ſimulachra ſimilitudineſque & quaſi imitamenta impreſſit & informauit, veluti ceram quandam ſculptili figura præfõrmans & fingens. Sed vitioſitas diuinam imaginem referenti ſigno circumfuſa, bonum turpibus velamentis obductum & occultatum inutile tibi fecit. Si igitur diligenti & accurata vita ſpes cordi illitas & obductas rurſus ablueris, reſplendebit in te diuina pulchritudo. Quemadmodum in ferro fieri ſolet, cùm id, quod paulò antè nigrum erat, per cotem detracta rubigine, ſplendores quoſdam in ſe ad ſolem refulgens

Luc. 17.

A & nitores edit: ita homo quoque internus, quem cor Dominus nominat, cùm ſordes rubiginoſas, quæ propter prauum ſitum in forma effloruerunt, abſterſerit, rurſus cum originali & principali forma ſimilitudinē recuperabit, ac bonus erit. Nam quod boni ſimile, bonum prorſus eſt. Ergo qui ſeipſum videt, in ſeipſo quod deſiderat, intuetur: atque ita beatus fit, qui corde puro præditus eſt, quoniā dum ſuam puritatem intuetur, per imaginem, formam principalem animaduertit. quemadmodum enim ij, qui in ſpeculo ſolem vident, etiamſi cœlum ipſum fixis oculis nō contueantur, nihilo ſecius, in ſplendore ſpeculi ſolem vident; quàm illi qui ipſum orbem ſolis intuentur, ita, inquit, etiam vos, etiamſi vires vobis non ſuppetant ad contemplandum & animaduertendū lumen inacceſſum, ſi ad eum, qui ab initio in vobis cōſtitutus eſt, imaginis decorem ac gratiam reuerſi fueritis, in vobis ipſis, quod quæritis, habetis. Puritas enim & vitiorum affectuumq; vacuitas, & ab omni malo alienatio Deitas eſt. Si igitur hęc in te ſunt, Deus prorſus in te eſt. Cùm igitur ab omni vitioſitate pura, ab affectu ac vitio libera atq; ab omni inquinatione ſeiuncta in te ratio fuerit, beatus es propter acumen atque claritudinem viſus, quoniam id, quod effugit viſum eorum, qui non fuerint purgati, ipſe expurgatus animaduertis, ac materiali caligine ab oculis animi dempta, per purā cordis ſerenitatem beatū ſpectaculū clarè cernis. Hoc autē quid eſt? ſanctimonia, puritas, ſimplicitas, omnes eiuſmodi lucidi diuinæ naturæ ſplendores, per quos Deus videtur. Verum quòd hæc quidem ita ſe habeant, ex iis, quæ dicta ſunt, nō dubitamus. Sed quod ab initio in dubio ponebatur, adhuc in eadē perplexitate Sermo relinquit. Vt enim is, qui in cœlū euaſit, participatione fruitur cœleſtiū miraculorū: ſed adſcendendi modus impeditus efficit, vt nihil nobis proſint ea, de quibus nihil controuerſiæ eſt: ita expurgatione cordis beatitudinem exiſtere non dubitatur: ſed quomodo quis cor ab inquinamentis expurgare poſſit, eadem prorſus, quæ in aſcenſu in cœlū apparet, difficultas eſſe videtur. Quę igitur ſcala Iacob? qualis inuenietur igneus currus ad ſimilitudinem eius, qui Prophetam

Simile.

καὶ λαμπηδόνας ἐκδίδωσιν· οὕτω καὶ ὁ ἔνδον ἄνθρωπος, ὃν καρδίαν ὀνομάζει ὁ κύριος, ἐπειδὰν ἀποξύσηται τὸν ἰώδη ῥύπον τὸν διὰ τῆς πονηρᾶς εὐρῶτος ἐπανθήσαντα τῇ μορφῇ, πάλιν ἀναλήψεται τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιότητα, καὶ ἀγαθὸς ἔσται. τὸ γὰρ ἀγαθῷ ὅμοιον, ἀγαθὸν πάντως. οὐκοῦν ὁ ἑαυτὸν βλέπων, ἐν ἑαυτῷ τὸ ποθούμενον βλέπει· καὶ οὕτω γίνεται μακάριος ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὅτι πρὸς τὴν ἰδίαν καθαρότητα βλέπων, ἐν τῇ εἰκόνι καθορᾷ τὸ ἀρχέτυπον. ὥσπερ γὰρ οἱ ἐν κατόπτρῳ ὁρῶντες τὸν ἥλιον, κἂν μὴ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀποβλέψωσιν ἀτενές, B οὐδὲν ἔλαττον ὁρῶσι τὸν ἥλιον ἐν τῇ τοῦ κατόπτρου αὐγῇ, τῶν πρὸς αὐτὸν ἀποβλεπόντων τοῦ ἡλίου τὸν κύκλον· οὕτω, φησί, καὶ ὑμεῖς, κἂν ἀτονῆτε πρὸς κατανόησιν φωτός, ἐὰν ἐπὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐγκατασκευασθεῖσαν ὑμῖν χάριν τῆς εἰκόνος ἐπαναδράμητε, ἐν ἑαυτοῖς τὸ ζητούμενον ἔχετε. καθαρότης γὰρ, ἀπάθεια, καὶ κακοῦ παντὸς ἀλλοτρίωσις ἡ θειότης ἐστίν. εἰ οὖν ταῦτα ἐν σοί ἐστι, Θεὸς πάντως ἐν σοί ἐστιν. ὅταν οὖν ἀμιγὴς πάσης κακίας, καὶ πάθους ἐλεύθερος, καὶ πάσης κεχωρισμένος μολύσματος, ὁ ἐν σοὶ λογισμὸς ᾖ, μακάριος εἶ τῆς ὀξυωπίας, C ὅτι τὸ τοῖς μὴ καθαρθεῖσιν ἀθέατον, ἐκκαθαρθεὶς κατενόησας, καὶ τῆς ὑλικῆς ἀχλύος τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ἀφαιρεθείσης, ἐν καθαρᾷ τῇ τῆς καρδίας αἰθρίᾳ τηλαυγῶς βλέπεις τὸ μακάριον θέαμα. τοῦτο δέ ἐστι τί; καθαρότης, ὁ ἁγιασμός, ἡ ἁπλότης, πάντα τὰ τοιαῦτα τὰ φωτοειδῆ τῆς θείας φύσεως ἀπαυγάσματα, δι᾽ ὧν ὁ Θεὸς ὁρᾶται. Ἀλλὰ τὸ μὲν ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐκ τῶν εἰρημένων οὐκ ἀμφιβάλλομεν. ἔτι δὲ ἡμῖν ὁ λόγος τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀπορηθὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀμηχανίας βλέπει. D ὡς γὰρ ἐν οὐρανῷ γενόμενος, ἐν μετουσίᾳ τῶν οὐρανίων θαυμάτων ἐστίν· ὁ δὲ τῆς ἀνόδου τρόπος ἀμήχανος, οὐδὲν ἡμῖν τῶν διωμολογημένων κέρδος ποιεῖ· οὕτως ἐκ τοῦ καθαρθῆναι τὴν καρδίαν, τὸ μακάριον γενέσθαι οὐκ ἀμφιβάλλεται· τὸ δὲ ὅπως ἄν τις αὐτὴν τῶν μολυνόντων ἀποκαθάρειε, ἴσον ἀντικρὺς τῷ δοκεῖ τῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναβάσεως. ποία τοίνυν κλίμαξ τοῦ Ἰακώβ; ποῖον εὑρεθήσεται πύρινον ἅρμα καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ τὸν προφήτην Ἡλίαν πρὸς

πρὸς οὐρανὸν ἀναψάσαντος, ὃ πρὸς τὰ ἄνω θαύματα ἡ καρδία ἡμῶν ἐπαρθεῖσα, τὸ γήϊνον τοῦτο βάρος ἀποτινάξεται; εἰ γάρ τις ἐν περινοίᾳ γένοιτο τῆς ἀναγκαίας τῆς ψυχῆς παθημάτων, ἄπορον οἰήσεται καὶ ἀμήχανον τὴν τῶν συνεζευγμένων κακῶν διαχώρησιν. Εὐθὺς ἐκ πάθους ἡμῖν ἡ γένεσις ἄρχεται, καὶ διὰ πάθους ἡ αὔξησις πρόεισι, καὶ εἰς τὸ πάθος ἡ ζωὴ καταλήγει, καὶ ἀνακέκραταί πως τὸ κακὸν πρὸς τὴν φύσιν, διὰ τῶν ἐξ ἀρχῆς παραδεξαμένων τὸ πάθος, τῶν διὰ τῆς παρακοῆς εἰσοικισαμένων τὴν νόσον. ὥσπερ δὲ τῇ διαδοχῇ τῶν ἐπιγινομένων καθ' ἕκαστον εἶδος, τῶν ζώων ἡ φύσις συνδιεξέρχεται, ὡς ταὐτὸν εἶναι τὸ γινόμενον κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, τῷ ἐξ οὗ γέγονεν· οὕτως ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος γίνεται, ἐξ ἐμπαθοῦς ἐμπαθὴς, ἐξ ἁμαρτωλοῦ τοιοῦτος. οὐκοῦν συνυφίσταται τρόπον τινὰ τοῖς γινομένοις ἡ ἁμαρτία, συναποτικτομένη τε καὶ συναύξουσα, καὶ τῷ τῆς ζωῆς ὅρῳ συγκαταλήγουσα. ἀλλὰ δυσεπίτευκτον ἡμῖν εἶναι τὴν ἀρετὴν, μυρίοις ἱδρῶσι καὶ πόνοις, σπουδῇ καὶ καμάτῳ μόγις κατορθουμένην, πολλαχοῦ παρὰ τῆς θείας γραφῆς ἐδιδάχθημεν, τεθλιμμένην καὶ διὰ στενοῦ προϊοῦσαν τὴν ὁδὸν τῆς βασιλείας ἀκούσαντες, πλατεῖάν τε καὶ κατάντη καὶ εὐεπίδρομον, τὴν διὰ κακίας τοῦ βίου ἐπὶ τὴν ἀπώλειαν ἀπάγουσαν. οὐ μὴν καθόλου ἀμήχανον τὴν ὑψηλὴν ζωὴν ἡ γραφὴ διωρίσατο, ἡ τοσούτων ἀνδρῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐκθεμένη τὰ θαύματα. ἀλλ' ἐπειδὴ διπλῆς οὔσης τῆς διανοίας ἐν τῇ τοῦ ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἐπαγγελίᾳ· μιᾶς μὲν τοῦ γνῶναι τὴν τοῦ παντὸς ὑπερκειμένην φύσιν, ἑτέρας δὲ τοῦ ἀνακραθῆναι πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς κατὰ τὴν ζωὴν καθαρότητος· τὸ μὲν πρότερον τῆς κατανοήσεως εἶδος, ἀμήχανον εἶναι ἡ τῶν ἁγίων φωνὴ διορίζεται· τὸ δὲ δεύτερον ὑπισχνεῖται τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει διὰ τῆς παρούσης διδασκαλίας ὁ κύριος εἰπὼν, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. τὸ δὲ ὅπως ἔστι καθαρὸν γενέσθαι, διὰ πάσης σχεδὸν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἔξεστί σοι τὸ τοιοῦτον μαθεῖν. τοῖς γὰρ ἐφεξῆς ἐπιδραμὼν παραγγέλμασι, σαφὲς εὑρήσεις τὸ τῆς καρδίας καθάρσιον.

A Eliam in cœlum euexit, quo ad ſuperna miracula cor noſtrum erectum, terreum hoc pondus excutiat? Nam ſi quis neceſſarias animi affectiones & vitia, cogitatione exactè complexus fuerit, atque perpenderit, nulla via, nulla ratione, nulla machinatione fieri poſſe putabit, vt coniuncta mala moueantur. Protinus à paſſione, ab affectione, à perturbatione, ab ægritudine natiuitas noſtra torditur, & per paſſionem & affectionē ad incrementum progreditur, & in paſſione & affectu vita noſtra deſinit: atque commixtum quodammodo malum cum natura eſt, per eos qui antiquitùs paſſionem, vitium & affectum admiſerūt, qui per inobediētiam morbum inuexerunt & introduxerunt. Quemadmodum autem ſucceſſione atque continuatione ſubinde naſcentium per quamque ſpeciem animalium natura ſimul traducitur & propagatur, vt iuxta rationem naturæ, quod natum fuerit, idem ſit cum eo, vnde natum eſt: itidem ex homine homo naſcitur, ex obnoxio vitiis, perturbationibus, & affectionibus, iiſdem obnoxius, ex peccatore peccator. Ergo vnà cum naſcentibus aliquo modo peccatum exiſtit, ſimul & naſcens & augeſcens, & cum termino vitæ vnà deſinēs. Verùm aſſequutu nobis difficilem eſſe virtutem, immēſis & infinitis ſudoribus & laboribus, ſtudio atque defatigatione vix parabilem, in multis locis è ſacra Scriptura didicimus, arctū, & per anguſtias porrectum iter regni audientes, latam verò, decliuem & expeditam viam, quæ per vitioſitatem & nequitiā, vitam in perniciem adducit. Non tamen nulla planè ratione confici & expediri poſſe ſublimem vitam ſcriptura affirmat, quę tot virorum in ſacris libris miracula expoſuit. Sed cùm duplex ſit in promiſſione videndi Deum intellectus: vnus quidem cognoſcendi naturam vniuerſitati in ſupernis præſidentem: alter verò, per puritatem vitæ cum Deo quaſi contemperandi & coniungendi, primam quidem contemplationis ſpeciem impeditam eſſe, & confici non poſſe, ſanctorum vox declarat, ſecundam verò per præſentem doctrinam humanæ naturę Dominus promittit, cum dicit, Beati puro corde, quoniam ipſi Deum videbunt. *Matth.5.* Porrò quomodo purū fieri liceat, id per omnem propemodū Euangelicam doctrinam tibi diſcere licet: nam ſi ordine deinceps poſita præcepta percurreris, manifeſtum cordis purificatoriū remedium deprehendes.

Cùm enim vitium & nequitiã bifariam diuiſiſſet, eiúſque vnam ſpeciem poſuiſſet, quæ per opera deſignatur, alteram, quæ cogitando cõcipitur, prius quidem per antiquam legem, eam, quæ per opera proditur, nequitiam puniuit, nunc verò ad alteram peccati ſpeciem legem ſpectare facit, non improbum facinus puniens, ſed vt ne prorſus quidem malum exiſtat, proſpiciens & cauens. Nam ex animi deſtinata voluntate nequitiam eximere, eſt ex magna ſuperfluitate vitã à ſceleſtis facinoribus efficere alienam. Porrò cùm in multas parteis multáſq; ſpecies vitioſitas diducta ſit, vnicuique earum rerum, quæ vetitæ ſunt, per præcepta, proprium oppoſuit remedium atque curationem. Ac quoniam iræ morbus per omnem vitam plerumque in promptu atque in procliui eſt, ab eo quod magis obtinet ac dominatur, curationem orditur, iræ vacuitatem ſanciens in primis, Didiciſti, inquit, antiqua lege, Non eſſe cædem faciendam: nunc diſce; Iram aduerſus proximos & populares ab anima ſegregandam eſſe. Non enim penitus iraſci vetuit (licet enim ob bonum nonnunquam vti tali animi impetu) ſed ob nullum bonum aduerſus fratrem ira aliquando concitari, id verò præceptum extinguit ac tollit. Quicumque enim, inquit, iraſcitur fratri ſuo temerè, nullaque ratione. Nam adiectio dictionis temerè, oſtendit tempeſtiuum & opportunum eſſe ſæpè iracundiæ vſum, cum vindicandi peccati cauſſa efferbuerit is affectus. Hæc iræ ſpecies Phineeſo ſcripturæ teſtimonio aſſignatur, cum cæde delinquentium minas Dei aduerſus plebem commoti placauit. Deinceps ad ea quæ per voluptatem delinquuntur, curando tranſit, & adulterij petulantem & importunam cupiditatem per interdictum ex corde tollit. Ita ſigillatim etiam omnia inuenies in ſequentibus corrigere Dominum, aduerſus vnamquamque vitioſitatis & nequitiæ ſpeciem ſanctionibus obſiſtentem. Prohibet iniuria pugnã laceſſere, ac manus afferre per hoc, quod ne propulſare quidem iniuriam permittit. Exterminat auaritiæ vitium per hoc, quod imperat, vt non modo patiamur nos exui, ſed id etiam, quod nobis relictum fuerit, aduerſario concedamus. Medetur timiditati, iubens nos mortis eſſe contemptores. Et in ſumma per

Matth. 5. · Num. 25.

εἰς δύο γὰρ διελὼν τὴν κακίαν, τήν τε διὰ τῶν ἔργων, καὶ τὴν ἐν νοήμασι συνισταμένην, πρότερον μὲν διὰ τοῦ ἀρχαίου νόμου, τὴν διὰ τῶν ἔργων φανερουμένην ἀδικίαν ἐκόλασε, νυνὶ δὲ πρὸς τὸ ἕτερον τῆς ἁμαρτίας εἶδος βλέπειν τὸν νόμον ἐποίησεν, οὐ τὸ ἔργον τὸ πονηρὸν τιμωρούμενος, ἀλλ' ὅπως ἂν μηδὲ τὴν ἀρχὴν γένοιτο τὸ προμηθούμενος. τὸ γὰρ τῆς προαιρέσεως ἐξελεῖν τὴν κακίαν, ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐστὶν ἀλλότριον τῶν πονηρῶν ἔργων τὸν βίον ἐργάσασθαι. πολυμεροῦς δὲ καὶ πολυειδοῦς τῆς κακίας οὔσης, ἑκάστῳ τῶν ἀπηγορευμένων ἰδίαν τὴν διὰ τῶν παραγγελμάτων θεραπείαν ἀντέθηκεν. καὶ ἐπειδὴ πρόχειρον ὡς ἐπὶ πολὺ παρὰ πάντα τὸν βίον τὸ κατὰ τὴν ὀργήν ἐστιν ἀρρώστημα, ἐκ μᾶλλον ἐπικρατοῦντος τῆς θεραπείας ἄρχεται, τὸ ἀόργητον ἐν πρώτοις νομοθετήσας. ἐδιδάχθης, φησί, παρὰ τοῦ ἀρχαιοτέρου νόμου, τὸ μὴ φονεῦσαι, νῦν μάθε τὸ χωρίσαι τῆς ψυχῆς τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὀργήν. οὐ γὰρ καθόλου τὴν ὀργὴν ἀπεῖπεν· ἔστι γὰρ καὶ ἐπὶ καλῷ ποτε τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς χρήσασθαι ὁρμῇ· ἀλλὰ τὸ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὀργιστικῶς ποτε ἔχειν ἐπὶ μηδενὶ ἀγαθῷ, τοῦτο ἡ παραγγελία κατέσβεσεν. πᾶς γὰρ ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ. ἡ γὰρ προσθήκη τοῦ εἰκῆ, δείκνυσι τὸ εὔκαιρον πολλάκις τῆς τοῦ θυμοῦ χρήσεως, ὅταν ἐπὶ τῇ κολάσει τῆς ἁμαρτίας ζέσῃ τὸ πάθος. τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ὀργῆς τῷ Φινεὲς ὁ τῆς γραφῆς λόγος προσεμαρτύρησεν, ὅτι τῇ σφαγῇ τῶν παρανομούντων τὴν κατὰ τοῦ λαοῦ κινηθεῖσαν ἀπειλὴν τοῦ Θεοῦ ἱλεώσατο. πάλιν μεταβαίνει τῇ θεραπείᾳ πρὸς τὰ διὰ τῆς ἡδονῆς πλημμελούμενα, καὶ τῆς μοιχείας τὴν ἄτοπον ἐπιθυμίαν ἐξαιρεῖ τῆς καρδίας διὰ τοῦ παραγγέλματος. οὕτω καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα εὑρήσεις, ἐν τοῖς ἐφεξῆς διορθοῦντα τὸν κύριον, πρὸς ἕκαστον τὸν τῆς κακίας εἶδος ταῖς νομοθεσίαις ἱστάμενον. κωλύει τὸ ἄρχειν ἀδίκων χειρῶν, διὰ τὸ μηδὲ ἀμύνεσθαι συγχωρῆσαι. ὑπεξαιρεῖ τὸ κατὰ πλεονεξίαν πάθος, διὰ τοῦ πρὸς τὸ ἀποδύεσθαι τῷ ἀφελομένῳ, καὶ τὸ ὑπολειφθὲν προστάξαι. θεραπεύει τὴν δειλίαν, καταφρονητικῶς πρὸς τὸν θάνατον ἔχειν ἐγκελευόμενος. καὶ ὅλως δι' ἑκάστου

τῶν εὐαγγελικῶν, εὑρήσεις ἀρότρου δίκην τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, τὰς πονηρὰς τῶν ἁμαρτιῶν ῥίζας ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας ἡμῶν διορύσσοντα, δι' ὧν ἔστι τὰς ἀκανθώδεις καθαρθῆναι καρποφορίας. Οὐκοῦν δι' ἀμφοτέρων εὐεργετεῖται τὴν φύσιν, οἷς τε τὸ ἀγαθὸν ἐπαγγέλλεται, εἴς τε τὴν πρὸς τὸ προκείμενον διδασκαλίαν ἡμῖν ὑποτίθεται. εἰ δὲ ἐπίπονος τῶν ἀγαθῶν σπουδή σοι νομίζεται, σύγκρινον τῷ ἐναντίῳ βίῳ· καὶ εὑρήσεις ὅσον ἐπιπονωτέρα ἐστὶν ἡ κακία, εἰ μὴ πρὸς τὸ παρὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα βλέποις. ὁ γὰρ γεέννας ἀκούσας, οὐκέτι πόνῳ τινὶ καὶ σπουδῇ τῶν κατὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡδονῶν χωρισθήσεται· ἀλλ' ἀρκέσει μόνος ὁ φόβος τοῖς λογισμοῖς ἐγγενόμενος, ἐξορίσαι τὰ πάθη. μᾶλλον δὲ καλῶς ἔχει τῷ σιωπωμένῳ συνυπακουομένῳ κατανοήσαντας, σφοδροτέραν ἐντεῦθεν τὴν ἐπιθυμίαν λαβεῖν. εἰ γὰρ μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ἐλεεινοὶ πάντως οἱ κατερρυπωμένοι τὸν νοῦν· ὅτι πρὸς τὸ τοῦ ἀντικειμένου πρόσωπον βλέπουσιν. καὶ εἰ αὐτὸς ὁ θεῖος χαρακτὴρ τῷ κατ' ἀρετὴν ἐντυποῦται βίῳ, δῆλον ὅτι ἡ κατὰ κακίαν ζωὴ μορφὴ καὶ πρόσωπον τοῦ ἀντικειμένου γίνεται. ἀλλὰ μὴν εἰ κατὰ διαφόρους ἐπινοίας ὁ Θεὸς ἑκάστῳ τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων ἐπονομάζεται, φῶς, καὶ ζωὴ, καὶ ἀφθαρσία, καὶ ὅσα τοῦ τοιούτου γένους ἐστί· πάντως ἐκ τοῦ ἀντιστρόφου, τὸ ἑκάστου τούτων ἀντικείμενον, τῷ τῆς κακίας εὑρετῇ ὀνομασθήσεται, σκότος καὶ θάνατος καὶ φθορὰ, καὶ ὅσα τούτοις ὁμογενῆ καὶ ὁμόφυλα. οὐκοῦν μαθόντες, διὰ τίνων ἥτε κακία καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν μορφοῦται βίος, ἐξουσίας ἡμῖν, πρὸς ἑκάτερον τούτων κατὰ τὸ αὐτεξούσιον τῆς προαιρέσεως προκειμένης, φύγωμεν τὴν τοῦ διαβόλου μορφὴν, ἀποθώμεθα τὸ πονηρὸν προσωπεῖον, ἀναλάβωμεν τὴν θείαν εἰκόνα, γενώμεθα καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ἵνα γενώμεθα μακάριοι τῆς θείας εἰκόνος ἐν ἡμῖν μορφωθείσης, διὰ τῆς καθαρᾶς πολιτείας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A vnumquodque interdictum reperies in modum aratri inciſorem Sermonem prauas peccatorum radices ex intimo corde noſtro effodere, quibus interdictis à ſpinoſis fructibus licet expurgari. Ergo per vtrumque naturam demeretur, quod & bonum promittit, & ad quamque rem propoſitam ſuggerit nobis doctrinam. Quòd ſi laborioſum ſtudium bonarum rerum eſſe putas, compara rem cum vita cõtraria: ac reperies, quanto malitia nequitiaque laborioſior & moleſtior ſit, ſi non ad præſentia, ſed ad futura reſpicias. Nam qui gehennæ
B mentionem audiuerit, is non amplius cum labore & ſtudio ſe à voluptatibus cum peccato coniunctis abſtinebit: ſed ſolus metus cogitationi iniectus ad expellendũ vitia ſufficiet. Enimuerò haud incõmodum fuerit animaduerſo, quod tacitum ſubauditur, vehementiorem dehinc concipere cupiditatem. Nam ſi beati ſunt, qui puro corde præditi ſunt: miſerabiles omnino ſunt, qui mentem ſordidatam habent: quoniam faciem aduerſarij intuebuntur. Itemque, ſi ipſa diuina effigies imprimitur vitę cum virtute coniunctæ, perſpicuum eſt quòd
C vita vitioſa, forma ac facies aduerſarij exiſtit. Iam vero ſi ſecundum diuerſas conſiderationes Deus quolibet eorum vocabulorum, quæ circa bonum intelliguntur, cognominatur, lumen, vita, incorruptibilitas, & quæcumque eius generis ſunt: prorſus ex aduerſo id, quod cuique horum oppoſitum eſt, nequitiæ inuentori attribuetur: tenebræ, mors, corruptio, & quæcũque eiuſdem cum his generis & naturæ ſunt. Quocirca cum didicerimus, quibus rebus & nequitia, & cum virtute vita coniuncta formentur & inſigniantur, propoſita nobis iuxta liberum animi arbitrium, in vtram partem velimus declinandi poteſtate, fugiamus formam diaboli, de-
D ponamus prauam perſonam, reſumamus diuinam imaginem, ſimus puri corde, vt efficiamur beati, diuina in nobis imagine per purum vitæ inſtitutum impreſſa, per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui gloria & in ſæcula ſæculorum, Amen.

DE BEATITVDINIBVS, ORATIO VII.

Beati pacifici: Quoniam ipſi filij Dei vocabuntur.

SACRI teſtimonij tabernaculi, quod legiſlator iuxta demonſtratam ſibi in monte à Deo formam Iſraëlitis fabricatus eſt, omnia quidē & ſancta & ſacra ſigillatim erant, quęcumque ſeptis intrinſecus continebantur: ad intimam autem in his partem accedere ac penetrare fas non erat: eaq; ſancta ſanctorum dicebatur; indicante, opinor, hac amplificatiua nominis formatione, quòd ea pars non etiam pari cum cæteris conditione particeps ſanctitatis eſſet: ſed quātum differret à communi atque prophano conſecratum & ſanctum, tanto illa pars inacceſſa, quóve audire ac penetrare fas non erat, ſanctis, quibus circundata erat, ſacrior & purior eſſet. Ad eundem igitur modum ex his, quæ nobis in hoc monte præmonſtratæ ſunt, beatitudinibus, arbitror ego omnia quidem ſacra ac ſancta ſigillatim, quæcumque ſuperior diuinus Sermo, compoſuit & affirmauit: quod autem nunc contemplationi atque commentationi propoſitum eſt, ἄδυτον, id eſt, inacceſſum, reuera ac ſanctum eſſe ſanctorum. Nam ſi videre Deum ab nulla re ſuperari poteſt in bono, filium Dei fieri omnem planè ſuperat felicitatem: quænam enim verborum excogitatio? quænam ex omnibus conflata ſignificatio tantę promiſſionis donum complectetur? Quodcumque vehementiore mentis intentione aliquis cogitauerit, ſupra illud prorſus eſt id, quod ſignificatur: ſi bonum, vel charum, & honorādum, vel ſublime nominaueris id, quod iuxta beatitudinem hanc per promiſſionem propoſitum eſt, amplius quàm pro ſignificatione illorum nominum, declaratur: ſuperat votum proſper ſucceſſus & felicitas, quæ conſequitur: ſupra ſpem donum, ſupra naturam gratia eſt. Quid eſt homo ſi cum diuina natura comparetur? cuiúſnam

Sancta ſanctorum.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ ΛΟΓΟΣ Ζ.

Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.

ΤΗΣ ἱερᾶς τοῦ μαρτυρίου σκηνοπηγίας, ἣν κατὰ τὸν ἐν τῷ ὄρει παρὰ τοῦ Θεοῦ δειχθέντα τύπον ὁ νομοθέτης τοῖς Ἰσραηλίταις κατεσκευάσατο, πάντα μὲν ἅγιά τι ἢ ἱερὰ καθ' ἕκαστον ἦν, ὅσα τοῖς περιχοινίσμασι κατὰ τὸ ἐντὸς περιείληπτο· τὸ δὲ ἐνδότατον ἐν τούτοις ἄδυτόν τι καὶ ἄβατον ἦν, ἅγιον ἁγίων λεγόμενον· δεικνύσης οἶμαι τῆς ἐπιταλικῆς ταύτης ὀνοματοποιΐας, τὸ μὴ κατὰ τὸ ὁμότιμον τοῖς ἄλλοις μετέχειν κἀκεῖνο τῆς ἁγιότητος· ἀλλ' ὅσον διέφερεν τοῦ κοινοῦ καὶ βεβήλου τὸ ἀφιερωμένον καὶ ἅγιον, τοσοῦτον ἐκεῖνο τὸ ἄδυτον τῶν περὶ αὐτὸ ἁγίων ἱερώτερόν τι καὶ καθαρώτερον εἶναι. οἶμαι τοίνυν ἐγὼ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, τῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προδειχθέντων ἡμῖν μακαρισμῶν, πάντα μὲν ἱερά τι καὶ ἅγια καθ' ἕκαστον εἶναι, ὅσα περιλαβὼν ὁ θεῖος κατεσκεύασε λόγος· τὸ δὲ νῦν τῇ θεωρίᾳ προκείμενον, ἄδυτον ὡς ἀληθῶς καὶ ἅγιον ἁγίων εἶναι. εἰ γὰρ τὸ ἰδεῖν τὸν Θεὸν ὑπερβολὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ οὐκ ἔχει, τὸ υἱὸν γενέσθαι Θεοῦ, ὑπὲρ πᾶσαν εὐκληρίαν πάντως ἐστίν· ποία γὰρ ῥημάτων ἐπίνοια; τίς ἐξ ὀνομάτων σημασία τῆς τηλικαύτης ἐπαγγελίας τὴν δωρεὰν περιλήψεται; ὅπερ ἂν τις τῇ διανοίᾳ νοήσῃ, ὑπὲρ ἐκεῖνο πάντως ἐστὶ τὸ δηλούμενον· ἐὰν ἀγαθὸν, ἢ τίμιον, ἢ ὑψηλὸν ὀνομάσῃς τὸ κατὰ τὸν μακαρισμὸν τοῦτον δι' ἐπαγγελίας προκείμενον; πλέον ἢ κατὰ τὴν ἔμφασιν τῶν ὀνομάτων ἐστὶ δηλούμενον· ὑπὲρ εὐχὴν ἡ ἐπιτυχία, ὑπὲρ ἐλπίδα τὸ δῶρον, ὑπὲρ τὴν φύσιν ἡ χάρις. τί ἐστιν ἄνθρωπος ὡς πρὸς τὴν θείαν φύσιν κρινόμενος; τίνος εἴπω τὸν

ἁγίων φωνὴν, δι' ἧς ἐξευτελίζεται τὸ ἀνθρώπινον; κατὰ τὸν Ἀβραὰμ γῆ καὶ σποδός· κατὰ τὸν Ἡσαΐαν χόρτος· κατὰ τὸν Δαβὶδ οὐδὲ χόρτος, ἀλλ' ἐοικὸς χόρτῳ. ὁ μὲν γὰρ λέγει, πᾶσα σὰρξ χόρτος· ὁ δέ φησιν· ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος· κατὰ τὸν ἐκκλησιαστὴν ματαιότης· κατὰ τὸν Παῦλον ταλαιπωρία. οἷς γὰρ ἑαυτὸν ὁ ἀπόστολος κατωνόμασεν, τούτοις ἅπαν κατοικτίζεται τὸ ἀνθρώπινον. ταῦτα ὁ ἄνθρωπος· ὁ δὲ Θεὸς τί; πῶς εἴπω τὸ τί, ὃ μήτε ἰδεῖν δυνατὸν, μήτε ἀκοῇ χωρῆσαι, μήτε καρδίᾳ λαβεῖν; ποίαις φωναῖς ἐξαγγείλω τὴν φύσιν; τί εὕρω τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἐν τοῖς γινωσκομένοις ὑπόδειγμα; ποίας καινοτομήσω φωνὰς, πρὸς τὴν τοῦ ἀφράστου τε καὶ ἀνεκφωνήτου σημασίας; ἤκουσα τῆς θεοπνεύστου γραφῆς μεγάλα περὶ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως διεξιούσης· ἀλλά τί ταῦτα πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν; ὅσον γὰρ ἐγὼ ἐχώρουν δέξασθαι, τοσοῦτον εἶπεν ὁ λόγος, οὐχ ὅσον ἐστὶ τὸ δηλούμενον. ὡς γὰρ οἱ ἀναπνέοντες τὸν ἀέρα κατὰ τὴν ἐν ἑαυτῷ ἕκαστος εὐρυχωρίαν, ὁ μὲν πλέον, ὁ δὲ ἔλαττον τοῦ ἀέρος ἀνέλαβεν· οὐ μὴν ὁ πολὺ ἐν ἑαυτῷ κατασχὼν τὸν ἀέρα, ἅπαν τὸ στοιχεῖον ἐντὸς ἑαυτοῦ πεποίηται, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἔλαβεν ἐκ τοῦ ὅλου, ὅσον ἠδύνατο, καὶ τὸ ὅλον ἐστὶν· οὕτως καὶ αἱ τῆς ἁγίας γραφῆς θεολογίαι, αἱ παρὰ τῶν τῷ ἁγίῳ πνεύματι θεοφορουμένων ἡμῖν ἐκτεθεῖσαι, πρὸς μὲν τὸ ἡμέτερον τῆς διανοίας μέτρον, ὑψηλαὶ καὶ μεγάλαι καὶ ὑπὲρ πᾶν εἰσι μέγεθος· τοῦ δὲ ἀληθινοῦ μεγέθους οὐ προσαπτόμεναι. τίς ἐμέτρησε, φησί, τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; ὁρᾷς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ τὴν ἄφραστον διαγράφοντος δύναμιν; ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὸ ὄντως ὄν. μέρος γάρ τι τῆς θείας ἐνεργείας ἐν ταῖς τοιαύταις μεγαληγορίαις, ὁ προφητικὸς ἐνεδείξατο λόγος· αὐτὴν δὲ τὴν δύναμιν ἀφ' ἧς ἡ ἐνέργεια, ἵνα μὴ εἴπω τὴν φύσιν, ἀφ' ἧς ἡ δύναμις, οὔτε εἶπεν, οὔτε ἐμέλλησεν· ἀλλὰ καὶ καθάπτεται τῷ λόγῳ τῶν στοχασμοῖς τισὶ τὸ θεῖον ἀπεικονιζόντων. ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τὸ τοιοῦτον διεξιών· τίνι με ὡμοιώσατε; λέγει κύριος. τὴν ἴσην δὲ συμβουλὴν καὶ ὁ ἐκκλησιαστὴς τοῖς ἰδίοις ἐγκατατίθεται λόγοις,

A ſanctorum proferam vocem, per quam genus humanũ extenuatur? ſecundum Abrahamum terra ac cinis: ſecundum Eſaiam fœnum: ſecundum Dauidem ne fœnum quidẽ, ſed ſimile fœno eſt. Nam ille quidem dicit, Omnis caro fœnum: hic vero ait: Homo quaſi fœnum: ſecundum Eccleſiaſtem, vanitas: ſecundum Paulum, miſeria eſt. Quibus enim ſeipſum Apoſtolus verbis denominat, his vniuerſum genus humanum miſeratur, Hæc homo: Deus autem quid eſt? Quomodo dicã, quid, cuius ne videndi quidem, nec auribus percipiendi, neque B corde comprehẽdendi poteſtas eſt? quibus vocibus enunciabo naturam? quod huius boni inter ea, quæ nota ſunt, exemplar & ſimilitudinẽ inueniam? quas nouas formabo voces ad ſignificandum id, quod & ineffabile & inexplicabile eſt? Audiui diuinam ſcripturam magna de ſuperna natura exponentẽ: ſed quid hæc ad ipſam naturam? Quantum enim ego poteram capere, tantum ſcriptura dixit, non quantum eſt id, quod ſignificatur. Vt enim eorum, qui reſpirando aërem ad ſe trahũt, quiſque pro ea, quæ C in ipſo eſt, capacitate, alius plus, alius verò minus aëris aſſumit: nõ tamen is, qui multũ in ſe detinet aërem, totum intra ſeſe elementum redegit, ſed & is ex toto quantum poterat, ſumpſit, & totum non habet: ita ſanctæ quoque ſcripturæ de Deo ſermones, qui nobis ab iis, qui ſancto Spiritu afflati erant, expoſiti ſunt, ad noſtræ mentis quidem modum ſublimes & magni ſunt: atque adeò ſuperant omnem magnitudinem, ſed veram magnitudinem non aſſequuntur. Quis cœlum, inquit, palmo dimẽſus eſt, & manu aquam, & omnem D terram pugno? Videſne magnifica verba deſcribentis inexplicabilem potentiam? Sed quid hæc ad id, quod reuera eſt? Nam partem aliquam diuinæ efficientiæ talibus magnificis verbis Sermo propheticus indicauit: ipſam verò potentiam, vnde efficientia exiſtit (ne quid dicam de natura vnde potentia procedit) neque dicendo expreſſit, neque expreſſurus fuerat: quinetiam ſermone reprehendit eos, qui quibuſdam coniecturis diuinum numen quaſi adumbrando exprimunt, atque effingunt, tanquam ex perſona Dei talia verba proferens: Cui me aſſimilaſtis? dicit Dominus. Idem verò conſilium Eccleſiaſtes quoque in ſuis ponit ſermonibus,

Gen. 19. Eſa. 40. Pſal. 36. Eccl. 2. 1. Cor. 15. Simile. Eſa. 40. Eccleſ. 8.

Ne feſtines afferre verbum ante faciem Dei. Quoniam Deus in cœlo ſupra, & tu in terra infrà: oſtendens, opinor, per elementorum abinuicem diſtantiam, quantopere diuina natura terrenas ſuperet cogitationes. Huic tamen tali ac tantæ rei, quam neque videre, neque audire, neque ratione perpendere licet, is, qui pro nihilo in rebus vniuerſis reputatus eſt homo, qui cinis, qui fœnum, qui vanitas eſt, conciliatur, atque in locum filij aſſumitur à Deo rerum vniuerſarum. Quæ gratiarum actio huic beneficio par inueniri poteſt? quæ vox, quæ ſententia, quis cogitationis motus, quibus inſuperabile beneficium celebretur? Excedit homo ſuam ipſius naturam, immortalis ex mortali: ex fragili atque caduco, integer & incorruptus: ex diario atque temporario ſempiternus: in ſumma, Deus ex homine euadens. Nam cùm dignus habitus ſit, qui filius Dei fiat, dignitatem patris in ſeſe prorſus habebit, atque omnium paternorum bonorum hæres exiſtit. O diuitis domini magnificam largitionem! O largam & vberem palmam! ô magnam manum! quanta arcanorum theſaurorum ſunt dona? In parem propemodum atque ipſe eſt, honoris conditionem humanitate adductus, naturam propter peccatum ignominia notatam atque dehoneſtatam recipit. Nam ſi eius, quod ipſe eſt, propinquitatem & neceſſitudinē hominibus largitur: nunquid aliud atque parem quandam honoris conditionem per cognationem pollicetur? Ac præmium quidem certaminis tantum eſt: certamen verò quod?

Matth. 5. Si fueris pacificus, inquit, adoptionis decore coronaberis. Mihi etiam opus ipſum propter quod tantam mercedem pollicetur, alterum donum eſſe videtur. Quid enim hominibus ex iis rebus, quibus frui atque potiri ſtudent, vita pacifica dulcius eſt? Quodcumque nominaueris ex iis rebus, quæ res in vita ſuaues & iucundæ ſunt, pace opus ad hoc, vt iucundum ſit. Nam ſi omnia ſuppetant, quæcumque in vita magnifiunt atque in pretio ſunt, diuitiæ, bona valetudo, vxor, liberi, domus, parentes, miniſtri, amici: terra, mare, propriis prouentibus & hoc & illa ditans: horti amœni, venationes, lauacra, palæſtræ, gymnaſia: loca deliciis & voluptatibus capiendis exercendæq; pubi deſtinata;

A μὴ σπεύσῃς ἐξενεγκεῖν ῥῆμα πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ· ὅτι ὁ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω· δεικνὺς οἶμαι διὰ τῆς τῶν στοιχείων πρὸς ἄλληλα διαστάσεως, ὅσῳ τῷ μέτρῳ ἡ θεία φύσις τῶν λογισμῶν γηΐνων ὑπερανέστηκεν. τούτῳ μέντοι τῷ τοιούτῳ καὶ τοσούτῳ πράγματι, ὃ οὔτε ἰδεῖν ἐστιν, οὔτε ἀκοῦσαι, οὔτε λογίσασθαι, ὁ ἀντ' οὐδενὸς ἐν τοῖς οὖσι λελογισμένος ἄνθρωπος, ἡ σποδὸς, ὁ χόρτος, ἡ ματαιότης, οἰκειοῦται, εἰς υἱοῦ τάξιν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων προσλαμβανόμενος. τί τῆς χάριτος ταύτης ἐστὶν εὑρεῖν εἰς εὐχαριστίαν ἐ-

B πάξιον. ποίαν φωνὴν, ποίαν διάνοιαν, ποίαν ἐνθυμήσεως κίνησιν, δι' ἧς τὸ τῆς χάριτος ὑπερβολὴν ἀνυμνήσει; ἐκβαίνει τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ ἄνθρωπος, ἀθάνατος ἐκ θνητοῦ, καὶ ἐξ ἐπικήρου ἀκήρατος, καὶ ἐξ ἐφημέρου ἀΐδιος, καὶ τὸ ὅλον Θεὸς ἐξ ἀνθρώπου γινόμενος. ὁ γὰρ Θεοῦ υἱὸς γενέσθαι ἀξιωθεὶς, ἕξει πάντως ἐν ἑαυτῷ τοῦ πατρὸς τὸ ἀξίωμα, καὶ πάντων γίνεται τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν κληρονόμος· ὢ τῆς μεγαλοδωρεᾶς τοῦ πλουσίου δεσπότου· ὢ τῆς πλατείας παλάμης· ὢ τῆς μεγάλης χειρός·

C ἡλίκα τῶν ἀπορρήτων θησαυρῶν τὰ χαρίσματα· εἰς τὸ ὁμότιμον ἑαυτοῦ σχεδὸν τὴν ἐξ ἁμαρτίας ἀτιμωθεῖσαν φύσιν ὑπὸ φιλανθρωπίας ἄγει. εἰ γὰρ ὅπερ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν, τούτου τὴν οἰκειότητα τοῖς ἀνθρώποις χαρίζεται· τί ἄλλο, ἢ οὐχὶ ὁμοτιμίαν τινὰ διὰ τῆς συγγενείας κατεπαγγέλλεται; τὸ μὲν οὖν ἔπαθλον τηλικοῦτον· ὁ δὲ ἄθλος τίς; ἐὰν εἰρηνοποιήσῃς, φησὶ, τῇ τῆς υἱοθεσίας χάριτι στεφανωθήσῃ. ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τὸ ἔργον ἐφ' ὃ τὸν τοσοῦτον μισθὸν ἐπαγγέλλεται ἕτερον δῶρον εἶναι. τί γὰρ εἰς ἀ-

D πόλαυσιν τῶν κατὰ τὸν βίον σπουδαζομένων τῆς εἰρηνικῆς ἐστι τοῖς ἀνθρώποις γλυκύτερον ζωῆς, ὅπερ ἂν εἴπῃς τῶν ἡδίστων τῶν κατὰ τὴν ζωὴν, εἰρήνης χρῄζει τὸ εἶναι ἡδύ. εἰ γὰρ πάντα εἴη, ὅσα κατὰ τὸν βίον τετίμηνται, πλοῦτος, εὐεξία, γαμετὴ, παῖδες, οἰκία, γονεῖς, ὑπηρέται, φίλοι· γῆ, θάλασσα, τοῖς οἰκείοις ἑκάτερα πλουτίζουσα· παράδεισοι, θῆραι, λουτρὰ, παλαῖστραι, γυμνάσια· τρυφητήρια τε καὶ ἐφηβητήρια·

καὶ πάντα, ὅσα ἐστὶ τῆς ἡδονῆς ἐφευρήματα· προσκείσθω τούτοις τὰ ἡδέα θεάματα, καὶ τὰ μουσικὰ ἀκροάματα· καὶ εἴ τι ἄλλο δι' οὗ τοῖς τρυφῶσιν ὁ βίος ἡδύνεται. Εἰ ταῦτα μὲν εἴη πάντα, τὸ δὲ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν μὴ παρῇ· τί κέρδος ἐκείνων, πολέμου τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν ἐπικόπτοντος; Οὐκοῦν ἡ εἰρήνη αὐτή τε ἡδεῖά ἐστι τοῖς μετέχουσι, καὶ πάντα καταγλυκαίνει τὰ ἐν τῷ βίῳ τιμώμενα. ἀλλὰ κἂν τινα συμφορὰν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν εἰρήνῃ πάθωμεν, ἀγαθῷ τὸ κακὸν συγκεκραμμένον, ῥᾷον τοῖς πεπονθόσι γίνεται· πολέμου δὲ τὴν ζωὴν συνέχοντος, ἀναισθητοῦμεν τρόπον τινὰ πρὸς τὰς τοιαύτας τῶν λυπηρῶν ἀφορμάς. ὑπερβάλλει γὰρ ταῖς ἀλγηδόσι τὰ καθ' ἕκαστον ἡ κοινὴ συμφορά. καὶ ὥσπερ οἱ ἰατροὶ περὶ τῶν σωματικῶν λέγουσι παθημάτων, εἰ δύο κατ' αὐτὸ ἐν ἑνὶ σώματι πόνοι συμπέσοιεν, τοῦ ὑπερβάλλοντος μόνου τὴν αἴσθησιν γίνεσθαι· λανθάνειν δέ πως τοῦ ἐλάττονος κακοῦ τὴν ἀλγηδόνα, τῇ ἐπιβολῇ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐγκλεπτομένην· οὕτω τὰ τοῦ πολέμου κακὰ τοῖς ἀλγεινοῖς ὑπερβάλλοντα πρὸς τὰς ἰδίας συμφοράς, ἀναισθήτως ἔχειν τοὺς καθ' ἕκαστον παρασκευάζει. εἰ δὲ πρὸς τὴν τῶν κακῶν τῶν ἰδίων αἴσθησιν ἀποναρκᾷ πως ἡ ψυχή, τοῖς κοινοῖς τοῦ πολέμου κακοῖς ἐκπεπληγμένη, πῶς τῶν ἡδέων αἴσθησιν ἕξει; ποῦ ὅπλα καὶ ἵπποι; καὶ τεθηγμένος σίδηρος, καὶ σάλπιγξ ἠχοῦσα; καὶ φάλαγγες τοῖς δόρασι φρισσοῦσαι, καὶ ἀσπίδες συνερειδόμεναι; καὶ κράνη τοῖς λόφοις φοβερῶς ἐπινεύοντα, συμπτώσεις, ὠθισμοί, συμπλοκαί, μάχαι, ἀνδροκτασίαι, φυγαί, διώξεις, οἰμωγαί, ἀλαλαγμοί; γῆ τοῖς αἵμασιν ὑγραινομένη; νεκροὶ πατούμενοι; τραυματίαι καταλιπόμενοι; καὶ πάντα ὅσα τοῖς πικροῖς ἐστὶ τοῦ πολέμου συμπτώμασιν; ἆρα ὁ ἐν τούτοις ὢν σχοίη ποτὲ πρὸς τὴν τοῦ εὐφραίνοντος μνήμην τὸν λογισμὸν ὑποκλῖναι; Εἰ δέ που καὶ ὑποδράμοι τὴν ψυχὴν μνήμη τῶν ἡδίστων τινός· οὐχὶ προσθήκη γίνεται συμφορᾶς, ἐπὶ τῶν κινδύνων καιρῷ ἡ τῶν φιλτάτων ὑπόμνησις τὸν λογισμὸν ὑπεισελθοῦσα; Οὐκοῦν ὁ μισθόν σοι διδούς, εἰ τῶν κατὰ πόλεμον κακῶν χωρισθείης, δύο σοι κεχάρισται δωρεάς. ἓν μὲν γάρ ἐστι δῶρον τὸ ἔπαθλον,

A atque omnia, quæcumque voluptatis inuenta ſunt: huc adijciantur iucunda ſpectacula, atque muſica acroamata: ac ſiquid eſt aliud, per quod delicias ſectantibus vita ſuauis exiſtit. Si hæc quidem omnia ſuppetãt, pacis verò bonum non adſit, quod illarum rerum lucrum eſt? quid illa proſunt, bello, quo minus bonis fruamur, impediente? Ergo cum ipſa pax fruentibus iucunda eſt, tum omnia quæcumque in vita coluntur, expetuntur, & in pretio ſunt dulcia efficit atque iucunda. Quinetiam ſi qua more B humano nobis in pace calamitas accidat, bono malum contemperatũ leuius ac toleratu facilius, quibus accidit, exiſtit: bello verò vitam premente, ſenſu quodãmodo aduerſus eiuſmodi acerbarum rerum caſus caremus. Communis enim calamitas dolore ſuperat incõmoda ſingulorum. Ac quemadmodum medici de corporis incõmodis dicunt, cum duo ſimul in vno corpore morbi cõcurrerint, ſolius exuperantis ſenſum exiſtere, ac latere quodammodo mali inferioris dolorem, immẽſa atque inſuperabili magnitudine præualentis celatum itiC dem incommoda belli exuperantia acerbitatem efficiunt, vt proprias calamitates homines ſingulares non ſentiant. Quod ad propriorum incommodorum ſenſum animus quodammodo torpet communibus belli malis conſternatus, quomodo voluptatis ſenſu fruetur? Vbi arma & equi? vbi ferrum acutum, & tuba ſonans? vbi phalanges haſtis inhorreſcentes, & ſcuta cohærentia ſcutis? vbi galeæ criſtis ad terrorem compoſitis nutantes? vbi conflictus, impreſſiones, manuum conſertiones, prælia, cædes, fugæ, perſequutiones, gemiD tus, vlulatus? vbi terra ſanguine madet? mortui conculcantur & obteruntur? ſaucij derelinquuntur? atque omnia fiunt, quæcumque in aſpero bello accidere ſolent? nunquid in his rebus occupato otium vnquam erit, cogitationem ad rei alicuius iucundæ recordationem conuertendi? quod ſi quando animum ſubeat etiam alicuius rei iucundiſſimæ memoria: nónne recordatio chariſſimorum in tempore periculi cogitationem ſubiens, acceſſio calamitatis fit? Ergo qui mercedem tibi proponit, ſi ab incommodis belli te abſtinueris, duo tibi dona largitur. Nam vnum quidem donum eſt ipſum præmium certaminis,

alterum verò ipſum certamen. Itaque ſi nulla ei rei etiam ſpes propoſita eſſet, ipſa propter ſe pax cordatis quidem hominibus præ cæteris rebus omnibus cupidè expetenda atque amplectenda eſſet. Per hoc igitur inſuperabilem magnitudinem humanitatis agnoſcere licet, quòd bonas remunerationes non laboribus ac ſudoribus, ſed deliciis & animi oblectationibus quodammodo largitur: ſi modò exhilarantium rerum caput eſt pax: quam tam multam cuique ſuppetere vult, vt non modò quilibet ipſe eam habeat, ſed ex multa ſuperfluitate non habentibus quoque impertiatur. Beati enim, inquit, pacifici. Eſt autem pacificus is, qui pacem alteri dat: at nemo præbere alteri poſſit id, quod ipſe non habeat. Vult igitur te priorem eſſe plenum pacis bonorum, deinde vero præbere indigentibus eiuſmodi boni. Nec verò nimis curioſè mihi oratio in profundo latentem ſpeculationem exquirat. Sufficit enim nobis ad boni acquiſitionem etiam is, qui in promptu eſt intellectus. Beati pacifici Multorum morborum curationem Sermo exiguo remedio præſtat, per collectionem hanc & vocem generalem ſingularia ac ſpecialia comprehendens. Quid ſit Pax primùm conſideremus. Quid aliud, quàm cum dilectione coniuncta aduerſus popularem & proximum affectio mutua? Quid igitur eſt id, quod dilectioni ex aduerſo intelligatur? odium, ira, excandeſcentia, inuidia, iniuriarum tenax memoria, ſimulatio, calamitas atque clades belli. Videſne aduerſus quot & quales morbos, quaſi præmuniens remedium vna ſit vox? Nam pax cuique enumeratorum malorum ex æquo repugnat & aduerſatur, ſuique præſentia abolitionem mali præſtat. Vt enim ſuperueniente ſanitate, morbus euaneſcit, ac luce apparente, tenebræ non relinquuntur: ita cum pax apparuerit, ſoluuntur omnia, quæ ex contrario conflantur incommoda. Hoc verò quantum ſit bonum, nihil opinor opus eſſe perſequi oratione: tu ipſe per te reputa atque perpende, qualis ſit vita eorum qui mutuis odiis atque ſuſpicionibus laborant: quorum occurſus quidem atque congreſſus infauſti, abominabilia autem atque deteſtabilia ipſis inter ſe omnia: ora item voce carentia, obtutus aduerſi: aures ad vocem odio proſequentis & odio habiti obturatæ:

Matth. 5. Pacifici.

A ἕτερον δὲ ὥσπερ αὐτὸς ὁ ἆθλος. ὥστε καὶ εἰ μηδὲν τῷ τοιούτῳ κατ' ἐλπίδα προέκειτο, αὐτὴ δι' ἑαυτὴν ἡ εἰρήνη πάσης ἂν ἦν τοῖς γε νοῦν ἔχουσι προτιμοτέρα σπουδῆς. ἐν τούτῳ τοίνυν ἐστὶ τὴν τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν ἐπιγνῶναι, ὅτι τὰς ἀγαθὰς ἀντιδόσεις, οὐ πόνοις καὶ ἱδρῶσιν, ἀλλ' εὐπαθείαις τισὶ καὶ θυμηδίαις κεχάρισται· εἴπερ τὸ κεφάλαιον τῶν εὐφραινόντων ἡ εἰρήνη ἐστίν· ἣν τοσαύτην ἑκάστῳ παρεῖναι βούλεται, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν ἕκαστον ἔχειν, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος καὶ τοῖς μὴ ἔχουσι νέμειν. μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ εἰρηνοποιοί. εἰρηνοποιὸς δέ ἐστιν ὁ εἰρήνην διδοὺς ἄλλῳ· οὐκ B ἂν δέ τις ἑτέρῳ παράσχοιτο, ὃ μὴ αὐτὸς ἔχει. βούλεται τοίνυν πρότερον εἶναί σε πλήρη τῶν τῆς εἰρήνης ἀγαθῶν, εἶθ' οὕτως ὀρέγειν τοῖς ἐνδεῶς ἔχουσι τοῦ τοιούτου κτήματος. καὶ μὴ λίαν τὴν διὰ βάθους θεωρίαν περιεργαζέσθω ὁ λόγος. αὐτάρκες γὰρ ἡμῖν εἰς ἀγαθοῦ κτῆσιν, καὶ τὸ πρόχειρον νόημα. μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί. πολλῶν ἀρρωστημάτων θεραπείαν ὁ λόγος ἐν ὀλίγῳ χαρίζεται, διὰ τῆς περιλήψεως ταύτης τε γενικωτέρας φωνῆς, ἐμπεριλαβὼν τὰ καθ' ἕκαστον. τί ἐστιν ἡ εἰρήνη πρότερον νοήσωμεν. τί ἄλλο, ἢ ἀγαπητική τις πρὸς τὸ ὁμόφυλον συνδιά- C θεσις; τί οὖν ἐστι τὸ ἐξ ἐναντίου τῇ ἀγάπῃ νοούμενον; μῖσος, ὀργή, θυμός, φθόνος, μνησικακία, ὑπόκρισις ἡ κατὰ πόλεμον συμφορά. ὁρᾷς ὅσων καὶ οἵων ἀρρωστημάτων ἀντιφάρμακόν ἐστιν ἡ μία φωνή; ἡ γὰρ εἰρήνη κατὰ τὸ ἴσον ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων ἀντικαθίσταται· καὶ ἀφανισμὸν ποιεῖ τοῦ κακοῦ τῇ ἑαυτῆς παρουσίᾳ. ὡς γὰρ ὑγιείας ἐπιλαβούσης ἡ νόσος ἐξαφανίζεται, καὶ φωτὸς φανέντος οὐχ ὑπολείπεται σκότος· οὕτως καὶ τῆς εἰρήνης ἐπιφανείσης, λύεται πάντα τὰ ἐκ D τοῦ ἐναντίου συνιστάμενα πάθη. τοῦτο δὲ ὅσον ἐστὶν ἀγαθόν, οὐδὲν οἶμαι χρῆναι διεξιέναι τῷ λόγῳ αὐτός· σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐπιλελόγησαι, οἷος ὁ βίος τῶν ἀλλήλοις δι' ὑποψίας καὶ μίσους ἐχόντων, ὧν δυσάντητοι μὲν αἱ συντυχίαι, βδελυκτὰ δὲ αὖθις τὰ ἀλλήλων πάντα· ἄφθογγα δὲ τὰ στόματα, καὶ ἀπεστραμμένα τὰ βλέμματα· καὶ ἀκοὴ πεφραγμένη τῇ τοῦ μισοῦντος καὶ μισουμένου φωνῇ.

A ὅπερ δὲ φίλον ἑκατέρῳ αὐτῶν, ὃ τῷ ἑτέρῳ μὴ φίλον· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ ἐχθρὸν, καὶ πολέμιον, ὃ τῷ δυσμενεῖ καταθύμιον. ὥσπερ τοίνυν τὰ εὐώδη τῶν ἀρωμάτων, τῆς ἰδίας εὐπνοίας τὸν παρακείμενον ἀέρα πλήρη ποιεῖ· οὕτω σοι βούλεται κατὰ περιουσίαν πλεονάζειν τῆς εἰρήνης τὴν χάριν, ὥστε τὸν σὸν βίον θεραπείαν εἶναι τῆς ἀλλοτρίας νόσου· ὅσον δὲ τὸ τοιοῦτον ἐστὶν ἀγαθὸν, ἀκριβέστερον ἂν ἐπιγνοίης, ἑκάστου τῶν ἐκ τῆς δυσμενοῦς προαιρέσεως ἐγγινομένων τῇ ψυχῇ παθημάτων τὰς συμφορὰς λογιζόμενος. B τίς ἂν διεξέλθοι πρὸς ἀξίαν τῆς ὀργῆς τὰ πάθη; τίς ὑπογράψει λόγος τὴν ἀσχημοσύνην τῆς τοιαύτης νόσου; ὁρᾷς τὰ τῶν δαιμονώντων πάθη τοῖς ὑπὸ θυμοῦ κεκρατημένοις ἐπιφαινόμενα. λόγισαι παρ' ἄλληλα τά τε τοῦ δαίμονος καὶ τοῦ θυμοῦ τὰ συμπτώματα, καὶ τίς ἐν τούτοις ἡ διαφορά. ὕφαιμος καὶ διάστροφος τῶν δαιμονώντων ὁ ὀφθαλμὸς, παράφορος ἡ γλῶσσα, τραχὺ τὸ φθέγμα, ὀξεῖα καὶ ὑλακώδης ἡ φωνή. κοινὰ ταῦτα καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ δαίμονος, κλόνος κεφαλῆς, χειρῶν ἔμπληκτοι κινήσεις, βρασμὸς C ὅλου τοῦ σώματος, ἄστατοι πόδες, μία τῶν δύο νοσημάτων ἡ διὰ τῶν τοιούτων ὑπογραφή, τοσοῦτον μόνον παρήλλακται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, ὅσον τὸ μὲν ἑκούσιον εἶναι κακὸν, τὸ δὲ ἀβουλήτως παραπίπτειν οἷς ἂν ἐγγίνεται· τὸ δὲ κατ' ἰδίαν ὁρμὴν ἐν συμφορᾷ γενέσθαι, τοῦ παρὰ γνώμην παθεῖν, ὅσον ἐλεεινότερον; καὶ τὴν μὲν ἐκ δαίμονος νόσον ὁ ἰδὼν πάντως ἠλέησε· τὴν δὲ ἐκ θυμοῦ παραφορὰν, ὁμοῦ τε εἶδε καὶ ἐμιμήσατο, ζημίαν ἐκκρίνων τὸ μὴ ὑπερβάλλεσθαι τῷ καθ' ἑαυτὸν πάθει τὸν προνοσήσαντα. D καὶ ὁ μὲν δαίμων στρεβλῶν τοῦ ἐμπαθοῦς τὸ σῶμα, μέχρις ἐκείνου τὸ κακὸν ἵστησι, κατὰ τοῦ ἀέρος εἰκῇ διαρριπτῶν τοῦ μεμηνότος τὰς χεῖρας· ὁ δὲ τοῦ θυμοῦ δαίμων, οὐκ ἀργὰς ποιεῖ τὰς κινήσεις τοῦ σώματος. ἐπειδὰν γὰρ ἐπικρατήσῃ τὸ πάθος, καὶ ὑπερζέσῃ τὸ περικάρδιον αἷμα τῆς μελαίνης χολῆς, ὥς φασιν, ἐκ τῆς θυμώδους διαθέσεως ἀπανταχῇ καταδιασπαρείσης τῷ σώματι, τότε ὑπὸ τῶν ἔνδοθεν συνθλιβομένων ἀτμῶν, στενοχωρεῖται πάντα τὰ περὶ τὴν κεφαλὴν αἰσθητήρια· ὀφθαλμοὶ μὲν

A quicquid alterutri eorum charum eſt, id alterum inuiſum: atque ex contrario quicquid inimicum & hoſtile, id aduerſario atque inimico gratũ & acceptum eſt. Vt igitur aromata boni ac ſuauis odoris, fragrantia ſui proximum aëra replent: ita tibi ex ſuperflua copia abundare gratiam pacis vult, vt tua vita alieni morbi medela ſit. Quantum autem id bonum ſit, exactiùs cognoueris, ſi cuiuſque eorum, qui ex inimica voluntate in animo exiſtunt, morborum calamitates perdendas. Quis aſ-B fectus & vitia iræ dignè expoſuerit? quæ oratio turpitudinem eiuſmodi morbi deſcribet? Vides eorum, qui à dæmone vexantur, affectus in iis, qui ab ira victi ſunt, apparere. Reputa ad inuicem comparata, tum quæ iratis, tum quæ à dæmone correptis accidunt atque contingunt, ecqua ſit in his differentia. Sanguine ſuffuſi ac diſtorti eorum, qui à dæmonio vexantur, oculi ſunt: lingua præceps: aſpera loquela: acuta ac latratui ſimilis vox. Communia hæc tum iræ tum dæmoni: quaſſatio capitis: ma-C nuum ſtolidi motus, concuſſio & quaſi æſtuatio corporis totius: pedes inſtabiles: vna vtriuſque morbi per eiuſmodi accidentia deſcriptio eſt. Tantum duntaxat alterum ab altero variat, quòd vnum quidem voluntarium malum eſt, alterum abſque voluntate ipſorum accidit, in quibus exiſtit. Ac quanto miſerabilius eſt, ſi præter animi ſententiam alicui quippiam accidat, quàm ſi proprio impetu in calamitatem incidat? ac morbum quidem ex dæmone accidentem ſiquis animaduerterit, non poteſt non miſerari: ex ira verò D prouenientem væcordiam ſimulatque vidit, imitatur, damno ſibi ducens, ſi ſuo morbo non ſuperauerit eum, qui prior ægrotare cœperit. Ac dæmon quidem torquens obnoxij, corpus vlterius malum non extendit, quàm vt in aërem fruſtra furentis manus diſijciat: iracundiæ verò dæmon non irritos corporis efficit motus. Cum enim perturbatio præualuerit, & ſanguis circa cor ſupra modum efferbuerit, nigra bile, vt aiunt, ex iracũda affectione per totũ corpus diffuſa: tunc præ coarctatione vaporũ internorum omnia ſenſuum vaſa circa caput in anguſtũ redigũtur: oculi quidem

vltra palpebrarum limites protruduntur, ſanguineo quodam ac draconico obtutu in id quod offendit, intenti: viſcera autem anhelitu coarctantur atque premuntur: intumeſcunt in collo venæ: lingua efficitur craſſa: vox, in anguſtum redacta arteria, ſponte ſua redditur acuta: labia ſuffuſione frigidæ illius bilis, quaſi concreſcunt & congelantur, obnigreſcunt atque torpeſcunt ad naturalem diſtinctionem & occluſionem, vt ne ſaliuam quidem in ore redundantem continere poſſint, ſed vnà cum verbis emittant, coacto ſono ſpumam ſimul expuente. Tunc igitur & manus & pedes itidem præ morbo moueri, videri licet. Mouentur autem hæc membra non iam amplius fruſtra, quemadmodum fit in iis, qui à dæmone vexantur, ſed in perniciem eorum, qui inter ſe per morbum confligunt. Protinus enim aduerſus ſenſoria ictibus opportuna ſe inuicem pulſantium impetus feruntur. Quòd ſi fortè os in conflictu corporis appropinquauerit, ne dentes quidem otioſi manent, ſed feræ in modum iis, quæ inuaſerint, inhæreſcunt. Et quis ſingulatim omnia mala, quæ ex ira proueniunt, enumerare poſſit? Qui igitur prohibet eiuſmodi turpitudinem, ob maximum beneficium iure beatus & honorandus nominabitur. Nam ſi iis, qui aliqua corporea moleſtia hominem liberauerit, honoratus ob eiuſmodi beneficium eſt: quantò magis is, qui animum ab hoc morbo liberauerit, pro benefactore vitæ à cordatis hominibus habebitur? Quantò enim animus corpore præſtantior eſt, tantò magis, qui animis medetur iis, qui corpora curant, honorandus eſt. Ac nemo arbitretur, me iræ iniucunditatem eorum malorum, quæ ex odio deſignantur, grauiſſimam & atrociſſimam putare. Videtur enim mihi inuidiæ atque ſimulationis vitium memorato morbo multo grauius eſſe: quanto occultum malum etiam aperto atrocius eſt. Etenim ex canibus eos magis cauemus, quorum neque latratus iram præſignificat: neque ex aduerſo incurſus eſt, ſed miti pariter ac manſueto habitu non præuidentes, neque circumſpicientes nos obſeruant: tale eſt inuidię atque ſimulationis vitium in iis,

A ὑπὲρ τὴν τῶν βλεφάρων περιγραφὴν ἐξωθοῦνται, ὕφαιμόν τι καὶ δρακοντῶδες πρὸς τὸ λυποῦν ἀτενίζοντες· ἄσθματι δὲ τὰ σπλάγχνα συνέχεται· διοιδοῦσι δὲ κατὰ τὸν αὐχένα αἱ φλέβες, καὶ ἡ γλῶσσα παχύνεται· καὶ ἡ φωνὴ στενουμένης τῆς ἀρτηρίας ἑκουσίως ὀξύνεται· καὶ τὰ χείλη τῇ ὑποσπορᾷ τῆς ψυχρᾶς ἐκείνης χολῆς πήγνυται καὶ περιμελαίνεται, καὶ δυσκίνητα γίνεται πρὸς τὴν κατὰ φύσιν διαστολὴν καὶ ἐπίμυσιν, ὡς μηδὲ τὸν σίελον ἐν τῷ στόματι πλεονάζοντα περικρατεῖν δύνασθαι, ἀλλὰ συνεκβάλλειν τοῖς ῥήμασι τοῦ βεβιασμένου
B φθόγγου τὸν ἀφρὸν συναποπτύοντος. τότε τοίνυν καὶ τὰς χεῖρας ἐστὶν ἰδεῖν ἀνακινουμένας ὑπὸ τῆς νόσου, καὶ τοὺς πόδας ὡσαύτως· κινεῖται δὲ τὰ μέλη ταῦτα, οὐκέτι μάτην, καθάπερ ἐπὶ τῶν δαιμονώντων γίνεται, ἀλλ' ἐπὶ κακῷ τῶν ἀλλήλοις διὰ τῆς νόσου συμπλεκομένων. εὐθὺς γὰρ πρὸς τὰ καίρια τῶν αἰσθητηρίων αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀλλήλους πληττόντων γίνονται. εἰ δέ που προσεγγίσει αὐτῇ τῇ συμπλοκῇ τὸ στόμα τῷ σώματι, οὐδὲ οἱ ὀδόντες ἄπρακτοι μένουσιν, ἀλλ' ἐμφύονται θηρίου δίκην, οἷς ἂν ἐμπελάσωσι.
C καὶ τίς ἂν τὰ καθ' ἕκαστον εἴποι κακὰ, ὅσα ἐκ τοῦ θυμοῦ τὴν γένεσιν ἔχει; ὁ τοίνυν κωλύων τὴν τοιαύτην ἀσχημοσύνην, εἰκότως ἂν μακαριστός τε καὶ τίμιος, ἐκ τῆς μεγίστης εὐεργεσίας ὀνομάζοιτο. εἰ γὰρ ὁ σωματικῆς τινὸς ἀηδίας χωρίσας τὸν ἄνθρωπον, τίμιος διὰ τῆς τοιαύτης εὐποιίας ἐστί· πόσῳ μᾶλλον ὁ τὴν ψυχὴν τῆς νόσου ταύτης ἐλευθερώσας, ὡς εὐεργέτης τοῦ βίου παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι νομισθήσεται; ὅσον γὰρ κρείττων ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, τοσούτῳ τιμιώτερος τῶν τὰ σώματα θεραπευόν-
D των ὁ τὰς ψυχὰς ἐξιώμενος. καὶ μηδεὶς οἰέσθω τῶν ἐκ τοῦ μίσους ἐνεργουμένων κακῶν, τὴν κατὰ τὸν θυμὸν ἀηδίαν οἴεσθαί με χαλεπωτάτην εἶναι. δοκεῖ μοι τὸ κατὰ τὸν φθόνον καὶ τὴν ὑπόκρισιν πάθος πολλῷ χαλεπώτερον τοῦ μνημονευθέντος εἶναι· ὅσῳ καὶ δεινότερον τοῦ προδήλου τὸ κεκρυμμένον. καὶ γὰρ τῶν κυνῶν τούτους πλέον διευλαβούμεθα, ὧν οὔτε ὑλακὴ τὸν θυμὸν προμηνύει, οὔτε κατὰ τὸ πρόσωπον ἔφοδος, ἀλλ' εὐπράῳ τε καὶ ἡμέρῳ τῷ σχήματι τὸ ἀπροόρατόν τε καὶ ἀπερίσκεπτον ἡμῶν ἐπιφυλάττουσι· τοιοῦτον ἐστὶ τὸ κατὰ τὸν φθόνον καὶ τὴν ὑπόκρισιν πά-

θος, οἷς ἔνδοθεν μὲν ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας τὸ μῖσος, οἷόν τι πῦρ κατὰ τὸ λεληθὸς ὑποτρέφεται, τὸ δὲ φαινόμενον τῇ ὑποκρίσει καταχηματίζεται πρὸς τὸ φίλιον. ὥσπερ δὲ εἰ πῦρ ἀχύροις ὑποκρυφθείη, πῶς μὲν ἔνδοθεν διασμύχει τῇ καύσει τὰ παρακείμενα, φλὸξ δὲ κατὰ τὸ φαινόμενον οὐκ ἐκδίδοται, ἀλλὰ δριμύς τις καπνὸς βιαίως ἔνδοθεν συνθλιβόμενος διεξέρχεται· εἰ δέ τινος τύχῃ διαπνοῆς, τότε εἰς λαμπρόν τε καὶ ἔκδηλον ἀναρριπίζεται φλόγα· οὕτω καὶ ὁ φθόνος δαπανᾷ μὲν ἔνδοθεν τὴν καρδίαν, πυρὸς δίκην οἷον ἀχύρων πηλημένον τινὰ χημένα· καὶ κρύπτει μὲν ὑπ' αἰσχύνης τὴν νόσον, οὐ μὴν δυνατός ἐστιν εἰς τὸ παντελὲς ἐπικρύψασθαι· ἀλλ' οἷόν τις καπνὸς δριμὺς ἐκ τοῦ φθόνου πικρία τοῖς περὶ τὸ σχῆμα συμπτώμασιν ἐνδιαφαίνεται. εἰ δέ τις συμφορὰ τοῦ φθονουμένου προσάψαιτο, τότε φανεροῖ τὴν νόσον, ἐν εὐφροσύνῃ τε καὶ ἡδονῇ τὴν ἐκείνου λύπην ποιούμενος. κατηγορεῖται δὲ τὰ κρυπτὰ τοῦ πάθους, ἕως ἂν λανθάνειν δοκῇ διὰ τῶν φανερῶν τεκμηρίων περὶ τὸ πρόσωπον. τὰ γὰρ ἐπιθανάτια τῶν ἀπεγνωσμένων σημεῖα, ταῦτα τοῖς διὰ φθόνου ἐκτετηκότες πολλάκις γίνεται, ὀφθαλμοὶ ξηροὶ, κατεσκληκόσι τοῖς βλεφάροις ἐγκοιλαινόμενοι. ὀφρὺς συμπεπτωκυῖα, ὀστέα τῶν σαρκῶν ἐν τόπῳ διαφαινόμενα. τίς δὲ αἰτία τῆς νόσου τίς; τὸ ἐν εὐθυμίᾳ ζῆν ἀδελφὸν, ἢ οἰκεῖον, ἢ γείτονα. ὢ καινῶν ἀδικημάτων. ἔγκλημα ποιεῖσθαι τὸ δυστυχεῖν ἐκεῖνον, οὗ ταῖς εὐπραγίαις ἀγωνιᾶται· οὐκ ἐξ ὧν αὐτός τι πέπονθε παρ' αὐτοῦ κακῶν τὴν ἀδικίαν κρίνων, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐκεῖνος ἀδικῶν οὐδὲν, ἐν τοῖς καταθυμίοις ἐστί. τί πέπονθας ὦ δείλαιε πρὸς αὐτὸν εἴποιμι ἄν· ἀντὶ τίνος ἐκτέτηκας, πικρῷ τῷ ὀφθαλμῷ ταῖς εὐπραγίαις ὑποβλέπων τοῦ γείτονος; τί ἔγκλημα ἔχεις; εἰ εὐπρεπὴς ἐκεῖνος τῷ σώματι; εἰ λόγῳ κεκόσμηται; εἰ τῷ γένει τὸ πλέον ἔχει; εἰ τινὸς ἀρχῆς ἐπιβὰς λαμπρὸς ἐπὶ τῆς ἀξίας ὁρᾶται; εἰ χρημάτων αὐτῷ τις εὐπορία προσεγένετο; εἰ σεμνὸς ἐν λόγοις διὰ τὴν φρόνησιν; εἰ περίβλεπτος τοῖς πολλοῖς ἐξ εὐεργεσίας ἐστίν; εἰ παισὶν ἐπαγάλλεται; εἰ γαμετῇ εὐφραίνεται; εἰ ταῖς τοῦ οἴκου προσόδοις λαμπρύνεται; διὰ τί σοι ταῦτα καθάπερ

A quibus intrinſecus quidem in profundo cordis odium veluti ignis quidã latenter nutritur, externus verò vultus ad amicitiæ ſimulationẽ effingitur. Quemadmodum autem ignis, ſi ſub paleis occultatus ſit, initio quidem proxima quęque cremando corrumpit, flamma verò palàm non editur, ſed fumus quidem grauis & acris odoris intrinſecus violenter coarctatus euoluitur: quòd ſi aliquẽ flatum permeantem nactus fuerit, tunc in claram pariter & apertam flammam excitatur: itidem inuidia quoque cor quidem veluti palearum quẽdam aceruum cõdenſatum ignis in modum perdit & abſumit: ac morbum quidem B præ pudore occultat, non tamen penitus in perpetuum abſcondi poteſt: ſed veluti fumus quidam grauis & acerbus, acerbitas inuidiæ in iis, quæ circa habitum accidunt, apparet. Quòd ſi qua calamitas eum, cui inuidetur, inuaſerit, tunc illius dolorem voluptate atque lætitia excipiẽs morbum prodit. Indicantur autẽ occulta morbi mala, quamdiu latere videtur, per aperta ſigna faciei. Quæ enim deſperatorum lethalia ſigna ſunt, ea ſæpenumerò in eo, qui inuidia C contabeſcit, exiſtunt. Oculi aridi, intra palpebras tabidas & extenuatas recedẽtes: ſupercilium contractum: oſſa loco carnium tranſlucẽtia. At quænam morbi cauſſa eſt? Quòd frater nimirum, vel propinquus & neceſſarius, vel vicinus in animi tranquillitate ac lætitia viuit. O nouas iniurias! Crimini dare, quod non aduerſa fortuna conflictetur ille, cuius rebus ſecundis dolet: non ex eo, ipſe ab illo acceperit aliquid incõmodi iniuriam ęſtimans, ſed quòd ille ſine cuiuſquam iniuria, ex animi ſui ſententia viuat, & in rebus iucundis verſetur. Quid paſſus es infelix? libenter dixerim D ad eum: Qua accepta iniuria extabeſcis, acerbis oculis ſucceſſus proſperos inuidens vicini? Quid habes, quod de eo conqueraris? quod crimini des? ſi ille corpore decorus? ſi eloquentia ornatus? ſi genere ſuperior eſt? ſi aliquo magiſtratu inito ſplendidus ac magnificus in dignitate conſpicitur? ſi aliqua pecuniarum ei copia acceſſit? ſi propter prudentiam in verbis eius authoritas ineſt? ſi propter beneficium à multitudine obſeruatur? ſi ob liberos ſibi placet? ſi vxore delectatur? ſi ex reditibus atque prouentibus domus ſplendidè atq; magnificè viuendo clareſcit? cur hęc tibi tanquam

cuſpides telorum in cor incidunt: complodis palmas: digitos complicas: cogitationibus angeris: ex intimis præcordiis doloris ſignificantia ducis ſuſpiria: iniucundus tibi redituum atque prouentuum fructus: acerba menſa: focus ſubtriſtis: paratæ ac faciles aures obtrectantibus ei, qui ſecunda fortuna vtatur. Quod ſi aliquid dextri ac fauſti dicatur, clauſæ ſermoni ſunt aures. Et cùm ita animatus ſis, cur ſimulatione morbum obuoluis? quomodo amicitiæ perſona per fictam beneuolentiam in te formatur? cur fauſtis appellationibus excipis, ſaluere ac valere iubens, contraria in animo clàm imprecans? Talis erat Cain, qui idcirco, quòd Abel probaretur atque placeret, in rabiem & furorem verſus eſt, inuidia quidem intrinſecus ad cædem hortabatur, ſimulatio verò carnifex erat: amicum enim quendam, mitem ac benignum vultum fingens, procul ab auxilio atque præſidio parentum illum in campum produxit: atque ita deinde cæde inuidiam detexit. Qui eiuſmodi igitur morbum eijcit ex vita humana, ac beneuolentia pariter ac pace colligit eos, qui genere coniuncti ſunt, & ad amicitiam atque concordiam homines reducit, an non diuinæ reuera potentiæ opus facit, mala quidem ex humana natura expellens, pro iis autem bonorum communionem introducens? Idcirco filium Dei pacificum nominat, quòd veri filij imitator exiſtit, qui hæc hominum vitæ largitur. *Beati igitur pacifici: quoniam ipſi filij Dei vocabuntur.* Quinam ſunt hi? imitatores humanitatis diuinæ, qui id, quod proprium diuinæ efficientiæ eſt, in ſua vita oſtendunt. Tollit & ad nihilum redigit bonorum largitor, & dominus quicquid extra naturam boni, & à bono alienum eſt: hoc etiam tibi præſcribit opus & officium, eijcere odium, finire bellum, abolere inuidiam, exterminare pugnam, tollere ſimulationem, extinguere intrinſecus in corde vrentem & incendentē iniuriarum memoriam tenacem, contrà verò in locum eorum introducere quæcumque ſubductis contrariis ex aduerſo conſiſtunt. Vt enim recedentibus tenebris lux ſuccedit, ita etiam in locum horum cuiuſlibet ſpiritus fructus ſuccedit, dilectio,

A ἀκίδες βελῶν κατὰ τῆς καρδίας ἐμπίπτουσι· συγκροτεῖς τὰς παλάμας· τοὺς δακτύλους συμπλέκεις· ἀδημονεῖς τοῖς λογισμοῖς· βύθιόν τι καὶ ὀδυνηρὸν ὑποστένεις· ἀηδής σοι ἡ τῶν προσόντων ἀπόλαυσις· πικρὰ ἡ τράπεζα· κατηφὴς ἡ ἑστία· ἕτοιμον δὲ οὖς πρὸς τὴν τοῦ εὐπραγοῦντος διαβολήν. Εἰ δέ τι τῶν δεξιῶν λέγοιτο, βέβυσται ἡ ἀκοὴ πρὸς τὸν λόγον. καὶ οὕτω τὴν ψυχὴν διακείμενος, τί περιστέλλεις τῇ ὑποκρίσει τὴν νόσον; πῶς σοι τὸ τῆς φιλίας προσωπεῖον διὰ τῆς κατεσχηματισμένης εὐνοίας ἐπιμορφίζεται; τί δεξιαῖς ταῖς B εὐφήμοις προσηγορίαις χαίρειν καὶ ὑγιαίνειν ἐγκελευόμενος, τὰ ἐναντία δι' ἀπορρήτων κατὰ ψυχὴν ἐπαρώμενος; τοιοῦτος ὁ Καῒν ὁ τῇ εὐδοκιμήσει τοῦ Ἀβέλ ἐπιλυσσήσας, ὁ φθόνος μὲν ἔνδοθεν τὸν φόνον ἐνεκελεύετο, ἡ δὲ ὑπόκρισις δήμιος γίνεται· φίλον γάρ τι καὶ προσηνὲς ὑπελθὼν σχῆμα, τῆς τῶν γονέων συμμαχίας πόρρωθεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πεδίον προήγαγεν· εἶθ' οὕτως ἐξεκάλυψε τῷ φόνῳ τὸν φθόνον. ὁ τοίνυν τὴν τοιαύτην νόσον ἐκβάλλων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, καὶ εὐνοίᾳ τε καὶ εἰρήνῃ, συν- C δεσμῶν τὸ ὁμόφυλον, καὶ εἰς φιλικὴν ὁμοφωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων, ἆρ' οὐχὶ θείας ὄντως δυνάμεως ἔργον ποιεῖ, τὰ μὲν κακὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως περιορίζων, ἀντεισάγων δὲ τὴν τῶν ἀγαθῶν κοινωνίαν; διὰ τοῦτο υἱὸν Θεοῦ τὸν εἰρηνοποιὸν ὀνομάζει, ὅτι μιμητὴς γίνεται τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὁ ταῦτα τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων χαριζόμενος. μακάριοι τοίνυν οἱ εἰρηνοποιοί· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. τίνες οὗτοι; οἱ μιμηταὶ τῆς θείας φιλανθρωπίας, οἱ τὸ ἴδιον τῆς θείας ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἰδίου δει- D κνύντες βίου. ἀναιρεῖ καθόλου καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν περιίστησιν, ὁ τῶν ἀγαθῶν εὐεργέτης καὶ κύριος, πᾶν ὅσον ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἔκφυλόν τε καὶ ἀλλότριον· ταύτην νομοθετεῖ καὶ σοὶ τὴν ἐνέργειαν, ἐκβάλλειν τὸ μῖσος, καταλύειν τὸν πόλεμον, ἀφανίζειν τὸν φθόνον, ἐξορίζειν τὴν μάχην, ἀναιρεῖν τὴν ὑπόκρισιν, κατασβεννύειν ἔνδοθεν τὴν ὑποσμύχουσαν ἐν τῇ καρδίᾳ μνησικακίαν· ἀντεισάγειν δὲ ἀντὶ τούτων, ὅσα τῇ ὑπεξαιρέσει τῶν ἐναντίων ἀντικαθίσταται. ὡς γὰρ τῇ τοῦ σκότους ὑποχωρήσει τὸ φῶς ἐπιγίνεται, οὕτω καὶ ἀνθ' ἑκάστου τούτων, ὁ τοῦ πνεύματος καρπὸς ἀντεισέρχεται, ἀγάπη,

χαρά,

χαρά, εἰρήνη, χρηστότης, μακροθυμία, ἅπας ὁ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ κατειλεγμένος τῶν ἀγαθῶν ἀριθμός. πῶς οὖν οὐ μακάριος ὁ τῶν θείων δωρεῶν διανομεύς; ὁ μιμητὴς τῶν τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων; ὁ τῇ θείᾳ μεγαλοδωρεᾷ τὰς ἰδίας ἐξομοιῶν εὐποιΐας; τάχα δὲ οὐ πρὸς τὸ ἀλλότριον ἀγαθὸν μόνον ὁ μακαρισμὸς βλέπει· ἀλλ', οἶμαι, κυρίως εἰρηνοποιὸν χρηματίζειν, τὸν τὴν ἐν ἑαυτῷ στάσιν, τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸν ἐμφύλιον τῆς φύσεως πόλεμον εἰς εἰρηνικὴν συμφωνίαν ἄγοντα, ὅταν μηκέτι ἐνεργὸς ᾖ ὁ τοῦ σώματος νόμος, ὁ ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοός, ἀλλ' ὑποζευχθεὶς τῇ κρείττονι βασιλείᾳ ὑπηρέτης γίνεται τῶν θείων ἐπιταγμάτων. μᾶλλον δὲ μὴ τοῦτον νομίζωμεν συμβουλεύειν τὸν λόγον τὸ ἐν δυάδι νοεῖσθαι τῶν κατωρθωκότων τὸν βίον· ἀλλ' ἐπειδὰν ἐξαιρεθῇ τοῦ ἐν ἡμῖν φραγμοῦ τὸ μεσότοιχον τῆς κακίας, εἰς οἱ δύο τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνακράσει συμφυέντες γίνονται. ἐπειδὴ τοίνυν ἁπλοῦν τὸ θεῖον καὶ ἀσύνθετον, καὶ ἀσχημάτιστον εἶναι πεπίστευται, ὅταν καὶ ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον διὰ τῆς τοιαύτης εἰρηνοποιΐας, ἔξω τῆς κατὰ τὴν διπλῆν συνθέσεως γένηται, καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐπανέλθῃ, ἁπλοῦν τε καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ὡς ἀληθῶς ἓν γενόμενον, ὡς ταὐτὸν εἶναι τὸ κρυπτῷ τὸ φαινόμενον, καὶ τῷ φαινομένῳ τὸ κεκρυμμένον· τότε ἀληθῶς κυροῦται ὁ μακαρισμός, καὶ λέγονται κυρίως οἱ τοιοῦτοι υἱοὶ Θεοῦ, μακαρισθέντες κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A gaudium, pax, benignitas, animi lenitas, vniuerſus ab Apoſtolo bonorum numerus collectus. Quomodo igitur non beatus eſt diuinorum donorum diſtributor ac diſpenſator? imitator Dei munerum? qui diuinam munificentiam ſua beneficentia exæquat? Forſitan autem non ad alienum dumtaxat bonum beatitudo ſpectat: ſed, opinor, propriè pacificum appellari, qui eam, quæ intra ipſum eſt, ſeditionem carnis & ſpiritus, atque inteſtinum naturæ bellum ad pacificam concordiam & conſenſum adducit, vbi corporis lex, quæ legi mentis repugnat, non
B amplius exercebitur, ſed ſubiugata meliori regno, miniſtra diuinorum præceptorum exiſtet. Quinimò ne exiſtimemus Sermonem conſulere, quòd nimirum in numero binario conſideranda atque accipienda ſit vita eorum, qui rectè egerint, & rem benè geſſerint: ſed vbi interſtitium vitioſitate ex ea, quæ in nobis eſt, ſæpe exemptum fuerit, duo illi contemperatione cum meliori coaleſcentes vnus exiſtunt. Quoniam igitur ſimplex & non compoſitum eſſe diuinum numen, & effingi atque ſimulari non poſſe creditur, cùm
C humanum quoque genus duplæ compoſitioni per talem pacificationem exemptum fuerit, ac plenè ad bonum reuerterit, ſimplex pariter & ab affectione atque ſimulatione vacuum, ac reuera vnum affectum, vt idem cum abſcondito ſit, id quod apparet, & vice verſa, abſconditum cum apparente: tunc verè confirmatur ac rata beatitudo fit, ac tales propriè filij Dei dicuntur, beati iudicati per promiſſionem Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

A

DE BEATITVDINIBVS, ORATIO VIII.

Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: Quoniam eorum eſt regnum cælorum.

ORDO quidem ſublimis diſciplinarum doctrinæ præſentem dicti commẽtationem ad octauum gradum ducit: ego verò haud alienum eſſe dico, ſi primum illud ratione atque oratione conſideretur, quid ſit apud Prophetam octauæ myſterium, quæ duobus Pſalmis præponitur: quid etiam purificatio, ſanctioque circumciſionis: quæ vtraque vt octauo die obſeruarentur, lege cautum erat. Forſitan aliquid cognatum habet hic numerus cum octaua beatitudine: quæ tanquam vertex omnium beatitudinum in ſummo gradu boni aſcenſus poſita eſt. Nam & illic propheta reſurrectionis diem per octauæ inuolucrum & ænigma deſignat, & purificatio coinquinati hominis reditum ad naturalem puritatem oſtendit, & circumciſio mortuarum pellium, quas poſt inobedientiam vita nudati indueramus, indicat abiectionem: & hîc octaua beatitudo reſtitutionem in cœlos continet eorum, qui in ſeruitutem quidem delapſi erant, ſed rurſus ex ſeruitute in regnum reuocati ſunt. *Beati enim*, inquit, *qui perſecutionem patiuntur propter me: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*. Ecce finis & euentus diuinorum certaminum, & propter Deum ſuſceptorum periculorum, laborum remuneratio, ſudorum præmium: quo regnum cœlorum athletæ conſequuntur. Non amplius circa rem inſtabilem ac mutationibus variantem felicitatis ſpes oberrat.

Pſal. 7. & 11.

Matth. 5.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ ΛΟΓΟΣ Η.

Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

ΗΜΕΝ τάξις τῆς ὑψηλῆς τῶν μαθημάτων διδασκαλίας, ἐπὶ τὸν ὄγδοον ἄγει βαθμὸν τὴν πρόοδον τοῦ ῥητοῦ θεωρίαν· ἐγὼ δὲ καλῶς ἔχειν φημὶ πρότερον ἐκεῖνο κατανοῆσαι τῷ λόγῳ, τί τὸ τῆς ὀγδόης παρὰ τῷ προφήτῃ μυστήριον, τὸ ἐν δύο ψαλμῳδίαις προτεταγμένης· τί δὲ ὁ μακαρισμός, καὶ ἡ τῆς περιτομῆς νομοθεσία, κατὰ τὴν ὀγδόην ἀμφότερα τῷ νόμῳ παρατετηρημένα. τάχα τι συγγενὲς ὁ ἀριθμὸς οὗτος πρὸς τὴν ὀγδόην ἔχει μακαριότητα· ἣ ὥσπερ κορυφὴ τῶν μακαρισμῶν πάντων ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου κεῖται τῆς ἀγαθῆς ἀναβάσεως. ἐκεῖ τε γὰρ ὁ προφήτης τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν τῷ τῆς ὀγδόης αἰνίγματι διασημαίνει, καὶ ὁ καθαρισμὸς τὴν ἐπὶ τὸ καθαρόν τε καὶ κατὰ φύσιν ἐπάνοδον τοῦ μολυνθέντος ἀνθρώπου ἐνδείκνυται, καὶ ἡ περιτομὴ τὴν τῶν νεκρῶν δερμάτων ἀποβολὴν ἑρμηνεύει, ἃ μετὰ τὴν παρακοὴν τῆς ζωῆς γυμνωθέντες ἐνεδυσάμεθα· καὶ ἐνταῦθα ἡ ὀγδόη μακαριότης, τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀποκατάστασιν ἔχει, τῶν εἰς δουλείαν μὲν ἐκπεσόντων, ἐπὶ βασιλείαν δὲ πάλιν ἐκ τῆς δουλείας ἀνακληθέντων. μακάριοι γάρ, φησίν, οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν ἐμοῦ· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ἰδοὺ τὸ πέρας τῶν κατὰ Θεὸν ἀγώνων, τὸ τῶν πόνων γέρας, τὸ τῶν ἱδρώτων ἔπαθλον· τὸ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς βασιλείας ἀξιωθῆναι. οὐκέτι περὶ τὸ ἄστατόν τε καὶ ἀλλοιούμενον ἡ τῆς εὐκληρείας ἐλπὶς διαπλανᾶται.

B C D

ὁ γὰρ περίγειος χῶρος τῶν τρεπομένων τε καὶ ἀλλοιουμένων ἐστί· τῶν δὲ κατὰ τὸν οὐρανὸν φαινομένων τε καὶ κινουμένων, οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιγινώσκομεν, ὡς μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχειν· ἀλλ' εἱρμῷ καὶ τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ πρὸς τὸν ἴδιον δρόμον πάντα κατὰ τὸν οὐρανὸν διεξέρχεσθαι. ὁρᾷς τοίνυν τῆς δωρεᾶς τὴν ὑπερβολήν; ὅτι οὐκ ἐν τοῖς τρεπομένοις τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας χαρίζεται, ὡς ἄν εἴ τις μεταβολῆς φόβος τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας παραλυπήσειεν; ἀλλ' οὐρανῶν μὲν βασιλείαν εἰπών, δείκνυσι τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον, τῆς κατ' ἐλπίδα προκειμένης ἡμῖν δωρεᾶς. ὃ δέ μοι διαπορεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπέρχεται, τοῦτό ἐστι· πρῶτον μὲν, ὅτι τοῖς πτωχεύσασι τῷ πνεύματι τοῖς ἕνεκεν αὐτοῦ διωχθεῖσιν, εἰς ἴσον ἄγων ἑκατέροις τὸ γέρας προτίθησιν; ὧν γὰρ τὸ ἔπαθλον τὸ αὐτό, τούτων δηλαδὴ καὶ οἱ ἀγῶνες ἴσοι· ἔπειτα δὲ πῶς τοὺς δεξιοὺς ἀπὸ τῶν εὐωνύμων διακρίνας, προσκαλεῖται πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἄλλας τῆς τοιαύτης τιμῆς τὰς αἰτίας λέγων; τὸ γὰρ συμπαθές τε καὶ μεταδοτικὸν καὶ φιλάλληλον ἐκεῖ προφέρων, οὐδαμοῦ μέμνηται οὔτε τῆς πνευματικῆς πτωχείας, οὔτε τῆς ἕνεκεν ἐκείνου διώξεως· καίτοι πολὺ δοκεῖ κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς διανοίας ἐπ' ἀλλήλων ταῦτα διακεκρίσθαι. τί γὰρ κοινὸν τὸ πτωχεῦσαι τῷ διωχθῆναι; ἢ ταῦτα πάλιν τίνα συμφωνίαν ἔχει πρὸς τὰ τῆς ἀγαπητικῆς συμπαθείας ἀποτελέσματα; ἔθρεψέ τις τὸν δεόμενον, ἢ τὸν γυμνὸν περιέβαλεν, ἢ στεγητὸν ὁδίτην ἐδεξιώσατο, ἢ ἀσθενοῦντι καὶ κατακλείστῳ τὴν ἐνδεχομένην θεραπείαν προσήγαγεν· τί ταῦτα πρὸς τὸ πτωχεῦσαι καὶ διωχθῆναι κοινὸν ἔχει, κατὰ τὸν τοῦ ἐπιτηδεύματος λόγον; οὗτος ἀλλοτρίας συμφορὰς θεραπεύει· ἐκείνων δὲ ἑκάτερος, ὅτι πτωχεύων καὶ ὁ διωκόμενος, τῶν θεραπευόντων προσδέεται, ἀλλὰ τὸ πέρας ἐπὶ πάντων ἴσον. ὁμοίως γὰρ εἰς οὐρανὸν ἄγει τὸν πτωχεύσαντα τῷ πνεύματι, καὶ τὸν ἕνεκεν αὐτοῦ διωχθέντα, καὶ τοὺς τὸ συμπαθὲς ἐπιδειξαμένους πρὸς τὸ ὁμόφυλον. τί οὖν φαμὲν πρὸς ταῦτα; ὅτι ἔχεται ἀλλήλων τὰ πάντα πρὸς τὸν ἕνα σκοπὸν συννενευκότα καὶ συμπλέοντα.

A Nam terrenus locus eſt ex iis, quæ alternatione variantur ac mutantur, de iis verò quæ per cœlum, & mouentur, & apparent, nihil tale iudicamus, vt non eodem modo nimirum ac ſimiliter ſeſe habeant: ſed ſerie atq; ordine conſequentiaque ſuum quoque curſum omnia, quę circa cœlum ſunt, peragunt. Vides igitur excellentiam doni, quòd non in iis, quæ mutantur, magnitudinem dignitatis largitur, ne qui mutationis metus bonam ſpem turbet: ſed cùm regnum cœlorũ dixit, oſtendit id donum, quod nobis ſub ſpe propoſitum B eſt, non eſſe mutabile, ſed ſemper eodem modo ſeſe habere. Ex iam dictis autem, quę mihi cum dubitatione quęrere in mentẽ venit, hæc ſunt: primum quidem cur eum, qui ſpiritu pauper ſit, in eundem locum, quò eos, qui propter ipſum perſequutionem patiantur, recipiens, parem vtriſque remunerationem proponat? (Quorum enim præmium idem eſt, horum nimirum etiam certamina paria ſunt) deinde verò quî fiat, vt diſcretos dextros à ſiniſtris inuitans ad regnum cœlorum, alias eiuſmodi ho- C noris cauſſas aſſignet? Nam cùm illic & condolentiam, & facultatum communicationem, & mutuum amorem proferat, neque ſpiritualis egeſtatis, neque propter ipſum perſequutionis vſquam mentionem facit: quamquam multum hæc ſecundùm eum intellectum, qui prima fronte occurrit, ab inuicem diſiuncta eſſẽ videntur. Quid enim paupertas commune habet cum perſecutione? aut his rurſus quid conuenit cum dilectionis & condolentiæ affectibus? Cibum indigenti aliquis ſubminiſtrauit, aut nudum veſtiuit, aut tecto via- D torem recepit, aut ægrotum & in carcerem coniectum eo, quod licuit, officio proſequutus eſt: quid hæc ratione ſtudij & officij cum egeſtate & perſecutione commune habent? his alienas calamitates curat, aliena incommoda ſarcit & ſanat: illorum autem vterque tam egenus, quàm perſecutionem patiens officium præſtantibus opus habent, ſed finis in omnibus par. Pariter enim in cœlum ducit & eum, qui pauper ſpiritu fuerit, & eum, qui propter ipſum perſequutionem paſſus ſit, & eos, qui condolentiam erga proximos præſtiterint. quid igitur ad hæc dicimus? nam omnia inter ſeſe cohærentia, ad vnum illum quaſi ſcopum conuerſa atque conſpirantia.

Etenim egeſtas pulſu facilis, & benignitas in pauperes & egenos à paupertate aliena non eſt. Verùm haud incommodum eſſe mihi videtur, præſentem prius inueſtigare orationem, atque ita deinceps deſpicere atque conſiderare, quínam inſit in iis, quæ quæſita ſunt, intellectus atque conſenſus. *Beati qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam.*

Matth. 5.

Vnde perſequutionem patiuntur & à quo? Atque ea quidem, quę in promptu ratio eſt, martyrum nobis ſtadium oſtendit, ac fidei curſum deſignat. Nam perſequutio currentis vehemens ſtudium celeritatis ſignificat. Imò verò etiam in currendo victoriam indicat: non enim aliter currendo quis vincere poteſt, niſi poſt ſe reliquerit eum, qui ſimul currit. Quoniam igitur & is, qui ad præmium ſupernæ vocationis currit, & is qui propter præmium ab inimico exagitatur, pariter à tergo habent, ille quidem de præmio ſimul certantem, hic verò perſequentem (hi autem ſunt, qui martyrij curſum, in certaminibus pro pietate ſuſceptis, conficiunt, quos inimici quidem perſequuntur, ſed non aſſequuntur) videtur caput & ſummam in ſpem propoſitæ beatitudinis, veluti coronam quandam in poſtremis propoſuiſſe verbis. Nam reuera beatum eſt propter dominũ pati perſequutionem. Quare? quia à malo exagitari, cauſſa boni adipiſcendi fit: nam abalienatio atque vitatio mali, boni conciliationis occaſio fit: bonum autem & ſupra omne bonum ipſe Dominum eſt, ad quem curſu contendit, qui perſequutionem patitur & agitatur. Ergo reuera beatus eſt, qui inimico ad bonum vtitur adiutore. Quoniam enim in confinio boni & mali humana vita poſita eſt, ſicut is, qui à ſublimi ſpe delapſus eſt, in barathro verſatur: ita qui à peccato remotus, & à corruptione alienatus eſt, ad iuſtitiam pariter, & incorruptibilitatem accedit. Itaque perſequutionis, qua martyres à tyrannis agitantur, ſpecies quidem prout prima fronte apparet, ſenſui acerba eſſe videtur: ſed id, quò ſpectant ea, quæ fiunt, omnem beatitudinem ſuperat. Commodius autem fuerit nos per exempla atque ſimilitudinem ſententiam animaduertere ſermonis. Quis ignorat, quanto grauius & moleſtius eſſe iudicetur, inſidiis peti, quàm diligi?

A ἥ τε γὰρ πτωχεία πρὸς μετανάστασιν εὔκολος, καὶ ἡ φιλοπτωχεία τῆς πτωχείας οὐκ ἠλλοτρίωται. ἀλλά μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν πρότερον τὸν παρόντα λόγον ἀναζητῆσαι· εἶθ' οὕτω τὴν ἐν τοῖς ἐξητασμένοις συμφωνίαν καὶ τὸν νοῦν ἐπισκέψασθαι. μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης. πόθεν δεδιωγμένοι, καὶ παρὰ τίνος; ὁ μὲν οὖν πρόχειρος λόγος τὸ τῶν μαρτύρων ἡμῖν ὑποδείκνυσι στάδιον, καὶ τὸν τῆς πίστεως δρόμον ὑποσημαίνει. ἡ γὰρ δίωξις, τὴν συντονίαν τοῦ τρέχοντος περὶ τὸ τάχος σπουδὴν
B ἑρμηνεύει. μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ τρέχειν νίκην ὑποσημαίνει. οὐ γάρ ἐστιν ἑτέρως νικῆσαι τρέχοντα, μὴ κατόπιν καταλιπόντα ἑαυτοῦ τὸν συντρέχοντα. ἐπεὶ οὖν ὅτι πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τρέχων, καὶ ὁ διὰ τὸ βραβεῖον διωκόμενος παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπίσης ἔχουσι κατὰ νώτου, ὁ μὲν τὸν συναμιλλώμενον, ὁ δὲ τὸν διώκοντα· οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ τὸν τοῦ μαρτυρίου δρόμον ἀνύοντες, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι, διωκόμενοι μὲν οὐ καταλαμβανόμενοι, ἔοικε τὸ κεφάλαιον τῆς κατ' ἐλπίδα προκειμένης μακαριότητος,
C οἷόν τινα στέφανον ἐν τελευταίοις προστεθεικέναι λόγοις. μακάριοι γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ ἕνεκεν τοῦ κυρίου διώκεσθαι. διὰ τί; ὅτι τὸ παρὰ τοῦ κακοῦ ἐκδιώκεσθαι, αἴτιον ἐν τῷ ἀγαθῷ γενέσθαι καθίσταται. ἡ γὰρ τοῦ πονηροῦ ἀλλοτρίωσις, τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν οἰκειώσεως ἀφορμὴ γίνεται· ἀγαθὸν δὲ καὶ παντὸς ἀγαθοῦ ἐπέκεινα, αὐτὸς ὁ κύριος, πρὸς ὃν ἀνατρέχει ὁ διωκόμενος. οὐκοῦν μακάριος ὡς ἀληθῶς, ὁ συνεργῷ τῷ ἐχθρῷ πρὸς τὸ ἀγαθὸν χρώμενος. ἐπειδὴ γὰρ ἐν μεθορίῳ κεῖται τοῦ ἀγα-
D θοῦ καὶ τοῦ χείρονος ἡ ἀνθρωπίνη ζωή, ὥσπερ ὁ τῆς ἀγαθῆς τε καὶ ὑψηλῆς ἐλπίδος ἀπολισθήσας, ἐν τῷ βαράθρῳ γίνεται· οὕτως ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀπῳκισθείς, καὶ τῆς φθορᾶς ἀλλοτριωθείς, δικαιοσύνην τε καὶ ἀφθαρσίαν μετέρχεται. ὥστε τῆς παρὰ τῶν τυράννων γινομένης κατὰ τῶν μαρτύρων διώξεως, τὸ μὲν εἶδος κατὰ τὸ πρόχειρον φαινόμενον, ἀλγεινόν ἐστι τῇ αἰσθήσει· ὁ δὲ σκοπὸς τῶν γινομένων, ὑπερβαίνει πᾶσαν μακαριότητα. κρεῖττον δ' ἂν εἴη δι' ὑποδειγμάτων ἡμᾶς τοῦ λόγου κατιδεῖν τὴν διάνοιαν. τίς οὐκ οἶδεν, ὅσῳ τοῦ ἀγαπᾶσθαι τὸ ἐπιβουλεύεσθαι χαλεπώτερον κέκριται;

τοῦτο μέν τοι πολλάκις τὸ δοκοῦν χαλεπὸν, καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον τοῦτον εὐκληρίας πολλοῖς αἴτιον γίνεται, οἷόν τι περὶ τοῦ Ἰωσὴφ ὁ λόγος ἐνδείκνυται· ὃς ἐπιβουλευθεὶς παρὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ τῆς μετ' αὐτῶν συνδιαγωγῆς ἀπελαθεὶς, διὰ τῆς πράσεως βασιλεὺς ἀνεδείχθη τῶν ἐπιβουλευσάντων, οὐκ ἂν ἴσως προελθὼν ἐπὶ τὸ τηλικοῦτον ἀξίωμα, μὴ τοῦ φθόνου διὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐκείνης τὴν βασιλείαν ὁδοποιήσαντος. ὥσπερ τοίνυν εἴ τις τοῦ μέλλοντος τὴν γνῶσιν ἔχων, προεῖπε τῷ Ἰωσὴφ, ὅτι ἐπιβουλευθεὶς μακάριος ἔσῃ, οὐκ ἂν ἐκ τοῦ προχείρου πιθανὸς ἔδοξε τῷ ἀκούοντι, πρὸς τὸ παραχρῆμα λυπηρὸν ὁρῶντι· οὐ γὰρ ἂν ᾤηθη δυνατὸν εἶναι κακῆς προαιρέσεως ἀγαθὸν ἀναδειχθῆναι τὸ πέρας· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ὁ τῶν τυράννων τοῖς πιστοῖς ἐπαγόμενος διωγμὸς, πολὺ κατὰ τὴν αἴσθησιν τὸ ἀλγεινὸν ἔχων, δυσπαράδεκτον ποιεῖ τοῖς σαρκωδεστέροις τὴν διὰ τῶν ἀλγεινῶν αὐτοῖς προκειμένην τῆς βασιλείας ἐλπίδα. ἀλλ' ὁ κύριος τὸ ἐνδεὲς ὑπεριδὼν τῆς φύσεως, προαναφαίνει τοῖς ἀσθενεστέροις, οἷόν ἐστι τῆς ἀγωνίας τὸ πέρας, ἵνα τῇ τῆς βασιλείας ἐλπίδι τὴν πρόσκαιρον τῶν ἀλγεινῶν αἴσθησιν εὐκόλως καταπαλαίσωσι. διὰ τοῦτο χαίρει ὁ μέγας Στέφανος κύκλῳ καταλιθαζόμενος, καὶ οἷόν τινα δρόσον ἡδεῖαν προθύμως τῷ σώματι δέχεται τὰς ἐπαλλήλους τῶν λίθων νιφάδας, καὶ εὐλογίαις τοὺς μιαιφονοῦντας ἀμείβεται, μὴ εἶναι τὴν ἁμαρτίαν τούτοις αὐτοῖς ἐπευχόμενος· ἐπεὶ καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἤκουσε, καὶ τὴν ἐλπίδα τοῖς φαινομένοις εἶδε συμβαίνουσαν. ἐν βασιλείᾳ γὰρ οὐρανῶν τοὺς ἕνεκεν τοῦ κυρίου δεδιωγμένους ἀκούσας γενέσθαι, εἶδε τὸ προσδοκώμενον, ἐν ᾧ ἐδιώκετο. τρέχοντι γὰρ αὐτῷ διὰ τῆς ὁμολογίας, τὸ ἐλπιζόμενον δείκνυται, οὐρανὸς ἀνοιγόμενος, ἡ θεία δόξα πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ τρέχοντος ἐκ τῆς ὑπερκοσμίου λήξεως κατακύπτουσα, αὐτὸς ὁ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὑπὸ τοῦ ἀθλητοῦ μαρτυρούμενος. ἡ γὰρ τοῦ ἀγωνοθέτου στάσις τὴν πρὸς τὸν ἀγωνιζόμενον συμμαχίαν παραδηλοῖ δι' αἰνίγματος, ὡς ἂν διὰ τούτου μάθοιμεν τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ τὸν διατιθέντα τοὺς ἄθλους, καὶ τὸν κατὰ τῶν ἀντιπάλων τοῖς ἰδίοις ἀγωνισταῖς συνιστάμενον.

hoc tamen quod moleſtum eſſe videtur, ſæpè etiam felicitatis per hanc vitam cauſſa multis exiſtit, quale de Ioſepho ſcriptura indicat: qui à fratribus *Gen 40.* inſidiis petitus, & ab illorum conuictu atque contubernio remotus, per venditionem rex eorum, quorum inſidiis petitus erat, deſignatus eſt: forſitan ad tantam dignitatem non progreſſus, niſi inuidia per inſidias illas iter ad regnum patefeciſſet. quemadmodum igitur ſi quis futuri ſcientia præditus Ioſepho prædixiſſet, Inſidiis petitus beatus eris, prima fronte credibilia dicere audienti, & ad id quod in præſentia acerbum eſt, reſpicienti non videretur (non enim fieri poſſe putaret, vt mali propoſiti bonus deſignaretur euẽtus) ita nimirum etiam hic cùm perſequutio, qua fideles à tyrannis agitantur, multum iuxta ſenſum acerbitatis habeat, efficit, vt ab iis, qui carni paulò magis obnoxij ſunt, ea, quæ per res aſperas & acerbas ipſis propoſita eſt, regni ſpes haud facilè admittatur atque probetur. Sed dominus naturæ vitio deſpecto prædicit infirmioribus, qualis laborioſi certaminis euentus ſit, vt ſpe regni temporalium rerum aduerſarum ſenſum facile deuincant. Idcirco magnus ille Stephanus gaudet lapidibus vndique petitus, ac veluti ſuauem *Act. 7.* quendam rorem crebros lapidum ictus, in modum floccorum niuis inſidẽtium, corpore cupidè excipit, ac benedictionibus nefarios homicidas proſequitur, pro his ipſis ne peccatum hoc eis imputaretur, orans, quoniã & promiſſionem audiuerat, & ſpem cum iis, quæ apparebant, congruere & conuenire videbat: nam cùm audiſſet eos, qui propter dominum perſequutionem paſſi eſſent, in regno cœlorum verſaturos eſſe, dum perſequutionem pateretur, vidit id quod ſperabatur: currenti enim ei per confeſſionem, quod ſperabatur, oſtenditur, cœlum apertum, diuina gloria ad certamen currentis de ſupramundanis partibus deſpectans, ille ipſe, qui in certaminibus athletæ teſtimonio celebrabatur. Nam præſidentis certamini ſtatio per ænigma atque verborũ inuolucrum, auxilium, quod certanti ferebatur, ſignificat, vt per hoc diſcamus eundem eſſe & eum, qui certamina ordinet atque diſponat, & eum, qui cũ ſuis certatoribus & athletis contra aduerſarios conſiſtat.

ἀλλὰ τῷ κέρδει τῶν ἐπουρανίων ἀγάλλεται, διὰ τοῦτο πᾶν κολαστηρίων εἶδος, ὡς ἀφορμὴν καὶ συνεργίαν τῆς προκειμένης χαρᾶς, ἑτοίμως δέχεται· τὸ πῦρ, ὡς τῆς ὕλης καθάρσιον· τὸ ξίφος, ὡς διαιρετικὸν τῆς πρὸς τὰ ὑλώδη καὶ σαρκικὰ τοῦ νοῦ συμφυΐας· πᾶσαν πόνων τε καὶ ἀλγημάτων ἐπίνοιαν ὡς τοῦ πονηροῦ δηλητηρίου τοῦ κατὰ τὴν ἡδονὴν ἀντιφάρμακον οὖσαν, προθύμως δέχεται. καθάπερ οἱ περιττωματικοὶ καὶ χολώδεις, ἑτοίμως σπῶσι τῆς πικρᾶς ἀντιδόσεως, ὡς ἂν δι' ἐκείνης τὸ νοσοποιὸν αἴτιον ἀποκλυσθείη· οὕτω δέχεται ὁ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ διωκόμενος καὶ πρὸς τὸν Θεὸν φεύγων, τὴν τῶν ἀλγεινῶν εἰσβολὴν, σβεστήριον οὖσαν τῆς καθ' ἡδονὴν ἐνεργείας· οὐκ ἔτι γὰρ ἡσθῆναι τὸν ἀλγυνόμενον. ἐπεὶ οὖν δι' ἡδονῆς εἰσῆλθεν ἡ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἐναντίου πάντως ἐξελαθήσεται. οὐκοῦν οἱ διώκοντες διὰ τὴν εἰς τὸν κύριον ὁμολογίαν, καὶ τὰ δυσβάστακτα τῶν κολαστηρίων ἐπινοοῦντες, ἰατρείαν τινὰ ταῖς ψυχαῖς διὰ τῶν πόνων προσάγουσι, ταῖς τῶν ἀλγεινῶν προσβολαῖς τὴν καθ' ἡδονὴν θεραπεύοντες νόσον. οὕτω δέχεται τὸν σταυρὸν ὁ Παυλος· τὸ ξίφος Ἰάκωβος· τοὺς λίθους Στέφανος· τὸν ἐπὶ κεφαλὴν ἀνασκολοπισμὸν ὁ μακάριος Πέτρος· πάντες οἱ μετὰ ταῦτα τῆς πίστεως ἀγωνισταὶ, τὰς πολυτρόπους τῶν κολαστηρίων ἰδέας, θηρία, βάραθρα, πυρκαϊὰς, τὰς τῶν κρυμῶν πήξεις, τὰς τῶν πλευρῶν ἀποσαρκώσεις, τὰς τῶν κεφαλῶν περικυκλώσεις, τὰς τῶν ὀμμάτων ἀποβολὰς, τὰς τῶν δακτύλων ἀποκοπὰς, τὰς τῶν ἐφ' ἑκάτερα τοῦ σώματος διὰ τῶν σκελῶν ῥήξεις, τὰς διὰ τοῦ λιμοῦ τηκεδόνας, πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὡς καθάρσια τῆς ἁμαρτίας οἱ ἅγιοι μετ' εὐφροσύνης προσίεντο, ὡς ἂν μηδὲν ἴχνος τῇ καρδίᾳ διὰ τῆς ἡδονῆς ἐγγενόμενον ὑπολειφθείη, τῆς ἀλγεινῆς ταύτης καὶ δριμείας αἰσθήσεως πάντας τοὺς καθ' ἡδονὴν ἐγγινομένους τῇ ψυχῇ τύπους ἐξαλειφούσης. μακάριοι τοίνυν οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν ἐμοῦ. τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν· ὡς αὖ καὶ τὸν ἕτερον λόγον κατανοήσωμεν· ὡς εἴ τις τῇ ὑγιείᾳ λόγον δοίη· εἴποι ἂν κἀκείνη· ὅτι μακάριοι οἱ ἀπὸ τῆς νόσου κεχωρισμένοι ἕνεκεν ἐμοῦ. ἡ γὰρ τῶν λυπηρῶν ἀλλοτρίωσις,

A ſed lucro cœleſtium lætatur, propterea
omne ſuppliciorum genus tanquam
ſubſidium & auxilium propoſiti gaudij
haud cunctanter excipit & admittit,
ignem tanquam materię purificatorem:
gladium tanquam diremptorum con-
iunctionis, qua mens cum materialibus
& carnalibus coaluit: atque in ſumma,
omnes & dolores & labores quicumque
excogitari poſſunt, tanquam medica-
mentum noxio voluptatis veneno ad-
uerſans, cupidè atque parato animo ſu-
ſcipit. Quemadmodũ enim biliosi, qui-
que ſuperfluis humoribus abundant,
B amara remedia haud grauatè ſorbent,
vt per illa cauſſa morbi efficiens expur-
getur: ita qui ab inimico agitatur, & ad
Deum fugit, excipit rerum acerbarum
& aduerſarum impetum, vt qui vim ha-
beat voluptatis efficaciam extinguendi:
nõ enim gaudere poteſt qui dolet. Quo-
niam igitur per voluptatẽ intrauit pec-
catum, per contrarium prorſus expelle-
tur. Ergo qui perſequuntur eos, qui
Dominum confitentur, & toleratu dif-
ficilia tormenta atque ſupplicia excogi-
tant, remedium quoddam animis per
dolores adhibent, violentis rerum aſpe-
C rarum admonitionibus voluptatis mor-
bum curantes. Ita crucem Paulus ex-
cipit: gladium Iacobus: lapides Stepha-
nus: capite deorſum verſo crucifixionẽ
beatus Petrus: omnes qui hos ſequuti
ſunt fidei athletæ varias tormentorum
& ſuppliciorum ſpecies, beſtias, bara-
thra, rogos & flammas, frigoris concre-
tiones & congelationes, carnium ex la-
teribus & coſtis lacerationes & auulſio-
nes, capita clauis vndique confixa, ocu-
lorum amiſſiones, digitorũ abſciſſiones,
corporis per crura in vtramque partem
diſruptiones, per famem excruciatio-
nes & confectiones: hæc atque eiuſmo-
D di omnia, tanquam peccati expiatio-
nes ſancti illi cum lætitia admittebant,
ne quod veſtigium cordi per volupta-
tem impreſſum relinqueretur, acerbo
atque doloroſo hoc ſenſu omnia per vo-
luptatem animæ impreſſa veſtigia de-
lente. Beati igitur, qui perſequutionem
patiuntur propter me. Hoc autem tale Matth. 5.
eſt (vt etiam alteram rationem cogno-
ſcamus & conſideremus) ac ſi quis Sa-
nitati facultatem ac poteſtatem dicẽdi
dediſſet, diceret etiam illa: Beati à mor-
bo liberati propter me, nam grauium
& moleſtarum rerum alienatio efficit,

A vt in me verſentur, qui aliquando ægrotauerunt. Ita vocem excipiamus, quaſi ipſa vita nobis eiuſmodi beatitudinem proclamet: Beati quos mors perſequitur propter me: quaſi lux dicat, Beati quos perſequuntur tenebræ propter me. Similiter etiam iuſtitia, ſanctimonia, incorruptibilitas & integritas, bonitas, & omnis intellectus & mentis conceptus ex iis, quæ in meliorem partem, & intelliguntur, & dicuntur. Dominus igitur, prout intelligitur, ita tibi dicere exiſtimetur: Beatus eſt, quicumque ab omni re contraria pellitur & B prohibetur, à corruptione, à tenebris, à peccato, ab iniuſtitia, à fraude & auaritia, ab vnoquoque eorum, quæ virtutis rationibus opponuntur, tum factis, tum cogitationibus, nam extra mala verſari, eſt intra bona redactũ & conſtitutum eſſe. Qui facit peccatum, inquit Dominus, ſeruus peccati eſt. Ergo qui deſciuit ab eo cui ſeruiuerit, libertatem, quod ad ſtatũ & dignitatẽ attinet, vſurpat. Porrò ſumma libertatis ſpecies eſt, ſui iuris ac poteſtatis eſſe factum, regia verò dignitas ſupra ſe non habet vllam C tyrannidem. Ergo ſi ſui iuris eſt is, qui à

Ioan. 8. peccato alienus eſt: ac regni propriũ eſt, merum imperiũ, ſummaq; ac plena nullius alterius arbitrio atque dominio obnoxia poteſtas: conſequenter beatus iudicatur, qui à malo pellitur, ac perſequutionẽ patitur: quippe illa perſequutione regiam dignitatẽ ei conciliante. Ne doleamus igitur, & ægrè feramus, fratres, terrenis nos expelli atq; prohiberi: nam qui hinc migrauerit, in cœleſti regia diuerſatur. Duo hæc in creatura rerum vniuerſarũ ſunt elemẽta, habitationi rationalis naturæ attributa, cœlum & D terra. Locus eorum, qui per carnem vitam ſortiti ſunt, terra: cœlum autem incorporeorũ eſt: neceſſe eſt igitur, vitam noſtram prorſus alicubi eſſe: niſi ex terra pulſi & eiecti fuerimus, in terra prorſus manemus: ſi hinc abierimus, in cœlũ traducemur. Vides quò ducat beatitudo, per id, quod triſte & acerbum videtur, tanti boni tibi conciliatrix exiſtens? Quod cùm etiam Apoſtolus animaduer-

Hebr. 12. tiſſet, Omnis, inquit, diſciplina in præſentia quidem nõ cum gaudio, ſed cum triſtitia coniũcta eſſe videtur: ſed poſtea fructum pacificum iuſtitiæ reddit iis, qui per ipſã fuerint exercitati. proinde fructuũ, qui ſperantur, flos, afflictio eſt.

A τὸ ἐν ἐμοὶ γενέσθαι τοὺς ποτὲ νενοσηκότας παρασκευάζει. οὕτως ἀκούσωμεν τῆς φωνῆς, ὡσαύτως τῆς ζωῆς ἡμῖν τὸν τοιοῦτον μακαρισμὸν ἐμβοώσης· μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ὑπὸ τοῦ θανάτου ἕνεκεν ἐμοῦ· ὡς τὸ φῶς λέγει· μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ὑπὸ τοῦ σκότους ἕνεκεν ἐμοῦ. ὁμοίως καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ ὁ ἁγιασμὸς, καὶ ἡ ἀφθαρσία, καὶ ἡ ἀγαθότης, καὶ πᾶν νόημα τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων τε καὶ λεγομένων. ὁ κύριος ὢν, καθὸ νοεῖται, κατ' ἐκεῖνο σοι λέγειν νομιζέσθω· ὅτι μακάριός ἐστι πᾶς ὁ παντὸς ἐ-

B ναντίου πράγματος ἀπελαυνόμενος, φθορᾶς, σκότους, ἁμαρτίας, ἀδικίας, πλεονεξίας, ἑκάστου τῶν διαστελλομένων τοῖς κατὰ τὴν ἀρετὴν λόγοις πράγμασί τε καὶ νοήμασι. τὸ γὰρ ἔξω τῶν κακῶν γενέσθαι, ἐντός ἐστι τῶν ἀγαθῶν κατεῖναι. ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, φησὶν ὁ κύριος, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. οὐκοῦν ὁ ἀποστὰς ᾧ ἐδούλευσεν, ἐλευθεριάζει τῷ ἀξιώματι. τὸ δὲ ἀκρότατον τῆς ἐλευθερίας εἶδος, τὸ αὐτεξούσιον ἐστὶ γενέσθαι. ἡ δὲ τῆς βασιλείας ἀξία ὑπερκειμένην ἑαυτῆς τινὰ τυραννίδα οὐκ ἔχει. οὐκ-

C οῦν εἰ αὐτεξούσιός ἐστιν ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀλλότριος· ἴδιον δὲ βασιλείας ἐστὶ τὸ αὐτοκρατές τε καὶ ἀδέσποτον, ἀκολούθως μακαρίζεται, ὁ ἀπὸ τοῦ κακοῦ διωκόμενος, ὡς τῆς ἐκεῖθεν διώξεως τὴν βασιλικὴν ἀξίαν αὐτῷ προξενούσης. μὴ οὖν ἀχθεσθῶμεν ἀδελφοὶ, τῶν γηΐνων ἀπελαυνόμενοι· ὁ γὰρ ἐντεῦθεν μεταστὰς, ἐν τοῖς κατ' οὐρανὸν βασιλείοις αὐλίζεται. δύο ταῦτά ἐστι στοιχεῖα ἐν τῇ τῶν ὄντων κτίσει, πρὸς διαγωγὴν τῆς λογικῆς φύσεως μεμερισμένα, ἡ γῆ τε καὶ ὁ οὐρανός. τόπος τῶν διὰ σαρκὸς εἰληχότων τὴν

D ζωὴν, ἡ γῆ· ὁ δὲ οὐρανὸς τῶν ἀσωμάτων. ἀνάγκη τοίνυν πάντως εἶναί που τὴν ἡμετέραν ζωὴν, ἐὰν μὴ διωχθῶμεν ἀπὸ τῆς γῆς, τῇ γῇ πάντως ἐναπομένομεν· ἐὰν ἐντεῦθεν ἀπέλθωμεν, ἐπὶ τὸν οὐρανὸν μετοικησθησόμεθα. ὁρᾷς εἰς ὅτι φέρει ὁ μακαρισμὸς, διὰ τοῦ δοκοῦντος λυπηροῦ τοῦ τοσούτου σοι ἀγαθοῦ γινόμενος πρόξενος; ὅπερ νοήσας, φησὶ καὶ ὁ ἀπόστολος, ὅτι πᾶσα παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. οὐκοῦν τῶν προσδοκωμένων καρπῶν ἄνθος, ἡ θλίψις ἐστί,

διὰ τὸν καρπὸν οὖν καὶ τὸ ἄνθος δρεψώμεθα· διωχθῶμεν ἵνα δράμωμεν· δραμόντες δὲ οὐκ εἰκῆ δραμούμεθα, ἀλλὰ πρὸς τὸ βραβεῖον ἡμῖν τῆς ἄνω κλήσεως ὁ δρόμος ἔστω· οὕτω δράμωμεν, ἵνα καταλάβωμεν. τί τὸ καταλαμβανόμενον; τί τὸ βραβεῖον; τίς ὁ στέφανος; οὔ μοι δοκεῖ ἄλλό τι εἶναι παρ' αὐτὸν τὸν κύριον ἕκαστον τῶν ἐλπιζομένων. αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ ἀγωνοθέτης τῶν ἀθλούντων, καὶ στέφανος τῶν νικώντων· ἐκεῖνος ὁ διανέμων τὸν κλῆρον· ἐκεῖνος ὁ ἀγαθὸς κλῆρος· ἐκεῖνος ἡ ἀγαθὴ μερίς· ἐκεῖνος ὁ τὴν μερίδα σοι χαριζόμενος· ἐκεῖνος ὁ πλουτίζων· ἐκεῖνος ὁ πλοῦτος, ὁ δεικνὺς σοι τὸν θησαυρὸν, καὶ θησαυρός σοι γινόμενος· ὁ εἰς ἐπιθυμίαν σε τοῦ καλοῦ μαργαρίτου ἄγων, καὶ ὤνιός σοι τῷ καλῶς συμπορευομένῳ προκείμενος. ἵνα οὖν ἐκεῖνο κτησώμεθα· ὥσπερ ἐπ' ἀγορᾶς, ὧν ἔχομεν ἀντικαταλάσσομεν ὃ οὐκ ἔχομεν. μὴ λυπηθῶμεν τοίνυν διωκόμενοι, μᾶλλον δὲ καὶ εὐφρανθῶμεν, ὅτι διὰ τὸ διώκεσθαι ἀπὸ τῶν τῇ γῇ τιμίων, πρὸς τὸ οὐράνιον ἀγαθὸν συνελαυνόμεθα, κατὰ τὸν ἐπαγγειλάμενον μακαρίους εἶναι τοὺς δεδιωγμένους ἕνεκεν αὐτοῦ· ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅτι αὐτῷ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A Propter fructum igitur etiam florem decerpamus: agitemur vt curramus, currentes autem non fruſtra curramus: ſed ad præmium ſupernæ noſtræ vocationis curſus dirigatur: ita curramus, vt aſſequamur. Quid eſt id, quod conſequimur? quódnam eſt illud pręmium? quænam illa corona? Non videtur mihi aliquid aliud eſſe quodlibet eorum, quæ ſperantur, præterquam ipſe Dominus. Ipſe enim eſt præſes moderatorque certantium, & corona vincentium: ille eſt qui diuidit hæreditatem: ille bona hæreditas eſt: ille bona portio: ille eſt, qui tibi portionem largitur: B ille eſt, qui dicat: ille ipſe diuitiæ, qui & oſtēdit tibi theſaurum, & theſaurus tibi exiſtit: qui & cupidū te bonæ margaritæ reddit, & venalis tibi rectè negotianti mercantique proſtat. Vt igitur illum adipiſcamur (ſicut in foro fit) iis, quæ habemus, comparemus id quod non habemus. Ne contriſtemur ergo cùm agitamur, & perſequutionem patimur, quinimò potius etiam lætemur, quoniam per id, quòd pellimur ab ijs, quæ in terra habentur in pretio, ad cœleſte bonum compellimur, ſecundum eum, qui promiſit beatos fore eos, qui pro- C pter ipſum agitati, perſecutionemque paſſi ſint: quoniam illorum ſit regnum cœlorum, gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti: quoniam ei gloria & imperium eſt in ſæcula ſæculorum, Amen.

A

IN ILLVD, QVANDO SIBI SVBIECERIT OMNIA, tunc ipſe quoque filius ſubijcietur ei qui ſibi ſubiecit omnia, Oratio.

1. Cor. 15. 28.

Gentiano Herueto interprete.

Psal. 11. & 17.

OMNIA quidem Domini eloquia, ſunt eloquia caſta & pura, ſicut dicit Propheta, quando inſtar purgationis argenti quæ fit igne, mens expurgata ab omni hæretica opinione, habet eloquiorum veritatis proprium & conuenientem, & qui eſt ſecundum naturam, ſplendorem. Ante omnes autem oportet atteſtari ſplendorem eſſe & puritatem in dogmatibus ſancti Pauli. In paradiſo enim initiatus in arcanorum cognitione, & Chriſtum habens in ſe loquentem, ea loquebatur quæ conſentaneum eſt eum loqui qui eruditus fuit à tali magiſtro, nempe ſub Verbo duce & doctore. Quoniam autem mali cauponatores, aggrediuntur diuinum argentum efficere reprobum, mixtione hæreticorum & adulterinorum ſenſuum verbi ſplendorem obſcurantes, & myſtica Apoſtoli ſenſa, vel non intelligentes, vel malignè aſſumentes, ad defendendam ſuam malitiam attrahunt, dicentes ad euertendam vnigeniti gloriam ſibi dictum illud opitulari

1. Cor. 15. 28.

Apoſtolicum, *Tunc ſubycietur filius ei qui ſibi ſubiecit omnia*, tanquam ea dictio ſeruilem oſtēdat humilitatem: ea de cauſa viſum eſt neceſſarium diligenter examinare hoc dictum; vt oſtendamus verè purum argentum apoſtolicum, ab omni ſordido & hæretico ſenſu ſeparatum & minimè miſtum. Scimus ergo in vſu ſanctæ ſcripturæ hanc vocem multa habere ſignificata, & non ſemper iiſdem cōgruere ſenſibus, ſed nunc quidem hoc ſignificare, rurſus verò aliud indicare, vt, ſerui, inquit, ſuis dominis ſunt ſubiecti.

ΕΙΣ ΤΟ ΟΤΑΝ ΥΠΟΤΑΓΗι ΑΥΤΩι ΤΑ ΠΑΝΤΑ, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα.

ΠΑΝΤΑ μὲν τὰ λόγια τοῦ κυρίου, λόγια ἐστὶν ἁγνά τε καὶ
B καθαρά, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης, ὅταν καθ' ὁμοιότητα τῆς περὶ τὸ ἀργύριον ἐν πυρὶ γινομένης καθάρσεως, πάσης αἱρετικῆς ὑπολήψεως ἐκκεκαθαρμένος ὁ νοῦς, τὴν λογίων τὴν οἰκείαν ἔχῃ καὶ κατὰ φύσιν τῆς ἀληθείας αὐγήν. πρὸ πάντων δὲ οἶμαι δεῖν τοῖς τοῦ ἁγίου Παύλου δόγμασι πᾶσαν προσμαρτυρεῖν λαμπηδόνα καὶ καθαριότητα, διότι ἐν τῷ παραδείσῳ μυηθεὶς τὴν ἀπορρήτων τὴν γνῶσιν, καὶ λαλοῦντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, τοιαῦτα ἐφθέγγετο, ἃ εἰκὸς τὸν ἐκ τοιούτου διδασκάλου πεπαιδευμένον φθέγξασθαι), ὑπὸ καθηγε-
C μόνι τε καὶ διδασκάλῳ τῷ λόγῳ. ἐπειδὴ δὲ οἱ πονηροὶ κάπηλοι ἀδόκιμον ἐπιχειροῦσι ποιεῖν τὸ θεῖον ἀργύριον, τῇ μίξει τῶν αἱρετικῶν τε καὶ κιβδήλων νοημάτων ἀμαυροῦντες τοῦ λόγου τὴν λαμπηδόνα, καὶ τὰ μυστηριώδη τοῦ ἀποστόλου νοήματα, ἢ μὴ συνιέντες, ἢ κακούργως πρὸς τὸ δοκοῦν ἐκλαμβάνοντες, εἰς συνηγορίαν τῆς κακίας αὐτῶν ἐπισύρονται, λέγοντες πρὸς καθαίρεσιν τῆς τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ δόξης τὸν ἀποστολικὸν αὐτοῖς συμβάλλεσθαι λόγον, ὅς φησιν, ὅτι τότε ὑπο-
D ταγήσεται ὁ υἱὸς τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ὡς δουλικήν τινα ταπεινότητα τῆς τοιαύτης λέξεως ἐμφαινούσης· τούτου χάριν ἀναγκαῖον ἐφάνη δι' ἐπιμελείας ἐξετάσαι τὸν περὶ τούτου λόγον· ὥστε δεῖξαι καθαρὸν ἀληθῶς τὸ ἀποστολικὸν ἀργύριον, πάσης ῥυπαρᾶς τε καὶ αἱρετικῆς ἐννοίας κεχωρισμένον καὶ ἀνεπίμικτον. ἔγνωμεν τοίνυν ἐν τῇ χρήσει τῆς ἁγίας γραφῆς, πολύσημον οὖσαν τὴν τοιαύτην φωνήν, καὶ οὐ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ ἐφαρμοζομένην νοήμασιν, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο σημαίνουσαν, πάλιν δὲ τὸ ἕτερον ἐνδεικνυμένην. οἷον, οἱ δοῦλοι, φησί, τοῖς ἰδίοις δεσπόταις ὑποτασσέσθωσαν.

A καὶ περὶ τῆς ἀλόγου φύσεως, ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ ὑποτέτακται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ προφήτης λέγει· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. καὶ περὶ τῶν διὰ πολέμου κεχειρωμένων φησὶν, ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. τῶν τε αὖθις δι' ἐπιγνώσεως σωζομένων ἐπιμνησθεὶς, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγει, τὸ ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν· ὥστε δοκεῖ πως οἰκεῖον εἶναι τὸ ἐξητασμένον ἡμῖν περὶ τὸ πρῶτον καὶ ἑξηκοστὸν ψαλμὸν, διὰ τοῦ οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχή μου; ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, ἐκεῖνο τὸ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῖν προφερόμενον ἐκ τῆς πρὸς B Κορινθίους ἐπιστολῆς· ὅτι τότε αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. ἐπεὶ τοίνυν ἐπὶ πολλὰ νοήματα φέρεται τῆς φωνῆς ταύτης ἡ σημασία, καλῶς ἂν ἔχοι ἕκαστον τούτων ἐφ' ἑαυτοῦ διαλαβόντας ἐπιγνῶναι πρὸς ποῖον τῆς ὑποταγῆς σημαινόμενον ἡ τοῦ ἀποστόλου ῥῆσις οἰκείως ἔχει. φαμὲν τοίνυν ὅτι ἐπὶ τῶν μὲν διὰ πολέμου τῇ τῶν κεκρατηκότων δυναστείᾳ κεχειρωμένων, τὸ ἀκουσίως τε καὶ κατηναγκασμένως ὑποκύψαι τοῖς νενικηκόσι, τὸ τῆς ὑποταγῆς ἐνδείκνυται σημαινόμενον. εἰ γάρ τις τοῖς C αἰχμαλώτοις προσγένηται δύναμις, ἐλπίδα τοῦ ὑπερσχεῖν τῶν κεκρατηκότων ὑποδεικνῦσα, πάλιν ἑαυτοὺς ἀντεγείρουσι τοῖς κρατήσασιν, ὕβριν καὶ ὄνειδος τὸ τοῖς ἐχθροῖς ὑποτετάχθαι κρίνοντες. τὰ δὲ ἄλογα τοῖς λογικοῖς εἰσὶν ὑποχείρια καθ' ἕτερον τρόπον, τῷ ἐλλιπῶς ἔχειν τὴν φύσιν αὐτοῖς τοῦ μεγίστου τῶν ἀγαθῶν, τουτέστι τοῦ λόγου. ὡς ἀναγκαῖον εἶναι τῷ πλεονεκτοῦντι κατὰ τὴν εὐκληρίαν τῆς φύσεως ὑποτετάχθαι τὸ ἐλαττούμενον. οἱ δὲ ἐν τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας διὰ νομίμου τινὸς ἀκολουθίας κεκρατημένοι, κἂν ἐν τῇ φύσει τὸ ὁμότιμον D ἔχωσιν, ἀλλ' οὖν πρὸς τὸν νόμον ἀντιτείνειν οὐ δυνάμενοι δέχονται τῶν ὑποχειρίων τὴν τάξιν τῷ ἀπαραιτήτῳ τῆς ἀνάγκης πρὸς τὴν ὑποταγὴν ἐναγόμενοι. τῆς δὲ πρὸς τὸν Θεὸν γινομένης ἡμῖν ὑποταγῆς ὁ σκοπός ἐστιν ἡ σωτηρία, καθὼς παρὰ τῆς προφητείας ἐμάθομεν, ἥ φησι, τῷ Θεῷ ὑποτάγηθι ἡ ψυχή μου· παρ' αὐτῷ γὰρ τὸ σωτήριόν μου. ὅταν τοίνυν προφέρηται παρὰ τῶν ἐναντίων ἡμῖν ἡ τοῦ ἀποστόλου φωνὴ, ἡ τὸν υἱὸν ὑποταγήσεσθαι τῷ πατρὶ λέγουσα, ἀκόλουθον ἂν εἴη κατὰ τὸ διεσταλμένον τῆς τοιαύτης φωνῆς σημασίας ἐρωτᾶν αὐτοὺς, πρὸς ποῖον σημαινόμενον τῆς ὑποταγῆς ὁρῶντες ταύτην ἐφαρμόζειν οἴονται

A Et de natura experte rationis, quod homini ſubiecta ſit à Deo, Propheta inquit: Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. Item de bello ſubactis dicit, Subiecit populos nobis, & gẽtes ſub pedibus noſtris. Et rurſus mentionẽ faciens eorum qui ſeruantur per agnitionem, dicit tanquam loquens ex Dei perſona, Mihi alienigenæ ſubiecti ſunt: adeò vt videatur maximè conuenire id quod à nobis eſt examinatum in Pſalmo ſexageſimo primo, nunquid Deo ſubijcietur anima mea? Accedit his omnibus illud quod nobis obijcitur ab inimicis ex epiſtola B ad Corinthios: nempe, Tunc & ipſe filius ſubijcietur ei qui ſibi ſubiecit omnia. Quoniã ergo eſt multiplex huius vocis ſignificatio, benè erit, ſi cũ vnumquodque eorum per ſe diſtinxerimus, agnoſcamus cuinam ſignificato ſubiectionis conueniat dictio Apoſtoli. Dicimus ergo quod in his quidem qui bello redacti ſunt in poteſtatem eorum qui vicerunt, ſubiectionis ſignificatum indicat inuitum & coactum ſe ſubmittere ei à quo victus eſt. Si enim captiuis aliqua acceſſerit potentia, ſpem oſtendens fu- C turam vt ſint ſuperiores iis qui ipſos vicerunt, aduerſus dominos rurſus inſurgunt, vt qui probrum & dedecus exiſtiment quòd ſint ſubiecti inimicis. Bruta autem alio modo ſunt ſubiecta animalibus ratione præditis, nempe quòd eorum naturæ deſit maximum bonum, videlicet ratio. Quo fit vt neceſſe ſit id quod eſt inferius eſt, eſſe ſubiectum ei cui obtigerunt ampliores & meliores naturæ dotes. Qui autem ex legitima aliqua conſequentia iugo tenentur ſeruitutis, etiamſi æqualis ſit eorum natura, cùm tamen legi non poſſint reſiſtere, re- D ferũtur in ordinem ſubiectorum, vt qui neceſſitate inexcuſabili deducantur ad ſubiectionem. Noſtræ autem Deo ſubiectionis ſcopus eſt noſtra ſalus, ſicut didicimus à prophetia, quę dicit, Deo ſubiecta eſto anima mea, apud ipſum enim eſt ſalutare meum. Quando ergo ab aduerſariis noſtris nobis obijcitur vox Apoſtoli, quæ dicit filium ſubijciẽdum eſſe patri, conſequens fuerit, diſtincta huius vocis ſignificatione, eos interrogare, ad quódnam ſubiectionis aſpicientes ſignificatũ, hanc vocem exiſtimant

1. Petr. 2. Pſal. 8. Pſal. 59. Pſal. 61.

1. Cor. 15. 28.

Pſal. 61.

conuenire Deo vnigenito. Sed eſt per-A ſpicuum, quòd nullo ex dictis modis dicent ſe intelligere filij ſubiectionem. Neque enim cùm eſſet inimicus bello venit in poteſtatē hoſtis ſui, vt aut ſperet aut ſtudeat ſe poſſe aliquādo inſurgere aduerſus dominum. Sed nec tanquam inter bruta, per boni defectum, in natura neceſſariam habet ſubiectionem, vt oues & boues & pecora ſubijciūtur homini. Sed neque vt pecunia empti ſerui, aut domi nati vernæ, lege ſeruiens expectat vnquam futurum, vt vel domini clementia vel gratia vnquam liberetur à iugo ſeruitutis. Sed neq; ſalutis ſcopo ſibi propoſito dixerit quiſquam Deum B vnigenitum patri eſſe ſubiectum: vt ea ratione inſtar hominum ſibi à Deo procuret ſalutem. Nam in mutabili quidem natura, quæ communicatione ac participatione bonum adipiſcitur, neceſſe eſt vt Deo ſit ſubiectio, propterea quod hinc nobis bonorum prouenit participatio: in immutabili autem & inalterabili natura locum non habet ſubiectio, in qua conſideratur omne bonū nomen & intelligentia, nempe æternitas, incorruptio, beatitudo, ſemper ſimiliter & eodem modo ſe habere, & neque melius, C neque deterius poſſe fieri. Nam neq; in bono admittit acceſſionem: neque propenſionem ad id quod eſt deterius id, à quo tanquam à fonte ad alios emanat ſalus, non opus habet alio quod ipſi det ſalutem. Quónam ergo iure dicent ei competere eorum quæ propriè dicuntur ſignificari à ſubiectione? Inuentum eſt enim ea quæ ſunt examinata, procul abeſſe vt propriè intelligantur & dicantur de Deo vnigenito. Quod ſi etiam addendum eſt illud genus ſubiectionis,
Luc. 2.
quod dicit Euangelium ſecundum Lucam, nempe quòd ſubiectus fuerit pa-D rentibus ad duodecimum annum progreſſus Dominus, ne illud quidem conuenerit Deo vero, & qui eſt ante ſæcula, vt vero ſuo patri dicatur eſſe ſubiectus. Nam illic quidē qui tentatus fuit per omnia ad ſimilitudinem noſtram abſque peccato, voluit etiam procedere per ætates noſtræ naturæ. Et quomodo cùm eſſet infans infantilem accepit ætatem, butyrum & mel comedens: ita etiam cùm proceſſiſſet ad adoleſcentiam, non recuſauit id quod huic ætati erat congruens ac conueniens, futurus ſæculo exemplum modeſtiæ.

A δεῖν τῷ μονογενεῖ Θεῷ τὴν φωνήν. ἀλλὰ δῆλον, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον τῶν εἰρημένων τὴν υἱοῦ τὴν ὑποταγὴν ἐροῦσι νοεῖν. οὐδὲ γὰρ ἐχθρὸς ὢν διὰ πολέμου γέγονεν ὑποχείριος, ὥστε πάλιν αὐτῷ κατὰ τοῦ κρατοῦντός τις ἐπαναστάσεως δι' ἐλπίδος τι καὶ σπουδῆς εἶναι. οὔτε ὡς ἐν τῇ τῶν ἀλόγων ὁ λόγος διὰ τὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἐλλείψεως ἀναγκαίαν ἐν τῇ φύσει τὴν ὑποταγὴν ἔχει, ὡς πρόβατα καὶ κτήνη καὶ βόες πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔχουσιν, οὐδὲ καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀργυρωνήτων, ἢ οἰκογενῶν ἀνδραπόδων νόμῳ δεδουλωμένος ἀναμένει δι' εὐνοίας, ἢ χάριτος τοῦ ζυγοῦ ποτε γενέσθαι τῆς δουλείας ἐλεύθερος. ἀλλ' οὐδὲ κατὰ B τὸν τῆς σωτηρίας σκοπὸν εἴποι τις ἂν τὸν μονογενῆ Θεὸν τῷ πατρὶ ὑποτάσσεσθαι, ὡς διὰ τούτου καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ πραγματεύεσθαι. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς τρεπτῆς φύσεως τῆς διὰ μετουσίας ἐν τῷ ἀγαθῷ γινομένης, ἀναγκαία ἐστὶν ἡ πρὸς Θεὸν ὑποταγή, διὰ τὸ ἐκεῖθεν γίνεσθαι τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν τὴν κοινωνίαν· ἐν δὲ τῇ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ δυνάμει ἡ ὑποταγὴ χώραν οὐκ ἔχει, ἐν ᾗ πᾶν ἀγαθὸν ὄνομά τε καὶ νόημα θεωρεῖται, C τὸ ἀΐδιον, τὸ ἄφθαρτον, τὸ μακάριον, τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον, τὸ μήτε κρεῖττον, μήτε χεῖρον γενέσθαι δυνάμενον. οὔτε γὰρ προσθήκην ἐν τῷ ἀγαθῷ ἐπιδέχεται· οὔτε τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ῥοπήν, ὁ τοῖς ἄλλοις πηγάζει τὴν σωτηρίαν, οὐκ αὐτὸ τοῦ σώζοντος ἐνδεῶς ἔχει. ποῖον τοίνυν εὐλόγως φήσουσιν ἐπ' αὐτοῦ κυρίως νοεῖν τὸ τῆς ὑποταγῆς σημαινόμενον; ηὑρέθη γὰρ τὰ ἐξητασμένα πάντα μακρὰν ἀπέχοντα τοῦ κυρίως ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι. εἰ δὲ χρὴ κἀκεῖνο τὸ τῆς ὑποταγῆς εἶδος προσθεῖναι, ὅ φη-D σι τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον, ὅτι ἦν ὑποτασσόμενος τοῖς γονεῦσιν εἰς δωδέκατον προελθὼν ἔτος ὁ κύριος, οὐδὲ ἐκεῖνο ἁρμόζοι ἂν ἐπὶ τοῦ προαιωνίου τε καὶ ἀληθινοῦ πρὸς τὸν ἀληθινὸν ἑαυτοῦ πατέρα λέγεσθαι. ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ πεπειραμένος κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας, ἐδείξατο καὶ διὰ τῶν ἡλικιῶν προελθεῖν τῆς φύσεως ἡμῶν. καὶ ὥσπερ παιδίον γενόμενος, τὴν βρεφικὴν τροφὴν προσήκατο, βούτυρον καὶ μέλι φαγών· οὕτω καὶ εἰς μειράκιον προελθών, τὸ κατάλληλόν τε καὶ πρέπον τῇ τοιαύτῃ ἡλικίᾳ οὐ παρῃτήσατο, τύπος εὐταξίας τῷ βίῳ γενόμενος.

ἐπεὶ

ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀτελὴς ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστὶν ἡ διάνοια, καὶ χρεία τῇ νεότητι διὰ τῶν τελειοτέρων πρὸς τὸ κρεῖττον γινομένης χειραγωγίας· τούτου χάριν ὁ δωδεκαέτης τῇ μητρὶ ὑποτάσσεται, ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ διὰ προκοπῆς τελειούμενον πρὶν εἰς τὸ τέλειον φθάσαι, καλῶς τὴν ὑποταγὴν, ὡς χειραγωγὸν πρὸς τὸ ἀγαθὸν, καταδέχεται. ὁ δὲ ἀεὶ τέλειος ἐν παντὶ ἀγαθῷ, καὶ μήτε προκοπὴν μήτε μείωσιν δυνάμενος ἐφ᾽ αὐτοῦ καταδέξασθαι, διὰ τὸ ἀπροσδεὲς τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ ἀμείωτον, ὑπό τινος ὑποτάσσεται, B οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοιεν οἱ πάντα λέγοντες ἀπερισκέπτως. ὅτι γὰρ διὰ σαρκὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ συναναστρεφόμενος φύσει, ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ ἐνομοθέτει, δι᾽ ὧν ἐποίει τὴν ὑποταγὴν τῇ νεότητι, δῆλον ἐστὶν ἐκ τοῦ πρὸς τὸ τέλειον τῆς ἡλικίας αὐτὸν προελθόντα, μηκέτι πρὸς τὴν τῆς μητρὸς ἐξουσίαν βλέπειν· προτρεπομένης γὰρ αὐτὸν ἐκείνης ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας δεῖξαι τὴν δύναμιν, ἐν τῷ λείποντι τῇ πανδαισίᾳ τῶν γάμων, καὶ τὴν τοῦ οἴνου χρείαν τῇ εὐωχίᾳ χαρίσασθαι, τὴν μὲν χάριν τοῖς δεομένοις C παρασχεῖν οὐκ ἠρνήσατο· τὴν δὲ μητρῴαν συμβουλὴν, ὡς οὐκέτι κατὰ καιρὸν αὐτῷ προσαγομένην ἀπεπέμψατο, εἰπών· τί ἐμοὶ καὶ σοὶ γύναι; μὴ καὶ ταύτης μου τῆς ἡλικίας ἐπιστατεῖν ἐθέλεις; οὔπω ἥκει μου ἡ ὥρα ἡ τὸ αὐτοκρατὲς παρεχομένη τῇ ἡλικίᾳ καὶ αὐτεξούσιον; εἰ οὖν ἐν τῇ διὰ σαρκὸς ζωῇ τὸ καθῆκον τῆς ἡλικίας μέτρον τὴν τῆς γεννησαμένης ὑποταγὴν ἀποσείεται· τίνα χώραν ἔχει ἡ ὑποταγὴ ἐν τῷ τοῦ διαπρέποντος ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, οὐκ ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι. ἴδιον γὰρ τῆς θείας καὶ μακαρίας ἐστὶ ζωῆς, τὸ πάντοτε ἐν τῷ αὐτῷ D διαμένειν, καὶ τὴν ἐξ ἀλλοιώσεως μεταβολὴν μὴ προσίεσθαι. ἐπεὶ οὖν ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν λόγος ὁ μονογενὴς Θεὸς, ἀλλότριός ἐστι προκοπῆς πάσης καὶ ἀλλοιώσεως, πῶς ὃ νῦν οὐκ ἔστι, μετὰ ταῦτα γίνεται; οὐ γὰρ ὡς ἀεὶ ὑποτεταγμένου τοῦ υἱοῦ φησιν ὁ ἀπόστολος· ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τῷ τέλει τῆς τοῦ παντὸς συμπληρώσεως μέλλοντος ὑποτάσσεσθαι. καίτοι εἰ καλὸν ἡ ὑποταγὴ, καὶ ἄξιον περὶ Θεοῦ λέγεσθαι· πῶς νῦν ἄπεστι τοῦ Θεοῦ τὸ καλόν; ἐπίσης γὰρ πάντως ἀμφοτέροις καλὸν, τῷ τε ὑποτασσομένῳ υἱῷ, καὶ τῷ τὴν ὑποταγὴν τοῦ υἱοῦ δεχομένῳ πατρί. λείπει τοίνυν ἐν τῷ παρόντι καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τὸ τοιοῦτον καλόν·

A Quoniã enim in aliis hominibus imperfecta eſt in his intelligentia, & opus erat iuuẽtuti vt deduceretur per perfectiora ad id quod eſt melius: propterea qui natus erat duodecim annos, matri ſubijcitur, vt oſtenderet quòd id quod per profectũ perficitur, priuſquã veniat ad perfectionẽ, rectè ſuſcipit ſubiectionem, vt quæ ad bonum deducat. Qui eſt autem ſemper perfectus in omni bono, & neq; profectum neque diminutionem ex ſe poteſt ſuſcipere, propterea quod non ſit indigens eius natura, neque poſſit minui, curnam ſubjciatur, non poſſent dicere qui omnia dicunt inconſideratè. Nam quòd eo tempore, quo in carne cum humana verſabatur natura, in ætate puerili per ea quæ agebat, quaſi lege iuuentuti obedientiam ſanciebat, hinc patet, quod ad perfectam ætatem progreſſus, iam non amplius à matris poteſtate pendebat. Illa enim ipſum hortante in Cana Galilææ vt ſuam oſtenderet potentiam in nuptiali epulo, & vſum vini largiretur conuiuio, egentibus quidem nõ recuſauit gratificari: maternum autem conſilium, vt quod minimè in tempore adhiberetur, reiecit, dicens: Quid mihi & tibi mulier? Nunquid etiam hanc meam ætatem regere vis? an nondum mea venit hora, quæ præbet ætati vt imperet & ſit ſui iuris? Si ergo in vita quæ eſt in carne, iuſtus & cõpetens ætatis modus genitricis excutit ſubiectionem, quem locum habeat ſubiectio in vita illius, qui in virtute ſua ſæculo dominatur, nemo dicere poſſit. Propriũ enim eſt ac peculiare diuinæ atque beatæ vitæ, in eodem ſemper manere, nec admittere mutationem quæ ſit ex alteratione. Cùm ergo quod erat in principio Verbum vnigenitus Dei filius, alienus ab omni profectu & alteratione ſit, quemadmodum fiet poſtea quod non eſt nunc? Non enim hoc dicit Apoſtolus, quòd filius ſemper ſit ſubiectus: ſed quòd in fine conſummationis vniuerſitatis ſubiectus ſit futurus. Atqui ſi bonũ eſt ſubiectio, & res digna quæ de Deo dicatur, quomodo illud à Deo nunc abeſt bonum? Eſt enim ex æquo bonũ ambobus, & filio qui ſubijcitur, & patri qui filij ſuſcipit ſubiectionem. Deeſt ergo in præſentia & patri & filio tale bonum,

Ioan. 2

& quod non habebat ante ſæcula neque pater, neque filius, hoc in temporum complemento aderit & patri & filio, hoc quidem ſubeunte ſubiectionem: illo autem ſuæ gloriæ per hoc accipiente acceſſionem & incrementum, quod non habet in præſentia. Vbi ergo in eo eſt, non eſſe alterabile? nam quod fit poſtea, nunc autem non eſt, proprium mutabilis naturæ. Si ergo bonum eſt ſubiectio, nunc quoque quod bonum eſt, Deo eſſe credendum eſt. Sin autem hoc indignum eſt quod de Deo dicatur, neque nunc eſt, neque vnquam aliàs. Atqui dicit Apoſtolus filium Deo & patri tunc eſſe ſubijciendum, non nunc eſſe ſubiectum. Num ergo ad aliquem alium ſcopum aſpicit Apoſtolus, & à peruerſa hæreticorum intelligentia remotum eſt ſignificatum nominis? Quænam eſt ergo ratio? Fortaſſe ſi ſimul dicantur quæ in hac parte ſimul ſcripta ſunt, ſenſus magis perſpici poterit. Quoniam enim aduerſus Corinthios obiurgatoriũ & contentioſum ſermonem inſtituerat, qui fidem quidem in dominũ ſuſceperant, de reſurrectione autem hominũ doctrinam

1. Cor. 15. cenſebant eſſe fabulam, dicentes: Quomodo excitantur mortui? quali veniunt corpore, quibus multifariam multíſque modis corpora poſt mortem deleta ſunt & interierunt, aut per putredinem, aut per carnem vorantia, reptilia, natatilia, volucria, & quatuor pedes habentia animalia cõſumpta ſint? propterea eis multas attulit rationes, vt nec ſuæ potentiæ potentiam Dei aſſimilarent, nec quod ab homine nulla ratione fieri poteſt, id nec à Deo ſimiliter fieri poſſe exiſtimarent: ſed ex nobis notis exemplis Dei poteſtatis reputarent magnitudinem: & ita eis adducit admirabilem ſeminum in corpora operationem; quæ ſemper à diuina renouantur poteſtate, & quod diuinæ ſapientiæ non defuit poteſtas inueniendi in vniuerſitate innumerabilia corporum genera, ratione præditorum, brutorum, aëreorum, terreſtrium, & eorum quæ à nobis cernuntur in cœlis, nempe ſolis & cæterarum ſtellarum, quorum vnumquodque diuina ortum virtute, eſt euidens argumentum in corporum noſtrorum reſurrectione modum ac rationem Deo minimè defuturam. Nam ſi

A καὶ ὃ μὴ εἶχεν πρὸ τῶν αἰώνων μήτε ὁ πατὴρ, μήτε ὁ υἱός, τοῦτο ἐπὶ συμπληρώσει τῶν χρόνων καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ προσγενήσεται, τοῦ μὲν ὑπομένοντος τὴν ὑποταγὴν, τοῦ δὲ προσθήκην τινὰ καὶ ἐπαύξησιν τῆς ἑαυτοῦ δόξης διὰ τούτου λαμβάνοντος, ἣν ἐν τῷ παρόντι τέως οὐκ ἔχει. ποῦ τοίνυν ἐν τούτῳ τὸ ἀναλλοίωτον; τὸ γὰρ μετὰ ταῦτα τι γινόμενον, νῦν δὲ μὴ ὂν, ἴδιον τῆς τρεπτῆς ἐστι φύσεως. εἴτε οὖν καλὸν ἡ ὑποταγὴ, καὶ νῦν εἶναι προσήκει πιστεύειν τῷ Θεῷ τὸ καλόν· εἴτε ἀνάξιον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ τοιοῦτον, οὔτε νῦν οὔτε ἄλλοτε. ἀλ-

B λὰ μὴν, φησὶν ὁ ἀπόστολος, τότε ὑποταγήσεσθαι τὸν υἱὸν, οὐχὶ νῦν ὑποτετάχθαι. ἆρα πρὸς ἄλλον τινὰ σκοπὸν βλέπει ὁ λόγος, καὶ πόῤῥω τῆς τῶν αἱρετικῶν κακονοίας ἐστὶ τὸ τοῦ ὀνόματος σημαινόμενον; τίς οὖν ὁ λόγος; τάχα διὰ τῆς συμφράσεως τῶν τῷ μέρει τούτῳ συγγεγραμμένων, μᾶλλον ἄν τις κατίδοι τὸ νόημα. ἐπειδὴ γὰρ ἀγωνιστικὸν πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐνεστήσατο λόγον. οἳ τὴν μὲν εἰς τὸν κύριον παρεδέξαντο πίστιν, τὸ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν ἀν-

C θρώπων δόγμα μῦθον ᾠήθησαν λέγοντες· πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; καὶ ποίῳ σώματι ἔρχονται, οἷς πολυτρόπως καὶ πολυειδῶς μετὰ τὸν θάνατον εἰς ἀφανισμὸν παρῆλθε τὰ σώματα, ἢ διὰ σήψεως τῶν σαρκοβόρων, ἑρπετῶν, νηκτῶν, πετεινῶν, τετραπόδων ἀναλωθέντα; διὰ τοῦτο πολλοὺς αὐτοῖς προέθετο λογισμοὺς, πείθων μὴ τῇ ἑαυτῶν δυνάμει τὴν τοῦ Θεοῦ παρισάζειν, μηδ᾽ ὅσον ἀνθρώπῳ ἀμήχανον, καὶ ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἴσον οἴεσθαι· ἀλλ᾽ ἐκ τῶν γνωρίμων ἡμῖν ὑποδειγμάτων τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ἐξουσίας ἀναλογίζεσθαι· καὶ οὕτω προσ-

D τίθησιν αὐτοῖς τὴν περὶ τὰ σώματα τῶν σπερμάτων θαυματουργίαν τῶν ἀεὶ καινοτομουμένων ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως, καὶ ὡς οὐκ ἠπόρησεν ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία μυρία σωμάτων εἴδη κατὰ τὸ πᾶν ἐξευρεῖν, λογικῶν, ἀλόγων, ἐναερίων, χερσαίων, καὶ τῶν κατ᾽ οὐρανὸν ἡμῖν περιφερομένων, τοῦ τε ἡλίου καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων, ὧν ἕκαστον θείᾳ δυνάμει γενόμενον, τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀνάστασιν μὴ ἂν ἀπορῆσαι τὸν Θεὸν ἡμετέρων σωμάτων ἱκανὴ ἀπόδειξις γίνεται. Εἰ γὰρ

τὰ ὄντα πάντα, οὐκ ἔκ τινος ὑποκειμένης ὕλης πρὸς τὸ φαινόμενον μετασκευάσθη· ἀλλὰ τὸ θεῖον θέλημα ὕλη καὶ οὐσία τῶν δημιουργημάτων ἐγένετο· πολὺ μᾶλλον δυνατὸν εἶναι κατασκευάζειν τὸ ἤδη ὂν εἰς τὸ ἴδιον σχῆμα πάλιν ἐπαναχθῆναι, ἢ τὸ ἐξ ἀρχῆς μὴ ὂν εἰς ὑπόστασίν τι καὶ οὐσίαν ἐλθεῖν. δείξας τοίνυν ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς λόγοις, ὅτι τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἰς γῆν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀναλυθέντος, καὶ διὰ τοῦτο χοϊκοῦ κληθέντος, ἀκόλουθον ἦν κατ' ἐκεῖνον, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου γενέσθαι πάντας χοϊκοὺς καὶ θνητοὺς τοὺς ἐκ τοῦ τοιούτου φύντας, ἀναγκαίως ἐπήγαγεν καὶ τὴν δευτέραν ἀκολουθίαν, δι' ἧς ἀναστοιχειοῦται πάλιν ἐκ τοῦ θνητοῦ πρὸς ἀθανασίαν ὁ ἄνθρωπος, ὁμοιοτρόπως λέγων, τὸ ἀγαθὸν ἐγγεγενῆσθαι τῇ φύσει ἐξ ἑνὸς εἰς πάντας χεόμενον, ὥσπερ καὶ τὸ κακὸν δι' ἑνὸς εἰς πλῆθος ἐχέθη, τῇ διαδοχῇ τῶν ἐπιγινομένων συμπλατυνόμενον. τούτοις δὲ κέχρηται τοῖς ῥήμασι, τὸ περὶ τούτου δόγμα κατασκευάζων. ὁ πρῶτος, φησίν, ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἐξ οὐρανοῦ. οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί. καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, οὕτω φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. τούτοις τοίνυν καὶ τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς κρατύνας τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον, καὶ διὰ πολλῶν ἑτέρων τοὺς αἱρετικοὺς τοῖς συλλογισμοῖς συμποδίσας, ἐν οἷς ἀποδείκνυσι τὸν ἀπιστοῦντα τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀναστάσει, μηδὲ τοῦ Χριστοῦ προσδέχεσθαι τὴν ἀνάστασιν, διὰ τῆς τῶν συνημμένων ἀλλήλοις πλοκῆς κατασκευάσας τὸ ἐν τοῖς συμπεράσμασιν ἄφυκτον λέγων, ὅτι εἰ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. Εἰ δὲ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία καὶ ἡ εἰς αὐτὸν πίστις ἐστί. τῆς γὰρ προτάσεως ἀληθοῦς οὔσης, ὅτι Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ τὸ συνημμένον τούτῳ πάντως ἀληθὲς εἶναι χρή, τὸ νεκρῶν εἶναι ἀνάστασιν. τῇ γὰρ μερικῇ ἀποδείξει, καὶ τὸ καθόλου συναποδείκνυται. καὶ τὸ ἔμπαλιν εἴ τις τὸ καθόλου ψεῦδος εἶναι λέγει, τὸ νεκρῶν εἶναι ἀνάστασιν, οὐδὲ τὸ ἐπὶ μέρους πάντως ἀληθὲς εὑρεθήσεται, τὸ τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι. τὸ γὰρ καθόλου ἀδύνατον, οὐδὲ τινὶ δυνατὸν ἔσται πάντως. ἀλλὰ μὴν

A quæcumque ſunt, non ex aliqua ſubiecta materia ad eam formam, qua conſpiciuntur traducta ſunt; ſed diuina voluntas fuit materia & eſſentia rerum ab opifice creatarũ: multò magis fieri poteſt, vt quod iam eſt, rurſus in propriam figuram reducatur, quàm vt quod non erat à principio, ad ſubſtantiam veniret & eſſentiam. Cùm ergo in iis quæ ipſis prius dixerat, oſtendiſſet, quòd primo homine in terram per peccata reſoluto, & propterea terreſtri nominato, conſequens eſſet, vt non ſecus atq; ille, ii quoque

B fierent qui ex illo duxerant originem, vt qui omnes ex eo orti eſſent terreſtres & mortales: neceſſariò ſubiunxit etiam ſecundum conſequentiam, per quam homo rurſus ex mortali reformatur ad immortalitatem, ſimili modo dicens, in natura bonum fuiſſe ingeneratum ex vno in omnes diffuſum, ſicut & malum diffuſum fuit per vnum, ſimul cum ſucceſſione poſterorum dilatatum. Vſus eſt autem his verbis, de hac re dogma confirmans. Primus, inquit, homo ex terra terrenus, ſecundus autem è cœlo. Qualis terrenus, tales &

C terreni. Et qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Et ſicut portauimus imaginem terreni, ita portemus etiam imaginem cœleſtis. *1.Cor.15.* Cùm his ergo & ſimilibus rationibus confirmaſſet reſurrectionem, & per alia multa hæreticos ſyllogiſmis & collectis rationibus quaſi illaqueaſſet, in quibus oſtendebat eum qui non credit mortuorum reſurrectionem, ne Chriſti quidem admittere reſurrectionem, per connexorum mutuam in ſe inuicem connexionem, ineuitabilem molitur concluſionem, ſic dicens: Si non eſt reſurrectio mortuorum, nec Chriſtus

D reſurrexit. Si Chriſtus autẽ non reſurrexit, inanis eſt etiã noſtra in ipſum fides. Nam ſi vera eſt propoſitio, quòd Chriſtus ſurrexit à mortuis, oportet etiam omnino hoc connexum eſſe verum, nempe mortuorũ eſſe reſurrectionem. Per ſingularem enim demonſtrationem, id quoque quod eſt vniuersè, ſimul demonſtratur. Et contrà, ſi quis vniuersè falſum eſſe dicat, mortuorum non eſſe reſurrectionem, nec quod eſt in ſingulari omnino verum inuenietur, nempe Chriſtum ſurrexiſſe à mortuis. Nam ſi vniuersè fieri non poteſt, nec alicui omnino poteſt fieri. Atqui iis qui

A Verbum ſuſceperunt, hoc eſt credibile, & de quo nulla eſt penitus controuerſia, quòd Chriſtus reſurrexit à mortuis: neceſſariò ergo in ſingulari fide reſurrectionis Chriſti, credibilius quoque erit fides quę eſt vniuerſè. Cùm ergo eos ad dogma ſuſcipiendum ſic coegiſſet ſyllogiſticè, ex eo quòd dixerit, Si non eſt: nam id quod vniuerſè nõ eſt, ne in aliquo quidem eſſe poteſt. Si eum autem credimus reſurrexiſſe: eius rei fides probat vniuerſam hominum reſurrectionem. Cúmque illi orationi, qua huius dogmatis vniuerſa concluditur
B confirmatio, hoc adiecíſſet, quòd ſicut in Adam omnes moriuntur, ita etiam in Chriſto omnes viuificabuntur, apertè de ea re reuelat myſterium, quò ſpectet in iis quæ conſequuntur, per neceſſariam quandam conſequentiam ad finem eorum, quæ ſperantur, dirigens orationem. Hic eſt autem ſcopus & inſtitutum eorum quæ dicuntur. Exponam autem prius mea dictione ſenſum eorum quæ ſcripta ſunt: & deinde addam ſermonem Apoſtoli conuenientem ſententiæ à nobis prius expoſitæ.
C Quiſnam eſt ergo ſcopus verbi, cuius in ea parte dogma tradit diuinus Apoſtolus? Quòd aliquando ad nihilum tranſibit mali natura, plenè & perfectè deleta ex rerum eſſentia: diuináque & ab omni interitu aliena bonitas in ſe continebit omnem naturam ratione præditam, nullo ex iis qui à Deo facti ſunt excidente à regno Dei, quando omni vitio quod rebus fuerat immiſtum tanquam aliqua materia, per ignis purgatorij conſumpto fuſionem, omne quod à Deo ortum habuit, tale factum fuerit, quale erat ab initio, quando non-
D dum ſuſceperat vitium. Hoc autem dicit ſic fieri. Fuit, inquit, in mortali & interitui obnoxia hominum natura, pura & ab interitu aliena vnigeniti diuinitas. Ex omni autem humana natura, cui admixta fuit diuinitas, veluti primitiæ communis conſperſionis, is qui in Chriſto eſt homo conſtitit, per quem diuinitati vniuerſa adnata & ad-
Eſa. 53. iuncta fuit humanitas. Quoniam ergo
1. Petr. 2. in illo deleta fuit vniuerſa natura vitij, qui peccatum non fecit, ſicut dicit Propheta, nec inuentus eſt dolus in ore eius: ſimul autem cum peccato deleta quoque fuit quæ ex eo erat

A τοῦτο τοῖς παραδεξαμένοις τὸν λόγον πιστόν ἐστι καὶ ἀναντίρρητον, ὅτι Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀναγκαίως ἐν τῇ μερικῇ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ πίστει, καὶ ἡ καθόλου τὸ πιστὸν ἕξει. οὕτω τοίνυν αὐτοὺς συλλογιστικῶς πρὸς τὴν παραδοχὴν τοῦ δόγματος συναναγκάσας, ἐκ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι εἰ μὴ ἔστιν· τὸ γὰρ καθόλου μὴ ὄν, οὐδὲ ἔν τινι δυνατὸν εἶναι. εἰ δὲ τοῦτον ἐγηγέρθαι πιστεύομεν· τῆς καθόλου τῶν ἀνθρώπων ἀναστάσεως ἡ περὶ τούτου πίστις ἀπόδειξις γίνεται· καὶ προσθεὶς ἐκεῖνο τῷ λόγῳ, ᾧ πᾶσα ἡ περὶ τοῦ δό-
B γματος τούτου κατασκευὴ συμπεραίνεται, τὸ ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται, σαφῶς ἐκκαλύπτει τὸ περὶ τούτου μυστήριον. πρὸς ὅ,τι βλέπει ἐν τοῖς ἐφεξῆς, διά τινος ἀναγκαίας ἀκολουθίας πρὸς τὸ πέρας τῶν ἐλπιζομένων, διευθύνων τὸν λόγον. ὁ δὲ σκοπὸς τῶν γινομένων οὗτός ἐστιν. ἐκθήσομαι δὲ πρότερον τῇ ἐμαυτοῦ λέξει τὴν διάνοιαν τῶν γεγραμμένων· εἶθ' οὕτω προσθήσω τοῦ ἀποστόλου τὸν λόγον τὸν τῇ παρ' ἡμῶν προεκτεθείσῃ δια-
C νοίᾳ ἐφαρμοζόμενον. τίς οὖν ὁ τοῦ λόγου ἐστὶ σκοπός, ὃν δογματίζει ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει ὁ θεῖος ἀπόστολος; ὅτι ποτὲ πρὸς τὸ μὴ ὂν ἡ τοῦ κακοῦ φύσις μεταχωρήσει· παντελῶς ἐξαφανισθεῖσα τοῦ ὄντος, καὶ πᾶσαν λογικὴν φύσιν ἡ θεία τε καὶ ἀκήρατος ἀγαθότης ἐν ἑαυτῇ περιέξει, μηδενὸς τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἀποπίπτοντος, ὅταν πάσης τῆς ἐμμιχθείσης τοῖς οὖσι κακίας οἷόν τινος ὕλης κιβδήλου, διὰ τῆς τοῦ καθαρσίου πυρὸς χωνείας ἀναλωθείσης, τοιοῦτον γένηται πᾶν ὃ παρὰ τοῦ Θεοῦ
D ἔσχε τὴν γένεσιν, οἷον ἐξ ἀρχῆς ἦν, ὅτε οὔπω τὴν κακίαν ἐδέξατο. τοῦτο δὲ γίνεσθαι λέγει οὕτως. ἐγένετο, φησίν, ἐν τῇ θνητῇ τε καὶ ἐπικήρῳ τῶν ἀνθρώπων φύσει, ἡ καθαρὰ καὶ ἀκήρατος τοῦ μονογενοῦς θεότης. ἐκ πάσης δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ᾗ κατεμίχθη τὸ θεῖον, οἷον ἀπαρχή τις τοῦ κοινοῦ φυράματος ὁ κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος ὑπέστη, δι' οὗ προσεφύη τῇ θεότητι πᾶν τὸ ἀνθρώπινον. ἐπεὶ τοίνυν ἐν ἐκείνῳ πᾶσα κακίας φύσις ἐξηφανίσθη, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, καθώς φησιν ὁ προφήτης, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· συνηφανίσθη δὲ μετὰ τῆς ἁμαρτίας ἐν τῷ αὐτῷ,

καὶ ὁ ἐπακολουθῶν αὐτῇ θάνατος· οὐ γάρ ἐστιν ἄλλη θανάτου γένεσις πλὴν ἁμαρτία· ἀρχὴν ἔλαβεν ἀπ' ἐκείνου ὅ τε τῆς κακίας ἀφανισμός, καὶ ἡ τοῦ θανάτου κατάλυσις, εἶτα ὥσπερ τις τάξις ἐπετέθη διά τινος ἀκολουθίας τῷ γινομένῳ. τὸ γὰρ ἀεὶ κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ὑπόβασιν μᾶλλον ἀφεστὼς τοῦ πρώτου, ἢ προσεχέστερον εὑρισκόμενον, ὅπως ἂν ἀξίας τε καὶ δυνάμεως ἕκαστον ἔχῃ, οὕτως ἐπακολουθεῖ προάγοντι. ὥστε μετὰ τὸν ἐν τῷ Χριστῷ ἄνθρωπον, ὃς ἐγένετο ἀπαρχὴ τῆς φύσεως ἡμῶν δεξάμενος ἐν ἑαυτῷ τὴν θεότητα, ὃς καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου. μετὰ τοῦτον τοίνυν τὸν ἄνθρωπον, τὸν καθόλου τῆς ἁμαρτίας κεχωρισμένον, καὶ καταργήσαντα ἐν ἑαυτῷ τοῦ θανάτου τὸ κράτος, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ ἀρχήν τε καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν καταλύσαντα· εἴ τις κατὰ τὸν Παῦλον εὑρεθείη τὸν ὡς ἦν δυνατὸν μιμητὴν τοῦ Χριστοῦ γενόμενον ἐν τῇ τοῦ κακοῦ ἀλλοτριώσει, ὁ τοιοῦτος τῇ ἀπαρχῇ κατόπιν ἀκολουθήσει ἐν τῷ τῆς παρουσίας καιρῷ. καὶ πάλιν, τοῦτο λέγω δὲ καθ' ὑπόθεσιν, ὁ Τιμόθεος ἂν οὕτω τύχῃ, ὁ καθὼς οἷός τε ἦν μιμησάμενος ἐν ἑαυτῷ τὸν διδάσκαλον, ἤ τις τοιοῦτος ἕτερος, καὶ οὕτω καθεξῆς, ὅσοι διὰ τῆς κατ' ὀλίγον τοῦ ἀγαθοῦ ὑφέσεως τῶν ἀεὶ προλαμβανόντων κατόπιν εὑρίσκονται, ἕως ἂν εἴη ἐκείνοις ἡ ἀκολουθία τῶν ἑπομένων φθάσῃ, ἐν οἷς τοῦ κακοῦ πλεονάζοντος ἐλάττων ἡ τοῦ κρείττονος εὑρίσκεται μοῖρα· κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν παρὰ τῶν ἐν κακίᾳ τὸ ἔλαττον ἐχόντων τῆς ἀκολουθίας ἐπὶ τοὺς προέχοντας ἐν τῷ κακῷ τὴν τάξιν τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀναδυόντων ποιούσης, ἕως ἂν ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τοῦ κακοῦ πέρας ἡ τοῦ ἀγαθοῦ πρόοδος φθάσῃ, τὴν κακίαν ἐξαφανίζουσα. ὅπερ δὴ τέλος τῆς ἐλπίδος ἐστίν, ὡς μηδὲν ὑπεναντίον τῷ ἀγαθῷ περιλειφθῆναι, ἀλλὰ διὰ πάντων τῆς θείας ζωῆς διεξελθούσης, ἐξαφανίσῃ καθόλου ἐκ τῶν ὄντων τὸν θάνατον, προαναιρεθείσης αὐτοῦ τῆς ἁμαρτίας, ἀφ' ἧς, καθὼς εἴρηται, τὴν βασιλείαν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὁ θάνατος ἔσχεν. πάσης τοίνυν πονηρᾶς ἐξουσίας τε καὶ ἀρχῆς ἐν ἡμῖν καταλυθείσης, καὶ μηκέτι μηδενὸς πάθους τῆς φύσεως ἡμῶν κυριεύοντος, ἀνάγκη πᾶσα μηδενὸς κατακρατοῦντος ἑτέρου, πάντα ὑποταγῆναι τῇ ἐπὶ

A & ipſum ſequebatur mors: (non eſt enim mortis alia generatio quàm peccatum) ab illo accepit initium & vitij deletio, & mortis diſſolutio, deinde ei quod fiebat, per quandam conſequentiam, veluti quidam ordo fuit adiectus. Quod enim per boni decrementũ ſemper longius receſſit à primo, aut quod inuenitur propinquius, prout eſt vniuſcuiuſque dignitas & poteſtas, ita ſequitur id quod pręcedit. Quamobrem poſt eum qui eſt in Chriſto hominem, qui fuit primitiæ noſtræ naturæ ſuſcepta in ſe diuinitate, qui fuit etiam primitiæ B eorum qui dormierunt, & primogenitus ex mortuis ſolutis mortis doloribus. Poſt hunc ergo hominem qui fuit à peccato omnino ſeparatus, & vim mortis in ſeipſo deſtruxit, & omne eius imperium vimque & poteſtatem fregit & aboleuit: ſi quis inuentus fuerit ſicut Paulus, qui Chriſti, quoad eius fieri potuit, fuit imitator, à malo ſe abalienando, is Hebr.2.14 in tempore aduentus ponè ſequetur primitias. Et rurſus, hoc dico exempli cauſa, Timotheus, qui quantum potuit, doctorem ſuum eſt imitatus, aut aliquis alius eiuſmodi, & ſic deinceps C quicumque dum paulatim boni remiſſio & diminutio fit, inueniuntur eos ponè ſequi, qui ſemper præoccupant & præcedunt, donec ſubſequentium ſeries ad illos peruenerit, in quibus malo abundante inuenitur minor pars eius quod eſt melius: eadem proportione ac conuenientia ab iis, qui in vitio minus habent, conſequentia, ad eos qui in malo præcellunt faciente ordinem eorum, qui in melius rediguntur, donec ad extremum finem mali, boni progreſſus vitium abolendo peruenerit. Quod quidem eſt ſpei finis, vt bono nihil relinquatur contrarium, ſed D omnia permeans diuina virtus, ex rebus omnino mortem deleat, ante eam prius ſublato peccato, à quo, ſicut dictum eſt, regnũ habuit mors in homines. Omni ergo mala poteſtate & principatu in nobis diſſoluto, nec vlla affectione naturæ noſtræ amplius dominante, omnino neceſſe eſt, vt nullo alio dominarũ tenente, omnia ſubijciantur ei poteſtati quæ

omnibus imperat. Dei autem ſubiectio, eſt perfecta & omni ex parte abſoluta à malo abalienatio. Quando ergo inſtar primitiarum omnes ſemoti fuerimus à vitio, tunc tota naturæ conſperſio commiſta cum primitiis, & effecta vnum continuum corpus, boni tantum in ſe ſuſcipiet principatum: & ſic vniuerſo corpore noſtræ naturæ, contemperato cum diuina & ab interitu aliena natura, illa filij quæ dicitur ſubiectio, fit per nos, cùm quæ in eius corpore rectè ſe gerit ſubiectio, ad eum referatur, qui gratiam ſubiectionis in nobis eſt operatus. Hic eſt ergo ſenſus dogmatis à magno Paulo traditi, vt nos exiſtimamus. Tempus eſt autem afferendi ipſa verba Pauli, quæ ſic habent. *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificabuntur. Vnuſquiſque autem in ſuo ordine. Primitiæ Chriſtus. Deinde qui ſunt Chriſti. Deinde finis, cùm tradiderit regnum Deo & patri, quando euacuauerit omnem poteſtatem & virtutem. Oportet enim eum regnare, donec poſuerit omnes inimicos ſub pedibus eius. Poſtremus inimicus deſtruetur mors. Omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius.*
1.Cor.15. *Cùm autem dicat quod omnia ſubiecerit, ſine dubio prepter eum qui ſubiecit ei omnia. Cum ei ſubiecerit omnia, tunc ipſe quoque ſubijcietur ei qui ei ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus.* Apertè enim in eo quod poſtremo dictum eſt, ipſis verbis oſtendit, futurum vt non amplius conſiſtat vitium, dicendo Deum eſſe in omnibus, vt qui cuilibet ſit omnia. Eſt enim perſpicuum, tunc verum futurum quòd Deus ſit in omnibus, quando nullum malum in rebus cõſpectum fuerit. Non eſt enim conſentaneum vt Deus ſit in malo. Quamobrem aut non erit in omnibus, quando in rebus aliquod malum fuerit reliquum: aut ſi verè eum in omnibus eſſe oportet credere, ſimul oſtenditur cum ea, quam de ipſo habemus, fide, nullum eſſe malum. Non poteſt enim fieri vt Deus ſit in malo. Deum autem omnia eſſe iis quæ ſunt, oſtendit eam quæ à nobis ſperatur, vitam eſſe ſimplicem & vniformem. Quòd enim non amplius per multa & varia inſtar

A πάντων ἄρχει. Θεοῦ δὲ ὑποταγή ἐστιν, ἡ παντελὴς τοῦ κακοῦ ἀλλοτρίωσις. ὅταν οὖν κατὰ μίμησιν τῆς ἀπαρχῆς ἔξω τοῦ κακοῦ πάντες γενώμεθα, τότε ὅλον τὸ φύραμα τῆς φύσεως τῇ ἀπαρχῇ συμμιχθὲν, καὶ ἓν κατὰ τὸ συνεχὲς σῶμα γενόμενον, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μόνου τὴν ἡγεμονίαν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ δέξεται· καὶ οὕτω παντὸς τοῦ τῆς φύσεως ἡμῶν σώματος πρὸς τὴν θείαν τε καὶ ἀκήρατον φύσιν ἀνακραθέντος, ἐκείνη ἡ τοῦ υἱοῦ λεγομένη ὑποταγὴ δι᾽ ἡμῶν γίνεται, τῆς ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ κατορθωθείσης ὑποταγῆς εἰς αὐτὸν ἀναφερομένης, τὸν ἐν ἡμῖν τὴν χάριν τῆς ὑποταγῆς ἐνεργήσαντα. Ἡ μὲν οὖν διάνοια
B τῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Παύλου δογματισθέντων, ὥς γε ὑπειλήφαμεν, αὕτη· καιρὸς δ᾽ ἂν εἴη καὶ αὐτὰ παραθέσθαι τοῦ ἀποστόλου τὰ ῥήματα ἔχοντα οὕτως. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. ἀπαρχὴ Χριστός. ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδιδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἕως ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς
C καταργεῖται ὁ θάνατος. πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑπέταξεν, δηλονότι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. σαφῶς γὰρ ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν εἰρημένων τὸ τῆς κακίας ἀνύπαρκτον τῷ λόγῳ παρέστησεν, ἐν τῷ εἰπεῖν ἐν πᾶσι γίνεσθαι τὸν Θεὸν, πάντα ἑκάστῳ γενόμενον. δῆλον γὰρ ὅτι τότε ἀ-
D ληθὲς ἔσται τὸ ἐν πᾶσι τὸν Θεὸν εἶναι, ὅταν μηδὲν κακὸν ἐνθεωρῆται τοῖς οὖσιν. οὐ γὰρ δὴ τὸ ἐν κακῷ τὸν Θεὸν εἰκός ἐστι γίνεσθαι. ὥστε ἢ οὐκ ἐν πᾶσιν ἔσται, ὅταν ὑπολειφθῇ τι κακὸν ἐν τοῖς οὖσιν· ἢ εἰ ἀληθῶς ἐν πᾶσι χρὴ πιστεύειν αὐτὸν εἶναι, τὸ μηδὲν κακὸν εἶναι τῇ περὶ τούτου πίστει συναποδείκνυται. οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ἐν κακῷ τὸν Θεὸν γενέσθαι. τὸ δὲ πάντα γίνεσθαι τὸν Θεὸν τοῖς οὖσι, τὸ ἁπλοῦν καὶ μονοειδὲς τῆς ἐλπιζομένης ἡμῖν ζωῆς ὑποδείκνυσι. τὸ γὰρ μηκέτι διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων καθ᾽ ὁμοιότητα

A τὸν νῦν βίον τὴν ζωὴν ἡμῶν συνεσχηματίζεσθαι, τῷ λόγῳ τούτῳ παρίστησιν, τὸ πάντα ἡμῖν τὸν Θεὸν γίνεσθαι ὅσα τῇ ζωῇ ταύτῃ ἀναγκαῖα δοκεῖ, διά τινος ἀναλογίας ἑκάστου μεταλαμβανομένου πρὸς τὸ θεοπρεπές· ὥστε καὶ βρῶσιν εἶναι τὸν Θεὸν ἡμῖν, ὡς εἰκὸς βρωθῆναι Θεόν, καὶ πόσιν, ὡσαύτως ἔνδυμά τε καὶ σκέπην, ἀέρα, τόπον, πλοῦτον, ἀπόλαυσιν, κάλλος, ὑγίειαν, ἰσχύν, φρόνησιν, δόξαν, μακαριότητα, καὶ πᾶν ὅσον ἐν τῇ ἀγαθῇ κρίνεται μοίρᾳ, οὗ ἐπιδεὴς ἡ φύσις ἐστί, πρὸς τὸ θεοπρεπὲς ἀναγομένης τῆς σημασίας τῶν εἰρημένων. ὡς διὰ τούτου μαθεῖν, ὅτι ὁ ἐν τῷ Θεῷ γενόμενος B πάντα ἔχει ἐν τῷ ἐκεῖνον ἔχειν. οὐδὲν δὲ ἕτερόν ἐστι τὸ ἔχειν τὸν Θεόν, ἢ τὸ ἑνωθῆναι Θεῷ. οὐκ ἂν δέ τις ἄλλως ἑνωθείη μὴ σύσσωμος αὐτῷ γενόμενος, καθὼς ὀνομάζει ὁ Παῦλος. οἱ γὰρ πάντες τῷ ἑνὶ σώματι τοῦ Χριστοῦ συναπτόμενοι διὰ τῆς μετουσίας, ἓν αὐτοῦ γινόμεθα σῶμα. ὅταν οὖν διὰ πάντων ἔλθῃ τὸ ἀγαθόν, τότε ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα ὑποταγήσεται τῇ ζωοποιῷ ἐξουσίᾳ, καὶ οὕτως ἡ τοῦ σώματος τούτου ὑποταγή, αὐτοῦ λέγεται εἶναι τοῦ υἱοῦ ὑποταγή, τοῦ ἀνακεκραμένου πρὸς τὸ ἴδιον σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία· C καθώς φησι πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς ὁ ἀπόστολος οὑτωσὶ λέγων τῷ ῥήματι· νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ θλίψεων ἐν τῇ σαρκί μου, ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία· ἧς ἐγενόμην διάκονος κατὰ τὴν οἰκονομίαν. καὶ πρὸς τὴν Κορινθίων ἐκκλησίαν φησίν· ὑμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους. σαφέστερον δὲ τοῖς Ἐφεσίοις τὸ περὶ τούτου παρατίθεται δόγμα, δι' ὧν φησίν· ὅτι ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολο- D γούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ· ὡς διὰ τῶν ἀεὶ προστιθεμένων τῇ πίστει ἑαυτὸν τοῦ Χριστοῦ οἰκοδομοῦντος. ὃς τότε παύσεται ἑαυτὸν οἰκοδομῶν, ὅταν εἰς τὸ ἴδιον μέτρον φθάσῃ ἡ τοῦ σώματος αὐτοῦ αὔξησίς τε καὶ τελείωσις, καὶ μηκέτι λείπῃ τῷ σώματι τὸ δι' οἰκοδομῆς προστιθέμενον πάντων ἐποικοδομηθέντων ἐπὶ τῷ θεμελίῳ.

vitæ præſentis, quærenda & comparanda ſit noſtra vita, his verbis oſtendit, quòd Deus nobis ſit omnia, quæ huic vitæ videntur neceſſaria, cùm per quandam analogiam ac conuenientiam vnumquodque ſumatur ac percipiatur ad diuinius: adeò vt & Deus ſit nobis cibus, vt Deum eſt comedi conſentaneum, & potio, ſimiliter & indumentum, tegumentum, aër, locus, diuitiæ, delitiæ, pulchritudo, ſanitas, robur, prudentia, gloria, beatitudo, & quicquid inter bona cenſetur, cuius eget natura, ad id quod Deum decet, eorum quæ dicta ſunt reducta ſignificatione. Adeò vt per hoc diſcamus, quòd qui eſt in Deo, omnia habet, quòd illum habeat. Nihil autem aliud eſt habere Deum, quàm Deo eſſe vnitum. Non aliàs autem vniri poteſt quiſpiam, quàm ſi ſit ei concorporalis, vt nominat diuus Paulus. Omnes enim *Ephes. 5.* vni Chriſti corpori coniuncti per participationem, efficimur vnum eius corpus. Quando ergo bonum per omnia peruaſerit, tunc totum eius corpus viuificæ ſubijcietur poteſtati, & ſic huius corporis ſubiectio, dicitur eſſe ſubiectio ipſius filij cum ſuo corpore contemperati, quod quidem eſt Eccleſia: ſicut Apoſtolus dicit ad Coloſſenſes: *Coloſſ. 1.* Nunc gaudeo in paſſionibus meis, & adimpleo ea quæ deſunt afflictionibus pro Chriſto in carne mea pro corpore eius quod eſt Eccleſia: cuius factus ſum ergo miniſter ſecundũ diſpenſationem. Et ad Eccleſiam Corinthiorum: Vos, *1. Cor. 12.* inquit, eſtis corpus Chriſti, & membra ex membro. Apertius autem de eo dogma expoſuit Epheſiis, cùm dicit: Veraces in charitate, creſcamus in illo per *Eph. 4. 15.* omnia, qui eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus compactum & cõnexum per omnes ſubminiſtrationes ſecundum operationem in menſura vniuſcuiuſque membri, augmentum facit corporis inædificationem ſui in charitate: vtpotè quod per eos qui fidei ſemper adijciuntur Chriſtus ſeipſum ædificet. Qui tunc deſinet ſeipſum ædificare, quando ad propriam menſuram peruenerit eius corporis augmentum & perfectio: & nihil amplius defuerit corpori ad ædificij quod adijcitur, omnibus ſuperædificatis ſuper fundamẽtum

Ephes. 2. Apoſtolorum & Prophetarum, & fidei adiectis, quando, vt dicit Apoſtolus, *Ephes. 4.* occurrerimus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum ad menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Si ergo cùm ſit ipſe caput, quod eſt deinceps ſuum corpus ædificat, per eos qui ſemper adduntur, compingens & connectens omnes ad ea ad quæ natus eſt vnuſquiſque, ſecundum menſuram operationis: vt ſit vel manus, vel pes, vel oculus, vel auris, vel aliquid aliud ex iis quæ complent corpus, conuenienter proportioni vniuſcuiuſque fidei: hæc autem faciens ſeipſum ædificat, ſicut dictum eſt: per hæc eſt perſpicuum, quòd cùm fuerit in omnibus, in ſeipſum ſuſcipit omnes ſibi vnitos per communicationem corporis: & omnes facit membra ſui corporis, adeò vt ſint quidem multa membra, vnum verò corpus. Qui ergo nos ſibi vniit, & nobis eſt vnitus, & per omnia nobiſcum vnum effectus, omnia noſtra ſua efficit propria. Noſtrorũ autem bonorum ſumma eſt & caput, Deo eſſe ſubiectũ, quando vniuerſa creatura ſibi fuerit conſonans: & omne genu ei ſe inflexerit, cœleſtium & terrenorũ, & inferorũ, & omnis lingua confeſſa fuerit, quod Dominus eſt Ieſus Chriſtus: tunc cum omnis creatura vnum corpus fuerit effecta, & omnia per obedientiam inter ſe inuicem ei coniuncta & coalita fuerint, ad ſe refert ſui corporis patri obedientiam. Nemini autem id quod dicitur videatur alienum. Nam nos quoque id quod fit per noſtrum corpus, per quandam conſuetudinem animæ adſcribimus. Ille enim qui ob agri fertilitatem ſuam alloquitur animam, dicens: *Luc. 12.* Comede, bibe, & lætare, repletionem carnis refert ad animam. Ita illic quoque, eccleſiaſtici corporis ſubiectio, refertur ad eum qui inhabitat in corpore. Et quandoquidem omne quod factum eſt, in ipſo ſeruatur; explicatur autẽ ſalus per ſubiectionem, ſicut nobis intelligendum ſtatuit ſcriptura Pſalmorum, conſequenter in hac parte diſcimus ab Apoſtolo credere, nihil eſſe extra eos, qui ſeruentur. Hoc autem ſignificat oratio per mortis ſubuerſionem & ſubiectionem filij: propter quod hæc inter ſe concurrunt, nempe

A τῶν προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, καὶ προστιθεμένων τῇ πίστει, ὅταν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς ἄνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Εἰ τοίνυν κεφαλὴ ὢν αὐτὸς, τὸ ἐφεξῆς αὐτοῦ σῶμα οἰκοδομεῖ, διὰ τῶν ἀεὶ προστιθεμένων συναρμολογῶν καὶ συμβιβάζων τοὺς πάντας εἰς ἃ πέφυκεν ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνεργείας· ὥστε ἢ χεῖρα, ἢ πόδα, ἢ ὀφθαλμὸν, ἢ ἀκοὴν, ἢ ἄλλό τι γενέσθαι τῶν συμπληρούντων τὸ σῶμα, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἑκάστου πίστεως· ταῦτα δὲ ποιῶν ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, καθὼς εἴρηται· B δῆλον ἂν εἴη διὰ τούτων, ὅτι ἐν πᾶσι γινόμενος, εἰς ἑαυτὸν δέχεται πάντας τοὺς ἑνουμένους αὐτῷ διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος, καὶ μέλη τοῦ ἰδίου σώματος ποιεῖται τοὺς πάντας, ὥστε εἶναι πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα. ὁ τοίνυν πρὸς ἑαυτὸν ἡμᾶς ἑνώσας, καὶ ἡμῖν ἑνωθεὶς, καὶ διὰ πάντων ἓν πρὸς ἡμᾶς γινόμενος, τὰ ἡμέτερα οἰκειοῦται πάντα. κεφάλαιον δὲ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἐστὶν ὑποταγὴ, ὅταν ὁμόφωνος πᾶσα ἡ κτίσις γένηται πρὸς ἑαυτήν· καὶ πᾶν αὐτῷ γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξο- C μολογήσηται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστός· τότε πάσης τῆς κτίσεως ἓν σῶμα γενομένης, καὶ πάντων διὰ τῆς ὑπακοῆς μετ᾽ ἀλλήλων ἐν αὐτῷ συμφυέντων τὴν τοῦ ἰδίου σώματος πρὸς τὸν πατέρα ὑποταγὴν εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρει. μηδεὶς δὲ ξενιζέσθω τῷ λεγομένῳ. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸ διὰ τοῦ σώματος ἡμῖν γινόμενον κατά τινα συνήθειαν τῇ ψυχῇ λογιζόμεθα· ὡς διαλεγόμενος ἐκεῖνος τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ ἐπὶ τῇ εὐφορίᾳ τῆς χώρας ὅτι φάγε, καὶ πίε, καὶ εὐφραίνου, τὴν τῆς σαρκὸς πλησμονὴν εἰς τὴν ψυχὴν ἀναφέρει. οὕτω κἀ- D κεῖ ἡ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ὑποταγὴ, ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐνοικοῦντα τῷ σώματι. καὶ ἐπειδὴ πᾶν τὸ γινόμενον ἐν αὐτῷ σώζεται· ἡ δὲ σωτηρία διὰ τῆς ὑποταγῆς ἑρμηνεύεται, καθὼς ἡ ψαλμῳδία νοεῖν ὑπέθετο, ἀκολούθως τὸ μηδὲν ἔξω τῶν σωζομένων εἶναι πιστεύειν, ἐν τῷ μέρει τούτῳ τοῦ ἀποστόλου μανθάνομεν. τοῦτο δὲ τῇ τοῦ θανάτου καθαιρέσει καὶ τῇ τοῦ υἱοῦ ὑποταγῇ διασημαίνει ὁ λόγος· διότι συμβαίνει ταῦτα πρὸς

ἀλλήλα, τὸ τε μὴ εἶναι ποτὲ τὸν θάνατον, καὶ τὸ πάντας ἐν ζωῇ γενέσθαι. ζωὴ δὲ ὁ κύριος, δι' οὗ γίνεται κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον, παντὶ τῷ σώματι αὐτοῦ, ἡ προσαγωγὴ πρὸς τὸν πατέρα, ὅταν παραδιδῷ τὴν βασιλείαν ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ πατρί. σῶμα δὲ αὐτοῦ, καθὼς εἴρηται πολλάκις, πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ᾗ κατεμίχθη. διὰ τοῦτο δὲ τὸ νόημα, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὠνομάσθη παρὰ τοῦ Παύλου ὁ κύριος. ὁ γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὢν, καὶ ἐν ἀνθρώποις γενόμενος, ἐν τούτῳ πληροῖ τὴν μεσιτείαν, ἐν τῷ ἑαυτῷ πάντας ἑνῶσαι, καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ πατρὶ, καθὼς φησιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος, πρὸς τὸν πατέρα τὸν λόγον ποιούμενος· καθὼς σὺ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοὶ, ἵνα οὕτω κἀκεῖνοι ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν. σαφῶς τοῦτο παρίστησιν, ὅτι ἑαυτῷ ἡμᾶς ἑνώσας ὁ ἐν τῷ πατρὶ ὢν, δι' ἑαυτοῦ τὴν πρὸς τὸν πατέρα συνάφειαν ἡμῶν ἀπεργάζεται. ἀλλὰ καὶ τὰ ἐφεξῆς τοῦ εὐαγγελίου συνᾴδει τοῖς εἰρημένοις· τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς. δόξαν γὰρ ἐνταῦθα λέγειν αὐτὸν οἶμαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς διὰ τοῦ ἐμφυσήματος. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως ἑνωθῆναι τοὺς ἀπ' ἀλλήλων διεστηκότας, μὴ τῇ ἑνότητι τοῦ πνεύματος συμφυομένους. εἰ γάρ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. τὸ δὲ πνεῦμα ἡ δόξα ἐστὶ, καθὼς φησιν ἑτέρωθι πρὸς τὸν πατέρα, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣν εἶχον ἀπ' ἀρχῆς παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι. ὁ γὰρ Θεὸς λόγος ὁ πρὸ τοῦ κόσμου ἔχων τὴν τοῦ πατρὸς δόξαν, ἐπειδὴ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν σὰρξ ἐγένετο· ἔδει δὲ καὶ τὴν σάρκα, διὰ τῆς πρὸς τὸν λόγον ἀνακράσεως ἐκεῖνο γενέσθαι, ὅπερ ὁ λόγος ἐστίν· γίνεται δὲ ἐκ τοῦ ἐκεῖνο λαβεῖν, ὃ πρὸ τοῦ κόσμου εἶχεν ὁ λόγος. τοῦτο δὲ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐδὲν γὰρ ἄλλο προαιώνιον, πλὴν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησὶν, ὅτι τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα δι' αὐτῆς ἐμοὶ ἑνωθῶσι, καὶ δι' ἐμοῦ σοί. ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ προκείμενα. ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν. σὺ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν αὐτοῖς, ὅτι ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς τὸ ἕν. ταῦτα γὰρ οὐδεμιᾶς ἐπεξηγήσεως οἶμαι χρῄζειν πρὸς τὸ συναρμοσθῆναι τῷ προκειμένῳ νοή-

A vt & tandem aliquando mors non ſit, & omnes in vita verſentur. Vita autem eſt Dominus, per quem conuenienter ei quod dicit Apoſtolus, vniuerſo eius corpori aditus fit ad patrem, quando tradiderit regnum Deo noſtro & patri. Corpus autem eius, ſicut ſæpe dictum eſt, omnis eſt humana natura, cui eſt admiſtus. Propter hunc ipſum autem ſenſum, nominatur Dominus à Paulo, mediator Dei & hominum. Nam qui eſt in patre, & verſatus eſt inter homines, in hoc implet ſuam interceſſionem quòd omnes ſibi vniuerit, & per ſe-
B ipſum patri, ſicut dicit Dominus in Euangelio ad patrem verba faciens, Sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi vnum ſint in nobis. Per hoc enim apertè oſtendit, quòd nobis ſibi vnitis, Tim. 4. qui eſt in patre, per ſe efficit noſtram cum patre coniunctionem. Sed & quæ deinceps ſequuntur in Euangelio, conueniunt cum iis quæ dicta ſunt, nempe, Ioan. 17. Gloriam quam dediſti mihi, dedi eis. Suam enim, vt puto, hic dicit gloriam Spiritum ſanctum, quem dedit diſcipulis per inſufflationem. Neque enim
C poſſunt aliter vniri qui ſunt à ſe inuicem diſiuncti, niſi vnitate ſpiritus ſimul in vnam coniungantur naturam. Si quis enim ſpiritum Chriſti non habet, is non eſt eius. Spiritus autem eſt gloria, vt alibi dicit patri, Glorifica me gloria Ioan. 17.5. quam habui apud te ab initio, antequam mundus eſſet. Deus enim verbum, qui ante mundum gloriam patris habeat, poſtquam in vltimis diebus caro factus eſt: opportebat autem carnem quoque, per contemperationem cum Verbo, illud effici quod eſt Verbum: fit autem accipiẽdo, id quod ante
D mundum habuit Verbum. Id autem erat Spiritus ſanctus: neque enim aliud eſt ante ſęcula, præter Patrem & Filium & Spiritum ſanctum: propterea hic quoq; dicit, gloriam quam dediſti mihi, dedi eis, vt per ipſam mihi eſſent vniti, & per me tibi. Videamus autem ea quoque quæ deinceps propoſita ſunt in Euangelio. Vt ſint vnum, ſicut nos vnum ſumus. Tu in me, & ego in ipſis, quoniã ego & tu vnum ſumus, vt ſint in vnum perfecti. Hæc enim exiſtimo non egere vlla expoſitione, ad hoc vt ſenſui pro-

poſito congruant, cum ipſa dictio de his dogma apertè exponat. Vt ſint vnum, ſicut nos vnum ſumus. Neque enim aliter fieri poteſt, vt omnes vnum fiant, ſicut nos vnum ſumus, niſi ſeparati ab omnibus quę ab inuicem illos diuidunt, nobis fuerint vniti, vt ſint vnum, quemadmodum nos vnum ſumus. Hoc autem quomodo fit, vt ego ſim in eis? Non poteſt enim fieri vt ego ſolus ſim in eis, ſed omnino tu quoque, quandoquidem ego & tu vnum ſumus: & ita fient in vnum perfecti, qui in nobis perfecti fuerint: nos enim vnum ſumus. Hanc autem gratiam apertius ſignificat per id quod deinceps dicitur, nempe dilexiſti eos, ſicut me dilexiſti. Si enim pater diligit filium, ſumus autem omnes in filio, qui per fidem in eum eius corpus efficimur, conſequenter qui filium eius diligit, etiam corpus filij vt ipſum filium. Nos autem illud ſumus corpus. Per ea ergo quæ dicta ſunt fit perſpicuus ſenſus Apoſtolicus, nempè quòd per eam, qua patri filius ſubijcitur, ſubiectionem ſignificetur cognitio, qua eum qui reuera eſt, agnoſcet omnis humana natura, & ſalus ipſius. Fiet autem id quod dicitur clarius etiam ex quibuſdam aliis ſententiis Apoſtolicis, ex quibus vnius Pauli meminero, conſultò multa vitans teſtimonia, ne prolixior fiat oratio. Dicit enim alicubi in iis quæ ſcripſit Paulus, Cum Chriſto ſum crucifixus: viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus. Si ergo nō amplius viuit Paulus qui cum Chriſto eſt crucifixus, ſed in eo viuit Chriſtus; quicquid à Paulo fit & dicitur, meritò refertur ad Chriſtum qui viuit in ipſo. Verba enim Pauli dicit à Chriſto dici, qui dixit: An quæritis experimentum Chriſti in me
2.Cor.13. loquentis? Bonas quoque actiones non dicit eſſe ſuas, ſed eas attribuit gratiæ Chriſti quæ in ipſo habitat. Si ergo qui in ipſo viuit Chriſtus, & operari & loqui quæ ſunt illius ex conſequenti dici-
1.Tim.5. tur: relictis autem omnibus quæ prius dominatum in ipſo obtinebant, quando erat blaſphemus & perſecutor, contumelioſúſque & inſolens, Paulus ad ſolum bonum aſpicit, & ei ſe reddit obedientem & morigerum: an non Pauli

A μάλα αὐτῆς φανερῶς τῆς λέξεως τὸ περὶ τούτων δόγμα ἐκτιθεμένης. ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν. οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ἄλλως τοὺς πάντας ἓν γενέσθαι, καθὼς ἡμεῖς ἐσμὲν ἕν, εἰ μὴ πάντων τῶν ἀπ᾽ ἀλλήλων αὐτοὺς διαμεριζόντων χωρισθέντες, ἑνωθεῖεν ἡμῖν οἵτινες ἐσμὲν ἕν. ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἐσμὲν ἕν. τοῦτο δὲ πῶς γίνεται, ὅτι ἐγὼ ἐν αὐτοῖς; οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ἐμὲ γενέσθαι μόνον ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ πάντως καὶ σέ, ἐπειδὴ ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν· καὶ οὕτως γενήσονται τετελειωμένοι εἰς τὸ ἕν, οἱ ἐν ἡμῖν τελειωθέντες· ἡμεῖς γὰρ τὸ ἕν. τὴν δὲ τοιαύτην χάριν φανερώτερον διασημαίνει τῷ ἐφεξῆς λόγῳ B οὕτως εἰπών, ὅτι ἠγάπησας αὐτούς, καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας. εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν· ἐν δὲ τῷ υἱῷ πάντες γινόμεθα οἱ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως σῶμα αὐτοῦ γινόμενοι, ἀκολούθως ὁ τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ ἀγαπῶν, ἀγαπᾷ καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ σῶμα ὡς αὐτὸν τὸν υἱόν. ἡμεῖς δὲ τὸ σῶμα. οὐκοῦν φανερὸν διὰ τῶν εἰρημένων γέγονε τὸ ἀποστολικὸν νόημα, ὅτι πάσης ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν γινομένην τοῦ ὄντος ἐπίγνωσίν τε καὶ σωτηρίαν ἡ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ὑποταγὴ διασημαίνει. σαφέστερος δὲ γένοιτ᾽ ἂν ἡμῖν ὁ C λόγος καὶ ἐξ ἑτέρων τινῶν ἀποστολικῶν νοημάτων, ἐξ ὧν ἑνὸς ἐπιμνησθήσομαι μόνου τὰς πολλὰς τῶν μαρτυριῶν εὐλαβείας, τοῦ μὴ εἰς πλῆθος ἐκτεῖναι τὸν λόγον, παραιτησάμενος. φησὶ γάρ που τῶν ἑαυτοῦ λόγων ὁ Παῦλος, ὅτι Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. οὐκοῦν εἰ μηκέτι ὁ Παῦλος ζῇ ὁ τῷ κόσμῳ σταυρωθείς, ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῷ ζῇ, πᾶν τὸ παρὰ τοῦ Παύλου γινόμενόν τε καὶ λεγόμενον, εἰκότως εἰς τὸν ἐν αὐτῷ ζῶντα Χριστὸν διαφέρεται. καὶ γὰρ τὰ ῥήματα τοῦ Παύλου παρὰ τοῦ Χριστοῦ λαλεῖσθαι φησίν, ὁ εἰπών· ἢ D δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ. καὶ τὰ εὐαγγελικὰ κατορθώματα οὐχ αὐτοῦ φησιν εἶναι, ἀλλὰ τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ τῇ οἰκούσῃ ἐν αὐτῷ ἀνατίθησιν. εἰ τοίνυν ὁ ἐν αὐτῷ ζῶν Χριστὸς ἐνεργεῖν τε καὶ φθέγγεσθαι τὰ ἐκείνου κατὰ τὸ ἀκόλουθον λέγεται· πάντων δὲ ἀποστὰς ὁ Παῦλος τῶν πρότερον ἐπικρατούντων, ὅτι ἦν βλάσφημος καὶ διώκτης, καὶ ὑβριστής, πρὸς μόνον τὸ ἀληθινὸν ἀγαθὸν βλέπει, καὶ τούτῳ ἑαυτὸν ποιεῖ εὐπειθῆ καὶ ὑπήκοον· ἆρα καὶ ἡ ὑποταγὴ

τοῦ Παύλου ἡ πρὸς τὸν Θεὸν γινομένη, εἰς τὸν ἐν αὐτῷ ζῶντα τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ὃς καὶ λαλεῖ ἐν τῷ Παύλῳ τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐργάζεται· ἀγαθῶν δὲ πάντων κεφάλαιον, ἡ πρὸς τὸν Θεόν ἐστιν ὑποταγή. ὃ δὲ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς εὗρεν ὁ λόγος, τοῦτο καὶ πάσῃ τῇ κτίσει τῶν ἀνθρώπων εὐλόγως ἐφαρμοσθήσεται, ὅταν, καθώς φησιν ὁ κύριος, ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ τὸ εὐαγγέλιον κηρυχθῇ. πάντων γὰρ ἀποθεμένων τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, σὺν ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, καὶ δεξαμένων ἐν αὐτοῖς τὸν κύριον, ἀναγκαίως ὁ ἐν αὐτοῖς ζῶν ἐνεργεῖ τὰ ἀγαθὰ τὰ παρ᾽ ἐκείνων γινόμενα. τὸ δὲ ἀκρότατον τῶν ἀγαθῶν πάντων, ἡ σωτηρία, ἡ διὰ τῆς τοῦ κακοῦ ἀλλοτριώσεως ἡμῖν γινομένη. ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστιν ἄλλως τοῦ κακοῦ χωρισθῆναι, μὴ τῷ Θεῷ διὰ τῆς ὑποταγῆς ἀνακραθέντας· ἄρα καὶ αὐτὴ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὑποταγὴ εἰς τὸν ἐν ἡμῖν ζῶντα τὴν ἀναφορὰν ἔχει. εἴ τι γὰρ καλὸν, αὐτοῦ· καὶ εἴ τι ἀγαθὸν, παρ᾽ αὐτοῦ, φησίν τις τῶν προφητῶν. ἐπεὶ οὖν καλόν τε καὶ ἀγαθὸν ἡ ὑποταγὴ, ἀνεδείχθη ἐκείνου, καὶ τούτου τὸ ἀγαθὸν πάντως παρ᾽ οὗ ἡ ὁλότης ἀγαθοῦ φύσις, ὡς ὁ τοῦ προφήτου λόγος. μηδεὶς δὲ πρὸς τὴν κοινὴν κατάχρησιν τοῦ τῆς ὑποταγῆς ὀνόματος βλέπων, ἀθετείτω τὸ ὄνομα. οἶδε γὰρ ἡ σοφία τοῦ μεγάλου Παύλου πρὸς τὸ δοκοῦν κεχρῆσθαι κατ᾽ ἐξουσίαν τοῖς ῥήμασι, καὶ τῷ ἰδίῳ τῆς διανοίας εἱρμῷ προσαρμόζειν τὰς τῶν ῥημάτων ἐμφάσεις, κἂν πρὸς ἄλλας τινὰς ἐννοίας ἡ συνήθεια τὴν κατάχρησιν τῶν λέξεων φέρῃ. ἐπεὶ πόθεν εἴληπται αὐτῷ ἡ τοῦ ἐκένωσεν ἑαυτὸν χρῆσις· καὶ τὸ, καύχημά μου οὐδεὶς κενώσει· καὶ τὸ, κεκένωται ἡ πίστις· καί, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ· ἐκ ποίας ταῦτα χρήσεως εἰς τὸν ἑαυτοῦ προεδέξατο λόγον; τίς δὲ κρίνει αὐτὸν εἰπόντα, ὅτι ἱμειρόμενοι ὑμῶν, δι᾽ ἧς λέξεως τὴν ἀγαπητικὴν ἐνδείκνυται σχέσιν; πόθεν δὲ τὸ ἀνυπερήφανον τῆς ἀγάπης, διὰ τῆς μὴ περπερεύεσθαι λέξεως ἐνεδείξατο; ἡ δὲ ἐριστικὴ καὶ ἀμυντικὴ φιλονεικία, πῶς τῷ τῆς ἐριθείας παρ᾽ αὐτοῦ σημαίνεται ῥήματι, φανεροῦ πᾶσιν ὄντος, ὅτι ἐκ τῆς ἐριουργίας ἡ ἔριθος ἐκ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται, καὶ τὴν περὶ τὰ ἔρια σπουδὴν τῷ ὀνόματι τῆς ἐριθείας σημαίνειν εἰώθαμεν· ἀλλ᾽ ὅμως χαίρειν ἐάσας ὁ Παῦλος τὰς ἐτυμολογίας ψυχρὰς, δι᾽ ὧν βούλεται λέξεων

A quæ Deo facta eſt ſubiectio, refertur ad eum qui in ipſo viuit, & qui in Paulo bona loquitur & operatur: Bonorum autem omnium ſumma eſt Deo eſſe ſubiectum. Quod autem in vno inuenit oratio, hoc iure accommodabitur vniuerſæ hominum creaturæ, quando, ſicut dicit Dominus, in vniuerſo mundo prædicatum fuerit Euangelium. *Luc. 24.* Nam cùm omnes veterem exuerint hominem, cum eius actionibus & concupiſcentiis, & in ſe Dominum ſuſceperint, *Matth. 26.* neceſſariò qui in eis viuit, quæ ab illis fiunt operatur bona. Omnium B autem bonorum ſumma, eſt ſalus quæ fit in nobis per alienationem à malo. Atqui non alia ratione fieri poteſt vt à malo ſeparemur, quàm ſi per ſubiectionem Deo fuerimus contemperati: itaque ipſa quoque Deo ſubiectio, refertur ad eum qui viuit in nobis. Nam ſi quid pulchrum eſt & honeſtum, eſt eius: & ſi quid eſt bonum, ab ipſo eſt, ait quidam ex Prophetis. Quoniam ergo ſi bonum eſt & honeſtum ſubiectio, *Hierem. 32.* eam illius eſſe eſt oſtenſum: eius *Iacob. 3.* quoque bonum eſt omnino à quo eſt vniuerſi boni natura, vt dicit Prophe- C ta. Nemo autem aſpiciens ad communem ſubiectionis nominis abuſionem, nomen aſpernetur & abroget. Solet enim magni Pauli ſapientia liberè vti verbis ad id quod ſibi videtur, & propriæ cogitationis connexioni adaptare verborum ſignificationes, etiamſi ad aliquas alias mentis conceptiones vſum dictionum ferat conſuetudo. Nam vndénam ſumptus eſt vſus huius dictionis, Seipſum exinaniuit, &, Gloriationem meam nemo exinaniet aut euacuabit: & illud, Exinanita fides: &, ne crux *Phil. 2.* Chriſti exinaniatur vel euacuetur: Ex *1. Cor. 6.* quónam vſu hæc adſumpſit ad ea quæ *1. Cor. 1. 17* ſcripſit? Quis autem eum iudicat di- *1. Theſſ. 2.* centem, Vos cupiens, per quod indi- *1. Cor. 13.* D cat affectum dilectionis? *Rom. 2.* Vnde autem à faſtu & ſuperbia alienam indicauit charitatem: propterea quòd non agat perperam? Litigioſa autem & ad vlciſcendum propenſa contentio ab eo ſignificatur verbo ἐριθείας, cum ſit omnibus manifeſtum, quod ex lanificio nominatur ἔριθος, & quod in lanas confertur ſtudiũ, nomine ἐριθείαν ſolemus ſignificare: attamen etymologiam frigidã iubens valere Paulus, per quas vult dictio-

nes quem vult ſenſum oſtendit. Nam multa etiam alia, ab iis qui diligenter exquirunt & examinant, inueniri poterunt in verbis Apoſtoli, quæ non ſeruiunt vſui conſuetudinis, ſed quadam propria mentis conceptione liberè ab ipſo proferuntur, minimè aduertente conſuetudinem. Ita etiam hîc quoque ſignificatum ſubiectionis aliud à Paulo eſt excogitatum, diuerſum ab iis quæ communiter intelliguntur. Quod dicimus autem probatur, quòd neque quæ in hac parte eſt ſubiectio inimicorum quorum meminit, neceſſitatem habet & violentiam inuoluntariam, quo modo dixerint qui ſeruiunt conſuetudini: ſed apertè in eo, nomine ſubiectionis ſalus exponitur: huius autem rei & argumentum, quòd in hac parte à Paulo ſit diſtinctum nomen inimicitiarum in duas ſignificationes. Nam ex inimicis alios quidem dicit eſſe ſubijciendos: alios verò delendos. Delebitur quidem qui ex natura inimicus, nempe mors, & quod circa eam verſatur peccati imperium viſque & poteſtas. Subijcientur autem qui alia ratione Dei dicuntur inimici, qui à regno transfugerunt ad peccatum: quorum etiam meminit in epiſtola ad Romanos, dicens:

Rom. 5. Si enim cùm inimici eſſemus, Deo reconciliati ſumus. Nam quod hîc ſubiectionem, illic nominat reconciliationem: per vtrumque nomen vnam indicans ſententiam, nempe ſalutem. Quomodo enim ex ſubiectione accedit ſalus: ita etiam alibi dicit

Rom. 5. 10 quòd reconciliati ſalui erimus in vita eius. Atque eiuſmodi quidem inimicos dicit ſubijci Deo & patri: mortem autem, & quod in ipſa eſt imperium, non amplius futurum. Hoc enim oſtendit dictio, Delebitur aut exinanietur: adeò vt ex hoc ſit perſpicuum, quòd malorum quidem potentia omnino tolletur: qui autem propter inobedientiam vocati ſunt Dei inimici, ij per ſubiectionem Dei fient amici, cùm fidem adhibuerint dicenti, pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo per nos hortante, rogamus pro Chriſto, reconciliamini Deo, & conuenienter promiſſioni quæ facta eſt in Euangelio, reconciliati non amplius numerabuntur inter ſeruos, ſed inter amicos. Illud autē, Oportet enim

A ὃ βούλεται περίεστι νόημα. καὶ γὰρ καὶ ἄλλα πολλὰ τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσιν εὑρεθείη ἂν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ ἀποστόλου, μὴ δουλεύοντα τῇ χρήσει τῆς συνηθείας, ἀλλὰ κατά τινα ἰδιάζουσαν ἔννοιαν ἐπ᾽ ἐξουσίας παρ᾽ αὐτοῦ προφερόμενα μηδὲν ἐπιστρεφομένου πρὸς τὴν συνήθειαν. οὕτω τοίνυν καὶ ἐνταῦθα τὸ τῆς ὑποταγῆς σημαινόμενον ἄλλο τι παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ὑπὸ τοῦ Παύλου νενόηται. ἀπόδειξις δὲ τοῦ λόγου, ὅτι οὔτε ἡ ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῶν παρ᾽ αὐτοῦ μνημονευθέντων ἐχθρῶν ὑποταγὴ τὸ κατηναγκασμένον τε καὶ ἀκούσιον ἔχει, καθὼς ἂν εἴποιεν οἱ τῇ

B συνηθείᾳ δουλεύοντες· ἀλλὰ σαφῶς ἐπ᾽ αὐτῶν ἡ σωτηρία, τῷ ὀνόματι τῆς ὑποταγῆς ἑρμηνεύεται· τεκμήριον δὲ τὸ διεστάλθαι κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὑπὸ τοῦ Παύλου τὸ τῆς ἔχθρας ὄνομα εἰς διπλῆν σημασίαν. τῶν γὰρ ἐχθρῶν τοὺς μὲν ὑποταγήσεσθαι λέγει· τοὺς δὲ καταργηθήσεσθαι. καταργηθήσεται μὲν οὖν ὁ τῇ φύσει ἐχθρὸς, τουτέστιν ὁ θάνατος, καὶ ἡ περὶ αὐτὸν τῆς ἁμαρτίας ἀρχή τε καὶ ἐξουσία καὶ δύναμις. ὑποταγήσονται δὲ οἱ καθ᾽ ἕτερον λόγον ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ λεγόμενοι οἱ ἀπὸ τῆς βασιλείας πρὸς

C τὴν ἁμαρτίαν αὐτομολήσαντες, ὧν καὶ ἐν τῷ πρὸς Ῥωμαίους μέμνηται λόγῳ, εἰπών· ὅτι εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ. τὴν γὰρ ἐνταῦθα ὑποταγὴν, ἐκεῖ καταλλαγὴν ὀνομάζει· ἓν νόημα δι᾽ ἑκατέρου τῶν ὀνομάτων ἐνδειξάμενος τὴν σωτηρίαν. ὡς γὰρ ἐκ τῆς ὑποταγῆς τὸ σωθῆναι προσγίνεται· οὕτω καὶ ἐν ἑτέρῳ φησὶν, ὅτι καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. τοὺς μὲν οὖν τοιούτους ἐχθροὺς ὑποτάσσεσθαι λέγει τῷ Θεῷ καὶ πατρί· τὸν δὲ θάνατον, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἀρχὴν μηκέτι ἔσε-

D σθαι. τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται ἡ τοῦ καταργηθήσεσθαι λέξις· ὡς διὰ τούτου γενέσθαι δῆλον, ὅτι τῶν μὲν κακῶν ἡ δυναστεία εἰς τὸ παντελὲς ἐξαρθήσεται· οἱ δὲ διὰ τῆς παρακοῆς ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ κληθέντες, οὗτοι διὰ τῆς ὑποταγῆς, φίλοι τοῦ κυρίου γενήσονται, ὅταν πεισθῶσι τῷ λέγοντι, ὅτι ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι᾽ ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ, καὶ κατὰ τὴν γενομένην ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὑπόσχεσιν, οὐκέτι ἐν τοῖς δούλοις ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς φίλοις καταλλαγέντες ἀριθμηθήσονται. τὸ δέ, δεῖ γὰρ

αὐτὸν

αὐτὸν βασιλεύειν, ἕως ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, εὐσεβῶς ὡς οἶμαι, παραδεξόμεθα τὸ ἀριστεύειν αὐτὸν διὰ τοῦ βασιλεύειν νοήσαντες. τότε γὰρ παύεται τῆς ἀριστείας ὁ δυνατὸς ἐν πολέμῳ, ὅταν ἀφανισθῇ πᾶν τὸ τῷ ἀγαθῷ ἀντικείμενον, ὅταν πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν συναγαγὼν προσαγάγῃ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, πρὸς ἑαυτὸν ἑνώσας τὰ πάντα. τὸ γὰρ παραδοῦναι αὐτὸν τῷ πατρὶ τὴν βασιλείαν, τοῦτό ἐστι κατὰ τὴν διάνοιαν τῷ προσαγαγεῖν τοὺς πάντας τῷ Θεῷ, δι' οὗ ἔχομεν τὴν πρὸς τὸν πατέρα. πάντων τοίνυν τῶν ποτε ἐχθρῶν ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τοῦ Θεοῦ γενομένων ἐν τῷ δέξασθαι τὸ θεῖον ἴχνος ἐν ἑαυτοῖς, καὶ τοῦ θανάτου καταργηθέντος· μὴ γὰρ ὄντων τῶν ἀποθνησκόντων, οὐδὲ ὁ θάνατος ἔσται πάντως· τότε ἐν τῇ πάντων ἡμῶν ὑποταγῇ, ἥτις οὐχὶ δουλικὴ νοεῖται ταπεινότης, ἀλλὰ βασιλεία καὶ ἀφθαρσία, καὶ μακαριότης, ὁ ἐν ἡμῖν ζῶν, ὑποταγήσεσθαι τῷ Θεῷ παρὰ τοῦ Παύλου λέγεται, ὁ τὸ ἀγαθὸν ἡμῶν δι' ἑαυτοῦ τελειῶν, καὶ ποιῶν ἑαυτῷ ἐν ἡμῖν τὸ εὐάρεστον. ταῦτα κατὰ τὸ μέτρον τῆς διανοίας ἡμῶν, ἐκ τῆς μεγάλης τοῦ Παύλου σοφίας, ὅσον ἐχωρήσαμεν, ἐν τῷ μέρει τούτῳ κατενοήσαμεν, δεῖξαι βουλόμενοι, τῷ μὴ ἐπισκέψασθαι τοὺς τῶν αἱρετικῶν δογμάτων προστάτας τὸν τοῦ ἀποστόλου σκοπὸν, πρὸς ὃν βλέπων τὸν παρόντα λόγον πεποίηται. Εἰ μὲν οὖν αὐτάρκης σοι γέγονεν ἡ ἐπὶ τῷ ζητήματι τούτῳ πληροφορία διὰ τῶν εἰρημένων, εἰς τὸν Θεὸν ἀνακτέον τὴν χάριν. εἰ δέ τι καὶ λείπειν σοι φαίνοιτο, δεξόμεθα ἐν προθυμίᾳ λείποντος ἀναπλήρωσιν, εἴπερ ἡμῖν παρὰ σοῦ τε γνωρισθείη διὰ τοῦ γράμματος, καὶ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος φανερωθείη διὰ τῶν εὐχῶν ἡμῶν ἡ τῶν κρυφίων φανέρωσις.

A eum regnare, donec poſuerit inimicos ſub pedibus ſuis, piè, vt arbitror, accipiemus, ſi per regnare intellexerimus eum fortiſſimè ſe gerere. Tunc enim ſe fortiſſimè gerere deſinit qui potens in bello, quando deletum fuerit quicquid bono aduerſatur: quando vniuerſo regno coacto, Deo & patri obtulerit, & ſecum vniuerit vniuerſa. Ipſum enim patri tradere, hunc habet ſenſum, omnes ad Deum adducere, per quem in vno ſpiritu habemus acceſſum ad patrem. Cùm ergo omnes qui aliquando Dei inimici, facti fue-
B rint ſcabellum pedum Dei, eo quòd in ſe diuina ſuſceperint veſtigia, & mors fuerit deleta: (nam ſi non ſint qui moriantur, ne mors quidem erit tunc omnino) in omnium, vt opinor, ſubiectione, quæ non ſeruilis aliqua intelligitur humilitas, ſed regnum & incorruptio, & felicitas, qui in nobis viuit, à Paulo dicitur Deo ſubijciendus, qui bonum noſtrum per ſe perfecit, & facit in nobis id quod eſt ipſi gratum & acceptum. Hæc pro noſtri ingenij modulo, ex magni Pauli ſapientia, quantum capere potuimus,
C hac in parte excogitauimus, volentes oſtendere hæreticorũ dogmatum principes Apoſtoli ſcopum minimè conſideraſſe, ad quem intuens hæc dixit. Si ergo per ea quæ dicta ſunt in hac quæſtione, tibi fuit ſatisfactum, Deo agendæ ſunt gratiæ. Quod ſi quid videtur adhuc deeſſe, prompto & alacri animo ſuſcipiemus eius quod deeſt ſupplementum, ſi tu id ſcriptis nobis declaraueris, & à ſancto Spiritu per preces noſtras occultorum facta fuerit manifeſtatio.

A

EIVSDEM EX QVÆSTIONIBVS DE EO, QVID SIT, ad imaginem Dei & ad ſimilitudinem.

Gen.1.26.

Frontone Ducæo interprete.

QVI conditam à Deo vultus ſui pulchritudinem certiſſimè volunt cognoſcere, non alia opinor ratione propriam imaginem formámque faciei contemplari poſſunt, quàm mundiſſimi cuiuſdam ſpeculi opera, cui ſpeciem oris ſui admouentes, in eo & per ipſum intus formam quãdam, velut ex æmulatione repræſentatam ad imaginem & ſimilitudinem ſuam clarè intuentur. Et nos igitur tanquam in ſpeculo quodam conuerſis ad diuinam ſpiritalis ſolis radium oculis, inde maniſeſtè adumbratam ſpeciem formam & imaginem illius, quod in natura noſtra eſt ad imaginem ſimilitudinémque Dei, diſcamus. Eſt enim, eſt inquam, vt mihi quidem videtur, hominis creatio & ſtructura formidabilis atque ad interpretandum difficilis, multáque & recondita Dei exprimit in ſe myſteria. Et quemadmodum oculi natura facilè quidem ea, quæ ſunt extra ſe, percipit, ſeipſam ſuámque qualitatem non poteſt capere: ſic & omni humanæ mentis oculo, viſu cognitúque difficilis eſt ratio noſtræ creationis. Poſtquam enim ſimplicem maximéque ſpiritalem virtutum inuiſibilium mundum creator abſoluit, & poſt illum hunc etiam materialem & aſpectabilem ex quatuor elementorum corporibus conflatum, tunc ait, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & animal condit quaſi mixtum quendam mundum duobus mundis cognatum, ex incorporea & immortali & incorruptibili anima; & ex materiali oculiſq; ſubiecto corpore, ex quatuor elementis compoſito coagmentatum & iunctum. Quo facto rurſus ait ſcriptura: Et fecit Deus

Gen.1.27.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΚ ΤΩΝ ΑΠΟΡΩΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ, ΤΙ ἐστι τὸ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

B ΟΙ τὴν ἑαυτῶν ἀπλανῶς τοῦ προσώπου θεόκλιτον ὡραιότητα κατανοεῖν βουλόμενοι, οὐκ ἄλλως πως τὴν οἰκείαν εἰκόνα, καὶ τοῦ προσώπου τὸν χαρακτῆρα ἐνοπτρίζεσθαι δύνανται, ἀλλ' ἢ διά τινος καθαρωτάτου ἐσόπτρου, ἐν ᾧ τὴν οἰκείαν τῆς ὄψεως εἰκόνα προσπελάζοντες, ἐν ἑαυτῷ καὶ δι' αὐτοῦ ὁρῶσι τρανῶς ἔνδον ἀντίμιμόν τινα χαρακτῆρα κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἑαυτῶν. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ πρὸς τὴν θείαν ἀκτῖνα τοῦ νοεροῦ ἡλίου ἀτενίσαντες, ἐκεῖθεν ἐναργῶς τὸ ἀποσκίασμα καὶ τὴν μορφὴν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ C κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἡμετέρας καταμάθωμεν φύσεως. ἔστι γὰρ ἐστιν, ὡς ἐμοί γε δοκεῖ, ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴ φοβερά τις καὶ δυσερμήνευτος, καὶ πολλὰ καὶ ἀπόκρυφα ἐν αὐτῇ μυστήρια Θεοῦ ἐξεικονίζουσα. καὶ ὥσπερ ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ φύσις, τὰ μὲν ἐκτὸς ἑαυτῆς εὐχερῶς κατανοεῖ, ἑαυτὴν δὲ κατανοῆσαι ὁποία ἐστὶν οὐ δύναται· οὕτω παντὶ ὀφθαλμῷ ἀνθρωπίνης διανοίας δυσθεώρητος καὶ δυσκατάληπτος ὁ τῆς ἡμετέρας δημιουργίας λόγος καθέστηκε· συντε- D λέσας γὰρ ὁ κτίστης τὸν ἁπλοῦν καὶ νοερώτατον τῶν ἀοράτων δυνάμεων κόσμον, μεθ' ὃν καὶ τὸν ὑλικὸν τοῦτον καὶ ὁρώμενον τὸν ἐκ τεσσάρων στοιχείων συγκείμενον, τότε φησὶ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ποιεῖ ζῶον, ὥσπερ τινὰ μικτὸν κόσμον συγγενῆ τῶν δύο κόσμων ἐξ ἀσωμάτου καὶ ἀθανάτου καὶ ἀφθάρτου ψυχῆς, καὶ ἐξ ὑλικοῦ καὶ ὁρωμένου τετραστοίχου σώματος συγκείμενον. οὗ τινος γενομένου πάλιν φησὶν ἡ γραφή· ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν

ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· A Θεὸν δὲ λέγει τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. πολλαὶ μὲν οὖν καὶ διάφοροι γνῶμαι περὶ τούτου τοῖς ἐξηγηταῖς ἐρρήθησαν· οἱ μὲν γὰρ τὸ ἀρχικὸν καὶ ἐξουσιαστικὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν εἶπον· ἕτεροι δὲ τὸ νοερὸν καὶ ἀόρατον τῆς ψυχῆς. ἄλλοι τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀναμάρτητον, ὅτε γέγονεν ὁ Ἀδάμ. ἕτεροι προφητείαν αὐτὸ εἰρήκασι περὶ τοῦ βαπτίσματος· ἔσχατον δὲ πάντων ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοὶ ἔνια περὶ τούτου εἰπεῖν, καὶ πρό γε πάντων B ἐκεῖνο ζητῆσαι ἄξιον, τὸ, τί δήποτε μὴ μᾶλλον τοὺς νοεροὺς καὶ ἀΰλους, καὶ οὐρανίους, καὶ πλησιοθέους ἀγγέλους ὠνόμασεν ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ; καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀρχικὸν καὶ ἐξουσιαστικὸν πάσης τῆς γῆς, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου αὐτοὶ ἔχουσι, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον· ὁμοίως καὶ τὸ ἄφθαρτον, καὶ τὸ ἄϋλον, καὶ τὸ ἀόρατον, καὶ τὸ καθαρὸν, καὶ πάντα ὅσα ἄλλα ἰσχύομεν περὶ τοῦ Ἀδὰμ εἴποις, ὑπερβαλλόντως εἰσὶν ἐν τοῖς νοεροῖς καὶ οὐρανίοις τῶν ἀσωμάτων χοροῖς. ἔοικεν οὖν τι βαθύτερον ἡμῖν τὴν C προκειμένην τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου αἰνίττεσθαι. οὐ γὰρ μίαν τινὰ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος κέκτηται· ἀλλὰ καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην ἐξεικονίζων ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ καὶ σκιαγραφίᾳ τυπικῇ οὐ φυσικῇ τῆς τρισυποστάτου θεότητος τὸ μυστήριον. οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος Θεοῦ λόγου σαφῶς προγράφων. καὶ τάχα κατ' εἰκόνα μέν ἐστι γυμνὴ ἡ ψυχὴ τῆς θεότητος, καθ' ὁμοίωσιν δὲ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως τὸ σύνθετον τῆς ἡμῶν ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. μᾶλλον δὲ ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου ἀναδραμόντες, ἐκεῖθεν ὥσπερ ἔκ τινος βαθυτάτης πηγῆς πρότερον ζητοῦντες, τὸ, τί δήποτε μὴ D καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν λογικῶν, ἤγουν τῶν ἀγγέλων, ἢ πάλιν κατ' ἰσότητα τῶν ἐμψύχων ζώων ὁμοιοτρόπως τὰς προπατορικὰς καὶ κορυφαίους ἡμῶν ὁ Θεὸς ὑποστάσεις, τοῦ Ἀδὰμ λέγω καὶ τῆς Εὔας, καὶ τοῦ προελθόντος ἐξ αὐτῶν υἱοῦ πεποίηκεν; ἀλλὰ τὸν μὲν Ἀδὰμ ἀναιτίως καὶ ἀγεννήτως ὑπέστησεν,

A hominem, ad imaginem Dei fecit illum: Deum verò dicit Patrem & Filium & Spiritum ſanctum. Ac multę quidem diuerſæque ſententiæ de hoc argumento ab enarratoribus ſunt dictæ. quidam enim facultatem imperandi & principatum hominis illud ad imaginem & ſimilitudinem eſſe dixerunt: alij verò eam conditionem animæ, vt ſit ſpiritalis & inuiſibilis: alij quòd incorruptibilis & à peccato immunis eſſet, cùm editus fuit in lucem Adam: alij prophetiam iſtud eſſe dixerunt de baptiſmo: *Cur de angelis hoc dictum non ſit.* Poſt omnes autem tanquam abortiuo B viſum eſt & mihi de hac re nonnulla verba facere, atque imprimis illud quærere operæpretium eſſe, quánam tandem cauſſa non ſpiritales potius & ab omni materiæ concretione ſeiunctos ac cœleſtes, Deóque proximos angelos appellarit Deus ad imaginem & ſimilitudinem ſuam creatos. Etenim principatum atque imperium in terram vniuerſam atque in hominem ipſum obtinent illi, imò etiam amplius quàm homo. Pari ratione immortalem eſſe, à materia ſegregatum, inuiſibilem & purum, atque omnia, quæ de Adamo dixeris, C excellentiùs inſunt ſpiritualibus & cœleſtibus incorporearum mentium choris. Quippiam igitur profundius nobis, quàm prima fronte pateat, illud ad imaginem, quod eſt in homine, obſcurè indicat. Non enim vnam quandam imaginem ac ſimilitudinem Dei poſſidet in ſe homo, ſed & ſecundam, & tertiam, tanquam in ſpeculo quodam & adumbrata effigie fictitia & typica, non phyſica diuinitatis, in qua ſunt tres perſonę, myſterium exprimens: neque verò id ſolum ſed & vnius ex ſancta Trinitate Dei verbi incarnationem prænuntiat. Ac fortaſſe ad imaginem quidem eſt diuinitatis nuda anima, ad ſimilitudinem autem incarnationis Verbi iſtud animæ D noſtræ, corporiſq; compoſitum. Verùm ad ipſum orationis principium ipſius recurramus, atque inde tanquam ex altiſſimo quodam fonte, primùm deducamus, quid cauſſæ ſit, cur non ad ſimilitudinem cæterorum rationalium, nimirum angelorum, aut rurſus pari ratione, qua præditas ſenſu animantes, eodémque modo affectas, principes generis noſtri ac primarias perſonas, Adami inquam & Euæ, filijque ex ipſis procreati in lucem ediderit? ſed Adamum quidem ſine cauſſa & generatione condiderit,

ſecundum verò ab ipſo hominem filium per generationem : Eua autem non per generationem , neque rurſus ſine cauſſa vel principio , ſed per ſumptionem ſiue proceſſionem ex ſubſtantia Adami cauſſa carentis ineffabili ratione progreſſa naturam acceperit ? An verò etiam hæc tria primorum parentum capita totius humanæ naturæ, perſonæ conſubſtantiales ad imaginem quandam , vt Methodio viſum eſt, ſanctæ & conſubſtantialis Trinitatis figuratè ſunt factæ ? ſic vt Adamus quidem, qui ſine cauſſa & ingenitus eſt, figuram & imaginem generat eius, qui cauſſam & principium non habet, éſtque omnium cauſſa, omnipotentis ſcilicet Dei,& patris: filius autem, qui genitus eſt, geniti filij ac Dei Verbi delinearit imaginem & adumbrarit : Eua demùm, quæ in lucem procedendo ſit edita, Spiritus ſancti perſonam ex proceſſione ortam deſignarit ? Quamobrem neque vitæ flatum in eam Deus inſufflauit, quòd ſancti Spiritus flatus vitæque figura eſſet ipſa , quódque per Spiritum ſanctum Deum, qui omnium verè ſpiritus eſt & vita, eſſet exceptura. Vnde intueri licet ac mirari quòd Adã quidem , qui genitus non erat, alium inter homines ſimilem non habuerit, qui ingenitus eſſet, aut ſine principio: vt neque Eua quæ ex proceſſione orta erat, vtpotè qui veræ figuræ patris ingeniti & Spiritus ſancti eſſent: filius autem qui genitus erat, omnes homines, qui geniti filij erant, ſimiles fratres habuerit : vt qui ad imaginem & ſimilitudinem typicam eſſet Chriſti geniti filij, qui factus eſt homo primogenitus ſine ſemine in multis fratribus. Quod ſi ita non ſit, neque hac ratione exponi oporteat illud ad imaginem, cur quæſo non quatuor, aut duæ aut plures ortæ ſunt primorum parentum perſonæ, quæ variatas haberent ſuas hypoſtaticas proprietates ? ingenitum inquam eſſe, genitum eſſe, & ex proceſſione prodiiſſe, ſed tres & hæ ſolæ ? Habes igitur ad imaginem & ſimilitudinem typicam Trinitatem in vnitate in tribus perſonis : ſequitur deinceps vt intelligas etiam in Trinitate vnitatem. Quo verò pacto id optimè internoſcere poſſis, audi ex quodam è ſapientibus, qui te adhortatur, itáque alloquitur: Si Deum vis noſſe, prius teipſum noſce: ex tua conſtitutione, ex tua ſtructura, inquit,

Methodius citatur.

Rom. 8. 29.

A τὸν δὲ δεύτερον αὐτοῦ ἄνθρωπον τὸν υἱὸν γεννητόν· τὴν δὲ Εὔαν οὐ γεννητῶς, οὐδὲ πάλιν ἀναιτίως, ἀλλὰ ληπτῶς, ἤτοι ἐκπορευτῶς ἐκ τῆς οὐσίας, τοῦ ἀναιτίου Ἀδὰμ ἐξελθοῦσαν ἀῤῥήτως οὐσιώσῃς, καὶ μήπως ἄρα πρὸς αὐτὰς τῶν πρωτογόνων κεφαλαὶ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος ὁμοούσιοι ὑποστάσεις κατ' εἰκόνα τινὰ, ὡς Μεθοδίῳ δοκεῖ, τυπικῶς γεγόνασι τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος; τοῦ μὲν ἀναιτίου καὶ ἀγεννήτου Ἀδὰμ τύπον καὶ εἰκόνα ἔχοντος τοῦ ἀναιτίου καὶ πάντων αἰτίου παντοκράτορος Θεοῦ καὶ πατρός. τοῦ δὲ γεννητοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰ-

B κόνα προδιαγράφοντος, τοῦ γεννητοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ· τῆς δὲ ἐκπορευτῆς Εὔας σημαινούσης τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορευτὴν ὑπόστασιν; διὸ οὐδὲ ἐνεφύσησεν αὐτῇ ὁ Θεὸς πνοὴν ζωῆς, διὰ τὸ τύπον αὐτὴν εἶναι τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος πνοῆς καὶ ζωῆς, καὶ διὰ τὸ μέλλειν αὐτὴν δι' ἁγίου πνεύματος δέξασθαι Θεὸν τὸν ὄντως ὄντα πάντων πνοὴν καὶ ζωήν. ὅθεν ἔστιν ἰδέσθαι καὶ θαυμάσαι ὅτι ὁ μὲν ἀγέννητος Ἀδὰμ, ἄλλον ἀγέννητον ἢ ἀναίτιον ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔσχεν ὅμοιον, ὥσπερ

C οὐδὲ ἡ ἐκπορευτὴ Εὔα, ὡς τύποι ἀληθεῖς ὑπάρχοντες τοῦ ἀγεννήτου πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὁ δὲ γεννητὸς υἱὸς πάντας ἀνθρώπους, γεννητοὺς υἱοὺς ὄντας ἀδελφοὺς ὁμοίους ἔσχεν· ὡς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τυπικὴν ὑπάρχων Χριστοῦ τοῦ γεννητοῦ υἱοῦ, ὃς ἐγένετο ἄνθρωπος πρωτότοκος ἄνευ σπορᾶς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Εἰ δὲ μὴ οὕτω, μηδὲ κατὰ τοῦτο τὸ κατ' εἰκόνα, τί δήποτε μὴ τέσσαρες, ἢ δύο ἢ πλείονες ὑποστάσεις τῶν προπατόρων γεγόνασι παρηλλαγμένας ἔχουσαι τὰς ὑπο-

D στατικὰς αὐτῶν ἰδιότητας; λέγω δὲ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκπορευτὸν, ἀλλὰ τρεῖς καὶ μόνας; οὐκοῦν ἔχεις κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τυπικὴν Τριάδα ἐν μονάδι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν· ἀκόλουθόν σε λοιπὸν μαθεῖν καὶ μονάδα ἐν Τριάδι. πῶς δὲ τοῦτο καλῶς διαγνῶναι δυνήσῃ, ἄκουσον τινὸς τῶν σοφῶν σε παραινοῦντος, καὶ λέγοντος· Εἰ βούλῃ γνῶναι Θεὸν, πρότερον γνῶθι σεαυτόν· ἐκ τῆς σαυτοῦ συνθέσεως, ἐκ τῆς σαυτοῦ κατασκευῆς, φησίν,

ἐκ τῶν ἐντὸς σεαυτοῦ, εἴσιθι ὑπόδυς ἐν σεαυτῷ, διάβλεψον ὡς ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἑαυτοῦ. διάκρινον τὴν ταύτης κατασκευὴν, καὶ ὄψει σεαυτὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ τυγχάνοντα. ἀνώνυμος γὰρ καὶ ἄγνωστος ἡ νοερὰ καὶ ἀθάνατος τῆς ψυχῆς οὐσία κατ' εἰκόνα τυπικὴν τοῦ ἀνωνύμου καὶ ἀγνωρίστου καὶ ἀθανάτου Θεοῦ καθέστηκεν. οὔτε γὰρ Θεοῦ, οὔτε ψυχῆς λογικῆς οὐσίαν ἔγνω τῶν ἐξ αἰῶνος τις γεγενημένων ἀνθρώπων. ζωοποιὸς καὶ συστατικὴ καὶ προνοητικὴ ἡ ψυχὴ ὑπάρχει τῆς τετραστοίχου τοῦ σώματος φύσεως, κατ' εἰκόνα Θεοῦ τοῦ προνοοῦντος πάσης τῆς τετραστοιχείου καὶ τῆς ἄνω κτίσεως. διόπερ οὔτε τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον ἔγνωμεν ἔνθα κατοικεῖ, ἀλλὰ μόνον πιστεύομεν, ὅτι πανταχοῦ ἐστιν, οὔτε μὴν τὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἔνθα οἰκεῖ ἐν σώματι, ἐπιστάμεθα· ἀλλὰ μόνον οἴδαμεν ὅτι ἐν παντὶ σώματί ἐστι καὶ ἐνεργεῖ. ἔχει σου καὶ ἕτερόν τι κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἡ ψυχή, λέγω δὲ τὸ ἑτεροούσιον αὐτὴν εἶναι πάσης τῆς κτιστῆς φύσεως. τὸ δὲ πάντων παραδοξότερον τοῦ ἐν ἡμῖν κατ' εἰκόνα ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι οὔτε τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως τοὺς λόγους, οὔτε μὴν τὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν οὐσίαν, πῶς εἰς ὕπαρξιν πέφυκέ τε καὶ παραγίνεται, ἀνθρώπινος νοῦς καταλαβέσθαι δύναται. ὅθεν οἱ ταύτην καταλαβεῖν κακῶς δογματίσαντες οὕτω παρωλίσθησαν· οἵ τινες ἐξ οὐρανοῦ φάσκουσι τὰς ψυχὰς ἐν τοῖς σώμασι καταπέμπεσθαι· οἱ δὲ σὺν τῷ σώματι φασὶν αὐτὰς εἰς ὕπαρξιν ἔρχεσθαι ὑπὸ Θεοῦ δημιουργουμένας· ἕτεροι δὲ τὸν ἄνθρωπον λέγουσιν ὡς κατ' εἰκόνα ὄντα τοῦ δημιουργοῦ, γεννητικὸν εἶναι σὺν τῇ σπορᾷ καὶ τῆς ψυχῆς· ἄλλοι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τοῦ ἄρρενος καὶ τῆς θήλεος φασὶ τὴν ψυχὴν ἀποτίκτεσθαι, ὥσπερ λίθου τινὸς καὶ σιδήρου προσκρουομένων, καὶ τῇ πυρώσει τὸ πῦρ ἀπογεννώντων. καὶ οἱ μὲν φασὶν αὐτῇ τῇ ἀκαριαίᾳ ῥοπῇ τῆς συλλήψεως τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν ὑφίστασθαι· οἱ δὲ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν σύλληψιν φέροντες τινά, ὡς οἴονται, νομικὴν περὶ τούτου σύστασιν· καὶ οἱ μὲν ὁμοούσιον αὐτὴν τῶν ἀγγέλων ἐφαντάσθησαν· οἱ δὲ κάτω· οἱ δὲ ἐν τῷ ἀέρι· οἱ δὲ ἐν τῷ παντὶ ὡς θείαν

A ex iis quæ intra teipſum ſunt, eum agnoſces. Ingredere interius in teipſum, reſpice tanquam in ſpeculo quodam in anima tua, diſcerne eius conditionem, & teipſum ad imaginem & ſimilitudinem Dei factum videbis. Nomine carens & ignota ſpiritalis & immortalis animæ tuæ ſubſtantia ad imaginem & ſimilitudinem typicam nomine carentis & incogniti atque immortalis Dei eſt condita. Nam neque Dei, neque animæ rationalis ſubſtantiam vllus hominum, qui à ſæculo fuerunt, vnquam nouit. Habet enim viuifi-
B candi ac conſtituendi prouidentiáque regendi corporis vim anima, cuius natura ex quatuor conſtat elementis, ad imaginem Dei prouidentis ac præſidis totius ex quatuor elementis conflatæ, & cœleſtis illius creaturæ. Quocirca neque locum nouimus in quo habitat Deus, ſed omnino eſſe eum tantum credimus: neque adeò locum animæ, in quo habitat in corpore, ſcimus, ſed hoc tantum nouimus eam in toto corpore eſſe & operari. Habet & aliud quippiam anima tua, quod eſt ad imaginem Dei; quod nimirum diuerſam
C habeat à reliquis omnibus rebus creatis ſubſtantiam: &, quod omnibus, in quibus conſiſtit hæc imago & ſimilitudo, mirabilius eſt, quòd neque rationes exiſtentiæ Dei, neque quo modo animæ noſtræ ſubſtantia ad exiſtentiam producta ſit & prodeat, comprehendere mens humana poſſit. Vnde accidit, vt qui perperam aſſequutos ſe eam eſſe docuerunt, adeò lapſi ſunt: qui nimirum è cœlis animas in corpora demitti dicunt, alij verò cum corpore ipſas incipere, exiſtere à Deo creatas aiunt: alij demum hominem autumant, quòd ad imaginem con-
D ditoris ſit factus, facultatem animam generandi cum coitu habere, alij ex vtraque parte maris & fœminę animam proſeminari tradunt, quemadmodum cum lapis aliquis & ferrum colliſa fuerint, ex inflammatione ignis gignitur. Atque hi quidem volunt intra exiguum conceptionis corporis momentum produci animam: illi verò quadrageſimo poſt conceptionem die, déque ea re tanquam aliquam legis ſanctionem, vt putant, ferunt. Nonnulli rurſus eiuſdem cum angelis eam eſſe ſubſtantiæ ſomniarunt, alij etiam inferius, alij in aëre, alij in vniuerſo tanquam diuinam

De origine animæ ſententiæ variæ.

quandam naturam circumire. Quapropter & corpori vnita, cum ad imaginem Dei ſit, licet illud viuificet, à corporeis omnibus morbis ac vitiis & corruptionibus corporis manet immunis, neque videri, neque explicari, neque comprehendi natura poteſt, neque ſpecie, non forma, non qualitate, non quantitate, non exiſtentia, non ſtructura, non pulchritudine. Idcirco & animam, inquit Methodius in ſympoſio, immenſa quadam & inenarrabili pulchritudine pollere: quam ob cauſſam quadam zelotypia & amore in eam flagrare ſpiritus aduerſarios, vtpotè quæ præſtantiori quàm ipſi, licet ſpiritales & intelligentes ſint, forma ſit prædita. Quod verò percipi cognoſcique non poteſt, nullius alterius rei eſt argumentum, quàm illam verè ac propriè incomprehenſibilis Dei eſſe imaginem. Vnde cùm omnia, quæ in ea ſunt, ignoremus, ex ſolis eius in corpore operationibus eius exiſtentiam comprobamus, quemadmodum & Deum ex eius in hac ſub oculos cadente creatura operationibus eiuſque, exiſtentiam confirmamus. Verumenimuerò ad ipſa huius myſterij, ad imaginem & ſimilitudinem, penetralia progrediamur, vt ſicut polliciti ſumus vnitatem diuinitatis in Trinitate demonſtremus. Quæ tandem illa ſunt? Non obſcurum eſt noſtram vtique ipſam rurſus animam eſſe & intellectuale verbum eius, ac mentem, quam Apoſtolus ſpiritum appellauit, cum nos ſanctos eſſe anima & corpore & ſpiritu iubet. Etenim rurſus anima eſt ingenita & cauſſa carens ad exemplum ingeniti & cauſſa carentis Dei patris: at intellectuale Verbum eius non eſt ingenitum, ſed ex ipſa ineffabili, inuiſibili, inexplicabili ratione ac ſine paſſione genitum: mens autem neque cauſſa caret, neque eſt ingenita, ſed ex proceſſione orta vndiquaque diſcurrens & cuncta deſpiciens & inuiſibiliter pertractans ad imaginem & ſimilitudinem ſanctiſſimi & per proceſſionem orti ſpiritus, de quo dictum eſt, ſpiritus omnia ſerutatur, etiam profunda Dei. Non ex proceſſione orta eſt anima quamdiu eſt in corpore. Nam ſi ex proceſſione eſſet, in ſingulas horas moreretur. Non eſt ingenitum verbum noſtrum, alioquin mutæ quædam & brutæ pecudes eſſemus. Quod autem omnium mirabilium

Methodius iterum citatur.

1.Cor.7.34

1.Cor.2.10

A τινὰ περιεῖναι οὐσίαν. διὸ καὶ σώματι ἑνουμένη καὶ ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ οὖσα, καὶ τοῦτο ζωοποιοῦσα, ἀπαθὴς μένει τῶν σωματικῶν παθῶν καὶ φθορῶν τῶν τοῦ σώματος, μήτε ὁρωμένη, μήτε ἑρμηνευομένη, μήτε καταλαμβανομένη τῇ φύσει, οὔτε τῷ εἴδει, οὐ σχήματι, οὐ μορφῇ, οὐ ποιότητι, οὐ ποσότητι, οὐχ ὑπάρξει, οὐ συστάσει, οὐ κάλλει. ὅθεν καὶ φησὶ τὴν ψυχὴν ἐν τῷ συμποσίῳ ὁ Μεθόδιος ἀμήχανον καὶ ἀδιήγητον κάλλος ἔχειν· καὶ τούτου χάριν ὥσπερ ζηλοτυπεῖσθαι καὶ ἐρᾶσθαι αὐτὴν ὑπὸ τῶν ἐναντίων

B πνευμάτων, ὡς κρείττονα αὐτῶν τῶν νοερῶν περιεκειμένην μορφήν. πᾶσα δὲ ἡ περὶ αὐτὴν ἀκαταληψία καὶ ἀσάφεια καὶ ἀδηλία, οὐδὲν ἕτερον αἰνίττεται εἰ μὴ τὸ κυρίως καὶ ἀληθῶς εἰκόνα αὐτὴν εἶναι τοῦ ἀκαταλήπτου Θεοῦ. ὅθεν πάντα τὰ κατ' αὐτὴν ἀγνοοῦντες, ἐκ μόνων τῶν ἐν τῷ σώματι ταύτης ἐνεργειῶν τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς πιστούμεθα. καθὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐκ τῶν ἐν τῇ ὁρωμένῃ κτίσει αὐτοῦ ἐνεργημάτων τὴν αὐτοῦ βεβαιούμεθα ὕπαρξιν. ἀλλά γε δὴ ἐπ' αὐτὸ τὸ κεφαλαιώτατον τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίω-

C σιν ἔλθωμεν, ὅπως κατὰ τὰς ὑποσχέσεις δείξωμεν τὸ μοναδικὸν τῆς ἐν τριάδι θεότητος. ποῖον δέ ἐστι τοῦτο; εὔδηλον ὅτι ἡ ἡμετέρα πάλιν ψυχὴ, καὶ ὁ ταύτης νοερὸς λόγος, καὶ ὁ νοῦς, ὅν τινα ὁ ἀπόστολος πνεῦμα προσηγόρευσεν, ὅτε διακελεύεται ἁγίους ἡμᾶς εἶναι τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. ἀγέννητος μὲν γὰρ πάλιν ἐστὶν ἡ ψυχὴ καὶ ἀναίτιος, εἰς τύπον τοῦ ἀγεννήτου καὶ τοῦ ἀναιτίου Θεοῦ καὶ πατρός· οὐκ ἀγέννητος δὲ ὁ νοερὸς αὐτῆς λόγος, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς γεννώμενος ἀπορρήτως καὶ ἀοράτως καὶ ἀ-

D νερμηνεύτως καὶ ἀπαθῶς. ὁ δὲ νοῦς οὐδὲ ἀναίτιός ἐστιν, οὐδὲ ἀγέννητος· ἀλλ' ἐκπορευτὸς πανταχῆ διατρέχων καὶ τὰ πάντα διασκοπῶν, καὶ ἀοράτως ψηλαφῶν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ παναγίου καὶ ἐκπορευτοῦ πνεύματος, περὶ οὗ εἴρηται ὅτι τὸ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. οὐκ ἔστιν ἐκπορευτὴ ἡ ψυχὴ ἕως οὗ ἐστιν ἐν τῷ σώματι. ἐπεὶ εἰ ἐκπορευτὴ ἦν, ἄρα ἂν καθ' ὥραν ἀπεθνήσκομεν. οὐκ ἔστιν ἀγέννητος ὁ λόγος ἡμῶν, ἐπεὶ ἄλογοί τινες καὶ κτηνώδεις ὑπήρχομεν. τὸ δὲ παραδοξότερον τῶν

παραδόξων τούτων ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι ψυχὴν μὲν ἁπλῆν μίαν ἔχομεν, ὁμοίως καὶ νοῦν μοναδικόν, καὶ ἀσύνθετον· λόγον δὲ διπλοῦν ἔχοντες τὸν αὐτὸν τὴν γέννησιν καὶ ἕνα καὶ ἀμέριστον φυλαττόμενον. γεννᾶται γὰρ ὁ λόγος ἐν τῇ καρδίᾳ γέννησίν τινα ἀκατάληπτον καὶ ἀσώματον, καὶ μένει ἔνδον ἀγνώριστος, καὶ γεννᾶται δευτέραν γέννησιν σωματικὴν διὰ χειλέων, καὶ τότε τοῖς πᾶσι γνωρίζεται· τῆς δὲ γεννησαμένης αὐτὸν ψυχῆς οὐ χωρίζεται, ἵνα διὰ τοῦ λόγου τῶν δύο ἡμῶν γεννήσεων σαφῶς τὰς δύο τοῦ Θεοῦ λόγου γεννήσεις κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν μάθωμεν. γεγέννηται γὰρ ἀοράτως καὶ ἀνερμηνεύτως καὶ ἀκαταλήπτως ἐκ πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἦν ἄγνωστος ὡς ἔν τινι ψυχῇ πρὸς τὸν πατέρα, ἕως ὥσπερ ἐκ καρδίας τινὸς τῆς ἁγίας παρθένου ἀφθόρως καὶ ἀσπόρως γεγέννηται κατὰ σάρκα, καὶ ἐνεφανίσθη τῷ κόσμῳ, μὴ χωρισθεὶς τῆς πατρικῆς κρυφίας οὐσίας τοῦ γεννήτορος Θεοῦ. ὥστε δέδεικται ἐν τῷ μοναδικῷ τῆς ἀθανάτου ἡμῶν καὶ νοερᾶς ψυχικῆς οὐσίας ἐν εἰκόνι, τρεῖς τινὲς ὑποστατικαὶ ἰδιότητες, ἀγεννησία ψυχῆς, καὶ γέννησις λόγου, καὶ ἐκπόρευσις πνεύματος, ἤγουν τοῦ νοός. καὶ καταθαρρῶ καὶ ἀποτολμῶ καὶ λέγω ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἀόρατον τριαδικὴν τῆς ψυχῆς θεωρίαν, εἶπεν ὁ θεῖος ἀπόστολος τὸν ἄνθρωπον εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα οὕτω, διὰ τί μὴ μᾶλλον διμερὴς ἢ τετραμερὴς ὑπὸ Θεοῦ γέγονεν, ἀλλὰ τριμερῆ τινα καὶ μονὴν ἔχει ἀσύγχυτον ἡ ἡμετέρα ψυχή, κατ' εἰκόνα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ τριάδος; ὥστε εἰ θέμις εἰπεῖν ὅτι καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ μάλιστα τῷ δικαίῳ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος τυπικῶς, ἀλλ' οὐ φυσικῶς, σκιαγραφῶν ἀμυδρῶς πως τὸν ἐν τριάδι Θεόν. ὅθεν καὶ τριμερῆ πάλιν αὐτὴν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν καθ' ἑτέραν τινὰ τρόπον οἱ ἔξω σοφοὶ εἶναι ὡρίσαντο, ἐπιθυμητικὸν αὐτὴν φάσκοντες ἔχειν καὶ λογιστικὸν καὶ θυμικόν, ὅπως διὰ μὲν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην συνάπτηται· διὰ δὲ τοῦ λογιστικοῦ τὴν παρ' αὐτοῦ γνῶσιν καὶ σοφίαν εἰσδέχηται· διὰ δὲ τοῦ

A maximè eſt admirabile, illud eſt, quod animam quidem vnam & ſimplicem habemus, ſimiliter & mentem vnam, miniméque compoſitam, verbum autem duplex, & vnum tamen ac generatione idem & indiuiſum conſeruatum. Generatur in corde verbum generatione quadam incomprehenſibili atque incorporea: manétque intus incognitum: ac ſecunda generatione corporea per labra generatur, túncque omnibus innoteſcit: ſed ab anima tamen quæ ipſum genuit, non auellitur: vt per duplicem verbi noſtri generationem manifeſtè duas Dei verbi generationes B ſecundùm imaginem & ſimilitudinem ediſcamus. Genitus enim eſt inuiſibili & inexplicabili atque incomprehenſibili ratione ex patre ante ſæcula, erátque incognitus tanquam in anima quadam apud patrem: quouſque tanquam ex corde quodam ex ſacra virgine, ſine corruptione, ſine ſemine, ſecundum carnem generatus eſt, mundóque ſe prodidit, nihil ab occulta Dei genitoris paterna ſubſtantia ſeparatus. Itaque in immortalis, & intellectu præditæ animæ noſtræ ſubſtantiæ vnitate, tanquam in imagine, tres quædam hypoſtaticæ C proprietates oſtenſæ ſunt, animæ nempe conditio, quæ ingenita eſt, Verbi autem generatio, & ſpiritus ſiue mentis proceſſio. Ego verò audacter profiteor & confidenter aſſeuero ac dico ſecundum hanc inuiſibilem Trinitatis animę conſiderationem, dixiſſe diuinum Apoſtolum hominem ad inuiſibilis Dei imaginem & ſimilitudinem eſſe. Hæc ni ita ſint, cur quæſo non diſpertita vel quadripertita condita eſt à Deo, ſed vnam habet trium partium & indiuiſam atque inconfuſam copulam anima noſtra ad imaginem ſacroſanctæ & conſubſtantialis ac viuificæ Trinitatis? D Ita vt, ſi ita loqui fas ſit, in homine, ac præſertim in iuſto, omnis plenitudo diuinitatis inhabitet typicè, at non phyſicè, quodammodo obſcurè adumbrans Deum in Trinitate. Quamobrem tripartitam eandem rurſus animam noſtram alia quadam ratione eſſe ſapientes profani ſtatuerunt, cum eam aſſeruerunt concupiſcendi facultates, ratiocinandi atque iraſcendi habere: vt per concupiſcendi quidem facultatem caritate cum Deo coniungatur: per facultatem autem ratiocinandi ſcientiam ab ipſo excipiat & ſapientiam: per vim

Incarnatio Chriſti.

demum iraſcendi nequitiæ ſpiritibus poſſit obſiſtere, atque in his tribus etiam illud ad imaginem Dei adumbret & exprimat. Tribus enim modis Deus in Trinitate tres partes adminiſtrat & regit, & cœleſtia nimirum, & terreſtria, atque ſubterranea, virtute quadam conditoris, ſua prouidentia, ac iudicis auctoritate; ſiquidem omnia, quæ Deus exequitur, vno ex his tribus modo perficit, aut tanquam conditor, aut vt prouidens, aut vt caſtigans. Ac virtutis quidem condendi quæ in Deo eſt imaginem exprimit, quæ in anima eſt concupiſcendi facultas: cupiditas enim ad actionem impellit: virtutis autem prouidendi ſymbolum eſt in anima vis ratiocinandi: virtutis demum caſtigandi facultas iraſcendi indicium & nota conſtituta eſt. Ac fortaſſe propria quidem eſt animæ concupiſcentia: prius enim quam vllo modo fari poſſint infantes, vbi animati fuerint, vbera quamprimùm appetunt, & ad ſomnum inclinantur: facultas autem ratiocinandi, dubium non eſt, quin ad rationis vim propriè referatur. Iraſcendi denique vis in ipſa mente conſiſtere naturaliter ſolet, quæ in eo etiam, qui præter naturam iraſcitur, perturbatur. Si quis ergo quomodo ad imaginem ac ſimilitudinem Dei factus ſit homo, diſcere cupiat, hæc tractet, in hæc & huiuſmodi adyta contemplationum ingrediatur, & animæ ſuæ intellectu præditæ conſtitutionem conſideret, omnes eius partes accuratè, ſigillatim, minutéque perſcrutetur, ac partes partium, rationes, modos & progreſſus, coniunctiones, & diſtinctiones, ſtatum eius vniformem, ac tripartitam diuiſionem, ſingularem conditionem, duplicem, triplicémque: quomodo & vna ſit & in tribus cernatur, ad imaginem & ſimilitudinem Dei vnitas in trinitate & trinitas in vnitate, tanquam figura deſignata & oſtenſa. Vnam enim illam eſſe ſecundum eſſentiam, & non vnam, ſi partes eius conſiderentur, manifeſtè docuit qui dixit, Pſallam ſpiritu, pſallam & mente; Orabo ſpiritu, orabo & mente. Imo etiam in multo manifeſtius hanc Trinitatem ad imaginem Dei in nobis figuratam ex corporeis quibuſdam cauſſis ſæpenumero nobis homines quidam demonſtrant, qui nonnunquam animam quidem habent, mentem autem vel ſermonem non habent:

Anima Dei regimen exprimit.

1. Cor. 14. 15.

A θυμοῦ πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἀντιτάττηται, καὶ ἐν τούτοις πάλιν αὖθις τοῖς τρισὶ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ διαγράφουσα. τρισὶ γὰρ τρόποις ὁ ἐν τριάδι Θεὸς τρία μέρη διοικεῖ καὶ διέπει, τὰ ἐπουράνια λέγω, καὶ τὰ ἐπίγεια, καὶ τὰ καταχθόνια, τῇ δημιουργικῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ τῇ προνοητικῇ καὶ τῇ κριτικῇ· καὶ πάντα γὰρ ὁ Θεὸς διαπράττεται, καθ' ἕνα τῶν τριῶν τούτων τρόπων αὐτὰ κατεργάζεται, ἢ δημιουργῶν, ἢ προνοούμενος, ἢ παιδεύων. καὶ τοῦ μὲν δημιουργικοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ κατ' εἰκόνα ἐστὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικόν. ἡ γὰρ ἐπιθυμία εἰς πρᾶξιν ἄγει· τοῦ δὲ προνοητικοῦ αὐ-
B τοῦ πάλιν σύμβολον τῆς ψυχῆς τὸ λογιστικόν· τοῦ δὲ παιδευτικοῦ τὸ θυμικὸν καθέστηκε σύσσημον. καὶ ἴσως ἴδιον μὲν τῆς ψυχῆς ἡ ἐπιθυμία. πρὸ γὰρ πάσης λαλιᾶς τὰ νήπια ἔμψυχα γενόμενα, εὐθέως ὀρέγονται τοῦ μαζοῦ καὶ τοῦ ὕπνου· τὸ δὲ λογιστικὸν εὔδηλον ὅτι τοῦ λογικοῦ τυγχάνει ἴδιον· τὸ δὲ θυμικὸν περὶ τὸν νοῦν συνίστασθαι πέφυκεν, ὃν καὶ ταράττεται ὁ παρὰ φύσιν θυμούμενος. εἴ τις τοίνυν τὸ πῶς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος βούλοιτο μαθεῖν, ταῦτα ψηλαφάτω, ἐν τούτοις καὶ τοῖς τοι-
C ούτοις ἀδύτοις τῶν νοημάτων εἰσίτω, καὶ τὴν ἑαυτοῦ κατασκευὴν τῆς φύσεως διασκοπείτω τὴν τῆς νοερᾶς ψυχῆς· ἅπαντα λεπτῶς τε καὶ ἰσχνῶς μανθανέτω τὰ ταύτης μέρη, τὰ μέρη τῶν μερῶν, τοὺς λόγους, τοὺς τρόπους, καὶ προόδους, τὰς ἑνώσεις, τὰς διακρίσεις, τὸ ταύτης μονοειδὲς, τὸ τριμερὲς, τὸ ἑνιαῖον, τὸ δυϊκὸν, τὸ τριαδικὸν, πῶς καὶ μία ἐστὶ, καὶ ἐν τρισὶ θεωρεῖται, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ μονὰς ἐν τριάδι, καὶ τριὰς ἐν μονάδι τυπικῶς χαρακτηριζομένη. ὅτι γὰρ καὶ μία ἐστὶ τῇ οὐσίᾳ, καὶ οὐ μία τῇ θεωρίᾳ τῶν ἑκάστης μερῶν, ἐδήλω-
D σε σαφῶς ὁ εἰπὼν, ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ καὶ τῷ νοΐ· προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοΐ· μᾶλλον δὲ σαφέστερον ἡμᾶς διδάσκουσι ταύτην τὴν ἐν ἡμῖν κατ' εἰκόνα τυπικὴν Θεοῦ τριάδα τινὲς τῶν ἀνθρώπων, ἔκ τινος πολλάκις αἰτίας ψυχὴν μὲν ἐκεῖ ὅτι ἔχοντες, νοῦν δὲ ἢ λόγον μὴ ἔχοντες·

A ἕτεροι δὲ πάλιν ψυχῆς καὶ λόγου εὐπορηκότες, νοῦ δὲ καθ' ὅλου ἀπορηκότες· ἄλλοι πάλιν νοῦν καὶ ψυχὴν ἔχοντες, τοῦ δὲ λόγου ἐστερημένοι: ὅθεν καὶ ἡ τῶν νηπίων φύσις, ὡς ἐκ σκότους εἰς φῶς τικτομένη καὶ προερχομένη, εὐθέως τὴν μὲν ψυχὴν φανερὰν ἔχει εἰς τύπον τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, δυνάμει μὲν νοερὰν οὖσαν, καὶ ἐν αὐτῇ ἔχουσαν τὸν λόγον, καὶ τὸν νοῦν· κατὰ πρόβασιν δὲ προκόπτοντος καὶ αὔξοντος τοῦ σώματος δεύτερον ἐμφανίζει τὸν λόγον, καὶ τοῦτον οὐκ ἀθρόως οὐδὲ ἐξαίφνης, B ἀλλὰ προψελλίζουσα, καὶ οἱονεὶ σκιαγραφοῦσα καὶ προμηνύουσα τὴν τοῦ λόγου διὰ σαρκὸς γέννησιν· καὶ τοῦ νοῦ δηλοῦται ἡ παρουσία, ὅτε εἰς ἄνδρα τέλειον προκόψῃ τὸ νήπιον. ἀλλὰ τί, φησὶ, ταῦτα συντείνει εἰς τὴν προκειμένην τοῦ ἀνθρώπου ὑπόθεσιν; καὶ πάνυ μὲν ὦ ἄνθρωπε· διὰ τούτων μανθάνομεν τὸν τρόπον τῆς τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ἔν τινι σώματι ἐν τῷ κόσμῳ φανερώσεώς τε καὶ ἀναδείξεως, καὶ πῶς κατὰ πρόβασιν ἡ ἡμετέρα φύσις τὸ τῆς τριάδος ἐπέγνω μυστήριον. συνελήφθη γὰρ C ὑπὸ τοῦ σπέρμου τοῦ πονηροῦ ὥσπερ ἐν γαστρί τινι τῆς πλάνης ὁ ἄνθρωπος, ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου καθήμενος. εἶτα εἰς φῶς θεογνωσίας ὥσπερ νήπιος ἐν ἀρχῇ προερχόμενος, διὰ τῆς τοῦ νόμου χειραγωγίας ἐδείχθη ἔμψυχος, ἐπιγνοὺς τὸν πατέρα καὶ Θεὸν ἐν ἑαυτῷ μὲν ἔχοντα, καθάπερ καὶ ἡ ψυχὴ ἐνούσιον τὸν λόγον καὶ τὸ πνεῦμα, μὴ χωροῦντα δὲ τὸν ἄνθρωπον διὰ πολλὴν γνώμης ἀσθένειάν τε καὶ νηπιότητα τὴν τοῦ λόγου καὶ τοῦ νοῦ φανέρωσιν, ἵνα μὴ εἰς πολυθεΐαν διὰ θεοσεβείας ἐξολισθήσῃ, εἶτα τοῦ χρόνου προκόπτοντος D ἐσοφίζετο λοιπὸν, ὥσπερ νήπιον αὐξανόμενον ἡ ἡμετέρα τοῦ κόσμου φύσις, καθάπερ ἀπὸ ψυχῆς τινος διδασκομένη ὑπὸ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐπιγινώσκειν ἀμυδρῶς, ὥσπερ διά τινων ἀσαφῶν ψελλισμάτων, τῶν προφητικῶν διδαγμάτων τὴν πεῖραν, καὶ προφορὰν, καὶ ἐπιφάνειαν, τοῦ ἐνουσίου καὶ ἀποκρύφου τοῦ πατρὸς λόγου. μετὰ τὰ ψελλίσματα, λέγω δὴ Μωσαϊκὰ καὶ προφητικὰ τοῦ λόγου αἰνίγματα, προελθόντος τρανῶς καὶ ἐνάρθρως, ὥσπερ ἔκ τινων χειλέων τῆς παρθενικῆς νηδύος τοῦ τελείου τοῦ Θεοῦ λόγου, γνωρίζει λοιπὸν μετὰ τούτων καὶ διὰ

alij verò rurſus & anima & ſermone præditi, mente autem penitus deſtituti: alij rurſus mentem & animam habent, ſermone verò priuati ſunt: Vnde & infantium natura, tanquam è tenebris in lucem partu edita, è veſtigio quidem animam ſe habere oſtendit, quæ in figuram Dei & patris poteſtate quidem intellectu prædita eſt, & in ſeipſa ſermonem habet ac mentem, cum progreſſu autem & ſenſim creſcente ac prouecto corpore ſermonem deinde manifeſtat, & hunc non confeſtim & repente fuſum: ſed prius balbutiendo, & quaſi adumbrans ac prænuntians generationem Verbi per carnem: mentis verò præſentia declaratur cum in virum perfectum infans euaſerit. Sed dicet aliquis, quid hæc ad inſtitutam de homine diſputationem attinent? Valde verò, mi homo. Ex his intelligimus, quo tandem pacto ſe Deus, tanquam in corpore quodam, in mundo manifeſtum reddiderit, atque prodiderit, quáque ratione pedetentim natura noſtra myſterium Trinitatis agnouerit. *Trinitatis myſterium cognitum.* Eſt enim conceptus vi ſeminis cuiuſdam mali tanquam in vtero quodam præuaricationis homo, in tenebroſis & in vmbra mortis ſedens, deinde cum in cognitionis Dei lucem tanquam infans ab initio progreſſus eſſet, per legis directionem animatus effectus eſt, cum patrem ac Deum agnoſceret, in ſe quidem habentem, ſicut & anima, ſubſtantia coniunctum Verbum & Spiritum. Hominem verò, cùm propter nimiam iudicij imbecillitatem non caperet manifeſtationem verbi & mentis, ne ſpecie diuini cultus prolaberetur in multorum Deorum cultum, tempore procedente erudiebat tanquam infantulum creſcentem hæc noſtra mundi natura, velut ab anima quadam edocta à Deo & patre, vt obſcurè cognoſceret, & velut ex quibuſdam minus claris balbutientis linguæ vocibus ex propheticis documentis exitum & ortum atque apparitionem ſubſtantialis & occulti patris Verbi. Poſt quas balbutientis voces, Moſaica, inquam, & prophetica verbi ænigmata, cum prodiiſſet clarè & articulatè, tanquam ex labiis quibuſdam ex vtero virgineo perfectum Verbum Dei, cum perfectam triplicem plenitudinem ſuam cum iſtis, & per

iſtud notam deinceps effecit humana mundi natura, dum tanquam mentem quandam Spiritum ſanctum excepit, non quaſi à rebus externis tranſitu facto in ea diuertentem, ſed ex interioribus ſuis partibus, hoc eſt animæ, & verbi, ſiue Patris & Filij manifeſtatum ipſi, non rei creatæ more, neque aduentitio modo, atque vt rem diuerſi generis, ſed eſſentialiter, ex innata ipſius & connaturali hypoſtatica exiſtentia, coniunctum ſubſtantiæ ſuæ verbum anima producens, & ſpiritum profundens eiuſdem naturæ cum ſua mente: [non quod antequam hæc exiſtant, in corpore verſetur, ſed quod eodem tempore cum illis exiſtat, & ſubſtantiæ ſit cum illis eiuſdem :] ac veluti quoddam corpus ea, quæ incorporea eſt, partes ſuas incorporeas & ipſas eiuſdem ſecum naturæ habens, à quibus tanquam figuris quibuſdam exprimitur & efformatur ac conſtituitur illa, quæ omnem formam & ſpeciem excedit, quæ tanquam halitum quendam corporeum habet ſpiritum mentis, & tanquam vitam Verbum cum ipſa viuens, quibus priuata neque eſſe, neque agnoſci quæ ad imaginem & ſimilitudinem Dei facta eſt anima rationalis atq; intellectu prædita poteſt: vt nimirum per hęc, quæ in ipſa ſunt, diſcamus & erudiamur, quo pacto neque Pater neque Filius ante ſanctiſſimum Spiritum extiterint: ſed quemadmodum in anima, ſimul atque anima rationalis, ſimul quoque cum ipſa, quæ in ipſa eſt, ratio ſeu verbum, & pariter cum ipſa viuificus ſpiritus, quique conſtituendi & complendi vim habet: ita & ſimul ac pater, ſimul etiam Deus Verbum cum Patre: ſimul ac Filius cum Patre, ſimul quoque ſpiritus cum Filio & Patre. Sin autem diuidis & ſeparas rationem ab anima, irrationalis deinceps remanet anima tua; vt ſcilicet ex hoc quod ad imaginem Dei eſt, intelligas te, ſi Deum Verbum negaris, dixeriſque cum Deo & Patre non eſſe, rationis expertem ac belluinum prædicaturum Deum. Si verò ſpiritum à Deo ſeiunxeris, tum fieri vt mortuum quendam, non viuentem aſſeras Deum: ſi philoſophari de eo, quod eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei, volueris, ita philoſophare non ex rebus exterioribus, ſed ex iis, quæ intra te ſunt, Deum abditum tibi cognitum redde ex ea quæ in te ipſo eſt Trinitate,

A τούτου τὸ ἐντελὲς πλήρωμα αὐτῆς τὸ τριαδικὸν ἡ ἀνθρωπίνη τοῦ κόσμου φύσις, ὥσπερ νοῦν τινα δεξαμένη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τῶν ἐκτὸς μεταβατικῶς ἐν αὐτῇ ἐνδημῆσαν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐντὸς ἑαυτῆς, τουτέστι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λόγου, ἤγουν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῇ φανερωθὲν, οὐ κτιστῶς ἀλλ' ἐπεισάκτως, οὐδ' ἀλλογενῶς, ἀλλ' οὐσιωδῶς ἐκ τῆς ἐμφύτου αὐτῆς καὶ συμφυοῦς ὑποστατικῆς ὑπάρξεως ἡ ψυχὴ τὸν ἐνούσιον αὐτῆς λόγον ἀποτίκτουσα, καὶ τὸ ὁμοφυὲς αὐτῇ τοῦ νοῦ πνεῦμα προβάλλουσα*. καὶ ὥσπερ τι σῶμα ἡ ἀσώματος τὰ
B συνασώματα αὐτῇ μέλη συμφυῆ ἔχουσα, δι' ὧν ὥσπερ τύπων χαρακτηρίζεται καὶ μορφοῦται καὶ συνίσταται ἡ ὑπὲρ μορφὴν καὶ σχῆμα ὑπάρχουσα, ὥσπερ πνοὴν σωματικήν τινα ἔχουσα τὸ πνεῦμα τοῦ νοῦ, καὶ ὡς ζωὴν τὸν σύζωον αὐτῇ λόγον φέρουσα· ὧν χωρὶς στέρησιν οὔτε εἶναι οὔτε γνωρίζεσθαι ἡ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ ψυχὴ λογικὴ καὶ νοερὰ δύναται· ὅπως διὰ τούτων τῶν ἐν αὐτῇ μάθωμεν καὶ παιδευθῶμεν, ὡς οὔτε πατὴρ οὔθ' υἱὸς προϋπῆρχον
C τοῦ παναγίου πνεύματος· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἅμα ψυχὴ λογικὴ, ἅμα σὺν αὐτῇ ὁ λόγος ἐν αὐτῇ, καὶ ἅμα, καὶ συνάμα ἐν αὐτῇ τὸ πνεῦμα τὸ ζωτικὸν καὶ συστατικὸν καὶ συμπληρωτικόν· οὕτως ἅμα πατὴρ ἅμα Θεὸς λόγος σὺν πατρὶ, ἅμα υἱὸς σὺν πατρὶ, συνάμα τὸ πνεῦμα σὺν υἱῷ καὶ πατρί. εἰ δὲ χωρίζεις καὶ ἀποστερεῖς τὸν λόγον ἐκ τῆς ψυχῆς, ἄλογος σου λοιπὸν ἡ ψυχή· ἵνα διὰ τούτου τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ μάθῃς, ὅτι ἐὰν ἀρνήσῃ τὸν Θεὸν λόγον, λέγων μὴ εἶναι σὺν τῷ
D Θεῷ καὶ πατρὶ, ἄλογον λοιπὸν καὶ κτηνώδη κηρύττεις τὸν Θεόν· καὶ ἐὰν χωρίσῃς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ, νεκρὸν λοιπὸν τινὰ καὶ οὐ ζῶντα λέγεις Θεόν· εἰ φιλοσοφεῖν περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ βούλει, οὕτω φιλοσόφησον, οὐκ ἐκ τῶν ἐκτὸς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐντὸς σου τὸν κρυπτὸν Θεὸν γνώρισον ἐκ τῆς ἐν σοὶ τριάδος,

τὴν τριάδα ἐπίγνωθι δι' ἐνυποστάτων πραγμάτων. ὑπὲρ γὰρ πᾶσαν ἄλλην νομικὴν καὶ γραφικὴν μαρτυρίαν βεβαιοτέρα αὕτη καὶ πιστοτέρα. διὰ γὰρ ταύτην καὶ μόνην τὴν αἰτίαν τοιοῦτον ζῷον ὁ Θεὸς κατεσκεύασεν, ἐπεὶ ἔμελλεν ἐν κόσμῳ κηρυχθῆναι τὸ τῆς ἁγίας τριάδος μυστήριον, ὡς δυσερμήνευτόν τε καὶ ἀκατάληπτον· ἵνα ἔχῃς ἐν ἑαυτῷ ὁ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, τὴν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν καὶ τοὺς τύπους καὶ τὰ παραδείγματα τῆς ἁγίας τριάδος· ἵνα εἰς τὴν εἰκόνα τῆς ψυχικῆς κατασκευῆς βλέπων μηκέτι διστάσῃς ἐν τῷ τριαδικῷ μυστηρίῳ· μηκέτι εἴπῃς καὶ περιεργάζῃ λέγων· εἰ τριάς ἐστιν ὁ Θεός, πῶς ἐστι μονάς; εἰ δὲ εἷς ἐστιν, ὡς λέγεται, πῶς τριάς; καὶ εἰ υἱός ἐστιν ὁ λόγος, πῶς γέννημα δυνατὸν εἶναι συνάναρχον τῷ γεννήτορι; καὶ εἰ ἐκ πατρός ἐστι τὸ πνεῦμα, πῶς οὐκ ἔστι γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτόν; ἢ ποῖον προήγαγεν ὁ πατὴρ, πρότερον, τὸν υἱὸν ἢ τὸ πνεῦμα; εἰ δὲ τὰ ἀμφότερα ἅμα, ἄρα οὖν ἀδελφότης καὶ διδυμοτοκία ἐστὶν ἐν τῇ τριάδι; πῶς δὲ καὶ διαγνωσόμεθα ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων καὶ ἀκινήτων καὶ ἀμεταστάτων τὸ διάφορον γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως; πῶς δὲ καὶ δυνατὸν ὁμόδοξον εἶναι τὸ γέννημα τῷ γεννήτορι; θέλων δὲ ἄρα τέτοκεν ὁ πατὴρ ἢ μὴ θέλων; τίς δὲ ὁ μάρτυς, ὅτι μιᾶς οὐσίας ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα; καὶ εἰ τελεία ὑπόστασίς ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, καὶ εἰ τελεία ὑπόστασις ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰ τελεία πάλιν ὑπόστασις τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τίς μὴ λέγῃ ὅτι καὶ ὁ νοῦς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλη ὑπόστασις θεία Θεοῦ, καὶ ὁ βραχίων ἄλλος Θεός, καὶ ὑπόστασις Θεοῦ ἑτέρα ὁ δάκτυλος; ὁμοίως καὶ ἡ δεξιὰ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ λεγόμενα μέλη Θεοῦ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ; ἵνα μὴ τοίνυν ταῦτα λέγῃς καὶ διαλογίζῃ, εἰς ἅπερ οἱ αἱρετικοὶ προσκόψαντες καὶ λογισάμενοι ἔπεσον, ἐποίησέ σε ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τῆς ἑαυτοῦ τριαδικῆς ὑπάρξεως, τριάδα τινὰ τυπικὴν ὁμοούσιον μονάδα γνωριζομένην, ἐν ᾗ καλῶς ἀποβλέπων, καλῶς ὡς ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ καὶ τύπῳ εὑρήσεις πάντα τὰ περὶ Θεοῦ εὐσεβῶς κηρυττόμενα· λέγω δὲ τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων, τὸ μοναδικὸν τῆς φύσεως, τὸ σύγχρονον, τὸ ἀδιαίρετον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀσχη-

A Trinitatem agnoſce, ex rebus in te exiſtentibus: hoc quippe quouis alio ex lege aut ſcriptura petito firmius eſt ac fide dignius teſtimonium. Etenim hanc vnam ob cauſſam tale animal condidit Deus: quandoquidem in mundo prædicandum erat myſterium Trinitatis adeò explicatu difficile, quodque comprehendi nõ poteſt, vt in teipſo habeas, qui ad imaginem ſimilitudinémq; Dei creatus es, imaginem & ſimilitudinem & figuras & exempla ſanctæ Trinitatis: vt cum oculos ad animæ conditionem conuerteris, non iam amplius in myſte- B rio Trinitatis ambigas diſputéſve: neq; dicas amplius, & curioſè ſcruteris in hęc verba: Si Trinitas eſt Deus, quomodo eſt vnitas? ſi verò vnus eſt, vt dicitur, quomodo eſt Trinitas? & ſi Filius eſt Verbum, quomodo fieri poteſt, vt non minus quàm genitor proles principio careat? ſi ex Patre eſt Spiritus, quomodo non eſt genitus, ſed procedens? aut vtrum prius produxit Pater, Filium an Spiritum? Si verò vtrumque ſimul, an fraternitas deitatis & geminorum partus eſt in Trinitate? quo verò pacto in C incorporeis, & immobilibus, & immutabilibus generationis & proceſſionis diuerſitatem dignoſcemus? quo item pacto fieri poteſt, vt eadem dignitate ac gloria ſit proles qua genitor? an verò volens genuit pater an nolens? Quis porro teſtis eſt vnius eſſe ſubſtantiæ Patrem & Filium & Spiritum ſanctum? & ſi perfecta eſt ſubſiſtẽtia Deus & Pater, & ſi perfecta ſubſiſtentia eſt Verbum Dei, & ſi perfecta rurſus eſt ſubſiſtentia ſpiritus Dei, quis non dixerit mentem Dei non eſſe aliam ſubſiſtentiam Dei diuinam, & brachium alium Deum, & ſubſiſtentiam Dei alteram digitum? pari D ratione quoque dexteram, & reliqua omnia quæ in ſacris literis Dei membra memorantur? Vt igitur iſta non dicas ac ſermocineris, in quæ hæretici offendentes & ratiocinantes lapſi ſunt, ad imaginem & ſimilitudinem trinæ ſuę exiſtentię te creauit Deus, figuratam quandam Trinitatem conſubſtãtialem vnitatem manifeſtatã, in quam intuens, tanquam in ſpeculo ac figura quadam optimè quæcumque de Deo prædicantur, inuenies, ſubſiſtentiarũ nimirum ſiue perſonarum Trinitatem, & vnitatem naturæ, & quòd æquales ſint tempore, quòd inuiſibiles, quòd incomprehenſibiles,

quòd effingi non poſſint, neque ſpectari, itémque vt alia ingenita ſit, alia genita, alia procedens, itémque vim creandi habeant, prouidentia rerum & iudicandi facultatem, contrectari non poſſint, corpore careant, corruptionis expertes ſint & interitus, immortales & æternæ, neque explicari poſſint, & præſtantiſſimæ ſint pulchritudine, atque, vt paucis complectar, omnium, quæ in diuinitate res piè dicuntur, figuras & imagines atque adumbrata lineamenta in anima ita depicta comperies: atque idcirco dictum eſt à Deo, faciamus hominem ad imaginem & ad ſimilitu-
Pſal. 81. 5. dinem noſtram. Verùm hæc hæretici atque huius temporis infideles neſcierunt neque intellexerunt. Nam ſi illud ad imaginem & ſimilitudinem ritè conſideraſſent, in myſterio Trinitatis non hæſitaſſent, neque Phyſicis demonſtrationibus, id quod naturam ſuperat ſubieciſſent: non obtenebrati eſſent dicentes, Fieri non poteſt vt Deus in tribus perſonis ſit Trinitas. Si quod in ſe
Arij & Macedonij errores. erat ad imaginem cognouiſſet Arius, diuerſæ à Patre ſubſtantiæ Verbum eſſe non docuiſſet. Si illud ad imaginem piè conſideraſſet Macedonius, nunquam Spiritum ſanctum creaturam eſſe dixiſſet: ſed excœcati non aliter ſunt affecti, atque illi qui in ſinu margaritum habent, ipſum autem non nouerunt, & in profundo mari vagando perquirunt. Animaduerte igitur, vt non modò in rebus ſecundum figuram anima noſtra Dei imaginem in ſe expreſſam habeat, ſecundum figuram inquam, non ad æqualitatem naturæ. Quo verò id pacto? continuò id, quod dixi declarabo. Incircumſcriptum eſſe Deum patrem, paritérque Filium & Spiritum ſanctum credimus: quapropter vt infiniti relatas inter ſe ac mutuo nexas & proprias habent appellationes. Vbi enim quis Patrem nominauerit, certum vtique eſt eum Filij cuiuſpiam ſignificationem intuliſſe: Quomodo enim Pater appellabitur niſi Filius etiam intelligatur? Pari ratione vbi dixerit ſpiritum, Deum indicauit: Spiritus enim eſt Deus, vt inquit ſcriptura. Progredere deinde ab hac ſancta Trinitate ad eius imaginem, Trinitatem inquam, quæ in nobis eſt intus exiſtens, atque ita tres quoque ipſius appellationes inter ſe relatas & vnitas deprehendes,

A μάτιςον, τὸ ἀθεώρητον, τὸ ἀγέννητον, τὸ γεννητόν, τὸ ἐκπορευτὸν, τὸ δημιουργικὸν, τὸ προνοητικὸν, τὸ κριτικὸν, τὸ ἀψηλάφητον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἄφθαρτον, τὸ ἀνώλεθρον, τὸ ἀθάνατον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀνερμήνευτον, τὸ ὡραιότατον, καὶ συντόμως εἰπεῖν, πάντων τῶν ἐν τῇ θεότητι λεγομένων εὐσεβῶς, τοὺς τύπους καὶ τὰς εἰκόνας, καὶ τὰ ἀποσκιάσματα εὑρήσεις ἐν τῇ ψυχῇ σου σκιαγραφούμενα. καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ἀλλὰ ταῦτα οἱ αἱρετικοὶ καὶ οἱ νῦν ἄπιστοι οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ διενοήθησαν. εἰ γὰρ καλῶς τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁ-
B μοίωσιν ἀνθρώπου ἐσκόπησαν, οὐκ ἂν περὶ τὸ μυστήριον τὸ τριαδικὸν ἐδίστασαν, οὐκ ἂν φυσικαῖς ἀποδείξεσι τὸ ὑπὲρ φύσιν ὑπέβαλον· οὐκ ἂν ἐσκοτίσθησαν λέγοντες, ἀδύνατον εἶναι θεὸν τρισυπόστατον τριάδα. εἰ τὸ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ἔμαθεν Ἄρειος, οὐκ ἂν ἑτεροούσιον τοῦ πατρὸς τὸν λόγον ἐδίδαξεν. εἰ τὰ κατ' εἰκόνα εὐσεβῶς ἐσκόπησε Μακεδόνιος, οὐκ ἂν κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔφασκε· ἀλλὰ τυφλωθέντες ταὐτὰ πεπόνθασι τοῖς ἔνδον ἐν τῷ κόλπῳ ἑαυτῶν τὸν μαργαρίτην ἔχουσι, τοῦτον δὲ ἀ-
C γνοοῦσι, καὶ ἐν τῇ ἀβύσσῳ αὐτὸν πλανώμενοι ἐπιζητοῦσι. ὅρα γοῦν ὅτι οὐ μόνον ἐν πράγμασι τυπικῶς τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ ἡ ἡμετέρα ψυχὴ κέκτηται, τυπικῶς λέγω, οὐκ ἰσοφυῶς. πῶς δὲ τοῦτο; εὐθέως τὸ λεγόμενον ποιήσω σαφές. ἀπερίγραπτον εἶναι τὸν θεὸν πατέρα, ὁμοίως καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα πιστεύομεν· διὸ ὡς ἀπεριόριστοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀλληλενδέτους καὶ τὰς οἰκείας προσηγορίας ἔχουσιν. ἐπὰν γὰρ ὀνομάσῃ πατέρα, πρόδηλον ὅτι υἱοῦ αὐτοῦ τινὸς ἐμφαίνουσιν ἔμφασιν. πῶς γὰρ ἂν καὶ κληθήσεται πατὴρ μὴ γνωριζομένου υἱοῦ; ὡσαύτως
D καὶ ἐπὰν εἴπῃ πνεῦμα, θεὸν ἐδήλωσε· πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς, ὥς φησιν ἡ γραφή. εἶτα ἐλθὲ ἀπὸ ταύτης τῆς ἁγίας τριάδος ἐπὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς, τὴν ἐν ἡμῖν λέγω ἔνδον ὑπάρχουσαν τριάδα, καὶ ὄψει καὶ τὰς τρεῖς προσηγορίας αὐτῆς πρὸς ἀλλήλους καὶ ἡνωμένας ὑπαρχούσας.

ἐπὰν

ἐπειδὰν γὰρ εἴπῃς ψυχὴν λογικὴν καὶ νοερὰν, δῆλον ὅτι καὶ λόγον καὶ νοῦν ἐσήμανας· καὶ ἐπειδὰν ὀνομάσῃς λόγον, πάντως ὅτι καὶ τὴν λογικὴν ψυχὴν τὴν τούτου γεννητικὴν ἐδήλωσας· ὡσαύτως καὶ ἐπειδὰν εἴπῃς νοῦν ἐκ παντὸς τρόπου ὅτι καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν λόγον ἐδήλωσας. τίνος γὰρ καὶ ἔσται, νοῦς εἰ μὴ ψυχῆς καὶ λόγου; διὰ δὲ τοῦτο ὥσπερ παράλληλον, καὶ ἀλληλένδετον ἔχουσι τὴν προσηγορίαν, οὕτω κοινὴν καὶ ἀδιαίρετον ἔχουσι καὶ τὴν οὐσιώδη ἐνέργειαν. μία γὰρ καὶ ὁμοία ἡ ἐνέργεια πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, μία ἰσχὺς, καὶ μία δύναμις, μία θέλησις, μία γνώμη. ὅσα γὰρ ἂν περάττοι ὁ πατὴρ, ἀχώριστός ἐστι καὶ συμπεράκτωρ καὶ ὁ υἱός· καὶ ὅσα δὲ ἐπιτελῇ ὁ υἱὸς, ἢ τὸ πανάγιον πνεῦμα, συνεργεῖ πάντως ἀδιαιρέτως ὁ πατήρ· οὐδὲ γὰρ ὁ υἱὸς δίχα πατρὸς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ καθ᾽ ἑαυτὸν ποιεῖ τι, οὐδὲ ὁ πατὴρ πάντως χωρὶς τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, οὔτε πάλιν τὸ πνεῦμα ἄνευ τοῦ υἱοῦ καὶ πατρὸς ἐργάζεταί τι. δεῦρο λοιπὸν πάλιν ἀπὸ τῶν πρωτοτύπων ἐπὶ τὸν τύπον τὸν κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν τὸν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ ὄψει μίαν καὶ ὁμοίαν τὴν ἐνέργειαν ἐν ἡμῖν. οὔτε γὰρ ἡ ψυχὴ δίχα λόγου ἐπιτελεῖ τι, οὔτε ὁ λόγος δίχα ψυχῆς, οὔτε μὴν ὁ νοῦς πάλιν καθ᾽ ἑαυτὸν χωρὶς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λόγου κατεργάζεταί τι. διὰ τὴν ὁμοφυῆ καὶ συμφυῆ καὶ ἀλληλένδετον αὐτῶν κοινὴν δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν, τὴν κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ. εἰ δὲ λέγεις μοι, ὅτι οὐδὲν καθ᾽ ἑαυτὴν ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ χωρὶς τοῦ σώματος, οἶδα τοῦτο καὶ ἡμεῖς προειρήκαμεν, ὅτι καὶ ἐν τούτῳ κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν οὖσα διὰ τῆς ὕλης ὁρωμένης τὰς ἀοράτους αὐτῆς δείκνυσι δυνάμεις· πλὴν ὅτι καὶ χωριζομένη τοῦ σώματος ἡ κατὰ φύσιν καθαρὰ ψυχὴ καὶ οὐσία τότε μάλιστα διορατικωτέρα καὶ ἁπλῆ, καὶ ἀπαρενόχλητος, καὶ φωτεινοτέρα εὑρισκομένη, κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν Θεοῦ ἀληθέστερον δύναται προσαγορεύεσθαι καὶ εἶναι. εἰ δὲ, ὡς εἰκὸς, διαπαίζει τὰ εἰρημένα ὁ ἐναντίας, ὡς μὴ δείξαντας ἡμᾶς τρεῖς κυρίως ἀπηρτισμένας ἐπὶ τῆς ψυχῆς ὑποστάσεις κατ᾽ ἰσότητα τῆς παναγίας τριάδος, μανθανέτω ὁ ἄφρων, ὅτι κατ᾽ εἰκόνα ἐστὶν ἡ ψυχὴ τυπικήν τινα, καὶ οὐ κατ᾽ ἰσότητα τῆς ἁγίας τριάδος· πλὴν καὶ

A Cum enim dixeris animam rationalem ac mente præditam, videlicet & rationem & mentem ſignificaſti, cumque rationem nominaris, omnino etiam animam rationalem, quæ huius eſt genitrix, indicaſti: ſimiliter & vbi mentem dixeris, planè etiam animam & rationem ſignificaſti. Cuius enim alioquin erit mens, niſi animæ & rationis? atque idcirco ſicut relatam & à ſe mutuo pendentem habent appellationem, ita communem & indiuiduam habent eſſentialem efficacitatem. Vna enim & ſimilis Patris & Filij & Spiritus ſancti efficacitas, vna virtus, vnā poteſtas, vna voluntas, vna ſententia. B Quæcumque ſiquidem fecerit Pater, indiuulſus cooperator eſt & Filius: & quæcumque perfecerit Filius aut Spiritus ſanctus, omnino cooperatur indiuiſè Pater; neque enim Filius ſine Patre à ſe ipſo per ſe ſolus quid facit, neque vllo modo Pater ſine Filio & Spiritu ſancto, nec rurſus Spiritus ſine Filio & Patre quippiam operatur. Age nunc deinceps ab exemplaribus ad effigiem, quæ eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei in anima noſtra, te conuerte, tumque vnam ac ſimilem in nobis operationem videbis. Nam nec anima ſine C ratione quid præſtat, neque ſine anima ratio, neque adeò mens rurſus ſine anima ratione ſola quid exequitur: quod eiuſdem naturæ ſimúlque natam ac deuinctam habeant inter ſe communem virtutem & efficacitatem, quæ eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei. Quod ſi mihi obijcias, nihil per ſe animam abſque corpore operari, iam id nos quoque antè diximus: in hoc nimirum illam etiam factam ad imaginem & ſimilitudinem per materiam ſubiectam oculis facultates ſuas demonſtrare, quæ ſub aſpectum non cadunt: D tametſi cùm à corpore ſeparata eſt natura ſua pura anima & ſubſtantia, tum maximè ad perſpiciendum idonea & ſimplex & ſedata lucidiórque inuenta, veriùs ad imaginem & ſimilitudinem Dei facta appellari poteſt & eſſe. Quod ſi ea, quę dicta ſunt, vt conijcere licet, irrideat aduerſarius, quod tres ſubſiſtētias vel perſonas propriè abſolutas & perfectas in anima ad æqualitatē ſanctiſſimæ Trinitatis non demōſtrauerimus, diſcat ſtolidus ille noſtram animam ad imaginem quandam typicam eſſe factam non ad æqualitatem ſanctæ Trinitatis, quin etiam

A & in diuinitate, niſi fortè nimis inſolens ſit dicere, diſtinctionem quandam localem & aſſignatam diſtantiam à ſe inuicem habere Patrem à Filio, & Spiritum ſanctum ex ipſo: ne prætereas hoc etiam ad ſimilitudinem tuam cum Dei imagine explicandam, quòd inquam ex hac corporali verbi ex labiis generatione, virtus & ſapientia & prudentia, & potentia & profũditas animæ tuæ ac mentis omnibus innoteſcit ac diuulgatur, cum hoc quoque tibi exemplo declaretur etiam ad imaginẽ & ſimilitudinem Dei creatã eſſe. B Etenim per Dei Verbi generationem ſecũdum carnem, virtus & potentia & ſcientia, & ſapientia, cæteráque omnia Patris & Spiritus ſancti bona in mundo manifeſta ſunt reddita. Vide enim quanta qualiáque ſint verbi, in figuram Dei Verbi, in mundo præclara facinora, quaque ratione per verbum omnia condantur & conſtituantur: verbo producti ſunt angeli: verbo concelebrant conditorẽ: verbo quę ſub aſpectũ cadunt eſſe cœperunt, verbo illuminatur creatura: verbo quęcumque ſunt innotuerunt: ſolo verbo in lucem edita ſunt: C verbo producta ſunt elementa: verbo creatorem collaudamus: verbo Dei cognitio promulgata eſt: per verbum Deũ agnouimus: per Verbum conſtituta ſunt omnia: & quemadmodum mutus infans, brutus eſt ac ſine mente apud homines, quouſque verbum labris genuerit: ita per Dei Verbi generationem in carne omnis brutalitas naturæ noſtræ deleta eſt, cum Deus Verbum Patrem ſuum creaturæ palàm & Spiritum ſanctũ reuelaſſet. Quocirca, vtpotè ex Deo decerpta, noſtra anima ne poſt exceſſum quidem è corpore in miniſterium mittitur, D ſicut angeli ipſi mittuntur: quandoquidem ſpiritus adminiſtratorij ſunt illi, animæ verò, ſanctorũ præcipuè, ad imaginem Dei dominatorij ſunt ſpiritus. Etſi enim minutus etiam fuerit homo poſt præuaricationẽ paulò minus ab angelis, tamen per vnigeniti Dei Verbi ſecundum hypoſtaſim vnionem in ipſo maius quippiam eſt factus. Ille ſiquidẽ, qui ad imaginẽ Dei quondam erat factus, quiddam iam coniunctum cum Deo factus eſt, & qui prius imaginis Dei participes redditus fuit, imaginis ſuæ communicator eſt factus. Ipſi gloria in ſæcula, Amen.

Hebr. 1. 14

A ἐπὶ τῆς θεότητος, εἰ μὴ φοβερόν ἐστι τὸ εἰπεῖν, τοπικὴν διαίρεσιν καὶ ἐπιγεγραμμένην διάστασιν ἐξ ἀλλήλων ἔχειν τὸν πατέρα ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ· μὴ παραδράμῃς εἰς τὴν κατ' εἰκόνα σου πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν μηδὲ τοῦτο, λέγω δὲ ὅτι διὰ τῆς τοῦ λόγου σωματικῆς ἐκ χειλέων γεννήσεως ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ φρόνησις, καὶ ἡ δύναμις, καὶ τὸ βάθος, καὶ ἡ γνῶσις τῆς ψυχῆς σου, καὶ τοῦ νοὸς τοῖς πᾶσι γνωρίζεται καὶ δημοσιεύεται· δηλοῦντός σοι καὶ τούτου τοῦ ὑποδείγματος κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ὑπάρχειν Θεοῦ. B διὰ γὰρ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Θεοῦ λόγου ἐφανερώθη ἐν κόσμῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ γνῶσις, καὶ ἡ σοφία, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὅρα γὰρ πόσα καὶ οἷα τοῦ λόγου, εἰς τύπον τοῦ Θεοῦ λόγου, ἐν κόσμῳ τὰ κατορθώματα, καὶ πῶς διὰ λόγου τὰ πάντα δημιουργοῦνται καὶ συνίστανται· λόγῳ ὑπέστησαν ἄγγελοι· λόγῳ τὸν δημιουργὸν γεραίρουσι· λόγῳ τὰ ὁρώμενα γεγόνασι· λόγῳ ἡ κτίσις φωτίζεται· λόγῳ τὰ ὄντα ἐγνωρίσθησαν· λόγῳ μόνῳ ἐξεφάνθησαν· C λόγῳ ἐδείχθησαν τὰ πέρατα· λόγῳ τὸν κτίστην γεραίρομεν· λόγῳ θεογνωσία κεκήρυκται· διὰ λόγου τὸν Θεὸν ἐπεγνώκαμεν· διὰ λόγου τὰ πάντα συνίστανται· καὶ ὥσπερ τὸ ἄλαλον νήπιον ἀνόητόν ἐστιν ἀνθρώποις ἄχρι τῆς διὰ χειλέων τοῦ λόγου γεννήσεως· οὕτω διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου κατὰ σάρκα γεννήσεως πᾶσα ἡ ἀλογία παρῆλθε τῆς ἡμετέρας φύσεως, τοῦ Θεοῦ λόγου δηλώσαντος τρανῶς τῇ κτίσει τὸν πατέρα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὅθεν ὡς θεότμητος, ἡμῶν ἡ ψυχὴ οὐδὲ ἀποστέλλεται εἰς διακονίαν μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ σώματος, καθὼς οἱ ἄγγελοι ἀποστέλλονται· D ἐπεὶ ἐκεῖνα μέν εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα· αἱ δὲ τῶν ἁγίων μάλιστα ψυχαὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δεσποτικὰ πνεύματα. Εἰ γὰρ καὶ ἠλάττωται ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν παράβασιν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, ἀλλὰ γοῦν τῇ τοῦ Θεοῦ λόγου καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει ἐν αὐτῷ μεῖζόν τι γεγένηται· ὁ γάρ ποτε κατ' εἰκόνα Θεοῦ, νῦν γέγονε τὸ ἅμα Θεῷ· καὶ ὁ πρὶν μεταληπτικὸς τῆς εἰκόνος Θεοῦ, γέγονε μεταδοτικὸς τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνος· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΓΓΑΣΤΡΙΜΥΘΟΝ, πρὸς Θεοδόσιον ἐπίσκοπον ἐπιστολή.

Ὁ ΕΙΠΩΝ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, Ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε, δῆλος πάντως καὶ τὴν περὶ τὸ εὑρεῖν δύναμιν τοῖς φιλομαθέσι κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου διερευνωμένοις, καὶ ἀναζητοῦσι τὰ κεκρυμμένα μυστήρια. ἀψευδὴς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, ὑπὲρ τὴν αἴτησιν ἐπιδαψιλευόμενος τῇ μεγαλοδωρεᾷ τῶν χαρισμάτων. οὐκοῦν πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει τέκνον Τιμόθεε· πρέπει γάρ, οἶμαι, τῇ τοῦ μεγάλου φωνῇ πρὸς τὴν σὴν ἀγαθότητα χρήσασθαι, καὶ δώῃ σοι κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι, ὥστε σε πλουτισθῆναι ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει. νῦν δὲ περὶ ὧν ἐπέταξας, ὅσαπερ ἂν ὁ κύριος ὑποβάλῃ, δι' ὀλίγων ὑπηρετήσασθαί σου τῇ προθυμίᾳ καλῶς ἔχειν ἐδοκίμασα· ὡς ἂν διὰ τούτων μάθοις ὅτι χρὴ δι' ἀγάπης ἀλλήλοις δουλεύειν ἡμᾶς, ἐν τῷ ποιεῖν τὰ ἀλλήλων θελήματα. πρῶτον τοίνυν ἐπεὶ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν κεφαλαίων προτέτακται τὸ περὶ τοῦ Σαμουὴλ ἐπιζητούμενον νόημα, διὰ βραχέων ὡς ἔστι δυνατὸν Θεοῦ διδόντος ἐκθήσομαι. ἤρεσέ τισι τῶν πρὸ ἡμῶν ἀληθῆ νομίσαι τῆς γαστριμύθου ἐκείνης τὴν ἐπὶ τοῦ Σαμουὴλ ψυχαγωγίαν, καί τινα λόγον τοιοῦτον εἰς συνηγορίαν τῆς ὑπολήψεως αὐτῶν ταύτης προφέρονται, ὅτι λυπουμένου τοῦ Σαμουὴλ ἐπὶ τῇ ἀποβολῇ τοῦ Σαούλ, καὶ πολλάκις τῷ κυρίῳ προσφέροντος ὅτι θέλει τὴν ἐκ τῶν ἐγγαστριμύθων γινομένην γοητείαν ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν ἀνθρώπων, ἐξεκάθηρεν ἐκ τοῦ λαοῦ Σαούλ· καὶ διὰ τοῦτο δυσχεραίνοντος τοῦ προφήτου

EIVSDEM DE VENTRILOQVA SEV PYTHONISSA, ad Theodoſium Epiſcopum, Epiſtola.

Eodem interprete.

B QVI diſcipulis ſuis dixit, Quærite & inuenietis, is proculdubio facultatem etiam inueniendi ſtudioſè perquirentibus,& ex præcepto Domini recondita ſecreta indagantibus largietur. Non enim mendax eſt, qui promiſit, cuius munificentia donorúmque largitio magnifica petitioni corollarium & auctarium addit. Itaque attende lectioni, fili Timothee; conuenit enim, vt opinor, vt magni (*Matth. 7. 7.* — *1. Tim. 1. 3*)

C illius Pauli verbis bonitatem tuam alloquar, & det tibi Dominus intellectum in omnibus, ita vt diues fias in omni verbo & in omni ſcientia. Nunc autem de iis quæ iuſſiſti, quæcumque ſuggeſſerit Dominus operæpretium me facturum putaui, ſi paucis tuo deſiderio obſequerer: vt ex his intelligas, quî nos oporteat inuicem per charitatem ſeruire, dum aliorum mutuò faciamus voluntatem. Primum igitur quoniam & illa inter cætera capita prima propoſita eſt, quæ exquiritur de Samuele ſententia; quantum in me ſitum erit, Deo

D dante, paucis verbis quid videatur exponam. Quibuſdam ante nos placuit veram arbitrari præſtigiatricis illius in Samuele animarum euocationem, atque ad opinionis ſuæ patrocinium eiuſmodi rationem quandam afferunt: quòd cum propter Saulis reiectionem triſtitia affectus eſſet Samuel, ſempérque Deo proponeret Saulem præſtigias ventriloquorum, quibus homines in fraudem illiciebant, de populo eraſiſſe, ideóque ægreferret Propheta,

quod à ſe reiecto placari nollet, permiſiſſe Deum, inquiunt, vt per eiuſmodi magicas artes Prophetæ anima euocaretur, vt videret Samuel falſa ſe Deo in ipſius defenſionem allegaſſe: cum cum diceret infenſum ventriloquis atque hoſtem fuiſſe, qui tum temporis, dum oraculum conſulit, in cauſa fuerat, vt eius anima euocaretur. Ego verò dum mihi in mentem venit Euangelicum illud chaos, quod in medio malorum bonorúmque firmatum eſt, inquit Patriarcha, vel potius Patriarchæ Dominus: ita vt neque poſſint damnati ad ſanctorum quietem aſcendere, neque ſancti ad improborum cœtum penetrare: veras eſſe ſententias eiuſmodi non admitto: vtpotè qui ſolum verum credere Euangelium ſum edoctus. Quando igitur magnus inter ſanctos erat Samuel, res autem mala eſt magia & incantatio, cum tantis Samuel in deliciis verſaretur, neque volentem eum neque inuitum profundum illum hiatum verſus impios & chaos imperuium arbitror traieciſſe. Nam inuitus quidem id non ſuſtinuiſſet, quod hiatum dæmon pertranſire non poſſet, atque ex medio beatorum cœtu virum ſanctum aliò transferre: volens autem id non feciſſet, quod neque cum improbis commiſceri vellet neque poſſet. Qui enim in bonis verſatur, ab iis in quibus verſatur, ad contraria ſponte non tranſit. Quod ſi quis etiam illum voluiſſe concedat, non tamen ipſius hiatus natura tranſeundi poteſtatem feciſſet. Quid ergo eſt, quod de his nobis in mentem venit? Cum naturæ humanæ ſit inimicus, communis omnium hoſtis, id vnum cogitat ſtudétque, vt non quoduis homini, ſed lethale vulnus infligat. Quódnam porro aliud tale vulnus hominibus lethale poſſit infligi, quàm ſi à vitæ auctore Deo reijciatur, vt in mortis exitium præceps vltro feratur? Quoniam igitur homines voluptarij corporiſque plus æquo amantes in hac vita ſtudio res futuras ſciendi tenentur: qua cognitione vel mala ſe euitaturos ſperant, vel id quod deſiderant aſſequuturos: idcirco ne à Deo pendeant homines, prænotionis rerum futurarum varia genera fallax dæmonum natura commenta eſt, auguria, diuinationes per ſymbola,

Diaboli inuentum diuinatio fallax.

A ἐπεὶ δὲ μὴ ἠθέλησαι τὸν κύριον διαλλαγῆναι τῷ ἀποβλήτῳ, συγχωρῆσαι φασὶ τὸν Θεὸν ἀναχθῆναι τοῦ προφήτου ψυχὴν διὰ τῆς τοιαύτης μαγγανείας· ἵνα εἰδῇ ὁ Σαμουὴλ ὅτι ψευδῆ ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ Θεῷ προετείνετο λέγων αὐτὸν πολέμιον εἶναι τοῖς ἐγγαστριμύθοις τὸν τηνικαῦτα διὰ τῆς αὐτῶν γοητείας τὴν ἄνοδον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μαντευσάμενον. ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ εὐαγγελικὸν χάσμα βλέπων, ὃ διὰ μέσου τῶν κακῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἐστήρικται, φησὶν ὁ πατριάρχης· μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ πατριάρχου κύριος· ὡς ἀμήχανον εἶναι τοῖς τε κατακρίτοις ἐπὶ τὴν τῶν δικαίων ἄνεσιν ἀναβῆναι· καὶ τοῖς ἁ- B γίοις πρὸς τὸν τῶν πονηρῶν χορὸν διαπεράσαι· οὐ δέχομαι ἀληθεῖς εἶναι τὰς τοιαύτας ὑπολήψεις· διδαχθεὶς μόνον ἀληθὲς εἶναι πιστεύειν τὸ εὐαγγέλιον. ἐπεὶ οὖν τοίνυν μέγας ἐν ἁγίοις ὁ Σαμουὴλ, πονηρὸν δὲ κτῆμα ἡ γοητεία, οὐ πείθομαι ὅτι ἐν τοσούτῳ τῆς ἰδίας ἀναπαύσεως ὁ Σαμουὴλ καταστὰς, τὸ ἀδιόδευτον ἐκεῖνο χάσμα πρὸς τοὺς ἀσεβοῦντας διήρχετο, οὔτε ἑκὼν οὔτε ἄκων· ἄκων μὲν οὖν οὐκ ἂν ἔτι ὑπέμεινε τὸ μὴ δύνασθαι τὸ δαιμόνιον διαβῆναι τὸ χάσμα, καὶ ἐν τῷ χορῷ τῶν C ὁσίων γενόμενον μετακινῆσαι τὸν ἅγιον· ἑκὼν δὲ οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίησε, τῷ μήτε βούλεσθαι ἐπιμιχθῆναι τοῖς κακοῖς, μήτε δύνασθαι· τῷ γὰρ ἐν ἀγαθοῖς ὄντι ἀβούλητον ἀπὸ τῶν ἐν οἷς ἐστιν ἡ πρὸς τὰ ἐναντία μετάστασις. εἰ δέ τις καὶ βούλεσθαι δοίη, ἀλλ᾽ ἡ τοῦ χάσματος φύσις οὐκ ἐπιτρέπει τὴν πάροδον. τί οὖν ἐστιν ὁ περὶ τούτων ἡμεῖς λογιζόμεθα; ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστιν ὁ κοινὸς πάντων πολέμιος, ᾧ πᾶσα ἐστὶν ἐπίνοια καὶ σπουδὴ εἰς αὐτὰ τὰ καίρια βλάπτειν τὸν ἄνθρωπον. τίς δὲ τοιαύτη καιρία κατὰ τῶν ἀνθρώ- D πων ἄλλη πληγὴ, ὡς τὸ ἀποβληθῆναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ζωοποιοῦντος, καὶ πρὸς τὴν ἀπώλειαν τοῦ θανάτου ἑκουσίως αὐτομολῆσαι; ἐπεὶ οὖν τοίνυν σπουδή τις ἐστὶ κατὰ τὸν βίον τοῖς φιλοσωμάτοις γνῶσιν τινὰ τῶν μελλόντων ἔχειν· δι᾽ ἧς ἐλπίζουσιν ἢ τῶν κακῶν ἀποφυγὴν, ἢ πρὸς τὰ καταθύμια χειραγωγίαν· τούτου χάριν ὡς ἂν μὴ πρὸς τὸν Θεὸν οἱ ἄνθρωποι βλέποιεν, πολλοὺς τρόπους τῆς τοῦ μέλλοντος γνώσεως ἡ ἀπατηλὴ τῶν δαιμόνων ἐπενόησατο φύσις, οἰωνοσκοπίας, συμβολομαντείας,

χρηστήρια, ἡπατοσκοπίας, νεκυίας, ἐνθουσιασμούς, κατοκωχάς, ἐμπνεύσεις καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά· καὶ ὅπερ ἂν τι εἶδος προγνώσεως ἔκ τινος ἀπάτης ἀληθὲς εἶναι νομισθείη, ἐκεῖνο δὲ ἀπατηλὸν δαιμόνιον παραφαίνεται εἰς δικαίωσιν τῆς ἠπατημένης ὑπολήψεως τοῦ πεπλανημένου· οὕτως καὶ τὴν τοῦ ἀετοῦ πτῆσιν πρὸς τὴν τοῦ παρατετηρηκότος ἐλπίδα συνδραμεῖν παρασκευάσῃ ὁ δαίμων, καὶ τοῦ ἥπατος τὸν παλμόν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ φυσώδους γινομένην τῶν μηνίγγων παραφοράν, καὶ τῶν ὀμμάτων παραστροφήν, καὶ ἕκαστα κατὰ τὴν σημειωθεῖσαν ἐκ τῆς ἀπάτης παρατήρησιν ἡ τοῦ δαίμονος πανουργία προδείκνυσι τοῖς ἀπατωμένοις· ὥστε ἀποστάντας τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ, προσέχειν τῇ θεραπείᾳ τῶν δαιμόνων, δι' ὧν ἐνεργεῖσθαι τὰ τοιαῦτα πιστεύουσιν. ἓν τοίνυν ἀπάτης εἶδος ἦν καὶ τὸ τῶν ἐγγαστριμύθων· ὧν ἡ μαγγανεία ἐπιστεύετο δύνασθαι τὰς τῶν κατοιχομένων ψυχὰς πάλιν πρὸς τὸν ἄνω βίον ἐφέλκεσθαι. τοῦ τοίνυν Σαοὺλ ἐν ἀπογνώσει σωτηρίας γεγονότος· διὰ τὸ πανστρατιᾷ συγκεκινῆσθαι κατ' αὐτοῦ πάντα ἀλλόφυλον, καὶ ἐπὶ ταύτην ἐλθόντος τὴν ἐπίνοιαν, ὥστε τὸν Σαμουὴλ αὐτῷ τρόπον ὑποδεῖξαι τινὰ σωτηρίας· τὸ δὲ παρεδρεῦον τῇ ἐγγαστριμύθῳ δαιμόνιον, δι' οὗ ἠπατᾶτο ἐκ συνηθείας τὸ γύναιον εἰς διαφόρους μορφὰς σκιωδῶς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ γυναίου ἐσχημάτιζεν, οὐδενὸς τῷ Σαοὺλ προφαινομένου, ὧν καθεώρα τὸ γύναιον. ὡς γὰρ ἥψατο τῆς γοητείας, καὶ ἤδη τῷ γυναίῳ ἦν ἐν ὀφθαλμοῖς τὰ φαντάσματα, πίστιν τοῦ ἀληθῆ τὰ φαινόμενα εἶναι ταύτην ὁ δαίμων ἐμηχανήσατο, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κεκρυμμένου ἐν τῷ εἴδει τοῦ προσχήματος διασαφῆσαι, δι' οὗ μᾶλλον ὁ Σαοὺλ κατεπλάγη, ὡς οὐδὲν ἔτι τῆς γυναικὸς σφαλησομένης, τὸ δὲ ἰδιωτικὸν σχῆμα τὴν γοητικὴν δύναμιν μὴ ἀγνοῆσαι. εἰπούσης τοίνυν αὐτῆς Θεοὺς ἑωρακέναι ἀναβαίνοντας, καὶ ἄνθρωπον ὄρθιον ἐν διπλοΐδι, πῶς στήσουσι τὸ καθ' ἱστορίαν οἱ δοῦλοι τοῦ γράμματος; Εἰ γὰρ ἀληθῶς ὁ Σαμουὴλ ἐστὶν ὁ ὀφθείς, οὐκοῦν κατ' ἀλήθειαν καὶ θεοί εἰσιν οἱ ὀφθέντες παρὰ τῆς φαρμακίδος· Θεοὺς δὲ ἡ γραφὴ τὰ δαιμόνια λέγει· πάντες γὰρ οἱ Θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια· ἆρ' οὖν μετὰ τῶν δαιμόνων ἔσται ἡ ψυχὴ τοῦ Σαμουήλ; μὴ γένοιτο.

A oracula, haruſpicia, mortuorum euocationes, furoris afflatus, numinis inſtinctus, inſpirationes, aliaq; plurima id genus: cum quæcumque prænotionis ſpecies ex aliqua fallacia vera cuipiam videatur, illa continuò à fallaci dæmone monſtratur, vt hoc tanquam patrocinio eius, qui in fraudem illectus eſt, fallax opinio iuſta comprobetur. Sic efficit dęmon, vt aquilę volatus cum eius, qui obſeruarit, ſpe & expectatione concurrat, & vt iecoris palpitatio, & mẽbranarum ac pelliculárum ex inflatione orta titubantia, & oculorum inuerſiones, & vnaB quæque prout notata fuerit ex fallacia obſeruatio, deceptis hominibus à verſutia dæmonis commõſtratur: vt à Deo diſcedentes dæmonum cultui ſe addicant, à quibus talia perfici credunt. Porro vnum erat ex illis fallaciæ generibus hoc ventriloquorum, ſeu Pythonem habentiũ, quorum præſtigiæ poſſe animas eorum, qui deceſſerant, rurſus ad hanc ſuperſtitum vitam pertrahere credebantur. Cum itaque Saul de ſua ſalute deſperaret, quod omnes copias ſuas aduerſus ipſum alienigenæ omnes C collegiſſent, ſibique perſuaſiſſet, ſe à Samuele viam aliquam atque rationem edoceri poſſe, qua incolumis euaderet: quod Ventriloquæ inſidebat dæmonum, à quo de more muliercula decipiebatur, varias ſibi formas vmbratiles in muliercula oculis effingebat, cum interim nihil eorum, quæ conſpiciebat muliercula, Sauli appareret. Vt enim incantationem ſuam aggreſſa eſt, iamque mulierculę ob oculos phantaſmata & ſpectra verſabantur, ex eo fidem ſuis appatitionibus cõciliare voluit dęmon, quod eius perſonam, qui diſſimulato D habitu latebat, declararit, quæ res maiorem in admirationem Saulem traduxit: vt exiſtimaret non aberraturam deinceps ab vllius rei cognitione mulierem; cum priuati habitus magicæ facultati non impoſuiſſet. Poſtquam ergo dixit illa ſe Deos aſcendentes videre, & virum erectum amictum pallio, quo pacto ſtabilient, quod ad hiſtoriam attinet, qui ſerui ſunt literæ? Si enim verè Samuel eſt ille, qui viſus eſt, planè igitur veri ſunt etiam Dij, quià venefica ſunt viſi: nam & dæmonia Deos dicit ſcriptura, Omnes enim Dij gentium dæmonia, num igitur cum dæmonibus erit & anima Samuelis? abſit. Pſ. 95. 5.

Verùm illud, quod ſemper veneficæ obſequebatur, dæmonium aſſumpſit & alia ſecum dæmonia: vt cùm mulierem falleret, tum eum qui ab ipſa fallebatur Saulem: atque effecit, quidem vt dæmonia Dij à ventriloqua cenſerētur, ipſum autem illa ſe ſpecie induit quæ requirebatur, & voces illius ſimulauit, & quantum licebat veriſimili aſſequi coniectura ex iis, quæ apparebant, conformato in ſpeciem prophetiæ reſponſo, quæ ex conſequenti euentura putabantur, denuntiauit. Porro ſeipſum volens nolens arguit dæmon veritate prolata, dum dixit, Cras tu & Ionathan mecum: ſi enim verè Samuel erat, quomodo fieri poterat, vt is qui omnium ſcelerum reus erat, cum illo eſſet? Verùm hinc liquet Samuelis loco dæmonium illud improbum viſum, cùm ſecum futurum Saulem dixit, mentitum non eſſe. Etſi autem ſcriptura dicat etiam, Samuel hoc dixit, ne commoueant hæc verba peritum lectorem, ſed additum exiſtimet, qui putabatur eſſe Samuel. Hanc enim conſuetudinem eſſe ſcripturæ comperimus, vt ſæpe rei veræ loco id quod apparet enarret, vt in hiſtoria Balaā nunc quidem dicente ipſo: Audiam, quid loquetur in me Deus: deinde verò cum nouiſſet Balaām, quòd placeret Deo vt non malediceretur Iſraëli, nequaquam abiit, ſicut conſuetum ei erat, in occurſum auſpiciis, qui enim inconſideratus fuerit, ibi quoque verum Deum cum Balaam colloqui arbitrabitur. Sanè quidem quod ſubijcitur argumento eſt, eum qui Balaam putabatur, Deum ſic appellaſſe ſcripturam, nō eum, qui verè Deus eſſet. Sic igitur hic quoque is, qui Samuel eſſe videbatur, verba veri Samuelis ſimulabat: dum ingenioſè dæmon, ex iis quæ probabile erat, euentura prophetiam imitaretur. Quod autem de Elia interrogaſti, maiori indiget conſideratione: non item in propoſita quæſtione. Etenim qui iuſſus eſt aquam bibere ex torrente, latenter à Deo admonebatur fore, vt à Propheta prolata contra Iſraëlitas ſententia ſiccitatis & & penuriæ imbris, ab ipſo rurſus reſcinderetur. Cui enim datum eſt, vt ex ſolo torrente biberet, illo quidem, vt veriſimile erat, ęſtibus exſiccato, cum aliunde nihil ſuppeteret Prophetæ, quo ſitim leuaret, quandoquidem vetitum illi

Scriptura mos in narrationibus.

Num. 22. 18.

A ἀλλὰ τὸ πάντοτε ὑπακοῦον τῇ φαρμακίδι δαιμόνιον, προσέλαβε, καὶ ἄλλα πνεύματα πρὸς ἀπάτην αὐτῆς τε καὶ τῆς γυναικὸς, καὶ τοῦ δι᾽ ἐκείνης ἀπατωμένου Σαοὺλ· καὶ τὰ μὲν δαιμόνια θεοὺς νομίζεσθαι παρὰ τῆς ἐγγαστριμύθου ἐποίησεν, αὐτὸ δὲ πρὸς τὸ ἐπιζητούμενον εἶδος ἐσχηματίσθη· καὶ τὰς ἐκείνου φωνὰς ὑπεκρίνατο· καὶ ὅπερ εἰκὸς ἦν ἐκ τῶν φαινομένων λογίσασθαι, τὴν ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἐκβήσεσθαι προσδοκηθεῖσαν ἀπόφασιν, ὡς ἐν εἴδει προφητείας ἐφθέγξατο. ἤλεγξε δὲ καὶ ὡς οὐκ ἐβούλετο ἑαυτὸν ὁ δαίμων εἰπὼν τὴν ἀλήθειαν· B ὅτι αὔριον σὺ καὶ Ἰωνάθαν μετ᾽ ἐμοῦ. εἰ γὰρ ἀληθῶς ἦν ὁ Σαμουὴλ, πῶς ἐνεδέχετο τὸν ἐν πάσῃ κακίᾳ κατεγνωσμένον μετ᾽ ἐκείνου γενέσθαι; ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἀντὶ τοῦ Σαμουὴλ ὀφθὲν τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο δαιμόνιον. μεθ᾽ ἑαυτοῦ ἔσεσθαι τὸν Σαοὺλ εἰπὼν, οὐκ ἐψεύσατο. εἰ δὲ λέγει ἡ γραφὴ, ὅτι καὶ εἶπεν ὁ Σαμουὴλ, μὴ ταρασσέτω τὸν ἐπιστήμονα ὁ τοιοῦτος λόγος· ἀλλὰ προσκεῖσθαι νομιζέτω, ὅτι ὁ νομισθεὶς εἶναι Σαμουήλ. εὑρίσκομεν γὰρ τὴν γραφικὴν συνήθειαν πολλαχοῦ τὸ δοκοῦν ἀντὶ τοῦ ὄντος διεξιοῦσαν, C ὡς ἐπὶ τοῦ Βαλαάμ· νῦν μὲν λέγοντος αὐτοῦ, ὅτι ἀκούσομαι, τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός· μετὰ ταῦτα δὲ, ὅτι γνοὺς δὲ ὁ Βαλαὰμ, ὅτι ἀρεστόν ἐστι τῷ Θεῷ μὴ καταρᾶσθαι τοὺς Ἰσραηλίτας, οὐκέτι κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀπῆλθεν εἰς συνάντησιν τοῖς οἰωνοῖς· ὁ γὰρ ἀνεπισκέπτως κἀκεῖ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν νομίσει διαλέγεσθαι τῷ Βαλαάμ. ἡ μέντοι ἐπαγωγὴ δείκνυσιν, ὅτι τὸν ὑπὸ τοῦ Βαλαὰμ νομιζόμενον, Θεὸν οὕτως ὠνόμασεν ἡ γραφὴ, οὐχὶ τὸν ὄντως ὄντα Θεόν. οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα ὁ δόξας εἶναι D Σαμουὴλ τοὺς τοῦ ἀληθινοῦ Σαμουὴλ ὑπεκρίνατο λόγους, εὐφυῶς τοῦ δαίμονος ἐκ τῶν εἰκότων μιμουμένου τὴν προφητείαν. τὸ δὲ κατὰ τὸν Ἠλίαν πλείονος μὲν χρῄζει τῆς θεωρίας· οὐ μὴν ἐν τῷ προτεθέντι ζητήματι. καὶ γὰρ ἐκ τοῦ χειμάρρου ὕδωρ πίνειν προσταχθεὶς, κατὰ τὸ λεληθὸς τοῦ Θεοῦ συνεβουλεύετο, ὥστε τὴν παρὰ τοῦ προφήτου ἐκφωνηθεῖσαν κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀνομβρίας ἀπόφασιν, δι᾽ αὐτοῦ πάλιν ἀναλυθῆναι. ᾧ γὰρ ἐδόθη ἐκ μόνου τοῦ χειμάρρου πίνειν, τοῦ δὲ κατὰ τὸ εἰκὸς ἐν τοῖς αὐχμοῖς ἀποξηραινομένου, ἀνάγκης τῷ προφήτῃ μὴ εὑρισκομένης, πρὸς τὴν δίψαν παραμυθίας, διὰ τὸ ἀπειρῆσθαι αὐτῷ ἀλλαχό-

θεν πιεῖν, ἐπηνάγκαζεν αὐτὸν αἰτῆσαι τὸν ὄμβρον, ἵνα μὴ ἐπιλείπῃ τὸ ὕδωρ τὸν χείμαῤῥον. γίνεται δὲ τῷ προφήτῃ παρὰ τῶν κοράκων ἡ τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων διακονία· δηλοῦντος διὰ τούτων τοῦ θεοῦ τῷ προφήτῃ, ὅτι πολλοί εἰσιν οἱ παραμεμενηκότες τῇ τοῦ θεοῦ ἀληθινῇ λατρείᾳ. ὅθεν χορηγεῖτο διὰ τῶν κοράκων ἡ τροφὴ τῷ προφήτῃ· οὐ γὰρ ἂν τῶν μεμιασμένων αὐτῷ προσῆγον ἄρτων, ἢ τὸ εἰδωλόθυτον κρέας. ὥστε καὶ διὰ τούτων ἐναχθῆναι τὸν Ἡλίαν, καθυφεῖναί τι τοῦ κατὰ τῶν ἠσεβηκότων θυμοῦ, μαθόντα διὰ τῶν γινομένων, ὅτι πολλοί εἰσιν οἱ πρὸς τὸν θεὸν ὁρῶντες, οὓς οὐκ ἔστι δίκαιον συγκαταδικασθῆναι τοῖς ὑπαιτίοις. εἰς δὲ πρωῒ μὲν ὁ ἄρτος, ἐν δὲ τῇ ἑσπέρᾳ τὸ κρέας αὐτῷ διακονεῖται. ἴσως δὲ αἰνίγματος πρὸς ἐνάρετον βίον σπουδὴν τὸ γινόμενον ἔχει, ὅτι γάλα ἀρχομένοις τῶν τελειοτέρων, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, ὅς φησιν· ὅτι τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων. τὸ δὲ κάλυμμα τοῦ Μωϋσέως, οὐκ ἀγνοήσεις πρὸς ὅτι βλέπει, τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ Παύλου καθομιλήσας. ὅσα δὲ περὶ τῶν θυσιῶν ἐπεζήτησας, καλῶς ποιήσεις ὅλον τὸ Λευιτικὸν φιλοπονώτερον ἐξετάσας, καὶ μετὰ πλείονος τῆς προσεδρίας καθολικῶς τὸν ἐν τούτοις θεωρήσεις νόμον. οὕτω γὰρ συγκαταλημφθήσεται τῷ ὅλῳ μέρος· ἐφ᾽ ἑαυτοῦ γὰρ τοῦτο μόνον οὐκ ἂν διευκρινηθείη πρὸ τῆς τοῦ παντὸς θεωρίας. ἐν δὲ τοῖς περὶ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως ἐπηπορημένοις πρόδηλός ἐστιν ἡ λύσις. ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἄγγελος· ἀλλ᾽ ἐν ἀρχαγγέλοις ἦν τεταγμένος ὁ ἀποστάτης γενόμενος. δῆλον οὖν ὅτι τῇ ἀρχῇ συνεπιδέδεικται καὶ τὸ ὑποχείριον τάγμα, ὥστε λελύσθαι τὴν ζήτησιν περὶ τοῦ πῶς εἷς ἦν καὶ μετὰ πλήθους ἐστί· τῆς γὰρ ὑποχειρίου στρατιᾶς αὐτῷ συναποστάσης σεσαφήνισται τὸ ζητούμενον. τὸ δὲ τελευταῖον τῶν ἐπιζητηθέντων κεφάλαιον λέγω δὲ τὸ πῶς παραγίνεται τὸ πνεῦμα πρὸ τοῦ βαπτίσματος, πλατυτέρας ἐξετάσεώς τε καὶ θεωρίας δεόμενον, ἰδίῳ περιγράψαντες λόγῳ, θεοῦ διδόντος ἀποστελοῦμεν σοῦ τῇ τιμιότητι.

A fuerat, ne aliunde potum ſumeret, neceſſitas incumbebat, vt pluuiam poſtularet, ne torrens aqua deſtitueretur. Porrò à coruis Prophetę, quę ad victum erant neceſſaria, ſubminiſtrantur: Deo per hæc Prophetæ declarante, multos eſſe qui in Dei veri cultu perſeuerarent, ex quo cibus Prophetę ſuppeditabatur: neque enim pollutos ei panes, aut idolis immolatas carnes porrigerent. Atque ita per hæc incitabatur Elias, vt aliquid de ſua in eos, qui impij in Deum fuerant, ira remitteret: cum ex iis quæ fiebant intelligeret, multos eſſe qui Deum colerent, quos æquum non ſit cum reis
B puniri. Quòd verò mane quidem panis, veſpere autem carnes illi ſubminiſtrantur, fortaſſe per ænigma illud, quod ſit, ſtudium, ſeu diligentiam ad vitam cum virtute tranſigendam præ ſe fert, quod iis qui incipiunt opus ſit cibo, qui eſt Hebr. 5. 13.
perfectiorum, iuxta Pauli dictum, Perfectorum autem eſt ſolidus cibus, eorum qui pro conſuetudine exercitatos ſenſus habent. Moyſis autem velamen, quò ſpectet, non ignorabis, ſi epiſtolam ad Corinthios lectitaris. Quod verò attinet ad ea, quæ de ſacrificiis percontatus es, rectè feceris, ſi Leuiticum ſtudioſius ſcrutatus fueris, maiorique aſſi-
C duitate generatim eas, quæ ad iſtas pertinent leges, conſideraueris. Sic enim fiet, vt cum toto partem intelligas: ſeparatim námque hoc ſolum non facile fuerit diſcernere ac diſcutere ante totius generis diſquiſitionem. In his verò quæſtionibus, quæ ad contrariam pertinent poteſtatem, manifeſta eſt ſolutio, non ſimpliciter Angelum fuiſſe, ſed inter Archangelos conſtitutū fuiſſe eum, qui deſertor eſt factus. Liquet ergo vna cum imperio ſubditam illi turmam indicari: ſic, vt ſoluta ſit quæſtio illa, quo pacto vnus fuerit: & cum multitudine
D ſit: cum enim id, quod ſubiectum illi erat agmen, cum eo defecerit, expoſitum eſt quod quærebatur. Poſtremum verò caput quæſtionum propoſitarum, quomodo, inquam, ſpiritus ante baptiſmum adueniat, ampliori indiget diſquiſitione atque conſideratione, quod cum proprio libro complexi fuerimus, Deo dante, ad tuam reuerentiam tranſmittemus.

A

EIVSDEM IN SVAM ORDINATIONEM.

Eodem interprete.

AD nos etiam ſpiritualis inſtruendi conuiuij ſors, & officium deuolutum eſt: tametſi idonei potius ſimus, vt alienorum participes fiamus bonorum, quàm vt ipſi noſtra largiamur. Equidem omni ope conatúque contendi, vt ab eiuſmodi pendendis tributis propter meam in dicendo penuriam immunis eſſem: prout etiam fert lex quæpiam conuiuiorũ. Sic enim accepi homines, qui lauta & magnifica victus ratione vtuntur, cum communibus compranſoribus omnibus in orbem conuiuia inſtruxerunt, ſi quis ex numero conuiuarum ſit anguſtioris fortunæ, ſolitos eum à communi ſymbola conferenda immunem menſæ ſocium non repudiare. Ita quoque optabam ipſe ditiorum epulis tanquam menſarum aſſecla adhiberi. Quando autem eximius & opulentus hic conuiuij dominus ne nobis quidem vult parcere, ſed & miniſtrare nos iubet: ſic agam cum illo, Amice, commoda mihi aliquot ex panibus tuis: panes autem appello, quod precibus fertur auxilium. Quid enim attinet aures veſtras, quæ ſpiritualibus iſtis fauis ſeſe oblectarunt, ieiuna egenáque excipere oratione? Ac fortaſſe melius ſe habeat, ſi quemadmodum in Gymnicis certaminibus illorum eſt ſtadium, qui viribus corporis in illis valent, cæteri verò decertantiũ fiunt ſpectatores, ita in hoc ſpirituale ſtadium illi ſoli, qui virtute ſanctorum ac robore pollent, aduerſus athletas prodeant: Si quis autem ſit ex iis, quorum vnus ego ſum, cui cani ſint crines, fractæ autem ob ætatem vires, tremula etiam & nonnihil claudicans oratio, huic permittatur, vt ſe athletarum contentionibus ſpectandis oblectet. Ne igitur longius vobis fratres ſermonis exordium protrahamus: cum mirificis eorum qui ante nos dixerunt oratio-

Luc. 11. 5.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΑΥΤΟΥ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΝ.

ΗΛΘΕ καὶ ἐφ' ἡμᾶς
ἡ τῆς πνευματικῆς ἑ-
στιάσεως λειτουργία, με-
τέχειν μᾶλλον ἑτέρων,
ἢ ἑαυτοὺς παρέχειν ἄλ-
B λοις, οἵτινες ἐπιτηδείους.
καί τοι γε ἔγωγε καὶ
παντελῶς ἠξίουν ἀτελὴς εἶναι τῶν τοιούτων φό-
ρων, διὰ τὴν τοῦ λέγειν πενίαν, κατά τινα νό-
μον συμποτικόν. ἀκούω γὰρ τοὺς ἁβροτέρους
τὴν δίαιταν, ὅταν ἐκ περιόδου τῷ κοινῷ συσ-
σιτίῳ τὰς εὐωχίας παρασκευάσωσιν, εἴ τις ἐκ
τοῦ καταλόγου τῶν δαιτυμόνων πενέστερος εἴη,
τοῦτον κοινῆς συνθήκης ἀτελῆ σύνδειπνον ἔχειν.
οὕτω καὶ αὐτὸς ἐβουλόμην ἐπισίτιος εἶναι τῆς
τῶν πλουσίων τροφῆς· ἀλλ' ἐπεὶ ὁ καλός τε
καὶ πλούσιος ἑστιάτωρ οὐδὲ ἡμῶν φεί-
C δεται, διακονεῖν δὲ προστάττει, ἐρῶ πρὸς
αὐτόν, φίλε, χρῆσον μοι τῶν σῶν ἄρτων· ἄρ-
τους δὲ λέγω τὴν διὰ τῶν εὐχῶν συμμα-
χίαν. πῶς γὰρ ἔστι τοῖς πνευματικοῖς τούτοις
κηρίοις τὴν ἀκοὴν ὑμῶν ἐντρυφήσασαν, πε-
νιχρῷ καὶ πτωχεύοντι δεξιώσασθαι λόγῳ; ἢ
τάχα καλῶς εἶχεν, ἵν' ὥσπερ ἐπὶ τῶν γυμνι-
κῶν ἀγώνων· μόνων γὰρ τῶν ἰσχυόντων ἐν ἐκεί-
νοις ἐστὶ τὸ στάδιον· οἱ δὲ λοιποὶ θεαταὶ γίνονται
τῶν ἀγωνιζομένων· οὕτω καὶ εἰς τὸ πνευματι-
D κὸν τοῦτο στάδιον μόνους τοὺς σφριγῶντας ἐν τῇ
δυνάμει τῶν ἁγίων πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς ἀπο-
δύεσθαι. εἰ δέ τις εἴη τῶν οἷος ἐγώ, ᾧ πολιὰ
μὲν ἡ θρίξ, νωθρὰ δὲ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἡ δύ-
ναμις, ὑπότρομος δὲ καὶ ὑποσκάζων ὁ λό-
γος, τοῦτον ἐᾶν τοῖς ἱδρῶσι τῶν ἀγωνιστῶν ἐπευ-
φραίνεσθαι. οὐκ οὖν μηκύνωμεν ὑμῖν ἀδελφοὶ
τὸ προοίμιον, ἐνασχολούμενοι τῷ θαύματι τῶν

προλαβόντων, ἤδη κεκορεσμένοι ἐστὲ, ἤδη ἐπλουτήσατε· ὁ δὲ κόρος ἀπὸ γλυκασμάτων ἐστίν· τούτοις γὰρ ὑμᾶς ὁ προλαβὼν λόγος ἐπιθεώαζε. τάχα οὖν ἄχρηστον κόρον ἐπιβάλω κόρῳ ἐπιθυμῶ τῶν χρυσῶν λόγων, οἷόν τισι μολυβδίνοις νομίσμασι τὴν μνήμην ἐπιφορτίζοντα· πλὴν ὅτι συντελεῖ πολλάκις εἰς συνέργειαν κάλλους καὶ ἡ χείρων ὕλη καταμιχθεῖσα τῇ κρείττονι· ἐγγὺς δὲ ἡ ἀπόδειξις. ὁρᾷς τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦτον ὄροφον, ὡς καλὸς ἰδεῖν, ὡς γλαφυρὸς ταῖς γλυφαῖς ἐπανθεῖ τὸ χρυσίον; ἀλλὰ χρύσεος ὢν ὅλος τὴν ἐπιφάνειαν, κύκλοις τισὶ πολυγωνίοις κυανῷ διακεχρισμένος ὑποκεχάρακται. τί οὖν βούλεται τῷ τεχνίτῃ ἡ κυανός; ὡς ἂν οἶμαι, πρὸς ἐναλλασσούσαις ταῖς χροαῖς ἀντιπαραθεωρούμενος ὁ χρυσὸς πλέον ἐκλάμποι. εἰ οὖν ἡ κυανὸς ἐμμιχθεῖσα τῷ χρυσῷ περικαλλεστέραν τὴν αὐγὴν ἀποδείκνυσιν, οὐκ ἄχαρι ἂν ἴσως τῇ λαμπηδόνι τῶν προρρηθέντων λόγων καὶ τὴν ἡμετέραν παραγραφῆναι μελανίαν. ἔτι ὑμῖν ἐν προοιμίοις ἀδολεσχοῦμεν, ἀλλ' ἀκούσατε. ἀκούω Μωϋσέα τὸν μέγαν, ὅτε τὴν σκηνὴν τοῖς Ἰσραηλίταις ἐπήγνυτο, καὶ τὸν Βεζελεὴλ ἐκεῖνον, ὃς πνεύματι θείῳ τὴν σοφίαν εἶχε τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτοδίδακτον, κοινῇ προθεῖναι τὴν φιλοτιμίαν πλουσίοις καὶ πένησι, τῶν μὲν πλουσίων χρυσὸν, καὶ πορφύραν καὶ τοὺς τιμίους τῶν λίθων ἐκλεγόντας, τῶν δὲ πενήτων ξύλα καὶ δέρματα καὶ τὰς τῶν αἰγῶν τρίχας οὐκ ἀποβαλλόντας. ἀλλ' οὐκ ἄκαιρος τῆς ἱστορίας ἴσως ἡ μνήμη· ὃ γάρ μου τὴν καρδίαν ἐπέδραμε νόημα, βούλομαι καὶ πρὸς κοινὸν παραθέσθαι. πνεύματι θείῳ ὁ Βεζελεὴλ σοφὸς ἐξ ἰδιώτου ἐγένετο· οὕτω γὰρ ἡ ἱστορία φησίν. ἀκουέτω τοίνυν ὁ πνευματομάχος, ὁ θεῖον εἰπὼν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗ ἡ ἐπίβασις οἷόν τι ἴχνος τὴν τῆς σοφίας χάριν τῇ ψυχῇ ἐνσημαίνεται· ἆρα καθυβρίζει τῇ τοῦ θείου προσηγορίᾳ τὴν ἀξίαν τοῦ πνεύματος; ἆρα μικρόν τι καὶ ταπεινὸν περὶ αὐτοῦ νοεῖν ὑποτίθεται; τί τῶν ἐν τῇ κτίσει τῷ ὀνόματι τούτῳ σημαίνεται; μὴ ἐπίκτητον οἴεται τῷ πνεύματι τὴν θειότητα; μὴ

A nibus operam dederitis: Iam ſaturati eſtis: iam diuites facti eſtis: à rebus quippe dulcibus ſatietas gignitur: quibus nimirum vos abundè præcedens tractatus enutriuit. Itaque iam nihil aliud fortaſſe agetur, quàm vt ſatietas ſatietati adijciatur, ac veluti poſt aureos ſermones memoriam veſtram plumbeis numiſmatibus oneremus: niſi fortè, quoniam ſæpe nonnihil ad conciliandam pulchritudinem confert etiam materia deterior admixta meliori: cuius rei demonſtratio non longè peti poteſt: Vides hanc concamerationem, quæ capitibus B noſtris imminet? quàm pulchra ſit adſpectu, quàm affabrè factis ſculpturis aurum interſplendeat? Hæc cum tota videatur aurea, circulis quibuſdam multorum angulorum cæruleis picta diſtinguitur. Quódnam igitur fuit conſilium artificis, dum cæruleum colorem adiecit? vt efficeret opinor, dum colores variantur, vt aurum alteri collatum illuſtrius effulgeret. Si ergo color cæruleus immixtus auro efficit, vt multo pulchrior eius ſplendor emicet: non incommodum opinor fuerit, ſi iam pronuntiatorum ſermo- C num fulgori noſtrorum color hic niger appingatur. Adhuc procemiis garruli vos detinemus, ſed audite. Magnum illum Moyſem audito, quo tempore tabernaculum Iſraëlitis erigebat, ac Bezeleelem illum, qui diuino ſpiritu partam ſapientiam architectonicæ non ab alio edoctus ſed à ſe habebat, communi quadam æmulatione diuites ſimul ac pauperes prouocari voluiſſe, dum diuitum quidem aurum & purpuram, lapidéſque pretioſos ſeligerent, egenorum verò ligna pelléſque ac pilos caprarum non reijcerent. Enimuero haud importuna fuerit aut à propoſito aliena fortaſſis hiſtoriæ huius commemoratio: libet enim quod mihi in D mentem venit, in medium proferre. Spiritu diuino Bezeleel ex imperito Exod. 31. a ſapiens eſt factus: ita enim narrat hiſtoria. Audiat ergo qui Spiritui ſancto bellum indixit: is qui Spiritum ſanctum dixit diuinum, cuius ingreſſus & quaſi veſtigium ſapientiæ gratiam in anima deſignat, num Spiritus dignitatem ſeu deitatem diuini appellatione traducit? num ſuadet, vt aliquid exiguum aut humile de ipſo concipiamus? Quid quæſo ex rebus creatis hoc nomine ſignificari ſolet? num acquiſitam & aſcititiam eſſe putat ſpiritui diuinitatem? num

duplicitatem aliquam aut compoſitionem ſimplici & incompoſito attribuit? Fortaſſe nō licet eiuſmodi opinionibus fidem adhibere. Atqui planè confitetur Spiritum, qui diuinus eſt, naturâ talem dici ac prædicari. Vides vt tibi veritas vltrò reueletur? plures enim diuinas naturas Christiana neſcit religio: quandoquidem ita omnino neceſſe eſſet plures quoque Deos confingere. Non enim fieri poteſt, vt multos intelligamus Deos, niſi hæc Deorum multitudo per diuerſitatem ſecundum naturam enuntietur. Si ergo vna ab omnibus natura diuina eſſe creditur, Spiritus porrò ſanctus natura diuinus, quid oratione diuidis quod natura coniunctum eſt? Verùm quis illam mihi ſermonis virtutem concedet, cuius finis ſalus extitit auditorum? *Act. 2. 41.* vnam emiſit Hieroſolymitanis vocem Petrus, & tot hominum millia nuda ſermonis ſagena ab illo piſcatore ſunt capta. Iam multi verò tantíque à doctoribus in nos impenduntur ſermones, quæ verò ex iis qui ſaluantur facta eſt acceſſio? Quod deficit deficit, ait *Zach. 11. 9.* quiſpiam ex Prophetis, quod moritur moritur: quod aberrauit, non reuertitur: ſolutum eſt vinculum caritatis, abrepta eſt pax ex theſauris noſtris. O rem calamitoſam! cogit enim me mali ac doloris magnitudo ingemiſcere, noſtra erat olim poſſeſſio caritas: paterna noſtra hęc hereditas, quam diſcipulos ſuos nobis Dominus theſaurizauerat dicens, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem: Iſtam autem hæreditatem ij quidem, qui deinde ſequuti ſunt, ſucceſſores filij à patribus ordine excipientes vſque ad patres noſtros conſeruarunt: At hæc prodiga generatio illam minimè cuſtodiuit. Quomodo è manibus noſtris elapſæ hæ inſtitutionis diuitiæ pereunt? nos charitatis indigi ſumus, & alij bonis noſtris luxuriant *Pſal. 72. 3.* & glorientur. Zelaui ſuper iniquos: ſic ait Pſalmiſta. Ego verò nonnihil quaſi per parodiam inflectens dictum illud ita legam, zelaui ſuper iniquos, zelaui pacem peccatorum videns. Illi inter ſe iunguntur, & nos ab inuicem ſeparamur. Illi quaſi teſtudine facta coëunt inter ſe, at nos teſtudinem noſtram cuneúmque diſſipamus. Furto ſurreptam poſſeſſionem noſtram animarum prædo ad hoſtes veritatis delatam proiecit, non vt beneficio eos affi-

A διπλόην τινὰ καὶ σύνθεσιν περὶ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀσύνθετον ἐννοεῖ; τάχα οὐκ ἔστι ταῖς τοιαύταις ὑπονοίαις συνεπεξελθεῖν. ἀλλ' ὁμολογεῖ πάντως θεῖον ὂν τὸ πνεῦμα τῇ φύσει τοιοῦτον τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι. ὁρᾷς ὡς αὐτομάτως ἐκκαλύπτεταί σοι ἡ ἀλήθεια; πολλὰς γὰρ θείας φύσεις τὸ τῶν Χριστιανῶν οὐκ ἐπίσταται κήρυγμα· ἐπεὶ ἀνάγκη πᾶσα καὶ πολλοὺς Θεοὺς ἀναπλάττεσθαι. οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν πολλοὺς νοηθῆναι Θεούς, μὴ τῆς κατὰ φύσιν ἑτερότητος τὸ τῶν θεῶν πλῆθος διαστελλούσης. εἰ οὖν μία παρὰ πάντων θεία φύσις εἶναι πιστεύεται· θεῖον δὲ τῇ φύσει B τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τί διατέμνεις τῷ λόγῳ τὸ συνημμένον τῇ φύσει; ἀλλὰ τίς μοι δώσει τὴν δύναμιν τοῦ λόγου ἐκείνου, οὗ τὸ τέλος σωτηρία τῶν ἀκουόντων ἦν; μίαν προήκατο φωνὴν Ἱεροσολυμίταις ὁ Πέτρος, καὶ τοσαῦται χιλιάδες ἀνθρώπων τῇ περιβολῇ τοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ ἁλιέως ἐσαγηνεύθησαν. τοσοῦτοι δὲ καὶ τοιοῦτοι παρὰ τῶν διδασκάλων ἐν ἡμῖν τείνονται, τίς γέγονε τῶν σωζομένων προσθήκη; τὸ ἐκλεῖπον ἐκλείπει, φησί τις τῶν προφητῶν· τὸ ἀποθνῆσκον ἀποθνησκέτω· τὸ πεπλανη- C μένον οὐκ ἐπιστρέφει· λέλυται τῆς ἀγάπης ὁ σύνδεσμος· ἥρπασται τῶν θησαυρῶν ἡμῶν ἡ εἰρήνη. ὢ τῶν κακῶν; προάγομαι γὰρ ἐπιστενάξαι τῷ πάθει· ἡμέτερον κτῆμα ἦν ἀγάπη ποτὲ πατρῷος ἡμῖν οὗτος ὁ κλῆρος, ὃν διὰ τῶν μαθητῶν ἡμῖν ὁ κύριος ἐθησαύρισεν εἰπών, ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ἀλλὰ ταύτην τὴν κληρονομίαν οἱ μὲν ἐφεξῆς διάδοχοι παρὰ πατρὸς ἐκδεχόμενοι μέχρι τῶν πατέρων ἡμῶν διεσώσαντο· ἡ δὲ ἄσωτος αὕτη γενεὰ οὐκ ἐφύλαξε. πῶς οἴχεται D τῶν χειρῶν ἡμῶν διαρρυεὶς τῆς ἀγωγῆς ὁ πλοῦτος; ἡμεῖς τῆς ἀγάπης πτωχεύομεν, καὶ ἄλλοι ἡμετέροις ἀγαθοῖς ἐναβρύνονται. ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, οὕτως φησὶν ὁ ψαλμῳδός. ἐγὼ δὲ μικρόν τι παρῳδήσας τὸ ῥητὸν ἀναγνώσομαι, ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, ἐζήλωσα εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν. ἐκεῖνοι ἀλλήλοις συνίστανται, καὶ ἡμεῖς ἀπ' ἀλλήλων διατεμνόμεθα. ἐκεῖνοι ἑαυτοῖς συνασπίζουσι, καὶ ἡμεῖς τὸν ἡμέτερον συνασπισμὸν διαλύομεν. κλέψας τὸ ἡμέτερον κτῆμα ὁ τῶν ψυχῶν λωποδύτης τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας φέρων προσέρριψε, οὐκ ἐκείνους εὐερ-

γετῶν. τοῦτο μηδεὶς οἰέσθω. ὁ γὰρ τῶν κακῶν αἱρετὴς εὐεργέτης γενέσθαι οὐ δύναται· ἀλλ' ἵνα χείρους αὐτοὺς ἐν τῇ περὶ τὸ κακὸν συμπνοίᾳ παρασκευάσῃ. ἀλλὰ τί μοι, τοὺς ἔξω κρίνειν φησὶν ὁ εἰπών; ἐγὼ δὲ πῶς ἀδακρυτὶ βαστάσω τὴν τῶν ἀδελφῶν ἀλλοτρίωσιν; πῶς οἴχεται καταλιπὼν τὴν πατρῴαν οὐσίαν ὁ ἀδελφὸς ὁ νέος οὗτος; ἄλλος ἐκεῖνος ὁ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δηλούμενος, κἂν ἀποκρύπτῃ τῇ πολιᾷ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς τὴν νεότητα; πῶς δὴ ἐχώρησεν εἰς χώραν μακρὰν δραπετεύσας ἀπὸ τῆς πίστεως; πῶς οἴχεται καὶ αὐτὸς ἡμισεύσας τοῦ πατρὸς τὴν οὐσίαν ἐν τῷ καθελ- B κύσαι τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων πρὸς τὰ ταπεινὰ καὶ χοιρώδη νοήματα, ταῖς αἱρετικαῖς πόρναις προσδαπανήσας τὸν πλοῦτον; πόρνη γάρ ἐστιν ἡ αἵρεσις, ταῖς ἠγαπημέναις ἡδοναῖς γοητεύουσα. εἰ γὰρ ἔλθοι ποτὲ εἰς ἑαυτόν, ὥσπερ ἐκεῖνος· εἰ γὰρ ἐπιθυμήσειε πάλιν τῆς πατρῴας τροφῆς· εἰ γὰρ ἐπαναδράμῃ πρὸς τὴν πλουσίαν τράπεζαν, ἐν ᾗ πολὺς ὁ ἐπιούσιος ἄρτος, ὁ τρέφων τοὺς τοῦ κυρίου μισθίους· μίσθιοι δὲ τοῦ Θεοῦ πάντες οὗτοι οἱ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἐπαγγελίας τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Θεοῦ ἐργαζόμενοι, οἷος ἂν ἐγένετο πρὸς αὐτὸν ὁ δρόμος, C οὐχ ἑνὸς πατρός, ἀλλὰ τοσούτων πατέρων προσαπαντώντων, περιπλεκομένων, ἀσπαζομένων φιλήμασιν; ἐξήχθη στολὴ τῆς πίστεως ἡ πρώτη, ἣν αἱ τριακόσιαι ὀκτὼ καὶ δέκα ψυχαὶ καλῶς ἐξυφαίνουσαι τῇ ἐκκλησίᾳ ἐξύφηναν. ἐκεῖθεν τῇ χειρὶ δακτύλιος ἐκτετυπωμένην ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν σφραγῖδα τῆς πίστεως, οἱ χοροί, ὁ μόσχος, ἡ συμφωνία, τὰ ἄλλα πάντα ὅσα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κατείλεκται, πλὴν τῆς τοῦ ἀδελφοῦ ζηλοτυπίας. ἀλλὰ τί μάτην ὀνείρους ἑαυτοῖς ἀναπλάττομεν; ἐσκλήρυνται καρδίαι D τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἀντιτύπως ἔχουσι, τοὺς κοινοὺς πατέρας προβάλλονται, καὶ τὴν κληρονομίαν τὴν ἀπ' αὐτῶν οὐ προσδέχονται, τῆς κοινῆς εὐγενείας ἀντιποιοῦνται, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς συγγενείας ἀλλοτριοῦνται· τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν ἀντικαθίστανται, πρὸς δὲ ἡμᾶς δυσμενῶς ἔχουσιν· ὥσπερ τι μεθόριον ἡμῶν τε καὶ τῶν πολεμίων γενόμενοι, καὶ ἀμφότεροί εἰσι καὶ οὐδέτεροι· οὔτε τὸν ὀρθὸν λόγον ὁμολογοῦσι, καὶ αἱρετικοὶ ὀνομάζεσθαι ἀπαξιοῦσιν. ὢ καινοῦ πράγματος· καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τὸ ψεῦδος ἐπίσης ἐκπεπολέμηνται, οἷόν τι δένδρον ἄρριζον

A cerer, nemo ſic arbitretur: non enim poteſt afficere beneficio inuentor malorum, verùm, vt eos in malarum rerum concordia deteriores efficeret. Sed quid mihi, de iis qui foris ſunt iudicare, vt inquit ille? *1. Cor. 5. 12.* At ego quî poſſim alienationem fratrum ſine lachrymis ferre? quomodo paterna ſubſtantia derelicta iunior hic frater diſceſſiſſet? alter ille in Euangelio deſcriptus, licet canicie corporis animi iuuenilitatē occultet? quomodo fugitiuus à fide in longinquam regionem ſeceſſit? *Luc. 15. 30.* quomodo abit & ipſe paternis bonis in duas dimidias partes diuiſis, qui dum ſublimia dogmata ad humiles & ſuillas opiniones deiecit, cū meretricibus hæreticis ſuas diuitias diſſipauit? Meretrix enim eſt hæreſis, quæ voluptatibus quaſi præſtigiis attrahit. Quod ſi quando in ſeipſum, vt ille, reuerſus fuerit: ſi quando rurſus ad paternorum ciborum cupiditatem exarſerit, ſi ad diuitem menſam recurrerit, in qua multus ſuperſubſtantialis eſt panis, qui Domini mercenarios alit: mercenarij quippe ſunt Dei omnes iſti qui ob ſpem repromiſſionis in vinea Dei operantur: qualis ad eum fiet non vnius parentis, ſed tam multorum patrum concurſus, qui obuiam illi prodibunt, qui amplectentur, qui oſculis illum excipient? Prolata eſt ſtola fidei prima, quam trecentæ octodecim animæ præclara textrina Eccleſiæ contexuerunt; Vnde annulus in manu expreſſum fidei ſigillum habens, choreæ, vitulus, ſymphonia, cætera omnia quæ in Euangelio commemorantur, excepta fratris inuidia. Verumenimuerò quid fruſtrà nobiſipſis ſomnia fingimus? obdurata ſunt corda fratrum, & cōtraria ratione ſunt affecti: communes patres obijciunt, & acceptam ab illis hæreditatem non admittunt, communem ſibi vendicant nobilitatem, & à noſtra cognatione alienantur, hoſtibus noſtris ſe opponunt, & hoſtili animo in nos affecti ſunt: tanquam confiniū inter nos & hoſtes facti, & vtraque ſunt & neutrum: neque rectum ſermonem confitentur, & hæretici appellari recuſant. O rem inauditam! & veritati ſimul & mendacio pariter bellum indixerunt, tanquam arbor quæpiam radicibus carens

huc & illuc leui momento contrariis impulſibus inclinati. Ioannem Euangeliſtam audiui huiuſmodi homines ænigmatica oratione in apocryphis alloquentem: cum oporteret exactè feruere quidem omnino ſpiritu, frigere autem peccato: Vtinam enim eſſes, inquit, frigidus, aut calidus: quod verò neutrum eſt horum, ſed vtrumque attingit, nauſeam excitat, & ad vomitum eſt idoneum. Quid igitur cauſſæ eſt, cur olim quidem temporibus diſcipulorum ad Eccleſiam plurima multitudo à Domino aggregaretur, iam verò longæ & ornatæ doctorum conciones ſine vllo effectu præteruolent? Fortaſſe dicet quiſpiam, quòd tum Apoſtolos miracula ex operibus adiuuarent, & illa diuina dona orationi fidem conciliarent. Ego verò magnum afferre ad perſuaſionem momentum vim operum non diffiteor: verùm quid quæſo de iis, quæ nunc geruntur, arbitrandum eſt? nónne paria fidei vides miracula? conſeruorum enim noſtrorum præclara facinora noſtra reputo, qui eodem in virtute curationum ſpiritu nobiſcum ducuntur. Huius orationis veritati teſtimonium dicunt viri ab exteris & longinquis regionibus aduecti, patris noſtri Abraham ciues ex Meſopotamia profecti, qui & ipſi de terra & cognatione ſua, atque adeò ex toto mundo egreſſi, oculis ad cœlum conuerſis, & extra humanam quodammodo peregrinantes naturam, extra omnẽ perturbationum aleam conſtituti, tantum ex hac vita delibant, quantum neceſſe eſt: potiori verò ſui parte cum incorporeis virtutibus in excelſis verſantur, ſenili ſpecie, atque aſpectu venerando, canitie ſplendentes, & obſignata ſilentio tenentes ora, qui decertare verbis neſciunt neq; diſquirere aut diſceptare didicerunt, tantámque aduerſus ſpiritus obtinent poteſtatem, vt miracula ſola voluntate perficiant, & dæmonia abſcedant non ſyllogiſmorum artificio, ſed fidei potentia, non in eas redacti anguſtias, vt nihil contradicant, ſed in tenebras exteriores abacti. Sic nouit ſyllogiſmos texere Chriſtianus: ea ſunt fidei noſtræ præclara facinora. Cur ergo non credimus, ſi abundat gratia ſanitatum? ſi exuberat

Virtus miraculorum.

1. Cor. 12. 11.

A ὧδε καὶ ὧδε πρὸς τὰς ἐναντίας ὁρμὰς εὐκόλως μεταχλινόμενοι. ἤκουσα τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἐν ἀποκρύφοις πρὸς τοὺς τοιούτους δι' αἰνίγματος λέγοντος· ὡς δέον ἀκριβῶς ζέειν μὲν πάντως τῷ πνεύματι, κατεψῦχθαι δὲ τῇ ἁμαρτίᾳ· ὤφελον γὰρ ἦσθα, φησί, ψυχρός, ἢ ζεστός· τὸ δὲ μεσαίτερον τούτων, ἀμφοτέρων δὲ ἐφαπτόμενον ναυτιῶδές ἐστι, καὶ πρὸς ἔμετον ἐπιτήδειον. τί οὖν τὸ αἴτιον; πάλαι μὲν ἐπὶ τῶν μαθητῶν διὰ τοῦ κυρίου πολὺ πλῆθος τῇ ἐκκλησίᾳ προσσυνάγεσθαι· νυνὶ δὲ τοὺς μακροὺς καὶ περικαλλεῖς τῶν διδασκάλων λόγους παρατρέχειν ἀπράκτους;
B ἐρεῖ τις ἴσως, ὅτι τότε συνήργει τοῖς ἀποστόλοις τὰ ἐκ τῶν ἔργων θαύματα, καὶ τὸ ἀξιόπιστον ὁ λόγος διὰ τῶν χαρισμάτων εἶχε. φημὶ κἀγὼ μεγάλην εἶναι πρὸς τὸ πείθειν ῥοπὴν τὴν ἐκ τῶν ἔργων ἰσχύν· νυνὶ δὲ τί χρὴ τὰ γινόμενα ἡγεῖσθαι; καὶ οὐχ ὁρᾷς τὰ ὅμοια τῆς πίστεως θαύματα; οἰκειοῦμαι γὰρ τῶν ὁμοδούλων ἡμῶν τὰ κατορθώματα, τῶν αὐτῷ πνεύματι στοιχούντων ἐν τῇ δυνάμει τῶν ἰάσεων. μαρτυροῦσι τῇ ἀληθείᾳ τοῦ λόγου ἄνδρες ἐξ ὑπερορίας ἥκοντες, πολῖται τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραὰμ ἐκ Μεσοποταμίας ὡρμημένοι, ἐξ-
C ελθόντες καὶ οὗτοι ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐκ τῆς συγγενείας αὐτῶν καὶ τοῦ κόσμου παντός, πρὸς οὐρανὸν βλέποντες, ἐκμιμοῦντες τρόπον τινὰ τῆς ἀνθρωπίνης, ἔξω τῶν τῆς φύσεως παθημάτων ἱστάμενοι, τοσοῦτον ἐφαπτόμενοι τῆς ζωῆς ταύτης ὅσον ἐπάναγκες, τῷ δὲ πλείονι μέρει ταῖς ἀσωμάτοις συμμετεωροποροῦσι δυνάμεσι, γηραιοὶ τὸ εἶδος, σεμνοὶ πρὸς ἰδέαν, πολιᾷ στίλβοντες, σιωπῇ κατησφαλισμένοι τὰ στόματα, λογομαχεῖν οὐκ εἰδότες, συζητεῖν οὐ
D μαθόντες· τοσαύτην ἔχουσι κατὰ τῶν πνευμάτων τὴν ἐξουσίαν, ὡς θαύματα μόνῳ τῷ δοκοῦν κατεργάζεσθαι, καὶ ὑποχωρεῖν τὰ δαιμόνια, οὐ συλλογισμῶν τέχναις, ἀλλ' ἐξουσίᾳ τῆς πίστεως, οὐκ εἰς ἀπορίαν ἀντιφάσεως περιαγόμενα, ἀλλ' εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἀπελαυνόμενα· οὕτως οἶδεν ὁ Χριστιανὸς συλλογίζεσθαι· ταῦτα τῆς πίστεως ἡμῶν τὰ κατορθώματα. διὰ τί οὖν οὐ πειθόμεθα, εἰ πλεονάζει τῶν ἰαμάτων ἡ χάρις; εἰ περισσεύει ἡ διδα-

ἐν διδασκαλίᾳ τοῦ λόγου; πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. διὰ τί οὐ γίνεται ἐν τῶν σωζομένων προσθήκη; καὶ μηδεὶς ἀποποιείσθω μικρὰν τὴν παροῦσαν ἡγεῖσθαι χάριν. ὁρῶ κομῶσαν τὴν ἄμπελον, εὐθηνουμένην ταῖς κληματίσι, καὶ τὸν καρπὸν πλεονάζουσαν· ὁρῶ κυματουμένην τῷ πλήθει τῶν ἀσταχύων τὴν ἄρουραν, βαθὺ τὸ λήιον, ἀδρὸν τὸ δράγμα, πολὺς ὁ σπόρος. ἀλλὰ τί πάθω; ἀπλήρωτον ἔχων ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν φύσιν τὰ πάθη τῶν φιλοπλούτων κατέχομαι. οὐδεὶς περιουσίας ὅρος τὴν ἐπιθυμίαν ἵστησι. τὸ ἀεὶ προσγινόμενον πρὸς τὸ πλέον ἐρεθίζει τὴν ὄρεξιν, ὑπέκκαυμα τῆς τοῦ πλείονος ἐπιθυμίας γινόμενον. εὐφραίνει μὲν τὰ ὁρώμενα. τοῖς παροῦσιν ἀγάλλομαι, καὶ τοῖς ἀποῦσιν ἀλγύνομαι· καινόν τι πάθος ἐκ τῶν ἐναντίων σύμμικτον τὴν ψυχὴν περιέχει, ἡδονῆς πρὸς λύπην συγκεκραμμένης. ἐὰν πρὸς ὑμᾶς ἀναβλέψω, ὑμῖν ἐπαναπαύω τὸν πόθον· ἐὰν τὸ λεῖπον λογίσωμαι, οὐκ ἔχω ὅπως στενάξω τὴν συμφοράν. καὶ γὰρ ἀφέντες οἱ ἄνθρωποι τὸ κατατρυφᾷν τοῦ κυρίου, καὶ ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ τῆς ἐκκλησίας εὐφραίνεσθαι, οὐσίας τινὰς τεχνολογοῦσι, καὶ μεγέθη καταμετροῦσιν, υἱὸν πατρὶ παραμετροῦντες, καὶ περιττότερον τοῦ μέτρου τῷ πατρὶ χαριζόμενοι. τίς εἴποι αὐτοῖς; τὸ ἄποσον οὐ μετρεῖται· τὸ ἀειδὲς οὐ δοκιμάζεται· τὸ ἀσώματον οὐ σταθμίζεται· τὸ ἀόριστον οὐ συγκρίνεται· τὸ μὴ συγκρινόμενον τοῦ πλείονος καὶ ἐλάττονος οὐκ ἐπιδέχεται λόγον. ἐκ γὰρ τῆς τῶν πραγμάτων πρὸς ἄλληλα παραθέσεως τὸ πλέον ἐπιγινώσκομεν. οὗ δὲ τὸ τέλος ἄληπτον, τούτου τὸ πλέον ἀνεπινόητον. ἤκουσα τοῦ ὑποψάλματος, ὃ κοινῇ πάντες ὑμνολογοῦντες ἐπῄειμεν· μέγας κύριος καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός. τί οὖν τοῦτό ἐστιν; ἀρίθμησον τὰ εἰρημένα, καὶ νοεῖς τὸ μυστήριον. μέγας κύριος, οὐκ εἶπε πόσον μέγεθος· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν εἰπεῖν τὸ πόσον, ἀλλὰ τῷ ἀορίστῳ τῆς σημασίας ἐπὶ τὸ ἄπειρον ὁδηγεῖ τὴν διάνοιαν.

A doctrina verbi? Hæc autem omnia operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult: cur non fit eorum qui ſaluentur acceſſio? Neque verò in mentem veniat cuiquam exiguam præſentem gratiam exiſtimare. Video comantem vitem, pampinis & ſarmentis ſylueſcentem, ac racemis exuberantem, agrum ſpicis luxuriantem, denſam ſegetem, amplum manipulum, multam ſementem. Quid ergo eſt quod me malè habet? Inexplebili quadam in eiuſmodi rebus natura præditus, eodem cum auaris morbo laboro: nullus copiæ & redundan- B tiæ terminus cupiditatem cohibet: id quod indies accedit, ad plura prouocat appetitum, & in fomitem deſiderij maiorum opum conuertitur. Me quidem oblectant ea, quæ verſantur ob oculos: præſentibus torqueor: nouum perturbationis genus ex contrariis commixtum animum meum occupauit, tanquam voluptate cum triſtitia contemperata. Atque in vos quidem ſi conuertam oculos, in vobis deſiderium noſtrum acquieſcit: ſi verò quod deeſt in memoriam C redeat, non habeo quo pacto calamitatem deplorem. Homines enim omittentes in Domino gaudere, & ex Eccleſiæ pace animo capere voluptatem, de ſubſtantiis neſcio quibus argutantur, & magnitudines dimetiuntur, filium ex comparatione cum patre metiuntur, & quod excedit menſuram, patri largiuntur. Quis hoc dixerit illis? Quod quantum non eſt, non menſuratur: quod incorporeum eſt, non ponderatur: quod infinitum eſt, non comparatur: quod non comparatur, pluris aut minoris rationem non ad- D mittit: ſiquidem ex rerum inter ipſas comparatione exceſſum colligimus. Eius autem cuius finis comprehendi non poteſt, exceſſum mente contingere nemo poteſt. Memini ego illius Pſalmi, quem ſuccinentes ac ſimul hymnos perſonantes ingrediebamur, Dominus & magna virtus eius: & ſapientiæ eius non eſt numerus. Quid hoc ergo eſt? Enumera quæ dicta ſunt, & myſterium intelligis. Magnus Dominus, non dixit, quanta ſit magnitudo: Pſ. 146. 5. neque enim fieri poterat vt diceret quantus eſſet, ſed hoc ipſo quod ita eam deſignat, vt non circumſcribat aut terminet, ſenſim eo mentem prouehit, vt immenſam eſſe co-

gnoſcat. Pari modo, magna, inquit, A virtus eius: virtutem verò cum audis, potentiam intellige, Chriſtus autem Dei potentia eſt & Dei ſapientia, ſed & ſapientiæ eius non eſt finis. Sapientiam Eſaias interpretatur apertè dicens, ſpiritus ſapientiæ & prudentiæ. Audiui inter beatitudines eos beatos prædicari, qui ſitiunt Dominum: attendite ergo atque accipite non alienum fortaſſe à tempore, id quod menti meæ nunc obuerſatur, tametſi ab eo in quo verſamur, videtur quodammodo dependere. Si B quis ſub meridiem ſole radiis ardentioribus capiti imminente, omnémque corporis humorem ſua flamma torrente, iter habeat: ſubiecta ſit eius calceis tellus aſpera, via difficilis & admodum arida, deinde occurrat eiuſmodi homini fons aliquis, cuius limpida ſint, ac pellucida fluenta, & affatim refrigerantia, copioſéque profluentia: nunquid ante aquam conſidebit, déque eius natura philoſophabitur, vnde, & quo modo, quaque ex cauſſa, cæteráque eiuſmodi perquirens, quæ ab illis tractari ſolent, qui C in eiuſmodi nugis occupantur, vaporem ſcilicet quendam in profundis terræ partibus diſperſum & proſilientem, atque compreſſum, aquam fieri, aut venas, quæ in concauitatibus terræ diffuſæ ſunt, ſi eis ora laxentur aquam profundere: an verò cunctis eiuſmodi valedicens incumbit fluento, & admotis labris ſitim ſedat, linguam refrigerat, cupiditatem exſatiat, & gratias agit ei, qui tale donum largitus eſt? Imitare igitur tu quoque ſitientem: dic eſſe dictum, ſicut & dictum eſt à Domino, Beati qui ſitiunt: & D cum didiceris, qualia quantaque bona è Spiritu ſancto velut ex fonte manent, fac quod iubet Propheta, aperi os tuum, & attrahe ſpiritum: dilata os tuum, & imple, cùm donorum habeas poteſtatem: víſne intelligere quanta ex Spiritus ſancti fonte bona profluant? Immortalitas animæ, æternitas vitæ, regnum cœlorum, lætitia ſempiterna, gaudium nullo fine concluſum. Verumenimuerò dum præſentia contemplor, exiguam eius quod deeſt duco iacturam. Referta mihi bonis eſt domus: pleni ſunt auro Arabiæ theſauri:

Eſa. 11. 2.

A ὁμοίως, μεγάλη, φησὶν, ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· ἰσχὺν δὲ ἀκούσας τὴν δύναμιν νόησον. Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· ἀλλὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός. ἑρμηνεύει τὴν σύνεσιν Ἡσαΐας σαφῶς λέγων· πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως. ἤκουσα ἐν τοῖς μακαρισμοῖς μακαριζομένους τοὺς διψῶντας τὸν κύριον. τάχα οὖν οὐκ ἔξω τοῦ καιροῦ τὸ ἐνθύμιον· καί μοι δέξασθε τὸν λόγον, κἂν ἀπηρτῆσθαι τῶν παρόντων δοκεῖ. Εἴ τις διὰ μεσημβρίας ὁδεύων τοῦ ἡλίου θερμοτέραις ταῖς B ἀκτῖσι τῆς κεφαλῆς ὑπερζέοντος, καὶ πᾶν τὸ ἐν τῷ σώματι ὑγρὸν τῇ φλογὶ καταφρύσσοντος. παρακείσθω δὲ τῷ ὑποδήματι γῆ τραχεῖα καὶ δυσπόρευτος καὶ διψώδης· εἶτα ἐπιτύχοι πηγῆς ὁ τοιοῦτος, ἧς καλὸν καὶ διαφανὲς τὸ νᾶμα, καὶ περισσῶς κατάψυχον, καὶ ἀφθόνως ὑπερχεόμενον. ἆρα προκαθεδεῖται τῷ ὕδατι, καὶ φιλοσοφήσει περὶ τῆς φύσεως, ὅθεν, καὶ ὅπως, καὶ διὰ τίνος, καὶ τὰ τοιαῦτα διεξετάζων, οἷα δὴ τοῖς ματαιολογοῦσι συνήθης λέγειν· ὅτι ἰκμάς τις ἐγ- C κατεσπαρμένη τῷ βάθει τῆς γῆς, καὶ διαπηδῶσα, καὶ συνθλιβομένη, ὕδωρ γίνεται, ἢ ὅτι φλέβες ἐγκεχυμέναι ταῖς κάτω κοιλότησιν, εἴπερ ἀναστομωθῶσι τὸ ὕδωρ προχέουσιν· ἢ πάντα τὰ τοιαῦτα χαίρειν ἐάσας ἐπικύπτει τῷ νάματι, καὶ προσθεὶς τὰ χείλη, θεραπεύει τὴν δίψαν καὶ ἀναψύχει τὴν γλῶσσαν, καὶ καταπαύει τὸν πόθον, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ δεδωκότι τὴν χάριν; μίμησαι τοίνυν καὶ σὺ τὸν διψῶντα. εἰπὲ καὶ εἴρηται, καθὼς εἴρηται· μακάριοι οἱ διψῶντες, καὶ καταμαθὼν οἷα καὶ ὅσα ἀγαθὰ πηγάζει τὸ D ἅγιον ποίησον τοῦτο τοῦ προφήτου, τὸ στόμα σου ἄνοιξον καὶ ἕλκυσον πνεῦμα· πλάτυνον τὸ στόμα καὶ πλήρωσον, ἔχων τὴν ἐξουσίαν τῶν χαρισμάτων. βούλει μαθεῖν ὅσα παρέχεται τῆς τοῦ πνεύματος πηγῆς ἀγαθά, ἀφθαρσία ψυχῆς, ἀϊδιότης ζωῆς, οὐρανῶν βασιλεία, εὐφροσύνη ἄλυκτος, χαρὰ τέλος οὐκ ἔχουσα. ἀλλὰ γὰρ εἰς τὰ παρόντα βλέπων ὀλίγην ποιοῦμαι τὴν ζημίαν τοῦ λείποντος. πεπλήρωταί μοι τῶν ἀγαθῶν ὁ οἶκος. πλήρεις οἱ θησαυροὶ τοῦ χρυσίου τῆς Ἀραβίας;

ἥξουσι δὲ τάχα μετ' ὀλίγον καὶ πρέσβεις ἐξ Αἰγύπτου, καὶ προφθάσουσι χεῖρας αὐτῶν Θεῷ, καὶ βασιλεῖαι τῆς γῆς μεθ' ἡμῶν τὸν ἐπινίκιον ἄσουσιν ὕμνον, τῷ πάντας εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν καλοῦντι. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A quamprimum autem venient ex Ægypto legati, & præuenient manus ipſorum Deo, ac regna terræ triumphalem nobiſcum hymnum concinent ei, qui omnes ad ſuum regnum inuitat. Cui gloria & poteſtas in ſæcula, Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ.

Ὥ ΣΤΕ κίνδυνος ἐστὶν ἡμῖν οὐδεὶς, εἰς τετράδα τὸν τῆς τριάδος λόγον πλατύνεσθαι, καθὼς ὁ Ἀπολλινάριος λέγει. οὐδὲ τοὺς ἀγγέλους τῷ ἀνθρώπῳ δουλαγωγοῦμεν, ὡς ὁ ἐκείνου μῦθος καθ' ἡμῶν λέγει. οὐ γὰρ ἀνθρώπῳ δουλεύουσιν οἱ τῷ δεσπότῃ ἑαυτῶν ὑποκύπτοντες· οὐδ' ἐπαισχύνονται προσκυνοῦντες τῷ διὰ σαρκὸς τῇ οἰκουμένῃ ἐπιδημήσαντι. μία δὲ εἴσοδος ἐπὶ τὴν οἰκουμένην ἡ διὰ τοῦ τόκου ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἑτέρως ἐν τοῖς τοῦ βίου γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον μὴ ταύτῃ τῇ εἰσόδῳ χρησάμενον. οὐκοῦν τὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ γέννησιν εἴσοδον εἰς τὴν οἰκουμένην ὀνομάζει ὁ λόγος. εἰ οὖν εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκουμένην πάντες προσκυνοῦσιν οἱ ἄγγελοι, ἡ δὲ εἴσοδος ἡ διὰ σαρκὸς ἐστὶ γέννησις· οὐχ ἡμεῖς δουλαγωγοῦμεν τῷ δεσπότῃ τὸ ἴδιον κτῆμα, ἀλλ' αὐτὴ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις τὴν ὑπερκειμένην αὐτῷ δεσποτείαν οὐκ ἀγνοεῖ. ὥστε σιγάτω προστιθεὶς ἐκεῖνα τῷ λόγῳ τὰ μάταια, τὰ ἄνω ποιοῦμεν κάτω, θεοφόρους ἀγγέλους θεοφόρῳ ἀνθρώπῳ καταδουλοῦντες.

Διὰ τοῦτο δὲ τῆς δόξης ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως. ὥσπερ γὰρ συγγενῶς ἔχει πρὸς τὸν ἥλιον ἀκτὶς, καὶ πρὸς τὸν λύχνον τὸ ἀπαυγαζόμενον φῶς, καὶ ὁ τοῦ

B

EIVSDEM CONTRA APOLLINAREM.

Eodem interprete.

I TAQVE nullum nobis eſt periculum, ne in quaternarium numerum Trinitatis myſterium extendamus, prout inquit Apollinaris: neque angelos homini in ſeruitutem redigimus, vt ea, quam aduerſus nos commentus eſt, narrat fabula. Non enim homini ſeruiunt qui
C Domino ſuo caput inclinant: neque eum adorare erubeſcunt, qui carne ſuſcepta in hunc mundum peregrinaturus aduenit. Vnus autem ingreſſus in mundum eſt ille, quo per partum intrauit: neque aliter fieri poteſt, vt quis in hac vita verſetur, niſi hac ingreſſione ſit vſus. Ergo natiuitatem eius per carnem ingreſſum in mundum ſermo nuncupat. Si igitur ipſo in mundum ingreſſo omnes eum Angeli adorant: ingreſſus autem natiuitas eſt ipſa per carnem, non nos ſuam poſſeſſionem Domino ſubiuga-
D mus, ſed ipſa angelorum natura ſuperiorem ſibi dominatum non ignorat. Quamobrem ſileat ille qui futilia iſta rurſus verbis ſuis accumulat, & blaterat, nos ea, quæ ſurſum ſunt, deorſum vertere: dum deiferos angelos homini deifero mancipamus.

Idcirco autem ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ appellatur. Vt enim radius cognationē habet cum ſole, & cum lucerna lumen, quod ex ea reſplēdet, &

hominis figura ſubſtantia refert humanam: Ita planè lumen quod à gloria patris reſplenduit. Qualis enim eſt gloria, talis nimirum & ſplendor, & qualis figura, talis vtique & ſubſtantia. Apollinaris dum hominem aſſerit diuinæ gloriæ ſplendorem eſſe, & in carnali Deo, quem inanibus ſuis commentis tanquam ſimulachrum à ſe effictum obtruſit, Dei ſubſtantiam repræſentari, patrem ipſum blaſphemiis appetit. Si enim quod apparuit nobis à patris gloria reſplenduit, éſtque figura ſubſtantiæ illius caro, efficitur profectò, vt ex conſequenti carnalis quoque ſit patris natura. Nam quod inuiſibile eſt, à corpore exprimi nequaquam poteſt: verùm ſi corpus eſt hoc, ne illud quidem vllo pacto incorporeum exiſtimandum eſt.

A ἀνθρώπου χαρακτὴρ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν δείκνυσιν· οὕτω καὶ τὸ παρὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαυγασθὲν φῶς. οἵα γὰρ ἡ δόξα, τοιοῦτον δηλονότι καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ οἷος χαρακτὴρ, τοιαύτη πάντως καὶ ἡ ὑπόστασις. Ἀπολινάριος τὸν ἄνθρωπον αὐτῆς λέγων τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀπαύγασμα, καὶ ἐν τῷ σαρκίνῳ Θεῷ, ὃν διὰ τῆς ματαιότητος τῶν λογισμῶν εἰδωλοποιήσας ἀνέπλασε, τὴν τοῦ Θεοῦ ὑποστάσει χαρακτηρίζεσθαι, αὐτῆς B τῆς κατὰ τοῦ πατρὸς ἅπτεται βλασφημίας. πάντως γὰρ εἴπερ τὸ ἡμῖν φανὲν παρὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς ἀπηυγάσθη, καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως σάρξ ἐστι, σαρκώδης ἐκ τοῦ ἀκολούθως καὶ ἡ τοῦ πατρὸς φύσις κατασκευάζεται. οὐ γὰρ ἂν εἴποι χαρακτηρίζεσθαι μὲν σώματι τὸ ἀόρατον ἀπαυγάζεσθαι· ἀλλ' εἰ τοῦτο σῶμα, μηδὲ ἐκεῖνο πάντως ἀσώματον οἴεσθαι.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΦΙΛΟΠΤΩΧΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Β'.

Λόγος εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ εὐαγγελίου· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων, καὶ τὰ ἑξῆς.

B

ΕΤΙ πρὸς τῷ θεάματι τῆς φοβερᾶς τοῦ βασιλέως ἐπιφανείας εἰμί, ἣν ὑπογράφει τὸ εὐαγγέλιον. ἔτι καταπέπληχεν ἡ ψυχή, πρὸς τὸν φόβον τῶν εἰρημένων ἐνατενίζουσα· ὡς καθορῶσα ἔοικέν πως αὐτόν τε τὸν οὐράνιον βασιλέα, καθώς φησιν ὁ λόγος, ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης φοβερῶς προκαθήμενον· καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρόνον ἐκεῖνον· ὅστις ποτὲ καὶ ὁ θρόνος ἐστὶν ὁ χωρῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀχώρητον. C τάς τε ἀπείρους τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἐκείνας, ἐν κύκλῳ τὸν βασιλέα περιεστώσας· αὐτόν τε τὸν μέγαν καὶ φοβερὸν βασιλέα, ἐκ τῆς ἀφράστου δόξης ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην κατακύπτοντα φύσιν, καὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων τῶν ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι, καὶ μέχρι τῆς φοβερᾶς ἐμφανείας ἐκείνης διεισχημένων, ἀθροίζοντά τε πρὸς ἑαυτόν, καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἑκάστῳ, τὴν κρίσιν ἐπάγοντα, τοῖς μὲν δεξιᾷ τῇ προαιρέσει συζήσασι τὰ δεξιά, καθὼς εἴρηται, χαριζόμενον, D τοῖς δὲ σκαιοῖς τε καὶ ἀποβλήτοις, τὴν κατάλληλον τοῖς βεβιωμένοις ἀποκληρώσαντα ψῆφον· ἐπιλέγοντα ἑκατέροις, τοῖς μὲν τὴν γλυκεῖαν καὶ ἀγαθὴν ἐκείνην φωνήν· ὅτι δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου· τοῖς δὲ τὴν φρικώδη καὶ φοβερὰν ἀπειλήν, ὅτι πορεύεσθε οἱ κατηραμένοι. οὕτω δέ μοι τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν τῶν αἰνιγμωσμένων φόβον διατεθείσης, ὡς * *. πρὸς αὐτοῖς δοκεῖν εἶναι τοῖς πράγμασι.

EIVSDEM DE PAVPERIBVS AMANDIS, ET BENIgnitate complectendis

ORATIO II.

Franciſco Zino interprete.

B *In ea Euangelij verba: quatenus vni ex his feciſtis, & quæ ſequuntur.* Matth. 25. 40.

ADHVC in formidoloſi, Magni illius Regis aduentus nobis ab Euágelio deſcripti contẽplatione detineor. Adhuc attentè conſideranti metum, quem inijcit ea commemoratio, refugit horretque animus. Nam cœleſtem ipſum regem in throno maC ieſtatis, vt ibi deſcribitur, terribili quodam modo præſidentem mihi videor intueri. Magnificum illum thronum, quicumque thronus ille ſit, cum qui nullo coërcetur loco, continentem cerno. Innumerabilia Angelorum Regem conſtipantium millia video. Magnum quinetiam ipſum ac formidandum Regem aſpicio, ex immenſa gloria in naturam humanam deſpicientem, & vniuerſa genera hominum, quicumque ex eo tempore, quo primum generari homines cœperunt, vſque ad metuendi illius aduentus diem reperiantur, ad ſe D congregantem, ſinguliſque ex inſtitutæ & anteactæ vitæ ratione & meritis, vel præmia dantem, vel irrogantẽ ſupplicia, illis qui rectè ſanctéq; vixerint, ad dexteram partem, vt dictũ eſt, collocatis: qui verò flagitioſè & improbè, ad ſiniſtram poſitis, & condẽnatis. Vtroſque autẽ diuerſa tamẽ ratione appellantem audio. Alios enim dulciſſimis illis ac fauſtiſſimis verbis alloquitur. Venite benedicti Matth. 25. patris mei: alios horribili ac metuẽda illa cõminatione: Ite maledicti in ignẽ ęternum. Sic autẽ mihi hæc legẽti & cõnderãti affectus & perterrefactus eſt animus, vt [ea nõ legi, ſed fieri, non pronuntiari, ſed agi quodãmodo exiſtimẽ, iamq; nõ audire, ſed] planè rebus ipſis intereſſe mihi vi-

A decor. Itaque præſentium nihil amplius ſentio, nec menti vacat reſpicere ad aliud quidquam eorum, quæ mihi ad explorandum & contemplandum propoſita ſunt, quamuis ea profectò nec parua ſint, nec exiguam indagationem requirant: quomodo videlicet venire intelligatur, qui ſemper adeſt, præſertim cùm ipſe dicat: Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus [vſque ad conſummationem ſæculi,] & ſi nobiſcū eſſe creditur, quomodo venturus, tanquā non adſit, exiſtimetur? Sin enim in ipſo (vt inquit Apoſtolus) viuimus, mouemur, & ſumus, nullo modo fieri poteſt, vt ab illo, qui complectitur omnia, ij, quos ipſe cōprehendit, loco diſcludantur, ita vt aut nunc minimè adſit, his qui ab ipſo continentur, aut poſt aliquod tēpus affuturus expectetur? Prętereà, quę poſſit eſſe illius aut ſedes, aut præſentia, aut forma, aut in throno circūſcriptio, qui & corpore caret, & videri nō poteſt, & formā nullam habet, & vbiq; ſic adeſt, vt nuſquā concludi ſecludive poſſit. Hæc igitur & cætera id genus tanquā maiora, quàm vt à nobis in pręſentia explicari valeāt, omittemus, & cōmunis vtilitatis gratia illuc orationē noſtram conuertemus, vt, quo pacto fieri poſſit, ne redigamur in reproborum ordinē, pro viribus oſtendamus. Equidem, vt ingenuè fatear perturbationem animi mei, vehemēter, ô fratres, vehementer illa cōminatione conterritus ſum. Hoc autem timore vos item affici velim, neque eum vlla ratione deſpicere. Beatus enim vir qui veretur omnia per metum, vt quodam loco inquit ſapiens: qui autē contemnit rem, contemnetur ab ea. *Prou. 28.* Priuſquā igitur irruant mala, demus operā diligenter, ne nobis hæc triſtia neceſſe ſit experiri. Verum quonam modo ea declinabimus? hoc nimirum, vt eam viuendi rationem & viam, quam in pręſentia ſcriptura nobis oſtendit, quæ nunc viget, & verè viuit, ingrediamur. Quænam hæc eſt ratio? quænam hæc via? *Matth. 25.* Eſuriui, ſitiui, hoſpes eram, & nudus, & infirmus, & in carcere. Quatenus vni eorum feciſtis, mihi feciſtis. Idcirco venite, inquit, Benedicti patris mei. Quid ex his diſcimus? Benedictionem ad ſummum bonum in diligentia, & obſeruantia mandatorum poſitum eſſe: maledictionē & malorum extremum ex deſidia mandatorumque deſpicientia proficiſci. Illam igitur amplectamur, hanc fugiamus, quando in noſtra manu ſitum eſt, vt, vtrā volumus, adipiſcamur.

A καὶ τῶν παρόντων ἐπαισθάνεσθαι μηδενός, οὐδεμίαν ὁ νοῦς ἄγει σχολήν, πρὸς ἄλλο τι βλέπειν τῶν προκειμένων εἰς ἐξέτασίν τε καὶ θεωρίαν τῷ λόγῳ· καί τοί γε οὐ μικρὰ ταῦτά ἐστιν, οὐδ' ὀλίγης ζητήσεως ἄξια, τὸ γνῶναι πῶς ἔρχεται ὁ ἀεὶ παρών; ἰδοὺ γάρ, φησι, μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας· καὶ εἰ μεθ' ἡμῶν εἶναι πεπίστευται, πῶς ἥξειν ὡς οὐ παρὼν ἐπαγγέλλεται; εἰ γὰρ ἐν αὐτῷ ζῶμέν τε καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· οὐδεμία μηχανὴ τοῦ περιδεδραγμένου τῶν πάντων τοὺς ἐν αὐτῷ κατεχομένους τοπικῶς ἀποστῆναι· ὥστε ἢ νῦν μὴ παρεῖναι τοῖς ἐμπεριεχομένοις· ἢ
B χρόνοις ὕστερον παρέσεσθαί ποτε προσδοκῆσαι. τίς δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀσωμάτου καθέδρα; καὶ ἡ τοῦ ἀοράτου ἐμφάνεια; καὶ ἡ τοῦ ἀσχηματίστου μορφή; καὶ ἡ τοῦ ἀχωρήτου ἐν τῷ θρόνῳ περιγραφή; καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὡς μείζονα ἢ κατὰ τὸν παρόντα καιρόν, ὑπερθήσομαι. ὅπως δὲ ἂν μὴ εἰς τὴν τῶν ἀποβλήτων ἀπωσθείημεν τάξιν, πρὸς τοῦτο, καθὼς ἂν οἷός τε ὦ, πρὸς τὸ κοινὸν κέρδος τρέψω τὸν λόγον. σφόδρα γάρ, ἀδελφοί, σφόδρα πρὸς τὴν ἀπειλὴν καταπέπληγμαι· καὶ οὐκ ἀφίσταται τῆς ψυχῆς μου τὸ πάθος. ἐβουλόμην δὲ ἂν καὶ ὑμᾶς μὴ κα-
C ταφρονητικῶς ἔχειν τὸν φόβον. μακάριος γὰρ ὃς καταπτήσσει πάντα δι' εὐλάβειαν. ὁ δὲ καταφρονῶν πράγματος, καταφρονηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ, φησί που τῆς σοφίας ὁ λόγος. οὐκοῦν πρὸ τῆς ὥρας τῶν κακῶν, τὸ μὴ ἐν πείρᾳ τῶν σκυθρωπῶν γενέσθαι φροντίσωμεν. τίς δὲ ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν φοβερῶν; τὸ ταύτην τοῦ βίου τὴν ὁδὸν ἑλέσθαι, ἣν νῦν ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ λόγος, τὴν πρόσφατον ὄντως καὶ ζῶσαν. τίς δὲ ἡ ὁδός; ἐπείνων, ἐδίψων, ξένος ἤμην, καὶ
D γυμνὸς καὶ ἀσθενὴς, καὶ ἐν φυλακῇ· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. καὶ διὰ τοῦτο, φησί, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου. τί διὰ τούτων μανθάνομεν; ὅτι εὐλογία μέν ἐστιν, ἡ τῶν ἐντολῶν ἐπιμέλεια· κατάρα δὲ, ἡ περὶ τὰς ἐντολὰς ῥαθυμία. ἀγαπήσωμεν τὴν εὐλογίαν, καὶ φύγωμεν τὴν κατάραν. ἐφ' ἡμῖν γάρ ἐστιν ἑλέσθαι ἢ μὴ ἑλέσθαι κατ' ἐξουσίαν ἑκάτερον.

πρὸς ὅτι γὰρ ἂν τῇ προθυμίᾳ ῥέψωμεν, ἐν ἐκείνῳ ἐσόμεθα. Οὐκοῦν οἰκειωσώμεθα τὸν τῆς εὐλογίας κύριον, τὸν ἑαυτοῦ τὴν περὶ τοὺς δεομένους σπουδὴν λογιζόμενον. καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε πολλὴν ἔχει κατὰ τὸν παρόντα βίον ὕλην ἡ ἐντολή. καὶ πολλοὶ μὲν οἱ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς· πολλοὶ δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἔχουσιν ἐνδεῶς, ἐκ τῆς πονηρᾶς ἀρρωστίας δαπανηθέντες. Οὐκοῦν ἐν τῇ περὶ τούτους σπουδῇ, τὴν ἀγαθὴν ἐπαγγελίαν ἑαυτοῖς κατορθώσωμεν. λέγω δὲ σαφῶς οὑτωσὶ περὶ τῶν ἐκ τῆς χαλεπῆς νόσου διαλωβηθέντων. ὅσῳ γὰρ μείζων ἐπὶ τούτων ἡ ἀρρωστία· τοσούτῳ δηλονότι καὶ πλείων ἡ εὐλογία, τοῖς τὸ ἐπίπονον τῆς ἐντολῆς κατορθώσασι. τί οὖν χρὴ ποιεῖν; μὴ ἀντιβαίνειν τῇ διατάξει τοῦ πνεύματος. αὕτη δέ ἐστι, τὸ μὴ ἀλλοτριοῦσθαι τῶν κεκοινωνηκότων τῆς φύσεως· μηδὲ μιμεῖσθαι τοὺς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κατηγορηθέντας ἐκείνους, τὸν ἱερέα λέγω καὶ τὸν Λευΐτην, ἀσυμπαθῶς παραδραμόντας τὸν ἐλέου δεόμενον ἐκεῖνον, ὃν φησι τὸ διήγημα ὑπὸ τῶν λῃστῶν ἡμιθανῆ γενέσθαι. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι ὑπαίτιοι, μὴ ἐπιστραφέντες πρὸς τὰς πληγὰς ἐν γυμνῷ τῷ σώματι διοιδούσας· πῶς ἡμεῖς ἀνεύθυνοι, τοὺς ὑπαιτίους μιμούμενοι; καίτοι τί τοιοῦτον ἦν ἐπὶ τοῦ τοῖς λῃσταῖς περιπεπτωκότος θεάσασθαι, οἷόν ἐστιν ἐπὶ τῶν ἑαλωκότων τῷ πάθει τὸ θέαμα; ὁρᾷς ἄνθρωπον, διὰ τῆς πονηρᾶς ἀρρωστίας εἰς τετραπόδου σχῆμα μεταπλασσόμενον, ἀντὶ ὁπλῆς καὶ ὀνύχων, ξύλα ταῖς παλάμαις ὑπολαμβανόμενον, καινὸν ἴχνος ταῖς ἀνθρωπίναις ὁδοῖς ἐπιβάλλοντα· τίς ἂν ἐκ τοῦ ἴχνους ἐπιγνοίη, ὅτι ἄνθρωπος τοὺς τοιούτους τύπους ἐνεσημήνατο τῇ πορείᾳ; ἄνθρωπος, ὁ τῷ σχήματι ὄρθιος, ὁ εἰς οὐρανὸν βλέπων, ὁ τὰς χεῖρας πρὸς τὴν τῶν ἔργων ὑπηρεσίαν παρὰ τῆς φύσεως ἔχων, οὗτος εἰς τὴν γῆν κλίνεται, καὶ τετράπoδος γίνεται, καὶ μικροῦ ἀποδεῖ τοῦ ἄλογος εἶναι. ἐν δασεῖ καὶ βραχῶντι τῷ ἄσθματι, βιαίως ἔνδοθεν ἀπὸ τῶν σπλάγχνων ὑποβρυχώμενος. μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν, καὶ τῶν ἀλόγων γινόμενος ἀθλιώτερος.

Ad quod enim egregia animi alacritate propenderimus, in eo futuri ſumus. Quare benedictionis dominum, qui perinde nobis acceptum laturus eſt quidquid ſtudij & officij in pauperes contulerimus, ac ſi in ipſum contuliſſemus, conciliemus nobis & obſtringamus, præſertim hoc tempore, quo nobis, dum viuimus magna exequendi mandati facultas præbetur, multique ſunt, qui rebus neceſſariis, multi, qui & ipſo corpore indigeant, ab ipſa vi morbi confecti atque conſumpti. Sic igitur nos in hac re, hoc eſt, vt planius loquar, in iis, qui morbo grauiſſimo mutilati ſunt, fouendis curandiſque ſtudioſè diligenterque geramus, vt præclarum illud promiſſum præmium aſſequamur. Quo enim grauior in his morbus reperitur, eo maius præmium laborioſum illud mandati munus obeuntes manet. Quid igitur faciendum eſt? illud vtique vt ſancti Spiritus voluntati ne reſiſtamus, ea autem eſt, vt eos, qui eadem natura præditi ſunt, tanquam alienos non euitemus, neque imitemur reprehenſos illos in Euangelio, Sacerdotem & Leuitam dico, qui miſerabilem illum, quem hiſtoria à latronibus ſemimortuum relictum tradit, nulla commoti commiſeratione prætererunt. Nam ſi coarguuntur illi, quòd ad plagas in nudo corpore intumeſcentes non reſpexerint, quo modo nos, qui reos illos imitamur, non in eandem reprehenſionem incurremus? neque enim profectò tam miſerandum ſpectaculum præbuit ille, qui in latrones inciderat, vt præbent hi, qui eiuſmodi oppreſſi ſunt calamitate. Vides hominem ex improbitate morbi in quadrupedis formam commutatum, & vngulæ atque vnguium loco ligna manibus induiſſe, atque ita nouum veſtigij genus humanis ſemitis imprimentem. Quis ex ea forma queat agnoſcere, hominis greſſu eiuſmodi eſſe facta veſtigia? Homo eo corporis habitu & figura formatus, vt rectus in cœlum aſpiciat, cui manuum inſtrumentum ad res agendas natura dedit, incuruatur in terram, & quadrupes fit, & parum abeſt, quin rationis expers eſſe videatur. Cum difficultate ſpiritum trahit, irrauceſcit, & ex intimis viſceribus fremitus elicit, ipſis etiam rationis expertibus animalibus effectus (liceat audacter id dicere) calamitoſior.

Luc. 10.

ſiquidem illa, quam ab ipſo ortu formam acceperunt, eam ad finem vſque conſeruant: nec vllum ex iis propter aliquem morbum ex ea forma in aliam conuertitur. Hic autem, tanquam commutata natura, non id amplius, quod erat, ſed aliud quoddam animal videtur eſſe. Pedum illi munere funguntur manus: genua præbent plãtarum vſum. Nam ipſæ plantæ naturales, & tali, aut planè deficiunt, aut veluti ſcaphæ quædam extrinſecus temerè nauibus admotæ, fortuito trahuntur. In his tu hominem cernis, nec ſanguinis coniunctionem revereris? nec miſeraris propinquum? ſed auerſaris calamitatem, & odio ſupplicem proſequeris? Hominis acceſſum tanquam feræ alicuius impetum declinas? Atqui, ne id faceres, debebas vel ea cogitatione prohiberi: nempe Angelum à corpore materiaque liberum, te quamuis ſis homo, tamen attingere, nec carne & ſanguine mixtum atque concretum aſpernari. Quid autem Angelos dico? cum ipſe dominus Angelorum, ipſe cœleſtis beatitudinis Rex propter te factus ſit homo? & ſordidas iſtas abiectaſque carnis exuuiolas vnà cum anima, quæ ipſis erat induta, ſibi circumdederit, vt attactu ſuo tuis ægritudinibus mederetur? Tu verò, qui natura idem es cum ægrotante, fugis eiuſdem generis hominem. Ne tibi, frater, ne, obſecro, placeat tibi conſilium prauum. Qui ſis, & de quibus conſulas, conſidera: homo nimirum, de hominibus, qui nihil in te proprium, & à natura communi ſeiunctum obtines. Futuris de rebus ne præiudicium facias. Dum enim affectionem in alieno corpore conſpicuo damnas, incertam de tota natura ſententiam pronuntias. Eius autem naturæ tu quoque particeps es, vt reliqui omnes. Quapropter tanquam communi de re conſulatur. Cur igitur, quæ in aliis vides miſera & calamitoſa, non ea te æquè ad commiſerandum adducunt, ac ſi in te ipſo conſpiceres? Vides homines Nomades & vagos, tanquam pecora ad comparanda cibaria diſſipatos. His veſtimenta ſunt lacerata, ex attritis centonibus conſuta, in manibus baculus, non ab ipſis digitis comprehenſus, ſed loris quibuſdam ad palmas alligatus. Hoc illis pro gladio, hoc pro vehiculo vtuntur, ſacculus adeſt, & fruſtum panis ſitu carieque confectum. Pera rimoſa: in hac

A τὰ μὲν γὰρ τὸν ἀπὸ γενέσεως χαρακτῆρα μέ-
χρι τέλους, ὡς τὰ πολλὰ διασώζουσι· καὶ οὐδὲν
τούτων ἔκ τινος συμφορᾶς ποιότητος, εἰς ἕτερόν
τινα χαρακτῆρα μετεκινήθη. οὗτος δὲ, ὥσπερ
ἀλλαχθείσης τῆς φύσεως, ἄλλο τι φαίνεται, καὶ οὐ
τὸ συνήθες ζῶον· αἱ χεῖρες αὐτῷ τὴν τῶν ποδῶν
χρείαν καταλαμβάνουσι· τὰ γόνατα βάσεις γί-
νονται, αἱ δὲ κατὰ φύσιν βάσεις, καὶ τὰ σφυρὰ, ἢ
παντελῶς ἀπορρέουσιν, ἢ ὥς τι τῶν ἔξωθεν ἐ-
φολκίων εἰκῆ περιηρτημένα, κατὰ τὸ συμβὰν ἐπι-
σύρεται. ἐν τοιούτοις τοίνυν βλέπων τὸν ἄνθρω-
πον, οὐκ αἰδῇ τὴν συγγένειαν; οὐκ ἐλεεῖς τὸν
B ὁμόφυλον; ἀλλὰ βδελύσσῃ τὴν συμφορὰν, καὶ
μισεῖς τὸν ἱκέτην, ὥσπερ θηρίου τινὸς προσβο-
λὴν τὸν προσεγγισμὸν ἀποφεύγων; καί τοι ἔδει
ἐννοουμένους ἀναλογίζεσθαι· ὅτι σοῦ τοῦ ἀνθρώ-
που ἄγγελος ἅπτεται, καὶ ἀσώματός τε καὶ ἄϋ-
λος ὢν, τὸν σαρκὶ καὶ αἵματι ἐγκεκραμένον οὐκ
ἐβδελύξατο. τί δὲ ἀγγέλους λέγω; αὐτὸς ὁ τῶν
ἀγγέλων κύριος, ὁ τῆς οὐρανίας μακαριότητος
βασιλεὺς διά σε ἄνθρωπος γέγονε, καὶ τὸ δυ-
σῶδες τοῦτο καὶ ῥυπαρὸν σαρκίον, μετὰ τῆς ἐνδεδε-
C μένης ἐν αὐτῷ ψυχῆς, ἑαυτῷ περιέθηκεν, ἵνα
τὰ σὰ πάθη διὰ τῆς ἰδίας ἐπαφῆς ἐξιάσηται·
σὺ δὲ ὁ αὐτὸς ὢν κατὰ τὴν φύσιν τῷ ἀρρωστοῦ-
ντι, φεύγεις τὸν ὁμογενῆ. μὴ, ἀδελφὲ, μὴ
ἀρεσάτω σοι ἡ βουλὴ ἡ κακή. γνῶθι τίς ὢν,
περὶ τίνων βουλεύῃ· ὅτι περὶ ἀνθρώπων, ἄν-
θρωπος, οὐδὲν ἰδιάζον ἐν σεαυτῷ παρὰ τὴν
κοινὴν κεκτημένος φύσιν. μὴ προκαταψηφίζου
τοῦ μέλλοντος. ἐν ᾧ γὰρ καταψηφίζῃ τοῦ πάθους,
τέως ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι φαινομένου· ἀόριστον
κατὰ πάσης τῆς φύσεως ἐκφέρεις ἀπόφασιν. μετέ-
χεις δὲ καὶ σὺ τῆς φύσεως παραπλησίως τοῖς πᾶ-
D σιν. οὐκοῦν ὡς ὑπὲρ κοινοῦ τοῦ πράγματος ὁ
λόγος ἔστω. διὰ τί τοίνυν οὐδείς σε τῶν φαινο-
μένων οἶκτος εἰσέρχεται; ὁρᾷς ἀνθρώπους νομά-
δας ὥσπερεὶ τὰ βοσκήματα πρὸς τὴν τῆς τρο-
φῆς χρείαν ἐσκεδασμένους, ῥάκια περικεκτη-
μένα, τοῦτο ἡ ἐσθής· βακτηρία ἐν ταῖς χερσὶ,
τοῦτο ὅπλον, τοῦτο ὄχημα· οὐδὲ αὐτὴ δακτύ-
λοις κατεχομένη, ἀλλά πως ὀχάνοις πρὸς τὰς
παλάμας συνδεδεμένη· πήρα ῥωγαλέα, καὶ
ἄρτου τρύφος· εὐρῶτι καὶ σηπεδόνι διεφθαρμέ-

ρον· ἡ ἑστία, ὁ οἶκος, ἡ στιβάς, ἡ κλίνη, τὸ ταμιεῖον, ἡ τράπεζα, πᾶσα ἡ τοῦ βίου παρασκευή, ἡ πήρα ἐστίν. εἶτα, οὐ λογίζῃ, τίς ὁ ἐν τούτοις ὤν; ὅτι ἄνθρωπος, ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονώς, ὁ κυριεύειν τῆς γῆς τεταγμένος, ὁ ὑποχείριον τὴν τῶν ἀλόγων ὑπηρεσίαν ἔχων· ὃς εἰς τοῦτο συμφορᾶς καὶ μεταβολῆς προῆλθεν, ὥστε ἀμφίβολον τὸ φαινόμενον εἶναι, οὔτε ἀνθρώπου καθαρῶς, οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ζώων ἐναργῆ φέρων ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ γνωρίσματα. ἐὰν πρὸς ἀνθρώπους εἰκάσῃς, ἀπαρνεῖται τὴν ἀμορφίαν ὁ χαρακτὴρ ὁ ἀνθρώπινος· ἐὰν πρὸς τὰ ἄλογα τρέψῃς τὴν εἰκασίαν, οὐδὲ ἐκεῖνα τὴν ὁμοιότητα τοῦ φαινομένου προσίεται. μόνοι τοιοῦτοι πρὸς μόνους ἑαυτοὺς βλέποντες, καὶ μετ' ἀλλήλων ἀγελαζόμενοι, διὰ τὴν ὁμοιοτροπίαν τοῦ πάθους· οἱ τοῖς μὲν ἄλλοις βδελυκτοὶ γινόμενοι, ἀλλήλους δὲ ὑπ' ἀνάγκης οὐ βδελυσσόμενοι. πανταχόθεν γὰρ ἐξειργόμενοι, ἴδιος γίνεται δῆμος, πρὸς ἀλλήλους συρρέοντες. ὁρᾷς τοὺς ἀτερπεῖς χοραύλας, τὸν γοερὸν καὶ κατεστυγνασμένον τοῦτον χορόν; πῶς ἐμπομπεύουσι τοῖς ἑαυτῶν δυστυχήμασι; πῶς διαπαίζουσιν ἐν αὐτοῖς ἀσχημονοῦσαν τὴν φύσιν, ὥσπερ τινὲς θαυματοποιοὶ ταῖς πολυτρόποις ἀρρωστίαις τοῖς συνιοῦσιν ἐπιδεικνύμενοι; ποιηταὶ γοερῶν μελῳδημάτων, μελοποιοὶ τῶν πονηρῶν ἐκείνων ᾀσμάτων· τραγῳδοὶ τῆς καινῆς ταύτης καὶ δυστυχοῦς τραγῳδίας, οὐκ ἀλλοτρίοις τραγῳδήμασι πρὸς τὰ πάθη χρώμενοι· ἀλλὰ διὰ τῶν οἰκείων κακῶν τὴν σκηνὴν πληροῦντες. οἷα τὰ σχήματα; οἷα τὰ διηγήματα; τί δὲ λεγόντων ἀκούομεν; πῶς παρὰ τῶν γεννησαμένων ἀπώσθησαν ἐπ' οὐδενὶ ἀδικήματι; πῶς ἀπελαύνονται συλλόγων κοινῶν, ἑορτῶν τε καὶ πανηγύρεων, ὥσπερ ἀνδροφόνοι τινές, ἢ πατραλοῖαι, τῇ ἀειφυγίᾳ κατάκριτοι, μᾶλλον δὲ κἀκείνων παρὰ πολὺ δυστυχέστεροι· εἴ γε τοῖς ἀνδροφόνοις μὲν ἔξεστιν ἀλλαχοῦ μεταστᾶσι μετ' ἀνθρώπων ζῆν· οὗτοι δὲ μόνοι τῶν πάντων ἀπανταχόθεν ἀπείργονται, ὡς κοινοί τινες ἀποδεδειγμένοι πολέμιοι· οὐ στέγης μιᾶς, οὐ τραπέζης κοινῆς, οὐ χρήσεως σκευῶν ἀξιούμενοι. καὶ οὔπω τοῦτο δεινόν. ἀλλ' οὐδὲ πηγαὶ βρύουσι τούτοις πρὸς τοὺς ἀνθρώπους κοιναί, οὐδὲ ποταμοὶ πιστεύονται οὐδὲν ἐφέλκεσθαι τοῦ τῆς ἀρρωστίας μολύσματος.

A illis & focus, & domus, & ſtragulum, &
lectulus, & penu, & menſa, omnis deniq;
ſupplex in hac pera conſiſtit. At tu hæc
aſpicis, & quis in illis ſit, minimè cogitas.
Hic enim, ſi neſcis, eſt homo, factus ad
imaginē Dei. Huic, vt terræ dominetur
conceſſum eſt: huic in reliqua animalia
datum imperium. Eò tamen calamitate
redact⁹ eſt, atq; ſic inuerſus eſt, vt, quidnam
ſit, ambigatur. Nam neq; hominis
planè, neque aliorū animantium cuiuſquam
indicia prę ſe fert. Si cum homine
conferas, effigies humana reſpuit eā deformitatem:
ſi cum rationis expertibus
animalibus, ea quoq; ſimilitudinē eiuſmodi
B non admittunt. Soli igitur ad ſe
ipſos ſolos reſpiciunt, & miſeriæ ſimilitudine
inter ſe congregantur. Qui ab
aliis deſpiciuntur, ſe ipſi præ neceſſitate
non deſpiciunt. Vndique expulſi confluunt
vnū in locum, & proprium quendam
populū conficiunt. Vides homines
iniucundos flebilem triſtemq; chorum
efficientes. At verò vt ipſis ſeſe quodammodo
iactitant calamitatibus? Vt in ſe
ipſis naturā oſtentant deturpatā? Vt varios
conueniētibus tanquā præſtigiatores
quidam morbos demōſtrant? Poëtæ
C carminū luctuoſorum, triſtium narrationum
inuentores, grauiū illarum modulatores
cantionum, auctores nouæ iſtius
miſeræq; tragœdiæ, in qua non ex alienis,
ſed ex propriis calamitatibus exēpla
ſumunt ad permouendos animos, atq;
ita ſibi audientiā faciunt: O quę figuræ,
bone Deus, quæ narrationes! quid ipſos
dicētes audimus? quo modo ab illis, qui
ipſos procrearūt, nulla ſua culpa reiecti
ſunt? Quo modo expelluntur è ciuitatibus?
Quo modo ex colloquiis cōmunibus,
ex publicis feſtiſq; conuentibus extruduntur,
tanquā homicidæ, tanquam
D parricidæ exilio perpetuo mulctati, imò
quàm illi longè infeliciores. Siquidem
homicidis ſolū vertētibus licet alibi cū
hominibus viuere. At iſti omniū ſoli tanquam
cōmunes declarati hoſtes vndiq;
exturbantur vt canes. Quid? quod eodē
tecto, eadem menſa, eodem vaſorum vſu
iudicantur indigni? Quid? quòd quaſi
hæc ſatis grauia non ſint, arcentur à fontibus,
qui reliquis hominibus ſunt communes?
Ipſa quinetiam flumina creduntur
ipſorum ægritudine coinquinari.

Si lingua cruenta canis aquam lambe- A rit, non eam idcirco reſpuunt homines: at ſi ad illam æger acceſſerit, continuò propter hominem ipſa quoque aqua deteſtabilis prædicatur. Hæc enarrant, hæc deplorant: ob hæc neceſſariò ſe ad hominum pedes abijciunt miſeri, & omnibus occurrentibus ſupplicant. Sæpè triſti ſpectaculo illacrymaui: ſæpè de natura conqueſtus ſum, & ea me recordatio memoriaque nunc etiam mouet atque perturbat. Vidi ægritudinem miſerandam: vidi ſpectaculum plenum lacrymarum: iuxta vias celebres, & à prætereuntibus frequentatas iacent B homines, immo ne homines quidem, ſed infelices hominum reliquiæ, ſignis & indiciis aliquibus indigentes, vt ſe homines eſſe fidem faciant. Neque enim ex naturæ notis quidquam eſt reliquum, vt agnoſci poſſint. Hi ſoli ex omnibus ſe ipſos oderunt, ſoli diem ſuum natalem execrantur, ac iure quidem deteſtantur illum diem, qui talis vitæ principium fuit. Homines qui ſe communi appellatione nominare erubeſcunt, ne ex ipſa nominis communione naturam communem dedecorent. Semper in miſeriis vitam degunt: per- C petuam luctus materiã habent. Quamdiu enim ſe ipſos aſpiciunt, tamdiu lugendi habent occaſionem. Dubitant autem quas magis deplorent corporis partes, ea ne, quæ non adſunt amplius, an illas, quæ ſuperſunt. Quas morbus abſumpſit, an quæ morbo relictæ ſunt abſumendæ. Dolendum ne magis ſit, quòd in ſeipſis eas miſerias cernant, an quòd eas adempta etiam morbo videndi facultate, intueri non poſſint. Quòd talia de ſe narrare queant, an quòd ſibi ab ipſo morbo erepta etiam voce, ne illa quidem valeant explicare. Quòd tali veſcantur cibo, an D quòd ne illo quidem commodè veſci poſſint, impedita propter oris corruptas à morbo particulas edendi poteſtate. Quòd ſentiendo ea quæ mortuorum ſunt propria, perpetiantur, an quòd ipſis etiam ſenſibus ſpoliati ſint. Vbi enim illis aut videndi, aut odorãdi, aut tangendi vis? Vbi reliquorum ſenſuum ſedes, quas paulatim depaſcente morbo vlcus arrodit? Per omnia igitur vagantur loca, ad vberiorem paſtum,

A κἂν κύων λάψῃ τοῦ ὕδατος τῇ αἱμοβόρῳ γλώσσῃ, οὐκ ἐνομίσθη βδελυκτὸν διὰ τὸ θηρίον τὸ ὕδωρ. ἐὰν ὁ ἄῤῥωστος προσεγγίσῃ τῷ ὕδατι, εὐθὺς ἀπεκηρύχθη καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τὸν ἄνθρωπον. ταῦτα διεξέρχονται, ταῦτα ὀδύρονται. διὰ τοῦτο ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς κατ' ἀνάγκην πρὸς τῶν ἀνθρώπων οἱ δείλαιοι, ἱκέται παντὸς τοῦ παρατυγχάνοντος γινόμενοι. πολλάκις ἐπεδάκρυσα τῷ σκυθρωπῷ τούτῳ θεάματι, πολλάκις πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν ἀπεδυσπέτησα· καὶ νῦν πρὸς τῇ μνήμῃ συγχέομαι. εἶδον πάθος ἐλεεινόν, εἶδον θέαμα δακρύων πλῆρες· B πρόκεινται κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν παριόντων ἄνθρωποι· μᾶλλον δὲ οὐκέτι ἄνθρωποι, ἀλλὰ τῶν ποτὲ ἀνθρώπων ἄθλια λείψανα· συμβόλων τινῶν καὶ γνωρισμάτων εἰς τὸ πιστευθῆναι δεόμενοι. οὐ γὰρ ἔχουσιν ἀπὸ τῶν τῆς φύσεως χαρακτήρων ἐπιγινώσκεσθαι ἄνθρωποι· μόνοι τῶν πάντων ἑαυτοὺς μισοῦντες· μόνοι τὴν γενέθλιον ἡμέραν διὰ κατάρας ἄγοντες. μισοῦσι γὰρ εἰκότως τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὴν ἀρξαμένην αὐτοῖς τῆς τοιαύτης ζωῆς. ἄνθρωποι, οἱ καὶ ὀνομάζειν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς κοινῆς προσηγορίας αἰσχύνονται· ὡς ἂν C μὴ τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ὀνόματος τὴν κοινὴν φύσιν δι' ἑαυτῶν καθυβρίσαι. οἱ μὲν γὰρ ἀεὶ συζῶντες, ἄπαυστον τῶν θρήνων τὴν ὑπόθεσιν ἔχοντες. ἕως γὰρ ἂν ἑαυτοὺς βλέπωσιν, ἀεὶ τὰς τοῦ θρηνεῖν ἔχουσιν ἀφορμάς· ἀποροῦντες, ὅ,τι καὶ μᾶλλον ὀδύρονται, τὰ μηκέτι ὄντα τοῦ σώματος, ἢ τὰ λειπόμενα; ὅσα προανάλωσεν ἡ νόσος, ἢ ὅσα τῇ νόσῳ λείπεται; ὅτι βλέπουσιν ἐφ' ἑαυτῶν τὰ τοιαῦτα, ἢ ὅτι οὐδὲ βλέπειν ἰσχύουσιν, ἀμαυρωθείσης ἐν τῷ πάθει τῆς ὄψεως; ὅτι τοιαῦτα ἔχουσι περὶ ἑαυτῶν διηγεῖσθαι, ἢ ὅτι οὐδὲ διαγγεῖλαι τὰ πάθη δύ- D νανται, τὴν φωνὴν ἐκ τοῦ πάθους ἀφῃρημένοι; ὅτι τοιαύτῃ χρῶνται τροφῇ, ἢ ὅτι οὐδὲ ἐκείνην εὐκόλως ἡ νόσος τῇ διαφθορᾷ τῶν περὶ τὸ στόμα μορίων ἐμποδιζούσης τῆς βρώσεως; ὅτι ἐν αἰσθήσει τὰ τῶν νεκρῶν δυστυχοῦσιν, ἢ ὅτι καὶ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν προαφῄρηνται; ποῦ γὰρ παρ' ἐκείνοις ἡ ὅρασις; ποῦ ἡ ὄσφρησις; ποῦ δὲ ἡ ἁφή; ποῦ δὲ τὰ λοιπὰ τῶν αἰσθητηρίων, ἃ κατ' ὀλίγον νεμομένου τοῦ πάθους ἡ σηπεδὼν ἐπιβόσκεται; διὰ ταῦτα κατὰ πάντας ἀλῶνται τοὺς τόπους,

καθάπερ τὰ ἄλογα πρὸς τὴν ἀφθονωτέραν νομὴν μετεξανιστάμενοι· ἐφόδιον τῆς κατὰ τὴν τροφὴν ἐμπορείας, τὴν συμφορὰν περιφέροντες, καὶ πᾶσι τὴν νόσον, ἀντὶ ἱκετηρίας προτείνοντες· καὶ τῶν χειραγωγησόντων διὰ τὴν ἀρρωστίαν δεόμενοι, καὶ ἀλλήλους διὰ τὴν ἀπορίαν ἀντιστηρίζοντες. καθ' ἑαυτὸν γὰρ ἕκαστος ἀσθενοῦντες, ἔρεισμα τῷ ἑτέρῳ γίνονται· τοῖς ἀλλήλων μέλεσιν ἀντὶ τῶν λειπόντων χρώμενοι. οὐ γὰρ καθ' ἕνα φαίνονται· ἀλλά τι ἔχει καὶ ἡ πτωχεία σοφὸν εἰς τὴν τοῦ βίου ἐπίνοιαν, τὸ μετ' ἀλλήλων αὐτοὺς θέλειν ὁρᾶσθαι. ὄντες γὰρ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστος ἐλεεινοί, ὡς ἂν μᾶλλον συμπαθεστέρους τοὺς ἀνθρώπους ποιήσωσι, προσθήκη τοῦ πάθους ἀλλήλοις γίνονται, τὸν πονηρὸν τῷ κοινῷ συνεισφέροντες ἔρανον, ἄλλος δι' ἄλλης τινὸς συμφορᾶς ἔλεον ἑαυτοῖς ἐρανίζοντες· ὁ μὲν χεῖρας ἠκρωτηριασμένας προτείνων, ἄλλος γαστέρα προδεικνὺς φλεγμαίνουσαν, καὶ πρόσωπον ἠχρειωμένον ἕτερος, καὶ ἄλλος τὸ σκέλος ἀποσηπόμενον· ὁ δὲ ὃ ἂν τύχοι τοῦ σώματος ἀπογυμνώσας, ἐν ἐκείνῳ τὸ πάθος ἔδειξεν. τί οὖν; ἆρα ἐξαρκεῖ τοσοῦτον πρὸς τὸ μηδὲν εἰς τὸν τῆς φύσεως νόμον ἐξαμαρτεῖν, αὐτὸ τοῦτο τὸ τραγῳδεῖν τὰ πάθη τῆς φύσεως, καὶ λόγῳ διασκευάζειν τὴν νόσον, καὶ πρὸς τὴν μνήμην παθαίνεσθαι; ἢ τινὸς ἡμῖν καὶ ἔργου χρεία τοῦ ἐπιδεικνυμένου πρὸς τοὺς τοιούτους τὸ συμπαθὲς καὶ φιλάλληλον. ὃ γάρ εἰσιν αἱ σκιογραφίαι πρὸς τὰ ὄντως πράγματα, τοῦτο οἱ λόγοι διεζευγμένοι τῶν ἔργων. οὐ γὰρ ἐν τῷ λέγειν, φησὶν ὁ κύριος εἶναι τὴν σωτηρίαν· ἀλλ' ἐν τῷ ποιεῖν τὰ ἔργα τῆς σωτηρίας. οὐκοῦν ἀναπληρωτέον ἡμῖν αὐτοῖς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἐντολῆς. μὴ γὰρ δὴ τοῦτο λεγέτω τις, ὡς ἱκανόν ἐστι πόρρω ποι τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ἐπί τινος ἐσχατιᾶς ἀποικισθεῖσι τὴν τροφὴν χορηγεῖν. ἡ γὰρ τοιαύτη γνώμη, οὐχὶ ἐλέου τινὸς καὶ συμπαθείας ἀπόδειξιν ἔχει· ἀλλά τις διὰ προσώπου ἐστὶν ἐπίνοια, τοῦ παντελῶς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἡμετέρας ἐξορισθῆναι ζωῆς. εἶτα οὐκ αἰσχυνόμεθα τὸν ἴδιον αὐτῶν βίον, εἰ χοίροις, καὶ κυσὶν ὁμωροφίας ποιούμεθα; οὐδὲ τῆς κοίτης ἑαυτοῦ πολλάκις ἀπείργει ὁ κυνηγέτης τὸν σκύλακα. οἶδεν καὶ φιλήματι τὸν μόσχον ὁ γεωργὸς δεξιώσασθαι. καὶ οὔπω τοῦτο πολύ-

A vt animalia rationis expertia, identidem ſe transferentes. Occaſionem ad negotiandum comparandaque cibaria circumferunt calamitatem, & ſupplicationis loco morbum omnibus oſtendunt. Propter ægritudinem autem miniſtris egent, à quibus manu ducantur, ſed ob inopiam ſeſe viciſſim cõfirmant. Sic enim alter alterius vtitur membris pro iis, quæ ſibi deſunt, vt, qui per ſe ſinguli ſunt imbecilli, mutua illa acceſſione fulciantur. Itaque in hominum conſpectum ſigillatim non veniunt, ſed (adeò egeſtas etiam ad parandum victum ingenioſos & ſolertes facit) vniuerſi at- B que inter ſe congregati cõſpici volunt. Inde fit, vt, cùm ſinguli miſerabiles ſint, hominibus ita coniuncti magis miſerandi coadiuuandique videantur. Aliquid enim quiſque in commune confert, & alius ex alia calamitate miſericordiam comparat. Hic prætendit mutilatas manus: ille tumidum ventrem oſtendit, alius dilaniatam faciem: Crus putreſcens alius. Qua denique quiſque ęgrotat corporis parte, eam denudat, & ſuam miſeriã oſtentat. Quid ergo faciendum C eſt nobis, vt nihil in naturæ legem peccaſſe videamur? ſatiſne ſit, eorum affectiones deplorare, & oratione morbum extollere, atque ipſa commemoratione cõmoueri? an neceſſe eſt, vt facto etiam aliquo miſericordiam & beneuolentiam erga illos noſtram declaremus? Sic eſt profectò. Nam quæ proportio eſt inter res veras & adumbratas picturas, eandem obtinent verba, ſi ab operibus ſeiungatur. Non enim in verbis ſalutem conſiſtere dicit Dominus, ſed in ſalutis operibus faciendis. Quamobrem, quod nobis ipſorum cauſa mandatum eſt, id *Matth. 7. Luc. 6.* D oportet vt ipſimet exequamur. Neque enim illud omnino quiſpiam dicat, eſſe ſatis, ſi procul à nobis in extremam aliquam noſtræ regionis partem, tanquam in coloniam deductis alimenta ſuppeditentur. Ea namque ſententia nullam vere clementiæ & commiſerationis ſignificationem habet, ſed ſub ea miſericordiæ ſpecie illud conſilium latet, vt homines è vita noſtra prorſus exterminentur. Deinde noſtræ nos viuendi conſuetudinis non pudet? qui ſues, & canes contubernales habeamus, adeò, vt ne ſuo quidem lectulo venator catulum arceat, & agricola vitulum exoſculetur:

& propriis manibus viator aſini pedes lauet, & curandis vulneribus medicas manus adhibeat, ſtercúſque auferat, & cubile ſubſternat, eos autē, qui generis neceſſitudine nobis coniuncti ſunt, ipſis etiam rationis expertibus animalibus poſtponamus? Ne fiant hæc, quæſo, ne fiant ô fratres. Ea ſententia aduerſus homines rata ne habeatur. Operæpretium eſt meminiſſe, qui ſumus, de quibus cōſilium capiamus. Nempe de hominibus homines, qui nihil propriū, & à natura communi ſeiunctum poſſidemus. *Sap. 7.* Vnus omnibus in hanc vitam introitus, idem omnibus vitæ modus. Edendi, bibendi, viuendi ſimilis ratio, eadem corporum conſtructio, idem è vita exitus. Omnia enim compoſita diſſoluuntur, & ad interitum veniunt. Nihil eorū quæ mixta concretaque ſunt, ſemper eodem ſtatu manet. Exiguum ad tempus bullarum *Homo bulla.* inſtar ſpiritui noſtro circumiectum eſt corpus. Mox autem extinguimur, nullo huius tumoris in vita relicto veſtigio. In columnis, & lapidibus, & titulis monumenta, ac ne illa quidē ſempiterna. Hęc igitur tecum ipſe reputans, noli altum ſapere, ſcripſit Apoſtolus, ſed time. *Rom. 11.* Incertum eſt, an in te ipſum ſtatuas ſæuitię legem. Ægrotantēne fugis? Dic, amabo, ecquid prætexens, id facis? *Morborum cauſa.* An quia in illo corruptus eſt humor, & putridus quidā ſuccus, atra bile cū ipſo humore cōfuſa, ſanguinē infecit? Has enim cauſas medici, cum de morbis diſſerunt, afferre ſolent. Quódnā igitur eſt hominis crimen, ſi naturæ materia mobilis & inconſtans ad illud ægritudinis genus defluxit? Tu verò non cernis in ipſis etiam valentiū corporibus ſæpè contingere, vt qui cætera ſanus eſt, inflammatione, aut carbūculo, aut eiuſmodi aliquo morbo corripiatur, incēſa ſuprà quam opus ſit, circa membrū aut partē aliquā materia humida, & idcirco in tumorē, & ruborem, & putridā ſaniē conuerſa? Quandò igitur ſic affecti ſumus, eámne carnis partem ægrotantem auerſamur, an contra potius reliquas corporis partes ſanas omnes ad illius laborantis curationem cōuertimus? Non igitur deteſtabilis eſt morbus: alioquin in nobis etiam ipſis ab ea parte curanda, quæ morbo affecta eſt, ſanæ partes abhorrerent. Quid ergo nos ab illis diſiungit? quid tandem eſt? illud profectò, quòd nō timemus minas illius,

A ἀλλὰ ταῖς ἰδίαις χερσὶ νίπτῃ τοὺς πόδας τοῦ ὄνου ὁ ὁδοιπόρος, καὶ βάλλῃ τὴν χεῖρα, καὶ ἀποκαθαίρῃ τὴν κόπρον, καὶ τῆς εὐνῆς ἐπιμελῆται· τὸν δὲ ὁμογενῆ καὶ ὁμόφυλον, ἀτιμότερον καὶ τῶν ἀλόγων αὐτῶν ποιησόμεθα; μὴ ταῦτα, μὴ ἀδελφοί· μὴ κυρωθήτω αὕτη κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἡ ψῆφος. μνησθῆναι προσήκει, τίνες ὄντες περὶ τίνων βουλευόμεθα· ὅτι περὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωποι, οὐδὲν ἰδιάζον παρὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐφ' ἑαυτῶν ἔχοντες. μία πᾶσιν ἐπὶ τὸν βίον ἡ εἴσοδος· εἷς ὁ τῆς ζωῆς ἅπασι τρόπος, βρῶσις B καὶ πόσις, ἡ τοῦ ζῆν ἐνέργεια ὁμοιότροπος· ἡ κατασκευὴ τῶν σωμάτων μία, καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ βίου· ἅπαν δὲ σύνθετον εἰς διάλυσιν ἔρχεται· οὐδὲν τῶν συνεστώτων παγίαν ἔχει τὴν σύστασιν, πομφόλυγος δίκην ἐπ' ὀλίγον ἡμῶν τῷ πνεύματι περιταθέντος τοῦ σώματος· εἶτα ἀπεσβέσθημεν, οὐδὲν ἴχνος τοῦ προσκαίρου τούτου φυσήματος καταλιπόντες τῷ βίῳ. ἐν στήλαις καὶ λίθοις καὶ ἐπιγραφαῖς τὰ μνημόσυνα· καὶ οὐδὲ ταῦτα εἰσαεὶ διαρκοῦντα. ταῦτα εἰδὼς ἐπὶ σεαυτοῦ λογιζόμενος, μὴ ὑψηλοφρόνει, καθώς φη- C σιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ φοβοῦ· ἄδηλον εἰ μὴ σεαυτῷ νομοθετεῖς τὴν ἀπήνειαν. φεύγεις, εἰπέ μοι, τὸν ἀρρωστήσαντα; τί ἔγκλημα ἔχων; ὅτι διέφθαρται τὸ ὑγρὸν ἐν ἐκείνῳ, καί τις σηπεδονώδης χυμὸς ἐγκατεσπάρη τῷ αἵματι, τῆς μελαίνης χολῆς τῷ ὑγρῷ παρεγχυθείσης; ταῦτα γάρ ἐστιν ἰατρῶν ἀκούειν, φυσιολογούντων τὰ πάθη. τί οὖν ἀδικεῖ ὁ ἄνθρωπος, εἰ ῥευστὴ οὐσία οὖσα ἡ φύσις καὶ ἄστατος, ἐπὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀρρωστίας παρωλίσθησεν; σὺ δὲ οὐχ ὁρᾷς καὶ ἐπὶ τῶν ὑγιαινόντων σωμάτων, ὅτι τἄλλα τις εὐπαθῶν, φλυκτίδι D πολλάκις ἢ ἀνθρακίῳ, ἤ τινι τοιούτῳ συνηνέχθη πάθει, ἐκθερμανθείσης πέρα τοῦ δέοντος περί τι μέρος τῆς ὑγρασίας, καὶ διὰ τοῦτο φλεγμονήν τε καὶ ἔρευθος καί τινα πυώδη διαφθορὰν παθούσης; τί οὖν; μὴ πολεμοῦμεν τῷ ἀρρωστήσαντι τῆς σαρκὸς μέρει; τὸ ἐναντίον μὲν οὖν, ἅπαν τὸ ὑγιαῖνον τοῦ σώματος, πρὸς τὴν τοῦ νενοσηκότος τρέπομεν θεραπείαν. οὐκοῦν οὐ τὸ πάθος βδελυκτόν. ἦ γὰρ ἂν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, τοῦ μέρους νοσήσαντος, τὸ ὑγιαῖνον ἠλλοτριοῦτο τῆς θεραπείας τοῦ κάμνοντος. ἀλλὰ τίς ἐστιν αἰτία, ἡ τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀφιστῶσα. τίς αὕτη; τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἀπειλὴν τοῦ

εἰπόν-

εἰπόντος· ὅτι πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ εἰς τὸ πῦρ τὸ A αἰώνιον· ἐφ' ὅσον γὰρ οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων, φησὶν, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε. εἰ γὰρ ταῦτα οὕτως ἔχειν ᾤοντο, οὐκ ἂν τοιαύτην εἶχον περὶ τῶν ἀρρωστούντων γνώμην, ὥστε ἀπωθεῖσθαι ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ μολυσμὸν οἴεσθαι τοῦ ἡμετέρου βίου, τὴν περὶ τοὺς ταλαιπωρουμένους σπουδήν. οὐκοῦν εἰ πιστὸν ἡγούμεθα τὸν ἐπαγγειλάμενον, ἀντιληπτέον ἂν εἴη τῶν ἐντολῶν, ὧν ἄνευ οὐκ ἔστι τῶν ἐλπιζομένων ἀξιωθῆναι. ξένος, καὶ γυμνὸς, καὶ τροφῆς ἐνδεὴς, ἀσθενὴς καὶ κατάκλειστος, καὶ πάντα σοι ταῦτά ἐστιν, ὅσα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περιείρηται· ἀλήτης καὶ γυμνὸς περιέρχεται, γυμνὸς B δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπιδεὴς, διὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν τῷ πάθει πενίαν. ὁ γὰρ μήτε τι τῶν οἴκοθεν ἔχων, μήτε μισθωτὸς γενέσθαι δυνάμενος· ἐξ ἀνάγκης πάντως ἄπορος τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἐπιτηδείων ἐστί· δεσμώτης τε ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας πεπεδημένος. οὐκοῦν ὅλον τὸ πλήρωμα τῶν ἐντολῶν ἐν τούτοις ἔχεις πληρούμενον, καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων κύριον ὑπόχρεών σοι διὰ τῆς εἰς τοῦτον φιλανθρωπίας γινόμενον. τί οὖν φιλονεικεῖς κατὰ τῆς ἰδίας ζωῆς; τὸ γὰρ συνοίκιον ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων μὴ ἐ- C θελῆσαι ἔχειν, οὐδὲν ἄλλό ἐστιν, ἢ καθ' ἑαυτοῦ τινὰ ἰσχυρὸν γενέσθαι. ὡς γὰρ διὰ τῆς ἐντολῆς εἰσοικίζεται· οὕτω διὰ τῆς ἀπηνείας ἀποχωρίζεται. ἄρατε, φησὶ, τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς. ζυγὸν δὲ λέγει, τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν. ὑπακούσωμεν τῷ καλοῦντι, γενώμεθα τοῦ Χριστοῦ ὑποζύγιον, ταῖς ζεύγλαις τῆς ἀγάπης ἑαυτοὺς ἐνδήσαντες. μὴ ἀποσεισώμεθα τὸν τοιοῦτον ζυγόν· χρηστός ἐστιν, ἐλαφρός ἐστιν· οὐ τρίβει τὸν αὐχένα τοῦ ὑπελθόντος, ἀλλὰ λεαίνει. σπείρωμεν ἐπ' εὐλογίαις, φησὶν ὁ Παῦλος, ἵνα καὶ ἐπ' D εὐλογίαις θερίσωμεν. πολύχους στάχυς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀναβλαστήσει σπορᾶς. βαθὺ τῶν ἐντολῶν τοῦ κυρίου τὸ λήϊον· ὑψηλὰ τὰ τῆς εὐλογίας γεννήματα. βούλει μαθεῖν εἰς ὅσον ἀνατείνεται ὕψος τῶν γεννημάτων ἡ αὔξησις· αὐτῶν τῶν οὐρανίων ὑψωμάτων ἐφάπτεται. ὅσα γὰρ ἂν τούτοις ποιήσῃς· τοῖς οὐρανίοις θησαυροῖς καρποφορεῖς. μὴ ἀπελπίσῃς τῶν λεγομένων· μὴ εὐκαταφρόνητον λογίσῃ τὴν τοιούτων τῆς φιλίας. ἡ χεὶρ ἠκρωτηρίασται· ἀλλ' οὐ πρὸς συμμαχίαν. ὁ ποῦς ἠχρείωται· ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν οὐ κωλύεται τρέχειν.

A qui dicit: Diſcedite à me in ignem æternum: quatenus enim vni ex his non feciſtis, nec mihi feciſtis. *Matth. 25.* Si enim hæc ita habere arbitrarentur, nunquam adduci in eam ſententiam poſſent, vt ægrotantes à ſe repellerent, nec ſtudium, quod in calamitoſos impenderetur, vitæ noſtræ contagium exiſtimarent. Quamobrem ſi fidelem eum, qui promiſit, arbitramur, mandatis illius, ſine quibus digni promiſſis eius eſſe non poſſumus, obtemperemus. Hoſpes, nudus, indigens cibo, infirmus, in carcere clauſus, & omnia quæ commemorantur in Euangelio, in hoc B miſero tibi propoſita ſunt. Vagus oberrat & nudus, infirmus, & propter inopiam, quæ morbum ipſum conſequitur, rerum egens neceſſariarum. Qui enim nec domi habet, vnde alatur, nec aliunde labore poteſt quæſtum facere, huic vtique deſunt ea, quæ vitæ vſus requirit. Vinctus autem propterea eſt, quoniam morbi vinculis conſtringitur. Itaque mandatorum omnium ſummam in hoc expletam habes, & ipſum omnium Dominum ob ea, quæ benignè ipſi præſtiteris, obſtrictum & C obligatum. Cur igitur in tuæ vitæ perniciem niteris? Qui enim rerum omnium dominum amicum habere non vult, is ſibi ipſe grauis eſt inimicus. *Prou. 19. 17.* Quemadmodum autem mandati obſeruantia conciliatur, ſic abalienatur crudelitate. Tollite (inquit) iugũ meum ſuper vos. Mandatorum obſeruantiam iugum appellat: iubenti pareamus. *Matth. 11.* Efficiamur iumentũ Chriſti induentes vincula charitatis. Tale iugum ne detrectemus, ne excutiamus, ſuaue eſt, leue eſt. Subeuntis ceruicem non atterit, ſed demulcet: ſeminemus in benedictionibus D (inquit Apoſtolus) vt etiam in benedictionibus metamus. *2. Cor. 9.* Multiplex ſpica ex tali ſemente pullulabit. Ampla eſt Domini mandatorum ſeges, ſublimes benedictionis ſtirpes. Vis intelligere, in quantam altitudinem extollatur harum ſtirpium incrementum? ipſos cœli vertices attingunt. Quidquid enim in hos contuleris, in cœli theſauris conditum inuenies. Ne diffidas iis, quæ dicta ſunt, néve horum amicitiam contemnẽdam putes. Manus quidem ipſorum ſunt mutilatæ, ſed ad ferẽdum auxilium non imbecillæ. Pedes inutiles effecti ſunt, ſed currere ad Deum non prohibentur.

Effluit lux oculorum, ſed animo cernunt illa bona, quæ oculorum acies intueri non poteſt. Quamobrem corporis deformitatem ne deſpicias. Parumper expecta, & quod ſuperet omnis miraculi fidem, intueberis. Non enim quæcumque materiæ fluxæ contingunt, eadem in perpetuum manent: ſed quando anima huius caduci terrenique carceris nexu ſoluta eſt, tunc propria ſplendet pulchritudine. Hoc autem vel inde conijcito, quòd poſt hanc vitam non deſpexit pauperis manum voluptarius ille diues, quinetiam optauit, vt, qui olim corruptus erat, pauperis digitus, ſibi aquæ guttam miniſtraret, cupiens ipſa lingua ſtillantem ipſius digitum circumlambere, id neutiquam deſideraturus, ſi ex corpore prouenientem triſtem illam turpitudinem in animæ quoque forma conſpexiſſet. Quàm multa in ea vitæ commutatione veriſimile eſt diuitem recantaſſe? Quàm multis nominibus beatum exiſtimaſſe pauperem illum propter anguſtias, quibus oppreſſus fuerat in hac vita? Quot modis fortunam ſuam, cui in perniciem animæ diuitiæ datæ fuerant, incuſaſſe? Quòd ſi reuiuiſcere licuiſſet, quidnam data optione fuiſſe creditis electurum? in eorúmne eſſe numero, qui in hac vita beati cenſentur, an in eorum potius, qui miſeri iudicantur? Non eſt dubium, quin infelicium conditionem fuerit accepturus: orat enim, vt ad fratres nuntius ex mortuis mittatur aliquis, ne ipſi quoque diuitiarum ſplendore elati ac tumidi, & propter lubricum voluptatis prolapſi, in eundem inferni hiatum atq; voraginem detrudâtur. Cur igitur eiuſmodi exemplis admoniti nondum reſipiſcimus? cur præclarum illud negotiationis genus (vt conſulit Apoſtolus) non exercemus? Veſtra (inquit) copia eorum inopiam ſuſtentet, vt eorum opes in ea, quæ poſt ſecutura eſt, vita, vobis ad ſalutem opitulentur. Si quid igitur benignitatis percipere volumus, bene merẽdo anteuertamus. Si poſthæc refici, eos præſentia recreemus. Si ab illis in æterna recipi tabernacula, nunc eos in noſtra recipiamus. Si peccatorum noſtrorum vulnera curari, illorum corporum plagis idem præſtemus. Beati enim miſericordes, quoniã ipſi miſericordiã conſequẽtur. At aliquis fortaſſe dicet, vtile quidem in poſterum eſſe mandatum:

Luc. 16. 1. Cor. 8. Luc. 16. Matth. 5.

A ὁ ὀφθαλμὸς ἐξερρύη· ἀλλὰ βλέπει διὰ τῆς ψυχῆς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀθέατα. μὴ τοίνυν τὴν ἀμορφίαν καταμέμφου τοῦ σώματος. μικρὸν ἀνάμεινον, καὶ ὄψει τὸ πάντων θαύματος ἀπιστότερον. οὐ γὰρ ὅσα περὶ τὴν ῥευστὴν φύσιν συμβέβηκε, ταῦτα καὶ εἰσαεὶ παραμενεῖ. ἀλλ' ὅταν ἐλευθερωθῇ τῆς πρὸς τὸ φθαρτόν τε καὶ γήϊνον συμπλοκῆς ἡ ψυχή· τότε τῷ ἰδίῳ κάλλει ἐνωραΐζεται. τεκμήριον δέ, οὐκ ἐβδελύξατο τοῦ πτωχοῦ τὴν χεῖρα μετὰ τὸν βίον τοῦτον ὁ τρυφητὴς ἐκεῖνος πλούσιος· ἀλλ' ἠξίου γενέσθαι αὐτῷ τὸν ποτὲ διεφθο-
B ρότα τοῦ πτωχοῦ δάκτυλον, τῆς τοῦ ὕδατος σταγόνος διάκονον· ἐπιθυμῶν αὐτῇ τῇ γλώσσῃ τὴν περὶ τὸν δάκτυλον ἰκμάδα τοῦ πτωχοῦ περιλεῖψαι. οὐκ ἂν τοῦτο ἐνθυμήσας, εἰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἀηδίαν περὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ψυχῆς ἑώρα. ὅσα εἰκὸς ἦν μάτην παλινῳδεῖν ἐν τῇ μεταβολῇ τοῦ βίου τὸν πλούσιον· πόσα μακαρίζειν τῆς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ δυσκληρίας τὸν πένητα· πόσα καταμέμφεσθαι τὴν ἑαυτοῦ λῆξιν, ὡς ἐπὶ κακῷ τῆς ψυχῆς ἀποκληρωθεῖσαν τῷ πλούτῳ. εἰ δὲ δὴ καὶ ἀναβιῶναι πάλιν ἐξῆν, ἐν
C τίσιν ἂν ἐδέξατο πάλιν γενέσθαι; ἆρ' ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον τοῦτον εὐδαιμονοῦσιν, ἢ δυσκληροῦσιν; ἀλλ' οὐκ ἄδηλον ὅτι προετίμησε τῶν δυσημερούντων τὸν κλῆρον. ἀξιοῖ γὰρ γενέσθαι μηνυτὴν τοῖς ἀδελφοῖς ἐκ τῶν νεκρῶν τινα· ὡς ἂν μὴ κἀκεῖνοι τῇ ὑπερηφανίᾳ τοῦ πλούτου βλαβέντες, ἐν τῇ τρυφῇ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ χάσμα τοῦ ᾅδου κατενεχθῶσι, διὰ τοῦ λείου τῆς ἡδονῆς ὀλισθήσαντες. τί οὖν οὐ σωφρονιζόμεθα τοῖς τοιούτοις τῶν διηγημάτων; τί οὐκ ἐμπορευόμεθα τὴν καλὴν ἐμπορίαν, ἣν συμβουλεύει ὁ
D θεῖος ἀπόστολος; τὸ ὑμῶν περίσσευμα, φησίν, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα· ὡς ἂν τὸ περισσὸν τῆς ἐκείνων αὐξήσεως, ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ καὶ ἡμῖν πρὸς σωτηρίαν ἀρκέσῃ. εἰ τοίνυν βουλόμεθα λαβεῖν τι χρηστόν, προλαβόντες παράσχωμεν· εἰ ἀνεθῆναι μετὰ ταῦτα, νῦν ἀναπαύσωμεν· εἰ δεχθῆναι παρ' αὐτῶν εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς, νῦν αὐτοὺς ἐν ταῖς ἡμετέραις καταδεξώμεθα· εἰ θεραπευθῆναι τῶν ἁμαρτιῶν τὰ τραύματα, τοῦτο καὶ αὐτοὶ τοῖς σώμασι τῶν κακουμένων ποιήσωμεν. μακάριοι γὰρ οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ἀγαθὴν μὲν εἰς ὕστερον εἶναι τὴν ἐντολήν·

ιανὴ δὲ μετάδοσίν τινα καὶ κοινωνίαν τοῦ πάθους διευλαβεῖσθαι· καὶ διὰ τὸ μὴ παθεῖν τι τῶν ἀβουλήτων, φεύγειν οἴεται χρῆναι τὸν προσεγγισμὸν τῶν τοιούτων. λόγοι ταῦτα, καὶ προφάσεις, καὶ πλάσματα, καὶ τῆς περὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ῥαθυμίας, εὐπρόσωπά τινα προκαλύμματα. τὸ δὲ ἀληθὲς, οὐχ οὕτως ἔχει. οὐδεὶς γὰρ ὕπεστι φόβος τῇ τῆς ἐντολῆς ἐργασίᾳ. μηδεὶς κακῷ τὸ κακὸν θεραπευέτω. πόσους γάρ ἐστιν ἰδεῖν ἐκ νεότητος καὶ μέχρι γήρως ταῖς θεραπείαις τούτων ἀποσχολάζοντας, καὶ οὐδὲν τι τῆς κατὰ φύσιν εὐεξίας τοῦ σώματος διὰ τῆς τοιαύτης σπουδῆς ἀμαυρώσαντας. οὐδὲ γὰρ εἰκός ἐστι γενέσθαι ταῦτα. ἀλλ' ἐπειδή τινα τῶν νοσημάτων, οἷον αἱ λοιμώδεις ἐπιφοραὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα τῆς ἔξωθεν αἰτίας ἠρτημένα, ὅταν ἐκ διαφθορᾶς ἀέρος ἢ ὕδατος γίνηται, ὕποπτα τοῖς πολλοῖς ἐστιν, ὡς ἐκ τῶν προεαλωκότων καὶ πρὸς τοὺς προσεγγίζοντας διαβαίνοντα, οὐδὲ ἐκεῖ τοῦ πάθους, ὡς οἶμαι τῷ ὑγιαίνοντι τὴν ἀῤῥωστίαν ἐκ διαδόσεως ἐμποιοῦντος· ἀλλὰ τῆς κοινῆς ἐπιφορᾶς τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἀῤῥωστήματος ἐπαγούσης· ἔχει αἰτίαν ἡ νόσος ἐκ τῶν προεαλωκότων καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς διαβαίνουσα. ἐνταῦθα δὲ ἔνδοθεν συνισταμένης τῆς τοῦ τοιούτου πάθους κατασκευῆς, καί τινα τοῦ αἵματος ἐκ τῆς παρεγχύσεως τῶν φθοροποιῶν χυμῶν διαφθορὰν ὑπομένοντος· ἐν τῷ κάμνοντι τὸ πάθος περιορίζεται. καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, πάρεστι καὶ ἀπὸ τούτου μαθεῖν. μή τις ἀπὸ τῶν εὐεκτούντων τοῖς ἀῤῥωστοῦσι κοινωνία τῆς κρείττονος ἕξεως γίνεται, κἂν σφόδρα λιπαρῶς τῇ θεραπείᾳ προσμένωσιν; οὐκ ἔστι ταῦτα. οὕτως οὖν εἰκὸς καὶ τὸ ἔμπαλιν, μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀσθενούντων πρὸς τοὺς εὐεκτοῦντας μεταβαίνειν τὸ πάθος. εἰ τοίνυν τὸ μὲν κέρδος τῆς ἐντολῆς τοσοῦτον, ὥστε βασιλείαν οὐρανῶν δι' αὐτῆς ἑτοιμάζεσθαι, ζημία δὲ προσέστιν αὐτοῖς οὐδεμία τῷ σώματι τοῦ θεραπεύοντος· τί τὸ κωλῦον ἐστὶ λοιπὸν, ἐνεργὸν εἶναι τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης. ἀλλ' ἐπίπονον λέγεις εἶναι τὸ βιάσασθαι φυσικῶς τὰ τοιαῦτα μυσαττομένην τὴν τῶν πολλῶν ἕξιν; κἀγὼ συντίθεμαι τῷ λόγῳ, ὅτι ἐπίπονον.

ſed hoc tempore ſibi adhibendam eſſe cautionem, ne eiuſdē morbi contagione contaminetur. Atque ita ne temeritatis pœnas det, & aliquid eorum, quæ nollet, perpetiatur, ſibi eorum congreſſum ac cōſuetudinem vitandam putat. Nugæ ſunt hæ, & excuſationes fictæ, ac commētitiæ, quibus veluti quibuſdam integumentis inertia ad conficienda mandata Dei protegitur. Non autem ita ſe res habet. Nullus enim in exequendo mandato timor ineſt. Nemo malo malum curet. Quot enim homines licet videre, qui iam inde à pueritia ad ipſam vſq; ſenectutem ſuam in eiuſmodi curatione operam collocarunt, neque tamen ob id ſtudium bona ipſorum habitudo corporum naturalis eſt vllo modo facta deterior? Neque verò vlla probabili ratione id fieri poteſt. Cæterum quoniam aliquando ſæuiunt quædam morborum genera, vt peſtilentiæ, & alia eiuſmodi, quæ ex cauſis externis pendent, quæ videlicet aëre aquáve corrupta generantur: hęc autem tanquā ab illis, qui prius correpti ſunt, eos qui appropinquent, inuadant atque coinquinēt, multis ſuſpecta ſunt: quanquam meo quidem iudicio neque affectio illa ex ſucceſſione ſanis morbum diſpertitur; ſed communis peſtilentiæ ſæuitia morbi ſimilitudinē afferente morbus inde generatus, eſt & ab illis qui primi correpti ſunt ad reliquos ſerpſit. At hîc quoniā affectionis vis intus contrahitur & conſiſtit, & ex tabificorū humorum permixtione quodāmodo ſanguis corrumpitur, in ægrotante ſolum hæret & circumſcribitur affectio. Hoc autem ſic habere, illud indicium ſit. Qui morbo laborant, aliquídne melioris habitudinis acquirunt ex conſuetudine & familiaritate eorū, qui cōmoda feruntur valetudine, quamuis curentur ab eis diligentiſſimè? Nihil omnino. Sic igitur è contrario fieri par eſt, vt nihil ex ægrotantibus ad rectè valentes incōmodi perueniat. Quare, cùm tanta mandati vtilitas ſit, vt inde regnū cœlorum comparetur: in eo autem exercendo nullum periculum, vt corpus detrimenti quicquam accipiat, quid impedimento eſt, quominus ipſum Charitatis mandatum excolatur? Difficile, & magni laboris eſt (inquies) vt homines ad hæc, à quibus naturaliter & inſtinctione quadā animi abhorrent, amplectenda pertrahātur. Bellè, rationē admitto, & laborioſū eſſe cōfiteor,

A Verum quidnam eorum, quæ ex virtute perficiuntur, à labore vacuum oſtendes? Sudores & labores multos rerum cœleſtium ſpei lex diuina propoſuit, arduamque ad vitam ducentem viam hominibus demonſtrauit, eamque laborioſiſſimis ac difficillimis quibuſque documentis peranguſtè referciens vndique coarctauit. Anguſta enim eſt porta, & arcta (inquit) eſt via, quæ ducit ad vitam. Quid ergo? illámne ſummi boni

Matth. 7. ſpem idcirco contemnemus, quòd ad illud ignauis & inertibus aſpirare non licet? Interrogemus adoleſcẽtes, vtrum laborioſius ſit, ſobriè, caſtè, continenter B viuere, an relaxare habenas cupiditati, & ſolutè ac liberè conquiſitis vndique voluptatibus frui: & hæc an illa viuendi ratio ſuauior, & magis optanda videatur. Quid ipſi ſint reſponſuri, nemini dubium eſt. Nos ergo propterea id, quod iucundum & facile eſt, complectemur; à virtute autem, quòd difficilis laborioſaque ſit, per ignauiam deficiemus? Atqui illi, qui vitæ leges tulit, iſta non probantur. Proinde ſpacioſa illa deorſum ad perniciem tendente nobis

Ibidem. interdicta via, Intrate (inquit) per anguſtam & arctam portam. Vnum igitur C ex illis inſtitutis, quæ rectè per laborem exercentur, & hoc exiſtimemus, vt reiectum è vita atque exoletum mandatum in conſuetudinem inducamus, & naturalem offenſionem, atq; faſtidium animi, quo ab illo abhorremus, exercitationis aſſiduitate leniamus, & emendemus. Magna enim eſt conſuetudinis vis, & rebus etiam difficilioribus ſolet voluptatem quandã aſpergere. Quamobrem ne quis amplius mandatum eſſe difficile ac laborioſum objiciat: ſed potius omnes vtile ac fructuoſum illud rectè obeuntibus fateãtur. Et quoniam apparet lucri magnitudo, labor omnis D alacriter ſuſcipiatur. Nam quod principio moleſtum & arduum videtur, id ipſa dies & conſuetudo facile ac iucundum efficiet. Iam verò ſi iis, quæ dicta ſunt, volumus aliquid adiungere, miſericordiam erga calamitoſos in hac item vita frugiferam eſſe reperiemus. Nemo eſt enim qui ſapiat, quin tanquã egregium præmium antè reconditum putet id, quod in alterius calamitatibus humaniter & benignè confertur. Quoniã enim

Ibid. humana omnia moderatur vna eademq; natura; & ſibi perpetuò proſperas & ſecũdas res fore, certũ eſt nemini; in omni vita Euangelicũ illud præceptũ expedit meminiſſe,

A τί δὲ ἄλλο τῶν κατ' ἀρετὴν τελουμένων ἄπονον δείξεις; πολλοὺς ἱδρῶτας καὶ πόνους τῶν οὐρανίων ἐλπίδων προσέταξεν ὁ νόμος, καὶ δυσπόρευτον τὴν ἐπὶ τὴν ζωὴν ὁδὸν τοῖς ἀνθρώποις ὑπέδειξε, τοῖς ἐπιπόνοις καὶ τραχυτέροις τῶν ἐπιτηδευμάτων ἁπανταχόθεν ἀποστενώσας. στενὴ γὰρ καὶ τεθλιμμένη, φησὶν, ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν. τί οὖν; διὰ τοῦτο τῆς ἐλπίδος ἐκείνης τῶν ἀγαθῶν ἀμελήσωμεν, ὅτι μὴ μετὰ ῥᾳστώνης ἔξεστι κτήσασθαι; ἐρωτήσωμεν τὴν νεότητα, εἰ μὴ ἐπίπονος ἡ σωφροσύνη δοκεῖ· ἢ τὸ ἀνειμένως ταῖς ἐπιθυμίαις κεχρῆσθαι, τῆς B ἐγκρατοῦς διαγωγῆς μὴ πολὺ ποθεινότερον; ἆρ' οὖν διὰ τοῦτο τὸ μὲν ἡδύ τι καὶ εὔκολον ἀνθεξόμεθα· πρὸς δὲ τὸ τραχὺ τῆς ἀρετῆς ἀποκνήσομεν; οὐ ταῦτα δοκεῖ τῷ τῆς ζωῆς νομοθέτῃ, τῷ τὴν πλατεῖαν καὶ κατωφερῆ καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν κατὰ τὸν βίον κωλύσαντι. εἰσέλθετε γάρ, φησι, διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης. ἓν τοίνυν καὶ τοῦτο τῶν διὰ πόνου κατορθουμένων καὶ τοῦτο νομίσωμεν, τὸ ἀγαγεῖν εἰς συνήθειαν, ἀποξενουμένην τοῦ βίου τὴν ἐντολὴν, καὶ τὴν φυσικὴν τῶν ὑγιαινόντων C ἀποστροφὴν τῇ ἐπιμονῇ τοῦ πράγματος θεραπεύσωμεν. δεινὴ γάρ ἐστιν ἡ συνήθεια καὶ τοῖς δυσκολωτέροις εἶναι δοκοῦσιν ἡδονήν τινα διὰ τῆς ἐπιμονῆς ἐνεργάσασθαι. μὴ τοίνυν λεγέτω τις, ὡς ἐπίπονον, ἀλλ' ὅτι ἐπωφελὲς τοῖς μετιοῦσι τὸ κατορθούμενον. καὶ ἐπεὶ μέγα τὸ κέρδος· ὑπερπλέον τοῦ πόνου, διὰ τὸ κέρδος. ἡδὺ δὲ τῷ χρόνῳ τὸ τέως ἐπίπονον διὰ τῆς συνηθείας γενήσεται. εἰ δὲ δεῖ καὶ τοῦτο προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὅτι καὶ παρ' αὐτὸν τοῦτον τὸν βίον ἐπωφελής ἐστι τοῖς ὑγιαίνουσιν ἡ πρὸς ἀτυχοῦντας συμπάθεια· καλὸς γάρ ἐστι τοῖς νοῦν D ἔχουσιν ἔρανος ἐλέου, ἐν ταῖς ἑτέρων δυσπραγίαις προαποκείμενος. ἐπειδὴ γὰρ μιᾷ φύσει διοικεῖται πᾶν τὸ ἀνθρώπινον, καὶ οὐδεὶς ἔχει οὐδενὸς τῆς διηνεκοῦς εὐπραγίας βέβαιον τι παρ' ἑαυτῷ τὸ ἐνέχυρον· διὰ παντὸς προσήκει μεμνῆσθαι τοῦ εὐαγγελικοῦ παραγγέλματος, τοῦ συμβουλεύοντος,

ἅπερ ἂν θέλωμεν, ἵνα ποιῶσιν ἡμῖν οἱ ἄνθρωποι, ταῦτα ποιεῖν. ἕως τοίνυν εὐπλοεῖς, ὄρεξον χεῖρα τῷ ναυαγήσαντι. κοινὴ ἡ θάλασσα, κοινὸν τὸ κλυδώνιον, κοινὴ τῶν κυμάτων ἡ ταραχή. ὕφαλοι καὶ σπιλάδες καὶ σκόπελοι, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς τοῦ βίου ναυαγίας κατ' ἴσον παρέχει τοῖς ναυτιλλομένοις τὸν φόβον. ἕως ἀπαθὴς εἶ, ἕως ἀκινδύνως διαπλέεις τοῦ βίου τὴν θάλασσαν, μὴ παρέλθῃς ἀνηλεῶς τὸν προσπταίσαντα. τίς ἐγγυητής σοι τῆς διηνεκοῦς εὐπλοίας; οὔπω κατῆρας εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως· οὔπω τῶν κυμάτων ἐκτὸς ἕστηκας· οὔπω σοι βέβηκεν ἐπὶ στερεοῦ ἡ ζωή. ἔτι φέρῃ διὰ τοῦ βίου πελάγους. οἷον σεαυτὸν δείξῃς τῷ δυστυχήσαντι, τοιούτους παρασκευάσῃς σεαυτῷ τοὺς συμπλέοντας. ἀλλὰ πάντες καταντήσωμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως, τῷ ἁγίῳ πνεύματι πρὸς τὴν προκειμένην τοῦ βίου ναυτιλίαν διαβιάζοντες. παρείη δὲ ἡμῖν ἡ διὰ τῶν ἐντολῶν ἐργασία, καὶ τὸ τῆς ἀγάπης πηδάλιον· δι' ὧν εὐθυνόμενοι, καταλάβωμεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἐν ᾗ ἡ πόλις ἐστὶν ἡ μεγάλη, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A vt, quæ volumus, faciant nobis homines, eadem faciamus. Quamdiu ergo feliciter nauigas, illi manum porrigito, qui naufragium fecit: commune eſt mare, tempeſtas communis, communis fluctuum perturbatio, ſaxa ſub vndis latentia, ſyrtes, ſcopuli, & omnia denique huius vitæ nauigationis incommoda parem cunctis nauigantibus metum injiciunt. Dum integer es, dum vitæ pelagus tutò pertranſis, ne inhumanè prætereas eum, *Pſ. 106. 30* qui prius nauem illiſit. Quis tibi ſponſor, vt felicem nauigationem perpetuò ſis habiturus? Nondum in portum quietis appuliſti. Nondum extra B fluctuum periculum es conſtitutus. Tibi nondum in loco tuto conſtitit vita. Adhuc in vitæ pelago iactaris obnoxius tempeſtati. Qualem erga naufragum te præſtiteris, tales erga te eos, qui ſimul nauigant, experieris. Omnes igitur in quietis portum ſecundo ſancti Spiritus afflatu prouehi contendamus. Adſit diligens mandatorum exercitatio, & gubernaculum Charitatis. Quibus adiuti tandem Promiſſionis terram aſſequamur, in qua ſita eſt magna illa ciuitas, cuius architectus & ædificator eſt CHRISTVS Deus noſter, cui gloria in æternum, Amen.

A

Sancti Patris noſtri GREGORII NYSSENI EPISCOPI, EPISTOLA ſeu liber contra Fatum.

Incerto interprete.

MEMINISTI haud dubiè accidiſſe mihi quippiam, quando nuper apud vos magnus ille mons, vt Euangelico verbo vtar, perfidiæ tandem ad fidem amplectendam traductus eſt: cùm videlicet ſapientiſſimus Euſebius dignum canis conſilium in ſenectute ſuſcepit, ſi tamen id hominis fuiſſe conſilium cenſendum eſt, ac non diuinum quoddam auxilium eius, qui humanum genus noſtræ vtilitatis cauſa gubernat. Cùm ergo magnitudine rei tum obſtupuiſſem, quî tantus ille vir, magna prius imbutus perfidia, excellentia fidei modum perfidiæ ſuperaſſet, atque in progreſſu colloquij noſtri de fato incidiſſet ſermo: præcepiſti mihi, venerabile & ſacrum caput, vt diſputationem de hoc argumento in magna Conſtantini vrbe cum quodam philoſopho habitam tibi per literas explicarem. Quod paulum otij nactus, paucis, oratione quantum fieri poteſt contracta, ſimplici miniméque elaborata narratione faciam, idque vel maximè cauebo, ne epiſtolæ modum excedat, atque ad hiſtoriæ longitudinem protendatur. Verba feci nonnulla de noſtra religione viro cuidam externæ philoſophiæ, vt ex dictis eius conijcere licebat, haud indocto, eique perſuadere conabar, vt à Græca ſuperſtitione in noſtram concederet ſententiam. Multis enim confirmabat non in noſtra poteſtate eſſe ſententiarum animi delectum,

Matth. 18. 21.

Euſebij conuerſio.

Sermo habitus Conſtantinopoli de fato.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, ΚΑΤΑ εἱμαρμένης.

ΜΕΜΝΗΣΑΙ πάντως, ὅτι μοι γέγονεν ὅτι περὶ ὧν διὰ πολλοῦ παρ' ὑμᾶς τὸ μέγα τῆς ἀπιστίας ὄρος, εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, εἰς πίστιν μετεκινήθη· τοῦ σοφωτάτου Εὐσεβίου τῆς πολιᾶς ἀξίως ἐν γήρᾳ βουλευσαμένου· εἴ γε ποτ' ἀνθρώπου βουλὴν εἶναι χρὴ ταύτην λογίσασθαι· καὶ μὴ θείαν τινὰ συμμαχίαν τοῦ διοικοῦντος ἐπ' ἀγαθῷ τὸ ἀνθρώπινον. τότε δή μοι πρὸς τὸ παράδοξον ἐκπεπληγμένῳ τοῦ θαύματος· πῶς ὁ τοσοῦτος ἐν ἀπιστίᾳ τὸ πρότερον, πολλαπλάσιον τῷ μεγέθει τῆς
C πίστεως ὑπερέβαλε τῆς ἀπιστίας τὸ μέτρον· ἐπεὶ τῆς προϊούσης ἡμῖν τῆς συνουσίας τῶν κατὰ τὴν εἱμαρμένην ζητουμένων λόγος ἐνέπεσεν, ἐπέταξας ὦ τιμία μοι, καὶ ἱερὰ κεφαλή, τὴν γενομένην πρός τινα τῶν φιλοσόφων διάλεξιν ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Κωνσταντίνου πόλει περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐγγράφως σοι δι' ἐπιστολῆς διηγήσασθαι. μικρᾶς τοίνυν ἐπιτυχὼν σχολῆς, δι' ὀλίγων, ὡς οἷόν τε, συντεμὼν τὸν λόγον, ἐκτίθεμαί σοι ἐν ἁπλῷ καὶ ἀκατασκευάστῳ διηγήματι· φυλασσ-
D όμενος ὅτι μάλιστα, τὸ μὴ πόρρω τῶν ἐπιστολιμαίων μέτρων ἐκπεσεῖν τὸν λόγον εἰς λογογραφικὸν μῆκος ἀποτεινόμενον. προσῆγον ἐγώ τινας τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας λόγους, ἀνδρί τινι πεπαιδευμένῳ τὴν ἔξω σοφίαν, ὡς ἐνῆν ἐκ τῶν λεγομένων στοχάσασθαι, καὶ πείθειν ἐπιχείρουν ἐκ τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν συγκατάθεσιν τῆς καθ' ἡμᾶς δόγματος μετατάξασθαι. ἐπεὶ δὲ πολὺς ἦν κατασκευάζων μὴ κατ' ἐξουσίαν προκεῖσθαι τοῖς βουλομένοις τὴν κατὰ γνώμην τὴν αἵ-

B

ρισιν· ἀλλὰ διά τινος ἐξάπτων ἀνάγκης τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν, ἧς ἄνευ μὴ ἄν τι γενέσθαι τῶν ἐν ἡμῖν γινομένων, καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ τὸν ἐμὸν παρεκρούετο λόγον· ὡς εἰ μὲν εἵμαρται αὐτῷ γενέσθαι Χριστιανῷ, γενήσεται πάντως κἂν ἡμεῖς μὴ βουλώμεθα· εἰ δὲ κωλύοιτο τῇ τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκῃ, μὴ δὴ γενέσθαι δυνατὸν ἐξευρεῖν τινα μηχανὴν ἣ τὴν εἱμαρμένην βιάσεται. ταῦτα λέγοντος, ἐγὼ μὲν ὅπερ εἰκὸς ἦν, φθέγξειν ᾤμην αὐτὸν τὸ μαθεῖν τι περὶ τῆς πίστεως τῷ Ἑλληνισμῷ διὰ βάθους ἐγκείμενον, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἡμετέρου παρακρούεσθαι λόγου. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνίει τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένων, πάντα λέγων ὑπεζεῦχθαι τῇ τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκῃ· κἀκείνην ἐπιστατεῖν τῶν ὄντων, καὶ τῇ ῥοπῇ ταύτης πάντα ὑποκύπτειν τὰ ὄντα, ζωῆς τε μέτρα, καὶ ἠθῶν διαφορὰς, καὶ βίων αἱρέσεις, καὶ σωμάτων κατασκευὰς, καὶ τὰς τῶν ἀξιωμάτων ἀνωμαλίας· ὡς ἄρχειν τε πάντως τὸν καθ' εἱμαρμένην ἐπὶ τὴν ἀρχὴν παριόντα, δουλεύειν τε κατὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, καὶ πλουτεῖν ὡσαύτως καὶ πένεσθαι· ἐρρῶσθαί τε πάλιν τῷ σώματι, καὶ ἀσθενῶς ἔχειν· τό τε ὠκύμορον καὶ τὸ μακρόβιον, τὴν αὐτὴν ἔχειν αἰτίαν. ὅ, τε γὰρ ἐν ὀλίγῳ μεταχωρῶν τῆς ζωῆς, καὶ ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ παρατείνας τὸν βίον, οὐ κατὰ οἰκείαν ὁρμὴν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνάγκης ἐκείνης ἐν ἑκατέρῳ ἑκάτερος γίνεται· τόν τε αὐτόματον καὶ τὸν ἠναγκασμένον θάνατον μὴ ἄλλως ἢ παρ' ἐκείνης ἀποκληροῦσθαι, τάς τε βιαίου θανάτου τὰς πολυτρόπους διαφορὰς, ἐν συμπτώμασιν ἢ ἀγχόναις, ἢ ψήφῳ δικαστικῇ, ἢ καὶ κατ' ἐπιβουλὴν ἐπαγομένας. καὶ τὰ ἔτι τούτων καθολικώτερα καὶ περιληπτικώτερα πάθη, σεισμοὺς καὶ ναυάγια, καὶ ἐπικλύσεις ὑδάτων, καὶ τὰς ἐκ πυρὸς συμφοράς· καὶ ὅσα τοιαῦτα εἴδη κακῶν πάντα τῆς αἰτίας ἐκείνης ἐξάπτων, προσετίθει καὶ τὰ κατὰ τὸν βίον ἐπιτηδεύματα, μηδαμοῦ τὸν λογισμὸν τοῦ αἱρουμένου κύριον εἶναι. πάντας δὲ τῷ κράτει τῆς εἱμαρμένης ὑπηρετοῦντας, ἢ φιλοσοφεῖν, ἢ ῥητορεύειν, ἢ γεωργεῖν, ἢ ναυτίλλεσθαι, ἢ ἐν γάμῳ ζῆν, ἢ τὸν ἄγαμον αἱρεῖσθαι βίον, ἀρετῆς τε καὶ κακίας, τὴν αὐτὴν ἀνάγκην εἶναι διισχυρίζετο. ὥστε κατὰ τὴν ἀπαράβατον ταύτην ἀποκλήρωσιν, τὸν μὲν τῇ ὑψηλοτέρᾳ προσανέχειν ζωῇ ἐν ἀκτήμονι καὶ ἐλευθερίῳ ταύτῃ βίῳ· ἕτερον δὲ,

A ſed pendere hominum vitam ex neceſſitate quadam, ſine qua nihil fieri poſſet eorum quæ fierent in nobis. Atque in hunc modum orationem meam eludebat, ſi quidem ipſi fatale eſſet fieri Chriſtianum, futurum ſe omnino vel nolentibus nobis: ſin fati neceſſitate prohiberetur, fato ſe vim adhibere nulla ratione poſſe. Hæc ille cùm diceret, id eum agere, vti veriſimile erat, arbitratus ſum, vt Græcæ ſuperſtitioni penitus addictus, nihil de Chriſtiana fide admitteret, atque ita curſum noſtræ orationis impediret. Eadem enim ſemper inculcare non de-

B ſtitit, omnia fatali ſubiecta eſſe neceſſitati, dominæ rerum, cuius nutui obedirent vniuerſa, vitæ modus ac finis, diſſimilitudo rerum, diuerſa genera viuendi, corporum conſtitutio, inæqualitates honorum, vt imperio quiſque potitus in poteſtate habeat omnia, quæ ei ſint fatalia, aut ſeruiat eandem ob cauſam, diues item ſit aut pauper, valeat corpore vel ægrotet: breuiſque & longæ vitæ eandem eſſe cauſam. Nam ſiue quis exiguo tempore viueret, ſiue vitam longius produceret, non ex impetu aut affectione quadam propria, ſed ex illa neceſſitate eam ætatis diuer-

C ſitatem exiſtere. Tam voluntariam quàm coactam mortem ab eadem neceſſitate ſortitò decerni. Varia genera violentæ necis propter incertos caſus, ſiue ſuffocationem, ſiue ſententiam iudicum, ſiue inſidias imminentes: clades præterea his magis communes & vniuerſales, terræmotus, naufragia, inundationes aquarum, incendia, & omnia id genus alia mala ex illa cauſa pendere dicebat, addebátque vitæ etiam inſtituta nequaquam eſſe in capientis arbitrio, ſed omnes potenti fato ſeruire, ſiue in philoſophiam, ſiue in

D eloquentiam incumbant, ſiue agros colant, ſiue nauticam faciant, ſiue coniugalem, ſiue cælibem vitam inſtituant. Et virtutis & vitij eandem eſſe cauſam, vt pro immutabili illa ſortitione alius viuendi genus colat ſublimius, inops, liberum: alius pulchra

violet, aut piraticam exerceat, aut prodigè viuat, aut meretricio vitæ genere effœminetur. Quibus omnibus percenſitis firmam ſe putabat non admittendæ noſtræ orationis reddidiſſe rationem; cùm non eſſet in manu noſtra, quod liberet, pro arbitratu ſuſcipere, ſed illa foret expectanda neceſſitas: quæ ſi quem in eam mentem tanquam ſigno dato impuliſſet, orationi neceſſe eſſe vt vel nolens aſſentiatur: quod ſine illa, quamuis magnopere vellet, fieri non poſſet. Poſtquam hæc ille & eius generis alia diſſeruiſſet, ſciſcitans ex eo ſum, Deúmne quempiam eſſe putaret, fati nomine appellatum, qui omnium rerum potiretur, & cuius voluntate vniuerſa crederet adminiſtrari. At ille me ob eam interrogationem ignorantiæ nomine non leuiter accuſabat. Non videris, inquit, mihi quicquam cœleſtium rerum percepiſſe. Alioquin enim cognouiſſes profectò vim fati, vnde ſcilicet & quomodo deprehenſa ſit vis rerum immutabili quadam ſerie nexúque euenientium. Ego ſermonis nouitate obſtupefactus, cùm rogaſſem vt me paulò clarius edoceret, vtrum fatum quod animo fingeret, vim quandam voluntariam, liberam, ſui iuris, ſummæque potentiæ, an verò aliud quippiam ab illa diuerſum eſſe ſtatueret: eadem repetita oratione, Qui, inquit, contemplatus eſt cœleſtium corporum motum, Zodiacum circulum, eiúſque duodecim, quæ in eo conſpiciuntur ſegmenta æquabiliter inter ſe diſſita. nec non ſingulorum aſtrorum facultatem ac vires quas per ſe quódque in ortu ſuo habet: quid eorum efficiat congreſſus propriis ſingulorum virtutibus inter ſe temperatis, ſiue ex commiſceantur, vt cùm aſtrum alterum appropinquat alteri, ſiue ſecernantur, vt cùm alterum ab altero recedit: quid item inferioris receſſus, quid ſuperioris in tranſitu defectio, quid eiuſdem reſtitutio: quid varia congredientium & digredientium forma, ſiue trianguli, ſiue ſcaleni, aut ſi quam aliam geometricam figuram referunt: qui hæc, inquit, & huiuſcemodi alia perſpexit, ſciet fati nomine id ſignificari, quod ſerie quadam immutabili pro certa,

An fatum ſit Deus.

Fatum ſeries immutabilis pro

A τυμβωρυχεῖν, ἢ πειρατεύειν, ἢ ἀσωτεύεσθαι, ἢ τῷ ἑταιρικῷ βίῳ ἀποθηλύνεσθαι. καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα διεξιὼν, ἰσχυρὰν ᾤετο τὴν μὴ παραδέξασθαι τὸν λόγον ἡμῶν αἰτίαν ἐπιδεδεῖχθαι, τὸ μὴ ἐφ' ἡμῖν εἶναι ὅπερ ἂν θέλωμεν κατ' ἐξουσίαν αἱρεῖσθαι, ἀλλὰ δεῖν ἀναμεῖναι τὴν ἀνάγκην ἐκείνην· ἧς τὸ ἐνδόσιμον πρὸς τὴν τοιαύτην ὁρμὴν παρεχούσης, ἐπ' ἀνάγκης εἶναι πεισθῆναι τῷ λόγῳ, καὶ μὴ βουλόμενον· ἄνευ δὲ ἐκείνης, καὶ σφόδρα προαιρουμένου, μὴ δυνατὸν εἶναι γενέσθαι. ἐγὼ δὲ ταῦτα αὐτοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα διεξιόντος, ἠρόμην B αὐτὸν, εἰ Θεόν τινα οἴεται τὸν κατὰ πάντων ἔχοντα κράτος, τὸν τῷ ὀνόματι τῆς εἱμαρμένης ἀποκαλούμενον, οὗ τῷ βουλήματι τὰ καθ' ἕκαστον οἰκονομεῖσθαι πεπίστευκεν. ὁ δὲ πολλήν μου καταγνοὺς ἀβελτηρίαν ἐν τῷ ἐρωτήματι, οὔ μοι δοκεῖς κατανενοηκέναι, φησὶ, τῶν οὐρανίων οὐδέν. ἦ γὰρ ἂν ἔγνως τῆς εἱμαρμένης τὴν δύναμιν, καὶ ὅπως κατελήφθη ἡ καθ' εἱρμὸν ἀπαραβάτως γινομένων ἡ δύναμις. ἐμοῦ δὲ καὶ πρὸς τοῦτον ξενοφωνουμένου τὸν λόγον, καί τι σαφέστερον ἀξιοῦντος μαθεῖν, πότερον δύναμίν τινα προαιρετικὴν αὐτοκρατῆ τε καὶ ἀδέσποτον, ἐν ὑπερκειμένῃ τινὶ C ἐξουσίᾳ θεωρουμένην τὴν εἱμαρμένην εἶναι φαντάζεται, ἢ ἄλλο τι παρὰ τοῦτο ὑπείληφε, πάλιν τὸν αὐτὸν ἐπαναλαβὼν λόγον· ὁ τῶν οὐρανίων, φησὶν, ἐπεσκεμμένος τὴν κίνησιν, τόν τε ζῳδιοφόρον κύκλον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ δυοκαίδεκα τμήματα, τῇ περιγραφῇ τῶν ἐνθεωρουμένων ζῳδίων δι' ἴσου ἐπ' ἀλλήλων διεστηκότα, ἑκάστου τε τῶν ἄστρων τὴν δύναμιν κατανοήσας· τίνα μὲν ἐφ' ἑαυτοῦ ἕκαστον ἐκ φύσεως ἰσχὺν ἔχει· τί δὲ ἡ σύνοδος αὐτῶν ἐκ τῆς ποιᾶς πρὸς ἄλληλα κράσεως ἀπεργάζεται, τῆς κατὰ δύναμιν ἑκάστου αὐτῶν ἰδιότητος, μιχθείσης τε τῷ προσεγγισμῷ πρὸς τὸν ἕτερον καὶ ἀποκριθείσης διὰ τῆς ἀποστάσεως· τί τε πάλιν ἡ τοῦ κατωτέρου ὑπόβασις ἐργάζε- D ται· καὶ τί ἡ τοῦ ὑπερκειμένου κατὰ τὴν πάροδον ἔκλειψις, καὶ πάλιν ἀποκατάστασις, ὅτε ποικίλος τῶν συνιόντων τε καὶ ἀφισταμένων σχηματισμὸς, ἐν τριγώνοις, ἢ σκαληνοῖς καταγραφόμενος σχήμασιν, ἢ καὶ ἄλλο τι τῶν κατὰ γεωμετρίαν θεωρουμένων σχημάτων ἀποτελῶν· ὁ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κατανοήσας, εἴσεται τῆς εἱμαρμένης τὸ σημαινόμενον, ὅτι τὸ εἱρμῷ τινι ἀπαραβάτῳ κατὰ τὴν ποιὰν συμπλοκὴν τῶν ἄστρων ἀναγκαίως

ἀποτελούμενον τῷ ὀνόματι τῆς εἱμαρμένης σημαίνεται. ἐπεὶ δέ μοι καὶ τοῦτο πάλιν ἐξενίζεν· οὐ γὰρ συνιεῖν τῶν λεγομένων οὐδὲν, ἅτε μὴ πεπαιδευμένος ταύτην τὴν παίδευσιν, ἠξίουν, δι' ὧν ἦν μοι δυνατὸν γνῶναι τὴν τῆς εἱμαρμένης διάνοιαν, διὰ τούτων μοι φανερὸν ποιεῖν τὸ λεγόμενον. τοὺς γὰρ ἀστρῴους κύκλους ἄλλον ἐν ἄλλῳ εἶναι, καὶ τὴν ἐναντίαν κίνησιν τῇ ἀπλανεῖ περιφορᾷ κατὰ τὸ ἐντὸς εἱλεῖσθαι, καὶ πάντας τούτους τῷ ζῳδιακῷ ἐνδεδέσθαι κύκλῳ· ταῦτα καὶ παρ' ἑτέρων εἶπον ἀκηκοέναι, καὶ ἐκ τοῦ ἀκολούθου μὴ ἀμφιβάλλειν, τὰς τῶν φωστήρων αὐγὰς κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἑκάστῳ τῶν πόλων κυκλοφορίαν προσεγγίζειν τε καὶ ἀφίστασθαι, καὶ ὑποβαίνειν τὸν κατώτερον, καὶ κρύπτεσθαι τὸν ὑπερκείμενον ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὄψεως, εἰ κατὰ νώτου γένοιτο τοῦ ὑποβαίνοντος· καὶ πάντα ὅσα εἰκὸς ἐκ τοῦ ἀκολούθου λογίσασθαι, εἴτε τι σχῆμα διὰ τούτων ἀποτελεῖται, ὅταν ὁ κύκλος περιστῇ διὰ τῆς ἰδίας κινήσεως τὸν ἐφ' ἑαυτοῦ κείμενον ἄστρον· ὥστε ἢ καθ' εὐθεῖαν τοῦ ὑπερκειμένου γενέσθαι, ἢ πλαγιάσαι κατὰ τὴν πάροδον, εἴτε δι' ὀλίγου τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, εἴτε διὰ πλείονος ἑκάστου τούτων ἡ περίοδος γένηται, κατὰ τὸ μέγεθος τῆς καθ' ἕκαστον τῶν κύκλων ἀναλογίας, ἀναγκαίως ἢ θᾶττον ἢ βράδιον τῆς ἀναστροφῆς κινουμένης. ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα, σιγᾶν ἠξίουν, μόνον δέ μοι σαφῶς ἐκκαλύπτειν τῆς εἱμαρμένης τὴν δύναμιν, Θεός τίς ἐστιν ὁ τῷ ὀνόματι τῆς εἱμαρμένης νοούμενος, καὶ τοῦ παντὸς ἐξημμένος τὸ κράτος, καὶ πάντα κατ' ἐξουσίαν τῷ ὑπερέχοντι τῆς δυνάμεως πρὸς τὸ δοκοῦν διοικούμενος, ἢ ἄλλης τινὸς ὑπερκειμένης ἐνεργείας ὑπουργὸν εἶναι τὴν τῆς εἱμαρμένης ὑποτίθεται δύναμιν, ὥστε καὶ αὐτὴν τρόπον τινὰ ὑπὸ ἑτέραν εἱμαρμένην κεῖσθαι, τῇ ὑπερεχούσῃ συνδιατιθεμένην αἰτίᾳ. εἰ μὲν γὰρ αὕτη τὸ κατὰ πάντων ἔχειν κράτος πεπίστευται, τὸ μηδὲν ὑπερκεῖσθαι ταύτης ἡ ἀκολουθία τοῦ λόγου δίδωσιν οἴεσθαι. εἰ δὲ τῇ κινήσει τῶν ἄστρων ἀκολουθοῦσαν τὴν εἱμαρμένην, κρατεῖν αὐτὴν βιαίᾳ τινὶ ἀνάγκῃ τῶν πάντων διισχυρίζεται, ἀσφαλέστερον ἦν τῷ προηγουμένῳ μᾶλλον ἢ τῷ ἑπομένῳ τὴν παντοδύναμον ταύτην προσμαρτυρεῖν ἐξουσίαν· καὶ τὰ ἄστρα τούτων αἴτια λέγειν, ἢ τὴν ἀπλανῆ περιφορὰν, ἢ τοὺς ἐντὸς ταύτης ἐνθεωρουμένους κύκλους, ἢ τὸν λοξῶς ἐγκεχαραγμένον τῷ πόλῳ κύ-

A ſtellarum coniunctione neceſſariò efficitur. Cùm id quoque mihi inauditum & nouum accidiſſet (non enim quicquam eorum quę diceret, intelligebam, quippe ea diſciplina non eruditus) rogaui vt eo modo mihi vim verbi declararet, quo fati notionem aſſequi poſſem. Nam cœleſtes circulos alium in alio eſſe, & motu contrario conuerſioni firmamenti ſeu aplanis interius cieri, cóſque omnes in Zodiaco circumuolui: hæc, inquam, etiam ab aliis audiui, ac proinde luminarium ſplendorem pro conuerſione cuique cœlo propria tum accedere tum recedere, atque inferiore aſtro ſubeunte tolli è conſpectu B noſtro ſuperius, ſi quidem inferiori directè opponatur: & quæcumque hinc aptè colligerentur, ſiue formam aliquam efficerent, vt cùm circulus ſpatium quod in ſe continet, ita motu ſuo ambit, vt ſidus in tranſitu aut rectà obijciatur ſuperiori, aut declinet: ſiue breui temporis interuallo, ſiue longiori cuiúſque circuitus abſolueretur, quandoquidem pro ſingulorum magnitudine neceſſariò vel celerior vel tardior eſſet conuerſio. His omnibus ſilentio præteritis orabam, vt tantùm fati vim perſpicuè mihi explicaret, C Deúſne aliquis fati nomine intelligeretur, huius vniuerſi imperator, ſumma poteſtate prædìtus, quique omnia haberet in manu ſua, & pro arbitratu gubernaret: an verò fati virtutem alterius alicuius ſuperioris virtutis miniſtram ſtatueret, vt & ipſa quodam modo alteri fato ſubiecta ſit, præcellentioris cauſæ in adminiſtratione ſocia. Nam ſi eam in res omnes imperium obtinere credendum eſſet, ratione nos induci, vt nihil illam ſupereminere cenſeamus. Sin eam aſtrorum motum ſequi, ac ita demum violenta quaD dam neceſſitate in res omnes dominari aſſeueraret, ſatius fuiſſe præcedenti quam ſequenti omnipotentem illam vim attribuere, ac vel ſidera rerum iſtarum cauſas eſſe dicere, vel conuerſionem Firmamenti, vel circulos qui in ea concipiuntur, vel certè circulum qui cœlo obliquè inſcribitur.

certa ſtellarum coniunctione.

Si quis enim concederet aſtra neque per ſe moueri, neque perpetua conuerſione inter ſe aut coniungi aut diſiungi, ſed eandem ſemper referre figuram: fatum non exiſteret. Quare ſi ex ſiderum motione fatum oritur, fruſtra profectò id dominari in cætera putatur, quod ſuperiori cauſæ ſeruit, neque omnino eſſet niſi motus eſſet. At non eò, inquit philoſophus, noſtra ſpectat oratio, quaſi ipſum fatum per ſe eſſet aliqua natura, ſed cùm ſit quædam rerum mutua conuenientia & coniunctio, atque vniuerſum omni ex parte cohæreat, quemadmodum etiam in vno aliquo corpore quædam omnium membrorum inter ſe conſentientium cernitur concordia, cúmque ſuperior mundi portio ſit præſtantior, idcirco inferiora ſimul cum primaria portione reguntur, ad eiúſque velut nutum cœleſti motu ſeſe fingunt & accommodant, quandoquidem neceſſariò ac multifariam, vti dictum eſt, vi cuiúſque ſideris vnà mouentur. Vt in medicamento ſpecierum qualitates artificioſa quadam ratione commiſtæ, communi illo temperamento quippiam efficiunt aliud, neque tale qualis vnaquæque ante mixturam fuerat: ſic cœleſtium virtutum diuerſæ ſunt proprietates, quarum varia ex aſtrorum vel acceſſu vel receſſu profecta coniunctio varias ac diuerſas vitæ reddit actiones, tanquam influxus quidam inde ad nos ſine interruptione deriuetur. Quæ etiam cauſa eſt quamobrem ij, qui hæc diligentius inueſtigant, futura minimè falsò prædicant. Quemadmodum enim peritus medicus, ſi medicamentum calidum aut eiuſmodi quod diſſolutionem, ſtuporem, torporémve conciliet, cum aliquo alio commiſceatur, proprietatem ex illa diuerſarum rerum mixtura oriundam prædicit: quid item efficiat, & quamdiu vim retineat, cui pernicioſum, cui ſalutare ſit: ita is etiam qui ad res cœleſtes animum ſedulò applicauit, & cuiuſque naturam perſpexit: ſciet coniunctionis earum quæ ſit vis & efficacitas. Porrò iſte influxus ne ad breue quidem temporis ſpatium ſibi ſimilis eſt: ſed quia congredientium ſiderum nun-

Medicorũ prædictiones.

A κλοι. εἰ γάρ τις δοίη καθ' ὑπόθεσιν μὴ κινεῖσθαι ταῦτα, μηδὲ διὰ τῆς ἀϊδίου κυκλοφορίας, ἢ ἐν ἀλλήλοις ἢ ἀπ' ἀλλήλων γίνεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος ὡσαύτως ἔχειν ἀεί· οὐκ ἂν ἡ εἱμαρμένη συσταίη. εἰ οὖν ἡ κίνησις τῶν ἄστρων τίκτει τὴν εἱμαρμένην, ἄρα μάτην ἐπικρατεῖν αὕτη τῶν ἄλλων νομίζεται· ἡ τῇ ὑπερκειμένῃ αἰτίᾳ δουλεύουσα, καὶ μηδὲ ἂν οὖσα, εἰ μὴ ἡ κίνησις ἦν. ἀλλ' οὐ τοῦτο, φησὶν, ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος, οὐχ οὕτως ὁ ἡμέτερος νομίζει λόγος, τὸ εἶναι αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν τὴν εἱμαρμένην ἐν ὑποστάσει τινὶ θεωρουμένην· ἀλλ' ἐπειδὴ μία τίς ἐστιν ἐν τοῖς οὖσι συμπάθεια. καὶ συνεχές ἐστι τὸ πᾶν ἑαυτῷ, καὶ τὰ καθ' B ἕκαστον ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα. οἷον ἐπὶ σώματος ἑνὸς ἐν μιᾷ συμπνοίᾳ καταλαμβάνεται, πάντων πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν συννευόντων. τούτου χάριν ἀρχηγικωτέρας οὔσης τῆς ἄνω λήξεως, τὰ περίγεια πάντα τῷ προηγουμένῳ συνδιατίθεται· καὶ πρὸς ἐκεῖνο νεύει κατὰ τὴν ἄνω κίνησιν, καὶ τὴν τῆδε περιαγωγὴν ἐξ ἀνάγκης συγκινούμενα. ἐν διαφόρῳ δὲ, καθὼς εἴρηται, τῇ δυνάμει ἑκάστου τῶν ἄστρων θεωρουμένου. ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς φαρμακείας, αἱ τῶν εἰδῶν ποιότητες λόγῳ τινὶ τεχνικῶς συμμιχθεῖσαι, ἄλλο τι τὸ ἐκ τῆς κοινῆς συγκραθὲν ἀπειργάσαντο, καὶ οὐχ ὅπερ C ἕκαστον ἦν πρὸ τῆς πρὸς ἄλληλα μίξεως· οὕτω καὶ τῶν ἀστρῴων δυνάμεων ἐν διαφόροις ἰδιότησι θεωρουμένων, ἡ ποικίλη κατὰ τοὺς προσπελασμοὺς αὐτῶν καὶ τὰς ἀποστάσεις γινομένη τῶν διαφόρων ἰδιωμάτων συμπλοκὴ, τὰς ποικίλας τῶν κατὰ τὸν βίον ἀποτελουμένων διαφορὰς ἐξεργάζεται· οἷόν τινος ἀπορροῆς ἀδιασπάστως ἐκεῖθεν ἐφ' ἡμᾶς διηκούσης. διά τοι τοῦτο καὶ παρὰ τῶν ἐπιμελέστερον τὰ τοιαῦτα φιλοσοφούντων, αἱ προρρήσεις τῶν ἐσομένων οὐχ ἁμαρτάνονται. ὡς γὰρ ὁ τῆς ἰατρι- D κῆς ἐπιστήμων, εἰ τὸ θερμὸν ἢ ναρκῶδες φάρμακον ἀνακραθείη τῷ διαλυτικῷ ἢ παραστύφοντι, προλέγει τὴν συστησομένην ἐκ τῆς τῶν ἑτεροφυῶν μίξεως ἰδιότητα. καὶ τί κατεργάζεται, καὶ μέχρι τινος τὴν ἰσχὺν ἕξει, καὶ τίνι μὲν ὀλέθριον, τίνι δὲ ἀλεξητήριον γίνεται· οὕτως καὶ ὁ τοῖς ἄνω δι' ἐπιμελείας προσεσχηκὼς, καὶ τὴν ἑκάστου τῶν ὄντων φύσιν κατανοήσας, εἴσεται τὴν ἐκ τῆς ποιᾶς αὐτῶν συμπλοκῆς δύναμιν τί ἀποτελέσει. αὕτη δὲ ἡ ἀπορροὴ, οὐδὲ ἐν ὀλίγῳ πρὸς ἑαυτὴν ὁμοίως ἔχει. ἀλλὰ διὰ τὸ ἄστατον ἀεὶ τῶν ἐπι-

περιπλεκομένων ἀλλήλοις ἄστρων τὴν κίνησιν, ἀναγκαίως κἀκείνη τῇ συνεχείᾳ τῆς κατὰ τὴν κίνησιν ἑτερότητος συνδιαποιοῦνται· ἀεὶ συμμεταχειριζομένη τῇ ποικιλίᾳ τῆς κινήσεως, καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς τῇ κινήσει τῶν ἄστρων συνεξομοιοῦσα. ἧς τὴν ἐπὶ τὸν βίον παραγενόμενον ἕκαστος, κατὰ τὴν ἐν τῷ ἀκαρεῖ τοῦ διαστήματος ἐπιτυχοῦσαν αὐτῷ μοῖραν σπάσας, ἐκεῖνο γὰρ, ὅπερ ἡ ἰδιότης τῆς μοίρας ἐκείνης προσημαίνουσί τε καὶ ἀποτελέσει. ἀνάγκη γὰρ πᾶσα καθάπερ ἐν ἐκμαγείῳ σφραγῖδος τῷ ἐντεθέντι κηρῷ τὸ κατὰ τὴν γλυφὴν εἶδος περιτυποῦται· οὕτως καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸν βίον, ᾧ ἂν συνεισπεσεῖν μοίρᾳ τῆς ἀπορρεούσης δυνάμεως ἐκ τῆς τῶν ἄστρων κινήσεως, κατὰ τὴν ἐκείνης τῆς μοίρας ἰδιότητα τυποῦσθαι· κἀκεῖνο γίνεσθαι, ὅπερ εἶχεν ἐν ἑαυτῇ τῆς ἀπορροίας ἡ μοῖρα, ἣν ἔσπασεν εὐθὺς τοῦ βίου ἀρχόμενος· ἢ ἅπαξ ἐνσφραγισθεὶς κατὰ τὴν ἐκείνης θεωρηθεῖσαν δύναμιν, ἀναγκαίως ἐν τῇ κατὰ τὸν βίον ἰδιότητι συμμορφοῦται· τοιαῦτα ποιῶν ἢ πάσχων, ὧν τὰς ἀρχὰς ἢ τὰς αἰτίας ἡ πρώτη ἔντευξις τῆς ἀστρῴας ἐκείνης ἀπορροῆς κατεβάλετο. ἐγὼ δὲ τούτων λεγομένων, οὐ παύσῃ, πρὸς αὐτὸν εἶπον, φληνάφους ἐμοὶ λόγους, καὶ λήρους διεξιών, τὸ ἀμερὲς ἐκεῖνο μέρος τῆς ἐν ἀκαρεῖ μετουσίας, τὸ ἄνωθεν ἡμῖν, ὡς φῂς, ἐπιρρέον τῶν πάντων αἴτιον τῶν ἐν ἡμῖν κατασκευάζων, οὔτε εἰ ἔμψυχόν τι καὶ προαιρετικὸν ἐστι λέγων, οὔτε ὅπως κρατεῖ τῶν ἐμψύχων τὸ ἄψυχόν τι καὶ ἀνυπόστατον, καὶ μηδεμίαν ἐκ φύσεως ἰδίαν ἔχον ὁρμὴν δεῖξαι δυνάμενος, ἀλλὰ πάσης βουλῆς καὶ τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν προμηθείας, παιδεύσεώς τε καὶ ἐπιμελείας, καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἐπιτηδευμάτων, καθάπερ τινα τύραννον ἢ δεσπότην, τὸ ἄψυχόν τε καὶ ἀπροαίρετον, ἄστατόν τε καὶ παροδικὸν, καὶ ἀμερὲς, καὶ ἀνυπόστατον ἐπιστήσας τῷ λόγῳ. τῆς ἐκείνου δυνάμεως ἐξάπτεις τὴν τῶν ὄντων σύστασίν τε καὶ διοίκησιν καὶ οὐχ ὁρᾷς εἰς οἵας ὁ λόγος ἀτοπίας ἐκφέρεται; εἰ γὰρ τοσαύτην ἔχει δύναμιν ἐκείνης τῆς ἀπορροῆς ἡ μοῖρα, ὡς κατ' αὐτὴν τοὺς παρὰ τὴν πρώτην πάροδον γεγονότας ἀποτελεῖν· πάντως ὅτι οὐκ ἐπακολουθητικῶς, ἀλλὰ προηγουμένως τῆς τῶν ὄντων συστάσεως ἐξηγεῖσθαι. οὐκοῦν ἐκείνη προάξει κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν τὸν τικτόμενον, καὶ οὐχὶ τῇ τοῦ ἀποκυηθέντος συντυχίᾳ ὑπηρετήσει. ἄδηλον γὰρ

A quam ſtabilis eſt motus, influxus quoque vnà cum illa motus diuerſitate varietur ſemper, ad eámque efficientiam ſuam accommodet neceſſe eſt. Cuius influxus portionem naſcens quiſque in eo temporis momento ſortitur & quaſi ſpiritu attrahit, ac talis euadit, qualem eum portionis illius proprietas & præſignificauit & effecit. Prorſus enim neceſſe eſt, vt quomodo effigies ſigno inſculpta ceræ imprimitur: ſic hominis quoque vita, in quam partem influentis ex aſtrorum motu virtutis incidit, ad illius proprietatem conformetur, ac talis fiat, qualem in ſe continebat illa influxus portio, quam quiſque initio vitæ veluti
B ſpiritu attraxiſſet, & qua virtute ſemel velut inſignitus eſſet, cum ea neceſſariò deinceps conuenire, iis rebus tum gerendis tum ferendis, quarum principia cauſáſve ſidereus ille & fortuitus influxus contuliſſet. Quæ cùm ille diceret, Non deſines, inquam, nugas & ineptias mihi commemorare, & confirmare indiuiduam illam portionem momentanei influxus, quo in nos, vt ais, cauſæ omnes è cœlis influant, cùm tamen neque dicas animatúmne ſit, ac voluntatis arbitriique particeps, nec qua ratione res
C animatas regat id quod neque per ſe ſubſiſtit, neque animâ, neque vllo naturæ inſtinctu præditum poſſis oſtendere, ſed omnibus conſiliis, cogitationibus, prouidentiæ, inſtitutioni, curæ, ſtudio virtutis quaſi quendam tyrannum aut dominum præficias inanimum quiddam, arbitrij expers, inſtabile, fluxum, inſecabile, nec per ſe ſubſiſtens: ad cuius potentiam rerum & conſtitutionem & gubernationem oratione tua refers. An non vides quàm hoc auribus animiſque hominum ſit abſurdum? Si enim tantam
D vim habet fortuitus ille influxus, vt non ſequendo ſed præcedendo rerum conſtitutionem moderetur: certè præcedet naſcentem, ac non iam nati caſibus ſeruiet. Incertum enim hîc

Fatum non eſt anima præditum.

eſt quid quo ſit prius, cùm ad punctum temporis & æqualiter inter ſe ac ſimul moueantur. Nam & homo necdum in lucem editus motu quodam cietur, decrementi videlicet & incrementi naturalis, quæ quidem ſpecies motus ſunt: & ſtella mouetur, neq; quieſcit prius etiam quàm homo ſpiritū ducat. Et quoniam æqualiter ac ſimul mouentur, certò iudicare non poſſumus, vter præcedat, cùm & ille circulorum conuerſione, & hic naturæ motione feratur. Quod ſi in vna parte temporis conueniunt ambo, quod in eis diſcrimen eſt, vt alterum ab altero pendere credamus? Si enim aſtra hominē progignerent, ortus rerum eſſet continuus, neque vel ad momentum temporis hominū procreatio intermitteretur. Iam verò cum inter naſcentes acerba interſint interualla, perſpicuum fit hominum ortum non ſequi motum ſiderum. Hic enim perpetuus eſt, ille interrumpitur: ac ſuo quodam peculiari nexu atque ordine tam homines quàm aſtra per ſe mouentur, cùm nulla neceſſitas inter ſe copulet ea, quæ natura diſiunxit. At ſi id veſtra ſibi vult oratio, vt in illa temporis particula ſitam eſſe credamus cauſam omniū quæ in hominum vita committuntur: vide quot myriadas dominorū ac tyrannorum in dies ſingulos, in ſingulas item noctes per minutas illas & indiuiduas tēporis ſectiones exiſtant, die ac nocte in viginti quatuor, vt dicitis, horas diuiſis, quauis hora in ſexaginta minuta, quouis minuto in ſexaginta ſecunda, quouis ſecundo, vt aſſerunt ex vobis ij qui hæc ſubtiliùs pertractanda ſuſceperunt, retento eodem ſexagenario numero, in ſexaginta tertia. Ex quibus in vnum collecti momentanei illi Dij ſiue tyranni, ſiue neſcio quibus aliis nominibus afficiendi, amplius vnam & viginti myriadas conficiunt. Iam ſi vna hora tot nobis partium myriadas ſuppetat, viginti quatuor proportione vnius omnino multiplicatæ, infinitas fatorum myriadas proferent. At enim quoduis ex illis ineuitabili potentia præditum eſſe con-

Hora in quas partes diuidatur.

A ἐνταῦθα ποῖον τινὸς ἀρχηγικώτερον, ἀμφοτέρων ἐν τῷ ἀκαρεῖ κατὰ τὸ ἴσον ἀλλήλοις συμφερομένων. ὅτι γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ πρὸ τῆς ἐξόδου τῶν σπλάγχνων ἐν κινήσει πώς ἐστι, διὰ μειώσεώς τε καὶ αὐξήσεως ἐν τῇ φύσει κινούμενος. ἐπεὶ δὲ τοῦτο κινήσεως εἶδός ἐστι· τό τε ἄστρον καὶ πρὸ τοῦ τὸν ἄνθρωπον τοῦ ἀέρος ἀπᾶσαι φέρεται καὶ οὐχ ἵσταται· ὅτε συντυχία κατὰ τὸ ἴσον τῶν διὰ κινήσεως ἀλλήλοις συντυγχανόντων, ἄπορον ποιεῖ τοῦ προηγουμένου τὴν κρίσιν. καὶ γὰρ κἀκεῖνα κινεῖται διὰ τὴν κύκλωσιν, καὶ τοῦτο διὰ τῆς φύσεως ὁδὸν φέρεται. εἰ δὲ ἐν ἑνὶ μέρει τοῦ χρόνου ἀμ- B φοτέροις ἡ πρὸς ἀλλήλους συνόδος γίνεται· τίς ἡ πρὸς ἄλληλα τούτων διαφορά· ὥστε τὸ ἑτέρου τὸ ἕτερον αἰτιώτερον οἴεσθαι· εἰ γὰρ διὰ τὰ ἄστρα ὁ ἄνθρωπος, πάντοτε ἂν ἔρρει ἡ φύσις διὰ γεννήσεως, οὐδὲ ἐν ἀκαρεῖ τι διάλειμμα τῆς ἀνθρωπίνης προόδου ἐπιδεικνῦσα. εἰ δὲ πολλαὶ τῶν γινομένων αἱ μεταξὺ διαστάσεις, σαφῶς ἀποδείκνυται ὅτι μὴ τῇ κινήσει τῶν ἄστρων τὴν ἀνθρωπίνην ἕπεσθαι γένεσιν. ἡ μὲν γὰρ, ἀεὶ κινεῖται· ἡ δὲ, οὐκ ἀεὶ γίνεται· ἀλλ' ἰδίῳ τινὶ εἱρμῷ κἀκεῖνο πάλιν ἰδιαζόντως ἐφ' ἑαυτοῦ φέ- C ρεται, οὐδεμιᾶς ἀνάγκης συναπτούσης πρὸς ἄλληλα τὰ διεστῶτα τῇ φύσει· εἰ δὲ τοῦτο ὁ ὑμέτερος κατασκευάζει λόγος, τὸ ἐπ' ἐκείνῃ τῇ μοίρᾳ τοῦ χρόνου τὴν αἰτίαν τῶν κατὰ τὸν βίον ἀποβαινόντων κεῖσθαι, σκόπησον ὅσας μυριάδας δεσποτῶν καὶ τυράννων, ἡμέρα πᾶσα καὶ νὺξ ὡσαύτως κατὰ τὰς λεπτὰς ἐκείνας καὶ ἀκαρεῖς τοῦ χρόνου τομὰς ἀπεργάζεται· εἰς τέσσαρας καὶ εἴκοσιν ὥρας νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ὡς φατὲ διῃρημένων, ἑκάστης δὲ ὥρας, ἑξήκοντα τμήμασι μεριζομένης. πάλιν διὰ τῶν τμημάτων τούτων ἑκάστου κατὰ τὸ ἰσάριθμον κερματιζομένου. ὡς δέ φασιν ὑμῶν οἱ εἰς τὴν D λεπτοτέραν τῶν τοιούτων παρατήρησιν τῷ λόγῳ διαδυόμενοι· ὅτι δὲ τούτων ἕκαστον πάλιν τῶν λεγομένων τμημάτων ἰσαρίθμῳ διαιρέσει ἐπιλεπτύνεται· τὸ τοίνυν ἐκ τούτων ἀθροιζόμενον πλῆθος, τῶν ἀκαριαίων ἐκείνων Θεῶν, ἢ δεσποτῶν, ἢ τυράννων, ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως χρὴ λέγειν, μιᾶς πλέον δὲ εἴκοσι μυριάδων ἐστίν. εἰ δὲ μία ὥρα τοσαύτας μοιρῶν ἡμῖν μυριάδας ποιεῖ· αἱ τέσσαρες καὶ εἴκοσι κατὰ λόγον τῆς μιᾶς πάντως πολλαπλασιασθεῖσαι, τὰς ἀπείρους τῶν μοιρῶν μυριάδας ἀπογεννήσουσι. ἀλλὰ μὴν τούτων ἑκάστῳ ἀπαράβατον δύναμιν ἔχειν ὁ ὑμέτερος διισχυρίζεται

εἴξεται λόγος. οὐκοῦν ἀκόλουθον μηδεμίαν αὐτῶν ἄπρακτον εἶναι. οὐ γάρ ἂν τῆς δυνάμεως ἴδιον τὴν ἀπραξίαν εἴποις, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνεργείᾳ πάντως καθορᾶται ἡ δύναμις. οὐκοῦν ἴσα καὶ τὰ τῆς δυνάμεώς ἐστιν ἀποτελέσματα· ὥστε ὅσα τμήματα, τοσαῦται καὶ τῶν ἀνθρώπων γενέσεις ἐξ ἀνάγκης καθ' ἑκάστην ὥραν συστήσονται. καὶ εἴπερ ἑκάστῃ μοίρᾳ τὸ δυνατὸν ὁμοίως προσμαρτυρεῖσθαι προσήκει, πάντας ἐπ' ἴσης βασιλέας, μακροβίους, δυνατούς, εὐκλήρους, εὐδαίμονας, καὶ ὅσα τῆς τιμιωτέρας λήξεως εἶναι νομίζεται, τὸ τῆς δυνάμεως ὁμότιμον ἀπεργάζεται. ἡ γὰρ ἔλλειψις τούτων τινός, τῆς κατὰ τὴν δύναμιν ἀτελοῦς κατηγορία γένοιτ' ἄν. οὐ γὰρ ἄν τις ἴσην προσμαρτυρήσειε δύναμιν, τῷ τε μεγάλα καὶ μικρὰ ἐνεργήσαντι. οἷον, ὁ μὲν ὑπερβέβηκεν ἑκατὸν ἔτη ἐν γήρᾳ λιπαρῷ καὶ εὐδαίμονι, παισὶν εὐθηνούμενος, ἐκγόνοις δορυφορούμενος, καὶ ταῖς μετὰ τούτων ἐπαγαλλόμενος ὄψεσιν, ὑγιής, ἄνοσος, ἀπήμων, ἐπίτιμος, ἄλυπος, πλούτου δαψιλῶς ἔχων, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἐν τιμίοις νενόμισται, διὰ πάντων μακαριζόμενος. ἕτερος, ὁμοῦ τῷ παραχθῆναι εἰς φῶς, κατεπνίγη· οἷα δὴ πολλὰ τῶν γινομένων ἐστὶν ἑταιρικὰ ἢ μοιχίδια βρέφη, ἅπερ τῶν μητέρων αἱ παρανόμως κυήσασαι, ταῖς ἑαυτῶν χερσὶ διαχειριζόμεναι, θανάτῳ τὸν ἔλεγχον κλέπτουσι· ποῦ ἡ δύναμις ἐπὶ τούτων τῆς μοίρας; πῶς εἰς τὸ αὐτὸ τῆς ζωῆς μέτρον ἡ τῆς εἱμαρμένης ἰσχὺς οὐκ ἐξήρκεσεν. εἰ γὰρ τὸ δυνατὸν αὐτῇ προσμαρτυρεῖν ὁ ὑμέτερος λόγος οἴεται δεῖν, ἐπίσης πᾶσι τοῖς οὖσιν ἡ ἰσχὺς αὐτῆς φανήσεται. οὐ γὰρ τὸ μὲν ἰσχύσει, τὸ δὲ οὐ δυνήσεται, εἴπερ ἀληθῶς ἐν δυνάμει καταλαμβάνεται· ἡ δὲ δύναμις, διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων γνωρίζεται. οὐκοῦν οὐδεμίαν ἀνωμαλίαν ὁ βίος ἕξει, πάντων ὁμοίως τὸ ἀκρότατον τῆς εὐδαιμονίας μέτρον ἐν ἑαυτοῖς δεικνυόντων, διὰ τὸ πάντας μὲν κατὰ τὸν λόγον ὑμῶν, ὑπὸ τὴν εἱμαρμένην κεῖσθαι· πάντα δὲ ταύτην ἀεὶ δύνασθαι λέγειν ὑμᾶς. εἰ οὖν καὶ πάντα καὶ ἀεὶ δύναται ἡ εἱμαρμένη αὕτη, πάντα ἐπὶ πάντων δυνήσεται. ἀλλὰ μὴν πολλαὶ καὶ ποικίλαι τοῖς ἀνθρώποις τοῦ βίου διαφοραί, κατά τε τὰς ἀξίας καὶ τὰς περιουσίας, καὶ τὰ τῶν χρόνων μέτρα, καὶ τὰς τῶν σωμάτων κράσεις, καὶ πάντα ὅσα δι' ὧν ἢ μακαριστός τις ἢ ἄθλιος ὀνομάζεται. ἄρα τὸ μὴ πάντα δύνασθαι τὴν ἀναπλασθεῖσαν ἐκείνην τῷ λόγῳ μοῖραν ἢ εἱμαρμένην, ἡ τῶν ἀποτελεσμάτων ἀνισότης σαφῶς ἐπιδείκνυσιν.

A firmatis: ex quo efficitur nullum eorum eſſe quod non agat. Neque enim potentiæ proprium eſſe dixeris vt non agat, quandoquidem potentia omnis in actione perſpicitur. Æqualia ſunt igitur etiam potentiæ effecta: quare quot ſunt ſegmenta temporis, totidem quoque homines horis ſingulis naſcantur, neceſſe eſt. Porrò ſi cuiuis fato æqualis potentia aſſignanda eſt, erunt omnes ex æquo reges, longæui, potentes, fortunati, fœlices, & quicquid præterea in bonis numeratur, acquirent. Nam ſi quis eorum defectus eſt, aliquod certè imbecillius & imperfectius iudicandum eſt. B Neque enim æqualem potentiam tribueris, tam ei qui magna, quàm qui parua præſtiterit. Exempli cauſa, alius centeſimum ſuperauit annum, ſenex, opulentus, fœlix, omnibus in rebus ſecundam expertus fortunam, nepotibus ſtipatus, pronepotum aſpectu lætus, ſanus, incolumis, honoratus, doloris expers, opibus affluens, & ſi quid aliud in hac vita pretioſum eſt, rebus omnibus beatus. Alius ſimul atque ex materno vtero prodiit, ſuffocatur. Multi quippe ex meretricibus C aut adulteris naſcuntur infantes, quos vtpote nothos ſuis ipſæ manibus matres obtruncant, cædéque flagitium ſuppriment. Quæ fati potentia in his enitet? an iſtis æquè ac illi diuturnam vitam dare non poteſt? Si aſſeritis poſſe, omnibus in rebus ex æquo vis eius elucebit. Neque enim aliud poterit, aliud non poterit, ſi reuera potentia valet: at potentia ex effectis cognoſcitur. Nulla ergo exiſtet vitæ diſſimilitudo, ſed ſummam ſibi fœlicitatem pariter omnes pollicebuntur, eò quòd ex veſtra ſentẽtia omnes fato ſint ſubiecti, ipſúmque D fatum ſemper omnia poſſit. Si ergo & omnia & ſemper poteſt fatum iſtud, omnia in omnibus poterit. Atqui multa inter homines & varia viuendi ſunt genera, cùm dignitate, & opibus, tum temporum corporúmque temperatura, omnibúſque aliis rebus, quibus beatus quiſpiam aut miſer habetur. Itaque commentitium illud veſtrum fatum non omnia poſſe, effectorum diuerſitas liquidò declarat. *Fatum non omnia poteſt.*

Etenim ſi vitam longam à potentia proficiſci exiſtimamus, breuem profectò ab impotentia promanare doceri oportet. Ita fatum aliud infirmum, aliud potens ſtatuendum erit. Quia enim vitæ longitudo eiuſdem breuitati contraria eſt, principia vtique inter ſe contraria ſibi vendicabunt. Siquidem nemo ad eandem cauſam retulerit & beatitudinem & miſeriam, ſed ſi illâ per potentiam potiamur, hæc omnino propter defectum potentiæ non erit. Miſeria quippe in eo vel maximè conſiſtit, quòd beatitudinem quis conſequi non poſſit. Enimuerò plures vitam degunt miſeram: fati ergo infirmitas quàm potentia eſt maior & efficacior. Vbi nunc eſt inuicta illa, & omnipotens atque ineluctabilis neceſſitas, vt in ea omnium rerum humanarum poteſtatem eſſe poſitam putemus, quam maiori ex parte infirmam eſſe comprobauimus? Sed dices hoc iſtum, alium aliud velle, in vtroque tamen id valere quod velit. Quæ verò huius voluntatum diuerſitatis eſt cauſa? Faciamus eſſe duos homines, qui nihil inter ſe differant, neuter ſiue bonum ſiue malum vltrò ſit amplexus, ſed hic paulò antè ex materno vtero prodierit, ſi caſu ſic eum natura effuderit, ille vel continuò vel paulò poſt. Non eadem ambobus vita ſorte obtingit, ſed alter fœlix aut omnino rex fortaſſis, auro & purpura natus mox inuoluitur, alter pauperis alicuius, aut etiam ſerui filius ne laceris quidem pannis à parentibus integitur. Quid ergo deliquit quòd paulò citius vel tardius altero ſit progenitus, idque non ſuo conſilio, ſed naturæ motu, vt idcirco vitam ſortiretur inhonoratam? Quam vos hîc defenſionem pro veſtra illa domina afferetis? Vbi iuſtitia, vbi pietas, vbi numen? num dices fatum nihil horum curare, neque virtutis rationem habere, neque bono cuiquam prouidere? ſi non iſtis, vtique contrariis ſtudiis vacabit, quia conſtat quod à bono abhorret, id cum malo eſſe coniunctum. Neque hoc, inquies, neque illud

A εἰ γὰρ τὸ μακρόβιον δυνάμεως ἔργον νομίζομεν, ἀσθενείας πάντως ἐστὶ τὸ ὠκύμορον. οὐκοῦν, τὴν μὲν ἀσθενῆ τὴν εἱμαρμένην· τὴν δὲ, δυνατὴν δογματίζειν προσήκει. ἐπειδὴ γὰρ ἐναντίον τῇ πολυχρονίᾳ τὸ ὀλιγόβιον, διὰ τὸ ἐναντίαν ὑφίσταται πάντως τούτων ἑκάτερον. οὐ γὰρ ἄν τις τῆς αὐτῆς αἰτίας ἐξάψειε μακαρισμόν τε καὶ ἀθλιότητα, ἀλλ' εἴπερ τοῦτο κατορθοῖτο διὰ τῆς δυνάμεως, τὸ ἕτερον οὐ συνέστη πάντως παρὰ τὴν τῆς δυνάμεως ἔλλειψιν. ἐν τούτῳ γὰρ δηλονότι ἡ ἀθλιότης καταλαμβάνεται, ἐν τῷ μὴ δυνηθῆναι γενέσθαι μακάριον. ἀλλὰ μὴν πλείους
B παρὰ τὸν βίον οἱ ἄθλιοι· οὐκοῦν, πλείων ἡ ἀσθένεια τῆς εἱμαρμένης παρὰ τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται. ποῦ οὖν ἡ ἄμαχος ἐκείνη, καὶ παντοδύναμος καὶ ἀπαράβατος ἀνάγκη, ὥστε ἐπ' ἐκείνῃ τεθεῖσθαι πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον οἰκονομουμένων τὴν ἐξουσίαν, ἥτις ἀπηλέγχθη διὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου ἀσθενὴς ἐν τοῖς πλείοσιν; ἀλλ' ἐρεῖς, ὅτι τούτῳ μὲν τοῦτο βούλεται· τῷ δὲ ἑτέρῳ τὸ ἴσον οὐ βούλεται· δύναται καὶ ἐπ' ἀμφοῖν ὅπερ βούλεται· πάντως οὖν καὶ τὴν αἰτίαν προσθήσεις
C τῆς τῶν προαιρέσεων τούτων διαφορᾶς· ἄνθρωπος ἔστω καὶ ἔστω, οὐδεμίαν κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγὴν ἐπ' ἀμφοτέρων βλέπεις, οὔτε τούτῳ τὸ καλὸν, ἢ φαῦλον ἐκ προαιρέσεως, οὔτε τῷ ἄλλῳ, ἀλλ' ἔστω μικρόν τι τοῦ χρόνου προλαβὼν, τὴν μητρῴαν νηδύος ἐξέθορεν, οὕτω κατὰ τὸ συμβὰν αὐτὸν ἀποσκευασαμένης τῆς φύσεως· ἐκεῖνος δὲ μετὰ τοῦτον, ἢ εὐθὺς ἢ μετ' ὀλίγον. καὶ μετὰ τοῦτο, οὐχ ὁ αὐτὸς ἀμφοτέροις βίος ἀποκληροῦται, ἀλλ' ὁ μὲν, εὐδαίμων, ἢ βασιλεὺς, ἂν οὕτω τύχῃ, χρυσῷ καὶ πορφυρίδι παρὰ τὴν πρώτην
D γένεσιν ἐνειλούμενος· ὁ δὲ, πτωχοῦ τινος ἢ δούλου, οὐδὲ ῥακίοις παρὰ τῶν γειναμένων αὐτὸν σπαργανούμενος. τί οὖν ἠδίκησεν, ἢ προλαβὼν ἢ ἐφυστερήσας τῷ χρόνῳ μικρὸν, οὐ κατ' οἰκείαν πρόθεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς φύσεως κίνησιν, ὡς αὐτὸν τούτου ἕνεκεν ἀποκληρωθῆναι τὸν βίον τὸν τῆς ἀτιμίας; ποίαν τῆς δεσποίνης ὑμῶν ἐκείνης ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀπολογίαν εὑρήσετε; ποῦ τὸ δίκαιον; ποῦ τὸ εὐσεβές; ποῦ τὸ ὅσιον; ἢ τούτων οὐδενὸς μέλειν φῂς τῇ εἱμαρμένῃ, οὐδὲ πρὸς ἀρετὴν βλέπειν, οὐδέ τινος τῶν ἀγαθῶν ἐπιμέλειαν ἔχειν; οὐκοῦν εἰ μὴ ταῦτα διὰ σπουδῆς ἐστιν αὐτῇ, περὶ τὸ ἐναντίον πάντως ἀσχοληθήσεται· ἡ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἀλλοτρίωσις, τὴν πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότητα σαφῶς ἐπιδείκνυσιν. ἀλλ' οὔτε τοῦτο τυχὸν, οὐδὲ ἐκεῖνο διὰ

A φροντίδος εἶναι λέγεις αὐτῇ; οὐκοῦν ἄψυχον αὐτὸ φὴς εἶναι καὶ ἀπροαίρετον, καὶ κακοῦ καὶ χείρονος ἀνεπαίσθητον· εἰ δὲ μήτε ψυχὴν μήτε προαίρεσιν ἔχει, μήτε κατ' ἰδίαν θεωρεῖται ὑπόστασιν· πῶς τοσαύτην μαρτυρεῖται παρ' ὑμῖν ἔχειν τὴν δύναμιν, ὥστε τῶν προαιρετικῶν ζώων ἐπιστατεῖν, καὶ κρατεῖν τῶν ὑφεστώτων τὸ ἀνυπόστατον, τῶν μετεχόντων ζωῆς τὸ ἀμέτοχον, τῶν ἐμψύχων τὸ ἄψυχον, τῶν ἐν προαιρέσει συζώντων τὸ ἀπροαίρετον, τῶν ἀρετὴν μετιόντων τὸ ἀρετῆς ἀπαράδεκτον· καθόλου τῶν ὄντων τὸ μὴ ὄν. ἐν τίνι γὰρ καταλαμβάνεται τοῦ θρυλλουμένου τούτου ὀνόματος ἡ ὑπόστασις; ζῷον οὐκ ἔστιν, ἐν περιγραφῇ B οὐχ ὁρᾶται. Θεὸς οὐ νομίζεται. πῶς γὰρ Θεὸς, ὁ μὴ πρὸς ἀρετὴν καὶ τὸ δίκαιον βλέπων; ὃ δὲ μηδέν ἐστι τούτων, τί ἐστιν; ἀλλ' ἔοικε παρ' ὑμῶν τὸ ἀεὶ ἐνεστὼς τοῦ χρόνου, εἱμαρμένη λέγεσθαι· πάσῃ γὰρ κινήσει εἴτε ποταμῶν, εἴτε ἀστέρων, εἴτε ἀνθρώπων, ὁ χρόνος συμπαρεκτείνεται. διαφέρει δὲ οὐδὲν, ἢ ὕδατι προσκαθήμενον, τῇ κινήσει τοῦ ῥεύματος ἀποσημειοῦσθαι τὰ ἀκαρῆ διὰ τοῦ ἀεὶ ἐνεστῶτος χρόνου τμήματα, ἢ νεὼς δι' ἀνέμου χειμαζομένης, ἢ ἀνθρώπων ὁδοιπορούντων, ἢ κινουμένων ἄστρων. εἷς γὰρ ἐπὶ πάντων τῶν μεταβατικῶς κινουμένων ὅρος κινήσεως, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐν C ᾧ ἐστιν, ἢ ἐπὶ τὸ ἐν ᾧ οὐκ ἔστι, μετάστασις. εἰ δὲ οὔτε ἡ τῶν ῥείθρων φορὰ, οὔτε ἡ τῶν πλοίων κίνησις, οὔτε ἡ τῶν ἀνθρώπων πορεία σημειουμένη τοῦ χρόνου τὰ διαστήματα εἱμαρμένας ποιεῖ, πῶς τὰ χρονικὰ σημεῖα τῆς τῶν ἀστέρων κινήσεως, εἰς εἱμαρμένης γένεσιν πλάσσετε, καὶ φατὲ τήνδε τὴν ὥραν, ἢ τῆς ὥρας τὸ πολλοστημόριον ὅπερ ἐν τῷδε τῷ σημείῳ τῆς τῶν ἄστρων κινήσεως ἐσημειώθη, εἱμαρμένην γίνεσθαι; τί δῆτα οὐχὶ πάντως παντὶ σημείῳ καὶ γενέσεις τῶν ἀνθρώπων συμφέρεσθαι; πάλιν γὰρ τὸν αὐτὸν ἐπαναλήψομαι λόγον. D παρ' ὧν γὰρ ἡ αἰτία τοῦ εὖ ἢ κακῶς εἶναι τὸν ἄνθρωπον, παρὰ τῶν αὐτῶν, καὶ ἡ τοῦ εἶναι πάντως αἰτία ἐστίν· εἰ οὖν τὸ μετὰ τὴν γένεσιν παρ' ἐκείνων, πάντως παρὰ τῶν αὐτῶν καὶ ἡ γένεσις· εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἐν ἐκείνοις, πάντως οὐδὲ τὸ μετὰ τοῦτο. ἀλλὰ μὴν τὸ μὴ ἐν ἐκείνοις εἶναι τὴν γένεσιν, ἐκ τούτου δῆλον ἐστίν· ἐκ τοῦ μὴ ἀδιαλείπτως ποταμοῦ δίκην, τῷ συνεχεῖ τῆς παροδικῆς τοῦ χρόνου ῥοῆς, καὶ τὰς ἀνθρωπίνας συρρεῖν τῶν τικτομένων γενέσεις, ἀλλ' ἐν διαλείμμασι μόνον εἶναι τοὺς τόκους· τὰς δὲ τῶν μοιρῶν ἐκείνων γενέσεις, ἃς ὁ χρόνος ῥέων παρὰ ἀεικινήτου τῆς τῶν ἄστρων φορᾶς ἐξεργάζεται.

A ei curæ eſt. Inanimum ergo, neque voluntario iudicio, neque boni mali ve cognitione præditũ eſſe affirmas, ſi anima, ratione, & voluntate caret, neque per ſe ſubſiſtit. Et adhuc tantam ei largimini poteſtatem, vt animantes arbitrij capaces moderetur, & regat ea, quæ ſubſiſtunt, id quod minime ſubſiſtit, expers vitæ participes vitæ, animatas inanimũ, exors conſilij & virtutis, conſortes: denique, entia non ens. Nam quo rerum genere continetur iſtud, cuius nomen tantopere iactatis, fatum? Animal nõ eſt, in Zodiaco non cernitur, Deus non habe- B tur. Quî enim Deus eſſet, qui neque virtutis, neque æquitatis ducat rationem? Quod verò nihil ex his rebus eſt, quid tandẽ eſt? Sed videtur à vobis fatum dici quoduis temporis momẽtum: ſiquidem tempus ſeſe ad omnem motũ ſiue fluminum ſiue ſtellarũ ſiue hominum extendit. Neque refert ſiue fluuij motu deſignes inſecabilia cuiuſlibet inſtãtis temporis ſegmenta, ſiue nauis vi ventorum agitatæ, ſiue hominum iter facientium, ſiue aſtrorum quæ moueantur. Vnus enim eſt omnium quæ loco mouentur terminus, vt migrent ex eo in quo ſunt, vel in id in quo non ſunt. Quòd ſi neq; C fluminum, neque nauigiorum motus, neque hominum ambulatio interualla temporis deſignantium efficiunt fatum: cur temporis punctis ex motione ſtellarum ortis fatum fieri fingitis? cur dicitis motus cæteros eſſe vel tempora vel indicia temporis: at verò ex motu ſiderum fatum exiſtere obſeruatũ eſſe? Cur non ſingulis momentis ſinguli homines naſcuntur? repetam enim ſuperiorem orationem. Quoniam eadem cauſa eſt vt homo ſit beatus vel miſer, & vt omnino ſit: ſi aſtra ſunt cauſa euentuum, qui hominis ortum ſequuntur, prorſus & ipſius etiam ortus cauſa ſunt: ſin hu- D ius cauſæ non ſunt, nec illorum vtique ſunt. At verò aſtra non eſſe cauſas ortus, vel ex eo liquet, quòd tempori continenter fluenti nequaquam continens hominum ortus reſpondeat, ſed interrumpatur, illa autem fata ex fluenti tempore ac ſempiterna ſiderum motione ſine vllo naſcuntur interuallo,

quod vel ſenſu vel intelligentia percipi queat. quódnam igitur eſt iſtud fatum? quod vnúmne ſit generale, an plura ſectionibus temporis minutè cōciſa, nondum ratione colligere potui. Moueri aſtra dicitis, nos quoque viciſſim fluminum motum proferimus: at illa ſemper, hęc itidem perpetuò: at illa in tempore, neq; hæc extra tempus: at in illis motus initiū inuenire non poſſumus, neque in his. Par itaq; eſt illorū & horum eadémque ratio. Nec verò contrarium motum quiſpiā his aſſignauerit, cùm aqua naturaliter ſemper è ſuperiore loco in inferiorē defluat. Quæ cùm ita ſint, aut fluminū quoq; motum fata quædam edere concedite, aut neq; nos eam vim aſtrorū motui concedemus. At ea vis eſt, inquit ille, Arietis, Tauri & cuiuſuis planetæ, vt ſi quis ſub aliquo ex iis naſcatur, ſiue aliquod erraticū ſidus ſolum, ſiue cum aliis in orbe circumferatur, vita illius qui in eam inciderit horam, intercedente virtutum coniunctione cum ortu conſentiat. O vaniloquētiam! inquam ego, taurum adeò ſeruilem fortè propterea dicitis, quia id animal iugo dometur, arietem contrà beneficum quòd lanam ferat, ac ſi quis ſub iſtorū altero natus aut alius viciſſim è medio ſublatus fuerit, commiſtis proprietatibus certam quandam ſortem naſcentibus obuenire. Quid ergo? dic mihi, ſponténe aut taurus ſubiugis eſt, aut aries gaudet, cum tondetur? Damni item ac torporis afferendi facultas eſt ei qui obit ſupremū cœlū, vel caliditas Marti vel cuiuis alij ſtellæ volēti ſua vis ineſt, an inuitæ? Si quidē volētes in malis ſunt, ac voluntaria nocendi vi præditæ, quiſquis id fatetur, palàm infelices pronunciat, quòd meliorem ſortem in ſua poteſtate cùm teneant, deterior ipſis voluptati ſit. Sin haud ſua ſponte tales ſunt quales exiſtimātur, ſed neceſſariò tales quales factæ ſunt: aliquod ergo aliud ſuperius fatum his quoque naturam ac virtutum proprietates deſtinauit. Quo fit, vt alia ſidera his ſuperiora quærenda ſint vnà cum motu quem ſibi vendicent, quorū certa coniunctio fatali quadam neceſſitate,

A οὐδ᾽ ὅπου ἐστὶ διάλημμα οὔτε κατ᾽ αἴσθησιν, οὔτε τῇ διανοίᾳ λαβεῖν. τίς οὖν ἐκείνη εἱμαρμένη, εἴτ᾽ οὖν μία γενικωτέρα, εἴτ᾽ οὖν πολλαὶ αἱ ἐπὶ τοῖς τοῦ χρόνου τμήμασι συλλεπτυνόμεναι, οὔπω καταλαβεῖν δι᾽ ἀκολούθου τινὸς ὁ λόγος δεδύνηται. κινεῖσθαι τὰ ἄστρα φατέ; καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν τῶν ποταμῶν ἀντιπαραφέρομεν κίνησιν· ἀλλὰ διὰ παντὸς ἐκεῖνα; καὶ ταῦτα ὡσαύτως δι᾽ ὅλου. ἀλλ᾽ ἐκεῖνα ἐν χρόνῳ, οὐδὲ ταῦτα ἔξω τοῦ χρόνου. ἀλλὰ χρονικὴν οὐκ ἔστιν ἐπ᾽ ἐκείνων ἀρχὴν ἐξευρεῖν τῆς κινήσεως; ποίαν δὲ τούτοις ἐπινοήσεις τὴν ἀπὸ χρόνων ἀρχήν. ἀλλ᾽ ἐκεῖνα κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἀεὶ κινεῖται· οὐδὲ τούτοις ἄν τις τὴν
B ἐναντίαν προσμαρτυρήσειε κίνησιν, φυσικῶς ἀεὶ τοῦ ὕδατος ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων πρὸς τὸ πρανὲς καταῤῥέοντος. ὥστε ἢ καὶ τὴν κίνησιν τῶν ποταμῶν εἱμαρμένας τινὰς ἀπογεννᾶν συγχωρήσατε, ἢ οὐδὲ ἡμεῖς τῇ τῶν ἄστρων κινήσει τὸ δυνάμεως ταύτης παραχωρήσομεν. ἀλλὰ τῆς δέ, φησί, τῆς δυνάμεως, ὁ κριὸς ἢ ὁ ταῦρος, καὶ τῆσδε τῶν πλανητῶν ἕκαστος. ὅταν οὖν ἐν ἑνὶ τούτων γένηται, ἢ κατὰ μόνας ἢ μεθ᾽ ἑτέρων περιοδικῶς τὶς τῶν πλανητῶν ὑπὸ τοῦ κύκλου περιαγόμενος, ἡ τῆς δυνάμεως συνόδος τὸν διὰ τὸν βίον τῷ συνεισελθόντι τῇ ὥρᾳ ταύτῃ κατὰ τὴν γένεσιν ἀπειργάσατο. ὢ
C τῆς ματαιολογίας· δοῦλον αὖ οὕτως τύχῃ τὸν ταῦρον λέγετε, διὰ τὸ ὑπὸ ζυγῷ τὸ ζῷον τοῦτο δαμάζεσθαι, καὶ εὐεργετικὸν τὸν κριόν, διὰ τὴν τῶν ἐρίων φορὰν· ἐν ἑνὶ δὲ τούτων γενόμενον, ἢ τὸν δὲ τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον ἀναιρουμένων, κατὰ τὴν φυσικῶς ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ δύναμιν διὰ τῆς τῶν ἰδιωμάτων ἐπιμιξίας, τοιάν δε τὴν τικτομένων μοῖραν κατασκευάζειν. τί οὖν; εἰπέ μοι, ἑκὼν ὁ ταῦρος ἐστὶν ὑποζύγιος; καὶ καταθύμιον τῷ κριῷ τὸ κείρεσθαι λέγεις; τότε βλαπτικὸν καὶ ναρκῶδες
D τῷ τοῦ ἀνωτάτω περιοδεύοντι πόλον, ἢ τὸ θερμὸν τῷ πυρέσσοντι, ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν θεωρουμένων, ἢ ἐνυπάρχουσα δύναμις ἑκουσίως, ἢ κατὰ τὸ ἀκούσιον πρόσεστιν; εἰ μὲν ὅτι ἑκόντες ἐν κακοῖς εἰσί, καὶ βλαπτικοὶ ἐκ προαιρέσεως γίνονται), δυστυχίαν ἄντικρυς αὐτῶν ὁ ταῦτα λέγων καταψηφίζεται, τῷ κατ᾽ ἐξουσίαν αὐτοῖς προκειμένης τῆς κρείττονος λήξεως, ἐν ἡδονῇ τὸ ἀτιμότερον τίθεσθαι. εἰ δὲ οὐκ ἐκ προαιρέσεως τούτων ἕκαστόν ἐστιν ὅπερ νομίζεται, ἀλλ᾽ ἔκ τινος ἀνάγκης ἐγένετο, ἄρα τις καὶ τούτοις ὑπερκειμένη πάλιν αὐτῶν εἱμαρμένη ἑτέρα, ταῖς τῶν φύσεών τε καὶ δυνάμεων ἐπικλώσει ἰδιότητας, ὥστε ζητεῖν ἐπάναγκες ἄλλα ἄστρα τούτων ὑπέρτερα, καὶ κίνησιν ἐφ᾽ ἑαυτῶν ἰδιάζουσαν, ὧν ἡ ποιὰ συμπλοκὴ κατά τινα εἱμαρμένης ἀνάγκην,

ἢ δούλειον εἶναι τὸν ταῦρον, ἢ ἐπιζήμιον τὸν κριὸν ἀπειργάσατο, ἢ τὸν καρκίνον ἀκέφαλον, ἢ εἴ τι ἄλλο περὶ ἑκάστου τούτων οἱ λῆροι τῶν σοφῶν διέρχονται). καὶ εἰ ταῦτα τὰ φαινόμενα ἡμῖν κατ' ἀνάγκην τινὸς εἱμαρμένης ἐστὶ, τοιαῦτα πάντως καὶ τῆς ὑπαρχειμένης ἐκείνης ἀνάγκης, ἑτέραν αἰτίαν ἀναγκαστικὴν τῆς τοιαύτης καταστάσεως προσεπινοήσει ὁ λόγος, κἀκείνης ἄλλην, καὶ πάλιν ἄλλην τῆς ἄλλης, καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον προϊὼν ὁ λόγος, οὐδαμοῦ στήσεται, εἱμαρμένην εἱμαρμένης, καὶ μοίραν μοίρας, καὶ ἀνάγκης ἀνάγκην προσαναπλάσσων. ταῦτα δέ μου διεξιόντος, καὶ διὰ τῶν τοιούτων νοημάτων πρὸς τὸ ἄτοπον τὸν λόγον ἐκβάλλοντος, ἐπικόψας μεταξὺ διὰ καταφορᾶς προϊόντα τὸν λόγον, ὁ προσδιαλεγόμενός μοι φιλόσοφος, τί μάχῃ, φησὶ, τῇ ἐνεργείᾳ; τί δὲ οὐχ ἕπῃ τοῖς διὰ τῶν ἀριθμῶν παρατετηρηκόσι τὴν τῶν ὅλων ἀλήθειαν, οἷς εἰ πρὸς ἀκρίβειαν ἡ ὥρα ληφθείη τῆς τοῦ ἀποκυηθέντος γεννήσεως, πᾶσαν δι' ἀκολούθου τὴν ζωὴν τοῦ τεχθέντος προαγορεύουσι· τὸν χρόνον, τὸν τρόπον, τὰ τῶν ἠθῶν ἰδιώματα, τὰς κινδυνώδεις περιστάσεις, γάμους καὶ παιδοποιίας καὶ ἀξιωμάτων ἐπιτυχίας, ἢ καὶ τὸ ἔμπαλιν, ἀπαιδίας καὶ νόσους, καὶ ἀτιμίας, καὶ βραχύτητα βίου, καὶ τὰ ἐκ πενίας κακά. τούτων οὖν δι' ἀκριβείας προσημανθέντων, καὶ τῇ ἐκβάσει τῆς ἀληθείας μαρτυρηθείσης. τίς ἔτι σοι λόγος ἐστὶν ἀπιστοῦντι τῇ τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκῃ. ἐγὼ δὲ τῶν τοιούτων προρρήσεων τὰς αἰτίας μικρὸν ὕστερον εἰπὼν ζητήσειν, ἠρόμην· πότερον ἄλογός ἐστι καὶ συντυχικὴ τῶν τοιούτων ἐκβάσεων ἡ αἰτία· ἢ τινὰ καὶ λόγον τῇ παρατηρήσει ταύτῃ συνεφευρίσκουσιν, ὡς μὴ ἔξω τοῦ εἰκότος γενέσθαι τὸ γινόμενον. καὶ μάλα μέν τοι, φησὶ, καὶ λόγος ἔπεστι τοῖς γινομένοις. ὅταν γὰρ ἐκ τῆς ποιᾶς τῶν κατὰ τὰ ἄστρα ποιοτήτων συμπλοκῆς τοιάδε κρᾶσις σώματος τῷ τικτομένῳ συστῇ, ὁ κατειληφὼς δι' ἀκριβείας τῶν οὐρανίων τὴν θεωρίαν, καὶ τὸ σύστημα τοῦτο τῆς κράσεως περὶ τὸν τεχθέντα προκατενόησε, καὶ τὸ δύνασθαι μέχρι τοῦδε τοῦ μέτρου τὴν ζωὴν ἐξαρκέσαι· πλείονος μὲν, ἐπὶ τῆς ἐρρωμενεστέρας, ἐλάττονος δὲ πάλιν, ἐπὶ τῆς ἰσχνοτέρας τῆς τοῦ σώματος κράσεως. ἐγὼ δὲ τοῖς ῥηθεῖσιν ἐπιγελάσας· ἐλελήθεις ἡμᾶς, πρὸς αὐτὸν εἶπον, Γαληνοῦ καὶ Ἱπποκράτους καὶ τῶν τοιούτων ἐγγόνους εἶναι τὰς εἱμαρμένας δοξάζων. ἐπεὶ κἀκεῖνοι χαίρειν ἀφέντες τὴν τῶν ἄστρων κίνησιν, ἐκ τοῦ ὑποκειμένου στοχαστικῶς τὸ μέλλον προαγορεύουσιν.

A aut taurum ſeruilem, aut arietem damnoſum, aut cancrum capite mutilum effecerit, aut ſi quid aliud de ſingulis aſtris ſophiſtæ nugantur. Ac ſi ea quæ nobis apparent, neceſſitate cuiuſdam fati ſunt eiuſmodi, certè etiam ſuperioris illius neceſſitatis inſuper alia tibi cauſa neceſſaria excogitanda erit eiuſmodi conſtitutionis, & huius alia, iterúmque alius alia infinitè, atque ita fatum fati, ſortis ſors, neceſſitatis neceſſitas alia ſemper confingenda. His à me ita diſputatis, philoſophus qui cum diſputabam huiuſmodi rationibus in eas anguſtias redactus, orationis longiùs prouectæ filum in medio incidit, *Quid ad hæc philoſophus.*

B & quid, inquit, pugnas cum vi? cur non ſequeris eos, qui rerum veritatem per numeros indagauerunt, ac tempore accuratè cognito totam deinceps naſcentis vitam prædicunt, ætatem, ingenium, mores, pericula, caſus, coniugia, procreationes liberorum, honores, aut contrà liberorum orbitatem, morbos, ignominias, vitæ breuitatem, incommoda paupertatis. Quæ cùm accuratè præſignificentur, euentúſque ſit teſtis veritatis: quæ tibi reliqua eſt ratio, quamobrem fati neceſſitatem eſſe non credas? Tum ego eiuſmodi prædictionum

C cauſas me paulò pòſt allaturum pollicitus, rogaui, num huiuſcemodi euentuum cauſa fortuita eſſet, neque cum certa ratione coniuncta, an verò ſimul etiam rationem aliquam inueniſſent, vt conſentaneum eſſet fieri quæ fierent. Imò verò, inquit, ratione nituntur quæ fiunt, quia cùm ex certo ſiderearum qualitatum concurſu certam conſtitutionem naſcentis corpus ſibi vendicet, qui accuratam cœleſtium rerum cognitionem habet, naſcentis conſtitutionem prænoſcit, nec non quamdiu viuere poſſit, diutius quidem ſi

D firmior ſit corporis conſtitutio, non item, ſi infirmior. His dictis arriſi, &, Neſciebam, inquam, fata tibi Galeni & Hippocratis ac ſimilium parentum pignora videri: quoniam illi quoque miſſa ſiderum motione, quantum facta ex propoſito corpore coniectura conſequi poterant, futura prænuntiabant:

vt cùm ſunt oculi caui, tempora contracta, frons indurata & vix pelli adhæreſcens, mortem prædicunt. At multis tamen ægris ac mortem iamiam imminentem præſtolantibus ars medica huiuſce fati fila quaſi retexuit ac retractauit: quemadmodum Plato de Pædotriba Herodico ſcriptum reliquit, nunquam illum quidem gymnaſtico exercitio integram ſanitatem recuperare potuiſſe, quòd morbus eſſet lethalis, ſemper tamen præſentem mortem ſolertia ſua protraxiſſe, neque perfeciſſe vt ſecurè viueret, ſed vt tardius moreretur, ac lenta morte vſque ad ſenectutem perduraret illo remedio ſapienter inuento. Quod argumento eſt non indiſſolubile eſſe fati vinculum, ſiquidem arte quadam diſſoluitur. At hoc argumentum, inquit, ille, prædictiones fatales non confutat, quia fieri poteſt vt id quoque prænuntient ij, qui cœleſtem motum accuratè contemplati ſunt, atque alij certam, alij dubiam mortem prædicant. Hîc ego, non eſt, inquam, ita, id quod ex ipſa ratione neceſſitatis conſtat, alia quippe eſt contingentium ratio, alia immutabilium quæ minimè conuenit in contingentia, quorum alterutrum omnino fieri neceſſe eſt, ita tamen vt in vtramque euentus partem opinione claudicemus: quod à neceſſitatis ratione longiſſimè abeſt. Verumtamen quæſiui ex eo, quo fundamento niteretur futurorum euentuum prædictio? Quod, inquit ille, ſæpius iam ex me audiſti, de eo etiamnum percontaris? Sunt virtutes quædam ſiderum propriæ, quæ pro infinitis diuerſis coniunctionibus à perpetua motione prouenientibus infinitas eáſque diuerſas producunt facultates. Qualis igitur eſt per id tempus aſtrorum conformatio, ac vis horæ, in quam cuiúſque ortus fortuitò inciderit, talem eius vitam fore neceſſe eſt, neque aliter ſe res habet. Quid, inquam, calamitates bellicæ, terræmotus, vrbium ruinæ, maximarum naufragia onerariarum, inundationes, deflagrationes, hiatus terræ,

Prodicus Pædotriba apud Platonem.

Futurorum prædictio quo fundamento nititur.

A ὅταν ὀφθαλμοὶ κοῖλοι καὶ κρόταφοι συμπεπτωκότες, καὶ τὰ μέτωπα περιεσκληκότα τῷ δέρματι, τὸν θάνατον προμηνύωσι. πολλοῖς δὲ εἴπον νοσώδεις τε ὄντες διαφθειρομένοις τὰ σώματα, καὶ ὅσοι οὐδέπω προσδοκωμένοις τεθνήξεσθαι, πρὸς τὸ ἔμπαλιν ἐξ ἰατρικῆς ἀνεκλώσθη τῆς τοιαύτης εἱμαρμένης τὰ νήματα· οἶδε δὲ καὶ τὸν Παιδοτρίβην Ἡρόδικον ὁ Πλάτωνος ἱστορήσας λόγος· ὅτι διὰ γυμναστικῆς ἐμπειρίας, εἰς τὸ παντελὲς μὲν ὑγείαν ἐπιθανατίου τοῦ νοσήματος ὄντος, ἐπαναγαγεῖν τὸ σῶμα οὐχ οἷός τε ἦν· ἀεὶ δὲ τὸν θάνατον παρόντα διὰ ἐπινοίας ὑπερτιθέμενος, B οὐχὶ ζωῆς ἀσφάλειαν, ἀλλὰ θανάτου παράτασιν ἑαυτῷ προεσκεύαζεν. ὅθεν καὶ εἰς γῆρας διήρκεσε, μακρῷ θανάτῳ τὸ μὴ ἀποθανεῖν σοφισάμενος. οὐκοῦν, οὐδὲ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀπαραγὴς ὑμῖν ἡ εἱμαρμένη καταλαμβάνεται· εἴπερ διελέγχεταί τις τέχνη τὴν ἀνάγκην ἐκλύουσα. ἀλλ' οὐδὲν, φησὶν, ὁ τοιοῦτος λόγος τὴν ἐκ τῆς προρρήσεως περὶ τῆς εἱμαρμένης ἀπόδειξιν ἀναλύει. δυνατὸν γὰρ ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο προμηνυθῆναι, παρὰ τοῖς δι' ἀκριβείας ἐπεσκεμμένοις τὴν οὐρανίαν τὴν κίνησιν· ὥστε τοῖς μὲν ἀραρότως, τοῖς δὲ C ἀμφίβολον προμηνυθῆναι τὸν θάνατον. ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτως, εἶπον, ὁ τῆς ἀνάγκης διϊσχυρίζεται λόγος· ἄλλος γὰρ τοῦ ἐνδεχομένου ὁποτέρου ἂν τύχῃ γενέσθαι, καὶ ἄλλος τοῦ ἀμεταθέτου ὁ λόγος, ὃν οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῶν ἐνδεχομένων λαβεῖν. ἀλλ' ἢ τοῦτο πάντως, ἢ τὸ ἕτερον· τὸ δὲ, πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ἐκβάσεις ταῖς ἐλπίσιν ἐπιμερίζεσθαι, πόρρω τῶν τῆς ἀνάγκης λόγων ἐστί· πλὴν τοῦτο φημὶ πρὸς αὐτὸν, πόθεν οἴεται τὸ πιστὸν ἔχειν τῶν ἀποβησομένων τὴν πρόρρησιν; ὁ δὲ, πολλάκις φησὶ, διεξιόντος ἀκούσας, ἔτι καὶ νῦν περὶ τῶν αὐτῶν D ἐρωτᾷς; ὅτι τινές εἰσιν ἰδιάζουσαι δυνάμεις τῶν ἄστρων. τὸ δὲ, ἀεικίνητον τῆς φορᾶς· μυρίας ἐκ τῆς ποιᾶς αὐτῶν συμπλοκῆς, τὰς τῶν δυνάμεων διαφορὰς ἐργάζεται. ὁ τοίνυν παραχθεὶς ἐπὶ τὸν βίον διὰ γενέσεως· κατὰ τὴν συμπεσοῦσαν αὐτῷ τοῦ χρόνου μοῖραν, τὴν ὑπὸ τῶν ἄστρων τοιῶσδε σχηματισθεῖσαν ἐντυπωθεὶς, ἅπερ αἱ ἡ δύναμις τῆς ὥρας ἐκείνης ἔχουσα κατελήφθη, ταῦτα καὶ περὶ τὸν βίον κατ' ἀνάγκην ἕξει, καὶ ἄλλως οὐκ ἔχει. τί οὖν, εἶπον, αἱ κατὰ πόλεμον συμφοραὶ, καὶ οἱ σεισμοὶ, καὶ τῶν πόλεων αἱ καταπτώσεις καὶ τὰ αὔτανδρα τῶν μυριοφόρων ὁλκάδων ναυάγια, ἐπικλύσεις, καὶ ἐκπυρώσεις, καὶ χάσματα,

καὶ ὅσα τοιαῦτα πάμπολλα, θρίας εἴδη· πῶς ταῦτα διασώσει τὸν τῆς προρρήσεως λόγον; πόσα ἐν τοῖς προτέροις, πόσα δὲ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ βίος ἔδειξε πάθη; τὸν ἐπὶ Νῶε κατακλυσμὸν, καὶ τὴν Σοδόμων ἐκπύρωσιν, ἢ τὸν Αἰγύπτιον στρατὸν, ἀποπνιγέντα ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ γινόμενον· ἢ τὰς μετὰ ταῦτα τῶν ἀλλοφύλων σφαγάς, τὰς μυρίας ἐκείνας ἀνδροκτασίας, ἢ τὸν αὐτόματον ἐν ὀλίγῳ τοῦ χρόνου θάνατον, τοῦ Ἰσραηλίτου λαοῦ ἐν πολλαῖς μυριάσι θραυσθέντος, ἢ τὰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων, μιᾷ χρόνου ῥοπῇ νεκρωθείσας, τῶν τε ἐφεξῆς κακῶν τὰς ἱστορίας, ἐν Μηδικαῖς τε, καὶ Ἑλληνικαῖς συμφοραῖς συμπεσούσας, ἐν ναυμαχίαις τε καὶ πεζομαχίαις μεγάλαις· καὶ πάντα ὅσα τοιαῦτα, ὧν ἡ μνήμη τοῖς ἐφεξῆς διδάσκαλος γέγονε. κἂν ταῦτα παρέλθωμεν πάντα, ἱκανὰ γένοιτο πρὸς ἔλεγχον τῶν λεγομένων μαρτυρίαν, καὶ ὅσα ὁ καθ' ἡμᾶς ἱστόρησε βίος. τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὴν μεγάλην τῆς Βιθυνίας μητρόπολιν ταῖς ὑπερεχούσαις τῶν πόλεων ἐναρίθμιον. τίς ἀγνοεῖ τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον Θρᾴκην. πῶς τὴν μὲν, ὁ πόλεμος, τὴν δὲ σεισμὸς μετὰ τοῦ πυρὸς ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου ἄρδην ἐξέτριψε. πόσοι παῖδες ἐκεῖ, πόσα νήπια· οἱ μέσως ἔχοντες, οἱ παρήλικες, ἐλεύθεροί τε καὶ δοῦλοι, κρατοῦντες καὶ ὑποχείριοι, πλούσιοι, πένητες, ἐρρωμένοι, νοσηλευόμενοι, πάντες ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ κατεφθάρησαν. πάντας ἐπίσης τὸ πῦρ ἐνεμήθη· πᾶσιν οἱ οἶκοι τάφοι ἐγένοντο. ποῦ αἱ τῶν ἄστρων ἐκείνων διαπλοκαί, αἱ τὰς διαφορὰς τῶν βίων τοῖς ἀνθρώποις ὁρίζουσαι. ἆρα πᾶσιν ἐκείνοις μία τῶν ἄστρων σύνοδος τὰς ὠδῖνας τῆς γενέσεως ἔλυσε· καὶ πᾶσιν ὁ καρκίνος ὡροσκοπῶν τὴν μοῖραν ἐπέδωκε; καὶ μὴν αἱ μυρίαι τῶν ἡλικιῶν τε καὶ ἀξιωμάτων διαφοραί, τὸ μὴ πάντας ἀλλήλοις κατὰ ταυτὸν τῇ γενέσει συνενεχθῆναι διαμαρτύρονται. εἰ οὖν ὁ μὲν τῆς γενέσεως χρόνος ἑκάστῳ διάφορος· ἡ δὲ τῆς συμφορᾶς ταυτότης, οὐδεμίαν παραλλαγὴν ἐκ τῆς κατὰ τὴν γένεσιν αἰτίας ἐδέξατο· ἆρα καὶ διὰ τούτων τὸ περὶ τὴν πρόρρησιν ἀπατηλὸν καὶ ἀσύστατον διελέγχεται; ἀλλ' ἔστι, φησί, καὶ νεὼς καὶ πόλεως, καὶ ἔθνους παντὸς εἱμαρμένη, κατὰ τὴν πρώτην θέσιν τὸ ἐφεξῆς ἐπικλωθοῦσα, καὶ τῷ περιέχοντι τὰ ἐμπεριειλημμένα κατ' ἀνάγκην συνδιατιθέντα. τίς οὖν ἡ τῆς ναυ-

A aliáque huiuſcemodi exitij genera? quî iſta cum prædictione conſentient? quàm multa noſtrâ, quàm multa patrum memoria contigerunt, vt diluuium ætate Noë, exuſtio Sodomorum, ſuffocatio Ægyptij exercitus in mari rubro conſecuta, alienigenarum iugulatio & cædes, naturalis mors Iſraëlitici populi in infinita illa multitudine confecti, clades qua centum octoginta quinque millia Aſſyriorum momento temporis perierunt, calamitates & mala quæ Medis, Iudæis & Græcis acciderunt, atrocibus terra marique commiſſis præliis: & quæcumque id genus alia memoriæ prodita B ſunt. Quin etiamſi hæc omnia prætereantur, ſatis multa huius rei teſtimonia nobis ſuppeditant, quæ noſtro ſæculo contigerunt. Quis enim neſcit magnam Bithyniæ metropolim, vnam ex præſtantiſſimarum vrbium numero? quis latam ac ſpatioſam ignorat Thraciam? illam terræmotu ac igne, hanc bello repente funditus eſſe euerſam? quot ibi pueri, quot infantes, iuuenes, ſenes, liberi & ſerui, victores & victi, diuites, pauperes, valentes, ægroti, denique omnes puncto temporis interierunt, omnes ex æquo abſumpſit ignis, C domus loco ſepulchrorum fuêre omnibus. Vbi ſunt ſiderum coniunctiones, quæ diuerſas vitæ formas hominibus præfiniunt? num omnes illi eadem aſtrorum conſtitutione nati fuerunt? num omnium natalitium ſidus fuit Cancer, omnibúſque eam ſortem deſtinauit? Atqui diuerſitas, penè dicam infinita, ætatum & honorum teſtis eſt, non omnes vno tempore fuiſſe progenitos. Quocirca ſi diuerſo quiſque tempore natus, in parem nihilominus calamitatem incurrit: nónne vel hæc euenta prædictionem leuitatis & in- D conſtantiæ conuincant? Sed eſt, inquit, & nauis & vrbis, gentis & cuiuſuis rei fatum, quod ex primo aſtrorum ſitu totum deinde ſtatum conſequentem conſtituit, & cauſam continentem ac ſuperiorem in gubernandis rebus contentis ac inferioribus neceſſariò iuuat. Quis ergo, inquam, eſt na-

Nicomedia terræmotu euerſa.

Nauium & vrbium & nationũ fatum.

uium ortus ? quis ciuitatis? vnde ori- A ginem trahit quælibet gens ? Cædit materiarius materiam , eam venalem habet negotiator lignorum , nauium opifex pecunia redimit, partitur opificium in operarios. Alius enim ſerra lignum ſecat in aſſeres, alius carinam fabricatur , alius erigendis tabulatis dat operam: hic proram, ille puppim extruit : huic malus , illi antenna curæ eſt : quidam ex lino rudentes texunt , clauum gubernator curat: quidam foros & velum conficiunt , quidam nauem etiam picturis exornant: nonnulli pice iuncturas perungunt, & B in medio ſentinam conſtruunt. Neque omnes ſimul ſuum faciunt opus, ſed alius iam , alius paulò pòſt : ille cœptum iam ad finem perduxit , iſte etiamnum laborat. In quo igitur tempore fatum nauis ſapientes collocabunt ? num in eo , quo lignum emitur, cæditur, aut tractatur , an quo ferrum aduehitur , an quo clauis aſſeres compinguntur ? Nam cum multa & diuerſa diuerſo tempore ſtudia conatúſque aduerſus naufragium adhibeantur : quódnam tempus naui fatale aſſignabis , vt inſtante interitus C neceſſitate vectores vnà ſecum perdat? Quid iam dices de ciuitatibus ? an tum, in eas dominari fatum putant, cum ij qui eam in rem incumbunt, de condendis conſilium capiunt , an cùm naturam loci conſiderant, an cùm exemplar efformant aut fabris ferrum aduehunt, aut lapides reponunt, aut materiam comportant ? Quídnam ex his eſt principium conſtituendæ ciuitatis ? Quid porrò dices de gente bellicis calamitatibus attrita ? Quæ tandem aut vnde orta aduerſa ſors alios interimit , alios captiuos in ſeruitutem redigit ? Quî factum eſt vt Annibal aut Cæſar , aut Alexander Macedo fata æquarent omnium qui- D buſcum bellum gerebant , vſque eò neceſſitate illa valentiores, vt iiſdem planè & æqualibus hoſtium malis omnia diriperent ? Sed enim minimè veriſimile eſſe, eadem ciuitatum

A ναυπηγίας Εἰλείθυια; τίς δὲ ὁ τῆς πόλεως τόκος; ἐκ ποίας δὲ ἀρχῆς τοῦ ἔθνους καθορῶμεν τὴν γένεσιν; τέμνει ὁ δρυοτόμος τὴν ὕλην, ἐμπορεύεται ταύτην ὁ τὸ ξύλον ἐμπορευόμενος, χρημάτων ὁ ναυπηγὸς τὴν ὕλην ὠνεῖται, μερίζει τῇ ἐργασίᾳ τὴν τέχνην. ὁ μὲν γὰρ τις διαιρεῖ τὸ ξύλον εἰς σανίδας τῷ πρίονι· ὁ δὲ, τὴν τρόπιν τεκταίνεται· ἕτερος, περὶ τὰ ὑποζώματα τὴν σπουδὴν τῆς κατασκευῆς ἔχει, ἄλλος τὴν πρῷραν· καὶ ἄλλος τὴν πρύμναν ἐκρυφώσατο. τούτῳ τοῦ ἱστοῦ μέλει, καὶ τῆς κεραίας τῷ ἑτέρῳ· οἱ δὲ, τὸ λίνον εἰς B κάλως πλέκουσιν· οἱ δὲ, εὐχερεῖς, τῷ κυβερνήτῃ διὰ φροντίδος γίνονται· ἄλλοι τὰ καταστρώματα καὶ τὴν ὀθόνην ἐνεργοῦσιν· ἄλλοι, καὶ τὸν ἐκ τῆς ζωγραφίας καλλωπισμὸν ἐπάγουσιν. ἕτεροί τι αὖ διαχρίοντες τῇ πίσσῃ τὰς ἁρμονίας, καὶ τὸν ἄντλον ἐν τῷ μέσῳ κατασκευάζοντες. πάντως οὐ κατὰ ταὐτὸν ἕκαστος τὸ καθ᾽ ἑαυτὸν ἐνεργοῦσιν, ἀλλ᾽ ὁ μὲν, νῦν· οἱ δὲ, μετ᾽ ὀλίγον· καὶ τῷ μὲν ἤδη πέρας τὸ σπουδαζόμενον ἔχει· ὁ δὲ, ἐν τῷ ἐνεργεῖν καθορᾶται. πότε τοίνυν τῇ νηὶ τὴν εἱμαρμένην οἱ σοφοὶ ἐπιστήσουσι; ὅτε ὠνεῖται τὸ ξύλον, ἢ ὅτε τέμνεται, ἢ ὅτε μεταχειρίζεται, ἢ ὅτε C ἐπάγει τὸν σίδηρον, ἢ ὅτε συναρμόζει τοῖς γόμφοις; πολλῶν γὰρ καὶ διαφόρων ὄντων τῶν κατὰ τὴν ναυπηγίαν σπουδαζομένων, καὶ οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν ἀλλήλοις χρόνον συνισταμένων, ποῖον ἀναθήσει χρόνον τῇ εἱμαρμένῃ, ἵνα τὴν ἀνάγκην τῆς καταδύσεως δεξαμένη, συνδιαφθείρῃ μεθ᾽ ἑαυτῆς τοὺς ἐμπλέοντας. τί δ᾽ αὖ εἴποις περὶ τῶν πόλεων; πότε αὐτῆς κρατεῖν τὴν εἱμαρμένην οἴονται; ὅτε βουλή τις τοῦ οἰκισμοῦ τοῖς σπουδάζουσι γένηται; πότε τοῦ τόπου τὴν εὐφυΐαν ἐπιλογίζονται, ἢ ὅτε τὸ σχῆμα καταχαράσσουσιν, ἢ ὅταν ἐπάγωσιν ἤδη τῇ ἐργασίᾳ τὸν σίδηρον, ἢ τοὺς λίθους ἐναποτιθῶσιν, ἢ συμφορῶσι τὰς ὕλας; τί τούτων ἐστὶν ἀρχὴ τῆς συστάσεως. τί δὲ αὖ εἴποις περὶ τοῦ ἔθνους, ὃ ταῖς D κατὰ πόλεμον συμφοραῖς ἐξετρίβη; τίς ἢ πόθεν κατ᾽ αὐτῶν τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα ἡ μοῖρα, τοὺς μὲν κατεφόνευσε· τοὺς δὲ, δι᾽ αἰχμαλωσίας κατεδουλώσατο; πῶς Ἀννίβας ἢ Καῖσαρ, ἢ καὶ ὁ ἐκ Μακεδονίας Ἀλέξανδρος παρ᾽ οἷς δὴ ἐγένοντο στρατευόμενοι, πᾶσιν ὁμοτιμίαν εἱμαρμένης εἰργάσαντο, τοσοῦτον τῆς ἀνάγκης ἐκείνης ὑπερισχύοντες, ὡς τοῖς αὐτοῖς τοῦ κακοῦ μέτροις πάντα συνάγεσθαι; ἀλλὰ μὴν τὸ οἴεσθαι τὰς τῶν πόλεων

εἱμαρμένας, ἐν τοῖς τῶν σεισμῶν καταπτώμασι τὰς συνωρίας ποιεῖν, ὡς ἔξω τοῦ εἰκότος ὁ λόγος ἐστὶν, ἐντεῦθεν ἄν τις κατίδοι· τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τὰ τοιαῦτα πάθη τῆς γῆς, οὐ μόνον ἐν τοῖς οἰκουμένοις τόποις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀοικήτοις συνίσταται. εἴ τις τὸ τῶν Σαγγαρῶν ὄρος τὸ πρὸς τοῖς ὁρίοις τῶν Βιθυνῶν κείμενον, ἢ τῇ καθ' ἑαυτὸν ἔγνω πείρᾳ ἢ ἐκ διηγήματος ἤκουσεν, εὑρήσει τὴν τοῦ λόγου ἀλήθειαν, ὅτι κατ' αὐτὰς τὰς ὁδοὺς τὰς ὑπερβολὰς, πᾶσα ἡ ἀκρώρεια ὑποστήσασα, φοβερὸν θέαμα τοῖς διοδεύουσι γέγονε. τοιαῦτα καὶ περὶ τὰς χώρας τῶν Παφλαγόνων τὰ πάθη· ἔστι δὲ ὅπου καὶ οἰκήσεις ἀνθρώπων τοῖς χάσμασι τούτοις συγκατεσπάσθησαν· πολλαχοῦ δὲ, τῶν οἰκητόρων γυμνὸς ὁ χῶρος ἐν τῷ τοιούτῳ δείκνυται πάθει. καὶ τί χρὴ καθ' ἕκαστον Κυπρίους, καὶ Πισίδας καὶ Ἀχαιούς· ἐν οἷς πολλὰ τῶν λεγομένων ἐστὶ τεκμήρια. ἀλλ' οὗ χάριν τῶν εἰρημένων ἐμνήσθημεν, ὅτι πάντα τὰ τοιαῦτα, γῆς ἐστὶ πάθη. εἰ μὲν οὖν συνεκληρώθη καὶ οἴκησιν ἀνθρώπων ἐκεῖ θεῖναι τῷ τόπῳ, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην κἀκείνους τοῦ κατὰ τὸν τόπον δυστυχήματος προσαπολαύσειν· εἰ δὲ ἔλλειψις εἴη τῶν οἰκητόρων, οὐδεμίαν ἀνθρώποις ἤνεγκε βλάβην τὸ περὶ τὸν τόπον δυστύχημα. τίς οὖν ἡ τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκη, ἐπίσης τῶν τε οἰκουμένων καὶ τῶν ἀοικήτων τὸ τοιοῦτο πάθος ὑπομενόντων; εἰ μὲν γὰρ εἶχον ἀποδεικνύειν, κατὰ μέρη τινὰ, καὶ μὴ κατὰ τὸ ἀθρόον πᾶσαν κατασκευάσθαι τὴν γῆν, εἶχεν ἂν αὐτοῖς ἴσως καιρὸν ἡ ματαιολογία· περὶ δὲ τῷ μέρει τῆς γῆς κτιζομένης, τῆς δὲ τῶν ἄστρων συμπλοκῆς ἐφαρμοσθείσης, ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο γενέσθαι κατ' ἀνάγκην. ἐπεὶ δὲ πάντα μετ' ἀλλήλων καταλαμβάνεται, οὐρανὸς, γῆ, θάλαττα, κατὰ δὲ τὸ Μωσέως λόγιον, καὶ προτερεύει ἡ γῆ τῆς τῶν ἄστρων κατασκευῆς καὶ κινήσεως· πῶς τῶν μερικῶς κατὰ τὴν γῆν συμπτωμάτων τὴν αἰτίαν εἰς τὴν τῶν ἄστρων ἀνατιθέασι κίνησιν; εἰ τοίνυν ὁμόχρονος τοῖς ἄστροις ἡ γῆ, καὶ οὐδεμίαν ἐκεῖθεν οὐδὲ συμπλάσεως οὔτε διαμονῆς αἰτίαν ἐπάγεται· εἰ μερικῶς δέ τισι τόπων περιγραφαῖς τὰ τοιαῦτα ὑφίσταται πάθη· ἄρα οὐχ εἱμαρμένης ἀνάγκην, ἀλλά τινα ἑτέραν ἰδιάζουσαν αἰτίαν ἐν τοῖς τοιούτοις συμπτώμασι γίνεσθαι. ὅταν οὖν πάθῃ τι τοιοῦτο ἡ γῆ, καὶ τινας τοιαύτας συμφορὰς κατεργάζηται, τῶν οἰκητόρων συγκαταπεσόντων τῷ πτώματι· τί ἐροῦσιν οἱ προ-

A fata, eoſdémque ſtellarum ſitus efficere, vt terræmotibus quaſſatæ ruina opprimantur, ex eo perſpicere quiuis poterit, quòd nemo neſciat huiuſcemodi terræ affectiones non ſolùm in locis habitatis, ſed etiam in inhabitabilibus exiſtere. Si quis Sangæorum montem in Bithyniæ finibus ſitum vel ipſe vidit vel aliis referentibus audiuit, quod dicam verum eſſe comperiet, totum iugum in viam ſubſediſſe, ac terribile prætereuntibus præbere ſpectaculum. Eiuſmodi quoque ſunt Paphlagoniæ affectiones: vbi etiam

Mons Sangarum in Bithynia.

B habitationes hominum his modis vnà ſæpe conuulſæ ſunt: atque ideo cum tales motus oriuntur, locus ille ab incolis deſeritur. Quid ſigillatim dicere opus eſt Cyprios, Piſidas & Achiuos: apud quos harum rerum multa ſunt indicia. Verùm cuius gratia mentionem earum fecimus, id dicam, omnes eiuſmodi motus terræ eſſe affectiones. Si ergo ita accidat vt etiam hominum habitatio eo in loco inueniatur, ipſi quoque infortunium illud loci neceſſariò participant: ſin is ab

C incolis ſit vacuus, infortunium loci hominibus damni dat nihil. Quæ igitur eſt fati neceſſitas, cùm ex æquo loca habitata & inhabitabilia huiuſmodi affectionibus ſint obnoxia? Nam ſi poſſent demonſtrare terram particulatim ac non vniuerſam ſimul conditam eſſe: vaniloquentia iſta ſpeciem fortaſſis aliquam præ ſe ferret, certâ ſiderum coniunctione certæ parti terræ connexâ, hoc aut illud neceſſariò fieri. Quoniam verò omnia ſe mutuò complectuntur, cœlum, terra, mare, atque vt Moyſes ait, terra etiam prius

D condita eſt quàm aſtra cum motu ſuo: cur eorum quæ in certis terræ partibus eueniunt, cauſam ad ſiderum referunt motionem? Quapropter cùm terra ſit aſtris æquæua, neque vllam inde vel concidendi vel perdurandi cauſam capiat, cumque in certis partibus eiuſmodi exiſtant affectiones: non vtique fati neceſſitas, ſed alia quædam iis in locis iſtorum caſuum propria cauſa eſt. Quando igitur tale quippiam terræ accidit, atque eiuſmodi aliquæ calamitates inde oriuntur, etiam incolis ruina obrutis: quid dicunt,

qui fatum adorant, & aſtrorum motum rebus præeſſe opinantur? qui fit vt occidat infans, adoleſcens, vir, pater, ſenex, nobilis, patricius, mercenarius, vinctus? cur neque tempus naſcendi, neque diſcrimen dignitatis vllum prohibet, quò minus pari calamitate inuoluantur? Adhæc quis ignorat extremum malum eſſe, corpus cum filia commiſcere, violare matrem? quod ſi quadam ſortis neceſſitate fieret, vtique apud nos quoque fieret: nunc autem apud ſolos Perſas, & qui illorum edocti ſunt inſtituta, flagitium hoc perpetratur. Ex quo planum fit, ſortem ac fatum eſſe cuiuſque voluntatem pro arbitrio quod libet amplectentem. Præterea ne quid tale poſſint dicere, in certis locis proprias quaſdam aſtrorum motiones reperiri, atque ideo alios matres ducere in matrimonium, alios occidere hoſpites, & humanas vorare carnes, quòd certus quidam aſtrorum ſitus vim ſuam in illos priuatim exerceat: tametſi hæc prorſus indoctorum hominum ſit oratio, neque rerum contemplationi deditorum, ſed exiſtimantium certa terræ ſpatia certis portionibus ſuperis circumſcribi (ſic autem terreſtria forent potiora cœleſtibus, ſiquidem horum conſtitutio ex illorum conditione penderet) tamen hoc quoque argumentum adijciam, quo magis illorum falſa refutetur opinio, omnes propemodum terræ partes à gente Iudæorum fuiſſe habitatas, orientales, auſtrales, mediterraneas, occidentales, ſeptentrionales, gentes denique ferme omnes promiſcuè cum Iudæis habitaſſe. Quid ergo cauſæ erat, cur nulla ſiderum neceſſitas in vllo eorum valuerit, vt quempiam gentilem præſtaret indemnem, ſed quamuis ſint infinitæ coniunctiones aſtrorum diuerſæ, qualis quiſque forte fortuna natus eſt, talis ſemper eſſet, ac præfinitis diebus damnum natura eius faceret. Hoc loco ille, Nondum iſta quidē, inquit, apud nos explorata ſunt, qua ratione res apud multas gentes legibus conſtitutæ imminens ex aſtris fatum euitent: futurorum tamen prædictio magno argumento fuerit, fatum cuiuſque eſſe ineuitabile. Quomodo enim quiſpiam non falsò præuideret,

Matrimonia incesta apud Perſas.

A σκηνοῦντες τὴν εἱμαρμένην, ἢ τὴν τῶν ἄστρων κίνησιν ἐπιστατεῖν τῶν ὄντων διϊσχυριζόμενοι; πῶς ἐκ τοῦ νήπιον, τὸ βρέφος, τὸ μειράκιον, ὁ ἀνήρ, ὁ πατήρ, ὁ πρεσβύτης, ὁ εὐγενής, ὁ εὐπατρίδης, ὁ μισθωτός, ὁ δεσμώτης; οὔτε τῷ χρόνῳ τῆς γενέσεως, οὔτε διαφορᾷ τινὶ τῆς ἀξίας εἰς τὴν τῶν κακῶν ὁμοτιμίαν κωλύονται· ἔτι πρὸς τούτοις· τίς οὐκ οἶδεν ὅτι πάντως ἄγους ἔσχατόν ἐστιν ἡ θυγατρομιξία, καὶ ἀδελφογαμία, καὶ εἰς μητέρας παρανομία; τοῦτο τοίνυν εἰ κατά τινα μοίρας ἀνάγκην ἐγίνετο, πάντως ἂν καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐ-B τολμήθη τόποις· ἐπεὶ δὲ μόνοις τοῖς ἔθνεσι Περσῶν καὶ τοῖς τὰ ἐκείνων νόμιμα δεδιδαγμένοις, τὸ τοιοῦτον ἄγος τολμᾶται· δῆλον ἐκ τοῦ ἀκολούθου, ὅτι μοῖρα καὶ εἱμαρμένη ἡ ἑκάστου προαίρεσίς ἐστι, τὸ δοκοῦν κατ' ἐξουσίαν προαιρουμένη· ἔτι πρὸς τούτοις, ὡς ἂν μηδὲ τὸ τοιοῦτον ἔχοιεν λέγειν, ὅτι κατά τινας περικλίσεις τῶν τόπων ἰδιάζουσαί τινες ἄστρων κινήσεις καταλαμβάνονται, καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν, μητρογαμοῦσιν· οἱ δὲ ξενοκτονοῦσι καὶ ἀνθρωποβοροῦσι· τῆς δὲ τῶν ἄστρων τῆς θέσεως ἐκείνοις ἰδιαζόντως ἐπιπλεούσης, εἰ καὶ παντά-C πασι τῶν ἀπαιδεύτων καὶ τῆς τῶν ὄντων θεωρίας ἀνεπισκέπτων ὁ τοιοῦτος λόγος ἐστὶ, τῶν οἰομένων ὅτι κατά τινας τῆς γῆς περιγραφὰς καὶ ἡ ἄνωθεν αὐτοῖς λῆξις ἐπιτυποῦται· οὕτω γὰρ ἂν εὑρεθείη τὰ γήϊνα τῶν οὐρανίων ἀρχηγικώτερα, εἰ κατὰ ταῦτα νομίζοιτο κἀκεῖνα ἔχειν, ὅμως καὶ τοῦτο προσθήσομεν πρὸς ἔλεγχον τῆς ἠπατημένης αὐτῶν ὑπολήψεως. πάντα σχεδὸν τὰ μέρη τῆς γῆς τὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπενεμήθη γένος, ἀνατολικοί, νότιοι, μεσογειῶται, δυτικοί, παραρκτικοί, πάντα σχεδὸν τὰ ἔθνη μέμικται πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων D συνοίκησιν. πῶς τοίνυν οὐδεμία τῶν ἄστρων ἀνάγκη ἐπ' οὐδενὸς αὐτῶν ἴσχυσέ τινι τῶν ἐκ τοῦ ἔθνους χαρίσασθαι τὸ ἀζήμιον, ἀλλ' ἐν ταῖς μυριοτρόποις τῶν ἄστρων ἐπιπλοκαῖς, ὥσπερ ἂν συνετέχθη τὸ τικτόμενον, ἐν τῷ ὁμοίῳ πάντως ἐστί, κατὰ τὴν τεταγμένην τῶν ἡμερῶν περίοδον ὑπομενούσης τὴν λώβην τῆς φύσεως. ὁ δὲ, ταῦτα μὲν οὔπω, φησὶν, ἐξήτασται παρ' ἡμῖν, τίνι λόγῳ διαφεύγει τὴν ἐκ τῶν ἄστρων ἀνάγκην, τὰ νόμοις κεχαρακτηρισμένα παρὰ πολλοῖς τῶν ἐθνῶν, ἡ μέντοι προρρησις τῶν ἀποβησομένων, οὐκ ἂν μικρὰν εἰς ἀπόδειξιν νομισθείη, τοῦ ἀπαραβάτως ἔχειν τὰ μεμοιραμένα ἑκάστῳ. πῶς γὰρ ὁ δεῖνα, τὸν

A δὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν βιοτεύσειν, καὶ τοιαῖσδε συντυχίαις κατὰ τὸν βίον συνενεχθήσεσθαι προμαθών, οὐ διεψεύσθη, εἰ μή τις ἀνάγκη κατὰ τὸ ἀπαράβατον ἐκείνῳ τὰ ταῦτα γενέσθαι πάντως ἐπέκλωσε, τῷ τε προαγορεύοντι διὰ τῆς ποιᾶς τῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν σεσημειωμένων παρατηρήσεως δῆλον ἐποίησεν. ἐγὼ δὲ κρεῖττον μὲν ἔφην εἶναι τοῖς τοιούτοις δοκεῖν ἀγνοεῖν, ἢ γέλωτος ἀφορμὴν παρέχειν τοῖς ἀμαθεστέροις τῶν ἡμετέρων δογμάτων· πλὴν ἀλλὰ μικρὰ φροντίσας τὸν ἐν γέλωτι πρὸς καθ᾽ ἡμᾶς τιθεμένων, δι᾽ ὀλίγων ὡς ἂν οἷός τε ὦ, πᾶσαν τὴν περὶ τούτου αἰτίαν ἐκθήσομαι. B ἔστι γάρ, ἦν δ᾽ ἐγώ, τῶν ἀνθρώπων κατὰ φύσιν πολέμιος δύναμίς τις ἐκ τοῦ ἐναντίου τῇ ἀγαθῇ φύσει γινωσκομένη. τούτου δὲ μυρίας μὲν ἔστι τὰς ἀποδείξεις ἐξ ἐναργῶν παραστῆσαι πραγμάτων. οὐ μὴν ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι γὰρ παρόντι καιρῷ πάντα κατὰ τὸ ἀκόλουθον διεξιέναι· δι᾽ ὧν ταῦτα οὕτως ἔχειν πεπίστευται. τῆς τοίνυν θείας φύσεως ἐν παντὶ ἀγαθῷ νοήματί τε καὶ ὀνόματι θεωρουμένης, παρ᾽ ἧς ἡ ζωή, τὸ φῶς, ἡ ἀλήθεια, τὸ δίκαιόν τε καὶ σοφόν, C καὶ ἄφθαρτον, καὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶ κατ᾽ ἐπίνοιαν λαβεῖν ἀγαθόν, τοιαύτης οὔσης καὶ τοῦτο χαριζομένης, ἡ ἐκ τῶν ἐναντίων γνωριζομένη δύναμις, ἐν πᾶσι κατὰ τὸ ἀντικείμενον ἑκάστῳ τῶν ἀγαθῶν θεωρουμένων καταλαμβάνεται. ὥστε ἀντὶ μὲν ζωῆς, θάνατον, ἀντὶ δὲ ἀληθείας, ἀπάτην, καὶ ἀνθ᾽ ἑκάστου τῶν βελτιόνων, τὴν ἀντιδιεσταλμένην κακίαν παρ᾽ αὐτῆς τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγεσθαι· εἶναι γὰρ αὐτῇ τοῦτο φίλον, ὅπερ ἂν τῇ φύσει τοῖς ἀνθρώποις ἐπ᾽ ὀλέθρῳ γένηται. ὥσπερ δὲ οἱ διὰ τῶν δηλητηρίων κακοποιοῦντες, πολλάκις D καὶ μέλιτι τὸ φθόριον ἐφηδύνουσι φάρμακον, οὐκ εὐφρᾶναι τῇ γεύσει τὸν βλαπτόμενον σπουδὴν ποιούμενοι, ἀλλ᾽ ἐκκλέψαι τὴν τοῦ φθείροντος αἴσθησιν· οὕτω καὶ ἡ φθοροποιὸς αὕτη φύσις, σκοπὸν ἔχουσα τῆς ἀγαθῆς φύσεως ἀποστῆσαι τὸν ἄνθρωπον, ἀγαθῶν τινων πραγμάτων μορφὰς ὑποδύεται, περιρρήνασα τισὶ καὶ ἰατρείαις τὸν ἐγκεχρυμμένον τῆς ἀπάτης λόγον ἐπικαλύψασα· ὡς ἂν τούτῳ προσέχοντες οἱ δείλαιοι τῶν ἀνθρώπων γένος, τοῦτό τι νομίζοντες ἀγαθὸν εἶναι, τοῦ ὄντως κατὰ φύσιν ἀγαθοῦ μηδεμίαν ἔχοιεν ἐπιθυμίαν. διά τινι τοῦτο καθάπερ ἂν τις προγνώσεως εἶδος διά τινος ἀπάτης περιειλημμένος τύχῃ, κατ᾽ ἐκεῖνο καὶ ἡ ἀπατηλὴ τῶν δαιμόνων ὑπήκουσε δύναμις, ἐν ἡπατοσκοπίαις καὶ οἰωνισμοῖς, ἐν κληδόσιν, ἐν νεκυίαις, ἐν γενεθλιαλογίαις· ἑκάστου

quot annos hic aut ille ſit victurus, quæque ei ſint euentura, niſi aliqua neceſſitas & illi hæc ita futura decreuiſſet, vt non poſſint non fieri, & prænuntianti per certam numerorum obſeruationem palàm feciſſet. Ego verò ſatius eſſe aiebam, me rerum huiuſcemodi ignarum videri, quàm noſtrorum dogmatum rudioribus anſam præbere riſus: verumtamen neglectis quæ ridiculè nobis obijcerentur, quàm poſſem pauciſſimis omnem earum rerum cauſam complexurum. Eſt, inquam, hominum generi naturâ hoſtis, vis quædam bonæ naturæ aduerſaria. *Hoſtis humanæ naturæ vis quædam.* Cuius rei ſexcenta eáque euidentia afferri poſſunt argumenta, ſed non arbitror neceſſarium eſſe in præſenti perſequi ordine omnia quibus fidem facere queam. Cùm ergo diuinæ naturæ quoduis bonum ſiue cogitatum ſiue nominatum conueniat, à qua proficiſcitur vita, lux, veritas, iuſtitia, ſapientia, immortalitas, & quicquid boni beneuolus animus poteſt concipere: cùm, inquam, talis ſit diuina natura, ac talia largiatur, aduerſariam quandam vim cuiuis bono oppoſitam, eſſe, omni ex genere colligimus. Quæ proinde loco vitæ mortem, loco veritatis fraudem, loco cuiuſlibet boni oppoſitum malum hominibus irrogat: quippe cui id gratum ſit, quod naturæ humanæ exitioſum. Sed quemadmodum qui veneficia exercent, lethale pharmacum melle reddunt dulce, non eo animo vt comedentis guſtatum oblectent, ſed ne lethale eſſe ſentiatur: ſic mortifera illa natura, cùm in animo habeat, hominem inducere, vt à bona natura deſciſcat, bonarum rerum formas induit, ac fraudes tegit: vt miſeri mortales ad id intenti, idque bonum eſſe rati, illius quod naturâ bonum eſt, deſiderio ne teneantur. Quomodo autem accidit, vt quis per fraudem aliquam ſe futuri quippiam profiteatur prædicturum: ſic & fraudulenti dæmones faciunt in iecoris contemplatione, in auguriis, in ominibus, in manium euocatione, in vaticiniis ex natali petitis: cum

quodlibet horum non eodem ſed diuerſo modo futurum præſignificent. Itaque vt qui ex inſpecto iecore, aut ex omine quopiã coniectat, aut ex aſpectu volãtis auis, non per fati neceſſitatem ea ſe prædicere pollicetur: ita cùm huiuſce vaticinationis ſit vnica cauſa, fraus videlicet & opera dæmonum, quoniam aliquid prænuntiatum aliquando perfectum eſt (ſi tamen omnino perfectũ eſt) non continuò fati vis demonſtratur, quia omne vaticinationis genus habere vim ſuam ex fato, iure diceretur. Sic vnum fatum eſſet ſomniũ, aliud ex palpatione, aliud ex auguriis, vel ominibus, vel quibuſdam ſymbolis conſtaret. Quòd ſi in his nihil prohibet, quo minus vaticinatio ſit ſine fato: neque ſi qui fortuiti euentus cum prædictione conſentiant, ſatis id fuerit vt probetur, non facilè talia contingere. Quanquam neque certæ & indubitatæ diuinationes ſunt eorum, qui eam artem profitentur, ſed multa ſibi effugia prouident, vt ſi cõtrarius euentus vanitatis eos coarguat, poſſint euadere, prolatis rationibus quas præmeditãtur. Ex quo efficitur neque ſcientiã eorum vllam eſſe, niſi vt in eum qui in hora indicanda errauerit, culpam conferant erroris, ſicque prædictiones ambiguè & in vtramque partem paratas inſtituant, vt quicquid euenerit, id prędictum eſſe videatur; Sæpè enim eximium quid & ſupra alios euenturum alicui prædixit is qui horum natiuitatis conſiderauit: deinde autem cum ille in extrema mala ac calamitates non vulgares inciderit, non ſe aberraſſe à prędictione affirmauit Vates: nam id quod inſigne futurũ erat & ſupra alios, in aduerſam ac malã partem euentum fuiſſe ſortitum: idque res noſtra memoria geſtæ teſtantur. Valente enim Romanorũ Imperatore talis fraus & impoſtura quendam ad imperium affectandum permouit. Animos illi quidem faciebat audaciorémque reddebat Genethliacorum prædictio, ſed exitus conatuum eiuſmodi fuit, vt ipſe ſummis magiſtratibus geſtis clarus, fieret magnitudine calamitatis inſignior: idque patrocinium Genethlialogiæ pleriſque viſum eſt, quod res

Valens Imperator deceptus.

A τούτων, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλὰ διαφόρως τὸ ἐφεξῆς προσημαινόντων. ὥσπερ τοίνυν ὁ τῷ ἥπατι τὸ μέλλον διασημαίνων, ὁ διά τινος κληδόνος προεικάσας τὸ ἐσόμενον, ἢ ὁ πρὸς τὴν πτῆσιν τοῦ οἰωνοῦ βλέπων, οὐ τῇ τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκῃ τὰ τοιαῦτα προαγορεύειν κατεπαγγέλλεται· τὸν αὐτὸν τρόπον μιᾶς οὔσης αἰτίας, καθὼς εἴρηται, τοῦ δὲ τοιούτου τῆς προρρήσεως εἴδους μελετώσης, λέγω δὲ τῆς κατὰ τὴν ἀπατηλὴν τῶν δαιμόνων ἐνέργειαν· οὐκ ἐπειδή ποτέ τι κατὰ τὸ συμβὰν ἐπετεύχθη τῶν εἰρημένων· εἴπερ δὴ ὅλως μὴ ἐπετεύχθη· B διὰ τοῦτο ἤδη τῆς εἱμαρμένης ἀποδείκνυται δύναμις, ἐπεὶ πᾶν προρρήσεως εἶδος, εἰκότως ἂν ἐξ εἱμαρμένης τὴν ἰσχὺν ἔχειν κατασκευάζοιτο. ὥστε ἡμῖν μίαν μὲν εἱμαρμένην εἶναι τὴν ὀνείρων· ἑτέραν δὲ, τὴν ἐκ παλμῶν παρατήρησιν· ἄλλην δὲ, ἐξ οἰωνισμῶν, ἢ κληδόνων, ἢ τινῶν συμβόλων συνισταμένην. εἰ δὲ οὐδὲν ἐπ' ἐκείνων κωλύει καὶ πρόρρησιν εἶναι καὶ εἱμαρμένην μὴ εἶναι· οὐδ' εἴ τις ἐξ ἀριθμοῦ τοῖς γενεθλιαλογοῦσιν ἐπιτύχῃ πρόρρησις, ἀρκοῦσα γένοιτο ἂν πίστις εἰς τὸ μὴ ῥᾳδίως τὰ τοιαῦτα ἐπιτυγχάνεσθαι. καίτοι γε οὔτι ἀκριβές τι καὶ ἀναμφίβολον C παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπαγγελλομένων αἱ προμηνύσεις γίνονται, ἀλλὰ πολλὰς ἑαυτοῖς ἀναχωρήσεις παρασκευάζουσιν ἐπὶ τῇ ἐκβάσει, εἰ πρὸς τοὐναντίον ὁ λόγος ἐλέγχοιτο, καί τινα προτεχνολογοῦσιν ἑαυτοῖς οἷς τούτων μέλλει· ὥστε μὴ τῆς ἐπιστήμης τὸ ἐσφάλθαι, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν ὥραν σημειώσεως τὴν ἀποτυχίαν λογίζεσθαι, καὶ δόξαι ὡς ἐπίτηδες καὶ πρὸς τὸ διπλοῦν τῆς ἐκβάσεως ἐπαμφοτερίζουσαι γίνονται παρ' αὐτῶν αἱ προρρήσεις, ἵν' ὅπερ ἂν ἐκβῇ, τοῦτο προμεμηνῦσθαι δόξῃ. πολλάκις γὰρ τὸ περιφανές τι καὶ τὸ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους, ὁ τὴν ὥραν τῆς γενέσεως κατα- D νοήσας ἐμήνυσεν. εἶτα ἐν ἐξαισίοις τισὶ συμφοραῖς τούτου γενομένου οὐδὲν διεσφάλθαι προαγορεύσας διϊσχυρίσατο. εἶχε γὰρ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τὸ πλέον εἰς τὴν τῶν κακῶν μετουσίαν· καὶ τούτων ἡ καθ' ἡμᾶς ἱστορία μάρτυς ἐστίν. ΟΥάλεντος γὰρ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ὄντος ἀρχῆς, ἀπάτη τις τοιαύτη πρὸς τὴν ἀντάρσιν τῆς ἀρχῆς παρεκίνησε. καὶ ὁ μὲν ὁρμήσων ἐφόδιον πρὸς τὴν τόλμαν τὴν τῶν γενεθλιαλογούντων προαγόρευσιν εἶχεν· τὸ δὲ πέρας τῆς ἐγχειρήσεως τοιοῦτον ἐγένετο, ὥστε αὐτὸν τὸν ἐπὶ ταῖς μεγίσταις ἀρχαῖς γνωρισθέντων, ἐν τῷ μεγέθει τῆς συμφορᾶς γενέσθαι διασημότερον· καὶ τοῦτο συνεργία τῆς γενεθλιαλογίας τοῖς πολλοῖς ἐνομίσθη, ὅτι τὸ κατὰ συμφορὰν μέγεθος,

μέγεθος, αὐτὴ τοῦ μεγέθους τῶν ἀγαθῶν τῷ ἀνδρὶ συνωνέχθη. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν πεπλανημένας τὰς περὶ τούτων γίνεσθαι προαγορεύσεις, οὔπω μέγα ποιοῦμαι τεκμήριον τοῦ μὴ ἑστάναι τῆς εἱμαρμένης τὸν λόγον· ἀλλ' ἐπεὶ πολλαῖς καὶ ἄλλαις ἐπινοίαις ἡ ἀπατηλὴ τῶν δαιμόνων δύναμις τὰς προρρήσεις σοφίζεται· καὶ γὰρ καὶ ὕδωρ τὸ μαντικὸν, παραφορὰς καὶ μανίας τοῖς γευσαμένοις ἐνεργαζόμενον, καὶ πνεῦμα κάτωθεν διά τινος στομίου διεξερχόμενον· ὅταν εἰ ἐν γυναικείοις γένοιτο σπλάγχνοις ἐξαφθῆναι τὴν γαστέρα ἐποίει, καὶ τῆς διανοίας ἔκστασιν, καὶ παραφορὰν τοῦ καθεστηκότος εἰργάζετο. ἅπερ πάντα, θεῖά τε καὶ μαντικὰ τοῖς ἀπατωμένοις ἐδόκει, τῶν τε ἐξ ἥπατος ἢ πυρὸς σημείοις τισὶ τὸ μέλλον προεικαζόντων, ἢ τῶν πρὸς τὰς πτήσεις τῶν ὀρνέων, οὐδεὶς ἀνέθηκε τῇ εἱμαρμένῃ τὴν τῆς προρρήσεως δύναμιν· ἀλλὰ τινὶ δαιμονίᾳ κατοχῇ τὸ τοιοῦτον λογίζονται. οὕτω φημὶ, ἢ μὴ εἶναι καθόλου προαγόρευσιν διὰ τὸ πολλοῖς ἐναντιώμασι τὰς προρρήσεις ἐλέγχεσθαι, ἢ εἴπερ ἀποδείκνυσί τις αὐτὴν ὡς προλέγουσάν τι τῶν ἐκβησομένων. ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου τῶν κατὰ πρόρρησιν ἐπιτυγχανομένων καταλαμβάνομεν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ τοιούτου τῆς προρρήσεως εἴδους οἰόμεθα χρῆναι νομίζειν. ἴσον γὰρ ἐπὶ πάντων τούτων ἐστί, τὸ ἐν τοῖς πλείοσι διαμαρτάνειν, ποτὲ ἐν τισὶ δοκεῖν μὴ ἔξω τῆς τῶν ἐκβησομένων ἀληθείας ἄγειν τὴν πρόρρησιν· καὶ τῇ ἀπατηλῇ τῶν δαιμόνων φύσει ὁμοίως. καὶ διὰ ταύτης καὶ πάσης ἐπινοίας ὁ σκοπὸς κατορθοῦται· τὸ γὰρ ἀποστῆσαι τὸν ἄνθρωπον τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν βλέπειν, κἀκεῖθεν ἑαυτῷ τὴν τῶν ἀγαθῶν μοῖραν παρασκευάζειν, αὐτὸ πρὸ πάντων τοῖς δαίμοσι σπουδάζεται. τὸ τοίνυν πεπεῖσθαι τοὺς εὐεξαπατήτους, μὴ ἐπὶ τῷ θείῳ βουλήματι τὰ κατὰ τὸν βίον κεῖσθαι· ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοιᾷδε τῶν ἄστρων διαπλοκῇ, καὶ τῇ ἐκεῖθεν ἀπορρεούσῃ δυνάμει, πάντων μάλιστα πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς βλαπτικῆς τῶν δαιμόνων φύσεως βλέπει. εἰ οὖν κεχαρισμένον ἐστὶ τοῖς δαίμοσι, τοῦ Θεοῦ ἀποστῆσαι τὸν ἄνθρωπον. ἀφίστησι δὲ ἡ περὶ ταῦτα πλάνη, ἀποδείκνυται σαφῶς δαιμονία τις οὖσα ἐνέργεια, δι' ἀπάτης παρακρουομένη τοὺς πᾶσαν μὲν ἐν τούτοις τὴν δύναμιν εἶναι νομίζοντας· πρὸς δὲ τὴν παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ ἐξουσίαν μὴ ἀποβλέποντας.

A prosperæ viri aduerſas exæquaſſent. Verùm ego falſis iſtorum prædictionibus ad fatum refellendum non nitor: ſed illa potius ratione, quòd fallaces ac ſubdoli dæmones multis etiam aliis modis vaticinationes fraudulenter comminiſcuntur. Nam diuinatoria quædã aqua epota in mentis errorem & inſaniam inducit: & ſpiritus supernè per quoddam orificium permeans, intráque fœminea viſcera receptus, & vtero tumorem & menti furorem ac deliriũ cõciliat. Quæ omnia, diuina & vaticinia videntur errore deceptis. Quin etiã omnes illi, qui ex iecore aut ſignis quibuſdam ignis, aut
B ex auium volatu futura coniectant, vim vaticinij non ad fatum, ſed ad afflatum quendam dæmonum referunt. Quare exiſtimo aut non eſſe omnino vera vaticinia, quòd multis euentibus contrariis conuelluntur: aut ſi quis oſtẽdat fatum præſignificare aliquem futurum euentum, quòd in aliis omnibus, ita vti prænuntiata fuerant, euenientibus reperimus, id in huiuſmodi quoque vaticinationis genere neceſſariò reperiri cenſemus. Par enim in his omnibus eſt ratio, vt fatidici vbi in pleriſque errauerint, in quibuſdam certè futurorum euentum veritatem vaticinatione videantur aſſe-
C cuti. Atque inſtar fraudulentorum dæmonum in eam rem omnes cogitationes conferunt & curas, vt hominem eò redigant ne oculos ad Deum cõuertat, ab eóque omnia bona obtineat: atque adeò conſilium, quo homines ſimplices & fallaciis obnoxij à diuina voluntate amplectenda reuocantur, ad eiuſmodi aſtrorum coniunctionem ac vim inde defluentem, maximè ad malignorum dæmonum ſpectat ſcopum. Itaque ſi iucundum eſt dæmonibus animos hominum ab amicitia Dei auertere, ſicque auertit iſtarum rerum fallacia: per-
D ſpicuum fit id dæmonum quoddam eſſe opus, comparatum ad decipiendos eos, qui omnem illam vim hiſce rebus contineri opinantur, neque oculos ad Dei ſummam conuertunt poteſtatem.

A

EIVSDEM TRACTATVS ADVERSVS GRÆCOS.

Ex communibus notionibus.

Federicus Morellus interpres Reg. Latinè vertit.

SI nomē hoc Deus perſonarũ ſignificatiuum eſſet, B cùm tres perſonas dicimus, ex neceſſitate tres diceremus Deos; quòd ſi Deus eſſentiæ denotatiuum nomen eſt, dum vnam eſſentiam confitemur ſanctæ Trinitatis, vnum Deum merito glorificamus, quia vnius ſubſtantiæ vnum nomen, Deus eſt: Idcirco congruenter & ſubſtantiæ & nomini, vnus eſt Deus, & non tres. Neque enim Deum & Deum & Deum dicimus, velut dicimus Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, C nominibus quæ perſonas ſignificant, connectentes [&] coniunctionem. Eò quòd non eædem ſint perſonæ, ſed diuerſæ potius, & à ſe inuicem pro ſignificatu nominum differentes. Verùm nomini ſunt [Deus] quod ſignificatiuum eſt eſſentia ex aliqua proprietate, quæ ipſi ineſt, non coniungimus copulā [&] vt dicamus, Deum & Deum & Deum: quia eadem eſt eſſentia, quæ perſonæ ſunt, & quam nomen hoc [Deus] ſignificat, propterea quod etiam idem ipſe Deus. idem verò adiecta declaratione ipſius non cōnectitur vnquam. Quòd ſi dicimus Patrem Deum, & Filiũ Deum, & Spiritum ſanctum Deum, vel Deum Patrem, & Deum Filium, & Deum Spi- D ritum ſanctum, notionem perſonarum nominibus copulamus, nempe Patri, Filio, ſancto Spiritui, vt ſit Pater, Filius & Spiritus ſanctus, hæc perſona & perſona & perſona. Idcirco & tres ſunt perſonæ. Nomen autem hoc [Deus] abſolutè & eodem modo prædicatur de vnaquaque perſonarum, abſque coniunctione [&] ita vt non poſſimus dicere Deum & Deum & Deum; ſed

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ.

Ἐκ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν.

ΕΙ τὸ Θεὸς ὄνομα προσώπων δηλωτικὸν ὑπῆρχε, τρία πρόσωπα λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης ἂν τρεῖς ἐλέγομεν Θεούς· εἰ δὲ Θεὸς ὄνομα οὐσίας σημαντικόν ἐστι, μίαν οὐσίαν ὁμολογοῦντες τῆς ἁγίας τριάδος, ἕνα Θεὸν εἰκότως δοξάζομεν· ἐπεὶ μιᾶς οὐσίας ἓν ὄνομα τὸ Θεός ἐστι. διὸ καὶ ἀκολούθως τῇ τε οὐσίᾳ καὶ τῷ ὀνόματι, Εἷς ἐστι Θεὸς, οὐ τρεῖς. οὔτε γὰρ Θεὸν καὶ Θεὸν καὶ Θεὸν φαμὲν, ὥσπερ λέγομεν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἐπὶ τοῖς ὀνόμασι τοῖς τῶν προσώπων σημαντικοῖς συμπλέκοντες τὸν καὶ σύνδεσμον. διὰ τὸ μὴ ταὐτὰ εἶναι τὰ πρόσωπα, ἕτερα δὲ μᾶλλον, καὶ διαφέροντα ἀλλήλων κατὰ τὴν τῶν ὀνομάτων σημασίαν. τῷ δὲ Θεὸς ὀνόματι δηλωτικῷ τῆς οὐσίας ὄντι ἔκ τινος ἰδιώματος προσόντος αὐτῆς, οὐ συνάπτομεν τὸν καὶ σύνδεσμον, ὥστε λέγειν ἡμᾶς, Θεὸν καὶ Θεὸν καὶ Θεόν· ἐπειδὴ ἡ αὐτὴ ἐπ' οὐσία ἥ ἐστι τὰ πρόσωπα, καὶ ἣν σημαίνει τὸ Θεὸς ὄνομα· διὸ καὶ ὁ αὐτὸς ὁ Θεός. ὁ δὲ αὐτὸς καὶ ἐπιδηλώσει τοῦ αὐτοῦ οὐ συμπλέκεταί ποτε. Εἰ δὲ λέγομεν πατέρα Θεὸν, καὶ υἱὸν Θεὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον Θεὸν, ἢ Θεὸν πατέρα· καὶ Θεὸν υἱὸν, καὶ Θεὸν πνεῦμα ἅγιον, τὸν καὶ σύνδεσμον κατ' ἔννοιαν τοῖς τῶν προσώπων ὀνόμασι συνάπτομεν. ἤγουν, πατρὶ, υἱῷ, ἁγίῳ πνεύματι, ἵνα ᾖ πατὴρ, υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τουτέστι πρόσωπον, καὶ πρόσωπον, καὶ πρόσωπον. διὸ καὶ τρία πρόσωπα. τὸ δὲ Θεὸς ὄνομα, ἀπολύτως καὶ ὡσαύτως κατηγορεῖται ἑκάστου τῶν προσώπων ἄνευ τοῦ καὶ συνδέσμου, ὥστε μὴ δύνασθαι ἡμᾶς λέγειν Θεὸν, καὶ Θεὸν, καὶ Θεόν· ἀλλὰ

νοεῖν τὸ ὄνομα τρίτον μὲν λεγόμενον τῇ φωνῇ, διὰ τὰ ὑποκείμενα πρόσωπα, προσβαλλόμενον δὲ τῇ δευτερώσει καὶ τῇ τριτώσει, ἄνευ τοῦ καὶ συνδέσμου, διὰ τὸ μὴ ἕτερον καὶ ἕτερον εἶναι Θεόν. οὐ γὰρ καθὸ τὴν ἑτερότητα σώζει πατὴρ πρὸς υἱὸν, κατὰ τοῦτο Θεὸς ὁ πατήρ. οὕτω γὰρ οὐκ ἂν Θεὸς ὁ υἱός· εἰ γὰρ ἐπεὶ πατὴρ ὁ πατὴρ, διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς ὁ πατήρ· ἐπεὶ μὴ πατὴρ ὁ υἱὸς, οὐ Θεὸς ὁ υἱός· εἰ δὲ Θεὸς ὁ υἱὸς, οὐκ ἐπεὶ υἱός· ὁμοίως καὶ ὁ πατὴρ, οὐκ ἐπεὶ πατὴρ Θεός· ἀλλ' ἐπεὶ οὐσία τοιάδε, εἷς ἐστι πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς Θεός· καὶ δι' ἣν αἰτίαν πατὴρ Θεὸς, καὶ υἱὸς Θεὸς, καὶ πνεῦμα ἅγιον Θεός· μὴ διαιρουμένης δὲ τῆς οὐσίας ἐν ἑκάστῳ τῶν προσώπων, ὥστε καὶ τρεῖς εἶναι οὐσίας κατὰ τὰ πρόσωπα, δῆλον ὅτι οὔτε τὸ ὄνομα διαιρεθήσεται ὅπερ σημαίνει τὴν οὐσίαν, οὔτε τὸ Θεὸς εἰς τὸ εἶναι τρεῖς Θεούς· ἀλλ' ὥσπερ οὐσία ὁ πατὴρ, οὐσία ὁ υἱὸς, οὐσία τὸ ἅγιον πνεῦμα· καὶ οὐ τρεῖς οὐσίαι· οὕτω καὶ Θεὸς ὁ πατὴρ, Θεὸς ὁ υἱὸς, Θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ τρεῖς θεοί. εἷς γὰρ θεὸς καὶ ὁ αὐτός· ἐπεὶ καὶ μία οὐσία ἡ αὐτή· εἰ καὶ ἕκαστον τῶν προσώπων λέγεται, καὶ ἐνούσιον καὶ Θεός· καὶ γὰρ ἀνάγκη τρεῖς λέγειν οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· ἐπεὶ οὐσία τῶν προσώπων ἕκαστον· ὅπερ ἐστὶν ἄλογον.* οὐδὲ γὰρ Πέτρον καὶ Παῦλον καὶ Βαρνάβαν, τρεῖς οὐσίας φαμέν· ἀλλὰ μίαν καὶ μίαν λέγοντες οὐσίαν, ἥ ἐστι πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἕνα ἀκολούθως φαμὲν θεόν· εἰ καὶ τῶν προσώπων καὶ ἐνούσιον καὶ θεὸν εἶναι πιστεύομεν. ὥσπερ γὰρ τῷ διαφέρειν τὸν πατέρα τοῦ τε υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τρία φαμὲν πρόσωπα· οὕτως ἐπεὶ μὴ διαφέρουσι κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἔστι κατ' αὐτὴν τῶν προσώπων ταυτότης, ἔσται πάντως καὶ κατὰ τὸ θεὸς ὄνομα. δηλωτικὸν γὰρ τοῦτο τῆς οὐσίας, οὐ τὸ τί αὐτῆς παριστῶν· ἐπεὶ ἀκατάληπτον. ἀλλ' ἀπό τινος ἰδιωμάτων προσόντος αὐτῇ λαμβανόμενον, παραδηλοῦν αὐτήν. ἔστι γὰρ ἰδίωμα τῆς ἀϊδίου οὐσίας, ἧς πατὴρ, υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, τὸ πάντα ἐποπτεύειν καὶ θεωρεῖν καὶ γινώσκειν καὶ αὐτὰ τὰ κρύφια. ἐντεῦθεν εἰλημμένον τὸ θεὸς ὄνομα κυρίως λεγόμενον σημαίνει τὴν οὐσίαν ἐκείνην. μιᾶς τοιγαροῦν ὑπαρχούσης τῆς τοιαύτης οὐσίας, καὶ ἑνὸς τοῦ παραδηλοῦντος αὐτὴν ὀνόματος· φημὶ δὴ τοῦ θεὸς, εἷς κυρίως ἔσται θεὸς τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἀκολούθως·

A intelligere nomen tertiò quidẽ dictum voce, propter perſonas ſubiectas, propoſitum vero ſecunda & tertia repetitione abſq; coniunctione (&) quia nõ alius atque alius Deus eſt. non enim quatenus pater diuerſam proprietatẽ ſuam ſeruat apud Filium, iuxta hoc Deus eſt Pater: namq; ita nõ Deus eſſet Filius: ſed enim ſi quia Pater eſt Pater, propterea & Deus Pater, quoniã nõ Pater Filius, non Deus Filius: Si verò Deus Filius, non quia Fi-

B lius: ſimiliter etiã Pater, nõ quoniã Pater Deus; verùm quia eſſentia talis vnus eſt Pater, & Filius Deus: & quã ob cauſam Pater Deus, & Filius Deus, & Spiritus ſanctus Deus. cum autẽ diuidatur eſſentia in vnaquaque perſonarũ, ita vt tres ſint eſſentię ſecundũ perſonas, videlicet neq; nomẽ diuidetur, quod ſignificat eſſentiã; neq. Deus, vt ſint tres Dij: ſed ſicut ſubſtãtia Pater, ſubſtãtia Filius, ſubſtãtia Spiritus ſanctus, & nõ tres ſubſtãtiæ: Sic etiã Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus ſanctus; nõ tres Dij. nam vnus Deus & idẽ, quia vna etiã ſubſtan-

C tia eadẽ; etſi quęque perſona dicatur, & eſsẽtia ſubſiſtẽs & Deus. etenim neceſſe eſſet tres dicere ſubſtãtias Patris & Filij & Spiritus ſancti, quoniã ſubſtãtia eſt vnaquęq; perſonarũ, quod à ratione alienum eſt.* Neq; enim Petrũ & Paulũ & Barnabã tres ſubſtantias dicimus: ſed vnam & vnã dicentes ſubſtantiã, quæ eſt Pater & Filius & Spiritus ſanctus. vnum conſequẽter dicimus Deũ: tametſi vnãquamque perſonã conſubſtantialem & Deũ eſſe credimus. nam queadmodum, eo quod differat Pater à Filio & Spiritu ſancto tres aſſerimus perſonas: Itidem

D quia nõ differunt ſecundũ ſubſtantiam, ſed eſt iuxta ipſam perſonarũ identitas; erit etiã omnino ſecundũ nomẽ [Deus] quippe hoc ſubſtantiã declarandi vim habet: non quod quid ipſa ſit repræſentet: ſiquidem incomprehenſibilis eſt; ſed ab aliqua proprietatum, quæ ipſi ineſt, ſumptum eam deſignat. eſt enim proprietas ſempiternæ ſubſtantię, cuius Pater, Filius & ſanctus Spiritus, omnia intueri, & contemplari & cognoſcere, etiam ea quæ occulta ſunt. Inde acceptum nomen Deus propriè dictum, ſubſtantiam illam ſignificat. Quamobrem cum vna eiuſmodi ſubſtantia exiſtat: itémque nomen vnum quo ipſa declaratur, nempe [Deus,] vnus propriè Deus erit congruenter rationi eſſentiæ:

A ſi quidem Deus perſonam non declarat, ſed ſubſtantiam. Etenim ſi Deus perſonam indicaret, vna & ſola ex perſonis diceretur Deus, quæ tali nomine ſignificaretur: Igitur ſicut nimirum pater ſolus dicitur pater, quia nomen iſtud perſonam ſignandi vim habet. Quòd ſi quis dixerit, quod Petrum & Paulum & Barnabam dicimus tres ſubſtantias particulares, videlicet proprias. (hoc enim eſt maximè propriè loqui.) quia particularẽ ſubſtantiã, hoc eſt propriam dicentes, nihil aliud ſignificare volumus, quàm indiuiduam; quod eſt perſona, atque ſe Deus non deſignat perſonas, vt probatum eſt. B Quid igitur dicendum eſt ad illud, quod Petrum & Paulum & Barnabam tres dicimus homines? non vt hæ perſonæ ſunt: perſonæ autem ſignificatiuo nomine communis ſubſtantiæ non ſignantur. neque ea quæ particularis dicitur, ſiue peculiaris propria ſubſtantia; quia idem ipſa eſt cum perſona: qua de cauſa tres homines dicimus, cum ipſi vnius ſubſtantiæ exiſtant, quam nomen hoc *homo* deſignat: ſiquidem neque propter perſonas, neque eo quòd dicatur particularis ſubſtantia, nimirum propria, enuntiamus: C hoc aſſerimus quod abuſiuè & non propriè hoc dicimus; propter conſuetudinem quandam quæ neceſſariis de cauſis obtinuit aduerſus ea quæ non in ſancta Trinitate conſiderantur: ſunt autem eiuſmodi: definitio hominis quæ non ſemper in ipſis indiuiduis, ſuæ perſonis ſpectatur. Etenim prioribus morientibus, alia indiuidua ipſorum loco conſtruũtur: ac rurſus iiſdem ſæpenumero manentibus, alia quædam ſuperueniunt: ita vt aliquando in his, aliquando in illis; D interdum in pluribus, interdum in paucioribus conſiderentur: itemque in detractione, exitu vitæ & procreatione indiuiduorum, in quibus hominis definitio ſpectatur, cogimur etiam multos dicere homines, & paucos, mutatione & variatione ſeu alteratione perſonarum, expulſa communi conſuetudine; & præter ipſum rationem eſſentiæ; vt cum perſonis connumerentur quodammodo ſubſtantiæ. In ſancta vero Trinitatem nihil vnquam eiuſmodi vſuuenit, eo quod eædem perſonæ, & non aliæ atque aliæ dicantur,

ἐπεὶ μὴ πρόσωπον δηλοῖ τὸ Θεός, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν. Εἰ γὰρ πρόσωπον ἐδήλου τὸ Θεός, ἓν καὶ μόνον τῶν προσώπων ἐλέγετο Θεός, ὅπερ ἐσημαίνετο τῷ τοιῷδε ὀνόματι· ὥσπερ οὖν καὶ πατήρ, μόνος ὁ πατὴρ λέγεται, διὰ τὸ προσώπου δηλωτικὸν εἶναι τοῦτο τὸ ὄνομα. εἰ δὲ φαίη τις ὅτι Πέτρον καὶ Παῦλον καὶ Βαρνάβαν φαμὲν τρεῖς οὐσίας μερικάς, δηλονότι τουτέστιν ἰδικάς· τοῦτο γὰρ κυριώτατον εἰπεῖν, ὅτι μερικὴν οὐσίαν, τουτέστιν ἰδικὴν λέγοντες, οὐδὲν ἕτερον σημαίνειν βουλόμεθα, ἢ ἄτομον, ὅπερ ἐστὶ πρόσωπον. προσώποις δὲ οὐχ ἕπεται τὸ Θεός, καθὼς δέδεικται. τί οὖν λεκτέον πρὸς ἐκεῖνο, ὅτι Πέτρον καὶ Παῦλον καὶ Βαρνάβαν, τρεῖς φαμὲν ἀνθρώπους; οὐχ εἰς ταῦτα πρόσωπα, πρόσωπα δὲ τῷ σημαντικῷ ὀνόματι τῆς κοινῆς οὐσίας οὐ σημαίνεται· οὐδὲ ἡ μερικὴ λεγομένη ἤτοι ἰδικὴ οὐσία· ταὐτὸν αὐτὴ τῷ προσώπῳ, τίνος χάριν τρεῖς ἀνθρώπους φαμέν, αὐτοὺς μιᾶς οὐσίας ὑπάρχοντας, ἧς ἐστι τὸ ἄνθρωπος δηλωτικόν. εἰ μήτε διὰ τὰ πρόσωπα, μήτε διὰ τὸ λέγεσθαι μερικὴν οὐσίαν, ἤτοι ἰδικὴν ἐκφωνούμενον· τοῦτο φαμὲν ὅτι καταχρηστικῶς καὶ οὐ κυρίως τοῦτο λέγομεν, διά τινα συνήθειαν ἐξ ἀναγκαίων αἰτιῶν κρατήσασαν τῶν μὴ ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος θεωρουμένων. εἰσὶ δὲ αὗται· ὅρος τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἀεὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀτόμοις ἤτοι προσώποις θεωρεῖται. τῶν μὲν γὰρ προτέρων τελευτώντων, ἕτερα ἀντ' αὐτῶν συνίσταται· καὶ πάλιν τῶν αὐτῶν πολλάκις μενόντων ἄλλα τινὰ ἐπιγίνεται· ὡς ποτὲ μὲν ἐν τούτοις, ποτὲ δὲ ἐν ἐκείνοις, καὶ ποτὲ μὲν ἐν πλείοσι, ποτὲ δὲ ἐν ἐλάττοσι θεωρεῖσθαι, καὶ ἐπὶ τῆς ἀφαιρέσεως, τῆς τε ἀποβιώσεως, καὶ γεννήσεως τῶν ἀτόμων, ἐν οἷς θεωρεῖται ὁ τοῦ ἀνθρώπου ὅρος, ἀναγκαζόμεθα καὶ πολλοὺς λέγειν ἀνθρώπους καὶ ὀλίγους, τῇ τροπῇ καὶ ἀλλοιώσει τῶν προσώπων, ἐκκρουσθείσης τῆς κοινῆς συνηθείας, καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς οὐσίας λόγον· ὥστε συναριθμεῖν τοῖς προσώποις τινὰ τρόπον καὶ οὐσίας. ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας τριάδος οὐδὲν τοιοῦτον συμβαίνει ποτέ, διὰ τὸ τὰ αὐτὰ πρόσωπα, καὶ οὐχ ἕτερα καὶ ἕτερα λέγεσθαι,

κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα· μήτε προσθήκην τινὰ δέχεται αὐτὴν εἰς τετράδα· μήτε μείωσιν, τὴν εἰς διάδα· οὔτε γὰρ γεννᾶται ἢ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς ἢ ἐξ ἑνὸς τῶν προσώπων· ὥστε καὶ τετράδα εἶναι ποτὲ τὴν τριάδα· οὔτε τελευτᾷ, πότε ἓν τῶν τριῶν τούτων προσώπων, ὥστε δυάδα τὴν τριάδα γίνεσθαι. προσθήκης δὲ καὶ μειώσεως, τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως μηδεμιᾶς ποτὲ γινομένης τοῖς τρισὶ προσώποις, ἄτοπον πρὸς τοῖς τρισὶ προσώποις καὶ τρεῖς λέγειν Θεούς. πάλιν τὰ τοῦ ἀνθρώπου πρόσωπα πάντα, οὐκ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου κατὰ τὸ προσεχὲς ἔχει τὸ εἶναι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκ τούτου· τὰ δὲ ἐξ ἐκείνου εἰς πολλὰ καὶ διάφορα εἶναι πρὸς τοῖς αἰτιατοῖς καὶ τὰ αἴτια· ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας τριάδος, οὐχ οὕτως. ἓν γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς, ἐξ οὗ ὁ υἱὸς γεννᾶται, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. διὸ καὶ κυρίως τὸν ἕνα αἴτιον ὄντα τῶν αὐτοῦ αἰτιατῶν, ἕνα Θεὸν φαμέν· ἐπεὶ καὶ συνυπάρχει αὐτοῖς. οὔτε γὰρ χρόνῳ διαιροῦνται ἀλλήλων τὰ πρόσωπα τῆς θεότητος, οὔτε τόπῳ, οὐ βουλῇ, οὐκ ἐπιτηδεύματι, οὐκ ἐνεργείᾳ, οὐ πάθει οὐδενὶ τῶν τοιούτων, οἷάπερ θεωρεῖται ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων· ἢ μόνον ὅτι ὁ πατὴρ, πατήρ ἐστι, καὶ οὐχ υἱός· υἱὸς, υἱός ἐστι καὶ οὐ πατήρ. ὁμοίως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲ πατὴρ, οὐδὲ υἱός· διόπερ οὐδεμία ἀνάγκη παρασκευάζει ἡμᾶς τρεῖς Θεοὺς εἰπεῖν τὰ τρία πρόσωπα, ὥσπερ ἐφ᾽ ἡμῶν πολλοὺς ἀνθρώπους φαμὲν τὰ πολλὰ πρόσωπα διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας, καὶ οὐ κατὰ λόγον ἀναγκαῖον τὸ αὐτὸν κατὰ αὐτὸν, ἓν καὶ πολλὰ οὐ δυνατὸν εἶναι. ἔστι δὲ καὶ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ Βαρνάβας, κατὰ τὸ ἄνθρωπος εἷς ἄνθρωπος, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο, κατὰ τὸ ἄνθρωπος, πολλοὶ οὐ δύνανται εἶναι. λέγονται δὲ πολλοὶ ἄνθρωποι καταχρηστικῶς, καὶ οὐ κυρίως· τὸ δὲ καταχρηστικῶς λεγόμενον, οὐκ ἐν τοῖς εὖ φρονοῦσι τοῦ κυρίως προτιμηθείη. διὸ οὐ λεκτέον, ἐπὶ τῶν τριῶν προσώπων τῆς θείας οὐσίας, τρεῖς Θεοὺς εἶναι, κατὰ τὸ Θεός· Εἷς δὲ Θεὸς καὶ ὁ αὐτὸς διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας ἧς ἐστι Θεὸς σημαντικὸν, καθὼς εἴπομεν. εἰ δὲ λέγοι τίς· καὶ πῶς ἡ γραφὴ συναριθμεῖ τρεῖς

A ſed ad idem eodémque modo ſe habeant, neque incrementum vllum ipſa Trinitas admittat, vt ad tetradem accedat, neque diminutionem, vt ad dyada redigatur: neque enim generatur aut procedit à Patre vel ex vna è perſonis, adeò vt Trinitas etiam tetras ſit aliquando: neque interit vnquam vna ex tribus his perſonis, vt Trinitas fiat Dyas. Iam verò cùm nulla accretio nec diminutio, nec conuerſio atque alteratio vnquam fiat tribus perſonis, abſurdum eſſet ſuper tribus perſonis etiam tres dicere Deos. Rurſus hominis perſonæ omnes non ab eadem perſona B ſecundum continuum habent eſſe: verum hæc quidem ex illa, hæc autem ex illo in multa & diuerſa eſſe ſuper cauſatis etiam cauſas: verum in ſancta Trinitate non ita ſe res habet: nam vna & eadem perſona Patris, ex quo Filius generatur & Spiritus ſanctus procedit. Quocirca etiam propriè vnum authorem eorum quæ à ſe vt cauſa dependent, vnum Deum aſſerimus: quandoquidem vna etiam cum ipſis exiſtit. Neque enim tempore diuiduntur à ſe inuicem perſonæ deitatis, neque loco, C neque voluntati conſilióve, neque inſtituto, neque operatione, neque affectione vlla eiuſmodi quæ conſideratur in hominibus: ſed dumtaxat quia Pater, Pater eſt, & non filius; filius, filius eſt & non pater: ſimiliter etiam Spiritus ſanctus, neque Pater, neque Filius eſt. Quapropter nulla neceſſitas vrget nos ad dicendum tres Deos eſſe perſonas tres: quemadmodum in nobis multos homines dicimus multas perſonas, propter eas quas dicimus cauſas, & non iuxta rationem neceſſariam, quod idem eſt per ſe vnum, & multa nō poteſt eſſe. D Eſt etiam Petrus & Paulus & Barnabas ſecundum hominem, vnus homo: & ſecundum hoc ipſum, quatenus homo, multi non poſſunt eſſe: dicuntur autem multi homines abuſiue ac non propriè. quod vero per abuſionem dicitur, haudquaquā apud eos qui ſapiunt præponitur ei quod propriè. Quocirca minimè profitendū eſt in tribus perſonis diuinæ eſſentiæ, tres Deos eſſe, quatenus Deus: vnus vero & idem Deus propter identitatē ſubſtantiæ, cuius τὸ Deus eſt ſignificatiuum, vt dictum eſt à nobis. Quòd ſi quis dicat: & quomodo ſcriptura tres

viros cõnumerat ex abundantia, videat quod Filium & ſanctũ Spiritum tradens ſcriptura, & Deũ verbum & Deum non verbum, hoc eſt Deum Patrem, Deum Spiritum ſanctũ: Deũ tradens profitẽſq; omnino recuſat tres Deos dicere, impietatem cenſens Deorum multitudinẽ, & vnum Deum vbique promulgans, neq; perſonas confundens, neq; diuinitatem diuidens, imò diuinitatis identitatem conſeruans in proprietatibus hypoſtaticis trium perſonarum. Quod ſi qui hæc dicit verum diſcere cognoſcat ſcripturam tres dicere, tametſi vnum hominem omne genus humanum cognoſcat, iuxta illud, *homo tanquam fœnum dies eius*, veluti nutrix bona, & proprios fœtus homines ſingulos reputat: & cum ipſis interdum balbutiens, & " pariter nonnulla ex illis vocabulis ad vnum exhibens non parum videns ignoránſve quod perfectum eſt. Nam eadem ſacra ſcriptura, & aures, & oculos ac reliquos vtique artus, & particulas corporis Deum habere dicens, non doctrinam eiuſmodi tradit, vt compoſitam definiat diuinitatem; ſed modo prædicto tranſlatione ducta à rebus noſtris ad eleuationem eorum, quis non abſque medio quodam ad incorporea accedere poſſunt, exponit decreta: dum ſpiritum dicit Deum eſſe, & quocumque locorum quieſcit, ſimplicem & nullis cancellis circumſcriptam eius naturã adeſſe nos edocet. ſimiliter etiam tres viros dicens ex more; vti ne peregrinum nouúmque appareat quod commune & quod vulgo vſitatum eſt. Vnum autem dicit accurato dicendi genere ne tranſiliat finem ac limitem, etiam in rerum natura conſiderata. Itemque vt illud quidem exiſtimemus condeſcenſum, ad id quod expedit & confert iis qui imbecilliori ſunt ingenio accommodatum; hoc vero ſtatuamus decretum eſſe ad confirmationem & traditionem perfectionis expoſitum. Sed rurſus aiunt quidẽ quemadmodũ cùm dicimus perſona perſonæ perſona eſt, nihil differt, & nõ propterea vna perſona eſt omnes hypoſtaſes: & veluti eſſentia nihil differt ab eſſentia, & nõ ideò vna ſubſtantia omnes ſubſtantiæ ſunt; ſic etiã dicere poſſemus, Deus à Deo nihil differt: & non propterea vnus Deus, tres ſunt perſonæ de quibus Deus prædicatur. & rurſus, homo homini nihil intereſt, dicentes, non tollimus

A ἄνδρας κατὰ περιουσίαν, ὁράτω ὅτι υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα διδοῦσα ἡ γραφὴ καὶ Θεὸν λόγον, Θεὸν μὴ λόγον, τουτέστι Θεὸν πατέρα, Θεὸν πνεῦμα ἅγιον· Θεὸν παραδιδοῦσα, καθόλου παραιτεῖται τρεῖς Θεοὺς εἰπεῖν, ἀσέβειαν ἡγουμένη τὴν πολυθεΐαν, καὶ ἕνα Θεὸν διόλου κηρύττουσα, μήτε τὰ πρόσωπα συμφύρουσα, μήτε τὴν θεότητα διαιροῦσα· φυλάττουσα δὲ μᾶλλον ταυτότητα θεότητος ἐν ἰδιότησιν ὑποστάσεων, ἤγουν τριῶν προσώπων. εἰ δὲ βούλεται ὁ τοιαῦτα λέγων μαθεῖν τὸ ἀληθὲς, γινωσκέτω ὡς τρεῖς λέγει ἡ γραφή. καίπερ ἕνα ἄνθρωπον τοὺς σύμπαντας γινώσκουσα, κατὰ τό, ἄνθρωπος ὡσεὶ
B χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ· οἷα τροφὸς ἀγαθή· καὶ ἴδια βρέφη τοὺς ἀνθρώπους λογιζομένη· καὶ ἐνίοτε αὐτοῖς συμψελλίζουσα, καὶ χρωμένη ὁμοίως ἐκείνοις τῶν ὀνομάτων τισὶν, οὐ παραγινώσκουσα τὸ τέλειον. ἡ αὐτὴ γὰρ καὶ ὦτα, καὶ ὀφθαλμοὺς, καὶ λοιπὰ δὲ μέλη σώματος ἔχειν λέγουσα τὸν Θεὸν, οὐ δόγμα τὸ τοιοῦτο παραδίδωσι συνθέτου ὁριζομένη τὸ θεῖον· ἀλλὰ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἡμετέρων, πρὸς ἀναγωγὴν τῶν μὴ ἀμέσως ἐπὶ τὰ ἀσώματα χωρεῖν δυναμένων, τὰ δόγματα ἐκτίθεται· πνεῦμα λέγουσα τὸν Θεὸν εἶναι
C καὶ πανταχοῦ ἔνθα τις πορευθείη παρεῖναι τὸ ἁπλοῦν αὐτοῦ καὶ ἀπερίγραφον, ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσα. οὕτω καὶ τρεῖς ἄνδρας λέγουσα διὰ συνήθειαν· ἵνα μὴ ξενίζῃ τὸ κοινὸν καὶ ἐν χρήσει τῶν πολλῶν ὑπάρχον. καὶ ἕνα φησὶ δι' ἀκρίβειαν, ἵνα μὴ παρασαλεύῃ τὸ τέλος, καὶ ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων θεωρούμενον. καὶ τὸ μὲν ἡγούμεθα συγκατάβασιν ἐπὶ χρησίμῳ καὶ συμφέροντι τῶν νηπιωδεστέρων γεγενημένον· τὸ δὲ ὁριζόμεθα δόγμα ἐπὶ βεβαιώσει καὶ παραδόσει
D τῆς τελειότητος ἐκτιθέμενον. ἀλλὰ πάλιν φασί τινες ὅτι, ὥσπερ λέγομεν ὑπόστασις ὑποστάσεως ἡ ὑπόστασις, οὐδὲν διαφέρει· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο μία ὑπόστασις αἱ πᾶσαι ὑποστάσεις· καὶ ὥσπερ οὐσία, οὐσίας οὐδὲν διαφέρει· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο μία οὐσία αἱ πᾶσαι οὐσίαι· οὕτως ἂν εἴποιμεν, Θεὸς Θεοῦ οὐδὲν διαφέρει· καὶ οὐ διὰ τοῦτο εἷς Θεὸς, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, καθ' ὧν τὸ Θεὸς κατηγορεῖται. καὶ πάλιν ἄνθρωπος ἀνθρώπου οὐδὲν διαφέρει λέγοντες, οὐκ ἀναιροῦμεν

τὸ τρεῖς ἀνθρώπους εἶναι Πέτρον καὶ Παῦλον καὶ Βαρνάβαν. διαφέρει γὰρ οὐσία, οὐσίας· καὶ οὐ καθὸ οὐσία, ἀλλὰ καθὸ τοιάδε οὐσία· καὶ ὑπόστασις ὑποστάσεως, καθὸ τοιάδε ὑπόστασις, καὶ ἄνθρωπος ἀνθρώπου ἢ τοιόσδε ἄνθρωπος. καὶ πάλιν Θεὸς Θεοῦ ἢ τοιόσδε Θεός· τὸ δὲ τοιόσδε ἢ τοιόσδε, ἐπὶ δύο ἢ καὶ πλειόνων εἴωθεν λέγεσθαι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι· ἡμεῖς δὲ δείξομεν σόφισμα, τὸ πᾶν εἶναι· αὐτοῖς τοῖς εἰρημένοις κεχρημένοι· καὶ δεικνύντες μὴ δεῖν, τοιόνδε Θεὸν καὶ τοιόνδε, ἢ τοιόνδε ἄνθρωπον καὶ τοιόνδε λέγειν· ἀλλ᾽ ἢ ἄρα τοιάνδε ὑπόστασιν Θεοῦ καὶ τοιάνδε ὑπόστασιν ἀνθρώπου. πολλὰς γὰρ ὑποστάσεις τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου, καὶ τρεῖς ὑποστάσεις τοῦ ἑνὸς Θεοῦ φαμὲν δικαίως. τὸ μὲν οὖν τοιόνδε λεγόμενον, διακρῖναι βούλεταί τι τινὸς κοινωνοῦντος κατ᾽ ἐκεῖνο τοὔνομα, ᾧ τὸ τοιόσδε προστίθεται· οἷον ζῷον τοιόνδε φαμὲν τὸν ἄνθρωπον, διακρῖναι αὐτὸν βουλόμενοι τοῦ ἵππου, φέρε εἰπεῖν κοινωνοῦντος αὐτῷ κατὰ τοὔνομα τοῦ ζῴου· διαφέροντος δὲ τῷ λογικῷ καὶ τῷ ἀλόγῳ. διακρίνεται δέ τι τινός, ἢ οὐσίᾳ, ἢ ὑποστάσει, ἢ οὐσίᾳ καὶ ὑποστάσει· καὶ οὐσίᾳ μὲν διακρίνεται, ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἵππου· ὑποστάσει δὲ Παῦλος, Πέτρου. οὐσίᾳ δὲ καὶ ὑποστάσει, ἥδε ἡ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου, τῆσδε ὑποστάσεως τοῦ ἵππου. δῆλα φανερουμένου τοῦ λόγου τῶν κατ᾽ οὐσίαν ἁπλῶς, καὶ τῶν καθ᾽ ὑπόστασιν, καὶ οὐ κατ᾽ οὐσίαν διαφερόντων, πρόδηλος ἔσται καὶ ὁ περὶ τῶν κατ᾽ οὐσίαν διακεκριμένων λόγος. ὅτι μὲν γὰρ καὶ τὰ διαφέροντα κατ᾽ οὐσίαν, λέγονται δύο ἢ τρεῖς οὐσίαι· καὶ τὰ διαφέροντα τὰ καθ᾽ ὑπόστασιν, ὡσαύτως λέγονται δύο καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, ὁμολογοῦσι καὶ αὐτοί, καὶ ἡμεῖς. διαφερόμεθα δέ, ὅτι ἐπὶ μὲν Πέτρου καὶ Παύλου φασὶ δεῖν λέγειν ἀνθρώπους· ἡμεῖς δὲ οὐ κυρίως καὶ κατὰ τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον. ἐνδεῖ* εἷς γὰρ λόγος νῦν παρὰ κοινῆς τε καὶ καταχρηστικῆς χρήσεως. αὕτη γὰρ οὐδὲ πρὸς ἀναίρεσιν τινὸς οὔτε πρὸς σύστασιν ἰσχύει. ἐμφανιζέσθω τοιγαροῦν πρότερον ἡμῖν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἵππον, ἢ τὸν ἵππον καὶ τὸν κύνα τίνος χάριν διαφέρειν λέγεσθαι, καθὸ τοιάδε οὐσία· ἢ πρόδηλον, ὅτι ἐπεὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τὸ χωρίζειν οὐσίας εἰωθότα· οἷον λογικῷ καὶ ἀλόγῳ,

A tres homines eſſe Petrum & Paulum & Barnabam. Sed enim differt ſubſtantia à ſubſtantia: & non quatenus ſubſtantia, ſed quatenus talis quædã ſubſtantia eſt: & hypoſtaſis ab hypoſtaſi differt, quatenus talis quędã ſubſiſtentia eſt, & homo ab homine quâ talis quidam homo eſt: itemq; Deus à Deo quatenus talis Deus. vt vero dicatur, talis aut talis, de duobus atque pluribus dici conſueuit. verum iſthæc quidem illi: nos autẽ oſtendemus totum iſtud captioſum & cõmentitium eſſe: iis ipſis quæ dicta ſunt ad vſum adhibitis, & non oportere talem Deum & talem, aut talem hominem atque talem dicere probantes; verum talem Dei perB ſonam & talem ſubſiſtentiam hominis: nam multas vnius hominis hypoſtaſes, & tres vnius Dei perſonas iure dicimus. Quamobrem quod tale dicitur diſcernere vult aliquid à quodam participante nomen illud cui tale quid adijcitur. Quemadmodum animal tale dicimus hominem, cùm ipſum diſtinguere volumus ab equo, verbi gratia, qui cõmune quidẽ nomen animalis habet cum ipſo, ſed ab eo diſtinguitur per rationale & brutum. Diſcernitur autem aliquid ab aliquo, aut ſubſtantia, aut perſona, aut eſſentia: atq; perſona ac ſubſtantia quiC dẽ diſtinguitur homo ab equo, perſona vero Paulus à Petro: eſsẽtia autẽ & ſubſiſtentia hęc hominis ſubſiſtantia ab hac equi ſubſiſtẽtia. Verũ patefacta ratione eorum quæ ſecundum ſubſiſtentiam, ac non ſecundum eſſentiam differunt: manifeſta quoque fiet ratio eorum quæ ſecundum ſubſtantiã diſtincta ſunt; Nam quòd tum ea quæ ſecundum eſſentiam differunt duæ tréſve eſſentiæ dicantur, tum ea quæ ſecundum ſubſiſtentiam diſſident, eodem modo duæ vel tres hypoſtaſes enuntientur, & ipſi fatentur & nos: differimus autẽ in eo quòd in Petro D quidem & Paulo aiunt dicere oportere homines: nos verò nõ propriè & ſecundum rationẽ ſcientificam. * vna quippe ratio nunc eſt à cõmuni atque abuſiuo vſu. hic enim neq; ad exitium alicuius, neque ad conſtitutionem valet. Enimuero nobis prius perſpicuè declaretur, cuius rei cauſſa hominem & equum & canem differre dicamus, quatenus talis quædam ſubſtantia, vtiq; valde manifeſtum eſt, quod à ſe inuicem differunt, iuxta ea quæ ſeparare ſolent eſſentias, nempe rationabili & irrationabili,

De differentiis eſſentialibus.

Hhhh iiij

hinnibili & latrabili: & aliqua eiuſmodi ſit differẽtia. Nam dicere ſubſtãtiam talem, nihil aliud eſt dicere quàm exiſtentiã vitæ participẽ ad diſtinctionem illius, quæ nõ eſt eiuſmodi: Vel, exiſtentiam quę nata eſt apta ad ratiocinãdum; vt diſcernatur ab ea quæ bruta natura prædita eſt: aut exiſtentiam quę inſignita eſt nota habilitatis ad hinniendũ: & ſi quid tale occurrat. Etenim loco huiuſmodi differentiarũ & propriorum loco, præponitur ſubſtantiæ, aut etiam cuiuis generi, ad diſtinctionẽ ſpecierũ ipſi ſubiectarũ, nempe eiuſmodi aut tale quod animal, pro rationabili, vel rationis experte. Ac rurſus dicimus, Petrus differt à Paulo, quatenus talis quædam hypoſtaſis eorum cuique eſt, quandoquidem differunt à ſe inuicem, ſecundum quædam earum quæ hypoſtaſim, & non ſubſiſtentiam, conſtituere ſolent: cuiuſmodi ſunt caluities, ſtatura, paternitas, filiatio, & ſi quod tale eſt. Nam perſpicuum eſt, non idem eſſe ſpeciem & indiuiduũ: idémque ſubſtantiã & hypoſtaſim: ſubſiſtentia enim ſtatim audientis mentem transfert ad quærendũ criſpũ, cæſium, patrem, filiũ, ac ſi quid ſimile. Dico verò ſpeciem, nempe ſubſtantiam ad cognoſcendum animal rationabile, mortale, mentis & ſciẽtiæ capax, & animal rationis expers, mortale, hinnibile, & cætera eiuſmodi. Porrò non idẽ ſunt ſubſtãtiæ, & indiuiduũ, quod eſt hypoſtaſis: neque eadẽ quæ deſignant, ac notant hanc & illam: Quòd ſi hæc eadẽ non ſunt, neq; etiã nominibus iiſdem coniũgi poſſunt: ſed hæc quidẽ iis quæ aut ſecundum eſſentiã, aut ſubſtantiis imponuntur: illa autẽ iis quæ ſecundum indiuiduum dicuntur, congruunt. Tria igitur nomina ſunt de quibus quæſtio eſt, ſubſtantia, indiuiduũ, homo: ac ſubſtantiæ quidem connectimus & coniungimus iſthæc ad diſtinctionẽ, vt dixi, ſpecierum quæ ſub ipſa ſunt, qua ſecundum eſſentiam à ſe inuicem differunt. Rurſus ſubſiſtentiæ pariter hęc copulamus, ad diuiſionẽ perſonarum, quę eiuſdem quidem nominis nempe hypoſtaſis ſunt participes, ſed differunt à ſe inuicem, non iis quæ ſubſtantiã denotant, verum iis quæ dicũtur accidentia. Quoniam ergò modo coniungere volunt nomini *homo*, tale quiddam. Nam ex iis quæ cõmuni conſenſu omnium approbantur, ſolutionem admittunt ea quæ in controuerſiam vocantur. Vt, per ſubſtantiam, quæ ſub ipſa ſunt eſſentiali differentia diſtincta à ſe inuicem erunt.

Solutionum norma.

A χρεμετιστικῷ, ὑλακτικῷ· καὶ εἴ τινι τοιούτῳ. τὸ γὰρ λέγειν οὐσίαν τοιάνδε, οὐδὲν ἕτερον λέγεται, ἢ ὕπαρξιν ζωῆς μετέχουσαν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς μὴ τοιαύτης, ἢ ὕπαρξιν λογίζεσθαι πεφυκυῖαν, πρὸς διάκρισιν τῆς ἀλογίᾳ διαφερούσης· ἢ ὕπαρξιν, τὸ χρεμετιστικὸν ἔχουσαν χαρακτηριστικόν· καὶ εἴ τι τοιοῦτον. αἱ τῶν γὰρ τοιούτων διαφορῶν καὶ ἰδίων, προστίθεται τῇ οὐσίᾳ, ἢ καὶ παντὶ γένει, πρὸς διάκρισιν τῶν ὑπ' αὐτὸ εἰδῶν τὸ τοιάνδε, ἢ τοιόνδε ζῶον ἀντὶ τοῦ λογικὸν, ἢ ἄλογον. καὶ πάλιν λέγομεν
B διαφέρει Πέτρος Παύλου, καθὸ τοιάδε ὑπόστασις ἑκάστῳ αὐτῶν· ἐπεὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων κατά τινα τὴν ὑπόστασιν, καὶ οὐκ οὐσίαν, συνιστᾶν πεφυκότων· οἷον φαλακρότητα, μακρότητα, πατρότητα, υἱότητα· καὶ εἴ τι τοιοῦτον. πρόδηλον γὰρ ὡς οὐ ταὐτὸν εἶδος καὶ ἄτομον· τουτέστιν οὐσία καὶ ὑπόστασις· ἡ γὰρ ὑπόστασις εὐθὺς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀκροωμένου παράγει, πρὸς τὸ ζητῆσαι οὐλὸν, γλαυκὸν, πατέρα, υἱόν· καὶ εἴ τι ὅμοιον. λέγω δὲ εἶδος, τουτέστιν οὐσίαν πρὸς τὸ γνῶναι δηλονότι ζῶον λογικὸν,
C θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν, ζῶον μὴ λογικὸν, θνητὸν, χρεμετιστικὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα· εἰ δὲ μὴ ταὐτὸν οὐσία καὶ ἄτομον, ὅπερ ἐστὶν ὑπόστασις· οὐδὲ ταὐτὰ τὰ χαρακτηρίζοντα ταύτην τε κἀκείνην. εἰ δὲ καὶ * ταύτην οὐ ταὐτὰ, οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι δυνατὸν συνάπτεσθαι· ἀλλὰ τὰ μὲν, τοῖς κατ' οὐσίαν, ἢ οὐσίας κειμένοις· τὰ δὲ, τοῖς κατὰ ἄτομον λεγομένοις. τρία τοίνυν ἐστὶν ὀνόματα περὶ ὧν ἡ ζήτησις, οὐσία, ἄτομον, ἄνθρωπος· καὶ τῇ μὲν οὐσίᾳ συνάπτομεν τὰ τοιάδε, καὶ συζεύγνυμεν, πρὸς διάκρισιν, ὡς εἶπον, τῶν ὑπ' αὐτὴν εἰδῶν κατ' οὐσίαν ἀλλήλων διαφερόντων.
D τῇ δὲ ὑποστάσει πάλιν ὁμοίως τὰ τοιάδε συζεύγνυμεν, πρὸς διαίρεσιν προσώπων τῶν ἀλλήλοις κοινωνούντων τούτου τοῦ ὀνόματος, τουτέστι τῆς ὑποστάσεως, διαφερόντων ἀλλήλων οὐ τοῖς οὐσίας χαρακτηρίζουσιν, ἀλλὰ τοῖς λεγομένοις συμβεβηκόσιν. τίνι οὖν βούλονται τέως συνάψαι τῷ ἄνθρωπος ὀνόματι τὸ τοιόνδε; ἐκ γὰρ τῶν κοινῶς ὁμολογουμένων, τὰ ἀμφιβαλλόμενα δέχεται τὴν λύσιν· ὡς τῇ οὐσίᾳ ἔσται τὰ ὑπ' αὐτὴν οὐσιώδει διαφορᾷ διακεκριμένα ἀλ-

ἀλλήλων. ὅπερ οὐκ ἔστιν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει κατ' οὐσίαν Παῦλος Πέτρου, καθ' ὧν κατηγορεῖται ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ὡς τῇ ὑποστάσει προσώπου. ἄρα δηλωτικὸν ὁ ἄνθρωπος οὐχ οὐσίας, ὅπερ ἄτοπον λέγειν· ὁ κοινὸν γὰρ τῆς οὐσίας σημαίνει ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἰδικὸν πρόσωπον, Παύλου φέρε εἰπεῖν, ἢ Βαρνάβα. οὐκ ἄρα οὐδενὶ τρόπῳ τοιάδε συμπίπτει τῷ ἄνθρωπος κατά γε τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον. Εἰ δὲ κοινὴ χρῆσις ἀπορεῖ τούτοις καὶ καταχρῆται τοῖς τῆς οὐσίας ὀνόμασιν εἰς προσώπων δήλωσιν, οὐδὲν πρὸς τὸν ἀκριβῆ κανόνα τῆς λογικῆς ἐπιστήμης. ἀλλὰ τί κατατρέχω τῆς συνήθους καταχρήσεως, ἀπορούσης εἰς τὰ τοιαῦτα, λανθάνων ὅτι πολλάκις κυρίως οὐκ εὐποροῦντες, ἑτέροις καὶ ἄλλοις καταχρώμεθα ὀνόμασι καταχρηστικοῖς πρὸς παράστασιν τοῦ λεγομένου; πλὴν ἐκεῖνο σαφὲς ἡμῖν ἔστω, ὅπερ εἰ ἐλέγομεν· ἐπὶ Πέτρου καὶ Παύλου ἄνθρωπος ἀνθρώπου, ᾗ ἄνθρωπος, οὐδὲν διαφέρει· ἀλλ' ᾗ τοιόσδε ἄνθρωπος. καὶ οὐσία οὐσίας ᾗ οὐσία οὐδὲν διαφέρει, ἀλλ' ᾗ τοιάδε οὐσία, λέγειν ἐπ' αὐτῶν ἠδυνάμεθα. εἰ δὲ τοῦτο λέγειν μὴ δυνατόν, ἐπεὶ καὶ ἡ αὐτὴ οὐσία Πέτρου καὶ Παύλου, οὐδ' ἄρα οὐδ' ἐκεῖνο· ἐπείπερ οὐσίας δηλωτικὸν ὁ ἄνθρωπος ὄνομα· εἰ δὲ ὁ τοιάδε καὶ τοιόσδε οὐκ ἀκόλουθον συνάψαι τῷ ἄνθρωπος ὀνόματι· οὐδ' ἄρα οὐδὲ δύο, ἢ τρεῖς κυρίως λέγομεν ἀνθρώπους. καὶ εἰ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ταῦτα δέδεικται· πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀϊδίου καὶ θείας οὐσίας κυριώτερον ἁρμόσει; ὁ μὴ τοιόσδε Θεὸς καὶ τοιόσδε λέγεσθαι τὴν ὑπόστασιν ἑκάστην· μηδὲ Θεὸν καὶ Θεὸν καὶ Θεὸν ἐκφωνεῖσθαι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· μηδὲ τρεῖς, κἂν ἐν τῇ ἐνθυμήσει δογματίζεσθαι. συνέστηκεν οὖν ἄρα, τῷ παρ' ἡμῶν δικαίῳ καὶ ἀκολούθῳ καὶ ἐπιστημονικῷ τὰ τῷ λόγῳ. ὡς ἕνα Θεὸν φαμὲν τὸν τῶν ἁπάντων δημιουργόν, εἰ καὶ ἐν τρισὶ προσώποις ἤτοι ὑποστάσεσι θεωρεῖται, πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος.

A quod quidem non eſt. nihil enim differt Petrus à Paulo ſecundum eſſentiam: de quibus prædicatur *homo*: ſed vt hypoſtaſi perſonæ. Itaque *homo* non ſubſtantiæ, quod quidem abſurdum eſt dictu: nam homo commune ſubſtantiæ, ſignificat: & non particularē perſonam, Pauli puta aut Barnabæ. Nullo igitur pacto tale quid ſubſequitur *homini*, ſaltē iuxta ſcientificam rationem: Quod ſi communis vſus his deſtituatur, & ſubſtantię nominibus ad perſonarum declarationem abutatur; nihil hoc ad exactam logicæ ſcientiæ regulam pertinet. Verùm cur in abuſionem conſuetam inuectiua B vtor, quæ in eiuſcemodi deficit: non animaduertens, vt ipſi ſæpè deſtituti propriis, aliis abutamur nominibus impropriis ad rem de qua agitur repræſentandam? Dumtaxat illud apertè nobis conſtet, vt dicere non cunctemur in Petro & Paulo, *Homo homine, quatenus homo, nihil differt, ſed quà talis quidam homo.* &, *ſubſtantia, quatenus ſubſtantia, nihil differt à ſubſtantia; ſed quà talis quædam ſubſtantia eſt.* hoc enunciare de ipſis potuimus. Sin minus, & hoc dicere fas nō eſt, quandoquidem eadem eſt ſubſtantia Petri & Pauli: neque ſane illud quoque. Quoniam nomen *homo* vim habet declarādi ſubſtan- C tiam. Si vero hoc nomine *homo* prolata, non eſt ei conſequens talem vel tale quid: Igitur neque duos, aut tres propriè dicimus homines. quod ſi in homine hæc probata ſunt; quanto magis propriè in ſempiterna & diuina eſſētia congruet? vt non talis Deus & talis dicatur vnaquæque perſonarum? neque Deus & Deus, & Deus enunciatur Pater & Filius & Spiritus ſanctus; neque tres, quamuis animo, tantum & cogitatione, doceantur. Conſtat itaque iuſta, & conſentanea maximéque ſcientia diſſertatione noſtrâ. Quod vnum Deum aſſe- D rimus omnium opificem, tametſi in tribus perſonis ſeu hypoſtatibus conſideretur, Patris & Filij & Spiritus ſancti.

A

EIVSDEM DE ANIMA.

Sermo primvs.

Interprete eod. Fed. Morello Profeſſ. Reg. Decano.

Varia Philoſophorum de animæ natura opiniones. Democrit. Epicur. Stoici.

DISSIDENT ferè antiqui omnes de Animæ vi & natura. B Democritus enim & Epicurus, & omnis Stoicorum philoſophorũ cœtus, animam corpus eſſe aſſeuerant. & illi ipſi qui corpus aſſerunt eſſe animam, de eſſentia ipſius diſſident. Nam Stoici eam ſpiritum eſſe ignei vigoris & numine afflatum dicunt. Critias autẽ ſanguinem. Hippon philoſophus aquam: Democritus ignem : atenim figuras orbiculatus atomorum, ignem & aërem, cõpoſitas ait animã perficere. Heraclitus vniuerſi quidem animam vaporem ex humidis eſſe cenſet ; animam verò quæ in animantibus ineſt euaporationibus externis, & ea quæ in ipſa inſita eſt, vnius eiuſdemque generis conſtare. Rurſus ex iis qui dicunt animam incorpoream eſſe infinita exoritur diſcrepantia ; cùm alij ſubſtantiam eámque immortalem eſſe dicant: alij incorpoream quidem, non tamen ſubſtantiam neque verò immortalem. Enimuero Thales primus animam immobilem & per ſe mobilem eſſe contendit. Pythagoras numerum ſe ipſum mouentem. Plato eſſentiam intellectualem à ſe ipſa motum habentem per numerum harmonicum & concinnum. Ariſtoteles actum primũ, corporis naturalis poteſtate vitã habentis. Dinarchus harmoniã quatuor elementorũ: nec vero phthongis ſoniſve conſtantem ; ſed harmonicam temperiem & concentũ calidorum & humidorum & frigidorum & ſiccorum in corpore. Perſpicuũ etiam eſt, vt ex horum numero alij animam eſſe ſubſtantiam proferant : Ariſtoteles verò & Dinarchus ſubſtantialem putant : præterea alij vnam eſſe eandemque omnium animam arbitrãtur, diſcerptã in ſingula; ac

Critias. *Hippon.* *Heraclit.* *Thales.* *Pythagor.* *Plato.* *Ariſtotel.* *Dinarchus*

al. Subſtãtia carentẽ, ἀνούσιον vt de Deo ſtatuit Ariſtot. qui mentẽ etiã τὸ Θεῖον vocat.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ.

ΛΟΓΟΣ Α.

ΔΙΑΦΩΝΕΙΤΑΙ σχεδὸν ἅπασι τοῖς παλαιοῖς ὁ περὶ τῆς ψυχῆς λόγος. Δημόκριτος μὲν γὰρ καὶ Ἐπίκουρος, καὶ πᾶν τὸ τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων σύστημα, σῶμα τὴν ψυχὴν ἀποφαίνονται· καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ σῶμα τὴν ψυχὴν ἀποφαινόμενοι, διαφέρονται περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς. οἱ μὲν γὰρ στωϊκοὶ, πνεῦμα λέγουσιν αὐτὴν ἔνθερμον καὶ διάπυρον. Κριτίας δὲ αἷμα· Ἵππων δὲ ὁ φιλόσοφος ὕδωρ· Δημόκριτος δὲ πῦρ· τὰ γὰρ σφαιροειδῆ σχήματα τῶν ἀτόμων συγκρινόμενα, πῦρ τε καὶ ἀὴρ, ψυχὴν ἀποτελεῖν. Ἡράκλειτος δὲ τὴν μὲν C τοῦ παντὸς ψυχὴν, ἀναθυμίασιν ἐκ τῶν ὑγρῶν· τὴν δὲ ἐν τοῖς ζώοις, ἀπό τε τῶν ἐκτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀναθυμιάσεως, ὁμογενῆ πεφυκέναι. πάλιν δὲ καὶ τῶν λεγόντων ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν, ἄπειρος γέγονεν ἡ διαφωνία· τῶν μὲν οὐσίαν αὐτὴν καὶ ἀθάνατον λεγόντων· τῶν δὲ ἀσώματον μὲν, οὐ μὴν οὐσίαν, οὐδὲ ἀθάνατον. Θαλῆς μὲν γὰρ πρῶτος τὴν ψυχὴν ἔφησεν ἀκίνητον καὶ αὐτοκίνητον. Πυθαγόρας δὲ ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινοῦντα. Πλάτων δὲ οὐσίαν νοητὴν, ἐξ αὐτῆς κινουμένην, κατ᾽ ἀριθμὸν ἐναρμόνιον. Ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχειαν πρώτην D σώματος φυσικοῦ, ὀργανικοῦ, δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Δείναρχος δὲ ἁρμονίαν τῶν τεσσάρων στοιχείων· οὐ γὰρ τὴν ἐκ τῶν φθόγγων συνισταμένην, ἀλλὰ τὴν τῶν ἐν τῷ σώματι θερμῶν καὶ ὑγρῶν, καὶ ψυχρῶν, καὶ ξηρῶν ἐναρμόνιον κρᾶσιν καὶ συμφωνίαν βούλεται λέγειν· δῆλον δὲ ὅτι καὶ τούτων, οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ψυχὴν εἶναι λέγουσιν οὐσίαν· Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Δείναρχος ἀνούσιον. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις, οἱ μὲν μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν τῶν πάντων ψυχὴν νενομίκασι, κατακερματιζομένην εἰς τὰ καθέκαστα, καὶ

πάλιν εἰς ἑαυτὴν συνιοῦσαν, ὡς οἱ Μανιχαῖοι καὶ ἄλλοι τινές. οἱ δὲ πολλὰς καὶ διαφόρους κατ' εἶδος· οἱ δὲ μίαν καὶ πολλάς. πᾶσα τοίνυν ἀνάγκη μηκῦναι τὸν λόγον, τοσαύταις δόξαις ἀντιλέγοντα. κοινῇ μὲν οὖν πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας, σῶμα τὴν ψυχὴν, ἀρκέσει τὰ παρὰ Ἀμμωνίου τοῦ διδασκάλου Πλωτίνου, καὶ Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ εἰρημένα· ἔστι δὲ ταῦτα. τὰ σώματα τῇ οἰκείᾳ φύσει τρεπτά τε ὄντα καὶ σκεδαστὰ δι' ὅλου, καὶ εἰς ἄπειρον τμητὰ, ἐν αὐτοῖς μηδενὸς ἀμεταβλήτου ὑπολειπομένου, δεῖται τοῦ συνέχοντος καὶ συνάγοντος, καὶ ὥσπερ συσφίγγοντος καὶ συγκρατοῦντος αὐτὰ, ὅπερ ψυχὴν λέγομεν. εἰ τοίνυν σῶμά ἐστιν ἡ ψυχὴ, οἷον δή ποτε, εἰ καὶ λεπτομερέστατον, τί δὴ πάλιν ἐστὶ τὸ συνέχον ἐκείνην. ἐδείχθη γὰρ πᾶν σῶμα δεῖσθαι τοῦ συνέχοντος· καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον, ἕως ἂν καταντήσωμεν εἰς ἀσώματον. εἰ δὲ λέγοιεν, ὥσπερ οἱ Στωϊκοὶ, τονικήν τινα εἶναι κίνησιν περὶ τὰ σώματα, εἰς τὸ εἴσω ἅμα κινουμένην, καὶ εἰς τὰ ἔξω, καὶ τὴν μὲν εἰς τὸ ἔξω, μεγεθῶν καὶ ποιοτήτων ἀποτελεστικὴν εἶναι· τὴν δὲ εἰς τὸ εἴσω· ἑνώσεως καὶ οὐσίας· ἐρωτητέον αὐτοὺς. ἐπειδὴ πᾶσα κίνησις ἀπό τινος ἐστὶ δυνάμεως, τίς ἡ δύναμις αὕτη, καὶ ἐν τίνι οὐσίωται. εἰ μὲν οὖν καὶ ἡ δύναμις αὕτη ὕλη τίς ἐστι, τοῖς αὐτοῖς πάλιν χρησόμεθα λόγοις. εἰ δὲ οὐχ ὕλη, ἀλλ' ἔνυλον, ἕτερόν ἐστι τὸ ἔνυλον, παρὰ τὴν ὕλην. τὸ γὰρ μετέχον ὕλης, ἔνυλον λέγεται· τί ποτε ἄρα ἐστὶ τὸ μετέχον τῆς ὕλης, πότερον ὕλη καὶ αὐτὸ, ἢ ἄϋλον. εἰ μὲν οὖν ὕλη, πῶς ἔνυλον καὶ οὐχ ὕλη. εἰ δὲ οὐχ ὕλη, ἄϋλον ἄρα. εἰ δὲ ἄϋλον, οὐ σῶμα· τὸ γὰρ σῶμα ἔνυλον. εἰ δὲ λέγοιεν ὅτι τὰ σώματα τριχῆ διαστατά ἐστι, καὶ ἡ ψυχὴ δὲ δι' ὅλου διήκουσα τοῦ σώματος, τριχῆ διαστατή ἐστι. καὶ διὰ τοῦτο πάντως καὶ σῶμα ἐροῦμεν, ὅτι πᾶν μὲν σῶμα τριχῆ διαστατόν ἐστιν· οὐ πᾶν δὲ τὸ τριχῆ διαστατὸν σῶμα. καὶ γὰρ ὁ τόπος, καὶ τὸ ποιὸν, ἀσώματα ὄντα καθ' ἑαυτὰ, κατὰ συμβεβηκὸς ἐν ὄγκῳ ποσοῦται. οὕτως οὖν καὶ τῇ ψυχῇ καθ' ἑαυτὴν μὲν πρόσεστι τὸ ἀδιάστατον, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τῷ ἐν ᾧ ἐστι, τριχῆ διαστατῷ ὄντι, συνθεωρεῖται καὶ αὐτὴ τριχῆ διαστατή. ἔτι πᾶν ἢ ἔξωθεν κινεῖται ἢ

A rurſus in ſe coëuntem, vt Manichæi & quidam alij. Sunt qui multas ac diuerſa ſpecie exiſtiment. Alij vnam & multas. prorſus ergo neceſſe eſt ſermonem producere, tot opinionibus aduerſantem. Quapropter in genere aduerſus omnes qui dicunt animã corpus eſſe: ſufficient quæ ab Ammonio doctore Plotini & Numenio Pythagorico dicta ſunt, hæc nimirum: Corpora natura ſua mutabilia eſſe & ſparſa per vniuerſum, atque in infinitum ſecta, & cum in ipſis mutabile nihil relictum ſit, egere eo quod ipſa copulet & conſtringat & quaſi colliget & contineat: quod animũ dicimus. Quare B ſi anima corp' eſt qualecũq; licet tenuiſſimũ? quale tandẽ foret quod coërceret illam: nam probatũ eſt omne corpus egere eo quod copulat: itaq; in infinitum progreſſus eſſe donec occurreremus ijs quæ incorporea ſunt. quod ſi dicã, quẽadmodum Stoici, motionem quandam intenſam circa corpora eſſe, ſimul intus moueremur ad ea quæ foris ſunt; atque hanc quidem perficiendi vim habere magnitudines & qualitates in iis quæ foras pergũt: in iis vero quæ quod intus eſt ſpectãt, vnionem & eſſentiam: quare C ſic interrogandi eſſent: Quia omnis motus eſt ab aliqua facultate, quænam facultas ipſa eſt, & quo pacto eius eſſentia cõſtituta eſt? Si quidem etiam potentia hæc materia quædam eſt, iiſdem rurſus vtemur rationibus. Si vero nõ materia, ſed materiæ adhærens, aliud eſt materiæ particeps præter materiã: nam quod eſt cõpos materiæ, materiale dicitur: quid ergo eſt materiæ particeps, vtrum materia etiam ipſum, an materiæ expers eſt? quamobrem ſi materia eſt, quî materiale eſt, & nõ materia? Quod ſi non materia eſt, expers igitur materiæ eſt: ſin autem D materia caret, corpus non eſt. nam corpus materia conſtat. Quod ſi dixerint corpora tribus diſtantiis prædita eſſe: & anima per totũ corpus pertinens, tres etiam diſtãtias habet: ac propterea vtiq; illã corpus dicemus; quia omne corpus tribus diſtantiis cõſtituitur. verum non omne quod tres diſtãtias habet, corpus eſt; etenim locus & qualitas, incorporea cum ſint, per ſe, per accidens, in mole & quantitate habentur. ſic igitur & animæ per ſe quidem ineſt, vt diſtantia careat; per accidens vero ſimul conſideratur trifariam diſtans cum eo in quo eſt, quod triplicem diſtantiam habet. ad hæc omnis res aut extrinſecus mouetur aut

interius: & ſi quidem foris agitatur, neceſſariò inanimũ erit: quòd ſi intus mouetur, animatũ erit. Si verò corpus ſit anima, ſi quidem extrinſecus agitatur, expers eſt animæ: quod ſi intus, animata. abſurdũ verò eſt & animatam, & inanimem dicere animã. nõ eſt igitur anima corpus. Item anima, ſi quidem nutritur ab incorporeo alitur: etenim diſciplinę ipſam nutriunt, atqui nullum corpus ab incorporeo nutritur. non eſt igitur anima corpus. Zenocrates ſic colligebat: at ſi non alitur anima, corpus nõ eſt. atque hæc quidem communiter aduerſus eos qui dicunt corpus eſſe animam: peculiariter autẽ aduerſus eos qui opinantur animã ſanguinẽ, aut ſpiritũ eſſe: Quãdoquidem ſpiritu, aut ſanguine ſeparato, animal morte cõficitur. Non illud dicendum eſt, quod quidam eorum, qui opinantur partem aliquam eſſe, ſcripſerunt aientes, quoties effluit aliquid è ſanguine, animæ pars effunditur: iſtud enim leuis inaniſq; ſermo eſt: ſed enim in iis quæ conſtant partibus ſimilaribus, etiã pars quæ reſidua eſt eadẽ eſt cum toto. Aqua certè eſt multa & perexigua. Similiter autem argentum & aurum, quorum partes non diſcrepant à ſe inuicem iuxta eſſentiam. ſic igitur ſanguis etiam qui relinquitur, quantuſcumque fuerit anima eſt: Si quidem anima eſt ſanguis illud ergo potius dicendum eſt: quod ſi hoc eſſet anima, quo ſublato moreretur animal: prorſus etiam flegma pituitáve anima eſt, & bilis vtraque: nã qualecũque horum defuerit, finem & exitium inducit animali. idemque iecur, & cerebrum, & cor, & ſtomachus, & renes, & inteſtina, & alia pleraque, nam quo iſtorum exempto nõ moreretur animal? Ceteroqui multa ſunt exſanguia quidem, ſed animata; vt piſces cartilaginoſi & abſque ſquamis, ac molles, veluti ſepiæ, & teuthides, lolligo, myle, atque teſtacei, & omnes teſta pro cute præditi & molli teſta minuti, carabi & cancri & aſtaci. Si igitur ſunt animata quidẽ ſed exanguia, perſpicuum eſt animã nõ eſſe ſanguinem (etenim aduerſus eos qui dicunt animã eſſe aquã, eo quod aqua videatur viuificare omnia, & abſque aqua viuere fas nõ ſit: interdum multa quoq; intercidentia: neq; enim abſq; alimẽto quis vitã degere poteſt: igitur animã, & alimẽta omnia ſigillatim dicẽda per ſe:

Alimẽtum animæ.

In eos qui animã ſpiritum aut ſanguinem eſſe afferũt.

A ἔνδοθεν. ἀλλ' εἰ μὲν ἔξωθεν, ἀναγκαίως ἄψυχον ἔσται. εἰ δὲ ἔνδοθεν ἔμψυχον. εἰ δὲ σῶμα ἡ ψυχή· εἰ μὲν ἔξωθεν κινεῖται, ἄψυχός ἐστιν· εἰ ἔνδοθεν, ἔμψυχος· ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἔμψυχον, καὶ τὸ ἄψυχον λέγειν τὴν ψυχήν. οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχή, εἰ μὲν τρέφεται, ὑπὸ ἀσωμάτου τρέφεται. τὰ γὰρ μαθήματα τρέφει αὐτήν· οὐδὲν δὲ σῶμα ὑπὸ ἀσωμάτου τρέφεται, οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. Ξενοκράτης οὕτω συνῆγεν· εἰ δὲ μὴ τρέφεται, οὐ σῶμα ἡ ψυχή. καὶ ταῦτα μὲν κοινῇ πρὸς πάντας

B τοὺς λέγοντας σῶμα εἶναι τὴν ψυχήν· ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς δοξάζοντας αἷμα ἢ πνεῦμα εἶναι τὴν ψυχήν· ἐπειδὴ τοῦ πνεύματος ἢ τοῦ αἵματος χωριζομένου, νεκροῦται τὸ ζῶον. οὐκ ἐκεῖνο ῥητέον, ὅπερ τινὲς τῶν οἰομένων εἶναι τι μέρος, γεγραφήκασι λέγοντες· οὐκοῦν ὅταν ἀπορρυῇ τοῦ αἵματος, μέρος ἀπορρυῇ τῆς ψυχῆς. κουφολογία γὰρ τὸ τοιοῦτον· ἐπὶ γὰρ τῶν ὁμοιομερῶν, καὶ τὸ ὑπολειπόμενον μέρος, ταὐτόν ἐστι τῷ παντί. ὕδωρ γοῦν καὶ τὸ πολὺ καὶ τὸ βραχύτατον, ὁμοίως καὶ ἄργυρος καὶ χρυσός, καὶ

C πάντα ὧν τὰ μέρη οὐ διαλλάττει ἀλλήλων κατ' οὐσίαν. οὕτως οὖν καὶ τὸ ὑπολειπόμενον αἷμα, ὅσον δὴ εἴη, ψυχή ἐστιν. εἴπερ ψυχὴ τὸ αἷμα. ἐκεῖνο οὖν μᾶλλον λεκτέον, ὅτι εἰ τοῦτο ἐστι ψυχή, οὗ ἐξαιρουμένου ἀποθνήσκει τὸ ζῶον· πάντως καὶ τὸ φλέγμα ψυχή ἐστι, καὶ αἱ χολαὶ ἀμφότεραι· ὁποῖον γὰρ τούτων ἐὰν λείπῃ, τέλος ἐπάγει τῷ ζώῳ· ἔτι δὲ καὶ τὸ ἧπαρ καὶ ὁ ἐγκέφαλος, καὶ ἡ καρδία, καὶ ὁ στόμαχος, καὶ οἱ νεφροί, καὶ τὰ ἔντερα, καὶ ἄλλα πολλά. τίνος γὰρ τούτων ἐξαιρεθέντος, οὐ τεθνήξεται τὸ ζῶον.

D ἄλλως τε πολλά ἐστιν, ἄναιμα μέν, ἔμψυχα δέ, ὡς τὰ σελάχια καὶ μαλάκια, οἷον σηπίας καὶ τευθίδες, καὶ σμύλοι, καὶ πάντα τὰ ὀστρακόδερμα, καὶ ἁπαλόστρακα, ὡς οἱ κάραβοι, καὶ οἱ καρκῖνοι καὶ ἀστακοί. εἰ τοίνυν ἐστὶν ἔμψυχα μέν, ἄναιμα δέ, δῆλον ὡς οὐκ ἔστιν αἷμα ἡ ψυχή· πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας ὕδωρ εἶναι τὴν ψυχήν, ὅτι τὸ ὕδωρ φαίνεται ζωογονοῦν πάντα, καὶ χωρὶς ὕδατος βιοτεύειν ἀδυνάτου· ποτὲ πολλὰ τὰ διαπίπτοντα. οὐδὲ γὰρ τροφῆς χωρὶς οἷόν τι ζῆν. ψυχὴν ἄρα, καὶ τὰς τροφὰς πάσας καθ' ἑκάστην ῥητέον κατ' αὐτάς.

ἔπειτα

ἔπειτα πολλὰ τῶν ζώων ἐστὶ μὴ πίνοντα, ὡς ἐπὶ τινῶν ἀετῶν ἱστόρηται· καὶ πέρδιξ δὲ δύναται ζῆν χωρὶς τοῦ πίνειν. διὰ τί δὲ μᾶλλον τὸ ὕδωρ καὶ οὐχ ὁ ἀήρ; ὕδατος μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ πολὺ δυνατὸν ἀπέχεσθαι· τοῦ δὲ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα, οὐδὲ τὸ βραχύτατον. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀὴρ ψυχή. πολλὰ γὰρ ἐστὶ ζῶντα μὲν, μὴ ἀναπνέοντα δὲ τὸν ἀέρα, ὡς τὰ ἔντομα πάντα, οἷον μέλιτται, καὶ σφῆκες, καὶ μύρμηκες, καὶ τὰ ἄναιμα, καὶ τῶν θαλαττίων τὰ πολλὰ, καὶ πάντα ὅσα οὐκ ἔχει πνεύμονα. οὐδὲν γὰρ μὴ ἔχον πνεύμονα ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα· καὶ ἀντιστρέφει, οὐδὲν μὴ ἀναπνέον τὸν ἀέρα πνεύμονα ἔχει. ἐπειδὴ καὶ Κλεάνθους τοῦ Στωϊκοῦ, καὶ Χρυσίππου φέρονται λόγοι τινὲς οὐκ εὐκαταφρόνητοι, ἐκθετέον καὶ τούτων τὰς λύσεις, ὡς ἀπέλυσαν οἱ ἀπὸ Πλάτωνος. ὁ Κλεάνθης τοιόνδε πλέκει συλλογισμόν. οὐ μόνον, φησὶν, ὅμοιοι τοῖς γονεῦσι γινόμεθα κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν, τοῖς πάθεσι, τοῖς ἤθεσι, ταῖς διαθέσεσι. σώματος δὲ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον, οὐχὶ δὲ ἀσωμάτου· σῶμα ἄρα ἡ ψυχή. ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους τὸ καθόλου συγκατασκευάζεται· πρὸς τούτῳ δὲ, καὶ τὸ οὐχὶ δὲ ἀσωμάτου, ψεῦδός ἐστι. λέγομεν γὰρ ἀριθμοὺς ὁμοίους εἶναι, ὧν αἱ πλευραὶ ἀνάλογοι εἰσιν· ὡς τὸ ἓξ καὶ τὸν εἰκοσιτέσσαρα. πλευραὶ γὰρ τοῦ ἓξ καὶ ὁ δύο καὶ ὁ τρεῖς· τοῦ δὲ εἰκοσιτέσσαρα, ὁ τέσσαρα, καὶ ὁ ἕξ· ἀναλογίαν δὲ ἔχει ὁ δύο πρὸς τὰ τέσσαρα, καὶ ὁ τρία πρὸς τὸν ἕξ. ἐν διπλασίονι γὰρ λόγῳ θεωρεῖται. τὰ γὰρ τέσσαρα τῶν δύο, διπλασίονα, καὶ τὰ ἓξ τῶν τριῶν· ἀσώματοι δὲ οἱ ἀριθμοί· καὶ σχήματα δὲ σχήμασιν ὅμοιά ἐστιν, ὅσα τάς τε γωνίας ἴσας ἔχει, καὶ τὰς περὶ τὰς ἴσας γωνίας πλευρὰς ἀνάλογον· τὸ δὲ σχῆμα καὶ αὐτὸ ἀσώματον, καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσιν εἶναι. ἔτι ὡς τοῦ ποσοῦ ἴδιόν ἐστι τὸ ἴσον καὶ ἄνισον· οὕτω καὶ τοῦ ποιοῦ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον· ἀσώματον δὲ ἡ ποιότης ἐστίν. ἄρα καὶ ἀσώματον ἀσωμάτῳ ὅμοιον. ἔτι δὲ, φησὶν ὁ Κλεάνθης, οὐδὲν ἀσώματον συμπάσχει σώματι, οὐδὲ ἀσωμάτῳ συμπάσχει σῶμα· ἀλλὰ σῶμα σώματι· συμπάσχει δὲ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι νοσοῦντι, καὶ τεμνομένῳ, καὶ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ. αἰσχυνομένης γὰρ ἐρυθρὸν γίνεται, καὶ φοβουμένης ὠχρόν·

A deinde multa animalia ſunt quæ non bibunt, vt de quibuſdam aquilis narratur. & perdix viuere poteſt abſque potu. Sed cur potius aqua & non aër? nam ad multum tempus fieri poteſt vt abſtineatur aqua, ſed non ſpirare aëra, ne tantillum quidem temporis poſſibile eſt: verum ne aër quidem anima eſt: etenim multa ſunt quæ viuũt, nec tamen ſpirant aërem: vt inſecta omnia, vt apes, fuci, veſpæ, formicæ, & exanguia & è marinis multa, omnia denique quę pulmone carent. Nihil enim quod pulmonem habet ſpirat aërem: & id retro viciſſim commeat, nihil eorum quæ reſpirant aërem, pulmone caret: quandoquidem etiam Cleanthis Stoici, & Chryſippi feruntur ſermones quidam non contemnendi, exponendæ ſunt horum etiam ſolutiones, vt ſoluerũt eas Platonis diſcipuli. Cleãthes talem argumẽtationem nectit. Non ſolũ, inquit, ſimiles parentibus naſcimur ſecundum corpus, verùm etiam iuxta animam, ratione affectuum, morum, affectionum: corpus autem ſimiles partes habet, & diſſimiles, non incorporeum: corpus igitur anima. Sed primum quidem ex iis quæ particularia ſunt, vna cõſtituitur quod vniuerſum. ad hæc vero etiam quod non eſt incorporeum, mẽdacium eſt: dicimus enim numeros ſimiles eſſe, quorum latera proportionalia ſunt: vt ſex & 24. latera enim numeri ſenarij ſunt duo & tres: viginti autem quatuor, quaternarius & ſenarius. atqui analogiam & proportionẽ habẽt duo ad quatuor, & tria ad ſex: in dupla enim ratione conſiderãtur. nã quatuor dupla ſunt duorum, & ſex trium. incorporei verò numeri, & figuræ pares ſunt, quæcũque angulos pares habent, & latera quæ circa pares angulos ſunt, proportionalia: figuram vero etiam ipſam incorpoream ipſi fatentur eſſe. Præterea vt quãtitatis propriũ eſt par & impar: ſic etiam quantitatis ſimile & diſſimile. Incorporeum vero quantitas eſt: ergo incorporeũ incorporeo ſimile. Ad hæc, Cleanthes inquit, nihil incorporeũ patitur cum corpore, neque cum incorporeo corpus patitur, ſed corpus cum corpore: verùm anima ſimul patitur cum corpore ægrotante & cùm ſecatur: & corpus cum animo cruciatur. etenim erubeſcente & pudibunda anima, corpus rubrum efficitur, & ea metuente, palleſcit.

Animalia non bibentia.

Pulmone carentia.

B

C

Latera num.

D

corpus ergo eſt anima. Eſt etiam altera A ſumptionem falſa, iuxta prolepſin præceptionémve compoſita, quæ dicit, Nihil incorporeum condolere cum corpore. quid enim ſi ſoli animæ hoc ineſt: quemadmodum ſi quis diceret, nullum animal ſuperiorem maxillam mouet: ſed crocodilus ſuperiorem maxillam agitat. Ecce enim crocodilus, & animal, & ſuperiorem maxillã mouet. Eodémque modo etiam cum dicit, *nullum incorporeum cum corpore compatitur* : atenim aſſumit quod quærebatur in aſſertione. Si vero quis ſuppoſuerit verum eſſe, nullum incorporeum condolere corpori: B attamen quod inducitur non eſt conceſſum, quod anima cõdoleat vna cum corpore quod ægrotat & ſecatur. Quippe ambigitur an corpus ſolum ſit, quod doleat ſenſu ab anima accepto, vt ipſa maneat doloris expers: an vero doleat cum corpore. Obtinet autem potius apud clariores viros quod prius eſt. Atqui nemo ex controuerſiis colligit & concludit argumentationes, verum ex iis quæ conceduntur. Porrò ex abundanti probatur etiam quædam incorporea pati cum corporibus. Quare qualitates incorporeæ cum ſint, dum patiuntur, corpora ipſę quoq; condolent, dum in ortu, atque interitu aliter affiiciuntur cum corpore. Chryſippus autem ait mortem eſſe ſeparationem animæ à corpore: iam verò nihil incorporeum à corpore ſeparatur: neque enim incorporeum contingit corpus: anima vero & attingit corpus & ſeparatur ab ea. Non eſt igitur anima incorporea. Ex his verum iſtud eſt, nempe Mortem eſſe ſeparationem animæ à corpore. Sed illud falſum cum in genere dicitur, quod incorporeum eſt non attingere corpus: ſed verum eſt in anima: illud certè falſum, quoniam linea quæ incorporea eſt, attingit corpus, & ſeparatur: ſimiliter etiam candor: in animo autem D verum. Non enim anima corpus attingit; nam ſi attingeret, adiaceret ei. Si verò iſtud, non toti adiacet: impoſſibile enim eſt corpus corpori, totum toti adiacere, & ſic non erit totum animal animatum. Itaque ſi quidem contigerit, corpus quidem erit anima: totum autem non erit animatum animal. Quòd ſi totum eſt animatum, neque attingitur, neque corpus eſt animal.

Elenchus ſophiſticus.

Controuerſia an corpus an anima doleat.

Non ex ambiguis ſed ex conceſſis argumentandũ.

Mors quid ſit Chryſippo.

A σῶμα ἄρα ἡ ψυχή. ἔστι δὲ τὸ ἕτερον τῶν λημμάτων ψεῦδος, κατὰ πρόσληψιν συγκείμενον, τὸ λέγον, οὐδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχει. τί γὰρ εἰ μόνη τῇ ψυχῇ τοῦτο πρόσεστιν· ὥσπερ εἴ τις λέγοι, οὐδὲν ζῶον τὴν ἄνω γένυν κινεῖ· ὁ δὲ κροκόδειλος τὴν ἄνω γένυν κινεῖ. ἰδοὺ γὰρ ὁ κροκόδειλος καὶ ζῶον, καὶ τὴν ἄνω γένυν κινεῖ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅταν λέγῃ μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν· προσλαμβάνει γὰρ τὸ ζητούμενον τῇ ἀποφάσει· εἰ δέ τις ὑπόθοιτο ἀληθὲς εἶναι τὸ μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν· ἀλλὰ τὸ ἐπαγόμενον οὐκ ἔστιν ὁμολογούμενον, ὅτι συμπάσχει ἡ ψυχὴ νοσοῦντι καὶ τεμνομένῳ τῷ σώματι. B ἀμφιβάλλεται γὰρ εἴτε τὸ σῶμα μόνον ἐστὶ τὸ ἀλγοῦν, λαβὸν παρὰ τῆς ψυχῆς τὴν αἴσθησιν, αὐτῆς δὲ μενούσης ἀπαθοῦς· εἴ τε καὶ συναλγεῖ τῷ σώματι. καὶ κρατεῖ μᾶλλον παρὰ τοῖς ἐνδοξοτέροις τὸ πρότερον· οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων συνάγει τοὺς συλλογισμοὺς, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁμολογουμένων· ἐκ περιουσίας δὲ δείκνυται καί τινα ἀσώματα συμπάσχοντα τοῖς σώμασιν. αἱ ποιότητες γοῦν ἀσώματοι οὖσαι πασχόντων C τῶν σωμάτων καὶ αὐταὶ συμπάσχουσιν, ἔν τε τῇ φθορᾷ καὶ τῇ γενέσει συνδιατιθέμεναι τῷ σώματι· Χρύσιππος δέ φησιν, ὅτι ὁ θάνατός ἐστι χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος· οὐδὲν δὲ ἀσώματον ἀπὸ σώματος χωρίζεται. οὐδὲ γὰρ ἐφάπτεται σώματος ἀσώματον· ἡ δὲ ψυχὴ καὶ ἐφάπτεται καὶ χωρίζεται τοῦ σώματος· οὐκ ἄρα ἀσώματος ἡ ψυχή. τούτων τὸ μὲν τὸν θάνατον χωρισμὸν εἶναι ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἀληθές ἐστι· τὸ δὲ μὴ ἐφάπτεσθαι ἀσώματον σώματος, ψευδὲς μὲν ἐστι καθόλου λεγόμενον· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές· ψεῦδος μὲν, ἐπειδὴ καὶ ἡ γραμμὴ ἀσώματος οὖσα, ἐφάπτεται σώματος καὶ χωρίζεται, ὁμοίως καὶ ἡ λευκότης· D ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές. οὐ γὰρ ἐφάπτεται τοῦ σώματος ἡ ψυχή. εἰ γὰρ ἐφάπτεται, δηλονότι παράκειται αὐτῷ· εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ ὅλῳ παράκειται. ἀδύνατον γὰρ σῶμα σώματι ὅλον ὅλῳ παρακεῖσθαι· καὶ οὕτως οὐκ ἔσται ὅλον ἔμψυχον τὸ ζῶον. ὥστε εἰ μὲν ἐφάπτεται, σῶμα μὲν ἔσται ἡ ψυχή· ὅλον δὲ οὐκ ἔσται ἔμψυχον τὸ ζῶον. εἰ δὲ ὅλον ἐστὶν ἔμψυχον, οὔτε ἐφάπτεται, οὔτε σῶμα ἐστὶν ἡ ψυχή.

A τὸ δὲ ζῷον ὅλον ἔμψυχόν ἐστιν· οὔτε ἄρα ἐφάπτεται, οὔτε σῶμά ἐστι, καὶ χωρίζεται ἀσώματος οὖσα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ σῶμα, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δὲ οὐδὲ ἀνούσιος ἑξῆς ῥητέον· ἐπεὶ δὲ καὶ Δείναρχος ἁρμονίαν ὡρίσατο τὴν ψυχὴν, καὶ Σιμίας ἀντιλέγων τῷ Σωκράτει τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν ἔφασκεν εἶναι, λέγων ἐοικέναι τὴν μὲν ψυχὴν ἁρμονίᾳ· τὸ δὲ σῶμα λύρᾳ, ἐκθετέον τὰς λύσεις τούτων τὰς ἐν τῷ Φαίδωνι Πλάτωνος κειμένας. μία μὲν οὖν ἐστιν ἐκ τῶν προαποδεδειγμένων αὐτῷ· προαποδέδεικται γὰρ, ὅτι αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσί. τοῦτο οὖν λαβὼν ὡς B ὁμολογούμενον, κατασκευάζει τὸν λόγον οὕτως· εἰ αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσὶν, ἦν ἡμῶν ἡ ψυχὴ, πρὶν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ εἴδει γενέσθαι· εἰ δὲ ἁρμονία ἐστὶ, πρότερον μὲν οὐκ ἦν· ὕστερον δὲ ἐγένετο, ἁρμοσθέντος τοῦ σώματος. πᾶσα γὰρ σύνθεσις οὐκ ἄλλως ἔχει, ἢ ὡς ἔχει ἐκεῖνα τὰ ἐξ ὧν σύγκειται. κοινωνία γάρ τίς ἐστι τῶν συντιθεμένων ἡ σύνθεσις ἁρμονία οὖσα, καὶ οὐ κωλύει τὸ μὴ ἡγεῖσθαι αὐτὴν ἐκείνων ἀφ' ὧν συνετέθη, ἀλλ' ἕπεσθαι αὐτοῖς. μάχεται τοίνυν τῷ ἁρμονίαν εἶναι τὴν ψυχὴν, τὸ τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι· τὸ δὲ τῶν ἀνα- C μνήσεων ἀληθές ἐστι. ψεῦδος ἄρα τὸ τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν εἶναι. ἔτι ἡ μὲν ψυχὴ ἐναντιοῦται τῷ σώματι, καὶ τὸν ἀρχικὸν ἐπέχει λόγον, ἅτε ἄρχουσα αὐτοῦ· ἡ δὲ ἁρμονία οὔτε ἡγεῖται, οὔτε ἐναντιοῦται. οὐκ ἄρα ἡ ψυχὴ ἁρμονία· ἔτι ἁρμονία ἁρμονίας μᾶλλον καὶ ἧττον ἐστίν· ἁρμονίας δὲ τῷ χαλᾶσθαι καὶ ἐπιτείνεσθαι· ἐν τῷ λόγῳ δὲ τῆς ἁρμονίας οὔ. ἀδύνατον γὰρ λόγον τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔχειν, ἀλλ' ἐν τῇ ἁρμονίᾳ. ἐὰν γὰρ κεκραμένος ὀξὺς φθόγγος καὶ βαρὺς· ἔπειτα ἀνεθῶσι, τὸν λόγον D μὲν τὸν αὐτὸν σῴζουσιν ἐν τοῖς μεγέθεσι τῶν φθόγγων· παραλλαγὴν δὲ λαμβάνει κατὰ τὴν ἁρμογὴν, μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιτεινομένη· ψυχὴ δὲ ψυχῆς οὐκ ἔστι μᾶλλον καὶ ἧττον· οὐκ ἄρα ἁρμονία ἐστὶν ἡ ψυχή· ἔτι ἡ ψυχὴ ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐπιδέχεται· ἡ δὲ ἁρμονία, ἁρμονίαν καὶ ἀναρμοστίαν οὐκ ἐπιδέχεται.

anima verò totum eſt animatum: neque ergo attingitur, neque corpus eſt, & ſeparatur cum ſit incorporea: quod igitur non ſit anima corpus manifeſtum eſt ex iis quæ dicta ſunt, quod dubio procul non ſit ſubſtantiæ expers, deinceps declarandum eſt. Quoniã verò etiam Dinarchus animam harmoniam definierit & Simias aduerſans Socrati animã concentũ eſſe dixerit, aſſerens ſimilem eam eſſe harmoniæ: corpus vero lyræ. Exponendæ ſunt ſolutiones horum, quæ in Platonis Phædone leguntur. vna certè eſt ex iis, quæ prius ab ipſo probata, & demonſtrata fuerant. Nam antea probatum fuerat diſciplinas recordationes eſſe: hoc igitur ſumpto vt ab omnibus conceſſo, ita ſententiam ſuam confirmat. Si diſciplinæ ſunt recordationes, anima noſtra eſſet priuſquam in humana ſpecie conſiſteret. Quòd ſi harmonia, ſiue concentus eſt, prius quidem nõ erat, ſed poſterius cõſtitit, quam corpus aptè fabricatum fuiſſet. Nulla enim compoſitio aliter ſe habet, quàm illa ſe habent ex quibus conſtituta eſt: ſocietas enim quædam eſt rerum compoſitarum compoſitio, quæ concentus quidam eſt. ac nihil prohibet quod non antecedit ea ex quibus componitur, immò ſequatur illa. Quamobrem repugnat propoſitioni quæ dicit animam eſſe concentum, illa quæ aſſerit diſciplinas eſſe recordationes: atqui propoſitio reminiſcẽtiæ vera eſt. falſum igitur eſt animam eſſe harmoniam; porrò anima opponitur corpori, & principalem obtinet rationem tanquam imperans ipſi: Concentus verò, neque præcedit, neque aduerſatur: non eſt igitur anima concentus: præterea harmonia magis & minus eſt concentu. Item harmonia in laxando, & intendendo verſatur: enimuerò in definitione concentus haudquaquam. quippe nefas eſt rationem magis vel minus habere: Sed in concentu reperitur: Etenim ſi permixtus, acutus ſonus & grauis. Deinde ſi remittuntur, & temperentur, eandem rationem conſeruant in magnitudinibus ſonorum. Verùm mutationem accipit ſecundum harmoniæ copulam magis & minus intenſa: anima autem non eſt magis vel minus anima: Igitur anima non eſt harmonia. Item anima virtutem & vitium admittit: Concentus verò concentum & inconcinnum cautum non capit.

Simiæ ſententia de anima concentu.

Solutiones ſuperiorum ex Platone.

Concentus animæ vis & natura.

Non eſt igitur anima concentus. adhæc anima in ſuſcipiendis contrariis pars eſt ſubſtantiæ & ſubiectum: harmonia verò qualitas eſt & in ſubiecto. Subſtantia autem aliud eſt à qualitate: eſt igitur anima aliud à concentu. Quare nihil abſurdi eſt animam participem eſſe harmoniæ: ſed non propterea eſt concẽtus: neque enim quia virtutis particeps eſt, ideo virtus eſt anima. Galenus verò nihil ſanè aſſerit: verum proteſtatur in demonſtratiuo ſermone, quod nihil de anima affirmauerit: Sed probabile eſt ex iis quæ dicit eũ magis probare animam eſſe temperamẽtum. huc enim propendere morum differentiã: ex Hippocratis dictis cõmentarium inſtituit. quod ſi ita eſt, perſpicuũ eſt opinari animam mortalem eſſe, nõ tamen omnem, ſed humanam, qua rationis expers eſt: verum de rationis participe, ambiguè ſic loquitur. quod non poſſit anima temperamẽtum corporis eſſe, hinc patet: omne corpus animatum atque inanimũ ex quatuor elementis mixtum eſt: ſed enim horum mixtio corpora cõſtituit. quare ſi anima corporis temperamentũ eſſet, nihil foret inanime, vt ratio demonſtrat: ſic enim anima corporis mixtio eſſet. Rurſus ſi corpus mixturã habet, & omne corpus animam habet: quod ſi omne corpus anima eſt, nullum corpus eſt inanimum. neq; ergo lapis neq; ligna, nec ferrum, neque aliud quidquam inanimum erit. Quod ſi non vniuerſè omne temperamentũ corporis dicat quis eſſe animam, ſed tale quoddã, rogandũ eſt, qualis hæc mixtura ſit quę animal efficit, atque animæ rationẽ obtinet? Vtramuis enim dixerit talem mixtionem, inueniemus eſſe eandem etiam in iis quæ inanima ſunt. Nam cum nouem ſint temperamẽta, vt ipſe in commentario de temperamentis docet, octo quidẽ ex iis quæ ægrè temperãtur vna vero, quæ facilis eſt temperiei. ac iuxta benè temperatã mixturam hominem temperatũ eſſe dicit, ſed non omnem: verum illum qui mediæ temperaturæ eſt, at iuxta alias temperationes cætera animalia ſecundũ ſpeciem, cum remiſſione, & intentione, ad id quòd magis vel minus inueniuntur: Itemq; in rerum inanimatarũ temperamentis cum remiſſione vel intentione: vt ipſe in ſimplicibus rurſus oſtendit. Pręterea anima temperatio eſt: ſed temperationes ſecundum habitus, ætates, tempeſtates anni & victus regimina ſe habent:

οὐκ ἄρα ἁρμονία ἐστὶν ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ ἐν τῷ ἐπιδέχεσθαι τὰ ἐναντία, κατὰ μέρος, οὐσία ἐστὶ καὶ ὑποκείμενον· ἡ δὲ ἁρμονία ποιότης καὶ ἐν ὑποκειμένῳ· ἡ δὲ οὐσία ποιότητος ἕτερον, καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα ἁρμονίας ἕτερον. ἁρμονίας μέν τοι μετέχειν τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἄτοπον· ἀλλ' οὐ κατὰ τοῦτο ἁρμονία ἐστίν· οὐ γὰρ διότι ἀρετῆς μετέχει, ἀρετή ἐστιν ἡ ψυχή. Γαληνὸς δὲ ἀποφαίνεται μὲν οὐδὲν, ἀλλὰ διαμαρτύρεται ἐν τῷ ἀποδεικτικῷ λόγῳ, ὡς οὐδὲν εἴη περὶ ψυχῆς ἀποφαινόμενος· ἔοικε δὲ ἐξ ὧν λέγει δοκιμάζειν μᾶλλον τὴν κρᾶσιν εἶναι τὴν ψυχήν. ταύτῃ γὰρ ἐπακολουθεῖν τὴν τῶν ἠθῶν διαφορὰν, ἐκ τῶν Ἱπποκράτους κατασκευάζων τὸν λόγον· εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι καὶ θνητὴν αὐτὴν οἴεται εἶναι· οὐ πᾶσαν δὲ, ἀλλὰ τὴν ἄλογον μόνην ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου· περὶ δὲ τῆς λογικῆς ἀμφιβάλλει λέγων οὕτως· ὅτι δὲ οὐ δύναται τοῦ σώματος ἡ κρᾶσις εἶναι ψυχὴ, δῆλον ἐντεῦθεν· πᾶν σῶμα ἔμψυχόν τε καὶ ἄψυχον, ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων κεκέρασται. ἡ γὰρ τούτων κρᾶσις τὰ σώματα ἀπεργάζεται. εἰ τοίνυν ἡ τοῦ σώματος κρᾶσίς ἐστιν ἡ ψυχὴ, οὐδὲν ἄψυχον ἔσται, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν. οὕτω γὰρ ἡ κρᾶσις τοῦ σώματος ψυχὴ ἔσται. πάλιν εἰ τὸ σῶμα κρᾶσιν ἔχει, καὶ πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχει· εἰ δὲ πᾶν σῶμα ψυχὴ, οὐδὲν σῶμά ἐστιν ἄψυχον. οὔτε λίθος ἄρα, οὔτε ξύλα, οὔτε σίδηρος, οὔτε ἄλλο τι ἄψυχον ἔσται. εἰ δὲ μὴ καθόλου πᾶσαν κρᾶσιν σώματος λέγει ψυχὴν εἶναι· ἀλλὰ τὴν τοιάνδε, ἐρωτητέον, ποία κρᾶσίς ἐστιν, ἡ ζῷον ποιοῦσα, καὶ ψυχῆς λόγον ἐπέχουσα. ὁποίαν γὰρ ἂν εἴποι τὴν κρᾶσιν, τοιαύτην εὑρήσομεν εἶναι καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις· ἐννέα γὰρ οὐσῶν κράσεων, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ περὶ κράσεως ἔδειξεν· ὀκτὼ μὲν τῶν δυσκράτων, μιᾶς δὲ τῆς εὐκράτου· κατὰ μὲν τὴν εὔκρατον λέγει κεκρᾶσθαι τὸν ἄνθρωπον· οὐ πάντα δὲ, ἀλλὰ τὸν τῆς μέσης κράσεως· κατὰ δὲ τὰς ἄλλας δυσκρασίας τὰ ἄλλα ζῷα κατ' εἶδος, μετὰ τῆς ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀνέσεώς τε καὶ ἐπιτάσεως, εὑρίσκονται καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις κράσεις μετὰ τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον· ὡς αὐτὸς πάλιν ἐν τοῖς ἁπλοῖς ἀπέδειξεν. ἔτι ἡ ψυχὴ κρᾶσίς ἐστιν· αἱ δὲ κράσεις κατὰ τὰς ἡλικίας καὶ τὰς ὥρας, καὶ τὰς διαίτας·

ἡ ψυχὴ συναλλάσσεται· εἰ δὲ συναλλάσσεται, οὐ τὴν αὐτὴν ἔχομεν ψυχήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρᾶσιν, ποτὲ μὲν λέοντος, ποτὲ δὲ προβάτου, ποτὲ δὲ ἄλλου τινός, ὅπερ ἄτοπον. ἔτι ἡ κρᾶσις οὐκ ἐναντιοῦται ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κινοῦσα· ἡ δὲ ψυχὴ ἐναντιοῦται. οὐκ ἄρα κρᾶσίς ἐστιν ἡ ψυχή· ἔτι εἰ κρᾶσίς ἐστι ψυχή, ἡ δὲ κρᾶσις ποιότης· ποιότης δὲ καὶ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς· καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα χωρισθήσεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς· τοῦτο δὲ οὐκ ἀληθές· οὐκ ἄρα κρᾶσις, οὐδὲ ποιότης ἐστὶν ἡ ψυχή. οὐ γὰρ δή που τὴν ἀντικειμένην τὸ ἕτερον φυσικῶς προσεῖναι φήσουσι τῷ ζώῳ, ὡς ἐπὶ τοῦ πυρὸς τὸ θερμόν. ἀμετάθετον γὰρ τοῦτο· φαίνεται δὲ μεταβαλλομένη ἡ κρᾶσις. μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοί εἰσιν, οἱ διὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης τὰς κράσεις μεταβάλλοντες· ἔτι πᾶσαι τοῦ σώματος αἱ ποιότητες, αἰσθηταί εἰσιν· ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ αἰσθητή, ἀλλὰ νοητή. οὐκ ἄρα ποιότης ἀσώματός ἐστιν ἡ ψυχή· ἔτι ἡ τοῦ σώματος καὶ πνεύματος μετὰ συνθέσεως σαρκῶν καὶ νεύρων καὶ τῶν ἄλλων εὐκρασία, ἰσχύς ἐστιν· καὶ ἡ τῶν θερμῶν δὲ καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν εὐκρασία, ὑγίειά ἐστιν· ἡ δὲ συμμετρία τῶν μελῶν μετὰ τῆς εὐχροίας, τὸ κάλλος ποιεῖ τοῦ σώματος. εἰ τοίνυν ἡ ἁρμονία τῆς ὑγιείας καὶ τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ κάλλους ψυχή ἐστιν, ἀνάγκη ἦν τὸν ἄνθρωπον ζῶντα μήτε νοσεῖν, μήτε ἀσθενεῖν, μήτε ἄμορφον εἶναι· συμβαίνει δὲ πολλάκις, οὐ μίαν μόνον, ἀλλ' ὁμοῦ πάσας τὰς τρεῖς ταύτας εὐκρασίας ἀπόλλυσθαι, καὶ ζῆν τὸν ἄνθρωπον· συμβαίνει γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἄμορφον εἶναι καὶ ἀσθενῆ καὶ νοσεῖν. οὐκ ἄρα ἡ εὐκρασία τοῦ σώματός ἐστιν ἡ ψυχή. πῶς οὖν φυσικαί τινες κακίαι καὶ ἀρεταὶ τοῖς ἀνθρώποις ἕπονται· ταῦτα ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀληθῶς κράσεως γίνεται. ὡς γὰρ φυσικῶς οἱ ὑγιεινοὶ καὶ νοσώδεις εἰσὶν ἐκ τῆς κράσεως, οὕτω τινὲς φυσικῶς πικρόχολοι ὄντες, ὀργίλοι εἰσίν, ἄλλοι δειλοί, ἄλλοι καταφερεῖς· ἀλλ' ἔνιοι κρατοῦσι καὶ περιγίνονται· δῆλον δὲ ὅτι τῆς κράσεως κρατοῦσιν· ἄλλο δέ ἐστι τὸ κρατοῦν, καὶ ἄλλο τὸ κρατούμενον· ἄλλο ἄρα κρᾶσις, καὶ ἄλλο ψυχή· ὄργανον γὰρ ὂν τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς·

A & anima commutatur: quòd ſi commutatur, nō eandem habemus animam, ſed iuxta temperiem aliquando leonis, aliquando ouis, interdum etiam alterius cuiuſuis animantis, quod perabſurdum eſt. porrò temperamentum non aduerſatur libidinibus corporis, immo verò cooperat. hoc enim eſt quod mouet. atqui anima aduerſatur cupiditatibus eiuſmodi: non eſt igitur anima temperamentum. Porrò ſiquidem temperatio eſt anima temperatio verè eſt qualitas: hæc autem adeſt & abeſt abſque ſubiecti pernicie; etiam anima abſque interitu ſubiecti ſeparabitur: hoc autem B verò conſentaneum non eſt. Non igitur anima eſt temperamētum, nec qualitas. Non enim vtique alterum oppoſitorum naturaliter adeſſe dicent animali vt in igne calidum, namque hoc incommutabile eſt: atqui temperatio mutationi obnoxia videtur. quin potius ipſi ſunt qui arte medica temperamēta mutant: Deinde omnis corporis qualitates ſub ſenſum cadunt: anima vero ſenſibilis non eſt, ſed intelligibilis. Non eſt igitur anima qualitas corporis expers. Item corporis, & ſpiritus bona temperies cum carnis neruorum atque aliorum appoſitione, robur eſt, & C calidorum ac frigidorum, ſiccorum & humidorum bona temperies ſanitas eſt: Membrorum autem & artium moderata ſymmetria ſeu proportio cum bonitate coloris, pulchritudinem corporis facit. Itaq; ſi harmonia ſanitatis, & pulchritudinis concētus eſt anima, neceſſe fuerit hominem viuentem neque ægrotare, neque infirmū, neq; deformē eſſe: verū ſæpe contingit nō vnā ſolā temperationē, ſed tres iſtas prius dictas deſiderari & perire, & tamē hominē viuere. vſuuenit enim ipſum ſimul & deformē, & infirmum, & ægrotū eſſe. Non eſt igitur D anima corporis bonū temperamentum. quomodo ergo naturalia quædā vitia, & virtutes comitantur homines: hoc verò ex corporis verè temperamento oritur. Nam quemadmodum naturaliter ſani & morboſi ſunt ex temperamento, ſic naturaliter quidam acri bile perciti iracundi ſunt: alij meticuloſi, alij præcipites. verum quidā continent ſe, & vincunt: nimirū quia tēperamentū ſuperāt. atqui aliud eſt quod cōtinet & regit, & aliud quod continetur & regitur. Aliud igitur temperamentum, & aliud anima eſt, nam inſtrumentum cum ſit animi corpus,

Medicinæ effectus.

Sanitas quid.

Pulchritudo quid.

Ariſtoteles addit magnitudinem.

Anima cū corpore vt lyricè cum lyra.

ſiquidem aptè fabricatum cõparatumque ſit, operatur anima, & ipſum aptè cõmodéq; tenet: ſin minus aptũ ad functiones fuerit, tũc reb⁹ ſanè opus animæ fuerit. Etenim decertans cum ineptitudine inſtrumenti, tametſi non valde euigilauerit, vt conuerſetur cum ipſo, veluti Muſicus aberrat vna cum prauitate lyræ, niſi prius ipſam concinnauerit. Quapropter opus eſt animo cura corporis, vt comparet ſuum inſtrumentum ſibi aptum, operationis & morum, vt in concentu harmonico, dum partim laxat partim intendit vt concinnam gratiam ipſam ſibimetipſi comparet, & proprio inſtrumento aptoq. vtatur, vtque ipſa deprauetur cum ipſo. Enimuero hoc etiam vſuuenit. Cæterùm Ariſtoteles animam actum perfectum eſſe dicens; nihilominus propẽdet ad eos qui ipſam qualitatem eſſe dicunt. Sed prius quem vocet actum perfectũ, declaremus. Subſtantiam tribus modis dicit: hanc quidem vt materiam ſubiectam, quod per ſe quidem nihil eſt, potentiam tamen habet ad ortum. Aliud autem eſt forma & ſpecies, ſecundum quam ſpecificatur materia: tertio loco vtrumque ſimul quod ex materia & forma conſtitutum, quod eſt vtique animatum. Quamobrem materia quidem potentia eſt, forma vero actus. Hoc porro bifariã intelligitur, vt ſcientia, & ſcientiam conſiderare, videlicet, illud quidem vt diſpoſitio, hoc autem vt actus: ſcientia certè, vt dum anima ſana eſt, & dum ſopita iacet, & dum euigilat; primum quidem vigilia ſeu expertectio eſt in contemplando, ſopor vero in videndo, & minimè operãdo. Ac prior quidem eſt ſcientia operatione: & propterea primum actum appellat formam: ſecundum verò differentiam: veluti oculus eſt ſubiecti & formæ; ac ſubiectum quidem eſt in ipſo, quod autem recipit viſum, materia eſt oculi: appellatur etiam hic æquiuocè oculus. Forma verò & actus primus oculum ipſe viſus eſt, & qui præſtat vt videre poſſit oculus: Secundus autem actus oculi eſt operatio, iuxta quam videt. Quemadmodum igitur recens natus catulus non ſecundum quidem actum tenet, ſed potentia præditus eſt actum accipiendi, ſic accipere oportet animi vim & naturam.

A ἐὰν μὲν ἐπιτηδείως κατασκευασθῇ, ἐνεργεῖ τῇ ψυχῇ, καὶ αὐτὸ ἔχει ἐπιτηδείως. ἐὰν δὲ μὴ ἐπιτήδειον εὑρήκῃ, τότε χρεία τῇ ψυχῇ πραγμάτων. ἀπομαχομένη γὰρ πρὸς τὴν ἀνεπιτηδειότητα τοῦ ὀργάνου, κἂν μὴ σφόδρα νήφῃ, καὶ συνδιαστρέφεται αὐτῷ, καθάπερ μουσικὸς, συνεξαμαρτάνει τῇ τῆς λύρας διαστροφῇ· ἐὰν μὴ πρότερον αὐτὴν καταστήσῃ καλῶς· διὸ καὶ χρεία τῇ ψυχῇ τῆς ἐπιμελείας τοῦ σώματος, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸ ὄργανον ἐπιτήδειον ἑαυτῇ· καὶ τοῦτο δὲ ποιεῖ διά τε τοῦ λόγου καὶ τῶν ἠθῶν, ὡς ἐν ἁρμονίᾳ, τὰ μὲν χαλῶσα, τὰ δὲ ἐπιτείνουσα, ἵνα ἁρμόδιον αὐτὸ ἑαυτῇ κατα- B σκευάσῃ, καὶ χρήσηται ἐπιτηδείῳ ὀργάνῳ· καὶ μὴ αὐτὴ συνδιαστραφῇ αὐτῷ· συμβαίνει γὰρ καὶ τοῦτο. Ἀριστοτέλης δὲ τὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν λέγων, οὐδὲν ἧττον συμφέρεται τοῖς ποιότητα λέγουσιν αὐτήν· διασαφήσομεν δὲ πρότερον τὴν ἐντελέχειαν τίνα καλεῖ. τὴν οὐσίαν τριχῶς λέγει· τὴν μὲν ὡς ὕλην ὑποκείμενον, ὃ καθ' ἑαυτὸ μὲν μηδέν ἐστι· δύναμιν δὲ ἔχει πρὸς γένεσιν· ἕτερον δὲ μορφὴ καὶ εἶδος, καθ' ἣν εἰδοποιεῖται ἡ ὕλη. τρίτον δὲ τὸ συναμφότερον, τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους γεγενημένον, ὅ ἐστι λοιπὸν ἔμψυχον. ἔστι μὲν οὖν, ἡ μὲν ὕλη δύναμις· τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. C τοῦτο δὲ διχῶς νοεῖται, ὡς ἐπιστήμη, καὶ τὸ θεωρεῖν τὴν ἐπιστήμην· τουτέστι, τὸ μὲν ὡς διάθεσις· τὸ δὲ ὡς ἐνέργεια· ἐπιστήμη μὲν ὅτι ἐν τῷ ὑγιαίνειν τὴν ψυχὴν ὑπάρχει* καὶ ὑπνοῦσα* καὶ ἐγρηγορέναι· πρότερον δὲ ἡ μὲν ἐγρήγορσίς ἐστι τῷ θεωρεῖν. ὁ δὲ ὕπνος τῷ βλέπειν καὶ μὴ ἐνεργεῖν. προτέρα δὲ ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἐνεργείας. διὸ καὶ πρώτην ἐντελέχειαν καλεῖ τὸ εἶδος· δευτέραν δὲ διαφορὰν τὴν ἐνέρ- D γειαν· οἷον ὀφθαλμὸς ἐξ ὑποκειμένου ἐστὶ καὶ εἴδους· καὶ ἔστι τὸ μὲν ὑποκείμενον ἐν αὐτῷ· τὸ δὲ δεδεγμένον τὴν ὄψιν, ὕλη ὀφθαλμοῦ· καλεῖται καὶ αὕτη ὁμωνύμως ὀφθαλμός· εἶδος δὲ καὶ ἐντελέχεια ἡ πρώτη ὀφθαλμοῦ αὐτὴ ἡ ὄψις, ἣ τὸ δυνατὸν ὁρᾶν αὐτῷ παρεχομένη. δευτέρα δὲ ἐντελέχεια ἐστὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ ἐνέργεια, καθ' ἣν ὁρᾷ. ὥσπερ οὖν ὁ ἄρτι τεχθεὶς σκύλαξ, οὐδὲ ἑτέραν μὲν ἔχει ἐντελέχειαν, δύναμιν δὲ ἔχει τοῦ δέξασθαι τὴν ἐντελέχειαν· οὕτω δεῖ λαβεῖν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς.

ὡς γὰρ ἐκεῖ ἐγγινομένη ἡ ὄψις τελειοῖ τὸν ὀφθαλμόν, οὕτως ἐνταῦθα ἐγγινομένη ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, τελειοῖ τὸ ζῶον, ὡς μήτε ἄνευ σώματος εἶναι ποτὲ τὴν ψυχήν, μήτε σῶμα δίχα ψυχῆς. ἀλλὰ τὸ μὲν ζωτικὸν σῶμα ἔργον τῆς ψυχῆς, ψυχὴν καλεῖ, χωρίζων αὐτῆς τὸ λογικόν. ἔδει δὲ πᾶσαν ὁμοῦ λαβεῖν τὴν ἀνθρώπου ψυχήν, καὶ μὴ ἀπὸ μέρους, καὶ τούτου τοῦ ἀσθενεστάτου, περὶ τοῦ παντὸς ἀποφαίνεσθαι. ἔπειτα τὸ σῶμα φησὶ δυνάμει τὸ ζῆν ἔχειν, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν ψυχήν. λέγει γὰρ τὸ σῶμα δυνάμει ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. δεῖ δὲ τὸ σῶμα τὸ δυνάμει ζωὴν ἔχον, πρότερον ἐνεργείᾳ σῶμα εἶναι· οὐ δύναται δὲ ἐνεργείᾳ σῶμα εἶναι πρὸ τοῦ δέξασθαι τὸ εἶδος. ὕλη γάρ ἐστιν ἄποιος, καὶ οὐ τὸ σῶμα. ἀδύνατον ἄρα τὸ μὴ ὂν ἐνεργείᾳ δύναμιν ἔχειν πρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ τι γίνεσθαι. Εἰ δὲ καὶ σῶμα καὶ δυνάμει ἐστί· πῶς τὸ δυνάμει σῶμα, δυνάμεως ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ δύναται; ἄλλως τε ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων δυνατὸν ἔχοντά τι μὴ χρᾶσθαι ἑαυτῷ, οἷον ὄψιν ἔχοντι μὴ χρῆσθαι αὐτῇ. ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀδύνατον. οὐ γὰρ ὁ καθεύδων ἄνευ ψυχῆς ἐνεργείας ἐστί. καὶ γὰρ τρέφεται καὶ αὔξεται, καὶ φαντασιοῦται, καὶ ἀναπνεῖ· ὅπερ μάλιστα τῆς ζωῆς ἐστι τεκμήριον. ἐκ τούτων οὖν φανερόν, ὅτι δυνάμει τὸ ζῆν οὐ δύναται προσεῖναί τινι, ἀλλὰ πάντως ἐνεργείᾳ· προηγουμένως γὰρ τὸ εἰδοποιοῦν τὴν ψυχήν, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἀλλ' ἡ ζωή· τῇ μὲν γὰρ ψυχῇ σύμφυτός ἐστιν ἡ ζωή· τῷ δὲ σώματι κατὰ μέθεξιν. ὁ λέγων τοίνυν τὴν ὑγείαν ἀνάλογον εἶναι τῇ ζωῇ, οὐ τὴν τῆς ψυχῆς ζωὴν λέγει, ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος· καὶ οὕτω σοφίζεται· ἡ μὲν γὰρ σωματικὴ οὐσία παρὰ μέρος τῶν ἐναντίων ἐστὶ δεκτική· ἡ δὲ κατὰ τὸ εἶδος οὐδαμῶς· κἂν γὰρ κατὰ τὸ εἶδος ἡ διαφορὰ καταλλαγῇ, μεταλλάττεται καὶ τὸ ζῶον ὥστε οὐχὶ κατὰ τὸ εἶδος ἡ οὐσία τῶν ἐναντίων ἐστὶ δεκτική, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὑποκείμενον, τουτέστιν ἡ σωματική. οὐ δύναται τοίνυν ἡ ψυχὴ κατ' οὐδένα τρόπον ἐντελέχεια τοῦ σώματος εἶναι, ἀλλ' οὐσία αὐτοτελὴς ἀσώματος. παρὰ μέρος γὰρ ἐπιδέχεται τὰ ἐναντία, κακίαν καὶ ἀρετήν· ὅπερ οὐκ ἠδύνατο τὸ εἶδος δέξασθαι. ἔπειτα φησὶν ἐντελέχειαν οὖσαν τὴν ψυχήν,

A Nam vt illic exortus intuitus perficit oculum, ita hic exorta anima in corpore, perficit animal, vt neque ſine corpore eſſe vnquam anima poſſit, neque corpus abſque anima. Verùm enim corpus vita præditum, opus animæ animam vocat, ſeiungens ab ipſa quod rationale eſt. Sed oportuiſſet omnem ſimul animam humanam accipere, & non ex parte, eaque infirmiſſima, de toto ſententiam dicere. Poſtea corpus ait poteſtate vitam habere & antequam anima extitiſſet. Dicit enim corpus poteſtate vitam habere in ſeipſo: oportet autem corpus vitam habens poteſtate prius o-
B peratione corpus eſſe: atqui non poteſt actu corpus eſſe, priuſquam acceperit formam: Nam materia eſt qualitatis expers, & non corpus. Igitur nefas eſt quod non eſt operatione, facultatem habere, vt ex ipſo aliquid fiat. Quod ſi corpus etiam potentia eſt, quomodo corpus potentia, potentiæ vitam in ſe habere poteſt? cum alioqui in aliis fieri poſſit, vt qui habet aliquid, non adhibeat ad vſum, verbi gratia, vt aciem oculorum habens, non vtatur ipſa. Sed in anima id impoſſibile eſt. non enim
C qui dormit ſine vitæ animæque operatione eſt: etenim alitur & augetur, & imaginatur, & reſpirat, quod maximum vitæ argumentum eſt. Quocirca manifeſtum ex iis eſt vitam potẽtia non poſſe cuiquam congruere, ſed actu omnino: nam quod animam ſpecificat præcipuè, aliud nihil eſt præter vitam: Quandoquidem animæ vita inſita & connata eſt: corpori vero participatione conuenit. Quare qui dicit ſanitatem rationem habere vitæ, non animæ vitam dicit, ſed corporis: itáque captione vtitur: etenim corporea ſubſtantia
D contrariorum capax eſt per partes ſiue alternis: verùm quæ ſecundum ſpeciem eſt, nequaquam: quamuis enim iuxta ſpeciem differentia mutata ſit, etiam animal mutatur: proinde non iuxta ſpeciem ſubſtantia contrariorum capax eſt, ſed ſecundum ſubiectum, hoc eſt corporea eſſentia. ergo non poteſt anima vlla ratione eſſe corporis actus, ſed ſubſtantia eſt per ſe incorporea: ſed enim per partes ſucceſſiuè admittit contraria, vitium & virtutem: quod forma non poſſet admittere. Adiungit præterea animam eo

Sanitas vita corporis.

Animam immobilem mouere.

quòd ſit actus immobilem eſſe per ſe, moueri per accidens: nihil autem abſurdũ eſt, cum ſit immota, mouere nos. Enimuerò pulchritudo immobilis cum ſit, mouet nos: verùm tametſi quod immobile eſt moueat, tamen quod naturã habet, vt moueatur mouet; non id etiam quod immobile eſt. Quapropter ſi corpus etiam per ſe motionem haberet, nihil abſurdum eſſet, ipſum quoque moueri ab immobili. Iam verò fieri non poteſt, vt immobile ab immobili moueatur. Vndénam ergo accidit corpori, vt moueatur, niſi ab anima? Si quidem corpus non eſt per ſe mobile. Quocirca cum primam actus originem vellet indicare, non primam ſed ſecũdam oſtendit: Etenim ſi quod non mouetur, moueret, primam faceret motionem: ſin autẽ quod mouetur per ſe, aliter etiam mouet, ſecundæ notionis ortum exponit. Vndénam igitur moueri niſi ab anima oritur? Non enim corpus per ſe moueri poteſt; vnde inquam primus motionis ortus corpori accidit? Nam dicere elementa à ſe moueri quæ partim leuia ſunt natura, partim grauia, mendacium eſt: Etenim ſi leuitas, & grauitas motiones ſunt, & à ſeipſis mouentur, nunquam leuia & grauia conſiſtent. atqui ea quæ proprium aſſecuta ſunt locum conſiſtunt. Quare grauitas & leuitas cauſæ non ſunt primæ motionis, ſed qualitas elemẽtorum. Quod ſi hoc conceſſum fuerit, quomodo exiſtimare & opinari & iudicare quis poteſt, leuitatis & grauitatis opera eſſe. Sin minus horũ ſunt, ne elementorum quidem. Quod ſi elementorum opera non ſunt, ne corporum quidem. Præterea ſi anima per accidens mouetur, corpus autem ex ſeipſo: anima non exiſtente corpus à ſe mouebitur: quod ſi ita ſe res habet, animal etiam erit abſque anima; atqui abſurda ſunt hæc: igitur etiam quod ab initio poſitum eſt, abſurdum erit: ſed ne verum quidem eſt dictu, omne quod natura mouetur etiam vi moueri: & quod vi mouetur, etiam natura moueri: etenim mundus qui natura mouetur, non vi mouetur: hoc etiam ſecundum naturam quieſcit. Enimuerò mundus & ſol & luna, quæ ſecundum naturam mouẽtur, quieſcere ſecundum naturam nõ poſſunt: eodem ſanè modo anima, quæ ſecundũ naturã ſemper mouetur, quieſcere ſecundũ naturã nequit: Nam quies exitiũ eſt animæ, & cuiuſuis ſemper mobilis naturæ. Ad hæc natura etiã, quod in

Elementorum motus per ſe.

A ἀκίνητον εἶναι καθ' ἑαυτήν, κινεῖσθαι δὲ κατὰ τὸ συμβεβηκός· οὐδὲν δὲ ἄτοπον ἀκίνητον οὖσαν κινεῖν ἡμᾶς. καὶ γὰρ τὸ κάλλος ἀκίνητον ὂν κινεῖ ἡμᾶς. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο ἀκίνητον ὂν, κινεῖ. ἀλλὰ τὸ φύσιν ἔχον κινεῖσθαι κινεῖ, καὶ οὐχὶ καὶ τὸ ἀκίνητον. Εἰ τοίνυν καὶ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸ κίνησιν εἶχεν, οὐδὲν ἦν αὐτῷ ἄτοπον αὐτὸ κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου. νῦν δὲ ἀδύνατον τὸ ἀκίνητον ὑπὸ ἀκινήτου κινεῖσθαι. πόθεν οὖν τῷ σώματι τὸ κινεῖσθαι, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς. οὐ γὰρ αὐτοκίνητόν ἐστι τὸ σῶμα· πρώτην οὖν γένεσιν κινήσεως βουλόμενος δεῖξαι, οὐ πρώτην, B ἀλλὰ δευτέραν ἔδειξε. Εἰ μὲν γὰρ μὴ κινούμενον ἐκίνει, πρώτην ἐποίει κίνησιν. εἰ δὲ τὸ κινούμενον ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἄλλως κινεῖ, δευτέρας κινήσεως γένεσιν ἐξηγεῖται. πόθεν οὖν τὸ κινεῖσθαι, εἰ μὴ ἀπὸ ψυχῆς; οὐ γὰρ αὐτοκίνητόν ἐστι τὸ σῶμα. πόθεν οὖν πρώτη γένεσις τῆς κινήσεως τῷ σώματι; τὸ γὰρ λέγειν ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι τὰ στοιχεῖα, τὰ μὲν κοῦφα ὄντα, φύσει τὰ δὲ βαρέα, ψεῦδός ἐστιν. εἰ γὰρ ἡ κουφότης καὶ βαρύτης κίνησίς ἐστιν, ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖται, οὐδέποτε στήσεται C τὰ κοῦφα καὶ βαρέα· ἵσταται δὲ τὸν οἰκεῖον καταλαβόντα τόπον. οὐκ ἄρα βαρύτης καὶ κουφότης, αἰτία πρώτης κινήσεως, ἀλλὰ ποιότητες τῶν στοιχείων. ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο δοθῇ, πῶς τις λογίζεσθαι καὶ δοξάζειν καὶ κρίνειν δύναται, κουφότητος καὶ βαρύτητος ἔργα εἶναι; εἰ δὲ μὴ τούτων, οὐδὲ τῶν στοιχείων. εἰ δὲ μὴ τῶν στοιχείων, οὐδὲ τῶν σωμάτων· ἔτι εἰ κατὰ συμβεβηκὸς ἡ ψυχὴ κινεῖται, τὸ δὲ σῶμα ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ μὴ οὔσης τῆς ψυχῆς ἐξ ἑαυτοῦ τὸ σῶμα κινήσεται. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ζῶον ἔσται χωρὶς τῆς ψυχῆς· ἄτοπα δὲ D ταῦτα· ἄτοπον ἄρα καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς· ἀλλ' οὐδὲ τὸ λέγειν ὅτι πᾶν τὸ φύσει κινούμενον, καὶ βίᾳ κινεῖται· καὶ πᾶν τὸ βίᾳ κινούμενον, καὶ φύσει κινεῖται, ἀληθές ἐστι. ὁ γὰρ κόσμος φύσει κινούμενος, βίᾳ οὐ κινεῖται· τοῦτο καὶ κατὰ φύσιν ἠρεμεῖ. καὶ γὰρ ὁ κόσμος καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη κατὰ φύσιν κινούμενα, κατὰ φύσιν ἠρεμεῖν οὐ δύναται. τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ ψυχή, κατὰ φύσιν ἀεικίνητος οὖσα, κατὰ φύσιν ἠρεμεῖν οὐ δύναται. ἡ γὰρ ἠρεμία φθορὰ τῆς ψυχῆς ἐστι, καὶ πάσης τῆς ἀεικινήτου. πρὸς τούτοις φύσει καὶ τὸ ἀπορούμενον

ἐξ ἀρχῆς, ἄλυτον μένει. πόθεν τὸ σῶμα φύσιν συνέχεται, πεφυκὸς εἰς διασκεδάννυσθαι. ἀρκεῖ δὲ ταῦτα ἐκ πολλῶν ἀποδεῖξαι τὴν ψυχὴν, μήτε ἐντελέχειαν οὖσαν, μήτε ἀκίνητον, μήτε ἐν σώματι γινομένην. Πυθαγόρας δὲ συμβολικῶς εἰκάζειν ἀεὶ καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὰ πάντα τοῖς ἀριθμοῖς εἰωθὼς, ὡρίσατο καὶ τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινοῦντα. ᾧ καὶ Ξενοκράτης ἠκολούθησεν, οὐχ ὅτι ἀριθμός ἐστιν ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὅτι ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς ἐστὶ καὶ ἐν τοῖς πεπληθυσμένοις, καὶ ὅτι ἡ ψυχή ἐστιν ἡ διακρίνουσα τὰ πράγματα, τὰς μορφὰς καὶ τύπους ἑκάστοις ἐπιδιδοῦσα. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὰ εἴδη ἀπὸ τῶν εἰδῶν χωρίζουσα· καὶ διάφορα αὐτὰ ἀποφαίνουσα, τῇ τε ἑτερότητι τῶν εἰδῶν, καὶ τῷ πλήθει τοῦ ἀριθμοῦ. καὶ διὰ τοῦτο ἀριθμητὰ ποιοῦσα τὰ πράγματα. ὅθεν οὐ παντάπασιν ἀπήλλακται τῆς κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς κοινωνίας. τὸ δὲ αὐτοκίνητον καὶ αὐτὸς αὐτῇ προσεμαρτύρησεν. ὅτι δὲ ἀριθμὸς οὐκ ἔστι, δῆλον ἐντεῦθεν· ὁ ἀριθμὸς ποσόν ἐστιν· ἡ ψυχὴ δὲ οὐ ποσὸν, ἀλλ' οὐσία. οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή· εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐν τοῖς νοητοῖς, οὐσίαν εἶναι βούλονται, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν. ἔτι ἡ ψυχὴ συνεχής ἐστιν, ὁ δὲ ἀριθμὸς οὐ συνεχὴς, οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. ἔτι ὁ ἀριθμὸς κατὰ προσθήκην αὔξεται· ἡ δὲ ψυχὴ κατὰ προσθήκην οὐκ αὔξεται. ἔτι ὁ ἀριθμὸς ἄρτιος ἐστὶν ἢ περιττός· ἡ δὲ ψυχὴ, οὔτε ἄρτιος, οὔτε περιττή. οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ αὐτοκίνητος ἐστί· ὁ δὲ ἀριθμὸς ὁ ὡρισμένος ἀκίνητος. ἔτι ὁ μὲν ἀριθμὸς μένων εἷς, καὶ ὁ αὐτὸς τὴν φύσιν, οὐδεμίαν ποιότητα τὴν ἐν ἀριθμοῖς γινομένην ἐξαλλάττεται· ἡ ψυχὴ δὲ μία τις οὖσα κατὰ τὴν οὐσίαν, ὑπαλλάττει τὰς ποιότητας, ἐξ ἀμαθίας εἰς ἐπιστήμην καταπίπτουσα, καὶ ἐκ κακίας εἰς ἀρετήν· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. τὰ μὲν οὖν τῶν παλαιῶν δόγματα περὶ ψυχῆς τοιαῦτα. Εὐνόμιος δὲ ὡρίσατο τὴν ψυχὴν οὐσίαν ἀσώματον, ἐν σώματι κτιζομένην· συμφωνήσας ὁμοῦ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει. τὸ μὲν οὖν ἀσώματον, ἐκ τοῦ Πλάτωνος εἴληφε· τὸ δὲ ἐν σώματι κτιζομένην, ἐκ τῆς Ἀριστοτέλους διδασκαλίας· οὐκ ἐνοήσας, καίπερ ὀξὺς ὢν ὅτι συνάγειν εἰς ταυτὸ πειρᾶται

A dubium vocabatur ab initio, ſolutum manet, vnde corpus naturam cõtineat, cùm natura comparatum ſit vt diſſipetur. atque hæc è multis ſufficiunt ad probandum animam neque actum perfectum eſſe, neque immobilẽ, neque in corpore naſci. Pythagoras certè, qui per notas ſemper comparare & Deum, & omnia numeris ſolitus erat: etiam animam definiebat numerum ſeipſum mouentem. huic etiam Xenocrates adhæ- B rebat, non quod aſſentiretur animã eſſe numerum, ſed quod cenſeret eam in rebus numerabilibus eſſe, atque multitudine comprehenſis: & quod anima ſit quæ negotia diſcernit, formas, & effigies quibuſuis inferendo. hæc enim eſt quæ ſpecies à ſpeciebus ſeparat, & differentes à ſe inuicem declarat: tum diuerſitate generum, tum multitudine numeri, ideoque numerabiles efficiens res; vnde non vſquequaq; liberæ ſunt à communione per numeros. Verùm quod per ſe mouetur etiam ipſum ſibi teſtimonium tribuit. Quòd autem numerus non ſit C anima, hinc colligitur: numerus quantitas eſt, anima vero quantitas non eſt, ſed ſubſtantia ergo numerus non eſt: tametſi potiſſimum etiam numerum in intelligibilibus eſſentiam eſſe volunt, vt in iis quæ deinceps ſequuntur dicemus. Item anima continua eſt, numerus vero non eſt continuus. Non eſt igitur anima numerus. huc accedit, quod numerus per adiectionem augetur: ſed anima acceſſione non augetur. Item numerus par eſt aut impar: verum anima neque par, neque impar; ergo numerus non eſt. Ad hęc anima per ſe mobilis eſt: D Sed numerus determinatus immobilis eſt. Item numerus manens vnus, & idem natura, nulla alia qualitate quæ quidem in numeris fiat, mutatur: Sed anima cum vna ſit ſecundũ eſſentiã, mutat ſubindè qualitates, ex inſcitia ad ſcientiam, & ex vitio ad virtutem migrans: igitur anima numerus non eſt. Sunt igitur veterum de anima ſententiæ huiuſmodi. Eunomius autem animam definiit ſubſtantiam incorpoream: in corpore conditam: in quo cum Platone, & Ariſtotelẽ conuenit: Quippe incorpoream ex Platone accepit: Quòd autem in corpore conditam dicit, ex Ariſtotelis doctrina eſt: nec animaduertit quantumuis acutus, & ſolers, ſe in vnum cogere eniti, quæ prorſus à ſe

Pythagorica animæ definitio.

Arg. ab adiunctis numeri.

Eunomij opinio.

Eiuſdem abſurditas.

Sententia trag. quidquid naſcitur occidit. diſſident: omne quod ortum habet, & corporeum ſimul ac temporale eſt, caducam, & mortale exiſtit. His etiã concinunt Moyſis ſcripta. *Moſaica & Platonica.* Nam omniũ materiam originẽ ſupponit, vt Platonis ſermones ſtatuunt, & perſeuerant. *Hic locus lubricus eſt.* Quòd ſi quis poteſt corporis figmentũ animam inſitam eſſe exiſtimat, nimirũ eam poſt corpus ortam eſſe, à vero aberrat: neque enim Moyſes poſt ipſam conditam eſſe ait, quando in corpus infuſa eſt: neque id rationi conſentaneum eſt: aut igitur mortalem illã eſſe cẽſeat, vt Ariſtoteles, qui in corpore natã eſſe dixit, & Stoici: aut ſubſtantiam incorpoream eſſe aſſerens, in corpore creatã dicere cunctetur: ne animæ mortalis notionẽ, & omnino rationis expertem nobis exhibeat. *Mundi imperfectio.* Præſertim quum mundus nondum per ſe plenus ſit, ſed ſemiperfectus etiam nunc eſt: atque acceſſionis ſemper indigens. Quare quinquaginta millia ad minimũ quotidie intelligibiliũ eſſentiarum accedunt ipſi, & quod moleſtiſſimum eſt, cum perfectionem aſſecutus fuerit, tunc diſſoluetur, vltimorum hominũ quo qui inſtante reſurrectione animarũ numerum cõplerent: quo quid fieri poſſet à ratione magis alienum, vt tum labefactari mundus dicatur, cùm omnibus ſuis numeris abſolutus fuerit? *Ludicrum puerile.* enimuerò hic vtique mos eſt infantium puerulorum, qui in arena vbi colludũt ſimulatq; aliquod ludicrum ſtruxerunt abſolutum confundunt. Nam dicere nunc prouidentiæ ratione animas fieri, non autem creationis: *Creationis & prouidentiæ differentia.* (Quippe cum non ſit ſubſtantiã communem, nec aliam quæ præter eſt inducere, ſed iam exiſtentem per prouidentiam complere) eorum eſt qui diſcrimen ignorant creationis, & prouidentiæ. Etenim prouidentiæ opus eſt conſeruare animaliũ corruptibiliũ ſubſtantiã viciſſitudine procreationis: Loquar autem de iis quę non ex putredine naſcuntur: Si quidẽ horum ſucceſſionẽ alia deinceps putredo conſeruat. Creationis vero præſtantiſſimũ opus eſt efficere, vt aliquid ſit ex nihilo. Quàobrem ſi animę ex mutua procreatione fierent, etiam mortales eſſent, veluti alia quæ generis ſucceſſione fient: quod ſi ex iis quę nõ ſunt, dedicũtur, creatio eſt quod fit: nec verũ eſt quod ait Moyſes, nempe Requieuit Deus ab omnib. operib. ſuis (vtrũq; autẽ abſurdũ eſt) Nõ igitur nũc animæ naſcũtur: nam illud Pater meus,

A τὰ ἀσύμβατα· πᾶν γὰρ τὸ γένεσιν ἔχον, σωματικὸν ὁμοῦ καὶ χρονικὸν, φθαρτόν ἐστι καὶ θνητόν· συνᾳδὰ δὲ τούτῳ καὶ τὰ Μωϋσέως. τὴν γὰρ ὕλην πάντων γένεσιν ὑποτίθεται, ὡς δοξάζουσιν οἱ τοῦ Πλάτωνος λόγοι, καὶ συμφέρονται· εἰ δέ τις μετὰ τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος ἐμβεβλῆσθαι τὴν ψυχὴν, ἤτοι μετὰ τὸ σῶμα γεγενῆσθαι αὐτὴν, διαμαρτάνει τῆς ἀληθείας. οὔτε γὰρ ὁ Μωϋσῆς τότε αὐτὴν ἐκτίσθαι λέγει, ὅτε τῷ σώματι ἐνεβάλλετο· οὔτε κατὰ λόγον οὕτως ἔχει. εἰ τοίνυν θνητὴν αὐτὴν B λέγουσιν, ὡς Ἀριστοτέλης, φήσας αὐτὴν ἐν σώματι γεννᾶσθαι· καὶ οἱ Στωϊκοὶ, ἢ λέγων οὐσίαν ἀσώματον, παραιτείσθωσαν λέγειν ἐν σώματι κτιζομένην, ἵνα μὴ θνητῆς ψυχῆς ἔννοιαν ἡμῖν παραστήσῃ, καὶ παντελῶς ἀλόγου· ἄλλως τε κατ' αὐτὸν οὐ πλήρης ἐστὶν ὁ κόσμος, ἀλλὰ ἡμιτελής ἐστι καὶ νῦν, προσθήκης ἀεὶ δεόμενος. πεντακισμυρίαι γοῦν τὸ ἐλάχιστον, καθ' ἑκάστην ἡμέραν οὐσίαι νοηταὶ προσγίνονται αὐτῷ· καὶ τὸ χαλεπώτατον, ὅταν τελεσιουργηθῇ, τότε διαλυθήσεται κατ' αὐτοὺς τῶν τελευταίων C ἀνθρώπων τῶν πρὸς τῇ ἀναστάσει τὸν ψυχικὸν ἀριθμὸν ἀποπληρωσάντων· οὗ τί ἂν γένοιτο ἀλογώτερον τότε φάσκειν διαφθείρεσθαι τὸν κόσμον, ὅταν πληρωθῇ. κομιδῇ γὰρ νηπίων παίδων ὁ τρόπος οὗτος, ἐν ψάμμῳ τὰς παιδιὰς, εὐθὺς μετὰ τὸ πληρῶσαι συγχεόντων τὰ πράγματα. τὸ γὰρ λέγειν προνοίας λόγῳ νῦν τὰς ψυχὰς γίνεσθαι, καὶ οὐχὶ κτίσεως· οὐ γὰρ κοινὴν οὐσίαν, οὐδὲ ἄλλην παρὰ τὴν οὖσαν εἰσάγεσθαι· ἀλλὰ τὴν οὖσαν κατὰ πρόνοιαν πλεονάζεσθαι, ἀγνοούντων ἐστὶ διαφορὰν κτίσεως D καὶ προνοίας. προνοίας μὲν γὰρ ἔργον ἐστὶ, τὸ ἐξ ἀλληλογονίας διασώζειν τὴν τῶν φθαρτῶν ζώων οὐσίαν· λέγω δὲ τῶν μὴ κατὰ σηπεδόνα γινομένων· ἐπεὶ τὴν τούτων διαδοχὴν σηπεδὼν πάλιν ἑτέρα διαφυλάττει· κτίσεως δὲ τὸ κράτιστον ἔργον, τὸ ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν. εἰ τοίνυν ἐξ ἀλληλογονίας αἱ ψυχαὶ γίνονται, καὶ φθαρταί εἰσι, καθάπερ τὰ ἄλλα, τὰ ἐκ διαδοχῆς γένους γενόμενα. εἰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων παράγονται, κτίσις ἐστὶ τὸ γινόμενον, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τὸ τοῦ Μωϋσέως, τὸ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ· ἄτοπα δὲ ἀμφότερα. οὐκ ἄρα νῦν αἱ ψυχαὶ γίνονται. τὸ γὰρ ὁ πατήρ μου

ἕως ἄρτι ἐργάζεται, οὐκ ἐπὶ τοῦ κτίζειν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προνοεῖν εἰρῆσθαι· καὶ αὐτῷ δοκεῖ Ἀπολιναρίῳ, τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῶν ψυχῶν τίκτεσθαι, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σωμάτων. προϊέναι γὰρ τὴν ψυχὴν κατὰ διαδοχὴν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἰς τοὺς ἐξ ἐκείνου τεχθέντας, καθάπερ τὴν σωματικὴν διαδοχήν. μήτε γὰρ ἀποκεῖσθαι ψυχάς, μήτε νῦν κτίζεσθαι. τοὺς γὰρ ταῦτα λέγοντας συνεργὸν ποιεῖν τὸν Θεὸν τοῖς μοιχοῖς. καὶ γὰρ ἐκ τούτων παιδία τίκτεσθαι· ψεῦδος δὲ εἶναι καὶ τό, κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ἃ ἤρξατο ποιεῖν· εἴπερ ἔτι καὶ νῦν ψυχὰς δημιουργεῖ. ἀλλ' Εἰ πάντα τὰ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλληλογενείας γινόμενα δέδεικται θνητά· διὰ τοῦτο γὰρ γεννᾷ καὶ γεννᾶται, ἵνα τῶν φθαρτῶν διαμείνῃ τὸ γένος· ἀνάγκη καὶ τούτων ἢ θνητὴν εἶναι λέγειν τὴν ψυχήν, ἐξ ἀλληλογενείας γεννωμένην, ἢ μὴ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλληλογενείας γεννᾶσθαι τὰς ψυχάς. τὸ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐκ μοιχείας γεννωμένων, τῷ τῆς προνοίας λόγῳ καταλείπομεν, ἀγνώστῳ παρ' ἡμῖν ὄντι. εἰ δέ τι δεῖ κατὰ τῆς προνοίας καταστοχάσασθαι, πάντως οἶδε τὸ τικτόμενον, ἢ τῷ βίῳ ἢ ἑαυτῷ χρήσιμον ἐσόμενον· καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖ τὴν ἐμψύχωσιν γίνεσθαι· ἱκανὸν δὲ τεκμήριον τοῦτο λαμβανόμενον, τὸν ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου καὶ Δαβὶδ γεννηθέντα Σολομῶντα, [ὡς κατὰ νόμον τὸν θεῖον τικτόμενον* ὡς καὶ ἐπὶ Σολομῶντι τοῦ Δαβὶδ γεννῶνται τὰ γεννώμενα.] ἑξῆς ἐπισκεψόμεθα καὶ τὴν δόξαν τῶν Μανιχαίων, ἣν ἔχουσι περὶ τῆς ψυχῆς. φασὶ μὲν γὰρ αὐτὴν ἀσώματον καὶ ἀθάνατον· μίαν δὲ μόνην εἶναι τὴν τῶν ἁπάντων ψυχήν, κατακερματιζομένην καὶ κατατεμνομένην εἰς τὰ καθ' ἕκαστον σώματα, ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα· καὶ τὰ μὲν πλείονα αὐτῆς μετέχειν, τὰ δὲ ἐλάττονος· πλείονος μὲν τὰ ἔμψυχα, ἐλάττονος δὲ τὰ ἄψυχα, πολλῷ δὲ πλείονος τὰ οὐράνια· ὡς τῆς καθόλου ψυχῆς μέρη τὰς καθ' ἕκαστον εἶναι ψυχάς· καὶ εἰ μὲν ἀμερίστως μερίζεσθαι ταύτην ἔφασκον, ὡς τὴν φωνὴν ἐν τοῖς ἀκούουσι, μέτριον ἂν ἦν τὸ κακόν· νῦν δὲ τὴν οὐσίαν αὐτὴν τῆς ψυχῆς καταμερίζεσθαι λέγουσι, καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον ὅτι κυρίως αὐτὴν στοιχείοις εἶναι βούλονται, καὶ συμμερίζεσθαι τούτοις ἐν τῇ τῶν

A hucuſque operatur: non vſurpatur de recreanda, ſed dictum eſſe volunt pro eo quod eſt prouidere: & ipſi quoque Apollinario videtur animas ab animis creari velut à corporibus [corpora]. quippe animam procedere vult ex traduce per ſucceſſionem à primo homine, ad eos qui nati ſunt ex illo, inſtar corporeæ ſucceſſionis: Neque enim animas ſeruari conditas, neque nunc creari: etenim eos qui hæc dictitant, Deum efficere putant adiutorem adulterorum: ex iis enim etiam liberi naſcuntur. Porro mẽdacium eſſe autumãt illud, Requieuit ab omnibus operibus B ſuis, quæ cœpit facere: ſiquidem etiam nunc animas condit. Verum ſi omnia quæ ſucceſſiuè fiunt, ex mutua procreatione mortalia eſſe probata ſunt: Nam propterea generant, & generantur, vt corruptibiliũ genus permaneat: neceſſe quoque horum aut mortalem eſſe animam dici, cum inuicem procreatur: aut non per ſucceſſionem ex ſe inuicem generari animas: nam quæſtionem de iis qui ex adulterio naſcũtur prouidentiæ ratione relinquimus, quæ quidem à nobis ignoratur. quod ſi quid oporteat C de prouidentia coniectura aſſequi, nouit probè quod creatum eſt, aut vitæ, aut ſibi commodum atque vtile futurum atqui idcirco concedit animorum migrationem fieri. Validum vero hinc argumentũ ad id ducimus Salomonem, qui ex Variæ vxoris conceptu, & Dauidis ſatu editus eſt, quaſi iuxta legem diuinam naſceretur. * Expendamus deinceps etiam Manichæorum opinionem de anima: aiunt etenim eam eſſe incorpoream, & immortalem: ſed vnam ſolamque eſſe vniuerſorum animam per fruſta diuiſam, & conciſam in D ſingula corpora animata, & inanima: atque hæc potiorem obtinere partem, alia minorem: ampliorem quidem animata, anguſtiorem autem inanima, multo verò auguſtiorem cœleſtia; adeò vt vniuerſæ animæ, aliæ ſingulæ ſint particulæ quædam, & ſiquidem hanc indiuiduè partiri dixiſſent, tanquam vocem inter audientes, mediocre malum iſtud fuiſſet: Nunc autem dicunt ſubſtantiam ipſam animæ diuidi, & quod omnium moleſtiſſimum eſt, propriè ipſam in elementis eſſe volunt, & vna diſtribui cum his in cor-

Apollinarij alter error.

Gen. 2.

Metempſychoſis.

Locus hic luxatus eſt.

Manichæorum de anima.

porum generatione, ac rurſus ad idem conuenire eodemq; redigi, ſolutis corporibus, ſicut aqua in partes diuiſa, iterumque coacta, & permixta. Itemque animas puras ad lucē pergere, cum ipſæ lumen ſint: Contaminatas autem à materia, ad elementa abire, iterumque ab elementis ad plantas & animalia bruta: Itáque ipſius eſſentiam diſſecantes, & velut corpoream affectionibus ſubijcientes, immortalem eſſe aſſerunt, ſed in contraria incurrūt: etenim dum pollutas animas ad elementa recurrere prędicant, & commiſceri inter ſe: Rurſus ipſas cruciari aiunt in commigratione ad alia corpora, pro grauitate delictorū dum vniunt ipſos, iterumque ſeparant ratione ſubſiſtentiæ. Enimuerò vmbras luce manente ſeparari, arcta vero coniunctione vniri: quod quidem in intelligibili natura fieri nequit. Namq; vmbræ ſunt bonorum: tametſi quis conceſſerit ipſas ſeparari, ac rurſus vnitas copulari. Porrò Plato & vnam eſſe, & multas animas aſſeuerat: vnam quippe eſſe vniuerſi animam, ſed & alias ex iis quæ particulares ſunt: vt propriè vniuerſitas animata ſit ab vniuerſi anima: ſed & peculiariter per partes propria cuiuſque anima. Ait ergo vniuerſi quidem animam diſtantiam eſſe à centro terræ ad limites cœli: nec vero eiuſmodi diſtenſionem localem eſſe prædicat, ſed intelligibile: eiuſmodi certè animam eſſe, quæ circumagit in orbem vniuerſitatem, & coërcet, & continet corpoream mundi molem, quæque vniuerſitatis corpora penetrat, in iis quæ ſupra tractauimus demonſtratum eſt. Hoc porrò facit, vt anima ſit ſpecifica, ſi quidem quodque eorum quæ ſunt, vitam habet propriam, & vt pereat propria forma: Etenim donec continet, & conſtringit corpus eſſe dicitur: ſolutum autem deperire: & viuere quidem omnia: non omnia tamen eſſe animalia: verumenim ab inanimis diſcernuntur ea quæ ſtirpibus nituntur, quod augeantur, & alantur, quod fit poteſtate nutritiua, & naturali, quam vegetantem vocant: aliæ verò animantes à ſtirpibus diſtinguuntur ſenſu: ratione denique vtentes à brutis ſeparantur rationabili. Itáque omnia viuere dicentes, cuiuſque naturam dirimunt.

Platonica ſententia.

A σωμάτων γενέσει, καὶ πάλιν εἰς ταὐτὸν συνιέναι διαλυομένων τῶν σωμάτων, ὡς ὕδωρ μεριζόμενον, καὶ πάλιν συναγόμενον, καὶ μιγνύμενον. καὶ τὰς μὲν καθαρὰς ψυχὰς χωρεῖν εἰς τὸ φῶς, φῶς οὔσας· τὰς δὲ μεμολυσμένας ὑπὸ τῆς ὕλης, χωρεῖν εἰς τὰ στοιχεῖα· καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν στοιχείων, εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα· καὶ οὕτω τὴν οὐσίαν αὐτῆς κατατέμνοντες, καὶ σωματικὴν κατατέμνοντες*, καὶ πάθεσιν ὑποβάλλοντες, ἀθάνατον εἶναι φασί· περιπίπτουσι δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις· φάσκοντες γὰρ ἀνατρέχειν τὰς μεμολυσμένας ψυχὰς ἐπὶ τὰ στοιχεῖα, καὶ κατα- B μίγνυσθαι ἀλλήλοις· πάλιν αὐτὰς ἐν ταῖς μετενσωματώσεσι φασὶ τιμωρεῖσθαι, κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων, ἑνοῦντες αὐτὰς, καὶ πάλιν χωρίζοντες, καθ' ὑπόστασιν. καὶ γὰρ τὰς σκιὰς φωτὸς μένοντος χωρίζεσθαι· συναφείας δὲ γενομένης ἑνοῦσθαι, ὅπερ ἀδύνατον ἐπὶ νοητῆς φύσεως γενέσθαι. καὶ γὰρ αἱ σκιαὶ τῶν ἀγαθῶν εἰσίν· εἰ καὶ δοίη τις αὐτὰς χωρίζεσθαι, καὶ πάλιν ἑνοῦσθαι. Πλάτων δὲ καὶ μίαν εἶναι καὶ πολλὰς ψυχὰς ἀποφαίνεται. μίαν μὲν γὰρ εἶναι C τὴν τοῦ παντὸς ψυχήν· εἶναι δὲ καὶ ἄλλας τὰς κατὰ μέρος, ὡς ἰδίᾳ μὲν τὸ πᾶν ἐμψυχοῦσθαι ὑπὸ τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς· ἰδίᾳ δὲ πάλιν τὰ κατὰ μέρος, ὑπὸ τῆς ἰδίας ἑκάστου ψυχῆς. λέγει γοῦν τὴν μὲν τοῦ παντὸς διαστῆναι ψυχήν, ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς γῆς ἐπὶ τὰ πέρατα τοῦ οὐρανοῦ, οὐ τοπικῶς αὐτὴν διαστᾶσθαι φάσκων, ἀλλὰ νοητῶς. ταύτην δὲ τὴν ψυχὴν εἶναι τὴν περιάγουσαν σφαιροειδῶς τὸ πᾶν καὶ συνάγουσαν καὶ συσφίγγουσαν τὸ σωματοειδὲς τοῦ κόσμου, διέναι τε τὰ σώματα τοῦ σύμπαν- D τος ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἐδείχθη· ποιεῖ δὲ τοῦτο τὴν εἰδοποιὸν ψυχήν. ζῆν γὰρ ἕκαστον τῶν ὄντων τὴν ἰδίαν ζωήν, καὶ φθείρεσθαι τὴν ἰδίαν φθοράν. ἕως μὲν γὰρ συνέχεται καὶ συσφίγγεται, τὸ σῶμα εἶναι λέγεται· διαλυόμενον δὲ φθείρεσθαι· καὶ ζῆν μὲν πάντα, μὴ πάντα δὲ εἶναι ζῶα. διακρίνουσι μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀψύχων τὰ φυτὰ τῷ αὐξάνεσθαι καὶ τρέφεσθαι, τουτέστι τῇ θρεπτικῇ καὶ φυσικῇ δυνάμει· τὰ δὲ ἄλλα ζῶα ἀπὸ τῶν φυτῶν τῇ αἰσθήσει· τὰ δὲ λογικὰ ἀπὸ τῶν ἀλόγων τῷ λογικῷ. καὶ οὕτω πάντα ζῆν λέγοντες, διαστέλλουσι τὴν ἑκάστου φύσιν.

ζῆν,

ζῆν οὖν λέγουσι καὶ τὰ πάντα ἄψυχα ἑκτικὴν ζωὴν, καθὸ συνέχεται ὑπὸ τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς, εἰς τὸ εἶναι μόνον, καὶ μὴ διαλύεσθαι. ταύτην δὲ εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν διακυβερνῶσαν τὸ πᾶν· καὶ τὰς μερικὰς ψυχὰς τὰς πρότερον περὶ τοῦ δημιουργοῦ γενομένας ἐπιπέμπουσαν· δηλαδὴ αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ, καὶ νόμους αὐτῇ δεδωκότος, καθὼς διεξάγειν ὀφείλει τοῦτο τὸ πᾶν, οὓς καὶ εἱμαρμένην καλεῖ· καὶ χορηγοῦντος δύναμιν ἀρκοῦσαν διέπειν ἡμᾶς· εἴρηται δὲ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς περὶ εἱμαρμένης. κοινῇ μὲν οὖν πάντες Ἕλληνες οἱ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον ἀποφηνάμενοι, τὴν μετενσωμάτωσιν δογματίζουσι· διαφέρονται δὲ περὶ τὰ εἴδη τῶν ψυχῶν. οἱ μὲν γὰρ ἓν εἶδος τὸ λογικὸν εἶναι λέγουσι· τοῦτο δὲ καὶ εἰς φυτὰ, καὶ εἰς τὰ τῶν ἀλόγων σώματα μεταβαίνειν. οἱ μὲν γὰρ κατά τινας ῥητοὺς χρόνων περιόδους· οἱ δὲ ὡς ἔτυχεν· ἄλλοι δὲ οὐχ ἓν εἶδος ψυχῶν, ἀλλὰ δύο, λογικόν τε καὶ ἄλογον· τινὲς δὲ πολλὰ τοσαῦτα, ὅσα τῶν ζώων τὰ εἴδη· μάλιστα δὲ οἱ ἀπὸ Πλάτωνος, τὰς μὲν θυμικὰς· τὰς δὲ ὀργίλους καὶ ἁρπακτικὰς ψυχὰς, λύκων καὶ λεόντων σώματα μεταμφιέννυσθαι· τὰς δὲ περὶ τὴν ἀκολασίαν ἠσχολημένας, ὄνων καὶ τῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σώματα· οἱ μὲν κυρίως ἐκδέχονται τοὺς λέοντας καὶ τοὺς λύκους καὶ τοὺς ὄνους· οἱ δὲ τροπικῶς αὐτὸν εἰρηκέναι λέγουσι, τὰ ἤθη διὰ τῶν ζώων ἐμφαίνοντα. Κρόνιος μὲν γὰρ ἐν τῷ περὶ παλιγγενεσίας, οὕτω μὲν καλεῖ τὴν μετενσωμάτωσιν, λογικὰς πάσας εἶναι βούλεται· ὁμοίως δὲ καὶ Θεόδωρος ὁ Πλατωνικὸς, ἐν τῷ, ὅτι ἡ ψυχὴ πάντα τὰ εἴδη ἐστὶ, καὶ Πορφύριος ὁμοίως· Ἰάμβλιχος δὲ τὴν ἐναντίαν τούτοις δραμὼν, κατ' εἶδος ζώων, ψυχῆς εἶδος εἶναι λέγει· ἢ δύο γοῦν ἢ διαφορά. γέγραπται γοῦν αὐτῷ μονόβιβλον, ἐπιγραφὸν ὅτι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων εἰς ζῷα, οὐδὲ ἀπὸ ζώων εἰς ἀνθρώπους αἱ μετενσωματώσεις γίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ ζώων εἰς ζῷα, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους. καί μοι δοκεῖ μᾶλλον οὗτος ἕνεκα τούτου καλῶς κατεστοχάσθαι, μὴ μόνον τῆς Πλάτωνος γνώμης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς· ὡς ἔστιν ἐκ πολλῶν καὶ ἄλλων ἐπι-

A Quocirca viuere etiam dicunt omnia inanima vita habituali, quatenus ab vniuerſi anima continentur, vt ſint dumtaxat, & non diſſoluantur. Hanc vtique animam eſſe quæ vniuerſa regit, & moderatur, quæque particulares animas prius ab opifice ſummo creatas immittit: Nimirum cum ipſe opifex mundi etiam leges ipſi dederit, iuxta quas hanc vniuerſitatem adminiſtrare oporteat: eaſque leges fati nomine appellat: eodem opifice virtutem ſuppeditante idoneam ad nos gubernandos. Cæterùm de his iam diximus in libris de fato. Porrò pleri que omnes B Græci, qui animam eſſe immortalem aſſerunt eius in alia corpora migrationem docent, ſed circa animarum ſpecies diſcrepant: ſiquidem alij vnam ſpeciem ratione præditam aſſerunt, hoc verò etiam ad ſtirpes, & ad brutorum corpora tranſire aiunt. Sed enim alij per certos quoſdam annorum circuitus id fieri cenſent: Alij vt res fert quocumq; modo. Nonnulli non vnam tantùm ſpeciem animarũ, ſed duas ſtatuunt, rationis participem, & eius expertem. Quidam multas, & tot numero ſtatuunt, quot ſunt animalium genera. Maximè verò Platonici alias furioſas, C alias iracundas, & rapaces animas luporum & leonum corpora ſubire putant: illos verò quę incontinentiæ, & luxuriæ dederunt ſe, aſinorum & eiuſmodi belluarum corpora aſſumere, quod propriè quidam acceperunt de leonibus, lupis, & aſinis: alij figuratè hoc dictum eſſe perſpexerunt, vt mores per animalia iudicarentur: etenim Cronius in cõmentario de Palingeneſia, ita migrationem animarũ in alia corpora nuncupat, & omnes animas ratione præditas eſſe vult. In eadem ſententia eſt Theodorus Platonicus in libro qui inſcribitur, *Quod a-* D *nima ſit omnes ſpecies*. Porphyrius etiam idem ſentit: Iamblicus verò cõtrarium his iter inſtituit, & iuxta ſpeciem animalium animæ formam eſſe dicit: nempe aut duas, aut diuerſas ſpecies agnoſcit. Scriptum vtiq; ab ipſo eſt monobiblum cuius inſcriptio hæc eſt, *non hominum in bruta, neque brutorum in hominis migrationes fieri, ſed à brutis ad bruta, & ab hominibus ad homines*. Ac mihi quidem videtur hic, huius ſententiæ gratia præclarè non Platonis tantùm mentẽ aſſecutus, ſed & ad veritatis ipſius cubile perueniſſe: vt ex multis quoque aliis oſtendere licet:

Cronij palingeneſia.

Theodori Platonici liber de anima.

Porphyrius.

Iamblici monobiblõ.

ſed ex his potiſſimum. neque enim vllam tantùm è motionibus rationabilibus, in brutis animalibus apparere, neque artes, neque diſciplinas, neque conſilia, neque virtutes, neque alium quemquam habitum in intelligentia poſitum, in illis eſſe conſtat; ex quibus manifeſtum eſt, nullam cum ipſis animę rationalis particulam communicatam. etenim abſurdum eſt dicere bruta ratione vti: nam tametſi recens admodum natis ſola motio bruta inſit, nihilominus anima rationali prædιtos eſſe dicimus, quandoquidem dum adoleſcunt rationis vſum produnt: at verò brutum nullo planè habitu vim rationis oſtendit. Quare ſuperuacuam habuiſſet rationalem animam, cum ratiocinandi facultas abſque vllo vſu futura eſſet: etenim nihil ſuperuacaneum à Deo conditum eſſe, vno omnium cõſenſu conſtat. Quod cum ita ſe habeat, inaniter & fruſtra rationalis anima belluis, & brutis eſſet indita, cum nunquã munus & opus ſuum indicare poſſet: quinetiã vitio verteretur ei qui dediſſet animam corpori minimè congruam: neq; enim artificis opus, neque eius qui ordinem, aut concentũ probè noſcet. Quod ſi quis dixerit animalia moueri diſpoſitu, & affectu quodã rationi congruenti, ſed figmentũ corporis capax in ipſis neutiquã eſſet artificioſæ actionis: idq; probaret ratione ab hominibus ducta: quippe cum conciſis tantùm digitis manuum pleræque artes perirent; minimè ſoluit quod quæſitum eſt: ſi quidem remanet adhuc idem abſurdum, quòd Deus animam minimè congruam corpori connexuiſſet: Sed ſuperfluam inutilem atque ineſſicacem, ſi quidem per omnem ætatem impedimento ipſis eſſet ad ſua munia: præterquam quod compararet ipſi rationem ex ignotis & non conceſſis. Vnde enim illud depromptum, ex diſpoſitione bruta moueri cõueniente ratione melius enim eſſet exiſtimare congruam cuique corpori animam connexam eſſe, ac nihil amplius habere ex diſpoſitione affectuq; animalia, quam ſimplicitatem naturalem in ipſorũ operibus apparentem: Nam ſpecies quæque brutorum ſecundum propenſionem ſuam ad quam à principio facta eſt, mouetur, & vſum, & actionem: ac præterea diſpoſitionem aptam obtinuit. Haud quaquam certè opifex iſta auxilio omni deſtituta reliquit: verùm vnicuiq; naturalem, nõ rationalem

Brutorum animæ prorſus rationis expertes.

Infantium animæ.

Obiectio.

Galenus 1. de partibus animaliũ.

Refutatio.

A δεῖξαι· μάλιστα δὲ ἐκ τούτων. οὐδὲν γὰρ μέρος τῆς λογικῆς κινήσεως ἐμφαίνεσθαι τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων. οὔτε γὰρ τέχναι, οὔτε μαθήματα, οὔτε βουλαὶ, οὔτε ἀρεταὶ, οὔτε ἄλλο τι τῶν διανοητικῶν ἐν αὐτοῖς ἐστίν. ἐξ ὧν δῆλον, ὡς οὐ μέτεστι λογικῆς ψυχῆς αὐτοῖς. καὶ γὰρ ἄτοπον λέγειν τὰ ἄλογα λογικά· εἰ γὰρ καὶ κομιδῆ νέοις οὖσι τοῖς βρέφεσιν, ἡ ἄλογος μόνη κίνησις πρόσεστιν, ἀλλὰ ψυχὴν λογικὴν φαμὲν ἔχειν αὐτά· ἐπειδήπερ αὐξανόμενα καὶ τὴν λογικὴν ἀναδείκνυσιν ἐνέργειαν. τὸ δὲ ἄλογον κατ' οὐδεμίαν ἕξιν ἐμφαίνει τὸ λογικὸν, περιττῶς δὲ ἂν

B εἶχε λογικὴν ψυχὴν, ἀχρήστου παντελῶς μελλούσης ἔσεσθαι τῆς λογικῆς δυνάμεως· καὶ γὰρ οὐδὲν περιττὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι συμφώνως πᾶσι συνωμολόγηται. Εἰ δὲ τοῦτο, περιττῶς δὲ ἡ λογικὴ ψυχὴ τοῖς κτήνεσι καὶ τοῖς θηρίοις ἐγκατεβάλλετο, μηδέποτε δυναμένη τὸ ἑαυτῆς ἔργον ἐπιδείξασθαι· καὶ ἦν ἂν ἔγκλημα τοῦ δόντος ἀνάρμοστον ψυχὴν τῷ σώματι. οὔτε γὰρ τεχνίτου τὸ ἔργον· οὔτε τάξιν ἢ ἁρμονίαν εἰδότος· εἰ δέ τις λέγει κινεῖσθαι μὲν κατὰ διάθεσιν λογικῶς τὰ ζῶα· τὴν δὲ διά-

C πλασιν αὐτῶν ἀνεπίδεκτον εἶναι τεχνικῆς πράξεως, πιστούμενος τὸν λόγον ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. περιαιρεθέντων γὰρ μόνον τῶν δακτύλων ἀπὸ τῶν χειρῶν, τὰς πλείστας τέχνας ἀπόλλυσθαι, οὐ λύει τὸ ζητούμενον. μένει γὰρ ἔτι τὸ αὐτὸ ἄτοπον, ὡς τοῦ Θεοῦ μὴ πρόσφορον ψυχὴν ἐναρμόσαντος τῷ σώματι, ἀλλὰ περιττὴν καὶ ἀνόνητον καὶ ἀνενέργητον, ἐμποδιζομένην διὰ πάσης τῆς ἡλικίας αὐτῶν, εἰς τὰς οἰκείας ἐνεργείας, πρὸς τὸ καὶ τὸν λόγον αὐτῆς κατασκευάζειν ἐξ ἀδήλων καὶ οὐχ ὁμολογουμένων. πόθεν γὰρ ὅτι κατὰ διάθεσιν λογικῶς κι-

D νεῖται τὰ ζῶα. βέλτιον γὰρ πρόσφορον ἡγεῖσθαι ἑκάστῳ σώματι ψυχὴν ἐνηρμόσθαι, καὶ μηδὲν ἔχειν πλέον κατὰ διάθεσιν τὰ ζῶα, τῆς ἐμφαινομένης τοῖς ἔργοις αὐτῶν φυσικῆς ἁπλότητος. ἕκαστον γὰρ εἶδος τῶν ἀλόγων κατ' οἰκείαν ὁρμὴν κινεῖται, πρὸς ἣν γέγονεν ἐξ ἀρχῆς, χρείαν τε καὶ ἐνέργειαν, καὶ πρὸς ταῦτα καὶ τὴν διάθεσιν ἐπιτηδείαν ἔσχεν. οὐ μὴν ἀβοήθητα παντάπασιν αὐτὰ καταλέλοιπεν ὁ δημιουργός· ἀλλ' ἑκάστῳ φυσικὴν, οὐ λογικὴν

A ἐνέβαλε σύνεσιν· τισὶ δὲ καὶ πανουργίας ἐνέθηκεν, ὥσπερ τέχνης εἰκόνα, καὶ σκιὰν δυοῖν τούτων ἕνεκεν, διά τε τὰς ἐνεστώσας ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν, καὶ τὰς μελλούσας προφυλάττεσθαι· καὶ ἐπὶ τῷ συνάψαι τὴν κτίσιν πᾶσαν ἑαυτῇ, ὡς ἤδη εἴρηται· ὅτι δὲ οὐ λογικῶς ταῦτα ποιεῖ, δῆλον ἐκ τοῦ κατ' εἶδος ἕκαστον ζῶον ὁμοίως τὰ αὐτὰ ποιεῖν, καὶ μὴ διαλλάττειν αὐτῶν ἐν τῷ πλήθει τὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας· εἰ μὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον· ἀλλὰ κατὰ μίαν ὁρμὴν ὅλον τὸ εἶδος κινεῖσθαι. πᾶς γὰρ λαγωὸς ὁμοίως θωάζεται· καὶ πᾶς λύκος ὁμοίως πανουργεῖ, καὶ πᾶς πίθηκος ὁμοίως μιμεῖται· B ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπ' ἀνθρώπου. μυρίαι γὰρ ὁδοὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. ἐλεύθερον γάρ τι καὶ αὐτεξούσιον τὸ λογικόν, ὅθεν οὐχ ἓν καὶ ταὐτὸ πᾶσιν ἔργον ἀνθρώποις, ὡς ἑκάστῳ εἴδει τῶν ἀλόγων ζώων. φύσει γὰρ μόνῃ ταῦτα κινεῖται· τὰ δὲ φύσει, ὁμοίως παρὰ πᾶσίν ἐστιν· αἱ δὲ λογικαὶ πράξεις ἄλλαι παρ' ἄλλοις, οὐκ ἐξ ἀνάγκης αἱ αὐταὶ παρὰ πᾶσιν. Εἰ δὲ λέγοιεν ἐπὶ τιμωρίᾳ τὴν ψυχὴν τῶν προημαρτημένων ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, εἰς τοιαῦτα σώματα καταπέμπεσθαι, ἐκ τῶν ὑστέρων ποιοῦνται τὴν ἀπόδειξιν. διὰ τί γὰρ εἰς τὰ πρότερα C γενόμενα σώματα τῶν ζώων, ἐνεβλήθησαν λογικαὶ ψυχαί; οὐ γὰρ δήπου ὡς ἐν σώμασιν ἀνθρωπίνοις ἁμαρτήσασαι, πρὶν καὶ εἰς σῶμα γενέσθαι ἀνθρώπινον. ἔοικε δὲ ταύτῃ δόξῃ τίθεσθαι καὶ Γαληνὸς ὁ θαυμάσιος ἰατρός, καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος ζώου, διάφορον εἶναι δοξάζει τὸ ψυχῆς εἶδος· λέγει γὰρ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου βιβλίου, τῆς περὶ χρείας μορίων πραγματείας, οὕτω· καὶ εἰ τοῦτο, πολλὰ τῶν ζώων ἔσται μόρια· τὰ μὲν μείζω, τὰ δὲ ἐλάττω· τὰ δὲ παντάπασιν εἰς ἕτερον εἶδος ἄτμητα· χρεία D δὲ αὐτῶν ἁπάντων ἐστὶ τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ σῶμα ταύτης ὄργανον. καὶ διὰ τοῦτο πολὺ διενηνόχασιν ἀλλήλων τὰ μόρια τῶν ζώων, ὅτι καὶ αἱ ψυχαί. πάλιν δὲ προελθὼν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, προστίθησιν ἐπὶ τοῦ πιθήκου καὶ τοῦτο· καὶ μήν, ὦ σοφώτατε κατήγορε· λέξειεν ἂν ἡ φύσις πρὸς σὲ γελοίως· τὴν ψυχὴν τῶν ζώων τελείαν ἐχρῆν δοθῆναι πρὸς τὴν τοῦ σώματος κατασκευήν. οὕτως εἶδε τοῖς διαφόροις κατ' εἶδος σώμασι, διαφόρους ἐνούσας ψυχάς.

ſolertiam inſeruit: quibuſdam etiam calliditatem, & aſtutiam indidit, tanquam artis imaginem & vmbram duabus iſtis de cauſis, tum ad vrgentes inſidias declinandas, & ad futuras præcauendas: tum ad connectendam omnem creaturam ſibimetipſi, vt antea dictum eſt. Quod autē nō ex ratione iſta faciat, perſpicuū eſt ex eo quod animal quodque pariter eadē faciat: & quod non varient ipſorū animæ operationes in multitudine: niſi intentione vel remiſſione: ſed ſecundū vnicam procliuitatem, tota ſpecies conciteur. Omnis enim lepus ſimiliter in latibulo iacet, & lupus omnis ſimiliter verſutus eſt: & omnis ſimia pariter imitatur. hoc vero in homine non conſtat: ſexcentæ enim viæ ſunt actionum humanarū: nam ratione præditum, liberum quiddā, & ſui iuris, atq; arbitrij eſt. vnde non vnū & idem opus eſt omnibus hominibus, vt cuique brutorum ſpeciei: quandoquidem hæc natura ſola mouetur: Atqui ea quæ natura conſtāt, ſimiliter apud omnes ſe habent: at vero actiones quæ ratione fiunt, aliæ apud alios ſunt; nō ex neceſſitate eędem apud omnes. Quòd ſi dixerint animam pro ſupplicio peccatorum ante commiſſorum in humana vita, ad eiuſmodi corpora ablegari: ex poſterioribus demonſtrationem faciunt. Cur enim animæ rationales in ea corpora iniectæ fuiſſent, quæ prius brutorum fuerant? non enim certè pro peccatis in corporib. humanis cōmiſſis, priuſquā in corpus humanum veniſſent. Videtur autē etiam Galenus admirabilis medicus, huic opinioni fauere: Quippe qui iuxta vnamquamque animātis ſpeciem animæ quoque diuerſam ſpeciem eſſe exiſtimat: Nam ſtatim initio libri primi de vſu partium, ita ſcribit: Et ſi id, multæ animalium partes erunt, aliæ maiores, aliæ minores: quædam omnino ad aliam ſpeciem indiuiduæ. *Vſus autem ipſarum omnium animæ eſt:* Si quidem corpus inſtrumentū eius eſt: eámq; ob rem multum à ſe inuicē partes animalium differunt; quando animæ etiam diſcrepant. Rurſus vlterius progreſſus in eodem libro hoc etiam adiungit ſuper ſimia: Et minimè oportuit, ô prudentiſſime accuſator (diceret natura te iocosè alloquens) animā animantium perfectā datam eſſe ad corporis fabricationē: Sic ille differētibus ſpecie corporibus differētes ineſſe animas cognouit.

Brutorum actiones vbique cōſtare: hominum non item.

Liberi arbitrij vis.

Ex Galeno 1. de vſu partium.

Atque hæc quidem hactenus iis de rebus. Si igitur animã neque corpus eſſe, neque concentum, neque mixtionem, neque vllam aliam qualitatem probauimus: patet ex iis animam ſubſtantiam eſſe corporis expertem: Nam in cõfeſſo eſt omnibus eam exiſtere: quare ſi neque corpus, neq; accidens eſt, & manifeſtum eſt incorpoream eſſe ſubſtantiã, & nihil eorum quæ in alio eſſe habẽt; hæc enim adſunt, & abſunt ſine ſubiecti pernicie. Sed anima ſeparata perit omnino corp⁹. Iiſdem vero rationibus vtendo demonſtrare licet animã immortalẽ eſſe. Nam ſi neque corpus eſt, quod quidẽ natura diſſolubile, & caducũ eſſe probatũ eſt: neque qualitas, neque quantitas, neque aliud quidpiã eorũ quæ fragilia, & corruptibilia ſunt, videlicet immortalis eſt, ac multæ profectò ſunt immortalitatis ipſius demõſtrationes apud Platonẽ, & alios: ſed illæ æquo lõgiores, & perceptu difficiles ſunt: & vix iis qui educati ſunt à teneris in ſciẽtiis huiuſmodi, cognitæ, & perſpectæ: nobis verò ad demonſtrationẽ immortalitatis ipſius ſatis ſupérq; eſt diuinorũ oraculorum doctrina, quæ in ſe fidei faciendæ vim habet, ideo quod à Deo inſpirata eſt. Iis vero qui non admittunt Chriſtianorum decreta, ſufficit demonſtrare animam nihil eſſe eorum quæ pereunt. Nam ſi nihil eſt rerum pereuntium, eſt etiã incorrupta, eadémque immortalis. Quamobrem hoc quod ſatis demonſtratũ eſt, prætereundũ: Quærendũ autem eſt qua ratione animę, & corporis inanimi arcta in vnum coniunctio fiat: controuerſa quippe res eſt. Quòd ſi non tantùm ex iis, ſed etiam ex mente conſtat homo, vt quidam dixerunt adhuc incertius: Sed enim omnia quæ conueniunt ad vnius eſſentiæ ſubſiſtẽtiam, prorſus vniuntur: atqui omnia vnita variantur, nec in eodem ſtatu manent, in quo prius erant, vt in elementis oſtendetur. Namque vnita aliud quidpiam effecta ſunt. Quî igitur ſi corpus vnitum animæ adhuc manet corpus, aut rurſus anima cum ſit, incorporea & eſſẽtialis per ſe, quomodo vnitur corpori, & pars exiſtit animalis, propriam animalis eſſentiam cõſeruans non confuſam, neque corruptam: neceſſe enim eſt aut vnita eſſe animam & corpus, & vna mutata eſſe & ſimul corrupta vt elementa: aut vnitam non eſſe vtrumque, ob prædictas abſurdita-

Immortalitas animi auctoritate ſanctæ ſcripturæ firmata.

Animam nihil eſſe rerum caducarum & mortalium.

A Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων· εἰ δὲ τὴν ψυχὴν ἀπεδείξαμεν, μήτε σῶμα οὖσαν, μήτε ἁρμονίαν, μήτε κρᾶσιν, μήτε ἄλλην τινὰ ποιότητα, δῆλον ἐκ τούτων, ὡς οὐσία τίς ἐστιν ἀσώματος ἡ ψυχή· ὅτι μὲν γάρ ἐστιν, ὁμολογεῖται πᾶσιν· εἰ δὲ μήτε σῶμα, μήτε συμβεβηκός, δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἀσώματός ἐστιν οὐσία, καὶ οὐδὲν τῶν ἐχόντων ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι· ταῦτα γὰρ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς· τῆς δὲ ψυχῆς χωριζομένης, τὸ σῶμα πάντως φθείρεται· τοῖς αὐτοῖς δὲ χρησάμενος ἔστιν ἀποδεῖξαι τὴν ψυχὴν ἀθάνατον οὖσαν. B Εἰ γὰρ μήτε σῶμά ἐστιν, ὅπερ φύσει διαλυτὸν ἐδείχθη καὶ φθαρτόν, μήτε ποιότης, μήτε ποσότης, μήτε ἄλλο τι τῶν φθειρομένων, δηλονότι ἀθάνατός ἐστι. πολλαὶ μὲν οὖν εἰσι τῆς ἀθανασίας αὐτῆς ἀποδείξεις, παρά τε Πλάτωνι καὶ τοῖς ἄλλοις· ἀλλ' ἐκεῖναι μὲν περισκελεῖς καὶ δυσκατανόητοι, καὶ μόλις τοῖς ἐντεθραμμένοις ἐκείναις ταῖς ἐπιστήμαις γνώριμοι· ἡμῖν δὲ ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, ἡ τῶν θείων λογίων διδασκαλία, C τὸ πιστὸν ἐφ' ἑαυτῆς ἔχουσα, διὰ τὸ θεόπνευστος εἶναι· πρὸς δὲ τοὺς μὴ καταδεχομένους τὰ τῶν Χριστιανῶν δόγματα, ἀρκεῖ τὸ μηδὲν εἶναι τὴν ψυχὴν τῶν φθειρομένων ἀποδεῖξαι. Εἰ γὰρ μηδέν ἐστι τῶν φθειρομένων· ἔστι δὲ ἄφθαρτος, ἔστι καὶ ἀθάνατος· ὥστε τοῦτο μὲν ἀρκούντως ἔχον παραλειπτέον· ζητητέον δὲ πῶς ψυχῆς καὶ σώματος ἀψύχου γίνεται ἕνωσις. ἄπορον γὰρ τὸ πρᾶγμα. Εἰ δὲ μὴ μόνον ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ συνέστηκεν ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἶπόν τινες ἔτι πλέον ἀπορώτερον. D πάντα γὰρ τὰ συνιόντα εἰς μιᾶς οὐσίας ὑπόστασιν πάντως ἑνοῦται· πάντα δὲ τὰ ἑνούμενα ἀλλοιοῦται, καὶ οὐ μένει ἅπερ πρότερον ἦν, ὡς ἐπὶ τῶν στοιχείων δειχθήσεται· ἑνωθέντα γὰρ ἄλλο τι γέγονε. πῶς οὖν εἰ τὸ σῶμα ἑνούμενον τῇ ψυχῇ, ἔτι μένει σῶμα, ἢ πάλιν ἡ ψυχὴ ἀσώματος οὖσα καὶ οὐσιώδης καθ' ἑαυτήν, πῶς ἑνοῦται σώματι, καὶ μέρος γίνεται τοῦ ζώου, σώζουσα τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἀσύγχυτον καὶ ἀδιάφθορον. ἀνάγκη γὰρ ἢ ἡνῶσθαι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, καὶ συνηλλοιῶσθαι καὶ συνεφθάρθαι ἀμφότερα ὡς τὰ στοιχεῖα, ἢ μὴ ἡνῶσθαι μὲν διὰ τὰς προειρημένας ἀτοπίας· παρακεῖ-

κεῖσθαι δὲ ὡς χορευτὰς ἐν χορῷ, ἢ ψῆφον ψήφῳ, ἢ κεκρᾶσθαι ὡς ὕδωρ, καὶ οἶνον. ἀλλ᾽ ὅτι μὲν οὐ δύναται παρακεῖσθαι τῷ σώματι ἡ ψυχή, ἐν τῷ περὶ ψυχῆς ἀποδέδεικται. ἦν γὰρ ἂν μόνον αὐτὸ τοῦ σώματος ἔμψυχον μέρος τὸ πλησιάζον τῇ ψυχῇ· τὸ δὲ μὴ συνημμένον, ἄψυχον· πρὸς τῷ μὴ δύνασθαι ἓν λέγεσθαι εἶναι τὰ κατὰ παράθεσιν, ὡς ξύλα φέρε εἰπεῖν ἢ σίδηρον, ἤ τι τοιοῦτον· καὶ ἡ κρᾶσις δὲ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος ἀμφότερα συνδιαφθείρει. οὔτε γὰρ ὕδωρ ἐστὶ τὸ κέραμμα καθαρόν, οὔτε οἶνος· καίτοι τῆς τοιαύτης κράσεως κατὰ παράθεσιν γινομένης, λανθανούσης τὴν αἴσθησιν, διὰ τὸ λεπτομερὲς τῶν κεκραμμένων. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πάλιν ἀπ᾽ ἀλλήλων διαχωρίζεσθαι. σπόγγος γοῦν ἐλαιωθεὶς, ἀνιμᾶται καθαρὸν τὸ ὕδωρ, καὶ πάπυρος. αἰσθητῶς δὲ χωρίσαι τὰ ἀκριβῶς ἡνωμένα, παντάπασιν ἀδύνατον. εἰ δὲ μήτε ἥνωται, μήτε κέκραται, μήτε παράκειται, τίς ὁ λόγος τοῦ τὸ ζῶον ἓν λέγεσθαι; Πλάτων μὲν οὖν καὶ διὰ ταύτην τὴν ἀπορίαν, οὐ βούλεται τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος, ἀλλὰ ψυχὴν σώματι κεκραμμένην, καὶ ὥσπερ ἐνδεδυμένην τὸ σῶμα· ἔχει δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος ἀπορίαν τι. πῶς γὰρ ἓν εἶναι δύναται, μετὰ τοῦ ἐνδύματος ἡ ψυχή; οὐ γὰρ ἓν ὁ χιτὼν μετὰ τοῦ ἐνδεδυμένου· Ἀμμώνιος δὲ ὁ διδάσκαλος Πλωτίνου, τὸ ζητούμενον τοῦτον τὸν τρόπον ἀπελύετο. ἔλεγε γὰρ τὰ νοητὰ τοιαύτην ἔχειν φύσιν, ὡς καὶ ἑνοῦσθαι τοῖς δυναμένοις αὐτὰ δέξασθαι, καθάπερ τὰ συνεφθαρμένα καὶ ἡνωμένα, καὶ μένειν ἀσύγχυτα καὶ ἀδιάφθορα, ὡς τὰ παρακείμενα. ἐπὶ μὲν γὰρ σωμάτων ἡ ἕνωσις ἀλλοίωσιν πάντως τῶν συνιόντων ἐργάζεται. ἐπειδήπερ εἰς ἄλλα σώματα μεταβάλλεται, ὡς τὰ στοιχεῖα εἰς τὰ συγκρίματα, καὶ αἱ τροφαὶ εἰς αἷμα· τὸ δὲ αἷμα εἰς σάρκα, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος· ἐπὶ δὲ τῶν νοητῶν ἕνωσις μὲν γίνεται· ἀλλοίωσις δὲ οὐ παρακολουθεῖ. οὐ γὰρ πέφυκε νοητὸν κατ᾽ οὐσίαν ἀλλοιοῦσθαι, ἀλλ᾽ ἢ ἐξίσταται, ἢ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται· μεταβολὴν δὲ οὐκ ἐπιδέχεται· ἀλλ᾽ οὔτε εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται. οὐ γὰρ ἂν ἦν ἀθάνατον· καὶ ἡ ψυχὴ ζωὴ οὖσα, εἰ ἐν τῇ κράσει μετεβάλλετο· ἠλλοιώθη ἄν, καὶ οὐκ ἂν ἦν ἔτι ζωή. τί δὲ συνεβάλλετο τῷ σώματι,

A tes, adiacere vero tanquam ſaltatores in choro, aut calculum calculo, aut mixtum, & confuſum eſſe veluti aqua, & vinum. Sed quòd anima nequeat adiacere corpori, in tractatu de animo demonſtratum eſt: eſſet enim ſola pars corporis animata quæ proxima eſſet animæ: quæ verò copulata non eſſet, inanimis: præterquam quod non poſſint vnum dici quæ per appoſitionem ſunt, vt v. g. ligna aut ferrum aut aliquid eiuſmodi. Porrò vini, & aquæ mixtio vtrumque ſimul corrumpit: neque enim aqua eſt mixtio pura, neque
B vinum: etiamſi eiuſmodi temperamentum per appoſitionem fiat, quæ ſenſum fugiat propter tenuitatem partium eorum quæ mixta ſunt: id verò conſtat ex eo quod rurſus à ſe inuicem diſcernuntur. Spongia certè oleo tincta ſugit puram aquam, & papyrus. Verùm ex eo planè eſt quod fieri non poteſt, vt accuratè vnita ſeparentur ratione ſenſibili. Quod ſi neque vnitum eſt, neque mixtum, neque adiacet, quęnam ratio eſt vt dicatur vnum animal? Plato certè etiam ob hoc dubium, non vult
C animal ex anima & corpore conſtare, ſed animā corpori mixtam, & tanquam indutam corpore. Verùm hæc quoque ratio dubitationem aliquā habet. Nam quomodo vnum eſſe poteſt anima, cum indumento: Non enim idem tunica & vnum eſt cum corpore ipſa induto. Ammonius autem doctor Plotini quæſtioſtionem iſtam hoc modo ſoluebat: Siquidem aiebat intelligibilia eiuſmodi vim & naturam habere, vt etiam vniri percipientibus ipſa admitterent. quemadmodum ſimul corrupta, & vnita: &
D manere inconfuſa, & incorrupta, velut ea quæ adiacent: etenim in corporibus vnio alterationem eorum quæ coëunt, efficit: quandoquidem in alia corpora mutantur, vt elementa in res compoſitas, & alimenta in ſanguinem, ſanguis verò in carnē & reliquas corporis partes. Iam verò in intelligibilibus vnio quidē fit, ſed alteratio nō ſubſequitur: ſed enim intelligibile non ſolet ſecundum eſſentiā alterari. verum aut accidit, aut in nihilū abit: ac mutilationem nō admittit, neq; verò in nihilum perit. Non enim anima immortalis eſſet, cum ipſa vita ſit, ſiquidem in mixtione mutaretur, vtique & vita amplius non eſſet. Quid autem conferret corpori,

Per appoſitionem iuncta non eſſe vnita.

Aqua & vini mixtio.

Ammonij dogma.

A ſi vitam ipſi non præberet? Itaque anima non alteratur in vnione. hoc igitur demonſtrato, quòd intelligibilia non varientur ſecundum eſſentiam, neceſſario cõſequitur, vt non vnà pereant: quibus anima corpori vnitur. Nam quod vnitum ſit, mutuus affectus declarat: etenim totum animal ſibiipſi compatitur, cum vnum ſit: quod autem non cõfuſum maneat, ex eo patet, quod anima quodammodo ſeparata à corpore in ſomnis, tanquam cadauer quoddam ipſum derelinquat, ac tantùm exhalet ipſi vitam, vt non omnino B pereat, per ſe, dum ſopitur, operetur, diuinando quod futurum eſt, & ad intelligibilia accedendo. Idem quoque vſu venit, etiam cum conſiderat aliquid ex intelligibilibus: tunc enim, quoad eius fieri poteſt, ſe à corpore ſeiungit, & ſui iuris fit: vt ſic iis quæ ſunt, incumbat. Nam cum immortalis ſit, per totum penetrauit per ea quæ corrumpuntur manens incorrupta & non confuſa, & per ſe degens: atque illa cum quibus verſatur mutat, & ad vitam ſuam conformat, nec ab illis mutatur: C Sicut enim ſol præſentia ſua aërem immittit in lucem, dum ipſum reddit luminoſum, atque aëri lux vnitur ſine vlla confuſione cum ipſo fuſus: eodem certè modo etiam anima corpori vnita manet inconfuſa, in hoc vno diſcrepans, quòd ſol cum ſit corpus, & loco circumſcriptus, non eſt vbicumque lux ipſius, vt nec vbi ignis: Si quidem manet etiam in lignis, aut in elychnio adſtrictus, vt in loco: at verò anima incorporea cum ſit, & nullo circumſcripta loco, tota per totum penetrat, tum per lumen ipſius, tum per D corpus: nec vlla pars eſt ab ipſa illuſtrata, in qua non tota adſit: non enim à corpore detinetur, ſed ipſa corpus arcet, & regit: Neque in corpore eſt vt in vaſe, aut vtre: ſed corpus potius in ea: cum enim à corporibus non impediantur intelligibilia, verùm per totum corpus abeant, & liberè ſpatientur, fieri non poteſt, vt à corporalibus detineantur: ſed enim cum intelligibilia ſint, in locis etiam intelligibilibus ſunt: aut enim in ipſis, aut in ſuperioribus intellectualibus: vt anima interdum in ſeipſa eſt, vt cum co-

Anima cũ ſole comparatio.

Diſcrimen inter ſolem, & animã.

A εἰ μὴ παρεῖχεν αὐτῷ τὴν ζωήν; οὐκ ἄρα ἀλλοιοῦται ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἑνώσει. δεδειγμένου τοίνυν τούτου, ὅτι τὰ νοητὰ ἀναλλοίωτα κατ' οὐσίαν εἰσίν, ἀναγκαίως παρακολουθεῖ τὸ μὴ συνδιαφθείρεσθαι οἷς ἥνωται σώματι ἡ ψυχή· ὅτι μὲν γὰρ ἥνωται, ἡ συμπάθεια δείκνυσι. συμπαθεῖ γὰρ ὅλον ἑαυτῷ τὸ ζῷον, ὡς ἓν ὄν· ὅτι δὲ καὶ ἀσύγχυτον μένει, δῆλον ἐκ τοῦ τὴν ψυχὴν τρόπον τινὰ χωριζομένην ἐκ τοῦ σώματος ἐν τῷ ὕπνῳ, καὶ ὥσπερ νεκρὸν αὐτὸ κεῖσθαι καταλιποῦσαν· μόνον δὲ ἐξατμίζουσαν αὐτῷ τὴν B ζωήν, ἵνα μὴ παντελῶς ἀπόληται, καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς ὀνείροις ἐνεργεῖν, μαντευομένην τὸ μέλλον, καὶ τοῖς νοητοῖς πλησιάζουσαν· τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ὅταν ἐπισκέπτηταί τι τῶν νοητῶν. καὶ τότε γάρ, ὡς οἷόν τε, τοῦ σώματος ἑαυτὴν χωρίζει, καὶ καθ' ἑαυτὴν γίγνεται, ἵνα οὕτως ἐπιβάλλῃ τοῖς οὖσιν· ἀσώματος γὰρ οὖσα διόλου κεχώρηκεν, ὡς τὰ συνεφθαρμένα· μένουσα ἀδιάφθορος καὶ ἀσύγχυτος, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐνδιαίζουσα, καὶ ἐν οἷς ἂν γένηται τρέπουσα ἐκεῖνα κατὰ τὴν ἐν αὐτῇ ζωήν, καὶ μὴ τρεπο- C μένη ὑπ' ἐκείνων. ὡς γὰρ ὁ ἥλιος τῇ ἰδίᾳ παρουσίᾳ αὐτοῦ τὸν ἀέρα εἰς φῶς μεταβάλλει, ποιῶν αὐτὸν φωτοειδῆ, καὶ ἑνοῦται τῷ ἀέρι τὸ φῶς, ἀσυγχύτως ἅμα αὐτῷ κεχυμένος· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ ἑνουμένη τῷ σώματι, μένει ἀσύγχυτος, κατὰ τοῦτο μόνον διαλλάττουσα, ὅτι ὁ μὲν ἥλιος σῶμα ὤν, καὶ τόπῳ περιγραφόμενος, οὐκ ἔστι πανταχοῦ ἔνθα καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ, ὡς οὐδὲ τὸ πῦρ· μένει γὰρ καὶ αὐτὸ ἐν τοῖς ξύλοις, ἢ ἐν θρυαλλίδι δεδεμένον, ὡς ἐν τόπῳ· ἡ δὲ ψυχὴ ἀσώματος οὖσα, καὶ μὴ περιγραφομένη τόπῳ, ὅλη δι' ὅλου χωρεῖ· καὶ D τοῦ φωτὸς αὐτῆς καὶ τοῦ σώματος· καὶ οὐκ ἔστι μέρος φωτιζόμενον ὑπ' αὐτῆς, ἐν ᾧ μὴ ὅλη πάρεστιν· οὐ γὰρ κρατεῖται ὑπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' αὐτὴ κρατεῖ τὸ σῶμα· οὐδὲ ἐν τῷ σώματί ἐστιν, ὡς ἐν ἀγγείῳ ἢ ἀσκῷ· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ σῶμα ἐν ταύτῃ. μὴ κωλυόμενα γὰρ ὑπὸ τῶν σωμάτων τὰ νοητά, ἀλλὰ διὰ παντὸς σώματος χωροῦντα καὶ διαφοιτῶντα, καὶ διεξιόντα, οὐχ οἷά τέ ἐστιν ὑπὸ τῶν σωματικῶν κατέχεσθαι· νοητὰ γὰρ ὄντα ἐν τοῖς νοητοῖς καὶ τόποις εἰσίν. ἢ γὰρ ἐν αὐτοῖς, ἢ ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις νοητοῖς· ὡς ψυχὴ ποτὲ μὲν ἐν ἑαυτῇ ἐστιν,

ὡς ὅτε λογίζεται. ποτὲ δὲ ἐν τῷ νῷ, ὅταν νοῇ. ἐπὰν οὖν ἐν σώματι λέγηται εἶναι, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ τῷ σώματι λέγεται εἶναι, ἀλλ' ὡς ἐν σχέσει, καὶ τῇ πρός τι ῥοπῇ καὶ διαθέσει, δεδέσθαι φαμὲν ὑπὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν, ὡς λέγομεν ὑπὸ τῆς ἐρωμένης δεδέσθαι τὸν ἐραστὴν, οὐ σωματικῶς, οὐδὲ τοπικῶς, ἀλλὰ κατὰ σχέσιν. ἀμέγεθες γὰρ ὂν, καὶ ἄογκον καὶ ἀμερὲς, τῆς κατὰ μέρος τοπικῆς περιγραφῆς κρεῖττόν ἐστι· τὸ γὰρ μὴ ἔχον μέρος ποίῳ δύναται τόπῳ περιγράφεσθαι· τόπος γάρ ἐστι πέρας τοῦ περιέχοντος, καθὸ περιέχει τὸ περιεχόμενον. Εἰ δέ τις λέγοι, οὐκοῦν καὶ ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ πανταχοῦ ἐστιν ἡ ἐμὴ ψυχὴ, λανθάνει ἑαυτὸν, πάλιν τόπον λέγων· καὶ γὰρ τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ὅλως τὸ ἐν τῷδε, τόπος ἐστίν· ἐν τόπῳ δὲ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν σχέσει. δέδεικται γὰρ μὴ δύνασθαι περιληφθῆναι τόπῳ. ὅταν γοῦν ἐν σχέσει γένηται νοητὸν, τόπου τινὸς ἢ πράγματος ἐν τόπῳ ὄντος, καταχρηστικώτερον λέγομεν αὐτὸ ἐκεῖ εἶναι, διὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τοῦ ἐκεῖ τὸν τόπον ἀντὶ σχέσεως καὶ τῆς ἐνεργείας λαμβάνοντες. δέον γὰρ λέγειν, ἐκεῖ ἐνεργεῖ, λέγομεν, ἐκεῖ ἐστίν· ἁρμόσει δὲ ὁ λόγος οὗτος καθαρώτερον, καὶ μάλιστα τῇ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἑνώσει τοῦ Θεοῦ λόγου, καθ' ἣν ἑνωθεὶς, ἔμεινεν ἀσύγχυτος καὶ ἀπερίληπτος, οὐ κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς τρόπον. ἐκείνη μὲν γὰρ τῶν πεπληθυσμένων οὖσα δοκεῖ, καὶ συμπάσχειν πως δι' οἰκειότητα τῷ σώματι, καὶ κρατεῖν, ἔσθ' ὅτε καὶ κρατεῖσθαι· ὁ δὲ Θεὸς λόγος οὐδὲν αὐτὸς ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀλλοιούμενος, οὐδὲ μετέχων τῆς ἐκείνων ἀσθενείας· μεταδιδοὺς δὲ αὐτοῖς τῆς αὐτοῦ θεότητος τὴν δύναμιν, ὁ αὐτὸς μένων, ἐν οἷς ἦν καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως· καινότερός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς κράσεως ἢ ἑνώσεως, καὶ κιρνᾶται καὶ μένει παντάπασιν ἄμικτος καὶ ἀσύγχυτος, καὶ ἀδιάφθορος καὶ ἀμετάβλητος, οὐ συμπάσχων, ἀλλὰ συμπράττων μόνον, οὐδὲ συμφθειρόμενος καὶ συναλλοιούμενος· ἀλλὰ συναύξων μὲν ἐκεῖνα· αὐτὸς δὲ μὴ μειούμενος ὑπ' αὐτῶν μένει, ἄτρεπτος καὶ ἀσύγχυτος, ἐπειδὴ καθαρὸς πάσης ἀλλοιώσεως ἀμέτοχός ἐστι. μάρτυς τούτου ἐστὶ Πορφύριος, ὁ κατὰ τοῦ

A gitat, interdum verò in mente: cum intelligit. quando igitur in corpore dicitur eſſe, non vt in loco eſſe dicitur in corpore, ſed vt in ſitu, habitudine & momento ac diſpoſitione ad aliquid colligari dicimus à corpore animam, prout dicimus ab amaſia amatorem conſtrictum vinctumque eſſe, non corporaliter & localiter, ſed ratione habitus ſituſque, quippe cum magnitudinis, & molis, & partium expers ſit, præſtantior eſt omni deſcriptione per partes locali. etenim quod partes nō habet, quónam poteſt loco circumſcribi? eſt enim locus extremitas continentis, quatenus continet id quod continetur. Quòd ſi

Animus à corpore & amicus ab amaſia vinctus.

Loci definitio.

B quis dixerit, Romæ igitur & Alexandriæ, & vbique eſt anima mea: fugit ipſum, quod ruſus locum deſignat: enimuero Alexandriæ, & omnino (hic vel illic) locus eſt: atque in loco prorſus non eſt, ſed in ſitu: nam probatum eſt non poſſe comprehendi loco. Itaque quum id quod intelligentia percipitur, in ſitu fuerit, aut negotio quodam in loco exiſtente, abuſiuè & figuratè dicimus hoc ipſum ibi eſſe, propter operationem eius quod ibi eſt, locum pro ſitu, & actione ſumentes: Nam cum dicendum fuiſſet, *ibi operatur*, dicimus, *ibi eſt*. Congrueret ſanè hic ſermo pu-

C riùs, & maximè vnioni Verbi Dei cum homine, iuxta quam vnitus remanſit inconfuſus, & incomprehenſibilis, non animæ more modoque. Namque illa cum ex his ſit quæ numerum facere videntur, & condolere quodãmodo corpori ob arctam familiaritatem, & illud interdum continere, coërcere, & ab illo coërceri. Verum Deus Verbum nihil à cõmunione quã cum corpore & anima habet, variatur, neque infirmitatis illorum particeps eſt: ſed cum ipſis com-

De unione Verbi Dei cõmunione in corpore & anima.

D municet vim diuinitatis ſuæ, idem permanens, in eodemque ſtatu, in quo erat ante vnionem: ac valde nouus hic mixtionis aut vnionis modus eſt; & miſcetur & manet vſquequaque immixtus, & inconfuſus, & incommutabilis, non compatiendo, ſed cooperando tantum, cum neque ſimul corrũpatur, nec ſimul alteretur: verùm illa quidem conciliet, ipſe vero nõ diminutus ab ipſis, manet mutationis & confuſionis expers: quandoquidem omnis prorſus variationis & alterationis exors eſt. Teſtis huius aſſertionis eſt Porphyrius, qui aduerſus

Porphyrij teſtimonium.

Chriſtum petulantem mouit linguam. A Verùm vel inimicorum teſtimonia valida ſunt pro nobis cum nullam planè contradictionem admittunt. Hic igitur Porphyrius in ſecundo commentario de quæſtionibus miſcellaneis, ita ad verbum ſcribit: Minimè ſanè cunctandum eſt admittere eſſentiam aliquam, vna aſſumptam eſſe ad complementum alterius ſubſtantiæ, & eius partem eſſe, etiam iuxta naturam ſuam manendo, poſtquam compleuerit aliam eſſentiam: adeò vt vnum cum alio fiat, & quod per ſe vnum habet conſeruet: & quod maius eſt, B ipſam non mutatam, mutare illa in quibus fuerit ad ſuam operationem, præſentia ſua, conſtat. Hæc autem dicit de vnione verbi Dei & corporis. Quod ſi verus eſt ſermo in anima, quòd incorporea ſit, multò magis in Deo Verbo, quod magis incomparabiliter, & ex veritate incorporeum exiſtit. Quod quidem omnino obturat ora eorum, qui accuſare aggrediuntur Dei vnionem cum homine: hoc enim multi ridiculum eſſe temerè enunciarunt, & mortem minimè probabilem: vnionem vero etiam indecoram: C vnitum quippe eſſe in natura numen diuinum per mixtionem, & vnionem. Sed nos probatis teſtibus ipſorum adhibitis cauſam reddimus. Dicitur autem apud nonnullos, & potiſſimum Eunomianos, vnitum eſſe Deum Verbum corpori, non ſecundum eſſentiam, ſed ſecundum vtraſque facultates. Non enim ſubſtantias vnitas, aut mixtas eſſe contendunt, ſed facultates corporis diuinis facultatibus commixtas. Porro facultates corporis cuiuſuis organici, videlicet ex Ariſtotele, dicunt eſſe ſenſus. His ergo diuinæ facultates commixtæ vnionem iuxta ipſos efficiunt: verum nemo ipſis opinor cõceſſerit, quòd ſenſus corporeas facultates aſſeuerent: D etenim iis quæ ſupra diximus, iſta apertè diſtincta ſunt, quædam nimirum propria corporis eſſe: quædam animæ, nonnulla vero vtriuſque ſimul: atque in propriis vtriuſque ſenſus inſtrumenta dicebamus incorporeorum inconfuſè vnionem eſſentiarum fieri, cùm diuinior nullo modo offendatur ab in-

Χριστοῦ κινήσας τὴν ἑαυτοῦ γλῶτταν· ἰσχυραὶ δὲ εἰσιν αἱ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν μηδεμίαν ἀντιλογίαν ὦσιν ἐπιδεχόμεναι. Ἐστὶ τοίνυν ὁ Πορφύριος, ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τῷ περὶ συμμίκτων ζητημάτων γράφει κατὰ λέξιν οὕτως. Οὐκ ἀπογνωστέον οὖν ἐνδέχεσθαι τινὰ οὐσίαν συμπαραληφθεῖσαν εἰς συμπλήρωσιν ἑτέρας οὐσίας, καὶ εἶναι μέρος οὐσίας· μένουσαν δὲ κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν, μετὰ τοῦ συμπληροῦν ἄλλην οὐσίαν, ἕν τε σὺν ἄλλῳ γενομένην, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ἓν διασώζουσαν, καὶ τὸ μεῖζον αὐτὴν μὲν μὴ τρεπομένην· τρέπουσαν δὲ ἐκεῖνα τὰ ἐν οἷς ἂν γίγνηται, εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν τῇ παρουσίᾳ. λέγει δὲ ταῦτα περὶ τῆς ἑνώσεως τοῦ Θεοῦ λόγου καὶ τοῦ σώματος. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀληθὴς ὁ λόγος, διὰ τὸ ἀσώματον, πολλῷ πλέον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λόγου, τὸν μᾶλλον ἀσυγκρίτως, καὶ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος ἀσωμάτου· ὅπερ ἄντικρυς ἀποφράττει τὰ στόματα τῶν ἐπιχειρούντων κατηγορεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ἑνώσεως πρὸς τὸν ἄνθρωπον. τὸ μὲν γὰρ ἐδηλίασιν* οἱ πολλοὶ γελοῖον εἶναι ἔφασκον· τὸν δὲ θάνατον καὶ ἀπίθανον· τὴν δὲ ἕνωσιν καὶ ἀπρεπῆ. ἡνῶσθαι γὰρ ἐν τῇ φύσει τὸ θεῖον κατὰ κρᾶσιν καὶ ἕνωσιν. ἀλλ' ἡμεῖς τοῖς εὐδοκίμοις αὐτῶν χρησάμενοι μάρτυσιν, ἀποδόμεθα τὴν αἰτίαν. λέγεται δὲ παρά τισι, καὶ μάλιστα τοῖς ΕΥνομιανοῖς, ἡνῶσθαι τὸν Θεὸν λόγον τῷ σώματι, οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἑκατέρας δυνάμεις. οὐ γὰρ εἶναι τὰς οὐσίας τὰς ἑνωθείσας ἢ κραθείσας, ἀλλὰ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος ταῖς δυνάμεσι ταῖς θείαις συγκεκρᾶσθαι· δυνάμεις δὲ τοῦ σώματος παντὸς δήπου τοῦ ὀργανικοῦ, κατ' Ἀριστοτέλην λέγουσιν εἶναι τὰς αἰσθήσεις. ταύτας οὖν αἱ θεῖαι δυνάμεις συγκιρνάμεναι τὴν ἕνωσιν ἀπεργάσονται κατ' αὐτούς. οὐδεὶς δὲ αὖ αὐτοῖς οἶμαι συγχωρήσει τὰς αἰσθήσεις σωματικὰς δυνάμεις ἀποφαινομένοις. * διώρισται γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σαφῶς, τινὰ μὲν ἴδια σώματος· τινὰ δὲ ψυχῆς· τινὰ δὲ τοῦ συναμφοτέρου· καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις τοῦ συναμφοτέρου τὰς αἰσθήσεις, τὰ ὄργανα ἐλέγομεν τῶν ἀσωμάτων, ἀσυγχύτως τὴν ἕνωσιν τῶν οὐσιῶν γίνεσθαι, μηδὲν παραβλαπτομένης τῆς θειοτέρας ἐκ τῆς ὑποδεεστέ-

ρας· ἀλλὰ ταύτης μόνον ὠφελουμένης ἐκ τῆς θειοτέρας· ἐπειδὴ ἡ καθαρῶς ἀσώματος φύσις, χωρεῖ μὲν ἀκωλύτως διὰ πάντων· δι' αὐτῆς δὲ οὐδέν· ὥστε τὸ μὲν χωρεῖν αὐτὴν διὰ πάντων ἑνοῦσθαι· τὸ δὲ μηδὲν δι' αὐτῆς, μένειν ἄμικτον καὶ ἀσύγχυτον. Οὐκ εὐδοκίᾳ τοίνυν ὁ τρόπος τῆς ἑνώσεως, ὡς τισὶ τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν δοκεῖ· ἀλλ' ἡ φύσις αἰτία. Τὸ μὲν γὰρ ἀναλαβεῖν σῶμα κατ' εὐδοκίαν εἴποι τις ἂν εὐλόγως γεγενῆσθαι· τὸ δὲ ἑνούμενον, [μὴ καὶ κατὰ καταβάσεις·] εἶναι βέλτιον οὕτως ὡς προείρηται κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν. Τοὺς γὰρ βαθμοὺς τῶν ψυχῶν, καὶ τὰς ἀναβάσεις, ἃς Ὠριγένης εἰσάγει, μηδὲν συνᾳδούσας ταῖς θείαις γραφαῖς, μηδὲ προσηκούσας τοῖς τῶν Χριστιανῶν δόγμασι, παραλειπτέον.

A feriore: Immò hæc tantùm adiuuetur à diuiniore quandoquidem natura purè incorporea omnia impunè peruolitat latè loca, & per ipſam nihil penetrat ita vt vis illa penetrandi per omnia vniatur: virtus verò qua nihil per ipſam tranſit, maneat illibata. Quamobrem vnionis modus non ad placitum eſt, vt quibuſdam illuſtribus viris videtur, ſed natura cauſa eſt. Nã quod adſumpſerit corpus ex beneplacito, factum eſſe iure merito quis dicere poſſit. Quod autem vnitur, non ſecundum deſcenſus eſſe: proinde melius, vt ante dictum eſt, iuxta propriam naturam. Cæterum animarum gradus & aſcenſus & deſcenſus
B quos Origines inducit, vt nulla in re diuinis eloquiis concinentes, neque Chriſtianorum decretis congruentes, prætermittere par eſt.

A

EIVSDEM AD SANCTVM Letoivm Melitines Epiſcopum,

Epiſtola Canonica.

Gentiano Herueto interprete.

Canon I.

VNVM hoc quo- B
que eſt eorũ quæ ad ſanctũ Feſtum conferunt, ſi nos intelligamus legitimam & canonicam in iis qui peccarũt œconomiã, vt curetur omnis morbus animę, qui per aliquod peccatum accidit. Quoniam enim hoc eſt vniuerſale Feſtum creationis, quod in præſtituto annui circuli ambitu, ſingulis annis in vniuerſo mundo, propter eius qui ceciderat reſurrectionem, peragitur (caſus au- C
tem, eſt peccatum, reſurrectio verò, ex peccati caſu erectio) rectè habuerit, ſi hodierno die non ſolum eos qui ex regeneratione per lauacri gratiam tranſmutati ſunt, ad Deum adducamus, ſed eos etiam qui per pœnitentiam & conuerſionem, à mortuis operibus ad viuentem viam aſcendunt, ad ſpem quæ ſaluos eos faciat, tanquam manu deducamus, à qua per peccatum alienati ſunt. Neque verò paruum opus eſt, ea, quæ de iis dicenda ſunt, in recto & probato iudicio diſpenſare, iuxta præceptum Pro-
Pſal.111. phetæ, quod iubet oportere *ſermones* D
diſpenſare in iudicio, vt quemadmodum habet diuinum oraculum, *non moueatur in æternum, & in æterna memoria ſit iuſtus*. Quemadmodum enim etiam in corporali medela, vnum eſt quidem inſtitutum medicinæ, ſanare eum qui laborat, varium autem eſt curationis genus (pro morborum enim varietate, conuenienter quoque medicinæ methodus, ac diſciplina vnicuique morbo applicatur) ita cùm multa ſit in morbis quoque animæ affectio-

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ Λητοΐον ἐπίσκοπον Μελιτήνης,

Ἐπιστολὴ κανονική.

ΕΝ καὶ τοῦτο τῶν εἰς τὴν ἁγίαν ἑορτὴν συντελούντων ἐστὶ, τὸ κατανοῆσαι ἡμᾶς τὴν ἔννομόν τε καὶ κανονικὴν ἐπὶ τῶν πεπλημμεληκότων οἰκονομίαν· ὅπως ἂν θεραπευθείη πᾶν ἀρρώστημα ψυχικὸν, τὸ διά τινος ἁμαρτίας ἐπιγινόμενον. ἐπειδὴ γὰρ ἡ καθολικὴ καὶ αὕτη τῆς κτίσεως ἑορτὴ κατὰ τὴν τεταγμένην περίοδον τοῦ ἐνιαυσιαίου κύκλου καθ' ἕκαστον ἔτος, ἐν παντὶ πληρουμένη τῷ κόσμῳ,
C ἐπὶ τῇ ἀναστάσει τοῦ πεπτωκότος ἐπιτελεῖται· πτῶσις δέ ἐστιν ἡ ἁμαρτία· ἀνάστασις δὲ ἡ ἐκ τοῦ πτώματος τῆς ἁμαρτίας διόρθωσις· καλῶς ἂν ἔχοι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, οὐ μόνον τοὺς ἐκ παλιγγενεσίας μεταστοιχειουμένους, διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ χάριτος τῷ Θεῷ προσάγειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ τῆς μετανοίας τε καὶ ἐπιστροφῆς ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἔργων εἰς τὴν ζῶσαν ὁδὸν πάλιν ἐπανιόντας, καὶ τούτους χειραγωγεῖν πρὸς τὴν σώζουσαν ἐλπίδα, ἧς διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀπεξενώθησαν. ἔστι δὲ οὐ μικρὸν ἔργον, τὸ τοὺς περὶ τούτων λόγους οἰκονομῆσαι ἐν τῇ ὀρθῇ τε καὶ
D δεδοκιμασμένῃ κρίσει, κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ προφήτου, τὸ κελεῦον δεῖν οἰκονομεῖν τοὺς λόγους ἐν κρίσει, ἵνα, καθὼς ἔχει τὸ λόγιον, μήτε σαλευθῇ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς μνημόσυνον αἰώνιον γένηται δίκαιος. ὥσπερ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς σωματικῆς θεραπείας, ὁ μὲν σκοπὸς τῆς ἰατρικῆς εἷς ἐστι, τὸ ὑγιᾶναι τὸν κάμνοντα· τὸ δὲ εἶδος τῆς ἐπιμελείας διάφορον· κατὰ γὰρ τὴν ποικιλίαν τῶν ἀρρωστημάτων καταλλήλως καὶ ἡ θεραπευτικὴ μέθοδος ἑκάστῳ τῶν νοσημάτων προσάγεται· οὕτω πολλῆς οὔσης καὶ ἐν τῇ ψυχικῇ νόσῳ,

τῆς τῶν παθῶν ποικιλίας, ἀναγκαίως πολυειδὴς γενήσεται ἡ θεραπευτικὴ ἐπιμέλεια, πρὸς λόγον τοῦ πάθους ἐνεργοῦσα τὴν ἴασιν. ὡς δ᾽ ἂν γένοιτό τις τεχνικὴ μέθοδος περὶ τοῦ προκειμένου προβλήματος, οὕτω τὸν λόγον διαληψόμεθα. τρία ἐστὶ τὰ περὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν θεωρούμενα κατὰ τὴν πρώτην διαίρεσιν, τό τε λογικόν, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ τὸ θυμοειδές. ἐν τούτοις ἐστὶ καὶ τὰ κατορθώματα τῶν κατ᾽ ἀρετὴν βιούντων, καὶ τὰ πτώματα τῶν εἰς κακίαν ἀπορρεόντων. διὸ B προσήκει τὸν μέλλοντα τὴν κατάλληλον θεραπείαν προσάγειν τῷ νενοσηκότι τῆς ψυχῆς μέρει, πρότερον μὲν ἐπισκέψασθαι ἐν τίνι συνέστη τὸ πάθος· εἶθ᾽ οὕτω πεποιθότι προσάγειν ἁρμοδίως τὴν θεραπείαν· ὥστε μὴ δι᾽ ἀπειρίαν τῆς θεραπευτικῆς μεθόδου, ἄλλο μὲν ᾖ τὸ νοσῆσαν μέρος, ἕτερον δὲ τὸ τὴν θεραπείαν δεχόμενον· ὥσπερ ἀμέλει βλέπομεν πολλοὺς τῶν ἰατρῶν ἐν ἀπειρίᾳ τοῦ πρωτοπαθοῦντος μέρους, προσεπιτείνοντας τὴν νόσον δι᾽ ὧν θεραπεύουσι. τῆς γὰρ ἀρρωστίας οὔσης πολλάκις κατὰ θερμοῦ ἐπικράτησιν, ἐπειδὴ C τοῖς κατὰ πλεονασμὸν τοῦ ψυχροῦ κακωθεῖσι χρήσιμον τὸ θερμαῖνόν τε καὶ ἀναθάλπον ἐστί, τὸ τούτοις κατὰ λόγον συνενεχθέν, ἀπερισκέπτως τὸ αὐτὸ τοῖς ἐν ἀμετρίᾳ θερμότητος ἐγκαιομένοις ἐπαγαγόντες, δυσίατον τὸ πάθος ἐποίησαν. ὥσπερ τοίνυν ἀναγκαιοτάτη τοῖς ἰατροῖς ἐνομίσθη ἡ κατανόησις τῶν στοιχείων ἰδιότητος, ὅπως ἂν ἑκάστου τῶν εὖ ἢ κακῶς διακειμένων γένοιτο τοῦ παρὰ φύσιν διατεθέντος ἡ ἐπανόρθωσις· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ταύτην ἀναδραμόντων τὴν διαίρεσιν τῶν ἐν τῇ ψυχῇ θεωρουμένων ἀρχὴν καὶ ὑπόθεσιν D τῆς καταλλήλου τῶν παθῶν θεραπείας· ποιησόμεθα τὴν γενικὴν θεωρίαν. ἐν οὖν τριχῇ, καθὼς ἔφαμεν, διῃρημένης τῆς ἰδιότητος τῶν τῆς ψυχῆς κινημάτων, εἰς τὸ λογιστικόν τε καὶ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδές· κατόρθωμα μὲν τοῦ λογιστικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ἐστιν, ἡ εὐσεβὴς περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψις, καὶ ἡ τοῦ καλοῦ τε καὶ κακοῦ διακριτικὴ ἐπιστήμη, καὶ ἡ τρανήν τε καὶ ἀσύγχυτον ἔχουσα περὶ τῆς φύσεως τῶν ὑποκειμένων τὴν δόξαν· τί μέν ἐστιν αἱρετὸν ἐν τοῖς οὖσι· τί δὲ βδελυκτὸν καὶ ἀπόβλητον. καὶ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου πάντως ἡ ἐν τῷ μέρει τούτῳ κακία θεωρηθήσεται, ὅταν ἀσέβεια μὲν ᾖ περὶ τὸ θεῖον, ἀκρισία δὲ περὶ τὸ ὄντως καλόν· ἐπιλ-

A num varietas, multiformis quoque neceſſariò fuerit medica curatio, ad affectionis rationem medicinam exercens. Vt ſit autem arte aliqua procedens propoſitæ quæſtionis methodus, rem ita tractabimus. Tria ſunt quę in anima noſtra conſiderantur ſecundùm primam diuiſionem, ratio, concupiſcentia, & ira. In iis ſunt & rectè facta eorum qui ex virtute viuunt, & delicta caſúſq; eorum qui ad vitium dilabuntur. Quamobrem B oportet eum qui ægrotanti animæ parti conueniẽtem medelam eſt adhibiturus, prius quidem conſiderare, in quónam conſiſtit affectio, deinde ſic laboranti conuenientem medelam applicare, ne propter medicæ diſciplinæ ignorãtiam, alia quidẽ ſit pars quę ægrotat, alia verò cui eſt adhibita medela: ſicut certè multos videmus medicos, qui propter primò affectæ partis ignorationẽ, morbum ſuis medicamẽtis adaugent. Cùm enim ſæpe exiſtat morbus propter dominationem & exuperationem calidi, quoniã iis qui propter nimiam frigidi abundantiam C male affecti ſunt, vtile eſt quod calefacit & confouet, id quod illis ex ratione adhibitum confert: idem iis qui immoderata caliditate ſuccendũtur, inconſideratè applicantes, efficiunt vt ſit morbus curatu difficillimus. Quemadmodum ergo medicis in primis neceſſaria exiſtimata eſt elementorum proprietatis cognitio, vt vniuſcuiuſq; eorum quæ benè vel malè conſtituta ſunt, id quod pręter naturam affectum eſt, corrigatur: Sic & nos, ad hanc recurrẽtes diuiſionem, quę eſt eorum quæ in anima conſiderantur, principium & fundamentũ conuenien- D tis affectionum curationis; generalem faciamus contemplationem. Trifariam ergo, vt diximus, diuiſa proprietate motionum animę, in rationẽ, concupiſcentiam & iram: rationis quidem compotis animę partis, eſt perfectum & ex virtute rectè ſe gerens officium, pia de Deo exiſtimatio, boni & mali diſcernens ſcientia, & quæ habet veram & non confuſam de rerum ſubiectarum natura opinionem; quid eſt quidẽ in iis quæ ſunt, expetendũ; quid vero abhorrendum & abijciendum: & rurſus ex cõtrario quod in ea parte eſt vitium, omnino conſiderabitur, quando circa res quidem diuinas fuerit impietas, nullum autem circa id quod verè honeſtum eſt iudicium;

peruerſa autem & corrupta de rerum natura exiſtimatio, vt *lucem tenebras* ducat *& tenebras lucem*, vt dicit ſcriptura. Concupiſcentis autem partis motus, eſt ex virtute, ſi ad id quod eſt re vera concupiſcendum & verè pulchrum &
Iſa. 5. c honeſtum, erigatur deſiderium: & ſi qua eſt in nobis amatoria facultas & affectio, tota in illo verſetur, vt credamus nihil aliud eſſe natura expetendum præter virtutem, & naturam quæ virtutem effundit. Huius autem partis declinatio eſt & peccatum, quando cupiditatem transtulerit ad inanem, quæ non poteſt conſiſtere gloriam; vel ad florem qui coloratè corporum ſuperficiei eſt illitus: Vnde exiſtit libido, gloriæ cupiditas, ambitio, & auaritia, & cætera eiuſmodi quæ ab hoc vitij genere dependent. Animoſæ autem ſeu iraſcentis partis recta & ex virtute actio eſt, mali odium & bellum cum animi perturbationibus, & ad fortitudinem in eo eſſe confirmatam animam, vt ea non pertimeſcat quæ vulgo terribilia videntur, ſed vſque ad ſanguinem peccato reſiſtat: mortis autem minas & grauia ſupplicia contemnat; & à rebus iucundiſſimis, diſiunctione, & omnibus, vt ſemel dicam, quæ propter aliquam conſuetudinem & anticipatam opinionem multos in voluptate detinent, ſit ſuperior, pro fide & virtute decertans. Huius autem partis prolapſiones omnibus apertæ ſunt, inuidia, odium, ira, conuicia, certamina, contentioſæ & vltionis appetentes affectiones, quæ acceptæ iniuriæ recordationem longè extendunt, & multos ad cædem & ſanguinem incitant. Dum enim non inueniret ſtulta & inerudita, ratio quomodo armis ſuis vtiliter vteretur, ferri aciem in ſe conuertit; eáque arma, quæ nobis à Deo data ſunt, ei qui malè vtitur exitium afferunt.

Can. 2. His itaque hoc modo diſtinctis, quæcumque quidem peccata ratione præditam animę partem attingunt, eſſe grauiora à Patribus iudicata ſunt, & maiori ac ſufficientiori & laborioſiori conuerſione digna: quemadmodum ſi quis fidem in Chriſtum negauit, vel ad Iudaiſmum, vel idolorum cultum, vel Manichaiſmum, vel aliquod aliud impietatis

A λελημμένη δὲ καὶ ἐσφαλμένη ἡ περὶ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν ὑπόληψις, ὥστε τίθεσθαι τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς, καθώς φησιν ἡ γραφή. τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ μέρους, ἡ μὲν ἐνάρετος ἐστι κίνησις τὸ πρὸς τὸ ὄντως ἐπιθυμητὸν, καὶ ἀληθῶς καλὸν ἀνάγεσθαι τὸν πόθον· καὶ εἴ τις ἐν ἡμῖν ἐρωτικὴ δύναμίς τε καὶ διάθεσις, ἐκεῖ καταχρῆσθαι πᾶσαν, ἐν τῷ πεπεῖσθαι μηδὲν ὀρεκτὸν εἶναι τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἄλλο, πλὴν τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς τὴν ἀρετὴν πηγαζούσης φύσεως. παρέκβασις δὲ καὶ ἁμαρτία τοῦ τοιούτου μέρους ἐστὶν, ὅταν τις μεταγάγῃ τὴν ἐπιθυμίαν,
B πρὸς τὴν ἀνυπόστατον κενοδοξίαν· ἢ πρὸς τὸ ἐπικεχρωσμένον τοῖς σώμασιν ἄνθος· ὅθεν γὰρ ἡ φιλοχρηματία, καὶ ἡ φιλοδοξία, καὶ ἡ φιληδονία, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὅσα τοῦ τοιούτου ἤρτηται τῆς κακίας εἴδους. πάλιν δὲ τῆς θυμώδους διαθέσεως κατόρθωμα μέν ἐστιν ἡ πρὸς τὸ κακὸν ἀπέχθεια, καὶ ὁ πρὸς τὰ πάθη πόλεμος· καὶ τὸ πρὸς ἀνδρείαν ἐνισχῦσαι τὴν ψυχὴν, ἐν τῷ μὴ καταπλήσσειν τὰ τοῖς πολλοῖς φοβερὰ νομιζόμενα, ἀλλὰ μέχρις αἵματος πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀντικαθίστασθαι· καταφρονεῖν δὲ
C θανατικῆς ἀπειλῆς, καὶ ἀλγεινῶν κολαστηρίων, καὶ τῆς τῶν ἡδίστων διαζεύξεως, καὶ πάντων ἅπαξ τῶν διά τινος συνηθείας καὶ προλήψεως ἐν ἡδονῇ τοὺς πολλοὺς κατεχόντων κρείττονα γενέσθαι, τῆς τε πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς προμαχόμενον. τὰ δὲ ἀποπτώματα τοῦ τοιούτου μέρους ἐστὶν ἅπασι πρόδηλα, ὁ φθόνος, τὸ μῖσος, ἡ μῆνις, αἱ λοιδορίαι, αἱ συμπλοκαὶ, αἱ ἐμφιλόνεικοί τε καὶ ἀμυντικαὶ διαθέσεις, αἳ μέχρι πολλοῦ παρατείνουσι τὴν μνησικακίαν, καὶ πολλοὺς εἰς φόνους καὶ αἵματα καταλλήλουσαι. μὴ γὰρ εὑρὼν ὁ ἀπαί-
D δευτος λογισμὸς ὅπου χρήσηται λυσιτελῶς τῷ ὅπλῳ, ἐφ' ἑαυτὸν τρέπει τὴν τοῦ σιδήρου ἀκμήν· καὶ γίνεται τὸ ἐκ Θεοῦ δοθὲν ἡμῖν ἀμυντήριον ὅπλον τῷ κακῶς κεχρημένῳ ὀλέθριον.

Τούτων τοίνυν κατὰ τὸν εἰρημένον διακριθέντων τρόπον, ὅσα μὲν ἁμαρτήματα τοῦ λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς ἅπτεται μέρους, χαλεπώτερα παρὰ τῶν πατέρων ἐκρίθη, καὶ μείζονος καὶ διαρκεστέρας καὶ ἐπιπονωτέρας τῆς ἐπιστροφῆς ἄξια εἶναι· εἴ τις ἠρνήσατο τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ἢ πρὸς Ἰουδαϊσμὸν, ἢ πρὸς εἰδωλολατρείαν, ἢ πρὸς Μανιχαϊσμὸν, ἢ πρὸς ἄλλο τι τοιοῦτον ἀθείας

εἶδος

εἴδους ἀπαυτομολήσας ἐφάνη, ὁ μὲν ἑκουσίως ἐπὶ τὸ τοιοῦτον ὁρμήσας κακὸν, εἶτα καταγνοὺς ἑαυτοῦ, χρόνον τὸν τῆς μετανοίας ἔχει, ὅλον τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ. οὐδέποτε γὰρ μυστικῆς ἐπιτελουμένης εὐχῆς, μετὰ τοῦ λαοῦ προσκυνῆσαι τὸν Θεὸν καταξιοῦται, ἀλλὰ κατὰ μόνας μὲν εὔξεται· τῆς δὲ κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων, καθόλου ἀλλότριος ἔσται· εἰ δὲ τῇ ὥρᾳ τῆς ἐξόδου αὐτοῦ, τότε τῆς τοῦ ἁγιάσματος μερίδος ἀξιωθήσεται. εἰ δὲ συμβαίη παρ' ἐλπίδας ζῆσαι αὐτὸν, πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι διαβιώσεται, ἀμέτοχος τῶν μυστικῶν ἁγιασμάτων μέχρι τῆς ἐξόδου γινόμενος. οἱ δὲ βασάνοις καὶ τιμωρίαις χαλεπαῖς αἰκισθέντες, ἐν ῥητῷ χρόνῳ ἐπετιμήθησαν, οὕτω τῶν ἁγίων πατέρων φιλανθρωπίᾳ ἐπ' αὐτῶν χρησαμένων, ὡς οὐχὶ ψυχῆς γεγυμνωμένης ἐν πτώματι, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας πρὸς τὰς αἰκίας οὐκ ἀντισχούσης. διὰ τῷ μέτρῳ τῶν ἐν πορνείᾳ πλημμελησάντων, καὶ ἡ βεβιασμένη τε καὶ ἐπώδυνος παράβασις ἐν τῇ ἐπιστροφῇ συνεμετρήθη. Οἱ δὲ πρὸς γόητας ἀπιόντες, ἢ μάντεις, ἢ τοὺς διὰ δαιμόνων καθάρσιά τινα καὶ ἀποτροπιασμοὺς ἐνεργεῖν ὑπισχνουμένους, οὗτοι ἐρωτῶνται δι' ἀκριβείας καὶ ἀνακρίνονται, πότερον ἐπιμένοντες τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, ὑπ' ἀνάγκης τινὸς συνωθέντες ἐκείνῃ τῇ ἁμαρτίᾳ, κακώσεως τινὸς, ἢ ἀφορήτου ζημίας ταύτην αὐτοῖς τὴν ὁρμὴν ἐμποιησάσης· ἢ καθόλου καταφρονήσαντες τοῦ πεπιστευμένου παρ' ἡμῶν μαρτυρίου, τῇ τῶν δαιμόνων συμμαχίᾳ προσέδραμον. εἰ μὲν γὰρ ἀθετήσει τῆς πίστεως καὶ πρὸς τὸ μὴ πιστεύειν εἶναι Θεὸν τὸν παρὰ τῶν Χριστιανῶν προσκυνούμενον ἐκεῖνο ἐποίησαν, δηλαδὴ τῷ κρίματι τῶν παραβατῶν ὑπαχθήσονται. εἰ δέ τις ἀβάστακτος ἀνάγκη καταχρατήσασα τῆς μικροψυχίας αὐτῶν, εἰς τοῦτο προσήγαγε διά τινος ἠπατημένης ἐλπίδος παρακρουσθέντας, ὡσαύτως ἔσται καὶ ἐπ' αὐτῶν ἡ φιλανθρωπία, καθ' ὁμοιότητα τῶν πρὸς τὰς βασάνους ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὁμολογίας ἀντισχεῖν μὴ δυνηθέντων. Τῶν δὲ δι' ἐπιθυμίαν τε καὶ ἡδονὴν γινομένων ἁμαρτημάτων τοιαύτη ἐστὶν ἡ διαίρεσις· τὸ μὲν γὰρ καλεῖται μοιχεία, τὸ δὲ πορνεία. τισὶ μὲν οὖν τῶν ἀκριβεστέρων ἤρεσε καὶ τὸ κατὰ πορνείαν πλημμέλημα, μοιχείαν εἶναι νομίζειν. διότι μία ἐστὶν ἡ νόμιμος συζυγία, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα.

genus deſciuiſſe viſus ſit, qui voluntariè quidem ſe ad id malum contulit, deinde ſeipſum cōdemnauit, totum tempus vitæ habet pœnitentiæ tempus. Nunquam enim, ſi myſtica peragatur oratio, Deum vnà cum populo adorare dignus cenſebitur, ſed ſeorſum precabitur; à ſacramentorũ autem cōmunione, omnino erit alienus: in hora autem ſui è vita exceſſus, Sacramenti communionis erit particeps. Sin autē contigerit vt is præter ſpē viuat, in eodem rurſus viuet iudicio, myſticorum ſacramentorum ad vitæ exitum vſque expers. Qui autem tormentis & grauibus ſupplicijs excruciati, ij præſtituto tempore punientur, ſanctis Patribus ſic in eos clementia vſis, tanquam anima non lapſa ſit, ſed corporalibus imbecillitas tormentis nō reſtiterit. Quare menſura eorum qui in fornicatione peccarunt, & vi doloréque expreſſa tranſgreſſio, in conuerſione, eodem ſpacio, dimenſa eſt.

Qui ad Præſtigiatores, vel Vates abierunt, vel eos qui per dæmones ſe piacula quædã & auerſiones operaturos pollicentur; ij exactè interrogantur & examinãtur, vtrum in fide in Chriſtum permanentes, à neceſſitate aliqua ad illud peccatum impulſi ſunt, cùm afflictio aliqua vel intolerabilis iactura hunc illis animum indidiſſet; an omnino neglecto quod nobis creditum eſt Teſtimonio, ad dæmonum ſocietatem ſe contulerũt. Si enim ad fidem infirmandam, & quòd Deum eſſe non crederent, qui à Chriſtianis creditur & adoratur, illud fecerunt, erũt ſcilicet Apoſtatarum iudicio obnoxij. Sin autem non ferenda neceſſitas aliqua, puſillo & abiecto eorum animo ſuperato, eò deduxit falſa aliqua ſpe deductos; ſimiliter erit & in ipſos clementia, inſtar eorum qui tormentis in tempore Confeſſionis reſiſtere non potuerunt. Can. 3.

Eorum autem quæ ad cupiditatem & voluptatem fiunt peccatorum, hæc eſt diuiſio: hoc enim vocatur adulteriũ illud verò fornicatio. Ac nonnullis quidẽ eorũ qui ſunt ſubtiliores, placuit etiam fornicationis peccatum adulteriũ eſſe exiſtimare, quoniã vna eſt legitima coniũctio & mulieris cũ viro, & viri cũ mu- Can. 4.

liere. Quicquid ergo nõ eſt legitimum, eſt omnino iniuſtum & legi cõtrarium: & qui nõ habet proprium, habet omnino alienum. Homini enim vnà tantùm data eſt auxiliatrix à Deo, & mulieri vnum appoſitum eſt caput. 1. Theſſ. 4. Ergo *ſi quis*, quidem, *proprium vas ſuum*, vt diuinus Apoſtolus nominat, *poſſederit*; ei lex naturæ iuſtum vſum concedit. Si quis autem extra proprium conuerſus fuerit, erit omnino in alieno: eſt autem vnicuique alienum quicquid non eſt proprium, etiamſi id non confiteatur qui eſt dominus. Non longe ergo à peccato adulterij, fornicatio ab iis qui rem paulò accuratiùs examinant, ſuſcepta eſt, Eccleſ. 9. cùm dicat etiam ſcriptura: *Ne multus ſis cum aliena*: ſed cum imbecillioribus indulgenter agendum cenſuerunt Patres, diſtinctum eſt peccatum hac generali diuiſione, quòd fornicatio quidem dicatur, cupiditatis ſeu libidinis expletio, quæ fit ſine alia alicuius iniuria: Adulterium verò, inſidiæ & iniuria quæ alteri affertur. In eo autem & cum animalibus coitum & pædicatum, eſſe exiſtimant; quoniam hæc ſunt naturæ adulterium. In id enim quod eſt alienum, & quod eſt præter naturam, fit iniuſtitia. Cum hæc ergo diuiſio in hac etiam peccati ſpecie fiat, vniuerſale eſt remedium vt à concitata in eiuſmodi voluptates rabie, per pœnitentiam homo purus efficiatur; ſed quia eorum qui in fornicatione polluti ſunt, iniuria aliqua cum hoc peccato non commixta eſt, propterea duplum conuerſionis tempus iis præſcriptum eſt, qui in adulterio inquinati ſunt; & in aliis itidẽ vetitis malis, animaliũ initu, & rabie in maſculos: In iis enim, vt dixi, peccatum duplicatur; Vnum quidem [in illicita & nefaria voluptate; alterũ autem] quod iniuria quæ fit alteri, conſiſtit. Eſt autem quædam differentia in ratione pœnitentiæ in iis qui in voluptate peccarũt, eiuſmodi. Qui enim ex ſeipſo ad ſua proferenda peccata impulſus eſt, eò quod ſua ſponte occultorum accuſator eſſe voluerit, vt qui iam affectioni medicinam adhibere cœperit, & ſignum mutationis in id quod eſt melius oſtenderit, in mitioribus pœnis verſatur. Qui autem in malo deprehenſus eſt, vel propter aliquam ſuſpicionem, vel accuſationem ingratiis conuictus eſt,

πᾶν οὖν τὸ μὴ νόμιμον παράνομον πάντως, καὶ ὁ μὴ τὸ ἴδιον ἔχων, δηλαδὴ τὸ ἀλλότριον ἔχει. παρὰ γὰρ ἀνθρώπου μία δίδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθὸς, καὶ τῇ γυναικὶ μία ἐφήρμοσται κεφαλή. οὐκοῦν εἰ μέν τις τὸ ἴδιον αὐτοῦ σκεῦος, καθὼς ὀνομάζει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἑαυτῷ κτήσαιτο, συγχωρεῖ ὁ νόμος τῆς φύσεως τὴν δικαίαν χρῆσιν. εἰ δέ τις ἔξω τοῦ ἰδίου τράποιτο, ἐν ἀλλοτρίῳ πάντως γενήσεται· ἀλλότριον δὲ ἑκάστῳ πᾶν τὸ μὴ ἴδιον, κἂν μὴ ὁμολογούμενον ἔχῃ τὸν κυριεύοντα. οὐκοῦν πόρρω τοῦ κατὰ τὴν μοιχείαν πλημμελήματος, καὶ ἡ πορνεία τοῖς τὸν ἀκριβέστερον ἐξετάζουσι λόγον ἐδείχθη, λεγούσης καὶ τῆς θείας γραφῆς· ὅτι μὴ πολὺς ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἀσθενεστέροις ἐγένετό τις παρὰ τῶν πατέρων συμπεριφορὰ, διεκρίθη τὸ πλημμέλημα τῇ γενικῇ διαιρέσει ταύτῃ, ὡς πορνείαν μὲν εἶναι καὶ λέγεσθαι, τὴν χωρὶς ἀδικίας ἑτέρου γινομένην τινὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν· μοιχείαν δὲ, τὴν ἐπιβουλήν τε καὶ τὴν ἀδικίαν τοῦ ἀλλοτρίου. ἐν ταύτῃ δὲ καὶ τὴν ζωοφθορίαν καὶ τὴν παιδεραστίαν εἶναι λογίζονται· διότι καὶ ταῦτα φύσεως ἐστὶ μοιχεία. εἰς γὰρ τὸ ἀλλότριόν τι καὶ παρὰ φύσιν γίνεται ἡ ἀδικία. ταύτης τοίνυν τῆς διαιρέσεως καὶ ἐν τούτῳ τῷ εἴδει τῆς ἁμαρτίας γεγενημένης, καθολικὴ μέν ἐστι θεραπεία, τὸ τῆς ἐμπαθοῦς λύσσης τῆς περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, καθαρὸν ἐκ μεταμελείας γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον· ἐπὶ δὲ τῶν ἐν πορνείᾳ μολυνθέντων ἀδικία τις τῇ ἁμαρτίᾳ ταύτῃ οὐ καταμέμικται, διὰ τοῦτο διπλάσιον ὡρίσθη τῆς ἐπιστροφῆς ὁ χρόνος τοῖς ἐν μοιχείᾳ μιανθεῖσι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀπηγορευμένοις κακοῖς, ζωοφθορίᾳ τε καὶ τῇ κατὰ τῶν ἀρρένων λύσσῃ· διπλασιάζεται γὰρ, ὡς εἶπον, ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡ ἁμαρτία. μία μὲν * ἡ κατὰ τὴν τοῦ ἀλλοτρίου ἀδικίαν συνισταμένη· διαφορὰ δέ τις ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ τῆς μετανοίας, καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ἡδονὴν πλημμελούντων τοιαύτη. ὁ μὲν γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἐξαγόρευσιν τῆς ἁμαρτίας ὁρμήσας, αὐτῷ τῷ καταδέξασθαι δι' οἰκείας ὁρμῆς γενέσθαι τῶν κρυφίων κατήγορος· ὡς ἤδη τῆς θεραπείας τοῦ πάθους ἀρξάμενος, καὶ σημεῖον τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολῆς ἐπιδειξάμενος, ἐν φιλανθρωποτέροις γίνεται τοῖς ἐπιτιμίοις. ὁ δὲ φωραθεὶς ἐπὶ τῷ κακῷ, ἢ διά τινος ὑποψίας, ἢ κατηγορίας ἀκουσίως ἀπελεγχθεὶς,

ἐν ἐπιτεταμένῃ γίνεται τῇ ἐπιστροφῇ· ὥστε καθαρισθέντα δι' ἀκριβείας αὐτὸν, οὕτως ἐπὶ τὴν τῶν ἁγιασμάτων κοινωνίαν παραδεχθῆναι. ἔστι τοίνυν ὁ κανὼν τοιοῦτος, ὥστε τοὺς ἐν πορνείᾳ μολυνθέντας, ἐν τρισὶ μὲν ἔτεσι καθόλου τῆς εὐχῆς ἀποβλήτους εἶναι· ἐν τρισὶ δὲ τῆς ἀκροάσεως μετέχειν μόνης, ἐν ἄλλοις δὲ τρισὶν ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν τῇ ἐπιστροφῇ ὑποπιπτόντων προσεύχεσθαι, καὶ τότε μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων. ἐπὶ δὲ τῶν σπουδαιότερον κεχρημένων τῇ ἐπιστροφῇ, καὶ τῷ βίῳ δεικνύντων τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπάνοδον, ἔξεστι τῷ οἰκονομοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον, τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν, συντεμεῖν τὸν χρόνον τῆς ἀκροάσεως, καὶ τάχιον εἰς ἐπιστροφὴν ἀγαγεῖν, καὶ πάλιν καὶ τοῦτον συντεμεῖν τὸν χρόνον, καὶ τάχιον ἀποδοῦναι τὴν κοινωνίαν, ὅπως ἂν τῇ ἑαυτοῦ δοκιμασίᾳ ἐκκρίνῃ τὴν τοῦ θεραπευομένου κατάστασιν. ὥσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις ῥιπτεῖν τὸν μαργαρίτην ἀπείρηται, οὕτω τὸ ἀποστερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου, τὸν ἤδη ἄνθρωπον διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ ἀπαθείας γενόμενον, τῶν ἀτόπων ἐστίν. ἡ δὲ κατὰ μοιχείαν ἤτοι καὶ τὰ λοιπὰ εἴδη τῆς ἀκαθαρσίας γινομένη παρανομία, καθὼς προείρηται, κατὰ πάντα ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι θεραπευθήσεται, ἐν ᾧ ἐστι τὸ τῆς πορνείας ἄγος· τῷ δὲ χρόνῳ διπλασιάζεται. παρατηρηθήσεται δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ ἡ τοῦ θεραπευομένου διάθεσις, ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ τῷ μολυσμῷ τῆς πορνείας συνενεχθέντων, ὥστε ἢ θᾶττον ἢ βραδύτερον γενέσθαι αὐτοῖς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν. Λείπεται πρὸς τούτοις τὸ θυμοειδὲς τῆς ψυχῆς προθεῖναι εἰς ἐξέτασιν, ὅταν παρασφαλεῖσα τῆς ἀγαθῆς τοῦ θυμοῦ χρήσεως, εἰς ἁμαρτίαν ἐκπέσῃ. πολλῶν τοίνυν ὄντων κατὰ θυμὸν εἰς ἁμαρτίαν ἐνεργουμένων, καὶ πάντων κακῶν, ἤρεσέ πως τοῖς πατράσιν ἡμῶν, ἐν τοῖς ἄλλοις μὴ λίαν ἀκριβολογεῖσθαι, μηδὲ πολλῆς ἄξιον ἡγεῖσθαι σπουδῆς, τὸ θεραπεύειν πάντα τὰ ἐκ θυμοῦ παραπτώματα. καί τοί γε τῆς γραφῆς, οὐ μόνον τὴν ψιλὴν ἀπαγορευούσης πληγήν· ἀλλὰ καὶ πᾶσαν λοιδορίαν, ἢ βλασφημίαν, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ὁ θυμὸς ἀπεργάζεται· μόνου δὲ τοῦ κατὰ τὸν φόνον ἄγους τὴν παραφυλακὴν ἐποιήσαντο, διὰ τῆς ἐπιτιμίας. διῄρηται δὲ τὸ τοιοῦτον κακὸν τῇ διαφορᾷ τοῦ ἑκουσίου τε καὶ ἀκουσίου, ἐν οἷς ἑκούσιος μέν ἐστι φόνος. πρῶτον μὲν, ὁ ἐκ παρασκευῆς τολμώμενος τοῦ εἰς αὐτὸ τοῦτο διεσκεψαμένου, ὅπως ἂν τὸ ἄγος ἐργάσηται. ἔπειτα δὲ κἀκεῖνος ἐν τοῖς ἑκουσίοις ἐνομίσθη, ὅταν τις

A longius illi conuerſionis tempus datur; vt ipſe perfectè purgatus, ſic ad ſacramentorum Cõmunionem admittatur. Eſt ergo Canon eiuſmodi, vt qui in fornicatione polluti ſunt, in tribus quidem annis ab Oratione omnino expellantur; in tribus autẽ ſint ſolius auditionis participes, in tribus autem aliis, cum iis qui in conuerſione ſubſternũtur, precentur, & tunc ſint ſacramentorũ participes. In iis autẽ qui diligentiori conuerſione vſi fuerint, & vitæ, ad id quod bonũ eſt, reditum oſtenderint, licet ei qui diſpẽſat, pro Eccleſiaſticæ œconomiæ vtilitate, tempus auditionis contrahere, & celerius ad conuerſionẽ deducere: & rurſus B hoc quoque tempus cõtrahere, & celerius Cõmunionem reddere, vt ſua probatione, eius cui medela adhibetur, conſtitutionẽ dijudicet. Quemadmodum enim porcis margaritas proijcere eſt vetitum, ita & precioſa margarita priuare eum qui iam per alienationem à vitio & purgationẽ, homo ſit factus, abſurdum eſt. Quæ autẽ in adulterio & in reliquis immunditiæ generibus fit iniquitas, vt dictum eſt, eodẽ iudicio punietur quo & fornicationis ſcelus, ſed tempore duplicabitur. In eo autẽ, eius etiam cui medela adhibetur, affectio conſiderabitur, C quomodo & in iis qui fornicationis inquinamẽto illaqueati ſunt, vt vel citius vel tardius eis ſit boni participatio.

Reſtat ad hæc vt iraſcentem animæ partẽ examinãdam proponamus, quando lapſa à bono, iræ vſu in peccatum ceciderit. Cùm autem multa ſint quæ per iram fiũt peccata, & omnis generis mala, placuit omnibus noſtris Patribus, in aliis quidem non nimium ſubtiliter agere, nec nimium in eo ſtudij operæque ponere, vt omnia quæ ex ira naſcerẽtur delicta curarent; quamuis ſcriptura non ſolum vulnus prohibeat; ſed etiã omne D conuiciũ vel maledictũ, & ſi quid aliud eiuſmodi ira efficit: ſed ſolam cædis cautionẽ ſuis pœnis introduxerunt. Diuiditur autẽ hoc malum, differẽtia voluntariæ & inuolũtariæ: & eſt cædes quidẽ volũtaria, quę pręmeditatè ſuſcepta eſt ab eo qui ſe ad hoc cõparauerat vt hoc facinus perpetraret. Deinde illud quoq; in voluntariis exiſtimatũ eſt, quando quis

De homicidarum.

Can. 5.

in congreſſu verberans & verberatus, manu plagam mortiferam intulerit. Qui enim ira ſemel victus eſt, & animi appetioni cedit, nihil eorum quæ malũ poſſent amputare, ei in mentem venit. Quare & illic quoque qui ex concertatione profectus eſt, cædis euentus, in factum voluntarium non in caſum confertur. Inuoluntariæ autem habentur manifeſta indicia, quando quis alicui alteri rei ſtudium applicans, caſu grauiſſimum aliquod malum patrauerit. In his ergo, cædes quidem in triplex tempus extenditur iis, qui per conuerſionem voluntario facinori remedium afferunt. Ter nouem etiam ſunt anni, nouenario annorum numero in vnoquoque gradu præfinito, vt in perfecta quidem ſegregatione nouem annorum tempore verſetur ab eccleſia prohibitus; alios autem tot annos in auditione permaneat, ſola Doctorum & Scripturarum auditione & conuerſatione cum populo dignus habitus, in tertio autem nouenario cum ſubſtratis in conuerſione orans, vt perueniat ad Communionem ſacramenti ſcilicet: & in eodem eadem erit obſeruatio ab eo qui Eccleſiam adminiſtrat, & pro ratione conuerſionis illi quoque pœnæ extenſio reſcindetur, vt pro nouem annis in vnoquoque gradu, vel octo, vel ſeptem, vel quinque ſolum anni fiant, ſi pœnitentiæ magnitudo tempus vincat, & ſuperet correctionis ſtudio eos qui in longo tempore præſtituto ſuſceptas à ſe maculas ſegniter eluunt. Inuoluntarium autem venia quidem dignum, ſed non laudabile iudicatum eſt. Hoc autem dixi, vt ſit apertum, quòd etiam ſi quis inuoluntariè fuerit in ſcelere homicidij: eum tanquam iam prophanum, piaculum redditum, à ſacerdotali gratia eijciendum pronunciauit Canon. Quantum autem eſt expiationis tempus ob ſimplicem fornicationem, tantum etiam rectè habere exiſtimatum eſt in iis qui cædem inuoluntariam feciſſent; ſcilicet, in iis quoque, pœnitentis voluntate examinata; vt ſi ſit fide quidem digna conuerſio, non ſeruetur annorum numerus; ſed temporis prolixitate reſecata, ad Eccleſiæ reſtitutionem & boni participationem compendio deducatur. Si quis autem non expleto tempore à Canonibus præſtituto,

Perfecta ſegregatio.

Auditio.

Subſtrati.

A ἐν συμπλοκῇ καὶ μάχῃ, τύπτων τε καὶ τυπτόμενος, ἐνέγκῃ κατά τινος καιρίου τὴν διὰ τῆς χειρὸς πληγήν. ὁ γὰρ ἅπαξ τοῦ θυμοῦ κρατηθεὶς, καὶ τῇ ὁρμῇ τῆς ὀργῆς χαριζόμενος, οὐδὲν αὖ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τῶν ἀνακόψαι τὸ κακὸν δυναμένων ἐπὶ νοῦν λάβοι. ὥστε καὶ τὸ ἐκ τῆς συμπλοκῆς ἀποτέλεσμα τοῦ φόνου, εἰς ἔργον προαιρέσεως, καὶ οὐκ εἰς ἀποτυχίαν ἀνάγεται. αἱ δὲ ἀκούσιοι φανερὰ ἔχουσι τὰ γνωρίσματα· ὅταν τις πρὸς ἕτερόν τι τὴν σπουδὴν ἔχων, ἐξ ἀποτυχίας τι τῶν ἀνηκέστων δράσῃ. ἐπὶ τούτων τοίνυν ὁ μὲν φόνος, εἰς τριπλασίονα χρόνον παρατείνεται, τοῖς δι' ἐπιστροφῆς θεραπευομένοις τὸ

B ἑκούσιον ἄγος. τριεννέα γάρ εἰσιν ἐνιαυτοὶ, καθ' ἕκαστον βαθμὸν τῆς ἐννάδος τῶν ἐτῶν ὁρισθείσης, ὥστε ἐν μὲν τῷ παντελεῖ ἀφορισμῷ, ἐνναετῆ χρόνον διαγενέσθαι ἀπειργόμενον τῆς ἐκκλησίας· ἄλλα δὲ τοσαῦτα ἔτη ἐν τῇ ἀκροάσει παραμεῖναι, μόνης τῆς διδασκάλων καὶ τῆς τῶν γραφῶν ἀκροάσεως, καὶ μετὰ τῆς τοῦ λαοῦ συστάσεως ἀξιούμενον, ἐν δὲ τρίτῃ ἐννάδι, μετὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἐν τῇ ἐπιστροφῇ προσευχόμενον, οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν μετουσίαν τοῦ ἁγιάσματος· δηλαδὴ καὶ ἐπὶ τούτου, ἡ αὐτὴ παρατήρησις ἔσται παρὰ τοῦ οἰκονομοῦντος τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πρὸς λόγον τῆς ἐπιστροφῆς, συν-

C τμηθήσεται αὐτῷ καὶ ἡ τοῦ ἐπιτιμίου παράτασις, ὥστε ἀντὶ ἐννέα ἐτῶν, ἐφ' ἑκάστου βαθμοῦ ὀκτὼ ἢ ἑπτὰ ἢ ἓξ, ἢ καὶ πέντε μόνα γενέσθαι· εἴπερ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιστροφῆς νικήσει τὸν χρόνον, καὶ ὑπερβάλλοιτο τῇ σπουδῇ τῆς διορθώσεως, τοὺς ἐν τῇ μακρᾷ προθεσμίᾳ ῥαθυμότερόν πως ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς κηλῖδος καθαίροντας. τὸ δὲ ἀκούσιον, συγγνώστον μὲν, οὐ μὴν ἐπαινετὸν ἐκρίθη. τοῦτο δὲ εἶπον, ὥστε δῆλον γενέσθαι ὅτι κἂν ἀκουσίως τις γένηται ἐν τῷ τοῦ φόνου μιάσματι, ὡς ἤδη βέβηλον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ

D ἄγους γενόμενον, ἀπόβλητον ἱερατικῆς χάριτος ὁ κανὼν ἀπεφήνατο· ὅσος δέ ἐστιν ἐπὶ τῇ ψιλῇ πορνείᾳ τοῦ καθαρσίου ὁ χρόνος, τοσοῦτος δὲ ἐπὶ τῶν ἀκουσίως πεφονευκότων, ἐδοκιμάσθη καλῶς ἔχειν· δηλαδὴ καὶ ἐν τούτῳ τῆς προαιρέσεως τοῦ μεταγνοῦντος δοκιμαζομένης· ὥστε ἡ ἀξιόπιστος γένοιτο ἡ ἐπιστροφὴ, μὴ πάντως παραφυλαχθῆναι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν· ἀλλὰ διὰ συντομίας ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀποκατάστασιν, καὶ εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν. εἰ δέ τις μὴ πληρώσας τὸν χρόνον τὸν ἐκ τῶν κανόνων ἀφωρισμένον,

ἐξόδου τοῦ βίου· κελεύει ἡ τῶν πατέρων φι-
λανθρωπία μετασχόντα τῶν ἁγιασμάτων, μὴ
κενὸν τοῦ ἐφοδίου πρὸς τὴν ἐσχάτην ἐκείνην
καὶ μακρὰν ἀποδημίαν ἐκπεμφθῆναι. εἰ δὲ
μετασχὼν τοῦ ἁγιάσματος, πάλιν εἰς τὴν ζωὴν
ἐπανέλθοι, ἀναμενέτω τὸν τεταγμένον χρόνον·
ἐν ἐκείνῳ τῷ βαθμῷ γενόμενος, ἐν ᾧ ἦν πρὸ
τῆς κατ' ἀνάγκην αὐτῷ δοθείσης κοινωνίας.

Τὸ δὲ εἶδος τῆς εἰδωλολατρείας· οὕτω γὰρ
ὀνομάζει τὴν πλεονεξίαν ὁ θεῖος ἀπόστολος· οὐκ
οἶδα ὅπως ἀθεράπευτον ὑπὸ τῶν πατέρων ἡ-
μῶν παρελείφθη. καί τοι γε δοκεῖ τὸ τοιοῦτον κα-
κὸν τῆς τριττῆς ἐν τῇ ψυχῇ καταστάσεως πάθος
εἶναι. καὶ γὰρ λογισμὸς τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως ἁ-
μαρτάνων ἐν τῇ ὕλῃ τὸ καλὸν εἶναι φαντάζεται,
οὐ πρὸς τὸ ἄϋλον ἀναβλέπων κάλλος, καὶ ἡ ἐπι-
θυμία πρὸς τὰ κάτω ῥεῖ, τοῦ ἀληθοῦς ὀρεκτοῦ
ἀπορρέουσα. καὶ ἡ φιλόνεικός τε καὶ θυμώδης διά-
θεσις, πολλὰς ἐκ τῆς τοιαύτης ἁμαρτίας τὰς ἀ-
φορμὰς λαμβάνει, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, συμφω-
νεῖ ἡ τοιαύτη νόσος τῷ ἀποστολικῷ τῆς πλεο-
νεξίας ὅρῳ. ὁ γὰρ θεῖος ἀπόστολος, οὐ μόνον αὐ-
τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀλλὰ καὶ ῥίζαν πάντων
τῶν κακῶν ἀπεφήνατο· καὶ ὅμως τὸ τοιοῦτον
εἶδος παρεωράθη τῆς νόσου ἀνεπισκέπτόν τι καὶ
ἀτημέλητον· διὸ καὶ πλεονάζει κατὰ τὰς ἐκκλη-
σίας, τὸ τοιοῦτον ἀρρώστημα, καὶ οὐδεὶς τοὺς ἐπὶ
τὸν κλῆρον ἀγομένους περιεργάζεται, μήπως
τῷ τοιούτῳ εἴδει τῆς εἰδωλολατρείας κατεμιάν-
θησαν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, διὰ τὸ παρεῖ-
σθαι τοῖς πατράσιν ἡμῶν, ἀρκεῖν ἡγούμεθα τῷ
δημοσίῳ τῆς διδασκαλίας λόγῳ, ὅπως ἂν οἷόν
τε ᾖ, θεραπεύειν, ὥσπερ τινὰ πάθη πληθωρι-
κὰ τὰς πλεονεκτικὰς ἀρρωστίας διὰ τοῦ λόγου
καθαίροντας. μόνην δὲ τὴν κλοπὴν καὶ τὴν τυμ-
βωρυχίαν, καὶ τὴν ἱεροσυλίαν πάθη νομίζομεν·
διὰ τὸ οὕτως ἐκ τῆς τῶν πατέρων ἀκολουθίας
τὴν παράδοσιν ἡμῖν περὶ τούτου γενέσθαι. καί-
τοι γε παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ ὁ πλεονασμὸς,
καὶ ὁ τόκος, τῶν ἀπειρημένων ἐστί, καὶ τὸ ἐκ δυνα-
στείας τινὸς τῇ ἰδίᾳ κτήσει προσαγαγεῖν τὰ ἀλ-
λότρια, κἂν ἐν προσχήματι πραγματείας τὸ
τοιοῦτον τύχῃ γενόμενον. ἐπεὶ οὖν τὸ καθ' ἡ-
μᾶς, εἰς ἐξουσίαν κανόνων ἀξιόπιστος, τὴν ἐπὶ
τῶν ὁμολογουμένως ἀπηγορευμένων κανονικὴν
κρίσιν, ἤδη τοῖς εἰρημένοις προσθήσομεν.

A vita excedat, iubet patrum clementia,
vt effectus Sacramentorum particeps,
non viatico vacuus, ad extremam illam
& longam peregrinationem mittatur. *Viaticum.*
Sin autem, poſtquàm Sacramenti par-
ticeps factus fuerit, rurſum ad vitam
reuerſus ſit; ſtatutum tempus expectet,
in illo gradu exiſtens in quo erat ante
Communionem illi ex neceſſitate da-
tam.

Altera autem idololatriæ ſpecies (ſic *Can. 6.*
enim diuinus Apoſtolus auaritiam ap-
pellat) neſcio, quomodo abſque vlla *Epheſ. 5.*
B pœnæ medela à Patribus prætermiſſa
ſit. Atqui hoc malum quidem videtur
eſſe trium animi conſtitutionum affe-
ctio. Nam & ratio, ab eius quod pul-
chrum eſt iudicio, aberrans, eſſe in ma-
teria quod pulchrum eſt exiſtimat, non
ad pulchritudinem à materia ſepara-
tam aſpiciens, & deſiderium ad ea quæ
ſunt inferiora inclinatur, ab eo quod
verè eſt expetendum dilabens. Iam ve-
rò & contentioſa animoſáque animæ
affectio ex hoc peccato multas occaſio-
nes accipit. Et vt in vniuerſum dicam,
hic morbus cum Apoſtolica auaritiæ
C definitione conſentit. Diuinus enim
Apoſtolus eam nō ſolùm idololatriam,
ſed etiam omnium malorum radicem
pronuntiauit; & tamen hæc morbi ſpe- *1. Tim. 6.*
cies, inconſiderata & abſque vlla eius
cura prætermiſſa eſt: quo fit, vt hic mor-
bus valde in Eccleſia redundet, & nemo
in iis qui ad Clerum adducuntur, inqui-
rit, num qui eo idololatriæ genere pol-
luti ſint. Sed de iis quidem, quoniam id
à Patribus prætermiſſum eſt, ſufficere
exiſtimo publica doctrinæ ratione, ea
quomodo fieri poteſt curare, veluti
quoſdam morbos ex repletione ortos,
D inexplebilis auaritiæ affectiones oratio-
ne purgantes. Solum autem furtum, &
ſepulchrorum effoſſionē, & ſacrilegium
vitia exiſtimamus, quòd ſic à Patrum
conſequentia, hæc nobis traditio facta
ſit. Atqui apud diuinam ſcripturam &
fœnus & vſura ſunt prohibita, & per
quandam potentiam, ad ſuam poſſeſſio-
nem aliena traducere, etiamſi ſub con-
tractus aut tranſactionis ſpecie hoc for-
taſſe factum ſit. Quoniam ergo nos qui-
dem ad Canonum poteſtatē aſſequen-
dam fide digni non ſumus, in iis, quæ
ex confeſſo prohibita ſunt, canoni-
cam ſententiam dictis iam adiiciemus.

Diuiditur autem furtum, in latrocinium ſeu deprædationem & in murorum effoſſionem. Idem autem vtriuſque eſt inſtitutum, videlicet aliena auferre: in animo autem ipſorum, magna eſt inter ſe differentia. Latro enim, etiam homicidium ad id quod ſtudet, aſſequi aſſumit, ad id paratus & armis, & copiis, & opportunitate loci, adeò vt is homicidarum iudicio ſubijciatur, ſi per pœnitentiam ad Dei Eccleſiam reuerſus fuerit. Qui autem latenti ablatione, ſibi alienum vſurpat, ſi deinde per enunciationem peccatum ſuum ſacerdoti aperuerit, vitij ſtudio in contrarium mutato ægritudinem curabit: dico autem, largiendo, quæ habet, pauperibus, vt dum quæ habet profundit, ſe ab auaritiæ morbo liberum apertè oſtendat. Sin autem nihil aliud præterquam ſolum corpus habeat, iubet Apoſtolus per laborem corporalem ei morbo mederi. Dictionis autem ita habet contextus: *Qui* Ephesſ. 4. *furatur, non amplius furetur: ſed potius laboret bonum operans, vt poſſit ei largiri qui indiget.*

Can. 7. Sepulchrorum autem effoſſio, ipſa quoq; diuiditur in id quod veniam meretur, & id quod non meretur. Si enim quis mortuorũ parcens facultatibus & tectum corpus intactum relinquens, vt nec Soli oſtendatur turpitudo corporis; lapidibus aliquot ex iis qui ante ſepulchrum proiecti ſunt, ad aliquod opus conſtruendum vſus eſt; ne hoc quidem eſt laudabile: ſed vt eſſet dignum venia, effecit conſuetudo, quando ad aliquid melius & Reipub. vtilius materia traducta ſit. Sed carnis in terram redactæ puluerem perſcrutari, & oſſa mouere; ſpe, aliquem ex defoſſis lucrifaciendi ornatum, id eodem iudicio condemnatum eſt, quo ſimplex fornicatio, quemadmodum in præcedente oratione diuiſio facta eſt; conſiderante ſcilicet Oeconomo ſeu diſpenſatore, ex ipſa vita eius, cui medela adhibetur, medicinam, vt ſpatium à Canonibus præſtitutum poſſit contrahere.

Can. 8. Sacrilegium autem, in antiqua quidem ſcriptura, ne cædis quidem condemnatione viſum eſt tolerabilius. Similiter enim, & qui cædis cõuictus erat, & qui res Deo dedicatas abſtulerat, la-

A διῄρηται οὖν ἡ κλοπὴ εἴς τε λῃστείαν καὶ εἰς τοιχωρυχίαν· καὶ εἷς μὲν ἐπ' ἀμφοτέρων σκοπὸς, ἡ τῶν ἀλλοτρίων ἀφαίρεσις· πολλὴ δὲ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἡ πρὸς ἀλλήλους ἐστὶ διαφορά. ὁ μὲν γὰρ λῃστὴς, καὶ τὴν μιαιφονίαν εἰς συμμαχίαν τοῦ σπουδαζομένου παραλαμβάνει, πρὸς αὐτὸ τοῦτο παρασκευαζόμενος, καὶ ὅπλοις καὶ πολυχειρίᾳ, καὶ τοῖς ἐπικαίροις τῶν τόπων· ὥστε τὸν τοιοῦτον, τῷ κρίματι τῶν ἀνδροφόνων ὑπάγεσθαι, εἰ διὰ μεταμελείας ἑαυτὸν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐπανάγοι. ὁ δὲ δι' ὑφαι- B ρέσεως λανθανούσης σφετεριζόμενος τὸ ἀλλότριον, εἶτα δι' ἐξαγορεύσεως τὸ πλημμέλημα αὐτοῦ τῷ ἱερεῖ φανερώσας, τῇ περὶ τὸ ἐναντίον τοῦ πάθους σπουδῇ θεραπεύσει τὴν ἀρρωστίαν· λέγω δὲ διὰ τοῦ τὰ προσόντα παρέχειν τοῖς πένησιν, ἵνα τῷ προέσθαι ἃ ἔχει, φανερὸς γένηται καθαρεύων τῆς κατὰ πλεονεξίαν νόσου. εἰ δὲ μηδὲν ἔχοι, μόνον δὲ τὸ σῶμα ἔχοι, κελεύει ὁ ἀπόστολος, διὰ τοῦ σωματικοῦ κόπου τὸ τοιοῦτον ἐξιλάσασθαι πάθος. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω· μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος τὸ C ἀγαθὸν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι.

Ἡ δὲ τυμβωρυχία, καὶ αὐτὴ διῄρηται εἰς τὸ συγγνωστόν τε καὶ ἀσύγγνωστον. εἰ μὲν γάρ τις τῆς οὐσίας φειδόμενος, καὶ ἄσυλον ἀφεὶς τὸ κεκρυμμένον σῶμα, ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι ἡλίῳ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, λίθοις τισὶ τῶν ἐν τῷ τάφῳ προσβεβλημένων συγχρήσαιτο εἰς ἔργου τινὸς κατασκευὴν, ἐπαινετὸν μὲν οὐδὲ τοῦτό ἐστι· πλὴν ἀλλὰ συγγνωστὸν ἐποίησεν ἡ συνήθεια, ὅταν εἰς προτιμότερόν τι καὶ κοινωφελέστερον ἡ τῆς ὕλης μετάθεσις γίνηται. τὸ δὲ διερευνᾶσθαι τὴν D κόνιν ἀπὸ τῆς γεωθείσης σαρκὸς, καὶ ἀνακινεῖν τὰ ὀστᾶ, ἐλπίδι τὸν κόσμον τινὰ τῶν συγκατορυχθέντων κερδῆναι, τοῦτο τῷ αὐτῷ κρίματι κατεδικάσθη, ᾧ καὶ ἡ ψιλὴ πορνεία, καθὼς καὶ ἐν τῷ προλαβόντι διῄρηται λόγῳ· ἐπισκοποῦντος δηλαδὴ τοῦ οἰκονόμου ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου, τὴν ἰατρείαν τοῦ θεραπευομένου, ὥστε συντεμεῖν τὴν ἐκ τῶν κανόνων ὁρισθεῖσαν τοῦ ἐπιτιμίου προθεσμίαν.

Ἡ δὲ ἱεροσυλία, παρὰ μὲν τῇ ἀρχαίᾳ γραφῇ, οὐδὲ ἐνομίσθη τῆς φονικῆς καταχρίσεως ἀνεκτοτέρα. ὁμοίως γὰρ ὅ τε ἐπὶ φόνῳ ἁλοὺς, καὶ ὁ τὰ ἀνατεθέντα τῷ Θεῷ ὑφελόμενος, τὴν διὰ

τῶν λίθων τιμωρίαν ὑπέχειν. ἐπὶ δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας οὐκ οἶδα πῶς συγκατάβασίς τις ἐγένετο, καὶ συμπεριφορὰ, ὥστε ἀνεκτότερον νομισθῆναι τὸ τῆς τοιαύτης νόσου καθάρσιον· ἐν ἐλάττονι γὰρ χρόνῳ παρὰ τὴν μοιχείαν, τοῖς τοιούτοις τὸ ἐπιτίμιον διετάξατο ἡ τῶν πατέρων παράδοσις. πανταχοῦ καὶ ἐν πλημμελήμασι τοῦ εἴδους τούτου καθορᾶν προσήκει πρὸ πάντων, οἵα ἐστὶ τοῦ θεραπευομένου διάθεσις, μὴ τὸν χρόνον οἴεσθαι πρὸς θεραπείαν ἀρκεῖν· τίς γὰρ ἂν ἐκ τοῦ χρόνου ἴασις γένοιτο; ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἑαυτὸν δι' ἐπιστροφῆς ἰατρεύοντος. Ταῦτά σοι, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, κατὰ πολλὴν σπουδὴν ἐκ τῶν προχείρων συνθέντες, διὰ τὸ δεῖν τοῖς τῶν ἀδελφῶν ἐπιτάγμασι πείθεσθαι, κατὰ σπουδὴν ἀπεστείλαμεν. σὺ δὲ τὰς συνήθεις ὑπὲρ ἡμῶν εὐχὰς τῷ Θεῷ προσάγων μὴ διαλείπῃς. χρεωστεῖς γὰρ ὡς εὐγνώμων υἱὸς, τῷ κατὰ Θεόν σε γεννήσαντι, τὴν διὰ τῶν προσευχῶν γηροκομίαν, κατὰ τὴν ἐντολὴν τὴν κελεύουσαν, τιμᾷν τοὺς γονέας, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. δῆλον δὲ ὅτι ὡς σύμβολον ἱερατικὸν, δέξῃ τὸ γράμμα, καὶ οὐκ ἀτιμάσεις τὸ ξένιον, κἂν ᾖ μικρότερον τῆς σῆς μεγαλοφυΐας εἴη.

A pidationis ſupplicium ſubibat. In Eccleſiaſtica autem conſuetudine, Deus pœnæ grauitate neſcio quomodo aliquid detractum, & eò lenitatis deſcenſum eſt, vt illius morbi exiſtimaretur tolerabilius piaculum: In minori enim tempore quàm adulterium, ij à Patrum traditione pœnam ſuſceperunt. Vbique autem hoc in ſupplicij genere ante omnia videndum eſt, qualis ſit, eius cui adhibetur, affectio; & non exiſtimare tempus ad medelam ſufficere. (quænam enim fuerit ex tempore medicina?) ſed eius, qui ſibi per conuerſionem B medetur, animum & inſtitutum. Hæc tibi, ô homo Dei, ex iis quæ erant ad manum ſtudioſè compoſita, quòd oporteat fratrum mandatis parere, ſtudioſè miſimus. Tu verò conſuetas pro nobis preces Deo offerre ne intermittas. Debes enim vt gratus filius, ei qui te ſecundùm Deum genuit, in ſenectute per tuas orationes alimentum, conuenienter præcepto quod iubet honorare parentes, *vt tibi bene ſit, & ſis longæuus ſuper terram.* Clarum eſt autem quod vt ſymbolum ſacerdotale, literas accipies, munúſque hoſpitale non contemnes, etiamſi ſit minus quàm pro ſumma tui ingenij bonitate.

Exod. 20. Deut. 5. Matth. 15. & 19.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII NYSSENI, ADVERSVS EOS QVI DIFFERVNT BAPTISMVM, ORATIO.

Gentiano Herueto interprete.

HVIVS mundi reges, cùm leges ſcripſerint quæ hominum vitæ certã regulam conſtituũt, eas tradentes magiſtratibus, per illos eas iubent publicari ciuibus, vt quæ iuſſa fuerint, ſic ſeruentur inuiolata. Dedit autem magnus quoque Deus leges Eccleſiarũ ducibus, quas ſingulis annis certis temporibus proferẽtes, vobis legimus, & quæ ſcripta ſunt, iubemus ſeruare pro viribus. Ecce ergo bonus vniuerſorum diſpenſator, qui annos reuocat, & temporũ gubernat ambitum, diem adduxit ſalutarem, quo ſolemus vocare hoſpites ad adoptionem in filios, egenos ad gratiæ participationem, ad peccatorum emundationem eos, qui ſunt inquinati ſordibus peccatorum. Et hæc eſt vetus illa prædicatio, quæ fuit parum antequam appareret ſeruator. Vox clamãtis in deſerto, parate viam domini, rectas facite ſemitas eius. Quòd ſi ego nec ſum Ioannes, nec Dauid, at ſerui humilitas legi dominicæ non afferat detrimentum. Neque enim legum ſcriptores reueriti, paremus iis quæ ipſis iubentur, ſed legiſlatoris timentes poteſtatẽ, iuſſis nos ſubmittimus. Venit gratia regis duobus afflictis ordinibus concedens remiſſionem, nempe vinctis liberationem, debitoribus debiti remiſſionem. Et ideo ego quoque ambobus ordinibus conuenietẽtem aperio medicinam: & cum magna fiducia polliceor quod ex diligentia procedet auxilium. Ne quis autem exiſtimet medicinam eſſe magnæ impenſæ, prædico ipſa medicamenta quæ ſunt adhibenda laborantibus. Nam illis quidem promitto ſanitatem per aquam & lauachrum: horum autem per paucas lacrymas deleo morbum. Eſt enim ſimplex applicatio, & à Deo miſſum donum, & magnus reuera euentus, abſque vſtione & ſectione à diuturnis liberari vulneribus, quæ paſſi ſumus à morſu ſerpentis. Venite ergo qui malis affecti eſtis ad veſtram curationem, neque rem negligatis. Morbus enim diuturnus & inueteratus artem ſuperat & curationem. Pauperes & egentes feſtinate ad diſtributionem donorum regalium. Oues ad ſignaculum & ſignum crucis, quod malis opem fert & remedium. Date mihi nomina, vt ego ea imprimam libris ſenſilibus, & ſcribam atramento: Deus autem ea ſignet in tabulis in quas non cadit interitus, ſcribens proprio digito vt olim legem Hebræis. Accedite ad eum & illuminamini, & vultus veſtri minimè pudore afficiantur. Lauamini, auferte peccata veſtra. Hæc quidem longo tempore antè ſcripta ſunt: ſcriptorum autem vis minimè eſt antiquata, ſed viget, & in dies inualeſcit. Exite è carcere, vos rogo. Odio habete tenebroſa vitij habitacula. Fugite diabolum, tanquam acerbum eorum qui ſunt in vinculis cuſtodem, qui ex peccatorum calamitate nutritur & quæſtũ facit. Quomodo enim iuſtitiis noſtris lætatur Deus, ita gaudet delictis is qui eſt auctor peccati. Es extra paradiſum cathecumene, ſocius exilij Adæ primi noſtri parentis. Nunc autem oſtio tibi aperto ingredere vnde es egreſſus, & ne tardes, ne ſi fortè mors inciderit, ea tibi obſtruat aditum. Caput iam caneſcit: propè eſt æſtas vitæ: in nos fortè falx acuitur, & timeo ne nobis dormientibus & in vna ſpe occupatis, repente accedat meſſor terribilis. Sed dices tu qui es iuuenis, nondum conſenui. Noli ergo decipi. Non definitur mors certo tempore ætatis, neque timet eos qui ſunt in ipſo flore ætatis, in ſolos autem ſenes obtinet dominatum. Huius autem accipe magiſtram quotidianam experientiam. Vides enim quo mortui efferuntur feretrum, quàm inæqualiter, & vt contigit, omnem effert ætatem, hodie ſenem, cras florentem & elegantem adoleſcentem, paulò poſt eum

Leges Eccleſiarum.

Eſa. 40. Matth. 3. Marc. 1. Io. 1.

Baptizatis per aquam & lauachrũ datur ſanitas. Pœnitentia delet morbum per lachrymas.

Signũ crucis malis opẽ fert & remedium.

Dabantur nomina in baptiſmo.

Pſal. 33. Eſa. 1.

Catechumenus eſt adhuc extra paradiſum.

Mors non definitur certo tempore.

cui cœperat apparere lanugo. Ruſſus virum robuſtum & valentem viribus, & ruſſus vetulam ſimul & virginem. Hæc aſpicientes nos muniamus, vt non ſimus metu vacui. Non magno euenit negotio vt exinaniatur vter ſpiritus, ſi os parum fuerit apertum, neque eſt difficile hominem momento temporis animam emittere. Video quando aliquis terræ motus in mundo exortus fuerit, aut fames peſtiſve ſæuierit, aut irruptio facta ſit inimicorum, feſtinare omnes ad baptiſterium, ne vacui gratia excedant ab hominibus.

Terræ motus vel peſtis tempore cōcurrebatur ad Baptiſterium.

Quid verò, an non alij varij & inopinati caſus eandē vim habent quàm illa mala? Apoplexiæ, ſyncopæ, inopinatæ ſuffocationes, ventorum irruētes procellæ. Non videmus eos qui currunt, cadere, & qui comedunt, planè ceſſare à nutrimento, & qui dormiunt duci ad mortem ſomni ſororem? Confirma & ſtabili vitæ inſtabilitatem & incertitudinem. Noli negotiari aut cauponari gratiam, ne à dono excidas. Tantum debe quantum poſſit condonari, & quod nō poſſit excludere regis benignitatē. Terræ enim principes quando aliquem acceperint qui publica ſupra modum appetierit, & ſe regia pecunia etiam ſupra ſatietatem impleuerit, deſperant quidem fore vt reddat acerbè autem puniunt, pœna contenti pro pecunia. Multum temporis dediſti voluptati, da etiam aliquid philoſophiæ. Exue veterem hominem tanquā veſtem ſordidam, quæ eſt plena probro ac dedecore, quæ ex peccatorum conflata eſt multitudine, & conſarcinata ex miſerabilibus pannis iniquitatis. Accipe autem indumentum incorruptionis, quod explicatum & extenſum tibi Chriſtus porrigit, nec repelle donum, ne iniuria afficias eum qui dedit. In luto diues volutatus, feſtina ad meū Iordanē, nō Ioanne vocante, ſed Chriſto adhortāte. Fluuius enim gratiæ fluit vbique, non fontes habens in Paleſtina: & in vicinum mare influens, ſed totum mare circumiens, & ingrediens Paradiſum, fluens ex aduerſo illorum quatuor qui illinc effluunt, & in paradiſum longè pretioſiora inferens quàm quæ illinc exportantur. Nam illi quidem ferunt aromata, agriculturam, & germen terræ. Hic autem infert homines à Spiritu generatos. Quocumque traxeris, illuc transfluit: deriuatur in totum orbem terræ, & non conſumitur fluentum in iis in quæ diuiditur. Fontem enim diuitem habet Chriſtum, & ex

Fluuius gratiæ baptiſmus.

A illo fluens inundat mundum vniuerſum. Hic eſt dulcis & potabilis, nihil iniucundæ ſalſuginis attrahens. Dulcis enim redditur aduentu ſpiritus, vt fons Marra attactu ligni. Is à piis facile poteſt trāſmitti. Profanis autem poſt profundus, & nec ab iis quidem poteſt adiri. Imitare Ieſum Naue. Porta Euangeliū, ſicut ille arcam, dimitte deſertum, nempe peccatum: tranſi Iordanem, feſtina ad vitæ inſtitutionem, quæ eſt ex Chriſto, ad terrā quæ fert fructus lætitiam afferentes, quæ conuenienter promiſſioni fluit melle & lacte. Euerte Hiericho, veterem nempe conſuetudinem, ne dimittas eam munitam.

Fons fluuij baptiſmi eſt Chriſtus.
Exod. 15.
Hiſtoria Ieſue allegoria.

B Dirue à fundamentis matrem peccantium cogitationum. Doloſos Gabaonitas fac ſeruos Iſraëlis, hoc eſt malas cogitationes, ſeruas vitæ Euangelicæ: lapidibus obruatur qui ſibi vſurpabat, & alieni appetens erat Acham qui lineam ſuffuratus eſt auream. Is autem ille eſt qui honorandi præcepti deleuit obſeruationem. Omnia illa noſtra ſunt figura. Omnia ſunt præſignificationes eorum quæ nunc apparent. A vita tua ſolue voracem coruum. Da columbæ tempus vt ad te aduolet, quam primus Ieſus typice è cœlo deduxit, quæ eſt doli neſcia, manſuetiſſima, & fertiliſſima: quæ poſtquam inuenerit virum purgatum, vt argentum rectè

Gen. 8.
Matth. 3.
Marc. 1.

C exercitum & expolitum, in eo lubenter habitat, & animam igne tanquam oua fouens, multos ei parit & donat filios. Ij autem ſunt bonæ actiones & honeſti ſermones, fides, pietas, iuſtitia, temperantia, caſtitas, puritas. Hi ſunt filij ſpiritus, noſtræ autem poſſeſſiones. Quouſque eris diſcipulus primorum elementorum? Aperi animam tuam tanquam tabulam: & concede nobis vt imprimamus perfectam diſciplinam, non ſemper balbutiens cum pueris, non mente infans. Me tui pudet, quòd cùm conſenueris, adhuc eijciaris cum Catechumenis, tanquam inſipiens puellus, & qui arcana non poteſt celare, cùm dicendum ſit myſterium.

D Vnire populo myſtico, & arcanos diſce ſermones. Eloquere nobiſcum illa, quæ ſex alas habētia Seraphim, cum perfectis Chriſtianis dicunt hymnos canentia. Deſidera cibum qui confirmat animam, guſta potum qui cor exhilarat, ama myſterium, quod eo modo qui non cadit ſub aſpectum, veteres tranſmittit ad iuuentutem. Imitare Æthiopem Eunuchum feruentis deſiderij. Etenim ille poſtquam

Catechumeni eijciebantur.
Act. 8.

Philippum à ſancto Spiritu adductum aſſumpſit in curru conſeſſorem, in via autem aliud agens non animaduertit ſe ſapientem Eſaiam non ſolum legere, ſed etiam intelligere: guſtauit autem interpretationem, tanquam bonus catulus, ſanguinis & agni occiſi, vehementer adlatrauit Philippum, donec eum deduxit ad perfectã venationem Prophetię quam habebat in manibus, & minimè operoſum à ſe petitum baptiſma accepit; nec expectans diuerſorium, neque ciuitatem aut vicum, aut locum ſanctificationis. Prudenter autem reputans quòd omnis locus eſt communis Domini, & omnis aqua eſt apta ad vſum baptiſmatis, ſi modo inuenerit fidem eius qui id accepit, & benedictionem ſacerdotis ſanctificantis. Noli nimis tardando irritare baptizatorem, nec eum ad iram prouocare, diem de die differens, & tempus quod effluit in promiſſis conſumere, ne te iiſdem vocibus inſectetur quibus Ioannes, te fœtum viperæ nominans, & ſurdum aſpidem qui efferatur ad vocem incãtatoris: vel acutam & ſplendentem tibi oſtendat ſecurim, ſitam iuxta arborem, & minantem amputationem. In electione malorum magis eſt eligendum, vt ſalutare lauachrum aſſecutus, rurſus ſit in peccato, quam vt gratiæ expers vitam finiat. Nam peccatum quidem veniam fortaſſe conſequenter aut clementiam, cuius magna eſt ſpes apud bonos: alteri autẽ eſt omnino vetita ſalus ex certa ac definita ſententia. Nam cum audiero vocem quæ non mentitur, dicentem: Amen, amen dico vobis. Niſi quis natus fuerit deſuper, non poteſt videre regnum Dei: nihil boni poſſum expectare iis qui myſteriis non ſunt initiati. Quámnam enim reuera veniam æquum eſt eis impertiri, qui regis gratiam affecerunt contumelia, æris alieni non admittẽtes reſciſſionem, nec amplectentes libertatem quæ ſua ſponte ad eos è cœlo deſcendit, per doni autem contemptum eum qui donauit probro & dedecore affecit? Animam minimè illuminatam, & regenerationis gratia non ornatam, neſcio an Angeli ſuſcipiant poſtquam fuerit ſeparata ab anima. Quomodo enim cùm nõ ſit obſignata, nec vllum ferat ſignum ſui Domini, quàm eſt veriſimile per aërem ferri errantem & vagantem, & minimè quæſitam, vt quæ Domino careat, quærentem quietem & locum in quo maneat, & non inuenientem,

Philippi baptiſma minimè operoſum.

Omnis aqua eſt apta ad vſũ baptiſmatis, ſi inuenerit fidem accipientis & benedictionẽ ſacerdotis ſanctificantis.

Matth. 3. Luc. 3.

Minus malum eſt baptizatum rurſus ipeccare, quam non baptizatum decedere.

Ioan. 3.

Anima baptiſmo non obſignata à domino non agnoſcitur.

A fruſtra deflentem & inutiliter pœnitentem, non ſecus atque diuitem qui induebatur purpura & byſſo, quémque lautus & delicatus omnis generis cibus alebat materiam ignis qui non poteſt extingui. Volo autem vobis etiam narrare quendam ſermonem viri infelicis, qui magnam ſpem non erat aſſecutus, & aquam quærebat in tempore in quo aqua deficiebat. Nuper enim quando Scytharum Nomadum incurſio, plurimum agri ſimul cum habitatoribus diripuit & euertit, in hac Comanorum ciuitate vicina ſuburbanis Barbarorum, quidam iuuenis nobili loco na-

B tus, Archias nomine; quem ego ſciebam ægerrimè ferre & priuata & communia mala patriæ, egreſſus eſt ex ciuitate & ex præſidio, vt diligenter ſpecularetur quot erant qui prędas agebant Barbari, & quænam erant ea quæ contingebant, & cùm incidiſſet in hoſtes, ſagittis fuit appetitus. Qui cùm cecidiſſet, & ad mortem properaret, quàm maxima poterat voce exclamabat, erat enim Baptiſmi ſacramento nondum initiatus, Montes & ſyluæ baptizate, arbores & rupes & ſyluæ date gratiam, & has miſerabiles voces edens,

C vitam finiit, quas cùm reſciuiſſet ciuitas, eas magis defleuit quàm caſum velli. * Huic ſimiles ſunt ij quoque qui à morbis repentè opprimuntur. Cùm enim ei qui heri erat ſanus, & vitæ ſibi longum tempus dimetiebatur, acciderit id quod illi qui olim vana cogitabat, & ei dictum fuerit ex deſperatione: Hac nocte anima tua ſoluitur à corpore, tunc magnus oritur tumultus & clamor: & omnia momento temporis acriter quæruntur, vaſa, aqua, ſacerdos, ſermo qui præparat ad gratiam, quem vſus quidem poſtulat, interrumpit autem morbus, qui efficit vt

D vehemens & frequens ſit anhelitus, & facit non minorem perturbationẽ, quàm quæ eſt cùm vrget bellum: omnes autem qui ſunt domi ſibi inuicem occurrentes erumpunt, éſtque protruſio, tumultus, murmúrque & ſuſurrus flebilis & incertus tanquam in prælio nauali, ſe inuicem implicantibus ſeruis, cognatis, amicis, filiis vxoris. Donec eſt ergo tempus pacis, in ocio & vitæ tranquillitate res noſtras componamus. Accipite Chriſti donum, quando is qui altum & incomparabile accipit beneficium, cum voluptate refertur in numerum eorum qui adoptantur in filios, & omnes noti & familiares, ex illa mutatione in melius ſummam vo-

Narratio de quodam qui diu distulerat baptiſmum.

Luc. 12.

Baptiſmus nõ eſt differendus propter procliuitatem ad vitium.

luptatem capiunt & lætitiam. Sed timeo, inquis, naturæ noſtræ ad vitium procliuitatẽ: & ideo differo accedere ad gratiam regenerationis. Specioſus quidem eſt tuus prætextus timiditatis, & diligentis cautionis ſpeciem rectè præ te fers: ſed breuis tibi propoſita interrogatio ſufficiet ad ſcenam facile aperiendam. Dic enim, quî dicis te timere peccatum, cùm ſis Cathecumenus: quémnã dicis viuere vitam in quem nulla cadit reprehenſio, eúmne qui non peccat, an eum qui eſt in peccatis? Si enim eum qui non peccat, quî times baptiſmum, cùm etiam ante eum diligenter obſerues id quod eſt lege conſtitutum. Sin autem tibi eſt vita immunda, & nullam adhibens cautionem, cùm diu moreris in iniquitatibus, & longa conſuetudine mali habitũ poſſideas, perſpicuum eſt quod vltimum expectas anhelitum, vt cum baptiſmo vltima hora ſuſcepto vita ſimul finiatur. Hoc autem eſt vana & mirabilis mercatura, non auri, & veſtium, ſed multitudinis iniquitatum, & ſuperuacanea ac curioſa cauponatio animæ purgationis, & quomodo porci à luto in lutũ tranſeunt, & in luto iucũdè ac lubenter vitam agunt: ita qui viuunt in immunditia, ſcelera ac flagitia inuicem coniungunt. Aut enim polluuntur ſcortatione, aut abominandum machinantur adulterium: aut exercent ebrietatem fomitem malarum cupiditatum, aut fraterna & cognatione coniuncta exercent peccata. Timent autem baptiſmum, vt qui prohibeat voluptates, & abſtinere faciat à nefariis delitiis. Cum ergo dixerit, qui quærit excuſationes in peccatis, ſe timere, perſpicuum eſt eum non vereri aut cauere peccatum, ſed velle ſe quam diutiſſimè verſari in flagitiis. Qui autem in profundo malam hanc habent mentem, primum quidem nec gratiam aſſequuntur, ſed vana ſpe ſeipſos paſcentes, præter opinionem abducuntur, abſque ſtrepitu & repente, tanquam inſidias ſtruente fure, opprimente morte. Sin autem Deus ſuam veriuseffundens clementiam & bonitatem, in vltimo die eum qui delectatur peccato, myſteriis ſit dignatus, non eſt eis ex negotiatione tantum lucri, quantum exiſtimant. Putant enim futurum vt eis regnum ſtatim aperiatur, accipiant autem aliquem locum plenum bonis admirabilibus, & eoſdem aſſecuturos eſſe honores quos iuſti. Hoc autem eſt quædam ſpes inanis, falſa opinione præ-

A ſtringens oculos animæ. Nam vt mihi videtur, trifariam diuiduntur res hominum in ea quæ expectatur vita, vt interim magis generatim ea perſequar abſque ſubdiuiſionibus. Et primus quidem erit ordo eorum qui ſunt laudabiles & iuſti. Secundus autem eorum qui neque honorantur nec puniuntur. Tertius autem eorum qui pro peccatis dant pœnas. Vbi ergo eos ponemus qui in exequiis acceperunt lauachri beneficium? Num perſpicuum eſt quòd inter ſecundos, idque cum venia, vt ſint hæredes per

Trifariam diuiduntur res hominũ in ea quæ expectatur vita.

B Dei propriam benignitatẽ: qui enim per ſocordiam ac negligentiam prodidit quæ rectè & ex virtute fiunt, non eſt liber à pœna & damnatione: ſiquidem velle malum eſt affine criminationi: & bona odiſſe, apertè inſimulatur improbitatis. Quid ergo magni lucraberis, ſi à regno excidas, & ab illis promiſſis quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit? Non punior, inquit, neque timeo minas, ſatis autem habeo ſi neque graue quid patiar, neque præclarum aliquid feciſſe renuntier. Hoc eſt mali ſerui inſtitutum, qui priſtini & vinculorum & flagrorum ſolum ſtudet

Baptiſmum quidã differebant ſatis habentes ſi nõ poſt mortem punirentur.

C vitare ſupplicia, liberalem autem gloriam & honorum ſplendorem ne tantillum quidem ſibi vendicat. His eſt inimica & contraria vox omnium ſanctorum qui fuerunt ab æuo. Illi enim omnes pro fiducia in Deum & libera fidei confeſſione pericula dilexerunt, & præbuerunt corpus volentibus ſecandum & variè occidendum: nec vlla re aſpera fracti ſunt & emolliti, ſanguinis & rerum præclarè geſtarum præmium expectantes, honorem qui eſt in regno cœlorum. Propter illum iuſſus Abraham filium ſacrificauit: & Moſes laborauit in aſperis deſerti dif-

D ficultatibus, & Elias in ſolitudine vitam egit aſperam & auſteram: & omnes Prophetæ vixerunt in ouinis & caprinis pellibus afflicti & vexati. Pro illo Euangeliſtæ paſſi ſunt ſtigmata pro Euangelio, & Martyres decertarunt aduerſus tormenta tyrannorum. Et quicumque eſt verè ratione præditus, & Dei imago, & habens cognationem cum iis quæ ſunt excelſa & cœleſtia, ne vult quidem eſſe, neque ſimul ſuſcitari cum hominibus qui reuiuiſcunt, niſi ſit à Deo laudandus vt bonus ſeruus, aliquibus dignus cenſendus honoribus. Propter hoc inſtitutum Dauid quoque cerui ſitim accipit, vt oſtendat quantum ſit ſuum in Deum deſiderium:

Pſal. 41.

& optat videre Dei vultum, vt exhilaretur amplexibus qui cadunt ſub intelligentiam, & Paulus optat exuta carne tanquam graui & moleſta veſte, diſſolui & eſſe cum Chriſto: ambo omnino cogitantes beatam & immutabilem lætitiam. *Phil. 1.* Quod ſi nullus ſit eius amor, omnia alia, vt verè dicit Eccleſiaſtes, ſunt vanitates vanitatũ. *Eccl. 1.* Fugite ergo viri Chriſtiani participes cœleſtis vocationis, omnem hanc cogitationem, latronibus dignam & maleficis, neque beatum exiſtimate fugere ſupplicium: ſed dona amate & coronas, quas Deus parauit athletis iuſtitiæ. Accipite talentum, & curate ne ſit otioſum. Ita enim vt vult parabola, efficiemini duces decem ciuitatum. *Matth. 25.* Qui ergo ſepultus fuit ſimul cum baptiſmo, talentum abſcondit in terra, & omnino illa audiet quæ dicta ſunt ſeruo otioſo & negligenti. Rectè is qui eſt recens illuminatus, ſi fidei nõ amplius mandatum coniunxit, nihil habet quod non ſit affine criminationi. Fuit vinctus, innumerabilibus criminibus obnoxius, timens iudicium, horrens tempus reddẽdæ rationis. Venit repente regis benignitas, aperuit carcerem, dimiſit malos. Qui dedit quidem gratiam, laudibus celebretur, vt qui ſua bonitatis abundantia conſeruauit eos qui non ſperabant viuere. Ipſe autem ſeipſum cognoſcat, & degat in humilitate. Non ita ſit affectus, tanquam aliquid præclarum geſſerit, quoniã ſolutus eſt vinculis. Criminum enim remiſſio teſtatur miſericordiã eius qui conceſſit, non autem quòd ſe rectè geſſerit is qui fuit dimiſſus. *Recens baptizatus eſt ſimilis tironi.* Is qui lauachrum accepit regenerationis, eſt ſimilis nouo militi, qui nuper fuit relatus in numerum militum, nondum autem quicquam egit pręclarum aut forti milite dignum. Quomo-

A do ergo ille zona accinctus, & chlamyde indutus, non ſe ſtatim exiſtimat virũ fortem, neque confidenter accedens ad Regem, cum alloquitur tãquam familiaris, neque petit beneficia, quæ qui laborauerunt, & ſe ſtrenuè geſſerũt. Ita nec tu gratiam aſſecutus, putes fore vt viuas cum iuſtis, & ad illorum ducaris hæreditatem, niſi pro pietate multa adeas pericula, & cum carne bellum geras, & ſimul cum illa cum Diabolo, fortiter reſiſtas omnibus iaculis malignorum ſpirituum. Imò verò ſi videtur, accipiamus ipſam domini B vocem, quæ eſt proferenda in ipſo communi iudicio, & eſt magiſtra eius quod proponitur. Venite benedicti patris mei: eſtote hæredes parati vobis regni à conſtitutione mundi. Quamobrẽ? Non quoniam induti eſtis veſte incorruptionis, neque quoniam peccata veſtra abluiſtis: ſed quoniam in charitate vos rectè geſſiſtis. *Matth. 25.* Et ſtatim ſequitur catalogus eorum qui ſunt nutriti, potati, induti. Et iure qui falli non poteſt Iudex ita iudicat. Nam gratia quidem eſt donum domini. Ex vitæ C autem adminiſtratione eſt rectè factum eius qui eſt honoratus. Gratiæ autẽ quam accepit nemo petit mercedem: ſed contrà eſt debitor. *Gratia nemo petit mercedem.* Et ideo quando baptiſmo fuerimus illuminati, benefactori debemus beneuolentiam. Noſtra autem in Deum beneuolentia, eſt quam in conſeruos exercemus liberalitas, ſalus noſtra, & virtutis cura. Deponite ergo veſtram inanem ſententiam, qui baptiſmum reſeruatis ad exequias, ſcientes quòd fides ſuam requirit ſororem, nempe quæ eſt ex *Fides ſuam requirit ſororẽ, nempe charitatem.* D charitate vitæ inſtitutionem. Qua quidem digni ſumus Dei voluntate & ope. Quem decet adoratio nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum, Amen.

SANCTI

SANCTI GREGORII NYSSENI EPISCOPI, IN ILLVD APOSTOLI: OMNE PECCATVM QVOD FECERIT HOMO, EST extra corpus; qui autem fornicatur, peccat in proprium corpus, Oratio.

Gentiano Herueto interprete.

TERRIBILIS tuba Apoſtolici præcepti, multa quidem etiam alia teſtificãs exercitui pietatis, & maximè eos expellens à barathro turpitudinis, & in fine etiam addens militare præceptum, Fugite, inquit, fornicationem. Omne peccatum quod fecerit homo, eſt extra corpus. Senſilium enim bellorum milites, nunc quidem aduerſis frontibus pugnam capeſſentes, nunc autem fuga vtentes, acies inſtruunt. Eſt etiam animarum bellum, quod & reſiſtendo, & fugiendo prudenter geritur. Hoc ſciens Paulus, qui per vtramque inſtruendæ aciei artificioſam rationem ducit exercitum, nunc quidem præcipit, vt ad pugnam committendam ſtent fortiter. State accincti lumbos veſtros in veritate: nunc autem fuga conſulit decipere inimicos. Fugite, inquiens, fornicationem. Si irruat bellum incredulitatis, vtile eſt illi reſiſtere. Sed ſi dolo nobis minetur acies, contra hos aduerſarios pulchrum eſt locare inſidias. Tenditur arcus calumniæ: vtile eſt aduerſa fronte congredi cum mendacio. Quando autem iacit telum forma meretricia, honeſtum eſt tergum vertere, & aduerſum vultum fugere. In oculos enim telum dirigit fornicatio: & oportet meminiſſe præcepti imperatoris, Fugite fornicationem. Habet enim aliquid magis timendum, quàm alia ſcelera. Nam alia quidem peccata videntur abſtinere à carne eorum qui ipſa admittunt: & quod actum eſt, in eo ſolo ſe ſiſtit, quod ſuſcipit actionem: vt in rapinis, eorum eſt ſolum damnum quibus eſt A raptum. In vitio inuidiæ, id erumpit in eos ſolum quibus inuidetur. In ſycophantiis & calumniis, ſi eis fides habeatur, is ſolus vocatur in periculum, qui eis appetitur. In iis quoque ſimiliter qui cædem fecerunt, eius eſt, in quem facta eſt, infortunium. Si quis nefariorum factorum perſequatur actiones, inueniet eorum quidem qui faciunt iniuriam partem lucrari: eorum autem quibus fit iniuria, damnum accipere. Fornicatio autem non ſuſcipit eiuſmodi diuiſionem: nec eius qui paſ- B ſus eſt actionem ſeparat ab eo qui egit: ſed vtrumque ſimul euertit, & colligat communi vinculo pollutionis. Poſſunt auari cùm alium damno affecerint, ipſi nullo damno affici. Fornicatores autem non poſſunt corpus probro, & dedecore afficere, quinetiam ſimul cum eo qui probro eſt affectus, ipſi quoque probro afficiantur. Ij qui occidunt cædem facientes, fieri poteſt vt non ſimul occidantur cum iis qui ſunt interfecti. Fornicatoribus autem, ſi carnem inquinauerint, non licet eſſe mundis ab inquinamento. Conſidera autem mihi C hac in re Pauli ſubtilitatem. Fugite, inquit, fornicationem. Cur? Quoniam omne peccatum quod fecerit homo, eſt extra corpus, nempe corporis non corrumpens naturam, & non conſiſtens ad membrorum ignominiam, & non completum inquinamento corporis, ſed effectum extra damnum corporis quod id egit. Qui autem fornicatur, in proprium corpus peccat, non ſicut homicida in alienum, inuulneratum ſuum corpus conſeruans: non ſicut auarus in alterum, ſuæ carnis cauens offenſionem: ſed ipſe ſui corruptor fornicatur, configitur ipſe telo ſuæ infamiæ.

Bellum animarum partim reſiſtendo partim fugiendo, prudenter geritur.

Epheſ. 6.

Fornicatio habet aliquid magis fugiendum quam cætera ſcelera.

Fur vt alat corpus, audet aggredi facinus. Fornicator autem ſuæ carni parat inſidias, vt eam deprædetur. Auarum ad rapinam incitat lucri appetens cogitatio: fornicatio autem damnum honeſtatis corporis. Inuidia ſtruit facinus, cum amicus eſſe cenſeatur: fornicator autem ſibi ſuam operatur ignominiam. Quid eſt enim fornicatione, quæ tanquam lixa fert impedimenta, turpius & ignominioſius? Omnis enim ſeruitus peccati turpis eſt & ignominioſa: afficit enim ignominia animæ nobilitatem. Fornicator autem peccati ſeruus turpior & ignominioſior, cœnum haurit, ab ipſo ordinatus, ſordium congerit cumulum, immundo munere fungitur. An non eſt res grauis & tetra volutari in cœno, turpitudine atteri, habere corpus non differens à panno? Quænam enim eſt panni & fornicatoris differentia? Eo quòd à pietatis ſit abſciſſus corpore, quotidiana corrumpitur putredine. In viis peccati proiectus, iacet tanquam pannus inutilis, & ab omnibus conculcatur dæmonibus. In eo diabolus ſuam ſubigit & imprimit putrefactionem. Ea autem quæ cadit ſub intelligentiam fornicatoris miſeria & infelicitate, non eſt minor ea quæ eſt aperta & manifeſta. Eſt enim in ædibus fugiendus, in congreſſibus abominandus, contumelia appropinquantibus, inimicis opprobrium, cognatis probrum ac dedecus, iis qui ſimul habitant execrandus, dolor parentibus, famulis publicum ludibrium, vicinis ridicula narratio. Si velit vxorem ducere reijciendus. In matrimonio ſuſpectus ſponſus, pater filiis odioſus, deſpicabilis conſiliarius, largiens ingratus, petens ingratior, mortuus magis laborans infamia. Tantæ malorum multitudinis matrem videns Paulus fornicationem, victricem nobis modo præcipiens fugam, clamabat, Fugite fornicationem, Vox Pauli nunc nobis reuocauit in memoriam pudicum adoleſcentem, qui ſe fortiter geſſit aduerſus Ægyptiacam fornicationem. Atqui multa erant quæ adoleſcentem facile mouere poterant, vt perſuaderetur, ætas libidini obnoxia, iugum ſeruitutis, dominæ amatoriæ blanditiæ, de impudico amore perpetuus ſermo, ad concubitum clam facta adhortatio. Fuit enim, inquit, quidam dies, & ingreſſus eſt Ioſeph in domum, vt faceret opera ſua,

Fornicatio tanquam lixa, fert impedimenta.

Fornicator tanquam pannus.

Fornicatori accidunt mala plurima.

Ioſephi in Aegypto continentia prædicatur.

A & nemo erat ex iis qui domi erant, intraſſit & veſtes eius attraxit, dicens: Domi mecum, dormi. Temperantiæ ſerui magna eſt auctoritas. Dominam fecit ſeruam. Nam illi quidem ſupplicabatur, hæc verò ſupplicabat. Dormi mecum, ignitum eſt telum fornicationis, ſed quæ cremaretur non inuenit materiam, imò verò in veſte fractum fuit & diſſolutum. Quæ fornicationis circumdata erat impudentia, clamabat, Dormi mecum. Fornicatorij deſiderij mugit famem: ſed pudici magis obſtruebat aures. B Nam illa quidem dicebat: Dormi mecum. Adoleſcenti autem contrà proclamabat temperantia, vigila mecum, & reipſa oſtendit vigilantiam. Non enim blanditiis cedens dormitauit robur conſtantiæ. Non fuit mens ſopita incantationibus, non fuit ſomno oppreſſa temperantiæ ſobrietas, non iis quæ implicatum tenebant incommodis fuit diſſoluta, non elegantis formæ capta eſt illecebris, non amatoriorum verborum fracta fuit blanditiis: ſed maledictio ipſi erat acerbior vox Dominæ blandientis & dicentis, Dormi mecum. C Paratus ſtabat diabolus adulterij pronubus, & ſimul cum fornicatrice ſtringebat veſtem, & ſocius erat anſarum quas ipſa apprehendebat, ſed neſciebat ſe luctari cum veterano athleta pudicitiæ, & qui ab illius anſis ſe facilè exuebat. Relictis enim, inquit, ſuis veſtibus in manibus eius, fugit, & foras exiuit. O nuditas ſanctior indumentis! Quid igitur, Ægyptiacæ impudicitiæ rabies, ſua ipſius mala in Ioſephum confert? Et ad maritum accurrens, inquit: Adduxiſti nobis puerum Hebræum vt nobis illuD deret, & dixit vxori tuæ, quæ hucuſque pudicè conſeruauit tuum cubile, Dormiam tecum. Poſtquam autem ſuſtuli vocem & exclamaui, dimiſit apud me veſtes ſuas, fugitque, & egreſſus eſt foras. Rurſus Ioſeph per veſtem appetitur calumnia. Fratres prius accepta eius veſte, per illam improbè calumniabantur fuiſſe eum à fera deuoratum; nunc autem ipſa tunica eius accepta accuſat tanquam fornicatorem. Ioſepho conuenit vox Domini, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſupra veſtem meam miſerunt mendacium. Pudicorum exercitui dulce eſt id quod dicitur à pudicitia: ſed id imbecillitati carnis durum eſt & laborio-

Pſal. 21.

ſum. O iuſtam quam Deus Ioſephi curam geſſit! Ante tentationes Ioſephum non honorauit: ſed per ſomnia oſtendit futurum, docens quod longo antè tempore iuſtis parauit gloriam: permiſit autem tentationibus probare adoleſcentem, aures occludens iis qui delectantur probris ac maledictis. Si enim non dediſſet Ioſepho probationem, dixiſſent maledici à cæca hæc fieri fortuna. Inter Ægyptios regnat Ioſeph, barbaris dominatur adoleſcentulus: quamnam oſtendit virtutem? pro quanam eſt virtute B hoc aſſecutus? Ne ergo hæc de Ioſeph dicerentur, in eum permittit tentationes, vt ex iuſto viro ferrent teſtimonium, & obſtruerent ora maledicorum. Auerſemur ergo quæ à forma meretricia in nos iaciuntur iacula. Claudamus oculos laſciuiæ, à nobis rideantur voluptates inordinatæ, carnem cuſtodiat temperantia, in membris inhabitet puritas. verſemur in honeſtis cogitationibus, bonorum operum ſplendeamus fulgoribus, A expurgata vita eniteamus, conſeruemus mundum corpus habitationi ſancti Spiritus, ei aſcribamus hoc præceptum formidabile iis qui ſunt impudici. Si quis templum Dei perdit, perdet eum Deus. 1. Cor. 3. Verùm à nobis ne tantillum quidem ſeiungi vult. Quid enim patri eſt iucundius, quàm verſari cum charis filiis? Sed quoniam nos vocat Verbum ad certamina pietatis, oportet nos currere ad ſepta Eccleſiæ, adſcitis precum auxiliis. Cæterum illud, veſtram adhortor charitatem, eccleſiaſticum ordinem conſeruate, & ſi aliqui irruant tumultus, eos patientia vincite & lenitate. Futurum enim eſt, vt propediem corrigantur iſtæ turbæ. Nolite perturbari rumoribus, nugis ne moueamini, ſed nobiſcum qui ſimus in via comites, preces ad Deum emittite, vt veſtris confirmati precibus, Philip. 4. dicamus omni tempore diuinis adiuti viribus: Omnia poſſum in Christo, qui me corroborat. Cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII NYSSENI EPISCOPI,

AD EOS, QVI DVRIVS ET ACERBIVS ALIOS IVDICANT, ATQVE CONDEMNANT, QVIQVE conuerſione indigent, & pœnitentia, Oratio.

Petro Franciſco Zino interprete.

Luc. 7.

HOMO Phariſæus, vt A ex Euangelio Lucę nuper accepimus, dominum ad conuiuium inuitat, domumque ducit, & menſam communem apponit. Dominus autem inuitatus non grauatur accedere, nec inuitantem reſpuit, quamuis ille nec diſcipulus ſit, nec in ſe credat, ſed legis ſcripto deuinctus inhæreat, nec ad veritatis cognitionem oculos vnquam aperuerit, & in Prophetarum promiſſionibus B grauiter hallucinetur. Cur autem nobis Lucas ſcripſit hoc caput? an ea nimirum de cauſa vt ea cognoſcamus, quæ Chriſtus egit, dum in corpore verſaretur, & ex hiſtoriæ cognitione vtilitatem percipiamus, qua quidē vtilitate documenti quę referta hæc ſcripta nos ad vitam rectè conſtanterq; inſtituendam erudiunt. Sic ego quidem exiſtimo, vóſq; idem ſentire par eſt. Plerique enim eorum, qui ſe ipſi iudicant, ſibi aſſentantur, ſe diligunt, ſibi placent, inanique opinione tumidi atque inflati, eos, qui ad ſe accedūt, peccatores appellant, & antequam veri iudicij tempus C veniat, ſe tanquam agnos ab hœdis ſeparant, cœlique fores ſibi apertas intuentes, nec domū cum reliqua multitudine, nec cibum dignantur habere cōmunem, atque omnes, qui non per ſummam, ſed per mediam vitæ ſemitā incendunt, deteſtantur. Lucas igitur, animorum magis, quàm corporū medicus, præſentem hanc nobis non tam narrationem, quàm planè appoſitam ægrotantibus medicinam exhibuit, oſtendens, ipſum Deum ſeruatorémque noſtrum, qui ſine comparatione purus atque integer eſt, ſolúſq; iuſtus, clementer admodum, benignéque cum perditis, atque damnatis verſari, & cum iis, qui nondum puri mundique ſunt, viuere, non vt eorum maculas accipiat, ſed vt illis iuſtitiam ſuam impertiatur, inſtar huiuſce Solis, quem cernimus, qui (licet enim ex re procreata procreatoris prouidentiam intelligere) non planas ſolum regiones illuſtrat, ſed illas etiam, quę ſunt antris, cauerniſque tortuoſæ. Deponamus igitur arrogantiam, ſi qui tales ſumus, qualis eſt is, qui hac oratione deſcriptus eſt, imitemurque Domini miſericordiam & humanitatem, humiles & afflictos ita complectentes, non vt cum illis iacentibus conſternamur, ſed vt eos potius excitemus, & tanquam egregij quidam vrinatores in aquis demerſos, ac moribundos ad vitalem hunc aëra extrahamus. Quoniam autem pulcherrimum, ſumméq; nobis vtile ſignum proponunt hæc Euangelij ſcripta, age illuc mentis aciem intendamus. Vehementer admiror, quo modo iſti, qui natura perturbationibus obnoxia, voluntatumque ſtudioſa circundati ſunt, quique tum dormiendi, tum edendi, & cæteris ventri neceſſariis vſibus quotidie parent, atque iiſdem cupiditatibus incitari ſe ſentiunt, quas nos, qui vna eademque cum illis natura præditi ſumus, experimur, iniquiores ſe, ac duriores in eos, qui peccant, iudices præbeant, ſibique pugnatores infirmi tam facilè indulgeant, in alios autem arbitri eſſe velint inexorabiles, adeò vt Dei benignitatis ſpem auferant, vberémque miſericordiæ fontem obſtruant, vt ipſi putant, multaque auctoritate regni aditum errātibus patefaciant. Quod cum nihil aliud ſit quàm animis curationem quærentibus deſperationem obijcere: cui enim curationis adempta ſpes eſt, is planè morbi ſeruus efficitur, tum ab omni

Simile à Sole.

D. Lucas medicus.

alienum eſt ſcripturarum noſtrarum promiſſione: in quibus, ſi diligenter explores, nihil tam graue reperitur, quòd non & gratia condonet, & miſericordia curet, atque expiet. Quis autem eſt adeò ſurdus, qui verba Iob non exaudiuerit, clara voce ſic omnes alloquentis: Nemo mundus à ſorde, ne infans quidem, cuius eſt vnius diei vita ſuper terram? Quamquam quis eſt tam frugi, quis tam modeſtè ſe gerit, qui ſi modo ſapiat, cùm rationem totius vitæ ſuæ redditurus ſit, idque in Dei iudicio conſtitutus, ſuperuacaneum putet, alteri ignoſcere, & miſericordiam impertiri? Quòd ſi ad ſummum iuſtitiæ probitatiſq; faſtigium perueniſſent, adeò, vt, quemadmodum ſcriptum eſt, ſuper ſcorpiones, atque ſerpentes calcarent, pronunciatique eſſent victores, & de peccato triumphum reportaſſent, non tamen deberent aliorum omnium vitam ad fortitudinis ſuæ regulam dirigere, & explorare, ſed virtutem propriam acceptam referentes ei, cuius beneficio & munere adiuti vitam ſapienter inſtituentes, aduerſarij tentationibus non ſuccubuiſſent, imbecillioribus afflictiſque fraternæ benignitatis dexteram porrigere, eóſque è peccati luto & inquinationibus eripere, atque excitare. Hoc enim pacto duplicem laudem aſſecuti, tum propriæ fortitudinis, tum fraternæ humanitatis, miſericordiæ præmia perciperent. Nunc autem cùm homines ſint ex eorum numero, qui humi repunt, vitamque degant non Angelorum, & cœleſtium illarum mentium, quæ corpore carent, vitæ ſimilem, ſed talem quæ in iudicium vocari atque redargui poſſit, ſeueros & acerbos ſe iudices præbent, contractoque ſupercilio ſententiam ferunt, & damnant, vt eorum ſuperbia arrogantiáque commotus cogar eos Euangelij verbis compellare: qui cùm

Matth. 7. trabes propriis in oculis exiſtentes non cernant, ex aliorum oculis velint feſtucas eijcere: cumque grauiſſima onera cæterorum humeris imponant, ſeueri iudices incedunt: & cùm imbecilles ipſi onus ſuum ferre non poſſint, Chriſti tribunal præoccupant, & iudicis ſententiam præripiunt. Serui contumaces, qui conſeruis immites ſe, atque inexorabiles præbent. Si Deum cupitis æmulari, quòd ad eius imaginem facti ſitis, exemplum ipſius imitamini. Vos, qui Chriſtiani eſtis, qui nomine ipſo humanitatem profitemini,

A imitamini Chriſti charitatem. Benignitatis eius diuitias conſiderate, qui cùm per hominem ad homines venturus eſſet, præmiſit Ioannem pœnitentiæ præconem & ducem, & ante Ioannem Prophetas omnes, qui docerent homines, vt reſipiſcerent, vt redirent in viam, & ad meliorem frugem ſeſe conuerterent. Mox ipſe veniens ore proprio clamabat ex perſona ſua, Venite ad me omnes, *Matth. 11.* qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Quomodo autem vocem ſuam audientes accepit? facilem eis peccatorum veniam largitus eſt, celeriter ipſos & momento temporis ab iis, à quibus angebantur, liberauit, Verbum ſan-

B ctos reddidit, ſpiritus confirmauit, verus homo in aqua ſepultus eſt, nouus generatus, gratia floruit. Quid deinde conſecutum eſt? Qui inimicus fuerat, amicus euaſit: qui alienus, filius: qui profanus, ſacer ac pius. Is ergo, qui tam magnificis & incredibilibus affectus muneribus, benignum ac liberalem largitorem ingratus offendit, à nobis quidem doctoribus ſeueriſque iudicibus ſtatim indicta cauſa ad cruciatum raperetur, præſentique priuatus vita in altera ſupplicium inueniret, Verùm, quoniam alius iudicij Dominus, qui in infinita millium millia *Ezech. 18.* miſericordiam tribuit, nec vult mortem

C peccatoris, ſed expectat, vt reſipiſcat, eo fit, vt ne illi quidem, qui priorem gratiam contumelioſius abiecerunt, meritò afficiantur ſupplicio, ſed à poſteriore miſericordia prior excipiatur, & obliuio cum venia coniũgatur, vt lacrymarum effuſio lauachri vim habeat, gemitúſque reducat gratiam, quæ pauliſper receſſerat. Si orationi noſtræ fidem non habes, Petrum in ædibus principis ſacerdotum interroga, *Matth. 26.* & dicet tibi, quo modo abnegationis peccatum amarè lugens expiauerit, nec

D in Simonem mutatus ſit, ſed Petrus permanſerit Apoſtolus. Ego autem & Iudam Iſcariotem exiſtimo, niſi ſui ipſius carnifex eſſe properaſſet, facinus ſuum grauius putans, quàm vt ſibi poſſet ignoſci, ſed ſupplex veniam petiiſſet, eius miſericordiæ, quæ per orbem erat diffuſa, non fuiſſe expertem futurum: cui quidem rei teſtimonio ſunt Iudæi illi, qui, cùm Chriſtum cruci ſuffixiſſent, credentes, baptiſmo mentes ſimul & manus abluerunt. quòd ſi illi, qui Chriſtum in crucem egerant, miſericordiam ſunt conſecuti, & ipſe profectò, qui illum prodiderat,

veniam impetraſſet. Et Paulus aliquando Chriſtianos vinxit, ſed idem ipſe poſtea pro Chriſto cathenas geſtauit, eodemque cruciatus genere crimen diſſoluit. Peccauit, dum Stephanum lapidibus peteret, & eius interfectoribus aſſentiret, pòſt autem ipſe quoque lapidibus cæſus peccatum aboleuit. *Matth. 9. Luc. 19.* Matthæus, & Zachæus olim fuerunt publicani, ſed mox, menſa publicanorum contempta, alter eorum domo atque animo ſuo Ieſum ſuſcepit; alter rerum admirabilium promulgator & ſcriptor effectus eſt. *Luc. 15.* Oportet, vt publicanum pariter & Phariſæum memoria teneamus, & mulierem illam, quæ drachmam amiſſam inuenit. Si quis homines, qui ſeculis omnibus ad hoc vſque tempus extiterunt, vniuerſos animo complectatur, fuiſſe multos animaduertet qui cùm ſe prius flagitiis inquinaſſent, ad frugem bonam deinde redierunt. Illud enim Dei ſolius proprium eſt, vt ab omni peccato remotus omnia rectè gerat. Homo autem, qui ortum atque interitum ſubit, quique tam multis perturbationibus eſt obnoxius, vnquam effugere poterit, quin accuſetur & condamnetur, ſi veniæ ſpes auferatur? Conſidera mihi Dauidem ipſum Iſraëlis Regem, quem Deus ſibi ſingularem elegerat, teſtimonioque *2. Reg. 11.* ſuo collaudarat, Inueni, inquiens, virum ſecundũ cor meum. Hic poſt præclarum illud diuinæ laudis præconium mulieris pulchritudine captus, quibus ſe peccatis obſtrinxerit, omnes ſcimus. Attamen idem à Propheta reprehenſus admiſſum ſcelus agnouit, & pœnitentiæ modum poſteris ſcriptum reliquit. Quamobrem dolorem eius in libro Pſalmorũ tanquam in ſpeculo videmus expreſſum. Vbi nunc luctu, & ſqualore corpus excruciat: nunc *Pſal. 6.* ſibi noctes ad lugendum præſcribit, quod quidem tempus communi laborantium quieti datum eſt; nunc lacrymas è palpebris ſuis, tanquam è fontibus, profundens lectulum irrigat, & quinquageſimum Pſalmum nobis elaborat, in quo Deum pœnitentia placantium exemplum effingitur. Neque verò luctus ipſius inanis *Dauidis pœnitentia.* fuit. Sed graues eius gemitus miſericordiam inuenerunt, vt & imperij dignitate, *Iona. 3.* & amicitia Dei liberè frueretur. Rex item ille Niniuitarum multitudine peccatorum ad exitium contendebat, vnà cum populis, quibus imperabat. Et is, qui pec- *Niniuitarũ pœnitentia.* cata ipſorũ redarguebat, diem ſupplicio præfinitam denuntiabat appropinquare.

A Cúmque prudenter illi ſemet affligentes calamitatẽ effugiſſent, dolebat Propheta, quòd mala, quæ prædixerat, non eueniſſent, Deique commiſerationem iniquo animo ferebat. At ille, qui vbique tum verbis tum factis iudicat, quanta homines beneuolentia complectatur, fecit, vt cucurbita naſceretur, quæ caput eius ab iniuria Solis defenderet. Sub vmbra autem ipſius eo dormiẽte ſtatim exaruit. Qui cùm experrectus rem ægrè ferret, reprehenditur, *Iona 4.* quòd, cum ipſe virgultum exaruiſſe indignetur, nolit Deum propinquo tantæ ciuitatis interitu commoueri. Vos igitur, qui duri eſtis atque immites, B eius qui nos procreauit, benignitatem & clementiam imitamini. Nolite vos in conſeruos veſtros præbere iudices acerbos & graues, donec veniat ille, qui arcana cordium patefaciet, & poteſtate ſua cuique conuenientem ſtatum tribuet in vita, quam expectamus. Nolite, triſtiores in alios ac ſeueriores ſententias ferre, ne iiſdem vos ſententiis condemnemini, & propriis verbis tanquam dentibus acutiſſimis configamini. A quo quidem crimine videntur mihi ea Euangelij verba nos deterrere: Nolite iudicare, vt ne iudicemini. Quibus ſanè verbis non aufertur C nobis facultas humanè benigneque iudicandi, ſed interdicitur, ne grauius & aſperius iudicando condamnemus. Leuiora igitur fac aliorum pondera, ne in eadem damnationis trutina actiones tuæ deprimantur, quando vita noſtra tanquam in lance Dei iudicio examinabuntur. Tu, qui corpore indutus es, & in carne viuis, caue, ne medicæ artis curationem abijcias, & aſperneris. Nam licet commoda fruaris valetudine, non tamen ſemper ita liber ab omni futurus es morbo, vt opera medici nunquam indigeas. Animum habes ad res terrenas caducaſque propenſum, quandiu oblitus ſui impletur corpo- D ris affectionibus. Proinde noli miſericordiam denegare, ne veniam ipſe non inuenias, quando ipſam deſiderabis. Sacerdos eſt aliquis, populique regendi munus *Sacerdos in priuatos qualis eſſe debeat.* ſortitus eſt? priuatorum caſus commiſereatur, memineritque, ſe quamuis dignitate præſtet iis, quos gubernat, ac regit, naturam tamen eandem habere, ideóque poſſe aliquando fortaſſe in eoſdem errores incidere. Quæ cùm Moſes non ignoraret, quippe qui & homo erat, & hominiq; naturam perſpectam & cognitam habebat, conſtituit, vt pro ſacerdoto

vitulus immolaretur, peccante nimirum & ipſo, expiationibúſque pluribus indigente. Quod autem tunc erat in carne vitulus, idem nunc eſt incorporea pœnitentia, incruentáque deprecatio: qua quidem, cauendum eſt, ne elati, gloriantéſque humanitatem, & beneficentiam repudiemus, cùm ſciamus, Aaron ſacerdotem illum probatiſſimum, populo Deos flagitanti indulſiſſe, & temerè admodum murmure captum eſſe. Quòd ſi is, qui murmurauerat, non ſupplicaſſet, ſupplicium non euaſiſſet. Alius autem non eſt ſacerdos, ſed vnus è populo? caueat ne grauius iudicando iugum ſubeat. Nam ſi is, qui ad expiandum populum delectus eſt, indiget ipſe expiatione, quid fiet illi, qui eiuſmodi munus non ſuſtinet? Imitemur eam paſcendi rationem, qua dominus vſus eſt. Euangelia contemplemur: ibique tanquam in ſpeculo, diligentiæ & benignitatis exemplum intuẽtes, eas perdiſcamus. Illic enim in parabolis adumbratiſque ſermonibus video cẽtum ouiũ hominem paſtorem, qui cùm illarum vna à grege diſceſſiſſet, & errabunda vagaretur, non manſit cum illis, quæ ſeruantes ordinem paſcebantur: ſed ad eam requirẽdam profectus, multas valles ſaltúſque ſuperauit, magnos atque arduos montes tranſcendit, in ſolitudinibus peragrando multo cum labore tandiu peruestigauit, donec errantem inuenit. Inuentam autem non verberauit, nec vrgendo vehementius ad gregem compulit, ſed humeris ſuis impoſitam, & leniter tractans ad gregem geſtauit, maiorem ex vna illa inuenta, quàm ex reliquarum multitudine, lætitiam percipiens. Rem obſcuritate ſimilitudinis obuolutam, atque recõditam cõſideremus. Ouis hæc non ouem omnino, nec paſtor ille planè paſtorem, ſed aliud quiddam ſignificat. His exemplis ſacræ res continentur. Nos enim commonent, ne homines pro perditis, ac deſperatis habeamus, neve eos in periculis verſantes negligamus, aut ſegnes ſimus ad ferendum auxilium, ſed eos à recta viuendi ratione deflectentes, & errantes reducamus in viam, eorúmque lætemur reditu, atque ipſos cum bene piéque viuentium multitudine coniungamus. Tam alienus autem à cædendi acerbitate ſacerdos eſſe debet, tanquam promptus & paratus ad excolendam humanitatem, vt, etiamſi dominus aliquem, vti plantam inutilem, exſcindere iubeat, ipſe tanquam inſitor debeat ſupplicare, vt ignoſcat parumper, ac ſententiam differat. Sic enim monet oratio illa de ficu, quam vti ſterilem cum dominus vellet concidere, orat agricola, vt illi paulìſper parcat, & moram aliquam interponat: aliquid enim bonæ ſpei in diligentia ſua reliquum eſſe. Noli igitur eſſe tam facilis ad amputãdum, & exſcindendum tu, qui dominum, ne id faciat, debes obſecrare, neque tam celeriter deſperandum exiſtima. Diligentiam adhibeto: reprehenſionibus circunfodito: cohortationibus foueto, tanquam ſinu, documentorum quaſi aquarum copia irrigato: præceptis, vt vallo, communito. Tuum eſto, placare iudicis animum. Demus operam, vt eodem nomine, quo dominus, appellemur: is enim dicitur conſolator, dum hominum generi patrem propitium reddit. Quo quidem nomine vocatur etiam ille veritatis ſpiritus, pro ſuo erga nos ſtudio, atque beneuolentia. Hæc autem deprecationis, & cõſolationis munera pro peccatoribus ſuſcipiuntur omnino non pro iis, qui ſunt innocentes, & nullis criminibus obnoxij. Moſis curam, ſacerdos, & ſollicitudinem imitare. Imitare illius erga populum animi affectionem: qui Deũ obſecrans, ne populo, qui peccauerat, iraſceretur, cùm rem longius duci, nec ſibi id, quod petebat, concedi animaduerteret, ſupplicabat, vt ſibi ſaltem liceret antè decedere, ne eorum, quos pauerat, & gubernarat, interitum ſpectaret. Sed operæpretium eſt, vt verba ipſius in medium afferamus: obſecro, inquit, peccauit populus peccatum magnum, feceruntque ſibi Deos aureos. Et nunc ſi dimittis eis peccatum hoc, dimitte: ſin minus, dele me de libro, quem ſcripſiſti. Cernis, quomodo propriæ ſalutem multitudinis anteponit, cui niſi impetrat impunitatem, flagitat vt ipſe deleatur? Nunc autem qui acerbiores ſe peccatoribus præſtant, eos ad ſe accedentes propellunt ſupplices, proſtratóſque fugiunt, à lacrymantibus oculos remouent, & ſe totos auertũt. Cur igitur mihi Lucas, immò verò ſpiritus ſanctus deſcripſit filium illum prodigum, qui primum diſceſſu ſuo ignominia patrem affecit, deinde voluptatibus ebrietatique deditus, & fœminarum amoribus captus, paternas omnes diuitias dilapidauit, atque exhauſit? Pòſt autem multo, cùm ſatis iam in miſeria verſatus eſſet, adeo vt ſubulcus effectus mercenarius, eodem, quo porci, veſceretur cibo, tandem ali-

Marginal notes: Priuatus in ſacerdotem. — Luc. 15. — Sacerdos pro populo intercedat. — Luc. 13. — Sacerdotis munus. — Ioan. 14. — Exod. 32. — Luc. 15. — Prodigus filius.

quando reſipiſcens cùm ad patriam domum reuertiſſet, non auertit ſe pater, nec reuerſum excluſit filium. Quin etiam accurrit obuiam appropinquanti, & complexus eum, atque inhærens collo, miſericordia commotus lacrymas fudit, & pro miſero rurſus beatum reddidit, ingenuo illum induens veſtimēto, & in manu eius annulum imponens, ac diem feſtum agens, magnificúmque ac ſplendidum cōuiuium celebrans.

Parabola de prodigo quid ſignificet.

Hæc nobis ſimilitudo propoſita eſt, vt reſipiſcētibus Eccleſiam tanquam domum paternam aperiamus, eóſque humaniter, & benignè ſuſcipiamus: ne cum porcis, id eſt, cum Dæmonibus vitam degant, ſed ex alienis rurſum ad filiorum numerū aſcripti, ex Dei præſcripto tanquam ex patris ſententia viuāt, & ſanctorum hominum, vt fratrum, conſuetudine perfruantur. Noli fratris maioris natu ſententiam ſequi, nec ob patris humanitatem indignari, quòd nequiſſimum filium, qui familiæ dedecori fuit, ſuſceperit. Dei benignitatem potius, & clementiam admirans, eos, qui relictis erroribus ad frugem bonam redeunt, amplectere, amantérque foue. Sic enim eris cæcorum dux, & viam errantibus demōſtrabis. Satis multa ad eos, qui ſeueriore ſunt animo, quique acerbitatem potius, quàm lenitatem, & miſericordiam exercent.

Pœnitentiæ exemplum mulier peccatrix.

Nunc mihi vos, quibus in viam redeundum eſt, ac reſipiſcendum, attendite. Si vultis diſcere, quo modo peccatis dolere, & erroribus veſtris ingemiſcere debeatis, mulierem nobis à Luca in præſentia deſcriptam conſiderate. Illius demiſſionem animi, atq. prudentiam æmulamini, abſolutúmque in ea nobis exemplum pœnitentiæ conſtituite, quæ Phariſæi domum ingreſſa nec cōuiuarum multitudinem erubuit, nec conuiuij tempus importunum exiſtimauit, quo minus ad confeſſionem confugeret: ſed dolore affecta, & peccata, quæ commiſerat, vehementer deteſtata, ne momentum quidem temporis ſibi interponendum exiſtimauit, quo minus ſtatim ad peccatorum medicum accederet. Nec tamen in conſpectum eius adueniens ſupplicabat, ſed ex habitu ſe indignam putans, quæ ipſum alloqueretur, à tergo locum occupauit, nec planè ſtans, ſed retrò proſtrata pedes illius complexa eſt, ſolutiſque comis re ipſa mœrentis animi affectionem oſtendebat, & Ieſu pedes lacrymis rigans, multo cum dolore miſericordiam poſtulabat.

A Tantam enim effudit vim lacrymarum, vt pedes eius ablueret, eoſdémque rurſus capillis abſtergeret, atque ita omnem animi afflicti demiſſionem declararet. Etenim, vt breuiter omnia complectar, ſenſibus, & membris omnibus, quibus peccauerat, mulier pœnitentiam egit. Quantum autem poſtea per otium peccata fuerit deteſtata, quæ publicè apertéque ea tantopere luxit, coniicientibus licet intelligere. Nos autem verbis quidem pœnitentiam pollicemur, factis verò nihil ſtudij, laboriſque præſtamus, ſed eadem viuendi conſuetudine vtimur, qua prius,
B quàm peccata confitendo deteſtaremur, vtebamur. Eadem in vultu hilaritas, idem in corporis cultu victúque ſplendor. Somno ad ſatietatem vſq. indulgemus, negotiis, & occupationibus animo ſedulitatis obliuionem iniicimus, pœnitentiæ nomen inane duntaxat, & nullis expreſſum factis retinemus. A myſteriis quidem arcanorúmque communione ſacramentorū culpa noſtra decidimus, & ſeparamur, nec tamen ſtudium, ac diligentiam adhibemus, vt ad ea fruenda reuertamur, ſed vt vilia, & quæ paruo pretio redimi poſſint, contemnimus. Cōſidera, homo, qua
C dignitate iam ornatus fueris, nunc autem careas. Si regię menſæ particeps ab eo honore ob crimen aliquod excidiſſes, quantam pecuniæ vim expenderes, vt in Regis gratiam redires, vt honorem priſtinum redimeres? Quorum autem fores ſupplex, hæſitans, dolens frequentares? Vitam profectò ipſam tibi acerbam duceres, ſqualore, & luctu, & vultus demiſſione dolorem animi præ te ferres: omnem denique, vt aiunt, moueres lapidem, vt ab ea te calamitate liberares. Nunc autem qui ſeiunctus eſt ab amicitia Dei, & verè ſublimem illam dignitatem amiſit, quem laborem impēdit, quod ſtudium adhibet, quid eximium gerit, quo demiſſum, atque humilem, & afflictum animum oſtendat ſuum?
D Non eſt conſentaneum, vt qui ſe ægrotare cōfitetur, eadem victus ratione vtatur, qua vtuntur illi, qui proſpera ſunt valetudine. Alius enim ægrotantis, alius valentis eſt videndi modus. Nonne vides, quāta ſit inter ægrotantem, valentémque differentia? Ille pro arbitratu ſuo viuit, quocunque vult, proficiſcitur, omni officio, & munere liberè fungitur: hic autem in anguſto iacet cubiculo, procul ab omnium conſuetudine, omnibúſque negotiis remotus. Agriculturam omittit, licet illius

antea eſſet ſtudioſiſſimus. Cumulandæ pecuniæ curam abiicit, quamuis ad rem vti mercator iam eſſet attentior. Qui cõuiuiis olim magnificis,& Sybariticis delectabatur, aqua nunc,& panis fruſtulo veſcitur, non liberis operam dat, non vxoris vtitur conſuetudine: illi die noctúque res eſt cum medicis, quos magnis pręmiis acceſſit, vt eorum opera conualeſcat. Hæc qui corporis morbo laborat. Tu verò, cuius animus æger eſt, cur non ad medicum properas? cur non ei confitendo morbum oſtendis tuum? Quid pateris, vt depaſcatur, vt ſuperat, vt inflammetur? Tandem aliquando reſipiſce, ac te ipſum noſce: Deum offendiſti, Procreatorem tuum irritaſti, eum, qui & præſentis vitæ poteſtatem habet, & futuræ dominus, ac iudex eſt) Deliciis indulgens in morbum delapſus es: eum inedia & ieiuniis cura. Animus laborat incontinentia: adhibetur tẽperantiæ medicamentum. Multiplici, ac nimia pecuniæ cupiditate in febrim incidiſti: liberalitate & eleemoſyna depellatur. Hæc enim eſt nimium expletæ mentis curatio. Læſit te rerum alienarum direptio: quæ rãpta ſunt, ad proprios dominos reuertantur: mendacium te proximè duxit ad interitum (perdes enim, inquit, omnes, qui loquuntur mendacium) veritatis ſtudio periculum euitetur. Iuriſiurandi violatio ſublimem Zacharię filij ſecurim ſuſtulit per aëra volitantem ac cædem minitantem: inducantur omnia arma pœnitentiæ, vt ſecuris acies, & ictus propulſetur. Impiis hæreticorum opinionibus aliquis infeſtus eſt: rectis Eccleſiæ decretis ſe ipſum expiet, ſuperſtitionémque deponat. Quid enim aliud eſt pœnitentia, niſi diſſolutio, & euerſio præteritorum, quæ vel re, vel cogitatione ſunt admiſſa? Qui verò cognita pœnitentiæ vtilitate adhuc in flagitiorum & impietatis cœno volutatur, ſimilis eſt illi ſeruo, qui dominum ſibi iratum ſciens, in eius cõſpectu ſceleratè ſe gerit, peccatúmque duplicat. Explora celeriter, & diligenter animaduerte morbum, quo affectus es; ſuſcipe ex eo dolorem, quantum maximũ

Vitia quomodo curētur.

Pſal. 5.

Luc. 5.

Pœnitentia quid.

A potes; affligè te, fratréſque beneuolos atque vnanimes adhibe, qui ſimul doleant, adiumentóque ſint, vt libereris. Oſtende mihi amaras atque vberes lacrymas tuas, vt meas ego quoque commiſceam. Afflictionis participem,& ſocium ſume ſacerdotem, vt patrem. Quis enim tam falſo nominatur pater, aut tam duro, atque adamantino animo præditus eſt, qui non filiis mœrentibus doleat, & gaudentibus lætetur? Sacerdos ita triſtatur ob peccatum illius, quem propter religionem habet loco filij, vt Iacob viſa tunica Ioſeph ſanguine conſperſa querebatur, vt Dauid luxit Abſolonis interitũ, vt Eli Ophnim

Sacerdos pater & ſocius pœnitentium.

Gen 37.

2. Reg. 8.

1. Reg. 4.

B & Phineẽ, qui in acie ceciderant, vt Moſes impium populum, qui rerum nouarum ſtudioſus vitulum ſibi conflauerat. Quamobrem maior tibi in eo fiducia ſit, qui te in Deo genuit, quam in illis, à quibus corpore procreatus es. Audacter oſtende illi quæ ſunt recondita. Animi arcana tanquam occulta vulnera medico retege. Ipſe & honoris,& valetudinis tuæ rationem habebit. Filiorum dedecore magis mouentur parentes, quàm ipſi filij. Nam vt filiorum gloria ad parentes pertinet, ſic etiam dedecus & turpitudo. Incertus eſt, fratres, terminus vitæ; diſceſſum è vita diligentia præuertamus. Ab-

Exod. 32.

Animi arcana ſacerdoti retegēda.

C ſurdum enim eſt, cum illi, qui corporis valetudinis rationem habent, ſe ipſos expurgẽt ante caniculæ exortum, ne, quod humidum in illis eſt, vehementi ipſius ardore corrumpatur, & morbos pariat, eos qui animi curam gerunt, incertum mortis diem non anteuertere, & ardorem excruciantis illius ignis, qui æternum comburit,& nullum vnquam refrigerium admittit. Drachmam Euangelicam, quam acceperas, & qua diues effectus fueras, ignauia tua perdidiſti? pœnitentiæ lucernam accende: Inclina te diligenter. Illam in terrenis affectionibus defoſſam conquire,

Luc 15.

D inuentam tolle, atque conſerua, vt nos vicini gratulemur, & eo gaudio afficiamur, quod eſt in Chriſto, cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

SANCTI GREGORII NYSSENI EPISCOPI, DE PAVPERIBVS AMANDIS, ET BENIGNITATE COMPLECTENDIS, ORATIO I.

Petro Franciſco Zino interprete.

QVI huic Eccleſiæ præſidet, atque adeo omnes, qui ſe veræ pietatis & eius viuẽdi rationis, quę ex virtute eſt, magiſtros profitẽtur, hominibus illis ſunt admodum ſimiles, qui grammaticam docent, & prima tradunt elementa literarum. Etenim quemadmodum hi pueros è parentum manibus ſuſceptos adhuc infantes & balbutientes non protinus abditis diſciplinarum præceptionibus onerãt, ſed primò literarum formas inſculpunt in ceris, earúmq. nomina declarant, & ipſorum manus per impreſſos illos literarum ductus agunt & exercent, mox eos ad ſyllabarum cognitionem prouehunt, atque ita deinceps ad verborum expreſſionem perducunt: ſic Eccleſiæ Duces initio documenta quædam, quæ ſint inſtar elemẽtorum, auditoribus proponunt, deinde gradatim ea, quæ perfectiora magíſque recondita ſunt, patefaciũt. Quoniam igitur duobus ſuperioribus diebus cupiditatem illam, quæ gulæ ventríſque voluptatem ſectatur, caſtigauimus, hodierna item die iiſdem de rebus me verba facturum ne exiſtimetis, quòd videlicet conueniat & carne non veſci: & à vino, cuius ferè riſus & inſania comites ſunt, abſtinere: & cohibere coquorum ſtudium, & pincernarũ manus miſcendis porrigendíſque poculis fatigatas comprimere. De his enim & nos ſatis multa diximus, & vos conſilium admonitionémque noſtram re ipſa & factis comprobauiſtis. Quare dum primum hoc documẽtum excolitis, operæpretium eſt, vt ad ea vobis tradenda quæ maiora grauioráque ſunt, progrediamur. Eſt igitur ieiunij & abſtinentiæ genus, quod à corpore & materia ſeiunctum eſt, cumque

Simile à Grammaticis.

A animam duntaxat reſpiciat, ea re perficitur, vt à vitiis temperemus, atque huius quidem ieiunij gratia etiam illud indictũ eſt, vt à cibis abſtineamus. Quod cùm ita ſit, à malitia ieiunate, cohibete rerum alienarum cupiditatẽ, à turpi & iniuſto quæſtu vobis temperate. Auaritiam Mammonę fame interficite. Nihil domi reconditum habete, quod ſit per vim & rapinas comparatum. Quid enim proderit, ore carnem non attingere, ſi maledicẽtia fratrem laceres? Quænã erit vtilitas, ſi, dum tua non comedis, ea quæ pauperis ſunt, per iniuriam ſurripueris? Quæ porro pie-
B tas iſta, ſi aquam bibens ſtruas fraudem, conſuas dolos, & ex improbitate ſanguinem? Quid? Nónne Iudas etiam cum vndecim ieiunabat? attamen quia mores auaritiæ deditos non refrænauit, nihil ad ſalutem illi ieiunium profuit? Quid? quòd diabolus, cùm ſpiritus ſit corporis expers, nihil vnquam edit omnino, & tamen propter improbitatem è ſublimi illo cecidit dignitatis gradu? eadémque ratione nullus dæmonum eſt, qui, quòd aut ſe obſoniis ingurgitet, aut immodicè bibat, ebrioſusve ſit, accuſari poſſit. Natura enim à bibendi edendíque neceſſitate liberi
C ſunt. Neque tamen idcirco vel die, vel nocte, per aëra oberrare vnquam ceſſant flagitiorum auctores & miniſtri. Nobis autẽ omni ſtudio moliuntur inſidias. Quippe liuore liqueſiunt, & tabeſcunt inuidia, quòd ad eam nos homines neceſſitudinis coniunctionem cum ipſo Deo, & felicitatis poſſeſſionem, è qua ipſi deiecti ſunt, ſimus peruenturi. Honeſtis igitur, ac bonis moribus inſtituatur Chriſtianorum vita. Eorum animi declinent, & fugiant malitiæ detrimentum. Nam ſi vino, & carne temperantes, obſtructos vitiis animos habuerimus, nihil quicquam nobis, cùm aliter animo quàm extrinſecus, affecti ſi-

Ieiunium verum.

Dæmones nihil edunt.

Quare nobis insidiantur.

mus, aut aquam, aut olera, aut menſas ſine ſanguine ſtructas profutura prædico atque teſtificor. Propter munditiam animæ ſunt indicta ieiunia. Quæ ſi tum volũtate, tum factis coinquinatur, quid fruſtra, quam bibimus, aquam inſumimus? Cur ingens hoc cœnum, quod elui expurgaríque non poteſt, excolitur? Quid confert ieiuniũ corporis, niſi mens pura mundáque ſit? Nihil enim proſit, currum validum, ac ſtrenuis quadrigis inſtructum eſſe, ſi auriga inſaniat. Nulla erit bene fabricatæ nauis vtilitas, ſi ebrius ſit ipſe gubernator. Ieiunium virtutis fundamentum eſt. Quemadmodum autem nauium carinæ, & fundamenta domus, licet ingentia ſubiicias, inutilia vanáque ſint, niſi reliquas item partes peritè & ſcienter exædificaueris: ſic iſtius abſtinentiæ nullum erit emolumentum, niſi aliæ iuſtitiæ partes acceſſerint. Timor Dei erudiat linguam, ea, quæ decet, loqui: tacere contraria: temporis occaſionem animaduertere, modũ obſeruare, fari neceſſaria: aptè reſpondere: modeſtè dicere, ne verborum veluti grandine colloquentes obruat. Iccirco enim & tenuis illa membra nulla, quæ cùm ipſa lingua mentum inferius deuincit, frenum dicitur, ne ineptè loquatur & inconcinnè. Laudibus igitur, non conuitiis vtatur: cantibus, non maledictis: commendationibus, non obtrectationibus, Manus petulans Dei memoria tanquam cathena vincta cohibeatur. Has enim ob cauſas ieiunamus. AGNVS noſter prius quàm clauis affigeretur cruci contumeliis affectus, & alapis cæſus eſt. Morem Iudaicũ ne imitemur nos CHRISTI diſcipuli. Alioqui ſi eo pacto erimus affecti, verbis illis nos Eſaias increpabit: Cur ad lites & contentiones ieiunatis, & pugnis pauperem percutitis? Diſce ab eodem Propheta ſynceri purique ieiunij opera. Diſſolue colligationes impietatis. Solue faſciculos deprimentes. Dimitte eos, qui confracti ſunt, liberos & omne onus diſrumpe. Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagóſque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne deſpexeris. Multam nobis hoc tempus affert nudorum, vagorúmque copiam. Magna enim cuiúſque fores frequentat captiuorum multitudo. Hoſpites exuléſque non deſunt. Vbique licet protenſas opem implorantium manus aſpicere. His aër ſub dio tectum præbet. Porticus & biuia, & partes

Ieiunium corporis nihil prodeſt niſi adſit mens pura.

Eſa. 54.

Ieiunij veri opera.

A fori magis deſertæ ſunt hoſpitia Nycticoracum, & noctuarum more in cauernis latitant. Pannoſis, attritis, & laceratis teguntur indumentis. Agriculturæ fructus eſt illis miſerantium animus benignitas. Cibus, ſi quid accedente quopiam impetrauerint. Potio eadem, quæ rationis expertibus animantibus, nimirum fontes. Pocula, manuum volæ. Penu, ſinus ipſe, niſi planè diffluat, ſed poſſit ea, quæ iniiciatur, operire. Menſa, contracta genua. Lectulus, ſolum. Balneum, id, quod Deus omnibus commune & ſine induſtria conſtructum dedit, flumen, aut palus. Vagam

B & agreſtem traducunt vitam, non quòd initio ſic inſtituerint, ſed quòd ad eam calamitatibus & neceſſitate compulſi ſint. His neceſſaria victui ſuppedita tu, qui ieiunas. Erga fratres calamitoſos benignus eſto. Quod ventri ſubtrahis, tribue eſurienti. Exæquet omnia iuſtus Dei timor. Duas inter ſe cõtrarias affectiones, tuam videlicet ſatietatem, & fratris famem, modeſta continentia tempera atque moderare. Sic enim faciunt & medici. Alios exinaniunt, alios replent: vt acceſſione, deceſſionéque vniuſcuiuſque ſanitas cõ-

C ſeruetur. Honeſtæ admonitioni obtemperate. Aperiat ratio pauperibus diuitum fores. Cõſilium inopi ad locupletem aditum patefaciat. Egentes ne ditet humana ratiocinatio. Sed illis & domum, & lectulum, & menſam tribuat Dei verbum ſempiternum. Dulci & humana oratione vſui neceſſarium ex tuis facultatibus ſubminiſtra. Apud te multitudo pauperum atque languentium ſibi profugium inueniat. Quiſque diligenter vicinorum curã gerat. Studium promerẽdi de propinquis tibi ab alio præripi ne permittas. Caue, ne capiat alius theſaurum repoſitum tibi.

D Calamitate affectum vt aurum amplectere. Infirmam pauperis valetudinem, ita foue, vt in ea & ſanitatem tuam, & ſalutem vxoris & filiorum, ſeruorum, & totius denique familiæ poſitã putes. Nam cùm omnes pauperes fouendi adiuuandíque ſunt, tum illi, qui ægrotant, præcipuè ſunt complectẽdi. Qui enim egens & æger eſt, duplici laborat paupertate. Inopes enim, qui valenti ſunt corpore, ex hoc ad illud oſtium accedentes, qui aliquid dent, aliquando tandem inueniunt. Præterea ſedent in triuiis, & prætereuntes omnes interpellant opem implorantes. At illi pauperes, qui aduerſa præditi valetudine, anguſtóque hoſpitiolo, immò verò anguſtis

Dan.14. hoſpitioli angulis concluſi ſunt, vti Daniel in lacu, te benignum & pauperum ſtudioſum atque amantem tãquam Abacuc expectant. Quamobrem per eleemoſynam Prophetę ſocius efficere. Celeriter & impigrè ad alendum egentem accede. Nullam facies in promerendo iacturam, ne verearis. Multiplex enim & copioſus gignitur fructus ex eleemoſyna. Sere beneficium, vt metere poſſis fructum, & bonis manipulis domum replere. At enim te quoque pauperem dices? Fac ſis, attamen dato. Da quod habes. Neque enim ſupra vires tuas quicquam abs te requirit Deus. Da tu panem, illc poculum vini, alius veſtimentum dabit: atque ita ex multorum benignitate vnius calamitas ſubleuabitur. Ne Moſes quidem id, quod impendit in tabernaculum, ab vno tantum homine accepit, ſed ab vniuerſo populo. Alij enim aurum, argentum alij, vt magis minuſve diuitiis affluebant, obtulerunt. Pauperes verò vel pelles, vel etiã caprarũ pilos, ſi quis grauius inopia premebatur. Nónne vides pauperis etiam illius, viduę quadrantem, diuitum munera ſuperaſſe? Illa enim quidquid habebat, exhauſit, cùm ex horum copiis vix puſillum quiddam exciderit. Iacentes pauperes, tanquam nullius pretij ſint ne deſpexeris. Conſidera quinam ſint, & eorum cognoſces dignitatem. Seruatoris noſtri perſonam induerunt. Propriam enim benignus ille perſonam eis largitus eſt, vt, quemadmodum illi, qui aduerſus vim inferentes tanquam propugnaculum regias prætendunt imagines, quo principis effigie irruentium impetus frangatur, & retardetur: ſic ipſi eos, qui nulla mouentur commiſeratione, quippe pauperes odio proſequuntur, per illam flectant, mitigent, & exorent. Hi bonorum, quæ ſperamus, & expectamus, ſunt promi condi. Hi ianitores Regni cœlorum, qui forum aperiant benignis & bonis, occludant malis & inhumanis. Hi & vehementes ſunt accuſatores, & optimi patroni. Accuſant autẽ, & defendunt, non oratione, ſed aſpectu ipſo, dum conſpiciuntur à Iudice. Quæ enim in eos fiunt, apud eum, qui corda ſcrutatur, qui cogitationes hominum omnes atque intimos animi ſenſus nouit, quouis præcone clarius, apertius, ſignificantius vociferantur & clamant. Propter hos nobis & formidandum illud Iudicium, quod ſæpe audiuiſtis, in Euangelio perſcriptum eſt. Illic enim video filium

Exod.25.

Matth.25.

A hominis venientem è cœlis, per æthera non ſecus atque per terram incedentem, innumerabilibus ſtipatum millibus Angelorum. Deinde gloriæ thronum erectũ in ſublime, atque in eo conſidentem Regem. Tunc omnes hominũ tribus, omnes gentes, nationes omnes, quæ in hanc vitam ingreſſæ ſint, quæ hunc ſpiritu aëra duxerint, quæ hanc Solis lucem aſpexerint, duas in partes ſegregatas ad tribunal iudicis aſtitiſſe. Audio eos, qui à dextra ſunt, agnos vocari: hœdos qui à ſiniſtra. Nam ex morum ſimilitudine ſumunt appellationem. Audio illic eos interrogan-B tem Iudicem, & rationes conficientem. Audio, quid ipſi reſpondeant Regi. Denique pro ſuis quemque meritis ornatum cerno. Illis, qui boni, benignique fuerint, atque optimè vitam egerint, ſumma & perpetua quies tribuitur in Regno cœleſti: inhumanis autem & improbis ſupplicium ignis, ídque ſempiternum. Hæc omnia ibi diligenter, vt ſcitis, ſunt explicata. Non alia autem de cauſa Iudiciũ illud tam accurata oratione tanquam penicillo depictum, nobis ante oculos poſitum eſſe crediderim, niſi vt perdiſcamus beneficentiam, & benignitatem comple-C ctamur. Hæc enim eſt quæ continet vitã. Hæc eſt pauperum mater, magiſtra diuitum, bona pupillorum nutrix, conſeruatrix ſenum, egentium penu, communis miſerorum portus, omnium ætatum curam gerens, omnibus ærumnis & calamitatibus conſulẽs. Quemadmodum enim illi, qui in ſtultitiæ certaminibus præmia proponunt, tuba liberalitatem ſuam ſignificantes, omnibus in palæſtra decertantibus pecuniæ largitionem pollicentur atque denuntiant: ſic ipſa beneficentia omnes in miſeriis & calamitatibus poſitos ad ſe vocat, non vulnerum & plagarum præmia, ſed ærumnarum & incommodorum remedia & curationem accedentibus impertiens. Hæc eſt omnium D laudatarũ actionum præſtantiſſima. Hæc aſſidet Deo, & magna eſt cum ipſo neceſſitudine coniuncta. Sic autem Deum ipſum nobis omnium, quæ rectè benignéque facimus, in primis auctorem effectorémque eſſe conſtat. Si quidem & terram procreauit: & ornatum cœli fabricatus eſt: & temporum viciſſitudines ſtatuit: & ſolis calorem, & glaciei refrigerantem naturam: omnia denique Deus ipſe non ſibi, cum nullius horum indigeat, ſed nobis continenter præſtat & con-

Simile.

conſeruat. Nam mirabili quadam ratione mortalium aciem effugiente præbet hominibus alimenta, seminans opportunè, & ſcienter irrigans: ipſe enim, vt ſcribit Eſaias, dat ſemen ſerenti, & ex nubibus nunc ſenſim imbrem emittit in terram, nunc autem ſulcorum latera & toros abunde perfundit. At vbi ſegetes creuerint, & viriditas acceſſerit, tunc diſiectis diſſipatiſque nubibus, ab omnibus integumentis nudum & apertum ipſis oſtentat & immittit ſolem, vt calidis atque ardentibus ipſius radiis tepefactæ perueniant ad maturitatem, & opportunas ad metendum ſpicas exhibeant. Quid? quòd vitem etiam enutrit, atque ita idoneo tempore ſitiẽtibus potum tribuit? Quid? quòd varia item alit animalium genera, vt hominibus & carnes ad veſcendum, & pelles ad protegendum, & lanas ad veſtes conficiendas præbeant? Cernis quo modo primæ beneficentiæ auctor & origo ſit Deus, eſurientem nutriens, ſitienti largiens potum, & nudum operiens, vt ante diximus? Si vis autem intelligere, quomodo morbo laborantes, male affectos, atque afflictos curet, audi. Quis apem docuit, ceras, & mella conficere? Quis è pinu, quis è terebintho, quis è maſtiches arbore pingues illos reſinæ ſuccos diſtillare fecit? Quis Indorum regionem conſtituit ſiccorum atque fragrantium fructuum, & odorum ſuauium matrem? Quis oleam corporis laboribus & dolorib. opitulantem procreauit? Quis nobis radicum & herbarum notitiam, quis qualitatum, & virium, quæ in ipſis ſunt, peritiam tribuit? Quis effectricem conſeruatricémque ſanitatis Medicinam reperit? Quis calidarum aquarum fontes eduxit è terra, vt earum vi tum frigidis & humidis, tum aridis & aduſtis affectionibus & morbis medeamur? Nónne Deus? Meritò igitur & opportunè poteram verba Baruch vſurpare: Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo. Per hunc artes omnes, quę vel in igne, vel ſine igne, vel in aquis exercentur, inuentæ: per hunc ſcientiæ innumerabiles excogitatæ: vt nihil omnino deſit hominibus, quod ad tranſigendæ vitæ neceſſitatem & commoditatẽ pertineat. Ac Deus quidem hoc modo beneficentiæ & liberalitatis inuentor, & fons, omnia, quæ nobis neceſſaria ſunt, ditiſſimus ipſe benignè ſubminiſtrat. Nos autem, qui ſingulis diuinæ ſcripturæ verbis ad dominum & procreatorem noſtrum imitandum (quatenus mortalis beatum & immortalem imitari poteſt) inſtituimur, ad vtilitatem noſtram omnia rapimus, omnia voluptatibus noſtris metimur: & alia quidem vitæ noſtræ deliciis elargimur, alia recondimus hæredum auiditati. Miſerorum verò nulla habetur ratio, nulla pauperum idonea cura, nulla ſollicitudo. O crudeles animos! ô mentes ab omni remotas humanitate, ab omni miſericordia alienas! Homo hominem videt egentem pane, non habentẽ alimenta vitæ neceſſaria, neque tamen illi prompto alacríque animo ſubuenit, & ſalutem præbet: ſed illum deſpicit, & tanquam virentem plantam aquarum penuria ſinit areſcere, præſertim cum maximis inundet ipſe atque circunfluat copiis, vt ex ſua abundantia facile multorum inopiam reficere & recreare poſſit? Quemadmodum enim ex vno fonte profluens aqua multas camporum longè latéque protenſas planities fœcundas & vberes reddit: ſic vnius domus opulentia multitudinem pauperum ex egeſtatis anguſtiis eripere poteſt & ſuſtentare: modo ne parcus & auarus animus veluti prolapſus lapis venas, & riuulos è benignitate tanquam è fonte publicè defluentes auertat atque intercipiat. Ne viuamus carni in rebus omnibus: in aliqua viuamus & Deo. Deliciæ enim epularum, & quæ in ventrem ingrediuntur, tantulum voluptatis carni duntaxat afferre poſſunt, quantulum eſt illud ſpatium, quo fauces continentur. Nam ſimulatque in ventrem delapſæ ſunt, putreſcunt, & per inferiores partes ſecedunt. Miſericordia verò & beneficentia virtutes ſunt Deo gratiſſimæ, quæ ſi cuius animum incoluerint, eum diuinum efficiunt, & ſummo illi Bono quàm ſimillimum reddunt, adeo vt primæ illius atque immortalis, & mentem omnem ſuperantis naturæ decoretur imagine. At qualem ſtudij laboriſque finem pollicentur? Nunc quidem præclaram ſpem, & lætitiæ plenam expectationem, pòſt autem quando iſtius aſſiduè fluentis carnis ſpoliis exuti immortalitatem induerimus, vitam beatam, nullum finem habituram, nullis malis obnoxiam, in ſummis & admirandis, quæque hîc à nobis cognitione comprehẽdi non poſſunt, verſantem gaudiis & voluptatibus. Vos igitur qui ratione præditi, & mente rerum

Nnnn

Eſa 55.

Fontes aquarũ calidarũ morbis medentur.

Bar. 3.

amici, in quibus ſita eſt mādatorum ſumma, cùm nec panis fruſtum, nec obſonij quicquam acceperint, ſed potius contumelias & verbera lucrati ſint. Intus autem in officina Mammonę alij tanquam nimis onuſta nauigia reuomunt cibum, alij præſentibus poculis indormiunt menſæ. Duplex autem in turpi domo exercetur peccatum, vnum propter ebriorum ſatietatem, alterum propter expulſorum pauperum famem. Si Deus hæc aſpicit, vt profectò aſpicit, quam vitæ commutationem, quem exitum fore cogitatis? dicite, quæſo vos, ô pauperum inimici. An neſcitis horum cauſa in ſacro Euangelio poni, & commemorari exempla omnia horrenda, & terribilia? Nónne graues illius cruciacus & gemitus recenſentur, qui in byſſo fuerat enutritus? an non in malorum abyſſo deſcribitur coërceri. Quid? huic alter ille ſimilis, nónne cùm veſperi de matutinis deliciis cogitaret, tam inexpectata & repentina damnatus eſt morte, vt ne orientis quidem ſolis radium potuerit intueri? Proinde, cùm mortales ſimus, fidem ne abiiciamus, néve fruamur voluptatibus vt immortales. Sic enim ferè affecti ſumus, quicunque genio indulgere, & carni in omnibus obſequi volumus. Tanquam patresfamilias ſucceſſorē nunquam habituri, & perpetui rerum humanarum domini, meſſis tempore ſemētem facimus, & quando ſeminandum eſt, ſeparamus lætitiam meſſis. Platanum ſerimus, & proceræ arboris vmbram moramur. Palmæ ſemen terræ committimus, & fructuum dulcedinē expectamus. Hæc autem ferè in ipſa ſenectute, quando iam adeſt ætatis autumnus, & mortis hiems aduentat, & vitæ reſiduum tempus eſt nō

Luc. 16.

Luc. 12.

A integer annus, ſed tres aut quatuor dies. Cogitemus igitur, nos, qui ratione præditi ſumus, quàm fragili fluxáque ſit vita noſtra, quàm velociter labatur tempus, vt ſiſti cohiberique non poſſit, vt omnia, quæ metitur, ad interitum ducat & trahat. Atque vtinam breue tantum eſſet ſpatium vitæ, modo certum eſſet, modo reddendæ rationi non eſſemus obnoxij. Nunc autem illud meritò torquere nos debet, quòd & ſingulis horis inſtat periculum, & incorruptus, atque integer adeundus eſt iudex, apud quem non ſolum B eorum, quæ fecimus, ſed omnium, quæ diximus, reddenda nobis eſt ratio. Quamobrem hæc ſecum ipſe animo voluens beatus ille Vates, auet intelligere pręfinitum ſibi terminum vitæ. Itaque Deum precatur, vt ſibi numerum dierum, qui reliqui ſint, annunciet, quo accingat ſeſe ad ea, quæ ad exitum pertinent, ne tanquam viator improuidus, dum iter facit, & viaticum neceſſarium quærit repente turbetur. Sic igitur inquit: Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum C meorum quis eſt, vt ſciam, quid deſit mihi. Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos, & ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te. Cernis animæ bonæ prudentem ſollicitudinem, idque in homine in regia dignitate conſtituto. Ne mirum: intuetur enim Regem Regum, & Iudicum Iudicem. Illud autem obſecrat, vt abſoluta mandatorum obſeruantia decoratus diſcedat integer & perfectus cœleſtis illius patriæ ciuis, quam nos item omnes vt aſſequamur, & opto, & ſpero, per gratiam & D benignitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria in æternum, Amen.

Pſal. 38.

quidem & formam pręte ferens quaſi ſerues; ſicut & ille propter artem: voluntate autem tua & animo ad alterius, qui ſe tibi committit, perniciem abutens. Segnis & inſatiabilis eſt vita vſurarij. Neſcit laborem agrorum colendorum, mercaturam non exercet; ſed vno in loco cõfidens immanes domi ſuæ feras nutrit. Vult omnia ſibi ſine ſatu & inarata progigni, cui quidem arattrum eſt, calamus: ager, charta: ſemen, atramentum: pluuia, tempus: quod illi pecuniæ fructus occultis incrementis adauget & educat. Falx illi eſt, repetitio: area, domus, in qua miſerorum fortunas ventilat. Cùm videt omnia eſſe alicuius propria, imprecatur hominibus calamitates, vt coacti ad ipſum confugiant: odit, qui rebus ſuis contenti viuűt, & quos ſibi conſpicatur non eſſe obæratos, in hoſtium numero habet. Aſſidet curiæ & foro, vt inueniat, quem ſors aduerſa affligit. Exactores & procuratores ſuos ſemper ſequitur, vt vultures caſtra & acies. Circumfert autem loculos, vt miſeris eſcam oſtendat: vt ei ob neceſſitatem inhiantes, deuorent ſimul vſuræ hamum. Quotidie numerat lucrum, ſuámque cupiditatem minimè explet. Dolet ob argentum domi repoſitum, quod otioſum eſt & infructuoſum. Imitatur colonos, qui ex aceruo frumenti ſemper ſemen petunt. Non relinquit miſerandum aurum intactum, ſed ex manu in manum transfert. Aſpicis igitur opibus diuitiiſq; abundantem; ſæpe domi ſuæ ne vnum quidem nummum habere, ſed omnes ſpes eius in charta ſitas, omnéſque fortunas in pactis & cõuentis, qui nihil habet, & omnia poſſidet: contrario modo Apoſtolicis monitis vitam inſtituens, qui omnia largitur petentibus, non humanitatis, ſed cupiditatis gratia. Eligit enim pauperiem ad nonnullum tempus, vt pecunia inſtar laborioſi ſerui operans, cum mercede ad ipſum reuertatur. Vides, vt ſpes futuri lucri exinaniat domum, efficiátque vt inops ſit, cui alioquin multum auri ſuppetit. Huius verò quænam cauſa? Scriptura in papyro conſignata, & pactio ſeu promiſſio afflicti. *Reddam cum fœnore. Reſtituam cum lucro ſortem.* Deinde inſto & admoneo, vt ne fidem fallat. Et debitor quidem licet inops fidem facit ob ſyngrapham. Deus autẽ qui diues eſt, licet multa polliceatur clara & ſonora voce, non tamen auditur; Da & ego reddam; clamat in Euangeliis, in publico

A totique terrarum orbi noto chirographo, quod quatuor, loco & vice vnius ſcripſerunt, cuius teſtes omnes Chriſtiani à temporibus partæ ſalutis exſtiterunt. Habes paradiſum pignus, pignus vtiq; dignum, quo fidenter nitaris. Quod ſi & hîc aliquid quæris, totus mundus probi debitoris poſſeſſio eſt. Curioſè circumſpice copiam, qua abundat is, qui beneficium abs te petit, & inuenies ipſius diuitias. Nam omnes auri argentíque fodinæ debitoris poſſeſſio ſunt. Omne metallum argenti & æris & id genus aliorum, dominio & imperio ipſius ſubijcitur. Reſpice in totum cœlum, qua patet. Mente concipe

B maris infinitatem. Cogita terræ latitudinem; Numera, quas nutrit feras. Omnia ſubiecta ſunt illius potentię, cuius tu paupertatẽ contemnis. Moderatus & æquus eſto. Ne iniuria affeceris Deum. Neque æſtimes Deum inferiore & inhonoratiore loco eſſe quàm trapezitas; quibus, ſi ſpondeant, abſque dubio credis. Da ſponſori immortali. Crede chirographo inaſpectabili quidẽ, ſed eiuſmodi tamen quod perdi nequeat. Ne exigas lucrum, ſed impende beneficium ſine ſpe quęſtus, videbiſque Deum non ſine additamento rependere gratiam. Quod ſi hæc oratio

C tibi peregrina & præter opinionem accidit, in promptu habeo teſtimonium, quo perſpicuum ſit, Deum piè ſumptus & impenſas facientibus multis variiſque modis reponere vicem. Petro enim interrogante & dicente: Ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Amen dico vobis, inquit, omnis qui reliquerit domos, aut fratres aut ſorores, aut patrem aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Vides liberalitatem? vides bonitatem? Et valde quidem impudens fœnerator laborat, vt ſortem duplicet: at Deus ſponte

D ſua, ei qui fratrem ſuum non opprimit, centuplum reddit. Obtemperato igitur Deo conſulenti, vſuráſque peccato non obnoxias referes. Cur te haud ſine ſcelere curis conficis, dies numerans, menſes computans, ſortem animo reuoluens, incrementum ſomnians, metuénſque diem præſtitutam, ne infructuoſa veniat inſtar illius ęſtatis, qua grando fruges contudit. Curioſè & anxiè inquirit fœnerator in omnes debitoris actiones, in peregrinationes, in egreſſum, mercaturam, & ſi fama oriatur infauſtior, quod ſcilicet

quidam in latrones inciderit, vel euentu A aliquo inops ex opulento euaſerit, ſedet iunctis manibus, aſſiduè gemit, ſæpius plorat, voluit chirographum, lamentatur in literis illis aurum, efferens contractus tabulas, non ſecus atque veſtem filij mortui, acerbiorémque adhuc illarum adſpectu exſuſcitat dolorem: ſi autem mutuum fuerit nauticum, littoribus aſſidet, deflet ventorum procellas & tempeſtates, perpetuò examinat euntes & redeuntes, num quid alicubi de naufragio ſit inauditum, num qui alicubi periculum adierint, conſtringit & angit quotidiana ſol- B licitudine animum. Huic igitur dicendum eſt: deſiſte, ô homo, à periculoſa cura. Abijce ſpem excruciantem, ne fœnus quærens amittas & ſortem. A paupere exigis reditus & augmenta tuarum diuitiarum, ſimiliter facis ac ſi quis ex agro calore ingenti exſiccato vellet frumenti aceruum, aut vuarum multitudinem ex vinea poſt immiſſam grandinem, vel liberorum prouentum ab infœcundo ventre, vel lactis nutrimentum à fœminis quæ non pepererunt. Nullus conatur ea quæ ſunt præter naturam & impoſſibilia, nam præterquam quòd nihil efficeret, aliis e- C tiam riſui & ludibrio eſſet. Solus Deus adeò eſt omnipotens, vt ex rebus deſperatis & depoſitis elicere poſſit non parum emolumenti, quippe qui faciat ea, quæ præter omnium ſpem & exſpectationem eſſe ſolent: modò quidem imperans, vt ex rupibus aqua profluat, rurſus ex cœlo, quaſi pluuiam, dimittens panem inſolitum & nouum, iterúmque dulcem efficiens amaram illam myrrham contactu ligni, præterea Elizabethæ infœcundum vterum fœcundans, Annæque Samuelem & Mariæ Virgini primogenitum donans. D Hæc ſolius omnipotentis dexteræ ſunt opera. Tu verò æris & auri rerum parere non ſolitarum, ne quære fœtum, neque coge paupertatem ea quæ diuitum ſunt præſtare, neque vſuras pendere illum, qui ſortem petit, aut neſcies quàm mutui expoſcendi neceſſitas digna ſit miſericordia. Quapropter diuina quoque ſcriptura, quæ nos ad omnem pietatem informat, vbique vſuras prohibet, ſi fratri tuo mutuam dederis pecuniam, non vrgebis illum. Accedit quòd ipſa gratia, quæ omnis omnino bonitatis abundantiſſimus fons eſt, remiſſionem debitorum lege ſancit quàm liberaliſſimè his verbis: Non dabitis mutuum his à quibus ſperatis recipere vicem, & alibi ſub ſpecie parabolæ, durum & immitem ſeruum grauiter puniit, quod conſerui procidentis non fuerit miſertus, neque remiſerit centum denarios, exiguum videlicet debitum, qui decies mille talentorum condonationem fuerat conſecutus. Saluator porrò noſter omniſque honeſtatis Magiſter, cùm diſcipulis ſuis modum orandi nihil ſuperuacanei continentem præſcriberet, hunc etiam adiecit precandi formulæ articulum, quaſi qui maximè valeat ad exorandum Deum: Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Hoc quomodo à Deo poſtulabis, ô fœnerator? Qua conſcientia voti tui à Deo particeps fieri cupis, qui omnia accipis, & nihil dare noſti? An neſcis preces tuas nihil eſſe aliud quàm inhumanitatis tuæ repetitionem? Quid remiſiſti, quòd remiſſionem petis? Cuius miſertus es, quòd miſericordiam imploras? Et ſi des eleemoſynam, inhumanitatis tuæ exactiones, an non plena eſt alienarum calamitatum, lacrymarum & gemituum? Quòd ſi inops ſciret, vndénam largiaris eleemoſynam, vtique non acceptaret, refugiens videlicet guſtare fraternas carnes, & ſanguinem ſuorum familiarium, téque ſermone moderata quadam libertate pleno cohortaretur; Ne me, mi homo, alas fraternis lacrymis. Ne dederis panem pauperi confectum ex gemitu egenorum meorum ſodalium. Redde fratri tuo, à quo iniuſtè ſurripuiſti, & grates agam. Quid vtilitatis affers dum multos efficis inopes, & vnum conſolaris? Si non eſſet tanta multitudo vſurariorum, non eſſet tanta copia pauperum. Diſſolue tribum & ſodalitium tuum, omnibúſque ſuppetent res neceſſariæ. Omnes accuſant fœneratores; nec malo huic mederi queunt; Lex, Prophetæ, Euangeliſtæ. Qualia diuinus Amos intonat? *Audite qui conteritis manè pauperem, & opprimitis egenos terræ, dicentes, quando tranſibit menſis, & venundabimus merces?* Neque enim patres tantopere lætantur generatione filiorum, quantum fœneratores fine menſium; quin & ſcelus ſuum pulchris obuelant nominibus; Humanum cenſum ſeu quæſtum appellitantes Ethnicorum inſtar, qui deas quaſdam odio in cunctos inflammatas, hominúmque interfectrices nominant Eumenides. Itáne verò humanus cenſus? An non exactio vſuræ eſt, quæ domos euertit,

guis ſic accommodantes, vt ab omnibus intelligerentur. Ego autem malo, vt inquit Apoſtolus ſẽſu meo quinq. verba in Eccleſia loqui, vt alios etiã proſim, quàm decem millia verborum in lingua. Verum tunc vtile fuit, vt vox alienis linguis accommodaretur, ne inanis eſſet apud eos, qui non intelligerent, Euangelij promulgatio, ſi varia præconibus vox defuiſſet. Nunc autem, quoniam eadem lingua eiſdémque vocibus vtimur, ignem debemus ſpiritus linguam exquirere, qua animos eorum, qui in erroris tenebris degũt, illuſtremus. Ad hoc etiam nobis idem Dauid dux ſit, ſociúmque ſibi adiungat Apoſtolum. In hoc enim pſalmo non ob id ſolum, quòd initium eius nobis lætitiam & exultationem indicit, venite, inquiens, exultemus Domino, ad ſanctum Spiritum laudandum & celebrãdum adducimur, ſed multo magis ex iis quæ ſequuntur, ea, quæ ad diuinitatem illius pertinent, edocemur. Dicam vobis ipſius prophetæ verba, quibus Magnus item Apoſtolus ſuffragatur. Sunt autem hæc: *Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto, vbi tentauerunt me patres veſtri.* De his mentionẽ faciens diuus Apoſtolus, ſic ait: Quapropter, ſicut dicit Spiritus ſanctus. Atque ita locutus, ipſa prophetæ verba ſubiunxit, tribuens ea perſonæ ſpiritus. Quis igitur eſt, quem tentauerunt patres ipſorum in deſerto? Quem irritauerunt? Diſce ab eodem propheta dicente: tentauerunt Deum excelſum. Atqui Apoſtolus ſancti ſpiritus perſonam adhibens, has illi voces aſſignat: Quapropter, inquiens, ſicut dicit Spiritus ſanctus, in die tentationis in deſerto tentauerũt me patres veſtri. Quocirca quem Deum excelſum nominauit propheta, hunc diuus Apoſtolus Spiritum ſanctum dicit eſſe. Quòd ſi non credis, rurſum cõſidera, quæ dicta ſunt: Quapropter, ſicut dicit Spiritus ſanctus, nolite obdurare corda veſtra, vt in exacerbatione, ſecundum diem tentationis in deſerto, vbi tentauerunt me patres veſtri. Propheta verò teſtatur, eum, qui tentatus eſt in deſerto, eſſe Deum excelſum. Quamobrem eorum, qui ſpiritum oppugnant, quique cõtra Deum iniuſtè obloquuntur, obſtructa ſunt ora, tum ab Apoſtolo, tum à propheta, qui per ea, quæ commemorauimus, ſpiritus diuinitatem perſpicuè prædicant, propheta quidem, dum ait: Deum excelſum tentauerunt. Ipſo Deo verbis illis Iſraëlitas alloquente: In deſerto tentauerunt me patres veſtri. Magnus autem Paulus, dum eadem ipſa verba Spiritui ſancto attribuit, vt manifeſtò conſtet, Deum excelſum eſſe Spiritum ſanctum. Conſpiciuntne ergo aduerſarij gloriæ, igneam diuinorum ſermonum linguam, abſcondita atque obſcura aperientem, & illuſtrantem? an vt plenos muſto nos irridebunt? Ego verò, licet id nobis obiiciant, vobis conſulam, fratres, ne conuitium eorum formidetis, néve deriſioni ſuccumbatis. Atque vtinam ipſi quoque deguſtent hoc muſtum, & vinum hoc recens expreſſum, ac fluẽs ex torculari, quod per Euangelium Dominus calcauit, vt nobis tanquam racemi, proprij corporis ſanguinem propinaret. Vtinam & ipſi repleantur hoc nouo vino, quod muſtum appellauerunt, quod aquę commixtione à cauponibus non fuit deprauatum. Implerentur enim ſpiritu, quo quidem feruentes craſſam limoſámque perfidiæ ſpumam ex animis ſuis effunderent, & abiicerẽt. Sed muſtum ſuſcipere nequeunt iſti, qui veterem adhuc vtrem circumferunt: qui cùm huiuſmodi vinum continere non poſſit, hæretica opinione diſrumpitur. Vos autem fratres, vt ait Propheta, venite, exultemus Domino. Bibamus pietatis dulcedinem, vt Eſdras præcipit. Gaudeamus in Apoſtolorum & prophetarum choris. Munere ſancti Spiritus exultemus, & lætemur in hac die, quam fecit Dominus, in Chriſto Ieſu Domino noſtro, cui gloria in æternum, Amen.

Margin notes: 1. Cor. 14. — Vox alienis linguis accommodata. — Pſal. 94. — Heb. 3. — Pſal. 77. — Pſal. 105. — Heb. 3. — Pſal. 77. — Pſal. 94. — Eſa. 63.

diuitias diſſipat, efficítque vt qui honeſto & nobili loco nati ſunt, deteriorem vitam viuant, quàm ſerui, quæ quidem initio nonnihil delectat, poſteriores verò vitæ partes acerbo dolore complet. Quemadmodum enim aues, quibus aucupes inſidias tendunt, delectantur principio quidem ſparſa illis eſca, illáque loca frequentant, in quibus vberem & copioſum cibum reperiunt, paulò poſt autem retibus captæ intereunt: ſic & qui fœnebrem pecuniam accipiunt, perbreui temporis ſpatio abundant, poſtea verò paternis ſedibus excidunt. Cæterum omnis miſericordia exulat ab vſurariorum perditis & ſceleratis animis, cúmque ipſam debitoris domum venalem proſtare aſpiciunt, non mouentur vlla cõmiſeratione, quin potius venditionem importuniùs adhuc vrgent, vt citius argento accepto alium quendam miſerũ fœnoris nexibus aſtringant, more indefeſſorum & inſatiabilium piſcatorum, qui vno gurgite retibus circumdato, omnibus qui in eo latent piſcibus captis, ad vicinos gurgites maſſas transferunt, & ab hoc ad alium, & ita deinceps, quoad omnia loca piſcatione ſua peragrarint. Qualibus ergo oculis tu qui talis es, in cœlum reſpicis? Quomodo petis remiſſionem peccatorum? Num fortè ob ſtuporẽ illud quoque oras; quod nos Saluator docuit? Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quam multi ob vſuras laqueo ſeſe interemerunt, vel præcipites in fluuios deiecerunt, tolerabiliorem rati mortem, quam fœneratorem, relictis filiis orphanis, quibus paupertas nouerca haud benigna & facilis eſſe cœpit. At verò præclari ſcilicet iſti vſurarij, ne orbæ quidem domus miſerentur, ſed trahunt rapiúntque hæredes, quibus fortè præter laqueum hæreditatis nihil obtigit, aurúmque poſcunt eos, qui victum ſibi ex aliorum liberalitate comparant. Cùm autem debitoris mors illis, vt par eſt, exprobratur, cumque nonnulli vt erubeſcant laquei mentionem faciunt, nullo penitus pudore ob hoc facinus afficiuntur, neque animo expaueſcunt, ſed potius ex pectore exulcerato verba fundunt plena impudentiæ: & num moribus noſtris, aiunt, adſcribetur, ſi miſer ille & impos mentis, infelici ſidere natus, neceſſitate fati compulſus, violentas manus ſibi intulerit? Philoſophantur enim vſurarij

A quoque & Mathematicorum Ægyptiorum diſcipuli fiunt, cùm opus eſt vt apologiam inſtituant pro piaculis & execrandis facinoribus & homicidiis ſuis. Talis igitur hoc ſermone compellandus eſt. Tu ille infauſtus ortus es, & illa infelix ſiderum neceſſitas: ſi enim curam leuaſſes, & partem quidem partis dimiſiſſes, partémque accepiſſes cum remiſſione, non vtique odiſſet lucem tanquam odioſam, neque ſuiipſius carnifex exſtitiſſet. Et quibuſnam oculis tempore Reſurrectionis intueberis interfectum; venietis enim ambo ad Chriſti tribunal, vbi non vſuræ computabuntur, ſed vitæ ratio acta iudicabitur. Ecquid reſpondebis accuſatus

B incorrupto iudici, quando tibi dixerit: Habuiſti legem, Prophetas, Euangelicas præceptiones, omnes audiuiſti ſimul ingeminantes vna voce charitatem & humanitatem, his quidem monentibus; fratri tuo non fœneraberis; Aliis verò: pecuniam ſuam non dedit ad vſuram; Aliis: ſi mutuum dederis fratri tuo, non vrgebis illum; At Matthæus in parabolis clamans, Dominíque mandatum annuncians, ait: Serue nequam, omne debitum tibi remiſi, quia rogaſti me, nónne oportebat & te miſereri conſerui tui, vt & ego tui miſertus ſum? Et iratus Dominus tradidit illum tortoribus, quouſque

C perſoluerit omne debitum. Tunc ſera & infructuoſa pœnitentia ducêris, luctúſque grauiſſimus te inceſſet, & pœna ineuitabili punieris. Nec tibi adiumento erit aurum, nec opem feret argentum. Amarior felle erit fœnoris acceptio. Hæc non ſunt nuda verborum terriculamenta, ſed ipſa rei veritas, quæ iudicium futurum prius teſtatur, quàm experientia cognoſcatur, quod proinde vir prudens, & cui cura futuri, ſedulo cauere ſtudebit. Vt verò vtilitatis aliquid audientibus af-

D feram, narrando quiddam quod in ædibus cuiuſdam fœneratoris ante illud Dei iudicium contigit, attendito: etſi fortaſſis multi veſtrûm id, quod commemoraturus ſum, iam exploratum habeatis: Erat vir quidam in hac ipſa ciuitate, nomen reticebo, ne videar mortuum nominatim traducere velle; Huic fœnerari, lucríque aliquid ex deteſtandis vſuris capere, vnica ars erat. Correptus autem hoc auaritiæ morbo, tenax & ſordidus in ſeipſum ſuóſque euaſit, vt ſolent auari, quippe qui in menſa neque ſatis cibi ap-

SANCTI GREGORII NYSSENI EPISCOPI, EX VETERE TESTAMENTO DELECTA TESTIMONIA, CVM ADIECTA QVADAM explicatione aduerſus Iudæos, de ſancta Trinitate: quibus probat, quòd Verbum & Spiritum habeat Deus, ſecundum ſcripturas, Verbum ἐνυπόστατον id eſt, quod hypoſtaſi, ſiue perſona præditum & reuera ſit ac viuat, & Spiritum ſimiliter.

Laurentio Siſano interprete.

Pſal.32. DICIT Dauid in A Pſalmo trigeſimoſecundo: Verbo Domini cœli firmati ſunt, & Spiritu oris eius omnis potentia eorum. Non igitur Verbum ſiue ſermo eſt aëris impreſſio (rei cuiuſlibet) ſignificatiua, quæ per inſtrumenta vocis edatur: neque Spiritus eſt oris anima, quæ ex partibus reſpirandi excitetur: ſed Verbum, ſiue ſermo quidem eſt is, qui in principio erat apud Deum, & Deus eſt: B Spiritus verò oris Dei Spiritus veritatis, qui à patre procedit. Tria igitur intellige, Iubentem & imperantem Dominum: creantem Sermonem, ſiue Verbum: firmantem & ſolidantem, hoc eſt, Spiritum. *Explendæ ſententiæ gratia adiecit has duas dictiones.* Firmationem enim & ſolidationem, ſanctificationem dixit & completionem. Vt autem ſcias, quòd non hoc Verbo ſiue ſermone, qui profertur (cœlos firmatos eſſe) dicebat, ſed eo, qui reipſa perſonaliter ſubſiſtit: *Ioan.15.16* idem alibi dicit: *Pſal.77.* Emittet Verbum ſuum, & liquefaciet ea: ſpirabit Spiritus eius, & fluent aquæ. Verbum autem quod ſubſtantia atque eſſentia C caret, non emittitur. Et rurſus: *Pſal.106.* Emiſit Verbum ſuum, & ſanauit eos, & liberauit eos ex diſcriminibus & periculis ipſorum. Et rurſus: Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Quis ſtetit in firmamento Domini: & vidit Verbum eius? At ſermo & Verbum hominis non videtur. Vides, quòd non ſermonem dicat, qui auditu, ſed qui viſu percipiatur & comprehendatur, nimirum eum, qui reipſa eſt, & in perſona conſiſtit, quandoquidem iuxta probabilem rationem ne locum quidem hoc habet in ſermone, qui ſubſtantia caret. Nos enim ſermone creator inſtruxit & ornauit propter mutuam aliorum cum aliis conſuetudinem & ſocietatem, & vt per ſermonem alter alterius mentem intelligeremus. Confert autem nobis etiam Spiritus ad conſeruationem corporis, per hoc, quod admittitur & hauritur, ac rurſus repellitur idem & reſpiratur: de Deo verò, qui etiam ſolus incorporeus eſt, non poteſt eiuſmodi quippiam exiſtimari.

ANNOS PERFICIS, DEVS POTENTIA TVA. *1.Cor.1.* Chriſtus autem Dei potentia, *1.Cor.2.* Deique ſapientia eſt. *Prou.8.* EX PERSONA SAPIENTIÆ, ID EST FILII. Cùm pararet cœlum, aderam vnà cum eo: atque ego eram, qua delectabatur, quotidie oblectabar facie eius. Quem igitur locum hæc habent, ſi non in ſubſtantia atque reuera facies erat? non enim eſt alius, cum quo colloqueretur, Quis enim nouit mentem Domini, aut quis illi à conſiliis fuit? Sed ſatis fuit ei ſola voluntas ad omnium rerum creationem. Scriptum eſt enim, Et Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas: *Geneſ.1.* ſignificante ſcriptura, quòd Spiritus ſanctus qui reuera atque in ſubſtantia perſonaque eſt, foueret & viuificaret omnia ad futuram generationem. Quæ cùm ita ſint perſpicuè & clarè ſancta Trinitas, Patris inquam, & Filij & ſancti Spiritus, demonſtrari atq; probari poteſt, quippe huius ad ſeipſam ſanctæ atque coeſſentialis Trinitatis eſt illud: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. *Ibidem.* Et: Fecit Deus hominem; ſecundum imaginem Dei fecit eum. Formati enim ſumus, prout intelligentia percipi poteſt, ad imaginem vnigeniti.

Et rurſus: Ecce Adam factus eſt, ſicut A
vnus ex nobis. Quòd autem per ſermo-
Geneſ.3. nem omnia creauerit Deus, perſpicuum
eſt ex eo, quòd vnicuique creaturæ aſcri-
pta eſt hæc clauſula: Et dixit Deus, Fiat:
ſignificante ſcriptura eam, quæ per Ser-
monem effecta eſt, creationem. Niſi enim
hoc eſſet, ſatis fuiſſet dicere: Et fecit
Gen.1. Deus cœlum & terram & reliqua. Et rur-
ſus iuſſu Dei factum eſt firmamentum.
Et rurſus: Separauit & diuiſit Deus. Et
cùm audiueris, Dixit Deus: ſtatim mente
concipe eum qui obediuerit dicenti: Et
dixit Deus, Fiant luminaria: &, Fecit
Deus luminaria: quis dixit, & quis dicto
audiẽs fuit? Atque in pluribus veteris Te- B
ſtamenti locis, ſenſim ac tacitè indicante
ſancta Trinitate, deprehendi & animad-
uerti poteſt eius hypoſtaſis, id eſt, repre-
ſentatio perſonarum, & coëſſentialis, vel
conſubſtantialis, id eſt, vnitas & identitas
Gen.18. eſſentiæ atque naturæ. Verbi gratia, tem-
pore Abrahami, Apparuit enim, inquit,
ei Deus ad quercum opacam ſedenti in
oſtio tabernaculi ſui tempore meridiano.
Cum ſuſtuliſſet autem oculos, vidit, &
ecce tres viri aſtabant ſupra eum: & ecce
accurrit obuiam eis, & adorauit pronus
in terram, & dixit, Domine, ſi nactus
ſum gratiam coram te, ne prætereas C
puerum tuum. Et poſt alia: dixit autem
ad eum, Vbi eſt Sarra vxor tua? at ille
dixit, Ecce in tabernaculo eſt: Dixit
item: Reuertens veniam ad te circa hunc
temporis articulum ad horas: & habebit
filium Sarra vxor tua. Ecce igitur dicit,
quòd Deus quidem apparuiſſet ei, ſed
quòd treis tamen viri eſſent, qui cõſpecti
fuiſſent: ipſum autem rurſus non quaſi
tribus dixiſſe, Domini, Si inueni gratiam
coram vobis, ne prætereatis puerum ve-
ſtrum: ſed Dominum ſingulariter ternos
nominaſſe, & tanquam vnum inuitaſſe
ad diuertendum. Item tanquam vnus
loquitur, veniam. Vide igitur quòd illi, D
qui apparuerunt, tres quidem erant, & in
propriæ perſonæ conſtitutione ſubſiſte-
bant, ſed ratione tamen eiuſdem eſſentiæ
atque naturæ comprehenſi erant: atque
etiam tanquam vnus colloquebantur.
Gen.11. Quis item ad quem dicebat. Venite de-
ſcendẽtes confundamus linguam eorum?
Certè perſpicuum, quòd ad illum quem
Pſal.106. dixit: De ventre ante luciferum genui te.
Et, Ante ſolem nomen eius, & ante lu-
Pſal.2. nam. Et rurſus: Dominus dixit ad me,
filius meus es tu: ego hodie genui te. Pete

à me, & dabo tibi gentes hæreditatem
tuam, & poſſeſſionem tuam, terminos
terræ. Et rurſus: Ego ero illi loco patris: Gen.19.
& ipſe erit mihi loco filij. Quid item il-
lud? Pluit Dominus ignem & ſulphur à
Domino? Quid verò ex perſona Dei e-
tiam illud: Et omnis qui effundit ſan-
guinem, pro ſanguine eius effundetur:
quoniam in imagine Dei feci hominem?
Vides quòd Deus in imagine Dei fecerit?
Quomodo item intelligendum eſt illud,
quod in Exodo ſcriptum eſt: Et cùm ma-
ne ſurrexiſſet Moyſes, aſcendit in mon-
tem Sinai, ſicut conſtituerat & præce-
perat ei Dominus, & accepit Moyſes ta-
bulas lapideas, & deſcendit Dominus in
nube: & aſtitit illic, & loquutus eſt in
nomine Domini, & præteriit Dominus
à facie Domini. Quis ergo Dominus lo-
quutus eſt in nomine Domini? & quis
Dominus tranſiuit à facie Domini? Quid
item illud ad Abrahamum dictum: Ego
ſum, qui apparui tibi in loco Dei? Quo-
modo item illud: Adorent eum omnes
Angeli Dei, quem? & cuius Dei? Dicit
Moyſes: Et ſtatuit Dominus terminum Exod.34.
dicens, Craſtino die repreſentabit Domi- Gen.17. Pſal.8.
nus Verbum hoc ſuper terram. Et rurſus: Exod.9.
Confirmare Zorobabel: quia ego vo- Aggæ.2.
biſcum ſum, & Verbum meum bonum, & Exod.19.
& ſpiritus meus in medio veſtrûm. Quid
opus erat trium mentionem facere, ſi non
vnumquodque in propria ſubſiſtentia
perſonæ? Et rurſus: Et dixit Dominus
ad Moyſem: Deſcende & conteſtare po-
pulum, & ſanctifica eos hodie & cras: &
lauent veſtimenta ſua, & ſint parati in
diem tertium: in die enim tertio deſcen-
det Dominus ſuper montem Sinai coram
omni plebe. Ac non dixit, deſcendam. Et
erit in nouiſſimis diebus, dicit Dominus,
effundam de ſpiritu meo ſuper omnem
carnem: & prophetabunt filij veſtri, & fi-
liæ veſtræ, & iuuenes veſtri viſiones vi-
debunt: & ſeniores veſtri ſomnia ſomnia-
bunt. Et aliquanto poſt: Sol conuertetur
in tenebras, & luna in ſanguinem, priuſ-
quam veniat dies ille Domini magnus &
illuſtris. (Non dixit, dies meus,) Et fu-
turum eſt, vt quicumque inuocauerit
nomen Domini, ſeruetur. Item non di-
xit, Nomen meum. Et rurſus: Dominus
de cœlo ſuper terram deſpexit, vt videret
gemitum compeditorum: vt ſolueret fi-
lios morte affectorum: ad annuntiandum
in Sion nomen Domini. Non dixit, No-
men eius. Et rurſus: Qui habitat in cœlis,
deridebit

deridebit eos: & Dominus ſubſannabit eos: Et rurſus: Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor, Quis igitur Dominus, apud Deum? Ex perſona Dei. Subuerti vas, quemadmodum ſubuertit Deus Sodomam & Gomorram. (Et Eſaias) quando vidit gloriam eius: Domine, quis credidit ſermoni noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt? Non dixit, Et brachium tuum. Ecce auxilio Dei per plura ſcripturæ loca ſanctæ & coëſſentialis Trinitatis probatæ ſunt hypoſtaſes, id eſt perſonarum eius propriarum repræſentationes.

Eiuſdem alia de aduentu Domini in carne.

HIC eſt Deus noſter, non reputabitur neque alius ad illũ, inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Iacobo puero ſuo, & Iſraëli dilecto ſuo. Poſt hæc autem: Super terram viſus eſt, & cum hominibus vnà verſatus eſt. Deus palã veniet, Deus noſter, & non ſilentio prætermittetur. Et rurſus: Apparebit Deus Deorum in Sion. Et rurſus: Deus Dominus, & apparuit nobis: repentè veniet in templum ſuum Dominus, quem vos quæritis, & Angelus teſtamenti, quem vos vultis. Gaude vehementer filia Sion: prædica filia Hieruſalem: Ecce rex tuus venit tibi manſuetus, & inſidens iumento, & pullo aſinæ. Quis verò regum vnquam aſino inſidens Hieroſolymam inuectus eſt? Et
Eſa. 40. rurſus: Oblectare & exhilare, filia Sion: Zach. 14. quoniam ego venio, & habitabo in me- Zach. 3. dio tui: dicit Dominus: & multæ gentes in die illo confugient ad Dominum, & erunt ei loco populi. Et rurſus: Ecce ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui parabit & inſtruet viam tuam ante te. Et rurſus: Stabunt pedes eius in die illo ſuper montem Oliuarum, qui eſt è regione Hieruſalem ab oriente. Et poſt pauca: Oſtendit mihi Ieſum ſacerdotem illum magnum ſtantem coram Angelo Domini: & diabolus ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei, & dixit Dominus ad diabolum: Increpet Dominus in te diabole. Et conteſtatus eſt Angelus Domini Ieſum dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in vijs meis ambulaueris, & ſi præcepta mea ſeruaueris: & tu quoque dijudicabis domum meam. Et rurſus, Audi igitur Ieſu, qui es ſacerdos ille magnus. Manifeſtatus ſum & innotui iis, qui me non quærebant: & inuentus

A ſum ab iis, qui de me non ſciſcitabantur. Ibid. 5.
Et rurſus, Apparebit Dominus aduerſus eos, & diſperdet omneis Deos gentium. Leuit. 26. Zach. 3.
Et rurſus, Ecce adſum genti, qui non inuocauerunt nomen meum. Qui ſedes ſuper Cherubim appare, & excita potentiam tuam & veni ad ſeruandum nos. Et rurſus, Deſcendet ſicut pluuia in vellus, ſignificans eius deſcenſionem (fore) quietam atque ſine ſtrepitu. Pluuia enim ſuper terram deſcendens ſtrepitum facit, quod in vellus lanæ deſcendens non facit. Et Bethleem terra Iudææ, nequaquam minima es in principibus Iudææ. Ex te enim egredietur dux, qui reget po- Eſa. 65. Eſa. 37. Pſal. 71.
B pulum meum Iſrael, & exitus eius à principio à diebus vſque in ſæculum. Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus Deus ex fratribus veſtris, ſimilem mei; Ei dicto eritis audientes in omnibus quæcumque loquutus fuerit ad vos, & futurum eſt, vt quicumque prophetæ illi dicto audiens non fuerit, exterminetur & diſperdatur. Multi extiterunt prophetæ, de quo ergo eorum loquitur? Atque is, qui orietur, vtrum Moſaica decreta docebit, an alia? Si quidem Moſis decreta, ad quid illa ſuperuacua diligentia alium excitandi, cùm Moyſes ſufficeret? Sin autem alia: dicant
C & quænam erat eius doctrina, & quis ipſe propheta? Nam ex legitimis inſtitutis & ſolennibus conſuetiſque cæremoniis nullus externorum vel docuit, vel petiit quicquam ab eis. Atque ipſa etiam ſumma rerum Deus prædictionem de illo confirmauit, cùm dixit: Rectè omnia loquuti ſunt, prophetam eis excitabo de Deut. 18. medio fratrum ipſorum, ſimilem tui: & dabo verbum meum in ore eius. Conſidera igitur vim dicti, neque enim alij prophetæ dixit ſe dediſſe verbum. Ipſi enim ſeruorum more miniſtrantes dicebant: Hæc dicit Dominus, ille verò pro patria dignitate dicebat leproſo: Volo,
D mundus eſto: mortuis, Tibi dico, ſurge, & , Lazare veni foras: Mare increpat, etiam flatibus pro poteſtate dicens, Sile, reſtænare & obmuteſce. Quid autem Math. 8. (illud verbum ſibi velit) prophetam Ioan. 11. Marc. 4. quemadmodum te, ſi Moyſis decreta cum Deut. 12. Chriſti doctrina comparauerimus & contulerimus, nullo negotio deprehendemus, atque illud ipſum, quod à Moyſe dictum eſt in lege, Non licet ad hæc addere, & non licet ab eis demere atque detrahere: deinde cùm etiam dixiſſet, Ipſi dicto eritis audientes in omnibus

Deut. 5. Pſal. 88. Pſal. 131. Pſal. 88. quæcumque loquutus fuerit ad vos: ſignificat excellentiam eius, de quo prædicebatur. Ecce Deus veſter: ecce Dominus cum viribus & robore venit, & brachium cum virtute & naturali poteſtate. Iurauit Dominus Dauidi veritatem, & non fruſtrabitur eum: de fructu ventris tui ponam ſuper ſolium tuum. Et rurſus: Diſpoſui & ordinaui teſtamentum electis meis: iuraui Dauidi ſeruo meo, vſque in ſæculum parabo ſemen tuum, & in generationem & generationem ædificabo ſellam tuam.

In Paralipomenis, id eſt, prætermiſſis.

Lib. 2. c. 17 & 22. Et futurum eſt, vt cùm impleti fuerint dies tui, & dormiueris cum patribus tuis, etiam ſemen tuum ſuſcitem poſt te, quod ſemen erit de ventre tuo, & parabo ſtabiliamque regnum eius. Ipſe ædificabit mihi domum: & erigam regnum eius vſque in æternum. Ego ero illi loco patris, & ipſe erit mihi loco filij: & miſericordiam meam non remouebo ab eo, quemadmodum remoui ab iis, qui ante te fuerint, & confimabo atque ſtabiliam eum in domo mea: & regnum eius vſque in æternum, & ſolium eius erit erectum vſque in ſæculum. Et nunc Domine Deus Iſrael, confirmetur & ſtabiliatur vtique verbum tuum, quod feciſti ad Dauidem patrem meum. Si verò habitabit Deus cum hominibus ſuper terram, & homo eſt, & quis cognoſcet eum, vt inuocet Deum tuum? Præparare Hieruſalem, quoniam ego firmans & ſolidans tonitru, & creans ſpiritum, & emittens ad homines Chriſtum meum, faciens diluculum & tenebras, incedens & inambulans ſuper excelſa terræ. Audite populi omnes ſermonem, & attendat terra, & omnes eam incolentes. Et ſit Dominus in vobis in teſtimonium, Dominus de templo ſancto ſuo, quoniam ecce Dominus egreditur de loco ſuo, & deſcendet ad excelſa terræ.

Paral. 2. ca. 1.

Mich. 1.

Iacob in mandatis.

Non deficiet princeps & dux Iuda ex femoribus ipſius, quoad venerit id, quod reconditum & repoſitum eſt, atque ipſe eſt expectatio & ſpes gentium. Balaam. Orietur ſidus ex Iacob, & homo ex Iſrael, & vulnerabit & franget primores, & duces Moabitarum, & diripiet ac depopulabitur filios Sur, & erit Edom hæreditas gentium. Dauid autem de his rebus non aduenit. Quod ſi hæc de iis, qui ex illo orti ſunt, intelligenda eſſent, oportebat dicere. Orientur ſidera ex Iacob: & duces ex Iſrael. Ecce dominator Dominus exercituum cum viribus & robore conturbabit nobiles & ſplendidos, & inſolentia atque ſuperbia elati conterentur, & deprimentur elati atque ſublimes, & occident gladio. Libanus autem cum excelſis cadet. Et egredietur virga ex radice Ieſſe, & flos de radice aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ & intelligentiæ, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timore Dei, non iudicabit ſecundum exiſtimationem & ſplendorem, neque ſecundum loquelam arguet: ſed humilium iudicium iudicabit, coarguet atque conuincet ſplendidos & nobiles terræ: & percutiet terram ſermone oris ſui: & in ſpiritu per labia tollet impios: & habebit lumbos ſuos iuſtitia cinctos, & latera ſua vncta veritate. Et paulò poſt. Et erit in illa die radix Ieſſæ, & qui exurgit ad imperandum gentibus, in ipſum gentes ſperabunt, & erit requies eius glorioſa. David. Solium tuum, Deus in ſæculum ſæculi. Virga rectitudinis, virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus. Vides quòd Deus vngitur à Deo. Carne enim humana aſſumpta, factus eſt Pontifex & Apoſtolus confeſſionis noſtræ. Et paulò poſt: Et tu Domine terræ fundamentum ieciſti: & opera manuum tuarum ſunt cœli: illi peribunt, tu autem permanes: & omnes tanquam pallium veteraſcent, & tanquam amiculum inuolues eos & immutabuntur: tu verò idem es, & anni tui non deficient, vncti videlicet.

Pſal. 44.

De Natiuitate eius ex virgine.

Ecce virgo erit prægnans, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod ſi quis interpretetur, ſignificat, Nobiſcum Deus; Ac prius, quàm cognoſcat patrem vel matrem, accipiet vires & potentiam Damaſci, & ſpolia Samariæ comedet & deuorabit. Et Salomon propheticè, Puer eram ingenioſus, & animum bonum ſortitus eram, imò verò, Quum bonus eſſem, veni in corpus im-

Hebr. 3. Sap. 8.

pollutum & incontaminatum. Quis igitur ante natiuitatem erat bonus? & quis venit in corpus incontaminatum & impollutum? Et volent, ſi facti ſunt ambuſti, quia puer paruus natus eſt nobis, filius etiam datus eſt nobis, cuius imperium ſuper humerum eius, & vocatur magni conſilij nuntius, Deus validus, habens authoritatem & poteſtatem & ius exercens, princeps pacis, pater futuri ſæculi. Et rurſus: Ecce virtus peperit, & non peperit, hoc autem virginem ſignificat. Et rurſus: Butyrum & mel comedet. His enim rebus alebatur, cùm deſcenderet mater eius à cenſu, nam poſtea lacte abundauit. Et rurſus: Sic dicit Dominus Sabaoth: laborauit & tumultuata eſt Ægyptus, & negotiatio Æthiopum, & Sabæi viri proceri ad te deſcendent, & tibi ſerui erunt, & ponè te ſequentur vincti manicis, & tranſibunt ad te, & adorabunt te, & in te precabuntur, quia Deus in te eſt, nec eſt Deus præter te, tu enim es Deus, & non noueramus, Deus Iſraëlis & ſeruator. Et conuertit me Dominus ad viam portæ, quæ ſpectabat ad Orientem: & hæc erat clauſa: & dixit Dominus ad me, filij hominis, hæc porta clauſa erit, & nemo tranſibit per illam, quia Dominus Deus Iſraëlis ingredietur & egredietur per eam: & erit clauſa. De ventre matris vocaui nomen eius, gladium acutum. Ecce lapis ſectus eſt abſq; manibus, & percuſſit ſtatuam, & euaſit in magnum montem, & impleuit orbem terræ habitatum. Lapis igitur ſectus abſque ſatione viri. Audi cœlum, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus eſt: Filios genui & exaltaui, illi autem me aſpernati ſunt. Nouit bos poſſeſſorem, & aſinus præſepium Domini ſui: Iſraël autem me non nouit, neque populus me intellexit. Et rurſus: Accipe volumen nouum chartæ magnæ, & ſcribe in eo ſtylo hominis ad faciendum celeriter direptionem ſpoliorum. Acceſſi ad propheti ſſam: & concepit, & peperit filium. Et dixit mihi Dominus. Voca nomen eius, Celeriter ſpolia, citò prædare. Per volumen igitur nouum, virginem intelligimus. Quemadmodum enim noua charta pura eſt, cùm ſine ſcriptura eſt: ita etiam ſancta virgo viri conſuetudinis expers. Et rurſus: Omne maſculinum aperiens vuluam, ſanctum Domino vocabitur. Nullus autem maſculus aperit vuluam, ſed conſuetudo viri cùm muliere. Igitur dictum illud de Domino eſt intelligendum. Contingit autem, vt multi primogeniti impij ſint & peccatores. Quî igitur illi propterea ſancti Domino & inculpati atque innocentes? cur item non etiam omne fœmininum? Perſpicuum eſt igitur, quòd ipſe ſanctus ſit ſolus. DAVID. Mater Sion dicet, homo natus eſt in ea, atque ipſe altiſſimus fundamenta eius iecit.

Eſa. 1. Eſa. 8. Exod. 13. 34. Num. 8. Pſal. 68.

De miraculis, quæ carne humana aſſumpta Dominus editurus erat.

ECce poſui te in teſtamentum generis, in lumen gentium, ad conſtituendam terram, & ad accipiendam hæreditatem, dicendo iis, qui in vinculis ſunt, Exiet & in tenebris verſantibus, detegimini & reuelamini. Ac quòd non de nudo homine dicat: ipſe erat, qui dixit: Hic Deus noſter, non reputabitur alius, neque comparabitur ad ipſum. Conualeſcite manus remiſſæ, & genua diſſoluta. Conſolamini puſillanimes: mente confirmamini, nolite timere, ecce Deus noſter, ecce Dominus cum viribus & potentia venit. Et rurſus: Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient: tunc claudus ſaliet ſicut ceruus, & perſpicua atque diſerta erit lingua balborum, & difficulter verba pronuntiantium. Et rurſus: Spiritus Domini ſuper me, qua de cauſſa vnxit me: ad annuntiandum bona egenis miſit me, ad prædicandum captiuis dimiſſionem, & cæcis recuperationem viſus.

Eſa. 49. Ibid. Eſa. 61. Luc. 4.

De proditione, Dauid.

QVi comedebat panes meos, auxit ſuper me ſupplantationem. Pſal. 40.

De Paſſione.

POpulus meus, qui beatos vos dicunt, ſeducunt vos, & ſemitam pedum veſtrorum perturbant, ſed etiam nunc conſiſtet Deus in iudicium, & populum ſuum iudicio ſiſtet: ipſe Dominus in iudicium veniet cū ſenioribus populi, & cum principibus eius ipſis. Quare fremuerunt gentes, & populi vana meditati ſunt? Adſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum & aduerſum Chriſtum eius. Spiritus fidei noſtræ Dominus dominus comprehenſus Eſa. 3.

eſt in corruptelis eorum, vbi diximus in vmbra ipſius viuemus in gentibus. Ipſe iniquitates noſtras fert, & pro nobis dolet, & nos reputauimus eum in morbo & in plaga, & in afflictione: ipſe autem vulneratus eſt propter peccata noſtra, & languidus fuit propter iniquitates noſtras. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum: liuore & vibice eius nos ſanati ſumus. Omnes tanquam oues errauimus, vnuſquiſque à via ſua aberrauit. Et Dominus tradidit ſeipſum propter peccata noſtra, atque ipſe propterea quòd afflictus eſt, non aperit os, tanquam ouis ad occiſionem ducitur: & ſicut agnus coram tondente ſe mutus, ita non aperit os ſuum, in humiliatione eius iudicium eius ſublatum eſt, quoniam tollitur de terra vita eius, propter peccata populi mei ductus eſt ad mortem, & dabo improbos pro ſepultura eius, & diuites prò morte eius, quoniam iniquitatem non fecit: nec inuentus eſt dolus in ore eius. Et poſt nonnulla. Idcirco ipſe multos hæreditate conſequentur, & robuſtorum validorum diuidet ſpolia, propterea quod in mortem tradita eſt anima eius: quoniam iniquitatem non fecit, & inter ſceleratos numeratus eſt, atque ipſe peccata multorum ſuſtulit, & propter peccata ipſorum traditus eſt. Ex his patet, quòd non de populo, qui in Babylonem abductus eſt, loquatur propheta: ſicut nonnulli opinati ſunt. Qui enim populus propter peccata populi ductus eſt ad mortem? aut quis populus & cuius populi? Et item: Dorſum meum dedi ad flagellandum: maxillas verò ad alapas, faciem autem meam non auerti ab iniuria atque dedecore inſputionum. Et item, Speciem non habebat, neque decorem, ſed ſpecies eius vilis & abiecta, deficiens propter morem filiorum hominum. Et rurſus, cùm hæc dixiſſet, dixit: Genus & naturam eius quis enarrabit? Quia circundederunt me canes multi: cœtus & congregatio improbè agentium me amplexa eſt. Foderunt manus meas, & pedes meos: enumerauerunt omnia oſſa mea, Ipſi autem conſiderauerunt & inſpexerunt me: Diuiſerunt veſtimenta mea ſibi, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Ego verò veluti agnellus innocens, qui ducitur vt mactetur, non cognoui. Et item: Venite & in- *Hier. 11.* *Zach. 11.*
ijciamus lignum in panem eius, & elidamus eum de viuentibus, & non ſit amplius memoria nominis eius. Et accepe- A runt triginta argenteos pretium æſtimati, quem æſtimatum emerunt de filiis Iſraël, & dederunt eos pro agro figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus.

De Cruce & tenebris, quæ actæ ſunt.

Videbitis vitam veſtram prudentem ante oculos veſtros, & non credetis, ſi quis exponat vobis. Mane dices, Quî facta eſt veſpera? & veſperi, Quî factum eſt mane? Et futurum eſt in illa die dicit Dominus Deus, occidet ſol meridie. Et obſcurabitur lumen in die. Occidit ſol in meridie: tota die ad te expandi manus meas, ad populum contradicentem & B non credentem. Et item: Tollite ſignum ad gentes. Et item: Et tunc hæc conſummabuntur, dicit Dominus, quia de lignis ſanguis diſtillabit. Et erit in die illa: non erit lux & dies illa nota Domino, &, non dies, & non nox, veſperi erit lux. Et expectaui eum, qui vnà condoleſceret, non erat, & conſolantem, & non inueni. Dederunt in cibum meum fel, & in ſiti mea dederunt mihi acetum ad bibendum. Quorum nihil Dauidi contigiſſe poſſunt oſtendere. Et rurſus: Poſuerunt me in lacu infimo. Framea excitare *Zach. 13.* *Zach. 14.*
C in paſtorem & in virum populi mei. Percute paſtorem meum, & diſpergentur oues gregis. Et item: Et in die illa futurum eſt, vt id quod eſt in frænis equi, ſit ſit ſanctum Domino.

De reſurrectione Chriſti.

DAuid Reſurrectionem eius præuidens dicebat: Expergeſcere, cur dormis Domine. Surge Domine, ſerua me Deus meus. Et item: Surge Domine, opem fer nobis, & redime nos propter nomen tuum. Et item: Surge Domine, iudica terram, quoniam tu hæres eris in o- *Pſal. 43.* *Pſal. 1.* *Iſa. 33.*
D mnibus gentibus. Nunc ſurgã dicit Dominus, nunc glorificabor, nunc exaltabor, nunc ſeruabimini. Vanæ erunt vires ſpiritus veſtri. Et quærent faciem meam in afflictione ſua, & manè conſurgent, ad me dicentes: Eamus & conuertamur ad dominum Deum noſtrum, quoniam ipſe percuſſit & ſanauit nos, percutiet, & curabit nos: ſanabit nos poſt duos dies: in die tertia ſurgemus coram eo, annitemur, *Pſal. 15.*
vt cognoſcamus Dominum, ſicut diluculum paratum inueniemus eum, quia non derelinques animam meam in in-

ferno: neque permittes, vt ſanctus tuus videat corruptionem. Et item: Factus ſum ſicut homo auxilio deſtitutus inter mortuos liber. Quis verò liber à morte, niſi Deus? factus eſt enim ſicut homo deſtitutus auxilio, cùm humiliaſſet carnem ſuam vſque ad mortem, mortem au-
Eſa. 25. tem crucis. Ecce pono in Sion lapidem angularem, electum, pretioſum, & qui credit in eum, non confundetur, factus eſt enim in caput anguli (alterius videlicet diſpoſitionis circa Eccleſiam) quod
Pſal. 118. Matth. 21. (caput) eſt mirabile in oculis noſtris.

De Aſſumptione ſiue Aſcenſione.

Pſal. 46. Aſcendit Deus in iubilo, Dominus in voce tubæ. Quod autem de ſeruatore noſtro (hoc) dictum ſit, Daniel
Dan. 7. dicit: Conſiderabam, inquit, & ecce ſellæ ſitæ erant, & antiquus dierum ſedebat. Et poſt nonnulla: Et ecce cum nubibus cœli, ſicut filius hominis aſcendens, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & adductus eſt. Ei datus eſt honor & principatus & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ ſeruient ei, poteſtas eius, poteſtas æterna: quæ non præteribit, & regnum eius non labefactabitur, neque peribit. Dixit Dominus
Pſal. 109. domino meo, ſede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.

De gloria Eccleſiæ.

Pſal. 44. Adſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, amicta varietate.

De Circunciſione.

Dicent autem omnes Iudæi: Si eundem Deum veneramini, cur non circumcidimini? vel animalia offertis ad ſacrificium? aut ſabbatum celebratis? cùm ſcripturæ de his rebus expreſsè ac nominatim præcipiant atque præſcribant? Audient igitur quòd Circumciſio non erat à principio: ſed certo tempore introducta atque inſtituta eſt, vt quæ etiam certo tempore finem habitura eſſet, deinde quòd Deus, qui Circumciſionem patribus inſtituerat, ipſe dixit: Ecce dies venient, dicit Dominus, cum ordinabo domui Iſraëlis teſtamentum nouum, non quemadmodum ordinaui teſtamentum patribus veſtris, cum apprehendiſſem A manum eorum, vt educerem eos ex Ægypto: quia ipſi non ſeruauerunt teſtamentum meum, & neglexi eos, dicit Hier. 31.
Dominus. Et rurſus inculans Iudæos dicit, Omnes gentes carne incircumciſæ Deut. 10.
ſunt, populus autem hic corde. Et item, Circumcidite cor veſtrum, & non car- Hier. 4.
nem præputij veſtri. Et rurſus, Facite vobis noualia, & nolite ſeminare in ſpinas, ſed circumcidite duritiem cordis veſtri, & circumcidite Deo præputium cordis veſtri. Quod neminem Circumciſio iuſtificet, ex his perſpicuum eſt.
B Abraham incircumciſus ſeruiuit Deo. Primùm enim viſus eſt acceptus & probatus eſſe, & tunc dedit ei Circumciſionem. Atque illi item, qui ſpatio quadraginta annorum nati ſunt in deſerto, incircumciſi erant, & illi qui ab Adam vſq; ad Abrahamum Deo placuerunt, & accepti fuerunt, ſimiliter omnes incircumciſi erant. Nam propterea quod in gentes populus immiſceretur, & conſuetudinem cum eis commerciumque iniret, Circumciſio data fuit. Ac cauſſa manifeſta eſt: Nam vſus Circumciſionis initium cepit ab Abrahamo, quem cum Deus ſupra o-
C mneis illius ætatis homines dilexiſſet, ex ipſo Chriſtum quoque naſciturum, quod ad carnem attinet prædeſtinauit, vt id quod planè fieri voluerat, poſſet etiam ſincerè & abſque adulteratione fieri ac degeneratione, huius rei gratia opus fuit Circumciſione, & reliquarum gentium conſuetudinis fuga, vt tanquam ſeptum quoddam ab reliquis hominibus eos lex ſepararet. Vnde etiam dato eo, propter quem hæc inſtituta ac facta ſunt, deinceps quaſi ſuperuacua ea, quę per priſcum illum ſtatum ſuſcepta ſunt, noua inſtituta à Deo abrogata ſunt.

De ſacrificiis.

Similiter Deus clamat dicens, Viuo ego, dicit Dominus, quòd de ſacrificiis & holocauſtis non mandaui patribus veſtris, ex quo die reduxi eos ex terra Ægypti, & vſque ad hunc diem, nunquid Eſa. 43.
præcepi patribus veſtris exeuntibus ex terra Ægypti, vt offerrent mihi holocauſta atque ſacrificium? Et rurſus, Ad quid mihi multitudo ſacrificiorum veſtrorum? Eſa. 1.
dicit Dominus; Plenus ſum holocauſtis arietum, & ſanguinem hircorum & taurorum nolo, neque veniatis in conſpectum meum. Quis enim exquiſiuit

hæc de manibus veſtris? Calcare atrium A meum animum non adijciatis, ſi feratis mihi ſimilaginem, vana mihi & abominatio eſt. Nouilunia veſtra ac ſabbata
Variat non nihil tranſlatio vetus. *Eſa. 1.* veſtra, & diem magnum non tolero, ieiunium & ab opere ceſſationem, & veſtros dies feſtos odit anima mea. Et rurſus, Lauamini, & mundi eſtote, demittite improbitates ab animabus veſtris, non veſcar carnibus taurorum, aut bibam ſanguinem hircorum. Et rurſus: Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis capros. Et item: Offer Deo ſacrificium iuſtitiæ, odi, repudiaui veſtros dies feſtos, non accipiam B ea, & ſalutares apparitiones eorum non aſpiciam: & non olfaciam in conuentibus veſtris, aufer à me ſonum cantionum tuarum, & pſalmum inſtrumentorum non audiam.

De Sabbati celebratione.

SAbbatum datum eſt eis ad ſedandum nimium pecuniæ ſtudium eorum. Nam cùm populus pauper egreſſus eſſet
Exod. 2. ex Ægypto, & nihil haberet præter ea, quæ accommodatò acceperant ab Ægy- C ptiis, vnuſquiſque dabat operam, vt continenti atque aſſiduo labore ſibi diuitias pararet, quamobrem dicit: Sex dies opus fac, die verò ſeptimo non facies quoduis opus in eo, (& cauſſam ſubijcit:) vt requieſcas tu & vxor tua, & filius tuus, & filia tua, & puer tuus, & ancilla tua, bos tuus, & iumentum tuum. Alioqui cuius rei gratia Ieſus filius Naue circumdans
Ioſua 6. Hiericho cum tubis ad ſeptem dies in ſabbato feriatus non eſt? qui item die octauo circumciditur paruus puer? cur item in die ſabbati mulier parit? cur item Sacerdotes omne ſacrificium in ſabbato faciunt? quomodo item Sol & Luna & ſydera definitum curſum etiam in ſabbato conficiunt?

De conſignando.

SIgnatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. Et rurſus: Fac mecum ſignum ad bonum: & videant qui ode-
Pſal. 4. runt me, & verecundentur. Et rurſus: Dediſti timentibus te inſigne ad fugiendum à facie arcus. Fili hominis tranſi
Ezech. 6. mediam vrbem Hieruſalem, & da ſignum in frontem hominum gementium & dolentium propter iniquitates & ſcelera, quæ fiunt in medio ipſorum. Et rurſus: Sex viri veniebant à porta, quæ ſpectat ad Aquilonem, & vnicuique ſecuris eſt in manu eius. Audientes ite in vrbem, & cædite: & ne parcatis oculis veſtris, & ne miſereat vos ſenioris & adoleſcentuli, & virginis & infantium: & mulierum, & interficite ad deletionem & extinctionem, ad omneis autem, ſuper quos eſt ſignum meum, ne appropinquetis. De ſacrificiis autem eorum dictum eſt, non quòd Deus ſacrificiis holocauſtiſve indigeret, ſed quoniam Leuitica tribus non habebat ſortem in terra promiſſionis (quia ipſe Deus ſors eius erat) hanc dedit eis occaſionem, qua alimenta ſibi conficerent. Nolebat enim eos ſacerdotio fungentes labore manuum & negotiatione, ſiue cauponatione ali, & inopiam tolerare.

De Euangelijs.

DOminus dabit verbum Euangelizantibus virtute magna. Et rurſus: *Pſal. 67.* *Eſa. 52.* Quàm ſpecioſi pedes annuntiantium pacem.

De incredulitate Iudæorum, & Eccleſia Gentium.

EX perſona Dei: Neque noueras, neque ſciebas, neque ab initio aperuiſti aures, noueram enim, quòd contumax dicto audiens futurus non eſſes. Et item: Magnum nomen eius in gentibus, & in omni loco ſuffitus & incenſum offertur nomini meo & victima pura. Et *Malac. 1.* erit in nouiſſimis diebus mons Domini *Mich. 4.* illuſtris & conſpicuus paratus ſuper ver- *Eſa. 2.* tices montium: & eleuabitur ſupra colles, & feſtinabunt atque enitentur ad eum populi, & ibunt gentes multæ ac dicent, Venite aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob: & il- *Hier. 1.* luminabunt nos viis eius, quia de Sion egredietur lex, & ſermo domini ex Hieruſalem. Et dixit Dominus ad me: Ecce dedi ſermones meos in os tuum, ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & reges ad eradicandum, & concidendum, & perdendum, & inſtaurandum, & plantandum. Quòd ſi hæc de Hieremia: quæ regna extirpauit? aut quas gentes perdidit? Verùm de Domino dicta ſunt, qui ex omni anima ſibi credente regnum aduerſarij extirpat, qui diruit ſtructuras malitiæ atque

improbitatis, & vitioſis ſtolonis malleoliſque meliores reſtituit. Pſal. Libera me atque defende à contradictione populi, conſtitues me caput gentium. Populus, quem non cognoui, ſeruiuit mihi: ad auditionem auris obediuit mihi, filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni vetuſtate confecti ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis.

Pſal.17. Ibidem.

Moyſes ex perſona Dei ad Abraham.

ET benedicentur in te omnes fines terræ. Et item: Auertam faciem meam ab eis, & oſtendam quid accidet eis in extremis, quia gens peruerſa eſt, filij quibus non eſt fides in ipſis, ipſi ad æmulationem prouocauerunt me in eo, qui non erat Deus: ad iram prouocauerunt me ſimulachris ſuis, & ego ad æmulationem prouocabo eos ob gentem non gẽtem, propter gẽtem ſtultam & intelligentiæ expertem ad iram prouocabo eos. Et alibi, Dabit, inquit, ſceleratos & improbos pro ſepultura eius. Innotui his qui me non quærebant, inuentus fui ab his, qui de me non ſciſcitabantur. Dixit: Ecce adſum genti, quæ non inuocauit nomen meum. Abalienatus ſum à fratribus meis, & hoſpes factus ſum & peregrinus filiis matris meæ. De gentibus autem dicit. Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ laudes tuas decantabo.

Gen.11. Deut.32. Eſa.55. Eſa.65. Pſal.21.

De Iudæis.

PRopter vos nomen meum ſemper malè audit inter gentes. Non eſt voluntas mea in vobis, dicit dominus omnipotens. Et in omni loco ſuffitus & incenſum offertur nomini meo. Et magnum nomen meum inter gentes, dicit dominus omnipotens, vos autem prophanatis illud. Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Moyſes. Sine me delere populum hunc, & dabo tibi gentem magnam, & multo magis magnam, quàm hæc eſt.

Rom.2. Malac.1. Pſal.2.

Ad Iudæos.

AVdite ſermonem domini filij Sodomorum, & attendite legem Dei populus Gomorrhę. Et item: Sabbata veſtra & nouilunia odit anima mea, & vota veſtra non accipiam. Lauamini, puri eſtote, manus veſtræ ſanguine inquinatæ ſunt.

Eſa.1. Pſal.64.

A Et cùm lex apertè atque diſertè dicat, nõ oportere feſtum extra Hieroſolymam & templum celebrare, iuxta illud: Te decet hymnus Deus in Syon, & tibi reddetur votum in Hieruſalem: ſcriptum eſt, quòd adorabunt dominum vnuſquiſque de loco ſuo. Et rurſus propheta, Magnum nomen eius inter gentes: & in omni loco incenſum offertur nomini eius, & hoſtia pura, vos autem tollet dominus. Atque iis, qui ſeruiunt mihi, vocabitur nomen nouum, quod benè audiet ſuper omnem terram. At quid magis nouum, quàm nomen Chriſtianorum? Annuntiabũt iuſtitiam eius populo, qui naſcetur, quem fecit dominus. Atqui poſtquã dixiſſet Dauid illum verſum, Deus habitare facit ſolitarios in domo: ſignificat eam diſſociationem & fugam conſuetudinis atque cõmercij, qua qui lege ſubditi erant, diſiuncti erant à gentibus. Implebitur omnis terra cognitione domini, vt aqua multa ad operiendum & tegendum mare, memores erunt, & conuertentur ad dominum omnes termini terræ: & adorabunt coram eo omnes tribus terræ, quia domini eſt regnum, & ipſe dominatur in gẽtes. Haud alienum autem fuerit à Iudæis etiã ſciſcitari: Quid igitur obtinet? vtrùm lex Moſaïca, quæ nunc negligitur, & non obſeruatur, propterea quòd ne tẽplum quidem, aut locus eſt, aut propheta, qui de rebus futuris aliquid præſignificet atque prænunciet? aut arca, vbi tabulæ atque decalogus repoſita erant, in quibus treis illas ſolemneis celebritates peragere oportebat, & non alibi? Item, Auferetur regnum à Iudæis, & dabitur genti facienti fructus eius. Hæc autẽ fouerit gens Chriſtianorum, quæ conuenientes etiam fructus diuini vitæ producat inſtituti. Confeſſio & magnificentia opus eius, & iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Confitetur autem patri nõ ſua ipſius peccata, qui innocẽs eſt & inculpatus, ſed peccata eorum, qui in ipſum credunt. Nam cum Dauid dixiſſet: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, & reliqua: Eſaias planius & apertius dicit: Dicit Dominus Chriſto meo Cyro. Aiunt autem hæc de Cyro Perſa eſſe dicta, ſed ridiculum: qui enim reliqua Cyro conueniunt? Apprehendi manum dexteram tuam. Dicto audientes erant ante eum gentes: & vires regum frangam: aperiam ante eum portas, & vrbes non claudentur, ante te ibo, & monteis complanabo: ianuas æreas con-

Malac.1. Para.111. Pſal.71. Pſal.110. Pſal.109. Pſal.45.

B C D

teram, & vectis ferreos contundam & confringam, & dabo tibi theſauros abſcōditos. Quî igitur hæc Cyro conuenient, qui paulo pòſt apud Maſſagetas turpiter interfectus eſt? Et paulo pòſt explicat ipſa (verba) idem propheta dicens ex perſona Dei: Ego dominus Deus, qui vocaui te in iuſtitia: apprehendi dexteram tuam, & vires addam tibi: & dabo te in teſtamētum generis, in lumen gentium, ad aperiēdum oculos cæcorum, & ad educendum oculos compeditorum, & ex domo cuſtodiæ ſedentes in tenebris. Et rurſus idē Eſaias: Et dixit mihi, Magnus tibi hic vocetur puer meus, & ſiſtat tribus Iacob, & diſperſionem Iſraël conuertat. Et poſui te in teſtamentum generis, in lumen gentium, vt ſis ſaluti vſque ad extrema terræ.

Labitur memoria, hæc enim verba præcedunt, capite videlicet 42.

Ad erudiēdum & cōſtituendum tribus Iacob, & ad conuertendum diſperſionem Iſraël.

Quod ante ſecundum Domini aduentum venturus ſit Helias.

Malac. vlt.

MAlachias Propheta dicit: Ecce ego mitto vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies ille Domini magnus & illuſtris, qui reſtituet corda patrum in filios, & cor hominis in proximum ſuum, ne vbi venero, percutiam & perdam terram funditus. QVOD VOCANDI eramus Chriſtiani: Videbunt gentes gloriam tuā, & omnes reges iuſtitiam tuam, & vocabit te nomine nouo, quod ipſum nomē Dominus imponet. Et idem: At iis, qui ſeruiunt mihi, imponetur nomen nouum: quod benè audiet in terra. Et erit in extremo nomen eius clarum in omni terra: & nomine eius cognominabuntur populi multi, & in viis eius ambulantes viuent in eis.

Quod futurum erat, vt turbaretur Herodes & familiares eius omnes.

IN die illa dicit Dominus, ſubducit eum in altitudinem ſpeculationū & ad glorias excellentes: de quibus ait, Statui fines gentium numerum angelorum Dei. Nōnulli autem dicūt, quod ex ſua ipſius perſona & illis ipſis verbis diabolus ad eum hæc loqueretur, & non per mentē: quemadmodum etiam nobis iniicit vitioſas & humanis affectibus obnoxias cogitationes. Neque enim fieri poterat, vt mens illa integra atq. incorrupta aliquid abſurdi per cogitationes animo agitaret. Quod etiam ipſi magis quàm illi fatemur. Quòd autem ex ſua perſona cum domino colloquutus eſt (id enim voluit ea ſermocinatio cōceſſióque propter ſummam demiſſionem atque conſilij diſpoſitioniſque diuinæ exequutionem & victoriam de aduerſario) nihil ea res ſermonem lædit. Permiſſum enim Malo fuit, vt tanquam hominem qui videbatur, Seruatorem aggrederetur, vt cum Deo congreſſus ſuperaretur, atque ita haud magno negotio ab hominibus capi & vinci poſſet. Quoniam autem aduerſarius hæc ſecum cogitabat, & in animo habebat etiam ea, quæ maieſtati diuinæ conueniebāt, audiebat à Seruatore, præoccupante nimirum, & arguēte illius vecordem arrogantiam, ſi quis etiam illud, quod ad quendam ſanctum mente intercedētem apud Deum dictum eſt: Quid clamas ad me? Item illud quod ad Phariſæos & Scribas dictum eſt: Quid vos cogitatis mala in cordibus veſtris? rectè excipiat, & ſana mēte intelligat atque interpretetur: videbit ineffabili & occulta ſapientia, ſupra captum etiam noſtrum, peragi opera diuina. Egredietur virga de radice Ieſſæ, & flos ex ea aſcendet, Chriſtus Deus noſter: & requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei, ſpiritus ſapiētiæ, ſpiritus prudentiæ & intelligentiæ, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientię & pietatis, & replebit eum ſpiritus timore Dei. Hi ſunt generales ſpiritus ſiue dona, quibus reliqua comprehenduntur: quæ in Chriſto ſolo requieuerunt, in quo etiam corporaliter inhabitat omnis plenitudo Deitatis. De prophetis autem: Effundam, inquit, de ſpiritu meo, partem aliquam, & non tantum, ſic in Seruatore Chriſto, quemadmodum etiam diuinus Apoſtolus: Vnicuique noſtrum, inquit, data eſt gratia iuxta modum doni Chriſti, hoc eſt, iuxta conuenientiam & proportionem vniuſcuiuſque purificationis. Quinam autem & quot ſint ſpiritus oppoſiti ſiue contrarij (his ſpiritibus) dicere licet, quippe tot ſunt, quot etiam virtutis videlicet ſunt ſpiritus. Et quinam illi? Spiritus fatuitatis atque ſtultitiæ: ſpiritus imprudentiæ ſocordiæque, quo etiam Iudas ille ſocors & inconſideratus repletus erat: de quo dicit ſcriptura: Qui inconſideratus & imprudens eſt, non intelliget: ſpiritus temeritatis & conſilij, contemptus atque inconſiderantiæ, quoniam etiam cōſilium eſt, de aliqua re (ſuſcepta) voluntas: quod conſilium (nempe) vt nos ſeruaremur, Dominus ante ſecula iniit. Conſilij verò contēptus & inconſiderantia eſt, nolle hominē

Vt in plurimis locis totius exēplaris quo vſus ſum, author hic fœdiſſimè corruptus & mutilatus eſt, ita quæ ad hūc titulo pertinent, negligentiæ, dicam, an nequitiæ librariorū prætermiſſa eſſe videntur. Nam quæ deinceps ſequūtur, ferum aut nihil cum titulo conueniunt. Et hic multa videntur omiſſa eſſe.

conſequi ſalutem. Ita dicimus etiam fortitudinis dono contrarium eſſe timiditatis & imbecillitatis incommodum, aut infirmitatem ad bonum, & debilitatem ad pietatem. Quoniam etiam fortitudo virtus eſt aduerſus dæmonas, & affectus & vitia: vt etiam diuinus Dauid ait: Fortitudo mea & laudatio mea dominus: & fuit mihi ſaluti. (*Pſal. 117.*) Nam à dæmonibus & affectuum atque perturbationum vitioſitate vinci, quî poterit huic diuinæ ſpiritus virtuti non eſſe contrarium? quemadmodum, opinor, etiam boni ſcientiæ, boni ignorantia: & pietati impietas vel contemptus religionis ac praua religio, & ſatietati, Dei guſtatio: itidem timori Dei contrarium timoris vacuitas. Quid enim pernicioſius eſſe poſſit, quàm nõ timere Deum? (*Pſal. 18.*) Nam timor domini caſtus eſt, manens in ſeculum ſeculi, &, Initium ſapientiæ timor domini, & vbi timor, ibi mãdatorum obſeruatio eſt. Ac generalia quidem dona diuina hæc enumerauimus, (*Prou. 19. Locus corruptus.*) vt quæ quàm plurima alia dona atque virtutes ſpiritus in ſeſe comprehendant. Nam donum eſt etiam lenitas animæ, manſuetudo atque clementia: item tolerantia, & innumera alia. Iam verò vitioſitatis & malitiæ ſunt efficientiæ atque ſpiritus, dolus, improbitas, mendacium, quinetiam maledicentia & furtum: & quæcunque (virtuti) contrariam vim habent, ex quibus etiam horum author & inuentor nominatur. Fur eſt enim diabolus, & pater mendacij, & ſerpens, & ignis, & draco propter peſtiferam & venenatam eius naturam, & inſidiæ circumuentióque & laqueus: & ſi quod eſt aliud ſimile.

Explicatio dicti Euangelici, & ſtatim exiuit ſanguis & aqua.

(*Ioan. 19.*) Sanguinem & aquam ex diuino dominicóque latere fluxiſſe ab Euangelio docemur, nõ ſimpliciter, ſed primum quidem, ideo quòd purificationes legales ad figuram & adumbrationem horum duorum, tum aſperſiones ſanguinis, tũ luſtrationes per aquam peragebant: deinde verò etiam, quòd vbi veritas venit, ſumma noſtræ ſalutis per aquam & ſpiritum myſticè perficitur, atque complentur: quoniam tum per diuinum baptiſma, tum per ſancti ſanguinis participationem & vſum conſecrari nos, ac diuinitatem induere credimus, quemadmodũ his ipſis dictionibus & verbis diuinus orator Chryſoſto-

A mus exponit. Exiuit, inquit, ſanguis & aqua, oſtendente ſcriptura, quòd non ſimpliciter eiuſmodi fontes proſiluerint: ſed quoniam ex his ambobus Eccleſia cõſtat, atque id cognoſcunt & intelligunt fideles, qui per aquam quidem ſunt renati, per ſanguinem autem & carnem aluntur. Atque hinc myſteria ſumunt initium, vt cùm ad horrendum poculum accedis, tãquam ab ipſo dominico latere bibiturus accedas. Et paucis interiectis: Nec hoc ſolùm, verumetiam iis qui non credituri erant, loco demonſtrationis fuit id, quod auſi erant (nefarij) facinus committere, B nempe Thomæ illiúſque ſimilibus. Non longè autem diuerſa ab his eſt etiam mẽs theologica, dum in libro de feſto Paſchæ (hunc ipſum locum) exponit his verbis: Oportebat enim etiã creaturas vnà cum creatore pati atque condolere, velũ quod ſcindebatur, ſanguis & aqua, quæ ex latere effundebantur: ille quidem tanquam hominis, hæc verò ſuper hominẽ. Et paulo pòſt: Paucæ guttę ſanguinis totũ mundum reformantes & inſtaurantes, atque omnibus hominibus ſicuti coagulum lactis euadunt, in vnum nos cogentes & coniungentes, vt per vtramque patrum C ſententiam coniungantur non ſolùm virtus baptiſmatis & diuini ſanguinis participatio, vna quidem per aquam, altera verò per ſanguinem: verumetiam ipſa humanæ naturæ firma certáque probatio: id enim certum atq. perſpicuum eſt Theologum dicere (illis verbis) ille quidem tanquam hominis: cui apponit etiam totius mũdi reformationem & inſtaurationem, & fidelium mutuam inter ſeſe coniunctionem & conſociationem. Sunt autem etiam aliæ multæ patrum de his verbis expoſitiones, quæ ſupradictis non aduerſantur, quas adiicere tempeſtiuum & cõmodum non eſt. Attamen quòd etiam anima domini patris manibus commendata, cùm ita bonum & commodum illi viD ſum eſſet, etiam ad inferos deſcendit, vt etiam iis ſpiritibus, qui in inferno erant, ſalutem prædicaret, ac in mortuos & viuentes dominaretur, & infernum quidem ſpoliaret, humanæ verò naturæ reditum ad vitam conficeret, cùm primitiæ dormientium & primogenitus ex mortuis extitiſſet: in multis ſcripturæ locis animaduertere licet, vt nihil ob hæc menti piæ officiat, quòd etiam poſt mortem ſanguis fluxerit ex latere immaculato, quoniam cum naturalibus, etiam ea, quæ ſu-

perant naturam, in vniuerſum perfici in Verbo, quod & Deus & homo erat, videmus.

Vt Petra vitæ Christus in diuinis ſcripturis prædicatus ſit, & quare lapis.

PETRA vitæ, Dominus & Deus noſter Ieſus Chriſtus dicitur, & petra fidei, atque etiam petra offendiculi non credentibus, vt qui in eo conterantur & diſſoluantur. Sic autem his nominibus vocatur communi (videlicet) ratione, propter firmitudinem Deitatis: ac petra quidem vitæ, tanquam fons & radix & principium & cauſſa & exitij expers & æternus: petra verò fidei, tanquam fundamentum, vt ipſe Dominus ait ad principem
Matth.16. (Apoſtolorum) Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ędificabo Eccleſiam meam, ſuper cõfeſſionem videlicet Chriſti, quia dixerat: Tu es Chriſtus, filius Dei viuentis. Quemadmodum item Dauid in trigeſimo nono pſalmo, Et ſtatuit ſuper pedes meos, & direxit greſſus meos. Et Apoſtolus in prima epiſtola ad Corinthios:
Pſal.39.
1.Cor.10. Bibebant enim ex ſpirituali petra ſubſequente (eos) petra autem erat Chriſtus. Quoniam dixit quòd potus eſſet ſpiritualis, nihil habebat, quòd variaret & immutaretur, quemadmodum manna, ex modo ſcaturitionis probat, quòd potus eſſet ſpiritualis: neque enim propria natura petra aquam emittebat: ſed alia quædam petra ſpiritualis, qui erat Chriſtus, quicquid A fiebat, efficiebat. Dictio autẽ: Subſequente, ſignificat, quòd Chriſtus ſemper vnà adeſſet, & omnia miracula ederet. Lapis Dominus (Ieſus) Chriſtus nominatur: quemadmodum, inquit propheta, Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic duobus parietibus, qui ex diametro inter ſe diſtabant (de iis loquor qui ex Iudæis & gentibus crediderunt, his quidem prauæ religioni ſeruientibus, illis verò legis iugum trahentibus) in vnum coactis, diſtantia atq. diuerſa coniunxit, & vnam ex ambobus compoſuit Eccleſiam, angulum quędam imitatus duos parietes coa- B gmentantem & inter ſe coniungentem. Hunc tamen lapidem, cùm eſſent ædificatores Phariſæi & Sadducæi & ſacerdotes & ſcribæ reprobauerunt & crucifixerunt: ſed factus eſt in caput anguli, qui etiam angularis vocatus eſt. Eſaias ex perſona Dei, Ecce pono in Sion lapidem pretioſum, electum, angularem, honorabilem in fundamenta eius: & quicunque crediderit in eum, non confundetur. De hoc item beatus Paulus dicebat: Ædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, cum ſit lapis angularis ipſe Ieſus Chriſtus. Hunc autem lapidem C vidit etiam Propheta Daniel ſectum & inciſum abſque manibus, cùm de partu virginis, qui citra viri conſuetudinem accidit, doceretur, hunc vidit imaginem confregiſſe, hoc eſt vitæ vanitatem, & in magnum montem euaſiſſe, qui orbem terræ habitatum ornaret.

ANNOTATIONES IN GREGORII NYSSENI ANTISTITIS, DE HOMINIS OPIFICIO DIVINVM COMMENTARIVM, IN quibus & explicantur loca quædam obſcura, & deprauata reſtituuntur ab interprete IOHANNE LEVVENKLAIO.

EX EDITIONE BASILIENSI, APVD OPORINVM, an. CIↃ. IↃ. LXVII. *omiſſis quibuſdam demonſtrationibus Mathematicis minus neceſſarijs, & mutatis numeris pro varietate paginarum, notatiſque locis, quę ab illis explicantur, expreſſę.*

QVVM ante cccc. annos propè ſit hic Gregorij commentarius in Latinum ſermonem conuerſus, fortaſſe nõ nemo cauſſas auet inſtitutæ nouæ conuerſionis intelligere, tacitéque has à me requirit. Ego verò breuiter ita rem omnem tibi, Lector, aperiam: vt neque me adductum vllo animi morbo, exploſis aliorum laboribus, mea voluiſſe reponere, ſis exiſtimaturus: & libenter, vti ſpero, non nullum me pretium operæ feciſſe hac in conuerſione faſſurus. Quum eſſem nuper apud IOHANNEM IACOBVM GRYNAEVM, quem honoris cauſſa nomino, fortè in ornatiſſima ipſius bibliotheca librum hunc Gregorij reperi, qui fuiſſet aliquando SIMONIS GRYNEI, cuius etiam in eo manu quædam notata cernebantur. itaque mihi cupidè hunc pellegenti, maximámque voluntatem ex ipſa lectione capienti, cœpit auctor eſſe, vt eum de ſermone Græco in Latinum conuerterem. Parui non inuitè, præſertim quod mirificè mihi quum rerum explicatio præclariſſimarum, tum dicendi character eximius placerent: moleſtéque adeò ferebam, librum talem vulgo notiorem non eſſe, qui ſemel tantùm de Aldi officina ante annos triginta prodijſſet: quum maximam ex eo & ſacrarum litterarum, & artis medicinæ, & philoſophiæ de natura rerum ſtudioſi capere vtilitatem poſſint. Nihil tum nobis conſtabat, eſſet ne conuerſus in Latinum ſermonem, necne. quod ſi etiam verum fateri debeo, neminem adhuc in eo interpretando laboraſſe credebamus: idq; propterea, quòd publicè vix notus eſſet, niſi quatenus inter opera Gregorij recenſetur. Verùm enimvero Baſileam quum redijſſem, intellexi de Ioanne Oporino, typographo de litteraria republ. præclarè multis iam annis merenti, eſſe in Epiſcopiana officina Gregorij noſtri opera, quæ quidem exſtare putarentur, edita vniuerſa. Horum deinde Catalogum quum inſpexiſſem, reperi hunc etiam commentarium, quem in Latinum ſermonem Dionyſius quidam tranſtuliſſet. Legi interpretationem huius cupidè, quod iam decreuiſſem labore meo ſuperſedere. Sed enim tantum abeſt, Lector, vt ab inſtituto me Dionyſius reuocarit: vt quum vel paulum progreſſus eſſem, animaduerterem magis etiam mihi elaborandum, ne bono theſauro litteratæ ſapientiæ ſtudioſi diutius carerent. Nam vti Philoſophus ille princeps aiebat, eſſe ſuas Scholas & ἀκροάσεις, quas appellabat, editas, & non editas; ſic videbam Gregorium conuerſum eſſe, & non conuerſum, immò ſi verum dicere velim, indignè fœda pollutum barbaria planéque peruerſum. Addita eſt Ioan. Cononis epiſtola, ſcripta ante annos (niſi fallor) ſexaginta, qua ſe conuerſionem hanc nonnihil emendaſſe quibuſdam in locis profitetur, idque de fragmento Græco, eam ſi leges, facilè intelliges, me iniquum cenſorem laboris alieni non eſſe. Atque vt guſtum quemdam percipere quiuis poſſit, qualis hæc ſit interpretatio Dionyſij: breuiſſimè locum vnum & alterum attingam, de quo vel infrà mediocritatem Græcis litteris eruditi ſtatuere poſſint, ecquæ fuerit in Dionyſio Græcæ linguæ peritia. Nam doctiores ſi eius conuerſionem inſpiciant, haud dubiè pronunciabunt, vna, quod dicitur, litura tolli errata omnia poſſe. Non longè abiero, in ipſo lemmate primi capitis verba ſunt Gregorij: Διήγησις περὶ τῶν προγεγονότων τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως. Id Latinè, ſic opinor dixeris: Narratio de ijs quæ hominis ortum præceſſere. Dionyſius hæc: Expoſitio eorum quæ prius in hominis formatione peracta mõſtrantur. In capite 15. Gregorius ait: πῶς ἂν τὰ βασίλεια κατὰ τὴν τῶν ἱερογλυφικῶν τέχνην;

autem 120 repoſui, νοτερὸν ἀτμὸν, ex libro manu ſcripto: vdum halitum, pro νοερὸν, quod eſt in editis. Et non multo pòſt, pro βάσιν, legebatur μόνιν: quod mutandum tamen non putaui.

Pag. 74. b. Somno laxatũ.] Pro λύσιν ἐμποιεῖ διὰ τοῦ ὕπνου, liber manuſcriptus habebat ἔκλυσιν. quæ lectio mihi quidem non incommoda viſa eſt. retinui tamen Aldinam.

Ibid. c Quum ſol radios.] Pro ὅταν ἐπιλάμψῃ, legebatur in libro manuſcripto ἐπιτείλῃ. mihi quidem videtur efficacitas, vt ita dixerim, maior in hoc eſſe, quàm in ἐπιλάμψῃ. Et Gregorius noſter in extremo capite, nòn procul à principio, verbo διαθάλπειν vſus eſt, quum ait, tres in primis eſſe facultates vitæ noſtræ tamquam adminiſtras, quarum prima calore ſuo cuncta διαθάλπει, &c.

Ibid. Paulatim euap.] Retinui lectionem libri Aldini, ἐξατμιζόμεναι διαφυρροῦνται, paſſim ſe permiſcent: quamquam ſtatuerem, rectius in libro manu exarato legi διαφοροῦνται, hoc eſt ſparguntur. Paullo pòſt legitur, μηχανικῆς μολυβδίνης: pro quo ex libro manuſcripto reſtitui, μηχανῆς μολυβδίνης.

Ibid. d. Senſu in corpore.] Pro ἀπηρεμούσης ἐν τῷ σώματι τῆς αἰσθήσεως, liber manuſcriptus ἠρεμούσης habebat ſenſu eodem. paullo pòſt συνδιεξιούσης, pro συνδιεξιοῦσαι: quod ſequutus ſum.

Pag. 75. b. In rectum extendatur.] Pro δι᾽ εὐθείας ἀποτείνεσθαι, vetus ille, quem dixi, liber habebat ἀποτεινεσθῶσαι. Et paullo pòſt, pro ἀπολυθείσης, ἀποληφθείσης: quod indicare volui, quamquam neutrum probarem. Ceterùm quod ait Gregorius, ea quæ rotunda ſunt, in rectum non extendi, ſed in circularis figuræ formam neceſſariò dilatari, eleganter dicitur: & explicari, vt opinor, diagrammate ἐπιπέδῳ huiuſmodi quodam poteſt. Libet enim Geometrarum morem obſeruare. Propoſitum hoc eſt, &c.

Ibid. d. Licet hoc quoque.] Quum antea legeretur, τεκμήριον δέ τι, ἐν τόποις τε καὶ ἀμηχανίαις πολλάκις δοκεῖν ἰδεῖν, καὶ ἑξῆς: repoſui lectionem genuinam, τεκμήριον δέ τι, καὶ ἐν ἀτόποις καὶ ἐν ἀμηχάνοις πολλάκις, &c. adiutus in hoc manifeſta libri veteris ſcriptura.

Pag. 76. a. Itaque mihi.] Aldini libri quum haberent, φημὶ δὲ τῆς κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν ἐνεργείας: admonuit me liber manu ſcriptus eſſe legendum, τῆς κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν ἐνεργείας. de quo plana & perſpicua ſententia colligitur, animo ſecundum facultates præſtantiſſimas quieſcente, ſecundum mentis nimirum & ſenſuum actiones: ſolam partem illam, quæ nutriendi vim habet, nobis dormientibus officium facere. Quod quidem ita eſſe, vti Gregorius tradidit, quanquam probari de philoſophorum libris etiam poſſet: tamen obmiſſis horum teſtimonijs elegantiſſimos poëtæ veteris Petronij Arbitri verſus potius recitandos putaui, qui nuper antiquis in ſchedis inuenti, & à G. CANTERO prolati ſunt:

Somnia quæ mentes ludunt volitantibus vmbris,
Non delubra Deûm, nec ab æthere numina mittunt:
Sed ſibi quiſque facit. nam quum proſtrata ſopore
Languent membra, quies & mens ſine pondere ludunt:
Quidquid luce fuit, tenebris agit. oppida bello
Qui quatit, & flammis miſerandas ſæuit in vrbes:
Tela videt, verſaſque acies, & funera regum,
Atque exundantes perfuſo ſanguine campos.
Qui cauſſas orare ſolent: legeſque, forumque,
Et pauido cernunt incluſum corde tribunal.
Condit auarus opes, defoſſúmque inuenit aurum.
Venator ſaltus canibus quatit. eripit vndis,
Aut premit euerſam periturus nauita puppim.
Scribit amatori meretrix: dat adultera munus:
Et canis in ſomnis leporis veſtigia latrat.
In noctis ſpatio miſerorum vulnera durant.

Hiſce in verſibus, Lector, planè rotundis & præclarè factis, vides idem dici, quod Gregorius tradidit. Nam quod noſter ait, quieſcere præſtantiſſimas animi per ſomnum facultates, quibus ſolis profectæ à prudentia, integræque mentis actiones ſint tribuendæ: id Petronius ſic extulit, vt dicat mentem quietémque per ſomnum ſine pondere ludere. Pro perfuſo autem ſanguine, potius eſſe legendum profuſo, exiſtimo. Et verſus penultimus,

----- *canis in ſomnis leporis veſtigia latrat,*

ſententiam habet non planè diuerſam ab eá, quæ eſt in verſu Theocriteo, in Idyllio ad Diophantum:

πᾶσα κύων ἄρτους μαντεύεται. ----

omnem caniculam in ſomnijs ſibi quaſi vaticinando panes polliceri. De quo ipſo patet, effici à parte in nobis rationis experte inſomnia, cetero qui nobis cum animantibus ratione carentibus communia non forent.

Ibid. Per vim animi.] Quum eſſet in editis libris, ἀφ᾽ αὐτοῦ διὰ τοῦ μνημονευτικοῦ τῆς ψυχῆς εἴδους ἀναπλάσθη, ſequutus auctoritatem libri veteris manuſcripti, pro αὐτοῦ repoſui αὐτῷ: quod referendum eſſe ad τὸ θρεπτικὸν, facile quiuis intelligit.

Ibid. b. Sed confuſis.] Aldinis in libris quum legeretur, ἀλλὰ πεφυρμένας πως καὶ ἀνακολούθους ἀπάτας ἀναπλαττόμενοι, idque vitio non carere perſpicerem: conſulto libro manuſcripto, inueni legendum eſſe πεφυρμέναις πως καὶ ἀνακολούθοις ἀπάταις, &c. Eſt autem facilis litteræ υ in ο commutatio: ſicut apparet de ijs etiam, quæ ſuprà in 21 Annotatione ſignificaui de hoc ipſo verbo. & in Capite 23, non procul à fine, ἀποκεῖσθαι τὴν ὅλην habet Aldina editio, quum legendum omnino ſit τὴν ὕλην.

Pag. 77. a. Simul mentem.] Retinui lectionem Aldinã, tametſi pro ἡρμοσμένως συγκαταπίπτεσθαι, legeretur in vetere libro ἡρμοσμένῳ συγκαταπίπτεσθαι.

Ibid. b. Non eleganter.] Aldini libri habẽt, ἐκ τοῦ ἀριθμὸν προσάγει τὸ μέλος: pro quo repoſui vocem multo magis huic loco conuenientem, quam in libro manuſcripto reperi; ὁ κατ᾽ εὔρυθμον προσάγει, &c.

Ibid. c. Velamentis.] Retinui lectionem Aldinam, περικαλύμμασί τισιν ἀμφιβόλοις ἐπισκιάζονται. Liber autẽ vetus habebat, περικαλύμμασί τισιν ἀμφιβόλοις ἐπιδιστάζονται. quam lectionem annotare volui, non indicata ſententia mea. verbum quidem διστάζειν Heſychius interpretatur, διχονοεῖν, καὶ ἀπορεῖν καὶ ἀμφιβάλλειν.

Pag. 79. a. (Conſentanea.) κατάλληλον τῷ πάθει, erat in libro vetere ſcriptum: quod retinui. Editi habent, καταλλήλως.

Ibid. b. Quod igitur.) ὅταν ἀμβλυνθείσης ὑπὸ ἀρρωστίας τῆς νήψεως ἡ φύσις ἐπαχθῇ. In his verbis νήψεως vocabulum ſignificationem habet σωφροσύνης, vel συνέσεως, deductum à verbo νήφειν. Nam ſobrij maximè ſapimus: quum τὸ νήφειν ſit ὀρθῶς φρονεῖν, ſecundũ illud Ἐπιχάρμειον, quod ad Quinctum Fr. M. Cicero recitat. Itaque ſic de verbo ad verbum locus hic ſonat: Quod igitur hebetata per vim morbi intelligentia naturæ accidit, & cet.

82. *b. Propè à vita.*] Retinui lectionem priſtinam, ὡς ἐν πόρρω τῆς φυσικῆς ταύτης, & cet. quòd eorum natura propè à vita illa rerum naturalium abiit. Hoc tamen indicare volui, me & hoc loco, & ſuprà in 8. cap. animaduertiſſe, Dionyſium φυτικὴν ζωὴν, quæ (vt Gregorius ait) περὶ τὰ συναυξητικά, interpretatum eſſe ſurcularem, quapropter cogitare cœpi, an ne legerit φυτικὴν ζωὴν, vitam plantis conuenientem? Tametſi ne hoc quidem ignorem, philoſophos ceteros etiam naturalem animam dicere, quæ in plantis exiſtat.

Ibid. d. Etiam exterius.] Quum in Aldinis libris legeretur, ἐν γὰρ περιλαμβάνεται τὰ σώματα περιλαμβάνει τι, quàm minima facta mutatione, quod ſic legi debere non dubitarem.

83. *b. τύπον ἐκ.*] In lemmate, pro τύπῳ ἐκ ὄντων, repoſui τύπον ἐκείνων quum hæc non ſint in exemplo principe, videlicet in Deo: poſtulat hoc verborum ſententia.

84. *d. Iccirco rurſus.*] Pro ἐπεὶ ἄρα χείρων χλευασία, ſicut hactenus legebatur, repoſui ἡ ἄρα, ſenſu plano, & cuiuis perſpicuo.

85. *b. Inuenimus.*] Pro εὑρίσκομεν, reſtitui εὑρήσομεν. Leuiuſculum hoc, ſed indicandum tamen putaui: vt nihil me temerè loco veluti mouiſſe Lector intelligeret, quantumuis non magni momenti eſſe videretur.

88. *b. Iccirco per hanc.*] Vt eſſet Lectori magis aliquanto perſpicua orationis ſententia, liberius conuerti hunc locum, & luculentius. ὁ, ὡς enim, quod bis poſitum hic à Gregorio eſt, quum ſit δηλωτικὸν, tantumdem valet atque ἄτομόν τι, quemadmodum Dialectici loquuntur. Nam quum in aliquem intuens, hunc hominem dico: non ſpeciem intelligo, ſed indiuiduum. Sic ergo Gregorius noſter ait, verba iſtæc intelligenda, Faciamus hominem ad imaginem noſtram: nimirum de tota ſpecie, non de Adamo, qui eſt ὁ, ὡς ἄνθρωπος, hoc eſt indiuiduum. Feci hoc eo lubentius, quòd viderem hæc confuſè & ſine ratione à Dionyſio reddita.

Ibid. d. Non enim imago.] Aldina editio habet, ἐν ἴσῳ τῷ καθ' αὑτὴν θεωρουμένῳ, pro quo legendum cenſui τῷ καθ' αὑτὸν, non vni alicui conceſſa eſt homini peculiariter. & paullo pòſt, antè πάντων ἐπαίνους, collocaui particulam οὖν, quæ deſiderabatur.

Pag. 90. a. Equidem hac.) Pro ὡς ἐπ' ἄν, reſtitui ὡς, quæ vox ad λόγος refertur, ſenſu manifeſto.

Ibid. d. Eadem igitur.) In Aldina editione legitur, τότε ἀλλὰ ἐπὶ τῷ βραχὺ ᾖ, &c. Ego verò τότε cõmutaui in τὸ, id quod referri debet ad προσεῖς, quæ verba præcedunt. atq; ita etiã verti.

Pag. 92. d. In quibus dupl.) Aldina editio habet ἀμφιλύφους μορφὰς, pro διγλύφους μορφάς. ſic enim neceſſariò legendum eſt.

Pag. 93. c. Ab hac enim.) Diuturnam irati animi acerbitatẽ dixi, quo vocabulum μῆνις exprimerem. Nam hoc Græcis ἐπίμονον χόλον ſignificat, vt Didymus tradidit. Euſtathius etiã παρὰ τὸ μένειν vocem ipſam deducit, hoc eſt, à durando. Diſtinguit enim hæc tria, μῆνιν, ὀργὴν, & θυμόν. μῆνιν ait eſſe μόνιμον ὀργὴν, παρὰ τὸ μένειν: irã durabilem, vt ita dixerim, & quæ non facile exſtinguitur, dictam à durando. ὀργὴν eſſe tradit ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, παρὰ τὸ ὀρέγειν, μονιμωτέραν τι δηλοῦσαν, ἢ θυμός. hoc eſt, eſſe libidinem vlciſcendi ſeſe, viciſſimque inferendæ iniuriæ, dictam ab ὀρέγειν, quod valet appetere. Significare autem perturbationẽ durabiliorem, quàm quæ per vocem θυμὸς intelligitur. Nam θυμὸν dici παρὰ τὸ θύειν, ὅ ἐστιν ὁρμᾶν, commoueri ſubito, vt ſit θυμὸς quaſi θύμωσις, quo ſignificetur κίνησις ἢ ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος, hoc eſt, commotio & quidam veluti feruor ſanguinis cordi vicini. Idem patet de libello Definitionũ Gregorij Nazianzeni, quem hactenus nõ viſum publicè, in lucem (Deo iuuante) proferemus. Sic enim ille verſibus Iambicis, quibus eo in libello vſus eſt, θυμὸν definijt, & ὀργήν:

> θυμὸς μέν ἐστιν ἀθρόα ζέσις φρενός.
> ὀργὴ δὲ θυμὸς ἐμμένων, ὁ δέ τις κακῶν
> μνήμην λαβὼν τι, μνησικακία γίγνεται.
> *Eſt feruor animi ſubitus iracundia.*
> *Sed ira durabilior hæc: addas cui*
> *Si damna & inſidias, fiet* μνησικακία.

Denique Gregorius noſter hoc etiam ſignificauit, quum θυμὸν appellat ὠκύμορόν τι, quiddam nimirum momentaneum, & citò euaneſcens inſtar bullæ.

Pag. 96. a. Momentaneum.) Quum in libris Aldinis legeretur τὴν πρόσκαιρον ἡ ἀπόρρητον ἔχει τὴν τροφὴν, non cohærere verba hæc animaduertebam. itaque pro ἀπόρρητον repoſui ἀπόρρυτον, quòd eſt à fluendo factum, ſicut infrà Gregorius in extremo capite vſus eſt eiuſdem originis vocabulo ἐπίρρυτος ὕλη, aliunde affluens materies.

Pag. 98. a. Exitium occultent.) Legebatur in Aldina editione, ἐγκεκρυμμένην ἔχοντα τὴν διαφορὰν, & Dionyſius etiam ſic legerat. Vertit enim permiſtam differentiam. Ego verò non dubitaui ab vtroq; diſſentire, ac pro διαφορὰν reſtituere διαφθοράν. Nam paullo antè dixit Gregorius noſter, ἐν τῷ βάθει τὸν ὄλεθρον ὥσπερ δόλον ἐγκεκρυμμένον ἔχων. In fundo mali pernicies eſt veluti quædã fraus latens. Quod igitur ibi eſt ὄλεθρος, id hoc loco eſt διαφθορά. ſententia ipſa plana & perſpicua. Vitia, inquit, omnia prima vice videntur expetenda, quum exitium occultent. Et non multo pòſt, ipſum hoc διαφθορᾶς vocabulum rurſus vſurpauit. (ἡ nimirum τοῦ κακοῦ) τὴν γνῶσιν, θανάτου καὶ διαφθορᾶς ἀρχὴν γίνεσθαι. Mali dicit cognitionem, quæ fiat per experientiam, cauſſam initiúmq; mortis & interitus eſſe. Sed enim ſatis hoc iam arbitror eſſe declaratum.

Pag. 100. a. Rotundi corporis.) Libet hoc loco diſcrimina vmbrarũ, quas ſphærica ſiue rotunda corpora efficiũt, oculis ſubijcere: quo verba

teram, & vectis ferreos contundam & confringam, & dabo tibi theſauros abſcõditos. Quî igitur hæc Cyro conuenient, qui paulo pòſt apud Maſſagetas turpiter interfectus eſt? Et paulo pòſt explicat ipſa (verba) idem propheta dicens ex perſona Dei: Ego dominus Deus, qui vocaui te in iuſtitia: apprehendi dexteram tuam, & vires addam tibi: & dabo te in teſtamẽtum generis, in lumen gentium, ad aperiẽdum oculos cæcorum, & ad educendum oculos compeditorum, & ex domo cuſtodiæ ſedentes in tenebris. Et rurſus idẽ Eſaias: Et dixit mihi, Magnus tibi hic vocetur puer meus, & ſiſtat tribus Iacob, & diſperſionem Iſraël conuertat. Et poſui te in teſtamentum generis, in lumen gentium, vt ſis ſaluti vſque ad extrema terræ.

Labitur memoria, hæc enim verba præcedunt, capite videlicet 42.

Ad erudiẽdum & cõſtituendum tribus Iacob, & ad conuertendum diſperſionem Iſraël.

Quod ante ſecundum Domini aduentum venturus ſit Helias.

Malac. vlt.

MAlachias Propheta dicit: Ecce ego mitto vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies ille Domini magnus & illuſtris, qui reſtituet corda patrum in filios, & cor hominis in proximum ſuum, ne vbi venero, percutiam & perdam terram funditus. QVOD VOCANDI eramus Chriſtiani: Videbunt gentes gloriam tuã, & omnes reges iuſtitiam tuam, & vocabit te nomine nouo, quod ipſum nomẽ Dominus imponet. Et idem: At iis, qui ſeruiunt mihi, imponetur nomen nouum: quod benè audiet in terra. Et erit in extremo nomen eius clarum in omni terra: & nomine eius cognominabuntur populi multi, & in viis eius ambulantes viuent in eis.

Quod futurum erat, vt turbaretur Herodes & familiares eius omnes.

Vt in plurimis locis totius exẽplaris quo vſus ſum, author hic fœdiſſimè corruptus & mutilatus eſt, ita quæ ad hũc titulo pertinent, negligẽtiane, dicam, an nequitia librarũ præterita eſſe videntur. Nam quæ

IN die illa dicit Dominus, ſubducit eum in altitudinem ſpeculationũ & ad glorias excellentes: de quibus ait, Statui fines gentium numerum angelorum Dei. Nõnulli autem dicũt, quod ex ſua ipſius perſona & illis ipſis verbis diabolus ad eum hæc loqueretur, & non per mentẽ: quemadmodum etiam nobis iniicit vitioſas & humanis affectibus obnoxias cogitationes. Neque enim fieri poterat, vt mens illa integra atq. incorrupta aliquid abſurdi per cogitationes animo agitaret. Quod etiam ipſi magis quàm illi fatemur. quòd autem ex ſua perſona cum domino collo- A quutus eſt (id enim voluit ea ſermocinatio cõceſſióque propter ſummam demiſſionem atque conſilij diſpoſitioniſque diuinæ exequutionem & victoriam de aduerſario) nihil ea res ſermonem lædit. Permiſſum enim Malo fuit, vt tanquam hominem qui videbatur, Seruatorem aggrederetur, vt cum Deo congreſſus ſuperaretur, atque ita haud magno negotio ab hominibus capi & vinci poſſet. Quoniam autem aduerſarius hæc ſecum cogitabat, & in animo habebat etiam ea, quæ maieſtati diuinæ conueniebãt, audiebat à Seruatore, præoccupante nimirum, & arguẽte illius vecordem arrogantiam, ſi quis etiam illud, quod ad quendam ſanctum B mente intercedẽtem apud Deum dictum eſt: Quid clamas ad me? Item illud quod ad Phariſæos & Scribas dictum eſt: Quid vos cogitatis mala in cordibus veſtris? rectè excipiat, & ſana mẽte intelligat atque interpretetur: videbit ineffabili & occulta ſapientia, ſupra captum etiam noſtrum, peragi opera diuina. Egredietur virga de radice Ieſſæ, & flos ex ea aſcendet, Chriſtus Deus noſter: & requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei, ſpiritus ſapiẽtiæ, ſpiritus prudentiæ & intelligentiæ, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientię & pietatis, & replebit eum ſpiritus timore Dei. Hi ſunt C generales ſpiritus ſiue dona, quibus reliqua comprehenduntur: quæ in Chriſto ſolo requieuerunt, in quo etiam corporaliter inhabitat omnis plenitudo Deitatis. De prophetis autem: Effundam, inquit, de ſpiritu meo, partem aliquam, & non tantum, ſic in Seruatore Chriſto, quemadmodum etiam diuinus Apoſtolus: Vnicuique noſtrum, inquit, data eſt gratia iuxta modum doni Chriſti, hoc eſt, iuxta conuenientiam & proportionem vniuſcuiuſque purificationis. Quinam autem & quot ſint ſpiritus oppoſiti ſiue contrarij (his ſpiritibus) dicere licet, quippe tot D ſunt, quot etiam virtutis videlicet ſunt ſpiritus. Et quinam illi? Spiritus fatuitatis atque ſtultitiæ: ſpiritus imprudentiæ ſocordiæque, quo etiam Iudas ille ſocors & inconſideratus repletus erat: de quo dicit ſcriptura: Qui inconſideratus & imprudens eſt, non intelliget: ſpiritus temeritatis & conſilij, contemptus atque inconſiderantiæ, quoniam etiam cõſilium eſt, de aliqua re (ſuſcepta) voluntas: quod conſilium (nempe) vt nos ſeruaremur, Dominus ante ſecula iniit. Conſilij verò contẽptus & inconſiderantia eſt, nolle hominẽ

deinceps ſequũtur, parum aut nihil cum titulo conueniunt. Et hic multa videntur omiſſa eſſe.

conſequi ſalutem. Ita dicimus etiam fortitudinis dono contrarium eſſe timiditatis & imbecillitatis incommodum, aut infirmitatem ad bonum, & debilitatem ad pietatem. Quoniam etiam fortitudo virtus eſt aduerſus dæmonas, & affectus & vitia: vt etiam diuinus DAVID ait: Fortitudo mea & laudatio mea dominus: & fuit mihi ſaluti. Nam à dæmonibus & affectuum atque perturbationum vitioſitate vinci, quî poterit huic diuinæ ſpiritus virtuti non eſſe contrarium? quemadmodum, opinor, etiam boni ſcientiæ, boni ignorantia: & pietati impietas vel contemptus religionis ac praua religio, & ſatietati, Dei guſtatio: itidem timori Dei contrarium timoris vacuitas. Quid enim perniciosius eſſe poſſit, quàm nō timere Deum? Nam timor domini caſtus eſt, manens in ſeculum ſeculi, &, Initium ſapientiæ timor domini, & vbi timor, ibi mādatorum obſeruatio eſt. Ac generalia quidem dona diuina hæc enumerauimus, vt quæ quàm plurima alia dona atque virtutes ſpiritus in ſeſe comprehendant. Nam donum eſt etiam lenitas animæ, manſuetudo atque clementia: item tolerantia, & innumera alia. Iam verò vitioſitatis & malitiæ ſunt efficientiæ atque ſpiritus, dolus, improbitas, mendacium, quinetiam maledicentia & furtum: & quæcunque (virtuti) contrariam vim habent, ex quibus etiam horum author & inuentor nominatur. Fur eſt enim diabolus, & pater mendacij, & ſerpens, & ignis, & draco propter peſtiferam & venenatam eius naturam, & inſidiæ circumuentióque & laqueus: & ſi quod eſt aliud ſimile.

Pſal. 117. *Pſal. 18.* *Prou. 19.* *Locus corruptus.*

Explicatio dicti Euangelici, & ſtatim exiuit ſanguis & aqua.

Ioan. 16. SAnguinem & aquam ex diuino dominicóque latere fluxiſſe ab Euangelio docemur, nō ſimpliciter, ſed primum quidem, ideo quòd purificationes legales ad figuram & adumbrationem horum duorum, tum aſperſiones ſanguinis, tū luſtrationes per aquam peragebant: deinde verò etiam, quòd vbi veritas venit, ſumma noſtræ ſalutis per aquam & ſpiritum myſticè perficitur, atque complentur: quoniam tum per diuinum baptiſma, tum per ſancti ſanguinis participationem & vſum conſecrari nos, ac diuinitatem induere credimus, quemadmodū his ipſis dictionibus & verbis diuinus orator Chryſoſtomus exponit. Exiuit, inquit, ſanguis & aqua, oſtendente ſcriptura, quòd non ſimpliciter eiuſmodi fontes proſiluerint: ſed quoniam ex his ambobus Eccleſia cōſtat, atque id cognoſcunt & intelligunt fideles, qui per aquam quidem ſunt renati, per ſanguinem autem & carnem aluntur. Atque hinc myſteria ſumunt initium, vt cùm ad horrendum poculum accedis, tāquam ab ipſo dominico latere bibiturus accedas. Et paucis interiectis: Nec hoc ſolùm, verumetiam iis qui non credituri erant, loco demonſtrationis fuit id, quod auſi erant (nefarij) facinus committere, nempe Thomæ illiúſque ſimilibus. Non longè autem diuerſa ab his eſt etiam mēs theologica, dum in libro de feſto Paſchæ (hunc ipſum locum) exponit his verbis: Oportebat enim etiā creaturas vnà cum creatore pati atque condolere, velū quod ſcindebatur, ſanguis & aqua, quæ ex latere effundebantur: ille quidem tanquam hominis, hæc verò ſuper hominē. Et paulo pòſt: Paucæ guttę ſanguinis totū mundum reformantes & inſtaurantes, atque omnibus hominibus ſicuti coagulum lactis euadunt, in vnum nos cogentes & coniungentes, vt per vtramque patrum ſententiam coniungantur non ſolùm virtus baptiſmatis & diuini ſanguinis participatio, vna quidem per aquam, altera verò per ſanguinem: verumetiam ipſa humanæ naturæ firma certáque probatio: id enim certum atq. perſpicuum eſt Theologum dicere (illis verbis) ille quidem tanquam hominis: cui apponit etiam totius mūdi reformationem & inſtaurationem, & fidelium mutuam inter ſeſe coniunctionem & conſociationem. Sunt autem etiam aliæ multæ patrum de his verbis expoſitiones, quæ ſupradictis non aduerſantur, quas adiicere tempeſtiuum & cōmodum non eſt. Attamen quòd etiam anima domini patris manibus commendata, cùm ita bonum & commodum illi viſum eſſet, etiam ad inferos deſcendit, vt etiam iis ſpiritibus, qui in inferno erant, ſalutem prædicaret, ac in mortuos & viuentes dominaretur, & infernum quidem ſpoliaret, humanæ verò naturæ reditum ad vitam conficeret, cùm primitiæ dormientium & primogenitus ex mortuis extitiſſet: in multis ſcripturæ locis animaduertere licet, vt nihil ob hæc menti piæ officiat, quòd etiam poſt mortem ſanguis fluxerit ex latere immaculato, quoniam cum naturalibus, etiam ea, quæ ſu-

perant naturam, in vniuerſum perfici in Verbo, quod & Deus & homo erat, videmus.

Vt Petra vitæ Chriſtus in diuinis ſcripturis prædicatus ſit, & quare lapis.

PETRA vitæ, Dominus & Deus noſter Ieſus Chriſtus dicitur, & petra fidei, atque etiam petra offendiculi non credentibus, vt qui in eo conterantur & diſſoluantur. Sic autem his nominibus vocatur communi (videlicet) ratione, propter firmitudinem Deitatis: ac petra quidem vitæ, tanquam fons & radix & principium & cauſſa & exitij expers & æternus: petra verò fidei, tanquam fundamentum, vt ipſe Dominus ait ad principem
Matth. 16. (Apoſtolorum) Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ędificabo Eccleſiam meam, ſuper cōfeſſionem videlicet Chriſti, quia dixerat: Tu es Chriſtus, filius Dei viuentis. Quemadmodum item Dauid in tri-
Pſal. 39. geſimo nono pſalmo, Et ſtatuit ſuper pedes meos, & direxit greſſus meos. Et Apoſtolus in prima epiſtola ad Corinthios:
1. Cor. 10. Bibebant enim ex ſpirituali petra ſubſequente (eos) petra autem erat Chriſtus. quoniam dixit quòd potus eſſet ſpiritualis, nihil habebat, quòd variaret & immutaretur, quemadmodum manna, ex modo ſcaturitionis probat, quòd potus eſſet ſpiritualis: neque enim propria natura petra aquam emittebat: ſed alia quædam petra ſpiritualis, qui erat Chriſtus, quicquid A fiebat, efficiebat. Dictio autē: Subſequente, ſignificat, quòd Chriſtus ſemper vnà adeſſet, & omnia miracula ederet. Lapis Dominus (Ieſus) Chriſtus nominatur: quemadmodum, inquit propheta, Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic duobus parietibus, qui ex diametro inter ſe diſtabant (de iis loquor qui ex Iudæis & gentibus crediderunt, his quidem prauæ religioni ſeruientibus, illis verò legis iugum trahentibus) in vnum coactis, diſtantia atq. diuerſa coniunxit, & vnam ex ambobus compoſuit Eccleſiam, angulum quēdam imitatus duos parietes coa-B gmentantem & inter ſe coniungentem. Hunc tamen lapidem, cùm eſſent ædificatores Phariſæi & Sadducæi & ſacerdotes & ſcribæ reprobauerunt & crucifixerunt: ſed factus eſt in caput anguli, qui etiam angularis vocatus eſt. Eſaias ex perſona Dei, Ecce pono in Sion lapidem pretioſum, electum, angularem, honorabilem in fundamenta eius: & quicunque crediderit in eum, non confundetur. De hoc item beatus Paulus dicebat: Ædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, cum ſit lapis angularis ipſe Ieſus Chriſtus. Hunc autem lapidem C vidit etiam Propheta Daniel ſectum & inciſum abſque manibus, cùm de partu virginis, qui citra viri conſuetudinem accidit, doceretur, hunc vidit imaginem confregiſſe, hoc eſt vitæ vanitatem, & in magnum montem euaſiſſe, qui orbem terræ habitatum ornaret.

ANNOTATIONES IN GREGORII NYSSENI ANTISTITIS, DE HOMINIS OPIFICIO DIVINVM COMMENTARIVM, IN quibus & explicantur loca quædam obſcura, & deprauata reſtituuntur ab interprete IOHANNE LEVVENKLAIO.

EX EDITIONE BASILIENSI, APVD OPORINVM, an. CIↃ. IↃ. LXVII. *omiſſis quibuſdam demonſtrationibus Mathematicis minus neceſſarijs, & mutatis numeris pro varietate paginarum, notatiſque locis, quę ab illis explicantur, expreſſę.*

QVVM ante cccc. annos propè ſit hic Gregorij commentarius in Latinum ſermonem conuerſus, fortaſſe nō nemo cauſſas auet inſtitutæ nouæ conuerſionis intelligere, tacitéque has à me requirit. Ego verò breuiter ita rem omnem tibi, Lector, aperiam: vt neque me adductum vllo animi morbo, exploſis aliorum laboribus, mea voluiſſe reponere, ſis exiſtimaturus: & libenter, vti ſpero, non nullum me pretium operæ feciſſe hac in conuerſione faſſurus. Quum eſſem nuper apud IOHANNEM IACOBVM GRYNAEVM, quem honoris cauſſa nomino, fortè in ornatiſſima ipſius bibliotheca librum hunc Gregorij reperi, qui fuiſſet aliquando SIMONIS GRYNEI, cuius etiam in eo manu quædam notata cernebantur. itaque mihi cupidè hunc pellegenti, maximámque voluntatem ex ipſa lectione capienti, cœpit auctor eſſe, vt eum de ſermone Græco in Latinum conuerterem. Parui non inuitè, præſertim quod mirificè mihi quum rerum explicatio præclariſſimarum, tum dicendi character eximius placerent: moleſtéque adeò ferebam, librum talem vulgo notiorem non eſſe, qui ſemel tantum de Aldi officina ante annos triginta prodijſſet: quum maximam ex eo & ſacrarum litterarum, & artis medicinæ, & philoſophiæ de natura rerum ſtudioſi capere vtilitatem poſſint. Nihil tum nobis conſtabat, eſſet ne conuerſus in Latinum ſermonem, necne. quod ſi etiam verum fateri debeo, neminem adhuc in eo interpretando laboraſſe credebamus: idq; propterea, quòd publicè vix notus eſſet, niſi quatenus inter opera Gregorij recenſetur. Verùm enimvero Baſileam quum redijſſem, intellexi de Ioanne Oporino, typographo de litteraria republ. præclarè multis iam annis merenti, eſſe in Epiſcopiana officina Gregorij noſtri opera, quæ quidem exſtare putarentur, edita vniuerſa. Horum deinde Catalogum quum inſpexiſſem, reperi hunc etiam commentarium, quem in Latinum ſermonem Dionyſius quidam tranſtuliſſet. Legi interpretationem huius cupidè, quod iam decreuiſſem labore meo ſuperſedere. Sed enim tantum abeſt, Lector, vt ab inſtituto me Dionyſius reuocarit: vt quum vel paulum progreſſus eſſem, animaduerterem magis etiam mihi elaborandum, ne bono theſauro litteratæ ſapientiæ ſtudioſi diutius carerent. Nam vti Philoſophus ille princeps aiebat, eſſe ſuas Scholas & ἀκροάσεις, quas appellabat, editas, & non editas: ſic videbam Gregorium conuerſum eſſe, & non conuerſum, immò ſi verum dicere velim, indignè fœda pollutum barbaria planéque peruerſum. Addita eſt Ioan. Cononis epiſtola, ſcripta ante annos (niſi fallor) ſexaginta, qua ſe conuerſionem hanc nonnihil emendaſſe quibuſdam in locis profitetur, idque de fragmento Græco, eam ſi leges, facilè intelliges, me iniquum cenſorem laboris alieni non eſſe. Atque vt guſtum quemdam percipere quiuis poſſit, qualis hæc ſit interpretatio Dionyſij: breuiſſimè locum vnum & alterum attingam, de quo vel infrà mediocritatem Græcis litteris eruditi ſtatuere poſſint, ecquæ fuerit in Dionyſio Græcæ linguæ peritia. Nam doctiores ſi eius conuerſionem inſpiciant, haud dubiè pronunciabunt, vna, quod dicitur, litura tolli errata omnia poſſe. Non longè abiero, in ipſo lemmate primi capitis verba ſunt Gregorij: Διήγησις περὶ τῶν προηγησαμένων τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως. Id Latinè, ſic opinor dixeris: Narratio de ijs quæ hominis ortum præceſſere. Dionyſius hæc: Expoſitio eorum quæ prius in hominis formatione peracta mōſtrantur. In capite 15. Gregorius ait: οἷα ἦν τὸ βασιλικὸν κατὰ τὴν τῶν ὑπερειλημμένων τινῶν;

Quàm præclara Hieroſolymis erant palatia? Dionyſius, qui neſciret quid inter τὰ βασίλεια & τὰς βασιλείας intereſſet, vertit: Qualia regna erant in vrbe Hieroſolyma. Ne tamen quis exiſtimet hoc fortaſſis incuria librariorum irrepſiſſe: bis etiam deinceps repetitur, ποῦ τοίνυν ἐκεῖνα τὰ βασίλεια. Dionyſius, Vbi igitur illud regnum? & paulo pòſt, τῇ τούτων καταστροφῇ συνηρέθη καὶ τὰ βασίλεια, quod itidem ille ſic conuertit: Et cum eorum ſubuerſione regnum quoque eſt deſtructum. Denique ne longum faciam, conſideret Lector interpretationem extremi lemmatis. Nam quum eius hæc ſint verba, θεωρία τις ἰατρικωτέρα περὶ τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευῆς δι' ὀλίγων: Dionyſius ſic expreſſit, vt vel de hoc vno perſpicere quis poſſit, qualis haberi labor ipſius debeat etiam poſt adhibitam à Conone, viro ceteroqui docto, vt apparet, limam. De bona, inquit, corporis conſtitutione ſiue habitudine contemplatio medicinalis. Gregorius autem eo lemmate ſignificat, ſe in extremo libello ſuo breuiter propoſiturū quamdam altius ex ipſa medicina repetitam ſtructurę corporis humani contemplationem. Hæc indicare libuit, non quò veterem interpretem, more nunc nimio apud quoſdam opere recepto, traducerem: ſed candidè cum Lectoribus communicarem, quibus cauſis adductus retexere non dubitauerim, quod is ante quatuor ſæcula, dēſiſſimis omnem doctrinę elegantiam tenebris obtegentibus, molitus eſſet. Enimuero rem ipſam aggrediar: hoc eſt, de quibuſdam hoc in Commentario locis Lectores admonebo. Procemium Gregorij ad Petrum fratrem, latinè viſum hactenus non eſt, quod ſciam: nam conuerſionem huius, adiunctam interpretationi Dionyſianę equidem nullam vidi. De epigrammatis quod dicam aliud nihil eſt, niſi me priora duo de tribus, quæ Aldinū exemplar habet, voluiſſe tantum cōuertere, quorum primum factū eſt verſibus ſenarijs iambicis (vti quidem auctor voluiſſe videtur) per profectò ineptis, nam rationem pedum in eis obſeruatam nullam eſſe, cuiuis patet erudito. Factitarūt eius generis carmina Græci poſteriores, haud ſcio an non μιξοβάρβαρα: quorum qui copiam, volet, quærat apud Zezam in Caſſandrę Lycophronis enarratione. Alterum Nicetæ ſcriptū verſibus elegiacis eſt elegātius. Cęterùm quod adiectum erat diſtichon, omiſi prorſus: quamquam haud dubiè auctor eius ſe præclarā operam in genere nouo carminis inueniendo poſuiſſe putauerit, qui de mei quidem iudicij ſententia multo facturus erat melius, ſi ad priſtinas pangendi carminis leges accommodatum aliquod epigramma condidiſſet. Hoc verò huiuſmodi eſt:

Νυσσαέων ἀγακλεεστάτο τόδε τεῦγμα,
Ατρεκέως ἀγορεῦον τὴν μερόπων τετρακτύν.

Voluit ſignificare, confectum librum hunc eſſe ab Gregorio inter Nyſſenos illuſtriſſimo, qui præclarè quaternionem hominis enarret. Verſus ipſos appellauit ἐλεγειοπρώους ἐκ τοῦ ἐναντίου. itaque ſic eos legi voluit, inchoatos à voce poſtrema, duabus tamen primis in collocatione præcedente dictionibus tranſpoſitis.

τετρακτὺν μερόπων τὴν ἀτρεκέως ἀγορεῦον
τεῦγμα τόδε τοῦ Νυσσαέων ἀγακλεή.

Sed de his ſatis. Ne tamen pro eis eiectis nihil reponeretur, Theodori Prodomi verſus ſubſtitui, quibus (niſi fallor) æqui Lectores magis delectabuntur: quamquam & ipſi eo tempore facti ſint, quo iam vetus elegantia doctrinæ nimium quantum in Græcia degenerauerat.

De his verbis apparet huius libri, cōtinua ceteroqui ſerie ſcripti, in capita diſtinctiones factas illas quidem eſſe ab auctore: ſed ſubiectas procemio, ſicuti nos etiā fecimus. Ea verò quaſi lemmata certis deinde locis inſerta quibuſdam ab aliis eſſe, multa indicio ſunt. Nam & Græco in exemplari aliter collocantur; atq; in Latina Dionyſij editione, qui ſecutus eſt diſtinctionem librorum, quibus ipſe vſus eſt: & multa perperam ſunt poſita, quæ referri ad alia loca debebant. In lemmate capitis 24. quædam ſuſtuli, nam adiecta erant hæc verba, ὡς ἄν τις καὶ τῶν ἔξωθεν προσαχθείη πιστεῦσαι τῇ γραφῇ περὶ ἀναστάσεως διδασκούσῃ. hoc eſt, Itaut etiam aliquis ab Eccleſię doctrina alienus (nam hos Exteros Græci Theologi vocabant) adducatur, vt litteris ſacris de reſurrectione docentibus fidem habeat. Videbam nihil in hoc capite tale proponi, atque etiam hæc referenda eſſe ad caput quod proximè conſequitur. Dionyſiū deinde animaduerti feciſſe idem quod ego ſtatueram. In lemmate capitis 29. quod dicitur, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ψυχῇ τε καὶ σώματι τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως εἶναι: putaui rectè & perſpicuè vocem, αἰτίαν, per eam reddi, quę Græcis eſt ἀρχή, nobis principium, nam vſurpantur hæ promiſcuè à Philoſophis, in diſputationibus huiuſmodi, noſter etiam Gregorius infrà in ipſa diſputatione ait, μίαν αὐτοῖς καὶ κοινὴν τῆς συστάσεως τὴν ἀρχὴν ὑποθήσεσθαι. ſi quis totam loci ſententiam diligenter conſiderabit, idem mecum ſtatuet.

Pag. 35. c. *Sed vbi nobis Anom.*] Pro Anomœis, apud Dionyſium Eunomiani leguntur, idem vtraque lectione ſignificante. Nam Eunomiani etiam ἀνόμοιοι dicebantur, quòd diſſimilem patri filium eſſe docebant. Tradit hoc eximius Nazianzeni Gregorij interpres Helias, Cretæ Metropolitanus, in enarratione orationis aduerſus Eunomianos, quàm Gregorius προδιάλεξιν appellauit. Quia verò necdum publicè viſus eſt is Heliæ commentarius, vtilis profectò & elegantiſſimus, quo mirificè Nazianzeni ſublimis tam verbis quàm ſententiis oratio illuſtratur: placet ipſius verba hoc in loco ponere, quæ lucem (vt opinor) aliquam legentibus hæc afferent. Πρὸς εὐνομιανοὺς (inquit, explicans orationis argumentum) ὁ λόγος, τοὺς τῆς αἱρέσεως Εὐνομίου, τοῦ διαδεξαμένου τὴν αἵρεσιν Αετίου τοῦ Σύρου, καὶ προσθήκαις βλασφημίας ταύτην αὐξήσαντος, καὶ ἐν κυζίκῳ ἐπισκοπήσαντος. Αρειανὸς δὲ ὁ Αέτιος. τούτους δὲ τοὺς Εὐνομιανοὺς καὶ ἀνομοίους λέγουσι, καὶ ἐξουκοντίους· διότι ἀνόμοιον τῷ πατρὶ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων διαφόρως ἐδογμάτιζον τὸν υἱόν, hæc ille. Quibus ſignificare voluit, Gregorium ſcripſiſſe orationem hanc ad Eunomianos, ſectatores videlicet Eunomij. Fuiſſe autem Eunomium, Aëtij Syri ſucceſſorem in propagatione doctrinæ impiæ & abſurdæ, quam etiam exſecrandis opinionibus adauxerit, eundem Cyzicenæ vrbis antiſtitem fuiſſe:

Aëtium autem Arij fuiſſe diſcipulum: atque hos Eunomianos etiam appellatos eſſe Anomœos, & Exucontios, propterea quòd patri diſſimilem filium eſſe, deque nihilo ortum, manifeſto traderent. Quæ omnia vera eſſe patet de ipſius Gregorij verbis, nam Eunomianos reprehendens, qui controuerſias de doctrina Eccleſię coram impijs in iudicium deducerent, inquit: τὴν γέννησιν ἀκούει θεοῦ, ἢ κτίσιν, ἢ τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ἕτερα ὁπηκρὸς τῶν λεγομένων ἀκροατής; Quamobrem, ait, vel generationem. Dei. vel etiam creationem, vel ortum ipſius de nihilo, & cetera, audit acerbus his ipſis in rebus arbiter? quibus verbis ſignificat Eunomianos vſos fuiſſe, quoties de Filio Dei diſſererent. Habes igitur breuiter indicatam à nobis rationem, Lector, quamobrem & in Græcis libris Anomœi, & in conuerſione Dionyſij, Eunomiani rectè legatur. Heliam quidem ipſum cum Gregorio nos, ſi vitam facultateſque Deus opt. max. conceſſerit, propediem exhibituri ſumus, vtrumque latinè loquentem ſtudio & induſtria noſtra, quin & Gregorij quædam hactenus non viſa, in lucem boni publici cauſſa proferemus.

Pag. 59. De his enim verbis] Pro vocabulo ζωτικὴν, quo viuendi vis ſignificatur, animaduerti manu exaratis in libris poſitum eſſe σωματικὴν δύναμιν. Id indicandum eſſe putabã, quamquam ipſe lectionem priorem probarem. Gregorius quidem ipſe non multò poſt vocat πλείω ἐν σώματι ζωὴν, quod libri ſcripti lectionem confirmare videtur.

Ibid. Ex quo illa ſemper.] Pro εἰς περιθήκην τῶν περιφερομένων, liber manu ſcriptus habebat τῷ περιφερομένῳ, non incommodé: quando referri hoc & ad τὸ κατάλληλον, & ad περισσεύουσα poteſt.

Ibid. c. Senſus tamen] Pro ἢ τὸ κατ᾽ αἴσθησιν οἰκονομοῦσαι. liber idẽ manuſcriptus habebat οἰκονομοῦντα.

Pag. 60. c. Licet hęc de Apoſt.] Quod extare dicit hæc Pauli verba in epiſtola ad Epheſios, ſi profectum ab ipſo eſt Gregorio, μνημονικὸν σφάλμα putari debet: ſin à librariis, γραφικόν. Nam reperiuntur hæc in epiſtola ad Theſſalonicenſes altera, capite quinto. Dionyſius vertit. *Nam & Apoſtolum tale aliquid cognoſcimus intimare vbi pro Theſſalonicenſibus orans ait.*

Pag. 63. tanquam plectrum.] Ad verba πλήκτρου δίκην, adiecta vox erat in libro manuſcripto ὀργανικοῦ. rectè ne, an ſecus diſpiciat qui volet. nam nos notas ſolummodo quaſdam adiicere decreuimus, non integras omnium explicationes, quæ occurrunt.

Ibid. ὥσπερ ἐν συνῳδίᾳ τινί.] Hæc verti, mutuo conſenſu: diuerſam ab Aldina, ipſáque etiam manu exarata editione ſcripturam ſequutus. hæc enim habebat ὥσπερ ἐν συνόδῳ: Aldina verò, ἐν συνοδίᾳ pro quo συνῳδίᾳ reſtitui, quando ſic legendum eſſe verba Gregorii cætera declarant, ſi quis ea diligentiùs conſideret.

Ibid. c. Tibiæ ſimilem] Meatum tibiæ conſimilem dixi, qui Græcis eſt αὐλοειδής, quod vocabulum hoc loco repoſui, quum in editione Aldina legeretur ὁ αὐλὸν δὴ, liber autem manuſcriptus opinionem meam comprobaret. Vocabulum proximè hoc antecedens κυλινδροειδὴς retinui, quum in manu ſcripto legeretur κυλινδρηρής, ſententia prorſus eadem.

Ibid. c. Quod colum vocant.] Pro ἰσθμὸν, quod colum verti, ſcriptum erat in libro manu exarato, τοῖς περὶ τὸν ἰσθμὸν χόνδροις: hoc eſt cartilaginibus quæ ſunt circa iſthmum. ſic autem appellant interiora verſus guttur oris loca Græci, ſumpta voce hac ab ijs terrarum regionibus, quæ quaſdam anguſtias habent, protendente ſe inter maria duo quodam quaſi terræ collo: ſicuti fit in Iſthmo Corinthienſi. éſtq; adeò inter duo maria ἰσθμὸς, quod terras inter fretum: vt Siculum, vt Helleſponticum, vt Boſporanum, cætera. Vtrum verò vocabulum rectiùs hoc loco retineatur, diſpiciant, qui volent, ex Anatomicis: mihi ſatis eſt, indicaſſe ſcripturam veterem. Quod autem eodem hoc loco legitur γεγονότι γὰρ τὴν ἰσχὺν ἀπεργάζεται: in eo pro τὴν ἰσχὺν legebatur in manuſcripto libro αὐτὴν, quod referri videtur ad φωνὴν, idẽ vtraq. lectione ſignificante.

Pag. 64. a. Si grauè moleſtúmque.] Legebatur in Aldina editione, εἰς τὸ βαρὺ καὶ ὀχληρὸν ὁ κατὰ τὴν βρῶσιν λατρείας τοῖς χείλεσι τὴν χρείαν τοῦ σώματος ἐπιτελουμένην. quæ quum eſſe corrupta viderem, pro εἰς ſubſtitui noſtra in editione εἰ. & ante τὴν χρείαν addidimus πρὸς: vt iam plana ſit ſententia, quam in conuerſione expreſſimus.

Ibid. d. Mentis oppidum.] Quum legeretur in Aldina editione, κατὰ τὴν τοῦ νοῦ πόλιν, pro κατὰ repoſui καὶ, quòd animaduerterem mendis plurimis apud ſcriptores Græcos occaſionem præbuiſſe ductus elegantes litterarum, quibus nõ magno ſpacio litteræ pluſculæ interdum comprehenduntur. De hoc vir maximè doctrina & humanitate GVLIELMVS CANTERVS, quem vt amicũ præcipuũ beneuolentiæ cauſſa nomino, multa extremo in Ariſtida ſuo notauit.

Pag. 65. c. Menti inſinuata.] Quum in exẽplari Aldino eſſet, εἰσοικιζόμενον, ἡ γεῦσις, ἡ ὄσφρησις, ἡ ἀκοὴ, πολλάκις δὲ καὶ ἡ ἁφὴ, καὶ ἡ ὄψις: nõ dubitaui locũ deprauatum ſic emendare, vt legerem: ἡ γεύσει, ἡ ὀσφρήσει, ἡ ἀκοῇ, πολλάκις δὲ καὶ τῇ ἁφῇ, καὶ τῇ ὄψει. quod probaturos homines eruditos confido.

Pag. 66. a. Per ſenſum diuerſ.) Legebatur antehac, ὅταν αἰσθητικαῖς δυνάμεσι: pro quo reſtitui, ὁ ἐν αἰσθητικαῖς δυνάμεσι. Hoc enim ipſa verborum ſententia poſtulat. etiam Dionyſius ita legit.

Pag. 68. c. Quem ab iſthmi.) Hunc locum, ductus & coniecturis & rationibus, ſic reſtitui, quum antea legeretur, διὰ τὸν ἰσθμὸν ὁδὸν: pro quo, ἰσθμοειδῆ repoſui. Eſt autẽ paullo etiã antè ſignificatum in Annotatione decimatertia, pro ἰσθμὸν, ſcriptũ in libro manu exarato fuiſſe, ἰσθμὸν, cap. 9. Quapropter idem arbitror accidiſſe in hoc loco. Eſt enim ea verborũ Gregorij ſentẽtia, guſtatũ fieri per neruorũ ſurculos, qui à meninge profecti per ceruicis vertebras, tãdẽ ad os deferãtur. Nã qui fieri poteſt, vt in ἰσθμῷ ſiue colo fiat guſtatus, qui ſunt muſculi circa colum? Quod, niſi vehemẽter fallor, lingua guſtatus eſt organũ. ſunt autẽ linguę radices in ἰσθμῷ. quapropter ortos à cerebri mẽbrana ſurculos nerueos muſculis in ἰσθμῷ inſeri putandũ eſt, itáque guſtatũ fieri. Sed hęc medicis, prætertimque peritis diſciplinę quam ἀνατομικὴν vocant, relinquo. Folio

autem ἐπὶ repoſui, νοτερὸν ἀτμὸν, ex libro manu ſcripto: vdum halitum, pro νοερὸν, quod eſt in editis. Et non multo pòſt, pro βάσιν, legebatur μόνην: quod mutandum tamen non putaui.

Pag. 74. b. Somno laxatū.] Pro λύσιν ἐμποιεῖ διὰ τῦ ὕπνυ, liber manuſcriptus habebat ὄπνοιεῖ. quæ lectio mihi quidem non incommoda viſa eſt. retinui tamen Aldinam.

Ibid. c Quum ſol radios.] Pro ὅταν ἐπιλάμψῃ, legebatur in libro manuſcripto ἐπιθάλψῃ. mihi quidem videtur efficacitas, vt ita dixerim, maior in hoc eſſe, quàm in ἐπιλάμψῃ. Et Gregorius noſter in extremo capite, nòn procul à principio, verbo διαθάλπειν vſus eſt, quum ait, tres in primis eſſe facultates vitæ noſtræ tamquam adminiſtras, quarum prima calore ſuo cuncta διαθάλπει, &c.

Ibid. Paulatim cuap.] Retinui lectionem libri Aldini, ἐξατμιζόμενοι διαχυρευῶνται, paſſim ſe permiſcent: quamquam ſtatuerem, rectius in libro manu exarato legi διαφορεῖωνται, hoc eſt ſparguntur. Paullo pòſt legitur, μηχανικῆς μολυβδίνης: pro quo ex libro manuſcripto reſtitui, μηχανῆς μολυβδίνης.

Ibid. d. Senſu in corpore.] Pro ἀπηρημένοις ἐν τῷ σώματι τῆ αἰσθήσεως, liber manuſcriptus ἠρεμοῦσης habebat ſenſu eodem. paullo pòſt συνδιεζεύχθαι, pro συνδιεξεύχθαι: quod ſequutus ſum.

Pag. 75. b. In rectum extendatur.] Pro εἰς εὐθείας ἀποτεῖναι, vetus ille, quem dixi, liber habebat ἀποκεχύσθαι. Et paullo pòſt, pro ἀποπληρωθέντος, ἀποπληθέντος: quod indicare volui, quamquam neutrum probarem. Ceterùm quod ait Gregorius, ea quæ rotunda ſunt, in rectum non extendi, ſed in circularis figuræ formam neceſſariò dilatari, eleganter dicitur: & explicari, vt opinor, diagrammate ἐπιπέδῳ huiuſmodi quodam poteſt. Libet enim Geometrarum morem obſeruare. Propoſitum hoc eſt, &c.

Ibid. d. Licet hoc quoque.] Quum antea legeretur, τεκμήριον δὲ τὸ, καὶ ἐν πόνοις τι καὶ ἀμηχανίαις πολλάκις ἐκεῖνο ἐστι, καὶ ἴπερ: repoſui lectionem genuinam, τεκμήριον δὲ τὸ, καὶ ἐν πόνοις καὶ ἐν ἀμηχανίαις πολλάκις, &c. adiutus in hoc manifeſta libri veteris ſcriptura.

Pag. 76. a. Itaque mihi.] Aldini libri quum haberent, φημὶ δὲ τὰ κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν ἐνεργείας: admonuit me liber manu ſcriptus eſſe legendum, τὰ κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν ἐνεργείας. de quo plana & perſpicua ſententia colligitur, animo ſecundum facultates præſtantiſſimas quieſcente, ſecundum mentis nimirum & ſenſuum actiones: ſolam partem illam, quæ nutriendi vim habet, nobis dormientibus officium facere. Quod quidem ita eſſe, vti Gregorius tradidit, quanquam probari de philoſophorum libris etiam poſſet: tamen obmiſſis horum teſtimonijs elegantiſſimos poëtæ veteris Petronij Arbitri verſus potius recitandos putaui, qui nuper antiquis in ſchedis inuenti, & à G. CANTERO prolati ſunt:

Somnia quæ mentes ludunt volitantibus vmbris,
Non delubra Deûm, nec ab æthere numina mittunt:
Sed ſibi quiſque facit. nam quum proſtrata ſopore
Languent membra, quies & mens ſine pondere ludunt:
Quidquid luce fuit, tenebris agit. oppida bello
Qui quatit, & flammis miſerandas ſæuit in vrbes:
Tela videt, verſaſque acies, & funera regum,
Atque exundantes perfuſo ſanguine campos.
Qui cauſſas orare ſolent: legeſque, forumque,
Et prauido cernunt incluſum corde tribunal.
Condit auarus opes, defoſſumque inuenit aurum.
Venator ſaltus canibus quatit. eripit vndis,
Aut premit euerſam periturus nauita puppim.
Scribit amatori meretrix: dat adultera munus:
Et canis in ſomnis leporis veſtigia latrat.
In noctis ſpatio miſerorum vulnera durant.

Hiſce in verſibus, Lector, planè rotundis & præclarè factis, vides idem dici, quod Gregorius tradidit. Nam quod noſter ait, quieſcere præſtantiſſimas animi per ſomnum facultates, quibus ſolis profectæ à prudentia, integræque mentis actiones ſint tribuendæ: id Petronius ſic extulit, vt dicat mentem quietémque per ſomnum ſine pondere ludere. Pro perfuſo autem ſanguine, potius eſſe legendum profuſo, exiſtimo. Et verſus penultimus,

----- *canis in ſomnis leporis veſtigia latrat,*

ſententiam habet non planè diuerſam ab eá, quæ eſt in verſu Theocriteo, in Idyllio ad Diophantum:

πᾶσα κύων ἄρτως μαντεύεται. ----

omnem caniculam in ſomnijs ſibi quaſi vaticinando panes polliceri. De quo ipſo patet, effici à parte in nobis rationis experte inſomnia, cetero qui nobis cum animantibus ratione carentibus communia non forent.

Ibid. Per vim animi.] Quum eſſet in editis libris, ἀφ' αὐτῆ διὰ τῦ μαντευτικῦ τῆ ψυχῆς εἴδυς ἀποτελεῖται, ſequutus auctoritatem libri veteris manuſcripti, pro αὐτῆ repoſui αὐτοῦ: quod referendum eſſe ad τὸ θρεπτικὸν, facile quiuis intelligit.

Ibid. b. Sed confuſis.] Aldinis in libris quum legeretur, ἀλλὰ πεφυρμέναις τισὶ καὶ ἀκολούθοις ἀπάταις προσαναπλάσσεσθαι, idque vitio non carere perſpicerem: conſulto libro manuſcripto, inueni legendum eſſe πεφυρμέναις τισὶ καὶ ἀνακολούθοις ἀπάταις, &c. Eſt autem facilis litteræ υ in ο commutatio: ſicut apparet de ijs etiam, quæ ſuprà in 21 Annotatione ſignificaui de hoc ipſo verbo. & in Capite 23, non procul à fine, ἀποκαλῦψαι τὴν ὅλην habet Aldina editio, quum legendum omnino ſit τὴν ὕλην.

Pag. 77. a. Simul mentem.] Retinui lectionem Aldinā, tametſi pro ἠρεμοῦντος συγκαταπαύεσθαι, legeretur in vetere libro ἠρεμοῦντι συγκαταπαύεσθαι.

Ibid. b. Non eleganter.] Aldini libri habēt, οὐκατ' ἀριθμὸν ἀρχῇ τὸ μέλος: pro quo repoſui vocem multo magis huic loco conuenientem, quam in libro manuſcripto reperi; οὐ κατὰ ῥυθμὸν ἀρχῇ, &c.

Ibid. c. Velamentis.] Retinui lectionem Aldinam, περικαλύμμασί τισιν ἀμφιβόλοις ἐπιπροσκάζοντα. Liber autē vetus habebat, περικαλύμμασί τισιν ἀμφιβόλοις ἐπιδιστάζοντα. quam lectionem annotare volui, non indicata ſententia mea. verbum quidem διστάζειν Heſychius interpretatur, διχονοεῖν, καὶ ἀπορεῖν καὶ ἀμφιβάλλειν.

Pag. 79. a. Conſentanea.) κατάλληλος τῷ πάθει, erat in libro vetere ſcriptum: quod retinui. Editi habent, καταλλήλως.

Ibid. b. Quod igitur.) ὅταν ἀμβλυωθείσης ὑπὸ ἀρρωστίας τῆς νοήσεως ἡ φύσις ἐπάγει. In his verbis νήφειν vocabulum ſignificationem habet σωφρονεῖν, vel νουνεχεῖν, deductum à verbo νήφειν. Nam ſobrij maximè ſapimus: quum τὸ νήφειν ſit ἀρχὴ τοῦ φρονεῖν, ſecundū illud Ἐπιχάρμειον, quod ad Quinctum Fr. M. Cicero recitat. Itaque ſic de verbo ad verbum locus hic ſonat: Quod igitur hebetata per vim morbi intelligentia naturæ accidit, & cet.

82. *b. Propè à vita.*] Retinui lectionem priſtinam, ὡς ἐγγὺς πόρρω τῆς φυσικῆς ταύτης, & cet. quòd eorum natura propè à vita illa rerum naturalium abſit. Hoc tamen indicare volui, me & hoc loco, & ſuprà in 8. cap. animaduertiſſe, Dionyſium φυτικὴν ζωὴν, quæ (vt Gregorius ait) περὶ τὰ φυτὰ θεωρεῖται, interpretatum eſſe ſurcularem, quapropter cogitare cœpi, an ne legerit φυτικὴν ζωὴν, vitam plantis conuenientem? Tametſi ne hoc quidem ignorem, philoſophos ceteros etiam naturalem animam dicere, quæ in plantis exiſtat.

Ibid. d. Etiam exterius.] Quum in Aldinis libris legeretur, ἡ γὰρ περιλαμβάνεται τὰ ἀσώματα περιλαμβάνειν τι, quàm minima facta mutatione, quod ſic legi debere non dubitarem.

83. *b.* τύπον ἐκ.] In lemmate, pro τύπῳ ἐκ ὄντων, repoſui τύπον ἐκείνων quum hæc non ſint in exemplo principe, videlicet in Deo: poſtulat hoc verborum ſententia.

84. *d. Ideirco vniſis.*] Pro ὅπως ἄρα γένοιτο γεωργία, ſicut hactenus legebatur, repoſui ὡς ἂν ὅσα, ſenſu plano, & cuiuis perſpicuo.

85. *b. Inuenienius.*] Pro εὑρισκομένη, reſtitui εὑρισκομένη. Leuiuſculum hoc, ſed indicandum tamen putaui: vt nihil me temerè loco veluti mouiſſe Lector intelligeret, quantumuis non magni momenti eſſe videretur.

88. *b. Ideirco per hanc.*] Vt eſſet Lectori magis aliquanto perſpicua orationis ſententia, liberius conuerti hunc locum, & luculentius. ὁ, εἷς enim, quod bis poſitum hic à Gregorio eſt, quum ſit ἀρσενικὸν, tantumdem valet atque ἄτομόν τι, quemadmodum Dialectici loquuntur. Nam quum in aliquem intuens, hunc hominem dico: non ſpeciem intelligo, ſed indiuiduum. Sic ergo Gregorius noſter ait, verba iſtæc intelligenda, Faciamus hominem ad imaginem noſtram: nimirum de tota ſpecie, non de Adamo, qui eſt ὁ, εἷς ἄνθρωπος, hoc eſt indiuiduum. Feci hoc eo lubentius, quòd viderem hæc confuſe & ſine ratione à Dionyſio reddita.

Ibid. d. Non enim imago.] Aldina editio habet, ὅτι ἐστι μὴ καθ' αὐτὴν θεωρουμένη, pro quo legendum cenſui μὴ καθ' αὐτὸν, non vni alicui conceſſa eſt homini peculiariter. & paullo pòſt, antè πᾶσιν ἐνυπάρχει, collocaui particulam ὅτι, quæ deſiderabatur.

Pag. 90. a. Equidem hæc.) Pro ὅστις ἐστιν ἄν, reſtitui ὅστις, quæ vox ad λόγος refertur, ſenſu manifeſto.

Ibid. d. Eadem igitur.) In Aldina editione legitur, ἐστὶ αὐτῇ, ἐπὶ τῶν βραχύ ἐστι, &c. Ego verò ἐστὶ cõmutaui in ἔστω, id quod referri debet ad προηγουμένου τρόπου, quæ verba præcedunt. atq; ita etiã verti.

Pag. 92. d. In quibus dupl.) Aldina editio habet διχηλοῦφας μορφάς, pro διγλύφους μορφάς. ſic enim neceſſariò legendum eſt.

Pag. 93. a. Ab hac enim.) Diuturnam irati animi acerbitatẽ dixi, quo vocabulum μῆνις exprimerem. Nam hoc Græcis ἐπίμονον χόλον ſignificat, vt Didymus tradidit. Euſtathius etiã παρὰ τὸ μένειν vocem ipſam deducit, hoc eſt, à durando. Diſtinguit enim hæc tria, μῆνιν, ὀργὴν, & θυμόν. μῆνιν ait eſſe μόνιμον ὀργὴν, παρὰ τὸ μένειν: irã durabilem, vt ita dixerim, & quæ non facile exſtinguitur, dictam à durando. ὀργὴν eſſe tradit ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, παρὰ τὸ ὀρέγειν, μονιμώτερόν τι δηλοῦσαν, ὁ θυμός. hoc eſt, eſſe libidinem vlciſcendi ſeſe, viciſſimque inferendæ iniuriæ, dictam ab ὀρέγειν, quod valet appetere. Significare autem perturbationẽ durabiliorem, quàm quæ per vocem θυμὸς intelligitur. Nam θυμὸν dici παρὰ τὸ θύειν, ὅ ἐστιν ὁρμᾶν, commoueri ſubito, vt ſit θυμὸς quaſi θύσιμος, quo ſignificetur κίνησις & ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος, hoc eſt, commotio & quidam veluti feruor ſanguinis cordi vicini. Idem patet de libello Definitionũ Gregorij Nazianzeni, quem hactenus nõ viſum publicè, in lucem (Deo iuuante) proferemus. Sic enim ille verſibus Iambicis, quibus eo in libello vſus eſt, θυμὸν definijt, & ὀργήν:

θυμὸς μέν ἐστιν ἀθρόα ζέσις φρενός.
ὀργὴ δὲ θυμὸς ἐμμένων, ὁ δ' εἰς κακὸν
μονὴν λοχῶν τι, μνησικακία τυγχάνει.
Eſt feruor animi ſubitus iracundia.
Sed ira durabilior hæc: addas cui
Si damna & inſidias, fiet μνησικακία.

Denique Gregorius noſter hoc etiam ſignificauit, quum θυμὸν appellat ὠκύμορόν τι, quiddam nimirum momentaneum, & citò euaneſcens inſtar bullæ.

Pag. 96. a. Momentaneum.) Quum in libris Aldinis legeretur τὴν πρόσκαιρον & ὑπόῤῥυτον ταύτην τρυφήν, non cohærere verba hæc animaduertebam. itaque pro ὑπόῤῥυτον repoſui ὑπόῤῥυτον, quòd eſt à fluendo factum, ſicut infrà Gregorius in extremo capite vſus eſt eiuſdem originis vocabulo ἐπίῤῥυτος ὕλη, aliunde affluens materies.

Pag. 98. a. Exitium occultent.) Legebatur in Aldina editione, ἐγκεκρυμμένην ἔχοντα τὴν διαφοράν, & Dionyſius etiam ſic legerat. Vertit enim permiſtam differentiam. Ego verò non dubitaui ab vtroq; diſſentire, ac pro διαφορὰν reſtituere διαφθοράν. Nam paullo antè dixit Gregorius noſter, ἐν τῷ βάθει τὸ ὄλεθρον ὥσπερ τινὰ δόλον ἐγκεκρυμμένον ἔχουσα. In fundo mali pernicies eſt veluti quædã fraus latens. Quod igitur ibi eſt ὄλεθρος, id hoc loco eſt διαφθορά. ſententia ipſa plana & perſpicua. Vitia, inquit, omnia prima vice videntur expetenda, quum exitium occultent. Et non multo pòſt, ipſum hoc διαφθορᾶς vocabulum rurſus vſurpauit. (ἡ nimirum τοῦ κακοῦ) πεῖρα γνῶσιν, θανάτου καὶ διαφθορᾶς ἀρχὴν γίνεσθαι. Mali dicit cognitionem, quæ fiat per experientiam, cauſſam initiúmq; mortis & interitus eſſe. Sed enim ſatis hoc iam arbitror eſſe declaratum.

Pag. 100. a. Rotundi corporis.) Libet hoc loco diſcrimina vmbrarũ, quas ſphærica ſiue rotunda corpora efficiũt, oculis ſubijcere: quo verba

Gregorij ſint ijs aliquanto clariora, qui exercitati minus in philoſophia ſunt. Aut corpus ſphæricum, lucem emittens, oppoſito corpore ſphærico ſolido & non pellucido, ſiue quòd ἰσομαὶς non eſt, minus eſt: aut par, aut maius. Si minus, vmbram efficit eiuſmodi, quæ propter corpus ſolidum minorem diametrum habebit: quoque recedet ab illo longius, eo fiet amplior quum orbis vmbræ, tum eiuſdem dimetiens. Si æqualia ſunt vtraque corpora, æqualis etiam ipſis erit vmbra. Si denique maius erit lucidum corpus, vmbra minor etiam opaco corpore, diametrum eius quod attinet, iacietur. Sed enim ante quàm hæc ſingula figuris propoſitis in plano declarem, fuerit operæ pretium, theorema quoddam demonſtrando à nobis quaſi conſtitui, quo percepto erunt cetera deinceps facillima. Eſt autē huiuſmodi: Omne ſphæricum corpus, à quo lux ſpargitur, illuſtrat corpus itidem ſphæricum, ſe minus plus quàm dimidia parte, &c.

Reliqua omiſſa ſunt.

In eo quidem, quòd ait Gregorius κατὰ νῶτα τὸ σκότος κωνοειδῶς καταπεκλεῖσθαι, tenebras à tergo coni inſtar claudi: ſic intelliges κατὰ νῶτα, ac ſi diceret, ea ex parte, qua parte nos vmbra cooperti continemur. Nam vt homo intuiturus aliquid, vertit ad id partem corporis anteriorem: ſic exiſtimato, terræ partem, quam ſol reſpicit, anteriorem: auerſam verò à ſole, quaſi quoddam eius tergum eſſe.

Ibid. c. Vt rurſus in luce.] Aldina editio corrupta hoc loco eſt, verbis neque collocatis rectè, neque diſtinctis, ſic enim habet: πάλιν ἐν φωτὶ βιοτεύσωμεν κατὰ τὸ ἀπειροπλάσιον, ὡς πρὸς τὸ τῆς κακίας μέτρον, & cet. Ego verò ſic ea collocaui & diſtinxi: πάλιν ἐν φωτὶ βιοτεύσωμεν, ὡς κατὰ τὸ ἀπειροπλάσιον πρὸς τὸ τῆς κακίας μέτρον, & cet. itaque locum hunc etiam ſum interpretatus. Dionyſius quidem monſtra verborum habet, quæ me non intelligere fateor. ſic enim reddidit. Rurſus verſemur in lumine per ſecula nullis comprahenſa terminis, veluti menſuram vmbræ bonorum ſuperexcellentem ſubſtantiam. Sequentis in capitis lemmate pro χρόνον διὰ περιόδους, repoſui χρόνων: Capitis autem initio, ἀλλὰ τὸ τῆς ἀνωμαλίας, & cet. particulam τὸ ſuperuacaneam ſuſtuli.

Pag. 101. c. Nam Adamus.] Γήινον πλάσμα, Adam, ab Adamah, terra, eam ſic dictam volunt à rubedine. rubram enim eſſe in oriente. quin & ſanguis eadem lingua dictus à colore rubro.

Pag. 104. c Deus es exercit.] ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων, reddidi libens, Qui Deus es exercituum. Nam in lingua principe, de qua ſunt hæc conuerſa, vocabulum vſurpatum niſi fallor ſignificat copias & exercitus: ſicut & Græcum δυνάμεις ſæpe ἀντὶ τῶν στρατῶν ſumitur. Annotauit hoc Theodoretus non procul ab initio libelli ſui, quem appellauit θείων δογμάτων ἐπιτομὴν, vbi de Dei nominibus Hebraicis agit. Eum cum nonnullis alijs Theodoreti ſcriptis quum anno ſuperiore conuertiſſem: amiſi neſcio quo fato, ſurreptum nebulonis cuiuſdam furto, qui in chartis diligenter compactis aliquid eſſe nummorum ſuſpicatus erat. Aderat tum mihi vir doctiſſimus Theophilus Petri F. Daſypodius Argentinenſis, ΙΙ prolytes, qui ſanè caſum hunc permoleſtè ferebat. Nam fortè me Baſileam iter facientem beneuolentiæ cauſſa deducebat, quum de illorum librorum editione cogitarem: quos iam antea Illuſtri Domino, GEORGIO Erpachij Comiti promiſeram. Sed hæc

Demus proteruis in mare Creticum
Portare ventis,-----

Vt ait elegantiſſimus poëta: potiuſque in id incumbamus, vt alia ſignificatione ſtudium noſtrum erga Comitem ſapientiſſimum, & ordinis ſui facilè principem, etiam eruditione doctrinæ, declaremus, in quo fortunari conatum animi noſtri à Deo optimo maximo petimus, & fortunatum iri confidimus.

Pag. 105. b. Nunquam apparentibus.] Liber Aldinus habebat, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι, nimirum corruptè. Facilis autem emendatio quum ex ſenſu, tum Apoſtoli verbis. Legendum enim: ἐκ τῶν μὴ φαινομένων τὰ βλεπόμ. γεγον, &c.

Pag. 109. b. Et elegantiam.] Pro eo quod eſt in editione Aldina, τὸν ἐκφανισμὸν τοῦ κάλλους ἐκείνου, malui legere, τὸν ἀφανισμὸν: cuius vocis vim græcè docti intelligunt. Etiam non multo pòſt, initio ſexti & vigeſimi capitis, iterum ab Gregorio eſt vſurpata, quum ait: ἀρχαίων πικρῶν τὸν ἀφανισμόν. Elegans autem hic locus eſt, in quo rectè Reipub. Iudæorum euerſio, quæ ſub Veſpaſiano ac Tito Impp. Augg. accidit, ad probandum reſurrectionem ex mortuis fore, producitur. Nam Dominus ipſe huic ſtatim ſubijcit vaticinium euerſionis τῆς κακίας, cum qua iudicium de genere humano ex morte reſuſcitato coniungetur. Quòd ſi illis euentus reſpondit (& reſpondit omnino, quemadmodum hiſtoriarum monumenta teſtantur) nimirùm & proximum vaticinium exitus comprobabit, ſed hæc extra, quod aiunt, oleas. Verùm abduxit me longius cogitatio de vi vocis ἀφανισμοῦ, quæ aptiſſimè gentis huius exitio declarando congruit. Sæculis enim totis iam quindecim ne veſtigium quidem reipubl. ipſorum apparuit. adeò abolita ſunt omnia, inque nihilum redacta.

Pag. 113. c. Prodigio.] Libri Aldini habent, δι᾽ ἐναργεστέρου θαύματος, efficaciore miraculo. Ego ſcripſiſſe Gregoriū non dubito, δι᾽ ἐπιφανεστέρου θαύματος, illuſtriori miraculo. itáq; hac in editione locū hunc legi volui. Quin & Dionyſius eodē modo legit. vertit enim, Manifeſto miraculo. Sunt eædem voces etiam infrà inter ſe permutatæ, ſicuti ſuo loco notabitur.

Pag. 114. b. Commigrantes.] πρὸς τὴν ζωὴν ἀναλύοντας: conuerti, Rurſus in vitam commigrantes. Atque hoc loco facere non poſſum, quin quæ huius verbi vis ſit oſtendam. arbitror autem, Græcæ linguæ ſtudioſis operam meam non ingratam futuram eſſe. Duo ſunt apud Græcos vocabula, καταλύειν & ἀναλύειν, quorum diuerſa eſt ſignificatio. Nam καταλύειν ſignificationem inter alias elegantem habet, aliquò diuertere. Plutarchus Poplicola, niſi fallor: ἔτι κατέλυον οἱ

πρέσβεις, quas in ædes legati diuerterant. Codex Plutarchianus ad manum non erat, ceteroqui locum quæſiuiſſem. exiſtimo tamen eſſe hæc ipſius in Poplicola verba, quo loco de Vindicio ſeruo narrat. hinc & κατάλυσις, vocabulum militare, de quo Heſychius in voce σταθμοί, & κατάλυμα pro καταγώγιον diuerſorio vſurpatur. Hiſtoria ſacra in commemoratione de ortu ſecundum humanam naturam Chriſti: Non erat locus ἐν τῷ καταλύματι, in diuerſorio. Ἀναλύειν contrà ſignificat, de loco migrare, in quo fueris: ſiue ἀνακάμπτειν, vt ait Elias Cretæ Antiſtes, quodam loco verbum hoc explicans. Sic interpretari verba Paulina Phil. Melancht. ſolebat, ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ: Quum ſingulari deſiderio tenear migrandi, vt ſim cum Chriſto. Eleganter profectò. nam ſic Græci loquuntur. Indicabo locum tantum vnum, ne longius Lectorem detineam. Athenæus in libro, ſi rectè memini, Δειπνοσοφιστῶν 5, dixit hac ſignificatione, ἀναλύειν ἐκ τοῦ δείπνου, abire de conuiuio. Noſter quidem Gregorius eodem modo vocem hanc cepit, non hoc tantum loco, ſed etiam alijs. In cap. XIV. ſub finem: εἰς φθορὰν ἀναλύσει τὴν κίνησιν, Verget motus ipſius ad interitum. Quinetiam id quod hoc loco dixit, πρὸς τὴν ζωὴν ἀναλύειν, paullo pòſt quaſi explicat verbo ἐπανελθεῖν, quod valet redire: ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπὶ ζωὴν ἐξ ἀναστάσεως ἐπανελθόντων. Didicimus hoc etiam ab ijs (inquit) qui per reſurrectionem in vitam redierunt. Et in capite ſequenti, quum dixiſſet, τὴν γῆν πρὸς τὴν γῆν ἀναλύεσθαι, terram ad terram reduci: ſubiecit, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα προσχωρεῖν τῷ ὁμοφύλῳ, Sed & aërem ad res ſibi cognatas ſe conferre, quibus in verbis vides τὸ ἀναλύεσθαι explicari per προσχωρεῖν. Eadem ſignificatione Gregorius & ἐπαναλύειν vſurpauit in cap. XXVII. Et nomen ortum à verbo ἀνάλυσις, pro reditu ſiue ἀνακάμψει, vt Elias interpretatur, earumdem rerum ad ſtatum priſtinum, in cap. prox. ſequente, itemque XXVII. Verùm modus ἐν τῷ χωλικῷ προσαγορευόμενα ταύταις aliquis eſto.

Ibid. d. Valere iuſſit.] Vtrumque opinor rectè legitur, & ἐρρῶσθαι φράσαντες, & ἐρρῶσθαι: ſicuti Latinâ etiam in lingua, valere iubere, & valedicere.

Pag. 117. a. Quis obſecro.] Verbis hiſce, τίς πόνος τῇ θείᾳ δυνάμει κωλῦσαι τὴν οἰκείαν τῶν συνδρομήν: hoc eſt, Quis labor diuinæ poteſtati fuerit cognatorum concurſum impedire? His ergo verbis mendum ſubeſſe opinor. Dionyſius certè negantem particulam inſeruit, diuina poteſtate non prohibente. Qamquam ipſius etiam conuerſio ſic eſt confuſa hoc loco, vt colligi de ea ſenſus nullus queat. quod niſi vidiſſem apud ipſum verbum prohibere, ſuſpicari quis potuiſſet, pro κωλῦσαι, legendum αἰνύσαι ſenſu non incommodo. Si animus ipſe quod ſibi cognatum eſt colligit: quanto magis Deus efficere poteſt, vt in reſurrectione quod ſuum eſt quiſque recuperet? Sed enim conſideranda hæc alijs relinquo.

Quum ait, Qui de principijs ſcripſerunt: intelligit Origenem Leonidæ F. quem plerique Græci, inque his Nicephorus, ferè κακόφρονα vocant: credo propterea, quòd paruorum quarundam abſurdarúmque opinionum auctor exſtiterit. Scripſit Origenes librum περὶ ἀρχῶν, De Chriſtianæ religionis principijs, vt ego quidem titulum hunc intelligo. nam libros non legi, quamquam exſtent etiamnum. Inter cæteros errores huius, fuit & is quem Gregorius noſter hic præclarè refutauit, περὶ προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, ortus ex ſcholis & diſputationibus Platonicis. Sic enim ſcripſit Helias Cretenſis antiſtes, Nazianzeni interpres, cuius etiam verba libet hic ponere. οὗτος (inquit de Platone) καὶ τὸ περὶ προϋπάρξεως ψυχῶν δόγμα προσπεφλυαρηκὼς ἐκεῖνος, μεταβαίνειν ἀπὸ τοῦδε σώματος λέγων εἰς ἐκεῖνο, καὶ αὖθις εἰς ἕτερον, καὶ περιόδους ποιουμένας πολλὰς κατ᾽ ἀναλογίαν τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων. Idem Plato doctrinam abſurdam, quæ animos ante corpora tradit exiſtere, acceptam ab alijs comprobauit. Animos nimirum de alijs corporibus in alia migrare, ac pro delictorum ſuorum vitiorumque ratione circuitus huiuſmodi citius tardiúſue abſoluere. Hactenus Helias: qui quod alijs doctrinam hanc accepiſſe Platonem ait, intelligendum eſt de Pythagora, & illius ſectatoribus, quos vt audiret Plato, in Italiam nauigaſſe dicitur. Hæc putabam iccirco addenda, quòd Dionyſium non intellexiſſe locum hunc videbam, immò ne id quidem quod diceret. Sic enim reddidit: Qui ante nos de principatibus diſputãtes, veluti quamdam peſtilentiam protulerunt, quòd in conuerſatione propria animæ exiſtant.

Pag. 122. c. Eorum vero qui] Legebatur hoc loco in libris editis ab Aldo, τῶν δὲ γεννητικὴν τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν εἶναι λεγόντων. quæ verba quum eſſe corrupta viderem, ſic ea reſtitui. τῶν δὲ γεννητικὴν (quamquam malim ſimpliciter extrita γε particula, τῶν δὲ νεωτέραν τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν, & cet. quibus iam in verbis aperta eſt, planaque ſententia, Gregorij etiam inſtituto conſentanea. nam exploſis Platonicis & Origenicis ineptijs, qui animum corpore priorem eſſe tradebant, ait ſe alterius etiam partis confutationem mente præceptam habere, nimirum illorum qui ortu poſteriorem animum copore ſtatuebant.

Pag. 123. d. Prius ipſa.] Retinui lectionem Aldini exemplaris, προϋπάρχει ἢ προσγίνεσθαι: quamquam veteres aliter legiſſe animaduerterim, nimirum προϋπάρχειν ἢ ἐπιγίνεσθαι. vt ſit ſententia huiuſmodi: Quum nihil horum altero vel in natura prius exiſtat, vel poſteriùs oriatur. atque hic ſenſus mihi quidem non diſplicet. Animaduerti primùm hoc, quum Dionyſij cõuerſionem inſpexiſſem. ſunt enim illius verba: Nihil ante ſubſiſtere in naturæ ratione, vel pòſt accidere dicimus.

Pag. b. A natura inſita.] Libri editi habent, ἡ ἐγκειμένη φυσικῶς πρὸς τὴν ἐνέργειαν, ταύτης μεθισταμένης, Hic primùm diſtinctionis notam poſt ἐνέργειαν ſuſtuli, deinde ταύτης mutaui in αὐτῆς itaque ſenſus hic efficitur: Non externa facultas ingreditur, ſed facultas inſita corpori à natura, ad actiones ſuas accedit.

Ibid. d. Sed ab animato.] Editio Aldina ſic

habet: ἀλλ' ἐξ ἐμψύχου ἢ ζῶντος, ἢ δι' ἧττω φαμὲν ἄλογον ἐστὶ, ἢ μὴ νεκρὸν ἢ ἄψυχον, &c. Quater vides coniunctionem ἢ non magno interuallo repeti: bis rectè, bis prauè, rationéq; planè aliena ab Gregorij noſtri elegantia. Quamobrem ſic fuiſſe ab ipſo hæc ſcripta non dubito, ἀλλ' ἐξ ἐμψύχου ἢ ζῶντος: δι' ἧττω φαμὲν ἄλογον ἐστὶ μὴ νεκρὸν ἢ ἄψυχον εἶναι, &c. Accuratè ſingula ſi quis conſiderauerit, quum quæ antecedunt, tum quæ conſequuntur, idem mecum ſtatuet.

Pag. 126. b. Oratione illuſt.] Hic locus eſt, cuius ſuprà mentionem feci in Scholio L I I. nam quum editi Aldinis typis libri habeant, λόγου παντὸς ἀρχίστου: ego tamen legere malo ἐναργέστερον δείκνυσι, explicat euidentius ſplendidiúſque & illuſtrius etiam tibi natura effectionum animi in corpore varietatem, quàm vlla poſſit oratio. Equidem non nego, poſſe locum etiam hic eſſe voci ἀρχίστου. ſed neſcio qui fiat, vt potius alterum illud vſurpatum ab Gregorio ſtatuam. Tradunt oratores, inque his Hermogenes, ornamentum in oratione præclarius nullum eſſe, quàm ſi quædam in ea ſit ἐνάργεια. Nullam verò noſter ait Gregorius orationem tam ἐναργῆ fingi poſſe, quam non exſuperet natura in effectionum animi varietate demonſtranda. Habes ſententiam meam Lector: tu tibi quod arriſerit deligito, quando ſua cuique ſponſa, vt eſt in prouerbio.

Pag. 127. c. Ne vlla in re.] Rectè, niſi planè fallor, hunc locũ reſtitui. Nam quum in Aldinis libris legeretur, ὡς εἰς μηδὲν τῆς ἔξωθεν φωνῆς ἐπιδύζεσθαι, ἐπεὶ γὰρ τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ προβάτων ὁ νόμος καθὼς φησιν ὁ κύριος, καθὼς φησιν ὁ κύριος, &c. ſic ea mutaui, ὡς εἰς μηδὲν τῆς ἔξωθεν φωνῆς ἐπιδέχεσθαι (ἐπεὶ γὰρ τὰ πρόβ. &c. altera παρενθέσεως nota poſt vocem φωνῆς, quæ ſequitur, collocata. Nam ἐπιδύεσθαι prorſus hoc loco non conueniebat, cui admodum eſt litteris ſimilis vox ἐπιδέχεσθαι, atque etiam ſimilior ἐπιδίδοσθαι, quæ idem ſignificat. Sententia quidem aperta eſt, quam in conuerſione expreſſimus, omiſſam ab interprete veteri. Quod autem ait, iccirco non debere nos hominum, qui vero in terris Dei cœtu compræhenſi non fuerunt, monumenta deſiderare: quia ſcriptum ſit, Oues meæ vocem meam audiunt: poteſt id quidem defendi, ſed multo præclarius à quodam exiſtimo dictum eſſe ſcriptore Eccleſiaſtico, τὸ καλὸν ὅπου ἂν ᾖ εὑρεθείη, τῆς ἀληθείας ἴδιον ἐστί:
" Quod bonum ſit, vbicumque tamdem reperia-
" tur, debere veritatis proprium cenſeri. Gale-
" nus certè præclarè de his commentatus eſt, cuius illa vox egregia, hymnum ſe Deo naturæ auctori hac ipſa in commentatione pangere. Intelligit autem Galenum Gregorius, quum ait, quoſdam, quem ad vſum corporis membra facta ſint, indagaſſe & explicaſſe. Nam anteceſſit ille Gregorium non multis annis, vixit enim Galenus M. Antonino Aug. imperante, illo nimirum ſæculo, quod & principem litteratum, & maximam eruditorum in omni diſciplinarum genere copiam habuit. Meminit Galeni Naziãzenus in oratione de Cæſario fratre funebri: ac Theodoretus etiam, Gregorij noſtri ferè æqualis.

Pag. 129. b. Inſtar marinor.] Qui ſint θαλάσσια πνεύματα non intelligo, niſi quòd piſcis genus eſſe ſuſpicor.

Ibid. d. Quæ cum nutu.] Retinui lectionem, quam in libris Aldinis reperi, ἅμα νεύματι γινομένη, quæ cum nutu fit. Dionyſius autem ſic vertit, vt appareat, eum haud dubiè legiſſe, ἅμα νοήματι. expreſſit enim, Cum intellectu proueniens. Rectius latinè dixeris, ἅμα νοήματι γινομένη, Quæ fit cum cogitatione. quod ſic intelligo, tantam eſſe in palpebrarum motu celeritatem, quanta mentis ſit in cogitando. Atque hoc verum eſſe, patet etiam de verbis Nazianzeni, quæ in oratione περὶ θεολογίας, prolixa illa & admirabili, extant. μόνῳ τῷ ζυλλαβεῖν ἡμῖν κινεῖται ἡ ὄψις, ἢ ταυτὸν τῷ νῷ πάσχει.

Pag. 131. b. E vicino pulm.] ἐκ τῶν παρακειμένων πνεύμονος. ſic enim legere malui, quàm ἐκ τῶν παρακειμένων πνεύμονος.

Pag. 132. c. Præcipuum.] Quòd Latinè dixi præcipuum: Græcè eſt κυριώτατον. ſic enim legere malui, ſententia loci tantum non hoc manifeſtò requirẽte. Aldina verò editio καιριώτατον habet: quod planè huc non quadrat. eſt enim καίριον, quod nos letale dicimus: vt, καίριος πληγή, vulnus letale, &c.

Pag. 133. a. Quanto enim.] Quanto magis ignеſcit, Græcè dicitur: ὅσῳ ἔμπυρον δὲ τῆς γῆς γιν. &c. Sententia, Lector, aperta eſt & perſpicua, voce ἔμπυρον, quaſi rurſus antiquam in poſſeſſionem miſſa, vnde vi alterius erat eiecta. Nam in editione Aldina legitur ἄπυρον, pro ἔμπυρον. Eſt & non infrequens apud Græcos τῶν ἀπολύτων, ἀντὶ τῶν συγκριτικῶν θέσις: hoc eſt, poſitiuos gradus pro comparatiuis, vti loquuntur Grammatici, vſurpari: ſicut hic ἔμπυρον dici vides, pro ὅσῳ ἐμπυρώτερον γίνεται.

Ibid. d. Principium & radix.] ἀρχὴν ἕτερα ἢ ῥίζαν: ſic enim lego, non ἀρχαίαν ἕτερα, quemadmodum eſt in ijs libris qui ſunt expreſſi typis. Declarãt hoc verba ſtatim ſubiecta, ἐπεὶ τὴν ἑτέραν ἀρχήν. Non conueniebat hoc principium alteri vitæ principio arctiore per vicinitatem loco coniungi.

Pag. 134. b. De terra ſtatua.) Terream ſtatuam, τὸ γήινον ἀνδριάντα. Libri Aldini vitium manifeſtum habent, τῷ γηίνῳ ἀνδρὶ.

Ibid. c. Muſculorum.) Quod in editione Aldina eſt μυῶν ἀρχὰς, muſculorum principijs, retinui. Dionyſius autem vertit, Medullarum principijs. itaque legiſſe ipſum pro μυῶν, quod eſt noſtris in libris, μυελῶν neceſſe eſt. quod an rectius huic loco conueniat, diſpiciat qui volet. Mihi ſat eſt hoc Lectori obiter indicaſſe.

Pag. 135. c. In iunco odor.) ἐν σχοίνῳ. ſic enim legendum cenſeo, non ἐν σχίνῳ quemadmodum eſt in libris editis. Nam cur lentiſcum Gregorius cum lauro coniungeret, ac inter ἄνθη numeraret, non video. σχοῖνος autem iuncus eſt odoratus: de quo, ſi voles, Dioſcoridem conſule, primi in libri x I I x capite. Paullo poſt quum ſcriptum eſſet, ἢ ὁ τῶν μέλαν χυλὸς, repoſui, τῶν μήλων. nam de mali ſucco Gregorius loquitur.

Ibid. c. Purpureum.) τὸ πορφυρίζον τῆς ὑακίνθου βαφῆς. ſic enim lego, vel τῆς ὑακινθίνης βαφῆς. Aldina edi-

tio habet ὑακίνθης βαφῆς, prauè.

Pag. 148. a. Quaſi perfectum.) Aldinis in libris legebatur, ὅτι μὴ πλεία ἐν τέλεις, &c. quæ quum eſſe viderem tranſpoſita, mutaui collocationem ita, vt legatur: μὴ ὅτι πλεία ἐν τῇ, non quòd perfecta ſit in eiuſmodi rebus anima, &c.

Hæc habui, Lector, quæ tecum hoc tempore communicarem. Tuum erit, optimam in partem, qualem qualem animi mei conatum ac ſtudium interpretari: quod vt facias opto; facturúmque confido.

IN EVNDEM LIBRVM DE OPIFICIO hominis Notę Frontonis Ducęi Soc. IESV Theologi.

Laudanda ſanè eſt opera, quam in hoc Nyſſeni libro noua interpretatione illuſtrando poſuit nuperus interpres, ſed maiorem à lectoribus gratiam inijſſet, ſi quibus in locis aut de mendo ſuſpectus, aut mutilus Græcus textus videbatur, ad antiquiorem interpretem recurrere grauatus non eſſet, neque tam ſiniſtram de illo concipere opinionem voluiſſet. Non enim ante annos tantum quadringentos, vt perperam ſcripſit, auctoris librum in Latinum ſermonem conuertit Dionyſius Romanus cognomento Exiguus, ſed ante mille ac paulo plures, hoc eſt altero à morte Gregorij ſeculo, cum vt teſtatur Beda lib. de ſex ætatibus mundi, Paſchales circulos ſcripſerit anno Dominicæ incarnationis IↃXXXII. à quo & illos inchoauit. Is fuit annus Diocletiani CCXLVIII. poſt Conſulatum Lampadij & Oreſtis, quo etiã codex Iuſtiniani orbi promulgatus eſt: neque tam denſis æui ſui tenebris obſeſſam habuit mentem, vt non aliquando fœlicius, quam noui iſtius Euangelij præcones aut myſtæ ſanctorum Patrum ſenſum perſpectum habuerit. Potuit igitur tam vetus interpres emendatiore Græco libro vti, cuius lectionem ex veſtigijs interpretationis Latinæ perueſtigandam merito admonet vir clariſſimus Iacobus Billius lib. 1. obſeruationum cap. 37. eumque ὅλτρον τινὰ nobis eſſe debere, vt antiquiores eiuſmodi interpretes verbum verbo ſtudioſè reddentes conſulamus. Quamobrem ne hoc quoque damni faceret lector, & in quibus locis claudicaſſe noua hæc interpretatio videretur, ea veteris ſupplemento fulciretur, faciendum nobis cenſuimus, vt de ijs lectorem admoneremus, deque illis Scripturæ ſententijs, quarum ad fontem digitum ille non intendiſſet: cuiuſmodi eſt illa in exordio libri pag. 44. μικρὸς ὅλος αὖ ὁ κόσμος χρημάτων ἐφαίνετο deſumpta ex cap. 17. Prouerbiorum Salomonis, cuius verſui 40. ſubijciuntur iſta in Complutenſi & Plantiniana editionib. τοῦ πιστοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός. *Fidelis totus ornatus pecuniarum, at infidelis neque obolus.* Aptius è Græco expreſſit Hieronymus in cap. 45. Ezechielis, *Eius qui fidelis eſt, totus mundus diuitiarum: illius autem, qui infidelis eſt, neque obolus.* & Ambroſius lib. 1. de Iacob cap. 8. *Fideli totus mundus diuitiarum*, & in Pſal. 48. *Non habent diuitias infidi, non poſſeſſionem. Fideli enim totus mundus poſſeſſio eſt.*

Pag. 44. b. *Epiſcopi Nyſſeni.*] Prima editio Latinæ interpretationis Dionyſij, quæ prodijt an. 1537. Coloniæ ex officina Melchioris Nouesiani hunc titulum præferebat, *Gregorij Epiſcopi Nyſſeni de creatione hominis liber:* at in quibuſdam codicibus manuſcriptis cum Pariſienſibus, tum Auguſtanis aliorum operum eiuſdem auctoris titulus additur ἀρχιεπισκόπου. Leuenclaius etiam in epitome vitæ eius, quam huic operi præfixit, Nyſſeno quidem apud Cæſaream principem Cappadociæ vrbem, Gregorio vero cognomento Theologo gubernandæ apud nouam Romam Eccleſiæ curam vtrique cum titulo patriarchas decretæ fuiſſe à Concilio Conſtantinopolitano œcumenico II. tradidit: quem errorem incruſtare voluit Iſ. Caſaubonus, & extraordinario metropoleos honore decoratam fuiſſe Nyſſam vrbem finxit duſum locorum patrocinio nixus. Prior eſt in epiſtola ad Flauianum, vbi ſub finem ita loquitur: εἰ κατὰ τὴν ἱερωσύνην τὸ ἀξίωμα κρίνεται, ἴσον παρὰ τῆς συνόδου καὶ μία γέγονεν ἀμφοτέροις ἡ προνομία, μᾶλλον δὲ ὑπερ τῆς τῶν κοινῶν διορθώσεως, ἐν τῷ τὸ ἴσον ἔχειν. *Quod ſi ex ſacerdotio dignitas æſtimanda venit, par & idem à Synodo conceſſum vtrique priuilegium eſt, vel potius cura emendationis publicæ, idque in eo quod iure pari eſſe iuſſi ſumus.* At hæc de Synodo prouinciali poſſunt intelligi, in qua vterque fuerat epiſcopus ordinatus, non de ſecunda œcumenica, quæ profecto ſi quod priuilegium ciuitati Nyſſæ tribuiſſet, hac nimirum adhibita cautione illud temperaſſet, quam & primam Synodus Nicæna expreſſit can. 7. cum Hieroſolymitanam ſedem voluit τιμᾶσθαι σωζομένου τῇ μητροπόλει τοῦ ἀξιώματος. *Salua tamen metropoli ſua dignitate*, quæ profecto ſalua nõ fuiſſet, ſi pari iure ſedes vtraque eſſe Nyſſæ & Cæſareæ iuſſa eſſet. Alter locus apud Socratem eſt lib. 5. cap. 8. vbi de Epiſcopis, qui Conſtantinopoli conuenerãt, agit, καὶ πατριάρχας κατέστησαν διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας, ὥστε τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιβαίνειν. *Diſpertitis prouincijs Patriarchas conſtituunt, decernuntque vt nullus Epiſcopus relicta ſua diœceſi ad exteras Eccleſias demigraret*, tùm addit *Thraciæ patriarchatum obuenisse Nectario, Ponticæ vero diœceſis patriarchatum Helladio Cæſareæ Cappadociæ poſt Baſilium Epiſcopo, Gregorio fratri Baſilij Nyſſæ, & Otreio Melitinæ, contigiſſe.* Nondum videlicet in eccleſiaſtico puluere adeo ſeſe exercuerat Caſaubonus, vt ad lectionem tomi IV. doctiſſ. & illuſtriſſ. Cardinalis Baronij perueniſſet, ex quo diſcere potuiſſet allucinatum eſſe Socratem, ac perperam intellecta ſanctione Imperatoris Theodoſij, quam exhibet titulus Codicis Theodoſiani l. de fide Catholicæ l. 3. hæc de inſtitutis Patriarchatibus protuliſſe: Sozome-

In Notis ad epiſt. Nyſſ. ad Euſtathiam.

Vide to. 4. an. 18. num. 77.

num vero fœlicius ex eiuſdem edicti ſententia non ad diſtinguendas prouincias, ſed ad dignoſcendos verè Catholicos voluiſſe id ab Imperatore eſſe ſancitum, νόμον ἔθετο παραδοθῆναι τὰς πανταχοῦ ἐκκλησίας τοῖς ἐν ὑποστάσει τριῶν προσώπων ἰσοτίμων καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογοῦσι θεότητα, τούτους δὲ εἶναι τοὺς κοινωνοῦντας τῷ Νεκταρίῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει, *legem edidit, vt Eccleſiæ vbiuis gentium collectæ illis committerentur qui in ſubſtantijs trium perſonarum eadem dignitate præditarum vnam & eandem confiterentur diuinitatem: hos porrò eſſe qui congruerent in fide cum Nectario Conſtantinopolitano, in Aegypto cum Timotheo Alexandrino, in Orientalibus Eccleſiis cum Diodoro Tarſenſi & cum Pelagio Laodicenſi, in ciuitatibus verò Ponti cū Helladio Cæſarienſi, cum Gregorio Nyſſæ, & Otreio Melitenæ Epiſcopo.* At eſt inauditū in vna eadémque diœceſi plures fuiſſe Patriarchas: quî potuit igitur vnius diœceſeos Orientis duobus Epiſcopis Tarſenſi & Laodiceno, præterito Antiocheno, Ponticæ item diœceſis Patriarchatus tribus Epiſcopis Cappadoci, Cæſarienſi, Nyſſeno, & Melitinenſi obuenire? Certe in Notitia quàm Leuuenclaius ipſe cum Iure Græco-Romano vulgauit, ex diſpoſitione Leonis Imperat. cognomento Philoſophi, pag. 90. ſic effertur τάξις προκαθεδρίας τῶν ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως τελούντων μητροπολιτῶν, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκόπων α. τῆς Καππαδοκίας, α. ὁ Νύσσης β. ὁ Καμουλιανῶν γ. ὁ τῶν Βασιλικῶν θερμῶν δ. ὁ Κισσοῦ ε. ὁ Εὐαίσσων ς. ὁ Σεβαδος ζ. ὁ Ἀραθίας η. ὁ τῶν Αἰπολίων. *Ordo præſidentiæ metropolitanorum qui ſubſunt Apoſtolico throno Conſtantinopolis, & ſubiectorum eis Epiſcoporum. 1. Nyſſenus. 2. Camuliamorum. 3. Regiarum Thermarum. 4. Ciſſi. 5. Euaiſſorum. 6. Seriadis. 7. Arathiæ. 8. Aepoliorum.* In veteri Codice prouinciali, quem nuper edidit vir eruditiſſimus A V B E R T V S M I R A E V S ſub ſede Antiochena Metropoles plures enumerantur, quarum prima eſt Tyrus, ſecunda Tarſus; falſum igitur eſt ad illa vſque tempora quibus hic Notitiæ ſunt editæ vel Nyſſam Metropoleos, vel Melitinā, vel Tarſum Patriarchatus honore fuiſſe decoratas, cum nec ex Notitia Leonis Philoſophi, neque ex ea quam regnante Andronico Palæologo editam profert Theodori Balſamonis Nomocanon, id conſtet, nec inter illas reperiatur Nyſſa, quæ nouo ac poſterioris æui proprio more τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Archiepiſcopatus titulo abſque vlla in Epiſcopos iuriſdictione ſunt ornatæ, quaſque idem ius Græco-Romanū exhibet.

Pag. 74. *Calidiores ſpargit.*] Dionyſius aliter, *infuſa imbribus terra cum radiis Solis fota fuerit,* legit nimirum, vt ſcriptum exhibet alius codex calamo exaratus, quod teſtatur Leunencl. διαθάλψῃ, non διαλάμψῃ. Vtitur eodem verbo alibi pag. 128. c. ὧν ἡ μὲν διαθάλπει τὸ πᾶν τῇ θερμότητι. *quarum quæ prima eſt, calore ſuo cuncta fouet.*

Pag. 75. b. *Mentoque vuulam.*] περιδρομὰς vertit fauces Dionyſius hunc locum ſic efferens: *mentum quidem deorſum ad fauces quadam concauatione pertrahit.* Propriè tamen περιδρομὰς Latinis Gurgulio eſt, ſiue caro fungoſa oblonga, à palato iuxta narium meatus in os propendens, ſuperiori parte latior, inferiori verò in modum pyramidis acuta, quæ ad vocis modulationem facit, vnde & πλῆκτρον *plectrum* dicitur. Eam Plinius lib. 11. cap. 37. vuam appellat. *Quod inter eas vua nomine vltimo dependet palato, homini tantū eſt.* In quem locum annotat Dalecampius, *Eam partem gurgulionem potius appellari: vuam autem morbi nomen eſſe.* Iulius Pollux lib. 2. c. 4. numero 22. περιδρομὰς εἰ τοσοῦτος φλεγμαίνοι καὶ εἰς ὄγκον τινὰ μεταπέσοι, σταφυλὴ καλεῖται. *Gurgulio ſi ægrotus intumeſcat, & in pallorem conuertatur, vua vocatur.* Aetius tamen Amidenus Medicus & ipſe celebris lib. 8. cap. 40. docet gurgulionem & columellam vocari, & vuam, quo nomine accipienda eſt quædam in eo affectio, quum ſcilicet vuæ acino ſimile ſummum gurgulionis apparet. Licet igitur apud Medicos vua ſolam affectionem aut morbum ex inflammatione gurgulionis natum ſignificet, apud alios tamen auctores hanc eandem partem corporis ſecundum naturam ſe habentem gurgulionem, columellā, vuam, & vuulam conſtat appellari, quemadmodum & apud Ariſtotelem lib. 1. de hiſtoria animalium cap. 11. legimus eandem columellam, ſi intumeſcat & inflammetur σταφυλὴν vuam vocari, licet inter Medicos id ab Archigene dictum reprehēdat Galenus lib. 6. de morbis κατὰ τόπους; quod nō quamuis inflammationem vel affectionem, ſed eam qua laxior ex influxione redditus fit inferna parte craſſior gurgulio, à Medicis vuam appellandam eſſe contendat.

Pag. 91. d. Poſtquam more] Non hoc propriè ſonant Græca, ſed vox ῥοώδης id ſignificat, quod alibi melius expreſſit interpres pag. 102. d. στῆναι τὴν ῥοώδη τοῦ χρόνου κίνησιν. *Fluxus ille temporis motus quieſceret:* ita quoque fluxam & caducam hanc eſſe generationē hîc innuit, Dionyſius ſcripſit, hoc loco, *Verè namque iumento ſimilis factus eſt, qui hanc animalem generationem in ſua natura ſuſcepit.* Hoc tamen alibi dixit etiam Nyſſenus pag. 102. c. vbi meminit τῆς θνητῆς γενέσεως ὁδοῦ, δι' ἧς θνητά τε καὶ ἄλογα ζῶα διεξάγει ἡ φύσις.

Pag. 94. b. Idcirco ſæpe.] Malè interpuncta ſunt iſta: collocanda enim eſt diſtinctio poſt vocem, *præſtantia,* Dionyſius vertit, *Idcircò plerumque contingit vt munera diuina ignoret noſtra miſeria, pulcherrimæ imagini fœdiſſimam faciem paſſionis obducens.* nam perturbationes animi ſiue paſſiones, quæ ex contubernio corporis oriuntur, τὰ πάθη σαρκὸς appellat.

Pag 94. c. Quod ſi quem] ἀπιστεῖσθαι ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. *Quod ſi quis animi morbis obnoxius carnique deditus efficit, vt hominem diuina pulchritudine exornatum eſſe non credas:* Dionyſius mentem auctoris melius quam Leuuenclaius expreſſerat. *Nam ſi vitioſus quiſque vel carni deditus non ſinit de homine credi, quod ſit diuina pulchritudine decoratus: ſed ille.*

Pag. 95. r. Veſcimini nor.] Locus eſt Prouerbior. 6. 5. φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν. *Comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis.* Apud Eſaiam autem hoc tantum lego; ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης. *Haurite aquam cum gaudio* cap. 12. 3. at lætitiam bibere alibi dixit, cap. 25. 6. ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο πίονται εὐφροσύνην. *Super montem iſtum bibent lætitiam.* Hic etiam pro μα-

γαλοφυΐας, aptius fortaſſe legeretur μεγαλοφωνίας, *hortatur eos, qui ſublimitatem vocis eius exaudire poſ-ſent.* Solent enim Patres hunc Prophetam μεγαλόφωνον appellare: Gregorius Nazianz. orat. 3. p. 50. καιρὸς γάρ μοι τὰ αὐτὰ τῷ μεγαλοφωνοτάτῳ τῶν προφητῶν Ἡσαΐᾳ συμφθέγξασθαι, *Tempus eſt vt iiſdem verbis vtar, quibus Eſaias vocis ſublimitate Prophetas omnes antecellens.* Ioan. Chryſoſtomus homil. in locum Actor. 9. *Saulus adhuc ſpirans*, ὁ γὰρ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας, ὁ τῶν παραδόξων ὄψεων θεωρός. *Nam Eſaias, qui ſublimitate vocis cæteris antecellit, qui mirabilium illorum ſpectator viſionum fuit.*

Pag. 96. c. *Nam vterque delicias.*] Pro τρυφῆς legiſſe videtur Dionyſius τροφῆς, dum vertit, *Vtrique enim huius cibi vnam gratiã profeſſi ſunt.* Dixerat enim antea, τὴν παραδείσου ταύτην τροφήν. Sic ergo eſſet interpretandum: *Nam vterque cibi conceſſi vnum beneficium arbitratur verum illud bonum*, paulò poſt, *Dux vitæ*, Græcè eſt, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς. quod editionis vulgatæ verbis Latinè à Dionyſio conuertitur, *auctor vitæ*, Actor. 3. 15. τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε. *Auctorem verò vitæ interfeciſtis.*

Pag. 103. d. *Quæ multis etiam.*] Non hoc vult Gregorius multis nos ſæculis præceſſiſſe Patriarchas, ſed vtitur verbis Apoſtoli ad Hebræos 11. 13. à vulgatæ auctore ſic expreſſis, *ſed à longè eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes, quia peregrini.*

Pag. 105. a. *Quaſi ante capere.*] Dionyſius vertit, *debemus conuerſationis optimæ ſtudiis inhærentes futuræ gratię antiquitatem ipſam venerabilem æquanimiter operiri.* Sed ne hic quidem expreſſit vim verbi, προεμπορεύεσθαι, quod ad merita operum noſtrorum tuenda valet plurimum, quæ ſolet Scriptura cùm negotiatiorum & trapezitarum arte comparare, qui lucrum aliquod acquirunt. Sic loquutus eſt Gregorius Nazianz. orat. 20. de Baſilio pag. 326. βασιλείαν εὕρατο μεῖζον τὸ ἔργον τοῦ πάρεργον ἐμπορευσάμενος, *Regnum inuenit, pluſque in ea re quam obiter agebat, quam in ea, quæ præcipua ipſi curæ erat, lucri fecit.* Hic ergo ſic interpretari potes, *rectâ viuendi ratione futuram illam gratiam multo ante ſibi acquirere.*

Pag. 106. d. *Perinde æternum.*] Non dixit, ἀΐδιον, ſed ἀγέννητον, quod idem hoc loco valet quod ἀγένητον increatum, non cõditum. Dionyſius ſcripſerat: *Qui materialem cauſam iuxta ingeniti rationem* (ſic enim corrigendum) *bonę naturæ coæquare contendit.* Hoc eſt æquè increatum vult eſſe illud materiale principium, atque ipſe creator eſt increatus. Hic locus cõparatus cum altero germano ſuo in diſputatione de Anima cũ ſorore Macrina non mediocriter illuſtrabitur, ac viciſſim iuuabit, ſi illic quoque legatur ſuffragante præſertim codice mſ. illuſtriſſ. Cardinalis Bonzij, pag. 671. d. ὡς ὑλική φύσις ἔξω τῆς θείας οὐσίας ἀντεξετασθήσεται τῷ θεῷ κατὰ τὸ ἀγέννητον τῷ ἀϊδιότητι τοῦ ὄντος παρισουμένη. *Aut aliqua natura materialis extra diuinam eſſentiam introducetur, & cum Deo comparabitur, ſic vt cum ſempiternitate eius qui eſt, ratione proprietatis ingeniti adæquetur.* Idem etiam de Manichæis ab eadem mente Gregorius Nazianz. orat. 1. de filio pag. 569. ἐν δὲ οὐ συγχωρήσομεν εἶναι μόνου θεοῦ τὸ ἀγέννητον εἰ καὶ τὴν ὕλην καὶ τὴν ἰδέαν συνεισάγοιτε ὡς ἀγέννητα. *Atqui ſolius Dei ingenitum eſſe minimè conceſ-ſerint, qui materiam quoque & formam vt ingenitas induxerint.* Paulò ante in eadẽ oratione, idẽ Nazianzenus, τὸ ἀγέννητον τὸ ἄναρχον καὶ μὴ ἐκτισμένον, ingenitum, quod principio caret, & increatum eſt: & Iuſtinus in cohortatione ad Græcos, p. 16. τοὺς γεννητοὺς ἢ δημιουργητοὺς γενομένους, genitos ſiue conditos naſcentes. Auguſtinus de hæreſib. ad Quod vult Deum, *iſte duo principia inter ſe diuerſa atque aduerſa eademque æterna & coæterna, hoc eſt ſemper fuiſſe compoſuit*, & refutat hanc hæreſim lib. 1. c. 3. contra Iulianum Pelag. & Epiphanius hær. 66.

Pag. 111. b. *Publico in concil.*] Marci 5. 22. *Et venit quidam de Archiſynagogis.* Meritò ſanè reprehendit Seb. Caſtellionem Beza in 4. Matth. quod συναγωγὴν *Collegium* vertat, cum anguſtioris ſit ſignificationis, & quia factum erat peculiare hoc nomen Eccleſiis Iudæorum. Idem etiam in 16. Matth. ſcribens ἐκκλησίαν ait melius Latine reddi *Eccleſiam*, quod communis loquendi conſuetudo fecerit, vt pro cœtu eorum accipiatur, qui Chriſtum profitentur, & in reſponſione ad eundem Caſtellionem arguit illum quod Paganorum vocibus ſacras litteras profanaret, neminemque ſani iudicij hominem ait non cohorruiſſe cum beatos illos Angelos audiret in Genios eſſe transformatos. At qui cæteris hæc vitio vertit, ſuo ſe calculo damnat, quum non modo vulgatæ Latinæ auctorem ſæpe ſuggillet tanquam minus Latinitatis ſtudioſum, ſed ab Eccleſiæ ſubinde ſanctorumq; Patrum loquutionibus, & quod capitale magis eſt, ab eorum placitis ac dogmatibus quàm longiſſimè diſcedat. Æquè obſcurum & ineptum eſt illud pag. 113. d. ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, *Per vocem diuinorum nunciorum principis*, v. p. 114. a. πρὸς πίστιν τῆς ἀναστάσεως, *ad perſuaſionem de Reſurrectione*, & p. 117. b. ἐκκλησίας, *Dei cœtum*, cum vſitatis apud Chriſtianos vocibus, *Archangeli, fidei, & Eccleſiæ*, fuiſſet vtendum, quandoquidem apud Paganos etiam in ſacris nefas fuit à receptis formulis, conceptiſque ſacerdotum verbis recedere.

Pag. 119. c. *De Principijs ſcripſerunt.*] Carpit & ſuggillat hoc loco Dionyſium Leuuencl. quod hæc ita ſit interpretatus, vt non intellexiſſe videatur, quod diceret: ſed immodeſtiam eius agnitio propriæ inſcitiæ repreſſiſſet, ſi vel ipſos Origenis libros Latinè conuerſos à limine ſalutare voluiſſet. Nã & in ipſa præfatione ſic ait: *Iſtos exigis, vt interpreter, id eſt*, περὶ ἀρχῶν, *quod vel de principijs vel de poteſtatibus dici poteſt*, quò minus debuit mirari nouus interpres ita ſcriptum fuiſſe à veteri, *de principatibus diſputantes*: tametſi, cum dicat Pamphilus Martyr in Apologetico in illis libris oſtendi quæ ſint illa quæ manifeſtè Eccleſiaſtica prædicatione tradita ſint, & quæ ſint quæ non apertè definiuntur, de principiis potius Chriſtianæ fidei illic agi probabilius eſt. Pro δῆμον autem legit Dionyſius, λοιμὸν, vitioſum codicem nactus, quam ob cauſam vertit, *peſtilentiam*, ſed hac voce magna quædam intelligitur multitudo quam in diſputatione de Reſurrectione cum Macrina pag. 665. d. vocat ἔθνη τινὰ τῶν ψυχῶν, *nationes quaſdam animarum.* Et illuſtrari admodum poteſt ex iſto locus ille, præcipuè ſi tertium quẽdam interpretẽ adhibeamus

in conſilium, qui Iuſtiniani Imperatoris librum ſiue tractatum vertit editum inter epiſtolas Pontificum, quæ quintam Synodum generalem præcedunt, & vtraque lingua exhibetur tom. 2. edit. Romanæ, pag. 635. In eo quippe magna capitis huius libri Nyſſeniani citatur, & ad reuincendos Origenis errores, cum multis aliis profertur. Ac primum illud ἐν ἰδιαζούσῃ πολιτείᾳ. Iuſtiniani liber aliter extulit, δῆμον ἐν ἰδιαζούσῃ πόλει, interpres dixit, *veluti quendam populum in propria vrbe ante ſubſtitiſſe*, Leuuenclau. *quandam nationem ſeorſum quadam in republica exiſtere.* In diſputatione vero cum Macrina, ἔθνη ψυχῶν ἐν ἰδιαζούσῃ τινὶ πολιτείᾳ βιοτεύοντα, Sifanus vertit, *nationes quaſdam animarum eſſe ponant in peculiari quadam ciuitate viuentes.* Rectius tamen opinor Dionyſius, hoc loco dixit, *quod in conuerſatione propria animæ exiſtant*, hoc eſt ſeparatæ à corporibus degant, vt paulò pòſt dixit, p. 120. *b.* ἐν ἰδίᾳ τινὶ καταστάσει προϋφεστάναι, *proprio quodam in ſtatu viuere*, & p. 121. *c.* ἀποπεσοῦσαν τῆς ὑψηλοτέρας πολιτείας ἡ ψυχὴ, *animus de conditione ac ſtatu excelſiore deiectus*, & p. 122. *b.* ἐφ' ἑαυτῶν βιοτεύειν, quod perperam Leuuencl. *inter ſe degere*, Dionyſius rectè, *apud ſe*, Iuſtiniani interpres optimè, *qui viuere animas ſeparatas ante corpoream vitam aſſeuerat.* Hieronymus his ſuffragatur, cuius hæc verba ſunt epiſt. 61. in Ioannem Hieroſolym. dum Origenis errores enumerat. *Quod in hoc corpore quaſi in carcere ſunt animæ religatæ, & antequam homo fieret inter rationabiles creaturas in cœleſtibus commoratæ*, & rurſus poſt aliquot paginas: *Quærimus vtrum animæ, antequam plaſmaretur Adam de terra, proprium ſtatum habuerint, vixerint, mortuæ ſint atque ſubſtiterint.*

Cæterùm quod ad hanc προϋπαρξιν animarum attinet, in libris qui nunc Latinè tantum editi, hoc tantum legimus lib. 1. & 7. *anima non cum corporibus facta, ſed extrinſecus probatur inſerta*, quia nimirum vt ait Hieronymus epiſt. 54. ad multa fuerunt à Ruffino interprete ſubtracta, quæ apertam eius impietatem monſtrare potuiſſent. At in illo eodem Iuſtiniani tractatu proferuntur Græcè, pag. 655. περὶ τῆς προϋπάρξεως ψυχῶν. De animarum præexiſtentia, ἐξ ἰδίας αἰτίας τῶν μὴ προσεχόντων ἐκ τῆς ἀγρύπνως. γίνονται τάχιον ἢ βραδύτερον μετεωρώσεις. *Ex propria culpa minime ſiue vigilanter attendentium fiunt citius aut ſeriùs delapſiones.*

Pag. 120. *c.* περὶ τῆς μετενσωματώσεως.] In tractatu Iuſtiniani legimus in textu μετεμψυχώσεως, in margine μετενσωματώσεως: interpres vetus: *quæ de animorum ex alijs in alia corpora migratione proditæ ſunt.* Vſus eſt priori voce Pamphilus in Apologia pro Origene ſcribens nonam criminationem inter ea quæ illi impingebantur hanc eſſe, & vltimam quę cum omni infamatione diſpergitur, μετενσωματώσεως, id eſt, quod humanas animas in muta animalia, vel ſerpentes, vel pecudes aſſerat tranſmutari per mortem. Poſteriorem vſurpat Hieronymus epiſt. 39. ad Auitum, vbi allatis Origenis verbis ſubdit: *Hæc dicens perſpicuè* μετεμψύχωσιν *Pythagoræ Platoniſque defendit.* Eandem animarum tranſmigrationem appellat etiam πυθαγορικοὺς μύθους, Pythagoricas fabulas Ariſtoteles lib. 1. de Anima c. 4. Ibid. pro θάμνους ἐν, legitur apud Iuſtinian. ἐκ θάμνους ἐφύην. Interp. *& fuiſſe arbuſculam.* Cæterum apud Iuſtinianum emendandum eſt ex hoc loco, ἀιδίῳ τινὶ ἀιδίῳ ἐν ἀσωμάτῳ, pro ἀιδίων ἐν ἀσωμάτων.

Pag. 121. *b.* *Nam is tandem.*] Aptiùs Dionyſius, *Mali namque ſtatio virtutis eſt initium.* Iuſtinian. interp. *Vbi enim malitia ſiſtitur, ſuccedit impetus ad virtutem: Atqui virtus in irrationabilibus nulla eſt*, vel ſi malis ita; *Mali enim ceſſatio, conuerſionis ad virtutem initium eſt.* Si quidem, vt ait Horatius lib. 1. ep. 1. *Virtus eſt vitium fugere, & ſapiẽtia prima Stultitia caruiſſe.* Cleobuli apophthegma eſt, ἀρετῆς ἀρχὴ οἰκεῖον κακίας μισεῖν.

Pag. 126. *a.* *Ad te ipſum reſp.*] Dionyſius fidelius expreſſit verba Scripturę, *Attẽde temetipſum, ſicut ait Moſes, & quaſi in libro ſic hiſtoriam operationis animæ perleges.* Deuteronomij 4. 23. ait Moyſes, πρόσεχε σεαυτῷ, καὶ φύλαξον τὴν ψυχήν σου σφόδρα, μὴ ἐπιλάθῃ πάντας τοὺς λόγους. *Attende tibi ipſi, & cuſtodi animam tuam valde, nequando obliuiſcaris omnium verborum.* Habuit & homiliam de his verbis Moyſis Baſilius magnus, in qua ſic etiam ea exponit, vt frater ipſius hic noſter auctor, πρόσεχε σεαυτῷ τουτέστι πανταχόθεν σεαυτὸν περισκόπει, ἀκοίμητον ἔχε πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα. *Attende tibiipſi, hoc eſt teipſum omni ex parte colluſtra, & circumſpice, animæ oculum ac ſolertem tui ipſius cuſtodiam habeto peruigilem & inſomnem.* Et poſt pauca, πρόσεχε σεαυτῷ τουτέστι τῇ ψυχῇ σου ταύτην καταμάνθανε. γίνωσκε σαυτὸν τίς εἶ. γνῶθι σαυτοῦ τὴν φύσιν, ὅτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχή.

Pag. 129. *b.* *Marinorum.*] Qui ſint hi marini pulmones ſcire ſe negat Leuuencl. diſcere potuit ex Ariſtotele teſtacæ generis eſſe animalia, ſic enim lib. 5. cap. 15. de hiſtor. animalium, καὶ οἱ καλούμενοι πλεύμονες αὐτόματοι. *Qui pulmones appellantur ſponte proueniunt.* Plinius lib. 9. c. 46. Gregorio ſuffragatur de iiſdem agens, teſtis enim ait, quibuſdam ſiliceis nullum eſſe ſenſum, multis eandem naturam quæ frucei, vt pulmonibus, & ſtellis, & lib. 18. c. 35. *Pulmones marini in pelago plurium dierum hyemem portendunt.* Poſtremò Dioſcorides lib. 2. c. 36. πλεύμων θαλάσσιος προσφάτως λειωθεὶς ποδαγρικοῖς καὶ χιμέτλοις ὠφελεῖ καταπλασσόμενος. *Podagris pernionibuſque vtiliter illinitur conciſus recens marinus pulmo*; in quem locum annotat Marcellus Vergilius interpres eos fruticum magis habere naturam quam piſcium, & in eorum cenſu atque ordine potius habendos, quæ à veteribus Græcis, ζωόφυτα, dicuntur medio inter plantas & animalia habitu dicta ſunt.

Pag. 135. *c.* *In iunco.*] Nihil neceſſe fuit, opinor, receptam lectionem immutare, ἐν δάφνῃ καὶ σχίνῳ. & in lentiſco: potuit enim Gregorius inter δένδρα δίεδρα, lentiſcum numerare, cum ille ipſe Dioſcorides, quẽ pro iũco odorato Leuẽcl. citat, lib. 1. c. 77. lentiſcum tradat, σμήχει ὀδόντας καὶ τὸ ἀσθμα εὐωδίαν, *commanducatam ſuauitatem oris commendare*, & ex eadem arbore naſci reſinam quæ inde lentiſcina & maſtiche dicitur, quæ ſit ἐκ δρυὸς καὶ ὠδίνης, & friabilis & odorata. Vide etiam Plinium lib. 13. cap. 20.

IN LIBRVM

IN LIBRVM DE VITA MOSIS,
Notę Frontonis Ducęi.

QVA diligentia, qua fide Georgius Trapezuntius vir alioqui doctiſſimus & natione Græcus in ſanctorum Patrum interpretatione verſatus fuerit, cũ multas ſępenumero periodos in vnius membri compendium redigeret, alias omitteret, aut ſuis additamentis interpolaret, niſi ex diſertiſſimi Iacobi Billij in Damaſcenum, Iac. Grynæi in Euſebium, & aliorum in Cyrillum cæteroſque Doctores obſeruationibus didiciſſe lectorem arbitrarer, tam multis in locis lacunas à nobis indicari explendas, aut lectoris curſum interpellari tot notis ne inſolens videretur & importunum, reformidarem. Noluimus tamen opus tam eximium præclaris ſententiis mutilatum iacere, ſed partim ex editione Lugdunenſi apud Batauos, partim ex codice mſ. V.c. Ioan. Vulcobij Bellopratenſis Abbatis, quæ maioris momenti eſſe videbantur, quà correximus, quà Græcis vocibus adiunctis illuſtrauimus ante annos decem, cum huius auctoris editio Latina Lutetiæ in lucem prodiret, & nunc adiungendas Græco-Latinæ Notas iſtas recognoſcere conati ſumus, licet illi præeſſe per otium non liceret, & ſimul ſuſcepto Chryſoſtomianę interpretationis penſum abſoluere. longum ſanè fuiſſet & ſuperflui laboris omnia loca indicare, quæ ad Græci codicis fidẽ emendata & integra interpretatione ſunt expreſſa, quæ hanc editionem cum antiquioribus comparanti facilè occurrent, ſed vbi vel citata Scripturæ verba minus cum Septuaginta verſione Græca conueniunt, vel ſimilibus aliorum Patrum ſententiis illuſtranda viſa ſunt, his eam in rembreuib. ſcholus lectorum ſtudio cẽſuimus obſequendum.

Pag. 168. *a. Vt modeſta.*] Interpres ediderat, *vt hac ſenectus modeſtia tua mandata ſuſcipiat, maiores obedientia in te profecto vires habebit, cum ætas tua noſtro exemplo magis roborata fuerit.* Videtur legiſſe cum Lugdunenſi edit. παιδοτριβείας σοὶ τῆς νεότ. non vt habuit mſ. Vulcob. omiſſo σοὶ παιδοτριβηθείσης τῆς νεότητος. Itaque hic ſcribendum, *iuuentus tua fuerit erudita.*

Ibid. *b.* 10. *Planum id ita faciam.*] Subiiciebantur his quædam ab interprete, quorum ſententiam neq; liber excuſus, neque mſ. Vulc. agnoſcit, idcirco illa ſuſtulimus. *Cùm perfectum dicatur, quod finem ſuum atque terminum ita conſequutum eſt, vt nihil ſibi deſit, nihil deficiat. Sed in his quidem quæ ſenſu percipiuntur certis quibuſdam terminis continentur omnia, vt verbi cauſſa in quanto tam continuo quam diſcreto proprijs quibuſdam terminis omnis menſura concluditur.*

Pag. 170. *b.* 11. *Sufficiet vt ſit.*] Aberrauit à recto itinere interpres, quia facem non vidit, τὴν τοῦ πυρὸς ψυχὴν πληρῶσαι. Neque enim iſta vertit, quæ videtur legiſſe, atque imitando expreſſiſſe Michaël Pſellus libro de operatione dæmonum, pag. 92. μὴ σύ μοι τὴν ἀληθῆ ὁδὸν ὑφηγήσω τρίβον καθάπερ πυρσὸς ἐπὶ θαλαττίας σκοτομήνης ἀναφανείς. (Sic enim emendandum eum locum cenſeo.) *Niſi tu me veram in viam reduxiſſes, tanquam fax in pharo ad diſcutiendam maris illam nocte caliginem affulgens.*

Ibid. *d. Neque Sion vt.*] Trapezuntius contra mentem auctoris, *Nec Sion illa, Dei domicilium determinatus quidem locus eſt, vt litera ſonare videtur.* Aſſerit nimirum domicilium eſſe Dei Sion, quod negat Gregorius, quemadmodum & negauit notum eſſe in ſola Iudæa Deum Dauid Pſal. 75. 2. γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεός. Notus in Iudæa Deus, & Pſal. 131. 13. ᾑρετίσατο αὐτὴν κατοικίαν ἑαυτῷ. *Elegit eam in habitationem ſibi.*

Pag. 171. *c. mammillam alienig.*) Immutauimus, quod ſcripſerat Trapezuntius, *mammillam omnino faſtidiens*, & corrigendum monuimus θηλήν. Scribit enim Ioſephus lib. 2. cap. 5. non quamuis mammillam, ſed Ægyptiarum tantum nutricum auerſatũ eſſe Moyſem infantem, ideoque Mariam ſororem eius Regis filiam monuiſſe, vt Hebræam aliquam accerſeret, tumque matrem eius adductam. μὴ προσιεμένου δὲ αὐτοῦ τὴν θηλήν, ἀλλ' ἀποστραφέντος καὶ τοῦτ' ἐπὶ πολλῶν ποιοῦντος, ὅτι μάτην ὦ βασίλισσα ταύτας ἐπὶ τροφῇ τοῦ παιδὸς μετακαλῇ τὰς γυναῖκας, αἳ μηδὲν πρὸς αὐτὸν συγγενὲς ἔχουσιν. *Quo non admittente mammam, ſed auerſante, idque cum alia poſt aliam adduceretur, Nihil agis Regina, inquit, dum nutrices infanti adhibes alieni generis mulieres.*

Pag. 173. *c. Sed fallaciam.*) Hæc in compendium redegerat interpres, non ſine diſpendio ſenſus auctoris. *Sed qui ex virga Moyſi verè animatus erat, magorum virgas, re ligna, viſus deceptione dracones facilè deuorauit. Tunc conſentientes.* Sed præſtigias & ſpeciem oculis apparentem interpretatio noſtra clarius exprimit, cui ſuffragatur & Tertullianus de Anima cap. 57. *Solent dæmones phantaſmata præſtare, & corpora fingere, quibus exteriores oculos circumueniant. Corpora enim videbantur Pharaoni & Aegyptijs magicarum virgarum dracones, ſed Moſis veritas mendacium eorum deuorauit*, & apud Iuſtinum quæſt. ad Orthodox. 26. τῶν δαιμόνων φαντασιούντων τὰς ὄψεις τῶν ὁρώντων τὸ μὴ ὄφιν ὁρᾶν ὡς ὄφιν. *Dæmonũ operatione ſpectantium oculos præſtigijs decipientium, vt, ſerpens qui non eſſet, tanquam ſerpentem cernerent.*

Pag. 174. *d. Vt ſpecie.*) Omiſerat hic multa interpres, quæ tamen adieciſſe operæ pretium fuit, vt conſtaret exiſtimaſſe Gregorium à Moſe admonitos fuiſſe Iudæos, vt ab Ægyptijs ſpecie commodationis accepta vaſa ſecum auferrent: quod ad eam quæſtionem pertinet, quam tractat S. Auguſtinus lib. 22. c. 72. contra Fau-

ſtum, num Deus iuſſerit Hebræis, vt ab Ægyptijs commodato vaſa peterẽt. *Et fortè ſecundum ſuas voluntates*, inquit, *magis permiſſi ſunt facere iſta, quam iuſſi: ſed eis Deus permiſſionem ſuam per famulum ſuum Moyſem innoteſcere voluit, quando mandauit, vt diceret, vt ab Aegyptijs ſibi commodanda peterent, quæ auferrẽt.* Exponit cauſam & æquitatẽ præcepti Philo Iudæus lib. de vita Moſis, πρῶτον μὲν ἐν ποσῷ ταῦτα τὸν χρόνον ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι, ἔπειτα ὑφ' ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττονι ἢ ὑπὲρ τοῖς ἴσοις ἀντιλυπήσεις. *Primùm vt diuturni laboris neceſſariam compenſationem reciperent, deinde vt pro acceptis tempore, quo ſeruierant, iniurijs ſi non pro merito, aliquid tamen damni rependerent.* Et Nicetas in Scholiis ad orat. 42. Nazianzeni de Paſchate, καὶ μὴν οὐδ' ἀδίκου κρίσεως ἦν κατὰ τὴν ἱστορίαν κελεῦσαι τοὺς πλεῖστα μοχθήσαντας συλῆσαι τοὺς Αἰγυπτίους, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δικαίου καὶ ἀδεκάστου ἄξιον εἶναι τῆς τροφῆς ἀπολαύειν τὸν ἐργάτην διαταξαμένης. *Neque vero iniqui iudicij erat, ne quidẽ ſecũdũ hiſtoriã imperare ijs, qui diuturnis laboribus afflicti fuerant, vt Aegyptios ſpoliarent, ſed admodum etiam integri atque incorrupti iudicis æquum eſſe pronuntiantis, vt operarius alimento fruatur.*

Pag. 176. c. *Ablata amaritudine.*] Trapezuntius ediderat, *ablata putredine.* Res narratur Exodi 15. 23. ὕδωρ ἐκ Μερρᾶς πικρόν, *aquam de Merrha amaram*, Tertullianus aduerſus Iudæos 13. *Lignum, quo, Moyſes aquam amaram indulcauit.* Vocem Hebraicam Μερρὰ LXX interpretati ſunt Numer. 33. 8. πικρίαι.

Pag. 177. *b.* ὁ ἀγροικικὸς.] Hæc non agnoſcit interpretatio Trapezunt. & videntur olere gloſſema, nec ſuo loco poſita: ſiquidem concinnius eſſet, κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ κορίου σπέρματος, ὃ ἀγροικικῶς λέγεται κολίανδρον. Sed vt apud Athenæum lib. 11. ſuſpicantur quidam legendum κισσύβιον λέγεται ἐπὶ ξύλου ἢ ἀγροικικῶς. *Ciſſybium dicitur in conuentu ruſticorum*, quod ei quadret ligneum poculum; ita peculiariter inter ruſticos vſurpatam eſſe vocem, τὸ κολίανδρον indicabit hic locus, quemadmodum & Ariſtophanis Equitum ſcholiaſtes ſcribit ſuo tempore dictum fuiſſe κολίανδρον, quod ab illo Poëta dicitur κορίαννον. Galenus item ait vetuſtiores Græcos nominaſſe κορίαννον, quod recentiores omnes κόριον appellant. Sic apud Hippocratem legimus lib. 2. de victus ratione κορίαννον θερμὸν καὶ στατικόν. *Coriandrum calidum & ſiſtendi vim habens.* Videmus tamen apud LXX ſatis antiquos auctores Exodi 16. 14. vocem κόριον vſurpari, λεπτὸν ὡσεὶ κόριον λευκόν, *ſubtile vt coriandrum album*, itemque Exo. 16. 32. & Numer. 11. 7. ὡσεὶ σπέρμα κορίου ἐστί, *quaſi ſemen eſt coriandri.* Dioſcorides etiam lib. 3. c. 64. à Græcis κόριον, vel, κορίαννον vocari tradit, ab Ægyptiis ὄχιον ab Afris γοίδ, quod ſuffragatur & fauet iis, qui linguam Punicam oriundam volunt eſſe ab Hebræa, quæ גד coriandrum appellat.

Ibid. *c. Eſt in hac hiſtoria.*] Legebatur antea, *transformabatur, præterquam die ſabbati. Nam cum hæc dies.* Emendandum in Græco ex varia lectione marginis, τὸ περὶ τῆς τροφῆς ταύτης, *Eſt in hiſtoria de cibo iſto quiddam aliud mirabile:* paulo poſt ſublato profano diei Veneris nomine τὸ Paraſceues ſubſtituimus, quod & apud Græcos & in Latina vulgata retinetur. Redegerat hic multa in compendium interpres, non ſine ſenſus auctoris diſpendio.

Pa. 178. *Cum autem eodem.*] Hic quoque multa fuerant omiſſa, vt illud de pane cœlitus miſſo, de miniſterio nubis interdiu noctuq; exhibito, & alia quibus germana ſunt illa apud Gregorium Theologum Baſilij magni contubernalem, qui Nyſſeno germanus fuit, orat. 3. aduerſus Iulianum p. 57. στῦλος νεφέλης ἐπισκιάζων ἡμέρας, στῦλος πυρὸς φωτίζων νύκτας, καὶ ὁδηγοῦντες ἀμφότεροι. ἄρτος ὑόμενος ἐν ἐρήμῳ, ὄψον ἐξ οὐρανοῦ πεμπόμενον, ὁ μὲν τῇ χρείᾳ σύμμετρος, τὸ δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν, ὕδωρ ἐκ πέτρας τὸ μὲν ὀχετευόμενον, τὸ δὲ γλυκαινόμενον. *Nubis columna interdiu obumbrans, ignis columna noctu ſplendorem afferens, atque ambæ iter præmonſtrantes: panis in deſerto pluuiæ inſtar fuſus, opſonium è cœlo miſſum, ille neceſſitati correſpondens, hoc etiam ſupra neceſſitatem impertitum: aqua è petra partim manans partim edulcata.*

Pag. 179. *b. Cùm cœlitus.*] Aut aliter legerat, aut hæc malè intellexerat, interpres dum ederet, *cùm ſonitus deſuper veluti buccinæ diſrumpere ſubiecta locorum ſpatia videretur*, nec aptè dicitur articulatus ſonitus, ſed vox.

Pa. 180. *b. Nam diuina.*] Hæc in editione Græca Raphelengij quadrato incluſa inſerebantur textui ex codice R. in quibus emendandum ex mſ. V. πρὸς γὰρ τὸ ἄδυτον, & παραπέτασμα: adiecta ſunt etiam Latinè conuerſa interpretationi Georgij Trapezunt.

P. 181. *c. Leges accipit.*] Trapez. *leges poſuit*, quaſi legiſſet, νομοθετεῖ, & paulò pòſt vertit, *ſuperhumeralia varijs coloribus, quibus tentorium ornabatur, ac inſuper auro diſtinxit.* Atqui non τὴν σκηνήν, vel τὸ ἐπίσπαστρον, *tentorium*, ſed τὸ καταπέτασμα *velum*, confert cum ſuperhumerali, de quo Exodi 28. 8. καὶ τὸ ὕφασμα τῶν ἐπωμίδων ἔσται ἐκ χρυσίου καθαροῦ καὶ ὑακίνθου καὶ κοκκίνου διανενησμένου καὶ βύσσου κεκλωσμένης. *Et contextus ſuperhumeralium erit ex auro, & hyacintho, & purpura, & coccino retorto, & byſſo neta* ſicut & de velo Exodi 26. 31. Et facies velum de hyacintho, &c.

Ibid. *d. Vncinos quoque.*] Omiſerat interpres, *quibus ſuperhumeralia cõnectuntur*, πόρπας enim rectè coniecit legendum non πέρπας Margunius Epiſcopus Græcus: ſic enim appellat hic auctor, quas ἀσπιδίσκας dicit Scriptura Exodi 28. 13. & ἀσπίδας, καὶ ποιήσεις ἀσπιδίσκας ἐκ χρυσίου καθαροῦ. S. Auguſtinus quæſt. in Exod. 115. *aſpidiſcas*, *alij vncinos* vertũt, vulgata *fibulas*, 1. Machab. 10. 89. ἀπέστειλεν αὐτῷ πόρπην χρυσῆν. *Miſit ei fibulam auream.* Pagninus palas, ſed & fibulas nos poſſe interpretari fatetur. Vide infrà 229. *d.* Addit hic interpres, *& catenulas ſmaragdos*, quemadmodum & in loco Exodi ſequitur, καὶ ποιήσεις δύο κροσσωτὰ ἐκ χρυσίου, *& facies duas catenulas ex auro:* ſed in textu Gregorij nulla vox eſt, quæ catenulas ſignificet.

Pag. 182. *b.* 4. *Fimbriarum.*) Hæc addita ſunt è Græco: cæterum Hieronymus epiſt. 128. ὑποδύτην vertit *ſubuculam*, & ita tunicam hyacinthinam appellat: κοσύμβων fit mentio Exodi 28. 39. καὶ κοσυμβωτὸς χιτὼν ἐκ βύσσου, *& nodis tunicarum ex byſſo*, vel vt alij vertunt, *& fimbriæ*, qui &

κοσυμβωτὸς χιτῶνας, veſtes fimbriatas intelligunt. Sanctus Auguſtinus quæſt. 114. teſtatur quoſdam Latinè reddidiſſe Exodi 118. 4. κοσυμβωτόν, *tunicam cum cornibus, quod honeſtius putarunt, quam ſi dicerent cum cirris, qui bene diſpoſiti ornamento eſſe veſtibus ſolent.* Tamen ad fimbrias hi cirri poſſent referri, quibus ora veſtium ornatur, nam & Heſychius κοσυμβωτὸν exponit κροσσωτὸν fimbriatum, & Pollux κόσυμβον, pro nodo ctinium accipit, quos referunt fimbriæ. Vide infrà pag. 229. *b.* Porrò quod ſequitur de capitis vitta, ſic expreſſerat Trapezunt. *In his erat lamina & caputium Pontificis*, vbi quid caputij nomine ſibi velit, non video, Gregorius ſcripſit τὸ μετωπίδιον πέταλον, laminam fronti impoſitam, de qua hæc præcipiuntur Exodi 28. 36. καὶ ποιήσεις πέταλον χρυσοῦν καθαρὸν, καὶ ἔσται ἐπὶ τοῦ μετώπου Ἀαρών. *Et facies laminam auream puram, & erit, ſuper fronte Aaron.* Hieronymus quidem epiſt. 128. capitium appellat partem veſtis ſiue tunicæ, quà collo induitur apertæ: ſed hoc illud eſt, quod LXX vocant περιστόμιον Exodi 28. 32. Auguſtinus quæſt. 118. in Exod. periſtomium vocauit, id eſt, *qua caput eijciatur.* Aliud ſonat capitium apud Varronem nimirum muliebre tegumentum, ſiue quo pectus vinciebatur. Rurſus omiſerat hîc interpres ea verba quæ præcedebant iam notata, nempe, ἐν αὐτῆς κεφαλῆς ταινία ὑακινθίνη πᾶσα. *Tum capitis vitta, quæ tota fuit hyacinthina:* de qua nimirum agitur Exodi 28. 37. apud LXX καὶ ἐπιθήσεις αὐτὸ ἐπὶ ὑακίνθου κεκλωσμένης. *Et impones eam ſuper hyacinthum tortam.* Vulgata Latina & Hieronymus epiſt. citata vittam hyacinthinam appellant, vt hîc Gregorius ταινίαν, ſed ea voce totam ipſam tiaram videtur indicare.

Ibid. *d. Nec humano.*] In editione Raphel. lectio fuit è margine retrahenda ἐλθοῦσαν ἀνθρωπίνης συνεργίας εἰς τὸ μή. Nam hæc omnia fuerant ab interprete omiſſa.

Pag. 183. *b. Cumque ſua irac.*] Hæc quoque ſuppreſſa fuerant, quorum ſententia exprimitur Exodi 32. 14. καὶ ὀργισθεὶς θυμῷ Μωϋσῆς ἔρριψε τὰς δύο πλάκας. *Et iratus ira Moyſes proiecit duas tabulas.* Ita Phinees Numer. 25. 11. quia zelo commotus eſt aduerſus fornicatorem, iram Dei dicitur à filiis Iſraël auertiſſe Pſal. 105. 30. *Stetit Phinees, & placauit.*

Pag. 184. *c. Sicut Moyſes.*] Paulo durius fuit, quod pro his ſubiecerat interpres, *tum Moyſes quoque viſus eſt propter perfidiam dubitaſſe:* aliud enim eſt perfidum, aliud incredulum eſſe. Numeror. 20. 12. *Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſraël.* Vnde Hieronymus in Zachariæ cap. 11. *Propter aquam contradictionis Moyſes & Aaron condemnati ſunt, ne terram repromiſſionis intrarent*, & Auguſtinus in Pſal. 105. *Dubitanter enim petram percuſſit. Hinc offendit, hinc audire meruit, vt moreretur, ne intraret in terram promiſſionis. Perturbatus enim murmure populi infidelis non tenuit fiduciam, qualem debuit.*

Pag. 185. *d. Eorum qui ante.*] Hæc omiſſa à Trapezunt. reſtituimus: at in Græco legebat V. προειλημμένων non προειλημμένων.

Pag. 186. *a.* 14. *Vt è contra.*] Ediderat Trapezunt. *Vt apertæ eſſent diuinationes:* at Gregorius Prophetias appellat, vt fert varia lectio marginis edit. Rapheleng. ὡς προφητείας αἴτιον εἶναι. Addidimus ex cod. V. poſt ὀργῆς hæc verba ἐκ θείας ἐπιπνοίας. Ita S. Auguſtinus quæſt. 48. in Numer. de hoc ipſo Balaam: *Deinde ire permiſſus eſt dicere, vt iam per ipſum prophetia clariſſima proferretur. Nam omnino permiſſus non eſt dicere quod volebat, ſed quod virtute Spiritus cogebatur*, & Tertullianus 4. in Marcionem 28. *Balaam Propheta ſimul ſpiritu implebatur non ad quam venerat maledictionem, ſed quam illi ipſa hora ſpiritus ſuggerebat, benedictionem pronunciabat.*

Pag. 188. *b.* 7. *Βιαίοντες.*) In edit. Græca Rapheleng. ſubiiciebatur aſteriſcus lacunam hic eſſe indicans, quàm additis ex cod. V. his verbis expleuimus, κιβωτῷ πρὸς τὸ μὴ φείδεσθαι βιαίων τῷ ῥεύματι δοθῆναι καταποντιζομένης. addidimus etiam interpretationi Latinæ, *ſi quando vitæ neceſſitate bona pignora cogantur fluctibus vitæ huius exponere*, κιβωτὸν vero arculam vertere maluimus, quàm fiſcellā, quod non ex virgulis, ſed ἐκ σανίδων, ex aſſeribus illam compingat, vt Exodi 25. 10. καὶ ποιήσεις κιβωτὸν μαρτυρίου, interpretantur, & facies arcam teſtimonij. Porrò LXX Exodi 2. 3. θῖβιν, appellant illud vaſculum, in quo poſitus fuit Moyſes, hoc eſt thecam ſiue arculam, vt in Complutenſi & Plantiniana edit. legitur: at in Vaticana θῖβιν, apud Cyrillum θίβην. Interpres Origenis genus tegminis eſſe docet ex virgis, aut ex papyro contextum, vel etiam ex arborum cortice formatum. Scholiaſtæ Græco in Notis Flaminij Nobilij eſt arca ex papyro. Vox Hebræa תבה in hoc ſolo Exodi loco vertitur Græcè θῖβιν, in multis aliis Geneſeos κιβωτὸς, in quibus de Arca Noë agitur, quæ ex aſſeribus & ipſa confecta.

Pag. 188. *c. Lacrymis parcat.*) Quæ ſequuntur, vſque ad finem periodi adiecimus è Græco excuſo expreſſa, & paulò pòſt nomine doctrinæ exterioris intellige τὴν ἔξωθεν φιλοσοφίαν Philoſophiam Paganorum. Cæterum pro, *in filium adoptauerit*, hic melius vertes illud ὑποβαλομένη τὸν υἱὸν, *filium ſibi ſuppoſuerit*, hoc eſt tanquam ὑποβολιμαῖον, & ſuppoſititium partum ſibi tribui voluerit. Nam qui per adoptionem vel per adrogationem aſciſcitur filius, gradum liberorum obtinet cum à parente in cuius erat poteſtate in iure ceditur, aut cum ſui iuris ſit, in alienam ſe poteſtatem tradit ab alio genitus, at ſuppoſititius ſiue ſubiectus filius vt loquitur Iuriſconſultus l. 11. D. de Carbon. edicto tanquam ab ipſo patre generatus, aut à matre partu editus ſupponitur, vnde crimen ſuppoſiti partus l. 10. Cod. ad legem Corneliam de falſis. Euſebius lib. 9. de præparat. Euangel. cap. 3. ex Artapano veteri hiſtorico tradit Merrin Palmanothæ Regis filiam, στεῖραν ὑπάρχουσαν ὑποβαλέσθαι τινὸς τῶν Ἰουδαίων παιδίον τοῦτο δὲ Μώϋσον ὀνομάσαι, quod Trapezuntius vertit, *Puerum, quoniam ipſa non pareret, Iudæum adoptaſſe, quem Iudæi Moſem appellant.* At emendans interpretationem Grynæus ſic edidit: *Hanc autem ſterilem exiſtentem, ſubieciſſe quendam Iudæorum infantem, eumque Moſem appellaſſe.* Philo Iudæus de vita Moſis, υἱὸν ποιεῖται, καὶ ἀεὶ τὸν ὄγκον

τ̃ γαστρὸς πεπλάσατο τὸ βρέφος, ἵνα γνήσιος, ἀλλὰ μὴ ὑποβολιμαῖος νομισθῇ. *Facit filium ſuppoſititium, quæ tam ante mulieb i arte finxerat ſe grauidam, vt natiuus putaretur non aſcititius.* Sic igitur intelligendum eſt illud Iuſtini in Exhortat.ad Græcos p. 8. διὰ τὸ ὑπὸ θυγατρὸς βασιλέως εἰς παιδὸς οἰκειωθῆναι χώραν, quod à Regis filia in filij locum fuerit adoptatus, vel potius, in filij locum aſcitus, & vt ait Ezechielus Poëta apud Clementem Alex.Strom.1.educatus, ὡς ἀπὸ σπλάγχνων ἰδίων, *perinde quaſi ex viſceribus ipſius editus fuiſſet.* Hinc lucem accipit etiam alter Nyſſeni locus pag.171.c. ὡς δὲ οἰκειωθῆναι εἰς τὴν τάξιν ἀναγκασθῆναι.

Ibid.c. 4. *Atq; inutilia.*] Hæc inſeruimus huic periodo, qua in compendium redegit interpres ea, quæ tribus expreſſerat Gregorius, ob ea quæ ſequuntur pag.189.a. καὶ ἀπαλλοτριοῦσθαι πρὶν εἰς τὸ φῶς ἐλθεῖν τῆς θεωρητικῆς ἀμβλυώσσεται. Sic de Philoſophis ſentit Clemens Alexand.8.Strom.. οἱ φιλόσοφοι τῶν Ἑλλήνων θεὸν ὀνομάζοντες οὐ γινώσκειν μὲν σώζουσι κατὰ τὸν θεόν.

Pag. 189.c. *Quæ Iudaica.*] Reſtituta ſunt hæc ab interprete ſubtracta vſque ad illa verba, *atque Moyſen imitatur.* Eos nimirum caſtigat, *quos,* vt ait Hieronymus epiſt. 84. *totos poſsidet Tullius, qui Plautum ſumunt in manus, & ſi quando Prophetas legere cœperint, ſermo horret incultus, Ciceroniani denique potius, quam Chriſtiani vocandi ſunt.*

Pag. 190. c. *Deus autem eſt.*] Quæ ſequuntur vſque ad illa, ne à ſtellis defluxa, interpretis verbis adiecta ſunt, in quibus alluditur ad illa loca Ioan.14. 6. *Ego ſum via veritas & vita,* & Ioan.8. 12. *Ego ſum lux mundi.* Theodoretus etiam quæſtione 6. in Exodum viſionem illam ſignificaſſe vult vnigenitum Dei filium humanitatem noſtram aſſumentem, & virginalem vterum inhabitantem, immaculatã ſeruaturum matris virginitatem, idem Bernardus ſerm. de Beata Virgine.

Pag. 191. a. *Pellium amictus.*] Qui alibi ſæpe multa ſubtraxit, hic de ſuo quiddam addiderat Trapezuntius, *amictus pelliceus, ac terreſtris & ſordidus paſſionum æſtus;* poſſunt tamen non incommodè perturbationes hoc amictu pelliceo deſignari. Sic Ambroſius de Iſaac & anima: *Talis Moyſes cui dicitur, ſolue calceamentum pedum tuorum, vt vocaturus populum ad Dei regnum prius carnis exuuias deponeret, & nudo ſpiritu veſtigioque mentis incederet,* & lib.de fuga ſeculi cap. 5. *Solue vincula ſeculi, relinque calceamentum, quod terrenum eſt.*

Ibid.c.10. τὸ ἀίδιον.) In edit. Græca Rapheleng. legebatur pag. 75. τὸ αἰσθητὸν, repoſuimus, quod habuit codex V. & coniecit interpretem legiſſe vir doctus, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἀμείωτον. Ideoque Iuſtinus quæſt. 113. ad Orthod. rectè dixit, τέλειον δὲ ἄκρως τὸ καθ' ὅλου προσθήκην ἢ αὔξησιν μὴ δεχόμενον. *Perfectum autem ſummè eſt, quod re nullã prorſus acceſsionem vel incrementum recipit.*

Pag. 193. c. *Hoc eſt verbum.*) Interpres aliud fortaſſe legit, cum ſcripſit, *in manu retinens, fidei videlicet enſem, quo ſerp.* Hæc videntur ad illam Apoſtoli locum referenda Roman. 10. 8. τοῦτ' ἔστι τὸ ῥῆμα πίστεως, ὃ κηρύσσομεν. *Hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus,* & 1. ad Timoth. 4. 6. ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως. *Enutritus verbis fidei.* Paulò poſt adhæſit mendum ex mſ. ex quo editio Raphelengij expreſſa, καὶ ἀπείθειαν, corrigendum ex V. ἀκροβυστίαν.

Pag.194.a. *Sed & materialem.*) Aberant ab interpretatione iſta, quæ tamen à rei veritate minimè ſunt aliena. Siquidem ex antiquis Phiſophis multi Deum eſſe corporeum tradiderunt, vt docet Ariſtoteles 4. Phyſic. tex. 52. & Euſebius de præparat Euangel. lib.4.c. 6. vt Thales, qui mundum eſſe Deum, Stoici artificioſum ignem, Anaximenes aërium, Xenocrates cœleſti corpore, Epicurus humano ſimili præditum aſſerebant, de quibus Cicero 1.de Natura Deorum.

Ibid. b. *Vt pote horum.*) Quid legerit Trapezuntius non video, ſed longè abiit ab auctoris mẽte, cuius hæc verba ſunt tam in excuſo quam in calamo exarato libro, quæ expreſſimus loco eorũ, quæ ediderat ille, *horum dogmatũ partu tanquam non diuino, & ab Eccleſia Chriſtiana alieno exultans.*

Png.195.a. *Horum autem.*) Hic quoque multà fuerant ab interprete omiſſa, quæ reſtituimus ex libro excuſo à Rapheleng.in quo tamen correximus illud αἰσθήσεως τ̃ ἀπειρίας & ſubſtituimus in eius locum αἰσθ. ἀίσθητον.

Pag.196.c. *Fratres enim.*) Prior locus eſt Prouerb. 17. 17. qui de bonis fratribus intelligendus, ἐπὶ τῶν χρησίμων: poſterior de malis, ἐπὶ τῶν ἐναντίων, de contrariis Hieremiæ 9.4. *Omnis frater ſupplantatione ſupplantabit,* vt è Græco vertit Hieronymus: atq; ita melius exprimitur Hebraïſmus, ex quo vulgata, *ſupplantans ſupplantabit:* nam & apud Suidam, πτέρνα eſt, ὁ δόλος καὶ ἡ ἐπιβουλή. Vox etiam Hebræa עקב qua vſus eſt Hieremias non modò πτέρνα *calcaneum*, ſed & πτερνισμὸς vertitur Pſal.40.10. *ſupplantatio,* & 4.Reg.10. 19. Ἰοὺ ἐποίησεν ἐν πτερνισμῷ, *Ieu fecit in ſupplãtatione,* quod reddit Latinè vulgata. *Iehu faciebat hoc inſidioſè.*

Pag. 197. b. *Tanquam aut.*) Interpres, *tanquam aurum igne, ſic doloribus comprobati.* Atqui non ab auro, ſed à ferro ſimilitudinem auctor vel metaphoram ſumit, dum verbo vtitur, στομοῦσθαι: nam στομοῦσθαι σίδηρον eſt eandẽs ferrũ in aquã frigidam immergere & roborare: στόμωμα, ferrum, cuius acies chalybe roborata eſt: qua voce vtitur Scriptura Eccleſiaſtici 31.31. κάμινος δοκιμάζει στόμωμα ἐν βαφῇ. *Fornax probat aciem ferri in tinctura* Vulgata, *ferrum durũ.* Cõparationẽ ex hac metaphora texit Gregorius Nazian.orat.3.in Iulian. καὶ τοῖς διωγμοῖς ῥωννύντας τὰς ψυχὰς εἰς εὐσέβειαν, καὶ ὥσπερ σίδηρον ὕδατι τοῖς κινδύνοις στομοῦντας. *Perſecutionibus animas ad pietatem roborantes, ac periculis, vt aqua calens ferrum obdurantes.*

Pa.198.b. *Vtitur inſidijs.*] Non vt antea ex Trapezuntio, *vtitur vijs,* quaſi eſſet ὁδοῖς. Sic & Auguſtinus lib. 22. c. 18. de Ciuit. Dei expreſſit illud Epheſ.4.14. πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, ad machinationem erroris, Vulgata, ad circumuentionem er. Alterum locum hic citatum ita quoq; vertit Tertullianus 5.in Marcionem 18. *In quaſtenus ad machinationes diaboli,* ex Apoſt. Epheſ. 6. 11. στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. *ſtare aduerſus inſidias diaboli.*

Ibid. *d. Quod ſi facile.*] Tota hæc periodus addita eſt interpretationi, cuius ſententia conſonat ijs quæ paulo ante dixit, *deinde facile ſingula ſpeculabimur*, quod eſt Græcè δυνατὸν τοῖς καθ' ἕκαστον ἐφαρμόσαι τὸ νόημα. *Poteſt ſingulis ſenſus accommodari*, qui nimirum generatim eſt expoſitus.

Pag. 200. *b. Quod autem iſta.*] Trapezuntius ediderat: *Quod vero induratum adeo tyrannum fuiſſe dicitur, non te perturbet, neque idcirco nequitiæ ſuæ pœnas euaſiſſe ipſum putes, quoniam diuina potentia quaſi coactus peccaret. Simile namque.* At intererat lectorum ſcire, qua ratione probaret auctor Pharaonem ex neceſſitate non peccaſſe. Similem profert Hieronymus epiſt. 150. quæſt. 10. *Si hoc ita eſt, & pro voluntate ſua miſeretur Iſraëlis, & indurat Pharaonem: ergo fruſtra queritur atque cauſatur nos vel bona non feciſſe, vel feciſſe mala: cum in poteſtate ipſius ſit & voluntate abſque bonis & malis operibus vel eligere aliquem vel abijcere.* Clemens item Alexand. 1. Strom. οὔτ' αἱ τιμαί, οὔτ' αἱ κολάσεις δίκαιαι μὴ τῆς ψυχῆς ἐχούσης τὴν ἐξουσίαν τῆς ὁρμῆς καὶ ἀφορμῆς, ἀλλ' ἀκουσίου τῆς κακίας οὔσης. *Nec honores nec ſupplicia iuſta ſunt, ſi anima non habeat liberam poteſtatem & appetendi & abſtinendi, ſed ſit vitium inuoluntarium.* Porrò initio ſequentis paginæ ſuppreſſerat expoſitionem loci Apoſtolici interpres, qui eſt Rom. 1. 26. *Tradidit eos Deus in paſſiones ignominiæ*: nam & alibi ſolet hæc teſtimonia Scripturæ copulare, vt hom. 2. in Eccleſiaſt. p. 388. c. vbi de hac ipſa libertate arbitrij agitur.

Pag. 202. *b. Quod ſi poſtquam.*] Horum loco alia ſcripſerat interpres. *Quod ſi poſtquam triduo Aegyptij tenebris laborarunt, adapertis per pœnitentiam oculis illico viderunt, non iniuria, præſertim cum palpabiles illæ tenebræ tam verbo, quam ſenſu peccati ac ignorantiæ tenebris conueniant. Hanc à peccato libertatem noſtram à Crucifixo factam tenebraſq; ignorantiæ morte ac reſurrectione ipſius repulſas ab hiſtoria ſignificata crediderim maxime cum ibi Moyſes pro Aegyptijs qui ſenſilibus tenebris laborabant, & hic Chriſtus pro peccatoribus qui delictorum tenebris obfuſcantur manus extenderit.* Atqui non Ægyptiorum oculos per pœnitentiam apertos fuiſſe, dicit Gregorius, ſed figuram eos fuiſſe illorum, qui per pœnitentiam viſum mentis recipiunt, per agnitionem Chriſti ad virtutem à vitio traducti. Reliqua de Chriſti comparatione cum Moyſe, quod vterque manus extenderit, ab interprete, paraphraſtæ potius munus obeunte, quam interpretis, ſunt adiecta. Quamobrem haud tutò ſatis eius fide nixus quiſpiam illud τυφλοὶ καθὼς πολλάκις εἰώθασιν οἱ κακῶς ζῶντες καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν χειρῶν τῇ χειρὶ μὴ προσκυνήσαντες, margini editionis Lugduno-Batauę adiecit, vnde poſtea in textum irrepſit, licet à manuſcriptis abeſſet, & videretur hoc potius ab interprete nunc mutilante, nunc dilatante ſententias auctoris aſſutū. Hic tamen addendū poſt illa verba, palpabiles illę tenebrę, quod ab eo prętermiſſum eſt, *ſicut narrat hiſtoria*, καθὼς φησὶν ἱστορία.

Pag. 203. *b. Arte ipſos extractos.*] Trapezunt. *Arte ipſos in cutem vt appareant traxerit.* Non animaduertit ſolitos veteres medicos per quædam ἐμετικὰ φάρμακα, *quæ vomitum prouocarēt*, ſtomachum ægrorū prauis aggeſtis humoribus oneratum leuare. Plinius lib. 26. cap. 3. *Damnauit Aſclepiades vomitiones tunc ſupra modum frequentes*, & cap. 8. de Tithymali ſucco agens: *bibunt eum vt purgent vomitione, & aluo ſoluta, aliàs ſtomacho inutilem.* Vnde apud Ciceronem lib. 13. epiſt. 50. ad Atticum, *vnctus eſt, accubuit*, ἐμετικὴν *agebat*. Et ſolebant ſingulis menſibus Hippocratis tempore ἐμετικὴν agere, vomituque ſtomachum leuare, quibus valetudo curæ erat; vt eius indicat liber de ſalubri diæta.

Pag. 204. *a. Dexteræ vel.*] Scripſerat Trapez. *neſciunt ad dextram aut ſiniſtram declinare*: putans fortaſſe alludi ad illud Deuteron. 2. 27. *Non declinabimus neque ad dexteram neq; ad ſiniſtram*, cùm vſurpentur potius verba Ionæ Proph. 3. 11. οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν αὐτῶν ἢ ἀριστερὰν, quod vulgata dixit, *Qui non ſciunt quid ſit inter dexteram & ſiniſtram.*

Pa. 206. *d. Sed igni vt contigit.*] Etſi properabat interpres quoq; non debuit tamen ea pręterire, quæ de oſſibus non comminuendis deque celeritate adhibenda fuerant à Gregorio expreſſa, de quibus agitur, & cap. 12. 46. Exodi. Paulò pòſt etiam in locum eorum quę de peregrini aut viatoris habitu ſequūtur p. 207. *a.* ſubſtituerat quędam de nomine Phaſe vel tranſitus à ſenſu auctoris aliena. *Quare patet etiam à nomine (tranſitum enim comeſtionem illam appellauit) quid ille rerum inuolucris voluerit ſignificare.*

Pag. 208. *b. Hoc eſt oſſa verbi.*] Sic enim emendādum, vt olim admonuimus, cum primum has Notas edidimus: at Trapez. ſcripſerat. *Altiora te non quæras, id eſt, noli oſſa Chriſti cōterere: nō enim eges ſcientia ipſorum.* Ita quidem vulgata Lat. Eccleſi. 3. 22. *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Editio Vaticana, χαλεπώτερά σου μὴ ζήτει, καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐξέταζε. *Difficiliora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Apud Theodoretum lib. 1. c. 4. hiſtoriæ citat Alexander epiſc. in epiſt. ſua, καὶ ὑψηλότερά σου μὴ ἐξέταζε. *Et ſublimiora te ne ſcruteris.* Apud Cyprianum 3. Teſtim. 53. *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Illud porrò quod ſequitur, *non enim eſt tibi opus occulto eſt*, ex eodem cap. verſ. 23. Sed vulgatæ Latinæ verbis vti neceſſe non fuit, cum è Græco Nyſſeni hæc verteret Trapezunt.

Ibid. *c. Quod præcepto Moyſis.*] Hæc quoque multis egregiis ſententiis mutilauit interpres, quas è Græco reſtituimus, & nonnullas cōtrarij plane ſenſus in locum earum ſubſtituerat, *Non quia precia magnæ longæq; ſeruitutis exigenda putaret: non enim in mēdacio exigenda erant.* Immò, ἀπαιτεῖν ἐκεῖνον εὔλογον ἦν τὸ ἔργον, ait, τὰ μισθώματα παρὰ τῶν Αἰγυπτίων οἱ στρατιῶται. Tale quid Tertullian. 2. in Marcion. 20 *Repoſcunt Aegyptij de Hebræis vaſa aurea & argētea: contra Hebræi mutuas petitiones inſtituunt allegantes ſibi quoq; ſuorū nomine mercedes reſtitui oportere illius operariæ ſeruitutis pro laterinis deductis, pro ciuitatibus & villis ædificatis.* Auguſtinus idē contra Fauſtum lib. 22. c. 7. *Quid abſurdum eſt ſi Aegyptij ab Hebræis homines iniquè dominantes ab hominibus liberis, quorum etiam mercedis pro eorum tam duris & iniuſtis laboribus fuerāt debitores, rebus terrenis priuari meruerunt?* Idem pluribus confirmat illud de Gentilium doctrina Chriſtianis amplectenda lib. 2. de doctr. Chriſt. c. 140. & Socrat. li. 3. c. 14.

Pag. 209. *a. Transferre iubemur.*] Hic meritò inclamare Virgilianum illud potuimus, Fratrem ne deſere, frater. Nam cum à Sozomeno lib. 5. hiſtor. cap. 17. Nicephoro lib. 10. c. 25. & aliis tanquam eximium quoddam exemplar inter eos, qui Gentilium diſciplinis eruditi ad Eccleſiam illuſtrandam ſe contulerunt, celebretur Baſilius, nefas erat eum à Gregorio germano prætermitti. Ac Sozomenus quidem ait, ὅτι Βασίλειός τε καὶ Γρηγόριος οἱ Καππαδόκαι παρ' ὅλην ἐκείνην τὴν ... ῥήτορας, *Baſilium & Gregorium Cappadoces omnibus illius ætatis Rhetoribus laudem præripientes*, Iuliani Imperatoris animum offendiſſe, vel potius vt melius vertit interpres Nicephori, *eius temporis oratores longè ſuperantes*, ne ijs tantum qui in ſcholis docebant præferri videantur. Auguſtinus verò lib. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 40. cum Ægyptiorum opibus conferēs diſciplinas Gentilium videtur hæc quæ ab interprete fuerant ſuppreſſa legiſſe. *Nónne aſpicimus quanto auro & argento & veſte ſuffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus doctor ſuauiſſimus, & martyr beatiſſimus, quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius?*

Pag. 210. *d. Lapis eſt haud.*] Hic lapis exciderat ex funda interpretis, vel eum conſulto prætermiſerat: ſic enim ſcripſerat. *Nónne quaſi haſta tremens iræ impetus eſt? Nonne quaſi effrenati equi.* At Græca ſine interrogationis nota exhibet etiam manuſcriptus, ex quo reſtituimus vocem, θυμώδης, quæ aberat ab editione Rapheleng. Annotauit hoc loco Dauid Hoeſcheluis, στρυφνότητα & στρυφνότητα legi apud Lucianū, illud etiam apud Diodorum Siculum Xiphilin. & Themiſtium, apud Io. Chryſoſtomum etiam in lib. de Sacerdotio στρυφνότητα. Triſtatarum mentio fit Exodi 14. 7. καὶ ἔλαβεν ἑξακόσια ἅρματα ἐκλεκτὰ καὶ τριστάτας ἐπὶ πάντων. *Et accepit ſexcentos currus electos & duces ſuper omnes.* Vulgata Lat. *& duces totius exercitus*, & 4. Reg. 7. 2. καὶ ἀπεκρίθη ὁ τριστάτης, vulgata, *reſpondens vnus de ducibus:* nec aliud ſonat vox Hebræo Hieronymus in 23. Ezechielis. *Duces & magiſtratus, ſiue triſtatas, quos nos principes principum interpretati ſumus. De quibus & in Exodo legimus, electos aſcenſores triſtatas.* Exodi 15. 4. Peculiarem tamen Græcæ vocis notionem explicat Scholiaſtes Græcus ex Origene & Nyſſeno, in Catena in Canticum Moyſi docens, contra hoſtes habuiſſe antiquos magnos currus, adeo vt tres homines caperent, ὧν ὁ μὲν ἡνιόχει, ὁ δὲ ἐπέφραττεν, ὁ δὲ ἐμάχετο. *Quorum vnus aurigæ officio fungebatur, alter protegebat, tertius pugnabat, vel vnus quidem auriga erat, alij verò certabant.* Interpres Origenis homil. 6. in Exodum vertens, electos aſcenſores, videtur legiſſe ἀναβάτας, vbi & τριστάτας, ternos ſtatores reddit Exodi 15. 3. vbi cum curribus iunguntur, & probabilius eſt eos aſcenſores curruum potius quàm ſingularium equorum fuiſſe.

Pag. 212. *d. Ab his fit.*] Corrigendum, *ab his fieri videmus:* Sic enim ſcribi iuſſeramus, expuncta interpretatione Trapezūtij, quæ membrum illud à pręcedēte periodo diuulſerat hoc modo. *Obtemperat etiam Moyſi diuinæ maieſtatis cultor, quod nunc quoque.* Eadem verba leguntur Exodi 14. 31. ἐπίστευσαν τῷ θεῷ καὶ Μωυσῇ τῷ θεράποντι αὐτοῦ. *Et crediderunt Deo & Moyſi ſeruo eius.* Citatur in eadē ſententiam hic locus ab Athanaſio Alex. in libro ad Serapionem de Spiritu ſancto p. 355. ἐὰν δὲ ἀκούσωσι τῆς γραφῆς λεγούσης ἐν τῇ ἐξόδῳ, καὶ ἐπίστευσαν τῷ θεῷ καὶ Μωυσῇ τῷ θεράποντι αὐτοῦ, ἆρα συναριθμήσουσι τῷ θεῷ τὸν Μωυσῆν, καὶ μετὰ τὸν θεὸν οὐ νοήσουσι τὸν υἱόν, ἀλλὰ μόνον τὸν Μωυσῆν; *Quod ſi audiant ſcripturam in Exodo dicentem: Et crediderunt Deo, & Moſi ſeruo eius, num recenſebunt cum Deo Moſem, & poſt Deum, non intelligent Filium, ſed Moſem ſolum?* Ita ſupplendam hanc vocem vtinam cenſeo. Addendum paulò pòſt interpretis verbis, *ſacerdotibus ſuis iuxta dictum Apoſtoli obediunt & ſubiacent.* Hebr. 13. 17. *obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete eis.*

Pag. 214. *a. Fontibus Apoſt.*] Addidimus, *ac ſub vmbra palmarum requieuit, is iam ad ſuſcipiendum Deum ſit idoneus. Lapis enim.* Quæ expreſſa è Græco textu Rapheleng. apud quem mendoſè antea, ἀναπαυσάμενος legebatur, nō vt in Vat. ἀναπαυσάμενος. Meminit antea ſeptuaginta palmarum, quæ inuentæ ſunt in Elim Exodi 15. 27.

Pag. 215. *a. Nouit enim.*] Trapezuntius legiſſe videtur, ἀλλὰ καὶ λυμαίνεσθαι, vel quid tale, dum vertit: *Nam cum ſit panis, ignoras labefieri, ſic in carnem verti:* vel certè ſcripſit, *non ignoras lac fieri*, vt vt ſit, alludit Gregorius ad illud Apoſtoli Heb. 5. 12. *Facti eſtis quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo:* & Rom. 14. 2. *Qui autem infirmus eſt, olus manducat.* Emendandum in Græcis apud Gregorium ex veſtigiis interpretationis τῷ ...

Pag. 216. *b. 5.* τὸ δὲ ἐκ τῶν ὄντων.] Defuiſſe in excuſo quædam olim monueram in Notis, ita reſtituenda ex cod. V. τὸ δὲ ἐκ τῶν ὄντων ... ἐπὶ λέγεται, τὴν γὰρ τῶν ἀγαθῶν εἴρηνη ... paulo poſt addidimus hæc ab interprete omiſſa, *Paratus exercitus dux, ac deinde belli dat teſſeram.* Sic enim loquuntur & LXX Iudicum 12. 6. εἴπατε δὴ σύνθημα, *dicite teſſeram*, & 2. Machab. 8. 23. καὶ δοὺς σύνθημα θεοῦ βοηθείας. *Et dato ſigno adiutorij Dei.* 2. Machab. 13. 15. σύνθημα δοὺς τοῖς περὶ αὐτὸν θεοῦ νίκην. *Et dato ſigno ſuis Dei victoriæ.* Signum intellige teſſeram, nam vt apud Poëtam, Æn. 7. *It bello teſſera ſignum.*

Pag. 217. *b. 5. Verum enim.*] Trapezuntius quid legerit, cōijce ex his, quę ſuſtulimus. *Verum enim ſacerdotium conceſſæ ſibi gratiæ auxilio vtens, ſenſum legis, &c.* Porrò videtur apicem paulò pòſt appellare tranſuerſam lineam literis appictam ſimilem ijs, quas literarum titulos dicimus, quomodo etiam Didymus antennam κεραίαν vocari docet, & Plutarchus in Numa, κεραίας γραμμῆς, *apices lineæ*, quod quidquid eminet vt in cornu in animalibus κεραία dicatur. Apices literarum apud Gellium dici putant quidam accentuum notas lib. 13. c. 29. ſed falluntur: at licet illæ apud Hebræos non eſſent ætate Chriſti, vt neque puncta vocalium, Græci tamen Patres apicum nomine tranſuerſas quaſdam notas literarum intellexerunt, vnde Theophylactus in 5. Matthæi 18. *Alij autem iota & apicem decem legis præcepta dicunt, alij autem crucem. nam crucis Iota eſt rectum lignum, & apex tranſuerſum.*

Pag. 219. *b. Si quis vero Moſes.*] Trapez. compendioſius, *Si quis verò Moyſes eſt, poterit etiam al-*

tius aſcendere, ſonituſque tubarum magis aſcendendo maiores ſentire. In mſ. V. legebatur, φωνὴ αὖ καὶ ἐπιπολὺ τῆς ἀνόδου. vbi fortaſſe corrigendum ἐπιπολύ, vt apud Herodianum lib. 7. ἐπιπολὺ τῆς πόλεως διώκοντες οἱ στρατιῶται προὔβησαν. *Perſequentes milites longè intra vrbem ſunt progreſſi.*

Pag. 220. *b.* καταποντισθήσονται.] Emendandum eſt ex mſ. V. καταπελεύσονται lapidabuntur. Exodi enim 19. 13. legimus, ἐν γὰρ λίθοις λιθοβοληθήσονται. *Omnes qui tetigerit montem lapidibus lapidabitur?* Paulo poſt, pro ἐνόντων mſ. V. habuit ἰσχύοντα & conſtanter cum excuſo γνώσεως τῆς θεοσεβείας, non τῆς ἀληθείας, vt præ ſe ferebat interpretatio vulgata.

Pag. 221. 2. 14. *Quam qui intrauit.*] Hæc verba deleri iuſſeram, quæ ſuperſunt ex hac interpretatione Trapezuntij manca & obſcura, *quam qui intrauit, qui per caliginē didicit, vt fiat firmior hæc ſententia.* Exo. 20. 21. ſcriptū eſt, ἦλθεν εἰς τὸν γνόφον, *venit ad caliginem,* & cap. 19. 9. ἐν στύλῳ νεφέλης, *in columna nubis,* vbi vulgata Lat. *in caligine nubis.* Dictio Hebræa, qua vtitur hoc loco, vertitur hîc à LXX. νεφέλη, & Exodi 14. 20. γνόφος. Et rurſus quod eſt cap. 24. 16. ἐκ μέσου νεφέλης. Vulgata reddit, *de medio caliginis.*

Pag. 222. *b.* 2. *Deus tuba.*] Scripſerat Trapezunt. *Cælum tuba deſuper:* nec aliter mſ. V. ἐσάλπισεν ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν. at in excuſo lib. p. 110. ſic erat, ἐσάλπισεν ὁ θεὸς ἄνωθεν. quæ propius accedunt ad Zachariæ verba c. 9. 14. καὶ κύριος ὁ θεὸς ἐν σάλπιγγι σαλπιεῖ, *& Dominus Deus in tuba clanget:* inde namque potius arceſſendum hunc locum arbitror quam ex illis Pſalmi 17. 14. vel Eccleſiaſtici 46. 22. ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ κύριος. *Intonuit de cælo Dominus.*

Ibid. c. 9. *Columnæ aureæ.*] In mſ. V. ſic interpungebantur iſta, στῦλοι χρύσεοι βάσεσιν ἀργυραῖς ἐρηρεισμένοι, καὶ κεφαλαῖς ὡσαύτως ἀργυραῖς ἐπιπρέποντες πάλιν ἕτεροι, *Columnæ aureæ baſibus argenteis inhærentes, quæ capita pariter argentea condecorant,* vel, *quæ capitibus pariter argenteis ſunt inſignes: aliæ rurſus columnæ.* Tametſi, vt verum fatear, nondum nobis occurrit in hac deſcriptione tabernaculi columna aurea cum capite ac baſi argenteis, aut argentea cum capite ac baſi æreis. Habes quidem Exodi 26. 21. βάσεις αὐτῶν ἀργυρᾶς, baſes earum argenteas, quas enim tabulas vulgata Lati. στύλους, colūnas vocāt Septuaginta, & rurſus Exo. 26. 32. in vulgata legimus: *Quatuor columnæ deauratæ capita habebant aurea, & baſes argenteas.* Item apud LXX. ἐπὶ τεσσάρων στύλων ἀσήπτων κεχρυσωμένων χρυσίῳ, καὶ αἱ κεφαλίδες αὐτῶν χρυσαῖ, καὶ βάσεις αὐτῶν ἀργυραῖ. *Super quatuor columnas imputribiles deauratas auro, & capitula eorum aurea, & baſes earum argenteæ.* Atque hæ ſunt fortaſſis colūnæ quas nō κεχρυσωμένους στύλους deauratas, ſed χρυσοῦς, aureas appellat. Sunt præterea Exodi 26. 27. aliæ columnæ quæ baſes æreas habent, ſed capita aurea, nō ærea & c. 27. 17. columnæ atrij baſibus æneis ſunt impoſitæ, ſed capitibus argenteis non æreis decoratæ.

Pag. 223. *a. Priori part.*] Interpres ediderat, *Priori parti ſancta erat: occultæ vero parti atque reconditæ Sancta Sanctorum.* Prior pars tabernaculi dicitur à Septuaginta τὸ ἅγιον, Sanctum à vulgata Lat. *Sanctuarium:* Exodi 26. 33. poſterior verò τὸ ἅγιον τῶν ἁγίων, Sanctum Sanctorū, & ita vocatur in Pentateucho: at lib. 3. Regum 8. 6. εἰσφέρουσιν οἱ ἱερεῖς τὴν κιβωτὸν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. *Inferunt ſacerdotes arcam in locum ſuum, in ſancta ſanctorū.* Vtrobique vox Hebræa *Codech* quæ ſanctum, vel ſanctitatem ſignificat vertitur τὸ ἅγιον, vel τὰ ἅγια, itemque 2. Paralipom. 4. 22. & in epiſt. ad Hebræos idcirco legimus c. 9. 3. ἡ λεγομένη ἅγια τῶν ἁγίων, *quod dicitur Sancta Sanctorum.* Vulgata Sanctuarium aliquando dixit & Pagninus ex Hebræo, Sanctum, & Sanctum Sanctorum: at fidus interpres vtramque appellationem, ſi poſſit, non debet confundere, vel vnam pro altera ſubſtituere, vide infrà pag. 227. c.

Pag. 224. *d. Propterea quod.*] Hæc aberant ab interpretatione, quæ conſentiunt cum ijs quæ docet Apoſtolus ad Hebræos 10. 20. διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοῦτ' ἔστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. *Per velamen, id eſt, carnem ſuam.* Itaque meritò admonent quidam quadruplicem illam materiam, ex qua velum templi contextum erat, quatuor elementa deſignaſſe. Hieronymus epiſt. 128. *Quatuor colores ad quatuor elementa referuntur, ex quibus vniuerſa ſubſiſtunt. Byſſus terræ deputatur, quia ex terra gignitur. Purpura mari, quia ex eius cochleolis tingitur. Hyacinthus aeri propter coloris ſimilitudinem. Coccus igni &ætheri.* Vide Origenem homil. 13. in Exodum.

Pag. 227. *d. Luter erat.*] Trapezunt. *Talis vrna erat Ioannes, lauans in Iordane ad pœnitentiam homines.* Baptiſmus Ioānis dicitur baptiſmus pœnitentiæ, vt diſtinguatur à baptiſmo Chriſti, qui dicitur baptiſmus adoptionis. Baſilius in exhortatione ad baptiſmum. Ἰωάννης ἐκήρυσσε βάπτισμα μετανοίας, καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία. κύριος κηρύσσει βάπτισμα υἱοθεσίας, καὶ τίς τῶν εἰς αὐτὸν ἠλπικότων οὐχ ὑπακούσεται; ἐκεῖνο εἰσαγωγικὸν τὸ βάπτισμα, τοῦτο τελειωτικόν. *Ioannes baptiſmum pœnitentiæ prædicabat, & ad eum Iudæa omnis accedebat. Dominus baptiſmum adoptionis filiorum prædicat; quis igitur eorum qui ſperant in eum, non obediet? Initiatorium erat illud baptiſma, hoc vero perfectorium.* Io. Chryſoſtomus hom. 11. in Matth. δείξας, ὅτι τὸ ἑαυτοῦ οὐδὲν πλέον ἔχει τοῦ πρὸς μετάνοιαν αὐτοὺς ἀγαγεῖν. οὐ γὰρ εἶπεν ὕδατι ἀφέσεως, ἀλλὰ μετανοίας, τίθησι καὶ τὸ αὐτοῦ, τὸ τῆς ἀφάτου δωρεᾶς γέμον. *Vbi ſuum nihil amplius quicquam habere monſtrauit, quàm vt eos duceret ad pœnitentiam: non enim dixit in aqua remiſsionis, ſed pœnitentiæ; tum demum ponit etiam Chriſti baptiſma ineffabilium donorum liberalitate cumulatum.*

Pag. 227. *a. Aulæa vero quæ.*] Legiſſe videtur Trapezuntius, αἱ δὲ αὐλαί, dum vertit, Atria vero quæ inter ſe complicata, ſic Exodi 27. 9. καὶ ποιήσεις αὐλὴν τῇ σκηνῇ. Et facies atrium tabernaculo: ſed in excuſo & mſ. V. erat, αἱ δὲ αὐλαῖαι, αἱ διὰ τῶν ἀλλήλων συμβολῶν τὴν σκηνήν. Alludit ad illud Exodi 26. 3. καὶ πέντε αὐλαῖαι ἔσονται ἐξ ἀλλήλων συνεχόμεναι, ἡ ἑτέρα ἐκ τῆς ἑτέρας. *Et quinque aulæa erunt mutuo coniuncta, alterum ex altero,* & v. 5. κατὰ συμβολὴν τῆς δευτέρας. *Iuxta copulationem ſecundæ.* Aulæa cum Auguſtino quæſt. in Exodum maluimus dicere, quam cortinas, vt habet editio Antuerpiana ex vulgata Lat. quod apud Catonem & Pliniū, & ſimiles auctores Latinos cortynæ propriè vaſa plumbea potius ſonent, vel ærea, vel etiam tripodas quam vela aut tapetas. Inualuerat tamen hic vſus vocis iam inde à tempore Auguſtini, cuius

hæc verba ſunt, quæſt. 174. in Exodum. *Αὐλαίας quas Græci appellatnt, Latini aulæas perhibent, quas cortinas vulgo vocant. Non ergo decem atria fieri iuſſit, ſicut quidam negligentes interpretati ſunt: non enim aulas, ſed aulæas dixit.* Verùm hæc poſtrema Græcè potius ſcribenda ſunt: non enim *αὐλάς*, ſed *αὐλαίας*. Interpres Origenis homil. 9. in Exodum in hoc cum Trapezuntio lapſus eſt.

Ibid. c. *Quæ carnem.*] Hæc omiſerat interpres, quibus eorum confirmatur ſententia qui locum illum Apoſtoli 1. Cor. 9. 27. non aliter exponunt & hanc ipſam corporis macerationem illis ſuaderi contendunt. Nam in quibuſdam exemplaribus vetuſtis legitur, *ὑποπιέζω μου τὸ σῶμα*, defectum opprimo corpus meum, in aliis *ὑπωπιάζω*, liuidum reddo. Sed & apud Clementem 3. Stromatum, & apud Gregor. Nazianz. orat. contra Eunomianos, & Ioan. Chryſoſt. noſtrum homil. 6. ad Antiochenos legitur, *ὑποπιέζω*, pa. 96. edit. Morell. *τοὺς ἱδρῶτας τῆς ἀρετῆς ὑπομένοντες κατὰ τὸν Παύλου λόγον, ὑποπιέζοντες τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγοῦντες. Sudores virtutis ſuſtinentes ſecundū Paulum corpus caſtigātes, & in ſeruitutem redigētes.* Origenes de his ipſis caprarū pilis & byſſo. ho. 13. in Exod. *Macero corpus meū & in ſeruitutē ſubijcio. Sic ergo eſt offerre & byſſū retortam, carnem abſtinentia, vigilijs & meditationum labore conficere: offeruntur & pili caprarum. Pilus vero ſpecies eſt emortua exanguis & exanimis. Hanc qui offert oſtendit in ſe ſenſum peccati iam mortuum.*

Ibid. d. 9. *Subucula.*] Trapezunt. ediderat, *in quo eſt tunica & pectorale.* Vox *ὑποδύτης*, reperitur Exodi 28. 31. *καὶ ποιήσεις ὑποδύτην ποδήρη ὅλον ὑακίνθινον. Et facies tunicam talarem totam hyacinthinam*, quam & *ποδήρη* ſolum appellauit eodem capite v. 4. Quam autem hic Gregorius vocat *ἐπενδύτην* in Exodo puto dici *ἐπωμίδα* alteram veſtem Pontificis, ſiue Ephod. Nam Hieronymus teſtatur Aquilam & Theodotionem appellaſſe *ἐπένδυμα*, quod LXX dixerunt *ἐπωμίδα ſuperhumerale*, ſed corrigendus eſt locus ex codicibus manuſcriptis, quos vidimus, & citauimus in Notis ad epiſtolas Hieronymi epiſt. 128. *Septuaginta ἐπωμίδα, id eſt, ſuperhumerale appellant, Aquila ἐπένδυμα, id eſt ſuperueſtimentum, nos ephod ſuo ponimus nomine.* Theodoretus quoque in 1. Paralipomen. & alibi monet Aquilam vertiſſe, *τὸ ἐφὼδ ἐπένδυμα*. Eadem vox reperitur & apud eundem Hieronymum epiſt. 30. vbi perperam tunicæ inferiori ac talari tribuitur, quę potius *ἔνδυμα* ſimpliciter eſt dicenda, quamobrem ex ijſdem codicibus ita reſtituendus eſt locus ille, *quod ſcilicet ἔνδυμα, & quod Hebræo ſermone vocatur Mail ſubteriorem tunicam, ἐπένδυμα vero, id eſt, ἐπωμίς, quod Hebraicè dicitur ephod, ſuperius pallium ſignificet.* Clemens demum Alexandrin. 5. Stromat. p. 235. edit. Florent. *φασὶ δὲ καὶ τὸ ἔνδυμα τὸ ποδήρη τὴν κατὰ σάρκα προφητεῦσαι οἰκονομίαν. Aiunt autem indumentum, veſtem inquam talarem, prædicere carnis ſuſceptæ diſpenſationem.* Hieronymus ibidem *ὑποδύτην* vertit, *ſubuculam*, epiſt. ſcilicet 128. quem hîc ſequuti ſumus, poteſt & tunica ſubterior, ſiue inferior appellari.

Pag. 228. 2. 1. *Et vitta.*] Interpres, *& tiara cum lamina ſuper eam.* Atqui diſtinguenda eſt vitta hyacinthina à tiara: ſiquidem legimus Exodi 28. 37. præcipi de lamina aurea. *Ligabiſque eam vitta hyacinthina, & erit ſuper tiaram.* Ita quidem vulgata Lat. at LXX *καὶ ἐπιθήσεις τὸ πέταλον ἐπὶ ὑακίνθου κεκλωσμένης καὶ ἔσται ἐπὶ τῆς μίτρας. Et impones laminam ſuper hyacinthum tortam, & erit ſuper mitram.* Itaque mirum ſane videri poteſt quod eſt apud Theodoretum quæſt. 60. in Exodum capiti impoſitam fuiſſe *κίδαριν*, id eſt infulam, quæ cælum repræſentabat, & frontem texiſſe *ταινίαν*, quam Septuaginta mitram appellauerunt: ſiquidem Hebræa dictio מצנפת à Septuaginta in Exodo nunc *κίδαρις* nunc *μίτρα* vertitur, nuſquam *ταινία vitta*, at cidaris non eſt vitta, ſed reuinctus tænia vittave rotundus pileolus, Hieronymus epiſt. 28. *Quartum genus eſt veſtimēti rotundum pileolum quaſi ſphæra media ſit diuiſa, & pars vna ponatur in capite: hoc Græci & noſtri τιάραν, nonnulli galerum vocant.* Porrò idem Hieronymus ibidem docet in ipſo Rationali fuiſſe *δήλωσιν*, id eſt manifeſtationem, quam fortaſſe Trapezuntius *indicium* vertit non *iudicium*, ſed Gregorius noſter *ταινίαν* vittam hic appellat totum ipſum galerum ſiue cidarim vt antea, pag. 181. *b.*

Pag. 231. c. *Atque ex ore.*) Expunximus, quę adiecerat interpres, cum in Græco ſenſus eorum non inueniretur: *Omnis enim circa ſimulacra error è vita hominum ablatus eſt, nec amplius noſtrorum principum pietate à pio credentium ore debitus, qui Chriſtiana freti laudatiſſima profeſſione impietati ſeruientia idolorum templa deleuerunt.* Myſticè exponit hoc loco Gregorius illud Exodi 32. 20. *Vitulum contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aquam & dedit ex eo potum filijs Iſraël.*

Pag. 232. c. *Si quis eſt.*) Ita quidem vulgata Lat. ſed ad verbum è Græco, eſſet, *Si quis ad Dominum, veniat ad me.* In Complutenſi & Plantiniana editione *εἴ τις πρὸς κύριον. Si quis à Domino*; at in Vaticana & Baſilienſi, vt habet Gregorius omiſſa coniunctione, *τίς πρὸς κύριον*: nec aliter Auguſtinus in libro Locution. de Exodo. *Quis ad Dominum?*

Pag. 234. a. *Impleuiſtis.*) Sic ad verbum maluimus, quam cum Trapezuntio, *conſecraſtis manus veſtras*, vt habet etiam vulgata, Exodi 32. 29. ex Hebræo: nec aliud ſonat verbum Hebraicum, quod nonnunquam à LXX vertitur *πληροῦν*, vt Paralipom. 29. 31. vbi etiam vulgata, *Impleſtis manus veſtras*, nonnunquam *τελειοῦν*, vt Exodi 29. 10. *τελειώσεις τὰς χεῖρας Ἀαρών. Conſecrabis manus Aaronis*, vulgata, *Initiabis.* Sed Hebraiſmus è Græco interpretanti conſeruandus fuit, quod & fecit Hieronymus dum Scripturam ſecundum LXX citat epiſt. ad Geruntij filias, *Impleſtis hodie manus veſtras Domino.*

Ibid. b. *Nam ſi rerum.*) Hæc addidimus interpretationi, quibus alludit ad illum Pauli locum 2. Corinth. 3. 3. *Sed in tabulis cordis carnalibus*, & 1. Corinth. 2. 10. *Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei.* Poſt pauca ſuppleuimus quod deerat in excuſo pag. 125. edit Rapheleng. *ἐπεὶ δὲ προσάπτεται τῆς ἀνδρείας ὁ ἦχος*, & pro *ὡς ἦν ἀρχόντων* emendauimus, *ὡς οὐκ ἀδόντων*, ex codice mſ. V. quomodo etiam legiſſe videtur interpres. Potuit tamen altera lectio retineri, tanquam ex ipſo textu Exodi 32. 17. *φωνὴν ἐξαρχόντων οἴνου ἐγὼ ἀκούω. Vocem*

præcinentium vinum ego audio. Eſt enim verbum Muſicorum, ἐξάρχειν, vt 1. Reg. 29. 5. ὦ ἐξῆρχον ἐν χοροῖς: Cui exordiebantur vel præcinebant in choris, ita vt Gregorio ſit, ἐξ οἴνου ἄρχειν idem quod ἐξάρχειν οἴνου, Vulgata dixit. *Vocem cantantium ego audio.*

Pag. 237. *a. Ad maiora conſurgat.*] Vt appareat, quo ſint iſta referenda, non eſt abſtinendum ab ipſis Apoſtoli verbis, *deſyderio impulſa ſeſe ad ea quæ priora ſunt, extendat, vt ait Apoſtolus, & ſemper ad altiora peruolet.* Philippen. 3. 14. τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος. *Ad ea vero quæ ſunt priora extendens meipſum.*

Pag. 240. *b. Sed fluctuatus.*] Locus eſt Epheſ. 4. 14. κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας. Fluctuantes & circumferimur omni vento doctrinæ. Trapeunt. ſcripſerat: *ſed mobilis atque fluctuans cogitationibus varijs oppreſſus & conquaſſatus is nunquam, &c.*

Pag. 241. *c. Hoc eſt poſt Dominum.*] His truncata erat hæc periodus, in qua & locũ illum in Græco emendauimus ex mſ. V. ἴσον ἐστὶ τῷ κατόπιν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ εἶναι. Legis præceptum ijſdem verbis concipitur apud LXX. Deuteron. 13. 4. ὀπίσω κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν πορεύεσθε. *Poſt Dominum Deum veſtrum ambulate*, quod vulgata Lat. *Dominum Deum veſtrum ſequimini.* Porro hinc etiam videri poteſt ſuum illud hauſiſſe præceptum Philoſophus, de quo Clemens Alexand. 2. Strom. p. 168. ὁ Ἀβραὰμ ἐπορεύθη καθάπερ ἐλάλησεν αὐτῷ ὁ κύριος. ἐντεῦθεν ἀρυσάμενος τις τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν, τὸ ἕπου θεῷ ἀπεφθέγξατο. *Abraham ambulauit ſicut loquutus eſt ei Dominus. Cum hinc hauſiſſet quidam ex Græcorum ſapientibus, illud dictum protulit, Deum ſequere.* Citatur in eandem ſententiam hic locus Deuteronomij 4. Strom. p. 253. ſed ab interprete Scripturæ caput notatum non eſt. ἀκόλουθοι δ' οἶμαι καὶ θεραπευταὶ θεοῦ πάντες οἱ ἐνάρετοι. *Sunt autem vt opinor, Dei ſectatores & cultores omnes, qui virtute ſunt præditi.*

Pag. 243. *a. Vltures.*) Legebatur antea: *Miluos cadaueribus paſci, & pretioſis vnguentis emori aiunt.* Miluus propriè ἰκτῖνος eſt Græcis γὺψ vultur: atqui hoc de vulturibus etiam narrat Clemens Alexand. 2. Pędag. cap. 8. eos vnguenta odiſſe, μὴ λάθωμεν, ὥσπερ οἱ γῦπες τὰ μύρα ἀποστρεφόμενοι, ἢ οἱ κάνθαροι. τούτοις γὰρ ῥοδίνῳ χρισθέντας μύρῳ τελευτᾶν φασιν. *Ne forte ſicut vultures ab vnguentis abhorreamus, aut ſicut ſcarabei: Hos enim roſarum vnguento delibutos mori inquiunt.* Qui locus eorum ſententię ſuffragatur, qui apud Plinium lib. xi. hiſtorię cap. 33. ſic legunt, *vultures, qui alios odores appetunt, vnguento quidem necantur, ſcarabei roſa.* Idem Ariſtoteles in mirabilib. auſcultat. Theophraſtus de odoribus. Palladius in vita Chryſoſt. & Plutarchus in lib. contra Epicurum, μύρα καὶ θυμιάματα δυσχεραίνειν ὡς κάνθαροι καὶ γῦπες. *Vnguenta & ſuffitus cantharorum & vulturum more auerſari*, & in Compendio de abſurdis Stoicorum Scarabeos ait, τὰ μύρα ἀπολιπόντα, τὰ δὲ δυσώδη διώκειν: *vnguentis omiſſis, male olentia ſectari.*

Pag. 244. *c. Specimen autem.*] Adiecimus iſta verbis interpretis, qui & hic verterat, *Ieſum vero audiens racemum ex ligno pendentem*, quaſi hoc de domino noſtro Ieſu Chriſto, ac non potius de Ieſu Naue F. ſiue Ioſue ſit intelligendum. Hiſtoria exploratorum legitur Numeror. 13. 24. de ſanguine vuę quod eſt in Vulgata Lat. Deuteron. 32. 14. apud LXX. καὶ αἷμα σταφυλῆς ἔπιον οἶνον. *Et ſanguinem vuæ biberent vinum.*

Pag. 245. *a. Namqui poſtquam.*) Hic multa erant ἀσύνετα in interpretatione Trapezuntij, quæ reſtituimus: ſed vſus tamen fuit emendatiore codice Græco cum ſcripſit *lapſi, bonorũ priuatione ac doloris perpeſſione in deſerto condemnentur*, quaſi eſſet, τῷ λιμῷ καὶ τῇ χηρείᾳ τῶν ἀγαθῶν κατακρίνονται, non vt habet editio Raphel. p. 138. & mſ. V. τῷ λιμῷ καὶ τῷ λοιμῷ τῶν ● ... Itaque altera lectio in altera editione Græca erit amplectenda.

Ibid. *c. Nam hi quidem.*) Trapeuntij interpretationem ita deformarat Typographorum incuria, vt apud eum legeretur: *Etenim vt aſſerit hiſtoria, ſerpentibus ipſis turpis illa cupiditas imminebat: ſerpentes quippe veneno ſo morſu homines inuadebant.* Similem ſententiam habes ſub finem paginæ, ἡ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμία τοὺς θανατηφόρους ὄφεις ἐκ τῆς γῆς ἐπιπέμπει. *Illicitarum rerum cupiditas è terra mortiferos ſerpentes immittit.*

Pag. 247. *a. Docet igitur.*) Ab interprete hoc tantum expreſſum eſt: *Docet igitur meo iudicio his hiſtoria, finem ſupercilij, atque ſuperbiæ definitionem ſic edicere.* Intelligit Nyſſenus, innuitque ſupplıciũ Dathan Core & Abiron, quod narratur Numeror. 16. 31. *Dirupta eſt terra ſub pedibus eorum.*

Ibid. *d. Tabernaculo appoſ.*) προσετέθη τῷ θυσιαστηρίῳ. Sic erat in excuſo & mſ. V. *ante altare poſuit*, vel ſi malis, προσετέθη. *appoſuit altari.* Legimus tamen Numerorum 17. 4. virgas non in altari, ſed in tabernaculo poſitas fuiſſe, καὶ θήσεις αὐτὰς ἐν τῇ σκηνῇ. *Et pones eas in tabernaculo.* Ambroſ. in Apocalypſ. c. 2. *Ipſa etiam virga in tabernaculo floruit, nuceſque produxit: quia in tabernaculo Eccleſiæ poſtea vetus teſtamentum flores ſpiritalium ſenſuum protulit.* Eſt ergo Nyſſeni μνημονικὸν ἁμάρτημα.

Pag. 249. *b. Cauteriatam.*) Trapezunt. *Huius conſcientia eſt inuſta.* Maluimus Vulgatæ Latinæ verba vſupare, quo citius animaduerteret Lector alludere Gregorium ad locum Apoſtoli 1. Tim. 4. 2. ψευδολόγων κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν, quæ vertit Nouatianus antiquus auctor apud Tertullianũ lib. de Trinit. c. 29. *mendacia loquentium, cauteriatam habentium conſcientiam ſuam.* Hieronymus in cap. 13. Zachariæ, *falſiloquorum, cauteriatã habentium conſcientiam ſuam.* Ambroſius in epiſt. 1. ad Timoth. *Quorum cauteriatam dicit cõſcientiam hoc eſt ſimulatione corruptam: quia ſicut cauterium corium corrumpit, & notam infligit, ita & fallacia conſcientiam, quæ dolo maleuolentiæ aliud ſcit & aliud profitetur, denotat ad perditionem.* Non legerat hos auctores imperitus Beza, cum vulgatam & Eraſmum reprehenderet, malletque verti locum Apoſtoli, *quorum conſcientia cauterio reſecta eſt*, quod nimirum καυτηριάζειν, ſit partem aliquam putrem cauterio amputare, ſed abſurdum videatur aliquem dici cauterio notatam habere conſcientiam, nec minus quam ſi quis dicat eum caput habere, cui caput enſe ſit amputatum. At enim cum ex libris medicorum

conſtet non ad reſecanda ſolum membra, ſed etiam ad intercipiendas fluxiones, ad ſiſtendum ſanguinis profluuium & maligna vlcera cauterium adhiberi, nihil aliud egit hac reprehenſione ſua Caluinianus hic cenſor, quam vt inſcitiam ſuam proderet, qui vel ex ipſo Nonio Marcello diſcere potuit ſtigmatias dictos à veteribus ſeruos famoſos ac nocentes, quibus nota aliqua inuſta erat, vt ſemper appareret: vnde apud Senecam lib. 3. beneficiis c. 37. Philippus Rex militi ingrato iubet ſtigmata inſcribi ingratum hoſpitem teſtantia: ita Theophylactus hunc locum exponit Pauli. *Quia vero conſcij ſibi ſunt multæ impuritatis, propterea conſcientia eorum indelebiles habet inuſtas notas ſordidæ vitæ.*

Pag. 249. *c. Si virtuti*) Scripſiſſe puto interpretem, *virtuti tritam albamque*: nec aliud præferebat mſ. V. quam quod editio Lugdunenſis, in cuius margine legimus ſiue ex coniectura ſiue ex alio codice μεμαγμένην: tritam & complanatam. Quod autem adiecimus paulo poſt verbis interpretis, mercede conductus, καὶ μισθωσάμενοι παρὰ τοῦ κρατοῦντος, ad illud cap. 22. v. 7. Numerorum referendum eſt: *Perrexerunt ſeniores Moab habentes diuinationis pretium in manibus ſuis.* At Nyſſenus hac voce μαντείων non tam pretium, quam artem vel inſtrumenta diuinationis videtur ſignificari velle, cũ ait vt Balaam τὰ μαντεῖα διὰ χειρὸς ἔχειν αὐτὸν καὶ παρὰ τῶν οἰωνῶν συμβουλεύεσθαι. quem locum ita de integro verti poſſe monueram, pag. 250. *a.* 5. *defenduntur. Porro augurandi artem profeſſum eſſe memoratum Balaam teſtatur hiſtoria, cum diuinationes illum habuiſſe dicit in manibus, & ab auibus conſilium petiſſe, atque adeo præ cæteris ex ruditu aſinæ nonnunquam ignota didiciſſe: cuius vocem, &c.* Legimus quidem Numeror. 22. 7. apud LXX. καὶ ἐπορεύθη ἡ γερουσία Μωάβ, καὶ τὰ μαντεῖα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. *Et abijt Senatus Moab, & diuinationes in manibus eorum*, ſeu vt alij malunt, *diuinacula*: ſed hæc nõ ipſum Balaam in manibus ſuis habuiſſe diuinationes teſtãtur, verum legatos Regis Balaac. Citatur tamen hic locus in eandem ſententiam à Baſilio huius fratre Epiſt. 80. ad Euſtathium, ὁ Βαλαὰμ οἰωνιστὴς ὢς καὶ μάντις, καὶ διὰ χειρὸς τὰ μαντεῖα φέρων καθώς φησιν ἡ γραφή. *Quin & ipſe Balaam augur cum eſſet & ac diuinator perque manum vaticinia ferret vt ſcriptura refert.* Origenis hæc ſunt Homil. 13. in Numeros. *In illis diuinationis artibus quas curioſitas humana poſuit, ſunt quædam quæ ſcriptura quidem diuinacula nominauit, Gentilis autem conſuetudo vel tripodas vel cortinas, vel alijs eiuſmodi vocabulis appellat, quæ quaſi ad hoc ipſum cõſecrata moueri ab eis & cõtrectari ſolent.* Idem etiam Auguſtinus quæſt. 47. in Numer. *Nunquidnam ipſi diuinabant, an aliqua ferebant, vnde faceret Balaam, quo poßit diuinare, tanquam aliqua, quæ in ſacrificijs incenderentur, aut quoquomodo impenderentur, & ideo dictæ ſunt diuinationes, quia per hæc ille poterat diuinare?* Vatablus demum vocem Hebræam concedit vel pretia diuinationũ vel genera diuinationum ſonare, vel ea quibus opus habebat ad diuinandum. Sed alterum illud de conſulendis auibus non video, quó ſpectet, niſi forte ad illud Numer. 24. 1. οὐκ ἐπορεύθη κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰς συνάντησιν τοῖς οἰωνοῖς. *Non abijt ſecundũ conſuetudinem in occurſum auibus.*

Pag. 251. *d S.* ἐξιλάσαντο. Legebatur in editione Lugdunenſi ἐξιλάσ... τὴν θείαν δίκην. & admonuit vir doctus in margine legẽdum videri cum interprete, ἐξιλάσαντο καταπραΰνοντες τὴν θείαν: at in mſ. ſcriptum offendimus, ἐξιλάσθην καὶ ἴσαν, vnde legendum conij cimus ἐξιλάσαντο καὶ ἴσαν, diuinam iram ſedarunt Numer. 25. 11. καὶ ἐπαύσατο ἡ πληγὴ ἀπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. *Et ceſſauit plaga à filijs Iſrael.* Pſal. 105. 30. καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις, *& ceſſauit quaſſatio.* Paulo poſt addidimus interpretationi, *& rationi quæ poſt ipſos ecc. formidab. fuerunt.* Fit quidem mentio Amalech. pugnantis cum filijs Iſraël Exodi 17. 8. ac deinceps Chananæi Regis Arad Numer. 21. 1. & Seon Regis Amorrhæorum Numer. 27. 21. ſed illud de populo territo ab Iſraëlitis perculiariter habetur de Moabitis Numer. 22. 3. καὶ ἐφοβήθη Μωὰβ τὸν λαὸν σφόδρα. *Et timuit Moab populum valde.*

Pag. 252. *b. quaſi in poteſtate.* Hæc ad finem vſque periodi ſunt adiuncta verbis interpretis, qui & locũ Salomonis ita verterat. *Ne calces ardentes nudo pede carbones, nec ignem in ſinu deponas*, & addidit quiſpiam in margine Prou. 8. ſed citatur cap. 6. v. 27. κατὰ τὴν ἐξήγησιν ἢ κατὰ τὸ ῥητόν. Sic enim habet, ἀποδήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει, ἢ περιπατήσει τις ἐπ' ἀνθράκων πυρός, τοὺς δὲ πόδας οὐ κατακαύσει; *Alligabit quis ignem in ſinu, ac veſtimenta non comburet? aut ambulabit aliquis ſuper carbones, pedes vero non comburet?*

Pag. 253. *d. Via ducem.*] Omiſerat hæc interpres, & quæ ſequuntur ſic in compendium redegerat, *eſt illuminatus, mẽſam ex diuinis delitijs ſibi præparauit*, ſicq; videtur τρυφῆς legiſſe non τροφῆς. Paulo poſt quod de Phinees præclaro facinore additur, ab eodem ſuppreſſum repræſentauimus.

Pag. 255. *a. Tanquam Circæi.*] Elegantem hanc collationem Circæi poculi ſpelunca potius Calypſus occultauerat Trapezuntius, ac ſilentio inuoluerat, cui ſimilis illa Ciceronis Actione in Verrem: *Sic repente è veſtigio ex homine tanquã aliquo Circeo poculo factus eſt Verres, redit ad ſe atque ad mores ſuos.* Nota eſt fabula ex Odyſſ. 10.

Ibid. *c. Nam cum adimag.*) Reſtituimus hicquoque ſuppreſſa quamplurima, & inter cætera nomen eius ad quem liber ab auctore miſſus eſt, qui ſiue Cæſarius fuerit ille Gregorij Nazianzeni frater, ſiue quis alius, ignotus eſſe lectori non debuit, cum & in mſ. nomen eius extaret.

Pag. 256. *b. Quaſi mercatores.*) Admonueram in his Notis hic adijcienda nonnulla, quæ adiecta ſunt, & tamen neſcio quo caſu clauſula libri eſt omiſſa, quam ad explendam editionis Lugdunenſis lacunã è codice Vulcobiano & ſcripſeram, τῆς διανοίας εἴρηται. πολλὰ δ' εὖ οἶδα εὑρεθήσεται, κοινὸν πάντως ἔσται τὸ κέρδος. *Quicquid autem à te ſublatæ ad ſublimiores diuinioreſque res mente tua fuerit inuentum: multa namque, ſat ſcio, inuenientur: communeprocuidubio lucrum erit in Chriſto Ieſu domino noſtro cui gloria & imperium in ſecula. Amen.*

IN EXPOSITIONEM ECCLESIASTÆ Salomonis Notę eiuſdem F. D.

CONTVLIMVS Latinam hanc interpretationem cum codice Græco manuſcripto doctiſſimi viri Federici Morelli Regij Profeſſoris, qui emendatior quibuſdam in locis eo fuiſſe videtur, quo piæ memoriæ Gentianus Heruetus Canonicus Rhemenſis vſus eſt, cuius diligentiæ ac ſedulitati multorum Eccleſię Doctorum ac Patrum opera Latinitate donata debemus: mox etiam altero ex regia bibliotheca impetrato codice mſ. prioris 1 varias lectiones iſtius ſuffragio confirmauimus. Iam vero dum has Notas noſtras in ſecunda editione recenſemus, id potiſſimum obſeruamus, an ex earum præſcripto vel emendationum Græco textui vel Latino interpretationis fidelioris ſubſidia ſint allata, quæ ſubiunctis ſimilibus ſcripturæ Patrumue locis mox etiam erunt fulcienda vel illuſtranda. Atque in primis illud immutauimus. pag. 376. b. ὡς τὰ ἐπὶ ἐν ψάμμῳ παιδίων, quod verterat interpres, vt quæ in campo arenoſo ſunt ædificia, quod legiſſet fortaſſe παιδίων τὰ ἐν πεδίῳ ψάμμων. Comprobat hanc emendationem huic germana ſententia pag. 381. b. πᾶσα γὰρ ἡ ἀνθρώπων σπουδὴ παιδιῶν ἀθύρμασιν ἔοικεν ἐπὶ ψάμμων ἀθύρματα. Chryſoſtomus in pſal. 142. pag. 575. τὰ παιδία τὰ μικρὰ ἀστραγάλους καὶ σφαίρας καὶ τὰ τοιαῦτα μεγάλα ἡγεῖται. *Parui pueri talos pilas & huiuſmodi ludicra magni faciunt.*

Pag. 378. *b. Ex magnitudine.*] Notarat in margine quiſpiam *Rom.* 1. quaſi alluderet auctor ad illud Apoſtoli, *Rom.* 1. 20. *Inuiſibilia ipſius per ea, quæ facta ſunt, &c.* Sed vſurpat verba Sapientiæ Salomonis cap. 13. 5. ἐκ μεγέθους καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως, vbi notandum conuenire locum hunc Gregorij cum Vaticana editione non cum Plantiniana vel Complutenſi, vbi legitur, ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς καὶ κτισμάτων, & ἀναλόγως, redditur *per analogiam*, quod Vaticana quam ſecuti ſumus, *per proportionem*, aptius omnino quã quod hic interpres *conuenienter*, aut quod interpres Chryſoſtomi homil. 4. in Geneſin *decenter*, Gregorius magnus 26. Moralium cap. 6. *intelligibiliter*, vt Vulgata Lat. *cognoſcibiliter*, Vatablus intelligit cognoſci Deum comparatum proportione quadam cum creaturis, vt ex hac pulchritudine creaturarum quę ſub ſenſum cadit, aliam creatoris mens noſtra multo pręſtantiorem intelligat.

Ibid. *d. Et quod videt.*] Scripſerat Heruetus: *Et quod videt creat. Huius enim procreatrix eſt cognitio*, quaſi ſe legiſſe arbitraretur, ἰδεῖν non εἴδησιν. & ἀναλόγως κτίσις non κτίσας. Porro εἴδησις peritiã & cognitionem ſonat: ſed ſi viſionem hic malis, vtrumque deſignat ea vox, qua vſi ſumus. Hanc noſtram correctionem Reg. mſ. confirmauit.

Pag. 397. *a.* 11. διὰ τῆς προσθήκης.] Sic emendauimus, cum in mſ. M. legeretur, αἰωνίως διὰ τῆς προσθήκης οὐδεμιᾶς. Interpres ediderat, *ſuſcipit mare per priorem nullum vnquam accipiens augmentum, fortaſſe legerat,* διὰ τὸ προσθήκης. Sic idem Gregorius infra de eodem mari loquens, pag. 381. *a.* ἀεὶ ἐν τῷ ἴσῳ διαμένει πληρώματι, καθάπερ ἐν λίμναις αὐτῷ τῆς ἐπιούσης χορηγίας προσθήκης. In mſ. R. ſcriptum poſtea comperi, διὰ τῆς προσθήκης.

Ibid. *d. Nam cum paſſa.*] Interpres, *Nam cum vita noſtra ingreſſa fuerit, fit etiam lux quoque noſtra terrena.* Quaſi eſſet γένηται, non ὑπόγειος, & ſic loquitur, paulò pòſt, p. 380. *a.* ὑπόγειος δὲ κατὰ τὸ ἀντικείμενον τὸ βόρειον ὑπέρχεται μέρος. *Quando autem eſt ſub terra borealem ſubit partem.*

Pag. 380. *c.* 7. *Tempus certaminis.*] Heruetus, *tibi autem ſenſus eſt tempus exiguum.* Scriptum fortè reperit, αἰσθητικός, non ἀθλητικός, vt habuit mſ. M. vel vt rectius mſ. R. ἀθλητικός, quem ſequimur. Ab eadem eſt mente illud Chryſoſtomi Panegyrico in S. Iulianum, p. 606. edit. Pariſ. διὰ τοῦτο τοὺς μὲν πόνους συνεκλήρωσε τῷ βραχεῖ καὶ προσκαίρῳ αἰῶνι, τοὺς δὲ στεφάνους ἐταμιεύσατο τῷ ἀγήρῳ καὶ ἀθανάτῳ. *Propterea labores quidem cum breui ac temporario ſeculo copulauit: coronas autem æterno atque immortali reſeruauit.* Exiguis nimirum limitibus circunſcripta eſt vita noſtra, neque condignæ ſunt paſſiones huius ad futuram gloriam Rom. 8. 18.

Pa. 381. *b. Res inutilis.*] Inepta lectio eſt, quam & mſ. M. & quo vſus eſt interpres, exhibent, vnde ille verterat, *vel verbum ſtultum, vel res ſtulta vanitatis, ex eo pulchrè librum.* At nos ſcribendum monueramus, ἀνόνητον πρᾶγμα, ſuffragante coniecturæ & interpretationi noſtræ regio codice. Sic enim cum definiret vanitatem, & genera eius explicaret dixit ante, pag. 376. *c.* εἴτε ἐστὶν ἀνόνητον γεγενημένον εἰς ἀνόνητον ἀτελὲς ὁ πόνος. Chryſoſtomus in eos qui nouilunia obſeruant p. 298. καὶ ποτὲ μὲν ὡς ἀνόνητα ποιῶν, ποτὲ δὲ ὡς περιττὰ ἐν ἀργίᾳ καὶ πονηρίᾳ βιώσεται. *Interdum quaſi inaniter, interdum quaſi ſupervacaneè laborans in otio & nequitia vitam deget.* Arbitratus ſum aliquando legẽdũ hoc loco ὁ ἀργὸν ῥῆμα, *vel verbum inutile*, ſed cum antea dixerit p. 376. *a.* ψόφον ἀργὸν χωρὶς σημασίας ἐν χρήματι λέξεως, *otioſum ſonum ſine vlla ſignificatione vanum eſſe*, & ib. *d.* ματαιότης ἐστὶν ἢ ῥῆμα ἀδιανόητον ἢ πρᾶγμα ἀνόνητον. *vanitatem eſſe vel verbũ quod ſub intelligentiam non cadit, vel rem inutilem*, iam nihil mutandum cenſeo, & hic vertendum quoque, *verbum quod nihil ſignificat*, vel *ſignificatione caret.*

Ibid. *d.* 11. *Fluctibus qui nos.*] Interpres *fluctibus, qui nos exprimunt, & circunſt.* In mſ. quoque legimus, ἐκπιέζουσιν ἡμᾶς, quod exiſtimauit deductum à verbo ἐκπιέζω Heruetus, quod exprimere ſonat, vel effingere: ſed affertur in vulgatis lexicis ἐκπιέζομαι, exponiturque, *ſonare, crepare*, ſi mendo caret, quaſi compoſitum ſit ex πιέζω ſignificante idem quod ψοφέω. Ita fortaſſe hîc idem valeret quod περιηχεῖν *circunſonare*, quemadmodum & περιβομβεῖν *circunſtrepere*, citatur etiam ex Nazianzeno, περιβομβεῖσθαι τὴν ἀγορὰν, *forum perſonare*. Baſilius epiſt. 79. Euſtathio, ἀπειλαῖς αἷς ἐπιχ.

ἐκψαι καὶ ἡμῶν πάσαν ἀκαπτ πόστης τὴν ἀκοὴν, *fameſique epiſtolis contra nos ſcriptis omnium vbique auribus ingeſſerunt.*

Pag.382.d.*Sed adhuc vir.*) Interpres,*ſed eſt adhuc homo.* Virilem ætatem ait exceſſiſſe non videri, nam vt ait Sapiens,*Cani ſunt ſenſus hominis Sapient.4.9.*

Pag.385.b. *Bonorum nobis.*) Vitioſa fortaſſe lectio fefellit interpretem,cuius hęc verba erāt, *conuerſa eſt natura, in malorum verſamur obliuione:* Sed & in Græco hîc emendandum eſt ἐν λήθη τῶν ἀγαθῶν ἐγενόμεθα.

Ibid.*c. Non eſt memoria.*) Hæc quæ mutilata erant & truncata, reſtituimus è Græco textu codicis vtriuſque R. & M. qui reliqua verba ſcripturæ ſubiiciebant ex cap.1.11. Eccl. ita vt cum Vaticanis Bibliis conuenirent niſi quod μετὰ τῶν γενομένων habuerunt pro μετὰ τῶν γενησομένων. Et intelligendos eſſe homines futuros, non ea quæ freta ſunt, conſtat ex vulgata Latina, *recordatio apud eos qui futuri ſunt in nouiſſimo.* Et ex ex Symmacho παρὰ τοῖς ἐσομένοις μετὰ ταῦτα, *apud eos qui futuri ſunt in poſterum*, malè igitur Heruetus, *cum ijs quæ poſtremo facta ſunt.*

Pag.386.c.*Nos igitur.*) Hæc ab interprete fuerant omiſſa: quod vero ſequitur de coryphęo chori videtur imitatus S. Ioan. Chryſoſtomus in exordio ſermonis, quem Kalendis habuit in dictum Apoſtoli, Omnia in gloriam Dei. καθάπερ χορὸς τὸν κορυφαῖον ἐπιζητεῖ καὶ ναυτῶν πλήρωμα τὸν κυβερνήτην οὕτω καὶ τῶν ἱερέων σύλλογος τὸν ἀρχιερέα καὶ κοινὸν πατέρα σήμερον. *Quemadmodum chorus præſultorem, & nautarum multitudo gubernatorem inquirit: ſic & ſacerdotum cœtus Pontificem hodie ſuum & communem patrem Flauianum deſiderat.*

Pag.1.d.*An non omnino.*) Monueram ſcribendum, *quando conſtitutus ſui rex ab ipſo ſuper montem ſ. c. perd. præcep. Domini:* non vt erat antea *præceptum eius*, licet hæc lectio aſtruatur ab Hilario apud quem legitur, *adnuntians præceptum eius*, & apud Cyprianum 2. teſtimon. *adnuntians imperium eius*,apud Auguſtinum, *prædicans præceptum eius:* at Nyſſeni textus cum Græco LXX vulgato conſentit Pſal.2.6.

Pag.387.a.12.*Neque eo qui mea.*] Scripſerat interp.*Neque qui mederetur ei, quod morbo laborabas*,& paulò pôſt, *propterea dedit ei cor, vt quæreret & conſideraret de omnibus.* Reſtituimus,vt Græcus textus exigebat.

Pag.390.c.5.*Vt propterea.*) In Græco mſ. M. fuit τὸ ἀξιόπιστον ἔχει. Immutauimus quod erat apud interpretem, *vt propterea ſit fide dignus*, & corrigendum ad monuimus τὸ ἀξιόπιστον ἔχει. *Hic enim planè profitetur ſe expertum eſſe,quæ vituperat & traducit* Hanc cõiecturam noſtram poſtea manuſcriptus regnis comprobauit,in quo ſcriptum offendimus τὸ ἀνεξιόπιστον ἔχει.

Pag. 391. *b.* 10. *Ad incrementum.*) Ita maluimus,quam vt antea,*ad propoſitam ſibi cognitionē* nam & ita paulo poſt d. 1.loquutus eſt. τοῖς δυναστείας ὄγκον αὔξων τῇ τῆς δυναστείας περιουσίᾳ. Ex quo alterum ſimilē priorem emaculauimus, in quo legebatur οἴκον τῆς βασιλ.

Pag.392.*d.* 8. *Sed cum in illis.*) Corruperant verba interpretis priores editiones,aut apographo textus Græci corrupto vſus fuerat,ſic enim erat, *ſed cum in illis fuiſſet exercitatus,per ſe moribus prius rectè præſtitiſſet, & à riſu alienum grauemque & conſtantem,per quæ à ſtudioſis, &c.* ſed in Græco emendandum eſt αἰνίσσεται.

Pag.393.*b.*8.*Vt qui ſponte.*) Interp. *vt qui vel inuitus indecorè.* Quaſi eſſet ἀκουσίως, non vt in M. ἑκουσίως ἀσχημονῶν. Ita Chryſoſtomus ſer. de manſuetudine iram vocat ἑκούσιον δαίμονα *voluntarium dæmonem.*

Ibid. *Vinum traheret.*] In mſ. M. ἑλκύσαι legebatur,non vt in Bilijs Germanicis & alijs quibuſdam libris διαλύσαι *diſſolueret*: ſed alteram lectionem Vaticana editio,&antiqua vulgata Latina tuentur,ex qua Hieronymus,*vt traherem in vino carnem meam.*

Pag.394.*a.Vt dominatum.*] Hoc tantum ſcripſerat Heruetus,*deduxit me in ſapientia, per quam dominatum obtinui in lætitiam.* Græcè eſt ἐπὶ εὐφροσύνῃ,vt in vulgatis Biblijs Græcis, at in Vaticana legimus τοῦ κρατῆσαι ἐπ' εὐφροσύνην. *Vt obtinerem lætitiam.* Confirmat hanc lectionem paraphraſis Gregorij Thaumat. ἐγκράτεια δὲ δουλοῦται ἐπιθυμίαν. *Continentia autem in ſeruitutem redigit cupiditatem.* Hieronymus tamen in textu Latino è Græco expreſſo ſic iſthæc edidit, *vt obtinerem ſtultitiam*, vt videatur legiſſe τὴν ἀφροσύνην, & in vulgata ex Hebręo,*vt animum meum transferrem ad ſapientiam, deuitaremque ſtultitiam.*

Pag.395.*a. Quæ cum aliqua.*]Interp.*quæ cum aliqua circunſtantia accidunt*,περίστασις non circunſtantiam ſolum, ſed & calamitatem & fortunæ caſum ſonat, vt vidit alibi Heruetus apud Clementem 1.Strom.pa.148. περιστάσει κέχρηται τοιαύτῃ, *tali fortunæ caſu vſus eſt*, & 4. Strom. pag. 216. εἰς περιστάσεις περιπίπτειν ἡμᾶς τὸν κύριον βεβουλῆσθαι. *Voluiſſe Dominum vt in caſus incideremus*,potuiſſet addere *aduerſos*: nam & præceſſerat, διώκεσθε καὶ φονεύεσθε. *Patimini perſecutionem, & morte afficimini.* Rurſus hoc loco illud κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον verterat,*Hoc eſt, vt mei auctoris eſt ſententia*, minus aptè cum non Eccleſiaſtæ,ſed ſuam ſententiam indicet Nyſſenus,vt ante à dixit, pag.445.*d.* αὐλαὶ δ' αἱ ὄντως τοῦ κυρίου κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον αἱ ἀρεταί. *Atria autem Domini ſunt meo quidem iudicio virtutes.*

Pag.397.*d. Qui purpuras.*] Interpres ediderat, *ex ijs qui mare ſubeunt vrinatoribus*: at hoc loco non de quibuſuis vrinatoribus agitur, ſed de iis tantum, qui purpurarum conchylia piſcantur, & apud Pollucem πορφυρευταὶ & & σπογγισταὶ vocantur. Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. c. 10. ἀγαπῶνται δὲ οἱ πορφυρευταὶ καὶ αὐτὰ τὰ κογχύλια. *Quin etiam earum tinctores & purpuræ infectores, & ipſa conchylia in magno habentur pretio:* mallem, *tinctores & purpurarum piſcatores, & ipſa conchylia adamabantur.* πορφυρευταὶ nonnulli purpurarios appellant & purpuratores, aut ſpongiatores, Iureconſulti Murilegulos lib. 11. Cod. 7. de Murilegulis & monetariis.

Ibid. *Propterea quod ei.*] Legebatur antea, *propterea quod eius ſumma ſit poteſtas: ad id enim, quod vetatur*, Sed aptius adhuc ita interpretabere,*propterea quod ei proponitur id quod deſiderat, vt eo pro libito vtatur.* Sic apud Zoſimum lib.2. ἀλλὰ ἐνδιδοὺς τῇ κατ' ἐξουσίαν ἀσελγείᾳ. *Sed indulgens animi libidinē*

libidini omnia pro imperio agebat. Hoc nimirum eſt quod ait ille inter Poëtas vanitatis magiſter lib. 3. μεταμορφώσεως. *Nitimur in vetitum ſemper cupimuſq; negata.* Pag.399.*a. Niliaca.*) Mendoſè ſcriptum interpres legerat hunc locum verteratq;, *Nili & Numeniæ metalla.* In mſ. M.pariter corruptè, ἐκ τῆς τῆς Νυμηνείας διαζητεῖται:at in regio codice Mediceo Νυμιδίας prò Νυμιδίας. cuius regionis fodinæ ac lapicidinæ marmora pretioſa mittebant Romã & in Orientem Plinius lib. 4. c. 3. *Tuſca fluuius Numidiæ finis:nec præter marmoris Numidici ferarumq; prouentum aliud inſigne,* itemq; lib. 36. ca.6. *Nepos fertur habuiſſe columnas ſolidas è marmore Caryſtio aut Lunenſi.M.Lepidus primus limina ex Numidico marmore poſuit.* Addidimus & verba Latinæ Gregorij interpretationi, quibus Phrygij lapidis meminit, quemadmodum & infrà p. 401. *a.* & de eodem Plinius quoque ſcribit lib.36. c.17.

P.399.*c. Quod clauis.*) Heruetus, *quod clauis eliditur,* mſ.M.mendoſè ὃ τὸν διὰ τῶν ἥλων ἐκκροτούμενον ἄργυρον. Vnde ſuſpicabamur emendandum ἐγκροτούμενον, *aut quod clauis impingitur* vel *affigitur, argentum,* vt dixit Clemẽs Alexand. lib.2. Pædag.c.11. καὶ τοὺς ἥλους τοῖς καττύμασιν ἐγκαταπείρειν ἀξιοῦσι, *clauos ſoleis infigere æquum cenſent.* Suſpicionem noſtram poſtea mſ.R.confirmauit. Paulo poſt ex coniectura pro, *cupiditas per eos qui ſunt amẽtes præcedẽs,* ſubſtituimus, *per ea quæ ſunt inutilia,* quod mendandum ſit ἀνονήτων pro ἀνοήτων. Ibidem non πρὸς κόμπον legiſſe videtur Heruetus, ſed πρὸς σκοπὸν *pertant ad ſcopum portas,* ſed planè vitioſè. Simile illud homil. 4. in Eccleſ. τί γὰρ τοσοῦτον εἰς τῦφον; *Quid enim tantum facit ad faſtum?* P.400.*c. Eloquia igne.*) Interp. *eloquia candentia,* πεπυρωμένα *igne purgata* dicuntur, vt Pſal.11.7. *Eloquia Domini argentum igne examinatum,* & Pſal.118.140. *Ignitum eloquium tuum vehementer,* hoc eſt πεπυρωμένον igne purgatum: vbi Hieronymus ex Hebræo, *Probatus ſermo tuus:* non quod candens ſit, ſicut ignis aut fulgidus, ſed quod purus ſit, & ſine ſcoriis vt argentum excoctum & igne purgatum. P.401.*c. Suum exornat.*) ἀσκητικὸν εἰς κάλλος mſ. M. emendatius R. ἀσκεῖν, vnde expreſſit Heruetus, *ſuum exercet ædificium:* atqui ἀσκεῖν non exercere ſolum, ſed & comere ſonat & exornare. Adiecimus paulo poſt ex mſ. p.402.2. *diſſolutionem articulorum.* Pag.404.*c. Vt & natatus.*) Pro νῆξις legiſſe videtur interpres νεανίαις, *iuuenibus,* ſed ex mſ. regio corrigendum νῆξις, *vt & natatus voluptatẽ afferat iis, qui corpora expurgant,* vel *abluũt.* Id enim hic ſignificat φαιδρύνεσθαι quod in illo verſu Heſiodi apud Clemẽtem lib.3. Pædag.c.5. μηδὲ γυναικείῳ λουτρῷ χρόα φαιδρύνεσθαι. *Corpus fœmineo non expurgare lauacro,* non *exhilarare,* vt ſcripſit Heruetus ibidem & hoc loco. verſus eſt apud Heſiodum ſub finem Operum.

P.409.*a.* 13. *Quod conſilium.*) Hæc duo membra nunc accedunt interpretationi vt paulo poſt, pro τέρψει correximus πέρψει, vt in ſimili loco antea in lib. de vita Moſis, pag. 83. edit. Lugdunenſis, Clemens etiam lib. 2. c. 12. Pædagogi enumerat inter ſimiles muliebris mundi quiſquilias περόνας, ἀμφιδέας, ὅρμους. *Fibulas, amphideas, monilia,* & Danielis 5. 28. Perſæ τὸν μανιάκην τὸν χρυσοῦν περιέθηκαν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, *torquem aureum circumpoſuerunt circa collum eius:* qui locus eorum fauet ſententiæ, qui hac voce deſignari cenſent ſpeciem τῶν περιτραχηλίων ἢ περιδέραιον inter ornamenta collaria, quomodo & Polybius μανιάκας nominat Gallorum collaria ornamenta, ψέλλιον ὃ φοροῦσι περὶ τὸν τράχηλον.

P.413.*d.*3.) Non vt Heruetus volebat, *in anima id quod eſt ſerpentiũ voluptatis.* Nam quæ Dioſcorides lib.1.c.45.& alibi ἕρπητας & ἑρπηδόνας vocat, ea Plinius & Latini hulcera manantia, & hulcera ſerpentia vocant vel putreſcentia Paulus Ægineta *herpetis,* nomen vſurpat: emendauimus hic τῷ κακῷ, cum mſ.ſcriptũ haberet τῷ καρπῷ.

P.414.*c.*4. *Sed pars poſſeſſionis.*) Interp. *ſed pars creaturæ eſſet* & poſt pauca, *vt quia aliqua ex iis quæ orta ſunt creatura lætitiam colligerem.* In mſ.M. legebatur etiam μερίδα κτίσεως, ſed emendandum κτήσεως cõſtat ex duobus, qui ſequuntur locis, ἐκ τῶν ἴσων κτημάτων, & μερίδα τῶν κτήσεων λέγω. Cõuenit inter omnes ſcripturæ interpretes μερίδα partem vel portionem dici ſortem vel poſſeſſionem, hæreditatem, præmium, vel quicquid alicui ferẽdum vel poſſidendum obtingit, phraſi Hebraïca, vt Pſal. 15. 5. κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου. *Dominus pars hæreditatis meæ,* & Num.18.20. ἐγὼ μερίς σου καὶ κληρονομία σου. *Ego pars tua & hæreditas tua:* quodq; dixerunt LXX. ἰδοὺ δέδωκα πᾶν ἐπιδέκατον ἐν Ἰσραὴλ ἐν κλήρῳ. *Ecce dedi omnem decimam in Iſrael in hæreditate* vel *ſorte,* Hieronymus vertit, *omnes decimas Iſraëlis in poſſeſſionem.* Hanc quoq; correctionem regius mſ.comprobauit. Porrò ſub finem paginæ ſcribendum, *per omnẽ ſenſum dicit,* vel excogitãs, quibus ſe potitum eſſe omnibus ſenſibus dicit, διὰ πάσης αἰσθήσεως. P.417.*a. Quis eſt homo qui.*) Hæc verba ſcripturæ cap. 2. 12. ſic expreſſerat Heru. *Quis eſt homo qui veniet, poſt conſilium, quæcũq; ipſum fecit?* In editione Romana, paulo aliter Græcus textus, ὃς ἐλεύσεται ὀπίσω τῆς βουλῆς τὰ ὅσα ἐποίησεν αὐτήν, *quæ fecerunt ipſum.* In aliis libris ſic eſt: πάντα ὅσα ἐποίησεν ἐν αὐτῇ. *Omnia quæcunq; fecit in eo,* quibus hæc Nyſſeni lectio ſuffragatur: vult enim Deũ omnia in ſapientia feciſſe. Pſ.103. 24. & ſapientiam iſtam conſilium appellat. Quis ergo aſſequetur omnia quæ ſapientia Dei fecit? quod dixit Hieronymus ex Hebræo, *vt ſequi poſſit regẽ factorem ſuum?* P.421.*b.* 5. *Et electio.*] Non vt ex vulgata Latina ſcripſerat Heruetus, *& afflictio ſpiritus:* at LXX Græcè ediderunt καὶ προαίρεσις. quod in Vaticana vertitur, *& præſũptio ſpiritus,* aliis eſt, *electio ſpiritus.* Hieronymus ex antiqua Græci textus interpretatione, *Omnia vanitas & paſtio vẽti.* Ita pluribus aliis in locis electionis vocẽ ſubſtituimus, quam & interpres vſurpandam ſibi cenſuit inf. 425. *d.* ἐν τῇ προαιρέσει καρδίας αὐτοῦ, *in libera electione cordis ſui.* P.423.*a. Non intueri.*] Aliter interpres ex traiectione particulæ negatiuæ, *vt perſuadeat intueri ea quæ non apparent:* at huic ſententiæ auctoris quam reſtituimus, ſimilis eſt & germana Baſilij germani eius illa, qua ſuadet in homilia quadam μὴ προσπάσχειν τοῖς βιωτικοῖς, *vt non adhæreamus rebus ſeculi huius,* & rurſus, πειρᾶται ὁ αἰσχύνων τὴν μάχην, *ex iis quæ videtur pugnam excitat.* Ib.*b. Cùm ſtulto autem.*] Gr. ἀναπαύεται. Heruetus, *ſtulto autem extinguitur, etiam monimentum,* ſed corrigendum eſt ex R. συναποσβέννυται. *cum ſtulto extinguitur,* & adiecimus ea quæ ſubindicant locum Dauidis Pſal. 9.7. ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτῶν μετ' ἤχου. *Periit memoria eorũ cum ſonitu.* Nam & ita explicat huius additamenti ſenſum Chryſoſtomus in Commentario, καὶ τοῦ δὲ τῆς ἀνδρείας τὸ

μὴ λανθανόντως τοῦτο ποιεῖν. τὸ συσσεισμῷ οὐκ ἄδηλον τὴν ἀπωλείαν. Porro hoc eſt etiã Dei prouidẽtia quod nõ facit hoc latenter: ſignificat ergo quã manifeſtum explicat huius additamẽti ſẽſum Chryſoſt. in Cõmẽtario καὶ τοῦτο δὴ τοῖς τῆς κινδυνείας τὸ ſit exitiũ, & Theodoret. τὸ δὲ μετ' ἤχου τὸ ἔκδηλον τῆς ἀπωλείας σημαίνει ἀπὸ τῶν σεισμῷ πιπτουσῶν οἰκιῶν. Nam cũ ſonitu hoc ſignificat ex metaphora domorũ, quæ aliquo terræ motu concuſſæ concidunt. P. 424. b. 7. *Et pulchras port.*] Interp. aliter, *& turres & pulcherrima, quæ excitantur opera*, quaſi eſſet & τὰ κάλλιστα αἰστήματα. & paulo poſt, *Incertũ eſt autẽ, an non viuq materiam efficiant opes*, atqui non id vult Gregorius ſed incertũ eſſe, num heres ad explendas libidines ſuas relictis opibus ſit abuſurus: *Abſumet hæres Cæcuba dignior, Seruata centum clauibus, & mero tinguet pauimentum ſuperbo.* Horat. lib. 2. Ode 14. quod ipſum innuũt illa verba Salomonis Eccl. 2. 19. εἰ ἐξουσιάσεται ἐν παντὶ μόχθῳ μου. quod vertit interpres hîc paulo poſt, *& an poteſtatem exercebit in omni labore meo.* In editione Plãtiniana, *& ſi licentioſus erit in labore meo*, quã interpretationem cõfirmat illud 1. Nehemiæ 5. 15. οἱ ἐκτιναγμένοι αὐτῶν ἐξουσιάζοντες ἐπὶ τὸν λαόν. *Excuſſi eorum poteſtatem exercebunt aduerſus populum*: quod vulgata Latina ſic extulit, *& miniſtri eorũ depreſſerunt populũ*, & 1. Machabæor. 10. 70. διὰ τί ἐξουσιάζῃ ἐφ' ἡμᾶς ἐν τοῖς ὄρεσι. *Quare poteſtatẽ exerces aduerſus nos in montibus.* Conuenit demum cum iſtis quod ex Polybio afferũt, ἐξουσιαστικώτερον τοῦ καθήκοντος. *Maiore cũ licẽtia quã decebat.* Hieronymus hoc Salomoni accidiſſe admonet; nõ enim ſimilẽ ſui filiũ Roboam habuit. Pag. 425. d. 3. *Cognoſcit.*] Ad verbũ eſſet, *quoniã cognoſcit.* Cæterũ in omnibus veteris teſtamẽti exẽplaribus aliter exhibetur hîc locus ex cap. 2. v. 22. In Plãtiniana editione γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ in Vaticana, ὅτι γίνεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ. *Quoniã fit in homine in omni labore ſuo.* Hieronymus ex LXX. Quid enim fit homini in omni labore ſuo? Symmachus, ὅτι γὰρ περιγίνεται. Quid enim amplius fuit? omnium clariſſimè vulgata Lat. *Quid enim proderit homini de omni labore ſuo?* at Nyſſenus pro γίνεται legit in aliquo libro γινώσκει, paulo poſt p. 426. c. pro πάρεξ αὐτοῦ ſine ipſo ſcriptum fortaſſe offenderat interpres παρ' ἑαυτῷ vertens, *à ſeipſo.* Hieronymus, *quis comedit, & parcit ſine illo?* Pag. a. *Sed iuſtitia.*] Ita quidem mſ. M. ſed apud Apoſtolum alio modo legitur ad Romanos 14. 17. δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. *Sed iuſtitia & pax & gaudium in Spiritu ſancto.* Poſtremo ſcripſerat interpres. *Peccatori dedit afflictionem, vt addat, & cõgreget ei, qui eſt bonus in conſpectu Dei*: at περισπασμὸς non afflictionẽ, vt habet Latina vulgata, ſed occupationẽ ſonat, vt c. 1. 13. περισπασμὸν πονηρὸν ἔδωκεν ὁ θεός, Vulgata: *Hãc occupationem peſſimam dedit Deus.* Symmachus etiam hic edidit ἀσχολίαν. Pag. 429. b. *Quod nimium.*] In mſ. M. ſic erat ὁ δὲ τὸ λαλεῖν, & poterat videri præceptũ innui Pythagoricum ſilentij, *alius vero loqui prohibuit*, ſed manifeſtum mendum ſuſtulit collatio cum regio codice τὸ λίαν: ſequitur enim quod à Thalete Philoſopho pronuntiatũ eſt μηδὲν ἄγαν. *Ne quid nimis*, vel vt auctor eſt Diogenes Laërt. à Pythagora, vel vt Ariſtoteles in Rhetoricis à Biante. Pag. 430. d. 4. *Quod autem nondum.*] Malè antea, *quod autem eſt conſtantis ætatis*: adoleſcẽtiam enim indicat, quæ nondũ ad virilis ætatis robur firmitatemq; peruenit. Pa. 432. b. *Cùm quiſpiam.*] Locus eſt Eſaiæ 26. 18. διὰ τὸν φόβον σου ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας σου. *Propter timorem tuum in ytero accepimus, & parturiuimus, & peperimus Spiritum ſalutis tuæ.* Citatur idem locus inf. lib. de virginitate c. 19. p. 598. paulo poſt interpres ſcripſerat *tempus filiorũ ad vitam*, quaſi legiſſet, καιρὸς τέκνων εἰς ζωὴν nõ ἔκτων, *pariẽs* vel *gignẽs*.

Pag. 433. a. *Qui ſemper.*] Heruet. *qui omnino crucifigi*, neq; citantur, aut vſurpãtur verba Pauli ad Corinth. ſed ad Galatas 2. 20. Χριστῷ συνεσταύρωμαι. *Cùm Chriſto crucifixus ſum*, vt vertit Hieronymus in cap. 41. Eſaiæ. Ibid. d. 2. *Sed eius qui ſuperſeminat.*] Scripſimus ex mſ. M. ἀλλὰ τὸ παρασπείροντος, quod Heruetus omiſerat. Vt enim παραπρεσβεύειν eſt perperã legatione fungi, ſic παρασπείρειν intelligo idem valere, quod perperã ſeminare, quaſi alludat ad parabolam, de qua Lucæ 8. 12. *Qui autem ſecus viam, hi ſunt qui audiunt: deinde venit diabolus & tollit verbũ*, vel potius ad alterã Matth. 13. 25. *Venit inimicus & ſuperſeminauit zizania.* Hæc ſcripſeram antequã in manus noſtras veniret regius codex mſ. in quo emẽdatior & amplior erat hęc ſẽtẽtia, ἀλλὰ τὸ παρασπείροντος τὰ ζιζάνια, ἢ τὸ παραφυτεύοντος τῷ διαπαντὶ ὁ μπλῶν τὴν Σοδομικὴν κληματίδα, quæ omnia aberant à libro interpretis.

Pa. 442. c. 10. *Sion enim.*) Admonueram Græca ſonare, *Sion enim mons eſt, qui ſuper arcem Hieroſolymorum eminet*, vel *apparet*, non cum Herueto, *Sion enim eſt, quæ Hieroſolymorum faſtigium ſupereminet.* Hic enim ἄκραν vt apud Plutarchium in Coriolano idem valere cenſendum eſt, quod ἀκρόπολιν, cũ ſubiciat Nyſſenus, ὡς εἰς αὐτὴν φθάσαι τὴν ἀκρόπολιν, *vt peruenias ad ipſam arcem virtutum* Pſal. 2. 6. *Super Sion montem ſanctum.* Pa. 446. c. *Non des.*) Hæc aliter citantur à Nyſſeno atq; in vulgatis Bibliis Pſal. 120. 3. μὴ δῴης & ἡ νυστάξῃ, quo pacto etiam ſcriptũ eſt apud Chryſoſtomũ & Theodoretum. Aquila item vertit, εἰς σφαλμὸν πόδας σου. *Ne des in prolapſionem pedes tuos.* Symmachus, μὴ δῴης περιτραπῆναι. *Ne des ſubuerti.* At in Plantiniana editione, μὴ δῷη & μηδὲ νυστάξῃ legitur *non det*, & *neq; dormitet*, quæ cum Hieronymi ex Hebræo interpretatione magis conueniunt. Heruetus ediderat, *& non dormitet:* vulgatam Latinam potius quam aliquem Grecum codicem ſequutus.

Pag. 448. d. *Ex ore veſtro.*) Sic maluimus cum Græco textu conſentire, quam editam ab interprete lectionem retinere *ex ore tuo.* Nam in mſ. M. ὑμῶν. in regio vt & apud Apoſtolum ὑμῶν ſcriptum eſt. *omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat.* Sic enim verterunt epithetum σαπρὸς Cyprianus epiſt. 42. & Hieronymus in commentario, quos ſequi debuit Theod. Beza potius quam iudicium ſuum: quod ſi ſola antitheſi nititur, vertendum illi fuit, *omnis ſermo ruinoſus*, non vt edidit *ſermo putris*, nam in antitheſi fit ædificationis mentio non fructus. Porro hic notandum lectori Catholico ſuffragio textus Nyſſeni confirmari Latinæ vulgatæ lectionẽ illam, *ad ædificationem fidei*, πρὸς οἰκοδομὴν quomodo etiam legitur in codice, quem Claromontanum Beza vocat, & apud Cyprianum epiſtola citata & 3. Teſtimonior. 13. Hieronymus vertit *ad ædificationem opportunitatis*, quodetiam textus Græcus Apoſtoli nunc exhibet, ſed mutatum fuiſſe ſuſpicatur ab interprete Latino propter euphoniã: immo quorundam codicum auctoritate nixum

illum fuiſſe cōſtat ex eiuſmodi locis, qui lectionem illam aſtruunt.

Pag. 452. c. *Nondum enim.*) Perperam antea verſum fuerat, *Nondum ſeipſam, vt noſtri libri fert ſententia, nouit creatura.* Sed pendet ſententia vſque ad illa extrema verba periodi, in quibus cū Socrate videtur loqui, *Quę ſupra nos nihil ad nos:* apud Lactantium lib. 5. c. 20. diuinar. inſtitut. Addidimus interpretationi, *quomodo id quod non eſt, ſubſtantiam accipiat*, πῶς τὸ μὴ ὂν ὑφίσταται, quod verti etiam poteſt, *quod non eſt, procreetur:* nam & ita ὑπόστασιν *procreationem* apud Irenæum Latinè reddi monet doctiſſimus Billius lib. 1. c. 33. obſeruationum, & Budæus τὸν λόγον ὑποστῆναι ἐξ ἡμῶν interpretatur, *verbum Dei ex nobis ſubſtantiam ſumpſiſſe.* Sic apud Iuſtinum in expoſitione fidei p. 303. legimus, τὴν σάρκα εἰς λόγον ὑποστῆναι. *Carnem in verbum ſubſtantia tranſiiſſe*, vel *in verbi ſubſtantiam tranſiiſſe.* & ad Græcos adhortat. p. 6. ἃ καθ' ἑαυτὰ ὑποστῆναι. *& per ſeipſam conſtitiſſe*, vel, *à ſe ipſa ſubſtantiam accepiſſe*, ſiue, *procreatam eſſe.*

Pag. 463. b. *Si igitur dulcimus.*) Heruetus addebat, *pugnam ſit quoque capeſſite*, quaſi ſcriptum offendiſſet ἀντιλαμβάνεσθε: tat mſ. M. ſuſpenſa ſententia vſque ad finem alterius periodi, ἀντιλαμβάνεσθαι μαθεῖν προσήκει ἢ τὸ ἕτερον μέρος. cui ſuffragatur & liber R. Paulo poſt in loco Apoſtoli ad Rom. 5. 1. repoſuimus, *pacem habemus* quo pacto etiam legitur in nonnullis vulgatæ Latinæ exemplaribus & apud Origenem in textu, licet in Commentario ſit, *pacem habemus*, quod plerique vulgati libri præ ſe ferunt.

P. 465. d. *Cochleari autem.*) Græcè τῇ δὲ περόνῃ, quæ vox non cochlear propriè, ſed fibulam ſonat, vt Iob. 40. 20. Symmachus vertit, ἐν περόνῃ τρυπηθήσεται τὴν ῥῖνα, *in fibula perforabitur naſum.* quod LXX. ἄξεις δὲ δράκοντα ἐν ἀγκίστρῳ. *Duces autem draconem in hamo.* Hic autem indicari videtur genus aliquod inſtrumenti ferrei, quo ad menſam veteres vterentur, quales illæ ſunt furciculæ, quibus in Italia paſſim, & in Gallia nonnulli cibos tractant.

Cæterum in ijs quæ ſequuntur mendoſus liber Græcus vitioſam peperit interpretationē, *quod apparatu conuiuatoris ipſe quidem rectè eſt vſus, cùm ipſe qui apparauerat cauſam eorum quę erant euentura: ſed malus vſus, &c.* At nos monueramus emendandum videri, εἰς κακὸν ἀποχρήσηται αὐτῷ τὸ παρασκευαστικὸν τὴν αἰτίαν τῶν ὄψεων. ὁ σεσιτισμένος. Hoc enim indicat fibulam vel furciculam illam ad cibos captandos non ad oculum expungendum paratam fuiſſe. Poſtremo ſuſtulimus vocem *bonorum*, ex hac interpretis ſententia infra d. 9. *Si autem bonus eſt, qui eſt auctor & cauſa bonorum, bona omnino ſunt.* cum Græcè tantum ſit, εἰ δὲ ἀγαθὸς ὁ τῶν πάντων αἴτιος. Nam vt ait Tertullianus 1. in Marcionem 13. *Nihil indignum ſe Deus fecit; ergo nec mundus Deo indignus.*

IN HOMILIAS IN CANTICVM NOTÆ F. D.

COEPERAT iam excudi Græcus harum homiliarum textus, iamque ad finem ſecundę progreſſa erat editio eruta ex apographo, cuius copia Claudio Morello ciui Pariſienſi ac Typographo ab amico facta erat, cùm ad manus noſtras alterum exemplar nobiliſſimi viri Franciſci Oliuarij peruenit multo emendatius atque adeo locupletius eo, quem Morellianum appellabimus, hac nota deſignatum M. vt alterum iſta Ol. Siquidem in illo priori vndecim tantum repertæ ſunt priores homiliæ, in poſteriori omnes quindecim, & omnes fere lacunæ ac mendæ quibus deprauatum fuiſſe colligimus codicem, quo Heruetus interpres eſt vſus, illum deformarant: poſterior autem ſimilior fuit ei quem nactum fuiſſe conſtat Ioannem Leuuenclaium, cum interpretationē ſuam Baſileæ editam anno Chriſti CIↃ IↃ D LXX. adornaret, quam abſoluta demum iſta ſumus adepti, dum has Notas ad genuinam lectionem à deprauatione codicum, & interpretum minus accurata verſione aſſerendam attexeremus. Quia tamen adiunctæ margini fuerant apographi variantes lectiones ex Morelliano excerptæ, ſæpe contigit vt operæ typographi cæ, non Oliuarij, ſed Morelli exemplar ſecutæ ſint, neque delectum earum fuerit auſus corrector facere arbitrij ſui: quam ob cauſſam id nobis faciendum erit, vt quæ potiſſimum lectio ſit amplectenda moneamus. Primum igitur notandum eſt in Oliuarij codice titulum huic operi dari eiuſmodi Ὀλυμπιάδι Γρηγόριος πρόλογος τῆς ἑρμηνείας τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων. *Olympiadi Gregorius. Prologus expoſitionis Cantici Canticorū.* In editione vero Leuuenclaij Baſilienſi, Gregorius Epiſc. Nyſſæ pudiciſſimam Olympiadem in Domino ſaluere iubet: in Morelli codice. ἐξήγησις ἀκριβὴς εἰς τὰ ᾄσματα τῶν ᾀσμάτων *Enarratio accurata in Cantica Cāticorum*, ſed hi tituli pro arbitrio antiquariorum varij ſunt præfixi.

Pag. 468. c. 5. πειθέσθαι.] Amplexus eſt variam lectionem codicis Ol. Typographus, & tamen verbum εἶναι retinuit ex M. ſic autē ſcribendum, πείθεσθαι τῇ λέξει τῆς ἁγ. γρ. δοκεῖ. in altero erat πείσεται & διὰ πάντων εἶναι δοκεῖ. Leuuencl. *exiſtimant ſacrarum literarum dictioni eſſe inhærendum*, omiſit διὰ πάντων vel διὰ παντὸς *perpetuò*, vel, *in omnibus.*

Pag. 470. a. 12. *Filios procreet.*] Interpres ediderat, *Propheta fit procreatus*, atqui παιδοποιήσασθαι medij verbi notionę accipit etiam Leuuencl. *ex ſcorto ſobolem procreat*, & clarum eſt præceptū Oſee 1. 2. *Et fac filios fornicationum*, neq; aſſentiēdum contendit Nyſſenus illis, qui vt ait Cyrillus Alexād. ἀπαιτοῦσι παραιτεῖσθαι τὸ γράμμα καὶ τῆς ἱστορίας τὸ εἰκαῖον καταψηφίζεσθαι, *perſuadent literā repudiare, & hiſtoriam vanitatis condemnare*, neq; vt ait Theodoretus ijs aſſentiendum eſt, qui non verentur dicere verba hæc rebus eſſe deſtituta, & quod Deus quidem ea iuſſerit, non tamē Propheta fuerit exequutus: nec iſtam viſionem fuiſſe imaginariam quaſi nihil fuerit iuxta literam perpetratum, vt ſcribit Hieronymus: ſed præter ſenſum hiſtoricum multis in ſcripturæ locis allegoricum myſticumque ſenſum eſſe quærendum.

Pag. 472. a. 9. *Quo pacto dicit.*] Non vt antea

erat, *quemadmodum dicit Theologus*, ex vitioſa lectione M. πῶς φησιν ὁ θεολόγος. poſt illa verba, *in medio autem eſſe*, pene integram periodum addidimus, ex Ol. quam & Leuuenclaius veram agnoſcit. Sicut ſcriptum eſt Geneſ. 1. 31. *Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona.*

Pag. 478. d. 1. *De graui carne.*] Fœdum hoc loco mendum M. & illius calamo exarati libri, quo interpres vtebatur, ineptam peperit verſionem, ἀεὶ τῇ σαρκὸς μαρίας γινόμενον pro βαρείας, *pro carne Mariæ factus pura intelligentia.* Leuuenclaius minimè vitioſum nactus librum, *pro carne graui pura mens reddatur.*

Pag. 483. d. 1. *Quia ergo.*] Contrariam ſententiam expreſſerat interpres, *oportet ori addere potũ, qui attrahitur ex fonte.* Sic quoq; vitioſè M. προσθεῖναι τῷ στόματι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς. At integrius & emendatius alter: *Quoniam igitur is, qui è fonte potum attrahere vult neceſſe eſt os ad aquam apponat.* Ita loquebatur & Virgilianus ille paſtor Eclo. 3. *Nec dum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.* Paulo poſt elegantem locutionem omiſſam reſtituimus λέπρας ἐπισκοτούσης. Leuuencl. *nulla carnali lepra caliginem offundente.*

Pag. 484. c. 2. *Senſum.*] Locus eſt Prouerbior. 2. 5. licet aliquantulum immutatus, τότε συνήσεις φόβον κυρίου, καὶ ἐπίγνωσιν θεοῦ εὑρήσεις. *Tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei inuenies.* Periodo quæ proximam ſequitur, *vinum enim & lac*, ſuum ſenſum reſtituimus, quam ita Heruetus ediderat, *Quod enim guſtus eſt lac & vinum: ſi illa ſint eiuſmodi, vt cadant ſub intelligentiam, quæ ea omnino, &c.*

Pag. 486. b. 2. *Vt in vaſis.*] Deprauata ſcriptura ſuauis iſtius cõparationis odorem corruperat, legebatur enim in M. ὡς ἐπὶ τῶν ἁγίων pro ἀγγείων, vnde interpres, *vt in ſanctis quorum effuſum fuerit vnguentum*, & ἀπολαμφθείσης ἐκ τῶν ἀτμῶν τῶν ἁγίων, *ex vaporibus ſanctorum excepta qualitate.* At Leuuencl. *Perinde ac fieri conſueuit in vaſis, & ex obſcura quadam de nidoribus in vaſe relicta qualitate.* Ex his poterit lector intelligere, quid hæc editio cæteris præſtet. Nam in vtroque interprete multos defectus ſupplemus.

Pag. 489. b. 6. *Aulæa.*] προπύλαια μὲν γὰρ ἐκ κλειτῶν ὑφασμάτων, hæc videtur lectio fuiſſe corrupta codicis, quo vſus eſt interpres, *veſtibula quidem erant ex inſignibus texturis.* Nec multo ſanior ea, quam præ ſe fert mſ. M. at cum mſ. Ol. conſentit Leuuencl. αὐλαῖαι μὲν γὰρ ἐκ λινῶν. *Nam externus tabernaculi huius ornatus ex auleis quæ vulgaris eſſent telæ, veliſq; de caprarum pilis*, niſi forte ἐκ λιτῶν pro ἐκ λινῶν, reperit ſcriptum eſt autem Exod. 26. 1. καὶ τὴν σκηνὴν ποιήσεις δέκα αὐλαίας ἐκ βύσσου κεκλωσμένης, καὶ ὑακίνθου καὶ πορφύρας. *Et facies tabernaculo decem cortinas de byſſo retorta & hyacintho & purpura.* S. Auguſtinus quæſt. vltima in Exodum, αὐλαίας, *quas Græci appellant, Latini aulæa perhibent, quas cortinas vulgo vocant.* Polluci lib. 7. c. 17. βύσσος λίνου τι εἶδος παρ' Ἰνδοῖς. *Byſſus eſt lini quædam ſpecies apud Indos*, & Plinius lib. 19. cap. 1. *Aſbeſtino lino principatum in toto orbe dari*, ſcribit, *proximum byſſino.* Linum quoque numerat inter ea materia genera ex quibus tabernaculi ornamenta confecta, lib. de vita Moſis pag. 181. c. ἑτέροις δὲ λίνον, καὶ ἄλλοις τρίχας πρὸς τὰς ὑφασμάτων χρείας.

Pag. 491. c. 2. *Licet mea.*] Breuiora fuerunt, hæc & mutila apud Heruetum, *Nunc mihi informata fuit pulchritudo, propterea quòd.* at Leuuencl. *Tametſi enim nunc in me pulchritudo lucet, quæ mihi propterea eſt impreſſa, quod rectitudo me dilexerit.*

Pag. 492. c. 8. *Et virgo meretrix.*] Hoc addidimus interpretationi, quod aberat etiam à mſ. M. non item à Leunclauij textu, *& meretrix ſit virgo, & Aethiopes nitidi.* Scripſerat Heruetus, *& ſplendidi Aethiopes*, neuter aſſequutus eſt genuinam vocis λαμπροὶ ſignificationem, quàm vel pueri ſciunt candorem ſonare ſiue albedinem cum ſplendore coniunctam: itaque rectè Vulgatæ auctor, quod eſt Iacobi 2. 2. ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, *in veſte candida* vertit, non vt Theod. Beza, *veſte ſplendida*, & Lucæ 23. 11. vbi dicitur Chriſtus ab Herode amictus ἐσθῆτα λαμπρὰν *veſte alba*, ſcribit ille, *veſte ſplendida*, & tamen contendit ineptus ille veterum cenſor Herodem Romani moris non ignarum voluiſſe illum notare quaſi candidatum imperij: atqui non ſplendida, ſed candida veſtis dicebatur ea qua induebantur, qui magiſtratum ambiebant Polybius certe λαμπρὰν dicere maluit idcirco petitorum togam quam λευκήν. Plutarchus in præceptis cõiugalib. p. 144. οἱ προσιόντες ἐλέφασιν ἐσθῆτα λαμπρὰν οὐ λαμβάνουσιν, οὐδὲ φοινικίδας οἱ ταύροις. *Qui ad elephantos accedunt, candido, qui ad tauros puniceo veſtitu non vtuntur.* Malè Xylander *ſplendido*: non enim id colorem ſignificat, ſed fulgorem, & aurata veſtis ſplendida poteſt dici, quæ alba tamen non eſt.

Pag. 497. a. 2. *Quæ damnata eſt.*) Heruetus corruptam nactus lectionem aberrauit, & ex vicinia vrbium in viam reductus non eſt, M. mſ. συγκαταδικασθεῖσα ταῖς δόμαις, *Gomorrha, quæ in domibus poſuit condemnationes*: at Leuuenclaius, *Gomorrha vna cum Sodomis condemnata* Deuteron. 32. 33. *Fel draconum vinum eorum, & venenũ aſpidum inſanabile* Græcè, θυμὸς δρακόντων. ira draconum, male hic Leunclauius, *draconum inſanabilis animus in prauis Sodomæorum torcularibus ebulliit.* Vtitur enim locutione ſumpta ex Ioële 2. 24. καὶ ὑπερχυθήσονται αἱ ληνοὶ οἴνου, *& redundabunt torcularia vino*; rurſus cap. 3. 13. πλήρης ἡ ληνός, ὑπερχεῖται τὰ ὑπολήνια. *Plenum eſt torcular, redundant torcularia.* Sic ergo hic interpretari potes: *ira draconum inſanabilis praua Sodomorum torcularia redundarunt.*

Ibid. b. 11. *O quantos.*] Hæc periodus à mſ. M. & ab interpretatione Herueti exulabat, ſed aſſerta eſt & reducta ab Ol. & Leuuenclaius eam ea expreſſit: paulo poſt etiam interpres vterque legiſſe videtur, ὡραῖος βότρυς ὁ ἡλιάζων τῷ εἴδει, Heruetus, *Botrus, qui præ ſe fert formam Solis.* Leuuencl. *qui ſpecie ſua Solem refert.* At ἡλιάζειν Lexica vulgata exponunt, in Heliæa ſubdiali conſeſſu Atheniensium iudicare, vel ad Solem expandere, ἡλιάζεσθαι apricari, ἡλιοῦν autem, Solem referre, Solis inſtar candicare, ἡλιοῦσθαι Soli expoſitum eſſe; itaque ἡλιωμένος potius hic, racemus à Sole vſtus dicendus eſſet, vel ἡλιῶν, Solis inſtar candicans: at mſ. Ol, ἰλιγγιάζων, vtrum aptius ſit, Lector iudicet.

Pag. 500. a. 11. *Cùm ergo ea.*] M. mſ. ἐπεὶ οὖν ἓν μόνον ἔχει ὁ τοιοῦτος καὶ ἄϋλος φύσις. ὡσαύτως ἡ δέ. Heruetus ſimilem ſequutus librum. *Cùm ergo vna ſola ea, quæ in-*

telligentia percipitur, & eſt materiæ expers natura habet id quod ſemper ſimiliter & eodem modo ſe habet, tranſit autem. Nec multo melius Leuuencl. Quando igitur vna tantum res eodem modo ſe ſemper habet: at ἱμᾶμαι vt retineamus quod ſuggerit Ol. ſuadet, quod ſequitur τὸ ἰσωῦς χέζομος, & τὸ ἴσις κατὰ πάντα.

Pag.504.c.12. *Equitatui.*] τῇ ἵππῳ μυ. Heruetus, *Equis meis*, Leuuencl. *equæ meæ*. Nec aliter Ambroſius lib. de Iſaac & in Pſal. 118. ſerm. 8. vbi tamen inquit non vnam equam diuitis regis accipiendam, ſed abſolutè pro equitatu, & in homil. Origenis eſt, *equitatui meo*, quod ambiguitas Græcæ vocis facilè patitur, vt obſeruat Flaminius Nobilius, & confirmatur hoc loco à Nyſſeno, qui agnoſcit, ἱππικὴν δύναμιν, *copias equeſtres*, & ab interprete libri 1. Machabæorum 4. 1. & παρέλαβε χιλίας ἵππων ἐκλεκτῶν, *& aſſumpſit mille equites electos*.

Pag. 511. *a.* 1. *Stratores.*] Addidimus vocem hanc ab interprete omiſſam, ex vtroque manuſcripto, quam agnoſcit etiam Leuuencl. *qui Regi equum inſtruunt, per ornatus anteriores.* Vetus Onomaſticon Græco-Latinum *Strator* ἀναβολεύς. Spartianus in Antonino Caracal. *Denique cum illum in equum ſtrator eius leuaret, pugione latus eius confodit.* Qui equum domini ephippio ſternit, ipſumque in equum ſuſtollit ſtrator vocatur. In Gloſſario; ἱππωρὸς vertitur *Metator*, qui ſcilicet domum præparat aut deſignat lib. 12. Cod. Iuſtin. eſt titulus 24. de ſtratoribus & conſtitutio Valentiniani & Valentis Imp.

Pa.512.*d.*9. *Per odorandi.*) Huius quoq; membri acceſſio nititur auctoritate vtriuſque mſ. M. & Ol. & Leuuenclauiani codicis, ex quo ille, *odoratu quaſitum attingit, quaſi corporis cuiuſdam proprietatem olfaciendi ui percipiens*: at Heruetus χρώματος videtur legiſſe, non χρωτός: niſi fortè pro colore ipſam vocem χρωτὸς accipiendam putauit, vt apud Ariſtotelem & Xenophontem accipi Budæus, & alij annotarunt non ſolum pro corpore: tamen hic aptius Leuuenclaius corpus intellexit, ex quo manat odor proprium olfactus obiectum. Hic ergo ſcribe, *veluti cuiuſdam corporis proprietate ab odorandi facultate percepta.*

Pag.513.*b.* 13. *Qualecunque.*) Malè in mſ. M. ὅτι μὴ. vnde interpres ediderat, *quod illum quidem quando eſt in eſſentia, quod eorum, & c.* nos ſuffragante etiam altero interprete veram ſententiam reſtituimus.

Pag.517.*c.*7. *ἐὰν αὐγῇ.*) Ita dixerat antea p.516.*c.* κυπρίζοντος, ὅταν ἦν αἰθέριος. Apud Suidam etiam legimus κυπρίζουσι αἰθέριοι, pro quo apud Heſychium eſt κυπρίζουσι rectius. Sic enim legitur Cantic. 2. 15. αἱ ἄμπελοι ἡμῶν κυπρίζουσι. *vites noſtræ florentes.* Biblia Germanica κυπρίζουσι *vineæ noſtræ germinant*, & Hebraicam vocem סמדר germinare exponit auctor Indicis Græci. Pagninus quoq; pleraque verba Hebraica florere ſimul & germinare, oriri & pullulare docet ſignificate. Vulgata Latina ex Hebræo ibidem vertit etiam, vinea noſtra floruit. At Leuuenclaium miror hic ſcripſiſſe, *Racemus meus flore ſuo matureſcens*, ſimplicius fuiſſet, *flore ſuo pullulans ſiue germinās.* Sequebatur apud Heruetum, *qui ſeipſum ſuper ligna ferebat, oſtendens*, mendosè quippe legerat, vt habet mſ. M. ἐπὶ ξύλων ἀναφέρων. at Numer. 3. 24. ſcriptum eſt, ἐν ξύλοις αὐτὸν ἐν ἀναφορεῦσιν. *Et tulerunt eam in vectibus*, Leuuencl. *qui ligneis in fulcris oſtēdit ſeſe.*

P. 520. *c.* 5. *Sine enim.*) Quid legerit interpres non facile ſuſpicari poteris, *Sine enim ad auri ſpeciem coloratur, eundem etiam materiæ ſplendorem* in M. erat ὅτι γὰρ πρὸς χρυσοῦ εἶδος χρώννυται κατὰ τὰς, Leuuenclaius autem, *Nam ſiue ſpeculum aurum verſus reſpiciat, aurum apparet.* At paulo poſt pro τὴν κοινωνίαν τοῦ κάλλους, videtur legiſſe Heru. vt habet idem mſ. M. τὴν οἰκονομίαν τοῦ κάλλους, *attrahens diſpenſationem pulchritudinis*, Leuuencl. *pulchritudinis communionem attraxiſti.*

Pag.525. *Nata enim ſum.*) Fœdus error in hunc locum irrepſerat, & puriſſimum liliorum candorem infecerat, ſcriptumque fuerat: *Naſcitur enim lilium ex conuallibus.* Quod autem lilium & colore & odore reliquis floribus antecellat, ideo κρίνον βασιλικὸν à Græcis dicitur, regius flos apud Dioſcoridem lib. 3. c. 107. Plinius lib. 21. c. 5. *Lilium roſæ nobilitate proximum eſt, nec vlli florum excelſitas maior: candor eius eximius.*

Pa.527. *d.* 6. *Nam lilium.*) Mutilus erat in M. hic locus, vt in eo quo vſus eſt Heruetus, *à ſpinis vſq; adeo, vt cum forma habeat etiam boni odoris delectationem* ἀκανθας τὸ κρίνον μέχρι. Leuuencl. *Etenim lilium ſaltem ſpeciei fragrantiaq; ratione delectationem quandam habet.* At neceſſe non fuit illud *ſaltem* adijci: ſuperat enim ſyluam reliquam lilium; at ſuperatur à pomo. In ſequenti pagina totum locum illum addidimus, in quo verba Dauidis ex Pſal. 118. citantur.

Pa.530.*a.*4. *Fulciri quippe.*) Hoc membrum ex vtroq; codice Græco addidimus, qua acceſſionē etiānum confirmat Leuuencl. quemadmodū & alteram ſub finem paginæ c. 13. *vt domus tectum:* ſed paulo poſt illud τὸ σωματικὸς ἐφ' ὑψηλοῦ ὄντος cum interpretatur, *altoque in loco conſertim poſitus, varietatem quandam aſpectus exhibet*, indicat ſe legiſſe fortaſſe ἐφ' ὑψηλοῦ ὄντος & κατ' ὄψιν, cum Ol. non κατὰ τὴν πύλην cum M. ex quo Heruetus, *in aliquo loco ſupino & æquabili ſibi vnitus per coctionem variatur.*

P.535.*a.*2. *Reijcit Eccleſ.*) Interpres ediderat, *exiſtimationem deſcribit.* Legit nimirum vt præfert M. καταγράφεται: rectius Ol. ἀποχράφεται cum quo Leuuencl. conſentit: *opinionem noſtram quadam quaſi exceptione ſummouet.*

Pag. 539. *a.* 1. *Eius qui omnia.*) M. τύπον τοῦ ἐπιβλέψαντος. cui ſimilis lectio manuſcripti ex quo Heruetus, *Hoc quilibet viderit.* At cum altero mſ. Ol. Leuuencl. *Caprea viſus acumen in eo, qui vniuerſum hoc intuetur, notat.* Alludit fortaſſe ad illum Eccleſiaſtici locum 42. 16. ἥλιος φωτίζων κατὰ πᾶν ἐπέβλεψε. *Et ſol illuminans per omnia reſpexit.* Deo tribuens, quod Salomon Soli, vel certè illius Iobi dicti ſenſum exprimens, de Deo loquentis c. 28. 24. αὐτὸς γὰρ τὴν ὑπ' οὐρανὸν πᾶσαν ἐφορᾷ. *Ipſe enim omnem orbem terrarum perſpicit*, vulgata, *& omnia quæ ſub cælo ſunt reſpicit.* Confirmat etymologiam τῆς δορκάδος Plinius lib. 28. c. 11. qui capreas & dorcades lippire negat, quod herbas quaſdam edat. Etymologus, δορκὰς παρὰ τὸ δέρκω τὸ βλέπω, ὀξυδερκὲς γὰρ ζῷον & διόμματον.

Pag. 540. *b.* 5. *Plantam.*] M. πτέρνας τῆς χειρὸς. Heruetus æquè mendoſoviſus libro, *ex quo Chriſtus immittit*, at ἴχνος legit alter interpres, *Is ergo pariter omnia veſtigijs ſuis ſubijcit.* Sed ἴχνος vt apud profanos auctores non ſolum illud ſignum ſonat, quod pes incedentis ſolo imprimit, ſed ipſam etiam pedis imam partem, ita in Scriptura pro planta pedis vel ipſo pede ſumitur, eademque vox Hebræa עקב calcaneus & planta πτέρνα & ἴχνος veſtigium vertitur. Vnde Deuteron. 11. 24. πάντα τὸν τόπον οὗ ἐὰν πατήσῃ τὸ ἴχνος τοῦ ποδὸς σου. *Locum quem calcaneris veſtigium pedis veſtri.* Vulgata, *quem calcauerit pes veſter.* Ezechiel. 32. 13. καὶ ἴχνος κτήνους μὴ καταπατήσῃ αὐτό. *Et veſtigium iumenti non calcabit eam.*

Pag. 541. *b.* 15. *Sed ſtat per.*] Hoc membrum adiecimus ex Ol. & Leuuencl. qui tamen hic dormitauit, neque potuit manuſcripti mendi ſcopulum euitare quem Heruetus tranſiliit. Legebatur enim in M. ἀπογράφει τὴν τοῦ ἀέρος χάριν ὁ πλάσας τὸν αἰῶνα. quod ipſe vertit, *depingit aeris gratiam ipſe auctor aeris*, atqui locus Dauidis, qui ſequitur, admonebat corrigendum τὸ ἴρεως.

Pag. 543. *c.* 13. *Sit aſpectus.*] ὄψις & aſpectum & faciem ſonat: ſed hic aptius ſcribes, cum Leuuenclaio. *Quo enim pacto fieri poteſt vt in ſpeculo venuſta facies conſpiciatur.* Paulo poſt lacunam expleuimus libri M. & interpretationis Herueti additis illis ἐπειδὴ αὐτὴ ἐν τῷ ἀγαθὸν ἰδεῖν, vbi tamen corrigendum, καὶ τῷ ἀγαθῷ. vt antea dixerat, καὶ πλησίον γίνεται, & paulò pòſt, τῷ φωτὶ προσωπίσασα Leuuencl. *& vultum ſuum ſuum obuertit bono, vitijs à tergo collocatis.* Sic locutus eſt Clemens Alexand. 7. Strom. pag. 307. ἵνα οἱ ἀπεστραμμένοι τῶν ἀγαλμάτων ἑστάμενοι πρὸς ἀνατολὴν τρέπεσθαι διδάσκωνται. vt qui *ſtabant vultu conuerſo ad ſimulacra ad Orientem verti docerentur.*

P. 555. *a.* 3. *Sicut truncus.*) Ea eſt lectio vulgatorum Bibliorum, ex quibus textus Cantici deſcriptus eſt, quia literis fugientibus plerumque in libro calamo exarato Ol. expreſſius erat, in aliis editionibus vt in Vaticana, ὡς στελέχη καπνοῦ τεθυμιαμένη σμύρναν καὶ λίβανον, *ſicut trunci fumi, incenſa myrrha & thure:* ſed vera lectio Nyſſeni poſtea exhibetur in fragmento ab interprete omiſſo, & à nobis addito pag. 661. *d.* 6. τεθυμιαμένη σμύρνα καὶ λίβανος. *Incenſa myrrha & thus.* Heruetus ſcripſerat hoc loco, *ſicut virgultum fumi ex ſuffitibus myrrhæ & thuris & vniuerſi pulueris aromatarij:* pene ad verbum Latinam vulgatam ſequutus, at Leuuenclaius, vtrobique: *inſtar ſtipitum fumi aromatibus ſuffita tam myrrha quam thure adeoque pulueribus aromatarij?* Theodoretus fatetur obſcuram eſſe compoſitionem apud LXX, quod minus Hebræorum linguæ deſeruierint: itaque Aquilam vertiſſe cum Symmacho, *Sicut ſimilitudo fumi ex ſuffimento.* Imitatur autem & virgulam ſæpe ſuffimento fumus in aëre veluti expreſſus. Alij ex Symmacho proferunt ὡς ἀναθυμίασις, *ſicut incenſi euaporatio.*

Pag. 557. *b.* 3. *Ad lectum vitæ.*) Heruetus ediderat, *vitæ materialis humano corpore obumbratus;* at Leuuenclaium poſtea comperimus vertiſſe ex libro textuque Græco noſtro ſimili, *& miratur quo pacto tectus vmbra deſcenderit ad infera huius vitæ cubile, humani corporis natura ex materie craſſa conſtante tanquam vmbra quadam obuelatus*, pro ὕλινος M. σύσκιος, rectius.

Pa. 558. *a.* 8. *Sub tegmine.*) Sic maluimus, quam cum interprete, *ſupra petram*, Leuuencl. *ſub tecto petræ anteriori muro vicinæ:* neuter obſeruauit vſurpari verba Scripturæ ex ca. 2. v. 14. Cantici, vide pag. 536. *d.* 9.

Ibid. *b.* 2. *Dignam cenſet.*) Interpres hoc tantum addebat, *eo qui loquitur. Rurſus eſt:* at Leuuenclaius agnoſcit eandem ſententiam à nobis ſubiunctam his verbis, *ipſum loquentis vultum clarè intueri cupit, eiuſque ſermonem ab ipſo excipere non amplius per alios loquente*, aptius tamen illud ἀξιοῖ vertes poſtulat, quam aut cupit, aut dignam cenſet. Hæc conueniunt cum verbis Apoſtoli ad Hebræos 1. 1. *Multifariam multiſque modis, &c.*

Pag. 559. *a.* 5. *Is qui ſublimia.*) Immutauimus Herueti verba, *promoueatur ad altos montes, ſed ita ſe gerat is qui ſupernè habet mentem*, videtur legiſſe τὰ ὑψηλὰ ὄρη non φρονοῦμεν. M. habuit τῶν ὑψηλῶν ὀρέων. & infrà ἐπαναβάσεως. at noſtræ lectioni ſuffragatur Leuuencl. *qui expetit illa ſublimia, quo minus vlterius progrediatur:* ſed periodum hic perperam finit, & alteram inchoat ex ſequentibus, cum adhuc ſententia pendeat. Paulo poſt inſeruimus verſum Dauidis ex Pſalmo 17. 12. ab interprete prætermiſſum, vbi obſeruandũ in aliis libris illud κύκλῳ αὐτοῦ, iungi cum altera parte verſus κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ. *In circuitu eius tabernaculum eius*, quemadmodum & in vulgata Lat.

Pag. 560. *c.* 5. *Vt eo ſolum,*) Hæc à nobis adiecta ſunt, vſque ad illa verba, *cuius omne ſignum*, eaque neceſſaria fuiſſe, neque ſuppoſititia indicat alter interpres, dum Græca ſic exprimit, *tamen agnoſcit id quod quæreret, hoc ipſum eſſe, quod exiſtere deprehendatur ex eo ſolo, quòd quid ſit percipi nequeat.* In M. erat τῷ ἐν μόνῳ τὸ, corrige τὸ ἐν μόνῳ τῷ. Ita Chryſoſtomus orat. 1. de incõprehenſibili Dei nat. pag. 332. ὅτι ἄναρχός ἐστι καὶ ἀγέννητος καὶ ἀΐδιος οἶδα, τὸ δὲ πῶς οὐκ οἶδα. οὐ γὰρ δέχεται λογισμὸς πῶς οἷόν τε οὐσίαν ἔχειν μήτε παρ' ἑαυτῆς μήτε παρ' ἑτέρου τὸ εἶναι ἔχουσαν. *Deum non incœptum, non genitum, ſempiternum eſſe Deum nõ ignoro, ſed quo pacto ita ſit, intelligere nequeo.* & orat. 5. p. 387. τοῦτο ἀπαιτούμεθα μόνον εἰδέναι, ὅτι ἐστὶ θεός, οὐχὶ πολυπραγμονεῖν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν. *Requiritur à nobis, vt Deum eſſe ſciamus, non vt quid Deus ſit indagemus.* & auctor noſter homil. 7. in Eccleſiaſt. p. 451. b. ἀγνοοῦσα τοῦτο μόνον γνῶναι περὶ τὸ ὑπερκείμενον, ὅσον πεῖσθῆναι, ὅτι ἄλλο τι παρὰ τὴν τῶν γινωσκομένων φύσιν ἐστί. Vide etiam orat. 1. in illa verba *Faciamus hominem.* p. 141. *d.*

Pa. 561. *c.* *Sed præcedamus.*) Hic quoque trium quatuorue periodorum noua facta eſt acceſſio, quæ in interpretatione Herueti deſiderabantur, & in mſ. M. in Baſilienſi deinde non omiſſas eas fuiſſe comperimus pag. 369. *Itaque ad proximè ſequentia noſtra progrediatur oratio, ſi qua forte ratione;* eademque confirmat emendationem noſtram, qua iudicauimus legendum hic eſſe ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν ex Apoſtolo 2. Cor. 3. 18. μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. Leuuenclaius ſcripſit, *qui de gloria in gloriam per ſublimiorum cupiditatem transformabitur.* Paulo poſt

c.9. pro ἐρρίζωται. M. ἐν εἰζωται, emendandum, ἀνεζῶται.

Pag. 563. d. 8. *Quem qui accipit.*) Quæ ſequuntur interpres ſic edidit, *ſimul cum eo conuerſatur plenus fumo diuiſi Spiritus*, αὐτῷ ἅμα & μεμωρασμένου legerit, pro ἐν τῷ ἀσθμαλι & μεμυρισμένου. in M. mſ. mendoſe item ἐν τῷ ἄσθματι ὅταν συγγίνηται τοῦ μεμυρισμένου. At Leuuencl. *quem ſi quis per reſpirationem attrahit, fragrantiam quandam adipiſcitur, ſpiritu illo abundante omni odore ſuaui repletus.*

Pag. 566. a. 8. *Sed vna omnib.* Hæc aberant ab interprete vſque ad *pares numero*, & à mſ. M. non item à Leuuencl. *Ex ijs omnibus vna facta eſt eximia, quæ ſola inter cæteras germinauit. Rurſum Ieſus ille Naue filius lapides tot è Iordane ſumit.* hiſtoria refertur Numer. 17. 5. & Ioſué 4. 1. & Hebr. 9. 4.

Pag. 568. c. 1. *Non enim.*) Additum eſt hoc membrum interpretationi, quod admittere videtur Leuuenclaius, *Nec enim illam in ætatem ea cadere poſſunt*, in mſ. M. breuius itidem fuit, οὐ γὰρ χωρεῖ τὸ πάθος ἡ νηπιότης. *Non enim capax eſt perturbationis infantia.*

Pag. 570. a. 5. *Quis enim.*) Interpres, *Quis eſt hic pacificus? is qui interemit*, quaſi legiſſet. τίς ἐστὶν ὁ εἰρηνικός. at conſentit cum Ol. codex M. Leuuencl. *Nam quis tam pacificus vt ille qui hoſtilitatem omnem confodit?* Epheſior. 2. 16. *interficiens inimicitiam in ſemetipſo.* Paulo poſt addidimus ex mſ. Ol. *qui per ſe ac ſponte voluuntur*, quæ mutuatus eſt ex Propheta Zacharia 9. 16. διότι λίθοι ἅγιοι κυλίονται ἐπὶ γῆς αὐτοῦ. *Nam lapides ſancti voluuntur in terram eius.* Alter interpres dixit, *ſaxa viua, quæque ſponte ſua, quemadmodum ait vates quidam, ad murorum harmoniam proueluuntur.* In mſ. M. emendatius legebatur κυλινδόμενοι.

Ibid. d. 4. *Iſrael ſit Dominus.*) In mſ. M. prorſus ita legebatur vt in eo codice quo vſus eſt interpres, κύριος ὁ Ἰσραὴλ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ βασιλεύς. *Iſrael ſit Dominus à regno quoque eius, quoniam ipſe eſt Rex, Iudæorum accipimus teſtimonium:* ſed quæ interſeruimus ex mſ. Ol. planè vt genuina Leuuencl. agnoſcit: *Quod autem Dominus ſit Rex Iſraëlicus, etiam hoſtes ipſius teſtati ſunt, qui ad crucem ſubſcripſerunt confeſſionem ſuam, qua regnum ei tribuunt.*

Pag. 573. a. 5. *Lignea vero.*) Aliter ſcripſerat Heruetus, quod manuſcriptum fortaſſe lacuna & vitioſa interpunctione corruptum nactus eſſet, quæ & in Morelliano apparebant, *fortaſſe per hæc nos eſſe vaſa lignea & fictilia, & quos reprobos fecit inobedientia, & fictilia per lignum fecit peccatum, nos fecit vaſa lignea ex fictilibus. Pro dignitate autem.* Legit ergo ἀπειθείᾳ pro ἀπηχείων, verum in Baſilienſi editione ſic Latinè reddebantur Greca quæ edidimus: *quædam vero lignea & teſtacea, fortaſſe nos per illa denotans, quos inobedientia quaſi gypſauit, & teſtaceos reddidit, ſicut & commiſſum in ligno peccatum nos ex aureis vaſa lignea effecit.* Verum χωματοῦν, non gypſare, ſed in terram vertere, vel terrenum reddere ſonat etiam apud Artemidorum vt notat Budæus, & Zoſimus lib. 4. hiſtor. ſic dixit Κιμμέριον Βόσπορον χωματώσαντα, quod idem Leuuenclaius vertit, *Cimmerium Boſphorum ad terræ formam redactum.*

Ibid. c. 8. *Quis clam fouet.*] M. mſ. ὁ ὑποστρέφων τὸν Λίβανον κέδρων τὴν ὕλην & ex ſimili Græco textu Heruetus, *Libanus conuertens eiuſmodi cedrorum materiam, ad nihilum redigetur*, ſed à nobis ſtat Leunclau. & ὑποτρέφων legit & διαρκῶν. *Libanus, qui materiei talium arborum alimenta ſuppeditat.*

Pag. 579. d. 1. *Neque ſi per aliquam.*) Hoc membrum ſolus mſ. Ol. ſuggeſſit: nam ab altero interprete non agnoſcitur: *neque ſi deuratur, quidquam eorum, quæ fiunt, ſentit.* Iul. Pollux lib. 7. c. 34. κομμωτικὰς κομμοῦν καὶ πέκειν. *artis comptoriæ eſſe capillos comere & pectere*, vnde & Clemens lib. 3. c. 2. Pædagogi ὅλην ἡμέραν κομμωτικῇ περιστάσει συλλαμβάνονται. *ornandi artificio toto die ſunt affixæ incluſæ conclaui.* Porro capillos ſenſu carere rurſus ait homil. 15. pag. 701.

Pag. 582. d. 3. *Eccleſiæ opus.*] Lectionem mſ. Ol. quæ amplior videbatur, repræſentauimus, in altero mſ. ſic erat, καταπέμπουσι εἰς ὀδόντων χρείαν τῇ ἐκκλησίᾳ πληροῦντες ἐν τῷ διαλεπτύνειν. Iam ex vtriuſque comparatione poterit verior lectio coaleſcere, ſi ita ſcribatur, ὡς ὀδόντων χρείαν τῇ ἐκκλησίᾳ πληροῦντες ἐν τῷ διαλεπτύνειν. *animaduertimus, vt pote qui Eccleſiæ dentium loco eſſet, dum comminuendo conciliaret dogmatibus claritatem.* Vide infra de dentibus pag. 702. d.

Pag. 584. c. 6. *Qui genas.*) Mſ. Ol. παρειαῖς ὑποφαίνοντας. ſed appictam margini variantem lectionem ex mſ. M. arripuit Typographus, quā & Heruetus expreſſerat, *per ruborem quo aptè ſerner in genis*, at Leuuenclau. *nunc per ruborem in genis inſignem pudicitiam percommodè laudat.*

Pag. 588. a. 8. *Eam turim.*) Mutata interpunctio ſenſum mutat: ſi ergo vt in mſ. M. virgula poſt vocem ἀσπιδοχαλκέων collocetur, ille quem expreſſimus ſenſus emerget: ſin poſt vocem πύργον ponatur vt in mſ. Ol. rectius ita cū Leunclauio interpretabere. *Et arbitror equidem ſignificari nobis per hanc clypeorum multitudinem angelorum cuſtodiam quæ turrim eiuſmodi vndique cingat.* Heruetus ἀσπιδοχαλκέων perperam legiſſe videtur. *Exiſtimo autem eam turrim clypeorum multitudine in orbem circumdatam ſignificare angelicum præſidium.*

Ibid. b. 10. *Millia abund.*) In vtroque mſ. εὐθηνούντων legitur, at in vulgatis Biblijs εὐφραινόντων, *lætantium*, Hieronymus ex Hebræo *abundantium*: ex aliorum ſententia propriè vox Hebræa exigeret ἐπιθυμούντων *concupiſcentium*. Hęc varia lectio pſalmi. 67. 18. quam profert etiam ex quibuſdā libris auctor Indicis Græci veteris teſtamenti, à Flaminio Nobilio non eſt annotata. alter Dauidis locus eſt pſal. 118. 72. quem interpres omiſerat. Leunclaius ſcriptum forte reperit εὐθυμούντων. *lætantium chiliades.*

Ibid. b. 14. *Quibus collum.*) Mendoſe in mſ. M. ὡς ἐπιτίθενται τοῖς βραχίοσιν, quæ vitioſa lectio & interpunctio in errorē induxit Leuuenclauium, cū vertit, *Humeros intelligimus, quibus efficaciter agendi ſtudiis incumbunt, & quibus brachia noſtram ſalutem operantur.* Aptius Heruetus dictionem collum repetijt, quod adnatum eſſe humeris ait Gregorius vt Baſilius eius frater homil. 9. in Hexaëm vrſæ per breuè eſſe humeroque ingeſtum collum βραχὺς, ᾗ τοῖς ὤμοις ἐνδεδεμένος ὁ τράχηλος κεφαλὴν δὲ ὀλίγον προύχουσαν πρὸς τὴν ἀρχὴν συνάπτει.

ται, *caput per colli paucas admodum vertebras ſpinæ dorſi vnitum eſſe.* Origenes quoque homil. 4. in Numeros docet eos ſacerdotes qui ſarcinas opertas & velatas humeris portant, ſignificare ſacra myſteria actu operum potius quam ſcientiæ reuelatione eſſe cognoſcenda, itaque per humeros opera indicari. Porro in tribus quæ ſequuntur periodis, verum auctoris ſenſum reſtituimus ab interprete ignoratum, cuius verba conſulto hic prætermittimus.

Pag. 589. *b. 9. iis qui ſciunt.*] Vitioſa lectio verſionẽ alieniſſimam pepererat. Legit Heruetus, vt eſt in mſ. M. τοῖς ἐπισταμένοις ὁ θεὸς ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει. *Affert iis qui ſurgunt. Deus venit, & quo recedis*: at in mſ. Ol. τοῖς ἐπισταμένοις, ὅθεν ἔρχεται. & ita corrigendus eſt hic locus: Ioan. 3.8. ſcriptũ eſt, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει. *Sed neſcis vnde venias, & quo vadat*: Applicat Spiritui ſancto Nyſſenus, quæ in euangelio ſunt dicta de vento.

Pag. 590. *Teſtificans eiuſmodi.*] Ambiguitas vocis μέλει, in cauſa fuit, vt abberraret à mente auctoris interpres ſcribens, *teſtificans quod ei curæ ſit probatio eccleſiæ*: at τοιοῦτον μέλος inteligit tale membrum corporis, cui comparatur doctor eccleſiaſticus nempe mamillam. Mentio ſit paulo poſt τῶν μελῶν τῆς ἐκκλησίας membrorum Eccleſiæ, d. 5. porro ex mſ. M. emendandum eſt, ὑποτρέφοντα, *quod per ſe alit vbera*: & in eodem legebatur οἷα τὸ καθαρὸν διαδέχεται πρὸς τὴν τῶν. & fortaſſe τὸ δοκίμιον commodius ſcriberetur hoc ſenſu, *membro Eccleſiæ ineſſe peritiam explorandi, quod puritatem proſpero ſucceſſu retineat, dum inter pura lilia paſcitur, acutè cernens*: vel certe τὸ δόκιμον idem valebit quod δοκιμασία, qua voce vtitur in epiſt. ad Letoium can. 4. ὅπως ἂν τῇ ἑαυτοῦ δοκιμασίᾳ ἐκκρίνῃ τὴν τοῦ θεραπευομένου κατάστασιν. *Vt ſua probatione decius, cui medela adhibetur, ſtatu indicet.*

Pag. 591. *d. 3. Tu autem.*] Hîc duarum periodorum facta eſt acceſſio, quam & approbat editio Baſilienſis, & quod ſequitur, κἂν δύναται τις ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ malè expreſſerat Heru. *etiam ſi ſit mundo corde, qui poteſt aſpicere.* Tangit duo loca Scripturæ 1. Cor. 29. & Matth. 5. 8.

Pag. 592. *d. 3. Exuiſſet.*] Addendum, inſtar naturæ rationis expertis obbrutuit, malis ſtudijs. Id enim exigunt Græca verba Gregorij, quemadmodum, & quæ adiecimus pag. 595. a. 5. quod à bellua natura ſuperetur, quod vtrumque additamentum Leunclauius approbat, tametſi minus aptè alterum exprimit, *poſtquam natura belluæ huius rerum potita eſt.* Non enim dixit κατακρατησάσης τῆς φύσεως, ſed κατακρατησάσης τοῦ θηρίου.

Pag. 596. *b. Cor indidiſti.*] verterat hic & alibi interpres cordificaſtinos, cuius inuſitati verbi loco dixiſſe videtur S. Ambroſius in pſalm. 118. ſerm. 11. Corde nos cepiſti ab vno oculorum tuorum. & in ſerm. 16. Cor meum cepiſti: at in Germanicis Biblijs non ἐκαρδίωσας ſcriptum eſt, ſed ἐκκαρδίωσας, Stupefeciſti nos. cun tamen exigerent Grammaticę regulæ ἐξεκαρδίωσας ſi ἐκκαρδιοῦν ſit ſtupefacere. In Vaticana & Plantiniana Bibliorum editione vt hic apud Gregorium legitur ἐκαρδίωσας, quod Leunclaius rectè, cor indidiſti, quemadmodum & ἐψύχωσας eſt, animaſti non, animam abſtuliſti, ſic neque ἐκαρδίωσας, cor abſtuliſti. Vulgata tamen ex Hebręo, vulneraſti cor meũ. V. editio ἐθάρσωσας, fidere feciſti, Symmachus apud Theodoretum, excitaſti & exponit idem, ἐκκαρδίωσας, *cor meum ſtupore affeciſti*, & alij tres Patres, *in tui deſiderium inflammaſti.*

P. 598. *c. 9.* ἀργεῖ δὲ πάντως.) Interpres in mſ. legit vt eſt in M. ἄρχει δὲ. *alter autem ei imperat.* ſed Ol. mſ. ἀργεῖ, cui ſuffragatur Leũcla. *altero planè quieſcente.* Sub finem homila p. 599. d. 1. verum item ſenſum reſtituimus illi loco, καὶ ὁ θεὸς τοῦ τραχήλου. quem Heruetus ſic ediderat. *Et torques colli tui diuinũ habet iugum, cum ſuſceperis in te perfectionem.* At Leuenclau. *Et colli tui conditio perfectionem cõſequuta eſt, quum iugum diuinum in ſe receperit.*

Pap. 601. *d. 5. Niſi ipſa primum.*) Interp. *niſi ipſa primum eſſet ſoror Domini*, atqui dixit ἑαυτὴν ἐποίησεν, quod Leunclauius, *niſi prius ſeſe Domini ſororem effeciſſet per bona opera*: quod in diſputatione de meritis operum non mediocriter poteſt valere.

P. 603. *b. 1. Cultus exhibebatur.*) Amplexus eſt lectionem mſ. M. Typographus, quam etiam in ſuo repererat interpres, *omnia quæ cum igne habuerunt affinitatem.* at mſ. Ol. non ἀγχιστείαν legit, ſed ἁγιστείαν & Leunclau. *aliaque omnia quæcunque per ignem offerebantur.* Eſt enim ἁγιστεία cultus deorum guidæ, apud quem ἁγιστεία ſcritur, & apud Etymologum ἁγιστεία, ſicut & hîc apud Gregorium.

P. 604. *c. 8. Quæ ei accedit.*) Hoc membrum loco mouimus, ne ad *laudem* poſſet referri, non ad copiam donorum, vt Græca ſonant. de verbo προσεπιμαρτυρεῖ vide quę infra annotauimus in pag. 688. ſed & immutauimns quod hic ſcripterat interpres, *intelligis ex diſciplinis, quænam ſit doctrina*: quippe lectionem exprimens M. mſ. νοεῖς δὲ πάντως ἐκ τῶν μαθημάτων τὴν διδασκαλίαν τίς ἐστι. at Leunclauius legit μαθητῶν, & διδάσκαλον. *& haud dubiè animaduertis ex ipſa doctrina, quænam ſit illa magiſtra.* Paulo poſt ἐμπετόμενον exhibet mſ. Ol. *peruolantem pratum, &* Leunclau. *in pratum quis inuolans*: non vt mſ. M. ἑστάμενον & Heruetus, *ſed ſtantem in prato inſpiratorum à Deo.*

P. 618. *d. 12. Primum obuio.* Sic maluimus, quam cum Herueto, τῆς προχείρου λέξεως, *quæ nunc habemus in manibus.* nam πρόχειρον, inuentu facilem, promptum & omnibus obuium ſenſum appellant Gręci Patres, quẽ alij literalem vel hiſtoricum qui nimirum ex ipſa prima vocum natiua ſignificatione pendet. Leunclau. *ſi quis ſaltem ipſa nuda verba, & omnibus obuia intueatur.*

P. 611. *b. 6. Et nutriat.*) ὑποτρέφουσα, non ὑποστρέφουσα vt pręſe ferebat interpres, *contineat & auertat.* vterque tamen noſter mſ. proirem tuetur lectionem & Leuncl. *amaro guſtatu contineat & alat.* Sub finem huius pagina pro, *in prunis & glãdibus* ſcripſimus, *quod prunis Damaſcenis aut glandibus*, Leunclau. *ſita in perceptione brabylorum, vel nucum, vel ſimilium fructuum.* ſed τὰ βράβυλα Suidę ſunt τὰ καλούμενα Δαμασκηνά. Clearchus apud Athenęũ lib. 2. dicit Ῥοδίους καὶ Σικελιώτας βράβυλα καλεῖν τὰ κοκκύμηλα, *Rhodios & Siculos pruna vocare brabyla*, ſed fructum eſſe pruno vulgari ambitu minorem.

Pag. 613. *a.* 1. *Sunt enim vnum.*) Interpres, *ſiue vtrumque ſiue perfectæ virtutis ſiue diuinitatis acquiſitionem.* Sed hæc mutila erant, & obſcura. Paulo poſt pro *Fiſtula*, ſcripſimus, *calamus*, *& cinnamomum.* Licet enim κάλαμος, arundinem etiam ſignificet ex qua fiſtula fit paſtoralis, quæ & canna dicitur, quod ex canna conficiatur: tamen à Latinis auctoribus dicitur non fiſtula, ſed calamus odoratus, vt à Plinio lib. 12. c. 22. alijquē Dioſcorides lib. 1. c. 17. κάλαμον ἀρωματικὸν alij κάλαμον εὐώδη appellant, vel etiam *iuncum odoratū.*

Ibid. 13. *Cinamomum.*) Mendoſè mſ. M. ἐπαγάλλεται pro ἐπαγγέλλεται, quod mendum adhæſerat etiam libro interpretis, *cinamomi autem variam & multiplicem operationem exultare.* Leuuencl. aſtipulatur alteri mſ. Ol. *multiplicem & variam efficacitatem polliceri.* Porrò vt rectè admonet Delrius noſter, quæ hodie canella dicitur vernacula lingua, potius eſt caſia veterum, etſi nonnulli hæc duo confundant.

Pag. 614. *c.* 5. *De Amalthea.*) Vitioſa ſcriptio narrationem fabuloſam magis deformauit, nam pro Κρητὸς in mſ. M. erat κρατῆ, vt in libro mſ. Herueto forte fuit κρατῆ. quam ob cauſam verterat, *quod de Amalthea fabuloſè Græcam confixit narrationem, quam fabulantur fuiſſe nutricem illius arietis.* Certum eſt tamen Iouem Cretenſem deſignari, vt ex libro Leunclauij conſtat, *quam Cretenſis illius nutricem fuiſſe fabulantur*, & Lactantio lib. 1. c. 21. *Ipſius Cretici Iouis ſacra capella eſt Amalthææ Nymphæ, quæ vberibus ſuis aluit infantem, de qua Germanicus Cæſar in Aratæo carmine,*

——Si verè Iuppiter infans:
Vbera Cretææ mulſit fidiſſima capræ,
Sydere quæ claro gratum teſtatur alumnum.

Idem tradit ex Mnaſea Hyginus lib. 2. c. de Heniocho, ſed ex Parmeniſco non Nympham, ſed capram id nominis habuiſſe docet, cum addit ad Meliſſeç Cretæ Regis filias Iouem eſſe delatum, quæ quod lac non haberēt, ei admiſiſſe capram Amaltheam nomine. Diodorus Siculus ſcribit lib. 5. Nymphas Iouem ſibi commendatum melle cibaſſe, καὶ τὴν αἶγα τὴν ὀνομαζομένην Ἀμαλθείας τὸν μαστὸν εἰς διατροφὴν παρέχειν, *& capra Amalthææ vt vocatur vbera ad pleniorem nutricationem ei porrexerunt.* Simile poſtea mendum inſederat illi loco ἆρ᾽ οὖν ἐφίσταται. quorum loco in mſ. M. erat ἆρ᾽ οὖν ἐπίσταται τοῖς περὶ τ., & Heruetus quaſi eſſet ἐφίσταται. *Sóne ergo ſiſtit ſancta Scriptura in ijs quæ narrantur?*

Pag. 617. 17. *Sicut fons.*) Antea vitioſè, *ſicut dicit Apoſtolus, Ex Deo exij & venio*, quo vitio laborat & mſ. M. καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος: Certum eſt tamen hæc eſſe Domini verba Ioan. 8. 42. *Ex Deo proceſſi & veni*, cui ſimilis alius Ioan. 16. 27. *à Deo exiui*, vtrobique eſt ἐξῆλθον.

Pag. 620. *b.* 7. *In Prouerbio.*) Hoc eſt in libro Prouerbiorum, quem locum non conſuluit Leuuenclaius, cum vertit, *nomine tenus ſecundus, appellatur, quum nemini ſecundus ac proſper ſit*, Prouerb. 27. 16. ita ſcriptum eſt; Βορέας σκληρὸς ἄνεμος, ὀνόματι δὲ ἐπιδέξιος καλεῖται. *Boreas aſper ventus, nomine autem dexter vocatur.* Itaq; hic interpunctio corrigenda eſt. Paulo poſt pro illis verbis, *vt aduerſus animi perturbationes & vitia obtineat dominatum*, ſubſtituimus, *ea quæ ad a. p. & v. obtinebit dominatum.* Adiecimus Græco textui vocem κράτος ex M. quæ deerat in Ol. ſed in vtroque mendoſè ſcriptum erat ἀναδύσασθαι pro ἀναδήσασθαι. Similis locutio Gregorij Nazianzeni orat. 20. εἰς Βασίλειον pag. 319. de Maximo agentis, θερμῷ τῷ παραφορῷ καὶ φιλονεικοῦντι τὸ τῆς ἀσεβείας κράτος ἀναδήσασθαι. *Ingenti audacia furens, atque impietatis principatum conſequi ſummo ſtudio contendens.* Leuuencl. hîc interpretatur, *quæ ſibi aduerſus animis vitia imperium vſurpet.*

Pag. 623. *a.* 12. *Vt eum aſſequi.*) Hoc membrum ab interprete omiſſum agnoſcit vt verum Leuuenclauius, *vt adſequi eum inferiores poſſint*: at non animaduertit, paulo poſt illa verba τῇ ἑτοιμασίᾳ τῆς καρδίας mutuatum eſſe Gregorium à Dauide Pſal. 9. 41. *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua*, vertit enim, *proptoque corde illi gratificatur.* Denique Heruetus, qui ſcribit, *promptoque & parato corde eam præuenit.* Atqui hæc præparatio cordis eſt ſponſæ, quæ præuenitur, non cordis ſponſi. Vnde Theodoretus in Pſal. 9. τὴν δὲ ἑτοιμασίαν τὴν πρόθεσιν ὁ Σύμμαχος εἴρηκεν. οἶδας φησὶν ἀκριβῶς τίνος ἐπιθυμοῦσιν οἱ πένητες, καὶ τίνα πρόθεσιν ἔχουσι. *Præparationem Symmachus dixit propoſitum. Noſti, inquit, diligenter, cuius rei cupidi ſint pauperes, & quod habeant propoſitum.*

Pag. 624. *a.* 11. *In præſenti.*) In mſ. M. mendum hæſit, cui ſimile Herueti librum infecerat, τὸ παρὸν θεμέλιος, ἀλλὰ τοῖς ἑαυτοῦ τὸ μέλι. *In eo enim quod adeſt, eſt fundamentum, ſed ex ſeipſo mel efficit, quando in ſuo ſauo fructus.* Leuuenclauius nonnihil ab auctoris mente diſcedit, licet lectionem nactus noſtræ germanam, ἡ πικρίς. ἀλλ᾽ ὁ ἄρτος ἑαυτῷ. *nimirum lactucæ tranſitorijs adhibentur, ſed quem ad panem obſonij loco mel adhibeatur, poſteaquam ſuo tempore, &c.* atqui panem iſtum vult auctor in obſonium ſibi mel effici, vel eum ſibi mel obſonium efficere, vel adhibere mel obſonij loco: quemadmodum poſtea fieri ſitienti craterem. Quinimo commodius fortaſſe ad præcedentem periodum ita referrentur iſta, vt verbum γίνεται cum voce τὰ φυτὰ iungeretur, hoc ſenſu, plantæ nimirum hortorum iſtorum fructus producunt, & plantæ fiunt myrrha, fiunt panis, fiunt crater: quanquam hoc de fructibus plantarum aptius intelligitur. Illud vero πρὸς τὸ παρὸν idem ſonat quod *ex præſenti rerum ſtatu*, hoc eſt dum in hac vita verſamur, agreſtes fiunt lactucæ: ſuos enim vult Dominus in hoc ſeculo tentari & affligi.

Pag. 625. *b.* 5. *Orationi.*) Interpres ediderat, *orationum ineffabilium bene diſpenſans interpretationem.* Et paulo poſt ſcripſerat, *quæ dicebat Agrippæ*, nos Feſti nomen repoſuimus; nec aliter legiſſe in ſuo libro Leunclauium conſtat ex interpretatione. Sic igitur, Actorum 26. 25. ſcriptum ſe. *Non inſanio optime Feſte, ſed veritatis & ſobrietatis verba loquor*: ſed aderat tamen & audiebat iſta Rex Agrippa cum Feſto.

Pag. 627. *d.* 8. *Propterea quod.*) Hoc membrum ab vtroque manuſcripto ſuppeditatum mirati ſumus ab Herueto prætermiſſum non à Leunclauio; qui vberius dixit. *Solet enim illi quod præſtantius ac melius eſt, quaſi caligo quædam offundi ab eo, quod eſt peius.* Cui ſententiæ gemina eſt illa

Philonis in libro , quem de hoc argumento conſcripſit, περὶ τοῦ τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι φιλεῖν ἐπιτίθεσθαι. *de eo, quod deterius potiori ſoleat inſidiari.*

P.632.c.12.*Fuit aliquando.*) Interp. *Nempe quod ſponſa quidem eſſet nigra.* & ſequentis periodi initium pariter reſtitutum eſt, quam ita peruerterat. *Deinde cum eſſent ſuperati qui in ipſa pugnauerunt* Atqui ſeipſam dicit fuiſſe nigram, ſe vineam nõ cuſtodijſſe, ac proindè fuiſſe ſuperatam, non viciſſe, vt antea loquutus eſt pag.496.b.2. ἡ ἡττηθεῖσα ὑπὸ τῶν πολεμίων τὸν ἀμπελῶνα οὐκ ἐφύλαξα. Ita & Leunclau. *quo tempore ab iis victa, qui in ipſa depugnabant, vineam ſuam non cuſtodijt.* Sub finem paginæ *nigrore ignorantiæ* ſcripſimus, ἀγνοίας nõ cum Heructo, *amentiæ*, quaſi legiſſet ἀνοίας, quo pacto mẽdosè in mſ. M. ſcriptum fuit: ſed Leunclauii liber alteri mſ. Ol. ſuffragatur, *ignorationis nigredine per aquam abluta* quodque iam præceſſerit, ἐκ ἑαυτῆς ἀγνοοῦσα.

P.634.d.4. *Ex hac gutta.*] Hornetus, *ipſum fluuium, qui per hanc guttam efficitur.* Non coniũxit voces illas διὰ τῆς ψακάδος cum verbo ἀναλογίζεσθαι, ſed quaſi eſſet τὸν διὰ τῆς ψακάδος γινόμενον. at Leunclau. *Quid exiſtimandum ſit ipſum Dei flumen poſſe, colligi ratiocinando de hac ipſa gutta poteſt.*

P. 635. d. 1. *Nec facile poſſit.*) Addidimus hic multa prætérita ab interprete ex euangelio citata. Matth. 9. 16. & Marci 2. 21. ad finem vſque periodi iſtius, quorum loco ſcripſerat hoc tantum interpres, *fit ſiſſura deterior, adeò vt ex eo aperta ſit deformitas. Propterea dicit.* Leunclauius autem eadẽ adiicit, & ita vertit locũ Marci, *Supplementũ ipſum tollit nouum à veteri, & peior ſciſſura fit.* Sed illud *tollit* ambiguum eſt: poteſt enim coniungi cum voce πλήρωμα quarto caſu, quaſi homo ipſe auferat ſupplementum veſtis, vel vt τὸ πλήρωμα. ſit in recto, quaſi ſupplementum vel plenitudo tollat, ſiue detrahat aliquid de veſte trita, quæ ad eam implendam & ſarciendam erat addita. In ſequenti periodo citatur locus ex Prouerbiis c. 23.21. πᾶς γὰρ μέθυσος καὶ πορνοκόπος πτωχεύσει, καὶ ἐνδύσεται διερρηγμένα καὶ ῥακώδη πᾶς ὑπνώδης. *Omnis enim ebrius & ſcortator mendicabit, & induetur diruptis, & laceris omnis ſomnolentus.* In Germanicis Bibliis πορνοκόπος vertitur *leno*, ſed apud Heſychium non ſolum eſt ὁ ἑταιροτρόφος, ſiue προαγωγός, ſed etiam ὁ πόρνος, quæ vox in nouo Teſtamento paſſim ſcortatorem & fornicatorem ſonat non ganeonem, vt hoc ipſo in loco vertit Leunclauius. Sic Eccleſiaſtici 23.22. ἀνθρώπῳ πόρνῳ πᾶς ἄρτος ἡδύς. Vulgata Lat. *Homini fornicario omnis panis dulcis.*

Pag.637.b.1.*Iterum illud.*) Non χιτῶνα ἀποβαλοῦσα dixit, vt videntur legiſſe Heruetus & Leunclauius *reſumpturam ſe tunicam illam reiectam*, ſed πάλιν ἀποβαλοῦσα, vt antea πάλιν ἐκεῖνον, & πάλιν τὸ ἐνδῦναι mentionem fecerat.

P. 639. a. 3. *Quod ſit intelligitur.*) Expunximus ineptam lectionem, qua duæ iſtæ periodi copulatæ in vnam fuerant, *qui intelligitur per opera quod forte ſit in futuro ſeculo.* quaſi non in hoc quoque ſeculo Deus eſſe intelligatur ex operibus: ſed & in duabus ſequentibus periodis ſenſum immutatum reſtituimus, quẽ exhibet quoque Leunclauius, hac ſola dictione ζητεῖται omiſſa.

P. 640.a.1. *Quid ſit homo.*) Ita quidem legitur in M. ſed verior lectio Ol. τί κατ' οὐσίαν ὁ οὐρανός ἐστιν, ex qua Leunclau. *quid cœlum natura ſua exiſtat, vel ſol, vel quid aliud ex rerum mirabilium numero.* Nata videtur varietas ex ſimilitudine compendiariæ ſcriptionis οὐνὸς, & ὁ ἄνος, apud antiquarios: & in ſequenti periodo, quæ perperam ab hac fuerat auulſa legit Heruetus non θροεῖται, ſed θεωρεῖται. *Ea de cauſa cor diuinam aſpicit operationem, aſpicit inquam*: neque minus vitiosè ſcriptum fuit in M. θεωρεῖται πρὸς τὴν θέαν, ſed aſtipulatur Ol. codici Leunclau. *Merito cor ad effectionum diuinarum conſiderationem conſternatur.* ſed ab eius interpretatione diſceſſimus paulo poſt, vbi verterat, τὸ καθαρὸν & ἄϋλον τοῦ νυμφίου κάλλος. *puritatem & pulchritudinem ſponſi expertem rerum craſſarum.* vſus eſt verbo θροεῖσθαι Dominus Matth. 24. 6. ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε. *Videte, ne turbemini*, & Apoſtolus 2. Theſſal. 2. 2. μὴ τε θροεῖσθαι διὰ πνεύματος. *neque terreamini per ſpiritum.*

Pag.642.b. 6 πρὸς τὸν πλοῦν.] Interpres videtur legiſſe πρὸς τὸν πλοῦν, *ad enarrationis nauigationem intenta eſt.* Et hæc fortaſſe aptior eſſet lectio. Mirum tamen eſt, cum κυβερνήτης λέγεται dicatur, cur interpres gubernatoris in locum proretam ſubſtituerit, qui proræ non puppi, quæ clauum continet, præeſt. Addidimus etiam omiſſã ab eodem interpretationem illorum verborum καὶ πλεῖον τὸ ἴσον.

Pag.642.*eſſe repletos.*] Ita maluimus, quam cum Leunclauio, *digitos meos integros non niſi myrrham eſſe.* nam πλήρωμα τῶν δακτύλων, eſt, id quod digiti continent, quod illos complet, vt πλήρωμα γίνεται τῆς πόλεως apud Ariſtotelem Politic. 4. quæ ciuitatem complent. Ita pſal. 23. 1. τοῦ κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. *Domini eſt terra & plenitudo eius*, vbi Didymus in Catena intelligit πάντα τὰ πληροῦντα αὐτὴν ἔθνη. *gentes omnes, quæ terram complent* vnde & hic dicitur paulo poſt πεπληρῶσθαι τοὺς δακτύλους τοῦ ἀρώματος τούτου.

Pag. 645. b. 1. *Myrrhæ pleni.*] Emendandum eſt, *digiti mei myrrham vberem*, & in Græco σμύρναν πλήρη. Eſt enim error antiquarij, ſiue illius qui apographum tradendum operis typographicis exſcripſit, & obſcurioribus literarum ductibus eſt deceptus. In hunc tamen ſenſum recidit Hebræus textus, ex quo vulgatæ auctor, *& digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* Nam eadem vox Hebraica συντιμήσεως vertitur 4. Reg. 12. 4. ἀργύριον συντιμήσεως, *argentum æſtimationis* & 23. 16. ἀργύριον δόκιμον. *argentum probatum.*

Pag.646.b.6. *Fructus.*) Immutauit Pauli verba, non ſenſum ad Romanos 6. 23. τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος. *Stipendia enim peccati mors.* ὀψώνια enim exponit Gregorius Nazianz. orat. 9. ad Iulianum p. 155. τὸ βασιλικὸν σιτηρέσιον καὶ τοῖς ἐπ' ἀρχαῖς ἐν νόμῳ τοῖς ἀξιώμασι δωρεάς. *Regiam annonam, & ea munera quæ iis qui dignitates obtinent, lege conſtituta ſunt.* Et præceſſerat apud Paulum ibidem, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, *habetis fructum veſtrum in ſanctificationem.*

Pag.647.b.2. *Inter duas.*) Legiſſe videtur interpres τῶν δύο ζῴων, pro τῶν δύο ζωῶν, dum ita vertit, *qui inter duas viuere cognoſcitur: vt perempta priore labis experti victoriam tribuat.* Non vidit ſcilicet alludi ad locum illum Prophetæ Habacuc 3. 2. ἐν μέσῳ

δύο ζώων γνωσθήσῃ. *In medio duarum vitarum cognoſceris.* atque ita legendum docent Euſebius lib. 6. Euangel. demonſtrat. cap. 15. μιᾶς γὰρ οὔσης τῆς κατὰ θεὸν ζωῆς καὶ θατέρας τῆς κατὰ ἄνθρωπον, καὶ τῆς μὲν θνητῆς, τῆς δὲ ἀϊδίου ἀμφοτέρων εἰκότως ὁ κύριος διὰ πείρας ἐλθὼν ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσεσθαι λέγεται κατὰ τὴν τῶν ο' ἑρμηνείαν. *Quum enim vna ſecundum Deum ſit vita & altera ſecundum hominem, & illa quidem mortalis, hæc vero ſempiterna, merito quum vtramque expertus eſſet Dominus, atque eo modo veniſſet, in medio duarum vitarum eſſe cognitus dicitur, ex interpretatione, quam Septuaginta ediderunt.* Et Theodoretus in Ambacum 3. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μὴ ζῶα, ἀλλὰ ζωὰς εἰρηκέναι τὴν προφητείαν τήν τε παροῦσαν καὶ τὴν μέλλουσαν ὧν μέσος ὁ δίκαιος κριτὴς ἀναφαίνεται. *Mihi vero videtur non animalia, ſed vitas propheciam dixiſſe preſentem & futuram: quarum medius iudex iuſtus exiſtit.*

Pag. 648. c. 10.) Interpres addebat, *ſed ſemper proficiendo ſuperiora ingrediatur, & extra percepta procedat.* Itaque legiſſe videtur ἀλλὰ πάντη διὰ περιττῆς. eligat lector vtrum malit: fortaſſe vtroque aptius erit: πάντως *omnino.* Paulo poſt καταπονοῦντος maluimus verti *affligente*, quam *ſuperante*, ſic enim ſcriptum eſt Exodi. 2. 11. κατανοήσας δὲ τὸν πόνον αὐτῶν ὁρᾷ ἄνθρωπον Αἰγύπτιον τύπτοντά τινα Ἑβραῖον. *Conſiderās autem afflictionem illorum videt Aegyptium hominem percutientem quendam Hebræum.* Vulgata item ex Hebræo dixit *percutientem.*

Pag. 651. a. 9. ὅσον ἐπαινὸ ἐπὶ.) Emendandum ex manuſcripto Ol. ὅσον ὅσος ἐπὶ. Leuuencl. in Baſilienſi editione verterat, *Propterea hic etiam anima vocat Sermonem quantum poteſt, nec poteſt quantum vult: quippe quæ plus velit quam [illegible] ſit, immo ne tantum quidem velle poteſt, quantum velle vult: ideoque tantum vult, quantum toto animi ſtudio velle poteſt.* Fortaſſe ſcripſerat, *quantum ille vult*, quaſi legiſſet, ὅσον ὁ ἄνθρωπος βούλεται. nimirum λόγος Sermo, aut verbum. Nos manuſcripti textus ſenſum expreſſimus.

Pag. 653. c. 14. *Manum ſuam.*) Non animaduertit interpres locum eſſe pſalmi 120. 7. κύριος φυλάξει σε, κύριος σκέπη σου, ἐπὶ χεῖρα δεξιάν σου. *Dominus cuſtodiet te: Dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam.* Chryſoſtomus exponit, ἀπὸ μεταφορᾶς δὲ τῶν ἐν παρατάξει ἑστώτων παρὰ τὴν χεῖρά σου στήσεται τὴν δεξιάν. *A metaphora autem eorum qui ſtant in acie, ſtabit ad manum tuam dexteram.* Theodoretus iungit hunc cum altero pſalmi 15. 8. loco. *Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear. Et hoc in loco igitur, inquit, eum prope manum tuam dexteram exiſtentem te protecturum, & cuſtoditurum, & omni auxilio dignaturum.* Non ergo ſuam, ſed populi ſui dexteram tegit Deus: quamobrem hic ſcribendum: *qui dum cuſtodit, manum dexteram protegit.*

Pag. 654. d. 4. *notatus verbero.*) Atqui non dixit μαστιγίας, quæ vox verberonem & dignum verberibus hominem ſonat, ſed στιγματίας, *ſtigmatias*, quod ſtigmate notatum & compunctū ſeruum ſiue iure ſiue iniuria.

P. 655. c. 11. *quem aſſequi.*] φωνεῖ τὸν ἀνέφικτον. Leuuenclaius, *vocat eum qui vocari nō poteſt.* Atqui locutionem eandem melius ante expreſſerat pag. 651. a. 10. ἐπειδὴ ἀνέφικτος ἐστὶ τῷ τοῦ καλοῦντος ὁρμῇ. *Itaque cum is, qui vocat, aſſequi ſtudio ſuo vocatum non poſſet.*

Pag. 656. d. 6. ἄνω.] Emendandum videtur τὸ ἀγαθὸν quo pacto legiſſe interpretem veriſimile eſt item quoque ſub finem homiliæ ἐν τῇ κατεπείγουσῃ πληγῇ interpretabatur, *iaculatione dilectionis nequaquam fruſtranea*, pro *lethali plaga percuſſa.*

Pag. 658. a. 2. *Execranda periuria.*) Aberrauit ab auctoris mente Leuuēclaius, quod Scripturę locum non animaduerterit ab eo exponj. Sic enim ſcriptum eſt Zachariæ. 5. 3. αὕτη ἡ ἀρὰ ἡ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει. *Hæc eſt execratio, & ingredietur in domū furis & in domū iurantis in nomine meo mendaciter.* Ait falcē volantē eſſe execrationē vel maledictionē, quæ vlciſcitur periuria. Vnde Cyrillus in Commentario, ἀρὰ γὰρ θεία τοὺς ψευδορκεῖν εἰωθότας καὶ μονονουχὶ δρεπάνῳ τοὺς ὑβριστὰς ἀποκείρουσα χόρτον ἀποφανεῖ δωμάτων, καὶ πυρὶ δώσει τροφὴν καὶ εἰς οἶκον ἀνδρὸς εἰσελθοῦσα τοιούτου συντελέσει τε πάλιν αὐτὸν καὶ καταδονήσει σφοδρῶς. *Maledictio enim diuina peierare ſolitos planè occupabit, & propemodum falce proteruos demetens fœnum tectorum reddet, & igni alimentum dabit, & in domum talis viri ingreſſa ipſum conficiet, & agitabit ſtrenuè.* Theodoretus eodem modo intelligit: ἀρὰν τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσε τὴν κατὰ πᾶσαν χωροῦσαν τὴν οἰκουμένην καὶ τοὺς τὴν ἀδικίαν ἐργαζομένους ἐπαγομένην. *Maledictionem punitionem appellauit in omnem orbem terrarum peruadentem, quæ omnibus iniquitatem in ſe admittentibus infertur.* Sic igitur hic interpretare, *eijcit è vita maledictionem, quæ infertur ob periuria, dum per iuramenti prohibitionem otio falcem aſtringit?*

Ibid. c. 13. *De ſententia Michææ.*) Memoriæ lapſus eſt: non enim apud Michæam, ſed apud Zachariam reperiuntur iſta c. 9. ὅτι εἴ τι ἀγαθὸν αὐτοῦ, καὶ εἴ τι καλὸν παρ' αὐτοῦ. *Quia ſi quid bonum eius, & ſi quid pulchrum ab ipſo.* Ita legitur in Germanicis Biblijs παρ' αὐτοῦ, quam lectionem Gregorius cōfirmat, in alijs tantum eſt, καλὸν αὐτοῦ. Quaſi nimirum idipſum velit, quod Apoſtolus Iacobus. 1. 17. *Omne datum optimum & omne donum perfectum deſurſum eſſe deſcendens à patre luminum.* Cyrillus in Cōmētario nō aliter interpungit, ac ſenſus Gregorij requirit. ὅτι εἴ τι ἀγαθὸν, αὐτοῦ καὶ εἴ τι καλὸν, παρ' αὐτοῦ δῆλον δὲ ὅτι τὰ πάντα ἡμῖν τὰ πρὸς εὐσέβειαν δεδωρημένου θεοῦ. *Quia ſi quid bonū, eius eſt, & ſi quid honeſtū, ab ipſo eſt nempe à Deo omnia nobis ad pietatē largiente.* Theodoretus pariter in textu legens παρ' αὐτοῦ ſic explicat, αὐτὸς φησὶ καὶ οἶνον καὶ σῖτον χορηγεῖ ὁ μὲν ὢν ἀληθὴς θεὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐργάζεται καὶ χαρίζεται. *Ipſe, inquit vinum, & frumentum donat. Deus quidem verus talia & conficit & largitur.* Denique apud Hieronymum in textu ex LXX. *Et ſi quid bonum, ab eo, frumentum iuuenibus.*

P. 660. a. 8. *Aliam conuerſionem.*) Aliam verborum iſtorum verſionem ex editione quinta Hexapli Origenis eſſe depromptam annotauit hoc loco interpres: quod inter reliqua fragmenta veterum interpretum Græcorum à ſe collecta Flaminius Nobilius non retulit. Paulo poſt mēdum à nobis ſublatum eſt, vbi in mſ. τὰ τῷ θεῷ δοκοῦντα legebatur pro θεῷ εἰκότως. Rurſus infra b. 4. ἀναλωτικὴν τῶν θηρίων verterat interpres *abſumendi quaſdam beſtias*: quaſi eum lateret dictionem θηρίον apud medicos & alios auctores peculiariter de beſtiis venenatis intelligi, quæ ictu morſuue relinquunt venenum, vnde quod Dioſcori-

des lib. 1. c. 120. de vitice dixit, ὅτι τὰ φύλλα ἐπιχριόμενα καὶ ὑποστρωννύμενα θηρία διώκει. καὶ καταπλασσόμενα ἐπὶ τῶν θηριοδήκτων βοηθεῖ, Plinius lib. 24. c. 9. interpretatus eſt: *Et illinuntur vtraque folia aduerſus aranearum morſus vel perunctis tantum ſuffitu aut ſubſtratum fugant venenata.* Idem etiam de ceruis hoc ipſum tradit, quod hic Gregorius, lib. 5. c. 32. *Eſt ceruis cum ſerpente pugna: veſtigant cauernas, nariumque ſpiritu extrahunt renitentes. Ideo ſingulare abigendis ſerpentibus odor aduſto ceruino cornu.* Hinc illud apud Tertullianum de pallio cap. 3. *Taceo ceruum, quod ipſe ætatis ſuæ arbiter ſerpente paſtus veneno langueſcit in iuuentutem.* Origenes homil. 3. in Canticum: *De ceruis diximus quod ſancti quique accipiuntur, qui ob hoc in mundum venerunt, vt ſerpentis venena perimerent.* Itaque inde nomen accepit, auctor Plutarchus lib. de ſolertia animalium. ἐλάφῳ καὶ τοὔνομα ποιεῖν παρώνυμον οὐ τῆς ἐλαφρότητος, ἀλλὰ τῆς ἕλξεως τοῦ ὄφεως. *Ceruo non à curſus, ſed à ſerpentis attrahendi facilitate elaphi nomen apud Græcos eſt.* Idcirco rectè hic ſcripſimus *abſumendi beſtias venenatas*, & homil. 5. in Canticum ſupra p. 539. c. 11. τὸ ἀναλωτικοὶ τῶν θηρίων vertendum eſt, *vt & beſtias venenatas abſumant*, Porro quod LXX. dixerunt ἐν δυνάμεσι, *in virtutibus* aut *poteſtatibus*. Quinta editio edidit κατὰ τῶν δορκάδων, quia צבי *tſeui* capream ſonat, vt Cantic. 2. 9. ὅμοιος τῇ δορκάδι, ſimilis capreæ & צבא *tſaua* δύναμιν virtutem, & exercitum, vt Geneſ. 21. 27. ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς δυνάμεως. eſt Dux exercitus, ſiue Magiſter militiæ.

Pag. 666. *d.* 4. *Vno modo.*) Interpres ſcriptum offendiſſe videtur ἐν ἑνὶ non ἐν ἑτέρῳ, dum vertit, *Quia vero in mutatione conſiſtit qualibet caro*: ſed quod addit, in mutatione conſiſtere corpus humanum non indicat.

Pag. 668. *a.* 1. *Gaude gratia.*) Leuuenclaius hic mutationis auidus, more Proteſtantium, qui rebus nouis ſtudent, noluit vſurpare verba Vulgatę editionis Latinæ *Aue gratia plena*, ſed ſcripſit, *Gaude per gratiam dilecta*, vt Eraſmus, *gratioſa*, & Beza, *gratis dilecta*, Caſtellio, *accepta*. Sed cum admittat Beza participium paſſiuum κεχαριτωμένη deductum à verbo χαριτόω, quo vtitur Paulus Epheſ. 1. 6. negare non poteſt vt illic ἐχαρίτωσεν indicat non Deum nos gratis dilexiſſe, verum amabiles & dilectione dignos reddidiſſe: ita quoque ſanctiſſima virginem, dum κεχαριτωμένη dicitur, non deſignari gratis à Deo dilectam ſolum, aut Dei fauore præuentam, ſed vnicè charam Deo fuiſſe oſtendi, & gratia ad habitum inhærente repletam, atque infuſis virtutibus ac donis, quæ in iuſtificatione donari ſolent. Ita locum exponunt Apoſtoli Ioan. Chryſoſtomus homil. 1. in cap. 1. ad Epheſ. οὐκ εἶπεν ἧς ἐχαρίσατο, ἀλλ᾽ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς. τοῦτ᾽ ἔστιν οὐ μόνον ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπεράστους ἐποίησεν. *Non dixit, quam gratis donauit, ſed gratos fecit, hoc eſt non ſolum liberauit à peccatis, ſed etiam fecit amabiles*: & addit exemplũ, vt ſi quis hominem morbo confectum & ſenio, ſtatim formoſum fecerit iuuenem, & Theodoretus: *Dignos qui amaremur nos effecit mors Domini: per illam enim peccatorum depoſitis maculis diuinæ imaginis characterem recepimus.* Denique Eccleſiaſtici 18. 17. καὶ ἀμφότερα παρὰ ἀνδρὶ κεχαριτωμένῳ. Vulgata vertit, *ſed vtraque cum homine iuſtificato*, alij ad verbum, *cum homine gratioſo*, quoniam gratia gratum faciens & iuſtificatio ſe mutuo ſequuntur.

Pag. 669. *c. Guttis aquæ.*) ὑδάτων legitur in mſ. O. non νυκτὸς, *nocturnis*, vt reperit ſcriptum interpres, aut ipſe ſponte corrigendum cenſuit, fortaſſe quia ſupra in ipſo textu præceſſit p. 632. *a.* ψακάδων νυκτὸς *guttis noctis*: ita paulo poſt omiſerat idem interpres ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγου, *à verbo diuino*, vel *à Deo Verbo ſignificari exiſtimo*. Paulo poſt peruerterat ordinem Leuuencl. ſcribens, *publicanus ille, & alter prædo ac perſequutor.*

Pag. 670. *d.* 7. *Alius videns.*) Notauimus locum ex lib. 1. Regnorum c. 9. 11. vbi Propheta dicitur olim eſſe dictus, Videns. τάδε ἔλεγεν ἕκαστος ἐν τῷ πορεύεσθαι ἐπερωτᾶν τὸν θεὸν δεῦρο, καὶ πορευθῶμεν πρὸς τὸν βλέποντα. *Hæc loquebantur vnuſquiſque, cum iret ad interrogandum Deum, veni & eamus ad Videntem.* Symmachus autem eo loco Græco vertit, τὸν γὰρ προφήτην ποτὲ ἐκάλουν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ὁρῶντα. *Nam Prophetam tum temporis antiquo more vocabant Videntem.* Ergo idem verbum Hebraïcum & βλέπων & ὁρῶν Græcè redditur; ſed & ab ipſis LXX eadem notione vſurpatur 1. Paralipom. 9. 23. τούτους ἐστήσατο, καὶ ἔστησεν Δαβὶδ καὶ Σαμουὴλ ὁ ὁρῶν. *Hos numerauit, & conſtituit David & Samuel Videns*, vtrobique eſt ראה quod etiam Gen. 41. 33. σκέψαι, vertitur.

Pag. 687. *b.* 13. *Continget incredulos.*) Leuuencl. *continget incredulos*, quaſi ſcriptum eſſet, τῶν ἀπίστων pro τῶν ἀσπίδων: nec illi venit in mentem vt ad Eſaiæ textum hæc referret, quem hic annotarat exponi. Sic enim eſt cap. 10. 8. καὶ παιδίον μικρὸν ἐπὶ κοίτην ἐκγόνων ἀσπίδων τὴν χεῖρα ἐπιβαλεῖ, καὶ οὐ μὴ κακοποιήσουσιν. *Et puer paruulus in foraminibus, & in cubile fœtuum aſpidum manum immittet, & non lædent.* Paulo poſt idem interpres ediderat, *atque etiam vna cum hoc principe malorum initio ſublimitates*; atqui non cum principe initio ſublimitates ait corruere, ſed cum Libano concidere, hoc eſt ſublimitates aduerſus veritatẽ erectas. Hæc enim pertinent ad finem capitis decimi Eſaiæ v. 34. ὁ δὲ Λίβανος σὺν τοῖς ὑψηλοῖς πεσεῖται. *at Libanus cum excelſis cadet.* at ſublimitatum quæ ſe erigunt meminit Apoſtolus 2. Corinth. 10. 5. καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως θεοῦ. *& omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei.* denique Eccleſiaſtici 10. 14. dicitur ἀρχὴ ὑπερηφανίας ἁμαρτίας. *Initium peccati ſuperbia.*

Pag. 688. *a.* 8. *Salubriter vtuntur.*] Rectè hunc Salomonis verſiculum interpretatus eſt, nihil fortaſſe de illa Prouerbiorum ſententia cogitans cap. 6. v. 6. cuius Gregorius voces vſurpat, πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστὶν, ἧς τοὺς πόνους βασιλεῖς τε καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγίειαν προσφέρονται. *Vel proficiſcere ad apem & diſce, quod operatrix eſt, cuius labores & Reges & priuati ad ſanitatem afferunt.* Sic enim Latinè conuertunt Baſilienſes veteris teſtamenti editiones, non animaduerſo vſu verbi προσφέρεσθαι quod idem nonnunquam valet, quod cibum ſumere, vt apud Plutarchum Alexandro, ἰχθύας προσφέρεσθαι ſonat, *veſci piſcibus*, ita quoque πόνους προσφέρεσθαι laboribus apis veſci, vel eos in cibum aſſumere ſignificat, & apud Nyſſenum μέλι, ὃ βασιλεῖς προσφέρονται, *mel quod reges in cibum*

in cibum aſſumunt. Citat eodem modo locum iſtum S. Ambroſius lib. 5. in Hexaëmeron c.21. *Operationem quoque quam venerabilem operatur, cuius labores reges & mediocres ad ſalutem ſumunt*, & paulo poſt: *Regibus pariter ac mediocribus æquali ſuauitate dulceſcit.* Tractat eandem ſententiam noſter auctor in ſermone de Deitate Filij & Spiritus pag. 897. c. εἰς ὑγίειαν ἐπιτήδειος. quæ licet abſit ab Hebræo, tamen à Græcis Patribus frequenter vſurpatur.

Pag.689.*a.* 8. *Quibus cuiuſlibet.*] Reſtitui, ni fallor hunc locum vitioſa interpunctione atq; interpretatione non mediocriter inobſcuratum; ſic enim Leuuencl. *Illi videlicet, qui vniuerſam hominum naturam per primitias maſſæ ſuæ ſibi circundedit, qua cuiſlibet nationis pars aliqua continebatur.* Atqui maſſam Gregorius non dicit fuiſſe Chriſti, ſed naturæ humanæ, ex qua ſuam carnem delibauit: neque relatiuum ἐν ᾗ, fuit ad φύσιν ἀνθρωπίνην ſed ad ἀπαρχὴν referendum: ſiquidem humana natura non aliquam partem Iudaicæ vel Græcæ nationis, ſed totam nationem Iudaicam, & omnes alias continebat: primitias igitur ſiue carnem Chriſti dicit aliquam partem fuiſſe ſingularum nationum, quia totius maſſæ hoc eſt naturæ humanæ pars erat. His germani ſunt alij noſtri auctoris loci, vt in Catechetico libro cap.32. p.524. *d.* ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος ὁ θεοδόχος σὰρξ ἦν. *Quoniam enim non aliunde quã ex noſtra maſſa caro erat, quæ Deum ſuſceperat:* item homil. de occurſu Domini pag. 885. *d.* ἁγιάζει δὲ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ οὐ μόνον τὰ τῶν ἀνθρώπων πρωτότοκα ἀλλ' ἤδη καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον φῦλον διὰ τῆς ἐν αὐτῷ ἀπαρχῆς τοῦ ἡμετέρου φυράματος. *Sanctificat autem Deo & patri non ſolum hominum primogenitos, ſed etiam omne genus humanum per eas quas in ſeſe ſumpſit, noſtræ maſſæ primitias.*

Pag.690.*b.*1.*Ego cognato.*] Perperam ordinem inuerterat interpres, *Meus eſt cognatus meus, & ipſius ego ſum.* At hoc primum dicit ſponſa ſe à ſponſo pendere. Sic Theodoretus exponit. *Ego ex eo pendeo, & illi meipſam dicaui: nam ipſe me orbi prætulit, ſibique copulauit.* Iuſtus Orgelitanus: *Ego regnum Chriſti, Chriſtus Rex meus. Ego corpus eius, ipſe caput meum.* Apud Hebræos quando poſſeſſionis vel dominij mentio fit, ſolet dandi caſus vim habere genitiui. Eadem ratione pag.695.*d.* correximus quod Leuuenclaius ſcripſerat, *eaque de cauſſa vita Chriſtus eſt*, quod eſt Græcè, ἐμοὶ τὸ ζῆν χριστός, *eaque de cauſſa mihi viuere Chriſtus eſt*, vel *vt ſponſa loquitur, Ego cognato meo.* Quæ deprompta ſunt ex Apoſtolo ad Philippenſes 1.21. & oſtendunt ineptam eſſe Theodori Bezæ verſionem, qui Caluinum ſecutus, quem doctiſſimum appellat interpretem, in hoc loco Pauli exiſtimat ſicut in propoſitione, ſic etiam in ratione Chriſtum eſſe vtriuſque membri ſubiectum, quaſi intelligatur, κατὰ τὸ ζῆν & κατὰ τὸ ἀποθανεῖν, quamobrem interpretatur. *Mihi enim Chriſtus eſt & in vita & in morte lucrum.* Atqui Gregorius hic ita citat ea verba, vt Chriſtum dicat vitam ſuam eſſe ſponſa non lucrum.

Pag. 695. *d.* 15. *Vt ſit Splendor.*] Interpres, *vt ſplendor Domini Dei noſtri nobis contingat.* Subſtituimus in horum locum verba Vulgatæ Lat. & locum Dauidis annotauimus; Paulo poſt erat in mſ. lacuna, deſunt enim Græca verba, quibus exprimantur illa, quæ virgulis ſunt duabus incluſa, *quicquid tandem fuerit ſiue fuligo.* Rurſus addidimus illa quæ interpres omiſerat *b.* 1. 15. *vita ſua conſpicuum ſe reddit.*

P.697.*c.*6. καὶ ἐμπεριπατῶν.] Mendosè mſ. liber repetebat, καὶ ἐνοικῶν, nos ſubſtituimus genuinã lectionẽ ex Apoſtolo 2. Corin. 6.16. ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. *Habitabo in eis & inambulabo. Leuit.* 26.12. καὶ ἐμπεριπατήσω ἐν ὑμῖν, καὶ ἔσομαι ὑμῶν θεός. *Et ambulabo inter vos, & ero veſter Deus.* Illud igitur ἐμπεριπατῶν eſt ex Leuitico: illud autem ἐνοικῶν ex Propheta Ezechiele, inquit Beza: veruntamen Græcè apud illum legitur tantum c.37.27. καὶ ἔσται ἡ κατασκήνωσίς μου ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς θεός, καὶ αὐτοί ἔσονταί μοι λαός. *Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus*, nec in tota prophetia Ezechielis reperitur verbum ἐνοικῶ. Ad ſenſum igitur citauit Scripturam Apoſtolus non ad verbum.

Pag.702.*a.*15. *Quæ bene incedunt.*] Ad verbum eſſet, *inter quatuor illa, quæ proſperè gradiuntur, vnum hoc etiam ex ijs quæ bene incedunt, eſſe numeratum, hircum ducentem caprarum gregem.* Locus autem eſt Prouer.30.31. τρία δέ ἐστιν, ἃ εὐόδως πορεύεται, καὶ τὸ τέταρτον καλῶς διαβαίνει, σκύμνος λέοντος ἰσχυρότερος κτηνῶν, ὃς οὐκ ἀποστρέφεται, οὐδὲ καταπτήσσει κτῆνος, καὶ ἀλέκτωρ ἐμπεριπατῶν θηλείαις εὔψυχος, καὶ τράγος ἡγούμενος αἰπολίου, καὶ βασιλεὺς δημηγορῶν ἐν ἔθνει. *Tria ſunt quæ proſperè gradiuntur, & quartum quod bene incedit, Catulus leonis fortior beſtijs, qui non auertitur, neque horret beſtiam, & gallus magnanimiter circa gallinas obambulans, & hircus præcedens gregem caprarum, & rex concionans in populo.* Paulo ante in hac ipſa pagina *a.*8. poſt aduerbium εὐφυῶς addendum ἁρμοσθέντες, ex mſ. quod à librario nimium feſtinante prætermiſſum eſt.

Pag. 707. *c.* 7. *Ferre vterum.*] Alludit ad illud Eſaiæ 26. 18. διὰ τὸν φόβον σου ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας. *Propter timorẽ tuũ in vtero accepimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis.*

IN LIBELLVM DE IMAGINE DEI IN HOMINE.

VINDICANT *hunc libellum Nyſſeno codex antiquiſſimus regiæ bibliothecæ Medicææ, itemq alter, qui inter manuſcriptos Ducis Bauariæ libros ſeruatur, vt ex eorum catalogo liquet, numero* 40. Nyſſeni liber de imagine ſiue creatione hominis. *Ac licet in altera ex duabus homilijs, quæ adiungi ſolent B. Baſilij orationibus in Hexaëmerõ, ſed Nyſſeni ſunt propriæ, (non enim plures quam nouem Baſilio tribuit Suidas) de hac quæſtione diſſeruerit, hoc tamen non impediuit, quo minus vt vtrum Nyſſeni opus agnoſceretur illud de hominis opificio; ſic neque vetabit quidquam, quo minus hoc tanquam verum eius γέννημα legamus. Notum enim eſt ſanctos Patres ſæpius de eodem argumento tractatus habere vel libros ſcribere ſolitos, atque hunc ipſum Gregorium de pauperum amore, de profeſſione Chriſtiana, de reſurrectione pluribus locis diſſeruiſſe. Porro ſimilitudinem illam ab oculo ſumptam pag.*

885. c. *vſurpat etiam Gregorius Nazianz. in tetraſtichis.*

Τἄλλα βλέπων ὀφθαλμὸς, αὐτὸν οὐ βλέπει·
Τύπου χάριν σύμβουλον εἰς ἅπαντ' ἔχε.
Oculus tuetur cætera, at ſe non videt:
Ergo monitorem rebus in cunctis habe.

Cic. Tuſc. 1. vt oculus, ſic animus ſeſe non videns, alia cernit *Philo Iud.* περὶ τῶν μετονομαζομένων, *non longe ab initio.* ὁ ἐν ἑκάστῳ νοῦς ἄγνωστος ἡμῖν ἐστι. Mens quæ in vnoquoque ineſt, incognita nobis eſt.

856. a. vt Methodio viſum eſt.) *Citat hunc eundem Methodium poſtea 87. c. in ſuo ſympoſio, cuius meminit & Hieronymus in catalogo ſcript. his verbis*, Methodius Olympi Lyciæ, & poſtea Tyri Epiſcopus nitidi compoſitique ſermonis aduerſus Porphyrium confecit libros, & ſympoſium decem virginum; de reſurrectione opus egregium & multa alia, quæ vulgo lectitantur, & ad extremum nouiſſimæ perſecutionis, ſiue vt alij affirmant ſub Decio & Valeriano in Chalcide Græciæ martyrio coronatus eſt. *Et lib. 1. Apologiæ aduerſus Ruffinum, eundem appellat martyrem clariſſimum & eloquentiſſimũ, & in 12. cap. Danielis virum diſertiſſimum. Epiphanius hæreſi 64. fragmentum eius profert ex lib. de reſurrectione contra Origenem, & vocat ἄνδρα λόγιον καὶ σφόδρα περὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνισάμενον.* virũ doctum, & qui pro veritate plurimum decertauit.

857. d. cum lapis aliquis.) *Præcipuè ſi allidatur lapidi, quem pyritem vocat Auguſtinus lib. 21. de ciuit. Dei cap. 5. ex Plinio lib. 37. cap. 11. & lib. 56. cap. 19.* Pyritarum genus eſt plurimum habens ignis. In exploratoribus caſtrorum maximè neceſſarij, qui clauo vel altero lapide ſcintillas edunt, quæ exceptæ ſulphuratis aut fungis aridis vel folijs dicto celerius ignem præbent. *Vſus eſt eadem comparatione Gregorius Nazianzenus orat. 31.* λογισμὸν γάρ ἐστι τὸν ταύτην ἐκκαλούμενον, ἵνα ἡ φύσις εἰς ἔργον προέλθῃ, καθάπερ λίθος πυρίτης σιδήρῳ κρουσθεὶς, καὶ οὕτω σίδηρος γίνεται. Rationem enim eſſe, quæ eam excitet, vt natura in opus prodeat, quemadmodũ ſilex ferro pulſatus, atque ita ferrum fiat. *Sed corrigendum ſuſpicor* οὕτω σπινθὴρ γίνεται, atque ita ſcintilla fiat, *vel*, igniculus fiat. *vt in eadem orat. dixit* τὸν σπινθῆρα τοῦ καλοῦ διὰ τῆς προαιρέσεως ἀνάψας. ac virtutis igniculum per arbitrij libertatem exuſcitans. *Sic Dioſcorides lib. 5. cap. 143. ait* τὸν πυρίτην σπινθῆρας ἀφιέναι, *ſcintillas edere. &* τὸ ἐκ πυρίτου φῶς, *non ferrum ſed flamma vel igniculus elicitur.*

858. c. Non obſcurum eſt noſtram.) *Similem Trinitatis figuram animaduerſam in anima noſtra reperies apud Athanaſium in quæſtionibus tom. 2. Græcolat. edit. pag. 357.* ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου μία μὲν, τρισυπόστατος δὲ, τρία πρόσωπα ἔχει ἡ ψυχή. καὶ πῶς ἄκουσον. ἔστιν ἡ ψυχὴ ἓν πρόσωπον, ἡ δὲ ψυχὴ γεννᾷ τὸν λόγον, καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος ἄλλο πρόσωπον. ἡ ψυχὴ ἐκπέμπει καὶ τὴν πνοήν, καὶ ἰδοὺ ἡ πνοὴ ἄλλο πρόσωπον. Eſt autem anima hominis vna quidem: ſed tribus ſubſiſtentiis conſtans, tres ſubſiſtentias habet anima: & quomodo? audi. Eſt anima vna ſubſiſtentia, anima vero generat rationem, & ecce ratio altera ſubſiſtentia: anima autem mittit ſpiritum; & ecce ſpiritus tertia ſubſiſtentia. *Cæterum hic vocem* ἀγέννητον *reddidi*, ingeniti, *quod à Latinis Patribus vſurpetur hac notione, vt minimè genitum ſonet, Hilario 2. de Trinitate qui & lib. 4. eius loco vtitur voce innaſcibilis, & Auguſtino lib. 5. & 15. de Trinit.*

859. c. Apoſtolum hominem.] *Quo loco id dixerit Apoſtolus, non liquet: mihi quidem certè alius nunc non occurrit locus præter hunc Coloſſenſ. 1. 15.* ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ. *Atqui de Chriſto dicitur hoc, non de homine quouis. Legimus quidem 1. Cor. 11. 7. virum eſſe* εἰκόνα καὶ δόξαν θεοῦ imaginem & gloriam Dei, *& Chriſtum Dominum eſſe* εἰκόνα θεοῦ imaginem Dei. *ſed* τὸν ἄνθρωπον εἶναι κατ' εἰκόνα θεοῦ τοῦ ἀοράτου *non legimus: itaque memoria lapſus hic quoque videtur Nyſſenus.*

Ibid. d. ſapientes profani.] *Hieronymus accedit interpres Gregorij ſcribens in 1. Ezechielis:* Plerique iuxta Platonem rationale animæ, & iraſcitiuum, & concupiſcitiuum, quod ille λογικὸν & θυμικὸν & ἐπιθυμητικὸν vocat: (*ſic enim emendandum eſt*) ad hominem & leonem ac vitulum referunt. *Apud Platonem lib. 9. Politic. lego* τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς, *quod Cicero lib. 1. de diuinat. vertit*, ea pars animi, quæ mentis & rationis ſit particeps, & τὸ ἐπιθυμητικὸν, ea pars animi quæ voluptate alitur, & τὸ θυμοειδὲς, tertia pars animi, in qua irarum exiſtit ardor.

862. a. Neque aduentitio.] *In mſ. legebatur*, οὐ κλήρως, ἀλλ' ἐπεισάκτως, *corrigimus* οὐ κλήρως, οὐδ' ἐπεισάκτως. *eſt enim* ἐπείσακτος *Dionyſio, quod aſcititium & aduentitium eſt, vt apud Iuſtinum in Dialogo pag. 286.* κλῆρον τὸν ἐπείσακτον, hæreditatem aduentitiam relinquere. *Et paulo poſt. 90. d.* tanquam figuris quibuſdam, *pro* ὥσπερ τισιν, *legimus* ὥσπερ τισιν τύποις χαρακτηρίζεται. *Ibid. e.* neque pater, neque filius ante, *addidimus poſt* ὁ πατὴρ, *illud* οὐδ' υἱὸς, *quod ſequeretur verbum pluralis numeri* προϋπῆρχον. *& ſenſus id exigere videretur.*

863. d. Tanquam in ſpeculo.] *Emendandum eſt in Græco* καθὼς ἐν ἐσόπτρῳ, *pro* καλῶς ἐν ἐσόπτρῳ. *& rurſus,* εἰ μὴ φοβερόν ἐστι *legendum fortaſſe,* εἰ μὴ φορτικόν ἐστι, *vel* σφαλερόν ἐστι. *pag. 866. a.* niſi forte inſolens ſit, *aut*, importunum, *aut* periculoſum, *vel ſi manuſcripti lectionem retinere malis*, niſi forte reformidandum ſit dicere.

IN EPISTOLAM DE PYTHONISSA.

CELEBREM *fuiſſe controuerſiam & multis vtrinque diſputationibus agitatam de Pythoniſſa, quæ Sauli Regi Samuelis animam euocare conata eſt, cum ex ſententijs Patrum, quos enumerabimus conſtat, tum ex Hieronymo in Catalogo ſcriptor. Eccleſiaſt. qui Methodium Tyri Epiſcopum tradit aduerſus Origenem de Pythoniſſa librum ſcripſiſſe, & Euſtathium Antiochenum aduerſus eundem de Engaſtrimytho, hoc eſt de ventriloqua muliere: ſed Nyſſeno quoque Gregorio tribuebat hanc epiſtolam manuſcriptus codex Collegij noſtri Lotharingici Pontis ad Montionem, qui nonnulla alia ſimilis argumenti opuſcula complectebatur. Quod autem ait non longè à principio quibuſdam placuiſſe veram fuiſſe* ψυχαγωγίαν, *id eſt euocationem animæ*

Samuelis, teſtantur etiam Origenes tom. 27. in Ioannem & Hieronymus in 7. Eſaia, atque idipſum auctoritate ſuæ opinionis confirmant Ioſephus lib 6. antiquit. cap. 15. Iuſtinus in Dialogo cum Triphone. Baſilius epiſt. 80. ad Euſtathium. Ambroſius in 1. Lucæ & Auguſtinus lib. de cura pro mortuis pag. 15. idémque inter recentiores docent Lyranus, Toſtatus, Dionyſius Carthuſianus & Caietanus, qui grauiſſimo præcipue nituntur Eccleſiaſtici teſtimonio cap. 46. 23. Et poſt hæc dormiuit (Samuel) & notum fecit Regi, & oſtendit illi finem vitæ ſuæ, & exaltauit vocem eius de terra in prophetia delere impietatem gentis.

867. a. de ventriloqua.] *Quam* LXX. 1. *Reg.* 28. 7. γυναῖκα ἐγγαστρίμυθον *dixerunt*, vẽtriloquam mulierem *vertimus ſequuti Hieronymum iam citatum, Auguſtinum 2. de doctrina Chriſt. cap. 23. & antiquiorem illis Tertullianum, qui lib. 4. adu. Marcionem cap. 25. illud Eſai. 44. 25.* διασκεδάσει σημεῖα ἐγγαστριμύθων, *reddit Latinè*, diſſiciet ſigna ventriloquorum, *eodémque modo Leuitici* 19. 31. οὐκ ἐπακολουθήσετε ἐγγαστριμύθοις, Non ſequemini ventriloquos, *in quem locum annotat Theodoretus, quoſdam à dæmonibus agitatos multos decepiſſe, perinde ac ſi prædicerent, quos ἐγγαστριμάντεις Græci appellant, quippe quod ab intus videatur dæmon loqui. Idem docent Cyrilli & Heſychij lexica, dæmonem ſcilicet ex ventre mulierum illarum loqui ſolitum. Apud Hebræos etiam ſimili ratione videtur dæmonium iſtud* אוב *&* אובות, *appellari, quod mulierum eiuſmodi à dæmone obſeſſarum ventres inſtar vtres intumeſcerent. Sumitur autem ea vox & pro mago quouis, qui pacto cum dæmone inito diuinat; vnde Vulgata illud Leuit.* 19. 31. *vertit*, Non declinetis ad magos, *& Eſai.* 44. 25. Irrita faciens ſigna diuinorum. *At* 1. *Reg.* 28. 7. mulier Pythonem habens *Hebraïcè dicitur* בעלת אוב *domina Pythonis. ſic Actor.* 16. 16. παιδίσκην ἔχουσαν πνεῦμα Πύθωνος, *puella ſpiritum Pythonis habens: vt nomen iſtud non magis Pythonis ſerpentis proprium ſit, quem Apollo Pythius interemit, quam ſerpentis antiqui illius, qui vocatur diabolus & Satanas Apocal. 12. 9. Accommodat hanc vocem illis dæmonibus, qui videntur è ſepulchris mortuorum, vel ſubterraneis locis edidiſſe reſponſa. Vulgata auctor Eſai.* 29. 4. Et erit quaſi Pythonis de terra vox tua. LXX. οἱ φωνοῦντες ἐκ τῆς γῆς. loquentes de terra: *vbi Hieronymus notat Aquilam vertiſſe magos, & νεκρομαντείαν magorum intelligit, per quam animas euocare dicuntur.*

Ibid. animarum euocationem.] *Sic reddidimus Latinè vocem* ψυχαγωγίαν, *quaſi* ψυχαγωγία, *quam & Gregorius Nazianzenus in Iulianum coniungit cum* μαντείᾳ, *ſit animarum eductio ſeu euocatio, vt ait Iuſtinus in Dialogo pag.* 260. τὴν Σαμουὴλ ψυχὴν κληθῆναι ὑπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου, euocatam eſſe à ventriloqua. *Baſilius epiſt.* 80. καὶ ἡ ἐγγαστρίμυθος ἐν ταῖς μαγγανείαις αὐτῆς ψυχαγωγοῦσα τῷ Σαοὺλ τὰς ἐπιζητουμένας ψυχὰς θεοὺς ἑωρακέναι φησίν, *quæ Sifanus vertit*, & Pythoniſſa ventriloqua diuinationibus ſuis & animarum euocationibus oblectans Saulem, *rectius Mycræus*, & mulier illa Pythonica, quæ Saulem ab inferis incãtationibus ſuis euocauit, cum videret animas, quæ requirebantur, Deos ſe videre dicebat. *Sed corrigendum eſt in Græco pro* τὸν Σαοὺλ, τὸν Σαμουὴλ, *& apud vtrumque interpretem*, quæ Samuelem.

868. b. hiatum verſus impios.] *Corrigendum eſt in Græco* διώρυχα, *pro* διώρυχι, *cæterum vocem* chaos *retinuimus, vt alludere conſtaret Nyſſenum ad illud Euangeliſtæ Lucæ* 16. 26. χάσμα μέγα ἐστήρικται, chaos magnum firmatum eſt, *vel vt alij legendum putant*, chaſma magnum, *tametſi conſtanter apud Latinos Patres ſcriptum reperimus* chaos. *Hieronymus in cap. 3. Eccleſiaſtæ.* Et Euangelium chaos magnum interpoſitum apud inferos, & Abraham cum Lazaro & diuitem in ſuppliciis eſſe teſtatur. *Ambroſius in 16. Lucæ.* Inter hunc igitur diuitem & pauperem chaos magnum eſt, quia poſt mortem nequeunt merita mutari. *Auguſtinus ad Simplicianum quæſt.* 3. Cum Dominus inter diuitem & illum qui ad ianuam eius iacebat magnum chaos interiectum eſſe teſtetur. *Tertullianus vero 4. aduerſ. Marcionem* 34. Magnum ait intercedere regiones iſtas profundum, & tranſitum vtrinque prohibere. *Auguſtinus demum lib. 2. quæſtionum Euangel. 38. loca intelligit, in quibus torquentur impij, ad quæ iuſti etiam ſi velint tranſire non poſſint.*

869. a. numinis inſtinctus.] *In ms. legebatur* κατοχαὶ, *ſed emendandum cenſuimus* κατακωχαὶ: *nam* κατέχεσθαι *idem valet, quod* ἔνθεον εἶναι. *de quo vide Budæum in Commentariis pag. 867. vnde apud Plutarchum in Alexandro coniungi videmus* κατοχαὶ καὶ ἐνθουσιασμοὶ: *cæterum pro* κατοχὴ *ſcribitur etiam ſæpe* κατακωχὴ, *vt apud Clementem Alexandr. lib. 3. Pædag. cap. 11.* καὶ κατοχὴ τῶν ἐρώτων εἰρημένων, *& in Palatino codice*, κατακωχὴ τῶν ἐρώτων.

Ibid. d. Dij gentium dæmonia.] *Locus eſt Pſal. 95. 5. Porro eodem argumento vtitur & Cyrillus Alexand. lib. 1. de adorat. in ſpiritu.* Quod ſi quis putet euocatam reuera fuiſſe Prophetæ animam, & mulieris verbis tribuerit veritatem: ergo quia eadem dixit Deos è terra aſcendentes ſe vidiſſe, non diuinationis moribus condonet falſitatem, ſed reuera Deos eſſe putet quoſdam eiuſmodi ordinis, qui exiſtant è terra; cum ille, qui ſecundum naturam Deus eſt, vnus ſit ac ſolus.

870. b. Cras tu & Ionathan.] *Hoc eodem tibicine coniecturam ſuam fulcire nititur Auguſtinus lib. 2. ad Simplicianum quæſt.* 3. Et forte hoc eſt quod cum illa imago Samuelis Saulẽ prædiceret moriturum, dixit etiam ſecum futurum: quod vtique falſum eſt. Magno quippe interuallo poſt mortem ſeparari bonos à malis in Euangelio legimus. *Tuetur enim hanc ſententiam de ſpectro Samuelis à dæmone effiicto præter Cyrillum & Auguſtinum iam citatos, Tertullianus de anima cap.* 57. Nec enim Pythonico ſpiritui minus licuit animam Samuelis effingere poſt Deũ mortuos conſulente Saule. *Iuſtinus quæſt. 52. ad orthod.* ἡ δὲ ἀλήθεια τῶν ῥημάτων γέγονεν ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ δεδωκότος τῷ δαίμονι ἐν σχήματι τοῦ Σαμουὴλ ὀφθῆναι τῇ ἐγγαστριμύθῳ, καὶ δεῖξαι τοῦ μέλλοντος τὴν δήλωσιν. Veritas autem dictorum à Deo fuit, qui poteſtatem dæmoni permiſit, vt in forma Samuelis Pythoniſſæ appareret, & futurum euentum ſignificaret. *Idem auctor quæſt. veteris & noui quæſt. 27. & auctor librorum de mirabilibus ſacræ ſcripturæ lib. 2. cap. 11. Anaſtaſius quæſt. in Script. 37. Procopius & Eucherius in 2. lib. Regum. Baſilius in cap. 8. Eſaiæ, Iſidorus lib. 8. Ethymolog.*

cap.9.ſed illa tamen ratio neceſſaria non eſt quæ depromitur ex dicto imaginis Samuelis, potuit enim illud Mecum eris, non ad æqualitatem felicitatis, ſed ad parem conditionem mortis referri, quod vterque homo fuerit, & vterque mori potuerit, iámque mortuus viuo mortem prænuntiabat vt ait ibidem Auguſtinus, & ad Dulcitium quæſt. 6. Itaque tutior & verior eorum videtur ſententia qui non à Pythoniſſa euocatam, ſed Dei iuſſu veniſſe animam Samuelis tradunt vt plerique Patrum iam citati in prima annotatione, & Theodoretus in 1. Regum quæſt. 62. Deus effomata vt voluit ſpecie Samuelis, protulit ſententiam non per aduerſarios, cum hoc non potuerit facere ventriloqua.

Ibid.b. Hanc enim conſuetudinem.] Illuſtrat hoc exemplis Auguſtinus quæſt. 3. ad Simplicianum. Imaginariam illuſioné propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia ſolent imagines rerum earum nominibus appellari quarum imagines ſunt. Sicut omnia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua parte materiæ metalli aut ligni, quæque videntur in ſomnis, & omnes fere imagines earum rerum, quarum imagines ſunt, appellari nominibus ſolent: ita Cicero & Salluſtius appellantur imagines Ciceronis & Salluſtij, Cherubini quoque cœleſtium poteſtatum fictæ ex metallo imagines. Addunt alij ſolere ſcripturam non quod ipſa ſentit, ſed iuxta affectum eorum de quibus loquitur, ſermonem inſtituere, vt 1. Cor. 8. dicit Deos eſſe multos & Dominos multos: & ita exponit Pauli locum Cyrillus lib. 1. contra Iulianum ex 2. Corin. 4. Deus huius ſeculi. In eandem ſententiam profert & ſequentem locum de Balaam Numer. 22. 18. Baſilius epiſt. 80. ἀλλὰ καὶ ὁ Βαλαὰμ οἰωνιστὴς ὢν καὶ μάντις καὶ διὰ χεῖρας τὰ μαντεῖα φέρων, καθώς φησιν ἡ γραφή. Cæterum hic apparet ſimilis memoriæ lapſus in Baſilio ei quem notauimus in eius fratre Nyſſeno lib. de vita Moſis col. 159. c. quem & reperies in Catena in Pentateuchum interprete Zephyro, vbi dicit in manibus habuiſſe Balaam vaticinia, vel certè τὰ μαντεῖα διὰ χειρὸς ἔχει, cum legamus Numer. 22. 7. ἐπορεύθη ἡ γερουσία, καὶ τὰ μαντεῖα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. Profecti ſunt ſenatores Moab & Madian, & diuinationes in manibus eorum, non Balaam, ſed ſenatores illas habuiſſe, ait, hoc eſt pretia diuinationis. Auguſtinus autem quæſt. 48. in Numer. veri Dei mandato prohibitum ait. alij putant Balaam ſolitum conſulère dæmones, ſed iis fugatis præter morem illi Deum apparuiſſe: ſic Theodoretus quæſt. 40. in Numer.

871.a. carnes porrigerent.] Græcè erat μεμαγμένον αὐτῷ προσῆγον ἄρτον, cum fortè legendum ſit προσῆγον, vt ad coruos referatur, quibus præcipit Deus, vt Eliam paſcerent. 3. Reg. 17. 4. niſi de Deo ipſo malis intelligi προσῆγον carnes porrigeret, coruorum ſcilicet miniſterio. Porro quod ait porrectos fuiſſe panes quidem mane, veſpere autem carnes, non ſatis explicatur illa ætiologia, quod iis qui incipiunt perfectioribus ſit opus, aut ſolido cibo: nam rudioribus opus eſſe ait lacte Paulus Hebr. 5. 13. perfectorum autem eſſe ſolidum cibum; itaque videtur ὕποπτος hic locus & mendi ſuſpectus, ſic vt alterius manuſcripti opem imploret.

Ibid. Non ſimpliciter Angelum.] Principem tranſgreſſorum Angelorum ſiue dæmonum, nonnulli recentiores neſcio qua de cauſſa tanquam proprio nomine Luciferum vocant, cum Iſaiæ 14. ſub figura principis Babylonis comparatione ſumpta à ſtella Lucifero caſus ipſius deſcribatur, alij Sathaëlem vt auctor homil. 3. in Geneſim, quæ Chryſoſtomo perperam tribuitur, alij Leuiathan vt Abulenſis quæſt. 62. in 12. Matthæi vocant, à Scriptura vero Diabolus dicitur: ſed principem eum fuiſſe terreſtrium vel mundanorum angelorum, quibus terræ cuſtodia commiſſa erat, non cœleſtium exiſtimarunt veteres quidam Theologi, vt docet Auguſtinus lib. 3. de Geneſi ad literam cap. 10. & 11. cap. 19. & Ioan. Damaſcenus lib. 2. de fide cap. 4. Tertullianus tamen contra, lib. 2. aduerſus Marcionem cap. 10 ſcribit eum editum fuiſſe omnium ſapientiſſimum. Et in perſona, inquit, principis Sor ad Diabolum pronuntiatur ab Ezechiele. Tu es ſignaculum ſimilitudinis, corona decoris: hoc vt eminentiſſimo Angelorum, vt Archangelo, vt ſapientiſſimo omnium. Origenes tract. 9. in Matt. explicans illud Nouiſſimi primi, dicit eum fuiſſe primum, quando incedebat immaculatus in omnibus vijs ſuis, & factum nouiſſimum cum in infernum deſcendit: & in eandem ſententiam trahunt quidam Auguſtinum lib. 11. de Geneſi ad lit. cap. 15. cum tamen ibi tantum dicat eum præceſſiſſe alios Angelos temporis antiquitate & principatu malitiæ, ſed apertius hanc opinionem tuetur Gregorius Papa homil. 34. in Euangelia, & D. Thomas 1. parte quæſt. 63. artic. 7. Auguſtinus lib. 3. de Geneſi Archangelum illum fuiſſe dicit, vt & apud Iudam Apoſtolum ver. 9. Michaël Archangelus appellatur, quem tamen probabile eſt ad ſupremum chorum Angelorum pertinuiſſe, cum aduerſus draconem pugnarit Apocalypſ. 12. 7. & princeps Eccleſiæ Chriſtianæ credatur, vt fuit olim ſynagogæ Daniel. 10. Licet igitur Dionyſius Areopag. de cœleſti hierarch. cap. 6. Archangelos non in prima, ſed in tertia hierarchia collocet inferiores principatibus, rectè tamen admonent Theologi nomina impoſita à dono, aut re aliâs communi omnibus aut pluribus Angelis, aliquando in amplieri ſignificatione ſumpta vſurpari ad ſignificandos Angelos alterius chori: ita licet Michael, & princeps dæmonum fuerint ex ordine primo primæ hierarchiæ: Archangeli tamen vocantur, quod nomen illud principatum inter Angelos ſonet.

IN ORAT. DE SVA ORDINATIONE.

CONSERVAVIT hanc orationem Nyſſeno tributam codex manuſcriptus Aegidij Dauidis I. C. Pariſienſis, quæ & in alio veteri libro Venetiis in bibliotheca reuerendiſſimi Epiſcopi Lullini aſſeruntur. Eius exordium iucunda & eleganti allegoria à conuiuiis ſumpta miram præ ſe fert modeſtiam, cuiuſmodi frequenter vtitur iniuiis & digreſſionibus Ioannes Chryſoſtomus vt & ipſius Nyſſeni germanus Baſilius.

874.b. nuda ſermonis.] In manuſcripto lacuna hîc erat, quæ defectum epitheti ſubindicabat, vt videatur ſcripſiſſe auctor ἀνθρώπου τῇ ψιλῇ περιβολῇ τοῦ λόγου vel μόνῃ τῇ περιβολῇ vox enim περιβολὴ, quæ comprehentionem ſonat hic mihi capturã ſiue τὴν ἄγραν ſignificat vt loquitur Lucas 5. 9. ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων ᾗ

συνέλαβον, in captura piſcium, quam ceperant. *Ita quoque retia Apoſtolorum myſticè exponit Ambroſius in 5. Lucæ.* Quæ ſunt autem Apoſtolorum quæ laxari iubentur retia, niſi verborum complexiones, & quaſi quidam orationis ſinus, & diſputationum receſſus, qui eos quos ceperint, non amittant?

Ibid. Quod deficit.] *Græcè erat,* τὸ ἐκλεῖπον ἐκλειπέτω, *& ita reliqua indicantis modo quæ paulo aliter efferuntur Zacharia* 11. 9. τὸ ἀποθνῆσκον ἀποθνησκέτω, καὶ τὸ ἐκλεῖπον ἐκλειπέτω. Quod moritur moriatur, & quod deficit deficiat. *Vulgata Latina,* & quod ſucciditur ſuccidatur, *Hieronymus ſic exponit,* Omnia corpora ruant in ſolitudine, & verſi in ſeditionem inſtar beſtiarum mutuis lacerentur morſibus: nulluſq. terram repromiſſionis introeat, *Illud vero*, quod aberrauit, non reuertitur, τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπιστρέφει, *ſumptum videtur ex cap.* 34. 4. *Ezechielis.* καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπεστρέψατε. Et quod errabat, non reduxiſtis, *vel certe ex Hieremia* 8. 4. ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει. aut qui auertit ſe, non reuertitur. *Metaphora ducta eſt à paſtoribus negligentibus, qui pecora abyciunt & produnt, neque à periculo mortis aut morbi liberant.*

875. c. quam trecentæ.] *Suffragatur Hilario in lib. contra Conſtantium, qui trecentos decem & octo Epiſcopos apud Nicæam cõueniſſe teſtatur, vt & Epiphanius hæreſ.69. Ruffinus lib. 1. c. 1. Theodoretus lib. 1. c.7. hiſtor. qui & ſequenti capite profert epiſtolam Euſtathy Antiocheni ducentos tantum & ſeptuaginta numerantis, ſed qui poſtea ſubyciat nihil certi ſe ſcribere poſſe propter ingentem eorum multitudinem, nec illud ſe curioſè inueſtigaſſe. Socrates autem lib. 1. c. 5. citans Euſebium lib. de vita Conſtantini 3. cap. 9. ita ſcribit:* ἐπὶ δὲ τῆς παρούσης χορείας ἐπισκόπων μὲν πλῆθος ἦν (*legendum* πλῆθος ἦν) τριακοσίων ἀριθμὸν ὑπεραχοντίζον. Sed in hoc præſenti choro fuit Epiſcoporum multitudo ad numerum trecentorum & amplius. *Apud ipſum Euſebium tamen ita legitur,* πλῆθος ἦν πεντήκοντα καὶ διακοσίων ἀριθμόν. fuit multitudo ad numerum ducentorum quinquaginta & amplius. *Poſtremo Sozomenus tradit eos fuiſſe numero circiter trecentos & viginti.* τριακόσιοι εἴκοσι ἀμφὶ τοὺς ... *lib. 1. cap. 16 In actis ſynodi à Gelaſio Cyziceno vulgatis trecenti & octodecim fuiſſe traduntur.*

876. a. Ioannem Euangeliſtam.] *Auctorem libri Apocalypſis agnoſcit Apoſtolum Ioannem & apocryphum eum appellat, ſed Dionyſius contra Alexandrinos licet diuinum & canonicum librum aſſerat, tamen an Ioannis ſit Apoſtoli an alterius Ioannis, dubitat, refellens Cay cuiuſdam opinionem, qui Cerintho hæretico librum illum tribuebat apud Euſebium lib. 7. cap. 23. Hieronymus vero epiſt.* 129. Quod ſi epiſtolam ad Hebræos Latinorum conſuetudo non recipit inter ſcripturas canonicas: nec Græcorum quidem eccleſiæ Apocalypſim Ioannis eadem libertate ſuſcipiunt, & tamen nos vtraque ſuſcipimus. *Eundem librum ſuſcipiunt & aly Patres vt Iuſtinus in Dialogo, Tertullian. 4. in Marcionẽ, Irenæus lib. 5. cap. vlt. & cæteri à noſtris Ribera & Viega enumerati Comment. in Apocalypſ. inter quos Nyſſenus non recenſetur, locus hic citatus eſt Apocalypſ.* 3. 15. Incipiam te euomere ex ore meo.

876. b. miracula ex operibus.] *Ita ſupplendum cenſuimus, quod deerat in Græco ms.* ἀπὸ ἔργων θαύματα. *& paulo poſt* τὸ πιστὸν ῥημάτων. *Ibid. c.* vt ſolo iuſſu *Græcè erat,* ὡς προστάγματι μόνῳ, *pag.* 89. *Sed corrigendum eſt* ὡς προστάγματι μόνῳ. *Ibid. c.* Quid ergo eſt quod, ἀλλὰ τί πάθω, *poteſt etiam verti*, At enim quid faciam? *vel*, Quid igitur mihi fiet?

878. c. vaporem ſcilicet.] *In cod. ms. legebam* ἐξατμισθεῖσαν τῇ ... τῆς γῆς, *ſed emendandum eſt* ἐξατμισθεῖσαν τῷ βάθει, *vel certe* ἐξατμισθεῖσαν, attractum, diffuſum, atque compreſſum? *nam & ita Ariſtoteles aquam fluminum ac fontium gigni cenſuit intra terræ ſinus ex aëre & vaporibus in aquam ſolutis: ita vt aër & vapores perenniter in aquam commutentur & corpora illa & calorem illorum frigiditate loci expugnante denſentur & concreſcant lib. 1. Meteor. c. 13.* ὅταν γὰρ ψυχόμενος συνίστηται ὁ ἀτμίζων ἀὴρ εἰς ὕδωρ δὲ τὸ ὑπὸ τῆς ἐν τῇ γῇ ψυχρότητος τὸ αὐτὸ ἀπομίζειν συμβαίνει. Si aër ad vaporis naturam accedens ob frigus in aquam deſcendit ſupra terram, idem quoque ab ea quæ in terra eſt frigiditate euenire ac fieri.

Ibid. d. Aperi os tuum.] *Paulo aliter hæc ſcripta ſunt Pſalmo* 118. 131. Os meum aperui & attraxi ſpiritum, *itemque illud alterum ex Pſalm.* 80. 11. Dilata os tuum, & implebo illud, *quod* LXX. *dixerunt* πλάτυνον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. *Hieronymus ex Hebræo vertit*, Aperi os tuum, & implebo illud, *& in Commentario in* 1. *cap. Michææ de inſtinctu ſpiritus ſancti, & in exponendis ſcripturis auxilio locum intelligit. vertens*, Aperi os tuum, & implebo, *eodemque modo Chryſoſtomus in Pſalmum* 118.

IN ORAT. DE PAVPERIB. AMAND.

EIVSDEM NOTAE.

CVM in lucem ederet à ſe Latinitate donatam hanc homiliam Pet. Franciſcus Zinus Veronenſis Venetijs an. CIↃ IↃLXXIV. hunc titulum ille præfixit, *De amandis & benignitate complectendis pauperibus;* at in editione Græca Auguſtana apud Mangerum an. CIↃ IↃ XXVII. & in codice mſ. Theod. Canteri tantum dicebatur, λόγος εἰς τὸ περὶ εὐποιΐας. Atque in hoc quidem conueniebat vterque liber, quemadmodum & in lectione loci illius, pag. 882. a. 12. ὅτι ὁ τῶν μὲν παρόντων, at interpretatio Zini cum Græcis non conſentiebat, *Quod ſi nunc adeſſe rebus, quas in ſeipſe cohibet & coërcet, negemus, quomodo poſterius vnquam affuturum expectemus?*

Ibid. b. 6. *beatus enim.*] Subiecerat vulgata Latinę verba interpres, *Beatus vir qui ſemper eſt pauidus:* at illa non è Græco, ſed ex Hebræo Prouerbia conuertit; nos B. Cypriani verbis ſententiam expreſſimus qui locum hunc Prouer. 28. 14. ſic vertit 3. Teſtimonior. 20. Eodem modo ſequentem locum extulerat, *Qui contemnit contemnetur,* cum LXX. dixerint ὁ καταφρονῶν πράγματος. Prouerb. 13. 13.

Pag. 884. d. 7. *Vides homines.*] Immutauimus interpretationem, quod non id velit auctor hos pauperes ſuis gregibus quærere pabula, cum omnino gregibus careant, ſed eos quaſi gregales

pecudes huc illucque cibos quærendo diſcurrere. Zinus ediderat, *Cernis homines vagos tanquam ex Nomadum genere ad ea comparanda quæ gregib. ſibique neceſſaria ſint diſſipatos.* Simile illud pag. 886 d. κατὰ πάντας ἀγῶνται τοὺς τόπους καθάπερ τὰ ἀγέλαια.

Pag. 885. b. 12. *conuenientibus.*] συνιοῦσι, non vt Zinus videtur legiſſe ἀπιοῦσι, abeuntibus nam illi θαυματοποιοὶ ſolent in circulis & triuijs plebem attonitam ſuis illis mirificis geſtibus motibuſque corporis detinere, ſub finem pag. d. 6. illud *vt canes*, à neutro cod. Græco agnoſci, & expungi poſſe.

Pag. 888. d. 3. *circa membrum.*] Omiſerat hoc interpres, cum tamen περὶ τὸ μέρος, duo mſſ. & excuſus habeant & neceſſarium eſſe conſtet, ex ijs quæ ſequũtur τῷ τῆς ἱερᾶς μέρει. At in mſ. Morelli pro περιεργασίας, quæ vox Medicis eſt vſitatior quam librarijs, ſcriptum erat τῆς ὑγιοῦς οὐσίας, & συνελαύνει φθορὰν παθούσης, in Auguſt. & Cant. συνελαύνει διαφθοράν.

Ibid. d. 10. *Non igitur.*] mſ. Morel. οὐκ οὖν τὸ πάθος. Zinus vertit, *Non igitur eam ob cauſam homines deſpicimus, quod morbus deteſtabilis videatur.* editam lectionem Auguſtana & mſ. Cant. tuentur.

Pag. 891. c. 3. *ſed communis.*] Hæc vitioſa interpunctione fuerant à præcedentibus ita ſeiuncta, vt nouam periodum inchoarent, ſimilitudinem affert. *Quando igitur eiuſmodi contagiones graſſantur valeat excuſatio, quod morbus ex eo laborantibus ad alios ſerpat.* Sed in receptam lectionem conſentiunt Auguſt. & mſſ. duo: tantum in Morel. erat τόνος ἐκ τῶν προσιόντων.

Pag. 893. b. 4. *Qualem.*] mſ. Cant. & Auguſtana edit. δείξεις τῷ δυστυχοῦντι, at Mor. τῷ τεταγμένῳ, quæ lectio reliquæ orationi magis conuenit.

Errata ſic corrigenda.

PAG. 85.b.2.inueniemus.
177.a.14.aqueum.
181.d.4.catenulas.
182.c.3.[illegible]
185.d.10.copiarum principibus.
186.a.10.maleficas.
189.a.2.Quare tantum Æg.
208.b.9.hoc eſt oſſa Verbi ne.
211.a.6.[illegible]
214.a.6.Deum fit idon.
219.b.11.quos narr.
220.b.6.quidam.
221.a.14.*dele*,quam qui intrauit.
b.4.vt fiat opinor.
233.b.7.enim aliis.
234.c.1.ſcrutatus eſt.
243.d.6.quem virr.
244.c.8.*dele*,racemis.
245.a.5.è petra. 6.lapſi ſunt a.6. [illegible] c.3.enim eorum.
246.b.feræ non.
247.a.14.arrepta.
256.b.9.arbitreris.
380.c.7.ἰλυος.
381.b.9.[illegible]
384.a.4.ſub cœlo. a.9.ſua de iis quæ.
393.d.4.ἰκκύσι.
414.c.9. táquam ex poſſeſſione. c.6.[illegible]
424.b.7.& pulchras port.
474.b.7.[illegible]
489.c.5.[illegible]
506.c.13. cum tanquam equit. quendam aduerſ.ex. in aq.demerſerimus.
509.c.3. eſſet imperfecta quod.
525.a.13.naturæ.
555.a.7.fortibus.
558.a.4.ad eam.
560.c.5.vt eo. c.7.comprehendi quid eſſet.
563.b.2. [illegible] a.11. qui per ſublimiorum cupiditatem.
566.a.9. fronduerat.
573.a.5.*dele*, per hæc.
579.d.5.[illegible]
588.a.8.[illegible] c.8.& colli.
590.c.8. dedicatur. c.9.acutè cern.
603.b.2.exhibebatur.
614.c.8.[illegible]
623.d.1.ſi quid.
624.a.13.ſibiipſi mel.
627.d.7.is tractus.
632.d.12.abluta.
635.d.2.plenitudo.
648.c.9.egredietur.
651.d.5. Numnam. a.9.[illegible]
657.c.8.[illegible] c.12.[illegible]
662.b.4.per iucundum hunc.
689.a.8.in qua cuiuſlibet.
687.c.4.cum hoc primũ princ.
688.a.6.[illegible]
793.b.4.[illegible]
838.a.4.[illegible]
877.b.5.at præſentibus.
913.lin.7.[illegible]
914.C.l. eſt eſſentiæ.ead.li.& [illegible] leg.[illegible] ib. D. ſp.S. adde ſis,coniunct. iuxta nor.
915.A.2.[illegible] ibid. B.Cum autem non diuidatur eſſ.
916.A.l.[illegible] B. lat. atque ſic Deus ead. C.9. ſiue perſ. D.10. ipſam rat. 13. Trinitate.
917.A.l.3.[illegible] C.1.neque voluntate.
918. A. hęc dicit, verum diſcere velit, eo. B.13. qui non abſque m.D.4.aiunt quidam.
919. C.2. [illegible] videtur leg. [illegible] Lat. hom. ſubſiſtentia ab. ibid. D.l. penul. leg.[illegible]
920. B.10. & ſi quid tale.
921. A.l.3. ſubſtantiæ nota eſt; q.l.5.[illegible] ibid. [illegible] C.*homo*,prolato,n.
922. B.l.8. ignei vigoris & feruido 12.orbiculatas at.
924. C.[illegible]
Ibid. D. Myli.& p.p. teſta muniti. *mox* abſque a.
925. A.l.6.[illegible] l.11.exanguia & c.13. Pulmonem non habet,l. p. ibid. D. qualitatis ſint.
926. a.l.2. ſumptionum. ſ. ibi.B.l.9. controuerſis Con. C.l.2. patiuntur corpora,ipſ. *mox*,ſeparatur ab eo.
927. A.l.7. Σωκράτη. ibid. D. l.5. temperantur, c. ibid. D. l. vlt. cantum non.
928. C. ſed tale quiddã rogandũ eſt, qu. 928. C. ſed tale quiddam rogandum eſt, qu. 928. D. temperantur; v. *paulò poſt* temperaturæ eſt: at iuxta alias intemperies.
930. A.l.7. euigilauerit, etiam vna deprauatur. C. *mox*, legendum ſibi aptum, hoc vero præſtat beneficio op.
930. C. D. [illegible] differentiam quæ actus eſt velut oculus eſt ex ſubiecto & forma,mox primus oculorũ ip.
933. B. [illegible] *in Lat.* declarat tum diuerſitate formarum, t. *mox*, numerabiles efficit res. C.3. ſed ſubſtantia: et.
934. A.l.2. *caducum & m.* C. [illegible] D.1.[illegible]
935. B. prouidentiæ orationi relinquimus, q. C.3. futurum: atqui icc. l.6. qui ex Vriæ vx.
936. C. animam diſtentam eſſe. *mox*,ſed intelligibilem.
937. C. [illegible] D.1. Iamblichus vero.
941. A.l.11 [illegible] C.Plot. quæſtionem iſt.
942. D. l.8.vt nec ignis, *mox*, ellychnio ad.
943. C.l.2.[illegible]
944. A.l.6. [illegible] l.10.[illegible] C.D.leg.[illegible]
944. A. in aſteriſco fortè an leg. [illegible]
448. B. [illegible] C. fortè leg. [illegible] vel [illegible] D. [illegible]

INDEX
LOCORVM SCRIPTVRÆ SACRÆ,
QVI IN HOC S. GREGORII NYSSENI
OPERVM TOMO I. PASSIM EXPLICANTVR.

EX GENESI.

i ET ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas 993. b. c
1 Faciamus hominem ad imaginem ſimilitudinemq; noſtram 66. d. 83. b. 357. c. 854. c
2 De omni ligno, quod eſt in paradiſo, veſceris 96. a. 281. c
2 Augeſcite ac voſmet amplificate, & terram complete 102. b. 337. c. 411. a
2 Requieuit ab omnibus operibus ſuis quæ cœpit facere 935. a. b
3 Ecce Adam factus eſt ſicut vnus ex nobis 984. a
3 In ſudore & labore veſceris pane tuo 748. c
4 Qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur 160. a
7 Et apertæ ſunt cataractæ cœli 28. d. 29. a
11 Venite deſcendentes confundamus linguam eorum 984. d
12 Proficiens creſcebat Iſaac 156. a. b
15 Aſpice ad hoc cælum, & vide has ſtellas 618. c
19 Ego ero illi loco patris 984. 2. a
21 Eijcito ancillam, & filium eius 709. b
21 Eijce ancillam, & filium eius ibidem.

EX EXODO.

3 EGO ſum qui ſum 795. d
5 Quis eſt Dominus, vt vocem eius exaudiam? 193. b
13 Omne maſculinum aperiens vuluam 987. 1. d
14 Aſcende ad me in montem, atque ibi eſto 680. d
14 Dominus bellum gerit aduerſus Aegyptios, & fugiamus à facie Domini 505. b
20 Intrauit Moyſes in caliginem vbi Deus erat. 101. a. 632. c
25 Vide vt omnia facias ſecũdum ſimilitudinem quæ tibi monſtrata eſt in monte 222. c
32 Peccauit populus peccatum magnum 967. c
32 Si quis eſt Domini, ad me veniat 232. c
33 Non poteris videre faciem meam 238. b
33 Cognoui te præter omnes 256. a

EX LEVITICO.

26 IN his habitabo, & deambulabo 502. b

EX NVMERIS.

24 QVOMODO maledicam cui non maledixit Dominus?

EX DEVTERONOMIO.

4 DEVS ignis conſumens eſt 15. b
32 Fel & ira draconum 302. c
32 Occidam, & viuere faciam 434. b. 644. d
vlt. Mortuus eſt Moyſes ſeruus Domini, nec vllus nouit ſepulcrum eius 254. b

EX IOSVE.

5 POTENS in bello, Ego ſum princeps copiarum 463. d

EX I. REGVM.

19 NE diſperdas 361. b

EX II. REGVM.

11 INVENI virum ſecundum cor meum 966. c

EX PSALMIS.

3 QVONIAM multiplicati ſunt, qui tribulant me 327. c
4 Filij hominum, quouſque graui corde? 458. a
6 Erubeſcant & confundantur, qui quærunt animam meam 720. c
7 Ecce parturijt iniuſtitiam, concepit laborem. 411. a
7 Deus corda & renes explorat 70. d
7 Currrus Dei decem millibus multiplex 505. c
8 Omnia ſubiecisti ſubter pedes eius, oues & boues. 759. c
9 Tollantur peccatores & iniqui de terra vt non ſint. 719. a
13 Stultus ambulat in tenebris. 420. b
15 Quoniam bonorum meorum non eges. 527. b
16 Oculi tui videant rectitudines 699. d
17 Circundederunt me dolores mortis. 285. d

18 *Cœli enarrant gloriam Dei.* 9. d. 222. a
18 *Teſtimonium Domini eſt fidele.* 675. b
18 *In omnem terram exiuit ſonus eorum* 219. d
23 *Quis eſt iſte Rex gloriæ? fortis & potens in prælio.* 552. b
24 *Oculi mei ſemper ad Dominum.* 444. a 446. c
32 *Exultate iuſti in Domino.* 309. a
33 *Caſtra metabitur Angelus in circuitu timentium eum.* 588. b. 654. b
35 *Non veniat mihi pes ſuperbiæ.* 462. b
35 *Homines & iumenta ſeruabis Domine.* 706. d
36 *Omnis caro fœnum.* 821. a
38 *Notum fac mihi Domine finem meum.* 975. b
38 *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me.* 140. a
39 *Reduxit me de lacu miſeriæ.* 637. a
41 *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum.* 331. b
41 *Sitiuit anima mea ad Deum illum validum.* 798. d
46 *Aſcendit Deus in iubilo.* 989. 1. b
47 *Circundate Sion, & complectimini eam.* 442. b
48 *Homo cum eſſet in dignitate, animum non aduertit.* 91. d
49 *Non accipiam de domo tua vitulos.* 603. c
50 *Sacrificium Deo ſpiritus contritus* 603. d
54 *Exaudi Deus deprecationem meam, & ne deſpexeris orationem meam* 342. c
65 *Vota mea perſoluam tibi* 725. a
67 *Dominus dat verbum euangelizantibus virtute multa* 374. d
67 *Cantate Domino, qui aſcendit ſuper occaſum* 496. b
67 *In Eccleſiis benedicite Deum* 347. a. b
68 *Benedicite Dominum Deum ex fontibus Iſrael* 213. c
68 *Eripiar ab iis qui oderunt me* 674. d
72 *Mihi Deo adhærere bonum eſt* 448. a
72 *Quid mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram* 270. d
72 *Zelaui ſuper iniquos* 874. d
72 *Vt iumentum factus ſum apud te* 271. b
73 *Aeſtatem & ver tu finxiſti ea* 541. c
76 *Oſtende nobis faciem tuam, & ſalui erimus.* 692. d
76 *Hæc eſt mutatio dexteræ excelſi* 192. b
76 *Conturbatæ ſunt abyſſi* 16. a
88 *Inueni Dauidem ſeruum meum, oleo ſacro meo inunxi eum* 654. a
89 *Deus refugium factus es nobis* 274. a
91 *Iuſtus vt palma florebit* 686. c
94 *In deſerto tentauerunt me patres veſtri* 977. a
103 *Omnia feciſti in ſapientia* 9. b. 417. b. 570. c
103 *Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox* 567. c
103 *Emittes ſpiritum tuum, & de integro creabuntur* 115. a
103 *Producens fœnum iumentis, & herbam ſeruituti hominum* 406. a
104 *Poſuit in eis verba ſignorum eius* 10. a
106 *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius* 179. c
106 *Eleuata eſt magnificentia eius ſuper cœlos.* 387. c
106 *Emiſit verbum ſuum, & ſanauit eos* 993. 1.
114 *Similes ſeis fiant, qui faciunt ea* 595. a
117 *Dominus virtus mea, Dominus firmamentum meum* 535. c
118 *Fructus eius dulcis in gutture meo* 527. c
119 *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus eſt* 787. b
120 *Non des in commotionem pedem tuum* 446. c
126 *Niſi Dominus ciuitatem cuſtodiat* 653. d
127 *Fortitudo mea, & laudatio mea dominus.* 993. 1. a
127 *Videas bona Hieruſalem* 812. a
134 *Similes fiant, qui faciunt illa* 542. a
135 *Qui facit luminaria magna ſolus* 37. d
147 *Qui ponit terminos tuos pacem* 227. a
147 *Flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ* 621. d

EX PROVERBIIS.

1 AVDI *fili, leges patris tui* 476. b
3 *Lignum eſt vitæ omnibus qui apprehendunt eam* 477. c
4 *Ne dimittas eam, & retinebit te* ibid. d
4 *Honora ipſam, vt te complectatur* 442. c
5 *Fons aquæ ſit dulcis, & ſit tibi ſoli* 607. c
5 *Longitudo vitæ eſt in dextera eius* 477. a
6 *Quando ambulans duc eam, & ſit tecum* ibid. d
8 *Non attingendus carbo nudo pede* 252. b
8 *Ditidam iis qui me diligunt ſubſtantiam* 487. b
10 *Sapientes celabunt ſenſum* 601. a. 701. b
14 *Septies in die cadit iuſtus* 159. b
23 *Si virga percuſſeris eum non morietur* 652. d
27 *Optabilia ſunt amici vulnera* 661. a

EX CANTICIS.

1 OSCVLETVR *me oſculo oris ſui* 483. b. d
2 *Salientes in montibus, tranſilientes colles* 341. b

EX ECCLESIAST.

2 SAPIENTES *oculi in capite ſunt ipſius.* 164. d
3 *Fortiora te ne ſcruteris* 208. b
9 *Ne multus ſis cum aliena* 950. b
10 *In pigritiis humiliabitur contignatio* 523. c

EX ESAIA.

1 FILIOS *genui, & exaltaui* 357. c
Venite, aſcendamus in montem Domini. 763. a
19 *Ecce Dominus ſedet in nube leui* 317. d
26 *Tollatur impius, ne videat gloriam Domini.* 235. b
49 *Poſuit me telum electum, & in pharetra ſua exaltauit me* 327. a
51 *Reſpicite in Abraham patrem veſtrum, & in Saram quæ vos peperit* 169. d
52 *Væ propter quos nomen meum male audit inter gentes* 734. c. 735. a
53 *Peccatum nullum perpetrauit* 669. a
60 *Quínam iſti, qui vt nubes volant?* 317. d
63 *Quamobrem rubra ſunt veſtimenta tua?* 528. c

36 Priuſquam labores parturiginum veniſſent, liberata marem peperit 667.d

EX HIEREMIA.

2 RELIQVERVNT me fontem aquæ viuæ 672. b
4 Venter mihi dolet, & ſenſus cordis mei turbantur 682. a
5 Equi amatores & emiſſarij facti ſunt 152.b.507.c
7 Omnis frater calcaneo ſupplantabit 461.d
9 Fratres ſint in neceſſitatibus viles 196.c

EX BARVCH.

3 HIC adinuenit omnem viam diſciplinæ 973.1.d

EX EZECHIELE.

1 ET ſpecies eius quaſi ſpecies Tharſis 679.d
2 Comedet os tuum, ac venter tuus replebitur 681. d
18 Anima quæ peccauerit ipſa morietur 204.b

EX OSEA.

6 DA illis, Domine, vuluam ſterilem 721.a

EX AMOS.

5 QVI vocat aquam maris, & fundit eam ſuper faciem terræ 28.b
6 Qui vinum bibunt percolatum, & vnguntur primis vnguentis 615.c

EX MICHÆA.

4 MANIFESTABITVR mons ſuper vertices montium 472. b

EX ZACHARIA.

5 INIQVITAS ſuper plumbi talentum conſidet 282. b
9 Lapides ſancti voluuntur ſuper terram 441. d

EX ABACVC.

3 OPERVIT cœlos virtus eius 485.c
3 Aſcendes equos tuos, & equitatus eſt tua ſalus 505.c

EX NOVO TESTAMENTO, AC PRIMVM

EX MATTHÆO.

4 FACIAM vos piſcatores hominum 552.b
4 Non pane ſolo viuet homo 95.a.426.d
5 Vos eſtis lux mundi 226.c
5 Audiſtis dictum fuiſſe priſcis illis, Non peierabis 658. a
5 Eſto autem ſermo veſter, Etiam, etiam 659.d
5 Beati pauperes ſpiritu, quoniam eorum eſt regnum cœlorum 771.b
5 Beati lenes, quoniam ipſi hereditatem terræ conſequentur 775.d
5 Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolationem accipient 779.d
5 Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam 789.b
5 Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur 802.a.890.d
5 Beati puro corde, quoniam ipſi Deum videbunt 811.a.b
5 Beati qui perſecutionem patiuntur propter me. 830.d
6 Domine, doce nos orare 296.c
6 Nemo poteſt duobus dominis ſeruire 459.a
7 Nouit Dominus ſuos 97.c
11 Venite ad me omnes qui laboratis 965.a
11 Tollite iugum meum ſuper vos 889.
11 Ibi erit fletus, & ſtridor dentium 286.a
12 In reſurrectione neque nuptias contrahent, neque nuptum tradentur 90.b
13 Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis 2 b
13 Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vſque ſepties? 159.c
16 Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam 994.b
21 Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti ferenti fructus eius 347.a
22 Ab hiſce duobus mandatis lex tota pendet. 684.a
23 Quoties volui congregare liberos tuos, quemadmodum gallina 699.a
24 Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt 639.a
25 Diſcedite à me in ignem æternum 889.a
25 Venite benedicti patris mei, poſſidete 301.a.707.c 881.d. 882.d
27 Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati 312.a

EX MARCO.

4 TACE, obmuteſce 248.b
8 Vos autem quem me eſſe dicitis 482.b
13 Quanta hæc opera ſunt, quanta ſtructuræ 109.b

EX LVCA.

1 GAVDE gratia plena 668.a
2 Gloria in excelſis Deo 355.a
4 Medice, te ipſum curato 114.a
7 Oſculum mihi non dediſti 484.a
7 Iuuenis, tibi dico expergiſcere 112.d
10 Beati ſerui, quos cum venerit Dominus, inuenerit ſic facientes 230.b
10 Nomina veſtra in cœlis ſcripta ſunt 665.c
11 Amice, commoda mihi aliquot ex panibus. 872.c
11 Si dimiſeritis hominibus peccata eorum. 296.c
12 Timete illum, qui poteſtatem habet 707.c
16 Factum eſt, vt moreretur mendicus 303.d
17 Intra vos eſt regnum Dei 815.b

EX IOANNE.

1 OMNIA *per ipſum facta ſunt* 495.a. 639.d
2 *Ex Deo eſt charitas* 54.c
3 *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt* 230.a
3 *Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto* 192.d. 246.b.c
4 *Si ſcires donum Dei, & quis ſit qui dicit tibi, da mihi potum* 616.c
4 *Meus eſt cibus, vt faciam voluntatem patris mei* 622.c. 794.c
4 *Ego & pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus* 799.b
6 *Verba vitæ æternæ habes* 551.b
6 *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus* 457.a
7 *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat* 340.b. 616.c. 634.c
7 *Veſciminor panibus meis qui eſuriunt* 95.c.d
10 *Ego ſum via, & oſtium* 648.c
14 *Ego enim & pater meus veniemus, & manſionem apud eum faciemus* 214.a
14 *Ille vos docebit omnia* 324.b
14 *Venit princeps huius mundi* 444.d
15 *Ego ſum vitis, vos palmites* 302.b
17 *Glorifica me gloria quam habui apud te* 849.c
17 *Vt omnes ſint vnum, quemadmodum tu pater in me es, & ego in te* 710.a
21 *Domine, tu ſcis quòd amo te* 483.a

EX ACTIS APOSTOLORVM.

17 IN *ipſo viuimus, mouemur & ſumus.* 281.a

EX EPISTOLA AD Romanos.

2 IRAM *tibi in die iræ ac reuelationis & iuſti iudicij Dei congregas* 203
3 *Optarim anathema eſſe à Chriſto* 697.b
3 *In ſimilitudine carnis peccati* 246.a
5 *Si enim cùm inimici eſſemus, Deo reconciliati ſumus* 852.c
6 *Fructus peccati mors* 646.b
7 *Video aliam legem in membris meis* 496.a
7 *Lex eſt ſpiritualis* 550.c
8 *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti?* 420.a
8 *Quem prænoſcit, hunc & prædeſtinat* 754.b
10 *Si confeſſus fueris ore tuo Dominum Ieſum, ſaluus eris* 584.a
10 *Ne dicas in corde tuo, Quis aſcendet in cœlum* 310.d
13 *Deponentes opera tenebrarum* 301.b
15 *Omnia ſcripta ſunt ad noſtram admonitionem* 506.c. 585.a

EX EPISTOLA I. AD Corinth.

2 HOMO *autem animi ſui deditus affectionibus, ea quæ ſpiritus ſunt non capit* 61.a
2 *Sapientiam loquimur inter perfectos* 673.d
2 *Neque oculus vidit, neque auris audiuit* 290.d
3 *Fundamentum aliud ponere nemo poteſt* 683.d
3 *Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem* 473.b
6 *Quæ eſt ſocietas luci cum tenebris?* 443.a
8 *Omnia in vobis ordine & honeſtè fiant* 524.d
10 *Hæc in figura illis eueniebant* 469.c
10 *Bibebant enim ex ſpirituali petra ſubſequente* 994.b
11 *Nemo poteſt dicere dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto* 521.c
12 *Poſuit Deus in Eccleſia primum Apoſtolos* 574.c
12 *Non omnes Apoſtoli ſunt, nec Prophetæ omnes* 220.a
12 *Non poteſt oculus manui dicere, Non mihi te opus eſt* 677.c
13 *Cùm puer eſſem, puerorum more loquebar* 137.c
14 *Orabo ſpiritu, orabo & mente* 860.d
15 *Primus homo de terra terrenus* 843.c
Quemadmodum in Adam omnes morimur 311.a
15 *Quotidie morior per veſtram gloriationem* 432.d. 433.a
15 *Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus* 634.c
15 *Cùm aboleuerit omnem principatum* 686.a
15 *Firmi eſtote atque immobiles* 226.c
15 *Ecce rem arcanam vobis patefacio, nos quidem omnes non dormiemus* 103.a
15 *Alia eſt claritas ſolis, alia claritas lunæ* 37.d

EX EPIST. II. AD Corinth.

2 CHRISTI *bonus odor ſumus in ijs qui ſeruantur, & in ijs qui pereunt* 514.d
3 *Litera occidit, ſpiritus autem viuificat* 470.a
4 *Licet is, qui foris eſt, homo corrumpatur* 143.b
4 *Non conſiderantibus nobis quæ videntur.* 443.b.c
5 *Pro Chriſto legatione fungimur* 464.a
5 *Siue enim exceſſimus, Deo: ſiue ſobrij ſumus, vobis* 625.b
11 *Deſpondi vos virginem caſtam exhibere Chriſto.* 483.a

EX EPIST. AD GALATAS.

4 ESTOTE *ſicut ego: num & ego ſicut vos.* 491.b
5 *In Chriſto enim Ieſu neque mas neque fœmina eſt* 85.c
6 *Qui in ſpiritu ſeminat, vitam æternam ex ſpiritu metet* 216.a

EX EPIST. AD EPHESIOS.

3 EX *quo omnis familia & in cœlo & in terra nominatur* 286.d
3 *Vt innoteſcat Principatibus & poteſtatibus in cœleſtibus* 597.a
4 *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat* 448.d
4 *Veraces in charitate creſcamus in illo per omnia* 847.c
5 *Ipſe eſt pax noſtra* 464.b
5 *Sacramentum hoc magnum eſt* 522.d

EX EPIST. AD PHILIPPENS.

2 OMNIS *lingua confitebitur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum* 289. b
2 *Hoc ſentite in vobis, quod in Chriſto Ieſu* 531. d. 767. c
2 *In quibus lucetis conſpicui tanquam luminaria* 665. b
3 *Ego meipſum mundum exiſtimo comprehendiſſe.* 634. c
4 *Omnia poſſum in eo qui me confortat* 963. b
4 *Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc?* 287. b

EX EPIST. AD COLOSS.

1 IN *eo creata ſunt omnia, ſiue throni, ſiue poteſtates* 225. a
1 *Nunc gaudeo in paſſionibus meis* 847. c
3 *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite* 164. c

EX EPIST. I. AD TIMOTH.

6 BEATVS *& ſolus potens Rex Regum* 258. b

EX EPIST. II. AD TIMOTH.

4 RECONDITA *eſt mihi iuſtitiæ corona* 813. d

EX EPIST. AD HEBRÆOS.

4 SERMO *efficax, & omni gladio ancipite acutior* 327. 854. c
9 *Quem animarum noſtrarum propitiatorium poſuit* 215. d

EX EPIST. I. IOANNIS.

4 DEVM *nunquam vllus vidit* 220. d
4 *Charitas autem eſt Deus.* 528. c. 576. a.

INDEX
RERVM ET VERBORVM NOTABILIVM, QVÆ IN HOC S. GREGORII NYSSENI OPERVM TOMO II. CONTINENTVR.

A

AARON Moyſes frater 173.b. ſacerdotali honore decoratus 183.d
Abortus quid ſignificat in Scriptura 358.d. 359.a
Abyſſus in Scriptura quid 16.a
Acies inſtructæ quæ myſticè 698
Actiones brutorum vbique conſtant, hominum non item 939.a
Aculei, vitiorum impetus 463.b
Adoleſcentulæ diligentes ſponſi pulchritudinem quæ 487.a.b
Adulterium, quale peccatum 949.d
ἄδυτον quid & vnde dicitur 731.c.d. 732.c.d
Ædificiorum deliciæ & opera ſuperuacanea. 398.d. 399.
Ægypti plagæ 173. 174. quid myſticè 199. 200
Ægyptiorum exercitus vndis maris rubri abſorptus 176.a.b
Aër qualis 48.b
Aër ater & tenebroſus Ægyptiis quid myſticè 202.d. 202.a
Æuum quid ſignificat 466.c
Ager quis, & quæ poteſtas eius 534.c. 535
Agni ſanguine poſtes vncti quid denotẽt 205.a.b
Agni comedendi forma quid ſignificet 206.c.d
Agricola noſter quis, & cuius Agricultura ſumus 433.b.c
Ala in Deo quid 699.b.c
Alleluya, inſcriptio Pſalmi quid ſignificet 306.a
Altare & thuribulum tabernaculi quid 225.d
Amaltheæ fabula 614.c
Amandi tempus quod 453.c.d
Amandum quid eſt 453. d. 454. 456. 457
Amor quid 453.c
Angeli nomen in vtramque partem à Scriptura poſitum 196.c
Angelorum cuſtodia 588.b
Anima quid, ſecundum varias Philoſophorum opiniones 922. 933
Anima nihil eſt rerum caducarum & mortalium 940.b.c
Anima propriè & eſt ea, & dicitur, quæ ratione vtitur: cæteris appellatio tantum cum hac communis 81.c.d.82
Anima Dei regimen exprimit 860.a
Anima immobilis mouet 931.a
Anima cum corpore vt lyricen cum lyra 929.d
Anima baptiſmo non obſignata à Domino non agnoſcitur 958.d
Anima quæ Deo coniungitur ſatiari non poteſt eius fruitione 483.b.c
an Anima, an corpus doleat 926.b
Anima brutorum qualis 938.a. infantium ibid.
de Animæ origine ſententiæ variæ 857.c. 922.
Animæ definitio Pythagorica 933.a. Eunomiana d. Moſaica & Platonica 934.a
Animæ alimentum quod 924.a
Animæ concentus quis ex Simia 927.a
Animæ cum ſole comparatio 941.c. & diſcrimen inter vtrumque ibid.
Animæ differentia à carne quæ 384.d
Animæ motionum proprietas triplex 947.d
in Eos qui Animam ſpiritum aut ſanguinem eſſe aſſerunt 924.b.c
Animarum euocatio 867.d
Animus à corpore vt amicus ab amaſia victus 943.a
Animus per virtutes paſcitur 696.a.b.
Animi princeps facultas qua parte contineri putanda ſit 67.b.c
Animi arcana ſacerdoti retegenda 969.b
Animi immortalitas auctoritate ſanctæ Scripturæ firmata 940.b
cùm Animo, tum corpori idem exiſtendi principium 123. 124.
Animi quomodo orituri fuiſſent, ſi homines illi principes nulla ſe peccati labe polluiſſent 89. 90.
quòd Animi ante corpora non exiſtunt 119. 120.
Animorum diſcrimen 59.b.c. & ſeq.
de Animorum migrationibus doctrina fabulis conſentanea euertitur. 121. 122
Animalia non bibentia 925.a. pulmone carentia.b
Anomæorum doctrina refellitur. 55.c. 85.a
Aperire, & Claudere in Scriptura quid 29.a.b
Apis producta in exemplum virtutis ſtudioſis 604.a.b
Apollinarij errores 879.b.c. & ſeq. 935.
Aqua, ſuper qua ferebatur Spiritus Dei, quæ 15.a.b.
Aqua omnis apta ad vſum baptiſmatis, ſi inuenerit fidem accipientis, & benedictionem ſacerdotis ſanctificantis 958.a.b

Aquæ in ſanguinem conuerſæ quid myſticè 199.a.b
Aquæ & vini mixtio qualiter fit 941.b
Aquæ ſacramentum 210.c.d
poſt Aquæ tranſitum quales eſſe debemus 211.b.c
Aquæ, quæ ſuper cœlos ſunt 20.a
Aquilo ventus qualis, & quid deſignat 620.b. 621.a
Aquilo, poteſtas aduerſaria 333.a
Arbitrij liberi facultas, qualis res 459.c
Appetitio libera 447.c. vis 939.b. motus 388.a
Arca fœderis alis Cherubim contecta quid 215.c
Arcula, in qua Moyſes aquis expoſitus quid myſticè 188.b
Arena quid ſignificat 381.b.c
Arij errores 864.b.c
Aromata quæ dicuntur in Scriptura 602.d. 603.a
de Aſcenſione Chriſti 989.1.b
Aſcenſiones animæ quænam 558
Aſperſiones ſanguinis 993.1.d
Auaritia crudelis domina. 212.b. malorum omnium radix 412.a
Auditus ſenſus 757.b
Aulæorum tabernaculi myſtica expoſitio 227.a
Auri cupiditas reprehenditur 408. 409. 410
Azymum quid 211.c. 212.a

B

BALACHI Madianitarum Princeps 185.d. 186.a. diabolus 249.d
Balaam augur 185.d. 186.a. 250.a
Baptizatus recens eſt ſimilis tyroni 960.d
Baptizatum peccare minus malum eſt, quàm non baptizatum decedere 958.b
Baptizatis per aquam & lauacrum datur ſanitas 956.d
Baptiſmus, gratiæ fluuius 957.1.c.d
Baptiſmus non eſt differendus propter procliuitatem ad vitium 959.1.a
Baptiſma Philippi minimè operoſum 958.a
in Baptiſmo nomina dari ſolita 956.2.a
Baptiſmum quidam differebant, ſatis habentes ſi non poſt mortem punirentur 959.b.c
ad Baptiſterium concurrebatur tempore terræmotus & peſtis 957.1.a
Baſilius Gentilium eruditionẽ tanquam donum Eccleſiæ obtulit 209.b
Baſilij ſcripta nullis niſi diuinis cedunt 5.d
Battologia quid 717.a.b
Beatitudinis comparandæ rationes octo 762. 763. & ſeqq.
Beatus quis dicendus 416.b.c
Beatum quidnam verè habendum 764.b.c
Bellum eſt in vnoquoque hominum, & quale 496.a.b
Bellum animarum partim reſiſtendo, partim fugiendo prudenter geritur 961.1.b
Beneuolentia Dei, animæ pulchritudo 696.d. 697
Bezeleel ex imperito ſapiens factus diuino ſpiritu 873.c.d
Bonum ſemper firmum & ſtabile 417.d. ſapientiæ nomine complexum 418.a
Bonum verum & perfectum Deus, extra quod vitium eſt 447.b.c
Bonum quod ex æquo omnibus & omni tempore bonum eſt, nunquam expleri poteſt 394. c.d. 395
Bonum & honeſtum per duo maximè iudicatur, & quænam illa ſunt 428.d
Boni alimentum quod 426.d
Bona cur Deus malis tribuat 721.c
Bona, quorum ſtudio tenentur homines, qualia ſunt 456.a.b
quòd Bonorum eorum quæ in vita altera expectamus fruitio non erit in cibo & potu; licet initio mundi homo rebus iiſdem in paradiſo vitam ſuam conſeruarit 95. 96
Botrus Cypri in vineis Engaddi quis 516. 517
Brutorum anima prorſus rationis expers 938.a
Brutorum actiones quales 939.a
Buxeæ tabulæ 681.a

C

Cæcus qui multos habet oculos 599.a
Cain cur condemnatus 529.
Κακία quid 749.d
Calceos cur Deus interdixit diſcipulis. 636.b
Caligo in Scriptura quid ſignificat 212.b
Canes quinam in Scriptura 566.a.b
Candelabrum tabernaculi. 222.d. quid myſticè 225.d
Canticum quid 295.a.c
Canticum Canticorum cur ſic inſcriptum 481. a.b.c
Canticum diapſalmatis quid 323.a
Canticum harmonia ſecum deducit virium 412. c.d
Capillorum natura quæ 701.a
Capra ornamenti capillorum ſimilitudo 701.d 702.a
Capreæ proprietas, & quid ſignificat 539.
Caput Eccleſiæ aurum purum 668. 669.
Catechumenus eſt adhuc extra paradiſum 956.2.
Catechumeni eijciebantur 957.2.d.
Catuli leonum quid denotant 553.c
Cædri, virtutes 524.a
Cham patrem irriſit 401.d
Chaos Euangelicum in medio bonorum & malorum firmatum, quod 868.a.b.
Charitas Deus eſt, & qualiter vulnerat cor 532. b.c
Charitatem in anima ordinare quid 528. 529.
Cherubin, Angeli quinam 225.b
Chordæ in organo extenſæ quid 288.d.
Chriſtus vt petra vitæ in diuinis ſcripturis prædicatus, & quare lapis 924.a.b
Chriſti comparatio cum Moyſe 723.d
Ciborum deliciæ fugiendæ 972.c.d
Cinamomum in anima quod 613.d
Cincinni capitis, qui 634.b
Cingulum pro modeſtia 207.d
Circumciſionis inſtitutio 989.1.d
Clauis regni quibus paretur 648.b
Clypeus, fides 463.a
Cognitio vnde procedit, & eius effectus 592.c
Cognitio ſuipſius eorum quæ ſunt in nobis bonorum cuſtodiendorum tutiſſima ratio 499. d. 500.

Collum ſponſæ cur turri Dauidis comparatum. 586.
Colli ornamentum verum quod 509.c.d
Colli ſponſæ cum torquibus ſimilitudo quid ſignificat 508.c.d
Columnæ tabernaculi 222.c. quid myſticè 225.a.226.b.
Columnæ Eccleſiæ quæ 682.d
Columnæ porticũ animæ ſuſtinentes quæ 401.a
Commotio ventris ſponſæ quid 639.c.d.
de Communicatione Verbi Dei auguſta in corpore & anima 943.d
pro his qui Commutabuntur, inſcriptio pſalmi quid ſignificat 298. 299.
Complexus opportunitas quid nos docet. 442.d
Concentus animę vis & natura 917.d
Cordificare quid 596.c
Corium, mortificatio carnis 227.a
Corpus animę ſeruus 620.a
an Corpus, an anima doleat 926.b
Corporis humani ſtructuræ contemplatio quędam altiùs ex ipſa medicina breuiter repetita 127. 128. & ſeq.
quòd Corpora prius quàm animi non ſunt condita 119. 120.
Corporibus hominum in elementa vniuerſitatis ſparſis, fieri poteſt vt quod proprium vnicuique eſt ex illa communitate reſtituatur 116. 117.
ne Corrumpas, inſcriptio pſalmi ad quid nos hortatur 305.c.d
Cortinæ tabernaculi 223.a. quid myſticè 224.d
Creationis & prouidentiæ differentia 934.c.d
Creatura rationalis in duplicem naturam diuiſa 743.b.c
Crucis ſignum malis opem fert & remedium 956.a.a
Crucis myſterium ſublatione ſerpentis in deſerto figurata 245.d. 246.b.c
de Cruce Chriſti, & tenebris quæ tunc actæ ſunt 988.a.a
Crura Chriſti fundata in baſibus aureis quæ 683.
Cupiditas, beſtia terribilis, à qua procul habitandum 252.a.b
Cupreſſus quid nos docet 524.b.c
Cymbala, quę in ſcriptura 289.a.b.
Cynifes & caninæ muſcæ quid myſticè 202.d 203.a
Cythara, & eius concentus quid myſticè 363.a.b

D

DÆMONES nihil edunt 970.a.b. quare nobis inuidant c
Dauidis pœnitentia 966.d
Debitorum remiſſio, proprium Dei munus 751.b.752.
pro *Dedicatione domus Dauid*, inſcriptio Pſalmi quid nos docet 304.b.c
Defectum non poſſe numerari, quid ſignificat 389.c.d.
Dentes Eccleſiæ quínam 581.d.583.
Dentium laus in quo poſita, & quid denotat 581.c.d
Deus expers paſſionum 720.d
Deus immutabilis, & quare 298.b
Deus vnus omnium opifex in tribus perſonis ſeu hypoſtaſibus conſideratur 914.915. & ſeq.
Deus quoniam de cauſa manifeſtatus in carne 387.a
Dei vera cognitio in quo conſiſtit 220.d
Deum quærendi tempus quod 447.a
Diapſalma quid ſit, & in quibus Pſalmis reperiatur 319.
Diapalma tertii & quarti Pſalmi 321. item ſeptimi 322.
Diapſalmatis canticum 323.a
Differentiæ eſſentiales quæ 918.d
Dilectio Dei, fortitudo eius qui diligit 458.b
Dilectio vnius odium efficit alterius 443.a
Diuinatio fallax, diaboli inuentum 868.d
Dipſadis morſus qualem indit affectioné 455.d
Diuitiæ quænam amplectendæ 443.b
Δόρκας vnde dicitur 539.b

E

ECCLESIARVM leges 956.a
Eccleſiaſtæ nomen vnde, & quis verus Eccleſiaſtes 375.386.a
Elementorũ pulchritudo 222.b.motus per ſe 22.b
Emiſſiones ſponſæ quæ 610.c
Eſuries quænam beata 794.
Equi emiſſarii, qui feminarum amorib. inſaniunt 152.a.b
Equitatus Pharaonis quid myſticè deſignat 504.505.506.
Equorum elatio, ſuperbiæ & inſolentiæ vitium 462.a
Euchariſtiæ ſacramentum 614.d.615
Eunomij opinio de anima 933.d. abſurditas ibid.
Ἁρμονίων vnde dicta 417.a
Ἀρχὴ quid 724.d.725.a
Euſebij conuerſio 894.b. & ſeq.
Exploratores in terram promiſſionis miſſi, quinam myſticè 244.b.c
Exploratores copiarum animæ quínam 461.a
Exſtaſeos Pſalmus quis 304.d

F

FACERE & componere quid 4.c
Faciem Dei videre, quid 238.239
an Fatum ſit Deus 896.b
Fatum, ſeries immutabilis pro certa ſtellarum coniunctione 896.d.897
Fatum non eſt anima præditum 899.c
Fatum non omnia poteſt 901.d.902
Fatum nauium, & vrbium, & nationum 907.d
Feneſtræ, ſenſus 756.d.757.a
Ferculi Solomonis conſtructio quid ſignificat. 572.a.b.574.a
Ficuum groſſi quínam, & quid denotant 546
Fides ſuam requirit ſororem, nempe charitatem 960.c.d
Filum coccineum fides 584.a
in *Finem*, vox plurimis Pſalmis præfixa, cuius ſenſus 293.294
Firmamentum quale 14.a.b. & quid 15.c

Firmamentum quale 14.a.b.
Firmamentum, fides in Chriſtum 332.c.
Flendi tempus in vita præſenti 435.c. & quid miſeriæ magis deflendum 436.b.c.
Fluuius aromatum ex horto quid 621.d.622.a
Fons horti, doctrina virtutum 404.d
Fons fluuij baptiſmi eſt Chriſtus 952.2.a.
Fons ſignatus anima 607.616.
Fontes duodecim deſerti Apoſtoli 213.b.c.
Fontes aquarum calidarum morbis medentur 973.1.d
Fornicatio habet aliquid magis fugiendum quã cætera ſcelera 961.1.c.
Fornicatio tanquam lixa fert impedimenta 962.a
Fornicationis peccatum quale 949.d.
Fornicator tanquam pannus 962.b.
Fornicatori accidunt mala plurima 962.c.
Fratris nomen in vtramque partem à ſcriptura poſitum 196.c.d.232.d.233.a.
Fructus dulcis in gutture ſponſæ quid 621.c.d.
Futurorum prædictio quo fundamento nitatur 906.c.d.

G

Genarum rubor quid denotat 584.c.
Generationem neceſſariò ſequitur mors 431.a.b
Gratiæ nemo petit mercedem 960.2.c.
Greges caprarum de monte Galaad quinam 580.a
Guſtus ſenſus 757.b.
Guttur Chriſti quod 687.d

H

Helias religioſæ vitæ dux 580.b
Helias venturus ante ſecundum Domini aduentum 992.b
Hepar capræ quid in ſcriptura 364.a.b
Herodes turbari debebat, & omnes familiares eius 992.c.d
Hieroſolyma, maieſtatis animæ typus 697.
Hinnulus ceruorum Chriſtus 539.
Hinnuli gemelli capreæ quid myſticè 589.590.
Homicidium duplex & quale peccatum 951.c.d
Homo quid 145.c.d
Homo bulla 888.b
Homo cur vltimus omnium rerum conditus 50.c.d. diuini imperij imaginem exhibet 53.d
Homo qualiter ad imaginem & ſimilitudinem Dei creatus 139.140.& ſeq.
Homo cur nullis à natura armis, nulliſque tegumentis inſtructus 56.b.& ſeq.
Homo ſic conditus, vt inſtrumenta ad ſermonem neceſſaria habeat 62.d.63.
Homo quonam modo factus eſt 154.b.c.155.c d.& cur ſuperiora contuetur 164.c
Homo magna res, quomodo 153.d. & quomodo nullo pretio dignus 154.a.b.
Hominis natura omni creato, quod cernimus, præſtantior 51.d
Hominis opificium in omnibus imperatoriam quandam autoritatem oſtentat 52.d.
Hominis natura tota conſideratione noſtra perſpici: non poteſt 66.a.b.
Hominis figura cur recta 58.b.c
Hominis manui feræ, aues, & omnia alia ſubiecta 145.146.
Hora in quas partes diuidatur 900.c
Hortus ſponſi Eccleſia 621.c
Hortus concluſus anima 606.
Hoſtis humanæ naturæ vis quænam 911.b
Hyacinthinus color in veſte Pontificis quid myſticè 228.b.c.230.a.b.
Hyems malum denotat in ſcriptura 544.
Hymnus quid 295.a.296.d.

I

Inaures, obedientia 233.c.
Ieiunium verum quod 970.2.a
Ieiunium corporis nihil prodeſt niſi adſit mens pura 971.1.a
Ieiunij veri opera 971.1.d
Ignoratio ſuiipſius quantum malum 500.b.c.d
Imaginis ratio quæ 84.
ad Imaginem Dei qualiter homo factus 83.b.c
in Imagine quo modo ſexus maſculi femineique diſcrimen 85.86.
Imber, varij tentationum inſultus in ſcriptura 523.b.
Incarnatio Chriſti 859.b.
Incredulitas gentium 990.2.c
Incrementum duplex 155.d.156.a
Infantium anima 938.a
Inſomniorum cauſæ 57.d.76.& ſeq.
Inſcriptionum in Pſalmis quot genera 291.b.c
Inſipiens quis verè cenſendus 420.b.c
Integer quiſnam eſt 433.c
Intellectus vox in hymnis quid 297.b.
Inuidiæ mala 242.c.d.243
Ioſephi in Ægypto continentia prędicatur 962.d
Ioſue hiſtoriæ allegoria 957.2.a.b.
Iræ cum lumbricis corporis comparatio 434.c.d
Iudicij Dei recordatus terribilis 369.d.
Iuramenti duplex operatio 533.d.534.
Iuſtitia quid 790.b.c.d.& quænam illa quæ ad omnes pertinet 791.c.
Iuuenculæ quæ in Scriptura 706.b.c

L

Lacrymarum cauſa quæ 69.70.a.b.
Lætitia pro voluptate 393.c.394.a
Lapis, Chriſtus 214.a.994.1.
Lapides iacere & cogere quid 438.439.
de Lapidibus quinam panes coficiunt 792.d
Lauacra domorum 399. animæ 401.a
Laudatio quid 295.a296.c
Lectus ſponſi vmbroſus, natura humana 522.b.c.d.
Lectus Solomonis nuptialis ab armatis circumdatus, quis 564.565.
Lenitas quid, & in qua re beata 774.d.775.a.& ſeq.
Leonum proprietates, & quidnam deſignant 358.b.c.
S. Letoius Melitines Epiſcopus 948.
Lex ſpiritualis eſt 150.c.

Legis mandata 180.c.d.
Libanus mons quid indicat in multis locis Scripturæ 573.b.
Libanus duplex, vnus electus, alter malus & reijciendus 685.c.d.
Libano forma ſponſi comparata cur 685.687.
Liberum arbitrium: vide Arbitrium
Lignum vetitum in paradiſo quod 97.c. & ſeq.
Lignum in aquam amaram immiſſum quid 213. a
Ligna Libani quæ 573.c.615.b
Ligna ſyluæ, non amici, ſed aduerſarij Sponſi 527.b.c
Ligna quę ad ignem ſtruendum colliguntur quid nos docent 441.a.b.c.
Lilium conuallium quid deſignat 525.b.c.d
Lilij gratia duplex, & eius ſignificatio 589.d.
Lilia quid ſignificent 694.b
pro Lilijs ſuæ Floribus: inſcriptio Pſalmi quid denotat 300.a.b.
Loci definitio 943.b
Loquendi tempus quod 449.
S. Lucas medicus 964.c
Luctus quid, & qua in re beatus 782.b.c.783.
Luſtrationes per aquam 993.1.d
Lux quare primùm facta 9.b. & quomodo 37.c.d. & ſeq.

M

MAcedonij errores 864.b.c.
pro Maeleth, inſcriptio Pſalmi quid nos doceat 302.d.
Malum pluribus nominibus à ſcriptura deſignatur 544.b.c.
Mali natura inſipientiæ nomine explicata 417.a
Mali in mundum ingreſſi cauſa prima quæ 335.d
à Malo liberari quid, & quis malus 760.c.d.761.
Malorum punicorum intepretatio 611.
Mandatorum obſeruantia jugum 889.c.
Manichæorum de anima opinio. 935.c.d
Manna velut ros, è cælo defluens 177.a.b. quid myſticè 214.c.d.
Mane quid 12.b.
Manus interpretatio myſtica 840.c.d.
Manus ſermonis cauſa factæ 58.c.d.
Manus Moyſis in ſinu commutata quid myſticè 192.b.c
Manus Chriſti tornatiles, plenæ tharſis 677.d.678.
Manuum Moyſi in altum elatio quid ſignificat 217.a.b.
Mare vnum continuum, per vniuerſum orbem commeans 17.c.
quòd Materies & Deus non ſunt coæterna 107.108.
Matrimonia inceſta apud Perſas 910.a
Maxillæ in corpore Chriſti quæ 673.d. & cur tanquam phialæ aromatis 674.c.d
Medicinæ effectus 929.b.
Medicorum prædictiones 898.c.
Mel & lac ſub lingua ſponſæ quid 605.
Melchol Saülis filia quid myſticè 363.c.d.
Menſura in omnibus neceſſaria 429.430.
Mens per ſenſus agit 64.a.b.
Mens in certa quadam corporis parte non exiſtit 80.b.c.
Mentis domicilium in capite 67.d
Mentis cum natura cognatio 54.d.
Mentis facultas ſe per vniuerſum corpus didit, conueniente quadam ratione membris ſingulis conjuncta. 82.
Mentis materiei ac naturæ mutus inter ſe nexus 71.72.
Mercenarij Dei qui 875.b.
Meretrix, hæreſis 875.b.
Metempſychoſis 935.c
Miraculorum virtus 876.b.
de Miraculis, quæ carne humana aſſumpta Dominus editurus erat 987.b
Miſericordia pro potentia diuina apud ſanctos viros 801.
Miſericordia beata quænam, & qui miſericordes 802.a. & ſeq.
Monobiblon Iamblici 917.d.
Mons arduus ac difficilis acceſſu, Theologia. 219.b.
Morborum cauſa 888.c.
Mors quid ſit Chryſippo 926.c
Mors non definitur certo tempore 956.a.d.
Mortuum corporis & animi diſcrimen 80.d.81.a
Moyſis vita 170.171. & ſeq. & eius myſtica interpretatio 187.188. & ſeqq.
Mulierum cupiditas in ornando corpore 515.c.
Mulier peccatrix, pænitentiæ exemplum 968.c
Mundi imperfectio 914.b.
Mundi originem aliquam qui fatetur, is & finem eius fore aliquando non poteſt non concedere 105.106.
Myrrha quid myſticè 624.a.b.
Myrrha mortis ſymbolum 645.b.
Myrrhæ faſciculus inter vbera quid 515.516.

N

NArdi myſtica expoſitio 612.
Nardi odor quid myſticè 513.514. Nardus pyſtica precioſa 514.d.515.
Nicomedia terremotu euerſa 907.b
Niniuitarum pænitentia 966.d.
Nomen Dei ſanctum 734.735.
Nubes, ſpiritus ſancti gratia 210.c.

O

pro O*ccultis filij*, inſcriptio Pſalmi quid deſignat 2.300.c.d
pro Octaua, Pſalmi inſcriptio quid denotat 301.b.c.367.368.
Oculi ſapientis cur in capite? 164.d.165.a.
Oculi Eccleſiæ qui 670. & cur ſicut columbæ. 671.
Oculi columbæ quínam myſticè 521.a.b.
Oculorum pulchritudo quæ. 521.
Oculorum præſtantia inter cætera membra. 577.b.
Oculorum cuſtodiæ quam multæ 165.b.c.
ad Oculos quæ referenda ſint 578.a.

Oculos habere in capite quid 418. d.
Odium quid 453. c.
Odio quid à natura habendum 453. d. 454. 456. 457.
Oratio quid 295. b. 297. d. laus 714. c. 715.
Organa, Prophetæ & Apoſtoli 219. d.
Origenes ſcripſit in Cantica 473. b.
ὅρμισκος, torques cur ſic dictus, 508. b.
Os ſponſi, fons ſcaturiens verba vitæ æternæ. 485. c. d
Oſcitationis cauſa 75. b. c.
Oſſa cogitationes ſanæ 370. d.
Oſtij, quod à ſponſo tangitur & pulſatur 633. b
Otij ſabbathi præceptum quid ſibi vult 440. d.

P

Pace nihil iucundius in hac vita 812. d
Pacifici quinâ & qua in re beati 822. 823. 824.
Paleæ 598. a.
Palingeneſia Cronij 937. c.
Palmæ deſerti ſeptuaginta, Diſcipuli 213. b. c
Palpebræ oculorum cuſtodes 165. c. d.
Panis de cælo, verus cibus 214. c. d
Panis quotidiani petitio quid ſignificat 745. c. d. 746.
Partus maturus & non abortiuus quis 432. b.
de Paſſione Chriſti 987. d.
Pater quinam poſſint dicere 726. a.
Pauperes amandi 881. & ſeq.
Pauperes ſpiritu quinam 444. b. c. 765. 766. 771. b
Paupertas duplex, & quænam beata 765. d. 766. a
Paupertas ſpiritus quæ 766. d.
Peccatum per mulorum naturam ſignif. 340. d.
Pedes lauare quid 636. a.
Pelles Solomonis quid 491. d.
Peplus Rebeccæ 651. d.
Percuſſio immortalitatem deſignat 652. d.
Perfectio quibus terminis comprehenditur 168. b. c.
Perſequutio quid, & quæ beatos efficiat 832. b. & ſeq.
Perturbationes animi vnde oriuntur 92. 93.
Petra Chriſtus 994. a.
Petra tegminis iuxta propugnaculum quid 549.
Phinees Zelus 186. b. quid myſticè 251. c.
Pili, mortis ſymbolum 226. a. continentiæ 227. b. c
Planctus quid in ſcriptura 437.
Pœnitentia quid 969. 1. c.
Pœnitentia expurgat delicta 444. d.
Pœnitentia debet morbum per lacrymas 956. d
Pœnitentia Dauidis 966. c. Niniuitarum ibid.
Pœnitentiæ exemplum mulier peccatrix 968. c.
Præcipitatio in mare, quid deſignat 343. d.
Præſtigiatores & vates 949. b. c.
Primogenitorum exterminatio 204. 205.
Priuatus in ſacerdotem qualis eſſe debet 967. 1. a.
Prodigus filius 967. d.
de Prodigo parabola quid ſignificat 968. a
Proditores animæ quinam 461. b. c
προσωχὴ quid 724. 725. a.
Prouidentiæ & creationis differentia 934. c. d.
Proximus quis eſt 688. c. d.
Pſalmus quid 291. a. c.
Pſalmi cur omni hominum generi tam grati. 261. c.
Pſalmorum liber quot partes continet, primùmque quid prima & ſecunda ſectione doceamur 268. 269. quid tertiâ 270. quid quartâ 272. 273. quid quintâ & poſtrema 278. quis ſingularum finis 287. 288.
Pſalmorum inſcriptiones variæ 291. 292.
in Pſalmis virtutis ſtudium traditur 265. c.
in Pſalmis cur ordo hiſtoriæ non obſeruatur. 324.
in quibus Pſalmis diapſalma inuenitur 319.
de Pſalmis, qui inſcriptione carent 307. a. 308. & ſeq.
per Pſalmos ſecundæ ſectionis quomodo ad virtutem erudimur 330.
Pudor armatura potens ad effugienda peccata. 396. a.
Pugnæ apparatus varius quid nos docet 460. b. c.
Pulchritudo quid 929. c.
Puritas cordis, per quam Deus videtur, quæ 812. 821. 816. & ſeq.
Purum quomodo fieri liceat 817. d. 818.
Purpura quinam ſunt 574. b.
Puteus aquæ viuæ, anima 616. c.
Pythoniſſa 267. & ſeq.

R

Racemus ex ligno dependens quid myſticè. 244. d.
Ranarum immunda multitudo 199. c. d.
Recens ſub ſole nihil, quomodo intelligendum. 385. b. c.
Regni Dei optatio quid ſibi vult 736. b.
Reſurrectio quid. 383. a. b.
Reſurrectio cur poſt quædam temporum interualla expectatur, ſi quidem res bona eſſe putanda eſt: & cur non iam olim excitatum ex morte eſt hominum genus 100. 101. & ſeq.
Reſurrectio ex mortuis, cur expectanda 99. 100.
Reſurrectionē fore abhorrēs à vero nō videtur 115. 116.
Reſurrectionem præcedere debet mors 643. 644.
quod Reticetur in ſponſa quid 703. d. 704.
Rhamnus, ſpinæ ſpecies quid ſignificat 359. c. d.
Riſus amentiam & delirium denotat 393. a. b
Riſus cauſa, quæ 69. d. 70.
Ros, curatio 633. d. 634. a.
Rubi, quem vidit Moyſes explicatio 190. c. d.

S

de SABBATI celebratione 990. b
Sacerdos pater & ſocius pœnitentium. 969. a
Sacerdos in priuatos qualis eſſe debet 966. a. d pro populo intercedat 967. 1. d
Sacerdotis munus 967. a
Sacrificia propitiatoria 603. a
de Sacrificiis & holocauſtis 989. d
Sacrilegij peccatum quale 954. d
Saltatio quid in ſcriptura 437.
Sācta ſanct. in tabernaculo quid myſticè. 217. d. 810. b
Sangæus mons in Bithynia 909. a.
Sanguinis aſperſio quid in ſcriptura 360. a. b.
Sanguinis & aquæ fluxio de diuino Domini latere 998. 1. c.
Sanitas quid 929. c. vita corporis 931. c. animæ q. 741. b.
Sapientia humana quę 417. a. vera, & eius opera 417. b
Sapientis ſolius caput præditum oculis 418. b. c
Sapientis memoria in æternum manet 423. b.
Sapphiri proprietas & ſignificatio 681. c.
Scripturæ mos in narrationibus 870. c.
Segregatio perfecta quæ 952. b
Senarij numeri commendatio 158. c.
Senſus, feneſtræ per quas intrat mort. 757.
Septenarij numeri laus 158. d. 159.
Septimus dies extremi iudicij iudicium 160. 161.
Sepulchrorum effoſſio 954. c
Serpens, peccatum in ſcriptura 192. d. 246. a
Serpentis ænei figura 184. d. 185. a. 245. c. d
Seruitutis Iſraëlitarum expoſitio myſtica 255. b. c
Silentij lex quæ 448. d. 451. d.
Simeonis voces 551. a.
Similia, ab agricolarum inſitione 2. c. à filicibus 8. d. concoctione ciborū 31. c. d. à Muſicorū inſtrumētis 61. c. à fictore laterum 197. d. à pugilibus 343. a. b.

à ſpeculo 695.a.b. ab arte pingẽdi 765.a.b. à peritis medicis 768.a.b. à gymnicis certaminibus 871.d. à Grammaticis 970.a.b. à famelicis 976.c
Similitudines auri cum notis argenti quæ 510.511
Simulationis mala 828.b.c.d
Sion quid ſub ænigmate ſignificat 442.c.d
Smaragdi ſculptores 680.b
Sol, aduerſaria tentationis irruptio 493.c.d. 494.
Solis curſus quomodo eſt, & quid nos docet 379.a.d. 380.a.b
Solomon typus veri Regis in multis 569.d. 570.
Solomon, Chriſtus 475.c.d.
Solutionum norma 919.d.
Sõnus, mortis ſimilitudo 626.d. & quid myſticè 628.d
Somnus excutiendus ab oculis mentis 629.
Somni cauſa 73.c. 74.
Somniorum coniecturæ 78.c
Spinæ, peccata 207.b.c
Spiritus ſanctus regnum 758.
Sponſa fons ſignatus 607. hortus concluſus 606. puteus aquæ viuæ 616.c
Sponſa nigra & formoſa, qualiter intelligi debet. 491. 492.
Sponſus cur pomum dicatur 557.c
Stellæ cœli quomodo tertio die factæ 36.d. 37.c.d. & ſeq.
Stultum ambulare in tenebris quid 419.a.b
Subiectionis genera 840.
Superbia quid, & vnde orta 247.a.b
Superbia primordiale malum 767.b. & eius vanitas 768.
Supercilium cuius vtilitatis & adiumenti 168.a.b
Suſpirium & gemitus quid 69.c.d
Sylua, hominum vita ſilueſtris 526.b.c
Syriæ forma duplex 292.

T

Tabernaculum, Dei virtus & ſapientia 223.d.
Tabernaculi ædificatio & pulchritudo 180.d. 181.a.b. 489.c.d.
Tabulæ legis in terram projectæ, quid 234.b.c. & ſeq.
Tacere quando eſt melius 448.d. 449.
Tactus ſenſus 757.c.
Temperantia, lux conſcientiæ 619.c.d. fons luſtratus aquæ 671.b.
Tempus omnium rerum communis menſura 430.c d.
Tentationis primus inſultus qualis 461.a.
Terra in æternum ſtans quid nos doceat 380.c.d.
Terra publicani & meretrices 545.d.
Terram reptere quid ſignificat 156.c.
Tharſis vox 679.b.c
Thecla virgo Pauli diſcipula 676.d
Theodori Platonici Liber de anima 937.d.
Tintinnabula aurea, bonorũ operum ſplendor 228.d.
Tituli inſcriptio quid denotat in Pſalmis 305.c.
pro Torcularibus, inſcriptio Pſalmi quid ſignificat. 301.d. 329.
Trabes domorum cedrinæ quid denotant 513.b.c.
Trinitatis myſterium cognitum 861.c.
Triſtitia duplex, & quænam beata 780.c. 781.
Tuba, naturæ diuinæ prædicatio 219.c. 221.
Tunicam exuere quid ſignificat 634.d. 635.a
Turris, in qua optima ſpolia ſuſpendit Dauid, quid præfigurabat 585.b.c. 586.
Turtur Ioannes Baptiſta 545.c.d.
Turturis proprietas 507.d. 508.

V

Valens Imperator deceptus 912.d.
Vanitas & vanum quid 376.419.a. vanitas vanitatum quæ 377.
Vbera, bonæ diuinæ virtutis pro nobis 484.b
Vbera meliora vino, qualiter intelligendum 485.a.b.
Vectes tabernaculi quid 225.a.b.
Venatores capientes vulpes quinam 552.a.b.c.
Venter quid 681.c.d.
Verecũdia qui à pudore differt, & eius effectus 396.b c.
Veritatis definitio 191.b.
Vermis in quem manna conuertebatur 215.c.d.
Veſpera quid. 12.b.
Veſtes ſacerdotis in templi penetralia intrantis 181.c. d. 182.
Veſtium mundicies quid denotat 218.b.c.
Veſtibulorum & portarum ſuperfluitas 392.
Veſtimentorum ſponſæ odor comparatus thuri, quare 605.d. 606.
Viaticum 953.a
Vinea, quid myſticè 497.
Vini affectiones 401.d. 402.
Virga & baculus conſolatorius quid 654.d
Virga Aaronis ſola floruit 185.b.c. & quid per hoc myſticè deſignatum 248.a.b
Virgæ Moyſis in ſerpentem verſæ myſtica expoſitio. 192.a.b.c.
Virtutis diuiſio qualis 429.763.d
Virtutes, exercitus pacis 464.c.d.
Virtutes in medio locatæ 248.d. 249.a.b.
Viſus ſenſus 757.a
Vita in paradiſo quæ fuerit 97.a.b.
Vita humana mutationi ſemper ſuppoſita 187.c
Vitæ humanæ finis quis 258.a.b. miſeriæ 436.
Vitium quid 417.d
Vitia quomodo curentur 969.a.b
Vnguentum effuſum quid myſticè 485.d. 486.
Vnguentis fulciri quid 530.a.b
Vnitas ſponſæ quæ, & eius nexus 709.710.
Voluntas Dei quid 6.b. 741.d.
Vox qualiter formatur 63.b.c
Vox ſponſi quæ 550.551.
Vocem Ioannes cur ſe dixerit 687.d
Voces Simeonis 551.a
Vrnæ tabernaculi quinam myſticè 226.d.
contra Vſuras & Vſurarios 978.979
Vulpes & Vulpeculæ quænam in ſcriptura 552.a.b.

Z

Ziphæi quinam, & quos myſticè denotant 341. c.d. 342.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

ROMA

Digitized by Google

LEGATORIA DI LIBRI
R. CICCIORICCIO
Digitized by Google

Digitized by Google